C

Digitized by Google

6
34 N
12

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
9. C

7-C-4

Digitized by Google

Digitized by Goog

PARISIIS,
Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY Typographi Regij ordinarij, & GABRIELIS CRAMOISY.

Digitized by Goog

SALOMON
SIVE
COMMENTARIVS
IN
PROVERBIA SALOMONIS,
In duas partes diuiſus.

Authore R.P. CORNELIO CORNELII A LAPIDE EX SOCIETATE IESV
S. Scripturæ olim Louanij, poſteà Romæ Profeſſore.

LVTETIÆ PARISIORVM,
Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY Typographi Regij ordinarij,
& GABRIELIS CRAMOISY, viâ Iacobæâ ſub Ciconijs.

M. DC. XXXV.
CVM PRIVILEGIO REGIS CHRISTIANISSIMI.

Digitized by Google

Digitized by Google

ARMANDO IOANNI EMINENTISSIMO S.R.E. CARDINALI DVCI DE RICHELIEV.

QVEM huius æui Regum iuſtiſſimus Ludouicus Imperii ſui delegit adminiſtrum, CARDINALIS EMINENTISSIME, *veteris memoriæ Principum ſapientiſſimus Salomon operis ſui vindicem te quærit & aſſertorem.*

Digitized by Google

Nec verò vlli meliùs ſapientiæ ſuæ defenſionem committere poteſt, quàm ei, qui & expreſſam in animo eius imaginem gerit & ipſius ſplendorem ac gloriam, tot iam annos, aduerſus crebros non vnius generis hoſtium impetus conſtantiſsimè tuetur. Prudentiæ ſuæ dignitatem effecit Salomon vt plurimæ gentes quæ ipſam videbant agnouerint; ſic tu egiſti vt tuæ vim ac robur multi populi qui eam experti ſunt reuèreantur atque formident: quidni ergo huius in ſinum illa, vt ab aduerſariis oblatrantibus ſit ſecura, confugeret? Quòd ſi Salomonicæ ſapientiæ partes ſingulæ præſidium tuæ ambire debebant non iniuriâ, quàntò id eam decuit magis quæ Prouerbiis continetur, cum tua illa quam ſu-

Digitized by Google

ſpicit orbis ac veneratur ob incredibilem quandam excellentiam mox in prouerbium penè vbique terrarum ceſſura videatur : & quemadmodùm olim pro abſoluta numeris ſuis aut virtute militari aut clementia vel CÆSARIS FORTITVDO, *vel,* TRAIANI BONITAS *iactabatur, ſic deinceps pro aggeſta omnibus ornamentis prudentia in hominum auribus* SAPIENTIA CARDINALIS *perſonatura ſit. Me autem, quod librum non tam ab Iſraelitico Principe elaboratum quàm ab ipſo profectum numine tutelæ tuæ tradere audeam, arguant ii temeritatis, qui Deum ignorant opera ſua per ſummos homines ſarta non rarò tectaque ſeruare. Tu interim* CARDINALIS EMINENTISSIME,

tum nomine tuo, tum authoritate & commendatione Codicem hunc tuere aduerſus impios, qui teipſum contra inuidos ſæpè tuitus eſt: quando ſcilicet oracula eius & effata ritè animo tuo comprehenſa te toties ab inimicorum iniuria vindicarunt. Prodit auctus & ornatus doctiſſimi viri commentariis, & eam ob rem Eminentiæ tuæ maximè debetur. Nam mirabilia eius præcepta, quæ quomodo intelligenda ſint elegantibus verbis interpres expoſuit, qua ratione ſint exequenda pulcherrimis factis ipſe declaraſti. Non dedignaberis verò Belgam authorem hoc tempore, cùm ſub inuictiſsimi Regis auſpiciis Belgii vniuerſi felicitati pariter ac libertati allaboras: ſed neque aſpernaberis Typogra-

phi tenuitatem qui vt innumeris à te affectus eſt beneficiis, ſic te in dies donis cœleſtibus & gratiis cumulari cupit, quas cum rebus à te geſtis & excudere aureis etiam, ſi Deo placet, characteribus, & notas omnibus facere queat.

EMINENTISSIMÆ A. T.

Deditiſſimus & obſequentiſſimus
SEBASTIANVS CRAMOISY,
Regius Typographus.

VIRGINI DEIPARAE ÆTERNÆ SAPIENTIAE GENITRICI VOTVM.

TVVM, ô Virgo, opus tibi offero, imò refero. Tu enim omnis lucubrationis meæ, ſed huius præſertim, incentrix mihi & ſuggeſtrix extitiſti. Te enim vbique canit hîc Salomon, tibi ille tuôque filio præluſit: nam *pluſquam Salomon hic*, rex pacificus, & pax noſtra. Vtrique ille quadriformem hanc & Cherubicam ſapientiæ ſuæ quadrigam adornauit. Quem enim alium viuis coloribus depingit, niſi te tuúmque IESVM? dum Prou.8. cæleſti voce denotat: *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quidquam faceret à principio. Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret: nondum erant abyſſi, & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant: necdum montes graui mole conſtiterant: ante omnes colles ego parturiebar*, &c. *Cum eo eram cuncta componens, & delectabar per ſingulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum: & deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum.* Cuius verò, niſi tui tuíque filij ænigma eſt illud cap. 30. v. 18? *Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro: viam aquilæ in cælo, viam colubri ſuper terram, viam nauis in medio mari, & viam viri in adoleſcentia*; Hebr. *baalma*, id eſt, *in virgine*. Et illud cap. 31. *Mulierem fortem quis inueniet? procul & de vltimis finibus pretium eius.* Salomonis verò Cantica quid aliud ſunt, quàm epithalamium Verbi cum natura huma-

na, quam tu Virgo eidem dediſti? Quis enim corpus humanum communicauit Verbo, niſi tu Deipara? quis Incarnationis eiuſdem fuit organum, mediatrix & cauſa, niſi tu alma Dei genitrix? Imò verò tuum quoque hoc eſt epithalamium connubij illius, quo te Deus Pater in ſponſam elegit, ac Spiritus ſanctus te ſibi deſpondit, vt ex te naſceretur ſanctus qui vocaretur & reuera eſſet Filius Dei. Cui verò flammei iſti cæleſtéſque Cantici amores ardoréſque congruunt, niſi tibi, quæ plena Deo, plena Verbo, charitatem ipſam corporaſti, tuo vtero nouem menſibus geſtaſti, & in ſalutem hominum peperiſti? *Omnia flumina,* ait Salomon Eccleſ. 1.7. *intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant.* Mare ſapientiæ & gratiæ es tu, ô Maria mater noſtra: ad te ergo flumina ſapientiæ, quę in nos effudiſti, regrediantur, vt iterum fluant. Tu magnum illum Gregorium miraculorum thaumaturgum, ſui æui Moſen, ſapientiam docuiſti, ne in errores Origenis magiſtri ſui impingeret, quando eidem S. Ioannem, filium tibi à Chriſto in cruce ſurrogatum, doctorem aſſignaſti, qui ei Symbolum orthodoxæ fidei & ſapientiæ tradidit. Tu eumdem S. Ioannem Ioanni Antiocheno magiſtrum tribuiſti, qui eidem librum S. Scripturæ in manus dedit, atque hoc ipſo eum magnum eiuſdem interpretem, æquè ac Chryſoſtomum, hoc eſt aurei oris præconem Euangelij, effecit & auctorauit. Tu Alberto Magno poſtulanti Philoſophiam inſpiraſti, qui proinde Philoſophorum ſui ſæculi prodigium & portentum extitit. Tu Ruperto Abbati Tuitienſi diuinarum litterarum cognitionem tantam indidiſti, vt eo ţempore nullus ei par vel ſimilis in orbe reperiretur. Denique quotquot ſapientes, quotquot ſancti, quotquot inclyti euaſerunt, per te euaſerunt: *Quia Deus totius boni plenitudinem poſuit in Maria; vt proinde ſi quid ſpei in nobis eſt, ſi quid gratiæ, ſi quid ſalutis, ab ea nouerimus redundare, quæ aſcendit deliciis affluens. Tolle corpus hoc ſolare quod illuminat mundum, vbi dies? Tolle Mariam hanc ſtellam maris, quid niſi caligo inuoluens & vmbra mortis relinquuntur? Totis ergo medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, & votis omnibus Mariam hanc veneremur: quia ſic eſt voluntas eius, qui totum nos habere voluit per Mariam,* ait mellifluus Bernardus; cui pariter mella hæc ſua lacteo tuo, ô Virgo, imbre inſtillaſti. Vnde & ſubijcit: *Fons Sapientiæ, Verbum Patris in Excelſis; hoc Verbum mediante te caro fiet,* & iam factum eſt: vt per te carnémque ex te aſſumptam, ſuam nobis ſapientiam communicaret, & abſcondita à conſtitutione mundi in ſinu Patris, diuinitatis arcana eructaret. Sexcentis penè annis antè, idipſum Spiritu Dei reuelante præuidens, Ieremias cap. 31. exultans exclamauit: *Creauit Deus nouum ſuper terram: Femina circumdabit virum.* Et multò anteriùs Iſaias cap. 7. 14. *Ecce*, inquit,

virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. At quis hic? explicat cap. 9. 6. *Vocabitur nomen eius Admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, pater futuri ſæculi, princeps pacis,* hoc eſt Verbum infans, puer ſapiens, Deus lactens. Tu igitur, ô Deipara, es thronus Salomonis, genitrix creatoris, mater admirabilis. Tu hortus concluſus, fons ſignatus, puteus aquarum viuentium. Tu inaudito ſæculorum omnium miraculo, Dei æterni ſimul es filia, ſponſa, parens. Tu paradiſus voluptatis, lignum vitæ, mater viuentium. Tu fons lucis, ianua cæli; mater pulchræ dilectionis, agnitionis & ſanctæ ſpei. Tu fœderis arca, templum Domini, ſacrarium Spiritus ſancti. Tu ſedes ſapientiæ, ſtella matutina, mulier amicta ſole. Tu gloria Ieruſalem, lætitia Iſraël, tu honorificentia populi noſtri. Doce nos in hiſce tui Salomonis Prouerbijs, omnem virtutem agnoſcere & colere: in Eccleſiaſte, vanitatem vanitatum mundi ſpeculari & ſpernere: in Canticis, vni Deo ſponſo vniri & ſociari. Suſcipe ergo, ô Virgo ſapiens & benedicta, hæc mea, imò tua, in tripartitam Sapientis ſapientiam commentaria, vt eodem alueo ad largitorem ſapientiæ ſapientia redeat, ex quo effluxit. Offer ea dilecto tuo Ieſu puriſſimis tuis manibus, quæ candidiſſima ſunt lilia; nec cauſabitur liliorum amator inter lilia non inuentum, quod inter liliatas virgineæ matris ſuæ manus inuenerit. Impetra ab eo, quæſo, omnibus hæc lecturis lumen & gratiam, vt ex ijs diſcant veram ſapientiam & pacem, qua agnoſcant ſapientiæ paciſque fontes Ieſum & Mariam, vt per eos recto tramite dirigantur, tendant & perueniant ad eſſentialem & increatam ſapientiam & pacem, quæ eſt ipſa S. Trinitas, trina felicitas, felix AETERNITAS. Amen.

COMMEN-

COMMENTARIA IN PROVERBIA SALOMONIS.

ARGVMENTVM.

A Siracide, congruo tam materiæ quàm diſciplinæ ordine tranſeo ad Salomonem, hoc eſt, à riuo ad fontem, à ſcintilla ad rogum, à radio ad ſolem. Vterque enim idem moralis ſapientiæ de moribus & virtutibus tractat argumentum: ſed Salomon vti prior, ita & ſapientior longè fuit Siracide, ceteriſque mortalibus, adeóque ſapientum omnium magiſter & princeps. Quocirca hîc prolegomena nulla, vel pauca præmittam: quæ enim præmiſi Siracidi, ſeruiunt & Salomoni. Rem ergo aggredior, quia opus vaſtum, & tempus breue; ſcilicet magnum hîc æquor arandum; prius tribus verbis libri argumentum, partitionem, methodum, inſcriptionem, auctorem, vſum, ſcopum, parallela & Commentatores indicabo. S. Hieron. notat Auctorem tribus nominibus fuiſſe inſignitum: vocatus enim fuit Primò, *Salomon*, id eſt pacificus; Secundò *Coheleth*, id eſt Eccleſiaſtes; Tertiò; *Iedidia*, id eſt amabilis Domino; atque iuxta hæc tria ſui nomina, tria pariter edidiſſe volumina, ſcilicet Prouerbia, in quibus ferè inſtruit incipientes in ſapientiæ & virtutis ſtudio; Eccleſiaſten, in quo proficientes; & Canticum Canticorum, in quo perfectos informat. Idem tradit B. Gregorius Nyſſen. homil. 1. in Cantic. Audi ipſum met S. Hieron. epiſt. ad Paulinum de omnibus S. Script. libris *Salomon pacificus, & amabilis Domini, mores corrigit, naturã docet, Eccleſiam iungit & Chriſtum, ſanctarumque nuptiarum dulce canit epithalamium.* Pleniùs verò initio comment. in Eccleſiaſten: *Tribus nominib⁹ vocatum fuiſſe Salomonem Scripturæ manifeſtiſſimè docent: Pacificum, id eſt* שלמה *Salomonem: &* ידידיה *idida, hoc eſt dilectum Domini: & quod nunc dicitur* קהלת *cohelet, id eſt Eccleſiaſten: ἐκκλησιαστὴς autem Græco ſermone appellatur, qui cœtum, id eſt eccleſiam, congregat: quem nos nuncupare poſſumus concionatorem, eo quòd loquatur ad populum, & ſermo eius non ſpecialiter ad vnum, ſed ad vniuerſos generaliter dirigatur. Porrò pacificus & dilectus Domini, ab eo quod in regno eius pax fuerit, & eum Dominus dilexerit, appellatus eſt.* Et mox: *Iſ itaque iuxta numerum vocabulorum tria volumina edidit, Prouerbia, Eccleſiaſten & Canticum Canticorum. In Prouerbijs paruulum docens; & quaſi de officijs per ſententias erudiens. vnde & ad filium eius ſermo crebrò repetitur. In Eccleſiaſte verò maturæ virum ætatis inſtituens: ne quidquam in mundi rebus putet eſſe perpetuum, ſed caduca & breuia vniuerſa, quæ cernimus. Ad extremum, iam conſummatum virum, & calcato ſæculo præparatum, in Cantico Canticorum ſponſi iungit amplexibus. Niſi enim prius reliquerimus vitia, & pompis ſæculi renuntiantes, expeditos nos ad aduentũ Chriſti parauerimus, non poſſumus dicere: Oſculetur me oſculo oris ſui. Haud procul ab hoc ordine doctrinarum & philoſophi ſectatores ſuos erudiunt, vt primum Ethicam doceant, deinde Phyſicam interpretentur: & quẽ in his profeciſſe perſpexerunt, ad Theologiam vſque perducant.* Subdit S. Hieron. idipſum ſignificare Salomonem titulis, quos ſibi diuerſos initio librorum indit. *In Prouerbiis enim notatur: Prouerbia Salomonis, filii David, regis Iſrael. In Eccleſiaſte verò: Verba Eccleſiaſtæ, filii David, regis Ieruſalem: ſuperfluũ quippe eſt hic Iſrael, quod male in Græcis & Latinis codicibus inuenitur. In Cantico autẽ Canticorũ, nec filius David, nec rex Iſrael ſiue Ieruſalem, præſcribitur, ſed tantum Canticum Canticorum Salomonis: ſicut enim Prouerbia quaſi rudis inſtitutio, ad duodecim tribus, & ad totum pertinet Iſraeli & quomodo contemptus mundi nõ niſi metropolitis conuenit, hoc eſt habitatoribus Ieruſalem; ita Canticum Canticorum ad eos propriè facit mẽtionem, qui tantùm ſuperna deſiderant. Ad incipientes, & proficientes, & paterna dignitas, & regni propriũ meritò indicatur auctoritas: ad perfectos verò, vbi non timore eruditur diſcipulus, ſed amore filius, proprium nomen ſufficit, & æqualis magiſter eſt, & neſcit eſſe ſe regem.* Denique addit allegoriam de Chriſto: *Ceterùm,* inquit, *ſecundùm intelligentiam ſpiritualem, pacificus, & dilectus Dei Patris, & Eccleſiaſtes*

Prouerbiorum argumentum.

Salomon trinomius notat tres eius libros.

noſter eſt Chriſtus, qui medio pariete deſtructo, & inimicitias in carne euacuans, fecit vtraque vnum, dicens: Pacem meam do vobis, & pacem meam relinquo vobis, de quo Pater ad diſcipulos: Hic eſt, inquit, filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, hunc audite; qui eſt caput omnis Eccleſiæ: nequaquam ad Synagogam Iudæorum, ſed ad Gentium multitudinem loquens, rex Ieruſalem, viuis lapidibus extructæ. Simili modo Paphnutius Abbas apud Caſſian. collat. 3. c. 6. hoſce tres Salomonis libros triplici Abrenuntiationi gradatim accommodat.

Præterit S. Hieron. librum Sapientiæ, quia de eius auctore æquè ac auctoritate, an ſcilicet canonica ſit Scriptura, dubitauit. de quo proinde ſuo loco accuratiùs agendum.

Auctoritas prouerb. Canonica.

Porrò tres libros iam citatos eſſe Salomonis, B dictatos illi à Spiritu ſancto, ac conſequenter eos continere veritatem diuinam, atque obtinere canonicam S. Script. auctoritatem, apud omnes tam Hebræos, quàm Græcos & Latinos orthodoxos, quin & cacodoxos ac hæreticos in confeſſo eſt. S. Hieronymo aſtipulantur S. Baſilius, Olympiodorus & alij. Audi S. Baſilium in principium Prouerbiorum: *Imprimis*, inquit, *Prouerbiorum liber, inſtructio morum eſt quædam, nec non animi perturbationum correctio: denique vitæ in vniuerſum documentum, frequentes ac breues eorum, quæ ſunt agenda, continens præceptiones. Eccleſiaſtes vero phyſiologiã attingit, nobiſque in hac vita vanitatem palam oſtendit, vt in iis, quæ citò prætereunt, minimè ſit homini inuigilandum, neque item animi curas in rebus vanis collocandum. Cãtica Canticorum animæ perfectionis modum demonſtrãt: ſponſi namque ac ſponſæ concordiam continent, hoc eſt,* C *animæ cum Deo Verbo familiaritatem.* Docet ibidem S. Baſil. Salomonem in Prouerbijs de ſingulis virtutibus, nullâ prætermiſſâ, exactè diſſerere, ideóq; tradere non ſolùm Ethicam propriè dictam, ſed & Oeconomicam ac politicam, quę ſunt Ethices genericè ſumptæ tres partes & ſpecies. Inſtruit enim hîc Salomon non tantùm priuatum, qua ratione ſeipſum; ſed & patremfamilias, qua ratione familiam, ac principem, qua ratione remp. gerere regeréque debeat. Aliæ enim virtutes decent priuatum, aliæ patremfamilias, aliæ principem.

Negat eam Theodor. Mopſueſtenus.

Vnus extitit Theodorus Mopſueſtenus Epiſcopus (qui primò ſolitariæ ac monaſticæ vitæ cum S. Chryſoſt. cultor & collega, lapſus deinde in cœnum luxuriæ eſt, ex quo fruſtra eum extrahere ſategit S. Chryſoſt. epiſt. ad Theodorum lapſum: hic enim fuit Mopſueſtenus, vt Baron. anno Chriſti 428. & alij tradunt, idque liquet ex Heſychio Hieroſol. in Synodo V. act. 5 Vnde vlteriùs in hęreſes varias D prolapſus, factus eſt Neſtorii magiſter. Quare cùm vitæ licentiori ſe dederet, non tulit graues haſce Salomonis ſententias & correptiones, præſertim luxuriæ, quas cap. 6. 7. & deinceps ſæpiùs interſerit.) qui dicere non eſt veritus, Salomonem, cùm Prouerbia & Eccleſiaſten ſcriberet, prophetię gratiam non accepiſſe, ſed tantùm prudentia humana ea dictaſſe, vti refertur & damnatur in Synodo V. Conſtant. act 4. Ex qua damnatione inferas, Salomonem verè cùm hæc ſcriberet, prophetiæ gratiam accepiſſe, fuiſſéque Prophetã, idque liquebit c. 30. v. 1.

Porrò Hebræi nonnulli, & Thalmudici cenſent Prouerbia à Salomone viua voce fuiſſe dicta, eaque vulgi ore celebrata & trita, tandem ab Iſaia poſt ducentos annos fuiſſe conſcripta, & poſteritati tradita. quã de re quid ſentiendum ſit, dicã c. 25. 1.

Collector.

Adhæc Lyran. Vatabl. & alii nonnulli cenſent has ſententias à Salomone dictas & dictatas, ſed vario & promiſcuo ordine: quocirca eas ab alio quopiam in vnum hac ſerie & ordine, qua iam in hoc libro extant, eſſe congeſtas & digeſtas. Ceterùm verius eſt contrarium, ſcilicet haſce gnomas hoc ordine, quo nunc extant, ab ipſo Salomone eſſe conſcriptas. Id enim rerum & ſententiarum inter ſe connexio, & quaſi conſtellatio exigere videtur, ſaltem ab initio libri vſque ad cap. 10. nam poſt cap. 10. non cernitur ille nexus & ordo. Vnde conſtat quaſdam illarum non à Salomone, ſed à poſteris huc eſſe traductas, ſuóque ordine diſpoſitas. Id patet ex titulo cap. 25. & ſeqq. vbi dicitur: *Hæ quoque parabolæ Salomonis, quas tranſtulerũt* (Vatabl. *huc retulerunt*) *viri Ezechiæ regis Iuda.* Vbi τὸ *quoque* innuit, alias Salomonis ſententias, quæ cap. 25. antecedunt, non à Salomone, ſed ab aliis pariter eſſe collectas, & ſuo ordine digeſtas. Verùm potiùs τὸ *quoque* referas ad ipſas parabolas, non ad earum ordinem. q. d. Hucuſque fuere parabolæ Salomonis quæ ſequuntur, eiuſdem ſunt; at non ab ipſo Salomone, ſed à viris Ezechiæ huc ordine eo, quem cernis, traductæ & diſpoſitæ.

Idem clarè patet ex c. 24. iuxta editionem Septuag. à Romanis correctam. Ibi enim valdè diuerſus eſt ordo ab eo, qui eſt in Vulgato interprete Latino. Nam initio capitis ponuntur ea, quæ habet Vulgatus eodem cap. 24. vſque ad v. 23. vti annotauit quoque Scholiaſtes ibidem; deinde nonnullæ ſententiæ adduntur, quæ in Vulgato non extant. Poſt eas ſubiunguntur ea quæ in Vulgato extant cap. 30. & initium cap. 31. vſque ad v. 10. *Mulierem fortem quis inueniet?* Deinde cap. 25. habentur eadẽ quæ apud Vulgatum eodem cap. vſque ad finem libri leguntur. Rurſum τὸ *mulierem fortem quis inueniet?* aliqui codices Græci ponunt cap. 24. alij 31. Quamquam Vulgato interpreti quoad ordinem, per omnia conſentiunt Græci Complut. Vatabl. & alij, quin & ipſe textus originalis Hebræus.

Partitio.

Duæ ſunt primariæ huius libri partes. Prior à cap. 1. vſque ad cap. 9. continet parænesin ad ſapientiam. Ad eam enim omnes adhortatur Salomon, proponendo eius dignitatem, naturam, & cauſas omnes, putà materialem, formalem, efficientem, & finalem; ac effectus, ſiue ingentes fructus & commoda, quæ ſui ſtudioſis plena manu confert ſapientia.

Poſterior à cap. 9. ad finem libri, continet ipſa dogmata & præcepta ſapientiæ. Nam c. 9. ſapientia inſtituit ſacrificium, indéque ſacrum epulum, quod rectè conuiuium ſapientiæ nuncuparis; ac mox inducit Salomonem ſapientiſſimum velut in quo cõuiuio Præſidem & modimperatorẽ, ſapientiæ dogmata per varias, graues, acutas & elegãtes gnomas ediſſerentem, & ritu conuiuiali omnibus hominibus ad hoc conuiuium inuitatis ennutiantem. Vnde hoc ſapientiæ & Salomonis conuiuium imitatus eſt Plato in Conuiuio, Plutarchus in Sympoſio; vbi ſeptem Græciæ ſapientes ſuper menſam ſapienter interloquentes inducit: Athenæus in Cœnis ſapientum, & alij paſſim. Quocirca Clemens Alex. lib. 1. Stromat. aſſeuerat Platonem ex Prouerbijs & Eccleſiaſte Salomonis multa mutuatum, vel ſuffuratum eſſe. De hoc conuiuio plura dicam cap. 9.

Poſterior autem hæc pars in binas, vel ternas ſubdiuidi poteſt. Prima enim eius pars eſt à cap. 9.

vſque ad 25. vbi interruptè loquitur, ſuaque Prouerbia quaſi oracula promit Salomon. Secunda eſt à cap. 25. vſque ad 30. vbi ponuntur parabolæ Salomonis congeſtæ, & digeſtæ à viris Ezechiæ regis Iuda, vti dicitur cap. 25. 1. Tertia à cap. 30. ad finem, cōplectitur ænigmata & ſententias *Cōgregantis filij Vomentis*, hoc eſt, vt hebr. eſt, gnomas *Agur filij Iache*, ac *Lamuelis* regis. Quocirca noſter Salazar cenſet, Salomonē in hoc ſapientię cōuiuio tres inducere interlocutores, nimirum ipſum Salomonem, Agur & Lamuelem, ideoque in verſione Septuag. verba Agur & Lamuelis, ſtatim poni poſt c. 24. quaſi hi interloquantur, eiſque ſuas loquendi vices det Salomon, quibus abſolutis ipſe ſuas reſumat, ſermonemque proſequatur vſque ad finem libri, quaſi de re ſuis locis diſſeram. Sic Salomonem imitati Plato, Plutar. Athenæus & alij in ſuis Dialogis conuiualibus, Socratem, Protagoram, Alcibiadem, Homerum, alioſque ſapientes quaſi interlocutores inducunt. Verùm enimuerò omnia quæ hoc libro continentur, etiam verba Lamuelis c. 31. eſſe ipſius Salomonis omnes conſentiunt; etſi Salomon ibidem, vti & aliàs ſubinde, matrem loquentem & ſe puerum docentem inducat. De ſolo c. 30. dubitari poſſet an ſit Agur, an Salomonis. Nec Agur ibidem vt interlocutor velut in dialogo, ſed vt celebris illo æuo ſapientiæ per ægnimata doctor introducitur. Denique in Aguri perſona loquitur ipſe Salomon, vti oſtendam c. 30.

Methodus.

Hinc ſequitur in prouerbialibus hiſce gnomis fruſtra quæri ordinem & connexionem earum inter ſe, cùm ſæpè nulla talis inueniri & aſſignari queat. Eſto enim ſubinde de eodem argumento, & de eadem virtute duas vel tres coaceruet ſententias; tamen ijs abſolutis ilicò ad aliud prorſus thema digreditur. Veteres enim ſapientes ſuā Ethicā tradebant per breues gnomas, eaſque diuerſas & diſparatas, ſine vllo connexionis ordiniſve ſtudio, vti oſtendi proœmio in Eccleſiaſticum: præſertim autem id faciebant in ſermonibus menſalibus, putà in conuiuijs: in illis enim mens conuiuarū epulis intenta, non fert ſermonem nimis ſerium & connexum, vt illi moroſè attendere & intendere debeat, ſed ſententiarum elegantium varietate gaudet, ſeque paſcit & oblectat. Vnde Plutarch. in Quæſt. conuiu. 1. *Oportet*, inquit, *eſſe quæſtiones faciliores, propoſitiones claras, ſuccinctas interrogationes, ne rudiores abſterreant & defatigent.* Ita cenſent huius libri commentatores ad vnum omnes.

Porrò Salomon ſcripſit prouerbia ſtylo ethico & ſuaſorio, nō prophetico. Vnde S. Cyr. li. 7. cōtra Iulian. aſſerit *Salomonē non vocari Prophetā à Chriſtianis*: hinc & Prouerbia olim in ſynagoga decantabantur voce ad ſuadendū compoſita. Audi Zamorā li. 1. Gramm. c. 4. *Pentateuchus*, inquit, *& libri hiſtorici cantabantur modo plano & leni: libri prophetales modo ſeuero & ſatyrico: Pſalterium modo contemplatiuo & graui: Prouerbia modo bono & conſiliatiuo: Cantico modo alacri & iucundo: Eccleſiaſtes autē modo ſeuero; ſed ad hoc intelligendum opus eſſet experientia viuæ vocis illorum.* Salomon tamen veras aliquas hîc miſcet prophetias, vt patebit c. 30. 1. & ſeq. imò Cantica Canticorum continua ſunt prophetia de Chriſto & Eccleſia c. 1. v. 1. Quare Salomon vocatur, & verè fuit Propheta, eſto inferior Dauide patre ſuo. Vnde S. Gregor. Thaumaturgus in Eccleſiaſtis cap. 1. v. 1. *Salomon*, ait, *Dauidis & Prophetæ filius, item mortalium omnium clariſſimus, & Propheta ſapientiſſimus.* Et S. Auguſt. lib. 17. de

Salomon propheta.

Ciuit. 20. *In Prouerbijs*, inquit, *Eccleſiaſte, & Canticis reperitur Salomon propheta ſſe de Chriſto & Eccleſia.* Idem in pſalm. 126. *Per Salomonem ſalubria monita, & diuina Sacramenta Spiritum ſanctum operatum* aſſerit. Neque Neocæſarienſis ſolùm, verùm & Hilarius canon. 5. in Matthæum vocat *Prophetam magnum, & merito dilectæ ſapientiæ Deo charum.* itemque Ambroſ. lib. de Salomone, ſiue in fragmento enarrationis cap. 30. Prouerbiorum, non ſolùm communi aliorum Prophetarum appellatione, ſed præ ceteris excellenti Salomonem dignatur. *Ante aduentum*, inquit, *Chriſti Prophetæ multi, concepto Spiritu ſancto, futura nuntiarunt: inter quos & Salomon loco ſuo & ordine pro temporibus numeratur; ſed inter alios & ipſum eſt aliqua diſtantia; ideoque ceteri ſolo Spiritu locuti ſunt, Salomon autem Spiritu & adiuncta ſapientia eſt locutus.* Iſidorus etiam lib. de Vita & morte Sanctorum c. 34. *Salomon*, inquit, *Sacramenta Eccleſiæ reuelauit.* Eodem honoris titulo condecorant Salomonem Proſper par. 2. de Prædiction. c. 27. & Rupertus prologo in librum Pſalmorum cap. 1. S. Antoninus quoque in Hiſtor. paſſim appellat Prophetam. Denique Franc. Georgius tom. 5. Problem. qui eſt de Septem ſapientum doctrina, ſect. 1. problem. 2. aſſerit *ideo fuiſſe Salomonem vnctum à Nathan Propheta, vt innueretur ipſum habiturum chriſma prophetici Spiritus, quo nonnulla futura prædiceret, & multa recondita quamuis ænigmaticè patefaceret: ad quorum quodlibet exigitur ſpiritus propheticus.*

Inſcriptio.

Inſcribitur hic liber hebraicè משלי *miſle*, græcè à Septuag. παροιμίαι, latinè, *Prouerbia* vel, *Parabolæ Salomonis*: quia continet ſententias graues, & quaſi ethica axiomata tātæ auctoritatis, veritatis & certitudinis, vt eis contradici nequeat, inquit S. Athanaſ. in Synopſi S. Script. cap. 14. quæ hominē quouis caſu vel occurſu ad ſapienter agendū, vitāque prudenter inſtituendā erudiant & dirigāt. Quare inter eas aliæ ſunt prouerbia ſiue adagia, aliæ parabolæ ſiue comparationes & ſimilitudines, aliæ apophthegmata, aliæ ſtrophæ & ænigmata, de quibus plura dicam c. 1. v. 1. Ad hæc ſententiæ aliæ ſūt ethicæ, aliæ œconomicæ, aliæ politicæ, aliæ denique theologicæ. Inſuper quędā ſunt didaſcalicæ & doctrinales, quędam conſolatorię, alię practicæ & adhortatoriæ. Audi S. Baſiliū in initiū Prouerb. *Prouerbiorū nomen*, inquit, *de eo quod vulgariter dicitur, apud externos compoſitū eſt, & de illis plerūque quæ in triuijs dicuntur. Oemos enim apud illos via dicitur. Vnde parœmia definitur verbum iuxta via, vſu multorumue tritum, & quod à paucis ad plura ſimilia transferri poteſt. Apud nos verò prouerbium eſt ſermo vtilis ſub vmbra figuraqꝫ idonea expreſſus, multum & vſus & grauitatis complectens, in receſſu quoque multum altæ ſentētiæ contegens. Ex quo Dominus: Hæc*, inquit, *in parœmijs locutus ſum vobis. Tempus venit, vt non iā in parœmijs, ſed palàm vobis loquar; quaſi ſermo prouerbialis apertā ac liberā dicendi viā non habeat, ſed operimento quodā & ænigmate, ac verbis alijs mentem atque ſententiā narret.* Verùm enimuerò diligenter hîc aduertendum, prouerbiales haſce ſententias non eſſe veras in hoc quòd ſemper ita accidat: ſignificant enim non quid ſemper, ſed quid plerumque fiat, vel faciendum ſit: ſubinde etiam notant duntaxat euentum licet rarum: ſignificant enim quid ex tali vel tali facto boni vel mali ſequi, ac ſperari, vel timeri poſſit, quidque ſubinde accidat; vt, *Diuinatio in labijs regis, in iudicio non errabit os eius*, Prouerb. 16. 10. Similia ſūt c. 10. 22. c. 18. 12. Id-

Prouerbia notant quid ſæpè fiat, non quid ſemper.

ipſum pluribus exemplis oſtendi canon. 7. in Eccleſiaſticum.

Porrò verſioni Latinæ Vulgatæ addam verſionem Septuag, Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, Chaldæi, Syri, Arabici & aliorum. Vbi Nota, Septuag. hîc, vti & alibi ſæpè, diſſidere ab Hebræo & Vulgato Latino; quia, vt ſolerter aduertit S. Auguſt. lib. 2. de Conſenſu Euang. c. 66. Septuag. Dei ſpiritu acti, ſæpè non tantùm interpretes, ſed & paraphraſtæ ſunt. Accedit, quòd Septuag. quædam aliter legerint in Hebręo, quàm Noſter, præſertim cùm affines ſunt literæ: tunc enim facilè vnam pro alia ſubſtituũt, indéque variant ſcriptores & codices. Sic pro litera ד ſubinde in ſuis codicibus habuerunt & legerunt literam ר, pro ב legerunt כ, vti ſuis locis oſtendam. B Denique in verſionem Septuag. per tot ſæculorum interualla multi irrepere potuerunt, & de facto non pauci irrepſerunt errores.

Denique auctor libri eſt Salomon, filius Dauidis, rex Iſrael, qui in Ethica, æquè ac in omni ſapientia & ſcientia, excelluit, fuitque Dei dono & iudicio mortalium omnium ſapientiſſimus. Locutus eſt enim tria millia parabolarum, & quinque millia carminum, quorum nonnulla, eáque meliora huic libro inſerta ſunt. 3. Reg. 4. 32.

Chronologia Salomonis.

Quocirca Salomon vti ætate & antiquitate, ſic & ſapientia longè ſuperauit ſeptem Græciæ ſapientes, cæteróſque omnes: Salomon enim regnare cœpit à creatione mundi anno 2929. à diluuio anno 1272. à natiuitate Abrahæ anno 980. ab exitu Hebræorum ex Ægypto anno 475. poſt captam Troiam anno 144. ante Olympiades anno 239. ante Romam conditam anno 261. ante monarchiam Perſarum, ſiue ante Cyrum, ſub quo floruere ſeptem Græciæ ſapientes, anno 482. ante Alexandrum Magnum, ſub quo floruere Socrates, Plato & Ariſtoteles, anno 679. ante Chriſti natalem anno 1013. Vide tabulam chronologicam, quã præfixi Pentateucho. Eodem tempore regnabat in Tyro Suron rex, in Ægypto Vaphres, cuius filiam in vxorem accepit Salomon, teſte Eupolemo & Euſebio lib. 9. Præpar. Euangel. Apud Lacedæmonios rex erat Stratis, aqud Corinthios Ion, apud Athenienſes Archippus, apud Latinos Alba Syluius filius Æneæ Syluii: in Aſia dominabantur Amazones, in Æthiopia regina Saba. Sub idem tempus floruere Homerus & Heſiodus teſte Euſeb. Vnde & Cyrill. lib. 7. contra Iulianũ, Homerum facit coæuum Salomoni: natus eſt enim Homerus anno regni Salomonis 20. vixitque 104. annos, vti multis probat noſter Salianus tomo 3. & 4. Annal. quare Homerus potuit audire ſapientiam D Salomonis, eamque diſcere.

Sapientia Salom. diuina.

Sapientia verò Salomonis diuina fuit, non humana, vtpote ei indita non ab homine, ſed à Deo: *Dedi tibi* (ait Deus Salomoni 3. Reg. 3. 12.) *cor ſapiens & intelligens, in tantum, vt nullus ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit.* Et cap. 4. verſ. 29. *Dedit quoque Deus ſapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis, quaſi arenam quæ eſt in littore maris. Et præcedebat ſapientia Salomonis ſapientiam omnium Orientalium & Aegyptiorum, & erat ſapientior cunctis hominibus: ſapientior Ethan Ezrahita, & Heman, & Chalcol, & Dorda, filiis Mahol: & erat nominatus in vniuerſis gẽtibus per circuitum. Locutus eſt quoque Salomon tria millia parabolas, & fuerunt carmina eius quinque & mille.* S. Hieron. in Quæſt. Hebr. in lib. 3. Regum, A cẽſet tria hæc millia parabolarum hoc Prouerbiorum libro contineri: *In Prouerbiis enim*, inquit ipſe, *verſus nongenti quindecim continentur, in quibus etiã continẽtur tria millia parabolæ.* intellige ſynecdochicè, ſcilicet partem maiorem trium milliũ cõtineri, non tota tria millia: pręſertim quia Ioſephus lib. 8. Antiq. c. 2. narrat à Salomone compoſitos parabolarum atque ſimilitudinum libros ad tria millia. Adde, Quæſtiones illas in lib. Regum, non videri eſſe S. Hieron. nam ſtylo ab eo diſcrepant, nec S. Hieron. earum meminit lib. de Script. Eccleſ. vbi tamen meminit Quęſtionum in Geneſin, vti ſolerter aduertit Bellarm. lib. de Script. Eccleſ. in S. Hieron. Sed audi Ioſephum: *Compoſuit etiam libros odarum & carminum quinque ſupra mille, parabolarum & ſimilitudinum libros ter mille: cuilibet e-* B *nim ſpeciei plantarum ſuam adhibuit parabolam ab hyſſopo vſque ad cedrum: idem fecit de pecoribus, & cæteris terreſtribus animantibus, natatilibuſque, & quæ per aërem feruntur.*

Porrò Origenes prologo in Cant. *Prouerbia Salomonis*, ait, *ſuccinctis breuibuſq; ſententiis ingentes & perfectos continent ſenſus.* Quin & ipſe Salomon Sapient. 8. 2. *Hanc* (ſapientiam) inquit, *amaui, & exquiſiui à iuuẽtute mea, & quæſiui ſponſam mihi eam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius. Generoſitatẽ illius glorificat, contubernium habens Dei* (græcè, *illi conuictus cum Deo:*) *ſed & omniũ Dominus dilexit illã. Doctrix* (græcè μύστις, id eſt, *myſtis*, initiatrix, ſacerdotiſſa. Sicut enim ſacerdos diuina pro dignitate tractat, ſic & ſapiẽs per ſapientiã dignè Deum colit, & ſanctè tractat ſancta) *enim eſt diſciplinæ Dei, & electrix* (græcè, *ſectatrix*; alij, *inuentrix*; alij, *pondera-* C *trix*) *operum illius.* Vide ſequentia. Hac de cauſa Remigius in illud Coloſſ. 2. v. 9. *Inhabitat in ipſo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Habitauit enim*, inquit, *in Salomone per ſapientiam, in Daniele per caſtitatem, in Prophetis per ſanctitatẽ, in Moyſe per manſuetudinem, in Chriſto vero per omnem virtutẽ & innocentiam.* Sic Triſmegiſtus ad Tatium filium de heroibus & principibus, ait; quòd *mentem conſecuti immortales habentur, intelligẽtia cuncta complexi*, iuxta id, quod paulò antè dixi è Script. Salomonem habuiſſe *latitudinem cordis, quaſi arenam quæ eſt in littore maris*, hoc eſt, vt explicat Vatabl. dedit illi Deus capaciſſimum animum, multa comprehendentem ſua intelligentia. q. d. Dedit ei tam amplam mentem, quàm amplum locum occupat arena quę eſt iuxta mare. Hinc Nazianz. in carm. de Virginitate, Salomonem vocat *Sophiæ verticem.* Quin & Abulenſis in 3. Reg. 3. q. 11. Salomonem in ſapientia præfert Adamo, licet illum eidem poſt- D ponant Pererius lib. 4. in Geneſ. quæſt. 3. Valentia to. 1. diſp. 7. q. 2. puncto 1. & Pineda lib. 3. de Salom. cap. 12. num. 12.

Porrò quia in Prouerbiis Salomon omnem ſuã ſapientiam expromit, hinc Prouerbia à Patribus vocãtur Sapientia Salomonis. Audi Euſebium lib. 4. Hiſtor. 22. *Porrò non hic ſolus* (Egeſippus) *ſed Irenæus, & tota veterum turba Prouerbia Salomonis ſapiẽtiam* πανάρετον, *id eſt, omni virtute refertam* (vel, vt alii ad verbũ vertunt, *cuncti virtuoſam*, aut *omniſtudioſam*) *affirmabant.* Et c. 10. ex Melitone, *Salomonis in Prouerbia*, inquit, *ſiue ſapientia.* Clemẽs Rom. lib. 1. Conſtit. c. 7. cùm integrum ferè caput 7. Prouerb. de muliere praua recitat: *Audiamus*, inquit, *quid in Sapiẽtia præcipiat ſanctus ſermo: Fili ſerua ſermones meos*, &c. *Dic ſapientiam ſororem tuam eſſe.* Et c. 8. iterum citans locum Prouerb. 31. de muliere

forti: *Maritum tuū de te Sapientia laudet, cùm per Salomonem ait, Mulierem fortem quis inueniet?* & iterum cap. 10. *Verbum quod in Sapientia Domini ſcriptum eſt: Melius eſt habitare in ſolitudine, quàm cum loquace & pugnace muliere,* &c. quod eſt ex cap. 21. Prouerb. Ac ne quis arbitretur fortuitum aliquem in Clemente memoriæ lapſum, ſciat non ſolùm librum Prouerb. ſed præterea omnes Salomonis libros eo *Sapientiæ* nomine indigitari: nam in epiſtola ad Iacobum fratrem Domini, Cantica item appellat *Sapientiam Dei,* inquit, *dilectio mortis comparatur, dicente Sapientia: Valida eſt dilectio vt mors,* &c. De quo videndus omnino noſter Turrianus in explanationibus Clementis c. 7. Atque adeò etiam S. Cypr. l. 3. Teſtim. ad Quirin. c. 16 quod eſt de bono martyrii: *In Sapientia,* inquit, *Salomonis: Liberat de malis animam teſtis fidelis.* quæ verba petita ſunt ex c. 14: Prouerb. Et c. 56. affert locum Prouerb. 15. *In Sapientia* inquit, *Salomonis; In omni loco ſpeculantur oculi Dei bonos & malos.* Vbi videndus Pamelius ſuper c. 16. n. 40. exiſtimās certò omnes Salomonis libros, ac non ſolùm Prouerbia, titulo *ſapientiæ* inſcribi à Cypr. Denique Eccleſia hoſce libros vocat ſapientiales, & ſapientiam Salomonis. Vnde cùm in Miſſa vel Officio Eccleſ. quidquam ex hiſce libris recitat, ex libro Sapientiæ id ſe depromere affirmat.

Ex dictis liquet Primò falli eos, qui cenſent Salomonem nonnulla ſua dogmata hauſiſſe à Gentilium philoſophis & ſapientibus; aut ad Gentilium ritus, dicta & facta alludere (vnde & ex illis ipſum explicant:) tum quia omnium prior, æquè ac ſapientior fuit Salomon, adeò vt ipſe nullius fuerit diſcipulus, ſed omnium magiſter: tum quia Hebræi nullam cum Gentilibus voluerunt habere cōmunionem, tanquam populus ſanctus, à Gentilibus ſeparatus, & vni Deo conſecratus. quare potiùs Gentiles ſua à Salomone & Hebræis hauſerunt, quā Hebræi à Gentilibus, vti docent Euſeb. paſſim de Præparat. Euang. S. Aug. de Ciuit. Dei, Theodor. & alii. tum denique, quia ſapientia Salomonis fuit diuina, & à Deo infuſa; longè ergo omnia Gētilium dicta dogmatáque tranſcendit. Vnde & cum Gentilium dogmatibus, moribus & ritibus eam comparare indignum eſt, & Deo iniurium; perinde ac indignum & iniurium eſt heræ vel dominæ, eam cum ancilla componere: omnes enim ſcientiæ Gentilium ſapientiæ diuinæ velut ancillæ ſeruiunt & ancillantur.

Parabolarum dignitas & vtilitas.

Liquet Secundò, quanta ſit parabolarum Salomonis antiquitas, dignitas, maieſtas, vtilitas. Quocirca S. Hieron. epiſt. 7. ad Lætam Albini coniugē, de Paulæ filiæ inſtitutione, monet vt eam à teneris imbuant hiſce parabolis: *Diſcat,* inquit, *primò Pſalterium, his ſe canticis auocet, & in Prouerbiis Salomonis erudiatur ad vitam.* Pulcherrimæ enim hîc traduntur ſententiæ, quibus in omni loco, greſſu (vnde & vocātur Parœmiæ, quaſi viatorum itinerariæ, quòd viam & iter, id eſt, greſſus & actiones omnes, dirigant) ſermone & operatione vtamur ad rectè gradiendum, loquendum, & operandum. Qua de cauſa ſeparatim à cæteris S. Script. libris ſententiæ Salomonis & Siracidis cuſæ extant, exiguóque libello continentur, vt per vias à quolibet deferri, legi & teri poſſint, accipique quaſi aſſiduus viæ comes, imò dux, &, vt ille ait, *vade mecum.* Ita Illuſtriſſ. & Reuerendiſſ. Matthias Houius piæ memoriæ, nuper cùm in Belgio agerē, Archiepiſcopus Mechlinienſis, libellum hunc Salomonis & Siracide gnumas continentem, aſſiduè ſecum etiam per vias & itinera deferebat, eúmque in curru & hoſpitiis (inſtar magni illius Staniſlai Hoſij Cardinalis, qui Concilio Tridentino præfuit) diligenter legebat & relegebat: vnde eius ſententias, quæ particularem in rebus quibuſque prudentiam, tam humanam, quàm diuinam docent & præſcribunt, ad vnguem callebat, atque ex earum præſcripto & dictamine actus omnes ſuos, tum priuatos, tum publicos moderabatur & dirigebat; ideóque Archiepiſcopatum adeò probè & ſanctè gubernauit, vt præſentibus ingens ſui deſiderium, diſcipulis exemplum, poſteris formam perfecti Paſtoris & Epiſcopi, cum fama poſthuma reliquerit & expreſſerit. Hac de cauſa inter elogia Salomonis illud imprimis celebrat Siracides dicens: *Et repleſti in comparationibus ænigmata: ad inſulas longè diuulgatum eſt nomen tuum, & dilectus es in pace tua. In cātilenis, & prouerbiis, & comparationibus, & interpretationibus miratæ ſunt terræ.* Eccli. 47. 17. Vide ibi dicta, & Ioſephum 8. Antiquit. c. 2. Denique S. Hieron. in c. 12 Eccleſ. ad illa v. 9. *Et inueſtigans compoſuit* (Salomon *parabolas multas: Aliud,* inquit, *in medulla habentes, aliud in ſuperficie pollicentes. Prouerbia quippe non hoc ſonare quod ſcriptum eſt, etiam in Euangeliis edocemur; quòd Dominus populo in prouerbiis & parabolis ſit locutus; ſecretò autem Apoſtolis diſſoluerit ea. Matth. 13. Ex quo manifeſtum eſt, & Prouerbiorum librum, non, vt ſimplices arbitrantur, patētia habere præcepta; ſed, quaſi in terra aurum, in nuce nucleus, in hirſutis caſtanearum operculis abſconditus fructus inquiritur; ita in eis diuinum ſenſum altiùs perſcrutandum.*

Scopus.

Scopus & finis horum Prouerbiorum eſt, cuique ætati, ſexui, ſtatui & generi hominum, in quouis rerum occurſu leges rectè agendi, normamque honeſtæ vitæ præſcribere, qua Deo placeant, vt ab illo poſt modicos breuis huius æui labores, æterna felicitate & felici Æternitate donentur, ac ad eamdem ſibi ſubditos, ſiue in domo & familia, ſiue in republ. & regno perdūcant. Hunc finem initio libri indicat Auctor dicens: *Parabolæ Salomonis, ad ſciendam ſapientiam, & diſciplinā: ad intelligenda verba prudentiæ, & ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ, iuſtitiam, & iudicium, & æquitatem.* Quocirca vix alius inter S. Scrip. libros eſt hoc noſtro ad dicendū, ad concionandum, ad perſuadendum, ad mores hominum formandos, reformandoſque aptior: qua de cauſa eius ſentētiis crebrò vtitur S. Gregorius, qui optimus morum & virtutum eſt magiſter. Atque hac de cauſa ſicut Eccleſiaſticus, ſic potiori iure hic liber vocetur πανάρετος, id eſt, omnium virtutum præceptor; ac πανάριστος, id eſt, prę omnibus eligendus & legendus. Quocirca Baſilius Imp. ad imperium inſtruens Leonem filium cognomento Philoſophum, hoc vltimum ei dat præceptum: *Veterum ſapientum ſententias reuolue, vt mores tuos omni ex parte excolas: multa enim in illis præcepta valdè vtilia reperies, præſertim in operib⁹ Salomonis, & ſcriptis Iſocratis: adde etiam, ſi vis, Ieſu Sirach documenta, è quibus multum ciuilis & regiæ prudentiæ haurire poteris.* Extat in fine tomi 5. Biblioth. SS. Patrum. Hinc in Biblijs Arabicis huic libro hic datur titulus: *Prouerbia Salomonis ſapientis, id eſt, conciones eius, qui regnauit in filiis Iſrael.* In Syriacis verb: *Liber Prouerbiorum Salomonis, filii Dauid, regis Iſrael.*

Diuidunt Hebræi vetus Teſtamentum in tres partes, ſcilicet in Legem ſiue Pentateuchum, Pro-

phetas, & hagiographa. Hagiographis accenſent Prouerbia, cæteroſque libros Salomonis. S. Auguſt. tamen lib. 2. de Doctr. Chriſt. cap. 8. diuidens Scripturam veterem in hiſtorialem & prophetalem, prophetali libros Salomonis annumerat: præſertim quia, vti ipſe oſtendit lib. 17. de Ciuit. 20. in hoc libro veræ & propriè dictæ prophetiæ de Chriſto & Eccleſia continentur. quod veriſſimum eſſe ſuis locis oſtendam. Autumant Rabbini, Salomonem primò ſcripſiſſe Canticum Canticorum, cùm adhuc eſſet iuuenis, Prouerbia in virili ætate, Eccleſiaſten in ſenio. Verùm ordo graduſque materiarum contrarium indicat, ſcilicet eum primò ſcripſiſſe Prouerbia, deinde Eccleſiaſten, denique Canticum, atque hoc ordine in Biblijs hi libri ponuntur. In Prouerbijs enim incipientes erudit; in Eccleſiaſte, proficientes; in Cantico, perfectos: vti dixi initio ex S. Hieron.

Vertit hunc librum ex Hebræo S. Hieron. eiuſque verſio eſt ea quã habemus in Latina Vulgata. Verùm, quia tunc vſitata, & toto orbe recepta erat verſio LXX. interpretum; hinc, ne eam prorſus mutare velle videretur S. Hieron. in eamdem, etſi ab Hebræo diſcrepantem, ſæpè declinat: qua de cauſa noſtra verſio non per omnia exactè & ad amuſſim reſpondet Hebræo, ſed ab eo ſubinde in Græcum deflectit, &, vt ita dicam, deuiat. Vbi

Multa extant in Septuag. & Vulgata, quæ non in Hebræo Vnde?

Nota, Septuag. ſubinde nonnulla addere, quæ modò non ſunt in Hebræo, ſiue quia illorum ætate ea extabant in Hebræo, ſiue quòd ipſi explicationis gratia nonnulla addiderint, vti addiderunt *τò ne attẽdas fallaciæ mulieris* cap. 5. 2. hoc enim tacitè in ſequentibus intelligitur. ſiue quòd ipſi non tantùm interpretes fuerint, ſed & ſcriptores hagiographi, vti docet S. Auguſt. lib. 4. de Doctr. Chriſt. c. 7. & lib. 1. de Cõſenſu Euangel. c. 66. Afflati ergo Spiritu ſancto, potuerunt eius inſtinctu dictare ſententias nonnullas, quæ in Hebræo non habentur, ideóque auctoritatem habent Canonicæ Script. atque vt tales eas recepit & probauit Eccleſia. Tum denique quòd ſententiæ nonnullæ ex vno loco in alium tranſlatę ſint, ſiue ab ipſis Septuag. ſiue ab eorumdem collectoribus. Sic Prouerb. 4. v. vlt. addiderũt: *Vias enim, quæ à dextris ſunt, nouit Dominus: peruerſæ verò ſunt quæ à ſiniſtris ſunt. Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, itinera autẽ tua in pace producet*: nihil enim horum eſt in Hebræo, nec in Chaldæo. Porrò à cap. 10. vſque ad finẽ Prouerb. facile eſt diſcernere in editione Vulgata, quæ ſententiæ extent in Hebræo, quæ nõ: illæ enim quibus ſigillatim numerus in margine, ad indicãdum ordinem

quænam illa?

verſus, præponitur, extant in Hebræo; illæ verò quibus numerus non præponitur, ſed numero verſus præcedentis aſſcribuntur, non extant in Hebræo: vt c. 10. verſus annexus verſui 4. *Qui nititur mendacijs, hic paſcit ventos*, nõ extat in Hebræo, quia caret numero. Cap. 12. verſus annex⁹ verſui 11. *Qui ſuauis eſt in vini demorationib⁹, in ſuis munitionib⁹ relinquit contumeliam*, non extat in Hebræo. Cap. 14. verſus annexus v. 15. *Filio doloſo nihil erit boni*, &c. non extat in Hebræo, æquè ac annexus v. 21. *Qui credit in Domino, miſericordiam diligit*. Pari modo, vt cæteros omnes recenſeam, non extant in Hebræo verſus annexus v. 5. & 27. ca. 15. Item annexus v. 5. c. 16. item annexi v. 16. cap. 17. & v. 8 & 22. c. 18, & v. 9. cap. 22. & v. 7. cap. 23. & v. 10. & 20. (vbi duo ſunt) cap. 25. & v. 10. cap. 27. & v. 27. c. 29. Igitur verſum, cui proprius non præfigitur numerus, ſcito non extare in Hebræo. Nam Septuag. interpretes ſequitur Noſter: ipſe enim ea quæ non inuenit in Hebræo, ſed in Septuag. ex ijs deſcripſit, ne quid minus ijs haberemus. Vnde colligas verſionem Vulgatam S. Hieron. non eſſe puram putam ex Hebræo, ſed nonnulla ex Græcis addita, ſiue ab ipſo S. Hieron. ſiue à quo alio.

Porrò verſio Septuag. vbi pura eſt & ſincera, olim Vulgata fuit, ideóque Canonica Script, ac proinde etiamnum talis eſt: at eamdem ſubinde minùs puram & ſinceram eſſe, ex varietate lectionum quæ in ea reperitur, liquet. Quare velle eam ſemper cum Hebræo & Vulgata moderna conciliare, ſuperuacuum eſt, imò impoſſibile. Vbi conciliatio facilis erit & prona, indicabo; vbi difficilis & violenta, prætenibo. Vulgatam enim modernam, velut genuinam S. Script. ab Eccleſia auctoratam, explicare deſtino. Septuag. ferè ſequitur Syrus Interpres, Moſes Bar-Cepha vetus auctor, & ipſe Syrus, lib. de Paradiſo parte 1. pag. 307. *Sciendum eſt*, inquit, *vetus Teſtamentum pluribus tranſlationib⁹ ex Hebræa lingua in Græcam eſſe tranſpoſitum: Syricè verò redditum eſſe, vna quidem interpretatione ex ipſo Hebræo, altera verò ex Græco.* Verùm Syra verſio quæ modò extat, ex Græco traducta videtur: paſſim enim cum eo conſentit, paucis exceptis.

Denique vt ad oculum videatur, quàm Salomon hiſce libris ſit accuratus ſapientiæ Ethicæque magiſter, quamque eius dogmata ſecuti ſint poſteri ſapientes, præſertim Siracides auctor Eccleſiaſtici, qui Salomone 540. annis fuit poſterior; ponam hîc ex ordine gnomas Siracidæ illuſtriores, quas ipſe ex Salomone partim quoad rem & ſenſum, partim verbotenus deprompſit & mutuatus eſt, vti ſequentia vtriuſque parallela oſtendent: qua ex re mira pariter videbitur Siracidis cum Salomone in doctrina harmonia & conſonantia.

PARALLELA.

Ieſu filij Sirach in Eccleſiaſtico,

Cap. 1. v. 1. 1. *Omnis ſapientia à Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper, & eſt ante æuum.*

v. 4. 2. *Prior omnium creata eſt ſapientia, & intellectus prudentiæ ab æuo.*

v. 10. 3. *Et effudit illam ſuper omnia opera ſua, & ſuper omnem carnem.*

v. 16. 4. *Initium ſapientiæ timor Domini.*

Cap. 2. 5. 5. *In igne probatur aurum & argentum: homines verò receptibiles in camino humiliationis.*

& Salomonis in Prouerbijs, Eccleſiaſte, Sapientia.

6. *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.* Cap. 3. 22

7. *Noli anxius eſſe in diuitiis iniuſtis: non enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ.* Cap. 5. 10

8. *Cum iracundo non facies rixam, & cum audace non eas in deſertum.* Cap. 8. 19

1. *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quidquam faceret à principio.* Prou. 8. 8.

v.23. 2. *Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis, ante-*
quam terra fieret.
v.27. 3. *Quando præparabat cælos, aderam,* &c.
v.30. *Cum eo eram cuncta componens,* &c. *& deliciæ meæ*
eſſe cum filijs hominum.
Cap. 1. 7. 4. *Timor Domini principium ſapientiæ.*
5 *Tamquam aurum in fornace probauit eos, & quaſi*
holocauſti hoſtiam accepit illos. Sap 3.6.
Cap. 25. 6. *Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à glo-*
27. *ria.*
Cap. 11. 7. *Qui confidit in diuitijs ſuis, corruet: iuſti autem*
28. *quaſi virens folium germinabunt.*
Cap. 22. 8. *Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules*
24. *cum viro furioſo.*

Ieſu filij Sirach in Eccleſiaſtico.

Cap. 99. 9. *Ne des fornicarijs animam tuam in vllo, ne per-*
9. *das te, & hereditatem tuam.*

Cap. 10. 2. 10. *Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius.*

v.28. 11. *Seruo ſenſato liberi ſeruient.*

v.30. 12. *Melior eſt qui operatur, & abundat in omnibus,*
quam qui gloriatur, & eget pane.
Cap. 11. 8. 13. *Priuſquam audias, ne reſpondeas verbum.*

v.18. 14 *Eſt qui locupletatur parcè agendo,* &c. *Et neſcit*
quod tempus præteriet, & mors appropinquet, & relin-
quat omnia alijs, & morietur.

Cap. 12. 9. 15. *In bonis viri, inimici illius in triſtitia: & in ma-*
litia (afflictione) *illius, amicus agnitus eſt.*
v.11. 16. *Et ſi humiliatus vadat curuus, adijce animum*
tuum, & cuſtodi te ab illo.
Cap. 13. 4. 17. *Diues iniuſte egit, & fremet: pauper autem le-*
ſus, tacebit.
v.25. 18. *Diues commotus confirmatur ab amicis ſuis: hu-*
milis autem cum ceciderit, expelletur & à notis.

Cap. 14. 19. *Ante obitum tuum operare iuſtitiam: quoniam*
17. *non eſt apud inferos inuenire cibum.*

v. 22. & 20. *Beatus vir qui in ſapientia morabitur,* &c. *qui*
24. *reſpicit per feneſtras illius, & in ianuis illius audiens.*
Cap. 15. 7. 21. *Longe abeſt à ſuperbia & dolo.*

v.11. 22. *Non dixeris: per Deum abeſt: quæ enim odit, ne*
feceris.

v.18. 23. *Ante hominem vita & mors, bonum & malum:*
quod placuerit ei dabitur illi.

Cap. 17. 24. *A mortuo quaſi nihil, perit confeſſio. Confitebe-*
26. *ris viuens, viuus & ſanus confiteberis, & laudabis*
Deum.
Cap. 19. 1. 25 *Operarius ebrioſus non locupletabitur: & qui*
ſpernit modica, paulatim decidet.
Cap. 20. 26. *Qui multis vtitur verbis, & lædet animam*
v.8. *ſuam: & qui poteſtatem ſibi ſumit iniuſtè, odietur.*
v. 22. 27. *Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim*
dicit illam in tempore ſuo.
v.31. 28. *Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & qua-*
ſi mutus in ore auertit correptiones eorum.
Cap. 21. 29. *Scientia ſapientis tamquam inundatio abun-*
dabit, & conſilium illius ſicut fons vitæ permanet. 16.
30. *Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam: vir autem* v.23.
ſapiens vix tacitè ridebit.
31. *Arenam, & ſalem, & maſſam ferri facilius eſt* Cap. 22.
ferre, quàm hominem imprudentem. 18.
32. *Ego ex ore Altiſſimi prodiui, primogenita ante* Cap. 24.
omnem creaturam. 5.
Ab initio & ante ſæcula creata ſum. v.14.
33. *Ego feci in cælis vt oriretur lumẽ indeficiens: gy-* v. 6. & 7.
rum cæli circuiui ſola, & profundum abyſſi penetraui,
& in fluctibus maris ambulaui, & in omni terra ſteti.
34. *Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me, & à* v.26.
generationibus meis implemini: Spiritus enim meus ſu-
per mel dulcis, & hereditas mea ſuper mel & fauum.

Salomonis in Prouerbijs.

9. *Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos cru-* Prouerb.
deli: ne forte impleantur extranei viribus tuis, & labo- Cap. 5. 9.
res tui ſint in domo aliena.
10. *Princeps, qui libenter audit verba mendacij,* Cap. 29.
omnes miniſtros habet impios. 12.
11. *Seruus ſapiens dominabitur filiis ſtultis, & inter* Cap. 17.
fratres hereditatem diuidet. 2.
12. *Melior eſt pauper & ſufficiens ſibi, quàm glorio-* Cap. 12. 9.
ſus & indigens pane.
13. *Qui prius reſpondet quam audiat, ſtultum ſe eſſe* Cap. 18.
demonſtrat, & confuſione dignum. 13.
14. *Vnus eſt, & ſecundum non habet, non filium, non*
fratrem: & tamen laborare non ceſſat, &c. *nec recogitat*
dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis?
Eccleſiaſtę 4. 8.
15. *Omni tempore diligit qui amicus eſt, & frater in* Cap. 17.
anguſtiis comprobatur. 17.
16. *Quando ſubmiſerit vocem ſuam, ne credideris ei:* Cap. 26.
quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius. 25.
17. *Cum obſecrationibus loquitur pauper, & diues* Cap. 18.
effabitur rigide. 23.
18. *Diuitiæ addunt amicos plurimos: à paupere au-* Cap. 19.
tem & hi, quos habuit, ſeparantur. 4. & 7.
Fratres hominis pauperis oderunt eum: inſuper &
amici procul receſſerunt ab eo.
19. *Quodcumque facere poteſt manus tua, inſtanter o-*
perare: quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia
erunt apud inferos, quò tu properas. Eccleſ. cap. 9. 10.
20. *Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fo-* Cap. 8.
res meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtij mei. 34.
21. *Arrogantiam, & ſuperbiam, & viam prauam,* v.13.
& os bilingue deteſtor.
22. *Inſipientia hominis violat,* vel *vaſtat, vias eius:* Cap. 19. 3.
Deum autem cauſatur, vel *accuſat, in corde ſuo.* quę
verba ex Prouerb. iuxta Septuag. citat S. Auguſt.
de Gratia & liber. arbitr. c. 2.
23. *Conſidera quòd hodie propoſuerim in conſpectu*
tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum.
Deuter. 30. 15.
24. *Non infernus cõfitebitur tibi, neque mors lauda-*
bit te, &c. *Viuẽs viuẽs ipſe confitebitur tibi.* Iſaię 38. 18.
25 *Vacantes poculis, & dantes ſymbola conſumentur,* Cap. 23.
& veſtietur pannis dormitatio. v. 21.
26. *In multiloquio non deerit peccatum: qui autem* Cap. 10.
moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt. 19.
27. *Quomodo pulchras fruſtra habet claudus tibias:* Cap. 26.
ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola. 7.
28. *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant pru-*
dentes, & ſubuertunt verba iuſtorum. Exodi 23. 8.
29. *Torrens redundans fons ſapientiæ.* Ca. 18. 4.
Fons vitæ eruditio poſſidentis. Ca. 16. 22.

30 Sicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic riſus ſtulti. Eccleſ. 7.7.

Cap.27. *31. Graue eſt ſaxum, & onerosa arena: ſed ira ſtulti*
v.3. *vtroque grauior.*

Cap.8. *32. Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum,*
v.22. *antequam quidquam faceret à principio. Ab æterno ordinata ſum.*

v.27. *33. Quando præparabat cælos, aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyſſos,* &c. *quando appendebat fundamenta terræ.*

v.32. *34. Nunc ergo filij audite me: Beati, qui cuſtodiunt vias meas. Audite diſciplinam, & eſtote ſapientes. Beatus homo, qui audit me,* &c. *Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino.*

Ieſu filij Syrach in Eccleſiaſtico,

Cap. 26. *35. Gratia ſuper gratiam, mulier ſancta & pudo-*
19. *rata.*

Cap.27. *36. Qui denudat arcana amici, fidem perdit, & non*
17. *inueniet amicum ad animum ſuum.*

v.28. *37. Qui in altum mittit lapidem, ſuper caput eius cadet.*

v.29. *Qui foueam fodit, incidet in eam.*

Cap.33.13. *38. Quaſi lutũ figuli in manu ipſius, plaſmare illud & diſponere,* &c. *Si homo in manu illius qui ſe fecit.*

Cap.34. *39. Qui timet Dominum, nihil trepidabit, & non*
15. *pauebit: quoniam ipſe eſt ſpes eius.*

v. 23. *40. Dona iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum.*

Cap.35.6. *41. Non apparebis ante conſpectũ Domini vacuus.*

Cap.36. *42. Quis credit ei qui non habet nidum, & defle-*
28 *ctens vbicumque obſcurauerit?*

Cap. 40. *43. Omnia quæ de terra ſunt, in terram conuerten-*
v.11. *tur, & omnes aquæ in mare reuertentur.*

v.13. *44. Subſtantia iniuſtorum ſicut fluuius ſiccabuntur, & ſicut tonitruum magnum pluuia perſonabunt.*

45. Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos, v.15.
& radices immundæ ſuper cacumen petræ ſonant.

46. Curã habe de bono nomine: hoc enim magis per- Cap. 41.
manebit tibi, quàm mille theſauri pretioſi & magni. v.15.

& Salomonis in Prouerbijs, &c.

35. Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum. Cap.18.
Septuag. *inuenit χάριτας*, id eſt gratias. 22.

36. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui
autem fidelis eſt animi, amici celat commiſſum. Cap.11.13.

37. Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui vol- Cap. 26.
uit lapidem, reuertetur ad eum. 27.

38. Sicut lutum in manu figuli, ſic vos in manu mea domus Iſrael. Ierem. 18. 6.

39 Iuſtus quaſi leo confidens, abſque terrore erit. Cap.28.1.

40. Victimæ impiorum abominabiles Domino: vota Cap.15.8.
iuſtorum placabilia.

41. Non apparebis in conſpectu meo vacuus. Exodi 23.15.

42. Sicut auis transmigrans de nido ſuo, ſic vir Prouerb.
qui derelinquit locum ſuum. 27.8.

43 Ad locum, vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant. Eccleſ. 1.7.

44. Quaſi tempeſtas tranſiens non erit impius: iu- Cap. 10.
ſtus autem quaſi fundamentum ſempiternum. 25.

45. Spuria vitulamina non dabũt radices altas, nec ſtabile firmamentũ collocabunt. Et ſi in ramis in tempore germinauerint, infirmiter poſita, à vẽto cõmouebuntur, & à nimietate ventorum eradicabuntur. Sap.4.3.

46. Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ mul- Prouerb.
tæ: ſuper argentum & aurum, gratia bona, vt ſcilicet 22.1.
ſis in gratia & beneuolentia aliorum.

Cetera quæ à c. 44. vſque ad finem libri tradit Siracides, elogia ſunt Salomonis, Dauidis, Moſis, Patriarcharum & Prophetarum, quæ ex proprio cuiuſque libro, hiſtoria vel prophetia petita eſſe, adeóque illorum eſſe compendia, cuiuis ea inſpicienti liquet.

Portò adeò Siracides Salomonis fuit aſſecla, diſcipulus & æmulus, vt Patres plerique, æquè ac recentiores librum Eccleſiaſtici Salomoni aſcribãt; quaſi Salomon ſententiarum eius ſit auctor, Siracides verò earumdem dumtaxat collector & deſcriptor. Quocirca S. Auguſt. ceterique Patres Eccleſiaſticum Salomonis nomine indigitant citantque, vti multis oſtendi procemio in Eccleſiaſticum.

Quapropter vno hoc tomo, ſi fieri poſſit, totam ſapientiam Salomonis, putà Prouerbia, Eccleſiaſten, Sapientiam, & fortè Canticum Canticorum, complecti deſtino; perinde ac totam Siracidis ſapientiam vno tomo complexus ſum: præſertim quia multas Salomonis ſententias iam in Siracide, qui eas à Salomone mutuatus eſt, expoſui. Quare illas eòdem remittam, ne iam dictum dicam, & actum agam.

Denique ſubinde ſimiles Siracidis & aliorum ſapientium, etiam Philoſophorum, ſententias citabo, quæ Salomonicis ſui ſimilibus vel lucem vel decus afferunt; tum vt riuos ſuo fonti reſtituam: à Salomone enim ſinguli ſua hauſerunt: tum vt

A oſtendam, quanta ſapientiæ, id eſt veritatis & virtutis, ſit vis, vtpote quam etiã infideles, putà idololatræ & hæretici, ſubinde negare non ſint auſi; eſto in aliis multis cæcutierint, turpiterque errarint. Idipſum enim doctori orthodoxo faciendum eſſe præclarè docet S. Auguſt. lib. 2. de Doctrina Chriſtiana cap. 40. *Philoſophi autem,* inquit, *qui vocantur, ſi qua forte vera & fidei noſtræ accõmoda dixerint, maximè Platonici, non ſolùm formidanda non ſunt, ſed ab eis etiã tamquã iniuſtis poſſeſſoribus in vſum noſtrum vendicãda. Sicut enim Aegyptij non ſolùm idola habebãt, & onera grauia, quæ populus Iſrael deteſtaretur & fugeret, ſed etiã vaſa atque ornamẽta de auro & argento, & veſtẽ, quæ ille populus exiens de Aegypto, ſibi potiùs tamquã ad vſũ meliorẽ clãculo vẽdicauit, nõ auctoritate propria, ſed præcepto Dei, ipſis Aegyptiis neſcientes cõmodãtibus ea, quibus nõ bene vtebantur: ſic do-* B *ctrinæ omnes Gẽtiliũ nõ ſolùm ſimulata & ſuperſtitioſa figmẽta, grauesq́; ſarcinas ſupernacanei laboris habent, quæ vnuſquiſque noſtrûm duce Chriſto de ſocietate Gentiliũ exiẽs debet abominari atque deuitare; ſed etiã liberales diſciplinas vſui veritatis aptiores, & quædã morũ præcepta vtiliſſima continẽt, deq; ipſo vno Deo colẽdo nõnulla vera inueniũtur apud eos: quod eorũ tamquã aurũ, quod nõ ipſi inſtituerũt, ſed de quibuſdã quaſi metallis diuinæ prouidẽtię, quæ vbiq; infuſa eſt, eruerũt, & quo peruersè atque iniurioſè ad obſequia dæmonũ abutũtur; cùm ab eorũ miſera ſocietate ſeſe animo ſeparat, debet ab eis auferre Chriſtianus ad vſum iuſtum prædicandi*

prædicandi Euangelii. Actor. 7. Plura hac de re dixi proœmio in Eccleſiaſticum. Porrò in hac re cauenda eſt nimia licentia, qua nonnulli in Gentilium libris verſati, S. Scripturam ad Gentilium hiſtorias, ritus & mores, quos mente præconceperunt, accommodãt, imò explicant: cùm potiùs hæc omnia S. Scripturam velut pediſſequæ dominam, vt ait S. Auguſt. ſubſequi, illique ſubſeruire debeant. Idem olim vitio datum fuit Arnobio qui, grandior à gentiliſmo ad chriſtianiſmum conuerſus in ſcriptis ſubinde gentilizat, eò quòd nõ aliùs quàm Gentilium literis imbutus, nõ aliud ſapere, nec eloqui poſſet, quàm quæ tot annis in Gentilibus legerat & didicerat. Sed venia ei danda, quòd vix catechumenus pro Chriſtianis dira perſecutione vexatis, de Chriſtiana religione, quam necdum plenè nouerat, Apologiam ſcripſerit. Quid enim mirum ſi Gentilis adhuc Gentilitios illi næuos inſperſerit. Qui ergo in S. Scripturam ſcribere deſtinant, maturiùs & citiùs à politiori literatura ad ſacram ſe transferant, eáque planè mentem imbuant oportet.

COMMENTATORES.

SCripſit S. Ambroſ. librum de Salomone (extat tomo 2. operum eius) in quo non aliud tractat quàm parabolam, vel ænigma illud prouerb. 30. 18. *Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro: viam aquilæ in cælo, viam colubri ſuper petram, viam nauis in medio mari, & viam viri in adoleſcentia.* Subdit deinde explicationem totius capitis 31. Prouerb. de muliere forti.

Extat tomo VIII. S. Hieron. Commentarius in Prouerbia: ſed certum eſt illum ex officina S. Hieronymi non prodiiſſe: tum quia ſtylus planè diſcrepat ab eo; tum quia in cap. 30. citatur nominatim S Hieronymus, ac in cap. 21. & 31. citatur S. Gregorius Papa, qui ducentis penè annis S. Hieronymo fuit poſterior: tum quia idem Commentarius planè ad verbum extat inter opera Bedæ. Bedæ ergo eſt, eiuſque ſtylum redolet, vti Bellar. & alii notarunt, quare Bedæ nomine eum citabo. Scripſit S. Baſilius homiliam XII. *In principium Prouerbiorum* (vnde ſubiungitur illa homiliis de ira & inuidia) in qua primas ſententias primi capitis Prouer. explicat. Sed nonnulli viri eruditi, qui acrem habent criſin, dubitant, imò negãt hoc opus eſſe Baſilii. S. Auguſt. in cap. 31. Prouerb. de muliere forti ſcripſit ſerm. 217. & 218. de Tempore. In libros Salomonis ſcripſit Honorius (excuſus eſt Coloniæ anno Domini 1544.) Auguſtodunenſis presbyter, qui claruit anno Domini 1220. teſte Trithemio Rurſum in caput 31. Prouerb. de muliere forti ingens volumen ſcripſit Albertus Magnus, in quo totum illud caput partim phyſicè, partim ethicè, partim myſticè explicat.

Myſticè quoque Prouerbia & Eccleſiaſten, ſed breuiter & punctim, explicat Salonius Epiſcopus Viennenſis (extat tomo 5. Bibliot. SS. Patrum) cui Eucherius Lugdunẽſis dedicauit & inſcripſit ſuos Commẽtarios in Geneſin & in libr. Regum. imò Salonium hunc fuiſſe filium Eucherii, genitum ab eo ante epiſcopatum, docet Baron. anno Chriſti 441. qui tam patrem quàm filium à doctrina & ſanctitate dilaudat.

Caput 8. Prouerb. contra Arrianos explicat Fauſtinus presbyter (vulgò Gregorius Bæticus Epiſc. Elibertinus) libr. 6. de Fide contra Arrianos ad Gallam Placidiam Auguſtam, tempore Theodoſii Imp. Sed liber hic paruæ eſt auctoritatis, eò quòd auctor fuerit ſchiſmaticus: fouit enim cum Marcellino presbytero ſchiſma Vrſicini contra B. Damaſum Papam, tempore S. Hieronymi. Extat tomo 4. Biblioth. SS. Patrum.

Extat Romæ in Biblioth. Sfortiana & aliis, Catena in Prouerbia Græcorum Patrum numero quindecim, nimirum Apollinaris, Baſilii, Chryſoſtomi, Cyrilli Alexandr. Didymi, Diodori, Epiphanii, Euagrii, Euſebii, Euſtachii, Hippolyti, Iuliani, Origenis, Olympiodori, Polychronii: quam è Græco in Latinum conuertit noſter Theodorus Peltanus, editáque eſt Antuerpiæ anno Domini 1614. quam crebriùs citabo.

Poſteriori æuo ſcripſit in Prouerbia Robertus Holcot, ſed miſcellanea cõtinet ex varia eruditione, quæ cõcionatores illius æui ad conciones ſuas venabantur. Sunt tamen qui putẽt illud opus non eſſe Roberti Holcot, ſed Thomæ Anglici Galẽſis, vti in frõte libri prænotatum legimus. Lectiones in Prouerbia ſcripſit Guilielmus Pariſienſis. Lyran, Hugo, Dionyſ. Carthuſ. ſcripſere in Prouerbia, æquè ac cæteros omnes S. Script. libros.

Antonius Giggeius Doctor collegii Ambroſiani Mediolan. edidit Catenam trium Hebræorum Rabbinorum, ſcilicet Salomonis, qui à patre cognominatur *Iſacides*, quia Iſaaci filius; à patria *Iarhi*, vel potiùs *Iarchi*, id eſt, Lunæus vel Lunenſis, ab oppido Aquitaniæ quod *Lunel* appellatur: nam à ירח *iarcach*, id eſt, *luna*, dictus videtur *iarchi*, id ירחי eſt Lunenſis. Hic inter Rabbinos percelebris eſt, eumque ſæpè citat & ſequitur Lyranus. Hic ergo primus eſt in Catena, duo reliqui ſunt R. Abrahã Ben Ezræ, & R. Leui Ben Gherſom. Porrò Giggeius Catenam ex Hebræo in Latinum conuertit; addiditq; verſionẽ Chaldaicam & Syriacã, quas crebrò citabo. Qui hactenus in Prouerbia ſcripſerunt, nec hanc Hebræorum, nec illam Græcorum Catenam, vti nec Syrum, nec alios nõnullos iã citatos videntur vidiſſe. Veritas vbiuis gentium reperiatur, colenda eſt, ac dicendum ſubinde cum Virgilio Enniũ legente: *Gemmas è ſtercore colligo.*

E recentioribus, & noſtro hoc ſæculo ſcripſere Hieron. Oſorius, & è Societate noſtra Theodorus Peltanus, quorum vterque Prouerbia eleganti paraphraſi illuſtrauit: Conſtantinus Fontius, Petrus Nannius, Sixtus Senenſis in Sophias monotesſaro, Michael Sidonius, Petrus Scarga è Societate noſtra, Robertus Baynus, Ioannes Arboreus, Thomas de Vio Cardin. Caietan. Cornelius Ianſenius more ſuo ſolidè & profundè, ac plures alii; ſed poſt omnes & præ omnibus fusè & eruditè noſter Ferdinandus à Salazar, qui multam non ſolùm ſacram, ſed & profanam eruditionem continet, atque liberaliùs ad conceptus elegantes & morales, etiam à Gentilibus petitos, digreditur.

Paulò fuſior hîc ero. Tum quia Salomonem quaſi ſapientiæ fontem hîc explico, qui Ethicam tradit per gnomas breues & cõciſas, quæ ſingulæ ſæpè virtutem integram explicant, quam Ariſtot. S. Augu. S. Thom. ceterique philoſophi & Theo-

logi pluribus ferè capitibus, & quæſtionibus pertractat. Tum quia liber hic totus moralis eſt: materia autem de moribus ampla eſt & perutilis tum legentibus, tum docentibus, tum concionantibus, tum cuique hominum generi. Quare ſingulorum Patrum & interpretum ſenſus & ſentētias, eáſque ſæpè verbatim affero, ſed breuitatis ſtudio ſucciſas, & in pauca contractas, ad rerum copiam, vtque lector nihil iure deſideret; ſed vnū hunc Cōmentarium legēs, in eo omnes intueatur & legat, magno ſui & temporis, & laboris, & expenſarum compendio: multis enim non eſt otium, nec animus & vires ad tot támque vaſtos & prolixos cōmentarios euoluendos. Id ego in eorum gratiam præſtiti, qui iam à 37. annis ſacram Script. publicè docendo, omnes omnium ſacrorum librorum interpretes euolui: quin & è Patribus omnibus, Græcis, Syris, Latinis, atque Scholaſticis, cæteriſque claſſicis auctoribus loca S. Script. ſparſim ab iis pertractata ſtudiosè collegi. Aliorum expoſitiones & ſententias, præſertim probabiles, ingenioſas & ſymbolicas, licèt minùs probem, non tamen improbo & reiicio: tum ne de viris doctis & eminentibus cenſoriam virgulam mihi arrogem: tum vt lectorum iudicio æquè ac vſui eos permittam & reſignem, vti ſe feciſſe profitetur S. Hier. Quare varios ſenſus refero, ſed magis genuinum indico ſemper & præfero. Hic enim eſt verus propriúſque S. Script. ſenſus, quem Spiritus ſanctus earum auctor concepit, & hiſce gnomis ſignificare intendit. Ea de cauſa illum velut germanam Spiritus ſancti mentem vndequaque ſcrutor & venor, nec meo ingenio ingenioſiſque conceptibus indulgeo. Hunc enim genuini ſenſus à Spiritu ſancto concepti ſcopum mihi ita præfixi, vt irretortis mentis oculis in eum iugiter intendam, nec vel pilum ab eo me dimoueri patiar; eſto alij magis ingenioſi & plauſibiles occurrant. Hi enim ſæpè non ſunt litterales & germani; vnde curioſorum aures titillant, at animum veritatis auidum non ſatiant, nec explent. Hîc enim euenit idem quod videmus in intellectibus hominū. alii enim ſunt ſubtiles, acutóque pollent ingenio, at paruo

A ſunt iudicio: alii viciſſim ſunt prudentes, acrique pollent iudicio, at exiguo ſunt ingenio. nimirū id accidit, tum ex Dei dono, qui ita chariſmata ſua partitur; tum ex temperie diuerſa & contraria. Ingenium enim & inueniendi acuta ſubtilitas in calore, feruore & æſtu; iudicium verò in frigore & quiete mentis ſedatæ conſiſtit. qua de cauſa ſenes, ob frigidas ſedatáſque paſſiones, valere concilio & iudicio; iuuenes verò ob feruorem ſanguinis præcellere ingenio & acumine, experimur. Ita pariter in ſcientiis, ac præſertim in expoſitione S. Script. nimis acuta ſunt parum genuina, quæ plus habent ſubtilitatis, minus habent ſoliditatis; quæ multum habent ingenii, exiguum habet iudicii: quia S. Spiritus Script. non ſubtili & acuto, ſed ſimplici, candido, planóque ſtylo, vtpote ad omnium, etiam rudium, captum accommodato, & ad diſciplinam moréſque conformandos appoſito dictauit. ita tamen vt illi, ne vileſcat, ſua inſit obſcuritas & difficultas, quę lectorum ſtudium æquè ac reuerentiam exacuat, vti cap. 1. pluribus oſtendam. Scitum eſt illud Philoſophi: *Chryſippi acumen in ſe ipſo refrangitur.* B Nimia enim rerum acumina, dum in minutas earum ſubtilitates, velut in atomos indiuiſibiles, ideóque inuiſibiles diſſecantur, ſui tenuitate diſſoluuntur, vt mentis aciem fugiant, & euaneſcant.

Denique addam ſæpiùs apologos & gnomas aliorum ſapientum Salomonicis antiſtrophas, quæ magnam eis venuſtatem æquè ac lucem afferent; ac præſertim Cyrilli, quos nemo interpretum hactenus vidit, excepto vno Dionyſio Carthuſiano, qui illos frequenter citat. Titulus libri eſt: *Apologi morales S. Cyrilli in quatuor libros diſtributi.* Reperti ſunt in celebri illa Budenſi bibliotheca Matthiæ Coruini regis Hungariæ, manuſcripti. edidit eos noſter P. Balthaſar Corderius Viennæ Auſtriæ anno Domini 1630. In hiſce Cyrillus multa Salomonis æquè ac Eccleſiaſtici Prouerbia luculenter, doctè, piè, eleganter, & ſapienter explicat, vti intuenti patebit. Plura de iis initio Eccleſiaſtici.

CAPVT I. SYNOPSIS.

PRimò, proponit finem & ſcopum horum Prouerbiorum ſiue parabolarum, qui eſt docere ſapientiam practicam, quæ in rectè operando conſiſtit, cuius proinde initium eſt timor Domini. Inde Secundò, v. 8 hortatur omnes ad ſtudium ſapientiæ, vtque caueant ab illecebris & inſidijs inſipientium, putà impiorum. Tertiò, v. 28 ipſam ſapientiam prædicantem, omneſque ad ſe inuitantem inducit, venientibus ad ſe ingentia præmia promittendo, reſpuentibus ingentes pœnas comminando.

1 PArabolæ Salomonis, filij Dauid, regis Iſraël.

2. Ad ſciendam ſapientiam, & diſciplinam:

3 Ad intelligenda verba prudentiæ, & ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ, iuſtitiam, & iudicium, & æquitatem:

4. Vt detur paruulis aſtutia, adoleſcenti ſcientia, & intellectus.

5. Audiens ſapiens, ſapientior erit: & intelligens, gubernacula poſſidebit.

6. Animaduertet parabolam, & interpretationem, verba ſapientum, & ænigmata eorum.

7. Timor Domini, principium ſapientiæ. Sapientiam atque doctrinam ſtulti deſpiciunt.

8. Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ:

9. Vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.

10. Fili mi, ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis.

11. Si dixerint: Veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtrà:

12. Deglutiamus eum ſicut infernus viuentem, & integrum quaſi deſcendentem in lacum.

13. Omnem pretioſam ſubſtantiam reperiemus, implebimus domos noſtras ſpolijs.

14. Sortem mitte nobiſcum, marſupium vnum ſit omnium noſtrûm.

15. Fili mi ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum à ſemitis eorum.

16. Pedes enim illorum ad malum currunt, & feſtinant vt effundant ſanguinem.

17. Fruſtrà autem iacitur rete ante oculos pennatorum.

18. Ipſi quoque contra ſanguinem ſuum inſidiantur, & moliuntur fraudes contra animas ſuas.

19. Sic ſemitæ omnis auari, animas poſſidentium rapiunt.

20. Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem ſuam:

21. In capite turbarum clamitat, in foribus portarum vrbis profert verba ſua, dicens:

22. Vſquequò paruuli diligitis infantiam, & ſtulti ea, quæ ſibi ſunt noxia, cupient, & imprudentes odibũt ſcientiam.

23. Conuertimini ad correptionem meam: en proferam vobis ſpiritum meum, & oſtendam vobis verba mea.

24. Quia vocaui, & renuiſtis: extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret.

25. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis.

26. Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cùm vobis id, quod timebatis, aduenerit.

27. Cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quaſi tempeſtas ingruerit: quando venerit ſuper vos tribulatio, & anguſtia:

28. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam: manè conſurgent, & non inuenient me:

29. Eò quòd exoſam habuerint diſciplinam, & timorem Domini non ſuſceperint,

30. Nec acquieuerint conſilio meo, & detraxerint vniuerſæ correptioni meæ.

31. Comedent igitur fructus viæ ſuæ, ſuiſque conſilijs ſaturabuntur.

32. Auerſio paruulorum interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet illos.

33. Qui autem me audierit, abſque terrore requieſcet, & abundantia perfruetur, timore malorum ſublato.

PARABOLÆ SALOMONIS, FILII DAVID, REGIS ISRAEL] Vers. 1. Eſt hic titulus, ſimul & initium libri, indicans eius argumentum, putà quòd contineat parabolas; æquè ac auctorem, ſcilicet quòd auctor eius ſit Salomon rex, Dauidis filius. Vnde omnino videtur hic titulus non à collectore parabolarum, vt vult Lyran. & alij, ſed ab ipſo Salomone ſuo huic libro præfixus: ſequentia enim verba, quæ Salomonis eſſe conſtat, nimirum *ad ſciendam ſapientiam*, &c. ab hoc titulo pendent & reguntur: alioqui enim illa verba carerent ſuppoſito, æquè ac ſenſu. Quis enim ita librum inchoaret: *Ad ſciendam ſcientiam*, niſi præmitteret, vel ſubderet, *Scriptus eſt hic liber à Salomone*, vel quid ſimile? Salomon ergo primus fuit, qui libro huic ſuo nomen ſuum præfixit: id enim non fecit Moſes, Ioſue, Dauid, & auctores libb. Iudicum, Regum, Paralipom &c. Salomonem ſecutus eſt Iſaias, qui ita inchoat: *Viſio Iſaiæ*, ceterique Prophetæ. Addit nomen patris, ſcilicet quòd Dauidis ſit filius; quia hoc cognomine à ceteris, qui nomen habebant Salomonis, ſecernitur, & magnam libro ſibique dignitatem conciliat, quòd ſcilicet ſapientis regis ſapiens ſit filius & rex, ait S. Baſil. Hoc enim fidem & auctoritatem magnã ipſi tribuit. Quare improbabiliter Scholia Vatablo aſſcripta cenſent non tantùm titulum hunc, ſed & ſequentia, totumque proœmium non à Salomone, ſed ab eo qui eius ſententias collegit, eſſe additum, operique præfixum.

Pro *parabola* hebr. eſt מִשְׁלֵי *misle*; chald. מתלי *mitle*. Chaldæi enim Hebræum ש, mutant in ת, puta s in T: vt pro *misle* dicant *mitle*: ſic pro *ſcelas*, id eſt tria, dicunt *telas*: ſic pro *ſeqel*, id eſt ſiclus, dicunt *teqel*, &c. perinde ac Flandri Germanicum s mutant in T, vt pro *vvaſſer* dicunt *vvater*, id eſt aqua: pro *vas* dicunt *vat*, id eſt vas: pro *laſſen* dicunt *laten*, id eſt relinquere. Græcè vocantur παροιμίαι, id eſt, parœmiæ. Noſter vertit *parabolas*; Tigurina vertit *ſententias*; Vatabl. *apophthegmata* & *gnomas*. Hæc omnia ergo vnum idemque ſignificant. Igitur hæ ſententiæ vocantur Primò, hebr. מְשָׁלִים *meſcalim*, & in regimine מִשְׁלֵי *misle* (à rad. משל *maſcal*, id eſt dominatus eſt, regnauit, præfuit, dominationem & poteſtatem habuit, præcelluit:) id eſt, illuſtres ſententiæ, quaſi prædominantes & excellentiores ceteris, axiomata, adagia, gnomæ: ſiue illæ prouerbia ſint, ſiue parabolæ, ſiue ænigmata, ſiue quid aliud, quo factũ eſt, vt in Script. ſæpè hæ voces parabola, prouerbium, parœmia confundantur, & pro eodem ſumantur, vt ſcilicet ſententiam, ſiue ratiocinationem aliquam inſignẽ & eminentem ſignificent. *Misle* ergo ſignificat ſentẽtias plenas ſapientiæ, difficultatis, grauitatis, vtilitatis, acuminis, auctoritatis, & quaſi poteſtatis: hæ enim ceteris prædominantur & excellunt.

Parabolæ ſunt misle, id eſt illuſtres.

Rurſum משל *maſcal*, per translationem ſignificat aſſimilare, axiomata dictare, parabolizare, parabolam, ænigma, prouerbium, adagia, ſententias & ſcitè dicta eloqui. Hinc *misle* ſignificant parabolas, ſimilitudines, comparationes, adagia, ænigmata, ſcitè dicta. Vnde R. Leui משל *maſcal*, inquit, id eſt prouerbium, vel parabola, eſt res quædam per ſimilitudinem pronuntiata, vt animo exhibeatur forma rei de qua loquimur, vt eam faciliùs imaginari, comprehendere & intelligere queat.

Vel misle, id eſt ſimilitudinis.

Secundò, græcè vocantur παροιμίαι, quaſi ſententiæ, quæ in via & triuio dicuntur (οἶμος enim eſt via) puta ſententiæ triuiales, vulgóque vſurpatæ & tritæ, vt & per viam recitentur & decantentur. Adeò enim dignæ, vtiles & neceſſariæ ſunt ad mores formandos, & vitam hominis quaquauerſum inſtruendã & dirigendã, vt vbilibet, etiam in viis & compitis, legi, cani, iterari, & cõtinuè corde oréque verſari terique debeant. Ita Heſychius in Lexico, παροιμίαν dictam putat ἀπὸ τῆς οἴμου, id eſt ὁδὸς, hoc eſt via, quaſi παρ' οἶμον. Iulius Scaliger tamen lib. 3. Poëtices cap. 84. valdè congruè cenſet παροιμίαν dici παρὰ τὸν οἶμον quod non modò viam, ſed & verbum ſignificat, vt παροιμία idem ſit, quod præter vel iuxta primum verbum, q.d. A primo verbo eiuſque ſenſu alterum verbum, & ſenſus alter. Eſt enim propriè parœmia oratio allegorica & metaphorica, vel alludens, aliudque innuens. Adde, etiamſi οἶμος accipias pro via, parœmiam idem ſignificare, nimirum ſententiam, quæ præter viam, id eſt præter communem loquendi modum (hunc enim ſignificat Hebr. דרך *derech*, id eſt via) dicitur, ſiue quæ licet vulgò trita ſit, tamen vulgatam loquendi conſuetudinem tranſſcendit, quia ſcilicet figurata eſt, recondita, eminens & illuſtris. Parœmia igitur eſt ſermo ſubobſcurus, etſi interim per quędam manifeſta vim ſuam non omninò diſſimulet: vel certè eſt ſermo eiuſmodi, qui prima quidem frõte facilem ſenſum offerre videtur, at in receſſu quiddam reconditum atque abſtruſum continet.

Parœmia, id eſt triuialis:

vel aliud innuens.

Vſus eſt autem Salomon hoc obſcuro orationis genere, ne hæc doctrina morum quaſi facilis ab ignaris contemneretur, aut profanorum hominum inſidiis & ſannis temerè exponeretur, atque ad acuendum in ſtudioſis eorum ſtudium & inueſtigationem. Ita Olympiod. in Catena Græcorum: *Scriptores profani*, inquit, *parœmiam ſermonem popularem & quaſi triuialem definiunt: cuiuſmodi is dici haberique poteſt, quem iter facientes inter ſe conſerunt. Siquidem* οἶμος *hominibus Græcis idem ſonat, quod Latinis via. Apud eos autem, qui ſacra tractant, parœmia vel prouerbium eſt ſermo, qui ſub modica verborum obſcuritate grauem aliquã ſententiam complectitur, eaque ratione legentibus vel audientibus vſum adfert non vulgarem. Atque illud Chriſtus diſertè confirmat: Hæc in prouerbiis locutus ſum vobis: venit hora, cùm iam non in prouerbijs loquar vobis, ſed palàm. Prouerbialis itaque ſermo non directè & perſpicuè, quò tendit, aperit, ſed obliquè & ſubobſcurè, vt cùm dicitur: Dulce inexpertis bellum: Auxilium poſt conflictum: Stilla aſſiduo lapſu cauat lapidem.* Etymi cauſam dat Didymus in eâdem Catena: *Prouerbialis ſermo alio nomine Parœmia vocatur*, inquit. *Nam cùm initio viæ in milliaria (vt Romani appellant) necdum eſſent diſtincta, priſcæ ætatis homines per certa itinerum interualla ſigna defigebant, iiſdemque aliquod problema vel apophthegma, vel illuſtre aliquod dictum aſcribi curabant. Faciebant id autem duplici de cauſa: Harum vna eſt, vt viator hinc intelligeret, quantum viæ ſpatium emenſus eſſet: altera verò, vt eiuſmodi ſententiam animo verſans, eiuſdemque interpretationi inter proficiſcendum inſiſtens, melior doctiorque euaderet, ſimulque itineris moleſtiam falleret.* Additque: *Parœmia eſt oratio occulto modo veritatem oſtendens.* Ac mox tertiam cauſam ſubdit: *Etenim*, inquit, *cùm veritatis rationem non omnes curarent, ad illorum vtilitatem, vitæque inſtitutionem, qui iter faciebant, grauem aliquam ſententiam publicis viarum indicibus veteres ſapientes adſcribebant, quo vel obiter prætereuntes ſenſum illorum inueſtigarent, inueſtigandoque & hauriendo eruditiores & ſanctiores euaderent: οἶμος namque græcè idem ſignificat, quod latinè via. Sunt qui Parœmiam hunc in modum definiant: Parœmia eſt dictum triuiale, quod ab vna aliqua notione ad plura transferri poteſt.* Sublimiorem cauſam dat Hippolytus ibidem: *Parœmiæ*, inquit, *ſunt ſermones exhortatorij ad omnem vitæ viam rectè inſtituendã commodi: ſiquidem iis qui mentis affectum recta ad Deum tendunt, iter oſtendunt. Habent enim inſtar viarum indicum, qui itineris moleſtia & longitudine defatigatos recreant nonnihil & refocillant.* Verùm, vt dixi, parœmia extenditur ad ſignificãdum quoduis prouerbium, & quamuis grauem ſententiam. Vnde Donatus: *Parœmia*, inquit, *eſt accommodatum rebus temporibuſque prouerbium.* Et Diomedes: *Parœmia eſt prouerbij vulgaris vſurpatio, rebus temporibuſque accommodata.*

Ioan. 16.

Tertiò, à Latino noſtro Interprete Græca voce vocantur *parabolæ*, id eſt ſimilitudines, à παραβάλλω id eſt, aſſimilo, comparo, quaſi rerum diſſimilium comparationes. Vnde Donatus: *Parabola*, inquit, *eſt rerum genere diſſimilium comparatio.* Inde extenditur parabola ad ſignificandum exemplum, typum, figurã, fabulã, ænigma, omnemque ſententiam illuſtrem, vti oſtendi Hebr. 11. v. 19. ad illud: *Vnde eum (Iſaac) & in parabolam accepit.* Ita S. Chryſoſtomus in Catena Græcorum: *Parabola*, inquit, *eſt omnis*

Parabolæ quid?

ſermo ſapiens. Ex *parabola*, Itali & Galli per craſin formarunt ſuum *parola*. Nam Hiſpani, qui multa incorruptiùs ſeruarunt, dicunt, *palabra* per metatheſin, pro *parabla*: ex quo fit *parlare* & *parler*. Quinetiam loquacem Itali vocant parabolanum, ait Angelus Caninius in Helleniſmis pag. 8.

Quinque earum ſpecies.

Ex dictis colligitur varios prouerbialium harum gnomarum eſſe modos & ſpecies. S. Athanaſius in Synopſi S. Script. c. 14. in lib. Prou. eas ad quatuor redigit ſpecies: Primò enim inter eas

Prima parœmia.

ſunt parœmiæ, id eſt ſententiæ faciles & triuiales, quæ licet acutæ, tamen ita planæ ſunt & claræ, vt etiam à plebeiis & rudibus intelligantur & vſurpentur.

Secunda ſtrophæ.

Secundò, ſunt ſtrophæ, quæ aliud in cortice litteræ ſonant, ſed per illud aliud ſignificant, qualia ſunt Symbola Pythagoræ, Heri Apollinis, & Ægyptiorum. Exemplum dat S. Athanaſ. illud cap. 23. 1. *Quando ſederis vt comedas cum principe*, &c. *ſtatue cultrum in gutture tuo*. Et illud cap. 27. 25. *Aperta ſunt prata, & apparuerunt herbæ virides, & collecta ſunt fœna de montibus. Agni ad veſtimentum tuum, & hœdi ad agri pretium*. Tale quoque eſt illud cap. 5. verſ. 15. *Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui. Deriuentur fontes tui foras*. Et cap. 1. 17. *Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum*. priſci enim Hebræi ſua dogmata inuolucris quibuſdam, vt parabolis, ænigmatibus, ſtrophis, inuoluebant, tum ad eorum dignitatem & venerationem; tum ad acuendum diſcipulorum ad ea perſcrutanda ſtudium. Ab Hebræis idem mos manauit ad Ægyptios, qui ſuam ſapiētiam celabant ſuis hieroglyphicis: ab Ægyptiis tranſiit ad Græcos. vnde Pythagoras ſua dogmata tradidit per ſymbola. A Græcis denique manauit ad Latinos.

Tertia parabolæ.

Tertiò, ſunt parabolæ, id eſt ſententiæ comparatæ, ſiue ſimilitudines. Et his crebrò vtitur Salomon more Hebræo. vnde vulgò vocantur & inſcribuntur Parabolæ: permultæ enim Salomonis gnomæ vel expreſſam, vel tacitam, continent vnius rei ethicæ cum alia re ethica, vel phyſica, comparationem: qua de cauſa acumen æquè ac elegantiam & difficultatem continent: difficile enim ſæpè eſt peruidere, in quo conſiſtat vnius rei cum alia comparatio & ſimilitudo. His addi poſſunt antitheſes: ſæpè enim vna ſententia hîc alteri componitur per antitheſin, hoc eſt ei opponitur: in qua oppoſitione acumen æquè ac lepos inſignis elucet. Exemplum parabolarum dat S. Athanaſ. illud c. 25. 13. *Sicut frigus niuis in die meſſis, ita legatus fidelis ei qui miſit eum, animam ipſius requieſcere facit*. Similes ſunt eodem c. v. 14. 16. 18. 19. 20. 23. 25. &c.

Quarta gryphi.

Quartò, ſunt gryphi & ænigmata. Exemplum dat S. Athanaſ. illud cap. 30. 15. *Tria ſunt inſaturabilia, & quartum quod numquam dicit, Sufficit*. Tale eſt c. 9. 1. *Sapientia ædificauit ſibi domū, excidit columnas ſeptem, immolauit victimas*, &c.

Symbola Pythagoræ.

Ex hiſce & ſimilibus ſua ſymbola & ænigmata deprompſit Pythagoras, quæ veteres adeò celebrarunt, ac in primis S. Cyrill. lib. 9. contra Iulian. cap. 2. *Pythagoras*, inquit, *ænigmaticam manifeſtationem magni facit. Erat autem & aliud genus ſymbolorum tale: Stateram ne tranſcas, id eſt, ne auarus ſis. Ne ignem gladio fodias, id eſt impudentem & iratum animum aſperis verbis non moueas. Coronam ne vellices, hoc eſt, leges ne offendas. Nam ciuitatum coronæ ſcilicet erant. Ne cor edas, hoc eſt, ne conficias teipſum curis. Ne ſuper chœnicem, vel medium, ſedeas, hoc eſt, ne ignauiter viuas. Non ſuſcipiendas hirundines in domum, hoc eſt, loquaces & impotētis linguæ homines non eſſe faciendos contubernales. Onus portantibus imponendum, non autem ſimul deponendum, hoc eſt, cooperare alteri ad laborem & virtutem, non ad vitium & ignauiam. Deorum imagines in annulis ne feras, hoc eſt, ſententiam & ſermonem de diis ne facilè manifeſtes & diuulges.*

Quinta apologi.

Quintò, his addi poſſunt apologi, quibus animalia loquētia vel docentia in ſcenam vel ſcholam inducuntur, vti ea inducit Æſopus. Talis eſt cap. 6. 5. *Vade ad formicam ò piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam: quæ cùm non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat in æſtate cibum ſibi, & congregat in meſſe quod comedat*. Et c. 30. 15. *Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ, dicentes: Affer, affer*. & v. 18. *Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro: viam aquilæ in cælo, viam colubri ſuper petram, viam nauis in medio mari, & viam viri in adoleſcentia*. & v. 24. *Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus: Formica, populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi: lepuſculus, plebs inualida, qui collocat in petra cubile ſuum: regem locuſta non habet, & egreditur vniuerſa per turmas ſuas: ſtellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis*. & v. 29. *Tria ſunt quæ bene gradiuntur, & quartum quod incedit feliciter: leo fortiſſimus beſtiarum ad nullius pauebit occurſum: gallus ſuccinctus lumbos: & aries: nec eſt rex qui reſiſtat ei*.

Hæc omnia enim Hebræi vocant משלי *miſle*, id eſt ſententias prædominantes, principes & regias; tum quia inter ſententias ſunt id, quod rex inter plebeios. ſicut enim rex excellit plebeiis: ſic hæ præcellūt ceteris. Tū quia ſicut rex regit ſubditos, iiſque dominatur, ſic hæ ſententiæ dominantur aliis, quæ ex iiſdem velut concluſiones è ſuis principiis educūtur. Quomodo Ariſtot. Analyt. poſter. lib. 1. c. 9. principia ſcientiarum vocat ἀξιώματα, id eſt dignitates, quia reliquis digniora ſunt, & in ceteras concluſiones, velut proles ex ſe genitas, principantur, ac dominatum exercēt: ſimili enim modo hæ gnomæ non tantùm ſuis concluſionibus & particularibus gnomis, quæ à vulgo multæ ex eis educuntur; ſed & moribus vitæque hominum quaſi leges dominātur & imperāt. Tū denique quia reges, qualis erat Salomon, tales decent. Nā vt ille ait: *Principis verba oportet eſſe pauca, digna, ſublimia & planè regia*. Eadem de cauſa illæ ipſæ græcè vocantur παροιμίαι, quòd παρ' οἶμον, id eſt præter viam, hoc eſt morem loquendi communem, vel præter verbum cōmune efferantur, ac aliquid ſingulare & eximium cōtineāt, ideóque omnium ore, etiam in viis & triuiis celebrentur. Quocirca qui iuxta eas mores ſuos dirigit, vitámque inſtituit, is verè ſapiens & probus, ceteris mortalibus longè ſupereminet. Nam vt ait Plato in Protagora: *Probus vir & philoſophus magis præſtat inter alios homines, quam rex inclytus inter plebeios*.

Eâdem de cauſa vocantur parabolæ, quia facilem, planum & vulgatum loquēdi modum ſuperant, ac ſæpè aliquid parabolici, id eſt aliquam ſimilitudinem, comparationem, alluſionem, metaphoram, allegoriam, ſimilémue figuram continent. Hinc & vocantur prouerbia, quaſi verba procul petita, putà ab antiquitate, vel re arcana,

Prouerbia vnde dicta.

eut è cœlo accepta. Quocirca Dion Chryſoſt. A prouerbia vocat canaverba. Sicut enim ſenectus homini, ſic & prouerbiis affert ſuam auctoritatẽ & pondus. Aut planiùs vocantur *prouerbia*, quaſi communia omnium verba, quæ præ foribus & in ore omnium verſantur. Tantam enim fidem & auctoritatem continent, vt vno omnium ſapientum ac inſipientũ ore velut veriſſima, certiſſima & prudẽtiſſima celebrẽtur. Vnde Ouid. 5. Faſtor.

Hac quoque de cauſa, ſi te prouerbia tangunt,
Menſe malas Maio nubere, vulgus ait.

Et Cicero de Senectute: *Pares enim cum paribus, veteri prouerbio, facillimè congregantur.* Idem de Amicitia: *Præpoſteris vtimur conſiliis, & acta agimus, quæ vetamur veteri prouerbio.* Eſt igitur prouerbium commune & antiquum aliquod dictũ omnium voce celebratum.

Adagia vnde?

Denique vocantur adagia, vel priſcè adagiones, quaſi ad agendum apta, ait Feſtus. Et Donatus in Eunuchum: *Et dicta*, inquit, *& prouerbia, & adagiones, quòd rem agant ſactis hominibus aſſcribuntur.* Vnde Plautus in Amphitr. *Vetus eſt adagium: Fames & mora bilem in naſum conciunt.* Et Auſonius in præfat. Monoſyll. *Vt quod per adagionem cœpimus, prouerbio finiamus.*

Idem ergo non tantùm re & ſenſu, ſed & connotato ac etymo ſunt omnes hæ voces: Hebraica *misle*, Græcæ παροιμίαι, & παραβολαί, Latinæ *prouerbia & adagia*.

Porrò hæc omnia & ſingula varij variè definiũt. Græci: *Parœmia*, inquiũt, id eſt *prouerbium, eſt ſermo ad vitæ rationẽ conducibilis, moderata quadam obſcuritate multã in ſeſe continens vtilitatem.* Alij: *Prouerbiũ eſt ſermo rem manifeſtam obſcuritate tegens.* Etſi enim non omnia ſint obſcura & figurata, pleraque tamen talia ſunt, eáque cenſentur optima, quæ vti tranſlationis pigmento delectãt, ita ſentẽtiæ vtilitate proſunt. Alij generaliùs: *Parœmia eſt celebre dictũ, ſcita quapiã nouitate inſigne.*

Scita quæ?

Hinc & *ſcita* vocantur, eò quòd rem ſcitu dignã contineant, quæ antiquitate, æquè ac eruditione, gratia & elegantia commendetur, quæque è ſapientum dictis ſit deprompta.

Prouerbia Salomonis ſunt oracula.

Noſtra verò hæc Salomonis inſuper ſunt oracula, quia ore Spiritus ſancti ipſi velut regi ſapientiſſimo dictata. Vnde amplam, arcanam, ſublimem, imò diuinã, de moribus & virtutibus, vitáque rectè ſecundùm Deũ & felicitatem inſtituenda, ſapientiã continẽt; idque cum variarum parabolarum, ænigmatum, ſchematũ & figurarũ ſale, acumine & ornatu. Siquidem vt non mediocris eſt artificij gemmulã, putà adamantem, includere annulo, & aurũ purpuræ intexere: ita non eſt cuiuſuis parœmiã aptè decenterque adinuenire, eámque orationi inſerere; ſed hoc eſt opus ſapientum, quorum parẽs, fons & origo eſt Spiritus ſanctus. Omnia ergo hæc Prouerbia ſunt lumina & oracula, non è tripode Apollinis, ſed è mente Spiritus ſancti deprompta, ideóque eius ſunt axiomata & apophthegmata, vt proinde numquam ab ore fidelium, numquam à corde excidere debeant.

Denique ſicut neruus põduſque parœmiæ, ſiue prouerbij, conſiſtit in certa eius fide, veritate & auctoritate: ſic eiuſdem venuſtas & gratia elucet in apta ſcitáque vnius rei cum alia ſimili, vel diſſimili, comparatione: comparatio enim fit nunc per ſimilis ſynthesin & compoſitionem, nũc per diſſimilis antitheſin & oppoſitionem; ſiue ea realis ſit, ſiue verbalis, ſiue potiùs realis & verbalis

Lepos prouerbij eſt in comparatione.

ſimul, quales ſunt hæ: *Virgo nõ virgo extitit Dina. Elcana cum Anna & Phenenna nuptiæ, fuere nõ nuptiæ. Impiorũ infelix eſt felicitas, piorũ felix eſt infelicitas. Hoſtiũ dona non dona. Sanctius dicit. Portãs nõ porto, habens nõ habeo, videns non video, audiens non audio. Iniquorũ non metuendus metus. Non bellũ bellum. Ornatus inornatus. Ingrata gratia. Elinguis loquacitas. Inopes ſunt opes. Humilis eſt μωρόσοφος, id eſt ſtultè ſapiens. Amicus eſt γλυκύπικρος, id eſt dulciter amarus.* Sic enim teſte Plutarcho, ſuum affectum vocant amantes ex voluptate & dolore mixtum, ita vt libenter contabeſcant.

Comparatio ab animalibus.

Comparatio autem petitur nunc ab animantibus, qualis eſt illa Luciani: *Iracundiores catellis, timidiores leporibus, adulantiores ſimiis, libidinoſiores aſinis, rapaciores felibus, cõtentioſiores gallis gallinaceis.* Item: *Ceruo viuacior: Graculo loquacior: Luſcinia vocalior: Vipera virulẽtior: Vulpe doloſior:* B *Echino aſperior: Anguilla magis lubricus: Lepore timidior:* Limace *tardior: Delphino laſciuior: Phœnice rarior: Vulture edacior: Glire ſomniculoſior: Sue indoctior: Aſello ſtolidior: Dama pauidior:* Hirundine *bibacior.*

à perſonis.

Nũc à perſonis, vt Dauid fuit Moſe mitior, Salomone ſapientior, Samſone fortior, Machabæis animoſior. Item: Alter eſt hic Nabuchodonoſor, nouus Goliath, noſter hic Iudas: Chriſtianorum hæc Suſanna, Sara, Rebecca.

ab inanimis.

Nunc à rebus inanimis, vt Caſtus eſt niue cãdidior, melle dulcior, oleo trãquillior, auro purior. Acedus eſt plũbo ſtupidior, ſtipite tardior. Ebrioſus eſt ſpõgia bibacior, Adria iracundior, pumice ſiccior. Beatus eſt ſtella lucidior, ſole ſplendidior. Tales ſunt illæ Tertull. lib. 1. cõtra Marcionẽ c. 1. *Nihil tam barbarum ac triſte apud Pontum, quàm quòd illic Marcion natus eſt, Scytha tetrior, Hamaxobio inſta-* C *bilior, Maſſageta inhumanior, Amazonia audacior, nubilo obſcurior, hieme frigidior, gelu fragilior, Iſtro fallacior, Caucaſo abruptior, &c. Quis enim tam caſtrator carnis caſtor, quàm qui nuptias abſtulit? Quis tam comeſor mus Ponticus, quã qui Euãgelia corroſit?*

Iuuat Prouerbiorum elegantiam carmen vel rhythmus, qualis ſæpè eſt in hiſce Salomonis, præſertim in Hebræo, vbi multa ſunt ὁμοιόπτωτα, id eſt ſimiliter cadentia & deſinentia.

Chriſti dicta ſunt misle.

Allegoricè, Chriſti dogmata & ſententiæ ſunt משל *misle, parœmiæ & parabolæ*; tũ quia Chriſtus more gentis ſuæ, putà more Syrorũ, crebris vtebatur parabolis & comparationibus, iuxta illud: *Sine parabolis non loquebatur eis, vt impleretur quod dictum eſt: Aperiam in parabolis os meum*, Matt. 13. 35. tum quia ſententiæ & dogmata Chriſti planè ſublimia & regia ſunt. Vnde S. Chryſ. orat. 10. ex D vltimis tom. 5. *Chriſtus*, inquit, *Euangelium regni, ceu regium quiddam toti orbi promulgauit.* Chriſti enim dogmata omnia Philoſophorũ placita tantum ſuperant, quantũ rex ſuperat populũ. Tum quia ex Euangelio quaſi ex principio principante cetera fidei morumque dogmata deriuantur. Tum quia Euangeliũ dominatur mentibus hominum, eáſque redigit in captiuitatem & obſequium fidei. 2. Corinth. 10. v. 5. Tum denique τὸ *parabolæ* ſignificat in hiſce ſententiis, ſub litterali ſenſu multos latere myſticos & parabolicos, qui ſublimius quiddam & ſpiritualius menti ingerãt, ſpiritúmque fidelium paſcant & accendant.

VERS. 2.

Ad ſciendam ſapientiam & diſciplinam, &c.] Subaudi, conſcriptæ ſunt, q. d. Hæ ſunt parabolæ Salomonis, ab eo dictatæ, vel conſcriptæ & editæ, vt eas legentes diſcant ſciantque ſapientiam, &c.

Vnde Vatabl. vertit, *ſententiæ Salomonis, filij Dauidis, regis Iſraël, vnde diſci poteſt ſapientia & caſtigatio, ad intelligendum verba prudentiæ, & percipi eruditio prudenter agendi, iuſtitia deinque, iudicium & æquitates.* Eáque ſic explicat: *Diſcere ſapientiã,* inquit, *eſt diſcere noſſe Deũ. Scire diſciplinã, eruditionẽ, vel caſtigationem, eſt mortificare carnem. Ad capienda diſciplinam prudentiæ, id eſt, vt intelligatur verbũ Dei. Iuſtitia eſt fides iuſtificans. Iudicium eſt condemnatio ſui. Aequitas eſt id quod æquum & rectum eſt, quando ſcilicet omnia tribuimus Deo.* Hæc ipſe.

Sapientia quæ? Quæres Primò, quænã hîc intelligatur *ſapientia,* & quomodo diſtinguatur à *diſciplina?* Primò, nonnulli per *ſapientiam* accipiunt Philoſophiam.

Prima ſententia. Ariſtoteles enim habitus intellectus ait eſſe quinque, nimirum ſapientiam, ſcientiam, intellectum, artem & prudentiã: *Sapientia autem,* inquit, *eſt rerũ altiſſimarum cognitio; ſiue eſt rerum diuinarum humanarumque ſcientia.* ita ipſe lib. 6. Ethicorum c. 3. Sic Olympiodorus in Catena Græcorum: *Sapientia,* inquit, *ex diuinis operibus hauritur: diſciplina verò certis legibus & regulis deſcripta continetur. Rurſum ſapientia eſt corporum & corporis expertium, & prouidentiæ quæ in eis ſpectatur cognitio. Doctrina vel diſciplina eſt animæ moderatio circa patibilem, rationiſque expertem eiuſdem animæ partem.*

Accedit R. Leui ben Gerſom: *Sapientia,* inquit, *eſt rei cognitio per proprias & intrinſecas cauſas.*

Secunda. Secundò, Hugo & Dionyſ. per *ſapientiam* accipiunt fidem. Hæc enim altiſſima S. Trinitatis, Incarnationis, beatitudinis, reſurrectionis; & cetera myſteria credit & comprehendit.

Tertia. Tertiò, Lyran. & alij per *ſapientiam* accipiunt contemplationem, per *diſciplinam* actionem. Sic & Salomonis hîc: *Sapientia,* ait, *eſt diuinarum rerum cognitio, ſiue fides. Diſciplina eſt ſancta & pura vitæ conuerſatio.* Verùm hos ſenſus non eſſe literales, nec genuinos, patet ex dictis. Idem liquet ex decurſu totius libri: in eo enim pauca, & vix vlla inuenies dogmata ſapientiæ philoſophicæ, fidei vel contemplationis, præſertim S. Trinitatis, Incarnationis, Reſurrectionis, &c.

Quarta & genuina, eſſe Ethicam. Quartò ergo & genuinè, *ſapientiam* hîc non ſpeculatiuam, ſed practicã accipe, quæ eſt cognitio Dei, & vltimi finis ac mediorum eò ducentiũ, putà legum diuinarum, earumdémque deſideriũ, pius affectus & amor. Vnde eam ita definit Caietan. *Sapientia eſt ratio & norma humanarum actionũ rectà ſecundùm altiſſimam cauſam, quæ eſt Deus.* Et S. Baſilius hom. in principiũ Prouerb. *Ad dandam ſapientiam, illam,* inquit, *ſcilicet dignam* (nobilem) *pretioſam* (cùm Gentilium & Philoſophorum ſapientia ſit vilis & triobolaris, vt ait S. Chryſ. hom. 21. in epiſt. ad Epheſ.) *& veram, quæ tota in maioribus ſita eſt.* Sic & Socrates ac Philoſophi priſci philoſophiæ nomen ſoli dabant Ethicæ, quæ in moribus formandis conſiſtit. Plura de hac ſapiẽtia dixi Eccli. 1. ſub initium. Quocirca Salomon in hiſce prouerbijs ſæpè inculcat Dei attributa, putà prouidentiam, potentiam, gloriam, &c. quæ homines ad Dei cultum inducunt. Vnde c. 15. 3. ait: *In omni loco oculi Domini contemplãtur bonos & malos.* Et eius operationẽ energiámque in creãdo orbe per Verbũ, putà Filium, qui eſt Sapiẽtia Patris; vt cap. 8. *Quãdo præparabat cœlos aderam,* &c. Item acrem perſpicaciam, directionem ac iudicium; vt cùm ait c. 15. 8. *Victimæ impiorum abominabiles Domino: vota iuſtorum placabilia. Abominatio eſt Domino vita impij: qui ſequitur iuſtitiã, diligitur ab eo.*

A *Diſciplina* verò vocatur paſſionũ vitiorúmque correctio & caſtigatio. Hãc enim ſignificat Hebr. מוסר *muſar,* à rad. יסר *iaſar,* id eſt corrigere, caſtigare. Septuag. vertunt παιδείαν, quia παιδὶ, id eſt pueris, qui ſenſu & concupiſcentia aguntur, non ratione, propriè competit diſciplina, vt laſciuientes in eis ſenſualitatis motus refrænet & corrigat. Chald. vertit מרדותא *marduta,* id eſt *eruditionem:* Syrus *correptionem;* Tigur. *caſtigationem;* Vatabl. *mortificationem carnis.*

Quocirca *diſciplina* propriè competit incipiẽtibus: horum enim eſt cupiditates ſuas domare & frangere, vt ad ſapientiam & virtutem perueniãt: *ſapientia* verò competit prouectis & perfectis, qui edomitis paſſionibus per ſapientiam, velut facem legis diuinę, ilicò vident quid in qualibet re faciẽdum vel non faciendũ ſit. Senſus ergo eſt q. d. Parabolæ hę docent tam incipientes quã prouectos, B tam inſipientes quàm ſapientes; illos enim docent *diſciplinam,* id eſt paſſionum mortificationẽ; hos verò *ſapientiam* plenámque virtutem. Sic Zeno Stoicorum princeps, vt ad ſuam ſcholam & ſectã plures pelliceret, dictitabat *in Stoa* (ita vocabatur ſchola, à qua dicti ſunt Stoici) *maturos iam fructus ſaporem nouũ accipere, immaturos verò præcoces fieri.* q. d. in Stoa & rudes diſcunt ſapientiã, & docti in eadem proficiunt & perficiuntur; ideoque & iuuenes in ea ſeneſcunt, & ſenes in ea iuueneſcunt.

Symbolicè, ſapientia eſt contẽplatio, diſciplina eſt actio. Symbolicè, Lyran. & alij paſſim (eſto nonnulli putent id eſſe litterale) per *ſapientiam* accipiũt vitam contemplatiuam, per *diſciplinam* vitam actiuã: hæ enim ſunt duæ partes & ſpecies adæquatæ virtutis vitæque honeſtæ, quã docet philoſophia, id eſt Ethica Chriſtiana, vti tradit S. Gregor. Nazianz. orat. 25. *Hæ enim,* vt idẽ ait orat. de fuga ſua, *ſunt duæ alæ, quibus in altũ ad Deũ euolamus;* quas in C S. Baſilio effulſiſſe idem teſtatur orat. 20. quæ eſt de laudibus eiuſdem, vbi & eos, qui actionem iungunt contemplationi, vocat ambidextros. Senſus ergo eſt q. d. Salomon: Ecce hæ ſunt parabolæ ſapientiæ, ad quas omnes cohortor & inuito; quia illæ ſui ſtudioſos facient ambidextros, alatos, & duplici oculo bene oculatos: duo enim oculi ſunt actio & contemplatio, ait Nicetas in Tetraſticha Nazianz. ita Noſter Salazar. In vtroque conſiſtit perfectio: perfectus enim eſt is, cuius cõtemplatio dirigit actionem, ac viciſſim actio roborat & perficit contemplationem: otioſa enim & ſterilis eſt contemplatio, quæ actionem non parit; viciſſim actio languida eſt & inefficax, quę contemplatione nõ animatur, dirigitur & roboratur. Ita Olympiod. in Catena Græc. *Sapientia,* inquit, *eſt quidam diuinæ virtutis & ſapientiæ afflatus, aut purus quidã* D *diuinæ glorię & maieſtatis defluxus. Neque enim quidquam omnino obſcurum aut caliginoſum in illã cadit. Eſt namque ſplendor æternæ lucis, & impollutũ diuinæ virtutis ſpeculum, expreſſaque diuinæ bonitatis imago. Qui igitur vera ſapientia imbutus eſt, hæc omnia exploratè cognoſcit. Iſthæc autem comperta habere, haud aliud eſt quàm diuinæ dilectionis Filium, eamque ſapientiam, quæ Chriſtus eſt, noſſe: Chriſtus enim Dei virtus, & Dei Sapientia eſt. Illud verò myſterium non reuelatur à carne aut ſanguine, ſed à cæleſti Patre.*

Ad intelligenda verba prudentiæ (Syrus, *intelligentiæ*) & Symmachus, *ad percipiendum eloquia intelligentiæ plena*) *& ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ.*] Aquila *ſcientiæ;* Symmach. *prudentiæ;* Syrus, *ad ſuſcipiendam eruditionem & timorem:* Arabicus, *ſcito* (ſi ſcieris) *ſapientiam & diſciplinã, intel-* VERS. 3.

liges ſermones: ſuſcipe cauſas ſermonũ, vel *feſtum*, aut **A** *celebritatem ſermonum*: hanc enim ſignificat Arabicum חגג. quod tam voce quàm ſignificato reſpondet חגג *chagac*, id eſt diem feſtum egit, ſolennitatem celebrauit, panegyrim habuit. Vnde videtur Salomon diebus feſtis hæc concionatus ad populum, vti nunc in feſtis concionantur præcones verbi Dei, ſuáſque ad populũ turmatim in tẽplum feſti cauſa concurrentẽ habẽt panegyricas.

[Pr]udentia [&] doctrina [qu]i differant? Reſpondeo Primò.

Quæritur hîc Secundò, quęnam ſint *verba prudentiæ*, quę docentur hiſce parabolis, & quomodo diſtinguantur ab *eruditione doctrinæ*? Primò, Dionyſ. per *prudentiam* accipit diſcretionem ſpirituũ, per *eruditionem* doctrinæ docilitatem. q.d. Parabolæ hæ valent ad diſcendam diſcretionem ſpirituum, & ad acquirendam docilitatem, vt ſcilicet libenter alios audias, ſinaſque te doceri.

Secundò.

Secundò, Lyran. per *verba prudentiæ* accipit verba ethica, quæ dirigunt agenda; per *eruditionẽ* verò *doctrinæ* accipit Grammaticam, Rhetoricã, **B** Logicam, &c. Verùm frigida eſt hæc expoſitio. Nam has ſcientias non tradit hîc Salomon.

Tertiò.

Tertiò, R. Leui ben Gherſom: Sapientia, inquit, eſt cognitio rei per proprias & intrinſecas cauſas: בינה *bina* verò (quod noſter vertit *prudentia*) eſt cognitio rei per cauſas extrinſecas: vt cùm dicimus ſolem calefacere, lunam refrigerare: cùm hæc tum calore, tum frigore careant.

Quartò.

Quartò, Hugo: *Prudentia*, inquit, eſt quæ præcauet inſidias, *doctrina* quæ alios docet & erudit.

Quintò genuinè.

Quintò genuinè, *verba prudentiæ* vocantur verba, quæ docent prudentiam, vt ſciat quiſque quid in quauis rerum periſtaſi & circumſtantia prudẽter, iuxta dictamen rectæ rationis, putà iuxta normam virtutis, legemque Dei, agere vel non agere debeat: quam enim priùs vocauit *ſapientiam*, hîc vocat *prudentiam*; & quam priùs vocauit *diſciplinam*, hîc vocat *eruditionẽ doctrinæ*: heb. enim vtro- **C** bique idem eſt verbum מוסר *muſar*. Explicat enim quod dixit, *ad ſciendum ſapientiam*, per τὸ *ad intelligenda verba prudentiæ*; &, *ad ſciendam diſciplinam*, explicat per τὸ *ad ſuſcipiendã eruditionẽ doctrinæ*, vt rectè aduertit Ianſenius. Vnde pro *prudentiæ* heb. eſt בינה *bina*, id eſt diſcretionis, qua ſcilicet prudenter diſcernat בין *ben*, id eſt, inter bonum & malum, inter licitum & illicitũ, inter vtile & noxiũ, inter verum & falſum, inter bonum, melius & optimum. Nam, vt ait S. Baſil. in princip. Prouerb. *Vera hominis conſulti prudentia, diſcretio eſt rerum, quæ facienda ſunt & non facienda, & velut probus numularius, quod probum eſt retinet, & ab omni mali ſpecie cauet.* Sicut enim numularius partim viſu, partim tactu, partim pondere, partim ſono monetam probam à falſa examinat & ſecernit: ſic pariter prudens actiones bonas à prauis iudicio rationis & legis diuinæ diiudicat & diſcernit.

Eruditio verò *doctrinæ eſt* diſciplina, quæ docet **D** mores corrigere & formare iuxta legem Dei: vnde heb. eſt מוסר *muſar ſechel*, id eſt, *diſciplina intelligendi*, id eſt, *prudenter agendi*, vt vertit Vatabl. qua ſcil. homo ſuas paſſiones caſtigat, rectéque viuẽdi leges ſibi præfigit: hæc enim eſt præclariſſima & ſanctiſſima diſciplina. Septuag. pro *ad ſuſcipiendã eruditionem doctrinæ*, vertunt, *ad ſuſcipiendas ſtrophas*, id eſt, inuolucra, id eſt, parœmias, ait Olympiod. S. Hieron. in c. 16. Ezech. *ſtrophas* vertit, *verſutias ſermonum, & ſolutiones ænigmatum*: tum quia illæ docent *muſar ſechel*, id eſt, diſciplinam intelligendi, & prudenter agendi: tum quia Hebr. exercebant & acuebant ſuos diſcipulos, & quoſlibet iuniores proponendo eis ſtrophas & ęnigmata; vt ijs exercitati idonei accederent ad ipſam S. Scripturam. Vnde hanc vocabant iuniorum logicam, ſiue rationalem doctrinam. ſiquidem, vt ait Baſil. in Catena Gręc. qui verborum ſtropha, id eſt, flexu & inuerſione, vtitur, eos quibuſcum agit decipit, atque, vt vulpes & leones eludere ſolent canes, eos eludit; ſiquidem hi aliò tendunt & aliò ſe tendere confingunt. Solertia ergo & ſolerti logica opus eſt ad eam retegendam, aut vt ſtropham conuertat in anaſtropham, inquit Gregor. in Catena Græcor. Audi Euſeb. lib. 11 de Præpar. Euangel. c. 3. Hebræorum in parabolis exercitationem deſcribentem. *Hac rationali doctrina, ait, ab ineunte ætate, ſacrarum rerum, & vtiliſſimarũ narratione hiſtoriarum, cantuum epodarumque exercitio, cõpoſitione ænigmatum, & ſpeculationis allegoricæ diſerta elegãtíque oratione ſuos erudiebant. Itaque primariarum diſciplinarum Deuterotas (ſic enim litterarum ſuarum interpretes appellant) quoſdam habuere, qui res ænigmatibus adumbratas, non vulgò quidem omnibus, ſed ijs tamen qui ad illarum intelligentiam idonei cenſerentur, illuſtriori explicatione reſeruarent. Hoc planè ſecutus ſapientiſſimus apud eos Salomon, inde quoque Prouerbiorum ſui operis fecit initium, hac ferè de cauſa ad hoc ſcribendi genus ſe adductum eſſe declarans, cùm diſertis conceptíſque verbis oportere ait, quemlibet hominem ſcire ſapientiam & diſciplinam.*

Allegor. Epiphan. in Catena Græcor. *Quæ circa Chriſtum*, inquit, *acciderunt, ea ſermonum ſtrophas aut inuerſiones hoc loco vocat. Nam & carnis expers incarnatur, & inaſpectabilis ſub aſpectum venit, & impatibilis carne patitur, & immortalis noſtri cauſa moritur: nempe quo immortalitatem nobis largiretur. Eiuſmodi autem rerum rationumque inuerſiones, omnes qui in Chriſtum credunt, ſimpliciter citra vllam prorſus curioſitatem aut hæſitationem admittant oportet, quo hinc edocti, Dei Filiũ veram per hanc iuſtitiã adminiſtraſſe, verumque iudiciũ exercuiſſe intelligãt.*

Iuſtitiam, & iudicium, & æquitatem.] Repete *ad intelligendum*, vel potiùs, *ad ſuſcipiendam iuſtitiam*, &c.

Iuſtitia, iudicium, æquitas quò differant. Reſpondeo Primò.

Quæres Tertiò, quid hæc tria ſignificent, & qua ratione inter ſe differant?

Primò, R. Salomon per *iuſtitiam* accipit eleëmoſynam: ſic enim accipitur Pſal. 111. 9. *Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia*, id eſt eleëmoſyna, *eius manet in ſæculum ſæculi*; & alibi. Per *iudicium* ſinceritatem iudicandi, vt ad veritatis normam iudicet: per *æquitatem* ęquam compoſitionem, vt diſſidentes & litigantes ex æquo & bono componat & pacificet.

Secundò.

Secundò, Aben Ezra per *iuſtitiam* intelligit cultum Dei, & omne opus bonum; per *iudicium*, vt rectè iudicet inter verum & falſum, & recta in iudicio proloquatur.

Tertiò.

Tertiò, Caiet. *iuſtitiam* propriè dictam accipit, quę cuique tribuit ius ſuum, & quod ex iure ei debetur; per *iudicium* accipit eruditionem iudiciorum diuinorum, quibus diuerſis modis homines affliguntur: hæc enim homines ad Dei metũ cultúmque impellũt: per *æquitates*, ſiue rectitudines, accipit virtutes, quę hominem in ſeipſo rectè cõponunt: vt ſignificentur hîc tria, quæ hominẽ rectè cum Deo, cum proximo, & cum ſeipſo ordinant. Nam iuſtitia ordinat & componit hominem cum proximo, iudicium cum Deo, æquitas, ſiue rectitudo, cũ ſeipſo: quo fit *vt ſobriè, iuſtè, & piè*

viuamus

namus in hoc ſaeculo, vt monet Apoſtolus ad Titum 2.12. *ſobriè* quoad nos, *iuſtè* quoad proximos, *piè* quoad Deum: nobis enim debemus ſobrietatẽ & continentiam, proximo iuſtitiam, Deo pietatem.

Quartò. Quartò, Vatabl. *Iuſtitia*, inquit, eſt fides iuſtificans. *Iudicium* eſt cõdemnatio ſui. Hoc enim iudicium facit ſibi anima in tribunali mentis ſuæ, quo ſua errata & malefacta iudicat & condemnat. de quo Apoſtolus: *Teſtimonium reddente illis conſciẽtia ipſorũ, & inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus*, Rom. 2.15. Vide ibi dicta & Micheæ 6.8. Per *æquitatem*, id quod æquum & rectum eſt, quãdo ſcilicet omnia tribuimus Deo.

Quintò. Quintò, Beda, Hugo & Dionyſ. per *iuſtitiam* accipiunt bona opera, per *iudicium* diſcretionem, per *æquitatem*, vel, vt in Hebręo eſt, rectitudinem, rectam & ſinceram intentionem.

Sextò. Sextò, S. Ambroſ. ad illud: *Feci iudicium & iuſtitiam*, ſerm. 16. in pſalm. 118. *Iudicij*, inquit, *finis eſt iuſtitia: in iudicio eſt veritatis cuſtodia, in iuſtitia fructus æquitatis*. Et S. Auguſt. in pſal. 105. ſuper illud: *Beati qui cuſtodiunt iudicium, & faciunt iuſtitiam in omni tempore. Amat*, inquit, *Scriptura illa duo ſimul ponere. Et fortaſſe propter vicinitatem ſignificationis etiam alterum pro altero poni poteſt, vel iudicium pro iuſtitia, vel iuſtitia pro iudicio; tamen ſi propriè dicantur, aliquid intereſſe non dubito, vt iudicium cuſtodire dicatur, qui rectè iudicat; iuſtitiam verò facere, qui agit.*

Septimò genuinè. Septimò, planè ad literam & genuinè: Hæc tria, *iuſtitia, iudicium, æquitas*, in re idem ſignificant, nimirum officium virtutis, ſiue id quod iuſtum, æquum & rectũ eſt: qui eſt fructus & finis eruditionis & doctrinę, quam pręmiſit: ſed accumulantur per exaggerationẽ, vt virtutis perfectio ſignificetur, vtpote quæ hæc tria in ſe includat & comprehendat. Senſus ergo eſt, q.d. Hæ parabolæ erudient vos, tradéntque doctrinã, quæ doceat quid in omnibus iuſtitia, iudicium & æquitas dictent: ſiue quid in omnibus iuſtum, recto iudicio conſonum & æquum ſit, quid ſcilicet in qualibet re iuſtè & cum iudicio, hoc eſt, cum iuſta ratione & diſcretione, atque cũ æquitate fieri debeat. Quare iuſtitiam hîc non particularem accipe, ſed generalem, quæ eſt complexio omnium virtutum. has ce enim docet Salomon hiſce Prouerbijs. Idem ergo hæc tria ſignificant, ſcilicet officium & pręſcriptum cuiuſlibet virtutis, ſed connotato & etymo differunt. Dicitur enim *iuſtitia* reſpectu rei & obiecti, quod in ſe iuſtum eſt. Dicitur *iudicium* reſpectu rectæ rationis & iudicij, quæ hoc iuſtum eſſe dictat & iudicat, adeò vt Deus & quilibet æquus iudex id iuſtum eſſe definiat, & contrarium facientes iudicet & condẽnet. Dicitur *æquitas*, vel, vt hebr. eſt מישרים *meſcarim*, id eſt, *rectitudines*, quia ſuæ normæ & regulæ, putà legi æternæ & diuinę, conforme, ideóque rectum eſt, non prauum, non obliquum & diſtortum. Vnde Syrus pro *æquitatem*, vertit, *rectitudinem*; Chaldęus, *directionem*; Septuag. verò *meſcarim*, id eſt, *rectitudines*, nectendo cum משפט *miſpat*, id eſt iudicio, pro tribus iam dictis hæc duo tantùm aſſignant: *ad intelligendam iuſtitiam veram* (non falſam, non fictam & hypocriticam) *& iudicium dirigendum*, vel *corrigendum*, vti vertit S. Hieron. in c. 18. Ezech. vt ſcilicet iudicium per omnia ſit directum, correctũ & rectum. Alludit enim Salomon ad morem Dauidis patris ſui, qui in Pſalmis identidem tam regi & iudici, quàm priuato cuique commendat hæc duo, iudicium ſcilicet & iuſtitiam, vt patet pſalm. 9. v. 5. 8. 9. pſal. 16. 2. pſal. 17. 23. pſal. 36. 6. pſal. 71. 2. pſal. 88. 15. Vbi ait: *Iuſtitia & iudicium præparatio*, id eſt, baſis, columen & fulcrum, *ſedis tuæ*. q.d. Iudicium, quo punis ô Domine, reos; iuſtitia, qua innocentes abſoluis, protegis & vindicas, ſunt baſes regni tui. iudicij enim, quod exercet rex & iudex, duæ ſunt partes: vna, reum damnare: hanc ſignificat *iudicium*: altera, inſontem abſoluere & vindicare; hanc ſignificat *iuſtitia*. Iam per catachreſin idem transfert ad priuatum quemque: huius enim officium in qualibet re eſt duplex: vnum, vitium damnare & declinare, quod ſignificat *iudicium*: alterum, virtutem colere & exequi, quod ſignificat *iuſtitia*, iuxta illud: *Declina à malo, & fac bonũ*, pſ. 36. 27. Vitiũ enim in omni iudicio tam diuino, quã humano eſt reũ, virtus verò eſt innocẽs, imò ipſa innocentia, iuſtitia & ſanctitas. Hæ ergo ſunt duæ Chriſtianæ iuſtitiæ, ſiue officij & virtutis partes, putà timere & fugere malum, ac amare & proſequi bonum: hoc enim ſi facias, tam tibi quã ceteris omnibus eris officioſus, & nulli iniurioſus. Hoc igitur eſt facere iudicium & iuſtitiam. ita noſter Prado in Ezech. 18. 4. Addit Salomon tertium, ſcilicet *æquitatem*, heb. *rectitudines*; vt ſignificet iuſtitiam & iudicium eſſe æquiſſima & rectiſſima, adeòque eſſe ipſam æquitatem & rectitudinem moralem, quæ non eſt aliud quàm ipſum virtutis præſcriptum & officium, vti iam dixi: virtus enim eſt rectitudo & æquitas; vitium eſt obliquitas & iniquitas.

Huic accedit expoſitio noſtri Salazar, qui per *iuſtitiam* accipit probitatem & honeſtatem in genere: per *iudicium* prudentiam, quę ſingulis virtutibus, in quibus probitas ſita eſt, leges iuráque præſcribit: per *æquitatem*, vel rectitudines, ipſas ſingulares virtutes, vel virtutum actiones, quas cum iudicio prudentiæ exequitur vir probus.

Accedit quoque expoſitio Ianſenij: Omnis enim virtus, inquit, iuſtitia eſt, iudicium & æquitas; quæ nomina eòdem recidunt, congerũtur autem pro Hebræorum more ad perfectionem indicandam. *Iuſtitia* enim eſt omne opus bonum, quia hoc iuſtũ eſt fieri. Idẽ eſt *iudicium*, quia illud recta ratio & lex diuina faciendum decernit. *Æquitas* eſt & rectitudo, quia rectæ rationi conſonum. Coniunguntur frequenter in Scripturis duo illa, *iuſtitia & iudicium*; per quæ quid ſignificetur, hîc inſinuatur, dum additur, *æquitatem*, vel, vt habent Hebræa, pluraliter *rectitudines*, hoc eſt ea quæ recta ſunt. Cæterum illorum duorum alterum eſt mentis, decernentis quod iuſtum eſt; alterum eſt voluntatis, conformantis ſe in operatione cum recto iudicio mentis.

Itaque hæc duo coniuncta ſignificant, nec ſatis eſſe rectè iudicare, nec ſatis eſſe quod rectum eſt agere; ſed neceſſum eſſe, vt & quod rectè iudicamus, rectè agamus: & quod rectum eſt, cum iudicio agamus. Idem, non aliud, voluere S. Ambroſ. & S. Auguſt. paulò antè citati.

Denique huc accedit Didymus in Catena Græcorum: *Iuſtitiæ*, inquit, *primus gradus eſt, vt vnicuique quod ſuum eſt integrè tribuatur, maximè verò vt Deo, quod Dei eſt. Hinc illa: Dominum ex iuſtis laboribus honora. Regem obſerua. Parentibus quod æquum præſta, & ceteris denique omnibus quod æquitatis ratio poſtulat, impertiri cura. Secundus, vt anima eo ſtudio ſe in omni moderatione & æquabilitate cõſeruet, vt nulla ſui parte ad*

iniquitatem, aut aliquam omnino inæqualitatem inflecti ſe ſinat. Iudicium autem eſt, vt vnuſquiſque ſeipſum iudicare ſciat, omnéque conſilium & votum ſuum ad bonum honeſtum dirigat.

A

Vers. 4. *Vt detur paruulis aſtutia, & adoleſcenti ſcientia & intellectus*] Septuag. *vt det innocentibus aſtutiã, puero autem nouo ſenſum & cogitationem,* Tigur. *quæ tradunt ſimplicibus ſolertiam, & imperitis ſcientiam & proſpicientiam;* Vatabl. *quæ dant ductilibus calliditatem, & iuueni intelligentiam & conſilium.* Pro *paruulis* hebr. eſt פתאים *petaim,* à rad. פתה *pata:* vnde Græcum πείθω, id eſt, blandis verbis ſuadeo, pellicio, perſuadeo; inde פתי *peti* (vnde Gallicum *petit*) vocatur paruulus, ſimplex, perſuaſibilis, cui facilè quiduis perſuadeas, qui eſt ſequaci credulitate, ac blanditijs citò ineſcatur & decipitur. Vnde pro *petaim,* Septuag. vertunt ἀκάκοις, id eſt *malitia carentibus, innocentibus;* Symmachus, νηπίοις, id eſt *paruulis;* Aquila, ἀπαλ... , id eſt *iis, qui ſe facilè palpari & lactari ſinunt;* Theodot. ἠπατημένοις, id eſt *deceptis;* Chaldæus & Syrus, *inſipientibus;* Tigur. *ſimplicibus.* Peti ergo hîc vocatur paruulus, tum ætate, tum ſenſu & prudentia, putà ſimplex, qui facilè quiduis primò oblatum & abblandiens credit & amplectitur, itaque ſeducitur & in fraudem impellitur. Tales enim ſolent eſſe pueri & paruuli, tum quia ductiles & faciles, tum quia fraudum inexperti.

B

Pro *aſtutia* hebr. eſt ערמה *orma,* id eſt aſtutia, attentio, prouidentia, cautio, circumſpectio. Vnde ערום *arum* vocatur attentus, prouidus, aſtutus, callidus, cautus, vafer, ſolers. Rurſum *arum,* id eſt, congregatus, accumulatus, conuolutus: hinc ſerpens Gen. 3. 1. decipiẽs Euam vocatur *arum,* id eſt, ſuis dolis æquè, ac ſpiris & gyris circumplicatus & inuolutus: hæ enim ſpiræ indices erant internæ ſerpentis verſutiæ, qua Euam implicauit & circumuenit. Tales quoque ſunt ſtrophæ & parabolæ hæ Salomonis, ſed in bonum, quia arcana conſilia, quibus res magnæ perficiuntur, tegunt, implicant & inuoluunt. Eò ergo alludit *orma.* Septuag. vertunt πανουργίαν, id eſt, vafriciem, calliditatem; eſtque vox media, quæ tam in bonam partem pro ſolertia, quàm in malam pro fraude, dolo, malitia accipi poteſt, vt πανουργία idem ſit, quod κακουργία, ait Didymus in Catena Græcorum. Vnde πανοῦργος propriè ſignificat eum, qui in omnibus rebus verſatus eſt, à πᾶν & ἔργον, quaſi ὁ πᾶσιν ὁμιλῶν, qui ſcilicet omnibus rebus ſeſe immiſcet. Verùm, quia talis ſolet eſſe callidus & vafer, hinc πανοῦργος vocatur prudens, ſolers, callidus: item fraudulentus, verſipellis, ardelio, maleficus, impoſtor. Id fecit ſimilitudo vitij & virtutis, ait S. Thom. 2. 2. q. 55. art. 3. ad 1. Hîc in bonũ capitur. Vnde S. Baſil. in initium Prouerb. ait, πανουργίαν aliam eſſe vituperio dignam, aliam verò laudabilem. *Eſt enim πανουργία,* inquit, *actio animi cum attentione quadam & arte, & ſtudio laudabili rerum omnium agendarum.* Dat exempla Hebræorum, qui aſtutè petendo mutuo vaſa aurea Ægyptiorum, ſpoliarunt Ægyptum, Exodi 12. 35. & obſtetricum, quæ aſtutè ſeruarunt infantes Hebræorum, quos Pharao iuſſerat necari, Exodi 1. 19. & Rebeccæ, quæ aſtutè fecit, vt Iacob benedictionem, & ius primogenituræ, Eſaü fratri præriperet, Geneſ. 27. 15. Ac diſtinguens deinde πανουργίαν, ſiue aſtutiam, bonam à mala: *Aſtuti appellatio,* inquit, *duo ſignificat: Improbus quidem ſenſu & arte in alienis vtitur damnis:*

Aſtutia duplex, bona & mala.

C

D

laudabilis verò etiã & ſolerter bonum proprium veſtigans, dolos & inſidias alienas rectè cognoſcit, atque euitat. Addit S. Baſil. *Vir aſtutus thronus eſt ſenſus.* q. d. In viro aſtuto quaſi in throno ſedet *aſtutia,* id eſt prudentia, ratio & ſolertia, quæ quaſi regina omnibus ſenſibus, animique & corporis motibus prudenter & ſolerter imperat, vt à malo declinent, & ad bonum omne prouehantur.

Igitur Salomon ait ſe hæc Prouerbia ſcribere, vt per ea detur paruulis & ſimplicibus *aſtutia,* id eſt prudentia, cautio, circumſpectio. Vnde S. Gregor. Nazianz. orat. 11. Prouerbia Salomonis indigitat *ſapientiam pædagogicam,* id eſt pueros & rudes inſtituentem inſtar pædagogi: ſicut Clemens Alexandr. ſuos libros de moribus componendis inſcripſit *pædagogum. In pueris* enim, ait Ariſtot. 3 Ethic. c. *1. iacet ratio, & appetitus regit omnia.* iis ergo, vtpotè incautis, neceſſaria eſt cautio, quaſi imperitis neceſſaria eſt peritia, quaſi cupidis neceſſaria eſt prudens cupiditatum moderatio & refrenatio. Idque non tantùm vt diaboli, mundi & carnis inſidias illecebráſque effugiant, vti volunt Beda, Lyran. Hugo & Dionyſ. ſed etiam ad proſequendum bonum virtutis, præſertim celſum & ſublime, vti docet hîc S. Baſil. Qui enim ſolers eſt, paruo labore magna ſibi parat virtutum merita & incrementa. v. g. multi magnas ſubeunt pœnitentias, & parum in alijs virtutibus proficiunt: at qui mortificat paſſiones ſuas, & qui in charitate aſſiduè ſe exercet, omniáque ſua facit ex amore Dei, hic breui perfectus euadet.

Hac aſtutia vſus videtur Apoſtolus dicens: *Cùm eſſem aſtutus, dolo vos cepi.* 2. Corinth. 12. 16. Eamdem commendat Salomon Prouerb. 13. 16. *Aſtutus,* inquit, *omnia agit cum conſilio.* Et cap. 14. 15. *Aſtutus conſiderat greſſus ſuos.* Et Eccleſ. c. 1. 6. *Aſtutias illius quis agnouit?* Eamdem Chriſtianis præcepit Chriſtus Dominus: *Eſtote,* inquit, *prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ,* Matth. 10. v. 16. q. d. Serpens eſt aſtutus & prudens; Primò, quia pro capite totum corpus obijcit fuſtibus & gladijs: ita & tu, ô Chriſtiane, pro animæ ſalute totum corpus, opes & famam obijce. Secundò, ſerpens ne voces incantatorum audiat, ijſque ineſcetur & incantetur, aurem vnam terræ affigit, alteram cauda occludit: ita & tu, ô Chriſtiane, ne voces adulatorum, Sirenum, meretricum, aliorúmque tibi in tuam perniciem abblandientium audias, aures inſtar Vlyſſis claude & obtura. Tertiò, ſerpens, inquit S. Baſil. hom. 9. Hexamet. lippientibus oculis fœniculi ſucco medetur: ita & tu ô fidelis veræ prudentiæ & circumſpectionis pharmaco diſcute omnes incogitantiæ & inconſiderationis, ex qua omne malum naſcitur, nebulas & caligines. Quartò, ſerpens per anguſtum foramen gliſcendo pellem veterem ſibi detrahit, vt nouam inducat: ita & tu, ô Philothee, mortificatione renoua tuos mores & vitam: *Via enim in cælum anguſta eſt, & virtute ſemper innouanda,* ait S. Auguſt. lib. 2. de Doctr. Chriſtiana c. 16. Quintò ſerpens hoſtem ſe fortiorem per inſidias aggreditur, & occultè mordendo necat: ita & tu, ô Chriſtiane, diaboli vires ſupera conſilio & prouida ſolertia. Aſtutia hæc & ſolertia in bellis tum corporalibus, tũ ſpiritalibus eſt ſummi momenti. illa enim bellum conficit, & victoriam obtinet. Vnde Veget. de Re milit. *Dux belli,* inquit, *callidior ſit quàm fortior.* Sic Gedeon cum trecentis militibus aſtutè complotens lagenas, & tubis perſonãs,

Eſto aſtutus vt ſerpens. Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Quintò.

turbauit & cecidit tota caſtra Madian, Iudic. 7. 20. Similia ſtratagemata paſſim in hiſtorijs legimus, quibus pauci imbelles ingentes hoſtium fortiſſimorum copias proſtrauerunt. Quocirca Hannibal *norat aſtus adiungere ferro*, id eſt, ex arte dimicare, ait Silius lib. 1. Et Statius lib. 1. Achilleid.

Tu tantùm prouidus aſtu
Tende animum vigilem, fœcundumque erige pectus.

Tales erant Athenienſes, præſertim incolæ Aſtu oppidi eis ſubditi: vnde ab ἄστυ hoc eorum oppido dictus eſt aſtus, aſtutus & aſtutia, aiunt Lexicographi. Hinc illud Lyſandri: *Vbi quod vis non aſſequeris per leonis exuuium, ibi vulpinum applicandum eſt*. q. d. Quod robore & viribus nequis, conſilio & aſtutia perfice.

Parua animalia aſtutiora.

Symbolicè, cum paruulis congruè apponitur & componitur aſtutia; quia eam rebus paruis indidit Deus, iuxta illud: *Ingenio pollet, cui vim natura negauit*. Hinc parua vulpes aſtutior eſt magno leone, paruus canis ſagacior eſt magno aſino, parua ſimia ſolertior eſt magno boue, paruæ viuerræ magnos lepores ex antris ſuis abigunt, & in venatorum manus adigunt: paruæ aues aſtutiores ſunt magnis, parui homines acutiores ſunt magnis. Denique quid prudentius formicis & apibus exiguis animalculis? *Vidimus*, inquit S. Nilus apud Antonium in Meliſſa, *ſerpentem exigui corporis magnum aliquod animal deuoraſſe. quod quidem ita facit: oſſa & neruos paulatim conterit, & contrita exugit. ſic etiam parua prudentia magnas ſæpè deuorauit difficultates, atque digeſſit paulatim mordendo*: carpendo enim vnam, mox alteram, tandem totam carpit & tollit.

Vera aſtutia eſt humilitas.

Notum eſt emblema ſcarabæi apud Alciatum, qui abſcondens ſe alis aquilæ, eius oua perforauit, atque pullos ſuſtulit. Hoc ſymbolo tropologicè monemur in paruitate, id eſt humilitate, ſummam conſiſtere prudentiam & ſapientiam. hæc enim vincit iras, offenſas, lites, bella, ceteráſque difficultates aliàs inuincibiles. Vnde S. Antonius, teſte S. Athanaſio in eius Vita, in raptu videns totum mundum laqueis dæmonum plenum rogánſque: *Domine quis hos laqueos effugere poterit?* audiuit: *Humilis & humilitas*. Igitur vera prudentia & aſtutia eſt humilitas, quæ proinde omnia inſuperabilia tranſcendit & ſuperat. Huc faciunt Sapientum gnomæ: *Non eſt ſapiens, qui ſe ſapientem exiſtimat. Maximè ſcias ſapientem, qui talem ſe negat. Abſque tumore, abſque pompa qui ſapit, tutò ſapit. Quo quis ſapit minùs, hoc magis ſe venditat: quo quis ſapit magis, hoc minùs ſe venditat*. Exemplo tibi ſit noſter Salomon, qui licet Dei iudicio eſſet omnium mortalium ſapientiſſimus, tamen humiliter de ſe profitetur: *Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum*, Prouerb. 30. 2.

Adoleſcenti ſcientia & intellectus.] More Hebræo explicat quod dixit. *Vt detur paruulis aſtutia.* Hebræi enim in rhythmis & carminibus, vti videre eſt in Pſalmis, poſteriori hemiſtichio explicant prius. Aſtutia ergo eſt *ſcientia & intellectus*. Vnde pro *intellectus* hebr. eſt מזמה *mezimma*, id eſt cogitatio tacita, vafricies, aſtutia, machinatio, ſtratagemata tamque in bonam quàm in malam partem capitur. Radix enim זמם *zamam* ſignificat tacitè cogitare, excogitare, concipere, machinari, formare aliquid in animo. Hinc Theodotio vertit λογισμόν, id eſt *ratiocinationem*; Symmachus, αἴσθησιν, id eſt *ſenſum*: Septuag. ἔννοιαν, id eſt *cogitationem*; Syrus, *conſilium*; R. Salomon, *cogitationem cõſilij*; Tigurina, *proſpicientiam*. Omnia hæc eódem redeunt. Senſus ergo eſt q. d. Parabolæ hæ dabunt paruulis aſtutiam, & adoleſcentibus *ſcientiam*, id eſt, vt Septuag. ſenſum, & *intellectum*, vt ſcilicet diſcant in rebus omnibus ſenſatè & intelligenter, id eſt prudenter, cautè & circumſpectè, agere, ne quid per imprudentiam, ignorantiam, vel inexperientiam peccent. Nam vt ait vir ſapiens: *Quatuor reddunt adoleſcentiam omnium ætatum periculoſiſſimam.*

Scientia & intellectus quid?

1. *Quia facillima ad malum.*
2. *Quia ſequentis totius vitæ fundamentum.*
3. *Quia difficillimè corrigitur.*
4. *Quia inconſtantiſſima in bono.*

Hinc pariter *Quadruplex eſt adoleſcentum ſapientia.*

1. *A pueritia ſtatim pietati aſſueſcere.*
2. *Statum vitæ præſentis diligenter perpendere.*
3. *Promptè Deo vocanti obedire.*
4. *Conſtanter in bonis cœptis perſeuerare.*

Quatuor adoleſcentum theſauri incomparabiles.

1. *Virginitas corporis, à natiuitate accepta.*
2. *Innocentia mentis in baptiſmo data.*
3. *Aetas maximè virtuti opportuna.*
4. *Morum modeſtia & verecundia.*

Salomonem de more ſecutus Plato, & poſt eũ Ariſtoteles, hæc de ſcientia & doctrina dedit partim dogmata, partim axiomata. *Tria dicebat pueris neceſſaria, ingenium, exercitationem, diſciplinã. Aſpectus à circumfuſo aëre lumen accipit, animus verò à liberalibus diſciplinis. Studiorum radices amaræ, fructus autem ſuaues. Rogatus, quo differrent docti ab indoctis? Quo, inquit, viuentes à mortuis. Eruditionem dicebat inter proſpera eſſe ornamentum, inter aduerſa refugium: parentes qui liberos erudiendos curaſſent, longè honorabiliores eſſe his qui ſolùm genuiſſent: eos enim viuendi tantùm, illos etiam bene beatéque viuendi auctores eſſe. Rogatus, quid ex philoſophia lucratus eſſet? Hoc, inquit, vt iniuſſus faciam ea, quæ plerique per legum metum faciunt. Interroganti, quo pacto diſcipuli egregiè proficerent? reſpondit: Si excellentiores proſequentes, tardiores non morentur.* Hæc omnia Ariſtoteli tribuit Laërtius in eius Vita li. 5.

Paulò aliter hæc alij explicant & diſtinguunt. Primò, S. Baſil. in princ. Prouerb. verſionem Septuag. quæ habet: *Vt detur puero nouus ſenſus & cogitatio*, ſic explicat, q. d. Vt puero detur ſẽſus, id eſt cognitio præſentium; & cogitatio, id eſt cognitio futurorum. Sic & Polychron. in Catena Græcorũ: Aut ſenſus, inquit, hoc eſt, vt omnes corporis vires ad animæ vires transferãtur, ſeruiantque mẽti, prudentiæ, legi Dei & virtuti. Didymus verò in Catena Græcorum: Senſus, inquit, eſt cognitio hiſtoriarum, intellectus eſt cognitio allegoriarum.

Reſp. prima aliorũ.

Secundò, ſagaciter noſter Salazar: Ariſtot. inquit, lib. 6. Ethicor. cap. 12. & magnorum Moral. lib. 2. cap. 54. tanquam prudentiæ partes enumerat induſtriam, & ingenium ſeu intellectum. Induſtria pertinet ad electionem & deliberationem, ingenium ad executionem. Induſtrius (inquit Ariſtoteles) eſt qui facultate conſultandi eſt præditus, & rectè iudicare ac videre aliquid poteſt. Itaque induſtriæ munus eſt mediorum efficaciam omnino perſpectam habere, atque media ipſa ordinare, & bonam in ſeriem redigere, vt electio ſit prudens. Ingenium verò ſequitur electionem, ſpectátque ad executionem. *Eſt*, inquit Philoſophus, *vis quædam, quam ingeniũ dicunt, quæ eiuſmodi eſt, vt efficere poſſit, & adipiſci ea, quæ ad pro-*

Secundò.

poſitum finem pertinent. Subdit Ariſtotel. *Ingenium non eſt prudentia, ſed eſt habitus prudentiæ, quaſi oculus animi innatus*: dirigit enim prudentiã, quaſi oculus, ad executionẽ, vt quod illa prudenter cõcepit, hoc ipſa expeditè & ſolerter exequatur: vnde ſine ea prudentia eſt luſca vel monocula, quia executio eſt cæca; eſto cõceptio, & electio fuerint oculata.

Tertia. Tertiò, Lyran. *intellectum* accipit more philoſophico pro cognitione principiorum, *ſcientiam* pro cognitione concluſionum non tam ſpeculatiuarum, quàm practicarum, qualis eſt Ethica, de qua hîc agitur.

Quarta. Quartò, Dionyſ. Hæc duo, inquit, ſunt dona Spiritus ſancti, nimirum donum ſiue ſpiritus ſcientiæ & intellectus. de quibus multa dixi Iſaiæ 11. v. 1. & 2.

Nota. Salomon, æquè ac Siracides, ſuam hanc ſapientiam ſiue Ethicam copiæ cauſa nunc vocat *ſcientiam*, nunc *intellectum*, nunc *prudentiam*, nunc *diſciplinam*, nunc *eruditionem*, nunc *peritiam*, nunc *doctrinam*, nunc *aſtutiam*, nunc *calliditatem*, nunc *conſilium*, nunc *iudicium*, nunc *veritatẽ*, nunc *æquitatem*, nunc *iuſtitiam*. quæ omnia in re idem ſignificant, nimirum ſiue Ethicam, ſiue cognitionem agendorum, etymo tamen & propria nominis ſignificatione differunt, vt patet etymon cuiuſque intuenti vel veſtiganti. Adde, Ethicam, ſiue prudentiam, multas in ſe complecti partes, multóſque actus conſultationis ſiue conſilij, electionis, diſciplinæ, ſcientiæ, intellectus, &c. qui aliquando propriè & ſpeciatim hiſce nominibus ſignificantur, aliquando verò generatim per ea totum genus prudentiæ intelligitur per ſynecdochen.

VERS. 5. *Audiens ſapiens, ſapientior erit* (Hebr. *addet ſapientiam*, id eſt, vt R. Leui, *cumulabitur ſapientia*:) *& intelligens, gubernacula poßidebit*] *Audiens*, ſcilicet has meas parabolas, eaſque ruminans, & in praxin deducens, per eas euadet ſapientior. Vnde Septuag. vertunt, *hæc enim audiens ſapiens, ſapientior erit*; Vatabl. *quas* (parabolas ſiue ſententias haſce) *qui audit ſapiens, cognitione promouebit.* q. d. Dixi hæc mea prouerbia valere, vt paruulos & ſimplices doceant prudentiam, nunc addo ea quoque profutura ſapientibus, vt in ſapientia proficiant. Propriè ergo Salomon loquitur de ſuis hiſce prouerbijs, vt rectè notat S. Baſil à pari tamen vel ſimili idem vult extendi ad dicta cuiuſlibet ſapientis, vti extendit, Beda, Hugo & Lyran. Vnde Noſter indefinitè vertit, *audiens ſapiẽs.* q. d. Quicumque ſapiens, etiam infidelis & Gentilis, qui vel hæc mea, vel cuiuſlibet alterius ſapientis dogmata audierit, iiſque obedierit, euadet ſapientior, vt ſe & familiam, quin & remp. prudenter gubernare valeat.

Via ſapientiæ eſt auiditas audiendi. Nota *τὸ audiens*: ſignificat enim modum pertingendi ad ſapientiam eſſe, auidè & humiliter eã audire. Nam, vt ait Ariſtot. *auditus eſt ſenſus diſciplinæ*: ſuperbi enim, qui ſe ſapere putant, nolunt alios audire, ab iiſque diſcere, ideóque in ſua ſuperba remanent inſipientia.

Significat hic Primò Salomon, ſe huius ſuæ Ethicæ diſcipulum requirere attentum & audiendi auidum. Nam vt ait Iſidor. Peluſiota lib. 3. epiſt. 343. *Auris auditoris deſiderium eſt ſapientis. Neque enim multos labores magiſtro exhibet: ſiquidem ad cultum & ſegetem ingenij ſagacitas ſufficit.* Nam vt ait Philoſophus: *Animus in ipſis hoſpitatur auribus. Audire ac tacere rerum eſt omnium arduiſſimum.*

Secundò, ſapientis eſſe libenter audire & diſcere, atque audire plus, minus loqui. nimirum vt ait Seneca epiſt. 77. *Tamdiu audiendum & diſcendum eſt quamdiu neſcias, & ſi prouerbio credimus, quamdiu viuas.* Et in Prouerb. aſſerit *eumdem finẽ eſſe diſcendi atque viuendi.* Et alius: *Nulla ætas videri ſera ad diſcendum poteſt. Literas Græcas ſenex didicit Cato. Nulli fuit pudori diſcere quidquam à barbaris. Tamdiu cuique eſt diſcendum, quamdiu quid neſciat. Admitte in aures cuncta, & diſce ab omnibus. Alios quod es docturus, antè diſcito. Diſcunt facillimè qui libenter audiunt. Multa indies addiſcentes ſeneſcimus. Quotidie aliquid addiſcens fit ſenex Solon.* Gnomæ.

Alfonſus Aragonum rex audiens regem quemdam dixiſſe, principi non conuenire audire & diſcere, iratus exclamauit: *Bouis, non hominis, illa vox.* ita Lipſius Monit. polit. lib. 2. c. 7.

Carolus IV. Imperator ad quatuor horas magiſtros in ſcholis Pragenſibus audiuit: cùm id purpurati ægrè ferrent, ſuggeréntque horam cœnæ effluxiſſe: *Mihi*, inquit, *minimè effluxit: nam cœna hæc mea eſt.* ita Æneas Syluius lib. 4. Geſtorum Alfonſi. Hoc eſt quod Dauid rex ait pſal. 50. *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam.* Exempla.

Et S. Auguſt. in pſal. 49. *Qui vis audiri, prior te audi, & dic illud* pſal. 84. *Audiam quid loquatur in me Dominus. Qualis ergo ego, qui non audio quod in me loquitur, & volo vt alij audiant, quod per me loquitur*, &c. *Admonet illum vt audiat, non vt deponat prædicationem, ſed vt aſſumat obedientiam.* Quinimò S. Auguſt. iam Epiſcopus à quolibet, ac præſertim à S. Hieronymo, audire, edoceri & diſcere cupiuit & poſtulauit, vt patet epiſtol. ad eumdem 12. & 15. in qua ait: *Lædes me, ſi mihi tacueris errorem meum, quem fortè inueneris in factis, vel in dictis meis.* Et epiſt. 28. *Quamquam te multò*, inquit, *quàm ego ſum ætate maiorem, tamẽ ipſe etiam iam ſenex conſulo: ſed ad diſcendum quod opus eſt, nulla mihi ætas ſera videri poteſt; quia etſi ſenes magis decet docere quàm diſcere, magis tamen diſcere quam quid doceant ignorare.* B. quoque Cyrillus Alexand. lib. 1 in Ioannem cap. 2. *Canes*, inquit, *venaticos imitatur ſapiens huc illuc feram quærentes. Ipſe enim non intellectam rem ſæpè ac multùm inueſtigans, interroganſque tandem aſſequitur.* Denique S. Iacobus c. 1. 19. *Sit*, inquit, *omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Vide ibi dicta.

Semper diſce. Apologus. Huius ſententiæ elegans extat vulpis & corui apologus, neruoſis ſcitiſq; gnomis interſtinctus, apud Cyrillum lib. 1. Apol. moral. c. 1. cuius titulus eſt: *Semper diſce, & in extremis horis ſapientiæ magis ſtude.* vbi ſic ait: *Vulpes decrepita ardens cupidine plus ſciendi, quærebat magiſtrũ. Hæc ſenectutis quidem infirmitate prægrauata, auiditate tamen ſciendi peragilis, cùm coruus aſtutior occurriſſet, peracto mutuæ ſalutationis officio, ſatis læta ſubiunxit: Verè voluntas Dei fuit, vt citò mihi occurreres quod volebam. Te namque, qui cæli cardines perambulas, & multa conſideras, vt me diſciplinæ ſitibundam inſtrueres perquirebam. Cui ille reſpondit: O antiquæ calliditatis magiſtra, quid amplius quæris ſcire? Hoc certè tantùm tibi reſtat, vt peccatum tuum finem habeat. Ad hæc diſcipula facta doctrix, ita dicitur reſpondiſſe: Numquid frater mi ſcriptum à Salomone eſt* (Prouerb. 1. 5.) *Audiens ſapiens ſapientiam, ſapientior erit? & quare hoc dixit, niſi quòd ſapientiæ non eſt numerus?* Ex quibus deinde colligit alteram tituli gnomen: *Vnde ſemper oportet addiſcere, & in extremis horis ſtudium*

ſapientia deſiderabilius indagare. Finis enim prudentis, ſapientiæ eſt: & ob hoc quantò huic fini viciniores ſumus, tantò maiore impetu ad amplectendum eum auidiores, cùm natura curramus. virtutis enim motus naturalis in fine fortior eſt; & cùm viſus ſenio ingroſſatur, aſpectus ex parte rationis acuitur. Dignum ergo eſt, vt quando plus viget mentis iudicium, diſciplinæ tunc plus operam impendamus. Nam dum hîc viuimus, numquam in eodem ſtatu manemus. Quare ſi non proficimus, mox deficimus. Sic enim perſpicimus etiã accidere in mutabilibus rebus: quoniam ſol, cùm vltrà non procedit, reuertitur: & ſtatim dies diminuitur, dum non creſcit. Similiter cùm non magis protenditur ætatis curſus, mox in ſenium inclinatur. Igitur donec in ſemita fueris, ſemper diſce, nec vmquam putaueris ſatis eſſe: quia ſi ſteteris, retrocedis. Nihil nimirum organorum noſtrorum natura poſt, ſed antè tantùm compoſuit: vt in virtutis actibus non retrocedentes, imò ſemper procedentes creſcamus. B *Plures enim ſenſuum noſtrorum ante ſiti nati ſunt, vbi etiam ſunt manus & pedes. Quo dicto diſceſſit.*

Et intelligens gubernacula poſſidebit] Pro *gubernacula* Septuag. vertunt κυβέρνησιν, quod Complut. vertunt ad verbum, *gubernationem*, Romani, *rationem gubernandi*. Hebr. eſt תחבולות *tachbulot*. quod Primò, ſignificat *conſilia*, quibus ſcilicet ſe & alios gubernet. Vnde Vatabl. vertit, *& qui iudicio pollet, induſtria conſilia conſequetur*. Secundò, propriè ſignificat gubernationem & gubernacula, vt vertit Noſter & Septuag. Radix enim חבל *chabal* ſignificat colligare & funibus conſtringere: חבל *chebel* enim eſt funis. inde חִבֵּל *chibbel* vocatur malus ſiue arbor nauis, à funibus dicta, quibus circumquaque in ſummitate colligatur, vt illis retineatur dirigaturque, per quos חובל *chobel*, id eſt nauclerus vel gubernator, nauem gubernat. C Inde תחבולה *tachbula* à nauis gubernatione ad quamlibet aliam publicam gubernationem transfertur, quæ conſilio, induſtria, experientia & prudentia regenda eſt. *Tachbula* ergo non ſignificat funes, nec funambulos, ſed gubernacula & βουλὰς, id eſt conſilia, quibus gubernacula diriguntur, vti paſſim vertunt S. Hieron. Septuag. Chald. & Rabbini: eſto à funibus ſumpta ſit tranſlatio & metaphora, eò quòd funibus velum mali, quo dirigitur nauis, gubernetur. Quia ergo *tachbulot* duo ſignificat, ſcilicet conſilia & gubernacula, quæ vtraque inſtar funium inter ſe connexa & implexa ſunt; hinc duplex eſt hîc verſio, duplexque ſenſus. Prior R. Leui & Aben Ezra, quos ſequitur Varabl. q.d. Salomon: Qui haſce meas parabolas attentè audierit, ſi ſit ſapiens, id eſt ſapientiæ ſtudioſus & inchoatè ſapiens, euadet ſapientior: D qui verò eas penitiùs intellexerit & perſpexerit, hic *tachbulot*, id eſt, conſilium, ſolerſque ingenium acquiret. Secundò, & potiùs, *tachbulot* ſignificat gubernacula naucleri, indéque ſapientis. Sicut enim nauclerus malo & clauo regit nauim, ſic ſapiens prudentiâ & conſilio regit remp. illi per omnia bene conſulens, eámque rectè dirigens & promonens.

Senſus ergo eſt, q.d. Qui hæc mea aliáve aliorum ſapientum prouerbia audit & intelligit, is addiſcet magnam prudentiam, multáque conſilia & praxes, quibus non tantùm ſe, ſed & domum, collegium, congregationem, ciuitatem ac remp. ſapienter regere queat: ideóque cùm perſpecta fuerit eius hæc prudentia & ſapientia, facilè gubernaculis collegij vel reip. admouebitur, eique gu-

A bernator ad eam moderandam præficietur. Ita videmus in repub. ad magiſtratus & præfecturas promoueri eos, qui ſapientia & prudentia regendi pollent, quique in Ethica & Politica verſati ſunt. ita S. Baſil. Beda, Hugo, & alij.

Audi S. Baſil. *Prudens nauarchus*, inquit, *eſt qui de recto ac firmo naturæ propoſito iis vtitur quæ accidũt, nec elatus in proſperis, nec rurſus in calamitatibus demiſſus*: nimirum quia *tachbulot*, id eſt, prudentiam & ſana conſilia mentis ſuæ, quæ hoc libro traduntur, velut funes mali, quibus regenda eſt nauis publica vel priuata, conſtanter tenet, vt iis ſe & ſuos in hoc mari procelloſo tueatur, & dirigat ad portum ſalutis.

Triplex mare myſticum.

Vnde S. Baſil. hoc loco, ſcilicet hom. 12. triplex aſſignat mare myſticum, in quo nauis humanæ vitæ à prudentia regitur, & ad portum dirigitur. Primum eſt hoc ſæculum, in quo fortunæ luſus B dominatur, dum hos extollit, illos deprimit: in hoc ergo mari nauis eſt quilibet homo, & hominis ſors proſpera vel aduerſa. Secundum mare eſt cor, quod variis paſſionibus, cogitationibus & deſideriis velut maris æſtibus aſſiduè agitatur & fluctuat: in hoc mari nauis eſt ipſa mens & voluntas. Tertium eſt vitæ curſus viáque, qua pergimus in cælum, quam obſident dæmones quaſi piratæ, vt nauim cum mercibus, id eſt animam cum bonis operibus, prædentur vel mergant. Idcirco ait in plurali; *intelligens*, id eſt prudens, lectitans hunc librum, vel legi audiens; *tachbulot* id eſt *gubernacula, poſſidebit*: quia multiplici prudentia quaſi gubernaculo opus eſt, vt triplex hoc mare illæſi ſulcemus, & ad portum ſalua naue & mercibus appellamus. Hinc rurſum non ait, Habebit, nec tenebit, ſed *poſſidebit*; quia continua prudentia opus C eſt, vt numquam conſiliorum funes è manu dimittere, ſed eos firmiter & iugiter vſurpare, ac quaſi hereditatem poſſidere debeamus.

Quartum mare, eſt reſp.

Adde quartum mare, quod eſt prouinciarum cœtuúmque hominum in mundo varietas, quæ variis populorum nutibus & motibus agitatur & fluctuat quaſi mare. In hoc mari nauis eſt quælibet reſpubl. vti docet Plutarch. in Polit. Plato lib. 2. de Legibus, S. Chryſoſt. hom. 6. ad popul. & alij: quare nauarcho indiget, id eſt gubernatore ſolerti & prudenti, qui eam velut ingentem populorum nauem aptè moderetur & regat, vt ſcilicet inter ciues pax & concordia conſtet, vt vicini vel amici ſint vel ſubditi, vt ſchiſmata, ſeditiones, coniurationes, hæreſes, praui mores caueantur vel extirpentur. In hac ergo naui anchora eſt religio, funes ſunt leges, vela ſunt ſortes & opes ciuium, D quæ vento ſecundo, id eſt fortunæ fauenti, pandenda ſunt, aduerſo conſtringenda.

Rector imitetur nauclerum. Primò.

Igitur docet hîc Salomon, gubernatorem reipublicæ debere imitari nauclerũ. Primò, ſicut nauclerus ſedet ad gubernaculum, putà ad clauũ nauis, vt eum poſſidere videatur; ita gubernator reipub. ſedeat & poſſideat iuſtitiam, vt eã tueatur, & cuique adminiſtret: hæc enim eſt in republ. id quod clauus in naui. Sicut enim clauus recta in portũ dirigit nauem, ita rectitudo iuſtitiæ dirigit remp. ad pacẽ & proſperitatem. Vnde Sigiſmundus Imp. *Velut is qui in puppi*, inquit, *ſedens flectit gubernacula, ſimul nauẽ ipſam flectit reflectitque: ita ad reip. clauum conſtitutus, eã regit dirigitque.* Cumque quiſpiã magiſtratus præferret tribunos militum, excãdeſcens: *Tace*, inquit, *ô Thraſo: nulla vobis militia foret opus, ſi ſuas quiſque ciuitates & imperia*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

iuſtè rectéque gubernaret. Notum eſt illud: *Sat probè gubernatori, clauum rectum ſi tenet.*

Secundò.

Secundò, nauclerus ſedens ad clauum circumſpicit totam nauim, omnibúſque & ſingulis tam perſonis quàm rebus proſpicit prouidetque: ita gubernator reip. omnia & ſingula in rep. luſtret & circumſpiciat, tam bona quàm mala & pericula, ne quid eum lateat: vt bona promoueat, mala auertat. Vnde ſumma lex gubernatorum eſt, *poſſe ſomnum vincere.*

Tertiò.

Tertiò, nauclerus multos habet nautas adminiſtros, ſibique ſubordinatos & ſubſeruientes, ac maximè peritos ſedulóſque ſibi ſeligit, quibus pro cuiuſque talento iniungit & partitur nauigandi officia. Vnde illud: *Optimos gubernatores iuuant remigum manus.* Idem faciat gubernator reip. vt incorruptos, ſapientes & fortes deligat officiales, quibuſcum curas & officia gubernandi partiatur pro cuiuſque aptitudine. *Nauarchus,* inquit Plutarch. in Politicis, *optimos quærit nautas, ita princeps eos aſciſcat amicos, qui ad remp. adminiſtrandam ſunt idonei.* Atque hæc eſt potiſſima ratio & modus bene gubernandi. Cùm enim princeps ſolus per ſe non poſſit obire omnia reip. munia & officia, neceſſum eſt vt ea obeat per alios: quare deligat oportet viros fidos, ſtrenuos, magni iudicij & ſpiritus. Quòd ſi iis neglectis conſanguineos vel amicos minùs aptos, aut adulatores, officiis admoueat, illi vel expilabunt remp. vel ſua ſuperbia, imprudentia, libidine eam perdent. Ita faciebat Mediolani S. Carolus Borromæus Archiepiſcopus, ac proinde optimè tantam rexit Eccleſiam. Ita faciebat Romæ Gregor. XIII. qui quatuor viros integros ſpectatæ prudẽtiæ, virtutis & zeli totius Eccleſiæ Romanæ regimini præfecit, inter eos operas & officia pro cuiuſque talento partitus, ac per eos tanta quanta legimus, imò conſpicimus, effecit. Vtinam omnes reges, principes, Pontifices & Prælati officiales gnauos fidóſque, qui nõ ſua, ſed quæ boni ſunt communis ſpectant, quærerẽt! ſanè inuenirent: quos ſi adhiberẽt gubernaculis, & ſuæ conſcientiæ, & Deo, & reip. ſatisfacerent, optiméque eam regerent. Ita fecit Moſes ſecutus conſilium Iethro iuſſu Dei, Exodi 18. 24. atque hac ratione tot milliones Iudæorum adeò durorum & præfractorum, tanta facilitate & felicitate gubernauit. Scitũ eſt illud: *Imperare vis ſecurè? Iudices ſtatue optimos.* Tales ferè ſunt qui magiſtratum detrectant. Quocirca Alexander Seuerus Imp. ambientes magiſtratu arcebat, dicens: *Inuiti, non ambientes, in repub. collocãdi ſunt.* ita Lamprid. in Alexandro. Nam *bene imperat, qui non libenter imperat.*

Quartò.

Quartò, nauclerus maximè attendit nauis clauo & velo: inde enim pendet tota nauis directio & ſalus: clauum per ſe regit, velum per nautas, qui per nauticos funes velum ad ventum quemlibet continua translatione obuertunt, nuncque illud planè explicant, nunc contrahunt & ſinuant, nũc planè ſtringunt & cõplicant: ita gubernator reip. ad clauum ſedens ſua circumſpectione & vigilantia omnia dirigat, ac officiales iubeat velum accommodare vento, id eſt, conſilia modumque regendi, & officia ſua obeundi, accommodare occaſioni & tempori. Alia enim gubernatio inſtituenda eſt tempore pacis, alia tempore belli; alia apud ciues beneuolos, alia apud maleuolos, &c. Hinc nauis paſſis velis ſulcans mare, eſt quaſi auis paſſis alis ſulcans aëra: & qua facilitate id facit auis, eadem facit & nauis, ſi vela rite pandantur. Vnde

A Poëtæ vocant *remigium alarum.* Talis planè, tamque facilis & felix eſt, prudens gubernatio reip.

Quintò.

Quintò, nauclerus eminus prouidet & proſpicit venientes tempeſtates, piratas & fluctus, atque prudenter nunc ſe eis opponit, ac vi ſuperat, nunc cedit & declinat. Idẽ faciat gubernator reip. Tritum eſt illud: *Maximè ars gubernatoris tempeſtate cernitur.* Et: *Regnare neſcit, odia qui nimium timet. Peritus nauclerus, etiam ſciſſo velo nauigat.*

Sextò.

Sextò, nauclerus non ſuum, ſed vectorum ſpectat commodum, ideóque naui dirigendæ incumbit. Idem faciat rex, princeps, Epiſcopus, &c. vt non ſuum, ſed reip. ſpectet bonum, ideóque eius regimini totus inuigilet, totúmque ſe eius ſaluti deuoueat. Nam vt ait Damaſcenus in Hiſtoria Barlaam & Ioſaphat cap. 36. *Sicut in nauigantibus quando nauta fallit, modicam vectoribus affert læſionem; quando verò gubernator, totius nauis efficit ruinam: ſic in republ. ſi quis priuatus delinquit, non tam* B *populo, quàm ſibimet nocet; ſi verò rex, omnis operatur conuerſationis detrimentum.*

Septimò.

Septimò, nauclerus licet non ſequatur iuſſa vel placita vectorum. Scitum enim eſt illud: *Vectoribus nauclere ſi pares, peris;* cuique tamen pro ſua capacitate reſpondet, & ſatisfacit: ſic rector non ſequatur regendorum cupiditates; ſed tamen quemque pro ſua indole & inclinatione gubernet, eique quoad poteſt ſe accommodet. Prudenter noſter B. Franciſcus Borja: *Qui ceteris,* inquit, *præeſſe volunt, non vna omnes, qui parent, regula metiri oportet; ſed bonos milites imitari, qui pro fiſtulæ captu machinam bellicam ſulphureo puluere implent.* ita Ribaden. lib. 4. Vitæ eius c. 8.

Hinc illud Titinnii apud Nonium: *Sapientia nauclerus nauem torquet, non valentiâ.* Et illa vulgò celebrata: *Si diu imperare quæris; leniter impera: amore, non metu. Quiſquis imperat recenter, non bene* C *imperat. Non regit nauim magiſter vi mera, ſed leni manu. Qui vult amari, languida regnet manu. Regendi inhabile eſt, quidquid excedit modum. Iuuenem faciliùs, quàm ſeniorem rexeris.* Hinc illud S. Pauli monitum ad Timotheum epiſt. 1. c. 5. v. 1. *Seniorẽ ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem, iuuenes, vt fratres, anus, vt matres, iuuenculas, vt ſorores in omni caſtitate.*

Octauò.

Octauò, nauclerus optimus eſt, qui alteri perito priùs ſeruiuit, ab eoque nauim regere didicit. Item qui nauarcho totius claſſis promptè obtemperat, ac ſeipſum flectere & regere nouit. Sic prorſus ſe res habet in gubernatore reip. vel Eccleſiæ. Nam vt ait S. Gregor. in Paſtor. *Ars artium eſt regimen animarum:* longo ergo vſu & labore diſcatur oportet. Hinc illa regendi præcepta omnium ore vulgata: *Non poteſt bene imperare, qui* D *malè antè ſeruiit. Neſcit imperare, qui imperium alterius ferre nequit. Tam malum eſt regnare multos, quàm regnare neminem. Alios regit feliciter, qui ipſe ſe regit. Sibi imperare maximum imperium omnium eſt. Qui ſe rexerit, totum orbem rexerit. Regere poteſt nemo, niſi qui poteſt regi. Regi poteſt nemo, niſi regere qui poteſt. Nemo fert ſe regi ab vllo, qui ſeipſum regere nequit. Qui modeſtè paret, dignus eſt qui aliquando imperet. Expertus vtrumque regi quàm regere mauult. Promptiùs pauca & parua, quàm multa & magna regas.*

Nonò.

Nonò, nauclerus ſæpè in tempeſtate, ventis & procellis ad cælũ & ſtellas, præſertim polares, reſpicit, vt diſcat vbi terrarum ſit, ac iuxta eas curſum dirigat. Ita qui gubernat remp. vel Eccleſiã,

crebrò, præſertim in difficultatibus, Deum inuocet, ab eóque conſilium & auxilium ab bene regendum flagitet. *Nam omnium optimè gubernat, cui gubernator eſt Deus.* Quin & Homerus cenſuit, neminem rectè gubernare niſi ex Deo. hinc & reges bonos vocat *διοτρεφεῖς*, id eſt à *Ioue enutritos. Quis ergo optimè gubernat? qui vim habet numinis.*

Quocirca Symbol. Origines in Catena hoc loco, per *gubernacula* accipit peculiarem Dei gubernationem. *Hanc* enim, inquit, *ſi ſapiens ſemel nactus fuerit, nihil amplius graue patietur. Talis enim homo rectà nauigat ad Deum, tutóque ad voluntatis illius portum appellet. Qui autem ita comparatus non eſt, is vtique naufragium patietur, aut circa ſpem, aut circa charitatem, aliámue virtutem, vt iure exclamet: Ad maris profunda deueni, tempeſtas demerſit me,* Pſal. 68.

VERS. 6. *Animaduertet parabolam, & interpretationem, verba ſapientum, & ænigmata eorum.*] Explicat quod dixit v. præced. *Audiens ſapiens, ſapientior erit*: quia ſcilicet haſce meas ſententias & dogmata audiendo *animaduertet*, id eſt cognoſcet, *parabolam, verba ſapientum*, &c. Vnde pro *animaduertet* hebr. eſt להבין *lehabin*, id eſt ad intelligendum *parabolam* hebr. *maſcal*, id eſt grauem & ſapientem quamlibet ſententiam, vti dixi v. 1. vnde *parabolam* explicans ſubdit: *Verba ſapientum*. Et *interpretationem*, vt ſcilicet parabolas & verba tam mea, quàm aliorum ſapientum, ac præſertim *ænigmata*, ſcitè & acutè interpretari valeat. Nam ſicut τὸ *parabolam* refert & explicat per *verba ſapientum*, ſic τὸ *interpretationem* refert & explicat maximè per *ænigmata*: hæc enim quia inuoluta & obſcura, acrem requirunt interpretandi vim. Vnde Septuag. pro *interpretationem*, vertunt, *σκοτεινὸν λόγον*, id eſt obſcurum ſermonem: huius enim fit interpretatio: ea enim clarus ſermo non indiget. Interpretatio ergo connotat & inuoluit obſcurum ſermonem. Hinc pro *interpretationem* hebraicè eſt מליצה *melitſa*, quod à מלץ *malats* ſignificante in niphal *dulceſcere*, deriuatur: quia ſicut dulcis cibus, vt mel, ori ſuauiter ſapit; ſic menti ſapit, dulcis & iucũda eſt *melitſa*, id eſt interpretatio ænigmatis & rei obſcuræ. Alii deriuant à לוץ *luts*, id eſt riſit, deriſit. vnde aliqui vertunt, *cauillos*. q. d. Sapiens adeò faciſe res obſcuras interpretabitur, vt quaſi ridens per luſum & iocum id faciat, vtque proponẽtes ænigmata irrideat & deludat. *Melitſa* enim, id eſt *interpretationem*, ad ænigmata pertinere, patet ex illo Habacuc 2. 6. *Numquid non omnes iſti ſuper eum parabolam ſument, & loquelam ænigmatum eius?* Nam pro *loquelam* hebr. eſt *melitſa*. *Melitſa* ergo tam obſcuram loquelam, vt vertunt Septuag. & Noſter ibidem: vnde & Symmach. vertit, *problema*; quàm interpretationem eius, vti Noſter & Aquila vertunt hoc loco (vnde Vatabl. vertit, *eloquentiam*) ſignificat. Hinc Heraclitus vocatus eſt *σκοτεινὸς*, id eſt obſcurus, tenebroſus, quòd in dictis & ſcriptis ſuis affectaret obſcuritatem.

Verè S. Auguſtinus in Pſalm. 105. concione 2. *Quod difficilius quæritur*, inquit, *ſolet dulciùs inueniri, nec putetis iſta vobis obſcuritate ſubtracta, ſed difficultate condita.* Ab obſcuritate ſententiæ ergo naſcitur dulcedo interpretationis, cùm mentis dentibus voluitur teriturque. Dulciùs enim ſapit, quod labore ceu ſale conditur: ſub labore ergo & difficultate deliteſcunt deliciæ, ſicut diffracta nuce guſtatur nuclei ſuauitas. Vnde S. Hieron. epiſt. 13. ad Paulin. *Totum*, ait, *quod legimus in diuinis libris, nitet quidem & fulget etiam in cortice, ſed dulcius in medulla eſt.* Et S. Greg. hom. 6. in Ezech. *Magna*, ait, *vtilitatis eſt ipſa obſcuritas eloquiorum Dei, quia exercet ſenſum, vt fatigatione dilatetur, & exercitatus capiat, quod capere non poteſt otioſus. Habet quoque adhuc aliud maius, quia S. Script. intelligẽtia, ſi in cunctis eſſet aperta, vileſceret. In quibuſdã locis obſcurioribus tanto maiore dulcedine inuenta reficit, quanto maiore labore fatigat animum quæſita.*

Obſcuritas parit dulcedinem.

Porrò priſci ſapientes gaudebant ænigmatibus, tum vt iis arcanam ſapientiam velarent, tum vt ſuum acumen oſtenderent, tum vt ſuorum ingenium exercerent.

Talia ſunt illa Auſonii, pia æquè ac grauia, & acuta præ ceteris:

Ænigmata rara Auſonii.

Quænam ſumma boni? mens quæ ſibi conſcia recti.
Id eſt: Quid optimum? animus bene ſibi conſcius.
Pernicies homini quæ maxima? ſolus homo alter.
Id eſt: Homo homini lupus & dæmon.
Quis diues? qui nil cupiat. Quis pauper? auarus.
Diues eſt non qui multa habet, ſed ſorte ſua contentus. Auarus omnis pauper, qui omnia quæ habet, non habet.
Quæ dos matronis pulcherrima? vita pudica.
Mulier, indotata etiam, ſatis dotata eſt, ſi caſta eſt.
Quæ caſta eſt? de qua mentiri fama veretur.
Caſta ſæpè nõ eſt, de qua fama turpiter loquitur.
Quod prudentis opus? cùm poſſit, nolle nocere.
Proprium prudentis eſt, cùm poſſit, nolle tamen vlciſci.
Quod ſtulti proprium? non poſſe & velle nocere:
Malus etiam cùm non poſſit, optat tamen lædere.

Et illa Thaletis. Thales enim rogatus: *Quid eſſet omnium vetuſtiſſimum?* reſpondit, *Deus*. Cur ita? *ὅτι ἀγέννητος*, hoc eſt, quia ingenitus, numquam eſſe cœpit. *Quid eſſet pulcherrimum?* ait, *Mundus*: eſt enim opus Dei, quo nihil pulchrius: *Quid maximum?* *Locus*: capit enim omnia. *Quid velociſſimum?* *Mens*: diſcurrit enim per vniuerſa hominis cogitatio. *Quid robuſtiſſimum?* *Neceſſitas*, ſiue fatum, ſuperat enim omnia, cui ne dii quidem reſiſtunt. *Quid ſapientiſſimum?* *Tempus*. nam iuuenit omnia, & in lucem profert.

& Thaletis.

VERS. 7. *Timor Domini* (Arabicus, *Dei*) *principium ſapientiæ. Sapientiam atque doctrinam ſtulti deſpiciunt.*] Procedit Salomon ordine diſciplinæ, qui eſt vt in tradendis ſcientiis incipiatur ab eius principiis: aſſignat hîc ergo principia ſapientiæ. Pro *principium* hebr. eſt ראשית *reſit*, quod tam principium, quàm caput (radix enim ראש *ros* ſignificat caput) & principatum ſignificat. Vnde vertas, *principatus ſapientiæ eſt timor Domini*. q. d. In ſapientia primas & principatum obtinet timor Domini, qui cetera ſapientiæ dogmata edocet & imperat. Sic *principium* ſumitur pro principatu Pſal. 109. *Tecum principium*, id eſt principatus (hunc enim ſignificat Hebr. נדבות *nedabot*) *in die virtutis tuæ*. Igitur aliqui *principium* hîc propriè capiunt pro initio. Et hi per *timorem* accipiunt ſeruilem, vel initialem: timor enim Dei vindicis eſt principium ſapientiæ, id eſt iuſtificationis. ita S. Gregor. Nazianz. orat. 28. vbi & quædam addit, quæ in textu non habentur. ſic enim habet: *Vnam hanc ſapientiam ſcio, quæ in timore Dei ſita eſt. Nam & principium ſapientiæ timor Domini, & finis ſermonis, omnis audi, Deum time. Hæc ſapientiſſimi illius Salomonis verba ſunt.* Et S. Auguſt. in epiſt. S. Ioannis tract. 9. *Cœpit*, inquit, *aliquis credere diem iudicii;*

Timor Dei principium ſapientiæ. Quis? Primò, ſeruilis.

ſi cœpit credere, cœpit & timere; ſed quia adhuc nõdum habet fiduciam in die iudicij, nõdum eſt in illo perfecta charitas. Numquid tamen deſperandũ eſt? In quo vides initium, cur deſperes finem? Quod initium? Audi Script. Initium ſapientiæ timor Domini. Cœpit ergo timere diem iudicij, timendo corrigit ſe, vigilat aduerſus hoſtes ſuos, id eſt peccata ſua, incepit reuiuiſcere interiùs, & mortificare membra ſua, quæ ſunt ſuper terram. Sic quoque hunc locum de timore ſeruili, S. Auguſt. de more ſecutus explicat S. Proſper li. 1. de Vocat. Gentium cap. 27. & S. Gregor. lib. 2. in Ezech. homil. 19. S. Bernard. homil. 23. in Cantic. Magiſter cum Scholaſticis in 3. diſtinct. 34. A

Secundò, filialis, qui eſt charitas.

Alij *principium* capiunt pro principatu. Et hi *timorem* intelligunt filialem & perfectum, qui non eſt aliud quàm charitas. Hæc enim quia ſummè amat Deum, hinc ſummè timet eum offendere. Charitas ergo obtinet principium, ideſt principatum, in regno ſapientiæ, id eſt iuſtitiæ & virtutis. B Septuag. explicationis gratia, ne quis putet hîc agi de ſapientia ſpeculatiua, ex Pſal. 110. 10. addũt: *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*, q.d. Illi verè intelligentes & ſapientes ſunt, qui ſapientiã hanc non tantùm mente concipiunt & intelligũt, ſed & voluntate ac opere perficiunt & exequuntur. Deinde quis timor hîc ſignificetur, explicant addendo: *Pietas autem eſt principium ſenſus.* Pro *pietas* græcè eſt εὐσέβεια, id eſt religio. Vnde Clemẽs lib. 2. Stromat. legit. *Sapientiæ ergo initium eſt religio.* Et S. Baſil. homil. 1. Hexam. *Principium ſapiẽtiæ timor Domini: Eſt enim,* inquit, *hic reuerẽtiæ erga Deum timor ad perfectionem contendenti velut fundamentum.* Et Tertull. *Principium,* ait, *ſapientiæ metus in Deum.* Hinc & Vatablus ſic explicat, q. d. Qui ſapientes ac docti verè ſunt, hi timent Dominum. Alij: Fundamentum & baſis veræ ſcientiæ C eſt timor Domini. Aut, Prima & præcipua ſcientia eſt timor Domini. Hanc ergo ſententiam: *Timor Domini principium ſapientiæ:* Septuag. explicãt per duas quas adiungunt. Prior eſt: *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* Poſterior: *Pietas autem eſt principium ſenſus.* Cetera quæ ad explicationẽ huius ſentẽtiæ pertinent, recẽſui Eccl. 1. v. 16. Vbi pariter oſtendi, quòd timor hic ſit amor & charitas, ac proinde quòd ipſe ſit principiũ, medium & culmen, ſiue perfectio ſapientiæ, id eſt virtutis.

Porrò Olympiodorus in Catena Græcorum: *Sicut timor Domini,* inquit, *initium eſt ſapientiæ, ſic pietas in Deum initium eſt ſenſus, id eſt iudicij ſecundùm intellectum. Exercet ea enim ſenſuum organa ad diſcretionem; vel quia ſenſuum appetitioni dominatur, eoſdémque ſecundùm Spiritum viuere compellit.*

Tropol. & Anagog. Georgius in eâdem Catena: *Agit hîc,* inquit, *de interioris hominis ſenſu, ſecundùm quem & veram illam lucem cernimus, & abdita Dei eloquia audimus, & vitali eſca paſcimur, & fragrantiæ Chriſti participes efficimur, & verbũ vitæ apprehendimus. Huiuſce autem guſtus vel ſenſus radix & cauſa eſt, pietas in Deũ.* Et Euagrius: *Quemadmodum,* ait, *mens per ſenſus fertur in ſenſilia, ita per virtutes in eorum contemplationẽ, quæ ſoli intellectui ſũt obuia: cuiuſmodi ſunt cæleſtia & ſpiritualia: eapropter ſapiens Salomon illorum quoque ſenſuum rationẽ habere nos voluit. Porrò pietatem in Deum illius ſenſus cauſam vel initium aſſerit, qui eſt ſecundùm intimum hominem, per quem omnia videmus quæ ſub intelligẽtiam veniunt, & vitæ adhuc verbum attingimus.*

Sapientiam atque doctrinam ſtulti deſpiciunt] Aptè ſubiungit hoc præcedenti ſententiæ. Eius enim A eſt antitheſis. q.d. Quia timor Dei eſt initium ſapientiæ, hinc pij & timentes Deum reuerentur ſapientiam, eique ſe addicunt; ſtulti verò, id eſt impij, quia timore Dei deſtituti, deſpiciunt ſapientiam, cuius initium, imò eſſentia, eſt ipſe Dei timor. Vnde pro *doctrinã*, Syrus vertit, *correptionem*; Septuag. & Chald. *diſciplinã*. Pro *ſtulti* Symmachus, Aquila & Theodot. vertunt, ἄφρονες, id eſt, *inſipientes*, id eſt, vt Septuag. vertunt, ἀσεβεῖς, id eſt *impij*. Clemens Alexandr. legit ἄθεοι, id eſt *athei*, ſine Deo. Atheiſmus enim eſt centrum impietatis & peccati: ſumma enim inſipientia & ſtultitia eſt impietas ac peccatum. Ita Olympiod. *Pij homines,* inquit, *diſciplinam & ſapientiam auide conſectantur: qui autem Dei timore (qui interioris ſenſus radix & cauſa eſt) deſtituuntur, illi nullum diſciplinæ aut ſapientiæ guſtum hauriunt, quin potiùs ſtudio vtraque auerſantur.*

B Pro *deſpiciunt* hebr. eſt בזו *bazu*, id eſt ſpernunt, contemnunt, auerſantur. Et ita legunt Septuag. Noſter, Chald. Syrus, ac paſſim Græci & Latini. hoc enim ſignificat radix בוה *baza*. Verùm aliqui aliis punctis legunt בזו *bazzu*, id eſt deprædantur, à rad. בזז *bazaz*, id eſt ſpoliauit, rapuit, prædatus eſt; huncque dant ſenſum, q.d. Stulti, id eſt impij & athei, non tantùm ſpernunt, ſed & ſpoliant ac deprædantur ſapientiam, quia virtutem, eiuſque arma & iura & vires denudant, exarmant, & inermes reddunt, iuxta illud Leonis Imp. *Iura exarmat impietas.* Verùm legendum eſt בזו *bazu* non בזו *bazzu*, vti iam oſtendi.

SECVNDA PARS CAPITIS.

Qua hortatur ad ſtudium ſapientiæ, & ad fugam inſipientum, putà impiorum.

Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem (Vatabl. *directionem*) *matris tuæ*] Pro *diſciplinam*, Syrus vertit, *legem*; Chald. *eruditionem*. Pro *ne dimittas*, Syrus vertit, *ne obliuiſcaris*; Chald. *ne erres*; Septuag. *ne repellas ſtatuta matris tuæ*; aliqui vertunt, *ne euellas legem matris tuæ.* Verùm Hebr. נטש *natas* non ſignificat euellere (quod ſignificat נתש *nathas* per ת) ſed dimittere, non curare, relinquere, abiicere, vti vertit S. Hieron. Septuag. Vatabl. & Hebræi. Vers. 8.

Poſtquam aſſignauit principium ſapientiæ, putà timorem Dei, nunc vtriuſque dogmata & præcepta tradere incipit. D Inter quæ primum ſancit obedientiam, vt ſcilicet filius monita ſana honeſti patris & matris reuerenter audiat, iiſque humiliter obediat: idque Primò, quia pietati in Deum proxima eſt pietas in parentes. Vnde & in Decalogo poſt tria præcepta primæ tabulæ, quæ ſpectant pietatem in Deum, ilico primum ſecundæ tabulæ præceptum ſubiungitur de pietate in parentes: quia parentes ſunt viua imago Dei, qui eſt pater omnium: *Ex quo* proinde *omnis paternitas in cælis & in terra nominatur*, Epheſ. 3. 15.

Lex prima de honorandis parentibus. cur?

Porrò aptè patri tribuit *diſciplinam*, quia patris educatio eſt ſeuerior; matri *legem*, quia matris educatio eſt lenior & blandior. matres enim amant filios dulciùs, ſed patres fortiùs, ait Ariſtot. in Oeconom. Hinc Cicero tres Officiorum libros filio dicauit. Totidem Conſiliorum

tum libros Leo Imp. filio ſcripſit & inſcripſit. Et S. Auguſt. de matre ſua S. Monica loquens in Confeſſion. *Præcepta*, inquit, *vitæ quæ in animo plantauerat verbo, rigabat lachrymis, alebat exēplis.* Salomonem ſequitur Siracides, qui ethica ſua præcepta ita orditur: *Filii ſapientiæ, eccleſia iuſtorum: & natio illorum, obedientia & dilectio. Iudicium patris audite filij, & ſic facite vt ſalui ſitis*, &c. Eccli. 3. 1. vide ibi dicta.

Secundò, quia prima optimaque ratio bonis & honeſtis moribus ſeipſum imbuendi eſt, ſi à puero quis ſuſcipiat diſciplinam patris & matris, cū ſcilicet pater & mater fideles ſunt, & probis moribus iaut certè ſatagunt filios ad omnem probitatem erudire, quales erant in Iſrael. Alludit Salomon ad Dauidem patrem ſuum, qui cùm eſſet ſanctus & ſapiens, ſanctè & ſapiēter educauit Salomonem, ceteróſque ſuos filios. B Idem fecit Bethſabee mater Salomonis. Alludit quoque ad Roboam ceteróſque filios ſuos, quos ipſe in diſciplina & Dei timore educauit. Verùm ſub nomine patris & matris ſymbolicè Salomō hîc intelligit ſeipſum, qui cū velit hîc iuuenes erudire, eóſque docere timorem Dei & ſapientiam; nunc perſonam patris filium erudientis, nunc perſonam pædagogi & doctoris filium docentis & dirigentis induit. Vnde v. 10. & ſequ. ſæpè lectorem & diſcipulum blandè nomine filii compellat, vti ſolent facere benigni præceptores diſcipulorū amantes.

Senſus ergo eſt, q. d. Me parœmiaſten modò quidem fidi parentis & pædagogi perſonā ſuſtinentem, modò rurſus ſedulum virtutis & ſapientiæ doctorem agentem attentè audite, præceptaque & documenta, quæ trado, à ſapientia mihi cælitus indita, quaſi à matre profecta, auidè haurire. vt filii ſolēt haurire monita matris dilectiſſimæ: ita fiet vt gratia quaſi corona addatur capiti C veſtro. Sic Paulus ait Galat. c. 4. 19. *Filioli mei, quos iterum parturio*, (quaſi mater dolore, quia amore veſtri plena) *donec formetur Chriſtus in vobis.* Et S. Ambroſ. lib. 1. Offic. c. 7. *Dulcius ait, ac vehemētius ſimul vos diligo quos Euangelio genui, quā ſi coniugio ſuſcepiſſem: nam vehementior ac dulcior eſt ad amorem gratia qua natura.* ita Vatab. Ianſen. Baynus, Pelcanus, & alii. Porrò B. Antiochus homil. de inobedientia, hanc gnomen ſic legit: *Filius ſolers obedit patri ſuo, filius autem inobediens in perditione erit*; ſubditque: *Vitemus iſtius inobedientiæ perniciem. Quid enim ad te reſilit in emolumenti, ſi virginitatem quidem indelibatam conſeruaſti corporis, at animam dæmoni per inobedientiam proſtituiſti?*

Myſticè Didymus in Catena Græc. Beda, Hugo, Lyran. per patrem accipiunt Deum, qui pater D eſt vniuerſorum; per matrem Eccleſiā, cuius ſpōſus eſt Chriſtus: ſtatuta verò & leges eius ſūt Apoſtolicæ diatypoſes & cōſtitutiones: Eccleſia enim inſtar matris nos regenerauit, & nutricis lacte nos potat, cæleſtique doctrina & diuinis præceptis paſcit molliterque enutrit. Idem faciunt Superiores Religionum, Paſtores, confeſſarii, prædicatores, qui fideliū ſunt patres & matres ſpiritales.

VERS. 9. *Vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.*] Heb. גרגרתיך *gargerotecha*, ideſt gutturibus tuis, quia guttur multis annulis quaſi anſulis conſtat, ait R. Salomon. Pro *gratia*, Syrus vertit, *decori enim ſunt.* Chald. *decor gratiæ.* hebr. eſt לוית חן *liuiath chen*, ideſt, *additio* vel *copulatio gratiæ.* q. d. Lex patris & matris, ſi eam audieris & feceris, cōparabit & copulabit gratiam capiti tuo: quia lex A inſtruit intellectum, vt concipiat ea, quæ intelligere oportet æquè ac eloqui, ait P. Leui. Et Abē Ezra: Ita, inquit, lex & diſciplina apta erunt capitis tui ornamenta, ac ſi aliquid gratiam conciliās copulatum eſſet capiti tuo. Optimè Septuag. *liuiat chen* vertunt, *coronam gratiarum*, quia in corona annulus annulo, flos flori nectitur, copulatur, intexitur & implectitur. ſic enim habēt, *coronam enim charitum*, ideſt *gratiarum*, *recipies capiti tuo, & torquem aureum circa collum tuum:* Aquila, *quoniam acceſſio gratiæ ſunt capiti tuo, & περιτραχήλια*, ideſt, *ornamenta colli tui*: Vatab. *ea enim gratiam addent capiti tuo, & vice torquis erunt collo tuo.* q. d. Si haſce meas leges & monita ſuſceperis operéque exercueris, illa te condecorabunt & exornabunt. perinde ac corona ſolet caput, & torques B aureus collum exornare. Sicut enim corona ex nixu florum vel circulorum, torques ex nexu annulorum plectitur & contexitur: ſic & obedientiæ ac virtutum coronis, decor & perfectio ex varia & continua earundem operatione & exercitatione plectitur & contexitur. Igitur extat ſapienti gloriæ corona: extant rurſum voluptatis & deliciarum ſerta: extat tandē iuſtitiæ diadema. Gratiarum corona nihil aliud eſt, quàm virtutum catenæ. Enimuero cùm quis virtutem quampiā perfectè adeptus eſt, à reliquis immunis eſſe omnino non poteſt, adeóque ex omnibus quaſi vnā coronam texit. hoc autem ſerto interioris hominis vertex induitur. Ita Diodor. & Chryſoſt. virtutum orbem (quòd hæ ſibi mutuo cohærere ſoleant) gratiarum coronam appellat. Quin variis quoque donis & chariſmatis ornati ſint oportet, qui ſalute certè potiri volunt. ita Auctor Catenæ Græcorum.

C Nota. Idem eſt *addere gratiam capiti*, quod addere torquem collo: eſt enim parœmia, ſignificans gratiam obedientiæ ita ornare obedientem, perinde ac corona ornat caput & torques collū: poſteriori enim hemiſtichio aliis verbis, & alia ſimilitudine more Hebræo idem ſignificatur, quod priori. Symbolicè tamen Diodorus, *Per verticem & collum*, inquit, *mentem deſignat, per torquem verò aureum notitiam ſpiritalémque animi ornatum. Aut certè torques aureus obedientiam, quam Deo debemus, denotat: aut illud præſidiū quod ex ſacris eloquiis peti conſueuit.* Et Euſebius: *Quemadmodum mens per verticem & ceruicem*, inquit, *ita diuinarum rerum notitia per coronam & torquem exprimi ſolet.*

Porrò multiplex gratia & corona gratiarū hoc loco obedientiæ, & obedienti promittitur. Prima eſt, gratia Dei & hominum. q. d. Si hiſce meis diD ſciplinis obedieris, conciliabis tibi primò gratiā, ideſt magnum decorem & pulchritudinem: ob eámque gratiam & fauorem Dei, angelorum & hominum tibi acceſſes. Multiplex corona obedientiæ 1.

2. Secunda eſt corona gratiarum, ideſt virtutum omnium: has enim vel imperat, vel ſuadet & cōſulit obedientia: illa enim imperat actum nunc religionis, nūc ſobrietatis, nunc ieiunii, nūc pœnitentiæ, nunc modeſtiæ, nunc humilitatis, nunc eleemoſynæ, nunc charitatis, nunc ceterarū virtutum. Quare qui obedientiæ ſtudet, continuam ex omnium virtutum exercitio ſibi plectit coronam & torquem intorquet. Torques enim eſt indeficiens virtutum operatio, & continua earum cōnexio, cū ſcilicet vna alteri innectitur & intorquetur aſſiduè. Ita Beda ex S. Gregor. *Sola*, inquit,

virtus eſt obedientia, quæ cæteras virtutes mēti inſerit, inſertaſque cuſtodit. Ita Ioannes Abbas moriturus rogatus à ſuis, quænam eſſet compendioſa ad perfectionem via, qua ipſe ad illam perueniſſet? reſpondit: *Numquam feci voluntatem propriam, nec aliquem docui quidquam, quod ego prius ipſe nō fecerim,* vti refert Caſſian. lib. 5. Inſtit. c. 28. Ita Paulus Simplex, diſcipulus S. Antonii, ſimplici obedientia ad culmen virtutum omnium euaſit. Vnde & plura ac potentiora per eum miracula operabatur Deus, quàm per S. Antonium, ipſe enim Deo erat in deliciis. Quocirca S. Antonius eum omnibus proponebat in exemplum, vt diſcerent voluntatem propriam abnegare, & ſtuderent alacri obedientiæ, ſi citò ad perfectionem peruenire ſatagerēt. ita Ruffinus in Vitis patr. lib. 2. c. 51. in Vita Pauli Simplicis.

3. Tertia corona, eſt copia & plenitudo (corona enim ſignificat complemētum) gratiarum, quam Deus obedientiæ remunerator obedienti infundit: illum enim omnibus ſuis donis, gratiis & influxibus cumulare ſolet. Inſuper filios parentibus obedientes donat longa vita, ſanitate, opulentia, bona fama, omnique proſperitate, vti inferius docebit; & patet Eccli. 3. 9. *In omni,* inquit, *opere & ſermone honora patrem tuum, vt ſuperueniat tibi benedictio ab eo.* Vnde in Vitis patrum lib. 5. libello 14. de obedētia num. 11. Abbas Hyperichius ait: *Miniſterium monachi eſt obedientia, quam qui poſſidet, quod poſcit exaudietur, & cum fiducia crucifixo adſtabit: etenim Dominus ſic venit ad crucem, factus ſcilicet obediens vſque ad mortem.* Ita hanc Salomonis coronam fuſè explicat Eccleſiaſticus c. 1. v. 11. & cap. 3. v. 1. vſque ad 19. vide ibi dicta.

4. Quarta eſt corona triumphi & regni cæleſtis, de qua dicitur: *Vir obediēs loquetur victoriam.* Prou. 21. v. 28. & Sapient. 5. *Accipient regnū decoris, & diadema ſpeciei de manu Domini.* Ita de P. Petro Fabro, qui primus fuit S. Ignatii de Loyola diſcipulus, ac deinde ſocius, narrat in Vita eius lib. 2. c. 28. Orlādinus, quòd poſt mortem cuidā Religioſo apparuerit redimitus corona obedientiæ, eo quòd ipſe tam in vita, quàm in morte victima extitiſſet obedientiæ. Mortuus enim eſt, eò quòd Romam vocatus in ſummis æſtatis caloribus, illam iiſdem ingreſſus ſit, cùm ſciret ſe certū adire vitæ periculum, malens vitam perdere quàm obedientiā, vti perdidit Chriſtus ſuam. Quocirca in Vitis pat. lib. 5. libello 14. de obedētia n. 19. narratur quendam vidiſſe quatuor ordines in cælo. Primū, infirmorum & gratias agentiū Deo; Secundū, hoſpitalitatē ſectantium; Tertium, in ſolitudine conuerſātium; Quartum, obedientium. *Videbatur autem,* inquit, *ordo obedientiū torque aurea & corona, & maiorem quā alii gloriā habebat: quia alii faciunt ſua ſecundū propriam voluntatem, obediens autē omnes voluntates ſuas abiiciens pendet ad Deū, & ad iuſſionem patris ſpiritalis: propterea & maiorem gloriā aliis habet.* Vnde adhortando concludit: *Obedētia ſalus eſt omniū fideliū. Obedientia eſt genitrix omnium virtutum. Obedientia regni cælorū inuentrix eſt. Obedētia cælos aperit, & homines de terra eleuat. Obedientia cohabitatrix angelorum eſt. Obedientia Sanctorum omnium cibus eſt. Ex hac enim ablactati ſunt, & per hāc ad perfectionem venerunt.* Dignum ſanè eſt vt caput, quod obediens ſubmiſit obedientiæ, exaltetur, ac corona & torque condecoretur.

Quocirca Beda putat hîc alludi ad coronas & torques, quæ victoribus in agone certātibus donabantur. q. d. Filius qui patri & matri per omnia obedit, tanquam pugil in certamine victor, corona & torque, donabitur. Et noſter Salazar fusè hîc cenſet alludi ad agones & coronas pueris agonem obeūtibus propoſitas, de quibus Plinius lib. 34. cap. 8. & Plutarch. in Eumene: *Ablata eſt* inquit, *pueris penè a miſsi corona propoſita.* Quin & Clemen. Alex. lib. 7. Strom. *Sicut in certaminibus gymnicis,* inquit, *ſic & in Eccleſia ſunt coronæ virorum ac puerorum.* Sanè obediens magnam ſubit luctam, vt voluntatem & iudicium ſuum domet, ac Superiori ſubſternat. *Hinc eſt enim,* ait S. Gregor. *quòd potenter dimicantibus in munere torques datur: vt quia ſigna virtutum geſtant, maiora ſemper exerceant, & debilitatis crimen incurrere metuant, dum in ſemetipſis iam fortitudinis eſt præmium, quod oſtentant. Vnde rectè in laude ſapientiæ auditori cuilibet per Salomonem dicitur: Coronam gratiarum accipies capiti tuo, & torquem auream collo tuo.* ita ipſe 31. Moral. cap. 11.

Hinc nonnullis illuſtrioribus Martyribus, qui obedētia, diſciplina, fortitudine & charitate præcelluerunt, hanc gratiam datam legimus, vt caput reciſum à ceruicibus manibus geſtarent, aut illud ipſum pro ſanguine lac funderet. Qua de cauſa? an vt caput teſtaretur ſe in vita obedētiæ & legis Dei fuiſſe ſtudioſiſſimum? an vt caput velut martyrii victimam & holocauſtū Deo offerrēt? an vt caput velut poſt mortem, imò in ipſa morte rediuiuum, quaſi victoriæ de hoſtibus déque ipſa morte trophæum, in ſignum triumphi geſtarent? Ita S. Dionyſius Areopagita plexus capite, *ſe erexit,* inquit Hilduinus in eius Vita, *ſanctaque manu caput a corpore truncatum, angelico ductu greſſum regente, & luce cæleſti circumfulgēte, pendulis cœpit brachiis vectitare. Et facta eſt comes multitudo cæleſtis exercitus ex animis eius corpori caput proprium, ab ipſo mōte* (qui inde dictus eſt Mons Martyrū) *vbi fuerat decollatus, per duo ferè millia deportanti vſque ad locum in quo nunc Dei diſpoſitione, & ſua electione requieſcit humatū, ſine ceſſatione hymnis dulciſonis Deū laudans. Sed & cælos petentia diuinorum ſpirituum innumerabilia agmina ſunt audita, canere inæſtimabilis ſuauitatis alternis choris modulantia, Gloria tibi Domine: adiuncto frequentiùs Halleluia. Quod vidētes & audientes innumeri populi, & multi etiam perſecutorum, in Dominum crediderunt: non credentes autē nimio terrore perculſi, quique in ſuas partes fugerunt.* An non fuit cæleſtis S. Dionyſii triumphus? an nō hîc addita fuit gratia & gloria capiti eius?

S. Dionyſii aſſecla B. Seuerinus Boëtius ſenatus Romani princeps, eiuſq; ac fidei orthodoxæ acerrimus propugnator, à Theodorico rege Arriano capite mulctatus, caput ſuum abſciſſum vtráque manu ſuſtulit, rogatúſque à quonā foret percuſſus? reſpondit, Ab impiis: cumque in vicinum tēplum veniſſet, & flexis genibus ſacram ſynaxim ſumpſiſſet, expirauit. ita habet eius Vita, & ex ea Baronius ad annum Domini 526.

S. Vrſicinus medicus, ad martyrium corroboratus à S. Vitali, caput præciſum ſuis manibus detulit ad locum ſepulturæ. Ferunt nonnulli, tres palmæ ramos ex eius collo exortos, ſicque à S. Vrſicino Epiſcopo cum capite in manibus, ac tribus ramis ex collo oriētibus, prout viderat, depictū fuiſſe. ita Hieron. Rubeus lib. 1. Hiſtor. Rauennatis, qui hæc ex monumentis eiuſdem Eccleſiæ accepit.

S. Domneo Bergomas nobilis, cum Maximiano

Imp. crudelitatem in Chriſtianos, & impietatem in Deum per litteras grauiſſimè exprobraſſet, ab eodem capite plexus eſt. Ferunt Bergomates illũ caput ſuum proprijs manibus acceptum vſque ad eum locum, iuxta quem eccleſia S. Andreæ extructa eſt, geſtaſſe: in qua eccleſia corpus eius conditum aſſeruatur. ita ex Officio Eccleſ. Bergom. Philippus Ferrarius in Catal. Sanct. Italiæ ad diem 16. Iulij.

S. Donninus cubicularius eiuſdem Maximiani Imp. ab eodem ob Chriſti fidem decollatus apud Iuliam in agro Parmenſi (quod nunc Burgum S. Donnini nominatur) caput ſuum manibus trans Sisteronem amnem ad iactum lapidis geſtauit, poſt multum temporis aperto tumulo caput intra vlnas tenens, ſuauémque ſpirans odorẽ, repertus eſt per miraculũ ſplendoris cæleſtis. ita Surius & Philippus Ferrarius ad diem 9. Octobris. qui pariter ad diem 5. Febr. narrat S. Gemulũ Martyrẽ apud Gannam in agro Mediolan. caput ſibi amputatũ ſuſtuliſſe, eoque ceruici aptato ad Epiſcopũ (cuius nepos erat) perueniſſe, ab eóque fuiſſe ſepultũ. Sic & caput ſuum ſuſtuliſſe narrat S. Proculum Martyrem Bononienſem, & S. Regulum Epiſcopum & Martyrem Populoniæ ſub Totila.

S. Emygdius, Epiſcopus Aſculanus in Piceno creatus à S. Marcello Papa ſub Diocletiano Imp. capite plexus quod multos ad Chriſtum conuertiſſet, caput ſuum manibus ſublatum ad trecẽtos paſſus in proximum montem geſtauit, ibique cõditus eſt Nonis Auguſti. ita ex monum. Eccleſ. Aſculanæ Philip. Ferrar. ad diem 5. Auguſti.

Porrò caput S. Pauli à Nerone præciſum pro ſanguine lac fudit, ac tres in terra dedit ſaltus, quibus tres fontes elicuit, qui etiamnum perennant, & magno aduenarum ſtudio viſuntur. qua de re plura dixi in procemio epiſt. S. Pauli c. 6.

S. Secundina virgo & Martyr Anagniæ ſub Decio Imp. cùm acriter cęderetur, in ſymbolum innocentiæ & virginitatis pro ſanguine lac fudit, & odorem ſuauiſſimum exhalauit. quo viſo populus virginem rogauit, vt pro ipſis apud Deum intercederet; cúmque virgo oraret, tonitruo ingenti perſonante ſpiritum Deo reddidit: cuius animam virgineam angeli concinentes: *Veni ſponſa Chriſti accipe coronam quam tibi Dominus præparauit in æternum*, cum triumpho deduxerunt in cælum. ita ex monum. Eccleſ. Anagninæ Philip. Ferrar. ad diem 15. Ianuarij.

S. Æmilianus Epiſcopus Trebiæ & Martyr ſub Diocletiano, poſt ſuperatas ardentes faces, eculeum, feras, ſaxa & rotas, capite truncatus eſt. Ex cuius corpore lac pro ſanguine fluxiſſe, arboreſque flores & fructus amiſiſſe ferunt. ita ex monum. Eccleſiæ Spoletinæ & Trebiatis Philip. Ferrar. ad diem 29. Ianuarij.

Denique S. Gregor. lib. 3. Dialog. c. 13. narrat S. Herculanum Peruſiæ Epiſcopum, à Totila capite truncatum, quadrageſimo die à morte & ſepultura inuentum fuiſſe integrum & incorruptum. *Et quod*, inquit, *eſt magna admiratione venerandũ, caput eius vnitum erat corpori, ac ſi nequaquam fuiſſet abſciſſum, ſic videlicet, vt nulla ſectionis veſtigia apparerẽt. Cúmque & hoc in terga verterent, exquirentes ſi quod ſignum vel de alia monſtrari inciſione potuiſſet, ita ſanum atque intemeratum omne corpus inuentum eſt, ac ſi nulla hoc inciſio ferri tetigiſſet.*

Claudant agmen SS. Vrſus & Victor cũ ſociis è Thebæorum legione, qui capita ſibi præciſa manibus geſtarunt vſque ad locũ ſepulturæ, ibique flexis genibus orantes ea depoſuerunt, quaſi reipſa dicerent: *Hæc reques noſtra in ſæculũ ſæculi.* Vnde eodem in loco eccleſia in ipſorum honorem fabricata eſt. ita Surius tomo 7. ad diem 30. Septembris, qui & addit: *Veniẽteſque ſurdi, cæci, claudi, paralytici, & quacunque infirmitate detenti, tangebant corpora Sanctorum: & ſubitam recipiebant ſanitatem, atque ac energumeni. Et vſque hodie, ſi fides petentium non titubet, per Dei gratiam curantur.*

Annon horum omnium capiti inſignis addita fuit gratia & gloria?

Simpliciùs & congruentiùs alii cenſent hanc coronam & torquem præmium eſſe ingenuæ & probæ indolis, ſapiẽtiæ, virtutis & obediẽtiæ filialis. De ea enim hic agitur, nõ de fortitudine agoniſtica athletarum. nam nihil magis probam indolem pueri oſtendit & decorat, quàm obediẽtia erga parẽtes. Vnde Maximus ſerm. 23. ex Euripide: *Suos*, inquit, *colens parentes eſt Deo gratus, viuus ſimul & mortuus. Nihil enim eſt quod magis decorum & ingenuum ſit liberis, quàm ſi a patre bono nati ſint, & ipſi genitoribus dignam referant gratiam.*

Porrò quòd corona & torques olim fuerint præmium ſapiẽtiæ liquet ex Daniel. 5. 16. vbi Balſaſar expoſitionem manus in pariete ſcribentis, *Mane, tekel, phares*, à Daniele repoſcẽs, hęc ei pręmia promittit: *Purpura veſtieris, & torquem auream circa collum tuũ habebis, & tertius in regno meo princeps eris.* Et 3. Eſdræ 3. v. 5. tres pueri diſputantes de eo quod eſſet fortiſſimum; primus enim dicebat: *Forte eſt vinum.* Secundus: *Fortior eſt rex.* Tertius: *Fortiores ſunt mulieres: ſuper omnia autẽ vincit veritas*; vincenti hæc præmia ſtatuunt: *Cuiuſcumque*, inquiunt, *apparuerit ſermo ſapientior alterius, dabit illi Darius dona magna, & purpura cooperiri, & in auro bibere, & ſuper aurum dormire, & currum aureo freno & cidarim byſſinam & torquem circa collum: & ſecundo loco ſedebit à Dario propter ſapientiam ſuam, & cognatus Darii vocabitur.*

Coronantur doctores: cur?

Hinc etiamnum viris doctis, cum in academiis creantur Doctores, datur pileus caput coronãs, & torques aureus collum ornans. Vnde Lyran. Antiquitus, inquit, ſapientes vtebantur torque aurea, & bulla ad pectus demiſſa in ſapientiæ ſymbolũ, quæ in pectore claudi exiſtimatur. Sic & S. Greg. Nyſſen. hom. in Cantic. *Audi fili leges patris tui*, &c. *Vt infans*, inquit, *prompto & alacri animo attẽdat parentibus, pollicetur ex diſciplinis ei ornamenta fore puerilia. Eſt enim ornamentum puerile torques aureus in collo reſplendens, & quæ iucundis ex floribus corona nectitur.*

Significat ergo hîc Salomon, iuuenes ingenuos, pręſertim nobiles & regios, diſciplina, obediẽtia & virtute eximios, corona & torque donari ſolitos. Idem ſectati ſunt Gręci. hi enim pueros elegantes & optimis moribus pręditos coronabãt, vti de Lyſi teſtis eſt Plato in Lyſi. Sic & Pythagoram ob inſignem ſapientiã aurea corona redimiri ſolitum, eámque publico ſuffragio illi decretã narrat Ælianus lib. 12. Var. hiſt. c. 32. Idem pluribus confirmat Carolus Paſchalius lib. 5. Coronis c. 9. & lib. 6. c. 29. Cum enim ſapienti & probo datur corona, ipſa ſapientia & probitas coronatur. Vnde Apocal. 4. ſeniores 24. ob ſapientiam & virtutem coronis aureis coronantur.

Hinc Secundò, appoſitè Lyran. Vt addatur, inquit, corona, ſcilicet põtificia, aut regalis, aut ducalis, capiti tuo. q. d. Ob ſapientiam, quam obe-

diendoq; diſces à me, mereberis creari pontifex, rex, dux aut princeps: vox enim לוית liuiath, ideſt additio, corona, alludit ad nomen *Leui*, ideſt additus vel auctus: ſic enim eum vocauit mater Lia, eò quòd iam tres filios peperiſſet, & marito addidiſſet, Geneſ. 29. 34. In tribu enim Leui fuit corona ſapientiæ & pontificatus. q. d. Si parentum diſciplinæ obedieris, vocaberis eriſque Leui, id eſt additus auctúſque corona doctori & pōtifici debita. Sic Ioſeph obediendo parentibus meruit donari ſapientia & dono prophetiæ, ob quam creatus eſt à Pharaone princeps Ægypti. Pharao enim ob præuiſam ſeptem annorum ſterilitatem & fertilitatem coronam capiti eius impoſuit, & torque aurea collum eius exornauit, Geneſ. 41. v. 42. Corona enim poteſtatis & principatus, torques ſapientiæ eſt inſigne. Cū ergo poteſtati copulatur ſapientia, tunc iure ei datur corona cum torque.

Addunt aliqui coronam annorum & longæuitatis hîc accipi, qua pueri apud Græcos, triennes & ſeptennes coronabantur, quòd iam diſcrimina mortis euaſiſſent. Verùm hæc corona Gentilium fuit, non Hebræorum; naturæ, non virtutis & gratiæ, vt patet ex Philoſtrato in Heroicis in Proteſilao.

Denique pro *gratia* Septuag. vertunt, ςέφανον χαρίτων, ideſt, *coronam charitum*, ſiue *gratiarum*. q. d. Omnes Gratiæ & Charites Dei, ſuis gratiis & donis te condecorabunt. Hinc finxerunt Gentiles tres eſſe Charites ſiue Gratias, Iouis & Veneris filias, putà Aglaiam, Thaliam & Euphroſynen, quæ gratiam gratiæ adderent, imò rependerent. Sic iidem, ait Tertull. libr. de Corona militis, finxerunt Pandoram (q. d. Omne donum) eſſe mulierem gratioſiſſimam ac deam, cui ceteri dii & deæ dona dederint, nimirum Pallas ſapientiam, Mars fortitudinem, Diana caſtitatē, Mercurius eloquentiam, Venus pulchritudinem. Ergo Charitum ſiue Gratiarum corona, eſt omnium virtutum & dotum, putà iuſtitiæ, prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, pulchritudinis, & eloquentiæ, &c. confluxus & conuentus.

Porrò Ariſtophanes Pandoram ait eſſe ſymbolum terræ, eò quòd terra omnia ad vitam neceſſaria nobis ſuppeditet ac donet. Veriùs Pandoram dixeris eſſe B. Virginem, vtpote cui Deus

B. Virgo eſt Pandora.

omnia angelorum & hominum dona contulerit, adeóque in qua ornanda certarit S. Trinitas: Deus enim Pater ei contulit ſuam paternitatem, vt vnigenito ſuo eſſet tam vice patris quàm matris. Filius eam acceptauit in matrem, Spiritus ſanctus in ſponſam, ac vt ſponſam omnibus ſuis chariſmatibus eam honeſtauit. Ipſa enim S. Trinitatis, æquè ac parentum ſuorum, diſciplinæ & legibus per omnia obediuit & obſecundauit.

VERS. 10. *Fili mi, ſi te lactauerint* (Caiet. vertit, *incitauerint*: Syrus, *adulando deceperint*; Chald. *blanditi fuerint*) *peccatores, ne acquieſcas eis.*] Syrus, *ne obedias eis*: Septuag. *fili ne te ſeducant viri impii, neque velis*. Vatab. *fili ſi te decipere ſtudeant peccatores, ne conſentias*, ita vt eorum conſilia ne quidem in mentem & voluntatem admittas, imò nec in aures, nedum in manus & opera. Congruè hoc monitum ſubnectit præcedenti de audienda diſciplina patris & matris, q. d. Iuſſi te audire & obedire monitis patris & matris, eáque quaſi lac maternum haurire, vt eo enutriaris ad omne robur virtutis: quocirca nunc te hortor, vt caueas à blanditiis impiorum, quibus ipſi fraudulenter quaſi lacte fallaci te ineſcare, & ad omnē impietatem pellicere ſatagunt. Parentibus opponit nō extraneos, ſed peccatores: quia præſupponit parentes eſſe bonos, ac fungi officio parētum rectè inſtituendo filiū, ait Caietan. Pro *lactauerint* heb. eſt יפתוך iephatuc, ideſt allicere, pellicere, decipere, ſeducere. Vnde פתי *peti* vocatur paruulus, qui facilè pellicitur, illicitur & decipitur: quem proinde hîc præmonet Salomon, vt blanditias haſce deuitet. Noſter appoſitè vertit *lactare*, quia alludit ad lac diſciplinæ maternæ, & quia *lactare* per metaphoram idem eſt, quod blanditiis & promiſſis velut lacte aliquem ineſcare, allicere & decipere. Vnde Comicus. *Niſi me lactaſſes amantem, & falſa ſpe produceres.* Et: *Imperitos rerum in fraudem illicis ſollicitando, & pollicitando eorū animos lactas.* Dicit ergo: Lactet te mater pia, non verò te lactent impii. Suſcipe cum lacte phyſico lac morale doctrinæ maternæ, non adulterinæ prædonum: lac enim eſt ſanguis concoctus, & primum infantis nutrimentum. Quocirca *adnata ſunt lac & genitura*, ait Ariſtot. lib. 3. Hiſtor. animal. c. 20. imò *lac quibuſdam progenitura eſt, vt piſcibus. quæ verò lac habent, omnia mammis id continent. Mammæ autem datæ iis ſūt, quæ animal & intra ſe cōcipiunt, & in lucē edunt*, &c. *At quæ oua pariunt, hæc & mammis carent & lacte, vt piſces & aues. Lac tenuiſſimū cameli eſt, mox equæ, tum aſinæ, craſſiſſimū bubulum eſt.* Idem lib. 4. c. 10. *Leo minus lacte abundat: cibum enim quem raro aſſumit, quoniam carniuorus eſt, in corpus abſumit.* Quale ergo lac puer haurit, talis & indole & moribus euadit. Hinc Tartari nonnulli ſuos infantes lactant lacte canino, vt euadant feri, pugnaces, rixoſi inſtar canum.

Lac igitur maternum eſt ſymbolum puræ, ſinceræ, vtilis & commodæ doctrinæ: hæc enim nutrit animam, ſicut lac carnem. Lac tale eſt doctrina legis diuinæ, quam olim docuit Moſes, deinde Chriſtus. Quocirca S. Auguſt. in Pſal. 30. conc. 1. *Chriſtus*, inquit, *ſapientiam ſuam vt lac nobis faceret, carne indutus venit ad nos.* Idem in Pſal. 67. *Lac* inquit, *ſignificat gratiam: manat quippe ex abundantia viſcerum maternorum, & miſericordia delectabili paruulis gratis infunditur.* Et in Pſal. 130. *Dominus*, inquit, *noſter Ieſus Chriſtus panis, ſe fecit nobis lac incarnatus, & apparēs mortalis, vt in eo finiretur mors, & non aberraremus à verbo, credentes in carne, quod factū eſt Verbū. Hinc creſcamus, ipſo lacte nutriamur: antequam validi ſimus ad capiendum verbū, non recedamus à fide lactis noſtri.* Et inferiùs: *Sic nos Deus vult nutriri lacte, vt non ibi remaneamus, ſed creſcendo per lac ad ſolidū cibū perueniamus.* Idem lib. de quātitate animæ cap. 33. tom. 1. oſtendēs quàm vtile ſit lac Apoſtolicæ doctrinæ, quam Apoſtolus Paulus paruulis ſe potum dediſſe prædicauit 1. Cor. 3. *Quod alimentū*, inquit, *accipere, cùm quis a matre nutritur, vtiliſſimum eſt: cùm iam grandis eſt, pudendū; reſpuere, cùm opus eſt, miſerandū: reprehendere aliquādo aut odiſſe, ſceleris & impietatis, tractare autem ac diſpenſare commodè, laudis & charitatis pleniſſimū eſt.*

Lac ſymbolum doctrinæ.

Hoc ergo lac doctrinæ legalis & Euangelicæ, auidè paruulo hauriendum à parentibus, tum corporalibus, tum ſpiritalibus. Ex aduerſo lac peccatorum illi cōtrarium, vtpote veneno peccati infectum, omnino declinandum eſt, ac cane peiùs & angue fugiendum. Sicut enim venenum lacti immiſtum pernicioſiſſimū eſt, planeque lethale;

tum quia cum lacte facilè citoque permeat per totum corpus; tum quia lac, vtpote liquidum & molle, totam veneni vim imbibit, ipſumque fit venenum: ſic prorſus, ſi blanditijs & lenocinijs ſuis virus peccati occultè miſceāt impij, illudque propinent iuueni inexperto, & blanditiarum auido, virus hoc planè in totam iuuenis animam penetrat, illamque inficit & occidit: putat enim ſe lac, quod videt, quodque ambit, haurire, non virus, quod non videt. Quocirca S. Auguſt. de verbis Dom. ſecundùm Matth. hom. 19. in fine: *Maiorem prædam*, inquit, *à viduabus blandimēta eliciūt quā tormenta*: ferè enim omnes virgines & viduæ, quæ naufragium caſtitatis faciunt, id faciunt illectæ blanditijs; cùm tormentis multæ vſque ad mortem reſtiterint, & etiamnum reſiſtant. Et S. Greg. lib. 4. Moral. c. 25. explicans illud Iobi: *Cur lactatus vberibus? Ex his animus*, inquit, *ad quædam ſe ſolatia falſa conſolationis inclinat. Vnde fit, vt inceſſanter creſcat culpa fauoribus nutrita. Curari autem vulnus negligitur, quod dignū præmio laudis videtur. Vnde bene per Salomonem dicitur: Fili mi ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. Peccatores etenim lactant cum vel perpetranda mala blandimentis inferunt, vel perpetrata fauoribus extollunt. An non lactatur, de quo per Pſalmiſtam dicitur: Quoniam laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & qui iniqua gerit benedicitur? Difficilè enim emendatur peccatum, quod linguis prauorum nutritur.*

Vnde S. Bernard. epiſt. 2. ad Fulconem: *Auunculus*, inquit, *tuus quærit animam tuam, qui iam perdidit ſuam: verba oris eius iniquitas & dolus*, &c. *Blanditur, ſed ſub lingua eius labor & dolor. Lacrymatur, ſed inſidiatur. Sperne blandimenta, contemne promiſſiones. Promittit magna, ſed ego maiora. Offert plura, ſed ego plurima. Dimittes ergo pro terrenis cæleſtia, pro temporalibus æterna.* Et epiſt. 78. ad Suggerium: *Blanda, ſed periculoſa laus, cum laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & iniquus benedicitur.* Et inferiùs: *Vere iſti ſunt laudatores, qui ita bona laudare ſoleant, vt lactare in malis non nouerint. Sunt enim ficti laudatores, veri autem detractores, quos Scriptura commemorat dicens: Vani filij hominum, mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum. Hi planè ſunt deuitandi, iuxta conſilium Sapientis dicentis: Fili ſi te lactauerint peccatores ne acquieſcas eis. Habent ergo & lac & oleum peccatores, ſuaue quidem, ſed venenoſum, ſed mortiferum. Molliti ſunt*, inquit, *ſermones eius*, hoc eſt adulatoris, *ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula. Habet oleum & iuſtus, ſed miſericordiæ, ſed ſanctificationis, ſed lætitiæ ſpiritualis.* Et poſt nonnulla: *Quærant ſibi iam in paruulis Babylonis dulces, ſed truces matres, quibus lac mortis emulgeant, quos blandis mulceant fauoribus, ac flammis nutriant ſempiternis. Nam Eccleſiæ alumnus ex vberibus ſapientiæ lactis melioris expertus dulcedinem, iam in eo cœpit creſcere in ſalutem, iam & eo ſatiatus eructat dicens: Meliora ſunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Et hoc ad matrem. Verùm item guſtato & probato quàm ſuauis eſt Dominus, vt verè patrem dulciſſimum, ait ad ipſum: Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te!*

Porrò duobus modis, ait Beda, lactant peccatores eos quos decipiunt, quia aut ad facienda ſcelera blandimentis alliciunt, aut facta iam fauoribus quaſi laudabiliter acta ſuſtollunt. Iſtæ ſunt lamiæ, de quibus myſticè dicitur Thren. 4. *Sed & lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos ſuos*, vt ibidem exponit S. Hieron.

Vers. 11. *Si dixerint: Veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra.*) Sic & Aquila, Symmach. & Theodot. Verùm Septuag. *ſi aduocauerint te dicentes: Veni nobiſcum, particeps eſto ſanguinis, abſcondamus autem in terram virum iuſtum iniuſtè.* Vatabl. *ſi dixerint: I nobiſcum, inſidias ſtruemus ſanguini, abſcondemus latitabimus cōtra inſontem abſque cauſa;* Chald. *abſcondamur;* Pagninus, *abſcondamus nos contra innocentem gratis;* Syrus, *abſcondamus iuſto contritionem & perniciem;* R. Leui, *in latebris abdamus & occultemus: quòd virum*, inquit, *quantumuis inſontem è medio tollant, licet in eos vel alios nullam intulerit noxam.*

Dat exemplum clarum & obuium prædonum, in quo ad oculum oſtēdit, quibus artibus & lenocinijs impij lactent & decipiant ſimplices. Solent enim adoleſcentes cùm ſua luxurioſè abligurierunt, fieri fures & prædones, vt more ſolito licenter & delicioſè viuere queant, ita R. Leui. Eſt mimeſis: prædonum enim voces & geſtus imitatur & repræſentat, quibus illos in ſuam ſocietatē pellicere ſtudent adoleſcentes, proponendo eis multas prædandi illecebras. Prima eſt, *Veni nobiſcum*, q. d. Non primus, non ſolus prædam inuades, nos tibi duces erimus, tu nos duntaxat ſequeris aut comitaberis, ideóque ſub alis noſtris latitabis: nos enim & viribus & armis & animis præualimus, te contra omnes viatorum incurſus tutabimur. Ita nobiſcum ages vitam liberam & licētioſam, ages quidquid volueris, delicatè viues, non ex labore duro, ſed ex rapto & obuio. Nos enim viuimus vitam libertinam omnis iugi legiſque expertem, ideóque felicem & beatam.

Secunda eſt: *inſidiemur ſanguini*, id eſt vitæ: hæc enim conſiſtit in ſanguine: vel *ſanguini*, id eſt ad ſanguinem effundendum, ait R. Salomon. q. d. Non aperto marte, indicto bello vel duello, viatores aggrediemur: hoc enim nobis durum & periculoſum foret, nec ſine noſtrorum ſanguine & cæde præda potiremur; ſed in ſiluis, vel antris angulíſque latitantes ex inſidijs incautos, imparatos & inermes adoriemur, itáque certò eos conficiemus ſine vlla noſtrorum clade, vel ſtrage. Vnde idipſum iterant & exaggerant, addentes: *Abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra.* Vox *tendiculas* non eſt in Hebræo, ſed ſubintelligitur in verbo *abſcondamus*. Tendicula enim eſt laqueus, quem auibus & feris tendunt & abſcondunt venatores, vt eas illaqueent & capiant. Simili modo hi prædones *tendiculas*, id eſt laqueos & inſidias ſtruunt viatoribus. Sic Cicero pro Cæcinna ait: *Tum aucupia verborum, & litterarum tendiculas in inuidiam vocant.* Efficaciores erunt hæ prædonum illecebræ, ſi verba omnia ex Hebræo cum Vatablo vertas per futurum: *Inſidiabimur ſanguini, abſcondemus tendiculas, deglutiemus viuum*, &c.

Magna ergo illecebra facinoris ſunt inſidiæ & latebræ, quæ ſcelus quaſi velant & contegunt, vt videatur non eſſe. Quod enim ſecretum eſt, populo, videtur non eſſe. *Vitia*, inquit Syneſius, *lucem fugiunt, tenebras amant, & vt ſecuriùs lateant, ſub terras ire ſolent.* Hinc latro dicitur quòd à latere adoriatur; vel à latendo, quòd latenter inſidietur, ait Feſtus. Sic & fur à furuo, id eſt ab atris tenebris, quas ſectatur, nomen accepit.

Tertiam illecebram ſuggerit *fruſtra*, quod Primò, Vatab. Ianſenius & alij paſſim vertunt,

ſine ſua culpa, ſcilicet ſine inſontis noxa & merito. Vnde Septuag. vertunt *ἀδίκως*, ideſt *iniuſte*. Verum hic ſenſus illecebram non ponit; ſed elidit & infringit. Innocentia enim & innoxia vita viatoris, arcet homines, etiam barbaros, à nocendo. Quocirca Emmanuel Sà reſpondet *τὸ fruſtra* non à prædonibus dici, ſed à Salomone interloquente eſſe additum. Multò magis impertinens eſt aliorum expoſitio, q.d. Abſcondemus illi tendiculas, ſed fruſtra: Dei enim tutela & ope eas euadet is, qui inſons eſt & innoxius. A

Secundò, appoſitè Caietan. q. d. Inuademus inſontem *fruſtra*, Hebr. *gratis*, id eſt abſque vlla causa, abſque vllo litigio vel irratione: itáque eum occidemus improuidum antequam ſe defendere queat, imò antequam ſciat ſe ſuamque vitam peti.

Tertiò, planior & neruoſior erit illecebra, ſi *τὸ fruſtra* referas ad *innocentem*, cui cohæret. q.d. Ne dicas inſidias has tendi *contra inſontem*, Deumque eſſe innocentiæ vindicem; nos tibi aſſerimus ipſū eſſe inſontem *fruſtra*, ideſt, ipſum fruſtra ſtudere innocentiæ: Deum enim non curare an quis nocens ſit vel innocens: ſed omnia permittere fortunæ & naturæ, qua fit, vt qui fortior & ſagacior eſt, vti nos ſumus, infirmiorem & ſimpliciorē ſuperet & deuoret. Quare ſtatuimus Deum nō defenſurum inſontem, nec eius innocentiam remuneraturum, imò permiſſurum vt in manus noſtras cadat & pereat. Nec ergo innocentia, nec Deus eum tuebitur à noſtris viribus, adeò armatis & inſidioſis. B

Quartò, noſter Salazar *τὸ fruſtra* exponit fraudulēter, doloſè: ſic enim dicimus fruſtrari hominem pro decipere & fallere. q.d. Abſcōdamus tēdiculas fruſtra, ideſt fraudulenter & doloſè. Verùm Hebr. eſt חנם *chinnam*, id eſt gratis, ſine cauſa, quod procul abeſt à *τῷ doloſè*.

Porrò minùs aptè Caietan. cenſet hos latrones verè non intendere, ſed ſimulare tantùm cædem, vtpote ingens ſcelus, quod iuuenis ſtatim exhorreret. igitur dicere, ſe minaturos dumtaxat necem viatori, ad hoc vt eum liberiùs ſpolient, ab eóque aurum extorqueant. Nam *τὸ inſidiemur ſanguini*, clarè ſignificat, eos meditari effuſionē ſanguinis, id eſt necem, ſed per inſidias: volunt enim eum ſpoliare bonis, ſed ſecretò, vt nemo factum reſciſcat, ideóque eum occidere deſtināt. Si enim viuū dimitterent, is dimiſſus ſcelus & ſceleſtos proderet, imò reos apud iudices perageret: vt igitur hoc caueant prædones, eum primò occidunt, deinde ſpoliant. Scelus ergo, quia ſecretum, nihili æſtimant, & ludum iocumque lanistarum vocant, ac ſanguinem quaſi aquam effundere ſe dictitant, imò iactitant. C

VERS.12. *Deglutiamus eum ſicut infernus viuentem, & integrum* (Chaldæus & Syrus, *immaculatum*: hunc enim ſignificat quoque Heb. תמים *tamim*) *quaſi deſcendentem in locum*] Syrus, *in foueam*; Vatabl. *in voraginem*. Hebr. eſt *iorede bor*, tritum de planè pereuntibus, imò perditis. Aliqui pro *infernus* vertunt, *ſepulcrum*. q.d. Deglutiamus eum ſicut ſepulcrum deglutit corpus nuper viuentis, iā mortui. Tigurina, Lyran, & alii vertunt, *barathrum* eodem ſenſu. Verùm Hebr שאול *ſcheol* propriè *infernum* ſignificat, itáque hìc conſtanter vertunt Septuag. Chald. Noſter, Vatabl. Pagnin. & alij paſſim. Vide Delrio adagio 107. Et maior eſt energia in deuoratione inferni quàm ſepulcri: nam *infernus* *inſatiabiliter caua guttura pandens*, innumeros homines abſorbet, tamen perinde ſemper hiat, ac ſi nullum abſorpſiſſet. D

Alludunt ad Core, Dathan & Abiron, qui viui deſcenderunt in infernum, Numer. 16. Ad quos pariter Dauid, quem ſequitur hìc Salomon, alludit Pſal. 123. 3. dicens: *Forte viuos deglutiſſent nos*: q. d. Sicut hoſce tres viuos abſorpſit infernus, ſique integri deſcenderunt in lacum infernalem, ita pariter nos hunc deglutiamus viuum & integrum, vt noſtram ſceleris gulam humano ſanguine expleamus.

Nota. *τὸ deglutiamus* notat Primò, auiditatem & voracitatem. q.d. Eſurimus & ſitimus inſontis ſanguinem, vitam & opes adeò auidè, vt optemus eum viuum & integrum glutire, ſicut lupus integras viuaſque gallinas deglutit. Vnde S. Chryſ. hom. 9. in 1. ad Corinth. ingluuiem latronum deſcribens, *Horum ora ferarum ſunt*, inquit, *vel potiùs ſæuiora quàm ferarum: auidiùs deuorant, crudeliùs laniant, virulentius mordent.*

Secundò, notat facilitatem ſceleris patrandi. q.d. Tam facilè eum conficiemus, quàm facilè infernus conficit homines. Ita Ianſen. Vnde pro *deglutiamus* Hebr. eſt נבלעם *niblaem*, ideſt, *deglutiemus eos* ſubitò & facillimè.

Tertiò, notat occultationem ſceleris. Solet enim pudor iuuenes à ſcelere deterrere. Hunc ergo abſtergunt dicendo, ſcelus fore occultum: ſe enim inſontem quoad corpus ſepulturos in ſepulcro, quoad animam eum tranſmiſſuros in infernū, ita vt nulla eius pars, mentio aut memoria, quæ ſceleris ſit indicium, extet. Vnde Septuag. vertunt, *deglutiamus eum ſicut infernus viuentem, & tollamus eius memoriam de terra.* ita Lyran. Eſt hæc ergo quarta peccati illecebra, quam impij proponunt iuueni, vt eum ad ſui ſocietatem pertrahant.

Eſt catachreſis: *deglutire* enim ponitur pro planè perdere & occidere. Occiſor enim morali æſtimatione, viúque loquendi videtur ob auiditatem iræ, inuidiæ vel auaritiæ, haurire & glutire ſanguinem & vitam occiſi, ſicut cetus glutiuit Ionā viuum & integrum. Vnde illæ phraſes in Script. *Gladius deuorabit carnes*, *percuſſit eos in ore gladij* (os enim gladij eſt os occidentis gladio:) *de cruore occiſorum bibet*. Ita Olympiod. in Catena Græc. Phraſi Script. ait, deglutire vel abſorbere idem eſt quod funditus abolere, prorſuſque deijcere & ſuperare. Qui & myſticè ſic exponit, q.d. impii, Deglutiamus virum iuſtum, id eſt, eum deiectum debellatumque in noſtros amores transferamus, ita vt perinde ac nos aliud nihil ſapiat, aliud nihil ſectetur, aliud nihil ambiat, niſi terrena & tartarea, idque viuus, ideſt ſciens & volens. Sic poſſeſſionem eius, ideſt omnes quos Chriſto lucrifecerat, peſſum dabimus. Sic & Euagrius & Polychron. ibidem.

Eſt quoque metonymia: deglutiri enim dicuntur homines cùm eorum opes, fruges & cibi, ex quibus pēdebat eorum vita, deglutiuntur. Vnde parabolicè, inquit Ianſenius, notantur hìc præſides, monopolæ, vſurarij & ſimiles, qui ſuis artibus & fraudibus temp. & miſeros ciues expilant per monopolia, vſuras, iniquos contractus, &c. qui quo ſint fortiores, in ſuam ſocietatem multos pertrahere ſtudent. Hinc illud Pſal. 13. 4. *Qui deuorāt plebem meam, ſicut eſcam panis*. Et Ierem. 1 3 *Omnes qui deuorant eum*. Et Marci 12. 40. *Qui deuorant domos viduarum.*

Nota τὸ quod aiunt impij, *Sicut infernus:* cùm potuiſſent dicere, *Sicut lupus, ſicut cetus.* Quid enim homines ſceleſti & infernales aliud, quàm ſcelus & infernum cogitent, loquantur, operentur? Iure ergo ſe inferno comparant, vtpote quorum tanta eſt cum inferno vicinitas & cognatio, eóque tacitè ominantur ſe in infernum ituros, vtpote quē ſuis ſceleribus deberi non ignorant. Tanta eſt vis conſcientiæ, etiam impiæ.

Denique hæc maximè ad Iudæos occiſores Chriſti, qui inſontium fuit innocentiſſimus (eius enim ſanguinem vitámque ſitierunt, & glutierūt quaſi lupi & leones infernales) pertinere, de eíſq; propheticè eſſe dicta & prædicta, cenſet S. Aug. lib. 17. de Ciuit. c. 20. S. Hieron. Beda, Hugo, Ianſen. & alij paſſim. Vnde Septuag. & Noſter vertunt in ſingulari, *deglutiamus eum*, eſto in Hebræo ſit plurale *eos*. Simile eſt Sapient. 2. 12. quod citat quoque & de Chriſto explicat S. Auguſt. loco iam citato.

VERS. 13. *Omnem pretioſam ſubſtantiam* (Symmachus, πλοῦτον, ideſt, *diuitias*: Septuag. κτῆσιν, ideſt *poſſeſſionem*) *reperiemus, implebimus domos noſtras ſpolijs*] Eſt hæc quinta, eáque ſumma peccati illecebra. q. d. Occiſo hero inuademus eius armaria & ſarcinas; in eis ſine labore illicò reperiemus aurum, argentum, gemmas & quaſlibet res pretioſas, quibus quaſi ſpolijs domos noſtras replebimus. Hebr. enim מלא *male* ſignificat implere dumtaxat, non euacuare, vel euertere, vt norunt omnes hebraicè periti. *Omnem*, ideſt omnis generis, vt vertit Vatab. eſt enim diſtributio pro generibus ſingulorum, non pro ſingulis generum, quam vocant logici. Efficacius vertunt Septuag. *omnem poſſeſſionem pretioſam* καταλαβώμεθα, ideſt, *occupemus*, vel *recipiamus; impleamus domos noſtras ſpoliis*. q. d. In promptu eſt opima præda, qua nos noſtróſque ſine labore ditemus, cantùm eam recipere & occupare oportet. vltrò nobis offertur, ſponte nobis in manum ſe dat, imò in ſinum noſtrum incurrit: aperiamus eum, ac tantas opes acceptemus. Singula verba habent pondus & emphaſim. q. d. Nō aliquam, ſed omnem; non qualem qualē, ſed pretioſam; non tranſeuntem, ſed ſolidam ſubſtātiam; non magno labore vel pretio comparabimus, ſed vltrò oblatam reperiemus: eáque tanta eſt, vt non ſolùm nos, ſed & liberos, vxores, domóſque noſtras illa ſimus non ornaturi, ſed prorſus repleturi.

Similem illecebræ fucum peccatori obiicit dæmon, caro & mundus, cùm eum ad ſuperbiam, auaritiam, gulam, aliúdue ſcelus ſollicitat: quidquid enim in peccato ſpecioſum eſt, & ſenſibus gratum, homini obiicit; quidquid verò in eo deforme eſt, periculoſum & noxium, vt periculum infamiæ, carceris, vitæ, gehennæ, &c. ſubticet & occultat.

VERS. 14. *Sortem mitte nobiſcum, marſupium vnum ſit omnium noſtrum*] Hebr. *ſortem tuam cadere facin medio noſtri: loculus vnus erit omnibus nobis*; Tigur. *ſortire nobiſcum*; Vatabl. *conſors noſter ſis*; Septuag. *ſortem mitte in nobis, & marſupium vnum ſit nobis*. Ita Complut. Addunt Roman. *communem crumenam poſſideamus omnes*. Verùm, vt iidem notant, hæc verba videntur eſſe altera interpretatio ſententiæ iam poſitæ. *Marſupium vnum ſit nobis.* Sic Iudas commune cum Iudæis marſupium habuit, Act. 1. 18. inquit Euagrius in Catena Græcor. Qui & myſticè addit, impios cum dæmonibus

A habere fœdus, & commune marſupium iniquitatis, ideóque & commune marſupium damnat omnis in gehēna cum eis habituros. Sic & Georgius ibidem: Sors, inquit, eſt recta voluntatis électio iuſtáque actio. q. d. Miſſâ ſanctâ & piâ illa conuerſatione, qua vſus es hactenus, conſpira nobiſcum ad liberam & licentioſam. Verùm hæc myſtica ſunt.

Ad literam ergo Primò, ſenſus eſt q. d. Subi nobiſcum communem fortunæ aleam: ſors tua ſit ſors noſtra, vt & vnum nobis omnibus ſit marſupium, in quod iniiciamus quidquid prædati fuerimus. q. d. Communis tibi nobiſcum erit omnis præda, commune omne lucrum. Ita Ianſenius. Vnde aliqui ſic vertunt, *ſortem tuam deycies*, vel *mittes, inter nos*, ideſt, particeps eris omnium quæ nobis prædando comparabimus.

B Secundò, q. d. *Tuam ſortem*, ideſt, tuas opes commiſce cum noſtris, vt communes ſint omniū fortunæ & loculi. Hoc enim exigit lex ſocietatis arctæ, qualis eſt inter prædones fœderatos.

Eſt hæc ſexta ſceleris illecebra, nimirum communio prædæ & opum, quas habent ſocij prædones. Vbi rectè notat noſter Salazar, verba hæc videri ſpecioſa, ſed dolum continere. Sæui enim & doloſi iſti latrones, iuuenem ſimplicem ſatagentes bonis ſpoliare, ſuadent, vt ea, quæ habet, in commune conferat, vt cùm primùm cōtulerit, ipſi abripiāt. Rurſum ex communione loculorum tacitè inducunt ad communionem ſcelerum: ex illa enim hæc ſequitur, imò illa ob hanc fit & initur. Quare hîc verum eſt illud elegans Hebræorum prouerbium: בכיס בכוס בכעס *backis baccos baccaas*, id eſt in loculis, in poculis, & in flammulis, ſiue in

C ira, ſupple, cognoſcitur indoles & ingenium hominis: Hebræum enim כיס *kis*, quo vtitur hîc Salomon, ſignificat loculos, crumenam, marſupiū, ſacculum, in quem pecuniæ quælibet iniiciuntur, vt aſſeruentur & cuſtodiantur. Igitur qui cōmunem cū prædonibus habet burſam, is omniū prædationum & ſcelerum, quæ ipſi per hanc burſam communem committunt, fit reus & particeps: perinde ac primi Chriſtiani olim, & Religioſi nūc, omnia ſua in cōmune conferentes, participes fiunt omnium bonorum operum, quæ per hanc communionem opum, vitámque communem & ſocialem efficiuntur. Plus enim valet efficítque nummus, æquè ac homo, ſiue pius, ſiue impius, in ſocietate multorum ſibi ſimilium, quàm ſi ſolus ſit: perinde ac ciphra o ſola nil valet, ſed ſi eam ſubnectas vnitati, facit decem, ſi denario, facit

D centum; ſi cētenario, facit mille, & ita cōſequenter, iuxta illud Eccleſ. 4. 9. *Melius eſt duos eſſe ſimul, quàm vnum: habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ*, &c. Vide noſtrum Hieron. Platum lib. 1. de Bono ſtatus Relig. c. 27.

Aliter Baynus, q. d. Captâ prædâ ſortes iaciemus, & quod ſorte obtigerit tibi, id dabimus. Sin aliter mauis: *marſupium vnum ſit omnibus nobis*, ideſt omnia in commune conferamus, vt communes ſint loculi, communis menſa, communes expenſæ, communis vita; ita vt altero alter nihil magis habeat, ait R. Leui. Sic & R. Salomon Iſaacides, q. d. Si voles, nobiſcum ſpolia partieris: ſi etiam magis placebit, ſociali communique marſupio nobiſcum viues.

Porrò dementiam eorum qui ſociis armantur ad ſcelus, appoſito piſcium duorum apologo repræſentat Cyrillus lib. 2. Apolog. moral. c. 17. cui Apologus prædonum

titulus: *Contra ſuperbientes ex amicorum multitudine, quibus etiam animantur in malũ. Piſcis quidam ſeptẽ ordinibus dentium armatus, cum vidiſſet alium piſcem gladiati oris armatura munitum, dixit: O vtinam naturæ illius mirabilis ars, quæ tam diſparibus formis, vt na ſapientia cuncta fudit, mihi ſatis intus dentibus armato, hanc etiam deforis fortitudinem addidiſſet! Cui alius: Quid, inquit, ageres eo gladiolo? mox ille, Illud quod cum meo dente facio. Quo audito, alter ſubiunxit: Poſtquam certè velles eo vti in ſuperbiam, & ad prædam, carere tibi eo eſt melius, quam habere. Præſtat enim priuari bono, quam vti in malum bono. Malæ enim voluntati, licentia iniquitas eſt. Complet enim huiuſmodi habita tanto iniquitatem celerius, quantò hanc agere ſperabat auidius. Et propter hoc ſulphur rogo, & gladius fatuo & iniquo, quid expectatur inde, niſi ira, ſæuitia, violentia atque præda?* Deinde idipſum nouo vt ſi & bonis apologo confirmat: *Dicam ergo (ne turberis chariſſime) illud quod olim bos vrſo dixit cornu appetenti: Amice bona ſunt cornua, ſed nõ tibi. Quin imo longè melius eſſet tibi poſtquam naturalibus armis abuteris, vt omnino dentibus priuareris. Cum enim tuum cor ſæuiret iracundia, vires deficerent; & cum ſanguinem durus venter appeteret, dens nequitiæ deeſſet, & ſic facultatis orbatio, aut iniquitatem corrigeret, aut ſopiret. Quin etiam poteſtatis ſubtractio ſæpè iram in manſuetudinem verteret, & in virtutem quidem neceſſitatem mutaret. Attamen cordi peſſimo debet deeſſe organum tam armatum. Poteſtas enim ſuperbiendi ſuſcitat auſum inuadendi, & mox quemlibet actum præparat nocendi, & quantum poteſt complet effectum malè faciendi. O certè miſerum, cui peccare licebit, quia ad facinus ſe armat! vah qui amicitiam vel potentiam omnia vincentem trahit in ſuperbiam, aut prædam, aut violentiam! Hinc profectò bonum malum eſt, & amicitia fit inimicitia, lux tenebra, poteſtas dementia, & dira calamitas fit fortuna. Quibus elucidatis receſſit.*

Vers. 15.

Fili mi ne ambules cum eis: prohibe pedem tuum à ſemitis eorum] R. Leui, *ne vel vna vice tantùm*, inquit, *cum illis iter habeas, ne illorum ſcelerata exẽpla in animum demittas.* q.d. Adeò noxium & peſtilens eſt prædonum commercium, vt non tantùm cauenda ſit ſocietas cum eis, & ſors communis iam dicta; ſed ne quidem ambulandum ſit cum eis, nec commune iter cum eis habendum; idque Primò, quia iter eorum tendit ad latrocinia & rapinas: qui ergo iter cum eis init, pergit cum eis ad latrocinia & rapinas: imò eſto ipſe id neſcit, tamen data occaſione facilè prædationis vel rapinę alicuius fit particeps, qua ineſcatus diſcet furari & prædari, habitumque furandi & prædandi induet, quem poſtea dediſcere & deponere nequibit: inhæret enim & ſerpit inſtar gangrænæ furandi conſuetudo, vti docet B. Antiochus homil. 41. Hanc rationem innuit Salomon cùm ſubdit: *Pedes enim illorum ad malum currunt, & feſtinant vt effundant ſanguinem.* Huius rei rarum eſt naturæ exemplum & ſymbolum in lupo, cuius rapiendi & nocendi tanta eſt vis & noxa, vt ſcribat Plinius lib. 28. c. 10. veſtigia lupi ab equo calcata, illi afferre torporem & noxam; perinde ac torpedo piſciculus manum piſcatoris torpidam efficit. Tanta eſt ſocietatis vis & contagio.

Secundò, quia cum eis verſari & ambulare, eſt infame & probroſum. Audit enim cum eis verſans, ſocius furum, comes latronum, ideſt fur & latro.

Tertiò, quia cum prædonibus ambulans in perpetuo verſatur metu & periculo, ne aut ab iis ipſis ob auaritiam, iram vel vindictam occidatur; aut certè à iudicibus, cæteriſque, qui prædones inſectantur, capiatur, & publico ſupplicio quaſi fur & latro afficiatur, vti in Belgio ſubinde factũ vidimus. Hinc ſumpſit gnomen ſuam Ben Sira alphabeto 1. litera *phe: Auerte faciem tuam à ſocijs malis, ne habeto cum eis iter. Cohibe pedem tuum ab eis, ne capiaris reti ipſorum.*

Vers. 16.

Pedes enim illorum ad malum currunt, & feſtinant vt effundant ſanguinem] Syrus, *feſtinant ad oppreſſionem. Malum* accipe, Primò culpæ. Vnde Septuag. vertunt, *malitiam.* q. d. Prædones currunt ad latrocinia & rapinas quaſi ad opima ſpolia.

Secundò, accipi poteſt malum pœnæ. q.d. Prædones prædando ruunt in ſuam perniciem, currunt ad malam crucem: hæc enim eos expectat. Ita R. Salomon Iſacides: *Decurrunt illi*, inquit, *vt ſui exitij ſint artifices, adeóque in rerum ignoratione verſantur, vt id non animaduertant.* Prior ſenſus magis genuinus eſt, ſequitur enim: *Et feſtinant vt effundant ſanguinem*, ſcil. *alienum*: eſto Salazar explicet ſuum, q.d. Ipſi occaſionem præbẽt, vt ſanguis ipſorum effundatur per iudices, quorũ eſt plectere fures & latrones. Hinc rurſum ſumpſit gnomen ſuam Ben Sira alphab. 2. lit. *reſch: Procul recede à vicinis malis, & ne annumereris ſocietati eorum. Nam pedes eorum ad malum currunt, & properant effundere ſanguinem.*

Vers. 17

Fruſtra autem iacitur rete ante oculos pennatorũ] Syrus, *ante aues*, Chald. *ante volucrem pennatam*, Arabicus, *retia non extenduntur alatis tyrannicè, vel cum tyrannide.* Aues enim non aduertunt ad quid retia ſint expanſa, vnde nihil formidant: ſed ad eſcam, quæ iuxta retia iacet, auidè aduolant, inquit R. Salomon Iſacides: ita impij quod abripiunt, intuentur, cùm inquiunt, Omnem ſubſtantiam pretioſam reperiemus: verùm retia, quibus inambulant, non peruident, iuxta illud: *Immiſit in rete pedes ſuos*, Iob. 18. 8. Hinc dicitur fruſtra iaci, reſpectu auium & impiorum, quia ipſi licet videant rete ſibi iaci, illud tamen non cauent, nec fugiunt: fruſtra ergo iacitur illis, cùm nullum ex eius viſu commodum, ſed ingens damnum, percipiant.

Fruſtra iacitur rete pennatis. Primò.

Porrò hæc ſententia à variis variè exponitur. Primò, Caietanus & noſter Mariana, q. d Sicut rete videntibus auibus fruſtra expanditur, nam continuò auolant: ſic plerumque artes nocẽdi & inſidiæ furandi prædandique deteguntur: tũ quia diuites eas indagant, vt ſe ſuáque tutentur: tum quia Deus pios protegit, vt euadant incolumes. Dei ergo protectio, æquè ac iuſtorum virtus & iuſtitia, iuſtis pro pennis eſt.

Secundò.

Secundo, R. Leui: *Fruſtra*, inquit, ideſt ſine culpa & noxa auium tenditur eis rete. q.d. Sicut aucupes innoxiis auibus tendunt retia: ſic prædones illi innocentibus ſtruunt inſidias.

Tertiò.

Tertiò, noſter Salazar tres ingenioſas affert expoſitiones. prima eſt: *Fruſtra*, inquit, id eſt doloſè, tenditur auibus rete: ſic prædones doloſè inſontibus tendunt inſidias. Verum Hebræum *chinnam* ſignificat gratis, fruſtra, immeritò, non, doloſè. Et latinè, licet apud priſcos nonnullos *fruſtra habere*, ſit idem quod fruſtrari & decipere: tamen nullum ſcio claſſicum ſcriptorem, qui *fruſtra* nudum pro doloſè vſurpet. Secunda eſt, ſententiam hanc le-

gendam

gẽdam eſſe per interrogationem, hoc modo: Fruſtrane iacitur rete ante oculos pennatorum? q.d. Minimè verò. Nam quantumuis liberè per aëra pennatæ aues ferantur, aliquando tamen ſeſe ad terram demittunt, & caſſibus implicantur. Cùm igitur aues liberæ aucupum dolis captari ſoleãt, haud ſperent illi fures & prædones ſe euaſuros, quantumuis liberi ſibi videantur: tandẽ enim inſtar auium capientur & ſtrangulabuntur. Verùm Latini codices omnes, æque ac Græci & Hebræi, hanc ſententiam legunt aſſertiuè ſine nota interrogationis, idque exigit τὸ *autem*, quod habent Latini, & τὸ γὰρ, id eſt *enim*, quod habent Græci.

VERS. 16. Tertia, quam ceteris præfert, eſt: opes quas prædones abripiunt, hîc comparari auibus pẽnatis. q.d. Fruſtra prædones ſperent ſe opibus furto raptis ditandos, aut ſe iis diu fruituros; quia opes malè partæ ſunt quaſi aues alatæ, quæ ab iniuſto poſſeſſore auolant, eúmq; eludũt, iuxta illud c. 23. 5. *Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere*, ſcilicet iuſtè: *quia facient ſibi pennas quaſi aquilæ, & volabunt in cælum.* Hic ſẽſus ſanè ingenioſus & ſubtilis eſt, ideóque magis ſymbolicus quàm literalis videtur, præſertim quia ad literam videntur hîc homines comparari auibus, non opes.

Quartò. Quartò, Beda, Lyran. Hugo, Dionyſ. Ianſen. & alij paſſim hanc ſententiam & parœmiam ad præcedentia referentes, ſic planè & clarè explicant, q.d. Fili caue prædonum illecebras, imitare aues, quæ videntes rete ſibi tendi ilicò auolant, iuxta illud Ouidij: *Quæq; nimis parent retia, vitat auis.* Ita ergo & tu hiſce meis monitis inſtructus, ſtatim eorum retibus te expedi & auola, præſertim alis cæleſtibus, ſcilicet timore & amore Dei in cælũ.

VERS. 17. Pennati ſunt Sancti. Vnde S. Gregor. l. 16. Moral. c. 10. in fine: *Fruſtra,* inquit, *iacitur rete ante oculos pennatorum. Pennati quippe ſunt bonorum ſpiritus, qui dum ad altiora per ſpem veritatis euolant, appoſita prauorum hominum deceptionis retiacula declinant.* Et Salonius: *Fruſtra,* inquit, *rete, id eſt laqueus diaboli, obiicitur ſanctis & electis viris: quia facile ſuperare poſſunt inſidias diaboli, qui ſuam conuerſationem habent in cælis.* Audi & Lyranum: *Fruſtra,* inquit, *laqueus perſecutionis aut mortis tenditur electis, qui pennas habẽt ſpei, charitatis, & aliarum virtutum, quibus & cæleſtia, dum viuunt, deſiderent, & poſt mortem contingant. Habent & oculos mentis, quibus mala, quæ patiuntur, tranſitura; & bona, quæ merentur, manſura in æternum prouideant: & reproborum ſuperbiam finiendam, tormenta verò in æternum manſura.*

Fruſtra iacitur rete pennatis. primò. Nimirum viri ſpiritales ſunt myſticæ quædam aues oculos conſiderationis habentes, quibus retia dæmonum videant: & pennas auxiliorum cæleſtium, & cooperationis propriæ, quibus longiùs aufugiant. Quare fruſtra dæmon ante illas laqueos obtendit, quos reſiſtentes ſuæ nequitiæ non poteſt ad ſe pertrahere.

& contemplatiui. Secundò. Vnde S. Bernard. ſerm. 52. in Cant. per pennatos accipit contemplatiuos & exſtaticos: *Fruſtra,* inquit, *iacitur rete ante oculos pennatorum. Quid enim formidatur luxuria, vbi nec vita ſentitur? Excedente quippe animâ* (in extaſi) *etſi non vita, certè vitæ ſenſu, neceſſe eſt etiam vt nec vitæ tentatio ſentiatur. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo & requieſcã?*

Tertiò. Hic ſenſus vti communis, ita planus & probabilis eſt. Tantùm illi obſtat quòd pleræque aues non fugiant retia, imò retibus capiantur ab aucupe, vt paſſim fieri videmus.

Quintò genuinè. Quocirca quintus, & quarto ferè cõtrarius ſenſus, ſique profundior & inuolutior, ſed cõformior

A Hebræo & Græco, eſt Hebræorũ, qui hãc parœmiam non ad præcedentia, ſed ad ſequentia referunt: Hebræum enim כי *ki*, id eſt quoniam, autem, porrò, verùm, enimuerò, ſignificat hîc nouam incipere orationem, ſimilitudinem & parabolã; quæ applicatur & explicatur verſibus ſequent. 18. & 19. Nam pro *ipſi quoque* hebr. eſt והם *vehem*, id eſt *ſic ipſi* (ו enim cum copulat ſimilia, idẽ valet quòd ſic) vbi clarum eſt eſſe redditionem, ſiue explicationem ſimilitudinis de reti & auibus, paulò antè propoſitæ. Rurſum τὸ *ſic ſemitæ*, &c. eſt poſtparabola, quæ parabolam retis & pennatorum, clarè ipſis prædonib. applicat & explicat: ſolet enim Script. & Chriſtus in Euangeliis, parabolas & ſimilitudines à ſe propoſitas mox applicare & explicare in poſtparabola: vti parabolam inuitatorum applicat & explicat ſubnectendo: *Sic omnis qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur,*

B Lucæ 14. 11. Et parabolam operariorum vocatorũ ad vineam applicat, dicẽs: *Sic erunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi: multi enim ſunt vocati, pauci verò electi,* Matth. 20. 16. Idem videre eſt in parabola paſtoris requirentis ouem perditam, Matth. 18. 14. & ſerui nolentis dimittere debitum conſeruo, ibidem v. 35. & ſeminantis ac ſeminis, Matth. 13. v. 19. & 37. Senſus igitur eſt, q.d. Fili mi caue ab iſtis prædonibus, quia ipſi in ſuam & tuam perniciem ſcientes volentes ruunt. Ipſi enim tendunt quidẽ aliis retia & inſidias, ſed Deus illa ipſa retia ipſiſmet tendit, eáque conuertit in perniciem ipſorũ, vt iis quaſi aues rapaces (hiſce enim, vtpote noxiis maximè tendi ſolent retia, æquè ac feris noxiis; vt apris, lupis, &c.) capiantur. Sicut enim fruſtra tenditur rete auibus, fruſtra, inquam, quoad aues, licet non fruſtra quoad aucupes, eò quòd a-

C ues ita ſtolidæ ſint, vt licet retia expanſa videant, tamẽ non cogitent ea ſibi tendi, ideóque ad eſcã iuxta rete ſparſam aduolent, itáque reti inuoluantur & capiantur: ſic pariter prædones iſti, etſi videant ſua furta, prædas & cædes paſſim detegi, ac periculũ eſſe ne ob ea à iudice, vel à vicinis oppidanis, vel à viatoribus capiantur & plectãtur; tamen ipſi ita inſipientes & ſtolidi ſunt, vt id non curent, ſed continuè furari & prædari pergãt: quo fit, vt ſcientes & volentes in ſua prædarum retia ruant, atque ob illas capiantur & ſuſpendantur. Sic explicat R. Salomon Iſacides initio citatus, & noſter Emmanuel Sà. Sẽſus eſt, inquit q.d. *Vt aues in rete cadunt ante ipſas expanſum, ſic iſti vidẽtes perniciem pereunt.* Sic dicimus vulgò, Fruſtra gladium vel furcam minaris latroni, quia ipſe eam non cu-

D rat, nec ob eam prædari ceſſat. rete enim hîc eſt quaſi furca auium. Hoc volunt Septuag. ideóque vertunt negatiuè, vt explicent vim vocis Hebrææ *chinnam*, quæ ambigua eſt, & nunc priuationem fructus vel effectus, nunc priuationem culpæ ſignificat: ideóque nunc idem eſt quod fruſtra, ſine fructu vel effectu; nũc idem quod ſine culpa, immeritò, iniuſtè. Noſter prius ſignificatum ſecutus vertit, *fruſtra.* Eſtq; pulchra antitheſis ad id quod dixit v. 11. *Abſcondamus tendiculas cõtra inſontẽ fruſtra,* q.d. Prædones iſti cenſent dicuntque, iuſtum fruſtra & ſine ſpe mercedis colere iuſtitiam. At errant, quin verò ipſimet potiùs fruſtra ſunt iniuſti, ipſi fruſtra iniuſtas prædas & cædes exercent: quia nullum ex iis fructũ capiũt, niſi rete, quo capiantur, & laqueum, quo ſuſpendantur. Septuag. verò vtrumque ſignificatum cõplexi ſunt. Vtrũque enim ſignificat ἀδίκως. q.d. Sicut auibus rapacibus ἀδίκως, id eſt fruſtra, oſtenditur rete, quia ip-

ſe illud non curant, nec cauent: at non ἀδίκως, id eſt non iniuſtè, non ſine culpa, quia ipſæ ſuis furtis & rapinis meruerunt laqueum: ſic pariter prædonibus iſtis ἀδίκως, hoc eſt, fruſtra, oſtenditur prędarum rete, ideſt ſupplicium & furca, quia ipſi eam non curant, nec cauent, at non ἀδίκως, ideſt non immeritò, non iniuſtè, quia ipſi ſuis prædationibus eam meruerunt. Igitur quod ait: *Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum*, eſt prouerbium ſignificans fruſtra impiis oſtendi ſupplicium, fruſtra furibus quem comminari carcerem & patibulum. Sic enim illud explicat Salomon dum ſubdit:

Vers.18. *Ipſi quoque* (hebr. *& ipſi*, ideſt *ſic ipſi*) *contra ſanguinem ſuum* (minùs rectè Tigurina, Aben Ezra, & R. Leui pro *ſuum* vertunt, *illarum*, ſcilicet auiũ) *inſidiantur*, quia inſidiæ eorum ducunt eos ad necem, & ſanguinis vitæque effuſionem, dum propter eas ſæpè temporalem, ſemper æternam mortem incurrunt. Vnde explicans addit: *& moliuntur fraudes contra animas ſuas*] q. d. Fraudes, quas moliuntur aliis, recidunt in ipſorummet animas, dum eis periculum mortis præſentis & æternæ creant: τὸ enim *moliuntur* ſignificat non intentionem prædonum: non enim intendunt procurare ſibi crucem; ſed effectum & conſecutionem, putà ſupplicium, quod ex ſcelere eorum ſequi natum eſt. Et mox:

Vers.19. *Sic ſemitæ omnis auari animas poſſidentium rapiunt*] Eſt epiphonema, & poſt parabola ſiue applicatio parabolæ. q.d. Sicut aues aduolantes ad eſcam in reti propoſitam eo implicantur & capiuntur: ſic *ſemitæ*, ideſt actiones, putà furta & prædæ, quas auari iſti prædones committunt, animas eorumdem, qui illas poſſident, capiunt & rapiunt, dum propter illas rapiuntur ad carcerem, indéque ad patibulum. *Auaritia ergo occidit animam, & ſæpè corpus auari.* Vnde pulchrè Aben Ezra: *quæ rapina ſublata ſunt*, inquit, *raptorem ipſum rapiunt.* Hinc Syrus & Chald. vertunt, *ſic ſunt viæ operantium iniquitatem, & animas dominorum ſuorum capiunt.* Furta ergo ſunt retia, quæ ipſoſmet fures illaqueant, & iudici capiendos offerunt. Ita Vatabl. Sicut, inquit, aues tametſi ſparsũ rete ante ſe videant, non propterea auolant, & periculũ effugiunt, eſcæ nimirum attentæ, illiſque eſt exitio ea eſca: ſic pecunia ei ſolet eſſe auctor necis, qui furto aut rapto eſt eam conſecutus.

Confirmat hunc ſenſum experientia, qua videmus aucupes nõ fruſtra tendere retia auibus: nam eo plurimas capiunt: aues enim plerǽque, exceptis paſſeribus, cùm ſint ſimplices & ſtolidæ, neſciunt rete ſibi in laqueum parati. vnde ad illud ſecurè aduolant. Itidem prædones aduolant ad ſuas prædas, quibus capiũtur. Dices, Aues cùm vident ante ſe iaci rete auolant, eſto cùm iam iactum eſt, ad prædam reuolent. Reſp. auolant non ob rete, ſed ob motum & ſonitum, quem facit auceps iaciendo rete, quemque aues vident & audiunt, ſicut auolant ſi quis alium quemuis ſtrepitum motúmve excitet. Rurſum, quæ propinquæ ſunt auolant, non quæ remotæ. Denique hebr. non eſt præſens זרה zara, ideſt iacitur, ſed præteritum מזורה mezora, ideſt iactum, vel expanſum eſt rete. Porrò aptè prædones comparat cum auibus pennatis, hebr. בעל כנף baal kanaph, ideſt dominis alæ, vel pollẽtibus ala, hoc eſt, egregiè alatis, ac in volando velocibus & ſtrenuis, quales ſunt aues rapaces, quæ idcirco aduncos habent pedes, æquè ac roſtrum,

A ad prædam comprehendendam. Hæ enim partim natura, partim continuo vſu & exercitio velociſſimè & fortiſſimè in prędam inuolant. Idem faciunt prædones.

Quocirca Auctor Catenę Græc. cum Septuag. legens: *Haud enim fruſtra retia alatis tenduntur.* ſic explicat, q. d. Non iniuria, inquit, ſempiterni ignis ſupplicium pręparatum eſt illis, ſed ęquiſſima ratione: vtpote omnis generis malorum & flagitiorum magiſtris, & ducibus peſſimiſque conſultoribus. Retis nomine multiplex animarũ pœna ad alarum, hoc eſt iuſtorum malè enatorum, interitum & exuſtionem ordinata denotatur. Pennatorum autem voce inſinuantur homines animi faſtu, aliſque ſuperbię vſq; ad nubes volantes: vel certè homines, qui alis ſublatis ab impiorum conſortio, ſi velint, ſeiungere ſeſe poſſunt. Hęc ipſe.

B Igitur deterret Salomon iuuenem à ſocietate prædonum, eò quòd eorum inſidiæ diu latere nequeant, ſed tandem prodantur, itáque eos illaqueent & perdant: quare ſtultos eſſe, qui hiſce laqueis ſeſe ingerunt. Et hoc ſignificat adagiũ: *Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum.* q.d. Fruſtra furaci & ſtolido prędoni minaris crucem ſi furetur, fruſtra ei oſtentas patibulum: ipſe enim ita prædæ eſt auidus & aſſuetus, vt impotenter & ſtolidè in periculum crucis & patibuli ſeſe conijciat, inſerat & inferat. Similes parœmiæ ſunt hæ: *Turdus viſcum ſibi egerit.* ex excrementis enim turdi fit viſcus, quo ipſe capitur. *Captantes capti ſunt. Sibi parat malum, qui alteri parat. Nemo læditur niſi à ſeipſo. Sibi malum reperit. Fæcem bibat, qui vinum. Qui in altum mittit lapidẽ, ſuper caput eius cadet: & plaga doloſi diuidet vulnera. Et qui foueam fodit, incidet in* C *eam: & qui ſtatuit lapidem proximo, offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo.* Eccli. 27. 28. vide ibi dicta.

Hanc gnomen iuxta communem plurium expoſitionem paulò antè recenſitam, apologo corui & vulpis feſtiuè illuſtrat, & quaſi exhilarat Cyril. lib. 1. Apolog. mor. c. 5. cuius titulus eſt: *Dum mortalis es, time vbique & ſemper.* Coruum famelicum, inquit, circumcirca volitantem vulpes æquè famelica in antro latitans contẽplata, vt eum ad ſe roſtro feriendum alliceret caperétque, pedibus extenſis procubuit quaſi mortua: at coruus dolum metuens, aſtutè pectus vulpis aſpiciens, ex eius reſpiratione & motu deprehendit in vulpe vitam, & fraudem. Quare *ore ſumpto lapillo, ipſũ ſuper aurem iacentis proijciens, dixit: Scito non minus vidiſſe coruinum oculum, quam vulpinum. Nam ſi tuus ſubtiliter* D *comperit famem meam, & meus oculus rimatus eſt fraudem tuam: ſed vt amplius dicam, pluries oculum fodiſſe iacentis. Ad hæc vulpes reſpondens ait: Egoquę ſæpius læta collum tenui deſcendentis. Tunc coruus ſubiunxit: Vt quid hæc facere voluiſti? an putabas minus me tolerare poſſe eſuriem, cum & magis ſobrietas me releuet? nam crapula grauat, ſobrietas tollit mentem, & vt magis te arguam, nimis offuſcat prudentiam fraus furibunda. At illa querulo dixit: Dudum hæc didici, ſed plus noui, vt quandoque bonus dormitat Homerus, ideſt Philoſophus. Nam non ſemper ingenium rutilat, nec pari modo mentis eſt validitas ſemper apta. Siquidem ſcientia præditi periere quamplurimi, & parum gnaris ſæpè diligentia ſaluti fuit. Sic ſerpens callidus negligentia perit, & mus vigilantia vngulam murilegi aſtutioris effugit, ac fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum* (Prouerb. 1. 17.) *Sed ſi ſcire volueris quare tibi fraudis laqueos tetenderim, diſce quoniam*

apologus vigilantis.

inter fures, cùm poſſibilitas aderit, non eſt fides. Vnde igitur, & donec mortalis es ſemper time, & vbique timens circumſpectus attendas. Quæ dicto, diuiſi ſunt.

TERTIA PARS CAPITIS.

Sapientia omnes ad ſe inuitat, venientibus magna præmia, recuſantibus ingentes pœnas intentando.

VERS. 20. *Sapientia foris* (Septuag. *in exitibus*) *prædicat, in plateis dat* (Syrus, *exaltat*) *vocem ſuam*] Septuag. παῤῥησίαν ἄγει, quod Complut. vertunt, *audaciam ſermonis habet*; Roman. *cum libertate agit*, liberam ſcilicet emittit vocem.

VERS. 21. *In capite turbarum* (Pagnin. *tumultuantium*) *clamitat, in foribus portarum vrbis profert verba ſua*] Pro *ſapientia* hebr. eſt חכמות *chachmot*, ideſt *ſapientiæ* in plurali, quia licet ſapientia complexè ſit vna, euoluta tamen eſt multiplex: multas enim continet partes, dogmata & præcepta. Ob amplitudinem ergo, æquè ac maieſtatem, ſapientia vſurpat nomen plurale, perinde ac Deus hebr. in plurali vocatur *Adonai*, ideſt Domini; quia ipſe eſt Rex regum, & Dominus dominantium; & *elohim*, ideſt iudices, vel gubernatores, quia ipſe eſt iudex iudicum & gubernator gubernatorum. Imò per *ſapientiam* hîc accipi poteſt ipſe Deus ſapientiſſimus, vt mox dicam. Sic Iob. 40. v. 10. & 20. elephas ob vaſtitatem corporis, vocatur pluraliter *behemot*, ideſt beſtiæ, quia inſtar multarum beſtiarum eſt. Addit Vatabl. Vtitur, inquit, plurali, eò quòd ſapientia à multis doceatur, ſcilicet à Moſe & prophetis.

Τὸ *foris* opponitur voci inſipientium & impiorum, qui in angulis & domibus ſecretò ſua venena ſpargunt, dicẽtes: *Veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini*, v. 11. inſipientia enim & impietas malè ſibi conſciæ fugiunt lucem, quærunt latebras; ſapiẽtia verò & ſapientes de veritate confiſi & audaces, liberè & publicè aperta fronte & clara voce in plateis prædicant. *Foris* ergo & *in plateis*, ideſt palàm, vbiq; & apud omnes prædicat. Hebr. enim רחוב *rechob*, & Græcum & Latinum platea, à latitudine dicitur, idemq; eſt quod lata. Vnde myſticè Salonius: Sapientia, inquit, id eſt Chriſtus, prędicat in plateis, ideſt in latitudine orbis, gentiumque omnium. Arctiùs R. Salomon: Foris, inquit, ideſt in ſcholis.

Pro *prædicat* heb. eſt תרנה *taronna*, ideſt iubilat. Iubilus ſignificat tum lætitiam, tum ſuauitatem, tũ claritatem prædicationis ſapientiæ. Vnde Vatabl. vertit, *voce perſtrepit*. R. Leui, *vocem ſuã extollit*; Aben Ezra, *clamat, & vt præco inſonat*; alij *elata ſublimiq; voce vocat*. Radix enim רנן *ranã* ſignificat exclamare ex lætitia, ouare, acclamare, gratulandi cauſa vociferari. Septuag. vertunt ὑμνεῖται, quod cùm ſit verbum medium, tam actiuè vertas *hymnizat*, ideſt canit, laudat, quàm paſſiuè *hymnizatur*, ideſt canitur, laudatur. Olim enim parœmiæ ſolebant à vulgo decantari in viis & plateis. Vnde Syrus vertit, *ſapientia in plateis laudatur*. Sic & S. Hilar. & Tertull. mox citandi. Meliùs vertas actiuè: ipſa enim ſapientia hîc hymnizat, ideſt quaſi cantillando ſuauiter prædicat & concionatur. Vnde Chald. vertit, *ſapientia vicatim cantat*.

A Per *ſapientiã* accipi poteſt Primò, increata, quæ eſt ipſe Deus: hic enim per prædicatores, per angelos, perque omnes creaturas, quin & per inſpirationes internas, putà per illuminationes intellectui inditas, & impulſus voluntati immiſſos, potẽter hominibus prædicat ſui timorem & amorem. Vnde hebr. eſt חכמות *chachmot*, ideſt ſapientiæ, in plurali; quia omnes ſcientiæ & ſapientiæ incluſæ ſunt in eminentiſſima & ſimpliciſſima Dei ſapientia. Vnde R. Leui: Hæc omnia, inquit, eò ſpectant, vt diuina ſapientia in rebus creatis patefiat mirabili quadam euidentia, cùm animaduertetur incredibilis ſapientiæ ratio, qua in rebus condendis eſt vſus. hæc enim in omnium oculos & mentes ſtatim incurrit.

Secundò, poſt Verbi incarnationem accipi poteſt Sapientia incarnata, quæ eſt ipſe Chriſtus.
B Chriſtus enim circuiuit vicos, pagos & caſtella, prædicans vbique regnũ Dei. Hanc enim ſapientiam incarnandam tempore Salomonis præuidit Spiritus ſanctus, & per eum ipſe Salomon. Vide dicta Eccli. 1. 1. ita Beda. Et S. Hilar. in Pſal. 118. litera *daleth*, in fine, ad illud: *Viã mãdatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum. Via ad vitam*, inquit, *eſt anguſta & tribulata, quia per multas tribulationes aditur. Sed ſapientia in exitibus canitur, in plateis cũ libertate agit. Ergo ſapientia, quæ Chriſtus eſt, in via illa, in qua nobis ex multis egreſſus eſt, canitur; in latitudinibus autem cum libertate agit. in quibus nõ ſolam habitare, ſed etiam deambulaturam ſe eſſe promiſit. Ergo viam Domini Propheta liberè currit, poſteaquã dilatato corde eſſe cœpit. Non enim antè potuit viam Dei currere, quàm ipſe illa digna & ampla Deo efficeretur habitatio.* Et Tertullianus in Scorpiaco c.
C 7. hæc explicans de Martyribus, intrepidè Chriſtum coram populis & iudicibus prædicantibus: *Sophia*, inquit, *in exitibus canitur hymnis. Cantatur enim & exitus Martyrum. Sophia in plateis conſtantiam agit, bene enim filios ſuos iugulat. Super ſummos autem muros confiſa dicit, cùm quis ſecundum Iſaiam hic exclamat: Ego Dei ſum. Et hic vociferatur: In nomine Iacob. Et alius: In nomine Iſraelis. O bonam matrem! Opto & ipſe in filios eius redigi, vt ab ea occidar. Opto occidi, vt filius fiam.*

Porrò Saluianus lib. 4. ad Eccleſ. Cathol. *Sapientia*, inquit, *in exitu canitur, cur eam non dixit cani in pueritia, non in iuuentute, non in ſtatu rerum incolumium, non in proſperitatibus ſecundorum? ſcilicet, quia in his omnibus quidquid laudatur incertum eſt. Quamdiu enim quis ſubiacet mutationi, nõ poteſt cum ſecuritate laudari, & ideo ait: Sapientia in exitu ca-*
D *nitur. Exiens enim quis de incertis periculorum, certum merebitur euaſa omni rerum varietate ſuffragium: quia tunc ſtabilis & firma laus eſt, quando meritum nõ poterit iam perire laudati. Sapientia, inquit, in exitu canitur. Quid eſt, quæſo ſapientia Chriſtiani? Quid, niſi timor & amor Chriſti? Initium enim, inquit, ſapientiæ, timor Domini. Et alibi: Perfecta, inquit, dilectio foras mittit timorem. Ergo vt videmus, initium ſapientiæ eſt in timore Chriſti, perfectio in amore. Itaque ſi ſapientia Chriſtiani timor eſt atque amor Domini, ita demum verè ſapientes ſumus, ſi Deum ſemper ac ſuper omnia diligamus: & hoc cum omni tẽpore, tum præcipuè in exitu noſtro, quia ſapientia in exitu canitur.*

Tertiò, cum Lyrano, Ianſen. Salazar & aliis planè accipi poteſt ſapientia creata, putà ipſa prudentia, honeſtas & virtus, vt ſit proſopopœia:

Salomon enim hic inducit ſapientiam quaſi per- A ſonam ſubſiſtentem, imò quaſi doctricem & concionatricem toto mundo prædicantem. Simile eſt cap. 9. v. 1.

Porrò ſapientia tempore Salomonis prædicabat in vicis & ſynagogis, ad quas cõueniebãt turbæ populorum, per Leuitas, Sacerdotes, Pontifices, Scribas & legis doctores: vti Eſdras ſcriba legit & prædicauit Dei legẽ publicè in platea, ante portam aquarum per ſeptem dies, 2. Eſdræ 8. v. 3. & 18. Tempore Chriſti verò ipſe Chriſtus & Apoſtoli virique Apoſtolici prædicarunt in compitis, vicis, foris, tribunalibus, vti prædicauit Paulus coram Felice Præſide Actor. 24. & S. Malachias Archiep. Hiberniæ teſte S. Bernardo in eius Vita, S. Dominicus, S. Franciſcus; ac idipſum Patribus Dominicanis & Franciſcanis indulſit Benedictus vndecimus Extrau. *Inter cunctas*, de priuileg. & Sixtus IV. in Compend. priuileg.

Hic ergo modus prædicandi in plateis & compitis eſt priſcus & Apoſtolicus, quẽ proinde hoc ſæculo Romæ, in Hiſpania, Luſitania, India, &c. à viris Religioſis renouatum & reuocatum magno cum fructu cernimus. Vide Franciſc. Suarez tomo 4. de Religione lib. 9 de Societ. Ieſu cap. 1. num. 25.

In capite turbarum clamitat] Aquila, Symmach. & Theodotion, *dabit vocem ſuam. Caput turbarum* vocat locum, quò *caput*, ideſt præcipuum & quaſi ſumma populi & turbarum confluit, qui proinde turbarum eſt quaſi caput. *Caput* ergo eſt locus capitalis, id eſt primus & præcipuus populi, qualis eſt forum, nundinæ, compita, ſynagoga, templum, palatia principum, &c. Eſt climax ſiue gradatio, q. d. Sapientia non tantùm in plateis, ſed & in foris, nundinis, populique cœtibus præconis voce & C more proclamat ſua dogmata.

Secundò & preſſiùs, *caput turbarum* eſt locus altior, vti caput membris eminet, ex quo præco vel orator ad turbam ſubiectam verba facit, vti Romæ erant roſtra, apud Iudæos & Chriſtianos ſunt pulpita, cathedræ, ſuggeſtus. Vnde è locis editis præconizant, vt ab omnibus exaudiantur. Hinc & præcones verbi Dei è pulpitis & cathedris concionantur. Ac S. Franciſcus rogatus quis eſſet, reſpondit: *Præco ſum magni Dei*. Septuag. pro הומיות *homiot*, ideſt *turbarum*, legentes חומות *chomot*, ideſt *murorum*, vertunt, *ſuper ſummos muros clamitat inſtar præconis*: hoc enim eſt κηρύσσεται. Hinc & Chaldæus vertit, *in capite arcium præconizat*; Syrus *in vicorum principijs concionatur*.

In foribus portarum vrbis profert verba ſua] Sy- D rus, *in aditu portarum arcium*; Chald. *in introitu portarum per vrbes*, quò ſcilicet confluit omnis turba ruſticorum & viatorum, æquè ac ciuium. Olim enim iudicia fiebant in portis, vt exteri & aduenæ liberè ad ea accederent. Iudices ergo ſedebant in portis, quaſi loco publico, libero, & omnibus tam aduenis quàm indigenis obuio. Ita S. Hieron. in Amos c. 5. qui & cauſam addit: *Vt nec agricola*, inquit, *ad cauſam veniens, frequentia ciuitatis, & nouo terreretur aſpectu; nec vrbis habitator longè ab vrbe properaret, & ſubuectionem quæreret iumentorum*. Vnde Septuag. Complut. vertunt, *in portis ciuitatis conſidens dicit*; Septuag. verò Romæ correcti addunt, *Et in portis dynaſtarum aſſidet*: vt ſit vnius ſententiæ Hebrææ duplex verſio, quod & alibi ſubinde factum videmus. Myſticè S. Hieron. in Amos cap. 5. per *portas* accipit virtutes: hæ A enim ſunt portæ animæ credentis, per quas ad credentes Chriſtus ingreditur.

Tropol. Polychron. in Catena Græcor. *Hæc*, inquit, *ſummatim indicat ſapientiam vbique proſtare, vbique vim ſuam exercere, nec non omne hominum genus ad ſui communionem & ſocietatem inuitare. Significant ad hæc, ſapientiam in anima a malitia immuni percelebrem reddi; in ea porro anima ſedem adeptam, quæ omni virtutum genere ornata & exculta eſt, admirabilia planèque ſtupenda operari, idque magna cum audacia & libertate. Tertiò inſinuatur, ſapientiam, dum apud ſapientem abdita latet, iuſta laude fruſtrari: exitum autem per orationem ſapientis ſortitam, mirificè commendari, magnáque operari: ſiquidẽ per exitus & plateas, illius ſplendor & nobilitas denotatur; per muros autem eiuſdem vtilitas, & ad omnem vitæ vſum vis & energia; ſimiliter per dynaſtas ſignificantur doctores, verbo opereque potentes.*

B *Vſquequo paruuli diligitis infantiam, & ſtulti ea, quæ ſibi ſunt noxia, cupient, & imprudentes odibunt ſcientiam?*] Chald. & Syrus, *vſquequo inſipientes diligitis inſipientiam?* &c. R. Salomon, R. Leui & Aben Ezra, *vſquequò ſimplices seducti ab impoſtoribus diligitis infantiam*, ideſt, *vos ab ijs ſeduci placido animo fertis?* In Hebræo eſt elegans & efficax paronomaſia: nam pro *paruuli* hebr. eſt פתאים *petaim*, pro *infantia* eſt פתי *peti*. q. d. Vſquequo paruuli diligitis paruitatem? vſquequo paruuli vultis eſſe & manere ſemper paruuli? vſquequo infantes non vultis auelli ab infantia & nugis infantilibus? vſquequo ſimplices non excutitis veſtram ſimplicitatem, dum per fraudulentorum lactationes, adulationes & fraudes ſinitis vos decipi, ac in fraudem & ruinam induci inſtar puerorum? Infantes enim & pueri prorſus nolunt auelli à matris vberibus & lacte, cui aſſueuerunt. Vnde matres vbera oblinunt ſinapi, vt pueri acorem ſapientes, vbera faſtidiant, diſcantque vti ſolidiore cibo, itaque viribus & animo corroborentur & creſcant. Pari modo homines carnales & pueriles nolunt à ſua vita carnali & puerili auelli, donec per tribulationes Deus eam ipſis faciat moleſtam & exoſam.

VERS. 22.

Carnales ſunt pueri. Primò.

Secundò, pueri amant ſuas nuces & crepundia, eáque præponunt nummis aureis & argenteis; quia illas comedere poſſunt, ſentiuntque ſuaues, nummos verò guſtare nequeunt. omnis enim ſapiẽtia puerorũ eſt in ore & ſapore. Ita carnalis homo non ſapit quæ ſpiritus ſunt, ſed quæ carnis, donec guſtato ſpiritu deſipiat illi caro. Certum & determinatum eſt tempus infantiæ, in quo infãti- D bus nugas tractare & infantire permittitur, donec diſciplinæ capaces ſint, cùm ſcilicet firmiore ſunt corpore & cerebro; quo facto, pueriles nugæ eis adimuntur, & ad ſeria traducuntur. Ita pariter nonnulla tironibus in Eccleſia & monaſteriis permittuntur, quæ maturioribus vetantur, vti docet Apoſt. Hebr. 5. 13.

Secundò.

Tertiò, pueri amant libertatem & luſum: *Ludere par impar, equitare in arundine longa*, fabricare domos luteas, ex aqua & ſmigmate per fiſtulam ſufflando bullas excitare, quæ mox tenues vaneſcãt in auras. Vnde impius Lyſander apud Plutarch. in Apophth. dicit: *Iureiurando viros, talis pueros oportet fallere*. Ita maior pars hominum ludicras & pueriles nugas amat. Quid enim ſunt opes, deliciæ, honores huius mundi, ſi cum cæleſtibus & æternis comparentur, niſi luſus & nugæ puerorum? Meritò ergo Salomon patrem Dauidem Pſal. 4. ſecu-

Tertiò.

tus, admirans eorum ſimplicitatem & ſtoliditatem, commiſerando exclamat: *Filij hominum vſquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Diligis ſpecioſas domos, fœminas, menſas? diligis vanitatem. Mentitur fœmina ſe eſſe ſpecioſam, cùm intus ſit latrina ſtercorum & ſordium. Mentitur honor ſe coli & eſſe in pretio, cùm honoratus à paucis, à multis vilipendatur, & probris afficiatur. Mentitur vinum ſe oblectare gulam, cùm mox ſtomachum degrauet, caput affligat, hominémque ad omnia, quæ hominis ſunt, ineptum faciat. Vſquequo ergo ô pueri diligitis infantiam, infantiles nugas, vmbras, fraudes & mendacia?

Quartò. Quartò, pueri cupiunt ſibi noxia, v. g. mel, ſaccharum, poma, quæ in cruditates & vermes vertuntur, ideóque eis ſtomachi dolores & morbos conciliant. Rurſum pueri arſenicum, quia ſimile, pro ſaccharo comedunt, itaque eo, vtpote veneno, ſe enecant: ſic oleum hauriunt pro melle, vinum pro lacte, itaque illo ſtomachum, hoc caput inebriant & deſtruunt: ſimili modo carnales amant pueriles voluptates, quæ noxam corpori & animæ tum præſentem, tum æternam creant. Hinc illa trita: *Puer glaciem: Puerò gladium.*

Quintò. Quintò, pueri oderunt ſcholas & ſcientiam, ne cogantur manum ferulæ, oculos libro, mentē diſciplinæ ſubijcere & alligare. Nota eſt aſtutia pueri, qui iuſſus à magiſtro præeunte recitare alphabetum, ac dicere A, B, C. nunquam magiſtrum ſubſequi voluit, nec dicere A, B C. Rogatus cauſam, cur rem tam facilem detrectaret? reſpondit: *Nolo dicere, ne cogar diſcere.* Ita carnales nolunt ſubijcere ſe ſeueræ diſciplinæ virtutis & legis diuinæ, ſed viuere libertinè & ad libitum, in quos cõuenit illud: *Bis pueri ſenes.* Hinc & apud Gentiles vera Dei fide deſtitutos, ſapientia ſemper fuit infans. Quocirca per *infantiam* Lyran. & Hugo accipiunt *bona delectabilia*, Ianſenius *bona fortunæ*, Salazar *leuitatem morũ, ſtudia ludicra, irriſiones & ludibria*, quæ pueris familiaria eſſe ſolet. Vnde pro eo, quod nos habemus: *& ſtulti ea quæ ſibi ſunt noxia cupient*, heb. eſt, *& deriſores deriſionē deſiderabunt ſibi.* Inſipientes enim, æquè ac pueri, ſunt ridiculi, amantque deriſiones, id eſt res ridiculas & nugaces, quæ ipſis ſunt noxiæ; vnde eas ipſimet in aliis derident. Quocirca Vatab. vertit, *quouſque ſtolidi ſtoliditatem diligitis, & illuſores ſibi illuſione placent* (gaudent illudi, imò ſibi ipſis illudere) *& ſtulti ſcientiã odio habent?* Pagn. *vſquequo ſimplices diligetis ſimplicitatem*, &c. porrò Septuag. *ꝑ petaim* vertunt *ſimplices*, id eſt innocentes, ideóque iuſtos, ac *peti* vertunt *innocentiam*, id eſt iuſtitiam: ſic enim habent, *quanto tempore innocentes inhæſerint iuſtitiæ, non erubeſcent.* τὸ *non erubeſcent* nõ eſt in Hebræo, ſed Septuag. ad explendũ ſenſum ſuum id ſubaudiri cenſuerunt. Hæc verſio licet prima fronte aliò abire videatur, tamen in fine eòdem quò Noſtra Latina redit. q. d. Pueri, qui ſuis nænijs puerilibus ſemper inhærẽt, confuſionē & probrum ſubeũt; igitur fiant *petaim*, id eſt ſimplices; ſed alio ſenſu, ſcilicet fiant innocentes & iuſti: ſic enim numquam probro & cõfuſioni ſubiacebunt, ſed omnis probri expertem vitam agẽt: innocentia enim & iuſtitia probro vacat, laude abundat.

Huius ſententiæ veritatem feſtiuo ſanguiſugæ & formicæ apologo pulchris exẽplis corroborato, demonſtrat Cyrillus lib. 3. Apol. Moral. c. 16.

A *Membris infirmi corruptis humoribus aggrauati, ſitibunda ſanguinis appoſita ſanguiſuga, ſibi gratulari cœpit, quod ad fontem venarũ veniſſet à ſe diutius exoptatum. Cùm igitur acumen oris per cutis poros, theſauri viuifici venam attigiſſet, & totis niſibus delicioſa auiditate id quod ſitiuerat affatim biberet, arte mirabilis nociuũ ab vtili ſequeſtrãtẽ, naturæ diligenti ſagacitate promanante, mali male cupida plena facta eſt. Cũ autem lethalis hauſtus in ipſam totã perfuſum virus inciperet ebullire, ac quatotyus pararet virus mortem venenatam cũ ingenti dolore accerſere; cœpit cum ingenti clamore diſrumpens ſingultire. ad cuius dolẽtis vocem mox accurrit formicula granũ trahens, quæ dixit: Quid eſt quod accidit tibi? Cui illa, Amatum quippe ſanguinis potaui alimentum, & exhauſi venenum: cupiditatem enim decepit me propinator auarus, qui retinens ſibi cõmodum, ſugentis in perniciem dedit virus.* B *Tunc formica ſubiunxit: Bene video, quòd ſtulti ea quæ ſibi ſunt noxia cupiunt.* (Prouerb. 1. 22.) *Et adiungẽs ait: Neſciuiſti quod qui alienum ſanguinem ſugit, propriam perditionem ſumit? Et dum malè, quod cupinerat, rapit, hoc lethaliter poſtmodum euomit, & ſe ſibi chariſſimum perdit?* Deinde idipſum exemplo draconis, crocodili, & raptorũ euincit: *Hac etiã draco callidus peſte cupiditatis illuditur, qui, vt naturales tradunt, dum hoſtiliter concupitum elephantis ſanguinem auidiùs ſugit, eodem ſe perimit, & non tam iucundè bibit, quam doloroſè ſe extinguit. Totum enim quod rapitur, raptori virus eſt. An ignoras, quod auarus raptor, dum lupinis dentibus & crocodilico morſu alienã rem deuorat, propriam alienat, totum ſe diſſipat, & cor vaſtat? quoniam quod malè congregat, raptoribus parat. Sic Chaldæus Aſſyrium, Perſa Chaldæum, Græcus* C *Perſam, ac prædonem Græcum prædo expoliauit Romanus. Gaudeo igitur quòd nullius ſanguinem ſugo, ſed res meas prouidentia curo, diligentia quæro, iuſtitia congrego, ſapientia ſeruo. Quo dicto ſanguiſuga ſimul cum vita cruorem raptum euomit.*

Apologus quod cupiditas ſe perimat.

Similia.

VERS. 23. *Conuertimini ad correptionem* (Pagn. & Vatab. *increpationem*) *meam: en proferam vobis ſpiritum meum, & oſtendam vobis verba mea.*] Pro *proferam* heb. eſt אביעה *abbia*, id eſt *eructabo, emanabo, ſcaturire faciam* Aquila & Theodot. ἀναβλύσω, id eſt *effundam*; Septuag. προήσομαι, id eſt, *præmittã vobis ſpiritus mei dictionem*; Tigur. *en efflo vobis ſpiritum meum*; Vatab. *en depromo mentem meam.* Senſus ergo eſt, ait R. Leui & Aben Ezra. q. d. Filij hominum relinquite nugas puériles, ſat infantiæ datũ, conuertite vos ad meam diſciplinam & meliorem frugem, date vos ſeueriori vitæ, abdicate D carnales voluptates, ſectamini ſpirituales. En vobis impendam cordis & influxus mei ſcaturiginem: præſtabo vt ſpiritus meus in vos affluenter deriuetur, vt vobis perennes ſapientiæ & virtutis influxus inde dimanent, ad eum modum, quo è fonte aquæ ſcaturiunt.

Igitur *proferam vobis ſpiritum meum*, id eſt, vt ſequitur, *oſtendam verba mea*, quæ mente cõcepi, nimirum eloquar ſpiritus, id eſt mentis meæ ſenſa, ita clarè, ſincerè, copioſè ac liberè, perinde ac è fonte aqua clara, limpida, copioſa, & libera emanat, ita vt nulla vi aut obturatione ſiſti vel inhiberi queat; imò quo magis obturatur, eo maiore vi & conatu erumpit. Talis enim debet eſſe doctor & præco ſapientiæ, vt nullis blanditiis vel minis eius libertas docendi veritatem, arguendi vitia, monendi & exhortandi impediatur, ſed

contra omnia obſtacula fortiùs eluctetur & erumpat.

Inſuper Beda per *ſpiritum* accipit iram & vindictam: irati enim iras ſpirant & naribus efflant. q. d. Niſi conuertamini, depromam in vos ſpiritum, ideſt, indignationem & vindictam meam, atque *oſtendam*, ideſt, reipſa exhibebo, & opere cõplebo minas meas, quas verbis meis vobis ſæpè comminatus ſum. De vindicta enim proximè ſermonẽ ſubnectit. *Spiritus* enim ſignificat vim, impetũ, æſtúſque animi nunc miſerantis, nunc indignantis, nunc dolentis, nunc lætantis, quales fuere in Eliu dicente: *Plenus ſum ſermonibus, & coarctat me ſpiritus vteri mei. En venter meus quaſi muſtum abſque ſpiraculo, quod lagunculas nouas diſrumpit. Loquar, & reſpirabo paululum: aperiam labia mea, & reſpondebo*, Iob. 32. 18. Hoſce affectus hîc induit ſapientia, ideóque ingenti ſpiritu cõcionatur. Nunc enim miſeratur hominum infantiam & ſtoliditatem, nunc indignatur, nunc blanditur, nunc comminatur, vt oſtendat verba ſua eſſe vera, ſalutaria, neceſſaria ad felicitatem. Eoſdem induat concionator & ſapientiæ præco, vt magno ſpiritu & efficacia concionetur, ac auditores in omnes partes quaquauerſum exagitet, donec eorum corda contundat, molliat, & flectat ad timorem & amorem Dei.

VERS. 24. *Quia vocaui, & renuiſtis: extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret.*] Heb. *qui attenderet*: Septuag. *quoniam vocabam, & non obediſtis: & extendebam verba, & non attendiſtis*; Syrus & Chald. *quia vocaui, & non credidiſtis: eleuaui manus meas* (Syrus, *extuli vocem meam*,) *& non auſcultaſtis*: Arabicus, *quia vocaui vos, & non obediſtis mihi: garriui* (viſus ſum garrire vobis) *multos ſermones, & non auſcultaſtis eis.* Alloquitur impœnitentes, qui in ſua infantia & inſipientia, puta concupiſcentia & peccatis, perſiſtere volunt. Hiſce enim indignatur, quòd ſuam vocationem, opem & cõſilium deſpiciant, ideòque eis minatur miſerias præſentes & æternas.

Porrò vocat Deus, tum exteriùs per verba S. Script. per doctores & prædicatores, per præceptores & viros pios, &c. tũ interiùs & præcipuè per gratiã excitantem, putà obiiciẽdo intellectui ſtatum periculoſum, in quo peccator verſatur, damna peccati, gehennæ tormẽta impiis parata, ac gaudia cæli piis decreta. Igitur hinc liquet Deum peccatores vocatione & gratia ſua excitãte præuenire, vt reſipiſcant & conuertantur: ſed in peccatorum libero arbitrio ſitum eſſe, vt vocationi & gratiæ Dei conſentiant vel diſſentiant pro libito, vti ex S. Auguſt. docet Concil. Trident. ſeſſ. 6.

Iam vocare proprium eſt verbi & vocis: hinc appropriatur Verbo, ideſt Filio Dei, qui ante incarnationem per verba mentibus hominum immiſſa, eos vocabat ad pœnitentiam & ſalutem. hæc enim verba creata manãt à Verbo increato, eiúſq; formã gerũt, & ab eo vim ſuam accipiunt, vti docet S. Aug. tract. 1. in Ioan. Poſt incarnationem verò, per os & vocem humanam à ſe aſſumpta, prædicando omnes vocauit ad ſe & ad ſalutem, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiã vos*, Matth. 11. 28. Apoſtolos verò viróſque Apoſtolicos vocauit, & etiãnum vocat ad apoſtolatum, dicens: *Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominũ*, Matth. 4. 19.

Mundus, inquit S. Bernard. vocat & lactat, vt inficiat: diabolus verò, vt etiam interficiat, ac tanquam lupus mactet & perdat. ego autem cur, niſi vt reficiam? Reficiam enim vos interno paſtu, qui veſtra ſatiet deſideria, qui ſitim extinguat, qui requieſcere vos faciat, vt non ſit vltrà quod cupiatis. in me enim ſunt paſcua vitæ, in me veriſſima & gratiſſima mentis refectio.

Deus extendit manus multis de cauſis.

Iam extenſio manus multa hîc ſubindicat: illa enim multis de cauſis fieri ſolet. Primò ergo Caiet. cenſet hîc quatuor gratiæ Dei beneficia quatuor hiſce membris denotari. In vocatione beneficium excitandi: in extenſione manus oblationẽ auxilii: in conſilio inſtructionem ad eligendum bona: in increpatione monitionem ad fugiendũ mala. vt enim à mala vita conuertamur, bene viuamus & ſaluemur, neceſſe eſt Primò, vt à Deo ad veteris vitæ deteſtationem, & nouæ deſiderium excitemur; Secundò, vt ab eodem ad id perficiẽdũ, per crebras excitationes & gratias corroboremur & adiuuemur: Tertiò, vt conuerſi ad malum non recidamus; Quartò, vt bona opera ſtudioſè exerceamus, in iiſque perſeueremus vſque ad finem vitæ. Hinc verbum Dei in Script. vocatur *brachium*, quia ita vocat & ſuadet, vt ſimul & brachio manúque potẽter iuuet ad id quod iuſſit exequendum, vt inexcuſabilis ſit homo, ſi Dei vocationem non acceptet, & manum Dei ad opitulandum extenſam non arripiat. Hoc eſt quod ait Iſaias cap. 52. 10. *Parauit Dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.*

Primò.

Secundò.

Secundò, Lyran. cenſet Deum manus extendere, vt peccatorem in barathro peccatorũ demerſum & ſepultum potenter extrahat, & ad lucem gratiæ ac iuſtitiæ educat: ſic enim ei, qui in foueã profundam lapſus eſt, manum porrigimus, vt eum ex illa extrahamus.

Tertiò.

Tertiò, R. Salomon & Baynus cenſent ſapientiam extendere manus, vt hoc ſigno omnes ad ſe aduocet, ad hoc, vt in diſciplinam ſuam, imò in ſinum maternum ſe tradant. Sic enim mater exporrecta manu aduocat & attrahit ad ſe filiolum, vt eum in ſinum & ad vbera recondat. Vnde Septuag. & Syrus vertunt, *extendi verba & vocem meam.*

Quartò.

Quartò, Ianſen. cenſet Deum manum extendere, vt indicet viam ſalutis, quæ eſt lex Dei. Sic enim extenta manu & digito viatori ignaro viam demonſtramus.

Quintò.

Quinto, Vetab. cenſet Deum manum extendere, vt hoc ſigno ſilentium indicat, vt ſcilicet omnes ſilenter ſapientiam loquentem audiant.

Sextò.

Sextò, Martinus de Roa lib. 1. Singular. c. 3. Manus, inquit, ſignum eſt, quo Deus & ſapiẽtia ſuos ad militiã euocat, iuxta illud Iſaiæ 49. 22. *Leuabo ad Gentes manum meam, & ad populos exaltabo ſignũ* (vexillũ militare) *meum.* Hinc & olim inter Romana ſigna erant quædam in formã crucis, & ſupra eam manus extẽſa: manus enim eſt ſymbolũ amicitiæ, æquè ac pugnæ & belli pro amico. Deus enim cũ adhuc in alienis caſtris ſub hoſtili principe & ſigno ſtupendia faceremus, ſumma cum benignitate nos vocauit, venientes cum maiore recepit. Huc referri poteſt illud Prouerb. 1. *Extendi manum, & non fuit qui aſpiceret.* Queritur enim quod, cũ multos ad ſe veluti ſublato ſigno euocaſſet, nemo nomen illi dederit. hæc Roa. Huc

pertinet quòd manus extēdere ſit paciſci& recō- A ciliari volentis,q.d. Deus: Ego iniuriarum mihi à vobis illatarum omnibus,prior extendi dexteram inuitans vos ad meam reconciliationem, vtque vos viciſſim in ſignum renouati fœderis dexteram veſtram meæ confereretis. at vos me extendentem manum reſpuiſtis,veſtramque retraxiſtis.

Septimò. Septimò, Beda: Extendere manum, inquit, eſt beneficia offerre & conferre, imò incogitanti ea ingerere & obtrudere. Iuxta hanc phraſin ait Eccleſ.c.4.36. *Non ſit porrecta manus tua ad accipiendũ, & ad dandum collecta.* Hinc Artaxerxes Longimanus, teſte Plutar. in Apoph. regum, dicebat, ſibi quaſi principi (qui eſt Dei imago in terra) manũ ad dandum, putà dexteram, eſſe longiſſimam, alteram verò ad detrahendum, putà ſiniſtram, con- B tractam eſſe & breuiſſimam. *Regalius enim eſſe addere, quàm adimere.* Sic Deus ad dandum eſt longimanus, ad accipiendum verò breuimanus, imò nullimanus. Quocirca S. Paulus celebrat hanc Chriſti ſententiam: *Beatius eſt magis dare, quàm accipere.* Actor. 20.35. vide ibi dicta.

Octauò. Octauò, extenſio manus ſignum eſt comminãtis: Sapientia enim minatur iis, qui ſe vocantem reſpuunt, pœnas grauiſſimas, vti mox audiemus.

Nonò. Denique extenſio manus ſignum eſt ſummi amoris & deſiderii, quo Deus & ſapiētia homines omnes expanſis charitatis brachiis complecti, ſtringere, ſibique agglutinare ſatagunt. Hac de cauſa Chriſtus in cruce brachia extendit, vt iis totum mundum amantiſſime complecteretur, imò extendit manus quaſi rogans & obſecrans, vt ad eum accedamus. Extendimus enim manus cùm Deum oramus & obſecramus, vti multis oſtendi C 1. Timoth. 2.8. Hoc eſt quod queritur Chriſtus Iſaiæ 65.2 & Roman. 10.21. *Expãdi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona poſt cogitationes ſuas.*

Nota. Hæc primò & propriè ad primã vocationē, quia peccator ex peccato euocatur ad ſapientiã, ideſt iuſtitiã & virtutem, pertinent: quia enim hanc reſpuunt impiis ſuis cupediis addicti, idcirco eis perditionem cōminatur. Secundariò tamen & conſequenter poſſunt adaptari ſecundæ vocationi, quia quis ex minori iuſtitia vocatur ad maiorē, v.g. ad perfectionē, vel ad vitam Religioſam. Hęc enim vocatio licet non ſit præceptum, ſed conſilium; tamen quia à Deo manat, nullo modo re- D ſpuenda eſt, ne eius ſapientiam, bonitatem & maieſtatē ſpernere & deſpicere videamur. quod ſanè Deo eſt iniurium. Spernitur enim eius ſapientia, cùm eius vocantis ad ſe conſilio poſthabito mundi conſilium ſequimur. Spernitur eius bonitas, cùm eius gratiæ, quam tam liberaliter vocato offert, bona ſæculi caduca anteferimus. Spernitur maieſtas, cùm ei parentes anteponimus. Quocirca Deus hanc ſui iniuriam ſolet grauiter punire & vlciſci, pœnis tam præſentibus quàm æternis.

Vltio neglectæ vocationis. Memorabile & huic loco proprium eſt, quod narrat S. Antoninus 3.p.tit.24.c.9.§.7. Cũ quidam aliquando Franciſcani Ordinis votũ ſuſcepiſſet, poſtea verò mutato cōſilio factus eſſet Canonicus, poſt paucos menſes incidit in morbum lethalem: quam ob cauſam admonitus à ſuis de anima per confeſſionem expianda, reſpondit nil eſſe opus, quoniam oſtenſum ſibi eſſet ſe eſſe dãnatum; quare ne amplius ſibi moleſti eſſent, quia non poſſet confiteri. Apparuit enim mihi, inquit, Dominus iratus, dicēs: *Vocaui, & renuiſti: ideo vado ad pœnas inferni*: quo dicto expirauit. Simile eſt quod in Vita S. Bernardi legimus de fratre eius Gerardo: hic enim cùm Bernardi monita de ſęculo deſerendo, iuuentutis, nouęque militię feruore calidus obſtinatè reſpueret; Bernardus prophetico ſpiritu iam tũ impulſus, digito in eius latus intento: *Veniet*, inquit, *dies, & cito veniet, cũ lancea huic tuo lateri infixa pectus aperiet ſalutaribus cõſiliis, quibus nunc eſt clauſum.* Quod vt dixit, ita euenit: paucos enim poſt dies eo ipſo loco vulneratus in pugna, captus etiam ab hoſtibus, cum recordatus eſſet fraternæ prędictionis, clamare cœpit ſe monachum eſſe Ciſtercienſem. Plura recenſet P. Platus lib. 3. de Bono ſtatus Relig. c. vlt.

Denique Lucas Abbas S. Cornelii (extat tom. 1. Biblioth. SS. Patrum) in Summariolis ad Cōment. Aponii in Cant. hanc gnomen ſic legit: *Clamabã, & non exaudiebatis: extendebã verba mea, & non intendebatis. Itaque & ego veſtrã perditionem ridebo. Hæc terribilis* (pergit Lucas) *locutio, quæ liquefaciet animam contemnentem Dei præcepta, lacrymabiliter demonſtrat, qualia perpeſſa ſit, eò quòd pulſanti Chriſto aperire contempſerit.*

Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis.] Grauis eſt hæc querela ſapien- VERSVS 25. tiæ & Dei, de ſui deſpectu. Deſpicere enim plus eſt quàm ſpernere vel contēnere: deſpicere enim eſt quaſi infra ſe, & ad pedes ſuos proiectum aſpicere & aſpernari: ex aduerſo ſuſpicere eſt ſurſum aſpicere & venerari, quaſi ſupra nos aſpiciamus aliquem eſſe collocatũ, quem reuereamur. Vnde pro *deſpexiſtis*, heb. eſt תפרעו *tiphreu*, ideſt *enacuaſtis, otioſum & irritum feciſtis.* Septuag. ἀκύρους ἐποιεῖτε, ideſt *exauctorata feciſtis*, auctoritatem eis ademiſtis, irrita & caſſa feciſtis, vt ſcilicet apud vos nullum pondus, nullam vim obtinerent; Symmachus & Theodotion, *diſſipaſtis*; R. Salomon, *aboleuiſtis*; Pagninus, *ceſſare feciſtis*; Tigur. *negligitis*; Chald. *commutaſtis.* pro *neglexiſtis*, heb. eſt לא אביתם *lo abithem*, ideſt *nõ voluiſtis*; Septuag. *rebelles fuiſtis*; Compiut. *non intendiſtis.* Omnia hæc eòdem redeunt, q.d. Deſpexiſtis conſilia ſana, quæ ego vobis in veſtrum bonum & ſalutem ſuggeſſi, & pro eis amplexi eſtis conſilia noxia, quæ vos in ruinam agunt, vt rebus friuolis vacaretis, atque ſomno & deſidiæ veſtræ indulgeretis. ne in obtinenda ſapientia aliquid laboris impenderetis; atque vt id videremini ratione & iure agere, commutaſtis nomina ſapientiæ & inſipientiæ, putà virtutum & vitiorum; vt virtutes quas ego ſuggeſſi vobis, diceretis eſſe vitia; ex aduerſo vitia, quæ amabatis, virtutum nomine palliaretis & decoraretis. Sic enim mundani *fortem*, inquit Nazianz. orat. 20. *appellant temerarium; prudentem & circumſpectum, timidum; temperantem, agreſtem & inhumanum; iuſtum, aſperum.* Sic humilem vocant, puſillanimem & abiectum; prodigum vocant, liberalem; auarum, frugalem; iracundum, magnanimum; guloſum, ioualem; dicacem, eloquentem; ſuperbum, excelſum. Ex aduerſo, *Quidam*, inquit S. Hieron. ad Demetriadem, *ſuperbiam libertatis loco ducunt, adulationem pro humilitate ſuſcipiunt, malitiam prudentiæ vice amplectuntur, & ſtultitiæ ſimplicitatis nomen imponunt, ac demum fallaci & peſſima ſimilitudine decepti vitiis pro virtutibus gloriantur. Nonne hi aureos nummos cum adulterinis commutant?*

VERS. 26. *Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cum vobis id, quoque timebatis, aduenerit*] Heb. *cum venerit* פחדכם *pachdechem*, ideſt *pauor, horror, ſtupor veſter*, ideſt, cũ venerit terribilis clades, quã paucbatis, horrebatis, & cuius vehementiam obſtupeſcitis. pro *in interitu* heb. eſt באידכם *beedechẽ*, ideſt, *confractione* vel *contritione veſtra*; Aquila, *in innundatione*; Septuag. *in perditione*; Symm. *in collocatione*; Arabicus, *propterea rideo exitium veſtrũ*; Tigurina, *ego ad veſtri perniciem ridebo*; Vatab. *in calamitate veſtra*; S. Aug. tract. 33. in Ioan. legit *ſuperridebo*, ideſt, effusè ridebo. *Inter deſperationem*, ait, *& ſpem fluctuat animus. Metuendum eſt ne te occidat ſpes, & cum multum ſperas de miſericordia, incidas in iudiciũ. Metuendũ eſt rurſus ne te occidat deſperatio, & cum putas iam tibi non ignoſci, quia grauia cõmiſiſti, non agas pœnitentiã, & incurras in iudicem ſapientiã, quæ dicit: Et ego veſtræ perditioni ſuperridebo.* Sic quoque legit S. Cypr. lib. de Singularit. cleric. ſub initiũ. pro *ſubſannabo*, Septuag. vertunt, *gaudebo*; Lucifer Calarit. Apolog. pro S. Athan. & S. Cyprian. legũt, *gratulabor aduerſum vo ;B.* Antiochus homil 38. de inobedientia legit, *quia vocaui, & non obediuiſtis, ſed irrita feciſtis conſilia mea, igitur & ego veſtræ perditioni inſultabo*; Syrus, *exultabo cum venerit ſuper vos vaſtitas & perditio repentina*: Heb. eſt אלעג *elac*, ideſt, *ſubſannabo*, vel *balbutiendo & blaſè loquendo, vos irridebo*: לעג *laac* enim ſignificat blæſitatem & balbutiẽ, indéque irriſionem, quæ per ea fieri ſolet. vide dicta Iſaiæ 28. v. 11. porrò *ſubſãnare* eſt ſannas, irriſiones & probra velut ſtulto irrogare. Vnde Cælius Rhodigin. lib. 8. Antiq. lect. c. 43. *Apud Cratinum*, inquit, *ſannas fatuum ſignificat. Vnde & ſanna verbum Latinis frequens, puto defluxit, etiãſi à narium ſonitu Gramatici opinentur dictum.* Sãna enim eſt ſolutus riſus & deriſus. Vnde *ſannio* vocatur, qui ſoluto riſu & cõtortis corporis totius partibus, immoderatã quãdam alios deridendi formam effingit, & aliorum mores inepto quodam geſtu per contemptum exprimit, vt ſtultus propemodum videatur ac ridiculus. Vnde Cicero lib. 2. de Orat. *Quid enim*, ait, *poteſt eſſe tam ridiculum quã ſannio eſt? ſed ore, vultu, imitãdis moribus, voce, denique corpore ridetur ipſo.* Loquitur anthropopatõs, ſiue humano more: nec. n. riſus, qui fit deducto ore; nec ſannæ, quę fiunt cõtracto naſo; nec ira vllaue paſſio cadit in Deũ qui incorporeus eſt & immutabilis. Tu enim Domine *potentiſſime & iuſtiſſime*, ait S. Aug. 1. Confeſſ. c. 4. *ſtabilis & immutabilis es: amas, nec æſtuas; zelas, & ſecurus es, pœnitet te, & non doles; iraſceris, & trãquillus es.* Igitur hic riſus & ſubſannatio ſignificat Dei graue iuſtumque odium, quo auerſatur & acriter plectit impios ſui contemptores; nõ quòd Deus delectetur tortura impiorum, ſed quòd delectetur iuſtitia, iuſtáque vindicta, quæ iuſtè plectuntur ſcelerati. Ita S. Bernard. ſerm. 9. in Pſal. *Qui habitat*, citatis hiſce Salomonis verbis, *Ego quoque in interitu veſtro ridebo. Quid ergo*, inquit, *in inſipientium interitu ſapientiæ credimus placiturum, niſi iuſtiſſimam ſuam diſpoſitionẽ, & irreprehenſibilem ordinem rerum? ſanè quod ſapientię tunc placebit, ſapientibus quoque placeat neceſſe eſt vniuerſis.* Vnde Symmac. vertit, *ridebo in collocatione veſtra.* Deus enim, ait ibidem S. Bernard. gaudet cùm res quæque ſuo loco collocatur, vt ſit ordo congruus rerum in toto vniuerſo. Locus autem piorum eſt cœlum, locus impiorum eſt infernus. Gaudet ergo cùm quiſque

A piorum in cælo, & quiſque impiorum in inferno, loco & gradu ſuo pro meritis vel demeritis collocatur: gaudet enim ordine rerum. Ordo enim eſt commune bonum totius vniuerſi, & conſequenter ſingularum eius partium.

Senſus ergo eſt, q. d. Vti homo homini ſe offendenti offenſus eũ dum in graui miſeria cõſtitutus eſt, ſuã opem implorantem ridere dicitur, cũ eius preces ſpernit, imò ridet, illique ſuam ingratitudinem & ſcelera exprobrat, ac in eius miſeria gaudet: ita & ego gaudebo in iuſta veſtri punitione, & interitu, tum præſenti, tum æterno, ac vos in ea perpetuò deſeram, & crimina veſtra vobis in faciem per ipſammet veſtram conſcientiam perpetuò vobis occlamantem, per parentes, ſocios, ceteróſque vobiſcum damnatos, pérque ipſos dæmones inſultãtes obiectabo. Alludit Salomon ad

B illud Dauidis patris ſui: *Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos*, Pſal. 2.

Eſt ſarcaſmos ſiue hoſtilis irriſio. Ridet enim Deus impios, qui ſua monita riſerant: cõgrua iuſtáque punitionis menſura, riſus riſui, ſubſannatio ſubſannationi reſpondet. Mitius minuſque plenè explicat S. Greg. 9. Moral. c. 20. in hunc modum: *Ridere Dei eſt humanæ nolle afflictioni miſereri, quare ego quoque in interitu veſtro ridebo, hoc eſt, afflictioni veſtræ nulla pietate cõpatiar.* Sed adhuc amplius innuitur hoc loco, nimirũ quòd Deus peccatoribus par pari referat, vt aperte ſignificatur in illo *quoque*. ac ſi dicat. Idem quoque vobis reddã in morte, quod in vita mihi præſtitiſtis, ſcilicet riſum, ſubſannationem & æternum contemptum veſtri. Audietis enim: *Amen dico vobis, neſcio vos*, nõ vos eſtis ex ouibus meis. Porrò Beda exponẽs

C hunc locum de Chriſto & Apoſtolis: *Tãle*, inquit, *eſt pſal. 2. Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos. Non quia buccis Dominus irrideat, aut naſo ſubſannet: ſed ea vis deſignata eſt tali verbo, quam dedit Apoſtolis, vt prauiderent nihil prorſus impios contra eum ſupra quam ipſe permitteret, inſidiis eſſe acturos; quin potius illorum cœpta omnia euacuanda, eius vero gloriam poſt paſſionem per orbem terrarum eſſe dilatandam prænoſcerent, ideoque ſuperbiam eorum, etiam cum maxime valere conſpicerent, pro nihilo contemnerent.*

Igitur ridet & ſubſãnat Deus ſceleratos ſui, ſuęq; vocationis contẽptores, iocis riſibuſq; vacantes. Primò, dũ eos hoſtiliter, ſed iuſtè pro meritis acriter punit, omnibuſque irridendos & ſubſannãdos obiicit. Secũdò, cùm eis ſua ſcelera expro- *Deus ridet ſui irriſores primò.* *Secundò.*

D brat, vti immiſericordiã exprobrabit impiis à ſe in iudicii die damnandis. Tertiò, dum de eorum iuſta pœna gaudet, facitque vt omnes angeli & Sancti gaudeant, vti gauiſuros de excidio Babylonis docet S. Ioan. Apocal. 18. 20. *Exulta*, inquit, *ſuper eam cælum, & ſancti Apoſtoli & Prophetæ: quoniam iudicauit Deus iudicium veſtrum de illa.* Quartò, dum eos hoſtibus, præſertim dæmonibus, tradit, qui eos necando & cruciando rideant & ſubſannent. *Tertiò.* *Quartò.*

Exempla ſunt. Primum in Antiocho ſacrilego, cuius interitum Deus riſit *Orabat*, inquit Script. *ſceleſtus Dominum, à quo non eſſet miſericordiã cõſecuturus*, 2. Machab. 9. 13. In Eſau, qui *reprobatus nõ inuenit pœnitẽtiæ locũ, quamquam cum lacrymis inquiſiſſet eam.* Heb. 12. 17. In Iudæis occiſoribus Chriſti, quibus hæc applicat Beda, quos Romani ſub Tito vaſtantes illuſerũt, & quaſi mancipia tractarunt *Exempla.*

runt & mactarunt. In excidio Babylonis & Balſaſar regis, cui Deus ridens inſultat per Iſaiam toto cap. 13. & 14. In excidio Tyri, cui Deus inſultat per Ezechielem toto cap. 28. In excidio Pharaonis & Ægypti, cui Deus inſultat Ezech. 29. 30. ſequ.

Porrò irriſiones & ſubſannationes dæmonum, quibus hominibus damnatis inſultāt, videre eſt in Vita Vdonis Archiep. Marpurgēſis, qui cùm vocem Dei monentis, *Vdo, Vdo ceſſa à ludo, luſum ſatis Vdo*, negligeret, ad tribunal Chriſti citatus, & capite plexus miſſus fuit in tartara, vti narrat Nauclerus volum. 3. generat. 43. Fulgoſius lib. 9. c. 12. & noſter Caniſius lib. 5. operis Mariani cap. 20.

VERS. 17. *Cum irruerit repentina calamitas, & interitus quaſi tempeſtas ingruerit: quando venerit ſuper vos tribulatio, & anguſtia.*] Heb. *cum venerit ſicut deſolatio pauor veſter* (id quod timebatis & paucbatis, putà mors: hanc enim ſolam timent impii, qui futuræ vitæ bona & mala non credunt) *& exitiū veſtrum*; Pagn. *contritio veſtri ſicut turbo*; Septuag. *cum venerit vobis ſubito tumultus, & ſubuerſio ſimilis procellæ* (Aquila, *ζυσσεισμῷ* ideſt concuſſioni, terræmotui) *affuerit, & venerit vobis tribulatio & oppreſſio*, vel, vt Complut. *obſidio* ſiue *obſeſſio*. hanc enim propriè ſignificat Græcum *πολιορκία*; Aquila, *ἐπίχυσις*, ideſt *ſuperfuſio*: Theodot. *καταιγισμός*, ideſt, *conturbatio, præcipitatio*; S. Cypr. de Singul. cleric. *preſſura & expugnatio*. pro *repentina calamitas* heb. eſt כשאוה *keſcoa*, quod R. Leui & R. Salomon vertunt, *ſicut nubes, quæ repētino motu cietur, ac ingenti ſtrepitu ac fragore detonat*. Propriè *ſchoa* eſt tumultus, impetus, tēpeſtas, graſſatio repentina cùm fragore. Radix enim שאה *ſcaa* ſignificat repentè irruere, impreſſionem facere, irrumpere, præcipitāter ingruere, obruere cum magna vi, impetu & ſtrepitu, vti fit cùm hoſtes vi occupant vrbem, cum domus terræmotu quaſſata magno fragore corruit, cùm tempeſtas naues ſorbet, cùm grando ſegetes ſternit, cum flumina exundant & agros obruunt. Simili enim modo Deus impios ſuæ vocationis contemptores ſubita, inexpectatā, vehementi & horrida ſtrage plectit & obruit: vti Sodomam ſiderauit igne cæleſti, orbē vniuerſum tempore Noë perdidit diluuio, Pharaonem cum toto exercitu proſtrauit in mari rubro, Madianitas ſub Gedeone mutua cæde trucidauit, Iudic. 7. v. 20.

Simili plaga plectet Antichriſtum cum ſuis aſſeclis, iuxta illud 2. Theſſal. 5. *Cum dixerint, Pax & ſecuritas; tunc repentinus eis ſuperueniet interitus, ſicut dolor in vtero habentis, & non effugient.* Maximè verò ita plectet impios in die iudicii, inquit Beda: tunc enim ira & vindicta Dei eos inuadet vehemens, horrida, efficax & ineffugibilis velut procella, turbo, tēpeſtas, & deſolatio extrema: tunc inuadet eos *tribulatio & anguſtia*, heb צוקה *tſuka*, ideſt coarctatio & preſſura, vt in arctis poſiti, & vndique malis obſeſſi euadere nequeāt, ſed torculari iræ Dei & gehennæ preſſi & oppreſſi inconſolabiles effundant gemitus, complorationes & lamenta (vnde Aquila vertit, *ſupereffuſio*: erit enim diluuiū malorū: Theodot. *præcipitatio*: quia præcipitabuntur in gehennam) quibus Deus & Sancti irrideāt & ſubſannent. Quocirca malis obruti deſperabundi dicent *montibus: Cadite ſuper nos; & collibus: Operite nos*, Apocal. 6. Impii ergo hæc præcogitent ſi ſapiunt, ac Deo obſecundent, vt tantum malorum agmen euadant. Audiant & paueant Ioëlem cap. 2. 1. detonantem: *Canite tuba in Sion, vlulate in monte ſancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ: quia venit dies Domini, quia propè eſt dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis, &c. Ante faciem eius ignis vorans, & poſt eum exurens flamma. Sicut ſonitus quadrigarum ſuper capita montium exilient: ſicut ſonitus flammæ ignis deuorantis ſtipulam. A facie eius cruciabuntur populi, omnes vultus redigentur in ollam*, putà præ pauore & cruciatu palleſcent, & nigreſcent inſtar ollæ.

Porrò Caietan. hæc omnia explicat de morte, quam ſolam timent impii, futurorum improuidi. Declarat, inquit, qualis eſt mors iſtorum, quæ appellata eſt timor & fractio eorum. Declarat autē tripliciter. Primò, quòd venit ſicut deſolatio, deinde quòd venit ſicut turbo, & demū quòd venit cum tribulatione & anguſtia. Oportet autē à ſapiētia declarari iſtas cōditiones mortis iniquorū, ad manifeſtandum quòd mors non eſt huius vitæ priuatio tantùm, ſed annexa habet multò peiora futuræ vitæ mala. Propterea enim deſcribitur quòd veniet ſicut deſolatio, priuās deſolatū omni bono extrinſeco: & ſimiliter deſcribitur veniens vt ventus vehemens, propellēs ad extranea, vt intelligamus quòd peccator moriēs remanet viuus ſecundùm ſpiritum. Propterea enim deſcribitur miſer tanquam deſolatus, & tanquam propulſus à vento vehementi: nā & deſolatus viuit, & propulſus à vehementi vento viuit. Vnde & demum miſeria eius deſcribitur ex multiplicatis vndique anguſtiis: viuit enim, qui vndique anguſtiatur. In tali itaque miſeria peccatorū, dicit ſapiētia, quòd ridebit & ſubſannabit, deriſibiles & ſubſannabiles reddendo eos.

Tunc inuocabunt me, & non exaudiam (Heb. *non reſpondebo*:) *manè conſurgent.* (Septuag. *quærent me mali*) *& non inuenient me.*] Nota τὸ *tunc*: magnam enim habet emphaſim & antitheſin q. d. Nunc ipſi nolunt audire me vocantem, idcirco tunc, cū ſcilicet imminebit eis vndique anguſtia, pari modo non audiam eos inuocantes me: reddam par pari: ſurdis me ſurdum præbebo. Tunc ergo pœna aperiet oculos, quos nunc culpa & voluptas tenet clauſos. VERS. 18.

Dices: Ergóne in hora mortis ſera eſt inuocatio Dei, & peccatoris pœnitentia? Reſp. Numquam ſera eſt in hac vita, ſi vera; ſed rarò vera, quæ ſera. Hi enim impii inuocant Deum, poſtulántque remiſſionem non culpæ, ſed pœnæ, vt ſcilicet mortem euadant. Idcirco non exaudiuntur, nec dimittitur eis culpa, vtpote cùm id non petant, ſintque impœnitentes: nec pœna, vtpote quæ remanente culpâ, certò & inexorabiliter à Deo eis impœnitētibus eſt decreta; ſed, etſi pœniterēt ſeria contritione & vero emendandi ſe propoſito, obtinerent quidem remiſſionem culpæ, at non ſtatim pœnæ, ſaltem totius. *Manè* ergo, ideſt ilicò vt ſe malis circumdatos viderint, ſurgent vt Deum pro liberatione à morte & interitu inuocent: at non inuenient, quia Deus in pœna inexorabilis eſt, auréſque impœnitentibus claudet, quia ipſi ſuas Deo vocanti prius clauſere.

Secundò, ſi τὸ *tunc* cum Beda & Lyran. accipias de die iudicii, clarum eſt tunc irritam fore pœnitentiam, vtpote quæ fit poſt mortem omnium &

ſingulorum. Poſt hanc enim ſequetur manè illud vltimum iudicii extremi, quo Deus inexorabiliter piis præmia, impiis gehennam & ſupplicia decernet: iuxta illud, quod canimus in hymno ad Laudes ſabbati: *Et manè illud vltimum, quod præſtolamur cernui, in lucem nobis effluat.* Multò magis impii non exaudientur in inferno, vti diues Epulo poſtulans ad Abraham mitti ad ſe & ad ſuos Lazarum, exauditus non eſt, Lucæ 16.25.

VERS. 29. *Eò quòd exoſam habuerint diſciplinam* (Heb. *ſcientiam,*) *& timorem Domini non ſuſceperint.*] Heb. *nõ elegerint.* Pro *timorem* Septuag. Complut. rectè legunt φόβον, quod Scholiaſtes interpretatur θεοσέβειαν, ideſt pietatem, vel Dei cultum. Vaticani verò legunt λόγον, ideſt verbum, vel ſermonem. Vnde & S. Cyprian. lib. 1. contra Iudæos legit, *ſermonem autem Domini non acceperunt.*

VERS. 30. *Nec acquieuerint conſilio meo.*] Heb. *noluerunt conſilium meum;* Septuag. *neque volebant meis attẽdere conſiliis;* Aquila, Symmach. & Theodot. *non receperunt conſilia mea.*

Et detraxerint vniuerſæ correptioni meæ.] Hebr. *ſpreuerunt;* Septuag. *ſubſannabant;* Symmach. & Theodot. *irritauerunt;* Vatab. *execrati ſunt.*

Dat cauſam cur impii Deum inuocantes non exaudiantur, quia ſcilicet perſeuerarũt in quatuor hiſce membris, quæ quatuor continent iniurias ſapientiæ per gradationem, qua à minore gradatim aſcenditur ad maiorem. Prima enim eſt, quòd oderunt diſciplinam, & conſequẽter ſapientiam: hæc enim diſciplinam ſancit & imperat. Secunda, quòd timorem Domini non ſuſceperunt. Eſt hæc maior iniuria, quia in Deum proximè redundat: qui enim ſpernit timorem Dei, ſpernit Deũ terribilem & timendum. Vnde Septuag. Romani legunt, *eò quòd verbum Domini non aſſumpſerunt*, id eſt, non ad ſe ſumpſerunt, non ſibi, ſed aliis applicarunt: ſic enim ſolent impii, cùm conciones audiunt, ea quæ de vitiis dicuntur & carpuntur, non ſibi, ſed aliis applicare. Tertia magis aſſurgit, quòd noluerũt admittere conſiliũ Dei, ſaluberrimè illis conſulentis: hæc enim maior eſt indignitas. Quarta & ſũma eſt, quòd detraxerũt vniuerſæ correptioni meæ: peius enim eſt detrahere quàm negligere. Septuag. *ſubſannabant meas redargutiones*, Græcè ἐμυκτήριζον, ideſt ſuſpenſo naſo irridebant: μυκτὴρ enim eſt naſus: naſus autem olim ſubdolæ irriſioni dicatus erat, teſte Plinio lib. 11. cap. 32. vnde illud Horatii: *Naſo ſuſpendis adunco.* & Martial. *Naſutus ſis vſque licet, ſis denique naſus.* Hinc myctèriſmus vocatur ſanna, irriſio.

VERS. 31. *Comedent igitur fructus viæ ſuæ, ſuiſque conſiliis ſaturabuntur.*] Septuag. *ſua ipſorum impietate implebuntur;* Lucifer Calar. pro S. Athan. *ſaturabunt animas ſuas;* S. Cypr. de Singul. cleric. *ſua impietate ſaturabuntur.* Eſt parœmia, ſignificans impios, ſiue iuuenes ſint ſiue ſenes, recepturos pœnam & vindictam ſuis demeritis congruam & commenſam, iuxta illud Galat. 6.8. *Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet.* Et: *Comede quod intriuiſti.* Similes ſunt Iſaiæ 59.4. *Conceperunt laborem, & pepererũt iniquitatem. Oua aſpidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis earum, morietur: & quod confotum eſt, erumpet in regulum.*

Alludit ad illud Dauidis: *Labores manuũ tuarũ quia mãducabis*, pſal. 127.2. Id facit Deus primò, cùm efficit vt voluptates & dignitates, quas ambiuerunt impii, vertantur illis in nauſeam, luctum & tormentum; ſicut concupiſcentia coturnicum verſa fuit Hebræis in nauſeam, Numer. 11. 20. idque per ſaturitatem & plethoram, ſiue nimiam repletionem. Vnde illud: *Omnis ſaturitas mala, panis autem peſſima.* Sic iuuenes, qui vacarunt gulæ & libidini, Deus punit, dum facit vt in ſenectute laborent podagra, aſthmate, calculo, morbo Gallico, &c.

Secundò, cum efficit, vt ſtudia & conſilia impiorum infelices habeant ſucceſſus, & in ipſorum perniciem recidant. Vnde Vatab. ſic exponit: *Vſque ad ſaturitatẽ vtentur conſiliis ſuis: Deus enim deſeret eos, vt ſuo ſe cõſilio regat.* Quid enim nolũt regi à prudentia Dei, neceſſe eſt vt regantur ab imprudentia ſua, ac in multos labantur errores, pericula & damna.

Tertiò, cùm impietatem eorum ſecundùm demerita caſtigat & punit; ſicut puniuit gulam Hebræorum immittendo in eos plagam mortis. vnde locus vocatus eſt Sepulcra concupiſcentiæ, Numer. 11. v. 33. Simili modo Deus iuſta vindicta, cuilibet hominum concupiſcentiæ ſuum deſtinat ſupplicium & ſepulcrum. Peccator ergo per peccata ſibi ipſi plectit virgas & flagella. Ac ſicut ſibi quiſque ſuæ fortunæ eſt faber, ita ipſe ſibi ſuæ miſeriæ & infelicitatis eſt figulus & faber, vti docet Iſaias c. 50. v. vltimo.

Denique alii ſic exponunt: Impii ſua impietate, ideſt ſua impia viuendi conſuetudine, replebũtur, ideſt replebunt ſe continuis ſuis vitiis & ſceleribus. Hæc enim magna eſt eorum ſtultitia, æquè ac pœna, præſertim quia continuò magnis augmentis damnationem eorum auget & aggrauat. Hoc eſt quod dicitur Iob. 20.11. *Oſſa eius implebuntur vitiis adoleſcentiæ eius, & cũ eo in puluere dormient.* Vitia enim iuuentutis comitantur hominem vſque ad ſenium, nec eum ante mortem deſerunt.

VERS. 32. *Auerſio paruulorum* (rudium, ſimplicium, inſipientium) *interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet illos.*] Perperam aliqui pro *auerſio* legunt *aduerſio;* Arabicus, *quoniam pro eo quòd opprimebãt pueros, occidentur.* Eſt concluſio & epiphonema, paucis complectens cauſam ruinæ impiorum. Quæres, quænam hæc *auerſio?* Primò, Chald. Pagnin. Vatab. Baynus & noſter Salazar cenſent eſſe quietem & proſperitatem: rebus enim ſecundis ſtulti ſolent perdi, vt τὸ *auerſio paruulorum interficiet eos*, explicetur per id, quod ſubdit: *Et proſperitas ſtultorum perdet eos.* Sic enim Hebræi in carmine & rhythmo prius hemiſtichium explicant per poſterius. Vnde Syrus pro *auerſio*, vertit, *conuerſio inſipientium.*

Secundò & propriè, *auerſio*, vel, vt Tigurina, *defectio*, intelligitur à ratione, à recto, à ſapientia, à Deo. Igitur *auerſionem* intelligit quadruplicem, quam deſcripſit v. 29. dicens: *Eò quòd exoſam habuerint diſciplinã, & timorẽ Domini non ſuſceperint, nec acquieuerint conſilio meo, & detraxerint vniuerſæ correptioni meæ.* Eò enim reſpicit, ſeſéque refert. Quare *auerſio* hæc eſt à diſciplina, à timore Domini, à conſilio, à correptione ſapiẽtiæ. Notat enim hoc verſu duos terminos peccati, vnum à quo, alterum ad quem. In omni enim peccato eſt auerſio à Deo Deique lege, & conuerſio ad proſperitatẽ & commoda bonorum temporalium. Vnde S. Thomas & Scholiaſt. peccatum ſic definiũt: *Peccatum eſt auerſio à bono ſummo & increato, ac conuerſio ad bonum caducum & creatũ. Qui enim à Deo auerti-*

tur & proſperatur, tanto perditioni ſit propinquior, quanto à zelo diſciplinæ inuenitur alienus, inquit hūc locum explicās S. Greg. lib. 1. in Ezech. homil. 12. Vnde R. Leui משובה *meſcuba*, inquit, eſt receſſus, quo peccator, eò quòd minùs propoſiti ſit tenax, modò in hoc, modò in oppoſitum ſe conuertit, prout mētis æſtu abripitur. Hinc impii, licet grādæui, vocantur paruuli, quia inſtar paruulorū cupidinibus ſuis aguntur & rapiuntur, iuxta illud Senecæ ad Lucilium: *Auctoritatem habemus ſenū, ſed vitia puerorum*, imò infantium. A

Porrò *auerſio* hæc tum paſſiuè, qua ſcilicet impii auertuntur à Deo iuxta ſenſum iam datum, tum actiuè, qua ſcilicet ipſi paruulos ſeducunt, & à Deo auertunt, accipi poteſt. Actiuam accipiūt Septuag. vnde vertunt, *pro eo quòd iniuriam inferebant paruulis, occidentur*; & Lucifer pro S. Athan. *nam quia decipiebant paruulos, occidentur.* B

Et proſperitas ſtultorum perdet illos.] Pro *proſperitas* hebr. eſt שלות *ſcaluat*, quod Aquila, Symmach. Noſter, Pagn. & Vatab. propriè vertūt, *proſperitas*; Chald. *error*; Septuag. verò, ἐξετασμός, ideſt, *inquiſitio, examinatio*; hinc Arabicus vertit, *inueſtigatio*, putà exquiſitum iudicium, quo à Deo, Chriſto & Sanctis, præſertim quos afflixerunt, examinabuntur, iudicabuntur & damnabuntur in die iudicii. Aut potiùs examinatio eſt ipſa proſperitas: hęc enim hominis indolem, virtutem & vitium patefacit. Nam vt ait S. Anſelm. in Sententiis: *Tribulatio probat vnam patientiam, proſperitas verò omnes virtutes examinat.* Porrò Abē Ezra de culpa ſic explicat, q. d. Stulti, ideſt impii, ſua quiete perduntur, interimuntúrque improuidi. cùm enim alta pace perfruantur, ſceleribus ſeſe obſtringunt. C Conſequenter pari modo de pœna explices, q. d. Impii ſua proſperitate inſoleſcentes prouocant iram Dei & hominum, qua fit vt perdantur & opprimantur, vti periit Sodoma, iuxta illud Ezech. 16. 49. *Hæc fuit iniquitas Sodomæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium.* Ob hæc enim in tāta ſcelera prolapſa eſt, vt cęleſti igne deflagrarit. Proſperitas ergo impiorum in magnam calamitatem deſinit, ideóq; eſt proſpera aduerſitas, & felix infelicitas.

Præclarè S. Bern. ſerm. 3. in Domin. Palmarum, notat dici, *proſperitas*, non omnium, ſed *ſtultorum perdet illos*; quia ſapientes norunt proſperitate vti modeſtè ad ſuum commodum & profectum. Idē tamen lib. 2. de Conſid. cap. 12. docet ſapienti maius eſſe periculum à proſperis quàm ab aduerſis. D

Magis timenda proſperitas quàm aduerſitas.

Proſperitas enim incautis, inquit, *eſt hoc ad diſciplinam, quod ignis ad ceram, quod Solis radius ad niuem vel glaciem. Sapiens Dauid, ſapiens Salomon fuit: ſed blandientibus nimis ſecundis rebus alter ex parte, alter ex toto deſipuit. Magnus, qui incidens in aduerſa, non excidit vel parùm à ſapientia. nec minor, cui præſens felicitas ſi arriſit, non irriſit; quamquam faciliùs inuenerim, qui ſapientiam retinuerunt cōtraria ſibi fortuna, quàm qui propitia non perdiderunt.* Idē ſerm. 39. in Cant. *Luxuriæ currus quadrigâ voluitur, quatuor rotis vitiorū, ingluuie videlicet ventris, libidine coitus, mollitie veſtiū, otii ſoporiſque reſolutione. Trahitur equis æquè duobus, proſperitate vitæ, & rerū abundantia: & qui his præſident duo, ignauiæ torpor, & infida ſecuritas; quia & copia in ignauiam ſoluit, & ſecundū Scripturam, Proſperitas ſtultorum perdet illos: non ſanè ob aliud, niſi quoniam male ſecuros reddit. Cùm autem dixerint, Pax & ſecuritas, tunc ſubitaneus ſuperueniet eis interitus.* 1. Theſſalonic. 5. 3.

Moraliter ergo diſce, magis timenda eſſe proſpera quàm aduerſa, manuſque pectus requiri ad illa quàm ad hæc moderanda. Sapiēter Saluianus lib. 6. de Gubernat. *Tanta*, inquit, *rerum ſecundarum proſperitate corrumpimur, tanta morum inſolentium prauitate vitiamur, vt & Dei penitus obliuiſcamur & noſtri, &c. ad hoc tantū data à Deo quiete viuimur, vt in ebrietate, vt in luxuria, vt in flagitiis, vt in rapinis, vt in omni ſcelere atque improbitate vitiemus: quaſi verò beneficium datæ pacis ſit vacatio probroſitatis, & ad hoc inducias tranquillitatis Deo donante capiamus, vt licentius ſecuriúſque peccemus. Indigni itaque cæleſtibus donis ſumus.*

Quocirca ſapienter monet Iſidorus Peluſiota lib. 3. epiſt. 255. *Da operam*, inquit, *vir optime, ne te tamquam vnum è vulgo moueat rerum ſecundarum aura. Verùm firmum & conſtantem animi ſerues philoſophia, cum qua es educatus. Illud enim imperitis ac gregariis contingere ſolet; hoc autem iis qui inſigni ſapientia præditi ſunt.* Nam vt ait Auſonius de Capua: *Freta ſecundis Neſcimus ſeruare modum.* Et Plautus in Pſeudolo:

Quaſi ſolſtitialis herba paulìſper fui,
Repentè exortus ſum, repentè occidi. Et alius:
Fortunam reuerenter habe, nam vitrea tota eſt,
Cumque nihil ſtatuis firmius eſſe, ruit,
Res vt læta redit, mens ebria ſurgit in altum,
Optima ſors homini peſſima corda facit.

S. Ambroſ. dum ad domum diuitis cuiuſdam diuertiſſet, qui ſibi omnia ex voto toto vitæ tempore eueniſſe gloriabatur, è veſtigio receſſit. Rogatus à comite, cur fugeret tam liberalem hoſpitem? *Ne*, inquit, *vnà cum eo perpetua proſperitate vſo male peream.* Neque id vanum omen: vix enim domo receſſerat, dum ea cum omnibus eam incolentibus terræ hiatu fuit abſorpta. ita Paulinus in Vita S. Ambroſ. Nam, vt ait ille. *Ira numinis procul diuque abeſſe à tam ſecundis rebus non poteſt.* Et: *Plerumque ſecundis rebus præter meritum vti, ſtolidis hominibus maiorum calamitatum initium præbet. Res enim proſperæ iudicium ſæpe deprauant.* Quocirca orat ille: *O numen meis admiſce proſperis quiddam mali. Fragilitatis enim humanæ nimia in proſperis eſt obliuio. Res ſecundæ hinc ſuperbia, inde ambitus laſciuia. Aduerſa frænant, proſpera animos efferunt. Rariſſima in re proſpera prudentia eſt. Tumidus ſecundis, timidus eſt idem in malis.*

Qui autem me (ſapientiam, quæ à v. 20. hucuſque loquitur & concionatur) *audierit, abſque terrore requieſcet, & abundantia perfruetur, timore malorum ſublato.*] Vatab. & Pagn. *qui autem mihi obtemperas, tutus* (heb. *in ſpe*, vel *fiducia*, ideſt fiducialiter) *habitabit, & ſecurus erit à malorum metu*; Syrus, *ſecutus erit à multitudine iniquitatum.* Nota τὸ *habitabit*: impii enim magnas ſpes concipiunt, ſed in illis non habitant; quia iis excidunt, adeóque illæ ſæpè vertuntur in deſperationem: iuſti autē in ſpe, quaſi in domo propria, perpetuò, ſecurè & fidenter habitāt; quia certi ſunt de Dei ope, & obedientiæ ac iuſtitiæ ſuæ remuneratione. Porrò Ianſenius, Baynus & Salazar hæc accipiunt de bonis præſentis vitæ: hæc enim à Deo promiſſa erāt Iudæis illius æui. q. d. Qui meæ diſciplinæ ſtuduerit & obedierit, bonis cunctis affluet; vel proſperè aget, ideſt, non variam, ſed conſtantem experietur fortunam, adeò vt metu vacet *timore malorū ſublato*, id eſt infortuniorum, quæ ſolent felicitatem VERS. 32.

commutare, iuxta illud à Deo promiſſum: *Ieruſalem habitabit confidenter*, Ierem. 33. 16. *Et comedetis panem veſtrum in ſaturitate, & abſque pauore habitabitis in terra veſtra. Dabo pacem in finibus veſtris: dormietis, & non erit qui exterreat*, Leuit. 26. 5. vnde Chald. hoc loco vertit, *proſperitas, qua ſtulti ſuperbiunt, ad bonos vertitur.*

Verùm ſub bonis temporalibus, quæ Deus promiſit Iudæis, myſticè hîc & alibi in Script. intelliguntur bona ſpiritualia promiſſa Chriſtianis: illa enim, vtpote caduca & exigua, erant veteris; hæc ſunt noui teſtaměti, quia cæleſtia, diuina & æterna. Iuſtus ergo Chriſtianus, qui piè vult viuere, etſi cruces expectet: *Omnes enim, qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur*, 2. Timot. 3. 12. tamen inter cruces velut inter roſas & delicias ſtabit impauidus, imò lætus & alacer: quia abundantia cæleſtis fortitudinis, fiduciæ & conſolationis, quam ei Spiritus ſanctus ſuggeret, faciet eum omnibus ſuperiorē, vt in cælo & Deo mente defixus omnia terrena bona & mala deſpiciat, imò in malis exultet & glorietur, quòd ea pro Deo toleret, dicatque cum Paulo: *Gloriamur in tribulationibus, &c. quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis*, Rom. 5. 3. Summa ergo dictorum eſt, ſolam ſapientiam præſtare tranquillitatem lætitiāque animæ, & omnem mali metum excludere; vt ſapientes, ideſt iuſti, perpetuum agant ſabbatum in timore Domini.

An timor ſit in cælo, & quis?

Anagogicè, hæc omnia perfectiſſimè implebūtur in cælo. Ibi enim fugiet dolor & timor: ibi erit abundantia gaudiorum & bonorum omnium. Quærit D. Tho. 2. quæſt. 19. a. 11. an in cælo aberit omnis omnino timor? ac reſpōdet Primò, ibi nullius mali fore timorem; quia Beati erūt ſecuri de ſua felicitate, quòd in æternum eis firma permanebit. Secundò, fore in cælo Dei timorem nō ſeruilem, ſed filialem, qui idem eſt cū charitate: ita tamen vt primus & proprius timoris actus, qui eſt timere, trepidare, angi, ſollicitum eſſe, ceſſet, ſitque tantùm ſecundarius eius actus, qui eſt Deū reuereri, admirari, & cauere omnem etiam minimam eius offenſam. Erit ergo ibi timor ſecurus. Ita S. Gregor. 17. Moral. c. 15. exponēs illud Iob 26. *Columnæ cæli contremiſcunt, & pauent ad nutū eius. Ipſæ*, inquit, *virtutes cæleſtium, quæ hūc ſine ceſſatione conſpiciunt, in ipſa contēplatione contremiſcunt; ſed idē tremor, ne eis pœnalis ſit, non timoris eſt, ſed admirationis: quia ſcilicet admirantur Deum, vt ſupra ſe exiſtentem, & eis incomprehenſibilem.* Et S. Aug. 14. de Ciuit. c. 9. dubitās an in Beatis ſit timor: *Timor*, inquit, *ille caſtus permanens in ſæculum ſæculi, ſi erit in futuro ſæculo, non erit timor exiens a malo, quod accidere poteſt? ſed tenens in bono, quod admitti non poteſt: vbi enim boni adepti amor immutabilis eſt, profectò, ſi dici poteſt, mali cauēdi timor ſecurus eſt. Timoris quippe caſti nomine ea voluntas ſignificata eſt, qua nos neceſſe erit nolle peccare, & non ſolicitudine infirmitatis, ne fortè peccemus, ſed tranquillitate charitatis cauere peccatum. Aut ſi nullius omnino generis timor ibi eſſe poterit, ita fortaſſe timor in ſæculum ſæculi dictus eſt permanēs, quia id permanebit, quo timor ipſe perducit.*

Moraliter diſce hîc, ſapientem, ideſt iuſtum, in omnibus etiam aduerſis eſſe ſecurum & intrepidum, tum ob fiduciam bonæ conſcientiæ, tū ob animi fortitudinem, tū quia ſcit ſe Deo eſſe curæ & cordi. Vnde Saluianus lib. 1. de Gubernat. *Nemo*, inquit, *aliorum ſenſu miſer eſt, ſed ſuo: & ideo non poſſunt cuiuſdam iudicio falſo eſſe miſeri, qui ſunt verè ſua conſcientia beati. Nulli enim, vt opinor, beatiores ſunt, quam qui ex ſententia ſua atque voto agūt. Humiles ſunt religioſi? hoc volunt. pauperes ſunt? paupertie delectantur: ſine ambitione ſunt? ambitū reſpuunt: inhonori ſunt? honorem reſpuunt: lugent? lugere geſtiunt: infirmi ſunt? infirmitate lætantur. Cum enim, inquit Apoſtolus, infirmor, tunc potens ſum.* Et mox: *Labor itaq; & ieiuniū, & paupertas, & humilitas, & infirmitas non omnibus ſunt oneroſa, ſed tolerare nolētibus: ſiue enim grauia hæc, ſiue leuia, animus tolerātis facit.* S. Aug. in pſal. 31. *Quomodo mala cōſcientia tota in deſperatione eſt, ſi bona cōſciētia tota in ſpe.* S. Chryſ. hom. 1. in epiſt ad Roman. *Animi tranquillitatē & lætitiam*, inquit, *non principatus magnitudo, nō pecuniarum copia, nō poteſtatis tumor, nō corporis fortitudo, nec quid aliud, ſed ſola parit conſciētia bona: quam certè qui puram habet, vt pānoſus ſit, vt cum fame luctetur, tamen trāquillior beatiórque eſt iis, qui inter delicias degūt; ſicut & qui ſibi malè cōſcius eſt, vt omnium bona poſſideat, omnium eſt miſerrimus.* Illius exemplū dat S. Paulum, huius Achab regem. Cauſam dat S. Greg. in pſal. 143. *Nulla*, ait, *eſt maior afflictio, quàm cōſcientia delictorum.* Cū enim exterius patitur homo, ad Deum confugit. Quòd ſi malæ conſcientiæ tribulationem perferens, *in arcano cordis Deum non inuenit, quid facturus eſt homo? vbi conſolationem inueniet? vbi requiem perquiret?* Iuſtus autem licet afflictus, in arcano tamen cordis inueniens Deum, in eo lætatur & conquieſcit. Ita S. Tiburtius Martyr tyrāno minanti dira: *Omnis*, inquit, *nobis vilis eſt pœna, vbi pura comes eſt conſcientia.* Ex aduerſo, *Peruerſi trepidant, & ad omnia fulgura pallent.* Igitur *negligit calumniam omnem recta conſcientia. Vacat timore quieta conſcientia. Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa, &c. hic murus aheneus eſto.* Talis ergo quouis rerum euentu ſecurus, atque medios inter hoſtes, pericula & terricula, Deo, cui ſe curæ eſſe ſcit, nixus, intrepidus ait cum Dauide: *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? ſi conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meū: ſi exurgat aduerſum me prælium, in hoc ego ſperabo*, pſal. 26. Idem viderunt philoſophi, ſed per vmbram. vnde Horatius lib. 3. ode 3.

Iuſtum, inquit, *& tenacem propoſiti virum,*
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolida, neque Auſter,
Nec fulminantis magna Iouis manus.
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

CAPVT II. SYNOPSIS CAPITIS.

Poſt acrem ſapientiæ concionem ſapiens ipſe Salomon orationem reſumit docétque qua ratione ſapientia acquiri poſſit, nimirum eius inuocatione, ſtudio & auditu: ac v. 10. quis eius acquiſitæ ſit fructus, nimirum Dei gratia, & cuſtodia ab omni malo, præſertim ab homine impio, & ab adultera, quæ ſapientiæ, ideſt caſtitati, ſanctitati & felicitati, inſidiatur. Igitur docet cum ſapientia omnia Dei dona venire, omniaque mala auerti, & ſine ea vbique errari.

1. FILI mi, ſi ſuſceperis ſermones meos, & mandata mea abſconderis penes te,

2. Vt audiat ſapientiam auris tua: inclina cor tuum ad cognoſcendam prudentiam.

3. Si enim ſapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum prudentiæ:

4. Si quæſieris eam quaſi pecuniam, & ſicut theſauros effoderis illam:

5. Tunc intelliges timorem Domini, & ſcientiam Dei inuenies:

6. Quia Dominus dat ſapientiam: & ex ore eius prudentia, & ſcientia.

7. Cuſtodiet rectorum ſalutem, & proteget gradientes ſimpliciter,

8. Seruans ſemitas iuſtitię, & vias ſanctorum cuſtodiens.

9. Tunc intelliges iuſtitiam, & iudicium, & æquitatem, & omnem ſemitam bonam.

10. Si intrauerit ſapientia cor tuum, & ſcientia animæ tuæ placuerit:

11. Conſilium cuſtodiet te, & prudentia ſeruabit te,

12. Vt eruaris à via mala, & ab homine, qui peruerſa loquitur:

13. Qui relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas:

14. Qui lætantur cùm maleſecerint, & exultant in rebus peſſimis:

15. Quorum viæ peruerſæ ſunt, & infames greſſus eorum.

16. Vt eruaris à muliere aliena, & ab extranea, quæ mollit ſermones ſuos;

17. Et relinquit ducem pubertatis ſuæ,

18. Et pacti Dei ſui oblita eſt. inclinata eſt enim ad mortem domus eius, & ad inferos ſemitæ ipſius.

19. Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non reuertentur, nec apprehendent ſemitas vitæ.

20. Vt ambules in via bona: & calles iuſtorum cuſtodias.

21. Qui enim recti ſunt, habitabunt in terra, & ſimplices permanebunt in ea.

22. Impij verò de terra perdentur, & qui iniquè agunt, auferentur ex ea.

A

CAPVT hoc eſt facile & clarum. Idem argumentum tractauit Eccleſiaſticus c. 1. v. 11. & ſequ. c. 39. v. 1. & ſeq. c. 51. v. 25. & ſeq. quocirca hic breuis ero. Videat lector quæ locis citatis annotaui.

Fili mi, ſi ſuſceperis ſermones meos, & mandata mea abſconderis penes te; Syrus, *in corde tuo*; *vt audias ſapientiam auris tua: inclina cor tuum ad cognoſcendam prudentiam*] Arabicus, *ſi audiuerit ſapientiam auris tua, tradidiſti cor tuum ad intelligendum.* τὸ *fili* ſignificat non eſſe verba ſapientiæ, vt vult Baynus; ſed ipſius ſapientis, ſcilicet Salomonis. q. d. Filius meus eris, ſi ſermonibus meis auſcultaueris, ait R. Leui. Salomon enim paſſim hîc diſcipulum inſtruit, eumque vocat filium. Id patet ex v. ſequ. vbi ait: *Si enim ſapientiam inuocaueris*, &c. Si enim ſapientia loqueretur, diceret vtique: *Si me inuocaueris.* Vers. 1. Vers. 2.

B

Noſtra verſio difficultatem habet: quomodo enim cohærent, *Si ſuſceperis ſermones meos*, &c. cum τῷ *inclina cor tuum*? Qui enim ſuſcepit ſermones ſapientiæ, vtique iam ad eam inclinauit cor ſuum. Viderunt hoc Septuag. ideóque clarè vertunt, *fili ſi ſuſcipiens eloquium mandati mei abſconderis penes te, obediet ſapientiæ auris tua* (minùs rectè aliqui codices habent, *obediat ſapientia auris tua*; Aquila, Symmach. & Theodot. vertunt, *ad attendendum ſapientia*,) *& adijcies cor tuum ad intellectum.* Adduntque inſuper: *Adijcies autem ipſum in admonitionem filio tuo*, quod non eſt in Hebræo: vnde videtur aliunde irrepſiſſe: ac cõgruum habere poteſt ſenſum, q. d. Si me, ô fili,

C

te quaſi patrem docentem monentemque audieris, promitto tibi fore, vt & te filius tuus docentem arguentémque audiat & obediat: ſin mea monita ſpreueris, tua quoque ſpernet filius tuus. Iuſta enim eſt hæc lex talionis ſancita à iuſto iudice Deo, vt quod quis tribuit patri, hoc recipiat à filio ſuo. Aut, vt explicat auctor Catenæ Græcorum, q. d. Si acer impigérque ſapientiæ auditor fueris, eos propediem progreſſus in ea facies, vt alteri quoque, quaſi filio & diſcipulo tuo, doctrinam, quam hauſiſti, impertiri valeas. Eumdem ſenſum habere poſſet Noſtra verſio Latina, ſi pro *inclina* legas *inclinabis*, vti legit Baynus, Pagninus & alij.

Secundò, Vatablus cenſet ſententiam horum duorum verſuum pendere, ac poſt verſum 3. & 4. qui per parentheſin interſeruntur, expleri demum verſu 5. Vnde ſic vertit, *fili mi, ſi acceperis verba*

D

mea, & præcepta mea penes te repoſueris, vt ſapientiæ aures tuas accommodes, & cor tuum inclines inſtitutioni, &c. tunc intelliges timorem Domini. Sic quoque hæc legit & nectit S. Hilarius in Pſal. 127. initio: *Si enim*, inquit, *ſapientiam inuoces, & intellectui des vocem tuam, & exquiras eam tamquam argentum, & tamquam theſauros inueſtiges eam, tunc intelliges timorem Domini.*

Tertiò, Noſter obſcuriùs, ſed profundiùs & germaniùs vertit, *inclina.* Docet enim hîc Salomon viam & modum acquirendi ſapientiam, qui eſt inclinare cor ſuum ad ſapientiam, eique totum cordis ſinum magna attentione, humilitate & auiditate expandere. Id patebit ex ſeqq. Senſus ergo genuinus eſt, q. d. Si ſuſceperis (hebr. *ſi ſuſcipies*) id eſt, ſi ſuſcipere volueris ſermones meos, & ſi mã-

data mea abſconderis (hebr. *ſi abſcondes*) ideſt, ſi abſcondere volueris apud te in ſinu mentis tuæ, ſi, inquam, hoc agere cupis & deſtinas, inclina cor tuum ad cognoſcendam prudentiam, ſic vt auris tua audiat ſapientiam, quò enim propendet cor, eò ipſum inclinat & aurem. *τὸ* enim vt *audiat ſapientiam*, referendum eſt ad id, quod ſequitur: *Inclina cor.* Vnde Baynus ex Hebræo ſic vertit, *vt attentam prebeas ſapientiæ aurem tuam, inclinabis cor tuum ad intelligentiam.* Idem enim, vt iam ſæpiùs monui, hîc ſunt *prudentia, ſapientia, intelligentia*: hiſce enim pluribúſque aliis nominibus copiæ & amplitudinis cauſa, vocatur ſapientia practica, ſiue ethica, quæ mores ad honeſtatem conformat. Ratio eſt, quòd verba Hebræorum ſæpè ſignificant actum non realem, ſed mentalem, vel verbalem, vt *ſuſceperis* ſit idem quod ſi volueris ſuſcipere, non autem ſi actu præterito iam ſuſceperis. Sic Deus ait Ieremiæ cap. 1. 10. *Conſtitui te hodie ſuper Gentes, vt euellas, & deſtruas, & diſperdas*, ideſt, vt prophetes & prædices Gentes fore euellendas, deſtruendas & diſperdendas. Nec enim actu reali, ſed mentali, vel potiùs verbali & prophetico Ieremias Gentes euulſit, deſtruxit & diſperdidit. Vide ibi dicta. Rurſum verba Hebræorum ſignificant ſæpè actum inchoatum & mente deſtinatum, non completum & opere perfectum: ſic hîc *ſi ſuſceperis*, ideſt, ſi ſuſcipere deſtinaueris & inchoaueris.

Significatur ergo, ait Ianſenius, neceſſe eſſe ſapientiæ ſtudioſo, vt cor ſuum abſtractum ab amore rerum terrenarum (ad quas ex natura ſua corrupta ſemper inclinatur & propẽdet) inclinet, atque totum addicat prudentiæ cognoſcendæ, ſeriò hoc ipſum & ex animo deſiderans, ſic vt non dedignetur auribus ſuis ſapiẽtiam ex alijs percipere, ſed aures ſuas accommodet attentè ſapientũ dictis percipiendis. Niſi enim cordis ad ſapientiam propẽſitas & deſiderium præceſſerit, fruſtra aure corporali ſapientia ex ore auditur ſapientum. Inclinabis ergo cor tuum prudentiæ, ſic vt audiat auris tua ſapientiam: vel inclinabis cor tuũ prudentiæ ad hoc, vt cum fructu & attentè auris tua audiat ſapientiam. Serium enim deſideriũ requiri ad comparandam ſapientiam, docet in ſequentib. Vox enim *abſconderis* ſignificat ſapientiã eſſe rem pretioſam, & cimelium ſummè deſiderandum, & in arca, non argenti, ſed mentis, ſtudioſè recondendum, iuxta illud Pſal. 118. *In corde meo abſcondi eloquia tua*, ne ſcilicet volucres cæli, ideſt aëreæ poteſtates, ea diripiant & deuorent iuxta parabolã ſeminis, quam proponit Chriſt. Matth. 13. 19. Hinc pro *vt audiat*, hebr. eſt להקשיב *lehacſcib*, id eſt, vt attendat, vt auſcultet, vt attentè intendat: verbum enim קשב *kaſcab* ſignificat magnam attentionem mentis, quæ fit cum geſtu, putà cum aurium arrectione. vnde in Script. paſſim auribus tribuitur. In verbis ergo Hebraicis *vt audias, & inclina*, eſt aliquid energiæ, inquit Baynus, quã Latinus ſermo non aſſequitur, qua magnum ſtudium & ſedulitas in audiendo commendatur, & humilitas cordis, dum aurem inclinat. Si audieris, inquit, ſic vt attendere facias aurem tuam ſapientiæ. Hoc eſt quod Chriſtus toties repetit: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Valdè difficile eſt iuuenibus oblectare ſeſe rebus ſeriis, habere aurẽ attentam ſapientiæ præceptis, habere cor inclinatũ ad intelligentiã ſcilicet eorũ quæ ſapientia docet. Vel potiùs, inclinare cor ad intelligentiam, eſt ap-

A plicare animum ad res, quæ mente & intelligẽtia percipiuntur, q.d. Remoue cor & deſideriũ tuum à rebus, quas vides, quas audis, & quæ reliquis ſenſibus hauriuntur; & attentũ habe ad res cæleſtes, quæ cogitatione comprehenduntur & intelligentia. vſque adeò id difficile eſt, vt humanas quodammodo ſuperet vires; & proinde ad preces confugiendum eſt, iuxta id quod ſequitur.

Igitur vt ſapientiæ fias compos, aures & cor ipſi dede, cor totum ad illam inclina, aure tota illi auſculta. Cor enim eſt centrum animæ, & pondus horologii noſtri interni, iuxta illud S. Auguſt. *Põdus meum amor meus, eò feror quocumq; feror.* Amor enim eſt actus & affectio cordis, quæ facit vt voluntas rem amatam toto affectu proſequatur, vt intellectus eius pulchritudinem iugiter cõſideret, vt memoria eius ſemper recordetur. Huc faciunt

B illa vulgò trita:

Si cupidus es diſcendi, diſces plurima.
Doceri velle, ſumma eſt eruditio.
Vbi deeſt mens, diſciplina nil iuuat.
Nunquam diſcitur ſatis, numquã nimis quod diſcitur.
Amor, magiſter optimus diſcentium.

Denique cor eſt mens, & voluntas cordata: hinc cor ſymbolum, &, iuxta Galenum, ſedes eſt ſapientiæ, iuxta illud:

Cor ſapit, & pulmo loquitur, fel commouet iram,
Splen ridere facit, cogit amare iecur.

Vide quæ de corde fusè dixi Ezech. 36. v. 26.

Si enim ſapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor VERS. 3.
tuum prudentiæ] Syrus, *ſi ad intelligentiam vocem tuam extuleris.* Nonnulli codices Græci addunt: *Senſum autem quæſieris magna voce.* Sed ceteri ea delent: vnde in Vaticano ad marginem ſunt ad-
C ſcripta; in alio autem notata ſunt aſteriſco: vidẽtur ergo ex alia verſione in textum irrepſiſſe. Dat cauſam cur dixerit: *Inclina cor tuum ad cognoſcendã prudentiã.* *Tò inuocaueris* tripliciter exponi poteſt. Primò, S. Hilarius in Pſal. 127. *Antè enim*, inquit, *inuocanda eſt ſapientia, ideſt omne legendi officium intellectui eſt deputandum.* q.d. Sapientiam inuocare, eſt eam legendo inquirere: legenti enim lectio ipſa muta voce reſpondet, & ſapientiam, quam liber continet, oculis mentíque imprimit.

Secundò, Baynus: *Si inuocaueris*, inquit, ideſt, ſi elegeris. Sic enim Iſrael vocatur מקורא *mecora*, id eſt *vocatus*, hoc eſt, electus Dei, Iſaiæ 48. v. 12. & 15. & S. Paulus hoc titulo gloriatur, quòd ſit *vocatus*, ideſt electus, *Apoſtolus*, Rom. 1. 1.

Tertiò, ſimpliciter & planè: *ſi inuocaueris*, heb. *ſi vocaueris*, vel clamaueris, ſcilicet ad ſapientiam ſuſpirando, & ardentibus precibus à Deo eam ef-
D flagitando, ita vt totum cordis tui ſinum ad eam poſtulandam, æquè ac acceptandam expandas. Chald. *ſi matrem intelligentiam vocaueris.* Significat ingenti deſiderio & precibus, æquè ac labore & ſtudio parandam ſapientiam. Sic Salomonem ſecutus Siracides explicat, dicens cap. 39. 1. *Sapientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens, &c. cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, & in conſpectu Altiſſimi deprecabitur.* Vide ibi dicta.

Huc pertinet expoſitio Aben Ezræ, q.d. Si ita exclamaueris ad ſapientiam acceſſendam, ſicut quis amicum, cuius deſiderio angitur, vocare ſolet. Porrò Salonius: *Ille*, inquit, *inclinat cor ſuum ad cognoſcendum prudentiam qui humiliat ſe, & emundat animum à peccatis, vt dignus fiat ad percipienda myſteria diuinitatis.*

Tunc ergo inuocas ſapientiam, cùm cognitionem pulchritudinis & valoris veræ virtutis ad te oratione vocas, & eam à Deo inſtanter petis. Tũc inclinas cor tuũ prudentiæ, cùm in oratione poſitus non tantùm Deum alloqueris, verùm etiam eius vocem reuerenter auſcultas, vt ipſe te prudẽtiam doceat, & de natura ac pretio virtutis erudiat. Si ita virtutis notionem poſtulaueris, dabitur tibi iam profunda & efficax, vt in corde tuo magnum deſiderium virtutis exſuſcitet, & ad ſequelã eius inſtiget. Huc pertinet illud Senec. in Prouerbiis: *Oratorem te putes, ſi tibi ipſi quod oportet perſuaſeris.* Et illud Sapientis: *Prudentia non calliditate, ſed conſilio tuetur prudentem.*

Vers. 4. *Si quæſieris eam quaſi pecuniam* (Hebr. *ſicut argentum*; Syrus, *ſicut theſaurum*) *& ſicut theſauros effoderis illam*] Hebr. תחפשנה *tachpeſenna*, ideſt *ſcrutatus fueris*; Septuag. *inueſtiges eam.* pro *theſauros*, Symmachus & Theodot. vertunt, *ἀπόκρυφα*, ideſt abſcondita, occulta, recondita; tales ſunt theſauri. *θησαυρὸς* enim Græcè dicitur quaſi *θέμενος εἰς αὔριον*, ideſt repoſitus in craſtinum, putà reconditus in longum tempus. Et Hebr. מטמון *matmon* (vnde Chaldæum, Syrum, Græcũ & Latinum *mammon* vel *mammona*) dicitur à טמן *taman*, ideſt *recondere*: opes enim & theſauri arctè reconduntur.

Sapientia eſt theſaurus. Primò. Comparat ergo ſapientiam theſauro. Primò, quòd ſicut theſaurus arcanus & abſconditus eſt, ſic & ſapientia.

Secundò. Secundò, ſicut theſaurus magna auiditate à cupidis quæritur, ſic & ſapientia à ſui ſtudioſis. Vnde S. Chryſoſt. in Catena Græcorũ: *Sicut*, inquit, *auari quærunt argentum, ita tu ſapientiam.* Quocirca huc alluſit Chriſtus in parabola theſauri, dicens: *Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcõdito in agro: quem qui inuenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuerſa quæ habet, & emit agrum illum,* Matth. 13. 44.

Tertiò. Tertiò, ſicut theſaurus magno & inuicto labore quæritur, magnáque voluptate inuenitur & effoditur, ſic & ſapientia: labori enim reſpondet fructus; & quod quis aſſiduè quærit, hoc tandem inuenit: nimirum

Omnia vincit labor.

Cælites ſudore cuncta fœnerant mortalibus:
Serua ſunt, & obſequuntur cuncta diligentiæ:
Vincit naturam alta diligentia.

Clemens Alexand. lib. 4. Strom. ex Heſiodo aſſerit, quòd ſudor ante virtutem ſit poſitus:

Via longa eſt, inquit, *atque acclinis ad ipſam.*
Ardua namque prius, ſed cum ad faſtigia ventum,
Fit facilis.

Et ex Simonide: *Fertur*, inquit, *virtus habitare in rupibus aditu difficilibus, nunc autem eam celerem caſtum locum tenere, & quæ nec aſpici poſſit omnium mortalium ciliis, ſed ab eo demum, ad quem ſudor venerit, qui medetur iracundiæ, & proceſſerit ad ſummã animi magnitudinem.*

Hinc myſticæ philoſophiæ interpretes, ait Pierius in hierogl. cordis & ſagittæ, aiunt Plutonis cor ab Herculea ſagitta vulneratum, eóq; ſignificari, nihil eſſe tam abditum in rerum natura, quò non peruenerit philoſophiæ ſtudium. Sic S. Gregor. Nazianz. orat. 20. ait S. Baſilium ſuo ſtudio philoſophiæ latebras omnes penetraſſe.

Quocirca myſticè S. Gregor. lib. 5. Moral. c. 5. per ſapientiam & diſciplinam intelligit mortificationem, explicans illud Iob. c. 3. *Quaſi effodientes theſaurum. Omnes namque*, inquit, *qui fodiendo the-* A *ſaurum quærunt, cùm fodere altiùs cœperint, ad laborem inſtantius inardeſcunt: quia quo ſe theſauro abſcondito iam iamque appropinquare æſtimant, eo in effodiendo enixius laborant. Qui igitur plenè mortificationem ſuam appetunt, quaſi effodientes theſaurũ quærunt: quia quanto ſunt viciniores ad finem, tanto ſe exhibent ardentiores in opere.* Et inferiùs aliter idipſum explicans: *Quia enim perfectè mori mundo non poſſumus, niſi intra mentis noſtræ inuiſibilia à viſibilibus abſcondamur; rectè hi, qui mortificationem ſuam appetunt, theſaurum effodientibus comparãtur. Mundo enim per inuiſibilem ſapientiam morimur, de qua per Salomonem dicitur: Si quæſieris illam quaſi pecuniam, & ſicut theſauros effoderis eam. Sapientia quippe in rerum ſuperficie non iacet, quia in inuiſibilibus latet. Et tunc mortificationem noſtram contingentes ſapientiam apprehendimus, ſi relictis viſibilibus in in-* B *uiſibilibus abſcondamur: ſi ſic hanc cor effodientes quærimus, vt omne, quod terrenum mens cogitat, à ſemetipſa manu ſanctæ diſcretionis eiiciat, & theſaurum virtutis, qui ſe latebat, agnoſcat. Facilè enim in ſe theſaurum quæſitum inuenit, ſi eam, quæ ſe malè preſſerat, molem à ſe terrenæ cogitationis repellat.*

Vrget Beda τὸ *effoderis*: multi enim fodiunt, ſed non effodiunt. *Qui theſauros effodit*, inquit, *eiicit terræ rudera, efficit in altum foueam, & ſedulus inſiſtit labori, donec theſauros, quos inquirit, attingat. Et qui theſauros ſapientiæ inuenire deſiderat, quidquid ſibi terrenum ineſſe cõpererit, expurget, carnales illecebras abſcindat, foſſam humilitatis faciat, nec quieſcat ab agendo prius, quàm ſe venam veritatis inueniſſe cognouerit.*

Ruſum τὸ *effoderis* ſignificat totum ſapientiæ theſaurum, quoad licet, exhauriendum eſſe. Nam C ſicut ij, qui inuenere theſaurum, non contenti partem eius effodiſſe, aſſiduo labore pergũt effodere, donec totum exhauriant: ſic pariter ſapientiæ & virtutis auidus, non contentus partem eius acquiſiuiſſe, indefeſsè pergit, donec eam totam, eiúſque perfectionem & culmen poſſideat. Hic verum eſt illud: *Qui conatur, iuuatur. Fatum adiuuat conatum, Tonans conantem.*

Tunc intelliges timorem Domini, & ſcientiam Dei (Chald. *à facie Dei*) *inuenies*] Quæres, quis hic *timor Domini*, & quid faciat ad ſapientiam, quæ hîc eius ſtudioſo à Sapiente promittitur? Primò, Caietan. *timorem* accipit metonymicè pro obiectum timoris, putà pro retinendo reſpectu Dei. q. d. Tunc intelliges timendo à ſummo Deo, quæ coram eo verè ſint timenda. Diſcernes enim metuenda à non metuendis relatiuè ad fontem eſ- D ſendi (hunc enim ſignificat Hebr. *Iehoua*) nec timebis quæ mundani timent, nimirum timebis peccatum, iudicium & gehennam, quę Deus minatur peccatori, ideóque verè ſunt terribilia & ſummè metuenda; non autem timebis paupertatem, ignobilitatem, irriſiones; quæ mundani minantur & timent quaſi res terribiles, cùm ſint ludicræ, caducæ, & parui momenti. *Et ſcientiam Dei inuenies* Heb. *Elohim*, q. d. *Et inuenies ſcire ſecundùm Elohim*, ideſt iudicem vniuerſorum, vt ſcilicet ſcias ſummè eum eſſe metuendum, cauendáq; peccata, quę ipſe iudicaturus eſt, & igne æterno puniturus. Vers. 5.

Verùm alij paſſim propriè hîc accipiunt *timorẽ Domini* pro eius metu, cultu, religione & amore. Iã cùm duplex ſit hic timor, ſcilicet ſeruilis & filialis, dupliciter pariter hunc locum exponas: Primò, de ſeruili, q. d. Si quęſieris ſapientiam,

A eiúſque præceptis cor inclinaueris; tunc intelliges timorẽ Domini, ideſt, tunc incipies timere Deũ, quaſi ſummum inſipientiæ & peccati iudicem ac vindicem, & ſic ad ſapientiam & virtutem peruenies. huius enim initium eſt timor Domini, vti dixit c.1.v.7. Alludit ad ſcrutinium theſaurorum: hos enim periti ſcrutari ſolẽt per ſigna & indicia, quibus repertis recta via pergunt ad inueniendũ theſaurum. Talia ſigna olim erant carbones & cineres: hos enim ſolebant terræ inſpergere ij, qui theſaurum abſcondebant: vt ijs quaſi indiciis noſſent locum, quo requirendus eſſet, ne eius obliuiſcerentur, itáque eum perderent. Porrò carbones & cineres ſunt reliquiæ ignis, ac conſequenter ſymbolum incendij gehennæ, quod eſt obiectum timoris ſeruilis.

Secundò, pleniùs exponas de timore filiali. q.d. Si toto corde quæſieris ſapientiam, eiúſque præcepta, vtique cõſequeris timorem Domini, qui eſt ipſiſſima ſapientia ac ſcientia Dei, quam Sapient. 10.10. vocat *ſcientiã ſanctor.* iuxta illud Iob. 28 28. *Timor Domini, ipſa eſt ſapientia: & recedere à malo, intelligentia.* Hic enim timor eſt Dei amor & charitas. amore enim ſtringit & cõplectitur Deũ, quaſi ſummũ bonum, timore cauet ne tantum bonũ perdat vel offendat. Sicut ergo veteres finxere aurifodinas & theſauros cuſtodiri à gryphibus & draconibus: ſic ſapientiæ, virtutis & charitatis cuſtos eſt timor caſtus & filialis. Ita S. Hilar. in Pſ. 127. citato hoc loco: *Nobis*, inquit, *timor Domini omnis in amore eſt, motumq; eius dilectio perfecta conſummat. Dilectionis autem noſtræ in eum hoc proprium officium eſt, parere monitis, ſtatutis obtemperare, pollicitis confidere.* Sic & Beda, Hugo & Ianſen. qui & ſapienter annotat: Non eſt autem, ait, illud ſic intelligendum quaſi priùs non habeatur Dei timor, aut aliquid ſapientiæ diuinæ. Nam ex Dei timore & ſapientia procedit, vt quis pro ſapientia precetur, eámque ardenti deſiderio quærat. Sed dicit tũc timorẽ Dei intelligendũ, & ſcientiã Dei inueniendam: quia tunc in homine firmabitur, perficietur, eique placere & dulceſcere incipiet, dabitúrque, quo adhuc indigebat, iuxta illud Euangelicum: *Omni habenti dabitur.* Et Dionyſ. (*Tunc intelliges timorẽ Domini*) ideſt, inquit, verè experimentaliterq; cognoſces, atque inuenies filialẽ Dei timorem. Quanto namque intentiùs ſtudueris deſuper illuſtrari, & dono ſapientiæ perfici, tanto ampliùs formidabis ſummi Dei Patris aſpectum offendere, & coram eo intimoratè te gerere: ipſaque infuſa ſapientia te docebit iſtum timorem caſtum & ſanctum, oſtendendo tibi quàm infinitè & incomparabiliter Deus altiſſimus ſit ſincerè timendus, honorandus ac diligendus; ſicque ingeret tibi ſapientialem pudorem, vt vbique erubeſcas coram diuini vultus præſentia inhoneſtè, negligenter aut turpiter te habere. Ad quod etiã Seneca admonens ait: Non aliter te habeas in ſecreto, aliter in publico. *Et ſcientiam Dei inuenies*, id eſt ſapientiam, eiúſque profectum & perfectionem obtinebis à Domino. De quo Pſalmiſta Pſ. 33. *Accedite ad eum, & illuminamini, & facies veſtræ non confundentur.* De qua ſcientia dicit Dominus in Oſee c.6. *Scientiam Dei volo plus quàm holocauſta.* Apoſtolus quoque Philip. 3. 8. *Exiſtimo*, inquit, *omnia detrimentum eſſe, propter eminentem ſcientiam Ieſu Chriſti Domini mei.* hæc Dionyſ.

d Similiter hunc locum explicat S. Ambroſ. in Pſ. 118. octon. 5. ad illud: *Statue ſeruo tuo eloquium tuum*; qui & cauſam aſſignat: *Etenim*, inquit, *vera ſapientia à timore Dei incipit, nec eſt ſapientia ſpiritalis ſine timore Dei: ita timor ſine ſapientia eſſe non debet. Baſis quædam verbi eſt timor ſanctus. Sicut enim ſimulacrum aliquod in baſi ſtatuitur, & tunc maiorem habet gratiam, cum in baſi ſtatua fuerit collocata, ſtãdique accipit firmitatem: ita verbum Dei in timore ſancto meliùs ſtatuitur, fortiùs radicatur in pectore timentis Dominum, ne labatur verbum de corde viri, ne veniant volucres, & auferant illud de incurioſi & diſſimulantis affectu.* Et mox: *Timor ergo verbi eſt locus, ſicut in pace locus eius. Timor quædam ſtatio verbi, verbum timoris eſt diſciplina. Plenus enim diſciplinæ timor non nutat ad lapſum.* Et inferiùs: *Timor informatur per ſapientiam, inſtruitur per intellectum, conſilio dirigitur, virtute firmatur, cognitione regitur, pietate decoratur.*

Quia Dominus dat ſapientiam: & ex ore eius prudentia, & ſcientia] Syrus, Septuag. & Chald. *& à* Vers. 6.
B *facie eius cognitio & intelligentia.* τὸ *quia* dat cauſam eius, quod dixit v.3. *Si enim ſapientiam inuocaueris, &c. inuenies.* q.d. Non ſolo auditu & ſtudio, ſed & oratione & inuocatione comparanda eſt ſapientia: quia ipſa eſt donum Dei: Dominus enim dat ſapientiam hanc & ſcientiam ſanctorum. Sapientiam enim humanã diſces ex Ariſtotele, Platone, &c. ſed diuinam hanc non niſi à Deo, iuxta illud Eccli. 39. 8. *Si enim Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligentiæ replebit illum.* Et Iacob. 1. 5. *Si quis autem veſtrûm indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter.* Hinc Thalaſſius Hecatontade 2. *Quod lux*, inquit, *eſt videntibus & viſis, hoc Deus eſt intelligentibus & intellectis. Solus Deus natura bonus eſt & ſapiens: fit autem & mens participatione talis, modò ſtudioſa ſit.*

C Quod ſequitur, *Et ex ore eius prudentia, & ſcientia*, ſignificat Primò, ſapientiam hanc prouenire ex Dei reuelatione, facta Prophetis & Apoſtolis in S. Scripturis, quas populo exponunt & prædicant doctores & prædicatores. Secundò, hanc reuelationem & prædicationem non ſufficere ad percipiendam hanc ſapientiam: ſed inſuper opus eſſe interna Dei illuminatione, qua Deus menti perſuadeat illa, quæ foris audit & legit, iuxta illud Chriſti Ioan. 6. 45. *Erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Cum igitur*, ait S. Auguſt. l.1. ad Simplician. quæſt. 2. *prædicatur Euangelium, quidam credunt, quidam non credunt; ſed qui credunt prædicatori forinſecus ſonanti, intus à Patre audiunt & diſcunt. qui autem non credunt, forinſecus audiunt, intus autem non audiunt,*
D *neque diſcunt.*

Nota, ſapientiam ita eſſe donum Dei, vt tamen ſit opus quoque hominis. homo enim illam ſibi parare debet partim ſtudio, partim oratione: Simili modo virtus, v.g. caſtitas, eſt donum Dei, & ſimul opus hominis eam liberè amplectentis, ac pro ea contra vitia decertantis. vti fusè dixi 1. Corinth. 7. 7. Sic opera gratiæ ſunt opera tum gratiæ quaſi cauſæ principalis, cum liberi arbitrii quaſi cooperantis.

Porrò idem eſt ſapientia, ſcientia, prudentia, vti ſæpiùs monui; etſi Lyran. & Baynus ea diſtinguant hoc modo, quòd ſapientia ſit cognitio rerum cæleſtium, ſcientia ſit rerum neceſſariarum in hac vita, prudentia ſiue intelligentia ſpectet ad mores & integritatem conuerſationis inter homines.

Symbolicè Beda: Verbum, inquit, quod eſt Sapientia,

pientia, proceſſit ab ore Patris, cùm à mente eius conceptum fuit, dictum & genitum ab æterno. Rurſum ex ore eius fluit ſcientia & ſapientia, quia os hominis, niſi ab eo ſanctificatum & conſecratum fuerit, ſapientiam eloqui nequit.

Vers. 7. *Cuſtodiet rectorum ſalutem, & proteget gradientes ſimpliciter*] Hebraicè, *abſcondet rectis ſalutem, ſcutum* (clypeus eſt, *ambulantibus in perfectione*; Septuag. *theſaurizat rectè agentibus* (S. Auguſt. lib. 1. Contra aduerſ. legis & Proph. c. 17. legit, *diligentibus ſe*) *ſalutem, proteget greſſus eorum*; Tigurina, *reponit iuſtis eſſentiam* (id eſt, ait Vatabl. *is ſeruat iuſtis doctrinam veram*) *protegit innocenter ambulantes*; Chaldæus, *abſcondet iuſtis incolumitatem, & auxiliabitur his qui ambulant abſque macula*; Syrus, *ſeruat rectis ſpem, & adiuuabit ambulantes ſine macula*.

Nota. Pro *cuſtodiet*, hebr. eſt יצפן *ytſpon*, id eſt abſcondet, reponet, ſeruabit quaſi theſaurũ. Theſaurus enim duo includit, Primò, rem eſſe pretioſam; Secundò, eſſe arcanam & reconditam.

Tuſciia hebr. quid? Pro *ſalutem*, hebr. eſt תושיה *tuſciia*, quod Pagnin. Tigurina, & alij vertunt *eſſentiam*, id eſt eſſentiã, exiſtentiam, ſubſtantiam, à rad. יש *ies*, id eſt *eſt*: Hebræum enim *ies* in omnes linguas tranſijt. Vnde R. Leui, *reſeruabit rectis id quod eſt*; Chald. *incolumitatem*; Noſter & Septuag. vertunt, *ſalutem*, quaſi *tuſcia*, per alluſionem & commutationem vnius literæ reſpiciat ad ישע *ieſca*, id eſt ſalus, & תושיע *toſcia*, id eſt *ſaluabit*, R. Moſes vertit, *legem*; alij, *formam, præſcriptum, & quidquid ſtabile eſt ac ſolidum*; alij, *fortunam, ſucceſſum*; alij meliùs vertunt, *ſapientiam*, quia ſapientia eſt nobiliſſima ſolidiſſimáque res & eſſentia, vt hunc locum explicat Iſaias c. 33. 6. Vbi Septuag. ſic vertunt, *in theſauris eſt ſalus noſtra*: quam explicãt ſubdentes: *Sapientia, & ſcientia, & pietas in Deum iſti ſunt theſauri ſapientiæ.* Omnes hæ verſiones eòdem recidũt: *tuſcia* enim propriè ſignificat *eſſentiam*; inde *ſapiẽtiam*, quia hæc eſt quaſi anima & vita eſſentię hominis; inde *legem*, quia ſapientia conſiſtit in obſeruatione legis, vel, vt R. Dauid: Lex, inquit, dicitur *tuſcia*, id eſt eſſentia, quia cùm cetera ſint caduca & vana, ſola lex perpetuò durat, inde *ſalutẽ*, quia hanc tribuit ſapientia. & ita de cæteris. Vnde Aben Ezra: *Sapientia*, inquit, *eſſentiæ appellationem ſortitur, quòd ſit, atque ad omnem æternitatem duret. Hæc porrò à Deo iuſtis reſeruatur, vt eius ope ſeruent iuſtitiæ tramitem, hoc eſt præcepta diuina.*

Igitur Primò, Lyran. ſic exponit, q. d. Deus rectis & iuſtis pro præmio iuſtitiæ dabit ſalutem, id eſt ſanitatem mentis & corporis. Secundò, Ianſenius, q. d. Deus apud ſe recondit ſapientiam & ſalutem quaſi ingentem theſaurum, eúmque non omnibus, neoſemper, ſed ſolis rectis & iuſtis erogabit tempore à ſe decreto. Tertiò, Caietan. & Salazar hunc verſum referunt ad id quod dixit v. 4. *Si ſicut theſauros effoderis eam*, ſcilicet ſapientiã, vtique *inuenies eam*: *quaſi hîc eius dicti det rationem, quia ſcilicet Deus cuſtodit, reponit, occultat, theſaurizat (omnia in idem recidunt) ſalutem, ſapientiam videlicet veram, quæ eſt iuſtitia ipſa & ſalus animi. Si enim Deus theſauri ad inſtar ſapientiam abſcondit, rectè ſequitur theſauri in modum effodiendam eſſe. Dicitur autem abſcondere vel theſaurizare rectis, vel rectè agentibus, hebraicè, Ieſarim, id eſt ſedulis: Auguſt. diligentibus ſe: quia locuples iſte theſaurus, quem ſic latere Deus voluit, niſi à ſedulis & accuratam diligentiam nauantibus non eruitur.* Hæc ipſi.

Hæc omnes expoſitiones veræ ſunt & coincidunt: ſtudioſis enim ſapientiæ loco præmij promiſit dandam ipſis à Deo ſapientiam: nunc verò quantum id ſit præmium quantóſque fructus, bona & commoda afferat, explicat, dicens, quòd Deus per ſapientiam cuſtodiat rectorum ſalutem, dum facit vt inter medias mundi tentationes, pericula & naufragia, quibus inſipientes & impij cadunt & pereunt, ſapienter incedant, ne vllam peccati grauioris labem contrahant, ſed recta & feliciter ad portum ſalutis æternæ euadant. Congruum hoc eſt pręmium, dum obſeruantes Deum Deique legem viciſſim ſeruantur & obſeruantur à Deo.

Vnde nonnulli ſic exponunt: Deus cuſtodiet *tuſciia*, id eſt eſſentiam, hoc eſt ſoliditatem, & cõſtantem in bono perſeuerantiam iuſtorum, quæ ingens eſt theſaurus: recta enim ducit ad gloriam cæleſtem: perſeuerantia enim ſummum eſt Dei donum. Nam vt ait S. Bernard. (vel quiſquis eſt Auctor) ſerm. de virtute obedientiæ: *Perſeuerantia eſt ſingularis filia ſummi regis*, quam qui duxerit, dotis nomine cælum accipit. Et ſubdit: *Finis virtutũ eſt, earumque conſummatio eſt, totiuſque boni repoſitorium.* Ecce hoc eſt quod hîc dicitur: *Reponit iuſtis eſſentiam.* Igitur magnum perſeuerantiæ donum in manu ſolius eſt Dei, quod iuſtus mereri de condigno nequit, ſed tantùm ſupplicibus precibus ab eo flagitare & impetrare. Quocirca ſaluberrima eſt hæc precatio: Domine da mihi perſeuerantiã, da mihi aſſiduè gratiam, quam præuides mihi fore congruam, dirige me per eas vias, officia, ſtatus, actiones, quæ peccati non habent ſcandalum, quibus præuides me certò & infallibiliter perſeueraturum, ac peruenturum ad felicitatem æternam. *Oratio ſaluberrima quæ?*

Anagogicè ergo Pagninus in Theſauro linguę Hebr. in voce *tuſciia*, id eſt *eſſentia*: Deus, inquit, reſeruat & theſaurizat iuſtis eſſentiam ſuam, vt ſcilicet eamdem illis clarè videndam offerat in cælo: hanc ergo illis quaſi theſaurum recondit: hinc Chriſtus eamdem comparat theſauro, *quem qui inuenit homo, præ gaudio illius vadit, & vendit vniuerſa quæ habet, & emit agrum illum*, Matth. 13. 44. Sic & ex Pagnino Ianſenius & Salazar.

Allegoricè, Rabbini nonnulli hæc referunt ad Chriſti incarnationem: Chriſtus enim eſt Sapientia ex ore Patris procedens, quæ os noſtrum carnémque aſſumpſit, vt nos veram ſapientiam, viamque ad ſalutem Iudæis occultam edoceret. In *Midras* enim, id eſt in expoſitione lamẽtationũ Ieremiæ, dicitur: *Deus ſanctus erit ſedens, & exponens coram iuſtis ſenſum legis per manus Meſſiæ, ſicut dictum eſt Prou. 2. Reuelat vel occultat rectis legem, clypeus ambulantibus ſimpliciter, vel perfectè. Dixit R. Abraham Aben Ezra, celat rectis legem: quia occultat ab eis verbum ſapientiæ, donec veniat tempus, & exponat eam ore ſuo coram magiſtris.* ita Galatin. lib. 3. cap. 19. de Arcanis fidei.

Et proteget gradientes ſimpliciter] Hebr. *clypeus eſt ambulantibus in ſimplicitate*, id eſt, in innocentia & perfectione. q. d. Inſtar clypei defendet innocentes & perfectos. Hęc verba nectenda ſunt ſequẽtibus hoc modo: *Proteget gradiẽtes ſimpliciter.*

Seruans ſemitas iuſtitiæ, & viam ſanctorum cuſtodiens] *Seruans*, id eſt ſeruare faciens: Hebr. enim eſt לנצר *lintſor*, id eſt, Vers. 8.

ſeruandum, vt ſcilicet iuſti ſeruent, Deo eos ſer- A uante, ſemitas iuſtitiæ. Vel eſt hypallage, q. d. Deus ſeruat in iuſtis ſemitas iuſtitiæ, hoc eſt, Deus ſeruat iuſtos in ſemitis iuſtitiæ, vt ab eis non declinent ad dexteram vel ſiniſtram. Senſus eſt, q.d. Deus protegit iuſtos, per ſapientiam & gratiam ſuam aſſiduè ſeruans mentem illorum, vt inter tot errandi & labendi præcipitia teneant firmiter ſemitas iuſtitiæ, vt per eas iugiter incedant, itaque viam ſanctorum cuſtodit, dirigit & perducit ad metam, putà ad cæleſtem felicitatem. Vnde Septuag. clarè vertunt, *protegit autem greſſum eorum ad cuſtodiendas vias iuſtificationum, & viam venerentium ſe cuſtodit;* Syrus, *vias piorum ſuorum cuſtodiet.* Sic Deus promiſit Abrahæ iuſtitiæ & obedientiæ præmium dicens: *Noli timere, Abraham ego protector tuus ſum* (hebr. *ego ſcutum tuum ſum*) *& merces tua magna nimis,* Geneſ. 15. 1. vide ibi dicta. Hoc eſt, quod orat Pſaltes: *Perfice greſſus meos* B *in ſemitis tuis, vt non moueantur veſtigia mea,* pſal. 16. 5. Alludit, imò citat illud Annæ matris Samuëlis 1. Reg. 2. 9. *Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit, & impij in tenebris conticeſcent,* pro quo Salomon hîc v. 13. habet, *Ambulant per vias tenebroſas.*

VERS. 9. *Tunc intelliges iuſtitiam, & iudicium, & æquitatem, & omnem ſemitam bonam*] *Tunc* reſpicit præcedentia, q.d. Cùm præſtiteris ea, quæ dixi de inuocatione & inueſtigatione ſapientiæ; aut, cùm dederit Deus ſapientiam, *tunc intelliges iuſtitiam, iudicium, & æquitatem*, hoc eſt, omnem ſemitam bonam: in hiſce enim tribus ſita eſt ſapientia. An & quomodo hæc tria diſtinguantur dixi cap. 1. v. 3. Præclarè Thalaſſius Hecatontade 1. *Ieſum amans,* inquit, *liberabitur à malitia, & ipſum ſequendo veram videbit ſcientiam. Mens à perturbationibus libera, videt ſubtiliùs. Menti in ſummum purificatæ anguſtia ſunt omnia quæ ſunt, ſemperque eſſe cupit ex-* C *tra omnia, quæ ſunt facta. Vis ſemel ab omnibus affectionibus liberari, aſſuefacito te charitati, continentiæ & precibus. Mens apud Deum moram faciens precando, affectiuas animæ vires à paſſionibus liberat.*

Via virtutis eſt ſemita ob quatuor analogias.

Nota viam ſapientiæ & virtutis vocari *ſemitam.* Primò, quia arcta eſt, cùm reliqua via, per quam currus incedunt, ſit lata & larga. ita S. Auguſt. in pſal. 121. Secundò, quia compendioſa & breuis eſt ad perfectionem & felicitatem: ſic enim ſemitæ ſunt breuiores viæ. Tertiò, quia directa eſt, vti ſemita. Quartò, quia ſemitæ ſunt viatoribus per montes & rupes, quos currus circumeunt. ſimiliter enim via virtutis eſt ardua & excelſa. ita Lyranus.

Pro *ſemitam* hebr. eſt מעגל *magal*, id eſt orbita rotunda, per quam currus, putà rotunditas rotarum curulium incedit: עגל *agol* enim eſt teres & D rotundum: vnde Aquila vertit, τροχιαί, id eſt *flexus*; Symmach. ἐπικυλισμοὺς, id eſt *inuolutiones*, gyros, flexus; Septuag. vertunt, ἄξονας, id eſt *axes, orbitas, tramites*, ſemitas. Vnde ſic habent in Catena Græc. *Tunc iuſtitiam & iudicium intelliges, omneſque honeſtatis orbitas proſperè abſolues.* Orbitæ & axes rotarum, inquit auctor Catenæ, appoſitè ad animum transferuntur: vt enim axes, quibus rotæ inſeruntur, in quadam æquabilitate perpetuò illas continent; ita iuſtitia animam, eiuſdemque vires, præcipuè inferiores (hæ enim per rotas hoc loco inſinuantur) firmat, iugitérque in officio continet. Poſſunt quoque per rotas præcepta Dei, quæ ad Deum ducunt, animumque ad eiuſdem cognitionem dirigunt, accipi. Hæc auctor. Orbitæ ergo Primò ſignificant æquabilitatem ſapientiæ & virtutis; Secundò, facilitatem, quam parat ipſa exercitatio: licet enim virtus initio incipienti, ob contrarias concupiſcentias, ſit difficilis, exercitio tamen eas ſuperante fit facilis. Vnde S. Auguſt. in illud pſal. 30. *Poſuiſti in loco ſpatioſo pedes meos*, quærens quomodo ſpatioſum ſimul & anguſtum eſt virtutis iter? punctim rem acu tangens reſpondet: *Certè anguſta via eſt: laboranti anguſta eſt, amanti lata eſt.* Tertiò, orbitæ ſignificant iter virtutis eſſe apertum, publicum, tritum & regium: talis enim eſt orbita curruum. Quartò, eſſe perfectum: circularis enim figura, qualis eſt orbitarum, eſt completa & perfectiſſima.

Flexus verò & gyri, vt vertunt Aquila & Symmach. ſignificant Primò, virtutis iter eſſe arduum & præceps, quod proinde nunc flectendo declinare & gyrare, nunc generosè ſuperare & tranſſcendere oporteat.

Secundò, ſapientiam & virtutem eſſe flexilem, quia in omnibus ſinit ſe flecti, gyrari & regyrari, fræno rationis, legis & voluntatis diuinæ. Sic hoc fræno regendam eſſe linguam docet S. Iacobus c. 3. v. 3. de quo ibidem multa dixi.

Triplex angeli & animæ motus.

Tertiò, Beda cenſet hominem triplici motu cieri, nimirum per iuſtitiam Deo ſatisfacere, per æquitatem proximo, per iudicium ſibi ipſi. Simili modo in angelis, vt docet S. Dionyſ. c. 4. de Diuin. nom. (& pari modo in animabus ſanctis) ſunt tres motus, nimirum reflexus, rectus & circularis. Reflexus eſt, cùm angelus vel anima à creaturis reflectitur, & reſilit ad creatorem, eum in omnibus agnoſcens, amans & laudans. Rectus eſt, cùm recta ad proximos tendit, illiſque præſtat, quod ex rectitudine iuſtitiæ vel charitatis debet. *Recta linea*, ait Dionyſ. *mouetur anima ad ea, quæ circa ſe ſunt, prodiens.* Circularis eſt, cùm anima ſe recolligit, & in ſe ipſam redit ſuæ conſcientiæ quieti, & coniunctioni cum Deo conſulens. Tunc enim, ait S. Dionyſ. *circa identitatis auctorem pulchrum & bonum indeſinenter choream ducunt.* Aptè ergo ait Salomon: *Tunc intelliges iuſtitiam, & iudicium, & æquitatem*, Deo videlicet famulans, tibi conſulens, proximo prouidens, videlicet omnem ſemitam bonam, omnes flexus bonos, & omnes gyros bonos; ſic omnes motus differentias ſpiritaliter exprimes. ita Salazar.

SECVNDA PARS CAPITIS.

Docet quis ſit fructus ſapientiæ, nimirum cum illa venire omnia bona, & mala omnia auerti.

VERS. 10. *Si intrauerit ſapientia cor tuum* (Septuag. *ſi venerit in tuam mentem*) *& ſcientia animæ tuæ placuerit* (Idem eſt *ſcientia* quod ſapientia:) *conſilium cuſtodiet te, & prudentia ſeruabit te*] Sept. *cogitatio ſancta*
VERS. 11. *ſeruabit te.* Pro *placuerit* hebr. eſt ינעם *iin'am*, quod Septuag. vertunt, *pulchra eſſe videbitur*; Aquila, εὐπρεπήσει, id eſt *decora & venuſta erit*; Pagnin. *ſi dulcuerit*; alij, *ſi amœna, iucunda, ſuauis fuerit*; alij ad

verbum *ſi ſcientia pulchreſcet anima tua*, vt videaris tibi pulcher ex pulchritudine ſcientiæ, quam ſuſpicis & admiraris; Vatabl. *ſi ſapientia cor tuum inuaſerit, & ſcientia animum tuum delectauerit, proſpicientia cuſtodiet te, & intelligentiæ inſtitutio te ſeruabit.* Idem alijs & alijs verbis repetit, exaggerat & inculcat, vt ſapientiæ honeſtatem & decus diſcipulo commendet, illumque in eius velut ſponſæ pulcherrimæ & caſtiſſimæ amorem accendat. Senſus eſt q.d. Si ſapientiam in animæ tuæ penetralia admiſeris, eiúſque decorem perſpexeris & complexus fueris, conſilium quod ipſa tibi ſuggeret, quoque res tuas omnes ſapienter & decorè moderabitur, cuſtodiet te (heb. *ſuper te*. q.d. Super te excubabit circumquaque, ſicut vigil excubat ſuper caſtra) & prudentia quam te docebit, ſeruabit te ab omni malo, necubi per imprudentiam labaris: nimirum vt eruaris Primò, à via mala, & ab homine qui peruerſa loquitur; Secundò, vt eruaris à muliere extranea; Tertiò, vt ambules in via bona, vti ſequitur: non enim ſufficit declinare à malo, niſi & facias bonum. Huc facit quod S. Chryſoſt. hom. 63. ad Popul. docet tantam eſſe virtutis ſuauitatem, vt cetera omnia, quæ in mundo ſuauia ſunt, illi comparata amara & fellea eſſe videantur, imò vt omnes labores, dolores, cruces ſua ſuauitate condiat, dulcoret & ſuaues efficiat.

Sic ſapientia, virtus, & charitas dulces effecit ignes S. Laurentio, leones S. Ignatio, ſagittas S. Sebaſtiano, eculeos S. Vincentio, carbones S. Tiburtio. Sic S. Lucia virgo ſapiens ad rogum, quaſi ad epulas inuitata, læta & exultans proceſſit. Sic & S. Agnes, S. Cæcilia, cæteræque virgines & Martyres. Hinc de S. Stephano canit Eccleſia: *Lapides torrentis illi dulces fuerunt: ipſum ſequuntur omnes animæ iuſtæ.*

Virtus eſt pulchra Noemi.

Igitur ſapientia & virtus eſt pulchra Noëmi (à *iinam* enim & *naam*, id eſt *pulchra fuit*, dicta eſt *Noëmi*) de qua dicitur Ruth 1. 20. *Hæc eſt illa Noëmi* decora & ſpecioſa, quæ omnium oculos in ſui ſpeciem & admirationem rapit. Nam vt ait S. Auguſt. epiſt. 222. ad Conſentium: *Quid eſt aliud iuſtitia & virtus nobis, quàm interioris hominis pulchritudo?* Et Philo lib. de Vita Moſis, ex Platone in conuiuio: *Virtus*, inquit, *non pulchra tantùm, ſed ipſius pulchri idea eſt*, nimirum pulchritudinis, quæ in creaturis eſt, exemplar & ſpeculum. Ratio eſt, quia ſapientia & virtus eſt ſumma participatio Dei: Deus autem in ſe pulcher eſt, adeóque ipſa increata, eſſentialis & immenſa pulchritudo, quã qui videt, non poteſt non ſummè adamare, vt patet in Beatis, qui toti in eamdem rapiuntur & abſorbentur. Deus ergo ſapientiæ & virtuti ſuam pulchritudinem præ ceteris rebus communicauit & indidit, atque in ea ſuam ſpeciem & decorem oſtendit: præſertim in Verbo incarnato, putà in Chriſto, qui omnis virtutis fuit ſpeculum, de quo proinde dicitur pſal. 44. *Specioſus forma præ filijs hominum*, quin & in paſſione ſanguine ſuo purpuratus ſpecioſus inceſſit, vt eius ſpeciem admirantes angeli exclamarint: *Quis eſt iſte, qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra? iſte formoſus in ſtola ſua, gradiens in multitudine fortitudinis ſuæ*, Iſaiæ 63. 1.

Vnde S. Auguſt. in pſal. 44. poſt initium: *Chriſtus*, inquit, *pulcher in cælo, pulcher in terra, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher in ligno, pulcher in ſepulcro.* Et cauſam ſubdit: *Summa & vera pulchritudo, iuſtitia eſt. Si vbique iuſtus, vbique decorus.*

Nunc & Martyres in ſua fortitudine pulchreſcunt, pulchrámque petunt per vulnera mortem: quocirca purpurati in cælis incedunt, palmis & laureis coronati, Apocal. 7. Id adeò verum eſt, vt Gentiles in ſui admirationẽ rapuerit hæc ſapientiæ, & virtutis pulchritudo. Vnde Lyricus in hymno de laudibus virtutis exclamat: *O virtus ardua laborioſaque hominibus, pulcherrima vitæ inuentio. Tuam, ô virgo, ob venuſtatem etiam mori, optabilis in Græcia habetur mors, atque labores vehementes & indefeſſos perpeti. Tua ergo gratia Hercules Ioue ſatus, Ledæque filij ſuis factis, quid poſſent, declararunt.* Dictum eſt veterum: *Solus ſapiens decorus, omnis nequam turpis.* Et:

Virtus repulſæ neſcia ſordidæ,
Intaminatis fulget honoribus, ait Horat. libr. 3. Carm.

Vt eruaris à via mala (ex Hebr. vertas *mali*, id eſt quæ ducit ad malum; Syrus, *liberabit te ſapientia à via mala*) *& ab homine, qui peruerſa loquitur.* VERS. 12.

Qui relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas] Hebr. *qui relinquunt ſemitas rectitudinis, vt ambulent per vias caliginis.* VERS. 13.

Qui lætantur cùm male fecerint, & exultant in rebus peſſimis] Chald. *exultant in perverſione malitiæ.* VERS. 14.

Septuag. hæc patheticè efferunt, miſcéntque exclamationem: ſic enim habent: *Vt eruat* (ſapientia & cogitatio ſancta) *te à via mala, & à viro nihil loquente πιστὸν*, id eſt fidele, vel nihil fide dignũ, cui credi debeat, ſed omnia fucata, fallacia, pernicioſa & venenata. *O qui dereliquiſtis vias rectas abeundo in vias tenebrarum, qui lætamini in malis, & gaudetis in euerſione mala.* Pendent hæc à verſu præced. *conſilium cuſtodiet te*, &c. *vt eruaris à via mala.* q.d. Duæ ſunt viæ, id eſt viuendi rationes & modi, vna mala, altera bona: ſapientia cuſtodiet te à mala, & deducet ad bonam, vt ſcilicet omne peccatum ducens ad gehennam cane peius & angue fugias, ac omnem virtutem ducentem ad cælum toto pectore proſequaris. Pro *qui peruerſa loquitur*, alij vertunt efficaciùs, *qui peruertentia loquitur*; Caietan. *qui loquitur verſutias*, id eſt ſtrophas, flexus & verſuras verborum, quibus verſutus alios in errorem, fraudem & malum inducit. Heb. enim תהפכות *tahapuchot* ſignificat peruerſitates, quibus quis alium à vero & virtute auertit, ac in fraudem vitiúmque conuertit, itaque in ruinam agit, euertit & ſubuertit: atque alludit ad פוך *puch*, id eſt *fucus*, quia tales fucum alijs faciunt, & fucata ſapientiæ virtutiſque ſimulatione in errorem vitiáque abducunt.

Ait ergo Salomon, ſapientiam docere maximè cauendos eſſe prauos & peruerſos, qui non tantùm praua agunt, ſed & eadem alios docent vel ſuadent, idque callidè per fraudes & illecebras: has enim detegit & patefacit ſapiẽtia. Porrò quia tales permulti sũt, hinc mutato per enallagen numero ſingulari in pluralem, eos deſcribẽs ait Primò, *Qui relinquunt iter rectum*: tale enim eſt iter ſapientiæ & virtutis. Secundò, *Ambulant per vias tenebrarum & caliginis.* q.d. Viuunt in cæcitate & erroribus, ſaltem practicis, ac in operibus inhoneſtis, quæ quærunt tenebras, ac ſimillima ſunt tenebris, atque ducunt in tenebras æternas. Quocirca Nazianz. orat. ad 150. Epiſc. tales aptè comparat ſepijs: *Illi enim*, inquit, *ſermones, ſicut & ſepia atramentum, contra ſeipſos expuunt, quò effugiant*

venantes, & latitent indagantes. Tertiò, quòd inſuper lætentur cùm malè fecerint, & exultent in rebus peſſimis. Eſt climax, ſiue gradatio. Per gradus enim creſcit oratio, declarans malitiam creſcentem impiorum. Eò enim creſcit illa ſenſim, vt in peccatis rideant, gaudeant & exultent; ſed riſus hic eſt caninus & Sardonicus, qui dolorem & mortem conciliat: ridendo enim exteriùs, interna malorum conſcientia cruciantur, ait S. Auguſt. ſerm. 24. de Tempor. atque ridendo moriuntur. de quo Euſebius Emiſſen. homil. de S. Epiphoro & Alexand. *Exultant*, inquit, *in rebus peſſimis, & de ſui perditione lætantur, ſimiles illis, qui fortè ſumentes exitiales herbarum ſuccos, cum riſu perire dicuntur.*

Pro *exultant* hebr. eſt גילו *gilu*, id eſt cantant, ſaltant, tripudiant: גול *gol* enim notat tripudium, exultationem & volutationem externam, qua quis internum cordis gaudium externis geſtibus aperit & pandit, vt cùm ſaltat, gyros facit, & volutat ſeſe circuitionibus & circumrotationibus. Vnde non multùm diſſonat à Græco ἀγαλλιᾶν. Sic S. Ioannes Baptiſta auditâ ſalutatione B. Virginis exultauit, id eſt præ gaudio exilijt, & ſubſilijt in vtero matris, Lucæ 1. 41.

Tales ergo ſimiles ſunt illis, quos in Apulia videmus morſos à tarantulis continuò ſaltare & tripudiare, ac ſaltando & tripudiando emori. S. Ambroſ. lib. 1. epiſt. 6. eos comparat cicadis, quæ canendo, id eſt ſtrependo, moriuntur: *qui ſub ardore*, inquit, *feruentium cupiditatum ſe mulcent cantu ſibi noxio, ſtatimque occidunt.* Sic Turcæ in honorem ſui Mahomet ſolent ſe in orbem gyrare & rotare (quod propriè notat Hebr. *gol*) donec deficiente ſpiritu & mente cadant & corruant, illámque vocant choream angelorum. quibus rectè aptes illud: *In circuitu impij ambulant*, pſal. 11. 9. Hi ergo vti *bibunt ſicut aquam iniquitatem*, teſte S. Iob c. 15. ita viciſſim ridendo & exultando pergunt tanquam vituli ad macellum, tanquam ebrij ad furcam, tanquam phrenetici (ait S. Gregor. citans hunc locum homil. 4. in Ezech.) ad exitium. de quibus Iſaias c. 3. 9. *Peccatum ſuum quaſi Sodoma prædicauerunt. Væ animæ eorum, quoniam reddita ſunt eis mala*, ait S. Bernard. ſerm. 16. in Cant.

VERS. 15. *Quorum viæ peruerſæ ſunt, & infames greſſus eorum*] Septuag. *quorum ſemitæ prauæ* (Symmach. σκαμβαὶ, id eſt *curuæ*, obliquè incedentes more cancrorum; Theodotion, στρεβλαὶ, id eſt *tortuoſæ*, intortæ inſtar ſtrabonum, qui oculos diſtortos & intortos habent: item vafræ, callidæ, verſutæ, ſinuoſæ inſtar ſerpentum) *& flexuoſi curſus eorum*; Aquila, *& iactant ſe in flexuris ſuis, & ſubſannant in inuolutionibus* vel *gyris ſuis*, Tigur. *qui vias ſuas deprauant, & propudioſi ſunt in orbitis ſuis*; Vatabl. *quorum ſemitæ ſunt obliquæ, & qui peruerſi ſunt in ſemitis ſuis*: vel, *quorum rationes vitæ à recto aberrant, & peruerſitates ſunt in vijs ipſorum.* Sic & Pagninus; alij, *& recedentes* vel *retrogredientes in ſemitis ſuis*, vt cancri. Addunt Septuag. *ad longè faciendum te à via recta, & alienum à ſententia.*

Impij incedunt vt cancri. Igitur impiorum greſſus & actiones ſunt obliquæ & ſinuoſæ inſtar cancrorum & ſerpentum. Cancri enim, teſte Ariſtot. & Plinio, vel retrorſum incedunt, vel obliquè ad latus, præſertim ſiniſtrum, quod ſymbolum eſt prauitatis, ſicut dextrum eſt virtutis & bonitatis. *Cancri*, inquit Plinius lib. 9. c. 31. *in pauore etiam retrorſum pari velocitate redeunt.* Quocirca S. Ambroſ. in pſal. 36. ſic legit & explicat: *Flexuoſus curſus eorum, ſicut lubricus & flexuoſus auctor eorum*, putà diabolus ſerpens antiquus. Vnde S. Ephrem agens de choreis & turpi ſaltatione ait: *Choream non Petrus, non Ioãnes, ſed draco antiquus ſuis voluminibus docuit.* Huc quoque alludens Nazianz. in carmine de Virginit. ita impios pingit:

At velut obliquo gradientes tramite cancri,
Aut velut oblongi ſinuosè membra trahentes
Angues, vinctis depreſſi pondere carnis.

Sic enim impij inſtar cancrorum, non quà oculi aſpiciunt, id eſt non quò ratio & lex Dei dictat, ſed retrorſum quaſi auerſi à lege & Deo incedũt, ac ſiniſtra dextris, falſa veris, caduca æternis præferunt: nam, vt ait S. Ambroſ. lib. de Abraham: *Bona huius ſæculi inſtabilia ſunt, & rotarum in morem cum ipſo ſæculo voluuntur.* Rurſum inſtar ſerpentum in mille vitiorum orbes ſe ſinuant & gyrant, dum ab vno ſcelere mox in aliud & aliud labuntur, donec vniuerſum ſcelerum circulum confecerint, quo confecto rurſus à principio in orbem redeunt: quare meritò infames ſunt apud Deum, angelos & homines.

Vt eruaris à muliere aliena, & ab extranea, quæ mollit ſermones ſuos] Vatabl. *quæ verbis ſuis blanditur*, vel blanditijs allicit; Symmach. *cuius verba ſunt lubrica*; Chald. *cuius verba ſunt ignis*; Baynus, *quæ verba ſua polit: cuius cantu tolerabilius eſt audire baſiliſcum ſibilantem*, ait S. Cyprian. de Singular. cleric. Mulier enim inſtar Sirenis mentem etiam ſapientum incantat & excantat, vti patuit in ipſomet noſtro Salomone, Samſone, Dauide. Lege vitam S. Martiniani apud Surium 13. Febr. & mira huius rei exempla inuenies. VERS. 16.

Alienam & *extraneam* vocat adulteram, quæ alterius viri vxor alios ambit amaſios; licet alij per *extraneam* accipiant alienigenam, id eſt non Iudæam, ſed Gentilem. Verùm ſimpliciter Hebræi mulierem exteram vocant meretricem. Pendet hic verſus à v. 11. ſic enim cum eo hic nectendus eſt: *Conſilium ſapientiæ ſeruabit te, vt eruaris à muliere*, &c. Vnde Septuag. hoc loco paraphraſticè vertunt, *fili ne te comprehendat malum conſilium* (mulieris) *quæ dereliquit doctrinam adoleſcentiæ*, &c.

Libido maximè contraria ſapientiæ. cur? Monuit cauendum à conſortio & colloquio improborum, nunc monet cauendum à muliere illice & impudica: nihil enim ita contrarium ſapientiæ, ac mulier illex. ita Beda. Cuius cauſa Theologica eſt, quòd Spiritus ſanctus auctor ſapientiæ, cùm ſit puriſſimus ſpiritus, derelinquat & fugiat homines luxurioſos, vtpote carni & ventri ſuo immerſos. *Cauſa Theologica.*

Cauſa ethica eſt, quòd inter concupiſcentias vehementiſſima ſit libido: concupiſcentia autem rationi, ideóque ſapientiæ è diametro aduerſatur. Vnde libido dicta eſt ab eo quòd libeat, ait Caſſian. collat. 12. c. 2. Quocirca S. Vvolſtanus Epiſc. Vvigornienſis appetitus ad libidinem à nobili matrona, facto ſigno crucis: *Fuge*, ait, *comes laſciuiæ, mortis filia, vas ſatanæ*, eique alapam ſummo niſu inflixit, & ſic velut alter Ioſeph mulieris lenocinia compreſſit. ita Surius tom. 1. in eius Vita. Sic & S. Agnes ad Præfecti filium: *Diſcede à me*, inquit, *pabulum mortis, fomes peccati.* *Ethica.*

Nam ruit in vetitum damnoſi cura libido.

Et: *Mulier blanda & bella etiã ſiliceũ emollit virũ.*

Corporis robur vireſque animi libido effœminat.

Cauſa phyſica eſt prima, quòd libido ſua vehe- *Phyſica.*

mentia omnes ſenſus, mentem, totámque animã ad ſe rapiat, vt luxurioſi aliud præter ipſam ſentire, ſapere, cogitare nequeant, multò minùs cogitare cœleſtia & diuina, quæ ſuggerit ſapientia. Secunda, quòd in libidinis actu cum ſemine excernantur plurimi & nobiliſſimi ſpiritus, quibus mẽs indiget ad cogitandum & ſpeculandum. Rurſum ſemen eſt nobiliſſimus ſanguis. exhauſto ergo ſemine exhauritur & ſanguis, in quo vitæ mẽtiſque robur conſiſtit. Vnde videmus libidinoſos robore corporis & vigore mentis deſtitui, vt ea, quæ ſapientiæ & prudentiæ ſunt, non capiant, imò ſubinde in delirium, amentiam, epilepſiam, apoplexiã incidere. Ita Galenus lib. 14. part. c. 10. ait nimiam venerem ſpaſmum inducere. Quocirca nõnulli (quod non rectè Platoni, vtpote Græco, tribuitur) Venus, inquiũt, dicta eſt à *ve*, id eſt ſine, & νοῦς, id eſt mens, q. d. Sine mente, quòd rationem & mentem homini eripiat. Sicut *vecors* idem eſt quod *ve*, id eſt ſine corde.

Veneris etyma varia.

Verùm hæc ingenioſa eſt alluſio, non genuinum etymõ: Venus enim eſt vox Latina, non Græca: Venus, inquit Giraldus ſyntagm. 13. ex Cicerone lib. 2. de Natura deorũ, dicta, quòd ad omnes res veniat, vel quòd per eã omnia proueniant. Varro verò libr. 4. de Lingua Latina: *Venus dicitur*, inquit, *non quòd vincere velit, ſed quòd vincire, & vinciri ipſa. Viere eſt vincire, à quo eſt in Aſoto Ennij: Ibant malam viere Veneriam corollam.* Et mox: *Poëta*, inquit, *de cælo, quòd ſemen igneum cecidiſſe dicunt in mare, ac natam è ſpumis Venerem coniunctione ignis & humoris, quam habuerunt, vim ſignificantes Veneris, à qua vi natis dicta vita*, iuxta illud Lucilij: *Vis eſt vita, vides, quæ nos facere omnia cogit.* Venus ergo vel à veniendo, vel à viendo, id eſt vinciendo, vel à vi dicta. Hoc vltimum ſecutus S. Iſidor. lib. 8. Orig. ſub finem: *Venerem*, ait, *exinde dicunt, quòd ſine vi fœmina eſſe virgo non deſinat.* Græcis Venus dicta ἀφροδίτη ab ἀφρῷ, id eſt ſpuma, quòd ex maris ſpuma dicatur enata, teſte Heſiodo in Theogon. vel, vt Ariſtotel. quòd ſemen ſit ſpumoſum. Sunt qui παρὰ τὸ ἀφραίνειν, id eſt inſanire, dictam putent. Vnde Euripides: *Nam ſtulta proxima venus mortalibus.* Hinc Venus pingitur ardentem facem pectore geſtans cum Gratiis & Pitho, id eſt Suadela, quòd ignitũ amorem intuenti infigat, eique omnia quæ vult, perſuadeat. Euripides verò in Hecuba Venerem dictam cenſet Aphroditen quaſi ἀφροσύνην, id eſt imprudentiam, & inſipientiam: hanc enim Venus inducit. vnde ipſam vocat deam inſipientiæ.

Porrò ſapientia, vt eruaris à muliere aliena, ſita eſt non in fortitudine colluctationis, ſed in prudentia fugiendi aſpectum & conſortium eiuſdem. Ita S. Cyprian. de Singular. cleric. *Videte*, ait, *nunc prudentiam in iſto bello, non fidem nobis datam eſſe victricem, quæ nos timiditatis remedio liberaſſet: & contemplamini quæ ſunt modò arma ſumenda ſi vultis habere legis auxilia. Eſtote timidi, vt ſitis intrepidi: & licet timor in certamine infirmitas eſſe videatur, tamen ſecundùm verbum Apoſtoli, virtus in infirmitate perficitur. Separamini, deprecor, ſeparamini à contagione peſtifera.* De illecebra mulierum tractat Eccleſ. c. 25. 29. & c. 42. 6. Vide ibi dicta.

Symbol. meretrix eſt hæreſis.

Symbol. per mulierem hanc adulteram tam hîc, quàm c. 7. 19. c. 9. 13. & alibi ſignificatur hæreſis vel falſa doctrina: hæc enim adulterat & corrumpit veram Dei fidem & ſapientiam. imò ad litteram hæreſin hîc ſignificari cenſet Vatablus, cum R. Salom. & Hebræis. Audi Bedam: *Poteſt per mulierem extraneam hæreticorum prauitas intelligi, à Chriſti & Eccleſiæ membris aliena, quæ mollitia diſertitudinis, & blandimentis linguæ corda decipere innocentium ſolet. Vnde Pſalmiſta Pſal. 45. Molliti runt ſermones ſuos ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula.*

& concupiſcentia.

Porrò R. Leui & alii per mulierem hanc accipiunt concupiſcentiam quamlibet, rationi & ſapientiæ repugnantem in homine. Hæc enim inſtar adulteræ vaga eſt, petulca, infida, inſtabilis, cupidinibus æſtuans, omnium peccatorum & malorũ mater. Vnde Thalaſſius Hecatontade 2. *Sicut cõcupiſcentia*, inquit, *& ira multiplicant peccata, ita continentia & humilitas eadem exinaniunt. Animam purificari, eſt eam ab affectionibus liberari. Hæc autem libertas charitatem Dei nobis parit. Occaſus ſpiritales, ſunt animæ perturbationibus inquietæ: ſol enim iuſtitiæ illis occidit.* Et Hecatont. 3. *Mens, cui affectiones imperant, cogitat quæ non decent.* Quales autem *cogitationes ſint, produnt ſermones & opera. Malæ cogitationis dux eſt affectio, affectionis auctor ſenſus: quo vt malè vtamur, in cauſa eſt mens. Magna equidem mens, quæ ab affectionibus libera eſt & ſequeſtrata ab his quæ ſunt, ac in Deo verſatur.* Et Hecaton. 4. *Sicut abſurdum eſt bonum dominum ſubeſſe improbo ſeruo, ita & abſurdum corruptibilis corporis mancipium eſſe rationalem mentem. Impera & tu Euæ, & à ſerpente caue, ne deluſa tibi quoque de ligno præbeat. Monachum verum agit mens, quæ ſenſibus ita renuntiauit, vt ne videre quidem ferat cogitationem voluptatis. Mens affectionibus imperans, extra periculum & timorem eſt. Exſpectatio futurorum bonorum mentem bonis expectatis coniungit, quibus immorando præſentium obliuiſcitur.*

Quin & Architas Tarentinus teſte Cicerone lib. de Senect. dictitabat, *nullam peſtem in mundo capitaliorem eſſe, quàm concupiſcentiam & voluptatem.* Hinc enim patriæ proditiones, hinc rerumpubl. euerſiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina fœdera naſci: nullum denique ſcelus, nullum flagitium eſſe, ad quod ſuſcipiendum non libido voluptatis impellat. Et Socrates apud Laërtium lib. 2. admonebat iuuenes, *vt voluptates fugerent quaſi Sirenes*, ſi virtutem quaſi patriam aſpicere vellent inſtar Vlyſſis, qui cera obturatis auribus prænauigauit Sirenes, vt Ithacæ fumum ſubſilientem cerneret. Et Seneca: *Sapiens*, ait, *hoc vnum concupiſcit nihil concupiſcere.* Celebre eſt illud monachi Ægyptij apud Nicephor. libr. 11. c. 43. qui rogatus, *Cur toties voluptates ſibi ſubtraheret?* reſpondit: *Ideo ſubtraho, vt iræ cauſam & occaſionem præcidam. Scio enim illam ſemper de voluptatibus belligerari, mentemque meam perturbare, & cognitionem ipſam fugare.* Et illud Marci Eremitæ tract. de Lege ſpirituali: *Cor voluptatis amans, carcer & catena eſt animæ in tempore egreſſionis* (mortis:) *at idem laboris ſtudioſum, ianua eſt aperta.*

Et relinquit ducem pubertatis ſuæ, & pacti (Syrus *teſtamenti* ſeu *promiſſionis*) *Dei ſui oblita eſt*] Pro VERS. 17. & 18.
ducem hebr. eſt אלוף *alluph*, quod Theodot. Pagnin. & alij cum Noſtro propriè vertunt, ἡγούμενον, id eſt *ducem*, *rectorem*, hoc eſt, vt Syrus, *nutritium*: Tigurina, *maritum pubertatis*, id eſt iuuentutis, vel *adoleſcentiæ tuæ*, vt habent Hebr. tunc enim cœpit eſſe pubes & apta coniugio; Chald. *quæ reliquit ducatum*; Septuag. verò reſpicientes ad rad. אלף *alaph*, id eſt didicit, vertunt, διδασκαλίαν, id eſt *doctrinam*; & Symmach. μάθησιν, id eſt diſciplinam: alii, *aſſuefactionem* vel *manuductionẽ* (hanc enim propriè ſignificat *alaph*)

qui ſcilicèt puellæ priùs aſſuefacta diſciplinæ patris vel mariti, ſinebat ſe ab ea regi. Itaque hæ verſiones omnes eôdem recidunt.

Senſus eſt, q.d. Sapiētia faciet vt eruaris ſicut ab homine improbo, ſic & à muliere adultera, quæ reliquit maritū, cui in adoleſcētia, cùm pubeſcere cœpit, ſe deſpōdit, cúmque accepit quaſi ducē & gubernatorē ſuæ iuuentutis. Hoc ſenſu liquet eſſe ſermonē de adultera. ita Beda, Baynus, Ianſen. & alij. Poſſet tamen eſſe ſenſus de fornicaria: hæc enim relinquit ducem pubertatis ſuæ, id eſt patrē vel tutorē, qui eſt cuſtos adoleſcentiæ & virginitatis ſuę. In adoleſcētia enim virgines cùm pubeſcūt, maximas patiūtur tētationes, æquè ac inſidias caſtitatis: vnde tunc maximè indigēt cuſtodia parentum & tutorū. Verùm de adultera potiùs agi patet ex eo quod adiungit: *Et pacti Dei ſui oblita eſt.* q.d. Oblita eſt Sacramenti & ſponſionis nuptialis à Deo inſtitutæ, violauit pacta & iura coniugij à Deo ſancita, Geneſ. 2. 24. Addit Abē Ezra quid ſubtile: Sacroſanctum, inquit, nomen ſuum Deus inter virum vxorémque interpoſuit. illud ſi demas, nihil aliud relinquetur niſi ignis, & incendium. Nam Hebr. איש *iſch* eſt vir, אשה *iſſcha* eſt vxor: deme ex illis יה *ia*, quod eſt nomen Dei, nil remanet niſi אש ואש *es vaes*, id eſt ignis & ignis.

Damna adulterij. Primum. Vxor ergo æquè ac maritus horreant adulteriū. Horrebunt, ſi eius turpitudinem, quot quantáque mala in ſe contineat, peruideant. Nam Primò, cōiunx adulterans fallit fidē coniugalem, quæ ſumma eſt, datam alteri coniugi. Secundum. Secundò, violat matrimonium, quod vnum cum vna eſſe voluit natura, ipſéque naturæ auctor Deus, Geneſ. 2. 24. Tertium. Tertiò, violat Sacramentum: iam enim in lege noua matrimonium per Chriſtum factum eſt ingēs Sacramentum, ideóq; ſanctè colendum, Epheſ. 5. 32 Quartum. Quartò, iniuriam facit proli, tum natæ ex coniugio, vtpote cui fratres & heredes adulterinos iniuſtè aſſciſcit; tum naſcituræ ex adulterio, vtpote quam facit ſpuriam, adulterinam & hereditatis incapacem. Quintum. Quintò, iniuriam facit reip. quam lædit ſuo ſcandalo & iniuſtitia. Quocirca iniuria hæc in Deum redundat. vnde Septuag. vertunt, *teſtamenti diuini oblita eſt.* Hac de cauſa Deus adulterij ſeuerus ſolet eſſe vindex & vltor, vt patet ex hiſtoriis tam ſacris quàm profanis.

Porrò *τὸ pubertatis* notat tres cauſas, ob quas puella indiget duce & cuſtode. Prima eſt, quòd pubertas ſit ætatis mediæ inter infantiam & iuuētutem: in infantia eſt carentia rationis & iudicii, ac proinde ſecuritas à peccato: in iuuētute vtriuſque eſt maturitas: in pubertate & adoleſcentia vtriuſque eſt inchoatio. Quocirca ſi tunc puella ritè dirigatur & inſtruatur, ſapiens ſanctáque euadet: ſi ſibi & procis inſidiantibus permittatur, fiet impudica & meretrix. ergo tunc eget duce & cuſtode, vel parente, vel tutore, vel ſponſo. Secunda, quòd pubertas hæc ſit in ſexu femineo, id eſt molli, debili & lubrico, ac ob inexperientiam & imprudētiam incauto & flexili, qui proinde à viris facilè ſeducetur, niſi à duce cuſtodiatur. Tertia, quòd pubertas cum maturitate generandi afferat ſtimulos carnis, & incentiua libidinis, quibus puellæ eorū hactenus inexpertæ reſiſtere neſciunt. Vnde ne eos ſequantur, duce, monitore & cuſtode indigent. Quocirca Eccleſ. c. 42. v. 9. *Filia patris*, inquit, *abſcondita eſt vigilia, & ſollicitudo eius aufert ſomnū, ne fortè in adoleſcentia ſua adultera efficiatur.* Vide ibi dicta. Igitur auget puellæ crimen, iniuriam, & ſtoliditatē, quòd relicto duce adoleſcētiæ ſuæ, quem tam fidum, prudentem, cautum & amantem experta eſt, ſequatur adulterū, infidum, imprudentem, incautum, inimicum. Vnde

Tropol. Anima Deo in baptiſmo vel iuſtificatione deſponſa, cōcupiſcentiis illecta, dum eis cōſentit, relinquit Deum ſponſum & ducem pubertatis ſuæ, cuius amore & timore enutrita fuerat, cùm per hæreſin, vel etiā aliud quoduis peccatū oblita pacti cum Deo initi, fidem in baptiſmo Deo datā infringit, nouámque concipit opinionem, amorē & fœtum illicitæ delectationis. Vnde Deus de hac ſui iniuria & contemptu conquerens, animamque vagam ad ſe reuocans Ierem. 3. 1. *Tu*, inquit, *fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me*, &c. *Ergo ſaltem amodo voca me: Pater meus, dux virginitatis meæ tu es*, vti ibidem expoſui.

Inclinata eſt ad mortem domus eius, & ad inferos ſemitæ ipſius] Septua. *poſuit* (Symm. ὥρισεν id eſt, *terminauit*) *enim iuxta mortem domum ſuam, & penes infernum cum terrigenis orbitas ſuas*: Aquila, *flexus ſuos*; Symm. *gyros ſuos*, de quibus dixi v. 14. Chald. *quoniam in fouea mortis eſt domus eius, & ad gigantes itinera ſemitarum ipſius*; Syrus, *oblita eſt liminis domus ſuæ, & itinerum ſemitarum ipſius.* Huc reſpexit S. Ambroſ. lib. 1. de Cain c. 5. dicens: *Via inferorū domus eius, deducentes in ſeceſſum mortis.* q.d. Domus adulteræ vel meretricis eſt quaſi vallis quædam inclinata, ducens & propendens ad ſibi vicinum barathrum mortis & gehennæ. Vers. 18.

Pro *inclinata eſt*, hebr. eſt שחה *ſcacha*, id eſt *incuruata eſt*; eſtque pulchra paronomaſia inter שכחה *ſcaceeha*, id eſt *oblita eſt*, & *ſcacha*, id eſt *incuruata eſt*. q.d. Obliuio, id eſt peccatum & adulteriū eius, eam priùs erectam inclinauit, incuruauit & depreſſit vſque ad mortem, imò vſque ad gehennam. Pro *inferos* hebr. eſt רפאים *rephaim*, id eſt gigantes, ſic vocantur dæmones & damnati apud inferos, tum ob ſuperbiam giganteam, tum quòd mergantur abyſſo inferni, ſicut gigantes merſi ſūt abyſſo diluuii, Geneſ. 6. 2. & 7. Rectè comparat domos & fornices meretricum domibus gigantū, quia vtræque erant depreſſæ & quaſi foueæ ſubterraneæ. Vnde illud Virg. 3. Æneid.

Nam qualis quantuſque cauo Polyphemus in antro.

Et anteriùs, Enceladum gigantem ait ſub Ætna degere, eámque concutere:

Fama eſt Enceladi ſemiuſtum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentémque inſuper Aetnam
Impoſitam ruptis flammam expirare caminis;
Et feſſum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum ſubtexere fumo.

Frigidiùs R. Salomon Iſacides *Rephaim* interpretatur נרפים *nirpim*, id eſt, debilitatos & imbecilles, qui nimirum à recto tramite aberrant & vacillant, ac tandem in gehennam miſerè decident. Et Aben Ezra: *Rephaim*, inquit, ſignificat mortuos. quaſi *nirpim*, id eſt debilitatos; quòd eorum vires à mulieribus eneruatæ ſint, iuxta illud: *Homo nudabitur & debilitabitur.*

Alludit ergo hîc Salomon ad lupanaria, quæ fiebant in ſpecubus, locis ſubterraneis, & fornicibus, vnde & *fornicari* dictum. q.d. Domus, putà fornix fornicariæ, depreſſa & ſubterranea, inclinat & vergit ad ſepulcra & inferos, vt hoc ſuo ſitu teſtetur, illam, eiuſque amaſios vergere in mortē & gehennam. rurſum lupæ hæ viliores ſolebant extra vrbes degere in ſepulcris & monumentis. Vnde Ierem. 2. v. 23. Septuag. dicūt de meretrice:

Vide vias tuas in ſepulcris multitudinis. Hinc & illud Martial. lib. 1.

Abſcondunt ſpurcas & monumenta lupas.

Hinc & Venus cognominata eſt Libitina, eò quòd præeſſet mortuorum feretris & ſepulcris, in cuius proinde tẽplo vendebantur & locabantur ea, quæ ad ſepulturã pertinent, teſte Plutarcho in Probl. *A libendo Libitina eſt dicta*, ait Varro, ita Giraldus in Syntag. Denique S. Chryſoſt. hom. in Pſal. 50. *Quid eſt*, inquit, *mulier ſpecioſa? Eſt ſepulcrũ dealbatũ.*

Senſus ergo eſt, q. d. Meretricũ habitacula ſunt in fornicibus & monumẽtis atris, imis, ſpurcis, fœtidis, vt hoc ipſo repræſentent mortẽ & gehennã, ad quã ipſæ cũ ſuis procis rectà vergũt & pergũt. Ob libidines enim multi incurrerũt mortẽ præſentẽ, adeóque pleræque gentes adulteriũ puniũt morte; vti oſtẽdi Geneſ. 38. 24. Ruſũ quot cædes fiũt ob amaſias & adulteras? Porrò omnes incurrunt reatũ mortis æternæ & gehẽnæ, adeóque viri graues cẽſent longè maiorẽ partẽ hominũ dãnari ob libidines. Infernus ergo eſt domus & eculeus libidinoſorum. Hoc eſt quod de adulterio & libidine ait Iob c. 31. 12. *Ignis eſt vſque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina.* Vbi S. Gregor. *Quid*, inquit, *eſt libido, niſi ignis? Et quid de carne & mente exortæ virtutes, niſi flores? Quid item turpes cogitationes, niſi paleæ? Quis etiã neſciat, quia ſi in paleis ignis negligenter extinguitur, ex parua ſcintilla omnes paleæ accenduntur? Qui ergo virtutũ incrementa non vult exurere, ita debet libidinis ignẽ extinguere, vt perte nuem ſcintillam nunquam poſſit ardere.* Quia ergo libido eſt ignis, idcirco punitur igne gehennæ, & ad eum ducit.

Quocirca S. Chryſoſt. homil. 21. ex variis in S. Matth. locis, hiſce coloribus & epithetis mulierem illicem pingit: *Quid eſt aliud mulier*, inquit, *niſi amicitiæ inimica, & ineffugabilis pœna, neceſſarium malum, naturalis tentatio, deſiderabilis calamitas, domeſticum periculum, delectabile detrimentum, mali natura boni decore depicta?*

Denique poſſet quis ſuſpicari alludi hîc ad *Gebẽ Ennom* (vnde dicta eſt gehenna) id eſt ad vallem filij Ennom, in qua parentes filios viuos cremabãt idolo Moloch. Veriſimile enim eſt in eâdem valle fuiſſe fornices & antra luparũ: Gentiles enim ſuos deos, id eſt dæmones, colebant non tantùm ſacrificiis, ſed & comeſſationibus ac libidinibus, præſertim Beelphegor, ſiue Priapum, quẽ Caiet. cenſet eumdem eſſe cum Moloch. Patent hæc Oſee 4. 14. & 3. Reg. 15. v. 12. & 13. Sicut ergo in hac valle Ennom inclinatæ & depreſſæ erant domus meretricũ, adeóque erãt in ipſa gehẽna Moloch; ſic pariter eædem inclinatæ erant ad gehennam Luciferi: ex illa enim gehenna in hanc directum erat iter, certúſque poſt mortem tranſitus. Vnde S. Auguſt. libidinem vocat æterni ignis æmulam.

Vers. 19. *Omnes qui ingrediuntur ad eam, non reuertentur, nec apprehendent ſemitas vitæ*] Septuag. has *ſemitas* dupliciter explicant: ſic enim habent: *omnes euntes in eam non reuertentur, neque apprehendent ſemitas rectas; nõ enim apprehẽduntur ab annis vitæ;* Chald. *omnes qui ingrediuntur, non reuertentur in pace, neque capient* (Syrus, *nec recordantur*) *ſemitas vitæ;* Vatabl. *quotquot ad eam ingrediuntur, non redeunt, neque apprehendunt vias vitæ.* τὸ *ad eam* Beda refert ad mortẽ, q. d. Caue à muliere extranea, quia illa te ducet ad mortem; quam ſi ſemel incurreris, numquam redibis ad vitam. Alij neruoſiùs referunt ad mulierem, q. d. Caue à muliere extranea, noli ad eam ingredi, id eſt noli cum ea rem habere: quia ſi ad eam ingreſſus fueris, incurres mortẽ, incidéſque in barathrum libidinis & gehennæ, ex quo redire & emergere non poteris, perinde vt à morte & inferno non datur regreſſus ad vitam. Id verum eſt: tum quia per ſe & viribus naturæ nemo poteſt à peccato mortali, quale eſt adulteriũ & fornicatio, reſurgere ad vitam gratiæ: tum quia qui ſemel implicitus eſt amoribus adulterarum & meretricum, ita cum iis intricatur, vt difficillimè ſe iis expedire poſſit, etſi communes habeat gratiæ menſuras, quas Deus peccatoribus ad reſurgendum largiri ſolet.

Non reuerti ergo, eſt rarò difficulterque deſerere ardentes inſanáſque mulierũ illecebroſarũ libidines, quæ excæcant corda fornicatorũ, & quaſi viſco ea alligant mulieribus, vt non niſi magna & rara gratia reſipiſcãt. Sic myſticè ex hæreſi vera & formata, pauci redeunt ad fidem orthodoxam.

Luxurioſi ægrè fiunt caſti cur? Cauſa prima. Cauſæ ſunt multæ. Prima eſt, infirmitas lapſæ naturæ contracta ex peccato Adæ: hæc enim ingens eſt in appetitu concupiſcibili. In eo enim magna eſt procliuitas ad res ſenſibiles & carnales: cui ſi indulgeas & ſeruias, eam tibi dominam, téque eius mancipiũ conſtituis, vt in ea aſſiduè te volutare gaudeas. Quare ſicut ferrum ad ſe rapit magnes, ſic carnalem ad ſe ſua trahit Agnes, vti docet S. Baſil. de Virgin. **Secunda.** Secunda, quòd inſatiabilis ſit cupiditas, atque inde inſatiabilitas peccatorum, ait Caietan. **Tertia.** Tertia, quòd meretrices mille norint artes blandiendi & deuinciendi ſibi amaſios, vt eorum opes emungant. **Quarta.** Quarta, quòd diabolus lapſo refricet ſpecies voluptatis præteritæ, & ad eam iteratò captandam aſſiduè impellat. per peccatum enim in peccatores ius & dominium acquirit: vnde eos ita exagitat, vt videantur energumeni & à dæmone poſſeſſi. Quocirca S. Chryſoſt. libidinem vocat *dæmonem voluntarium.* & homil. 25. ad Populum ait, Tam difficile eſt libidinoſum caſtitati, quàm mortuum vitæ reſtituere. **Quinta.** Quinta, quòd libido hominem dementem, faciátque animalem & brutum. Videre hoc eſt in meretricibus, quæ ſubinde per prædicatores Deique inſtinctus compunguntur & pœnitent, ſed ilico vt amaſium vident, in priſtinos amores relabuntur, ac quaſi cerebro & mente careant, ruunt in ſceleratos amplexus. Hoc eſt quod ait Oſee c. 4. v. 11. *Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor.* Et c. 5. 4. *Non dabunt cogitationes ſuas, vt reuertantur ad Deum ſuum: quia ſpiritus fornicationum in medio eorum.* Vide vtrobique dicta. Quocirca Clemẽs Alexandr. lib. 2. pædag. c. vlt. *Paruam*, inquit, *epilepſiam dicebat ſophiſta Abderitanus eſſe venerem, exiſtimans morbum immedicabilem.* Sic & Alexander Magnus vſum veneris cõparabat morbo caduco, ex eóque ſeſe eſſe hominem, non deorũ aliquem, clarè perſpicere aſſerebat. Addit Clemens: *Voluptas carnis tripliciter luitur*: quia carnalem triplici vita per triplicem mortem priuat, nimirũ vita gratiæ per peccatum, vita naturæ per citam mortẽ, vita gloriæ per mortem gehennæ æternam. Et hoc voluere Septuag. vertentes, *non comprehendentur ab annis vitæ.* Sapiens ergo ſollicitatus à Thaide quapiam, ingens poſcente veneris pretium, dicat cum Demoſthene: *Ego tanti pœnitere nõ emo.* Ego tam breuis & ſpurcæ voluptatis compendium, tanto triũ vitarũ, & æternitatis diſpendio nõ mercor. Chald. vertit, *non reuertentur in pace*, id eſt ad pacem & proſperitatem: quia ſcilicet implicabuntur mille

cõſcientiæ angoribus, morbis, moleſtiis, curis, ſollicitudinibus, &c. vt viuant inquieti, triſtes, miſeri, pauperes, ærumnoſi. Exemplũ illuſtre eſt in S. Auguſt. qui quàm ægrè & violento gratiæ motu ſeſe concubinæ amoribus expedierit, fusè narrat lib. 8. Confeſſ. c. 7. & ſequẽt. Et in Salomone, qui mulieribus ſuis adhæſit in ſenio vſque ad mortẽ. vnde hoc nomine valdè dubia redditur eius ſalus æterna.

VERS. 20. *Vt ambules in via bona* (Heb. & Chald. *in viis bonorum*) *& calles iuſtorum cuſtodias*] Pendet hæc ſententia à v. 11. *Prudentia ſeruabit te, vt eruaris à via mala*, &c. atque *vt ambules in via bona*. Duos enim fructus & officia ſapientiæ ac prudentiæ aſſignat, nimirum declinare à malo, & facere bonũ: non enim ſufficit ad iuſtitiam & ſalutem mala nõ agere, ſed requiritur vt & bonis operibus inſiſtatur. τὸ *calles* ſignificat vitam iuſtorum eſſe anguſtam, arduam & excelſam. Nam *callis eſt iter pecudum inter montes anguſtum & tritum, à callo pecudis vocatum, quaſi callo pecudum praduratum*, ait S. Iſidor. lib. 15. Origen. c. vlt.

Porrò Septuag. ſic vertunt, *nam ſi ambulaſſent ſemitas bonas* (Caſſian. *rectas*) *inueniſſent vtique ſemitas iuſtitiæ leues*. Semita enim virtutis ambulatione in ea, & exercitio vſuque fit leuis. Sic quoque legit S. Hieron. vel potiùs S. Paulinus epiſt. ad Celantiam: *Aſperam*, inquit, *nobis & inſuauem virtutum viam nimia fecit vitiorum conſuetudo, quæ ſi in alteram partem transferatur, inuenietur, ſicut Script. dicit, ſemita iuſtitiæ leuis*. Sic & legit Caſſianus collat. 24. c. 24. vbi docet legem Dei & virtutis eſſe in ſe leuem, ſed concupiſcentia & vitio noſtro fieri grauem: *Hos*, inquit, *nos eſſe manifeſtum eſt, qui ſemitas Domini rectas ac leues prauis duriſque deſideriorum cautibus aſperamus, &c. dum præſentium oblectationum illecebris occæcati, per obſcuros impeditoſque vitiorum ſentibus calles, laceratis cruribus & dirupta illa nuptiali veſte reptamus, non modò acutiſſimis veprium aculeis configendi, ſed etiam virulentorum ſerpentum vel ſcorpionum illic latitantium ictibus proſternendi*.

Via virtus leuis tribus de cauſis. Prima. Sic & S. Auguſt. de Natura & grat. cap. 69. Vbi docet amantibus legẽ ſapientiæ & charitatis eſſe leuem, timentibus verò grauem. *Omnia quippe*, inquit, *fiunt facilia charitati, cui Chriſti ſarcina leuis eſt; aut ea vna eſt ſarcina ipſa quæ leuis eſt*. Et inferiùs: *Secundùm hoc & illud dictum eſt: Si ambulaſſent ſemitas bonas, inueniſſent vtique ſemitas iuſtitiæ leues*. Obiicit deinde: *quomodo* ergo dicitur Pſal. 16. *Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras? niſi quia vtrumque verũ eſt. Duræ ſunt timori, leues amori: charitas ergo inchoata, inchoata iuſtitia eſt: charitas prouecta, prouecta iuſtitia eſt: charitas magna, magna iuſtitia eſt: charitas perfecta, perfecta iuſtitia eſt*. Rurſum via iuſtitiæ leuis eſt, quia

Secunda. expedita & libera ab amore rerum temporalium, quarum cupiditate & onere impij degrauantur.

Tertia. Tertiò leuis, quia alis gratiæ Dei ſuſtollitur & vehitur. Vnde Chriſtus Matth. 11. v. 28. *Venite*, inquit, *ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde: & inuenietis requiem animabus veſtris. Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue*.

VERS. 21. VERS. 22. *Qui enim recti ſunt, habitabunt in terra, & ſimplices permanebunt in ea. Impij verò de terra perdentur: & qui iniquè agunt, auferentur ex ea*] Pro *habitabũt*, Symm. vertit, *hereditabunt*, Arabicus, *& via impiorũ peribit de terra, & qui tranſgrediũtur legẽ, eijcientur ab ea*. Pro *ſimplices* hebr. eſt תמימים *temimim*, id eſt *perfecti*; Sept. *ſancti*; Pagn. *immaculati*; Vatab. *integri*. Pro *perdentur*, heb. eſt יכרתו *iiccaretu*, id eſt *exſcindentur*. Pro *auferentur* heb. eſt יסחו *iiſſechu*, id eſt *euerrentur, eradentur*; Chald. *direptores eradicabuntur ex ea*; Vatabl. *funditus euellentur*; Syrus, *radicitus extrahentur*.

Per *terrã* accipe terrenam opulentiã & felicitatem, putà longã, pacificam, proſperã & opulentã vitam in terra: hæc enim Iudæis illo æuo à Deo promiſſa erat, ſi pietatem colerent. Deuter. 11.

Anagogicè & maximè ſub terra præſenti intelligitur terra viuentium, ſanctis & electis à Deo promiſſa & parata in cælo: ſic enim, vt nuper dixi, hæ promiſſiones felicitatis terrenæ ad literam accipiendæ ſunt, quatenus factæ ſunt Iudæis; ſed ſub his ſpiritales adumbratæ ſunt, quatenus dirigũtur ad Chriſtianos. Ita S. Auguſt. lib. 4. de Ciuit.

B c. 33. *Hoc*, ait, *eſt ſacramentum veteris teſtamenti, vbi occultum erat nouum, quòd illic promiſſa & dona terrena ſunt intelligentibus*, &c. *& quæ illis temporalibus ſignificaretur æternitas, & in quibus Dei donis eſſet vera felicitas*. Nam bona temporalia, vt idem ait in Pſal. 105. *ideo nemini conferunt veram felicitatem, quia non extinguunt inſatiabilem cupiditatem. Qui enim biberit*, inquit, *ex hac aqua, ſitiet iterum*, Ioan. 4. Vnde Beda & Hugo per *terrã* accipiunt Eccleſiam tum militantem, tum beatam & triumphantem. Porrò nouè auctor Catenæ Græcor. per *terrã* accipit ætherem, in quo quaſi in terra poſt mortem mites & ſancti habitant, vt inde in die iudicij transferantur in cælum ad videndum Deum: *In illa namque*, ait, *manſueti velut in tabernaculis ætatem agunt, in ipſum cælum deinde aliquando aſſumendi, vt appareant vultui Dei*. Videtur ergo auctor hic ſentire animas iuſtorum poſt mortẽ

C quieſcere in æthere, nec videre Deum ante diem iudicij, quo transferentur in cælum. Verùm hic eſt error accedens ad errorem Chiliaſtarum, qui cenſebant Sanctos in hoc mundo regnaturos cũ Chriſto per mille annos, ac deinde transferendos in cælum, de quo dixi Apocal. 20, 4. Peiùs Aben Ezra: Pij, inquit, terræ hereditatem adipiſcentur in futuro ſæculo. Hæc enim eſt fides & ſpes iudaizantium, qui ſub ſuo Meſſia non niſi terræ bona expectant, cæleſtium ignari.

Nota τὸ *hereditabunt* ex Symmacho: ſignificat enim terram tum præſentẽ, tum futuram in cælis, ſolis iuſtis & ſanctis deberi iure quaſi hereditario, vtpote filiis Dei, cuius eſt terra, & plenitudo eius. Vnde illud: *Fideli totus mundus diuitiarum eſt*. Impij ergo dum terram occupant iure non ſuo, etſi non iniuſtè, certè iniquè eam occupant: inuadunt Impij iniquè occupant terrã.

D enim hereditatem Dei & filiorum Dei, cuius ipſi ſunt inimici & hoſtes: quocirca quaſi iniqui poſſeſſores ipſi ex ea non tantùm auferentur, ſed ſtirpitus exſcindentur, & eradicabuntur, vt nulla eorum ſuperſit proſapia, fama vel memoria. Hoc apud Iudæos Deus faciebat communiter; apud Chriſtianos verò permittit impios ad tẽpus terra frui, ſed in fine vitæ eos omnino ab ea abradit, & in tartara deturbat. Rurſum τὸ *abradentur* & *exſcindentur* ſignificat impios inuitos, & magno dolore ac cruciatu à terra auferri & auelli, vtpote illi toto corde affixos, nec habentes cæleſtium ſpem; cùm ex aduerſo Sanctis terra ſit exilium, cælum patria, ideóque è terra in cælum migrare deſiderent. Alludit ad Iob 18. 17. *Memoria illius pereat de terra*,

terra,&c. Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferet eum. Non erit ſemen eius, neque progenies in populo ſuo, nec vlla reliquiæ in regionibus eius. A

Quod de iniuſta vel iniqua impiorum poſſeſſione terræ dixi, intellige ethicè & moraliter, non iuridicè & ciuiliter. Iuridicè enim impij æquè & iuſtè ſua poſſident. Quocirca meritò in Concil. Conſtantienſi ſeſſ. 8. inter alios errores Ioannis VViclef damnatur iſte ordine 15. *Nullus eſt dominus ciuilis dum eſt in peccato mortali.* Deus enim impiis hoc ius & dominium concedit, eſto ipſi id nō mereantur. Vnde ethicè verum eſt iſtud: *Diuitiæ & opes ſunt patrimonium virtutis*, quia virtus id ipſum meretur, & ſæpè reipſa acquirit, vt ritè illud adminiſtret & diſtribuat. Ratio à priori eſt; quòd dominij & iuriſdictionis fundamentum ſit non gratia diuina, quæ per peccatum mortale tollitur; ſed ius naturæ & gentium, atque conſenſus hominum reſpiciens bonum reip. politicum, qui ſæpè dominium, imò principatum, hominibus impiis, etiam infidelibus attribuit. Si enim impij eius eſſent incapaces, magna ſequeretur reip. confuſio & perturbatio per bella & ſeditiones. Vide inter alios Gregor. de Valentia 2. 2. tractat. de Iuſtitia diſp. 5. quæſt. 4. puncto 2.

CAPVT III. SYNOPSIS.

DOcet Primò, quòd ſapientia vitam prolonget, gratiamque Dei & hominum conciliet. Secundò, v. 5 ſperandum eſſe in Deo, eumque colendum, ac patienter ferendam eius caſtigationem. Tertiò, v. 13. laudat ſapientiam à pretio, pulchritudine, longæuitate, opibus, potentia, efficientia, pace & ſecuritate. Quartò, v. 27. æmulandos eſſe docet pios in beneficentia, non impios in prauitate; eò quòd impios ſequatur perditio, pios verò benedictio.

FIli mi, ne obliuiſcaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum cuſtodiat. 2. longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponēt tibi.

3. Miſericordia & veritas te non deſerant, circumda eas gutturi tuo, & deſcribe in tabulis cordis tui: 4. & inuenies gratiam, & diſciplinam bonam, coram Deo & hominibus.

5 Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ.

6. In omnibus viis tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos.

7. Ne ſis ſapiens apud temetipſum: time Deum, & recede à malo: 8. ſanitas quippe erit vmbilico tuo, & irrigatio oſſium tuorū.

9. Honora Dominum de tua ſubſtantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da ei: 10. & implebuntur horrea tua ſaturitate, & vino torcularia tua redundabunt.

11. Diſciplinam Domini, fili mi, ne abiicias: nec deficias cùm ab eo corriperis: 12. quem enim diligit Dominus, corripit: & quaſi pater in filio complacet ſibi.

13. Beatus homo, qui inuenit ſapientiā, & qui affluit prudentia: 14. melior eſt acquiſitio eius negotiatione argenti, & auri primi & puriſſimi fructus eius: 15. pretioſior eſt cunctis opibus: & omnia, quæ deſiderantur, huic non valent comparari.

16. Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ, & gloria.

17. Viæ eius viæ pulchræ, & omnes ſemitæ illius pacificæ.

18. Lignum vitæ eſt his, qui apprehenderint eam: & qui tenuerit eam, beatus.

19. Dominus ſapientia fundauit terram, ſtabiliuit cælos prudentia.

20. Sapientia illius eruperunt abyſſi, & nubes rore concreſcunt.

21. Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis: Cuſtodi legem atque conſilium: 22. & erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis: 23. tunc ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus non impinget: 24. ſi dormieris, non timebis: quieſces, & ſuauis erit ſomnus tuus: 25. ne paueas repentino terrore, & irruentes tibi potentias impiorum.

26. Dominus enim erit in latere tuo, & cuſtodiet pedem tuum ne capiaris.

27. Noli prohibere benefacere eum, qui poteſt: ſi vales, & ipſe benefac.

28. Ne dicas amico tuo: Vade, & reuertere: cras dabo tibi: cùm ſtatim poſſis dare.

29. Ne moliaris amico tuo malum, cùm ille in te habeat fiduciam.

30. Ne contendas aduerſus hominem fruſtrà, cùm ipſe tibi nihil mali fecerit.

31. Ne æmuleris hominem iniuſtum, nec imiteris vias eius: 32. quia abominatio Domini eſt omnis illuſor, & cum ſimplicibus ſermocinatio eius.

33. Egeſtas à Domino in domo impij: habitacula autem iuſtorum benedicentur.

34. Ipſe deludet illuſores, & manſuetis dabit gratiam.

35. Gloriam ſapientes poſſidebunt: ſtultorum exaltatio, ignominia.

MVlta rurſum ex hoc capite mutuatus eſt Eccleſiaſticus c.1.c.3.c.15. quæ ibidem explicui. Quare hîc breuis ero.

VERS.1. *Fili mi ne obliuiſcaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum cuſtodiat. longitudinē enim dierū* (Sept. *ætatis*)

VERS.2. *& annos vitæ, & pacem apponent tibi.*] Sunt verba non Dei, vt vult Lyran. nec patris cuiuſlibet, vt vult Caietan. ſed ipſius Salomonis, qui diſcipulū inſtruit, eúmque docet veram ſapientiam & virtutem: Salomon enim ſapientiæ & virtutis præcepta diſcipulo traditurus, eum excitat ad eorum cupiditatem & ſtudium, proponendo ei præmia, nimirum vitam longam, pacificam & proſperam.

Pro *annos vitæ* Primò, accipe longæuitatē; Secundò, ſanitatem & rectam valetudinem. Nam anni lāguoris ſunt potiùs anni mortis, quàm vitæ, ait Lyran. Tertiò, noſter Salazar per *annos vitæ* accipit integram vitę humanæ periodum. q.d. Viues 70. annos vitæ humanæ à Deo præſcriptos Pſal.89 *Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni.* Quartò, Ianſen. & Baynus *longitudinem dierū* referunt ad præſentem vitam, *annos* verò *vitæ* ad futuram & æternam, ne per tautologiam idē repeti videatur. Vnde ex Hebræo vertas, *annos vitarum*, putà annos vitæ tam naturalis quàm ſupernaturalis, tam præſentis quàm æternæ, tam gratiæ quàm gloriæ. Perperam R. Leui ſic explicat, q.d. Si legi obedieris, diutiùs viues quàm tibi ab aſtris fuerat conſtitutum: nec enim longæuitas ab aſtris, ſed à Deo decernitur & tribuitur. Per *pacem* accipe, primò, tranquillitatem; Secundò, lætitiā; Tertiò, proſpera omnia. hæc enim Hebræis ſignificat *pax*. Quartò, Ianſen. & Baynus accipiunt pacem conſcientiæ, quæ illam Deo amicam efficit. ideóque exuperat omnem ſenſum, itáque omnis pacis, omniſque boni eſt cauſa. Hæc quarta pax magis ad Chriſtianos pertinet, tres primæ ad Iudæos: Iudæis enim bona tēporalia promiſſa ſunt, Chriſtianis ſpiritalia & æterna.

VERS.3. *Miſericordia & veritas te non deſerant.*] Chald. *benignitas & veritas ne dimittant te*; Vatabl. *beneficentia & fides ne deſtituant te*; Septuag. *eleëmoſynæ & fides ne deſerant te.* S. Chryſoſt. argumento in epiſt. ad Philippenſes, poſt hanc ſententiam addit & iſtam: *Miſericordia & fides ſit tibi vera.*

Miſericordia & veritas quid? Quæres, quænam virtutes ſint *miſericordia & veritas*? Primò, S. Chryſoſt. verbis iam citatis per *miſericordiā* accipit eleëmoſynam, per *veritatē* veram fidem in Deum. vnde Arabicus vertit, *eleëmoſynæ & fidelitates non deficient à conſpectu tuo.*

Reſp. Primò.

Secundò. Secundò Beda: *Miſericordia*, inquit, *in operibus, veritas elucet in verbis.*

Tertiò. Tertiò Lyran. *Miſericordia*, inquit, eſt erga pauperes, *veritas* erga omnes.

Quartò. Quartò, Hugo: *Miſericordia*, inquit, eſt erga proximos, *veritas* erga ſeipſum.

Quintò. Quintò, noſter Salazar: *Miſericordia*, inquit, ſpectat proximum, *veritas* Deum, notátque verum eius cultum. Alij è conuerſo חסד *cheſed*, id eſt pietas, quod Noſter vertit *miſericordia*, referunt ad Deum: pietas enim propriè & Primò, reſpicit

A Deum: Secundò, patriam & parentes: Tertiò, quoſlibet pauperes & afflictos.

Sextò, auctor Catenæ Græcorum per *miſericordiam*, accipit charitatis officia, piáque opera: per fidem autem ſanum de rebus ſacris iudicium, veramque in ceteris omnibus prudentiam. Sextò.

Septimò, Dionyſ. *veritas*, inquit, eſt triplex, ſcilicet vitæ, doctrinæ & iuſtitiæ: vitæ, qua verè, id eſt rectè, viuimus; doctrinæ, qua vera docemus & loquimur; iuſtitiæ, qua cuique ſuum ius, quod ei verè debetur, tribuimus. Alij, Veritas, inquiūt, eſt triplex, cordis, oris, & operis. cordis, qua verè de agibilibus ſētimus & iudicamus; oris, qua id quod verè ſentimus, eloquimur; operis, qua verè id quod legi & virtuti conforme eſt, operamur. Septimò.

Octauò & maximè genuinè: *Miſericordia* ſignificat opera virtutis indebita, quę gratis & liberaliter præſtātur: *veritas* ſiue fides, fidelitas & iuſtitia, ſignificat opera virtutis debita, quæ ex obli- Octauò. genuinè.

B gatione iuſtitiæ, fidelitatis, ſimiliſue virtutis facienda ſunt. Hiſce ergo duobus S. Script. cōplectitur omne officium virtutis (omne enim vel debitum eſt, vel indebitum & liberale:) quod proinde quaſi primum & vniuerſale ſapientiæ & virtutis præceptum, primo loco aſſignat hîc Salomon, ex eo deinde particularia ſingularum virtutum officia eliciturus. ita Ianſe. Baynus, Dionyſ. & Caiet. qui ait: Miſericordia, heb. *cheſed*, eſt gratia, qua ex libero noſtro animo benefacimus proximo, non ex debito; veritas eſt, quā excluſa omni fictione adæquamus facta dictis, verba cordi, cor debitis.

Te non deſerant] Primò, per hypallagen ſiue conuerſionem ſic exponas, q.d. Tu ô fili, ne deſeras miſericordiam & veritatem: ſic enim nec ipſæ deſerent te. Sicut enim Deus, ſic & ſapientia virtúſque neminem deſerit, niſi priùs ab eo deſeratur, vt ait Concil. Trident. ex S. Auguſt. ſeſſ. 6.

C Vnde Vatabl. τὸ *te non deſerant* exponit, *ſint tibi familiariſſima*. Nam vt ait ſapiens: *Fugax eſt natura boni.* Ita S. Chryſoſt. loco iam citato, explicans hæc verba de perſeuerantia, ſic ait: *Eleëmoſynæ ac fides ne deſerant te. Non ait: Semel facias, neque ſecundò, neque tertiò, neque decies, neque centies, ſed, perpetuò non deſerant te, inquit. Et non dicit, Ne deſeras illas, ſed, Ipſæ ne deſerant te; oſtendens nos illarum, non illas noſtro adiumento opus habere, docens que eò ſatagendum nobis eſſe, vt illas apud nos continuemus. Adapta, inquit, illas collo tuo.*

Præclarè S. Laurent. Iuſtin. c.2. de perſeuerātia, hæc eidē dat elogia: *Perſeuerātia eſt ſingularis filia ſummi regis, finis virtutū, earumque cōſummatio, ſine qua neque qui pugnat victoriā, nec palmā victor conſequitur. Nutrix eſt ad meritū, mediatrix eſt ad præmium, ſoror patientiæ, conſtantiæ filia, charitatis vin-*

D *culū, ſanctitatis propugnaculum. Tolle hanc, nec obſequium mercedē habet, nec beneficium gratiā, nec laudem fortitudo. Sola eſt, cui æternitas redditur, vel potiùs quæ æternitati hominem reddit, dicente Domino: Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit*, &c. *Incaſſum enim bonum agitur, ſi ante vitæ terminum relinquatur.* Et inferiùs pluribus interiectis: *Solùm non perſeueraſſe, eſt amiſiſſe coronam. Attollite oculos ad cælum, intuemini ipſum certaſſe & viciſſe, ac certātes fortitèr adiuuare exhortationibus, exemplo, verbis, promiſſis & donis. Nulla debet eſſe trepidationis ignauia in tantis fauoribus. Currite ad montem Dei, ad gloriam ipſius contemplandam, ad perfectionem virtutum, ad cacumen perſeuerantiæ.*

Secundò propriè, q.d. Miſericordia & veritas

tibi, ô fili, non ſunt à natura inſitæ, nec connaturales, ſed extrinſecæ & aduētitiæ: ſunt enim quaſi angeli è cælo ad te demiſſi, vt te in cælum deducant. Vide ergo vt eos obſerues, eis obſequaris, eos detineas tua bonitate & obedientia: ne, ſi eos per inobedientiam aliúdue peccatum offendas, illi à te aufugiant, ac te deſerant, nudúmque & miſerum relinquant. Sic enim S. Baſil. de Virgin. ait: *Sicut apes fumo, ita angeli libidine & peccatis fugantur*. Eſt proſopopœia: Miſericordia enim & veritas hîc quaſi perſonæ, imò quaſi angeli ad ſapientiæ diſcipulum accedentes & recedentes inducūtur, ac velut prædagogi eius, qui ſtudet ſapientiæ & virtuti. Sic Gentiles finxerūt Gratias eſſe deas alatas, vel angelos, qui ad homines eucharites & gratioſos è cælo aduolarent, acharites verò & ingratos refugerent, & reuolarent in cælum: virtutes enim sūt gratiæ gratis à Deo homini immiſſæ.

Virtutes quaſi angeli è cælo miſſi.

Exempla.

Sic eleëmoſyna ſpecie virginis pulcherrimæ, oleagina corona in capite redimitæ, apparuit S. Ioanni Eleëmoſynario dormienti, teſte Leontio in eius Vita, cúmque à ſomno excitans, dixit: *Sum prima è filiabus magni regis: ſi tu me tibi amicam paraueris, potero te ei efficere familiarem. Nulli enim maior eſt apud eum, quàm mihi fiducia: quoniam ei vt è cælo deſcenderet in terram, & carnem acciperet humanam, ego perſuaſi.* Quocirca S. Ioannes totum ſe eleëmoſynis dedens, poſt mortem viſus eſt à Sabino eremita, ab eadem virgine deduci ad thronū ſummi regis. Porrò ex hac viſione adeò factus eſt beneficus, vt, cùm quadam die nullus ab eo poſtulaſſet beneficium, mœſtus geménſque dixerit: *Hodie miſerandus Ioannes nullam ab aliquo accepit mercedem, nec vllum vel minimum potuit offerre piaculum Chriſto pro multis & magnis ſuis delictis. Quid hoc minus, niſi etiam maius dixeris illo Titi Imp. Hodie non regnauimus, quoniam neminem affecimus beneficio.* Hæc Leontius.

Simili modo ſapientia & caſtitas quaſi duæ ſpecioſæ virgines & ſorores, per viſum apparuerunt S. Gregor. Nazianzeno, vti ſuperiùs dixi. Ex aduerſo virtutes fugiunt infames & ſceleratos. Sic Aſtrça, id eſt iuſtitia, à Poëtis dicitur vitiis creſcētibus indignata, euolaſſe in cælum, ibique in ſignū libræ eſſe conuerſa. Vnde Ouid. 1. Metam.

Et virgo cæde madentes
Vltima cæleſtûm, terras Aſtræa reliquit.

Et Seneca in Octau.

Neglecta terras fugit & mores feros
Hominum, & cruenta cæde pollutas manus.

Oportet ergo nos ſapientiam & virtutes colere, venerari, diligere, eíque ſtudere & obſequi: ſic illam nobis amicam & familiarem efficiemus: amantes enim & colentes ſe ipſa redamat, ex aduerſo negligentes & ſpernentes viciſſim ipſa ſpernit, fugit & auerſatur. Hoc eſt quod ait Iſaias cap. 59.14. *Conuerſum eſt retrorſum iudicium, & iuſtitia longè ſtetit: quia corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi.* Hinc Filius Dei cælo deſcendit, vt miſericordiam & iuſtitiam exulantes & profugas reduceret.

Tertiò, Ianſen. hæc accipit non vt officia hominis, ſed vt præmia à Deo leges ſuas obſeruanti danda. q.d. Si Dei præcepta cuſtodieris, numquā te deſeret Dei miſericordia & veritas. Heb. enim eſt אל יעזבוך *al iaazbucha*, id eſt non *deſerent te*, in futuro (licet futurum Hebræi ſæpè capiant pro imperatiuo, vel optatiuo. vnde Noſter & alij aptè vertunt, *te non deſerant.*) Hoc ſenſu vertit Syrus, *longitudo enim dierum & annorum vitæ addetur tibi; & pax, & benignitas, & veritas non relinquēt te.* Et AbenEzra ſic explicat, q.d. Si cor tuum præcepta mea cuſtodierit, Deus emittet veritatem & miſericordiam, vt ab iis ſerueris, ita vt numquā à te diuellātur: quamobrem liga eas. &c. hoc eſt, ne vmquam hæc obliuioni tradas. Et R. Leui: Verba, inquit, nihil aliud inſinuant, quàm veritatis pietatiſque parentem & auctorem eſſe Deum.

Circumda eas gutturi tuo] Septuag. & Aquila, *alliga eas ſuper collum tuū*; Syrus & Chald. *liga eas in collo tuo*; S. Chryſoſt. argumēto in epiſt. ad Philip. *adapta eas collo tuo. Sicut*, inquit, *diuitum liberi circa collum bullam habent auream, illamque numquam deponunt, vtpote quam tamquam nobilitatis ſuæ inſigne geſtant, ita & nos eleemoſyna ſemper amiciendi ſumus, vt oſtendamus nos miſericordis ac benigni patris eſſe filios, qui ſolem ſuum exoriri facit ſuper bonos & malos.* Et inferiùs: *Circumdemus nobis iſtum ornatum. Torquem faciamus auream (eleëmoſynam dico) donec hîc fuerimus. Quamprimum enim hæc ætas tranſierit, nullus ampliùs erit eius vſus.* Vide quæ de torque dixi cap. 1. v. 9.

Simili modo Plato in Cratylo: ἀρετὴ inquit, id eſt virtus, dicitur, quaſi αἱρετὴ, quia *eligenda* præ omnibus quaſi bonum præſtantiſſimum. Aut quaſi ἀεὶ ῥέω, id eſt quòd ſine vllo impedimento æquabili quadam, & conſentanea *ſemper* ratione *fluat*.

Ita in Vitis Patr. lib. 7. c. 44. in meditationibus duodecim Anachoretarum, ordine vndecimus hunc ſibi quotidie virtutis ſtimulum adhibebat: *Imaginor*, inquit, *virtutes eſſe perſonatas, quæ me vndique circūcingant & circumuallent, vt poſt mortē teſtentur coram Deo quòd requiem inuenerint in me.*

Secundò Dionyſ. *Circumda eas gutturi tuo*, hoc eſt, inquit, aliis quoque eas prædica, vt & ipſi nequaquam miſericordiam & veritatem relinquāt, & quantum ad hoc *quaſi tuba exalta vocē tuam*, vt ait Iſaias c. 58. 1. &, vt Oſee c. 8. 1. *in gutture tuo ſit tuba*. vt poſſis dicere cum S. Iob c. 31. *Non dedi ad peccandum guttur meum.*

Tertiò planè & genuinè Ianſen. *Circumda eas gutturi*, hoc eſt, inquit, firmiter & vndique tibi adſint, ſemperque tibi ſint præ oculis; velut id, quod circumdatur collo, & à collo dependet, vndique hominem cingit, ſemperque ob oculos verſatur.

Accedit Caietan. *Liga eas ſuper colla tua*, hoc eſt, iugiter habe ea præ oculis inſtar alligantis pendulum aliquid ex vtraque parte colli, vt ſemper habeatur præ oculis. Sicut enim, inquit, collum iungit corpus capiti, ita humanum ſtudium iungit corpus actionum humanarum capiti, quod eſt lumen rectæ rationis. Alligandæ virtutes præcipiūtur collis, hoc eſt humanis ſtudiis, humaniſque conatibus, vt non deſerant hominem, vt non ſubterfugiant exercitationē. Circumda ergo illas collo tuo, id eſt, arctiſſimè illas cōplectere, illis te cinge & orna, vt velut familiares tibi ſemper & vbique obuerſentur, téque honorent & ornent. Alludit ad Deuter. 6. 8. *Ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos.*

Igitur torques Primò ſignificat, miſericordiam & veritatem nobis debere eſſe familiariſſimas, & coniunctiſſimas inſtar veſtis. Secundò, iis nos ornari, ſicut torque aureo ornatur collum. Tertiò, eas nos facere ingenuos, liberales & nobiles: torques enim ſymbolū eſt ingenuitatis & nobilitatis. Vnde S. Gregor. in Decretal. §. *Prudētes*, tit. 14. de donationibus: *Hæc ſibi*, ait, *quodāmodo nobilitas legē*

Torques notat ſex dotes ſapientiæ. Primò. Secundò. Tertiò.

imponit, vt debere ſe, quod ſponte tribuit, exiſtimet, & niſi in beneficiis ſuis creuerit, nihil ſe præſtitiſſe putet.

Quartò. Quartò, torqui olim inerant amuleta contra venena & faſcinationem: ita miſericordia diſſipat omnẽ faſcinationem & liuorẽ odij & inuidiæ: beneficẽtia enim amicat tam inimicos quàm amicos.

Quintò. Quintò, torques ſignum eſt principatus: ita beneficentia & iuſtitia decẽt faciúntque principes, iuxta illud Chriſti: *Reges Gentium dominantur eorũ, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici* (euergetę) *vocantur*, Lucæ 22.25. *Largitas*, inquit Lactantius, *liberalitas & magnificentia regię laudes ſunt.* Et S. Hieron. lib. 1. ſuper Matth. *Qui diuitiarum*, inquit, *ſeruus eſt, diuitias cuſtodit vt ſeruus: qui autem ſeruitutis diſcuſſit iugum, diſtribuit eas vt dominus.*

Sextò. Sextò, torques ſignum eſt fortitudinis, militiæ, certaminis & victoriæ, vti ex Beda & S. Gregor. dixi cap. 1. v. 9. Significat ergo pro miſericordiæ & veritatis officiis aſſiduè fideli certandum eſſe pro viribus vſque ad mortem, præſertim contra inimicitias & odia, vt ab iis ſe vinci non ſinat, ſed vincat in bono malum, adeóque inimicos beneficiis ſuperet faciátque amicos.

Et deſcribe in tabulis cordis tui] Hebræis familiare eſt vni ſimilitudini non inſiſtere, ſed illi aliã & aliam adiungere: ita hîc miſericordiam & veritatem aſſimilauit Primò, comitibus vel pædagogis, qui adoleſcentem nunc ducunt, nunc deſerunt. Secundò torqui, qui circumdat & ornat guttur & collum. Tertiò, hîc ſcripturæ inſcriptæ cordi. Eſtque gradatio: magis enim adhæret homini torques quàm comites, ac magis inſcriptio cordis quàm torques: vt ſignificet miſericordiam & veritatem debere homini eſſe familiariſſimas & intimas, intimóque cordi inſculptas. *Tabulam cordis* vocat ipſum cor planum & inſtar tabulæ expanſum. olim enim ante vſum chartæ ſcribebãt in tabulis, præſertim ceratis. Vnde Symmac. vertit, *deſcribe eam ſuper pectus tuum.*

Porrò *tabula* ſymbolum eſt latitudinis & expanſionis, ac ſignificat haſce virtutes debere toti latitudini cordis eſſe inſcriptas, vt ipſum totum quã tum quantũ eſt, haſce virtutes imbibat, eáſque latiſſimè in proximos expendat. Vnde ſicut cor capax eſt totius mundi, ſic & cordis charitas & miſericordia totum mundũ amplectatur. Hinc pro πλακὸς, id eſt *tabula*, aliqui legentes πλάτος, id eſt *latitudinem*, vertunt, *deſcribe eas ſuper latitudinem cordis tui.* ita S. Hieron. in c. 2. Habacuc (qui & ſic explicat: *Scribere iubetur planiùs, vt poſſit lector currere, & nullo impedimento velocitas eius & legẽdi cupido teneatur.*) Quocirca S. Ioannes Eleëmoſynarius dictitabat: *Etiamſi totus mundus conflueret Alexandriam ad petendam eleëmoſynam, nec Deo vires deeſſent, nec mihi animus ad eam ſingulis & omnibus erogandam. Ipſa enim experientia quotidie diſco, eleemoſynam non depauperare, ſed ditare: quo enim plura erogo, eo plura eroganda Deo dante accipio.* Sic S. Paulus, S. Xauerius, ſimiléſque viri Apoſtolici cordis latitudine complectebantur totum mundum, eique euangelizare, totúmque ad Chriſtum traducere optabant & ſatagebant.

Audi S. Chryſoſt. hom. vlt. in epiſt. ad Roman. *Cor Pauli cælo celſius, terra latius, ſolari radio latius, igne calentius, adamante firmius. Cor noua viuens vita potiùs quàm hac noſtra. Viuo ego iam non ego, viuit verò in me Chriſtus, inquit. Chriſti igitur cor erat cor Pauli, Spiritus ſancti tabula, gratiæ lebes*, &c. Senſus ergo eſt q. d. Inſcribe miſericordiam & veritatem in tabulis non lapideis, in quibus inſcripta fuit lex Moyſi, ſed carneis, in quibus legem ſuam per gratiam inſcribit Chriſtus, vti docet Apoſt. 2. Corinth. 3. nimirum inſcribe & imprime eas in corde tuo per totam eius tabulam, id eſt latitudinem, vt eas toto corde ames, de iis aſſiduè cogites, ac vbique opere exequi deſtines. Vide quæ de eleëmoſyna dixi Deuteronom. 26. 12. vbi viginti inſignes eius fructus recenſui.

Poſſet quoque *tabula cordis* metonymicè accipi monile vel bulla, quæ ex torque collum cingente dependebat ſupra cor. q. d. Hæ virtutes ita cingant & ornent os, vultum & collum tuum, vt ſimul bullæ cordis inſcribantur. quo ſignificatur omnem de eis cogitationem & ſermonem, qui fit ore & capite, debere habere connexionem cum corde, imò originem ex corde: niſi enim ex corde procedat virtus vel virtutis ſermo, non verus, ſed fictus & fucatus eſt. Rurſum veteres bullæ cordis inſcribebant nomen ſui Dei vel amici, quem ſummè diligebant, vt eum ſemper in oculis, ſemper in corde haberent, vti oſtendi Ierem. 17. v. 1. ad illud: *Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo, exaratum ſuper latitudinem cordis eorum.* Significat ergo miſericordiam & veritatem adeò debere nobis eſſe amicas, vt bullæ cordis inſcribantur, iuxta id quod dixit c. 7. 3. *Liga eam in digitis tuis, ſcribe illam in tabulis cordis tui. Dic ſapientiæ: Soror mea es, & prudentiam voca amicam tuam.* Quæ vltima de ſorore & amica verba, hoc pariter loco in nonnullis Bibliis inſerta leguntur.

Simili modo ſponſæ ait ſponſus Cant. 8. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum.* Vbi S. Gregor. *In corde*, inquit, *ſunt cogitationes, in brachio operationes. Super cor ergo & ſuper brachium ſponſæ dilectus vt ſignaculum ponitur: quia in ſancta anima, quantum ab ea diligatur, & voluntate & actione deſignatur.*

Et inuenies gratiam, & diſciplinam bonam, coram Deo & hominibus] Syrus & Chald. *& inuenies miſericordiam* (Chald. *gratiam*) *benignitatem & intellectum bonum.* Per *diſciplinam* vel *intellectum bonum*, accipe bonam morum compoſitionem, ex qua quis bene inſtitutus, compoſitus, moratus, prudens & intelligens eſſe dignoſcitur. Senſus ergo eſt q. d. Si monitis meis parueris, gratioſus eris in oculis tam Dei & angelorum quàm hominum: inſuper facies vt tua diſciplina, tum mentis, tum actionis, putà morum compoſitio tum interna, tum externa, placeat Deo æquè ac hominibus. Vnde Septuag. pro וְשֵׂכֶל *veſechel*, id eſt & diſciplinam vel intellectum, legentes aliis punctis וְשַׂכֵּל *vaskel* per craſin, pro וְהַשְׂכֵּל *vehaskel*, vertunt eodem ſenſu, *prouide bona coram Deo & hominibus*; Aquila, Symmach. & Theodot. προνόει, id eſt *circumſpice bona.* quod ſecutus S. Paulus 2. Corinth. 8. 21. ait: *Prouidemus bona non ſolùm coram Deo, ſed etiam corã hominibus.* Senſus ergo eſt q. d. Si feceris ea quæ dixi, gratioſus eris, & prouide, id eſt prouidebis, bona, id eſt bonam diſciplinam, morum compoſitionem, ædificationem coram Deo & hominibus, vt coram iis moribus compoſitus, virtute & ſapientia præditus, prudens & intelligens appareas, atque vt talis ab iis habearis, lauderis & celebreris. Nota τὸ circũſpice: ſignificat enim, opus quodlibet à ſapiẽte & prudẽte quoad omnes ſui partes, circumſtantias, modos, rationes, intentiones ita interiùs & exteriùs circumquaque luſtrandum, moderandum & componendum

Vers. 4.

eſſe, vt nihil in eo ſit mancum, incongruum, indecens, immodicum, quod carpi aut reprehendi poſſit: vt inſtar imaginis perfectæ ſit, quæ omnibus ſuis lineamentis ita quaquauerſum adæquata, & exactè conformata eſt, vt nihil in ea deſit vel ſuperſit, ac proinde nil in ea notari aut vituperari queat. Sic ergo in quolibet opere omnia luſtra, & inſtar Argi centum oculis circumluſtra, ac ſingula ita concinnè compone, vt cum Apelle dicere queas: *Pingo æternitati: viuo, operor æternitati.* A

SECVNDA PARS CAPITIS.

De fiducia, honore & cultu Dei.

A theſi deſcendit ad hypotheſin, nimirum poſt generale præceptum miſericordiæ & iuſtitiæ tranſit ad particularia virtutum præcepta, quæ ex primo illo generali velut concluſiones è ſuo principio educuntur. Incipit autem à religione & cultu Dei, quia hæc eſt prima virtus, cæterarum fons & mater: & quia à Deo vbique eſt inchoandum, præſertim in Ethica, iuxta illud Nazianz. *A te principium, tibi deſinet.* Et illud S. Auguſt. 1. Confeſſ. 15. *Ecce tu Domine rex meus & Deus meus, tibi ſeruiat quidquid vtile didici: tibi ſeruiat quod loquor, & ſcribo, & numero.*

Vers. 5. Vers. 4. *Habe fiduciam* (Syrus & Chald. *ſpera*) *in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ*] Syrus, *ſapientiæ animi tui*. ſed Dei gratiæ; Septuag. *eſto confidens in toto corde ſuper Deo, in tua autem ſapientia ne extollaris*, Roman *ne exalteris*; Arabicus, *ne eleueris*; Symmach. *ne ſis confidens*. q. d. Innitere Deo, illique totus incumbe, non tuæ prudentiæ, ait Aben Ezra; ac Dei prouidentiæ, non tuæ, omnia aſſigna & accepta refer, ait R. Leui, Vatabl. & Pagnin. *Fide, ait, Domino ex toto corde tuo, & intelligentiæ tuæ ne innitaris*: alij, *ne prudentia tua velut baculo incumbas & innitaris* (hoc enim propriè ſignificat Hebr. תשען *iſſaen*) ſicut pater Scipionis ſeneſcens filio quaſi ſcipioni innitebatur: vnde filius vocatus eſt Scipio. q. d. Scipio ſit tibi non tuum ingenium, non tuum conſilium, ſed ſpes in Deum: ſi enim Deo velut ſcipioni incumbas, firmus in omni actione conſiſtes: cetera enim ſunt baculus arundineus, vti ait Iſaias cap. 36. 6. & Ezechiel c. 29.

Eſt ſententia generalis docens in qualibet re, actione, tribulatione, expectatione, periculo, metu, &c. vt felix ſit ſucceſſus vel exitus, ſpem omnem collocandam in Deo, idque ex toto corde, & non innitendum eſſe prudentiæ propriæ; ita ſcilicet vt putes illam ſolam tibi ſufficere, aut præcipuas rei cōficiendæ partes, & momenta in ea colloces; hæc enim collocanda ſunt in Deo. Itaque vetaris hîc ita fidere tibi tuóque ingenio & conſilio, vt diffidas vel minùs fidas Deo. Alioqui prudentis eſt ita fidere Deo, vt tamen & mentem conſilio, & manum operi admoueat: hoc enim iubet Deus & natura ac gratia.

Moral. de ſpe tota in Deũ transferenda. Prudentia enim eſt oculus & rector animæ, omniũ que eius motuũ & actionũ. Vnde pruđẽs dicitur quaſi *porrò* vel *procul videns*, & *prudentia* quaſi *procul videntia*, ſiue *prouidentia*, ait ex Iſidoro & Boëthio S. Thomas 2. 2. q. 47. art. 1. & quæſt. 49. art. 6. Huc facit illud S. Gregorij Nazianz. in Diſtichis: *Deo dante nihil poteſt liuor, eodem abnuente nihil poteſt labor.* Et illud S. Baſil. in Conſtit. monaſt. cap. 16. *Ad perfectum virtutis cumulum coniuncta ſimul eſſe vtraque hæc oportet, & humanum ſtudium, & auxilium cæleſte fidei operâ aſcitum & comparatum.* Et cap. 17. *Cauſas cur illa ſic fiant, Domino aſſignare debet animus, neque omnino eſſe quidquam exiſtimare, quod ſuarum virium facultate aſſequi poſſit*, &c. *Porrò humilitas tutiſſimus eſt virtutum omnium theſaurus.* Maximè tamen hæc ſententia locum habet in obtinenda ſapientia & virtute. Hæc enim cùm ſit donum Dei, idque in fidelibus & ſanctis ſupernaturale, vtique vires & prudentiam hominis tranſcendit. vnde à Deo ſperanda & poſtulanda eſt, ita tamen vt Deo operanti coopereris & collabores. Quocirca Salonius & Beda cenſent hæc dici à Salomone ad erigendam puſillanimitatem & diffidentiam diſcipuli. q. d. Ne exiſtimes hæc mea ſapientiæ & virtutis præcepta, quæ mox daturus ſum, vires tuas ſuperare, nec diffidas te ſapientiam & virtutem, vtpote arduam & cæleſtem, poſſe conſequi: ſpera duntaxat in Deo, ab eóque toto corde illam efflagita, ipſe tibi eam elargietur: quare ne innitaris prudentiæ tuæ, quaſi per eam tuis viribus & conſilijs illam parare debeas: Deus illius eſt largitor, ipſe eam poſcentibus & ſibi collaborantibus vltrò illam donabit. Impia ergo & ſuperba fuit philoſophi vox de Deo: B

Det vires, det opes, animum æquum mî ipſe parabo.

Deus enim eſt qui mentem illuminat, voluntatem eleuat, vires aſpirat, ac perinde vt ventus naui aſpirans feliciter eam in portum ſalutis impellit, vti pulchrè docet S. Chryſoſt. homil. 34. in epiſt. ad Hebr. Et S. Baſil. homil. de Spiritu ſancto, *Da mihi*, inquit, *nauim vacuam, gubernatorem, nautas, funes, anchoras, omnia diſpoſita, & nuſquam eſſe ſpiritũ venti: nónne ceſſat omnis qualiſcumque apparatus, ſi deſit operatio Spiritus? Ita licet ſit ampla ſermonis ſupellex, mens profunda, & eloquentia & intelligentia: ſi non adſit Spiritus ſanctus, qui vim ſuppeditat, otioſa ſunt omnia.* Idem orat. 7. de virtute & vitio: *Beatus*, inquit, *qui omni ſpe rerum huius mundi ſeipſum orbauit* (nam vt idem ait epiſt. 19. ad Gregor. Nazianz. *Spes mortalium ſunt ſomnia vigilantium*) *ac in ſolo Deo omnem ſpem fixit atque locauit ſuam. Sicut enim execrabilis eſt, qui ſpem ponit in homine: ita omni laude dignus, qui ex Deo totus pendet. Spes enim, quæ in Deo collocatur, non ſinit ſe in alio conſtituere, neque ſibi auxilium ferri vult*, &c. *ſed oportet verè in Dei auxilio acquieſcere.* Idem orat. 20. *Sicut nulli alij nos præterquam Deo ſoli cultum tribuere par eſt, ſic etiam in nulla alia re ſpem noſtram conſtituere debemus, quàm in Deo omnium rerum domino.* C

Idem Homil. 8. Hexam. ſpei exemplum dat halcyonem, vel halcedinem auem, cui in media hieme ouis iuxta littus maris incubanti Deus tranquillat mare & ventos. *Sileſcunt*, inquit, *& conſopiuntur tum omnes venti, quieſcunt vndæ, tumida æquora placantur ſeptem totis diebus, cùm ouis incubat halcedo. Id omnes nautæ ſciunt, & halcyonides dies illos appellant. Quid ergo à Deo etiam præter omninm ſpem tui cauſa non fuerit exorabile, quem ad imaginẽ ipſe ſuam creauit, cùm auitis tam exiguæ gratia mare tam vaſtum, tam terribile ſerenumque tranquillum eſſe media bruma iuſſum detinetur atque quieſcit?* Hoc eſt quod ait Ieremias cap. 17. 7. *Benedictus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius*, &c. Vide ibi dicta. Denique τὸ *Ne innitaris prudentiæ* D

tuæ, S. Dorotheus ſerm. 5. attribuit Religioſis, docetque eos ſinere debere ſe regi à Deo per ſuos Superiores in omnibus, & per omnia. A

VERS. 6. *In omnibus vijs tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos*] Pro *cogita* Heb. eſt דעהו *daehu*, id eſt, *ſcito*, vel *cognoſce illum*. Sic & Syrus & Chald. Vatabl. *in omnibus negotijs agnoſcito illum*, eius ſcilicet præſentiam, potentiam, maieſtatem, prouidentiã, bonitatem, iuſtitiam, vindictam, &c. Eſt metalepſis: ex cogitatione enim intelligitur reuerentia, obedientia, ſpes & amor: hæc enim parit attenta Dei, ſiue numinis, cogitatio & meditatio. *Cogita* igitur, id eſt cogitando ſpera, reuerere, cole & dilige vt creatorem, gubernatorem, dominum, iudicem vbique præſentem, omnéſque tuos actus intuentem. Cogita, inquam, Deum vbique & ſemper, vel actu, vel virtute, ita vt vi huius cogitationis arcearis à malo, & cogaris ad omne bonũ, præſertim ad Dei metum, ſpem & amorem: de ſpe enim ſermo præceſſit.

Cogita quintupliciter. Primò. Ergo *cogita*, id eſt Primò, frequenter (*cogito* enim eſt verbum frequentatiuum à *cogo*, ait Feſtus) menti tuæ obijce, ſpera & inuoca Deum: hoc enim ſi feceris, ipſe diriget greſſus tuos.

Secundò. Secundò, *cogita*, id eſt time & reuerere Deum vbique præſentem, ne quid committas quod oculos tantę maieſtatis offendat; ſed potiùs fac omnia, quæ illos oblectant. Vnde Boëtius: *Magna nobis indicta eſt neceſſitas probitatis, cùm omnia agamus in oculis Dei cuncta cernentis*. Cogito enim dicitur à cogo. *Cogendo enim animum reminiſci; quod in ea repoſitum eſt, dicitur cogitatio*, ait Iſidor. lib. 1. Sentent. c. 15. *cogo* autem dicitur quaſi *coago*, id eſt in vnum ago. Cogitatio enim numinis præſentis cogit nos ad eius metum & cultum. cogitatio enim eſt rei præſentis, memoria abſentis. Ita S. Iſidor. de Different. cogitat. mentis & memoriæ c. 1. *Memoria*, inquit, *præterita reuocat, mens futura præſentit, cogitatio præſentia complectitur*. C

Tertiò. Tertiò, *cogita*, id eſt intende in omnibus actibus Deum, vt ad illum quaſi ad ſcopum & finem omnes referas, & in omnibus illi placere contendas. Ita Lyran. & Caiet. cenſent hîc præcipi rectam in omnibus intentionem: hæc enim in rectum finem dirigit greſſus noſtros.

Quartò. Quartò, *cogita* eum, id eſt eius operationem & gratiam, vt illi quaſi omnium largitori omnia bona accepta referas, nil tibi arroges. ita Hugo. Vnde S. Hieron. dial. 3. contra Pelag. hinc probat neceſſitatem gratiæ. vnde Arabicus vertit, *agnoſce ſapientiam, vt dirigat vias tuas*.

Quintò. Quintò, *cogita*, id eſt repræſenta tibi Deũ, Deique voluntatem, vitam & legem, quaſi normam tuarum actionum, cui adamuſſim omnes conformare debeas: atque ſic Deus quaſi norma & regula, rectiſſimè diriget omnes greſſus actúſque tuos. Ita cogitabat Deum vbique Dauid dicens pſal. 15. *Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper; quoniam à dextris eſt mihi ne commouear*. Idem præceptum Tobias moriturus dedit filio cap. 4. 6. *Omnibus*, inquit, *diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum, & caue ne aliquãdo peccato conſentias, & prætermittas præcepta Domini Dei noſtri*. Sic & Elias ac Eliſeus: *Viuit*, inquiunt, *Dominus, in cuius conſpectu ſto*, 3. Reg. 17. 1. & 4. Reg. 3. 14. ac S. Iob c. 31. *Nonne Deus conſiderat vias meas, & cunctos greſſus meos dinumerat?* Aſſidua enim cogitatio diuinæ præſentiæ maximè ſtabilit mentem in Deo. D

Hoc fuit olim, & etiamnum eſt, præcipuum Aſcetarum & Religioſorum officium & exercitium, vt ſemper & vbique Deum cogitarent, cum eóque quaſi præſente verſarentur & colloquerẽtur.

Mor. de iugi præſentia Dei.

Vnde Abbas Allois in Vitis Patr. lib. 5. libello 11. num. 5. *Niſi*, inquit, *dixerit homo in corde ſuo: Ego ſolus & Deus ſumus in hoc mundo, requiẽ non habebit*. Et rurſum: *Si vult homo, in vna die vſque ad veſperam peruenit ad menſuram diuinitatis*. Ibidem Abbas Beſſarion: *Monachus*, inquit, *debet totus eſſe oculus, ſicut Cherubim & Seraphim*, qui iugiter intuentur, amant & glorificant Deũ. Et Abbas Daniel: *Quis enim aufert à nobis Deum? nam & foris Deus eſt modò, & iterum in cella Deus eſt*. Et Abbas Theonas num. 12. *Quia impeditur mens noſtra & reuocatur à contemplatione Dei; propterea captiui ducimur in carnalibus paſſionibus*. Et Abbas Ioannes: *Sicut dum pluit, arbores producunt ramos, ſic quando Spiritus ſanctus deſcendit in corda ſanctorum, vireſcunt quodammodo & innouantur, & proferunt folia in timore Dei*. Vnde idem operans non intendebat operi, quia mens eius abſorpta erat in contemplatione Dei. Ibidem num. 31. Abbas Serapion, *Sicut*, ait, *milites Imperatoris, cùm ante ipſum ſtant, non debent dexterâ aut ſiniſtrâ reſpicere; ita & monachus cùm ſtat in conſpectu Dei, & intentus eſt omni hora in timore eius, nihil eſt quod eum de aduerſarij malis terrere poſſit*. Ibidem num. 35. Abbas Hyperichius: *Cogitatio tua*, inquit, *ſemper ſit in regno cælorum, & citò in hereditatem accipies illud*. Et: *Vita monachi iuxta imitationem angelorum fiat, comburens atque conſumens peccata*. Et alius n. 42. *Sicut nemo poteſt lædere eum, qui eſt ad latus Imperatoris; ſic Satanas nequit nobis nocere ſi anima noſtra inhæſerit Deo*: ſcriptũ eſt enim Zachar. 1. *Appropinquate mihi, & appropinquabo vobis*. Plura de hac re dixi Geneſ. 17. 1. & ſequ.

Et ipſe diriget greſſus tuos] τὸ *&* notat Primò, ſimilitudinem & viciſſitudinem, q. d. Cogita de Deo, & ipſe viciſſim ſimiliter cogitabit de te, vt dirigat greſſus tuos ad omnem proſperitatem, ſanctitatem & felicitatem, iuxta illud quod Chriſtus dixit S. Catharinæ Senenſi: *Filia cogita ſemper de me, & ego cogitabo de te*. Tu, vt mihi obedias & ſeruias: ego, vt te dirigam, protegam, & in omni gratia & gloria promoueam. Secundò, notat mercedem & præmiũ quaſi ex promiſſione & pacto. Deus enim hîc & alibi quaſi pactum init nobiſcũ, quo promittit ſéque quaſi obligat ad dirigendum omnes actiones noſtras, vt felicem & ſanctum ſortiantur effectum, ſi nos cogitemus de eo proponentes illi per omnia placere & obſequi, ſequentes patrem fidei noſtræ Abraham, cui Deus dixit: *Ambula coram me, & eſto perfectus*, Gen. 17. 1. Idem filium monuit Tobias c. 4. 20. *Omni tempore*, inquit, *benedic Deum. & pete ab eo, vt vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant*.

Ita Sancti in omnibus rogant, impetrantque, vt dirigantur à Deo, vt Deum habeant aurigam præſidentem animæ ſuæ, omnéſque eius motus & actus aurigantem. Ita Dauid; ad quem alludit hîc filius Salomon, pſ. 118. *Greſſus meos dirige ſecundùm eloquium tuũ*. idémque crebrò eodẽ pſalmo iterat. Et pſal. 22. *Dominus*, inquit, *regit me*, ſicut paſtor ouem. vnde hebr. eſt, *Deus paſcit me*: vel, *Deus eſt paſtor meus*: hinc *nihil mihi deerit: nam in loco paſcuæ ibi me collocauit*. Quæ verba citans Philo li. de Agricul. *Impoſſibile*, ait, *eſt deeſſe commodum aliquod, vbi Deus præſidet, ſolitus plena perfectáque bona largire rebus omnibus*. Ita S. Aug. lib. 11. Confeſſ. c. 2. *Quando*, inquit, *ſufficio calami lingua enuntiare om-*

Mor. de iugi præſentia Dei.

mis hortamenta tua, & omnes terrores tuos, & conſolationes, & gubernationes, quibus me perduxiſti, &c. Ita S. Antonius apud S. Athanaſ. *Vnica*, inquit, *eſt ratio vincendi inimicum, lætitia ſpiritalis, & animæ Dominum ſemper cogitantis iugis recordatio, quæ dæmonum ludos quaſi fumum expellet*. Et: *Securitas animæ, præſentis maieſtatis iudicium eſt*. Hinc docent Theologi, ad bene agendum non ſufficere iuſto habitus gratiæ & virtutum infuſos vel acquiſitos, ſed inſuper eum egere actuali motione, influxu, auxilio, & directione Dei, præſertim in actibus difficilibus & heroicis, ac ad ſuperandũ graues tentationes. Imò cenſent iuſtum in omni actu meritorio egere actuali motione Spiritus ſancti, eò quòd in Concilio Palæſtino, quod ſæpè citat S. Aug. contra Pelagium definitum ſit, *gratiam ad ſingulos actus dari*; & Apoſtolus dicat: *Non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis; ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt, qui operatur in* nobis *velle & perficere*, 2. Corinth. 3. ita Dionyſ.

Vers. 7. *Ne ſis ſapiens apud temetipſum*] Heb. *in oculis tuis*, vt ſcilicet in ijs, & in vana opinione tua videaris tibi præ alijs ſapere. Hæc enim eſt philautia, ſuperba præſumptio, & nimia ſui æſtimatio. Arabicus, *ne ſis apud animam tuam intelligens*; Septuag. *ne ſis prudens apud temetipſum*: quos ſecutus Apoſtolus Roman. 12. 16. *Nolite*, ait, *eſſe prudentes apud voſmetipſos*. Vbi quatuor expoſitiones recenſui. ita Ianſen. Lyranus & Baynus exponunt, q. d. *Ne te ſapientem eſſe* aut *prudentem vana elatione perſuaſum habeas*: Hugo, *ne nouas opiniones inuenias, eáſque alienis anteponas*; Caiet. *ne tu ipſe de tua ſapientia iudicium feras*; Vatabl. *ne reputes te ſapientem*. Accedit R. Salomon Iſacides: *Ne ſis*, inquit, *ſapiens apud te, vt verba illorum, à quibus reprehenſus es, negligas*; Aben Ezra, *vt iactabundus dicas, Sapientia mea duce rectum iter capiam*; R. Leui, *vt inertiæ te dedas, & ſapientiæ ſtudium omittas, quòd tibi ſat ſapere videare*. Porrò Beda: *Videtur hoc idem eſſe mãdatum cum eo, quod præmiſſum eſt: Ne innitaris prudentiæ tuæ; ſed multum diſtat. Innititur enim prudentiæ ſuæ, qui ea, quæ ſibi agenda vel dicenda vidẽtur, patrum decretis præponit. Sapiens verò apud ſemetipſum eſt is, qui in illis quæ ex patrum magiſterio potuit rectè cognoſcere, ſeſe præ cæteris quaſi doctior extollit*. Caiet. verò: *Hoc*, inquit, *ad iudicium, illud verò ad fiduciam ſpectat*.

Hic eſt fons omnium errorũ & hæreſum, quòd ſcilicet eorum auctores videantur ſibi præ alijs ſapere, ideóque nolint Eccleſiæ & Doctorum ſententiæ cedere & credere. de quibus Iſaias c. 5. v. 21. *Væ*, inquit, *qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & corã vobiſmetipſis prudẽtes*. Verè Climachus gradu 3. *In his*, ait, *qui ſibi credunt, dæmon ſæpè propheta fit*.

Quocirca vera ſapientia, ait S. Iacobus c. 3. 17. modeſta & humilis eſt, ac ſeipſam ignorat, quia non aſpicit, nec reflectit ad ſe, iuxta illud Pauli 1. Cor. 3. 18. *Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe, ſtultus fiat vt ſit ſapiens*. Quin & Plutarch. *Quo magis profeceris in philoſophia, eo minùs turgebis faſtu*.

Time Deum, & recede à malo] Pertinent hæc verba Primò, ad τὸ *habe fiduciã in Domino*, quod præceſſit v. 5. Spei enim ſubnectendus eſt timor, ait Beda, vt, quantum ſpes animum eleuat, tantum timor deprimat, itaque anima cõſiſtat in recto virtutis æquilibrio inſtar molæ, in qua lapis molaris ſuperior inferiori incumbit, ab eóque fulcitur; lapis enim ſuperior repræſentat ſpem, inferior timorem. Secundò, hæc verba pertinẽt ad id, quod proximè anteceſſit: *Ne ſis ſapiens apud temetipſum*; quia ſuperbiam, & arrogantẽ ſapientiæ præſumptionem nihil ita coërcet & deprimit ac timor Dei, qui ſuperbos humiliat, & humiles exaltat. Vnde Apoſtolus Rom. 11. 20. *Noli altum ſapere, ſed time*. Et Eccl. cap. 25. 14. *Timor Dei ſuper omnia ſe ſuperpoſuit*. Vide ibi dicta.

Vers. 8. *Sanitas quippe erit vmbilico tuo* (Syrus, *carni tuæ*) *& irrigatio oſſium tuorum*] *Irrigatio*, id eſt medulla, ait R. Salomon, iuxta illud Iob 21. 24. *Medullis oſſa illius irrigantur*. Septuag. *& erit ſanitas corpori tuo, & curatio oſſibus tuis*. Pro *irrigatio* Syrus & Symmach. vertit, πότις, id eſt *pinguedo*, putà medulla; Theodot. καταβροχή, id eſt *perfuſio*; Aquila, ποτισμὸς, id eſt *irrigatio* vel *potio*, & hoc propriè ſignificat Hebr. שקוי *ſiccus*; Septuag. ἐπιμέλεια, id eſt curatio, item *corporis cura & exercitatio*, v. g. qua athlethæ corpus ad robur & luctam exercebant. Vnde ex τῷ ἐπιμέλεια naſcitur ἐμμέλεια, id eſt concinnitas. Hinc aptè, inquit S. Gregor. Nazianz. orat. 20. mater S. Baſilij vocata fuit Emmelia, quia moribus ita erat compoſita, vt ipſa concinnitas videretur, eámque filio S. Baſilio cum lacte indidit. Senſus ergo eſt, q. d. Totum corpus tuum ſanum erit. Corporis enim ſanitas maximè pendet ex ſanitate tum teneriorum partium oſſe carentium, ſcilicet vitalium, putà cordis, hepatis, ſplenis, viſcerum, quæ ſunt iuxta vmbilicum, & ipſius vmbilici, tum duriorum, putà oſſium, quæ ſunt quaſi baſes & columnæ noſtræ domus & microcoſmi. Oſſium autem ſanitas medullæ pinguedine irrigatur, fouetur, alitur & roboratur: vnde ea deficiente oſſa areſcunt, ex quo ſequitur tabes & corruptio hominis. Quocirca Galenus oſſa vocat fundamenta corporis, eáque in homine numerat pluſquam trecenta: oſſium verò nutrimentum proprium aſſerit eſſe medullam; hinc omnia animalia habere oſſa concaua pro medulla continenda excepto leone, qui oſſa habet ſolida, ita vt nullam vel exiguam habeãt medullam. Inter oſſa aſſerit eminere ſpinam dorſi; medullæ autem ſpinalis, æquè ac neruorum principium eſſe cerebrũ: ex medulla enim ſpinali oriri triginta paria neruorum, indéque vires in inferioribus partibus. Vmbilicus verò ſuperiora membra cum inferioribus connectit. Ruſum fœtus in vtero matris per vmbilicum nutrimentum attrahit & ſugit, eóque alitur. Vnde de vmbilico hæc ſunt Galeni pronuntiata: *Vmbilicus ad amuſſim eſt in medio hominis. Vmbilicus fœtus vmbilico matris cõtinuatur. In vmbilico fœtus ligatur, & per eundem nutritur. Ad vmbilicum eſt quatuor vaſorum coniugium: ad vmbilicum enim iunguntur duæ venæ & duæ arteriæ primariæ. Per vmbilicum fœtus in vtero reddit lotiũ*. Hiſce de cauſis vmbilicus ſymbolum eſt totius corporis, illúdque repræſentat, cuius baſes & columnæ ſunt oſſa. Ad literam ergo grammaticè ſignificatur, totum corpus totúmque hominem fore ſanum, vegetum & robuſtum, ſed per hoc ſymbolicè repræſentatur, totam animam, omnéſque eius partes fore ſanas, vegetas & validas. Eſt enim parœmia, in qua timor Domini comparatur ſanitati vmbilici & medullæ oſſium.

Vmbilici vſus.

Senſus ergo eſt q. d. Sicut ſi ſanus ſit vmbilicus, & ſana medulla oſſium, totum corpus ſanum & forte erit cum omnibus ſuis membris: ſic pariter, ſi in te ſit ſanus & integer timor Dei, efficiet vt tota anima tua ſana & valida ſit, omnéſque eius partes, tam nobiles quàm ignobiles, tam debiles

quàm fortes; ac præſertim appetitum tuum, qui eſt quaſi vmbilicus animæ; & rationem, mentem & ſpiritũ, quæ ſunt quaſi oſſa animæ eam ſuſtentantia, ſanabit, fouebit, roborabit, perficiet. Sicut enim per vmbilicum fœtus coniungitur matri, ab eaque ſugit alimentum; ſic pariter anima per timorem Dei coniungitur Deo, ab eóque omnẽ gratiam, ſanitatem & robur ſugit & haurit. ita R. Leui & Ianſen. Vnde illud de Behemoth Iob 40. 11. *Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius.* Et irrigatione oſſiũ per medullarũ pinguedinem ſignificatur in Iob bona hominis valetudo: *Viſcera*, inquit, *eius plena ſunt adipe, & medullis oſſa illius irrigantur.* Contrà per ariditatẽ oſſium mala valetudo deſignatur apud eundem: *Cutis*, inquit, *mea denigrata eſt ſuper me, & oſſa mea aruerunt præ caumate.* Et Pſalmiſta: *Oſſa mea ſicut cremium aruerunt.* Eſt enim medulla oſſium fomẽtum & firmamentum. Metaphoricè ergo hac ſẽtentia ſignificatur eum, qui prædicta fecerit, bona fore conſtitutione, potiſſimùm ſecũdùm animã & mentem, omnesque eius animæ vires firmas fore & ſanas, vt quæ Dei gratia & ſanabuntur & firmabuntur, ac adipe & pinguedine cæleſtiũ chariſmatum irrigatæ recreabuntur, iuxta illud: *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea.* Quidã nõ malè ſic explicãt: Per timorem Dei eſt vmbilico ſanitas, quia per illum refrænantur prauæ cupiditates & libido, quæ in vmbilico & circa illum viget; & eſt irrigatio oſſium, quia per illum omnia corporis membra, omnesque animæ vires reddũtur aptæ & agiles ad virtutum opera. Similis tropus, quod attinet ad irrigationem oſſium, eſt Eccleſiaſtici 26. *Gratia mulieris ſedulæ delectabit virũ ſuum, & oſſa illius impinguabit.* Et Prouerb 15. *Fama bona impinguat oſſa.* ita Ianſen. & Hugo. Vmbilicus enim, ſiue lumbi, ſicut origo ſunt ſeminis, ita concupiſcentiæ ſunt ſymbolum, ait Pierius hierogl. 34. c. 34. Vnde illud Ezec. 16. 4. *Non eſt præciſus vmbilicus tuus.* Vide ibi dicta. Quare appoſitè per *vmbilicum* intelligas vim animæ concupiſcibilem, per *oſſa* iraſcibilem, in qua eſt fortitudo, quam repræſentant oſſa: vtramque enim ſanat, vegetat & dirigit timor Dei.

Iob 21.

Iob 30.
Pſal. 101.

Pſal. 62.

Vmbilicus eſt conſcientia.

Secundò, ſpeciatim per vmbilicum accipi poteſt ſtomachus: hic enim vmbilico adiacet, vel ſubiacet; ac per ſtomachum conſcientia. Sano enim ſtomacho bona fit cibi concoctio, qua ritè alitur & roboratur totum corpus. Sic pariter, ſi per timorem Dei ſana ſit conſcientia, ipſa verbum Dei, quod eſt cibus animæ, ruminando concoquet, vt in illo alat omnes ſuas vires & potentias. Rurſum ſicut catapotijs, ſiue pilulis acribus & mordacibus, expurgantur è ſtomacho & viſceribus pituitoſi, bilioſi cæterique noxij humores, quibus expulſis corpus ſanum conſiſtit: ſic pariter per timorem gehennæ & vindictæ Dei, qui acer eſt & mordax, expelluntur è conſcientia omnes noxiæ cupiditates, quibus eiectis anima reſtat ſana & integra. Quocirca cuique orandum eſt cum Pſalte: *Confige timore tuo carnes meas: à iudicijs enim tuis timui.* Hoc eſt quod ait Theodor. li. 1. de Curandis Græcorum affect. *Timor Dei medicamentum eſt optimum, quod ex malis conficitur, ſicut in theriacis accidit.* theriaca enim conficitur ex veneno, putà ex vipera. Nam, vt ait Iſaias cap. 26. 18. iuxta Septuag. *Per timorem tuum Domine concepimus, & parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis.*

Vmbilicus eſt mediocritas,

Tertiò, vmbilicus ſignificat medium, eò quòd vmbilicus ſit medium in homine. Vnde vmbilicus dictus eſt ab vmbone, quæ eſt media pars clypei. vmbilicus enim eſt ligamentum inteſtinorum, quod mediam ferè planitiem ventris obtinet; ad hoc factum, vt per eum fœtus in vtero matris nutriatur. Hinc Reate vocatur vmbilicus, id eſt medium, Italiæ. Et Cicero Act. 6. in Verrem: *Et raptam, ait, eſſe Liberam, quam eamdem Proſerpinam vocant, ex Ennenſium nemore, qui locus, quòd in media inſula eſt ſitus, vmbilicus Siciliæ nuncupatur.* Et Liuius lib. 5. Ætoliam vocat vmbilicum Græciæ. Vmbilicus ergo ſignificat mediocritatem in actionibus omnibus ſeruandam, ac medium, in quo conſiſtit virtus, à quo ſi declines ad extrema, incides in vitium. Senſus ergo eſt, q. d. Si timeas Deum, & recedas à malo, putà à vitio, erit ſanitas vmbilico tuo, id eſt erit ſana & omnibus numeris abſoluta actio virtúſque tua, quæ fugiens extrema vitiorum in vmbilico, id eſt in medio, conſiſtit.

& vis generandi.

Quartò, vmbilicus ob vicinos lumbos, ventrem & genitalia, repræſentat *facultatem ſpiritaliter generandi*, inquit Hugo, *per verbi prædicationem, qua pollent doctores; quam ſanam futuram eſſe dicit, quia ſana erit eorum doctrina atque zelus ardens.* Vnde de ſponſa dicitur Cant. 7. *Vmbilicus tuus crater tornatilis non indigens poculis: id eſt alij, quibus alget ſtomachus & venter, opus habent vini potione vt calorem afferat: non ſic tibi, cuius in corde tantopere exardet & æſtuat charitas & zelus.*

Porrò aptè vmbilicum componit & comparat oſſibus: quia ſicut reliquum corpus oſſibus & neruis compingitur, ita venter vmbilico quaſi modo & catena colligatur. vnde ruptura illius letalis eſt. Hinc & hebr. vocatur שור *ſchorar*, id eſt nodus concatenatus.

Myſticè.

Myſticè Primò, Lyran. Sanitas vmbilici, inquit, eſt bona animi diſpoſitio, putà moderatio in proſperis: medulla oſſium, eſt robur & conſtantia in aduerſis Secundò, Beda: *Infirmitas, ait, operum adumbrata vmbilico, ad ſtatum perfectionis per timorem Dei conualeſcit. Per eumdem irrigantur oſſa, id eſt animi vires & robur recreantur & firmantur*, ad ſuperandos omnes labores, tentationes & difficultates ſine laſſitudine: laſſis enim & nimio labore fractis medulla oſſium minuitur, & ſenſim conſumi ſolet. Hinc S. Gregor. Nazianz. orat. 20. S. Baſilium comparat Achilli, quem fingunt Poëtæ educatum à Chirone centauro, ab eóque enutritum medullis leonum & ceruorum. Longè enim meliùs ſanctiúſque educatus fuit S. Baſilius à timore Dei quaſi pædagogo, ab eóque & ſanctam audaciam leonum, & pium pauorem ceruorum hauſit & ſuxit. ita Nicetas ibidem, & ex eo noſter Salazar. Tertiò, auctor Catenæ Græcorum, Animæ oſſa, inquit, ſunt robuſtiores firmioréſque illius vires, quæ ſingulæ, vt ſuo munere probè fungantur, ſingulari cura & diligentia egent. Ad memoriam pertinet illud: *Memor fui Dei, & delectatus ſum.* Ad mentem & contemplatiuam animæ partem illud: *Conſideraui opera tua Domine, & obſtupui.* Ad appetentem verò eiuſdem portionem illud: *Coram te Domine omne deſiderium meum.* Ad ratiocinantem tandem illud: *Conſideraui dies antiquos*, & quæ ſequuntur. Porrò autem per corpus, vniuerſam omnium animæ facultatum congeriẽ accipere licet: *Omnia oſſa mea* (inquit Propheta) *dicẽt, Domine, Domine quis ſimilis tibi?* Cura proinde & ſtudiũ virtutum, integram ſanamque vitæ tuæ conuer-

eſt media-
...tas,

conſeruationem conſeruabit; gratia autem & be- A
nignitas Dei corpori tuo ſanitatem impertiet.
Anagogicè, corpora noſtra in præſenti vita ſunt infirma & vlceroſa: nam & caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus viciſſim pugnat aduerſus carnem. at cùm illud quod in corruptione ſatum fuerat, ex terræ puluere ſemel ſurrexerit, integrè mox ſanitati reſtituetur. Curatio autem perfecta tum demum humanis oſſibus continget, quando os coibit ad os, & articulus ad articulum, & compago ad compagem. Tunc enim, iuxta Prophetę prædictionem, oſſa noſtra florebunt ſicut herbæ campi. Aliter: Tunc, inquit, corpus tuũ perfectæ iuſtitiæ actionem ſortietur, florente nimirum iam tum illo, lætóque virtutum colore & venuſtate admirabiliter ſplendente. Et cogitationibus tuis, quæ oſſium more animam intus conſtringunt, plena à Deo curatio obueniet. Hæc ille.

VERS. 9. *Honora* (Chald. *glorifica*) *Dominum de tua ſub-* B
ſtantia, & de primitiis omnium frugum (Syrus, *frumentum*) *tuarum da ei*] ita Roman. & Hebr. Verùm Beda, Lyran. & alij legunt, *da pauperibus*, Sept. *honora Dominum de iuſtis tuis laboribus* (Chald. *de tuo mammona*; Syrus, *de tua poſſeſſione*; Vatabl. *de tuis opibus*; Pagnin. *diuitiis tuis*) *& primitias da ei de tuis fructibus iuſtitiæ*: Aquila, Symmach. & Theodot. *de genimine tuo*; Heb. *de prouentu tuo*: S. Aug. ſer. 1. de decimis, *deliba ei de tuis laboribus*.

& vis ge-
nerandi.

Primò, Beda, Lyran. Hugo, Dionyſ. hæc accipiunt de eleëmoſyna, q.d. Da eleëmoſynam, non tam vt ſubuenias pauperi, quàm vt Deũ per eam honores, ſcilicet faciendo eam pura intentione placendi vni Deo, eumque honorandi: ideóque fac eam animo hilari, largo & liberali, ac de primis & melioribus fructibus, vti præcepit Deus Num. 18. 29. *Da ei*, id eſt, da pauperibus propter amorem & honorẽ Dei: honor enim diuinæ ma- C
ieſtatis exigit, vt meliora & maiora ei dentur, non ex rapina, ſed ex bonis iuſto labore partis, idque animo læto & liberali. Denique Dei honor eſt, quòd diuites, quos ipſe ſui vicarios conſtituit, prouideant pauperibus: Dei enim eſt omnibus prouidere de neceſſariis: ſed partem ſuæ prouidẽtiæ trãſſcripſit in diuites, ideóque illis diuitias dedit, vt ipſi per eas vice verſa ſuccurrãt pauperibus. Quare cùm id diuites præſtant, conſulunt honori diuinæ prouidentiæ, faciuntque vt pauperes eã agnoſcant & glorificent. Hoc eſt quod ait Apoſtolus: *Miniſterium huius officij* (eleëmoſynæ) *non ſolùm ſupplet ea quæ deſunt ſanctis, ſed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino, per probationem miniſterij huius glorificantes Deum*, &c. *Gratias Deo ſuper inenarrabili dono eius*, 2. Corinth. 9. 12. Ita hunc locum explicat S. Auguſt. (ſi tamen is eſt auctor) lib. de Vita Chriſtiana c. 12. *Melius* eſt, ait, *te non facere eleëmoſynam, quàm vnde paucos tegis, inde plurimos denudare. Illam eleëmoſynã Deus comprobat, quæ de iuſtis laboribus miniſtratur, ſicut ſcriptum eſt: Honora Deum de tuis iuſtis laboribus, & deliba ei de tua iuſtitia fructibus. Nam illam eleëmoſynam abominatur & reprobat, quæ de lacrymis præſtatur alienis.*

Myſticè.

Secundò, alij hæc accipiunt de oblationibus, victimis, decimis & primitijs iuxta legem Deo offerendis: dum enim hæc offerebant Iudæi Deo, hoc ipſo proteſtabantur ſe hæc à Deo accepiſſe, ideóq; illi accepta referre. Vnde primitias dabãt quaſi primos & meliores fructus, decimas quaſi frugum cõplementum, vt teſtarentur, tam prima quàm media & vltima, adeóque omnia, ſe à Deo accepiſſe. Primitiæ, inquit Vatabl. ſignificant inchoationem à Deo, decimæ verò perfectionem: Deus enim dat incrementũ & perficit. Hac ergo proteſtatione honorabant & glorificabant Deũ. ita S. Hier. in c. 45. Ezech. Cyrill. lib. 2. in Ioannẽ c. 92. S. Gregor. lib. 7. Regiſtri epiſt. 111. *Quidquid*, inquit, *in Dei ſacrificio ex ſcelere offertur, omnipotentis Dei non placat iracundiam, ſed irritat. Hinc ſcriptum eſt: Honora Dominũ de tuis iuſtis laboribus.* Sic & Caietan. Baynus, Ianſen. R. Salomõ, R. Leui & alij.

Hic ſenſus hoc loco magis proprius & genuinus eſt: tum quia per vota, ſacrificia, decimas & primitias propriè honoratur Deus. Illorum enim oblatio eſt actus religionis, cuius actus elicitus eſt, Deo debitum honorem & cultum tribuere: eleëmoſyna verò eſt actus elicitus à miſericordia, qui ſubinde dumtaxat imperatur à charitate, vel religione. Tum quia hęc omnia propriè ſpectant Deum, docentque actus, quibus eum colere debeamus, nimirum ſperando, reuerendo, honorando illum per oblationes lege præſcriptas.

Allegor. S. Cyrill. lib. 2. in Ioan. c. 92. Chriſtiani, inquit, in lege noua offerunt Deo fructus iuſtitiæ, cùm non corruptibili & exteriori materia, ſicut Iudæi, ſed vt veri adoratores adorant Deum in ſpiritu & veritate, vti ſanxit Chriſtus Ioan. 4. 23. Sic & auctor Catenæ Græcorum, qui & addit: Allegoricè autem is Deo primitias offert, qui omnem rectè factorum cauſam & laudem illi, tamquam primario auctori humiliter ſubmiſſó que animo tribuit: ſibi verò ex omnibus nihil quidquam proprium adſcribit. aut qui ex quouis ſtudioſæ actionis genere aliquid illi tamquã primogenitum offert. Exempli cauſa, manè dum à ſomno exurgit, primitiarum loco defert illi orationem & gratiarum actionem; ex verbis autem tamquã primitiuam offert illi pſalmodiam: idemque in reliquis omnibus operibus & actionibus, ex quibus iuſta oblatio fieri poteſt, obſeruare curat. Tum ſi omnem curam & cogitationem à primo exortu vſque ad ſeram noctem ab omni vitio puram incontaminatamque retinere ſtudet, omneque voluntatis ſuæ momentum Deo aſſignat. In ſumma, iubemur hîc omnes bonorum operum fructus Deo fideliter offerre. Per horrea autem & torcularia ſenſilis appetitus vires inſinuat: per frumentũ verò morum præcepta diuinæque ſapientiæ decreta, nec non reconditos ſacrarum Scripturarum ſenſus: per cellas tandẽ facultates animæ, quæ rationi obſtinatè repugnant. has D
enim omnes ijs rebus impleri oportet, quas quiſque ex myſtica ſua meſſe aut ſpiritali vindemia collegerit. hæc ille.

VERS. 10. *Et implebuntur horrea* (Aquila, *apothecæ*) *tua ſaturitate, & vino torcularia tua redũdabũt*] Syrus, *vinũ ſcaturiẽt*. q.d. Si honores Deũ dãdo eleëmoſynã pauperibus, vel potiùs dando oblationes, decimas & primitias lege præſcriptas Deo: Deus viciſſim dabit tibi copioſam meſſem frumenti, & vuarum vindemiam, ex quibus multa vini dolia exprimas ea copia, vt vinum redundet & ſuperfluat. Per *ſaturitatẽ* enim intelligitur abundantia frumenti & frugum, quę heros cũ familijs affatim exſaturent. Eſt metalepſis vel metonymia: ponitur enim effectus pro cauſa, putà ſaturitas prõ

frumento. Vnde Septuag. vertunt, *vt impleãtur* A *cellaria tua ſaturitate frumenti, vino autẽ torcularia tua redũdent*, vel *ſuperfluãt*: Vatabl. & Pagnin. *vino torcularia tua ſe rumpent*. Hoc enim propriè ſignificat Hebr. יפרצו *iprotſu*. q.d. Tãta erit vini copia, vt torcularia ipſa diſrumpantur, ait Aben Ezra. S. Hier. in cap. 45. Ezech. legit, *implebuntur horrea tua frumento*; S. Auguſt. ſerm. 1. de decimis, *replebũtur area frumẽto*. Additque. *Et non erũt in eis neq; morbi, neque caſus*. q.d. Erũt fruges tuę vti multæ; ita ſanæ & integræ, ſine vitio, vel infortunio vllo. S. Iſidorus legit, *implebũtur horrea tua vbertate*, quæ vox ducta eſt ab vberibus lacte fœcũdis. Sicut enim hæc quo plus lactis emanant, eo plus noui admittunt & recipiunt: ſic opes quo magis

Eleemoſynæ ditant.

in eleëmoſynas & oblationes Dei erogantur, eo magis affluũt. Vnde Clemẽs Alexand lib. 3. Pędag. c. 1. *Largitio*, ait, *bonus eſt finis benignitatis, & potum ſitientibus communicans rurſus augetur & re-* B *pletur: ſicut ad vbera, quæ ſuguntur vel mulgentur, ſolet lac copoſiùs accedere.*

Cauſa prima.

Ratio eſt prima, quia idipſum hoc loco & alijs; quaſi congruam pietatis mercedem & præmium Deus promiſit. Vnde Eccleſ. c. 35. 11. *Sãctifica*, ait, *decimas tuas, da Altiſſimo ſecũdùm datũ eius* &c. *quoniam Dominus retribuens eſt, & ſepties tantum reddet tibi*. Vide ibi dicta.

Secunda.

Secunda, quia qui opes erogant in opera pia, hi rectè eis vtũtur: quare merentur earũ eſſe diſpẽſatores & domini. Quocirca illis eas credit & cõmittit Deus, æquè ac homines prudẽtes & pij, qui ſua optimè erogare & vtiliſſimè collocare cupiũt. Vnde Hebræi eleganti, ſed vera paronomaſia dicunt, *aſar aſcar*, id eſt *decima ditat*: nimirum ſi des decimas Deo, ipſe te ditabit. Auaris verò qui opes recondunt; aut prodigis, qui eas inutiliter profun- C dunt vel abliguriunt, tam Deus quàm homines opes negant, imò ſubtrahunt. Vnde S. Auguſt. hom. 1. de decimis: *Hæc*, inquit, *eſt Dei iuſta conſuetudo, vt ſi illi decimã non dederis, tu ad decimã reuoceris, ſcilicet nouem opum partib⁹ detractis*. Ita Cain, qui auarè pecora dabat Deo, Deus viciſſim in os regerit: *Non dabit tibi terra fructus ſuos*, Geneſ. 4.

Tertia.

Tertia, quia hoc poſcit natura frugum & opum, vt ſcilicet expẽdantur in id, ad quod à Deo createę ſunt, ſcilicet ad honorem Dei, & alimentum egẽtium: hic enim eſt finis, & quaſi beatitudo earum. Vnde χρήματα, id eſt pecuniæ, græcè dicuntur ἀπὸ τοῦ χρῆσθαι, id eſt ab vtendo, quòd ſcilicet eis bene vti, ſanctéque eas expẽdere oporteat. Quare fruges ſi loqui poſſent, clamarẽt; vel, ſi alas ha- D berent, vtique auolarẽt ad viros pios, qui illis piè vtuntur, eaſque in Dei honorem erogant.

Quarta.

Quarta, quia id congruit Deo, nimirum Dei ſapientiæ, iuſtitiæ & ſanctitati, vt ſua dona ſapiẽter, iuſtè & ſanctè effundat in eos, qui eiſdem ſapienter, iuſtè & ſanctè ſunt vſuri ad Dei gloriã, & pauperum alimoniam. Vnde ipſe Malach. 3. *Inferte*, inquit, *omnem decimam in horreum meum, & ſit cibus in domo mea, & probate me ſuper hoc: ſi nõ aperuero cataractas cæli, & effudero vobis benedictionem vſque ad abundantiam*. qua de re ibidem plura dixi.

Myſticè.

Myſticè, vir pius Deum ſanctis operibus colens, omneſque ſuas dotes mẽtis & corporis, quas à Deo accepit, ad eiuſdem honorem referens, ad eiuſque laudem & gloriam expendẽs, implet horrea mentis ſuæ ſapientia, gratia & virtute. ita R. A Leui. Quare in eo impletur ſpiritaliter, quod corporaliter præſtitum eſt Iudæis ſub Ezechia, quorum hæc eſt vox 2. Paral. 31. 10. *Ex quo cœperunt offerri primitiæ in domo Domini, comedim⁹, & ſaturati ſumus, & remanſerunt plurima, eò quòd benedixerit Dominus populo ſuo.* Audi S. Cyrillum lib. 16. in Leuit. Iuſtus manducans replet animam ſuã non cibo corporali: hic enim iuſtis ſæpè defuit & deeſt: ſed cibo cæleſti, qui eſt verbum Dei & ſapientia eius, quo ſemper paſcuntur iuſti.

Vers. 11. *Diſciplinam Domini, fili mi, ne abiicias: nec deficias* (Aquila, *ne reprobes*; Chald. *ne execreris*; Theodot. *ne reprehẽdas, neque faſtidias*; Chal. *ne nauſeas*; Syrus, *ne tædio afficiaris*) *cũ ab eo corriperis*] Sept. *fili ne paruipendas diſciplinã Domini, neque fatigeris* (græcè, μὴ ἐκλύου, id eſt, ne diſſoluaris, ne enerueris, ne cadas animo) *ab eo correptus*; S. Hieron. in c. 20. Ezech. legit, *fili ne contriſteris ad diſciplinam,* B *neque deficias quando ab eo argueris*; S. Cyprian. lib. de Habitu virg. *fili ne neglexeris diſciplinam Domini, nec defeceris ab eo correptus*; Pagninus, *correctionẽ Domini, fili mi, ne abijcias, & ne tædio afficiaris propter increpationem eius*, Tigurina, *caſtigationem Domini fili ne auerſeris, neque faſtidias*; Vata. *ne moleſtè feras ad increpationem eius.* Quocirca ait R. Salomon Iſacides: Si Deus ærumnis, quibus corrigaris, angi te velit, eas inprimis vt ſingulare Dei munus gratas habeto: ſicut enim pater, qui filio vnicè dilecto benefacere ſtudet, poſtquam illum flagello percuſſerit, mox eũdẽ blanditijs delinit, ita iucũdiora tibi bona videbũtur poſtquã vapulatis.

Vers. 12. *Quem enim diligit Dominus, corripit* (Septuag. *arguit*;) *& quaſi pater in filio complacet ſibi*] Hebr. *& tanquam pater filium vult*; vel, *& tanquam pater filium* (caſtigando) *delectatur*; Chald. *& ſicut pater qui corripit* (Syrus, *erudit*) *filium ſuum*; Vatabl. *quẽ* C *enim Dominus amat, obiurgat* (Pagnin. *increpat*) *& tanquam pater filium* (corripit quem) *amat vnicè*; Septuag. verò aliis punctis legentes vertunt, *quẽ enim diligit Dominus, arguit: flagellat autem omnem filium, quem ſuſcipit.*

Per *diſciplinam* ergo accipe correptionẽ Dei, tum eam, quæ fit per verba Dei vel vicariorum eius, putà rectorum, concionatorum, confeſſariorum, magiſtrorum, &c. tum eam quæ fit per flagella & tribulationes à Deo immiſſas vel permiſſas, ſiue ad culparum commiſſarũ caſtigationem, ſiue ad committendarũ prę ſeruationem, dum videlicet ad patientiæ & virtutis incrementũ Deus innocentem & immeritum affligit, vti afflixit S. D Iob. Error enim damnatus à Pontif. eſt hic: *Omnes iuſtorum tribulationes ſunt pœnæ peccatorũ*. De verbali caſtigatione hunc locũ explicat Chriſtus Apocal. 3. 19. dicẽs: *Ego quos amo, arguo & caſtigo.* De reali per verbera & flagella explicat S. Paulus ad Hebræos 12. 5. Vbi ex Septuag. ſic ait, *Fili mi, noli negligere diſciplinã Domini, neque fatigeris dũ ab eo argueris: quẽ enim diligit Dominus, caſtigat; flagellat autem omnem filium quem recipit.* Septuag. enim, & ex iis S. Paulus, aliis punctis in Hebræo legerunt כאב *kieb*, id eſt *affligit*, flagellat, cruciat, dolere facit; pro quo Noſter & alii legunt כאב *keab*, id eſt, *ſicut pater*. Eſto noſter Ribera in Hebr. 12. v. 5. cẽſeat Septuag. legiſſe iiſdem penè punctis quibus Noſter, ſcil. כאב *kaab*: hoc enim Primò, ſignificat *ſicut pater*; Secundò *flagellat*, legendo כאב per *patach* ſub aleph (& fortè tempore Septuag. *cametz* charactere non differebat à *patach*) vt *cal* ponatur

pro *piel* vel *hiphil*, ſcilicet *kaab* pro *kieb* vel *hikiph*. Rurſum Baynus ſubaudit *τὸ caſtigat*; vnde ijſdem punctis legens ſic vertit, *quẽ enim diliget Dominus, caſtigabit, & vt pater filium* (caſtigat) *cui bene vult*. Fuſè hunc locum tractat S. Paulus Hebr. 12. 5. & ſequ. ac ego ibidem, quare hîc plura non addam, vt ad vlteriora, quæ multa ſuperſunt, pergam.

Deus caſtigat ſuos quatuor de cauſis.

Summa eſt, per *diſciplinam* ſignificatur hîc tum morũ caſtigatio, tum ſeuera educatio. Deus enim ſuos filios non educat blandè vt mater, ne eos faciat molles & ignauos, iuxta illud:

Blanda patrum ſegnes facit indulgentia natos;

Prima.

Secunda.

ſed durè vt pater: idque Primò, vt puerilem leuitatem deponant, fiantque maturi & viri. Secundò, vt vitia pueritiæ & naturæ innata reſecent. Cùm corriperis ergo *ne deficias*, id eſt, ne puſillanimis fias, ne ob id te abijcias, vt ſerui facere ſolent; ſed potiùs gloriare, & excellentem te reputa: tunc enim, vt pulchrè ait Naziãzenus de plaga grandinis: *Recepiſti monile ingenuorum*. Vnde rationẽ correptionis ſubdit, dicens: *Et quaſi pater in filio complacet ſibi*. p. d. Quia Deus pro ſingulari amore filiorum in illis ſibi complacet, idcirco nequit in eis aliquid tolerare, quod ſibi diſpliceat: hinc illos caſtigat, vt illud collat. Quare ſicut medicus vrẽs & ſecans non iraſcitur ægro, ſed ægritudini: ſic Deus caſtigans nõ iraſcitur filijs vitioſis, ſed ipſis vitijs, adeóque pro filijs pugnat cõtra vitia. S. Auguſt. in pſal. 21. *Intellige*, ait, *homo medicũ eſſe Deũ, tribulationem eſſe medicamentum ad ſalutem, non pœnam ad damnationem*. Vnde Apoſtolus hanc Dei diſciplinam ait eſſe conſolationis, non deſolationis, Heb. 12. 5.

Tertia.

Tertiò, vt euadant duri & fortes tam corpore quàm animo, quaſi athletæ ad ſubeundos quoſuis labores & agones. Vnde Seneca lib. de Prouidentia: *Deus*, inquit, *bonos vt ſeueri patres durius educat, vultque eos doloribus ac damnis colligere robur*. Et Gloſſa: *Tãto minùs*, ait, *de flagello, quo caſtigamur, murmurare debemus, quãto certius in eo pignus paternæ dilectionis tenemus*. Hoc eſt quod ait Eccleſ. c. 6. 21. *Quã aſpera eſt nimiũ ſapiẽtia indoctis hominibus, quaſi lapidis virtus probatio erit in illis*. Vide ibi dicta. Et Iſidorus Pelusiota: *Vir patiẽs*, inquit, *laborũ exploratio eſt, & quaſi lapis δοκιμῆς, i. probationis*. Sicut ergo lapide lydio probatur bonitas auri, ſic labore & dolore probatur bonitas patientiæ & patientis. Nam vt ait Nazianz. in carm. de virtut. & vitijs: *Patientia moleſtiarum eſt decoctio*. Sicut ergo bonus ſtomachus concoquit cibos quãtumuis puros, ſic valida patientia decoquit aduerſitates quantumuis graues. Ex aduerſo ſicut imbecillis ſtomachus carnem ſalſam concoquere non poteſt, ſic infirma & debilis patientia acria verba & verbera digerere nequit. Vnde S. Chryſoſt. hom. 2. ad Popul. *Quod*, inquit, *de voluptate dixi eam non in ciborum apparatu, ſed in comedẽtium affectu ſitam eſſe, idẽ de contumelia vel moleſtia dico, eã non à contumeliantium ſententia, ſed à patientium affectu cõſtrui vel deſtrui*. Hoc eſt quod ait ſapiens, *Contumeliæ dolorem non in ſe, ſed in ſenſu ſentientis ſentiri*.

Quarta.

Denique Sanctos crucibus exercet Deus, vt mereantur gloriam æternam, ad quam eos deſtinat & præparat. Ita S. Aug. in pſal. 93. *Duos filios*, inquit, *habet homo: alterum caſtigat, alterũ dimittit: facit vnus malè, & nõ corripitur à patre; alter mox vt ſe mouerit, flagellatur. Vnde ille dimittitur, & ille cæditur? niſi quia huic caſto hereditas ſeruatur: ille autẽ dimiſſus exheredatus eſt: videt eum non habere ſpem, & dimittit eũ, vt faciat quod vult*. Plura hac de re dixi Iacobi 1. 2. Apocal. 3. 19. Eccli. 2. v. 1. & ſequent. Dum ergo, ô athleta Chriſti, affligeris, vexaris, tribularis; cogita, non ab homine, ſed à Deo tibi hæc quaſi diſciplinam immitti, ideóque eo amore, quo Deus quaſi pater tibi ea immittit, eodem quaſi filius tãti patris ea ſuſcipe, ac brachijs voluntatis extenſis amplexare, dicendo: Hæc crux, hæc ærumna mihi à te, ô Pater, ab æterno deſtinata eſt: amplector eam ex toto corde, quia ſic placitum ante te. Et cum S. Andrea: *O crux amabilis, diu deſiderata, cõcupiſcẽti animo præparata. Gaudẽs ad te venio. Suſcipias me per te, qui pro me pepẽdit in te, & per te me redemit*.

Nota. Hic finit Salomon præcepta de cultu Dei, quæ numero ſunt quinque. Primum eſt de ſpe, quod aſſignauit v. 5. *Habe fiduciã in Domino ex toto corde tuo*. Secundum de reuerentia v. 6. *In omnibus vijs tuis cogita illum*. Tertium de timore v. 7. *Time Deum, & recede à malo*. Quartũ de religione v. 9. *Honora Dominum de tua ſubſtantia*. Quintũ de patientia v. 11. *Diſciplinam Domini ne abijcias*.

Moral. de bono caſtigationis.

Moral. diſce hîc, quantum bonum ſit diſciplina & caſtigatio Dei. *Diſciplina*, inquit S. Auguſt. tract. de Bono diſciplinæ tomo 9. *magiſtra eſt religionis, magiſtra veræ pietatis, quæ nec ideo increpat vt lædat, nec ideo caſtigat vt noceat. Denique mores hominũ iratæ corrigit, inflãmata cuſtodit, ita Salomone dicẽte: Fili ne deficias à diſciplina Domini, neque fatigeris cùm ab eo increparis. Quẽ enim diligit Dominus, increpat: flagellat autem omnem filium quem recipit. Nihil profectò eſt quod non diſciplina aut emendet, aut ſaluũ faciat. Quam ſi quis ſapiens apprehenderit, nec gratiã amicitiarũ perdit, nec periculum damnationis incurrit*. Idem de Viſitat. infirm. citato hoc loco: *Vis ſcire quia infirmitas corporis ſalutem animæ parturit, audi Dominũ Apoſtolo reſpõdẽtẽ: Virtus in infirmitate perficitur; ac ſi dicat: Cõplectere quã pateris infirmitatem, quoniam ita proficies de virtute in virtutẽ, ſi in infirmitate virtus augmẽtatur. Virtus autẽ eſt ſalus animæ, infirmitas corporis: quãdoquidem per virtutẽ animæ parit ſalutem, donũ Dei eſt: non enim eſt aliũde niſi ex Deo ſalus animæ. Flagellũ ergo Dei ne contemnas, ſed flagellatus dic, Deo gratias. Dilige corripientẽ, dilige corrigentem, dilige arguentem. Nõ in furore, nõ in ira, ſed in miſericordia aperi pulſãti, deuotus eſto vocãti, gratias age miſerãti, redi ad te, cogita parumper, cogita de Deo, penſa ſi potes, quoniam ſuper omnia opera ſua ipſius miſerationes. Ipſe Deus eſt, ipſe iudex eſt, nec te vult damnari, nec vult te malè iudicari, vult tui miſereri, flagellat in te miſericorditer, quæ in eum deliquiſti patienter*.

Hinc S. Auguſt. lib. 1. de ſerm. Domini in monte (& habetur 23. quæſt. 4. cap. 51. *ea vindicta*) docet Superiores debere imitari Deũ, vt quaſi patres caſtigent ſuos ex amore, non ex odio vel vindicta. Rurſum Deus, inquit S. Cyprian. libr. de Habitu virginum, corripit vt emendet per diſciplinam, ac conſequenter docet, ſingulos, etiam ſacerdotes, debere amare, non odiſſe diſciplinam, ac eos qui ſe de erratis admonent & corripiunt. *Diſciplina*, inquit, *cuſtos ſpei, retinaculũ fidei, dux itineris ſalutaris, fomes ac nutrimẽtum bonæ indolis, magiſtra virtutis, facit in Chriſto manere ſẽper, ac iugiter in Deo viuere, ad promiſſa cœleſtia & diuina præmia peruenire. Hãc & ſectari ſalubre eſt, & auerſari ac negligere letale. Fili ne neglexeris diſciplinã Domini, nec defeceris ab eo correptus*, &c. Cauſã ſubdit: *Cõſiderãtes quòd tẽpla*

Dei ſint membra noſtra, ab omni fæce contagionis antiquæ lauacri vitalis ſanctificatione purgata: nec violari illa aut pollui fas eſt, quando qui violat & ipſe violatur. Eorum nos templorum cultores & antiſtites ſumus: ſeruiamus illi, cuius eſſe iam cœpimus. A

TERTIA PARS CAPITIS.

De dignitate, vſu & pretio ſapientiæ.

☞ Idem argumentum tractat Eccleſ. cap. 1. c. 15. cap. 39. vide ibi dicta.

VERS. 13. *Beatus homo qui inuenit ſapientiam, & qui affluit prudentia*] Syrus, *qui inuenit prudentiam*; Chald. *qui profert* vel *eructat intelligentiam*; Septuag. & *mortalis* (S. Auguſt. contra Adimantum c. 19. legit, *immortalis*) *qui vidit* (Scholiaſt. *qui tenuit*) *prudentiam*; Tigurina, *ô felicem hominem qui inuenit ſapientiam* (id eſt cognitionem Dei, quæ fit per diſciplinam & tribulationem, ait Vatab.) *& qui hauriit* vel *eruit prudentiam*: Pagnin. *beatus homo qui inuenit ſapientiam, & homo qui eduxerit eam in lucem.* Hebr. eſt יפיק *iaphic*, quod Aben Ezra exponit, q. d. Beatus homo, qui poſtquam ſapientiâ imbutus fuerit, eam in vulgus prodit. Et R. Salomon: *iaphic*, inquit, id eſt educit, q. d. Beatus eſt qui alios ſapientiâ imbuit, qui ſcilicet illam corde ſuo concluſam & latentem, ore ſuo depromit, & alijs communicat.

¶ Beda, Aben Ezra, Dionyſ. Salazar & alij hæc nectunt præcedentibus, *Diſciplinã Domini, fili mi, ne abijcias*, vt cauſam ſubdat dicens: *Beatus homo qui inuenit ſapientiam*. q. d. Diſciplinam & caſtigationem Dei amplectere, imò beatum te æſtima, quia per eam peruenies ad veram ſapientiam & virtutem, in qua vera beatitudo conſiſtit, iuxta illud Iob 5. 17. *Beatus homo qui corripitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes: quia ipſe vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius ſanabunt.* Dei ergo παθήματα ſunt μαθήματα, imò μακαριότητες, nimirũ paſſiones & cruces à Deo immiſſæ ſunt diſciplinæ & doctrinę, imò beatitudines, atque vt ait S. Pacianus Epiſcop. Barcin. in Parænesi ad pœnitentiam: *Tribulatio eſt repertorium diuinorum, & inuentarium cognitionis Dei.* In cruce enim inuenitur Deus; iuxta illud Pſaltis: *Cum ipſo ſum in tribulatione.*

Verùm generalis eſt hæc ſententia, nec arctanda ad ſolas cruces: redit enim de more Salomon ad laudes ſapientiæ. Plenus ergo ſenſus eſt, q. d. Beatus ille qui ſiue per orationem, ſiue per ſtudiũ, ſiue per tribulationem, ſiue quo alio modo inuenit & acquirit ſapientiam: beatior eſt, qui in ea ſenſim ita creſcit, vt tandem affluat & abundet ſapientia, ita vt & in alios eam eructet & effundat. Vnde S. Bernard. de Conuerſ. ad Clericos: *Si corde*, inquit, *habueris ſapientiam, ore affluet prudentia; ſed affluere, non effluere cura.* nimirum eſto concha, non canalis: concha enim priùs ſe ipſam implet aqua antequam quidquam emittat, canalis verò omnem emittit aquã quam recipit, nec quidquã in ſe retinet. Priùs ergo te imple ſapientia, deinde eam in alios effunde: inſipientes enim, qui ſtatim vt aliquid ſciunt, volunt eſſe doctores, totam ſapientiam effundunt, & nil eius in ſe retinent, vti idem ait ſer. 18. in Cant. *Quamobrem ſi ſapis*, inquit, *concham te exhibebis, & non canalem*, &c. *Verùm canales multos habemus hodie in Eccleſia, conchas verò perpaucas.*

Huc facit illud S. Chryſoſt. orat. 4. contra Iudæos: *Sicut*, inquit, *in pecuniis, qui duos lucratus eſt aureos, procliuis eſt ad decem, & ad viginti colligendos & congregandos: ſic vſu venit in virtute, qui fecerit bonum opus, officiumve præſtiterit, exſtimulationem & exhortationem ſumit, vt quoquo modo benefacta cumulet.* Nam vt aiebat S. Dominicus Loricatus, rogatus quomodo ad tantam vitæ auſteritatem perueniſſet: *Sicut ſomnus ſomnum adeſcat, ſic vigiliæ vigilias pariunt, labor laborem, pœnitentia pœnitentiam allicit & inuitat*, vt ſi vnam feceris, ſecundã, tertiam, quartam, &c. facere geſtias, itaque in ea creſcas, adeò vt tandem nulla tibi dura vel difficilis videatur, vti videre eſt in priſcis illis Aſcetis B & Anachoretis. Simili modo aiunt Hebræi: *Peccatum trahit peccatum, & præceptum trahit præceptum.* q. d. Sicut peccatum vnũ allicit ad alterum, ita obſeruatio præcepti vnius allicit ad obſeruationem alterius, vt, ſi vnum impleas, cupias implere & alterum.

Melior eſt acquiſitio eius negotiatione argenti, & auri primi & puriſſimi fructus eius] Ianſenius & alij legũt, *& auro puriſſimo fructus eius*; Cõplut. *& auro primo fructus eius*; Syrus, *auro purgato* vel *probatiſſimo pretioſiores fructus eius.* Sic ergo Noſtra verſio nectenda & exponenda eſt, vt τὸ *melior eſt negotiatione* repetatur in poſteriore membro, hoc modo: Melior eſt acquiſitio ſapientiæ negotiatione argenti, & fructus eius melior eſt negotiatione auri primi & puriſſimi. Hunc eſſe ſenſum patet ex Hebræo, qui ſic habet: *Quia melior eſt negotiatio eius* C *negotiatione argenti, & auro melior eſt prouentus eius.* ita Pagnin. & Chaldæus. Et Septuag. *Melius eſt*, inquiunt, *illam mercari quàm auri & argenti theſauros*; Tigurina, *quia potior eſt merx illius merce argenti, & prouentus eius auro puro puto.* q. d. Studium ſapiẽtiæ longè antecellit ſtudiũ diuitiarũ, ait Vatab. VERS. 14.

Iã quia in negotiatione ſunt duo, ſcilicet merx, quæ emitur; & pretium, quo illa emitur; hinc duplex hîc dari poteſt ſenſus. Prior, q. d. Sapientia eſt merx pretioſior omni auro & argento, ideóque præ omni auro comparanda. Poſterior, q. d. Melius eſt ſapientia quaſi pretio mercari & emere ſalutem, omnéque bonum, quàm auro mercari & emere merces quaſlibet etiã pretioſiſſimas: prouentus ergo & fructus, quem profert paritque ſapientia, melior & pręſtantior eſt quolibet auro & prouentu auri. Ex quo inferendum relinquit, bea- D tum eſſe eum qui inuenit & acquirit ſapientiam; hoc enim pręceſſit, idque hîc probat, ſcilicet beatum eſſe ſapientem, eò quòd ſapientiæ pretiũ ſit inæſtimabile. Igitur ſignificat duo: Primum, mercaturam optimam eſſe ſpiritalem, qua mercamur ſapientiam & virtutem: mercamur autem eam oratione, ſtudio, rerum terrenarum contemptu, exercitio, & aduerſitatum patientia. quare mercaturam hanc longè meliorem, id eſt digniorem æquè ac vtiliorem eſſe mercatura qua comparatur aurum & argentũ; quia ijs longè præſtat, longéque dignior & fructuoſior eſt ſapientia. quo tacitè innuit præ ſapientia cætera omnia parui vel nullius eſſe momenti. Secundùm, longè meliùs nos per ſapientiã mercari & comparare Dei gratiam & gloriam, quàm mercatores per aurum & argentum mercentur & emãt merces corporales

Mercatura virtutis præſtantiſſima.

etiam præſtantiſſimas; quare huic vni ſapientiæ A mercaturæ nobis eſſe incumbendum præ omni mercatura auri & argenti, tum vt eam comparemus, tum vt per eam acquiramus felicitatẽ æternam. Ipſa ergo pretioſior eſt omni pretio & re pretioſa, ait Euſtathius in Catena Græcor. Igitur ſicut mercatores laborant aſſiduè, vt accumulent aurum, ſic ſapiens laboret noctes & dies, vt augeat & accumulet ſapientiam & virtutem, putà opera bona & merita, quibus immenſos gloriæ theſauros ſibi in cælis comparet. Addit R. Salomon meliorem eſſe negotiationem ſapientiæ, quàm ſit auri & mercium: quia in hac, qui illas vendit, eaſdem perdit & emptori reſignat: in ſapientia verò, qui eam aliis communicat, eamdem ſibi reſeruat, imò adauget: perinde ac qui lumine candelæ ſuæ candelam alterius accendit, lumen ſuum non perdit, ſed auget & multiplicat. Huc facit prouerbiũ Arabicum alibi à me citatum: *Acquire tibi aurum* B *cum menſura, & ſcientiam ſine menſura.* q.d. Opibus quantum vitæ ſat eſt, at ſapientiæ & virtuti in infinitum ſtude.

VERS. 15. *Pretioſior eſt cunctis opibus: & omnia, quæ deſiderantur, huic non valent comparari*] Pagnin. & Vatabl. *gemmis hæc eſt pretioſior, & omnia quæ expetere potes, ei æquari* vel *æquiparari non poſſunt.* Pro *opibus* hebr. eſt פנינים *peninim*: quod Caiet. Pagnin. Tigurina, & alij vertunt, *margaritis*; Noſter cap. 20.15 vertit, *gemmis*; Syrus, *lapidibus pretioſis, & nihil eſt quod comparetur ei*; aliqui, *adamantibus*. Vnde Septuag. quos ſequitur S. Auguſt. contra Adimantum c.19. paraphraſticè nonnulla addentes ſic vertunt, *nónne reſiſtet illi vllum malum? bene nota ſit omnibus appropinquantibus ei: omne autem pretioſum non eſt illa dignum.* Significat ſapientiam adeò eſſe pretioſam, vt dignitate & pretio ſuperet C omnes res pretioſiſſimas, vti gemmas, adamantes, margaritas, quæ olim, cùm magna earum erat raritas itinere in Indias nondum patefacto, ſummi erant pretij. *Principium culmenque omnium rerum pretij margaritæ tenent*, ait Plinius lib. 9. c. 35. Huc alludens Chriſtus, ait S. Chryſoſt. in Catena, ait Matth. 13. 45. *Simile eſt regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas: inuentâ autem vnâ pretioſâ margaritâ, abijt, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam.* Vide tredecim analogias inter margaritam & ſapientiam ſiue virtutem, præſertim heroicam & Apoſtolicam, quas recenſui Apocal. 21. 21. quare hîc plura non addam.

Hîc igitur verum eſt illud Tertull. in Scorpiaco c. 4. *Tanti vitrum, quanti verum margaritum?* id eſt, ſi vitreæ & fucatæ opes & honores ita illiciũt animas mundanorum, vt pro eis labores omnes, dolores & vitam inſumant: quàm fideles excitare D debent opes & gloria cæleſtes, quas parit ſapientia & virtus, vt pro eis vltrò capeſſant labores omnes, ac probra, tormenta & martyria quælibet forti & alacri animo ſuſtineant.

Secundò, ſignificat ſapientiam ſuperare omne deſiderabile, ideóque ſolam cordis noſtri deſideriũ implere & exæquare: quia ſcilicet ipſa ſapientia creata eſt diuina, increata verò eſt ipſe Deus, qui ſolus replet immenſam animæ noſtræ capacitatem & ſitim: vt *plena ſit voluptas dum non ſtimulatur auiditas*, ait Ambroſiaſter in 1. Cor. 1. v. 12. Deus enim immenſum eſt bonum, quod animam ita implet, ſatiat & inebriat, vt nil vlteriùs deſiderare vel capere queat. Vnde Nazianz. in carm. de Beatitud.

A *Felix qui Chriſtum fortunis omnibus emit.*
Felix qui pectus tradidit omne Deo.

Tertiò, docet ſapientiam & virtutem pretioſiorem eſſe cunctis gemmis & adamantibus, qui ferro, malleis & igni reſiſtunt, imò fiunt duriores. ſimili enim modo virtus ſolida ſuperat omia aduerſa. Vnde Septuag. vertunt, *non reſiſtet illi vllum malum*: imò *creſcit aduerſis agitata virtus.* eſt ergo fortior adamante. Audi S. Chryſoſt. hom. 4. in Geneſ. *Adamantibus ſolidiores Dei gratia nos efficit, & ſi volumus, omnino inuictos. Itaque ſicut qui adamantem tundit, nihil illi nocet, ſed ſeipſum fatigat & robur ſuum imminuit: in hunc modum ſe habent res noſtræ cum ſalutis noſtræ aduerſario, ſi armis, quæ nobis Spiritus ſancti gratia exhibet, nos muniamus.* Addit Plinius lib. 37. cap. 4. & ex eo S. Hieron. in Amos c. 7. *Adamas*, inquit, *venena irrita facit, lymphationes abigit, metuſque vanos expellit à men-* B *te, & ob id quidam eum Anachitem vocauere.* Idem multò magis facit ſapientia & virtus. Tertiò, S. Iſidorus (cui conſentit S. Auguſt. 22. Ciuit. cap. 4.) lib. 16. Origin. cap. 13. *Adamas*, inquit, *diſſidet cum magnete lapide in tantum, vt iuxta poſitus ferrum non patiatur abſtrahi à magnete, aut ſi admotus magnes comprehenderit, rapiat atque auferat.* Ita Martyrum virtus minas, tormenta & terrores tyrannorum non tantùm contempſit & irriſit, ſed & ambiuit, atque ad ſe attraxit. Audi S. Ambroſ. libr. 7. epiſt. 53. qua narrat S. Paulum ſibi apparuiſſe & reuelaſſe corpora, æquè ac martyrium SS. Geruaſij & Protaſij: *Aſtaſius*, inquit, *iuſſit B. Geruaſium* (eò quòd idola muta irriſiſſet) *tamdiu plumbatis tundi, quamdiu exhalaret ſpiritum. Quo remoto iuſſit ſibi adſtare Protaſium. Cui & dixit: Miſer vel tu viuere ſtude, & noli* κακῶς (violenta morte) *interire ſicut & frater tuus Geruaſius. Cui B.* C *Protaſius reſpondens ait: Quis eſt miſer, ego, qui te non timeo, an tu, qui me timere probaris? Aſtaſius dixit: Ego te miſer homo quomodo timeo? B. Protaſius dixit: In hoc probaris timere me & lædi, ſi non ſacrificauero diis tuis* (Perſuaſerant enim idolorum ſacerdotes Aſtaſio, illum in bello non habiturum victoriam, niſi cogeret Geruaſium & Protaſium ſacrificare diis iratis.) *Si enim non timeres te lædi à me, ad ſacrificium idolorum non me compelleres. Ego autem te non timens contemno minas tuas, & omnia idola tua vt ſtercora reputans Deum ſolum, qui regnat in cælis, adoro, &c. Age ergo quod cœpiſti* (in me excruciando) *vt mihi poſſit occurrere cum meo fratre Geruaſio hodie benignitas Saluatoris noſtri. Tunc Aſtaſius iuſſit eum capite cædi.*

Plura de adamante ac virtute Chriſti & Martyrum, quam repræſentat, dixi Amos 7. 7. Idem D per vmbram viderunt philoſophi. vnde Stoicorum dogma erit: *nihil eſſe expetendum præter virtutem, nihil fugiendum præter vitium.* Antiſthenes apud Laërtium lib. 6. cap. 1. aſſerit, *virtutem ſibi ſufficere ad felicitatem, nec vlla re opus habere niſi robore Socratico. Virtutem eſſe armaturam, quæ detrahi non poſſit. Enſis enim & clypeus excutiuntur: ſapiens autem ac virtute præditus numquam non armatus eſt, eóque vinci non poteſt.* Phocion: *Vnica virtus*, inquit, *potens eſt, reliqua cuncta nugæ.*

Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ & gloria] Septuag. *longitudo enim ætatis & anni vitæ in dextera eius*, &c. Arabicus, *quia in dextera eius longitudo ætatis, & in ſiniſtra eius diuitiæ, honor & nobilitas*: Tigur. *ad dexteram eius vitæ eſt diuturnitas*, &c. quod Vatabl. ſic expli- VERS. 16.

Virtus eſt adamas. Primò. Secundò. Tertiò.

cat, q.d. *In poteſtate ſapientiæ eſt longa vita, opes & gloria.*

Eſt proſopopœia. Sapientia enim hîc more poë-tico & comico deſcribitur vt cæleſtis virgo, imò regina, dexterâ & ſiniſtrâ præmia ſui ſtudioſis & aſſeclis oſtentans. Dextera autem in Script. eſt dignior & potior ſiniſtrâ, ſicut dextra manus in homine potior & fortior eſt ſiniſtrâ, dextræque partes animalis ſunt potiores ſiniſtris. Vnde motus animalium incipit à dextera; ideóque baiuli onera imponunt ſiniſtræ: *Cùm enim dextera mouere, ſiniſtra moueri apta ſit, ob eam rem onera non parti mouenti, ſed mobili imponi debent*, ait Ariſtot. lib. de Greſſu animal. Hinc & dextera pugnant athletæ & milites, ideóque dextra eſt ſymbolum defenſionis & tutelæ: eſto apud profanos an dextera an ſiniſtra fuerit potior, dubitent nonnulli. Fuit enim variarum ætatum & gentium varius hac in re mos & conſuetudo. Vnde Cyrus apud Xenophontem lib. 8. Pædiæ conuiuas ſuos, quos honoratiore loco excipere volebat, ad ſiniſtram collocare ſolebat, eámque partem velut cordi viciniorem digniorem dixit. Idem probat Bellarm. lib. 1. de Roman. Pontif. c. 27. ex Euſebio lib. 1. de Vita Conſtantini, ideóque S. Paulũ aſſerit in priſcis imaginibus pingi ad dexteram S. Petri, nõ quaſi ipſo digniorẽ, ſed quaſi eius ſtipatorẽ & ſatellitẽ, vt ſcilicet gladio ſuo eum defendat: qui enim à dextris alicuius eſt, eius quaſi latero eſt & hyperaſpiſtes. ita Nebriſſenſis in Quinquag. c. 39. Plura vide apud Bellarm. Baron. Lipſium, &c. Verùm apud Iudęos dextera potior & honoratior erat ſiniſtrâ. Nam in Script. boni & bona ponuntur ad dexteram, mali & mala ad ſiniſtrã, vt patet in electis & reprobis Matth. 25. 33. Gaudet autem Solomon vſu & comparatione dexteræ cum ſiniſtra, vt patet cap. 4. 27. *Vias, quæ à dextris ſunt, nouit Dominus: peruerſæ verò ſunt, quæ à ſiniſtris ſunt.* Et c. 27. 16. *Oleum dexteræ ſuæ vocabit.* Et Eccleſ. 10. 2. *Cor ſapientis in dextera eius, & cor ſtulti in ſiniſtra illius.* Et Cant. 2. 6. *Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Igitur longitudinem dierum ponit in dextera ſapientiæ, quia in homine nil melius eſt vita vitæque conſeruatione & continuatione. vita enim eſt baſis & fundamentum opum, gloriæ, cęterorúmque bonorum omnium. Hinc licet æternitas in rebus inanimis, vt cælis & elementis, ſit dumtaxat eſſentiæ æternitas; in animatis tamẽ, vt in angelis & hominibus, eſt vitæ perpetuitas & æuiternitas. Vnde Iſidor. Peluſ. l. 3. epiſt. 149. ἡ ἀϊδιότης, inquit, οἷον ἀεὶζωέτης, id eſt, æternitas eſt quaſi æuiternitas, vel æternæuitas, id eſt æternæ vitæ continuatio, indeque eam propriè ſoli Deo, vtpote qui ſolus ortus expers ab æterno vixerit, & in æternum victurus ſit, congruere aſſeuerat.

Porrò Antonius Nebriſſenſis in Quinquagena c. 16. citato hoc Salomonis loco: Quãuis, inquit, per *longitudinẽ dierum* intelligatur interminabilis vitæ iucũda poſſeſſio; reſpicit tamẽ ad illud quòd qui pertingebat annum vitæ cẽteſimum, incipiebat in *dextra* manu computare, cùm in *ſiniſtra* ſuperiores numeraſſet; vt de Neſtore, qui apud Ouidium dixerat. *Vixi*

Annos bis centum, nunc tertia viuitur ætas;

Iuuenalis ait:

Felix nimirum qui per tot ſæcula mortem
Diſtulit, atque ſuos iam dextera computat annos.

Et S. Hier. lib. 1. contra Iouin. *Centeſimus numerus*, inquit, *de ſiniſtra transfertur ad dexteram.* Modum

A computandi veterum per digitos dexteræ & ſiniſtræ explicat ibidem Nebriſſenſis. Huc facit quod ſcribit Plinius li. 34. cap. 7. *Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, vt CCCLXV. dierum nota, per ſignificationẽ anni, temporis & æui ſe deum indicaret.* Ianus enim eſt ſol, cuius annuum curſum totidem dies conficiunt. Accedit, quòd in dextera ſit religio. Vnde Plinius lib. 11. c. 45. *Ineſt*, inquit, *& aliis partibus religio: ſicut dextera oſculis auerſa appetitur, in fide porrigitur.* Per dexteram enim datam fides datur ſancitúrque. quocirca eâ porrectâ ſalus denotatur. Hinc cùm Marius in Romanos graſſaretur, quos ſaluos volebat, ſublata exporrectáque dextera denotabat, teſte Plutarcho & Appiano in eius Vita. Dextrum etiam dicitur quod chariſſimum, vt Geneſ. 35. 18. Beniamin dicitur filius dexteræ, quia patri Iacobo in deliciis. Denique fœtus

B maſculos in dextris gigni, feminas in ſiniſtris docet Plinius lib. 7. cap. 4. Hippocr. Aphor. 5. c. 48. Galenus lib. 14. de Vſu partium.

Ad literam ergo oſtentat in dextera promittitque ſapientia ſuis diſcipulis longæuitatem; quia Deus Iudæis (quibus, vtpote popularibus ſibi coæuis, primò & proximè ſcribit hæc Salomon) per Moſen Leuit. 26. & alibi promiſerat longã & felicem vitam in hoc ſæculo, ſi ſua, id eſt ſapientiæ, præcepta ſeruarent, ac deinde opes & gloriam, putà abundantiam vini, olei, frumenti, victoriam de hoſtibus, &c. Porrò per hæc temporalia bona promiſſa Iudæis, promittit ſimilia ſpiritalia Chriſtianis, æquè ac Iudæis: qui non Iudaico & carnali ſenſu, ſed ſpiritali & Chriſtiano charitatis ſpiritu legem implebant, quales erant Moſes & Prophetæ, aliique Sancti veteris teſtamenti. quocirca ſa- — Symbola dexteræ & ſiniſtræ.

C pientia hîc Chriſtianis promittit vitam longam, id eſt æternam, in qua noſtra beatitudo conſiſtit: ſimiliter gloriam & opes ſpiritales, quæ ſunt virtutes, gratia & dotes gloriæ cæleſtis. Sapiẽtia ergo magis hæc dona à ſe promiſſa confert Chriſtianis, quàm Iudæis. Confert enim Chriſtianis vitam æternam, inquit Ianſenius, quæ hîc in ſpiritu incipit, & in futura perficitur vita. Confert & veras diuitias verámque gloriam, quia animam replet multis gratiarum chariſmatibus, & filios Dei efficit, eóſque reges ac ſacerdotes creat: & in futura vita omnis boni abundantiam & æternam gloriã præſtat. Huc facit illud Catonis: *Magiſter artium eſt honor & gloria.* honos enim alit artes.

Symbolicè, multi per longitudinem dierum accipiunt æternam beatitudinem, per opes verò & gloriam temporalium bonorum copiam & felici-

D tatem. q.d. Sapientia confert bonatam ſpiritalia & æterna, quàm corporalia & temporalia; ſed ſpiritalia in dextera, id eſt per ſe & primariò, temporalia verò in ſiniſtra, id eſt comitanter & acceſſoriè. Rectè enim iſta per dexteram, quia omnibus commoda & felicia ſunt: hæc verò per ſiniſtram, quia multis ſiniſtra & infelicia ſunt, vti fuere ipſimet Salomoni, adumbrantur. Vnde R. Leui & Lyran. per dexterã & ſiniſtram accipiunt primariam & ſecundariam intentionẽ. q.d. Sapientia & Deus ſui cultoribus primariò promittit & confert bona ſpiritalia & æterna, ſecundariò verò quaſi mantiſſæ loco adiicit opes & gloriã, iuxta illud Chriſti: *Quærite primùm regnum Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis*, Matth. 6. 33. Æterna enim ſunt fida & certa (dextera enim fidelitatis eſt ſymbolum, ait Rhodiginus lib. 4. Antiq. cap. 3.

Vnde in pactis, quibus vnus alteri fidem ſuam obligat, dexteram dexteræ illius commiſcet) temporalia verò inſida, inſtabilia & mendacia, quia hominem ſæpè deſerunt. Sic & S. Gregor. in Pſal. 5. Pœnitent. *Conſtat*, inquit, *quia per multiplicitatem dierum, perennis vita accipitur: per paucitatem verò curſus iſtius ſæculi deſignatur. ſcriptum quippe eſt, Longitudo dierum in dextera eius. Quid enim per dexteram, niſi perpetua vita deſignatur? Quia ergo Sanctorum requies nullo clauditur termino, rectè in dextera Dei dierum dicitur eſſe longitudo.* Idem 3. p. Paſtor. c. 27. citans illud Cant. 2. *Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Siniſtrā Dei*, inquit, *proſperitatem videlicet vitæ præſentis, quaſi ſub capite poſuit, quam intentione ſummi amoris premit: dextera verò Dei eā amplectitur; quia ſub æterna eius beatitudine tota deuotione cōtinetur. Hinc rurſum per Salomonē dicitur: Lōgitudo dierū in dextera eius: in ſiniſtra verò illius diuitiæ & gloria. Diuitiæ itaque & gloria qualiter ſint habenda docuit, quæ poſita in ſiniſtra memorauit.* Sic & S. Amb. in Pſ. 118. octon. 14. ad illud: *Anima mea in manibus tuis ſemper*, citato hoc loco: *Bonis*, inquit, *manus vtraque dotata eſt dotibus. In eo tamē habent varietatē ſui muneris, quòd & præſentia & futura tēpora comprehēdunt, vt læua præſentium remuneratrix, dextera futurorum ſit.*

Sinistra ſunt præſentia bona, dextera futura in cælis.

Symbola dexteræ & ſiniſtræ.

Præclariùs verò S. Auguſt. in Pſal. 120. *Sponſa*, inquit, *dicit de ſponſo, de Chriſto Eccleſia in amplexu pietatis & caſtitatis. Quid ait? Siniſtra eius ſub capite meo, & dextera eius complectetur me. Quid autem quia ſurſum erat dextera, deorſum ſiniſtra; & ſic complectebatur ſponſus ſponſam, ſupponens ſiniſtram ad conſolationem, imponens dexteram ad protectionem? ſiniſtra, inquit, eius ſub capite meo. Deus illā dat, ideo ſiniſtra eius, quia omnia iſta temporalia Deus dat.* Et paulo poſt: *Ergo ſi eſt ſiniſtra ſit ſiniſtra, ſed ſub capite ſit. Supra illam ſit caput tuum, id eſt, ſupra illam ſit fides tua, vbi habitat Chriſtus. Noli tēporalia præponere fidei tuæ, & non erit ſiniſtra ſuper caput tuum: ſed omnia temporalia ſubde fidei tuæ, & fidem tuam præpone omnibus temporalibus, & erit ſiniſtra ſub capite tuo, & rectè dextera eius complectetur te. Audi hoc ipſum exponi in Prouerbiis, quid eſt ſiniſtra ipſa, quid eſt dextera, quando ſapientia diceret: Longitudo, inquit, dierum & anni vitæ tuæ in dextera eius, in ſiniſtra autem eius diuitiæ & gloria. Lōgitudo illa dierum æternitas eſt. Hoc enim proprio modo dicit Scriptura longum, quod æternum eſt. Nam quidquid finem habet, breue eſt. Alio loco: Longitudine, inquit, dierū replebo eum.* Et mox: *Sed longanimum pro æternitate illa poſitum eſt. Longa vita eſt in dextera eius. At verò diuitiæ & gloria, id eſt, ſufficientia vitæ huius, ea quæ bona exiſtimantur ab hominibus, ſiniſtra eſt. Neſcio quis venit, & vult tibi percutere dexterā, id eſt, tollere tibi fidē tuā. Tu accepiſti alapā in dexterā, præbe ſiniſtrā, id eſt, vt illud tollat, quod tēporale eſt, & non ea quæ æterna habes. Audite Paulū Apoſtolū hoc facientē. Homines perſequebantur in eo quòd Chriſtianus erat: percutitur illi dextera, ille ſiniſtrā opponebat: ciuis Romanus ſum, ait. Dexterā contemnebant illi, & ille de ſiniſtra terrebat; quia illi dexteram eius timere non poterant: nondum enim Chriſto crediderant.*

Denique Alchymiſtæ ex eo, quòd hîc dicūtur eſſe opes in ſiniſtra ſapientiæ, colligūt ſapientiam inueniſſe alchymiam, id eſt artem ex ære alióve metallo vi lapidis philoſophici faciendi aurū vel argentum, adeóque huius artis auctorem fuiſſe Salomonē. Verùm hæc friuola ſunt & nugæ. Vide Pinedā lib. 4. de Rebus Salom. c. 21. n. 1. & ſeq.

Meliùs Didymus in Catena Græcorum: *Per ſapientiæ dexteram*, inquit, *perfectorum hominum virtus & energia ſignificatur: per ſiniſtram bonorum huius vitæ affluentia. Per dexteram diuinarum rerum cognitio, ex qua immortalitatis vita oritur: per ſiniſtrā humanarum rerum notitia, ex qua gloria & opum abundantia naſcitur.*

Aliter R. Salomon Iſacides, q. d. Qui dextrè in ſapientia verſantur, laboribuſque ritè funguntur, hi diuturnitatem vitæ, & comitanter opes gloriāque obtinebunt. Qui verò ſiniſtro calle gradiuntur, cùm labores obeant, haud tamen ad eiuſdem nomen ac dignitatem pertingent, ab eâdem nihilominùs diuitias gloriamque reportabunt.

Porrò cauſæ cur ſapientia & virtus vitam prolonget, ſunt quinque. Prima, quia ſapiētia ſapienter prouidet tam commoda quàm incommoda ſanitati & vitæ: incommoda cauet, commoda accerſit.

Virtus prolongat vitam quintupliciter. Primò.

Secunda, quia ſapientia moderatur iræ & triſtitiæ, ceteriſque animi paſſionibus, quæ vires, ſpiritus & vitam conſumere ſolent; facitque hominē pacificum, lætum, hilarem, ideóque longæuum: nam *animus gaudens ætatem floridam facit, ſpiritus triſtis exiccat oſſa.*

Secundò.

Tertia, quia ſapientia docet prudentiam & temperantiam in cibo & potu, quæ eſt mater ſanitatis & longæuitatis. Hinc legimus in Vitis Patr. S. Paulum, S. Antonium, S. Macarium, S. Romualdum, &c. vixiſſe, imò ſuperaſſe centeſimum annum. Sic etiamnum in monaſteriis videmus moniales, vtpote curis vacuas, ſobrias, contentas, hilares, viuere 90. vel centum annos.

Tertiò.

Quarta, quia virtus non eſt aliud quàm honeſtas & rectitudo vitæ, quæ longitudinem vitæ meretur & efficit. iuſtum enim eſt, vt qui rectè vitam exigit, eam longam & longæuam ſortiatur.

Quartò.

Quinta, quia lex Dei eſt: *Honora patrem tuum & matrem, &c. vt longo viuas tempore*, Deuter. 5. v. 16. congruum enim præmium eſt, vt ei vita ſeruetur, qui vitæ cognoſcit & honorat auctorem: Deus autem & ſapientia eſt auctor & pater vitæ noſtræ. Quare ſi eam honoremus, eíque obediamus, ipſa vitam, quam dedit, conſeruabit & prolongabit.

Quintò.

Porrò Septuag. hoc loco ſubnectunt aliam ſententiam, quæ nec in Hebræo, nec in Chaldæo, nec in Latino habetur, ſcilicet hanc: *Ex ore eius procedit iuſtitia, legem autem & miſericordiam in lingua portat.* In quæ verba Olympiodorus in Catena Græcor. *Antè*, inquit, *annorum vitæ, dexteræ itidem & ſiniſtræ ſapientiæ meminerat Sapiens: hîc verò eiuſdem linguæ & oris mentionem facit, adeóque totius corporis effigiem, totamque illius compagem & ſymmetriam deſcribit, & per quamdam proſopopœiam ob oculos nobis ponit.*

Senſus ergo eſt, q. d. Sapientia ore promit, docet & iubet ea, quæ iuſta & ſancta ſunt, nimirum quæ legi Dei æternæ, ac miſericordiæ & pietati ſunt cōformia. Ita S. Auguſt. lib. Contra aduerſar. legis & Prophet. c. 11. *Qui* (Deus) inquit, *nos æquo animo iniurias ſuſtinere & donare præcepit, &c. Et hoc ideo, quia de ſapientia Dei dictum eſt, quòd legem & miſericordiam in lingua portet. Nec per miſericordiam debita debitoribus noſtris ſcienter dimitteremus, niſi per legem ipſa debita diſcerneremus.*

Secundò, idem S. Auguſt. lib. de Gratia & lib. arbitr. c. 18. to. 7. *Cùm dicitur*, inquit, *Diligamus inuicē, lex eſt: cùm dicitur, Quia dilectio ex Deo eſt: gratia eſt. Sapiētia quippe Dei legē & miſericordiam in lin-*

gua portat. Vnde ſcriptum eſt in Pſal. 83. *Etenim benedictionem dabit, qui legem dedit.* q.d. Sapiētia ore edicit ſancitque legem, ſed eodem ore promittit miſericordiam, id eſt gratiam, qua legem impleas, iuxta illud S. Leonis: *Iuſtè inſtat præcepto, qui præuenit auxilio.*

Tertiò, noſter Salazar exponit, q.d. Sapientia præcepti duritiem mitigat dulcedine præmij. Nā eodem ore quo fert præceptum, affert & miſericordiam, id eſt, præmium liberale & munificum, quod grauitatem præcepti edulcoret.

Sapientiæ quaſi perſonę dotes & membra.

Denique S. Gregor. Nyſſen. notat per proſopopœiam induci hîc ſapientiam quaſi ſponſam regiam, quæ ab omni ornatu ſe ipſam lectori commendet: Dicit enim, inquit, *In ſiniſtra eius diuitiæ & gloria. Deinde oris quoque eius dicit redolentiam, ſpirantem bonum odorem iuſtitiæ, dicens: Ex ore egreditur iuſtitia. In eius autem labris pro rubore naturali legem florere dicit & miſericordiā. Et vt huius ſpōſæ inueniatur omni ex parte perfecta pulchritudo, laudatur quoque eius inceſſus. dicit enim: In vijs iuſtitia ambulat. Eius quoque pulchritudinis laudibus nec deeſt quidem magnitudo, cùm eius incrementum excurrerit tamquam planta aliqua bene germinans. Vt autem intelligas cui plantæ aſſimiletur eius altitudo; Ipſa, inquit, eſt lignum vitæ, quod eſt quidem nutrimentum ijs qui eam apprehendunt; ijs autem qui innituntur, columna firma ac ſtabilis, & quæ non poteſt labefieri. Per vtrumque autem intelligo Dominum: ipſe enim eſt vita, & fulcrum ac firmamētum. Ita autem habet dictionis contextus. Lignum eſt vitæ omnibus, qui apprehendunt eam. Comprehenditur autem cum ceteris eius quoque laudibus potentia, vt per omnia bona impleatur laus pulchritudinis ſapientiæ. Deus enim, inquit, ſapientia fundauit terram.* Et paulò inferiùs: *Poſt hæc autem incipit tamquam paranymphus deducere iuuenem ad eiuſmodi cohabitationem, ad diuinum thalamū tā iubens intueri. Dicit enim: Ne dimittas eā, & retinebit te: dilige eam, & cuſtodiet te: circumualla eā, & te in altū euehet: honora eam, vt te amplectatur, vt det tuo capiti coronam gratiarū; corona autem deliciarū te proteget. Cùm his nuptialibus coronis eam iam tamquā ſponſam ornaſſet, iubet ab ea numquam ſeparari, dicēs: Quando ambulas duc eam, & ſit tecum cùm dormies, te cuſtodiat, vt tecum experrecto colloquatur.*

Vers. 17. *Viæ eius viæ pulchræ, & omnes ſemitæ illius pacificæ*] q.d. Viæ, per quas ſapientia incedit & præcedit, quáſque nobis calcandas & ſequendas proponit, ſunt elegantes, pacémque & proſperitatem rerum omniū afferunt, iuxta illud Cant. 7. 1. *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia principis!* Pro *pulchri* heb. eſt נעם *noam*, id eſt, pulchritudo, decor, venuſtas, elegantia. q.d. Viæ ſapientiæ & virtutis ſunt viæ pulchritudinis, decoris & elegātiæ. Virtus enim eſt vera Noëmi, vera ſcilicet pulchritudo, verus decor, vera venuſtas animæ, & actionum totiúſque hominis. Vnde S. Auguſt. in biuio virtutis & vitij conſtitutus, cùm hinc blanditiæ libidinis eum ad ſe pellicerēt, inde decor caſtitatis: eo victus libidines omnes diſcuſſit: *Aperiebatur enim,* inquit, *ea parte qua intenderā faciē, & quò tranſire trepidabam, caſta dignitas continentiæ, ſerena & non diſſolutè hilaris, honeſtè blandiens vt venirem neque dubitarē, & extendens ad me ſuſcipiendū & amplectendum pias manus, plenas gregibus bonorū exemplorū. Ibi tot pueri & puellæ, ibi iuuentus multa, & omnis ætas, & graues viduæ, & virgines anus: & in omnibus ipſa continentia nequaquam ſterilis, ſed fœcunda mater filiorum gaudiorum de marito te Domine. Et irridebat me irriſione exhortatoria, quaſi diceret: Tu non poteris quod iſti & iſtæ? An verò iſti & iſtę in ſemet ipſis poſſunt, ac non in Domino Deo ſuo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te ſtas, & non ſtas? Proijce te in eum, noli metuere, non ſe ſubtrahet vt cadas. Proijce te ſecurus, excipiet te & ſaluabit te.* ita S. Auguſt. lib. 8. Confeſſ. cap. 11.

Porrò Hebræa ad verbum ſic habent, *& omnes viæ eius viæ pulchritudinis, & omnes ſemitæ eius pax*, id eſt, plenæ pace, adeò vt ipſa pax vocari poſſint; Sept. *viæ eius viæ bonæ, & omnes ſemitæ eius in pace*; Syrus & Chald. *viæ eius viæ ſuauitatis, & omnia itinera eius pacifica*; Vatabl. *viæ eius ſunt viæ amœnæ* (Paguin. *delectabiles*; Aben Ezra, *quæ voluptate ambulantem in eis perfundunt*) *& omnes ſemitæ eius pacatę*: Arabicus verò, *de ore eius procedit iuſtitia, & ſuper linguam ſuam portat legem & miſericordiam: vię eius vię bonitatis, & curſus eius in pace.*

Pro *vię* Sept. vertunt ἄξονες quod Primò, ſignificat axes curruum; Secūdò, tabulas in quibus leges cum ſuis pœnis & pręmiis deſcriptæ ſunt; Tertiò, tabulas in quibus militum nomina exarata ſunt; Quartò, vias & ſemitas. Quæ omnia rectè adaptari poſſunt ſapientiæ. Verùm hoc loco ἄξονες non niſi vias & ſemitas ſignificare, patet ex Hebræo נתיבות *netibot*, quod omnes ad vnum vertunt *vias vel ſemitas.* Senſus ergo eſt, ſapiētię ſiue virtutis vias, id eſt modos & rationes agendi, eſſe pulchras & elegantes, itáque decorè compoſitas, vt omnes in ſui ſpeciem & amorem rapiant (cùm ex aduerſo vitiorum praxes ſint turpes, infames, exoſę, execrabiles) ac ſimul adducere pacem, id eſt ſerenitatem & lętitiam conſcientiæ. hæc enim conſiſtit in victoria paſſionum, quam parit virtus. Item adducere pacem cum Deo, quin & cum hominibus, quantum eſt ex parte virtutis. hæc enim cuique ius ſuum tribuit, imò & charitatem exhibet, quæ mater eſt pacis. Denique adducere pacem, id eſt, omnem proſperitatem, omnéque bonum. Verùm ſicut inter diſſidentes ſæpè lite vel bello pax paranda eſt: ita & virtus, quia è diametro à concupiſcentia diſſidet, iugi cum ea colluctatione & bello victoriam & pacem ſibi paret oportet. quo facto dicit cum Pſalte Pſal. 4. *In pace in idipſum dormiam & requieſcam.* In Deo enim & Chriſto, qui eſt pax noſtra, ſecura lætáque dormit & conquieſcit. Vnde Beda, qui hæc omnia accepit de Sapientia incarnata, putà de Chriſto: *Viæ,* inquit, *id eſt, actiones Chriſti & doctrinæ, quæ in Euangelijs continentur, pulchræ ſunt, quia diuina, ac puri hominis modum longè tranſgreſſæ, & omnia eius iuſſa ad pacem ducunt æternā: omnia quæ in carne geſſit, ad reconciliandum Deo mortales, ad pacificandum cum angelis genus humanum, ad demonſtranda ſuis ſeruandæ ad inuicem pacis & dilectionis exempla pertinent.* Addit auctor Catenæ Græcor. vias Chriſti pacificas eſſe, *quia ipſe nobis inhibuit ne percuſſi repercuteremus, aut iniuria appetiti reſiſteremus, aut iniuſtè criminati recriminaremur, aut habiti ludibrio viciſſim haberemus.* Ad hanc Salomonis gnomen pertinet illa S. Laurentij Iuſtiniani: *Vitanda ſunt quæ multis obſtaculis impediuntur: quia opera Spiritus ſancti facilia ſūt & æqualibus dialogis vel aſpera & plena ſentibus.* ita habet Vita eius c. 9.

Lignū vitæ eſt his, qui apprehenderint eā: & qui tenuerit eā, beatus] Sept. *lignum vitæ eſt omnibus, qui cōplectuntur eā*; S. Auguſt. in Pſ. 32. *omnibus poſſidētibus eā*; S. Hieron. in Iſaiæ 65. *omnibus qui accedunt* Vers. 18

dunt ad eam: idem in Ezech. 47. *omnibus credentibus in eam.* Poſſet quoque propriè verti, *omnibus roborantibus eam*, ideſt, omnibus, qui fortiter & robuſtè eam amplectuntur, eámque tuentur, propagant & propugnant. Arabicus, *ipſa eſt lignum vitæ, cuſtodiens omnes qui ea proteguntur: & qui nituntur ei, tanquã ille qui nititur Domino.* Eſt catachreſis, q.d. Sapientia affert ſui ſtudioſis immortalē & ſuauiſſimam vitam, vti faciebat fructus ligni vitæ in paradiſo, imò pre illo multò magis. Vnde noſter Pineda in Eccleſ. c. 2. v. 5. n. 9. ſic exponit, q.d. Nō ideo erat beatus Adamus, quia edere poterat de ligno vitæ, cuius fructus nullo manuum illius labore conſtabat: ſed ideo beatus homo, qui labore & niſi manuum ita apprehenderit ſanctitatem, & honeſtum virtutis laborem, vt videatur ſanctitas in illius manibus atque laboribus radices figere, ex quibus pullulat velut arbor vitæ, cuius fructus eſt beatitudo.

Eleganti metaphora comparat ſapientiã ligno vitæ. q.d. Qui ita firmiter ſapientiam, ideſt virtutem, tenet, vt in manibus illius quaſi radices egiſſe videatur, nihilóque faciliùs ex illis euelli poſſit quàm antiqua arbor ex terra, in qua altiſſimas radices egit; fiet ſanè in illius manibus lignum vitæ, ideſt, arbor, quæ vitalem fructum ferat illi, quæ in paradiſo proueniebat, ſimilem, itáque fructum manuum ſuarum comedet. Nam ſicut paradiſus tropologicè ſignificabat animam ſanctam, perpetua lætitia virtutúmque flore & fructu vernantē: ſic arbor vitæ repræſentabat ſapientiam, ſiue virtutem in genere: quatuor verò flumina, quæ iuxta eam è medio paradiſi ſcaturiebant, repræſentabãt quatuor virtutes cardinales, nimirum Ganges prudentiam, Nilus temperantiam, Tigris fortitudinem, Euphrates iuſtitiam. ita S. Ambroſ. lib. de Paradiſo c. 1. S. Aug. 13. Ciuit. 21. Origen. in Geneſ. 2. Philo libr. de Allegoriis. Vide dicta Geneſ. 2. v. 8. & 9.

Sapientia eſt lignum vitæ. primò. — Sapientia ergo dicitur *lignum vitæ*, vel, vt ex Hebræo vertas, *vitarum*. Primò, quia vitam tam naturalem animæ, quàm ſupernaturalem gratiæ procurat, conſeruat, prolongat.

Secundò. — Secundò, quia ſicut lignum vitæ vigorem vitæ, putà humidum radicale & calorem naturalem per defectum ſenectutis labaſcentem reſtaurabat, & priſtinæ integritati reſtituebat: ſic pariter ſapientia ſiue virtus vires animæ & gratiæ, vitio concupiſcentiæ arroſas & ſeneſcentes priſtino vigori reſtituit, imò roborat & adauget. ita Caiet. iuxta illud Iſaiæ 65. 22. *Secundùm dies ligni erunt dies populi mei; & opera manuum eorum inueterabunt.* Reſpicit enim ad id quod dixit v. 16. *Longitudo dierum in dextera eius.* Vnde S. Hieron. citans hunc locũ Iſaiæ 65. *Iuſtus*, inquit, *vt palma florebit quotidie triumphans de aduerſariys, & inſigne victoriæ præferens.*

Tertiò. — Tertiò, ſicut fructus ligni vitæ erat ſuauiſſimus, eratque quaſi nectar & ambroſia hominis innocentis & ſancti, iam inchoantis felicitatem: ſic pariter eſt & ſapientia ac virtus, iuxta illud Pſal. 35. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* ita Ianſenius.

Quartò. — Quartò, ſicut lignum vitæ præſeruabat hominem à morte, faciebátque vt homo viuus ab hac

Vers. 18 — vita transferretur ad cæleſtem & beatam: ſic & ſapientia tranſfert hominem à vita gratiæ ad vitam gloriæ, inquit Lyran.

Quintò. — Quintò & maximè, lignum vitæ in paradiſo re-

A præſentabat viſionem Dei, qua in cælo fruuntur Sancti, ideóq; immortales & beati redduntur per omnem æternitatem: hanc enim aſſequuntur merito ſapientiæ & virtutis. ita S. Hieron. in Ezech. 47. S. Aug. in Pſal. 32. & alij. Idque ita eſſe patet ex Apocal. 2. 7. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei.* Et c. 22. 1. *Et oſtendit mihi flumium aquæ vitæ, ſplendidum tanquã cryſtallum, procedentē de ſede Dei & Agni, & ex vtraqi parte fluminis lignum vitæ.* Vide quæ vtrobique annotaui. Significat ergo Salomon, vſum & eſum ligni vitæ, Adæ peccato deperditum, per ſapiētiam reſtitui, ac cōſequenter reſtitui & immortalitatem, quam hoc lignum afferebat. ita S. Hieron. in Iſaiæ 65. Huc facit vulgatum illud, ait Aben Ezra: *A ſapientia viro, qui eſt paruus quidam mundus, vitam afferri.*

Allegor. — Allegor. S. Hieron. in Iſaiæ 65. per *lignum vitæ*
B accipit Chriſtum, qui in medio paradiſi, ideſt Eccleſiæ, quaſi arbor vitalis, vitam omnibus in ſe credentibus largiens, erigitur. Sic & S. Greg. 12. Mor. c. 4. S. Augu. lib. 1. Contra aduerſ. legis & Proph. c. 15. & Beda, quem audi. Sicut lignum vitæ viuificabat Adamũ: *ita per ſapientiã Dei, ideſt, Chriſtum*, inquit, *viuificatur Eccleſia: cuius & nunc Sacramētis ac ſanguine pignus vitæ accipit, & in futuro præſenti beatificatur aſpectu.* Lignum vitæ ergo inter alia repræſentabat Euchariſtiam, quæ vitam gratiæ conſeruat, & cuius vi reſurgemus ad vitã immortalē, vti docet Chriſtus Ioan. 6. 55. Sic & Dionyſ. *Chriſtus*, inquit, *vocatur lignum vitæ, quia multiplici alimonia reficit ac ſuſtentat fideles, quouſque de vita gratiæ ad vitam gloriæ eleuentur, videlicet pane lacrymarum, vigore operationum bonarum, donis gratiæ, virtutum conſolatione, & ſpe futurorum, imo ſeipſo,*
C *ſuique corporis ac ſanguinis Sacramento.*

Porrò Polychronius in Catena Græcor. per *lignum vitæ* accipit crucem, in qua Chriſtus quaſi fructus in arbore pependit, vt nos ſua redemptione, ſanguine & gratia cibaret & paſceret, ac immortalitati reſtitueret. *Per lignum vitæ*, inquit, *crucem denotat: qui enim Chriſto ſincerè ſolideque adhæret, illi è ligno illo dimanat incorrupta vita. Qui verò baſi illius ſeſe adiungunt, iis fundamentum, cui inconcuſſè inſiſtant, poſitum eſt prævalidum. Sunt enim perinde ferè comparati atque illi qui pedem in tuto fixerunt. Sapientia omnibus eſt lignum vitæ, qui gnauiter illam ſectantur: piys porrò firmum eſt munimentum, qui ſecurè illi innituntur. Nam & in Deo requieſcit, & ſuper dilectum ſuum, amore languida ſuauiter recumbit.*

Et qui tenuerit eam, beatus] qui ſcilicet
D conſtanter eam tenuerit, anxia cura etiam minima eius monita perpendens, ait R. Leui, & obſeruans: quique in ea firmiter perſeuerarit vſque ad finem vitæ, hic vtiq; beatus eſt: quia mox à morte æterna beatitudine donabitur. Hebr. eſt תומכיה *tomecha*, ideſt, *ſuſtinentes eam:* תמך *tamach* enim eſt deſuper ſuſtinere, ne quid cadat aut pereat: virtus enim, quia in alto & arduo ſita eſt, ſurſum eſt ſuſtinenda aſſiduo labore & niſu, ne ex fragilitate & cōcupiſcentia deorſum ad voluptates ſenſiles & carnales decidat & defluat. Vnde Chald. vertit, *qui negotiantur* vel *occupantur in ea*; S. Aug. *poſſidentibus eam*; S. Hier. *qui reclinantur ſuper eam*, non quaſi ſuper mollem & delicatum lectum, ſed quaſi ſuper fortem columnam & infrangibile fulcrum (hoc enim ſignificat Hebr. תמך *tamach*: & tale erat lignum vitæ;) & alibi, *credentibus in eam*; Pagninus, *qui fulciunt eam*; ita vt viciſſim ab ea

fulciantur & ſuſtententur; Septuag. *qui incumbunt in eam ſicut in Domino ſecura*, q.d. Sapientia iis, qui ſibi innituntur & incumbunt, eſt ἀσφαλής, ideſt, tuta, fida, ſecura, perinde ac ſi ipſi Domino incumberent & inniterentur, vti reuera ipſi incumbunt & innituntur. Sapientia enim Deum adducit, imò Dei indiuidua comes eſt, ſocia & filia: Heb. enim מאשר *meſſar* tam ſignificat ſecurum, quàm beatum. radix enim אשר *iſſcher* in *piel* ſignificat tam rectà incedere, rectà firmare greſſus, hoc eſt, ſecurè incedere, quàm beare & beatum facere. Vnde S. Hilar. in Pſal. 1. omiſſo τῷ *ſecura* ſic clarè legit, *lignum vita eſt omnibus qui complectuntur eam, & qui incumbunt in eam ſicut in Domino*; S. Hier. verò in Iſaiæ 65. legit, *& qui innituntur ſuper illam, quaſi ſuper Dominum firmitas*, ſupple, erit, vel accedet eis. Et S. Aug. in Pſal. 33. ex hoc loco docet Deum nobis eſſe ſecuram poſſeſſionem. *Dicat*, inquit, *anima omnino ſecura, dicat, Deus meus es tu, qui dicit anima noſtra, Salus tua ego ſum. Dicat ſecura, dicat: non faciet iniuriam cum hoc dixerit, imo faciet ſi non dixerit. Arbores volebas habere, quibus beatus eſſes. audi Scripturam dicentem de ſapientia: Lignum vita eſt omnibus poſſidentibus eam: ecce poſſeſſionem noſtrã dixit eſſe ſapientiam. ſed ne putes ipſam ſapientiam, quia poſſeſſionem tuam dixit Scriptura, aliquid eſſe quod ſit te inferius, ſequitur & adiungit: Et incumbentibus in eam velut in domo tua. Ecce Dominus tuus eſt tibi quaſi baculus: ſecurus homo incumbit, quia ille non ſuccumbit. Dic ergo ſecurus, Poſſeſſio tua eſt, poſſidentibus eam Scriptura dixit: implevit fiduciam, remouit dubitationem. Dic ſecurus, ama ſecurus, ſpera ſecurus. Tua etiam illa verba ſint in pſalmo: Dominus pars hereditatis mea. Ergo vnde beati erimus? Deum poſſidendo.*

Inſuper auctor Catenæ Græcor. ſic legit: *lignũ vita eſt omnibus qui adhærent illi, quique firmiter illi tamquam ipſimet Domino innituntur.* quod explicat Didymus: *Si Dei ſapientia*, inquit, *eſt lignum vita, non iniuria Adamus ab illo abſtinere iuſſus eſt. Siquidem in maleuolam animam non intrabit ſapientia. Quia verò arbor vita oritur ex iuſtitia fructibus, non inueniens cui rei compararet illam, qui ad lignum illud vita anhelas, orationem in ſeipſam transferens, ait, Ita conſtitutus eſt, qui in me fidit, ac ſi in Dominum ipſum ſpem ſuam reijceret.* Denique Salomonem de more imitatus Siracides cap. 15.3. *Cibabit*, inquit, *illum* (ſapientia diſcipulum) *pane ſapientia & intellectus* (quaſi ligno vitæ) *& aqua ſapientia ſalutaris potabit illum. Et firmabitur in illo, & non flectetur: & cõtinebit illum, & non confundetur*, quæ verba ibidem expoſui.

Vers. 19. *Dominus ſapientia fundauit* (Syrus, *poſuit fundamenta*) *terram, ſtabiliuit* (Syrus, *ordinauit*) *cælos prudentia*] Terra enim in medio mundi ſine vllo fulcro pendula hæret, & firma immobiliſque conſiſtit, nulli innixa niſi Deo eiuſque ſapientiæ, quæ eam ita fundauit, & fundatam continet, vti dixi Geneſ. 1. 1. Similiter cælos, eorúmque molem, numerum, ordines, motus, lucem, ſtellas, &c. in inani hoc & vacuo antea ſpatio, ita ſtabiliuit, vt perpetim eodem tenore ſubſiſtant. ipſe ergo quaſi Atlas eos ſuſtinet & firmat. Septuag. pro *ſtabiliuit* vertunt ἡτοίμασεν, ideſt, *ſubitò expediuit*, vel *citra laborem produxit*, inquit auctor Catenæ Græcor. Hebrǽum enim כון, *conen*, ideſt, præparare, idem eſt quod creare, facere, firmare, ſtabilire. Hoc eſt quod ait Pſaltes: *Etenim firmauit* (Hebr. *con* vel *conen*) *orbem terra, qui non commouebitur*, Pſal. 92. 1. Fundauit enim terram quaſi mundi centrum, baſin & fulcrum, idque miratur Iob. c. 38. v. 4. *Vbi eras*, inquit, *quando ponebam fundamenta terra? Quis poſuit menſuras eius? vel quis tetendit ſuper eam lineã? ſuper quo baſes illius ſolidata ſunt?* Hæc dicit, vt oſtẽdat quanta ſit ſapientiæ celſitudo, vtpote qua Deus vſus ſit & vtatur in ſummis operibus, putà in creatione & gubernatione totius vniuerſi.

Per *ſapientiam* accipe tum eſſentialem, quæ communis eſt toti S. Trinitati, tum notionalem ſiue perſonalem, quæ eſt Verbũ ſiue Filius Dei. Vnde Didymus in Catena Græcor. *Et hac quoque*, inquit, *in Dei Patris Filium aptè conueniunt, vt qui vera illa & ſempiterna ſcientia & ſapientia ſit, per quem omnia facta ſunt. Fundauit terram. Quin cuiuſque fidelis anima terra quoque appellari poteſt, vt qua centeſimum fructum proferre nata eſt. Hac enim ea eſt, qua de diuina ſapientia pinguedine ſapiens efficitur, Deo Patre ipſam in ea fundante & conſtituente.* Quod ergo R. Salomon & neoterici Rabbini per *ſapientiam* accipiunt legem Moſi, aſſeruntque per eam condita eſſe vniuerſa, inſulſum eſt & fabuloſum.

Sapientia illius eruperunt abyſſi, & nubes rore concreſcunt] Hebr. *manant* vel *ſtillant rorem*, ideſt, pluuiam, vel *ex rore ſtillant*, ſupple pluuiam: nubes enim concreſcunt & denſantur, dum reſoluuntur in rorem & pluuiam, idque fit ſapientia Dei, vt ſcilicet per pluuiam nutriantur plantæ, germina & animalia. Hebræa ſic habent ad verbum, *ſcientia* (Septuag. *in ſenſu*) *eius abyſſi ſciſſa* vel *rupta ſunt* (Vatabl. *dehiſcunt*) *& athera rorem diſtillant.* ita & Syrus. Per *abyſſum* Primò, accipi poteſt abyſſus, ideſt, immenſa illa vorago aquarum creata initio mundi, ex qua cætera deinde formata ſunt, Geneſ. 1. 2. Secundò, *abyſſi* ſunt fontes & fluuij, qui ſub terra & è terra Dei ſapientia varijs in locis ſcaturiũt, inquit Vatabl. Lyran. Iſſen. & alij. Tertiò, propriè ruptæ ſũt abyſſi & cataractæ cæli in diluuio, cùm depluerunt in terram aquam, quæ totam terram obruit tempore Noë, Geneſ. 7. v. 11. ita Beda & Caiet. Secunda expoſitio maximè videtur genuina: cõparat enim abyſſos, ideſt fõtes, cum nubibus & rore quaſi res ſtabiles & perennantes. fontes autem & fluuij dicuntur findi vel diuidi & diſſecari, tum quia terram aridam diſſecando quaſi diuidunt, tum quia diuerſis & velut diſſectis locis erumpunt. Vers. 20. Abyſſus triplex.

Quæres, quomodo hæc nectantur præcedentibus? quid enim facit ſapientia phyſica, quæ creauit terram & cælos, ad ethicam, de qua hoc cap. & toto libro agitur? Reſp. Variæ ſunt cauſæ, ob quas hanc illi ſubiũgit Salomon. Primò, quòd ipſe hoc capite, vti & cap. 8. & eum ſecutus Siracides Eccleſ. c. 24. & c. 42. & 43. laudet ſapientiam genericè ſiue in communi, prout complectitur tã creatam quàm increatam, tam phyſicam quàm ethicam.

Secundò, quòd in Deo vtraque ſit vnum quid, quin & vna ita connexa ſit cum altera, vt vna viciſſim exigat alteram, & ſit quaſi origo alterius. Quia enim Deus ſapientiſſimam habet prouidẽtiam & omnipotentiam phyſicã, qua creauit cælos & terram, & omnia quę in eis ſunt; hinc pariter habet ſapientiſſimam prouidentiam & omnipotentiam ethicam, qua creaturas rationales, quę in cælo & terra ſunt quaſi eius partes & membra, putà angelos & homines, ethicè gubernet, doceatque rectè & ſanctè viuere, proponens ad hoc ma-

magna id facientibus præmia, & non facientibus ſupplicia. Vice verſa Deus ac Dei ſapientia & ſanctitas, qua gubernat rationalia, quámque cõmunicat & aſpirat hominibus & angelis, poſcit omnipotentiam ad creandam terram, in qua degant homines quaſi in loco certaminis & luctæ, ac cælos, quaſi locum angelorum, & quaſi præmium recti certaminis hominum ſanctorum, vt ſcilicet eos cælo donet & beet.

Tertiò, quia Deus in creatione vniuerſi nõ tantùm oſtendit ſapientiam phyſicam, ſed & ethicã. Deus enim, vt ait Pſaltes, *ſanctus eſt in omnibus operibus ſuis*. Nimirũ inter alia Deus in creatione cæli, terræ, &c. oſtendit ſuam bonitatem, qua ſe ſuaque bona dignatus eſt communicare creaturis, præſertim homini & angelo, propter quos & ad quorum vſum creauit omnia. Quocirca S. Hier. in Ezech. 1. *Vnaquæq; res*, inquit, *fulgurat Dei cognitionem*, & conſequenter Dei reuerentiã, cultũ, & amorem. Mundus enim, eiúſque creatio, conſeruatio & gubernatio eſt opus diuinitatis, Deóque proprium: quare in eo clarè reſplẽdet diuinitas, & conſequenter Dei maieſtas, ſapientia, ſanctitas, &c. hæc enim omnia in ſe includit diuinitas.

Vers. 20. Quocirca *ſtabiliuit cælos prudentia*, quia magna Dei prudentia fuit tales, tot, tantóſque cælos creare, hominibúſque & angelis ſpectandos obijcere, vt ex eorum ſpecie Dei maieſtatem, ſapientiam & ſanctitatem agnoſcerent, colerent, amarent, qua in re vera eorum ſapientia, virtus & ſanctitas conſiſtit.

Abyſſus triplex. Quartò & propriè, hæc pertinent ad longitudinem dierum, opes, pacem, firmitatem, gloriam, &c. quæ paulò antè dixit ſui ſtudioſis afferre ſapientiam. Eſtque argumentum à maiori ad minus, q.d. Ne mireris quòd dixerim ſapientiã hæc omnia præſtare: ipſa enim multò maiora præſtitit & præſtat, dum creauit, & etiamnum creat, ideſt conſeruat, cælos, terram, & omnia quæ in eis ſunt: ſi enim hæc poteſt, quæ longè maiora ſunt, vtique & illa, quæ minora ſunt, poterit. Addit noſter Salazar hæc dici, vt doceat ſapientiam non eſſe inertem & otioſam, ſed operatricem & negotioſam, ideóq; homines debere laborare aſſiduè in exercitio ſapientiæ & virtutum; ſicut Deus & Dei ſapientia aſſiduè operatur, dum conſeruat, mouet, gubernat cælos & terram, ac omnia quæ in eis ſunt.

Myſticè Dionyſ. Cæli, inquit, repræſentant Eccleſiam triumphantem, terra militantem, nubes Prophetas & Apoſtolos, ros eorum doctrinam & gratiam, qua irrigarunt & fœcundarunt hominum mentes, vt ſapientiam & virtutem eos docerent. Sic ferè & Beda. Hinc ſicut terra pendet à cælo, ſic Eccleſia militans pendet à triumphante, vtpote à qua nubes & rorem, ideſt, viros Apoſtolicos, doctrinam & gratiam recipit.

Rurſum auctor Catenæ Græcor. Nubes, inquit, ſignificant inexhauſtam iudiciorum Dei profunditatem.

Vers. 21. *Fili mi ne effluant hæc ab oculis tuis: cuſtodi legem atque conſilium*] *Oculos* non tam corporis quàm mentis intellige. q.d. Caue ne hæc mea præcepta & monita à mente & memoria tua, per occurſationem aliarum rerum & ſpecierum, tibi excidant; ſed alijs omnibus omiſſis, & eorum quaſi oblitus, his ſolis intende. hæc vnica iugiter menti & memoriæ tuæ obuerſentur, vt ea opere expleas, itáque ſapienter & ſanctè viuas, vt felicitatem æternam conſequaris. Alludit ad pueros ſcholares, qui ob humidius cerebrum, & ob mobilitatem ætatis, vti facilè quid diſcunt, ita facilè aliis ſpeciebus occurrentibus effluere ſinunt & obliuiſcuntur; cùm ſenes qui ſiccius habent cerebrum, quod ſemel didicerunt hoc conſtanter retineant: quocirca magiſtri pueros identidem monent, vt quæ audiunt in mente conſeruent. Appoſitè S. Gregor. Nazianz. orat. 19. *Quod*, ait, *in tranquillis vndis euenire cernimus, vt cum iniectus lapillus centrum effecerit, alius ſuper alium circulus excitetur, continenterque in ſuperficiem agitatus extremum ſemper diſſoluat, id mihi planè hic quoque accidit: aliud enim in mentem venit, aliud ſuperuenit, aliud ſeſe ſubduxit: atque in delectu laboro dum id, quod prius arripui, ei quod poſtea in animum influit, loco cedit & effluit.*

Septuag. vertunt, *fili ne* παραῤῥυῇς, ideſt, *effluas* vel *diffluas*: quò alludens S. Paulus Heb. 2.1. *Propterea*, inquit, *abundantiùs oportet obſeruare nos ea quæ audiuimus, ne forte* παραῤῥυῶμεν, ideſt *pereffluamus* vel *ſupereffluamus*. Vbi fusè hunc locum expoſui: quare hîc ea non repetam.

Cuſtodi legem atque conſilium] Hebr. *cuſtodi eſſentiam meam & cogitationem*. Lex vocatur *eſſentia* vel ſubſiſtentia, tum quia eſt æterna ſempérque ſubſiſtit; tum quia ſui obſeruatores facit æternos, immortales & beatos; tum denique quia legis & virtutis bonum ſolidum & ſtabile eſt, reliqua omnia caduca & euanida, niſi legi & virtuti ſeruiant. vide dicta cap. 2. 7. Vnde Septuag. vertunt, *cuſtodi meum conſilium & ſententiam*; Tigurina, *obſerua eſſentiam & proſpicientiam*, ideſt, vt Vatabl. *ſanam doctrinam & prudentiam*. Huc facit illud Iſocratis apud Maximum ſerm. 17. de eruditione: *Diligentiùs verborum, quæ à ſapientibus audire licuit, quàm pecuniarum depoſita ſeruanda ſunt.*

Et erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis] Vers. 22.
Vita, ſcilicet gratiæ & gloriæ. Vnde ex Hebr. vertas, *vitæ* in plurali: nam חיים *chaiim* in hac ſignificatione Hebr. dumtaxat eſt plurale, ideóque tam vitam quàm vitas ſignificat: nimirum ſapientia eſt lignum vitæ, ſiue arbor vitalis, vti dixit v. 18. Septuag. *vt viuat anima tua, & gratia ſit circa collum tuum*: Syrus, *ſit collo tuo charitas*, ſeu *pietas*; Pagnin. *& erunt* (mea præcepta) *vita animæ tuæ, & gratia gutturi tuo*. q.d. Si mea hæc præcepta obſerues, conſequêris vitam gratiæ in hoc ſæculo, & gloriæ in futuro, iuxta illud Baruch. 4. 1. *Hic liber mandatorum Dei, & lex quæ eſt in æternum: omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam: qui autem dereliquerunt eam, in mortem.* Inſuper hæc mea præcepta erunt *gratia faucibus tuis*, ideſt, gratiam Dei & hominũ tibi conciliabunt, téque ornabunt, ſicut torques aureus ſolet fauces & collũ ornare, iuxta illud c. 1. v. 9. *Vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo*; quod hîc repetunt Septuag. vide ibi dicta Secundò, Beda, q.d. Hæc præcepta dabunt tibi guſtum & ſaporem diuinorum (guſtus enim eſt in faucibus) vt dicas cum Pſalte: *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua!* Et: *Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt Dominus.* Tertiò, Baſilius in Catena Græcor. & Dionyſ. q.d. Tẽperantiæ virtus donabitur guſtui tuo ad comedendum moderatè: hãc enim docet & confert ſapientia, ſiue prudentia. Quartò, Lyran. Caiet. & Hugo, q.d. Dabitur tibi gratia ſermocinandi, docendi, prædicandi, perſuadendi,

vt ſcilicet ex faucibus, id eſt, ex imo pectoris sēſu, ardentia & efficacia verba depromas, quibus ſapientiam & virtutem, qua plenus es, in alios effūdas. Noſter Salazar cenſet Salomonē alludere ad ſapphirum, in quo legem Moſi datam à Deo inſcriptā fuiſſe tradunt Hebræi, teſte Lyrano & Abulenſi Exodi 24. v. 12. ac Suidas in verbo *Moyſes*, S. Epiphan. lib. de 12. gemmis, & Anaſtaſius Nicen. quæſt. 38. in S. Script. Sapphirus enim pueris è collo pendere ſolebat tum ornatus cauſa, tū ad amoliendum faſcinum, inquit Plinius lib. 37. c. 9. q. d. Lex olim in ſapphiro inſcripta magis ornabit collum tuum, gratiámque Dei & hominum tibi conciliabit, ac amolietur omne faſcinum carnis & mundi, quàm tuus ille gemmeus ſapphirus, quo de more collum redimire ſoles. Adde, ſapphirum ob ſuum ſplendorem, præſentiæ & maieſtatis Dei eſſe ſymbolum. Vide quæ de ſapphiro notaui Exodi 24. 10. & Apocal. 21. 19. B Vbi inter alia dixi, olim Pontifices quaſi antiſtites ſapientiæ, è collo geſtaſſe ſapphirum, cui inſcripta erat veritas.

VERS. 23. *Tunc ambulabis fiducialiter in via, & pes tuus non impinget*] Pagnin. *non percutiet*; Septuag. *vt ambules fidens in pace omnes vias tuas, & pes tuus non impingat*: iuxta illud c. 15. 19. *Via iuſtorum abſque offendiculo*; Chald. *tunc ambulabis in ſpe* (Syrus, *cum ſpe*) *in vijs tuis, & pes tuus non offendet*. q. d. Via ſapientiæ & virtutis plana eſt, carens ſcandalis & offendiculis: quare ſi per eam incedas, ſecurus incedes ſine timore anxio, quia nuſquam impinges, offendes, vel corrues, in nullam culpam vel pœnā incurres: ſi quæ tribulatio accidat, prudenter eam declinabis, vel fortiter tranſcendes & ſuperabis. *Ratiocinantis enim naturæ offenſio, vel eſt immunda cogitatio, aut mendax falſáue opinio*, ait Baſil. Rurſū *ambulabis*, id eſt, proficies in via Dei & virtutis, & proficiendo confides in Domino, conſcientiam C quoque bonam habendo eris vir bonæ ſpei, ait Dionyſ. Nam & Philoſophus aſſerit quòd hi, qui in diuinis bene ſe habent, melioris ſunt ſpei. *Et pes tuus non impinget*, id eſt, affectus tuus ſeu operatio, qua tendis ad finem tuum, non deſpitabit recedēdo à via virtutum ac medio rationis. Prudentia enim diriget te, vt cum Pſalte pſal. 25. dicas: *Pes meus ſtetit in directo*. Et cum S. Iob c. 23. *Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus*. Alludit ad illud Leuit. 26. 3. *Si in præceptis meis ambulaueritis, &c. abſque pauore habitabitis in terra veſtra. Dabo pacē in finibus veſtris: dormietis, & non erit qui exterreat*. Denique Beda pulchrè & piè explicat: *Fiducialiter*, inquit, *in via noſtra incedimus, cùm Dei gratia confiſi, profectum in bona noſtra conuerſatione ſuſcipimus. Si ergo eius imperiis humiliter ſubdimur, & guſtum ſuperni amoris ſuauiùs faucibus mentis attingemur, & operationis bonæ augmentum ſemper obtinebimus; ſed & in D tentationibus, ne deficiamus, ipſo iuuante defendemur.*

Si dormieris, non timebis: quieſces, & ſuauis erit
VERS. 24 *ſomnus tuus*] q. d. Sicut in ambulatione & motu promiſi te fore ſecurum, ſic pariter te fore ſecurū in quiete & ſomno promitto: tam ergo in motu, quàm in quiete; tam in vigilia, quàm in ſomno; tam per diem, quàm per noctem ſemper & vbique ſecurus eris, intrepidus, lætus & alacer viues. Vnde Septuag. *ſi enim ſederis, ſine timore eris: ſi verò dormieris, ſuauiter dormies*; Vatabl. *cùm quieſces, non pauebis: cùm recumbes, iucundus erit ſomnus tuus*: tum quia ſuauis eſt ſomnus poſt laborē: tum quia virtus læta lætum parit ſomnum. Sicut enim triſtitia occurrens vigilanti animo inordinato per A diem, naturali quaſi phantaſiæ mentiſque reſonantia recurrit in ſomnis, facitque ſomnum triſtem & moleſtum: ſic viciſſim lætitia, quam ordinato animo parit operatio virtutis exercitæ per diem, naturali ſympathia recurret phantaſiæ per noctem, facietque ſonum ſuauem & iucundum. Alludit ad Deuter. 28. 66. *Dabit tibi Dominus cor pauidum, &c. Et erit vita tua quaſi pendens ante te. Timebis nocte & die, & non credes vitæ tuæ.* Et ad pſ. 90. *Nō timebis à timore nocturno, à ſagitta volāte in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incurſu & dæmonio meridiano. Cadent à latere tuo mille, &c.*

Anagog. *ſuauiter dormies*, id eſt ſuauiter morieris: *ſuauis erit ſomnus tuus*, id eſt, ſuauis erit mors tua. Nam, vt Poëta ait:

Stulte quid eſt ſomnus, gelidæ niſi mortis imago?

imò mortis frater, ait Homerus: adeóque mors inchoata & dimidiata. Vnde Heb ערבה *areba*, id eſt, B *ſuauis erit*, nonnulli vertūt, *oppigneratus erit ſomnus tuus*. q. d. Somnus tuus ſuauis, erit pignus ſuauis futuræ mortis, ob ſpem beatæ reſurrectionis, qua è morte quaſi è ſomno euigilabis ad vitam æternam. Vnde ab Hebræo *araba* & *arabon* deducitur Græcum ἀῤῥαβὼν, & Latinum *arra* ſeu *arrhabo*, id eſt, pignus, quod dari ſolet creditori donec ſoluatur debitum. Hinc qualis eſt ſomnus, talis ſolet eſſe mors: ſi ille ſerenus, quietus, lætus, mors pariter ſerena, quieta, læta accidet ob fiduciā virtutis & bonæ conſcientiæ: ſi ille turbidus, inquietus, triſtis, mors quoque turbida, inquieta & triſtis obueniet ob ſcelera & pauorem malæ conſcientiæ.

Denique auctor Catenæ Græcor. ſic explicat: *Lege cautum apud Iudæos extabat, vt ſiue domi reſiderent, ſiue manè è ſtrato ſurgerent, ſiue quid aliud agerent, diuina eloquia animo ſemper pertractarent. Si nos ergo circa diuinarum rerum meditationem ſic occupati* C *fuerimus, ab hoſtili metu immunes erimus, pacémque & animi à prauis cogitationibus tranquillitatem obtinebimus, & ſententia denique incerta minimè fluctuabimus. Si, inquam, ſapientia probè muniti fuerimus, neque domi ſedentes metu concutiemur, neque noctu dormientes phantaſmatis turbabimur, neque malarum cogitationum inſidijs, quæ ab externo hoſte inferuntur, perterreſiemus, neque impij tandem & ſcelerati homines (qui vt vim noſtram frangant, boniſque naturæ nos ſpolient, non abſque impetu hinc inde irruere nonnumquam ſolent) facili negotio nos deijcient. Siquidem Dominus ita nos defendet, greſſuſque noſtros ad eum modum firmabit, vt vbique immoti perſiſtamus. Vel ad hunc modum hæc accipe: Siue in terra ætatem egeris, timoris expers viues: ſiue per mortem hinc euoceris, cum gaudio è vita excedes, neque hoſtes, qui ſub aſpectum non veniunt, formidabis, ſiue illi opera tua ad examen adduxerint, ſiue ſancti angeli.*

D Idem per vmbram videre Philoſophi, qui docent iuſtum ſomniare honeſta & tranquilla, ſceleratū inhoneſta & turbulenta; adeóque ex ſomno licere colligere profectum in virtute. Ita Ariſtot. 1. Ethic. *Meliora*, ait, *ſunt ſomnia ſtudioſi*. Et Plutarch. lib. *quomodo quis ſuos in virtute profectus ſentire poſſit*, inter alia ſigna dat ſomnium, ſi quis ſcilicet non turpia, ſed honeſta ſomniet. *Siquidem vt equi iugales*, inquit, *rectà currere inſtructi non deſerunt viam etiam dormiente aurigâ, ita bruti affectus dormiti nec in ſomnis facilè recalcitrant*. In carnalibus verò & impijs, *ſomnus eſt cogitationum mare, inquinationum fluctus, tertius ventris filius*, ait Nicetas in orat. 3. Nazianz.

Ne paueas repentino terrore, & irruentes ti- VERS. 25.

bis potentias impiorum.] Primò, multi hoc nectunt præcedentibus, quaſi partem præmij ſtudioſi virtutis. q.d. Ambulabis fiducialiter & requieſces, ne paueas, id eſt, ita vt non paueas, vel non pauebis: ſic enim ex Hebræo vertas. Vnde Septuag. *non timebis pauorem ſuperuenientem, neque impetus impiorum ingruentes*; Chald. *non timebis à repentino terrore, & repentino caſu, & à deſolatione*, vel *calamitate impiorum, cùm venerit*; Syrus, *non pauebis à timore repentino, & ab impetu peccatorum*.

Secundò, hæc accipi poſſunt vt præceptum vel monitum: vnde Scholiaſtes vertit, *ſi animo percellaris ne timueris*. q.d. Si quod periculum, ſi quis terror te inopinatò inuaſerit, ne cedas, ne timeas, quia Deum habes à latere tuo. Meliùs tamẽ hæc non vt præceptum, ſed vt præmium accipias. Nã promittitur hîc ſtudioſo ſapientiæ & virtutis ſecuritas ab omni terrore, tã dæmonum quàm hominum, etiam qui ſubitò & ex inopinato magna vi & potentia irruit, ideóque homines auxilij & conſilij inopes percellere & conſternare, imò obruere & opprimere ſolet, iuxta illud Pſaltis Pſal. 26. *Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum*. Pro *potentias* hebr. eſt שאה *ſihoa*, id eſt, deſolatio & calamitas impiorum, quæ dupliciter accipi poteſt: Primò actiuè, q.d. Calamitas, quam impii infligunt aliis tibi vicinis, te non comprehendet, ſi vaces ſapientiæ & Deo. ita Noſter. Secundò paſſiuè q.d. Si viuas ex virtute, calamitas publica, quæ alios impios obruit, te non inuoluet, quia Deus te ab illa proteget & eximet. ita Chaldæus. Sic in fine mundi erunt horrendæ eclipſes ſolis & lunæ, ſiderum caſus, terræ motus, fremitus maris, & omnium rerum pauendæ mutationes, adeò vt homines areſcant præ timore & expectatione eorum, quæ ſuperuenient vniuerſo orbi. At Sancti tunc non pauebunt, ſed gaudebunt. *His autem fieri incipientibus*, inquit Chriſtus Lucæ 21. 28. *reſpicite, & leuate capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra. Leuate capita, id eſt exhilarate corda*, ait S. Gregor. homil. 1. in Euang. *quia dum finitur mundus, cuius amici non eſtis, propè ſit redemptio, quam quæſiſtis*.

Dominus enim erit in latere tuo] ſicut ſatellites &
Vers. 26. ſtipatores ſunt à latere principis, vt eum contra omnes inſultus tueantur, ideoque laterani & latrones ſunt dicti, teſte Iſidoro & Varrone, iuxta illud Dauidis Pſalm. 15. *Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi, ne commouear*. Pro *latere* hebr. eſt כסל *keſel*, quod proprie ſignificat ſtultitiam, inconſtantiam, mutabilitatem. Vnde *Keſilim* paſſim vocãtur inconſtantes & vertumni, id eſt, ſtulti. Indę כסיל *keſil* vocatur Orion, ſidus ita dictum ab inconſtantia, quòd eo tempore, quo oritur (quod fit circa Nouembrem) in mari & terra tempeſtates concitet, iuxta illud Virgilij: *Fluctu nimboſus Orion*. Alij *keſil* ſtellas eſſe cenſent, quæ *hyades* dicuntur ἀπὸ τοῦ ὕειν, id eſt, à pluendo, quòd pluuias adducant. Eædem dicuntur *ſuculæ*, non à ſuibus, ſed ab Hebræo *keſil* per metatheſin inuerſo, vti nonnulli viri docti autumant. Hinc & *Caſlen* vocatur menſis Nouembris, à cæli intemperie & inconſtantia. Igitur ſic propriè ex Hebræo vertas, *quoniam Deus erit in inconſtantia, mutabilitate & mobilitate tua*, ſcilicet te fulciens, confirmans & ſuſtentans, ne nutes, labaris & corruas. Vnde explicans ſubdit: *Cuſtodiet pedem tuum ne capiaris*. Hinc & R. Salomon ſic vertit & explicat, q.d. *Dominus erit tibi præſtò in iis, in quibus deſipere videbaris*.

Secundò, *keſel* per antiphraſin ſignificat contrarium eius, quod iam dixi, ſcilicet firmitudinem, immobilitatem animi, fiduciam, conſtantiam, qua quis ſibi conſtat, vt patet Leuit. 3. 4. & ſeq. Iob 15. 27. Pſal. 77. v. 7. *Vt ponant in Deo ſpem ſuam*, heb. כסלם *kiſlam*. Sic כסל *Keſel* per metatheſin eſt quaſi idem quod שכל *ſechel*, id eſt, intelligentia, prudentia, conſtantia. Iuxta hoc ſignificatum vertas, *Dominus erit tibi in conſtantiam, fiduciam & immobilitatem*, vt ſcilicet te in lubrico, ancipiti & periculoſo ſuſtentet, ne cadas, faciãtque conſtantem & immobilem. Vnde Septuag. vertunt, *Dominus erit ſuper vias tuas*, quaſi earum præſes, director & tutor: vel *in omnibus viis tuis*, quaſi tecum ambulans, ducens & protegens, vt nec feræ, nec latrones, nec quis alius vel aliud tibi nocere valeat; Pagninus & Baynus, *quia Dominus erit fiducia tua*; R. Leui, *in iis quæ ſperaueris aſpirabit tibi Deus*. q.d. Aderit tibi Deus, tuebiturque in iis, quibus eidem fiſus & fretus fueris, quæque ab eodem ſperaueris; ac cauebit nec vllis calamitatibus impliceris.

Tertiò, *keſel* ſignificat ilia, lumbos, vertebram, ſpondylum. Vnde vertas, *Deus erit in lumbis* vel *iliis tuis*, vel ad lumbos, ilia & ſpondylum tuum, id eſt, ad latus tuum, vt vertit Noſter. Cauſam dat Marinus in Lexico Hebr. quòd illis attribuatur ſtultitia & inconſtantia, ſicut renibus doctrina. Hoc ſignificato vertit Tigur. *Dominus*, inquit, *aderit lateri tuo*, vt ſcilicet lumbos & ilia, putà partes teneriores & vitales, ideóque transfoſſioni, vulneri & neci magis obnoxias, ac conſequenter totum corpus, ipſámque vitam tueatur & confortet, ne vllo telo, noxa aut malo lædatur: Chald. *Dominus erit in adiutorium tuum*, Syrus, *tecum*.

Et cuſtodiet pedem tuum ne capiaris] Syrus, *ne venatione capiaris*: vti capiuntur feræ laqueo: Sept. *firmabit* (Scholiaſtes, *ſeruabit*) *pedem tuum, ne commouearis*: Complut. *ne quatiaris* vel *concutiaris*. q.d. In inſidiis, in via lubrica, in ſcopulis & ſcandalis Deus cuſtodiet te & pedes tuos, ne capiaris, ne vacilles, ne impingas & cadas, iuxta illud Pſal. 65. *Qui poſuit animam meam ad vitam, & non dedit in commotionem pedes meos*. Symbol. S. Gregor. 31. Moral. cap. 17. per *pedem* progreſſum in anteriora virtutis, per *latus* circumſpectionem & cautelam inſidiarum accipit: vnum enim ſine altero non ſufficit. *Bene ergò dicitur*, inquit, *Dominus erit in latere tuo, & cuſtodiet pedem tuum, ne capiaris: quia miles Dei diuinæ gratiæ clypeo protectus, & quæ ex latere poſſint prodire circumſpiciendo conſiderat, & greſſum ante faciem ferre proficiendo non ceſſat*. Rurſum, *ne capiaris*, intellige vel à malo temporali, vel à tentatione: tentatio enim intellectum boni delectabilis oſtenſione allicit, & affectum vetiti amore deuincit: Domini verò protectio hos duos animæ pedes à laqueo liberat, ſi eam ſuis iuſſis obſequentem inueniat. Illuſtrat ille intellectum iuſtorum, qui ſuam voluntatem explere contendunt. Scriptum eſt enim: *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*, Pſal. 110. 10.

Moral. virtus aufert timorem.

Moral. hinc diſce fructum ſapientiæ & virtutis eſſe, ſecuritatem & immunitatem à timore, qui ſanè homini valdè moleſtus eſt, cúmque affligit & cruciat. Vndę Seneca: *Heu*, inquit, *quàm miſerũ eſt*

metuēdo fieri ſentem! Hinc quo magis creſcit virtus, eo magis creſcit & ſecuritas. Quocirca nonnulli ita perfecti euadunt, vt occurrente re terribili vel formidoloſa, nec primos repentinæ formidinis motus ſentiant, quod ſignū eſt magnæ virtutis, fidei & ſpei in Deum. Ita Pſaltes pſal. 26. 1. *Dominus*, inquit, *illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?* Ita in Vitis patr. legimus de Abbate Theodoro, quòd cū à quodam rogaretur: *Si fiat ſtrepitus aut ſonitus magnus ex improuiſo, timéſne?* reſponderit: *Si cælum terræ adhæreat, Theodorus non formidat.* Etiamſi fractus illabatur orbis, impauidum ferient ruinæ: petierat enim à Domino, vt auferret à ſe timorē, ac impetrarat. Et de S. Pachomio legimus, quòd ſerpentes & ſcorpiones in via occurrentes calcabat illæſus, quin & flumina vectus crocodilo tranabat ſecurus, quia perfecta ſpes & charitas foras mittit timorem, 1. Ioan. 4. 18. Et de Abbate Macario, quòd cùm caſu in ſepulcro Paganorum cubaret, ac cadauer mortui vice ceruicalis capiti ſuppoſuiſſet, dæmones, ad eum terrendum, ex cadauere & circa cadauer voces edere & colloqui cœperint. Tumque Macarius nil metuens, ſed capite cadauer tundens, diabolo fidenter dixerit: *Surge vade, quo potes.* Ex aduerſo nonnulli adeò imperfecti & pauidi ſūnt, vt dum ſoli ſunt, præſertim noctu, omnes ſibilos, ſtrepitus & vmbras formident. qui ſanè miſeri ſunt: vincant ergo timorem audacia, fiducia, & oratione, recitentque pſalmum 90. *Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur,* &c. quem propterea ab Eccleſiaſticis omnibus in Completorio ſub noctem recitari iubet Eccleſia.

QVARTA PARS CAPITIS.

Æmulandos eſſe bonos in beneficentia, non malos in prauitate, eò quòd Deus bonis bona, malis mala retribuat.

VERS. 27. *Noli prohibere benefacere eum, qui poteſt: ſi vales, & ipſe benefac.*] Poſt ſapientiæ encomium redit ad particularia eius præcepta. Igitur ſicut v. 5. primum ſapientiæ præceptum aſſignauit de cultu Dei; ſic hîc ſecundum aſſignat de beneficentia in proximum. Heb. ad verbum habent, *ne prohibeas bonum ab heris vel dominis ſuis, cùm eſt robur manus tuæ ad faciendum,* ideſt, cùm potes facere. Quod varii variè explicant. Noſter enim per heros vel dominos accipit diuites & potentes, quibus ſuppetit facultas benefaciendi: deinde *τὸ noli prohibere* cenſuit repetendum in poſteriore hemiſtichio, q.d. Ne prohibeas diuites benefacere egentibus, ſed & tu, cùm potes idem facere, ne prohibeas teipſum, tuámque manum ab opere bono. Salomoni ſuffragatur Ben Sira dicens: *Eſto bonus, & manum tuam à bono ne prohibeas. Vir bonus,* ait Cicero, *eſt qui prodeſt quibus poteſt, nocet autem nemini.*

Alii verò per dominos intelligunt egentes & pauperes: his enim nō ex iuſtitia, ſed ex charitate debetur beneficium & eleemoſyna. Vnde ſuperflua diuitum eſſe bona pauperum aſſerit S. Chryſoſt. S. Aug. S. Bern. & alii. *Quid ergo indignaris cùm pauperes aliquid à te petunt? paterna requirunt,*
A *non tua,* ait S. Chryſoſt. apud Antoniū in Meliſſa cap. 7. Hinc & S. Ioānes Eleemoſynarius pauperes vocabat dominos ſuos. ita Vatab. *Ne arce,* inquit, *beneficium à domino ſuo, ideſt, ab eo qui tali beneficio eſt dignus.* Alii *à domino*, ideſt, à paupere, qui eo opus habet. Ita R. Leui & Aben Ezra: Dominus beneficii, inquit, eſt tum pauper, tum ipſe beneficus. hic enim pecuniæ ſuæ eſt dominus, cuius auarus eſt ſeruus. Nam vt ait Seneca: *Pecunia, ſi vti ſcias* (benefaciēdo) *ancilla eſt; ſi neſcias, domina.* Vnde Septuag. *ne abſtineas benefacere egeno, quandocumque habuerit manus tua auxiliari.*

Rurſum Caiet. cenſet hîc præcipi reſtitutionē, q.d. Redde bonū, quod iuſtè vel iniuſtè poſſides, heris & dominis ſuis. Verū alii paſſim cēſent hîc agi de beneficentia. Vnde Chald. *ne deſinas facere bonum, dū valet manus tua ad faciendum;* Syrus, *ne te*
B *cohibeas à benefaciendo, dum id manus tua præſtare poteſt.* Pauló aliter R. Salomon, q. d. Si amicū indigentibus beneficio proſequendis intentū videris, ne illū prohibeto, nec aliò diuertito, cū fuerit facultas tua ad faciendū, ideſt, quando in poteſtate tua eſt vt illum prohibeas & remoueas à benefaciendo. Sūma, Noſter optimè vertit. Vult enim Sapiens neminem prohibendum à beneficentia, quin & benefaciendum cuique ſi poſſit.

Cauſam dat P. Syrus in Sententiis: *Beneficium,* inquit, *dando accipit, qui digno dedit.* [illegible]: *Beneficium dignis vbi das, omnes obligas.* Nam *beneficiū qui accipit, libertatem vendit.* Ex aduerſo, vt ait Antonius in Meliſſa c. 27. & 29. de Beneficentia ex Photio: *Qui multa dant indignis, tria cōmittunt abſurda: nā & ipſi iacturam faciunt eius, quod dāt, & malos roborant materia vitiorum ſuppeditata, & in bonos con-*
C *tumelioſi ſūt.* Quare charis, ideſt gratia, datur בעליו bealau, ideſt, domino ſiue marito ſuo, cùm datur digno: illi enim debet dari, ideóq; illi quaſi coniugio obligata eſt. Vnde Homerus Paſithean, primam Charitum ſiue Gratiarum, dixit coniugio copulatam, quia ſcilicet dignos reſpicit, illiſque velut vxor obſtricta & debita eſt. Præclarius S. Chryſoſt. apud Anton. in Meliſſa c. 29. *Nō benefacit,* inquit, *qui benefacit, ſed beneficium ipſe accipit potius quam dat. Maiora enim accepit quam largiatur; quoniam Deo mutuū dat, non hominibus: auget opes, non minuit, minuit autem ſi nihil demat, ſi nihil elargiatur.* Porrò ſicut primus beneficientiæ gradus eſt, benefacientes non impedire; Secundus, eos ad benefaciendū hortari & adiuuare: *virtutibus enim multis abundat, qui alienas amat,* ait Sapiens; Ter-
D tius, per ſe benefacere: ſic ex aduerſo primus maleficentiæ gradus eſt, nolle benefacere; Secundus, benefacientes dehortari, & impedire: Tertius, malefacientes adiuuare & incitare; Quartus, per ſe malefacere.

Ne dicas amico tuo: Vade, & reuertere: cras dabo tibi: cùm ſtatim poſſis dare.] Chald. *ſi habes apud te;* VERS. 28.
Septuag. addunt: *Non enim ſcis quid pariat ſequens dies;* vel, vt legit S. Cyprian. lib. 3. ad Quirinum: *non enim ſcis quid contingat ſequenti die.* Hæc prima eſt cauſa cur ſtatim dandum ſit beneficium, ne, ſi differatur in ſequentem diem, impedimentum aliquod donationem impediens ſuperueniat. ita Nazian. orat. 16. cuius verba mox citabo. Secunda, quia qui citò dat, citò leuat neceſſitatem proximi; qui tardè, ſinit eum in illa affligi & in cruciatu durare. Tertia, quia qui citò dat, cum dono dat promptum & liberalem

Citò da donum, quinque de cauſis. Primò.
Secundò.
Tertiò.

Quartò. animum, qui potior eſt beneficio. Ex aduerſo *qui tardè fecit, diu noluit*, ait Seneca. Quarta: *Bis dat qui citò dat*, ait S. Hier. & alij; tũ quia citò ſuccurrit indigentiæ & voto petentis; tũ quia celeritas ſæpe ſortem duplicat; tum quia qui citò dat, poteſt ſecundò dare: vna enim beneficentia inuitat & prouocat aliã. Præclarè Seneca: *Omnis*, inquit, *benignitas properat, & propriũ facientis citò facere, ſi de die in diem trahens profuit, non ex animo fecit. Itaque duas res maximas perdidit, & gratiam, & tẽpus.*

Quintò. Quinta, ſi differs, cogis petentem reuerti ſæpiùs, itaque facere iacturam temporis, negotiorum & lucri, quæ pluris ſubinde illi eſt quàm tuũ beneficiũ: quare non rarò eum pœnitet petiiſſe beneficium: caro enim illi ſtat, quod tot precibus, itineribus, laboribus, damnis emit. Verè ſapiẽs: *Fit duplex bonitas, ſi accesſerit celeritas.* Et Auſonius: B

Gratia quæ tarda eſt, ingrata eſt:

Quæ fieri properat, gratia grata magis.

Et Democritus apud Antonium in Meliſſa cap. 29. de Benefic. *Si benefacturus es, ſtatim facito. Tarditas enim vitioſum reddit munus. Parua potiùs largire quàm magna promitte. Hoc enim periculo vacat, & qui accepit re, non verbis indiget.* præclariùs idẽ Antonius in Meliſſa c. 27. ex S. Greg. Nazianz. *Gratitudinis ſpecimen*, inquit, *Deo exhibeas quòd te fecerit vnum illorũ, qui beneficia præſtare poſſunt, non autem qui opus habent accipere: & quod non inſpiciendæ tibi ſint alienæ manus, ſed aliis tuæ. Diues eſto non ſolùm opibus, ſed etiam pietate: non ſolũ auri, ſed inſuper virtutis poſſeſſione; alios antecellas exhibendo te probiorem & benigniorem. Deus eſto calamitoſis, Dei miſericordiam imitando: nihil enim beneficentia diuinius in hominem cadit. Miſericordiam tuam ne nox quidem intercipiat: ne dixeris, Alias redi, & in craſtinum dabo; ne quid fortè accidat inter propoſitum tuum & beneficiũ, vnde impediatur.* C Idipſum præſtitit Iob dicens c. 31. *Si negaui, quod volebant, pauperibus, & oculos viduæ expectare feci.* Huius præcepti formam & ſpeculũ exhibet Deus, cum amiciſſimos ſuos aliquid à ſe poſtulantes vacuos non dimittit, ſed plenos bonorum, quæ petũt, ac lætos & exultantes apud ſe detinet. Ita Anna Samuelis mater ſterilis ad templum oratura venit, & tanti filii futura mater abiit, 1. Reg. 1. Ita Sara à probro interfectricis maritorum per orationem ilicò Dei ope liberata eſt, Tobiæ 3. Ita Iudith oratione magis quàm gladio armata, Deo duce Holofernem occidit, Aſſyriorum exercitum confudit, & Iſraelem liberauit, Iudith 13.

Vers. 19. *Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam.*] Heb. *ne ares, vel fabrices ſuper ſociũ tuum malum, &* (id eſt cùm) *ipſe ſedens in fiducia tecum*; Chald. *ne cogites contra proximum tuum malum, cum ipſe habitet tecum in pace*; D Syrus, *qui ſedet tecum in quiete*; Septuag. *ne fabrices in tuum amicum mala propè habitantem & confidentem in te.* ita Cõplut. & auctor Catenæ Græcor. licet Roman. pro *amicum* legant contrariè *inimicum*; Tigur. *ne machineris proximo tuo malum, cum ille ſecurus tecum habitet*; Vatab. *cum ipſe ſibi à te nihil tale metuat.* Pro *moliaris* heb. eſt תחרש *tacharos*, quod tã arare quàm fabricare ſignificat: ſicut enim, qui arat, præparat terram ſemẽti: ſic qui machinatur malum, quærit & parat modos artéſque fallendi & ſupplantandi proximum. ita R. Salomon. Idẽ fabricatur rem in ſpecie bonam & amicam, ſed interiùs inimicam & noxiam: ſicut Græci fabricarunt equũ Palladis, quæ eſt patrona miſericordiæ, ſed doloſè ei impoſuerunt milites, qui equo à Troianis in vrbem inducto noctu egreſſi, vrbem Græcis prodiderunt.

Sententia clara eſt: poſt beneficentiam enim laudatam, vituperat maleficentiam, præſertim in amicos. Hæc enim duplicem cõtinet malitiam; primam, amicitiæ violationem, quòd amicum lædat: ſecundam, perfidiam, quòd eum ſpecie amicitiæ doloſè & perfidè ſupplantet. Quare tales amici ficti peiores ſunt inimicis publicis: ab his enim vtpote notis tibi caues: illos, quia ignoras, imò amicos ſe ſimulant, cauere nequis. Illi ergo ſunt peſtes omnis cœtus, ſocietatis & conuictus humani, qui fide & amore conſtringitur & compaginatur. Vnde Seneca: *Peiora ſunt tecta odia quàm aperta: grauior eſt inimicus, qui latet ſub pectore.* de quo plura cap. 11.

Ne contendas (heb. *ne litiges*) *aduerſus hominẽ fruſtra, cum ipſe tibi nihil mali fecerit.*] Sept. poſteriorem partem aliter vertunt: habent enim, *noli inimicitias exercere aduerſus hominem ſine cauſa, ne quod tibi operetur* (Heb. *retribuat*) *malum*; Vatab. *ne tibi malum rependat*; Tigur. *ne temerè litem cum quoquam ſuſcipias, ſi tibi nihil malefecit*; Syrus, *ne litiges cum homine abſque cauſa.* Omnis enim lis eſt noxia, ſed maximè quæ inſonti intentatur: inſontis enim tutor & vindex eſt iudex, aut certè Deus. Hinc Seneca in Prouerbiis: *Cum pari contendere, anceps eſt; cum ſuperiore, furioſum; cum inferiore, ſordidum.* Vers. 30.

Ne æmuleris hominem iniuſtum (heb. איש חמס *is chamas*, id eſt, vt Vatab. *virum iniuſtitiæ vel rapinæ*; Tigur. *violentum*; Chald. *raptorem*; Syrus, *iniquum*) *nec imiteris* (heb. *eligas*) *vias eius.*] Syrus, *nec placeant tibi omnes viæ eius.* Pro *æmuleris* heb. eſt תקנא *tecanne*, quod quando cum *lamed* conſtruitur, ſignificat zelare, zelo feruere, vehementer aliquid ambire: quando verò cum *beth* conſtruitur, vti hîc fit, ſignificat iraſci & inuidere. Senſus ergo eſt q. d. Ne iraſcaris quòd videas iniuſtos vi & fraude alios opprimere, ſeque ditare & exaltare, néue eorum proſperitati indigneris & inuideas, vt ad eam tibi acceſſendam velis imitari eorum vias, putà actiones & rapinas. Alludit ad pſal. 36. 1. *Noli æmulari in malignantibus, neq; zelaueris facientes iniquitatẽ.* Vbi pro *æmulari*, heb. eſt תתחר *tithchar*, id eſt, ne iraſcaris, ne ſuccenſeas: pro *zelaueris* eſt idẽ verbũ quod hîc, ſcilicet *tecanne*. Hinc Secundò, aliqui τὸ *ne æmuleris*, exponunt, *ne imiteris*. ita Tigur. Vnde & Septuag. vertũt, *ne acquiras malorum virorũ opprobria*, imitando ſcilicet eorum fraudes, rapinas & ſcelera, vt te inſtar illorum dites & locupletes. Eſt enim hæc, & fuit olim, communis piorum tentatio, quòd videãt impios proſperari, ſe verò deprimi & aduerſis exagitari. Hac enim de re queritur, & quaſi expoſtulat cũ Deo Ieremias cap. 12. v. 1. & ſeq. Iob c. 21. 7. Habacuc c. 1. v. 13. & Dauid pſal. 72. toto. Verũ viri in fide & virtute ſolidi hac re non turbantur, quia cæleſtia ſperant, terrena parũpendunt. Vnde S. Chryſ. homil. 8. in 2. ad Timoth. *Ne æmuleris*, inquit, *virũ iniuſtũ: ſi nullus malus ſupplicio afficeretur, nemo putaret Deo humanarũ rerũ curam imminere: ſi omnes punirẽtur, nullus ſperaret reſurrectionẽ futuram, quòd quaſi merces hic omnibus redderetur; idcirco hic punit quoſdam, pleroſque nõ punit.* Inferiùs verò aliã ſuggerit cauſam: *Sũt plerique boni qui mali aliquid habent admixtũ, quod hic deponunt* (nimirũ pœnis exſolutis) *& mali itẽ, qui bonorum aliquid operum*

habeant, quorum hic recipiunt vices, vt illic æternè puniantur. Si hæc omnia nobiſcum reputauerimus, nihil nos lædere poterit aut perturbare, nihil ad æmulationem aut zelum prouocare. Tertiam cauſam dat S. Auguſt. epiſt. 70. *Hæc bona*, inquit, *ne putentur mala, dantur & bonis: ac rurſus ne putentur ſumma, dantur & malis. Itemque auferuntur iſta bonis, vt probentur; & malis, vt crucientur.*

VERS. 32. *Quia abominatio Domini eſt omnis illuſor, & cum ſimplicibus ſermocinatio eius.*] Pro *illuſor* Noſter videtur legiſſe נלוץ *nalots*, per *tſade*, iam legũt נלוז *naloz*, per *zain*, ideſt, *prauus, peruerſus*; R. Salomon, *qui per deuia tranſuerſus agitur*; R. Leui, *qui a recta via deuiat, & flexuoſum iter ingreditur*, ideſt improbus. Improbus ergo vocatur *illuſor*; tũ quia ſeipſum & alios deludit ſpecie illecebroſa voluptatis, qua ſibi peccatum, indéque damnationem acceſſit: tum potiùs quia valdè improbi, vti impii & athei, nõ tantùm monitores & monita contemnunt, ſed & omnia humana & diuina derident (qui eſt ſummus impietatis gradus) & hi propriè in Script. vocantur לצים *letſim*, ideſt deriſores vel illuſores, vt patet pſal. 1. 1. vbi primus peccatorum gradus ſtatuitur: *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum.* Secundus: *Et in via peccatorum non ſtetit.* Tertius & ſummus: *Et in cathedra peſtilentiæ* (hebr. *letſim*, ideſt deriſorum) *non ſedit.* Audi B. Antiochum homil. de obedientia & inobedientia. *Quis eſt illuſor? illuſor eſt, qui verba Dei peruersè intelligendo, & docẽdo, corrumpit. Illuſor eſt, qui ſuos proximos ſimplices & pauperes inſultando contemnit. Illuſor eſt, qui magna Dei promiſſa quaſi parua deſpicit, & pœnam æternæ damnationis quaſi tolerabilem ſpernit.*

Quocirca illuſori Salomon hîc opponit ſimplices, hebr. ישרים *ieſcarim*, ideſt, rectos, probos, iuſtos. Vnde Septuag. vertunt, *immundus enim coram Domino omnis iniquus, in iuſtis autem non facit cõſilium*; vel, *nec in iuſtorum cœtu ſedẽ* (iudicialẽ ad vindicandum) *capit*. q. d. Deus iudicat & condemnat omnem iniquum, velut impurum & immũdum; at cum iuſtis non agit in conſilio, quaſi pro tribunali & lõgo ſubſellio, ſed amicè & familiariter. Et, vt Hebr. habent, *cum rectis* סודו *ſodo*, ideſt, *ſecretum*, colloquium, familiaris ſermocinatio Dei eſt; Chald. *quoniam amandatur à Deo omnis iniquitas, & cum rectis colloquium eius.* Hæc clara eſt antitheſis, q. d. Deus à ſe elongat iniquitatem & iniquos, ſibi verò approximat æquos & iuſtos. Syrus, *quia pollutus eſt iniquus corã Deo, & cum iuſtis confabulatio eius.* Pagnin. *quia abominatio Domini eſt omnis peruerſus, & cum rectis ſecretum eius.*

Sancti ſunt ſecretarii Dei.

Hebr. ergo *ſodo* propriè ſignificat ſecretum, arcanum. q. d. ait Aben Ezra: Deus probis arcana ſua conſiliáque patefacit, v. g. qua calamitate impiũ vexare ſtatuerit. Porrò כי *quia* dat cauſã cur iniuſti, qui proſperatur, non ſint æmulandi, nec imitandi; ſed iuſti & pii, qui vexantur, & tribulãtur: quia ſcilicet iniuſti sũt abominabiles Deo, iuſti verò amabiles, imò amici & ſecretarii, vtpote quibus Deus ſua arcana iudicia & cõſilia pandit, tum quæ in S. Script. reuelauit, præſertim de præmiis cæleſtibus, quæ Deus iuſtis, qui hîc vexãtur, præparauit; tum quæ per internas inſpirationes, conſolationes, illuſtrationes illis ſuggerit, quibus eos ita roborat & exhilarat, vt & omnia mundi proſpera generosè calcent ac nulla eius aduerſa formident, iuxta illud pſal. 24. 14. *Firmamẽtum eſt Dominus omnibus timentibus eum, & teſtamentum ipſius vt manifeſtetur illis*, pro quo S. Hieron. vertit, *ſecretum Domini omnibus timentibus eum, & pactum ſuum oſtendit illis.* Hebraicè eſt idem nomẽ quod hic, ſcilicet סוד *ſod*, quod propriè ſignificat ſecretum: ſed Septuag. per aphæreſim *ſod* acceperunt pro יסוד *ieſod*, ideſt, firmamẽtum vel fundamentum. Quare ex iis ſimili modo hîc vertas, *& cum rectis* vel *ſimplicibus firmamentum eius.* q. d. Deus firmat rectos, eóſque facit firmamentum cæterorum.

Quã hæc ſententia ſit vera, liquet ex vita Abrahæ, Iſaac, Iacob, Moſis, Dauidis, Iſaiæ, ceterorũque Prophetarum & Apoſtolorũ, quibus Deus ſua ſecreta patefecit, iuxta illud Chriſti Ioan. 15. 16. *Iam non dicam vos ſeruos: quia ſeruus neſcit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Exempla. Idẽ liquet ex Vita S. Antonii, S. Hilarionis, S. Pachomii, aliorũque Anachoretarum, quibus Deus multa occulta & futura reuelauit. Vnde Abbas Anuph apud Palladium in Lauſiaca c. 58. ait: *Nullius rei cupiditas in cor meum deſcendit, præterquã ſolius Dei. Nihil ex rebus terrenis occultauit mihi Deus, quod non ſignificarit & oſtenderit meis oculis. Non interdiu ſomnum cepi, non noctu requieui Deum quærẽs: vna mihi ſemper aſtitit angelus mundi oſtendens poteſtates: omnẽ petitionẽ accepi a Deo protinus. Vidi Deo ſæpè aſſiſtentes myriadas, vidi choros iuſtorum, vidi Martyrum congeriem, vidi monachorum vitæ inſtitutionem.* Et c. 43. Ioan. Abbas, qui Theodoſio Imp. prædixit victoriam. *Oportet*, inquit, *mentem eorum, qui Deum quærunt, otium agere ab aliis omnibus. Vacate enim & cognoſcite*, inquit, *quòd ego ſum Deus*, pſal. 45. *Qui ergo Dei cognitionem ex parte eſt cõſecutus (vniuerſam enim nemo poteſt accipere) conſequitur quoque aliorum omnium cognitionem, & videt myſteria Dei illa oſtendẽtis, & præuidet futura, & contemplatur reuelationes, quales Sancti, & efficit virtutes, & obtinet a Deo omnem petitionem.* Et c. 20. Abbas Macarius ſibi dicit: *Habes Angelos, Archãgelos, omnes ſupernas Poteſtates, Cherubim & Seraphim, Deum horum effectorem. Illic verſare: ne ſub cœlos deſcenderis, ne incideris in mundanas cogitationes.* Idẽ patet ex Vita S. Mechtildis, S. Lydvuinæ, S. Mariæ Oigniacenſis, S. Catharinæ Senẽſis, cũ qua Chriſtus ita familiariter verſabatur, vt eam doceret legere, pſallere & Horas recitare, &c.

Memorabile eſt quod in Vita B. Hermãni Ioſeph Ordinis Præmonſtratenſium legimus, eum à puero puerili ſimplicitate & candore ſolitum in eccleſia viſere imaginem B. Virginis cum puero Ieſu, cum eáque familiariter colloqui, cibos & fructus offerre, ac, dum ei ſemel obtuliſſet pomũ, B. Virginẽ porrectâ manu illud acceptaſſe. Creuit cum ætate hæc Hermanni cum B. Virgine & Ieſu familiaritas, adeò vt ipſa ſingulis ſubinde diebus eũ viſitaret, cum eo quaſi cũ fratre colloqueretur, pecunias ad victum & veſtitum procuraret, morbos depelleret, tentationes & aduerſitates quaſlibet diſcuteret: quin & eum in ſponſum acciperet, noménque ſpõſi ſui, ſcilicet Ioſeph, ei imponeret. Cùm enim quadam nocte de more in oratione pernoctaret, vidit in medio chori virginem inenarrabilis pulchritudinis, regali ſchemate inſignitam: eíque duo aſſiſtebãt dextra læuaque angeli, ſpecie formoſiſſimorum iuuenum, quorũ vnus dixit: *Cuinã deſponſabimus hãc virginem?* Reſpondit alter: *Cui tandem niſi fratri hic præſenti.* Tũ alter:

alter: *Veniat ergo*, inquit. Vocatus acceſſit ſane pudibundus. poſtquã autẽ vſq; ad Reginam peruenit, alter angelus ei locutus eſt: *Oportet hanc illuſtriſſimã puellam tibi deſponderi.* Ille humilis & pudicus, tanta ſponſa ſe indignum proclamauit. Cũque reluctando moras necteret, angelus dexteram eius apprehendit, & manui B. Virginis copulauit, hiſque verbis eam illi deſpondit: *Hanc ego virginem tibi trado ſponſam, ſicut olim fuit deſpõſata Ioſeph, vt nomen ſponſi pariter cũ ſponſa accipias, & de cetero Ioſeph voceris.* Hinc perpetua ei cũ B. Virgine, velut ſponſa, familiaritas: à qua tandem in cæleſtem thalamum euocatus eſt anno Domini 1236. Hæc & plura habet Vita eius apud Surium die 7. Aprilis, quam eius familiaris vir grauis cõſcripſit. Cito vltimam Surii editionem Colonienſem, quæ valdè adaucta eſt à Moſandro.

Huc facit quod ex Officio Eccleſiæ Placẽtinæ Romæ approbato, ſcribit Philippus Ferrarius ad diẽ 4. Febr. in Catalogo Sanctorũ Italiæ. S. Gelaſius, inquit, puer Placentinus, cùm S. Opilium fraterculum ſuũ in cubiculo orantem inueniſſet, angelorum multitudinem cum eo colloquentem propriis oculis conſpexit, vocẽque audiuit: *Sinite paruulos venire ad me; talium eſt enim regnum cælorum.* Vixit vterque ſub annum Domini 420.

Vnde Beda hoc loco: *Sermocinatio Domini*, ait, *cum ſimplicibus eſt, quia illos ſapientiæ cæleſtis ſecretis illuſtrat, quos terreni faſtus ac duplicitatis nihil habere conſiderat. Hinc etenim dicit; Abſcõdiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis*, Matth. 11. Hauſit hoc Beda ex S. Gregor. 3. parte paſtor. admon. 12. vbi ſic ait: *Cum ſimplicibus Deus ſermocinari dicitur, quia de ſupernis myſteriis illorum mẽtes radio ſuæ viſitationis illuminat, quos nulla vmbra duplicitatis obſcurat.* Igitur *ſimplices* hîc vocãtur recti, vt habent Hebræa, & iuſti, quia hi ſimplices ſunt in agendo & loquendo, cùm praui & peccatores ſæpè ſint duplices & ficti, aliud ore dicẽtes, aliud corde cogitãtes, aliud opere agẽtes.

Aliũ ſenſum affert Lyran. & Dionyſ. vt τὸ *eius* referatur ad illuſorem. q. d. Illuſor ſolet ſermocinari cũ ſimplice, vt eum decipiat, non cum aſtuto, qui nouit eius dolos. Nam vt ait Nazianz. *parum cauta eſt ſimplicitas. Minimè enim is ſuſpicatur improbitatem, cuius animus ab improbitate liber eſt ac purus.* Et S. Ambr. 3. Offic. 10. loquẽs de Gabaonitis, qui fefellerunt Ioſue: *Ioſue*, inquit, *citò credidit, adeò ſancta erat illis tẽporibus fides, vt fallere aliquos poſſe non crederetur. Quis hoc reprehendat in Sanctis, qui ceteros de ſuo affectu æſtimant? & quia ipſis amica eſt veritas, mentiri neminem putant; fallere quid ſit ignorantes libenter credunt, quod ipſi ſunt, nec poſſunt ſuſpectum habere, quod non ſunt.* Verũ prior expoſitio communis eſt & genuina, vt τὸ *eius* reſpiciat Deum, non illuſorem.

VERS. 33. *Egeſtas à Domino in domo impii: habitacula autem iuſtorum benedicentur*] idest, bonis affluent. Primò, temporalibus: hæc enim, vti Iudæis promiſit Deus Leuit. 26. Deuter. 28. & alibi, ſic & reipſa præſtitit; impiis verò vti minatus eſt egeſtatem, ſic & reipſa inflixit. ita Lyran. Caietan. Ianſen. & alii. Sic etiamnum meretrices, quantaſcumque à ſuis amatoribus opes emungant & corrogent, ſemper tamen ſunt pauperes. Sic & mechanici & mercatores, qui per fraudes & iniuſtitias ſe ditare ſatagunt, depauperantur. Idem videre eſt in furibus, prædonibus, ſimiliſque farinæ hominibus.

Secũdò, ſpiritalibus, putà dotibus gratiæ & virtutibus in hac vita, ac dotibus gloriæ in futura. ita Beda & Hugo. Id ſemper verũ. eſto enim nunc ſæpè pii egeſtate temporali premantur, ſpiritalibus tamen opibus abundant. Vice verſa eſto impii temporalibus abundent, in ſumma tamen ſpiritalium bonorum egeſtate degũt. Cauſam addit dicens, *à Domino*, q. d. Ideò pii ſunt diuites, impii pauperes, quia Deus piis, vtpote amicis & filiis, benedicit, ideſt, benefacit (Dei enim dicere eſt efficax, ideóque idem quod facere;) impiis verò, vtpote inimicis, maledicit & malefacit, eóſq; bonis priuat, punit & caſtigat. Vnde Heb. habent, *maledictio Dei in domibus impiorum; domus autẽ iuſtorum benedicet*; Septuag. *execratio Dei in domibus impiorum; tuguria autem iuſtorum benedicuntur.*

Eſt hæc ſecunda ratio, qua probat id, quod dixit v. 31. *Ne æmuleris hominẽ iniuſtum, nec imiteris vias eius.* Prima enim ratio fuit v. 32. *Quia abominatio Domini eſt omnis illuſor* (Heb. *peruerſus*) *& cũ ſimplicibus* (Heb. *cũ rectis*) *ſermocinatio eius.* Secunda priori cõnexa eſt hîc, quòd Deus pios abundantia præmiet, impios egeſtate puniat. Porrò Auctor Catenæ Græc. vertẽte noſtro Peltano, ſic habet: *In impiorũ domibus moratur Domini maledictio, iuſtorũ autẽ caſæ benedictione cumulantur.* Quod Olympiodor. ibidem ſic explicat: *Res impiorum*, inquit, *etſi ſplendidæ magnificæq; hominibus videantur, apud Deum tamẽ ſunt viles & execrabiles. Cõtrà verò res iuſtorum, licet abiectæ & tenues cernãtur, diuina tamẽ benedictione copioſè locupletãtur. Sublimiori autem ſenſu per domũ intelligentes animæ facultates deſignantur, per caſas verò vel ſtabula iraſcentes & cõcupiſcentes eiuſdem vires: in illis enim brutæ rationiſque exortes perturbationes & animi paſſiones graſſantur latéque dominantur.* Et Baſil. ibidẽ *Domus impii, quæ tugurio vel caſæ, quaſi hominum domiciliũ anteponitur, præſtãtiorque habetur, ſortitur maledictionem: iuſtorum autem ſtabulum, quod domui, veluti iumentorum receptaculum, poſtponitur, viliuſque cenſetur, benedictione impletur. Myſticè verò, iuſtorum caſæ vel ſtabula accipi poſſunt pro externis illorum actionibus: domus autem pro contemplatrice animæ virtute. Aut caſæ vel ſtabula ſunt rudes, qui ad iuſtos tanquã ad bonarum diſciplinarũ officinas adducuntur: domus verò diſcipuli iam perfecti & eruditi. Quòd ſi iuſtorũ caſæ benedicuntur, multò magis illorum domus diuina benedictione locupletabũtur. Et hæc quidem apud eos, qui pietati & religioni dediti ſunt, ita habent: apud impios autem contraria obtinent.* Et alius anonymus ibidẽ: *Immundorum ſpirituum diuerſæ ſunt domus; vna namque eorum domus ſunt ſuperbi, alia eorumdem domus ſunt omnes inuidi, alia iidem omnes fœdis voluptatibus mancipati, alia rurſum omnes ambitioſi, alia tandem omnes hypocritæ: & in omnibus hiſce domibus æterna ſæuit punitio. Caſæ autem iuſtorum ſũt Sanctorum manſiones, quæ Dei benedictione affatim cumulantur.* Hæc patres in Catena Græcor.

VERS. 34. *Ipſe deludet illuſores* (Hebr. *deridebit deriſores*) *& manſuetis dabit gratiam.*] Tertia eſt hæc ratio. q. d. Noli imitari vias illuſorum, ideſt impiorum, qui pios deridẽt, eóſque fraude & iniuſtitia quaſi ludendo diuexant; quia Deus eos viciſſim deridebit, iuxta id quod dixit cap. 1. verſ. 26. *Ego quoque in interitu veſtro ridebo & ſubſannabo*: ideoque eos hominibus & dæmonibus ridendos exhibebit. Hæc eſt enim iuſta lex talionis, vt Deus illuſoribus illudat. Deriſiſti alium, derideberis ab alio. Fraudaſti proximũ, fraudaberis à proximo.

L

Rapuiſti terrena, vana & caduca, priuaberis cœleſtibus, veris & ſolidis, ac ſæpè etiam terrenis. *Ius enim*, inquit Caſſiodor. lib. 5. epiſt. *exigit, ſagittas fraudis redire in doloſum verticem ſagittantis.* Quocirca appoſitè S. Aug. in pſal. 122. *Ferto*, inquit, *inſultātē,& ridebis poſt eagementē.* Simili modo animalia generoſa non ferūt deriſores. Plinius, & ex eo Pierius Hierogl. lib. 1. c. 10. docet leonē febri correptum, etiamſi ad furorem exæſtuet, ſimiæ paſtione liberari: tanta enim indignatione ſimiā fert leo, vt nullū animal auidiùs perdere deſideret. Cauſa eſt, animalis ridiculi petulantia, leonē indigniſſimis modis exagitantis. Nā ſimul ac vel ex arbore aliqua, vel ex tuto latentíque loco nacta fuerit occaſionem in leonem inſiliendi, pro magno habet negotio caudæ eius ſe applicare, natibúſque affigere, atque ita quibuſcumque poteſt modis regi ſuo illudere. quòd cum impatienter ferat leo, impotenter admodum in huiuſmodi animal efferaſcit.

Porró Septuag. vertūt, *Dominus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiā.* Et rectè: quia illuſores ſunt ſuperbi, & manſueti ſunt humiles. Septuag. ſequitur & citat S. Petrus epiſt. 1. c. 5. v. 5. & S. Iacobus c. 4. 6. vbi fusè hunc locū explicui. quare plura hîc non addam, nec actum agam. Denique Syrus vertit, *ipſe illuſores deturbabit & perdet* (Chald. *propellet*) *& in ſapientes miſericors erit.* R. Leui ſic explicat q. d. *Deus efficiet vt, qui ceteros ludibrio habēt ac ſannis excipiunt, a cæteris derideātur, cum in exitium ruent: humilibus autem, qui cæteros honore proſequuntur & colunt, ſeipſoſque demittunt gratiam beneuolentiamque apud mortales cōciliabit.*

VERS. 35. *Gloriam ſapientes poſſidebunt: ſtultorum exaltatio* (ita lege cum Roman. Græcis & Hebræis, non *exultatio*, vti aliqui legūt) *ignominia.*] Eſt hæc quarta ratio, cur imitandæ ſint viæ piorū, nō impiorū. q. d. Sapiētes & pii acquirūt gloriā præſentē & æternā, tū apud Deum & angelos, tum apud homines: ſtultorum autem, ideſt impiorum, modica exaltatio & gloria vertetur in ignominiam præſentem & æternam in gehenna.

Noſter in Hebræo legiſſe videtur מרום *marom*, ideſt, *exaltatio*, celſitudo: iam legunt מרים *merim* ideſt, *exaltans.* q. d. Stultorum quiſque exaltat ignominiam, hoc eſt, impius quantumcumque nitatur ad alta, tamen altiſſimæ & maximæ ignominiæ ſe exponit. Quo enim altiùs aſcendit, eo profundiùs cadet, iuxta illud Claudiani:

Tolluntur in altum, Vt lapſu grauiore ruant.

Vnde Septuag. vertunt, *gloriam ſapientes hereditabunt, at impii exultabūt ignominiam*; S. Hier. Apogol. cōtra Ruffin. legit, *impii exaltat contumeliam*; Chald. *ſtulti ſuſcipiēt tribulationem*; Syrus, *hereditabunt dolorem*; Pagnin. *at ſtultus exaltat quod eſt ignominioſum*; Tigur. *ſapientes gloriam, ſtulti autem ignominiam dum euehuntur, hereditate acquirunt*: Vatab. *gloriā ſapientes iure hereditario aſſequētur, & vnuſquiſque ſtultorum ſuſtinet ignominiam, ideſt*, inquit, *ſtulti afficiuntur ignominia*: Aben Ezra, *maledictio, ideſt egeſtas, in domo impii a Deo*, &c. *Ipſe deriſores per interpretem alloquetur* (*ideſt deridebit*) *māſuetis* (*ideſt iis, qui quòd ſannis excepti deriſique ſint, abiecti videantur*) *dabit gratiam. Gloriam ſapientes hereditabunt, ſtulti elenant extolluntque ludibrium*, vel *ſtulti extollunt & honore proſequuntur virum ignominioſum*; R. Leui, *probrum ſtultos ſuſcipit & euehit.*

Pro *poſſidebunt* hebr. eſt ינחלו *iinchalu*, ideſt, hereditabunt, ſiue hereditario quaſi iure poſſidebunt. q. d. Ex adoleſcentiæ piis ſtudiis atque laboribus deuoluitur in viros ſapientes & ætate prouectos, tanquā prioris ætatis fructus & hæreditas, honor & gloria: ſicut enim vitii indiuiduus comes & aſſecla eſt probrū & dedecus: ſic viciſſim virtutis aſſiduus & fidus achates eſt honor & decus. Ex aduerſo impiorū *exaltatio*, ideſt, poſſeſſio ſeparata, hęreditas, pars illis peculiariter attributa, eſt *ignominia.* Opponitur enim *exaltatio* poſſeſſioni: Heb. enim רום *rum* in *hiphil*, ideſt exaltare, idē eſt, quod exaltādo vel leuādo ſeparare ſibi, & ſecernere aliquid peculiare, quod in poſſeſſionē ſuā cadat. Sic de Dauide dicit Deus pſalm. 88. 20. *Exaltaui electum de plebe mea*; Chald. *ſecreui iuuenē de populo.* Fuit enim Dauid quaſi peculiū & cimelium Dei. Vnde de eo ait Eccl. c. 47. 2. *Quaſi adeps ſeparatus à carne, ſic Dauid à filiis Iſrael. Exaltatio* ergo idē eſt quod gloria. q. d. Gloria eſt propria dos & laus piorū. ſi dicas: Etiā impii ſubindo exaltantur & adipiſcuntur gloriam: reſpondeo gloriā hanc non tam eſſe gloriam, quàm ignominiam: tum quia impiū non decet gloria, nec eum decorat, ſed dedecorat: impius enim in gloria, eſt idem quod ſimia in purpura. tum quia gloria hæc mox vertēda eſt in ignominiam. Et ſic liquet antitheſis poſterioris hemiſtichii cum priore. Veritas huius ſententiæ patet in Ioſeph, Aman, Mardochæo, Saule, Dauide, &c.

Secūdò, R. Leui: Stulti, inquit, exaltabūt ignominiam, ideſt, alta & magna erit eorum ignominia, qua ob ſuam vecordiam notabuntur, vt propter eam amandentur, abigantúrque ab illa ſede, in qua omnibus noti claríque erāt. Tertiò, impii exaltant, ideſt, attollunt, & quaſi ingens onus leuant, vt capiti ſuo imponant gloriam mox vertēdam in ignominiam, quod ipſorū elatas ceruices grauabit, & deprimet vſque ad terrā, imò vſque ad abyſſum & infernum. Igitur gloriam ſapiētes poſſidebūt, vtpote quorum Deus pater eſt, quorū fratres angeli ſunt, quorū occupatio nobiliſſima eſt, ſcilicet ſapere & ſeruire Deo: quos Deus vt chariſſimos filios amat, B. Virgo vt natos pulcherrimos diligit, S. Eccleſia vt pretioſiſſimas gēmas quibus illuſtris & ſplēdida procedit, cordi habet.

Eſto ergo quòd pii in hac vita ſæpè apud mundanos ſint inglorii & inhonorati, impii verò glorioſi & honorati; tamen apud viros ſapientes, qui norunt res iuxta ſuum cuiuique pretiū æſtimare, pii ſunt glorioſi, impii inglorii, præſertim quia pii honores recuſant & fugiunt. Nam vt ait Ariſtot. *Magna dignitas eſt nō vti honoribus, ſed efficere vt iis dignus ſis.* Et S. Chryſ. hom. 1. in 1. ad Corinth. *Altus*, inquit, *eſt qui nullis indiget, ſed omnia deſpicit, & à ſeipſo habet magnitudinem.* Quocirca talē donabit Deus gloria æterna, imò in illa extollet, & cæteris altiorem faciet. Cauſam dat auctor Catenæ Græc. *Deus*, inquit, *quatenus eſt ipſamet iuſtitia per eſſentiā, obſiſtit iniuſtis; quatenus autē prima veritas, mendacibus & falſis: quatenus ſummè manſuetus & humilis eſt, obſiſtit ſuperbis*, recipit verò & amplectitur humilis; quatenus ſapiētia eſt, ſtultos abominatur, ſapientes honorat & glorificat.

Quocirca S. Gregor. lib. 1. epiſt. 5. loquens de ſe vitam monaſticam ante pontificatum agente: *Nihil*, inquit, *in hoc mundo appetens, nil pertimeſcēs, videbar mihi in quodā rerum vertice ſtare, ita vt in me penè impletū crederem illud Iſaiæ 58. Suſtollā te ſuper altitudinem terræ. Super enim altitudinē terræ ſuſtollitur, qui & ipſa, quæ alta & glorioſa præſentis videtur*

ſæculi, per mentis deſpectum calcat. Et S. Cypr. de Orat. Dominic. *qui renuntiauit iã ſæculo, maior eſt honoribus eius & regno: & ideo qui ſe Deo & Chriſto dedicat, nõ terrena, ſed cæleſtia regna deſiderat.* Sic

A Moſes glorioſior fuit Pharaone, cuius gloria merſa eſt in mari Rubro: Elias Achabo rege, Eliſeus Ioramo, Ioannes Baptiſta Herode, S. Athanaſius Conſtantio, S. Ambr. Theodoſio, S. Baſil. Iuliano.

CAPVT IV. SYNOPSIS.

PErgit diſcipulum hortari & incitare ad ſtudium ſapientiæ & virtutis tum ſuo exemplo, tum ſapientiæ commoda recenſendo. Secundò, v. 14. docet viam impiorum quaſi tenebroſam declinandam, iuſtorum verò viam quaſi ſplendẽtem capeſſendam. Tertiò, v. 23. agit de cuſtodia cordis, oris, oculorum & greſſuum.

1. AVdite filij diſciplinam patris, & attendite vt ſciatis prudentiam.

2. Donum bonum tribuam vobis, legem meã ne derelinquatis.

3. Nam & ego filius fui patris mei, tenellus & vnigenitus coram matre mea:
4. & docebat me, atque dicebat: Suſcipiat verba mea cor tuum, cuſtodi præcepta mea, & viues.

5. Poſſide ſapientiam, poſſide prudẽtiam: ne obliuiſcaris, neque declines à verbis oris mei.

6. Ne dimittas eam, & cuſtodiet te: dilige eam, & conſeruabit te.

7. Principium ſapientiæ, poſſide ſapientiam, & in omni poſſeſſione tua, acquire prudentiam: 8. arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cùm eam fueris amplexatus. 9. dabit capiti tuo argumenta gratiarum, & corona inclyta proteget te.

10 Audi fili mi, & ſuſcipe verba mea, vt multiplicentur tibi anni vitæ.

11 Viam ſapientiæ monſtrabo tibi, ducam te per ſemitas æquitatis: 12. quas cùm ingreſſus fueris, non arctabuntur greſſus tui, & currens non habebis offendiculum.

13. Tene diſciplinam, ne dimittas eam: cuſtodi illam, quia ipſa eſt vita tua.

14 Ne delecteris in ſemitis impiorũ, nec tibi placeat malorum via.

15 Fuge ab ea, nec tranſeas per illam: declina, & deſere eam: 16. non enim dormiunt niſi malefecerint: & rapitur ſomnus ab eis niſi ſupplãtauerint. 17. comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt.

18. Iuſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit vſque ad perfectam diem.

19. Via impiorum tenebroſa: neſciunt vbi corruant.

20. Fili mi, auſculta ſermones meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam.

21. ne recedant ab oculis tuis, cuſtodi ea in medio cordis tui: 22. vita enim ſũt inuenientibus ea, & vniuerſæ carni ſanitas.

23. Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ipſo vita procedit.

24. Remoue à te os prauum, & detrahentia labia ſint procul à te.

25 Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos.

26. Dirige ſemitam pedibus tuis, & omnes viæ tuæ ſtabilientur.

27. Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram: auerte pedem tuum à malo. Vias enim, quæ à dextris ſunt, nouit Dominus: peruerſæ verò ſunt quæ à ſiniſtris ſunt. Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet.

AVdite filii diſciplinam patris (Vatab. *caſtigationem paternam*) *& attendite* (attento & intento animo hæc mea dogmata excipite) *vt ſciatis prudentiam.*] Hebr. *vt ſciatis intelligentiam*; Septuag. *vt faciatis cogitationem*; Aquila, *intellectum*: vt ſcilicet prudentiæ dictamina de virtute probiſque moribus in opus conferatis, & re ipſa exequamini. *Diſciplinam*, Hebr. מוסר *muſar*, ideſt, caſtigationem, eruditionem, diſciplinã, qua puerorum leuitas caſtigatur & coercetur. Vnde Septuag. vertũt, *ἀκούσατε παῖδες παιδείαν*, ideſt, *audite pueri puerilem inſtructionem.* Quocirca quia hæc diſciplina pueris, & grandæuis cupiditates ſuas more puerorum ſequentibus (*Parũ enim refert an ætate an moribus puer ſis*, ait Philoſoph.) moleſta eſt: hinc identidem illos ad eam amplectendam hortatur, proponendo eis fructus, & commoda. *Patris*, ideſt mei ipſius, qui hîc me gero vt pater filios ſuos ſeuerè, ſed verè & probè inſtituẽs. Salomonem hîc loqui patet ex eo quod ſubdit, *Nã & ego filius fui patris mei.* Minùs rectè ergo Hugo, Beda & alii cenſent hæc eſſe verba Dei. VERS. 1.

Senſus eſt q. d. O filii, ô diſcipuli, audite meam diſciplinam de moribus caſtigandis, & ad virtutis normam efformandis, quæ carni quidem oneroſa

& ingratá accidit, ſed ſpiritui vtilis eſt & neceſſaria; ideóque à me quaſi patre veſtro paterno affectu & amore vobis traditur, vt vos non tam meos quàm ſapiētiæ filios efficiam, vt ſcilicet faciatis prudentiam: prudentia enim non tam in audiendo, quàm in agendo & audita faciendo conſiſtit. *Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur*, Roman. 2. 13. Audite ergo me qui Deo iubente hęc edico, & quaſi os diuinum Dei iuſſa proloquor.

Vers. 2. *Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis.*] Sic & Septuag. Verùm Vatab. & Pagnin. vertunt, *doctrinam enim bonam propono vobis: legem meam ne relinquite*; Galatinus lib. 2. de Arcan. fidei cap. 5. *documentum bonum dedi vobis*, ideſt, legem, inquit. nam non eſt bonum niſi lex; R. Leui, *poſſeſſionem bonam dedi vobis*. Heb. enim לקח *lecach*, à rad. לקח *lacach*, ideſt accepit, propriè eſt res accepta vel accipienda, putà donum quod accipitur; & quia inter dona primas obtinet lex & doctrina, hinc paſſim pro ea ſumitur. *Donum* ergo *bonum* eſt doctrina legis diuinæ iā tradita, & deinceps tradenda, quæ tanquam eximiū donum & bonum neutiquam eſt derelinquenda. Quocirca *diis, parētibus & præceptoribus reddi æquale nequit*, ait Ariſtot quia ſcilicet parentes naturā, ceteri doctrinam contulerunt. Pro *tribuam* heb. eſt נתתי *natatti*, ideſt, dedi, tradidi: ſed Hebræi præteritum crebrò ſumunt pro quolibet tēpore. *Natatti* ergo idem eſt quod dedi, do, & dabo. q. d. Si leges & monita mea ſuſcipiatis, ruminetis & opere perficiatis, ſentietis quantum illa ſint donum, quantum ſapientiæ contineant, quantos fructus pariant.

Vers. 3. & 4. *Nam & ego filius fui patris mei, tenellus, & vnigenitus coram matre mea: & docebat me atque dicebat.*] Hebr. *tener & vnicus ad faciem matris meæ*; Septuag. *dilectus in facie matris meæ*. Hebræa ad לפני *liphne*, ideſt, in facie vel ad faciem, in margine habent לבני *libne*, ideſt in filiis. & ita legendum vult Galatin. lib. 2. cap. 5. q. d. Fui vnicus in filiis, vel inter filios matris meæ. *Et docebat me*, non mater: hebr. enim eſt verbum maſculinum יורני *ioreni*, ideſt, docebat me vir, putà pater meus: ſed ſub patre per ſyllepſin intellige & matrem. Vnde Septuag. vertunt, *qui* (pater & mater) *ducebant & docebant me*; Aquila, *illuminabant me*; Chald. *& docebant me; & dixit mihi Dominus.*

Moraliter, S. Ambr. in c. 1. S. Lucæ docet proprium eſſe eorum qui nobili genere nati ſunt, pietatem pariter cū ſanguine ducere, vt appareat in eis *tranſmiſſa immaculata puritatis hereditas. Sic Iſaac a parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam poſteris dereliquit*. In virtutibus & vitiis certa eſt hereditas, ait Chryſol. ſerm. 111. *Parentis vitiū filiorum exitium. Numquid non in ſemine tota arbor? vitiū ergo ſeminis vitium eſt totius arboris.* E contrà arguit S. Paulus: *Si delibatio ſancta eſt, & maſſa: & ſi radix ſancta, & rami*, ideſt, vt explicat Theoph. certa res eſt vt maſſa ſimilis fermento euadat, rami radici, filii parentibus. Roman. 11.

Salomon vocatus tener, cur? Reſp. primò. Quæritur hîc Primò, quo ſenſu, & qua de cauſa Salomon vocetur רך *rach*, ideſt, tener vel *tenellus*? Reſpondeo primò, eò quòd ætatis eſſet paruæ & teneræ. q. d. Pater meus Dauid, rex ſapiens & ſanctus, me Salomonem à teneris inſtruxit, docuitque ſapientiam, putà Deum timere & colere. Igitur & vos, ô parētes, veſtros filios à puero inſtrui-

A te, eoſque docere timorem Dei, ac vos ô filii eūdem à puero imbibite & diſcite ſapere. ita Lyran. Caiet. & alii. Addit Caietan. & alii nonnulli Salomonem fuiſſe puerum moriente Dauide patre. q. d. Patrem meum Dauidem non niſi tener & iunior audiui & attigi: obiit enim antequam adoleſcerem, & tamen præcepta, quæ mihi puero inſtillauit, grādæuus retineo. Hoc enim magnæ eſt virtutis: ſæpè enim pueri demortuo patre, cuius diſciplina coercebantur, ſapientiam abiiciunt, ſeque dant ſuis cupidinibus. Fauet S. Hieron. epiſt. ad Vitalem, vbi aſſerit Salomonem genuiſſe Roboam anno ætatis vndecimo, & cœpiſſe regnare duodecimo. Ergo iam tunc vita functus erat Dauid pater. Et S. Ignatius epiſt. 8. ad Magneſiā. vbi ait Salomonem peregiſſe iudicium meretricum cùm adhuc eſſet puer. Verùm contrarium longè
B verius eſt, ſcilicet Salomonem cœpiſſe regnare ſub annum ætatis vigeſimum, ac proinde viginti ferè annis conuixiſſe patri, ab eoque eruditū, vti ex Abulēſi, Pineda, Saliano, imò ex ipſa S. Script. oſtendi Eccli. 47. ſub initium. Porrò Dauidem non tantùm in vita, ſed & in morte acria dediſſe Salomoni monita ſapientiæ & ſalutis, patet 3. Reg. 2. 1.

Secundò. Secundò, alii Salomonem cēſent vocari *tenellū*, ideſt, tenerè in deliciis enutritū. Vnde Chald. vertit, *filius fui patris mei delicatus*. q. d. Eſto in deliciis regiis fuerim educatus, tamen ſapientiæ & virtuti ſtudui. Magna enim lis eſt virtuti cum voluptate, æquè ac caſtitati cum pulchritudine, iuxta illud:

Lis eſt cùm forma magna pudicitiæ.

Tertiò. Tertiò, alii, *tenellum* exponunt rudem, inexper-
C tum, indoctū. *Nihil enim* ait Beda, *magis ad ſpem percipiendæ ſapientiæ mentes erigit quàm cū eos, quos in ſapientia iam clarere miramur, aliquando paruulos & indoctos fuiſſe meminimus.* Hoc ſenſu ait Dauid 2. Reg. 3. 39. *Ego adhuc delicatus, & vnctus rex*, id eſt, tener, inſuetus labori longioris gubernationis. Et Roboam vocatur *rudis & pauido corde*, hebr. *puer & tener corde*, 2. Paral. 13. 7.

Quartò. Quartò, Pineda per teneritudinem hanc accipit educationem teneram, plenā curæ ac ſollicitudinis. ita ipſe lib. 3. de Rebus Salom. c. 4. Adde teneram & delicatam corporis complexionem. Fuit enim Salomon delicato & optimo corporis temperamento, indéque docilis & capax ſapientiæ. Nam vt ait Ariſtot. lib. 2. de Anima textu 49. *Duri carne ſecundùm intellectum ſunt inepti,*
D *molles verò*, ideſt teneri, *bene apti*.

Quintò. Quintò, rectè *tenellum* interpreteris mollem, flexilem, ductilem, docilem, ſicut cera mollis, quæ citò poteſt informari, ait Hugo. Talis enim fuit Salomon, tum ob bonum animum & indolem, quam à Deo ſortitum ſe dicit Sapient. 8. 19. tum ob formationem Dauidis, tum ob exercitationē & ſtudium ſapientiæ, ideóque ad eius culmen citò peruenit. Sunt enim ex aduerſo quidam pueri ita naturæ duræ, refractariæ, hebetis, indocilis, vt nihil addiſcere velint aut poſſint, vt parentes & magiſtri in iis docendis oleum & operam perdere videantur. Vnde Septuag. vertunt, *filius enim ego fui patri obediens*. Huc facit illud Poëtæ:

Dum tener eſt natus, generoſos inſtrue mores.

Hinc & B. Antiochus homil. de Obediētia legit, *filius fui & ego patri obediens, &* (ideóque) *dilectus in conſpectu matris meæ*: matres enim diligūt filios obedientes.

A puero ſ[illegible]dum vitam.

Hinc S. Baſil. in Regulis fuſiùs explic. interrog. 15. ſapienter docet parentes & magiſtros debere docere & formare pueros à teneris, cùm inſtar ceræ molles ſunt, formámque ſibi impreſſam facillimè recipiunt & retinent. Quocirca pleroſque eximios Sanctos legimus à puero cœpiſſe operam dare ſanctitati: plura eorum exempla recenſui 2. Timoth. 3.14. Idem cenſuere Gentiles, vt Plato l. 6. de Legibus, Ariſtot. apud Laërtium lib. 5. c. 1. vbi aſſerit pueros doctos ab indoctis differre, ſicut viui differunt à mortuis. Rurſum, viſum lumé accipere à circumfuſo aëre, animum autem à diſciplinis. Cleanthes apud Laërtiũ l. 6. c. 6. ait pueros & homines imperitos ſola forma differre à beſtijs. Demades apud Anton. in Meliſſa part. 1. ſerm. 50. aſſerit doctos ab indoctis tantum differre, quantum deos ab hominibus. Præclarè Seneca epiſt. 69. *Vt dij immortales*, inquit, *nullam didicere virtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorum eſt eſſe bonos; ita quidam iuuenes egregiam ſortiti indolem, in ea, quæ tradi ſolent, perueniunt ſine longo magiſterio, & honeſta complectuntur cum primum audiunt.* Præclariùs S. Bernard. tract. de Ordine vitæ, ſiue de doctrina puerorum, poſt medium: *Pueri*, inquit, *à puritate dicti ſunt, & decet vt regnet in eis ſimplicitas & innocentia & puritas, hoc eſt virginitas; cum his creſcant, & in his perſeuerent, vt mereantur ſequi Agnum quocumque ierit.* Idem ſerm. 3. de Epiphan. *Pueris*, inquit, *ſimplicitas naturalis, & cognata virginibus verecundia eſt.*

Onomæ.

Salomon an vnigenitus?

Quæritur Secundò, quo ſenſu & qua de cauſa Salomon vocetur *vnigenitus*: Scriptura enim contrarium videtur dicere. Nam 1. Paral. 3.5. præter Salomonem numerat tres alios Dauidis ex Bethſabee filios, ſcilicet Simmaa, Sobab, & Nathan. Dicendum breuiter, inquit noſter Salianus tomo 3. Annal. anno mundi 2989. n. 3. probabile videri Simmaa & Sobab & Nathan filios fuiſſe Bethſabee ex Vria, priore marito. Ita cenſent Abulenſ. in cap. 3. 1. Paral. Lyranus, & Vatabl. Torniellus loco citato, Hugo Cardin. in c. 5. 2. Reg. nec diſplicet Salmeroni tract. 28. in tom. 3. Probatur autem; quia, ſi Dauid multos ex Bethſabee liberos ſuſcepiſſet, cùm primus eorum, omiſſo paruulo innominato qui ex adulterio natus eſt, fuerit Salomõ, tam naturæ ordine, vt conſtat ex 2. Reg. 12. v. 24. quàm regiæ ſucceſſionis dignitate, primus vtique nominatus fuiſſet in filiis Bethſabee, non poſtremus. Ordinẽ enim natiuitatis à Scriptura ſeruari ex vtroq; loco 2. Reg. 3. 2. & 1. Paral. 3. 1. in quo numerantur filij Dauidis, intelligi poteſt: vtrobique enim Amnõ tamquam primogenitus primus cenſetur, tum Daniel ſiue Cheleab, tertius Abſalom, & ita deinceps. Cùm ergo tres illi priore loco nominentur, priores nati fuerint: non ex Dauide qui ex Bethſabee primùm ſuſcepit infantulum illum innominatum, tum Salomonem: ergo ex Vria, cuius filios propterea Dauid adoptione fecit ſuos, quòd ſic reparabat iniuriam factam patri. Cùm enim eius vxore corrupta filiũ ei affingere ſtuduiſſet ignaro, ipſe ſciens prudẽſque eius filios ſibi per adoptionem attribuit: reparauit & factam filijs iniuriam, quibus patrem ſuſtuliſſet, dando illis pro priuato homine parentem regem. Denique ſic plurimum dilectæ Bethſabeæ gratificabatur, cuius Salomon dicitur *vnigenitus*.

Reſp. negatiuè.

Probabilior nihilominus eſt ſententia, tres illos, & inſuper Salomonem, à Dauide & Bethſabee genitos fuiſſe. Clariſſima eſt enim Scripturæ id affirmãtis oratio 1. Paral. 3. 5. *Porrò in Ieruſalẽ*, inquit, *nati ſunt ei*, Dauidi ſcilicet, *filij Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon, quatuor de Bethſabee filia Ammiel.* Quomodo nati ſunt Dauidi quatuor, ſi tres eorum nati ſunt Vriæ? magna profectò vocũ abuſio admitteretur, ſi pro vno, qui natus eſſet reuera Dauidi, quatuor ei nati dicerentur. Retentâ igitur ſimplici ſignificatione verborum, nec violenta interpretatione obſcuratâ, dicendi ſunt omnes filij Dauidis naturales, ab eóque geniti. Deinde ſi Nathan non fuit verus Dauidis filius, ſed adoptiuus, verus autem Vriæ; non rectè vtique à D. Luca per ipſum Nathan generatio Chriſti ad Dauidem duceretur, quippe qui Dauidis non fuerit, ſed Vriæ. Hanc ſententiã probãt quicumque volunt Nathã fuiſſe fratrem naturalem Salomonis, quorum plurimos numerat Pineda l. 1. c. 8. n. 3. & l. 7. c. 26. Eadem eſt enim ceterorum duorum ratio. & qui volunt natum Salomonem quadriennio poſt adulterium Dauidis. Euſdem ſententiæ ſectatores ſunt Theodoretus & Procop. in 1. Par. & ille idem Pineda; & Salazar, Baynus, Arboreus, Ianſenius, Caietanus hoc loco, ac Clictouæus in Damaſcenum l. 4. c. 15. Salmeron tract. 28. tom. 3. Barradius tom. 1. l. 5. c. 9. addunt & Annij Philonem biblicum, & ſi quos alios.

Dicitur tamen vnigenitus. Primò quia vnicè dilectus.

Igitur Salomon vocatur *vnigenitus*, heb. *vnicus*, id eſt, vnicè à matre dilectus. Vnde hebr. latinè & græcè non eſt vnicus matris vel matri ſuæ, ſed *vnicus coram matre ſua*, id eſt, vt Septuag. vertũt, *dilectus in facie matris ſuæ*, id eſt, vnicus per ſingularẽ amorem, curam, ſolicitudinem, perinde ac ſi eſſet ſolus & vnigenitus. Significatur ergo Salomonẽ placidiſſimi & quietiſſimi fuiſſe ingenij, qui inſtar Iacob domi cum matre verſaretur, quæ inſtillabat amorẽ & præcepta ſapientiæ, nõ autem inſtar Eſau in agris venaretur. Rurſum eum matris, & viciſſim matri fuiſſe amantiſſimũ. *Vnigenitus* ergo *coram matre ſua*, id eſt, tamquam vnigenitus longè dilectiſſimus, non alieno, ſed proprio matris lacte enutritus, ſemper in brachiis, in gremio, in oculis matris verſatus. Vnde ait ad eũ mater c. 31. 2. *Quid dilecte mi? quid dilecte vteri mei? quid dilecte votorum meorum?* Sic Pſal. 85. 11. dicitur: *Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum.* Pro quo Hieronymus & Chaldæus propriè legerũt, *Vni cor meum, vt timeat nomen tuum.* Quod alij ad affectum precandi & efflagitandi reuocant: *Hoc vnum tribue cordi meo, vt te timeat*, alij ad timoris magnitudinẽ, & perfectionem, *vnicè te timeat cor meum*: alij ad coniunctionem intimam cordis cum diuino timore, *vni cor meum timore tuo.* Sed meliùs *vni*, id eſt collige omnes cordis mei vires, vt te diligam ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus, vt tuo timori ac dilectioni vnicè inuigilem, nihil mihi extra te ſit in cælo, & ſine te nihil velim ſuper terram. hęc vna mea ſit cura & ſolicitudo. Sic Pſal. 21. 21. dicitur: *De manu canis vnicam meã.* q. d. Vnius me vitæ amor & ſolicitudo pungit. hoc mihi ſolum ſupereſt, ſcilicet vita: hanc tu etiam ablatis ceteris rebus tuere & conſerua. Sic dicit Salomon ſe vnicum coram matre, in quo vno & oculos & animum mater defigebat, vnicum amabat atque curabat. ita Pineda l. 1. de Rebus Salom. c. 8. Sic Cantic. 6. dicitur: *Vna eſt matris ſuæ*, (id eſt *dilecta*, &) *electa genitrici ſuæ.*

Secundò, quia heres regni.

Secundò, idem Pineda: *Vnicus*, inquit, *cùm de filio regis dicitur, videtur reſpicere ad ſucceſſionẽ regni, vt qui præ multis fratribus ſucceſſione &*

hereditate regni vnicus ſit. Sic Gen. 22. 2. τὸ *Tolle filium tuum vnigenitum*, Septuag. perinde exiſtimarunt ac ſi diceret: *Tolle filium tuum dilectum*, S. Ambroſ. *tolle dilectum*; Symmachus, *vnicum tuum*. Sed cùm haberet præterea Iſmaelē, nō intelligit *vnicum* genitum; ſed ſucceſſione & deſtinatione ad genus & principatum. Sicut ipſe David exponere videtur dicens 1. Paralip. 29. 1. *Salomonem filium meum vnum* (Septuag. *vnicum*) *elegit Deus, adhuc puerum & tenellum*: q. d. Quod ad regni ſucceſſionem attinet, non habeo alium, qui regnandi particeps eſſe debeat.

Tertiò, quia primogenitus.

Tertiò, noſter Salazar & Frāc. Suar. 3. p. tom. 2. q. 27. diſp. 2. ſect. 3. *vnigenitum* interpretantur primogenitum. q. d. Cùm filij primogeniti amore & indulgentia parentum abuti ac proteruire ſoleāt; ego tamen ita diſciplinæ me ſubdidi, vt ſtatem quaſi puer *coram matre mea*, ab eáque me doceri, B regi, flecti & formari ſinerem, illi per omnia me ſubijciens & ab eius nutu pendens. Licet enim prior Salomone filius fuerit infans ex adulterio Dauidis cum Bethſabee conceptus; tamē ille ilico vt lucem vidit expirauit, ideóque quaſi nō natus in computum non venit, ait ex Gloſſa S. Tho. 3. p. q. 27. art. 2. ad 3.

Si obijcias, Salomonem non videri primogenitum Dauidis ex Bethſabee, eò quòd tres ante illum filij nominentur, ipſéque ſit quartus & vltimus, 1. Paral. 3. 5. Reſp. ſæpè in Script. in recenſendis filiis non ſeruari ordinem temporis & generationis. Sic Geneſ. 11. 27. dicitur: *Thare genuit Abram, Nachor & Aran*; & tamen Aran ſenior fuit Abramo: nam Abram filiam Aran in vxorem duxit.

Salomon dilectus, quia filius pœnitentiæ

Addunt nonnulli Salomonem fuiſſe filiū pœnitentiæ, putà genitum à Dauide & Bethſabee de adulterio pœnitentibus, ideóque præ ceteris dilectum, quaſi qui pignus eſſet diuinæ reconciliationis, & fructus gratiæ à Deo acceptæ. Audi noſtrū Lorinum in cap. 1. Eccleſ. v. 1. Fortaſſe etiam Salomon, qui poſt mortem infantis ex adulterio geniti ſuſceptus eſt per legitimum matrimonium, & ſecuta in vtroque parente pœnitentia, ideò maximè dilectus eſt, atque vel à matre ipſa nutritus, vel coram ipſa, cùm alij extra domum & à nutricibus; ac proinde Dauid eumdem ſummoperè dilexit, vtpote recuperata iam gratia ab ſe genitum, regni ſucceſſorem, ac de quo prolixè tam multa Deus promiſerat, & viciſſim Salomon gloriabatur hoc nomine, quòd Dauid filius & eſſet & diceretur.

Allegor. de Chriſto.

Myſticè, ſiue allegoricè, Salomō hic repræſentat Chriſtum, qui fuit tener & vnigenitus Patris æterni, ac virginis Mariæ Deiparæ, ei vnicè dilectus & ſubiectus, Lucæ 2. 51. Ita Galatinus lib. 2. de Arcan. fid. c. 5. & l. 3. cap. 22. qui putat hunc eſſe ſenſum literalem, ſed ex dictis liquet eſſe myſticū. Porrò Chriſtus propriè fuit vnicus Patri cæleſti, quia ex eo ſolo genitus, qua Deus & Verbum; atque vnicus matri ſuæ, quia qua homo ex ea ſola ſine opera viri ex Spiritu ſancto conceptus: vnde ſicut in cælis eſt ἀμήτωρ, ideſt, ſine matre; ſic in terris eſt ἀπάτωρ, ideſt, ſine patre. Atque hæc fuit cauſa vnici & ſingularis amoris reciproci, tū Virginis in Chriſtum, tum Chriſti in virginem matrem: amor enim filiorum ſolet diuidi in patrem & matrem, ideóque in ſingulos minui: at in Chriſto fuit indiuiſus & collectus amor filialis: vnicus enim & totus tetendit in ſolam matrem, quaſi A ipſa ſibi pater eſſet & mater. fuit ergo ingens & ardens. Viciſſim virgo Deipara amorem ſuum in filium non diuiſit cum marito, vtpote qui nihil ei contulit, ſed totum ſola poſſedit. Fuit ergo & ille magnus & eximius, quia amore materno & paterno quaſi mater & pater dilexit eum, eum inquam, quem ſciebat Deum eſſe æquè ac hominem; ideóque immenſo amore redamandum. Chriſtus ergo fuit tener corpore, quia molle optimúmque habuit corporis temperamentum, indéque tenerum & flexilem animum, ideóque bene diſciplinabilem, ait Galatin. & omnis ſapientiæ capaciſſimū. Rurſum Chriſtus dicitur tener, quia in eo fuit ineffabilis pietatis teneritudo. & in trunco humanitatis clemētiſſimę diuinitatis inſertio, ac fructuoſa plantatio. Ipſe denique legem dedit Iudæis per Moſen, Chriſtianis per ſeipſum, de cáque dixit: *Hoc fac & viues*, Lucæ 10.

Suſcipiat verba mea cor tuum, cuſtodi precepta mea, & viues] Pagnin. ad verbum Hebræa vertit, *fulciat* vel *ſuſtentet eloquia mea cor tuum*: quod Baynus per hypallagen ſic explicat, q. d. Eloquia mea fulciant cor tuum tenerum & fluctuans; Septuag. *firmetur noſter ſermo in tuo corde*; Chald. *apprehendat* (Symmach. *teneat*) *verba mea cor tuum*, Syrus, *reſideant verba mea in corde tuo*. VERS. 4.

Sunt verba nō Dei vt vult Chald. & Beda, quaſi alludat ad colloquium Dei cum Salomone habitum 3. Reg. 3. 5. ſed Dauidis ad Salomonem, vt patet ex dictis. q. d. O fili ſuſcipe monita mea auribus non tantùm corporis, ſed & mentis, nec tātùm ſuſcipe, ſed & firma, vt numquam excidant, nulla tentatione elidantur. Solent enim puerorum phantaſiæ & mentes eſſe vagæ & fluidæ, ideóque C quod audiunt, facilè effluere & excidere ſinunt. *Inquieta eſt ac mobilis iuuenum mens, & animum ſemper fluctuat*, ait Ariſtot. 2. Politic. Firmare ergo eam iubet anchora conſtantiæ, conſtantiſque amoris & timoris Dei, vt hæc patris & ſapientiæ documenta conſtanter retineat, eáque contra paraſitos & ſeductores fulciat, ideſt, tueatur & propugnet, ne ab iis ſe ſeduci & in vitia abduci patiatur.

Cuſtodi precepta mea, & viues] q. d. Si cuſtodieris mea præcepta, longæuus eris tum vita naturæ, tum vita gratiæ, tum vita gloriæ in æternum. Vnde Syrus vertit, *cuſtodi pracepta mea & vitam & legem, ſicut pupillam oculi*. q. d. Quantū amas vitam tuam, tantum ama cuſtodiam præceptorū meorum, quantum amas animam tuam, tantum ama diſciplinam meam, quantum amas & cuſto-D dis pupillam oculi tui, tantum ama & cuſtodi legem meam: quia hæc eſt vita, anima & pupilla oculi tui.

Poſſide ſapientiam, poſſide prudentiam: ne obliuiſcaris, neque declines à verbis oris mei]. Heb. קנה kene VERS. 5.
Primò, ſignificat *eme, compara, acquire*: Secundò, *poſſide*, quia emendo acquiritur rei poſſeſſio, & quod emimus hoc poſſidemus. Vnde Vatabl. vertit, *compara ſapientiam, compara intelligentiam*, Pagnin. *eme ſapientiam, eme intelligentiā*. Senſus ergo eſt: Cōpara tibi ſapientiā practicā, ſiue prudentiā & virtutē, omniū opum pretio, & omnium rerum diſpendio: ipſa enim omne pretium, omnémque iacturam lōgè ſuperat. Ac cùm comparaueris firmiter eam retine, & poſſide, vt nullis blanditiis, promiſſis, minis, terroribus ſinas eam tibi eripi, iuxta illud c. 23. 23. *Veritatem eme, & noli vēdere ſapientiam*: omnia enim hæc ſpectant ad perſeuerā-

tiam & conſtantiam in ſapientia & virtute; ideóq; A Noſter optimè vertit, *poſſide: poſſide* enim per metalepſin Primò, idem eſt quod eme, acquire, iuxta illud Euæ Geneſ. 4. 1. *Poſſedi*, ideſt acquiſiui, *hominem* (Cain filium) *per Deum*. Secundò *poſſide* propriè idem eſt quod emendo occupa, detine, poſſide. q. d. Omni ſtudio cura vt acquiras & poſſideas ſapientiam tamquā rem ſummi pretij, perinde ac mercator ſatagit emere & poſſidere merces pretioſas.

Moral. hîc diſce, parentes debere filijs magis prouidere de ſapientia & virtute, quàm de opibus & prædiis. Mundani faciunt cōtrarium, ideóque errāt, & filijs peſſimè conſulunt. Quid enim proſunt opes homini, qui neſcit eis bene vti; imò cui ſunt inſtrumenta ſuperbiæ, gulæ, luxuriæ? Quid hoc eſt aliud quàm dare gladium inſipienti & furenti, quo in aliorum & ſuam ipſius necem ruat? B Vnde in præpoſteram hāc parentum curam grauiter inuehitur S. Baſil. Proſper & alij.

VERS. 6. *Ne dimittas eam, & cuſtodiet te: dilige eam, & conſeruabit te*] Septuag. *& adhærebit tibi*; Chald. *& proteget te*; Syrus, *vt liberet te*; S. Hieron. epiſt. 2. ad Nepotian. *& apprehendet te*; idem in c. 18. Ezech. ſic legit, *ama illam, & amplexabitur te: dilige illam, & cuſtodiet te*; Arabicus, *concupiſce illam, & tuebitur te*. Dauid quaſi ſollicitus pater idem identidem repetit, aliiſque & alijs verbis inculcat filio, quaſi rem ſummi momenti, in quo eius felicitas omnéque bonum ſitum ſit. q. d. Sapientiam quaſi ſponſam indiſſolubili matrimonij vinculo tibi ô fili copula, nec des ei libellum repudij, vt eam dimittas: ita viciſſim ipſa tibi fida erit firmitérque adhærebit, imò ab omnibus malis culpæ & pœnæ proteget, & in omni bono conſeruabit te. C Secùs faciunt ſponſæ hominum, quæ ſæpè ſponſos deſerunt, & ad adulteros tranſeunt: aut ſi in fide perſtent, ſponſos non alunt nec cuſtodiunt, ſed ab ijs aluntur & cuſtodiuntur.

VERS. 7. *Principium ſapientiæ, poſſide* (Baynus, *poſſidere*, & ſic verti poteſt ex Hebræo) *ſapientiam; & in omni poſſeſſione tua, acquire prudentiam*] Hæc verba in ſpeciem videntur eſſe contraria & continere antitheſin: poſſeſſio enim ſapientiæ non eſt principium, ſed finis & complementum ſapientiæ. Quocirca Tigur. ex Hebræo ſic vertit, *ante omnem cognitionem compara ſapientiam*, Vatablus, *principium ſapientiæ, compara ſapientiam*, Syrus & Chald. *initio ſapientiæ compara ſapientiam*, Hebr. ad verbum habent, *principium ſapientiæ eme*, vel *poſſide intelligentiam*.

Igitur Primò, τὸ *poſſide* poteſt accipi in actu in- D choato, vel deſtinato. q. d. Principium ſapientiæ eſt poſſidere, ideſt cōparare, ſapiētiam, putà illam emere, illi ſtudere, illam audire, meditari, vt ſic eam acquiras & poſſideas, iuxta illud Sapient. 6. v. 18. *Initium illius* (ſapientiæ) *veriſſima eſt diſciplinæ concupiſcentia*. q. d. Tunc ſapere incipies, cùm eam amare & proſequi, illique vacare & ſtudere cœperis. Sic enim ſe explicat ſubdens: *Et in omni poſſeſſione tua, acquire* (hebr eſt idem verbum קנה *kene*, quod paulò ante Noſter vertit, *poſſide*) *prudentiam*. q. d. Principium, via & modus acquirendi ſapientiam & veritatem eſt, ſi omni ſtudio, omni conatu, omni pretio, etiamſi omnes tuas opes impendere deberes, ſtudeas eam tibi comparare. Sic ait Seneca: *Magna pars boni eſt velle fieri bonum*. ita Dionyſ. Ianſen. Hugo, Caiet. & alij. Sēſus ergo eſt, q. d. Principium ſapientiæ nō eſt arida ſpeculatio & contemplatio ſapientiæ, ſed ſapida voluntas & ſtudioſus conatus ad ſapientiam, vt ſcilicet timore Domini, qui etiam principium eſt ſapientiæ, commoti, omni via & modo enitamur ad ſapientiam acquirendam.

Secundò, alij, q. d. Dauid ad Salomonem: Principium ſapientiæ eſt eam mente concipere, comprehendere & poſſidere: inde enim fiet, vt ſuo tempore eam opere exerceat. Tu ergo ô fili iam nunc à teneris eam menti imprime, vt grandior & rex factus eam exequi, ac iuxta eam viuere & gubernare queas. Aut, vt Baynus: Senſus, inquit, prouerbij eſt: Sapientiæ primam curam habe; & non, vt inquit ille, *quærenda pecunia primùm, virtus poſt nummos. Et in omni poſſeſſione acquire prudētiam*, vt nihil vel poſſidere velis, vel diſcere, quod à prudentia fuerit alienum. Aut, vt idē, q. d. In principio ſapientiæ poſſide & diſce ſapiētiam ab alijs, iuxta illud Iacobi 1. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum*. & poſtea eris magis idoneus, vt res omnes cum intelligentia & prudenter tractes, & tuopte ingenio intelligentiam augebis.

Tertiò, noſter Salazar ſic exponit: *poſſide* vel eme *ſapientiam*, hoc eſt, cōiugio tibi copula ſapientiā. Olim enim nuptiæ fiebant coëmptione, qua ſpōſus ſponſam cum parentibus certo pretio coemebat, vti Oſee emit Gomer c. 3. 2. *Fodi*, inquit, ideſt emi, *eam mihi quindecim argēteis*. Iam coniugio, copula, ideſt, arctiſſimè tibi adſtringe ſapientiam & virtutem, vt ab ea diuelli te non ſinas. Vnde S. Aug. hoc ſpiritale coniugium repræſentatum in connubio Adæ cum Eua cenſet libr. 2. de Geneſi contra Manich. c. 13. de illo enim dictum eſt Geneſ. 2. *Hoc nunc os de oſſibus meis, & caro de carne mea. Os de oſſibus*, inquit, *fortaſſe propter fortitudinē, & caro de carne propter tēperantiam. Hæ namque duæ virtutes ad inferiorem animi partem, quam prudētia rationalis regit, docentur pertinere.*

Quartò, pro *principium* hebr. eſt ראשית *reſcit*, græcè ἀρχὴ, quod tam ſummam, caput, principatum, quàm principium ſignificat. q. d. Principatus ſapientiæ ſitus eſt in poſſeſſione ſapientiæ: primas in ſapiētia tenebis, ſi cures vt eam poſſideas; ſumma, perfectio & complementum ſapientiæ conſiſtit in eius poſſeſſione.

Quintò, q. d. Sapientia & virtus ſita eſt non in eius lectione auditione, ſpeculatione, ſed in eiuſdem occupatione & poſſeſſione: ſi ergo eā cœperis poſſidere, habes principium ſapientiæ: ſi in poſſeſſione eius progreſſus feceris, eámq; dilataueris, quantum in poſſeſſione, tantum quoque in ſapiētia progredieris: ſi eam plenè poſſederis, habebis pariter plenam & perfectam ſapientiam. Porrò hæc poſſeſſio ſita eſt in vſu & praxi ſapiētię, ſiue virtutis. Is enim habet & poſſidet virtutem, qui eam exercet, ac ea vtitur: virtus enim ſita eſt in eius vſu, praxi & exercitio.

Summa, ſenſus eſt q. d. Virtus non conſiſtit in eius cognitione vel ſpeculatione, ſed in eius exercitio & praxi: quantū enim eam exercueris, tantum eius poſſidebis. Simili phraſi quis dicat: Principium opulentię eſt poſſidere opes. Principium honoris eſt poſſidere honores. Sic ergo hæc ſententia conſentit, & in re eadem eſt cum illa c. 1. 7. *Timor Domini principium ſapiētiæ*: quia timor Dei inſtigat, vt cōpares & poſſideas ſapientiam, ideſt virtutem. Quare initium timoris eſt initium ſapiētiæ & virtutis: profectus timoris eſt profectus ſapientiæ & virtutis: cōplementum timoris eſt cō-

plementum ſapientiæ & virtutis. Vide dicta c. 1. A verſ. 7.

Denique Hebræa ad verbum ſic habent: *Principium chochma*, ideſt *ſapientia, eme*, vel *poſſide bina*, ideſt, *intelligentiam* vel *prudentiam*: & ſic legunt aliqui codices Latinæ Vulgatæ editionis manuſcripti. quod ſic exponas: ſi vis adipiſci veram ſapientiam, non ſpeculatiuam, ſed practicam, compara tibi prudentiam agendorum. hæc enim eſt vera, imò ipſiſſima ſapientia, quam hîc deprædico. Hic ſenſus æquè ac primus, quartus, & quintus præ ceteris videntur literales & genuini.

Tropol. Baynus, q.d. Priuſquam ſtudio ſapientiæ indulgeas & contemplationi, da operam vt ſapientiam illam, quæ in moribus & integritate vitæ conſiſtit, acquiras: Martha enim ducit ad Mariam, vita actiua ad cõtemplatiuam. Qui enim illicò inire volunt contemplatiuam ante ſedatas B paſſiones per labores vitæ actiuæ, perinde faciunt, vt qui Rhetoricam diſcere volunt non præmiſsâ Grammaticâ. vnde S. Sabas: *Sicut*, inquit, *flos fructum antecedit, ita vita cœnobitica anachoreticam*. ita refert Cyrillus in Vita S. Ioannis Silentiarij.

Anagog. Lyran. Principium, inquit, ſapientiæ poſſidendæ in patria cæleſti eſt poſſeſſio ſapientiæ in via, putà in hac vita.

Symbolicè aliqui, q.d. Principium ſapientiæ eſt poſſidere vel comparare ſapientiam, ideſt, doctorem ſapientiæ & magiſtrum, qui te erudiat & doceat, ſine quo numquam ſapientiæ ſiue virtutis & perfectionis peritus euades: ars enim hæc ſublimis & diuina ſine doctore non diſcitur.

VERS. 8. *Arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus*] ideſt, cùm eam intra vlnas tuas & gremium ſtrictiore tenebis complexu, ait S. Hieron. in Eccleſ. c. 3. Pro *arripe illam* hebr. eſt סלסלה *ſalſeleha*, quod propriè ſignificat ſterne illi viam, aggeſto aggere ſiue terræ cumulo viam illi eleua & complana, eleua & exalta illam: inde enim סוללה *ſolela* vocatur agger, vallum, terra aggeſta in cumulum. vnde Pſal. 67. v. 5. סלו לרכב בערבת *ſollu larocheb baarabot*: quod Noſter vertit, *iter facite ei qui aſcendit ſuper occaſum*; R. Abraham, Marinus, & alij vertunt, *eleuate* vel *ſternite viam equitanti in cælos*. Septuag. hoc loco vertũt, περιχαράκωσον αὐτήν, ideſt, *aggeribus circumda* vel *circumualla illam*, ideſt, firmiſſimè illam retine & communi. Hinc Maximus cent. 5. capit. Oeconom. c. 83. legit, *obſide eam*, *& exaltabit te*. Sicut enim milites obſidendo vrbem, eam capiũt, eiúſque ſpolijs ditantur: ſic pariter qui obſident D ſapientiam, eius opibus locupletantur & exaltantur. Symmach. *porta eam*; Aquila, ἀνάλαβε, ideſt, *ſuſcipe, arripe*, vel *retine eam*; Chald. *dilige eam*; Pagnin. *exalta illam, & exaltabit te*, alij, *aggera & contumula illam*, Tigur. *euehito ipſam, & euehet te*; R. Abraham, *lauda illam*, alij, *calca illam*, ideſt, aſſiduè illam tere, preme & verſa: סלה *ſala* enim ſignificat calcare: à *ſala* autem, סלל *ſalal* (vnde סלו *ſollu*) ſubinde ſua tempora mutuatur.

Hinc & R. Leui ſic exponit: Si iter facias ſapiẽtiæ, & incedas aſſiduè in lege, honorem tibi conciliabit. Et R. Salomon: Perſcrutare illam, inquit, diuturnóque ſtudio in illa immorare, vt minutiſſima quæque penſites, ſicut cùm quis vindemiæ reliquias veſtigans, hinc indéque diſcurrit ad racemos prætermiſſos aſportandos. Apud Thalmudiſtas *ſalſel* ſignificat crines diſcernere & examinare. Baynus verò explicat, vt ſint hæc verba Dauidis ad Salomonẽ q.d. Sterne iter ſapiẽtiæ, & fac ei expeditã & ſublimem viã, vt poſſit facilè vagari per regnum tuum, & ipſa exaltabit te: Hebræũ enim *ſalſeleha* ſignificat viam ſapientiæ & virtutis eſſe arduam & excelſam, ac proinde ſternendam illi cum labore, eleuatione & cõtentione corporis & animi. Loquitur de ſapientia quaſi de ſponſa nobili, imò regina, cui proinde via ſit ſternenda & complananda, vt per illam curru vehatur & deducatur in domum ſponſi, putà eius, qui eam amat & ambit.

Noſter non ad verbum, ſed ad ſenſum vertit, *arripe*: vt Primò, ſignificet magno deſiderio & ſtudio proſequendam eſſe ſapientiam, vt non tam rogetur quàm rapiatur. Secũdò, vt ſignificet eam arctè menti copulandam eſſe: arripere enim eſt ad ſe rapere. Tertiò, vt ſignificet eam firmiter tenendam & cuſtodiendam: quod enim rapimus, hoc firmiter ſtringimus, ne quis æmulus vel hoſtis nobis eripiat. Itaque τὸ *arripe ſapientiam* in re idẽ eſt cum eo, quod præceſſit, *poſſide ſapientiam*, ſed modum poſſidendi ſuggerit, ſcilicet raptum: ſicut Romani Sabinas virgines rapuerunt in vxores. Vnde Quartò, τὸ *arripe*, ſignificat vim adhibendã ad conſequendam ſapientiam & virtutem ob cõcupiſcẽtias noſtras, quæ illi reluctãtur, iuxta illud Chriſti: *Regnum cælorum vim patitur, & violẽti rapiunt illud*, Matth. 11. 12. Vnde Hugo: Arripe illam inquit, hoc eſt, ad te rape inſtar rapacis auis, putà accipitris, quæ in prædam nobiliſſimã totis viribus inuolat, eámque inuadit, vt comprehendat; C aut tamquam prædo violenta manu illam capta. Quintò, τὸ *arripe* ſignificat velocitatem. q.d. Feſtina ad illam, procurre ad illam, inuola ad illam. ita Lyran. Adeò amari & ambiri vult ſapientia.

Porrò verſionem Septuag. ſic explicat auctor Catenæ Græcorum: *Circumda illam aggeribus*, ait, *hoc eſt, iugi diuinarum Scripturarum vſu & meditatione illam confirma: nec enim vt ſapiens ſis ſat eſt ſapientiam amare, aut obiter illam deguſtaſſe, ſed magna præterea opus eſt cuſtodia & cura, ne, quam comparaſti, denuo amittas. Aggerem autem ſeu vallum, morales virtutes hoc loco vocat: illæ enim ſunt quæ mentem ad Dei cognitionem ſubleuant, eamdémque ab omni aduerſitate propugnant*. Vnde ex hoc loco S. Iſidorus l. 3. Sentent. c. 9. docet ſapientiæ ſtudioſo neceſſariam eſſe aſſiduam S. Script. lectionem: *Nemo*, inquit, *poteſt ſenſum S. Script. cognoſcere niſi legendi familiaritate*. idque toto capite variis rationibus & ſimilitudinibus demonſtrat.

Et exaltabit te] tum in præſenti vita, vti exaltauit Salomonem; tum in futura. Vnde Gloſſa quædam Hebræorum paraphraſticè ſic explicat: *Et deducet te equitantem in cælos*.

Glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus] Septuag. *honora eam, vt te amplexetur*, Chald. *amplexare eam, vt glorificet te*, Syrus, *vt te honore excolat*. Eſt enim reciproca ſapientiæ & ſtudioſi amplexatio, æquè ac glorificatio: ſponſus enim ſua bona in connubio communicat ſponſæ, & ſponſa viciſſim ſua communicat ſponſo. Quare ſi amplexeris ſapientiam, illa viciſſim amplexabitur te: ſi eã glorifices, illa viciſſim glorificabit te; *cum eam fueris amplexatus duobus brachijs actionis & cõtẽplationis*, ait Hugo. Idipſũ ſibi exoptat S. Hieron præfat. in 2. lib. Comment. in Amos ad Pam-

Pammachium: *Pammachi*, inquit, *cano iam meum capite impetra mihi à Domino, vt comitem mihi habere merear ſapientiam, de qua ſcriptum eſt: Ama illam, & ſeruabit te: honora illam, & amplexabitur te, vt ipſa adiuuante & ſocia cæptum in Amos opus explcã.* Idem nos quoque optamus & oramus.

VERS. 5. *Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclyta proteget te*] inſtar ſcuti vel potiùs galeæ. Hebr. *dabit tibi copulam gratiæ* (Caietan. *ſocietatem gratiæ*) *& diademate decoris cinget te*, Sept. *vt det capiti tuo coronam gratiarum, corona autem deliciarum* (Aquila, *gloriationis*; Symmach. *gloriæ*: Theodot. *decoris*) *proteget te*: Chald. *ponet in capite tuo pulchritudinem gratiæ, corona decoris erit ſuper te*: Syrus, *ponet in capite tuo pulchritudinem charitatis, & in corona laudis ſaturabit te*: S. Hieron. in c. 44. Ezech. legit, *coronam gratiarum ſuſcipiet vertex tuus*: per eámque intelligit cidarim ſacerdotalem; Tigur. *dabit capiti tuo additamentum* (Pagnin. *coniunctionem*) *gratiæ*; Vatabl. *ſertum elegans, & muniet te magnificè corona*: Salomonem ſecuti Arabes, *ſcientia*, inquiunt, *eſt diadema puero, & intellectus torques aureus*. Per *coronam gratiarum*, inquit auctor Catenæ Græcor. virtutum catenam, diuinorumque chariſmatum congeriem accipe; per voluptatis autem diadema diuinæ cognitionis ornatum: licet alij hæc duo pro eodem accipiant, vt τὸ & ſignificet, *id eſt*, de quo mox.

Senſus eſt q. d. Si ſapientiam amplexatus fueris, illa dabit tibi cumulos gratiarum, iiſque quaſi corona ornabit, æquè ac proteget te contra omnes tentationes & hominum inſultus: conciliabit enim tibi gratiam non tantùm hominum, ſed & Dei, ab eóque impetrabit omnem gratiam & virtutẽ, quibus quaſi corona pulcherrima redimitus, gratioſus ſis & ſpecioſus, æquè ac robuſtus & inclytus in conſpectu Dei, angelorum & hominum, tum per gratiam in hoc ſæculo, tum per gloriã in futuro. Igitur לוית חן *liuiat chen*, id eſt, copula gratiæ (quod Noſter vertit, *augmẽta gratiarum*) accipi poteſt, vt ſit idem quod diadema decoris ſiue *corona inclyta*: quia ſicut in corona annulus annulo, flos flori, aurum auro copulatur & innectitur; ſic & in ſapientia ac virtute vna lex alteri, vna virtus alteri, vna actio honeſta alteri continua ſerie copulatur & innectitur, vt faciant coronam & catenam, imò coronidem omnium virtutum. Rurſum faciet ſapientia, vt in virtutibus quotidie augearis & creſcas, itáque coronam hanc tuam augeas, expolias, perplectas, eiúſque orbem conſummes.

Quinque coronas dat ſapientia. Porrò corona hæc erit multiplex. Primò enim dabitur tibi quaſi ſapientiæ doctori laurea doctoralis; Secundò, quaſi eximio in omni virtute dabitur tibi laurea virtutis; Tertiò, quaſi victori paſſionum tuarum dabitur tibi corona triumphalis; Quartò, quaſi ſponſo, qui ſapientiam quaſi ſponſam tibi deſpondiſti, dabitur tibi corona nuptialis. Olim enim ſponſi & ſponſæ coronabantur (vt etiamnum fit) iuxta illud Iſaiæ 61. verſ. 10. *Quaſi ſponſum decoratum corona.* Et Cant. 3. v. 11. *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſpõſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* Quintò, dabitur tibi corona regni, vt quaſi rex per ſapientiam non tantùm te, ſed & totum regnum piè & ſapienter adminiſtres. Has omnes coronas per ſapientiam adeptus eſt Salomon, ac adipiſcitur quilibet ſapiẽtiæ & virtutis ſtudioſus. Rex enim euadit, etiamſi priuatus & pauper ſit, tum quia regit regnum animæ ſuæ, tum quia alios dirigere nouit; tum quia regnum æternum adipiſcetur per illam. Ita mendicus ille ſapiens apud Thaulerum interrogatus: quis eſſet? reſpondit: *Rex ſum*: Vbi eſt regnum tuum? *In anima mea. Sic enim externos & internos ſenſus meos regere noui, vt cunctæ vires animæ meæ mihi ſubditæ ſint. Quod profectò regnum cunctis mundi huius regnis præſtantius eſſe nullus ambigit.* Fusè hoc eius colloquium enarraui Rom. 12. 2. in fine. Plura de hac corona dixi c. 19. & Eccli. 1. 22. & c. 6. 32.

Moral. diſce hîc quanta ſit ſapientiæ & virtutis præſtantia, quæ ſui ſtudioſis honorem pluſquam regium & imperatorium pollicetur. Nam, vt ait noſter Aluarez de Paz de dignit. perfect. lib. 4. p. 3. cap. 32. Mundana nobilitas hominem ad tempus, ſanctitas in æternum exaltat. Nobilitas amicum regum: perfectio Dei amicum, & angelis parem conſtituit. Illa ſe amplectentes curis & negotiis laborioſis onerat: hæc quia ſine onere magnos facit, ſe cõplexantes glorificat. Illa capiti, id eſt mẽti, nobilium ſolet per occaſionem addere augmẽtum vitiorum; nam ex nobilitate ſuperbiunt, & in omnia illa vitia impingunt, quorum eſt ſuperbia principium: hæc perfectorũ mentibus addit quotidie augmentum donorum, ac ſpiritualium gratiarum, quia ex perfectione ſe deiiciunt, & illas virtutes aſſequuntur, quæ humilitati ſemper adhærent. Nobilitas denique corona inſidiante circumdat: quia multi nobilibus inuident, multi proſperitati eorum ac diuitiis inſidiantur: at perfectio cingit capita perfectorum corona protegente: omnes enim perfecto famulantur, & neceſſaria ſubminiſtrant: & tantum abeſt vt eum lædant, quòd ad ipſum vt ad aſylum confugiunt, & ſui ipſorum adiutorem profitentur. Idipſum præclarè docet S. Baſil. præfat. in Aſcetica.

VERS. 10. *Audi fili mi, & ſuſcipe* (Chald. *ſuſcipe à me*, qui ſum rex & doctor ſapientiſſimus) *verba mea, vt multiplicentur tibi anni vitæ*] Hucuſque fuerunt verba Dauidis ad Salomonem, nunc Salomon eadem ſapientiæ ſtudioſo ſuis verbis confirmat & inculcat. *Annos vitæ* intellige tum præſentis Iudæis promiſſæ, tum æternæ fidelibus ſapientibus, id eſt Sanctis, præparatæ. Vide dicta c. 3. 16. Præclarè S. Auguſt. ſerm. 90. de Temp. tres aſſignat vias ad vitam & cælum, ſcil, *bonum cogitare, bonum dicere, & bonum facere*: tres pariter ad mortem & gehennam, ſcil. *malum cogitare, malum dicere, & malum facere*: Et S. Ambroſ. ſerm. 74. de Natal. Mart. *Notas*, ait, *mihi fecit Dominus vias vitæ, cùm me docuit fidem, miſericordiam, iuſtitiam, caſtitatem: his enim itineribus peruenitur ad ſalutem.* Vnde Septuag. hîc addunt: *Vt fiant tibi multæ viæ vitæ*, id eſt, multæ honeſtæ actiones, quæ ad verã Dei cognitionem vitæque immortalitatem ducunt, inquit auctor Catenæ Græc. qui & addit: Vita, inquit, tria ſignificat, nempe vitæ tempus, vitæ inſtitutum, vitæ alimentum.

VERS. 11. *Viam ſapientiæ monſtrabo tibi* (Septuag. *doceo te*: Aquila, *deduxi te*: Tigurina, *dirigam te*: Vatabl. *docebo te per viã iuſtitiæ incedere*) *ducam te per ſemitas æquitatis*) Heb. *incedere te faciam in orbitis rectitudinis*: Septuag. *rectis*: Aquila, *in tramitibus rectitudinis. Viæ*, ſiue ſemitæ & tramites, *ſunt ad virtutem aditus, quorum principium ſit ſapientiæ acquiſitio*, ait Nyſſenus orat. 2. contra Eunomium. Chald. & Symmach. *in ſemita recta*: Pagnin. *calcare te feci ſemitas rectas. Semitæ* ergo *æquitatis* ſunt ſemi-

tæ æquabiles, planæ, rectæ, ſine ſcopulis & lapidibus; vt ſcilicet nuſquam impingas. Tales ſunt ſemitæ ſapientiæ & virtutis. Vide dicta Iſaiæ 26.7.

Porrò auctor Catenæ Græcor. Sapientiæ orbitæ, inquit, ſunt viæ, quæ de vno bono honeſtóque opere deducunt ad aliud: vnum enim opus viam ſternit & inuitat ad aliud, vna virtus ad aliam. q. d. Oſtendam tibi quomodo in via virtutis numquam conſiſtere, ſed continuos progreſſus facere debeas.

VERS. 12. *Quas cum ingreſſus fueris, non arctabuntur* (Syrus, *non nutabunt*, Symmach. *non tribulabuntur*, alij, *non ſtringentur*) *greſſus tui, & currens non habebis offendiculum*] Septuag. *non concludentur tui greſſus: ſi autem cucurreris, non laborabis*, vel *non fatigaberis*, Aquila, *non ſcandalizaberis*, Syrus, *non offendes*, alij, *non impinges*, *non corrues*. Explicat ſapientiæ ſiue virtutis ſemitas æquitatis, idest, planas & æquabiles. q.d. Adeò plana & expenſa eſt virtutis planities, vt in ea pedes & greſſus tui arctari, vel in ſaxa impingere nequeant, ſed per eam velut æquor porrectum totis viribus procurrere poſſis, ſine vllo offendiculi metu vel periculo: qui enim greſſus ſuos ob arctam aut ſcopuloſam viam protendere nequit, parum abeſt quin cadat, ait R. Salomon. Licet enim incipienti ſit arcta ſalutis & virtutis via, vt ait Chriſtus Matth. 7.14. ſi nimirum libertatem carnis & concupiſcentiæ ſpectes: hanc enim virtus ſtringit & arctat: tamen ſi in ea progrediaris & conſtanter pergas, ſenties eã complanari & exporrigi, nec in ea arctabuntur greſſus tui, ita vt arctando collidantur, impingant aut lædantur; ſed ad maxima commoda, ac ad veram libertatem conſcientiæ & gloriæ lætus alacérque recta & velociter decurres, dilatatus & corroboratus tum per aſſiduum virtutis exercitiũ, & bonam bene agendi conſuetudinem, quæ quaſi in naturam vertitur; tum per ſuauitatem gratiæ, & flabra conſolationum, quas tibi aſpirabit Spiritus ſanctus. vide dicta c.2.v.9. quare cum Pſalte canes: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum*, Pſalm. 118.v.32. Igitur exercitium virtutis vires ſpiritui maiores continuò addit, putà habitum & gratiam, indéque facilitatem maiorẽ, quibus fit vt is non delaſſetur, ſed nouũ maiúſque currendi in via Domini robur capiat: ſecùs eſt in curſu corporali, quo nerui & arteriæ, quibus fit motus & curſus, luxantur, debilitãtur & delaſſantur, ideóque minor vis ad procurrendũ reſtat. Idẽ fit in curſu vitiorum, de quo impij dicunt Sapiẽt. 5.7. *Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, ambulauimus vias difficiles, & viam Domini ignorauimus*: cùm ex aduerſo de virtutis ſtudioſis, quibus feruor vires addit, ſicut torpor minuit, clarè pronuntiet Iſaias cap. 40.31. *Qui autem ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ: current, & non laborabunt; ambulabunt, & non deficient*. Vide quæ ibidem annotaui.

Virtus non laſſat, ſed vires auget. In virtute ergo verum eſt hoc paradoxum: *Labor non delaſſat, ſed roborat: quies non roborat, ſed delaſſat: labor vires auget, otium minuit. Labor laborem parit, quies quietem; ſomnus ſomnum adeſcat, languor languorem, torpor torporem: vigilias verò vigiliæ pariunt, virtus virtutem*, vt aiebat S. Dominicus Loricatus. Adde, virtutem propriè in actu voluntatis conſiſtere, quæ agendo & volendo non laſſatur, ſed intenditur & roboratur. *Ambulas*, inquit S.

Gnomæ. Auguſtinus (vel quiſquis eſt auctor) de Cantico nouo cap. 3. *ſi amas. Non enim ad Deum paſſibus, ſed*

A *affectibus currimus. Via ergo iſta noſtra ambulantes quærit: tria ſunt hominum genera, quæ odit, remanentem, retro redeuntem, aberrantem.* Virtus enim continuum curſum mentis requirit, quia finem & terminum non habet, ſed inſtar flammæ creſcit in immenſum. Quocirca Barlaam ad Ioſaphat apud Damaſcen. in Hiſtor. c.19. *Proclivis*, inquit, *ac facilis via eſt in cælum; atque etiamſi ob corporis afflictionem arcta & anguſta dicta eſt: tamen ob futurorum ſuorum ſpem ijs recta & clara eſt, qui non ſtultè ambulant, verùm Dei voluntatem exactè intelligunt, atque ad dimicandum aduerſus diaboli verſutias ipſius armaturam induunt, & in oratione atque obſecratione cum patientia & ſpe in hoc ipſum inuigilant.* Nam, vt ait Abbas ille in Vitis Patr. lib. 5. libello 7. de patientia n.22. *A patiente Deus aufert bellum tentationis.* Vnde ibidem n.25. Aſceta ille, *Totus labor*, inquit, *quem hic ſuſtineo, nequit comparari cum vna*

B *die tormentorum, quæ peccatoribus in futuro ſæculo præparantur.* Et n.47. alteri grauiter tentato, & cogitanti diſceſſum nocte apparuit gratia Dei ſpecie virginis, dicens: *Nuſquam vadas ſed ſede hic mecum: nihil enim mali fiet ex ijs quæ audiſti. Qui credens verbis eius ibi ſedit, & ſtatim ſanatum eſt cor eius.* Huc facit apophthegma R. Nechoniæ filij Akana in *Pirke avoth*, id eſt in Sententiis patrum cap.3. *Quicumque legis iugo colla ſubmittit, ille liberat ſe altero, ſed duriori, humani imperij iugo: & qui excutit iugum legis à ceruicibus ſuis, paret eis iugo mundi & imperij, vtique difficiliori.*

Tene diſciplinam, ne dimittas eam: cuſtodi illam, quia ipſa eſt vita tua] tum formalis, quia actus virtutis eſt vita, id eſt, actus vitalis vel naturalis, vel ſupernaturalis; tum cauſalis, quia virtus eſt cauſa vitæ longæuæ, vti dixit cap.3.16. Eadem eſt cauſa VERS. 13.

C vitæ ſanctæ per gratiam, & vitæ beatæ per gloriã, quam confert. Vnde Hebræa habent, *apprehende eruditionem, ne langueſcas; cuſtodi eam, quia ipſa eſt vita tua*, id eſt, multas vitas tibi conferet; Sept. *cuſtodi eam tibi ipſi in vitam tuam*; Syrus, *conſtanter perſeuera in diſciplina*; alij, *robuſtus eſto in diſciplina*, vel *roborate, & inualeſce in diſciplina* retinenda, peragenda, tuenda & propaganda, ſicut pugil in ſtadio, & miles in prælio ſe roborat, omnéſque vires colligit, vt hoſtem ſuperet & victor euadat.

Huius ſententiæ veritatẽ eleganti ouis & cerui apologo ſpecioſis exemplis inſtructo, demonſtrat Cyril. l.2. Apolog. moral. c.9. cuius titulus: *Contra appetitũ ſuperbæ libertatis. Ouis*, inquit, *auida propriæ libertatis ſocrali grege relicto, dominũ ſui paſtoris effugit. Cumque per ſolitudinem errabundã ceruus* Libertas noxia. Apologus.

D *vagam & profugam inueniſſet, cœpit prius quærere ipſius ſolitudinis & erroris occaſionem. Cui mox illa reſpondit: Dudum certè ſeruili ciugum duriſsimũ paſſa, nunc ſum volo ſicut & vos libertate cunctis gratiſſima, atque patronum duriorem effugere, qui non ſolùm me vſque ad ſanguinẽ emulgebat, verùm etiã ſingulis annis ab opportuno vellere ſpoliabat. Tũc ceruus illi cõpatiens: Satis, inquit, chariſſima doleo de errabũdo itinere tuo, ſed multò magis de erroneo conſilio. Nimirũ libertas dulcis eſt, & theſaurus incõparabilis, ſed non communiter vniuerſis.* Mox idem exemplo populi, corporis, nauis, formicæ planum facit. *Plura enim ſunt, quibus pax, vita, ſecuritáſque ſalutis tantùm ex debita ſubiectione contingit, & propter hoc nõ eſt aliud libertas eis, quàm ſalutaris perditio libertatis. Nã libertas populi, quem regna non coërcent, libertate perit. Sic corpus etiã animæ ſubiectum viuit, & mox cùm ab* Exempla.

A *ea liberatur, extinguitur. Nauis ſubiecta nautis ſeruatur à fluctibus, à quibus ſi libera fuerit, ſtatim naufragio diſſoluetur. Formica quoque alis libera, cùm de fouea ſurſum erigitur, finali miſeria captiuatur. His ergo libertas, certa eſt perditionis captiuitas. Hoc modo, mea chariſſima, crede rem etiam tecum ſe habere. Nam attende quomodo & qualiter nunc incedas ſine duce, paſcualis itineris neſcia, ſine tutore nulla propria validitate armata, inter inimicos ſolinaga, atque in miſeriis te circumuallantibus deſtituta. Nimirum via tibi error eſt, præcipitium ductor, eſuries paſcua, pernicies ſocius, & tui tandem crudelis interitus ſunt extrema. Ego certè cornu, pede, magnitudine & agilitate munitus, vix à feris huius ſolitudinis ſum ſecurus.*

Dilemma. Deinde idipſum hoc dilemmate euincit, & ſole clariùs oſtendit: *Ex quo autem naturaliter te delectat libertas, dic, amabo, ſi ad benè vel ad malè faciendum? quippe ſi intendis benefacere, hoc tantum eſt, quod à te exigit paſtor tuus. cur ergo refugis eum? ſi ſine ratione agere cupis, ipſa erit tibi libertas, exitialis ſeruitutis captiuitas. Nam malæ voluntati libertas, peccandi eſt cauſa, qua quidem iniquitas eius conſummatur, ſed mox captiuitas ſequitur. Sic mala voluntas quanto liberior eſt, tanto ſeruilior; quanto potentior, tanto infirmior; & quanto ſublimior, tanto humilior. Audi igitur conſilium meum, & quantociùs ad dominum tuum reuertaris, ne liberè pereas, & teipſam lupis deuorandam impendas. Nam ſi dominus tuus te mulget aut tondet, ab eo ſumis hæc ipſa quæ tribuis, quia te cuſtodit & paſcit: eligibilius quippe eſt lac dare & vellera, quàm cum omnibus perdere vitam. Quibus auditis ouis gaudenter ad paſtorem rediit.* B

SECVNDA PARS CAPITIS. C

Viam impiorum, vtpote tenebroſam, declinandam, piorum verò quaſi ſplendidam capeſſendam eſſe docet.

Vers. 14. *Ne delecteris in ſemitis impiorum, nec tibi placeat malorum via*] Pro *delecteris* Noſter legit תבא *tobe*, id eſt, *velis, acquieſcas*, vt vertit cap. 1. 10. concupiſcas, delecteris. Iam aliis punctis legunt תבא *tabo*, id eſt, *ingrediaris*. Vnde Septuag. *vias impiorum ne intres*; Chald. *in via impiorum ne ambules*. Iam ſenſus eſt, inquit Dionyſ. q.d. Ne delecteris impiorum actibus vitioſis, item ſpectaculis, torneamentis, haſtiludiis, choreis, & ſimilibus vanitatibus, quæ vanæ ſunt, & ſæpè cum peccato coniunctæ, aut occaſiones peccatorum. D

Rurſum pro *placeat* heb. eſt תאשר *teaſſer*, quod propriè ſignificat, *ne te bees* vel *beatifices*, id eſt, ne te beatum reputes in via impiorum. ita Aquila, Theodot. & Vatabl. Pagninus verò, *ne beatifices malos in via ſua*. Abuſiuè tamen idem verbum ſignificat incedere, dirigere, ducere, vt אשר *aſcar* ſit idem quod ישר *iaſcar*: literæ enim אהוי *ehevi*, putà א & י inter ſe commutantur. Vnde Pagnin. vertit, *ne gradiaris in via malorum*: Sept. *ne æmuleris vias iniquorum*; alij, *ne pedem* vel *greſſum obfirmes in via impiorum*, ſcilicet ne firmiter in eorum via incedas, neu putes te firmo apud eos loco conſiſtere, quia citò eos procella quæpiam ſternet & deiiciet. Feſtiuè Hugo: *Ne tibi placeat via malorum: quia*, inquit, *lutoſa eſt in luxurioſis, tenebroſa in iracundis, ſpinoſa in auaris, petroſa in detractoribus, cauernoſa in ſimulatoribus, montoſa in ſuperbis.* Pulchriùs & pientiùs S. Bernard. in Sentent. *Viæ*, inquit, *quæ ducunt ad mortem, triſaria ratione diuiduntur. Alia ærumnoſa, alia laborioſa, alia delicioſa. Ærumnoſa eſt in pauperibus ſuperbis, laborioſa in cupidis & auaris, delicioſa in diuitibus delicioſis. Via quoque, quæ ducit ad vitam, ſimili ratione diſtinguitur. Eſt enim alia ſanguinea, alia purpurea, alia lactea. Sanguinea in Martyribus, qui in ſanguine Agni ſuorum corporum indumenta lauerunt, & per iter martyrij triumphalis altitudinis ſolium attigerunt. Purpurea eſt in Confeſſoribus, qui in ſua carne veſtigia Dominicæ paſſionis per abſtinentiam expreſſerunt, & in ſuis corporibus vulnerum Chriſti ſtigmata portauerunt. Lactea in Virginibus, quæ in ſeipſis puritatis angelicæ candidatum* (candorem) *& virtutes ſanctimoniæ conſecrauerunt, & per viam munditiæ ad amplexus & thalamos veri ſponſi virtutum pennis feliciter euolarunt.*

Fuge ab ea, nec tranſeas per illam: declina, & deſere eam] Pro *fuge ab ea* heb. eſt פרעהו *peraëhu*, quod varij variè vertunt. Pagnin. *elongare* vel *ceſſa ab ea*: Vatabl. *deſere eam*: Chald. *recede ne tranſeas cum eis*: Baynus, *abominare* vel *execrare eam*: Septuag. *in quocumque loco caſtra metati fuerint, ne superuenias illuc*: R. Salomon, *auerſare, & flecti facito eam*: R. Leui, *abole & irritam fac eam*. q.d. Si vires ſufficiant, eorum conſiliis obuiam ito, eáque diſſipa, ne ſcelus, quod moliti ſunt, expleant. Pro *nec tranſeas per illam*: Syrus vertit, *ne tranſeas per locum, quem illi habitarint*: Chald. *nec tranſeas cum eis*. Pro *declina & deſere eam*: hebr. eſt, *recede ab ea & tranſi*: Chald. *declina & tranſi ab eis*; Septuag. *declina ab eis & abſcede*: Lucifer in Apolog. *condemna*: Aquila, Symmach. & Theodot. *tranſi*. Hæc omnia penè ſynonyma iungit Salomon, vt oſtendat quàm cauendum ſit conſortium cum impiis, adeo vt nec cum illis communem viam, multò minùs vocem habere ſuſtineamus: *Ne pes contagium trahat*, ait S. Auguſt. in Pſal. 76. ne ſcilicet à communi via ad conſortium, à conſortio ad colloquium, à colloquio ad vitij communionem trahamur. Singula tamen ita diſtribuit & ſecernit Hugo: *Fuge ab ea, ſcilicet opere, & ne tranſeas per illam cogitationis delectatione, declina occaſiones, deſere locum.* quorum duo priora myſtica ſunt, duo poſteriora literalia. Sic & Caietan. cenſet hîc præcipi fugiendam eſſe viam impiorum ob occaſionem & periculũ peccati. Scribit Plinius lib. 28. cap. 10. veſtigia lupi obſtupefacere equos. *Tanta vis eſt animalis* (lupi) inquit, *vt veſtigia eius calcata equis afferant torporem.* Maiorem torporem & noxam afferunt veſtigia & conſortia impiorum. Exemplum ad literam formidabile extat 3. Reg. 13. vbi Propheta à Deo iuſſus ire in Bethel, & arguere cultores vituli aurei, iuſſus eſt pariter nec cibum cum idololatris ſumere, nec communi impiorum via, ſed alia reuerti. & quia deceptus ab alio Propheta cibum in Bethel ſumpſit, idcirco rediens à leone occiſus eſt.

Vers. 15.

Myſticè, per vias impiorum & impietatis accipe cogitationes & ſuggeſtiones improbas & impuras: per has enim quaſi vias impietas in animam ingreditur, eámque perdit & occidit. quare illas omnino fugere & fugare oportet: ipſæ enim ſunt ignita diaboli iacula, quibus ille animæ paſſiones ad malum ſuccendit. ita auctor Catenæ Græcor.

Vers. 16. *Non enim dormiunt niſi* (Syrus, *donec*) *malefecerint: & rapitur* (perperã Cõplut. & Dionyſ. legũt,

capitur) ſomnus in eis niſi ſupplantauerint] Septuag. A *non enim ſomnum capiunt niſi malefecerint: ablatus eſt ſomnus eorum, & non dormiunt*: Chald. *diuidit ur ſomnus eorum donec ponant ſcandalum*: Syrus, *donec voluntatem ſuam expleant*: Tigurina, *fugit ſomnus ab eis niſi ruinam aliquam dederint*: Vatabl. *niſi impingere fecerint*. q.d. Adeò auidi ſunt ſcelerũ, adeò iis inuigilant & inhiant, vt ſomnum non capiant, niſi mala patrarint, ideóque ſæpè in multam imò totam noctem peruigilant, vt ſuas nequitias & inſidias, quas machinantur, expleant, atque ex prædis cœnas inſtruant, in quibus lautè comedant panem impietatis, & vinum iniquitatis bibant, vt ſequitur. Hi ſimiles ſunt ſerpentibus illis, de quibus Plinius lib. 8 c. 29. *Qui tota æſtate inſomnes ſunt, quãdiu venenũ viget: poſtea verò ex algore veneno orbati, dormiũt totam hiemẽ*. Rurſum τὸ *non dormiũt* notat eos noctu ſuas fraudes, dolos & ſcelera machinari & exequi, vtpote filios tenebrarum, qui B oderunt lucem, iuxta illud Poëtæ:

Nox, & amor, vinumque nihil moderabile ſuadẽt:
Illa pudore vacat, Liber amórque metu.

Ita R. Leui: Nec etiam nocte, inquit, quietè ſomno frui poſſunt, niſi ſcelus aliquod perpetrent aliquem ſupplantantes. Hi ſimiles ſunt hyænis & lupis veſpertinis ſiue nocturnis, qui noctu prædantur & graſſantur, de quibus dixi Habacuc 1. 8. Opponit enim hoſce impios noctambulones piis, quorum *lux ſplendens procedit & creſcit vſque ad perfectam diem*.

Nota. Aliqui codices pro *rapitur* legunt contrariè, *non rapitur*: cenſent enim in Hebræo negationẽ, quæ in priori membro *non dormiunt* præceſſit, in poſteriori *& rapitur* eſſe repetendam, ſicut repetenda eſt c. 30. 3. cùm ait: *Non didici ſapientiã, & noui* (id eſt *non noui*) *ſcientiam ſanctorum*. Senſus verò iſtius, (ait Franc. Lucas in Notis hîc) *Et non rapitur ſomnus eorũ*, ſeu *ab eis*, idem eſt, qui præcedẽtis partis, *& non dormiunt*: mutato enim dicendi genere idem dicitur iterum. Amplius tamen aliquid hac repetitione ſignificatur, nimirum quòd cùm etiam proſtrauerint aut circumuenerint aliquem impii, ſomnum non tam capiant quàm rapiant. Rapiunt verò ſomnum, quia aut interdiu dormiũt, noctu inſontibus perniciem machinati, aut breuem, & quaſi furtiuum dormiũt ſomnum, vt quamprimùm ad ſua negotia redire poſſint. Non enim ſibi ſomno vacandum putant, quibus ea ſunt aſſidua ſtudia, quæ & dies facilè deſiderẽt & noctes; dies, vt conſilia capiantur; noctes, vt capta conſilia perficiantur. Porrò quando ſine negatione legitur, *Et rapitur ſomnus ab eis*, nõ tam D ſignificari videtur, quòd ipſi ſomnum rapiant (nam id fortaſſe ſignificari poſſet) quàm quòd ſomnus ipſis violenter abripiatur præ eo, quo feruent, malè agendi deſiderio. Etſi autem iſta lectio, *Et non rapitur ſomnus ab eis*, commodè poſſit & intelligi, & ex Hebræo transferri; non ideo tamẽ in Vulgatæ editionis textum recipienda eſt, quippe quæ quod fide digniores loquuntur codices, non Vulgati Interpretis ſcriptura ſit.

Porrò ſi tanta eſt impiorum auiditas ad malum, quanta debet eſſe piorum ad bonum, vt non dormiant niſi inſigniter benefecerint; &, ſi quãdo ſecùs accidat, dicãt cum Tito Imp. & cum S. Ioanne Eleëmoſynario: *Diem perdidi*: imò cũ muliere illa forti Prouer. 31. 15. quæ *de nocte ſurrexit, deditq; prædã domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis*, ſi id nõ præſtiterint, dicant: *Noctẽ perdidi*. Tales erant oA lim monachi dicti Acœmetæ, id eſt non dormientes, ſiue inſomnes & vigilantes, quòd noctu æquè ac die vigiles in Dei laudibus & bonis operibus perſiſterent. Eſſæi verò diem orationi, labori & ſtudio dedicantes, noctu modicum cibi & ſomni ſumebant, teſte Euſebio, Philone & aliis.

Comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt] Chald. *quoniam cibus eorum eſt impiorum*: Lucifer Calar. in Apol. *cibantur cibis impietatis*. Vers.17. Dat cauſam & finem cur impii non dormiant, niſi malefecerint; quia ſcilicet ex prædis & maleficiis ſuis cœnas inſtruunt; dormire autem nolunt, niſi lautè cœnarint. Ita videmus prædones in ſiluis tota die latitare & inſidiari viatoribus, ac noctu egredi ad hoſpitia ſemota ſibi nota, ibíque ſplendidè cœnare & perpotare, ac tum ebrios in ſomnum ruere. viuunt enim ex rapto. Comedũt ergo *panem impietatis*, ſcilicet panem, id eſt cibum, imB pietate & ſcelere comparatum, ac bibunt *vinum iniquitatis*, hebr. חמסים *chamaſim*, id eſt, rapinarum & violentiæ, id eſt raptum & *vi extortum*. Vnde Vatablus vertit, *victitant enim cibo impiè quæſito, & bibunt vinum vi extortum*: alii, *vinum oppreſſionum*: Symmach. & Aquila, *iniuſtitiarum*: Chald. *vinum raptorum bibunt*. R. Leui, Cibi, inquit, illorum & potus criminibus & rapina conſtant: quæ illis ita iucunda accidunt & delicioſa, vt nulla re alia, qua veſcantur, indigeant. Verùm paruo tempore hiſce ſuis prædis fruuntur. Nam vt dicitur Iob 20. 15. *Diuitias, quas deuorauit, euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus*: Sept. *diuitiæ iniuſtè partæ euomentur*. Vnde Nazianz. orat. 9. & ibi Nicetas: *Qui noxium*, ait, *cibum ſumpſit, vnà cum eo probos etiam euomit: ſic qui iniquè congerendis opibus ſtudet, nõ ſolùm ipſas, ſed quas priùs iure poſſidebat, plerumque amittit*.

C Secundò, Beda, Hugo & Ianſen. ſic exponunt per hypallagen: comedũt auidè impietatem quaſi panem, & iniquitatem ſicut vini poculum pleno ore exhauriunt: ita enim cupiunt & ſitiũt malefacere, vt ſitim hanc explere nequeant, ſed malefaciendo magis acuant: vna enim impietas excitat ſitim & deſiderium alterius, quã perpetratã noua ſiti ſitiunt aliam & aliam. ſicut bibones quo plus potant eo plus ſitiunt, & potare geſtiunt donec ſe planè inebrient. Vnde Septuag. vertunt, *vino autem iniquo inebriabuntur*. Vide S. Chryſoſt. pulchrè impios ebriis aſſimilantem homil. 64 in Geneſ. & homil. 13. in epiſt. ad Roman. Alludit ad Iob 15. 16. *Qui bibit quaſi aquam iniquitatem*.

Myſticè Hugo hæc adaptat indignè communicantibus: hi enim comedũt panem Euchariſtiæ D impiè, & vinum ſacroſanctum iniquè bibunt: iis ergo Euchariſtia eſt panis impietatis & vinũ iniquitatis, quia ipſi impiè & ſacrilegè ea abutũtur, eámque profanant & polluunt, ideóque iudicium ſibi manducant & bibunt, non diiudicantes corpus Domini, 1. Cor. 11. 29.

Iuſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens, procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem] τὸ *autem* Vers.18. notat antitheſin inter viam piorum & impiorum, quòd ſcilicet piorum via ſit lucida & lux, impiorum verò tenebroſa & caligo, vt ſequitur. Hebr. *ſemita iuſtorum velut lux ſplendens vadit, & lucet* vel *illuminat vſque ad firmatum*, vel *roboratum & firmatum diem*. Eſt pulchra paronomaſia inter ארח *orach*, id eſt ſemitam, & אור *or*, id eſt lucem. q.d. *Orach* iuſtorum eſt *or*, via & lex vitæ iuſtorum eſt lux. Tigur. *via autem iu-*

ſtorũ inclareſcit, quæ ſubinde fit illuſtrior vſque ad perfectum diem; A Vatabl. *via iuſtorum promouet & ſplendeſcit vſque ad perfectionem diei*, id eſt, vſque ad meridiem; Septuag. *viæ iuſtorum ſimiliter vt lux fulgent, procedunt & illuminant, donec dirigat* (Lucifer, *corrigat*) *ſe dies*; Theodot. *tãquã lux ſplendẽs, vadẽs & illuminãs vſque ad ſtabilitatem diei*: Aquila, *ad paratum*, id eſt, formatum & firmatum, *diem*: Symmach. *ad ſtabilem diem*: Arabicus, *viæ autem iuſtorũ hac forma* (vel *imagine*) *ſplendeſcunt lumine, & illuceſcẽt donec dirigatur dies*, vel *fiat dies perfectus*: Syr.*, *procedit lux donec ſtabiliatur dies*: auctor Catenæ Græcor. *procedũt iuſti & lucẽt donec dies hæc feliciter abſoluatur*. idque ſic explicat: Præſens vita, inquit, erroribus, periculis & tentationibus plena nox potiùs eſt quàm vita: quare in hiſce eius tenebris Deus iuſtos poſuit quaſi lumina, qui eam illuminent, donec omnium tentationum nox penitus abſoluatur. vt huc alludat S. Paulus Philip. 2. 15. B *Vt ſitis ſine querela, & ſimplices filij Dei, ſine reprehenſione, in medio nationis prauæ & peruerſæ: inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo.* Senſus eſt q. d. *Semita*, id eſt, vita & conuerſatio ſancta, iuſtorum eſt quaſi aurora, vel lucifer lucens mundumque illuminans: ſicut enim lux auroræ ſenſim intenditur & creſcit vſque ad perfectum diem, id eſt, vſque ad meridiem, in qua diſcuſſis omnibus nebulis & tenebris aurea, clara, planáque lux toto hemiſphærio reſplendet: ſic pariter & iuſtorum iuſtitia & ſanctitas ſenſim creſcit, donec diſſipatis omnibus ignorantiæ & concupiſcentiæ nebulis, ipſa pura plenaque refulgeat. quod inchoatè fit in hac vita, perfectè verò fiet in cælo, vbi ampliùs creſcere non poterit, cùm in hac vita ſemper creſcat. Vnde Beda ſic explicat, q. d. *Iuſtorum opera in luce ſcientiæ peraguntur, & æternam ducunt ad vitam, quæ eſt perfecta* C *dies*. Pleniùs Dionyſ. Semita iuſtorum, inquit, eſt conuerſatio bonorum & contemplatio virtuoſorum, in qua lux gratiæ, ſplendor ſapientiæ, puritas cordis relucent. Hæc creſcit ſpirituali profectu vſque ad perfectum diem, id eſt, vſque ad ſummum gradum doni ſapientiæ ac virtutum, & vſque ad diem æternitatis, de quo Cant. 2. v. 17. *Donec aſpiret dies, & inclinẽtur vmbræ*. & pſal. 83. *quia melior eſt dies vna in atrijs tuis ſuper millia.* hoc eſt, de fide tranſit ad ſpeciem, de ſpe ad comprehenſionẽ, de charitate ad beatificã fruitionẽ. Et Iſaias c. 30. 21. *Hæc eſt via, ambulate in ea.* Sic & S. Gregor. ho. 5. in Ezech. & citatur de pœnitent. diſtinct. 2. c. 10. *Non reuertebantur: Iuſtorũ ſemita quaſi lux ſplendens*, &c. *In eorum enim animis*, inquit, *bonum deſiderium atque intellectus lucis intimæ iam pars diei eſt: ſed cùm vſque ad finem vitæ in virtute proficiunt, ad perfectum diem tunc veniunt, quando ad cæleſtia regna perducti* D *in eam lucem, quam deſiderant, iam minus aliquid non habebunt.* Vide eumdem lib. 29. Moral. cap. 2. vbi docet auroram Eccleſiæ & Sanctorum eſſe in terra, meridiem fore in cælo.

Ex hoc loco refutatur error Iouiniani dicentis, iuſtum vnum alio non eſſe iuſtiorem, nec poſſe in iuſtitia creſcere, eò quòd virtutes omnes ſint pares, æquè ac vitia paria, vti cenſebant Stoici. Et Lutheri, qui docet poſſe quidem iuſtum creſcere in virtute, at non in iuſtitia: eò quòd hæc non ſit inhærens, ſed extrinſeca. putà imputatio iuſtitiæ Chriſti, quæ in omnibus iuſtis eſt par & æqualis. Verùm vtriuſque error iugulatur hîc à Salomone dicente, quòd ſemita iuſtorum, quæ vtique non eſt alia quàm iuſtitia & actiones iuſtæ iuſtorum, creſcat inſtar lucis & auroræ vſque ad perfectum diem & meridiem: atqui lux creſcit & intenditur, atque ex minore fit maior, donec ſit maxima in meridie: ergo pari modo intenditur & creſcit iuſtitia & ſanctitas iuſtorum. Vide Bellarm. lib. 3. de iuſtificat. c. 16.

Moral. Nota iuſtos rectè comparari auroræ. Primò, quia aurora lucem ſuam mutuatur à ſole: ſic iuſti ſuam iuſtitiam hauriunt à Chriſto, qui proinde vocatur ſol iuſtitiæ, Malach. 4. 2. Hinc Poëtę finxerunt auroram Titanis, id eſt Solis, & terræ filiam. Nam ex ſole procedit illa claritas cæli, quam auroram vocamus, eademque intuentibus videtur è terra prodire. Hoc eſt, quod ait Pſaltes de Deo pſal. 36. 6. *Educet quaſi lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum tamquam meridiem.* Iuſti ſunt aurora, Primò.

Secundò, aurora ſenſim creſcit, ſed ita vt paucis horis euadat in meridem: ſic & iuſtus ſenſim creſcit, ac per heroicos actus citò enititur ad perfectionem, vt illi applicari poſſit illud Chriſti: *Exultauit vt gigas ad currendam viam*, &c. *nec eſt qui ſe abſcondet à calore eius*, pſalm. 18. v. 6. Dũ ergo mane auroram & ſolem naſcentem & creſcentem intuemur, cogitemus nos totidem paſſibus tamquam veloci motu ad apicem virtutis eniti & contendere debere. Sol enim oriens in aurora tacitè nos ſalutans occlamat: Surgite mortales, ſomnum excutite, nox tranſijt, dies illuceſcit: ite ad opus & labores honeſtos, actus virtutum exercete, creſcite in ſapientia & ſanctitate. En ego vobis iter præeo, imò facem præfero, & prælucceo, me ſequimini, me imitamini. Ita S. Furſeus raptus in extaſin audiuit angelos ſibi occinentes: *Ibunt de virtute in virtutem, donec videbitur Deus deorum in Sion*, vti refert Beda lib. 3. Hiſtor. Anglic. c. 19. Dicat ergo ſibi virtutis ſtudioſus: Ego ſum ſol decora facie & pulcher aſpectu, qui ſilentij grauitate, conuerſationis modeſtia, verborum & actionum mearum rectitudine, ac zelo, monendo, docendo, prædicando, celebrando, confeſſiones audiendo, conſulendo, neminem lædere, omnes autem ædificare, illuminare & accendere teneor. Vide noſtrum Aluarez de Paz de natura perfect. lib. 3. cap. 28. Secundò.

Tertiò, ſol in aurora per nubes radios tranſmittens, pulcherrimus apparet. vnde à Poëtis vocatur auricomus, & à Græcis *ῥοδοδάκτυλος*, id eſt, roſeos habens digitos, id eſt radios. Sic pariter mira eſt pulchritudo animæ iuſtæ & ſanctæ, quæ charitate quaſi aurea luce & igne reſplendet. *Lux*, inquit S. Auguſt. *regina oculorum eſt, dies imago vitæ, nox verò mortis.* Hinc de ſole, & myſticè de Chriſto, dicitur pſal. 18. 6. *Ipſe tamquam ſponſus procedẽs de thalamo ſuo.* Hinc Arabes luciferum vocant *azohora*, à ſplendore & pulchritudine, radix enim זהר *zahar* hebraicè, chaldaicè & arabicè ſignificat ſplendere, effulgere, clareſcere. Et fortè ab *azohora* Latini acceperunt nomen *auroræ*. Tertiò.

Quartò, aurora nil eſt aliud niſi aër obſcurus & tenebroſus, qui poſt noctem illuceſcentis Solis lumine colluſtratus, & tenebras abijcit, & luce ſenſim effulget, licet exigua, ſimulque cum modica luce in ſolem reſoluitur: ita anima iuſti, dum è tenebris vitiorum ſe conuertit ad virtutẽ, luce gratię colluſtratur: ſed ita, vt admiſſas habeat tenebras errorum & vitiorũ, quæ ſenſim creſcente luce gratiæ diſpelluntur. Vnde S. Greg. 16. Moral. cap. 25. Quartò.

Mens iuſti, inquit, *aurora dicitur, quæ peccati ſui tenebras deſerens, ad lucem iam erumpit æternitatis.* A

Quintò. Quintò, aurora vapores reſoluens ex ijs rorem omnibus optatum & gratum, quo herbæ & plantę fœcundantur, producit. Vnde dicitur aurora, quaſi aura rorans; aut quaſi aurea hora, quòd lux cùm ſit alba, in aurora miſta vaporibus & nubibus atris, per eaſque tranſparens & velut commiſta, videatur aurea. Sic pariter pœnitentia & contritio, qua peccator fit iuſtus, quæque ei adducit iuſtitiam, adducit pariter rorem doloris & lacrymarum; item rorem, id eſt, fœcunditatem bonorum operum. Ita S. Greg. Cant. 6. 9. Eccleſia, inquit, in incipientibus eſt aurora, quia è tenebris peccatorum luce ſanctæ operationis ſplendere incipiunt. Rurſù aurora eſt aurea hora, quia poſt longas noctis tenebras accidit optatiſſima & gratiſſima, vtpote afferens lucem & diem, eamque ſenſim creſcentē. Vnde qui in aurora naſcuntur peculiarem ſortiuntur eius influxū qua vegeti, vitales, robuſti, ingenioſi, &, vt nonnulli volunt, felices efficiuntur. Similem, imò præſtantiorem affluxum gratiæ ſentit peccator, dum ad iuſtitiam traducitur, qua anima vitæ, vigori, ſaluti & felicitati reſtituitur, atque aurea charitate donatur. B

Sextò. Sextò, aurora pedetentim & grauiter incedere videtur, ac primò ſibi ſoli lucere, deinde creſcente luce alia & alia ſenſim illuſtrare, ſuáque luce perfundere. Vnde Caietan. legit, *creſcit vſque ad directionē diei,* id eſt, *vſquequo perueniat ad hoc, vt dirigat omnia claritate luminis ſui.* Nam quo magis progreditur, magiſque nobis approximat, eo pulchrior apparet & micantior, eóque plura, ac tandem omnia illuminat: ita iuſtus ſenſim ſine ſenſu creſcit in iuſtitia, vt & alios luce ſuæ doctrinæ, vitæ & ſpiritus illuminet, imò ſubinde integras vrbes, prouincias & regna conuertat. Porrò ſicut ſol hanc lucem ſpargit, & intendit vehementi & continuo motu: ſic & iuſtus, vt lucem ſapientiæ & virtutum ſpargat, ingenti labore & contentione vtatur oportet. Audi S. Gregor. lib. 7. Regiſtri epiſt. 125. ad Claudium: *Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplēdens procedit & creſcit vſque ad perfectū diē. Nunc enim cùm lux nobis veritatis infulget, cū ſeſe regni cæleſtis ſuauitas mentibus aperit, iam quidē dies eſt, ſed adhuc perfectus non eſt. Tunc autem dies perfectus erit, quando iā quidquam de nocte peccati in mente noſtra non erit. Vos autem vſque ad perfectū diem creſcite: vt, quouſque patria æterna videatur, bonorum hic operū augmenta dilatentur: quatenus tanto pòſt in retributione maior ſit fructus muneris, quanto nunc ſtudium creuerit laboris.* C

Septimò. Septimò, aurora vehit ſolem: vnde à Poëtis vocatur currus Solis. Rurſum lucifer, ſiue Venus, parens auroræ, iugis eſt comes & aſſecla Solis. Nam manè orientem ſolem præcedit, facitque auroram: veſpere occidentem ſolem ſequitur, & vocatur Heſperus. Sic iuſti aſſiduè ad Deum & Chriſtum, per fidem, ſpem, charitatem, rectam intentionem & orationem reſpiciunt, atque cum eo inſtar Noë & Henoch ambulant iugiterque verſantur: indéque ab eo ſuam lucem, omnéque lucis incrementum & complementum hauriunt, vt iam non in terris, ſed in cælis cum Deo & angelis conuerſentur. *Sol* enim *viſibile eſt Dei hieroglyphicum,* ait Horus Apollo lib. 1. Hierogl. c. 6. & S. Gregor. Nazian. orat. de S. Athanaſio: *Quod ſol eſt ſenſibus,* inquit, *id intelligētibus eſt Deus.* Quocirca idē Nazianz. nomine Nicobuli ſcribēs ad eius filium, tri- D

plicemque aſſignans viam: vnam terrenam, tenebroſam & nocti ſimilem, per quam incedunt mundani & impij: ſecundam mediam, partim terrenam, partim cęleſtē, per quam ambulant qui à peccato ad iuſtitiam conuertuntur: tertiam cęleſtem, puram & lucidam ſine vmbris, per quam aſcendunt Sancti, donec ad pręſtantiſſimum lumen perueniant; hanc tertiam ita deſcribit: *Hac præclara via,* inquit, *ij omnes incedūt, quibus iā vita nuſquam in terra eſt. Ter certè quaterque beati homines, in terra ſublimiorem teri a vitā agentes, cælibes, mundi contēptores, cælipetæ, pauperes, triſtes, humi cubantes.* Et poſt nonnulla: *Hos ego deorſum vergēs pertimeſco, ac velut Deū ipſum, cùm ad homines accedit, perhorreſco, vt qui lōgè ſupra mortales omnes aſſurrexerint.* Quin & Seneca epiſt. 41. *Radij Solis,* ait, *contingūt quidē terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur: ſic animus magnus & ſacer & in hoc demiſſus, vt propiùs diuina noſcamus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ.*

Octauò, aurora tandem in ſolem deſinit, ac in eius perfectam lucem & meridiem tranſit & conuertitur: ita & Sancti per plenam ſapientiam, gratiam & gloriam in Chriſtum & Deum quaſi transformantur, vt videantur eſſe parelij, & dij quidam creati. Ita S. Dionyſ. lib. 4. de Diuin. nomin. docet Sanctos indies maiori luce gratiæ à Deo perfundi, adeò vt tandem fiant toti lucidi & Deiformes. Et Chriſtus ait: *Iuſti fulgebūt ſicut ſol in regno Patris eorum,* Matth. 13. 43. et Pſaltes pſal. 109. 3. *In ſplendoribus ſanctorum, ex vtero ante luciferum genui te:* pro quo Hebr. habent, *ex vtero auroræ tibi* (ô Chriſte) *ros pueritiæ tuæ.* Quod ad literam de perſonali Chriſti generatione, myſticè de ſpiritali, qua ipſe per gratiam in animis iuſtorum naſcitur, & creſcit ad plenam lucem, accipias. Splendores enim ſanctorum perſonales Chriſto, qua Deus eſt, eſt ſplendidiſſima gloria ſanctiſſimæ diuinitatis, omniumque eius attributionum: qua verò homo eſt, ſunt ſplendores glorioſæ Chriſti reſurrectionis, aſcenſionis in cælum, ſeſſionis ad dexteram Patris, miſſionis Spiritus ſancti, & conuerſionis Gentium: qua verò Chriſtus publica eſt perſona, & pater iuſtorum, ſplendores eius ſunt gloriæ Apoſtolorum, Virginum, Martyrum, ceterorumque Sanctorum, quibus decorabitur *in die virtutis,* id eſt, in die iudicij, qua potentiam ſuam toti orbi oſtendet. ita S. Auguſt. & Theodor. ibidem. Senſus ergo eſt Primò, de deitate Chriſti, q. d. Ante luciferum, ô Chriſte, eras in rore & flore adoleſcentiæ tuæ. id eſt, ab æterno genitus es Deus & Verbum diuinum, ideoque glorioſum. Secundò, de humanitate Chriſti, q. d. Ex vtero Virginis tibi, ô Chriſte, erit ros pueritiæ tuæ, id eſt, naſceris puer ex vtero Virginis ſine opera viri ex illapſu Spiritus ſancti, ſicut ros è cælo in terram deſcendit quaſi ex vtero auroræ. Vel ros, id eſt plenitudo gratiæ, erit tibi, ô Chriſte, ab vtero auroræ, id eſt, à primo inſtanti conceptionis tuæ, quo quaſi diuinus lucifer terræ orieris ex alto. Ita S. Auguſt. in pſal. 109. & Tertull. lib. 5. cōtra Marc. c. 9. Tertiò, Maldon. & alij de Chriſto patre fidelium & iuſtorum exponunt, q. d. Ex vtero, id eſt, in baptiſmo, tibi, ô Chriſte, naſcitur ros pueritiæ, id eſt, multitudo ſanctorum puerorum & iuuenum. ros enim eſt minutiſſima pluuia, & frequentiſſimè ac creberrimè cadit. Vel ros, id eſt, gratia progeniei tuæ, id eſt, filiorum tuorum Chriſtianorū. q. d. Generatio tua & poſteritas, ô Chriſte, non carnalis erit, ſed ſpiritualis, qualis eſt roris;

qui in terra per gratiam, in cælo per gloriam fulgebunt quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates, Daniel.12.3. Quid autem ſunt ſtellæ, niſi oculi, gemmæ, pyropi & faces cæli?

Huc reſpexit S. Petrus ſcribens epiſt.2.c.1.19. *Habemus firmiorem propheticum ſermonem: cui benefacitis attẽdentes, quaſi lucernæ lucẽti in caliginoſo loco, donec dies eluceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris.* vide ibi dicta. Denique huc facit illud Cantic. 6.9. *Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol?* Vbi S. Gregor. docet Eccleſiam in incipiẽtibus progredi vt auroram, in proficientibus pulchreſcere vt lunã, in perfectis electam eſſe vt ſolem. *Anima*, inquit, *quæ priùs erat in tenebris, nũc quaſi aurora ſplẽdens apparet. Eadem, dum peccantibus bona exempla præbet, quaſi luna in nocte lucet. Dum verò magis ac magis creſcit, & de die in diem per conſuetudinem operis lumen iuſtitiæ tam perfectè accipit, vt etiam bonis exẽpla imitationis præbeat; profectò iã luna ſol efficitur, quia quæ in nocte errantibus nunc lucebat, modò in die ambulantibus lumen veritatis manifeſtat.*

Rupertus verò & Hugo de S. Victore in Inſtitut. Monaſt. ſerm. 34. idipſum applicantes B. Virgini, quæ primiceria, imò mater eſt iuſtorum: B. Virgo Maria, inquiũt, fuit aurora Eccleſiæ, quia præcedentis temporis, putà iudaiſmi & gentiliſmi, quod quaſi nox fuerat, finis extitit; & veræ lucis, putà ſalutis & chriſtianiſmi, initium: fuit enim ipſa Solis iuſtitiæ, putà Chriſti, qui ex ipſa genitus eſt, præuentrix, ſiduſque antelucanum. Rupertus autem aſſerit B. Virginem extitiſſe auroram in natiuitate, lunam in conceptione filij, ſolem in aſſumptione ad cælum.

VERS.19. *Via impiorũ tenebroſa: neſciunt vbi corruant*] Heb. neruoſiùs habẽt, *via impiorũ caligo: neſciunt in quod impingant*; Chald. *in quo offendant*, Septuag. *quomodo offẽdunt*; Cõplut. habẽt vtrũque: ἐν τίνι πῶς, id eſt, *in quo quomodo offẽdũt*; Symmach. *in quo infirmabũtur*. Opponit viã & vitã impiorũ viæ & vitæ piorũ, quòd hæc ſit lux, & vt aurora creſcat ad perfectum diem, illa verò ſit tenebræ & veſper, cuius caligo creſcit vſque ad perfectam noctem. Caligo

Caligo peccatorum, Primò. hæc ſita eſt Primò, in errore practico, quo peccatores dum peccant iudicant hîc & nunc peccatum præferendum eſſe virtuti. Guloſus enim ſibi dicit in menſa delicata: Hîc melius mihi eſt explere meam gulam, & ventrem cibis ſaburrare, quàm ijs temperare, geniumque fraudare. Iratus dicit: Satius eſt mihi & iucundius vindicare meam iniuriam, eumque, qui me læſit, ferire quàm parcere & noxam condonare. Secundò. Secundò, in imprudentia, quia qui paſſionis æſtu agitur, non conſiderat locum, tempus, perſonas, aliaſque circumſtantias, quæ eum metu & pudore afficere, ac à peccato reuocare poſſent. Tertiò. Tertiò, in improuidentia, quia non proſpicit finem, ac pericula & damna ipſi ex peccato obuentura, v.g. periculum ſanitatis, vitæ & gehennæ, quod ſibi accerſit. Auiditas enim & paſſio gulæ, veneris, honoris eum excæcat & obtenebrat, vt iſta non conſideret, non videat. quo fit vt perinde ac homo in nocte & tenebris ambulans, in lapides & ſcopulos tum culpæ, tum pœnarum impingat & corruat, & quandoque præceps in foſſam & necem ruat: ſubinde anceps hæreat & neſciat quò pergere debeat, ſed, vt ait S. Petrus, palpans & manu tentans viam perquirat. Porrò hæ tenebræ per continuos peccatorum actus creſcunt, donec hominem totum excæcent, vt vltrò ruat in ſuam perniciem & gehennam. Vnde S. Auguſt. in pſal. 138. *Cùm peccant*, inquit, *tenebræ ſunt: & cùm inſuper nõ confitentur peccata, ſed ea defendunt, tenebrant tenebras ſuas.*

Has tenebras repræſentauit plaga tenebrarum Ægypti, quæ tantæ fuere, vt eſſent palpabiles, de quibus dixi Exodi 10.22.

Denique analogias plures lucis & virtutis, ac tenebrarum & peccatorum recenſui in epiſt.1. S. Ioann.c.2.v.8.& ſequ.

VERS.20. *Fili mi, auſculta ſermones meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam*] Septuag. *appone aurem tuam*. Salomon inſtar magiſtri identidem auditorem, quaſi puerum oſcitantem, ad attentionem excitat, tum quia diſciplina morum moleſta eſt, tum quia pueri mente vagari ſolent. vnde crebrò excitandi ſunt, vt eam ad dicta magiſtri reuocent. Rurſum τὸ *inclina* notat humilitatem diſcipulo vtilem & neceſſariam. q.d. Sicut dum ſonum, v.g. muſicam, audire concupiſcis, aurem inclinas, vt ſonus per aures demiſſas aſcendat, perque ſinuoſos aurium meatus ſurrepat ad ipſum auditus organum, itaque ſuauiorem in auribus harmoniam excitet: ſonus enim natura ſua fertur ſurſum. ſic pariter tu aures corporis & cordis humiliter inclina dictis meis, ita ſuauiora tibi accident. *Sinuatio interiorum aurium*, ait S. Ambroſ. libr.6. Hexam.c.9. *modulandi quẽdam numerum præſtat & diſciplinam. Siquidem per anfractus aurium quidam rhythmus efficitur, & modulis quibuſdam ingreſſæ ſonus vocis exprimitur.* Huc facit Lacedæmonum ſtatua Apollinis: illi enim dabant quatuor aures totidemque manus, vt ſignificarent ſapientiam (huius enim ſymbolum eſt Apollo) multarum rerum auditione & manuum operatione comparari, teſte Pierio lib.33. Hierogl. c.25.

VERS.21. *Ne recedant* (Vatabl. *excidant*; Baynus, *effluant*) *ab oculis tuis, cuſtodi ea in medio cordis tui.*] *Oculos* tum corporis accipe, q.d. Iugiter ea aſpice & lege in hoc S. Scripturæ libro deſcripta. tum mẽtis, q.d. Iugiter ea menti tuæ obuerſentur, iugiter ea intuere & contemplare. tum voluntatis, q.d. Iugiter ea ama, volue & verſa: oculi enim ſunt indices amoris: *vbi* enim *oculus, vbi amor: vbi manus, ibi dolor*. Vnde Theodot. vertit, *ne ſubſannẽtur ab oculis tuis*; *cuſtodi* (Vatabl. *aſſerua*) *ea in medio*, id eſt, in intimo, imò in ipſo centro, *cordis tui*, quaſi rem ſummè pretioſam ſumméque dilectam. Ita explicant S. Baſil. & Theodor. illud pſal. 39.9. *Et legẽ tuã in medio cordis mei*, q.d. Legem Dei mei in intimo cordis aſſeruo, amo, rumino, cetera vel extra cor, vel ad extima eius amando. Alludit ad fimbrias & frontalia, quibus Iudæi inſcribebant legem Dei, vt iugiter oculis obuerſaretur, de quibus dixi Exodi 13.v.16. Miraberis Septuag. pro *oculis* vertere *fontes*: ſed ſcito Hebr. עין *en* & oculum & fontem ſignificare: fõs enim eſt quaſi oculus terræ, & viciſſim oculus hominis eſt fõs lacrymarũ. Vertũt itaque, *ne derelinquãt te fõtes tui, cuſtodi eos in corde*. Per fõtes primò, accipias oculos; vt ſic Septuag. cõcilies & adæques Noſtro iuxta analogiam iam dictam. Secundò, auctor Catenæ Græcor. per fontes accipit virtutes: hæ enim ſunt fõtes è quibus fluũt bonæ actiones, atque vt fluxus non intercidatur, cuſtodiendæ ſunt in corde, vt ex eo iugiter manent. Tertiò, ap-

poſitè noſter Salazar per fontes accepit prima hæc A documenta ſapientiæ, quæ tradit Salomon. q.d. Hæc mea dogmata ſunt quaſi fontes & principia ceterorum quæ deinceps traditurus ſum. quare ea iugiter oculis tuis propone, ideóque ea in cordis meditullio aſſerua. Alludit ad fontes, qui in medio vrbis erigi ſolent, vt omnibus ciuibus circumcirca habitantibus ex æquo inſeruiant, tum ad potum, tum ad incendium, ſi quod oriatur, reſtinguendum. Senſus ergo eſt, q.d. Vt hæc prima documēta mea, ex quibus reliqua fluunt tamquam è fontibus, à te longiùs non abeant; *Cuſtodi ea in medio cordis tui*, vt omnes animi & corporis facultates hoſce fontes in prompta habeant, ex iiſque ſua hauriant officia & exercitia ad vulgarem vſum bonorum operum; ac rurſum vt, quando ignis exarſerit concupiſcentiæ, iræ, vel alterius paſſionis, è proximo ſuppetat vnda ad extinguendam flammam, id eſt, bona conſilia ad temperandos animi ardores atque motus. B

Vers. 22. *Vita enim ſunt inuenientibus ea, & vniuerſæ carni ſanitas*] Hebr. *medicina* vel *medela*; Septuag. ad fontes referunt, vnde vertunt, *vita enim eſt inuenientibus eos.* Alludunt ad fontes medicos, vti ſunt Spadani in Ardenna, qui inde bibentes à calculo aliiſque morbis ſanant & curant. ſimili enim modo animæ calculos & morbos curant hæc dogmata ſapientiæ. Ipſa ergo ſunt vita tam formalis, quia virtutes actuales ſunt vitales actus voluntatis; quàm cauſalis, quia vitam animæ tum naturalem, tum moralem, tum ſupernaturalem conferunt, curant, roborant, adaugent. Vide dicta cap. 3. 8.

Hinc eadem ſunt *vniuerſæ carni*, id eſt, toti homini, *ſanitas*, q.d. Totum hominem perſanant, & in ſanitate conſeruant. Sic enim per ſynecdochen C ſæpè *caro* ſumitur pro toto homine, vt *Verbum caro factum eſt: caro*, id eſt, homo, *Videbit omnis caro* (id eſt homo) *ſalutare Dei.*

Secundò, metonymicè *caro* ſumitur pro anima & concupiſcentia, quæ reſidet in carne quaſi in ſua materia, officina & figulina: cōcupiſcentiam enim ſopit & ſanat ſapientia & virtus. Sic dicitur: *Caro & ſanguis* (id eſt homo carnalis, & concupiſcens) *regnum Dei poſſidere nō poſſunt*, 1. Corinth. 15. 50. Vide S. Auguſt. epiſt. 146. & S. Cyprianum in prologo de Cardin. operib. Chriſti.

Tertiò, propriè *carni* ſunt *ſanitas*, quia virtutes ipſum corpus ſanant, roborant & vegetant. Vnde S. Ambroſ. in pſa. 45. legens iuxta Septuag. *Fōs eſt*, inquit, *vt aqua ſupereffluant requirentibus, quò & vniuerſæ carnis vel flagitia diluantur, vel incendia extinguantur.* D

TERTIA PARS CAPITIS.

De cuſtodia cordis, oris, oculorum & greſſuum.

Vers. 23. *Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ipſo vita procedit*] Arabic. *quia ex ipſo proceſſus vitæ.* Hebr. eſt מכל משמר *miccol miſmar*; quod Primò, cum Aben Ezra, Bayno & aliis vertas, *præ omni cuſtodia ſerua*, vel *cuſtodi cor tuum*, q. d. Cuſtodi cor tuum diligentiùs & fortiùs quàm cuſtodias tuam domum, tuos agros, tuos theſauros, tuam vxorem, tuos filios, tuas arces & vrbes: quia nil tam tuum tibique tam charum & pretioſum quàm cor, ex quo tua vita procedit & pendet; iuxta illud: Omni cuſtodia cuſtodi cor. Primò.

Omnia ſi perdas, animam ſeruare memento.

Chald. vertit, *omni monitione*; Syrus, *omni cautione ſerua cor tuum*, q.d. Non ceſſes omni cura cor tuum admonere, vt à vitiis caueat & virtuti ſtudeat, ac cauere ne quod vitioſum ſemen in illud irrepat. Vnde Vatabl. *omni cura muni pectus tuum*: nam domus, arcæ, opes, &c. exteriori tantùm egent cuſtodia, at cor tam interiori eget quàm exteriori. Nam ex ipſo corde velut è terra vdoſa ebulliunt ſtirpes malarum cogitationum, & deſideriorum: quod vt non fiat, præmuniendum eſt cor ſanctis cogitationibus & deſideriis: aut ſi id factum eſt, ilicò malæ illæ cogitationes ex corde extirpandæ ſunt.

Secundò, cum Symmacho, Aquila, Caietano & aliis vertas, *ex omni cuſtodia ſerua* vel *muni cor tuum*; Noſter *omni cuſtodia*, &c. *omni*, id eſt, maxima: vel propriè *omni*, q.d. Omnem omnino cuſtodiam, quam aliis quibuſuis rebus adhibes, adhibe cordi tuo. Sicut enim cor naturale à natura, inquit Plinius libr. 11. c. 37. *firmo opertum eſt membranæ inuolucro, munitum coſtarū & pectoris muro, vt pariat præcipuam vitæ cauſam & originem.* quem cordis murum luxatum eſſe, imò apertum per coſtam vnā à Deo ſublatam, ex qua formata eſt mulier Eua, quę ſymbolum eſt voluptatis, eleganter docet S. Cyril. lib. de Adoratione. Sic multò magis cor rationale, id eſt, mens & voluntas munienda & cuſtodienda eſt omni munimine & cuſtodia, quia ex ipſa vita virtutum, gratiæ & glorię procedit. Cuſtodiis ergo, Secundò. C quibus cuſtodis opes, famam, filios, vxorem, parētes tuos, iiſdem, imò pluribus & maioribus, cuſtodi cor tuū. Vnde Beda: *Sunt*, inquit, *qui rectè viuere videntur hominibus, ſed quia rectà intētione nō faciunt, à Deo, qui cor reſpicit prauum, vita eorum reprobatur, quæ credebatur bona; omni ergo diligentia cordis munditiem ſerua, quia ad eius examen modus æſtimabitur vitæ.* Et Dion. *Omni cuſtodia cuſtodi cor tuum, id eſt, cum ſumma & iugi diligentia præſerua mentem tuam ab omni cogitatione immunda, ab omni affectione iniqua, ab omni omiſſione culpabili: & inſuper exerce cā aſſiduè in meditationibus & affectionibus ſāctis, & verbis actibuſque virtutū: quia ex ipſo vita procedit, id eſt, ex cordis puritate vita gratiæ deriuatur in actu omni exteriori: & niſi cor cuſtodiatur, reliqua bona fiant inaniter. Imò quemadmodum ex corporeo corde dependet & oritur vita naturæ: ita à corde ſpirituali, quod eſt mens, pendet ac pullulat vita gratiæ, ac* D *profectus in ea. Ideo ait Saluator: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Et in Deuter. Cuſtodi temetipſum & animam tuam ſollicitè. Inuiſibiles namque hoſtes ipſum cor tamquam pretioſiſſimum obſident caſtrum. idcirco intentiſſima cuſtodia eſt neceſſaria homini euadere cupienti.* Hinc ait Euſebius Emiſſenus. *Quid eſt quòd nos vigiliis laboribuſque conficimus, & ea quæ Deus maximè in nobis eſſe deſiderat, atque requirit (hoc eſt cor mundum à quotidianis culpis ac negligētiis iſtis: quas qui non vitat, paulatim deficit, & ad grauiora perlabitur) nō habemus?* Itēque: *Hæc eſt* (inquit) *ſpiritualiū bonorū ratio, vt, cùm ea ſummo labore cōſtet acquiri, tā facilè pereant, vt vix poſſit intelligi. Et inde eſt quòd interdū nos ſanctos putamus, quoniam lucra de laborib. æſtimamꝰ, & detrimēta ſubſequētia nō penſa-*

penſamus. Itaque (iuxta doctrinam Climaci) ponamus in ianua cordis portarium & cuſtodem, ipſum Dei timorem, qui nihil illicitum permittat intrare, aut intus manere, & ut cor noſtrum ſemper in Domino figat: nam quod amat, in eo ſe figere ſolet. Propter quod ſanctus teſt vir Hieronym. Guloſus cor habet in ventre, laſciuus in libidinibus, ſuperbus in eminentia, auarus in pecunia. Et S. Auguſt. ſerm. 90. de Temp. *Faciamus* illud quod ſcriptum eſt: *Omni cuſtodia ſerua cor tuum. Conſideremus cum Dei adiutorio, & cuſtodiamus corda ſimul & cogitationes noſtras: & ſi eſt quiſquam in nobis, cui cogitationem malam inimicus eliciat, quantum poteſt laboret, ut vel in ſermone non peccet; ut, ſi eo diabolus vnum diem rapuit, & conuertit in noctem, vel ſecundum diem in illo obtinere non poſſit. Si verò & hoc ſubtilitate calidiſſima potuerit obtinere, ut malum & corde cogitemus, & ore loquamur, ſi iam duos dies perdidimus, vel vnum diem cum Dei adiutorio conſeruemus, ne etiam nos vſque ad opera mala poſſit nequitia inimici ſubuertere. Si verò & hoc factum eſt, non tamen de miſericordia deſperemus, ſed cito per pœnitentiam de luto fæcis pedes animæ noſtræ excutere feſtinemus: non enim vult Dominus mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & viuat.*

Denique τὸ *omni cuſtodia ſerua cor tuum*, intellige eodem modo, quo illud: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto vel omni corde tuo*, quod fusè explicui Deuter. 6 v. 5.

Tertiò. Tertiò, Hebr. משמר *miſmar* & *aſmora* ſignificat cuſtodiam, id eſt vigiliam, militarem: Romani enim diem æquè ac noctem in quatuor vigilias diſtribuerant, ita vt quælibet contineret tres horas, atque in initio cuiuſlibet vigiliæ mutabant excubitores. Vnde ſic exponas: ſicut milites omni cuſtodia, id eſt, qualibet diei & noctis vigilia, cuſtodiunt vrbem & caſtra, ſic tu qualibet hora, imo momento diei & noctis, cuſtodi cor tuum, iuxta illud pſal. 129. 6. *A cuſtodia matutina vſque ad noctem.* ita Auctor Catenæ Græcor. Hebræi verò noctem diuidebant non in quatuor, ſed in tres vigilias, vt colligitur Iudic. 7. 19. in Hebræo. & Lucæ 12. 38. *Et ſi in tertia vigilia venerit*, &c. Idem fecere priſci Græci. vnde Homerus Iliad. κ. *Præteriit*, inquit, *nox plus duabus partibus, tertia autem adhuc pars reliqua eſt.* Ita S. Bernard. ſerm. *de triplici cuſtodia manus, linguæ & cordis*, primam vigiliam & cuſtodiam debere eſſe docet manus, id eſt, operum: ſecundam linguæ, id eſt, verborum: tertiam, eamque ſummam, cordis. loquens enim de aduentu Domini, *Si*, inquit, *in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati ſunt ſerui illi. Quod nequaquam de prima, ſed nec de ſecunda dictum quidem reperies. Eſt autem vigilia hæc ſuper cor, cui ſanè omnem iam cuſtodiam exhibere Sapiens monet: nimirum quia ex ipſo vita procedit. Ego tamen etiam hâc conſtare arbitror ſpecialiter in duobus: vt videlicet ſuper affectionum pariter & cogitationum, varium greges mens ſollicita vigilanter intendat. Et bene huic datur omnis cuſtodia, a quo ceteras quoque duas procedere conſtat: niſi fortè (quod abſit) ſimulationis gerantur ſtudio, & pietatis habeant ſpeciem, non virtutem. Sicut enim fontis vena ſcaturiens, niſi foſſas antè impleuerit adiacentes, nec refluere, nec ſe dare, nec in altum ſeſe tollere præualebit, quod videlicet aliis occupetur: ſic humanus animus donec eas quas prædiximus manus & linguæ cuſtodias ſolerter impleat, nec ad perfectam hanc ſuſcipiſſe poterit reflecti curam, nec iucunda deuotionis tranquillitate frui, nec in ſublimem diuinæ contemplationis proficere gradum.*

Quartò. Quartò, idem S. Bernard. ſerm. 46. inter paruos: *Omni cuſtodia*, id eſt, ab omni parte, ab omni poſitionum differentia, putà ab antè & retrò, à dextris & ſiniſtris, à ſurſum & deorſum, cuſtodi cor tuum, quia vndique ſunt hoſtes qui cor tuum obſident, eique inſidiantur vel oppugnant. *Omni cuſtodia*, inquit, *ſerua cor tuum. Solent dicere homines huius ſæculi: Bonum caſtellum cuſtodit, qui corpus ſuum cuſtodit; nos autem non ſic: Sed ſterquilinium vile cuſtodit, qui cuſtodit corpus ſuum; Apoſtolo teſte. Quoniam qui ſeminat in carne, de carne metet corruptionem. Qui verò, inquit, in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Acſi dicat colendum & cuſtodiendum magis animæ caſtrum, quoniam æterna ex ipſo vita procedit. Sed caſtrum iſtud in terra inimicorum ſitum vndique impugnatur: & idcirco omni cuſtodia, id eſt, ex omni parte vigilanti ſolicitudine eſt muniendum, inferiùs, ſuperiùs, ante & retro, à dextris & à ſiniſtris. Inferius impugnat concupiſcentia carnis, quæ militat aduerſus animam quia caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Superiùs imminet iudicium Dei: Horrendum* Hebr. 10. *eſt enim incidere in manus Dei viuentis. Solicitè ſatis* Iob 31. *hac parte cor ſuum cuſtodierat qui dicebat: Semper enim quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum. Retro mortifera delectatio eſt, quæ oritur ex recordatione præteritorum peccatorum. Ante inſtantia tentationum. A ſiniſtris verò arrogantium fratrum & murmurantium inquietudo. A dextris obedientium fratrum deuotio. Poſſunt enim hi quoque (niſi caueatur) duobus nocere modis: aut bonis eorum actibus inuidendo, aut ſingularem gratiam æmulando.* Deinde vigiles & cuſtodes ſingulorum recenſens ſubdit: *Vigilet ergo aduerſus carnem rigor diſciplinæ, contra iudicium Dei iudicium propriæ confeſſionis. & hoc fit duplex: manifeſtum de manifeſtis, occultum de occultis. Vnde ait Apoſtolus: Si nos metipſos diiudicaremus, non vtique iudicaremur:* 1. Cor. 11 *Contra delectationem, quæ procedit de recordatione præteritorum peccatorum, frequentia lectionis. Contra inſtantiam tentationis, inſtantia ſupplicis orationis. Contra fratrum inquietudinem, patientia & compaſſio. Aduerſus obedientium fratrum feruorem, congratulatio & diſcretio: congratulatio enim expellit inuidiam, diſcretio nimiam æmulationem.*

Quintò. Hebr. משמר *miſmar*, id eſt *cuſtodia*, metonymicè ſignificat ſtationem & ſpeculam, è qua vigiles & excubitores ſolent ſpeculari & luſtrare omnia circumcirca, ne qua hoſtis irrumpat. Sic ait Habacuc cap. 2. v. 1. *Super cuſtodiam meam ſtabo.* Et Iſaias c. 21. 8. *Super ſpeculam Domini ego ſum, ſtans iugiter per diem: & ſuper cuſtodiam meam ego ſum, ſtans totis noctibus.* Sic ſenſus erit q. d. Ex omni mentis ſpecula excuba, & cuſtodi cor tuum, ne quâ aliqua cogitatio, delectatio, ſuggeſtio hominis vel dæmonis irrepat, quæ cor tuum inuadat, occupet & vitiet. Porrò mentis ſpeculæ ſunt prudentia, circumſpectio, prouidentia, cuius variæ ſunt ſpecies & modi. ita S. Gregor. 31. Moral. cap. 20. Vnde S. Bernard. ſerm. de tripl. genere cogitationum noſtrarum, docet cor cuſtodiendum à triplici cogitatione, Primò, otioſa & vana; Secundò, carnali de cibo & potu; Tertiò, obſcæna & immunda. *Admonet*, inquit, *nos B. Benedictus* (fratres) *ſolicitos eſſe circa cogitationes noſtras, Sapientis vtique conſilium ſequens, qui omni cuſtodia cor cuſtodire ſuadet: quoniam ex ipſo vita procedit. Tria igitur occurrunt genera cogitationum, à quibus multa ſolicitudine cauere neceſſe ſit eos, qui conuertuntur ad cor, & dignum Deo in ſemetipſis templum exhibere feſtinant.* Ac deinde triplicem iam dictam cogitationem explicans concludit: *Oportet enim, ſi mundas conſeruare volumus animas noſtras, adhuc longè agentibus cogitationibus huiuſmodi multa cum indignatione occurrere, & exufflare à nobis, vt nullus eis detur acceſſus.*

A *Et primum quidem genus cogitationum, otioſarũ ſcilicet, ad rem non pertinentium, lutum eſt, ſed lutum ſimplex, id eſt, non inhærens, nec ſætens, niſi fortè diutiùs immoretur in nobis, & per incuriam ac negligentiã noſtrã in alterum genus cogitationũ vertatur. Quod quotidie experimur: dum enim otioſa tamquã minima ſpernimus, ad turpia atque inhoneſta dilabimur. Secundum verò cogitationum genus non lutũ ſimplex, ſed, vt iam diximus, viſcoſum ac limoſum eſt. Nam tertium quidem ſic cauendum eſt non tanquam lutum aut limus, ſed tanquam immundiſsimum ac fœtidiſsimum cœnũ.*

Sexto. Sextò, *miſmar* hebr. ſignificat carcerem vel locum ſimilem, in quo cuſtodiuntur rei vel periculoſi, vt virgines & filij regum, iuuenéſque proterui: idemque ſignificat Latinum *cuſtodia*. Cor ergo petulans & vagum carceri & cuſtodiæ mentis mancipandum eſt, ne quod ſcelus admittat: cuſtodiendum eſt vt virgo, ne à procis ſeducatur: ſeruandum vt filij regum, ne quis eos tyrannus inuadat & occidat. B Quocirca Caſſian. lib. 6. de inſtit. renũt. c. 2. ſingulare remedium cõtra tentationes fornicationis aſſignat cordis cuſtodiam. *Principaliter*, inquit, *vitij huius correctio de cordis perfectione deſcendit, ex quo etiam huius morbi virus Domini voce prodire ſignatur: De corde, inquit, exeunt cogitationes malæ,* Matth. 15. *homicidia, adulteria, fornicationis, furta, falſa teſtimonia,* &c. *Illud ergo eſt primitus expiandum, vnde fons vitæ & mortis manare cognoſcitur, dicente Salomone: Omni cuſtodia ſerua cor tuum: ex his enim ſunt exitus vitæ. Caro enim eius arbitrio atque imperio famulatur, & idcirco ſummo ſtudio parſimonia ieiuniorũ ſectanda eſt, ne eſcarum abundantia referta caro, præceptis animæ ſalutaribus aduerſata, rectorem ſuum ſpiritum deijciat inſoleſcens. Ceterùm ſi omnem ſummam in caſtigatione tantùm corporis collocemus, anima non ſimiliter à ceteris vitijs ieiunante, nec meditatione diuina & ſpiritalibus ſtudijs occupata; nequaquam ad* C *illud ſublimiſſimũ veræ integritatis faſtigiũ poterimus aſcendere, illo, quod in nobis eſt principale, puritatem corporis infeſtante. Oportet ergo nos mũdare priùs iuxta ſententiam Domini id, quod intus eſt calicis & paropſidis, vt fiat & id, quod deforis eſt, mundum.*

In Vita S. Ægidij vnius è primis S. Franciſci ſocijs, quæ extat apud Surium tom 7. narratur quòd, cùm quæreretur, qua ratione malæ & immundæ cogitationes ſuperandæ eſſent; varijque varios modos ſuggererent, B. Iuniperus dixerit: *Ego cùm procul aduenientem hunc inimicum proſpicio, portas animi bonis deſiderijs, ſanctiſsimiſque cogitationibus occludo, & interiùs ſublatâ voce: Procul, procul, exclamo, occupatus eſt diuerſorij locus. Tunc Ægidius: Ego, inquit, arma Iuniperi mihi aſſumo.*

Porrò S. Auguſt. lib. de Cuſtodia mulier. cap. 5. notat non dici *ſerua* corpus, ſed *cor tuum*; quia eſto corpore ſis caſtus, tamen, ſi cor turpi cogitatione delectetur, impurus & adulter es: iuxta illud Chriſti: *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo,* Matth. 5. 28. quare cuſtodiendi ſunt oculi, aures ceterique ſenſus, ne cor inficiant. *Voluntas enim prona faciendi*, inquit, *reputatur pro opere facti: ac ſi dum aliquis mulierem libidinoſo oculo conſiderat, per feneſtras corporis ſuum ſecretum mentis venenum mortis inſtillat.*

Inſuper S. Bernard. in Meditat. c. 9. pulchrè explicans inſtabilitatem cordis humani, quod ſtatim euagatur & voluitur inſtar molendini, *dum ab amore cæleſtium elongatur, & in amore terreſtrium occupatur. Cumq; elabitur*, inquit, *illis, & inuoluitur in iſtis, vanitas illud recipit, curioſitas deducit, cupiditas allicit, voluptas ſeducit, luxuria polluit, torquet inuidia, turbat iracũdia, cruciat triſtitia, ſicq; miſeris caſibus ſubmergitur omnibus vitijs; quoniam vnum Deum (qui ei ſufficere poterat) dimiſit. Per multa diſpergitur, & huc illucq; quærit vbi requieſcere poſſit, & nihil inuenit quod ei ſufficiat, donec ad ipſum redeat. A cogitatione in cogitatione ducitur, & per varias occupationes & affectiones variatur, vt ſaltem varietate ipſarum rerum impleatur, quarum qualitate ſatiari non poteſt. Sic labitur cordis miſeria, ſubtracta diuina gratia.*

Singulare ergo remedium ad cuſtodiendum cor eſt, ſi illud vniamus Deo, & occupemus diuinis cogitationibus ſanctiſque deſiderijs: hæc enim excludunt omnes motus prauos iræ, ſuperbiæ, inuidiæ, gulæ, acediæ, libidinis, &c. Vnde S. Bernard. in Meditat. cap. 6. *Omne tempus*, inquit, *in quo de Deo non cogitas, hoc computes te perdidiſſe. Quocumque loco conſiſtis, cogitationes tuas iacta in Deum, & aliquid ſalutare in animo tuo verſa: mens namque* B *ſapientis ſemper apud Deum eſt. Illum ſemper ante oculos habere debemus, per quem ſumus, viuimus & ſapimus. Templum enim ſanctum eſt Deo mens pia, & altare optimum cor eius.* Idem (vel quiſquis eſt auctor) libr. de Paſſione Domini cap. 2. docet cor noſtrũ vniendum cordi Ieſu Chriſti: ipſe enim quaſi Nazaræus נצר *natſar*, id eſt, ſeruabit & cuſtodiet cor noſtrum. *O quam bonum*, inquit, *& quam iucundum habitare in corde hoc! Bonus theſaurus, bona margarita, cor tuum bone Ieſu, quem foſſo agro tui corporis inuenimus. Quis hanc margaritam abijciat? quin potiùs dabo omnia, omnes cogitationes & affectus mentis commutabo, & comparabo illam mihi, iactãs omnem cogitationem meam in cor Domini Ieſu, & ſine fallacia illud me enutriet.* Idem remedium aſſignat S. Baſilius in Regulis fuſiùs diſput. interrog. 5. *De cohibenda mẽtis ad futiles cogitationes euagatione. Omni cuſtodia*, in- C quit, *cuſtodiendum fuerit cor noſtrum, neque patiẽdum, vt aſſidua de Deo cogitatio ex animis noſtris elabatur, néue eorum, quæ mirabiliter ab eo facta ſunt, memoria contaminetur per futiles & euanidas cogitationes, contraque illud agendum aſſiduè, vt ex perpetua ac puriſſima recordatione impreſſam in animis noſtris piam de Deo cogitationem, veluti indelebile aliquod ſignum circũferamus. Siquidem hæc eſt ratio, per quam erga Deũ acquiri charitas conſueuit, quæ ſimul cum ad conficiẽda ipſa Dei mandata nos excitet, tum viciſſim quoque ab iiſdem ipſa ad perpetuitatem ſtabilis conſeruetur. Quod ita eſſe docet Dominus ipſe, qui quidem modo dicit: Si diligitis me, mandata mea ſeruate; modo verò: Si præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea. Et quod efficaciùs etiam poſſit commouere: Sicut ego mandata Patris mei* D *ſeruaui, & maneo in eius dilectione.*

Docet deinde S. Baſil. animam cor ſuum cuſtodituram, ſi omnia ſua opera ex mente & voluntate Dei agere ſtudeat: idque probat ſimilitudine fabri. *Vt enim faber ferrarius, verbi gratia, quandocunque dolabrã ſiue aſciam cudit, ſi aſſiduè illius memor ſit, vnde inſtrumentum illud faciendum ex pacto acceperit, & præſcriptam ſibi ab illo formam & magnitudinẽ animo verſat, & ad voluntatem eius, qui condixit opus, dirigit quod facit: alioqui ſi eius memoriam menti ſibi patiatur excidere, prorſus aut aliud quippiam omnino, aut longè diſſimile efficiet ab eo, quod facere inſtituerat: ſic Chriſtianus quoq; ſi actiones ſuas omnes, ſiue minores, ſiue maiores ad Dei voluntatẽ direxerit; is ſine controuerſia & egregiè opus illud perficit, & ſimul aſſiduã illius in animo ſibi memoriã conſeruat, a quo id iuſſus eſt facere: vereq; illud dicere poterit: Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi ne commouear: itemque præcepto illi Pauli ſatisfacit ſiue mãducatis, ſiue*

bibitis, ſiue quid aliud facitis, omnia ad gloriam Dei facite. Quòd ſi quis in eo, dum opus adminiſtrat, à perfecta illa præſcripti mandati norma deſciſcat, hunc perſpicuum eſt debilem Dei memoriam retinere.

Moral. hic diſce quàm Religioſus, ſacerdos, imò fidelis, & homo quilibet debeat cuſtodire ſuũ cor, id eſt, mentem à cogitatione vana, & volũtatem à delectatione illecebroſa. Fuit hoc olim ſtudium ſingulare Aſcetarum & monachorũ. Ita ſenex ille apud Ioannem Moſchum in Prato ſpirit. cap. 110. *Eſto*, inquit, *ianitor cordis tui, ne intret peregrinus, dicens: Noſter es an aduerſariorum?* Magnus ille Ioannes Abbas apud Ruffinum in Vitis Patr. c. 1. hoc ſuis dabat documentum: *Cordi noſtro & cogitationibus præcipua adhibenda eſt cura: obſeruandũ namque eſt, ne qua cupiditas, ne qua voluntas praua, ne quod deſiderium, & quod non eſt ſecundùm Deum, radices in corde noſtro defigat. Ex iis enim pullulãt vanæ & inutiles cogitationes, & in tantum moleſtæ, vt nec orantibus nobis ceſſent, ſed rapiant à nobis captiuã mentẽ.* Et paulò inferiùs: *Quæ ergo hæc obſeruat mẽs, Spiritui ſancto aperit in ſe locum, qui cùm ingreſſus fuerit & illuminauerit eam, ſemper ibi gaudia, ſemper lætitia, ſemper charitas, patientia, longanimitas, bonitas & omnes fructus Spiritus oriũtur. Et hoc eſt, quod dicebat Dominus Matth. 7. Non poteſt arbor bona malos fructus facere.* Et poſt nonnulla: *Si ergo mundo corde aſtiterimus ante Deũ, & liberi ab omnibus vitiis & paſſionibus, poterimus etiam, inquantum poſſibile eſt, videre Deum, & orantes oculũ cordis noſtri in ipsũ dirigere, & videre inuiſibilẽ mente, non corpore. Maximè verò cuſtodiendum eſt cor manè, cùm è ſomno expergiſcimur.* Nã vt ait Climacus gradu 26. *Eſt è ſpiritibus* (dæmonibus) *vnus, qui præcurſor dicitur, qui nos è ſomno ſurgentes protinus excipit, primumque noſtrum cogitatum protinùs inquinare nititur. Da Domino primitias diei tuæ, erit enim tota eius qui prior occupauerit. Memorabile verbum operarius quidã optimus locutus eſt: Ab ipſo*, inquit, *matutino tempore curſum meum totius diei ſcio.* Idem Climacus gradu 29. docet hanc cuſtodiam parere trãquillitatem cordis, quæ eſt paradiſus huius vitæ. *Nihil enim aliud eiuſmodi tranquillitatem eſſe reor*, ait, *niſi mentis intimum cælum verſutias dæmonum ludibria iam æſtimans. Ille igitur propriè tranquillus eſt, qui carnem quidem omni corruptionis labe purgauit, mentem verò ſupra creaturam omnem eleuans, omnes illi ſubiicit ſenſus, atque vultui Domini animam ſiſtens, ſupra virium ſuarum modum in illum ſe ſemper extendit.*

Exempla: cuſtodiæ cordis.

Dæmon præcurſor matutinus, quis?

Cor principium vitæ multiplicis.

Quia ex ipſo vita procedit] Cor enim naturale eſt cauſa vitæ naturalis: & cor morale, putà mens & voluntas, eſt cauſa vitæ moralis, putà virtutis, gratiæ & gloriæ. Cor enim purificat ſanguinem, & ex eo gignit ſpiritus vitales, eóſque diffundit per totum corpus. hi autem ſpiritus ſunt cauſa motus, ſenſationis omniſque operationis vitalis. Cor enim eſt animæ receptaculum, voluntatis fons, conſilium & rerum agendarum radicem continens. Igitur cor ſiue mens eſt tamquã rex in mortalium corpore, ait Aben Ezra. Hinc cor in homine eſt primum viuens, & vltimum moriens. *Or primùm mori tradunt, cor nouiſſimè*, ait Plinius lib. 11. cap. 37. Vnde pro eo quod habemus: Ex *ipſo vita procedit*; Heb. habent, *ex ipſo exitus vitæ procedunt.* Quod aliqui explicant de morte, q. d. Conſerua cor, quia ſi illud moriatur, exibit cum illo & anima vitáque tua. Verùm genuinè per *exitus vitæ* accipias emanationem vitæ, putà ſpirituum vitalium, qui à corde procedũt. Quocirca nullum ani-

A mal viuens præditum ſanguine eſt ſine corde & iecore. atque cor in ſenium & mortem vergens ſenſim imminuitur. Hinc malum omen datum Iulio Cæſari, quòd eo die, quo primùm in ſella aurea ſedit, & cum purpurea veſte proceſſit, in victima bouis opimi cor inuentum non fuerit. Vnde conſternatus Spurina aruſpex aiebat, vereri ſe ne conſilium & vita Cæſarem deficerent, quorum vtrumque ex corde proficiſcitur; itáque contigit, vti narrat Suetonius in Vita Iulij cap. 81. Sic & eo die, quo occiſus eſt Heluius Pertinax Imp. in hoſtia non eſt inuentum cor. In corde *mens habitat*, ait Plinius lib. 11. c. 37. *Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora & terga diſcurrunt, ſparſæque ramorũ ſerie per alias minores omnibus membris vitalem ſanguinem rigant. Solum hoc viſcerum vitiis non maceratur, nec ſupplicia vitæ trahit, læſumque mortem illicò affert. Cæteris corruptis vitalitas in corde durat.*

B Denique audi S. Bernard. ſerm. 46. inter paruos, *Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ipſo vita procedit. Duobus autem modis vita à corde procedit. Aut quia corde creditur ad iuſtitiam, & iuſtus ex fide viuit, & fide mundatur cor, & mundo corde Deus videtur, id eſt, agnoſcitur: & hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te vnum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: aut quia Chriſtus vita noſtra, qui nunc per fidem habitat in cordibus noſtris, erit tùm apparebit, & nos cum ipſo apparebimus in gloria: & qui nunc latet in corde, tunc quaſi de corde ad corpus procedet, quando reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ. Vnde & alius Apoſtolus ait: Nunc filij Dei ſumus, & nondũ apparuit quid erimus*, 1. Ioan. 3.

Rom. 10.

Matth. 5.
Ioan. 17.

Symbolicè per *cor* accipe charitatem: quod enim eſt cor in corpore naturali, hoc eſt charitas in corpore ſpiritali, putà in complexione virtutum.

C Quare charitas omni cuſtodia ſeruanda & cuſtodienda eſt. tanta enim eſt eius dignitas, vtilitas & neceſſitas, vt omnem cuſtodiam expoſcat. Audi S. Laurent. Iuſtinian. in Ligno vitæ de charitate c. 13. *De ipſa charitate hoc ſentiendum eſt, quod ſit recta voluntas, ab omnibus terrenis ac præſentibus prorſus auerſa, iuncta Deo inſeparabiliter, & vnita igne quodam ſancti Spiritus, à quo eſt, & ad quem refertur incenſa, inquinamenti omnis extranea, corruptionis neſcia, nullo vitio mutabilitatis obnoxia, ſuper omnia, quæ carnaliter diliguntur, excelſa: affectionũ omnium potiſſima, diuinæ contemplationis auida, in omnibus ſemper inuicta: ſumma actionum bonarum, ſalus morum, finis cæleſtium præceptorum, mors criminum, virtus pugnantium, palma victorum, ſanctarum mẽtium arma, cauſa meritorum bonorum, præmium perfectorũ: ſine qua nullus Deo placuit, cum qua (ſi tamquam illa*

Encomia charitatis.

D *perſeueret) nullus vmquam grauiter peccare poterit: ſi uctuoſa in pœnitentibus, læta in proficientibus, glorioſa in perſeuerantibus, victorioſa in Martyribus, operoſa omnino in omnibus fidelibus, ex qua quidquid eſt boni operis viuit.* Plura vide apud noſtrum Aluarez de Paz de natura perfectionis ſpirit. lib. 3. parte 2. cap. 17.

Ita cor & charitatem omni cuſtodia cuſtodiebat S. Maria Oigniacenſis, de qua ſcribit Cardin. Vitriaco (apud Suriũ die 23. Iunij extat) lib. 1. Vitæ eius c. 6. *quòd ab exiguis & venialibus culpis ita ſibi caueret, vt crebrò ad dies quindecim nec vnã inordinatam cogitationẽ in ſuo poſſet pectore reperire.* Et mox: *Tãta puritate cor ſuũ cuſtodire nitebatur, ſemper illud præ oculis habẽs: Qui modica negligit, paulatim decidit, vt ne verbũ quidem vllum aut aſpectum inordinatũ, nec inhoneſtum corporis habitũ, nec riſum immodera-*

Exemplum

tum, nec indecentem vel indecorum corporis geſtum, in ea vnquam, aut certè rarò, aduertere potuerimus. A

Vers.24. *Remoue à te os prauum* (Aquila & Theodot. *oris obliquitatem vel peruerſitatem*) *& detrahētia* (Sept. *iniuſta*; alij, *infamia*: ſic enim vertit Noſter c.2.15. *labia ſint procul à te*] Poſt cordis cuſtodiam præcipit oris cuſtodiam. nam hæc æquè ac illa perdifficilis eſt: *Linguam* enim *nullus hominum domare poteſt*, ait S.Iacob. c.3.8.

Per *os prauum* Rabbini accipiunt irriſionem: irriſores enim os deprauant & intorquent. Vnde R.Salomon ſic explicat, q.d. Ne illud facias, cuius gratia mortales de te obloquantur, atque in te ora obtorqueant. Aben Ezra verò q.d. Ea caue à quibus in falſas opiniones detrudaris, quæ mentem ſuis vinculis implicent.

Meliùs alij per *os prauum* accipiunt os detractoris, q.d. Procul fuge à detrahente famæ proximi, ne audias eius detractionem: illa enim velut peſtis B & lepra vicinis audientibus contagium ſuum affricat, eóſque inficit & interficit, vti docet S. Bernard. ſerm. 24. in Cant. Optimè hæc accipias planè vt ſonant, q.d. Noli os tuum deprauare, eóque aliis detrahere: poſterius enim hemiſtichium explicat prius, ſcilicet *os prauum* explicant *labia detrahentia*. Sicut enim cordis proprij cuſtodiam præcepit, ſic & oris proprij cuſtodiam præcipit: magna enim eſt cordis & oris ſympathia & connexio. Vnde ſicut mors naturalis incipit ab ore, indéque ſenſim proſerpit ad cor, vti dixi v. præced. ſic & mors moralis, ab ore & verbis proſerpit ad cor & voluntatem.

Quare per *os prauum* plenè & planè accipias omnem ſermonem prauum, ſiue is mendacium ſit, ſiue blaſphemia, ſiue irriſio, ſiue calumnia, ſiue detractio, ſiue quid aliud. Verè S. Bernard. *Detractor*, inquit, *& libens auditor, vterque diabolum in lingua portat*. Et Eccleſ. cap.10.11. *Si mordeat ſerpēs in ſilentio, nihilo minus habet qui occultè detrahit*. Vide quæ de malo detractionis dixi Eccleſiaſt. 5.16. & c.28.15. & Iacobi 3.v.5. & ſeq.

Vers.25. *Oculi tui rectà videant, & palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos*] *Rectà* potiùs eſt aduerbium quàm nomen. q.d. Directè antrorſum reſpice, non retrorſum, nec dextrorſum vel ſiniſtrorſum. Nam Heb. נכח *nochach* idem eſt quod coràm, antè, è regione, putà rectà ſiue in directum. Hebr. eſt ergo, *oculi tui in directum aſpiciant, & palpebræ tuæ dirigant* (Chald. *dirigantur*) *coram te*; Pagnin. *palpebræ tuæ dirigant viam coram te*; Septuag. *palpebræ tuæ annuant iuſta*, id eſt, nutu & nictu oculorum innuant honeſta: nam ex aduerſo *impudicus oculus impudici cordis eſt nuntius*, ait S.Auguſt. epiſt. 109. Vnde auctor Catenæ Græc. vertit, *& palpebræ tuæ ſpectent ad iuſta*, id eſt, inquit, nutibus ad nequitiam ne vtaris, ſed quilibet ſenſus ad honeſta tantùm tibi obſequium præſtet: Tigur. *oculi tui ad ea ſint intenti, quæ coram te ſunt, & palpebræ tuæ rectà inſpiciant in ea quæ ante te ſunt*: vt iter tuum rectà dirigant, ait Vatab. Hebr. enim ישרו, *iaſciru* tam rectum facere quàm dirigere ſignificat.

Poſt cordis & oris cuſtodiam ſancit cuſtodiam oculorum: oculi enim in amore (virtutis aut vitij) ſunt duces: atque vt cuſtodias cor, opus eſt præ ceteris ſenſibus & membris cuſtodire oculos, æquè ac linguam. Senſus ergo eſt. q.d. Oculos coërce, nec ſinas eos circumcirca oberrare & vagari, ne hauriant formas aut ſpecies illecebroſas, quæ prauas in corde cupiditates excitent: quare oculos tuos rege, vt tantùm aſpiciant rectà, id eſt, coràm, ſiue ante ſe, ad hoc vt pedes & greſſus hominis, necubi offendat vel erret, dirigant: ad hoc enim dati ſunt oculi, vt viam prælustrēt, per eámque dirigant iter totius corporis. quare vlteriùs non ſunt iaciendi. Vnde explicans ſubdit: *Et palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos*. q.d. *Palpebræ*, id eſt oculi tui, ita vibrentur, vt viam præcipiant, per eámque inoffenſè dirigant pedes tuos, vlteriùs nō ferantur: idcirco enim Deus eis dedit palpebras, vt eis coërceantur, ne aliorſum iaciantur. Magna enim eſt vis oculorum ad cor & mentem vulnerandam: ſpecies enim viſa per oculos tranſit ad cor & mentem, illíque ſuam formam, & conſequenter amorem vel odium imprimit, quæ ſpecies hæret in corde etiam poſtquam res viſa abierit. Ita explicat S. Baſil. lib. de S. Virgin. Vnde ibidem docet virginem in neminem debere figere B oculos & obtutum: *Oculi tui*, inquit, *rectà videant, & palpebræ tuæ innuant iuſta, neque te palpebræ rapiant, neque capiaris oculis tuis. Quòd ſi iuxta naturæ rationem tactus quidam eſt oculorū ad corpora iactus: & ſicuti cùm in eos, qui morbo tenentur, oculorum obtutus diutiùs figimus, morbi ipſius conſortes efficimur: contraque cùm his, quæ aciem naturaliter iuuant* (vti color viridis, ſpeculum, aquæ limpidæ, &c.) *infigimus luminum radios, ſecretiſſima naturæ vi vnde proficit noſter intuitus: ita profectò & cùm in voluptatis indicia iniecimus oculos, animus voluptatis morbo fit ſaucius: ſicut etiam cùm viris bonis intēdimus, magna in animo per oculos emolumenta ſuſcipimus*. Ac deindè: *Dux enim & prauus ac pronubus oculorum iactus eſt eius, cuius miniſtræ ſunt manus, tactus.*

Myſticè & analogicè hæc paſſim accipiunt de oculis mētis. q.d. Sicut oculos corporis, ſic multò C magis oculos cordis, rationis & mentis coërce, vt rectà dumtaxat aſpiciant ad ea, quæ recta ratio facienda vel omittenda dictat, non obliquè ad ea quæ cupiditas ſuggerit. ita Beda, Caietan. Baynus, Ianſen. & alij. Vnde R.Salomon exponit, q.d. Veritatem & rectitudinem oculi tui inſpicere ſtudeant. Et R. Leui: Oculi tui diſpiciant quid rectū verúmque ſit. Quin & S.Greg. 3. p. Paſtor. admonit. 16. in fine: *Palpebræ*, inquit, *greſſus præcedūt, cùm operationē noſtram conſilia rectà præueniunt: qui enim negligit conſiderando præuidere quod facit, greſſus tendit, oculos claudit, pergendo iter conficit, ſed præuidendo ſibimetipſi non antecedit: atque idcirco citiùs corruit, quia quo pedem operis ponere debeat, per palpebram conſilij non attendit.*

Et S. Ambroſ. lib. de Bono mortis c.9. *Oculi tui* D *rectà videant, &c. Quod non eſſet dictum*, inquit, *niſi frequenter errarent. Vidiſti meretricem, captus es vultu eius, & formā decoram putaſti: errauerunt oculi tui, peruerſa viderunt, aliena nuntiauerunt. Nam ſi verè vidiſſent, vidiſſent deformem meretricis affectum, inhorrentem procaciam, indecentem impudicitiam, marcentes libidines, tetram colluuionem, animæ vulnera, conſcientiæ cicatrices*. Cauſam erroris ſubdit, dicēs: *Errat igitur oculus, vbi errat affectus. Affectus ergo deceptio eſt, deceptio viſus*. Denique Beda: *Palpebræ præcedant greſſus tuos: Id eſt*, inquit, *Iter iuſtitiæ, quo ingredi debeas, diligēter ediſce, & in cunctis, quæ agere diſponis, ſollicitus ad quem ſint ventura finem præuide.*

Dirige ſemitam pedibus tuis, & omnes viæ tuæ ſtabilientur.] Chald. *dirigentur*. *Dirige*, Hebr. Vers.26. פלס *palles*, id eſt, *libra*, & ad libellam rectæ rationis adæqua ſemitam pedibus tuis, vt ſcil. rectæ rationis, legis, prudentiæ & virtutis orbita

incedas, non deflectas ad dexteram vel ſiniſtram. Vnde Septuag. vertũt, *rectas orbitas fac pedibus tuis* (Aquila, *cura* vel *munis viam pedũ tuorũ*: Symmach. *obſerua* vel *caue pedibus tuis*) *& vias tuas dirige*; Aquila, Symmach. & Theodot. ἑτοίμαζε, id eſt, *para* vel *firma*. Ita ſe explicat Salomon ſubdens: *Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram*. Pagnin. *pondera ſemitam pedum tuorum, & omnes viæ tuæ ſtabilientur*; alij, *regula* vel *trutina & æquilibra ſemitas pedũ tuorũ*; S. Auguſt. epiſt. 47. *rectos curſus fac pedibus tuis*. Citat hũc locum S. Paulus iuxta Septuag. Heb. 12. 13. *Greſſus* (græcè eſt τροχιὰς, eadem vox quæ hîc, id eſt orbitas, ſemitas, greſſus) *rectos facite pedib⁹ veſtris, vt non claudicans quis erret*. Eſt metaphora à ſtratoribus viarum: hi enim æquè vt fabricatores domorum, vt vias rectè ſternant & complanent, illas ad libellam dimetiuntur, ſternunt & fabricant: nullo enim pacto erigi poſſunt fabricæ vel viæ, niſi facierum angulorumque rectitudo per perpẽdiculorum indaginem exploretur: eáque præcipua eſt obſeruatio in ædificijs, æquè ac pauimentis moliendis, vt ſtructuræ omnes perpendiculo reſpondeant, neque proclinationes, vt ait Vitruuius lib. 6. c. 11. & lib. 7. c. 3. in vllam partem habeant. Simili modo ſtructura virtutum in fabrica animæ debet fieri ad perpendiculum, putà ad rectitudinem rationis & prudentiæ, qua virtutes ſingulæ per ſe, & comparatæ cum alijs, rectum teneant ordinem & commenſurationem, quam præſcribit lex & recta ratio, nec in alterutram partem lateralem propendeant aut deuergant. Sic enim opus erit appenſum liena rationis libratumque.

R. Salomon Hebr. *palles* exponit, q.d. Pondera diuini præcepti violationem cum mercede & præmio, pœnas item ſcelerum & præmia cõpara: tunc enim rectè eliges honeſtum, & ſpernes peccatum.

Porrò S. Auguſt. epiſt. 47. cuius verba recitabo v. ſeq. cenſet hîc alludi, imò probari liberum arbitrium, q.d. *Libra ſemitam pedibus tuis*, hoc eſt, accipe libram vel libellam liberi arbitrij, in eáque greſſus & actiones tuas trutina, vt in æquilibrio rectæ rationis conſiſtant, nec in alterutram partem earum bilances deuergant. q.d. Vide quomodo viuas, recta regiáque ſapientiæ & virtutis via incedito. Quòd ſi id feceris, viæ, id eſt actiones, tuæ ſtabilientur, vt ſtabiles & firmę in virtute perſeuerẽt; ac dirigentur à Domino, vt proſperos habeant ſucceſſus: hi enim pendent à Deo: Deus enim eſt cauſa omnis ſortis & fortunæ noſtræ, adeóque ipſe eſt fortuna fortunans, qui hoſce fortunat, illos non, vti oſtendi Geneſ. 31. 27. & ſeq.

Myſticè, pedes ſunt affectus animi: hi per ſapientiam regulandi ſunt, vt ad bonum tendant. ita auctor Catenæ Græcor. Rectas ſemitas, inquit, appellat animæ vires, quibus nixa in virtutibus progreditur, déque vno opere bono ad aliud prouehitur. At vero animæ pedes eiuſdem ſunt impetus, per quos de hoc in illud fertur.

Vers. 27 *Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram: auerte pedem tuum à malo*] Chald. *transfer pedem tuum à malo*. Senſus literalis eſt clarus, quaſi dicat. Dirige greſſus tuos iuxta regulam rectæ rationis, legis & voluntatis diuinæ, vt ab ea in neutram partem, putà nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram declines: iuxta illud Iſaiæ 30. 21. *Hæc eſt via, ambulate in ea: & non declinetis neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram.*

Symbolicè S. Auguſt. in Deuter. q. 48. & alij per *dexteram* accipiunt proſpera, per *ſiniſtram* aduerſa. Baynus per *dexteram* accipit amicos, per *ſiniſtram* inimicos. q.d. Nec amore proſperorum & amicorum, nec timore aduerſorum & inimicorum deflectas à recta virtutis via. Olympiod. verò in Catena Græcor. per *dexteram* accipit honorem & gloriam, per *ſiniſtram* crucem & ignominiam. q.d. Si propter vitæ integritatem honoreris, ne efferaris animo: ſi vilipendaris, ne animum deſpondeas, aut ab officio deſiſtas. Rurſum S. Auguſt. lib. 2. de Peccat. mer. c. 35. *Non declines*, inquit, *in dexteram ſuperba præſumptione iuſtitiæ, nec in ſiniſtram ſecura delectatione peccati.*

Moraliter ex hoc loco S. Gregor. Nazianz. orat. 26. docet nimium zelum æquè cauendũ ac torporem, temeritatem æquè ac pigritiam. *Æquè enim*, inquit, *inutiles ſunt iners ac ſupina ſegnities, & imperitus feruor: ille ad bonum minimè accedens, hic autem vlterius cadens, ac dextro dexterius aliquid efficiens. Atque id probè cognitum & exploratum habens Salomon: Ne declines, inquit, ad dexteram, neque ad ſiniſtram, ne per contraria in æquale malum, hoc eſt, in peccatum, incidas.* Et Caſſianus l. 11. de Inſtit. renunt. c. 4. *Ne diuertaris ad dexteram, neque ad ſiniſtram, id eſt, ne tibi de virtutibus blandiaris, & dextris ſucceſſibus ac ſpiritalibus extollaris, nec deflectens ad ſiniſtrum tramitem vitiorum, ſecundùm Apoſtolum, gloriam tibi ex eis in tua confuſione conquiras. Nam cui ſub ſpecie ſuccinctæ veſtis ac nitidæ cenodoxiam non potuit diabolus generare, pro ſqualida & inculta ac viliore conatur inſerere. quem non potuit per honorem deijcere, humilitate ſupplantat. quem ſcientiæ & elocutionis ornatu nequiuit extollere, grauitate taciturnitatis elidit. Si ieiunet palàm, vanitatis gloria pulſatur: ſi illud contemnendæ gloriæ cauſa contexerit, eodem vitio elationis obtunditur.*

Vias enim, quæ à dextris ſunt, nouit Dominus: peruerſæ verò ſunt, quæ à ſiniſtris ſunt] Hic verſus non eſt in Hebræo, nec in Chaldæo, nec in Complutenſi, vel Regia Latina, nec in Caietan. nec in manuſcriptis nonnullis vetuſtis: eſt tamen in Sept. ex quib⁹ eam Noſter tranſcripſit. Vnde colligas noſtram Vulgatam verſionem non per omnia puram putam eſſe S. Hieronymi, quam ſcilicet concinnauit ex Hebræo, cùm nonnulla ex Septuag. ſint addita, quæ non extant in Hebræo. Ex Septuag. eadem legunt S. Gregor. Nazian. S. Hieron. S. Auguſt. S. Cyprian. Beda locis mox citandis. Perperam ergo Lyran. & Caietan. cenſent eam ex gloſſa aliqua in textum vitio ſcriptorum irrepſiſſe.

Nota. *Dextrum* ſignificat bonum & felix, *ſiniſtrum* malum & infelix. Primò, quia Gentiles illas voces ſic vſurpabant, & verò ita cenſebant. Vnde Græci dextra fulmina cenſebant boni & felicis ominis, ſiniſtra verò mali & infelicis. Secundò, quia dextra pars animalis potior & robuſtior eſt: ſiniſtra, quæ infirmior, eſt deficiens & quaſi manca. Vnde quæ ſiniſtra manu fiunt, minùs rectè fiunt. Tertiò, quia motus principium eſt à dextra parte. In homine enim & animalibus mutatio loci à dextra proficiſcitur, eò quòd ad impulſum expeditior ſit ob calorem hepatis, & ſolidiorem eius partis ac firmiorem muſculorum naturam, vti docet Ariſtot. lib. 3. de Part. animal. c. 4. & Galenus 7. Aphoriſm. 44. Hinc & phyſici Orientem, à quo cælum moueri incipit, vocant dexteram cæli partem. Quartò, quia veteres in iudicio de moribus virtutes & virtute præditos collocabant à dex-

Dextrum vocatur bonum & felix: cur? Ratio prima. Secunda. Tertia. Quarta.

tris, vitia & vitioſos à ſiniſtris. Quocirca Lactantius diſputans de Y littera Pythagoræ, indice virtutis & vitij, libr. 6. de Vero cultu cap. 3. *Quid enim*, inquit, *opus eſt Y littera in rebus contrarijs atque diuerſis? ſed altera illa melior conuerſa eſt in Solis ortum, altera illa deterior ad occaſum: quoniã qui veritatem ac iuſtitiam ſequitur, is accepto immortalitatis præmio, perenni luce potietur; qui autẽ ab illo malo duce illectus prætulerit vitia virtutibus, mendaciũ veritati, neceſſe eſt ad occaſum & tenebras deferatur.* Accedit Ariſtot. lib. 2. de Cælo c. 2. qui de Pythagoricis loquens ait: Via virtutis propterea, inquiũt, dextera dicitur, quia ad orientem ſolem tendit, id eſt, ad lucem atque ſplendorem; via verò vitij ſiniſtra, quia occidentem verſus, id eſt, in noctem tenebraſque defertur. Hinc *dexter* idem eſt quod proſper & propitius, vt Quintil. lib. 4. 4. *Adſit Domitianus dexter ac volens.* Et Virgil. 8. Æneid.

Et nos, & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.

Senſus ergo eſt, q. d. Vias, quæ à dextris ſunt, id eſt, actiones bonas & laudabiles, ideóque felices, quæ nos conſtituent ad dexteram Chriſti in die iudicij inter electos & beatos, *nouit*, id eſt, approbat, amat, promouet, proſperat & beat, Dominus: odit verò, deſtruit, & punit eas, quæ à ſiniſtris ſunt, putà malas & probroſas, ideóque infelices, quæ impios conſtituent in die iudicij à ſiniſtris Chriſti inter damnatos & reprobos. Accedit S. Auguſt. quæſt. 48. in Deuter. vbi per vias dextras accepit cæleſtia, per ſiniſtras terrena.

Verùm difficultas eſt in nexu contextus: videtur enim hîc eſſe amphibolia, imò contradictio, ac poſterior pars repugnare priori. Quomodo enim conſentit τὸ *ne declines ad dexteram* cum eo, quod ſubdit: *Vias quæ à dextris ſunt, nouit*, id eſt probat, *Dominus*? ſi enim eas probat, ergo illæ non declinandæ, ſed ſequendæ & ambiendæ ſunt.

Primò, S. Auguſt. epiſt. 47. ad Valentinum hinc probat neceſſitatem gratiæ æquè ac liberi arbitrij: *Quia*, inquit, *ſi non eſſet liberum arbitrium, non diceretur: Rectos curſus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige: ne declines in dexteram, neque in ſiniſtram. Et tamen ſine Dei gratia ſi poſſet hoc fieri, non poſtea diceretur: Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, & itinera tua in pace producet.* Et mox: *Vias, quæ à dextris ſunt, nouit Dominus, quomodo intelligendum eſt, niſi quia ipſe fecit vias dextras, id eſt, vias iuſtorum, quæ ſunt opera bona, quæ vtique præparauit Dominus (ſicut dicit Apoſtolus) vt in illis ambulemus? vias autem ſiniſtras peruerſas, id eſt vias impiorum, non vtique nouit, quia non eas ipſe fecit in homine, ſed homo ſibi.* Obiicit deinde ſibi S. Auguſtinus, Cur ergo dixit: *Ne declines in dexteram neque in ſiniſtram, cùm potiùs dicere debuiſſe videatur: Tene dexteram, & ne declines ad ſiniſtram?* Ac reſpondet, *declinare in dexteram, qui bona ipſa opera quæ ad vias dextras pertinent, ſibi vult aſſignare, non Deo. In ſiniſtram verò*, qui omnia gratiæ tribuens, & nihil libero arbitrio, dicit: *Faciamus mala vt veniant bona.* q. d. *Non ſic defendatis liberũ arbitrium, vt ei bona opera ſine Dei gratia tribuatis; nec ſic defendatis gratiã, vt quaſi de illa ſecuri mala opera diligatis.*

Secundò, S. Chryſoſt. ex variis in S. Matth. locis homil. 8. cenſet hîc ludi in nomine dextrum & ſiniſtrum, aliterque accipi quàm paulò antè. Hîc enim per dextras vias, vel, vt ipſe legit, partes, accipit iuſtos; per ſiniſtras, peccatores: quia Chriſtus in die iudicij iuſtos & electos ſtatuet à dextris, peccatores & reprobos à ſiniſtris, Matth. 25. Et ſic explicat illud Matth. 6. v. 3. *Te faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua.* q. d. Cùm dextera das eleëmoſynam, noli te apud ſiniſtram, id eſt, apud auaros & peccatores, iactitare.

Tertiò, S. Auguſt. l. 2. de Peccat. merit. & remiſſ. c. 15. *In dexterã declinare*, inquit, *eſt ſeipſũ decipere, dicendo ſe eſſe ſine peccato: in ſiniſtram autem, propter neſcio quam peruerſam atque prauam ſecuritatem, ſe tamquam impunè dare peccatis. Vias enim, quæ à dextris ſũt, nouit Dominus* (Chriſtus) *qui ſolus ſine peccato eſt, & noſtra poteſt delere peccata; peruerſa autem ſũt quæ à ſiniſtris, ſunt amicitiæ cum peccatis.*

Verùm hæc videntur myſtica potiùs quàm litteralia, nec dubium lectoris animum explent. Dico ergo hanc ſẽtentiam: *Vias, quæ à dextris ſunt, nouit Dominus*, &c. cohærere cum proximè præcedenti; *Auerte pedem tuum à malo* (ſcilicet capeſſendo vias quæ à dextris, non autem illas quæ à ſiniſtris ſunt;) non autem cum illa remotiore: *Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram.* In Prouerbiis enim, vti ſæpiùs monui, ſunt multæ ſententiæ diſparatæ, nec inter ſe connexæ: per tales enim gnomas priſci tradebant ſuam ſapientiam. Fortè etiam ex alio loco eam huc tranſtulerunt Septuag. nam hoc loco non extat in fonte Hebræo. Sic enim aliæ ſententiæ nonnullæ ex vno loco in alium traductæ ſunt à collectoribus earumdem, vt oſtendi Proœmio in Eccleſiaſticum.

Porrò vna ſententia alteri non eſt contraria, ſed vna cum altera rectè conſentit: nam cùm ait vias à dextris noſci & probari à Domino, peruerſas verò eſſe ſiniſtras; tunc dextrum & ſiniſtrum inter ſe ſola comparantur, ac per dextrum ſignificatur via virtutis, quia hæc coram Deo eſt dextera, id eſt, proba & felix; per ſiniſtrum ſignificatur via vitij, quia hæc coram Deo eſt ſiniſtra, id eſt, reproba & infelix. Cùm verò ait: *Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram*; tunc dextrum & ſiniſtrum non inter ſe, ſed cum media virtutis via comparat, ideóque dextrum & ſiniſtrum ſignificant vitia vtrimque virtuti, quæ in medio eſt, per exceſſum vel defectum oppoſita. Virtus enim eſt in medio, à quo declinat vitium oppoſitum in dextrum per exceſſum, in ſiniſtrum per defectum. Via ergo virtutis media eſt dextera, à qua ſi declines ad dexteram vel ſiniſtram, aberras & peccas. Itaque vis eſt in τῷ *ne declines*: hæc enim particula mutat phraſim & appellationem, vt loquuntur Logici. Nam via dextera eſt via virtutis; declinare verò ad hac dextera eſt vitium, ſiue declines dextrorſum, ſiue ſiniſtrorſum: omnis enim declinatio & receſſus à medio, quod præſcribit virtus, eſt vitium. *Non ergo dextram viam ambulare, ſed ad dexterã declinare prohibemur*, ait Beda.

Ita acutè explicat S. Gregor. Nazianz. orat. 26. *Ne declines*, inquit, *ad dexteram, neque ad ſiniſtram; ne per contraria in æquale malum, hoc eſt in peccatum, incidas. Quanquam alioqui quod natura dextrum eſt, his verbis laudat, Vias dextras nouit Deus, peruerſæ autem ſunt ſiniſtræ. Qui fit igitur, vt qui dextrum laudat, idem rurſum à dextro nos abducat? Intelligit profectò quod dextri ſpeciem habet, cùm reuera tale non ſit. Quod etiam ſpectans alio loco inquit: Ne magnopere iuſtus ſis, nec ſupra modum ſapiens. Par et-*

enim iuſtitiæ atque ſapientiæ detrimentum affert acris, tam in actione, quam in ſermone animi impetus, à bono nempe, & à virtute propter exceſſum excidens. Hæc enim defectus & exceſſus peræque labefactant, nõ ſecus ac regulam additio aliqua aut ſubtractio. Nemo igitur ſapientior ſit quam conuenias, nec lege exactior, nec luce ſplendidior. Rom.12. *Id vero qua tandem ratione conſequemur? Nempe ſi modeſti & compoſiti eſſe curemus, naturæ leges comprobemus, rationem ducem ſequamur, ordinem & diſciplinam non aſpernemur.*

Et S. Hieron. in cap. 12. Zachar. *Deuorabunt* (inquit) *duces Iuda & tribuni ad dexteram & ad ſiniſtram eos, qui in medio itinere incedere noluerunt, neſcierunt ὁμοῦ βαδίζειν ὁδὸν βασιλικήν. vnde Dei populus pollicetur: Nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram declinabimus: via regia gradiemur. Via dextra parcitas* Num.20. *eſt, quam Græci φειδωλίαν vocant: ſiniſtra, luxuries: media rectáque, frugalitas. Omnes igitur qui ſunt in* B Eccleſ.7. *via dextra, quibus dicitur: Ne ſis iuſtus nimis: & in ſiniſtra, qui audiunt: Viæ, quæ ad ſiniſtram ſunt, peruerſæ ſunt; deuorans flamma conſumet.* Idem in Eccleſiaſtæ cap.10 explicans illud: *Cor ſapientis in dextera,* Matth.6. &c. *Et in Euangelio,* inquit, *præcipitur, vt neſciat ſiniſtra quid faciat dextera ſapientis. Et quando percu-* Ibid 5. *timur in maxillam dexteram, non iubemur ſiniſtrã genam præbere percutienti, ſed alteram dexteram: iuſtus enim ſiniſtram in ſe non habet, ſed totum in eo dextrũ eſt.* Matth.25. *vt cùm ad iudicandum Saluator venerit, agni à dextris; hœdi vero à ſiniſtris erunt. Et in Prouerbiis ſcribitur: Dextras vias nouit Dominus: quæ autem peruerſæ ſunt, à ſiniſtris ſunt. Qui ergo ſapiens eſt, ſemper de futuro ſæculo cogitat, quod ducit ad dexteram: qui vero inſipiens eſt, de præſenti, quod poſitum eſt in ſiniſtra. Quæ quidem ſecutus idem philoſophus & poeta ait:* C

Dextera quæ magni Ditis ſub mœnia ducit.
Hac iter Elyſium nobis, at læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia tartara mittit.

Firmianus quoque noſter in præclaro Inſtitutionum ſuorum opere Y litteræ meminit, & de dextris ac ſiniſtris, hoc eſt de virtutibus & vitiis, pleniſſimè diſputauit. Nec putemus huic ſententiolæ illud eſſe contrarium in quo dicitur: Ne declines in dexteram, neque in ſiniſtram: hîc enim pars dextera pro bono accipitur: ibi vero non tam dextera, quàm declinatio dextera accuſatur: ne plus ſapiamus quàm ſapere nos neceſſe eſt, quia virtutes in medio ſunt, & nimietas omnis in vitio eſt.

Accedit & S. Auguſt. epiſtol. 47. *Auerte,* inquit, *pedem tuum à via mala, hoc eſt à ſiniſtra. Quod manifeſtat in conſequentibus dicens: Vias enim, quæ à dextris ſunt, nouit Dominus Deus: peruerſæ vero ſunt, quæ à ſiniſtris ſunt. Eas vtique vias ambulare debemus, quas nouit Dominus Deus, de quibus in pſalmo legitur: Nouit Dominus viam iuſtorum, & via impiorum peribit: hãc enim non nouit Dominus, quia ſiniſtra eſt. Sicut dictum eſt etiam illis ad ſiniſtram conſtitutis: Nõ noui vos. Quid autem quod ille non nouit, qui vtique nouit omnia, ſiue bona hominũ, ſiue mala? Sed quid eſt, Non vos noui: niſi tales vos ego non feci? Quemadmodum illud quod dictũ eſt de ipſo Domino Ieſu Chriſto: Quia non nouerat peccatum: quid eſt (Non nouerat) niſi quia non fecerat? Ac hoc quod dictum eſt, Vias, quæ à dextris ſunt, nouit Dominus, quomodo intelligendum eſt, niſi quia ipſe fecit vias dextras, id eſt vias iuſtorum, quæ ſunt vtique opera bona, quæ præparauit Deus (ſicut dicit Apoſtolus) vt in illis ambulemus? vias autem ſiniſtras peruerſas, id eſt vias impiorum, non vtique nouit, quia non eas ipſe fecit in homine qui fecit hominem, ſed homo ſibi. Propter quod dicit: Odiui autem ego peruerſas vias malorum, ipſæ ſunt à ſiniſtris.*

Ipſe autem rectos faciet curſus tuos, itinera autem tua in pace producet] q.d. Si ingreſſus fueris vias quæ à dextris ſunt, id eſt, vias probas & honeſtas, Deus, qui illas nouit, id eſt, probat & proſperat, rectos faciet, id eſt diriget, curſus vitæ tuæ, vt in illis feliciter & animosè progrediaris per plures annos vitæ, quos tibi pacificos dabit, facietque vt tandem moriens in pace expectans felicitatem æternam obdormias & conquieſcas. Vnde Polychron. in Catena Græcor. *Tu,* inquit, *abſtine ab omni malo & peccato: ille interim viam tuam ad bona diriget, tuoſque inimicos euertet. Indicat per hæc autem, complurium rerum euentus in noſtra poteſtate poſitos nõ eſſe, ſed in Dei voluntate. Is enim eſt qui hominum ſtudia in terris, ceteraque omnia quæ ad æterna illa bona, quæ in cælis repoſita habemus, ſpectant, rectè prouidéque adminiſtrat.* Præclarè Seneca: *Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduerſa felicem, in mediis tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, ex æquo deos, non ſubibit te veneratio eius? non dices: Iſta res maior eſt altiórque, quam vt credi ſimilis huic, in quo eſt corpuſculo, poſſit? vis iſtuc diuina deſcendit, animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamuſque ridentem, cæleſtis potentia agitat. Non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt, vnde deſcendit.*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet fugiendam eſſe meretricem vt peſtem. Remedium fugæ ſuggerit v. 15. dilectionem vxoris propriæ: ſic enim vitabitur aliena: amor enim caſtus pellit inceſtum, vxor meretricem.

Fili mi, attende ad ſapien-
tiam meam, & prudentiæ
meæ inclina aurem tuam,
2. vt cuſtodias cogita-
tiones, & diſciplinam la-
bia tua conſeruent. Ne attendas fallaciæ
mulieris. 3. fauus enim diſtillans labia
meretricis, & nitidius oleo guttur eius:
4. Nouiſſima autem illius amara quaſi
abſinthium, & acuta quaſi gladius biceps.
5. Pedes eius deſcendunt in mortem,
& ad inferos greſſus illius penetrant.
6. Per ſemitam vitæ non ambulant, va-
gi ſunt greſſus eius & inueſtigabiles.
7. Nunc ergo fili mi audi me, & ne re-
cedas à verbis oris mei.
8. Longè fac ab ea viam tuam, & ne
appropinques foribus domus eius.
9. Ne des alienis honorem tuum, & an-
nos tuos crudeli. 10 ne fortè implean-
tur extranei viribus tuis, & labores tui ſint
in domo aliena, 11. & gemas in nouiſſi-
mis, quando conſumpſeris carnes tuas &
corpus tuum, & dicas:
12. Cur deteſtatus ſum diſciplinam, &
increpationibus non acquieuit cor meum,
13. nec audiui vocem docentium me, &
magiſtris non inclinaui aurem meam?
14. Penè fui in omni malo, in medio
eccleſiæ & ſynagogæ.
15. Bibe aquam de ciſterna tua, & fluen-
ta putei tui: 6. deriuentur fontes tui fo-
ras, & in plateis aquas tuas diuide.
17. Habeto eas ſolus, nec ſint alieni par-
ticipes tui.
18. Sit vena tua benedicta, & lætare
cum muliere adoleſcentiæ tuæ: 19. cer-
ua chariſſima, & gratiſſimus hinnulus.
vbera eius inebrient te in omni tempore,
in amore eius delectare iugiter.
20. Quare ſeduceris fili mi ab aliena,
& fouéris in ſinu alterius?
21. Reſpicit Dominus vias hominis,
& omnes greſſus eius conſiderat.
22. Iniquitates ſuæ capiunt impium, & fu-
nibus peccatorum ſuorum conſtringitur.
23. Ipſe morietur, quia non habuit diſci-
plinam, & in multitudine ſtultitiæ ſuæ de-
cipietur.

VERS. 1. *Fili mi, attende ad ſapientiam meam* (Septuag. *ſermonibus meis appone aurem tuam*) *& prudentiæ meæ inclina aurem tuam*] Salomon nouum ſapientiæ documentum de fuga meretricis daturus, more ſuo diſcipuli attentionem excitat, vt ille aduertat & ponderet quanti illud ſit momenti. Dicit ergo illi: Silens ſtudioſè attende & intende meis ſermonibus. Nam ſilentium diſcipuli, diſciplinæ cuſtodia eſt. vnde Pythagoras ſuis diſcipulis ſilentium quinquennale indicebat.

VERS. 2. *Vt cuſtodias cogitationes, & diſciplinam labia tua conſeruent*] Septuag. *vt cuſtodias cogitationem bonam* (Aquila, Symmach. & Theodot. *ſcientiam bonam*) *ſenſus autem labiorum meorum mandat tibi.* q.d. Labia mea enunciant internam meæ ſapientiæ cogitationem, eiuſque ſenſum, ac mandant vt illū ſimpliciter, vt enuntiatur, accipias, menti imprimas & opere exequaris. Alij legunt, *ſenſum labiorum meorum mando tibi. Cogitationes* ergo hîc non diſcipuli, ſed ſapientiæ & Salomonis accipe. q.d. Attende vt cuſtodias meos conceptus, meas cautiones, mea conſilia, vt vertit Vatablus. Vnde Chald. vertit, *vt admonitus ſis in conſilio*; Syrus, *vt cautus ſis in cogitatione*; R. Leui, *vt cuſtodias cogitationes, quibus inſtituaris ad prudentiam.* Sic & Aben Ezra. Conſequenter tamen cogitationes quoque diſcipuli accipe: qui enim cuſtodit co-

A gitationes ſapientiæ, hic vtique & ſuas cuſtodit. Nam hanc ſuarum cuſtodiam docent & præſcribunt cogitationes & conſilia ſapientiæ. Vnde S. Gregor. 3. p. Paſtor. admon. 15. *Vt cuſtodias cogitationes tuas: Nihil quippe*, inquit, *in nobis eſt corde fugacius, quod à nobis toties recedit, quoties per prauas cogitationes defluit. Cùm ergo cogitatio per cuſtodiam reſtringitur, cor, quod fugere conſueuit, inuenitur.*

Ne *attendas fallaciæ mulieris*] Hæc verba non ſunt in Hebræo expreſsè, ſed tacitè ſubintelliguntur. vnde Septuag. & ex ijs Noſter ea expreſſerunt. Quocirca hæc verba pendent ab ijs quæ ſequuntur: *Fauus enim diſtillans labia meretricis*, &c. ex
B ijs enim hæc concluſio educitur: *Ergo ne attendas fallaciæ mulieris.* Igitur per *fallaciam* intelligit blanditias, mollitiem & elegantiam verborum, pulchritudinem, ornatum veſtium, faciei fucum, fictiones, artes & fraudes, quibus meretrices amaſios ad ſe pellicere, ineſcare & peruertere ſolent. Vnde Septuag. habent, *ne intendas φαύλῃ*, id eſt malæ, prauæ, peruerſæ, *fallaci mulieri*; S. Hieron. in c. 23. Iſaiæ, *ne attendas peſſimam* (S. Cyrill. lib. 15. de Adorat. *improbam*) *mulierem*. quare mirum eſt Arabicū vertere, *ne auſcultes mulieri bonæ*. S. Chryſoſt. homil. 14. ad Popul. legit, *ne diſcas pulchritudinem alienā, & ne occurras mulieri fornicanti: mel enim*, &c. quaſi hæc pertineant ad oculos; ac ſi dicat: Noli aſpicere faciem pulchrā meretricis fucatę & comptę:

ptæ, quia hæc pulchritudo *aliena* eſt: id eſt, alienæ A mulieris, quæ tua non eſt vxor. Rurſum *aliena*, quia pulchritudo hæc ſæpè non eſt naturalis, ſed fucata, & aliunde, putà à ſtibio, purpuriſſo & fuco, atque à veſtibus & gemmis mutuata. Maximè enim mulier ferit & vulnerat aſpicientem per pulchrã faciem & oculos, inſtar ſerpentis & baſiliſci. Magis tamen hoc loco reſpicit ad verba blanda & fallacia meretricum, vt patet ex ſequent. Hiſce enim multos decipiunt & dementant, præſertim accedente fuco faciei & oculorum. Vnde de eis canit Codrus:

Sidera non tot habet cælum, non flumina piſces,
Quot ſcelerata gerit fœmina mente dolos.

Cùm enim mulier nec viribus, nec ingenio, nec conſilio polleat; hinc ad dolos ſe conuertit, vt quod illis non poteſt, hiſce obtineat & perficiat: ſicut animalia imbellia eâdem de cauſa doloſa ſunt, vt vulpes, ſimiæ, feles, &c. cùm ex aduerſo B leones, tigrides, lupi non doloſi, ſed violenti ſint: quia cùm viribus & robore ſua exequantur, dolo non indigent. Adde, mulierem quid ſerpentinum habere. Videtur ſerpens Euam ſeducens, illi totique ſexui ſuam indolem & fraudes inhalaſſe. Adde & meretricum malitiam ſtudiúmque fallẽdi, imo continuum exercitium, quo nouas indies decipiendi artes excogitant, vt non aliud cogitare, non aliud ſomniare, ac totæ ex fraudibus conſutæ videantur. Idem argumentum tractat Eccleſiaſt. c. 25. v. 22. vbi plura hac de re dixi. Quare hîc breuis ero.

Præclarè S. Hieron. l. 1. contra Iouin. ſub finem: *Amor formæ rationis obliuio eſt, & inſaniæ proximus, fœdum, minimeque conueniens animo ſoſpiti vitium; turbat conſilia; altos & generoſos ſpiritus frangit, a magnis cogitationibus ad humillimas detrahit, querulos, iracundos, temerarios, durè imperioſos, ſeruiliter* C *blandos, omnibus inutiles, ipſi nouiſſimè amori facit. Nam cum fruendi cupiditate inſatiabilis flagrat, plura tempora ſuſpicionibus, lacrymis, conqueſtionibus perdit, odium ſui facit, & ipſi nouiſſimè ſibi odio eſt.* Et poſt nonnulla: *Doctiſſimi viri vox eſt, pudicitiam inprimis eſſe retinendam: qua amiſſâ omnis virtus ruit. In hac muliebrium virtutum principatus eſt. hæc pauperem commẽdat, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram: bene meretur de maioribus, quorum ſanguinem furtiua ſobole non vitiat.*

Quocirca S. Auguſt. lib. de Honeſt. mulier. c. 2. *Inter alia*, ait, *certamina Chriſtianorum ſola dura ſunt prælia caſtitatis, vbi quotidiana eſt pugna, & rara victoria. Grauem namque ſortita eſt caſtitas inimicum, cui quotidie reſiſtitur & ſemper timetur.* Et S. D Ephrem ſerm. aduerſus improbas mulieres: Quid enim eſt mulier? inquit, *Laqueus comptus, & homines* Mulieris deſcriptio *in voluptates illiciens, quæ ſplendida quidem ſpecie & excelſo collo oculis annuit, & genis arridet, lingua verò dulciter canens voce alios decipit, & ſermone pellicit,* &c. *Quid eſt mulier? naufragium ſuper terram, fons nequitiæ, theſaurus immunditiæ & malitiæ, mortifera conuerſatio atque confabulatio, oculorum pernicies, animarum exitium, cordis ſpiculum, iuuenum perditio, ſceptrum inferni, & concupiſcentia præceps. Quid eſt mulier? cauſa diaboli, requies ſerpentis, diaboli conſolatio, dolor inconſolabilis; caminus ſuccenſus, malitia incurabilis, diurna confabulatio, hoſpitium laſciuorũ, & officina dæmonum,* &c. Hac de cauſa S. Hieron. ad Nepotianum de Vita clericorum & ſacerdotum: *Hoſpitiolum*, ait, *tuum aut raro aut numquam mulierum pedes terant. Omnes puellas & virgines Chriſti aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige. Ne* A *ſub eodem tecto manſites; nec in præterita caſtitate confidas. Nec ſanctior Dauide, nec Samſone fortior, nec Salomone potes eſſe ſapientior. Memento ſemper quòd paradiſi colonum de poſſeſſione ſua mulier eiecerit.*

Porrò inter alias meretricum fallacias eſt hæc vna è præcipuis, quod ita fugiunt, vt velint videri; ita pugnant, vt velint vinci; ita odia exercent, vt tunc ament maximè. Ita de Cleopatra ſcribit Plutarch. in Antonio: *Dabat operam, vt ſæpè lacrymans videretur, ſtatim autẽ lacrymas abſtergebat, occultabátque, quaſi vellet Antonium latere.* Audi S. Hier. epiſt. 47. *Palliolum interdum cadit, vt candidos nudet humeros, & quaſi videri noluerit, celat feſtina, quod volens detexerat.* Quocirca adoleſcens rogatus à meretrice cur nollet ſe audire, nec attingere, apud Plautum in Bacch. reſpondet: Ars fallendi mulierum.

Quia iſthæc lepida ſunt memoratui,
B *Eadem in vſu, atque vbi periculum facias, aculeata ſunt:*
Animum fodicant, bona diſtimulant, facta & famam ſauciant.
Apage a me, apage.

S. Nilus in Sententijs cap. de fornicatione: *Mulierum*, inquit, *cœtus fuge. vt primum eas conueneris, depreſſa humi facie leniter ac ſedatè loquuntur, atque eiuſmodi lacrymas edunt, quæ commiſerationem redoleant; modeſtéq; ſeſe componunt, & frequẽter ingemiſcunt: de caſtitate percunctantur, & ſtudioſè ac diligẽter audiunt. Si eas proſpexeris, paulisper caput attollunt. Poſt etiam defixioribus oculis te intuentur, ac ſubrident, imò profuſum & diſſolutum riſum edunt, ac deniq; omnes mortis hamos & præſtigiarũ illecamẽta* (imò philtra & veneficia) *atq; omnis generis caſſes, quibus anima obſidetur, expediunt.* Et mox: *Viret*, inquit, *herba, quæ aquis propinqua eſt, & libidinis affe-* C *ctus in muliebri colloquio. Forma fucata intemperantium exitium, & naufragium eſt.* Quamobrem S. Gregor. Nazianz. in præceptis ad virgines:

Virgo, inquit, *ſis oculis, virgo ſis auribus atque*
Lingua: nam tribus his facile eſt decedere recto.

Diogenes duas mulierculas inter ſe colloquentes cõſpicatus: *Aſpis*, inquit, *a vipera venenum mutuatur.* ita Antonius in Meliſſa p. 2. c. 34. Secundus Philoſophus rogatus ab Adriano Imp. *Quid eſſet mulier?* reſpondit, *Viri naufragium, domus tempeſtas, vitæ captiuitas, leæna complectens, exornata Scylla, animal malitioſum, malum neceſſariũ.* ita Maximus ſerm. 39. Vbi & citat S. Baſilium dicentẽ: *Inſipientiſſimæ mulieres naturali pulchritudine carentes ad colores confugiunt, & ſunt, vt ita dicam, ornata ad* D *ſpectaculum, per ornatum inornata, & per dedecus ac turpitudinem turpiores.* Plura vide apud auctores iam citatos, & Tiraquellum in leg. ix. connubial.

Myſticè, omnia quæ hîc de meretrice dicuntur, Olympiodorus & Polychron. in Catena Græcor. ac S. Hieron. in cap. 6. Ezech. & alij adaptant hæreſi; Lyran. idololatriæ, tu adapta voluptati & concupiſcentiæ, de qua ſerè ait Damaſc. lib. 3. Parall. c. 28. ex S. Chryſoſt. *Cani ſimilis eſt voluptas ò homo: ſi eam propellas, fugit: ſi alas, remanet. Malorum omnium metropolis eſt voluptas.* S. Baſil. exhort. ad baptiſmum, *Voluptas*, ait, *diaboli hamus eſt ad exitium trahens. Voluptas peccati mater eſt. Voluptas ſempiterni vermis nutrix: quæ cum, qui ſe fruitur, ad aliquod tempus delinit, poſt autem felle amariùs digeritur.* S. Gregor. Nazianz. in Tetraſtichis: *Omnis vitij eſca eſt voluptas obiecta, ad exitij hamum auidiores animos facilè attrahens.* Quocirca voluptatem quaſi mere- Moral. de voluptate.

tricem ita pingit Claudian. lib. 2. in Laudes Stiliconis:

Blanda quidem vultu, ſed qua non tetrior vlla,
Interius fucata genas, & amicta doloſis
Illecebris, toruos auro circumligat hydros, putà ſerpentes.
Igitur *ſperne voluptatem, nocet empta dolore voluptas.*

Quæcumque ergo de meretrice iam dicta, & deinceps dicenda ſunt, mutato nomine concupiſcentiæ attribue.

Rurſum Beda, Cyrill. Alexandr. l. 15. de Adorat. & Cyril. Hieroſol. de decẽ dogmat. catecheſi 4. & S. Hieron. in cap. 65. Iſaiæ per meretricem accipiunt ſapientiam humanam, quæ inſtar meretricis fucata, & pigmentis eloquentiæ illita, melle dulciores, oleo nitidiores effundit ſermones.

Vers. 3. *Fauus enim diſtillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius*] Hebr. *quia fauum diſtillant labia extraneæ, & lenius oleo palatum eius.* ita Pagnin. & Vatablus: qui pro *lenius* vertit, *blandius*; alij, *lubricius*; alij *leuigatum præ oleo guttur eius*; Arabicus, *quoniam mel diſtillat ex duobus labijs mulieris meretricis, os tuum breui tempore oblinet* mellitis & oleatis verbis; Septuag. *mel enim diſtillat à labijs fornicariæ quæ ad tempus impinguat fauces tuas*: Hebr. enim חלק *chalac*, idem eſt quod mollis, tener, læuis, lenis, lubricus; talia autem ſolent eſſe pinguia. Fortè etiam Septuag. pro *chalac* legerunt חלב *cheleb*, ideſt, adeps, pinguedo. *Impinguat* ergo, ideſt, pingui blanditiarum oleo delinit, mulcet, infarcit, ineſcat. Vnde Syrus vertit, *molliora oleo verba eius*, Chald. *lenius oleo guttur eius*. Appoſite Hugo Victorin. lib. de Carnal. nuptiis vitandis. *In fauo mellis*, inquit, *duo ſunt, ſcilicet mel & cera. In facie meretricis ſimiliter duo ſunt, ſcilicet decor & gratia, hoc eſt, pulchritudo oris, & dulcedo ſermonis. Cera ſuccendit ignem, mel præbet dulcedinem. ſic pulchritudo meretricis igne libidinis inflammat carnem, blandimento lenocinantis ſermonis ſubuertit mentem: ſtillat mel ex cera, dum meretrix verba ſua mollit & facit dulcia.*

Rurſum amoris emblema eſt alueolus apum ex quo prodit abſinthium, hoc eſt, *ex dulci amaritudo*:

Vidiſti alueolis ſi fortè abſinthia naſci:
Sic ſpecie dulci torques amarus amor.

S. Chryſoſt. hom. 14. ad Populum *fauum* labiorũ refert ad oſcula blanda meretricum, nitidum guttur præ oleo ad ſermones blandos earumdem: Hugo verò Cardin. *oleum* refert ad earũ vnguenta, quibus ſe inungunt vt gratum odorem redoleant & ſpargant. *Meretrix* enim, ait Chryſ. *amare neſcit, ſed inſidiatur tantùm, venenum habet illius oſculum, & toxicum os pernicioſum. Si vero non ſtatim apparet, propterea magis ipſam fugere oportet, quoniã obtegit perniciem, & mortem habet celatam, nec à primordiis manifeſtam apparere permittit. Itaque ſi quis voluptatem ſectatur, & vitam lætitiæ plenam, fornicantium conſortia mulierum fugiat: bellis enim innumeris & tumultibus amatorum animos implent, & continuas ipſis pugnas contentioneſque concitant per verba, per opera omnia.* Et S. Baſil. de Virgin. *Formoſorum*, inquit, *oſcula cauere oportet, non ſecus ac venenatorum animalium morſus: diffunditur enim virus ex oſculo in omne corpus.*

Meliùs alij paſſim vtrumque referunt ad verba meretricum: hæc enim ipſæ ita edulcorãt, vt mel ſtillare (vnde Diogenes ea vocabat *mellitum laqueum*,) ita emolliunt, vt oleo molliora videãtur, ac efficaciſſima ſint ad animos quãtumlibet viriles deliniendos & emolliendos: inſtar olei enim lubricant & influunt in animos, eòque emolliũt, eneruant & effeminãt: ſunt enim voces & cantus Sirenum. Vnde Vlyſſes, ideſt vir ſapiens, obturat aures & fugit, ne ijs dementetur & perdatur. Audi S. Fulgentium lib. 2. Mythologiæ: *Sirenes*, inquit, *græcè tractoriæ dicuntur: tribus enim modis illecebra amoris trahitur, aut cantu, aut viſu, aut conſuetudine. Amantur enim quædam ſpecies venuſtate, quædam etiam lenocinante conſuetudine. Quas Vlyxis ſocij obturatis auribus tranſeunt: ipſe vero religatus tranſit: Vlyxes enim græcè quaſi ὅλων ξένος, ideſt, omniũ peregrinus dicitur. Et quia ſapientia ab omnibus mundi rebus peregrina eſt, ideo aſtutior Vlyxes dictus eſt. Denique Sirenes, ideſt, delectationum illecebras & audiuit & vidit, ideſt, agnouit & iudicauit, & tamen trãſit nihilominus. Ideo quia audita ſunt, mortuæ ſunt. in ſenſu enim ſapientis omnis voluptas affectus moritur. Ideo volatiles, quia mentes amantium permeant celeriter. Inde gallinaceos habent pedes, quia libidinis affectus omnia, quæ habet, ſpargit. Denique & Sirenes dictæ ſunt: σύρω enim græcè traho dicitur.*

Quocirca S. Cypr. de Singul. cleric. *Nunc*, inquit, *blanditias exhibet meretrix, nunc verba mollia: & quod venenoſius eſt ſuper cuncta, pſallere delectatur, cuius cantus tolerabilius eſt audire baſiliſcum ſibilantem.* Quocirca S. Hieron. ad Gaudentium, *Vocis dulcedines*, inquit, *per aures animam vulnerantes fugiat.* Denique S. Ambroſ. lib. 2. de Abraham c. 11. docet omnes ſenſus cuſtodiendos eſſe caſtitatis ſtudioſo: *Quia & viſus procacior*, inquit, *habet crimen*, & ideo ſcriptum eſt: *Noli intendere fallaci mulieri, neque capiaris oculis, neque abripiaris palpebris. Et in ipſo auditu crimẽ eſt, ſi ſeducat meretrix, & multo blandimento ſermonis, & laqueis labiorum ſuorum te alliget.*

Porrò verba blanda & fallacia rectè comparantur oleo. Primò, ob ſimilem lubricitatem: Secundò, quia oleum vim maximam habet interiùs penetrandi: eamdem habent verba mellita: Tertiò, quia oleum auctore Galeno l. 11. de Simplic. medicament. facult. c. 7. mordenti pariter ac leniẽti facultate præditum eſt. *Nam quòd oculos*, inquit, *mordicet, quod guttur exaſperet, ſiue ad tuſſim prouocet, quòd ventrem radat, atq; seceſſus ſanguinolentos efficiat, abundè magna teſtimonia ſunt, mordacẽ illi ineſſe facultatẽ. At quòd vlcera dolore liberet, & vẽtris mordicationes aut irrigatum, aut infuſum omnino ſanet, quæq; morſu irritãtur mitiget, cum & ipſa non parua ſint contrariæ ipſius facultatis indicia, planè omiſſa ſunt.* Hæc ille. Rectè igitur verba lenia, ſed quæ aculeos in animũ defigant, cum oleo cõparãtur; quod (vt eſt apud Galenum) cutem lenit, interiora mordet. Inde os ſublinere idẽ eſt, quod adulando & blandiendo decipere. Tres analogiæ olei & blanditiarũ

Myſticè S. Ephrem tract. de Abſtinẽdo à cupiditatibus, hæc accipit de voluptate carnis ſiue concupiſcentiæ: *Meminerimus*, inquit, *illius, quod ait Parœmiaſtes: Fauus diſtillãs labia meretricis, dulcedinem concupiſcentiæ fauo ſignificans; quodque infert dicens: Quæ ad tempus nitidum guttur efficit, poſtea verò bile amarius inuenies, & acutius ancipiti gladio.* Idem in illud: *Attende tibi*, cap. 3. *Reſiſte*, inquit, *vrenti concupiſcentiæ, vt flammam, quæ numquã extinguetur, effugere queas. Nam ſi nos perturbationes ſuperarint, non recedent à nobis: quin & magis aduerſum nos inſoleſcent. Audi eum, qui ait: Mel diſtillat à labijs mulieris fornicariæ, quæ ad tempus impinguat fauces ſuas, poſtea verò felle amariorem inuenies, & acutam magis gladio ancipiti.* Præclarè

Boëtius l.3. de Conſolat. ante medium:

Habet omnis hoc voluptas,
Stimulis agit fruentes;
Apiumque par volantum,
Vbi grata mella fudit
Fugit, & nimis tenaci
Ferit icta corda morſu.

Huic ſimile eſt emblema Sabini:

Cum puer alueolo furatur mella Cupido:
Furanti digitum cuſpide fixit apis:
Sic etiam nobis breuis eſt peritura voluptas,
Quam petimus, triſti miſta dolore nocet.

Quocirca rectè ait Salomon *fauus diſtillans*, quia voluptas tantùm dat ſtillam mellis, mox datura mare fellis: ex aduerſo virtus dat ſtillã fellis, mox datura mare mellis.

Idipſum pulchrè repræſentat Barlaam Ioſaphat regi apud Damaſcen. in Hiſtor. c.13 per parabolam hominis fugientis vniconem, ac apprehen- **B** dentis arborem, ex qua ſtillabat mel, quo ineſcatus homo periit: nam duobus muribus rodentibus ſenſim arborem, illa tandem cum homine corruit in ſubiectum barathrũ: vnicornis enim eſt mors, arbor vita, mel voluptas, duo mures ſunt dies & nox ſibi continuè ſuccedentes vitamq; conſumẽtes, barathrum eſt gehenna.

Vers. 4. *Nouiſſima autem illius amara quaſi abſinthium, & acuta quaſi gladius biceps*] Syrus, *quaſi gladius duplicis aciei*, qui ſcilicet vtrimque acutus eſt habétque aciem, qua vtrimque ſcindat & ſecet. Septuag. *poſtea verò amariorem felle inuenies, & acutam pluſquam enſem ancipitem*; Arabicus, *nouiſſimè autem amaritudo eius amarior abſinthio, & acuet multò magis quàm gladius habens duo ora*, ideſt duas acies.

C Pro *abſinthium* hebr. eſt לענה *laana*, quod nõnulli vertunt, amaritudo, toxicum vel venenum; communiter tamen vertunt *abſinthium*. Significat ergo mel ſermonum meretricis in fel dolorum conuerti; dolorũ, inquã, qui tam acuti & letiferi ſunt, ac ſi gladio bicipiti inflicti fuiſſent, perinde ac mel omniáque dulcia à ſtomacho in fel & bilem amaram & doloroſam conuertuntur, vti docẽt Galenus & medici. Sicut enim gladius biceps corpus diſſecat, ſic ſermones cantúſque meretricum per aures in animam penetrantia, eam ſuo acumine tranſuerberant & diſſecant. Amaritudo huius abſinthij & acumen huius gladij ſentitur à

Sex damna fornicationis. fornicariis. Primò, in ſordibus, nauſea & morbis, præſertim in lue Neapolitana, quibus Deus fornicationem caſtigat. Secundò, in damnis bonorũ **D** fortunæ: meretrices enim emungũt opes. Tertiò, in infamia. Quartò, in litibus, rixis & pugnis cum meretrice, quæ impudentior cane virus omne in amaſium euomit. Quintò, in reatu peccati & iræ Dei: ac denique in morte præſenti & æterna, quã adducit. Sextò, quia hominem priuat ingenio, iudicio, fortitudine tam mentis quàm corporis, facítque hominem quaſi irrationalem & brutum. Vnde nonnulli nomen *Venus* deriuant à *væ* & *vis*, quaſi dicas *ſine mente, amens*, quia hominẽ dementat & quaſi excerebrat. Vera eſt hæc alluſio, at nõ verum etymon: nam Venus à vinculo eſt dicta, putà à viere, ideſt ligare, ait Varro, quòd amantem amaſiæ colliget & conſtringat. Idem notauit Plautus in Truculento: *In melle*, ait, *ſunt hæ linguæ veſtræ* (meretrices alloquitur) *atque orationes lacteæ, corda in felle ſunt ſita atque acerbo aceto. E linguis dulcia dicta datis, corde amarè facitis.* Verùm ſicut

A abſinthij amaritudo tollitur per acetum, ſi ſcilicet illud aceto maceres, ſic & noxa auditus vulnerati cantu meretricio tollitur compunctione & pœnitentia. Audi Bedam: *Nouiſſima eius*, inquit, *quaſi abſinthium. Cum ergo expertus eſt abſinthij amaritudinem, adhibeat pœnitentiæ dolorem. Nam dolor ille hoc dolore corrigitur ac ſoluitur.* Porrò nota eſt abſinthij amaritudo vel ex ipſo nomine: Græcis enim dicitur ἀψίνθιον ab ἄψασθαι, ideſt, à tangendo, quòd nullum animal ob eximiam amaritudinem hanc herbam attingat. Veteres Græci Comici *apinthion*, ideſt impotabile, vocarunt, quòd hanc vix vllus ob inſignẽ amarorẽ poſſit ebibere. Tam amara eſt luxuria, vt potè quæ vires corporis debilitat, templa Spiritus ſancti, vt ait Paulus, profanat, & in lupanar conuertit turpitudinis. Hæc praua cupiditas pulchritudinem tollit, ſalutem eripit, putidiſſimas ægritudines infert, celerem ſenectutẽ **B** affert, famam eripit, & omnem corporis florem, ac optimam diſpoſitionem diripit. Luxuria famã denigrat, ingenium hebetat, voluntatem captiuat, appetitum illigat, ſenſum infatuat, & hominẽ rationis cõpotem quodammodo in brutũ conuertit. Eius initia blanda quidem ſunt & quaſi melle illita, ſed nouiſſima amara quaſi abſinthium, & acuta quaſi gladius biceps: media autem tot periculis, tot moleſtiis, tot inquietudinibus plena, vt impudicus etiam in hac vita pro breuiſſima voluptate, dolorem centuplicatum recipiat.

Denique Ioſaphat rex apud Damaſc. in Hiſtor. c.24. ad hunc locum alludens, imò eum citans & explicans de mundi pompis ac deliciis: *Quid ergo*, inquit, *perditè* (patrem regem Abẽner alloquitur) *atque inſanè gloriam eam retines & amplecteris, quæ inſtar recentium florum marceſcit atque deletur, &* **C** *execrandas ac fœtidas delicias, ventriſque & eorum quæ infra ventrem ſunt affectiones, quæ quidem ad aliquod tempus ſtultorum ſenſus oblectant, cæterum amariùs felle poſtea digeruntur, tum nimirum cum vniuerſa iſta, atque inanis huiuſce vitæ inſomnia præterierint, atque in perpetuo ignis numquam extinguendi ac tenebroſi cruciatu eorum amatores, & qui iniquitati operam dant, prouoluentur, vbi inſomnis vermis abſque vllo fine ipſos corrodet, ac perpetuus ignis in infinita ſecula eos concremabit?*

Quocirca S. Ephrem tract. aduerſus improbas mulieres, hoc remedium contra mulierũ ſpeciem & illecebras ſuggerit: *Et ne reſpicias in mulieris ſpeciem, ſed auerte ab ea oculos, & non permaneas in loco eius. Quando enim videris mulierem formoſam, atque illuſtrem fulgentibus oculis, præclara forma, ge-* **D** *nis nitentibus, aſpectu ſuo eximiam quamdam ſpeciem præſeferentem, vt exardeſcat animus, libido augeatur, cogita terram eſſe quod miraris, cineremque quod incendit, & comprimetur inſana tua cupiditas. Explica quoque faciei pellem cogitatione, & cernes tunc omnem pulchritudinis vilitatem. Nihil enim niſi oſſa, neruos, fœtoreſque reperies. Cogita etiam tandem ſeneſcẽtem, commutatam, morientem, totumque illum euaneſcentẽ pulchritudinis florem. Cogita quid admireris, & erubeſce. Erubeſcens reſipiſce, & pœnitentiã age.* Id reipſa præſtitit S. Ephrem. Quadam enim vice ingreſſurus ciuitatem, rogauit Deũ vt ei occurreret quippiam bonæ ædificationis. Et ecce occurrit ei meretrix, quæ in eum intuens, ab eo increpita reſpõdit: *Me decet te intueri, te verò terram: quia Eua ex Adamo facta eſt, Adam verò, putà vir, ex adama ideſt ex terra. Tu ergo inſpice matrem tuam.* ita habet Vita S. Ephrem. Plura vide apud Iſidorum

relusiotam lib. 4. epiſt. 129. vbi tractans illud 1. Cor. 6. *Qui fornicatur, in corpus ſuum peccat*, decem illius loci expoſitiones, & totidem dānna ſcortationis recenſet. Vide & S. Chryſoſt. homil. 24. in epiſt. ad Rom. & homil. 5. in 1. ad Theſſal.

VERS. 5. *Pedes eius deſcendunt in mortem, & ad inferos greſſus illius penetrant*] Pro *penetrant* hebr. eſt יתמכו *itmochu*, ideſt, ſuſtentabunt, fulcient, fouebunt, roborabunt infernum, ſicut ſuſtentatur paries fulcro, ne cadat & pereat. Simili enim modo meretrices ſuſtentant infernum, quia maior pars hominum damnatur propter libidinem, q.d. Vacuaretur, & quaſi caderet infernus, niſi libidinoſi eum implerent & ſuſtentarent, ait Caiet. & R. Leui: *Greſſus eius*, inquit, *mortem fouent & firmant, hoc eſt, ſummopere conferunt vt mors admirabili prorſus ratione inferatur, velut ſi mortis manus fulcirent, eiſque ad vitam auferendam robur ſuppeditarent*. Libido ergo eſt fulcrum & baſis inferni. Tigur. *inceſſus eius ad inferos trahit*, Pagnin. *infernum greſſus eius tenebunt*, Septuag. *imprudentiæ* (vel inſipientiæ) *enim pedes ducunt vtentes ea cum morte* (Scholiaſtes, *cum dolore*) *in infernum*. *Imprudentiæ*, ideſt imprudentis & inſolentis meretricis pedes ducūt eos, qui illa impurè vtuntur, ad mortem & infernum. Aut *imprudentiæ*, ideſt, imprudentium hominum, qui inſipienter meretricem adeūt, pedes ducunt, ipſoſmet vtentes ea ad mortem & infernum. Eſt proſopopœia ſignificans ſummam fornicariorum imprudentiam, adeò vt videantur ab ipſa imprudentia & inſipientia regi, agiq; in mortem & gehennam. *Mortem* intellige tum præſentem, tum æternam: libido enim ſpiritus & ſanguinem exhaurit & inficit, itáque mortem aduocat & accelerat, non vnam, ſed plures. Vnde S. Cyprian. de Singular. cleric. in fine: *Per infinita dedecora*, inquit, *multiplices mortes inuehit in perniciē perditorum*. Id veteres repræſentarūt per Scyllam & Charybdim, quas finxerunt feminas in fretum Siculum præcipitatas, in ſcopulum & voraginem fuiſſe cōuerſas, inter quas cùm nauigant nautæ, aquarum arctarum vorticibus abrepti vel ad ſcopulū colliduntur, vel à voragine cum mercibus ſorbētur. Vnde Scylla dicta eſt à σύλλημα, ideſt, confuſio, ait S. Fulgent. l. 2. Mythol. vel, vt alij, à συλᾶν, ideſt, à ſpoliando, aut à σκύλλειν, ideſt vexando: Charybdis verò à χάσκειν, ideſt, ab hiando, & ῥοιβδεῖν, id eſt ſorbeo. Per Scyllam ergo & Charybdim repræſentarunt duos maximè periculoſos humanæ vitæ ſcopulos, in quos maior pars hominum impingit & colliditur, ſcilicet iram & libidinem. Ira enim hominem facit amentem, in furorem agit, & in rixas, cædes & ignes protrudit. libido verò eſt quoddam animi delirium, quod hominis opes, nobilitatem, famam, ſanitatem, vitam, animam, æternitatem haurit & abſorbet. Facit enim amor, vt turpia videantur honeſta, ac deformia pulchra, damnoſa vtilia, triſtia læta, funeſta auguſta ſtultè amanti appareant, vt ob vilem meretricem opes, famam & vitam prodigat & præcipitet. ita S. Fulgent. loco citato, & fuſiùs Natalis Comes lib. 8. Mythol. c. 23.

VERS. 6. *Per ſemitam vitæ non ambulant, vagi ſunt greſſus eius, & inueſtigabiles*] Septuag. *vias vitæ non ingreditur: lubricæ autem orbitæ* (Aquila, *flexus*; Symmach. *gyri*) *eius, & non bene veſtigabiles*. Ita habent Roman. licet Complut. deleant τὸ *vias vitæ non ingreditur*. Pro *lubricæ*, græcè eſt σφαλεραί, ideſt, fal-

A laces, infidę, dubiæ, periculoſæ, pernicioſæ, item lubricæ: σφαλερὸς enim vocatur, qui in lubrico non poteſt conſiſtere, titubans, vacillans fallente veſtigio. Syr. *error ſunt ſemitæ eius, & ignorat*, Chald. *inſtabiles ſunt ſemitæ eius, & ignorat*. Hebr. ad verbum habent, *viam vitæ fortè libras* (hoc enim eſt Heb. פלס תפלס *tepalles*: malè ergo vertit Caiet. *ne fortè expenderes*, ideſt, inquit, ne minimè ponderes viam vitæ) *& expandis: vagi*, vel *mobiles greſſus eius*, *vt non cognoſcas*, ideſt, vt ſint tibi incognoſcibiles & imperueſtigabiles. q.d. Si quæris viam vitæ, quæ ducit ſcilicet ad vitam, hîc ſanam & proſperā, in cælis verò beatam & æternā, noli ſequi pedes & greſſus meretricum: quia ipſæ per viam vitæ non ambulant, ſed vagę ſunt, & æſtibus libidinum ita variè iactantur, vt imperueſtigabiles ſint viæ earum, deſideria & actiones. Amor enim vagus facit cor vagum, cor vagum facit phantaſiam vagā,
B phantaſia vaga facit vagari pedes, manus totúmque corpus. Noſter Salazar τὸ *non ſcies* vel *cognoſces*, exponit, q.d. Si fortè te pœniteat ingreſſus in domum & antrum meretricis, ac referre pedem velis, nō ſcies iter, quà reuerti debeas: quia antra hæc ſunt extra communem ſemitam, ideóque carent veſtigiis hominum, vt videantur eſſe antra mortis & inferni, à quo non eſt reditus ad vitam. quo ſignificat eos, qui ſemel implicuerūt ſe amoribus meretriciis, ægrè & vix redire ad frugem & caſtitatem, quaſi in foſſa & inferno Cupidinis depreſſi & demerſi eſſent, nec inde ſurſum aſcēdere valerent. Aliter R. Salomon: Nō ſcies, ait tibi cauere, niſi quando quatieris & corrues. Hoc verſu & præced. alludit ad lupanaria, fornices & antra meretricum, quæ ſpeciem mortis & inferni referunt, imò olim ſubinde errant in ipſis mortuorum
C ſepulcris, iuxta illud Martial. l. 1.

Abſcondunt ſpurcas hæc monumenta lupas.

Alludit enim ad id quod dixit cap. 2. v. 18. & 19. *Inclinata eſt ad mortem domus eius, & ad inferos ſemitæ ipſius: omnes qui ingrediuntur ad eam, non reuertentur, nec apprehendent ſemitas vitæ*. Vide ibi dicta.

Porrò ſtolida eſt Rabbinorum apud R. Salomonem expoſitio, qui ſic explicant, q.d. Deus patere noluit iis, qui ſingula præcepta obſeruāt, certa ſingulorum præmia, ne mortales animaduertentes, cui mandato maior merces propoſita eſſet illud amplecterentur, ceteris neglectis. His ergo ait: Ne libres legis ſemitas, quænam amplectēda, quæúe deſerenda: nā vagi ſunt greſſus eius; amouit nempe Deus explicationem ſemitæ legis, nec
D eius cognitionem conceſſit. Stolida, inquam, imò impia: quid enim legi cum meretrice, de qua hîc agitur?

Nunc ergo, fili mi, audi me, & ne recedas à verbis oris mei] Septuag. *ne ἀκύρου* ideſt, *antiquatos & irritos facias ſermones meos*. Solent enim iuuenes amoribus implicitì ſapientum monita, quaſi ſenum deliria ſpernere & irrita facere. Auctor Catenę Græcor. notat τὸ *nunc* trifariam accipi. Vox hæc *nunc*, inquit, quandoque aduerbij temporis notionem obtinet, vt *Ex hoc nunc & vſque in ſæculum*. Nonnumquam temporis momentum denotat, vt: *Nunc turbata eſt anima mea*. Interdum verò rei ſtatum & qualitatem indicat: atque hoc ſenſu hîc vſurpatur. Quia, inquit, ita cōparatus es, vt ad impoſtricem & doloſam illam mulierculam diuertere velle videaris; doctrinam meam exprime atque confirma opere. quod VERS. 7.

vtiq; futurū eſt, ſi virtutē conſectatus ab improbitate procul receſſeris. hæc ipſe. Quartò, & genuinè, *τὸ nunc* more Hebræo, poſt recenſita dāna meretricis aptè ſubiungitur, quaſi particula concludentis & adhortantis ad eius fugam. q. d. Dixi meretricē eſſe amariorē abſinthio, acutiorē gladio ancipite, ducere ad mortem & infernum, &c. *Nunc ergo filii mi, &c. longè fac ab ea viam tuam*: ne turpi & modica voluptate tanta damna inſipienter tibi acceſſas. Simile *nunc* eſt Ioſue 24. 14. vbi Ioſue recenſitis Dei in Iſraelem beneficiis, adhortans ad eiuſdem cultum concludit, dicens: *Nunc ergo timete Dominum, & ſeruite ei perfecto corde.* Et Deut. 10. 12. vbi Moſes præmiſſis Dei præceptis & promiſſis, adhortās cōcludit: *Et nunc Iſrael quid Dominus Deus tuus petit a te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum?* Simile eſt *nunc* Samuelis 1. Reg. 12 7.

Vers. 8. *Longe fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus eius*] Totum enim remedium fornicationis, tota ſalus ſita eſt in receſſu & fuga meretricum & occaſionum, vti neruosè & eleganter docet S. Cyprian. toto tract. de Singular. cleric. quem genuinum eſſe S. Cypriani partum docet Cardin. Baronius to. 2. Annal. in Cypriano. Imò Apoſtolus 1. Corinth. 6. 18. *Fugite*, inquit, *fornicationem*. Nam meretricis fores attingere & vel leuiter manu pulſare, poteſt & ſolet eſſe impuræ fornicationis exordium.

Myſticè, leuiſſima meretrix eſt leuitas mentis, cuius fores, ideſt primos ingreſſus, vir religioſus vitare ac fugitare debet, niſi velit maioribus vitiis fœdari: leuitas enim mētis, ſcurrilitates, detractiones, & ſubſannationes generat, iras in his qui deluſi ſunt, atque indignationes exſuſcitat, & in apertas cōtumelias vltrò citròq; iactatas nō ſemel prorūpit. hæc inimica eſt cōpūctionis, hoſtis deuotionis, mater autē ineptæ lætitiæ, quæ ſolet ſæpè in triſtitiā ac dolorē deſinere. quia ſcriptum eſt: *Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudii luctus occupat.*

Vers. 9. *Ne des alienis honorē tuum, & annos tuos crudeli*] pro *honorem* hebr. eſt הוד *hod*, ideſt celebritas, dignitas, honor, gloria, maieſtas, à qua aliquis celebratur, & quæ celebrem & glorioſum reddit.

Igitur hoc loco per *honorem* primò, accipe integritatis, caſtitatiſque decus & famam. q. d. Ne honorem & decus caſtitatis perdas per dedecus fornicationis, imò decus hoc prodigas tradáſque alienis, ſcilicet infamibus meretricibus & lenonibus Vnde Chald vertit, *vt non des aliis virtutem tuam.* ita Ianſen.

Secundò, per *honorē* accipe honores publicos, vt magiſtratus, præfecturas, prælaturas, &c. q. d. Vide ne honorem & dignitatem officii tui, quod geris, commacules infamia libidinis. Rurſum ne ad maiores dignitates, quas ſperas vel ambis, per dedecus fornicationis tibi aditum præcludas. ita Baynus. Nam, vt diuinè ait Caſſiodor. lib. 4. Variar. epiſt. 12. *Magiſtratus eſſe debet innocētiæ tēplum, temperātiæ ſacrarium, ara iuſtitiæ. Abſit à iudiciariis mētibus aliquid profanum. Pio principi ſub quodā ſacerdotio ſeruiatur.* Meretrices enim magiſtratibus tempus, vires, conſiliū, mentem eripiunt, eiúſque dominātur: vt vna meretrix ſæpè regat principē, princeps rēpub. itáque reſp. tota à meretrice regatur, improtetue, auarè, turpiter, iniuſtè & tyrānicè.

Tertiò, per *honorem* accipe rerum præclarè geſtarum decus & gloriam: hæc enim obſcuratur per cōuerſationem cū meretricibus. Vnde Sym- A mach vertit, *ne fortè des alteri gloriam tuam.* Sic Salomon dedit maculam in gloriam ſuam, eámque offuſcauit per tot concubinas.

Quartò, per *honorem* accipe florem iuuentutis, eiuſque decorem & robur. hæc enim eſt & vocatur honor iuuentutis, iuxta illud Virgil. *Oculiſque afflarat honorem.* q. d. Ne fornicādo perdas decorem & robur iuuentutis, tibíque celerem ſenectam, imò mortem concilies: venus enim vires & ſanguinem exhaurit, facitque hominem debilem, luridum, rugoſum, canū, vt mortis ſimulacrum eſſe videatur. Vnde Septuag. vertūt, vt non *proiiciat* (alii, *prodas*) *aliis vitam tuā*, Vatab. *ne des aliis decus tuū.* Vnde explicās ſubdit: *Et annos tuos crudeli.* Sæpè enim hîc, æquè ac in Pſalmis, poſterius hemiſtichiū explicat prius; vt, *Deus in adiutoriū meū intende*, explicatur per id, quod ſubditur: *Domine ad adiuuandū me feſtina.* hæc enim eſt ſynonymia, & elegātia metri & rhythmi. Chald. *vt* B *non des aliis virtute tuā*: chald. enim eſt חילך *chelach*, ideſt, tuum vigorem, ſtrenuitatem, fortitudinem, & robur tam animi quàm corporis.

Alludit ad Samſonem, qui honorem ſuum tradidit alienigenæ, putà ſuæ Dalilæ Philiſtææ, cùm illi reuelauit ſuum fortitudinis ſecretum, ſcilicet ſuum robur, decus & honorem conſiſtere in crinibus: illis enim ab ea detonſis quaſi eneruatus, captus à Philiſthæis, cū robore portentoſo perdidit decus & vitam, Iudic. 16. Huc alluſit Eccl. c. 9. 6. dicens: *Ne des fornicariis animam tuam in vllo, ne perdas te & hereditatem tuam.* Vide ibi dicta.

Et annos tuos crudeli] Septuag. *ætatem tuam immitibus*; Syrus, *immiſericordibus.* per *crudelem* nonnulli accipiunt carnificem; Baynus maritum adulteræ, q. d. Caue ne ob adulteriū perdas C annos vitæ, & plectaris capite à iudice per carnificem, vel occidaris a marito adulteræ, cuius thorum violaſti. pleræque enim gentes, etiam hæreticæ & infideles, adulterium quaſi rei publ. peſtem puniunt morte, vti alibi oſtendi.

Meliùs alii per *crudelem* accipiunt meretricē. Hæc enim crudelis eſt, quia opes, famam & vitā multorum crudeliter aufert: licet enim Hebr. אכזרי *achzari* ſit maſculinū, tamen cōprehendit & femininū; vt Thren. 4. 3. *Filia populi mei crudelis*, hebr. *achzar.* Ierem. 30 14. *Percuſſi te caſtigatione crudeli*, hebr. *achzari.* Vnde Eccleſ. eam cōparat ſerpenti c. 25. 22 *Non eſt caput nequius ſuper caput colubri: & non eſt ira ſuper iram mulieris. Commorari leoni & draconi placebit, quàm habitare cum* D *muliere nequam.* vide ibi dicta. Et Apocal. 17. 6. meretrix Babylonia crudelis perhibetur. *Et vidi*, inquit, *mulierem ebriam de ſanguine Sanctorum, & de ſanguine Martyrum Ieſu.* Hîc autem propriè dicitur *crudelis*, quòd annos vitæ & ſanitatis eneruet, debilitet, abbreuiet, ſuccidat.

Aut, quod eodem redit, per *crudelem* accipe libidinem. hæc enim crudeliter ſæuit in totum corpus vitámque hominis, quin & in mentem & animā, quam mille curis, zelotypiis, angoribus, remorſibus, peccatis, pœnis, ac tandem tormētis gehennæ excruciat. Vide S. Chryſoſt. homil. de decollatione S. Ioann. Baptiſtæ & homil. de muliere & pulchritudine, & ſæpè alibi egregiè hāc libidinis crudelitatem depingētem. Extat de meretricum crudelitate emblema hoc titulo:

Meretricis facies.

Sphingis, an hæc potius vera eſt meretricis imago,
Quæ fera crura leæ, virginis ora gerit?

Semper vt inducat blandos quæ callida vultus,
Sæuitiæ prabet pòſt monumenta ſuæ.

peccator dat annos ſuos diabolo.

Tropol. myſticè Lyran. *ne des honorem tuū*, id eſt, Dei cultū (qui tuus dicitur, quia honor eſt in honorante) *alienis*, putà diis & idolis : *& annos tuos crudeli*, ideſt, dæmoni, qui in ſui cultores crudelis eſt, ſæuitque vt tyrannus, ideóque eis ſæpè ſanitatem & annos vitæ extorquet. Hauſit hoc Lyran. more ſuo ex R. Salomone, qui ſic explicat: *Ne des alienis honorē tuum*, ideſt, inquit, ne fortè ad deos alienos conuertaris, vt eis gloriam, laudem decúſque tuum impendas : *& annos tuos crudeli* principi gehennæ, ideſt, dæmoni: *ne forte impleantur extranei viribus tuis*, ideſt, ne idolorū ſacrificuli artibus ſuis & fraudibus pecunias tibi ſubducāt: *& labores tui*, ideſt, opes labore tuo partæ, ſint in idolio, vel in domo ſacrificuli. porrò Midras per *crudelem*, accipit angelum mortis.

Rurſum peccator quolibet peccato dat honorem ſuum, putà gratiam & adoptionem in filium & hæredem Dei, alienis, ſcilicet dæmonibus, & annos vitæ ſuæ crudeli, ſcilicet Lucifero, cui vitæ labores annoſque impendit. Ita Salonius, qui ſic explicat, q.d. *Spatia vitæ, quæ tibi dedit Deus, malè viuendo ne tradas diabolo.* Et S. Greg. 3. p. Paſtor. admon. 13. *Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli: Qui namque*, inquit, *alieni a nobis ſunt, niſi maligni ſpiritus; qui a cæleſtis ſunt patriæ ſorte ſeparati? Quis verò honor noſter eſt, niſi quid in luteis corporibus conditi, ad conditoris tamen noſtri ſumus imaginem & ſimilitudinem creati? vel quis alius crudelis eſt, niſi ille angelus apoſtata, qui & ſemetipsū pœna mortis ſuperbiendo perculit, & inferre mortem humano generi etiam perditus non pepercit? Honorem* C *itaque ſuum alienis dat, qui ad Dei imaginem & ſimilitudinem conditus, vitæ ſuæ tempora malignorum ſpirituum voluntatibus adminiſtrat. Annos etiam ſuos crudeli tradit, qui ad voluntatem malè dominantis aduerſarii accepta viuendi ſpatia expendit.*

peccatum eſt carnifex

Itaque peccatum, æquè ac diabolus, eſt crudeliſſimus peccatoris hoſtis, tyrannus & carnifex. Audi S. Chryſ. homil. vnic. de Pœnitentia : *Concepit dolorem*, inquit, *peperit iniquitatem. Concipit peccator delicti dolorem, & ſi non pœnituerit, parit ſibi mortem. Paruulus antequam prodeat ex vtero, dolor eſt matri: poſtquam vero editus fuerit, venit ei gaudiū. Peccatum verò conceptum, coluber eſt in præcordiis hominis, parit mortem, niſi fuerit pœnitudine expiatum. Peccati conceptio, ſerpens eſt in præcordiis latens. Conſummatum, venenum ſpirat, & letiferū generat morbum. Qui peccatum parit, in iudicium cadit : & ſi neglexerit, in ipſo manebit. Naturā ſuum mulier libenter perlactat, natum verò peccatum facit exitium nutrienti:* Idē homil. 30. ad Popul. *Vides*, inquit, *quod dæmone peius eſt peccatum?* Et homil. 40. *Grauis*, inquit, *grauis paralyſis eſt peccatum.* Idē homil. 2. in pſal. 50. peccatū vocat feram immanem, quæ in Dauidē inſiliit, cúmque alliſit. Et in pſal. 139. ſub initium. *Nihil*, inquit, *eſt quod lædat hominem, niſi ſolum peccatum; eo autem ſublato omnia ſunt facilia, explicata ac tranquilla : ſicut, ſi id adſit, ſunt omnia ſcopuli, tempeſtates & naufragia.* Vnde concludit, *vitioſum hominem eſſe fera improbiorem.* Idē homil. 33. in Matth. *Magnus*, inquit, *dæmon peccatum eſt: quod ſi abs te abieceris, maior tu eris mihi crede quam qui dæmonia eiiciunt.* Et homil. 5. de Pœnitentia: *Malorum omnium cauſam conſtat eſſe peccatum: ex peccato triſtitia, ex peccato tumultus, ex peccato bella,*

A *morbi, atque omnes quotquot nos premunt paſſiones.*

Ne forte impleantur extranei viribus tuis, & labores tui ſint in domo aliena] Septuag. *& labores tui in domum alienam veniant*; Chald. *& laborem tuum introducas in domum alienam.* Iam τὸ *viribus* Ianſenius & alii propriè accipiunt : has enim fornicando effundit fornicarius, ad explendam fornicariæ libidinem. per effuſionem enim crebram ſeminis, & ſubinde ſanguinis, effunduntur pariter multi ſpiritūs vitales, quibus effuſis exhauritur corpus & debilitatur. Viribus ergo extranei implentur, cùm per eas impudicarum mulierum ſatisfit deſiderio, quas conſeruare oportuiſſet in procreationem prolium legitimarum ex legitimo & moderato vxoris vſu. Vnde medici docent, & experientia conſtat, eos, qui ante matrimonium luxurioſè vixerunt, vireſque ſuas effuderunt, poſtea inito matrimonio quaſi enerues & euiratos, inhabiles & impotentes eſſe ad generandum, Deo ſimul caſtigante priorem libidinem per ſequentem ſterilitatem. VERS. 10.

Verùm quia meretrices propriè non implentur viribus fornicariorum, imo potius æquè vt fornicarii, fornicando vires ſuas debilitant, & eneruant corpus ſuum; & quia Hebr. habent, *ne fortè ſaturētur alieni robore tuo*; hinc potiùs per robur & *vires* accipias opes : hiſce enim ſaturantur meretrices. Vnde & Chald. vertit חילך *chelach*: חיל *chail* autē heb. & chald. ſignificat primò, robur & vires; Secūdò, facultates & opes; quia in his robur & potentia diuitum conſiſtit. Vnde Vatab. vertit, *ne forte ſatientur alieni iis quæ viribus tuis parauiſti, & labores tui ſint in domo aliena.* Senſus ergo eſt q.d. Ne meretrices emungant tuas crumenas & opes, itaq; labores, ideſt diuitiæ labore tuo partæ, tranſeant in domum vilis & abominandæ meretricis. Poſterius enim hemiſtichium more metri explicat prius: ſic *vires, virtutes, robur*, vocātur diuitiæ Iob 31. 24. *Si putaui aurum robur meum.* Pſ. 48 7. *Qui confidunt in virtute ſua, &* (ideſt) *in multitudine diuitiarū ſuarū gloriantur.* Sic S. Paulus Hebr. 6. 5. *virtutes venturi ſæculi* vocat opes ſpiritales, putà gratias & chariſmata, quæ erūt in futuro ſæculo. Prouerb. 10. 15. *Subſtantia diuitis, vrbs fortitudinis eius.* ita Ioannes Alba Electorū c. 87. Caietan. & Salazar hîc: Meretrices enim nō iuuenes, ſed iuuenum crumenas & opes ambiunt, ac numquam donis ſatiantur, donec omnia exhauriant, iuuenéſque diſpolient, itaque nudos & pauperes omnibus ridendos exponant. Quocirca S. Chryſoſt. hom. 63. ad Popul. *meretrices* vocat D *patrimonium ſyrtes & ſcopulos*: alii, *Scyllas & Charibdes*, vti dixi v. 5. Sic filius prodigus totum patrimonium in meretrices exhauſit, vt præ inopia coactus ſit paſcere porcos, Lucæ 15. 17.

Et gemas in nouiſſimis, quando conſumpſeris carnes tuas & corpus tuum] Pro *gemas* hebr. eſt נהמת *nahamta*, ideſt, rugias inſtar leonis famelici, aut vulnerati & cum morte luctantis: ſic enim & rugit, ideſt, inconſolabiliter & miſerabiliter luget & eiulat iuuenis, cùm fornicando conſumptis omnibus tam viribus, quàm opibus, *in nouiſſimis*, ideſt, demum vel tandem, inuenit ſe opibus exauſtum, viribus & carnibus conſumptum, idque irrecuperabiliter. Tò enim *in nouiſſimis* idem eſt quod poſtea, ſequenti tempore, tandem : hoc enim ſignificat Hebr. אחרית *acharit.* Alii, *in nouiſſimis*, ideſt, inquiunt, cùm ad nouiſſimam, ideſt extremam, paupertatem & miſeriam VERS. 11.

A fueris redactus. Septuag. pro נחמת *nahamta* legentes נחמה *nachamta* vertunt, *& pœniteas in nouiſſimis, quando contritæ fuerint carnes corporis tui.*

emblemata cæci amoris

Quàm amor viſcera amantis exedat docet emblema ollæ bulhentis, in qua incluſus liquor vel caro ſubiecto igne cõſumitur. de qua carmé:

Exta velut clauſis feruor conſumit in ollis:
Sic mea conſumit viſcera cæcus amor.

Aliud emblema eſt tedæ, quæ igne quo ardet, conſumitur,

Vt quæ nutritur pinguedine teda tabeſcit;
Qua viuo, hac morior; quam pereo, hac pereo.

Rurſum ſicut culices aduolant ad flammam qua comburuntur, ſic amantes ad amicas.

Libido vires exhaurit: cur? Cauſa prima

B Porrò libido totum corpus emaciat, ſingulorumque membrorum vigorem & carnes exhaurit. primò, quia ſanguinẽ & ſpiritus vitales, quibus aluntur & vegetãtur omnes corporis partes, effundit.

Secunda.

Secundò, quia lædit partes vitales, putà cerebrum, cor, iecur & ſtomachum, quæ ceteris partibus nutrimentum dant & robur. Ex cerebro enim decidi ſemẽ docet Galenus in cõment. l. 3. Epidemiõ. Vnde libidinoſi laborãt cerebro, putà morbo comitiali, fiũtque epileptici, vti experientia conſtat. Quare *libidinem* non aliud eſſe quàm *paruam epilepſiam*, dixit ſophiſta Abderites apud Clementem Alexandr. lib. 2. Pædag. 10. eò quòd totus homo per exanitiorem concubitus abſtrahatur. Et Alexander Magnus, cũ Deus à multis prædicaretur, ſe, quòd mortalis eſſet, deprehẽdere dicebat ſomno & concubitu. Somnus enim mortis imago, cõcubitus ſpecies eſt morbi comitialis. ita Plutarch. in Alexandro.

Tertia.

C Tertiò, quia ſemen à ſingulis corporis mẽbris & partibus deciditur, vt ſingulas embryonis partes & membra membris parentis conformia efformare queat. Alia enim vis ſeminalis requiritur ad formandum caput, alia ad ſtomachum, alia ad cor, alia ad brachia, alia ad pedes embryonis efformãdos. Igitur per ſemen crebrò effuſum ſingula membra vacuantur & attenuantur, imò ſingulorum membrorũ melior & nobilior portio, ac radicalis vitæ ſubſtantia & medulla effũditur. Hoc eſt, quod ait S. Aug. de Vera relig. c. 40. *Anima* (ſemen) *totius animalis latentes numeros accipit, & inchoatur in prolem, ſiue conuenientia duorum corporum, ſiue tali aliquo phantaſmate commotum, per genitales vias ab ipſo vertice deſluit in infimæ voluptate.* Plura vide apud Tiraquellum leg. 15. cõnubiali n. 45. & ſeq.

D Myſticè, omnia quæ hîc dicuntur de fornicatione, accommodes cuilibet peccato & peccatori: hic enim vires bene operandi & merendi, ac opes ſpiritales, putà gratiam & virtutes, ac ius ad hereditatem cæleſtem exhaurit eâsque, quas dare debuerat Deo, tradit peccato & diabolo: quocirca hanc ſuam ſtultitiam incuſabit ſerò ardens in gehenna, factus dæmonum domiciliũ & ludibriũ. Ita Polychron. in Catena Græcor. *Quod hic carnium*, inquit, *detritionem vocat, hoc paulò ante virium conſumptionem appellauerat; aut per corporis carnes ... vim accipe, per carnes autem ſpiritus ... & energiam.* Ibidẽ Baſil. *Ne*, inquit, *in nouiſſimis te pœniteat, & doleas, quando nimirum ... corpuſque quod magno ante ſtudio ... in terræ puluerem vertendum deſeres. In inferno autem quis confitebitur tibi?* Ibidem Georg. *... contritionem*, ait, *quandam labem & ... ionem in carne infixam hic exprimit. Ceterùm ... per improba & ſcelerata opera permulti carnem*

A *Chriſti ſacrilegè conterunt, ſanguinemque eiuſdem pretioſum fœdè conſumunt, communem nimirum illũ ducentes.* Clariùs & præclariùs S. Greg. 3. parte paſtor. admon. 13. *Ne fortè impleantur extranei viribus tuis, & labores tui ſint in domo aliena. Quiſquis enim*, inquit, *per acceptam valetudinem corporis, per tributam ſibi ſapientiam mentis, non exercendis virtutibus, ſed perpetrandis vitiis elaborat, nequaquam ſuis viribus ſuam domum, ſed extraneorum habitacula, id eſt, immundorum ſpirituum facta, multiplicat, nimirum vel luxuriando vel ſuperbiendo agens, vt etiam ſe addito perditorũ numerus creſcat. Bene autẽ ſubditur: Et gemas in nouiſſimis, quando conſumpſeris carnes & corpus tuum. Plerumque enim accepta ſalus*

B *carnis per vitia expenditur: ſed cùm repentè ſubtrahitur, cùm moleſtiis caro atteritur, cùm iam egredi anima vrgetur; diu malè habita quaſi ad bene viuendum ſalus amiſſa requiritur. Et tunc gemunt homines, quòd Deo ſeruire noluerunt, quando dãna negligentiæ ſuæ recuperare ſeruiendo nequaquã poſſunt.*

Harum luxuriæ noxarum veritatem pulchro viperæ & elephantis apologo, pulchris epithetis inſperſo, repræſentat Cyril. lib. 4. Apol. moral. c. 9. *Furibundæ viperæ*, ait, *ad coitum properanti, elephas obuius quæſiuit ab ea & dixit: Quo ſic effrenato paſſu, iam effuſo deſideris impetu, cupiditatis abruptiſſimo curſu ardenter, mi chariſſima, properas & feſtinas? At illa vix percepto eloquio mox reſpondit, Nimirum frater, anhelo venereæ ſuauitatis ad gaudium, accelero ad inconſummata delicioſitatis ſolatiũ, feſtino gaudioſæ felicitatis ad actum. Quo audito caſtus & prudens elephas eius non minùs deceptioni, quàm lethiferæ furioſitati compaſſus, ilico ſic locutus eſt*

Apologus luxuriæ.

C *dicens: Scio certè, quòd furibunda luxuria oculos non habeat, & hoc ob nequit videre quo ruat. Nimirũ ad occaſum amantiſſimæ vitæ tendis, ad baſium mortis amariſſimæ proficiſceris, ad morſum cruentæ libidinis cæca animaris, duce furore.* Deinde eius damna ita conglomerat. *Quid enim eſt coitus, niſi delicioſa pernicies, mors latens, venenoſitas blandiens, dulcis effuſio vitam perdens, amplexus deſtructionem moliens, & ſuauitas dirè fallens? Te ſiquidem dilectione contenebrat, ac vita priuat: canes ad morſus acutiſſimos inſtigat, equum infatuat, cattũ furore tormentat, ſtultum paſſerem ſuauiter eneruat, oculos occæcat, fœtore commaculat, rationem obſcurat, beatiſſimam virginitatem violat, & vitæ horam decurtat.*

Eius damna

Cauſam deinde delectationis venereæ ſubiicit: *Ad hæc*, inquit, *vipera dixit: Si hæc venus, vt aſſeris, inutilis, vt quid in coitu natura tantam delectationem infudit? Natura enim æquitate dominica neminem decipit, neque*

Cauſa.

D *vnquam ſapientiâ eam gubernante errauit. Cui ille: Fateor, inquit, quod dixiſti: attamen exceſſiuum venereorum ſolatium, læſionis eorum eſt euidens argumentum. Et nimium ipſa venere corporis valetudo cõtunditur, & niſi tanta veneris delectatio traheret, ad hoc natura vltra ſuperfluũ nullatenus moueretur. Venus enim per mille vlulatus agitur, & ad ſcholæ ferulam ducit, qua puero ſuo mater blanditur. Quo dicto receſſit.*

Et dicas: Cur deteſtatus ſum diſciplinam, & increpationibus non acquieuit cor meum, nec audiui vocem docentium me, & magiſtris non inclinaui aurem meam?] Verba ſunt clara: ſignificant enim ingentem, ſed ſerum & inutilem dolorem & pœnitentiam vitæ in libidinibus conſumptæ, quando luxurioſus nudus, miſer & æger exclamabit, & miſeris inutilibuſque querelis cuncta pulſabit.

Vers. 12.

Vers. 13.

Vnde Chald. vertit, *quomodo odi diſciplinam, & eruditionem execratum eſt cor meum?* Syrus, *& correctionem abominatur cor meum?* Similis eſt, ſed magis pathetica impiorum vox Sapient. 5. v. 6. *Ergo errauimus à via veritatis, & iuſtitiæ lumen non luxit nobis. Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra*, &c.

Pro *non acquieuit*, Septuag. vertunt, *delinquit*, hebr. eſt נאץ *naats*, ideſt, *ſprevit*; Theodot. *exacerbauit*. Sunt hi quatuor gradus contemnentiū correptionem. Primò enim tales cupidinibus impliciti, ſi moneantur de earum turpitudine, periculis & damnis, victi à voluptate non acquieſcūt monitioni & monenti. Secundò eū declinant & fugiunt, ne moleſtam ſibi cantilenam denuo audire cogantur. Tertiò, eum ſpernunt. Quartò, eumdem exacerbant, dum aſperis verbis, riſibus & probris eum afficiunt, eique pro beneficentia maledicta regerunt & rependunt.

Pro *docentium me* hebr. eſt מורי *morai*, quod Aquila, Symmach. & Theodot. vertunt, *illuminantiū me*. propriè ad verbum vertas, *impluentiū mihi*. Doctor enim & monitor ſuam doctrinam & monitionem, velut pluuiam diſtillat & impluit in aures & animum diſcipuli, vt reſtinguat ardores concupiſcentiæ & libidinis, iuxta illud Moſis Deuter. 32. 2. *Concreſcat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina.*

Vers. 14. *Pene fui in omni malo, in medio Eccleſiæ & ſynagogæ*] Vatab. *parum abfuit quin lapſus ſim in malum contubernium, & cœtum omnis mali.* Per *malum* ergo cum Vatablo Primò, accipe malum culpæ: libido enim eſt origo & cauſa omnis mali, ideſt, omnis culpæ & peccati, ait S. Chryſ. q. d. ait Aben Ezra: Penè totum me in criminibus volutaui, idque in medio eccleſiæ & ſynagogæ. Et Ianſenius: *Propemodum*, inquit, *incidi in omne malum in medio eccleſiæ & ſynagogæ.* Quod dupliciter accipi poteſt. Primò, vt ſit ſenſus, propemodum incidi in omne vitiorum genus, cùm conuerſarer in cœtu impiorum & carnalium hominum; vt per *eccleſiam* & *ſynagogam* intelligatur cœtus malorum. Neque enim vocabula illa hic accipiunt, vt diſtinguuntur aliquando, ſed ſignificant ex ſua natura cœtum, qui *eccleſia* dicitur, quaſi conuocatio; & *ſynagoga*, quaſi congregatio. Hoc enim ea nomina ſignificant, & nonnumquam pro malorum cœtu accipiuntur: vt, *Odiui*
pſal. 25. *eccleſiam malignantium.* Et: *Exarſit ignis in ſynago-*
pſal. 105. *ga eorum.* Itaque ſecundùm hunc ſenſum verba hæc ſunt pœnitentis, & ſerò agnoſcentis vitia, in quæ prolapſus eſt exemplis & ſocietate corruptæ multitudinis. Sic & Origenes in Catena Græcor. qui tamen cautè legendus eſt, dum ait in damnatis in inferno manere ſemina virtutum, & ſic miſericordiam ſuccurrendi fratribus manſiſſe in diuite Epulone iam damnato.

Secundò, per *malum* accipe malum pœnæ. q. d. penè omnia mala, hoc eſt calamitates omnes, me obruerunt, propemodū infeliciſſimus factus ſum omnium hominum; idque in conſpectu totius multitudinis: hoc enim aggrauat infelicitatē hominis, quòd ea conſpicua ſit multitudini, & pauperem, debilem & inglorium reſpublica videat, quem priùs viderat diuitem, ſanum & boni nominis ac famæ.

Tertiò, Polychronius in Catena Græcor. per *omne malum* accipit omnem infamiā, qua ſcilicet fornicarius infamis fit coram eccleſia, ideſt, cœtu perfectorum; & coram ſynagoga, ideſt, cœtu infirmiorum & imperfectorum. Præclarè S. Cypr. de Singular. cleric. *Reſpicite*, inquit, *quanta mala conuerſatio pluralitatis huius acquirat, quæ non niſi corruptionem ſeminat, pullulat vitia, cupiditatem cōcipit, ignominiam parit, rabiem concitat, porrigit furiam, laſciuiam paſcit, petulantiam nutrit, caſus exaltat, ruinas ædificat, rapinas eripit, præcipitia inſtruit, periculis nauigat, naufragiis velificat, perditione gaudet, interitum fouet, confuſionem mercatur, theſaurizat opprobriū, criminationes exaggerat, accuſationes inflammat, & caterruatim ſemel in faſcem glomerans numeroſas indagines captionum, per infinita dedecorum multiplices mortes inuehit in perniciem perditorū.*

Quartò, alii per *malum* accipiunt dæmonem, iuxta illud: *Et ne nos inducas in tentationē, ſed libera nos à malo*, ideſt, à dæmone, vti exponit S. Chryſ. & Tertul. Vt ſenſus ſit q. d. Dum inter ſcorta & ſcortatores verſarer, verſabar quaſi inter dæmones impuros & ſceleſtos, qui non niſi tartareum ignē, cui ſimilis eſt libido, exhalant: videbar mihi viuus inter dæmones agere, & in inferno defoſſus.

Quintò, per *omne malum* accipe gehennā. Sicut enim in cælo eſt omne bonū, ſic in inferno omne malū; in terra verò inter vtrumque media participatio vtriuſq; eſt, ac mixtio mali & boni, vt ſēſus ſit q. d. Per libidines penè prolapſus ſū in gehennam; paſſus tantùm inter me & gehennā interfuit, ait R. Salomon. Pœnitens ergo dicat cum S. Maria Ægyptiaca: *Miſericordias Domini in æternū cantabo*; quia, niſi manus Domini tenuiſſet me, lapſus fuiſſem in gehennam, in quā libidine actus vltrò ruebam, ſed dextra Dei ruentem tenuit & ſtitit. Et cū Iſaia c. 1. 9. *Niſi Dominus exercituū reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha ſimiles eſſemus.* Hoc eſt, quod ait S. Aug. in pſal 102. *Amores turpes quantas moleſtias habent! quantas ſollicitudines hic in iſta vita! omitto gehennam. Vide ne iam ipſe tibi gehenna ſis in hac vita.*

SECVNDA PARS CAPITIS.

Suffocandum eſſe amorem meretricis per amorem vxoris.

Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui] Vers. 15.
Hebr. *& fluenta de medio putei tui*; Syrus, *& fluēta ex fonte tuo*. in puteis enim eſt fons & ſcaturigo aquæ viuæ; Septuag. *bibe aquas de tuis vaſis, & de tuorum puteorum fonte*; S. Hieron. in Ezech. 32. legit, *bibe aquam de tuis aquis, & de puteorum tuorum fontibus*; Vatab. *aquam e puteis tuis bibe, & fluenta ex fontibus tuis*; Arabicus, *bibe aquas de vaſis tuis, & de puteis fontis tui.*

Notæ ſunt ciſternæ, in quas colliguntur aquæ, præſertim deciduæ & pluuiæ. Per *ciſternā* & *puteū* R. Salomō accipit legē Moſi, de qua & ſequētes verſus vſque ad v. 20. intelligit; R. Leui accipit mentē ſiue intellectū & rationē; alii paſſim ſapiētiam; q. d. Hauri aquam, ideſt, ſanam doctrinam morum, ex lege Moſis, dictamine mentis & rationis, atque à ſapientia quam tradit S. Scriptura. Verùm hæc myſtica ſunt, de quo mox plura.

Igitur

Igitur ad literam primò, Caiet. per *ciſternam & puteum* accipit fundos & facultates q.d. Viue iucundè cũ vxore tua è tuis facultatibus. *Deriuẽtur fótes tui foras*, & ex facultatibus tuis largas diſperge eleemoſynas. *Habeto eas ſolus* cũ vxore tua, *ne ſint alieni participes tui*, ideſt, ne eas profũde in meretrices & lenones, de quibus ſermo præceſſit. Sic & S. Baſil. in pſal 14. *Bibe igitur miſer*, inquit, *de tuis vaſis aquam, vt ait Salomon: hoc eſt, proprias conſidera facultates & ſubſidia vitæ: non ad alienos fontes propera, ſed ex proprii fontis ſcaturigine tibi vitæ ſolatia collige.*

Fauent Septuag. qui pro *habeto eas ſolus*, vertũt, ἔστω σοι μόνῳ ὑπάρχοντα, *ideſt, ſint tibi ſoli exiſtentia*, ideſt, facultates. Verũ ὑπάρχοντα, ideſt, *exiſtentia*, accipe potiùs ſic q.d. Tibi ſoli exiſtant aquæ ciſternæ tuæ, vt exteri eas non occupent. Vnde Romani vertunt, *ſint tibi ſoli poſſeſſæ*. Adde, toto hoc B loco non de facultatibus, ſed de mulieribus eſſe ſermonem; atque cũ hactenus egerit de odio & fuga meretricũ, iam ad id ipſum remedium ſuggerit amorẽ vxoris propriæ. Sed quia carnalis & lubrica hæc materia caſtis auribus eſt exoſa, hinc per parœmias & parabolas honeſta quaſi periphraſi eam circumſcribit; quas deinde in poſtparabola explicat dicens v. 18. *Lætare cum muliere adoleſcẽtiæ tuæ*, q d. Hæ omnes parabolæ ciſternæ, putei, fontium à me hucuſque allatæ, non aliud ſignificant, niſi vt diligas vxorem, quam in adoleſcentia virginem tibi deſpondiſti, cum eáque te exhilares: ſic enim fiet, vt non quæras illicitas voluptates & amores meretricum.

Secundò ergo, & genuinè, per *ciſternam & puteum* accipe vxorem, ex qua marito hauritur aqua pura, ideſt, caſta voluptas matrimonii & procrea- C tionis liberorum. Alludit ad etymon Hebræum: heb. enim femina dicitur נקבה *nekeba* quaſi מקבת *macxebet*, ideſt, ciſterna. Vnde Iſaias c. 51. 1. *Attendite*, ait, *ad petrã, vnde exciſi eſtis, & ad cauerna laci* (heb. *macxebet*, ideſt ciſternam) *de qua præciſi eſtis*. quam parabolam explicat ſubdens: *Attendite ad Abraham patrẽ veſtrũ, & ad Saram, quæ peperit vos.* Hæ ergo ſententiæ: *Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui*, &c. ſunt prouerbia, ſiue parœmiæ & parabolæ, quæ ſenſu parabolico ad literam non aliud ſignificant, nec aliud caſtis auribus ſonant quàm, dilige vxorem tuã, ea vtere honeſtè in timore Dei, cum ea lætare, vt per illam reſtinguas ſitim concupiſcentiæ, & multos egregióſq; liberos procrees. Ergo voluptatem coniugii caſtam, puram & fœcundam hauri de vxore tua, quæ tibi ſit inſtar ciſternæ puræ, carentis luto fornica- D tionis, moroſitatis, zelotypiæ, &c. talis enim quærenda vel formanda eſt vxor, ſcilicet caſta, morigera, hilaris, non moroſa, non zelotypa. ita Beda, Hego, Ianſen. Vatab. Baynus, imò S. Hier. in c. 3. Malachiæ, & S. Chryſ. in c. 1. Matth. Quocirca huic ſententiæ Salomonis antiſtrophè reſpondet illa Ben Sira, alphabeto 1. littera *mem: Aquæ mulieris quæ virgo iuuenis eſt, dulces ſũt, & augent vires; aquæ mulieris vetulæ amaræ ſunt vt abſinthiũ, & debilitant vires, vt ciſterna, quæ aquas habuit, quas ventus hauriendo abſorpſit.* Deus enim ad ſedandũ ignẽ & ſitim libidinis inſtituit matrimoniũ, eique gratiam ſuam addixit, vt cõiuges caſtè hoc ſuo ſtatu & vocatione, ad quam à Deo vocati ſunt, viuant, præſertim in nouo teſtamento, vbi Chriſtus matrimonium effecit Sacramentum, quod coniugibus gratiam ad caſtè & ſocialiter viuendum ex

A opere operato confert. Hanc gratiam cæleſtem innuit vox *ciſterna*, quæ aqua pluuia è cęlis defluẽte impletur. Hinc fit vt vſus vxoris reſtinguat cupiditatem libidinis, non verò vſus meretricis, qui magis eam accendit: libido enim vaga & intemperans ſimilis eſt hydropi, qui in hydropicis cõtinuam excitat ſitim, vt quo plus bibunt, eo plus ſitiant, vt docet S. Aug. de Geneſ. ad litter. lib. 9. c. 10. & Eccleſ. c 26. 15. *Sicut viator ſitiens*, inquit, *ad fontem os aperiet, & ab omni aqua proxima bibet.*

Plura phyſica & medica dici poſſent de analogia ciſternæ & putei cũ femina, ſed caſtis auribus parco, ſequórque Apoſtolum monentem: *Non plus ſapere quam oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem*, Roman. 12. 3. ſufficiat, quod, ſicut aqua è puteo & fõte hauritur, ſic ab vxore iucũditas & numeroſitas filiorum fidelium & proborũ. Hinc Iacob, Iſaac, B Abraham cũ Rachele, Rebecca, Sara fuere velut *fontes quidam generis humani*, ait S. Ambr. lib. de Iſaac c. 4. *& ſpecialiter deuotionis ac fidei. Quid eſt enim puteus aquæ viuæ, niſi profunda altitudo doctrinæ? Vnde & Agar ad puteum angelũ vidit, Geneſ. 16. & Iacob ad puteum Rachelem ſibi inuenit vxorem, Geneſ. 29. Moyſes quoque ſecus puteum futuri locauit merita primã coniugii, Exodi* 2. hæc S. Ambr. Idẽ vxoris & coniugii remedium ad vitandam fornicationem ſuggerit Apoſtolus Heb. 13. 4. dicens: *Honorabile connubium, & thorus immaculatus: fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus.* Et 1. Cor. 7. *Propter fornicationem vnuſquiſque vxorem ſuam habeat & vnaquæque virum ſuum.*

Iam hanc ſententiam Patres myſticè, ſed variè admodum exponunt, variìque accommodant. Primò, Orig. homil. 12. in Numer. ad illa verba, *Fontes myſtici. Primus, SS. Trinitas.*
C *De puteorum notitia fontes: Vnus*, inquit, *puteus eſt ſcientia Patris, alius puteus cognitio Filii, tertius puteus cognitio Spiritus ſancti. Sed horum puteorũ vnus eſt fons; vna enim ſubſtantia eſt, & vna Trinitas.* De hoc fonte ait Dominus Ierem. 2. 13. *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas.*

Secundò, S. Aug lib. 2. contra Creſcon. c. 14. *Secundus, Spiritus ſanctus.* per *puteum & fontẽ* accipit Spiritum ſanctum, per aquã dona Spiritus ſancti, quæ participãt ſoli fideles & ſancti, nõ hæretici & impii. *Huius*, inquit, *fontis largo atque inuiſibili flumine lætificat Deus ciuitatem ſuam, de qua Propheta prædixit. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Ad hunc enim fontem nullus extraneus, quia nullus niſi vita æterna dignus accedit. Hic eſt proprius Eccleſiæ Chriſti, cui tanto antè prophetatum eſt: Fons aquæ tuæ ſit tibi proprius, & ne-* D *mo alienus cõmunicet tibi. De hac enim Eccleſia, & de iſto fonte dicitur & in Cantico Canticorum: Hortus concluſus, fons ſignatus, puteus aquæ viuæ.* Idẽ tract. 6. in epiſt. S. Ioan. *Quid eſt*, inquit, *de fonte alieno ne biberis? Spiritui alieno ne credideris?* Simili modo S. Ambroſ. lib. 1. de Spiritu ſancto c. 20. per fontem accipit Filium Dei, putà Chriſtum: *Quis dubitet*, inquit, *flumen eſſe vitæ Dei filium, de quo æternæ vitæ flumina profluebant? Bona ergo aqua, ſpiritalis gratia. Quis hunc fontem dabit pectori meo? in me ſaliat, in me fluat vita largitor æternæ: ſupereffluat in nobis fons iſte, non effluat. Dicit enim Sapientia: Bibe aquam de tuis vaſis & de puteorum tuorum fontibus, inq; plateis tuis ſuperfluant aquæ tuæ, Quomodo hanc tenebo aquam ne effluat, ne qua penetrans rima peccati æternæ vitæ diſtillet humorem? Doce nos Domine Ieſu, doce ſicut docuiſti tuos Apoſtolos, dicens: Nolite vobis theſaurizare theſauros in terra.*

Tertius, ethica.

Tertiò, S. Ambr. lib. de Iſaac c. 4. per *puteum & fontem* accipit ſapientiam & moralē doctrinā, quæ medetur libidini & concupiſcentiæ. *Eo quòd aduerſus tentamenta mundi*, inquit, *remedium nobis vera ſapientia ſit, moralis quoque doctrina, quæ imaginem mundanæ voluptatis meretricis quibuſdam illitā fucis irriguo ſuo diluat, & fimento ſui fontis abſtergat.* Sic & patres Græci in Catena, vt Olympiod. *Bibe aquas*, inquit, *hoc eſt, ſalutaria vitæ documenta ex ſacris & diuinis literis hauri, & pietatis potum ex diuinæ cognitionis puteis, quæ iam inde ab initio familiariter nobis cohabitauit, fontiſque nomē accepit.* *Ex quo fonte proſcaturiunt procul aquæ, quæ mentem refocillant, animūque recreant, ac ſeſe in plateis, in quibus ſapientia liberè concionatur, copiosè diffundunt. Non ſinit tamen fontis noſtri aquas ea vbertate diffūdi, vt concedant ad alienos: ſiquidem veneranda fidei myſteria ab iis, qui ſuū more turpem vitā agunt, vult nos abſcondere. & ob id paulo infrà ſubiungit: Nullus externus tecū cōmunicet; ſed illis ſolum qui eiuſdē tecum ſunt doctrinæ & fidei. Vxor autem pubertatis, cuius paulò pòſt ſit mentio, myſticè doctrinam, cui à puero familiariter aſſueuimus, denotat. Oblectamentum autē ex illa capit coniunx eius, quando ſecundum theoricam notitiam, quam nactus eſt, operatur.* Deinde Didymus: *Diuinarum rerum cognitio*, inquit, *& puteus & fons eſt. illis, qui ad virtutis ſtudium primùm accedūt, puteus eſt: fons verò iis qui ad illius faſtigium iā peruenerunt. Atque ita Chriſtus ſaluator noſter ſuper fontē ſediſſe ſcribitur: Samaritana verò fontem illum puteū nominabat: aiebat enim: Neque in quo haurias habes, & puteus altus eſt. Eadē diuinorum myſteriorū intelligentia & mater quoque, & vxor, & ſoror nonnunquā appellatur. Mater quidē, quia à Chriſto doctore per illam geniti ſumus; vxor verò, quia dū illa familiariter nobiſcum degit, parit virtutes rectaq; fidei dogmata; ſoror autē, quia hæc æquè ac nos ex Deo Patre orta eſt. Et ſapientiam, inquit, ſororē meam dixi. Poteſt aliter quoque ſentētia hæc exponi: per hoc enim quòd diuinorum myſteriorum cognitionem fontem vocat, rerū quas continet, copiā oſtendit: per id verò quòd ipſi ſoli vſum illius concedit, ſingularem voluptatem, quæ inde percipitur, exprimit.* Mox Polychron. *Denuntiat vxor, vt illi vni adhæreat, cui primò ad nuptias tradita fuerat. Deinde ad maritum reuerſus, ait, Fons aquæ tuæ tibi ſit proprius: hoc eſt, ſana illa caſtáque doctrina, quam à puero hauſiſti, tecum in vita perſeueret.*

Quartus, eſt gratia.

Quartò, S. Ambr. lib. 3. Hexam. c. 12. initio, per *ciſternam & puteum* accipit gratiā & ſanctitatem internam. *In teipſo*, inquit, *ſuauitatis tuæ gratia eſt, ex te pullulat, in te manet: intus, ideſt in teipſo, quærēda iucunditas tua eſt conſcientiæ.* Ideo ait: *Bibe aquam de tuis vaſis, & de puteorum tuorum fontibus.* Sic & Chriſtus Ioan. 7. 37. clamabat. *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eū.*

Quintus, eſt mens bona.

Quintò, alii phyſicè per *ciſternam & fontem* accipiunt mentem bonam, ex qua emanant & ebulliūt cogitationes ſāctæ, quibus anima irrigatur & fœcundatur ad omne opus bonum. Ita S. Greg. Nyſſen. homil. 9. in Cant. ad illud: *Hortus concluſus, fons ſignatus: Fōs*, inquit, *eſt cogitatiua noſtræ animæ facultas, quæ omnis generis ratiocinationes in nobis facit ſcatere & emanare; ſed tunc noſter ſit motus cogitationis, quādo omnis noſtra mouetur operatio ad ea, quæ ſunt nobis conducibilia, & bonorum exhibent procreationem. Quando autem quis conuerterit cogitationem ad excogitandum vitium, tunc in alienos* A *conſumitur fimentum: adeò vt bene alatur quidem ſpinoſa vita irrigata ope malarum cogitationum, exſiccetur autem & mareſcat melior planta, nullo humore bonarum cogitationum nutriente radicem.*

Huc pertinet expoſitio S. Hier. in Malach. c. 3. qui per vxorem ciſterna & puteo ſignificatā, accipit legem naturalem, quam Deus mētibus omnium inſeruit. *Vxorem adoleſcentiæ*, inquit, *naturalē dicam intelligentiam, & legem in corde præſcriptam, quæ omnibus hominibus inſita eſt. Et de hac coniuge prædicatur à Deo: coniungitur vxor viro: & iubemur, vt de noſtris aquis potemus & fōtibus*, &c. Huc quoque ſpectat explicatio S. Ambr. l. 3. Offic. c. 1. vbi per *ciſternam & fontem* accipit cor proprium, ad quod poſt negotia redire, illudque cōſulere, & ab eo edoceri debemus. *Dauid propheta*, inquit, *docuit nos tanquam in ampla domo deambulare in corde noſtro, & conuerſari cum eo tanquam cum bono cōtubernali: vt ipſe ſibi diceret, & loqueretur ſecū; vt eſt illud,* B *Dixi, Cuſtodiā vias meas. Salomō quoq; filius eius ait: Bibe aquā de tuis vaſis, & de puteorum tuorum fontibus, hoc eſt, tuo cōſilio vtere. Aqua enim alta, conſilium in corde viri. Nemo, inquit alienus particeps ſit tibi. Fons aquæ tuæ ſit tibi proprius: & iucundare cum tua vxore quæ eſt tibi à iuuentute. Ceruus amicitiæ & pullus gratiarum confabulentur tecum. Non ergo primus Scipio ſciuit ſolus non eſſe cùm ſolus eſſet; nec minùs otioſus, cum otioſus eſſet: ſciuit ante ipſum Moyſes, qui cum taceret, clamabat; cùm otioſus ſtaret, præliabatur: nec ſolum præliabatur, ſed etiam de hoſtibus, quos non contigerat, triumphabat.*

Sextus, eſt S. Script.

Sextò, Salonius hîc, & S. Hier. in c. 22. Ezech. & in c. 4. Amos, per *ciſternam & fontem* accipiūt S. C Scripturā, cuius interpres & cuſtos eſt S. Eccleſia, à qua haurire oportet ſanā doctrinā, nō autem à ſpurcis lacubus hæreticorū. *Ciſternam*, inquit Salonius, *vocat Catholicam, ideſt veteris & noui teſtamenti doctrinam; puteum verò, profunditatem & altitudinem eiuſdem: aquam, ſcientiam; fluenta, copiam & abundantiam ſcientiæ, ideſt, varios S. Script. appellat intellectus. Docet enim his verbis cauere à doctrina hæreticorum, & attendere lectionibus S. Script. Et eſt ſenſus, Bibe aquam de ciſterna tua, ideſt, ſerua & opere imple doctrinam, quam aliis prædicas. Et fluenta putei tui, ideſt, abundantia ſermonis tui, ſeu ſcientiæ affluenter in te redundes in operibus bonis.*

Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide,] Hebr. *diuiſiones* vel *riuuli aquarum in plateas promanent.* ita Vatab. Sept. *effundantur tibi* D *aquæ ex fonte tuo: in tuas autem plateas tranſeant aquæ tuæ.* ita legunt Complut. quibus conſentit S. Ambr. ſuperiùs citatus, qui legit, *in plateis ſuperfluant aquæ tuæ*: licet Romani addentes negationē μὴ, cōtrariè legant, *non ſupereffundantur tibi aquæ extra tuum fontē.* Romanis cōſentit Origen. hom. 12. in Numer. & Clemens Alexand. lib. 2. Strom. & Aquila, qui vertit, *ne diſpergātur fontes tui extra*; Chaldæus conſentit Hebrææ & Cōplut. ac Noſtro, vertitque affirmatiuè, *redundent aquæ tuæ foras, & in plateis riui aquarū*, Syrus, *abūdet aquæ tuæ in plateis tuis, & in plateis fluāt.* Pro *deriuentur* heb. eſt יפוצו *iaphutſu*, ideſt, *diſpergantur*, longè latéque ſpargantur; græcè ὑπερεκχείσθω, ideſt, *ſupereffundantur*, ideſt, vt habet verſio Catenæ Græc. *magna vbertate profundantur*, vt redundent & ſupereffluant. Vers. 16.

Senſus eſt, q. d. Ex te & vxore tua, velut è copioſis puriſque fontibus, procreentur & promanent multæ legitimæ, pulchræ & bene moratæ proles,

quæ diſcurrãt per plateas, quaſi riui limpidiſſimi; quorum aquis, idest ſanctis moribus, cùm vicinatota, tum etiam reip. horti ac viridaria feliciter irrigẽtur, qui proinde tibi ac toti ciuitati ſint ornamento, æquè ac voluptati & vtilitati. ita Beda, Ianſen, Baynus & alii. Significat finem & fructũ coniugii eſſe bonum prolis, & ſobolis copioſæ & honoratæ, hócque debere ſpectare & quærere coniuges: cùm ex aduerſo fornicarii & adulteri in fornicatione quærant dumtaxat voluptatem, non ſobolem, imò eam non rarò impediant ne côcipiatur, aut conceptam præfocent & enecent, ne crimen in vulgus emanet, néue prolem alere teneantur. Quod ſi qui prolem quærant & alãt, illa vt ſpuria adulterina, ideóque malè educata, & inorata, parẽtibus eſt dedecori, & ciuitati noxia. Spurii enim non rarò à matre meretrice leuitaté, & mores meretricios hauriunt & induũt: qua de cauſa dignitatibus publicis arcẽtur, & ad beneficia Eccleſiaſtica inhabiles iure Canonico cẽſẽtur.

A

Porrò *fontes* vocat vxores, quia illo æuo Iudæis permiſſa erat polygamia, ſiue pluralitas vxorum: ſicut Abrahã habuit duas Saram & Agar; Iacob quatuor, ſcilicet Rachelem, Liam, Balam & Zelpham. Vt tamen oſtendat monogamiam longè præferendam eſſe polygamiæ, ob pacem, & ob meliorem educationem filiorum, identidem vxorem in ſingulari vocat venam, ciſternam, puteum, ceruam, hinnulum.

Et in plateis aquas tuas diuide] q.d. Sicut è puteo vel fonte aquæ per canales & aquæductus deriuantur & diuiduntur per plateas, fora & cõpita ad magnum ciuitatis ornamentum & commodum; ſic pariter tu filios & filias, quas ex vxore ſuſcepiſti, diuide per connubia in varias domos & familias. Rurſum in varia officia vel opificia, gradus & ſtatus reipub. ad tuum æquè ac ciuitatis decus, voluptatem & vtilitatem. Notat affinitates, dignitates & honores, quos per filios & filias è legitimo thoro ſuſceptas, ſibi ſuæque familiæ conciliabit; præſertim quia filii & filiæ honeſtè à patre & matre in coniugio educati, non tantùm dignos talibus muniis ſe præſtabunt, ſed & parentum conſilium ductúque ſequẽtur: nam bene educati & morigeri filii & filiæ ſinunt ſe à parentibus regi, ducique ad illa connubia, gradus & ſtatus: ſicut aquæ ſinunt ſe duci flectique ad arbitrium artificis, qui eas per canales, quocumque vult, ducit & flectit.

B

Pudicitiæ elogia.

Præclarè S. Cypr. de Bono pudicitiæ: *Pudicitia*, inquit, *eſt honor corporum, ornamentum morum, ſanctitas ſexuum, vinculum pudoris, fons caſtitatis, pax domus, concordiæ caput.* Idem de Singul. cleric. *Caſtitas*, inquit, *munimen inuictum eſt ſanctimoniæ, & expugnatio fortis infamiæ, fortitudinis firmitas & laſciuiæ petulantis infirmitas, probitatis præſidium & improbitatis excidium, animæ victoria & corporis præda, vbertas gloriarum & ſterilitas criminum, pronuba ſanctitatis & repudium turpitudinis, ſinceritatis iudicium & abolitio ſcandalorum.*

Myſticè, ſapientiæ & virtutis noſtræ fontes foras deriuamus, cùm alios docemus, bene conſulimus, monemus, & in omni ſanctitate formamus & perficimus: aquas diuidimus, cũ congregationes cœtúſque pios variis in locis erigimus, iuxta illud Sapient. 7. 13. *Quam ſine fictione didici, & ſine inuidia communico, & honeſtatem illius non abſcondo.* ita patres paulò antè citati.

Porrò ſapientiam aliis communicare debemus largè & liberaliter inſtar fontiũ, qui tantũ aquæ emittunt, quantum recipiunt: tantũ enim aquæ ex iis effluit, quantũ affluit. Sic doctor, prædicator, monitor, &c. tantum ſapientiæ in proximos effundat, quantum à Deo accepit, tantumdem rurſus & continuè à Deo recepturus. Quocirca ὑπερεκχείσθω, idest, ſupereffluant aquæ ſapientiæ ex ore doctorum, vt inſtar torrentium magno ſpiritu largiſſimè & efficaciſſimè eructent & egurgitent magnalia Dei & monita ſalutis, vti fecit S. Petrus & Apoſtoli recepto Spiritu ſancto in Pentecoſte, Actor. 2.

Habeto eas ſolus, nec ſint alieni participes tui] Heb. *ſint tibi ſoli tibi, & non alienis tecum.* ita Vatab. Septuag. *ſint tibi ſoli poſſeſſio, & nemo alienus particeps ſit tibi;* Chald. *erunt tibi ſoli, & alieni non participabunt tecum.* S. Chryſoſt. in pſal. 9. exponit, q.d. Cuſtodi aquas, idest, fontem, idest, vxorem tuam, ne cum aliis conſuetudinem habeat, ſed tu ſolus ea vtaris, ne dubitare incipias an filii ſint tui, an adulterorum. Verùm melius hæc non tã de filiis, quàm de vxore accipias cum Hugone, Ianſenio, Bayno & aliis q.d. *Habeto*, idest habebis, has aquas, putà proles legitimas, *ſolus*, ſi tu ſola vxore eas ſuſcipias: nec alieni, ſcilicet adulteri & fornicatores, partem earum ſibi vendicabunt, ſicut vendicare poterunt, ſi eas ex meretrice vel adultera ſuſcipias: meretrix enim ſicut vaga eſt & multis ſe proſtituit, ſic & ſæpè nõ tuos, ſed nothos & ſpurios, quos ex alio concepit, tibi ſupponet, aut certè communes procreabit filios, in quibus ſcilicet partem aliquam obtineas tu, partem aliã alii, qui cum eâdem fornicati ſunt. Rurſum alieni erunt participes tui, quia ſpurii, quos tibi quaſi tuos ſubſtituet meretrix, partem hæreditatis tuæ adibunt, eâque genuini tui filii fraudabuntur. Huic ſimilis eſt illa gnome Ben Sira alphabeto I. litera *ſamech: Scriba docens alios ducat virginem, & ne ducat eam quæ virum experta eſt: nam aqua virginis tibi ſoli erunt, aquas verò eius quæ virum experta eſt antea, alius præter te hauſit.* Vers. 17

C

Myſticè, S. Greg. l. 1. in Ezech. hom. 12 & ex eo Beda ac Salonius hîc, per *fontes* accipit ſapientiã, quam purà & ſincera intentione promouẽdi Dei gloriã, & ſalutem animarũ, prædicare debemus: ne, ſi vanæ gloriæ, ſimiliſve cupiditatis cauſa prædicemus, alieni, idest dæmones, partem in noſtro labore ſibi vendicent. Obiicit enim ſibi S. Greg. quòd poſterior pars huius verſus priori aduerſari videatur. *Quomodo enim*, inquit, *aquam ſcientiæ ſolus habere poterit, ſi hanc in plateis diuidit?* Ac reſpõdet: *Sed cùm prædicamus populis, nimirum in plateis aquas diuidimus: quia in auditorum multitudinem ſcientiæ verba dilatamus. Cùm verò nos adiuuante diuinâ gratiâ intrinſecus cuſtodimus, & ne maligni ſpiritus, qui iure à nobis alieni ſunt, quia ſortem beatitudinis perdiderũt, nobis in elatione ſubripiant, ſollicitudine cautâ circumſpicimus; ſoli habemus aquas, quas in plateis diuidimus, vt à nobis alieni in eis participes non ſint. Hi nimirum de quibus ſcriptũ eſt: Alieni inſurrexerunt in me, & fortes quæſierunt animã meam. Aquas ergo & in plateis diuidit, & ſolus habet, qui per hoc, quod multis prædicat, ſe in cogitatione temporalis gloriæ non exaltat. Tunc enim poſſidet homo quod docet, quando ſe non gaudet innoteſcere, ſed prodeſſe.*

D

Rurſum S. Bern. li. 1. de Conſider. c. 5. ex hoc loco monet Eugenium põtif. vt inter tot pontifi-

catus negotia ſubinde redeat ad fontẽ cordis ſui, A in eóque ſe recolligat. *Omnes*, inquit, *pariter participant te, omnes de fonte publico bibũt pectore tuo, & ſeorſum ſitiens ſtabis? ſi maledictus qui partem ſuam facit deteriorem, quid ille qui ſe penitus reddit expertem? Sanè deriuentur aquæ tuæ in plateas, homines & iumenta & pecora bibant ex eis, quin & camelis pueri Abrahæ potum tribuas; ſed inter ceteros bibe tu de fonte putei tui. Alienus*, inquit, *non bibat ex eo. Numquid tu alienus? cui nõ alienus, ſi tibi es? Denique qui ſibi nequam, cui bonus? Memento proinde, non dico ſẽper, non dico ſæpè, ſed vel interdũ reddere teipſum tibi.*

Sit vena tua benedicta, & lætare cum muliere
Vers. 18. (Heb. *de vxore*, vel *cum vxore*) *adoleſcentiæ tuæ*] Septuag. *fons aquæ tuæ ſit tibi proprius, & iocundare cum vxore, quæ à iuuentute tua*, quam iuuenem iuuenis duxiſti; Syrus, *fons tuus ſit benedictus*; Vatab. *ſit vena tua benedicta, & gaudium, quod de vxore capis, quæ tibi in iuuentute deſponſa eſt*, repete, *ſit benedictum*. Hoc enim gaudium honeſtum eſt & caſtum iuxta leges coniugii & timoris Dei, ideóque Deo placitum, ab eoque benedictum, vt iuge ſit, cumulatum & fœcundum.

Iam Primò, Caietan. & alii citati v. 15. per *venam* ſiue fontem accipiunt facultates, q. d. Fac vt opes tuæ velut fontes deriuentur in pauperes; ſic fiet vt ipſæ benedicantur tum à pauperibus, tum à Deo, qui, vt ait Paulus 2. Cor. 9. 10. *multiplicabit incrementa frugum* iis, qui in egenos profuſi ſunt. Sic & Ianſenius. Vnde Septuag. habent, ἔϛω σοι μόνῳ ὑπάρχοντα, ideſt, *ſint tibi ſoli exiſtentia*: alii vertũt, *ſint tibi ſoli facultates*. Sed qua ratione hi fontes foras corriuandi ſunt, diuidendi in pauperes, & tamẽ ſolus illos dominus debet habere, nec alieni participes eſſe debent aquarum illarum? Adde, quod S. Aug legit lib. 2. contra Creſcon. cap. 14. *Fons aquæ ſit tibi proprius, & nemo alienus cõmunicet tibi*. Contradicere enim ſibi videtur, dum has aquas effundi vult & retineri. Nimirum, quia tũc bene retinemus, quando effundimus. Et ex eo quod effundimus, quaſi perenni recurſu diuinarum benedictionum, nihil amiſiſſe videmur: non ſecùs ac ſi nihil effudiſſemus, nec alieni ex noſtris opibus partem aliquam accepiſſent, ſufficiente Deo ſemper eandem, quam effundimus, materiam benignè ſatis, imò multò largiorem. Nam verba Septuag. *ſint tibi ſoli facultates*, interpretari poſſumus, exiſtima te ſolum diuitem: tot enim tantáque Deus in te largitus eſt, vt ſolus facultates poſſidere poſſis opinari.

Verùm quia ſequentia & præcedentia ad vxo- D rem & proles ſpectant, non ad opes: hinc Secũdò, meliùs Hugo per *venam* accipit filios. q. d. Si ex vxore ſola caſtè liberos ſuſceperis, faciet Deus vt illi viciſſim felix & fauſtum ſortiantur coniugium, ex quo pari modo filios procreent, quibus quaſi aquis multiplicatis vrbem irrigent & ciuibus locupletent.

Tertiò, & optimè, per *venam* accipias vxorem, hanc enim paulò antè vocauit *puteum*, ideſt, venam & fontem aquarum, ideſt liberorum, q. d. Fac vt vxor tua fœcũda ſit & benedicta à Deo, ac benedictionibus vteri felix. Id efficies, ſi eius amore & legitimo vſu contentus, vires corporis nõ exhaurias vaga & aliena libidine, & per amorem Dei vitia declines. Sic enim vxor tua benedicetur à Deo, multóſque inſignes, validos æquè ac probos filios tibi procreabit, iuxta illud pſal. 127.

A *Vxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: filii tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ. Ecce ſic benedicetur homo qui timet Dominum.* Idem promiſit Deus Iudæis Deuter. 28. 4. & alibi. ita Vatab. Baynus, Ianſen. & alii, & patet ex eo quod explicans ſubdit:

Et lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ.] Hæc eſt poſtparabola, ſiue applicatio & explicatio parabolæ præcedentis de vſu ciſternæ, putei & venæ, q. d. Quod dixi: *Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui*, &c. *Sit vena tua benedicta*, nunc explico, dicens: *Lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ*. nimirum per haſce parabolas nihil aliud caſtis auribus ingero, quàm vt caueãt alienos amores meretricum, ſoláque vxore, quam virginem in adoleſcentia dilexerunt & duxerunt, contenti, ea quaſi ſibi à Deo data honeſtè vtantur, ac eùm ea lætentur & iucundè viuant: præſertim cum B illa à Deo benedicta dabit marito egregios proboſque liberos, indéque lætam & longæuam ſenectam; cùm ex aduerſo meretricum amor, vti inhoneſtus & adulterinus, ita infauſtus ſit, breuis & illiberis, ac in rixas, triſtitias, odia & damna grauia deſinat.

Ita lætabatur S. Ioachim cum S. Anna, præſertim quando oraculo angeli poſt longam ſterilitatem, miraculo Deiparam Virginẽ Mariam ex ea genuit. Vnde B. Damaſcenus orat. 2. de Natiuit. B. Mariæ, eam ſic lætantem inducit: *Meritò igitur Anna diuino Spiritu plena, læto hilarique animo perſonat: Congaudete mecum, quæ promiſſionis germen ex ſterili ventre peperi, ac benedictionis fructum vberibus meis, vt optaueram, nutrio. Sterilitatis mœſtitiam exui, ac lætam fœcunditatis veſtem indui.* Et poſt pau- C ca: *Dicant item matres omnes hac fœcunditate præditæ: Benedictus qui orantibus id, quod optabant, largitus eſt, & fœcunditatem ſterili dedit, ac feliciſſimum illud Virginis germen conceſſit, quæ mater Dei ſecundùm carnem fuit, cuius venter cælum eſt, in qua habitauit is qui nullo loco capi poteſt.*

Cerua chariſſima, & gratiſſimus hinnulus. Vbera Vers. 19
eius inebrient te in omni tempore, in amore eius delectare iugiter.] Hebr. *cerua amorum, & hinnulus gratiæ* (gratioſus) &c. *in amore eius oberra ſemper*; Septuag. *cerua* (vel *ceruus*) *amicitiæ, & pullus gratiarum confabuletur* vel *conuerſetur tecũ: at propria* (Scholiaſt. pro ἰδία ideſt *propria*, legit φιλία, id eſt, *dilectio, amicitia*: ſic quoque legit S. Ambroſ. lib. de Iacob c. 7.) *præeat te, & adſit tibi in omni tẽpore: in huius enim amicitia cõuerſatus diuturnus eris.* D Græcè πῶλος, ideſt, *pullus*, ſignificat pullum equi: & ita vertunt Complut. & S. Ambroſ. lib. de Iacob cap. 7. extenditur tamen ad fœtus ceruorum, & aliorum animalium. Vnde Noſter vertit, *hinnulus*; Symmach. & Theodot. repetũt nomẽ *ceruus*, vertúntque, *ceruus gratiæ*; Pagn. & Rabbin. *ibex gratiæ*; Vatab. *ſi hæc velut amata cerua, & caprea gratioſa*; Syrus, *cerua amoris & dama amoris*; Arabicus, *hinnula gratiæ tuæ*; alii vertunt, *rupicapra gratioſa*: hæc enim, inquiunt, vocatur יעלה *iaala* ab עלה *ala*, ideſt, aſcendit; quòd montes & rupes aſcendat. Vnde Martial.

Pendentem ſummâ capram de rupe videbis,
Caſuram ſperes: decipit illa canes.

Repete ex v. 18. verbum *ſit*, q. d. Sit tibi vxor chara & grata, ſicut heris grata & chara eſt cerua ſpecioſa, mitis & placida, imò ſicut hinnulus ſpe-

ciosus, gratioſus, obſequens & amabilis. Quare minùs genuinè Rabbini exponũt q.d. Sicut cerua amorum inuenit gratiam apud hinnulũ, ita vxor maritum ex corde diligens viciſſim à marito redamari debet. vxor enim hîc tam cõparatur hinnulo, quàm ceruæ. *Hinnulus* vocatus fœtus, ſiue pullus capreolarum, caprarum, damarum, ceruarum, qui ſua ſpecie, paruitate, gratia, motu, celeritate, cornutatione, ſaltu, ludicri, geſtibus mirè recreat intuentes, eiſque eſt in delicijs. Vnde Cãtic. 2. v. 9. ait ſponſa: *Similis eſt dilectus meus capreæ, hinnulóque ceruorum.* Hinc & ceruæ hinnuliq; ab homine cicurantur, hominémque ſe alentem quaſi filij comitãtur & ſequuntur, imò ſubinde nutriũt: ſicut cerua perpetua comes & aſſecla fuit S. Ægidij, cúmque ſuo lacte per plures annos enutriuit, vti habet eius Vita apud Surium die 1. Septembr. Similia de ceruis in Vitis aliorum Sãctorum legimus. S. Priſco Epiſcopo Nucerino cũ ſocijs fame afflictis ceruam accurrentem lac præbuiſſe, eóque celebrante angelos cõcinuiſſe, ac ſorores ſepultas ei defuncto medium in ſepulcro locum ceſſiſſe, ſcribit Paulus Regius Epiſcop. Equen. lib. de Sãcti regni Neapol. part. 2. & ex eo Philip. Ferrar. in Catal. Sanctorum Italiæ. qui & addit, S. Gerõtio Epiſcopo Rhicoclenſi iubente, ceruam comitibus ſiti laborantibus lac præbuiſſe. floruit ſub Symmacho Papa. Item Simeonem Armenum monachum in eremo cum duobus diſcipulis degentem, dum ob niues cibus haberi non poſſet, ad orationem confugiſſe, atque illico ceruum affuiſſe, qui ſe occidendum comedendúmque præbuit.

Innocens, ait S. Ambroſ. *eſt natura ceruorum. Cerua* ergo *amorum* ſignificat, vxorem, quam puellam & virginem duxit maritus, moribúſque ſuis aſſue fecit, pudicam, obſequentem, domeſticam, pulchram, gratioſam, amabilem eſſe marito, ac amorem tum mariti, tum domeſticorum ſibi cõciliare, atque efficere vt in familia ſit pax, inuicémq; omnes ament, iuuent, tolerent. Hic tamen amor eſt coniugalis, id eſt, honeſtus & moderatus; non adulterinus, id eſt, inhoneſtus & immodicus. Nã Sixtus Pythagoreus, & ex eo S. Hieron. ait lib. 1. contra Iouin. *Adulter eſt in ſuam vxorem amator ardentior. In aliena quippe vxore omnis amor turpis, in ſua nimius. Sapiens vir iudicio debet amare coniugem, non affectu.* Et inferiùs: *Nihil eſt fœdius quàm vxorem amare quaſi adulteram.*

Vbera eius inebrient te (*vbera* ſignificant amores. vnde Vatabl. vertit, *amores eius perpetuo te reficiant.* nam Hebr. דודים *dodim* ſignificat amores, דדים *daddaim* vbera, quia vbera ſunt illices amoris; & quia cor, quod amoris eſt ſedes, vberibus quaſi ſtipatur & continetur. Vnde explicans ſubdit) *In amore eius delectare iugiter*] Sic & ſpõſa ait ſponſo Cantic. 1. 1. *Meliora ſunt vbera tua vino.* Et, *Memores vberum tuorum: vberum*, id eſt amorum, gratiarum & beneficiorum], quæ à te in nos diſtillant, ſicut lac ex vbere diſtento conſtat enim ſponſum non habere vbera, ſed ſponſam. Sic *vbera* accipitur pro amore inferiùs c. 7. 18. Oſee 2. 2. Ezech. 23. 17. & alibi.

Senſus ergo eſt, q.d. Amor, gratia, officia & obſequia vxoris tuæ, quibus te paſcit, veſtit, recreat, diligit, & per omnia coniugij officia obſequitur, inſtar vberum tibi ſit ô marite dulciſſimus: itáque te inebriet, id eſt, tuam cupiditatem expleat & ſatiet, vt alienæ meretricis amores & voluptates nõ requiras: ſed in vnius vxoris amore & officijs delecteris iugiter. Hic tamen amor moderatus ſit oportet, vt rectæ rationis & honeſtatis dictamen metáſque non excedat. Vnde Chaldæus addit, *Rationem diſce in omni tempore.* q.d. Tuus amor ſit rationabilis, honeſtus, ratione & honeſtate definitus. Sic enim viciſſim prouocabis amorẽ vxoris erga te, vt tibi fida ſit, téque ſui amantẽ redamet quaſi cerua amorum, idque iugiter. Magnes enim amoris eſt amor, nimirum honeſtus & cõiugalis, qui idcirco ſtabilis eſt; cùm amor inhoneſtus & meretricius ilicò dilabatur, imò in odiũ & rixas conuertatur. Et ſic exponas τὸ *delectare* per futurum, vt ſignificet fructũ amoris, q.d. Hoc modo delectaberis in amore eius iugiter, iuges habebis coniugij tui delicias. Septuag. vertunt, *in huius enim amicitia conuerſatus, vel circumductus*, πολλοστὸς ἔσῃ. quod Complut. vertunt, *multiplicabilis eris*, Romani, *diuturnus eris*; auctor Catenæ Græcor. *multeſimus eris.* Senſus eſt q.d. In caſto amore vxoris tuæ viues vitam lætam, ideóque diuturnam, & accedes ad felicitatem primorum patrum ante diluuium, qui ferè mille annos vixerunt: tu enim pro mille annis, mille commodis & gaudijs multis annis perfrueris. Vnde S. Ambroſ. mox citandus legit, *plurimus eris.*

Porrò coniuges delectationem copulæ moderari debere, eáque non propter ſe, ſed ad generationem prolis vti, pulchro paſſeris & turturis apologo docet Cyrillus lib. 4. Apolog. moral. c. 10. *Libidinoſum paſſerem immoderatiſſimè coitu ſeſe effundentem turtur proſpiciens, mox ad eum venit & dixit; Vt quid mi frater, in tanto libidinoſo impetu, & libidinis impetuoſo feruore conſumeris, ac tui prodigus temetipſum effundis? an ignoras quòd animalia multùm coeuntia non diu viuant? Parce tibi, quieſce, & cuncta cum moderatione age. Cui ille reſpondit: Si noſti delectationem veneream, quid miraris? dulcis eſca trahit ad hamum, & morſus vnus guſtatus ſuauiter rapit morſum alium. Ad hæc turtur, intelligens ipſum ſola delectatione adduci, adiunxit: Scio certè quòd generationis amore non duceris, ſed delectationis venereæ cupidine ventilaris. Attamen quid eſt quod effundis? nonne digeſtiſſimam medullam, nonne vitæ amabilis ſementiuam, & humanæ naturæ radicalis carnis ſubſtantiam, & diuitiarum generatiuæ theſaurariæ venam?* Deinde, quòd hoc bono proprio, æquè ac ordini naturæ repugnet, neruoſè edocet. *Attende igitur quid tui prodigus deſtruas, quid inſanus diſpergas, quid ingratus in nihilũ proijcias, & iniquus depoſitarius naturæ chariſſimum theſaurũ tibi cõmendatum, inimicæ vanitati impendas. Profectò ſubuerſor es ordinis mundialis, & naturalis legis tranſgreſſor. Mundi enim ordo & lex naturæ hæc eſt, vt tanta naturæ delectatio dirigatur in prolem. Tu autem peremptâ & neglectâ prole, auctor peruerſitatis, in delectationẽ vmbratilem & tranſitiuam, prolificum ſemẽ fũdis. Quid plura? ſtultiſſimus quippe eſt, qui delectabiliter ſe deſtruit, & tanto dementiùs, quanto lethaliùs ſe perdit. Quibus dictis, quieuit.*

Apologus libidinis coniugum.

eius noxa.

Nota ex ijs, quæ ante plures annos annotaui in c. 5. epiſt. S. Pauli ad Epheſios ſub finem, amores & officia coniugum optimè repræſentari per ceruas & ceruos. Nam, vt docent Ariſtot. Ælianus, Plinius & Oppianus, Primò, cerui ceruæq; amor eſt ſingularis. Secundò, cerua amabilis eſt, & in delicijs homini. Tertiò, ceruus & cerua carẽt felle: pari modo in connubiis olim Iunoni pronubæ ſacrificantes fel eximebant & abijciebãt, ad cha-

Quatuordecim analogiæ ceruæ & vxoris.

Prima,

Secunda,

Tertia,

ritatem coniugum deſignandam, ait Plutarchus. A

Quarta. Quintà. Sexta. Quartò, ceruus & cerua caſtè, nec niſi ſecretò congrediuntur. Quintò, velociſſimi ſunt ad inuicem opitulandum. Sextò, ceruorum in ceruas amor vti ardentiſſimus, ita & fortiſſimus eſt. vnde de ijs canit Seneca:

Si coniugio timuere ſuo,
Poſcunt timidi prælia cerui,
Et mugitu dant concepti
Signa furoris.

Septima. Septimò, ceruæ mari ſuo fidæ ſunt, donec is ab alio ceruo duellatore victus ſuccumbat; vnde Nemeſianus: *Cerua marem ſequitur.* Octaua. Octauò, ceruus mox à congreſſu in ſcrobem ſe abdit, quaſi libidinis eum pudeat, donec pluuia ablutus, & quaſi purificatus in paſcua redeat. Nona. Nonò, ceruus & cerua poſt conceptum congreſſu abſtinẽt. q.d. Sapiens: Tale ſit tibi, ô homo, coniugium, talis vxor, qualem iam ceruam deſcripſi, ſcilicet amabilis, vnica, ſincera, blanda, caſta, collaborans, ardens, fortis, fida, verecunda. ita Ven. Beda.

Decima. Quibus adde decimò, ceruos & ceruas inuicem ſuccollare, & mutua capitum onera ferre, vt doceant idem facere coniuges, ac implere illud Apoſtoli Galat. 6. *Alter alterius onera portate.* quod omnibus quidem hominibus, ſed maximè coniugibus iugiter inuicem conuiuentibus faciendum eſt. Ita S. Auguſt. q. 71. inter 83. *Cerui,* inquit, *cum fretum ad inſulam tranſeunt paſcuorum gratia, ſic ſe ordinant, vt onera capitum ſuorum, quæ geſtant in cornibus, ſuper inuicem portent, ita vt poſterior ſuper anteriorem ceruice proiecta caput collocet. Et quia neceſſe eſt vnum eſſe qui ceteros præcedens, non ante ſe habeat cui caput inclinet, vicibus id agere dicuntur: vt laſſatus ſui capitis onere ille qui præcedit poſt omnes redeat, & ei ſuccedat, cuius ferebat caput, cùm ipſe præiret. Ita inuicem onera ſua portantes fretum tranſeunt, donec veniant ad terræ ſtabilitatem. Iſtam fortaſſe ceruorum naturam intenderat Salomon, cùm ait: Ceruus amicitiæ & pullus gratiarum tuarum colloquantur tecum. Nihil enim ſic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio.*

Vndecima. Vndecimò, ceruæ ob vterum arctiorem difficillimè pariunt; hinc ad faciliorem partum ſeſeli herba vtuntur, teſte Plinio lib. 8. c. 32. Deus etiam eas adiuuat per tonitru, iuxta illud Pſ. 28. *Vox Domini præparantis ceruos;* S. Hieron. *obſtetricãtis ceruos;* Aquila & Symmach. *parturiens;* Chald. *parturire faciens ceruos:* ceruæ enim matricem habẽt anguſtã, quæ pauore tonitrui dilatatur, vt faciliùs pariant. Hinc fit vt ceruæ ament intimè ſuos fœtus, vtpote quos tanto dolore & niſu enixæ ſunt. Idẽ D faciat vxor, cuius pariter difficillimus eſt partus, vt filios, quos per nouem menſes vtero geſtauit, tantóque dolore peperit, diligat, educet, inſtruat, formet ad omne bonum proſequendum, & ad omne malum cauendum, ad quod opus eſt magna induſtria. Audi Ariſtot. lib. 6. de Hiſtor. animal. c. 29. *Ceruæ parere iuxta vias ſolent metu belluarum. Incrementum hinnuli celere, &c. Ducere ſuum hinnulum ad ſtabula conſueuit, quem locũ ſibi habet refugiũ: petra abrupta eſt vno aditu. Vnde defendere ſe repugnareque ſolet ijs qui inuadunt.* Addit Plinius lib. 8. cap. 32. *Editos partus exercent curſu, & fugam meditari docent, & ad prærupta ducunt, ſaltúmque demonſtrant.* Simili modo probæ matres filios ſollicitè ac ſolerter educant & inſtruunt, monent, exercent in omni virtute & fuga vitiorum.

A Duodecima. Duodecimò, cerua ſerpentes inſequitur & deuorat; ſic vxor bona inſectatur ſcortatores. *Et gratiſſimus hinnulus,* id eſt, filius ex ea natus, ait Beda & Hugo, caſtitatis amator, ad bona agilis, & viſu fidei perſpicax, tibi iucundiſſimus erit. Hinc à Græcis ceruus vocatur ἔλαφος quaſi ἕλκων ὄφεις. id eſt, extrahens ſerpentes, vel quaſi ἐλαφρός, id eſt, leuis, agilis. Ceruos narium ſpiritu è cauernis extrahere ſerpentes, docet Lucretius l. 6. Addit Plinius loco iam citato, ceruos ſuo halitu vrere ſerpentes. Hinc & ſingulare abigendis ſerpentibus remedium eſt ceruini cornu ſuffitus, ait Nicander.

Decima-tertia. Decimotertiò, ceruæ, quia frigidæ, timidæ ſunt. Vnde illud Chabriæ, & poſtea Philippi patris Alexãdri Magni: *Melior eſt exercitus ceruorum duce leone, quàm leonum duce ceruo.* Et illud Tertull. *In pace leones, in prælio cerui.* Sed contra inſidias hoB ſtium Deus ceruas dotauit acri auditu & circumſpectione. cùm enim aures arrigunt, audiunt acerrimè, & inſidias præſentiũt, fugiendóque euadũt, ait Ariſtot. Sic vxores timidæ ſunt: timor hic eas vti & cetera animalia timida, docet circũſpectionem & prudentiam, præſertim vt audiẽdo vocem mariti, eíque obediendo, pericula cuncta & dãna deuitent. Rurſum bifida vngula ceruæ notat diſcretionem & examen agendorum, vt vxores ſint diſcretæ, caueántque ea quæ maritum vel familiã turbare vel exacerbare valerent. Inſuper prudentiam cerui (nã cerua cornibus caret) notat, quòd cornua poſiturus ſecretũ petit, ne inermis deprehẽdatur. Vnde prouerbiũ: *Vbi cornua ponunt cerui;* id eſt, loco incognito & inacceſſo. Deniq; Ariſtot. l. 1. Hiſtor. animal. c. 1. *Cerui,* inquit, *ingenioſi ſunt & timidi.* Vide eumdem l. 9. c. 5.

C Decima-quarta. Denique ceruæ, quia carent felle, ſunt viuaces ac diutiſſimè viuunt. ita Ariſtot. loco iam citato. Et Plinius l. 8. c. 32. *Vita ceruis,* inquit, *in confeſſo longa eſt: poſt centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat. Febrium morbos non ſentit hoc animal; quin & medetur huic timori.* Pari modo Salomon hîc promittit coniugibus longæuitatem, ſi caſtam, honeſtam & concordem vitam agant in timore Dei. Sunt qui trecentos annos vitæ dent ceruæ, alij plures, alij pauciores.

Myſticè, ſicut per venam, fontem, ciſternam, adumbrantes vxorem pudicam; ſic & per ceruam & hinnulum accipe ſapientiam & virtutem: hæc enim nobis omni hinnulo ſpecioſior, charior & gratior eſſe debet, quaſi ſponſa optatiſſima. Cui proinde omnes ceruæ dotes iam recenſitas facilè accõmodes, ob quas illa ſummo amore & ſtudio digniſſima eſt. Vnde Chald. vertit, *cerua amorum & exultatio gratiæ. Rationem diſce in omni tẽpore. in amorem eius incumbe ſemper,* Vatabl. *in dilectione eius perpetuò ſis implicitus,* Syrus, *vias eius diſce omni tempore, & amorem eius cogita.* Sapientia ergo & virtus eſt cerua amorum, quia amorem ſui excitat; & quia homines amat, ac ab ijs amari cupit, idque vehementer & ardenter.

Allegoricè, ceruus & cerua repræſentant connubium Dei cum anima ſancta & religioſa, in quo omnia plena ſunt amoris, voluptatis, gratiarum, laudum & iubilorum. Vnde Hugo Victorinus lib. 1. de Vanit. mundi, & ex eo noſter Aluarez de Paz tract. de Incitamentis Religioſ. lib. 1. p. 3. c. 25 ſub finem per *ceruam & vbera* accipit animã Religioſam, Chriſto per tria Religionis vota deſpõſam. Eſt ergo, inquit, anima Religioſa ſpõſa Dei,

& Deus ſponſus eſt animæ ſibi per hunc felicem ſtatum conſecratæ, ſiquidem hoc inter illos arctũ vinculum intercedit. Quos ſponſos dulciſſimos præterire non poſſum, niſi priùs lætiſſimo corde illis congratuler: O Domine Deus meus, ô ſpõſe chariſſime ſit vena tua benedicta, & lætare cum muliere adoleſcẽtiæ tuę, cerua chariſſima, & gratiſſimus hinnulus. Vbera eius inebriẽt te in omni tempore, in amore eius delectare iugiter. Hæc ſponſa tua, ſicut aquarum vena effundit aquas, ita ſanctorum affectuum filios tibi profundat. Tam pulchra & decora ſit, vt gaudij ac lætitiæ occaſiones ſingulis momẽtis ſibi præbeat. Tam fidelis, vt quemadmodum cerui maria tranantes ſe inuicem iuuant, anteriore caput ſequentis ſuſtinẽte: ſic tuę domus curam, & tuorum ſeruorum ſollicitudinẽ nõ inuita ſuſtineat. Tam amabilis, vt hinnuli, qui in delicijs habetur, gerat imaginem, eiúſque cõuictu delecteris. Vbera eius Domine, quæ ſeruus tuus Bernardus congratulationem & compaſſionem vocat, ita tibi ſatisfaciant, vt gaudio eius de profectu bonorũ, & compaſſione eius de caſibus puſillorũ, veluti inebrieris, eique vicem rependẽs in ſuis bonis gaudeas, & ſuas infirmitates diſſimules. Amor demq; eius erga te ſic purus & ardẽs, ſic à priuato amore alienus inueniatur, vt ex eo tamquam ex amore ſpõſæ dulciſſimæ capias voluptatem. Sic quoque S. Ambroſ. libr. de Iacob & vita beata cap. 7. totum hunc locum explicat de viro perfecto, qui vni Deo adhærens & ſeruiens beatus eſt. *Quid enim requirat*, inquit, *qui inferiora deſpicit? Præſtantiſſimo autem inhæreat, ſicut ſcriptũ eſt: Ceruus amicitiæ, & pullus equi gratiarum conuerſetur tecum. Amicitia autem præcedat te, & vna ſit tecum in omni tempore. Bona enim virtutũ amicitia, & ſummi boni charitas. Nihil itaque aliud quærit perfectus ille, niſi ſolum & præclarum bonũ. vnde & dicit: Vnã petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, & videam delectationẽ Domini. Neque verò eum tamquam anguſtum inopẽque faſtidias, quia vnius hominis velut ſolitaria ſocietate contentus ſit. Huius enim amicitia circumdatus, plurimus erit: abundat enim huiuſmodi viro ad beatitudinem & ad poſſeſſionem boni, & ideo nihil aliud deſiderat. Nihil enim quaſi nouum expetit, qui omnia habet. Nihil eſt enim boni, quod non habeat, nec ſuperfluis delectatur, ſed neceſſarijs, & eo ipſo neceſſario, quod non ſibi, ſed carni adhærenti ſibi neceſſarium ſit: idque indulget, quòd ab interioris hominis propoſito non diſcrepet, quòd faciat vtraque vnum, & reconciliet exteriorem hominem iuxta atque interiorem Deo, vt fiat in vtroque vnus ſpiritus. Huius igitur propoſiti vir nec diſpendiis minuitur, nec aduerſis frangitur, nec repagulis inhibetur, nec ſuorum amiſſionibus mæſtificatur.*

Accedit Pierius Hierogl. 7. c. 16. vbi per *pullum gratiarum* (vt vertunt Septuag.) accipit pullum columbinum, per quem intelligit Spiritum ſanctum, qui gratiarum eſt diſtributor. Itáque ſignificari hîc, vt ſemper Chriſti & Spiritus ſancti ſolatia requiramus. Verùm Hebr. יעלה *iaala* pullũ equi vel cerui, non columbæ ſignificat. Vnde Noſter vertit *hinnulus*.

Chriſtus eſt ceruus gratiarum.

Symbolicè S. Ambroſ. in pſal. 41. initio, per *ceruum amorum* & *pullum gratiarum* accipit Chriſtũ, qui eſt amor amorum & gratia gratiarum. *Ceruus amicitiæ*, inquit, *& pullus gratiarum confabuletur tibi: verus enim Dei filius in ſemetipſo naturam, quam animantibus ipſe donauit, expreſſit, qui in hunc mundum tamquam ceruus aduenit: & cum his ſe mira ſimplicitate iungebat, a quibus ei parabantur inſidiæ. Fertur enim huiuſmodi ceruorum eſſe ſimplicitas, vt, cum ſe exagitari viderint, his ſeſe equitibus adiungãt, qui miniſterio fraudis appoſiti, ſugæ ſpecie ac ſimulatione ſocietatis inductos ad retia vſque deducãt. Ita ergo Dominus, tamquã ignarus periculi atq; improuidus, Iudæis dolum ſibi ſtruentibus admiſcebatur, & ſocietatẽ Iudæ proditoris ſui ſibi adſciuit, cuius ſimulatione funeſta vſque ad crucis laqueos & paſſionis retia peruenit.* Et poſt nonnulla: *Similis eſt*, inquit, *conſobrinus meus capreæ hinnuloque ceruorum ſuper montes Bethel. Bonus ceruus, cuius mons eſt domus Dei, in qua tanta celeritate currebat, vt ſponſæ vota & deſideria præueniret. Denique quem de longinquo venientem viderat, repentè ſibi adeſſe cognouit. Vnde & ait: Ecce hic ſtat poſt parietem noſtrum, proſpiciens per feneſtras, eminens per retia.* Et paulo poſt ordiens Pſal. 41. *Sicut deſiderat ceruus ad fontes aquarum ita deſiderat anima mea ad te Deus. Cerui ſimilitudinem ſuſcipit etiã Chriſtus, quia veniens in terras ſerpentem illũ diabolum ſine vlla ſui offenſione protriuit: cui calcaneũ ſuũ obtulit, ſed eius venena non ſenſit. Vnde dictum eſt ei: Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis. Simus ergo & nos cerui, vt ſuper ſerpentes ambulare poſſimus. Erimus cerui, ſi vocem Chriſti ſequamur, quæ nos & præparat ceruos, & facit morſus ſerpentium non timere: ac ſi qui fortè fuerint vulnerati, aufert eorum dolorẽ, ſoluendo delictum. De his ceruis dicit Dominus ad Iob: Obſeruaſti partus ceruarum, numeraſti autem menſes earum plenos partus? Dolores autem earum ſoluiſti, enutriſti filios earum vt non timeant?* Et mox: *Meritò ergo ceruus factus eſt Dominus, vt tales ſibi ceruos Dominũ vox præpararet, de quibus ait: In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent, & ſi mortiferũ quid biberint, non eis nocebit. Tollebãt enim ſerpentes, cum ſpiritu oris ſui ſancti Apoſtoli de latebris corporum eruerent nequitias ſpiritales, nec venena mortifera ſentiebant. Deniq; cum exiliens de ſarmẽtis Paulũ vipera momordiſſet, vidẽtes Barbari pendẽtem viperã de manu eius, putabant repentè moriturũ. At ille ſtabat intrepidus, nec vulnere mouebatur, nec veneno infundebatur. Vnde vidẽtes eum non tamquã hominis conditione genitum, ſed tamquã Dei gratia editum, ſupra hominem eſſe arbitrabantur. Vide ceruum viperam de latebris eruentem ſpiritu diuino qui erat in naribus eius, ſicut dixit Dominus ad Iob.*

Tropol. S. Hieron. in Iſaiæ c. 34. ſub finẽ docet, ceruos & hinnulos gratiarũ eſſe Apoſtolos & ſanctos doctores, qui quaſi hinnuli celerrimè diſcurrerunt & diſcurrunt per orbem, cumq; magnis laboribus & doloribus conuerterunt & conuertunt ad Chriſtum: de quibus ait Iob. c. 39. *Nũquid*, &c. *parturientes ceruas conſideraſti? Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt.* Vide rugitus S. Pauli & Apoſtolorum graphicè deſcribentem S. Gregor. eodem loco. Porrò dotes tredecim ceruæ paulò antè recẽſitas facilè adaptabis Apoſtolis, doctoribus & prædicatoribus.

Hinnuli Apoſtoli & doctores.

Rurſum Beda: *Cerua chariſſima*, inquit, *ſiue gratiſſima, vt quidam codices legunt, eſt S. Eccleſia, quæ ſerpentinam odio habere ſolet & conterere doctrinam. Gratiſſimus hinnulus populus eſt, eius virtutum varietate delectabilis, & eadem caſtæ ſemper fidei æmulatione ſuccẽſus. Cuius vberib⁹ inebriamur, cum vtriuſque teſtamenti paginis contra hæreticorum fraudes inſtruimur; cuius pace & amore iugiter delectari, magna eſt exercendarum occaſio virtutum.*

Denique S. Aug. ſerm. 21. de Verbis Apoſtoli, per ceruum accipit amicum, qui amici onera por-

cat, ſicut cerui alter alterius cornua dorſo viciſſim excipiunt, dum mare trāsfretant. *Ceruus amicitiæ,* inquit, *& pullus gratiarum colloquatur tecū. Nihil enim ſic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio:* iuxta illud, *Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti,* Galat. 6.

VERS. 20. *Quare ſeduceris fili mi ab aliena, & foueris in ſinu alterius?*] Eſt concluſio, q. d. Cùm ex dictis, ô fili, ô diſcipule, clarè perſpicias quanta ſint commoda honeſtæ vxoris & coniugij, ac quanta damna inhoneſtæ meretricis & fornicationis: etiamne adhuc tam demens & vecors, vt ab aliena meretrice te ſeduci & foueri ſinas in tuam perniciem & ruinam? Vnde Hebr. habent, *vt quid errabis, fili mi, in aliena, & amplexaberis ſinum extraneæ?* amor enim eſt error, & amantes ſunt quaſi amentes, Septuag. *ne multus ſis ad alienam, neque continearis vlnis non propriæ,* vbi πολύς, id eſt *multus,* opponitur τῷ πολλοςὸς, id eſt, *multeſimus,* quod B præceſſit. q. d. Cùm deliciis vxoris tuæ abundes, ſiſque quaſi multeſimus in gaudiis ſolidis; cur iis relictis & eorū vice ſtolidè fias multus & multeſimus in ſumptibus, curis & doloribus in meretricem exhauriendis? Cùm enim illa multis aſſueuerit, & à multis multa corrogeт, ſi tu ea potiri velis, oportet, vt tu vnus multorum vices ſubeas, ſiátq; ex vno multiplex, vt eius cupiditati, ornatui & auaritiæ inexplebili ſatisfacias, vtque tu vnus præſtes ei quæcumque multi præſtiterunt.

VERS. 21. *Reſpicit Dominus vias hominis, & omnes greſſus eius conſiderat*] Hebr. *coram oculis Domini via hominis, & omnes ſemitas eius ad amuſſim librat* vel *ponderat,* Syrus & Chald. *quoniam in conſpectu oculorum Dei via viri, & omnes ſemitæ manifeſta ſunt coram Deo:* Et hæc noua & efficax ratio ad diſſuadendam fornicationem & conſuetudinem cum C aliena, quòd, cùm fornicatores quærant tenebras & fornices, in quibus lateant, quaſi à nemine videantur, Deus tamen clariſſimè eorum turpitudinem & ſcelera intueatur, eáque ſit publico iudicio ad lancem & trutinam expenſurus, condemnaturus & puniturus. Ipſe enim *omnes eius greſſus,* id eſt actiones, ad libellam librat, examinat & ponderat, an bonæ ſint an malæ, rurſum quàm bonæ vel quàm malæ ſint, ac quantum præmium vel pœnā mereantur. Vnde Septuag. addunt cauſale *enim,* vt oſtendant hîc nouam rationē & cauſam dari ad vitandam meretricem. ſic enim habent, *ſunt enim coram oculis Dei viæ viri, & in omnes eius orbitas* (Aquila, *flexus,* Symmach. *gyros*) *ſpeculatur.* Expreſſiùs Vatabl. hæc nectit verſui præcedenti, prorogando hucuſque notam interroga- D tionis, hoc modo: *Cur enim, mi fili, alienæ eſſes implicitus? cur in gremio alienæ adhæreſceres? quādo viæ hominis oculis Domini ſunt expoſitæ, & omnium itinera æqua lance expendat?* Eumdem lucidiſſimum Dei oculum fornicariis intorquet, & multis intentat Eccleſiaſticus c. 23. 25. *Omnis homo,* inquit, *qui tranſgreditur lectum ſuum, contemnens in animā ſuam, & dicens: Quis me videt? tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumſpicit me: quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altiſſimus. Et non intelligit quoniam omnia videt oculus illius,* &c. *quoniam oculi Domini multò plus lucidiores ſuper ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum, & profundum abyſſi, & hominum corda intuentes in abſconditas partes.* Vbi plura de hac re dixi: quare ea hîc non repetam.

VERS. 22. *Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus* A (S. Iren. lib. 3. c. 10. legit, *reſtibus*) *peccatorum ſuorum conſtringitur*] Symmach. *comprehenditur,* Arabicus, *ligatur,* Vatabl. *irretitur,* Pagnin. *tenetur,* Hebr. יתמך *iittamech,* id eſt, *fulcitur, tenetur in alto ne cadat.* Vnde R. Salomon interpretatur, *ſuſpenditur.* Suſpenſus enim, inquit ipſe, funibus laqueiſque fulcitur, à quibus pendet. Sic & R. Leui, qui pro *capiunt* vertens, *illaqueant,* & pro *conſtringitur* vertens, *fulcietur,* hoc eſt, inquit, retibus peccatorum funibúſque fulcietur firmabitúrque laqueus, quo perditus conſtringatur. quod planè multis flagitioſis accidiſſe conſtat, qui ſibi ipſis fuere artifices exitij. Septuag. *iniquitates virum capiunt, & catenis peccatorum ſuorum implicatur,* vel *ligatur,* Chald. *peccata ſua comprehendunt impium,* quaſi lictores & tortores reum.

Quæritur Primò, quorſum hoc dicat Salomō, & quid hoc faciat ad præcedentia & ſequentia? Reſpondeo Primò, Rectè hic verſus connectitur B præcedenti. q. d. Deus iudex & vindex reſpicit fornicationes & peccata cuiuſque, vt ea libret, iudicet & puniat, nec eius manus quiſquā euadere poterit. Eſto enim ad tempus peccata diſſimulet, & peccatorem ſuæ libertati relinquat: tamen is iam funibus peccatorum ſuorum conſtrictus tenetur, vt quaſi reus ſuo tempore ſiſtatur iudici & plectatur.

Secundò, rectè quoque cohæret cum v. ſequ. hoc ſenſu, vt ſit occupatio, q. d. Fornicatores & peccatores fatentur ſe malè agere, & coram Deo reos eſſe, ſed ſibi perſuadent, quòd in ſenio refrigeſcente ætate & cōcupiſcentia, ſe amoribus meretriciis facilè expedient, pœnitentiam agent, & ſaluti ſuæ conſulent. Verùm errāt, quia vitia, præſertim libido, conſuetudine roborata ſunt quaſi C funes è multis actibus quaſi filis implexi & contorti qui ita validè ligant animam, vt ab iis etiam in ſenio ſe expedire non poſſint, iuxta illud Iob 20. 11. *Oſſa eius implebuntur vitijs adoleſcētiæ eius, & cum eo in puluere dormiēt.* Quare iuuenis fornicari aſſuetus, etiam in ſenio fornicabitur vel realiter, vel mentaliter per memoriam & delectationes moroſas præteritarum fornicationum: itáque in peccato ſuo morietur. nam vt ait S. Auguſtin. idipſum in ſe expertus l. 6. Confeſſ. cap. 12. & ſequ. *Dum ſeruitur libidini, facta eſt conſuetudo; & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas.*

Quæres Secundò, qui ſint *funes peccatorum,* qui ligant impium? Reſpondeo Primò, eſt culpa ſiue macula peccati, quæ poſt actum remanet. Funes peccatorum qui? Reſp. primò.

D Secundò, eſt ipſe reatus maculæ annexus, quo peccator reus tenetur & obnoxius iræ & vindictæ Dei: peccata enim tranſeunt actu, manent reatu. Secundò.

Tertiò, eſt ipſa ſeruitus diaboli, à quo peccator quaſi mancipium captiuus tenetur, iuxta illud S. Petri ep. 2. c. 2. 19. *Cum ipſi ſerui ſint corruptionis: à quo enim quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt.* Vnde S. Iſidor. l. 2. de Summo bono c. 39. *Principaliter his duobus vitijs,* inquit, *diabolus humano generi dominatur, id eſt ſuperbia mentis & luxuria carnis.* Et S. Paul. 2. Timoth. 2. 26. *Reſipiſcat à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatē.* Vnde Dionyſ. Peccator, inquit, eſt equus diaboli: ſicut enim eques agit equum quò libet, ſic & diabolus agit peccatorē. Reatus ergo peccati eſt quaſi funis lictorum obligans animam Deo, peccato, dæmoni vt tortori, morti & inferno vt carceri, eculeo & ſup- Tertiò.

A ſuppliciis. Ita S. Hieron. in cap. 4. Ezech. *Alia*, inquit, *ſunt Domini vincula quibus in ſalutē ligamur, alia diaboli quibus decem & octo annis ligauerat mulierem in Euangelio*, Lucæ 13. 16. *Vnde & funibus peccatorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur.*

Quartò. Quartò, *funes peccatorū* ſunt peccandi habitus & conſuetudines, quæ ita peccantem ligant & quaſi neceſſitant, vt iis ſe extricare nequeat, niſi per ſingulare robur & gratiam cælitus à Deo immiſſam, quale habuit Dauid dicens Pſal. 115. *Dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.* Ita S. Hilar. in Pſal. 118. lit. *chet. Modo funis*, inquit, *ex pluribus minimis creſcentis in multum, peccata tamquam longo fune tēduntur. Sunt etiam hæc delictorum vincula, de quibus in Prouerbiis ſcriptum eſt: Faſciis peccatorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur: ſtringit enim nos atque alligat, & his vitiorum funibus implicat diabolus, in omni vita noſtra cauſſu laqueos prætendens.*

Quintò. B Quintò, *funes peccatorum* ſunt connexio & colligatio peccatorum: vnum enim peccatū trahit ad aliud, & hoc ad aliud, vt gula trahit ad libidinem, libido ad furtū, furtum ad homicidiū, &c. ex quibus omnibus fit funis tam implexus & craſſus, vt rudentibus nauticis vel cur ulibus æquari poſſit. *De luxuria*, ait S. Greg. 31. Moral. 31. *cæcitas mentis, inconſideratio, inconſtantia, præcipitatio, amor ſui, odiū Dei, affectus præſentis ſæculi, horror autem vel deſperatio futuri generantur.* iuxta illud Iſaiæ 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum.* Vbi multa hac de re dixi. Ita Beda, *Impij*, inquit, *funibus peccatorum ſuorum conſtringuntur, cùm ineffabili augmento ſuæ prauitatis intereunt. Qui enim funem facit, torquēdo ſemper, & inuoluendo filis fila adauget. Talis eſt fortitudo malorum operum, tales libri hæreticorum. In quibus praui prauia nectentes, non aliud ſcribendo, quàm quo ſe arctiùs obligent, agunt.*

C Porrò S. Iſidorus pro *funibus* legit *crinibus*: per quos accipit intonſam comā & barbam, quæ olim erant pœnæ & ſymbola pœnitentiū. Audi eum de Offic. Eccleſ. lib. 2. c. 16. *Qui pœnitentiā agunt, & capillos & barbā nutriunt, vt demonſtrent abundantiam criminum, quibus caput peccatoris grauatur; ſicut ſcriptum eſt: Crinibus peccatorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur. Vir quippe ſi comam nutriat, vt ait Apoſt. 1. Cor. 11. ignominia eſt. Illam ergo ignominiam ſuſcipiunt pœnitentes pro meritis peccatorum.*

Igitur per *funes* poſſunt accipi pœnæ & pœnitētiæ peccatorū: hæ enim peccatorem ligant, cruciāt & affligunt. Vnde S. Auguſt. in Sententiis ſent. 75. *Corpus*, inquit, *carnis noſtræ ornamentū fuit peccatimus & cōpedes inde accepimus, vt vinculum mortalitatis omnis humanorū actionū curſus præpediretur.* Et

D S. Ephrē per *funes peccatorū* accipit pœnas gehennæ. ſic enim ait tract. de Variis tormentis inferni: *Hiſce ſuppliciorū locis diſtribuuntur miſeri, quiſque pro peccatorum ſuorum modo vehementiùs intenſiùs, ſicut ſcriptum eſt: Quia funibus peccatorum ſuorū conſtringitur vnuſquiſque.* De iiſdem dicitur Pſal. 17. 6. *Dolores inferni circumdederūt me.* Vbi pro *dolores* heb. eſt חבלי *cheble*, id eſt *funes*, vt vertit S. Hieron. quia dolores atroces, ceu funes, hominem ſtringunt & coarctant, vt patet in parturientibus.

Vers. 23. *Ipſe morietur, quia non habuit diſciplinā, & in multitudine ſtultitiæ ſuæ decipietur*] Heb. *errabit*; Symmac. *& ſtultitia illius errabit*; Sept. *is morietur cum his qui nō habent diſciplinam. & de multitudine vitæ ſuæ eiectus eſt, & periit propter imprudentiam*, vel *inſipientiam.* Pro *vitæ* græcè eſt βιότητος, quod Complut. vertunt, *violentia*. Sed minùs rectè: nā βία eſt violentia, βιότης verò eſt vita; Chald. *ipſe morietur abſque diſciplina.*

Ex dictis v. præced. liquet quis ſit ſenſus, nimirum, q. d. Aſſiduitas fornicandi & peccandi, quæ quaſi funis ligat iuuenem ſcortatorē, adiget eum ad mortē præſentem & æternam; quia diſciplinā inſtitutionémque non admiſit, eíque obedire noluit. Vnde ob multam ſuam ſtultitiam decipietur, quia cùm ſperabit lōgam adhuc vitam, ſubita peſte vel lue correptus, aut gladio, telo, ſimiliue caſu ictus morietur. Rurſum ſperabit ſe in ſenio vitam mutaturum, & pœnitentiā acturum; ſed decipietur, quia in ſenio vitia iuuentutis ſibi inhærentia & agglutinata, imò molita reperiet: quare iis adhæreſcens immorietur, peribit & damnabitur. *Iuſto enim Dei iudicio fit, vt peccator, qui in vita oblitus eſt Dei, in morte obliuiſcatur & ſui*, ait S. Auguſt.

B Vnde Vatabl. vertit, *ipſe morietur abſque diſciplina, in multitudine ſtultitiæ ſuæ implicabitur.*

Nota ſunt exempla Chryſaorij in morte clamātis: *Inducias vel vſque mane*, eáſque nō obtinentis, apud S. Greg. 4. Dialog. c. 38. & aliorū ſimilium apud eumdē, & apud Ven. Bedā in Hiſtor. Angl. Palladius in Lauſiaca c. 26. ſcribit S. Pachomium optaſſe ferarū dentibus laniari, eò quòd 40. annorum ſolitudine, ieiuniorū, aliarumque rerū aſperitate, nō potuerit hunc hoſtē expugnare, licet nūquam hoſti ſuccubuiſſet. Deinde & B. Moſen ex latrone eremitā, cuius vita quondam parum continens fuerat, nulla ieiunij ſeueritate potuiſſe laſciuiā carnis domare: imò cùm poſt ſexennū ieiunio vigilias diuturnas, longas preces, multáſque lacrymas iunxiſſet; nihil tamen obtinuiſſe, donec tandem poſt exantlatos multos alios labores, be-

C nedictione Patris ſui ſpiritualis quietem aliquam, fremente licet ſatana, meruiſſet. Quibus exemplis Deus videtur oſtendere voluiſſe, quàm ſit arduū, initum ſemel cum luxuria fœdus diſſoluere.

Quocirca ingēs eſt ſtultitia quòd peccator ſemper longiorē vitā ſibi promittat, nec peccandi finem faciat, cùm tamen hîc à Salomone præmonitus debeat citā mortem expectare, imò ſubitam & inopinatam, iuxta illud Chriſti: *Et vos eſtote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet*, Lucæ 12. 40. Stultitiam hanc promouet dæmon, dū quolibet anno ſuggerit homini: Tu adhuc validus es, hoc ſaltem anno non morieris, facilè ad vnum annum vitam prorogabis. hoc ergo anno licebit frui ſolitis voluptatibus, ſequenti pœnitentiam ages. Hunc autē ſenſum & ſuggeſtionē quolibet anno renouat: quo fit, vt, dū annus ipſe mor- Paralogiſmus dæmonis.

D tis adeſt, ſibi idem perſuadeant quod aliis annis, nimirum, Facilè hūc annū ſuperabis. interim decipiuntur, quia illo anno moriuntur, & imparati moriuntur, quia putauerunt ſe illo anno non morituros. Hic eſt ergo paralogiſmus dæmonis, quo multos decipit & implicat, vt malè viuant, & malè moriantur: Tu ſingulis annis prudēter potes ſperare adhuc annū vitæ. Atqui inter ſingulos annos eſt annus mortis, quo ſcilicet Deus decreuit vt moriaris. Ergo illo anno potes ſperare, tibique perſuadere, te non moriturū, cùm tamen Deus certò decreuerit te illo moriturum. An non hæc manifeſta eſt fraus & deceptio? Proinde audiant tales, quod dictum eſt diuiti illi promittenti ſibi plures annos vitæ ſplendidæ: *Stulte hac nocte animā tuam repetūt à te: quæ autē paraſti, cuius erūt?* Lucæ 12. 20. Et illud Iob 21. 13. *Ducūt in bonis dies ſuos, & in pū-*

cto ad inferna deſcẽdũt gaudẽtes, epulãtes, dormiẽtes. Audiant ergo peccatores ſapiens S. Augu. cõſiliũ in Sentẽtiis ſent. 71. *Remedia cõuerſionis ad Deũ nullis cũctationibus ſunt differẽda, ne tẽpus correctionis pereat tarditate. Qui enim pœnitenti promiſit indulgentiã, diſsimulãti diem craſtinã non ſpopondit.* Et ſent. 138. *Animus malè ſibi conſcius, dũ videtur ſibi nullã pœnam pati, credit quia non iudicet Deus; cùm abuti patiẽtia Dei, & non intelligere parcẽtis benignitatem, iam ſit magna damnatio.* Et ſent. 235. *Nullus in Deo locus eſt, nec eſt quò fugiatur ab ipſo niſi ad ipſum. Qui vult euadere offenſum, confugiat ad placatum.*

CAPVT VI. SYNOPSIS.

DOcet ſponſori ſatagendum eſſe, vt ilicò ſponſione ſe liberet. Mox v. 6. pigrum formicæ exẽplo ad laborem excitat. Ad hæc v. 12. deſcribit apoſtatam, & ſeptem vitia, quæ Deus odit. Deinde v. 20. exhortatur ad cuſtodiã legis, reditq; ad inculcandũ fugã meretricis & adulteræ.

FIlii mi, ſi ſpoponderis pro amico tuo, defixiſti apud extraneũ manum tuã, 2. illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis ſermonibus.

3. Fac ergo quod dico fili mi, & temetipſum libera: quia incidiſti in manũ proximi tui. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum: 4. ne dederis ſomnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ.

5. Eruere quaſi damula de manu, & quaſi auis de manu aucupis.

6. Vade ad formicam ô piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam: 7. quæ cùm non habeat ducem, nec præceptorẽ, nec principem, 8. parat in æſtate cibũ ſibi, & congregat in meſſe quod comedat.

9. Vſquequò piger dormies: quando conſurges è ſomno tuo?

10. Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conſeres manus, vt dormias: 11. & veniet tibi quaſi viator, egeſtas, & pauperies quaſi vir armatus. Si verò impiger fueris, veniet vt fons meſſis tua, & egeſtas longè fugiet à te.

12. Homo apoſtata, vir inutilis, graditur ore peruerſo, 13. annuit oculis, terit pede, digito loquitur, 14. prauo corde machinatur malum, & omni tempore iurgia ſeminat. 15. huic extemplò veniet perditio ſua, & ſubitò conteretur, nec habebit vltrà medicinam.

16. Sex ſunt, quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima eius.

17. Oculos ſublimes, linguam mendacẽ, manus effundentes innoxium ſanguinem, 18. cor machinans cogitationes peſſimas, pedes veloces ad currendum in malũ, 19. proferentem mendacia teſtem fallacẽ, & eum qui ſeminat inter fratres diſcordias.

20. Conſerua fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ.

21. Liga ea in corde tuo iugiter, & circumda gutturi tuo.

22. Cùm ambulaueris, gradiantur tecum: cùm dormieris, cuſtodiant te, & euigilans loquere cum eis. 23. quia mãdatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ: 24. vt cuſtodiãt te à muliere mala, & a blanda lingua extraneæ.

25. Non concupiſcat pulchritudinem eius cor tuum, nec capiaris nutibus illius: 26 pretium enim ſcorti vix eſt vnius panis: mulier autem viri pretioſam animã capit.

27. Numquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, vt veſtimenta illius non ardeant? 28. aut ambulare ſuper prunas vt non comburantur plantæ eius? 29. ſic qui ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit mundus cùm tetigerit eam.

30. Non grandis eſt culpa, cùm quis furatus fuerit: furatur enim vt eſurientem impleat animã: 31. deprehenſus quoque reddet ſeptuplum, & omnem ſubſtantiam domus ſuæ tradet.

32. Qui autem adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animã ſuam: 33. turpitudinem & ignominiam congregat ſibi & opprobrium illius nõ delebitur: 34. quia zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, 35. nec acquieſcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima.

F*Ili mi, ſi ſpoponderis pro amico tuo, defixiſti apud* Vers. 1.
extraneum manum tuam, illaqueatus es verbis Vers. 2.
oris tui, & captus propriis ſermonibus] Docuit iuuenem cauere à meretrice, ne cum ea opes ſuas dilapidet, nunc eumdem docet cauere à temeraria (nã rara & prudens, honeſta eſt, opúſque beneficẽtiæ & charitatis) fideiuſſione, quæ pari modo opes ſæpè exhaurit. Sũt enim iuuenes improuidi, qui pro quolibet amico ilicò fideiubent, ideóque eo deficiente debitum præſtare coguntur: quo fit vt ſe & familiam ſæpè in magnas anguſtias conuciant, & ad extremam pauperiem, quin & carcerem redigant. Idem fideiuſſionis argumentum fuſiùs tractauit Eccleſ. cap. 29. 19. & ſeq. & ego ibidem: quare hîc cum Salomone breuis ero.

Senſus eſt q.d. Si pro crimine vel debito alterius

fidem tuam & teipſum obligaris, ſcil. te curaturũ, vt reus crimen purget, vel pro eo ſatiſfaciat, adeoque pœnã ſtatim luat, aut quaſi debitor debitum exoluat; *defixiſti*, id eſt, ſtipulatione & defixione manus tuæ in manum creditoris obligaſti teipſũ. Vnde Chald. vertit clarè, *promiſiſti ſoluere extraneo manu tua*; Syrus, *porrexiſti manum tuam extraneo*; Septuag. *trades manum tuam inimico tuo*; Scholiaſtes, *infixiſti in alienam manum tuam*. Hinc noſter Martin. de Roa lib. 1. Singul. c. 4. ſic exponit: *defixiſti manum tuam apud extraneum*, id eſt, ius & poteſtatẽ extraneo feciſti, vt te manu prehendat, & quaſi debitorem ſuum apud iudicem vocet, ac quæ ſpopondiſti repetat. Inſuper *illaqueatus es verbis oris tui*, quia ore tuo promiſiſti te ſoluturum debitum, vel luiturum crimen amici, pro quo fideiuſſiſti: & *captus es verbis oris tui*, id eſt, ſponſione tua te obligaſti, & quaſi captiuum tradidiſti te creditori vel iudici, vt te capere & in carcerem conijcere poſſit, ſi deficiente debitore debitum eius non exoluas. Vnde Septuag. vertunt, *laqueus enim fortis viro propria labia, & capitur verbis oris ſui.*

Idem ſualere Philoſophi. Celebre eſt illud Thaletis: *Sponde, noxa præſtò eſt.* Vnde addit Auſonius in dicto Thaletis:

Per mille poſſum currere exempla, vt probem
Prædes vadeſque pœnitudini ...os.

Et illud Chilonis: *Sponſioni non deeſt iactura.* Vnde Plinius lib. 7. c. 32. *Mortales, inquit, oraculorũ ſocietatem dedêre Chiloni, tria eius præcepta Delphis conſecrando aureis literis, quæ ſunt hæc: Noſſe ſe quemque: & nihil nimium cupere: comitémque æris alieni atque litis eſſe miſeriam.* Cherſias apud Plutarch. in Cõuiuio Platonis, refert fabulam Homeri de Ate, quæ quòd adfuerit Iouis ſponſioni de natiuitate Herculis, ab eo præcipitata eſt in terram.

Chriſtus ſponſor noſter.

Symbolicè hæc aliqui adaptant Chriſto, qui pro debitis & peccatis noſtris vadimonium ſubijt, ſéque vadem & prædem Deo Patri quaſi creditori exhibuit, dum reipſa ſoluit debita, luitque crimina noſtra, quando manus ſuas in cruce defigi permiſit.

& Prælati.

Myſticè hæc referas ad Paſtores, Epiſcopos, principes & reges, qui ſe Deo obligant, ſpondentque ſe ſubditorum ſalutẽ curaturos: quare ſi ſubditi ipſorum negligentia pereant, Deus ſanguinẽ eorũ de manu ipſorũ requiret. Vnde Sept. vertũt, *fili ſi ſpopõderis amicũ tuum*: Aquila, *ſodalẽ*: Symm. & Theod. *proximũ tuum*, ſcilicet ſtiturum te Deo ſaluumque exhibiturum. ita Beda & S. Bernard. *Deus, ait, amicus eſt in ſponſione, ſed extraneus in exigẽda ratione.* Audi S. Greg. 3. parte Paſtor. admon. 5. *Spondere pro amico, eſt alienã animã in periculo ſuæ conuerſationis accipere. Vnde & apud extraneũ manus defigitur, quia apud curã ſollicitudinis, quæ antè deerat, mens ligatur. Verbis verò oris ſui illaqueatus eſt, ac proprijs ſermonibus captus: quia dum commiſſis ſibi cogitur bona dicere, ipſum priùs neceſſe eſt, quæ dixerit, cuſtodire. Illaqueatur igitur verbis oris ſui, dũ ratione exigente cõſtringitur, ne eius vita ad aliud, quàm admonet, relaxetur. Vnde apud diſtrictũ iudicem cogitur tanta in opere exoluere, quanta eum conſtat alijs voce præcepiſſe.* In die enim iudicii Chriſtus iudex Epiſcopo, Paſtori, Superiori dicet illud Ierem. 13. 20. *Vbi eſt grex qui datus eſt tibi, pecus inclytũ tuũ? Quid dices cùm viſitauerit te? tu enim docuiſti eos aduerſum te, & erudiſti in caput tuum*, dãdò mala vitæ exempla, contraria iis, quæ ore docebas. *Numquid non dolores apprehendent te, quaſi mulierem parturiẽtem?* Vnde S. Thomas in c. 13. ad Heb. lect. 3. τὸ *Defixiſti manum, & illaqueatus es verbis oris tui*, ſic explicat q.d. O paſtor obligaſti te Deo, vt pro grege tuo impẽdas manum & os tuum, vt quidquid ore potes proloqui, & quidquid manu potes operari pro ſalute gregis tui, hoc ex ſponſione tua tenearis præſtare, nimirum paſcere gregem tuũ omnis virtutis exemplo, & perenni doctrinæ eloquio.

Rurſum alii hæc accommodant ad vota, præſertim Religioſa, q.d. Si voueris Deo caſtitatem, paupertatem, obedientiam, pro amico, id eſt, pro anima tua ſaluanda, votis tuis obſtrictus teneris apud Deum. Diſcurre ergo, feſtina, ne des ſomnum oculis tuis omnes curas intende, vt Deo reddas vota, quæ diſtinxerunt labia tua. Diſcurris, ſi internis mentis oculis pericula violandi vota perluſtres. Diſcurris, ſi media ea adimplendi exquiras. Diſcurris, ſi in diuerſas partes curras, & omnia dona, quæ habes, in auxilium accerſas. Diſcurris, ſi eas de virtute in virtutem, de caſtitate in caſtitatem, de paupertate in paupertatem, de obedientia in obedientiam. Verùm hic ſenſus eſt accommodatitius. non enim agitur hîc de voto, ſed de fideiuſſione: hanc enim ſignificat Heb. ערב *arab.* niſi dicas vota eſſe fideiuſſionẽ pro triplicis concupiſcentiæ debito & reatu, quo anima cuiuſque hominis rea & obligata tenetur: pro concupiſcentia enim carnis fideiubet & ſpondet votum caſtitatis: pro concupiſcentia oculorum ſiue auaritia ſpondet votum paupertatis: pro ſuperbia vitę ſpondet votum obedientiæ. Vnde R. Leui per amicum myſticè accipit concupiſcentiam.

Denique Baſilius in Catena Græcor. per *amicũ* myſticè accipit corpus, per *ſponſionem* emendationis propoſitum. *Laqueus fortis*, inquit, *eſt pœnitẽtiæ & continentiæ dilatio: qui enim nimiùm differt, ille prauis ſuis operibus quaſi proprijs laqueis miſerè tandem capitur.* Et mox: *Caue, inquit, ignauus aut diſſolutus ſis: caue animo concidas, aut fortitudinis vim ſtatis ſubterfugias. Corpus quod Deo oppignoraſti edoma, & ad præceptorũ, quæ ille propoſuit, obſeruationem ſubinde excita. Ne fractus ſis animo: amicum pro quo ſpopõdiſti exacue identidem & excita. Carnem tuam laboribus aſſuefacias, inquit, moleſtiſque rebus eamdem exerce: iam enim corporis exercitationem, incitationẽ hoc loco appellat.* Et inferiùs: *Vult autẽ Sapiens eum, qui virtutibus ex propoſito incumbit, animi proſperitate valere, ſupraque aduerſariorum laqueos fortiter ſeſe efferre, vitium nimirum aliis in altum ſublatum.*

Fac ergo quod dico fili mi: & temetipſum libera: quia incidiſti in manum proximi tui. Diſcurre, feſtina, VERS. 3.
ſuſcita amicum tuum: ne dederis ſomnum oculis tuis, VERS. 4.
nec dormitent palpebræ tuæ] *Temetipſum libera* ab obligatione ſponſionis, qua te pro amici debito debitorem, pro crimine reum creditori vel iudici effeciſti, vt ipſe iam in te tuaſque facultates, libertatem & vitam ius habeat, poſſitque te bonis priuare, carceri mancipare, imò neci tradere. *Quia veniſti in manum proximi tui*: tum creditoris vel iudicis, apud quem fide iuſſiſti. ita Vatabl. q.d. Tametſi amicus & proximus ſit creditor, in cuius manus incidiſti, properè tamẽ libera te ab ea obligatione: quanto magis tibi feſtinandum eſſet, ſi incidiſſes in manus alieni. tum tui amici, pro quo fideiuſſiſti: pendes enim ab eius manu, vt, ſi ille fugiat, vel piger & incurius nolit laborare, vt pro debito creditori ſatisfaciat, ſed illud in te reiiciat, tu illud præſtare debeas. nam paulò antè amicum pro quo quis ſpopondit vocauit proximum, credi-

totem verò vocauit extraneum. Sicut enim amicus fuit negligens ante ſponſionem, ſic poſt eam negligentior fiet ad ſoluendum debitum, confiſus de tua ope & opibus. Vnde Septuag. vertunt, *quia veniſti in manus malorum propter amicum tuum*; Syrus, *quia propter amicum tuum incidiſti in manus inimici tui*. Quid ergo facto opus? Remedium ſuggerit dicens: *Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum*, tum eum, pro quo ſpopondiſti, vt ille creditori ſatisfaciat, itaque te fideiuſſione tua liberet. Vnde S. Ambroſ. libr. de Tobia cap. 23. legit, *ſtimula ciuem tuum, quem ſpopondiſti*; Syrus, *ſuſcita igitur amicum, cuius cauſa fideiuſſiſti*: Symmach. & Theodot. *incita ciuem tuum*. tum alios amicos, vt curent debitum vel iudici exolui, aut ab eo remitti, aut te ſponſione tua liberari. Vnde hebr. eſt *robora* (adhortatione tua) vel *ſuſcita*; alii, *multiplica amicos tuos* in plurali: hoc enim ſignificat רעיך *reecha* cum *iod*: licet *iod* hic vt paragogicum & ſuperfluum accipiant Noſter, Sept. Aquila, Symmach. & Theodot. qui vertunt in ſingulari *ſuſcita amicum tuum*: Pagninus, *vade, calcare facte, & robora* (Tigur. *encha*) *amicum tuum*: Clarius, *vade procumbe te*, &c. Vatabl. *abi, humilia te ante eum, cui promiſeris, eique quaſi calcandum te præbe*, vt te obligatione fideiuſſionis tuæ liberet. ſic & R. Leui & Aben Ezra: alii, *vade, calca te*, id eſt quaſi calcaribus ſtimula te, *roborare amicis tuis*: Septuag. *eſto non remiſſus. ſtimula autem amicum tuum, quem ſpopondiſti*. Pro *ſtimula* græcè eſt *παρόξυνε*, id eſt, *exacue & ſtimula*: Symmach. & Theodot. *παρόρμησον*, id eſt, *incita, impelle*. Summa, hæ omnes verſiones ſignificant. ſponſori omni ſtudio & ſollicitudine eſſe laborandum, vt ſe obligatione fideiuſſionis liberet. vnde addit: *Ne dederis ſomnum oculis tuis*: Symmach. & Theodot. *ne des dormitionem oculis tuis, neque indormites palpebris tuis*. q.d. Ne ſis ſomnolentus & tardus, ſed vigil & acer, vt hoc onus excutias.

Magis vigiles & acres eſſe debent ſponſores, ſiue ſuſceptores, in baptiſmo & Confirmatione, vt baptizatum & confirmatum, pro quo ſpoponderunt, inſtruant, moneant, & dirigant in viam virtutis & perfectionis Chriſtianæ. Maximè autem tales eſſe debent Paſtores, qui curam animarum ſuſceperunt, de quibus S. Gregor. 3. parte Paſtor. admon. 5. *Quiſquis*, inquit, *ad viuendum aliis in exemplum proponitur, non ſolùm vt ipſe vigilet, ſed etiam vt amicum ſuſcitet, admonetur. Ei namque vigilare bene viuendo non ſufficit, ſi non & illum, cui præeſt, à peccati torpore disiungit. Bene autem dicitur: Ne dederis ſomnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. Somnum quippe oculis dare, eſt intentione ceſſante ſubditorum curam omnino negligere. Palpebræ verò dormitant, cùm cogitationes noſtræ ea, quæ in ſubditis arguenda cognoſcunt, pigredine deprimente diſſimulant. Plenè enim dormire, eſt commiſſorum acta nec ſcire, nec corrigere. Non autem dormire, ſed dormitare eſt, quæ quidem reprehendenda ſunt cognoſcere, ſed tamen propter mentis tædium dignis ea increpationibus non emendare.*

Dices, Quid ergo mihi facto opus? *Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum*. Plutarc. lib. de Sera numinis vindicta: Eryngium, inquit, herba eſt, quę ſi in capræ vel capri præeuntis os immittatur, grex totus ſiſtit: Sic, ait, ſi Superiores ſiſtant, grex totus conſiſtit: & quidquid ipſi præſtiterint, ſubditi æmulabuntur. Vt igitur ſubditi non conſiſtant, diſcurrat Superior, feſtinet, ſuſcitet inſtigétque eos verbo & exemplo ad magnos virtutum progreſſus.

Vers. 5. *Eruere quaſi damula de manu, & quaſi auis de manu aucupis*] Septuag. *vt ſalueris tanquam damula è laqueis, & ſicut auis de manu aucupis*: Syr. *vt libereris velut dama à retibus, & velut auis à laqueo*. Damæ ſunt capreæ, capreoli, ſiue capræ ſilueſtres, quæ quia timidæ, cauent ſibi à venatoribus & laqueis: & quia veloces, celerrimè aufugiunt: de quibus Martial. lib. 13.

Dente timetur aper, defendunt cornua ceruum,
Imbelles damæ quid niſi præda ſumus?

Senſus ergo eſt, q.d. Sicut damula timida & ſuſpicax celerrimè aufugit, eripitque ſe è manu venatoris eã capere conantis; ac ſicut auis volatu liberat ſe ab inſidiis aucupis: ita & tu ſatage, vt ilicò è manu & iure creditoris te liberes, ne te tuaque capiat & in ſuũ ius transſcribat. Vnde Tigur. *elabere velut caprea è manu, & vt auicula è manu aucupis*. Paruæ enim aues timidiores ſunt, ideóque viſo aucupe ſtatim auolant. Rurſum capreæ cum timore acerrimi ſunt viſus; vnde græcè vocantur *δορκάδες* à *δέρκειν*, id eſt videndo: hinc eminus venatores & canes vidẽt, ſtatimq; fuga ſe proripiũt.

Vers. 6. *Vade ad formicam, ô piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam*] Syrus, *diſce hanc non habere meſſem*: Septuag. *æmulare vias eius, & eſto illâ ſapientior*: Chald. *ſimilis eſto formicæ*, &c. Syrus, *aſſimilare formicæ, & conſidera vias eius*: Arabicus, *ô impotens vade ad formicam, & cùm perſpexeris eam, aſſimilare viis illius*.

Vers. 7. *Quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem*] Chald. *quæ non habet meſſem, nec ducem, neque dominatorem*; Septuag. *nam cùm non ſit ei agellus, nec habeat qui cogat* (Aquila & Theodot. *qui extorqueat*: Chald. *cum à quo cogatur*) *nec ſub domino ſit*; Syrus, *& diſce quòd non habeat meſſem, & non habet ſupra ſe dominatorem, neque qui ineniat eam*, vt ſib. ſubiiciat.

Vers. 8. *Parat in æſtate cibum ſibi, & congregat in meſſe quod comedat*] Septuag. *parat in meſſe alimentum* (Hebr. *panem*) *& multam in meſſe facit aceruationem*: Scholiaſt. *coaceruat in meſſe eſcas ſuas*: Symma. *neceſſaria ſua*: Vatabl. *in meſſe alimentum ſuum comportat*: Syrus, *in horreum colligit*: Chald. *coacernat*. Huc facit prouerbium Arabum cent. 1. n. 30. *Eſto in diebus æſtatis formica*, id eſt, labora & congrega fruges in æſtate, quibus viuas in hieme. operare in iuuentute, vt lucreris ea quibus viuas in ſenectute. collige merita in terra, quæ te alãt & beent in cælo.

A fideiuſſione temeraria cauenda, ne per eam familia & res familiaris patiatur, congruè tranſit ad fugam inertiæ, & ſtudium laboris ac diligentiæ, vt per illa quiſque ſibi & ſuæ familiæ de victu, veſtitu, rebuſque neceſſariis prouideat. Adducit verò ſtimulum aptiſſimum, nimirũ formicæ, quæ adeò eſt prouida, operoſa & laborioſa, vt ſtudio à Deo creata videatur ad hoc, vt hominibus præbeat exemplũ prouidentiæ, laboris & diligentiæ. de qua proinde Horatius lib. 1. Satyr. 1.

Paruula nam exemplo eſt magni formica laboris,
Ore trahit quodcumque poteſt, atque addit aceruo.

Formicæ dotes homini imitandæ: Primò.

Porrò prouidentia, ſolertia & diligentia formicarum multimoda eſt, multáſque habet partes, & actus nobis imitandos. Primò enim formica faciendo frumentationem prouidet ſibi cibum in æſtate, vt eodem viuat in hieme. Ita S. Baſil hom. 9. Hexam. *Non tute, ait, eandem, ô homo, diligentiam*

adhibebis? non hoc tempore præſenti fruges tibi recondes formicæ exemplo? formica temporis hiberni pabulum æſtate ſedulò ſibi condit, & non, quòd hiemis incommoda nondum adſunt, otioſa tempus traducit: ſed indefeſſabili quadam intentione ſtudio legendi ſemina tantiſper incumbit, dum ſufficiens alimentum in cellulis ſibi recondat. Neque id incuria facit, ſed ſapienti quadam prouidentia, vt quàm plurimo tempore pabulum ſibi perſiſtere conſeruarique poſſit. Secat enim vnguiculis fructus medios, arroſoſque condit, ne rurſus in fruges exeant è terra, atque inutiles inde ſibi ad alimoniam fiant. Cùm ſenſerit eos madefactos imbre, profert atque exſiccat. Nec omni tempore id agit, ſed cùm præſenſerit aerem ſerena in ſtatione teneri, ſerenúmque cælum. Etenim nunquam ex nubibus imbrem defluxiſſe conſpexeris, quanto tempore à formicis expoſitum eſt frumentum.

Secundò. Secundò, formica frumentum defert in ſua antra quaſi in cellas & apothecas, ibique recondit & aſſeruat. Vnde formica dicitur quaſi ferens, vel forans micas, id eſt, perforans, ait Iſidorus, & Aldrouandus lib. 5. de Inſectis, in Formica. Idem nobis faciendum, nimirum labore iuuentutis paranda ſunt alimenta ſenectutis, ac ſudore temporis præmia æternitatis. Ita Cyrill. Hieroſol. catech. 6. *Vide ne, inquit, formicam in æſtate ſibi theſaurizantem cibos imitare, & theſauriza tibi ipſi fructus bonorum operum in futura ſecula.* Porrò Angelus Caninius in Helleniſmis: A Græco μύρμηξ, inquit, dicitur *formica*: m enim mutatur in litteram b, b. verò in f. Sic ex ὕπνος fit ſomnus pro ſopnus: ex Hebr. *bacar* & Punico *baccara* fit vacca: ex βίος fit vita. Iam μυρμηκία eſt prouerbium, *bonorum myrmecia*, ſiue formicaria, ſignificans ſummam opulentiam: hanc enim laborando parant formicæ. Myrmecia etiam ſunt gymnaſia, in quibus diſcipulorum frequentia ſapientiæ dans operam.

Tertiò. Tertiò, formica grana incidit, & arrodit oculos ſeminis exedens, ait R. Leui, ne germinēt & putreſcāt. Vnde hebr. vocatur נמלה *nemala*, id eſt, incidens, circumcidens, à מול *mol*, id eſt, circumcidit. Ita & nos bona opera circumcidere debemus à vanitate, ne in vanam gloriam erumpant & corrumpantur.

Quartò. Quartò, formica grana meliora ſeligit: ita & tu, ô Chriſtiane, meliorum virtutum, quales ſunt charitas & humilitas, actus exerce. Hinc Cicero de Natur. deorum lib. 3. *In formica*, ait, *non modò ſenſum, verùm etiam mentem, rationem atque memoriam eſſe ſentimus.* Pythagorici quoque formicæ dabant mentem & rationem.

Quintò. Quintò, formica præſentit ſerenitatem, tumque grana aëri exponit; & pluuiam, tumque grana in antra recondit. Ita & fidelis in pace publicè ſuā doctrinam actúſque virtutum exponat, in tentatione verò & perſecutione eoſdem abſcondat. Audi B. Petrum Damiani libr. 2. epiſt. 18. ad Cardin. *Quis, quæſo*, ait, *formicam ad hoc triturandi genus inſtituit, vt ſegetum grana diſcernat, & ignobilia reſpuens elegantioris frugem generis eligat? Ac rumum quippe ſegetum diligenter explorat, & hordeum quidem tanquam iumentorum pabula, quaſi faſtidiens aſpernatur: vbi verò triticum reperit, granum libenter amplectitur. Hæc etiam venturæ ſerenitatis tempus quibuſdam deprehendit indiciis, & cùm cellaria ſua aërio cernit humore madeſcere, propriis humeris repoſitas victus ſui fruges exportat, & damna domeſtica præcauens torrentibus eas radiis Solis exſiccat: & tanquam non ſufficiat, eadem ore proprio grana præcidit, ne videlicet per hiemalis inclementiam imbris iterum turgeant, & negata ſpe victus in herbas erumpant.*

Sextò, Plinius libr. 30. cap. 11. *Formicæ*, inquit, *vt apes, communicant labores; ſed apes vtiles faciūt cibos, hæ condūt. Et ſi quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione vires eſſe maiores; gerunt ea morſu; maiora auerſæ poſtremis pedibus moliūtur humeris obnixæ. Eſt iis reipublicæ ratio, memoria, cura. Semina arroſa condunt, ne rurſus in fruges exeant è terra, maiora ad introitū diuidūt, madefacta imbre proferunt atque ſiccant. Operantur & noctu plena luna, eædem interlunio ceſſant. Iam in opere qui labor, quæ ſedulitas?*

Quocirca formicæ in commune aſſiduè & feruidè laborantes repræſentant agmina Religioſorum, in commune feruentium & deſudantium. Monaſteria in ſimilitudinem formicaria. Vnde hoc formicarum ſtudioſe laborantium intuitu compunctus & permotus fuit S. Malchus, vt profugus cum vitæ periculo ad monaſterium rediret. Audi eum in Vita quā ſcripſit S. Hieron. *Aſpicio*, inquit, *formicarū gregem anguſto calle feruere, ferre maiora onera quàm corpora. Aliæ herbarum quædam ſemina forcipe oris trahebant; aliæ egerebant humum de foueis, & aquarum meatus aggeribus excludebant. Illæ venturæ hiemis memores, ne madefacta humus in herbā horrea verteret, illata ſemina præcidebant: hæ luctu funebri corpora defuncta deportabant: quodq; magis mirū eſt, in tanto agmine egrediens non obſtabat intrāti; quin potiùs, ſi quā vidiſſent ſub faſce & onere concidiſſe, ſuppoſitis humeris adiuuabant. Quid multa? pulchrū mihi ſpectaculū dies illa præbuit: vnde recordatus Salomonis ad formicarum ſolertiam nos mittentis, & pigras mētes tali exemplo ſuſcitantis, cœpi tædere captiuitatis, & monaſterij cellulas quærere, ac formicarum illarū ſimilitudinē deſiderare, vbi laboratur in medium: cumq; nihil cuiuſquam proprium ſit, omnium omnia ſunt*, &c.

Porrò tantæ ſolertiæ cauſa eſt, quòd formica temperamento ſit ſicca. mens autem ſicca eſt ſapientiſſima. Rurſum, quòd loco ſanguinis habeat humorem tenuiorem. ſapientiora enim ſunt animalia, quæ habent ſanguinem tenuem & mundum, probéque temperatum. Hanc cauſam dat Ariſtot. lib. 2. de Part. animal. c. 4.

Septimò. Septimò, formica quod viribus nequit, hoc conſilio & continuatione perficit. Vnde aſſiduè laborando excauat ſemitas, ſaxa & rupes: eādem enim ſemita, eáque regia & ſecura ſemper incedit. Ita & tu, ô Philothee, regia patrum via ingreditor: noli nouos nouantium calles dubios & periculoſos ingredi: certóque tibi perſuade nihil eſſe tam difficile, quod non continuato labore per Dei gratiam euinces. Audi Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animal. cap. 38. *Inſectorum officioſiſſimum præ ceteris omnibus animalibus genus formicarum & apum eſt*, &c. *Eādē ſemita ſemper ambulant, & cibaria recondūt, & cellas promptuarias faciunt: nec interdiu ſolùm, ſed etiam noctibus plena luna laborē exercēt.* Præclariùs S. Ambroſ. lib. 6. hexam. c. 4. *Eſt*, inquit, *in natura quadrupedum, quod imitari nos ſermo adhortatur propheticus, quo exemplo caueamus deſidiā, exiguitate vel infirmitate corporis à virtutis ſtudio nō reflectamur, neque reuocemur ab vllius propoſiti magnitudine. Exigua eſt enim formica, quæ maiora ſuis audet viribus: neque ſeruitio ad operandum cogitur, ſed ſpōtaneæ propoſito proſpicientia futura alimētorū ſubſidia ſibi præſtruit. Cuius vt imiteris induſtriā, Scriptura cōmonet te, dicēs: Cōfer te ad formicā, ô piger, & æmulare vias eius, & eſto illâ ſapientior. Illa enim nulliā culturā poſſidet, neque eum, qui ſe cogat, habens, neque ſub domino exiſtens, quemad-*

modum præparat eſcam, quæ de tuis laboribus ſibi verſſem recondit; & cùm tu plerumque egeas, illa non indiget. Et inferiùs: *Nigro conuectatur agmine præda per campos, feruent ſemitæ comitatu viantium, & quæ comprehendi anguſto ore non poſſunt, humeris grandia frumenta truduntur. Spectat hæc dominus meſſis, & erubeſcit tam parcæ piæ induſtriæ negare compendia.*

Octauò. Octauò, Plinius libr.37.10.& libr.11.cap.31.ait formicas grandes in India eruere aurum ex arena. Additque: *Eruitum hoc ab eis tempore hiberno Indi furantur, æſtiuo ardore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis, quæ tamen odore ſollicitatæ prouolant, crebroque lacerant quamuis prævelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritaſque eſt cum amore auri.* Solinus aliud addit penè miraculum, dum formicis iſtis pedes tribuit leoninos. *Formicæ,* inquit, *ibi ad formam canis maximi arenas aureas pedibus eruunt, quos leoninos habent; quas cuſtodiunt ne quis auferat, captantes que ad necem proſequuntur.* Ælianus lib.3.c.4 eaſdem formicas auri cuſtodes nuncupat. Sic labore & ſtudio philomuſorum, quaſi formicarum rationalium, eruitur aurum ſapientiæ & charitatis, cui tantum quiſque ſibi accumulat, quantum in eruendo laborat. Hinc in Iſthmo Soli immolabatur formica: quia ſicut ſol omnia quotidie terrarum opera viſitatione colluſtrat: ita pari diligentia formica omnia deprehendit, quæ quiſquam accuratiſſimè occultauerit. Formicæ ergo laborando immenſas corrogant opes. Vnde prouerbium, ἀγαθῶν μυρμηκιά, id eſt, *bonorum myrmecia*, pro theſauris maximis. μύρμηξ enim eſt formica.

In Polyhiſt. cap.13.

Nonò. Nonò, licet Cardanus lib. 9. de Subtil. ſcribat formicas carere oculis, ac pro eis vti cornibus ad prætentandam viam; tamen Albertus Magnus & ex eo Vlyſſes Aldrouandus lib.5. de Inſectis, aſſeuerant contrarium: nec enim poſſent tanta itinera & opera peragere ſine oculis. Formicæ ergo geminos habent oculos, qui corpus regunt, & iter dirigunt. Si quæ oculis orbetur, hæc formicam oculis pollentem fortiſſimè amplectitur, nec dimittit niſi domum reducta: magnus enim inter eas eſt amor mutuus, pax, concordia, auxilium. Vnde Plinius lib.11.c.30. *Et quoniam,* inquit, *ex diuerſo conuehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concurſatio? quàm diligens cum obuijs quædam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritos videmus. Sepeliuntur inter ſe viuentium ſolæ, præter hominem.* Oculus nobis ſit ratio & conſideratio, vt nihil ſine ratione & conſilio vnquam agamus; ita numquam facti nos pœnitebit. Quin & cum S. Iob oculus ſimus cæco, pes claudo, & inopes conſilio dirigamus & adiuuemus.

Decimò. Decimò, formicæ, quamuis viuant in grege, non tamen habent regem, ducem vel præceptorem. Rurſum licet duce careant, tamen ſibi mutuo beneuolè obſecundant & obtemperant. Domum ſiue ciuitatem ſimul conſtruunt, quam habitaculis varijs diſtinctam plantarum regunt particulis. Vnde Ariſtot. lib. 1. Hiſtor.animal. cap.1. *Ciuilis* inquit, *generis eſt homo, apis, veſpa, formica, grus: quarũ aliæ ſub duce degũt, vt grues & apes: aliæ nulli ſubditæ imperio ſunt, vt formicæ. Habẽt tamẽ formicæ ſuos ductores,* non veros duces. Ita Ælianus lib. 2. cap. 25. *S. mores,* inquit, *formicas conſtituunt exploratores, quæ ipſis præſint, & adducant in meliora pabula: non duces, quorum imperio ſubdantur.* Hæc ciuilia & ſocialia vitæ communis officia imitentur quicumque in eâdem republ. ciuitate, monaſterio, domo vitam agunt. Audi Bedam hic. *Si tantillum,* inquit, *animal principe carens, & rationis expers, natura duce ſibi prouidet in poſterum; multò magis tu ad imaginem Dei conditus, ad videndam eius gloriam vocatus, doctorum magiſterio adiutus, ipſum conditorem habens ducem, debes in præſenti bonorum operum fructus congregare, quibus in æternum viuas in futuro. Hæc etenim vita in comeſſis comparatur & æſtati, quòd nunc inter ardores tentationum tempus eſt colligendi futurorum merita præmiorum. At dies iudicij hiemis ſimulatur rigoribus: quia tunc nimirum nulla relinquitur facultas pro vita laborandi, ſed tantùm cogitur quiſque de horreo priſcæ actionis, quod recondidit, proferre.*

Vndecimò, formicæ res fœtidas, vt origanum, ſulphur, cornu aduſtum adeò oderunt, vt, ſi eorũ fumus aut cineres ſuper earum domos ſpargatur, ex iis aliò emigrent. Ita fidelis non tantùm res fœdas, ſed & fœdam famam, putà infamiam & malum nomen, deuitet. Vndecimò.

Duodecimò, formicæ omnes circa ventrem ſtrictæ, & quaſi tinctæ ſunt. in ſenio more auium aſſumptis alis volant. Nam, vt ait Cardanus loco citato, & ex eo Aldrouandus, conſolatur illorum imbecillitatem natura volatu addito: ſed ab editis alis parum ſuperuiuunt. Ita philomuſus ventrem ſtringat per temperantiam & abſtinentiam: ac ſeneſcens vacationem à negotijs ſibi indicat, otiumque quietis & contemplationis ſectetur, quo ſe ad euolandum in cælum comparet. Duodecimo.

Decimotertiò, philomelæ formicas & earum oua auidè quærunt & comedunt, quia ex his conualeſcunt ægrotæ, & ſonoræ efficiuntur. Ita virgines quærunt prudentiam & operationem inſtar formicarum, quibus à morbo acediæ curantur, & ſonoræ ad laudandum tum Deum, tum laborem & induſtriam efficiuntur. Vnde in cælo cantabunt canticum nouum, Apocal.14. Decimotertio.

Decimoquartò, myrmicoleon, ſiue formicaleo, cibum formicarum rapit, comeditque in hieme, quia in æſtate improuidus ſibi de cibo non prouidit. Ita otioſi & hypocritæ inſidiantur opibus laborantium & ſtrenuorum, eaſq; per vim vel fraudem diripiunt. Vnde S. Chryſoſt. in pſalm.48. *Sapiens,* inquit, *oſtendit vel formicas eſſe deteriorem virũ pigrum, & deſidem, & otio languẽtem, cùm illuc mittit, vt diſcat eſſe laborioſ & induſtrius: Vade, dicẽs, ad formicã, ô piger, & imitare vias eius.* Rurſus myrmicoleon eſt dæmon, qui virtutes & virtute præditos deuorare ſatagit: ſi cum timeas, ſæuiet vt leo; ſi contemnas, timidior & infirmior erit formica. Ita S. Gregor. explicans illud Iob 4.11. *Tigris periit eò quòd non haberet prædã*; vbi Septua. & ex iis S. Gregor. pro *tigris* legit, *myrmicoleon*, id eſt, formicarius leo. Sic de Modeſto Valentis Imp. præfecto conante S. Baſilium pertrahere ad arrianiſmum, canit Cyrus Theodorus: *Modeſte Baſilio Magno ſubes. Formica ſanè es, rugiat licet vt leo.* Decimoquarto.

Decimoquintò, formicis proprium eſt, quòd in maiori ſua ætate virtute creſcunt. Auctor de Natura rerum lib.1.de Temp.c.9. & ex eo Aldrouandus, aſſerit, ſolam formicam inter animalia ſenio fortificari & creſcere. Ita ſapientes & ſancti eunt de virtute in virtutem, adeóque in ſenio maximè ſapiunt. Decimoquinto.

Decimoſextò, formicæ arte multiplici onera reddunt faciliora portatu, quia illa diuidunt & in Decimoſexto.

plures partiuntur, aut plures eidem oneri ſuccol- A
lant, aut illud inflectunt aptéque componunt, illudque nunc pedibus, nunc ore gerunt, aut protrudunt. Sic ſapientes omnia licet difficilia facilia efficiunt conſilio & ſolertia, præſertim cùm alios rei peritos ſocios operi adhibent.

Decimo-ſeptimò. Decimo ſeptimò, formicæ hieme quieſcunt, & cibo fruuntur æſtate collecto. *Sic vnuſquiſque Chriſtianus in rerum tranquillitate, quam ſignificat æſtas, colligat verbum Dei, vt in aduerſitate & tribulationibus, quæ hiemis nomine notantur, habeat vnde ſpiritaliter viuat*, ait S. Auguſt. lib. Contra Adimant. c. 24.

Decimo-octauò. Decimo octauò, formicæ à vino cauent, quia ſi illud guſtent ſubitò inebriantur. Ita ſapientes cauent à vino, in quo eſt luxuria, quæ mentem homini eripit facitque amentem.

Decimo-nonò. Decimononò, formicæ ſunt prænuntiæ mortis. ita eamdem prænunciauere Cimoni, teſte Plut. in B
eius Vita; & Neroni: cùm enim is ſomniaſſet ſe pennatarum formicarum multitudine oppleri, cōcitatâ in ſe multitudine, mortem paulò pòſt ſibi conſciuit, teſte Suetonio in Nerone. Cauſam dat Aldrouandus: Formicas, inquit, eſſe mortis indicium aſſerunt, quòd terræ filiæ ſint, & in ſubterraneis caueis habitent, quò identidem mortuorum cadauera ferantur. Ita ſapiens ſemper proſpicit imminentem mortem, ſibique quotidie dicit: *Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.* Hinc Plato, *Philoſophia* (Ethica) inquit, *non eſt aliud quàm meditatio mortis.* Hinc & Ægyptijs formica erat hieroglyphicum trium illuſtrium dotum. Per eam enim Primò, denotabant diligentiſſimam inueſtigationem rerum quæ ad vſum vitæ facerent. Secundò, prouidentiam ſolertem; Tertiò, indefeſſam labo- C
ris perſeuerantiam. Affirmabat Pythagoras laborem omnem, licet grauem, ſi paulatim à primordijs vitæ ei nos dedamus, vti formica facit, dulcem & facilem fieri toleratu: vnde ipſe ſuis aliud non inculcabat quàm vt otium, vtpote omnium malorum cauſam, fugerent, ac laborem indefeſſum quaſi omnis virtutis & boni parentem, amplecterentur.

Extat apologus Aphthonij ſophiſtæ, qui talis eſt. Cicadæ olim æſtate aſſiduis cantibus indulgebant: formicæ verò hiemis memores laboribus fructibúſque colligendis operam dabant. Verùm cùm hiems aduenisſet, formicæ ijs, quæ collegerant, paſcebantur: cicadas autem delectatio illa & canendi voluptas eò indigentiæ miſeriæq; perduxit, vt eſurirent omnes & fame conficerentur. Sic iuuentus laborem fugitans malè habet in ſenectute. Legitur hic idem apologus inter fabulas Gabriæ Græci, & ſic latinè redditur: D

Petebat à formica cicada cibum;
Sed formica ait: Quid æſtate faciebas?
Quod acutè æſtate caneret, dixit:
Hieme ſalta, inquit, nec ama cibum.

Vigeſimò. Vigeſimò, formicis laboris & agilitatis ſtimulus eſt bilis. Nam & *formicis ſua bilis ineſt*, qua eos, qui antra illarum ingrediuntur, turmatim inuadunt, mordent & ſæpè enecant. Ita hominibus natura dedit bilem, quaſi cotem virtutis. illa ergo vt cote, non vindictæ, ſed virtutis, vtantur. Iraſcere ergo tuæ puſillanimitati & acediæ, ſi vis fieri magnanimus. Iraſcere tuæ gulæ, illique caput amputa, vt fias ſobrius. Iraſcere tuæ iræ, & cum Nazianz. Iambico 21. aduerſus iram dicito: *Iraſcor iræ, dæmonis inſtus conditor.*

Vigeſimo-primò. Vigeſimo primò, formicæ rectas ſequuntur ſemitas: quærunt enim viarum compendia; ſed tamen viam ſuam obliquant diſcurſu implicito. Ita ſapiens rectum virtutis iter capeſſat rectamque ad perfectionem viam, quæ eſt crux, optetque multa pati pro Chriſto; ſed tamen odia & perſecutiones obliquando deuitet.

Denique fabulati ſunt veteres Myrmidones (populi nomen eſt in Græcia) prognatos eſſe ex myrmecibus, id eſt formicis, vel ex Ioue in formicam tranſmutato vti refert & ridet Clemens Alexādr. Adhortat. ad Gentes pagina 18 ſiue folio 6. Verùm acutiùs Ouidius, & ex eo Aldrouandus, cenſet Myrmidones ita vocatos, quòd formicarum inſtar ſeduli eſſent, & indefeſſi in tolerando labore.

Myrmidonaſq; voco, nec origine nomina fraudo.
Corpora vidiſti, mores quos antè gerebant,
Nunc quoque habent: parcum genus eſt patienſq; laborum.
Quæſitique tenax, & quod quæſita reſeruet.

Myrmidones Religioſi. Myrmidones ergo ſint Religioſi, ſacerdotes, omneſque fideles in ſtudio virtutū & bonorum operum, ac præſertim in zelo animarum: quocirca inſtar formicarum non ſpectent præterita vel præſentia, ſed futura, vt eorum habeant prouidentiam, ſibique de annona proſpiciant. Plura de formicis vide apud Vlyſſem Aldrouandum lib. 5. de Inſectis, in Formica, Pierium Hieroglyphic. 8. Scripſit & in hanc Salomonis ſententiam librum, cui titulus Formicarium, Ioannes Nider S. Theol. Doctor ex Ordine S. Dominici tempore Concilij Conſtantienſis, in quo ex Ariſtot. Plinio, Æliano, Alberto Magno & alijs, ſexaginta duas conditiones & dotes formicarum recenſet, eaſque myſticè & piè adaptat fidelibus, vt ex ijs diſcant ſapientiam, vitamque honeſtè & ſanctè inſtituant.

Formica eſt ſanctus ſæculi. Myſticè noſter Aluarez de Paz lib. 1. de extinct. vitior. part. 2. Formica, inquit, hominē prouidum, & in negotijs gerendis ſtrenuum Ægyptijs ſignificat. Et apud Hieronymum, aut Bedam potiùs in Prouerb. diligentem operarium ſignificat, qui in præſenti vita velut in æſtate fructus iuſtitię, quos in æternum recipiat, ſibi recondit. Iuxta quam interpretationem formica duce, præceptore ac principe carens virum mihi ſæcularem indicat (& ego aliquos tales vidi) qui ſine directione ſpiritualis magiſtri, & ſine magnis adiumentis, quibus nos in vita Religioſa perfruimur, vitam ſpiritualis cōuerſationis arripuit. Hic quia ſolerter vitijs extirpandis & virtutibus inſerendis intendit, citò proficit, & nō ſemel viros Religioſos excedit. Si huiuſmodi hominem apud te habes, & fortè habes, & ei tamquam magiſter rationem procedendi præſcribis; illius vitam attentè conſidera, & videbis quàm acriter tuam ſegnitiem reprehendat. Ipſe quidem in corde ſuo omnium ſe minimum reputat, ore tibi omnia ſua interiora pandit, & te velut præceptorem interrogat, ſignis ex corde profectis tibi vitam Religioſam profitenti ſe ſubmittit. At vita eius clamat, & te acriter increpat, & dicit: *Vſquequo piger dormies? quando conſurges de ſomno tuo? Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conſeres manus, vt dormias: & veniet tibi quaſi viator egeſtas, & pauperies quaſi vir armatus.*

Poſt hunc verſum de formicis, adiungitur ſimilis de apibus apud Septuaginta in editione Romana, eſtque hic: *Aut vade ad apem, & diſce quomodo operaria eſt: operationem quoque, quam ve-*

nerabilem facit (Scholiaſt. ἐμπορεύεται, id eſt, *mercatur*, vti legit S. Ambroſ. lib. 5. Hexamer. c. 21.) *cuius labores reges & idiotæ*, id eſt priuati, *ad ſanitatem afferunt. Appetibilis autem omnibus eſt & clara: etiam cùm ſit robore infirma, ſapientiam honorãs euecta eſt*. S. Hieron. in c. 3. Ezech. legit, *vade ad apem, diſce quomodo operatrix ſit, & opus ſuum caſtum faciat: cuius laboribus reges & imperiti pro ſalute abutuntur*: id eſt vtuntur. S. Ambroſ. loco iam citato legit, *cuius labores reges & mediocres ad ſalutem ſumunt*. Noſter Peltanus in Catena Græcor. clarè vertit, *Aut vade ad apem, & diſce cuiuſmodi ſit: quamque admirandum opus conficiat. Cuius quidem labores cùm reges, tum priuati quoque ad ſanitatem depromunt. Et quamuis viribus inualida atque imbecilla eſt; apud omnes tamen inclyta apprimèque grata habetur: vtpote ad ſapientiam commendandam & excolendam in lucem edita.*

E Latinis eumdem verſum citant S. Ambroſ. & Hieron. locis iam citatis, ac S. Paulinus epiſt. 21. ad Amandum. Commodè enim formicæ annectitur apis, quia vtraque laborioſa; ſed formica ſibi ſoli, apis ſibi & alijs laborat. Vnde docet homines facere eleëmoſynam & beneficentiam, vti docent S. Ambroſ. & S. Baſil. iam citati. Igitur pro, *quomodo operaria eſt*, græcè eſt, ὡς ἐργάτις ἐστὶ. quod alij vertunt, *quàm operatrix eſt*: S. Baſil. *quomodo ſapiens operatrix eſt*; alij, *quàm argumentoſa eſt*. Vnde illud in Officio Eccleſ. S. Cæciliæ: *Cæcilia tibi, Domine, quaſi apis argumentoſa*, id eſt, gnaua, induſtria, ſedula, *deſeruit*.

Pro *operationem quoque venerabilem facit*, græcè eſt, σεμνὴν, id eſt, grauem, caſtam, pudicam, innocentem, ſplendidam, religioſam, auguſtam, ſeriam, colendam, reuerendam, venerandam: quia apes ſunt caſtæ & virgines, neſciuntque concubitum, & tamen maximum examen filiorum producunt; & quia ex rore cæleſti conficiunt mel & ceram, ex qua fiunt cerei, quos accendimus in honorem Dei & Sanctorum. *Digna*, ait S. Ambroſ. l. 1. de Virgin. *virginitas, quæ apibus comparetur; ſic laborioſa, ſic pudica, ſic continens. Rore paſcitur apis, neſcit concubitus, mella componit.* vnde repræſentat B. Virginem parientem Chriſtum, caſtitatis fontem. *Eſt enim apis animal mundiſſimum*, ait Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animal. c. 4. Vnde Columella lib. 9. c. 5. *Maximè cauendum eſt*, inquit, *curatori, qui apes nutrit, vt pridie caſtus ſit à rebus venereis*. Et Ælian. lib. 5. c. 11. *A complexu venereo recentem agnoſcunt, atque illum ſicut hoſtem inſequuntur.*

Pro *clara*, alij vertunt, *illuſtris*: alij, *glorioſa*. Pro *etiam cùm ſit robore infirma, ſapientiam honorans euecta eſt*, S. Ambroſ. legit, *itaque cùm ipſa ſit infirma robore, valida eſt vigore ſapientiæ & amore virtutis*. S. Chryſ. hom. 2. in Iſaiam: *Eſt quædam*, ait, *apis ſuper apes: & quomodo inter apes rex quidam eſt, qui nominatur eſſe rex; ſic princeps apum Dominus meus eſt Ieſus Chriſtus, ad quem mittit me ſpiritus, vt comedam mel, bonum eſt enim, & fauus eius, vt indulcentur fauces meæ. Et fortè ſubtiliores literæ faui erũt, mel verò eſt qui in his eſt intellectus. Atqui licet ſit imbecilla viribus, vt quæ ſapientibus honorarit, prouecta eſt.*

Igitur Septuag. proponunt hîc exemplum & ſtimulum laboris, apem: apis enim aſſidua eſt in opere, nec patitur quampiam otiari: vnde inertes fucos expellit, iuxta illud: *Ignauum, fucos, pecus à præſepibus arcet*. Rurſum modus operandi apum eſt mirabilis: operantur enim in communi, ſuumque habent regem & rempubl. quaſi monarchicam. Vnde repræſentant Religioſos, eorumque monaſteria, ait S. Aldhelmus lib. 2. de Laudibus virgin. c. 2. Quocirca Plutarch. ciuibus dans exemplum vitæ ciuicæ, apes: *Aliæ*, inquit, *ceras ſtruere, aliæ mel coquere, aliæ fauos polire, aliæ flores libare, aliæ denique aquare ab initio diſcunt*. Quid mirabilius, quàm videre fauos apum tanta proportione & pulchritudine in ſexangulas formas compoſitos, in iiſque cellas, in quibus mel & ceram condãt, tam affabrè concinnatas? quid mirabilius, quàm videre apes ſingulas tanto ordine laborare, quaſi partitis inter ſe ex condicto operis, examina noua procreare, fouere, animare, educere? Quocirca hæc admirans Virgil. in Georg. lib. 4. ait:

Apis diuina.

Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus
Aethereos dixere.

Quin & Ariſtot. lib. 3. de Gener. animal. cap. 10. *Nihil*, inquit, *habent* (crabrones) *diuinitatis, vt habent apes.*

Porrò opus apis, putà mel, vſurpari ad ſanitatem docent medici. Mel enim ſobriè ſumptum ſalubre eſt, conditque cibos omnes; quin & à corruptione corpora præſeruat, &c. Vnde Plinius lib. 11. c. 14. *Solis radijs*, inquit, *medicamenta, non mella, gignuntur, oculis, vlceribus, internisq; viſceribus dona cæleſtia*. q. d. Mella non tã ſunt mella, quàm medicamenta & dona cæleſtia. Igitur in apibus hęc prę ceteris nobis admiranda & imitanda à Deo proponuntur.

In apibus imitanda.

Apibus omnibus communis eſt labor: nullus, cùm per cælum licuerit, otio perit dies.

Communis eſt omnium cibus: neque enim ſeparatim veſcuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat, & temporis.

Pax inter eas præcipua.

Apes, quæ aculeum perdunt, mella de cetero facere non poſſunt.

Sunt & inter apes diuerſa officia. Aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ diſtribuunt ex eo quod allatum eſt. Videres omnes certare de munere. Videres alias inuigilare quærendæ annonæ. Videres de caſtris alias eſſe ſollicitas, eáq; cuſtodire. In apibus totius virtutis inſigne reperies; & quæ in alijs animalibus ſigillatim ſparſæ videntur, in iſtis natura mater propenſiori beneficio congregauit. Quibus eſt adoleſcentia ad opera exeunt, ſeniores intus operantur. Integritas eſt cunctis apibus corporis virginalis, & tamen maximum filiorum examen emittunt. Non ſolùm ab odoriferis, quibus delectantur, ſed etiam à fœtidis mel ſugunt. Mira munditia in eis. Pariter aggregatæ ſuauiter cantant. Habent priuatim conſilia. Tempora præноſcunt: prædiuinant enim imbres ventoſque, & tunc ſe continent tectis. Si dies futurus eſt mitis, prouolant vniuerſæ. Hilaritate & nitore ſanitas apum æſtimatur. Vita apum longiſſima ſeptennis: numquam autem vltra decem annos perdurant. Hieme latent, & tunc veſcuntur melle, quod æſtate congregarunt. Veſpæ perſequuntur apes & impugnant. Iuniores diſciplina quadam maioribus ſubditæ ſunt; nec agunt quidquam ſine maiorum imperio. Denique, vt ait Virgil.

Ingentes animos anguſto in corpore verſant.

Quocirca S. Hieron. epiſt. ad Ruſticum monachum, & habetur de conſecr. diſt. 5. can. 32. *Numquã nõ facito*, inquit, *aliquid operis, vt ſẽper te diabolus inueniat occupatum*, &c. *vel fiſcellã texe iunco, vel caniſtrum plecte viminibus, ſarriatur humus, areolæ æquo limite diuidãtur*, &c. *Apum fabricare aluearia, ad quas*

te mittunt Salomonis Prouerbia, & monaſteriorum ordinem, ac regiam diſciplinam in paruis diſce corporibus. Plura de apibus vide apud Aridot. Plinium, Ælianum, Aldrouandum, ac apud Thomam Cãtiprat. qui Apiarium, ſicut Ioannes Nider Formicarium conſcripſit, partitũ in libros duos apumm, quibus octoginta duas apum proprietates dotéſque recenſet, quas ingenioſè & piè fidelibus & Religioſis adaptat.

Myſticè, Didymus in Catena Græcor. *Verſandum, ait, nobis eſt in S. Script. vt apes in campis floridis, vt ex illis opportuna libantes, mellis, id eſt ſapientiæ, fauos nobis conficiamus, eos denique dextrè in mentis aluearii recondamus.*

Alius ibidem per apem accipit S. Eccleſiam, quæ apum labores & ſtudia imitatur. Vnde lautam doctrinæ, Sacramentorum & exemplorum menſam familiæ ſuæ proponit, vt ex ea ſaginati fideles matrem ſuam imitentur, ſintque ſtrenui & aſſidui in opere virtutum.

Denique S. Chryſoſt. ibidem: *Apis,* inquit, *diligens & operoſa erat Paulus, vtpote à legis floribus, eiuſdem vmbris & typis prædulces mellis fauos colligens, ſapientiæque ſtudium præ ceteris omnibus in honore habens. Cuius quidem mellis dulcedine & reges & idiotæ, hoc eſt, ij qui ex Iſrael, & illi rurſum qui ex Gentibus conuerſi erant, ad ſanitatem vſi ſunt. Idem ille licet viribus parum firmus eſſet, vt ipſe fatetur, in Chriſto tamen robuſtus erat. Ego, inquit, in infirmitate & tremore: ſed omnia poſſum in eo, qui me confortat.*

Poſt formicā apis: quid? Porrò S. Ephrem ſerm. aſcetico ad Fratres, formicam cum ape combinat, indéque hoc efficit prouerbium: *Poſt formicam apis,* hoc eſt, poſt laborem requies, poſt amaritiem dulcedo, poſt tribulationem conſolatio, poſt certamina corona & gloria. *Acerbitatem laboris,* inquit, *dulcedo quietis excipit, & aſperitatem vitæ gaudium.* Additque, ſicut Salomon nos iubet imitari formicam & apem, ſic Chriſtus ſerpentem & columbam, dicens: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.* Serpens enim, inquit, analogus eſt formicæ, columba api. Vnde ſubdit: *Niſi odio habiti fuerimus ſicut ſerpentes, non reddemur amabiles quaſi columbæ. Niſi viles & abiecti extiterimus inſtar formicarum, non erimus induſtrij vt apes.*

VERS. 9. *Vſquequo piger dormies? quando conſurges è ſomno tuo?*] Pro *dormies* heb. eſt *iacebis*: ſolent enim dormituri iacere. Pro *conſurges* Septuag. vertunt, *excitaberis.* Eſt acris increpatio acediæ & acedorum, quos paulò antè extimulauit exemplo formicæ & apis. Per *ſomnum* intellige inertiam & pigritiam, item ſomnum propriè dictum: ſolent enim inertes & pigri eſſe ſomnolenti, & noctes diéſque dormire. q.d. Vſquequò inertiæ, otio & ſomno indulges, ô ignaue? Vſquequo ſtertis, & Endymionis ſomnum dormis, vt non tam viuere quàm lethargo laborare & mori videaris? quando ſoporẽ hũc, qui eſt viua mors, animo excuties? Expergiſcere tandem: ſat ſomno mortique datum: euigila, age, ſatage, viue, laborem cum alacritate capeſſe.

VERS. 10. *Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conſeres manus, vt dormias*] Hebr. *parum ſomnorum, parum dormitationum, parum connexionis manuum ad dormiendum.* Hebr. תנומות *tenumot* ſignificat domitationes, id eſt, propenſiones in ſomnum, cùm homo dormiturit, & incipit nictare & dormire. quaſi dicat. Dices mihi ô piger: Sinas, quæſo, ô ergodiocta, operúmque exactor, me parum dormire; aut, ſi hoc nolis, ſaltem dormitare: ego enim dormiturio. Cui reſpondet. Nõ tantùm ex profundo longóque ſomno, ſed etiam ex crebra hac dormitatione, cui aſſueuit, ſecuturam egeſtatem. Et *veniet,* inquit, *tibi quaſi viator* dormias &c. Septuag. *paulum quidem dormis, paulum autem ſedes, parum autem dormitas, paulum autem amplecteris manibus pectora.* Deſides enim nunc iacent dormituri, nunc ſedent otiaturi, & vtrumlibet facturi inertes manus inerti applicant pectori. Vnde Syrus vertit, *pones manus ſuper pectus tuum.*

VERS. 11. *Et veniet tibi quaſi viator, egeſtas, & pauperies quaſi vir armatus*] Hebr. *quaſi vir clypei,* id eſt, vir clypeo armatus. ita Symmach. Theodot. *tamquam vir belliſer*; Syrus, *ſicut vir ſcutatus*; Septuag. *deinde ſuperueniet tibi tamquam malus viator paupertas, & egeſtas tamquam bonus curſor.*

Iam Primò, R. Leui, Iſidorus Clarius & Baynus ſic exponunt, quaſi dicat. Si parum dormias, & irruerit egeſtas, illa non durabit, ſed velut viator pertranſibit. & vt vir armatus, qui non manet, ſed ſemper procedit, donec perueniat ab belli aciem. Verùm hic ſenſus frigidus eſt, & eneruat vim mentémque ſententiæ, quæ ſuadet laborem, diſſuadet inertiam incommodo egeſtatis ante oculos poſito.

Secundò ergo & genuinè, quaſi dicat. Si ſomno inertiæ te dedas, imò ſi dormites dumtaxat, veniet tibi ſubita & inopinata egeſtas inſtar viatoris ſeu curſoris, ac paupertas adeò valida, vt illi reſiſtere nequeat: inſiliet enim illa ſeu vir armatus in te inermem & deſidem, téque profligabit & proſternet. Vnde Aben Ezra: *Aliter,* inquit, *diuertet egeſtas tamquam peregrinus, cuius aduentus, donec adſit, ignoratur; & paupertas tamquam qui clypeo munitus ad alium expugnandum accedit.* Septuag. per malum viatorem intelligunt inſidiatorem & prædonem: quaſi dicat. Egeſtas inſtar prædonis inuadet & prædabitur te, téque nudum & egenum efficiet. Per bonum curſorem accipiunt velocem, qui velociter currit ad prædam & ſpolia, vti faciunt milites expugnatâ vrbe vel caſtris hoſtium. q.d. Simili modo ſpoliabit te paupertas, & ob inertiam ad extrema te rediget. ita paſſim interpretes.

Tertiò magis genuinè & neruoſè noſter Mart. de Roa lib. 3. Singul. c. 2. per *viatorem* accipit non eum qui iter agit, ſed lictorem vel apparitorem. *Viatores enim,* inquit, *olim ij dicebãtur, qui magiſtratibus aderant, & ciues, vt ſe ſiſterent euocabant, aut etiã prehendebãt, qui nunc alguaziles o porteros.* Vnde Cicero de Senect. *A villa,* inquit, *in ſenatũ arceſſebantur Curius & ceteri ſenes: ex quo, qui eos arceſſebant, viatores nominati ſunt.* Idẽ in Vatin. *Miſeriſne viatorẽ, qui M. Bibulũ vi domo extraheret.* Viatores etiam in ludis Circenſibus dicebantur, qui huc illuc curſitabant, agitatorum iuſſu; ſi qua fortè re egerẽt. In ſacris autem Litteris curſores ſiue emiſſarij dicũtur regum iudicúmque miniſtri, qui ſemper illis adſunt parati ad accipiẽda & præſtãda mandata. 1. Reg. 22. Vide igitur quid miles in capta vrbe, quid apparitor in oppignorata domo, aut nexa & obærata efficiat. idem enim paupertas efficiet: vbi ingruent, nec aurum, nec argentum factũ infectúmve relinquitur, precioſa vaſa & aulæa venduntur, nec in agro villa, nec in vrbe ædes, nec in ædibus lectus, nec veſtis in corpore rema-

net, cuncta vel pereunt, vel nectuntur, aut pignoribus opponuntur. Ea verò, quæ proximè ſequuntur, dicta confirmant. hæc Roa. A

Moral. de fuga otij. Moral. diſce hîc quàm fugiendum ſit otium & inertia tum corporalis, tum ſpiritalis: vtraque enim cauſat egeſtatem, corporalis corporalem, ſpiritalis ſpiritualem. Quocirca Auſonius epig. 110.

Sanus piger, inquit, febriente multò eſt nequior.
Potat duplum, dapeſque duplices deuorat.

Et alius:

Aſſecla pigris ſemper indigentia eſt:
Se pigra virtus numquam aſtris extulit.

Iſocrates in Areopagitico, *Priſci Athenienſis*, inquit, *tenuiores ad agriculturam & negotiationes deducebant, dictitantes inopiæ cauſam eſſe pigritiam, & ad rapinas cædéſque inopiâ pleroſque impelli. Quare fonte malorum ſublato, etiam cetera deiecta, quæ inde velut ebullirent, auferri.* Vnde Cato:

Plus vigila ſemper, nec ſomno deditus eſto. B
Nam diuturna quies vitiis alimenta miniſtrat.

Porrò paupertatem ex pigritia naſci docet Salomon c. 10. v. 4. & 5. c. 24. 30. & ſeq. & Eccleſ. c. 4. 5. & c. 10. 18. Et Poëta:

Spinam qui timet, non carpet roſam.
Otium viui eſt hominis ſepultura.
Ante mortem viuaſ ſepulcro infert inertia.
Deſtruit rem, deſtruitque dignitatem inertia.
Vita pro ſale vt ſui (porco) ſic & data eſt inertibus.

S. Iſidorus Peluſ. lib. 2. epiſt. 197. *Solertia*, inquit, *oblectamento roborata, ipſi quoque naturæ obliuionem quaſi affert, atque extra ipſius terminos iaculatur. Quòd ſi quis ſocordiam extinxerit, rectas cogitationes, quæ & ius & iudicium confirment, pullulantes conſpiciet.*

S. Petrus Chryſol. ſerm. 106. *Infructuoſa arbor* C *intricat ceſpitem, necat ſpatia, exhaurit terræ vires, cultorem conficit damno, afficit tædio poſſidentem: ac ſic excidere iſtam meritum eſt, eſt iſtam commodum non habere. Sic homo otioſus, qui naturæ donum, munus animæ, rationis beneficium, excellentiam ſenſus, iudicium mentis, artis induſtriam, culturæ bonum perſterilis atq; inopes actus euertit, occupat, mergit, auctori fructum, cultori gratiam negat: ſicut arbor è terra, ſic iſte è vita meretur excidi. Et ſicut infœcunda arbor, ſi fuerit in vinea, dum fundit mortiferam ſubiectis vitibus vmbram, inimica non ſibi ſoli, ſed etiam palmitibus fit fœcundis: ita homo deſes & ignauus ſi præſit populis, non ſibi ſoli fit noxius, ſed multis, dum ſequentes ſe ſuo vitiat & perdit exemplo.*

Denique S. Bernard. de Modo bene viuendi c. 51. *Qui Deum*, inquit, *tota mente diligit, propter Deū otium poſtponit. Regnum Dei non dabitur otioſis, ſed* D *in ſeruitio Dei ſtudioſis. Regnum Dei non dabitur vagantibus, ſed pro ſeruitio Dei digne laborantibus.* Cogita illud S. Franciſci: *Modicus labor, gloria immenſa. Modica voluptas, pœna æterna.*

Myſticè S. Chryſoſt. in Catena Græcor. Somnus animæ, inquit, eſt prauarum cogitationū nequitia, earumdémque ignoratio. Dormitatio eſt in eaſdem inclinatio conſenſu quodā imperfecto. Inde ſequitur egeſtas & defectus ſanctarum cogitationum, deſideriorum, illuſtrationum, gratiæ, virtutis omniſque boni.

Si verò impiger fueris, veniet vt fons meſſis tua, & egeſtas longè fugiet à te] Sept. addunt, *Tamquam malus curſor.* Eſt antitheſis impigri ad pigrum, q. d. Piger pigritiâ ſibi parit egeſtatem, impiger verò & ſedulus per laborem & diligentiam parat ſibi copioſam meſſem bonorum, quæ ita exuberet, ſicut fons exuberat aquis. Hic verſus non eſt in Hebræo, Chaldæo, Syro, nec in Sept. Complu. ſed extat in Septuag. Romæ emendatis, atque ex iis in Latinum Vulgatum tranſlatus eſt: aptè enim apponitur & opponitur verſui præcedenti, q. d. Si pigreſcas, egeſtas velut miles armatus te inermem inuadet & ſternet, omniáque tua aufert; ſin impigrè labores, tu vice verſa velut miles armatus egeſtatem inermem propelles, & longè fugabis à te, ac eius loco opes & diuitiæ domum tuam inſtar fontis numquam ſiſtentis, bonorum omnium abundantia complebunt. Nam, vt canit Poëta:

Impiger parat ſudore, quod vir fortis ſanguine.
Impiger inuenit, vt poſſit, ſi velit, piger fieri.
Optima hominis induſtria eſt, vt peſſima eſt ignauia.
Fortuna lapſa eſt, ſublenes induſtria.
Natura præſtat arti, vtrique induſtria.
Præſtantior violentiâ eſt induſtria.
Cuncta perficit tentando multiplex ſolertia.

Et alius:

Aſſiduus labor & ſolers induſtria quid non
Efficiunt? huic cedent omnia, dura licet.

Denique *bonorum laborum glorioſus eſt fructus*, Sapient. c. 3. 15.

Moraliter Dionyſ. Carthuſ. Ex his docemur, inquit, in Dei obſequio omnem pigritiam ſomnolentiámque vitare, atque viriliter aggredi opera bona. Et certè pigris valdè eſt ponderandum ac formidandum, quod in Apocal. c. 3. 16. ait Altiſſimus: *Vtinam frigidus eſſes aut calidus: ſed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo.* Denique pigri in diuinis in præſenti & in futuro ſuſtinent detrimentum, quia idipſum boni quod agunt, faciunt cum labore & tædio, ſine conſolatione & guſtu, propter quod aut parum aut nihil merentur. Feruentes verò & agiles Deo ſeruiunt cum gaudio, & delectabile eſt eis exercere diuina. Ideóque in præmio creſcunt præcipuè, & ſunt Deo chari & complacentes. Pigritia ex charitatis defectu, & inconſideratione diuinæ maieſtatis ac nouiſſimorum procedit. Ideo ait S. Bernard. Pigri ſi diu in ſuo corpore permanſerint, aut opprimuntur ſub onere, & ſuccumbunt, aut quodammodo in inferno ſunt, vt numquam ad plenum reſpirent in lucem miſerationum Domini, nec in libertatem ſpiritus, quæ ſola facit iugum ſuaue & onus leue. Inde autem tam perniciosa emanat tepiditas, quia voluntas eorum nondum purgata eſt, nec ſic volunt ac diligunt bonum, ſicut nouerunt; à propria concupiſcentia abſtracti & illecti: amant enim in carne ſua terrenas conſolatiunculas ſiue in verbo, ſiue in ſigno, ſiue in facto. Et ſi hæc aliquando interrumpunt, non tamen penitus rumpunt. Inde eſt quòd rarò dirigunt affectiones ſuas in Deum, & compunctio eorum non continua, ſed horaria eſt.

Homo apoſtata, vir inutilis, graditur ore peruerſo] VERS. 12.
Arabicus, *vir diues transgrediens legem, decurrit viam non rectam.*

Annuit oculis, terit pede, digito loquitur] VERS. 13.
Arabicus, *hic enim oculis ſuis annuit, & indicat pedibus ſuis, & docet nutibus digitorum ſuorum.*

Prauo corde machinatur malum, & omni VERS. 14.
tempore iurgia ſeminat] Aptè & congruo ordine ab otio & pigritia tranſit ad impietatem & ſcelera, quæ ex otio naſcuntur: otioſi enim ſunt garruli, rapaces, machinatores

malorum, ſuſurrones, &c. *Nam multam malitiam docuit otioſitas.* Otioſus ergo vel eſt, vel fit apoſtata.

Belial quid? Pro *apoſtata* hebr. eſt בליעל *beliaal*, quod aliqui deriuant à בלי *beli* & עלה *ala*, q.d. *Non aſcendit*, ſed deſcendit: ſicut Lucifer ſuperbè volens aſcendere in cælum, miſerè deſcendit in tartara. Meliùs R. Dauid deriuat à *beli*, id eſt ſine, & יעל *iaal*, id eſt vtilitate, q.d. Inutilis. Eò hîc alluditur: ait enim, *Homo apoſtata, vir inutilis.*

Tertiò & optimè, deriues à *beli* & על *ol*, id eſt, *ſine iugo*: ita enim vertere ſolet alibi S. Hieron. & Aquila. Hinc *belial* ſignificat Primò, inobedientiam, rebellionem, impietatem: Secundò, inobedientes, rebelles, impios: Tertiò, diabolum, qui princeps fuit omnis apoſtaſiæ & inobedientiæ, quíque primus apoſtata, legis, fidei & obedientiæ Dei iugum excuſſit. Hinc *viri* vel *filij Belial* vocantur apoſtatæ, q.d. Filij diaboli, vel filij inobedientiæ, rebellionis, impietatis, hoc eſt, improbiſſimi & impiiſſimi: ita Vatabl. Belial, inquit, eſt qui omni ratione, humanitate, religione, pietate & omni probitate deſtitutus eſt: vel homo nihili, impius & inutilis, aut apoſtata, & ſui inſtituti deſertor qui nihil promouet. Chald. *belial* vertit, *calumniator.* Igitur *apoſtatam* hîc non tantùm apoſtatam à fide vel religione, de quo hunc locum explicat S. Thomas 2.2.q.12.art.1.ad 2. tales enim pauci erant æuo Salomonis: ſed generatim impiũ, qui à Deo Deique lege deſciſcit, accipe, iuxta illud Eccli.10.14. *Initiũ ſuperbiæ hominis, apoſtatare à Deo; quoniam ab eo, qui fecit eum, receſſit cor eius.* Et Eccli.19.2. *Vinum & mulieres apoſtatare faciũt ſapientes.* Vnde Septuag. & Syrus pro *homo apoſtata* vertunt, *vir inſipiens & iniquus.* inſipiens enim in hoc libro ſignificat iniquum & impium: hic enim ſummè eſt inſipiens. Iſidorus Clarius vertit, *homo impius*: Hebr. enim *belial* ſignificat hominẽ inſigniter impium, putà ſuperbum, contumacem, violentum, turbatorem pacis, factioſum, ſeditioſum. Quocirca S. Bernard. loco mox citando per *apoſtatam* accipit ſuperbum: R. Leui mendacem: Chald. calumniatorem: S. Gregor. verò eum qui ſeminat diſcordias: vnde & in Hebræo reliqua apoſtatæ epitheta, vt *terit pede, annuit oculis, digito loquitur*, &c. efferuntur per participium, vltimum verò, ſcilicet *iurgia ſeminat*, effertur per verbum, quaſi hoc ſit proprium apoſtatæ vitium & officium. Et in ſequ. v.16. *Sex ſunt quæ odit Dominus*; vbi ſex, imò ſeptem, apoſtatæ vitia & officia recẽſentur, vltimum & penè præcipuum, quod proinde Deus deteſtatur, eſt, *ſeminat inter fratres diſcordias.* Id magis patebit v.16. ex verſione Sept. Hinc rurſum *belial*, ſiue apoſtatæ, datur epithetũ איש און *is auen*, id eſt, *vir iniquitatis*, id eſt, iniquus, ſceleratus, de quo mox. Quocirca apoſtaſię vitium hîc non vnum eſt, ſed multiplex. Apoſtaſia enim vocatur impietas, & apoſtata homo inſigniter impius, cuius ſeptem vitia hîc & v.16. enumerat.

Apoſtatæ qualitates. Prima. Apoſtatam ergo hiſce moribus quaſi coloribus pingit. Primò, quòd ſit *vir inutilis*, id eſt, noxius. Eſt mioſis: parum enim dicitur & plus ſignificatur. Sic Pſal.13. dicitur: *Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt.* Et Iob 15.16. *Abominabilis & inutilis homo, qui bibit quaſi aquam iniquitatẽ.* Vnde heb. eſt איש און *is auen*, id eſt, vir iniquitatis, vanitatis, cupiditatis, mendacij, idoli, nihili, laboris, af-

A flictionis, Septuag. *vir iniquus*: Tigur. *vir vanus.*

Porrò S. Thomas 2.2.q.12.a.1. hæc explicans de apoſtata propriè dicto: Apoſtata, inquit, dicitur vir inutilis, quia nihil facere poteſt boni, quod placeat Deo, eò quòd careat fide, ſine qua impoſſibile eſt placere Deo, Hebr.6. Sic peccator & reprobus eſt vir inutilis, quia fruſtra natus in mundo, fruſtra accumulat opes, honores, filios: fruſtra ſtudet, negotiatur, laborat. Quid enim ſunt reprobi, niſi folles & fomenta gehennæ?

Secundò, quòd *graditur ore peruerſo*: Septuag. *ambulat in peruerſitate* (Symmach. *in peruerſitatibus*) *oris*: quia è corde peruerſo peruerſum habet os, dum peruerſa, id eſt fraudulenta, loquitur, quibus alios decipiat & in fraudem deducat: dum ore amicitiam ſimulat, corde odium gerit. Rurſum *os peruerſum* eſt os procax, impudens, ſcurrile, mendax, &c. Syrus, *vir ſtultus, vir iniquus obliquè graditur*: R. Salomon, *graditur labiis diſtortis*, id eſt, inquit, in alios ora diducit. Secunda.

B Tertiò, quòd *annuit oculo*: Septuag. *innuit oculo*: Aquila & Theodot. *carpit oculo.* Tertia.

Quartò, quòd *terit pede*: Septuag. *ſignificat pede*: Symmach. *proterit pede*: Pagnin. *loquitur pedibus*: Vatabl. *indecorè pedes ſuos ſuccutit*, vel feriendo terram, vel premendo pedem ſocij. Vnde R. Salomon, *pedibus calcat pedem.* Quarta.

Quintò, quòd *digito loquitur*: Septuag. *docet nutibus digitorum*: Symmach. *digitis demonſtrans*: Chald. *indicans*: Syrus, *annuit digitis.* Quinta.

Quæres, quidnam, & quoſnam hi geſtus denotant? Primò, Vatabl. hæc refert ad immodeſtos & inconditos geſtus & geſticulationes impij, quibus affectat grauitatem & auctoritatem. q.d. Homo vanus, ſuperbus, impius componit oculos ad ea
C quæ dicit, & geſticulatione quadam manuum & pedum vtitur, vti ſolent pſeudoprophetæ: ſcilicet componit ſeſe totum, fingit vultum, plodit pede, quaſi auctoritatem habens, &c. vt faciliùs imponat. Sic S. Hieron. epiſt. ad Ruſticum taxans Grunnium, id eſt Ruffinum, faſtus: *Cùm menſâ poſitâ*, inquit, *librorum expoſuiſſet ſtruem, adducto ſupercilio, contractiſque naribus, ac fronte rugatâ, duobus digitulis concrepabat, hoc ſigno per ſummam oſtentationem ad audiendum diſcipulos prouocans.* Et S. Bernardus tract. de Gradib. humilit. *Primus*, inquit, *ſuperbiæ gradus eſt curioſitas. Hanc autem talibus indiciis deprehendes: ſi videris monachum, de quo priùs bene confidebas, vbicumque ſtat, ambulat, ſedet, oculis incipientem vagari, caput erectum, aures portare ſuſpenſas, è motibus exterioris hominis interiorem*
D *immutatum agnoſcas. Vir quippe peruerſus annuit oculo, terit pede, digito loquitur, & ex inſolenti corporis motu recens animæ morbus deprehenditur, quam, dum à ſui circumſpectione torpeſcit, incuria ſui curioſam in alios facit.* Geſtus hi Primò, notant immodeſtiam.

Secundò, alij hæc referunt ad ſimulationem & hypocriſin. q.d. Impius & hypocrita fraudulẽter agit, nutúque oculorum quaſi annictando amicitiam ſimulat. ſolent enim amici amicis oculis annictare. Plodit pede, vt ſimulet ſe admirari dicta & facta amici. Digito loquitur, vt extento digito eamdem admirationem ſimulet, ac interim corde machinatur eidem malum. Secundò, hypocriſin.

Tertiò, alij hæc referunt ad irriſionem. q.d. Impius, vt quempiam irrideat, aliis annictat oculo, quaſi notans alterius dicta factáque eſſe ridicula riſúque digna. Eâdem de cauſa plodit pede, & digitum extendit, quaſi alium pede proterendum, & Tertiò, irriſionem.

digito ſubſannandum indicans. Huic ſimile eſt prouerbium: *Medium oſtendere digitum.* Medio enim digito porrecto ſummum contemptum ſignificabant. Vnde ſatyricus:

Mandaret laqueum, mediumque oſtenderet vnguem.

Sic Diogenes apud Laërtium hoſpitibus quibuſdam Demoſthenem videre cupientibus, non indice digito, ſed medio porrecto demonſtrauit, dicens: *Hic eſt vobis ille Athenienſium concionator.* Simul ſignificans Demoſthenem & gloriæ auidum & effeminatum.

quarto. fraudem. Quartò, aptiùs alij hæc referunt ad fraudes & machinationem mali. q. d. Improbus, fraudulentus & veterator, dum ore blando amicè cum quopiam colloquitur, cui corde machinatur malum, tunc ſimul per interualla latenter, cùm ſe ab amico videri non putat, ſociis & complicibus ſuis annuit, &, vt Septuag. innuit oculis, ſignificans quid facto ſit opus, vt amicum fraudulenter impetant, eúmque affligant. Eâdem de cauſa plodit pede, & digito loquitur, ſignificans ſociis, qui geſtus eius ex condicto intelligunt, qua arte & fraude amicū circumuenire debeant. Sic olim heri, crepitantibus digitis indicabant ſeruis, quid fieri vellent. Vnde illud Martial. l. 3. Epigram. 40.

Digiti crepitantis ſigna nouit eunuchus.

Huc ſpectat illud Eccleſ. 27. 25. *Annuens oculo fabricat iniqua:* Nictatio enim oculorum, ſi ſit naturalis, ſignum eſt timiditatis, ait Plinius lib. 11. 37. ſin autem ſponte ſit aſſumpta, ſignum eſt amoris, veſaniæ, fraudis, adulationis, machinationis mali.

Denique S. Iſidorus lib. 1. Origin. c. 25. *Sunt*, ait, *quædam & digitorum notæ, ſunt & oculorum, quibus ſecum taciti proculque diſtantes colloquuntur. Sic mos eſt militaris, vt, quoties conſentiat exercitus, quia voce non poteſt, manu promittat: alij quia voce non poſſunt, gladiorum motu ſalutant. Ennius de quadam impudica: Quaſi in choro pila ludens datatim* (fortè legendum *datatim*) *dat ſeſe, & communem facit. Alium tenet, alij adnutat, alibi manus eſt occupata, alij peruellit pedem, alij dat annulum ſpectandum, & à labris alium inuocat, cum alio cantat, attamen alijs dat digito literas. Et Salomon: Annuit oculo, terit pede, digito loquitur.*

Sexta. Sexta nota & vitium apoſtatæ, id eſt hominis improbi & belial, id eſt diabolici, eſt: *Prauo corde machinatur malum;* heb. *fabricat malum;* S. Ephrem tract. Contra impudicos legit, vti Noſter, *machinatur malum: Sicut enim*, inquit, *ex latebris multitudo venenatarum beſtiarum egreditur, ſic ex corde ſimilium hominum multitudo peſſimarum cogitationum procedit.* Cor enim malitia deprauatum quid cogitare, velle & eructare poteſt, niſi mala praua & peruerſa? ſicut fons amarus non niſi amaram aquā fundere potens eſt. Vnde Heb. ſic planiùs habēt, *peruerſitates in corde eius: fabricatur malum;* Vatabl. *concinnat malum omni tempore;* Septuag. *peruerſum cor architectatur mala.*

Septima. Septima eſt: *Et omni tempore iurgia ſeminat.* Heb. *contentiones ſpargit;* Chald. *iurgia iacit;* Syrus, *inter duos conturbat:* Septuag. *in omni tempore, qui talis eſt, turbationes affert ciuitati;* Vatabl. *immittit occaſiones contentionum.*

Hoc eſt vltimum & peſſimum, ſumméque noxium apoſtatæ vitium, in quo excellunt apoſtatæ à fide vel religione, in quos hæc omnia imprimis quadrant. Quantum ſit hoc vitium, quantáque reip. peſtis, ex hoc loco docet S. Gregor. 3. parte

A Paſtor. admon. 24. *Ecce*, inquit, *quem ſeminantem iurgia dicere voluit, priùs apoſtatam nominauit: quia niſi more ſuperbientis angeli, à conſpectu conditoris priùs intus auerſione mentis caderet, foras poſtmodum vſque ad ſeminanda iurgia non veniret. Qui rectè deſcribitur, quòd annuit oculis, digito loquitur, terit pede. Interior namque eſt cuſtodia, quæ ordinata ſeruat exteriùs membra. Qui ergo ſtatum mentis perdidit, ſubſequenter foras inconſtantiâ motionis fluit, atque exteriori mobilitate indicat, quòd nulla interiùs radice ſubſiſtat. Audiant iurgiorum ſeminatores, quod ſcriptum eſt: Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Atque è diuerſo colligant, quia ſi filij Dei vocantur qui pacem faciunt, procul dubio ſatanæ ſunt filij qui confundunt.*

Huic extemplo (Syrus, *ideo extemplò*) *veniet per-* Vers.15.
ditio ſua, & ſubitò conteretur (Hebr. *confringetur*)
nec habebit vltra medicinam] Vatabl. *ſubitoque ſic*
B *conteretur, vt mederi nemo queat.* quaſi dicat. Plaga

eius erit inſanabilis & immedicabilis, conteretur vt vas figuli, quod reparari nequit, ſed in minutiſſimas partes diſſilit, & in puluerem contunditur.

Quàm hoc verum ſit, docet experientia. ita enim ſæpè videmus homines improbos, machinatores malorum, & turbatores publicæ pacis, repentinis, inopinatis & ineuitabilibus aduerſitatibus obrui, quæ non rarò eis mortem afferunt præſentem & æternam: iuſta enim & congrua eſt pœna, vt, qui aliorum pacem & amicitiam (cuius læſio ſæpè eſt irreparabilis) diſciderunt & lacerarunt, ipſorum quoque ſanitas & ſalus irreparabiliter diſcindatur & laceretur. Breuis ergo eſt impiorum vita & malitiâ: ſin autem quandoque paulò prolixior ſit, vtique cedit eis ad pœnæ augC mentum: Deus enim tarditatem ſupplicij grauitate compenſat. Adde Hebr. אידו *itom* propriè ſignificare inopinatam, improuiſam, ſubitaneam ruinam; vt, cùm in flore & culmine ſunt honorum & voluptatum, & exultant in rebus peſſimis, tunc ſubitò & improuiſò à Deo elidantur & confringantur, vt ilicò ab extremo ad extremum, putà à ſummo gaudio ad ſummum dolorem tranſeant. quæ res pœnam, & doloris ſenſum valdè adauget.

Sex ſunt, quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſta- Vers.16.
tur (Syrus, *execratur*) *anima eius* (Hebr. *& ſeptem* Vers.17.
abominatio animæ eius) *Oculos ſublimes, linguam mē-* Vers.18.
dacem, manus effundentes innoxium ſanguinem: cor Vers.19.
machinans (Syrus, *excogitans*) *cogitationes peſſimas,*
pedes veloces ad currendum in malum, proferentem
mendacia teſtem fallacem, & eum qui ſeminat inter
D *fratres diſcordias*] Cùm paulò antè deſcripſerit

belial, id eſt apoſtatam, eiuſque mores & ſcelera, in quæ per otium & deſidiam ſolent homines decidere, ideóque eum graues clades & exitium ſibi accerſere; nunc catalogum grauiſſimorum criminum ſubiicit, quæ Deo ſummè exoſa ſunt, in quæ deſidia ſolet apoſtatas ſiue belial, id eſt homines improbos, deducere. Porrò hæc crimina ſimilia, & penè eadem ſunt cum antè recenſitis in apoſtata v. 12. Ad apoſtatam enim hæc omnia pertinere patet, tum quia illi mox hæc ſubiicit, tum ex Septuag. qui clarè hæc cum eo connectunt, eíque attribuunt, dum pro eo, quod Noſter & Hebræa habent. *Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima eius:* ipſi vertunt, *quoniā gaudet* (belial, id eſt apoſtata, qui præceſſit) *omnibus quæ odit Deus: conteretur autem propter immun-*

ditiam animæ, quam explicant per ſeptem vitia, quę ſequuntur.

Idem colligas ex eo, quòd ſeptem hæc vitia ſeptem recenſitis in apoſtata quaſi ex æquo, imò nonnulla ad verbum reſpondeant. Nam Primò, τῷ *oculos ſublimes* reſpondet τὸ *annuit oculis*; Secundò, τῷ *linguam mendacem* reſpondet τὸ *graditur ore peruerſo*; Tertiò, τῷ *manus effundentes innoxiũ ſanguinem* reſpondet τὸ *vir inutilis*, hebr איש און *is auen*, id eſt, vir iniquitatis; Quartò, τῷ *cor machinans cogitationes peſſimas* reſpondet τὸ *corde machinatur malum*; Quintò, τῷ *pedes veloces ad currendum in malum* reſpondet τὸ *terit pede*, vt currat ad malum, proximumque peſſumdet & proterat; Sextò, τῷ *proferentem mendacia teſtem fallacem* reſpondet τὸ *digito loquitur*, dum digito indicat mendacia, fraudes, inſidias: digito enim ſocijs inſidiantibus ſignum dat, modumque innuit ſceleris exequendi; Septimò, τῷ *qui ſeminat inter fratres diſcordias*, reſpondet τὸ *& omni tempore iurgia ſeminat*. Igitur recẽſet hîc Salomon ſeptem flagitia, in quæ viri belial, ſiue apoſtatæ, id eſt, homines inertes & improbi, prolabi ſolent, non quidem ſimul in omnia, ſed nunc in hoc, nunc in illud, & tandem in omnia.

Suſurratio grauiſſimũ ſcelus. Quæritur, quomodo ſeminare inter fratres diſcordias, hoc loco ponatur ſeptimum & grauiſſimum peccatum, de eóque dicatur: *Et ſeptimum deteſtatur anima eius*. q.d. Septem iam recenſenda ſunt, quæ Deus abominatur. Aut q.d. Vbi ad ſex priora accedet ſeptimum, omnia reddet prorſus execranda. ita R. Salomon. vnde Vatabl. vertit, *ſex ſunt quæ odit Domin⁹, imò ſeptẽ ſunt quæ abominatur*; & Aquila, Symmach. Theodot. *ſeptem ſunt abominationes animæ eius*.

Verùm hæc non ſatisfaciunt noſtræ verſioni Vulgatæ, quæ habet: *Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur*, id eſt execratur, *anima eius*: plus enim eſt deteſtari vel execrari aliquid, quàm ſimpliciter odiſſe. Cùm ergo Deus execretur ſuſurrationem ſiue ſeminationem diſcordiarum, reliqua verò ſex dicatur tãtùm odiſſe; ſequitur ſuſurrationem ceteris ſex eſſe grauiorem, eſſẽque ſcelus grauiſſimum. Sic etiam vertit Tigur. *hæc ſex*, inquit, *odit Dominus; ſeptimum autẽ ex animo deteſtatur*. Sæpè enim Hebræi numerum cardinalem accipiunt pro ordinali, putà *ſeptem* pro *ſeptimum*. Sic *vna ſabbatorum* vocatur prima ſabbatorum, ſiue dierum, putà Dominica, prima dies ſeptimanæ. Similia videbimus c. 30. v. 15. 18. 21. 29. & Amos 1. 3. Huc alludens S. Paulus Roman. 1. 29. vocat *ſuſurrones Deo odibiles*.

Grauior homicidio. Primo. Dico ergo, licet homicidium per ſe ſit grauius ſuſurratione, quia hæc tollit amicitiam, illud vitam; tamen ex adiunctis & effectis, quorum ſuſurratio eſt cauſa vel occaſio, ipſa homicidio & ceteris quinque vitijs hîc recenſitis eſt grauior Deoque magis exoſa & deteſtabilis. ita docet D. Thomas 2. 2. q. 73. art. 3. ad 1. & 2. Ratio eſt. Prima, quia ſuſurratio ſæpè tollit fraternum amorem & charitatem, eamque quaſi occidit & interimit inter fratres. Grauius eſt autem adimere & quaſi occidere charitatem, quàm vitam naturalem per homicidium: charitas enim longè præſtantior eſt vita. Audi S. Gregor. 3. p. Paſtor. admon. 24. *Omnes*, inquit, *qui per diſcordiã ſeparãtur, à viriditate dilectionis areſcũt. Qui etſi boni operis fructus in ſuis actionibus proferunt, profectò nulli ſũt, quia nõ ex vnitate charitatis oriuntur. Hinc ergo perpendant ſeminantes iurgia quàm multipliciter peccant, qui dum vnam nequitiam perpetrant, ab humanis cordibus cunctas ſimul virtutes eradicant. In vno enim malo innumera peragunt: quia ſeminando diſcordiam, charitatem, quæ virtutum omnium mater eſt, extinguunt. Quia autem nihil pretioſius eſt Deo virtute dilectionis, nil eſt delectabilius diabolo extinctione charitatis. Quiſquis ergo ſeminando iurgia dilectionem proximorum perimit, hoſti Dei familiariùs ſeruit: quã ille amiſſâ cecidit, hanc iſte vulneratis cordibus ſubtrahens, eis iter aſcenſionis abſcidit.*

Secundò. Secunda, quia ex ſuſurratione ſequuntur ſæpè cædes, non vna, ſed multæ. Quos prælia inter reges & principes amicos, cùm multorum millium ſtrage, regnorum & rerumpubl. euerſione, ſuſcitarunt ſuſurrones, & etiamnum ſuſcitant! Quocirca S. Clemens epiſt. 1. ad Iacobum fratrem Domini: *Homicidiorũ*, inquit, *tria genera dicebat eſſe S. Petrus, & pœnam eorum parilẽ fore aſſerebat. Sicut enim homicidas interfectores fratrum, ita detractores quoq; eorum eoſq; odiẽtes homicidas eſſe manifeſtabat.* Et S. Auguſt. vt habetur 11. q. 3. c. Nemo: *Nemo*, inquit, *peritorum aut prudẽtium putet, quòd minus periculum ſit in verbis lingua mentiendo, quàm manibus ſanguinem fundẽdo.* Qua de cauſa paſſim in Script. ſuſurronum & detractorum lingua comparatur gladio, nouaculæ acutæ, armis & ſagittis. Denique S. Bernardus ſerm. 3. in Cãt. *Proditores ſũt*, inquit, *quia in hoc Domini caſtrũ inimicos eius introducere moliuntur, quales ſunt vtique detractores Deo odibiles, qui diſcordias ſeminant, nutriunt ſcandala inter fratres.*

Tertiò. Tertia, quia ex ſuſurratione oriuntur plurima peccata, putà odia, calumniæ, lites, rixæ, cædes, rapinæ, incendia, vaſtationes vrbium & regnorum, milléque alia ſcelera. Vnde Eccleſ. c. 28. 15. *Suſurro*, inquit, *& bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes. Lingua tertia multos commouit, & diſperſit illos de gente in gentẽ. Ciuitates muratas diuitum deſtruxit, & domos magnatorũ effodit: virtutes populorum concidit, & gentes fortes diſſoluit*, &c. Vide ibi dicta.

Quartò. Quarta, quia ſuſurratio per ſe euertit ciuitatem, remp. collegium, monaſterium, Ordinem. Tollit enim vnionem ciuium, Religioſorum, domeſticorum, &c. ac ciuitatem Ordinemque lacerat & diſcindit. Facit enim ſchiſma, id eſt ſciſſionem, reip. Legimus ſchiſmata Eccleſiæ, ac vidimus quot quantaſque clades pepererint, indéque didicimus nullam maiorem eſſe Eccleſiæ peſtem quàm ſchiſma, quia ipſum ſolum totam Eccleſiam dilacerat, & quantũ eſt in ſe, euertit. Facit enim, vt vna pars in aliam inſurgat, cum eáque confligat, itáque mutuis odijs & gladijs ſeſe inuicem conficiant. Vide S. Cyprian. lib. 1. epiſt. 6. ad Magnum, perſtringentem ſchiſma Nouatiani. & epiſt. 8. ad plebem. Vide ea quæ dixi in epiſt. S. Iudæ v. 19.

Denique S. Thom. 2. 2. q. 74. a. 2. in corp. *Suſurratio*, inquit, *maius eſt peccatum quàm detractio, etiam quàm contumelia, quia amicus* (quem aufert ſuſurro) *eſt melior quàm honor, & amari quàm honorari, vt 8. Ethic. c. 8. Philoſophus dicit.* Et in reſpõſ. ad 3. *Hoc peccatum* (ſuſurrationis) inquit, *maximè contra Deum eſt, quia Deus dilectio eſt, vt dicitur 1. Ioã. 4. & propter hoc dicitur Prouerb. 6. Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima eius: & hoc ſeptimum ponit eum, qui ſeminat inter fratres diſcordias.* Sic & Hugo, Dionyſ. Ianſen. & alij.

Appoſitè obſeruat Ianſen. quòd in hiſce ſeptẽ

vitijs priora quinque referuntur tamquam vitia particularium partium hominis, incipiendo ab oculis, qui in ſuprema hominis parte collocantur, & deinde procedendo ſecundùm ordinem quem habent partes in corpore humano vſque ad pedes: duo vero reliqua, vitia referũtur tamquam perſonarum vitia, non autem partium hominis. Et videri poteſt quinque illa vitia, quæ partibus corporis tribuit, conſideraſſe tamquam per quæ à partibus ſuis vitietur & lædatur totus homo; duo verò reliqua, quæ perſonarum ſunt, tamquam per quæ lædatur communitas & reſpublica, cuius perſonæ illæ ſunt partes. Multùm enim communitatem lædunt teſtis fallax, qui iudicium corrumpit, iudicémque iniquè iudicare facit cum oppreſſione innocentum: & qui ſeminat diſcordias inter eos, quos maximè conueniebat eſſe concordes.

Iam primum inter ſeptem ſcelera Deo præ ceteris exoſa, recenſet *oculos ſublimes*; Vatabl. *elatos*: Syrus, *ſuperbos*: per quos Primò, aliqui accipiunt impudentiam & luxuriam. Nam, vt ait Eccleſiaſt. c. 26. 12. *Fornicatio mulieris in extollẽtia oculorũ.* Vnde R. Leui accipit *eos, qui perfrictâ fronte oculos ſuperbè attollunt.* Additque: *Recenſet Salomon ſingula mẽbra ex ordine: orditur à ſublimiori, & deſinit in infimum.*

Secundò, alij paſſim accipiunt ſuperbiam & faſtum, indéq; aliorum contemptum & deſpectum: ſuperbus enim elatos habet oculos, ijſque quaſi ex alto deſpicit & vilipendit alios, quaſi ſe longè inferiores, viles & abiectos. Vnde Septuag. vertũt, *oculus contumelioſi*: vel, vt Lucifer Calar. Apol. pro S. Athanaſ. legit, *oculus contumelioſus.* Deſpicere enim eſt ex alto deorſũ aſpicere, & quaſi ſub ſe poſita ſpernere. ita Beda, Hugo, Lyran. Ianſen. Caiet. quin & S. Hieron. in c. 2. Nahum: *Vt autem ſciam*, inquit, *quomodo iniuria oculis fiat, Salomõ teſtis eſt dicens: Oculus cõtumelioſus, lingua iniqua.* Faſtus enim, æquè ac contumelia, maximè ſe prodit in oculis elatis & deſpicientibus. Hinc orat Eccleſiaſt. c. 23. 5. *Extollentiam oculorũ*, inquit, *ne dederis mihi.* Et Iob c. 41. 25. de diabolo ſub figura leuiathan, id eſt ceti, ait: *Omni ſublime videt, ipſe eſt rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ.* Et Iſaias c. 2. 11. *Oculi ſublimes hominis humiliati ſunt.* Et c. 5. 15. *Humiliabitur vir, & oculi ſublimium deprimentur.*

Secundum vitium Deo exoſum aſſignat *linguam mendacẽ*, id eſt, *fallacem*, vt vertit Pagnin. Septuag. vertunt, *lingua iniuſta*; S. Hieron. Apol. 2. contra Ruffin. legit, *lingua iniqui.* Triplex enim eſt mẽdacium, ſcilicet otioſum, iocoſum & pernicioſum: tertium ſolum eſt peccatum mortiferum Deóque exoſum, reliqua duo venialia ſunt. Loquitur ergo hîc de mendacio pernicioſo, ait R. Leui, quod Deo & hominibus valdè eſt inuiſum: tum quia directè aduerſatur Dei veritati & fidelitati: tum quia iniurium eſt proximo, illique graue damnum iniuſtè infert: tum quia euertit omnia hominum commercia, contractus & ſocietates, ideoque toti reipubl. eſt exitiale. Quis enim contractum ineat, negotietur, tractet cum eo qui mentitur & fallit; qui quod dicit, non præſtat; qui promittit, nec facit? lingua enim homini data eſt tum ad Deum laudandum, tum ad vitam ſocialem, vt quiſque quod corde concipit, hoc ore alijs enunciet, itáque contractus, fœdera, connubia, &c. ineat. Quòd ſi id non facit, ſed fraudulenter aliud dicit ore, aliud ſeruat in corde; hic lingua ſua abutitur ad noxam proximi, &, quantum in ſe eſt, omnem ciuilem conuerſationem euertit.

Sic *mendacium* in Script. ſæpè ſumitur pro fraude, fallacia, iniuſtitia. Vt Oſee 4. 2. *Maledictum, & mendacium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinẽ tetigit.* Et c. 7. 1. *Reuelata eſt iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ, quia operati ſunt mendacium: & fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris.* Et Apoc. 22. 15. *Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis ſeruientes, & omnis qui amat & facit mendacium.* Et c. 21. 27. *Non intrabit in eam* (Ieruſalem cæleſtem) *aliquod coinquinatũ, aut abominationem faciens & mendacium.*

Tertium aſſignat *manus effundentes ſanguinem innoxium*; Hebr. נקי *naki*, id eſt *innocentis*; Septuag. *ſanguinem iuſtum.* Homicidium enim ſummum eſt ſcelus ſecundæ tabulæ ſpectantis proximum. aufert enim vitam homini, quæ longè præſtat fama, vxore, opibus, ceteriſque eius bonis. Vnde in Script. *effuſio ſanguinis* per antonomaſiam & catachreſin ſignificat quodlibet ſcelus enorme. Vide dicta Geneſ. 9. 6.

Myſticè Baſil. in Catena Græcor. *Hominis flagitioſi oculus*, inquit, *& lingua iniuſta, & externa hominis partes, quæ ordine hîc exponuntur, ſignificant vires animæ: hæ enim per corporis membra ad malum feruntur. Nam quod in corpore eſt oculus, & lingua, & manus; hoc in anima ſunt ratio, appetitus & iudiciũ. Inter ceteros autem illi effundunt ſanguinem iuſtum, qui fœdis operibus contaminati ſanguinem Domini bibunt.*

Quartum aſſignat *cor machinans cogitationes peſſimas*: Hebr. *cor fabricans cogitationes iniquitatis*; tum cuiuſlibet, tum præſertim eius quæ iniuria eſt proximo, qua ſcilicet quis machinatur proximo eripere fortunas, famam, dignitatem, vitam, &c. omnia enim hęc ſeptem vitia ſpectant noxam proximi. Notat appoſitè Ianſenius, *cor machinans mala* medio loco poni, id eſt, quartum inter ſeptem vitia; quia cor ceterorum eſt fons & ſcaturigo. Idem notat Polychron. in Catena Græcor. qui & addit, dæmonem obſeruare externos corporis motus, vt ex illis internos cordis affectus rimetur & deprehẽdat. Porrò rectè dicitur, *cor fabricans*; quia, ſicut faber fabricat domum, vnum laterem alteri, vnam trabem alteri, vnum parietem alteri iungendo & ſuperædificando, nunc rectà, nunc obliquè, nunc angulariter, nunc tranſuerſim, &c. ſic pariter cor quod machinatur alteri malum, vnam fraudem alteri, vnam calumniam alteri, vnam rationem alteri innectit & implectit, nunc directè, nunc indirectè, &c. vt ſuam mali fabricam exſtruat & perficiat.

Quintum aſſignat *pedes veloces ad currendum in malum*: Septuag. *pedes feſtinantes ad malefaciendum.* Velocitas hæc notat inexplebilem ſceleris auiditatem, & deſtinatum ſtudium. Nam ex ſubita cholera, vel caſu ſanguinem fundere, non ita graue eſt; at deſtinato ſtudio, & quaſi ſiti ſanguinis, cum tanta alacritate fundere graue eſt, & Deo abominabile: ſceleratis enim pruriunt pedes ad currendum, & manus ad infligendum vulnera. Alludit ad illud pſal. 13. *Veloces pedes eorum ad effundẽdum ſanguinẽ.*

Sextum aſſignat, *proferentem mendacia teſtem fallacem*: Hebr. *efflabit, conflabit, inflabit mendacia teſtis falſitatis. Inflabit.* Sicut enim bullæ flatu puerorum inflantur, ſic & mendacia flatu oris impiorum, qui pluſquam pueri ſunt: ac ſicut bullæ, ſic & mendacia vacua & inania ſunt. Rurſum ſicut tubicen magno conatu & ſpiritu inflat tubam prælij: ſic impij inflant tubam mendacij: vim enim ingentẽ

ſibi inferunt, vt contra conſcientiam, veritatem A & famam mendax & falſum teſtimonium proferant. Vnde Seneca: *Mendacia proferentes*, inquit, *ſtrangulari ſolent, & per ſingula verba hæſitare.* Ita videmus teſtes mendaces, dum teſtimonium falſum coram iudice proferunt, expalleſcere, titubare, tremere, vt vix effari queant, ac ingenti oris, vultus, totiúſque corporis confuſione prodere internum cordis ſui ſcelus, oriſque fallaciam. *Conflabit:* quia ſicut faber vitrarius ingenti oris flatu conflat vitrum; ſic teſtis mendax eodem conflat calumniam & mendacium, quod fragile eſt vt vitrum, ac inſtar vitri eluceſcente veritate frangitur & rumpitur. *Efflabit:* quia ſicut fornax accenſa efflat ſcintillas, quæ ſæpè ſegetes, imò domos ſuccendunt; ſic mendax efflat falſa teſtimonia, quæ inſtar ignis homines, familias, ciuitates & regna accendunt & perdũt. Hoc propriè ſignificat Hebr. יפיח *iaphiach*. vnde פיח B *piach* vocatur fauilla, quæ flatu excitatur, & è fornace efflatur: & פחם *pecham* vocatur carbo, qui flatu accẽditur & igneſcit. Vnde Septuag. vertunt. ἐκκαίει ψευδῆ μάρτυς ἄδικος. quod Complut. vertũt, *exurit mendacẽ teſtis iniuſtus*, quia videlicet teſtis iniuſtus mendacem actorem ſuo mendaci teſtimonio roborans, excitat & accendit ad proſequendam cauſam & litem iniuſtam, qua comburat & perdat innocentem, Auctor Catenæ Græc. τὸ ψευδῆ ſumit paſſiuè, nempe pro eo qui mendacijs impetitur & oneratur, non pro mendace qui impetit & onerat. Mendax enim eum, quem impetit calumnijs, exurgit, id eſt, affligit, cruciat & perdit. Meliùs τὸ ψευδῆ accipias non vt maſculinum, ſed vt neutrum ſignificans mendacia, non mendacem. Vnde Romani & alij vertunt, *accendit falſa teſtis iniuſtus*. q. d. Teſtis falſus excitat mẽdacia, ſtruitque falſa teſtimonia, quibus accendantur C & perdantur innocentes. Falſum enim teſtimoniũ eſt quaſi ignis ſuſcitatus flabello linguæ teſtis mendacis, qui innocentes afflat & exurit, vt condemnentur à iudice, perdantque opes ſuas, quin & famam ſæpè ac vitam. Imo teſtis fallax & mendax eſt quaſi fornax, quæ iugiter exhalat fauillas & ſcintillas mendaciorum, fraudum, calumniarum, &c.

Septimum aſſignat *eum, qui ſeminat inter fratres diſcordias*; Septuag. κρίσεις, id eſt *iudicia, immittit in medio fratrum.* Hebr. enim מדנים *madanim* deriuatum à דין *dun*, id eſt, iudicare, litigare, contendere, ſignificat iudicia, contentiones, lites, rixas. Vnde Scholiaſt. κρίσεις vertit, διχοστασίας, id eſt, lites, iurgia, diſcordias. Iidem Septuag. v. 14. *medanim* deriuantes à מדינה *medina*, id eſt, regio, prouincia, ſiue colonia iuri ac iudicijs alicuius regni D vel reip. ſubiecta, vertunt, *qui ciuitatibus affert diſsidia* vel *turbationes*, vt poſuit בין *ben*, id eſt, inter, vel interſtitium & diſſidium inter fratres.

Quantum ſit hoc malum dixi v. 14. & 16. Sic & Amos c. 1. 9. excidium intentat Tyrijs, quòd *non ſint recordati fœderis fratrum*: quòd ſcilicet Idumæos ex Eſau prognatos, ideóque fratres Iacobi & Iudæorum, ſuſcitarint ad bellum Iudæis inferendum, vti exponit Vatabl. Et v. 11. idem intentat Idumæis eamdem ob cauſam. vide ibi dicta.

Præclarè S. Cyrillus Hieroſ. catecheſi 15. *Fraternum*, inquit, *odium locum dabit Antichriſto. Præparat diabolus ſchiſmata populorum, vt tanto faciliùs hoſtis recipiatur.* Sicut enim fraterna charitas domum A præparat toti S. Trinitati, iuxta illud Ioan. 14. *Ad illum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* ita diabolo & Antichriſto nihil aptiorem præparat locum quàm odium, lites, ſchiſmata, ac præſertim ſeminatores eorumdem.

SECVNDA PARS CAPITIS.

De cuſtodia legis, & fuga meretricis.

Conſerua, fili mi, præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ [Septuag. *& ne expellas iura matris tuæ*; Syrus & Chald. *ne aberres à lege matris tuæ*. Redit de more ad inculcandam cuſtodiam diſciplinæ & legis diuinæ, quam ipſe quaſi pater filiis inculcauit, ſingulique patres & matres probæ B filiis inculcare debent & ſolent. Quare cùm hæc ſententia eadem ſit cum illa cap. 1. v. 8. ibique ſit explicata, hîc plura non addam. VERS. 20.

Quantum verò valeat in filijs inſtitutio parentum, liquet hodie in Iaponia, vbi parentes Chriſtiani paruulos ita efformant vt ambiant martyrium: quare pueri læti & alacres carnificibus iugulandos vltrò ſe offerunt, ac viros virtute ſuperant. Patheticum eſt quod narrat Victor Vticenſ. l. 2. de Vvandal. perſecut. de matre filiolum incitante & protrahente, vt Confeſſoribus damnatis ad exiliũ comitẽ paſſionis & martyrij ſe adderet: ſic enim eũ cõpellabat, imò cõpellebat: *Curre domine meus, vides vniuerſos ſanctos, quomodo pergunt & feſtinant hilares ad coronas?* Quam nos *cùm increparemus, quòd importuna videretur, aut viris pro ſexu iungi, aut exercitui Chriſti ſociari, reſpondit: Benedicite & orate pro me, & pro iſto nepote paruulo meo: quia etſi peccatrix, fi-* C *lia ſum quondam Zuritanæ ciuitatis Epiſcopi. Cui nos: Et quare ita abiectè ambulas, & qua ratione de tam longo itinere huc pergere demonſtraris? Quæ reſpondit: Cum hoc ſeruo veſtro paruulo ad exilium pergo, ne inueniat eum ſolum inimicus, & à via veritatis reuocet ad mortem. Ad hæc verba repleti, nihil dicere valuimus niſi vt voluntas fieret Dei.* Idem Victor lib. 3. narrat duodecim pueros in fide orthodoxa & pietate probè à parentibus educatos, Arrianis mira conſtantiâ reſtitiſſe: *Indignantur*, inquit, *ob hoc grauiter Arriani, & ſe ſuperatos à pueris erubeſcunt. Vnde accenſi ſubdi fuſtibus iubent, quos iam ante pauciſſimos dies varijs verberibus diſſipauerant. Imprimuntur vulneribus vulnera, & ruſum pœna reſtaurata crudeſcit. Factum eſt Domino confortante, vt nec ætas minor deficeret in dolore, & magis animus creſceret roboratus in fide. Quos nunc Carthago miro colit affectu, &* D *quaſi duodecim Apoſtolorum chorum conſpicit puerorũ. Vnà degunt, ſimul veſcuntur, pariter pſallunt, ſimul in Domino gloriantur.* Et ſub finem libri Maximum puerum ita celebrat: *Vnum tamen vehementi conatu, qui inter eos infantulus videbatur, nomine Maximum, cupiebant auctores malorum à Sanctorum conſortio ſeparare, dicentes: Infantule quid feſtinas ad mortem? dimitte eos, inſaniunt, & audi conſilium noſtrum, vt poſſis inuenire vitæ remedium, & tanti regis adire palatium. Tunc ille ætate quidem puerili, ſenili tamen maturitate clamabat: Nemo me ſeparat à ſancto Patre meo Liberato Abbate, & fratribus meis qui me in monaſterio nutrierant. Cum ipſis ſum in timore Dei conuerſatus, cum ipſis deſidero paſſionem ſuſcipere, cum quibus credo me & futuram gloriam inuenire.* Ne-

Vis inſtitutionis filiorum.

lite putare quis poteſtis ſeducere pueritiam meã. Simul A *nos Dominus ſeptẽ voluit congregare, dignabitur omnes vno martyrio coronare. Quomodo nemo perire potuit de ſeptenario illo numero felicium Machabæorum, ita etiam ſeptennus noſtræ congregationis numerus nullũ inueniet detrimentum.* Denique ſicut Salome mater ſeptem Machabæorum eos enutriuit & erudiuit ad tantam in tormentis fortitudinem: ſic pariter S. Symphoroſa ſeptem filios, ac S. Felicitas totidem ſuos educauit ad lauream martyrij, quorum triumphos quotannis celebrat Eccleſia.

Vers. 21. *Liga*; Syrus, *firmiter fige*; R. Salomon, *circumliga*) *ea in corde tuo iugiter, & circumda gutturi tuo*] Sept. *liga ea ſuper animam tuam ſemper, & quaſi torquem circumda* (Symmach. *ſtringe*) *circa collum tuum*; Chald. *alliga ea collo tuo.* Vatabl. exponit, q.d. Sint ſemper in corde tuo, & in ore tuo, quod per *guttur* intelligitur; ſcilicet ſemper corde ea rumina, & ore ea proloquere, vt alijs æquè ac tibi ea cõmendes & inculces. Alij, q.d. Inſcribe, vel notis breuibus inſculpe ea in bulla appenſa ſuper cor tuum, vt ea iugiter cordi & oculis tuis obuerſentur. Similiter inſcribe ea in fimbrijs colli tui, vel in torque qui ex collo tuo dependet. Aut ſint tibi pro bulla cordis tui, & pro torque colli tui, hoc eſt, ſummè ſint tibi cordi & curæ. Hæc ſententia pari modo quo prior, eadem eſt cum illa cap. 3. *Circumda eas gutturi tuo, & deſcribe in tabulis cordis tui.* Vide ibi dicta.

Vers. 22. *Cum ambulaueris, gradiantur tecum: cum dormieris, cuſtodiant te, & euigilans loquere cum eis*] Tria hîc tempora memorandæ diſciplinæ & legis commendat, quæ cetera omnia complectuntur. nimirum Primò, tempus ambulandi, quo totum diem complectitur: dies enim eſt tempus ambulandi & negotiandi; Secundò, tempus dormitionis, putà noctem; Tertiò, tempus euigilandi, putà manè. quo ſignificat ea per diem ita iugiter eſſe mente voluenda, vt eidem noctu dormienti per ſomnium recurrant, de iiſque ſomnietur, ac manè euigilanti primò ſeſe obijciant. De Primo ait: *Cùm ambulaueris, gradiantur tecum.* hebr. eſt תנחה *tanche*, quod tam eſt ſecundæ, quàm tertiæ perſonæ. vnde tam vertas, *deduc tecum* legem, quàm, *ipſa* (lex) *deducat te*, vti vertunt Aquila, Symmach. Theodot. & Chald. Vtrumque eòdem redit, & vtrumque ſignificauit Noſter vertens, *gradiantur tecum*; ita ſcilicet vt tu ea tecum adducas, & ipſa viciſſim deducant te recta virtutis via, necubi impingas vel ceſpites. Syrus, *tibi ea aſtare curato, tecumque ſint.*

De Secundo ait: *Cùm dormieris, cuſtodiant te*; Hebr. *cuſtodiant ſuper te*; Vatabl. *vt ſuper dormientem excubent*; Syrus, *cuſtodi ea, vt cuſtodiant te.* q.d. Ale & foue per diem memoriam legis, vt ipſa noctu te dormientem cuſtodiat ab omni illuſione & inſidijs dæmonum, æquè ac hominum: ſi enim per diem illi ſtudueris, ipſa viciſſim noctu inſtar excubitoris excubabit & cuſtodiet te: perinde ac famuli & milites, quos princeps alit per diem, noctu pro eodem vigilant & excubant, eumque ſecurum reddunt, vt tutò quieſcere & dormire queat.

Moraliter hîc diſce, optimum remedium contra nocturnas illuſiones eſſe ſanctas cogitationes & orationes, vt quis iturus cubitũ illas animo verſet, illiſque indormiat: illæ enim quaſi vigiles ſepiunt impleantque mentem, ne ſopita diabolicis illuſionibus pateat. Hoc remedium ſuggerit S. Bernardus tract. de Vita ſolitar.

De Tertio ait: *Euigilans loquere cum eis*, Hebr. *cùm euigilaueris, ipſa* (lex) *te alloquatur*. Sic & Septuag. Syrus verò, *& quando excitatus fueris, hæc tibi ſint meditatio*; Chald. *ſi euigilaueris, ipſa ſint locutio tua.* Significat ita aſſiduè mente reuoluendam eſſe legem, vt ipſa & dormienti & euigilanti prima occurrat: ex primordiis enim cogitationum manè pendent & deriuantur cogitationes totius diei. Vnde diabolus id ſciens euigilanti conatur obiicere primò cogitationes fœdas, mundanas & vanas, vti ex Climaco ſuperiùs dixi. vide & dicta Deuter. 6. v. 8. Senſus ergo omnium eſt, q.d. Ambulans, ſedens, cubans, ſurgens, aut aliud quiduis agens, ſemper legem Dei animo pertractes, aſſiduòque in illa meditare. Ita Polychron. in Catena Græc. *Senſus*; inquit, *eſt, quandocumque aliud meditaberis, aut loqueris, aut operaberis; omnia ſemper ſecundùm legem à Chriſto præſinitam facito & operare. Ambulationis enim vox, horum omnium vim & rationem in ſe continet. Qui enim legis myſteria ſtudioſè rimatur, vniuerſam legem lumen quoddam eſſe deprehendit.* Eſt proſopopœia: nam ſapientia, ſiue diſciplina & lex, inducitur vt perſona ſui ſtudioſum comitans, deducens, protegens, viam prælucens, déque omnibus admonens & præmonens.

Anagog. Beda & R. Salomon: Cùm ambulaueris, inquit, id eſt, cùm vitam deges, lex tecum gradietur, id eſt, tecum aſſueſcet, téque deducet: cùm dormieris, id eſt, cùm in ſepulcro reconditus fueris, cuſtodiet te: cùm expergefactus fueris, te alloquetur, id eſt, quàndo mortui ad vitam reuocabuntur, vt iudicium ſubeant, ſacra lex te alloquetur, id eſt, patrocinium tuum ſuſcipiet.

Denique huic ſententiæ ſimilis eſt illa cap. 3. 21. *Cuſtodi legem, &c. tunc ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus non impinget: ſi dormieris, non timebis.* Vide ibi dicta.

Quia mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ] Septuag. *quia lucerna mandatum legis, & lumen viæ vita, & correptio & diſciplina*; Aquila, Symmach. & Theodot. *increpationes diſciplinæ*; Syrus, *increpatio & eruditio.* Vers. 23.
Dat cauſam cur tam ſtudioſè amplectenda ſit lex & diſciplina, curque eam ita commendet & inculcet, nimirum eò quòd ipſa ſit lucerna præiens, illuminans & dirigens omnes actus noſtros ad virtutem & felicitatem. Quare eadem eſt lux pellens ignorantiæ tenebras, & demonſtrans quid faciendum ſit, ſicut lux demonſtrat quà ſit eundum iuxta illud pſalm. 18. 9. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Nec tantùm lux eſt, ſed & *via vitæ*, id eſt, via ad vitam. Nam *increpatio diſciplinæ* vel *eruditionis*, eſt increpatio redarguens & caſtigans prauos hominum mores: quæ non eſt aliud quàm lex nos increpans & caſtigans, aut humana patris & Superioris redargutio iuxta Dei legem. q.d. Si huic meæ diſciplinæ & legi Dei parueris, per obedientiam hanc quaſi viã, peruenies ad vitam longæuam & felicem in hoc ſæculo, ac ad æternam & feliciſſimam in futuro. Id innuit Hebræum תורה *thora*, id eſt, lux, quæ vox deducitur à ירה *iara*, id eſt, ſagittare, emittere iaculum vel ſpiculum. Sic enim pater vel Superior, qui legis eſt cuſtos, ſua increpatione

ne & caſtigatione quaſi ſpiculo & ſtimulo legem imprimit ſubditis, iuxta illud Eccleſiaſtæ 12. v. 11. *Verba ſapientium ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi, quæ per magiſtrorum conſilium data ſunt a paſtore vno.*

Alludit, imò citat Salomon illud Dauidis patris ſui pſ. 118. v. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Vbi S. Auguſt. cenſet eſſe repetitionem: poſteriori enim membro idem dici & repeti, quod dictum eſt priori: vt idem ſit *lucerna*, quod *lumen*; & *ſemita*, quod *pedes*. Idem enim verbum, ideſt mandatum Dei, dicitur eſſe *lucerna pedibus*, & *lumen ſemitis*: lucerna enim dicitur à luce, quia lucem ſuam per lumen diffundit & ſpargit. Elegantiæ ergo, rhythmi & variæ ſynonymiæ cauſa, mandatum, ſiue lex dicitur, *lucerna* & *lux*. Lucerna, quia, vt ait S. Ambroſ. in Pſal. 118. v. 105. *nobis in hac mundi nocte prælucet, ne, ſicut in tenebris ambulantes, incertis titubemus veſtigijs, & viam veram inuenire nequeamus.* Lux, quia per diē ambulantibus viam virtutis præmonſtrat. Ita S. Hilar. in eumdem Pſalm. 118. v. 105. *Scit*, inquit, *ſe niſi in verbo Dei illuminatum has corporum tenebras, & hanc ſæculi noctem ferre non poſſe. Scit vbiq; adeſſe lapides offenſionum, laqueos funium, ſcrobes fouearum: vt enim quis nocte egreſſus lucernam antefert, & quò pedem inferat contuetur, atque ad ſingulos greſſus lumine præeunte ſollicitus eſt: ita vnuſquiſque noſtrûm manens in ſe verbum Dei, in omnes operum proceſſus tamquam lucernam prætendit. Omnis etenim doctrina cæleſtis dux nobis ad iter vitæ eſt, quæ lucernæ modo in hac nocte ſæculi præferenda eſt, cùm aliquid aut agimus, aut cogitamus, aut loquimur.* Et inferius: *Ad omnem igitur animæ noſtræ pedem vtamur Dei verbo vt lucerna, ſed lucerna ſemper ardente, ſemper in officiū ſuum per noſtram prudentiam præparata. Verbum autem, quod pedibus lucerna eſt, ipſum illud & ſemitis lumen eſt. Senſim enim & domeſticè ingredientibus lucerna opus eſt, peregrinum autem & publicum iter ingredientibus lumen potiùs neceſſarium eſt, ne latro inſidietur, ne ambiguæ viæ error occurrat. Per incrementa enim à minori ad maius acceditur, vt ei cui verbum Dei primum lucerna ſit pedibus, id ipſum verbū ei fiat lumen in ſemitis.*

Sic & S. Hieronym. ibidem. Et Caſſiodorus: *Idem verbum*, inquit, *eſt lucerna pedibus in nocte diuerſis offenſionibus irretita, & lumen ſemitis: per ipſū ſiquidem dum ad vitæ bonæ curſum inſtruimur, clarificati corde directis greſſibus ambulamus.* Quin & Baruch c. 4. v. 2. loquens de lege data Iudæis, illi dat lumen & ſplendorem: *Conuertere*, inquit, *Iacob, & apprehende eam: ambula per viam ad ſplendorem eius contra lumen eius.*

Lychnis ſymbolum legis.

Huius lucernæ ſymbolum eſt gemma dicta lychnis, vel lychnites, ideſt, lucernula, vel lucernalis. *Lychnis*, inquit Iſidor. libr. 16. Origin. c. 13. *ex genere ardentium lapillorum eſt, appellata à lucernarum fragrantia: gignitur in multis locis, ſed apud Indos probatiſſima. Eſt huius duplex facies, vna quæ purpura radiat, altera quæ cocci rubore. Sculpturis reſiſtit.* Sic clara & ardens eſt ſapientia & lex, & tum cæleſti purpura radians, tum cocci rubore accenſa. Eadem omnibus fortunæ telis reſiſtit, nuſquam ſe deformari patiens. ita noſter Cauſinus l. 11. Parab. hiſtor. c. 43.

Lex eſt lucerna & lux, primò.

Myſticè S. Ambroſ. in pſ. 118. Lex, inquit, imperfectis eſt lucerna, eadē perfectis eſt lux & ſol; quia imperfectis rudiora, perfectis ſublimiora oſtēdit. *Mihi lucerna eſt*, inquit S. Ambroſ. *angelus lux eſt. Petro lux erat, quādo aſtitit ei angelus in carcere, & lumen refulſit ei. Paulo lux erat, quādo euntē ad perſequendum populum Chriſtianum, circumfulſit eum lux de cælo, & audiuit dicentē ſibi: Saule, Saule quid me perſequeris?* Et mox: *Oleum tuum humilitas eſt, qua ceruices noſtræ duræ molleſcunt. Oleum tuū miſericordia tua eſt, quo etiam colliſa ſcopulis peccatorum fouentur corpora.* Et ſub finem: *Pedibus*, inquit, *lucerna ſatis ad ambulandum, ſed ſemitis non ſatis eſt ad illuminandum: idem verbum tamen & pedibus lucerna eſt, & ſemitis lux eſt: quia idem vnigenitus Dei Filius & delinquentibus aduocatus, & remunerator eſt fortibus: peccatorum remiſſor, præmiorū largitor. Itaq; cui lucerna fuerit verbum Dei, huic quocumq; pergit, lucent ſemitæ; ſicut lucebat ſancto Dauid, & ideo quaſi in lumine ambulans dicit: Iuraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ.*

Secundò.

Secundò, S. Baſil. & Theodor. in eumdem verſ. 105. pſ. 118. Lex vetus, inquit, fuit lucerna, quia vnam gentem illuminauit. vnde & Ioannes Baptiſta, qui fuit terminus legis, dictus eſt *lucerna ardēs & lucens*. Euangelium verò eſt lumen, quia totum orbem illuminat. hinc Chriſtus fuit ſol iuſtitiæ, & Apoſtoli lux mundi.

Tertiò.

Tertiò, S. Auguſt. in eumdem Pſal. Verbum increatum, inquit, eſt lumen, imò lux, verbum creatum eſt lucerna.

Quartò.

Quartò, alij, Lex, inquiūt, iuſtis poſtea caſuris & reprobandis prælucet vt lucerna ad modicum tēpus; nam mox extinguitur: iuſtis verò perſeueraturis & ſaluandis prælucet vt lux Solis, quæ ſēper ſui ſimilis permanet. Alij aliter, quæ omnia ſtrictim, ſed exactè more ſuo complexus eſt noſter Lorinus: Lucernæ munus, inquit, ad diſpellendas noctis tenebras magis videtur pertinere, luminis ad ambulandum de die.

Quintò.

Quod per myſticum ſenſum referri poteſt ad res aduerſas & proſperas: ad præcepta & conſilia: ad legem veterem, quæ præceſſit ſolem nouæ, & ad ipſam nouā: ad Iudæorum ſub modio lucernam, & ad Gentilium fidelium ſuper candelabrum: ad exemplorum propoſitionem, & ad præcepta viuendi, quæ per illa comprobantur & illuſtrantur: ad inæquale in diuerſis gratiæ lumē, ſicut eſt quoque gloriæ: ad exiguū & ſub obſcurum lumē viæ, & ad clarius patriæ: ad lumē pedibus prædicatoris neceſſarium, & ad ſingulas eiuſdem, vel aliorū priuatorum actiones eodem dirigēdas: ad Chriſti diuinitatem velut in laterna incluſam, ſeu in teſtea Gedeonica lagena, vel in candela ſiue teda, face, cereo; & ad eamdem ſecundùm ſe, atq; vt à Patre luminum procedentem.

Iudic. 7. 16.

Et lex lux] Tum quia lex clara eſt & lucida intellectui, tum potiùs quia lex intellecta & cognita dirigit hominem in operando. Perperam ergo ex hoc loco hæretici colligere contendunt, quòd S. Scriptura tota ſit clara & legenti perſpicua. Nec enim omnis S. Scriptura eſt lex, cū præter leges contineat hiſtorias, prophetias, multáque alia. Nec rurſum omnis lex per ſe, niſi explicetur, eſt cuilibet clara & perſpicua: vnde nō ſolùm Chriſtiani, ſed & Iudæi ſuos habebāt Scribas & Doctores, qui eam populo explanarent. Nota elegantem aptámque alluſionem inter *lex* & *lux*. Similis paronomaſia eſt in vocibus He-

cis תורה *thora*, ideſt lex, & אור *or*, ideſt lux. Lex enim dicitur *thora* ab הורה *hora*, ideſt, docuit. docet enim & illuminat ſubditos circa ea quæ agenda ſunt. Sic lex græcè dicitur *νόμος* à *νέμειν*, ideſt, paſcere & inſtruere, vti notat noſter Azor par. 1. l. 5. c. 1. quæſito 1. & Salas p. 2. tract. 24. diſput. 1. ſect. 3. n. 8. Hinc & iuxta Iſidorum libr. 2. Etymol. c. 10. *lex* dicitur à *legendo*, eò quòd edatur & ſcribatur, vt legi poſſit, vel vt ſæpiùs legatur ad inſtructionẽ & illuſtrationem mentium, iuxta illud Pſ. 18. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*, Cicero verò libr. 1. de Legibus legem deriuat à *deligendo*, eò quòd lex doceat quænam deligenda & eligenda ſint. Sic & Dom. Soto libr. 1. de Iuſtit. q. 1. a. 1. Ceterùm D. Thomas 1. 2. q. 90. a. 1. legem deriuat à *ligando*, quòd homines liget & obliget ad aliquid præſtandum vel omittendum. Vnde & lex dicitur *iugum* vel *vinculum*, iuxta illud Pſ. 2. *Dirumpamus vincula eorum, & proyciamus a nobis iugum ipſorum.*

Lex ergo eſt lux, quia ipſa eſt radius lucis æternæ manans à ſole increato, qui eſt ipſe Deus. Lex enim creata eſt participatio legis æternæ & increatæ, quæ eſt in mente Dei, quam Deus hominibus indidit ad rectè, ſanctè & feliciter viuendum, iuxta illud Pſ. 4. *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Hominibus dico, ſed præſertim principibus & magiſtratibus, tum ſæcularibus, tum Eccleſiaſticis. Horum enim officium eſt legem Dei populo proponere, tueri & vindicare, ac per pœnas & præmia populum cogere ad illã obſeruandam; quin & leges humanas condere, quæ iuuent ad legis diuinæ cuſtodiam. Quare ipſi populo ſunt animata & viua lex, præcipuè cùm ipſi primi legem obſeruant, populóque viam obedientiæ & virtutis præeunt.

Imperatori & patriarchis præferebatur lampas: cur?

Hac de cauſa olim quinque Patriarchis, qui vt dignitate, ita ſapientia & ſanctitate ceteris antecellere debent, putà Romano, Conſtantinopolitano, Alexandrino, Antiocheno, Hieroſolymitano, ac ipſi Imperatori præferri ſolet lampas, teſte Theodoro Balſamone in Melete, ſiue diſceptatione, de hoc ritu, & Curopalate de Officijs Eccleſiæ & aulæ Conſtantinopol. cap. 6. n. 37. quem audi: *Imperator*, inquit, *crucem in dextera ſemper portat, in ſiniſtra vero inuolucrum codici ſimile, ligatũ mantili, habetque intus cauitatem, & vocatur Acacia* (ideſt ſine malitia, innocentia) *quaſi dicat illud: Imperatorẽ humilem eſſe vt mortalem, neque propter imperij ſublimitatem efferri, neque inſolenter ſe iactare. Per mantile ſignificatur inconſtãtia eiuſdẽ imperij, & mos ab vno ad alium tranſeundi. Lampadem præferunt Imperatori propter illud Chriſti dictum: Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt.* porrò lampadis huius ſupremę partes, vt idem ait n. 7. ſanctis crucibus coccineis, cinnabari & bractea erant ornatæ. Inſuper Patriarcha in feſto Epiphaniæ lãpadem dabat Imperatori, vt idẽ ait c. 8. n. 2. Adhæc Imperator, inquit idem c. 10. n. 3. *Palmarum feſto nihil aliud fert, niſi ſtemma & ſaccum, dextera portans crucem, ſiniſtra mantile cum acacia, vt moris eſt, & lampadem.* Idem cum facere feria quinta magnæ hebdomadæ, & in Paſchate narrat in ſeqq. Sic & olim regibus Chaldæorum & Perſarum ignis præferebatur, vti dixi Ierem. 1. 13.

VERS. 24. *Vt cuſtodiant te à muliere mala, & à blanda lingua* (Hebr. & Chald. *à lenitate*; Syrus, *à criminatione*) *extranea*] Hæc verba pendent à præcedentibus, finémque & vſum legis ac diſciplinæ ſignificant. q. d. Gradiantur tecum lex, quæ eſt lux; ac increpatio diſciplinæ, *vt cuſtodiant te à muliere mala*, ideſt, vt Symmach. *à meretrice*; Aquila, *à muliere ſodalis tui.* Meretrix enim *mala*, imò peſſima, eſt *mulier*, ſiue ſpectes malitiam fornicationis, ſiue impudentiæ, ſiue rixarum, ſiue conſumptionis opum, ſiue damnorum omnium. Eadem vocatur *extranea*, quia non eſt vxor propria, ſed vaga, & commune omnium proſtibulum, imò non rarò alterius viri vxor, ideóque adultera. Vnde Sept. vertunt, *correptio & diſciplina ad conſeruandum te à muliere nupta, & a calumnia linguæ alienæ.* Identidem redit & inculcat fugam fornicationis, meretricis & adulteræ: quia hic eſt laqueus, quem dæmon tendit omni hominum generi, præſertim iuuentuti, eoque maiorem hominum partem capit, illaqueat, dementat & occidit. Nihil ergo ita contrarium ſapientiæ & virtuti, vti venus & meretrix. Vide dicta cap. 2. v. 16. & c. 5. v. 3.

VERS. 25. *Non concupiſcat pulchritudinem eius cor tuum, nec capiaris nutibus illius*] Nota τὸ *concupiſcat*: inde enim liquet contra Phariſæos & Rabbinos nonnullos, lege veteri non ſolùm vetitum fuiſſe opus externum fornicationis, ſed & internam eius concupiſcentiam ab opere ſemotam. illa enim prohibita eſt nono & decimo Decalogi pręcepto: *Non concupiſces.* Ita enim contra eos hoc præceptum explicat Chriſtus dicens: *Omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendam eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo*, Matth. 5. 28. Vide dicta Roman. 7. 7. Vnde Septuag. vertunt, *non te vincat formæ concupiſcentia*; S. Hieron. in c. 27. Ezech. *non te decipiat pulchritudinis deſiderium, ne capiaris oculis tuis*, Aquila, Symmach. & Theodot. clarè, *ne concupiſcas pulchritudinem eius in corde tuo.* Nam vt ait S. Auguſt. ſerm. 83. de Tempor. *prima adulterij oculorum tela ſunt, ſecunda verborum*: nihil enim illecebroſius eſt formoſo vultu comptóq; habitu mulieris. Vnde S. Ambroſ. l. 1. de Pœnitent. c. 14. *Ne te vincat*, inquit, *concupiſcentia formæ. Si non vis vinci, non congrediare, ne de te vitia coronentur.* Idem l. 1. de Abel & Cain cap. 5. *Ne vincat te formæ deſiderium, adulterina eſt, fucis illita, nequaquam ſincero fulgens decore.* S. Chryſoſt. homil. 3. de verbis Iſaiæ legit, *Ne cognoſcat pulchritudinẽ alienam*; ſicq; exponitq. d. *Ne ſtudio animaduertas, ne curioſe intuearis, ne vitioſæ contemplationi immoreris, quæ ab animo corrupto & concupiſcentia proficiſcitur. Sed quid* (inquies aliquis) *mali hinc poſſit oriri? ex hoc amor velut ignis excitatur. Vt enim ignis vbi fœnum aliquod arripuerit nihil moratur, ſed ſimul vt attigit materiã lucidam, accendit flammam. Itidem & ignis concupiſcentiæ, quæ eſt in nobis, ſimul atque per oculorum intuitum elegantem ac venuſtam attigerit formam, protinus exurit animam.* Vnde concludit Chryſ. *Proinde ne ſpectes temporaneam illam, quæ ex aſpectu proficiſcitur voluptatem: nam illa inflicto vulnere plerumque celeriter auolat, at vulnus non auolat, ſed plerumque manet & interficit. Et quemadmodum ceruus confixus iaculo in vitali corporis parte, etiamſi venatorum effugerit manus, nihil inde fert lucri: ſic & anima accepto concupiſcentiæ iaculo è laſciuo curioſoque aſpectu, etiamſi cum iaculo permittatur abire ſine opere, tamen ipſa per ſe corrumpitur ac perit.*

Salomonem ſecutus Siracides c.25.28. *Ne reſpicias*, inquit, *in mulieris ſpeciem, & non concupiſcas mulierem in ſpecie*. Vbi multa hac de re dixi, æquè ac hîc cap.5.v.3.& 4. quare hîc plura nõ addam. Remedium eſt, auertere oculos ne videant vanitatem, & vanam pulchritudinem mulieris, ac dicere cum S.Iob c.31.1. *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine*. Si inaduertenti illa obijciatur, ilicò ad ſe mens oculos reuocet, ac inter alia cogitet ſpecioſã mulierẽ non eſſe aliud quàm ſepulcrum dealbatum, foris ſpecioſum, intus ſordibus deforme & abominatione plenum. Quocirca Religioſus ille in Vitis Patr.l.5. libello 5. de fornicat.n.24. cùm memoria cuiuſdam pulchræ mulieris illi recurreret, illúmque affligeret, iuit ad ſepulcrum eius (erat enim iam mortua) ac cruorem putredinis eius mirè fœtentẽ admouẽs naribus. *Ecce, inquit, deſiderium, quod quærebas, ſatiare ex eo*; itáque ardorem concupiſcentiæ fœtore graueolentiæ reſtinxit.

Nec capiaris nutibus illius] Hebr. *& non capiat te pupillis ſuis*; Septuag. *neque capiaris oculis tuis, neque abripiaris ab eius palpebris*, Pagnin. *& non capiat te ſplendoribus ſuis*. Chald. *ne ſeducat te palpebris ſuis*. Heb. vox עפעפים *aphappaim*, ideſt, *palpebris*, geminata eſt à rad. עוף *oph*, ideſt, volauit, vibrauit, celerrimè mouit & iecit, ſicut ſol celerrimè vibrat radios, & ſicut nubes vibrant fulgura. Simili enim modo volant palpebræ, & oculi in palpebris, & quaſi auiculæ bellæ in alis expanſis, quæ ſui decore & ſpecie rapiunt ad ſe intuentes. Sicut ergo iynx auicula, quæ à colli verſura verticilla & torquilla dicitur, de qua Ariſtot. libr. 2. de Hiſtor. animal c.12. fertur intuentes in ſui amorẽ rapere, & quaſi dementare, teſte Pierio Hierogl. l.25.c.51. Rurſũ ſicut ſol vibrat radios, iiſque homines ad ſe rapit: ſic mulier vibrat radios oculorum, quibus quot iactus, tot ſagittas amoris iaculatur in aſpicientes. Denique nutus ictúſque palpebrarum eius ſunt totidem fulgetra, quibus perſtringit oculos intuentium, & quaſi obſtupefacit, vt ab eorum intuitu auelli, alióque ſe conuertere nequeant, vti docet S. Ambroſ. libr. 1. de Abel c. 4. His ergo mulier cepit ſapientiſſimum Salomonẽ, ſanctiſſimum Dauidem, fortiſſimum Samſonem, vt nemo ſibi perſuadeat ſe eos ſuſtinere & eludere poſſe.

Vis oculi feminei.

Audiui in Belgio matronam ſapientem & ſanctam monentem cõfeſſarios, etiam Religioſos & ſanctos, vt cauerent ſibi ab aſpectu & colloquijs feminarum pœnitentium, Quia, inquiebat illa, adeò illices ſunt oculi earum, vt, ſi in virum quempiam illos defigant, illum ſui amore planè illaqueent & irretiant. Addebat: Certa ſum non eſſe virum adeò grauem & conſtantem, cui, ſi fixè eum reciprocè per quadrantem intuita fuero, nõ perſuaſerim quidquid voluero.

Oculi ergo feminarum faſcinum quoddam cõtinent, quo faſcinant & quaſi reti illaqueant intuentes. Vnde S. Ambroſ. l.1. de Pœnit. c.14. legẽs iuxta Septuag. *Neque capiaris oculis tuis: Ipſi, inquit, nobis oculi retia ſunt, & ideò ſcriptum eſt: Neque capiaris oculis tuis. Ipſi nobis ergo tendimus retia, quibus inuoluimur & implicamur: ipſi nobis vincula nectimus, ſicut legimus: Quia vinculis peccatorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur*. Et inferiùs: *Multa retia tenduntur à diabolo, multa retia ſunt: oculus meretricis laqueus amatoris eſt*. Hinc Syrus vertit, *ne ſis præda venationis oculorum eius, & palpebris ſuis ca-*

A *ptiuum te faciat*. Salomoni ſuccenturiatur Ben Sira alphabeto 2. littera *he*: *Abſconde*, inquit, *oculos tuos à muliere gratioſa, ne capiaris retibus eius*, ideſt forma & nutibus nictibúſque eius: hoc enim eſt rete feminarum, quo potentiſſimos & ſapientiſſimos quoſque capiunt. Et litera *vau*: *Væ ei qui vadit poſt oculos ſuos, quos nouit eſſe filios ſcortationum*, ideſt, ſcortationi addictos.

Hanc gnomen appoſito & eleganti araneæ & muſcæ apologo, bellis dogmatibus decorato, illuſtrat Cyrill. l.1. Apolog. moral. c.6. cui titulus: *Vide pedem, cui tribuas, & in ſecurioribus dubita*. Sic enim ait: *Texenti araneæ retiaculum artis ſuæ, muſca volitans coram ea poſita dixit: Vt quid concludis fallacis retis ſemitas liberioris naturæ? quonia incurſus per publicum, & denſis retiaculis apertiſſimũ claudis gradiendi modum? At illa reſpõdit: Nimirum naturæ auctoritate hæc facio, quia doctrix effecta, ſcholas meas in ſemitis maximè apertis extendo. Tunc muſca ſubiũ-* B *xit: Si ita eſt, diſciplinæ tuæ regulas pande. Cui illa libenter annuens, Scito, inquit, quòd mortalium vita nõ minùs pendet ab oculorum rectitudine, quàm à corde. Quod vt panderet quidem ſapientia naturæ repleta, multum ſibi inuicem cor & oculum conformauit, videlicet in agilitate motus, in copioſitate ſpiritus, & in vnitate conductus. Propter hoc maxima diligentia gubernandis adhibenda eſt oculis, ne, ſi erraueris, vitam perdas. Numquam pariter ambos claudes, ſed quieſcente vno vigilans alius te gubernet. Lucerna enim corporis tui eſt oculus tuus* (Matth.6.22.) *& idcirco ambos vnà ſi clauſeris, ſtatim ductus in tenebras offendiculis confunderis*. Ex hiſce deinde tria inſignia ſapientiæ ad oculum æquè ac pedem regendum dogmata, ſiue regulas colligit. Prima eſt: *Omni cuſtodia ſerua cor tuum*, Prouerb. 4.23. *& diligentia* C *vigili oculum tuum. Secunda, vide vt non ſis prodiga de pedibus tuis: numquam enim des alicui ſimul pedes tuos, ne fortè porrectis in malum, perditionis cauſa ſis eorum. Pes enim ſapientis eſt prudens, & fatuorũ ſtolidus*. Eccleſ.21.25. Prouerb.4.25. *Palpebræ igitur tuæ præcedant greſſus tuos, nec pes vmquam ducẽ oculum antecedat. Tertia autem finalis regula mea eſt, vt ibi ſemper plus timeas, vbi tibi plus arridet ſecuritas: ac ibi minus ſperes, vbi ſpei plus apparet. Quod enim quæres in certo, aliquando reperies in incerto, & quia dubitabis in ſolidis, hinc nimirum in dubijs tutus eris. Sapiens enim timet & declinat: ſtultus autẽ tranſilit & confidit. Doceo igitur te quieſcere, moneo te cum cautela procedere, & pedem tuum ad præuiſum paſſum tantum extendere*. Confirmat deinde dicta infauſto ſtolidæ muſcæ exemplo & caſu: *His*, inquit, D *cum admiratione auditis muſca ſic inquit: Certè valdè magna ſunt quæ inſtruis. Mox illa reſpondit: Verum eſt, ſi hæc facis: nam intellectus bonus omnibus facientibus eum. Muſca deinde regularum & monitionis oblita, quietis impatiens & incauta, cùm in araneæ laqueum incidiſſet, rea cœpit lamentari de iudice, quòd captum fraudulẽter decepiſſet. Cui illa reſpondit: Arte capere peſtilentem, puto non eſſe dolum fraudis, ſed diligentiam æquitatis. Olim dixi tibi: Quieſce, aut cautè perge, & non audiſti. Diſcant ergo alij in malo tuo, quòd neglexiſti mutata bonum tuum. Et hoc dicto, damnauit eam*.

Apologus regendi oculi.

Tria dogmata.

exemplum.

Pretium enim ſcorti vix eſt vnius panis (S. Aug. mox citandus legit, *vix eſt dimidium panis*:) *mulier autem viri pretioſam animam capit*] Hebr. *pro ſcorto vſq; ad fruſtũ panis, mulier autem viri pretioſã animam venatur*. Quod Primò, Tigur. ſic vertit & explicat: *Nam propter meretricem adigitur quiſpiam ad* Vers. 26.

cibum panis.q.d. Caue à meretrice, quia illa tibi loculos emunget, redigétque te ad inopiam, vt arido pane famem explere cogaris. Huc etiã trahi poſſet verſio Vulgata, q.d. Pretium, quod domi habet meretrix, vix eſt vnius pani. Sic & Caietan. & Vatabl. Meretrix, inquit, decoquet omnia vſq; ad buccellam panis: atque interim animã inſuper capit, rapit & perdit. Sic & R. Leui & R. Salomõ vertunt, *propter ſcortum ad monetam panis, ideſt, ad egeſtatem rerumque inopiam redigêris*, iuxta tritum illud; *Qui paſcit meretrices, facultates ſuas profligat.* Sic & Aben Ezra, *propter meretricem ad pretium panis.* ideſt, inquit, *Propter ſcorta tantum profunditur, ita vt cogatur ab alijs ſtipem vnius panis emendicare.* Rurſum Caiet. & Baynus per *ſcortum* accipiunt meretricem; per *mulierem viri*, adulteram, quę, inquit Caiet. *animam*, ideſt vitam, viro eripit, quia ſolent adulteri capite plecti. Aut, vt Baynus, *animam*, ideſt, mentem & ſapientiam viro adimit. Verùm meliùs per *ſcortum & mulierem viri* accipias eamdem meretricem, ſiue ea innupta ſit, ſiue nupta, ideóque adultera.

Secundò, Chald. vertit, *quia ferme meretricis ſimilis eſt placentæ panis, ſed pretioſam viri animã venatur*, Syr. *ſimilis eſt enim meretrix tortæ panis*, &c. q.d. Sicut aucupes & venatores per eſcam, putà per grana & fruſta panis, venantur aues & feras: ſic meretrix ſermone blando & melleo velut placenta mellita ineſcat, venatur, capit & perdit animas virorum. Ita S. Cyprian. lib. de Singular cleric. *Quanti*, ait, *& quales Epiſcopi, & Clerici ſimul & laici, poſt confeſſionum victoriarumque calcata certamina, poſt magnalia & ſigna noſcuntur cum his omnibus naufragaſſe, cum volunt in naui fragili nauigare! Quantos leones domuit vna mulieris infirmitas delicata, quæ, cùm ſit vilis & miſera, de magnis efficit prædam! quod Salomon loquitur dicens: Pretium mulieris tantum eſt vnius panis: mulier autem pretioſas animas captat.*

Tertiò & genuinè, q.d. Res viliſſima eſt ſcortum: pretium enim eius vix eſt vnius panis: ſi eam pretio æſtimes, inuenies eam vix vno pane licitari & æſtimari. Quod ergo heb. eſt, *pro ſcorto vſque ad fruſtum* vel *tortæ panis*, ſic expone: *pro ſcorto*, ideſt, pretium ſcorti, *vſque*, ideſt ſummũ eſt, *pretium panis*; vt, ſi pretium eius extendas & exaltes quoad potes, vix peruenturum ſit vſque ad pretium panis. Hunc ſenſum poſcit verſio Vulgata, & Sept. qui ſic habent, *pretium enim mulieris meretricis quãtum eſt vnius panis: mulier autem virorum pretioſas animas capit.* *Panem* accipe non minutum conuiuij, qui ſingulis ſingulus apponitur, ideóque exigui eſt pretij, ſed magnum familiæ, qui multis in locis plures pendit libras, ideóque maioris eſt pretij, ac ſæpè æquat pretium ſcortationis.

Senſus ergo eſt q.d. Scortum viliſſimum capit rem pretioſiſſimam, putà *animam viri*, tum quia eam dementat, tum quia eam gehennæ ream facit. Satagit enim Salomon oſtendere indignitatem ſcorti & ſcortationis ex eius vilitate, quæ tamen rem pretioſiſſimam perdit, atque eius obiectu adoleſcentem ab illa auocare. Ita S. Ambr. in Apol. Dauid c.3. *Vilis*, inquit, *tibi videtur mulier ad pretium: ſed fortis eſt ad vitium, quia virorum pretioſos animos capit*: quia nobiles virorum mentes ad æternam felicitatem à Deo creatas, Chriſti ſanguine emptas, ad ſummæ S. Trinitatis ſimilitudinem effigiatas, donis gratiæ decoratas, imò Spiritus ſancti domos & templa, diabolo, peccato &

A gehennæ mancipat. Anima viri dicitur *pretioſa*, inquit Abẽ Ezra, quòd à diuina luce ſũpta eſt. Eſt enim diuinæ particula auræ, vt ait Poëta, & quaſi participatio diuinitatis. Anima enim viri magis quàm anima feminæ participat nobilitatẽ, dominiũ, ſapientiã & eminentiã Dei ac diuinæ mentis.

Porrò *pretium ſcorti* accipi poteſt Primò propriè, quia ſcorta ſcortatione ſunt viliſſima, fœtore & lue venerea putidiſſima, infamia famoſiſſima, loquacitate dicaciſſima, inopia ſordidiſſima. quid enim eſt ſcortum niſi viliſſimũ veneris proſtibulum, publicum impudentiæ propudium, iuuẽtutis peſtis, latrina ſordium, totius reip. dedecus & probrum? Quare ſapienter monet Martial.

Subdola famoſæ moneo fuge retia mæchæ;
Abſcondunt ſpurcas hæc monumenta lupas.

Secundò, *pretium ſcorti* accipi poteſt metonymi-
B cè pro pretio ſcortationis, ſiue congreſſus cum ſcorto. hoc enim paruũ & vile eſſe ſolet, præſertim ſi meretrix ſit publica & omnibus expoſita. q.d. Diſce ex vili libidinis pretio quàm vilis ſit ipſa libido. communi enim hominum iudicio vile ei ſtatutum eſt pretiũ. Qua de cauſa meretrices videmus eſſe pauperrimas, & communiter vix habere panem domi, quem comedant. Hinc etiam olim panis dabatur meretrici pro mercede fornicationis, vt patet ex Athenæo lib.3. idque ſignificat hîc Salomon dicens: *Pretium ſcorti vix vnius panis.* ita Dionyſ. Salaz. & alij. Sanè meretrix nõ meretur panem, quem comedit, ſatiúſque foret eam veneno emori, quàm pane veſci, eóq; vitam tam turpem & noxiam prorogare.

Symbol. & moral. *Pretium meretricis vix eſt vnius panis*, ideſt, meretriciæ fornicationis turpitu-
C do exiguo breuis & modicę voluptatis pretio emitur. Ita Beda, *Recordare*, inquit, *quia breuis voluptas eſt fornicationis, & perpetua pœna fornicatoris. Sicut enim vnus panis diurnam ſolùm effugat eſuriem, & nihilominus poſtmodum eſurit qui comeſto pane ſatur abſceſſerat: ſic qui intrat ad ſcortum, ad horam quidem euaporat libidinem, ſed poſt paululũ ardentior redit.* Sic & S. Auguſt. hom.250. de Temp. *Pretium meretricis*, inquit, *vix dimidium panis, mulier autem pretioſam viri animam capit. Et quanta iniquitas, & quàm lugenda peruerſitas, ita vt animã, quam Chriſtus ſanguine ſuo redemit, luxurioſus quiſque propter vnius momenti delectationem libidinis, diabolo vendat. Verè enim nimium plangenda & miſera conditio eſt, vbi citò præterit quod delectat, & per diabolum in cruce manet ſine fine quod cruciat: ſub momento enim libidinis impetus tranſit, & opprobrium
D infelicis animæ permanet.*

Eadem habet tract. de Honeſt. mulier. c.3. Quocirca S. Chryſoſt. hom.19 ad Popul. *Quid*, inquit, *luxuria correptus à dæmoniaco differt?* &c. *Quo fit, vt numquam ſit in ſe ipſo, ſed in ſepulcris verſetur. Sepulcra ſunt meretricum diuerſoria, cum multo fœtore, multa putredine ſunt repleta.*

Myſticè hæc omnia quæ dicuntur de meretrice, mutato nomine applices hæreſi & cuiuis concupiſcentiæ. Hæc enim res viliſſima eſt, & interim æternis animas pretioſas pœnis addicit. Hæc ignis eſt, quo conflagrant opes, fama, ſanitas, vita, felicitas, æternitas. Idem monui cap.5.

Numquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu VERS. 27.
ſuo, vt veſtimenta illius non ardeant? Aquila, Symmach. & Theodot. *numquid ſubagitabit homo ignem in ſinu ſuo*, &c. *aut ambulare ſuper pru-* VERS. 28.
nas (Syrus, *ſuper prunas & ignẽ*,) *vt non comburantur*

VERS.29. *plantæ eius: ſic qui ingreditur ad mulierem proximi ſui (Septuag. ad mulierem nuptam) non erit mundus cum tetigerit eam*] Hinc ſumpſit gnomen ſuam Ben Sira alphabeto I. littera *daleth*: *Abſtrahe carnem tuam a muliere gratioſa, tanquam a carne prunarum*, ideſt, tanquam à corpore vel aceruo & congerie prunarum. Aut potiùs caro mulieris vocatur *caro prunarum*, quia inſtar prunarum riuales eius accendit & adurit. Alludit ad nomen Hebræum mulieris, q.d. אשה *iſſcha*, ideſt mulier, eſt אש *eſch*, ideſt ignis, quia caro eius non tam caro eſt quàm prunæ ardentes. ipſa ergo eſt ignis carneus & caro ignita. Huc facit emblema Amoris, quo pingitur ipſe quaſi teda cerea, quæ admoto igne torretur, remoto liquatur, ſubiecto hoc carmine quaſi lemmate:

Proxima fax igni flagrat, atque remota liqueſcit:
Me procul ipſe liquat, me propè torret Amor.

Iam difficile eſt parabolam concinnè adaptare poſt parabolæ. Quid enim habet vſtio ſinus, veſtium & plantarum facta per ignem, cum immunditie facta per tactum & ingreſſum ad vxorem proximi? Primò, S. Ambr. per ignem in ſinu accipit cogitationem ardentis libidinis in ſinu mētis, quæ inſtar ignis exurit, & exurendo denigrat totam animam & corpus. Sic enim ſcribit in pſal. 1. *Alligabit quis ignem in ſinu, veſtimenta autem eius nō comburentur? Etenim qui ſemel in ſinu mentis flagitii flammam feruentis adoleuerit, cito corporis ſui veſtimenta comburet. Et in ſtipulam ignis exiliens inhæret ac permanet, donec omne quod corripuit abſumat: ita vel exigua ſcintilla peccati, ſi quo vitiorum fomite fuerit excitata, incendium grande excitat. Noli ergo ſtare in peccato.* Idem lib. 1. de Pœnit. c. 13. *Bonum*, inquit, *eſt nubere quam vri. eſt enim flamma quæ interna vrit. Vnde hunc ignem non alligemus in ſinu mentis & receſſu pectoris, ne interioris noſtri vramus exuuias, & forenſe hoc noſtræ animæ veſtimentum, velamenque carnale, edax libidinis flamma conſumat: ſed tranſeamus per ignem. Et ſi quis incidit amoris incēdium, tranſiliat, & non alliget adulterinam cupiditatem vinculis cogitationum, nullos ſibi nodos aſſiduæ nexu meditationis aſtringat, non intendat ſæpius in formam mulieris meretricis, nec adoleſcentula ad vultum iuuenis oculos leuet. Et ſi fortuitu aſpexit, & capta eſt; quanto magis capietur, ſi curioſa aſpexerit?*

Ignis in ſinu quis?

Reſp. primò, eſt cogitatio turpis.

Et inferiùs remedium ſuggerens. *Verum eſto*, inquit, *inciderit oculus, ſed non intendat affectus. Vidit carnalis oculus, ſed premat cordis oculos mentis verecundia.* Et poſt nonnulla: *Et ſi viderit caro ignem, non alligemus in ſinu, hoc eſt in ſecreto mentis animique arcano. Non implicemus ignem hunc oſſibus, non ipſi nobis nodos innectamus, non miſceamus ſermonem aliquem cum huiuſmodi, vnde exæſtuet ignis. Adulterinus ſermo iuuenculæ nodus adoleſcentium eſt: verba adoleſcentis vincula ſunt amoris. Vidit hunc ignem Ioſeph, quando eum adulterii cupida mulier allocuta eſt: voluit eum capere ſermone, miſit laqueos labiorum ſuorum. ſed pudicum virum ligare non potuit. Soluit enim vincula mulieris vox pudoris, ſermo grauitatis, habena cautelæ, fides cuſtodia, caſtimoniæ diſciplina. Capere igitur eum retibus ſuis impudica non potuit: miſit manum, & apprehendit veſtē eius, vt nodum ſtringeret. Verba petulantis mulieris cupiditatū retia ſunt, manus eius amoris nodus eſt. Sed nec retibus capi potuit mens pudica, nec nodo: excuſſa veſtis, ſolutus eſt nodus: & ideo quia non alligauit ignem in ſinu mētis ſuæ, non combuſſit corpus ſuum.* Et c. 14. docet vi-

VERS.27.

VERS.28.

ro mulieris ſpeciem planè animo eſſe excutiendam. *Tranſiliamus ergo eam, ne nobis dicatur: Ambulate in igne flammæ veſtræ, quam accendiſtis: quoniam ſicut ille, qui alligat ignem in ſinu, veſtimenta comburet: ſic qui ambulat per ignem, pedes comburat neceſſe eſt; quoniam ſcriptum eſt: Ambulabit quis ſuper carbones ignis, pedes autem non comburet? Grauis ignis eſt, & ideo non demus illi alimenta luxuriæ. Paſcitur libido conuiuiis, nutritur deliciis, vino accēditur, ebrietate flammatur. Grauiora his ſunt fomenta verborum, quæ vino quodam Sodomitanæ vitis mentem inebriant.* Idem in pſal. 118. octon. 1. *Quomodo*, ait, *te in lupanari non vidit Chriſtus, quando te vidit, qui adulterando in corde tuo te ipſum lupanar effeciſti?*

Secundò, S. Aug. ſerm. 250. de Temp. per ignē *in ſinu* accipit aſpectum libidinoſum, putà ſpeciē pulchræ mulieris ardentem in oculis aſpicientis, eóſque ſui amore incendentem. De oculis enim hiſce ſermo præceſſit: *Non concupiſcat pulchritudinem eius cor tuum, nec capiaris nutibus illius.* Iiſdē ergo oculis hæc annectit S. Aug. *Quomodo enim*, inquit, *ſi aliquis carbones ignis apprehendat, ſi eos cito proiecerit, nihil nocebunt; ſi verò diutius tenere voluerit, ſine vulnere eos iactare non poterit: ita & ille, qui ad concupiſcendum oculos defixerit, & libidinis malū in corde ſuſcipiens, moras in ſuis cogitationibus habere permiſerit, excutere a ſe ſine animæ occiſione vel plaga non poterit. Et ideo cum Propheta iugiter clamemus: Oculi mei ſemper ad Dominum, quoniam ipſe euellet de laqueo pedes meos*, &c. Baſilius verò, ſiue is Magnus ſit, ſiue Seleucienſis, ſiue quis alius, in Catena Græcor. per ignem in ſinu accipit ſermonem obſcenum. *Fouet*, inquit, *ignem ille in ſinu illigatque in eo, qui immundum ſermonem auidè haurit, aut fœdam cogitationem in corde ſuo immorari ſinit. Ambulat autem ſuper incenſos carbones, qui per opus peccati, aut conſenſum in peccatum animam ſuam perdit.*

Secundò, eſt forma mulieris,

Tertiò, Chald. Hugo, Caiet. Dionyſ. Ianſen. Baynus, & alii paſſim, hæc accipiūt de ipſo adulterio: hoc enim eſſe ignem in ſinu, qui totū corpus cum veſte exurat. Ingredi enim ad vxorem proximi phraſi Script. idem eſt quod eā cognoſcere, & cū ea adulterium cōmittere. Sed τὸ *non erit mundus*, applicant & explicant diuerſimodè. Primò, Hugo & Caiet. explicant de immunditie peccati & culpæ. q.d. Sicut qui ſinu gerit ignem, veſtes adurit; & qui ambulat ſuper carbones, plātas vſtulat: ſic qui vxorem proximi adulterio vitiat, igne libidinis conſcientiam inurit, decolorat & maculat. Secundò, Ianſen. & Baynus exponūt de immunditie famæ, putà de infamia, quā ſibi cōſciſcit adulter. q.d. Sicut ignis in ſinu, & prunæ calcatæ pedibus tegi, celarique nequeunt, quia fumus & nidor ſinus & pedum, ignē latentem & proſerpentem produnt: ſic pariter adulteriū licet ſecretò commiſſum latere nequit, quin per colloquia, geſtus, aliáque indicia erūpat, itaque ingenti infamia adulterium aſpergat & maculet. Tertiò, R. Leui & Ianſ. τὸ *non erit mundus*; hebr. נקי *naki*, ideſt, inſons, innocens, innoxius, explicant, *non erit impunitus*. Sic enim hæc phraſis accipitur Exodi 20. 7. *Nec enim habebit inſontem* (ideſt, non ſinet impunitū) *Dominus eum qui aſſumpſerit nomē Domini Dei ſui fruſtra.* Et alibi ſæpè. Vnde S. Cyril. legit, *non erit immunis*; Septuag. enim vertūt, οὐκ ἀθωωθήσεται, quod Primò vertas, *non erit innocēs*: Secundò, *non erit indemnis & impunitus*: vterque enim vocatur ἀθῷος. Sic ſenſus erit q. d. Sicut qui ignem gerit ſinu, inde ſentit noxam, dū veſtis eius

Tertiò, eſt adulterium.

ignitur,atq; qui pedibus premit prunas, iis aduritur:ſic pariter, qui adulterium cõmittit, ſentiet noxam & pœnã,quia vel à marito adulteræ,vel à iudice vita mulctabitur& occidetur. Imò adulteri olim igne cremabãtur. vnde Iudas Thamar quaſi adulterã rogo adiudicauit, Geneſ.38. 24. Scribit Lucianus in Apolog. *pro mercede conductis*, Salethum Crotonienſem principem legẽ tuliſſe, vt adulteri viui cremarentur. Atque cùm ipſe fratris vxorem deinde cõmaculaſſet, deprehenſus atque ſe excuſans dum cauſam diceret, quòd amore captus feciſſet, *Voluntarius* (vt Lucianus ait) *& nihil reluctans in ignem animo magno inſiluit.* Opilius etiam Macrinus Imp. adulterii reos ſemper viuos ſimul incendit iunctis corporibus.

Quartò, eſt familiaritas mulieris.

Quartò, patres paſſim accipiunt hæc non de ipſo adulterio, ſed de familiaritate, colloquiis, tactu ſimplici, conuerſatione cũ feminis & vxoribus proximorum. Nam τὸ *ingredi ad vxorẽ proximi*, hîc non ſignificat cũ ea rem habere, ſed cũ ea colloqui, verſari. Vnde Syrus vertit, *ſic qui ingreditur ad vxorem proximi, & ad illam propè ſit.* Sic Gabriel Archangelus ingreſſus dicitur ad B. Virginem cùm ei nuntium incarnationis Chriſti detulit Lucæ 1. Salomon enim hîc poſtquã monuit claudendas eſſe aures ſermonibus atq; cãtilenis, atque oculos formæ illecebroſæ mulierum; nunc generatim monet omnem cum eis familiaritatẽ eſſe cauendam, ac præſertim ne eas adeamus, manuſque aut veſtes earum tãgamus. eò quòd, ſicut ignis in ſinu adurit veſtes, ſic tactus & conuerſatio mulieris adurit, ſuique amore incẽdit corpus tangẽtis, ac per corpus quaſi per veſtem trãſit ad ipſam animã, illámque fœdo concupiſcentiæ incendio & tartareo libidinis igne inflammat, denigrat, maculat. Et ſicut is, qui pedibus nudis ambulat & calcat carbones accẽſos, plãtas vſtulat: ſic qui conuerſatur cũ muliere, etiamſi obiter quaſi ambulando dũtaxat, igne concupiſcentiæ afflabitur, ac vſtulabit pedes, manus, oculos, aures, omnéſque ſenſus ſuos; quin & proſerpente hoc igne vſtulabit phantaſiam, memoriam, ipſamq; mentem & volũtatem, vt aliud cogitare, memorare, amare, concupiſcere nequeat quàm amoris hunc ignem; quo accenſus ſenſim totus concrematur & ardet. Igitur familiaritas mulierum, & leues vel aſpectus vel contactus, vel confabulationes & riſus, famam conuerſantis infamia, animã verò etiam neſcientem & non aduertentem, vanis & illecebroſis concupiſcentiis inquinant, atque ad fornicationem vel adulterium incitant.

Ita hunc locum explicat S. Cypr. tract. de Singular. cleric. paulo pòſt initium. Diſſuadens enim clericis habitationem & cõſortia feminarum, *Incerta*, inquit, *victoria eſt inter hoſtilia arma pugnare. Et impoſſibilis liberatio eſt flammis circundari, nec ardere; quod Salomon non negat dicens: Quis alligabit in ſinu ſuo ignem, veſtimẽta autem ſua non comburet? Aut quis ambulabit ſuper carbones ignis, pedes verò non comburet? Sic qui introierit ad vxorem proximi ſui, non erit immunis: neque omnis qui tangit eã. Credite, quæſo vos, credite diuinæ fidei, quinimò plus quã noſtræ: quia omne quidquid pollicetur, non poteſt fallere, dicente Domino: Facilius eſt, inquit, cælum & terram præterire, quàm de lege vnum apicem cadere.* Vnde pluribus interiectis concludit: *Amputanda ſunt omnia nobis, quæcumque igniferi fomitis ſulphurantibus flammis ſcatens fornax exæſtuantis carnis exæſtuat, ne vel tenuis quædam ſcintilla ſeruata maiora conflet incendia.* Sic & S. Aug. ſerm. 250. *Non ſolum*, inquit, *ab extranearum familiaritate, ſed etiã ancillarum noſtrarum, vel quarumcumque vicinarum, aut filiæ, aut alumnæ, aut ancillæ vnuſquiſq; familiaritatem, vel ſecretam collocutionem vitare contendat: quia quanto earum vicinior conditio, tanto facilior ruina eſt. De familiaritate enim tantum Salomon nos admonet dicens: Numquid alligabit quis ignem in ſinu ſuo, & veſtimenta eius non ardebunt? aut ambulabit quis ſuper prunas, & non comburentur plantæ eius?*

S. Chryſoſt. epiſt. 7. ad Olympiam: *Salomon*, inquit, *qui valdè bene nouerat quam periculoſum eſſet virum mulieri propinquare, dicebat: Alligabit quis in ſinum ignem, & veſtimenta non cõburet?* &c. *Hoc eſt autem quod dicit: Sicut impoſſibile eſt coniunctũ igni non incendi, ita qui accedit ad mulierem, non poteſt illud effugere.* S. Baſil. tract. de Virgin. *Ac veluti ſtupa*, inquit, *ſi ſtupam contigerit, igniſq; rurſus ignem, fumum ex ſe minimè excitant: ſtupa verò ſi ignẽ odorata fuerit, protinus inflammata ſuccenditur: ita & femineum corpus maſculum tangens nõ multo labore, nec inflammatione ad concubitum opus habet, ſed cũ naturali ad ſe inuicem rapiantur ardore, ſimul ac ſe contingunt, ſcintillã voluptatis fumantem intrinſecus ſentiunt. Vnde ſcriptũ eſt: Alligabit quiſpiã ignẽ*, &c.

Quocirca S. Franc. Xauerius monebat confeſſarios, vt cauerẽt à feminis: illas enim adiri minori fructu, maiori periculo vel famæ, vel continentiæ, vel vtriuſque. ex fumo enim flamma. Hinc S. Hier. ep. ad Euſtochium de cuſtodia virg. hiſce Salomonis verbis acriter perſtringit agapetas, hoc eſt feminas, quæ quaſi ſpiritales ſpiritalibus viris cohabitabant, amorẽ caſtum foris præ ſe ferentes, ſed intus ardẽtes cupiditate luxuriæ. *Vnde*, inquit, *in Eccleſias agapetarum peſtis introiit? vnde ſine nuptiis aliud nomen vxorum? imò vnde nouum concubinarum genus? Plus inferam. vnde meretrices vniuiræ? eâdem domo, vno cubiculo, ſæpè vno tenentur & lectulo; & ſuſpicioſos nos vocant, ſi aliquid extimemus* (ita legũt veteres codices, ab extimeo: minùs rectè ergo Eraſmus correxit *exiſtimamus.*) *Frater ſororem virginem deſerit, cælibem ſpernit virgo germanum, fratrem quærit extraneum; & cùm in eodem propoſito eſſe ſe ſimulent, quærunt alienorum ſpiritale ſolatium, vt domi habeant carnale cõmercium. Iſtiuſmodi homines Salomon in Prouerbiis ſpernit, dicens: Alligabit quis in ſinu ignem, & veſtimenta eius non comburentur?* Eaſdẽ agapetas pari acrimonia inſectãtur S. Baſil. Nazianz. Chryſ. ceteriq; Patres. Agapetæ græcè idẽ ſunt quòd latinè charæ, dilectæ, vti etiamnũ à nonnullis vocitantur, & pari loco, vel pari ſuſpicione, & periculo habentur.

Seuera, ſed vera eſt ſententia S. Bern. ſer. 65. in Cant. *Cum femina ſemper eſſe, & non cognoſcere feminam, nonne plus eſt quàm mortuum ſuſcitare? Quod minus eſt, non potes; & quod maius eſt, vis vt credam tibi?* Verè quoque Comicus: *Omnis amans, amens.*

Moral. hinc diſce, quàm cauenda ſit conuerſatio cum muliere: vox enim eius, oculi, vultus, totumque corpus feminæ eſt quaſi ignis, intuentẽ, colloquentem, conuerſantem tartareis libidinis flammis tacitè & neſcium ſuccendens. Senſim enim hic ignis ab oculis & ſenſibus ad phantaſiã prorepit, inde ad cor, mentem & voluntatẽ proſerpit, nec ceſſat donec totum hominem inflammet. Hoc eſt quod ait Iob 31. v. 12. *Ignis eſt* (libido) *vſq; ad perditionem deuorans, & omnia eradicãs genimina.* In quæ verba commentans S. Greg. *Quid*

eſt, inquit, *libido, niſi ignis? & quid de carne & mente exortæ virtutes, niſi flores? quid item turpes cogitationes, niſi paleæ? Quis etiam neſciat, quia ſi in paleis ignis negligenter extinguitur, ex parua ſcintilla omnes paleæ accenduntur? Qui ergo virtutum incrementa non vult exurere, ita debet libidinis ignem extinguere, vt per tenuem ſcintillam nunquam poſſit ardere.*

Quocirca S. Chryſoſt. epiſt. 7. ad Olympiam, agens de Ioſeph ſollicitato ab hera ſua, aſſerit tẽtationem hãc fuiſſe peiorem fornace Babylonia, & lacu leonũ, in quem coniectus fuit Daniel, & ventre ceti, quo ſorptus fuit Ionas. *Et ſicut*, inquit, *Babyloniam fornacem manus illæ Perſicæ cum multo ſtudio ſuccendebant, abundãtiorem eſcam ignibus ſuggerentes, & porrigentes flammæ diuerſa fomenta: ſic tunc miſera hæc atque miſeranda mulier accendit ignẽ illa fornace maiorem, vnguentis oblita, fucamentis genarum, pictaris oculorum, voce confracta, motibus & greſſibus diſſolutis, mollibus veſtimentis, auri circulis & infinitis eiuſmodi machinamentis, quaſi per magica quædam turpitudinum volens allicere infantem.* Et poſt multa igneam tentationis huius vim repræſentans: *Sed tamen in tantis rebus conſtitutus, & tam urbanam feram videns ad ſemetipſum accedere, omni eum ex parte percutere requirentem, per tactum, per vocem, per oculos, per colores, per ſtibium, per aurũ, per vnguenta, per veſtimentum, per affectum, per verba, per circumpoſitum ornamentum, per ſecretum, per ſolitudinem, per hoc quod poterat latere, per diuitias, per potentiam, & quæ habeat in ſe ſecum facientia, cũ his omnibus quæ ſupra commemoraui, ætatem, ſeruitutem, peregrinationem: vicit omne illud incendium.* S. Nilus orat. 20. aduerſus vitia, *Ad ignem potiùs ardentem*, ait, *quàm ad mulierem appropinqua. Nam ſi ad ignem acceſſeris, dolore affectus reſilies: at ſi femina deſiderio incenſus fueris, haud ita facilè recedes. Eſt enim mira huius ignis natura, qui dum delectat, vrit: ſed abeunte delectatione, manet liuor & plaga.* Hinc ſcortum ſiue maſculum, ſiue femineum, vocatur à Poëtis ignis. Ita Virgil. ecloga 3.

At mihi ſeſe offert vltro meus ignis Amyntas.

Ouidius lib. 2. Amorum:

At meus ignis abeſt, verbo peccauimus vno:

Nemeſ. 4. eclog. *Lycidæ crinitus Iopas Ignis erat.* Terent. Eunuch. *Accede ad ignem hunc* (ad meretricem) *iam caleſces plus ſatis.* Apul. lib. 2. *Diſcede miſelle quàm procul à me, à foculo diſcede: nam ſi te vel modicè meus ignis afflauerit, vreris intimè.*

Dices, quid remedii contra hunc ignem? Reſpondet Salomon: Noli ad eum appropinquare, & non afflabit te: fuge ab eo quantum potes, fuge omnem eius cogitationem, quia hæc illecebroſa eſt, ac placendo diſplicens & diſplicendo placẽs, aſſiduè blandiendo ex ſenſu facit cõſenſum, mentémque ſibi ſubiugat. Quocirca Religioſus ille in Vitis Patr. lib. 5. libello 4. de cõtinentia num. 68. matrem ſenem per fluuium tranſlaturus, priùs illam pallio inuoluit, ne eam contigeret, ſicque inuolutam tranſtulit. Rogatus ab ea cauſam dixit: *Quia corpus mulieris ignis eſt. Et ex eo ipſo, quo te contingebam, veniebat mihi in mente recordatio aliarum feminarum.* Alius ibidem libello 5. de fornicatione num. 37. tentatus à meretrice, vt flammam tẽtationis reſtingueret, digitum vnum, mox ſecundum & tertium, ceteróſque ex ordine in lucernam ardentem immiſit, itáque igne lucernæ extinxit ignem concupiſcentiæ.

Ignem libidinis igne corporeo reſtinxerunt Sancti. exempla.

Memorabile eſt quod de S. Franciſco ſcribit L. Vvaddingus in Annal. Minor. anno Domini 1222. Barii in Apulia, inquit, Fridericus II. Imp. meretricem ſubmiſit, quæ tentaret caſtitatem S. Franciſci. At ille lectum igneum ei propoſuit, in eoq; decumbens meretricem ad ſecũ decumbendum inuitans, illam in fugam coniecit. Idque per rimam ſpectans videnſque Imperator, exclamauit: *Surge vir Dei, quia Deus tecum eſt, nam, vt video, nec ador ignis eſt in te, nec vir incẽdii tibi moleſtiæ quid inuã intulit. Tuũ eſt Deo gratias agere, qui virtutem dedit vt nõ timeres à timore nocturno, nec veneris aut ignis flammæ ſentires.* Idem alia vice eumdem tentationis ignem frigore niuis, eam in gelida hieme amplexando, reſtinxit. perinde ac in Vita S. Malachiæ, de rege Mumoniæ, eius diſcipulo, ſcribit S. Bernard. *Quotidiano*, inquit, *aquæ frigidæ balneo male calentem extinguebat in carne libidinem.*

Similis fuit tentatio, ſimiliſque per ignis contactum victoria alterius, cui proinde dæmones victi quaſi victori acclamarunt: *Viciſti viciſti, quia in igne fuiſti, & non arſiſti*, vti alibi fuſiùs enarraui. Sanè qui ignem mulierum vicit, vincet ignẽ tortorum, dicétque cum S. Laurentio in craticula vſtulato: *Igne me examinaſti, & nõ eſt inuenta in me iniquitas.* Quod enim S. Laurentius ignẽ Valeriani vicerit, id heroïcis eius virtutibus, ac præcipuè angelicæ eius caſtitati, qua ignem cõcupiſcentiæ vicerat, tribuendum eſt: perinde ac quòd trium puerorum corpora in fornace Babylonia manſerint illæſa, virginitati eorũ attribuit Damaſcen. lib. 4. de Fide c. 25. Vide hiſtoriam Daniel. 3. 50. vbi plura hac de re dixi.

Myſticè, mulier eſt hæreſis & concupiſcentia: quare ſi libros hæreticorũ vel obſcenos videas & legas, ſenſim ſine ſenſu ad hæreſin & obſcenitatẽ incitaris. Quare meritò Patres Concil. Trident. vtroſq; ſub grauibus pœnis vetuerunt, & Vulcano mancipandos cenſuerunt. Igitur inſipiẽter & perperam faciunt, qui ob elegantiam ſtyli & phraſis eos legunt: nam pro exili vanóque fructu longè maiora dãna, ignéſque præſentes & æternos ſibi accerſunt. Nõ deſunt alii probi caſtique qui elegantiam cum honeſtate, imò pietate, doceant, vt quid ergo eam à cœnoſis & venenatis auctoribus, cum tanto conſcientiæ periculo haurire malunt?

Rurſum auctor Catenæ Græc. *Mulier nupta*, inquit, *myſticè eſt malitia, cui vir eſt diabolus, qui vnà cum illa generat iniquitatis filios. Quicumque tetigerit illam, inquinabitur: hoc eſt, quicumque colloquiis illius fretus, aut familiaritate eiuſdem vſus fuerit, eſto quod prauum opus attinet mundus euadat, intra ſe tamen inquinabitur.* Denique S. Cyrill. catecheſi 2. per ignem hîc propriè accipit peccatum. *Vrit enim*, inquit, *peccatum neruos animæ, & conterit oſſa mentis ſpiritalia, & lumen cordis obtenebrat.* Porrò ipſe ſic legit: *Inuoluat quis ignem in ſinu, & veſtes eius non vrantur?*

Non grandis eſt culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim vt eſurientem impleat animam] Componit & anteponit adulterium furto in noxa & ſcelere. VERS. 30. Dices, Furtum rei notabilis eſt peccatum mortiferum, &, vt quidam ait, furtum eſt panis diaboli: quomodo ergo hîc dicitur *non grandis eſſe culpa?* Reſpondet S. Chryſoſt. homil. 10. ad Popul. ſenſum Salomonis eſſe q. d. *Grauis quidem res etiam fur, ſed non tam grauis quàm adulter. Ille enim etſi frigidam cauſam habet, tamen ex paupertie neceſſitatem prætendere poteſt: hic vero nullà ipſum cogente neceſſitate, præ de-*

mentia ſola in peccati voraginem corruit. Hoc & de iurantibus dicere licet: nec enim iſti vllum habent quē prætexunt prætextum, ſed contemptum ſolum. Eadē fuſiùs habet ſcribens in pſal. 49. ad illud: *Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionē tuam ponebas.* S. Thom. verò 2.2. q. 66. art. 6. ad 1. *Furtum*, inquit, *dicitur non eſſe grandis culpa duplici ratione. Primò quidem propter neceſſitatem inducentē ad furandum, quæ diminuit, vel totaliter tollit culpā, vt patebit art. 7. Furatur enim vt eſurientem impleat animam. Secundò, per comparationem adulterij, quod punitur morte. Vnde ſubditur de fure, quòd deprehenſus reddet ſeptuplum: qui autē adulter eſt, perdet animam ſuam.* Heb. Symmach. & Aquila habent, *nō ſpernent furem cùm furatus fuerit, ad implendū animam ſuam cum eſurierit*; Chald. *non vitio vertitur furi*, &c. Vatab. *non reputant probro furi*; Syrus, *non mirum eſt*. q. d. Minus probrum eſt furari quàm adulterari. Noſter cauſam probri & infamiæ aſſignauit vertens, *non grandis eſt culpa*. ex culpa enim naſcitur infamia & probrum.

A

B

Vers. 31. *Deprehenſus quoque reddet ſeptuplum, & omnem ſubſtantiam domus ſuæ tradet*] quia ſcilicet fur tenuis fortunæ & ſubſtantiæ eſſe ſolet. Quare ſi rem magni pretii furatus ſit, cogaturque reddere ſeptuplum, omnem ſubſtantiam ſuam reſtitutioni impendet; imò ſi ea non ſufficiat, impendet ſe ipſum, iuxta legem Exodi 22. 3. *Si non habuerit quod pro furto reddat, ipſe venundabitur.* Sed quo iure *reddit ſeptuplum*? Nam iure diuino Iudæis ſancitur Exodi 22. 1. vt qui furatus eſt ouem, reddat quatuor: qui verò bouem, reddat quinque boues, non autem ſeptem. Reſpondet Hugo, fortè apud alias nonnullas gentes furi indictam mulctam in ſeptuplum. Verùm hoc eſt coniectare: hucuſque non legi vllas gentes id feciſſe. Quare planius & certius Ianſenius & alii ſic explicant: *Reddet ſeptuplum*, ideſt, reddet *multuplum*, putà quadruplum, vel quintuplū. q. d. Cogetur abundè & copioſè reſtituere, ac ſarcire damnum, quod furando intulit. Sic dicitur Iob 5. 19. *In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima nō tanget te malum.* Eſt poëticus hebraiſmus, q. d. Licet ſepties, ideſt pluries & omnimodè, in tribulationes incidas: ſemper Deus ex iis eruet te. Sic *ſeptupla*, ideſt multiplex, *vltio datur de Cain*, Geneſ. 4. 24. Sic dicitur Eccli. 7. 3. *Non ſemines mala in ſulcis iniuſtitiæ, & non metes ea in ſeptuplum*, ideſt multipliciter. Similia ſunt Leuit. 26. 28. Ierem. 15. v. 9. Amos 1. 3. prouerb. 30. 15. & alibi.

C

Aliter reſpondent Aben Ezra & Vatab. Sapiētem loqui copulatim: copulaſſe enim duas taxas duobus caſibus furi præſcriptas. Nam Exodi 22. v. 1. & 4. præſcribitur, vt, ſi furtum inueniatur in manu furis, reddat duplum; ſin vendiderit vel occiderit, reddat quintuplum: copula duplum & quintuplum, habebis ſeptuplum.

D

Senſus eſt, q. d. Fur damnum quod domino intulit abundè reſarcit: adulter autem non poteſt reſtituere marito iniuriam & noxam, quam illi vxorem eius violando intulit. Ergo adulterium grauius & nocentius eſt furto, cùm huius damnum ſit reparabile, illius irreparabile, nec niſi ſanguine adulteri expiabile. Vnde Septuag. vertunt, *ſi autem deprehenſus* (fur) *reddet ſeptuplum, & omnem ſubſtantiam domus ſuæ dans liberabit ſeipſum.*

Vers. 32. *Qui autem adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam*] Hebr. *adulter eſt deficiens corde, corrumpens animam ſuam ipſe faciet illud*: Chald. *qui quærit perdere animam ſuam, ipſe facit illud*; Septuag. *mœchus propter inopiam mentium perditionem animæ ſuæ acquirit*; Tigurina, *qui adulterium committit cum muliere, excors eſt; & qui hoc facit, animam ſuam perdit.* Senſus eſt q. d. Fur furando perdit opes ſuas: at adulter adulterando perdit mentem, item animam ſuam. Ergo adulterium deterius eſt furto. Per *animam* Primò, intellige vitam: adulter enim iure gentium omniū morte mulctatur, vti oſtendi Geneſ. 38. 24. Secundò, ſalutem animæ: hanc enim prodigit adulter, animámque deuouet diabolo & gehennæ.

Quæres, quænam ſit *inopia cordis* adulteri, qua perdit animam ſuam? Reſp. Primò, aliqui per *inopiam mentis* accipiunt concupiſcentiam libidinis: hæc enim mente & ratione deſtituitur, ſolóque irrationalis & brutæ voluptatis œſtro agitur, agitque adulterum in ſcelus & exitiū: ſicut enim venter non habet aures, ſic concupiſcentia non habet mentem: imò mentem non audit, ſed ea quæ ſuggerit libido. Inopia mētis adulteri quæ? Reſp. Primò

Secundò, *inopia mentis* eſt inopia animi, putà mollities, imbecillitas & infirmitas roboris & virium mentis. Adulter enim conſtantia & robore animi deſtituitur, ſinitque ſe molliter & effeminatè capi, ducique ab adultera quaſi bos ad victimam. De quo plura cap. ſequ. Secundo.

Tertiò, *inopia mentis* eſt inopia iudicii, quia libido iudicium euertit, hominémque demētat, vt videatur eſſe demens & inſanus, imò delira & inſana faciat pro amore ſuæ pellicis & adulteræ, vti experientia ſæpè fieri videmus. Amans ergo eſt amens. Vnde Chald. vertit, *indiget intellectu.* Tertiò.

Quartò, *inopia mentis* eſt inopia rationis. Adulterium enim ratione hominem priuat, eumque efficit brutum, imò peiorem bruto. Multa enim bruta furantur alimenta ſua, at alienam feminam non inuadunt, ſed caſtum cum conſorte colunt connubium, vti faciunt cerui, elephantes, leones, turtures, columbæ, &c. Hiſce ergo peior eſt adulter violans iura & ſanctitatem coniugii, quæ iam in lege noua longè maior eſt, vtpote euecta ad dignitatem Sacramenti: coniugium enim eſt ſeptimum legis nouæ Sacramentum, ideóq; prorſus inſolubile, ſanctum & inuiolabile. Quarto.

Ex aduerſo venenata animalia cum alienis cōmiſcentur, vt vipera, quæ exitialis eſt, cum murena congreditur, ſed ita vt priùs venenum euomat, inquit S. Baſil. hom. 7. Hexam. Adulteri ergo viperæ ſunt, imò viperis peiores; quia venenum adulterii retinent. Audi S. Ambroſ. lib. 5. Hexam. cap. 7. *Iuſſit Deus ambos* (Adam & Euam) *eſſe in vno corpore & in vno ſpiritu: quòd vnū ſeparas corpus, vnum diuidis ſpiritum, naturæ adulterium eſt. Sed hoc docet murena & vipera non iure generis, ſed ardore libidinis expetitus amplexus. Diſcite, ô viri, qui alienam permolere quæritis vxorem, cuius ſerpentis ſibi adſciſcere cupiat contubernium, cui etiam comparandus ipſe ſerpentis ſit.*

Propria adultero eaque inſignis mentis inopia & inſipientia eſt, quòd, cùm poſſit eandem, imò maiorem voluptatem haurire ex muliere ſoluta, v. g. ex meretricibus formoſiſſimam ſibi deligere, vbi minor eſt culpa, minor infamia, minus periculum, imò omnis apud homines impunitas: ipſe amore cæcus malit coniugatā, vbi lōgè maior eſt culpa & infamia, & certum periculum, vt vel à marito, vel à cognatis, vel à iudice deprehēdatur

&

& capite plectatur. Et hanc ſignificat Salomon, A dum ſubdit: *Quia zelus & furor viri nõ parcet in die vindictæ.* Quæ ergo tua, ò adulter, eſt phreneſis & veſania, vt ſine neceſſitate, ſine cauſa, ex mera libidine te in hæc diſcrimina cõiicias? In perpetuo verſaris metu, anxietate, ſuſpicione, ne res emanet, ne maritus reſciſcat, ne ad iudicẽ deferaris. Hi metus & angores omnem tuam in adulterio voluptatem diluunt, imò ſuffocant & extinguũt.

Audi S. Chryſoſt. hom. 3. de verbis Iſaiæ, hanc adulteri inopiam mentis citantem & explicantẽ, *Nam quæ poteſt eſſe voluptas, vbi metus, vbi diſcrimẽ, vbi periculũ, vbi tantorum malorum expectatio, vbi tribunalia, vbi accuſationes, vbi iudicis ira, vbi ruina, vbi gladius & carnifex, vbi baratrorum ac deportatio? Quin potiùs, ſi voles, tollantur hæc omnia. Ponamus nulli notum eſſe flagitium præterquam ipſi viro & mulieri quam adulterauit. Quomodo feret conſcientiam* B *redarguentem acerbam & amarulentam accuſationẽ vbique ſecum ferens? Quemadmodũ enim ſeipſum nemo poteſt fugere: ita nec illam eius curiæ ſententiam: hoc enim tribunal non pecunia corrumpitur, non adulationibus acquieſcit, eo quòd diuinum eſt, & à Deo noſtris impreſſum mentibus. Verè adulter per inopiam ſenſus exitium ſuæ ipſius animæ conciliat.* Sed, vt ait vir ſapiens: *Furibunda luxuria oculos non habet, idcirco caſum & baratrorum, in quod ruit, nequit intueri.* Hac de cauſa S. Baſil. epiſt. 3. canonica ad Amphilochium, inter canones pœnitentiales can. 58. adulteris duplam, fornicatoribus ſimplam pœnitentiam iniungit. *Qui adulterauit,* inquit, *in quindecim annis Sacramentis non communicauerit. In his autem quindecim annis ſic quoque diſpẽſabitur. Quatuor annis erit deflens* (ſtans extra fores eccleſiæ confitẽs ſcelus ſuum, & fideles ingredientes rogans vt pro C ſe deprecentur, vt ait can. 56.) *quinque audiens* (lectiones ſacras & conciones) *quatuor ſubſtratus, in duobus conſiſtens ſine communione. Fornicator ſeptem annis non communicabit, duobus deflens, & in duobus audiens, & in vno ſolo conſiſtens, octauo autem ad communionem admittetur.*

VERS. 33. *Turpitudinem & ignominiam congregat ſibi, & opprobrium illius non delebitur*] Verba ſunt clara. Clarum enim eſt adulterum apud omnes gentes eſſe infamem, haberíque quaſi probrum & peſtẽ reip. Vnde aliæ adulteros mutilant auribus, aliæ naribus, aliæ verendis, aliæ publico ludibrio eos exponunt, ac tandem capite mulctant. Eſto enim culpa adulterii per pœnitentiam adultero condonetur à Deo; manet tamen apud homines memoria & infamia perpetrati ſceleris, ac quandiu durat memoria, durat & infamia: quin & ſi quos D ex adulterio liberos ſuſcipiat, illi ipſi etiam poſt mortem erunt ad ignominiam monumenta, ait S. Chryſ. homil. de carnis concupiſcentia.

Perperam ergo ex hoc loco Tertull. lib. de pudicitia cap. 18 contendit probare, ex eo quod hîc dicitur, *Opprobrium non delebitur,* culpam adulterii eſſe indelebilem & irremiſſibilem. Aliud enim eſt culpa, aliud opprobrium, vti iam dixi. Adde, non rarò per pœnitentiam inſignem deletâ culpâ deleri & infamiam; vti contigit Dauidi. Sed audi Tertul. *Nam & in Prouerbiis Salomon, ſpecialiter de mœcho inexpiabili: Mœchus autẽ,* inquit, *per indigentiam ſenſuum perditionem animæ ſuæ acquirit, dolores & dehoneſtationes ſuſtinet. Ignominia autem eius non abolebitur in æuum. Plena enim zeli indignatio viri non parcet in die iudicii.* Verùm quòd mœchia ſit inexpiabilis, ideſt irremiſſibilis, iam eſt exploratus error. Nimirum Tertullianus nimio pudicitiæ amore in hæreſin lapſus, librum de pudicitia cõtra Pſychicos, ideſt animales Catholicos, ſcripſit pro hæreſi Montani, de non recipiendis pœnitentibus, ſaltem mœchis & fornicatoribus, maximè cùm culmen criminum teneant mœchia & fornicatio, vti ipſe initio libri profitetur. Vnde & cap. 5. mœchiam idololatriæ & homicidio comparat, & quaſi æquiparat. Sed, vt dixi, ipſe vti nimius fuit caſtitatis amator, ita nimius fuit adulterii oſor, nimiſque illud eleuat & aggrauat.

Pro *turpitudinem* heb. eſt נגע nega, id eſt *plagam:* Septuag. *dolores & ignominias ſuſtinet:* Chald. *plaga & ignominia accedet ei:* Symmach. *plagã & contumeliam inueniet:* Syrus, *ipſi faciet, vt ad eum accedat calamitas, & ipſum deprehendant, & ignominia non recedat.* Per *plagam* ergo Primò, cum Noſtro & B Syro accipe ſceleris publicationem, infamiam & ignominiam. Secundò, cum Septuag. accipe dolores; tum corporis quos parit luxuria, item verberationes, fuſtigationes, aliáſque pœnas eidem à iudice infligendas: tũ cruciatus & angores mentis & conſcientiæ, quos graphicè depingit S. Chryſoſt. hom. 1. de Lazaro: *Etenim,* inquit, *qui adulterium committit, etiamſi millies fuerit diues, etiãſi nullum habeat accuſatorem, non deſinit tamen ſeipſum accuſare: & voluptas quidem temporaria eſt, dolor verò perpetuus, timor vndique ac tremor, ſuſpicio & anxietas: angulos metuit, vmbras ipſas formidat, ſuos ipſius famulos conſcios, inſcios, illam ipſam quam corrupit, & virum quem affecit contumelia: obambulat amarum accuſatorem circumferens conſcientiam, cum ſit ſuo ipſius iudicio condemnatus, nec vel ad breue tempus poſſit reſpirare. Nã & in lecto, & in menſa,* C *& in foro, & in domo, & interdiu, & noctu, & in ipſis frequenter ſomniis huius iniquitatis ſimulachra videt, ipſiuſque Cainum iam agit, gemens ac tremens ſuper terrã, cum nemo ſciat, intus tamen habet ignem implicitũ.*

Porrò quanta fornicationis & mœchiæ ſit turpitudo & ignominia, apta ſimilitudine explicat Iſidorus Clarius orat. 35. tom. 1. *Si quis virginem,* inquit, *condemnaſſet, vt animalibus ratione carentibus permiſceretur, deinde illa permixtione delectaretur: nonne ob hanc cauſam maximè lacrymis eſſet digna, quòd ab hoc morbo liberari non poſſet, ex eo quod ne morbum quidem eſſe intelligeret: Hoc prorſus eſt manifeſtũ. Quòd ſi illud res moleſtiſſima eſt: hoc nihilo eſt inferius. Nam à domeſticis contumelia affici miſerabilius eſt, quàm ab alienis. Hos homicidis ego deteriores iudico: nã mori præſtat quã ita ignominioſè viuere. Homicida enim à corpore animã diuellit: hic verò ani-* D *mã ſimul cum corpore perdit, & quodcũque peccatũ dixeris, nihil huic ſceleri æquale reperies. Si enim de ſcortatione diſſerens Paulus dixit: Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus eſt, qui autem ſcortatur, in proprium corpus peccat: quid de hac inſania furoréque dicamus, quæ tanto ſcortatione deterior eſt, quantũ ne dici quidẽ poteſt? Neque enim ſolùm dicendũ eſt, quòd qui hæc patitur ſit mulier, ſed quòd perdit etiã eſſe virum, & neque in alteram mutatus eſt naturam, & quam habet non ſeruauit: ſed communis vtriuſque proditor effectus eſt, dignúſque qui à viris & mulieribus expellatur, vt qui vtrũque genus affecerit iniuria. Atque vt diſcas, quantum hoc ſit: ſi quis accedens polliceretur efficere, vt canis euaderes, nonne vt corruptorem illum caueres? Tu verò ipſe te ex homine non canẽ feciſti, ſed rem multò ignominioſiorẽ. Nã canis reſ vſui apta eſt, hic verò nulli rei vtilis.* Audi & Plinium lib. 8. c. 27. *Pãthera ſic auida eſt excremẽtorũ hominis, vt ſi*

in vaſe ſuſpendantur altiùs quàm vt poſſit attingere, eneget ſeſe defatigari porrectu corporis: ita nonnullis quod eſt fœdiſſimum, id dulciſſimum eſt. Cogita quàm horridum ſit tangere leproſos, putidos, moribundos, ſanie & tabe fluentes: idémque attribue meretrici: ipſa enim ſordibus & fœtoribus plenior eſt, quàm ſit leproſus & moribundus.

Apologus ſpurcitiæ, Igitur adulter qui in fœdis libidinibus volutatur, ſimilis eſt porco, qui luto & cœnoſis aquis paſcitur. porcus enim eſt ſpurcus, & ipſa quaſi ſpurcities. Habet hac de re inſignem apologum porci & felis Cyrillus lib. 4. Apolog. moral. c. 1. *Stabat,* inquit, *felis in ſplendido prato lingua ſua pellem lingens, vt adhærentem ei pulverem expiaret. E contrà vero porcus in vicino cœno fœtido ſeſe volutans, cutẽ turpiſſima iaciatione huiuſmodi ſordidabat, dicens: O quàm amœniſſimus mihi lectus, & ſtratus dulciſſimus hic eſt! ô quàm mihi delectabiliſſimus ſenſus! ô quàm ſuaue balneum carni meæ! quàm dulcis hæc aqua refrigerij! quàm nobilis hæc ſtilla roris tranſcendens Libani latices, Damaſci fontes, & Panormitanæ balnea ſoſpitate!* At cattus hæc audiens indignans dixit: *Quid eſt hoc vbi iaces? Tum ille reſpondit, Lutum & cœnum. Tunc cattus increpando adiunxit: Meritò es porcus, quia delectaris in fœtidis, impinguaris in ſordidis, & lætaris in rebus peſſimis. Cui porcus impatiens dixit: Vade iudica mures tuos, quid mihi & tibi? At ille: Rectè, vt video, Salomon dixit* (prouerb. 9. 8.) *Noli arguere deriſorẽ, ne oderit te. Attamen peſtilenti muri iudex auctoritate naturæ ſum conſtitutus, & tibi immũdo, ſi percipis, ab eadem natura in moribus corrector ſũ præfectus. Te namque lingendo lingua, vitare ſordes doceo, ſi attendis: atque illum iudico, cùm in maleficijs eum iudicialis vngula comprehendit.*

& caſtitatis. Deinde caſtitatẽ cõparans cælo, animæ, floribus & gemmis, eius pulchritudinem oſtendit. *Vide quàm chara ſit Deo grataque munditia, & anima, quàm natura. Ille enim cælũ in ſempiternũ ſibi parauit mundiſſimum, & repleuit clariſſima luce mundum: animam de candidato ſemine generat, & de puro ſanguine membrum cibat. Mira quidem rutilantia flores germinant, ac ſplendẽti plumã, ſquama & pellicula carnes ornat. natura quoque pretioſiſſimas gemas gignit puriſſimas, & metalla puritate ſplendentia paris, & condit ſuo diuerſo modo digeſta. Vt quid ergo in immunditiis delectaris? Neſcis quod expulſiua virtute diſſoluta, retentis fœditatibus caro perit? Ideo ſi vitam tantùm diligis, ſordes fuge, & ad purgatiuũ lauacrũ mox aſcẽde. Quo dicto requieuit.*

VERS. 34. *Quia zelus & furor viri non parcet in die vindictæ*] Septuag. *plenus enim zeli furor viri eius non parcet in die iudicii.* Apud Iudæos enim maritus per ſe adulterum occidere non poterat, ſed debebat eum accuſare apud iudicem, à quo condemnabatur ad lapidationem. Apud alias tamen gentes, quin & apud Romanos iure Cæſareo, permittitur marito impune occidere adulterũ, in adulterio cum ſua vxore deprehenſum: hoc enim conceditur iuſto eius dolori, qui tantus eſt, vt maritum agat in zelum & furorem, qui vix retineri poſſit quin manus in verbera & cædem erumpant. Vnde Chald. vertit, *quia zelus eſt ira viri;* Vatab. *maritus enim zelotypiæ impatientia accenſus, cùm ei vindicandi occaſio offertur, non parcit.* Impunè dico apud homines, nõ apud Deũ. Apud Deum enim occidens adulterum priuata auctoritate, homicidii reus eſt.

VERS. 35. *Nec acquieſcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima*] quia iniuria thori maxima eſt, nec vllis donis compenſari poteſt, ideóque maritũ qui læſus eſt, facit implacabilẽ & inexorabilem. Loquitur de eo, quod fit vt plurimum. Mariti enim quidam adeò viles ſunt, vt ob pecuniam noxam adultero condonent: alii adeò modeſti & pii, vt ei iniuriam remittant. Hinc colligendum relinquit: ſi maritus adeò vlciſcitur adulterium, quomodo illud vlciſcetur Deus, qui matrimonium ſanxit & inſtituit? Quocirca ipſum nullis legis veteris hoſtiis poterat expiari: vnde nec vllæ ad eius expiationẽ in Leuitico fuere præſcriptæ. Heb. eſt, *non ſuſcipiet facies omnis* כופר *copher,* ideſt, *propitiationis,* vel *expiationis* aut *ſatisfactionis; & non volet cum multiplicaueris munus;* Septuag. *non commutabit vlla redemptione inimicitiam, neque diſſoluetur multis donis;* Aquila, *munerum oblatione;* Theodot. *non accipiet perſonam vllius ſatisfactionis;* Vatab. *vllius interceſſoris;* Pagnin. *non accipiet perſonam omnis pretii,* &c. Nam, vt ait S. Hieron. in c. 6. Amos: *Libentius audit maritus vxorem interfici, quàm pollui.*

Similis & reciprocus eſt zelus vxorum in maritos, fidem ſibi datam per adulterium violãtes. Illæ enim implacabiles rugiunt, & ſæuiũt ſicut leænæ raptis catulis, ac ſæpè maritos obtruncant. Ita ſcribit Cicero lib. 2. Offic. Alexandrum Pheræũ à Thebe vxore interfectũ propter pellicatus ſuſpicionem. Et Iuſtinus lib. 26. narrat Demetrium Antonii regis filium iuſſu Arſinoës vxoris interẽptum, quòd cum Berenice ſocru ſtupri conſuetudinem haberet. Alter Demetrius cognomento Nicator à Cleopatra vxore occiſus eſt, ob zelum Rhodogunæ Phraatis regis ſororis, vt tradit Appianus in Syriaco. Clytemneſtra audiens Agamemnonem maritum deperire Chryſeidem, & ſe adulterio cum Ægiſtho polluit, & maritum ipsũ morte mulctauit. Sed inſtar multorum ſit, quod ſcribit Apollonius Rhodius lib. 1. Argonauticῶn, Lemnias mulieres zelotypia incenſas, quod mariti captiuas quaſdam feminas adamarent, maritos ſuos omnes, & præterea vniuerſũ genus maſculinũ obtruncaſſe. Deniq; Seneca in Medea ita canit: Vxores occidente maritos adulterantes.

Nulla vis flammæ, tumidique venti
Tanta, nec teli metuenda torti,
Quanta cum coniunx viduata tedis
Ardet & odit.

Plura congeſſit Tiraquellus in leg. 13. connub. numer. 28. & ſeq.

Myſticè, adulteriũ eſt hæreſis, & quoduis peccatum mortiferum: per hoc enim anima Deo deſponſa, eo ſpreto adulteratur cum carne, mundo & dæmone: vnde peccator dolores & ignominiã ſibi congregat, & opprobrium illius non delebitur; quia zelus & furor viri, putà Dei, non parcet in die vindictæ, ideſt, in die mortis & iudicii. Ita Beda: *Dominus,* inquit, *qui nunc parcit reprobis, non parcet in die mortis: nec acquieſcet precibus ſerò clamãtium ad ſe: nec dona, quorum non eſt ibi tẽpus vel facultas, ſuſcipiet: zelatur enim ſi quis Sponſã ſuã, ideſt, Eccleſiam, ſiue animam quamq; fidelẽ, corrũpere præſumit.* Et S. Hieron. loquens de die iudicii epiſt. ad Heliodorum: *Tunc* ait, *ad vocem tubæ pauebit terra cum populis: tu gaudebis. Iudicaturo Domino lugubrè mundus immugiet, & tribus ad tribum pectora ferient. Potentiſſimi quondam reges nudo latere palpitabunt. Adducetur cum ſuis ſtultus Plato diſcipulis: Ariſtotelis argumenta non proderunt. Tunc tu ruſticanus & pauper exultabis, & dices: Ecce iudex, qui innolutus pannis in præſepio vagiit,* &c. Plura in hanc rem dixi Ioëlis 2. v. 31.

CAPVT VII. SYNOPSIS.

VT ea, quæ de meretrice & fornicatione dixit, magis confirmet & illuſtret, producit in ſcenam meretricem, ſiue mœcham, ſuis verborum & fucorum lenocinijs iuuenem illicientem & ſeducentem: ac deinde v. 22. eius inſipientiam oſtendit, quòd ad victimam, laqueum, animæque exitium ducatur.

1. FILI mi, cuſtodi ſermones
meos, & præcepta mea re-
conde tibi. 2. Fili ſerua
mandata mea, & viues: &
legem meam quaſi pupillam oculi tui:
3. liga eam in digitis tuis, ſcribe illam in
tabulis cordis tui.
4. Dic ſapientiæ, Soror mea es: &
prudentiam voca amicam tuam, 5. vt cuſto-
diat te à muliere extranea, & ab aliena,
quæ verba ſua dulcia facit.
6. De feneſtra enim domus meæ per
cancellos proſpexi, 7. & video paruu-
los, conſidero vecordem iuuenem, 8.
qui tranſit per plateam iuxta angulum, &
prope viam domus illius, graditur 9. in
obſcuro, aduesperaſcente die, in noctis
tenebris & caligine.
10 Et ecce occurrit illi mulier ornatu
meretricio, præparata ad capiendas ani-
mas: garrula & vaga, 11. quietis impatiẽs,
nec valens in domo conſiſtere pedibus
ſuis, 12. nunc foris, nunc in plateis, nunc
iuxta angulos inſidians.
13. Apprehenſumque deoſculatur iu-
uenem, & procaci vultu blanditur, dicẽs:
14. Victimas pro ſalute voui, hodie
reddidi vota mea. 15. idcircò egreſſa ſum
in occurſum tuum, deſiderans te videre,
& reperi.
16. Intexui funibus lectulum meum,
ſtraui tapetibus pictis ex Ægypto. 17. a-
ſperſi cubile meum myrrha, & aloë, &
cinnamomo.
18. Veni, inebriemur vberibus, &
fruamur cupitis amplexibus, donec illu-
ceſcat dies. 19. non eſt enim vir in do-
mo ſua, abijt via longiſſima. 20. ſacculũ
pecuniæ ſecum tulit: in die plenæ lunæ
reuerſurus eſt in domum ſuam.
21. Irretiuit eum multis ſermonibus,
& blanditijs labiorum protraxit illum.
22. Statim eam ſequitur quaſi bos du-
ctus ad victimam, & quaſi agnus laſciuiẽs,
& ignorans quòd ad vincula ſtultus traha-
tur, 23. donec trãsfigat ſagitta iecur eius:
velut ſi auis feſtinet ad laqueum, & neſcit
quòd de periculo animæ illius agitur.
24. Nunc ergo fili mi, audi me, & at-
tende verbis oris mei.
25. Ne abſtrahatur in viis illius mens
tua: neque decipiaris ſemitis eius. 26.
multos enim vulneratos deiecit, & for-
tiſſimi quinque interfecti ſunt ab ea.
27. Viæ inferi domus eius, penetran-
tes in interiora mortis.

MVlta ex his iam cap. præced. explicata ſunt alia caſtis auribus minùs grata: quare omnia paucis expediam.

Fili mi, cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea reconde tibi] velut theſaurum pretioſum, qui vitã animamque tibi ſeruabit. *reconde*, inquam, in arca mentis tuæ, vt ex ea tempore opportuno ad aliorum ſalutem illa liberaliter depromas. vnde Syrus vertit, *abſconde in corde tuo*. De more nouum orſurus ſermonem excitat diſcipulum ad attentionem, proponendo dogmatum ſuorum præſtantiam. Septuag. huic ſententiæ ſubnectunt aliam, quæ nec in Hebræo, nec in Chaldæo, nec in Latino habetur, nec huic loco eſt opportuna: vnde ex alio loco huc traducta & inſerta videtur. Eſt autem hæc: *Fili mi honora Dominum, & valebis, & præter eum ne timueris alium.* Eamque legũt Complut. Roman. Lucifer Calar. Apol. pro S. Athanaſ. S. Ephrem tract. Contra impudicos, qui pro *alium* vertit, *alienum*. *Valebis*, ideſt, bona eris corporis mentiſque, Deo dante, valetudine, inquiunt aliqui. Verũ græcè eſt ἰσχύσεις, ideſt, potens & validus eris ad quiduis aggrediendum, & ad malis omnibus reſiſtendum. Vnde S. Hier. in c. 6. ad Epheſ. legit: *Fili honora Dominum, & confortaberis.* q. d. Si Deum, vt decet, honores & colas, Deus te faciet omnibus malis & hoſtibus validiorem: quare præter eum neminem alium, nec dæmonem, nec hominẽ, nec deum fictitium timeas, ideſt, reuerearis, metuas & colas, iuxta illud Iſaiæ 8. 12. *Timorem eius ne timeatis, neque paueatis: Dominum exercituũ ipſum ſanctificate; ipſe pauor veſter, & ipſe terror veſter.* Et illud Chriſti: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus; ſed potiùs timete eũ, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam*, Matth. 10. 28. VERS. 1.

Fili, ſerua mandata mea, & viues (Heb. Aquila, Symmach. & Theodot. *& viue*, ideſt certò viues, tum in hac vita vitam longæuam & felicem, tum in futura æternam & beatam) *& legem meam quaſi pupillam oculi tui*] Heb. כאישון *keiſcon*, ideſt, *ſicut viruncululum oculi*: ab איש *iſch*, enim, ideſt, *vir*, deriuatur diminutiuum אישון *iſchon*, ideſt, *viruncululus*: ita dicitur pupilla, quòd in ea virunculi imago reſplendeat. Sic Græci pupillas vocant κόρας, vt vertunt Septuag. q. d. Virgines & nymphas, quòd virginis imago appareat in pupilla. Vnde Plutarch. ſcribit oratorem quemdam acutè, ſed falſè, dixiſſe de impudente quodam, quòd in oculis haberet non κόρας, ſed πόρνας, ideſt, non virgines, ſed meretrices. Sic VERS. 2.

Pupillæ etymon Latinum, Græcum & Hebræum.

& Latini pupillam vel pupulam vocãt quaſi paruam pupam, ideſt parua puellã. Vnde Manil.l.4.

Paruula ſic totum peruaſit pupula cælum.

Mirum eſt quod ſcribit Plinius lib. 28. cap. 6. *Augurium ex homine ipſo eſt non timendi mortem in ægritudine quãdiu oculorum pupillæ imaginẽ reddãt.* Inde etiam vox pupillus, quaſi pupus & pupa. Alii cenſent pupillam dici *iſchon*, ideſt caliginem vel nigredinem, quòd ipſa tenebroſus & nigerrimus ſit orbiculus oculorum: ex quo tamen eiucet virtus viſiua & ſcintilla luminis. Nam ſicut Deus ex tenebris producit lucem mundi Genes. 1. 2 dicendo, *Fiat lux*: ita ex illa oculi caligine mirè produxit lucem corporis. Quò alludens Apoſtolus 2. Cor. 4. 6. *Deus*, inquit, *qui dixit de tenebris lucem ſplẽdeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris, ad illuminationem ſcientiæ claritatis* Dei, *in facie Chriſti Ieſu.*

Porrò Ariſtot. lib. 5. de Gener. animal. c. 1. docet vim viſus in aqueo humore conſiſtere: nigredinem autem ſignũ eſſe copiæ humoris aquei. Idem lib. 1. de hiſtor. animal. c. 1. *Candidum oculi*, inquit, *magna ex parte ſimile in omnibus eſt. At quod nigrum dicitur variat: aliis enim atrum, aliis admodum cæſiũ, aliis fuluum, aliis caprinũ. quod morum optimorũ indicium eſt, & ad cernendi claritatem primatũ obtinet.* Nigredo enim neceſſaria eſt ad congregandos colores, qui viuendi ſunt, quia lux & color lucidus, putà albus, viſum diſgregat & diſpergit.

Senſus ergo eſt q.d. Tam tibi cordis & curæ ſit mea lex & diſciplina, quàm eſt pupilla oculi, quã vt teneram pupulam & virgunculam ſummè diligis & cuſtodis: quámque eſt ipſe orbiculus niger pupillæ, in quo acumen viſus conſiſtit: eſto enim in lege quædam ſint atra, ideſt, obſcura & difficilia: tamen in iis vis mentis, rationis & virtutis cõſiſtit. Multò ergo magis ea cuſtodi, quàm tutor cuſtodit pupillum & res pupilli: magis enim diligitur pupilla oculi quàm pupillus mortui.

Lex cuſtodienda vt pupilla. Primò.

Igitur ſicut pupilla, inquit S. Baſil. hom. 11. Hexamer. natura tribus quaſi propugnaculis munitur & cuſtoditur, nimirum Primò, quadruplici tunica, ſcilicet ſpeculari, reticulata, cryſtallina & cornea; Secundò, palpebris & ciliis contra muſcas, arenas & puluetes; Tertiò, ſuperciliis, ſub quibus in cauo quaſi antro delitеſcit, ne lædi queat: vtque ipſa aciem viſiuæ potentiæ rectà intendant ac moderentur. Supercilia ergo ſunt quaſi oculi domiciliũ & propugnaculum: ipſa enim ſunt quaſi tectum tegens oculos, ne capitis frontiſque ſudor in eos, ſed potiùs in tempora genáſque defluat. Vide S. Baſil. loco citato.

Secundò.

Secundò, ſicut pupilla eſt quaſi fax, ſtella, & paruus ſol totum hominem illuminans, prælucẽs, dirigens, vt omnes vias & actiones clarè & rectè obire poſſit: nam ſine luce pupillæ homo cæcus eſſet nihilque peragere poſſet, ſed in mille lapides & ſcopulos impingeret: ſic pariter lex eſt lux hominem dirigens ad honeſtè rectéque operandum in quouis rerum occurſu. Vnde Chriſtus: *Lucerna*, inquit, *corporis tui eſt oculus tuus. Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit*, Matth. 6. 22.

Tertiò.

Tertiò, ſicut pupilla licet parua, in ſe res omnes, quin & cælũ mundũque continet & comprehẽdit: ſic lex & diſciplina licet in rebus paruis ſita videatur, tamen in ſe continet omnem honeſtatem, omnem virtutem, omne bonũ, quin & cælum ac beatam æternitatem, perennémque felicitatem.

Hæc ergo verba ſibi repræſentet religioſus & fidelis quiſque, eaque ſibi occini putet à Spiritu ſancto: Fili mi cuſtodi ſermones meos, &c. ſicut pupillam oculi, nimirum exactiſſimè, ſummo ſtudio, amore, conatu, perfectione. Fugatâ ergo procul ſocordiâ ad perfecta, magna, celſa, enitere, quę tibi ſtatus & vocatio tua ſuggerunt. Si hæc quotidie audis, nec obedis, ſi quotidie illis monearis, nec moueris: excitaris, & non aſſurgis, nihil perfectum, nihil tua vocatione dignum aggrederis: vtique inuiſus es illi, cuius adhortationes ſpernis, & à cuius perfectione degeneras.

Porrò ſi cuſtodiuerimus legem Dei vt pupillam oculi, ipſe Deus viciſſim cuſtodiet & diliget nos vt pupillam oculi ſui, iuxta illud Zachar. 2. 8. *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Quæ ſanè res eſt miræ conſolationis & ſpei, gaudiique inæſtimabilis. Quocirca pro ea inſtãter orat Dauid pſal. 16. 8. *Cuſtodi me vt pupillam oculi*; Heb. *quaſi pupillam filiam oculi*; Chald. *vt pupillam orbicularem, quæ eſt in medio oculi.* Pupilla enim videtur eſſe filia oculi, quia in eo & quaſi ex eo enata imaginem filiolæ ſiue virgunculæ, vti paulò antè dixi, repræſentat.

Liga eam in digitis tuis (Syrus, *in collo tuo*) *ſcribe illam in tabulis cordis tui*] Septuag. *circumpone eã digitis tuis, inſcribe eam ſuper latitudinem cordis tui*: vt ſcilicet eam iugiter in corde & pectore velut inciſam & inſculptam geras: *vt ſemper animæ tuæ meditationibus adſit*, ait R. Leui. De quo plura dixi c. 3. 3. Alludit ad illud Moſis Deuter. 6. 8. Exodi 13. 16. *Ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos.* quod Iudæi craſſe ad literam, vt ſonat, accipientes legem decalogi membranulis inſcriptam brachio, fronti & fimbriis affigebant & alligabant, eaque vocabant phylacteria, q.d. Conſeruatoria legis, vt patet Matth. 23. 5. Vers. 3.

Meliùs noſter Salazar hæc accipit de annulis digitorum, q.d. Legis à me tibi traditæ obſeruationem perfectam vice annuli digitis inſere, atque id tibi pro arrhabone & pignore ad nuptias ſapiẽtiæ erit: exinde enim licebit tibi ſapientiã & prudentiam ſororem tuam, ideſt ſponſam coniugẽque pleno ore nuncupare. Solet enim in nuptiis à ſponſo digito ſponſæ inſeri annulus nuptiarum pignus & arrhabo: atque in annulo ſolebat olim incidi effigies ſponſi, vel amici, reiue adamatæ. Annulus hic *digito quarto inſeritur, quia in eo vena quædam ſanguinis ad cor vſque peruenit*, ait Iſidor. lib. de Offic. c. 15. Igitur annulus hic ſymbolum eſt amoris coniugalis, quod ſcilicet ſponſa ſponſum non tantùm in annulo & digito, ſed & in corde gerat, omnémque amorem in illum defigat.

Verùm, quia non dicitur hîc: *Incide eam annulo*, vel *per annulum inſere ea digito*: ſed, *liga ea ſuper digitos tuos*, vt habẽt Heb. Aquila, Symm. & Theodot. ac Noſter; Septuag. *circumpone eã digitis tuis*: hinc ſimpliciùs & planiùs accipias hoc vt parœmiam, quæ non aliud ſignificat, quàm q.d. Habeto legem iugiter præ oculis, habeto eã ſemper in mẽte, ſemper eius recordare, perinde ac ſi illa digitis tuis alligata foret: ſolemus enim cùm alicuius recordari volumus, illudque præ oculis habere, digito filum vel quid ſimile alligare, vt illud rei cuius recordari volumus, memoriam & quaſi pręſentiam ſui, oculis mẽtique obiiciat & ſiſtat. Eſſe enim parœmiam & ſimilitudinem patet ex nota ſimilitudinis *quaſi*, cùm ait Moſes: *Ligabis ea quaſi ſignum in manu tua*: eò enim alludit hîc Salomon.

Quòd ſi quis religioſior legis memoriã filo, chartæ, ſimiliue re digitis alligare velit, oculiſq; obijcere, is planè ad litteram monitum Moſis & Salomonis ſeruabit. Ita faciebant Iudæi per ſua phylacteria, qui non ob ea carpuntur à Chriſto, ſed quòd in phylacterijs duntaxat geſtarent legem, non in corde, nec opere eam exequerẽtur. Omitto nugas & ſuperſtitiones, quas poſteriores Iudæi phylacterijs addidere.

Secundò, Baynus appoſitè ſic explicat, q.d. Lex oculis mentique tuæ ſemper obuerſetur, perinde ac eiſdem digiti obſeruantur. Rurſum decẽ ſunt decalogi præcepta, totidem tibi Deus dedit digitos. Cuique ergo digito per imaginationem & memoriam affige vnum præceptum, primo primum, ſecundo ſecundum, &c. vt, quoties digitos tuos intueris, toties in illis Dei præcepta quaſi alligata intuearis, vti faciunt Rhetores, & qui artẽ memoriæ docent. hi enim partes orationis, vel rei recordandæ, digitis cogitatione affigunt, per eóſque ordine diſtribuunt, vt ita eorum intuitu ſingulorum ex ordine recordentur, cùm ſingula memoriæ referant, reddántque fideliter digiti quaſi pignora ſibi commiſſa & concredita.

Tropol. liga legem in manu & digitis, ideſt, iiſdem illam exèquere & operare. Ita Beda: *In digitis*, inquit, *in actibus dicis: In tabulis cordis, in latitudine cogitationis. Vnde & alia translatio dicit: Deſcribe eam in latitudine cordis tui.* Sic & Lyran. Addit Dionyſ. per digitos notari diſcretionem: ſunt enim digiti ab inuicem diſcreti. q.d. *Liga legem in digitis, ideſt, operibus eam cum diſcretione aſſocia. Sicut enim in manu vis operatiua, ita in digitis vis diſcretiua myſticè deſignatur. Vnde Pſalmiſta: Benedictus Dominus Deus meus, qui doces manus meas ad prælium & digitos meos ad bellum*, pſalm. 143.1. Denique auctor Catenæ Græcor. *Per manum*, inquit, *plena ſuiſque numeris & partibus abſoluta, operatio deſignatur, per digitum autem ſimplex minuſque perfecta. Ait ergo, Meis verbis, mea doctrina obſecutus, cor ad virtutum ſuſceptionem diffuſum, capaxque & facile exhibeto.*

VERS. 4. Dic *ſapientiæ, Soror mea es* (ita Heb. & Roman. malè ergo aliqui legunt, *eſt*:) *& prudentiam voca amicam tuam*] Septuag. *dic ſapientiæ ſororem tuam eſſe, & prudentiam notam* (Chald. *cognatam*) *redde tibi*, Aquila & Theodot. *& notam intelligentiam vocabis*, R. Salomon & Aben Ezra, *ſapientiam tamquam propinquam & affinem ſemper habere.*

Senſus eſt q.d. Sapientiam dilige & adama intimè vt ſororem vnicam, omni decore ornatam, illámque *ſororia tibi dilectione coniunge*, ait Beda. Sic & R. Leui: *Dic*, inquit, *ſapientiæ, Soror mea es ob amorem, quo illam complecteris. Et prudentiã voca amicam tuam*, hebr. מודע *moda, ideſt, bene notam & propinquam, ita vt ſemper cum prudentia & ſapientia coniunctionem habeas.*

Sapientia eſt ſoror. Primò. Sapientia rectè vocatur *ſoror*. Primò, ob puritatem amoris, qua nos diligit, & viciſſim à nobis diligitur, cùm ſponſa apud homines innuat carnalem complexum.

Secundò. Secundò, quia ſapientia nobis quaſi congenita & connaturalis eſt: illius enim ſemina & quaſi rudimenta inſeuit nobis & ingenerauit Deus & natura. ita Caietan. Rurſum ſapientia filia eſt primogenita Dei Patris, cuius pariter filius eſt homo, æquè ac angelus.

Tertiò. Tertiò, quia ſapientia ſoror eſt mentis & rationis: homo autem eſt animal mentis & rationis compos. Nam ſapientia ſiue virtus non eſt aliud, quam perfectio rationis, ſiue amor boni rationalis, quod ſcilicet recta ratio amat ac dictat, iudicatque ab omnibus eſſe amandum. Rurſum ſapientia ſupernaturalis eſt ſoror ſpiritus, ſiue hominis baptiſmo & ſpiritu Dei renati, ac euecti ad ſtatum ſupernaturalem filiationis & hereditatis Dei. Huc alluſit Chriſtus dicens: *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt, ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt*, Matth. 12.50.

Rurſum per *ſororem* accipe ſponſam & vxorẽ: vt enim iuuenem auocet à meretrice, offert illi ſapientiam ſponſam. q.d. Si ſponſam ambis, ambi ſapientiam, ambi virtutem: ſiue enim ſapientiam quæras, illa ſapientiſſima eſt: ſiue nobilitatem, illa nobiliſſima eſt: ſiue diuitias, illa opulentiſſima eſt: ſiue ſpeciem, illa ſpecioſiſſima eſt. Illam ergo vti ſpõſam ama & cõplectere, cum eaque diſſuauiare, vt eius amoribus occupatus & implicitus, omnes ſpurcos meretricum, velut ſtultarum, infamium, pauperum, deformium, amores faſtidias & deuites. Sic ſponſa in Canticis vocatur à ſponſo *ſoror*. primæ enim ſponſæ & ſponſi fuere ſorores & fratres, vt pote filiæ & filij eiuſdem patris Adæ. Hoc eſt quod ait Salomon Sapient. 8 *Hanc amaui à iuuentute mea, & quæſiui ſponſam mihi eam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius.*

Phyſicè ſimul & ethicè diſce hîc, ſtudium ſapientiæ eſſe optimum remedium ad fugiendam libidinem, & ſeruandam caſtitatem: tum quia mẽs occupata ſtudio non cogitat de venere: tum quia ſapientia ex diametro opponitur veneri, perinde ac ſpiritus carni, cælum terræ, angelus bruto planè aduerſatur. Audi noſtrum Aluarum de Paz de caſtitate l. 5. c. 7 5 *Litterariũ ſtudia, præſertim ſacrarum, optima ſunt caſtitatis inſtrumenta, & iuuenibus valde accommodata, quibus & neceſſaria ſibi & alijs diſcunt, & ſapientes euadunt, & impudicitiæ cogitationes auertunt. Quapropter Sapiens huius vtilis laboris meminit, vt iuuenem ad caſtitatem incitaret: Dic ſapientiæ, Soror mea es: & prudentiam voca amicam tuam, vt cuſtodiat te à muliere extranea, & ab aliena, quæ verba ſua dulcia facit. Si pulchritudinis, inquit, amator es, ſi verborum ſuauitate delectaris, oſtendã tibi pulcherrimam ſponſam, cuius amplexibus ſatieris, oſtendam ſororem fideliſſimam & ſuauiſſimam, cuius alloquio miram percipias ſuauitatem. Sapientia tibi in ſponſam data eſt. Nam quidam tui ſimilis ſum ego, qui & alio loco dixi: Quæſiui ſponſam mihi eam aſſumere, & amator factus ſum formæ illius. Erit, inquã, ſponſa tua perpetuo vinculo tibi coniuncta, propter quã habebis claritatem ad turbas, & filios ex ea, ſcilicet veriſſimos rerum ſenſus accipies. Eſt etiam ſoror tua ex eodem Deo patre progenita. Hanc ergo ſororem voca, & amicam appella, ſeu (vt clarius loquar) in locum ſponſæ, ſororis & amicæ habe. Si ita feceris, illa te à cõcupiſcentia carnis liberabit, & eius dolos ac fallacias, quibus te illaqueare nititur, deteget & diſpellet.*

Sapientia ſoror caſtitatis. Notum eſt exemplum S. Gregorij Nazianz. cui per viſionem ſeſe quaſi amicas obtulerunt ſapientia & caſtitas, ſpecie duarum virginum ſororum, eò quòd ipſe caſtitatis æquè ac ſapiẽtiæ eſſet ſtudioſus: quod ſuperiùs recitaui. Sic hodie in monaſteriis, vbi viget ſtudium litterarum & ſapiẽtiæ, viget pariter caſtitas & diſciplina Religioſa: vbi iacet illud, iacent & hæc.

Anagog. Polychron. in Catena Græcor. per ſapientiam accipit contemplationem & vitam cõ-

tēplatiuam, quam repræſentat Magdalena: huic enim dicit Martha, ideſt, vita actiua: Soror mea es, qui duæ hæ vitæ quaſi ſorores, ab eodē Chriſto quaſi patre procreatæ & inſtitutæ, ad eamdē in cęlis hæreditatem cernendam ducunt, atque vtralibet ab altera quaſi ſoror à ſorore iuuetur & fulciatur oportet: actio enim eget directione contemplationis, contemplatio viciſſim indiget labore & fructu actionis.

Vers. 5. *Vt cuſtodias te a muliere extranea* (meretrice & mœcha) *& ab aliena, quæ verba ſua dulcia facit*] Hebr. *quæ ſermones ſuos lenificat*, Vatabl. *quæ verbis ſuis blanda eſt*, Symmach. & Theodot. *cuius verba lubrica & mollia*, Syrus, *cuius verba blandiendo decipiunt*, Septuag. *quæ te ſermonibus adoritur gratioſis*, vti legit S. Ambroſ. l. 1. de Cain c. 4. Qui myſticè hæc exponens: *Duæ enim mulieres*, inquit, (B) *vnicuique noſtrûm cohabitant, inimicitijs ac diſcordijs deſſidentes, velut quibuſdam zelotypiæ contentionibus noſtræ replentes animæ domum. Vna earum nobis ſuauitati & amori eſt, blanda conciliatrix gratiæ, quæ vocatur voluptas. Hanc nobis opinamur ſociam ac domeſticam, illam alteram immitem, aſperam, feram credimus, cui nomen virtus eſt. Illa igitur meretricio procax motu, infracto per delicias inceſſu, nutantibus oculis & ludentibus iaculans palpebris retia, quibus pretioſas iuuenum animas capit (oculus enim meretricis laqueus eſt peccatoris) quemcumque viderit ſenſu indigum prætereuntem in angulo, in tranſitu domus ſuæ, ſermonibus adoritur gratioſis, faciens iuuenum volare corda, domi inquieta, in plateis vaga, oſculis prodiga, pudore vilis, amictu diues, genas picta. Etenim quia verum decorem naturæ habere non poteſt, adulterinis* (C) *fucis affectatæ pulchritudinis lenocinatur ſpeciem, non veritatem.*

Myſticè quoque R. Leui: Sapientia, inquit, cuſtodiet te à muliere aliena, ne ſcilicet obſequaris animæ concupiſcenti.

Vers. 6. *De feneſtra enim domus meæ per cancellos proſpexi*] Quia exempla delectando magis mouent quàm præcepta, hinc Salomon exemplo (ſiue verè id geſtū ſit, ſiue, vt volunt Vatabl. Ianſen. & alij, arte compoſitum & comicè confictum ad rem illuſtrandam) quod frequenter accidit, in mediū adducit: quo oſtendit quantum ſit iuuenibus à meretrice periculum, ac ſimul graphicè meretricis mores, modóſque illiciendi & ſeducendi deſcribit. Ait ergo, *Per cancellos proſpexi*. Cancelli anguſti & reticulati eſſe ſolent, quo fit, vt qui per eos proſpicit, alios videat, ſed ab ijs non videatur. Salomon ergo, vt mores iuuenum ſpecularetur, per cancellos proſpicit, vt eos conſpiciens ab ijs (D) non conſpiceretur. Sic enim præceptor per cancellos in ſcholam & diſcipulos intuetur, vt ipſi neſcientes ſe videri liberè agant, indolémque & mores ſuos prodant, quos deinde ipſe formet, corrigat vel dirigat. Idem faciāt Superiores, vt ſubinde ſecretò aduertant mores indolémque ſubditorum, cùm ipſi ſe liberos & à nemine cerni putāt. At ſint memores iſtius dicti: *Ne quid nimis*. ne ſubditi aduertentes omnia ſua curioſè notari ab eis alienentur, fiántque diffidentes & puſillanimes, aut ficti & hypocritæ, aut iracundi & effrontes. Idem facit Deus: ipſe enim omnia videt, & tamen à nemine videtur, niſi à viris timoratis & perfectis qui illuminato mentis oculo ſciunt cogitántq; ſe vbique à Deo videri, ideóque omnia ſua honeſtè ſanctéque agunt, ne qua in re oculos tantæ maieſtatis offendant. Viri ergo illuminati cancellos

(A) hoſce retegunt, ipſúmque Deum cominus ſemper intuentur.

Audi S. Bernard. in Formula honeſtæ vitæ, inter decem profectus ſpiritalis documenta, hoc nono loco aſſignantem: *Nonum*, inquit, *eſt vt quiſquis quibuſcumq; negotijs implicetur, Deum in corde memoriter ſtudeat habere, & ſemper honorem Dei omnibus anteponat: ſed ad hoc præcipuè nitatur, vt ſic ſemper Deum præſentem intelligat, ac ſi ipſum, qui præſens eſt in ſua eſſentia, videret: ſicq; eum timeat & reuereatur, & intenſo amore in eum feratur, eoque prout poteſt in via fruatur, & in ipſo non in alio requieſcat.* Stimulus virtutis præſentia Dei.

Septuag. pro prima perſona ſubſtituunt tertiā, itáque proſpectum hunc non Salomoni tribuūt, ſed meretrici & mœchę, de qua ſermo præceſſit. Sic enim habent: *De feneſtra enim è domo ſua in plateas* (B) *proſpiciens, quemcumque viderit ſtultorū filiorum adoleſcentem inopē cordis*, &c. Vbi cancellorum nō fit mētio. & pro *proſpiciens* græcè eſt παρακύπτουσα, ideſt, prono, totóque quaſi corpore inclinata, per feneſtram circumquaq; proſpectans. meretrices enim fugiunt cancellos, quia cupiunt videre, vt videantur & ipſæ. Prima enim illecebra earū eſt, proſpiciendo per feneſtras oſtentare ſe, & quaſi offerre tranſeuntibus Vnde S. Ambr. myſticè per meretricem accipiens quamlibet voluptatem & concupiſcentiam, quæ hominem ad peccatum illicit & ſollicitat lib. 1. de Cain c. 4. *Nam quid*, inquit, *tam meretricium, quam ſæcularis voluptas, quæ à feneſtra domus ſuæ incipit oculis prima tentamenta præludens, & penetrat citò ſenſum in plateas proſpiciens*, ideſt, *in publicas tranſeuntium vias, non autem in legis interna myſteria obtutum mentis* (C) *intendant.*

Et video paruulos, conſidero vecordem iuuenem] Vers. 7.
Pro *paruulos* hebr. eſt פתאים *pethaim*, ideſt, vt Chald. *inſipientes*, Septuag. *ſtultos*, Tigur. *ſtupidos*, Vatabl. *ſimplices*, imperitos, inexpertos.

Senſus eſt, q. d. Ego per cancellos proſpiciēs vidi multos per plateam inambulantes iuuenes, incautos, imprudentes, inexpretos: atque inter eos vnum præ ceteris *vecordem*, Hebr. *carentem corde*, Chald. *deficientem intellectu*, Septuag. *inopem mentis*, S. Ambroſ. *indigum* (ita Roman. malè ergo alij legunt *indignum*) *ſenſu*. Hanc iuuenum vecordiā ſcitè repræſentat vetus emblema. Nā veteres iuuentutem pingebant quaſi adoleſcentem nudum, emblema iuuentuts. velo quodam obductos oculos habentem, cuius dextra poſt tergum vincta erat, lęua ſoluta: hunc inſequebatur tempus multas occaſiones ſubmini- (D) ſtrans, ſingulis verò diebus filum vnum de velo, quo facies illius operiebatur, detrahebat. Cuiꝰ picturæ hæc eſt explicatio. Primò, nudus adoleſcens ſignificabat, quòd ætas illa iudicio & ratione caret, & de malis, quæ geſſit, gloriatur, tātum abeſt vt erubeſcat. Secundò, velatos habet oculos, quia tamquam cæcus per ſingula ſæpè momēta offendit, & in vitia princeps fertur, non habens alium ductorē quàm prauos ſuos affectus. Tertiò, dextram habet ligatam, & ſiniſtram ſolutā; quia nihil dextrè & conſideratè agit, ſed omnia ſiniſtrè, inconſideratè, perturbatè, prout prauo affectu ducitur. Quartò, hunc perſequitur tempus ad mortem. Quintò, tempus filum vnum de velo, quo eius clauduntur oculi, quotidie detrahit, quia eius vita ſenſim per ſingulos dies minuitur, & quo plura detrahuntur fila, eo clariùs animaduertit, quàm prauè incedat, quòtque prauis affectibus

quaſi tyannis vinctus teneatur: & experientia diſcit matureſcente ſenſim ætate, quò miſer tendat. quã quàmplurimi ſint, qui nec affecta iam ætate à prauis adoleſcentiæ moribus recedant: ſed in morte videntes ſuam vanitatem & ſtultitiam, ac pericula æternitatis, ſapiũt, ſed ſerò. Vide exemplum Chryſaorii clamantis, *Inducias vſque manè*, apud S. Greg. 4. Dialog. c. 38. Porrò ſagaces ſunt meretrices, vt iuuenem vecordẽ dinoſcant & adoriantur, non cordatum & caſtum; idque dinoſcũt ex habitu & vultu, ſed maximè ex oculis. Cum enim vidẽt oculos vagos, laſciuos, curioſos, agnoſcunt vecordiam; cùm verò vidẽt oculos graues, modeſtos, conſtantes, agnoſcunt illos eſſe ſapientis, eumque fugiunt. Vnde Palladius in Vita S. Chryſoſt: *Infelicia*, inquit, *ſcorta ex ipſo oculorum motu pudicos agnoſcunt ac fugiunt viros: non ſecus atque infirmus oculus Solis iubar, & vultur vnguentum*: ſcilicet *fur furem, lupa lupum, ac viciſſim agnus agnum, leo leonem*, vt vulgò dicitur.

VERS. 8. *Qui tranſit per plateam iuxta angulum, & prope viam domus illius*] Sic enim ſolent proci & riuales amicarum domus noctu obire & ambire, ac iuxta angulos inambulare, vt in iis vel abſcondere ſe, vel per diuerticula elabi queant, ſi quis eos inſequatur.

VERS. 9. *Graditur in obſcuro, adueſperaſcente die, in noctis tenebris & caligine*] Heb. *in crepuſculo, in veſpera diei, in nigredine noctis & obſcuritate*. Libido enim lucifuga eſt, & tenebras quærit, vtpote malè ſibi conſcia, pudenda & infamis.

VERS. 10. *Et ecce occurrit illi mulier ornatu meretricio* (Heb. *habitu meretricis*; Septuag. *ſpeciem habens meretriciã*) *præparata ad capiendas animas: garrula & vaga*] Pro *præparata ad capiendas animas*, hebr. eſt נצרת לב *netſurat leb*, ideſt, *cuſtodita, reſeruata corde*. ideſt, vafra, callida, inſidioſa, illecebroſa, vt capiat animas iuuenum. Aut *obſeruata corde*, ideſt, quæ cor habet quod obſeruat iuuenes, eiſque inſidiatur, vt decipiat; Pagnin. *anxia corde*; Vatab. *cauta corde*; Caiet. *imminuta corde*; R. Salomon, *munita corde*. Sicut enim ciuitas circundatur munitionibus, ita meretricis cor calliditate & ſtultitia circummunitur. Alii per antiphraſin vertunt, *incuſtodita corde*; quæ ſcilicet cor habet liberum, impudens, vagum, volaticum æque ac oculos & manus. Vnde & tales facit oculos & corda iuuenum ſeſe aſſectantium. Quocirca Syrus & Septuag. vertunt, *quæ facit iuuenum volare corda*, vt volaticam volatici ſequantur: fortè Syrus & Septuag. pro נצרת *netſurath* legerunt נצצת *notſetſath*, ideſt, *auolare faciens*: נץ *nots* enim eſt auolare; inde נצץ *notſets* in *poel* eſt auolare facere, idque cũ impetu & rapacitate, quaſi ad prædam: inde enim à rapacitate accipiter dicitur נץ *nets*, vnde aliqui niſum auem rapacem dictum putant. Sic enim meretrix iuuenes quaſi niſos ad ſe velut prædam allicit, & auolare facit. Denique Baynus vertit, *anxia corde*, vel *ligata corde*, hoc eſt, anxietate cordis amorem ſimulãs: vt *netſurath* ſit à verbo צור *tſur*, ideſt, coarctare, non à נצר *natſar*, ideſt ſeruare. Poſſunt hæc verba *netſurath leb*, ideſt corde ligata ſiue anxia, referri ad cordis ſecreta, & diſſimulationem: Ego, ait Baynus, mallem referre ad habitum corporis & ornatum, quem laxum & laſciuum geſtabat, ſed circa præcordia ſtrictum & colligatum, vt corporis elegantiam oſtentaret. Chaldæus alio ſenſu vocem hebræam *netſurath* interpretatur, nempe pro fortitudine, vt ſit ſenſus: Fuit habitu meretricio diſſoluta, & effeminata, ſed corde robuſto & virili, vtpote inuerecunda & impauida. Poteſt denique exponi *deſolata* ſiue *deſtituta corde*, hoc eſt ſine intellectu, iuxta illud Iſaiæ 1. 8. *Sicut ciuitas quæ vaſtatur*: Hebr. *netſura*, ideſt, *deſolatur*. R. Leui Ben Gerſom ad habitum ſiue ornatum meretricium refert. q. d. Erat nudo collo & pectore corde tenus, quod veſtitum & tectum habebat. Et hunc ſenſum ex Chaldæo licet intelligere, cùm vox Chaldæa vtrumque ſignificet, fortitudinem & abſconſionem. Dauid Kimhi vertit, *obſeruata corde*, à verbo *natſar*, vt ſit ſenſus. Erat cauta, quæ cùm alios deciperet, ipſa decipi non potuit. Hæc Baynus.

Deſcribit illecebras meretricis. Prima eſt, habitus & ornatus meretricius. Nam lege & vſu Romanorum aliarũmque gentium, meretrices, incedunt habitu ab honeſtis matronis diuerſo. Vide Alexandrum ab Alex. lib. 5. Genial. cap. 18. Rursũ meretrices ornant ſe ſupra opes & ſtatum: atque ornatus earum eſt leuis, illecebroſus, ſpirans amorem. qua de cauſa multæ rubra vel coccinea tunica incedunt: cum matronarum etiam nobilium & diuitum ornatus ſit grauis, caſtus, & ſæpè pullus aterque. Etſi enim ſub noctem oberrare dicat meretricem, tamen ſubluſtrem noctem notat, cũ ſat adhuc ornatus conſpici poteſt. Adde, eam per diem ornare ſe, ac ornatam ſe exhibere in oſtiis & feneſtris iuuenibus tranſeuntibus conſpiciẽdam. Vnde S. Cypr. lib. de Habitu virginum, *Ornamentorum*, inquit, *ac veſtium inſignia, & lenocinia formarum non niſi proſtitutis & impudicis feminis congruunt: & nullarum ferè pretioſior cultus eſt, quàm quarum pudor vilis eſt. In Apocal. 17. deſcribitur meretrix illa perdita, cum qua fornicati ſunt reges terræ, amicta palleo purpureo & coccineo*, &c. Multa de hoc ornatu dixi Iſaiæ 3. v. 26. & 1. Petri 3. 3. Notat noſter Pineda in Salomone præuio lib. 7. cap. 8. Hebr. שית *ſchit*, ideſt, ornatus, poſſe verti ſpinam aut vepres. Sic enim vertit Noſter Iſaiæ c. 5. v. 6. & c. 10. v. 17. & 27. v. 4. Et eadem vox cum leui punctorum mutatione pſal. 72. 6. ſumitur pro operimento, vel ornamento iniquorum: *Operti ſunt iniquitate & impietate ſua*, q. d. Etiam ſpinis ornãtur, quæ alios pungant, & inſtar hami alicuius rapiant quidquid ipſis applicitũ fuerit. Vbi Chald. legit, *coronam imponent capiti ſuo de rapina ſua*. Itaque ornatus meretricis eſt ſpina, eſt hamus pungens oculos libidinoſorum. Cùm enim videant, quod concupiſcunt, ſed frequenter frui non poſſunt, neceſſarium eſt frequentiſſimè dolere, &, vt S. Petrus dicebat, habere oculos plenos adulterii & inceſſabilis delicti cum deſiderio, quod excruciet animum. Sic Alexander Magnus dicebat, Darii filias eſſe dolores oculorum: erant enim ſpecioſæ.

Illecebræ meretricis, prima.

Secũda eſt, quòd *præparata* ſit *ad animas capiẽdas* quòd ſcil. mille norit, milléq; alias indies cogitet artes & fucos, quibus incautos illiciat & ſeducat.

Secunda.

Tertia eſt, quòd *garrula* ſit *& vaga*; Pagnin. *tumultuoſa & peruerſa*; alii, *clamoſa & proterua*, vel, vt Chald. *præuaricatrix*; Vatab. *ſtrepera & incõſtãs*; Syrus, *rebellis & comeſſatrix*; Septuag. ἀνεπτερωμένη καὶ ἄσωτος, quod Complut. vertunt, *eleuata eſt* (ſuperba) *& luxurioſa*; Roman. *vaga eſt & luxurioſa*;

Tertia.

alij propriè, *volatica ſiue alata eſt & infrunita*; Aquila, *σχολάζουσα*, id eſt, *vacans eſt otioq; diſſluens*, alius, *tumultuoſa* eſt inſtar frementium fluctuum, *latratrix* inſtar canum, *perſonans* inſtar vrſorum, *tumultuans* inſtar ebriorum vel populi furentis.

Porrò mulier hęc dicitur *vaga* quaſi *vacua*, quòd ſine negotio temere huc illucque diſcurrat. ita Perottus. aut *vaga* quaſi *vana agēs*, vel *vadendo agens*. ita Papias: *Vagus*, inquit, *dicitur erraticus, diſcurrens, vadendo agens. Vagatur, diſcurrit, vagus & diſſolutus: diſperſus eſt, errat: vanus agit*. aut *vaga* quaſi *vi acta*: agitur enim æſtu cupiditatis, vti vaccę aguntur œſtro.

Ex aduerſo matrona honeſta & virgo Primò, ornat ſe modeſtè. Secūdò, præparat ſe, vt alias ad modeſtiam & verecundiam adducat. Tertiò, pauciloqua eſt & *οἰκουρός*, id eſt, domus cuſtos, vti ait Apoſtolus Tit. c. 2. v. 5. vbi dixi eius ſymbolū eſſe teſtudinem, quæ ſemper eſt domi, quia domiporta domum ſuam ſecū defert: quæ enim vagatur inſtar Dinæ, ſæpè *Penelope venit, abit Helene*, vt ait Poëta. Ita de S. Bernardo, qui virginum fuit flos & decus, ſcribit auctor Vitæ eius lib. 3. cap. 2. *Inceſſus eius & habitus omnis modeſtus & diſciplinatus, præferens humilitatem, redolens pietatem, exhibens gratiam, exigens reuerentiam, ſolo viſu lætificans & ædificans intuentes.*

Vers. 11. *Quietis impatiens, nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis*] Hebr. *in domo non habitant* (Septuag. *non quieſcunt*: Chald. *non morantur*) *pedes eius.*

Vers. 12. *Nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos inſidians*] Chald. *& contra omnem angulum opportuna.*

Quarta. Quarta eſt hæc conditio & illecebra meretricis, quòd cùm ardeat libidine & ſtudio alliciendi amaſios, ſit inſtabilis & nequeat domi conſiſtere; ſed nunc ad oſtium, nunc in plateis, nunc in angulis ſeſe oſtentet, & impudicè inſidietur pudicitiæ iuuenum, cui tam ardenter inhiat. Tò *nunc foris, nunc in plateis*. idem eſt q. d. Nunc foras ante ædes, nunc longiùs in plateam progreſſa. ita Baynus & Iāſen. Aut, vt noſter Salazar: Foris, inquit, id eſt, in limine domus atque in veſtibulo: is enim ſolet ſubeſſe ſenſus illi particulæ *foris*. Cantic. 8. *Vt inueniam te foris*, id eſt, in limine. Et S. Matth. c. 26. v. 69. de Petro ait: *Sedebat foris*: Lucas verò locum expreſſiùs ſignificans habet, *Sedebat ad oſtium foris*, id eſt, in veſtibulo domus. Ergo cùm hæc mulier domi pedes coërcere non poſſet ſuos, nunc foris erat, id eſt, in limine domus ſedebat; nunc in plateis (creſcit oratio) iuxta angulos inſidians.

Porrò hæc mentis pedumque inſtabilitas, euagatio & diſcurſatio euidens eſt ſignum meretricis. Vnde Tiraquellus in legem 10. connubialē n. 34. ex hoc loco, & ex lege 11. *qua ulnſtris*, docet quòd ea meretrix præſumitur, quę alienas domos, nunc hanc, nunc aliam intrare cōſueuit. Hinc & meretrices vocabantur peregrinæ. Vnde Comicus in Andria: *Adeone*, inquit, *es demens in peregrina*: id eſt, *in meretrice*, inquit ibidem Donatus: *Mulieres enim peregrinæ, inhoneſtæ & meretrices habebātur*. Et in Eunucho Parmeno, cū Thais dixiſſet matrem ſuam Samiam fuiſſe, & habitaſſe Rhodi, tacere ſe poſſe reſpondit, quoniam videlicet veriſimile eſſet, poſſe meretricem naſci ex peregrina & ipſa meretrice: dixerat enim Parmeno taciturum ſe, quæ vera à Thaide dicerentur.

Vers. 13. *Apprehenſumque deoſculatur iuuenem, & A procaci vultu blanditur, dicens*] Pro *procaci*, heb. eſt *forti facie*, id eſt, vt Chald. Septuag. & Tigur. *impudenti facie*: Theodot. *impudenter egit in vultu ſuo*: Symmach. *audacia obdurauit faciem ſuam*: Syrus, *fronte perfricata* inquit illi. Huc pertinet prouerbium Arabicum: *Homo ſine pœnitentia eſt tamquam flumius ſine aqua, & mulier ſine verecundia eſt tamquam lampas ſine lumine.*

Quinta eſt hæc conditio & illecebra meretricis, qua manifeſtè prodit ſuam impudentiam & libidinem per impura oſcula, blanditias & verba: ſicut enim manus vſu & exercitio callo obdureſcunt: ſic & frons vſu ſcelerum perfricta impudentiæ callum induit. Quinta.

Sapienter S. Baſil. tract. de Virgin. docet cauenda eſſe oſcula etiam fratrum & ſororum: *Sufficit enim*, inquit, *peccatum, & per tactum fraternæ manus,*
B *& per pacis ac dilectionis oſculum, ſenſum carnis ad ſua molienda opera latenter excitare, & concupiſcentiæ oculos, ſicuti Adæ, poſt voluptatis guſtum ampliùs ad malum aperire*. Citat philoſophum dicentem: *Oſcula cauere oportet, non ſecùs quàm animalium venenatorum morſus: diffunditur enim venenum ex oſculo per omne corpus*, &c. *Eſt enim grauis ac vehemens inſita maſculinis corporibus aduerſus feminas flagrantis concupiſcentiæ vis, inſtar ſtuppæ, quæ ſi ignem odorata fuerit, protinus inflammata ſuccenditur.*

Audi & auctorem Catenæ Græc. hîc: Oſculum, inquit, inſani diabolicique amoris eſt argumentum, incenſúſque & libidinoſus animi ſenſus ad obſcenum turpeque veneris commerciū, data opera inuitans hominémque prouocans. Cùm autem dicit: *Victima pacifica eſt mihi*, apertè mētitur:
C ſiquidem malitia nihil habet verè pacatum, eadémque vultum noſtrū rubore magis perfundere, quàm ſincera dilectione recreare laborat. Quare externa perſona aſſumpta multa, quæ ad fraudem & impoſturam faciant, commiſcetur. hæc ille.

Memorabile eſt quod in Vita Gregorij VII. Pontif. legimus, eum gratia compunctionis fuiſſe priuatum, eò quòd mendę neptis ſuæ manu tractaſſet. Et in Vita S. Apollinaris ſcribit noſter Raderus, eam virili veſtitu inter monachos vitam egiſſe: cui ægrotanti cùm infirmarius aſſiſteret, identidē illum ſenſiſſe tentationes libidinis, ideóque exclamaſſe: *Monachus hic, aut diabolus eſt aut femina*. Denique S. Ephrem aduerſus improbas mulieres: *O malum*, inquit, *malorum peſſimum mala mulier! laqueus comptus, naufragium ſuper terram, fons nequitiæ, theſaurus immunditiæ, mortifera conuerſatio, oculorum pernicies, animarum exitium, cordis* Mulieris epitheta.
D *ſpiculum, ſceptrum inferni, concupiſcentia præceps, cauſa diaboli, requies ſerpentis, diaboli conſolatio, dolor inconſolabilis, caminus incenſus, eorum qui ſaluantur offenſio, malitia incurabilis, officina dæmonum, amor flagitioſus, beſtia impudens, incontinentiſſimus impetus, effrænatum os rerum arcanarum, triumphus tenebrarum, dux delictorum, oblectamentorum magiſtra, inſatiabilis concupiſcentia nequitiæ, æterni ſupplicij conciliatrix, prudentia terrena, viri ſocordia, vipera veſtita, pugna voluntaria, quotidiana calamitas, procella domus, viri naufragium, immanis bellua, adulterorum diuerſorium, arma diaboli, expetita rabies, exornata mors*. Vnde contra eam hoc remedium ſuggerit: *Cogita terram eſſe quod miraris: cinerem, quo incendetur & comprimetur inſana tua cupiditas. Explica quoque faciei pellem cogitatione, & cernes tunc omnem eius pulchritudinem eſſe vilitatem: nihil enim niſi oſſa, neruos fœtoreſq; reperies.*

periet. Erubeſce qui d.ceris. Erubeſcens reſipiſce, & pœnitentiam age.

VERS. 14. *Victimas pro ſalute voui, hodie reddidi vota mea*] Hebr. *victima pacificorum ſuper me*; Syrus, *ſacrifi-*
VERS. 15. *cia pacifica ſunt hæc*; Septuag. *ſacrificium mihi eſt hodie, reddo vota mea. Idcirco egreſſa ſum in occurſum tuum deſiderans te videre, & reperi* [Septuag *deſiderans faciem tuam te inueni*; Chald. *propterea egreſſa ſum in occurſum tuum, quippe me vertens ad quærendam ſocietatem; quod dixeram me te adducturam, vel te à me repertum iri.*

Primò, Baynus ex Hebræo ſic explicat q. d. Nunc obligata ſum reddere victimas pacificas in gratiarum actionem (quas homines ſolent reddere dum votorum compotes fiunt) poſteaquam te adeò deſideratum & quæſitum inuenerim. Iam dudum votum feceram de victimis pacificis ſoluendis, quàm primùm tui compos fierem: ecce iam compos facta, ſoluam quæ voui: hodie mihi B occurriſti, hodie reddam & ſoluam vota. Verùm Noſter vertit, *reddidi* in præterito, non *reddam* in futuro.

Secundò, alij q. d. Victimas pro ſalute voui & obtuli, hac de cauſa egreſſa vt te reperirem, ecce ilicò te reperi. Hic enim eſt fructus votorum & victimarum mearum, quæ vtique tantum bonum meruerunt & impetrarunt. Quo dicto meretrix impudenter ſe ſuáque Deo placere mentitur, ac Deum in partem ſui ſceleris trahit, quaſi Deus faueat & cooperetur eius lenocinijs, ideóque iuueni de ſcelere non eſſe erubeſcendum, vtpote quod ſecundet & proſperet Deus. Quæ ſanè ingens eſt blaſphemia in Deum: ſed ad eam cæcos agit libido.

Tertiò & genuinè, q. d. Ecce voui Deo victimas pacificas pro tua meáque ſalute: tanti enim mihi eſt ſalus tua, quanti mea: atque hodie eas obtuli, ex eiſque de more conuiuium opiparum (hoſtia enim pacifica maiori ex parte cedebat offerenti, qui ex ea ſuis epulum apparabat, vti dixi Leuit. 3.) tibi inſtruxi: idcirco egreſſa ſum, vt te ad illud inuitem, & deducam: & ecce, quæ bona eſt vtriuſque noſtrûm ſors, ilico te reperi. Eamus ergo, epulemur, vt in bonis ducamus diem hunc, tam nobis fauentem & fortunatum. Ita Hugo, Caiet. R. Salom. R. Leui, Ianſen. & alij.

Sexta illecebra. Sexta eſt hæc meretricis & mœchæ illecebra, ſcilicet ſacrificium ſimul & epulum, ad quod iuuenem inuitat, vt ad luxuriã perducat: venter enim cibo meróque æſtuans deſpumat in libidines, vt ait S. Hieron. Et S. Paulus 1. Timoth. 5. 6. loquẽs de vidua, *Quæ*, inquit, *in delicijs eſt, viuens mortua eſt*. q. d. Corpus delicioſum eſt caſtitatis ſepulcrum. Addit S. Chryſoſt. homil. 2. de Lazaro, ipſum eſſe mentis & animæ ſepulcrum: *Mortuus eſt*, inquit, *diues & ſepultus eſt, nimirum anima illius in corpore tamquam in monumento defoſſa, ac ſepulcrum circumferente, nempe carnem. Non ſecùs enim ille, quàm ſi catena quadam temulentia ac ventris ingluuie vinctus eſſet, ſic otioſam illam ac mortuam reddiderat.* Alludit ad illud Platonis in Cratylo: σῶμα dicitur quaſi σῆμα, quòd corpus ſit quaſi ſepulcrum animæ.

VERS. 16. *Intexui funibus lectulum meum, ſtraui tapetibus pictis ex Ægypto*] q. d. Vt molliùs cubes, non tabulis ligneis ideóque duris, ſed funibus lineis vel laneis, ideóque mollibus, inſtraui & contexui lectum meum. Septuag. Roman. pro *funibus* habent, *inſtitis*. Inſtita erat tenuiſſima faſciola, quæ A ſtolæ extremitatem ambibat eique ſubſuebatur, qua matronæ honeſtæ vtebantur. Vnde Aquila & Theodot. vertunt, *periſtromatis circumſtraui*. Verùm meliùs Complut. Græcum κειρίαις τέτακα τὴν κλίνην μου, vertunt, *funibus tetendi lectum meum*. quod planè conſentit cum Noſtro, ac cum Hebræo & Chaldæo, qui habent, *ſtragulis*, putà funibus ſubſtratis, *ſtraui lectum meum*. Idem ſignificant inſtitæ, putà funes delicatiores, quibus quaſi faſcijs ſubſtratus erat lectus ad molliter cubandum. Syrus, *ſtramentis lectum meum ſtraui, & ornamentis lecti Aegyptijs illum ornaui*. Porrò ſtramenta vel ſtragula hæc pretioſa fuiſſe patet ex Hebræo *marbaddim*, quod Noſter cap. 31. 22. vertit, *ſtragulatam veſtem*.

Straui tapetibus pictis ex Aegypto] Sic & Septuag. & Chald. atque Hebr. חטבות *chatuboth*, id eſt, *inciſa*, ſignificat tapetes; quia hi varijs florum, hominum, animalium figuris inciduntur & inſ-B culpantur. Addit Aben Ezra: Tapetes hi erant *chatuboth*, id eſt, inciſi in modum anguli ad ſimilitudinem templi. Porrò vox Hebr. *etum* hîc tantùm reperitur, quam Chald. Vatablus & alij vertunt, *funem*; Septuag. & Noſter (quibus, vtpote antiquioribus & eruditioribus, magis credendum eſt) vertunt *pictis*. Tapetes enim omnes varias continent picturas, atque in picturarum elegantia eorum ornatus conſiſtit. Vnde & Theodot. vertit, *deſcripſi picturam Aegypti*. Aliqui per tapetes pictos accipiunt delicatiſſimas eaſdémque variegatas ſindones: hæ enim fiebant ex lino præſtantiſſimo Aegypti.

Quare longiùs abit Vatabl. qui ſic vertit & ex-C plicat: *Tapetibus adornaui lectum meum, qui conſtat chatuboth, id eſt, lignis cælatis & funibus Aegyptijs. Cælata ligna*, inquit, *vocat aſſeres inciſos & elaboratos, qui intexti erant lino Aegyptio, quod eſt in ſummo pretio*; & Baynus, *ornamentis ornaui lectum meum, trabibus cælatis, funibus Aegypti*; & Pagninus, *tapetibus adornaui lectum meum inciſis line Aegyptio*; & Caiet. *pauimentis pauimentaui lectum meum eleuatis funibus*; & R. Leui, *Lectulus*, inquit, *confectus eſt ex inciſione cedrorum: funes verò per eum extenſi ſunt reticulatis ex cannabe Aegyptio, id eſt, confecti ex cannabe puriſſimo Aegyptio: cùm ibidem ſit ſericum præſtantiſſimum: ſericum*, id eſt, byſſus, putà linum, vti oſtendi Exod. 25. 4. Vbi videas in quàm varia quaſi augurando abeant, qui à Vulgata & à Septuag. recedunt. Quare hiſce inuicem conſentien-D tibus, non illis, aſſentiendum eſſe æquus prudenſque lector cenſebit.

Moral. diſce hîc, lecti mollitiem eſſe puluinar diaboli: incitat enim ad laſciuiam & libidinem. Vnde Amos c. 6. v. 4. illi væ æternæ maledictionis intentat. *Væ*, inquit, *qui opulenti eſtis in Sion*, &c. *qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris*, &c. *bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti*. Talis fuit diues Epulo, qui propterea ſepultus fuit in inferno. Quocirca S. Chryſoſt. homil. 1. de Lazaro, docet fideli imitandum eſſe Dauidem eiúſque lectum regalem: *En*, inquit, *oſtendo tibi lectum B. Dauid. Qualis igitur erat ille? non argento & auro, ſed vndique lacrymis & confeſſione erat exornatus. Hæc ipſe fatetur ita loquens pſalm. 6. Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. Itaque vice margaritarum vndique lacrymis erat diſtinctus.* Et inferiùs: *Vis tibi alium commonſtrem lectum Iacob? ſolum habebat ſubſtratum, & lapidem capiti ſup-*

poſitum, eóque vidit illum intelligibilē lapidem, eáſque ſcalas, per quas aſcendebant & deſcendebant angeli, Geneſ. 28. *Huiuſmodi lectos excogitemus, vt eiuſmodi videamus inſomnia.*

Myſticè, meretrix eſt quæuis cupiditas, ac ſpeciatim hæreſis, cui hæc omnia adaptant Beda ac Baſilius, Gregor. & Olympiod. in Catena Græcor. Hæreſis enim eſt ſuperba, tumultuoſa, clamoſa, inſtabilis, ac quod vno die aſſerit, ſequenti negat, indieſque noua dogmata figit & refigit, imò fingit & refingit. Notat autem Baſil. voluptatem eſſe cauſam hæreſis, vti hîc innuitur: vt enim homines voluptati ſine metu numinis indulgeant, negant fidem & numen, iuxta illud: *Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus,* pſal. 13. 1.

VERS. 17. *Aſperſi cubile* (hebr. משכבי *miſcabi*, id eſt, lectum) *meum myrrha, & aloe, & cinnamomo*] Vatab. *cubile meum odoratum reddidi myrrha*, &c. Aliqui hæc accipiunt de liquore vel ſuffitu. Vnde Pagnin. vertit, *ſuffiui*, alij, *perfudi*. Planiùs hæc accipias de ipſis aromatibus vel eorum floribus: ijs enim meretrices ſolere ſuos lectos aſpergere, patet 2. Paral. 16. 14. vbi de Aſa rege defuncto dicitur: *Poſuerunt eum ſuper lectum ſuum, plenum aromatibus & vnguentis meretricijs, quæ erant pigmentariorum arte compoſita.* Vnde Theodot. vertit, *cubile meum myrrha* ἐκαλλώπισα, id eſt, *ornaui, compſi*; Septuag. verò, *aſperſi cubile meum croco, & domum meam cinnamomo.*

Myrrham odoratam eſſe, eáque aſpergi ſolere veſtes & lectos patet pſal. 44. 9. De aloë vide Plinium lib. 27. c. 4. & fuſiùs Dioſcoridem lib. 3. c. 22. vbi tradit aloën florem album germinare, qui gratum odorem expiret. De cinnamomo quàm odoratum ſit, præſertim ſi diſtilletur, experientia conſtat, & docet Plinius lib. 15. c. 7.

Septima illecebra odorum.

Septima eſt hæc aromatum & odorū illecebra, quæ corpus mētemq; ſua ſuauitate emollit & effeminat: *Voluptas* enim *eſt eſca malorum*, ait Plato, & ex eo Cicero in Catone Maiore. Quocirca Clemens Alexandr. lib. 2. Pædag. cap. 8. docet Chriſtiano fugiendos eſſe delicioſos odores & vnguēta. Primò, quia excitant mollitiem & libidinem. Secundò, quòd S. Magdalena pœnitens eos obtulerat Chriſto vngens eius pedes. *Eo,* inquit, *quod apud ſe pulcherrimum eſſe exiſtimabat, nempe vnguento, honorauit Dominum, atque etiam ornamento corporis, nempe capillis ſuis, abſterſit vnguentum quod redundabat, libans Domino lacrymas pœnitentiæ: propterea eius peccata remiſſa ſunt.* Tertiò, quòd Apoſtolorum & fidelium ſit fragrare virtutibus, non aromatibus, ac cum ſponſa dicere Chriſto ſponſo: *Trahe me: poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum,* Cantic. 1. Vnde Apoſtol. 2. Corinth. 2. 14: *Deo gratias,* inquit, *qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorē notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco: quia Chriſti bonus odor ſumus Deo,* &c. Vnde concludit Clemens: *Oportet viros in primis apud nos vnguenta non olere, ſed vitæ probitatem. Spiret autem femina Chriſtum, qui eſt regalis vnctio, non vnguenta, & diapaſmata, diuina autem ſemper vngatur pudicitiæ vnctione, ſancto delectata vnguento, nempe Spiritu. Hanc ſuauis odoris vnctionem hominibus notis ſuis Chriſtus comparat, ex aromatibus cæleſtibus hoc vnguētum componens. Hoc autem vnguento ipſe quoque Dominus vngitur, ſicut per Dauid meminit pſalm. 44. Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Myrrha, & ſtacte, & caſia à veſtimētis tuis.* Et poſt nonnulla: *Suauis autem odoris ſtudiū*

Vnguentum pudicitiæ.

A *eſt eſca otij & mollitiei, quæ ad libidinoſam & intemperantem cupiditatem paulatim attrahit. Et ſicut boues* (& bubali per nares) *annulis & funibus, ita etiam intemperans ſuffitibus & vnguentis & ſuauè olentibus coronarū odoribus trahitur.* Et inferiùs: *Deſipientes autem mulieres, quæ canos quidem tingunt, capillos autem vngunt, celeriùs caneſcunt propter aromata deſiccatoria. Quocirca ſunt etiam, qui vnguntur, ſicciores: facit autem ſiccitas caniores: ſiue enim canities eſt pilorum exiccatio, ſiue calidi defectus; ſiccitate proprium pilorum nutrimentum ebibente humidum, & efficiente canos, quomodo vnguenta adhuc amauerimus, propter quæ cani fiunt qui canos fugiunt? Quemadmodum autem, qui naribus ſunt ſagacibus canes, feras odore inueſtigant: ita ex nimis curioſa vnguentorū fra-*B*grantia, qui moderati ſunt & temperantes, venantur intemperantes*, ideóque malè olentes & putidos agnoſcunt. Idcirco enim meretrices odorifera circumferunt, vt ſuum fœtorem contegant, quia ipſæ putent & peſſimè olent, iuxta illud Poëtæ:

Vnguenta creant citam canitiem.

Poſthume non bene olet, qui bene ſemper olet.

Odorata nocent.

Subdit Clemens valdè odorata nocere corporibus: *Nux,* inquit, *emittit ſpiritum, qui torporē & veternum immittit, vt vel ipſa oſtendit nominis etymologia.* (Nux enim græcè dicitur κάρυα ἀπὸ τοῦ κάρου, hoc eſt, à torpedine aut grauedine) *narciſſus verò flos eſt grauis odoris: id autem arguit nominis appellatio, vt qui neruis νάρκην, hoc eſt torporem, afferat.* Clementi aſtipulatur Plinius lib. 15. 22. *Caryon,* inquit, *à capitis grauedine propter odoris grauitatem conuenit dictum.* Sic & *nux* Latinis dicitur à nocendo, quaſi noxa. Vnde Ouidius epigram. de Nuce:

C *Quoniam ſata lædere dicor,*
Imus in extremo margine fundus habet.

Nux enim generale eſt nomen fructuum omnium qui duro clauduntur cortice, ſicut *pomum* omnium qui molli ſunt cortice. Vnde ſunt nuces myriſticæ, & odoratæ; quin & ex nucibus vulgaribus fit oleum & vnguentum, multò magis ex nucibus pineis, cedrinis, cypreſſinis, &c.

Clementi conſonat S. Ambroſ. libr. 1. de Cain c. 4. *Spargit,* inquit, *odores ſuos voluptas, quia Chriſti odorem non habet.* Et S. Chryſoſt. homil. 1. de Lazaro: *Miles es ſpiritualis,* inquit. *Talis autem miles non dormit in lecto eburneo, ſed humi: non oblinitur vnguentis: nam iſta cura eſt meretriciis amoribus implicatorum ac perditorum, ſcenicorum, mentiſque deplorata hominum. Te verò non oportet olere vnguentum, ſed ſpirare virtutem: nihil immundius anima, quoties corpus talem habet fragrantiam. Corporis enim ac veſtium fragrantia arguit intus latere animum graueo-*D*lentem & immundum. Quam enim diabolus aggreſſus delicijs euirauerit animam, omnique vitiorum genere compleuerit, tum & in corpore ſuæ corruptionis lectum oblinit vnguentis. Nec ſecùs atque hi qui pituita naſi catarrhóque perpetuo laborant, & veſtes & manus & faciem contaminant, eò quòd ſubinde narium profluuium abſtergunt: anima quoque iſtius praui profluuij malitiam in corpus abſtergit. Quis enim præclarum aliquid, aut bonæ frugis, opinabitur de eo qui ſpirat vnguenta?*

Horribile hac de re narrat exemplum B. Petrus Damiani Cardinalis epiſt. ad Blancam Comitiſſam cap. 11. & ex eo Baron. tomo 10. anno Chriſti 998. n. 20. de vxore Ducis Venetiarum, quæ ita delicatè viuebat, vt aquas communes dedignata, rore cæli à famulis vndique collecto ſeſe ablueret. Eius porrò cubiculum tot thymiamatum aromatumque generibus redolebat, vt pudor ſit re-

ferre. Hæc enim, vlciſcente hanc mollitiem numine, toto corpore computruit, adeò vt nemo famulorum eius fœtorem ferre poſſet. Senſim ergo computreſcens, doloribus putidis miſerabiliter cruciata diem clauſit extremum.

Sapientior fuit magnus Arſenius, de quo hæc legimus apud Surium die 19. Iulij: Aqua, qua palmarum ramos madefaciebat, vt fierent molliores, numquam ab illo mutabatur; ſed ſic diu manebat, vt tandem corrumperetur, maléque oleret & aſpectu tetra eſſet: adeò vt quidam ex Patribus ſeneni rogarent cur hoc faceret? & ei exprobrarent ſocordiam. Is verò, *Cùm*, inquit, *ſuaueolentia & aromatibus priùs vſus ſim, odoratus damnum modò corrigo contrarijs.*

Vers. 18. *Veni, inebriemur vberibus, fruamur cupitis amplexibus, donec illuceſcat dies*] Solent enim luxurioſi vario vberum contactu explere ſuas libidines. vnde Hebr. vox דודים *dodim*, tam *amores*, quàm *vbera* ſignificat. Quocirca Septuag. vertunt, *veni, & fruamur amicitia* (Syrus, *fruamur amore*) *vſque ad diluculum: veni & colluctemur cupidine*; Aquila, Symmach. & Theodot. *circumplicemur in amoribus*, Chald. *veni, delectemur amoribus vſque manè, & mutuò adhæreamus deſiderijs*; Tigur. *ades, amori indulgebimus in craſtinum vſque: amore nos exhilarabimus.*

Nota τὸ *inebriemur*, id eſt, ſatiemur, expleamus ad ſatiem noſtram libidinem. Sed & verè libido mentem inebriat, id eſt, dementat, vt luxurioſus inſtar ebrij dicat & faciat infanda, quæ ſobrius & ſanæ mentis compos non auderet dicere vel facere, imò nec cogitare, vt docet S. Chryſoſt. homil. 5. contra Iudæos.

Octaua illecebra amplexuũ. Octaua eſt hæc illecebra vberum & amplexuũ, eáque vt impudentiſſima & patentiſſima, ſic & ſummè illecebroſa ac potentiſſima: amplexus enim luxurioſi ſunt proxima diſpoſitio ad concubitũ, eiuſque initiũ & inchoatio. porrò quàm ignitus & venenatus ſit amplexus, imò tactus mulieris, liquet ex eo quod ſcribit S. Gregor. lib. 4. Dial. c. 11. de Vrſino presbytero, qui animam agens, cùm mulier, olim eius vxor, naribus eius aurem admoueret, vt ſẽtiret an adhuc ei vitale ſpiramen ineſſet, collecto ſpiritu & voce exclamauit: *Recede à me mulier, adhuc igniculus viuit, paleã tolle.* Et ex eo quod ſcribit Iacobus de Vitriaco Cardin. in Vita S. Mariæ de Oignies lib. 2. c. 5. nimirum cùm quidam amicus eius, vir ſpiritualis, ex deuotione manum eius ſtringeret, indéque ſentiret primos carnis motus inſurgere, audiuit vocem quaſi è cælo lapſam: *Noli me tangere.* Et ex eo quod ſcribit Chronicon Hirſaug. Ioan. Trithemij ad annũm Domini 1091. nimirum brachium Gebhardi Abbatis miraculoſè ſanatum, cùm is illud feminæ deuotæ oſculandum præbuiſſet, rurſum obriguiſſe; atque Vuilhelmum Abbatem ſanctum ei dixiſſe: *Hæc eſt pœna temeritatis tuæ, frater, qui manum Deo conſecratam, ipſiuſque miſeratione ſanatam, feminæ, gloria tactus inanis, præbuiſti oſculandam.* Simile eſt quod narrat S. Gregor. de Andrea Fundano Epiſc. lib. 3. Dialog. c. 7. Et aliud quod narrat Ioannes Moſchus in Prato ſpirit. c. 19.

Denique quàm potens ſit hic amor, docet emblema in quo Cupido pingitur inſidere leoni, eumque domare & regere, cum hoc lemmate:

Vidi ego durum poſſit frænare leonem:
Vidi quis ſolus corda domaret amor.
Omnia vincit amor.

Hinc amoris hieroglyphicum eſt ſalamãdra, quæ creditur igne viuere & ali, quo cetera conſumuntur:

Te nutriunt ſalamandra ignes, qui cetera perdunt:
Alterius nobis viuere morte datum eſt.

Vers. 19. *Non eſt enim vir in domo ſua: abiit via longiſſima.* **Vers. 20.** *Sacculum pecuniæ ſecum tulit. in die plenæ lunæ reuerſurus eſt in domum ſuam*] Nona eſt hæc mœchæ illecebra, qua iuueni omnem eximit metum. Dicit ergo impunè eum ſecum poſſe concubari & luxuriari, eò quòd maritus domo abſit. Ne verò iuuenis reditum eius metuat, aſſerit eum abijſſe via longiſſima, ideoque ſacculum pecuniæ pro viatico ſecum tuliſſe. Denique eum non reuerſurum ante plenilunium, putà ante medium menſis lunaris, quali vtebantur Hebræi: quare vſque ad illum diem impunè eos poſſe agere quodlibet. Poterat diem ſcire mœcha, tum ex mariti dictis, tũ ex eius negotijs. Vnde Pagnin. vertit, *in die ſtatuti temporis*; Caiet. *ſupputato tempore*, Tigur. *certo die*.

Nona illecebra ſecuritatis.

Pro *in die plenæ lunæ*, hebr. eſt ליום הכסא *leiom hakkeſe*, id eſt, ad diem obtectionis, ſcilicet lunæ, putà ad plenilunium, cùm luna planè lumine ſolari tegitur & obducitur. Septuag. verò accipiunt neomeniam ſiue nouilunium, quia tunc luna lumine deſtituta obtegitur, agitque quaſi in tenebris. ita Aben Ezra, R. Leui, Baynus & Vatabl.

Symbolicè S. Ambroſ. lib. 1. de Cain c. 4: *Abſentiam viri*, inquit, *hoc eſt, iniuriam legis, obtexit: lex enim abſens peccantibus eſt: nam ſi adeſſet, non delinqueretur. Et ideo ait: Non adeſt vir meus: abiit autem viam longinquam inuolucro pecuniæ accepto in manu. Quid hoc eſſe dicam, niſi fortè quia diuites putant nihil eſſe quod non cedat ſuæ pecuniæ, & in gratiam ſui legem velint eſſe venalem?*

Myſticè, Hugo per virum ſiue maritum accipit Chriſtum. *Non eſt vir*, id eſt, Chriſtus, inquit, *in domo ſua*, id eſt, in mundo viſibili ſpecie: *abijt via longinqua*, putà aſcendit in cælum: *ſacculum pecuniæ ſecum tulit*, id eſt, corpus, ex quo ſanguis diuinus redemptionis noſtræ pretium fluxit: *in die plenæ lunæ reuerſurus eſt in domum ſuam*, hoc eſt, in die iudicij, cùm plena erit Eccleſia ſanctis virtutibus & meritis, redibit in mundum, vt bonos præmiet & beet, malos puniat & damnet. Hinc peccatores ſibi licere putant impune peccare vſque ad diem mortis & iudicij, quaſi tunc pœnitentiam acturi ſanctéque victuri. Atque interim repentina vel inopinata morte obruti, ſceleribus pleni trahuntur ad igneum Chriſti tribunal. Quocirca præmonuit omnes Chriſtus dicens: *Vigilate, quia neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit*, Matth. 24. 42.

Vers. 21. *Irretiuit eum multis ſermonibus, & blanditijs labiorum protraxit illum*] Pro *irretiuit* hebr. eſt הטהו *hittahu*, id eſt, *declinare fecit illum*; Septuag. *ſeduxit*; Tigur. *flexit*. Pro *multis ſermonibus* hebr. eſt ברב לקחה *berob liccha*, quod Theodot. vertit, *in multitudine donorum*: לקח *lecach* enim & ſermonem, qui accipitur à loquente, & donum, quod accipitur à donante, ſignificat. Radix enim לקח *lacach* ſignificat accipere in genere. Vnde illud: *Accepiſti dona in hominibus*: pſal. 67. v. 19. *Accepiſti*, id eſt, dediſti, vti explicat Apoſtolus Epheſ. 4. 8. vide ibi dicta. Meretrices enim dona exigua ſolent dare vel promittere, vt maiora impetrent:

Pro *protraxit illum* hebr. eſt הדיחנו *taddicennu*, quod Aquila, Symmachus & Theodotion vertunt, *repulit illum*, Baynus, *impulit*; Tigurina, *perpulit*, Pagnin. *expulit*; Syrus, *abripuit eum*; Septuag. *laqueis labiorum ſuorum alligans domum adúſque attraxit*. Græcè eſt ἐξώκειλεν, quod Complut. vertunt, *impegit illum*, Romani & S. Ambroſ. *attraxit illum*. Significat blanda & captioſa meretricis verba ita inneſcare, ligare & dementare animum & concupiſcentiam iuuenis, vt eum quaſi funibus attrahant & violenter propellant ad eius cupidines explendas. *Theſauros*, inquit S. Ambroſ. lib. 1. de Cain c. 4. *demonſtrat, regna promittit, amores ſpondet continuos, inexploratos concubitus pollicetur, ſine pædagogo diſciplinas, ſine monitore ſermones, vitam ſine ſollicitudine, mollem ſomnum, inexplebilem cupiditatem. Seducens eum*, inquit, *multo blandimento ſermonum, & laqueis labiorum ſuorum alligans domum adúſque attraxit*. Formulam verborum, ſchemáque meretricis (myſticè voluptatis) ſubijcit S. Ambroſ. *Ipſa*, ait, *in medio ſtans: Bibite*, inquit, *& inebriamini, vt cadat vnuſquiſque, & non reſurgat. Ille apud me primus, qui omnium perditiſſimus. ille meus eſt, qui ſuus non eſt. ille mihi gratior, qui ſibi nequior. Calix aureus Babylonis in manu mea inebrians omnem terram, à vino meo biberunt omnes gentes. Quis eſt ergo inſipientior diuertat ad me, & indigentibus ſapientia præcipio dicens: Panibus abſconditis ſuauiter vtimini, & aquam furti dulciorem bibite. Manducemus & bibamus. Cras enim moriemur*, &c.

Iuuenis ſollicitatus à femina quid agat?

Quare iuuenes à meretribus ſollicitati, ilicò animos colligant, eóſque in caſtitate obfirment, ac imitentur S. Vvolſtanum Epiſcopum Vvigornienſem in Anglia, qui à nobili pulchráque femina ad turpitudinem prouocatus, facto ſigno crucis dixit: *Fuge fomes laſciuiæ, mortis filia, vas ſatanæ*; & ſimul alapam mulierculæ tãto niſu impegit, vt crepitus illiſæ palmæ tota domo audiretur: ita eam procul à ſe abegit. ita habet eius Vita apud Surium die 29. Ianuarij. Simile feciſſe legimus S. Edmundum Cantuarienſem Epiſcopum, qui illectus à femina, illam ad facinus nudatam ita virgis cecidit, vt omnem ab ea tentationem diſpulerit, vtique per opem B. Virginis, cui ipſe virginitatem vouerat, ideóque in annulo inſculptam geſtabat Salutationem angelicam. Nullum enim remedium contra carnis tentationes præſentius cultu & inuocatione Deiparæ. Illa enim eſt virgo virginum, caſtitatis aſylum, puritatis antiſtes, acerrima virginitatis cuſtos & vindex, vti ex omnium ſæculorum hiſtoria notum eſt.

Meretrix eſt ſphinx: cur?

Appoſitè Plutarch. tract. *quòd amor non ſit indiciũ*, docet amoris ęnigma & ſymbolum eſſe ſphingem. Sicut enim ſphinx erat Thebanum monſtrum ex varijs animalibus commiſtum, imò confictum; ſic & amor ex varijs tum amati ideis, tum amantis imaginationibus conflatur & confingitur. Sphinx enim vultu & manibus ſimilis erat puellæ ſpecioſæ, corpore cani, alis aui, vnguibus leoni, cauda draconi, voce homini: quæ homines prætereuntes difficilibus & inextricabilibus quæſtionibus remorari ferebatur. ita Pierius Hierogl. 1. & 7. Vnde Auſonius in Grypho ternario:

Illa etiam thalamos, inquit, *per trina ænigmata quærens.*

Quis bipes, & quadrupes foret, & tripes, omnia ſolus,
Terruit Aoniam volucris, leo, virgo triformis,
Sphinx volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.

Sic mulier hæc illecebroſa habet vultum ſpecioſũ A puellæ, ſed corpore procax eſt, impudens & luxurioſa vt canis: alas habet auis, quia per fora & compita ad cœtus iuuenum non tam currit, quàm volat: vngues leonis, quia amaſios ſuos lacerat: caudam draconis, quia eoſdem in fine implectit, perdit, occidit, deuorat vt draco. Vnde implexum ænigma huius ſphingis, putà meretricis, proponit Plutarch. loco citato. *Sed quænam*, inquit, *amoris vngues acdentes ſunt? ſuſpicio, zelotypia. At habet quidpiam illex ac floridum? Sphinx etiam varietatem alarum illecebroſam habuit, & ad Solis radios conuerſæ aureus erat beſtiæ color: aduerſus nubes autem cæruleus, quale iubar iridis relucet. ſic etiam amor habet quiddam gratioſum, nec inelegans, ſed blandum & iucundum. Rapit autem hominum vitas familiaſque, & nuptias, & imperatores; non ænigmata proponens, ſed ipſemet ænigma inuentu ſolutuque difficile exiſtens. Vt ſi quis huiuſmodi ænigma componat: Quid ſit quod oderit ſimul & amet, fugiat & perſequatur, minetur &* B *ſupplicet, iraſcatur & miſereatur, deſinere velit ac nolit, eâdem re maximè tum gaudeat tum triſtetur.* Ac deinde illud ſic exponit. *Amantium autem affectus, veri ſunt: amant, oderunt: eumdem abſentem deſiderant, præſentem metuunt: adulantur, conuitia dicunt: pro amato moriuntur, occidunt: optant non amare, abſiſtere amore nolunt: emendant, & obcæcant: docent, ac perdunt: imperare volunt, & ſeruitutem tolerant. Hæc eſt cauſa cur hic affectus maximè pro inſania reputetur. Hinc amatorius vir Euripide, inquit, Amabam: amor autem hominibus furor eſt.* Hinc ſphinx dicta ab effectu, quòd homines ſuis verbis & quæſtionibus ita ſtringat, vt ſe expedire non poſſint. nam σφίγγειν eſt conſtringere, vel vincire. Vnde C Luctatius in lib. 1. Thebaidos ſcribit, ſphinga monſtrum fuiſſe alas & vngues habens in ſimilitudinem Harpyiarum, quod inſidens ſcopulo viæ imminenti inſolubilia ænigmata tranſeuntibus proponebat: quæ cùm ſoluere non poſſent, ex improuiſo veniens alis & vnguibus ad ſe in rupem trahebat. Ita amaſios implicat meretrix, atque ad ſe rapit, perdit & necat. Quid ergo implicatius ſphinge? meretrix. quid rapacius Harpyia? meretrix. Sphinx filia erat Chimeræ & Orci canis. Quæ maior Chimera quàm meretrix? quis canis tam impudens quàm meretrix?

SECVNDA PARS CAPITIS.

D *Quæ oſtendit iuuenis amore cæci inſipientiam, quòd à meretrice ſinat ſe duci ad laqueum & exitium, quaſi bos ad victimam.*

Statim eam ſequitur quaſi bos ductus ad victimam, & quaſi agnus laſciuiens, & ignorans quod ad vincula ſtultus trahatur] VERS. 22. Deſcribitur hîc iuuenis illecebris meretricis capti veſania. Primò, cùm ait: *Statim eam ſequitur*: quia foris illecebra meretricis, intus concupiſcentia eiuſdem ſtimulatur. Externa ergò cupiditas internæ occurrens illam exoſculatur, ſibique illigat, ducitque quò vult. Qua ratione enim iuuenis amore æſtuans amores meretricis oblatos, imò ſtimulantes & penè cogentes reſpuat? Septuag. vertunt, *ipſe autem ſecutus eſt eam* κεπφωθείς, quod Complutenſes vertunt, *elatus*; Roman. *infatuatur*;

S. Ambroſ. *circumuentus*: alii, *deceptus*. Reſpondet enim hæc vox Hebr. פתאם *pitom*, quam Noſter vertit, *ſtatim*; Septuag. verò ex ſua radice פתה *patha*, id eſt, ſeductus eſt (vnde *peti* vocatur paruulus, inſipiens, qui facilè credit & decipitur) vertunt, κεπφωθεὶς, quod eſt participium à κεπφόω. κέπφος autem eſt ſpecies auis marinæ leuiſſimæ, quæ facilè à quouis vento circumagitur, quæque facilè decipitur & capitur, inquit Heſych. ideóque inſipiens & ſtolida. Vnde κέπφος, prouerbialiter ſumitur pro decepto & ſtolido. Hinc κέπφος παρὰ τὸ κουφότητος, id eſt, à leuitate dicitur, inquit Oppianus. Inde κεπφοῦσθαι idem eſt quòd efferri, & leuiter circumagi in modum τοῦ κέπφου. Vnde κεπφωθεὶς à Suida interpretatur elatus, irritatus, celeriter actus, ineſcatus, deceptus, in fraudem impulſus. Addit Suidas: *Cepphus genus eſt auis, quæ larus vocatur. Eſt autem leuis & innatans vndis. O cepphe, id eſt, ò viliſſime & loquax. Cepphum enim talem eſſe dicunt. Dicitur autem hoc prouerbium de viris inconſideratis. Cepphus enim ſpumam marinam comedit. Piſcatorum verò filij, primùm eminus ſpumam proijciunt, deinde proximè, denique manu tenent, itaque cepphum ſpumæ inhiantem decipiunt & capiunt.* Hæc Suidas. Idem docet Ariſtot. Gaza cepphum putat eſſe fulicam, alii larum: Aldrouandus cenſet eſſe auem laro congenerem, cuius formam ipſe depictam exhibet Ornithol. tom. 3. pag. 89. Cepphus ergo vocatur homo inconſtans, leuis, fatuus. Vnde Pierius Hierogl. 23. cepphum aſſerit eſſe hieroglyphicum fatuitatis & ſtuporis, quo auis hæc egregiè laborat.

Adagiographus verò: *Cepphus larus*, inquit, eſt prouerbium dici ſolitum in garrulum ac vecordem, præcipuè qui cuiuſuis rei cupiditate deceptus capitur: ab auis ingenio ſumptum, quam ſpuma marina gaudere & capi tradunt. Appoſitè ergo noſter hic iuuenis ineſcatus à meretrice, ſtolidéque ſequens ſpumam Veneris à Septuag. vocatur κεπφωθεὶς, id eſt, vecors inſtar cepphi. Audi Polychronium & Didymum in Catena Græcor. κέπφος, inquit Polychron. *larus vel fulica, auis eſt ſtolida & clamoſa, ſpuma victitans, & ad libidinem admodum propenſa. Ab hoc autem nomine deductum eſt verbum κεπφοῦν, quo hoc loco vſi ſunt Septuaginta interpretes. Cum larus autem auis natura & qualitate nonnullam affinitatem habet hæreticorum ſermo: videtur is enim propter apparentem compoſitionis ſplendorem & venuſtatem, vtcumque candidus & virilis; verùm reipſa eſt ſtolidus, viribuſque deſtitutus, atque ideo captu perquam facilis.* Et Didymus, *Aſſignantur*, inquit, *tres erudiorum ſeu fulicarum ſpecies, nimirum cepphus, leucus & aſterias, hoc eſt, fulica ſeu larus, ardea vel ardeola, & ſtellaris. Præ ceteris autem ad coitum propenſa eſt fulica vel larus, interim congreſſus ſortitur admodum difficiles. Vociferatur namque & vſque dum ſanguinem per oculos mittat conatur, iacetque nonnunquam quaſi ſenſu deſtituta; ita vt laqueo, vel manu quoque facillimè capiatur, & parit tandem magna cum difficultate. Tali itaque aui propter libidinis ardorem Sapiens hoc loco comparat illum qui meretrices ſectatur, iis denique obſequitur.*

Primò ergo iuuenis hic vecors comparatur cepphoꝭ Secundò, boui. Vnde ait: *Sequitur* (meretricem & mœcham) *quaſi bos ductus ad victimam*; Hebr. *ad lanienam*: Septuag. *ad mactationē*: Chald. *ſicut bos ad macellū*; Tertull. *ſicut taurus ad victimā*. Cùm enim laniones tauros feroces ducere volunt ad macellum, præmittunt vaccas, quarum libidine

A actus taurus ſtolidè ſequitur, itáque decipitur, ligatur & mactatur. Simili prorſus modo iuuenis hic meretricem ſequens, ad ea decipitur, verbiſq; eius illecebroſis quaſi funibus ligatur, & in exitiū corporis ſimul & animæ ducitur. Notum eſt boues eſſe ſtolidos, ideóque ſymbolum ſtoliditatis. Extat emblema bouis arantis, qui fatigatus & ſeneſcēs fruſtra detrectat iugum, quod ipſe iuuenis ſubiit: Ergo

Ne iuuenile actum doleas ætate ſenecta,
Quid facias iuuenis, tu prior ipſe vide.
Serò detrectat onus qui ſubiit.

Tertiò, comparat iuuenem luxurioſum agno. *Et quaſi agnus*, inquit, *laſciuiēs*. Primò, quia agni ſimplices ſunt & ſtolidi, talis eſt & hic iuuenis. Sanè
B Columella libr. 7. de Re ruſtica c. 3. ait agnos tam eſſe ſtolidos, vt recens editi matrem propriam nō agnoſcant, ſed oues primò obuias, quin & ſubinde vulpes lupoſque, quaſi matres ſequantur: ita iu- agni ſtoli-
uenis hic lupas, id eſt meretrices, quaſi matres, imò di.
ſponſas ſequitur, vt ab iis deuoretur. Secūdò, agni cùm laſciuire & in agnas inſilire incipiunt, ducuntur ad macellum & iugulantur: tunc enim habentur agni perfecti, ac caro eorum ſolida eſt aptáque ad eſum, imò multis in locis ad delicias expetita: ſic & iuuenis hic laſciuire incipiens cum meretrice, aptus eſt macello ſatanæ & gehennæ. Porrò Ariſt. 5. de Hiſtor. anim. c. 14. *Oues & capræ*, inquit, *anniculæ coeunt*: putà cū ſūt agni vnius anni. Tertiò, agni grandiores, putà arietes, valdè in venerem propēſi ſunt ac laſciuiunt, imò furiunt. Addit Ariſtot. lib. 6. de Hiſtor. animal. c. 19 *Coeunt*, inquit, *tam oues quam capræ quamdiu viuunt*: ita & iuuenis
C hic ad inſaniam vſque laſciuit, ruēs ad necem animæ & corporis: laſciuit, inquam, per omnem vitam; quæ proinde ei breuis eſt, æquè ac ouibus. Nam, vt ibidem ait Ariſtot. *Vita capris ad octonos cum plurimum annos, ouibus ad denos, ſed magna ex parte ad pauciores.*

Hæc comparatio agni laſciuientis non eſt in Hebræo, ſed hoc loco appoſita. Fortè noſter Interpres pro עכס *eches*, id eſt *compes*, legit כבש *kebes*, id eſt, *agnus*, ſicut Septuag. pro eo videntur legiſſe כלב *keleb*, .i. *eſt*, *canis*. Vnde vertūt, *& ſicut canis*, inquiunt, *ad vincula*. ſic & Syrus ac Chald. Canis enim valdè luxurioſus eſt & impudēs. Vnde Diogenes cognominatus eſt Cynicꝰ, quòd publicè inſtar canū venerem exerceret. Vnde & diſcipuli eiꝰ dicti ſunt Cynici, quaſi canini, ob impudētē mordacitatem & libidinē. ita Laërtius in Vita Diogenis, Lactant. l. 3. c. 15. S. Chryſoſt. hō. 34. in Matth. & S. Auguſt. 14. Ciuit. 20. Sicut ergo canis mas pe-
D tulans laſciuit, omniáque miſcet & turbat, præſertim dum æſtro libidinis agitur, caneſque feminas inſequitur; quare neceſſe eſt eum vinculis alligare, ac ſubinde ſuffocare, ſuſpendere, vel in flumen demergere: ſic prorſus laſciuit hic iuuenis, idcóque à Deo vinculis malorum illigatur & aſtringitur. Hinc *canis* in prouerbium abiit, notatque, impudentem & luxurioſum; pluráque à cane ſunt prouerbia, vt illud Theocriti: *Periculoſum eſt canem inteſtina guſtaſſe*. q. d. Qui ſemel cum ſcorto peccauit, difficulter ab eo abſtinet: illecebram eiꝰ velut auctoramentum libidinis degustauit. *Canis maſculi infinita cubilia*. q. d. Luxurioſus vna non contentus, paſſim per aliena cubilia volutātur. *Canis in vincula*. q. d. Luxurioſus ſeipſum dat in ſeruitutem meretrici: ſicut canes vltrò ſeipſos heris præbent vinciendos cibi lenocinio.

Quartò iuuenis hic *ignorans eſt, quòd ad vincula* A *ſtultus trahatur*; Symmach. *exultans ſuper vinculis ſtultus*; Pagnin. *& ſicut compes ad caſtigationem ſtulti*: Vatabl. *ſeu dum compes ſtulto ad caſtigationem adhibetur*. q.d. Iuuenis ſequitur meretricē, vt cum ea liberè laſciuiat, at neſcit quòd ab ea ad vincula trahatur: meretrix enim ei erit compes: ſuis enim lenocinijs, dolis & fraudibus ita eum ſibi illigabit, vt ſe ab ea auellere, expedire & extricare nequeat. Erit ergo ſemper eius quaſi ſeruus & mancipium, vinculis meretricijs adſtrictus & compeditus. Pro *compes* hebr. eſt *eches*, quod R. Salomon vertit, *venenum*. *Et ſicut venenum*, inquit, *ad caſtigationē ſtulti*. Meliùs alij vertunt, *tintinnabulum* vel *crepitaculum*; quod olim puellæ leuiores, præſertim meretrices, calceis applicabant, vt eius ſono iuuenes ad ſe intuendum excitarent, & in ſui amorem prouocarent, vt patet Iſaiæ 3.16. & 19. Dicit ergo: Iuuenis hic videt auditque hoc crepitaculum, capi- B turque inceſſu & forma meretricis: vnde eam ſequitur; ſed ignorat quòd hoc crepitaculum erit ei compes, qua pedes eius aſtringentur, vt quaſi vinctus & captiuus à meretrice teneatur, ac quidquid ei libuerit, agere & exequi debeat. Igitur ſicut ſtulti & inſani vinciuntur compedibus, ne ſibi aliiſque noceant: ſic & ipſe ſimilis ſponte ſibi compedes induit. Rurſum tintinnabula ſolent geſtare ſtulti, indéque ſtulti dignoſcūtur q. d. Iuuenis hic captus tintinnabulo calceorū meretricis ſtulteſcit, vnde dignus eſt, vt quaſi ſtultus tintinnabula geſtet, iiſque caſtigetur & notetur infamia. q.d. Iuuenis hic infamis eſt, omniumque riſibus & ſibilis exponitur, quaſi ſtultus, qui in ſignum ſtultitiæ geſtat tintinnabula. Sic videmus verè ſtultos ſub- C inde cum feminis ſtultis & amentibus tintinnabulatos incedere.

Aliter alij: cenſent enim hîc alludi ad tintinnabulum, quod olim geſtabant rei capite mulctandi, vt eius ſonitu populus ad ſupplicium concurreret, ſiue nequis ad eos approximans contaminaretur; vti ex Zonara & alijs docet Turnebus lib. 11. Aduerſar. c. 21. & lib. 23. cap. 11. Sic ſenſus foret q. d. Iuuenis ille mœcham ſequens ſimilis eſt reo, qui ad necem ducitur, ideóque tintinnabulum geſtat. Simili enim modo ipſe quaſi ad necem damnatus, vltrò ad eam pergit & properat.

Verùm prior explicatio videtur ſimplicior & planior, ideóque germanior, præſertim quia illa compedum ſimilitudo priſcis fuit vſitata. Simili enim modo *aureas compedes* per prouerbium vocarunt ſeruitutem ſplendidam & amabilem, qualis D eſt amantium & aulicorum vita. Vnde Diogenes ſcripſit Ariſtippū in aula regia aureis teneri compedibus, ne poſſet auolare. Seneca in dialogo quodam affectus & rationis: *Stulti eſt*, inquit, *compedes ſuas quamuis aureas amare*. Loquitur de vxore formoſa. Sic & Horat. de amica ſpecioſa: *Tenetque grata compede vinctum*. Igitur Salomon, vt iuuenis luxurioſi vecordiam & amentiam repræſentet, comparat cum Primò, ceppho ſiue laro; Secundò, boui ducto ad victimam; Tertiò, agno laſciuienti: Quartò, compedibus inſani: quintò, ceruo ſagitta transfixo iecur: Sextò, aui laqueo captæ: vti ex Septuag. audiemus v. ſeq.

Vers. 23. *Donec transfigat ſagitta iecur eius: velut ſi auis feſtinet ad laqueum, & neſcit quod de periculo animæ illius agitur*] Syrus, *& neſcit ſe ad mortem ſuam pergere*: Septuag. addunt nomen *ceruus*, *Et tamquam ceruus*, inquiunt, *ſagitta vulneratus in iecore* (Syrus, *ſicut ceruus, cuius hepar ſagitta transfoderit*) *feſtinat autem tamquam auis in laqueum, neſciens quia pro anima currit*.

Duplici ſagitta iuuenis hic transfigitur, primâ amoris meretricii, quæ iecur eius ſauciat. Iecur enim ſedes eſt amoris & concupiſcentiæ, iuxta illud celebre:

Cor ſapit, & pulmo loquitur, fel commouet iram,
Splen ridere facit, cogit amare iecur.

Secundâ doloris, quem parit amor. q. d. Iuuenis hic ſauciatur ſagitta amoris, ideóque ſauciabitur mox ſagitta doloris. Alludit ad ceruos, qui ardent amore ceruarum, eóq; capiuntur & ſagittis transfiguntur. Nam vt tradit Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animal. c. 5. venatores vt ceruos capiant, ceruarum laſciuientium vocem imitantur: ad illam ilicò accurrunt cerui: mox illos, inter arbuſta latentes venatores ſagittis configunt. q. d. Simili modo iuuenis mœchæ blanditijs illectus eam ſequitur, & ecce à marito mœchæ, qui ſcelus odoratus inſidijs latet, confoditur; aut à iudice, vel certè à Deo punitur & plectitur. Vnde Iſidor. Clarius ſic exponit: *Non quieſcit miſer, nec abſtinet à ſcorto, donec maritus ſcorti ſpiculo configat iecur eius*. Priorem ſagittam amoris magis notaſſe videntur Septuag. dum vertunt, *& tamquam ceruus vulneratus in iecore*, ſcilicet ſagitta amoris, ſequitur meretricem. Poſteriorem ſagittam doloris magis notat Noſter, dum vertit, *donec transfigat ſagitta iecur eius*; & Chald. *ſicut ceruus in cuius hepar ſagitta volat*: quā quam & prior ſagitta amoris hiſce verbis accipi queat. q. d. Iuuenis voce & ſpecie meretricis illectus eam ſequitur, donec ſagitta amoris planè transfigat iecur eius, id eſt, donec meretrix irremediabiliter & immedicabiliter ſauciet eius appetitum (cuius ſymbolū eſt iecur) cōcupiſcentia ſui. Sicut ergo ceruus ſagitta ictus fugit, ſed mortem nō effugit, quin potiùs currēdo vulnus auget & aggrauat, mortemque ſibi accelerat: ſic qui ſagitta amoris in corde ictus eſt, huc illuc diſcurrit, & vulnus amoris mortiſque adauget. Nam ex vulnere amoris ilicò ſequetur vulnus doloris: ſine dolore enim non viuitur in amore. Doloris, inquam, tum remorſus & angoris conſcientiæ, vt intelligit Ianſen. tum morborum, litium, paupertatis, infamiæ, periculorm, milléque miſeriarum, quæ libidines & adulteria ſequi ſolent; tum mortis, quæ illi vel à marito eiuſque cognatis, vel à iudice paratur: tum gehennæ & damnationis æternæ, qua illum Deus configet.

Denique de ceruo ita ſcribit Plinius lib. 8. c. 32. [Cerui ſtoliditas.] *Animal ſimplex eſt, in tantum vt hominē iuxtà venientē non cernat; aut ſi cernat, arcū ipſum ſagittaſq; miretur*. Quo quid opportunius ad exponendam hominis ſtoliditatem, feminæ ſpeciem, id eſt arcum ipſum, & ſagittas quibus transfigitur, demirantis? Addit Plinius, *paſtorali fiſtula & cantu mulceri*. Addit Ariſtot. lib. 5. de Hiſtor. animal. c. 5. ita ſibilo & cantu venātium allici, vt altero venantium cantāte alteri liceat clàm à tergo ferire. Quod ex Ariſtot. repetunt Xenophon, Varro, Ælianus, & ex Ægyptiorum diſciplina Horus lib. 2 Hieroglyph. cap. 87. illi enim hominem adulatione deceptum ſignificabant picto ceruo cum tubicine. Quo quid ſimilius ad exponendam tum vim muliebris cantus, tum ſtoliditatem ceruinam adoleſcentis, quem petulans femina *protraxit*, & *irretiuit multis ſermo-*

nibus, donec transfigat ſagitta cor eius, & pereat in A efficacia vocis?

Per *iecur* metonymicè intelligit vitalia, putà cor, hepar, ceteraſque partes hominis vitales: dicit tamen transfigi *iecur* potiùs quàm cor, pectus aut ventrem. Amantis iecur transfigitur. Primò. Primò, quia, vt dixi, iecur ſedes eſt amoris: vbi ergo iuuenis peccauit amore, ibi trāſfigitur & dolore. Secundò. Secundò, quia iecur eſt fons ſanguinis, & conſequenter ſeminis: ſemen enim non eſt aliud quàm ſanguis puriſſimus: quia ergo iecore effudit ſemen, hinc eodem effundit ſanguinem, eritque plaga hæc immedicabilis & lethifera, quia in ſanguine conſiſtit hominis vita. Tertiò. Tertiò, qua dum ſagitta iecur transfigitur, ſubinde fit, ait Ariſtot. l. 3. de part. animal. c. 10. vt homo rideat, & ridendo moriatur: ita mœchi & mœchæ ſæpe ridendo, dum ſcilicet amori indulgent, imò ſubinde in ipſo flagranti adulterio occiduntur, vel à B marito, vel à cognatis, vel ab corriualibus, vel ab ipſo Deo. Quartò. Quartò, quia iecur ſymbolum eſt voluptatis, felicitatis & gloriæ, iuxta illud Thren. 2. 11. *Effuſum eſt in terra iecur meum*. vide ibi dicta. Quintò. Dum ergo iecur transfigi dicitur, hæc omnia transfigi & perimi ſignificantur. Quintò, quia transfixo iecore ilico homo concidit & moritur: ita mœchi & mœchæ ſæpè ſubita morte plectuntur. Vnde S. Ambroſ. mox citandus legit: *Et ſicut ceruus ſagittatus in iecore hæret ſaucius*. Ceruus enim in armo aut capite ſaucius currere non ceſſat; at ſaucius in iecore hæret, cadit & moritur. Sextò. Sextò, quia ſæpè mors mœcho infertur à mœcha, & vice verſa. Ita amor occidit amorem, amans amantem, cuius ſymbolum eſt iecur. Horribile exēplum recenſet Nauclerus col. 2. Chronog. gener. 20. anno 574. de Roſimunda vxore Alboini regis Longobardorum, quæ Helmechildum adulterum adamauit, eumque ad necem mariti impulit; ſed poſtea Longinum adamans, cùm Helmechildo C venenum propinaſſet, iſque vim eius perſentiſceret, ab eo ſtricto gladio coacta reliquum veneni ebibere, tā ſeipſā quàm adulterū veneno ſuſtulit.

Denique ipſe concubitus ſolaque venus multos occidit. Galenus l. 1. de Spêrmate, ſcribit animales partes non ſolùm ſeminaria humiditate deſtitui ex ſuperfluo coitu, ſed etiam vitali ſpiritu, qui ex arterijs euacuatur cum ſpermatica humiditate. Quocirca non mirandum, ſi imbecilliores efficiantur multùm vtentes venere, vtpote re puriſſima ab vniuerſo corpore exeunte, & accedente inſuper delectatione, quæ per ſe poteſt vitale robur exſoluere. Ex quo factum, vt quidam immoderatè delectati mortui ſint. hæc ferè Galenus. Et profectò plerique aut quia nimiū delectati ſunt in opere venereo (vt ille dicit) ſiue etiam, quia immoderatè commixti ſunt, in ipſo concubitu occubuiſſe D legūtur. Nam, vt refert Plin. lib. 7. cap. 53. Cornelius Balbus prætorius & Q. Heterius eques Romanus in venere obiere. Cuius etiam rei meminit Valerius lib 9. cap. 12. Tradit etiam Petr. Damianus quemdam principem Tarentinum, dum cum meretrice congrederetur, animam emiſiſſe. Iouianus quoque Pontanus in libro de Obedientia, ſcribit ſe compertum habere Beltrandum quemdam. cognomento Ferrerium, in venere expiraſſe. Obſeruatum quoque eſt in Græcorū monumentis, idem Pindaro illi nouem Lyricorum (vt Fabio placuit) principi accidiſſe: licet aliter ſentiat Valerius Maximus libr. 9. cap. 12. Et id quoque contigiſſe Speuſippo Platonico, prodit Tertull. in A Apologetico. Hæc & plura Tiraquellus in leg. 15. cōnub. n. 11. 27. Hinc Venus Libitina, quaſi mortis & ſepulturæ præſes, colebatur in æde Libitinæ, teſte Plutarcho in Numa. Eadem cognominata eſt *ἀνδροφόνος*, id eſt, homicida.

Myſtice, ceruus ſagitta ictus dictamum herbam comedens, ſagittam excutit. Vnde Plinius lib. 8. cap. 27. *Dictamum herbam*, inquit, *extrahendis ſagittis cerui monſtrauere percuſſi eo telo, paſtuque eius herbæ eiecto. Chelidoniam viſui ſalubrem hirundines monſtrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes*. Ita iuuenis ſagitta amoris ictus illā excutiat per pœnitētiam & mortificationē: hu[9] enim ſymbolū eſt dictamus. Dictamus enim, ait Dioſcorides lib. 3. cap. 31. eſt herba acris, mordax, pulegio ſimilis, purgandi vim habens, ſerpentibus inimica, ac vulneribus corporum medetur. Talis prorſus animæ & conſcientiæ eſt pœnitentia. Vnde Tertull. B lib. de Pœnitentia ſub finem: *Ceruus*, inquit, *ſagitta transfixus, vt ferrum & irreuocabiles moras eius de vulnere expellat, ſcit ſibi dictamo medendum. Hirundo ſi excæcauerit pullos, nouit illos rurſus oculare de ſua chelidonia. Peccator reſtituendo ſibi inſtitutam à Domino exomologeſin ſciens, præteribit illā, quæ Babylonium regem in regna reſtituit?*

Huc facit S. Ambroſ. lib. 1. de Cain 5. qui per mœcham myſticè accipiens voluptatem, eius remedium aſſignat virtutem. Inter virtutes enim ſola pœnitentia & mortificatio propriè & ex diametro opponitur voluptati, eamque perimit. *His auditis*, inquit Ambroſ. *velut ceruus ſagittatus in iecore hæret ſaucius: quem miſerans virtus, & mæſurum citò videns, improuiſa occurrit, verita ne inter moras illecebris demulcentibus, mens concidat humana*.

Noſter Salazar per dictamum accepit virginitatem, ac amorem & inuocationem B. Virginis, C quæ, vt ſuperius dixi, ſingulare eſt remedium aduerſus tentationes carnis. Affert rationem, quia dictamus, inquit, græcè *παρθένιον*, latinè *virginale*, dicitur; vel quia nullo ſemine ſato adoleſcit, vel quia comeſtum venerem enecat. Verùm nihil tale habet Plinius, Theophraſtus, Dioſcorides, Ruellius ac ſimiles, qui de plantis herbiſque ſcripſere, quin potiùs Dioſcor. l. 3. cap. 31. æquè ac ceteri, planè dictamum à parthenio, quod & matricariam vocant, diſtinguunt.

Huic Salomonis gnomæ antiſtropha eſt illa Syrorum: *Ne pandas feneſtras, vt excipias ſagittas, quibus feriatur cor tuum*: hoc eſt, ne aperias oculos & aures, vt excipias ſpecies & cantilenas feminarum, quibus ſaucietur cor tuum amore illecebroſo, indeque dolore ſalebroſo.

Velut ſi auis feſtinet ad laqueum] Eſt hæc ſexta D & vltima comparatio. q. d. Sicut auis aduolat ad eſcam ibique capitur ab aucupe, ſic iuuenis hic incautè ſectans illecebram meretricis & mœchæ, eâdem capitur, illaqueatur & perimitur.

Rurſum ſicut auis femina ligata ab aucupe iuxta retia, ſuā voce & cantu alias ad ſe aduocat, præſertim mares ſibi congeneres, quæ ad eam aduolantes reti implicantur & capiuntur: ita mœchà hæc illiciens iuuenem, ducit eum ad laqueum & necem. Vidi in Belgio anates paleutrias, ſiue illices & ſeductrices, ab aucupe cicuratas, quæ ad anates ſilueſtres aduolātes, eas turmatim poſt ſe ad retia ducebant, magna ſpectantium voluptate & aucupum lucro. Chald. vertit, & *feſtinas ſicut paſſe-*

res ad laqueum. Paſſeres enim ſalaces ſunt: vnde A
mas feminæ amore in retia & laqueum ſe dat.

Et neſcit quòd de periculo animæ illius agitur] τὸ *neſcit* Ianſenius refert ad auem, bouem, agnum, ceruum, &c. magis genuinè ex Hebræo referas ad iuuenem, cum alluſione tamen ad auem, bouem, &c. Vt ſit epiphonema, q. d. O inſignem iuuenis ſtoliditatem, qui ſequitur mœcham, & neſcit quòd ſequendo eam conijcit ſe in certum animæ, id eſt, vitæ, tum præſentis, tum æternæ, periculum. quæ ſanè magna & miſeranda eſt eius vecordia. Sicut enim bos ſequitur vaccam, & neſcit ſe ſequẽdo eã à lanione duci ad macellũ; & ſicut canis inhiat eſcæ, & neſcit ſe accedere ad laqueum, &c. ſic prorſus iuuenis hic ſtolidus ſequitur mœcham, & neſcit, id eſt, non cogitat, non aduertit quòd ſequendo eam incurrat præſens & æternum vitæ diſcrimen. Vnde Chald. vertit, *& neſcit quòd tendat ad mortem animæ ſuæ.* B

Vers.24. *Nunc ergo, fili mi, audi me, & attende verbis oris mei*] Hebr. habent in plurali, *nunc ergo filij obaudite mihi, & animum aduertite verbis oris mei.* ita Vatabl.

Vers.25. *Ne abſtrahatur in viis illius mens tua: neque decipiaris ſemitis eius*] Hebr. *ne declines ad vias eius cor tuum, neque erres ſemitis eius.* Vt ſcilicet à vera virtutis & caſtitatis via aberres, eaſque in deuios vitij & libidinis labyrinthos, ac præſertim ne deſertâ caſtorum ſocietate & contubernio deflectas & deuies ad obterrandum per vias, quæ ducunt ad domum meretricis, à qua iuueni omnis mali originem fontemque extitiſſe audiuimus.

Nominat *ſemitas*, quia meretrices, præſertim ſecretæ, quæ publicè honeſtæ haberi volunt, ſolent in ſeceſſibus, antris & luſtris habitare. Vnde à via C regia turpitudinis pudore ſeſe elongant; ideoque per ſemitas ſecretas ad eas tenditur: quin & quæ publicè pudorem ſuum proſtituunt, in ſemitis conſident, vt tranſeuntes aucupentur; indeque *ſemitariæ* ſunt dictæ.

Vers.26. *Multos enim vulneratos deiecit, & fortiſſimi quique interfecti ſunt ab ea*] Septuag. *multos enim vulnerans deiecit, & innumerabiles ſunt, quos trucidauit.* (ita legit S. Ambroſ.) Hebr. *& fortes omnes* (qui ſcilicet eam ſecuti ſunt) *interfecti eius*, id eſt, ab ea. Hoc dicit, vt nemo ſuis viribus, ſuæ præteritæ caſtitati præfidat: quia mulier fortes, annoſos, caſtos per omnem vitam in ſenecta deiecit, corrupit, perdidit. Ita *filiæ hominum*, id eſt, filiæ Caini, ſua ſpecie illexerunt & corruperunt *filios Dei*, putà filios Seth; indeque orti ſunt impij gigantes, ob quos Deus totum orbem perdidit diluuio, Geneſ. 6. Quis Hectorem, Troiam, totumque Aſiæ regnum perdidit? vna Helena. Quis fortiſſimum Samſonem Philiſthæis tradidit? Dalila. Quis ſanctiſſimum Dauidem ad adulterium & homicidium impulit? ſpecies Bethſabeæ. Quis ſapientiſſimum Salomonem dementauit? concubinæ.

Quanti & quales Epiſcopi, ait S. Cyprian. tract. de Singul. cleric. *clerici ſimul & laici, poſt confeſſionum victoriarumque calcata certamina, poſt magnalia & mirabilia & ſigna vſquequaque monſtrata, noſcuntur cum his omnibus naufragaſſe! Quantos leones domuit vna mulieris infirmitas delicata, quæ cùm ſit vilis & miſera, de magnis efficit prædam!* Igitur Martyres, qui tormenta vicerant, à feminis deinde victi ſunt. Confeſſores qui tentamenta quælibet ſuperarunt, à muliere ſuperati ſunt. Quis ergo tam demens ſit, vt tot tantorúmque heroum exemplo non ſapiat? vt ſe vnicum ceteris omnibus fortiorem æſtimet? vt in igne illæſum ſe fore confidat? *Ignis, mare, mulier, mala tria*, ait Menander, imò malum vnicum. Mulier enim eſt ignis & mare, quod plurimos & validiſſimos haurit ſorbetque.

Vers.27. *Viæ inferi domus eius, penetrantes in interiora* (manuſcripti legunt, *inferiora*) *mortis*] Syrus & Pagninus, *ad cubicula mortis*; alij, *ad penetralia mortis*; Septuag. *deducentes in promptuaria mortis.* More rhythmi Hebræi idem dicit poſteriori hemiſtichio, quod dixit priori. Igitur idem eſt *Viæ inferi domus eius*, quod *penetrantes in interiora mortis.* In inferno enim mors ſuum intimum habet cubile, ſuum penetrale, ſuum thronum & regiam. Si ergo quæras: Quid eſt infernus? aptè reſpondebo: *Infernus eſt penetrale & regia mortis*: quia in eo mors æterna pleno iure in omnes damnatos tam dæmones quàm homines dominatur, & in perpetuum dominabitur. Reprobi ergo in hac vita ſunt quaſi in atrio mortis, in inferno verò erunt in ipſis penetralibus & viſceribus mortis. Sicut vice verſa electi in hoc mundo ſunt quaſi in atrio vitæ: in cælo verò erunt in ipſis penetralibus vitæ, vbi vita dominatur & regnat perpetuò. Senſus ergo eſt q. d. Meretrix ornauit cubile ſuum, aſperſitque aloë & myrrha: ſed hæc nõ tam conuiuij & voluptatis, quàm mortis & ſepulturæ ſunt indicia & prænuntia: ijs enim inungi ſolent corpora defunctorum. Scias itaque certò, ô iuuenis, cùm adis domum meretricis, te ire ad domum mortis & gehennæ; quia fornicando & adulterando vitam abbreuias, incurriſque certa pericula vitæ, & ilicò poſt mortem detruderis in tartara. Quare domus meretricis, ait Aben Ezra, eſt infernus quidam, quia ipſa inferni eſt via & initiũ. Idem minatus eſt Salomõ cap. 2. v. 18. vide ibi dicta. Dicit *viæ* in plurali, ait Vatabl. non *via*: quòd multis rationibus cadant, que ſequuntur eam.

Tropol. meretrix & mœcha eſt concupiſcentia ac hæreſis: hæc omnibus inſidiatur, & omnes, qui illam ſequuntur, occidit: hæc quoque rectà ducit ad inferos. Ita Polychron. in Catena Græcor. *Innumeri*, inquit, *hoc loco dicuntur, qui per latam viam incedunt, ſiquidem tales non ſunt digni, qui aliquo numero aut loco habeantur: ſunt itidem permultæ vitiorum & flagitiorum ſpecies, quæ flagitioſos ad inferos præcipites trahunt.*

Inferni atroces pœnæ.

Porrò quàm formidabilis ſit infernus, & iudi- D cium, graphicè depingit S. Cyrill. Alexãdr. orat. de exitu animæ & de ſecundo aduentu. *Metuo mortem*, inquit, *quoniã acerba mihi eſt. Metuo gehennam, quia æterna eſt. Metuo tartarum, quia nihil habet caloris. Metuo tenebras, quia nihil habent lucis. Metuo vermem veneniferum, quoniam æternus eſt. Metuo genios iudicio præficiendos, quoniã ſunt immiſericordes. Metuo cum cogito illius diei terribile & muneribus inexpugnabile conciliũ, tribunal horribile, iudicẽ incorruptũ. Metuo flumen ignis ante tribunal illud fluens, vehementiſſimãq; flammã, torrentẽ & acutos enſes. Metuo ſeueriſſimas pœnas. Metuo ſuppliciũ finẽ nõ habẽs. Metuo tetram illam caliginem. Metuo profundas tenebras. Metuo infracta vincula, ſtridorẽ dentiũ, fletũ incõſolabilem.* Et S. Ephrem tract. de Varijs inferni tormentis: *Hanc diem, inquit, mente voluentes ſancti Dei Martyres, non ſunt miſerati ſua corpora, ſed omne tormenti genus ſubierunt, ſpe coronarũ gaudentes. Alij in ſolitudinibus & montibus atque ſpeluncis, in ieiunio*

...tio & virginitate decertarunt: at iam quidem cōtendunt non tantùm viri, ſed & mulieres, pars debilior, atque per anguſtam portam arctámque viam incedentes regnum cæleſte rapiūt. Quis ergo patiatur ſe illo rubore ſuffundi, vt, cùm mulieres illa hora coronentur, multi autem viri condemnentur? Non enim eſt ibi maſculus & femina: ſed vnuſquiſque propriam mercedem recipiet ſecundùm proprium laborem.

CAPVT VIII. SYNOPSIS.

Capite præced. in ſcenam produxit mulierem meretricem ſuis lenociniis, fucis & fraudibus omnes ad ſe allicientem & perdentem. Iam vt ab ea omnes auocet, hoc cap. in ſcenam producit feminam, imò reginam, & quaſi deam caſtiſſimam & ſapientiſſimam, puta ipſam ſapientiam, quæ meretricis æmula & antagoniſta ab ea omnes ad ſe aduocat, promittendo eis Primò, ſe docturam veritatem, iuſtitiam, ſcientiam, timorem Dei, prudentiam & fortitudinem. Secundò, v. 15. promittendo regnum, opes & gloriam: quæ omnia aſſerit eſſe ſua, & à ſe ſuis diſcipulis donari. Tertiò, v. 22. altius aſſurgens aſſerit ſe eſſe Deo coæternam, Deumque per ſe creaſſe & compoſuiſſe cælum & terram, omniaque quæ in eis ſunt. Quartò, v. 32. concludendo hortatur omnes, vt ſeſe audiant, itáque hauriant à Domino vitam & ſalutem; ſi enim ſe ſpernant, minatur æternam mortem & miſeriam.

NVmquid non ſapientia clamitat, & prudentia dat vocem ſuam?

2. In ſummis excelſiſque verticibus ſupra viam, in mediis ſemitis ſtans, 3. iuxta portas ciuitatis in ipſis foribus loquitur, dicens.

4. O viri, ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum.

5. Intelligite paruuli aſtutiam, & inſipientes animaduertite.

6. Audite, quoniam de rebus magnis locutura ſum: & aperientur labia mea, vt recta prædicent.

7. Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea deteſtabuntur impium.

8. Iuſti ſunt omnes ſermones mei, nō eſt in eis prauum quid, neque peruerſum. 9. recti ſunt intelligentibus, & æqui inuenientibus ſcientiam.

10. Accipite diſciplinā meā, & nō pecuniā: doctrinam magis, quàm aurum eligite.

11. Melior eſt enim ſapientia cunctis pretioſiſſimis: & omne deſiderabile ei non poteſt comparari.

12. Ego ſapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus.

13. Timor Domini odit malum: arrogantiam, & ſuperbiam, & viam prauam, & os bilingue deteſtor.

14. Meum eſt conſilium, & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo.

15. Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt: 16. per me principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam.

17. Ego diligētes me diligo: & qui manè vigilant ad me, inuenient me.

18. Mecum ſunt diuitiæ, & gloria, opes ſuperbæ, & iuſtitia.

19. Melior eſt enim fructus meus auro, & lapide pretioſo, & genimina mea argento electo.

20. In viis iuſtitiæ ambulo, in medio ſemitarum iudicij, 21. vt ditem diligentes me, & theſauros eorum repleam.

22. Dominus poſſedit me in initio viarū ſuarū, antequam quidquam faceret à principio.

23. Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret.

24. Nondum erant abyſſi, & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant: 25. necdum montes graui mole conſtiterant: ante colles ego parturiebar: 26. adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ.

27. Quando præparabat cælos, aderam: quando certa lege, & gyro vallabat abyſſos: 28. quando æthera firmabat ſurſum, & librabat fontes aquarum: 29. quando circumdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos: quando appendebat fundamenta terræ.

30. Cum eo eram cuncta componens: & delectabar per ſingulos dies, ludens coram eo omni tempore; 31 ludens in orbe terrarum: & deliciæ meæ, eſſe cum filiis hominum.

32. Nunc ergo filij audite me: Beati, qui cuſtodiunt vias meas.

33. Audite diſciplinam, & eſtote ſapientes, & nolite abiicere eam.

34. Beatus homo qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtii mei.

35. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino: 36. qui autem in me peccauerit, lædet animam ſuam. Omnes, qui me oderunt, diligunt mortem.

NOta Primò, ſapientiam hîc per proſopopœiam poëticam & comicam induci vt perſonam, quæ humani corporis organa, geſtus, vocem, concionem vſurpat. Idem factū eſt cap. 1. & Eccleſ. c. 24. & Sapient. c. 7. Sic enim elegantior

æquè ac efficacior eſt cõcio, cùm ipſa ſapientia, id eſt, ipſa honeſtas & virtus, ſuã pulchritudinẽ, fructus & dona oſtentans, omnéſque ad ſe inuitãs, in ſcenam inducitur, vt ſinguli eam videntes, & loquentẽ audiẽtes, diuina eius ſpecie & oratione illecti, protinus eam ſequãtur. ita Nazianz. orat. 39.

Nota Secundò, ſapientiam, ſiue prudentiam & virtutẽ, hoc loco, vti & paſſim in libris ſapientialibus, ſumi in genere, prout abſtrahit, aut prout cõmunis eſt increatæ & creatæ; ſiue ſapientiam hîc ſignificare tam creatã, quàm increatã, quæ re ipſa idẽ eſt cum deitate & Deo, quatenus ipſa cõmunicat ſe ſapiẽtiæ creatæ & creaturis. Vnde quædã hîc dicuntur, quæ magis conueniunt creatæ; vt quod v. 22. dicitur iuxta Sept. *Dominus creauit me in initio viarum ſuarum*: quædam magis cõpetunt ſapientiæ increatæ, vt quod ibidẽ dicitur: *Ab æterno ordinata ſum ante omnẽ creaturam.* ita Nazianz. orat. 39. Tertull. Scorpiaci c. 7. Caietan. Ianſen. & alij. Hinc rurſum S. Athanaſ. Cyrill. Hilar. & alij paſſim diſputantes contra Arrianos, hæc literali ſenſu accipiunt de ſapientia incarnata, putà de Chriſto, indéque probant, Chriſtum eſſe Deũ, de quo plura v. 22. ſapientia enim incarnata, partim creata eſt, partim increata: Chriſtus enim vt homo creatus eſt, vt Deus verò increatus.

Salomonem ſecutus Siracides Eccleſ. toto c. 24. ſapientiam ſimilia, imò eadem, de ſe prædicantem inducit: quare ibi pleraque quæ hoc cap. dicuntur explicui.

VERS. 1. *Numquid non ſapientia clamitat, & prudentia* (Theodot. *intelligentia*) *dat* (Chald. *eleuat*) *vocem ſuam?* Simile audiuimus c. 1. 20. *Sapientia*, inquit, *foris prædicat, in plateis dat vocem ſuam.* Vide ibi dicta. Syrus, *ideo* (vt ſcilicet auocet te à meretrice, cuius æmula eſt) *ſapientia prædicat, & prudentia reſpondebit tibi.*

Mirum eſt Sept. aliter planè vertere, ſic enim habent: *Tu ſapientiam prædicabis* (græcè κηρύξεις, id eſt, præconizabis, promulgabis eam vt præco) *vt prudentia tibi obediat.* Sapiẽtia in re idem eſt quod prudentia: ſapientia enim hic non ſpeculatiua, ſed practica accipitur, quæ ſcilicet actiones & mores dirigit, quod eſt officium prudentiæ. Porrò huius verſionis Septuag. varij varios dant ſenſus. Primus eſt, q. d. Si ſapientiam præconizabis, id eſt, magna voce (qualis ſolet eſſe vox præconis) euocabis & inuocabis, illa votis tuis obediens aduolabit ad te, tecúmque habitabit, ac te ſapientem efficiet, omnéſque actiones tuas diriget ſapienter, & ad beatum finem perducet. Sapientia enim ſubmiſſas preces & exilia vota non audit, magnas poſcit, contentis votis vult euocari.

Secundus, q. d. Si ſapientiam eiúſque præcepta tuæ animæ & menti magna voce inſtar præconis inclames, vt illa feriant, penetrent, & ſibi ſubiugent omnes animæ tuæ vires: tunc ſapientia ſiue prudentia obediet tibi, id eſt, tunc tu obedies prudentiæ, vt ſit hypallage, q. d. Sapientiæ & gratiæ Dei eſt efficere, vt eius dogmata audiamus & capiamus, eíſque obediamus. ita noſter Salazar.

Tertius planior, q. d. Si ſapientiam animæ tuæ prædices & perſuadeas, vt illi obediat, ſeſéque dedat, viciſſim ipſa ſapientia obediet, ſeſéque dedet tibi. Sapientia enim & Deus colentes ſe colit, honorantes ſe honorat, obedientibus ſibi obedit, iuxta illud v. 17. *Ego diligentes me diligo.* Et illud Dei per Samuelem ad Heli, *Quicumque glorificauerit me, glorificabo eũ*, 2. Reg. 2. 30. Et illud: *Voluntatẽ timentium ſe faciet.* Sic Ioſue obediens Deo per miraculum ſtitit ſolem, *obediẽte Domino voci hominis, & pugnante pro Iſrael*, Ioſue 10. 14. Hæc enim eſt lex amicitiæ, qualis eſt inter iuſtos & Deũ, vt amicus faciat id, quod vult petitque amicus, eiúſque deſideriis obſequatur. hæc eſt dignitas iuſti, hæc dignatio Dei noſtri. Rurſum, ſi ſapientiæ & virtuti obedias, vtique illa quoq; tibi obediet, faciétque quod vis: quia quod ipſa vult, idipſum tu vis, nimirum bonum honeſtum amplecti, & voluntatẽ legémque Dei implere.

Quartus, q. d. Si ſapientiam, id eſt, fidem & virtutem, magno & Apoſtolico ſpiritu quaſi præco Dei prædicabis, vtique illa tuum præconium ſecundabit, illíque obſequetur & obediet: faciet enim vt populi, quibus ita prædicas, tuæ prædicationi ſe ſubdant & obediant. q. d. Sapientia dabit prædicationi tuæ vocem virtutis, vt efficaciter auditoribus perſuadeas quod prædicas, iuxta illud: *Dominus dabit verbum euangelizantibus, virtute multa*, Pſa. 67. 12. Ita Chriſtus qui eſt Dei ſapiẽtia, duodecim Apoſtolis eum prædicantibus affuit, eiſque ſubiecit & obedientem fecit totum quaſi orbem. Idem hodie facit viris Apoſtolicis, qui Indos, Iapones, Sinas conuertunt.

In ſummis excelſiſque verticibus ſupra viam (Syrus, *inter vias*) *in mediis ſemitis ſtans*] Heb. *in capite excelſorum ſupra viam in loco ſemitarum conſtituta*; Sept. *ſuper excelſas ſummitates & inter medium ſemitarum ſtetit*; Chald. *in capite collium eſt ſapientia*, &c. VERS. 2.

Iuxta portas ciuitatis in ipſis foribus loquitur, dicẽs] VERS. 3.
Heb. *ad os ciuitatis, ad ingreſſum oſtiorum præconizabit*, vel *iubilabit*, id eſt, iubilãdo prædicabit. hoc enim ſignificat Heb. תרנה *taronna*; Sept. *apud portas enim potentium aſſidet, & in introitibus canitur.* de qua phraſi dixi cap. 1. v. 20. & 21. Chald. *in foribus iuxta portas in introitu ciuitatis*; Syrus, *in aditu portarum laudat & dicit.*

Hæc omnia generatim ſignificant ſapientiam vbique, tam in locis excelſis quàm humilibus, tã in viis & triuiis quàm in portis & foris, vbi eſt hominum concurſus, prædicare, nec formidare iudicum, qui in portis olim ſedebant, iudicia: ſed omnes, tam nobiles quàm plebeios, tam principes quàm ſubditos, ad virtutem & Dei cultum adhortari: tum per homines probos & feruentes, quos quouis ſubmittit: tum per angelos & ſanctas inſpirationes: tum per ipſas creaturas, quæ ſingulæ ſapientiam Dei repræſentant, & ad eius cultum & amorẽ nos inuitant: vt ſapientia & virtus, ac via ad beatitudinem iure omnibus cognita eſſe debeat, cùm omnes vocem eius audiant, nemóque ſe excuſare poſſit dicendo ſe eam non audiuiſſe.

Particulatim verò ſignificat Primò, Deum è ſummo cælorum vertice ſapientiæ ſuæ leges & dogmata, putà ſui timorem & amorem, dictare, & prædicare toti mundo: tum per fabricam, gubernationem, ac pulchritudinem cælorum, iuxta illud Pſal. 18. *Cæli enarrant gloriam Dei.* Vnde S. Auguſt. lib. 10. Confeſſ. c. 6. *Cælum & terra*, inquit, *& omnia quæ in eis ſunt, ecce vndique mihi dicunt, vt amem te, nec ceſſant dicere omnibus, vt ſint inexcuſabiles.* Et Marcianus anachoreta apud Theodoret. in Hiſtoria SS. Patrum c. 3. viſitantibus eum Epiſcopis verbumque ædificationis poſtulantibus, ingemiſcens, *Deus*, inquit, *vniuerſorum quotidie loquitur per creaturas, & per diuinas Scripturas diſſerit & monet ea, quæ oportet, & inducit ea quæ ſunt vtilia:*

terretque minis, & adhortatur promiſſis: & ex his nullam capimus vtilitatem. Quomodo ergo loquens profuerit Marcianus, qui tantam vtilitatem amittit cum aliis, & commodum non vult ex eis capere?

Secundò ſapientia, putà Deus legem dedit Moſi & Hebræis in vertice mõtis Sina, Exodi 19. & 20. Sic & Chriſtus in monte promulgauit legem nouam altiſſimáque perfectionis dogmata, ac præſertim octo beatitudines ibidem edidit, Matth. 5. 1. & ſequ. vt oſtenderet fidelem in montem, id eſt ad excelſa, vocari, ac Chriſtianos celſiorem ceteris debere agere vitam, putà cæleſtem & diuinam.

Tertiò, ſapientia prædicauit aſſiduè in templo, quod erat in monte Sion, per ſacerdotes & Scribas. Ibidem Chriſtus & Apoſtoli promulgarunt & prædicarunt legem Euangelicam, iuxta illud Iſaiæ 2. 3. De *Sion exibit lex & verbum Domini de Ieruſalem*. Et illud Pſa. 2. 6. *Ego autẽ cõſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius, prædicans præceptum eius.* Iidem in viis & triuiis, in portis & tribunalibus publicè & intrepidè coram regibus & magiſtratibus, nihil veriti eorum minas, mortes & cruces, prædicabant fidem & ſapientiam veri Dei incarnati.

Quartò, Prophetæ, qui legem Dei prædicabant, degebant in montibus, vti Elias & Eliſeus cum filiis Prophetarũ agebant in monte Carmelo. Vnde Carmelitarum origo. Sic & in nouo teſtamento viri ſanctitate eximij in montibus, rupibus & columnis degentes, docuerunt mortales veram ſapientiã eſſe terrena deſpicere, amare cæleſtia. Talis fuit S. Antonius, Macarius, Hilarion. Talis Simeon Stilites, qui in columna 36. cubitos alta ſtetit vſque ad extremam ſenectam. Cuius hæc quotidie erat concio, teſte Theodoreto in Hiſtor. SS. Patrum c. 26. *Iubet*, inquit, *in cælum ſuſpicere, & euolare, & à terra diſcedere, & regnum, quod expectatur, viſione apprehendere, & gehennæ minas timere, & terrena contemnere, & futura expectare.*

Quintò, quia in eccleſiis ex locis editis, putà è pulpitis, prædicatores prædicant Dei verbum & ſapientiam, vt procul à toto populo audiri poſſint ſicut præcones è loco edito in foro cõtenta voce, vt ab omnibus audiãtur, ſolent promulgare leges & ſcita principis ac magiſtratus. Hoc eſt quod dixit cap. 1. 21. *In capite turbarum clamitat.*

Symbolicè, per *verticem* accipias lumen & dictamen rationis, quod in capite quaſi in arce & vertice poſuit Deus, vt toti corpori viam virtutis oſtendat, & iter felicitatis præluceat. Vnde noſter Salazar ſic explicat q. d. *In ſummis excelſiſque verticibus ſupra viam*: id eſt, ad eum modum, quo euenire ſolet viatoribus itineris inſolentibus, vti à paſtore vel alio quolibet, quem eminus è montis vertice in viam ſpectantem aſpexerint, ſtatim exquirant, rectáne in deſtinatum locum pergant, an deerrent & in auia ferantur: ſic & de illis, qui viam honeſtatis aggreſſi ſunt, decernere debemus. Sẽper enim illis præſtò eſt in arce mentis, quaſi è vertice montis in viam proſpectans ipſa ſapientia, id eſt, honeſtatis cognitio ſufficiens, à qua de rectitudine atque erroribus illius viæ optimè edocentur. Huius ſententiæ auctor mihi fuit Hebræus Philo in libro de Plantatione Noë, vbi ſic habet: *Et ſanè, qui viam carpit virtutum, ſemper adeſt vel tenuis aliqua cogitatio boni in mente, veluti ex ſcopulo in viam proſpectans paſtor, quæ illum à via mala reuocat, & ad virtutis iter adhortatur.*

Hic ſenſus appoſitus eſt, ac nonnullis litteralis, mihi potiùs ſymbolicus videtur, ſi cum præcedentibus iam recenſitis, quos litterales eſſe liquet, comparetur.

Myſticè, per vertices Eccleſiæ & ſapientiæ accipias Apoſtolos & viros Apoſtolicos, qui quaſi homines cæleſtes & à Deo cælitus miſſi, eius ſapientiam & ſanctiſſima iuſſa deprædicant. Vnde S. Auguſt. in Pſal. 96. *Annuntiauerunt cæli iuſtitiã eius, & viderunt omnes populi gloriam eius. Qui cæli*, inquit, *annuntiauerunt? Cæli enarrant gloriam Dei. Qui ſunt cæli? qui facti ſũt ſedes ipſius. Quomodo enim in cælis ſedet Deus? ſic ſedet in Apoſtolis, ſic ſedet in prædicatoribus Euangelii. Et tu ſi vis, cælum eris. Si vis eſſe cælum, purga de corde tuo terram. Si terrenas concupiſcentias non habueris, & non fruſtra reſponderis ſurſum te habere cor, cælum eris. Si reſurrexiſtis cũ Chriſto, fidelibus Apoſtolus loquitur, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Cœpiſti ſapere quæ ſurſum ſunt & non quæ ſuper terram, & ſub terra ſunt, nonne factus es cælum? Carnem portas, & corde iam tecũ eſt, cælũ es. Conuerſatio enim tua in cælis erit.*

Myſticè rurſum Eccleſia hæc propriè adaptat B. Virgini: vnde hoc caput legit in lectionibus feſti B. Virginis ad Niues die v. Auguſti. Idque tum quia B. Virgo fuit eſtque idea & exemplar ſapiẽtiæ, id eſt, virtutis & ſanctitatis: tum quia ipſa eſt mater æternæ Sapientiæ in ipſa incarnatæ: tum ob alia, quæ recenſui Eccleſiaſt. 24. initio capitis: tũ demũ; quia Virgo Deipara illo ad Niues feſto Romæ ſe ſuámque ſapientiam oſtendit & prædicauit in monte Eſquilino, dum illum in ſummis æſtatis caloribus niuibus cooperuit, locúmque templo in eo ædificãdo Liberio Pontifici & Ioanni Patricio per viſum apparens deſignauit, in quo tum Deus, Chriſtus & ipſa colerentur, tum Martyres, qui in eo monte plurimi martyrii lauream conſecuti sũt, honorarentur. Ideo enim montem eum ſibi præ ceteris delegit, eiuſq; quaſi heres à Ioanne Patricio inſtitui voluit, vt inter Martyres quaſi martyrũ regina in martyrio, id eſt in templo, habitaret. Olim enim nõ niſi ſuper ſepulcra Martyrum altaria & templa ædificabantur, quę inde vocabantur martyria, vti oſtendi Apocal. 6. 9. Quare martyrum illorum ſanguis & corpora partim in eâdem B. Virginis baſilica, partim in vicinis S. Praxedis, S. Pudentianæ, & S. Bibianæ ad Vrſum Pileatum templis ſepulta, à fidelibus religioſè viſuntur & coluntur. Igitur B. Virgo ex hoc monte & templo per ſe perque concionatores prædicat, omnéſque ad ſe vocat, commendans eis niueam ſuam puritatem, humilitatem, charitatem, Dei timorẽ & cultum, quæ vera eſt ſapientia. Vnde in hoc templo S. Gregor. homiliam octauam habuit ad populũ in Natali Chriſti, & 21. in Paſchate, & 22. infra octauam eiuſdem, quæ non niſi cæleſtem & virginalem ſapientiam ſpirant. Olim Mæcenas amicus Auguſti Cęſaris, in Eſquiliis habuerat hortos amœniſſimos: Nero deinde ibidem palatium extruxit, quod ipſe ab auri incaſtratura aureum indigitauit, atque ex eo ludibundè & exultans ſpectauit ſuum illud Romæ incendium. Verùm ceſſere hi Eſquiliarum montem Virgini Deiparæ, quæ eſt *hortus concluſus, fons ſignatus*, atque vnica Mæcenas noſtra, eáque beneficentiſſima, quæ pariter eſt domus aurea & niuea, reſtringuens Neronianos libidinis & crudelitatis ignes. In Eſquiliis pariter fuit nemus & templum Lucinæ, ſiue Dianæ, quæ à Gentilibus colebatur quaſi dea pudicitiæ, ac vna

B. Virginis in Eſquiliis elogium.

præeſſe credebatur, vnde eius ſimulacrum in biuiis & triuiis collocabant, vt iter agentibus viam demonſtraret. Sed falſam Dianam excluſit Deipara vera virginitatis antiſtes, veráque ſtella maris, ac fida viæ dux in cælū tendentibus. Ita Andreas Fuluius, inſignis antiquitatum Roman. inueſtigator l. 2. c. 6. cùm dixiſſet in hoc monte fuiſſe lucū Dianæ, ſubdit: *Eodē loco eccleſia ſanctæ Mariæ Maioris ad præſepe viget, quæ felicioribus quàm Lucina auſpiciis, noſtris temporibus lucē & vitā largitur iis qui naſcuntur.* Hæc ergo baſilica eſt omnium non ſolùm, quæ in Vrbe, ſed quæ in orbe vniuerſo ſunt B. Virginis, auguſtiſſima & ſanctiſſima; in qua ipſa in Eſquiliis quaſi in excubiis, pro fidelibus Vrbis & orbis excubat, eóſque docet, illuminat, protegit, opitulatur, ditat opibus tā ſpiritalibus quàm corporalibus. quare illi optimè adaptes ſequentia Salomonis elogia, ac præſertim illud verſ. 15. *Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernūt*, &c. *Ego diligentes me diligo; & qui manè vigilauerint ad me, inuenient me. Mecum ſunt diuitiæ & gloria, opes ſuperbæ, & iuſtitia*, &c. Vti ex exēplis quæ mox ſubiiciam patebit. In hac baſilica conditum eſt præſepe Domini, cunæ, fænum & panni, quibus inuolutum fuit Verbum infans, quæ S. Hieronymum, S. Paulam & nobilitatem Romanam olim traxerunt in Bethlehem. Vnde ipſe epiſt. 17. ad Marcellam: *Illud præſepe*, inquit, *in quo infantulus vagit, ſilentio magis quàm infirmo ſermone honorandum eſt.* Et mox: *Ecce in hoc paruo terræ foramine cælorum cōditor natus eſt, hîc inuolutus pannis, hîc viſus à paſtoribus, hîc demonſtratus à ſtella, hîc adoratus à Magis. Et hic puto locus eſt ſanctior Tarpeia rupe.* Tarpeia ergo rupe, putà Capitolio, ſanctiores ſūt Eſquiliæ, quæ quaſi poſthuma Bethlehem Domini præſepe continent. Quocirca migrante è Bethlehem Romā præſepio Chriſti, eòdem remigrauit & S. Hieronymus: illius enim reliquiæ in baſilica Virginis iuxta præſepe Domini conditæ ſunt, vt apud quod viuens deliciatus eſt, etiam mortuus in pace cōquieſcat. In eâdem baſilica viſuntur reliquiæ S. Matthiæ, aliorúmque Apoſtolorū, Martyrum & Confeſſorum multorum, qui omnes muta voce adeuntibus & orantibus inhalant & inclamant veram ſapientiam: vt ſcilicet ipſorum heroicos virtutum actus & agones æmulemur. Sic præſepe Chriſti omnibus inclamat Chriſti amorem, humilitatem, paupertatem, mundíque contemptum.

Miracula B. Virginis Maioris.

Vis plura, eáque admiranda? accipe. In hac Virginis baſilica, vti narrant Carolus Sigonius lib. 1. de Regno Italiæ, noſter Caniſius l. 5. Marialis c. 21. Pōpeius Vgonius lib. de Stationibus Roman. ſtatione 8. & alii, graſſante atroci illa peſte, quæ Romam afflixit & Pelagium Pontificem ſuſtulit,

Primum.

S. Gregorius Magnus tempore Paſchali ſupplicationem totius populi inſtituit, indéque cum litaniis proceſſit verſus baſilicam S. Petri, ad placandam Dei iam. In qua ſolemni pompa circumferebatur imago B. Virginis depicta à S. Luca: ac vbicumque imago hęc procedebat, ilicò peſtilenti cæli grauitate & caligine diſpulſa, ſuccedebat optata auræ claritas & ſalubritas. Quin & iuxta eam audita fuit melodia angelorum concinentiū: *Regina cæli lætare, Halleluia. Quia quem meruiſti portare, Halleluia, reſurrexit ſicut dixit, Halleluia.* Quibus ſuccinuit S. Gregorius: *Ora pro nobis Deū, Halleluia.* Atque exinde hunc hymnum vſurpauit Eccleſia, quaſi Paſchalis lætitiæ argumentum, ad congratulādum B. Virgini glorioſam filii reſurrectionem. Porrò Ordo Romanus, & ex eo Baron. tom. 8. anno Chriſti 590. tradunt imaginem B. Virginis delatam fuiſſe ab ipſo S. Gregorio, dumque ille cum eâdem perueniſſet ad molē Hadriani Tiberi adiacentem, in ſignum reconciliati Numinis viſum fuiſſe angelum, qui nudatum gladiū in vaginā reponeret, eóq; ſymbolo luem ceſſaſſe ſignificare voluiſſe; ſicut priùs eadem per ſagittas cælitus lapſas fuerat præmonſtrata, vti refert S. Gregor. lib. 4. Dialog. c. 36 Atque ob hanc angeli apparitionem, moles Hadriani deinde ſemper caſtellum S. Angeli nuncupata fuit.

Porrò maiora beneficia B. Virginem in hac eccleſia quàm in aliis, ſe colentibus & inuocantibus impertiri experientia conſtat.

Secundum

Memorabile eſt quod ſcribit B. Petrus Venerabilis Abbas Cluniacenſis, S. Bernardo coæuus, lib. 2. Mirac. c. 30. nimirum Romanos ſolutere in vigilia Aſſumptionis B. Virginis offerre eidem ingentes cereos, eóſque ſub veſperam accendere in hac eius baſilica; qui cùm totam noctem vſque ad ipſius feſti diei horam ſextam vel nonam arſerint, reperiuntur eiuſdem eſſe ponderis, quod habuerunt antequam accenderentur. Idque miraculum continuè per centum annos duraſſe, & etiamnum durare ipſe teſtatur. Id facit incorrupta & æterna virginitas Deiparæ, cuius ſymbolum eſt cereus albens & ardens, qui ab ape virgine conficitur.

Tertium.

In hac baſilica Miſſam celebrans S. Martinus I. Pont. per B. Virginē miraculosè à morte ſeruatus eſt. Cùm enim Olympius Exarchus ſpatharium ſubmiſiſſet, qui eum gladio transfoderet: ſpatharius ad altare accedēs à B. Virgine excæcatus fuit, vt refert Platina, Baron. & alij in Vita S. Martini.

Quartum.

In eâdem ipſo Aſſumptionis B. Virginis feſto, publicas litanias peragens cum clero & populo Leo IV. Pontif. anno Domini 847. vrbem à peſtifero ſerpente eum necando liberauit, vti referunt Anaſtaſius Bibliothecarius, Baron. & alij.

Quintum.

Illuſtre eſt quod ſcribit Ioannes Nauclerus vol. 2. generat. 34. de S. Henrico I. Imp. qui cum S. Cunegunde coniuge perpetuam ſeruauit virginitatem. *Fertur*, inquit, *de Henrico hoc, quòd ſemper primam noctem ingrediens Vrbem, ſolitus fuerit orando pernoctare in eccleſia ſanctæ Mariæ Maioris. contigit autem ſemel quòd, dum ſolitarius oraret, viſus ſit ſibi Chriſtus Pontificalibus indutus procedere Miſſam celebraturus: quem ſequebatur S. Laurentius, & loco Subdiaconi Vincentius; poſt hos Virgo Dei genitrix cum multitudine virginum & angelorum; dehinc Ioannes Baptiſta cum Patriarchis & Prophetis: poſt hos Petrus & Ioannes cum ceteris Apoſtolis & Euangeliſtis, S. Stephanus cum Martyribus, S. Martinus cum Confeſſoribus. angeli inceperunt introitum: Suſcepimus Deus miſericordiam. Et dum cantaretur: Dextera tua plena eſt iuſtitia, omnes Chriſtum & Beatam Virginem imitantes, extenderunt digitos in Henricum. Poſt Euangelium indictis ſubitò angelus librum deoſculatum à Chriſto præſentauit B. Mariæ, & poſt eam omnibus per ordinem deoſculandum. demum annuit Beata Virgo angelo, vt porrigeret librum etiā Henrico ad oſculandum, dicens: Præbe ei pacis oſculū, cuius mihi virginitas placet. Et cùm præ nimio gaudio raptus, neſciret ad plenum intendere, angelus ipſum in neruo tangens dicit: Hoc tibi erit ſignum dilectionis Dei propter tuam caſtitatem & iuſtitiam: & exinde*

vſque ad mortem claudicabat : ex quo euentu vocatus A *eſt Henricus Claudus.*

Igitur B. Virgo deligens ſibi domum in vertice Eſquiliarum, inde clamitat omneſque ad ſe aduocat, vt ab ea ſapientiam diſcant, eiuſque beneficijs & gratijs potiantur.

VERS. 4. *O viri, ad vos clamito, & vox mea ad filios homi-*
VERS. 5. *num. Intelligite paruuli* (in eſt, vt Septuag. *ſimplices*; Tigurina, *incauti*) *aſtutiam, & inſipientes animaduertite*] Hebr. *inſipiẽtes corde intelligite*: Septuag. *cor apponite*: Syrus, *ſtulti prudẽtes ſint in cordibus ſuis.* Pro *aſtutiam*, Tigur. vertit *ſolertiam*; Vatabl. *ſcientiam. aſtutia* ergo hîc eſt cautio, prudentia & prouidentia, vti dixi c. 1. v. 4.

Caietan. per *viros* homines virilis ſexus, per *filios hominum* feminas notari autumat. q. d. Omnes tam viros quàm feminas appello, & ad ſapientiam *aduoco*. Meliùs noſter Salazar per *viros* accipit proceres & magnates, per *filios hominum* plebeios, B qui cùm nomine familiæ non commendentur, *filij Adam* in vniuerſum appellantur. Vnde Aben Ezra: Compellat, inquit *viros*, id eſt diuites, *filios hominum*, id eſt pauperes. Simpliciſſimè cum Ianſenio accipias eoſdem: ijdem enim ſunt *viri*, qui *& filij hominum*. præſertim quia viros hos mox vocat paruulos; & quia ſolet Salomon, æquè ac Dauid, in ſuis hiſce gnomis & quaſi rhythmis poſteriori hemiſtichio explicare prius. Vnde Sept. vertunt, *vos ô homines aduoco, & profero vocem meam filijs hominum.* Sub viris & feminas more communi intellige. Senſus ergo eſt q. d. O viri, ô inquam filii hominum, id eſt, ô homines vniuerſi, ad vos voce contenta ex corde ardenti clamito: clamoſa enim vox procedit ex ardenti cordis deſiderio: illam ergo audite eique obedite: Quicumque inter vos paruuli ſunt, non ætate, ſed ſenſu & C prudentia; quales per naturæ lapſæ infirmitatem, perque natiuitatem omnes ſunt; plerique etiam per inexperientiam & concupiſcentiam, cuius inſtinctum ſequuntur, tales euadunt: quicumque, inquam, paruuli ſenſu eſtis, intelligite & diſcite aſtutiam, id eſt, prudentiam & cautionem, vt cautè & prudenter vitam inſtituatis. *Et inſipientes animaduertite*, hebr. *apponite cor* præceptis hiſce monitiſque meis: ſic enim fiet, vt nihil per imprudentiam vel inconſiderationem peccetis.

Myſticè Beda notat, ſapientiam, id eſt virtutem, poſcere viros, non feminas, putà, non effeminatos, ſed viriles animos; quia à viro dicta eſt virtus, quaſi virilitas: hæc enim requiritur ad reſiſtendum concupiſcentijs femineis, atque ad terrores & difficultates quaslibet fortiter ſuperandū. D

VERS. 6. *Audite, quoniam de rebus magnis locutura ſum: & aperientur labia mea, vt recta prædicent*] Syrus, *aperit os meum rectitudo.* Pro *magnis* hebr. eſt נגידים negidim, quod Septuag. vertunt, *præclaris*; Syrus, *principalibus*; Vatabl. *nobilibus & eximijs*; Chald. *principe dignis*: Symmach. *ducalibus*: quæ ſcilicet principes & duces decent & ornant, quæque Deo ſummo omnium principe & duce digna & decora ſunt. Vnde R. Salomon, *locutura ſum verba principum & grauiſſima.*

Attentionem ſibi conciliat ſapientia, promittendo quòd dictura ſit res magnas & rectas. Magnas, tum quia agit de virtutibus, quibus ad æternam ſalutem, quæ in Dei poſſeſſione conſiſtit, tendendum eſt, ac gehennæ tormenta vitanda ſunt. Verum enim eſt illud: *Nullum bonum, niſi æternum:* A *Nullum malum, niſi æternum*, tum quia non ſolùm Ethicam, ſed & Oeconomicam ac Politicam, qua magnæ reſp. & regna adminiſtranda ſunt, docebit. qua de cauſa Ariſtot. triplicem hanc ſuam Ethicā, Magna moralia inſcripſit. Vnde Aben Ezra vertit, *locutura ſum ac ſi eſſem princeps & dux.* Rectas, quia tradet diſciplinam corrigendi mores prauos, eoſque rectos & honeſtos efficiendi. Hæc & ſequentia clara & perſpicua ſunt, nec magno commentario indigent. Antiſtropha Salomoni eſt Chriſti, veri Salomonis & Sapientiæ incarnatæ, vox: *Aperiam in parabolis os meū, eructabo abſcondita à conſtitutione mundi*, Matth. 13. v. 35. Chriſtus enim annuntiauit, imò fuit *magnum pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatū eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatū eſt Gentibus, creditū eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria.* 1. Timoth. 3. vltim. Quocirca Chriſtus ab Iſaia c. 9. 6. iuxta Septuag. vocatum *magni conſilij angelus*, id eſt, nuntius & legatus.

Myſticè B. Virgo magna prædicauit, cùm concepto Dei Verbo cecinit: *Magnificat anima mea Dominum: & exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo. Quia fecit mihi magna, qui potens eſt*, &c. Lucæ 1.

Veritatē meditabitur guttur meum, & labia mea deteſtabuntur impium] *Meditabitur*, id eſt, meditatò loquetur. hoc enim ſignificat Hebr. יהגה iegà iuxta illud: *Os iuſti meditabitur* (id eſt meditatam eloquetur) *ſapientiam*, vnde explicans ſubdit: *Et lingua eius loquetur iudicium*, pſalm. 36. 30. Eſt metonymia: ponitur enim cauſa pro effectu, antecedens pro conſequente. putà, meditatio pro locutione, quæ ex meditatione manat. VERS. 7.

Senſus eſt q. d. Auſcultate me attentiſſimè: nam veritatem loquar, non ſpeculatiuam & otioſam, ſed practicam, quæ vos faciet beatos: loquar, inquam illā, non extemporaneè, quaſi promēs quidquid in buccam venit, ſed diu meditatam, quam multo tempore, ſtudio & meditatione, mente verſaui, diſcuſſi, probaui, veramque & ſalutiferam per omnia iudicaui. Opponit ſe ſapientia & anteponit philoſophis, qui vera quædam docuerunt, ſed veris falſa miſcuerunt.

Et labia mea deteſtabuntur impium] id eſt, impietatem, vt habent Hebr. & Chald. *Impium* ergo hîc eſt generis nō maſculini, ſed neutri, ſignificās id, quod impium eſt ſiue impietatē. quaſi dicat. Loquar vera, id eſt, honeſta, pia, ſancta; ideóque redarguam labia falſa & *mendacia*, vt vertunt Sept. & Syrus, putà inhoneſta, impia, ſcelerata. Veritas enim practica eſt ipſa honeſtas, pietas, ſanctitas, ideóque falſitas practica illi oppoſita eſt inhoneſtas, impietas prauitas. Conſequenter tamen ſapientia deteſtatur quoque hominem impium quatenus impius eſt; quia non naturam, ſed impietatem eius deteſtatur: vnde ſæpè hoc libro redarguit inſipientes & impios. Aliter noſter Salazar, q. d. *Labia mea deteſtabuntur impium*, id eſt *impius deteſtabitur labia mea*, vt ſit hypallage. Impius enim odit veritatem, iuxta illud: *Veritas odium parit*, quia veritas moribus impiorum aduerſatur, eoſque culpat & reprehendit. de quo vide S. Auguſt. lib. 10. Confeſſ. c. 23.

Iuſti ſunt omnes ſermones mei, non eſt in eis prauum quid, neque peruerſum] Hebr. *in iuſtitia* (Sept. VERS. 8. *cum iuſtitia*) *ſunt omnia verba oris mei; nihil in eis implicatum & tortuoſum.*

Probat ſapientia ſe loqui veritatem, quia loqui-

tur iuſtitiam: veritas enim practica non eſt aliud A quàm iuſtitia, & rectitudo actionum vitæ & morum.

Vers. 9. *Recti ſunt intelligentibus, & æqui inuenientibus ſcientiam*] q. d. Sermones mei *recti*, id eſt, iuſti & æqui, in ſe ſunt, talesque videntur ijs qui verè ſunt intelligentes, quique ſtudio & vſu inueniunt & acquirunt ſcientiam agibilium, hoc eſt, prudentiam. Vatabl. vertit, *rectos reddũt eos qui inueniũt ſcientiã*. Poteſt Secundò, rectitudo hîc accipi pro candore & ſinceritate, vt opponantur ſimulationi & hypocriſi, quæ verbis obliquis, implicatis, circumtortis ſuam nequitiam velat & obtegit. q. d. Loquar candidè, ſincerè, apertè, ſine fuco, quia nihil in me eſt prauũ & peruerſum, id eſt, ſimulatũ, fucatũ & fictũ. Tertiò, Hebr. נכחים *necochim* non tantùm rectos, ſed & ante oculos poſitos, claros & perſpicuos ſignificat. Vnde Vatabl. vertit, *obuij ſunt intelligenti*; Septuag. *præſentes ſunt intelligentibus*; Chaldæus, B *manifeſti ſunt viro intelligenti, & comperti ei qui expetit ſcientiam*; Syrus, *manifeſti ſunt ei qui hæc ſcire deſiderat*. q. d. Sermones mei plani, faciles & euidentes ſunt ijs, qui rationem & prudentiam, non verò erroneum concupiſcentiæ iudicium ſequuntur. Vnde auctor Catenæ Græcor. duas vltimas expoſitiones iungens ſic explicat, q. d. *Doctrina mea nihil cõtinet ſophiſticum, nihil perplexum, nihil tortuoſum: omnia quæ tradit ſunt recta & plana: omnia ſana & manifeſta: nihil illa continet fucatum, nihil ſubdolum, nihil germana ſinceritate deſtitutum*.

Solent oratores in exordio orationis conciliare ſibi auditorum attentionem, docilitatem & beneuolentiam, ſiue eos facere attentos, dociles & beneuolos. Attentos, promittendo ſe dicturos de rebus magnis, raris, vtiliſſimis, imò neceſſarijs. Dociles, promittendo ſe dicturos clarè, breuiter C & methodicè, vt ab omnibus facilè capi & intelligi poſſint. Beneuolos, promittendo ſe dicturos pulchra, grata, iucunda. Ita Salomon hîc, ſiue ſapientia, attentionem ſibi conciliauit v. 6. pollicendo ſe de rebus magnis locuturum. Docilitatem hîc conciliat, pollicendo ſe clarè & perſpicuè dicturum & docturum. Beneuolentiam conciliat v. 11. dicens: *Melior eſt enim ſapientia cũctis pretioſiſſimis*, Et v. 18. *Mecum ſunt diuitiæ, & gloria, opes ſuperbæ, & iuſtitia*, &c.

Vers. 10. *Accipite diſciplinam* (hebr. מוסר *muſar*, id eſt, eruditionem & correptionem) *meam & non pecuniam: Doctrinam magis quàm aurum* (codices antiqui habent *quàm theſaurum*) *Elegite*] Hebr. *& ſcientiam præ auro electo*; Septuag. *& ſcientiam ſuper aurum probatum*; Chald. *conflatum*; Syrus, *puriſſimum*. Sẽſus eſt q. d. Capeſſite mea hæc ſacræ ethices dogmata, D eaque præferte omni pecuniæ. Non ergo vetat omnino ſtudium pecuniæ congregandæ: hoc enim habent reges, mercatores Chriſtiani & patresfamilias, quorum eſt theſaurizare filijs, vt ait Apoſtol. 2. Corinth. 12. 14. ſed confert tantùm & præfert diſciplinam pecuniæ. Vnde comparationem hanc explicãs ſubdit: *Doctrinam magis quàm aurum eligite*. q. d. Studete magis colligendæ ſapientiæ & virtuti, quàm nummis & auro. virtus enim omne aurum ſuperat. Hebræi enim dum duas res inter ſe comparant, maiorem aſſerunt, minorem negant; quæ negatio comparatiuè accipienda eſt, vt ſignificet minorem rem poſtponendam maiori vt cùm Dominus ait Oſee 6. *Miſericordiam volui, & non ſacrificium*; negatio hæc non ſignificat Deum nolle vel odiſſe ſacrificium; cùm ipſe illud ſanxerit in Leuitico: ſed tantùm notat Deum malle & pluris facere miſericordiam quàm ſacrificium. Negatio ergo hæc non negationem, ſed comparationem & poſtpoſitionem ſignificat. Cùm ergo maior pars hominum inhiet diuitijs, eiſque primum, imò ferè totum, ſtudium impendat, dicatque illud: *O ciues, ciues, quærenda pecunia primùm eſt virtus poſt nummos*; Sapiens & ſapientia præpoſterum hoc hominum iudicium corrigit, dicitque: *Quærite primùm regnum* Dei, *& iuſtitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis*, Matth. 6. 33.

Secundò, aliqui negationem hîc propriè accipiunt, quaſi ſapientia hîc dehortetur à ſtudio opum, & adhortetur ad ſtudium virtutum. q. d. Nolite ſtudere congerendis opibus, ſed virtutibus. qui enim ſtudent opibus, facilè propter illas feſta, iuſtitiam, aliaſque Dei leges violant. Hic ſenſus eſt verus, ſed prior magis ex phraſi & mente Script. Vnde ſequitur: *Melior eſt enim ſapientia cunctis opibus*.

Tertiò, noſter Pineda lib. 4. de Rebus Salom. c. 18. acutè notat *aurum* hoc loco hebr. vocari חרוץ *charuts*, id eſt, præciſum vel ſeparatum, id eſt, pergratiſſimum; quod Latini vocant *obryzum*, quaſi ad obruſam examinatum & à ſcoria expurgatum; vt ſenſus ſit. q. d. Sicut aurum ex etymo ſui nominis eligitur, ſecernitur & ſeparatur ab omni alia inutili & viliori materia: ſic multò maiori iure vos, ô veritatis amatores, veram & ſalutarem ſapientiam eligite, eámque ſecernite à doctrinis falſis & peregrinis, atque ab erroribus, quos ſuggerit mundus, caro & diabolus.

Melior eſt enim ſapientia cunctis pretioſiſſimis Vers. 11. (hebr. מפנינים *mippeninim*, id eſt, *præ margaritis*; Symmach. *intimis*; R. Salomon, *præ gemmis & lapidibus pretioſis*:) *Et omne deſiderabile ei non poteſt comparari*] quia ipſa eſt ordinis cæleſtis & diuini: ergo omne terræ etiam totius pretium longè ſuperat. Vnde Septuag. *omne autem pretioſum non eſt illa dignum*; perinde ac non eſt dignum, imò indignum. lutum comparari cum auro; Syrus, *præſtantior enim eſt ſapientia auro puriſſimo, melior gemmis, & nihil eſt illi æquale*. Dicit ergo ſapientia & virtus: Ego ſum pretium, & quidem eximium, quo homines mortales ad immortalitatem perueniunt. Ego gemma pura & ſplendida, qua animæ ſanctæ exornantur. Ego theſaurus, cuius poſſeſſione omnes angeli & Sancti ditefcunt. Ego altitudo, ex qua tum cæleſtia, tum terreſtria conſpiciunt, & quale vnumquodque ſit manifeſtè cognoſcunt. Ego claritas è ſole iuſtitiæ ad mortales delapſa, ciuitas regis magni, & imago pulcherrima regni cælorum. Per me homines antea inimici, ſe in Dei amicitiam ac familiaritatem inſinuant; & animæ ſanctæ ad filiarum & ſponſarum Dei dignitatem aſcendunt, & felicitatem omnem huic mortali vitæ cognatam acquirunt. Ego inter vniuerſa Dei opera euidenter emineo, cuius poſſeſſionem ſolis chariſſimis ſcio eſſe conceſſam, qua templum Dei fiant, & omnis fœditatis impuritatem abijciant. Mecum ſunt diuitiæ & gloria, puræ deliciæ & iuſtitia.

Vers. 12. *Ego ſapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus*] *Eruditis*, id eſt, ſapientibus & prudentibus, purà, honeſtis, pijs, ſanctis. Nam, vt initio dixi, ſapientia

id eſt, honeſtas & virtus, hoc libro nunc vocatur doctrina, nunc intellectus, nunc eruditio, nunc ſcientia, nunc diſciplina, &c.

Commendauit hucuſque ſe ſapiẽtia, ſuique deſiderium auditoribus excitauit, nunc deſiderantibus locum domumque ſuam oſtendit, vt ad eam tendant, ibique eius compotes fiant. Ait ergo: *Ego ſapientia habito in conſilio*; hebr. ערמה *orma*, id eſt, *in aſtutia*, vel *cum aſtutia*, vel *aſtutiam*, vt vertit Symmach. omnibus enim his modis verti poteſt. Per *aſtutiam* accipe cautionem, ſolertiam, conſilium, circumſpectionem, prouidentiam, vti dixi cap. 1. 4. Vnde Septuaginta vertunt, *ego ſapientia habitaui conſilium*; Pagnin. *ego habitaui cum aſtutia*, Tigurina, *ego cohabito ſolertiæ*. q.d. Numquam me deſerit ſolertia, inquit Vatabl. & Aben Ezra: Sapientia, inquit, opus habet ſolertia, ſine qua illa conſiſtere nequit. Aut q.d. Ego ſapientia calleo perſpectamque habeo calliditatem, ac ſi in illius meditullio ſtationem haberem: ipſa etiam deſcendo ad extremum cognitionis omnis ſolertis cogitationis. Senſus ergo eſt, q.d. Quicumque me concupiſcitis, & quæritis locum habitationis meæ, adite domum prudentiæ, ſiue ſolertiæ & conſilii: ibi me docentem audietis. ibi enim eſt thronus meus: ibi ſum præſens; imò ſedeo regina & præſes, vt omnia conſultè, ſolerter, circumſpectè & ſapienter dirigam & moderer. Vnde hoc ſuũ officium explicans, ſubdit: *Et eruditis interſum cogitationibus*. Interſum quaſi præſes, id eſt, præſum. Sic Seneca ait: *Cùm præeſſe nobis Deus & intereſſe probaremus*. q.d. Ego ſum quæ omnes ſapientes, honeſtas & ſanctas cogitationes, ſermones & actiones dirigo, imò ſuggero, ſuadeo & impero. Heb. eſt *ego ſcientiam cogitationum inuenio*, id eſt, vt Vatabl. ego ſola inuenio bonas & ſanctas cogitationes. Ego enim ſum omnis conſilij, omnis honeſtatis, omnis virtutis præſes, imò doctrix & dictatrix. Vnde Septuag. *ſcientiam & cogitationem ego inuocaui*, id eſt, euocaui, è mente mea elicui & produxi; & Syrus, *ego creaui aſtutiã, & cognitionem, & conſilium ego acquiro*; Chald. *inuenio*; R. Salomon, *ego habito iuxta ſolertiam*. Cùm enim, inquit, legis cognitione quis præditus fuerit, erga res omnes ſolertia & acumine imbuitur. Habitat ergo ſapientia in conſilio, quia habitat in corde ſapientis & iuſti, vbi ſana & recta conſilia excogitantur; vt ea excitet atque promoueat.

Porrò auctor Catenæ Græcor. *Per conſilium ſanũ*, inquit, *voluntatis circa piacula electionẽ hoc loco inſinuat: per cogitationem autem & cognitionem accuratam circa cetera conſiderationem*. Et mox: *Siquidem hic, nempe in cæleſtium rerum meditatione, quaſi in propria ſede dego: ibiq; nimirum in rerum externarum conſideratione, quaſi in tabernaculis habito*. Antiſtropha Salomonis eſt Chriſti, qui eſt Sapientia incarnata, ſentẽtia: *Vbi ſũt duo vel tres cõgregati in nomine meo*, vt tractent Chriſtiana, honeſta, eaque quæ Chriſti ſunt, *ibi ſum in medio eorum*, Matth. 18. 20. Et illa: *Si quis diligit me, ſermonem meũ ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionẽ apud eũ faciemus*. Ioan. 14. 23.

Antiqui codices legunt, *ego habito in concilio*. quod eòdem redit: in concilio enim ſapientum ſenatorum agitatur vigetque conſilium. Vnde Cicero agens de ſenatu & ſenatuſconſulto libr. 3. de Legibus: *Senatori*, inquit, *tria iuſſa ſunt: vt adſit, nã grauitatẽ res habet, cùm frequens ordo eſt: vt loco dicat*, *id eſt rogatus: vt modo, ne ſit infinitus*. R. Leui videtur hæc referre ad ſcholas & academias: ſic enim explicat: *Ego ſapientia ea loca inhabito, in quibus reperitur ſolertia, ſtudiorumq; rationes, ordines nimirum, qui à Logica præſcribuntur*. Aptiùs referas ad Synodos, ad collationes Patrum, &c.

Myſticè, hæc aptè congruunt B. Virgini. Primò, quia ipſa præeſt in Conſilijs & pijs congregationibus ipſius nomine & honore erectis: ex quibus admirabilis in totam Eccleſiam redundat fructus; adeoque experientia docet, per hoſce cœtus multis in locis fidem orthodoxam reſtitutam, pietatem amiſſam reuocatam, accenſum bonorum omnium ſtudium & zelum. Id liquet ex ſodalitate Roſarij, quã iuſſu B. Virginis S. Dominicus Ordinis Prædicatorum fundator inſtituit, per quam ipſe mira in omni hominum genere ad Dei gloriam effecit, & etiamnum per ſui Ordinis alumnos efficere pergit. Romæ in baſilica S. Mariæ Maioris præclariſſima ſodalitas, vulgò dicta *Confalonis*, eſt erecta, quæ ad S. Bonauenturam ſuam refert inſtitutionem, cuius induſtria Vrbs quorumdam ſtudio diuexata, ſuo ſplendori eſt reſtituta tempore Clementis VI. anno Iubilei 1350. Plura de Sodalitatum B. Virginis erectione, vſu, fructu, numero, ſplendore vide apud noſtrum P. Antonium Spinellum in Mariali cap. 40.

Secundò, B. Virgo præeſt ſanctis cogitationibus & conſilijs de vita emendanda, de capeſſendo ſancto vitæ ſtatu, de amplectendis conſilijs Euangelicis, de ineunda perfectionis via, de conſectandis heroïcis virtutum actibus.

Oculatus huius rei ſum teſtis. Cùm enim ante viginti annos agerem Confeſſarium in æde B. Virginis Aſperi collis iuxta Louanium, ac confeſſiones peregrinorũ eò quotidie turmatim per centenos, imò millenos confluentium exciperem, multi ſua virtutis conſilia & vota per B. Virginem trãſigenda mecum communicarunt. Hic enim dictitabat ſe hanc peregrinationem ſuſcepiſſe, vt B. Virginem conſuleret de ſtatu vitæ capeſſendo. Ille, vt virginitatem ei offerret & dicaret. Iſte, vt Religionem ingrederetur. Alius, vt remedium ſcrupulorum, aliarumque tentationum à B. Virgine poſceret. Alius, vt è ſalebris amorum & peccatorum emergeret. Alius, vt opus aliquod heroicum conficeret. Alius, vt lites rixaſque ope ductuque B. Virginis componeret, &c. ſe eam religiosè adire, ſuaque ei vota offerre affirmabant. In Aſpero colle ergo quaſi è ſummo vertice, vti dixit v. 2. clamat Deipara, omneſque ad ſe aduocat, vt ſana omnis honeſtatis conſilia doceat & ſuggerat. Vide noſtrum Hieron. Platum lib. 1. de Bono ſtatus Religioſi cap. 24. vbi oſtendit B. Virginem primam omnium vitam Religioſam in paupertate, caſtitate & obedientia egiſſe, eiuſque exemplar poſteris dediſſe: atque ideo illam tum Ordines omnes, tum Religioſos ſingulos, peculiari cura & amore complecti, imò ipſam omnes Ordines excitaſſe: idque nominatim de Carthuſienſi, Carmelitano, Dominicano, Franciſcano, Oliuetano, Hieronymiano, ac Societate Ieſu ex ipſorum chronicis demonſtrat.

Tertiò, B. Virgo præeſt eruditis & eruditioni cuilibet. S. Gregorius Thaumaturgus Neocæſar. Epiſcopus, qui S. Macrinã, & per eam S. Baſilium, in fide & pietate inſtruxit, iuſſu B. Virginis edoctus fuit à S. Ioanne Apoſtolo, qui per viſum apparens tradidit ei Symbolum, cuius ope ipſe cum

populo ab omni Arrij aliorumque hæreticorum errore permanſit intactus, vti refert S. Gregorius Nyſſenus in eius Vita. Ipſa S. Cyrillū contra Neſtorium docētem B. Virginem eſſe Chriſtiparam, non Deiparam, non tantùm erudiuit, ſed & armauit, effecitque vt Neſtorij blaſphema lingua computreſceret, iiſque miſerè infelicem animam exhalaret. Ipſa S. Ioannem Damaſcenum contra Copronymum, Leonem Iſaurum, ceteroſque iconoclaſtas ad eos debellandos inſtruxit. Ipſa S. Dominicum contra Albigenſes inſtituit, effecitque vt hæreſin per ſe & ſuos aboleret. Denique celebre eſt illud Eccleſiæ in Officio Deiparæ elogium *Gaude Maria virgo, cunctas hæreſes ſola interemiſti in vniuerſo mundo.* Taceo Rupertum Abbatem Tuitienſem, Albertum Magnum, Hermannum Contractum Comitem, pluresque alios, qui cùm rudi eſſent ingenio, ope Virginis acumen mentis, quin & Philoſophiæ, S. Script. Theologiæ, aliarumque B ſcientiarum peritiam inſignem ſunt adepti. Denique S. Ambroſ. lib. de Inſtitut. virg. c. 7. loquēs de Deipara: *Eadem,* inquit, *poſtea Ioanni Euangeliſtæ eſt tradita coniugiū neſcienti. Vnde non mirum præ ceteris locutum myſteria diuina, cui præſtò erat aula cæleſtiū ſacramentorum.* Et Rupert. lib. 1. in Cant. *Horū,* inquit, *diſcernendorū vtique magiſtrā te eſſe oportebat, ô B. Maria & magiſtra magiſtrorū, id eſt, Apoſtolorū, iuxta illud: Fons hortorum, puteus aquarum viuentiū, quæ fluunt in perpetuum de Libano.*

quàm vtile pia voluere

. Tropol. diſce hîc vtiliſſimum eſſe erudita, id eſt, honeſta ſanctáque, cogitare, legere, audire, loqui. Huic enim cogitationi, lectioni & collocutioni quaſi rerum ad ſe pertinentiū, inſerit & immiſcet ſe ſapientia, putà, Deus ipſe, ideóque eam promouet, auget, perficit per lumina, quæ intellectui immittit: & per pios impulſus, quos voluntati afflat.

Exempla.

Ita diſcipulis euntibus in Emaus ac de Chriſti morte loquentibus Chriſtus ipſe ſe immiſcuit, ſuamque reſurrectionē & gloriam oſtendit, Lucæ 24. Ita S. Antonius audiens legi in eccleſia: *Si vis perfectus eſſe, vade, vēde omnia quæ habes, & da pauperibus:* illudque meditans mundo valedixit, Deoque totum ſe in vita monaſtica conſecrauit. Eâdem ſententia eodem modo à ſæculari conuerſatione ad vitæ perfectæ ſtudium traductus eſt S. Franciſcus. Ita viciſſim S. Auguſtin⁹ audiēs à Potitiano vitam S. Antonij, eámque ruminās, ſeſe ad continentiam, imò ad æmulationem S. Antonij conuertit, vti ipſe refert lib. 8. Confeſ. c. 6. & 7. Ita S. Simeon Stilites cogitans illud quod in Miſſa legi audiebat: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorū eſt regnum cælorum;* non tantùm paupertatem Euāgelicam amplexus eſt, ſed & columnam quaſi ad cælum conſcenſurus aſcendit. Ita S. Ioannes Columbinus legens trutinanſque vitam S. Mariæ Ægyptiacæ, non tantùm vitæ perfectæ ſe dedit, ſed & Ordinem Ieſuatorum inſtituit. Ita S. Ignatius fundator Societatis noſtræ, à ſęculo ad Deum cōuerſus eſt lectitans in lecto, cùm è vulnere decumberet, animóque voluens vitas & geſta heroicā Sanctorum.

Vers. 13.

Timor Domini odit malum: arrogantiam, & ſuperbiā, & viā prauam, & os bilingue (Syrus, *peruerſum, deteſtor*] Tigur. *timor Domini odium mali eſt* (Vatabl. *odiſſe malum eſt*) *faſtum & arrogantiam, & os peruerſum ego odi,* Baynus, *ſuperbiam & ſuperbum, & viam mali, & os verſutiarum deteſtor;* Pagnin. *& oſo quelns eperuerſita-* A *tes odiui.* Probat ſapientia ſe eruditis, id eſt, ſapiētibus, honeſtis & bonis cogitationibus, ac conſequenter locutionibus & actionibus, quæ ex cogitationibus manant, intereſſe, imò præeſſe, à contrario: quia ſcilicet timor Dei, quem ipſa habet, quemque ipſa dixit cap. 1 7. eſſe principium ſapiētiæ, odit omne malum, id eſt, omnem ineruditionem, ſiue omnem inſipientiam, inhoneſtatem, malitiam. Quocirca ego inprimis, inquit, deteſtor *arrogantiam & ſuperbiam:* hæc enim eſt origo omnis peccati, iuxta illud: *Initium omnis peccati eſt ſuperbia,* Eccli. 10. 15.

Rurſum deteſtor omnem *viam,* id eſt, actionem & conſuetudinem, *prauam:* item *os bilingue,* id eſt, fraudulentum, mendax, detractorium, quod ore ſimulat amicitiam, cùm corde tegat inimicitiam. Dixit ſe odiſſe malum: id probat per ternas mali ſpecies, quas ipſa deteſtatur. Ait enim ſe deteſtari *arrogantiam,* quæ eſt in mente; prauitatem, quæ eſt in via, id eſt, actione: & dolum, qui eſt in ore. Huic ſimile eſt illud Eccli. c. 1. 27. *Timor Domini expellit peccatū,* &c. *Iracūdia enim animoſitatis illius, ſubuerſio illius eſt.* Et cap. 15. 7. *Longè enim abeſt à ſuperbia & dolo.* conſule quæ illis locis dixi.

Apologus Satyri.

Huc facit apologus hominis & Satyri apud Æſopum. Homo quidam, inquit, cum Satyro inita ſocietate, vnà cum eo comedebat. Hiems verò & frigus cùm foret, homo manus ſuas admotas ori afflabat. Rogante autem Satyro, quam ob cauſam hoc faceret, ait: Manus meas calefacio propter frigus. Sed paulò pòſt edulio calido allato, homo admotum ori inſufflabat in ipſum. Conſulente rurſus quare id faceret, ait: Ferculū frigefacio. Suſcepto ſermone Satyrus, *Sed ego,* ait, *ex nunc renūtio* C *tuæ amicitiæ: quia ex eodem ore & calidū emittis & frigidum.* Affabulatio. Fabula ſignificat, fugere nos amicitias oportere, quarum anceps eſt affectio.

Antiſtropha Salomoni eſt illa Chriſti ſententia: *Diſcite à me, quia mitis ſū, & humilis corde, & inuenietis requiē animabus veſtris,* Matt. 11. & illa: *Niſi efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorū,* Matt. 18. 3. & illa: *Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur,* Lucæ 14. 11.

B. Virgo odit ſuperbos: cur?

Myſticè, B. Virgo timore & amore Dei plena odit malum, ſed præſertim arrogantiam & ſuperbiam deteſtatur, eò quòd ipſa ſit humillima, ac humilitatem & humiles ſummè amet. Sciebat enim humilitatem eſſe virtutem, quæ propriè diuinæ debita eſt maieſtati, vt ait S. Bernard. Infinita enim illa creatoris celſitudo & maieſtas infinitam iure ſuo poſcit ſub ſe creaturę inclinationem & humiliationem. Sciebat Euam per ſuperbiam diſplicuiſſe Deo, ideóque per humilitatem ſibi placen- D dū eſſe Deo. Vnde S. Auguſt. tract. ſuper *Magnificat: Eua,* inquit, *propter ſuperbiam abiecta, Maria propter humilitatem electa: ſuperbā Deus deſpexit, & humilē aſpexit: id quod ſuperba perdidit, humilis recepit.* Et Ven. Beda hom. in 6. feria 4. tempor. Decēbr. *Decebat,* inquit, *vt ſicut per ſuperbiā Euæ mors intrauit, ita per humilitatē Mariæ panderetur introitus vitæ.* Sciebat filium ſuum per humilitatem ſummam reparaturum mundum, ideóque deitatem ſuam inclinaturum vſque ad carnem mortalem, imò vſque ad flagella, crucem & mortem. Huic ergo ipſa ſe adaptare, & quaſi præire viamque ſternere debuit: præſertim quia, ſicut ſuperbæ matres filijs ingenerant ſuperbiam, altoſque ſpiritus: ſic humiles ſuis ingenerant ſpiritus placidos & ſubmiſſos.

Vnde

Vnde noſter Caniſius lib. 4. Marial. c. 8. *Mater, inquit, à filio haudquaquam degenerauit, ſed filius potius matris indolem ac naturam expreſſit.* Solent enim infantes magis matriſſare quàm patriſſare, ideſt, magis matrem referre & ſequi quam patrē. Quocirca S. Ambroſ. *Humilem*, inquit, *& mitem paritura, humilitatem debuit ipſa præferre.* Sciebat ipſa diaboli caput, ideſt, ſuperbiam conterendam eſſe ſua humilitate, iuxta illud Geneſ. 3. 15. *Ipſa conteret caput tuum.* Vnde S. Ildephonſus ſer. 2. de Aſſumpt. *Ideo*, inquit, *Chriſtus humilis ad humilem Virginem venit, vt de tam profunda humilitate triumphū extolleret ſalutis.* Denique ſciebat illud Eccleſiaſt. 3. 20. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam.* Vnde S. Bern. ſer. in illud Apocal. 12. *Signum magnum apparuit in cælo: Cum Maria*, inquit, *quanto maior erat humiliaret ſe in omnibus, certe humiliata eſt præ omnibus, quia maior omnibus extitit. Quapropter meritò facta eſt nouiſſima prima, quæ cum prima eſſet omnium, ſe nouiſſimam efficiebat: meritò facta eſt omnium domina, quæ ſe omnium exhibuit ancillam. Magna enim prorſus & rara virtus eſt humilitas honorata*: ait idem S. Bern. ſer. 4. ſuper *miſſus eſt*; præſertim ſi illa ſumma ſit in ſummo honore, vt ſcilicet mater Dei ſentiat & dicat ſe ancillam, vt virgo ſtet inter corruptas, cum iiſque quaſi impura purificetur, vti B. Virgo fecit in feſto Purificationis; vt omnium prima faciat ſe omnium vltimam, vti ipſa fecit in conſeſſu fidelium in Pentecoſte, Act. 1. v. 14. vt in tot donis & prærogatiuis nihil ſibi tribuat, ſed totum Deo eiúſque gratiæ refundat, vti ipſa fecit, dicendo: *Magnificat anima mea Dominum*, &c. *quia fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum nomen eius. Reſpexit humilitatem* (græcè ταπείνωσιν, ideſt, abiectionem, vilitatem: verè enim humilis non vult humilis æſtimari, ſed vilis reputari) *ancillæ ſuæ*: vnde hac humilitate meruit fieri mater Dei. Ipſa enim *humilitate concepit filium Dei, virginitate peperit*, ait S. Bern. et S. Ildephonſus ſer. 2. de Aſſumpt. *B. Virgo*, inquit, *humiliat ſe in cunctis, vt totam ſuſcipiat in ſe gratiam conditoris: quia quod per partes aliis datum eſt, tota ſimul in eam venit gratiæ plenitudo, quia ſcilicet multum ſe humiliauit inter immenſa dona, inter diuinitatis commercia.*

Rurſum S. Bern. ſer. 1. ſuper *miſſus eſt*: *Nec mediocriter*, inquit, *Deo placet illa anima, in qua & humilitas commendat virginitatem, & virginitas exornat humilitatem: ſed quāta putas veneratione digna eſt, in qua humilitatem exaltat fœcunditas, & partus conſecrat virginitatem?* Idem ſer. 2. de Aduentu: *O Virgo*, inquit, *virga ſublimis, in quam ſublime verticem ſanctum erigis vſque ad ſedentem in throno, vſque ad Dominum maieſtatis: neque enim id mirum, quoniam in altum mittis radices humilitatis.*

Mores B. Virginis.

Denique S. Ambr. paucis perſtringens humilis Virginis mores lib. 2. de Virgin. *Virgo*, inquit, *erat non ſolū corpore, ſed etiā mente, quæ nullo doli ambitu ſincerū adulteraret affectū: corde humilis, verbis grauis, animo prudens, loquendi parcior, legendi ſtudioſior, non in incerto diuitiarū, ſed in prece pauperis ſpem reponens: intenta operi, verecunda ſermone, arbitrum mentis ſolita non hominem, ſed Deum quærere, nullum lædere, bene velle omnibus, aſſurgere maioribus natu, æqualibus non inuidere, fugere iactantiam, rationem ſequi, amare virtutem.* Et mox: *Nihil toruum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum: non geſtus fractior, non inceſſus ſolutior, non vox petulātior: vt ipſa corporis ſpecies ſimulachrū fuerit mentis, figura probitatis.* Et S. Aug ſer. 35. de Sanctis poſt medium: *O verè beata humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, cælos innouauit, mundum purificauit, paradiſum aperuit, & hominum animas ab inferis liberauit. O, inquam, verè glorioſa Mariæ humilitas, quæ porta paradiſi efficitur, ſcala cæli cōſtituitur. Facta eſt certè humilitas Mariæ ſcala cæleſtis, per quam deſcendit Deus ad terras. Quia reſpexit*, inquit, *humilitatem ancillæ ſuæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.*

Vers. 14. *Meum eſt conſilium, & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo*] Caiet. *potentia*; S. Proſper, *virtus*. Pro *æquitas*, hebr. eſt תושיה *tuſcia*; quod Septuag. vertunt, *ſecuritas*; S. Proſper lib. 1. de Vocat. Gentium c. 9. *tutelas* Aquila, εὐνομία, ideſt, *bona legum inſtitutio*; Syrus, *doctrina*; Chald. *cogitatio*, Tigur. *eſſentia*, Pagnin. & Baynus, *lex*: Caiet. *ſtatutum*, alii, *conſtantia*, alii, *ſapientia*; alii, *fortuna*: alii, *efficacia*. Vide quæ de *tuſcia* dixi cap. 2. 7. vbi dixi *tuſcia* ſignificare eſſentiam, indéque legem & æquitatem conformem ipſi naturæ rerum, ſiue ipſi eſſentiæ & iuſtitiæ. hinc addit: *Mea eſt prudētia*, heb. אני בינה *ani bina*, ideſt, *ego ſum intelligentia* & ſapientia, ſcilicet, quæ omnia cum ratione ſapienter ordino, decerno, iubeo.

Redit ſapientia ad id, quod dixit v. 12. *Ego ſapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus*: quia ſcilicet mei iuris, mei dominii eſt conſiliū, ad me pertinet, imò ex me proficiſcitur & manat, ac conſequenter mea eſt æquitas, mea prudentia, mea fortitudo. Hæ enim conſilii & ſapientiæ ſunt comites, imò partes. Vera enim ſapientia & prudētia nō eſt, niſi ſit æqua, & iuſtitiæ æquitatíque cōiuncta. Idem dicas de fortitudine. Sapiētia enim non eſt temeritas, nec temerè agit, ſed conſultò & prudenter, ideóque fortiter. Nihil enim agit niſi cuius rationes & modos ritè exequendi, remque perficiendi, optimè præuiderit & perſpexerit, indéque fortiter rē exequitur & perficit. Hinc de Romanis dicitur, quòd obtinuerūt & *poſſederunt omnem locum conſilio ſuo & patientia*, 1. Machab. 8. 3. Adde, ſapientiam aſciſcere ſibi comitē fortitudinem: hæc enim illi neceſſaria eſt inſtar brachii, vt cum acrimonia comprimat vitia, & ſubditos in officio legum ſuarum contineat.

Myſticè, noſter Caniſius, & ex eo Salazar: *B. Virgini*, inquit, *competunt tria, quæ ſtulti Græci in ſua Minerua* (dea ſapientiæ) *velut eximia prædicant: ſcilicet virginitas, prudentia & fortitudo.* Et mox eam comparat Pentheſileæ Amazonum duciſſæ. *Hæc Virgo*, inquit, *Amazonum, ideſt, ſine mammis mulierum, optimam ſe ducem præbet. Siquidem prima eſt quæ hanc virginitatis ſemitam ingreſſa fuit, quamque innumerabiles puellarum veræ Amazonum copiæ ſunt ſecutæ.*

Rurſum S. Bonauent. ſer. 1. de B. Virgine: *Virgo*, inquit, *fuit cælum, putà firmamentum, vniformiter ſemper motum per patientiæ firmitatem. Nam licet in ea aquæ inferiores, ideſt, vires ſenſitiuæ & ſenſibiles, fortiſſimè fuerint concuſſæ in filii paſſione; ſuperiores tamen à ſua non fuerunt pace commotæ. Et licet ſentina nauis, ideſt pars ſenſibilis, repleta fuerit aquis maris, pars tamen ſuperior nauis ſemper ventis proſperis nauigauit.*

SECVNDA PARS CAPITIS.

Sapientia promittendo opes, gloriam, iuſtitiam, &c. omnes ad ſe inuitat.

VERS. 15. *Per me* (Heb. *in me*) *reges regnant, & legum conditores* (Heb. *principes*, Vatab. *conſiliarij*, alij, *gubernatores*) *iuſta decernunt*] Septuag. *& dynaſtæ ſcribunt iuſtitiam*; Aquila, Symmach. & Theodot. *decernunt iuſtitiam*; Chald. *& potentes rigo iuſtitia*.

VERS. 16. *Per me principes imperant, & potentes* (Syrus, *iudices iuſti*; Chald. *in rectitudine*) *decernunt iuſtitiam*] Pro *potentes* Hebr. eſt נדיבים *nedibim*, id eſt, beneficiſ, ita vocantur principes, qui eos decet clementia & beneficentia. Hinc illud Chriſti: *Reges Gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocantur*, Lucæ 22. Vnde Aquila & Symm. vertunt, *μεγαλύνονται*, id eſt, *magnifici, qui viro dant*; Sept. *per me magnates magnificantur, & tyranni* (id eſt reges & principes) *per me tenent terram*; Pagnin. *per me principes principatum habeant, & principes omnes iudicant terram*; Tigur. *per me domini dominantur, & omnes iudices terræ munifici ſunt & liberales*; Vatab. *& nobiles & omnes iudices terræ*, repete, imperant & dominantur.

Sapientia ergo ſibi arrogat ius in regna & imperia, in reges, principes & magiſtratus omnes; atque hoc ius educit ex eo quod dixit verſu 14. *Meum eſt conſilium & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo*. Hæ enim ſunt dotes principum & magiſtratuum; adeoque qui his quatuor virtutibus prædıti ſunt, digni ſunt magiſtratu & principatu, ac ſæpè ad eum euehuntur.

Igitur per ſapientiam regnãt reges & principes. Primò quia omnes à ſapientia prima & increata, puta, à Deo, ſiue regendi ius & regnum accipiunt, iuxta illud Apoſt. Roman. 13.1. *Non eſt poteſtas niſi à Deo*. Deus enim ſummum & infinitũ habet dominium, à quo homines & angeli omne ſuũ partiale ius, dominium & regnum accipiunt & participant, non tantũ boni, ſed & mali. Audi S. Aug. de Natura boni contra Manich. c. 32. *Item quis etiam nocentium poteſtas non eſt niſi à Deo, ſicut ſcriptũ eſt, loquente ſapientia: Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Dicit & Apoſtolus: Non eſt poteſtas niſi data à Deo. Dignè autem fieri in libro Iob ſcriptum eſt. Qui regnare facit, inquit, hypocritã hominẽ propter peruerſitatem populi. Et de populo Iſrael dicit Deus: Dedi eis regem in ira mea. Iniuſtum enim nõ eſt, vt improbis accipientibus nocendi poteſtatem, & bonorum patientia probetur, & malorum iniquitas puniatur. Nam per poteſtatem diabolo datam & Iob probatus eſt, vt iuſtus appareret; & Petrus tentatus eſt, vt non de ſe præſumeret: & Paulus colaphizatus, ne ſe extolleret: & Iudas damnatus, vt ſe ſuſpenderet.*

Oſee 13.

Sapienter quoque noſter Suarez lib. 3. de Legibus c. 4. n. 5. & 6. Hæc ſententia, inquit, *per me reges regnant*, duo ſignificat. Primò, hanc poteſtatẽ ſecundùm ſe ſpectatam eſſe à Deo, & eſſe iuſtam & conformem diuinæ voluntati: Secundò, ſuppoſita tranſlatione huius poteſtatis in regem, iam eum gerere vicem Dei, & ius naturale ac diuinũ obligare vt pareant illi. Electio huius perſonæ in regem non eſt immediatè à Deo, ſed mediantibus A hominibus, ad quos ius eligendi pertinet.

Secundò, quia ſapientia reges illuminat & dirigit, vt regaliter, id eſt, ſapienter, iuſtè & ſanctè, non tyrannice, id eſt, impotenter, iniuſtè, impiè ſubditos regant. Vnde hanc ſapientiam à Deo poſtulauit & impetrauit Salomon rex Iſrael, 3. Reg. 3. v. 6. Quocirca ſapienter Ariſtides tomo 2. orat. Rhodiaca: *Reges, ait, optimè res humanas adminiſtrant, cum ſe vniuerſi Domino Deo reddunt ſimiles: ciuitates autem, ſi ad principum ſententiam accedant proxim, reguntur optimè*. Quocirca ex hac Salomonis gnome S. Thom. 1. 2. q. 93. art. 3 docet omnem legem regum & principũ deriuari à lege æterna: hæc enim idem eſt cum ſapientia æterna. Nam vt idem ait art. 1. ſicut Dei ſapientia, quatenus per eam cuncta ſunt creata, rationem habet exemplaris, vel artis, vel ideæ: ita eadem ſapientia mouens B omnia ad debitum finem habet rationem legis. quare lex æterna nil aliud eſt, quàm Dei ſapiẽtia, ſecundum quod eſt directiua omnium actionum & motionum.

Tertiò, quia viri ſapientes ſolent eligi & euehi ad gubernacula reip. ſapientia enim hic non tantùm Ethicam, ſed & Oeconomicam & Politicam complectitur. Sicut enim Ethica ſapienter regit priuatum quemque, Oeconomica totam domum & familiam: ſic Politica remp. & regnum.

Tropol. auctor Catenæ Græc. Reges, inquit, ſunt Sancti, qui per ſapientiam prauis animi affectionibus & perturbationibus dominantur. Reges rurſum & magnates ſunt, qui opere & ſermone potentes ſunt. Tyranni tandem, qui carnem laſciuóſque eiuſdem ſenſus acriter opprimunt & C edomant.

Allegor. per ſapientiam incarnatam, puta per Chriſtum, etiam qua homo eſt, reges & principes imperant. Primò, quia Dauid Salomõ, cæterique reges Iuda propter Chriſtum ex eis naſciturum, à Deo euecti ſunt ad regnum, ac creati reges. Decebat enim Chriſtum Regem regum è regia ſtirpe naſci, ac continua regum propagine honorari, ita Rupert. in cap. 2. Cantic.

Secundò, Chriſtus Dominus, non ſolùm qua Deus, ſed & qua homo, habuit & habet abſolutum & directum dominium, non tantùm ſpirituale, ſed & temporale: nimirum habuit poteſtatem ſuper omnia regna mundi, per quã poſſet illa moderari, regere & mutare pro arbitrio ita docet D. Thom. lib. 1. de Regim. princ. c. 22. Turrecre- D mat. lib. 2. Summæ Eccl. c. 116. S. Antoninus, Almainus & Nauarrus, quos citat & ſequitur Suarez 3. p. q. 22. art. 4. diſput. 48. ſect. 2. vbi docet Chriſtum habuiſſe per ſe & directè excellens & tranſcendens dominium, ac poteſtatem in res omnes creatas, & ſuper omnes omnium hominum & angelorum actiones. Hoc enim illi à primo inſtanti conceptionis ſuæ debitum fuiſſe, tum ratione vnionis hypoſtaticæ cum Verbo, tum ratione redẽptionis & infiniti eius meriti, quo Chriſtus meruit ſummam exaltationem nominis ſui, ad quam pertinet, *vt in nomine Ieſu omne genu flectatur*, Philip. 2. Quare hoc dominium & regnum Chriſti altioris erat ordinis, quam ſit dominium regum & principum, adeoque inter illud & ſummum immenſúmque Dei in omnia imperium erat quaſi medium. Probat id ex Script. Nam Apoc. 1. Chriſtus vocatur *princeps regum terræ*: poterat ergo Auguſtum Cæſarem, Herodem, cæteróſque reges de

Chriſtus vt homo præeſt angelis totique mundo.

probatur.

thronis ſuis vt ſummus eorũ princeps deponere, aliosque eis ſurrogare: ſed noluit in hac vita hoc ſuo iure vti, quia veneeat daturus exemplũ humilitatis, paupertatis & contẽptus mundi, ac ſua paſſione redẽpturus orbẽ. Apoc. 19. *Habet in femore*, id eſt, in humanitate, *ſcriptũ: Rex regũ, & Dominus dominantium*. Vnde Apoſtolus Hebr. 2. attribuit Chriſto homini illud pſal. 8. *Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum*. Et 1. Cor. 15. *Omnia, inquit, ſubiecta ſũt ei præter eum, qui ſubiecit ei omnia*. Matth. vlt. ait Chriſtus: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra*.

Quocirca S. Cyrill. Alex. initio lib. de Recta fide ad Theodoſ. Imp. *Tam pii, inquit, & præclari veſtri imperii ſummum præſidium eſt, Dominus noſter Ieſus Chriſtus. Nam per illum reges regnant, & potẽtes ſcribunt iuſtitiam, ſicut ſcriptum eſt. Eſtque illi potentiſſima voluntas, ſolus & nutus, boni omnis impletio. Diſtribuit autem promptè diligentibus ſe omnia quæ laudabilia, & admirabilia ac eximia. Adhæc quæ dixi demonſtranda ſufficiunt vel ea, quæ veſtræ maieſtati donata ſunt, & adhuc danda, vel credimus. Quòd autem glorioſa in Deum pietas, regiis honoribus immobile ſit fundamentum, etiam ex ipſa ſancta diuinaque Scriptura docere attentabo, idque quanta fieri poteſt breuitate.*

B. Virgo regina mundi. A Chriſto hoc regnandi & imperandi ius participauit B. Virgo, tãquam eius mater. Regis enim mater regina ſit oportet, vti cõcludit S. Athanaſ. in ſer. de Deipara. Idque Primò, quia mater in filium regem ius habet maternum, quo ei quaſi filio poteſt præcipere & imperare: quare hoc quoque ius habuit B. Virgo in Chriſtum. Cùm enim filius naturaliter parentibus ſubiectus ſit, hinc fit vt quæcumque naturaliter habet filius, eadem quoque parentibus cedant & obueniãt: Chriſtus autem naturaliter, putà ex vi vnionis hypoſtaticæ, habuit dominium in omnia; ergo idem obuenit quoque eius matri. Vnde ipſa à S. Athanaſio, Ruperto, Ildephonſo, Anſelmo, Bernar. & aliis, imò à tota Eccleſia ſalutatur *Regina cæli & terræ, regina hominum & angelorum*. Audi Damaſcenum orat. 2. de Aſſumptione: *Oportebat Dei matrem ea quæ filii erant, poſſidere, atque ab omnibus rebus cõditis vt Dei matrem adorari. Quanquam etiam ſemper ita comparatum eſt, vt hereditas a parentibus ad filios deuoluatur; nunc autem (vt eruditi cuiuſdam viri verbis vtar) ſurſum ſacrorum fluminũ fontes fluunt. Etenim filius matri res omnes conditas in ſeruitutem addixit.* Audi & Rupertum in Cant. 4. *Hæc in cælis regina Sanctorum; & in terris regina regnorum eſt: quandoquidem eſt mater regis coronati, quem conſtituit Dominus ſuper opera manuum ſuarum, ac proinde regina conſtituta totum iure poſſidet filii regnum.*

Secunda. Secundò, B. Virgo habet hoc omnium dominium, titulo Deiparæ. Tanta enim eſt dignitas & ſublimitas eſſe matrem Dei, vt poſcat dominium omnium quæ in Dei ſunt poteſtate, & à Deo creata ſunt. Vnde S. Aug. ſer. 35. de Sanctis: *Quid dicã*, inquit, *pauper ingenio? cum de te quidquid dixero, minor laus eſt quàm tua dignitas meretur. Si cælum te vocem: altior es. Si matrem gentium dicam: præcedis. Si formam Dei appellem: digna exiſtis. Si dominam angelorum vocitem: per omnia te eſſe probaris.* Et S. Methodius ſer. de Purificatione: *Euge*, inquit, *quæ debitorem habes eũ, qui omnibus mutuatur: Deo enim vniuerſi debemus, tibi autem etiã ille debet.*

Tertia. Tertiò, quia Chriſtus ſummè honorat matrem, idcóque hoc dominium vltrò & liberaliter ei communicat. Ita Hyppolitus orat. de ſanctificatione: *Qui dixit*, inquit, *Honora patrem & matrem, vt decretum à ſe promulgatum obſeruaret, omnem gratiam matri & honorem impertit*. Et S. Bern. ſer. 2. ſuper *miſſus eſt*: *Deus*, inquit, *cui ſubditi ſunt angeli, Principatus & Poteſtates, ſubditus erat Mariæ & Ioſeph propter Mariam. Mirare ergo vtrumlibet, & elige quid amplius mireris, ſiue filii Dei benigniſſimam dignationem, ſiue matris excellẽtiſſimam dignitatem. Vtrimque ſtupor, vtrimque miraculum: & quòd Deus feminæ obtemperet, humilitas abſque exemplo: & quòd Deo femina principetur, ſublimitas ſine ſocio.* Pluribus hæc confirmat Salazar.

Quarta. Quartò, quia fideles omnes hoc ius, hunc titulum deferunt vltrò Deiparæ. Vnde omnes gentes ſua lingua eam vocant & inuocant *Dominam*, idque ſignificat nomen *Maria*, vti oſtendi Exodi 15. 20.

Conſtantinopolis B. Virgini dicata. Quocirca Conſtantinus Imp. ædificatâ vrbe Byzantio, quæ deinde ab eo Conſtantinopolis eſt dicta, illam per Epiſcopos eò conuocatos ſolemni ritu B. Virgini dedicauit. ita Zonar. lib. 3. Annal. & Nicephor. l. 8. c. 26. *Encænia, inquit, & conſecrationis feſtum diem celebrant, incruento ſacrificio operãtur, precibus votiſque vrbem abundè proſequuntur & firmant, eandémque Dei genitrici dedicant, nouam Romam, imperantémque Conſtantinopolim cognominantes, Alexandro tum Byzantii Eccleſiam regente.* Addit Gregor. Turon. de Gloria Mart. c. 9. in eius fabrica ope B. Virginis tres pueros in altum extuliſſe tres columnas, quæ præ magnitudine nulla vi, nullis machinis attolli poterant. Hinc & B. Virgo Conſtantinopolim quaſi ſuam ſæpè ab Hunnis, Auaribus, aliiſque barbaris defendit.

Narſes Iuſtiniani Imp. dux militum inclytus, qui Gothos ferociſſimos diuturnis victoriis inſolentes penitus profligauit, Italiamque à periculo Arrianiſmi, cui illi erant vehementer addicti, & ab eorum tyrannide in libertatem aſſeruit anno Domini 553. Deiparæ virginis adeò ſtudioſus fuit, vt eius interceſſione ac peculiari directione in prœliis inſtructus, ingẽtes de hoſtibus retulerit victorias.

Ludouicus Pius Caroli Magni filius, templa in Virginis honorem conſtruxit; cui ita addictus fuit, vt ne venatum quidem proficiſceretur, niſi ſacram Deiparæ imaginem ſecum ferret, vt corã illa in media ſolitudine ſuas funderet preces, auctore Crantzio lib. 1. cap. 10.

Hungaria regnum Virginis. Hungaria adeò B. Virgini fuit deuota, vt ipſa *regnum virginis* vocata ſit. Nam S. Stephanus rex Hungariæ ſe ipſum regnúmque ſuum, per votum & oblationem in Deiparæ tutelam aſſiduis precibus obtulit: eccleſiam in honorẽ Virginis in Alba regali magnificentiſſimam extruxit, & regia munificentia exornauit: Aſſumptionis feſtum Hungaris celeberrimum eſſe, & diem Dominæ ab iiſdẽ appellari voluit. quos Virgini deuotiſſimos ex inſtitutione S. Stephani, & S. Gerardi Martyris Epiſcopi Canadienſis, teſtatur Hungarorum capitis ſubmiſſa inclinatio ad nomen Virginis ita Bonfinius de Rebus Hungariæ, & noſter Caniſius lib. 5. Marial. cap. 28.

Ioannes Comnenus Imp. Conſtantinop. victorias inſignes, quas de Scythis aliiſque hoſtibus retulit Virgini Deiparæ acceptas tulit: vnde eidem vota perſoluit inſtituto feſto quod Pazzina carum vocant, in rei geſtæ monumentum, & grati animi teſtimonium. quas victorias Deiparæ vt vnicæ victrici acceptas referens, eidem religio-

ſum anno Domini 1123. parauit triumphum, qui à Niceta Choniate ita deſcribitur: *Currus gemmis pretioſiſſimis ornatus a quatuor equis candidiſſimus trahebatur: habenæ viris potentiſſimis moderandæ, & cognatis ſuis currum curandum dedit. In curru Dei genitricis imaginem collocauit, ipſe crucem manu geſtans currum ſequebatur, & ſanctæ Sophiæ templum ingreſſus, atque in conſpectu omnis populi ob ſucceſſus gratiis Deo actis, in palatium abiit.* hæc Nicetas.

Idem ante eum fecerat Ioannes cognomento Zimiſces, Imp. Conſtantinopolitanus, anno Domini 971. propter ingentem victoriam de Barbaris Deiparæ præſidio partam.

Henricus I. Imp. ſe ſuúmque imperium B. Virgini ſubiecit.

India Virgini dicata.

Sic Luſitani repertum à Vaſco Gama iter in Indiam, ipſámque Indiam B. Virgini obtulere. Audi noſtrum Maffeium initio lib. 1 Hiſtor. *Patefacta iam India, primum omnium Emmanuel toto regno ſupplicationes indixit: dein Mariæ Virgini eius nauigationis præſidi extructam ab Henrico principe ædiculam, in ipſo aditu portus Oliſſiponenſis miram in amplitudinem extulit, auxitque. Ad eius templi cuſtodiam & ceremonias, & nauali præſertim turbæ ducumque animos ritè expiandos, eximia ſanctitate monachi acciti è Hieronymiana familia: locus ſumpto a Chriſti incunabulis nomine Bethleem dictus, in primis totius Hiſpaniæ, tum ſtructura, tum religione viſendus.* Hæc Maffeius.

VERS. 17. *Ego diligentes me diligo* (hebr. *diligam*) *& qui mane vigilant ad me inuenient me*] Roman. *& quærentes me inuenient*: at Complut. *inuenient gratiam*; S. Ignatius epiſt. ad Mariam Caſſabolitem, *inuenient pacem.*

Promiſit ſapientia ſuis multa & magna, imò regna & imperia, ſuíque deſiderium accendit; nunc modum, quo obtineri poſſit, ſuggerit, nimirum dilectionem. Qui enim diligit ex corde ſapientiam & virtutem, ille omnem adhibet laborem & ſtudium ad eam conſequendam, ac difficultates omnes, quæ occurrunt in vincendis cupiditatibus, facilè ſuperat & tranſcendit. Nam *omnia vincit amor.* Et *amanti nihil difficile.*

Porrò ſi de ſapientia increata, vel incarnata, putà de Deo, vel de Chriſto, hæc accipias, clarum eſt illam diligentes ſe diligere; tum quia ipſe vult à nobis diligi, vt nos viciſſim magis diligat, ideóque dilectione & amore ſuo nos præuenit, vt cogat nos ad ſe redamandum, iuxta illud 1. Ioan. 4. *In hoc eſt charitas Dei, non quaſi nos dilexerimus eum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos.* tum quia Deus per dilectionem & charitatem nos eleuat ad ſui amicitiam. Amicitiæ autem prima lex eſt, vt amicus diligat amicum, & viciſſim ab eo diligatur. *Magnes* enim *amoris eſt amor. Si vis amari, ama.*

Quocirca antiſtropha Salomoni eſt illa Chriſti ſententia Ioan. 14. *Qui diligit me, diligetur a patre meo: & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum.* Vnde S. Ignatius epiſt. ad Mariam Caſſabol. *Faxit Deus, Maria,* inquit, *vt tui ſimilis ſim, quæ Ieſum filium Dei amas; quare & ipſe dicit tibi: Ego diligentes me diligo. & qui me quærunt, pacem inuenient.*

Porrò, hîc notanda ſunt amoris paradoxa & axiomata, quæ variis locis tradit S. Aug. *Amando,* inquit, *non ambulando itur ad Deum. Amandus eſt Deus ea ratione, vt eius amore noſtri obliuiſcamur. Amare Deũ eſt diligere ſeipſum. Minus Deum amat, qui cum eo aliquid amat, quod nõ propter ipſum amat. Quiſquis ſeipſum præ Deo amat, nec Deum, nec ſeipſũ*

A *amat. Non amatur Deus niſi de Deo. Amans Deum facilè quæ mundi ſunt deſerit. Amando bonum, boni & meliores efficimur. Amor meus pondus meum, illo feror quocumque feror. Amor bonus vel malus facit affectiones bonas vel malas. Amator Dei mulierum amore nõ vincitur. Fecerunt ciuitates duas amores duo, terrenam ſcilicet amor ſui vſque ad contemptum Dei, cæleſtem vero amor Dei vſque ad contemptum ſui.* ita ipſe lib. 14. de Ciuit. c. 28.

Et qui mane vigilant ad me, inuenient me] *Manè* ideſt, citò, maturè, tẽpeſtiuè, putà à prima ætate, à pueritia, à teneris. Pueri enim, cum ſint tabulæ raſæ, facilè diſcunt, & quod didicerunt vſque ad ſenium retinent, iuxta illud:

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem
Teſta diu.

Ruſum *manè*, ideſt, diluculo: diluculo enim B poſt ſomnum & quietem reſtauratis iam viribus & ſpiritibus, maximè viget mens hominis ad meditandum, ſtudendum, orandum, & ea, quæ virtutis ſunt obeundum, vti pluribus oſtendi Eccli. 39. 6. & Deuter. 6. 7.

Tertiò, *manè*, ideſt, ſollicitè, per catachreſin. De quibus enim ſolliciti ſumus, illa primò experrectis occurrunt, illa manè cogitamus, machinamur & molimur. Audi S. Bern. ſerm. 99. in Cant. *Et qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. Vides quomodo non ſolum de amore ſuo certum te reddat, ſed etiam de ſolicitudine ſua, quam pro te gerit, ſi te ſenſeris ſolicitũ ſui. Vigilas tu, vigilat & ille. Conſurge in nocte, in principio vigiliarum, accelera quantum vis, etiam ipſas anticipa vigilias, inuenies eum, non præuenies. Temerè in tali negotio, vel prius aliquid tibi tribuis vel plus: nam ille te magis amat & antè.* Sic S. Magdalena amore C Chriſti ebria, ſummo manè quærens Chriſtum in ſepulchro, prima meruit eum videre reſurgentẽ, eiuſque pedes ſanctiſſimos deoſculari, Ioan. 20. 1. & 16. Vide eius amores, affectus & gemitus graphicè depingentem Origen. hom. de Magdalena.

Notat R. Salomon, pro *inuenient me*, heb. ſcribi ימצאנני *imtſaunni* per duplex *nun*, quorum prius eſt paragogicum. q. d. *nun*, ideſt, quinquaginta prudentiæ fores illos reperire curabo, qui me requirunt. *Nun* enim index eſt numeri quinquagenarii, quem Rabbini partem eſſe volunt rationũ quibus prudentia obtinetur. Verùm hoc friuolum olet rabbiniſmum, & Cabaliſticum videtur.

B. Virgo mirè nos amat: cur? Cauſa prima.

Myſticè, B. Virgo diligentes ſe diligit, ſed longè maiori dilectione, idque Primò, quia ipſius charitatis eſt ardentiſſima. Nam Spiritus ſanctus in eã D ſuperueniẽs *velut ignis ferrum totam decoxit, incanduit & igniuit, ita vt in ea Spiritus ſancti flamma tantum videatur, nec ſentiatur niſi tantùm ignis amoris Dei & hominis,* ait S. Ildephõſus ſer. 1. de Aſſumpt.

Secunda.

Secundò, quia ipſa eſt mater Chriſti; quare quos Chriſtus ſummè dilexit, vt vitã pro eis daret, ipſa pariter ſummè diligit, quaſi Chriſti ſui filios, ſuóſque nepotes. Vnde Orig. tom. 1. in Ioan. in præfat. docet, *Mariæ filiũ eſſe Dominũ Ieſum Chriſtum, & præterea omnem eũ, qui eſt perfectè Chriſtianus: qui enim huiuſmodi eſt nõ ampliùs viuit ipſe, ſed in ipſo viuit Chriſtus: & ideo de eo dici poteſt Mariæ; Ecce filius tuus Chriſtus.* B. Pet. Damiã. ſer. 1. de Natiu. Virg. *Scio,* inquit, *domina quia benigniſſima es, & amas nos amore inuincibili, quos in te & per te filius tuus & Deus tuus ſũma dilectione dilexit. Quis ſcit quoties refrigeras irã iudicis, cũ iuſtitiæ virtus à præſentia deitatis egreditur? In manibus tuis ſunt theſauri miſerationũ Domini, & ſola electa es cui tanta gratia cõceditur.* Addit

ſummum amorē Virginis iunctum eſſe ſummæ potentiæ & efficaciæ: *Fecit*, inquit, *in te magna, qui potens eſt, & data eſt tibi omnis poteſtas in cælo & in terra.* Cauſam ſubdit: *Quomodo illa poteſtas tua potentiæ poterit obuiare, quæ de carne tua carnis ſuſcepit originem? Accedis enim ante illud aureum humanæ reconciliationis altare, non ſolùm rogans, ſed imperās; Domina, non ancilla.*

Tertia. Tertiò, quia vnus idémque eſt habitus charitatis, quo diligitur Deus & proximus, teſte S. Tho. 2.2.q.25.art.1. Cùm ergo habitus charitatis, quo diligit Deum, ſit maximus in Deipara, ſequitur & habitum (ac conſequenter actum, qui habitui adæquatur) quo diligit homines, in eâdem eſſe maximū. Nos ergo diligimus eam habitu & actu intenſo v.g. vt octo, illa autem nos diligit habitu & actu intenſo vt millio, ſiue vt millies milleſies. quantum ergo millio ſuperat octonarium, tatum dilectio Virginis ſuperat noſtram.

Quarta. Quartò, quia Chriſtus Deiparam præfecit Eccleſiæ & fidelibus, vt eorum ſit regina, patrona & mater. Sicut ergo Chriſtus à S. Petro, dum eum præfecit Eccleſiæ, ſummum præ alijs Apoſtolis exegit amorem, vt oues ſuas eodem paſceret, dicēs; *Simo Ioannis diligis me plus his?* ac accepto Petri reſpōſo: *Domine tu ſcis, quia amo te*; ſubiungens: *Paſce agnos meos*, Ioan. 21. Sic pariter Deiparā præficiens Eccleſiæ, ſummum illi contulit amorem, vt omnes eodem regeret & paſceret quaſi regina & mater. Quocirca moriens S. Ioannem, & in eo fideles omnes, Virgini commendauit, dicēs: *Mulier ecce filius tuus.* Vnde S. Antoninus 4. p. tit. 15. c. 2. *Quia*, inquit *Ioannes interpretatur, in quo eſt gratia, cuilibet etiam, qui Ioannes dicitur, & exiſtit, in quo ſcilicet eſt gratia gratum faciens, datur Virgo Maria in matrem.*

Quinta. Quintò, quia ipſa peperit Chriſtum, qui eſt amor Dei & hominum, cúmque quaſi carnem ſuam Deo in cruce obtulit pro ſalute totius mūdi. Vnde S. Bernard. ſerm. 1. de Aſſumpt. *Aut dubitare*, inquit, *aliquis poteſt omnino in affectum charitatis tranſiſſe Mariæ viſcera, in quibus ipſa, quæ ex Deo eſt charitas, nouem menſibus corporaliter habitauit?* Et S. Antoninus affectum amoris Deiparæ erga genus humanum, quem ipſa in paſſione Chriſti præ ſe tulit, exprimens 4. p. tit. 15. c. 20. §. 11. *Quod*, inquit, *dicitur Rom. 8. de Patre æterno Chriſti, id & de eius temporali dici poteſt: Proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, ſcilicet paſſum, voluntate & affectu: et quomodo non etiam cum illo nobis omnia donauit pertinentia ad recreationem noſtram?*

Denique magnitudinem amoris Virginis in homines teſtantur innumera & immenſa eius beneficia, ſæpè per miraculū hominibus præſtita, quibus plenæ ſunt hiſtoriæ & vitæ Sāctorum. Vnde S. Bernard. ſerm. 4. de Aſſumpt. *Sileat*, inquit, *miſericordiam tuam Virgo beata, ſi quis eſt qui inuocatā te in neceſſitatibus ſuis ſibi meminerit defuiſſe.* Et infrà: *Quis ergo miſericordiæ tuæ, ò benedicta, longitudinem, latitudinem, ſublimitatem & profundum valeat inueſtigare?*

Porrò omnes quidem diligentes ſe diligit Deipara, ſed maximè eos qui manè ad eam vigilant, ideſt, pueros, qui à teneris illi ſeruire incipiunt. Sicut enim Chriſtus paruulos præ ceteris amat, dicens: *Sinite paruulos venire ad me: talium eſt enim regnum cælorum*, Matth. 19. ſic eoſdem præ ceteris diligit Deipara: tum quia ipſa puriſſima eſt, ideóq;
A pueros, ideſt puros, diligit, vt eos in puritate conſeruet: tum quia ipſa Chriſtum puerum tenerrimè dilexit, faſcijs inuoluit, lactauit, &c. ac in eo didicit amare & educare pueros: pueri enim ipſi Chriſtum puerum repræſentant. tum denique quia maior eſt Dei gloria, maiórque fructus curare & inſtituere pueros, quàm grandæuos vel ſenes. Pueri enim ſicut lanæ primam tincturam planè hauriunt, imbibunt & retinent: grandæui verò iam vitijs tincti difficilè nouam virtutis tincturā admittunt, aut receptam facilè abijciunt. Quocirca viri ſapientes & Religioſi maximè laborant in educanda iuuentute, atque in ea ſitam eſſe cēſent reformationem Eccleſiæ, ac bonum totius reip. Illius enim ſemen, radix & fundamentum eſt iuuentus: iuuenes enim fient viri, regéntque Eccleſiam vel remp. quiſque pro ſuo talento & gra-
B du, ac quæ à puero didicerunt, alijs inſtillabunt verbo & exemplo, legibus, conſilijs, concionibus & moribus: itáque inſtar fermēti timore & amore Dei fermentabunt & imbuent omnes ſibi ſubditos, cognatos, amicos, vicinos. Id experimur in ſcholis Societatis noſtræ ac Sodalitatibus B. Virginis, quas in ijs inſtituimus, per quas integras vrbes & reſp. ab hæreſi purgamus, vitia inolita corrigimus, lapſos mores reformamus, & primitiuæ Apoſtolorum Eccleſiæ, quoad licet, reſtituere conamur, auſpicijs B. Virginis, ideóq; proſpero vbique euentu, felicíque paſſim ſucceſſu.

Mecum Septuag. *mihi*, Symmach. *in me*) *ſunt diuitiæ, & gloria, opes ſuperbæ, & iuſtitia*] Pro *opes ſuperbæ* perperam Complut. legunt, *opes ſupernæ.* Vers. 18.
Superbæ, ideſt amplæ, magnificæ, ſplendidæ: ſic ſuperba palatia & templa vocantur magnifica.
C Hebr. eſt הון עתק *hon atec*, ideſt, *ſubſtantia antiqua*, vt vertit Theodot. antiqua enim habentur in pretio, Syrus, *opes antiquæ*, Aben Ezra, *opes ſublimes & validæ*, Aquila, *ſubſtantia cum pace*, Symmach. *vita antiqua*, Septuag. *poſſeſſio multorum*, Vatabl. & Iſidor. Clarius, *opes duraturæ*, R. Leui, *opes ſtabiles.*

Dixit ſapientia v. 16. ſua eſſe regna, principatus & regimen orbis, nunc pariter dicit ſuas eſſe opes, gloriam & iuſtitiam: per iuſtitiam enim ſubſiſtit reſp. & conſeruatur orbis. Nam per iniuſtas rapinas, fraudes, cædes, latrocinia, oppreſſiones & tyrannides euertūtur reſp. regna & imperia. Vnde Aben Ezra per *iuſtitiam* accipit felicitatem, iuxta illud Pſal. 84. 12. *Iuſtitia*, ideſt felicitas, *de cælo proſpexit.*

Porrò ſapientiam parare gloriam, opéſq; ſta-
D biles & durabiles, liquet experientia, qua videmus viros prudentes & ſolertes ſua prudentia & ſolertia fieri diuites, honoratos & glorioſos, cùm opes inſipientium, ideſt impiorum, quas ipſi parāt per fraudes & ſcelera, ilicò data occaſione ab iniuſtis poſſeſſoribus auolent, iuxta illud: *De malè quæſitis non gaudet tertius heres.*

Hæc ſententia ſignificat non quid ſemper fiat. videmus enim multos ſapientes probóſque viros eſſe inglorios & pauperes: ſed quid ſæpè fiat, factúmque ſit, præſertim in veteri teſtamento, vbi Deus Iudæis, ſi legi & virtuti ſtuderēt, promiſerat opes temporales, felicitatem & gloriam terrenā; quidque ex ſapientia natum ſit fieri, niſi quid extrinſecus impediat. In nouo verò teſtamento ſapientibus, ideſt probis, qui ſtudent mundi contemptui, paupertati & humilitati, Chriſtus promiſit opes ſpiritales, gloriámq; æternam in cælis,

eſto non rarò adijciat quoque gloriam opéſque A terrenas, vti ipſe pollicitus eſt, Matth. 6.33.

Exemplum ſit ipſe auctor Salomon, qui per ſapientiam factus eſt regum omnium maximus, opulentiſſimus, glorioſiſſimus, iuſtiſſimus. Vnde ſapientia in ſuo ſapiente Salomone exiſtens tam de ipſo quàm de ſe loquens ait: *Meum eſt conſilium & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo. Per me reges regnant* (Salomoni enim quaſi regi regum parebant, muneráque deferebant *omnes reges Arabia, ducéſque & ſatrapæ terrarum*, 3. Reg. 10 15. & *omnia regna Philiſtinorum*, 3. Reg. 4. 21.) *& legum conditores iuſta decernunt*, &c. *Mecum ſunt diuitiæ, & gloria, opes ſuperbæ, & iuſtitia.* Ita noſter Pineda l. 5. de Rebus Salom. c. 1. hæc cenſet de ipſo Salomone quaſi ſapientiæ præſide dici.

Porrò ſpiritales gratiæ & virtutum opes, quæ ſolæ veræ, ſtabiles & frugiferæ ſunt diuitiæ, ſęper ſecum affert ſapientia: illæ ſunt, quas perniciosis B auarorum gazis opponens Apoſtolus, recenſet 1. Timoth. 6. 11. *Tu autem*, inquit, *ô homo Dei hæc fuge: ſectare verò iuſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, manſuetudinem.* Sunt ergo hæ ſex: iuſtitia, quæ modum imponit habendi cupiditati, faciens vt his quæ vitæ ſunt ſatis, contentus quis viuat, aliena ne concupiſcat quidem: pietas, quæ dum Deum verum colit, abijcit auaritiæ idololatriam, vel dum benignè alijs facit, non ſinit adhæreſcere cum crudelitate auaritiam: fides, quæ meliora obijciens futura bona, præſentium facilè perſuadet contemptum: charitas, quæ facit, vt Deum diligens ipſius exequatur de dandis eleemoſynis, déque amore fraterno præcepta: patientia, qua vel cum gaudio noſtra rapientes ſuſtineamus, non inopiam dumtaxat rerum: manſuetudo, vt aduerſus auiditatis irrequietem, & cupiditati permiſtum furorem, domes feros duróſque cum alijs mores. C

Opes ſpirit. ſex.

Epheſ. 5.5. Galat. 5. 20

Heb 10. 34.

Nota. Gloria indiuidua eſt ſapiẽtiæ, ideſt, virtutis, comes & aſſecla. Gloria enim, ait Cicero l. 2. de Inuent. *eſt frequẽs de aliquo fama cum laude.* Et vt ait S. Auguſt. (vel quiſquis eſt auctor) lib. 83. quæſt. in 31. *Gloria eſt clara cum laude notitia.* Vnde *gloria* dicitur quaſi *claria* & claritas: ac *gloriari* idẽ eſt quod *clarificari*, ait S. Auguſt. tract. 80. & 100. in Ioan. Hinc quanta eſt ſapientia & virtus, tanta eſt & gloria. Quare diuina ſapientia & virtus, quæ eſt ipſe Deus, cùm ſit immenſa, immenſam habet gloriam, ſcilicet in ſe & S. Trinitate. Vnde eſſentialiter Pater glorificat Filiũ & Spiritum ſanctũ: & hi viciſſim Patrem infinita glorificatione. Notionaliter verò Verbũ eſt gloria Patris, iuxta illud Heb. 1 *Qui cùm ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtãtiæ eius.* Verbum enim clarè repræſentat & celebrat D omnes virtutes & perfectiones Patris. Homines verò & angeli cùm creatam & exilem habeãt Dei notitiam, hinc creatè & exiliter laudant & glorificant Deum. Infinita enim reſtat in Deo dotum & perfectionum claritas & gloria, quam angeli & homines adæquare, imò aſſequi, nequeunt, cùm omnem creatam mẽtem & vim etiam Beatorum in immenſum tranſcendat. Iam ſicut Deus homini communicat particulam ſuæ ſapiẽtiæ & virtutis, ſic communicat & gloriæ. Primò ergo eam cõmunicat Beatis: vnde hæc propriè à nobis vocatur gloria: & ad eam omnes aſpirare debemus, non quomodolibet, ſed ad eius culmen conniti. Fideli enim, præſertim ſacerdoti & Religioſo, ſufficere non debet, ſi ſaluet animam ſuam, & glo-

Gloria q. claria & claritas.

Gloria Beatorum,

riam aſſequatur: hoc enim deſidis eſt & puſillanimis, ſed ad ſummos eius gradus, quos cum Dei gratia iuxta vocationem ſuam aſſequi poteſt, aſpirare debet, ac totis viribus contendere, vt ad Seraphinos, vel Cherubinos, vel Dominationes aſcendat, ait S. Chryſoſt. Secundò, communicat eam Sanctis in hac vita, qui virtuti & ſanctitati tũ ſuę, tum alienæ ſtudent, quiq; in omnibus Deum glorificare ſatagunt. Quare hoc ſingulis in qualibet actione propoſitũ eſſe deberet, quod S. Ignatius fũdator Soc. noſtræ nobis verbo & exemplo commendauit, ac ſcripto quaſi teſtamento reliquit: *Ad maiorem Dei gloriam.* Dicat ergo ſibi quiſque in quolibet opere: Volo hoc opus tam perfectè, tam intenſè, tam heroicè perficere, vt ex eo quàm maximè fieri poteſt glorificetur Deus. Dei enim gloria eſt principium & finis gloriæ noſtræ: quare quo magis gloriã Dei propagamus, eo magis gloriam quoque noſtram adaugemus, tum in terris ad tempus, tum in cælis per omnem æternitatem. Quare quod boni operis hîc negligimus, eius gloria priuamus non ſolùm nos, ſed & ipſum Deum per totam æternitatem. Quæ ſanè conſideratio quemque ſtimulare debet, vt nihil boni operis, nihil virtutis & perfectionis, quod cũ Dei gratia aſſequi poteſt, prætermittat. Quod enim hîc per momentum negligis, perdis in perpetuũ. Quanta gloria eſt, eritq; in omne æuum, S. Pauli, S. Athanaſij, S. Auguſtini, S. Cæciliæ, S. Sebaſt. S. Thomæ, S. Ignatij, S. Franciſci Xauerij, ceterorúmque Apoſtolorum, Martyrũ, Confeſſorũ, Virginum? Illam ambi, illam æmulare.

& viatorum

Myſticè, gloria inter puras creaturas eſt quaſi propria dos B. Virginis; tum quia ipſa vti gratia, ita & gloria eſt pleniſſima, omnémque omnium Apoſtolorum, Martyrum, Virginum, hominum & angelorum gratiam & gloriam in ſe complectitur, ac multis paraſangis tranſcendit; tũ quia eam copioſè fidelibus communicat: *quia hæc eſt voluntas eius* (Dei) *qui totum nos habere voluit per Mariam*, inquit S. Bernard. ſerm. de Natiuit. Vnde Patres immenſitatem gloriæ Virginis miris laudum præconiis celebrant. Andreas Cretenſis orat. de dorm. Virgin. *Oſanna*, inquit, *& ſanctis ſanctior, & omnis ſanctitatis ſanctiſſime theſaure.* Ad hunc gloriæ cumulum immenſum reſpiciens dicebat Ildefonſus ſerm. 2. de Aſſumpt. *Sicut incomparabile eſt, quod geſſit, & ineffabile donum, quod percepit: ita inæſtimabile atque incomprehenſibile præmiũ & gloria, non dico inter ceteras ſacras virgines, verùm etiam vltra omnes Sanctos, quod promeruit.* S. Chryſoſtomus in Liturgia eam vocat, *incomparabiliter glorioſiorẽ, quàm Seraphim.* Petrus Damiani ſerm. de Aſſumpt. oſtendit rationem cur Virgo dicatur *pulchra vt luna: Virgo*, inquit, *inter animas Sanctorum & angelorum choros ſupereminens & euecta, merita ſingulorum & omnium titulos antecedis, & quantumlibet aliæ ſtellæ reluceant, luna tamen magnitudine præminet & ſplendore: ſic vtramque naturã Virgo ſingularis exuperat immenſitate gratiæ, & fulgore virtutum.* Deinde affert rationem cur dicatur *electa vt ſol: Quoniam ſol*, inquit, *lucidius incandeſcens ita ſiderum & lunæ rapit poſitionem, vt ſint quaſi non ſint, & videri non poſſint: ſimiliter & virga Ieſſe veri præuia luminis in illa inacceſſibili luce prælucens, ſic vtrimque ſpirituum hebetat dignitatem, vt ſint quaſi non ſint, & comparatione illius nec poſſint, nec debeant apparere.* Hoc ipſum priùs ſignificauit S. Hieron. in prologo ad Sophoniam prophe-

Deipara gloria quanta.

Prophetam, vbi in commendationem mulierum commemoratis aliquibus ex veteri teſtamento: *Taceo*, inquit, *de Anna & Eliſabeth, & ceteris ſanctis mulieribus, quarum velut ſiderum igniculo, clarum Mariæ lumen abſcondit.* Idem habet Baſilius Seleuciæ Epiſcopus orat. de Annunciat. *Virgo*, inquit, *vniuerſos Martyres tanto ſplendore tantum excedit, quantum ſol reliqua aſtra.* S. Bernard. ſerm. *Signum magnum* iure, inquit, *Maria ſole perhibetur amicta, quæ profundiſſimam diuinæ ſapientiæ, vltra quam credi valeat, penetrauit abyſſum, vt, quantum ſine perſonali vnione creaturæ conditio patitur, luci illi inacceſſibili videatur immerſa. Illo nimirum igne Prophetæ labia purgantur, & illo igne Seraphim accenduntur: longè vero aliter Maria meruit, non velut ſummatim tangi, ſed operiri magis vndique, & circumfundi, & tamquam ipſo igne concludi.* Bonauentura in Speculo B. Virginis c. 6. *Ecce*, inquit, *quàm glorioſum gloriæ Mariæ priuilegium eſt, quòd ipſa in gloria glorioſiſſima eſt poſt Deum. glorioſum gloriæ Mariæ priuilegium eſt, quòd quidquid poſt Deum pulchrius, quidquid dulcius, quidquid iucundius in gloria eſt, hoc Maria, hoc in Maria, hoc per Mariam eſt. Glorioſum omnino gloriæ Mariæ priuilegium eſt, quod quidquid poſt Deum maior gloria noſtra, maius noſtrum gaudium eſt, de Maria eſt. Vnde S. Bernardus: Summa gloria eſt, ô Maria, poſt Dominum te videre.*

Gloria bellica Deiparæ

Porrò, vt alia taceam, bellicam victoriarum in prælijs gloriam, ac triumphos, ducibus & regibus ſibi deuotis largita eſt B. Virgo Narſeti duci Iuſtiniani Imp. illuſtres contra Gothos numeroſos & præpotentes victorias ipſa conceſſit anno Domini 552. quando trucidato toto Gothorum exercitu Italiam ab eorum tyrannide liberauit. Audi Euagrium illius æui hiſtoricum l. 4. c. 26. *Commemoratum eſt*, inquit, *ab ijs qui vnà cum Narſete fuerunt, dum precibus & alijs pietatis officijs diuinum numen placaret, debitumque cultum ei tribueret, ſanctam Virginem Deiparam ei apparuiſſe, planéque tempus præſcripſiſſe quo bellum cum hoſtibus gereret, atq; vt nõ prius ad prælium committendum ſe accingeret, quàm cælitus ſignum acciperet. Multæ aliæ quoq; res à Narſete valdè memorabiles geſtæ ſunt.*

Heraclium Imp. rebus Imperii quaſi deſperatis ſpem omnem poſt Deum in B. Virgine poſuiſſe, ac eius ope Coſrohem regem Perſarũ profligaſſe, atque crucem Domini recepiſſe anno Domini 626. narrat Paulus Diaconus libr. 18. Hiſtor. & Theophanes in Annal. Græcorum in geſtis Heraclij.

Pelagius I. Hiſpan. rex, Saracenos Hiſpaniam occupantes anno Domini 718. inuocata Virginis ope cecîdit, capto eorum duce Aleman, ac cæſis merſiſque 80. hoſtium millibus. Teſtes ſunt Lucas Tudenſis, Mariana & alij Hiſpanorum Hiſtorici.

Baſilius Imp. Conſtant. Saracenos Deiparæ & Chriſto inſultantes, eius auſpicijs ad internecionem penè cecîdit anno Domini 867. teſte Curopalate.

Chriſtiani terram ſanctam ductu Virginis infidelibus extorſerunt. cùm mandatum eſſet omnibus, vt diebus ſingulis ſabbati Officium B. Virginis recitarent. Nec irritæ fuere preces & vota: nam ipſi duce Godefrido Bullonio poſt varia cũ Saracenis prælia, Hieroſolymam expugnarunt anno Domini 1099. ita Tyrius in Bello ſacro, Baron. & alij.

Anno Domini 1212. Alfonſus VIII. Caſtellæ rex, cum paucis immenſam Maurorum multitudinem præeunte ſigno crucis & regio vexillo, in quo erat imago B. Virginis cum filio, inuaſit, proſtrauit, perdidit, cæſis Maurorum ducentis millibus, cùm è Chriſtianis vix 25. aut 30. occubuerint. Hæc victoria, qua nulla illuſtrior extitit in Hiſpania, ab Hiſpanis annuo feſto recolitur die 16. Iulij, ſub titulo Triumphi crucis.

Anno 1571. ſub Pio V. illuſtris de Turcis relata eſt naualis victoria ope Virginis, quæ titulo S. Mariæ de Victoria die 7. Octobr. annua gratulatione celebratur. plura vide apud noſtrum Spinellum in Mariali tract. de Miraculis B. Virg. pagina 654. & ſeqq.

Melior eſt enim fructus meus auro, & lapide VERS. 19.
pretioſo, & genimina mea argento electo] pro *lapide pretioſo* hebr. eſt פז *paz*, quod Primò, ſignificat aurum præſtans & purificatum, quaſi iam ſoliditatem (radix enim פזז *pazaz* ſignificat *ſolidare, roborare*) adeptum, vt amplius diminui non poſſit. Aurum ergo *paz* eſt aurum *ophaz* per aphæreſin litteræ o, ſiue aurum ophir, potà aurum obrizum & optimum. Vnde Symmach. vertit *præ auro ophaz*, Aquila, *præ auro obrizo*, Chald. *præ conflato & auro obrizo*. Hinc & Arabes aurum vocãt *fes*. Vnde Ioannes Leo in Deſcript. Africæ libr. 3. Feſſam Africæ vrbem dictam putat ex eo, quòd, cùm vrbis fundamenta iacerentur, *fes*, ideſt auri, cumulus inuentus ſit.

Secundò, *paz* ſignificat lapidem pretioſum, vti meliùs vertunt Septuag. & Noſter tam hîc quàm Pſ. 18. 11. quia aurum immediatè præceſſit. Vnde Pſal. 118. 127. Septuag. & S. Hieron. *paz* vertunt, *topazium*: de quo multa dixi Apocal. 21. 20. Marinus Brixianus in Lexico cenſet *paz* eſſe *adamantem*, quia adamas pretioſiſſimus, æquè ac fortiſſimus & ſolidiſſimus eſt.

To enim non eſt in Hebræo, nec in Sept. illúdq; nonnulli codices Latini omittunt, retinent tamen Romani & plures alii. Pro *fructus* hebr. eſt פרי *peri*, quod propriè ſignificat fructum arborum, qui ſponte ſine labore & cultura hominis obuenit. Pro *genimina* verò eſt תבואה *tebua*, quod ſignificat fructus agrorum, vinearum, hortorum, &c. qui ex cultura & induſtria hominis proueniunt. Vnde priores repræſentant gratias præuenientes, quæ à ſolo Deo ſine libera hominis cooperatione ipſi immittuntur: poſteriores ſignificãt actus virtutum, quos homo gratiæ præuenienti conſentiendo & cooperando producit. Senſus eſt, quaſi o Ne ex eo quod dixi *Mecum ſunt diuitiæ & gloria*, cenſeas hæc dumtaxat mei eſſe iuris, vt cui velim ea diſtribuam, ac me nihil amplius vel excellẽtius habere, quo meos ditem; aſſero & pronuntio hæc tãtùm eſſe externos & acceſſorios mihi fructus: interni enim & mihi proprii fructus & prouentus ſunt pretioſiores omni auro, & argento, & lapide pretioſo. ſunt enim altioris ordinis, imò ipſi ſunt fons & ſcaturigo bonorum omnium, ex quo proinde diuitiæ, gloria, ceteráque huiuſmodi velut riuuli dimanant & profluunt. Fructus & prouentus hi ſunt, cogitationes & actiones omnis honeſtatis & virtutis, præſertim eximiæ, heroicæ & diuinæ. hæ enim ex ſapientia, ideſt ex virtute, velut fructus ex arbore, & ſeges ex meſſe, & vuæ è cultura vineæ, imò velut filiæ è matre prodeunt & gignuntur. Vnde ſapientiæ non tam officia, quàm mẽbra & partes eſſe videntur. Quocirca Septuag. vertunt,

melius eſt me pro fructu percipere ſuper aurũ & lapide pretioſum, & genimina mea argẽto electo. Fructus enim à fruendo dicitur: quare qui fruitur ſapiẽtiæ officijs & actibus, hic eius fructus percipere, ipſáque ſapientia & virtute frui dicitur. Sic *genimina* dicuntur à gignendo vel generando: quare qui virtutis actus quaſi filias ex matre producit & gignit, hic eius genimina, quæ meliora ſunt auro & argento, percipit & guſtat.

Quocirca S. Cyrill. Alexandr. lib. de Recta fide ad Theodoſ. Imper. poſt initium: *Itaque*, inquit, *Indicæ gemmæ reuerenda veſtra adornant capita: animæ vero & mentis ſpiritualis ornatus ſit fides recta & inadulterata, quam ſeruaturos vos confiſus, offero librum quaſi mentis fundamentum, & animæ ſplendorem, & cordis coronam. Scriptum eſt enim: Melior eſt ſapientia lapidibus ſumptuoſis, & omne pretium non eſt illa dignum.*

Salomoni ſuccinit gnome Syrorum & Arabũ cent. 2. n. 25. *Non eſt gloriatio in operibus & ſtemate, ſed gloriatio in ſcientia & eruditione.* Et num. 29. *Acquire tibi aurum in menſura, & ſcientiam ſine menſura.* q. d. Non opibus, ſed ſcientiæ in infinitũ ſtudendum eſt. Et cent. 1. n. 86. *Ditiſſimus diuitiarũ intellectus eſt*, id eſt, diuitiarum omnium præſtantiſſimę ſunt intellectus, ſeu eruditio.

Myſticè, fructus B. Virginis eſt Chriſt. pretioſior omni auro & lapide pretioſo. Vnde de eo dixit Eliſabeth, imò dicit tota Eccleſia: *Benedictus fructus ventris tui.* In quæ verba ſcribẽs S. Bonau. *Melior*, inquit, *eſt fructus meus, fructus ventris mei (quem ego tanquã meum hominibus, & pro hominibus offero) auro & lapide pretioſo.* Quocirca Heſychius Hieroſolymit. ait, vterum Virginis eſſe auri fodinam, ex qua Chriſtus, hoc eſt, diuinitatis aurum cum terra humanitatis noſtræ permiſtũ, effoſſum erutúmq; eſt. Eleganter verò Damaſcen. orat. 1. de Natiuit. Chriſtũ margaritæ, B. Virginem conchæ comparans: *Lætetur*, inquit, *mundi mare: in ipſo enim concha gignitur, quæ cælitus ex diuinitatis fulgetro in vtero concipiet, & Chriſtum ingentis pretij vnionem pariet.* Porrò virtutes topazij, quas recẽſui Apocal. 21. 20. facile eſt adaptare B. Virgini.

Hac de cauſa B. Virgo à Patribus vocatur mediatrix, & auctrix redemptionis ſalutiſq; noſtræ: nõ quòd ipſa per ſe eius lytrum & pretium ſoluerit (hoc enim ſoli Chriſto competit,) ſed Primò, quòd ipſa e carne ſua puriſſima conceperit & pepererit Chriſtum, qui eſt pretium ſalutis noſtræ. Secundò, quòd B. Virgo aſtans cruci, Chriſti filij ſui vitam, dolores & mortem atrociſſimam Deo obtulerit ardentiſſima charitate in holocauſtũ, & vt victimam pro peccatis totius mũdi; ſicut Abraham obtulit Iſaac Deo in holocauſtum, Gen. 22.

B. Virgo ſacerdos & altare.

Quocirca S. Epiphan. ſerm. de Laud. Virgin. B. Virginem vocat ſacerdotem & altare. *O Virginẽ*, inquit, *ſtupendum Eccleſiæ theſaurum, qui adeptus eſt ingens myſterium! Virginem appello velut ſacerdotem pariter & altare, quæ quidem menſam ferens dedit nobis cæleſtem panem, Chriſtum, in remiſſionem peccatorum.* Sicut ergo Chriſtus immolans ſe in cruce, pretium iuſtum pro nobis Patri perſoluit: ſic B. Virgo eundem ac ſeipſam cum eodem offerens Patri, quantum potuit, cooperata eſt Chriſti ſacrificio, & conſequenter redẽptioni noſtræ. Chriſtus enim eſt res & peculium Virginis: Chriſtus enim ad Virginem pertinebat quaſi filius ad matrẽ, eratq; pars matris, vtpote caro de carne eius, & os de oſſibus eius. Vnde S. Bon. in illud Ioan.

A 3. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret*, addit, & ait: *Sic ſcilicet Maria dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret.* Fusè & eruditè idipſum hic probat noſter Salazar, qui totum hoc caput piè & luculenter in ſenſu myſtico applicat B. Virgini.

Porrò per Chriſtũ B. Virgo innumerabiles in Chriſtianis toto orbe diffuſis tum gratiarum & virtutum, tum hominum ſanctorum, putà Virginum, Martyrum, Apoſtolorum, Doctorum, Epiſcoporum, Anachoretarum, fructus & genimina edidit, editque aſſiduè. Quocirca B. Petrus Chryſologus ſerm. 140. *Quantus*, inquit, *ſit Deus ſatis ignorat ille, qui huius Virginis mentem non ſtupet, animum non miratur: pauet cælum, tremunt angeli, creatura non ſuſtinet, natura non ſufficit, & vna puella ſic Deum in ſui pectoris capit, recipit, oblectat hoſpitio, vt* B *pacem terris, cælis gloriam, ſalutem perditis, vitã mortuis, terrenis cum cæleſtibus parentelam, ipſius Dei cũ carne commercium pro ipſa domus exigat penſione, pro ipſius vteri mercede conquirat, & impleat illud Prophetæ: Ecce hereditas Domini, filij: merces, fructus ventris.* ita Chryſologus. Plura in hanc rem attuli Eccli. 24. 16. ad illud: *Et in plenitudine ſanctorum detentio mea.*

In vijs iuſtitiæ ambulo, in medio ſemitarum iudicij] VERS. 20. ne à medio tramite ad ſiniſtram vel ad dexteram deflectam, ait Aben Ezra & R. Leui: virtus enim eſt in medio, imò ipſa eſt medium vitiorum. Septuag. *in vijs iuſtitiæ ambulo, inter ſemitas iuſtificationis verſor*, Pagnin. *in via iuſtitiæ ambulare faciam.* Heb. enim אהלך *ahallech* cum ſit futurum, *piel*, tã *ambulare faciam*, quàm *ambulabo* ſignificat.

Vt ditem diligentes me, & theſauros eorum re- C *pleam*] VERS. 21. Syrus, *magnifico diligentes, ſpem & horrea eorum impleo.* Quod enim ſpes ſperat, hoc orat, & orando impetrat: quare quantam habes ſpem, tantam habebis & rem: quantum enim ſperas, tantum impetrabis, vt alibi dixi ex S. Bernardo.

Heb. *vt hereditare faciã diligentes me* יש *ies*, id eſt, *eſſe*, ſiue *id quod eſt*, putà ſubſtantiam ſolidã & permanentem. Vnde Aben Ezra, *ies*, inquit, eſt ſubſtantia ad omnem æternitatem duratura, éſtque vox generica, quæ aurum, gemmas, omnéſq; opes & theſauros complectitur. Hinc Pagnin. vertit, *vt hereditare faciam diligentes me eſſe perpetuum.* hoc enim abſolutè eſt *ies* ſine *ens*, quod ſcilicet ſemper eſt. Sapiens ergo amat *ies*, id eſt, rem exiſtentem & ſolidã, qualis eſt virtus: inſipiens amat vmbram rei, putà voluptates inanes & fugaces, D quæ non habent eſſe ſolidum & ſtabile. Sapiens ambit Deum, qui eſt τὸ Ens: *Ego*, inquit, *ſum qui ſum*, Exodi 3. inſipiens ambit mundi vanam ſpeciem, quæ non eſt res vera, ſed apparens dumtaxat & ſpectrum.

Vnde Chald. *vt hereditare faciam diligentes me annos multos, & cellaria eorum repleã*, vt ſcilicet donem eos longæuitate & rerum abundantia; Septuag. *vt diſtribuam amãtibus me ſubſtantiã, & theſauros eorum impleam bonis.* Theſauri enim Primò, ſignificant cellas & apothecas, in quibus condũtur opes & theſauri: has ergo ſpondet ſapiẽtia ſe bonis impleturam. Secundò, theſauri ſignificant ipſaſmet opes pretioſas, quæ reconduntur. Et ſic quod Noſter vertit, *& theſauros eorum repleam*, accipi poteſt q. d. Vt plenas opes, plenos & cumulatos theſauros eis conferam. Implere enim Hebræis ſæpè idem eſt quod plenè dare.

Porrò

Porrò poſterius hemiſtichium de more explicat prius. Idē ergo eſt, *In vijs iuſtitiæ ambulo*; quod *in medio ſemitarum iudicij*, repete, *ambulo*: iudicium enim idem eſt quod *iuſtitia*, quæ hîc generalis eſt virtus, omniáque ſua facit prudenter cum ratione æquóq; iudicio. Sic, *Vt ditem diligentes me*, explicat per id, quod ſubdit: *Et theſauros eorum repleam.*

Senſus eſt q.d. Ego ſapiētia verſor in vijs, ideſt, actionibus iuſtis, putà honeſtis, probis & ſanctis, quæ in medio vitiorum extremorum iuxta dictamen rectæ rationis & iudicij verſantur: iis oblector, ijs præſum & dominor, eas moderor & dirigo. Ne verò quis putet me inopem eſſe, meóſque diſcipulos pauperes facere, aut relinquere, eò quòd ſolis actibus iuſtitiæ intēdam, cetera videar negligere; addo, quod ſuperiùs dixi, meas quoq; eſſe opes & gloriam: hæ enim ſunt ancillæ & quaſi pediſſequæ ſapientiæ: atq; ideo ita actibus iuſtitiæ intendo oculo dextro, vt tamen ſiniſtro reſpiciam quoq; opes & gloriam: quare primariò meos ſtudioſos doceo formóque in moribus ſanctis, ſecundariò tamen curam quoque opum habeo: *vt ditem diligentes me*, tū quia ipſi opibus digni ſunt, cùm inſipientes & improbi ijs indigni ſint. Vnde opes, ſi haberent ſenſum & rationem, aufugerent ab improbis quaſi indignis, & confugerent ad probos quaſi dignos, vtpote qui iis ritè vtuntur ad Dei, qui eas dedit, voluntatem & gloriam, putà ad ſuum & aliorum commodum. tum, quia iuſti opes ſuas colligunt iuſtè, ideóq; illæ eis permanent & perdurant, iniuſti verò eas corradūt iniuſtè per fas & nefas, ideóq; ipſi eis non diu gaudēt, ſed mox in ſuam inopiam relabuntur. tum denique quia iuſti opibus ſuis, licet nō ita magnis, cōtenti & ſecuri viuunt, iiſq; ſancté vtuntur in timore Dei, iniuſti verò quia auari, quo plus habent, eo plus deſiderant: vnde ſemper remanent pauperes. pauper enim eſt qui ſemper appetit, & plura deſiderat. Rurſum iniuſti, quia malè ſibi opes peperērūt, hinc malè ſibi conſcij ſemper metuūt, ne illæ ipſos deſerant, atque ab eis auferantur. Itaque ad litteram diuitias hîc temporales accipio, ſub quibus myſticè ſpiritales intellige: ſapientia enim maximè ditat ſuos gratijs & virtutibus.

Septuag. verſui iam dicto hunc ſubnectunt: *Si annuntiauero vobis quæ in diem* (ideſt quotidie) *fiūt memor ero, quæ à ſæculo numerare*: qui non extat in Hebræo nec Latino. Aptè tamen Septuag. eum hîc inſerunt paraphraſticè, vt ſequentia præcedētibus connectant. q.d. Hactenus annūtiaui & recenſui ea, quæ quotidie efficit præſtátque ſapientia, ſcilicet opes, gloriam, conſilium, iuſtitiā, &c. nunc maiora recenſebo, nimirum ea, quæ ipſa à ſæculo, putà ab initio mundi, fecit, putà quòd ipſa creārit cælos & terram totúmque orbem. Vnde ſequitur:

TERTIA PARS CAPITIS.

Sapientia altiùs aſſurgens commendat ſe ſui ſtudioſis, aſſerendo ſe Deo coæternam, Deumque per ſe cælos, totumque vniuerſum condidiſſe & compoſuiſſe.

VERS. 22. *Dominus* (hebr. *Iehoua*, quod eſt nomen proprium Dei) *poſſedit me in initio viarum ſuarum* (hebr. *viæ ſuæ*) *antequam quidquam faceret à principio*] Hebr. *ex tunc*, ideſt, à principio; Syrus, *Dominus creauit me in initio creationis*. Sic & Chal. *Dominus*, inquit, בראני *beraani*, ideſt, *creauit me*, & Septuag. *Dominus ἔκτισέ με*, ideſt, *condidit* vel *creauit, me initium viarum ſuarum in opera ſua*; Syrus, *Dominus creauit me in principio creaturarum ſuarū*, Arabicus, *Dominus creauit me in principio viarum ſuarum in operibus ſuis.*

Poſſedit me hebr. eſt קנני *kanani*, ideſt, poſſedit vel acquiſiuit me, hîc tamē meliùs vertas *poſſedit me*: quia ſapiētia æterna eſt increata æquè ac ipſe Deus; ac proinde acquiſita non fuit, ſed ſemper extitit in Deo ipſi cōnaturalis & coæua. Laudauit enim hucuſque ſapientia ſeipſam ab operibus creatis, quæ operatur in hominibus, nūc laudat ſe vt diuinam ab iis quæ diuinè operata eſt in Deo & cum Deo, dando illi ideam rerum fabricandarum, putà cæli, terræ & totius vniuerſi, per quam Deus omnia condidit & creauit. Laudat ergo hîc ſe, quòd ipſā poſſederit Deus, & per ipſam cetera omnia: ac proinde quòd ipſa fuerit, & ſit tota poſſeſſio propriúmque peculium Dei, in qua eminenter continentur & poſſidentur cetera omnia non tantùm creata, ſed & ipſa attributa Dei, quæ increata ſunt. A mente enim & ſapiētia manat voluntas & amor, indéque rerum creatio & effectio, vti dixi Eccl. 1. 4. Vnde Aquila vertit, *Dominus poſſedit me ab initio opificiorum ſuorū*, Symm. *Dominus poſſedit me principium viarum ſuarum ante opificium ſuum*, Theodot. *ante opificium eius à tūc & ex tunc ante ſæculum præparata ſum.* Senſus eſt quaſi dicat. Deus me ſapientiā poſſedit in initio operum ſuorum. cùm enim cœpit condere cælum & terram per me, tunc me vti cœpit, meámq; vim & energiam, quæ antea in Deo ſolo incluſa latebat, eámq; quaſi otioſa, exerere & patefacere: vnde tunc cœpit quaſi me poſſidere, ideſt, poſſeſſione mea vti, poſſeſſionis meæ vim & fructū oſtendere, imò verò, *antequā quidquā faceret à principio*, putà ab æterno, *poſſedit me*, ſed quaſi theſaurū abſconditum & incognitum, ſolíque Deo notum. Ab æterno ergo poſſedit me per modum habitus, in tempore verò quo per me creauit omnia, poſſedit me per modum vſus. Vnde Tertull. lib. cōtra Hermog. c. 18. legens ex Septuag. *creauit* vel *condidit me*: *Sophia ipſius*, inquit, *exinde nata & condita eſt, ex quo in ſenſu Dei ad opera mundi diſponenda cœpit agitari*, cùm ſcilicet eam applicauit ad res creandas. Qui enim rem aliquam poſſidet otioſè, nec ea vtitur, videtur eam non poſſidere, nec habere, iuxta illud Chriſti: *Omni habenti* (ideſt vtēti talēto ſuo, eiúſque lucrum afferenti) *dabitur* (plus talentorum,) *ei autem qui non habet* (ideſt qui non vtitur talento ſuo) *& quod videtur habere* (putà talentum, quod quia otioſum relinquebat, potiùs non habere quàm habere videbatur) *auferetur ab eo*, Matth. 25. 29. vſus ergo rei eſt eius viua poſſeſſio, ac habere & poſſidere rem eſt ea vti.

Porrò Septuag. qui ſolent conſentire Hebræo, nec diſſentire ab Aquila, Symmacho & Theod. videntur pari modo vertiſſe. *Dominus ἐκτήσατο*, ideſt, *poſſedit me*, à κτάω, ideſt, poſſideo, vt notat Bellar. libr. 1. de Chriſto cap. 18 imò S. Hieron libr. 8. in Iſaiæ c. 26. Vnde leui mutatione vnius literæ η in ι manauit ἔκτισε ideſt, *creauit me*, à κτίζω ideſt, cōdo, creo. Coniecturam hāc iuuat quòd iidem Septuag. Geneſ. 4. 1. vbi idem eſt verbum: *Poſſedi ho-*

minem per Deum; ipſi pro *poſſedi* vertũt ἐκτήσατο per η. Iam tamen ἔκτισε per ι legunt omnes codices Græci & paſſim Patres, indéque tantalis cum Arrianis, qui ex hoc loco contendebant probare, Filium Dei (hic enim eſt Sapientia Patris) non eſſe Deum, ſed eſſe creaturam. Aut certè Septuag. ſecuti ſunt alterum ſignificatum קנה *kana*, quod eſt *acquiſiuit me*, putà, cùm *creauit & condidit me*. Imò pro eodem accipitur *poſſedit me* per metalepſin. Sic enim Eua gignens filium vocauit eum *Cain*, ideſt *poſſeſſio*, dicens, קניתי *kaniti*, ideſt, *poſſedi*, ideſt genui & gignendo poſſedi, *hominem per Deum*. eſt enim filius poſſeſſio & ſupellex parentum. vnde iure naturæ eſt parentum in filios poteſtas.

Ruſum pro *in initio* Septuag. & Symmachus vertunt, *initium*. Sic & Pagnin. *Dominus*, inquit, *poſſedit me principium viæ ſuæ*, ideſt, operum ſuorũ, inquit Vatabl. & hoc propriè ſignificat Hebr. ראשית *reſcit*, ideſt, principium, ſed *reſcit* ſæpè ſumitur pro בראשית *bereſcit*, ideſt, in principio (præpoſitionem enim ב, ideſt *in*, Hebræi æquè ac Græci & Latini ſæpè ſubticent & ſubaudiunt) & ita accepit Noſter, Aquila, Tigur. & alij. Inſuper Hebr. *reſcit*, Græcum ἀρχὴ, & Latinum *principiũ* ſubinde ſignificant id, quod in aliqua re eſt præcipuum & princeps, iuxta illud de *behemot*, ideſt elephante: *Ipſe eſt principium viarum Dei*, Iob. 40. 14. q.d. Elephas eſt præcipuus inter animalia, eorúmque quaſi princeps, ſiue magnitudinem, ſiue clementiam, ſiue robur ſpectes. Sic ſapientia eſt princeps operum Dei, & præcipuum, quod Deus in animo habuit, inquit Aben Ezra.

Quæres, quænam hîc ſapientia intelligitur? Ineptiunt Rabbini, qui per ſapientiam accipiunt legem Moſi, quam ipſi bis mille annos ante mundum à Deo creatam fabulantur. Vide Galatinum l.7. de Arcanis fidei. c.1. Igitur

Reſp. primò, cum Tertull. iam citato, intelligitur hîc ſapientia increata, eáque eſſentialis, quæ communis eſt toti S. Trinitati, putà Patri, Filio & Spiritui ſancto: hanc enim poſſedit, ideſt habuit, Deus ab æterno, per eámque concepit, dixit & fecit omnia: per illam enim velut ideam ſapientiſſimam & perfectiſſimam architectatus eſt cælum, terram, totúmque vniuerſum. Hanc quoq; iuxta Septuag. creauit, ideſt elicuit, Deus anthropopathos ſiue noſtro modo concipiendi. Cùm enim in nobis & angelis omnis ſapientia, ſapiénſq; rerũ faciẽdarum conceptio, idea, diſpoſitio & ordo ſit actus à mẽte & intellectu elicitus (eſt enim ipſa rei intellectio & cõceptio, quæ verbũ mẽtis dicitur) hinc & in Deo talem concipimus, quia ex noſtris actibus metimur & concipimus diuinos, ſicut ex rebus creatis concipimus creatorẽ. Eſto enim hic actus in Deo propriè non ſit elicitus, ſed ſubſtantialis, quia deitati intrinſecus, adeóque cum ea re ipſa vnum quid idémque: tamen noſtro modo concipiendi (qui diuina vti in ſe ſunt concipere non poſſumus, ſed tantùm eo modo, quo videmus illa fieri in humanis) vocatur elicitus, quaſi manans ab ipſa ſubſtantia & perfectione deitatis, ſicut lux manat à ſole. Nam creandi verbum ab Hebræis ampliſſimè ſumitur pro facere, elicere, cõcipere, vt cùm ait Iſaias c.45.6. *Ego Dominus formã lucẽ, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum*; ideſt, faciens, eliciens malum & tenebras: hæ enim, cùm ſint mera priuatio, propriè creari nequeunt. Et pſal. 50.12. *Cor mundum crea*, ideſt,

A effice, elice, *in me Deus*: nec enim cor iam creatũ propriè creari poteſt, nec eius munditiess, cùm ſit merum accidens.

Secundò, accipi poteſt ſapientia increata, ſed notionalis, ſiue perſonalis, putà Filius Dei, qui eſt Sapientia genita & Verbum Patris, vti docet S. Aug. l.7. de Trinit. c.2. & Magiſter ſent. in 1. diſt. 28. lit. F. & ibid. Bonauent. ac D. Thom. in 1. diſt. 32. art. 2. Hanc enim poſſedit Pater ab æterno per generationem, tamquam prolem & imaginem ſuam. Vnde S. Hieron. epiſt. ad Cyprianũ. *Poſſeſſio*, inquit, ſignificat quòd *ſemper Filius in Patre, & Pater in filio fuerit.* Vna enim perſona alteri eſt intima, eam occupans & poſſidens per mutuam περιχώρησιν, ideſt, circumínceſſionem, ait Damaſcen. de qua plura dixi initio 1. epiſt. S. Ioannis.
B Vnde in ea conſiſtit S. Trinitatis immenſa opulentia, felicitas & beatitudo. Hinc nonnulli cenſent, & innuit Beda, S. Ioannem ex hoc loco, accepiſſe initium Euangelij ſui: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Hæc enim verba explicant τὸ *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum.* Clariùs S. Epiph. hæreſi 73. contra Semiarios: *Cùm*, inquit, *ſapientia dixerit, Creauit me principium viarum ſuarum, principium expoſuit* (S. Iohannes) *dum dixit, In principio erat Verbum; vt ne in prolatione, ſed in ſubſtantia ſolida paſſionis exortem, ex Patre Deum Verbum intelligamus.* Ibidem S. Epiphan. docet, S. Paulum verba Salomonis vſurpaſſe, ſed nonnihil tranſmutaſſe, dum de Chriſto dixit: *Primogenitus omnis creaturæ.* & *In ipſo creata ſunt omnia.* Alludit Salomon ad Geneſ. 1.1. *In principio, creauit Deus cælum*
C *& terrã.* Vbi myſticè S. Auguſt. S. Ambr. S. Baſil. *In principio*, inquiunt, ideſt, in Verbo & Filio. q.d. Per Verbum quaſi ideam & ſapientiã Pater creauit omnia: Hinc & à S. Paulo Chriſtus vocatur *principium & primogenitus omnis creaturæ*, ideſt, prior genitus ante omnem creaturam, Coloſſ. 1. v.15. & 18. Hinc & Filius vocatur *brachium* Patris, quia Pater eo quaſi brachio potenti creauit, & perdita recreauit omnia, Iſaiæ 53.1.

Filius dicitur creatus quo ſenſu.

Dices, Quomodo de Filio Dei dici poteſt: *Dominus creauit me?* Inde enim Arriani concludunt Filium Dei non eſſe Deum, ſed creatum & creaturam: hícque eſt eorum Achilles.

Reſp. primò.

Reſpondet primò, S. Baſilius lib. 2. contra Eunom. S. Epiph. hæreſi 69. S. Hier. ep. ad Cyprian. in Hebræo nõ eſſe *creauit*, ſed *poſſedit*. creauit ergo idẽ eſt quod elicuit, genuit, & gignẽdo poſſedit.

Secundò.

Reſp. Secundò, ἔκτισε non tantùm ſignificat
D *creauit*, ſed & *condidit*, fecit, operatus eſt. Sic & Latinum *creauit* in Script. ſæpè idem eſt quod *fecit*: fecit autem vel condidit Deus Pater filium ſuum, quia illum genuit. Sic in Script. hęc tria *creare, facere, gignere*, ſæpè pro eodem ſumuntur: verbum enim *creo* ampliſſimè ſumitur, vti paulò anteà oſtẽdi. ita S. Athanaſ. ſerm. 3. contra Arrian. & S. Cyrill. l.5. Theſauri c.6. qui idipſum probant ex eo, quòd Filius Dei dicatur hîc creatus antequã Deus quidquam crearet & faceret, imò per ipſũ creaſſe omnia. Filius ergo fuit ab æterno & increatus: quare cùm dicitur creatus, non aliud quàm genitus ſignificatur. Sic Latini dicunt creare & procreare liberos, pro gignere & generare. Vide noſtrum Alf. Salmeronem in epiſt. S. Pauli diſp. 21. p.2. vbi varia verbi *creo* ſignificata recenſet.

Tertiò.

Reſp. Tertiò, cum Concilio Orientali apud

S. Hilarium libr. de Synodis paulò poſt initium, anathematiſmo 5. Filii Dei productio nunc dicitur *generatio*, quia eſt productio in eâdem ſubſtātia, putà in eâdem numero deitate: nunc dicitur *creatio* tantùm ad hoc, vt ſignificetur productio ſine mutatione creantis. Vox ergo *creauit* notat Patrem generaſſe Filium ſine paſſione, deciſione, imminutione gignentis, cùm in humanis pater generet filium cum magna paſſione & deciſione ſeminis. Audi S. Hil. *Sapientia quæ ſe dixit creatam, eadem in conſequentis ſe dixit & genitam, creationem referens ad parentis indemutabilem natura, quæ extra humani partus ſpeciem & conſuetudinem, ſine imminutione aliqua ac demutatione ſui creauit ex ſeipſa quod genuit. Creantis enim opus non habet paſſionem aut permixtionis, aut partus. Eſſe enim aliquando incipit, quod creatur ex nihilo. Et qui creat, efficit pro poteſtate quod condit: & eſt opus virtutis creatio, nō naturæ ex natura gignente natiuitas. At verò natiuitas, legitimæ originis & genuinæ naturæ profectus eſt. Ex natura enim generante naturam ſumpſit genita natura. Sed quia Dei filius non corporalis partitudinis eſt genitus exemplo, ſed ex perfecto Deo perfectus Deus natus eſt, idcirco ait creatam ſe eſſe ſapientia, omnes in generatione ſua corporales paſſiones excludens.*

Igitur cùm nulla vox poſſit perfectè explicare quomodo procedat Filius à Patre, hinc pluribus vtitur Script. ac nunc dicit genitum, vt notet cū recipere ſubſtantiam Patris gignentis, nunc dicit creatum, vt ſine alteratione vel mutatione generantis eum gigni ſignificet. Vtrumque igitur dicitur, vt ex vtroque ſumatur quod eſt perfectionis, relinquatur verò quod eſt imperfectionis. ita D. Thom. l. 4. contra Gentes c. 8.

Porrò S. Epiph. hæreſi 69. pro *poſſedit & creauit* legit, *Dominus me vt pullum excluſit*: græcè enim habet ἐνόσσευσε, id eſt, nidificauit, & pullū in nido excluſit: νεοσσὸς enim eſt pullus. Videtur ipſe in Hebræo legiſſe קננני *kinnenani*, id eſt, in nido me excluſit: קן *ken* enim eſt nidus. Filius Dei dicitur pullus, ſed Patri coæuus, & per omnia coæqualis, vt notetur ſublimis, cæleſtis, & diuina eius generatio, quòd quaſi aquila ab aquila ſit genitus, putà Deus de Deo.

Filius eſt pullus patris.

quartò.

Reſp. Quartò, Hebr. ראשית *reſcit* non tantùm principium, ſed & principatū ſignificare: ſignificat enim quodlibet principiū, ſiue temporis, ſiue dignitatis, qualis eſt principatus: hinc Amos 6. 1. *reſcit goim* vocantur capita, ſiue principes populorum: vnde & Latina vox *principiū* pro principatu ſumitur Pſal. 109. cùm ait: *Tecum principium*, id eſt, principatus, *in die virtutis tuæ*. Itaq; ſic rectè vertas & exponas: *Dominus creauit me*, vel *mihi, principatum viarum ſuarum*, hoc eſt, Dominus ab æterno in ſeipſo habuit & poſſedit me, ſed in tēpore, quo creauit mūdum, dedit mihi principatū operū ſuorum, primas operum mihi detulit, conſtituit me principem operum ſuorū, præfecit me omnibus operibus ſuis: omnia enim per me creauit, conſeruat & gubernat. Sic dicuntur creari reges, præſides, magiſtratus, cùm dignitas regalis, præfecturæ & magiſtratus eis confertur. Igitur Pater Verbum ſuum præfecit toti creaturæ, operique creationis, dum per illud omnia cōdidit. [?]urſum pater gignendo Filium ſuam creandi poteſtatem, ſuum in creaturas ius & dominium omne eidem cum eſſentia communicauit. Vnde S. Athanaſ. lib. de decretis Nicenæ Synodi, pro *creauit* legēs *præfecit*, ſic exponit: *Dominus præfecit me operibus ſuis incipiendis, rebuſq; inchoandis*, húncq; maximè genuinum huius loci eſſe ſenſum cenſet noſter Salazar. Sic & Olympiodor. in Catena Græcor. ac ibidem Didymus, S. Cyrill. & alij.

Vnde ſolerter aduertit S. Cyrill. S. Athanaſ. & alij, non dici abſolutè, *Dominus creauit me principium*, ſed *principium ad opera ſua*, vel, vt alij vertūt, *in opera ſua*, aut *propter opera ſua*, q. d. Deus conſtituit me principiū & causā ad creandū & producendū opera ſua. Sic & Naz. orat. 4. de Theolog. *Sapientia*, inquit, *dicitur creari, non ſecundum ſe, ſed ſecundum progreſſum, quem ad creandum facit*. Vnde Euſebius Cæſar. l. 3. ad Marcellum, ait ἔκτισε poſitum pro ἔταξε, vel κατέστησε, id eſt, ordinauit ſiue conſtituit, vt refert Socrates l. 2. Hiſtor. c. 17.

Audi & S. Ambroſ. lib. de Filij diuinitate cap. 2. *Hæc*, inquit, *eſt illa ſapientia ineffabilis, quæ initium viarum Dei apud Salomonem vel condita, vel genita, vel creata deſcribitur, quam tamen ſic conditam dicit, vt ſemper eam cum Deo fuiſſe oſtendat. Quid enim Deo dabis, vt initium poſſis ſapientiæ ipſius conſignare? Nō enim ita Deus ſapientiam ſuam condidit, quaſi aliquādo ſine ſapientia fuerit. Sed cùm initium viarum ſuarum dicat, initium motus operis alicuius oſtendit, vt hoc initium habeat ſapientia Dei, quod de Deo proceſſit ad creanda omnia, tam cæleſtia quàm terreſtria, nō quo cœperit eſſe in Deo. Creata eſt ergo ſapientia, imò genita, non ſibi, quæ ſemper erat, ſed his quæ ab ea fieri oportebat: vt, quia quanta & qualis eſſet, ſciri non poterat, de effectu operum ſuorum virtus eius & potentia noſceretur: vt quod de conditis æſtimamus, tunc magis timeremus, cùm facta miramur.*

Hinc & τὸ *creauit* accipi poteſt pro *creare me fecit*, poteſtatē creādi mihi dedit. vt ſit hebraiſmus, quo *cal* ponitur pro *hiphil*, qui in Script. eſt creber. Vnde S. Athanaſ. ſerm. 3. cōtra Arrian. ſic exponit, q. d. ſapientiam creari non in ſe, ſed in ſuis exemplaribus, id eſt, in creaturis: hæ enim exemplar ſapientiæ diuinæ referunt, quia ad illud & ex illo ſunt expreſſæ.

Reſp. Quintò, multi Patres cenſent notari hîc generationem Filij Dei non diuinam, & æternā, ſed humanā & temporalem, quā *Verbum caro factum eſt*. Humanitas enim & caro Chriſti fuit creata & creatura, vti eſt caro ceterorum hominum. Nam paulò pòſt de eodem dicitur: *Ante omnes colles ego parturiebar*: quare hîc notari geminā Chriſti naturam, diuinam, cùm dicitur, *parturiebar*, humanam, cùm dicit, *creauit me*. ita S. Athanaſ. Nazianz. Cyrill. Auguſt. & alij mox citandi. quintò

Audi S. Epiphan hæreſi 69 contra Arrianos: *Dominus*, inquit, *creauit me, hoc eſt, ædificauit me in vtero Mariæ, principium viarum ſuarum in opera ſua. Principium enim viarum deſcenſus Chriſti in mundum, eſt corpus ex Maria, quod eſt aſſumptum in opere iuſtitiæ & ſalutis ipſius.*

Tertiò, ſapientia poteſt hîc accipi creata & participata: hanc enim ab æterno poſſedit Deus, quia ſcilicet ab æterno illam, vt deriuatam à ſua prima & increata ſapientia, ac deſtinato à ſe tempore creationi applicandam, & creaturis communicandam intellexit, ſuoq; intellectui cognoſcendam & voluntati decernendam obiecit Deus. Hanc enim propriè in tempore ipſe creauit; ab æterno verò creauit, id eſt, creare decreuit & prædeſtinauit. Sic enim Hebræi ſæpè verba realia vſurpant pro mentalibus aut verbalibus, vt cùm Apoſtolus 2. Timoth. 1. 9. ait gratiam Chriſti ante tempora ſecularia nobis eſſe datam, id eſt, dari de-

cretam & prædeſtinatam. Et Ieremias c.1.10.ait A ſe conſtitutum ſuper regna, vt ea euellat, deſtruat & diſperdat, ideſt euellenda, deſtruenda & diſperdenda prænunciet, & quaſi vice Dei decernat. Huic etiam ſequentia ſatis aptè conueniũt, quæ ſignificant res omnes à Deo creatas eſſe iuxta ſapientiæ normam, cuique propriam & conueniẽtem. Denique ad creatam ſapientiam capeſſendã propriè & primò hîc inuitamur, nam increatam, quæ Deo eſt propria, aſſequi nequimus. ita D. Thom.1.p.q.41.a.3. Vnde noſter Hieron. Prado in c.2. Ezec. ſic exponit: *Dominus poſſedit*, vel *creauit, me initio viarũ ſuarum*, ideſt, Dominus operi à ſe creato me inſculpſit, vti Phidias ſculptor clypeo Mineruæ à ſe ſculptæ vultum ſuum. inſculpſit. Ex ſapientia enim, quæ lucet in creaturis, cognoſcitur ſapientia creatoris, quaſi eis inſculpta.

Quartò, accipi hoc loco poteſt ſapientia incarnata, quæ eſt Chriſtus homo. Hunc enim in tempore à ſe decreto creauit & poſſedit Deus, ab æterno verò creauit & poſſedit, ideſt, creare & poſſidere decreuit & prædeſtinauit: nã per vnionem hypoſtaticam diuinitas poſſedit humanitatem Chriſti, illámque effecit ſuam, ita vt Chriſtus non tãtùm qua Deus, ſed & qua homo, ſit & dicatur Filius Dei naturalis, vtque omnes actiones & paſſiones Chriſti hominis ſint actiones & paſſiones Dei. Vnde à S. Dionyſ. vocantur *theandricæ*, ideſt, *Dei viriles*, Atque inde infinita vis merendi, ſatisfaciendi & redimendi in Chriſto proceſſit, putà à deitate infinita, cui humanitas hypoſtaticè erat coniuncta. B

Rurſus S. Ambroſ. & S. Chryſoſt. ſerm. de Trinitate, τὸ *creauit* exponunt per futurũ *creabit*. q.d. Dominus in tempore incarnationis creabit me: C prædicit enim futurum quaſi iam eſſet factum. Chriſto enim qua homo propriè competit eſſe creatum in tempore (hinc & Deus hîc non vocatur Pater, ſcilicet Filij Dei, ſed Dominus, ſcilicet humanitatis eiuſdẽ. *Caro Dominũ agnoſcit*, inquit S. Ambroſ.l.1. de Fide c. 7. *gloria Patrem ſignificat: creatura noſtra Dominum confitetur, charitas Patrem nouit.*) ſicut eidem, qua Deus eſt, competit genitũ eſſe ab æterno. Porrò Chriſtum hominẽ creauit & poſſedit Deus *in initio*, vel, vt Septuag. ἀρχὴν, ideſt, principiũ & principatũ, *viarum*, ideſt, operum ſuorum. Primò, dignitate: quia Chriſtum fecit primum, principem, caput & ducem omnium Sanctorum, imò omniũ angelorum & hominum totiúſque vniuerſi. Secundò, tempore & cauſalitate: quia nonnulli Theologi cenſent Chriſtum per ſe primò à Deo prædeſtinatũ fuiſſe, ante præuiſionem Adæ & peccati originalis, eò quòd Deus D primò voluerit condere Chriſtum, & in eo oſtendere diuitias gloriæ & magnificẽtiæ ſuæ, ac deinde propter Chriſtum voluerit condere angelos, Adamum, ceteróſque homines & creaturas vniuerſas. Atque id planè ſignificari volunt hoc loco: *Dominus creauit me initiũ*, vel, vt alij legũt, *in initio viarum ſuarum*. Quare hanc ſententiam ſuæ opinionis faciũt baſin & fundamentum. ita Alexãdr. Alenſis, Scotus, Albertus, Claudius Taurinenſis, Catharinus, Pighius & alij, quos citat & ſequitur noſter Suarez 3 p.q.1.art.3.diſp.5.ſect. 2. Verùm non ſatis efficaciter idipſum ex hoc loco probãt, vti multis oſtendit hîc Salazar.

Chriſtus princeps operum Dei. primò. Secundò.

Alij ergo cum D. Thoma 3. quæſt.1.ar.3. iique non minoris notæ & numeri, quos citat & ſequitur Gabr. Vaſquez 3.p.t.1.diſp.10. cenſent Chriſti incarnationem à Deo fuiſſe decretam & prædeſtinatam poſt lapſum Adæ, ad eius reparationem, & totius generis humani redemptionem. Hanc enim, non aliam, incarnationis Chriſti cauſam tradunt Script. & Patres paſſim. Et tunc decretum Dei de creatione mundi, angelorum & hominum, ac de permittendo Adæ lapſu peccatoque originali, fuit prius decreto de incarnatione Chriſti in genere cauſæ materialis, eodem tamen fuit poſterius in genere cauſæ finalis, & quaſi formalis. Chriſti enim incarnatio fuit finis, decor, forma & complementum creationis angelorum & hominum, ac totius vniuerſi. Quocirca inter creationem mundi & incarnationem Verbi fuit mutua quædam contradependentia. Nec enim Deus decreuerat creare mundum, angelos, Adamum, eiúſque lapſum permittere, niſi ſimul decernendo Chriſti incarnationem ad reſtaurandũ Adæ lapſum, & ad complementum decoremque totius fabricæ ſuæ: nec viciſſim decreuerat incarnationem Chriſti, niſi ſimul decernendo creare mundum, ac permittere Adæ lapſum, vtpote in cuius remedium decernebat Chriſtum incarnari. Vnde fit, vt decretum creationis mũdi & permiſſionis lapſus Adæ, ſit quidem prius decreto incarnationis Verbi in genere cauſæ materialis, eo tamen ſit poſterius in genere cauſæ finalis, & quaſi formalis. In eo ergo Chriſti incarnatio fuit prior, ac principium omnium viarum, ideſt operũ Dei, vel, vt Septuag. vertunt, *ad opera ſua*, vt ſcilicet homines peccato Adæ perditos reſtauraret & reuocaret ad vitam.

Verùm quidquid ſit de ordine & prioritate incarnationis Chriſti reſpectu naturæ, & ſtatus naturalis vniuerſi, certũ eſt reſpectu gratiæ, & ſtatus ſupernaturalis tum hominũ tum, vt multi volũt, angelorum, Chriſtũ priorẽ fuiſſe: quia per Chriſtum eiúſq; merita Deus decreuit hominẽ lapſum redimere, ac Sanctis quibuſcumq;, ſiue Martyribus, ſiue Virginibus, ſiue Apoſtolis, ſiue quibuſlibet alijs, quin &, vt multi volunt, angelis quoque omnibus ſuam dare gratiam & gloriam. Chriſtus ergo fuit principium, ideſt, cauſa meritoria, exemplaris & finalis, omnium viarum, ideſt, omnium operum ſupernaturalium Dei. quia Deus eum fecit principem & inſtitutorẽ ordinis huius ſupernaturalis, eiúſque primatum & principatum ipſi addixit, fecitque ipſum caput omnium ſuarum prædefinitionum & prædeſtinationũ, prædeſtinatorum, effectorum, donorum, gratiarum, virtutũ, dotum gratiæ & gloriæ, quas ab illo & per illum in ceteros Sanctos, quaſi per influxum capitis in mẽbra deriuat. Vnde S. Ambroſ.l.1. de Interpellatione Iob: *Soli Chriſto*, inquit, *ſeruabatur magnarũ prærogatiua virtutum: quia ipſe eſt virtutũ principium, ſicut dixit: Dominus creauit me principiũ viarũ ſuarum.* Et S. Baſilius Apolog. ad Cæſarianos: *Chriſtus*, inquit, *principium Euangelicarum viarum nominatur, quæ nos deducunt ad regnum*, vt per nos ruinę angelorum, æquè ac hominum inſtaurẽtur & reparentur. Sic quoque de Chriſto incarnato hunc locum accipiunt S. Athanaſ. ſerm. 3. contra Arrian. Nazianz. orat. 4. de Theologia, Cyril. l. 5. Theſauri c.4. S. Auguſt. l.1. de Trinit. c.12. Polychron. & Beda hîc, S. Hieron. in c.4. Micheę, Hilar. l.12. de Trinitat. ſub finem, S. Ignat. epiſt. ad Tarſenſes, Epiphan. hæreſi 69. S. Baſil. l. 4. contra Eunom. Damaſcen. lib. 4. de Fide c. 4. & alij

Chriſtus princeps ſupernaturalium.

A plures, quos fusè citat Gabr. Vaſquez 3. p. tom. 1. diſput. 10. num. 10.

Chriſtus principium omnis virtutis.

Audi S. Ambr. lib. 3. de Fide c. 4. hunc locum ſic literaliter, æquè ac moraliter explicantem. *Principium*, inquit, *noſtræ virtutis eſt Chriſtus. Principium integritatis, qui docuit virgines non viriles expectare concubitus, ſed integritatem mentis & corporis ſanctio magis dicare Spiritui, quàm marito. Principium parſimoniæ Chriſtus, qui pauper factus eſt, cum eſſet diues. Principium patientiæ Chriſtus, qui cum malediceretur non remaledixit, cùm percuteretur non repercuſſit. Principium humilitatis Chriſtus, qui formam ſerui accepit, cùm Patrem Deum maieſtate virtutis æquaret. Ex illo enim accepit virtus vnaquæque principium. Et ideo vt hæc virtutum genera diſcere-* B *mus, Filius datus eſt nobis, cuius principium ſuper humeros eius. Principium illud crux Domini eſt, principium fortitudinis, quo via ſanctis eſt reſerata Martyribus ad ſacri certaminis paſſionem.*

Vbi Nota. Heb. *reſcit* ſignificare Primò, initiũ, principium: Secundò, primitias frugum & fructuũ, quæ ex lege Deo offerebãtur: Tertiò, principatum: Quartò, originem, fontẽ & cauſam. Chriſtus ergo eſt *reſcit*, ideſt Primò, principium operum Dei, quia primus ſanctorũ, electorum & prędeſtinatorum. Secundò, idem eſt primitiæ ſanctitatis, quas genus humanum peccato infectũ Deo obtulit. Tertiò, idem eſt princeps omniũ ſanctorum angelorum & hominum, quia ad triplex hoc *reſcit*, ideſt, principium, creauit & deſtinauit eum Deus. Quartò, idem eſt cauſa, fons & origo omnis ſanctitatis, omnis gratiæ & gloriæ omniũ hominum, &, vt multi, omnium angelorum. Ita Didymus in Catena Græc. *Sapientia*, inquit, *quæ ab* C *æterno fuit in Deo, facta eſt in tempore principium, id eſt, cauſa & effectrix operum Dei.*

Porrò S. Cyrillus lib. 5. Theſauri c. 5. per *vias* accipit leges & præcepta Dei: his enim quaſi viis imus in cælum, quorum principium ait fuiſſe Chriſtum, tũ quia Chriſtus viam in cælum exemplo ſuo nobis præiuit, atque eôdem ingrediendi initium nobis donat præueniendo mentem per gratiam ſuam, tũ quia lex vetus vltimos quaſi limites legum Dei dedit, Chriſtus verò earũ principia, ideſt præcipua & excellentiora, edocuit. vt v. g. lex vetus dicit: *Diliges amicum tuum*, Chriſtus addit: *Diligite inimicos veſtros.* Sic in pluribus aliis Chriſtus legem euexit & perfecit, quæ recenſet S. Matth. c. 5. Audi S. Cyrill. lib. 5. Theſauri c. 4. *Dominus creauit me initiũ viarum: Vias* (inquit) *ſanctos viros, Prophetas ſcilicet & legislatores appellarũt, quia poſſunt monendo ad eum ducere. Ergo creauit me,* D *hoc eſt fecit me ſuper legem & Prophetas vniuſũ, ideſt, poteſtatem, vt non in illorũ verbis ſiſtere faciam, ſed ad meliora documenta traducã.* Sic & S. Baſil. in Apol. ad Cæſarianos: *Principium*, inquit, *Euangelicarum viarum nominatur, quæ nos deducunt ad regnum: factus eſt enim ſecundum diſpenſationem via noſtra.* Et S. Fulgentius: *Quod autem* (inquit) *initium viarũ Domini creatus eſt Filius, quid eſt aliud, niſi quod ipſe via nobis eſt factus, vt eo duce & rectore per adoptionis, quàm recepimus, gratiam, ad virtutum nobis profectum pateret ingreſſus.*

Chriſtus noui ſęculi principium.

Denique Chriſtus fuit noui mundi principium: tum quia nouam Eccleſiam, nouũmque Chriſtianorum & Sanctorum populum inſtituit: tum quia reſurgendo à mortuis nouæ vitæ & beatæ ſuis dedit exordium, ac Beatorum cœtum inchoauit. Vnde ab Iſaia cap. 9. v. 6. vocatur, *pater futuri ſæculi*: de quo Sibylla apud Virgil. ecloga 4.

Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, & toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta faue Lucina.

B. Virgo princeps operum Dei

Myſticè, Dominus creauit & poſſedit B. Virginem, vtpote Chriſti matrem, quaſi principiũ viarum, ideſt, operum ſuorum: quia, vt rectè notat Suarez 3. p. tom. 2. q. 27. diſp. 1. ſect. 3. mater à filio non fuit diſiuncta etiam in electione diuina. Quod videtur inſinuaſſe Andreas Cretenſ. ſerm. de Aſſumpt. dicens de B. Virgine: *Hæc eſt declaratio profundorũ diuinæ incomprehenſibilitatis: hic eſt ſcopus, qui excogitatus eſt ante ſæcula.* Pluribus congruis naturæ & gratiæ rationibus, idipſum probat ibidẽ Suarez. Quocirca S. Epiphan. contra Antidicomarianitas hæreſi 69. *Quandoquidem*, ait, *ipſa ſapientia ædificauit ſibi domum, fortaſſis à perſona humanæ ipſius naturæ piè dici poterit, vt præſentia ipſius in carne de ipſius deitate dicat: Dominus creauit me, ideſt, ædificauit me in vtero Mariæ, principium viarum ſuarum in opera ſua. Principium enim viarum deſcenſus Chriſti in mundum eſt corpus ex Maria, quod eſt aſſumptum in opere iuſtitiæ & ſalutis ipſius.* Inſuper B. Virgo in ipſo initio viarum, ipſóque momento conceptionis & vitæ, à Deo ſolo poſſeſſa fuit tanquã hæreditas ampliſſima, mater vtique Dei dilectiſſima futura.

Igitur B. Virgo ab æterno prædeſtinata fuit, vt eſſet principium, ideſt, prima, princeps & domina omnium operum Dei, putà omnium purarum creaturarum. Secundò, vt eſſet idea ſanctitatis, iuxta quã ſanctos Angelos, Apoſtolos, Martyres, Virgines, Confeſſores, Religioſos efformaret. Cùm ergo Deus B. Virginem mente concepit & prædeſtinauit, hos omnes adeóque fideles omnes prædeſtinauit. Tertiò, principatum gratiæ & gloriæ ei decreuit, principatum ſanctitatis æque ac dominii ei addixit: deſtinauit enim eam vt eſſet omnium creaturarum princeps, regina & domina. Quartò, Deus eam fecit primitias operũ ſuorum. Solebant Deo offerri primitiæ frugum, vt per eas ceteræ fruges cenſerentur Deo oblatæ & ſanctificatæ: ita mundus obtulit Deo B. Virginem quaſi primitias naturæ humanæ, per quam omnes homines totáque natura cenſeretur ei oblata, purificata & ſanctificata. Qua de cauſa pulchrè Rupert. in cap. 2. Cant. B. Virginem ita de ſe loquentem inducit: *Priuſquam naſcerer, Deo præſens aderã: antequam fierem, bene illi cognita fueram. Elegit me ante mundi conſtitutionem, vt eſſem ſancta & immaculata in conſpectu eius in charitate. Et ſi deliciæ eius eſſe cum filiis hominum, quanto magis deliciabatur cũ iſta ancilla Domini, miraculo cunctorum filiorum hominum?*

Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Petrus Damianus ſer. de Natiuit. Virginis agẽs de Deipara ſuper illud, *Non eſt factum ſimile opus in vniuerſis regnis: Nihil*, inquit, *verius, nihil ſublimius, nihil dulcius miſeræ mortalitati & mortali miſeriæ. Nam etſi multa magna facta ſunt in creaturis mũdi, nihil tam excellens, tam magnificum fecerunt opera digitorũ Dei. Virgo Dei genitrix, cuius pulchritudinẽ ſol & luna mirantur.* Germanus patriarcha Cõſtãtinopolitanus orat. de Zona Virg. *Omnia*, inquit, *in Virgine ſunt admirabilia, & naturæ vires excedentia, in qua Deus ſuam exeruit potentiam: fecit enim in me magna qui potens eſt.* S. Bern. hom. 1. ſuper *miſſus eſt: Et quid*, inquit, *mirũ ſi Deus, qui mirabilis legitur & cernitur in ſanctis ſuis, mirabilẽ ſe exhibuit in matre ſua?* S. Bernardinus Senenſis tom. 1. conc. 61.

art.6.c.4.agens de dignitate Dei genitricis. *Vnde,*
inquit, *Propheta: Eleuata eſt magnificentia tua ſuper*
cælos Deus: magnificentia enim Dei dicta eſt virgo
Maria: Idem tom.3.ſer.11 art.1.c.2.eundem pſal-
mi verſiculum de Deipara explicans: *Singularis,*
inquit, *magnificentia Dei fuit B. Virgo: quia in eius*
exaltatione plus magnificatur, & etiam in eius humi-
liatione, deuotione, gratiarum actione, & omnium bo-
norum Dei fruitione plus ipſa magnificat Dominum,
quam omnis creatura alia ſimul ſumpta. Vnde meritò
eleuata dicitur ſuper cælos, id eſt, ſuper angelos. Sanè
fecit in ea magna qui potens eſt; quin etiam ma-
ximum operum ſuorum, hoc eſt, Dominica incar-
natio, in eius vtero eſt perfectum: meritò igitur
magnificentia Dei dicitur. In Reuelat. S. Brigittæ in
ſerm. angel.c.5. *Mundo,* inquit, *creato adhuc vnus*
minor mundus, qui eſt Virgo Maria, coram Deo cum
omni venuſtate nondum creatus aſtabat, a quo maior
B *gloria Deo, & angelis maior lætitia, atque omni ho-*
mini eius bonitate frui volenti maior vtilitas, quàm de
hoc maiori mundo prouenire debebat. Et infrà ſermo-
nem ad Virg. dirigens: *Florigeris,* inquit, *ac fructi-*
feris arboribus comparari poſſent opera tua: nam chari-
tate ea factura eras, quæ plus omnium florum pulchri-
tudine, & fructuũ ſuauitate Deum atque angelos dele-
ctare debebant. Deuſq; in te ante ſuam creationẽ plures
virtutes præuidit, quàm in omnibus herbarum, florum,
arborum, fructuum, lapidum, gẽmarum ſeu metallorũ
generibus, quæ inueniri poſſent in totius orbis amplitu-
dine: vnde mirum non eſt, ſi Deus in te, ô minor mun-
de, qui adhuc creandus eras, magis delectabatur, quàm
de hoc maiori mundo. hæc ibi. Et certè meritò Virgo
ſanctiſſima microcoſmos, ſeu minor mundus, in
hac S. Brigittæ reuelatione appellatur, tum quia
C Deũ omnia continentẽ in ſe portauit, tũ etiã quia,
vt ait S. Bonauent. in Speculo B. Virgin. cap. 6.
Quidquid poſt Deum pulchrius, quidquid dulcius,
quidquid iucundius eſt in gloria, hoc Maria, hoc in
Maria, hoc per Mariam eſt. Quare Petr. Galatinus
lib.7. de Arcanis Catholicæ veritatis cap.18. red-
dens rationem cur B. Virgo Ierem. 17. dicatur *ſo-*
lium gloriæ Dei: Quia, inquit, *ſicut ſedes ornata ac re-*
gio more varata ſedentis magnificentiam ac maieſta-
tem indicat, ita Deus in B. Virgine oſtenſurus erat
gloriam ſuam & claritatem.

B. Virgo microcoſmos gratiarum.

Conſonant veteres Rabbini, vt R. Haccados
apud Galatin. lib.7.c.1. *Ideo,* inquit, *mundum Deus*
creauit, quia viderat ex Iſrael excidendã petram ſine
manibus, putà B. Virginem, ex qua Meſſias prodíturus
erat, iuxta illud: Dominus poſſedit me in initio viarum
D *ſuarum.* Et c.2. citat R. Onkelos dicẽtem: *Propter*
ſapientiam creauit Deus cælum & terram; hoc eſt, amore
intemeratæ Virginis, quæ eſt mundi ſapientia, creauit
Deus cælum & terram: vel amore Meſſiæ filii ſui, cui in
diuinis ſapientia attribuitur. Non ſolùm amore Vir-
ginis conditus eſt mundus, ſed etiã ſuſtentatur. Ob ſce-
lera enim innumera, quæ mundani committunt, nullo
pacto conſiſtere poſſet; niſi ipſa glorioſa Virgo cum ſua
miſericordia & clementia pro nobis orando ſuſtineret.
Et c. 4. docet Rabbinos matrem Meſſiæ vocare
primum hominem, cuius proinde ceteri homines fi-
lii nuncupari poſſint. Primũ intellige non creatio-
ne & tẽpore; ſed tũ dignitate, tũ fine & ſcopo: tũ
in prædeſtinatione & decretis Dei, vti iã explicui.
Vnde S. Bern. ſer. 1. in *Salue Regina: De hac,* inquit,
& ob hanc, & propter hanc omnis Scriptura facta eſt:
propter hanc totus mundus factus eſt: & hæc gratia
Dei plena eſt: & per hanc homo redemptus eſt, Verbum
Dei caro factum, Deus humilis, & homo ſublimis. Idẽ

B. Virgo primus homo.

A ſer. de B. Virgine, B. Virginem appellat mundum
ſpecialiſſimum: *Mariam,* inquit, *Deus tanquam*
mundum ſpecialiſſimum ſibi condidit, quẽ in iuſtitia &
ſanctitate fundauit. Et S. Epiph. ſer. de Laudibus
Virginis, eã *cæli terræque myſterium* nuncupat; quia
ſcilicet per lapſum hominis lapſæ ſunt pariter in
deterius omnes creaturæ propter hominem factæ
& homini ſeruientes: per B. Virginẽ verò Chriſtũ
parientem homo priſtinæ virtuti reſtitutus eſt, &
per hominem ceteræ creaturæ. Ergo B. Virgo fuit
quaſi reparatrix totius mundi, vti docet Damaſc.
orat.1. de Natiuit. Virg. S. Anſelm. lib. de Excellẽ-
tia Virginis c.10. Et S. Bonau. in Pſalterio Virg.
Diſpoſitione tua, inquit, *Virgo ſanctiſſima, perſeuerat*
mundus, quẽ & tu cum Deo ab initio fundaſti; quia
ſcilicet propter B. Virginẽ & Chriſtũ Deus fun-
dauit mundum: ipſa enim toto mundo longè eſt
B nobilior & præſtantior, imo ipſa eſt mundi decus
& pulchritudo. Rurſum B. Virgo cælũ diſſidẽs à
terra ob peccatum Adæ, eidem per Chriſtum re-
conciliauit: atque ſicut ipſa Chriſtũ è cælo in ter-
ram ſua puritate & humilitate deuocauit; ſic pa-
riter ipſa prima verbo & exemplo viam omnibus
hominibus in cælum patefacit. Quocirca Chriſtus
eam electis omnibus præfecit, voluítque vt nemo
ſaluetur cælumque conſcendat, niſi ipſa conſen-
tiente, imò adiuuante & dirigente. Qui ergo
ſaluus eſſe cupit, & ſalutem ſuã aſſecurare, cultor
ſit B. Virginis, ac in eius amore & deuotione quo-
tidie creſcat & proficiat. Plura, ſi lubet, vide apud
noſtrum Salazar hîc, cuius præcipua laus eſt in
laudibus Virginis.

Denique ſicut Chriſtus, ſic & B. Virgo nouo
C Chriſtianorum ſæculo, ac nouo aureóque Virgi-
num, Martyrum & Sanctorum omnium mundo
dedit exordium, de quo Sibylla apud Virgil. eclo-
ga 4.

Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo,
Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.
Iam noua progenies cælo demittitur alto.

Tropol. ſapientiam, Chriſtum & Deiparã imi-
tantur, qui per Dei electionem & gratiam faciunt
ſe auctores magnorum & heroicorum operum, vt
qui inſtituunt nouas Eccleſias, ſanctos Ordines,
Religiones, Congregationes, &c. quales fuere
Apoſtoli, S. Antoninus, S. Baſilius, S. Auguſtinus,
S. Benedictus, S. Romualdus, S. Bernardus, S. Do-
minicus, S. Franciſcus. Hi enim rectè dicant: *Do-*
D *minus creauit* & conſtituit *me principium,* imò prin-
cipem *viarum* & operum ſuorum, vt ſcilicet me
faceret fundatorem nouæ gentis & Eccleſiæ, aut
ſancti Ordinis, quo quaſi via omnes mei aſſeclæ
recto itinere contenderent ad culmen perfectio-
nis, ad vitam Apoſtolicam, ad excelſam in cælis
gloriæ lauream. Hi enim non tantùm habent me-
ritum & laudem propriæ vitæ, ſed & omnium ſui
aſſeclarum etiam poſt mortem, quandiu durabit
Ordo ſanctus ab ipſis fundatus. v. g. S. Dominico
tribuitur laus ſanctitatis & ſapientiæ S. Thomæ
Aquinatis, S. Vincentii Ferrerii, S. Catharinæ Se-
nenſis, ceterorumque omniũ, qui ex eius inſtitu-
tione & diſciplina religioſè & ſanctè vixerunt,
viuunt & viuent. Quare eius laus & laurea creſcit
& creſcet vſq; in diem iudicii: atque in cælis om-
nes S. Dominicani S. Dominicum vt parentem, vt
magiſtrum, vt ducem, vt cauſam ſuæ ſanctitatis &
gloriæ colent, diligent, laudabunt & celebrabunt
per omnem æternitatem. Quæ ſanè magna eſt

laus & gloria. Hi enim ſunt noui Ordinis, quaſi nouæ Eccleſiæ, & noui mundi ſancti conditores. hi ſunt veræ ſapientiæ doctores, præcones & fundatores. Hoſce notauit Daniel c. 12. dicens: *Qui docti fuerint, fulgebunt vt ſplendor firmamenti: & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Ibi Petrus*, inquit S. Greg. homil. 17. in Euangel. *cum Iudæa conuerſa, quam poſt ſe traxit, apparebit. Ibi Paulus conuerſum, vt ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas poſt ſe Achaiam, ibi Ioannes Aſiam, Thomas Indiam, in conſpectum ſui Iudicis conuerſam ducet. Ibi omnes Dominici gregis arietes cum animarum lucris apparebunt, qui ſanctis ſuis prædicationibus Deo poſt ſe ſubditum gregem trahunt.*

Rurſum hæc gnome monet initia actionum per ſapientiam eſſe ordinanda: ex initiis enim pendent media & finis: qualia enim ſunt initia, tales ſolent eſſe & fines actionum. Vnde ſymbolum eſt Pythagoræ: *Egredientis introeuntiſque valuas eſſe exoſculandas*, hoc eſt, *initia, & fines actionum & inſtitutorum ſapienter eſſe diſponenda & complectenda.*

VERS. 23. *Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis antequam terra fieret*] Hebr. *à capite, ab ante terram*, Tigur. & Pagnin. *ab initio ante terram*; Syrus, *ab æterno ante omnia opera*; Arabicus, *ante ſæculum fundauit me in principio*. pro *ordinata ſum* heb. eſt נִסַּכְתִּי *niſſachti*, id eſt, *principatum habui*, princeps extiti. ita Pagninus; Baynus, *coronata ſum*; Vatab. *princeps facta ſum*: nam ſapientia, inquit, poteſtatem habet in omnia quæ facta ſunt; Chald. *ante ſæculũ præparata ſum*: Aben Ezra, *electa fui*; R. Leui, *donata ſum fortitudine, poteſtate dominandi & præſtanti ſublimitate*: Septuag. *ante ſæculum fundauit me* (vel *fundata ſum*) *in principio antequam terram faceret*. Sic & Syrus, *ante ſæculum*, inquit, *ſtabiliuit me, & in principio antequam formaret terrã*. Marinus in Lexico, *ego meipſam inauguraui*. Heb. enim נסך *naſach* propriè ſignificat fundere, effundere, libare, ſacrificare: in libatione enim effundebatur oleum vel vinum Deo. Hinc *naſach* ſignificat regem vel principem, ſiue laicum, ſiue ſacrum, ordinare, inaugurare, inauctorare: hoc enim fiebat fuſo in principe oleo. Vnde pſal. 2. vbi Noſter vertit, *ego autem conſtitutus ſum rex ſuper Sion*; heb. eſt *niſſachti*, vel, vt iam legunt, *naſachti*: quod Chald. vertit, *ego autem inauctoraui* (alii *ordinaui*) *regem meũ*. Quare Noſter optimè cum Tigur. & aliis vertit, *ordinata ſum*. Vnde mirum eſt interpretem doctum id negare, ideóque pro *niſſachti* legere נִסַּסְתִּי *naſaſti*, id eſt, vexillaui, inſtar vexilli militum me ordinaui. Nam omnes codices Hebræi habent *niſſachti*, non *naſaſti*.

Igitur τὸ *ordinata ſum* ſignificat Primò, ſapientiam à Deo ordinatam & conſtitutam eſſe principem rerum creandarum. Secundò, eandem ordinatam eſſe ſacerdotẽ (*naſach* enim ſignificat libare & ſacrificare, quod eſt ſacerdotum:) ſapientia enim Dei ſancta eſt ſanctificans omnia, Deóque offerens, conſecrans & quaſi ſacrificans res à ſe conditas, quò pertinet illud Triſmegiſti: *Mundus hic eſt pulcherrimum Dei tẽplum*, in quo ſcilicet ſapientia eſt ſacerdos, victimæ ſunt res creatæ, quæ muta voce laudant Deum, eique ſe offerunt, obediunt & ſeruiunt, atque homines & angelos ad Dei creatoris ſui laudem cultumque inuitãt & incitant. Tertiò, τὸ *ordinata ſum* ſignificat ſapientiã in ſe eſſe ordinatiſſimam, reliquéque omnes creatas optimo ordine diſponere, collocare & gubernare.

Sapientia eſt ſacerdos Dei.

A Ordo enim eſt ſummum vniuerſi bonum: prouidentia enim & bonum vniuerſi conſiſtit in congruo partium ſingularum ordine, mutuáque ad inuicem coordinatione & diſpoſitione. Hæc enim ſi ſeruetur, erit vbique pax; ſin turbetur, ilicò orientur diſſidia & bella etiam inter cælos & elementa, vt patet in vacuo, in hiatibus, in terræ motibus, in fulminibus & tonitruis, in ventis & turbinibus, in procellis & tempeſtatibus. Vide Nazianz. orat. 26. Hinc diſcant principes regimen ſapientiæ conſiſtere in ordine, vt quanquam rem & perſonam ſuo ordine, loco & gradu collocent, dicant, faciant. Sic enim regent ordinatiſſimè, ideóque ſapientiſſimè & optimè.

Igitur Primò, ſapiẽtia increata eſſentialis ordinat in Deo omnia eius attributa, omnes perſonarum diuinarum proceſſiones, vt ſcilicet priùs origine Pater generet Filiũ, deinde poſteriùs origine cum Filio ſpiret Spiritum ſanctũ. Ad hæc ordinat omnia Dei decreta, omnes actiones, omnes rerum faciendarum ideas: ideæ enim in Deo ſunt ordinatiſſimæ, ideoque cùm iuxta eas res creat, B conſeruat & gubernat, ordinatiſſimè & ſapientiſſimè creat, conſeruat & gubernat. Hinc ex Hebræo vertas, *ab æterno ordinans fui*, vel *ordinaui omnia*: נִסַּכְתִּי *niſſachti* enim tam eſt coniugationis *piel* actiuæ, quam *niphal* paſſiuæ. In *piel* ergo ſignificat *ordinaui*, in *niphal*, *ordinata ſum*. Sapientia enim ab æterno ordinauit omnes mundi ordines, omnes ætatum, legum, temporum, regnorum, regũ, Eccleſiarum, Prælatorum, pontificum, &c. viciſſitudines & ſucceſſiones.

Ordo ſapientiæ Dei.

Secundò, ſapientia increata notionalis, quæ eſt Verbum ſiue Filius Dei, ordinatiſſima eſt; tũ quia ab æterno ordinata eſt, vt per omnia Patri genitori C ſuo aſſimiletur, eiuſque ſit viua imago & character; tum quia in S. Trinitate Filius ſecundum, ideoque medium, obtinet locum, qui locus eſt ei debitus, eſtque locus ordinis: medium enim eſt ordo extremorum: quia ea in ſe ordinat & vnit. Quare Filius vocari poteſt ordo Patris & Spiritus ſancti: quia cum ipſe medius ſit, & à Patre genitus, efficit vt Pater in S. Trinitate ſit primus, ipſe verò ſit ſecundus, ac Spiritus ſanctus ſit tertius, qui eſt congruus & debitus perſonarum S. Trinitatis ordo. Rurſum dum ipſe cum Patre producit Spiritum ſanctum, vnit Spiritum ſanctum tam ſibi quàm Patri.

Tertiò, ſapientia incarnata ordinata eſt, quia humanitas ſubordinata eſt diuinitati: vnio enim hypoſtatica facit, vt illa huic optimo & decentiſſimo ordine ſit copulata & deuincta. Rurſum D Chriſti potentiæ, cogitationes, verba & actiones omnes fuere ordinatiſſimæ. Denique Chriſtus quaſi princeps ordinatiſſimè diſpoſuit, regitque Eccleſiam & fideles ſingulos, dando cuique eum gratiarum ordinem, quem ſapientia ei dictat. Chriſtus ergo ordinatus eſt rex Eccleſiæ, iuxta illud: *Ego autem conſtitutus ſum* (heb. *niſſachti*) *rex ſuper Sion*, pſal. 2. Idem ordinatus eſt pontifex Eccleſiæ, iuxta illud: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*, pſal. 109.

Quartò, ſapientia creata ordinata eſt, quia manat ab increata. Hæc enim ordinatiſſimè creauit cælum ſurſum, terram quaſi cẽtrum deorſum, in medio cetera elementa, quodque in ordine & ſtatione ſua. Eadem cælis, ſtellis, ſoli & lunæ ſuum dedit ordinem, motumque ordinatiſſimum. De-

niqueipſa res omnes per ſapientiam & ordinem cuique inditum ſapiētiſſimè & ordinatiſſimè diſpoſuit, mouet, regit & gubernat iuxta illud: *Omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti*, Sapiēt. 11. 21. quocirca omnes angeli, homines & creaturæ quælibet in ſua ſtatione adeò appoſitè à ſapiētia ſunt collocati, vt videantur eſſe caſtrorū acies ordinata, à qua Deus vocatur *Dominus Deus ſabaoth*, id eſt, exercituum: hi enim exercitus non ſunt alii quàm ordines & acies angelorum, hominum & creaturarum omnium.

Multi τὸ *ordinata* accipiunt pro *præordinata ſum*, illudque exponunt, q.d. *Prædeſtinata ſum ab æterno*. Sed minùs genuinè: Heb. enim *niſſachti* non ſignificat prædeſtinare, ſed ordinare & regere; ſicut rex ordinat rempub. magiſter diſcipulos, pater filios, dux milites.

Septuag. vertunt, *fundata ſum*: quæ enim ordinata ſunt hæc & fundata firmitèrque ſolidata ſūt. Ordo enim dat ſtabilitatem rebus, vt patet in fabricis domorum & templorum: in hiſce enim ſi omnia debito ordine fundamento ſuperædificentur, fabrica conſurgit fortis & ſalida. Vnde S. Fulgent. in Reſponſ. ad obiect. Arrian. reſponſ. 3. idipſum explicans de Chriſto docet, voce *fundata ſum* ſignificari, quòd Verbum, quod eſt Sapientia Patris, per aſſumptionem humanitatis nō ſit mutatum: quia firmiter retinet ſuam diuinam naturam æque ac perſonam, quæ inde hypoſtaſis, id eſt ſubſiſtentia, dicitur, quod in ea fundatum ſit, firmitèrque conſiſtat & ſubſiſtat. *Ante ſæcula*, inquit, *ſapientia fundatam ſe dicit, vt natiuitatem ſuam, quâ de Patre nata eſt, immutabilem eſſe monſtraret. Quod enim fundatum dicitur, nulla ratione conuellitur: quod autem conuellitur, non mutatur*. Et Polychron. in Catena Græcor. *Significat*, inquit, *Verbum menti paternæ non vt reliqua, ſed inſtar firmamenti firmiſſimè adiunctum eſſe. Aut q.d. Totius vniuerſi principium & fundamentum me conſtituit.*

Hinc conſequenter Chriſtus quà homo fundatus eſt, quia humanitas in hypoſtaſi Verbi fundata eſt, & hypoſtaticè ſubſiſtit. Vnde S. Athanaſ. ſer. 3. contra Arrianos: *quantū ad humanitatem*, inquit, *fundatur, vt nos ſuper illum velut precioſi lapides inædificemur, efficiamurque templum habitantis in nobis Spiritus ſancti*: iuxta illud: *Superædificati ſu. per fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu: in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in Domino*. Epheſ. 2. 20. Senſus ergo τοῦ *fundata ſum*, eſt q.d. Deus ab æterno conſtituit, vt ego Chriſtus in carnem venturus eſſem fundamentum Eccleſiæ, cui omnes fideles inædificarentur. Architectus enim ante fabricam præconcipit fundamentum, idque ſolidum, vt, ſi machina rimam patiatur, poſſit ex ſoliditate fundamenti reſtaurari. Ita S. Cyrill. lib. 6. Theſauri cap. 8. *Præfundatur*, ait, *ante nos Chriſtus, & in ipſo nos omnes ſuperædificamur, idque ante initium mundi in præſcientia Dei, &c. vt, ſi præuaricatione caderemus, in ipſo rurſus renouaremur.*

Denique per ſapientiam accipi poſſunt ſapientiæ obiecta & dictamina, qualia ſunt, Deum eſſe colendum, honorandos eſſe parentes, cuique ſuū ius eſſe tribuendum, proximo eſſe benefaciendū, &c. Hæc enim toto hoc libro tradit Salomon: atque hæc ab æterno in mente Dei ordinata & decreta ſunt, vt in tempore crearentur, ac communicarentur angelis & hominibus, ceteriſque creaturis pro earum capacitate & modulo.

Myſticè, hæc omnia adaptes B. Virgini. Ipſa enim ab æterno ordinata fuit: quia ipſa eſt opus magnificum, & fabrica diuina, non vnius horæ, menſis, anni aut ſæculi, ſed ſæculorum omnium. Ab æterno eam ordinauit Deus, ab initio mundi eam in variis figuris, archetypis, exemplaribus per ſæcula omnia delineauit: ita eius virginitatem delineauit & præluſit in angelis, charitatē in Seraphinis, ſapientiam in Cherubinis, integritatem in cælis, ſplendorem in ſtellis, in pratis gratiam, in arboribus fructum, in animalibus ſpirandi agendique virtutem: adeòque omnium iuſtorum virtutes non niſi vmbratilia quædam præludia exſtiterunt, in quibus Deus delineando prima tantæ fabricæ rudimenta præludebat. Quocirca ipſa à S. Bernardo appoſitè vocatur *negotium omniū ſæculorum*. Et Ven. Beda: *O Virgo*, inquit, *beatiſſima, in te ſola rex ille diues & prædiues exinanitus eſt*. Igitur ipſa ab æterno in Dei prædeſtinatione fuit ordinata & conſtituta à Deo princeps & regina cæli & terræ, angelorum & hominum, vti dixi v. preced.

Secundò, ipſa fuit ordinata & conſtituta ſacerdos myſtica, vt Chriſtum ſuum in holocauſtum & victimam pro peccato offerret Deo, ad redemptionem totius generis humani.

Tertiò, ipſa fuit ordinatiſſima, ideóque ſanctiſſima in omnibus ſuis cogitationibus, ſermonibus & actionibus, quas particulatim deſcribit S. Ambroſ. lib. 1. Offic. c. 18. & fuſiùs lib. 2. de Virginitate. Hinc pariter ipſa ordinat & diſponit congregationes ſibi addictas, Ordines, Religiones: item Virgines, Martyres Confeſſores, Doctores, quos opportunè eccleſię ſubmittit ad eius vel reſtaurationem vel incrementum: vti S. Dominicum & S. Franciſcum Chriſto volenti mundum ſceleratum perdere, ad eius renouationem ſuggeſſit & obtulit. Vide P. Platum lib. 1. de Bono ſtatus Relig. c. 34. Audi Damaſcen. orat. de Natiu. Virg. quàm mirò virtutum ordine & concentu ordinata & ornata fuerit Deipara, particulatim & eleganter depingentem: *Cupiditatem omnem ad id, quod ſolū expetendum & amandum eſt, intentam habes: iram vero aduerſus peccatum dumtaxat, illiuſque parentem. Appetitus tuus in hoc ſitus eſt, vt diuinis ſermonibus nutriaris, hiſque ſagineris: ſanctam omnem & cum animæ vtilitate coniunctam cogitationem habes; contra ſuperuacaneā & animo exitioſam, antequam guſtes, eiicis: oculi ſemper ad Dominum, perenne & inacceſſum lumen intuentes: aures diuinum ſermonem audiunt, ac ſpiritus cithara oblectantur, per quos Verbū carnem aſſumpturum ingreſſum eſt: nares vnguentorū ſponſi odore deliniuntur. quod quidem diuinum vnguentum eſt ſponte exhauſtum, atque humanitatem ſuam vngēs: porrò labia tibi ſunt Dominum laudātia, ipſiuſque labris adhærentia: lingua & fauces Dei verba diſcernentes: cor purum ac labis expers: venter, in quo habitauit is qui nullo loco capitur: lactis vbera, quæ puerum Ieſum aluerunt, manus Deum geſtantes: genua thronus Cherubinis ſublimior: pedes Dei lege tanquam lucerna deducti: tota denique Spiritus thalamus es, gratiarum pelagus.*

Quam ordinati omnes ſenſus & actiones B. Virginis

Hinc ipſa vocatur *caſtrorum acies ordinata*. Cant. 6. 9. quia ipſa Sanctorum aciem inſtruit ad debellandum diabolum, mundum, carnem, ad eradicādam libidinem, ſimoniam, ceteráque ſcelera.

Ipſa quoque ordinata fuit conſanguinea S. Trinitatis: reperit enim Chriſtum, qui non tantùm quà Deus, ſed & quà homo, eſt Filius Dei Patris natu-

naturalis. Chriſtus ergo qua homo, eſt filius naturalis tam Deiparæ, quàm Dei Patris. Quare Deo Patri conſanguinea eſt Deipara: quia eumdem genuit Filium, quem & Deus Pater, eúmque naturalem, non adoptiuum. Rurſum ipſa eſt ſponſa Spiritus ſancti, quia eius ope & opera ſine viro virgo manens concepit & peperit Chriſtum. Vnde Poëta: *Salue Virgo, Dei filia, ſponſa, parens.* Fuit enim ipſa filia Dei Patris, ſponſa Spiritus ſancti, parens Dei Filij.

Ipſa denique ordinauit & coniunxit hominem Deo: tum quia genuit Chriſtum Deum & hominem: tum quia per Chriſtum Deum hominibus, & homines Deo reconciliauit. Vnde omnes ſæculorum ordines, ſucceſſiones & ſtatus optarunt videre Virginem concipi & naſci: &, vt ait Damaſcen. ſerm. 1. de Natiuit. Virg. *Certabāt ſæcula quodnam maximè ortu tuo gloriaretur. Verùm eorum concertationem præfinitum Dei, à quo facta ſunt ſæcula, conſilium ſuperauit, & poſtrema prima facta ſunt, dum ipſis feliciſsima natiuitatis tuæ obtigit.*

Deipara mater omnium quadrupliciter.

Quocirca Albertus Magnus ſuper *miſſus eſt*, & ex eo S. Antoninus 4. p. tit. 15. c. 14. §. 3 docet Virginem eſſe matrem omnium, quatuor de cauſis. *Primò*, inquit, *quia genuit omnes ſanctos ſpiritualiter. Secūdò, propter curam, quam gerit omniū. Tertiò, dignitate: quia eſt primogenita ante omnem creaturam, & eſt excellentiſsima creaturarum. Quartò, prioritate prædeſtinationis: ipſa enim ante ſæcula prædeſtinata eſt, vt eſſet, ex quo recreandum fuit omne creatum.* Et *ſic dicitur de ea Prouerb. 8. Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, id eſt in principio operum ſuorum, vt ſim prima omnium, quæ puræ creaturæ ſunt.*

Ab æterno ergo ordinata es, ô Virgo ſanctiſſima, & antequam terra fieret, vt ad te oculos attolleret, quem culpa premeret, deprimeret afflictio, peccati reus, ſalutis incertus, & ab omnibus derelictus: vt in te & per te inueniret reus veniā, afflictus conſolationem, derelictus aſylum, inſipiens ſapientiam, peccator iuſtitiam, iuſtus perſeuerantiam. Vrbs verè refugij, portus naufragantium, & ſolatium omnium in te ſperantium. Tu ſtella maris, cuius radius vniuerſum orbē illuminat, cuius fulgor & præfulget in ſupernis, & inferos penetrat, terras etiam perluſtrans, & calefaciens magis mentes quàm corpora, fouet virtutes, excoquit vitia. Tu, inquam, es præclara & eximia ſtella, ſuper hoc mare magnum & ſpacioſum neceſſariò ſubleuata, micans meritis, illuſtrans exemplis.

Moral. de ordinandis moribus.

Moral. ſapientiæ, æquè ac Deiparæ diſcipulus & filius eſt, qui motus omnes animæ ordinat, regit & componit, vt eius anima poſſit dicere: Ab æterno ordinata ſum in mente Dei, in tempore verò ordinata ſum in mēte mea. Atque hic facilè alios ordinabit & reget, iuxta illud: *Rex eris, ſi reges teipſū. Qui ſe reget, alios rexerit.* Ex ordine enim oritur pax, vnio, cōcordia & amor, nō tātùm hominis in ſeipſo, ſed & cū Deo, cū angelis, cū ceteris hominibus & creaturis vniuerſis, vti patuit in Adamo in ſtatu innocentiæ, cùm corpus ſenſui, ſenſus rationi, ratio mēti, mēs Deo ſubordinata eſſet, ac ſubiecta obediret. Nā vt ait S. Bernard. ex S. Auguſt. ſerm. 3. inter paruos: *Pax corporis eſt ordinata tēperantia partiū. Pax animæ irrationalis, ordinata requies appetitionū. Pax animæ rationalis, cogitationis actioniſque cōſenſio. Pax corporis & animæ, ordinata vita & ſalus animātis. Pax hominis ac Dei, ordinata in fide ſub æterna lege obediētia. Pax hominū, ordinata cōcordia. Pax domus, ordinata imperādi atque obediēdi concordia cohabitantium. Pax ciuitatis ſimilis eſt. Pax cæleſtis ciuitatis, ordinatiſsima & concordiſsima ſocietas fruendi Deo, & viuendi in eo. Pax omnium rerum, tranquillitas ordinis. Ordo eſt partium diſparium rerum, ſua cuique loca tribuens diſpoſitio.*

Idem in Octo punctis vitæ ſpiritalis, hoc ſeptimum aſſignat: *Diſcretum, moderatum & ordinatum te in omnibus exhibeas: quia Deo numquam placuit aliquid immoderatum, inſtabile, confuſum, inordinatum: ſuper humilem autem & quietum requieſcit Spiritus Domini.* Hoc verò octauum: *Diſcas tibi ipſi præeſſe & teipſum regere, non alios: propriam vitam ordina, mores tuos compone, teipſum iudica, apud te ipſum accuſa & condemna, nec impunitum dimitte exceſſum. Tibi ipſi eſto durus, numquam aliis.*

Idem libr. 3. de Conſider. ſub finem agens de clericis, eórumque inordinato & indecenti veſtitu: *Pellicula diſcolor*, inquit, *ſuorum ordinem decolorat. Quid ſibi vult quòd clerici aliud eſſe, aliud videri volunt? Id quidem minùs caſtum, minuſque ſincerum. Nempe habitu milites, quæſtu clericos, actu neutrum exhibent. Nam neque pugnant vt milites, neque vt clerici euangelizant. Cuius ordinis ſunt? Cùm vtriuſque eſſe cupiunt, vtrumque deſerunt, vtrumque confundunt. Vnuſquiſque in ſuo ordine reſurget. Iſti in quo? An qui ſine ordine peccauerunt, ſine ordine peribunt? Aut ſi ſummè ſapiens Deus veraciter creditur, à ſummo vſque deorſum nihil inordinatum relinquere; vereor iſtos non alibi ordinādos, quàm vbi nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat. O miſerandam Sponſam talibus creditam paranymphis, qui adſignata cultui eius, proprio retinere quæſtui non verentur. Non amici profectò Sponſi, ſed æmuli ſunt.*

Nondum erant abyſsi, & ego iam concepta (Pagnin. & Tigur. *formata*) *eram*; Septuag. *antequam abyſſos faceret*; Arabicus, *antequam abyſſos faceret.* *Abyſſos* intellige immenſas voragines & profunditates aquarum creatas initio mundi, de quibus dixi Geneſ. 1. 2. *Necdum fontes aquarum eruperant*] Heb. *in non fontes graues, vel grauidi aquis*; Pagnin. *adhuc non erant fontes aggrauati aquis*: fontes enim videntur quaſi grauidi & prægnantes aquis, vt eas parturiant, & effundant. Septuag. *priùſquam procederent* (Arabicus, *emitterentur*) *fontes aquarum*: Chaldæus, *antequam eſſent fontes moles aquarum*; Vatabl. *necdum fontes aquis redundabant.* Vers. 24

Necdum montes graui mole conſtiterant] Heb. *antequam mōtes eſſent immerſi*, demerſi, infixi; Pagnin. *fundati*: Tigur. *antequam montes mergerentur*, ſcilicet aquis primigeniæ abyſſi, Geneſ. 1. 2. Aut potiùs *terræ immergerentur* & infigerentur, inquit Vatabl. Radices enim montium videntur terræ immerſæ & infixæ, perinde ac fundamenta domorum & templorum terræ immerguntur, id eſt, profundè eidem infiguntur, in eáque fundantur & ſolidantur. Vers. 25

Ante colles ego parturiebar] Heb. eſt חוללתי *cholalti*, quod Noſter vertit, *concepta eram*: Vatabl. *formata ſum*: Aquila & Theodot. ὠδινήθην *per parturam erupi*: Symmach. *quaſi obſtetricis opera conformata ſum*: Septuag. *ante omnes colles gignit me*; S. Cyprian. *genuit me.* Sic & S. Auguſt. lib. 1. de Trinit. c. 12. *Ante omnes*, inquit, *colles genuit me, id eſt, ante omnes altitudines creaturarum.*

Explicat id quod dixit v. 22. *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, &c. Ab æterno ordinata ſum*: dicendo quòd ante abyſſos, ante fontes, mōtes & colles, id eſt, ante creationem mundi, ab æterno à

Deo concepta & formata ſit. Eſt mioſis: minus A enim dicit, ſed plus ſignificat: ſignificat enim ſapientiam ita fuiſſe in mente Dei ab æterno, vt illi ideam dederit abyſſorum, fontium, montium, collium, omniumque rerum in tempore creandarum: atque in tempore creationem Dei direxerit ad illa ſapienter creanda & efformanda. Ideo enim dicit: *Necdum erant abyſſi, fontes & montes*: quia ſcilicet hi per ſapientiam creati ſunt, & ſine ea creari non poterant.

Sapientia hîc intelligitur eſſentialis, cõmunis toti S. Trinitati. Hæc enim in mente Dei cõcepta fuit ab æterno, & per hanc in tempore Deus creauit omnia. Poteſt & accipi notionalis, putà Verbum ſiue Filius Dei: hic enim genitus eſt à Patre, ac per eum pariter facta ſunt ſæcula, Heb. 1. 2. Ita de æterna Filij generatione hunc locũ accipiunt S. Cyrill. S. Hilar. S. Epiphan. S. Fulgent. & alij ſcribentes contra Arrianos, quos citaui v. 22. vt B ſenſus ſit, q. d. *Necdum erant abyſſi, & ego iam concepta eram*, putà à Patre per intellectum. & quia conceptio illa perfectiſſima ſemper atque integra fuit, vtpote indiuiſibilis, & tota ſimul, ſubiungit: *Ante omnes colles parturiebar*. Eſt enim conceptio in eâdem natura diuina, ideóque generatio & partus, ait D. Thom. 1. p. q. 27. art. 1. ad 2. Vnde Mercurius Triſmegiſtus loquens de diuina Verbi generatione: *Intelligentia illa Deus*, inquit, *cùm maris ac fœminæ vim haberet, & vita & lumen eſſet, genuit verbum, alteram ſcilicet mentem opificẽ*, &c. Et Poëtæ finxerunt Mineruam deam ſapientiæ ex cerebro Iouis natam, vt ſignificarent ſapientiam & Verbum genitum à ſolo Patre, eſſe ideam eius primariam, ad quã ipſe omnia architectatus eſt. Denique poſſet hîc accipi ſapientia incarnata, putà Chriſtus homo; ſed tum τὸ *concepta eram* & *parturiebar* accipiendum eſt non realiter, ſed mẽtaliter, C ſiue in mente & prædeſtinatione Dei, ita Hugo.

τὸ *parturiebar* quatuor ſignificat. Primo. Verbum *parturiebar* ſignificat Primò, ſapientiam quaſi ab æterno ſtimulaſſe Deum ad pariendum, & creandum res in tempore. Sic enim mulier, cùm parturit, ſtimulatur ad enitendum fœtum. Secundò. Secundò, ſapientiam eiúſque opera eſſe res arduas & operoſas, quæ in ſe requirant parturitionem, id eſt longam meditationem, molitionem & operationem: licet Deo ſint plana & facilia ob infinitam eius potentiam, qua in momento ſolo iuſſu nutúque creauit cælum & terram. Atque hac de cauſa Deus rerum creationem molitus eſt perfecitque per ſex primos mundi dies, vt ſignificaret quàm molitio hæc in ſe eſſet ardua & difficilis, licet ſibi vtpote omnipotenti eſſet facillima.

Tertio. Tertiò, τὸ *parturiebar* ſignificat mentẽ Dei ſapientia quaſi grauidam & prægnantem ab æterno, in tempore eam peperiſſe: cùm ſcilicet eius opera, putà cælum & terram creauit & quaſi peperit.

Quarto. Quartò, τὸ *parturiebar* idem eſt quod pariebar & partu enixa eram, gignebar & genita eram. Verũque enim ſignificat Heb. *cholalti*, quod eſt temporis præteriti. Significat ergo in Deo idem eſſe gignere & genuiſſe, gigni & genitum eſſe. Vnde Filius in eodem inſtanti æternitatis ſemper & gignitur & genitus eſt, ſemper naſcitur & natus eſt. In diuinis enim & æternis idem eſt fieri & factũ eſſe: æternitas enim eſt quaſi punctum indiuiſibile, ſẽper durans vnum idémque: ac proinde ſine vlla ſui mutatione coëxiſtit tempori præterito, præſenti & futuro. Quia enim hæc ſucceſſiuè coëxiſtunt eidem inſtanti æternitatis ſemper manenti

Filius ſemper gignitur & genitus eſt.

& conſtanti, hinc iuxta illa dicitur, Pater genuiſſe, gignere & geniturus ſemper Filium; cùm propriè dumtaxat ſemper gignat Filium, ac ſemper Filius ab eo ſit genitus. Ita clarè docet S. Hilar. lib. 7. de Trinit. poſt medium, clariùs S. Auguſt. in Pſal. 2. clariſſimè Origen. hom. 6 in Ierem. *Filius*, ait, *continuò eſſe ſuum accipit & manat à Patre, ſicut ſplendor à ſole*. Vnde Tropol. addit *nos etiam, qui fratres ſumus Chriſti, ſemper à Deo generari per ſingulos intellectus, per ſingula opera & verba ſancta: ſi ſemen, id eſt gratiam, eius ſuſcipiamus, eique cooperemur*. Hinc S. Thom. lib. 4. Contra Gentes c. 11. docet in partu corporali, eò quòd fiat cum motu & ſucceſſione, Primò, eſſe cõceptionem: Secundò, parturitionem: Tertiò, partum: Quartò, præſentiam rei partæ ipſi parienti: at in Deo qui caret motu & ſucceſſione, partum ab æterno fuiſſe plenũ atque perfectum, ideóque ſimul fuiſſe Verbi conceptionem, parturitionem, partum & præſentiam Patri parienti, hoc eſt gignenti: atque vt hoc ſignificaret Salomon, cùm dixiſſet: *Ante omnes colles parturiebar*, ne quis parturitionem præceſſiſſe partũ exiſtimaret, ilicò ſubiunxiſſe: *Quando præparabat cælos, aderam*. q. d. Ab æterno parturiebar, ſed plenè & perfectè, vt eodem inſtanti perfectè exiſterem, eſſémque præſens Patri gignenti, cum eo moliens cælos totúmque vniuerſum.

Myſticè hæc adaptes B. Virgini. Vnde Eccleſia hæc pro Epiſtola legit in ſacrificio Miſſæ Conceptionis & Natiuitatis eiuſdem. Conceptio enim & natiuitas Deiparæ fuit principium operum Dei circa redemptionem hominum, in quo magnum pietatis Sacramentum, putà incarnatio Verbi mox peragenda & celebranda erat. Ipſa enim eſt thalamus & thronus veri Salomonis noſtri, in quo Deus ſuam omnipotentiam & magnificentiam oſtendere voluit: *Et magnum magni Numinis illud opus*. Quare fecit B. Virginem in ſui conceptu & ortu nobiliorem & pulchriorẽ omnibus angelis, etiam Seraphinis, imò fecit eam ideã perfectionis, virtutis & ſanctitatis, vt ipſa eſſet exemplar decoris & gratiæ tam angelorum quàm hominum, quin & creaturarum omnium; imò fecit, vt ipſa eſſet imago diuinitatis, in qua Deus præ ceteris puris creaturis ſuam ſapientiam, amorem, virtutes & decus omne, quoad fas erat, exprimeret & mũdo repræſentaret. Ipſa ergo eſt oceanus pulchritudinis, fons paradiſi, templum & ſacrarium Dei, *abyſſus humilitatis, gratiæ & ſapientiæ*, vti eam vocant S. Ildephonſus & S. Bernard. imò *abyſſus miraculorũ*, ait Damaſcen. orat. 1. de Natiuit. Ipſa pariter præ omnibus collibus fuit mons in vertice D montium: quia *vt ad conceptionẽ Verbi pertingeret, meritorũ verticẽ ſuper omnes angelorum choros vſque ad ſolium deitatis erexit*, ait S. Gregor. in lib. 1. Reg. c. 1. Idcirco ante colles & montes ab æterno concepta fuit in mente & prædeſtinatione Dei, quæ ex tunc illam parturiit quaſi geſtiens illam eniti & parere, ideóque tempore à ſe decreto illam quaſi enixa eſt & peperit. B. Virgo enim ab æterno prædeſtinata fuit à Deo, non tantùm vt eſſet ſancta, ſed & vt eſſet mater Sanctorum, imò idea ſanctitatis, vt ſcilicet iuxta eã reliquos ſanctos Apoſtolos, Martyres, Virgines, Confeſſores efformaret. Habet enim ipſa puriorem virginitatẽ quàm habeant ceteræ virgines: maiorem ſcientiam quàm habeant Doctores: fortiorem patientiam quàm Martyres: clarius lumẽ propheticum quàm Prophetæ: ardentiorem zelum quàm Apoſtoli: deni-

Conceptio Virginis principium operum ſupernaturalium Dei.

B. Virgo abyſſus miraculorum.

que ſanctitatem quamcumque maiorem quàm habuerit vllus SSãctorum. *Tot tibi ſunt dotes, Virgo, quot ſidera cælo. Ceteris*, inquit S. Ildephonſus & Bernard. *datur gratia per partes, Mariæ verò tota gratiarum plenitudo.* Cùm ergo Virginis conceptionem & natiuitatem celebramus, noſtram quoque celebramus. nam in ipſa quaſi in matre filij nos concepti & nati ſumus. Porrò concepta eſt B. Virgo quindecim annis ante partum & natiuitatem Chriſti: Chriſtum enim peperit annis ætatis 15. Quare cùm Chriſtus natus ſit anno Auguſti Cæſaris 42. ſi retro 15. annos Virginis computes, incides in annum Auguſti 27. illo ergo anno concepta fuit B. Virgo, quo & Auguſtus Cæſar, vti narrat Ioſeph. lib. 1. Belli c. 15. & 16. Dei inſtinctu, licet arcani neſcius, præter morem in Syriam profectus, vt prouinciam luſtraret, Herodem regem Iudææ magnis honoribus affecit, & nouis prouinciis præficiens exaltauit: Herodes verò in gratiarum actionem vrbem magnificam exædificauit, quam à Cæſare Cæſaream appellauit; quin & iuxta fontes Iordanis inſigne templum ex marmore candido Cæſari extruxit. Nimirum quia in Syria & Iudæa tunc concipiebatur Virgo, quæ fonte purior & marmore candidior erat Dei templum ac viua poſſeſſio, cui proinde Auguſtus veniendo in Syriam, honorem detulit, & dominatum ac imperium quaſi reſignauit.

VERS. 26. *Adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ*] Heb. *adhuc terram non fecerat, & plateas* (vel *ea quæ extra ſunt*, ita Tigurina) *& caput puluerum orbis*. Vnde Primò, Hebræi cenſent hîc tria notari elementa, putà per *terram* globum terræ; per *ea quæ extra ſunt*, aërem, qui extra terram arctam ſurſum ſpatiosè latéque expanditur; per *caput puluerum terræ* notari ignem, qui eſt caput & princeps terræ ceterorumque elementorum. q. d. Ego ſapientia fui ante omnia elementa. Nam de quarto aquæ elemento mox ſubdit, dicens ſe fuiſſe ante abyſſos.

Secundò Septuag. vertunt, *Dominus fecit regiones, & inhabitabiles, & ſummitates habitatas eius, quæ ſub cælo eſt*: S. Hilar. lib. 12. de Trinit. *& cacumina quæ habitantur ſub cælo.* q. d. Deus fecit terram, eámque diſpeſcuit in regiones habitabiles & inhabitabiles. Inhabitabiles ſunt, quæ teguntur mari: habitabiles, quæ è mari extant & eminent, quæ vocantur *caput puluerum nobis*: quia ſunt puluerulentæ, & ſiccitate ſua vbique puluerem creant.

Tertiò, Noſter optimè per חוצות *chuſet*, id eſt, *plateas*, vel *ea quæ extra ſunt*, accipit *flumina*: quia flumina ſunt quaſi plana in terra, vel extra terram ſiccam plateæ, quæ eodem itinere placido ſemper tenore & æquore fluunt. Nec enim de plateis vrbium hîc ſermo eſſe poteſt, cùm initio mundi nullæ fuerint vrbes. Vnde Aquila & Symmach. vertunt, ἐξόδους, id eſt, *exitus*, quales ſunt effluxus fluminum.

Porrò per *caput puluerum terræ*, licet Chald. accipiat *verticem terræ*, & Septuag. *ſummitates habitatas terræ*: Noſter tamen optimè vertit, *cardines orbis terræ*. Cardines enim continent puluerem terræ friabilem & ſolutum ne diffluat, itaque terra findatur & hiet. Porrò per *cardines terræ*, Ianſen. accipit quatuor mundi limites, ſcilicet Orientem, Occidentem, Meridiem & Septentrionẽ, quibus quaſi columnis ſuſtinetur & conſiſtit mundus. Sic & Aben Ezra τὸ *puluerum* interpretatur *plagarum*. Alii accipiunt polos mundi, circa quos cælum vertitur. Noſter Pineda in Eccleſ. 3. v. 20. n. 3. cenſet alludi hîc ad creationem hominis & animalium è puluere terræ. Igitur *caput puluerũ terræ* vocari pulueres qui ſunt principium, & velut fundamentum hominis & brutorum animalium, quę terram calcant. Meliùs accipias cum noſtro Salazar centrum terræ: ad hoc enim quaſi ad caput reuocantur omnes lineæ, à circumferentia terræ per medium eius ad alteram circumferentiam ductæ. Centrum enim propriè continet & coërcet puluerem terræ, vt non dilabatur & diffluat, ſed ſuo loco immobilis conſiſtat. Vnde centrum eſt quaſi baſis & fundamentum terræ, iuxta illud Iob 38. 4. *Vbi eras, quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi, ſi habes intelligentiam.* Poſſent quoque per *caput*, id eſt capita, *pulueris* accipi aggeres arenarum, qui in littoribus mare continent & coërcent, ne exundet & terram obruat. Sic enim promontoria in mari eminẽt, eiuſque impetus refringunt. Vnde & *capita* vocantur: vt promontorium Bonæ ſpei vocatur caput bonæ ſpei: ſic & cetera in littore maris Arabici & Indici eminentia, vocantur capita. Atque ſic τὸ *caput* acceperunt Septuag. & Chald. Quare ſic Noſtrum cum Septuag. conciliabis, ſi per *flumina* accipias tam fluuios quàm æquora ſiue maria, quæ Septuag. vocarunt regiones inhabitabiles: ac tunc ſummitates habitatæ, vti vertunt Septuag. erunt aggeres maris montéſque, qui mare in ſuo alueo coërcent, ne terram montibus ſubiectã & habitatã obruat. Vnde heb. vocantur *capita*, à Noſtro vocantur *cardines terræ*, quia terram fulciunt & muniunt cõtra mare, ne ab illo exundante mergatur. Meminit montium, collium, fluminum, abyſſi & fontiũ: quia hi omnes ſtabiles ſunt, vel ſitu vt montes, vel fluxu vt fontes. Vnde vocantur fontes perennes, quia ſuo perenni fluxu æternitatem repræſentãt. q. d. Sapientia magis ſtabilis, magis antiqua & æterna eſt, quàm ſint montes, mare & fontes, quæ apud homines habentur maximè ſtabilia & perẽnantia. Eamdem mox cælis conferet & anteferet, dicendo: *Quando præparabat cælos, aderam.* Gradatim enim ab inferioribus ad ſuperiora conſcendit.

Quando præparabat cælos, aderam (Syrus, *cum eo fui*:) *quando certa lege & gyro vallabat abyſſos*] VERS. 27. Septuag. *cùm pararet cælos, aderam illi*: Heb. *in parando illum cælos, ibi ego, in deſcribendo ipſum circulum ſuper faciem abyſſi*: Pagnin. *quando deſcribebat circino faciem voraginis*: Tigur. *cùm conſtitueret globum ſuper faciem abyſſi*: Syrus, *quando fecit circulum ſuper faciem abyſſi*: Chald. *cùm gyrum circumduxit in faciem abyſſi.* Quod explicans Vatabl. Primò, per *abyſſum* accipit centrum terræ, quia profundiſſimum. q. d. Ego ſapientia aderam Deo, cùm ipſe globum & peripheriam terræ quaſi circino circumſcriberet circa centrum eiuſdem, hoc eſt, dũ ipſe collocaret centrum terræ in medio mundi, & circa illud terræ circulum, cælorúmque orbes rotundos efformaret, ac quaſi circino circumſcriberet. Sic & Aben Ezra & R. Leui per *abyſſos* accipiunt terram, quæ eſt centrum cælorum & ſphærarum cæleſtium.

Abyſſi quid? Reſp. Primò.

Secundò, Caietan. per *abyſſos* accipit cælos, ſicque vertit, *quãdo circino ſculpebat ſuper facies abyſſi*: hoc eſt, inquit, quãdo cælum vnum velut circino in rotunditate elaboratum alteri cælo ſupponebat. vnde cælum dicitur quaſi cælatum.

Secundò,

Tertiò. Tertiò, alij per *abyſſos* accipiunt maria; ſed variè explicant. Primò, aliqui ſic: gyro vallare abyſſos eſt idem, quod circumdare mari terminum ſuum. putà terram in circuitu maris eleuare, eaque ratione quaſi vallum mari opponere, ne tranſgrediatur. ita Ludouicus Molina tract. de Opere ſex dierum diſput. 11. Accedit Lyran. R. Salomon & Hugo, qui per *abyſſos* accipiunt maria, quæ Deus certa lege & gyro metatus eſt, vt appareret arida. Secundò, alij, q. d. Gyro vallare abyſſos, eſt facere globum aquæ rotundum. Vnde Melchior Canus & alij cenſent aquam per ſe eſſe rotūdam, ac facere globum ſeparatum à globo terræ. Verùm hoc rectè refutat noſter Clauius in Sphæra, & Ludouicus Molina loco iam citato. Tertiò, alij, qui cenſent aquam & terram vnum globum efficere, ſic exponunt: gyro vallare abyſſos eſt efficere, vt aquæ terræ commiſtæ vnum cum ea globum efficiant, ac vtramque vno gyro & circulo complecti.

Quartò. Quartò, Ianſen. per *abyſſos* accipit aërem omniáque elementa, quæ ſubiacent ſphæris cæleſtibus. q. d. Deus gyro, id eſt, circulo cæleſtiū ſphærarum, omnia elementaria corpora concluſit.

Quintò genuinè. Quintò, alij meliùs per *abyſſos* accipiunt aquas, quæ ſunt ſuper firmamentum, de quibus dixi Geneſ. 1. 2. & 6. Agit enim hîc de cælis & abyſſis cæleſtibus, poſtea acturus de mari & abyſſis terrenis. Initio enim mūdi, vt oſtēdi Geneſ. 1. 1. & ſeqq. Deus creauit tantùm cælum empyreum ſurſum, & terram deorſum, ac totum ſpatium intermediū repleuit abyſſo, id eſt, immenſa vi aquarum, ex quibus deinde cælos, aërē & cætera omnia efformauit. Quare primo die mundi supernè vallauit abyſſum hanc gyro cæli empyrei, vt illud non excederet, imò nec ingrederetur; inferiùs verò vallauit eamdem circulo terræ, vt vltra illum ſeſe nō extenderet. Rurſum quando Deus ex hac abyſſo formauit firmamentum diuidēs aquas ſuperas ab inferis, abyſſum hanc ſupernam, putà aquas, quæ ſunt ſupra cælos ſidereos, ſupernè vallauit eodem gyro cæli empyrei, infernè verò vallauit eas gyro primi cæli ſiderei ſiue primi mobilis, vt nec ſupernè, nec infernè hoſce gyri ſui limites tranſgredi poſſent. Quocirca noſter Salazar cenſet haſce aquas inter cælum empyreum & cælos ſidereos, præter alias rationes hac etiam de cauſa ibidem poſitas eſſe, ne primum mobile ſuo motu ſecū raperet cælum empyreum. Hoc enim, vtpote Dei & Beatorum ſedem, voluit Deus eſſe immobile: quare Deus noluit illi cælos ſidereos, qui mouentur, eſſe contiguos, ne illi empyreum ſecum raperent, ideóque medias interiecit aquas, quæ vim impetúmque primi mobilis eludant & hebetent. ne ad cælum empyreum perueniat. Hoc videntur voluiſſe Septuag. dum vertunt, *cùm ſecerneret ſedem ſuam*; Aquila & Symmach. *turrim ſuam* (Addunt Septuag. *ſuper ventos*. Sed hoc ad ſequentia pertinet) q. d. Cùm Deus cælum empyreum velut ſedē gloriæ ſuę altiorem faceret aquis ſupercæleſtibus, illámque ab eis ſecerneret & eleuaret, tū vt eſſet thronus Dei & Beatorum, tum vt aquas ſupercæleſtes ſuo circulo definiret, circumſcriberet & quaſi circino exornaret; ego ſapientia aderā Deo, omnia dirigens & moderans.

Hucuſque æternitatem ſuam oſtendit ſapientia, dicens ſe ante montes & fontes ab æterno cōditam & poſſeſſam à Deo; nunc oſtendit quid in tempore per eam operatus ſit Deus, nimirū cælos A & abyſſos cæleſtes per ſe produxiſſe, limitaſſe, & quaſi circulo eleganti circumſcripſiſſe. Vnde auctor Catenæ Græc. ſic explicat: *Quando preparabat, hoc eſt cælum ſtellis ornabat, vnà aderam; non dicit παρήμην: ſed συμπαρήμην, nempe quòd per hoc indicet in gloria & maieſtatis ſolio ſe Patri aſſidere, eiuſdémque virtutis, honoris & poteſtatis cum illo eſſe: quando ἀφώριζε ſeorſumque ab aliis ſedem ſuam ponebat, aderam, operamque conferebam: egebat namque latio illa ad ſumma rerum faſtigia, poteſtate virtutéque Deo digna.* Heb. enim הכין *hachin* ſignificat præparare, parare, ornare, ſolidare & ſtabilire. Vnde Aben Ezra vertit, *quando firmabat cælos*; R. Leui, *quando diſponebat cælos ad illum numerum, conſtitutionem, latitudinem, magnitudinem qua conſtant; item ſidera in eis defixa: tunc aderat ſapientia hæc omnia diſponens & ordinans.*

B Myſticè, B. Virgo aderat Deo cælos & aquas cæleſtes formanti, quia quidquid in eis pulchrè condebat Deus, id totum vel literaliter, vel ſpiritualiter pulchriùs deſtinabat indere B. Virgini, quia ipſa futura erat cælum animatū, in quo plenitudo diuinitatis inhabitatura erat corporaliter. Vnde Damaſcen. orat. 1. de Natiuit. Virginis: *Hodie, inquit, ex terrena natura cælum in terra condidit ille, qui olim firmamentum ex aquis finxerat, atque in altum extulerat. Ac ſanè illo longè diuinius eſt: nam qui in illo ſolem effecerat, in hoc iuſtitiæ ſol ortus eſt.* *B. Virgo cælum animatum.*

Porrò non vnum dumtaxat, ſed quintuplex cælū fuit B. Virgo, inquit S. Bonau. ſerm. 1. de Laudibus Virg. to. 3. *Domina noſtra*, ait, *fuit cælum aereum per puritatem omnimodam: cælum igneum per ardentiſſimam charitatem: cælum ſidereum per patientiæ firmitatem: cælum aqueum per frigidiſſimam caſtitatem: cælum empyreum per totius ſapientiæ claritatem.* *Idque quintuplex* Iam C abyſſum aquarum ſpiritualium Virginis accipe ex S. Bernard. ſerm. de B. Maria: *Dominus altiſſimus eam quaſi mundum ſpecialiſſimum creauit, quam in iuſtitia & ſanctitate coram ipſo fundaret, & fluentis ſapientiæ irrigaret, & cæleſtibus deſideriis inſtar aëris ſublimaret, & igne dilectionis accendendo illuſtraret. Hinc in eius mente tamquam in quodam firmamento ſolem poſuit rationis, & lunam ſcientiæ, & virtutes tamquam ſtellas ſpeciei omnimodæ, &c.*

In Reuelationibus S. Brigittæ in ſerm. angel. c. 5. *Mundo*, inquit, *creato adhuc vnus minor mundus, Virgo Maria, coram Deo cum omni venuſtate nōdum creatus aſtabat, à quo maior gloria Deo & angelis, maior lætitia, atque omni homini eius boniꝰ uti frui volenti maior vtilitas, quàm de hoc maiori mundo prouenire debebat.* *B. Virgo eſt minor mundus.* Et infrà ſermonem ad Virgin. dirigens: *Florigeris*, inquit, *ac fructiferis arboribus* D *comparari poſſent opera tua: non charitate ea facturæ eras, quòd plus omnium florum pulchritudine & fructuum ſuauitate, Deum atque angelos delectare debebās.* Additque, *Scimus Deum in te ante ſuam creationem plures virtutes præuidiſſe, quàm in omnibus herbarum, florum, arborum, fructuum, lapidum, gemmarum ſeu metallorum generibus, quæ inueniri poſſent in totius orbis amplitudine: vnde mirum non eſt, ſi Deus in te, ô minor munde, qui adhuc creandus eras, magis delectabatur, quàm de hoc maiori mundo.*

Quando æthera firmabat ſurſum, & librabat fontes aquarum] Pro *æthera* hebr. eſt שחקים *ſcechakim*, id eſt, cæli, æther, aër leuiſſimus. Radix enim שחק *ſcachac* ſignificat contundere, molere, leuificare. Vnde שחק *ſcachac* vocatur puluis contuſus & minutiſſimus, momentum, cælum, æther: quia leues & ſubtiles ſunt, licet *Vers. 28*

A Cabaliſtæ ita cælos dictos putent, eò quòd iuſtis molant manna, vti fecere Hebræis in deſerto. Vnde Syrus & Chaldæus vertit, *nubes*. *Quando*, inquit, *roborabat* (Chald. *cōdenſabat*) *nubes*: Septuag. *ventos & nubes Cùm validas*, inquiunt, *faceret ſuper ventos nubes*; Aquila vertit, *momenta*, S. Athanaſ. in Synopſi cap. 14. legit, *quando ſegregabat thronum ſuum ſuper ventos*; Vatabl. *cælos*: *Quando firmabat*, inquit, *cælos deſuper*. Caietan. accipit cælum empyreum; R. Leui firmamentum quod Deus ex aquis fluidis firmauit, denſauit & firmauit. Verùm de cælis iam egit ſapientia. quare Noſter cum Symmacho, Pagnino & Tigur. optimè vertit, *æther*. Deſcendit enim Salomon à cælis & abyſſo ad æthera, & inde ad aquas, ab aquis ad terram, quæ ima eſt. Per *ætherem* accipe aërem, & cum Lyrano ignis elementum, ſi quod eſt ſuper aërem. Adde etiam ſi vis orbes planetarum præſertim Lunæ, Martis & Veneris, qui Soli ſubiacent, quos multi cenſent eſſe ſi- B miles aëri puriſſimo, ideoque vocari *ætherem*. Igitur Deus ætherem firmauit, quia aërem (& cetera iam dicta) licet fluidum & ſecabilem ita ſtabiliuit, vt ſemper perduret, ac nubes aqua grauidas ſuſtineat & ſuſpendat, atque validos ventos in terram emittat.

Æther.

Pro *librabat* hebr. eſt בעזוז *iaazoz*, id eſt, *fortificabat*. Vnde Chal. & Syrus, *cùm roboraret fontes abyſſi*; Septuag. *cùm confirmatos* (Tertull. *firmos*) *ponebat fontes eius, quæ ſub cælo*; Tigurina, *cùm æthera ſupernè figeret, fontéſque abyſſi firmaret*, Aquila & Theodot. *in ſtatuendo gyrum ſuper faciem abyſſi*.

Pro *fontes* Iaſen. accipit nubes, quæ inſtar fontium aquam pluuiam ex æthere effundunt. Hos enim ita librat Deus, vt in aëre ſuſpenſi hæreant, iuxta illud Iob 26. 8. *Qui ligat aquas in nubibus*. Vnde S. Athanaſ. in Synopſi c. 14. legit: *Quando firmabat ea quæ ſuper nubes ſunt, eram cum eo cuncta componens*. C

Librare aquas quid? Resp. Primò. Secundò.

Meliùs accipias fontes, qui in terra ſunt. Hos enim, inquit Molina loco ſuperiùs citato, Deus librauit, id eſt, quaſi libra & trutina per terram aptiſſimis ſpatijs diuiſit, diſtribuit & dimenſus eſt. Rurſum, vt noſter Salazar, librare aquas dicuntur, qui illas per ſuos canales & aquæductus dirigunt, & altitudinem metiuntur, ad quam aſcendere poſſunt; non enim altiùs deduci poſſunt, quàm ſit earum origo & ſcaturigo. Vnde in Iure libratores & libellatores vocantur. Deus ergo per ſapientiam *librauit fontes aquarū*, id eſt, per ſecretos terræ meatus direxit & diſperſit fontes, vt opportunis locis erumpant, locorum altitudinem & depreſſionem quaſi ad libellam examinans, vt per illas aquæ ſecundùm natiuam conditionem decurrant, & in D nouas ſcaturigines deducantur, ibique in fontes emanent. Hebr. eſt *cùm roboraret fontes abyſſi*: quia Deus initio mundi abyſſum, id eſt, aquarum vaſtitatem, quæ totam terrā operiebat, à terra deduxit & ſeparauit (vt terra poſſet habitari ad hominibus & animalibus) eamque partim in maria & flumina diſtribuit; partim per venas in ſingulas terræ regiones ita æquè & appoſitè quaſi ad libellam, libramque iuſtitiæ diſpertijt, vt nulla queri poſſit ſe aquis deſtitui. Vnde experientia docet quocūque ferè loco ſi fodiatur, reperiri aquam: vt patet in puteis, qui vbiuis ferè locorum effodiuntur. Sicut ergo ex hepate ſāguis per venas diſtribuitur in totū corpus ſingulaſque eius partes, ad illud humectandum, calefaciendum & alendum, miro naturæ artificio & beneficio; ita pariter mirabili arte & ſapientia Dei aquas abyſſi per venas in omnes terræ regiones librauit, id eſt, æqualiter diuiſit, & quaſi ad libellam diſtribuit, vt omnes poſſint producere gramina, herbas, plantas, arbores, &c. vtque ſuis locis in fontes & flumina erūpant ad potandum homines & animalia, & ad alios quoſlibet eorum vſus. Quod ſanè magnum & mirabile eſt ſapientiæ diuinæ opus. Inſuper librat Deus fōtes abyſſi, dum facit vt ex mari tantum aquarum effluat in flumina, in vapores & nubes, quantum aliunde ex fluminibus & pluuijs influit, vt alludat ad illud Eccleſ. 1. 7. *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum, vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant*.

Tertiò, poteſt τὸ *librabat* accipi pro librare, id eſt eiaculari, faciebat. Sicut enim milites librant, id eſt, eiaculantur, magnaque vi intorquent tela, ſaxa, baliſtas, tormenta: ſic pariter Dei nutu fontes magna copia & impetu vibrant & eiaculantur aquas. Tertiò.

Quartò, *librabat* id eſt, graues faciebat fontes, vt ſcilicet è montibus locisque editis in planitiem terræ decurrerent ad hominum & animalium vſū. Sic Plinius lib. 11. c. 10. *Apes*, inquit, *ſi cooriatur procella, apprehenſi ponduſculo lapilli librant ſe*, id eſt, graues ſe faciunt, ne vi procellæ abripiantur. Et Cicero 5 Tuſcul. *Vnde terra, & quibus librata ponderibus, quibus cauernis maria ſuſtineat*. Hinc pondera vocantur libramenta. Quartò.

Et hoc ſignificat Hebr. בעזוז *iaazoz*, id eſt, *roboraret*. Roborauit enim Deus fontes, dum eos perennes effecit, vt magno robore continuò aquam largiter effundant & eiaculentur. Rurſum roborat & graues facit aquas, vt deorſum ad hominum vſum decurrant, ne inſtar leuis aëris & nubium, ventis & procellis hinc inde diffluentur & diſpergantur.

Simili modo ſapientia ab aquarum copia, fluxu & ordine ſeſe dilaudat Eccli. 24. 40. *Ego ſapientia effudi flumina. Ego quaſi trames aquæ immenſæ de fluuio, ego quaſi fluuij dioryx, & ſicut aquæ ductus exiui de paradiſo*, &c. Vide quæ ibidem annotaui.

Myſticè B. Virgo eſt æther, id eſt, aër & aura cæleſtis, æquè ac fons & aquæductus gratiarū, vti oſtendi Eccli. 24. 40. Vnde illud viri ſancti: *Quoties ſuſpiro, & reſpiro toties ad te ſuſpiro Ieſu Maria*.

Tropol. Olympiod. in Catena Græcor. per *æthera*, id eſt, ventos & nubes, accipit angelos, qui homines cæleſti doctrina perfundunt: per *fontes*, diuinos doctores & magiſtros. Horum enim mater eſt ſapientia, per quos homines erudit.

Quando circumdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos] Hebr. *quando ponebat mari ſtatutum ſuum* (ſtatum terminum) *ne tranſiret os ſuum*, id eſt, vt Pagninus, oram & littus ſuum. Aliter Vatabl. *ne tranſiret*, inquit, *os eius*, id eſt, iuſſum Dei ſtatuentis ſibi littus in terminum. Sic & Syrus: *Mari*, inquit, *legē ponebat, & aquæ non prætergrediūtur os eius*. Alludit ad Iob 38. 10. *Circumdedi illud terminis ſuis, & poſui vectem & oſtia, & dixi: Vſque huc venies, & non procedes ampliùs, & hîc confringes tumentes fluctus tuos*. Vers. 29.

Termini maris ſunt eminentiora terræ, & moles arenarum, quæ ſua ſiccitate mare exæſtuans ſorbent, ac ſua quantitate & denſitate coërcent, ne tranſgrediatur & terram obruat. Eoſdem appel-

lat *oſtia*, quibus quaſi repagulis clauditur mare, ne egrediatur; ac *vectes* propter firmitatem & ſoliditatem, præſertim rupium & montium mari adiacentium, aliudque continentium & reuerberantium ne exundet. Hic verſus deeſt in Septuag. Romanis; in Complut. tamen ſic extat: *Imponendo mari præſcriptionem ſuam* (terminum à ſe præſcriptum) *& aquæ non tranſibunt os ſuum*, id eſt, littus ſuum. A

Symbolicè, Deus fluctibus maris, id eſt, tentationibus & tribulationibus ſæculi, limites ponit, cùm ob Christi merita earum impetum imminuit & reprimit, ac fideles ita corroborat, vt illi reſiſtendo ſint; cumque facit, vt non diu durent, ne ſua longitudine tædio afficiant, & deijciant pugilem Christi, ac tandem poſt conflictum optatam animæ tranquillitatem pacemque impertitur. B

Myſticè. Deus initio mundi mare circumdans ſuo alueo quaſi aluo, ſuiſque littoribus quaſi terminis, reſpexit in hoc typo ad antitypum, putà ad B. Virginem, quam facturus erat Deiparam, ita vt alia ſimili modo ſuis viſceribus conciperet & concluderet Dei Verbum, quod eſt mare & abyſſus ſapientiæ, potentiæ, virtutis, omniſque entis & boni, iuxta illud Iob 38. 8. *Quis concluſit oſtijs mare, quando erumpebat quaſi de vulua procedens: cùm ponerem nubem veſtimentũ eius, & caligine illud quaſi pãnis infantiæ obuoluerem?* Hinc nomen ei inditum *Maria*; quod hebr. Primò, ſignificat amaritudinem maris

Maria primò idem quod amaritudo maris.

à מר *mar*, id eſt, amaritudo, & ים *iam*, id eſt, maris: quia ipſa mare iam dictum ambijt, putà Christum, qui omnem amaritiem generis humani dulcorauit, imò in meram dulcedinem conuertit. Ita S. Ambroſ. lib. de Inſtitut. virg. cap. 5. *Speciale*, inquit, *Maria Domini hoc nomẽ inuenit, quod ſignificat Deus ex genere meo. Dictæ ſunt & antè Mariæ multæ: nam & Maria ſoror Aarõ dicta fuit; ſed illa maria amaritudo maris vocabatur. Venit ergo Dominus in amaritudinẽ humanæ fragilitatis, vt cõditionis amaritudo dulceſceret verbi cæleſtis ſuauitate & gratia temperata. Hoc ſignificauit fons Mara per lignum dulcoratus, Exod. 15. eo quòd populus nationum amarus antè peccatis, vel caro noſtra temperamento Dominicæ paſſionis in vſus alteros mutaretur. Egregia igitur Maria, quæ ſignum ſacræ virginitatis extulit, & intemeratæ virginitatis pium Chriſto vexillum leuauit.*

Vbi Nota S. Ambroſium cenſere nomẽ *Mariæ*, vel, vt Hebræi dicũt, *Mariam*, per craſin dici quaſi מרחם יה *merechem ia*, id eſt, *ex vtero Deus*: quaſi ſcilicet ipſa ex vtero concepit & genuit Deum.

Maria idem quod myrrha maris.

Secundò, S. Epiphan. nomen *Mariæ* autumat dici quaſi מור ים *mor iam*, id eſt, myrrha maris: quia ſcilicet ipſa myrrham maris paſſionũ Christi aſſiſtens cruci, pectore ſuo ſuſtinuit & concluſit, iuxta illud Cant. 1. 12. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.* Itaque magnum fuit mare dolorum ipſius, maius fuit mare amoris eiuſdem in Deum & homines. Quocirca mare amoris in ſe concluſit & quaſi abſorpſit mare doloris.

& doctrix maris.

Tertiò, alij *Mariam* deriuant à ירה *iara*, quod in hiphil הורה *hora* idem eſt quod oſtendere, docere, dirigere. Vnde מורה *more* eſt doctor. hinc *Mariam* eſt doctrix vel illuminatrix maris, quia ipſa omnes in hoc ſæculo velut mari procelloſo ſe inuocantes docet, illuminat, & ad portum ſalutis æternæ dirigit.

& pluuia maris.

Quartò, alij *Mariam* interpretantur *pluuiã maris*: מורה *more* enim etiam pluuiam ſignificat: quia ipſa gratiam tanquam & quaſi mare, e cœlo à Deo ſuis precibus elicit, & in homines depluit.

& domina maris,

Quintò, multi *Mariam* exponunt, vt idem ſit, quod domina maris. *Mara* enim ſyriacè eſt domina (vnde *maran ata* idem eſt, quod *Dominus noſter venit* 1. Corinth. 16. 22.) *iam* eſt mare: quia ipſa maris, terræ, totiuſque mundi eſt princeps, & domina.

& celſior maris.

Sextò, alij *Mariam* interpretantur per anagramma quaſi רם ים *rum iam*, id eſt, *celſioris maris*; vel רמה מים *rama miiam*, id eſt *excelſior mari*: quia ipſa omnes huius ſæculi ærumnas, perſecutiones, tribulationes, mortes, &c. longè ſuperat & tranſcendit. Quare ipſa ſicut puritate eſt virgo, & pietate mater omnium viuentium veriùs quàm Eua, ſic pariter omnium dolores & afflictiones ipſa in ſe concipit, concludit, abſorbet, dum eos ad ſe ſuſpirantes ſolatur, curat, ſanat, exhilarat, viuificat, corroborat.

Quando appendebat fundamenta terræ] Pro *appendebat* hebr. eſt חוקו *chuko*, id eſt, decernebat, delineabat, ſtatuebat, conſtituebat. Chald. *ponebat*; Syrus, *faciebat*; Septuag. *fortia faciebat*; Pagnin. *deſcribebat*; Caiet. & Marinus, *ſculpebat*; S. Hieron. *aptabat & ſtabiliebat*.

Noſter Salazar per *fundamenta* accipit iam dictos maris terminos, putà littorum aggeres, quibus quaſi vallis ſe munit, fundat & ſtabilit terra contra æſtus maris, ne ijs obruatur. Verùm de terminis maris iam egit Salomon, nec ſatis aptè ij appendi dicuntur vt fundamenta. Quocirca Lyran. C Hugo, Baynus, Caiet. Ianſen. & alij paſſim per *fundamenta terræ* accipiunt centrum terræ: hoc eſt enim quaſi baſis & fundamentum terræ. Aut ſimpliciùs per *fundamenta terræ* intelligunt ipſam terram cum ſuis partibus in imo fundatam. q. d. Ego ſapientia aderam Deo, illique ſuggerebam ideam, iuxta quam fundaret & locaret terram in ima parte mundi, vt ipſa eſſet centrum quaſi ſuſtinens totum vniuerſum. Deus enim ſingulis terræ partibus grauitatem indidit, qua fit, vt omnes deorſum vergant ad infimum mundi locum, ibique conſtipatæ firmam terræ molem conſtituant: quo fit, vt terra firma conſiſtat, perinde ac ſi robuſtiſſimis ſaxorum fundamentis innixa foret. Et catachreſis: terra enim propriè nulla habet fundamenta, ſed in ſe ipſa ſuiſque partibus conglobata & fundata conſiſtit.

Alludit ad illud Iob 34. 4. *Vbi eras quando ponebã fundamẽta terræ?* &c. *Quis poſuit menſuras eius, ſi noſti? vel quis tetendit ſuper eam lineã? ſuper quo baſes* D *illius ſolidatæ ſunt? aut quis demiſit lapidem angularem eius?* Magnum enim ſapientiæ diuinæ opus fuit, quòd terram ſine fulcro ſola ſua potentia ſuſtineat, itaque firmet, vt ipſa non modò firmiſſima conſiſtat, ſed & totam vniuerſi molem, velut atlas humeris ſuis ſuſtineat. Vnde Noſter ſolerter vertit, *quãdo appendebat*. Primò, vt ſignificet Dei nutu terram quaſi pilam pendulam hærere in mundi medio, firmarique in vacuo. Centrum enim terræ natura ſua non magis exigebat hunc ſitum & locum, in quo re ipſa à Deo locatum eſt, quàm alium quemlibet: poterat enim Deus illud locare in cælo vel ſupra cælos: &, ſi ibidem locatum à Deo fuiſſet, tam firmiter ibi conſteteret, & totus mundus circa

illud, quàm nunc ſuo loco ſibi à Deo decreto con- A ſiſtit. Ipſe ergo Deus per ſe centri mundique totius eſt centrum, qui ſcilicet ſua vi centrum mundumque ſuſtinet, firma & ſtabilit. Vide dicta Geneſ. 1. 1. Hinc illud Poëtæ 1. Metamorph. de chao ante terræ mundique creationem:

Nec circumfuſo pendebat in aëre tellus
Ponderibus librata ſuis.

Secundò, *ro appendebas* iuxta nonnullos innuit terram quaſi in libra ſuſpenſam, librari & motu librationis moueri, eò quòd ipſa ob montes, maria & valles hinc inde ſibi inſerta, alliud habeat centrum magnitudinis, aliud grauitatis: ac proinde, cùm terra vna ſui parte noua impoſita mole vrbium, templorum, palatiorum, nauium, exercituum, tormentorum prægrauatur, illam centrum grauitatis mutare, ideoque librare & trepidare: ſed quia in tanta terræ vaſtitate hæ moles impoſitæ exiguæ ſunt, hinc quoque motus librationis inde conſequens exiguus & inſenſibilis eſt. B eademque de cauſa centrum magnitudinis à centro grauitatis non multum diſtat, ſed vnum alteri vicinum eſt. Sed de hoc plura Eccleſ. 1. 4.

Myſticè, idipſum rectè adaptes B. Virgini, in qua Deus, qui eſt centrum magnitudinis, ideoque centrum creaturarum omnium, vt ait Triſmegiſtus, ſociauit ſe terræ & humanitati noſtræ quaſi centro grauitatis, dum ipſa deitatem Verbi corporauit, ſuaque carne induit & veſtiuit. Mirum enim hoc fuit ſapientiæ opus, quæ ita deitatem cum humanitate temperauit ac librauit, vt humanitati accedat dignitas deitatis, & tamen deitati ſuus maneat honor & maieſtas. Ipſa viciſſim eſt cētrum, ad quod confluunt omnes creaturarum perfectiones, omnes angelorum & hominum prærogatiuæ ac dotes: item omnes hominum preces, ærumnæ, C tentationes, afflictiones, vt ipſa eas ſuſtentet, ſubleuet, curet & ſanet.

Vers. 30. *Cum eo eram cuncta componens*] Hebr. אמון *amon*, quod Primò, Aquila & Chald. vertunt, *eram in latere eius nutrita*; R. Salomon, *apud eum nutriebar*. q. d. Ego ſapientia quaſi filia Dei alebar diuinis eius opibus & operibus, earum pulchra compoſitione, ſpecie & artificio me paſcens & oblectans, vt ſequitur.

Secundò, R. Leui: *Eram*, inquit, *apud Deum qui alit, amplificat, & præparat quę ad prudentiam pertinent*; & Vatabl. *cum eo ſum velut alumnus, velut is qui alit iſta inferiora.*

Tertiò, Pagnin. vertit actiuè, *eram apud eum velut nutritius*. q. d. Sicut proceres procreatis liberis, ſolēt eos nutricibus & præceptoribus alendos for- D mandoſq; tradere: ita Deus rebus à ſe creatis nutricem aſſignauit ſapientiam, vt eas gubernet, alat & quamque ad ſuum finem dirigat. Hinc Sapient. 16. 25. ſapientia Dei dicitur *nutrix*, id eſt altrix omnium tamquam mater indulgentiſſima. Sicut enim principes filijs lactatrices procurant, ita Deus ſuæ ſapientiæ & prouidentiæ commiſit homines & res alias, vt ab ea benignè alantur, foueantur & perficiantur.

Quartò, Tigurina vertit, *fida illi aderam*, quaſi fida œconoma res omnes Dei fideliter diſponens, ordinans, diſpenſans.

Quintò, Symmach. & Theodot. *eram quid illum firmata*, vt ſcilicet perpetuò Deo adeſſem, eiuſque opera perpetim gubernarem & firmarem.

Sextò, alij vertunt, *aderam illi quaſi artifex* vel *architectus*. Sic enim אמן *amō* artificē ſignificat Cāt. 7. 1. q. d. Ego ſapientia in opere creationis fui quaſi architectus Dei, qui totam vniuerſi molem quaſi vnam Dei fabricam & domum, architectonica arte optimè & elegantiſſimè depoſui & compoſui.

Septimò, Septuag. vertunt, ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα, quod Complut. vertunt, *eram apud eum componens*; Roman. *diſponens*; Tertull. *modulās*; alij, *compingens, compaginans, conſocians, coaptās*: ἁρμόζω enim idem eſt quod compono, adapto, coniungo, cōglutino, compagino; vnde tribuitur coniugib⁹, de quibus ait Apoſtol. *Deſpondi* (græcè ἡρμοσάμην) *vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto*, 2. Corinth. 11. Simili enim modo ſapientia omnes res aptiſſima ἁρμονίᾳ, id eſt coagmentatione, compoſitione, iunctura, concordia, & quaſi coniugio inter ſe copulauit, perinde ac ſi harmonico & muſico concentu moderata & modulata forent. Vnde illud: *Concentum* (hebr. *nabla*) *cæli quis dormire faciet?* Iob 38. 37. quod Pythagorici, imò S. Auguſt. epiſt. 28. ad S. Hieron. & Leo Caſtrus in Iſaiæ 40. v. 26. ac Georgius Venetus in ſua Harmonia, propriè de muſica muſicoq; cōcentu accipiunt. Cenſent enim cælos tam appoſitè coordinatos eſſe, vt ſuo motu ſuauiſſimum efficiant ſonum & concentum. Verùm certum eſt hunc concentum non eſſe muſicum, ſed myſticum, nihilque aliud ſignificare quàm ordinatiſſimam cælorum harmoniam, diſpoſitionem, motum & circulationem, quæ contemplantium non auribus, ſed mentibus iucundiſſimum ingerit concentum. Vnde præmiſit Iob loco citato: *Quis enarrabit cælorum rationem?* putà ordinem, diſpoſitionem, circulationem. Quocirca Plato in Timæo aſſerit, ideò maximè nobis à natura datos eſſe oculos, vt circuit⁹, qui in cælo ordinatiſſimè peraguntur intuentes, ad vitæ diſciplinam traduceremur, & erraticos animi motus cælorum adinſtar moderaremur & componeremus.

Concentus cæli myſticus, non muſicus.

Huc alludens, imò hæc citans S. Dionyſ. de Diuin. nom. c. 7. *Hæc* (Dei ſapientia) inquit, *vt ſcripta diuina tradunt, omnium eſt artifex, & ſemper omnia componit, eſtque cauſa indiſſolubilis cohærentiæ & ordinis: omnium fineſque priorum cum ſequentium principijs ſemper connectit, & vnam vniuerſi conſpirationem concentumque pulcherrimè efficit.*

Myſticè, hæc omnia adaptes B. Virgini. Ipſa enim quaſi peculiaris & propria filia Dei, apud illum in omni ſapientia & ſanctitate enutrita fuit: ipſa viciſſim in iiſdem omnes homines enutrit, componit, promouet, efficitque vt tota Eccleſia, imò anima cuiuſlibet fidelis & ſancti, ſit ἁρμόζουσα id eſt harmonicè & ordinatiſſimè coaptata inſtar citharæ ſuauiſſimè modulātis, vt ait Damaſc. orat. de Natiuit. Virg. adeóque inſtar cæli & mundi, qui à ſui ſpecie græcè κόσμος, id eſt ornatus & pulchritudo, nuncupatur. Fuit enim ipſa cælum animatum, & mundus quidam ſupramundanus ac diuinus. Multis idipſum hîc ingenioſè & piè proſequitur & confirmat noſter Salazar. Ego actum non agam, & breuitati ſtudens ad vlteriora pergo.

Vers. 31. *Et delectabar per ſingulos dies, ludens coram eo omni tempore; ludens in orbe terrarum: & deliciæ meæ, eſſe cum filijs hominum*] Senſus eſt, quaſi dicat: Ego ſapientia cum Deo omnia moliens, creans, conſeruās, propagans, gubernās, tū in ipſa rerū adeò pulchrarū creatione, tum poſt eam *orbe perfecto*, vt habent Septuag. conſiderans ſcilicet iugiter om-

nium rerum per me conditarum perfectionem, decorem & ordinem; delectabar in hoc intuitu & contemplatione per ſingulos dies, id eſt perpetim: quia perpetim ea intuebar cum gaudio, & ſine vlla ſatietate aut faſtidio, quod hominibus obuenire ſolet, etiam in rerum pulcherrimarum continuo longoque aſpectu. Vnde eram *ludens* coram Deo omni tempore: *ludens*, id eſt *gaudens*, inquit Beda, & Salonius, qui & cauſam addit: *Ludebat enim*, inquit, *per ſingulos dies Filius, id eſt gaudebat ſe eſſe vnum, id eſt, vnius ſubſtantiæ, cum Patre à principio ex diebus æternitatis.* Alludit ad pueros, quorum mox vt nati ſunt, proprium opus eſt ludere: vnde παῖς, id eſt puer, dicitur à παίζω, id eſt ludo, vti dixi Eccli. 30. v. 9.

Rurſum eram *ludens*, quia creationem, conſeruationem, propagationem & gubernationem tam facilè & iucundè peregi & perago, ac ſi luderem, & lendendo id egiſſem & agerem. Porro luſum hunc maximè perago *in orbe terrarum*, vbi continuè produco noua animalia, nouos piſces, nouas aues, noua ſaxa, nouas arbores, nouos fœtus tam artis quàm naturæ. Sed tamen deliciæ meæ eſſe cum filijs hominum. q. d. In alijs ludo, ſed cum hominibus delicior, imò ſingulares habeo delicias, ideoque cum illis habito, præſertim in templo, vbi cum eis diſſuauior. Vnde Deus templum vocat ſuas delicias, ſuam voluptatem, iuxta illud pſalmi 26. 4. *Vnam petij à Domino, hanc requiram*, &c. *vt videam voluptatem Domini, & viſitem templum eius.* Hinc Deus Deuter. 33. 12. dicitur in eo *moraturus tota die quaſi in thalamo*, qui eſt ſedes ſponſalitiis amoris & amplexuum. q. d. Deus ſemper in templo celebrabit nuptias, & perpetua charitate complectetur accedentes ad ſe. Ibi ergo *deliciæ meæ eſſe cum filijs hominum.* q. d. In templo quaſi in domo mea lætiſſimè ago cum filijs meis, quibus ſtipatum me video, ſicut Iob felicem ſe æſtimabat dicens. c. 29. 5. *In circuitu meo pueri mei.* Denique per Iſaiam c. 56. 7. ſancit & promittit: *Adducam eos in montem ſanctum meum, & lætificabo eos in domo orationis meæ.*

Nota Primò, pro *delectabar*, hebr. eſt שעשעים *ſcaaſcuim*, id eſt, *& deliciæ de die in diem*, quod tam actiuè, quàm paſſiuè accipi poteſt. Paſſiuè accepit Noſter vertens, *delectabar.* q. d. Ego verſabar in aſſiduis delicijs, adeò ijs plena, vt viderer non aliud eſſe quàm meræ deliciæ. Actiuè, q. d. Ego eram Deo in delicijs, egò oblectabam Deum. Vnde Septuag. vertunt, *ego eram cui adgaudebat ipſe.* q. d. Deus me oblectatus mihi adgaudebat, congratulabatur, arridebat & applaudebat de tàm ſapienti & pulchra rerum creatione, ordinatione, gubernatione. Deus enim magis adgaudet ſuis attributis, quæ in ſe habet (qualis eſt ſapiētia) vtpote immenſis & diuinis, quàm ipſis creaturis. Vnde Septuag. vtramque ſignificationem iungentes, ſic totum hunc locum reddunt: *Ego eram cui adgaudebat. Quotidie autem iucundabar in facie eius, in omni tempore cùm lætaretur orbe perfecto, & lætaretur in filijs hominū.* Interpres Catenæ Græcor. vertit, *ego eram cui blandè arridebat*, id eſt, inquit, *cui abblandiebatur*, vel *cum quo iucundè lætabatur*, idque *orbe perfecto.* Cernens enim Adamum & Euam ſimul videbat & cognoſcebat omnes Sanctos, qui olim ex illis naſcituri erant, videndoque oblectabatur. hæc auctor Catenæ. S. Ignatius epiſt. 7. ad Tarſenſes intelligit de Chriſto Deo, legitque: *Quādo faciebat cælos,*

A *vnà ipſi aderam, & ibi aderam illi coaptans ſingula, & congratulabatur mihi quotidie congaudebāque.* Tertull. lib. contra Hermog. cap. 18. legit, *ego eram ad quam gaudebat; quotidie autem oblectabar in perſona eius. Quando oblectabatur cùm perfeciſſet orbem, & inoblectabatur in filijs hominum.* S. Athanaſ. in Synopſi cap. 14. *ego eram in qua lætabatur, ſingulis diebus in conſpectu eius delectabar*: πρόσωπον enim & conſpectum ſiue faciem, & perſonam ſignificat. S. Cyrill. lib. 2. contra Iulian. *Gaudere Deum*, inquit, in ſuis operibus, patet ex diuina Script. *Ego eram cum qua lætabitur, in conſpectu eius in omni tempore.*

Porrò Hebr. שעשעים *ſcaaſcuim* eſt nomen geminatum, cuius ſimplex eſt שעה *ſcaa*, id eſt aſpexit blandè, cum voluptate intuitus eſt: vnde *ſcaaſcuim* ſignificat oblectationes ex rei pulchræ intuitu, iucunditates, delicias, ludos qui fiunt cum B applauſu & blando amplexu, qualia ſunt blanda oſcula, ſuaues complexus. Alludit ad illud Geneſ. 1. 31. *Vidit Deus cūcta quæ fecerat, & erāt valdè bona*, ideóque iis quaſi bonis adgaudebat, approbabat, oblectabatur. quod proinde per ſingulos creationis dies, ad quælibet Dei opera Geneſ. 1. repetitur.

Nota Secundò. Pro *ludens* hebr. eſt משחקת *meſacheket*, quod Vatabl. vertit, *ludo ridens*; Baynus *ridere faciēs*. Sic & R. Leui, *Sapientia*, inquit, *per res à ſe cōditas & ſubminiſtratas lætitia voluptateq; perfundit mortales.* Itaque ludus hic ſapientiæ & Dei ſignificat Primò, eius oblectationem in rerum adeò pulchrarum tam ſapienti creatione, conſeruatione, propagatione, & gubernatione. Secundò, facilitatem, quòd quaſi ludens & iocans ſine labore res creet, conſeruet, propaget, gubernet. Tertiò, rerum viciſſitudinē, qualis eſt in ludo taxillorum, latrunculorum, alearum, &c. Quartò, C rerum ordinem, pacem, conſonantiam, & quaſi concentum muſicum. Luſit ergo, & aſſiduè ludit Deus in muſica quaſi harmonia & gyratione orbium cæleſtium, atque in aptiſſima diſpoſitione, motu, progreſſione tot ſtellarum & ſiderum.

Ludit Deus quadrupliciter.

Rurſum ludit in cælis per eclipſes, per hiatus, per maculas ſolis & lunæ, per aſtra innumera viæ lacteæ inſtar lactis candida & ſplendentia. Ludit in æthere per fulmina, tonitrua, halones, parelios, cometas, dracones, ceteráque phænomena; ac per ventos, procellas, turbines, niues, grandines, &c. Quid enim aliud videtur eſſe tonitruum, niſi vaſtorum Dei globorum colliſio & ludus? Quid parelij, niſi radiorum intermicantium ſpectra? quid fulgetra, quid coruſcationes, niſi ignium arte factorum ludicra & ioci? Ludit magis in terra & D aquis per monſtra marina & terreſtria, per æſtus & fluctus, qui ſeſe videntur attollere vſque ad ſidera, per terræ motus, per ignes Ætnæ, Veſuuij, Heclæ, &c. per foſſilia & mineralia, vti ſunt aurum, argentū, æs, ſulphur, vitriolum, &c. Ludit in plātis, arboribus, herbis tot ac tantis, quę tam pulchros & varios pariunt fructus & effectus. Ludit in animalibus adeò ſpecioſis & multiplicibus. Ludit in agnis, hœdis, catellis, capreolis; ſed maximè ludit in hominibus, tam varias eis indens indoles, voces, & vultus, vt nullus alteri per omnia ſit ſimilis: per dotes naturæ & gratiæ tā magnas & diuerſas, per ſtatus tam diſformes & vniformes.

Ludit in humanis diuina potentia rebus.

Ludit hunc exaltando, illum deprimendo; hunc ditando, illum depauperando; hunc occidendo, illum viuificādo. *Etenim nos quaſi pila ſumus in manu*

Dei

Dei, ait Comicus. Hoc eſt, quod ait Philo in lib. quòd Deus ſit immutabilis, ſub finem: *Verbum diuinum choreas in orbem ducit, quod vulgus hominum fortunam nominat*: quia ſcilicet quaſi ludendo facit, vt res ſingulæ velut in chorea in orbem eant, ac numquam ſint ſtabiles, ſed ſemper mobiles, nuncque ſurſum quaſi exiliant, mox deorſum reſiliant: iuxta illud Daniel. 2. v. 21. *Ipſe mutat tempora & ætates, transfert regna atque conſtituit.* Vnde S. Cyprian. tract. de Vanit. idolorum: *Regna*, ait, *non meritò accidunt, ſed ſorte variantur, & acceptum tempus certo fine cuſtodiunt.*

Deliciatur Deus cum hominibus. Primò.

Nota Tertiò. Ludit Deus in ceteris creaturis, ſed eius deliciæ ſingulares ſunt cum filiis hominum. Primò, quia peculiarem omnium & ſingulorum curam gerit, vtpote propter quos cetera omnia crearit. Homines enim amat tanquam viuas ſui imagines, ad ſuum exemplar creatas & expreſſas.

Secundo.

Secundò, quia ſapientia ſolos homines cupit informare, ac docere ſapientem ethicam, qua ratione videlicet honeſtè & ſanctè Deo ſeruire debeant, vt ab eo beentur.

Tertio.

Tertiò, & maximè, quia Verbũ ſiue Filius, qui eſt ſapiẽtia Patris, hominum amore homo fieri voluit, vt eos ſaluaret, ac veram ſapiẽtiam verbo & exemplo doceret.

Quartò.

Quartò, *quia Chriſtus ſummè deſiderat*, ait Beda, *in animis noſtris quieſcere, in iiſque quaſi in templo & ſacrario ſuo habitare*, vt in iis ſuas virtutes, merita, operáque bona inſerat & producat, quibus nos ad ſe videndum fruendumque perducat. Idcirco dedit ſeipſum nobis quaſi cibum vitalem in Euchariſtia, in qua verè deliciamur cum Chriſto, & Chriſtus nobiſcum. Vnde pro *deliciis* hebr. eſt שעשועים *caaſcuim*, ideſt applauſus, amplexus, oſcula, baſia, vti paulo antè dixi.

Delicię ſpirituales Chriſti cum S. Gertrude.

Lege vitam S. Gertrudis, & miraberis delicias Chriſti cum ea. Inter alia lib. 3. c. 5. cùm quadam vice illa diceret: *Domine offero me tibi, ac parata ſũ pati quiduis, quo tu lauderis*: audiit ab eo: *Meus amor adeò intrinſecè tibi coniungitur, vt nolim ſine te beatè viuere: quia ex quo in te meũ amorẽ collocaui, ſuſtinere nequeo, vt à te ſepárer.* Et cap. 26. *Ego*, ait, *Deus, qui ſum purus & merus amor, cum te mihi elegerim, ita deſidero vt vniaris mihi indiſſolubili vnione, ſicut homo deſiderat retinere halitũ & ſpiritum ſuum, ſine quo nequit viuere.* Lege illud caput, vbi narrat ſe vnitam cordi Chriſti, ab eo ſuxiſſe omnem conſolationẽ, gratiã & benedictionẽ. Et lib. 4. c. 3. nocte Natiuitatis Chriſti audiit ab eo: *Collocaui te in ſinu paternæ meæ benignitatis, vt iugiter impetres à me quidquid deſiderat anima tua.* Vidit tũ pariter Chriſtũ infantem, vnigenitũ Patris, mira auiditate ſugere & rapi ad cor Virginis matris: quo viſo intellexit quòd, ſicut humanitas Chriſti paſcebatur lacte Virginis, ſic diuinitas eiuſdem mirè deliciabatur frui corde illo innocentiſſimo & dilectiſſimo. Et lib. 1. c. 4. ait Chriſtus: *Ego totus ſum illius* (Gertrudis) *quia toto affectu inter brachia eius velut in carcere me incluſi, ac tali amore diuinitatis meæ illi ſum inſeparabiliter vnitus, quali in eodem metallo cõflata vi ignis vniuntur aurum & argentum.* Et inferiùs: *Iſta eſt columba mea fellis expers: iſta eſt lilium electum, quo mirè delector, illudque manibus geſto: iſta eſt roſa mea, quàm feci ſuauiſſimã.* Et poſt nõnulla: *Cùm ſceleribus hominũ offendor, offenſas iraſque meas in ipſa conquieſcens remitto, placor, & amore ipſius cõdono peccata innumeræ hominum multitudini.* Et lib. 4. c. 55. narrat Chriſtũ delicias amoris ſui erga S. Gertrudem oſtendiſſe ſanctis angelis, eóſque illis mirè exhilaratos, viciſſim ſua Gertrudi obſequia detuliſſe. Similia legas in Vita S. Lutgardis apud Surium 16. Iunii, quam ſcripſit Thomas Cantiprat. Doctor illuſtris Ord. S. Dominici, vbi inter cetera ait: *Quadam die audiente alia moniali eiuſmodi vox ſuper illã inſonuit: Deliciæ meæ eſſe cũ filiis hominum.* quã vocem rei euentus cõprobauit.

Myſticè, Sapientia incarnata luſit ab æterno apud Patrem, cum ſua ſpecie oblectans: iuxta illud pſal. 109. *Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplẽdoribus ſanctorum: ex vtero ante luciferũ genui te*; Heb. *ex vtero ab aurora tibi ros adoleſcentiæ tuæ*; Aquila, *pueritiæ tuæ.* Filius enim, ex vi æternæ productionis ſuæ appellatur adoleſcẽs, imò puer in ipſo primæuo ætatis rore & flore coram Patre ludens. Idẽ ante Incarnationem ab origine mũdi luſit in orbe terrarũ: quia per creationẽ hominis & mũdi, per tot ſui figuras, oracula, ceremonias, ſacrificia, &c. præluſit ſuæ incarnationi, eámque quaſi in ludo quodã myſtico repræſentauit. Deliciæ verò eius fuere cum filiis hominum, quando humanam naturam induit, hominumque frater & filius effici voluit. Hæc eſt philanthropia Dei noſtri, de qua Paulus ad Titum 3. 4. Itaque in Chriſto amoris magnitudo omne naturæ & miſeriæ humanæ fel in mel, omnes dolores & cruces in delicias conuertit. Hæc ergo ſententia veriſſima eſt in Sapientia incarnata, quæ, vt ex immenſa dilectione ſe cõmunicaret hominibus, cum iiſque deliciaretur, eorũ ærumnas omnes, excepto peccato, in ſe ſuſcepit, vt iis ſua bona rependeret. Quocirca amor hic & deliciæ Chriſti erga nos effecerunt, vt pariter ipſi in deliciis forent noſtra fames, ſitis, labor, dolor, mors, & cruces vniuerſæ.

Nam, vt ait S. Bernard. homil. 2. ſuper *Miſſus eſt*: *Videas ſi attẽdas* (in Chriſto) *triſtari lætitiam, pauere fiduciam, ſalutẽ pati, vitam mori, fortitudinem infirmari. Sed, quod non minùs mirandum eſt, ipſa ibi cernitur triſtitia lætificans, pauor cõfortans, paſſio ſaluans, mors viuificans, infirmitas roborans.* Noſtræ ergo miſeriæ fuere deliciæ Chriſti, vt eius felicitates fierẽt deliciæ noſtræ. Clariùs S. Petrus Chryſol. ſer. 150. *Chriſtus*, inquit, *venit ſuſcipere infirmitates noſtras, & ſuas nobis cõferre virtutes: humana quærere, præſtare diuina: accipere iniurias, reddere dignitates: ferre tædia, referre ſuauitates: quia medicus, qui nõ fert infirmitates, curare neſcit; & qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non poteſt conferre ſanitatem.* Vnde iure obſtupeſcens hunc Chriſti amorẽ exclamat S. Bern. ſer. 64 in Cant. *O ſuauitatem, ô gratiam, ô amoris vim! ſummus omniũ factus eſt omnium. Quis hoc fecit? amor dignitatis neſcius, dignatione diues, affectu potens, ſuaſu efficax. Quid violẽtius? triũphat de Deo amor?* vt & de nobis triũphet, cogátq; nos par pari reddere, vt nos totos dedamus amori Chriſti, ſicut ipſe ſe totũ dedit amori noſtri. Quare Chriſti deliciæ potiùs fuere cũ hominibus, quàm cum angelis: tum quia hominum, nõ angelorum naturam aſſumpſit: tũ quia homines, quibus ob naturæ corruptionẽ ardua & difficilis eſt virtus, ſuis conſolationibus roborat, mulcet & detinet, vt virtus eis facilis & ſuauis videatur. Ita effecit vt in deliciis eſſet S. Petro crux, S. Laurẽtio craticula, S. Sebaſtiano ſagittæ, S. Vincentio eculeus, S. Agneti rogus, S. Frãciſco ſacra ſtigmata, &c. Porrò cum Sanctis nonnullis eximiis, vti cum S. Paulo, cum S. Antonio, cum S. Catharina Senenſi, ceteriſque Virginibus & Martyribus quantæ fuere Chriſti deliciæ? Denique deliciæ

hæ tantæ fuerunt in Chriſto, vt ipſum nectare amoris ebrium effecerint. An non amore ebrius fuit Chriſtus, quando propter homines è cælo in vterum Virginis deſcendit, ex vtero ad præſepium, è præſepio ad crucem? An non quaſi ebrius curſitabat per villas & caſtella, per vrbes & pagos, prædicans regnum Dei, patiens famem & ſitim, æſtus & frigora, probra & maledicta, irriſiones & blaſphemias amore hominum? An non in cruce non tam dolore quàm amore ebrius, infamis, irriſus, nudus & quaſi ſcurra, imò latro pependit, & animam exhalauit? Quocirca Chriſtus viciſſim propinans Chriſtianis eximius hoc amoris ſui nectar, eos pariter ebrios, imò amẽtes effecit. Amor enim eximius, teſte S. Dionyſ. parit extaſin & amẽtiam. An non amore Chriſti non tam amans quã amens erat Paulus, cùm diceret: *Viuo ego iam non ego, viuit verò in me Chriſtus*. Et: *Siue mente excedimus* (alii vertunt, *ſiue inſanimus*) *Deo: ſiue ſobrii ſumus, vobis*. 2. Cor. 5. 13. Et: *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo*, Galat. 6. Et: *Spectaculum facti ſumus mundo & angelis & hominibus: nos ſtulti propter Chriſtum*. 1. Cor. 4. 9. An non amore ebria, imò quaſi exanimis erat ſponſa, quando à ſponſo ducta in cellam vinariã ſuſpirãs dicebat: *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo?* An non amore ebria erat S. Monica, quãdo ſumpta S. Synaxi exclamabat: *Cor meũ & caro mea exultauerunt in Deum viuũ: volemus in cælũ?* An nõ amore ebrius, imò amens erat S. Franciſcus, quãdo ſe fecit mundi ludibrium, dicens ſe eſſe *fatuellum Chriſti*. Extat eius Amoris Canticum italicè ſcriptum, ſed latinè redditũ apud Lucam Vvaddingũ in Opuſc. S. Frãciſci lib. 3. in quo inter cetera ita cum Chriſto diſſuauiatur & deliciatur:

Chriſtus amore ebrius.

Suos inebriat & quaſi amentes facit.

Canticum amoris S. Franciſci.

Vrit amor, me torquet amor, ſum factus amori
Alter amor: noſtri eſt victor amoris amor.
Hunc mihi nõ vnda, nõ flãma, nec auferet enſis.

Et inferiùs alloquẽs Chriſtum ait, eum ſibi furatum eſſe cor & mentem per amorem, imò ſe eſſe *impazzito*, id eſt delirum & ſtultum effectum à Chriſto:

Cor mihi furatus, cogis habere modum?
In te mutato quid ſupereſſe poteſt?
Quid mens, quid faciat non potis ipſa ſui?
Si te Chriſte refert mens mea, facta tua,
Culpa tua eſt, quidquid victus amore gero.
Deſipio? per te ſum rationis egens.
Mentis inops? amor eſt, qui facit eſſe inopem.

Et poſt nonnulla:

Tu vulneratus ipſe
Amoris es ſagittis
Te deuocauit æthre,
Terriſque collocauit
Nudumque pauperémque,
Ardes amore viuens,
Et occidens amore.
Ibas amore victus
Ceu ebrius per orbem.

Et nonnullis interiectis:

Ergo ſi facit ebrium,
Si mentis facit impotem,
Si vires amor eripit,
Amor te quoque perdidit:
Qui me deſipere impulit,
Hic mentem eripuit tibi.

Summa: *Da Domine vt amore amoris tui moriar, qui amore amoris mei dignatus es mori.*

A Myſticè quoq; hæc attribuas Virgini Deiparæ: ſapiẽtia enim Dei ſimili modo luſit & præluſit in figuris, quibus adumbrata fuit B. Virgo, in Eua, in arca Noë, in arca teſtamenti, in rubo ardente & incombuſto, in virga Aaron frondente, &c. Rurſum Deiparæ deliciæ ſunt eſſe cũ Deo, vtpote filio ſuo, & cum filiis hominum, quibus filium hũc genuit: vnde Cantic. 8. dicitur: *Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto, deliciis affluens, innixa ſuper dilectũ ſuum?* In quę verba B. Petrus Damiani ſerm. de Annuntiat. *Nõ eſt locus voluptatis*, inquit, *niſi vterus Virginis*. Hinc ipſa à nobis & à tota Eccleſia quotidie ſalutatur & inuocatur, *Salue regina, mater miſericordiæ, vita, dulcedo & ſpes noſtra ſalue.*

QVARTA PARS CAPITIS.

Eſt concluſio, qua ſapientia poſt recenſitas ſui dotes & fructus, ſtimulat omnes ad ſui ſtudium & obſequium.

Nunc ergo filii audite me (mihi obedite: *Beati, qui cuſtodiunt vias meas. Audite diſciplinam, & eſtote ſapientes, & nolite abiicere eam*] Pro *abiicere* heb. eſt תפרעו *tiphrau*, quod Septuag. vertunt, μὴ ἀποφράγητε, id eſt, *ne obſtruamini*, vel *ne obturemini*; Chald. *ne conculcetis eam*; Syrus, *ne erretis*; Vatab. *ne ſitis ignaui*: Pagnin. *ne poſtponatis eam*: alii, *ne feriamini*, id eſt, nolite ferias & otium agere, ſed ſtudete & laborate ac labore & ſudore parate vobis ſapientiam, partámque cõſeruate, augete & promouete. Quare τὸ *ne feriamini*, non ſignificat, ne percutiamini, ne pœnas detis, à verbo ferio & ferire, ſed à ferior feriari: idem eſt, quod, *ne otiemini*, ne pigri & remiſſi ſitis, vt ob laboris diutini tædium ſapientiæ ſtudium abiiciatis. Hoc enim ſignificat Heb. פרע *para*, & Septuag. vertẽtes, *ne obſtruamini*. q. d. Ne pigritiæ & acediæ torpore ac ſopore aures animúmque obſtruatis, vt nullum detis aditum audiendæ & percipiendæ ſapientiæ. Sic enim indociles & incapaces omnis diſciplinæ in veſtra inſipientia, & cõcupiſcentiis, ac vitiis indormietis & immoriemini. Notat iuuenes effrænes, qui ſuis cupiditatibus addicti obturant aures, ne audiant monita & correptiones parentum, magiſtrorum, concionatorum, vt ſuis voluptatibus liberè & impunè fruantur. VERS. 32. VERS. 33.

C

D *Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtii mei*] Hebr. *cuſtodit poſtes oſtiorum meorum*: Septuag. *ſeruans limina meorum introituum*. Eſt metalepſis, vel metaphora petita à diſcipulis diligentibus, ac ſummo manè aduolantibus ad ſcholas magiſtri, qui ibi peruigiles præſtolantur, dum oſtia reſerentur, vt in ſcholas ingrediantur. q. d. Beatus eſt, qui inſtar diſcipuli diligentis feſtinat ad ſcholas meas, id eſt, ad me. Ita R. Salomon: *Beatus*, inquit, *qui vigilat ad fores meas, vt primus ſcholas ſynagogamque ingrediatur, & exeat poſtremus.* Vigilat ergo, id eſt ardenter me amat, ideóque ad fores meas peruigilat. Nam vt habet gnome Arabum: *Amans dormire nequit; amor enim amanti ſomnum interdicit.* VERS. 34.

Alii per *fores* domus accipiunt oſtia Eccleſiæ. Beda accipit S. Script. & doctores. Hi enim ſunt quaſi ianitores ſapientiæ, qui eius ſcholam &

diſciplinā auditoribus reſerant. Salomon ſuccinit A Siracides Eccli. 6. 36. *Si videris ſenſatum*, inquit, *euigila ad eum, & gradus oſtiorum illius exterat pes tuus.*

VERS. 35. *Qui me inuenerit, inueniet vitam*, tum naturæ, tum gratiæ, tum gloriæ (vnde heb. eſt חיים *chaiim*, ideſt, *vitas* in plurali) *& hauriet ſalutem à Domino*] Pro *ſalutem* heb. eſt רצון *ratſon*, ideſt voluntatem, beneplacitum, beneuolentiā. Vnde Chald. vertit, *habebit beneplacitum à facie Dei:* Aben Ezra, *beneuolentiam conditoris ſui ſibi comparabit:* Pagnin. *educet quod voluerit, à Domino:* Caiet. *quidquid voluerit, à Deo facilè obtinebit:* Tigur. *proliciet fauorem Domini:* Vatabl. *hauriet voluntatem à Domino*, ideſt, *aſſequetur quidquid volet, à Domino*, putà ſalutem animæ & corporis rerúmque omnium. Vnde Symmach. Aquila, Theodot. vertunt, *ſalutem*, æquè ac Noſter, ſalus enim omne bonum optabile complectitur. τὸ *hauriet* ſignificat tum facilitatem, tum copiam, q.d. Tam facilè & copioſè hauriet vitam & omne bonum ad vitam ſpe- B ctans, à Deo, quàm facilè & copioſè hauritur aqua è fonte vel flumio.

Porrò Septuag. vertunt, *egreſſiones meæ egreſſiones vitæ: & præparatur voluntas à Domino.* Legerūt ipſi pro פק *iapheq*, ideſt, educit, aliis punctis in *hophal* פק *iupaq*, ideſt, educitur, excitatur, præparatur. Et Syrus, *quoniā proceſſiones meæ vitæ ſunt proceſſiones, & procedit complacentia à Deo.* Quod primò ſic accipi poteſt, vt *voluntas* ſit idem quod beneplacitum, fauor, beneuolentia, &, vt Syrus vertit, *complacentia Dei:* hoc enim paſſim in Script. ſignificat heb. *ratſon*, pro quo Sept. alibi vertunt, εὐδοκία. Et C ſic ſenſus erit, quem alii iam recenſiti aſſignarūt, q.d. Qui me inuenerint, inuenient vitam, ac ſimul præparabitur eis fauor ac beneuolentia Dei, ex qua hauriant omne bonum. Vnde aliqui vertunt, *depromet beneuolentiam à Deo*, q.d. Deus erit ei velut penu & promptuarium diues, ex quo depromat quidquid ei placuerit.

Secundò, *voluntas* hîc non Dei, ſed hominis hîc accipi poteſt, q.d. Sapiētiæ ſtudioſi ab ea hauriunt vitam & omnia bona recenſita: ne verò ea ſibi, ſuóque ſtudio arrogent, indéque ſuperbiant, ſciant, voluntatem hanc ſuam ſtudendi ſapiētiæ, & vacandi virtuti, originem habere non à ſeipſa, ſed à Deo. Deus enim ſua gratia præueniente præparat, allicit, impellit voluntatem noſtram ad vacandum ſapiētiæ & virtuti. Vnde R. Emmanuel D ſic vertit & explicat: *Educet voluntatem à Domino*, *ideſt, Deo illuminante cognoſcit quid ei gratum ſit & beneplacitum.*

Sic hunc locum accipit S. Aug. ſcribens contra Pelagianos, ex eóque probat initiū ſalutis & bonæ voluntatis eſſe à gratia præueniente, non à libero arbitrio. Ita ipſe epiſt. 107. & paſſim alibi, ac ex eo Cōcil. Arauſic. II. can. 4. S. Proſper & Fulgentius. Et ſic quoque accipi poteſt verſio noſtra, *hauriet ſalutē à Domino*, q.d. Hauriet à Domino gratiam bene operādi: in quo ſalus noſtra cōſiſtit. Porrò τὸ *præparatur* vniuerſim, putà de omni præparatione vtili ad ſalutem, explicat Concil. Arauſic. can. 4. & S. Aug. Enchir. 32. & optimè li. 6 de Gratia & lib. arbitr. c. 16. & 17. Vnde ſicut ex diuerſa præparatione tum ſeminis, tum terræ ſemen recipientis, varii & diſpares generantur fructus: ſic ex diuerſa præparatione tum gratiæ, tū voluntatis varii & diſpares proueniūt virtutū actus, vti pulchrè docet S. Proſper lib. 2. de Vocat. A Gentium cap. 3.

Huic ſententiæ obiiciebant Pelagiani illud Zachar. 1. *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* & illud Prouerb. 16. *Hominis eſt animā præparare, & Domini gubernare linguam.* Reſpondet S. Aug. lib. 2. ad Bonifaciū c. 8 & lib. de Gratia & libero arbitr. c. 5. commendari in his ſententiis liberum arbitrium, ſed non excludi gratiam præuenientē: quemadmodum in illis, *Conuerte nos Deus ſalutaris noſter;* &, *Præparatur voluntas à Domino;* commendatur gratia præueniens, ſed non excluditur arbitrii cooperatio. Si enim ſolus Deus iſta faceret, fruſtra diceretur hominibus, *Cōuertimini;* & ſi homines ſoli ad hoc ſufficerēt, fruſtra diceretur Deo, *Cōuerte nos:* & ſi Deus ſine nobis nos præpararet, falſum eſſet hominem præparare animā: & ſi abſque Deo nos corda noſtra præpararemus, falſum eſſet præparari voluntatem à Domino. Vnde cōcludit S. Aug. c. 8. iam citato: *Quapropter multa Deus facit in homine bona, quæ non facit homo: nulla* B *verò facit homo, quæ non facit Deus, vt faciat homo.* Primi enim impulſus voluntatis ad bonum amandū, & illuminationes intellectus ad bonū cognoſcendum, ſunt à ſolo Deo: ſunt enim actus à Deo eliciti, ideóque neceſſarii, non liberi: voluntas enim impellitur & neceſſitatur (vt ita dicam) à Deo vt vitaliter eos eliciat, ideoq; neceſſariò, non liberè: conſenſus verò & cooperatio libera voluntatis partim eſt ab arbitrio hominis, partim à gratia Dei, quæ priùs erat præueniens & operās, iam eſt comitans & cooperans.

Myſticè, qui quærit & inuocat opem B. Virgi- C nis, illā illicò inuenit & aſſequitur, atque ex S. Maria quaſi ex mari haurit copiam bonorum omnium: ſi eā ergo corde inuoces, ore hauries, iuxta illud pſal. 118. *Os meum aperui, & attraxi ſpiritum.* Exēplum tibi ſit S. Eliſabeth, quæ ſalutās B. Virginem ſe viſitantem, ac ab ea reſalutata, illicò cū prole S. Ioanne Baptiſta repleta eſt Spiritu ſācto. *Vt facta eſt*, inquit, *vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo*, Luc. 1. 44. Quæ verba expendēs Guerric. ſer. de Ioā. Baptiſta. *Vox*, inquit, *Mariæ dū in auribus Eliſabeth ſonat, ad cor Ioannis penetrat, ſpiritū eius animat, gaudióque ſalutari vegetat.* Imò, vt ait Concil. Baſileēſe inſtituens feſtū Viſitationis Deiparæ: *Ipſa nō ſolum ſupplicantes exaudiet, ſed, ſicut ex ſua clemētia conſueuit, etiā ſupplicare volentiū preces præueniet.* Cau- D ſam dat S. Anſelm. lib. de Excellētia Virg. *Velocior eſt*, inquit, *nonnūquam ſalus memorato nomine eius, quàm inuocato nomine Ieſu vnici filii ſui. Et id quidē non ideo fit: quod ipſa maior & potentior eo ſit (neque enim ille magnus eſt & potens per eam, ſed illa per ipſum.) Dicam quod ſentio: Filius eius Dominus eſt, & & iudex omnium, diſcernens merita ſingulorum, dum igitur ipſe à quouis ſuo nomine inuocatus non exaudit, iuſtè quidem facit: inuocato autem nomine matris, etſi merita inuocantis non merentur vt exaudiatur, merita tamen matris intercedunt vt exaudiatur.* Salomonē ſequitur Siracides Eccli. 24. 26. *Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me, & à generationibus meis implemini: ſpiritus enim meus ſuper mel dulcis*, &c. *Qui edunt me, adhuc eſurient: & qui bibunt me, adhuc ſitient.* Vide ibi dicta.

Qui autē in me peccauerit, lædet animā ſuā. Omnes VERS. 36.
qui me oderunt, diligunt mortē] non formaliter, ſed materialiter: quia ſcilicet oderūt virtutē, & amāt cupiditates ac vitia, quæ ducunt ad mortem præſentem & æternam. Pro *lædet* heb. eſt חמס *chomes*,

ideſt iniurius eſt animæ ſuæ, illi violentus, tyrannus & raptor eſt: quia eam eripit ſapientiæ, ſibi ac Deo, traditque peccato, diabolo & gehennæ. Vnde ſibi ipſi eſt tortor & carnifex. ſpoliat ſe enim gratia, pace, gloria, omnique bono; & vltrò acceſſit ſibi peccati fœditatem, angores conſciētiæ, iram Dei, ignem æternum, omnéque malum, idque in æternum. Vnde Chald. vertit, *diſperdet animam ſuam*; Septuag. *impiè agunt in ſuas ipſorum animas*; Aquila & Symmachus, *ἀδικεῖ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ*, id eſt, iniuria afficit, offendit, iniquè opprimit animam ſuam; Pagnin. *ſpoliat animam ſuam*; Caiet. *torquet animam ſuam*; quia eam vi à bono diſtorquet ad malum, à cælo in infernū, à Deo ad diabolum. Salomoni ſuccinit Tobias c. 12. 10. *Qui faciūt peccatum & iniquitatē, hoſtes ſunt animæ ſuæ.* Porrò τὸ *in me peccauerit* idē eſt, quod *me ſpreuerit*, audire noluerit, dereliquerit, &, vt ait Aben Ezra, *peccauerit*, ideſt, *in me contumax fuerit*, vel à me auerſus; quia animum ad cupiditates, quas ego veto, applicat & cōuertit. τὸ enim *peccauerit*, opponit τῷ *qui audit me, & qui vigilat ad fores meas*, v. 34. Sēſus eſt, q. d. Térque quatérque beati illi, qui me audiunt, mihique obediūt: térque quatérque miſeri, qui me audire, mihique obedire nolunt, vel per ignauiam, vel per concupiſcentiam, vel per malitiam.

Myſticè: ſicut ſignum prædeſtinationis eſt cultus & deuotio erga Deiparam; ita ſignum reprobationis & cauſa damnationis eſt irreuerentia & inobedientia erga eandem: vt patet in Neſtorio, Heluidio, Cōſtātino Copronymo, Iuliano Apoſtata. Qui enim Deiparam colit, Chriſtum Deum eius filium colit: qui in illam peccat, in Chriſtum peccat. Quocirca ſicut Chriſtus in Eccleſia, quaſi in familia ſua eſt tanquam paterfamilias: ſic in eādem B. Virgo eſt quaſi materfamilias, ex dono & voluntate Chriſti. Eccleſiam accipio tam triumphantem, quàm militātem. Quocirca Germanus Conſtant. patriarcha orat. de Deipara: *Sicut*, inquit, *continua reſpiratio non ſolum eſt ſignum vitæ, ſed etiam cauſa; ſic ſanctiſſimū Mariæ nomen, quod in Dei ſeruorum ore aſſiduè verſatur, ſimul argumentum eſt, quod verè vitâ viuant: ſimul hanc ipſam vitā efficit & conſeruat, omnemque eis lætitiam & opem ad omnia impertitur.* Vnde addit: *Nemo ſaluatur, niſi per te, ô Virgo ſanctiſſima.* Et S. Bonau. in pſalterio Virginis: *Quem vis*, inquit, *ſaluus erit, & à quo auertis faciem tuam, ibit in interitum.* Et rurſum: *Qui dignè coluerit illam, iuſtificabitur: & qui neglexerit illam, morietur in peccatis ſuis.* Quocirca exclamat Damaſc. orat. de Natiu. Virg. *Donum omnium donorum præſtantiſſimum eſt Maria virgo, quæ ſola creatore digna erat, viuum cælum, cælis ipſius latius.*

CAPVT IX. SYNOPSIS.

PArabolicè deſcribitur domus & conuiuium ſapientiæ, ad quod ipſa ſimplices inuitat. Nam deriſores aſſerit eſſe incapaces correctionis & ſapientiæ. Deinde ſapientia v. 13. inducit, depingitque ſui æmulam mulierem ſtultam; quæ vecordes ſeducit, imò ſecum ad tartara ducit.

1. SApientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptem.

2. Immolauit victimas ſuas, miſcuit vinum, & propoſuit menſam ſuam.

3. Miſit ancillas ſuas vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis.

4. Si quis eſt paruulus, veniat ad me. Et inſipientibus locuta eſt.

5. Venite comedite panem meum, & bibite vinum quod miſcui vobis.

6. Relinquite infantiam, & viuite, & ambulate per vias prudentiæ.

7. Qui erudit deriſorem, ipſe iniuriam ſibi facit: & qui arguit impium, ſibi maculam generat.

8. Noli arguere deriſorem, ne oderit te. Argue ſapientem, & diliget te.

9. Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia. Doce iuſtum, & feſtinabit accipere.

10. Principium ſapientiæ, timor Domini: & ſcientia ſanctorum, prudentia.

11. Per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ.

12. Si ſapiens fueris, tibimetipſi eris: ſi autem illuſor, ſolus portabis malum.

13. Mulier ſtulta & clamoſa, plenáque illecebris, & nihil omnino ſciens.

14. Sedet in foribus domus ſuæ ſuper ſellam in excelſo vrbis loco. 15. vt vocaret tranſeuntes per viam, & pergentes itinere ſuo:

16. Qui eſt paruulus, declinet ad me. Et vecordi locuta eſt:

17. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior.

18. Et ignorauit quòd ibi ſint gigantes, & in profundis inferni conuiuæ eius.

SApientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptem] pro *ſapientia* hebr. eſt חכמות *chochmot* ideſt *ſapientiæ* in plurali; vt ſignificetur ſapiētiæ dignitas, maieſtas & amplitudo, quòd ſcilicet ipſa in ſe vna ſit inſtar multorum, pluráque comprehendat, adeóque ipſa ſit omnium ſapientiarum, conſiliorum, intelligentiarum, prudentiarum, &c. complexio & mater. Pro *excidit*, Septuag. vertunt, *ſubdidit*; Syrus, *erexit*; S. Ambroſ. lib. 1. de Fide c. 7. *ſuſtulit*; S. Athanaſ. in diſput. contra Arriū, *ſtabiliuit*; Chald. *ſtatuit in ea columnas*; Arabicus, *fecit eam inniti ſeptem columnis*. Hæ ergo columnæ ſunt fulcra & baſes, quibus ſapientia domum ſuperædificat, perinde ac Romæ VERS. 1.

baſilicas S. Petri, S. Pauli, S. Laurentij, S. Ioannis Lateranẽſis, B. Virginis Maioris, S. Cæciliæ, &c. columnis è marmore excisis, ijsque plurimis & magnificis inſiſtẽtes & inædificatas videmus. A *Excīdit* ergo, id eſt è rupe ſuccidit, dolauit, poliuit, erexit, ſtabiliuit quaſi baſes domus ſapientiæ ita Galatin lib. 3. de Arcanis fidei cap. 3. & Abẽ ezra. Eſt catachreſis & metalepſis.

Domus & conuiuium ſapientiæ quod?

Quæres: quænam hæc domus & fabrica ſapientiæ? Nota hîc eſſe quaſi continuam allegoriam vel parabolam, ideóque Salomonem hîc lo qui parabolicè & ænigmaticè, vti & ſæpiùs alibi in hiſce prouerbiis. Hæc enim ipſe contexuit ex grauibus, inſignibus, elegantibus, obſcuris, acutis, & præſertim parabolicis gnomis: vnde omne genus ſententiarũ huic libro inſeruit & immiſcuit. Igitur quia cap. 7. 14. propoſuit illecebras & domum conuiuij à meretrice apparati, ad quod ipſa iuuenem inuitat, vt eum perdat & peruertat; idcirco B hoc loco ei componit, opponit & anteponit domũ conuiuij a ſapientia exſtructam, veris delicijs inſtructam, ad quam iuuenem inuitat, vt eum à meretrice auellat & ad ſui ſtudium animæque ſalutem traducat. Hic igitur proponit & exponit ei ſuas delicias, de quibus dixit cap. præced. v. 31. *Deliciæ meæ eſſe cum filijs hominum.*

Grammaticè ergo & in cortice literæ, domus hîc conuiuij à ſapientia inſtructi, ſiue triclinium, accipitur, in quo ipſa ſua, ſapientiæ ſcilicet, fercula, dogmata monitaque ſalutis proponit. Alludit ad primas ſapientum cœnas, in quibus ſapientes quaſi ſymbola ſapientiæ conferebant, ac promebant ſententias acutas, graues, obſcuras, parabolas, ænigmata, &c. vt patet ex Athenæo de Cœnis ſapientum, Platone, Macrobio, Plutarcho, imò ex Siracide Eccli. 32. c. 4. vt ibidem docui. C

Huc facit quod de œconomica, ſiue de ſapiẽti domus conſtitutione cenſuere ſeptem Græciæ ſapientes apud Plutarch. in eorundem conuiuio. Primus enim Solõ: *Ea*, inquit, *mihi optima videtur domus, vbi res eſt neq; iniuſtè parta, neque in ea velco ſeruanda diffidentia, vel in ſumẽda pœnitentiæ eſt locus. Bias: in qua dominus ſua ſponte talem ſe gerit, qualem foris propter leges. Thales: in qua plurimum otij domino conceditur. Cleobulus: in qua plures ſunt qui diligant, quam qui metuãt dominum. Pittacus: vbi neque requiruntur ſuperuacanea, neque deſiderantur neceſſaria. Chilon: maximè oportet domum vrbi, quæ ſub rege eſt, ſimilem eſſe: adiecitque, Lycurgum cuidam qui populare imperium Spartæ inſtituere ipſum iuberet, reſpondiſſe: Primus tu hoc domui tuæ facito.*

eſt templũ & Synagoga:

Parabolicè verò ſub hoc cortice grammatico per domum intelligit templum, templique Synagogam. Hoc enim ædificauit Salomon ſapientiæ D præſes & princeps quaſi domum ſapientiæ, id eſt Dei, 3. Reg. 6. 1. & c. 7. 1. & hoc ſuffulciebatur & ornabatur ſeptem, id eſt multis, columnis. In eo quoque erat menſa, id eſt altare, in quo victimæ Deo mactabãtur cũ libamine, id eſt miſtione & effuſione vini, item menſa panum propoſitionis. Atq; in eo docebatur ſapiẽtia, id eſt vera fides, lex, virtus, prudentia, religio & cultus Dei, à ſacerdotibus, Scribis & Phariſæis. Porrò per templũ accipe Synagogam & Eccleſiam, quæ congregabatur in templo ad indiẽdos cultores & doctores ſapiẽtiæ: tam enim Synagoga quàm templũ erant typus, ac typicè repræſentabant eccleſiam, quam ſapientiſſimus Salomon, quià Chriſtus, conſtruxit & inhabitat, ibique velut in ſchola docet per ſuos magiſtros, ſacerdotes & doctores Chriſtianam ſapientiam & virtutem, de quo mox plura. Sapientia ergo Dei, ſiue Deus per ſapientiam, ædificauit templum, & Synagogam, id eſt domum ſuam, in qua coleretur, ac per ſuos ſacerdotes & doctores doceret Iudæos & proſelytos ſapientiam, id eſt verã Dei cognitionem, amorem, cultum, omnemque honeſtatem & virtutem. Ita per domum & menſam hanc templum Salomonicum accipiunt Hebræi, & noſter Hieron. Prado in Ezech. c. 5. num. 7. eiuſque aſſecla Vilalpando in Ezech c. 40. tom. 2. part. 2. lib. 3. c. 20. Vbi docet, præter plurimas columnas, quibus fulciebatur templum, præcisè ſeptem fuiſſe colũnas porticuũ templi, id eſt atrij. Atrium enim erat templum populi: nec enim populus, ſed ſoli ſacerdotes ingredi poterant Sanctum, & ſolus pontifex Sanctum ſanctorum. Pro ſingulis ergo atrij porticibus docet ſeptenas fuiſſe columnas hinc & hinc, hoc eſt, vniuerſum quatuordecim, ijſque repræſentatas fuiſſe tres teſſeradecades genealogiæ Chriſti, Matth. 1. 17. Sed audi Vilalpandũ: *Bini ſunt in porticibus ſingulis colũnarum ordines: ordo ſeptenis conſtat columnis: tres huiuſmodi porticus domũ Dei, Sanctũque ſanctorum complectuntur medium. Quid ſi huc fortè reſpexit S. Matthæus c. 1. 17. vniuerſã Chriſti genealogiã in tres partitus teſſeradecades, quot columnis extrinſecus Dei domus cingebatur?* Tres enim erant porticus, & quæque habebat teſſeradecadẽ colũnarũ, putà ſeptenas columnas in vno ordine, & ſeptenas in altero illi oppoſito: tres ergo erant columnarum, æquè ac genealogiarum Chriſti teſſeradecades. Simili modo Siracides poſt elogia ſapientiæ, ait eam domum fixiſſe in Sion & Synagoga Hebræorum, *Et ſic*, inquit, *in Sion firmata ſum, & in ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui, & in Ieruſalem poteſtas mea,* Eccli. 24. v. 15.

Rurſum noſter Pineda lib. 3. de Rebus Salomonis c. 28. & Ioannes de Cartagena lib. 10. hom 10. de B. Virgine inueniente Ieſum in templo, per domum accipiunt academiam. Sapientia ergo ædificauit ſibi domum, hoc eſt, inquiunt, Salomon ſapientiſſimus ſapientiæ nomine in mõte Sion iuxta regiam & iuxta templum, imò in atrio templi, ædificauit academiam, in qua doctores docerent ſapientiam. Vnde & Romæ academia & gymnaſium, in quo docentur omnes facultates, vocatur *ſapientia. Excîdit columnas ſeptem*, id eſt, ſeptem artium liberalium ſuggeſta, ſiue altas cathedras in marmore elaboratas, è quibus doctores docerent. Vnde hebr. vocantur עמודים *ammudim*, à rad. עמד *amad*, id eſt, ſtetit, q. d. Status, ſtationes, in quibus ſcilicet ſtabant doctores.

& academia.

Septem ergo columnæ ſunt ſeptem gymnaſia, in quibus totidem erant cathedræ, è quibus doctores profitebantur omnes artes liberales, quiſque ſuam. Qua de re audi Optatum Mileuit. lib. 3. cõtra Parmẽ. ad illud Iſaiæ 22. *Onus vallis viſionis: Non ait, in Sion, ſed in valle eius valle: non in illo monte Sion, quem in Syria Palæſtinæ a muris Ieruſalẽ paruus diſterminat riuus, in cuius vertice eſt non magna planicies: in qua fuerunt ſeptẽ Synagogæ, vbi Iudæorũ populus conueniens, legẽ per Moyſen datũ diſcere potuiſſet, vbi nulla lex audita eſt, nec ab aliquo celebratũ iudicium, nec aliqua eſt illic ab aliquo iudice lata ſẽtẽtia: quia locus erat doctrinæ, non controuerſiæ.* Poſt doctrinam, ſi quid agẽdum erat, intra muros Ieruſalem

agebatur. Inde ſcriptum eſt in Iſaia propheta c. 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.* Hinc & Aben Ezra per ſeptē columnas accipit ſeptem artes liberales. Scientiæ enim, inquit R. Leui, ſunt columnæ prudentiæ & ſapientiæ.

Ancillæ à ſapientia miſſæ vt vocarent ad arcē, id eſt ad academiam in arce Sionis erectam, diuerſæ ſunt facultates, quæ in academia tradebantur. Hæ enim ſui obiectu & ſpecie, alliciebant & inuitabāt omnes Hieroſolymitas & Iudæos, quin & proſelytos exteroſque, ad adeundā & audiendam hanc ſcholam ſapientiæ. Vnde Iuſtinus in dialogo contra Tryphonem aſſerit, antiquos Mithræ, id eſt Solis, ſacerdotes, imitatos fuiſſe Hebræos in ſaxorum Sionis ſublimitate docentes; quippe qui ſimili modo in ſaxea ſpelunca diſcipulos ſuos Mithræ ſacris imbuerent. Idem affirmat Tertull. lib. de Corona militis ſub finem, & lib. de Præſcript. contra hæret. c. 40.

Porrò ſunt, qui in porta templi Orientali locum academiæ fuiſſe commemorent. Ita Arias Montanus in Apparatu, & S. Antoninus p. 1. tit. 5. c. 1. §. 5. Eumdem notauit Paulus dicens Actor. 24. 12. *Neque in templo inuenerunt me cum aliquo diſputantem,* putà in gymnaſio, quod in atrio templi erat. Hāc academiam Chriſtus præſentiā ſua & auctoritate honorare & auctorare voluit, cùm, vt ait S. Lucas cap. 2. parentes inuenerunt illum in templo ſedētem in medio doctorum. Addit Pineda libr. 3. de Rebus Salom. cap. 28. hanc Salomonis academiā fuiſſe matricem ceterarū, ex qua proinde prodierit Pythagoras, teſte S. Ambroſ. lib. 1. epiſt. 6. Plato, Socrates, Ariſtoteles, &c. Hoſce enim ceteroſque Gētiū philoſophos ſua dogmata à Salomone & Hebræis hauſiſſe, docet Euſeb. lib. 3. de Præpar. c. 13. Clemens Alex. lib. 1. Strom. & alij. Quare in hac ſua academia docuiſſe ipſummet Salomonem vtpote auctoratumà Deo ſapientiæ doctorem, atque has aliaſq; parabolas dictaſſe, iuxta illud: *Locutus eſt quoque Salomon tria millia parabolas: & fuerunt carmina eius quinque & mille. Et diſputauit ſuper lignis,* &c. 3. Reg. 4. 32. Hinc conſequenter inferūt Salomonem hæc dictaſſe poſt ædificatum templum & domum ſuam, ſub annum regni ſui 26. Nam quarto anno regni ſui cœpit ædificare templum, illudq; poſt ſeptem annos abſoluit, ac deinde ædificauit domum ſuam per tredecim annos, 3. Reg. 7. 1. Quòd ſi omnes hos annos in vnū confles, inuenies 25. poſt quos in gymnaſio iuxta templū ædificato primus ipſe docere cœpit, cùm priuatim domi ſuos docuiſſet. Vnde ex varijs eius ſētentijs, diuerſis temporibus ab eo pronuntiatis, vel etiam repetitis, collectus & concinnatus eſt hic Prouerbiorum liber, vt patet ex cap. 24. v. 23. & ex cap. 25. v. 1.

Salomon docuit in ſua academia.

Allegoricè, domus ſapientiæ, putà vetus Iudæorum templū, academia & Synagoga, repræſentabat Eccleſiā Chriſti. Hanc enim Chriſtus, qui eſt Sapientia increata & incarnata, ædificauit, id eſt erexit & inchoauit, in eodem Sionis templo docens & prædicans. Vnde in eodem Apoſtoli in Pentecoſte receperunt Spiritum ſanctum, & linguis igneis ibidem promulgarunt legem nouam. Ita S. Ambr. lib. 1. de Fide c. 7. Cęſarius Arelat. hom. 7. de Paſcha, Anaſtaſ. Nicę. qu. 40. in Scriptur. S. Athanaſ. orat. 5. cōtra Arrianos, S. Iſidor. lib. 8. Etymol. cap. 1. S. Thomas 3. q. p. 32. ar. 1. ad 3. & auctor Quæſt. veteris & noui teſtam. apud S. Auguſt.

Alleg. domus eſt eccleſia.

A tom. 4. q. 5. *Domus Chriſti eſt Eccleſia,* inquit, *quam ædificauit ſibi ſanguine ſuo.*

Audi S. Greg. 35. Moral. c. 15. *Domus ſapiētia,* inquit, *Eccleſia vocatur: quæ ſeptē ſibi columnas excidit: quia ab amore præſentis ſæculi disiunctas, ad portandā eiuſdem Eccleſiæ fabricam, mentes prædicantiū erexit. Quæ pro eo quòd perfectionis virtute ſubnixæ ſunt, ſeptenario numero deſignantur. Immolauit victimas: quia vitā prædicātium mactari in perſecutione permiſit. Vinū miſcuit: quia diuinitatis & humanitatis ſuæ nobis pariter arcana prædicauit. Menſam quoque propoſuit: quia Scripturæ ſacræ nobis pabula aperiēdo præparauit. Ancillas etiam ſuas miſit, quæ ad arcem nos atque ciuitatis mœnia vocarūt: quia prædicatores infirmos abiectoſque habere ſtuduit, qui fideles populos ad ſpiritalis patriæ ædificia ſuperna colligerent.*

Quæres, quænam ſunt ſeptem Eccleſiæ columnæ? Reſpōdet Primò, S. Auguſt. lib. 17. Ciuit. c. 4. & S. Gregor. 23. Moral. 1. eſſe ſingulas particulares B Eccleſias, e quibus Eccleſia vniuerſalis cōflatur & conſiſtit. Septenarius enim eſt ſymbolum plenitudinis & vniuerſitatis: ſeptem ergo columnæ ſūt omnes Eccleſiæ particulares, quæ cōflant Eccleſiam vniuerſalem. *Per ſeptenarium numerum,* ait S. Auguſt. *eſt vniuerſa Eccleſiæ ſignificata perfectio.* Huius rei ſymbolo S. Ioānes Apocalypſim ita inſcribit: *Ioannes ſeptem Eccleſiis:* quia, vt ait S. Gregor. *Ioannes ſeptem Eccleſiis ſcribit, ut vnam Catholicam, ſeptiformis gratia ſpiritu plenam deſignaret.*

Septem columnæ quæ? Reſp. Primo.

Secundò, auctor Catenæ Græcor. & Lyran. per ſeptem columnas accipiunt ſeptem Sacramenta Eccleſiæ Chriſtianę, quibus quaſi columnis illa fulcitur.

Secundo.

Tertiò, auctor Imperfecti in S. Matth. apud S. Chryſ. hom. 50. per ſeptem columnas accipit ſeptem dona Spiritus ſancti, quibus ipſe ſuffulſit C Eccleſiā, Iſaiæ 11. 2. Hi enim ſpiritus ſunt robuſti, imò robur Eccleſiæ, roborant enim tam Prælatos quàm fideles ſingulos cōtra omnes inimicos, putà contra hæreticos, infideles, atheos, politicos, & quoſlibet impios, imò contra dæmones, totamque inferni potentiam.

Tertio.

Quartò, S. Ambroſius (vel quiſquis eſt auctor: nam idem Comment. inter opera Bedæ inuenitur) in Apocal. c. 1. ante finem, per ſeptē columnas accipit vniuerſitatem prædicatorum, quos Deus per ſeptem, id eſt omnes, mundi ętates illi ſubmittit. *Sapientia,* inquit, *ædificauit ſibi domum, quando Dominus noſter Ieſus Chriſtus ab initio mundi vſque ad finē eius, ex numeroſitate electorum Eccleſiā ſibi conſtruxit & conſtituit. Excidit columnas ſeptem, quando ijs ſeptē* D *tēporibus prædicatores, qui ſingulis temporibus conuenirent, in Eccleſia ſua ſtatuit, qui & monitis ſalutaribus & bonorum operum exemplis eam ſuſtentarent.*

Quarto.

Quintò, Salonius per ſeptem columnas accipit omnes Eccleſiæ doctores: hi enim velut columnæ eam ſuffulciunt. Vnde Paulus Gal. 2. 9. Petrū, Iacobum & Ioannem vocat columnas Eccleſiæ. Audi Salonium: *Columnæ domus huius ſunt ſancti doctores: quæ columnæ bene ſeptem eſſe dicuntur, quia ſancti doctores repleti ſunt ſeptiformi gratia Spiritus ſancti. Quomodo ergo excidit ſapientia has columnas? quia mentes prædicatorum ab amore præſentis ſæculi velut à ſua lapidicina ſeparauit, & ad portandam eiuſdem Eccleſiæ fabricam erexit.*

Quinto.

Symbolicè: Sapientia increata, putà Filius Dei, ædificauit ſibi domum, id eſt, corpus humanum in incarnatione, in qua inhabitauit plenitudo diuini-

Symbol. humanitas eſt domus Verbi.

tatis corporaliter. columnæ ſeptem ſunt ſeptem dona Spiritus ſancti, quibus plena & ſuffulta fuit Chriſti humanitas, Iſaiæ 11.2. menſa eſt menſa Euchariſtiæ, in qua Chriſtus nobis ſuam carnem comedendam, & ſuum ſanguinem bibendum proponit, de qua mox. Ita S. Athanaſ. in diſput. contra Arrium in Concil. Niceno: *Sapientia*, inquit, id eſt, *Verbum ſiue Filius Dei, cum eſſet incorporeus, ob noſtrā ſalutē ædificauit ſibi domū in vtero Deiparæ Mariæ ſine cōmercio virili, & homo factus eſt, & ſeipſum exhibuit exemplar omnis virtutis: vt qui illū ſequi vellēt, quaſi in diuino itinere haberēt veſtigia, ad quæ ſimiles facti, diuinæ naturæ participes redderentur.* Domus ergo Chriſti eſt corpus, per quod Chriſtus, ait S. Athanaſ. nobis σύσσωμος, id eſt cōcorpor, effectus eſt. Sic & S. Gregor. Nyſſenus orat. 2. cōtra Eunomiū: Sapientia ædificauit ſibi domum, hoc eſt carnem, inquit, quam aſſumpſit. q. d. *Verbum caro factum eſt*. Et S. Auguſtinus lib. 17. Ciuit. c. 20. vbi totum hunc locum ſic explicat: *Hic certè agnoſcimus Dei ſapientiam, hoc eſt, Verbum Patri coæternum, in vtero virginali domum ſibi ædificaſſe corpus humanum, & huic tamquam capiti membra Eccleſiam ſubiunxiſſe, Martyrum victimas immolaſſe, menſam in vino & panibus præparaſſe; vbi apparet etiā ſacerdotiū ſecūdum ordinem Melchiſedec: inſipientes & inopes ſenſu vocaſſe, quia, ſicut dicit Apoſtolus: Infirma huius mūdi elegit Deus, vt cōfunderet fortia.* Sic & Anaſtaſius Nicenus in Quæſt. S. Script. quæſt. 40. *Sapientia*, inquit, *ædificauit ſibi domum, cum Verbū caro factū eſt, & habitauit in nobis*: parauit menſam, ſcilicet diuinæ carnis & ſanguinis in Euchariſtia: *miſcuit vinū ſuum, vt qui ſuam diuinitatem carni vniuit tāquā vinum merum*. Sic & Cæſarius Arela. hom. 4. de Paſcha, S. Ambr. lib. 1. de Fide cap. 7 & lib. 3. de Spiritu ſancto c. 8. & S. Gregor. 33 Moral. c. 15. *Sapientia*, inquit, *domum ſibi condidit, cum vnigenitus Dei filius in ſemetipſo, intra vterum Virginis mediante anima humanum ſibi corpus creauit. Sic quippe corpus vnigeniti domus Dei dicitur, ſicut etiam templum vocatur; ita verò, vt vnus idemque Dei atque hominis filius ipſe ſit qui inhabitat, ipſe qui inhabitatur.* Quocirca grauiter more ſuo S. Leo epiſt. 13. ad Pulcheriā Auguſtā: *Sacramentū*, inquit, *recōciliationis noſtræ ante tēpora æterna diſpoſitū, mille implebant figuræ*, &c. *vt & intra intemerata viſcera ædificante ſibi ſapiētia domū, Verbum caro fieret, & formā Dei ac forma ſerui in vnā cōuenīente perſonā, creator tēporum naſceretur in tēpore; & per quē facta ſunt omnia, ipſe inter omnia gigneretur.* Sic & S. Thomas 3 p. q. 32. art. 1. ad 3.

& eucharistia.

Porrò de triclinio & conuiuio Euchariſtiæ hunc locum accipiunt S. Chryſoſt. in pſal. 22. Ambroſ. lib. 1. de Fide c. 7. S. Cyprian. lib. 2. epiſt. 3. ad Cæcilium, Anaſtaſius Nicen. q. 40. in Script. Beda, Hugo & alij hîc, quin & Eccleſia in Officio Ven. Sacramenti, quod compoſuit S. Thomas, in quo prima Antiphona ad Laudes eſt hæc: *Sapiētia ædificauit ſibi domum, miſcuit vinum, & poſuit menſam. Halleluia.*

physice, domus Dei est mundus.

Phyſicè. Hebræi in Sanedrim apud Galatinum lib. 3. de Arcanis fidei c. 3 ſic exponunt: *Sapientia ædificauit domum ſuā, id eſt, Deus per ſapientiā creauit mundum, dolauit columnas eius ſeptē, id eſt, ordinauit ſeptē dies primordiales creationis mūdi, quibus omnia creauit, formauit, & ſuis locis ordinibuſq; quaſi per columnas diſtinxit. Immolauit victimam ſuā, vel coxit victimā ſuam, vel decoctionem ſuam: per hoc intelliguntur maria, flumina, & omnia mundi neceſſaria. Miſit*

A *puellas ſuas, vt vocarent. hi ſunt Adam & Eua.* Hæc Hebræi in Sanedrim, & R. Salomon hîc. Potho Prumienſis presbyter ſub annum Domini 1152 ſcripſit tract. de Magna domo ſapientiæ. qui extat tom 12 Biblioth. SS. Patrum editionis Colonienſis receutiſſimæ parte 1. pag. 642. In quo per domum ſapientiæ ſymbolicè accipit hoc vniuerſum; per ſeptē columnas, ſeptem dies creationis mundi; item ſeptem dona Spiritus ſancti, quæ deinde per ſingulos dies proſequitur, & cuique diei ſuum donum adaptat, iuxta illud: *Dominus ſapientia fundauit terram, ſtabiliuit cælos prudentia*, Prouerb. 3.19. Allegoricè verò domum ſapientiæ interpretatur vterum B. Virginis, in quo Deus homo factus nouem menſibus habitauit; vnde ornatum & dedicationem templi Salomonis eidem myſticè accommodat.

Tropol. domus Dei est anima sancta.

Tropol. ſapientia, id eſt Chriſtus, per gratiam ædificat domum, id eſt templum in anima fideli, cum eam ſanctificat. Tunc enim in ipſa erigitur templum virtutis & ſanctitatis, in quo S. Trinitas inhabitat, imò cœnat, iuxta illud Apocal. 3.20. *Si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuā, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum.* Et illud Ioan. 14. *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* ita S. Athanaſ. in orat. 5. contra Arrian. & in diſp. contra Arrium in Concil. Niceno, & auctor Imperfecti hom. 29. in Matth.

Audi S. Bernard. ſerm. 3. de Aduentu: *Beatus, apud quem manſionem facies Domine Ieſu. Beatus, in quo ſapientia ædificat ſibi domum, excidens columnas ſeptem. Beata anima, quæ ſedes eſt ſapientiæ. Quænam eſt illa? Anima vtique iuſti. Meritò planè; quia iuſtitia, &*
C *iudicium præparatio ſedis tuæ. Quis in vobis eſt fratres, qui deſiderat in anima ſua ſedē parare Chriſto? Ecce quænā illi ſerica, quæ tapetia, quod puluinar oporteat præparari. Iuſtitia, inquit, & iudiciū præparatio ſedis tuæ. Iuſtitia virtus eſt, quod ſuum eſt vnicuiq; tribuens. Tribue ergo tribus quæ ſua ſunt. Redde ſuperiori, redde inferiori, redde æquali, cuique quod debes, & dignè celebras aduentum Chriſti, parans ei in iuſtitia ſedem ſuā. Redde, inquam, reuerentiam Prælato, & obedientiam, quarum altera cordis, altera corporis eſt.* Vbi & ſeptē domus huius ſpiritalis colūnas aſſignat, nimirū ſui, ſibique commiſſorum cuſtodiam & diſciplinam, erga prælatos reuerentiam & obedientiam, erga fratres conſilium & auxilium; ac ſeptimum aſſignat iudicium, quo nos coram Deo iudicemus & humiliemus. *Hæc planè*, inquit, *eſt digna ſedis præparatio Domino maieſtatis, vt & iuſtitiæ mandata ſtudeat obſer-*
D *uare, & ſemper indignum ſeſe & inutilem arbitretur.*

Porrò S. Bonauent. tract. de Septem donis Spiritus ſancti, ſeptem ſapientiæ columnas aſſignat ex illo S. Iacobi c. 3. *Sapientia, quæ de ſurſum eſt, primùm quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens, plena miſericordiā & fructibus bonis, iudicans, ſine ſimulatione.* Itaque ſeptem columnas ſic conſtruit & erigit: *Prima columna eſt pudicitia in carne, ſecunda ſimplicitas in mente, tertia modeſtia in ſermone, quarta ſuadibilitas in affectu, quinta liberalitas in effectu, ſexta maturitas in iudicio, ſeptima ſanctitas in intentione.*

& dignè communicans.

Præſertim verò domus ſapientiæ eſt anima dignè communicantis. Hæc enim cum Zachæo ſuſcipit Chriſtum in domum ſuam, ab eóque meretur benedici, & omni cæleſti benedictione cumulari. ita ex S. Athanaſ. Salazar. Talis ergo an-

ma eſt triclinium ſapientiæ, quia tribus lectis, totidemque conuiuis ornatum & inſtratum, nimirum memoria, voluntate & intellectu. In memoria epulatur gratiarum actio, iuxta illud pſal. 110. 4. *Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator Dominus: eſcam dedit timentibus ſe.* In volũtate quaſi conuiua accumbit & epulatur charitas, iuxta illud eodem pſal. *Initium ſapientiæ timor Domini:* hic enim timor eſt filialis, ait S. Auguſt. ideóque charitas. In intellectu conuiua eſt & epulatur Dei cognitio & contemplatio, iuxta illud eodem pſal. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum,* qui animũ extimulat ad omnem virtutem, operáque heroica iuſtitiæ, ac præſertim ad perennem Dei laudem & iubilũ. Vnde ſequitur: *Laudatio eius manet in ſeculum ſeculi.* Rurſum hoc triclinium, eiuſque triplices delicias ita pingit S. Thomas, & ex eo Eccleſia in Officio Ven. Sacram. ad ſecundas Veſp. *O ſacrum cõuiuiũ, in quo Chriſtus ſumitur, recolitur memoria paſſionis eius, mens impletur gratia, futuræ gloriæ nobis pignus datur!* Multò magis ſapientia ædificat ſibi domum, cùm ſanctum quempiam vitæ ſtatum, v.g. Religionem, vel Ordinẽ, inſtituit, præſertim in quo docetur omnigena ſapientia, qualis nunc eſt Societas Ieſu, & olim fuere plerique alij Ordines. Vide quæ de hac myſtica virtutum ordinumque fabrica dixi in fine Aggæi Prophetæ.

Myſticè: Sapientia, id eſt Filius Dei, ædificauit ſibi, id eſt in propriũ ſuum vſum, domũ ſe dignam, ſcilicet vterũ Virginis Deiparæ, cùm illum ſibi in habitaculum elegit: ideóque vt eſſet diuinum ac dignum Deo, præ Angelis, Cherubinis & Seraphinis, ſummis id gratijs adaptauit & adornauit, putà ſeptem columnis, id eſt robuſtiſſimis virtutibus, putà tribus theologicis, robuſta fide, ſpe & charitate; ac quatuor cardinalibus, robuſtâ prudentiâ, iuſtitiá, fortitudine & temperantia. Audi Bernardum ſerm. 9. inter paruos: *Hæc itaque ſapientia quæ Dei erat, & Deus erat, de ſinu Patris ad nos veniens; ædificauit ſibi domum, ipſam ſcilicet matrem ſuam Virginem Mariam, in qua ſeptem columnas excidit. Quid eſt in ea ſeptem columnas excidere, niſi ipſam dignum ſibi habitaculum fide & operibus præparare? Nimirum ternarius numerus ad fidem, propter ſanctam Trinitatem; quaternarius pertinet ad mores, propter quatuor principales virtutes. Quòd autem in beata Maria ſancta Trinitas fuerit (fuerit dico per præſentiam maieſtatis) vbi ſolus Filius erat per ſuſceptionem humanitatis, teſtatur nuntius cæleſtis, qui ei arcana myſteria reſerans ait: Aue gratia plena, Dominus tecum.* Et poſt pauca: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi. Ecce habes Dominum, habes virtutem Altiſſimi, habes Spiritum ſanctum, habes Patrẽ & Filium & Spiritum ſanctum.* Et inferiùs: *Fuit igitur beata Virgo Maria fortis in propoſito, temperans in ſilentio, prudens in interrogatione, iuſta in confeſſione. His itaque quatuor morum columnis, & tribus fidei prædictis, exſtruxit in ea ſibi domum ſapientia cæleſtis: quæ adeo mentem eius repleuit, vt de plenitudine mentis fœcundaretur & caro, ac Virgo ſingulari gratia eandem ipſam ſapientiam carne tectam pareret, quam priùs mente pura conceperat. Nos quoque, ſi eiuſdem ſapientiæ fieri domus volumus, neceſſe eſt vt eiſdem ſeptem columnis exſtruamur, id eſt, vt fide & moribus ei præparemur. Et in moribus quidem ſolam puto ſufficere iuſtitiã, cæteris tamẽ virtutibus circumfultam. Itaque ne errore fallatur ignorãtia, ſit ei præuia prudẽtia. Sint hinc inde temperãtia atque fortitudo, ne fortè labatur, vel in* A *dexteram, vel in ſiniſtram partem declinando.* Vide Franc. Suarez 3. p. q. 27. a. 3. diſp. 4. ſect. 1. vbi docet Deum B. Virgini in conceptione primáque eius ſanctificatione indidiſſe omnes habitus virtutum, omniáque dona Spiritus ſancti. Vnde S. Athanaſ. ſerm. de ſanctiſſima Deipara, illi applicans illud Pſaltis: *Sanctificauit tabernaculum ſuum Altiſſimus,* aſſerit in ipſam deſcendiſſe Spiritum ſanctum cum omnibus ſuis virtutibus eſſentialibus. Et S. Bonau. in Pſalterio Virginis, loco *Te Deum laudamus: Tu,* inquit, *ſponſa & mater regis æterni: tu templũ & ſacrariũ Spiritus ſancti, totius beatiſſimæ Trinitatis nobile tricliniũ.* Audi B. Petrũ Chryſol. ſer. 141. *Quã . . ſit Deus ſatis ignorat, qui huius Virginis mentem non ſtupet, animum non miratur: pauet cælum, tremunt angeli, natura non ſufficit, & vna puella ſic Deum in ſui pectoris capit, recipit, oblectat hoſpitio, vt pacem terris, cælis gloriam, ſalutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum cæleſtibus parentelam, ipſius Dei cum carne commercium pro ipſa* B *domus exigat penſione, vt impleatur illud Prophetæ: Ecce hereditas Domini, filij; merces, fructus ventris.*

Quocirca per domum ſapientiæ accipiunt vterum B. Virginis S. Ignat. epiſt. ad Philippenſes: *Sapientia,* inquit, *ædificauit ſibi domum, & factus eſt ſicut homo Deus cum corpore, quod ſuſcepit ex Virgine, nõ ex collocutione ſcilicet, aut ſemine viri: Virgo enim,* inquit Iſaias c. 7. *in vtero concipiet & pariet filiũ.* Et S. Hieron. in cap. 7. Iſaiæ ad illud: *Ecce virgo concipiet.* De Deipara quoque explicat S. Ildephõſus lib. de Virginitate Deiparæ, & ſerm. 3. de Aſſumpt. & Bernardus ſerm. 9. ex paruis: *Quid eſt,* inquit, *in ea ſeptẽ columnas excidere, niſi ipſam ſibi dignum habitaculum fide & operibus præparare?* Petrus Damianus ſerm. de Natiuit. ſimiliter de Virgine exponit, quam dicit eſſe domum columnis ſeptem ſuffultam, ſeptem C ſcilicet donis Spiritus ſancti dotatam. S. Hieronymus in Iſaiæ cap. 3. & lib. contra Heluidium, vterum Deiparæ vocat *ſacri ventris hoſpitium, cuius nouem menſibus habitator fuit Ieſus.* Andreas Cretenſis orat. in Salutat. angel. *conſecratum* vocat *regis palatium; vnicum illius, qui nuſquam capitur, habitaculum.* Georgius Nicom. orat. de oblat. *domum glorioſã* vocat. Similiter Bonauent. in Speculo cap. 8. de ea vult dici illud pſal. 92. *Domum tuam decet ſanctitudo Domine.* Et patriarcha Iacob Geneſ. 28. de eâdem myſticè pronuntiauit: *Non eſt hîc aliud, niſi domus Dei & porta cæli.* Denique S. Epiphan. hæreſi 73. Pro *Verbum caro factum eſt,* inquit Salomon, *Sapientia ædificauit ſibi domum.*

Anagogicè: ſapientia ędificat ſibi domum, cùm D ſuis diſcipulis & filiis, putà ſapientibus, qui iuxta ſapientiam & virtutem vixerunt, poſt mortem dat corpus glorioſum, iuxta illud Chriſti Ioan. 2. v. 19. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* q.d. Crucifigite me, & corpus meum occidite, atque ego illud tertia die à morte ad vitam glorioſum ſuſcitabo. Vnde ſubdit S. Ioannes: *Ille autem dicebat de templo corporis ſui.* Rurſum cùm eis dat domũ & thronũ in cælo, iuxta illud S. Pauli 2. Corinth. 5. 1. *Scimus, quoniã ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manu factam, æternam in cælis.*

Myſticè domus Verbi eſt vterus Virginis.

Anagog. domus Dei eſt corpus glorioſum.

Vers. 2. *Immolauit victimas ſuas* (Arabicus, *holocauſta ſua*) *miſcuit vinũ, & propoſuit menſã ſuã*] Septuag. *mactauit* (S. Ambr. lib. 1. de fide c. 7. *interfecit*) *hoſtias ſuas, miſcuit in cratere vinũ ſuũ, & mẽſã ſuã parauit;* Chald. *ordinauit;* Syrus, *præparauit;* Aquila, *diſpoſuit;* Arab. *poſuit;* Symmach. *appoſuit;* Theod. *ſtipauit;* Vatab.

instruxit

inſtruxit menſam ſuam; Caiet. *laniauit laniationem ſuam;* Te lian. mox citandus, *ſophia iugulauit filios ſuos.* Pro θύματα, id eſt *victimas,* legit υἱοὺς, id eſt *filios.* P *miſcuit* C etan. vertit, *colauit,* id eſt purgauit, defæcauit vinum. q.d. Purum & limpidum merum appoſuit. Verùm Heb. מסך *maſach* ſignificat *miſcuit,* non *colauit.* Et ſolebant veteres tum ſa it s, tum ſobrietatis ſtudio vinum aquâ miſcere & diluere, ne caput feriret, hepar accenderet, & bilem acueret; itáque conciret ardores & febres. Adde, dilutum faciliùs concoqui, & ad cor deferri quàm merũ. ita Hippocrates & Galenus, ac ex iis Cornelius Celſus lib. 1. de Medic. cap. 4. Vnde Aben Ezra hîc: Vinum, inquit, aqua tẽperatũ ita prodeſt potanti, ſicut concoctio veſcenti.

Myſticè vinum ſapientiæ quod?

Myſticè, Primò, Anaſtaſius Nicenus quæſt. 40. in Script. *Chriſtus,* inquit, *ſuam diuinitatem carni vniuit, tamquam vinum merum aqua diluens.* Et S. Hieron. in c. 2. Eccleſiaſtæ: *Sapientia,* inquit, *in cratere miſto prætereuntes ad ſe conuocat. Corpus Domini craterem magnum debemus accipere, in quo non meraca diuinitas, vt in cæleſtibus, fuit, ſed propter nos humanitate media temperata eſt, & per Apoſtolos in minora κυλίκια, ſcyphos paruulos & crateres, in toto orbe credentibus effuſa ſapientia eſt.* Secundò, τὸ *miſcuit* ſignificat miſtionem aquæ cum vino in Euchariſtia, de quo mox. Tertiò, quòd Chriſtus præceptorum ſuorum poculum ex narratione hiſtorica, & intelligentia ſpiritali contemperant, ait S. Gregor. mox citandus. Quartò, quòd ex Iudæis quaſi ex mero, & ex Gentibus quaſi ex aqua vnam Eccleſiam commiſcuerit, ait Cæſarius Arelat. homil. 7 de Paſcha. Quintò, aqua miſta vino ſignificat Deum aduerſa proſperis miſcere ſuis fidelibus.

Menſa & victimæ ſapientiæ quæ?

Quæres: quænam hîc menſa, quæ victimæ, quod vinum ad literam intelligitur? Doctus Interpres cenſet, hæc omnia nihil ſignificare, ſed tantùm per ethopœiam ad ornatum parabolæ adhiberi: parabolam autem conuiuij ſapientiæ non aliud ſignificare, quàm ſermonem & doctrinam ſapientiæ, eò quòd olim ſapientes in conuiuiis ſuam ſapientiam depromere & docere ſolerent. Verùm cùm hæc omnia parabolæ, putà conuiuij ſapiẽtiæ, neceſſariæ ſint partes, videntur neceſſariò aliquid repræſentare, & parabolicè ſignificare, æquè ac ipſa parabola. Vnde ceteri interpretes ſingula hęc explicant & adaptant. Quocirca

Nota Primò. Menſa tum in Script. tum apud profanos eſt ſymbolum alimoniæ, deliciarũ, omniúmque bonorum. Talis maximè fuit menſa Solis apud Ægyptios, omnibus epulis quotidie inſtructiſſima, & cuiuis accedere volẽti ſemper parata, de qua Herod. lib. 3. Similis, imò longè opimior & præclarior, eſt hæc menſa ſapientiæ.

Nota Secundò. Veteres inter epulas ſacrificabant, imò ſacrificium epulo ſacro claudebant. De Iudæis patet Exodi 12. De Chriſto & Chriſtianis patet in vltima Chriſti cœna, vbi poſt ſacrificium & epulum agni inſtituit ſacrificium & epulum Euchariſtiæ, ac deinde ardentem illum de ſapientia, id eſt charitate, habuit ſermonem, Ioann. 13. & ſequent. De Gentilibus liquet ex Macrobio, Virgilio, Homero, Athenæo, qui victimis ſubiungunt epulas, imò ſacrificia vocant quaſi ſacras epulas.

Nota Tertiò. Alluditur hîc ad menſas veterũ, quæ non minùs ſapientia, & eruditis ac ſapientibus colloquiis, diſputationibus, lectionibus, quàm dapibus & vino condiebantur, vti pulchrè docet Plutarch. lib. 1. Sympoſ. problem. 1. Macrob. lib. 7 Saturn. c. 1. Gellius lib. 6. cap. 13. Athenæus lib. 15. Dipnoſophiſt. (id eſt cœnarum ſapientum) c. 21. Tales fuere menſæ & cœnæ Chriſti Lucæ 11. 38. & c. 22. 15. ac Chriſtianorũ primorum teſte Tertull. Apolog. cap. 39. adhibita etiam lectione S. Script. vti docet S. Auguſt. lib. de Communi vita ſacerdotum, & epiſt. 109. Simile hîc inſtruitur conuiuium ſapientiæ.

Menſa eſt altare.

Reſpondeo ergo: Per menſam hanc & conuiuium accipitur ſacrificium, & eo peracto agape ſiue conuiuium, quod offerentes & ſacrificantes in atrio templi inſtruebant ex victimis Deo ſacrificatis: harum enim pars magna in victima pacifica cedebat offerentibus, vti dixi Leuit. 3. Sapientia ergo inuitans ſuos ad hanc menſam, tacitè inuitat ad offerendum Deo ſacrificium. Hic enim eſt primus actus religionis, ſummúſque Dei cultus, quem præſcribit ſapientia: vtque eum cum voluptate obeant, ſimul eos inuitat ad epulum ſacrum ex victimis Deo oblatis, quod ipſa per ſacerdotes & Leuitas, pérque pios offerentes, & conuiuas, condiebat ſermonibus doctis & piis, præſertim ſententiis ex Script. petitis, quæ omnia hîc nomine menſæ & conuiuij ſignificantur. Atque hæc menſa optimè repræſentat allegoricè menſam Euchariſtiæ, eiúſque agapes, de qua paſſim Patres hunc locum accipiunt, vti mox oſtendam. Quocirca partialiter S. Gregor. citatus v. 1. & ex eo Beda per menſam accipit S. Scripturam: *Quæ feſſos,* inquit, *atque à ſæculi oneribus venientes pane verbi reficit.* Et Anaſtaſius Nicenus: *Parauit,* inquit, *menſam ſuam, ſcilicet Trinitatis cognitionem.* In menſa enim exponebantur codices, v. g. Biblia, vt à quolibet legerentur, iuxta illud, *Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum: mẽſa,* id eſt S. Script. inquit Origen. S. Hieron. Hilarius, Euthym. Anſelm. Caietan. & alij. q.d. Quia Iudæi ex Script. nolunt agnoſcere Chriſtũ, hinc fiat vt ex Script. mortem & excæcationem petant, ex qua vitam & lumen captabant. Vnde ſequitur: *Obſcurentur oculi eorum.*

Igitur ſapientia parauit menſam, victimas & vinum, cùm in Leuitico ſanxit ritum colendi Deum per varia ſacrificiorum, libaminum, rituũ & ceremoniarum genera (in victimis enim quaſi cibis adhibebatur vinum quaſi potus, qui libabatur, id eſt effundebatur Deo:) vt iis Iudæos piè ſemper ac iucundè in Dei cultu occupatos detineret, ne ad Gentium idola & vitia deflecterent: præſertim quia inter ſacrificia ſacerdotes & Leuitæ canebant Dei laudes & pſalmos, tum voce, tum muſicis inſtrumentis; legebãt Moſen & Prophetas, eóſque populo explicabant docendo & concionando, vti iam fit in templis Chriſtianorũ ſub Miſſarum ſolennia. Menſa ergo hîc eſt altare: altare enim eſt menſa Dei, in qua ipſe cum hominibus conuiuatur. Vnde in Script. altare vocatur menſa, vti dixi initio Leuitici. Porrò vt eò alliciat Iudæos, illecebram adhibet menſæ conuiualis, quam poſt ſacrificium fieri ſanxit in atrio templi, quam ſimul ſacris ſermonibus condiri inſtituit. Huc ergo omnes inuitat ſapientia, vt ad Dei cultum, omnémque virtutem traducat. Vetus eſt Comici dictum, *Numquam ſatis ornatur nauis & mulier,* adde tertium, *nec mẽſa principis.* Quocirca hæc ſapientiæ menſa, æquè ac nauis & ſponſa, tot ferculorum, rerúmque iam dictarum varietate ac

elegantia ornata eſt, vt ampliùs ornari nequeat, perinde ac decet menſam Dei.

Menſa academica.

Rurſum noſter Pineda lib. 3. de Rebus Salom. c. 28. ſicut per domum ſapientiæ accepit academiam à Salomone erectam in monte Sion iuxta templum, ſic per menſam accipit menſam academiæ, in qua doctores accumbebant cum diſcipulis, vt eos docerent temperantiam æquè ac ſapientiam. Sic menſa Mineruæ conſecrata celebris eſt, & menſa Ægyptia quæ in ſchola Ægyptia proponebatur. Athenæus quoque lib. 5. poſt initium, illas Philoſophorum Athenienſium conuiuiales delicias celebrat, quibus pecuniam Theophraſtus legauit, non vt in eo congreſſu laſciuè & impudenter proteruirent, ſed vt, quos haberent in conuiuio ſermones, temperanter & doctè perſequerentur. Sed illud ſubiicit, Philoſophis etiam curæ fuiſſe cum iuuenibus ad ſe coactis ſtatâ quâdam lege cõuiuari, quam Xenocrates in Academia ſua, B itidemque Ariſtotel. in Lyceo moderandis cõuiuiis tulerunt. Ac nihil notius, quàm cœna philoſophica. Et diſcipulos illos Mithræ panis oblatione initiari docuit Iuſtinus in Apolog. ad Antoninum Pium, & Tertullianus de Præſcript. cap. 40. Vbi videndus Pamuel. num. 244. S. Hieron. ſuper Amos prophetam, idémque epiſt. ad Paulinum ſcribit Apollonium de Tantali fonte potaſſe, id eſt, vt Philoſtratus lib. 3. de Vita Apollonij c. 10. ſcribit, de illa potione quæ non tam amicitiæ vulgaris, quàm mutui conſenſus inter ſapientes firmandi cauſa apud Indos inuenta eſt. Erat autem (vt idem Philoſtratus cap. 7. narrat) eo loco, vbi Iarchas cũ Apollonio coram aliis ſapientibus colloquebatur, ſtatua Tantali ſubſcriptione notata, ſimilis propinanti phialam, quæ plena ſitienti cuipiam abundè potum ſufficeret: in qua humor diſtillabat incor- C ruptibilis potionis, quæ phialam menſurâ numquam excedit. Exiſtimare enim opus eſt, Tantalũ dicendi facultate nõ caruiſſe, cúmque ipſam hominibus communicaret, increpitum à poëtis fuiſſe, quòd nectar hominibus bibendum dediſſet. hæc Pineda.

Menſa crucis.

Alleg. hæc de menſa à Chriſto incarnato propoſita in Eccleſia tum in cruce, tum potiùs in Euchariſtia, paſſim accipiunt Patres & interpretes, indéque probant Euchariſtiam eſſe ſacrificium ſimul & Sacramentum: victimæ enim notant ſacrificium, mẽſa, id eſt altare, notat tã ſacrificiũ quàm Sacramentum. De menſa, id eſt altari crucis, explicat S. Gregor. & ex eo Beda, Lyran. & alij, q. d. Sapientia immolauit victimas, id eſt Chriſtus immolauit ſe ipſum in cruce. Audi S. Gregor. lib. 17. D Moral. c. 17. *Immolauit Dominus victimas, ſeipſum offerendo pro nobis. Miſcuit vinum, præceptorum ſuorum poculum ex narratione hiſtorica, & intelligentia Spiritali contemperans. Vnde aliàs dictum eſt: Calix in manu Domini vini meri, plenus eſt mixto. Et poſuit menſam, id eſt Scripturam ſacram: quæ feſſos ad ſe, atque à ſæculi oneribus venientes pane verbi nos reficit, & contra aduerſarios ſuâ refectione nos roborat. Vnde & aliàs ab Eccleſia dicitur: Poſuiſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me. Miſit ancillas ſuas, Apoſtolorum videlicet animas in ipſo ſuo initio infirmas, vt vocarent ad arcem & mœnia ciuitatis: quia dum æternam vitam denuntiant, ad alta nos mœnia ſupernæ ciuitatis leuant, quæ profectò mœnia niſi humiles non aſcendunt. Vnde illic ab eadem ſapientia ſubditur: Si quis eſt paruulus, veniat ad me. Ac ſi apertè dicat: Quiſquis ſe apud ſe magnum æſtimat, aditum* A *ſibi mei acceſſus anguſtat: quia tanto ad me altiùs pertingitur, quanto vniuſcuiuſque mens apud ſe veriùs humiliatur.*

Dices, Chriſtus vnicam obtulit victimam, id eſt ſeipſum: hîc autem ſapientia dicitur obtuliſſe victimas in plurali. Reſp. Chriſti victima omnes victimarum ſpecies complexa eſt: ipſa enim fuit holocauſtum, ſacrificium pro peccato, & victima pacifica. ita Lyran. imò S. Auguſt. 17. Ciuit. 20. Addit Beda Chriſtũ non vnã, ſed multas ſuſtinuiſſe mortes, ac inſtar multarũ fuiſſe victimarum; quia plurima tormenta ſuſtinuit, quorum quodlibet ſufficiebat ad eum occidendum. Denique in Hebræo non eſt *victimas*, ſed *victimam* in ſingulari. Accedit auctor Catenæ Græcor. *Miſcuit in cratere vinum*, inquit: *Non primò Chriſtus Dominus ſeipſum Deo Patri in hoſtiam & ſacrificium pro omnibus obtulit. Mox Apoſtolos, alióſque & alios mortis ſuæ imitatores fecit. Per craterem autem Eccleſiam accipere licet: hæc enim ſanguinem qui pro ea effuſus eſt, in vſũ ſuſcepit, ſanctéque cuſtodit, atque diſtribuit. Quẽ etiã ſanguinem arcaniori quadam ratione vinum hoc loco appellat, ſicut menſam in ipſa inſtructam paratámque Dominici corporis eſcam. Poſſunt etiam per hæc, vaſa ad myſticam oblationem deputata, vt ſunt altaria, calices, aliáque eiuſmodi, accipi.*

Menſa Euchariſtiæ.

De menſa Euchariſtiæ accipiunt alij paſſim. Vnde & hîc vtriuſque ſpeciei, ſcilicet panis & vini, fit mentio, ac victimę carnis & ſanguinis Chriſti: atque in celebratione Euchariſtiæ canuntur Deo laudes, recitantur prophetiæ, Epiſtolæ, Euãgelia, fiunt conciones & exhortationes. Denique poſt eam olim celebrabatur agape, id eſt conuiuiũ ſacrum, in ſymbolũ charitatis, vti dixi 1. Corinth. 11. v. 21. & 33. & c. 14. v. 26. Alludit ad menſam panum propoſitionis, quæ erat typus Euchariſtiæ & eleëmoſynæ, de qua dixi Exod. 25. 23. Alludit quoque ad illud Pſal. 22. *Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſus eos qui tribulant me.* ita S. Auguſt. 17. Ciuit. 20. & S. Athanaſ. in diſput. contra Arrium in Concil. Niceno: *Sapientia*, inquit, *poſuit menſam ſacri altaris, in quo panis, id eſt ſacroſanctum Chriſti corpus & ſanguis, edendus & bibendus proponitur.* Et S. Cyprian. lib. 2. epiſt. ad Cæcilium (quæ in alia editione ordine eſt 63.) *Per Salomonem*, inquit, *Spiritus ſanctus typum Dominici ſacrificij antè præmonſtrat immolatæ hoſtiæ, & panis & vini, ſed & altaris & Apoſtolorum, faciens mentionem: Sapientia*, inquit, *ædificauit ſibi domum, & ſubdidit columnas ſeptem, mactauit ſuas hoſtias, miſcuit in cratere vinum ſuũ, & parauit menſam ſuam*, &c. Atque ex τῷ *miſcuit*, probat in calice Euchariſtiæ vinum eſſe aquâ miſcendum. *Vinum mixtum*, inquit, *declaratur, id eſt calicem Domini aqua & vino mixtum prophetica voce denuntiat, vt appareat in paſſione Dominica* (in vltima Chriſti ad paſſionem euntis cœna) *id eſſe geſtũ quod fuerat antè prænuntiatum.* Simili modo ex τῷ *miſcuit*, aquam vino eſſe miſcendã in Euchariſtia, colligit R. Samuel Marochianus lib. de Aduentu Meſſiæ c. 20. qui extat tom. 5. Biblioth. SS. Patrũ. Sic & S. Iſidor. de Vocat. Gentiũ c. 26. *Dei*, inquit, *ſapientia conſtituit ſibi domum S. Eccleſiæ, in qua mactauit ſui corporis hoſtias, in qua miſcuit vinum ſui ſanguinis in calice Sacramenti diuini, & præparauit menſam, id eſt altare Domini, cùm mittens ſeruos ſuos Apoſtolos atque doctores ad inſipiẽtes, id eſt ad omnes gentes verum Deum ignorantes, ait: Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miſcui vobis.*

Sic & S. Hieron. in Iſaiæ 55. v. 1. *Emite abſque ar-*

gento, &c. vinum & lac: Spreto, inquit, *illo argento & pecuniis, quibus aquas Domini emere non poſſumus, pergamus ad eum, qui calicem tenens Sacramenti diſcipulis loquebatur: Accipite, & bibite, hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effundetur in remiſsionem peccatorum. Quod vinum miſcuit & ſapientia in cratere ſuo, omnes ſtultos ſeculi, mundique ſapientiam non habentes, prouocans ad bibendum.* Denique ita hunc locum accipit Eccleſia in Officio Ven. Sacramenti. Vide Adrianum Finum in Flagello Iudæor. lib. 8. c. 11.

Quocirca ad hoc ſapientiæ conuiuium alluſit Chriſtus in parabola inuitatorum ad nuptias. mittens enim ſeruos ait: *Dicite inuitatis: Ecce prandiũ meum paraui, tauri mei & altilia occiſa ſunt, & omnia parata; venite ad nuptias,* Matth. 22. 4. Nam Primò, nuptiæ, id eſt nuptiale conuiuium, quod rex, id eſt Deus, fecit filio ſuo, eſt menſa Euangelicæ doctrinæ & Sacramentorum, maximè Euchari- B ſtiæ à Chriſto inſtitutæ. ita Origen. Euthymius & auctor Imperfecti ibidem. Secundò, filius regis ſponſus eſt Chriſtus incarnatus, cuius ſponſa eſt Eccleſia. ita Origen. Hilar. S. Hieron. S. Gregor. ibidem. huius nuptiæ quaſi ſponſalia inchoata ſũt in incarnatione, & cõſummabuntur in cælo. Tertiò, inuitati ſunt Iudæi, tum ante, tum poſt incarnationem Chriſti, vt eam vel futuram, vel factam crederent. ita iidem: inuitati inquam per legem Moyſi, deinde vocati per ſeruos, id eſt Prophetas & Apoſtolos. Quartò, tauri & altilia ſignificant conuiuium opiparè eſſe inſtructum. ita S. Hieron. & Euthym. Itaque idem eſt, *Tauri mei & altilia occiſa ſunt,* cum eo, quod de ſapientia hîc dicitur, *Immolauit victimas. Altilia* enim non ſunt alites, id eſt volucres, ſiue aues: ſed vituli, boues, oues, &c. ita dicti ab alendo. Hoc enim ſignificat Græ- C cum σιτιστὰ, id eſt altilia ſaginata, vti vituli ſaginantur ad ſplendidum conuiuium.

Menſa diuinæ prouidentiæ.

Phyſicè & ethicè: ſicut per fabricam domus ſapientiæ Hebræi in Sanedrin accipiunt creationẽ mundi, ſic cõſequenter S. Dionyſ. Areop. epiſt. 9. ad Titum Pontif. per menſam accipit menſam diuinæ prouidentiæ, quâ mortalibus de omnibus affatim prouidet, duplicéſque cibos, ſolidos ſcilicet & liquidos, proponit. *Calix autem,* inquit, *cùm rotundus ſit, & patente apertoque ore, patentem, & omnia obeuntem omnium prouidentiam, quæ principio & fine caret, ſignificat.* Accedit R. Salomon: Propoſuit menſam ſuam, hoc eſt, inquit, rerum omnium naturam ſicco & humido conſtare voluit. Vide Theodoretum & alios lib. de Prouidentia & Numine.

Menſa doctrinæ & ſanctorum exemplorũ

Tropol. menſa ſanctorum dogmatum & exem- D plorum in Eccleſia proponitur, & ad eam quiſque fidelis inuitatur, iuxta illud Eccli. 15. *Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum.* Vnde auctor Catenæ Græcor. *Per victimas,* inquit, *diuina myſteria, ſecretáque eorũ ſenſa, nec non ſanam ſinceramque S. Literarum interpretationem denotat.* Huc facit, quod, vt notat Pineda, à ſponſo Chriſto dictum eſt Eccleſiæ Cant. 7. 2. *Vmbilicus crater tornatilis, numquam indigens poculis:* pertinet enim tum venter, qui eſt mentis ſymbolum, vbi cibus doctrinæ concoquitur, tum crater & poculum ad ſapientiæ ſignificationem, ſic exponẽte S. Ambroſio ſuper Exod. 16. *Eſt enim,* inquit, *in omni doctrina tornatus, & potus ſpiritualis non deficiens plenitudine, & cæleſtium ſecretorum cognitione.* Et fortè colludit cum hac ipſa cæremo- A nia illud Iſaiæ 28. 9. *Quem docebit ſcientiam? & quẽ intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, auulſos ab vberibus,* id eſt à poculis quæ vberum figuram habebãt, in quibus, initiandis ſapientiæ diſcipulis vaſe in modum femineæ mammæ lac propinabatur apud Ægyptios, vti Apuleius auctor eſt. Hoc eſt quod ait Chriſtus Matt. 22. 4. *Ecce,* inquit, *prandiũ meum paraui, tauri mei & altilia occiſa ſunt, & omnia parata: venite ad nuptias.* vbi auctor Imperfecti apud S. Chryſoſt. homil. 41 per menſam accipiẽs S. Script. per tauros exempla Prophetarum, ſacerdotum & Martyrum in S. Script. nobis ad exemplum propoſita: *Quidquid,* inquit, *tam quæritur ad ſalutem, totum iam adimpletum eſt in Scripturis. Qui ignarus eſt, inueniet ibi quod diſcat. Qui contumax eſt & peccator, inueniet ibi futuri iudicii flagella, quæ timeat. Qui laborat, inueniet ibi glorias & promiſſiones vitæ perpetuæ, quæ manducando excitetur ampliùs ad opus. Qui puſillanimis eſt & infirmus, inueniet ibi mediocres iuſtitiæ cibos, qui etſi pinguem animam non faciant, tamen mori non permittunt. Qui magnanimus* B *eſt & fidelis, inueniet ibi ſpiritales eſcas continentioris vitæ, quæ perducant eum propè ad angelorum naturam. Qui percuſſus à diabolo, & vulneratus eſt in peccatis, inueniet ibi medicinales cibos, qui eũ per pœnitentiam reuocent ad ſalutem. Vt quid ibi ſcriptum eſt: Achar propter furtum laminæ aureæ lapidatus, niſi vt habeant fures quod timeant? vt quid ibi filij Iſrael qui fornicati ſunt cum filiabus Moabitarum, percuſſi reſugerunt in Beelphegor, niſi vt habeant fornicatores, quod perhorreſcant? vt quid concupitores carnis caſtigati ſunt in deſerto, niſi vt nemo delicias concupiſcat? vt quid David arguit Nathan & ſuſcepit, niſi vt adulteri & homicidæ pœnitentiæ remedium non deſperent? Raab meretrix ſanctificata eſt, vt meretricibus ſpes daretur. Nihil ergo minus eſt in hoc conuiuio, quàm* C *quod neceſſarium habet ſalus humana.*

Huc facit quod ſcribit B. Petrus Damiani in Vita S. Bonifacij Camaldulenſis monachi, deinde Archiepiſcopi ac Martyris, nimirum eum, cùm Othoni III. Imp. eſſet cõſanguineus, itáque charus, vt ab eo non alio nomine vocaretur niſi *anima mea,* ingreſſum in eccleſiam S. Bonifacio Martyri cognomini ſuo dicatã, imitationis illius & martyrij deſiderio accenſũ dixiſſe: *Et ego Bonifacius vocor: cur ergo etiã ipſe Martyr eſſe nõ debeo?* Quocirca ingreſſus Ordinem S. Romualdi, indéque creatus Archiepiſcopus, & Apoſtolus Ruſſiæ, eã cum ſuo rege tum prædicatione, tum miraculo, ſcilicet per medium ignem trãſeundo illæſus cõuertit, ideóque à regis fratre occiſus Martyr occubuit. Sic & Cornelius Muſius, teſte Miræo, aſſiduè à S. Cor- D nelio Põtifice & Martyre ſibi cognomine poſtulauit, vt ei tam ſanguine, quàm nomine aſſimilaretur, ac impetrauit. nam anno Domini 1572. captus in Hollandia, ſanguinem pro Chriſto dedit.

Stimulus S. Bonifacij.

Magis appoſitè & propriè S. Aug. 17. Ciuit. 20. & Anaſtaſius Nicenus quæſt. 40. in Script. victimas, quas ſapiẽtia immolauit, accipiũt Martyres, quos ſibi ipſi Deus quaſi victimauit. Sic & Tertul. lib. contra Gnoſticos c. 7. *Sophia,* inquit, *iugulauit filios ſuos: ſapienter vtique iugulauit, dum in vitam; rationaliter, dum in gloriam. O bonam matrem! Optò & ipſe in filios eius redigi, vt ab ea occidar. Opto occidi, vt filius fiã.* Rurſum victima eſt mortificatio. & quia crebrò & quotidie oportet mortificare ſe Deo: hinc ait *victimas* in plurali, quæ tamen cõdiendæ ſunt vino orationis & deuotionis: ſicut enim amari cibi melle condiuntur, vt guſtui ſuaues dul-

céſque euadant: ſic & mortificatio oratione condienda, vt Deo hominique dulceſcat.

Menſa regni cæleſtis. Anagog. Hugo menſam accipit æternæ refectionis & beatitudinis, de qua Chriſtus Lucæ 22. v. 26. *Et ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo.*

Menſa B. Virginis. Myſticè B. Virgo menſam nobis inſtruxit & propoſuit, cùm Chriſtum panem animarum verum nobis peperit & dedit. Ita S. Epiphan. ſerm. de laud. Virg. *Ipſa eſt*, inquit, *fidei menſa intellectualis, quæ vitæ panē mundo ſuppeditauit.* Et poſt pauca: *Locuples eſt, chariſſimi, & virtutibus plena, menſa virginea, optimis quibuſque cibis abundans, quibus terra ſitiunt. O candidum labrum virgineum*, &c. Et Andreas Cretenſis homil. 2. de dormit. Virginis: *Oſtendit*, inquit, *ſuam ſanctiſſimam menſam, vtpote quæ ipſum totum viuificum panem Dominum noſtrum Ieſum, qui eſt vita æterna, qui creatam continet naturam, ex fermento Adamicæ conſperſionis panem factum in vtero geſtauit œconomicè: qui eos qui ſanctè ad eum accedunt, reducit ad vitam recentiorem, & reddit in Deo perfectos. Quo quidem modo eos quoque expurgat, & reddit immortales, qui participatione nouæ illius & pulchræ eius communionis et cò unguentum, fiuntque familiares.* Eadem miſcet vinū aquæ, cùm lites & ſchiſmata ſopit, cùm homines & gentes diuerſas, imo aduerſas, cōmiſcet, vinculoque pacis & charitatis in vnum conſociat. Vnde Synodus Conſtantinopol. epiſt. ad Hormiſdam Pontif. *Ecce*, inquit, *interceſſione ſanctiſſimæ Virginis olim quæ fuerant membra diuiſa, per Spiritus ſancti gratiā, ad vnitatem & charitatem perfectam ſunt redacta.* Denique ipſa quaſi ſophia iugulauit filios ſuos, vt legit Tertull. putà Chriſtum Dominum & Martyres, quos aſtās cruci Deo immolauit, & indies immolat & offert. Vnde S. Ephrem de Laudibus Virginis: *Virginem*, inquit, *appello, velut ſacerdotem pariter & altare, quæ quidem menſam ferens, dedit nobis cæleſtem panem in remiſſionem peccatorum.* Et B. Petrus Damiani ſerm. de Natiuit. *Cibum*, inquit, *Eua tradidit* (alij legunt, *comedit*) *per quem nos æterni conuiuij fame mulctauit: cibum Maria dedit, qui nobis cæleſtis conuiuij aditum patefecit.* Porro noſter Fernandez in Geneſ. c. 3. num. 7. rectè expēdit τὸ *miſcuit vinum.* Quid, quæſo, ait, immiſcuiſti ô Dei mater ſanguini filij tui, qué potamus? Anne lympidiſſimam aquam lacrymarum, quas in circumciſione, & quas ſtans iuxta crucē Ieſu mater eius, ex oculis iſtis virgineis copioſiſſimè & dolentiſſimè profudiſti, viſáque fuit iſta commiſtio ſanguinis filij & lacrymarum matris? ô ſi mihi flueret torrens iſte voluptatis, quo anima mea perfū deretur! Iure optimo D. Epiphan. vocat Virginē Dei matrem, *menſam fidei.* Nimirum in Virgine ſua matre digniſſima propoſuit Deus omnia, quæ diuinus amor excogitauit epularum, ac ciborum, & condimentorum, & liquorum genera, quibus animæ piorum & impiorum etiam paſci, nutriri confirmaríque poſſent. Venite (inquit) bibite vinum quod miſcui vobis. An iſtud verbum miſcere viſitatum in poculis amatoriis, à Virgine matre ſimiliter vſurpatur? quod ſi ita eſt, ſignificatur planè in diuina Euchariſtia vis quædam admirabilis, & velut amatoria, quam piorum animæ ſentiunt, cùm rite communicantes corpus & ſanguinem Domini, ſoluuntur in lacrymas, ardēt amoris ignibus humana omnia faſtidiunt, diuinis inhiant, ſuique prorſus immemores, ac priore vita depoſita ſeſe in Deum ſuum transmutant. hæc Fernandez.

Vers. 3. *Miſit ancillas ſuas, vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis*] Pro *ancillas* hebr. eſt נערות *naaroth*, id eſt puellas, iuuenculas, adoleſcentulas, vt vertit Theodot. Aquila & Symmach. Septuag. verò & Syrus vertunt, *ſeruos ſuos.* Sic ergo habent Septuag. *miſit ſeruos ſuos, conuocans cum excelſa prædicatione ad craterem:* Syrus, *miſit ſeruos ſuos ad vocandum ſuper excelſa.* Sic & Arabicus: vterque enim ſolet ſequi Septuag.

Quæres Primò: quænam ſint *ancillæ* ſapientiæ ab ea miſſæ ad euocandum, & inuitandum omnes ad ipſius conuiuium? Caiet. accipit virtutes omnes, quæ ſapientiæ ancillātur, hominéſque ad virtutem & cælum inuitant: alij accipiunt angelos; omnes enim ſunt adminiſtratorii ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos, qui hereditatem capiūt ſalutis, Heb. 1. R. Salomon accipit Adamum & Euam, item Moſem & Aaronem.

Ancillæ ſunt prædicatores. Verùm dico, per *ancillas* accipi prædicatores, doctores, Prophetas & Apoſtolos. Hi enim olim ante Chriſtum omnes vocabant ad Synagogam & Dei cultum, poſt Chriſtum vocant omnes ad Eccleſiam & chriſtianiſmum. Hi vocantur *ancillæ*, id eſt ſerui, vt vertit Syrus & Septuag. quia ſapientia hîc inducitur vt matrona & domina, quæ in ſui obſequium poſcit ancillas potiùs, quàm ſeruos, putà feminas potiùs, quàm viros. hoc enim exigit decor & venuſtas parabolæ

Tropol. addit Hugo, Prophetas & Apoſtolos vocari *ancillas* ob vilitatem & humilitatem, & quia, inquit, molles erant & tractabiles ad infirmitatem proximi ſubleuandam. Sic enim ancillæ ad infima & duriſſima quæque ſeſe demittunt, vt heræ ſuæ obſequantur. Quocirca ſicut oculi ancillarum ſemper in heram reſpiciunt, ſic oculi Apoſtolorum & Doctorum in Chriſtum, vt eius nutus obſeruent, ab eo gratiam poſtulent, illi ſe totos mancipent: iuxta illud, *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad Dominū Deū noſtrum, donec miſereatur noſtri*, Pſal. 122. 2. Ita S. Gregor. cuius locum & verba ſuperiùs recitaui, atque ex eo Beda & Hugo. Sic & S. Athanaſ. in diſput. contra Arrium in Concil. Niceno: *Poſt igitur illius* (Chriſti) *paſſionem*, inquit, *& reſurrectionem emiſit ſapientia, virtus, Verbum, Deus Apoſtolos ad omnes ſtultos, brutos ſcilicet Gentiles, Deique ignaros, propoſitâ menſâ, nimirum ſacro altari: & in eo panem cæleſtem, & incorruptibilem, & omnibus vitam diuinam qui inde participarent, ſanctum videlicet & ſacroſanctum ſuum ipſius corpus, exhibuit: vinumque exhilarans mentem, quod ſobrietatem facit in cunctiſque animo qui inde degustant, quaſi in cratere ſuum ipſius ſanguinem miſcet, aduocans ſibi prædeſtinatos atque electos per Apoſtolos ſuos. A quo ita omnis quidem ſtultitia omittitur: regni autem cælorum ciues efficiuntur, qui illos audiunt.* Denique Honorius Auguſtodunenſis presbyter Comment. breuem ſcripſit in Prouerbia Salom. qui extat tom. 12. Biblioth. SS. Patrum edit. Colonienſis, vbi per *ancillas* accipit Apoſtolos: hos enim vocari ait ancillas, *propter inſipientiam, infirmitatem & paupertatē: quia idiotas, infirmos, pauperes & deſpectos elegit Chriſtus Apoſtolos, quos ad prædicandum miſit in mundum, vt fideles populos vocarent ad arcem æternæ beatitudinis, & ad mœnia Ieruſalem cæleſtis.* hæc Honorius. Eadem ad verbum habet Salonius, qui longè anterior fuit Honorio.

Tropol. & myſticè, per *ancillas* accipe eloquentiam, ſcientiam, miracula, virtutes Sanctorum fidelium verè ſapientum: per hæc enim quaſi per ancillas ſapientia & Deus homines ad ſe allicit & aduocat, vt patet ex Actis Apoſtolorum & Vitis Sanctorum. Vnde D. Thomas 1. p. q. 1. art. 5. Sapientia, inquit, eſt Theologia, ancillæ ſunt aliæ ſcientiæ, quæ Theologiæ, ſiue ſcientiæ rerum diuinarum, ancillantur & inſeruiunt.

Quæres Secundò: quænam ſit *arx & mœnia ciuitatis*, *ſupra* quam, vt Hebr. & *ad* quam, vt habet Noſter, ancillæ ſapientiæ omnes ad eius cõuiuium euocant? Nota. Hebr. ad verbum eſt: *Vocauit ſuper*, vel *ad pinnacula* (vel *faſtigia*) *excelſorum vrbis*. Nã גפי *gappe*, quod Noſter vertit, *arx*, ſignificat *pinnas*, *faſtigia*, & *ſummitates* domorum & murorum: vnde Pagnin. vertit, *vocauit ad ſummitates excelſorum ciuitatis*; R. Leui, *vocauit ſuper alas altiorum partium ciuitatis*; Chald. *vocauit in altitudine collium validorum*, Syrus, *ſuper excelſa*; Vatabl. *miſit puellas ſuas inuitatum ad ſummam vrbis arcem*. Hoc poſito

Reſp. quam v. 1. vocauit *domũ ſapientiæ* propter amorem & vnionem, hîc propter munitionem & amplitudinem vocat *arcem & mœnia ciuitatis*, id eſt, arcem & ciuitatem mœnibus munitiſſimam, qualis erat arx Sion, quæ & ciuitas Dauid dicta eſt, in qua erat Salomonis regia & templum. Simili de cauſa Eccleſia triumphans vocatur ciuitas Ieruſalem, Apoc. 21. 2.

Arx eſt templũ & Eccleſia.

Arx ergo eſt templum & Synagoga in arce Sion ædificata; ac Eccleſia Chriſtiana, quæ prædicante Chriſto & Apoſtolis in eodem loco inchoata eſt. Dicitur *arx*, quia erat loco edito, & muris circumdatis munitiſſima inſtar arcis, vt in omnium eſſet oculis & conſpectu; vtque inde vocum tubarumque ſono longè latéque reſonante omnes ad eam euocarentur. ita noſter Pineda lib. 3. de Reb. Salom. cap. 28. Porrò, inquit, quod ſubditur, *Et ad mœnia ciuitatis*, procudubio deſignatur ciuitas ipſa Dauid, vel arx Iebuſæi: hæc enim arcis nomine appellatur frequenter in Scripturis, 1. Paralip. 11. 4. 5. 7. 2. Reg. 5. 7. 9. & Ioſephus paſſim, præſertim 7. Antiqu. cap. 4. Porrò quod ſubditur, *Et ad mœnia ciuitatis*, indicat murum & mœnia munitiſſima, quibus ſuam ciuitatem, id eſt arcem Sion, cinxit Dauid, 2. Reg. 5. quem arcis murum vetuſtiſſimum & fortiſſimum appellat Ioſeph. cap. 6. & videtur quidem peculiaris aliqua turris, eáque præcelſa & fortiſſima, in Sione à Dauide exædificata, vt indicatur Cant. 4. 4. Quæ cùm propter altitudinem opportuniſſima eſſet ad circumſpiciendum & ſpeculandum, opportunum etiam erat ſapientiæ atque doctrinarum ſymbolum; quare ſapientiſſimè eo loci domum doctrinæ conſtituit Salomon, & ad hanc ipſam rem alludens dixit ad ſponſam: *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea.* Quod Theodoreto exponente hunc habet ſenſum: Habet collum tuum, quod caput tuum & faciem ſuſtinet, omnes aliorum doctrinas, quibus tamquam iaculis cunctos aduerſarios transfigis. Habet etiam clypeos multos, quibus protegeris, & ignita hoſtis tela extinguis. Munita enim es ſpiritus armatura, & facilè hoſtes vulneras, cùm omnibus fortium ſagittis abundes: eoſquè modò per Prophetas, modò per Apoſtolos redarguis, atque ipſorum retegis imbecillitatem.

Tropol. arx ſignificat Eccleſiam eſſe munitam inſtar arcis, quia vndique à dæmonibus, carne & mundo obſidetur & impugnatur: quarè fideles ideo euocari ad conuiuium ſapientiæ in arce, vt eius victimis & vino roborati, illique obſtricti & deuincti, acriter arcem hanc propugnent, ac decertent contra omnes concupiſcentię motus, alioſque Eccleſiæ & fidelium hoſtes. Sciant ergo, hoc eſſe conuiuium militare, quod ad præliandum, non ad quieſcendum inſtruitur, iuxta illud: *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me*, pſal. 22. Solent enim duces milites præliaturos cõuiuio excipere, aut vinum potumque eis propinare, tum vt eos ſibi deuinciant, tum vt eos ad pugnam cibo vinóque corroborent. Tale eſt conuiuium Euchariſtiæ, quo quaſi militari paſcimur vt contra omnes mundi dæmonúmque phalanges quaſi pugiles Chriſti generosè decertemus, iuxtà illud S. Chryſoſt. homil. 61. ad popul. *Tamquam leones igitur ignem ſpirantes ab illa menſa recedamus, facti diabolo terribiles, & caput noſtrum reuoluentes, & charitatem quam nobis exhibuit.* Vnde notant nõnulli, hanc menſam adumbratam fuiſſe per menſam panum propoſitionis, quam cingebat *corona interraſilis*, pro qua Septuag. vertunt ςεφάνην παλαιςῆ, quod Complut. vertunt, *corona pugilis*; ſed perperã; vertendum enim eſt cum Romanis, *corona palmi*; hunc enim ſignificat Heb. טפח *tophach*, quæ eſt menſura quatuor digitorum, ſiue palmus, vt vertit Noſter, & Chald. παλαιςὴ ergo, vnde eſt genitiuus παλαιςῆς, hoc loco non ſignificat pugilem, vti putarunt Complut. ſed palmum: Heb. enim *tophach* palmum ſignificat, non pugilem.

Secundò, *arx*, vel, vt hebr. eſt, *ſummitates & pinnæ excelſorum vrbis*, putà Sionis, notant Eccleſiæ altiſſima & tutiſſima loca, vti eſt ſtatus perfectionis, qualis cernitur in Ordinibus & Religionibus, vbi viget diſciplina. Sapientia enim omnes vocat non tantùm ad Eccleſiam & chriſtianiſmum, ſed etiam ad chriſtianiſmi perfectionem & apicem, præſertim omnes ſacerdotes, Religioſos, doctores, prædicatores, qui ſunt ſal terræ & lux mundi. Hi enim in arce, id eſt, celſitudine ſapientiæ & virtutum, conſiſtere debent, vt alios eò ſemper magis vitâ & exemplo quàm verbo vocent. Vnde Caiet. vertit, *vocauit ſuper humeros excelſorũ vrbis*; ſicq; explicat, q. d. Ancillæ, id eſt virtutes, à ſapiẽtia miſſę ad inuitandum omnes idipſum præſtant, ac re ipſa omnes inuitant & aduocant, ſi non ore, ſed humeris portentur, id eſt, ſi non verbis, ſed rebus & factis ſuſtententur & proponantur per *excelſos ciuitatis*, id eſt per eos, qui excellunt ſtatu, conditione & officio: horum enim eſt ſicut ſtatu & gradu, ſic & virtute & meritis excellere, & reliquis antecellere. Sic enim erit excelſa eorum prædicatio, vt vertunt Septuag. Talis fuit hoc ſæculo S. Carolus Borromæus, qui in celſo virtutum omniũ culmine conſiſtens poſt ſe traxit Mediolanenſem Eccleſiam, quam moribus adeò sãctis imbuit & decorauit, vt videretur eſſe paradiſus terreſtris.

Arx Eccleſiæ eſt ſtatus Religionis Primò.

Igitur ſtatus perfectionis & Religio eſt arx Eccleſiæ, quæ eſt Sion ciuitas Dauid, puta Chriſti. Primò, quia inſtar arcis munita eſt legibus, orationibus, pœnitentiis, exemplis, exhortationibus, &c. Vnde S. Bernard. ſerm. 4. de Dedic. Eccleſ. Religionem vocat arcem Dei, & quidem munitiſſimã. *Optimum*, inquit, *certè caſtrum tuliſti Chriſte, ſi inimicis eius tradideris Claram vallẽ*. Et S. Hieron. ad Hedibiam epiſt. 150. *Vis*, inquit, *eſſe perfecta, & in primo*

ſtare faſtigio dignitatis: ſic quod ſecerunt Apoſtoli, vēde quæ habes, & da pauperibus & ſequere Saluatorem, & nudam ſolamque crucem virtute nudâ ſequaris. Et S. Cyprian. de Orat. Domin. *Qui renuntiauit iam ſæculo, maior eſt honoribus eius & regno: & ideo, qui ſe Deo & Chriſto dedicat, non terrena, ſed cæleſtia regna deſiderat.* Nam quaſi aquila in arduis poſuit nidum ſuum, Iob 39. 27.

Secundò. Secundò, quia inſtar arcis excelſa eſt. Vnde Apoc. 21. 2. Ieruſalem cæleſtis vocatur, quia ſcilicet è cælis à Deo vocata eſt, & ad cęlum nos ducit. Quocirca S. Bernard. ad Fratres de monte Dei agens de Religioſis: Quos, inquit, *quo nomine dignius appellē neſcio, homines cæleſtes, an āgelos terreſtres, degentes in terris, ſed conuerſationem habētes in cælis.* Et Climacus gradu 4. monaſterium ait eſſe cælum quoddam terrenum: & ideo quo affectu ac reuerentia credimus angelos miniſtrare Deo, eodem nos etiam fratribus noſtris miniſtrare debere.

Tertiò. Tertiò, quia ipſa eſt Sion, id eſt ſpecula: tum quia cæleſtia ſpeculatur, tum quia omnia terrena reſpicit & deſpicit, tum quia ex alto omnes hoſtiū inſidias circumſpicit & auertit, tum quia ipſa eſt ſpecula, in quā omnium oculi conuerſi ſunt. Quocirca præclarè S. Gregor. Nazian. orat. 1. in Iulian. Religioſos viuis hiſce coloribus pingit: *Vides ne,* inquit, *hos pauperes victu ac tecto carentes, eos humiles & terrenos, & ſupra terrena qui inter homines verſantur, & rebus humanis ſunt ſuperiores: qui vinculis preſsi, & liberi ſunt: retenti, & teneri non poſſunt: qui nihil in mundo habent, & omnia habent: qui mundo ſuperiores ſunt: hos inquam propter mortificationem immortales, propter ſolutionem Deo coniunctos: qui ab amore alieni, ſed diuino amore ardentes; quorū fons lucis, & quorū iam radij ſplendoriſque traiectiones; quorum angelici pſalmorum cantus, & pernox ſtatio, & mentis ad Deum exceſsio ante mortem in cælum ſe rapientis: quorum purgatio, & tamen purgantur: quippe nullum aſcenſus & deificationis modum ſibi conſtituentes: quorum eſt conteri & abijci, & quorum ſimul eſt ſuper thronos ſedere: qui & nudi ſunt, & incorruptibili veſtiuntur indumento: qui in ſolitudine huius ſæculi, alterius ſæculi frequentiâ ac celebritate fruuntur: qui voluptates abſcindunt, & tamen perpetuam atque inexplicabilem animorum oblectationem habent: quorum lacrymæ peccati diluuium ſunt, & mundi expiamentum, quorum extenſio manuum flammas extinguit.* S. Gregorij comes S. Baſilius ſerm. de Monachi inſtitut. illum ait, qui ſæculo nuntium remiſit, hoc in primis cogitare, ſemperque animo verſare debere, ſe iam vltra humanæ naturæ fines proceſſiſſe, ſeq; ipſum ei inſtituto tradidiſſe, quod ſit quàm maximè à corpore ſeiunctum, ac propterea angelorum conuerſationem imitandam ſuſcepiſſe: ſiquidem hoc angelicæ naturæ proprium eſt, liberū eſſe à vinculis terrenis, nec omnino diſtrahi ad aliā vllam pulchritudinem contemplandam, ſed oculos in Dei vultum aſſidue defixos habere. Id expertus alter S. Gregorius, cognomento & rerum geſtarum gloria Magnus, mirè luget ſuum è monaſterio lapſum, vel potiùs raptum ad pōtificatū, vt patet lib 7. Regiſtri epiſt. 126. ad Leandrum. Et lib. 1. epiſt. 5. ad Theoctiſten ſororem Imper. *Alta,* inquit, *quietis meæ gaudia perdidi, & intus corruens aſcendiſſe exteriùs videor: vnde me à conditoris mei facie longè expulſum deploro. Conabar namque quotidie extra mundum, extra carnem fieri, cuncta phantaſmata corporis ab oculis mentis abigens, ſuperna gaudia incorporaliter videre: & nō ſolis vocibus, ſed totis medullis cordis ad Dei ſpeciem anhelans dicebam: Tibi dixit cor meum, quæſiui vultum tuum, & vultum tuum Domine requiram. Nil autem in hoc mundo appetens, nil pertimeſcens, videbar mihi in quodam rerum vertice ſtare, ita vt in me penè crederem impletū, quod pollicente Domino ex Propheta didiciſſem: Suſtollam te ſuper altitudines terræ.*

Myſticè: B. Virgo mittit ancillas, id eſt animas ſibi deuotas, vt alios aduocent ad eius conuiuium, quod ipſa apparauit tum in generatione & educatione Chriſti, tum totâ vita ſuâ, ſplendidiſſimum omnium virtutum exemplar nobis ad imitandum proponens, idque in Sion, vbi ipſa poſt aſcenſionem Chriſti in cælum habitauit. Inuitat enim ipſa omnes ad arcem Sionis, id eſt ad vitam excelſam & contemplatiuam. Vnde experientia docet, omnes penè Religiones eius inſtinctu & ope inſtitutas, atque in particulari, quicumque ad eas euocantur, ipſius ferè auxilio & quaſi voce euocari. Ita videmus viros B. Virgini deuotos, ac præſertim congregationum eiuſdem Sodales zelo animarum feruere, ideoque B. Virginem per eos in omnibus orbis prouincijs mira & magna operari, mirum infideles & hæreticos conuertere, vrbes antiquæ virtuti & pietati reſtituere, multos vtriuſque ſexus ad vitam cælibem, imò angelicam traducere, ſiue domi, ſiue in varijs Religioſorum Ordinibus. Vide noſtrum Spicilegium de Deipara c. 40.

B. Virgo ergo vocat ad craterem, cum excelſa prædicatione, quia ipſa fuit crater continens & propinans nobis carnem & ſanguinem Chriſti, iuxta illud Cant. 7. *Vmbilicus tuus crater tornatilis numquam indigens poculis.* De quo S. Ambroſ. l. de Inſtitut. virg. cap. 14. *Verè,* inquit, *aluus illa Mariæ crater tornatilis, in quo erat ſapientia, quæ miſcuit in cratere vinū ſuū, indeficientē cogitationis prægratiam diuinitatis ſua plenitudine ſubminiſtrās. In quo Virginis vtero ſimul aceruus tritici, & lilij floris gratia germinabat; quoniā & granū tritici germinabat & liliū.* Et S. Ildephonſus ſerm. 1. de Aſſumpt. eadem mutuatus ex S. Ambroſio: *Verè,* inquit *aluus Mariæ tornatilis fuit, quia in eo ſapiētia ſe influxit, quæ in cratere illo vinū miſcuit.* Sic Ildephōſus, quē citat Vincentius Beluacenſis in Speculo hiſtoriali l. 7. c. 121.

Si quis eſt paruulus, veniat ad me. Et inſipien-
tibus locuta eſt. Venite, comedite panem meum, & VERS. 4
bibite vinum quod miſcui vobis] Pro *paruulus* hebr. VERS. 5
eſt פתי peti, id eſt paruulus, cui facilè quid vis perſuadetur; Septuag. Chald. & Syrus, *inſipiens*; S. Cyprian. lib. 2. Teſtimon. cōtra Iud. nu. 2. *inſipiens*; alij, *ſimplex*, de quo plura c. 1. 4. Pro *inſipientibus* hebr. eſt חסר לב *chaſar leb*, id eſt ei, qui deficit corde, putà inopi cordis, & cui deeſt cor; Septuag. *egenti ſenſu*; Chald. *indigentibus intellectu*; alij, *carenti mente*. Idem ergo eſt *paruulus* quod *inſipiens*, putà homo, qui ſenſu & carne tātùm ducitur: poſterior enim pars de more explicat priorem. S. Gregor. tamen ſymbolicè per paruulum accipit humilē: humilis enim capax eſt ſapientiæ: *Qui enim,* inquit, *necdū ſemetipſum deſpicit, humilem Dei ſapiētiam non apprehendit, iuxta illud Chriſti: Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis,* Matth. 11.

Sunt hæc verba ſapientiæ inuitantis ad ſe ſuaſque epulas. Vnde ſubauditur τὸ *dicē.* quod proinde ſupplēt Sept. hoc modo, *Dicēs, Si quis paruulus veniat ad me.* Per panem & vinum accipit agapen, ſiue conuiuium ſacrum ex victimis Deo im-

molatis, quod ſacris lectionibus & ſermonibus A condiebatur, vti dixi v. 2. Sub quo allegoricè intellige epulum Euchariſtiæ, quod comedendum eſt ore & ſtomacho tum corporali; tum ſpiritali, putà attenta meditatione, oratione, deſiderio, amore, humilitate, animique vnione cum Chriſto ſumendum & ruminandum. Omnes ergo ad S. Synaxim hîc inuitat ſapientia, id eſt Chriſtus, vti hiſce verbis Eccleſia omnes ad illud euocat in Feſto Ven. Sacramenti; & S Gaudentius in ſerm. 19. ad Neophytos: *Contendite*, inquit, *pulli generoſi ad ſacrã offã, in qua eſt vita, & ex cæleſti illo cibo mica nõ cadat*. Nam, vt ait S. Ambroſ. lib. 4. de Sacram. c. 2. *Bonæ aquilæ circa altare: vbi enim corpus, ibi & aquilæ. Forma corporis altare eſt, & corpus Chriſti eſt in altari: aquilæ vos eſtis.* Atque Zacharias cap. 9. v. 17. *Quid enim*, inquit, *bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Vbi multa de fructu ſanctæ communionis B dixi, æquè ac Exodi 16. v. 35. Vbi fusè egi de manna, quó erat panis cæli, & panis angelorum, omne delectamentum in ſe habens, omnemque ſaporis ſuauitatem: quo ſolo paſti Hebræi in deſerto ſani vegetique ad continuam peregrinationem, ac robuſti ad bella contra Amalec, Og, & Baſan conficienda euaſerunt. Atque idcirco manna expreſſus erat typus Euchariſtiæ, qui eſt panis cæleſtis ſanitatem, delicias & inmortalitatẽ tam animæ quàm corpori conferens, iuxta illud Chriſti: *Hic eſt panis de cælo deſcendens: vt ſi quis ex ipſo manducauerit, non moriatur*, &c. *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita*, Ioan. 6. 51.

Ex hoc loco paruulos eſſe docendos & formandos ad virtutem, docet Ioannes Gerſon part 2. tract. de Paruulis trahendis ad Chriſtum, vbi laboris huius fructum & meritum exaggerat, ac ſeipſum in exemplum proponit. Ipſe enim cùm eſſet Cancellarius Pariſienſis, & ſummis academiæ negotijs diſtrictus, pueris tamen erudiendis, eorumque confeſſionibus audiendis aſſiduè vacabat, ſecutus exemplum Chriſti, qui ait: *Sinite paruulos venire ad me, talium enim eſt regnum cælorum*, Matth. 19. 14. ideoque & paruulos iudicio maturos ilicò ad S. Synaxin hortabatur.

VERS. 6. *Relinquite infantiam, & viuite, & ambulate per vias prudentiæ*] q. d. Relinquite pueriles & infantiles nugas, errores, deſideria, concupiſcentias, *& viuite*, id eſt, & ſic viuetis vitam humanam & rationalem, ſequentes ductum rationis & honeſtatis, cùm antea more puerorum vixeritis vitam animalem, qualem agunt beſtiæ rationis expertes, quæ ſola phantaſia & ſenſu aguntur: *& ambulate*, id eſt ſic relinquendo infantiam ambulabitis, *per vias prudentiæ*: vel *&*, id eſt idcirco, *ambulate per vias prudentiæ*. Si enim per vias prudentiæ ambuletis, vtique relinquetis infantiam & imprudentiam, ac vitam homine dignam capeſſetis, quæ vos ducet ad vitam beatam & æternam. Vnde Chald. vertit, *amandate à vobis inſipientes vecordiam* (Syrus, *ſtultitiam*) ſiue *indigentiam intellectus veſtri, & viuite*; Septuag. Complut. *relinquite inſipientiam, & quærite prudentiam, vt viuatis*; Romani verò, *relinquite ſtultitiam, vt in ſeculũ regnetis, & quærite prudentiam.*

Pro *ambulate per vias prudentiæ*, hebr. eſt, *dirigite in via intelligentiæ*, vel *rectam facite viam prudentiæ*, hoc eſt, per viam rectam prudentiæ incedite, ac iuxta eius dictamen opera veſtra dirigite. Vnde Aquila & Symmach. *rectè ite in via intelligentiæ*; Septuag. *corrigite ſcientiam & intelligentiam*; S. Cyprian. lib. 2. Teſtim. 2. legit, *corrigite ſcientiã & intelligentiam*; Syrus, *vias rectas cogitate*.

VERS. 7. *Qui erudit deriſorem, ipſe iniuriam ſibi facit: & qui arguit impium, ſibi maculam generat*] Syrus, *qui corripit flagitioſum, capiet ſibi ignominiam*. Dat cauſam, cur paruulos & ſimplices, qui facilè monenti cedunt & credunt, aduocarit, non verſutos, putà deriſores & impios, in ſua impietate obſtinatos (hos enim opponit paruulis & inſipientib⁹) quia ſcilicet deriſor, vt pote ſuperbus & tumidus, deridet monita & monitores. ita Beda, Caietan. Ianſen. & alij. Quare qui eum monet, *iniuriam ſibi facit* (Hebr. & Septuag. *accipit ignominiam*) Primò, quia exponit ſe ſuáque riſui & ludibrio deriſoris.

B Secundò, quia imprudentiæ notam ſibi accerſit, quòd ſine fructu, imò cum damno, deriſorẽ corripiat. Facit enim contra illud Sapientis Eccli 32. 6. *Vbi auditus nõ eſt, nõ effũdas ſermonẽ.* Et cõtra illud Chriſti Matth. 7. 6. *Nolite ſanctũ dare canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne fortè cõculcent eas pedibus ſuis.* Vbi Nota Primò, per *ſanctum* & *margaritas* ſignificari doctrinam Euangelij & veritatis, per *canes* & *porcos*, peruerſos & obſtinatos, idque propter immunditiam & rebellem oblatrationem. Vetat incorrigibiles ergo docere & corripere, quia, ait, illi velut porci ſermones ſuis appetitibus & immunditijs contrarios contemnunt & calcant. deinde verò acuuntur in ſermonis auctorem, eumq; vel verbis vel verberibus lacerant. Nota Secundò, hoc intelligendum per ſe: nam per accidens Chriſtus, S. C Stephanus, Paulus & alij peruerſiſſimis Iudæis prædicarunt, eorumque incredulitatem acriter corripuerunt, tum vt publicum perhiberent teſtimonium veritati & gloriæ Dei, tum ad conteſtationem inexcuſabilis impietatis improborũ, tum propter aliorum aſtantium vtilitatem, & vitandum ſcandalum. Tunc enim ſancta non dantur porcis, ſed potiùs Deo & electis eius.

Tertiò, quia cauſa vel occaſio eſt, vt deriſor grauiùs peccet, dum peccatum ſuum tueri ſatagit, in eóque ſe obfirmat, ac monenti detrahit, obmurmurat, eumque deridet. Vnde Plutarch. *Pertinacem*, inquit, *in delicto monere perinde eſt, ac ſpeculũ cæco obijcere*, qui putans ſe ſuamque cæcitatem rideri, obijcienti indignatur, in eumque ſæuit & furit.

Quartò, quia irritat deriſorem; vt reddat talionem, vt ſcil. eadem vel ſimilia vitia in corripiẽtem D retorqueat, & petulãti linguâ probra in eum reciprocet, vt ita ſua tegat vel propugnet. Vnde S. Gregor. lib. 8. Moral. c. 24. *Scripẽ in flore*, inquit, *eſt hypocrita in laude. In flore ſuo manum carpentis incidit, quia in laude hypocrita poſitus, ne hunc quiſquã corripere audeat, aſperitate ſuâ protinus vitam corripiẽtis ſecat. Sãctus nãque eſſe non appetit, ſed vocari: & cùm fortaſſe corripitur, quaſi in opinionis gloria detrũcatur. Deprehenſum ſe in prauitate iraſcitur, loqui ſibi redarguentẽ prohibet, quia quaſi in occulto vulnere tactus dolet. Qualis imperitis innotuit, talis vult ab omnibus æſtimari, & paratior eſt mori quàm, corripi.*

Ex dictis liquet perperam Aben Ezra, pro *deriſorem* vertere in nominatiuo *deriſor*. Deriſor, inquit, qui arguit alium, ipſe ſibi ignominiam accerſit. Quando enim, qui alium arguit, deridet, oſtentatque riſum & cachinnum; tunc ſibi conflat de-

decus. Correptio enim facienda eſt graui matu- A rôque vultu, non irriſorio. Perperã inquam : nam omnes alii vertunt, *deriſorem* in accuſatiuo æquè ac *impium*, de quo ſequitur.

Iiſdem de cauſis, *qui arguit impium*, *ſibi maculam generat*, præſertim, quia impius in impietate obſtinatus inſuper conatur alios, ipſúmque arguentem ad ſuam impietatem pertrahere, eiuſque culpâ, vel ſuſpicione maculare, Hebr. eſt, *& qui increpat impium, maculam eius*, ſcilicet ſibi attrahit, vel adauget & multiplicat; Chald. *& correptio impij macula eſt ipſi*, tum impio, tum corripienti; Septuag. *arguens impium maculauit ſeipſum*. Nonnulli codices addũt: *Correptiones enim impij liuores ſibi*. q. d. Si corripias impium, quot verba, tot liuores & dolores liuidos viuidóſq; ei infligis, qui proinde liuorem indignationis, maledicentiæ & vindictæ ſtillare non ceſ- B ſant, vt monentem vel verbo, vel verbere reuerberet, illique dolores & liuores pariles tum in corpore, tum in animo viciſſim impingat.

Vers. 8. *Noli arguere deriſorem* (Septuag. *malos*; Syrus, *ſceleſtum*) *ne oderit te. Argue ſapientem, & diliget te*] Eſt antitheſis correptionis deriſoris & ſapientis: quòd illa creet odium, hæc dilectionem, ideóque hæc ſit amplectenda, illa omittenda: vtpote quæ tam corripienti quàm correpto, quem ad odium, aliaque peccata excitat, & quaſi irritat, eſt damnoſa. Per *ſapientem* intellige ſapientiæ, id eſt virtutis, ſtudioſum; vel etiam in ſapientia & virtute perfectum: nam perfectio huius vitæ mixta eſt cum imperfectione: nemo enim tam perfectus eſt, qui non habeat nonnulla vitia, quæ corrigat. Vnde S. Gregor. loco iam citato: *Redargutione*, inquit, *deterior redditur, quia quaſi diræ percuſſionis æſtimat iaculum puritatis verbum. Vnde exaſperatus protinus in contumelias ſurgit, & quæ mala exaggeret, contra vitam correptoris inquirit. Demonſtrare longè incomparabiliter reum reprehenſorem ſuum deſiderat, vt innocentem ſe non ſuis actibus, ſed alienis criminibus oſtendat: ita vt ſæpè homo redargutionis aliquid ſe dixiſſe pœniteat, & quaſi à carpentis manu, ſic à corripientis animo quidam, vt ita dixerim, ſanguis mœroris currat. Vnde bene per Salomonem dicitur*: Noli arguere deriſorem, ne oderit te. *Neque enim iuſto timendum eſt, ne deriſor, cùm corripitur, contumelias inferat, ſed ne tractus ad odium peior fiat.*

Sapientes verò & ſancti diligunt corripientes & correptionem, quia per hanc diriguntur ad morum emendationem & vitæ perfectionem. Sapiens ergo diligit correctionem, quia diligit veritatem & D virtutem. virtus enim eſt veritas. Quid enim aliud ſunt dictamina virtutem, niſi lumina veritatis? Impij verò amant vitium, ideóque mendacium. Quid enim eſt vitium niſi mendacium practicum, quo malum pro bono appetitur & laudatur? In illo ergo verum eſt illud Comici: *Obſequium amicos, veritas odium parit*: ideóque correctionis medicina ei vertitur in venenum. Igitur ſicut ſol ceram liquefacit, lutum indurat; ſic correctio & veritas à ſapiente blandè, à ſtulto & impio durè accipitur; ac in illo amorem, in hoc odium parit. Audi Pacianum Paræneſi ad pœnitentiam: *Vt cœnum ſolet tunc maximè fœtere, cùm moues; & incendium tunc maximè ardere, ſi vertas, & rabies tunc maximè ſæuire, ſi prouoces: ita illi obiurgationis neceſſariæ ſtimulos contrario calce fregerunt, non ſine ſuo quidem malo & vulnere repugnantes. Nam à Domino dictum eſt: Argue ſtultum, & odio te habebit.* Rurſum, ſicut vinum melli infuſum melleſcit, felli verò mixtum felleſcit: & ſicut aqua infuſa vino vineſcit, aceto verò mixta aceſcit, imò illa in vinũ, hæc in acetũ tranſit. Inſuper ſicut terra lapidoſa & ſenticoſa omnẽ humorem & pluuiam in lapides, ſentes & vepres commutat; terra verò mollis & pinguis pluuiam in herbas & flores transfert. Denique ſicut ſtomachus bonus cibum in bonum ſuccum & ſanguinem cõuertit, ſtomachus verò bilioſus cibum in bilem vertit, non vitio cibi, qui bonus & ſuauis eſt, ſed vitio ſtomachi, qui amarus & bilioſus eſt ſic: pariter ſapiens correptionem in amorem, impius eamdem in bilem & odium traducit, non vitio correptionis, quæ bona eſt; ſed vitio impij, qui cor habet ſuperbia & ira infectum.

Moraliter hîc Nota, correptionem ſapienti eſſe amandam & ambiendam, ſicut amatur ſal, licet ſalſum, ad cõdiendas carnes: & pilulæ, licet amaræ, ad expurgandos malos humores: & lixiuium, licet acre & mordax, ad defricandum ſordes capitis: vt pari modo per correptionem anima ſuo nitori reſtituatur, imò ad illuſtrem ſanctimoniam & perfectionem aſſurgat. Quocirca parentes liberorum, magiſtri diſcipulorum, Superiores ſubditorum, Prælati Religioſorum amantes, crebrò eos monere & corrigere ſolent, vt ita næuos omnes deponant, ad obedientiæ & humilitati aſſuefacti, magnis continuæ mortificationis paſſibus ad perfectionem contendant. Iuſtis ergo necdum perfectis dicitur tamquam ſtudioſis ſapientiæ diſcipulis: *Audite filij diſciplinam patris, & attendite, vt ſciatis prudentiam*: iuſtis verò perfectis tamquã magiſtris illud etiam Salomonis iniũgitur: *Argue* C *ſapientem, & diliget te: da ſapienti*, id eſt diſcipulo, ſapientiæ *occaſionem, & addetur ei ſapientia. Doce iuſtum, & feſtinabit accipere.* Ad hos namque omnes pertinet imperfectiones arguere, occaſionem proficiendi dare, & veram virtutem docere, non tam ſermone quàm opere, & puriſſimæ ſanctitatis actione.

Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia Vers. 9. (Hebr. *& ſapiens erit amplius.*) *Doce iuſtum, & feſtinabit accipere*] ſcilicet doctrinam, quam doces. *Occaſionem*, ſapientiæ ſcilicet & diſcendi. Vnde Chald. *doce ſapientem, & ſapientior erit adhuc: oſtende iuſto, & addet ſcientiam.* hebr. tantùm eſt, *da ſapienti*, ſcilicet *doctrinam & conſilium*, inquit Caietan.

Significatur hac parœmiâ ſapienti porrigẽdam eſſe occaſionem ſapientiæ & virtutis, eò quòd ſapiens illius auidus occaſionem ſibi datam ilicò arripiat, vt, quod optat & quærit, in ſapientia proficiat: nam in omnibus ſui profectum veſtigat. Vnde hæc ſentẽtia varijs aptari, & variè explicari poteſt.

Primò, vt per *occaſionem* cum Caietano accipiamus doctrinam & conſilium. q. d. Da ſapienti ſanam doctrinam & conſilium. nam ipſe ilicò illud amplectetur & exequetur; itaque fiet ſapientior, &, vt ita dicam, virtuoſior. Vnde explicans ſubdit: *Doce iuſtum, & feſtinabit accipere.* Poſterior enim pars rhythmi explicat priorem.

Secundò, per *occaſionem* accipias correptionem, de qua ſermo præceſſit: correptio enim ſapienti eſt occaſio proficiendi, ſuoſque defectus corrigendi. Vnde S. Auguſt. epiſt. 48. ad Vincentium, ex hoc loco docet, Donatiſtas alioſque hæreticos in hæreſi ſordeſcentes non tantùm verbo Dei inſtruendos, ſed & vi pœniſque cogendos eſſe ad orthodoxam

doxam

doxam fidem, eò quòd pœnæ ſint illis occaſio ſapiendi, idque probat experientia multorum, qui pœnis reducti ſunt ad ſanam fidem. Vnde concludit, *His omnibus harum legum terror, quibus promulgandis reges ſeruiunt Domino in timore, ita profuit, vt nunc alij dicant: Iam hoc valebamus, ſed Deo gratias qui nobis occaſionem præbuit iam faciendi, & dilationum morulas amputauit.*

Tertiò, ſignificat ſapienti dumtaxat ſuggerendam eſſe occaſionem proficiendi: ex illa enim ille vlteriùs ſe prouehet. Vnde illud, *Sapiens nutu, ſtultus fuſte monendus eſt.* ita S. Antonius epiſt. 2. ad Fratres Arſenoïtas: *Erant*, inquit, *& alia multa, quæ velim docere, ſed ſi dedero occaſionem ſapienti, ſapientior erit*: q.d. Multa ſcripturiebam, ſed ex paucis quæ ſcripſi, cetera colligetis. Sapiens enim ex dictis non dicta, ac ſtulto expreſsè dicenda, per ſe rimatur & colligit. Vel ſi *dedero occaſionem*, id eſt ſpatium & tempus cogitandi diſcendique. Vnde

Quartò, Syrus per *occaſionem* accipit tempus oportunum. q.d. Noli tempore importuno, ſed oportuno docere, corrigere, exhortari & ſtimulare ſapientem ad meliora. Sapiens enim ſi importuno tempore moneatur, v.g. cùm eſt aliis occupatus, cùm mœſtitiâ deprimitur, cùm mente obnubilatur, ex monitione affligetur vel exacerbabitur: ſin oportuno, cùm v.g. ſerenus eſt, docilis, hilaris, optimè accipiet monitionem. Sic ergo Syrus vertit, *da tempus ſapienti, vt iterum ſapientiâ imbuatur.* Senſim enim diſcitur ſapientia & virtus, atque qui hodie infirmi & inualidi ſunt ad opus aliquod heroicum, cras vel perendie robuſtiores facti ad illud fortes erunt & validi. Infirmis ergo æquè ac pueris danda ſunt temporis ſpatia, quibus ſe ſuámque infirmitatem ſuperent & vincant. Sic Chriſtus ad tempus Apoſtolorum vitia & infirmitates tolerauit, allegans inter cetera, *vtres vetuſtos nouum vinum facilè ferre non poſſe*, Matth. 9.17.

Quintò, ſignificat Sapiens parẽtes, magiſtros & Superiores debere ſubinde filiis, diſcipulis & ſubditis dare occaſionem proficiendi in ſapientia & virtute, eius exercendæ occaſiones ſuggerendo & obiiciendo. Sic magiſtri obſcuras quæſtiones diſcipulis proponunt, vt earum ſolutionem inueſtigent, ſicque ingeniũ acuant. Sic B. Aloyſius Gonzaga agens cum Patribus & doctoribus, vt ſermonem de rebus ſpiritalibus induceret, proponebat eis quæſtiones de virtutum & vitiorũ actibus, de ſenſu certarum ſentẽtiarum S. Scripturæ, de officiis Religioſi, &c. quaſi cupiens ab eis edoceri. Sic ſenex ille in Vitis Patr. dicebat Superiores debere nouitiis & ſubditis oportunè ſuggerere occaſiones exercendæ nunc patientiæ, nunc humilitatis, nunc obedientiæ, nunc reſignationis, nũc charitatis, &c. ideóque verbis acrioribus ſubinde eos pungere, ſtimulare & mortificare: atque eum, qui id facere negligat, eſſe in ſuos crudelem, & panẽ filiis debitum ſubtrahere: ſicut enim pane alitur corpus, ſic occaſionibus & ſtimulis alitur virtus, & acuitur ſpiritus. Hac de cauſa Deus quaſi peritus magiſter nobis obiicit nunc tribulationes, vt diſcamus patientiã: nunc cõtemptus, vt diſcamus humilitatem: nunc afflictos & pauperes, vt diſcamus beneficentiam, &c. iuxta illud Apoſtoli: *Creati in operibus bonis* (id eſt, ad opera bona) *quæ præparauit Deus vt in iis ambulemus*, Epheſ. 2.10.

Denique ſignificat ſapientem occaſiones diſcẽdi non perdere, ſed ex omnibus profectum capere, ac iuſtum, ſi anſam ampliùs ſe iuſtificandi nactus ſit, eam non omittere, ſed inſtar aucupis aues haſce cæleſtes aucupari & captare. Occaſio enim inſtar auis prætervolat, ni ſtatim vt ſe offert, prehendatur iuxta illud,

Fronte capillatâ eſt, à tergo occaſio calua,

vt cùm pertranſiit, prehendi nequeat. E contrario, inſipientes & impij infinitas bene agendi occaſiones præterire ſinũt, quas ſerò, ſed ſerò quærent, ac occaſiones malè agendi obuiis manibus amplectuntur: vnde in æternum eos pœnitebit, iuxta illud Sapient. 5.6. *Errauimus à via veritatis*, &c. *laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles*, &c. *& virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtendere, in malignitate autem noſtra conſumpti ſumus.*

VERS. 20.

Principium ſapientiæ, timor Domini: & ſcientia ſanctorum (Syrus, *iuſtorum*) *prudentia*] Quod Sapiens ſapientiæ ſtatuit principium c. 1. 7. idem ſtatuit hîc ipſa ſapientia, ſcilicet timorem Dei: in hoc enim ſapientiæ baſis, imò ſumma conſiſtit. Pro *principium* hoc loco hebr. eſt תחלת *techillat*, quod non niſi principium ſignificat, cùm cap. 1. 7. ſit ראשית *reſcit*, quod etiam primas, primitias & principatum ſignificat, vt ibidem dixi. Probat principium ſapientiæ eſſe timorem Domini ex eo, quòd ſcientia ſanctorum ſit prudentia: prudentia enim idem eſt quod ſapientia; cùm ergo hæc ſit ſcientia ſanctorum, id eſt eorum, quæ ſancta, honeſta & pia ſunt, quæque ſui ſtudioſos faciunt ſanctos; ſequitur eamdem eſſe timorem Dei, quia hic in ſe ſanctus eſt, & ſui ſtudioſos facit ſanctos. Significatur ergo, inquit Ianſenius, de ea ſapientia hic eſſe ſermonem, quæ incipit in nobis eſſe & creſcere ex concepto Dei timore: ſicque paruulos & inſipientes poſſe ad ſapientiam peruenire, ſi Dei timorem concipiant: quem quia omnino abiecerunt impij & deriſores, ob id ſapientiam non poſſe percipere. Ad indicandam expreſſiùs differentiam inter hanc ſapientiam & eam, à qua iuxta mundum quidam dicuntur ſapientes, ſubditur: *Et ſcientia ſanctorum prudentia*: hoc eſt, ſciẽtia & cognitio rerum ſanctarum, quales ſcilicet Scriptura docet, & ſcientia quam habent ſancti homines, illa ſola eſt vera prudentia vel intelligentia. Poteſt enim τὸ *ſanctorum* exponi, vt vel ad res, vel ad homines referatur; & poteſt in Hebræo repeti in ſecundo membro *principium*, vt ſic vertatur, *& ſcientia ſanctorum eſt principium prudentiæ.* Vnde R. Salomon: *Radix prudentiæ eſt ſcientia ſanctorum*, ſeu ſacrorum, putà Dei & angelorum, ait Aben Ezra: ac cæli & beatarũ mentium, ait R. Leui. Aut vice verſa cum Vatablo vertas, *principium ſcientiæ eſt ſanctorum intelligentia*, quæ vtique non eſt alia quàm timor Domini. Omnis enim prudentia, & intelligentia, & ſapientia ſanctorum, id eſt rerum ſanctarum, quamque habent homines ſancti, conſiſtit in timore, id eſt cultu, reuerentia, obedientia & amore Dei. Vnde alius vertit, *ſummum in prudentia eſt, noſſe diuina*; Septuag. vertunt, *conſilium ſanctorum intelligentia.* adduntque explicationis gratia: *Cognoſcere enim legem mentis eſt bonæ.* q. d. Vera intelligentia & ſapientia eſt conſulere ea, quæ ſancta ſunt, ipſóſque Sanctos ſancta operantes; quia hi cùm ſint mentis bonæ, cognoſcunt non ſpeculatiuè tantùm, ſed & practicè, Dei timorem & cultum ſitũ eſſe in obſeruatione legis diuinæ: illam enim opere explent, ideóque habent timorem Dei, ac con-

ſequenter veram ſapientiam & prudentiam, quæ in Dei timore & ſanctitate conſiſtit. Idem ergo in re, vel quaſi idem, ſunt timor Dei, ſcientia ſanctorum, ſapientia, prudentia, intelligentia, ſanctitas, ſcientia & cognitio practica, id eſt cuſtodia legis diuinæ. Timor enim Dei ſtimulat cogitque hominem, vt cuſtodiat Dei legem, imò plenè timere Deum eſt cuſtodire Dei legem, quod eſt eſſe ſanctum. Hìc ergo eſt Sorites, qui in orbem circulúmque vadit: vbi eſt ſapientia, ibi eſt timor Dei: vbi eſt timor Dei, ibi eſt ſciētia ſanctorum & ſanctitas: vbi eſt ſanctitas, ibi eſt prudentia: vbi eſt prudentia, ibi eſt cognitio, id eſt obſeruatio legis diuinæ. Ergo à primo ad vltimum, vbi eſt ſapientia, ibi eſt obſeruatio legis diuinæ, in eáque omnis ſapientia conſiſtit, iuxta illud Eccleſ. 12. 13. *Finem loquendi pariter omnes audiamus. Deum time & mandata eius obſerua, hoc eſt enim omnis homo.* Prudentia ergo eſt virtutum princeps, regina, oculus & lux, quæ, vt ait Iamblicus epiſt. ad Amphalum, *ſingulorum vitam ad exemplar diuinum referens, quâ poteſt optimâ ſimilitudine depingit, ideóque ſui poſſeſſores Deo ſimiles facit.*

Porrò S. Chryſoſt. in Catena Græcor. *Nihil aliud ferè*, inquit, *eſt ſanctorum conſilium, quàm prudens & ſagax de rebus, quæ in praxim veniunt, iudicium. Sed & nihil quoque æquè ſtudent & deſiderant iidem illi prudentes & ſancti, atque diuinam cognoſcere voluntatem*, practicè ſcilicet, id eſt cognitam exequi. *Nam Spiritus eſt vita animæ.* hucuſque S. Chryſoſt.

Apologus prudentiæ.

Huius gnomes appoſitus extat apologus apud Cyrillū lib. 1. Apolog. moral. c. 3. cuius titulus eſt: *Prudentia vera eſt quæ ſimplicitatis innocentia decoratur.* Animalia, inquit, inter ſe quæſierunt quodnam ex ipſis eſſet prudentius, ac volatilia propoſuerunt coruum, terreſtria vulpem. acceſſit ſimia dixitque, tam coruum, quàm vulpem eſſe aſtutos ac doloſos, at non prudentes. idque hac ratione euicit: *Aſtutia nocendi, coniuncta eſt cum ignorantia virtuosè agendi: prudentia autem vera, eſt ars præclariſſima rectè viuendi, cum ſimplicitate, neſcia quēquam lædendi. Quæ itaque minùs prouida ſunt, arte quidem armata, calliditate & ſtimulis nocendi malitioſiora fore dicam, ſed non prudentia. Nam is tantùm prudens eſt, qui ratione recta in omnibus gubernatur.*

Ratio à priori.

Verùm recta ratio naturæ rationalis illa eſt, quæ ſuum finem vt optimum intendit, & omne quod impedit ad hunc finem conſequendum, effugit: & cuncta quæ expediunt ad illum finem, agit & quærit: & in his omnibus quouſque ad illum finem perueniat, firmâ conſtantiâ permanet. Finis autem naturæ rationalis eſt, ſine omni malo, gaudere omni vero bono, & cum perpetuitate ſecuritatis, & ſecuritate veritatis lætari. Ad hūc capeſſendum cuncta impeditiua ſunt vitia, & omnes virtutes opportunæ. Quo definito, vnuſquiſque ſociorum ſeceſſit in ſua.

Vers. 11. *Per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ*] Septuag. *hoc enim modo multo viues tempore, & adiicientur tibi anni vitæ.* τὸ enim dat cauſam non tantùm verſus præcedentis, ſed & v. 5. & ſequentium, putà dat cauſam totius orationis, & inuitationis ſapientiæ, q. d. Inuitaui, & aſſiduè omnes ad me, putà ad ſapientiam, & ad timorem Dei, inuito; nunc venientibus magna promitto præmia. Ego enim ſum, quæ mei ſtudioſis porrigo vitam ſanam & felicem per multos annos in hoc ſæculo, & per omnem æternitatem in futuro. Vide dicta cap. 3. 8.

Vers. 12. *Si ſapiens fueris, tibimetipſi eris: ſi autem illuſor* (Syrus, *improbus*) *ſolus portabis malum*] Eſt hic alter ſtimulus, quo ſapientia pungit omnes ad ſui ſequelam, q. d. Si ô fili meis ſapientibus monitis parueris, & ſapienter vitam inſtitueris, tibimetipſi, id eſt ad tuum, non ad meum vel alterius, commodum & præmium id feceris: ſi autem ea ſpreueris & deriſeris, tu ſolus pœnam lues. q. d. Tibi, non mihi, ſeritur & metitur, ne putes mea me lucra ſpectare, méque ad meum honorem diſcipulos aucupari: ego nec diſcipulis nec honore indigeo, ſat mihi docta, ſat honorata ſum: tuam vtilitatem, tuū honorem quæro: tibi conſulo, & vt tute tibi ipſi conſulas, ſuadeo: ſi enim mihi parueris, vt ſapias tibi ipſi, gloriam, vitam & felicitatem promerebetis: ſi in me deluſeris, teipſum deludes, tibique mortem & gehennam acceſſes. *Vnuſquiſque enim onus ſuum portabit*, Galat. 6. 5. Septuag. addunt, *Tibi & proximis*; Syrus, *tibi & amicis tuis. Si*, inquiunt, *ſapiens fueris, tibi eris & proximis: ſi autem malus euaſeris, ſolus vtique hauries* (græcè ἀντλήσεις, q. d. Exantlabis magno labore, dolore & angore) *mala*; Symmach. *ſi autem peſtilens fueris, portabis mala.* Septuag. ſecutus S. Ambroſ. in Pſal. 35. verſ. 1. hoc diſcrimen inter iuſtum & iniuſtū conſtituit, quòd hic inutilis mundo ſit, ille vtilis & proficuus. *Iniuſtus*, inquit, *& aliis inutilis, & ſibi noxius: iuſti autē vita fructuoſa aliis, ſibi dulcis. Dicit enim Salomō: Fili ſi ſapiens eris, tibi ſapiens eris & proximis: ſi autē malus euaſeris, ſolus hauries mala. Aduertimus ergo, quia iuſtitia aliis potiùs eſt nata, quàm ſibi: commune commodum, non ſuum ſpectat, & alienum bonum pro ſuo ducit emolumento. Beata eſt præclara iuſtitia, cuius bonum omnibus proficit: Ex vno plerumque proficiſcitur, atque ad omnes peruenit.*

Quocirca idem S. Ambroſ. in Pſal. 118. octon. 10. ad illa: *Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur*, docet iuſtum ſolo aſpectu aliis prodeſſe, ſuámque afflare iuſtitiam. *Prophetat*, inquit, *totum orbem replendum eſſe timore diuino, & ideo quaſi timentes Deum Sanctorum dicit cognitione lætari. Qui enim videt iuſtum & gaudet, etiam ipſe vult eſſe iuſtus. Pulchrū eſt enim, vt eo in aliis delectetur, quod vult ipſe in ſe ſeruare, ſi poſſit. Eſt enim inſitum bonis, vt caſtum pudicus, prudentem ſapiens affectu pio diligat, miſericors liberalem, & virtutes ſuas in aliis amet. Pleriſque enim iuſti aſpectus admonitio correctionis eſt, perfectioribus verò lætitia eſt. Quàm pulchrū ergo, vt videatis & proſis? Bonum ergo vir iuſtus.* Probat id exemplo auis, quę vocatur icterus, quòd ictero, id eſt morbo regio, laborantes ſanet: de qua Plinius lib. 30. c. 11. *Auis icterus*, inquit, *vocatur à colore, quæ ſi ſpectetur, ſanari id malū tradunt.* Ad quæ verba alludens S. Ambroſ. *Nam ſi eſt tanta vis*, inquit, *in naturalibus, vt animal viſum proſit ictericis, ita vt mortui quoque eius animantis corpus prodeſſe dicatur, ſi fuerit demonſtratum iis qui huiuſmodi inciderint paſſionem: dubitare poſſumus, quòd iuſti ſanet aſpectus? Nónne vel ipſi oculorum radij virtutem quamdā videntur infundere iis, qui fideliter eum videre deſiderant?* Subdit S. Ambroſ. contrariū euenire impiis: *Sed quemadmodum*, inquit, *iuſtus lætificat cor innocentium cùm videtur, ita & improbi iuſtorum cognitione torquentur, quia vel tacitis Sanctorum moribus arguuntur. Torquet caſtitas incontinentiam, auaritiam liberalitas, impietatem fides.*

Poſt hunc verſum nonnulli codices Græci ſubiiciunt iſta: *Filius diſciplinam nactus ſapiens erit, imprudente autem miniſtro vtetur.* Addunt Romani &

S. Cyprian. in Concil. Carthag. ac Syrus ſequentia: *Qui fidens eſt in falſis, hic paſcit ventos: idem autē ipſe ſequetur aues volantes: deſeruit enim vias vineæ ſuæ, ſemitas verò agelli ſui errauit: ingreditur autem per auia loca atque arida, & terram deſtinatam in ſitim: contrahit autem manibus infructuoſa*: vel, vt clariùs habet Syrus, *etiam ipſe nihil congregabit*. Verùm hæc omnia non ſunt in Hebræo, nec in Latina Vulgata, nec in Græcis Complut. & pleraque habentur cap. ſequ. vnde ex eo huc tranſlata videntur.

SECVNDA PARS CAPITIS.

Producit ſchema mulieris ſtultæ, quæ iuuenes ſeducit, ſecúmque ad tartara ducit.

VERS. 13. *Mulier ſtulta & clamoſa* (Syrus, *deceptrix blandiendo*) *plenaque illecebris, & nihil omnino ſciens*] Sapientiæ, quaſi reginæ inuitanti omnes ad regiū virtutis epulum, opponit mulierem inſipientem, quæ ad ſuas delicias cunctos pellicit: vt illius honeſtas & pulchritudo, huius inhoneſtas & turpitudo ex mutua collatione clariùs appareat, vtque inuitati huius fraudes & illecebras exitiales agnoſcant & caueant, illius verò honoratum veritatis probitatíſque epulum ſectentur & ambiant. Salomonem de more ſecutus Plato & philoſophi ſimilia narrant de Hercule. *Is enim*, vt ex iiſdem narrat S. Baſil. homil. 24. de legendis libris Gentilium, *cùm quadam die anſequenda eſſet via voluptatis, an virtutis, ambigeret: aſtiterunt illi duæ feminæ, quarum conditionem ſtatim ex ipſo habitu agnouit. Altera, inquit, forma conſpicua, molliore facie, laſciuis oculis, ſermone blando, omnia fauſta faciliáque, & ad vitæ ſolatia tendentia per otium pollicendo, Herculem ad ſe trahere conabatur. Altera verò vultu rigido, ſqualenti mæſtóque ore, magnam fiduciam atque conſtantiam præ ſe ferens, nihil iucundum, nihil amœnum oſtendebat, laboreſque immenſos terra marique ſubeundos.*

Herculis biuium.

Quæres, quænam eſt hæc mulier ſtulta? Reſp. eamdem eſſe, quæ deſcripta eſt cap. 7. 10. quam enim ibi depinxit ſapiens, eamdem hîc depingit ipſa ſapientia, quaſi ſui æmulam, corriualem & antagoniſtam. Grammaticè ergo mulier hæc eſt meretrix: nihil enim ita cōtrarium ſapientiæ, quæ pudica eſt, ſpiritalis, angelica & diuina, ac meretrix & libido, quæ impudica eſt, carnalis, diabolica & tartarea. ita S. Ambroſ. lib. 1. de Cain c. 4. & S. Hieron. in Oſee cap. 13. & Clemens lib. 3. pædag. cap. 11. Beda, Ianſen. auctor Catenæ Græcor. & alij hîc.

Parabolicè verò per meretricem repræſentatur ipſa inſipientia, putà cupiditas, ſiue concupiſcentia, ac praua doctrina, præſertim hæreſis. Vnde S. Ambroſ. cenſet, per duas haſce mulieres deſcribi virtutem & voluptatem ſic inuicem aduerſantes, quarum quælibet omnes ad ſe inuitat. S. Auguſt. verò, S. Hieron. Polychron. Euagr. & alij accipiūt hæreſim: hæc enim eſt falſa ſapientia, quæ veræ ſapientiæ ex diametro opponitur. Audi Philonem (cuius verba recitat S. Ambroſ. lib. 1. de Cain & Abel c. 4.) lib. de Merced. meretr. non accipienda in ſacrarium, graphicè hoc Annæ & Phenennæ, vel potiùs Saræ & Oollæ, id eſt, virtutis & voluptatis, litigium & illicitum depingentem. *Duas*, inquit, *noſtrûm quiſque vxores habet in ſuo contubernio, eáſque infenſas ſibi inuicem, & animæ domum replētes contentionibus zelotypiis. Harū alterā diligimus, quaſi amicam blandā & familiarem, quæ voluptas dicitur; alteram odio proſequimur, vt immitem ac tetricam, & nobis minimè beneuolā: hæc virtus nominatur.* Deinde antequā earū iurgia exponat, vtriuſque habitū depingit. *Illa*, inquit, *ad nos accedit ornatu meretricio, fracto inceſſu præ mollitie, obtutu laſciuo ineſcās animas iuuenum, temeritatem & impudentiam præferens in oculis, elata ceruice ſupra natiuā ſtaturā aſſurgens, ridens cachinnabundáque, calamiſtrata & cincinnatula, fucata faciem, pictis ſuperciliis, recens lota, purpuriſſata, pretioſo floridóque amicta palliolo, aureis gemmatíſque armillis ſuperba, & inaurenuis mūdóque muliebri cetero, ſpirans vnguenta fragrantiſſima: non tam domū ſuā, quàm fora compitáque diligēs, petulās, ſuæ formæ prodiga, aſtitiæ verò auida. Et cum ea pediſſequæ domeſticæ, vaſritia, iniuſtitia, nequitia, quibus ſtipata more principis ſic perlectat animū.* Hic prolixum ſubnectit ſermonē, quo voluptas in aduerſariam ſibi virtutem inuehitur, & ſuos ad ſe allicit amatores. Deinde ad virtutē ſimiliter depingendā tranſit. *Altera*, inquit, *in abdito ſtans, verita, ne fortè illa mariti commouens animum ad ſe ſolam pertraheret, corruptum donis, vel oblatis, vel oſtentatis: neue pretioſo aſpectu emollitum deciperet: quando aſtutio cultu, & magicis cum allectatricē dulcedine qua animaduertebat præſtigiis, repentè ſuperuenit, ingenuo, matronalíque inceſſu grauis, vultu ſerena, genuino quodam pudoris colore ſuffuſa, ſimplex moribus, vita integra, mente ſemper ſui ſimilis, verbis haud blanda, ſanam mentem veraciter exprimentibus, decora natiuo habitu, moderata geſtu, veſtitu modica, ornata non auro, ſed longè pretioſioribus ornamentis. Comites eam ſequebantur, pietas, ſanctitas, veritas.* Hic deinde inſignem ſubtexit orationem, qua virtus cum æmula ſibi voluptate expoſtulat: & qua miſeros homines voluptatis nexibus implicatos, ad beatam ipſius virtutis euocat libertatem.

Idea voluptatis.

Idea virtutis.

Igitur tam meretrix, quàm concupiſcentia & hæreſis, Primò, eſt *ſtulta*, heb. אשת כסילות *eſcet keſiluth*, id eſt, *mulier ſtultitia*, q. d. Eſt ipſa ſtultitia perſonata, & habitu muliebri veſtita: tū quia meretrix libidine & auaritiā ebria mentē & rationē perdidit, ac quaſi dementata & veſana nō niſi ſordes & luxurias cogitat: tum quia meretrix ſymbolū eſt ſtultitiæ, putà cupiditatis & hæreſis, quæ ipſiſſima eſt ſtultitia. Quocirca S. Iſidorus lib. 8. Orig c. 11. *Venus*, inquit, *vocatur Cupido propter amorē. Eſt enim dæmon fornicationis. Qui ideo alatus pingitur, quia nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur. Puer pingitur, quia ſtultus & irrationabilis amor. Sagittam & facem tenere fingitur. Sagittā, quia amor cor vulnerat ſi facem, quia inflammat.* Hinc Poëtæ Venerem Vulcano nupſiſſe ferūt, vt ſignificent, amorem ardore incendi. Rurſus eam ſtrabam pingunt, quia prauus eſt amor.

Meretrix, & myſticè cupiditas, ac hæreſis, Primò, eſt ſtulta.

Secunda meretricis, & concupiſcentiæ, ac hæreſis conditio eſt, quòd ſit *clamoſa*, heb. הומיה *homia*, id eſt *tumultuoſa*, vel *tumultuans*, vt vertit Origen. Vatabl. & Pagnin. *mulier ſtulta*, inquit, *tumultuatur*; Septuag. *audax*. Quàm ſint clamoſæ & tumultuoſæ meretrices, liquet experientiā, quæ docet pleraſque lites, rixas & cædes excitari per vel propter meretrices. Idem ex eâdem liquet de cupiditate & hæreſi, quæ tot tumultus, bella & incendia noſtro hoc ſæculo excitauit in Gallia, Anglia, Scotia, Belgio, totáque Europa, vt per eam paſſim tē-

Secundò, clamoſa.

pla & monaſteria concremata, vrbes euerſas, prouincias vaſtatas, innumera hominum millia trucidata cernamus. Addit S. Ambroſ. lib. 1. de Cain c. 4. *Illic comeſſantium tumultus, concertantium clamor, litigantium cædes, concentus canentium, ſaltantium ſtrepitus, ridentium cachinnus, laſciuientium plauſus, confuſa omnia.* Et c. 5. *Illa vini ebrietas, fomes libidinis, quo per carnes vaporatur interna viſcera, animus ignescit, anima exuritur. Sanus criminum ſtimulus libido eſt, quæ numquam manere quietum patitur affectum. Nocte feruet, die anhelat, de ſomno excitat, à negotio abducit, aufert conſilium, amantes inquietat, lapſos inclinat, caſtis inſidiatur, potiendo inflammat, vſque accenditur. Nullus peccandi modus, & inexplebilis ſcelerum ſitis, niſi morte amantis extingui nõ poteſt.* Similes tumultus oſtendit in cupiditate auaritiæ, ſiue æris libidine. *Omnibus*, inquit, *inuida, ſibi vilis, in ſummis diuitijs inops, affectu extenuat, quod cenſu abundat. Nullus rapiendi modus, vbi nulla menſura cupiendi. Sic inflammat, ſic igne ſuo paſcit animum, vt hoc ſolo diſtet, quòd illa formarum adultera ſit, iſta terrarum. Elementa concutit, mare ſulcat, terram effodit, nec ſereno grata nec nubilo, condemnat prouentus annuos, fœtúſque terrarum arguit.*

Tertiò, plena illecebris.

Tertia, quòd ſit *plena illecebris*, heb. פתיות *petaiuth*: quod Primò, Caietan. & Pagnin. vertunt, *ſimplicitatis*: Marinus, *ſtoliditatis*, q. d. *Mulier ſimplex*; Vatab. *imperita*; Marinus, *ſtolida*. פתי *peti* enim eſt paruulus, ſimplex, rudis, imperitus. Secũdò, Septuag. vertunt, *indiga panis*: vnde auctor Catenæ Græc. legit: *& ad fruſtuli panis inopiam redigitur*, vt *petaiuth* deriuetur à פת *path*, id eſt fruſtum, buccella panis, q. d. *Bucellaria*: quales ſæpè ſunt meretrices, quia omnia dilapidãt, ideóq; vt ait S. Chryſoſt. hom. 63. ad Popul. ſimiles ſunt dolio perforato. Tertiò, optimè Noſter vertit, *plena illecebris*. Radix enim פתה *patha* ſignificat ſuadere, illicere, decipere, ſeducere. Vnde Tigur. vertit, *perſuaſiones habet*. q. d. Pitho eſt, ſiue Suada, vel Suadela. Pitho enim Gentilibus fuit dea ſuaſionis perſuadens quidquid volebat, de qua Horatius lib. 1. epiſt. 6.

Ac bene nummatum decorat ſuadela venuſque.

Et Cicero de Claris Orator. πειθὼ, inquit, *quam Græci vocant, cuius effector eſt orator, hanc Suadã appellauit Ennius: eius autem Cethegum medullam fuiſſe vult, vt quam deam in Periclis labiis ſcripſit Eupolis ſeſſitauiſſe, huius hic medullam noſtrum oratorem fuiſſe dixerit.* Talis ſuada eſt meretrix, æquè ac voluptas, de qua S. Ambroſ. lib. 1. de Cain cap. 4. *Illa*, inquit, *meretricio procax motu, infracto per delicias inceſſu, nutantibus oculis, & ludentibus iaculans palpebris retia, quibus pretioſas iuuenũ animas capit (oculus enim meretricis laqueus eſt peccatoris) quemcumque viderit ſenſu indigum prætereuntem in angulo, in tranſitu domus ſuæ, ſermonibus adoritur gratioſis, faciens iuuenum volare corda: domi inquieta, in plateis vaga, oſculis prodiga, pudore vilis, amictu diues, genas picta. Etenim, quia verum decorem natura habere non poteſt, adulterinis fucis affectatæ pulchritudinis lenocinatur ſpeciem, non veritatem. Vitiorum ſuccincta comitatu, & quodam nequitiarum choro circumfuſa, dux criminum ſalibus verborum machinis murum mentis aggreditur humanæ.* Et inferiùs: *Theſauros demonſtrat, regna promittit, amores ſpondet continuos, inexploratos concubitus pollicetur, ſine pædagogo diſciplinas, ſine monitore ſermones, vitam ſine ſollicitudine, mollem ſomnum, inexplebilem cupiditatem.*

Idea meretricis & hæreſis.

Has illiciẽdi artes egregiè callebat Anna Bolena, quę cùm eſſet meretrix, & à Gallis vocaretur Equa Anglicana, Henrico VIII. Angliæ regi eius congreſſum expetenti, aſſeruit ſe eſſe virginem, nemíque ſe virginitatis florem, niſi viro ſuo dedicaturam. Colloqui, colludere, ſimul etiam cum rege ſaltare, numquam à ſua modeſtia alienum iudicauit, tantùm à concubitu abhorrere ſe finxit. Quibus artibus ita regem ineſcauit, vt iam ei fixum eſſet repudiatâ Catharinâ, tam ſanctam virginem in vxorem ducere. Duxit, periit, Angliámque perdidit vſque in præſentem diem. ita Sanderus lib. 1. de Schiſm. Anglic.

Quartò, nihil ſciens

Quarta eſt, *nihil omnino ſciens* præter ſuos amores & libidines, ac illiciendi nummóſque emungendi artes. hiſce enim totam mentem intendit & expendit, vt nihil aliud ſcire vel cogitare poſſe videatur. Vnde Septuag. ſenſum reddentes vertunt, *quæ non nouit pudorem*, quia tota impudens eſt, vt ad impudicitiam ſuam iuuenes pelliciat. Sicut enim virginitatis & caſtitatis paranymphus eſt pudor, ſic impudicitiæ pronuba eſt impudentia. Vide S. Ambroſ. lib. 1. de Virgin. Chald. vertit, *neſcit bonum*; Syrus, *neſcit vtilia*.

Vers. 14.

Sedet in foribus domus ſuæ ſuper ſellam in excelſo vrbis loco] Syrus, *ſedet ſuper thronum excelſum*: tum quia ſuperba eſt, ait Aben Ezra, tum vt ſuam pulchritudinem oſtentet, omnéſque ad ſuos amores inuitet. Hic enim eſt mos meretricum: imò nonnullæ curant ſe geſtari per vrbem ſellis vndique patulis, quaſi veneres quaſdam, vt ſuam formam venditent & nundinentur, ideóque poſt ſe trahunt greges iuuenum, vti faciebat S. Pelagia primò peccatrix, deinde conuerſa à B. Nonno, pœnitens & ſancta, cuius Vita extat apud Surium die 8 Octobr. Hinc illud Ierem. 33. *Frons meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere.* Magnum ſanè illicium eſt in oculis feminarum. Quocirca S. Lucia (non celebris illa heroïna Syracuſana, ſed alia, quæ proinde quaſi patrona inuocatur ab iis qui oculis laborant, & à nonnullis vocatur Lucilla) ſentiens ob oculorum pulchritudinem ſe expeti à tyranno, oculos ſibi eruit, eóſque ad tyrannum miſit, hoc dicto: *Scito nihil amplius in me ſupereſſe, quo à te mihi timeam iniuriam*; verè implens illud Euangelii: *Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum, & proiice abs te.* ita Sabell. lib. 4. Exempl. c. 8. Simile exemplum recenſet Iſidor. Peluſ. lib. 2. epiſt. 53. vide eum. Simile habet Iohannes Moſchus in Prato ſpirit. c. 60.

Vers. 15.

Vt vocaret tranſeuntes per viam, & pergentes itinere ſuo] Hebr. *qui dirigunt ſemitas ſuas*: Septuag. *qui recta pergunt in viis ſuis*: Syrus & Chald. *quorum viæ rectæ ſunt.*

Vers. 16.

Qui eſt paruulus, declinet ad me. Et vecordi (Heb. *carenti corde*) *locuta eſt*] Eadem in Hebræo ſunt verba quæ v. 4. ſapientiæ attribuit. Vnde Septuag. vertunt, *qui eſt veſtrûm inſipientiſſimus, diuertat ad me, & indigentibus ſapientiâ præcipio dicens*: Clemens Alexandr. lib. 3. Pædagogi cap. 12. *quiſquis eſt veſtrûm ſtultiſſimus, ad me declinet: ei autem qui eget prudentiâ, præcepit dicens.* Solent enim meretrices inſidiari viatoribus, eóſque incautos aggredi, & ad ſe pellicere. Vnde in ſemitis deſident, qua eis tranſeundum eſt, indéque *ſemitariæ* ſunt appellatæ. Porrò Septuag. vertunt, *inſipientiſſimus*: Chald. *mente captus*: quia ſumma inſipientia eſt, ſequi ſtultam & clamoſam meretricem. Vnde anonymus Rabbinus in Gloſſa magna Hebr. ſic paraphraſtice vertit, *& columba ſeducta non habẽs*

cor verba hæc fecit. Columbæ enim amant aquas, cumque ex eis bibunt, colla non reſupinant, teſte Plinio lib. 10. cap. 30. vti reſupinant aliæ aues, eò quòd fauces habeant arctiores, & quia timent inſidias & laqueos, quos eis iuxta aquas tendere ſolent aucupes: columbæ verò ſtolidæ pronæ bibunt, & pleno ſe proluunt ore, ideóque inſidias aucupum non circumſpicientes ijs facilè capiuntur. Tales ſunt adoleſcentes ſtolidi, qui blanditijs meretricum ſeduci ſe ſinunt, & aquis earum furtiuis, id eſt meretricijs voluptatibus, totos ſe immergunt & ſubmergunt. S. Ambroſ. l. 1. de Cain c. 4. hæc ita paraphraſticè exponit: *Ipſa in medio ſtans: Bibite, inquit, & inebriamini, vt cadat vnuſquiſque, & non reſurgat. Ille apud me primus, qui omnium perditiſſimus. Ille meus eſt, qui ſuus non eſt: ille mihi gratior, qui ſibi nequior. Calix aureus Babylonis in manu mea inebrians omnem terram, à vino meo biberunt omnes gentes. Qui eſt ergo inſipientior, diuertat ad me, & indigentibus ſapientiâ præcipio, dicens: Panibus abſconditis ſuauiter vtimini, & aquam furti dulciorem bibite. Manducemus & bibamus, cras enim moriemur.*

VERS. 17 *Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus* (Heb *panis abſconditorum* vel *abſconſionum*) *ſuauior*] Septuag. *panes occultos libenter attingite, & aquam furti dulcem*: S. Ambroſ lib. 1. de Cain c. 4. *panibus abſconditis ſuauiter vtimini, & aquam furti dulciorem bibite*; S. Hieron. in Oſée 13. *& aquæ furtiuam dulcedinem*; Pagnin. *aquæ furatæ dulciores ſunt, & panis in abſcondito comeſtus magis ſapit.* Pro *furtiuæ*, hebr. eſt גנובים *genubim*, id eſt furto ſubductæ (vnde גנב *gannab* eſt fur, & גנבה *genena* furtum,) ideóque clandeſtinæ, ſecretæ & abſconditæ, ac proinde quæ ſecretam, nec paſſim notam, continent, aut continere putantur, ſuauitatem. Idem enim ſunt aquæ furtiuæ, quod panis abſconditus: fures enim clanculùm furantur, furtumque abſcondunt.

Nota. Meretrix hæc ſtulta imitatur ſapientiam in inuitando omnes, æquè ac ipſa fecit, ad ſuum conuiuium; ſed longè impar & diſpar. Sapientia enim ad vinum vocat, inquit Ianſenius, meretrix ad aquas: quia aqueum, id eſt inſipidum, exuccum & frigidum eſt, quidquid mundus aut caro oſtentat. Illa menſam ſuam bene inſtructam palàm proponit, hæc ſuam menſam occultam eſſe inſinuat. illa ad ſuum panem vocat, dicens, *Venite, comedite panem meum*; hæc ad aquas furtiuas, dicens, *Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſcõditus*, hoc eſt, qui in abſcondito editur, quia ſcilicet furtiuus, *ſuauior eſt.* Videtur autem ab hac muliere deſumpta hæc ſententia ex vulgatis prouerbijs, vt vulgatum prouerbium ſuo accommodarit propoſito. Et ſic eſſe, vt prouerbium ſignificat, res ipſa docet.

Igitur *aquæ furtiuæ*, & *panis abſconditus* ſunt clandeſtina & furtiua ſcortationis & adulterij voluptas, quam velut cibum & menſam ſuam meretrix hæc proponit & opponit conuiuio ſapientiæ v. 5. Sicut enim famuli ex dolio aquæ aut vini, quod herus recondit, ſibique ſoli ſeruat, ardent furtim aliquid haurire, &, ſi epiſtomium deſit, terebrato dolio per fiſtulam vinum ſorbillando exugunt, qua in re miram ſentiunt delectationem, eſto vinum in ſe vulgare ſit, minuſque ſapidum. Sic pariter mœchi & ſcortatores ardent furtiuâ libidine alienæ vxoris vel meretricis, eſto illa minùs pulchra & compta ſit. Vnde noſter Salazar per *panem abſconditum*, ſiue furtiuum, accipit furfureum, qui fit ex furfuribus, qui datur porcis & canibus, item hominibus vilibus, quales ſunt mancipia & ſcorta. Hos enim qui porcos & canes fœditate & impudenti libidine imitantur, porcinis & caninis ſiliquis cum filio prodigo, Lucæ 15. v. 16. ali par eſt. Nam furfures à furando dicti videntur, quòd eos cribrum, vel excerniculum, tranſmiſſa farina ſubtiliori in ſe retineat atque effuretur, vti & pauperes qui diuitum panes pinſunt, eoſdem ſibi non rarò ſeruant & furantur. Vnde Terentius in Eunucho aſſerit, meretrices *panem atrum* (qualis eſt furfureus) *vorare iure heſterno madefactum.*

Porrò in omnibus quidem rebus furtiuæ delectationes ſunt maiores, ſed maximè in venere. Vnde paſſim Poëtæ, qui tractant de amoribus, celebrant amorem furtiuum, id eſt clandeſtinè & quaſi furto acceptum, & ſcortatores & lenones maximè quærunt puellas furtiuas, id eſt aliunde abductas, vel raptas, iuxta illud Plauti in Curcul. *Qui ſuas mercari furtiuas, atque ingenuas virgines.* Et in Perſa:

Adduxit ſimul
Forma expetendam mulierem
Furtiuam, abductam ex Arabia penitiſſima.

Imò ipſum adulterium vocatur *furtum*, quia eſt furtum vxoris alienæ, quod vtique maius eſt, quàm furtum bouis vel equi. Vnde Tibullus:

Celari vult ſua furta Venus,

id eſt adulteria. Et Ouidius 2. Metamorph.

Hoc certè furtum coniux mea neſciet, inquit.

Et puer conceptus furto vocatur conceptus ex adulterio. Ita Clemens Alex. lib. 3. Pædag. cap. 12. *Dulcem furti aquam,* inquit, *furtiuam dicit venerem. Hinc adiutus* Bœotius Pindarus: *Dulce quid, inquit, furtiua cura veneris.*

Porrò cur furtiua ſint ſuauiora patentibus, cauſa eſt, quòd furtiuorum maius ſit deſiderium & concupiſcentia, idque ob multas rationes. Prima eſt, quam dat S. Hieron. in c. 13. Oſee: *Quidquid enim non licet, magis deſideratur.* Nam *nitimur in vetitum ſemper, cupimuſque negata.* Vetatio ergo acuit rei vetitæ concupiſcentiam, ſicut frigus circumſtans calorem exacuit per antiperiſtaſin. — *Cur furtiua ſuauiora? Cauſa Prima.*

Secundam addit idem, quia *quod raritate dulce eſt, aſſiduitate in amaritudinẽ vertitur.* Obuia enim, velut quæ habemus in manibus, parui facimus: at ſecreta, recluſa & abſcondita, velut noua, rara & curioſa, ambimus. ita S. Auguſt. cuius verba mox recitabo. Curioſa enim præ ceteris eſt venus & libido: vnde nouas ſemper quærit pellices, nouos amores, nouos libidinis modos & artes. Quocirca Plutarch. li. de Curioſitate, adulterium ait non eſſe aliud, quàm curioſitatem alienæ voluptatis. Libido enim, quia inſatiabilis, vna ſatiari nequit; vnde alias & alias aſſiduè quærit, vt ſe exſatiet, nec ſatiem inuenit, quia, vt dixi, inſatiabilis eſt, perinde vt hydropicus aliam & aliam appetit aquam, quia eius ſitis inſatiabilis eſt. — *Secunda.*

Tertia, quia puellæ furtiuæ, v. g. bello captæ, aut vi raptæ, aut fraude abductæ, vel ſeductæ, ſæpè ſunt pudicæ & virgines, quæ magis à ſcortatoribus expetuntur. Hi enim meretrices velut viles & ſordidas faſtidiunt, atque virgines velut honeſtas & nobiles ambiunt. Viciſſim virgines, quia inexpertæ, putant in libidine arcanam & miram latere voluptatem, hinc acriùs eã tentantur. Ita S. Hieron. epiſt. de vitando ſuſpecto contubernio: *Inter illecebras voluptatũ,* inquit, *etiam ferreas mentes domat libido, quæ maiorem in virginibus patitur famem, dum* — *Tertia.*

dulcius putat omne, quod neſcit. Libidinoſa mens, quod non licet, dulcius ſuſpicatur.

Quarta. Quarta, quia furtiua adipiſci difficilius eſt: difficultas autem rei cupitæ deſiderium adauget. Ita Quintil. declamat. 14. *Vt in furorem,* inquit, *charitas aliqua conualeſcat, op⁹ eſt difficultatibus: breuis de cõceſſis, & ſtatim ſatietati vicinus affectus eſt.*

Quinta. Quinta, quia in furtiuis delectat ipſa ars fallendi & furandi, quæ ſæpè valdè ingenioſa eſt, magnamque continet ſolertiam: ideóque valdè delectat tum illa, tum quod per illam quis adipiſcitur. Vnde Poëtæ Mercurium faciũt Deum, quòd ipſe artis & fallaciarum, ac doli fraudiſque inuentor & concinnator ſit, ideóque illi dant cognomentum κλέπτης, id eſt fur. quò alludens Horat. li. 1. ode 10.

Candidum, inquit, *quidquid placuit iocoſo*
Condere furto.

Ita S. Auguſt. libr. 3. Confeſſ. 4. & ſequ. narrat ſe cum ſocijs furatum pira non ob pira, ſed ob artem & fallaciã, quæ eſt in furto. *Et ego,* inquit, *furtum facere volui, & feci, nullâ cõpulſ⁹ egeſtate, nec penuriâ, ſed faſtidio iuſtitiæ & ſagina iniquitatis*, &c. *non ad noſtras epulas, ſed vt fieret à nobis, quod eo liberet quo non liceret.* Et in fine cap. 6. *An libuit facere contra legem ſaltem fallacia, quia potentatu non poteram, vt mancam libertatem captiuus imitarer faciendo impune quod non liceret, tenebroſa omnipotentiæ ſimilitudine?* Et c. 9. *Riſus erat, quaſi titillato corde quòd fallebamus eos, qui hæc à nobis fieri non putabant, & vehementer nolebant,* &c. *cùm dicitur, Eamus, faciamus, & pudet non eſſe impudentem.* Simile exemplum monachi furantis panem, quo non indigebat, recenſet Caſſian. collat. 2. c. 11. Similia plura audiunt Cõfeſſarii, qui excipiũt confeſſiones furunculorũ.

Denique dæmon, vt homines ad furta & furtiuas libidines pertrahat, eis perſuadet illas voluptatibus coniugij, aliiſque licitis eſſe ſuauiores. Quare in eorum imaginatione pingit & fingit chimeram voluptatis illicitæ tanquam ſuauiſſimæ, vt imaginentur ſibique perſuadeant, nihil eſſe ſuauius meretrice, cùm à parte rei ſæpè nihil eâ ſit deformius, ſordidius, putidius. Vnde pro *ſuauior*, hebr. eſt ינעם *iinam*, id eſt *pulchreſcit*, id eſt pulcher videtur, ſuauis apparet.

Myſticè aquæ furtiuę ſunt artes vetitæ. Myſticè: *aquæ furtiuæ* ſunt prauæ artes & ſcientiæ, quæ clanculum docentur, vti eſt ars magica, ſortilega, diuinatoria, aſtrologia iudiciaria, ac præſertim hæreſis. Ita S. Auguſt. tract. 97. in Ioannem: *Cauete,* inquit, *timendo & orando, ne irruatis in illud ænigma Salomonis, vbi mulier inſipiens, & audax, inops panis effecta conuocat prætereuntes dicens: Panes occultos libenter attingite, & aquæ furtiuæ dulcedinem. Hæc enim mulier vanitas eſt impiorum, cùm ſint inſipientiſſimi aliquid ſe ſcire opinantium, ſicut de iſta muliere dictum eſt, inops panis efficitur. Quæ cùm ſit inops panis, promittit panes, id eſt, cùm ſit ignara veritatis, promittit ſcientiam veritatis: occultos tamen panes promittit, quos tamen dicit libenter attingi, & aquæ furtiuæ dulcedinem: vt ea ſcilicet libentiùs & dulciùs audiantur & agantur, quæ palàm in Eccleſia dici credique prohibentur.* Cauſam ſubdit, quam paulò antè ſecundo loco aſſignaui: *Ipſa quippe occultatione condiunt quodammodo nefarij doctores ſua venena curioſis, vt ideo ſe exiſtiment aliquid diſcere magnum, quia merentur habere ſecretum: & ſuauiùs hauriant inſipientiam, quam putant ſcientiam, cuius prohibitam quodammodo furantur audaciam. Hinc & nefarios ritus ſuis hominib⁹ ſacrilegâ curioſitate deceptis, vel decipiendis, magicarum artium doctrina cõmendat. Hinc illæ illicitæ diuinationes inſpectis pecudũ viſceribus occiſarum, aut vocibus & volatibus auium, aut ſignis multiformibus dæmoniorum inſuſurrant auribus hominum periturorum,* (aliàs *imperitorum*) *per colloquia perditorum. Propter hæc illicita atque punienda ſecreta mulier illa non ſolùm inſipiens, verùm audax etiam nuncupatur. Sed hæc non ſolùm re ipſâ, verùm & à nomine noſtræ religionis aliena ſũt. Quid? quòd mulier hæc inſipiens & audax, ſub Chriſtiano vocabulo tot ſceleſtas hæreſes condidit, tot nefandas fabulas finxit.*

Audi & S. Gregor. 23. Moral. c. 16. *Sunt,* inquit, *nonnullæ hæreſes, quæ apertè metuunt prædicare quod ſentiunt, & apud infirmorũ mẽtes verba ſua tanto magis cõdiunt, quanto quaſi amplius reuerenter abſcondũt: miſeris enim cordibus occulta hæreticorũ verba eo magis ſapiunt, quo cum reliquis communiter nõ habentur.* Idem cap. ſequ. 27. iſtam aquam furtiuam, & panem abſconditum præſentis vitæ delectationem vocat. Tantum verò ſolet eſſe iritamentum in voluptate, bonóque alio huiuſmodi terreno, vbi primùm non conceditur, ſed negatur, aut ſaltem difficulter habetur, vt eo artificio ſæpiùs vtatur diabolus: quod in Pharaone paleas negante, & nihilominus Hebræos ad opera luti cogẽte mirabiliter expreſſum eſt. Exodi 5. dicitur: *Nequaquam vltrà dabitis paleas populo ad conficiẽdos lateres.* Vbi egregiè Procopius ita ediſſerit: *In hunc modum ſollicitat diabolus eos, qui Deo operam dare ſtudent, difficilem præbet malitiam, ne eius ſatietas faſtidium pariat ſuo cultori; nitimur in vetitum ſemper cupimuſque negata, & quo magis inhibemur, eo magis cupidine ardemus.* Hæc Procopius.

Sic viris Religioſis dæmon ſæpè immittit tædium continuæ obedientiæ, ac immittit deſiderium vitę ſeparatę, quâ quis ſibi & Deo quaſi beatus viuat. Quod Abbati Carnotenſi contigit, qui Prælati vitam onuſque faſtidiens cogitabat Hieroſolymam, vt ibi priuatam & beatam ageret vitam. Ad quem S. Bernardus epiſt. 82. *Sed dices,* ait, *Vnde ergo mihi tantũ deſideriũ, ſi ex Deo non eſt? pace tuâ dixerim, quod ſentio. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & huiuſcemodi (vt ita loquar) abſinthio amariorẽ dulcedinẽ ab angelo ſatanæ, ſub prætextu angeli lucis, ſitiẽti cordi tuo infũdi non dubitat, quiſquis eius aſtutias non ignorat. Siquidem is cuius inuidiâ mors intrauit in orbem terrarũ, etiam nunc bonis, quę te facere videt, inuidet: &, cùm ſit mendax ab initio, mentitur & nunc meliora pollicẽs, quæ nõ videt; falsũ mel cũ vero felle permiſcens, dum promittit dubia pro certis, immittit etiam vera pro falſis, nõ vt cõferat, quod fruſtra ſperas; ſed vt auferat quod fructuosè tenes. Sed cõfido quòd nullis maligni verſutijs abduci vel ſeduci poteris, ſpe incerti boni certum inire malum, & æquè certum deſerere bonum.* Hæc Bernard. ſparſim illa epiſtola.

Denique aquæ furtiuæ ſunt cupiditates, & quæ quia fœdæ & turpes, latibula quærunt, & furtim explentur; cùm virtus, vtpote honeſta, lucem ambiat, nulliuſque oculos vereatur. Huic præeſt Deus, qui fons eſt omnis boni; illi diabolus, qui vmbras dumtaxat boni promittit & præſtat. Vnde iure queritur Deus Ierem. 2. 13. dicens: *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderũt ſibi ciſternas, ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas.*

Et ignorauit, quod ibi ſint gigantes, & in profundis inferni conuiuæ eius] Ignorauit, nõ meretrix, ſed iuuenis ab ea il- Vers. 18.

lectus. Nam hebr. eſt verbum maſculinum לא ידע lo iada, id eſt, non ſciuit, ſcilicet paruulus, & vecors iuuenis inuitatus & ſeductus à meretrice. q.d. Rudis & vecors adoleſcens neſcit in domo meretricis dominari gigantes, eiuſque conuiuas cum ipſa ad infernum deſcendere. Vnde improuidus & ſine metu gigantum ac inferni, quaſi bos ductus ad victimas ſequitur meretricem, ibique incidit in manus gigantum, à quibus ducitur ad tartara: hæc enim ſupplenda eſſe patet ex c. 7. v. 22. Pro *gigantes* hebr. eſt רפאים *rephaim*, Septuag. γηγενεῖς, id eſt *terrigenæ*, ſiue geniti è terra ac terræ filij. Sic enim vocati gigantes, vtpote terrenorum auidi, cæleſtium inanes. Scholiaſtes vertit θεομάχοι, id eſt, *pugnantes cum Deo*; Tigur. & R. Leui, *mortui* alij vertunt, *manes*, *inferi*. Per *gigantes* ſignificantur dæmones & damnati: hi enim gigantibus vti ſcelere, ita & damnatione ſunt ſimiles, ac cum Deo bella & odia æterna gerunt. Alludit ad gigantes, qui ex luxuria nati ſunt, Geneſ. 6. 2. Iob 26. 5. *Ecce gigantes gemunt ſub aquis, & qui habitant cum eis.* Sicut enim gigantes merſi ſunt diluuio tēpore Noë, & inde in tartara deturbati: ſic & dæmones ac damnati. Abyſſus enim inferni ſubiacet abyſſo aquæ. Vnde S. Script. gigantes paſſim quaſi damnatos ob inſignem ſuperbiam & impietatem, collocat in inferno, atque infernum vocat domum gigantum, Prouerb. 2. 18. & c. 21. 16. Sapient. 14. 6. Iſaiæ 26. 14. Imò Gentiles, teſte Macrobio lib. 1. Saturn. cap. 20. gigantes Poëtarum aiebant ſignificare impiam gentem deos contemnentem & negantem; ideoque draconum pedes eis affinxerunt, vt repræſentarent nihil eos rectum cogitaſſe, totius vitæ eorum greſſu atque proceſſu in inferna tendente. Igitur ſignificat gigantes, id eſt dæmones, dominari in domo meretricis, vt tam ipſam quàm amaſios eius ad libidinem, omnéque nefas incitent. Vnde S. Chryſoſt. homil. 2. in Matth. cubiculum meretricis vocat officinam diaboli. Idem in pſalm. 41. *Sicut*, inquit, *vbi eſt cænum, eò porci concurrunt: ita vbi ſunt meretrices, & meretricia cantica, illic congregantur dæmones.* Et S. Ephrem in tract. Contra improbas mulieres: *Quid*, ait, *eſt meretrix? Cauſa diaboli, diaboli conſolatio, arma diaboli, triumphus tenebrarum, dux delictorum.* Aliter vertunt Septuag. *ipſe*, inquiunt, *neſciuit, quòd gigantes apud eam pereunt*; Chald. *& non nouit, quòd ibi deijciuntur gigantes*, Tigur. *& non nouit, quòd mortui illic ſunt*; Syrus, *neſcit fortes apud eam perire.* q.d. Iuuenis audax præfiſus ſuis viribus animi & corporis, nihil ſibi mali à quoquam timet in domo meretricis; ſed neſcit in eâdem deiectos periiſſe gigantes, id eſt homines viribus, ſapientiâ, imò & ſanctitate potentes & præſtantes; vti fuere Samſones, Dauides, Salomones; quare multò magis ipſe in eâdem deijcietur & peribit, tum corpore per luxum & libidinem mortem ſibi accelerando; tum animâ, obligando eam dæmoni & gehennæ. *Fortiſſimos viros libido domuit, & violentos vnius fœminæ cõgreſſus impulit in ruinã*, ait S. Baſil. de S. Virgin. *Etenim via*, inquit, *quæ ad domum eius ducit, rectâ ad infernum, mortiſque barathrum tendit: at ille interim luxu obcæcatus, carnique & gulæ deditus, haud conſiderat non modò pygmæos, ſed gigantes quoque apud illam perire. Siquidem qui illius moribus atque conſilijs obſequuntur, prorſus terreni atque carnales efficiuntur, totique in carnem verſi ad ſempiternum tandem interitum abducuntur.* Clemens Alexandr. lib. 3. Pædag. c. 12. pro *gigantes* vertit, *ſerpentes*: *Miſer autem neſcit*, inquit, *quòd ſerpentes apud ipſam habitent*; ſed per *ſerpentes* accipit gigantes: quia teſte Macrobio 1. Saturn. 20. & S. Gregor. Nazianz. orat. 2. contra Iulianum, veteres pingebant gigantes ſupernè homines, infernè ſerpentes, ſiue cum ſpiris ſerpentum, vt ſignificarent, eos potentiam miſcuiſſe calliditati & fallaciæ, vt quod viribus non poterant, id fraudibus perficerent. Tam ergo ſerpentes quàm gigantes repræſentant dæmones: ſed ſerpentes notant eorum vafritiem & dolos, gigantes robur & ferociam. Alludit ad diabolum, qui ſpecie ſerpentis decepit Euam, & per Euam Adamum, Geneſ. 3. Similis enim modò indies per mulieres & meretrices ſeducit & perdit maiorem hominum numerum. Hinc conſequenter per *ſerpentes* accipi poteſt ipſa meretrix, eiuſque ſociæ & lenæ. Hæ enim ſerpentis halitu quaſi afflatæ ſerpentinos hauſére mores, dolos & fraudes, quibus mille lenocinijs & artibus, quaſi ſpiris, ita amaſios inuoluunt & implicant, vt ſeſe expedire nequeant, iuxta illud Eccli. 25. v. 22. *Non eſt caput nequius ſuper caput colubri, & non eſt ira ſuper iram mulieris*, &c. Vide ibi dicta.

Gigantes ſunt dæmones & damnati: cur?

Extat inter apologos Gabriæ vltimus de ſerpente & agricola. *Agricola*, inquit, *ſerpentem frigore penè congelatum ſinu ſuo condidit: at ſerpens calore ſinus incaleſcens agricolam momordit, & occidit.* Sic mali tractant benefactores; ſic ſcilicet meretrices tractant ſuos amaſios. nónne ergo ſerpentes ſunt? Quid igitur eſt meretrix? Reſpondet S. Ephrem tract. Contra improbas mulieres, eſt *expetita rabies, vipera veſtita*: & Anaſtaſ. Nicenus q. 63. in Script. *eſt quies ſerpentis, diaboli ſolatium, officina dæmonum.* Idem dicas de cupiditate quauis: hæc enim myſtica eſt meretrix. Porro gigantes hi, putà dæmones, à Scholiaſte vocantur θεομάχοι, id eſt pugnantes contra Deum, quia dæmones, cùm in Deum vtpote gehennæ ignibus ſe cruciantem, ardeant irâ & vindictâ, nec ipſimet Deo nocere poſſint, ſæuiunt in homines, tamquam in viuas Dei imagines, in eoſque iras ſuas effundunt. quare ſollicitant eos ad libidines & ſcortationes, vt ijs in ſe imaginem Dei deturpent, profanent & perdant. Nam vt ait S. Ambroſ. epiſt. 82. *Virginitas fons eſt, in quo maximè imago Dei lucet ac ſplendet.* Adde, dæmonem ex libidine ad alia ſcelera gradum facere, imò per illam ad hæc viam ſternere: cùm enim caſtitatem hominis expugnauit, facilè eum ad quælibet crimina, ipſamque hæreſim pertrahit. Vnde Balaam hoc conſilium impium dedit Balac regi Moab ad perdendum Moſen & Hebræos: Submitte, inquit, in caſtra Hebræorum ſpecioſas puellas Moabitides, quæ illos ad ſui amorem illiciant, nec tamen ſui copiam faciant priùs quàm Hebræi adorarint ſuum idolum Beelphegor. Et conſilio reſpondit euentus. Vide hiſtoriam Num. 25. vbi eam pertractaui. Sic hodie Luthero, Caluino, ceteriſque apoſtatis libido fuit & eſt origo cauſaque apoſtaſiæ & hæreſis.

Et in profundis inferni conuiuæ eius] Hebr. Aquila, Symmach. & Theodot. *inuitati eius*. quaſi dicat. Meretrix hæc ſuos conuiuas & amaſios interficit, mittitque ad orcum & tartara, vt ſicut hîc conuiuæ eius fuerunt in ſcelere & ardore libidinis, ita ibidem eius conuiuæ ſint in ardore gehennæ. Dicat ergo ipſa ſuis amaſijs illud Leonidæ: *Prandete hîc mecũ cõmilitones, apud inferos cœnaturi.* Vnde Septuag. vertunt, *& in profunditatem inferni*

occurrit; S. Hieron. in c. 13. Oſee, *terrigenæ apud eam pereunt, & in profundum inferni occurrunt;* auctor Catenæ Græcor. πυθμένα, id eſt *profundum*, vertit quoque *rete* vel *laqueum*: meretrix enim eſt rete diaboli, & laqueus inferni: qui ergo illum effugere cupit, fugiat à meretrice, ſicut aues auolant à reti. A

Quare Salonius hîc: *Qui verba meretricis libenter audit*, inquit, *& oſcula eius delectabiliter ſuſcipit, quaſi ianuam pulſat inferni.* Nam, vt ait S. Gregor. *Ex quo luxuria mentem alicuius occupauit, vix eum bona cogitare permittit. Sunt enim deſideria viſcoſa; ex conſenſu oritur operatio, ex operatione conſuetudo, ex conſuetudine deſperatio.* Vide dicta cap. 2. verſ. 18. & cap. 5. 5. Fornicatoribus ergo inculcetur illud Iſaiæ c. 33, 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus ſempiternis?* Vide ibi dicta. Portò S. Ephrem tract. de Varijs tormentis inferni: *Illud*, inquit, *in profundo inferni, declarat quoſdam quidem eſſe apud inferos, ſed non in profundo, ſeu ima parte inferni, qui longè mitiùs puniuntur.* Luxurioſi ergo qui in profundo inferni ſunt, ceteris damnatis grauiùs puniuntur. B

Audi S. Cyrillum Alex. orat. de exitu animi, & de ſecundo aduentu tom. 4. pœnas inferni recenſentem & graphicè oculis ſubijcientem: *Væ ſontibus*, inquit, *cùm ex aula nuptiarum exigentur: heu quæ tum pœnitentia, quæ afflictatio, quis angor, quæ iactatio futura eſt? Graue eſt à Sanctis ſeparari: durius à Deo ſeparari. ignominioſum eſt pedibus manibuſque colligari, & in ignem conijci; moleſtum eſt in imas detrudi tenebras; tetrum dentibus ſtridere atque tabeſcere; odioſum nullo fine cruciari; malum linguam inflammari funeſtam, aquæ guttam petere, neque obtinere; acerbum in igne eſſe, & clamare, neque ſubueniri: inſuperabiles* C *fauces, immenſus gurges; vbi incluſus quis & detentus euadere aut aufugere nequeat: inſuperabilis cuſtodiæ murus: immites cuſtodes: tenebricoſus carcer: infracta vincula: inconuulſæ catenæ: diriſſerique flammæ illius miniſtri: graues illæ quæ ad ſupplicium adhibentur ſcutica: firmi vngues & infracti: duri nerui: turbida pix atque torrens: fœtens ſulphur: ignea illa cubicula: inextincta pyra: putidus viroſuſque vermis: inexorabile concilium: inuictus gratia iudex: inexcuſabilis defenſio: notis compuncti magnatum vultus: exoleti optimates: mendici reges: imperiti ſapientes: ſatui & reiectitij oratores: dementes diuites: non audita falſa ſcribentium aſſeuerationes: manifeſtæ malitioſorum verſutiæ: perſpicuæ fraudatorum calliditates: viroſus auarorum odor: aperta perſonatum ſimulatio: verberones, impoſtores: omnia apud illos nuda atque patefacta. Væ improbis: profani, ſcelerati, & impuri ſunt in Dei conſpectu.*

Adijciunt Septuag. Romani hanc gnomen: *Sed reſili, ne moreris in loco, neque inijcias oculum tuum ad eam: ita enim tranſibis aquam alienam.* Quod ita explicat Clemens Alex. 3. Pædag. cap. 2. *Ne ad alienum fluuium accedamus, nobis ſuadet pædagogus, per alienum fluuium alienam vxorem libidini deditam* (& inſtar fluuij ſecum rapientem, & abſorbentem amaſios) *allegoricè ſignificans: vt quæ ad omnes dimanet, & per meretriciam intemperantiam omnium voluptati effundatur.* Sicut ergo, ne à torrente rapido abripiaris, procul ab eo fugis; ſic ne torrente libidinis abripiaris, procul fuge à meretrice. Myſticè, idem Clemens libr. 1. Strom. hiſce verbis ſignificari ait, cauendum eſſe ab hæreticorum baptiſmo.

Inſuper addunt Septuag. Roman. *Ab aqua autem aliena abſtinete, & de fonte alieno ne biberis, vt longum viuas tempus, adijciantur etiam tibi anni vitæ.* Hæc etiam legit Syrus, & Concil. Carthagin. apud S. Cyprian. vbi Nemeſianus ex ijs probare contendit, cauendum eſſe hæreticorum baptiſma, adeóque illud eſſe inualidum & irritum, qui fuit error S. Cypriani & totius illius Concilij. Clemens verò lib. 3. Pædag. c. 2. ad literam de meretrice exponit: *Ab aliena*, inquit, *aqua abſtine, & ex fonte alieno ne biberis, ſtillantis ſenſum delectationis fluentum nos vitare admonens, vt viuamus longo tempore: adaugeantur autem nobis anni vitæ, ſiue alienam voluptatem non venantibus, ſiue etiam hæreſes declinantibus.* Hinc notat auctor Catenæ Græco. Sicut, inquit, apud Deum eſt fons vitæ, ita apud diabolum eſt vena vel fons mortis. Rurſum, vt fons Dei eſt virtutis & agnitionis, ita fons diaboli eſt nequitiæ & inſcitiæ. Verùm hæc omnia abſunt ab Hebræo, Latina Vulgata, & Græca Complut. Quare certam S. Scripturæ fidem non obtinent.

D

SECVN-

SECVNDA PARS LIBRI.

HVcuſque porrigit ſe encomiũ & parænelis, ſiue exhortatio ad ſapientiã, quo Salomon laudes, dotes & fructus ſapientiæ recẽſendo, inculcando & exaggerãdo, omnes ad eam inuitauit & incitauit. Poſito ergo hoc quaſi parœmio nunc ipſas parabolas, ideſt, gnomas & dogmata ſapientiæ, ſiue Ethicæ, tradere aggreditur. Igitur hæc ſecunda pars inſcribitur heb. משלי *misle*, ideſt *Parabolæ*, ideſt gnomæ, & ſententiæ practicæ Salomonis, quæ in Hebræo velut carmina & rhythmi perelegantes ſunt, tũ antithetis, tũ paronomaſiis, tum homioptotis, ſiue ſimiliter cadentibus, aliiſque ſchematibus, ac ſæpè poſterius hemiſtichium oppoſitio eſt prioris: licet ſubinde tacitè dumtaxat & obſcurè per metonymiam, quâ ex cauſa effectum; & metalepſin, quâ ex antecedẽte conſequens oppoſitum, aut vice versâ ex cõſequente antecedens, vel comitans, oppoſitum ſubintelligendum lectori relinquit. Exempla dabo c. 10. v. 6. 8. 9. 13. 14. & ſequ. Crebrò enim opponit ſapientem ſtulto, iuſtum impio, ſtrenuum pigro, diuitem pauperi, ac generatim virtutem vitio, virtuti ſua præmia, vitio ſuas pœnas annectens. Sunt tamen nonnullæ gnomæ merę parabolæ, ideſt ſimilitudines, quibus vnam rem, v. g. virtutem, alteri comparat & aſſimilat, quædam etiam ſunt nõ tam de moribus quàm de euentis huius vitæ, quæ ſcilicet certos ſtatus, officia, actiones in hac vita comitari, vel ſubſequi, ſolent, ſiue frequenter, ſiue nonnumquam. Inſuper nonnullæ ſunt comminatoriæ, aliæ promiſſoriæ, quædã ethicæ, aliæ œconomicæ, aliæ politicæ, vti dixi in Prologo. Denique gnomę hę miſtim & diſparatę ſine ordine proponuntur & commiſcentur, vti fit in diſtichis Catonis, P. Syri, aliorumque veterum Gnomologorum. Vnde Hugo ad cap. 10. Hoc caput, inquit, æquè ac ſequentia vſque ad cap. 25. tot habet partes quot parabolas; quare hîc connexio non eſt quęrenda, nec capita in certas ſectiones diuidi queunt.

PARABOLÆ SALOMONIS.

CAPVT DECIMVM. SYNOPSIS.

ALternat ſermonem de filio ſapiente & ſtulto, ideſt probo & improbo, operante & otioſo, ſimplici & prauo, de charitate & odio, ac præſertim de lingua bono, eiuſque malo, eorumque pœnis & præmiis.

1. FIlius ſapiens lætificat patrem: filius verò ſtultus mœſtitia eſt matris ſuæ.

2. Nil proderunt theſauri impietatis: iuſtitia verò liberabit à morte.

3. Non affliget Dominus fame animam iuſti, & inſidias impiorum ſubuertet.

4. Egeſtatem operata eſt manus remiſſa: manus autem fortiũ diuitias parat. Qui nititur mendaciis, hic paſcit ventos: idem autem ipſe ſequitur aues volantes.

5. Qui congregat in meſſe, filius ſapiens eſt: qui autem ſtertit æſtate, filius confuſionis.

6. Benedictio Domini ſuper caput iuſti: os autem impiorũ operit iniquitas.

7. Memoria iuſti cum laudibus: & nomen impiorum putreſcet.

8. Sapiens corde pręcepta ſuſcipit: ſtultus cæditur labiis.

9. Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter: qui autem deprauat vias ſuas, manifeſtus erit.

10. Qui annuit oculo, dabit dolorem: & ſtultus labiis verberabitur.

11. Vena vitæ, os iuſti, & os impiorũ operit iniquitatem.

12. Odium ſuſcitat rixas: & vniuerſa delicta operit charitas.

13. In labiis ſapientis inuenitur ſapientia: & virga in dorſo eius qui indiget corde.

14. Sapientes abſcondunt ſcientiam: os autem ſtulti confuſioni proximum eſt.

15. Subſtantia diuitis, vrbs fortitudinis eius: pauor pauperum, egeſtas eorum.

16. Opus iuſti ad vitam: fructus autem impii ad peccatum.

17. Via vitæ, cuſtodienti diſciplinam: qui autem increpationes relinquit, errat.

18. Abſcondunt odium labia mendacia: qui profert contumeliam, inſipiens eſt.

19. In multiloquio non deerit peccatũ: qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt.

20. Argentum electum, lingua iuſti: cor autem impiorum pro nihilo.

21. Labia iuſti erudiunt plurimos: qui autem indocti ſunt, in cordis egeſtate morientur.

22. Benedictio Domini diuites facit, nec ſociabitur eis afflictio.

23. Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus: ſapientia autem eſt viro prudentia.

24. Quod timet impius, veniet ſuper eum: deſiderium ſuum iuſtis dabitur.

25. Quaſi tempeſtas tranſiens non erit impius: iuſtus autem quaſi fundamentum ſempiternum.

26. Sicut acetum dentibus, & fumus oculis, ſic piger his qui miſerunt eum.

27. Timor Domini apponet dies: & anni impiorum breuiabuntur.

28. Expectatio iuſtorum lætitia: ſpes autem impiorum peribit.

29. Fortitudo ſimplicis via Domini: & pauor his, qui operantur malum.

30. Iuſtus in æternum non commouebitur: impij autem non habitabunt ſuper terram.

31. Os iuſti parturiet ſapientiam: lingua prauorum peribit.

32. Labia iuſti conſiderant placita: & os impiorum peruerſa.

VERS. 1. FIlius ſapiens lætificat patrem: filius vero ſtultus mæſtitia (Syrus, *confuſio*) eſt matris ſuæ] Arabicus, *contriſtat*, vel *mæſtam facit matrem ſuam.* *Filius ſapiens* eſt probus, modeſtus, obediens: *ſtultus* eſt improbus, petulans, contumax. Ita paſſim hoc libro ſapiens vocatur probus; ſtultus verò, improbus: quia vera ſapientia eſt ipſa virtus & probitas, ac viciſſim ſumma inſipientia eſt vitium & improbitas. Dicit ergo, quòd filii probitas patri ſit gaudio, improbitas verò matri ſit mœrori: quia filius eſt pars, caro & ſanguis parentum: filii ergo virtus & vitium in parentes proximè redundat, eiſque vel lætitiam, vel triſtitiam conciliat. Sub patre intellige & matrem, ac viciſſim ſub matre intellige & patrem. Tribuit tamen lætitiam patri, mœſtitiam matri: Primò, copiæ cauſa; Secundò, quòd patres, vtpote ſanguinei, proniores ſint ad lætitiam; matres verò, vtpote phlegmaticæ & melancholicæ, ad triſtitiam. Tertiò, quia patres ſeueriùs educant caſtigantque filios; quo fit, vt filii bonos induant mores, quibus patrem lætificant: matres verò blandiùs & conniuentiùs tractant filios: quo fit vt filii euadant vitioſi, petulantes, contumaces: itaque mœrorẽ matri afferant, eo magis, quo ipſa per nimiam indulgentiam cauſa vel occaſio fuit, vt tales euaderẽt filii. Mœret ergo, quia ipſa mœroris anſam dedit. ita Baynus. Verè Quintilianus. *Mollis*, inquit, *illa educatio, quam indulgentiam vocamus, neruos omnes & mentis & corporis frangit.* Quartò, quia filius ſapiens ad publicos euehitur honores, officia & cathedras, quæ ſpectat pater, ideóque lætatur: ſtultus verò priuatim cũ matre viuit vitam igna-

A uam & voluptuariam, matríque grauis eſt & rebellis: quare ipſa occulta hæc dedecora & probra filii ſpectans, aſſiduè luget & mœret. ita R. Salomon, R. Leui & Aben Ezra. Denique matres teneriùs amant filios, quã patres, tũ quia fœminæ ſunt: tum quia certiores ſunt illos ſuos eſſe filios, quàm patres: tũ quia plus filiis conferunt, quàm patres: nam, vt alia taceam, nouem menſibus in vtero alunt geſtántque eos cum magnis doloribus, faſtidiis & angoribus: deinde pariunt eos cũ ingenti cruciatu & periculo vitæ: denique iã natos lacte ſuo alunt nutriuntque per plures annos. Hinc fit, vt magis anxiæ ſint de filiorum vita & moribus, magiſque doleant & mœreant, ſi praui euadant, quos tantis impẽdiis, laboribus & doloribus genuerunt & educarunt. Accedit, quòd filii ob rationes iam dictas magis imitentur indolem
B matris, quàm patris: quare matri culpæ & probro datur magis, quàm patri, ſi filius euadat inſolens & improbus. Igitur mœret ipſa probrum & culpã tũ filii, tũ ſuam. Huc facit illud Menandri: *Lætitia patris filius ſapiens.* Vice verſa Valer. Max. lib. 1. c. 1. hanc dat rationem, cur Dionyſius tyrãnus ſcelerum pœnas viuens non dederit: *Dedecore,* inquit, *filij mortuus pœnas rependit, quas viuus effugerat.*

Porrò, hanc gnomen primo loco collocat Salomon, vt moneat tum parentes honeſtè filios educare, eorũque vitia caſtigare, vt illis ſint gaudio, non mœrori: tum filios, vt probè ſe gerant, parentibuſque ſint obſequentes. ſic enim fore, vt eos exhilarent, non contriſtent. Solent enim filii
C amore & reuerentiá parentum tangi, adeóque hic ſummus eſt eis ad virtutem ſtimulus, quem proinde eis hîc adhibet Salomon. Ita S. Auguſtinus ſuâ hæreſi & ſcortatione mœrori fuit S. Monicæ matri ſuæ, cuius dolores & lacrymas, quibus eum ſecundò quaſi parturiit, fusè ipſe recenſet in libris Confeſſ. Ita Blanca regina ſancta, magnâ ſollicitudine educauit S. Ludouicum regem Francorum filium ſuum, ac cauſa fuit ſanctitatis eiuſdem. Identidem enim ei occinebat illud: *Fili mallem te aſpicere mortuum, quàm committentem aliquod peccatum mortale, quo Dei offenſam odiumque incurreres.* Ita non rarò filii improbi ſuâ improbitate matres ingenti mœrore afficiunt, imò conficiunt & enecant: quare veri ſunt parricidæ & matri-
D cidæ.

Myſticè: *filius ſapiens* eſt fidelis probus, præſertim peccator pœnitens: hic *lætificat patrem*, ideſt Chriſtum, qui eum ſanguine ſuo genuit: & matrem, ideſt Eccleſiam, quæ eum vtero baptiſmi peperit: improbus verò eoſdem contriſtat. Typus huius mœroris extat in matre vidua vrbis Naim, lugente filium vnicum iam mortuum, quem Chriſtus matris lachrymis commotus ad vitam reuocauit, Lucæ 7. v. 11. vt ibidem explicant S. Ambroſ. S. Gregor. S. Auguſt. Beda & alii.

Rurſum filii ſapientes ſunt diſcipuli, ſubditi, pœnitentes: hi enim ſi bene ſe gerant, lętificant ſuos magiſtros, Superiores, confeſſarios, &c. ſin malè, eos magno mœrore afficiunt: quia, vt ait Sixtus philoſ. in Sentent. nu 164. *Peccata diſcentium, opprobria ſunt doctorũ.* Nam iidem erga ſub-

ditos affectum habent tam matris, quàm patris. Vnde ille dicebat Prælato:

VERS. 2. *Verbera patris habes, vbera matris habe.*

Dicant ergo cum Ieremia cap. 9. 1. *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum? & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei.*

Nil proderunt theſauri impietatis: iuſtitia verò liberabit à morte] Primò, aliqui cum Hugone hæc accipiunt generatim de quibuſuis theſauris & opibus, etiam iuſtè licitéque partis: omnes enim opes dicuntur *impietatis*, id eſt impiæ, eo ſenſu quo à Chriſto vocatur *mammona iniquitatis*, Lucæ 16. 9. Primò, quia opes ſæpè per iniuſtitias conquiruntur. Vnde illud: *Diues, aut iniquus, aut iniqui heres.* Secundò, *iniquitatis*, quia diuitiæ ſunt occaſio, materia & ſtimulus omnis peccati, præſertim iniuſtitiæ. Tertiò, *iniquitatis*, id eſt iniquæ, id eſt infidæ, fallaces, caducæ, vanæ & mendaces, non veræ, non fideles & ſtabiles, vti explicat Chriſtus ibidem v. 11. eodem cap. Quartò, addit S. Auguſt. ſerm. 35. de Verbis Domini, *iniquitatis*, quia iniqui ſolas eas putant eſſe diuitias: non enim norunt ſpiritales, cæleſtes & æternas, quæ à nemine eripi poſſunt. Vnde pro *theſauri impietatis* hoc loco aliqui vertunt, *theſauri inquietudinis, turbationis, motus, ſeditionis*: hæc enim omnia ſignificat Heb. רשע *reſca*. Sic ergo ſenſus erit, q. d. Theſauri quantumuis magni non proſunt, ſed potiùs obſunt, quia animo afferunt perpetuam inquietudinem, turbationem & quaſi ſeditionem paſſionũ, vt nunc metus eas amittendi confligat cum cupiditate eas retinendi, nunc ſpes eas augendi confligat cũ timore eas minuendi, nunc anxietas eas cõſeruandi confligat cum obligatione & dolore eas reſtituendi, vel erogandi in amicos aut egenos. Hac de cauſa Chriſtus opes vocat ſpinas, quæ tãgentem pungunt & lacerant, Matth. 13. 22. Vnde S. Gregor. & S. Bern. docent, eas non eſſe amandas; vtpote *quæ amatæ inquinant, poſſeſſæ onerant, amiſſæ cruciant.* Quocirca Clemẽs Alex. lib. 3. Pædag. c. 6. *Diuitiæ*, inquit, *ſerpenti ſimiles, quem ſi quis neſcit inoffensè eminus accipere, beſtia ſine periculo ſummâ caudâ apprehendens, ea manui circũplicabitur & mordebit. Ita & diuitiæ, ſi ab imperito viro apprehẽduntur, inhærent & mordent. Sed ſi quis ſe magnificũ præbens, rectè & ſcienter eis vtatur, illæſus permanebit.* Vide S. Chryſoſt. hom. 82. in Matth. vbi auarum dæmoniaco, & illum æquè ac hunc mille æſtibus agitari, furere & inſanire multis demonſtrat.

Secundò, propriè & genuinè *theſauri impietatis* vocantur opes *impietate acquiſitæ*, vt vertit Pagnin. ſiue per impietatem partæ, vel conſeruatæ, v. g. per vſuras, rapinas, iniuſtos contractus, per immiſericordiam, per violationem feſtorum, aliarumque legum diuinarum, vel humanarum. Hi enim licet ad modicum tempus prodeſſe videantur, quo eis fruitur diues impius, tamen tandem non proſunt ei, ſed obſunt: tum quia *malè parta malè dilabuntur*; tũ quia, etſi apud homines ſubinde proſint, apud Deum tamen non proſunt: Deus enim impietatem eius puniet ſæpè in hac vita, & ſemper in futura: Deus enim auro corrumpi nequit, vti corrumpuntur iudices & principes: tum denique quia in hora mortis non liberabunt diuitem impium à morte tam præſenti, quàm æterna: illius enim reus eſt impius, iuxta illud Chriſti Matth. 16. *Quid enim prodeſt homini, ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentũ patiatur?* At cõtrà *iuſtitia liberabit à morte*, quia, etſi nonnunquam apud homines, inquit Ianſenius, ob iuſtitiam iuſti occidãtur; apud Deum tamen iuſtitia hominis frequenter efficit, vt communem aliquam euadat vltionẽ diuinam, atque humanam perſecutionem; vt patuit in Daniele & tribus pueris: ſemper autem efficit, vt à perpetua morte (quæ ſola vera mors eſt) liberetur homo, pro qua euadenda nihil proderunt theſauri impii. In hac autem parte ſatis inſinuatur, theſauros iuſtè partos & diſtributos prodeſſe, iuxta illud: *Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi.* Ceterùm vt prior ſententia adhortatoria eſt ad ſapientiam, vt per quam parentes exhilarantur: ita hæc ad iuſtitiam, vt quâ certiùs quis aſſequitur, quod impii per diuitias ſuas aſſequi conantur.

Significat ergo Salomon ſtudendum eſſe potiùs iuſtitiæ, quàm opibus corrogandis; quòd illa proſit, hæ obſint: eſtque antitheſis inter impietatem impióſque theſauros, & iuſtitiã iuſtóſq; theſauros, quòd hi liberẽt à morte, illi nequaquam, imò cauſa ſint mortis. Hoc eſt quod ait Eccleſ. c. 40. *Subſtantiæ iniuſtorũ ſicut fluuius ſiccabuntur, & ſicut tonitruum magnũ in pluuia perſonabunt.* Et Chriſtus: *Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autẽ paraſti, cuius erunt?* Lucæ 12. 20. Et Abraham ad diuitem Epulonem in inferno poſitum: *Fili, recordare quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala; nunc autem hic conſolatur, tu verò cruciaris*, Lucæ 16. 25. Ita diuites in inferno ſerò ſapientes gemunt eiulántque: *Quid nobis profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? tranſierunt omnia illa tanquam vmbra.* Sapient. 5. 8.

Porrò Septuag. vertunt, *non proderunt theſauri* ἀνόμοις, id eſt *ex legibus* legẽ præuaricantibus. Alludunt ad νόμισμα, id eſt numiſma, quod à νόμῳ, id eſt à *lege*, dicitur. q. d. Νόμισμα non proderit ἀνόμοις, numus non proderit ex legibus: quia cũ numus à lege dicatur, non niſi legis ſtudioſis conuenit & prodeſt; exlegibus autem non conuenit & obeſt. Numiſma enim dicitur à νόμῳ, & numus quaſi νόμος, addito υ, vt fiat νοῦμος, primâ productâ, eò quòd depoſitâ veteri rem cum re permutandi conſuetudine lege ſignatus ſit numus, eique pretium impoſitum. Vnde numus dictus moneta, quòd ſigno numiſmatis monerentur homines, cuius pretii eſſet. ita Feſtus Pompeius, Ambroſ. Calepinus, & Nicolaus Perottus in epigrãma 4. & 40. Martialis: licet Iſidorus lib. 16. Etymolog. c. 17. *Numi*, inquit, *à Numa Pompilio ſecundo rege Roman. vocati ſunt, qui eos primum apud Latinos imaginibus notauit, & titulo nominis ſui præſcripſit. Hinc & numiſma dicitur, quod nominibus principum effigiebuſque ſignabatur.* Addit Petrus Gregor. de Republ. & ex eo noſter Salazar, numos à νόμῳ, id eſt lege, dici, quod iuxta leges & iuſtitiæ canones parandi & expendendi ſunt. Quare cum impii eos illegitimè contra ius & fas conflent, vel aſſeruẽt, hinc quaſi iniqui poſſeſſores à Deo iis ſpoliabuntur; quin & vita mulctabuntur, ſicut vita mulctãtur qui illegitimos & adulterinos numos cudunt. Vnde S. Ephr. tract. Contra diuites: *Si*, inquit, *adulterantes pecunias contra leges lex punit, Deus etiã eos, qui contra iura ſua adulterinas opes ſibi parant, meritò ſpoliat.* Quin & Plutarch. in Moral. *Qui*, inquit, *malo viro addit opes & gloriam, is febricitanti miniſtrat vinum, bilioſo mel, cœliacis obſonia, quæ morbum animi, hoc eſt ſtultitiam, augeant.*

Numus dictus quaſi νόμος, id eſt, lex.

Myſticè, auctor Catenæ Græcor. Theſauri impietatis, inquit, ſunt artes, eloquentia & ſcientiæ,

quas magno ſtudio ſibi comparant tum hæretici, tū homines vani & ambitioſi. Verùm hæ omnes nihil eis proderunt, nec liberabunt eos à morte præſēti & æterna. Præclarè noſter Thomas Theodidactos de Imitat. Chriſti lib. 1. c. 3. *Aduenıente*, inquit, *die iudicij non quæretur a nobis quid legimus, ſed quid fecimus, nec quam benè diximus, ſed quam religioſè viximus*. Et lib. 3. c. 48. *Veniet tempus quando apparebit magiſter magiſtrorum, Chriſtus Dominus angelorum, cunctorum auditurus lectiones, hoc eſt, ſingulorū examinaturus conſcientias: & tunc ſcrutabitur Ieruſalem in lucernis, & manifeſta erunt abſcondita tenebrarum, tacebuntque argumenta linguarum.*

Iuſtitia quintuplex. Primò. *Iuſtitia verò liberabit a morte*] Quænam hæc *iuſtitia*? Primò, Vatab. intelligit ſapientiam: Sapientia, inquit, quæ gignit iuſtitiam, liberat à morte. Secundò. Secundò, R. Salomon & R. Leui intelligunt eleemoſynam, iuxta illud pſal. 111. v. 9. *Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia* (id eſt eleemoſyna) *eius manet in ſæculum ſæculi*. Et illud Tobiæ ad filiū c. 4. 11. *Eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras*. Tertiò. Tertiò, Lyran. accipit iuſtitiam propriè dictam, quæ eſt virtus ius ſuum cuique tribuens. hæc enim opponitur iniuſtitiæ, & opibus iniuſtè partis. Quartò. Quartò, auctor Catenæ Græcor. per *iuſtitiam* accipit pœnitentiam: hæc enim pœnitens iuſtè puniēs peccatum liberat ſe à morte animæ. Quintò. Quintò, & optimè *iuſtitiam* hîc accipias vniuerſaliter, prout generalis eſt virtus, ſiue complexio omnium virtutum faciens hominem iuſtum, pium & ſanctum: opponitur enim impietati & opibus impiè id eſt improbè, partis. Hæc iuſtum ſæpè liberat à morte præſenti (vti liberauit Noë à diluuio, Lot ab incendio Sodomæ, tres pueros à camino ignis ardentis, Danielem à leonibus, Ionam è ventre ceti) ſemper ab æterna.

Vers. 3. *Non affliget Dominus fame* (Chald. *non facit eſurire*) *animam iuſti, & inſidias impiorum ſubuertet*] Iuſſit Deus Iudæos affligere animas ſuas per ieiunia, ſed ieiunium eſt ſanitas animæ & corporis. *Non affliget fame* ergo, ſcilicet coactâ & noxia, vt eos inuitos fame conficiat. Vnde Septuag. vertunt, *non occidet Dominus fame animam iuſtam*; S. Hieron. in Iſaiæ 65. *non interficiet*; Symmach. & Theodot. οὐ λιμαγχονήσει, id eſt, *non ſuffocabit fame quaſi angina iuſtum*: fames enim inſtar anginæ fauces conſtringit, itaque ſuffocat famentem. Senſus ergo eſt, q. d. Deus non ſinet affligi fame iuſtum, ita vt anima, id eſt vita, illi eripiatur, & quaſi ſtranguletur; ſed potiùs cibos illi ſubmittet mirâ nouâque prouidentia, ſicut Danielem aluit in lacu leonum per angelum rapientem Habacuc, Eliam aluit per coruos, Hebræorum tres milliones in deſerto aluit mannâ per quadraginta annos. Ex aduerſo Deus impiis Iudæis cōminatus eſt & immiſit famē, vt cū tempore Eliæ clauſit cælum, ne plueret per tres annos. Rurſum cū Iudæos, qui Chriſtianos bonis ſpoliarant teſte Apoſtolo Hebr. 10. 34. ad tantam famem redegit, vt matres comederent ſuos filios, ac multa eorum millia fame quaſi anginâ ſtrangulauit. Audi Hegeſippum lib. 5. de Excidio Ieruſalem c. 24. *Interclusis iam faucium meatibus ſtrangulabantur, obriguerant interiora viſcerum, obſtructi erant ductus ciborum, aruerant iecoris venæ, quæ cibos attrahunt: perierat vſus, & auiditas cumulabatur: virtus defecerat, & appetentia manebat.*

Igitur hæc ſententia coërcet auaritiam & errorem mundanorum, qui ne egeſtatem & famem patiantur, per fas & nefas opes corrogant. Decipiuntur enim, & per hoc ad famem rediguntur.

Dices, Numquid ſubinde videmus iuſtos affligi fame? Nōne legimus plures Martyres in carceribus cruciatos, imò enectos fame? Reſp. Hæ ſententiæ ſignificant non quid ſemper, ſed quid ſæpè eueniat. In veteri autem teſtamento ordinariè Deus non permittebat Iudęos iuſtos fame affligi, quia promiſerat eis opum frugúmque abundantiam, ſi legem ſuam obſeruarent. In nouo autem teſtamento Chriſtianis iuſtis opum non tam temporalium, quàm ſpiritualium copiam promiſit. Quare cum Deus iuſtos famere ſinit, copiā alimoniæ ſpiritalis, putà gratiæ & cōſolationū cæleſtiū, eis ſubminiſtrat, eâque animam paſcit, roborat, lætificat, impinguat. Promiſſis enim ſtat, qui pro re parua, v. g. denario quem promiſit, dat maiorem, v. g. aureum. Igitur Deus promittēs temporalia, ſi pro eis ſubſtituat ſpiritalia, quæ longè maioris ſūt momenti, vtique promiſſis ſtetiſſe dicendus eſt. Porrò Deus etiam in lege noua rarò iuſtos (excipio Martyres: in his enim fames eſt pars martyrii & triumphi) permittit fame cōfici; imò ſæpè per miraculū eos alit, vti aluit S. Magdalenā in Balma raptu cantuque angelico; ac S. Paulum primum Eremitam in deſerto per coruum, qui per 60 annos quotidie dimidium ei panem afferebat, adueniente verò S. Antonio duplicauit annonam, integrumque panem attulit. Sic plures Martyres in carceribus aluit per angelos. Sic indies alit tot millia monacharum & monachorum pauperum, præſertim mendicantium, vt miraculi ſit inſtar, quòd in vno S. Franciſci Ordine Deus aſſiduè eleemoſynis piorum alat pluſquam millionem, hoc eſt decies centena millia Religioſorum (hūc enim numerum adæquant, imò ſuperant, ſi numerentur omnes viri & feminæ, paupertatis S. Franciſci & S. Claræ aſſeclæ) qui nullum habent cenſum, nullos reditus, ſed ſola paupertate ſunt diuites, ſoláque benedictione S. Franciſci, qui hoc ſuis dabat pro viatico: *Iacta cogitatum tuum in Domino, & ipſe te enutriet*. Hîc ergo impletur illud Apoſt. 2. Cor. 6. *Nihil habentes, & omnia poſſidentes*. Hoc eſt centuplum pauperibus ſpiritu promiſſum à Chriſto, Matth. 19. 29. Hæc eſt paupertatis Euangelicæ maieſtas, quæ ſcilicet totius mundi poſſeſſionem ſibi vendicat. *Fideli enim totus mundus diuitiarum eſt*, ait S. Bernard. ſerm. 21. in Cant.

Porrò iuſtum hîc quemlibet, ſed maximè eleemoſynariū accipe, iuxta illud Chriſti promiſſum: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*. Vnde S. Cypr. de Opere & eleemoſyna: *Metuis*, inquit, *ne patrimonium tuum deficiat, ſi operari largiter cœperis? Quando factum eſt vt iuſto deeſſent ſubſidia vitæ, cùm ſcriptum ſit: Non occidet Dominus animam iuſti?* q. d. Impoſſibile eſt, vt Deus fame perire ſinat eum, qui famentes alit; vt Deus fame eripiat vitam illi, qui famelicorum vitam fame pereuntium ſuſtentat.

Myſticè S. Baſil. in c. 1. Iſaiæ, Beda Hugo hæc accipiūt de fame ſpiritali, hoc eſt, de defectu verbi Dei, gratiæ & Sacramentorum. Vnde notat S. Baſil. hîc dici, *Non affliget Dominus animā iuſti fame: Non enim loquitur*, ait, *hic de fame corporis (vtique enim dixiſſet de corporibus iuſtorum) ſed de inedia animarum*. Hugo verò accipit famē vitiorū. Quid eſt, inquit, luxuria niſi fames inſatiabilis voluptatis? Quid ſuperbia, niſi fames inſatiabilis dignitatum?

Quid auaritia, niſi fames inſatiabilis facultatum? Quæ quidem concinũt cum his quæ Ioannes dixit. *Quidquid eſt in mundo, aut eſt concupiſcẽtia carnis, aut concupiſcentia oculorum, aut ſuperbia vitæ.* Hinc S. Thom. Opuſc. de Euchariſtia, ad eius frequentationem allicit hac ſententia: *Non affliget Dominus fame animam iuſti:* quia Euchariſtia famẽ vitiorum iam dictam ſedat: ruſum ſedat famem animæ ad eam anhelantis, ceteráque eius vota & deſideria, quin & non rarò famẽ corporis. Sic Iohannes Abbas apud Palladium in Lauſiaca c. 61. per plures annos ſine cibo vixit, ſolâ ſe paſcens Euchariſtiâ in Dominica. S. Catharina Senenſis diu ſolâ Euchariſtiâ vixit, imò eâ ſumptâ faſtidiebat omnem cibum corporeum; cúmq; eum iuſſu confeſſarij accipere cogeretur, ilicò illum ſtomacho reluctante reijciebat.

Et inſidias impiorum ſubuertet] Pro *inſidias* heb. eſt הות *hauuat*, pro quo Septuag. legẽtes חות *chauuat*, verterunt, vitam: *Vitam autem*, inquiũt, *impiorum euertet*. Verùm ceteri legũt *hauuat*, ideſt vanitatem, prauitatem, inſidias, fractiones, contritiones. Vnde Tigur. vertit, *aſtutiam* (Vatabl. *calamitatem, damnum, perniciem*) *verò impiorũ propellet*. Sicque eſt antitheſis cum hemiſtichio præcedenti inter iuſtitiam iuſtorum & inſidias impiorum: illam enim tutatur alítque Deus, has euertit. q.d. Non ſinet Deus iuſtos probóſque ſpoliari bonis, & fame affligi: improbos verò, qui per fraudes & inſidias eos bonis ſpoliare & ad famẽ redigere conãtur, impellet in eandẽ perniciẽ, quã ipſi probis machinati ſunt, vt ſuis dolis capiantur, ſuiſque artibus quaſi retibus illaqueentur, itáque eos ſubuertet. Vnde Pagnin. *& propter prauitatem impios Deus expellet*. Duplici ergo beneficio Deus iuſtum afficit, & quaſi duplici telo pro ipſo depugnat. Primò, quòd famem ab eo depellat; Secundò, quòd inſidias impiorum eum ad famem redigere conantium diſſipet & euertat, iuxta illud Pſalm. 33. 11. *Diuites eguerunt & eſurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.* Porrò Dauid inſidias impiorum comparat inſidiis leonum prædæ inſidiantium, & in eam inuolantium. *Inſidiatur*, inquit, *in abſcondito quaſi leo in ſpelunca ſua: inſidiatur vt rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum.* Pſal. 9. 9. ſed Deus has inſidias leonum conterit. Vnde ſubdit v. 15. *Contere brachium peccatoris & maligni: quæretur peccatum illius, & non inuenietur.*

Denique *hauuat* Chald. vertit קניינא *kiniana*, ideſt *poſſeſſiones*, R. Saadia & Baynus, *ſubſtantiam & opes*. Vnde Syr. *facultates impiorum perdet*, Ch. *poſſeſſiones impiorum expellet*, q.d. Deus opes piorũ tuebitur, ne fame affligantur, impiorũ verò opes euertet, vt fame crucietur. Hebr. enim *hauuat* deriuatur ab הויה *haia*, ideſt eſſe, ſubſiſtere, vnde ſubſtantiam, ideſt facultates, ſignificat, & alludit ad הון *hon*, ideſt opes. Rurſum *hauuat* vertas *eſſe*, hoc ſenſu, q.d. Deus euertet impiorum eſſe & viuere, ideſt vitam eis adimet, vti vertunt Septuag.

VERS. 4. *Egeſtatem operata eſt manus remiſſa: manus autem fortium diuitias parat*] Senſus eſt clarus, q.d. Labor parit opes, otium inopiam: diligentia ditat, negligentia depauperat: feruor eſt parens opulentiæ, torpor egeſtatis.

Pro *egeſtatem* hebr. eſt ראש *ras*: quod, ſi alio puncto legas ראש *ros*, ſignificat toxicum, venenum, q.d. Pigritia eſt quaſi lentum venenũ, quod ſenſim proſerpens totũ hominem inficit, eúmque torpore æquè ac fame conficit & enecat. Verùm legendum eſt *ras*, ideſt egeſtatem, non *ros*, ideſt venenum: *ras* enim legunt Septuag. Noſter, Chald. & ceteri. Egeſtatem accipe ad literam pro inopia opum. Allegoricè, Beda accipit egeſtatem bonorum in cælo. q.d. Quicumque in vita remiſsè & pigrè vixit, hic bonis omnibus in futuro ſæculo carebit.

Pro *remiſſa* hebr. eſt רמיה *remia*, quod tam fraudulentam, quàm proiectam, ideſt remiſſam, inertem & primam ſignificat. Primi enim ſolẽt ex inertia manus torpidas exporrigere, imò proiicere: iidem quia nolunt laborare, fraudulenti euadunt & fures, vt victum ſibi comparent, vti videmus in pigris mendicis. Rurſum qui fraudi innititur, remiſſus fit & iners, quia fraudem ſibi ad victum parandum ſufficere putat. Sed decipiuntur vtrique: quia tam fraus quàm pigritia cauſa eſt egeſtatis: Deus enim fraudulentos punit redigitq; ad paupertatem, vti experientia cõſtat. Vnde vertit Chald. *paupertas attenuat virum doloſum, & manus recti ditat*, Syrus, *manus autem iuſtorum ditabitur*, Pagnin. *pauperem facit manus fraudulenta*, Tigurina, *qui operatur fraudulentâ manu, egenus eſt*, Vatabl. pro *fraudulenta* vertit, vt Noſter, *remiſſa*, & vtrumque connectens, ſic explicat, q.d. Qui malis artibus optat augere rem ſuam, vt faciunt otioſi, qui decipiunt alios vt viuant, ad egeſtatem redigetur. R. Salomon, R. Leui & Aben Ezra כף רמיה *caph remia* (quod Noſter vertit, *manus remiſſa*, alij, *fraudulenta*) vertunt, *bilances fraudulentæ*. Vnde ſic transferunt: *egenus erit, quiſquis bilãces habet fraudulentas*, vt iuſtum non det merciũ pondus, cùm eas vendit; & plus iuſto ponderet eas, cùm emit. Septuag. vertunt, *paupertas virum humiliat*, ideſt facit, vt manu ſit proiecta & abiecta, vti ſolent eſſe viles & humiles, Septuag. de more ſecutus Arabicus vertit, *paupertas deprimit hominem; manus audacium ditabuntur.*

Aliqui per *manum remiſſam*, ſcilicet ad dandum, accipiunt manum auaram, q.d. כף *caph*, ideſt curua & clauſa manus, auara, & bonorum tenax egeſtatem & penuriam adducet: contra verò *manus fortium*, ideſt adaperta, ideſt liberalis, & in eleemoſynas effuſa, diuitias & fortunas cumulat. Vnde Eccleſ. c. 4. 36. *Non ſit*, inquit, *porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.* Nam vt ille ait: *Plures opũ condi, promi pauciſſimi.* Verùm hic ſenſus arctior eſt: atque *manus remiſſa* propriè non eſt auara, ſed aceda & pigra, ſicut *manus fortium* non eſt liberalis, ſed laborioſa, ſedula, induſtria.

Pro *fortium* hebr. eſt חרוצים *charutſim*, quod Syrus vertit, *iuſtorum*, Chald. *rectorum*, Septua. ἀνδρείων ideſt *virilium*, qui viriliter agunt, Tigur. *ſedulorum*, Baynus, *ſollicitorum* quales ſolent eſſe mercatores ad rem attenti: vnde Pagnin. vertit, *& manus mercatorum ſollicitorum ditabit illos.* Propriè *charutſim* ſignificat viros acres, qui quod cogitant & inchoant, ſtrenuè proſequuntur, nec deſiſtunt, donec ad deſtinatum finem perducant. Radix enim חרץ *charats* ſignificat acuere, exacuere, excitare vim & virtutem ſuam, acriter & alacriter agere, vrgere, ad finem rem perducere. Alii *charutſim* vertunt, *inciſos, conciſos, præciſos*, quales ſunt attenti ad rem, qui præciſè ad obolum vel momentum ſua exigunt, vel diſponunt. Vnde mercatores hoc habent axioma: Si vis diteſcere, attentus eſto ad omnia etiam minima, nihil ne-

gligas, nullam occaſionem lucri etiam exigui A prætermittas, quia ex multis exiguis quid fit magnum & eximium. Noſter vertit, *fortium*, ideſt ſedulorum, ſtrenuorum. Qui enim fortis eſt, rem ſtrenuè vrget, & ad finem vſque perurget. pro *diuitias parat* hebr. eſt תעשיר *taſcir*: quod ſi alio puncto ſiniſtro legas תעשיר *taſir*, ideſt *decimat*, ſenſus erit, q.d. Labor ſtrenuus ſedulorum ex vno lucratur decem, ſortémque decuplat: ſicut terra fœcunda ex vno grano ſeminato producit decem imò 30.60.& centum.

Porrò hæc ſententia in opibus tam ſpiritualibus, putà ſapientia & virtute, quàm tẽporalibus locum habet. Virtutum enim ſtudioſus magnos earum cumulos & theſauros congregabit, negligens verò & piger earum inops manebit: nimirum vt ait Comicus,

Cælites ſudore cuncta fœnerant mortalibus,
Quidquid eſt in orbe ſeruit omne diligentiæ,
Labore virtus creſcit ac pecunia. B

Moral. de vitanda ſocordia.

Sicut ergo mercatores intenti opibus quotidie lucrum adiiciunt lucro, denarium denario, aureum aureo: ſic multò magis mercator meritorũ quotidie virtutem virtuti, actum actui, gradum gradui adijciat, ac diem ſibi perijſſe putet, quo nihil in virtute promouit, quo nulli eleëmoſynam corporalem aut ſpiritalem contulit, quo in re quapiã ſe ipſum non vicit. quocirca deſidiam & otium vt peſtem fugiat. De S. Antonio ſcribit Sozomenus l. 1. hiſt. c. 13. *Neque ipſe otiari aliquando in animum induxit, & qui præclare vitam eſſet acturus ad laborandum hortatus eſt.* Et S. Athanaſ. ait eum inſtar apis collegiſſe mel virtutum ex Sanctorum conuerſatione: ab vno enim qui in humilitate excellebat, didiciſſe humilitatem, ab alio patientiam, à tertio charitatem, à quarto aliam virtutem in qua C eminebat S. Ephrẽ in Cant. ſpirit. *Qui amat otiũ,* inquit, *numquam proſperabitur.* S. Ambroſ. lib. 1. de Cain c. 4. *Non dormientibus,* inquit, *non otiantibus, ſed vigilantibus pollicentur præmia, & labori merces parata eſt.* S. Leo: *Non dormientibus prouenit regnum cælorum, nec otio & deſidia torpentibus beatitudo æterna ingeritur.* S. Hier. vel quiſquis eſt auctor epiſt. ad Demetriadem: *Excitandus* eſt, inquit, *ſpiritualibus ſtimulis ſemper animus, & maiore quotidie ardore renouandus. Orationis inſtantia, illuminatio, lectio, ſollicitudo vigiliarum, diurna & nocturna eius incitamenta ſunt. Nihil enim in hoc propoſito deterius eſt, quod non ſolummodo non acquirit noua, ſed etiã parata conſumit: ſanctæ viæ ratio proceſſu gaudet & creſcit, ceſſatione torpeſcit & deficit.* S. Bern. l. 2. de Conſid. ad Eugen. c. 13. *Si rectè,* ait, *Sapiens hortatur ſapiẽtiam in otio ſcribi, cauendum & in otio otiũ eſt. Fugienda proinde otioſitas, mater nugarum, nouerca virtutum.* S. Baſil. in Conſtit. Monaſt. c. 5. *Quid* D *Apoſtoli, nonne ipſi quoque Dominum ſunt imitati? nonne aſſidui in laboribus erant? Animaduerte Paulũ indiuulsè laborantem.* De B. Alcuino, qui tempore Caroli Magni in Gallia laude doctrinæ floruit, ſcribit auctor Vitæ eius: *Fugiebat modis omnibus otioſitatem. Nam aut legebat, aut ſcribebat, aut diſcipulos erudiebat, aut orationi vacabat, aut pſalmorum decantationi, ineuitabilibus tantummodo corporis indulgens neceſſitatibus.* S. Bonauent. in Regula Nouit. c. 8. *Per tria iſta tota vita tua decurrat, vt ſemper ores, aut legas, aut ſeruias, & potiſſimùm ſenibus, forenſibus & infirmis: & factis ſeruitus non ſtes cum fratribus otioſus, ſed ſtatim vade ad cellam, & ibi ores aut legas.*

A Hoc olim fuit vnicum ſtudium Religioſorum & Anachoretarum, qui inde Aſcetæ, ideſt exercitatores, ſunt dicti, quòd in continua vitiorũ lucta & victoria, ac in perpetuo virtutum contrariarũ vſu ſeſe exercerent. Talis fuit Barlaam, qui Ioſaphat diſcipulum ad eamdem aſceſin exhortans, inter alia ait, *virtutes eſſe ſcalas cæli*: quare ſicut cælum ingenti altitudinis ſpatio à nobis elongatum diſtat: ita multis magniſque per virtutum ſcalas paſſibus eò contendendum & conſcendendum eſt. Vide Damaſc. in Hiſtor. c. 11. & ſequent. Quòd ſi quotidie in charitate, humilitate & patientia creſceremus; ſi quotidie tres eis gradus adiiceremus, totidẽ quaſi paſſibus in cælũ aſcenderemus, ac poſt annum, imò poſt decem vel viginti annos quàm altè nos aſcendiſſe, quãtos virtutum meritorumq; cumulos coaceruaſſe cerneremus & gauderemus? Æternitatẽ cogita. Breuis eſt vita, viue, patere, labora, mercare æternitati. Abbas Atha- B naſius, ait Ioannes Moſchus in Prato ſpirit c. 130. raptus in extaſin vidit choros laudantium Deum, cúmque auere ad eos ingredi, audiuit, *Nemo huc ingreditur negligens: abite, certate, contemnite vanitates ſæculi.* Sic itur ad aſtra. Et c. 105. angelus ait ad Chriſtophorum: *Ora vt accendamus candelam tuam.* Tum ille ad ſe: *Chriſtophore,* inquit, *maiori labore opus eſt.*

Qui nititur mendacijs, hic paſcit ventos: idem autẽ ipſe ſequitur aues volantes] Hæc ſententia iam deeſt in Hebræo, Chaldæo, nonnullis Latinis ac Septuag. Complut. licet in Roman. eadẽ habeatur non hoc loco ſed cap. præced. poſt v. 12. Habent tamen eam Latini Romani, illámque legit S. Auguſt. l. 3. contra Creſcon c. 9. Clemẽs Alexandr. l. 1. Strom. Antonius in Meliſſa ſerm. 22. & C alij. Quare videtur olim extitiſſe in Hebræo, & habere auctoritatem canonicam S. Script. Huic affine eſt prouerbium Arabum: *Mendacium infirmitas eſt, & veritas ſanitas. Mendacium vilitas eſt, & veritas magnificentia* ſiue *nobilitas.*

Per *mendacia* primò, accipe opes per fraudes & mẽdacia comparatas, vt pertineat hæc gnome ad eam, quæ præceſſit: *Egeſtatem operata eſt manus remiſſa,* pro quo alij vertunt, *fraudulenta.* quaſi dicat Qui per mendacia & fraudes ſatagit diteſcere, hic paſcit ventos, ideſt vanè & fruſtra laborat, perinde ac ſi paſceret vẽtos: vel, vt vulgò dicitur, reti venaretur ventos: mox enim per illud erumpunt venti. ſimili enim modo diuitiæ, quas per fraudes auarus quærit, inſtar venti & auium volantium auolabunt ab eo: ſequetur eas, nec aſſequetur. Vnde præclarè S. Greg. Nazianz. *Quid,* inquit, *opus eſt multas opes reponere temporum mutationibus, quæ alias in alios ventilant inſtabilem opulẽ-* D *tiam.* Idem ad ciues timore perculſos: *Magis,* inquit, *ventis aut literis in aqua deſcriptis fidendũ eſt, quàm diuitijs.* Et in orat. ad Iulianum tributorum exæquatorem: *Vt puluis* (inquit) *à turbine, ſic opes ab alijs ad alios ſubinde ventilantur atque iactantur, & ſicut fumus dilabuntur, & inſomnij more homines deludunt, vmbræque inſtar manibus teneri nequaquã poſſunt, nec deſperatæ carentibus, nec ſatis certæ poſſidentibus.* Idem ad Seleucum Iambico 3. opes aſſerit *mentes auaras ludere,* ac imitari

Meretricis aſtus, quæ procos fallax ſuos,
Hunc hoc, & illum diſpari ludit modo.

Rurſum eas

Similes eſſe fluctibus, motu leui
Quos ferri in altum cernimus, labi & citò.

Vnde Septuag. Romani cap. 9. 12. poſt *Qui nititur mendacijs, hic paſcit vẽtos*, haſce duas gnomas ſubiungũt: *Deſeruit enim vias vineæ ſuæ: in ſemitis verò agelli ſui errauit: ingreditur per loca auia atq; arida, & terrã deſtinatã ad ſitim; contrahit autem manibus infructuoſa.* Quibus verbis nitentem mendacijs ſicut Primò, comparauit paſcenti ventos; Secundò, ſequenti aues volantes, ita Tertiò, comparat ſtolido agricolæ, qui deſerit vineam ſuam, & per agrum ſuum (ex quo æquè ac ex vinea, ſi vtrumque coleret, magnos vini & frumẽti fructus perciperet) oberrans trãſit ad loca auia, arida & ſiccitate ſiticuloſa, ex quibus nullũ poteſt ſperare fructũ: vnde *congregat manibus infructuoſa*; vel, vt vertit interpres Clemẽtis Alexand. lib. 3. Strom. *colligens manibus ſterilitatem fructuũ*. q. d. Vice fructus & meſſis nil reportat niſi ἀκαρπίαν & ſterilitatem. Vnde Clemens hæc omnia adaptans mẽdaci hæreſi & hæreticis lib. 3. Strom. *Qui*, inquit, *falſis innititur, is paſcit ventos, & inſequitur aues pennatas. Non intelligit verbum hic philoſophiam, cùm hæc in multis probabiliter argumentetur, & probabiliter loquatur: ſed hæreſes inſectatur. Infert itaque: Reliquit enim vias vineæ ſuæ, in ſemitis autem propriæ agriculturæ ſuæ errauit. Hæ autem ſunt, quæ Eccleſiam relinquunt ab initio. Iam verò qui cecidit in hæreſim, tranſit per ſolitudinem ſine aqua inhabitabilẽ, ſitibundam terram peruadens, colligens manibus ſterilitatem fructuum.*

Secundò, per *mendacia* accipe mẽdaces & fallaces ſpes, quas relicto Deo homines reponunt in amicis, cognatis, principibus; item in ſuis opibus, viribus, ingenio, ſapientia, vt beneficium, dignitatem, opes, prælaturam, gloriam, &c. aſſequãtur. Hic enim paſcit vẽtos, id eſt inaniter laborat; quia vel id, quod ambit, non aſſequitur; vel, ſi aſſequatur, non inueniet in eo quietem & gaudium, quod quærebat; ſed moleſtias, tædia, angores, inuidias, milléque ſimiles ærumnas, vt eũ facti pœniteat, optetque & dicat: Vtinam numquam hãc dignitatem ambiuiſſem, vtinam numquã eam aſſecutus fuiſſem!

Tertiò, per *mẽdacia* accipe falſas rationes, errores, paralogiſmos, fallacias, quibus hæretici, ſophiſtæ & doctores ſuperbi ſua dogmata tueri & fulcire nituntur. Hi enim paſcunt vẽtos, quia patefactâ rationum falſitate ruunt eorum dogmata, honor & auctoritas, quæ ab eis fugiunt inſtar auium volantiũ. Ita S. Auguſt. li. 3. cõtra Creſcon. c. 9. qui hanc gnomen applicat Creſconio & Donatiſtis, ac per ventos accipit dæmones, qui ſunt ſpiritus inflati & inflãtes vt vẽti: *Qui fidit in falſis*, inquit, *hic paſcit ventos, id eſt fit eſca ſpiritibus malis.* Verùm hoc myſticum eſt, non litterale.

Quartò, per *mendacia* accipe quælibet mendaciter dicta & facta, quibus mendaces ſua vitia excuſare & tegere, aut quippiam obtinere nitũtur. Qui enim ijs nititur, paſcit ventos: nam detecto mendacio & fraude nihil conſequetur, niſi nomẽ mendacis & fraudulenti.

paſcere ventos, quid.

Quid ſit *paſcere ventos*, explicui Oſee 12. 1. vbi de Iſraele ponente ſpes ſuas in Aſſyrijs & Ægyptijs, ſed fallaces; eò quòd per ipſos à manu Nabuchodonoſor Chaldæi nõ fuerit liberatus ait: *Ephraim paſcit vẽtũ, & ſequitur æſtũ.* Vbi dixi τὸ *paſcit* poſſe Primò, accipi paſſiuè, q. d. Ephraim paſcit, id eſt comedit ventos; viuit & paſcitur vẽto. Sic ſuperbi paſcuntur honore, & tumidâ ſui opinione quaſi vento, quo inflati & turgidi incedunt, ſicut cha-

A mæleontes paſcuntur vento: ſed ſicut chamælẽõ vẽto viuens exuccus eſt & exanguis, ideoq; colores mutat, & rei cui applicatur colorẽ induit. ſic & ambitioſus ambitione exuccus, & metu honoris perdendi exanguis, nunc rubicundus eſt & lætus, nunc pallidus & mœſtus, nunc felix, nunc miſer: quare beatus eſſe nequit. ita Ariſtot. lib. 1. Magnor. moral. c. 3.

Secundò, τὸ *paſcit* poſſe accipi actiuè, vt *paſcit ventos* idem ſit, quod cibat ventos, putà ſeipſũ dat in cibum ventis; vt venti, putà Aſſyrij, in quibus confidit, eum deuorent. Aut *paſcit*, id eſt regit, & ad paſcua ducit ventos, ſicut paſtor regit & pabulatum ducit boues, oues, capras, &c. Hoc enim propriè ſignificat Heb. רעה *raa*, iuxta illud pſalm. 22. 1. *Dominus regit* (hebr. *raa*, id eſt paſcit quaſi paſtor oues) *me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit.* Stultũ enim & impoſſibile eſt ventos quaſi oues regere, & ducere ad paſcua: eſto per

B magiam magi ſubinde videantur paſcere ventos. Magi paſcunt vẽtos.

Nã Methonenſes, ait Pauſanias in Corinth. vento ſæuienti offerunt gallum gallinaceum, eóque lacerato & ſub vitibus defoſſo ſedant noxios Africi flatus. Eunapius & Suidas, atque ex eis Sigonius lib. 4. Imperij Occident. narrant Conſtantinum Magnum capite mulctaſſe Sopatrum philoſophum, quòd incantationibus ſuis ventos retinuiſſet, ne naues frumenta deueherent Conſtãtinopolim fame afflictam. Finni & Lapones Septẽtrionales populi mercatoribus vẽtos venales exhibebant, tres nodos magicâ arte lacratos à loro pendentes eis offerentes: quorum primo ſoluto placidos, ſecundo vehementiores, tertio vehementiſſimos eſſent habituri. ita Olaus lib. 3. c. 16. ex Saxone Grammatico. Eâ arte vtuntur in naui-

C gantes ex arbitrio, ita vt his fauere, vel minus viſum fuerit; ſic ſiſtunt & mouent flamina & flamina, inquit Zieglerus in Scandia. Plura vide apud Alexandrũ ab Alex. lib. 3. Genial. cap. 12. Verùm hæc ſuperſtitioſa ſunt & magica, ac proinde ſummè noxia. Magi enim ſuas, ſeque conſulentium animas & corpora diabolo pro vento oppignerant. Omiſſis magicis accipe phyſicum. Cùm aliquando Eteſiæ ita vehementer flarẽt, vt fruges læderent, Empedocles iuſſit aſinos excoriari & vtres fieri, eóſque in promontoriis extendi, vt ventum exciperent: quo ſopito appellatus fuit κωλυσανέμας, id eſt prohibitor vẽtorum, ait Suidas, penes quem ſit fides. Nã & hoc difficile eſt creditu & eſto verũ ſit, hoc non eſt paſcere, id eſt ad

D libitum regere, ventos, nec pabulum eis præbere. Solus enim Deus eſt, qui vẽtos vti creat, ita paſcit & regit, atque in eo ſuam magnificentiam & omnipotentiam oſtendit. Hinc dicitur ambulare, imò volare ſuper pennas ventorum, pſal. 17. 11. ac venti ſunt angeli, id eſt nuntii, Dei, iuxta illud: *Qui facis angelos tuos ſpiritus*, id eſt ventos, pſal. 103. 4. & Iob c. 28. 25. *Qui fecit*, inquit, *ventis põdus, & aquas appendit in menſura.* Et Amos 4. 13. vocatur Deus *formans montes, & creans ventũ.* vbi plura hac de re dixi. Hinc Theodoſio Imp. pugnante pro Deo, venti Dei pugnarunt pro Theodoſio cõtra Eugenium, cùm tela hoſtiũ in ipſoſmet hoſtes retorſerunt, ita vt Theodoſius ventos pauiſſe, & viciſſim venti Theodoſium dici poſſint. de quo Claudian. in Panegyr.

O nimiùm dilecte Deo, cui militat æther,
Et coniurati veniunt ad claſſica venti.

Mendaciũ ſimile vẽto

Nota. Rectè mendacium comparatur vento &

Primò. paſtori ventorum. Primò, quia, vti ventus fluidus eſt, leuis & euanidus, ſtatimque tenues vaneſcit in auras: ſic & mendacium inſtar venti & fumi diſſipatur & euaneſcit. *Quæ decipiunt*, inquit Seneca ep. 8. *nihil habent ſolidi, tenue eſt mendacium, ſi diligenter inſpexeris.*

Secundò. Secundò, ſicut ventus non hæret, ſed celerrimè pertranſit, ſic & mendacium. Vnde elegãter Petrarcha l. 2. de Vita ſolitar. mendacium cum vrinatore, qui ſub aquis degit, conferens: *Simulata*, inquit, *ilico pateſcunt, fucus ſudore diluitur, & argumentum etiam mendacium vero cedit, coramque preſſius intuente diaphanum eſt. Nemo ſub aqua diu viuit, erumpat neceſſe eſt, ac frontem quam celabat, aperiat, vt ventis ac molli aurâ paſcatur.*

Tertiò. Tertiò, ſicut ex vno vento plures generantur, iique contrarij, qui inter ſe confligunt & colluctãtur: ſic ex vno mendacio plura naſcuntur, eáque ſibi inuicem contraria & colluctantia.

Quartò. Quartò, ventus licet ſit tenuis & inanis, vtres tamen diſtendit: & mendaces turgent vento vanitatis & ſuperbiæ. Rurſũ ventus canoras facit aues: nã cycni fauonio afflati canunt ſuauiùs. Erigitur enim alarum denſitas fidium neruos temperatos referens, & plectrũ ſtatim zephyrus ſuggerit. Inſuper ſicut organa sũt hydraulica, quæ aquâ aguntur: ſic ſunt & anemaulica, quæ vẽto arte excepto harmonicè perſonãt. Talia vidi Tuſculi, in quibus philomelæ aliæque aues arte factæ inſtar viuarum philomelarum & auium, miro venti artificio canebant & modulabantur. Simili modo ventus vanitatis & oſtentationis agit mẽdaces, vt artificioſè & eleganter ſua mendacia concinnẽt atque decantent: ſed ſicut in illis præter ſonũ nullus eſt fructus, ſic & in his. Mendaces enim ſunt velut æs ſonans & cymbalum tinniens.

Quintò. Quintò, S. Baſil. homil. 6. Hexam. Vultures, inquit, & galli in aërias ſubuecti plagas ſolo ventorum flatu hauſtúque concipiunt oua, quæ quia ex vento ſunt, ideò irrita & inania ac ſubuentanea vocantur. Sic mendaces ex vento, id eſt ex diabolo, qui eſt pater mendacij, concipiunt mendacia, fraudes & dolos, quæ exterius ſpecioſa, intus inania ſunt, & in fumum euaneſcunt, quæ nullum paſcunt niſi diabolũ, cuius ſunt oua & fœtus. Vnde S. Auguſt. l. 3. cõtra Creſcon. c. 9. *Porrò*, inquit, *ſi maledictus, qui ſpem ſuam poſuit in homine, quanto magis, qui ſpem ſuam ponit in falſitate opinionis humanæ? vt in illud aliud incidat quod ſcriptũ eſt:* Qui *fidit in falſis, hic paſcit ventos, id eſt, fit eſca ſpiritibus malignis.* De talibus ait Oſee c. 10. 13. *Araſtis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis, comediſtis frugem mendacij: quia confiſus es in vijs tuis, in multitudine fortium tuorum.*

Sextò. Sextò, ventus, licet ſubtilis, ſubinde ita validus eſt, vt arbores, turres, domos ſternat & euertat: ſic mendacium, licet in ſe inane, tamen ſubinde fucis & fraudib⁹ ita palliatur & armatur, vt inter reges & populos bella internecina cõcinet, ac vrbes, regna & imperia euertat.

Tropol. ventoſi ſunt & vẽtos paſcunt, qui vulgi opiniones & rumores conſectantur: & qui adulationibus proprijs ac detractionibus aliorum gaudent. hiſce enim multa permiſcentur mendacia. Nã vt ait Ierem. cap 9. 3. *Extenderunt linguã ſuam quaſi arcum mendacij.* Quare tales paſcũt vẽtos, & inſtar canum ſtolidorum ſequuntur aues volantes, donec ſuam ſtoliditatem aduertentes ſerò pœniteant, eãque rideant & damnent. ita Hugo. Denique qui creaturis potiùs fidunt quàm creatori. Omnes enim creaturæ ventus & vmbra ſunt, ſi cum creatore conferantur. Vnde Pſaltes pſal. 4. 3. commiſerans exclamat: *Filii hominũ vſquequo graues corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Et Iſaias c. 28. 15. *Poſuimus mẽdacium ſpem noſtram, & mendacio protecti ſumus*, &c. *Subuertet grando ſpem mendacij.* Et Ierem. c. 13. 25. *Hæc ſors tua, parſque menſuræ tuæ a me, dicit* Dominus, *quia oblita es mei, & confiſa es in mendacio.* Et c. 16. 19. *Verè mendaciũ poſſederunt patres noſtri, vanitatem, quæ eis non profuit.*

Poſt gnomen iam explicatam Septuag. hoc loco ſubnectunt aliam, quæ nec in Hebræo, nec in Latina Vulgata extat, eſtq; hæc: *Filius eruditus ſapiens erit, imprudẽte autem vtetur miniſtro*; eamque legit S. Aug. libr. 16. de Ciuit. c. 2. & ſic explicat: *Solent impii pacem perturbare Sanctorum; ſed hæc in vſum cedunt proficientiũ, iuxta illud Apoſtoli: Oportet hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiant in vobis. Vnde etiam ſcriptum eſt: Filius eruditus ſapiens erit, imprudẽte autẽ miniſtro vtetur.* q. d. Dei prouidentia fit, vt impii, v. g. hęretici, exagitẽt fideles & pios, ad eorũ probationẽ; vt ſcilicet creſcant in fide & virtute: quocirca imprudẽtes, id eſt impii, eſto videantur dominari piis; reuera tamen miniſtrãt & ſeruiũt: quia Deus eis quaſi miniſtris vtitur ad acuẽdã piorũ virtutẽ & gloriã. Rurſum q. d. Filius in diſciplina eruditus & moribus compoſitus eſt ſapiens; ſæpè tamen Deo diſponente fit, vt miniſtrum habeat imprudentẽ, vt is exerceat tum eius patientiam, tum prudentiam, vtque imprudens miniſter à prudente hero prudenter regatur, diſcatque prudentiam. Ad hæc ſerui, quia ſeruili ſũt ingenio; hinc ſi herum ſapientem, id eſt modeſtũ piumque, nacti ſint, inſoleſcunt, eique moleſti ſunt: ſin durum & imperioſum, ceruices ſubmittunt. Sapiens ergo ſeruilia ingenia ſeruiliter tractet, vſurpetque illud Melaniæ apud Palladiũ in Lauſiaca c. 11. 7. *Cõtra ſtolidos animi elatione, velut cane & accipitre vtendum eſt.*

Tertiò, & valdè appoſitè ſic exponas, vt ſignificetur hîc ſapientiæ vis, poteſtas, dignitas & maieſtas, quæ tanta eſt, vt etiam in ſipientibus imperet & dominetur. q. d. Filius eruditus & prudens non tantùm ſibi ſapiens erit, ſed & alios regere poterit, imò imprudentibus & inſipientibus tamquã miniſtris vti nouerit: ſuâ enim ſapiẽtiâ ſciet, quomodo domandi & regendi ſint, quibuſque miniſteriis applicandi, vt ſibi ſapere, aliis prodeſſe diſcant. Hoc eſt quod Salomonẽ ſecutus Eccleſiaſticus ait c. 10. 28. *Seruo ſẽſato liberi ſeruiẽt.* Vide ibi dicta.

Qui cõgregat in meſſe (Chald. *qui operatur in æſtate*,) *filius ſapiens eſt: qui autem ſtertit æſtate* (Chald. *in meſſe*,) *filius confuſionis*] Hebr. *filius confundens*, tã ſe quàm ſuos parẽtes, domum & familiam. Vers. 5. Eſt hoc præceptum vel monitum prudentiæ œconomicæ. Igitur grammaticè ad literam ſignificat, in meſſe æſtate laborandũ eſſe agricolę (quales fuere priſci patres, & plerique hominum primis mũdi ſæculis) ex præcepto Dei geneſ. 2. 15. & c. 2. 17. vt paret ſibi ſuiſque alimenta in hiemem: nam ſi otietur & ſtertat, ſinatque præterire meſſem in hieme, famebit & mendicare cogetur, vel fame conficietur; quod ipſi ingens erit damnum, æquè ac confuſio & probrũ. Huic gnomæ parallela eſt illa BenSiræ alphabeto 2. litera *lamed: Ne dormias in iuuentute tua, & in ſenectute tua ne ducas vetulã.*

Nam

Nam quatuor ſunt ætates ſecundū totidē partes anni. Pueritia eſt ver, æſtas iuuentus, autumnus ætas prouectior, hiēs ſenectus. Atque ſicut æſtas apta eſt colligendis frugibus in hiemem, ſic iuuentus idonea eſt comparando viatico in reliquam vitam: quod non poteſt facere qui dormit & ſtertit qui otioſus eſt & deſes, quo ſenſu dicimus, *Ius vigilātibus ſcriptū eſſe, non dormientibus.*

Æſtas ſymbolum iuuentutis:

Symbolicè ergo, ſub cortice litteræ & parabolæ ſignificatur Primò, laborādum eſſe in adoleſcentia, vt parentur alimenta ſenectuti. Rurſum in adoleſcentia ſtudendū ſapientiæ & virtuti, vt ea fruamur in ſenectute. Adoleſcētia enim rectè vocatur æſtas & meſſis, quia vegeta, animoſa, feruida, ſtudio & laboribus apta, docilis, ingenioſa: ſicut enim formatur & aſſueſcit animus corpuſque, ſiue virtuti vel vitio, ſiue labori vel otio in adoleſcentia; ſic durat & perſeuerat ferè per reliquū vitæ. Vnde Septuag. vertūt, *incolumis* (legerunt ipſi pro אגר *oger*, ideſt congregans, aliis punctis אגר *agur*, ideſt collectus, ſeruatus, incolumis) *euaſit ab æſtu filius intelligens, correptus autem a vēto fit in meſſe filius iniquus.* q. d. Iuuenis ſapiens in adoleſcentia, quādo ebullire ſolet ardor ſanguinis & concupiſcentiæ, ab eo immunis euadit: quia ardorem hunc reſtinguit domando & mortificando ſuas paſſiones: inſipiens verò, qui à vento ardēte, ſiue vredine cōcupiſcentiæ, in adoleſcentia abripi ſe ſinit, *fit filius iniquus in meſſe*, ideſt in ſenectute, in qua homines metere ſolent id, quod ſeminarunt & didicerunt in iuuentute. Virtutes enim & vitia adoleſcentiæ adhærent homini vſque ad ſenium & mortem. Vredo eſt ventus vrens, qui ſiccat frumenta, putà ſpicas, vt inanes ſint, nec dent farinam: ita concupiſcentia ſiccat omnem vigorem & medullam virtutis, facitque hominem inanem, omnique bono & virtute vacuum. Auctor verò Catenæ Græcor. verſionem Septuag. ſic explicat, q. d. Cruces & calamitates patienti animo acceptæ vitam, impatienti autem mortem adferunt. *Vir intelligens*, inquit, *qui per cruces & calamitates non ſecus excoctus & probatus eſt, atque aurū per incenſam fornacem probari ſolet, lætos iuſtitiæ fructus edit: contrario, vir iniquus ab iis etiam rebus, per quas melior alioqui euadere debebat, ſæpe corrumpitur & deprauatur, & omnino etiam perditur.* Didym. ibidem: *Qui naturali*, ait, *ſapientiâ & intelligentiâ valet, illum neque ſol exuri per diem, neque luna per noctem. Per ardorem, vitæ huius curas & moleſtias deſigna. Illos verò qui propter iſtiuſmodi res deuincūtur & quaſi deficiunt, fœnū vocat. Chriſtus ſeruator noſter afflictiones & perſecutiones illas quæ propter Dei verbum interdū eueniunt, in Euangelica parabola æſtum appellat.*

& occaſionis rem bene gerendi:

Secundò, *æſtas* & *meſſis* eſt ſymbolum occaſionis, ſiue tēporis idonei ad rem bene gerendam. q. d. Qui arripit occaſionem rei conficiendæ, dum illa ſeſe offert, ille ſapit: qui negligit, deſipit, nam *fronte capillata eſt, à tergo occaſio calua.*

& præſentis vitæ.

Tertiò, *æſtas* ſymbolum eſt præſentis vitæ, hiēs mortis & ſtatus futuri ſæculi, vbi nullū eſt laborandi & merendi tempus. q. d. Qui laborando congregat ſibi in hac vita merita bonorum operum, vt ex iis colligat præmia æternitatis, ille demum ſapiens eſt: qui verò in hac vita ea negligit, ac corpori, gulæ & luxuriæ inhiat & indormit, ille inſipiens eſt, & confundetur in die iudicii: quia tūc videbit ſe ob neglectum hoc tempus damnari, & cruciari in gehenna flammis æternis. Vnde ſapiēter monet Eccleſ. c. 9. 10. *Quodcumque facere poteſt manus tua, inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud inferos, quò tu properas.* Quocirca S. Gregor. Naz. in Tetraſtichis, vitam præſentem ait eſſe nundinas, in quibus omnia mercari liceat, poſt eas nihil:

Hanc eſſe vitam nundinas credas velim;
Negotiari ſi ſcias, lucrum feres,
Caduca mutans commodis perennibus,
Poſt tempus iſtud alterum non ſuppetet.

Hæc Nazianz.

Myſticè æſtus ſunt tribulationes.

Myſticè Hugo, Tribulationes, inquit, & labores, quibus aſſiduè homines affligantur in hac vita, ſunt æſtus & æſtas, in qua magnam humilitatis, patientiæ, charitatis, ceterarumque virtutum meſſem colligere licet. qui ergo ſapit, tempus hoc captat: qui autem deſipit, impatientia, inertia, & acedia ſua præterfluere ſinit & perdit. Huc facit exemplum formicæ propoſitum à Salomone cap. 6. 6. *Quæ parat in æſtate cibum ſibi, & congregat in meſſe, quod comedat.* Vbi multas formicæ & diligentiæ analogias recenſui.

VERS. 6.

Benedictio Domini ſuper caput iuſti: os autem impiorum operit iniquitas] Complut. & alii nonnulli legunt, *iniquitatem*; Heb. *benedictiones ſuper caput* (vel *capiti*) *iuſtorum: os autem impiorum operit iniquitas*, vel *iniquitatem*, vt vertit Symmachus & Aquila: Theodot. *rapinam*: Vatab. *iniuriam.*

Iam Primò, Vatab. hunc dat ſenſum, q. d. Solet iuſtus benedici: impius autem ſemper cogitat malum, vt ſcilicet aliis inferat iniuriam, calumniam, rapinam. Verùm hîc nulla apparet antitheſis inter iuſtum & impium.

Secundò, Caiet. q. d. Iuſti indoles & ingenium eſt aliis benedicere, ideſt bene precari & benefacere, ſi poſſit: at *os impiorum operit iniquitas*, vel, vt ipſe vertit, *operitur iniquitate*: quia plenum eſt maledictionibus, calumniis, probris, &c. Hîc clara eſt antitheſis inter benedictionem pii, & maledictionem impii.

Tertiò, aliqui τὸ *ſuper caput* exponunt, *aperto capite, & ore iactitat. Benedictio Domini ſuper caput iuſti*, ideſt, inquiūt, iuſtus, quæ iuſtè peperit, & honeſtâ induſtriâ quæſiuit, oſtentat venditátque palā. Sic enim infrà dicitur: *Bonorum laborum glorioſus eſt fructus.* At Act. 20. v. 34. S. Paulus gloriabūdus dicebat: *Ipſi ſcitis quoniam mihi, & his qui mecū ſūt, miniſtrauerunt manus iſtæ.* Cōtrà verò: *Os impiorum operit iniquitatem*, vel rapinam, vel iniuſtitiā, (omnia in idem recidunt) ideſt, celat abſconditque lucra, nec audet palàm exponere artes & fraudes, quibus ditatus eſt: fraudes enim & ſcelera, quia pudenda, lucem fugiunt, tenebras amant.

Quartò, q. d. *Benedictio*, ideſt gratia Dei, operit caput iuſti: at iniquitas & ſcelus operit os & caput impii. q. d. Gratia & peccatum, diſcernunt iuſtum ab impio: iuſto enim propria eſt gratia, impio peccatum. Quocirca opera iuſti ſunt opera gratiæ & virtutū: opera verò impii ſunt rapinæ, fraudes & ſcelera. Vnde Chald. vertit, *in ore impiorum operitur rapina.* Et R. Leui: *In iuſti*, inquit, *caput benedictiones defluunt, nimirum vt ſit cordatus: iugiter enim verſabitur in cogitatione bonorum. vel etiā vox capitis innuit rei primordia: in exordio enim iuſtus patefacit benedictiones, quibus cumulatus incedit: impius verò iniquitatē, qua machinatur, occultat: ne, ſi detegat, exſplere vetetur. Significat ergo iuſtū, cum aliquid aggreditur, ſemper benedictione ſe antè tum experiri: tum etiā*

cumulari ſe bonis, auxiliumque præberi, vt optato ſine fruatur: cùm nihil præter honeſta, vtque aliis benefaciat, in votis habeat. Quare in negotij exordio ſperandum eſt ei benedictiones impenſum iri: ſi enim ceteri conſcij ſint cogitationis illius, libentiſſimè ſuppetias ferent. Impiis autem ſecùs continget. Verentur enim ſemper, ne potiantur iis, quæ vehementer appetunt, ſi alii id perſpectum habeant: quamobrem occultum aliis eſſe crimen volunt, quod præſtare nefariè moliuntur. Quæ in re par pari illis refertur, cùm memoria iuſti ſit in benedictione, &c.

A

Quintò, & genuinè, q.d. *Benedictio*, id eſt affluentia bonorum omnium, defluet, & quaſi è cælo depluet in caput iuſti: os autem & caput impiorum operiet iniquitas, id eſt pœna iniquitatis, quæ quia iuſta, ita os eorum obturabit, vt ne mutire quidem, vel hiſcere, contra Deum vel homines audeant, iuxta illud Pſal. 106. 42. *Videbunt recti, & lætabuntur; & omnis iniquitas oppilabit os ſuum.* Impios ergo operiet confuſio, cõdemnatio & ſupplicium fraudum, mendaciorum, iniuriarum, aliarúmque iniquitatum, quas ore & capite (ibi enim eſt ratio & voluntas) commiſerunt.

B

Vbi Nota Primò, per *os* accipit caput & vultum ſynecdochicè: ſed dicit *os*: quia impii pleraſque fraudes, iniuſtitias & ſcelera ore perpetrant. Secũdò, *iniquitas* metonymicè ſumitur pro pœna iniquitatis tam hîc quàm alibi ſæpè. Vnde Septuag. vertũt, *os autem impiorum operiet luctum intempeſtiuum*: græcè, *πένθος ἄωρον*, quod interpres Catenæ Græc. vertit in nominatiuo. *planctus & luctus intempeſtiuus.* Vnde Origen. ibidẽ hoc explicat *Iuſto prudẽtes & ornatores quoq; difficiles & afflicta faciles euadunt: ſed aliter afflictio etiam leuia & conſolationẽ quandã habẽtia, difficiles videtur.* Senſus ergo Septuag. eſt, q.d. Citò impij & ante tempus ab ipſis præcogitatum punientur, ideóque lugebunt: eſto ſubinde per confuſionem luctum ſuum celare, & vultum lætum præ ſe ferendo operire tegeréque conentur. Rurſum erit hic plãctus intempeſtiuus, id eſt ante tempus iudicij extremi & gehennæ; vt hic luctus ſit præludium planctus æterni. Tertiò, per *iuſtum* accipe quemlibet, ſed maximè miſericordem & eleëmoſynarium. hic enim peculiariter in Script. vocatur iuſtus: & hic, vtpote beneficus, ſolet benedici à Deo & hominibus. Vnde huic aptè opponitur חמס *chamas*, id eſt violentia, iniuria & iniquitas, quam aliis inferre ſolet impius, ideóque in pœnam & ſupplicium incurrere, iuxta illud Pſal. 108. 17 *Perſecutus eſt hominẽ inopẽ, & cõpunctum corde mortificare: dilexit maledictionẽ, & veniet ei.* Quocirca noſter Salazar ſic exponit, q.d. *Benedictio Domini ſuper caput iuſti*, id eſt affluẽtia bonorum omnium miſericordi continget: *os autem impiorum operit iniquitas*, hoc eſt iniquitatis pœna, putà Dei maledictio, inopia & egeſtas, incumbet immiſericordi & auaro, præſertim cùm in die iudicij cum ſui ſimilibus immiſericordibus audiet à Chriſto iudice: *Ite maledicti in ignem æternũ. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi mãducare*; cùm ex aduerſo miſericordes audient: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete regnum paratũ vobis à conſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare*, Matt. 25. Vnde S. Chryſoſt. hom. *quòd eleëmoſyna ſit artium omnium quæſtuoſiſſima: Eleemoſyna*, inquit, *veſtis eſt quæ cum homine reſurget: his veſtibus fulgebunt qui tunc audient: Eſurientem me vidiſtis*, &c.

C

D

Exemplum huius ſententiæ illuſtre extat in Ioſeph, Genet. 49. 25. quò hîc alludit Salomõ: Iacob enim pater moriturus benedixit filio ſuo Ioſeph, iuſto & ſancto, dicens: *Omnipotens benedicet tibi benedictionibus vberum & vuluæ*, &c. Vide ibi dicta.

Memoria iuſti cum laudibus: & nomen impiorum putreſcet] Hebr. *memoria iuſti in* (vel *ad*) *benedictionem*: Septuag. *memoria iuſti cum encomio, nomen verò iniuſti extinguitur*: Chald. *memoria iuſti benedictio*: Syrus, *in benedictione*, Tig. *memoria iuſti laudem habet* (Vatabl. *celebris eſt & plauſibilis*) *impiorum verò nomen ſordet*: Vatabl. *exoleſcet, putreſcet.* Senſus eſt, q.d. Iuſti memoria grata, ſuauis & honorata eſt, vt tam Deus quàm homines cordati cùm eius mentionem faciunt, eum benedicant, laudent, celebrent: impiorum verò nomen, fama, exiſtimatio, laus, gloria ſenſim corrumpitur, ſordet, abiicitur & aboletur. Sic Abraham, Noë, Moſen, Aaronem, Dauidẽ, alióſque iuſtos veteris teſtamẽti laudat Eccleſiaſtic. c. 44. & ſeq. ac Apoſtolus Heb. 11. Rurſum Aben Ezra ſic vertit & explicat: *Memoria iuſti cum benedictione*, hoc eſt, recordabitur iuſti Deus ob benedictionem, quâ illũ cumulabit, iuxta illud Pſal. 113. 12. *Dominus memor fuit noſtri, & benedixit nobis.* Iuſti ergo recordabitur, eumdemque benedictione proſequetur. Nomen autem improborum putreſcet, id eſt obliuioni tradetur tamquam arbor putrefacta, quæ non succreſcit. Et Baynus: Fieri poteſt, inquit, vt improbus dum ſcelus occultat, iuſti & probi viri fama aliquamdiu fruatur: ſed vt flos marceſcit paulatim; & caro putreſcit, quæ ſale non conditur: ſic fama impij carens fructu virtutis, & diuinæ ſapientiæ ſale, marceſcit & corrumpitur. VERS. 7.

Eſt metalepſis: *putreſcet*, id eſt vti res putrida putebit & fætebit. q.d. Impij erunt infames, iuxta illud Exodi 5. 21. *Fœtere feciſtis odorem noſtrum coram Pharaone*, id eſt, inuiſos & abominabiles nos feciſtis Pharaoni. *Habent enim mores ſuos colores, habẽt & odores: colorem in conſcientia, odorem in fama*, ait S. Bernard. ſerm. 71. in Cant. Itaque ex putredine intelligitur corruptio, ex corruptione fœtor, ex fœtore abominatio, & infamia infamiſque execratio. Fama ergo & gloria tẽporanea impiorum ſenſim atteritur, corrumpitur & putreſcit, vt omnes cordati cùm eorum meminerunt, eos vituperent, lacerent & abominentur, iuxta illud Mathathiæ de Antiocho: *A verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius ſtercus & vermis eſt*, 1. Mach. 2. 62.

Infamia eſt putredo. Primo.

Aptè infamia impiorum comparatur putredini. Primò, quia putrefactio fit, cùm in toto pars aliqua corrumpitur, quæ ſenſim alias inficit & corrumpit. Sic vnum vitium ſerpit ad aliud, & conſequenter vna infamia ad aliam, quæ ſenſim totum hominem inficit & maculat.

Secundo.

Secundò, putrefactio fit, cùm partes putreſcentes ſeparantur à ſanis & integris: ſic infamia oritur cùm vitia à virtutibus ſeparantur; cúmque quis à conſortio proborum ſe ſeparat, & improbis ſociatur: hi enim ipſi ſuam improbitatem affricant, & infamiam afflant.

Tertio.

Tertiò, putreſcunt primò humida, deinde ſicca, cùm ſcilicet partes quæ corrumpuntur, ſegregant ſe à natura, ac à naturali ſua temperie caloris & frigidi, humidi & ſicci. *Quapropter & putreſcunt alia omnia excepto igne: etenim terra & aqua & aer putreſcunt* (quin & ligna & lapides ac metalla) *omnia enim hæc ſunt materia igni*, ait Ariſtot. lib. 4. Meteorol. c. 2. Sic cùm quis à ſuo officio deſciſcit, putà ab ea moderatione quam requirit eius ſtatus & gradus, tunc vitium contrahit & infamiam.

Quartò. Quartò, Ariſtot. ibidem putredinem ex ſuis principiis & cauſis ita definit: *Putrefactio,* inquit, *eſt corruptio eius, quæ in vnoquoque humido propriæ, & ſecundum naturam, caliditatis, ab aliena caliditate; hæc autem eſt, quæ ambientis. Quare, quoniam ſecundum indigentiam patitur calido, quæ autem indigens talis virtute frigidum omne, ambæ vtique cauſæ erunt, & putrefactio communis paſſio, & frigiditatis propriæ, & caliditatis alienæ. Propter hoc enim & ſicciora fiunt, quæ putreſcunt omnia, & tandem terra & fimus. Exeunte enim proprio calido, euaporat quod ſecundũ naturam humidum, & inducens humiditatem no eſt amplius: inducit enim trahens propria caliditas.* Pari modo putreſcit anima ex frigore interno & calore externo, cum ſcilicet in ea refrigeſcit amor Dei, & accenditur amor mundi, putà opum, honorum, voluptatum: per illum enim ſenſim euaporat omnis vitalis charitatis & virtutum ſuccus, eiuſque loco ſuccedet concupiſcentiæ tabes & corruptio.

Quintò. Quintò, Ariſtot. ex dictis colligit res putrefieri facilius in æſtate quàm in hieme, in tepore quàm in feruore, in quiete quàm in motu. *Et in frigoribus,* inquit, *minus putreſcunt quàm in æſtu: in hieme enim paucum eſt in ambiente aëre & aqua calidum; quare nihil poteſt. In æſtate autem amplius. Et neque quod congelatum: magis enim frigidum quàm aër calidus, non igitur vincitur; mouens autem dominatur. Neque feruens aut calidum. Minor enim quæ in aëre caliditas ea quæ in re; quare non dominatur, neque facit tranſmutationem vllam. Similiter autem & quod mouetur & fluit, minus putreſcit, quàm quod nõ mouetur: debilior enim fit motu, quæ ab ea quæ in aëre caliditate quæ quæ in re præexiſtit: quare nihil facit permutari. Eadem autem cauſa, & quare multum minus quàm paucum putreſcat: in maiori enim amplior eſt ignis proprius, & frigidum, quàm vt dominentur, quæ in circumſtante, virtutes. Quapropter & mare ſecundum partem quidem diuiſum cito putreſcit, totum autem non. Et aliæ aquæ eodem modo.* Simili modo in æſtate, ideſt in proſperitate, faciliùs putreſcit virtus & fama per vitia quàm in hieme, ideſt in aduerſitate: ſimiliter in tepore potiùs quàm in feruore, atq; in quiete potiùs quàm in motu, quo fertur ad bona opera. Hic enim motus calorem virtutis & charitatis acuit, qui omnem putredinem vitiorum excludit, æquè ac ſocietas iuſtorũ, quæ eſt quaſi mare ſanctitatis, à quo ſi quis ſe ſeparat, facilè corrũpitur & putreſcit, vti videre eſt in apoſtatis Religionũ.

Sextò. Sextò, ex putredine naſcuntur vermes & ſerpentes. Vnde illud Ouidii 15. Metamorph.

Sunt qui, cùm clauſo putrefacta eſt ſpina ſepulcro,
Mutari credant humanas angue medullas.

Porrò putidiora, magiſque fœda & horrida eſſe cadauera & vermes eorum, qui vacarunt delitiis, ventri & veneri, quàm ſobriorum & caſtorum, docet ratio & experientia. Simili modo infames ob vitia generant ſerpentes, putà filios, nepotes, amicos, ſocios ſerpẽtinis moribus: hos enim verbo & exemplo ipſi docuerunt. Sic fama poſthuma & putida Arrii, Lutheri, Caluini, Machiauelli etiamnũ parit Arrianos, Lutheranos, Caluiniſtas, Machiauelliſtas, præſertim quia eorũ diſcipuli & libri ſuperſunt, qui eorũ ſectam aſſiduè proſeminant. Nihil enim virulentius & peſtilentius libris hæreticis, magicis, amatoriis: ex hiſce enim multi hæreſin, magiam, amores condiſcunt & imbibũt.

Septimo. Septimò, Plinius remedium putredinis aſſignat mel. Sic enim ait lib. 22. c. 24. *Mellis talis natura eſt, vt putreſcere corpora non ſinat iucundo ſapore atq;*

A *non aſpero, alia quàm ſalis natura.* Sicut ergo ſal ſuâ ſalſedine, ſed mel ſuâ dulcedine corpora à putredine præſeruat. Mel ſymbolũ eſt bonitatis, benignitatis, affabilitatis, beneficentiæ: hæc enim hominum optimam famam conciliat, omnémque infamiam dulcorat & emendat. Hinc de Ioſia dicitur Eccleſ. c. 49. 1. *Memoria Ioſiæ in compoſitionem odoris facta opus pigmẽtarii. In omni ore quaſi mel indulcabitur eius memoria.* Vide ibi dicta. Rurſũ cedrus medetur putredini: nam, vt ait Plinius lib. 24. c. 5. *defuncta corpora incorrupta æuis ſeruat, viuentia corrumpit: mira differentia, cùm vitam auferat ſpirantibus, defunctis pro vita ſit.* Hinc cedro digna, vocãtur digna æternitate: cedrus enim, quia incorruptibilis, immortalitatis & æternitatis eſt ſymbolum. Cedrus autem ſymbolum eſt ſapiẽtiæ, integritatis & roboris, vti fusè oſtendi Eccli. 24. 17. Inſuper balſamum medetur putredini, quia ſuccum odoratum fortemque ſuggerit, quo corpora quaſi

B alantur & ſeruẽtur. Balſamum ſymbolũ eſt odoratarum & ſanctarum actionum, quibus alitur fama & gloria ne putreſcat. Vnde Plutarch. in Moral. *Delphicum,* inquit, *nauigium dum ſubinde ſarcitur & reconcinnatur, perpetuum in multa ſæcula redditur: ſic famæ ſemper aliquid addẽdum eſt, ne putreſcat.*

Sapiens corde præcepta ſuſcipit: ſtultus cæditur labiis.] Τὸ *corde* cohæret cum *ſapiens*, non cum *præcepta*, vt patet ex regimine Hebræo. Pro *cæditur* heb. eſt ילבט *illabet*, quod Septuag. vertunt, *ſupplantabitur*: Chald. *rapietur*: Theodot. φυραθήσεται, ideſt *fermentabitur*, inſtar fermenti ſubigetur & macerabitur: Aquila, *vapulabit*: Symmach. *torquebitur*: Baynus, *corruet*: R. Ioſeph, *claudicabit*: VERS. 8.

C R. Salomon *fatigabitur*: Tigur. *in varia incurrit*: Marinus, Vatab. & alii paſſim. *impingit, offendit.* Omnes hæ verſiones eôdem redeunt.

Primò ergo ſenſus planus eſt, q. d. Is qui *corde*, id eſt verè, ſapit: admittit Superiorũ & magiſtrorũ præcepta libenter, patitur ſe ab eis doceri & moneri: at ſtultus cæditur labiis docentis & corripientis, quia moleſtum eſt ei audire docentem, ſuóſque defectus redarguentem: quare quot verbis corripitur, tot quaſi flagellis cæditur & caſtigatur. Ita Beda, Lyran. Ianſen. Baynus & alii, atque hoc ſenſu clara eſt antitheſis ſapiẽtis & ſtulti.

Secũdò, *ſtultus cæditur labiis* propriis, &, vt Chald. vertit, *labiis ſuis capitur*, quia ſcilicet temerè multa effutiens, Superiori obmurmurans, detrahens, mi-

D nans, facilè à circũſtantibus mendacii, vel ſeditionis, fraudis, calũniæ, maledicentiæ, &c. arguitur: imò nõ rarò pœnas dat: itaque labiis ſuis petulãtibus cæditur, ideſt, ſibi ictus, plagas & verbera accerſit. Vnde Pagn. vertit, *propter labia punietur.* Opponit ergo ſapientem ſtulto, quòd ille doctrinam, monita, leges, edicta Superiorum, tacẽs, patiens libẽnſque excipiat: hic verò garrulus & tumultuoſus iis obſtrepat, obmurmuret, multáque in prælatos & Superiores deblateret (vti videmus fieri cùm nouæ leges cõduntur & promulgantur) ob quæ punitur, grauiáque ſibi damna accerſit. Horum enim ſtultitiam perſtringit hic Sapiens. Hic ſenſus valdè eſt appoſitus.

Tertiò, τὸ *labiis* ex Hebræo necti poteſt cũ *ſtultus*, nõ cum *cæditur*, vt ſit antitheſis inter ſapientẽ corde & ſtultum labiis, vel, vt Caiet. vertit, *ſtultum labiorum.* Vnde Septuag. vertunt, *qui non eſt tectus* (malè aliqui legunt *rectus*, pro *tectus*: hoc enim eſt ἄστεγος) *labiis obliquans ſupplantabitur. Stultus labiis* vel *labiorum* dicitur, qui temere loquitur, & quid-

quid in buccã venit effutit, qui nil celare, nil diſſimulare poteſt; ſed iram, odium, æſtuſque animi verbis prodit, qui præceps eſt ad loquendum, vt priùs velit docere quàm diſcere; vt ſenſus ſit q. d. Qui corde ſapit, non temere ore loquetur, quod corde ſentit, non ſubitò ad docendum proſiliet: ſed potiùs malet alios audire, & ab eis præcepta vitæ ſuſcipere. At qui ſtultus eſt, tam corde quàm ore & labiis, temere proſiliens ad eloquendum quidlibet, ad docendum potiùs quàm ad diſcendum; hic impinget & offendet tum ad culpam prauiloquii, tum ad eius pœnam: nam nũc offendet veritatem per mendacium, nunc charitatem per detractionem, nunc reuerentiam per nimiam libertatem, nũc pacem per lites & diſſidia, &c. ac conſequenter offendet, ideſt, pœnas dabit harum culparum, vt nunc mendacii redarguatur, nũc vt calumniator puniatur, nunc vt ſeditioſus capite plectatur. Vnde Arabum eſt prouerbium: *Caue vt feriat lingua tua collum tuũ.* Non rarò enim homines ob linguæ incontinentiam capite mulctãtur. Quocirca monet S. Iacobus c. 1. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquẽdũ.*

Porrò, quod Theodot. vertit, *ſtultus labiis fermẽtabitur*, notat qualitates fermenti competere ſtulto: ſcilicet ſtultum, dũ labiis monitorum corripitur, inſtar maſſæ fermentatæ vi fermẽti, ideſt correptionis, Primò, ita inflammari, & ſuperbia intumeſcere; Secundò, in acorem & amaritudinem verti, vt in corripientem inſurgat, eumque litibus & probris laceret; Tertiò, hanc ſuam amaritudinem per totam maſſam, ideſt totum populi cœtũ, ſpargere. Quartò, & genuinè, τὸ *fermẽtabitur* notat eum inſtar maſſæ fermentatæ pinſentiũ manibus ſubigi, ideſt verbis & verberibus cædi, cõfundi, macerari, cruciari; vti vertit Noſter & ceteri omnes. Addunt aliqui fermentum hîc accipi pro malitia, q. d. Sapiens præcepta virtutis auidè excipit & haurit: at ſtultus gaudet labiis, quæ fermentum, ideſt malitiam, putà amores, impudicitiam, obſcœnitatem, rixas, rebelliones ſuggerunt. Vnde iis ilicò fermentatur, ideſt inficitur, polluitur, corrumpitur: iuxta illud, *Quia inflammatum, aut, vt alii vertunt, fermentatũ, eſt cor meum, & ego ad nihilum redactus ſum, & neſciui*, pſal. 72. 21. Quæ verba S. Auguſt. & alii accipiunt de ardore libidinis, qui renes vrit.

Rurſum, quod R. Ioſeph vertit, *ſtultis labiis claudicabit*, ſignificat primò, ſtulti ſermones claudicare, ideſt deficere ac defectibus ſcatere, eſſeque mãcos & mutilos, ſcilicet veris falſa miſcere, honeſtis turpia, prudentibus imprudentia, aptis inepta. Secundò, eos opere non exequi, quod ore docent. Claudicat enim oratio, cùm ei ex æquo non reſpondet operatio: oratio enim & operatio ſunt velut duo pedes doctoris & concionatoris, vti docet S. Chryſoſt. hom. 20. ad popul.

Denique Septuag. vertunt, ὁ δὲ ἄστεγος χείλεσι σκολιάζων ὑποσκελισθήσεται, ideſt, *qui autem non tectus eſt labiis obliquans* (Roman. *peruersè agens*) *ſupplantabitur*: στέγος enim eſt tectum; nam στέγω idem eſt quod tego, celo, ſuffero, patior, tolero. Vnde ἄστεγος idem eſt, quod carens tecto, peregrinus, impatiens, qui nil licet ſecretũ celare, nil ſufferre valet, intolerabilis. Garrulus ergo eſt ἄστεγος, quia eſt inſtar domus habentis oſtiũ (os enim eſt oſtiũ) ſed carentis tecto, ideòque omnibus aëris iniuriis obnoxiæ: ſic enim garrulus omnium riſibus, probris & ſannis exponitur. Vnde Plutarc. in Moral.

A *Sicut ædium*, inquit, *oſtio carẽtiũ nulla eſt vtilitas, ita multò magis oris clauſtro carẽtis nullus eſt vſus.* Sēſus ergo eſt q. d. Loquax ſimilis eſt peregrino, qui carẽs tecto & domo per vias & regiones incognitas oberrat, ſæpiùſque à via aberrat, & obliquas carpit ſemitas, quibus in auia fertur, ac ſubinde in lapides impingit, in foſſas, rupes & præcipitia rapitur. Simili enim modo loquax de rebus incognitis, in quibus hoſpes & peregrinus eſt, ſermocinatur linguáque oberrat. Vnde neceſſe eſt eum ſæpè à vero, recto, honeſto & prudenti aberrare, ac in falſa, torta, turpia, inſulſa & inepta impingere, ob quæ verbis & verberibus vapulabit. Vt verbo ergo rem omnem cõplectar: *Qui temere quiduis effundit, ſemper ferè impingit.* Nam lingua alios flagellans, ſibi ipſi maximum eſt flagellum. Vide quæ de damnis linguæ dixi Iacobi 3. 5. & Eccli. 28. v. 16.

B Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter: qui autem deprauat vias ſuas, manifeſtus erit] Septuag. *qui ambulat ſimpliciter* (Aquila & Symmach. *in ſimplicitate*) *ambulat fidens*: *qui autem diſtorquet vias ſuas, cognoſcetur.* Aliqui pro *cognoſcetur* vertunt, *conteretur*, quaſi ידע *iada*, ideſt *cognouit*, per commutationem literæ ד cum affini ר, aut potiùs per catachreſin, ſit idem quod ירע *iara*, id eſt *contriuit*: ſic enim Iudic. 8. 16. cognoſcere aliquem in ſpinis, hebraiſmo ſignificat aliquem ſpinis flagellare & conterere. ita R. Salomon, Aben Ezra, Pagnin & Caiet. Verùm ceteri omnes vertunt, *cognoſcetur*, non *conteretur*. *iada* enim propriè ſignificat cognoſcere. Hugo τὸ *ſimpliciter* exponit *humiliter*, q. d. Qui ambulat in humilitate ſuique contemptu, hic fidẽter ambulat quia cùm ſe imo Vers. 13.

C collocet loco, non habet quò vlteriùs cadat & deſcendat; quare non timet depreſſionem & honoris iacturam, quam ſuperbi ſummè metuunt. Aut, inquit, *ſimpliciter ambulat*, qui vnã tantũ viã, quæ eſt Chriſtus, ambulat, ſcilicet qui Chriſti vitã & virtutes ſequitur. Verũ dico, *qui ambulat*, ideſt, viuit, agit, cõuerſatur, *ſimpliciter*, ideſt innocẽter cãdidè, ſine fictione & dolo, integrè, perfectè; hic *ambulat confidenter*, ideſt, intrepidè, tutò, ſecurè, animoſè, fidenter. Vnde heb. eſt, *ambulans in integritate* (Chald. *qui ambulat in perfectione*: Pagnin. *perfectè*) *ambulat in ſpe.* Ratio eſt, quia innocẽtia, cãdor & integritas nihil timet, nullius oculos veretur: ſed apertã fronte, vultúque ſereno & intrepido, vtpote bene ſibi cõſcia, palàm, coram Deo, angelis & hominibus incedit: optat enim ſua

D omnibus patēre, quia laude digna ſunt: nec quidquam agit, cuius eum pudere aut pœnitere debeat. Nec ergo puniri, nec confundi, nec in fictione & fraude deprehendi metuit. Ita S. Greg. 3. p. Paſtor. c. 12. *Qui ambulat ſimpliciter, ambulat cõfidenter. Fiducia quippe*, inquit, *magnæ ſecuritatis, eſt ſimplicitas actionis.* Incedit igitur confidenter, ideſt Primò, intrepidè: Secũdò, apertà fronte, & palã coram omnibus: Tertiò, fidenter, &, vt vertit Syrus, *in ſpe*, quia fidit de Dei ope & protectione, quòd ſcilicet Deus eius innocentiã tutabitur cõtra omnes hoſtium calũnias & inſidias: dicitque cũ pſalte pſal. 26. 1. *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo?* quòdq; Deus omnia aduerſa ei in bonum & ſalutem conuertet, iuxta illud: *Diligẽtibus Deũ omnia cooperãtur in bonũ*, Rom. 8. Et: *Quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis?* 1. Petr. 3. 13. Vnde Beda: *Facilè*, inquit, *ſpernit aduerſa, qui ſe per iſthæc ad gaudia æterna venturũ ſperat, dicẽs*

cũ Propheta: Dominus defenſor vitæ meæ, à quo trepi-dabo? Ex aduerſo, *qui deprauat vias ſuas*, id eſt, qui praue agit, ac præſertim qui fraudulenter & ficte operatur, *hic manifeſtus erit*: fictio enim & prauitas diu latere nequeunt, quin ſe indicio aliquo prodant & deprehendantur: quare tunc homini pudorem & pauorem, inſuper & noxam pœnamque afferũt. Eſt hîc, vti & in alijs prouerbijs, antitheſis, ſed tecta metalepſi, quâ cõſequens ex antecedẽte; & metonymia, quâ effectus ex cauſa, & vice verſa intelligitur Igitur τὸ *manifeſt? erit* opponitur τῷ *confidenter ambulat*: quia praue ambulans cùm metuat ſuæ prauitatis & fraudis manifeſtationem, ſemper incedit pauidus; poſtquã verò illa manifeſtata fuerit, incedit confuſus & anxius: cùm iuſtus incedat confidens, id eſt impauidus, liber, interritus. *Sẽper enim præſumit ſæua perturbata cõſciẽtia*, Sapient. 17. Et vt ait Iob c. 15. *Sonitus terroris ſẽper in auribus eius: & cum pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur. Non credit quòd reuerti poſſit de tenebris.* Quocirca verè S. Cyprian. epiſt. 3. lib. 1. ad S. Cornelium Pontif. de fraudibus Fortunati: *Hæc eſt*, inquit, *frater, vera dementia, non cognoſcere & neſcire, quod fallaciæ non diu fallunt. Nox eſt tamdiu, quamdiu eluceſcit dies: clarificato autem die & ſole oborto, luci, tenebras & caliginem cedere, & quæ graſſabantur latrocinia, ceſſare neceſſe eſt.*

Iuſtus eſt intrepidus. Moral. diſce hîc quanta ſit vis & robur ſimplicitatis, candoris & innocentiæ, vtpote quæ faciat hominem metus expertem, in periculis lætum, in aduerſitate fidentem, denique caſibus omnibus, ipſaque morte ſuperiorem & celſiorem. Vnde auctor Operis imperfecti apud S. Chryſoſt. homil. 25. in Matth. *Sicut*, inquit, *ſi breuẽ ſcintillã in magnũ deieceris profundũ, ſtatim extinxeris: ita & omnis triſtitiæ ſuperabundantia in bonam miſſa conſcientiã, extinguitur facilè.* Et Plutarch. in Moral. *Vt nepenthes herba*, inquit, *ab Homero prædicata, addita poculis omnem triſtitiã diſcutit* (vnde græcè dicitur *nepenthes*, quaſi νη πένθης, id eſt *ſine dolore*) *ita bona mens inita nobis omnem vitæ ſollicitudinẽ abolet.* Denique S. Gregor. lib. 12. Moral. *Nihil eſt*, inquit, *quod pati ab alijs ſimplex formidet: habet enim quaſi artem quãdã ſuam ſimplicitatem, nec ſuſpectus eſt pati, quod ſe feciſſe non meminit. At contra mens praua ſemper in laboribus eſt, quia aut molitur mala, quæ inferat; aut metuit, ne ſibi hæc ab alijs inferantur.*

Gnoma,

exempla. Exempla ſunt in Vitis Patr. Abbas Theodorus dicebat: *Si cælũ terræ adhæreat, Theodorus non formidat.* Popoſcerat enim precibus à Deo, vt auferret ab eo formidinem. Abbas Siſois orans pro diſcipulo à dæmone correpto: *Deus*, inquit, *ſi ſic non vis, nõ dimitto niſi curaueris eũ*; & curatus eſt. Alius ſenior ingreſſus ſpeluncam leonis frementis: *Quid anguſtiaris*, inquit, *ô leo? eſt locus qui capiat te & me: ſi verò non vis, egredere hinc.* Leo autem non ferens, egreſſus eſt inde foras. Sic S. Antonius confidens in Deum riſit omnia dæmonum ſpectra: & S. Athanaſius omnes Arrianorum perſecutiones. S. Pachomius fiduciâ in Deum ſerpentes calcabat, & crocodilos domabat. Æneas Syluius narrat Alfonſum regem rogatum quiſnam foret liber? reſpondiſſe

Sapiens, ſibique imperioſus,
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent.

Celebre eſt illud P. Syri: *Nocens precatur, innocens iraſcitur.* Hinc innocentiæ ſymbolum eſt ſalamãdra in ignibus illæſa. de quo Poëta:

Ambulat en medios ſalamandra illæſa per ignes:
Nempe illæſa manet ſemper & integritas.

Et echinus in pilam conuolutus contra canes. de quo Poëta:

Integritas virtuſque ſuo munimine tuta,
Non patet aduerſæ morſibus inuidiæ.

Vnde pingitur ipſa innocentia intrepida hoc lemmate: *Nil fulgura terrent,*

Fulgura non metuo, pellunt ea germina lauri;
Fortunæ inſultus deſpicit integritas.

Sic S. Petrus innocens, poſtero die capite plectẽdus ſecurus dormiebat in carcere, Actor. 12. & Daniel in lacu leonum. *Inuicta vis ſemper ſua innocentiæ eſt.* Memorabile eſt quod ſcribit Oſorius lib. 8. de Geſtis Emmanuelis, Albuquercium Proregem Indiæ rerum geſtarum gloria inclytum, in graui tempeſtate arrepto puero dixiſſe: *Huius innocentia fretus, confido me Chriſti benignitate è fluctibus emerſurum.* Audiit Chriſtus, adfuit & emerſit. Tanta eſt aliena apud Deum innocentia, quanti ergo propria? nimirum *ſecuritatis mater innocentia eſt. Nam vera innocentia ne quidem inimico nocet.*

VERS. 10. *Qui annuit oculo, dabit dolorẽ: & ſtultus labijs verberabitur*] id eſt punietur, cruciabitur tũ in hac vita, tũ in futura. Vnde Salonius: *Verberabitur*, inquit, id eſt *condemnabitur, propter verba iniqua quæ locutus eſt.* Difficile eſt videre cõnexionẽ prioris partis cũ poſteriore. Dico breuiter, ea nectẽda eſſe partim per antitheſin hoc modo, q. d. Qui petulanter annuit oculo, dat alijs dolorẽ; at ſtultus, qui petulanter loquitur, labiis dat ſibi ipſi dolorem, quia ab iis, quos verbis læſit, verberabitur. Comparat enim linguam effrænem & petulãtem cum oculo effreni & petulanti: quòd hic aliis, ille ſibi dolores & plagas conciliet. Partim per ſimilitudinem hoc modo, q. d. Qui annuit oculo, ſimilis eſt ſtulto labiis. Sicut enim annuens oculo ſibi, æquè ac aliis affert dolorem & plagas, dum ab ſuos nutus & nictationes plectitur & verberatur: ſic pariter & ſtultus labiis tam ſibi, quàm aliis parit dolores & plagas. Nã ſicut alios lingua verberat, ſic viciſſim ab eis & verbis & plagis caſtigatur ac verberatur. Igitur ſicut v. 8. ſtultum labiis oppoſuit ſapienti corde, ſic nunc eumdem componit & comparat cum annuente oculis: pluribus enim ſententiis hîc vitium & petulantiam linguæ inſectatur. Porrò, aptè comparat ſtultum labiis annuenti oculis: quia ſtulti, id eſt impii, ſcelus, quod palàm eloqui non audent, innuunt oculorum nictu: vnde vt idipſum labiis inter ſuos, ſic nutibus oculorum apud alios eloquuntur: tam ergo oculis, quàm labiis ſermocinantur.

Porrò, annuere oculis ſolent homines variis de cauſis. Primò, ex laſciuia & libidine: ſic enim iuuenes puellas ad ſe pelliciunt nictatione oculorũ. Primi enim amoris indices & illices ſunt iactus oculorum. Hi dant dolorem tum marito vxoris, cui annuunt, quia mouẽt ei zelotypiam: tum ipſi vxori, quæ idcirco à marito vapulat: tum ſibi ipſi, quia exponit ſe periculo, ne à marito velut adulter occidatur. Ita exponit Clemens Alexandr. lib. 3. Pædag. *Laſciui*, inquit, *aſpectus, & verſatilibus, & tamquam cõnuentibus oculis intueri, nihil eſt aliud, quam oculis mœchari, cũ per oculos cupiditas ineat prima pugnæ prælud*ia. *Annuẽs enim oculo cum dolo, viris cogregat mœrores. Talẽ vtique effeminatũ Sardanapalũ re-*

gem Aſſyriorum in lecto pedibus ſurſum ſublatis purpuram carpentem, & albuginem oculorum verſantem pingunt. Quæ hæc exercent mulieres, ſuo intuitu ſui ipſarum icones ſunt.

Secundò, annuunt oculis adulatores; iidem ſunt ſtulti labiis, quia eiſdem cæduntur. ita noſter Salazar, q. d. Adulator annuendo oculis, & probando vitia aliorum, iis, quibus adulatur, dolorem infert: quia cauſa eſt, vt ipſi vitia vitiis adiiciant, ob quæ deinde in graues dolores & pœnas incurrunt: vnde idem quaſi ſtultus labiis verberabitur: quia ab eo cui adulatus eſt, cuique cauſa fuit dolorum, tandem reportabit plagas & vulnera. Quocirca Plutarch. in Moral. *Vt pictura*, inquit, *eſt tacita poëſis, ita ſilens ſæpe laudat adulator, ſcilicet vultu, nutu & obſequiis.* Et Maximus ſerm. 11. *Vt corui*, ait, *inuolantes cadauerum oculos effodiunt, ſic adulatores ſuis adulationibus oculos, rationem ſcilicet & mentem corrumpunt.* κόλαξ ergo eſt κόραξ, id eſt *adulator* eſt *coruus*. Vnde illud, *κρεῖττόν ἐς κόρακας ἢ κόλακας ἐμπίπτειν*, id eſt, *ſatius eſt in coruos, quam in adulatores incidere.* Hos cauendos monet Eccleſiaſtes c. 7. 6. *Melius eſt*, inquit, *a ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi.* Nam vt ait S. Aug. in pſal. 59 *Plus perſequitur lingua adulatoris, quam gladius perſecutoris.* Adulator ergo eſt ſimilis polypo, ait S. Baſil. homil. de legēd. libris Gētil. *Nam quod iuſtum eſt*, inquit, *apud eos qui iuſti rationem habent, laudat, apud iniquos ſtatim vituperat more polypi, qui colorem terræ, quem attigerit, reddit.* Vide Plutarch. in Compar. adulatoris & amici.

Tertiò, annuunt oculis irriſores. Hi enim dolorem dant irriſo, & ſæpe ſibi ipſis. Qui enim irrident alios, viciſſim irridentur ab ipſis, & irriſiones ſuas ſimili irriſione, aut etiam plagis & verberibus luunt: irriſor ergo annuens oculis dat dolorem aliis, ideóque viciſſim ipſe quaſi ſtultus labiis ſuis verberatur, dum ob labia ſua irriſoria verbis & verberibus mulctatur. ita Aben Ezra, Beda & Caietan. Vnde Hebr. קרץ *arats* propriè ſignificat excidere, incîdere, indéque per metaphoram annuere oculis: quia nictans, oculos quaſi incidit & palpebras illa crebra & ſæpiùs repetita nictatione, eóque ſigno videtur pariter incidere honorem illius, quem nictādo irridet. ita Marinus in Lexico.

Quartò, fures, proditores, latrones, aliique facinoroſi oculis annuunt ſociis, vt iis ſecretò innuāt modum & tempus perficiendi furti, proditionis, cædis, ſimiliſve ſceleris, in quod antè occulta fœderatione conſpirarunt. ita R. Salomon, R. Leui & Baynus.

Quintò, & maximè appoſitè, annuunt oculis ficti, ſimulati, doloſi, hypocritæ, qui ſimulāt ſe amicos, & datâ occaſione inimicitiam, quam corde fouent, exerunt, amicumque incautum ſupplantant. Vnde Septuag. vertunt, *qui annuit oculo cum dolo* (Syrus, *cum fraude*) *congregat viris triſtitias.* Sic enim in Script. præſertim apud Salomonem annuere oculis dicuntur doloſi & fraudulēti. vt cap. 6. 12. *Homo apoſtata, vir inutilis, graditur ore peruerſo, annuit oculis*, &c. *prauo corde machinatur malum.* Alludit ad illud Dauidis patris ſui pſal. 34. 19. *Nō ſupergaudeant mihi qui aduerſātur mihi iniquè, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.* quod explicans ſubdit: *Quoniā mihi quidē pacificè loquebantur, & in iracundia terræ loquētes, dolos cogitabāt.* Accedit Tigur. quę ſic vertit, *qui annuit oculis, negotiū faceſſet: ſtultus autē labiis ſuis in varia incurrit*, id eſt, inquit

A Vatabl. *qui fucatus eſt, multumque fingit, grauiter læditur: qui autem ſtultè loquitur, parum læditur, quia ſtatim deprehenditur.*

Denique ſic Salomonem interpretatur eius de more aſſecla Eccleſiaſticus c. 27. 25. dicens: *Annuens oculo fabricat iniqua, & nemo eum abiiciet: in conſpectu oculorum tuorum condulcabit os ſuum, & ſuper ſermones tuos admirabitur: nouiſſimè autem peruertet os ſuum, & in verbis tuis dabit ſcandalum*, & conſequenter *dolorem*, vt ait hîc Salomon.

Porrò Septuag. pro ילבט *illabet*, id eſt *verberabitur*, legentes ישלם *ieſcallem*, id eſt, *pacificabit*, vertunt, *qui annuit oculo, cum dolo congregat viris triſtitias: qui autem arguit cum libertate, pacificat*; Sept. de more ſequitur Syrus, *Qui*, inquit, *annuit oculo cum fraude, colligit mœrores: qui manifeſtè reprehēdit, pacem conciliat.* q. d. Qui occultè annuens oculo, doloſè vitia alterius ſubſannat, aut ei malum machinatur, hic illum mœrore afficit: tum quia illum

B irridet, aut malum molitur; tum quia occultè & doloſè id facit: atqui vitia alterius manifeſtè redarguit, hic pacē conciliat, quia redargutione ſua facit, vt correptus corrigat vitia, quæ erant cauſa odiorum & litium: itáque redeat pax priſtina inter amicos, ſocios & ciues. Aut, vt auctor Catenę Græcor. q. d. Sapiens per liberam vitiorum increpationem ſæpè peccatorem ad pœnitentiam & frugem adducet: at fraudulentus nihil ferit, niſi dolorem & inimicitiam.

Vena vitæ os iuſti: & os impiorum operit iniquitatem] Aliqui legunt, *iniquitas.* Vnde Syrus, *& os impiorum teget iniquitas.* Arabicus, *fons vitæ in manu iuſti, & os impii obturat pernicies. Venam vitæ* nonnulli accipiunt venam ſanguinis: in ſanguine enim conſiſtit anima & vita. quaſi dicat. Sicut vena iugiter continet ſanguinem vitalem, eumque per corpus diſpergens illi dat vitam: ſic pariter os iuſti manat verba ſanguinea, id eſt vitalia, quæ vitam animabus audientium afferant. Verùm *vena vitæ* hîc vocatur *fons vitæ*, vt vertūt Septuag. Chal. Aquila, Symmac. & ſic vertit Noſter pſ. 35. 10. *Quoniam apud te eſt fons vitæ.* Iā *fons vitæ* dicitur, qui iugiter aquas viuas, id eſt fluidas, limpidas, dulces & ſalutiferas, effundit: aquæ enim mortuæ viuis oppoſitæ vocantur aquæ quietæ, quæ non fluunt, ideóque putent, amaræ ſunt & ſalſæ, ac noxam afferunt; quales ſunt in ſtagnis & paludibus. Vnde & mare mortuum vocatur lacus Aſphaltites, tum quia ſtagnat, tum quia nec piſcem, nec vllum viuens alit. Senſus ergo eſt, q. d. Os iuſti eſt

D vena & fons vitæ: quia iugiter eructat verba vitalia, quæ ſcilicet audiētibus aſpirant vitā gratiæ. docet enim eos rectè viuere, vt à Deo vitam beatam & æternam conſequantur. E contrario *os impiorum* in ſe *operit* & concludit *iniquitatem*, ita vt ſit quaſi vena & fons iniquitatis, quæ iugiter ebullit verba iniqua, luxurioſa, detractoria, blaſphema, fraudulenta, iniuſta, impia, quæ audientibus perniciem & mortem afferunt. Vnde hebr. eſt, *os impiorum operiet rapinam*; Tigur. *violentiam*; Chald. *iniuriam.* Ita Aben Ezra, *Os iuſti*, ait, *eſt tamquam fons vitam afferens iis, qui ab illius ore diſciplinam hauſerint. Igitur ab eo vita emanat, cum alios morum inſtitutione conformat.*

Os ergo impiorum eſt quaſi ſtagnum aquis mortuis, id eſt, rebus verbiſque putidis, inhoneſtis, noxiis & peſtiferis, quæ in alios effūdit, reſtagnās: imò os impii eſt quaſi mare mortuum omnia mor-

VERS. 11.

A tificans, & iugiter ſulphureos vapores, id eſt infernales concupiſcentias & paſſiones, exhalans. Illud ergo *operit iniquitatem*, vel *iniquitas*. Primò, quia ita plenum eſt iniquitate, vt ipſa iniquitas quaſi exundans reſtagnet & operiat os eius. Secundò, quia operit & celat ore iniquitatem, quam machinatur & premit corde. Tertiò, quia iniquitas, id eſt iniquitatis pœna, in eius velut auctoris os redit, ipſumque confuſione & dolore cooperit. Nota, ſub ore intelligi & cor. Cor enim propriè eſt vena & fons vitæ & mortis, id eſt ſermonum vitalium & lethalium; ſed cor ita nexum eſt ori, & viciſſim os cordi, vt vnum idémque in homine eſſe videantur. Accedit Hugo, qui ſic exponit, q. d. Os iuſti eſt quaſi purus fons aquæ, quia candidè ſui cordis ſenſa promit, nihil fingit, nihil celat: at os impiorum operit & celat iniquitatem, quam corde machinatur, vt ſuo tempore eam operetur in aliorum perniciem.

B Rurſum Lyran. hæc adaptat confeſſioni peccatorum, q. d. Os iuſti verè pœnitentis emanat vitales aquas puræ & ſinceræ confeſſionis peccatorum, per quam veniam vitámque gratiæ conſequitur. at os impœnitentis & impij operit ſua ſcelera; itáque manet in morte & peccato mortali. Fusè & eleganter hæc confeſſioni accommodat noſter Salazar. Verùm hæc arctior eſt explicatio. Sapiens enim generatim loquetur, magiſque agit de verbis ſalutiferis doctorum, monitorum, confeſſariorum, concionatorum, quibus audientes ad virtutem vitamque gratiæ excitent: hi ergo ſunt venæ & elices vitalia verba in omnes emanantes. Adde, confeſſionem ſacramentalem tempore Salomonis needum fuiſſe inſtitutam: ac peccatorem confitentem needum poſſe vocari *os iuſti*, ſed pœnitentis.

C Myſticè, Hugo: Vena vitæ eſt os iuſti, id eſt Chriſti, inquit, qui eſt iuſtus antonomaſticè: quia Sanctus ſanctorum: nam Chriſti verbo multæ animæ à morte peccati ad vitam gratiæ, ac multa corpora à morte naturæ ad vitam humanam reuocata ſunt.

Porrò, Septuag. vertũt, *fons vitæ in manu iuſti: os autẽ impij operiet perditio.* quod noſter Salazar fusè & elegãter more ſuo explicat de eleëmoſyna, q. d. Eleëmoſyna in manu iuſti eſt quaſi *fons vitæ*, id eſt fons vitalis & perennis, qui iugiter fundit, imò eructat aquas beneficentiæ & largitiorum: os autem impiorum, id eſt orificium fontis, putà liberalitatis impiorum, operit perditio, putà perdita cupiditas & auaritia, quæ omnia corradere, nil elargiri volũt. Et ſic S. Baſil. hom. in diteſcẽtes auaros, & S. Chryſoſt. hom. 55. ad Populum, docẽt beneficẽtiam eſſe quaſi fontem, ex quo iugiter bona & dona omnia ſcaturiant: quia quantũ ſupernè exhauriunt dando, tantum infernè ſcaturit recipiendo: vti fit in puteis & fontibus. Verùm priorem

D ſenſum exigunt Hebræa, Chald. Syrus, Aquila, Symmach. & Noſter. agitur enim hîc de ore & verbis, non de manu & eleëmoſyna. Quare Septuag. ne à textu originali ceteriſq; interpretibus diſſentiant, ſic exponendi ſunt, q. d. Fõs vitæ eſt in manu, id eſt in poteſtate, putà in ore, iuſti, quo ad libitum promit verba vt alia. Vnde per antitheſin ei opponunt: *Os autem impiorũ operiet perditio.* q. d. Ora autem impiorum iugiter promũt verba perdita, noxia, peſtifera: hæc enim, non alia, in ſe continent, aperiunt & contegunt. Vnde auctor Catenæ Græcor. ſic exponit Septuag. q. d. Actiones iuſti pariunt ſalutem & vitam æternam: impiorum autem ſermones aliud nihil progignunt & promerentur, quàm ſupplicium & pœnam: quia enim pleræque actiones fiunt manu, hinc manus ſignificat actiones quaſlibet, etiam locutiones, quę ore fiunt. ita Salonius.

Odium ſuſcitat rixas: & vniuerſa delicta operit charitas] Arabicus, *eleëmoſyna*: Septuag. *odium ſuſcitabit contentionem* (Symmach. & Theodor. *pugnas*) *ſuper omnes autem non contendentes operiet amicitia*; Scholiaſtes, *omnes autem iniuriam facientes operit amor*; S. Athanaſ. in Synopſi S. Script. c. 14. pro νεῖκος, id eſt *contentionem*, legit νῖκος, id eſt *victoria*. vnde ſic habet: *Odium excitat victoria.* (victoria enim excitat æmulationem, inuidiam & odium. Vnde & Arabicus vertit, *odium elevat dominiũ*, vel *ſuperioritas*, vel *victoria*) *omnes verò qui contentioſi non ſunt, contegit amicitia.* Sed vera lectio Septuag. eſt νεῖκος, vt patet ex Hebræo, Symmach. Theodot. & Latina Vulgata. Syrus aliò abit. *Odium*, inquit, *excitat iudicium, & ſuper omnes iniquos operiet confuſio*: Tigur. *odium excitat occaſiones contentionum, ſed dilectio omnes præuaricationes obtegit*; Vatabl. *charitas condonat alijs omnia delicta.* Vers. 12.

Senſus eſt, q. d. Odium facit vt eo laborans captet occaſionem carpendi eum, quem odio proſequitur, cum eoque contendendi & rixandi, etiã vbi nulla eſt culpa, vel delictum. At amor & charitas adeò fugit lites & rixas, vt etiam culpas & delicta, quæ rixarum poſſent eſſe cauſa, operiat, celet & abſcondat. Vnde auctor Catenæ Græcor. exponens verſionẽ Septuag. *Odium*, inquit, *& ſimultas mouent pugnas & contentiones: pacis autem ſtudium generat gratiam & amicitiam.*

Lyranus hæc arctat ad correptionem. *Sicut*, inquit, *odium per rixam manifeſtat defectus aliorum: ſic charitas celat, niſi quantum correctio fraterna requirit*; imò & correctio hæc primò ſecreta facienda eſt, iuxta præceptum Chriſti Matth. 18. 15. *Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipſum ſolum.* In quæ verba ſcribens S. Auguſt. cauſam dat: *Nam ſi ſolus*, inquit, *noſti, & vis eorum omnibus arguere, non es corrector, ſed proditor.*

Verùm generalis eſt hæc ſententia, nec ad ſolam correctionem arctanda. Vnde S. Petrus eam citans epiſt. 1. c. 4. 8. ad omnia charitatis officia eam extendit. *Ante omnia*, inquit, *mutuam in vobiſmetipſis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum.* & S. Iacobus c. 5. 20. *Qui conuerti*, inquit, *fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum.* Vide vtrobique dicta. Nam 1. Petr. 4. amplè hæc explicui, oſtendique charitatem operire peccata tam propria quàm aliena, tam præterita quàm præſentia & futura. Quare hic verbum non addam, nec actum agam.

In labiis ſapientis inuenitur ſapientia: & virga in dorſo eius qui indiget corde] id eſt inſipientis. Hebr. *virga ſuper cor eius qui minutus eſt corde.* Primò, Septuag. ſic vertunt & explicant, *Qui ex labijs profert ſapientiam, virgã percutit virum vecordem.* q. d. Sapientia inuenitur in labijs ſapientis; at ſtultus, quia per eamdem videt detegi corrigique ſuam ſtultitiam & vitia, hinc eam horret vt virgam, quâ flagellatur. Vnde aliqui ſic vertunt, *in labiis ſapientis reperitur ſapientia, & eadem virga eſt in corpore eius qui indiget corde.* Vers. 13.

Secundò, Baynus: q. d. Si quis quærit ſapientiam, inueniet eam in labijs ſapientis; verùm quia inſipiens eam ſibi non quærit, idcirco tandem inuenietur in dorſo eius virga, & dabit vexatio intellectum ei, qui doceri noluit.

Tertiò, Caiet. q. d. Sapiens ſponte vltróque ſapientiam proloquitur: at ſtultus non niſi virgâ compulſus, vt, niſi flagro eum adegeris, nec micã ſapientiæ ab eius ore lis elicituros.

Quartò, aptiùs alij, q. d. Sapiens ſponte libenſque ſapientiam eructat: at ſtultus, qui quaſi aſinus virgâ impelli debet ad ſapientiam, vt ſcilicet eam non tam doceat, quàm diſcat & agat, ad idipſum adigi debet correptione, acríque ſtimulo ſapientis. q. d. Sapiẽs abundat ſapientiâ: at ſtultus caret ſapientiâ, & abundat inſipientiâ, ideóque indiget virgâ, vt ea compulſus diſcat ſapere.

Quintò, appoſitè noſter Salazar: In labiis ſapientis inuenitur ſapientia, id eſt, ſapientis ſapientiam teſtantur verba, quibus vtitur. inſipientis verò & excordis ſtultitiam & fatuitatem verbera & flagra, quibus tunditur: verberum inquã vibices, atque plagarum liuores, qui impreſſi remanent. Id ſibi volũt illa verba: *Et virga in dorſo eius qui indiget corde*, ſupple, inuenitur, id eſt virgæ veſtigia. Compendio dixerim: Sapientiam intelligentis verba; fatui verò ſtultitiam verbera teſtantur.

Sextò, planiùs & pleniùs Ianſenius: Indicat, inquit, quod per ſapientiam fit, vt in labiis ſapientis inueniatur ſapientia, quæ ſapienter eum loqui multa facit, quod ad ipſius ſapientis facit decorẽ & gloriam. At per inſipientiam fit, vt in dorſo ſtulti inueniatur virga, hoc eſt, vt propter multa quæ inſipienter & agit & dicit, grauiter ipſum caſtigari & puniri contingat cum multo ipſius dedecore. Significat ergo ſapientiã ſuum poſſeſſorem apud homines decorare, inſipientiam dedecorare: & quòd, ſicut in labiis ſapientis inuenitur decus eius, ita in dorſo ſtulti dedecus eius. Hę tres vltimæ expoſitiones genuinæ ſunt, & eòdem ferè redeunt. Igitur clara eſt antitheſis, quòd ſapiens decus ſapientiæ gerat in ore, ſtultus dedecus inſipientiæ portet in dorſo, putà vibices flagrorum, quibus adactus eſt, vt aliquid bene & ſapiẽter agat, diſcat & dicat. Eamdem notat alluſio & antitheſis vocum Hebr. שפתי *ſiphte*, id eſt, *labia*, & שבט *ſcebet*, id eſt virga. q. d. Sapiẽs decus ſuum gerit in *ſiphte*, id eſt labus ſapientiæ: ſtultus verò ſuum dedecus & probrum portat in *ſcebet*, id eſt in virga, id eſt in vibicibus virgæ in dorſo eius.

Moraliter notat Hugo & Salazar ſapientiam inueniri in labiis ſapientis, quaſi theſaurum abſconditũ in agro. Igitur ſicut olim theſaurus quæri ſolebat indicio carbonum, vel fragmentorum vitri, aut vrticarũ (hiſce enim ſignis olim notabant locum theſauri, quem defodiebant) ſic pariter, qui quærit ſapientiam & ſapientẽ, labia quædam diligenter veſtiget, quæ verba incorrupta præ ſe ferant inſtar carbonum denigrantia, inſtar vitri fragminum vulnerantia & ſanguinem effundẽtia, vrticarum in morem pungentia & lancinãtia. Labia inquam veſtiget, quæ vitia carpant, ſcelera incuſent, peccata redarguant, & qua nullis adulationibus emolleſcant.

Myſticè Beda: *Virga in dorſo*, inquit, *eſt vindicta in poſterioribus, id eſt in ſequenti vita. Qui ergo non vult virgam portare in dorſo, portet in labiis ſapientiam, lo-*

A *quatur laudes Chriſti, & præcepta deprædicet.*

Sapientes abſcondunt ſcientiam: os autem ſtulti confuſioni proximum eſt] Septuag. *ſapientes occultabunt ſenſum; os autem temerarii* (græcè προπετοῦς id eſt præcipitis, procacis) *appropinquat contritioni.* Pro *confuſioni* hebr. eſt מחתה *mechitta*, id eſt contritio, fractura, ſiue corporis ſiue animi, qualis eſt animi conſternatio, confuſio. Vnde Syrus vertit, *os feſtinum proximum eſt fractioni*; Chald. *ors ſtultorum conſumptio proxima*; Tigur. *ſapientes diſſimulant ſcientiam: os verò ſtulti terrorem accerſit*; Pagnin. *os ſtulti eſt cõtritio propinqua*; alii, *os ſtulti eſt proſtratio ſibi ipſi*, Baynus, *os ſtulti fracturæ vicinum*; Vatabl. *os ſtulti eſt pernicies* (clades) *propinqua*. Aliqui cum R. Leui accipiunt contritionem & perniciem actiuam, q. d. Stultus ſua garrulitate, petulantia, dicacitate & mendaciis omnia turbat,

B rixas concitat, multiſque contritionem & perniciem affert. Meliùs alii accipiunt contritionem paſſiuam: vnde Noſter vertit, *confuſioni proximũ eſt*. Senſus ergo eſt, q. d. Sapiens arroganter non oſtentat ſapientiam, ſed eam ſapienter & modeſtè abſcõdit & celat, vt tempore opportuno eam depromat & eloquatur; quare nihil dicit niſi bene expenſum & mente ruminatum: at ſtultus neſcit celare id quod ſcit, vel ſcire ſe putat; ſed inſtar muſti ebulliẽtis, quidquid habet in mente, temere ore eructat: quo fit vt multa dicat inſulſa, arrogantia, ſeditioſa, maledica, ob quæ redarguitur; idcóque cõfunditur, & pudore ac ignominiâ afficitur; imò conteritur, ac plagis & verberibus afficitur, ac ſubinde lingua aliòue membro, quin & vita mulctatur. Hinc R. Salomon. Sapiẽtes, inquit, ſapientiam abſcondunt, id eſt imo corde re-

C ponunt, ne vllo vnquam tempore aboleatur, iuxta illud: *Abſcondi in corde meo eloquia tua.* Sic & R. Leui & Aben Ezra.

Quòd ſi aliquando os ſtulti non confundatur, cauſa eſt vel eius improbitas & impudentia, vel quòd inter eius verba & iriſionem audiẽtium interiacet cortina ſimulationis. Coràm enim eo riſum diſſimulant, vel etiam adulando eum laudãt; ſed in corde, eo præſente, eòque abſente inter ſe palàm inſulſa eius dicta ſuſannãt. Parallelæ huic ſententiæ ſunt Philoſophorum gnomæ. Zenonis: *Ob id binas aures habemus, & os vnicum, vt plurima audiamus, loquamur autem pauciſſima. Quare loquacibus aures in linguam defluxere.* ita refert Laërtius lib. 7. c. 1. Euripidis: *Infrænis oris & illegitimæ ſtultitiæ finis, eſt infortunium & dentifragium.* Apollonii; *Loquacitas multos habet errores, ſilentium autem*

D *tutum eſt.* Catonis:

Nam numquam tacuiſſe nocet, nocet eſſe locutum.

Demoſthenis: *Si tam multa ſapuiſſes, numquam tam multa locutus fuiſſes.* Democratis: *Auaritia eſt, omnia velle dicere, & nihil audire.* Theocriti in Anaximenẽ verboſũ: *Incipit verborum flumen, mentis gutta*; indicans eum multum habere verborum, parum mentis & ſapientiæ. Theophraſti: *Magis fidẽdum eſt equo effræni, quàm verbo incompoſito.* Denique Arabum eſt prouerbium: *Os linguæ carcer eſt.*

Moral. diſce ſapientes celare ſuam ſapientiam & virtutem, quia vni Deo eam probare ſatagunt; quare hominum oculos laudeſque non aucupantur, dicũtque cum Apoſtolo: *Modò enim hominibus ſuadeo an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem*, Galat. 1. 10. Tales fuere primi Chriſtiani, de quibus idem Apoſtol.

Margin: VERS. 14. (beside "Sapientes abſcondunt ſcientiam")

Margin: Gnome de pauciloquio. (beside "Parallelæ huic ſententiæ ſunt Philoſophorum gnomæ")

Apoſtol. Coloſſ. 3. 3. *Mortui eſtis, & vita veſtra eſt abſcondita cum Chriſto in Deo;* vbi multa in hanc rē dixi. Horum primiceria fuit B. Virgo, quæ ſecreti amans abſcondit ſe in templo vſque ad angeli de Verbo pariendo nuntium, *intenta operi, verecunda ſermone, arbitrum mentis ſolita non hominem, ſed Deū quærere*, ait S. Ambroſ. initio lib. 2. de Virgin. Eam imitati Eſſæi, ac deinde tot examina Aſcetarum, vt S. Antonius, S. Hilarion, qui, vt ait S. Hieron. in eius Vita, *crebrò locum mutabat honorem fugiens & importunitatem: ſemper enim ſilentium & vitā ignobilem deſiderabat*: S. Paulus, S. Macarius, S. Pachomius, S. Romualdus, aliíque innumeri. Et quot hodie ſunt in Religionibus viri & feminæ ſapientiā & virtute præſtantes, qui vt mundi gloriā calcent, ſolíque Deo & animarum ſaluti vacent, dicūt cum Pſalte: *Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* Hi Deo cogniti, mundo incogniti, calentes Deo pro orbe vniuerſo offerūt lacrymas. vnde horū meritis precibúſque ſtat mūdus. Horū hoc eſt axioma: *Viue tibi, imò viue Deo, & longè nomina magna fuge. Bene vixit, qui bene latuit: λάθε βιώσας, λάθε ἀποβιώσας, latenter viue, latenter morere*, vt in magno illo & decretorio ſæculi die, qui erit horizō temporis & æternitatis, pro ſpreta mundi pompa cælitum choris, gloriáque Sanctorum ſempiterna, à Chriſto iudice donari bearíque merearis.

Apologus glorioſi pauonis. Hanc gnomen illuſtri pauonis & erinacij apologo feſtiuis rerū parabolis inſignito, oculis quaſi ſpectandam exhibet Cyrillus lib. 2. Apolog. moral. c. 21. cui titulus: *Contra vanè glorioſos & volentes apparere. Pauo*, inquit, *erinaceo occurrens, vt corā eo propriam gloriam oſtentaret, ipſumque de ſpinoſa cute confunderet: mox ſublimatā caudā, & quaſi purpureā varietate, mirabili ſtellari ſpecie pennis aureis ordine ſituatis, effusè volitans hinc inde offerebat ſe luminibus intuentis. Verùm ille nutu prudentiæ pauonem vanā gloriā efferri comprehendens, ipſam vt perderet, ſub globo collecti corpuſculi & recondita facie, ſpinas vndique tantùm præbuit. Quo quidem facto, cùm pauo ſe illuſum cerneret, ſtatim irā correptus, lamentatiuis eloquiis illum aggreſſus dixit: Quamquam homo pulchras res mirabili admiratione ſemper cernere delectatur, tu tamē occultatis oculis non ſolùm eā pulchritudinē videre ſpreuiſti, imò te ipſum mihi horrendum ſpinarū globum, deformémque formulā tribuiſti. Cui ille reſpondit: Nemini certè facit iniuriā, qui vtitur re ſua. Attamen quæſo vt pacificè dicas mihi, quid pluris tibi ſit videri, an eſſe? nimirum ſi dicis eſſe, quid tibi cum oculis meis: nā ſine his non minùs exiſtis. Sed ſi videri plus appetis, iā pōpa factus es vmbratilis, & pupillare ſpeculū quæris. Memento quòd baſiliſci oculus occidit. Quin etiā pace tua rectè dixero tibi, quòd olim ſimiæ ſibi ante ſpeculum gratulanti vulpes dixit: Gaude ſoror magis quòd es, & nequaquā quòd in luce ſimilitudinis ſpecularis appares. Nempe quia es, habes ſubſtantiā feritatis: ſed in quantū in ſimilitudine ſpeculi appares, tantùm vmbra efficeris vanitatis.* Deinde idipſum variis parabolis tigridis, fumi, ſeminis, lepræ, aromatū, caſtaneæ demonſtrat: *Non audiſti, quòd tigris velociſſima raptos catulos perdidit, quia fixo per viam in ſpeculum oculo mentitam ſui ſimilitudinē admirata, iam eos ſe inueniſſe putauit, & ſic ob vanā apparētiam amatam filiorum ſubſtantiā amiſit. Quid ergo ventilabro pompoſitatis effunderis, & tantùm in ſuperficie id, quod foris eſt, quæris? Recordare quòd fumus euaneſcit cùm ſpargitur. Et tellus nō pullulat, niſi immiſſum ſemen viſceribus ſuis recondat. Albedo extrinſeca nubilat oculum, & lepra per cutem reſperſa contaminat membrum. Occultata verò forma micat lucidiùs, & res aromatica cùm eſt abſcōdita plus delectat olfactum. Sic etiam caſtanea ſub ſpinoſo cortice reconditur, vt ſpretā vanā apparentiā, ſub vera exiſtentia medullaris dulcedo requiratur. Hoc modo igitur ego ſpinis vallor exteriùs, vt in ſubſtantia ſim intus. Sic* (Exodi 34. 33.) *Moyſi facies luminoſo velamine conditur, &* (Exod. 36. 14. 19.) *ſanctuarium Dei multiplici vndique operimento velatur.* Denique apologo formicæ & chamæleontis concludens hoc epimythium aſſignat: *Si audiſti formicæ conſilium, datum chamæleonti de colore aureo glorianti & lætanti, hoc ipſum tibi dictum puta, ſcilicet claude oculum, & eris in vera gloria ſtabilitus. Nam duobus ſuperciliis, vt clauſura firmiori ſeruetur, oculus clauditur, & vno tantùm, vt rarò ſit ſuſpenſa palpebra, aperitur. Quo dicta pauoni ſe admirabiliorem reddens, ipſum reliquit.*

Similia. | Apologus chamæleontis.

VERS. 15. *Subſtantia diuitis, vrbs fortitudinis eius: pauor pauperum, egeſtas eorum*] Chald. *poſſeſſio diuitis ciuitas eſt diuitiarum eius* (Syrus, *ciuitates munitæ*) *& pauor pauperū, neceſſitas eorū*: R. Salomon, *egeſtas pauperū eſt ſumma calamitas eorum*: Aben Ezra, *pauperes*, id eſt excordes, *à ſuamet egeſtate profligabuntur.* Senſus eſt, q. d. Diuitiæ diuitem muniunt, vallant & roborant contra paupertatem, perſecutiones, calumnias, ceteráſque huius vitæ calamitates, perinde ac vrbs fortis munit & defendit ciues contra omnes hoſtium incurſus, rapinas, cædes, &c. Quare diues in diuitiis quaſi in vrbe munita confidens, animoſus habitat: at pauper ob egeſtatem omnium iniuriis patet, quia non habet opes, quibus ſe redimat & defendat: ideóque incedit timidus & pauidus, perinde ac frigidi & ægri, quibus deeſt ſanguis & calor, incedunt pallidi & pauidi: nam *opes homini pro ſanguine ſunt*, inquit Sapiens. Vnde Tigur. vertit, *opibus velut vrbe fortiſſima fidit locuples: pauperes verò ſua ipſorum paupertas timidos reddit*; Vatab. *conſternatio inopum eſt egeſtas eorum, id eſt, diffidunt pauperes propter inopiam ſuam.* Ita videmus diuites incedere erectos, fidentes, animoſos, impauidos: pauperes verò contractos, abiectos, puſillanimes, pauidos.

Pro *pauor* heb. eſt מחתת *mechitta*, id eſt conſternatio, *cōtritio*, vt vertit Pagnin. *fractura* vel *fractio*, vt Syrus. ita Beda: *Diuites, ait, confidunt in diuitiis, quaſi in ciuitate munita. Pauperes ideo pauent, ne deficiant, quia ſe norunt egenos.* Hinc dicitur pauper à paruo ære vel lare, ac πτωχὸς græcè à πτώξ, id eſt pauidus, formidoloſus. Vnde πτωχεύειν, id eſt inopem degere & mendicare, eſt πτωκάζειν, id eſt formidare, pauere, metu percelli. Et Lyran. *Diues*, inquit, *confidit in magnitudine diuitiarum ſuarum, ſicut obſeſſus in fortitudine murorum: pauor pauperum, egeſtas eorum: quia homines mali non formidant pauperibus iniuriari.* Nam, vt ait Eccleſiaſtes c. 7. 13. *Sicut protegit ſapientia, ſic protegit pecunia.* Significat ergo Salomō magna eſſe diuitiarum commoda, ſi quis eis rectè vtatur: paupertatem autem ex ſe eſſe incommodam, niſi altiore ſpiritu, putà Euangelico, fulciatur, & quaſi animetur. Vnde & Ariſtot. 1. Ethic. cap. 10. docet opes eſſe inſtrumentum ad acquirendam felicitatem aptiſſimum, eaſdemque materiam præbere virtuti.

Pauper à paruo ære.

Porrò hæc ſententia, cùm ſit parœmia, indefinita & generalis, variis rebus & finibus aptari poteſt. Hugo, Caietan. & noſter Salazar putant eam dici contra diuites & diuitias, quòd hæ ſuperbiam

& audaciam pariant; ac contra pauperes & paupertatem, quod hæc hominem abiiciat, ideóque tacitè commendari auream mediocritatem: hanc enim expetiit Salomon cap. 30. dicens: *Diuitias & paupertatem ne dederis mihi, tribue tantùm victui meo neceſſaria.* Nam vt ait Poëta.

Auream quiſquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obſoleti
Sordibus tecti, caret inuidenda
Sobrius aula.

Sic & noſter Fernandez in Geneſ. c. 17. ſub finē: *Subſtantia diuitis vrbs fortitudinis eius*, q. d. Clauſum, inquit, circumſeptum, egregiè communitū, denique fortem & inuictum, imò & victorem ſe tenet diues intra ſuas opes, vel aduerſus ipſam legum & iudicum iuſtitiam & poteſtatem. Enimuero inexpugnabilis ſolet eſſe pecunioſi aut illuſtris vir cauſa, licet execrandis nobilitata flagitiis. Quid plura? Tam verè quàm eleganter ſcripſit S. Cyprian. epiſt. ad Donatum: *Nullus de legibus metus eſt: de quæſitore, de iudice pauor nullus: quod poteſt redimi, non timetur. Eſſe iam inter nocentes innoxium* (adde tu & pauperem & ignobilem) *crimen eſt.* Sic ille. Quem videris abſolui, time ne diues ſit: quem damnari videris, pauperculum ſcias. Iſte hodie mundus eſt. hæc Fernandez.

Huc faciunt Senarii Menandri apud Stobæum ſerm. 89. quibus nō alios ſe deos agnoſcere canit, quàm argentum & aurum, qui omnia poſſunt:

Ego vtiles deos verè eſſe arbitror
Noſtros, & argentum, & aurum maximè:
Iſtos quidem ſi dedices tua in domo,
Quidquid voles, roges, tibi omnia aderunt,
Ager, domus, ſerui, & argyromata (argētea vaſa)
Teſtes, amici, iudices: tandem dato,
Ipſos habebis, vel miniſtrantes deos.

Melius Bayus, Ianſen. & alij referunt ad laborem & fugam otij, de qua dixit v. 4. & 5. *Egeſtatem operata eſt manus remiſſa: manus autem fortium diuitias parat.* Sēſus ergo eſt, q. d. Eſto ſedulus in opere & labore, vt tibi pares opes ſufficientes ad cōmodam vitam: hæ enim te munient inſtar vrbis fortiſſimæ: ſi enim ex pigritia vaces otio, incides in egeſtatem, quæ te faciet pauidum, vtpote omnium iniuriis obnoxium. Fauent Septuag. dum vertunt, *poſſeſſio diuitum ciuitas munita, contritio impiorum paupertas.* Vbi cùm diuites opponant impiis, videntur per *diuites* accipere impigros & ſedulos, per *impios* verò pigros deſidéſque, ideóque fraudulentos & furaces. q. d. Impigri ſuo labore parāt ſibi poſſeſſiones, quæ ipſis ſunt præſidio, quaſi ciuitas munita; at pigri & impij ſuo torpore creant ſibi paupertatem, quæ ipſos conterit, redigitque ad anguſtias famis, inediæ & mortis.

Hinc Tropol. ſignificatur labore parandas eſſe opes virtutum: hæ enim ſunt quaſi vrbs inexpugnabilis, quæ hominem cōtra omnia aduerſa protegant & communiunt. Vnde Hugo: *Hæc affluentia eſt vrbs electorum*, inquit, *cuius vallum eſt contemptus terrenorum, murus ſpes, antemurale patientia, turris humilitas, fons turrim muniens luctus, riuulus huius fontis aqua lacrymarum, ſpeculator prudentia, ianitor obedientia, rex charitas: cuſtodes milites iuſtitia, temperantia, & fortitudo.* Verè Lyricus: *Sunt vera opes, quæ ſeruiunt virtutibus. Summas opes, ſummam virtutem exiſtimes.*

Anagog. ſignificatur laborandum hîc eſſe, vt per bona opera magnas gloriæ opes comparemus in cæleſti Ieruſalē, quæ erit nobis vrbs inuicta & fortiſſima. Vnde auctor Catenæ Græcor. ſic explicat, q. d. *Homines virtutibus dediti, qui bonis operibus abundant, cæleſtem Ieruſalem, quæ eſt ciuitas præ ceteris munita, per virtutem ſibi comparant: impij verò qui nullum bonum opus poſſident, ſempiterni ſupplicii reatu ſeſe obligant. Nā per contritionis nomē hoc deſignauit, ſicut per bonorū operū penuriā mortem ipſā.* Et Beda: *Qui in Deum*, inquit, *diues eſt per bona opera, cōfidit in illo quaſi in vrbe inexpugnabili, quia à nullo hoſte poſſit ſuperari. At qui virtutum inopia coanguſtantur, ideo cæleſtibus egent diuitiis, quia noxio pauore timent duros pro Domino tolerare labores.* Vbi aduerte, Bedam *τὸ pauor* accipere actiuè, q. d. Pauor pigrorum, puta pauor horrorque laboris eſt cauſa egeſtatis eorum: ſicut ex aduerſo fortitudo, id eſt labor fortis & ſtrenuus, eſt cauſa ſubſtantiæ diuitis. Eſto magis genuinè ad literam *pauor* hîc accipi debeat paſſiuè vt effectus, vt patet ex *τῷ vrbs fortitudinis*, quæ pauori opponitur, vt ſenſus ſit, q. d. Sicut ſubſtantia diuitis cauſat vrbem fortitudinis, id eſt confidentiam & ſecuritatem, qualem habent ciues in vrbe forti; ſic ex aduerſo egeſtas pauperum cauſat in eis pauorem.

Sed redeo ad ſenſum Bedæ. Cæleſtis Ieruſalem vocatur *vrbs fortitudinis*. Primò, quia per fortitudinem aditus in illam parandus eſt, nemoque niſi fortis in illā ingreditur. Vnde in Vitis Patr. in Vita Epicteti & Aſtionis Martyrum legimus, Vigilantium ab Aſtione miſſum ad parentes, vt eos de ſua morte ſolaretur, eis rogantibus, quænam eſſet illa regio paradiſi, in qua filium degere & viuere aſſeruerat, Vigilantius reſpondit: *Regio eſt robuſtorum ſeu virorum fortium, ciuitas Chriſticolis nuncupatur Ieruſalem cæleſtis, cuius murus ex auro puriſſimo eſt conſtructus, habens portas duodecim, & in ſingulis dependent margaritæ.* Hæc ciuitas & aula fortiū Chriſti, adumbrata fuit per triginta fortiſſimos milites aulæ Dauidis, 2. Reg. 23. Cælum eſt vrbs fortitudinis. Primò.

Secundò, quia in ſe fortiſſima eſt. Vnde de ea canit Iſaias c. 26. 1. *Vrbs fortitudinis noſtræ Sion: Saluator in ea ponetur murus & antemurale:* alii vertunt ex Hebræo, *vrbs fortitudinis in nobis eſt Sion: Deus ſalutem ponet ei in muros & propugnaculum*, q. d. Vis noſſe quàm fortis ſit illa beatorum vrbs. Audi: ipſa ſalus ſuis muris & propugnaculis eam cinxit: Deus poſuit ſalutem ei pro muris & propugnaculis: ipſa ergo ſalus vrbem vndique cingit & propugnat. Nemo autem eſt, qui ipſi ſaluti & incolumitati nocere queat. Secundò.

Porrò, S. Ambroſ. hæc accommodat eleëmoſynæ, quæ non tam robore quàm liberalitate emit cælum: Martyres enim emunt cælum caro, quia ſanguine; eleëmoſynarii autem vili pretio, putā argēto & auro, id eſt alba & rubra terra. Sic enim ait S. Ambroſ. l. 5. epiſt. 25. ad Vercellenſem Eccleſiam longiuſculè ante finem: *Eſt ergo*, inquit, *& his materialibus diuitiis virtuti locus. Quaſi gubernatores eſtis in magno mari. Si quis bene gubernat ſuum nauigium, citò tranſit fretum, vt perueniat ad portum: qui autem neſcit regere ſuum cenſum, onere ſuo mergitur. Ideo ſcriptum eſt: Poſſeſſio diuitum ciuitas firma. Quæ eſt iſta, niſi Ieruſalem quæ in cælo eſt, in qua regnum Dei? Bona hæc poſſeſſio, quæ fructus perpetuos facit. Bona poſſeſſio, quæ non hîc relinquitur, ſed illic poſſidetur. In hac poſſeſſione qui fuerit dicit: Portio mea Dominus. Non dicit, Portio mea ab illis vſque ad illos porrecta & diffuſa terminos.*

Opus iuſti ad vitam: fructus autem impij ad peccatum] Pro *fructus* hebraicè VERS. 16.

eſt תבואת *tebua*, id eſt *prouentus* : qualis eſt ſeges agrorum & vindemia vinearum. Vnde Aquila, Symmach. & Theodot. vertunt, *genimina impioruū*: Septuag. *opera iuſtorum vitam faciunt : prouentus autem impiorum ἁμαρτίας*, id eſt *peccata*, ſcilicet ſunt, vel vt Complut. legunt, *ἁμαρτίαις*, id eſt *peccatis*, ſupple, ſeruiunt vel abundant.

Primò, R. Salomon ſic explicat, q.d. Salomon opus templi perfecit ad vitam Iſraelitarum, vt ſcilicet ibidem ſua crimina expiarent: fructus autem Manaſſis fuit ad peccatum, eò quòd in templum induxerit idolum. Verùm hæc expoſitio vel myſtica eſt, vel per exemplum dumtaxat.

Secundò, alij per *opus* accipiunt opus hominis, per prouentus fructus terræ, vt *opus* ſit lucrum labore partum, *fructus* ſit cenſus & reditus illaboratus, qui terræ fœcunditate otioſo diuiti prouenit; vt Salomon hîc vitam laborioſam tenuium præferat otioſæ & inerti diuitum, q.d. Opus & labor, quo iuſtus tenuis fortunę victum quærit, melior, ſanctior & felicior eſt otio inerti diuitum, quibus ſponte terra vel cenſus annui opes ſubminiſtrant. Labor enim vitam corporis ſuſtentat, vitam gratiæ conſequitur, & vitam gloriæ promeretur. At verò otium iners, quo diues impius opibus luxúque diffluit, multorum peccatorum, vt ſuperbiæ, gulæ, luxuriæ, &c. illi eſt cauſa. Hic ſenſus valdè eſt accommodus. Huic conſentit illud Lyrici: *Opum voluptas atque luxus aſſeclæ*.

Tertiò, Caiet. exponit, q.d. Iuſtus opera & labores ſuos refert ad tuendam vitam tam corporis quàm animæ: at impius non tantùm labores, ſed & prouentus terræ refert ad peccatum: tam praua ſiquidem eſt eius intentio, vt bonis etiam, quæ natura ſponte profert, abutatur ad peccandum.

Quartò, ſimpliciter & planè Ianſen. Iuſtus, inquit, operatur & laborat, nō vt habeat vnde luxurietur, & deſiderijs prauis ſatisfaciat, ſed vt viuat: at fructus, vel, vt habent Hebræa, prouentus, qui impio prouenit ex laboribus ipſius, aut etiā citra eius operam, vſurpatur ab eo ad peccatū. Hoc eſt ergo differentię inter iuſtum & impium, quòd iuſtus quærit opus, impius fructus & prouentus operum ſiue ſuorum, ſiue alienorum. Iuſtus quærit ex opere ſuo vitam, impius vtitur ſuis bonis ad peccatum. Quocirca huic ſententiæ antiſtrophæ ſunt illæ ſapientum: *Vitam ad tuendam, non ad regendam, opes datæ. Opes oculatas efficit prudentia. Opes ſapienti ſeruiunt, ſtulto imperant. Opes ſapientis ſunt, inſipiens opum.*

Myſticè, ſub vita corporali intellige ſpiritalem gratiæ: q.d. Iuſtus omnia ſua facit, vt vitam gratiæ & gloriæ adaugeat, vt ſcilicet per magna bonorū operum merita magnam in cælo gloriam conſequatur: at impius omni ſuo labore & prouentu abutitur ad peccatum, vt concupiſcentias ſuas expleat: itáque ſibi maiora indies tormenta in gehenna parat. Eſt clara antitheſis: nam iuſti opera ad vitam tendunt: impij verò ad peccatum, & cōſequenter ad mortem præſentem & æternam. ita Lyran. Hugo, Ianſen. & alii. Porrò Dionyſ. Fructus, inquit, impii, id eſt delectatio eius, ſeu actio interior, tendit ad peccatum: quia concupiſcētia, cùm conceperit, parit peccatum, Iacobi 1. Cogitationes ergo, intentiones & molitiones iuſti feruntur ad bonum, putà ad virtutes, quæ homini concilíant vitam gratiæ & gloriæ: impii verò feruntur ad malum, putà ad peccata, quibus ſibi cōciliant mortem & gehennam. guloſus enim non fertur niſi ad delicias, auarus ad opes, iratus ad rixas, ſuperbus ad faſtum, &c.

Vers. 17. *Via vitæ, cuſtodienti diſciplinam : qui autem increpationes relinquit* (Syrus, *odit*) *errat*] Heb. מתעה *mate*, id eſt, *faciens errare*: quia nō tātùm ipſe errat, ſed & in ſuum errorem alios abducit. Iam quia Hebræi carent caſibus, hinc vario caſu hæc variè vertunt. Septuag. *vias vitæ cuſtodit diſciplina: diſciplina autē carens increpatione* (græcè ἀνεξέλεγκτος, quod auctor Catenæ Græcor. vertit, *quæ examinata & probata non eſt*) *errat*; Scholiaſtes, *via vitæ cuſtodit innocentes*; Symmach, *ſemita ad vitam cuſtodientium diſciplinam*: Pagnin. *ſemita ad vitam cuſtodiens correctionem*; Syrus & Chald. *via vitæ cuſtodit diſciplinam.*

Pro *diſciplinam* heb. eſt מוסר *muſar*, id eſt caſtigatio, correctio, increpatio, diſciplina, ſiue quæ ab homine datur, ſiue quæ à Deo, qualis eſt cùm morbos, famem, bella, aliáſque tribulationes immittit. Senſus ergo eſt, q.d. Via vitæ eſt cuſtodia diſciplinæ, ſiue qui cuſtodit diſciplinam vel increpationem, hic rectâ regiáque via graditur ad vitam ſanctam, felicem & æternam: qui verò increpationem reſpuit, hic aberrat à via vitæ, rectáque graditur ad mortem æternam. Docet ergo Salomon, ſapientem libenter ſe ſubiicere diſciplinæ & correctioni, tum hominum, tum Dei, cùm ſcilicet Deus nos corripit vel per S. Scripturam, per internas inſpirationes, vel per externa flagella & tribulationes, vt vitam mutemus, & vitia reſecemus; vel ad maiorem humilitatem, patientiam, mundi contemptum, ceteráſque virtutes aſcendamus. Cauſam à priori dat S. Chryſoſt. in Pſal. 7. 10 *Infer*, ait, *ſupplicium, & ceſſare facies à vitio: quēadmodum enim putrefactiones cedunt vſturis & ſectionibus, ita & à ſupplicio arcetur improbitas. Qui ſcinditur & vritur, iter ad ſanitatem ingreditur.* Vnde Clemens Alexand. lib. 1. Pædag. c. 8. *Eſt*, inquit, *reprehenſio veluti quædam chirurgia affectionum animæ: medicamentum autem eſt probri inſimulatio, quæ reſoluit affectiones quæ iā occalluerūt, impudicaq; ac libidinoſæ vitæ ſordes expurgat, faſtuſq; ac ſuperbię carnes quæ excreuerunt exæquat. Iam verò admonitio eſt veluti quædā diæta ægrotantis animæ: quæ ſunt ſumenda, conſulit: & quæ non ſunt, prohibet.* Et paulò pòſt: *Beneuolētiæ*, inquit, *non odij ſignū eſt reprehendere: ambo enim probrū obijciunt & amicus & inimicus: ſed inimicus quidē irridēs, amicus verò beneuolēs*, vt ſcilicet ad virtutem & ſalutem eum quem corripit, deducat. Igitur labores, correptiones & tribulationes ſunt *regia ad cælum via*, ait Nazianz. orat. de plaga grandinis: qui autem eas reiicit, hic à cælo aberrat, & deuius abit ad tartara. Hac ſcilicet viâ inceſſit Chriſtus rex noſter, ideóque ait: *Nónne oportuit pati Chriſtū, & ita intrare in gloriam ſuam?* Lucæ 24. Si ergo moleſtiam ſentis in diſciplina, in correptione & tribulatione, reſpice finē: illa enim te ducet ad cælum, ducet ad gloriā. *Non ergo aſpicias*, inquit S. Chryſoſt. *quòd via eſt aſpera, ſed quò ducit: neque aliā, quòd lata eſt, ſed vbi deſinat*: via enim arcta ducit ad cælum, lata ad infernum, vt ait Chriſtus Matth. 7. 13. Idem Chryſoſt. hom. de eruditione diſciplinæ t. 5. *Eruditio*, inquit, *diſciplina cuſtos eſt ſpei, & dux viæ ad vitā ferentis, & ſpiritualium magiſtra virtutum: ad cæleſtes repromiſſiones perducit, & ad diuina prēmia facit peruenire: hanc que nos ſectari oportet ad vitam, & auerti ab omni malitia: dicit enim Pſa. Apprehēdite diſciplinā, ne quādo iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta.*

rale vel duale ſignificant, putà tam vnum labium quàm duo, vel plura labia. Vnde verbum vel participium cum ijs cohærens tam in ſingulari, quàm in plurali ponere, æquè ac vertere licet; vt hoc loco tam vertas, *abſcondit labium*, quàm *abſcondunt labia*. Aut certè Noſter pro מכסה *mecaſſe* in ſingulari legit מכסות *mecaſſot* in plurali feminino: *ſiphte* enim, id eſt labia, hebr. ſæpè eſt feminini generis, ſubinde tamen eſt maſculini. Eſtque elegans antitheſis inter mendacem abſcondentem odium & ſtultum proferentem contumeliam. q. d. Qui callidè abſcondit & celat odium, præferens labijs amicitiam, hic tectus & fictus, putà hypocrita mendax & fraudulentus eſt: at qui contumeliam & probrum alterius, quod ſecretò nouit, non celat & abſcondit, ſed in lucem profert & prodit, hic inſipiens eſt. Inſipiens, id eſt nequam, iniquus & impius: quia crimen & probrum proximi ſecretum in lucem profert, ideóque mortiferè peccat contra charitatem & iuſtitiam, vt docet D. Thom. 2.2.q.72.a.2. & q.73 art.2. & ibidem ceteri Theologi.

Rurſum inſipiens eſt propriè, Primò, quia prodit ſuam garrulitatem, imprudentiam, maledicentiam. Secundò, quia per eamdem prouocat eum cuius crimen prodit, vt ipſe viciſſim par pari referat, ſuaque occulta ſcelera pandat; itaque ſeipſum exponit periculo infamiæ. Tertiò, quia creat ſibi inimicitiam, iras, lites grauiaque mala, ac ſubinde mortem. Quartò, quia puerile & femineum eſt conuitiari. Inſipientes enim & imbelles pueri ac feminæ, cùm manibus non poſſint ſe vlciſci, vlciſcuntur ore, iaciendo probra & plauſtra maledictorum in aduerſarium. Plura mala, proferens contumeliam, inſipienter ſibi creat, ſi crimen, quod alteri vel occultè per detractionem, vel publicè & palàm per contumeliam obijcit, non ſit verum, ſed falſum. Tunc enim ille cui detrahit vel conuitiatur, iuſtè poteſt eum arguere mendacij & falſitatis, eumque calumniæ in iudicio reum peragere, ac pœnam talionis ab eo depoſcere. Quòd ſi id ipſe, eò quòd probus & patiens ſit, non faciat, eo maior eius reſultat laus, ac viciſſim maius calumniatoris probrum & dedecus. Nam, vt ſapienter ait S. Auguſt. ſerm. 15. de Reſurrect. *Maledictum patientiâ repercuſſum in ſuum redit auctorem, illæſo eo qui petebatur.* Vnde & Seneca epiſt. 77. *Aequo animo*, inquit, *audienda ſunt imperitorum conuitia, & ad honeſta vadenti contemnendus eſt ipſe contemptus.*

Carpit ergo Salomon hîc duo vitia in ſpeciem oppoſita, ſed reipſa ſæpè connexa, & ex eâdem odij radice prodeuntia. Prius eſt, abſcondere odiū: ſatius enim eſt odium patefacere quàm abſcondere: patefactum enim exhalat & minuitur, vel euaneſcit; abſconditum verò ſeſe intendit, denſat & gliſcit: ſicut ignis abſconditus ſerpit, creſcit & gliſcit; in flammam verò erumpens, vel ſeipſo conſumitur, vel ab hominibus aquâ iniectâ reſtinguitur. Vnde Moſes, imò Deus Leuit. 19. 17. ſancit: *Non oderis fratrem tuum in corde tuo, ſed publicè argue eum, ne habeas ſuper illo peccatum.* Quin & Seneca in Prou. *Grauior eſt*, ait, *inimicus, qui latet in pectore; grauius malum eſt omne quod ſub aſpectu latet. Nā cum qui palàm eſt aduerſarius, facile cauendo vitare poſſis. Troianus equus ideo fefellit, quia formam miſericordiæ mentitus eſt.* Idem alibi: *Amari*, inquit, *& agnoſci amat, qui odium oſtendit.* Accedit, quòd hîc ſit duplex nequitia, ſcilicet Prima, odium; Secunda, hypocriſis, putà abſconſio odii, & ſimulatio amicitiæ.

A Atqui, vt ait Caſſiod. in pſal. 54. *Grauiſſimum inimicitiæ genus eſt, eſſe corde aduerſarium, & linguâ ſe ſimulare deuotum.* Et Boëtius lib. 3. de Conſol. *Nulla*, inquit, *peſtis eſt efficacior ad nocendum, quàm familiaris inimicus.* Quocirca Ariſtot. in Ethicis docet, ſapientem & magnanimum eſſe apertum tam in amore quàm in odio, ac vtrumque palàm liberéque edicere & profiteri. Sic enim ait lib. 4. Ethic. cap. 3. *Neceſſe eſt etiam, vt apertè tam odium quàm amorem præ ſe ferat magnanimus: latêre enim velle timentis hominis eſt: maioremque veritatis curam quàm opinionis habeat: dicatque & agat omnia apertè.*

Poſterius eſt, contumeliam proferre, quod ex priori oritur, putà ex odio: ideo enim odium ad tempus celatur, vt opportuno tempore in contumeliam & iniuriam erumpat. Quocirca remedium vtriuſque vitij eſt, ſuccidere radicem, putà deponere odium: ſic enim nec vt mēdaces abſcon-
B demus odium, nec vt ſtulti proferemus contumeliā. Hoc fortè voluere Septuag. dum vertunt, *labia iuſta operiunt inimicitias*, id eſt eas abolent, delent, extinguunt (*charitas enim operit multitudinem peccatorum*) ne in contumeliam erumpant, fiantque irreconciliabiles. Nam vt ſapienter ait Plutarch. in Moral. *Amicitiæ poſt conuitia mutua & famæ lacerationes inuicem datas aut non coëunt, aut cicatricoſæ coeunt.* Vnde infert Beda: *Si ergo*, inquit, *verax & ſapiens eſſe deſideras; odium neque in abſcondito cordis contege, nec per oris contumeliam profer, ſed tuum & cor dilectione & os veritate repleatur.*

In multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt] Hebr. *in multitudine verborum non ceſſabit præuaricatio*, vel *tranſgreſſio: & qui cohibet* vel *prohibet labia ſua, intelligens* vel *prudens eſt*; Septuag. *ex multiloquio*, vel, vt le- VERS. 19.
C git S. Cyprian. *ex multiloquentia, non effugies peccatum* (Symmach. *vitium*;) *parcens autem labijs ſenſatus eris*; S. Iſidor. in Soliloquio, *multiloquium non effugiet culpam.*

Multiloquium vetitū quod? Reſp. primò.

Quæres, quodnam vocetur hîc *multiloquium*? Nam & Chriſtus & Sancti multa ſanctè locuti ſunt & ſcripſerunt, vt patet ex Euangeliis & Patrum libris, in quibus proinde defuit peccatum. Primò, Clemens Alexand. lib. 2. Pædagogi c. 6 per *multiloquium* accipit verba inepta, otioſa & nugoſa. *Ineptæ etiam nugæ*, inquit, *ſunt ſilentio prætereundæ. Nam Scriptura ait: Ex multiloquio nō effugies peccatū.* Hæc vera eſt, at non adæquata expoſitio. Huc accedit S. Bernard. qui per *multiloquium* accipit verba otioſa. Sic enim ſcribit ſerm. de triplici cuſtodia, ma-
D nus, linguæ & cordis: *Quàm vera*, inquit, *ſententia, fratres, in multiloquio non effugiendum peccatum! Vt enim præteream cetera, ſi propterea eſt otioſum verbum, quòd nullam rationabilem cauſſam habeat; quam rationem de eo reddere poterimus, quod eſt præter rationem? Nemo noſtrûm, fratres, parui æſtimet tempus, quod in verbis conſumitur otioſis. Siquidem tempus acceptabile eſt, & dies ſalutis. Volat verbum irreuocabile, volat tempus irreuocabile, nec aduertit inſipiens, quid amittat. Libet confabulari, aiunt, donec hora prætereat. O donec prætereat hora, ô donec pertranſeat tempus, donec horā prætereat, quam tibi ad agendam pœnitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam miſeratio conditoris indulget. Donec trāſeat tempus, quo diuinam tibi repropitiare debueras pietatem, properare ad angelicam ſocietatem, ſuſpirare ad amiſſam hereditatē, aſpirare ad promiſſam felicitatem, excitare remiſſam voluntatē, flere cōmiſſam iniquitatē,*

Secundò. Secundò, Creſconius Grammaticus per *multiloquium* accipit eloquentiam, quaſi ars oratoria ſiue Rhetorica hîc notetur & damnetur. Vnde ipſe ſic legit: *Ex multa eloquentia non effugies peccatum.* Quem redarguens S. Auguſt. lib. 1. contra Creſcon. c. 1. *Multiloquium* ita definit: *Dictum*, inquit, *non eſt, Ex multa eloquentia, ſed ex multiloquio. Multiloquium autem eſt ſuperflua locutio, vitium ſcilicet amore loquendi contractum. Plerumque autem loqui amant etiã qui neſciunt quid loquantur*, &c. *Eloquentia verò facultas dicendi eſt congruenter explicans quæ ſentimus; qua tunc vtendum eſt, cùm rectè ſentimus. Hoc modo ea non vſi ſunt hæretici.* Vnde idem lib. 1. Retract. in Prologo cauſam ſcribendi libros Retractationum hanc aſſignat: *Illud etiam quod ſcriptum eſt: Ex multiloquio non effugies peccatum; terret me plurimum, non quia multa ſcripſi: vel quia multa etiam quæ dicta non ſunt, tamen à me dicta, conſcripta ſunt. Abſit enim vt multiloquium deputem, quando neceſſaria dicuntur,* B *quantalibet ſermonum multitudine ac prolixitate dicantur. Sed iſtam ſententiam Scripturæ ſanctæ propterea timeo, quia de tam multis diſputationibus meis ſine dubio multa colligi poſſunt, quæ ſi non falſa, at certè videantur, ſine etiam communicantur non neceſſaria. Quem verò Chriſtus fidelium ſuorum non terruit, vbi ait: Omne verbum otioſum, quodcumque dixerit homo, reddet pro eo rationem in die iudicij?* Matth. 12. Idem libros ſuos de Trinitate hac prece ad Deum concludit: *Coram te eſt firmitas & infirmitas mea: illam ſerua, iſtam ſana. Coram te eſt ſcientia & ignorantia mea. Vbi mihi aperuiſti, ſuſcipe intrantem: vbi clauſiſti, aperi pulſanti. Meminerim tui, intelligam te, diligam te. Scio ſcriptum eſſe: In multiloquio non effugietur peccatum. Sed vtinam prædicando verbum tuum, & laudando te tantummodo loquerer: non ſolùm fugerem peccatum, ſed meritum bonum acquirerem, quamlibet multum ſic loquerer.* C

Igitur *multiloquium* eſt vitium, quo nimis geſtit homo loqui, ideóque locuturiens plura quàm oportet proloquitur, ac verborum eſt prodigus; vti faciant qui incontinentis & intemperantis ſunt linguæ, ac ſemper loqui auent, déque rebus omnibus miſcent ſermones, ac temere ſuum de ſingulis proferunt iudicium & cenſuram. Hi enim facilè incidunt in peccata: quia labente linguâ, & fallente memoriâ, ac rapiente prurigine loquendi, facilè veris immiſcent falſa, vtilibus noxia, neceſſarijs vana & otioſa; ac difficile, imò impoſſibile eſt, vt cautelam & circumſpectionem, quæ requiritur, omnibus ſuis dictis adhibeant. Quocirca imprudenter multa effutiunt, multóſque offendunt, ac in detractiones, irriſiones, ſcommata, conuitia, deſultoriâ linguæ leuitate dilabuntur. Ita S. Ambroſ. D lib. 1. de Cain & Abel c. 9. *Nos autem*, inquit, *claudamus oſtium, ne culpa intret, ne lapſus aliquis ſermonis exeat: intrat culpa, ſi lapſus exierit. Audi quomodo intret culpa. Ex multiloquio, inquit, non effugies peccatum: exiuit multiloquium, peccatum intrauit: quia in multiloquio nequaquam, qui exit ſermo, trutinatur, imprudenter labitur; licet ipſum vltra menſuram loqui, grande peccatum non ſit.* Et S. Gregor. admonit. 15. 3. p. Paſtoral. *Admonendi* (inquit) *ſunt multiloquio vacantes, vt vigilanter aſpiciant, à quanto rectitudinis ſtatu depereant, dum per multiplicia verba dilabuntur. Humana etenim mens aquæ more circumcluſa, ad ſuperiora colligitur: quia illud repetit, vnde deſcendit, & relaxata deperit: quia ſe per infima inutiliter ſparſit. Quot enim ſupernacuis verbis à ſilentij ſui cenſura diſſipatur, quaſi tot riuis extra ſe ducitur: vnde &* A *redire interiùs ad ſui cognitionem non ſufficit: quia per multiloquium ſparſa, à ſecreto ſe intimæ conſiderationis excludit.* Hæc & plura S. Gregor.

Aliam cauſam cur multiloquium ſit cauſa peccatorum, dat S. Antiochus homil. 102. de ſilentio. *Immoderata*, inquit, *& effrænis verborũ prolatio, quã periclitatur mentis tranquillitas, non ſolùm circa operationẽ ſpiritualem teneſcere facit eam, ac deſiderare iſed & moleſtiſſimo dæmoni acediæ mancipat illam ac dedit. Et quemadmodum exæſtuantis balnei fores continenter apertæ ſi ſint, intimum calorẽ ocyùs efflant, & expellunt in ea quæ ſunt extrinſecus: ita etiam anima*, &c. Conſentit S. Dorotheus doctrinâ 24. de compunctione: *A multiloquio*, inquit, *abſtine: hoc enim extinguit cordi aduenientes cogitationes rationales & cæleſtes,* datque ſimilitudinem furni (ſimile eſt in hypocauſtis) calentis, qui calorem ſeruat, quamdiu oſtium clauditur; at ſi illud reſeretur, calor exhalat. Simili B enim modo cor deuotionis calorem & ſpiritum conſeruat, quamdiu oſtium oris claudit: at ſi illud reſeret, per verba exhalat ille calor & ſpiritus.

Tertiò, cum S. Chryſoſt. in pſal. 140. præciſè & rigidè: In quouis multiloquio, etiam pio, ſancto & neceſſario, non deeſt peccatum: quia impoſſibile eſt homini debili & caduco, ſingulis ſuis dictis adeò multis, illam circumſpectionem & moderationem adhibere, quæ requiritur, perinde ac impoſſibile eſt per plures dies aliquid agere & viuere ſine vitio & peccato, vti docet Franciſc. Suarez, imò Salomon c. 24. 16. *Septies*, inquit, *in die cadet iuſtus.* Simile eſt in ſagittario, qui etſi peritiſſimus ſit ſagittandi, & ſcopum ſagittâ certò configat, quoties ei libuerit; tamen, ſi centies in ſcopum continuò iaculetur, impoſſibile eſt, vt ſemper eum configat & numquam aberret: quia humanæ mentis C attentio & contentio finita eſt ac caduca, poſtque plures actus elicitos molleſcit, flacceſcit ac labitur. Quare præſtat breues facere conciones & ſermones ac crebros, vti fecit S. Leo, S. Ambroſius, S. Auguſt. S. Bernardus, & alij, quàm prolixos & raros. Peccant hac in re concionatores, qui horam in concionando excedunt; itaque ſuâ prolixitate auditoribus tædium, ſibi fatigationem & periculum malè loquendi creant. Mens enim velut arcus intentus, tanto tempore in hac attentione & intentione durare nequit, quin fatigetur & labatur: ad breues autem ſermones attentionem congruam præſtare valet, & in eodem mentis vigore ad modicum tempus durare ſufficit. *Alliga*, inquit S. Ambroſ. lib. 1. de Offic. c. 3. *ſermonem tuum, ne luxuriet, & multiloquio peccata ſibi colligat: ſit reſtrictior, & ripis ſuis coërceatur. citò lutum colligit amnis* D *exundans.*

Remedium ergo hîc ſuggerit Salomon: *Qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt.* Hebr. משכיל *maskil*, id eſt *prudens* eſt, ſcilicet antonomaſticè per excellentiã, hoc eſt *prudentiſſimus eſt*. Pro *moderatur* hebr. eſt חושך *choſech*, id eſt prohibet, inhibet: tum per ſilentium, quod eſt *tutum animi aſylum*, ait S. Ambroſ. 1. Offic. tum conſequenter per moderatum & circumſpectum eloquium: vtrumque enim opponitur multiloquio, illudque corrigit. Porrò ſilentium docet præmeditari quid & quomodo dicas, itaque circumſpectè & prudenter loqui. Tacens ergo & parcè loquens prudentiſſimus eſt; Primò, quia cauet damna linguæ exuberantis, quæ plurima & maxima ſunt. Rurſum, quia regit linguam, quæ ob ſui lubricitatem difficillima eſt gubernatu. Itaque qui eam guber-

Pauciloquus prudens: cur? Cauſa prima.

nare nouit, mirè prudens & perfectus eſt, vti docet S. Iacobus c. 3. v. 2.

Secunda. Secundò: quia ſilentium eſt index & effectus animi maturi, collecti, diuini: qui enim tacet, ſecum & cum Deo loquitur. Vnde Solon dicebat: *Stultus tacere nequit: quare ſi tacuerit, ſapiens reputabitur.* Et Seneca: *Taciturnitas ſtulto homini pro ſapientia eſt.* Quocirca S. Benedictus Religioſorum in Occidente Patriarcha in Regula cap. 6. de taciturnitate ita ſancit: *Faciamus,* inquit, *quod ait Propheta pſal. 38. Dixi, Cuſtodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiam, obmutui & humiliatus ſum, & ſilui à bonis. Hic oſtendit Propheta, ſi à bonis colloquijs interdū propter taciturnitatem debet taceri, quanto magis à malis verbis propter pœnam peccati debet ceſſari. Ergo, quamuis de bonis & ſanctis ad ædificationem colloquijs, perfectis diſcipulis propter taciturnitatis grauitatem, rara loquendi concedatur licentia; quia ſcriptum eſt: In multiloquio non effugies peccatum.* Et Diadochus in aſceticis de Perfectione cap. 70. *Silentium,* inquit, *mater eſt ſapientiſſimarum cogitationum. Vt ſi balnei oſtium nimis frequenter aperiat, calor abit: ſic nimis os loquendo aperiens, deuotionem amittit.* Et S. Iſidorus: *Linguoſus homo imperitus eſt, ſapiens paucis vtitur verbis. Breuem ſermonem ſcientia facit* (Hinc angeli quia pollent amplā ſcientiā, vno verbo tantum dicunt, quantum homines mille verbis, & Deus omniſcius vnico verbo omnia dicit:) *Loqui multum ſtultitia eſt. Vox enim inſipientis in multiplicatione ſermonis. Maneat igitur in verbo menſura, in ſermone ſtatera.*

Tertia. Tertiò: quia prudens loquela cùm tota dirigatur ad alios, præ ceteris actionibus hominis magnā requirit circumſpectionem: ideóq; qui illam habet, prudentiſſimus ſit oportet. Qui enim orat, ſibi & Deo orat: qui ieiunat, ſibi ieiunat: qui dat eleēmoſynam, dat quod lubet: at qui loquitur debet prævidere, quid, vbi, quomodo, quando, coram his illiſue loquatur: vt omnes ædificet, neminem lædat vel offendat. Aliter enim coram Prælatis, aliter coram ſubditis; aliter coram doctis, aliter cum ruſticis; aliter cum iuſtis, aliter cum peccatoribus; aliter cum Hiſpanis, aliter cū Italis, &c. loquēdum. quod enim phlegmatico v.g. prodeſt, hoc cholerico obeſt. Vnde S. Greg. 3. p. Paſtor. vbi fusè docet, quomodo admouendi ſint elati, puſillanimes, guloſi, iracundi, feruidi, torpidi, &c. quiſque pro ſua conditione accommodatè ad ſuam indolem. Hinc moderationis linguæ ſymbolum eſt elephas, qui cùm mole animalium ſit maximus, idémque prudentiſſimus, linguam tamen habet perexiguam, atque interiùs poſitam, vt penè oculos fugiat, teſte Ariſt. lib. 2. de Animal c. 6. Ita generoſiſſimi quique & prudentiſſimi verbis ſunt parci, ſed factis efficaces. *Non credo auguribus, qui aures verbis diuitant,* ait Accius in Aſtyanacte. Salomonem ſecutus Siracides Eccleſiaſt. 28. 29. grauiter monet de cura & cuſtodia linguæ adhibenda: *Aurum tuum,* inquit, *& argentum tuum confla, & verbis tuis facito ſtateram, & frænos ori tuo rectos: & attende, ne fortè labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem.* vbi plura hac de re dixi.

Exemplum memorabile eſt in lib. Sentent. ſiue Apophtheg. Patrum c. 45. Anachoreta, inquit, celebris vidit, cùm fratres de S. Scriptura rebuſque pijs loquerentur, angelos ſe eis miſcentes, hilari vultu exultantes. Cùm verò ad vana colloquia deflecterent, vidit angelos recedentes cum indignatione, dæmones verò ſpecie porcorum inter colloquentes ſe volutantes. Quare circumiens monaſteria monebat, dicens: *Cohibete, fratres, à multiloquio, & ab otioſis verbis linguam, quia malus in nobis animæ generatur, & non intelligimus, quoniam per hæc & Domino Deo, & ſanctis angelis odibiles ſumus. Dicit enim Script. diuina, Quia in multiloquio non effugies peccatum: hæc enim infirmam & vacuam efficiunt mentem atque animam noſtram.*

Argentum electum, lingua iuſti: cor autem impiorum pro nihilo] Pro *electum* Septuaginta vertunt, πεπυρωμένον, id eſt ignitum, igne examinatum, igne defæcatum & purgatum tum à terra & ſcoria, tum à ſtanno, plumbo, alijſque metallis. Nam vt ait Plinius libr. 34. cap. 16. in eâdem vena naſcitur ſtannum, argentum & plumbum. Materia enim igne liquata primò fundit ſtannum, deinde argentum & plumbum. *Eius,* ait Plinius, *qui primus fluit in fornacibus liquor, ſtannum appellatur: qui ſecundus, argentum: quod remanſit in fornacibus, galena, quæ portio eſt tertia additæ venæ. Hæc rurſus conflata dat nigrum plumbum.* Magna enim eſt metallorum inter ſe vicinitas, ideoque argentum accedit ad aurum. Vnde vt idem ait lib. 33. 4. *Omni auro ineſt argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte,* &c. *Vbicumque quinta argenti portio eſt, electrum vocatur;* quod priſcis in pretio fuiſſe teſtatur. — Vers. 20.

Modum verò eruendi purgandique argenti idem deſcribit lib. 33. c. 6. *Nonniſi in puteis,* inquit, *reperitur, nullaque ſui ſpe naſcitur, nullis vt in auro lucentibus ſcintillis. Terra eſt alia rufa, alia cineracea. Excoqui non poteſt, niſi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi, galenam vocant, quæ iuxta argenti venas plerumque reperitur: & eodem opere ignium deſcendit pars in plumbum: argentum autem ſupernè innatat, vt oleum aquis. Reperitur in omnibus penè prouincijs, ſed in Hiſpania laudatiſſimum.* Addit deinde originem argenti viui: *Eſt & lapis in his venis, cuius vomica liquoris æterni argentum viuum appellatur, venenum rerum omnium. Exeſt* (exēdit), *ac perrumpit vaſa permanans tabe dira. Omnia ei innatant præter aurum: id vnum ad ſe trahit. Ideo & optimè purgat, ceteras eius ſordes expuens crebro iactatu fictilibus in vaſis, ita vitijs abiectis, vt & ipſum ab auro diſcedat.*

Hinc argentum ob ſui puritatem in Script. ſignificat ſapientiam, legem, doctrinam & eloquia Dei, ait S. Auguſt lib. 17. Ciuit. 5. & Gregor. 4. Moral. c. 28. Et patet pſal. 11. *Eloquia Domini caſta* (ſicut) *argentum igne examinatum, probatum ſeptuplum; caſta,* id eſt pura, ſancta, irreprehenſibilia, &c. vt ait ibidem S. Auguſt. *Eloquia Domini caſta ſine corruptione ſimulationis, probata peccatoribus per tribulationes. Purgatum ſeptuplum, per timorem Dei, per pietatem, per ſanctimoniam, per fortitudinem, per conſilium, per intellectum, per ſapientiam,* putà per ſeptem dona Spiritus ſancti. Ambroſiaſter verò in Apocal. 3. v. 18. *Septuplum,* inquit, *propter ſeptuplam purgationem, quæ fit per ſeptem virtutes vitijs capitalibus contrarias.* Nam ſuperbia purgatur per humilitatem, ira per manſuetudinem, luxuria per caſtitatem, gula per abſtinentiam, inuidia per amorem, acedia per feruorem, auaritia per liberalitatem.

Senſus ergo eſt, q. d. Lingua iuſti proloquitur ſapientia & ſancta; putà eloquia Dei, quæ pura & pretioſa ſunt inſtar argenti, quia manant ex ſapienti & ſancto corde. At cor impiorum, & conſequen-

ter eius lingua & verba, quia inſipientia & impura, idcirco nihili æſtimantur, & pro nihilo habentur. Oſtendit quod dixit v. præced. *Qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt*, quia ſcilicet lingua eius eſt quaſi argentum electum, q. d. ait Aben Ezra, Iuſti lingua eſt tamquam argentum probatiſſimum: illa enim effatur verba cum delectu & moderatione, quæ tamquam argentum purum, putum & probatum magna ſint in æſtimatione. R. Salomon verò: Lingua iuſti, illius ſcilicet, inquit, qui ea ad alios corrigendos ſcit vti, eſt quaſi argentum electum: cor autem impiorum pro nihilo, quòd nimirum iuſti reprehenſiones non admittat.

Lingua iuſti inſtar argenti.

Nota quinque analogias argenti & linguæ ſermoniſque ſapientum & iuſtorum. Argenti enim dotes ſunt quinque. Prima, eſt candor & nitor; Secunda, pretium; Tertia, ſoliditas; Quarta, puritas; Quinta, ſonus. Eædem ſunt in lingua iuſti.

Primò.

Igitur Primò, ſicut argentum præ auro ceteriſque metallis candet, nitet & ſplendet: ſic candent, nitent & ſplendent verba ſapientum, ſuntque inſtar fontis limpidiſſimi, de quo Poëta:

Fons erat illimis, nitidis argenteus vndis.

Verba ergo æquè ac cor ſapientis argentea ſunt, id eſt inſtar argenti nitentia & grata: verba verò æquè ac corda impiorum ſunt plumbea, ænea & ferrea, id eſt atra, tetra, grauia, dura, moleſta. Ita de S. Mechtilde legimus in eius Vita: *Silentium exactè ſeruabat: cùm verò loqueretur, loquebatur vt angelus; ita vt, ſi cum ea colloquereris, putares te loqui cum angelo.*

Secundò.

Secundò, ſicut argentum poſt aurum inter metalla eſt pretioſiſſimum: ſic & pretioſa ſunt verba ſapientum, & à cordatis auſcultantur, æſtimantur, magnòque habentur in pretio. Hinc pretium commune rerum eſt argentum & moneta argentea, quæ ſucceſſit priſcæ, rudi & æneæ: ita pretium virtuti ponit ſapiens, vt quod ille dixerit & fecerit, id omnes honeſtum, ipſamque virtutem æſtiment: maius enim pondus & pretium addit virtuti vitâ & factis, quàm ore & verbis. Audi Plinium lib. 33. c. 3. *Seruius rex primus ſignauit æs. Antea rudi vſos Romæ Remeus tradit. Signatum eſt notâ pecudum. Vnde & pecunia appellata. Argentum ſignatum eſt anno Vrbis* DLXXXV. (corrigendum videtur CCCCLXXXV. primum enim bellum Punicum cœpit anno Vrbis CCCCXC.) *Q. Fabio Conſule, quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro decem libris æris.* Et mox: *Aureus nummus poſt annum* LXII. *percuſſus eſt quàm argenteus.* Hinc Æſculanum fecere deum, quaſi præſidem æris; & Argentinum, quaſi præſidem argenti. Quod irridens S. Auguſt. lib. 4. de Ciuit. c. 21. Romani, inquit, commendabant ſe *Marti & Bellonæ, vt benè belligerarent: deæ Victoriæ, vt vincerent: deo Honorino, vt honorarentur: deæ pecuniæ, vt pecunioſi eſſent: deo Aeſculano & filio eius Argentino, vt haberent æream argenteamque pecuniam. Nam ideo patrem Argentini Aeſculanum poſuerunt, quia priùs ærea pecunia in vſu eſſe cœpit, poſt argentea. Miror autem quod Argentinus non genuit Aurinum, quia & aurea ſubſecuta eſt. Quem deum iſti ſi haberent ſicut Saturno Iouem, ſic & patri Argentino & auo Aeſculano Aurinum præponerent.* Veriùs: vir ſapiens & ſanctus eſt Argentinus: quia argentea, id eſt cæleſtia (nitor enim candórque, æquè ac valor argenti, repræſentat cælum ſublime, præſtans, nitidum & candidum) & diuina argentinè loquitur.

Quintò.

Tertiò, argentum eſt ſolidæ naturæ, nec facilè libefactatur, ait R. Leui: ita ſolida ſunt dicta iuſtorum, tum quia benè expenſa & præmeditata, ideóque veracia & circumſpecta: tum quia manant ex dictamine iuſtitiæ & prudentiæ, æquè ac conſtantiæ: quia impauidè & conſtanter veritatem proloquuntur, pro eaque ſtant fortes vſque ad mortem: ſicut argentum purum conſtans eſt, ignique reſiſtit. Ex ſoliditate enim probant argentarij argenti puritatem. cùm enim argentum igne extractum nihil amiſiſſe, ſed in bilance appenſum idem habere pondus, quod ante ignis examen habebat, cernunt, tunc purum putum eſſe iudicant.

Quartò.

Quartò, argentum electum propriè eſt id, quod à fæcibus, ſcorijs, alijſque metallis, expurgatum eſt & ſelectum. Vnde Septuag. vertunt πεπυρωμένον, id eſt, ignitum & igne defæcatum. Similis eſt lingua iuſtorum: hæc enim ea quæ dicere cogitat, priùs expurgat ab omni miſtione falſitatis, vanitatis, adulationis, oſtentationis, obſcenitatis, hypocriſis, fraudis: imò non niſi pauca cum magno delectu, ideóque rara & ſelecta loquitur.

Quæres: in qua fornace & igne ignitur & purgatur ſermo linguæ? Reſp. Primò, in igne conſiderationis, diſcretionis & iudicij: hoc enim quia acre & exactum, in Scrip. vocatur ignis, vt Daniel. c. 7. 9. vbi deſcribens iudicium Dei: *Thronus eius*, inquit, *flammæ ignis: rotæ eius ignis accenſus. Fluuius igneus* (ignea iudicij ſententia) *rapidúſque egrediebatur à facie eius.* Igitur ſapiens in fornace diſcretionis examinat & expurgat ea, quæ dicturus eſt, iuxta illud S. Bernardi, *Verba priùs bis ad limam veniant, quàm ſemel ad linguam.*

Secundò, ignis hic eſt gratia Chriſti ac charitas, eiúſque auctor Spiritus ſanctus, qui corda iuſtorum purgat, regit, ignitque; vt non niſi recta, vera, ſancta & charitate ardentia loquantur. Hoc eſt quod de Chriſto prædixit Malachias cap. 3. 2. *Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum: & ſedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi aurum, & quaſi argentum.* Vide ibi dicta. Hinc S. Auguſt. paulò antè citatus, ignem purgantem linguam aſſignat ſeptem dona Spiritus ſancti.

Myſticè: hic ignis eſt tribulatio & perſecutio, quæ excoquit mentes & linguas Confeſſorum & Martyrum, eaſque ab omni leuitate, timore, concupiſcentia purgat, ac conſtantiam, Deique ardentem amorem eis inſpirat, vt coram tyrannis & impijs fidem legémque Dei intrepidè profiteantur, doceant & prædicent, dicántque cum S. Laurentio: *Igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas*, pſal. 16. 3. Pro quo S. Hieron. vertit, *probaſti cor meum, viſitaſti nocte: conflaſti me, & inueniſti cogitationes meas non tranſire os meum*; vt ex æquo veritas & profeſſio oris, reſpondeat cognitioni & confeſſioni cordis: nec alia proloquatur os, quàm cogitet cor. Igitur ſicut argentum ab igne non tantùm nō conſumitur, ſed etiam purius & ſplendidius efficitur, inquit Baynus: ſic iuſti & ſapientis viri lingua tantum abeſt, vt vel oſoris mendacij, vel ſtulti detractionibus inficiatur, aut maledictum rependat maledicto, conuitium conuitio, vt etiam iuxta Paulum benè precetur maledicentibus à litibus ſeminandis inter fratres vſque adeò aliena, vt multos ad concordiam reducat, & eſurientes paſcat verbo vitæ, quo viuit homo, non in ſolo pane. O pretioſam & electam linguam, cui nulla perſecutionis flamma ſilentium imponere poteſt, quo minùs

nùs fidem Chriſti reſonet, odium à corde, & men- A daciuum à lingua dulciſſimo ſono expellat. Talis erat Chriſti Ieſu lingua, in cuius ore non eſt inuẽtus dolus: qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur: cui Dominus dedit linguam eruditam, vt ſciret ſuſtẽtare eum qui lapſus eſt verbo. Quæ tamen lingua quãuis electa, cor improborum Iudæorum non penetrauit: nam valdè parum cordis & intelligentiæ habent improbi & ob defectum cordis verbo vitæ, & pabulo huius linguæ non ſunt paſti, ſed vt ſtulti fame mortui ſunt.

Quintò. Quintò, argentum præ auro, ſtanno, ære, aliiſque metallis argenteo, id eſt iucũdo gratóque, ſono reſonat: vnde nummularij ſono ſolẽt explorare bonitatem & puritatem argenti. Hinc & Deus iuſſerat Moſi facere tubas ex argento, vt iis tot millia, imò milliones, populi conuocaret, Nume. 10.2. tubæ enim argẽteæ præ corneis & æneis sũt B ſonoræ & iucundæ. Vnde & nolis & campanis, dum eas ex ære fundunt & conflant, ſolẽt miſcere argẽtum, & quo plus argenti miſcetur, eo pleniùs & ſuauiùs reſonant. Simili modo plenè & ſuauiter reſonant argenteæ igneæque voces, dictáque ſapientum & iuſtorũ: quales fuere Apoſtoli, de quibus dicitur Pſal. 18. 5. *In omnem terram exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorum.* Et Elias, de quo Eccli. 48.1. *Surrexit Elias quaſi ignis, & verbũ ipſius quaſi facula ardebat.* Vbi plura dixi de hiſce linguis. Quocirca earũ ſymbolũ eſt piſcis appellatus lucerna, de quo noſter Cauſinus lib. 8. Hiſtor. parabol. cap. 48. Subit, inquit, in ſumma maria piſcis ex argumento appellatus lucerna, linguâque igneâ per os exertâ trãquillis noctibus relucet, ait Plinius lib. 6. c. 27. Ita ſapientes, quales erãt Apoſtoli, ſunt lucerna mundi, qui orbem ſuâ luce colluſtrant, & linguis igneis amore diuino accendunt, *ſolemque nouum noua fid.ꝛs portant.* C

Denique lingua ſapientis eſt inſtar hydrargyri, ſiue argenti viui, quod in omnem partem ſeſe librat & agitat, quodque efficaciter aurum expurgat: ſic enim lingua iuſti ſapientia fulgentis, & charitate ardentis, ſeſe agitat in omnem partem, vt quidquid vitioſum eſt etiam in viris Religioſis, eradat & expurget. Memorabile eſt quod in Vita S. Antonij Patauini legimus, ipſum argenteâ & igneâ linguâ concionando, inſtar hydrargyri vbiuis gentium hæreſes, odia, libidines, vſuras, aleas, aliáque ſcelera ſuſtuliſſe, ideóque hoc præmium tuliſſe, vt poſt mortem reliquâ eius carne ſenſim conſumptâ, lingua dumtaxat integra & illæſa perduraret: quam proinde 32. poſt mortem eius anno S. Bonauentura religioſè viſitans, & cum lacrymis exoſculans: *O lingua benedicta*, ait, *quæ ſemper laudaſti Deum, multiſque eumdem laudandi cauſa extitiſti, nunc clarè liquet, quanti apud eum ſis meriti & pretij, qui te ad tam ſublime præconis ſui officium efformauit.* D

Cor autem impiorum pro nihilo] Hebr. *cor impiorum ſicut modicum*: Aquila & Theodot. *ſicut parum*; Symmach. ἐξωθεν, id eſt *vile & nullius pretij*; Chald. *contritio*: Syrus, *rebellio*.

Iam Primò, Tigur. ſic vertit & explicat: *Lingua iuſti electum eſt argentum, quod cor impiorum parui pendit*; Hebr. *æſtimat vt parum*, vt rem modicam, q.d. Impij parui pendunt ſapientiam, quàm lingua iuſtus proloquitur.

Secundò, Vatabl. *Cor*, inquit, *impiorum eſt veluti pauxillum*, ſupple, argenti, q.d. Parui eſt pretij, parvo ære & argento æſtimandum. Accedit Pagnin. qui vertit, *cor verò impiorum paruum eſt electum.*

Tertiò, Baynus vertit, *cor impiorum vt exiguum*; quod referri poteſt, inquit, ad qualitatem, vel ad tempus, q.d. Paruo tempore durat intellectus improbi; vel parum boni ſenſus & cordis habent improbi.

Quartò, Aben Ezra, q.d. Perexiguum eſt quod diſcas ab impio. Aut cor, id eſt ſcientia, impiorum non multum probatur.

Quintò, R. Salomon: Cor impiorum pro nihilo, inquit, quia iuſtorum reprehenſiones non admittit.

Sextò, R. Leui, q.d. Impiorum animus & cor non niſi breuiſſimi temporis vſuram in corpore habebit.

Septimò, Septuag. vertunt, *cor autem impiorum deficiet*, q.d. Cor & lingua iuſti inſtar argenti electi ſolida ſunt, ideóque durant & conſtantia ſunt: at cor & lingua impij, putà eius ſenſa & eloquia, fragilia & caduca ſunt, ideóque citò deficient. Porrò naturale cordis augmentum, æquè ac decrementum ita deſcribit Plinius lib. 11. c. 17. *Augeri id* (cor) *per ſingulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquageſimum annum accedere: ab eo detrahi tantumdem, & ideo non viuere hominem vltra centum annos defectu cordis, Ægyptij exiſtimant*; vt ſcilicet poſt quinquageſimum annum cor quotãnis deficiat & decreſcat ad duas drachmas, ſicut ante quinquageſimũ quotannis ad duas drachmas accreuit. Lõgè maius & velocius eſt decrementum cordis moralis, putà ſenſus & ſapientiæ inſipientis & impij: quia rapiente ſemper cupiditate, ad ſtultas imò cupedias, nugaſque ſuas tranſit & abit. Hinc *ſtultus ſicut luna mutatur*, Eccli. 27. 12. Vnde Origen. in Catena Græcor. totum hunc verſum ſic explicat: *Iuſtorum ſermo probatur* (vt argentum electum) *eò quòd rebus ipſis fidem faciat. Deficit autem cor ſtultorum; quia perpetuò mutatur & fluctuat.*

Octauò, ad verbum planè & plenè vertit Noſter, *cor impiorum pro nihilo*, id eſt mens & ſenſus, ac conſequenter ſermo inde manans, impij parui, vel nullius, eſt pretij & momenti: cùm ex aduerſo cor, id eſt mens & ſenſus, ac ſermo iuſti ſit pretioſus inſtar argenti.

Quæres: cur Salomon linguæ iuſti opponat non linguam, ſed cor impij? Reſp. Sub corde intelligit os & linguam: quod enim ſentit cor, hoc os eloquitur: præſertim quia inſipientes & impij quidquid habent in corde, hoc ore effutiunt, iuxta illud Eccli. 21. 29. *In ore fatuorum cor illorum: & in corde ſapientium os illorum.* Igitur inſipientes & impij ſicut res viles & nullius momenti, imò impuras, malas & noxias, corde ruminant; ſic eaſdem ore eructant. Sapientes verò & pij ſicut res ſublimes, ſanctas, cæleſtes & diuinas corde volunt; ſic eaſdem ore profantur: horum ergo cor & os argentum eſt, illorum plumbeum, terreum & ſordidum.

Labia iuſti erudiunt plurimos: qui autem indocti ſunt (hebr. אוילים *euilim*, id eſt inſipientes, ſtulti. ita Chald. & Syrus) *in cordis egeſtate morientur*] VERS. 21. Pro *erudiunt*, hebr. eſt ירעו *iiru*, id eſt paſcent, vtique docendo, id eſt erudient: nec enim labia aliter paſcere poſſunt, iuxta illud Ierem. 3. *Et paſcent vos ſcientia & doctrina.* Iam ergo clara eſt ſententia, eiuſque antitheſis, q.d. Iuſti adeò abundant ſapientiâ, vt non tantùm ſe, ſed &

plures alios erudiant ; doceantque honeſtos & A ſanctos mores, quibus ad vitam beatam peruenitur : at indocti & inſipientes, id eſt impij, adeò inopes ſunt ſapientiæ, vt ſeipſos (multo minùs alios) erudire & dirigere non ſciant : quare in cordis egeſtate, id eſt in ſua inopia mentis & ſapientiæ, ſcilicet in ſua inſipientia, id eſt concupiſcentia & impietate, ſicut viuunt, ſic & morientur: ideóque iuſti erunt felices, tendentque ad vitam æternam; impij verò ob ſuam inſipientiam & impietatem erunt miſerrimi, ibuntque ad tartara; vbi perpetuâ eſurie mentis & ſapientiæ, ac morte æternâ cruciabuntur. Nam in inſipiencia hebraiſmo idem eſt, quod propter inſipientiam: eius enim demerito morte plectuntur, q.d. Impij ob ſuam imprudentiam & improbitatem perniciem mortemque ſibi accerſunt. ita R. Leui.

Rurſum cum Ianſenio ſic explices, vt non ſigni- B ficetur differentia inter effectus & conditiones iuſtorum & ſtultorum, ſed tantùm deſcribatur efficacia eloquiorum iuſti, quæ tamen non perueniat ad ſtultos, vt ſit ſenſus : Labia iuſti paſcunt quidē multos; at ſtulti, quoniam à iuſto paſci recuſant, propter defectum ſapientiæ morientur. Atque hunc ſenſum ſecutus videtur noſter Interpres, & ſic rectè conſtat noſtra verſio. Eſt enim ſenſus: Labia iuſti erudiunt multos: at qui ab eis ſe doceri non patiuntur, ſed indocti manent, morientur per cordis egeſtatem.

Hinc & vulgò dicitur, ait Lyran. *Multum eſt pauper, qui eſt fatuus vel indoctus.* Septuag. pro litera ר legentes affinem ד aliáque puncta ſubſtituentes, pro ירעו רבים *iru rabbim*, id eſt *erudiunt multos*, legerunt ידעו רמים *iadeu ramim*, id eſt, *ſciunt excelſa*; vnde vertunt, *labia iuſtorum ſciunt excelſa*, C ſcilicet ſpeculantur cæleſtia & diuina, quorum inops eſt mens & cor inſipientum & impiorum, ideoque moriuntur morte peccati & gehennæ. Ita auctor Catenæ Græcor. *Iuſti*, inquit, *rationem ſublimium rerum norunt: inſipientes autem nihil ſublime ſapiunt aut quærunt.* Chaldæus verò cum Syro ירעו *iru* accepit in ſignificatione Chaldaica & Syriaca, qua radix רעה *raa*, quæ Hebræis ſignificat paſcere, Chaldæis & Syris ſignificat cogitare, velle, amare, & amorem conciliare. Vnde Chaldæus vertit, *labia iuſti multos placant*; Syrus, *multum amant*, vel *amare faciunt*. Iuſtus enim poſſidet pacem & charitatem, iiſque plenus eadem aliis aſpirat & afflat etiam ſolo aſpectu. Vnde facilè ſedat lites, & pacem inter diſſidentes conciliat, ſecutus illam Chriſti beatitudinem : *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur*, Matth. 5. Vnde S. Bernard. D ſerm. 23. in Cant. *Tranquillus Deus*, inquit, *tranquillat omnia, & quietum aſpicere quieſcere eſt.* Hanc Dei tranquillitatem participant Sancti, qui ſunt ſedes & thronus Dei, in quibus, vt idem ibidem ait, *non eſt ſenſus egens, nec cura pungens, nec culpa mordens.* Idem l. 5. de Conſider. c. 5. in fine, *Deus*, inquit, *amat vt charitas, nouit vt veritas, ſedet vt æquitas, dominatur vt maieſtas, regit vt principium, tuetur vt ſalus, operatur vt virtus, reuelat vt lux, aſſiſtit vt pietas. Quæ omnia faciunt & angeli, facimus & nos; ſed longè inferiori modo, non vtique bono quod ſumus, ſed quod participamus.* Quocirca S. Chryſoſt. homil. de manſuetudine tom. 5. *Si capitales*, inquit, *inter ſe inimici ſint, manſueti viri correptione placantur & manſueſcunt, etiamſi naturâ in iram & furorem propenſi ſint. Qui verò per hunc conciliari nequeunt, intractabiles planè ſunt, nulloque honore digni.* Ad- A dit deinde : *Mox vt viderit, mitigat furibundos: neque enim multis ei verbis vel admonitionibus opus eſt, ſed pacem priuſquam loquitur perſuadet. Quemadmodum Solis iubar, vt primùm apparet, fugat tenebras: ita benignus & iuſtus ſuâ præſentiâ res turbulentas componit, quietaſque ac tranquillas reddit. Eſt autem & hoc dignum recenſes, quòd Chriſtus ſolùm pacificos filios Dei vocat. Et quare ſuum vocabulum pacificis communicat? Quia ſolus hic Filium Dei pro viribus imitatur, qui pacis & amicitiæ autor alijs fit.* Et mox pacifico hæc dat ſimilia & analoga. *Porrò quod in corporibus noſtris nerui, hoc pacificus in domo, in Eccleſia, in ciuitate: Paulus enim more ſuo fratres vocat corpus, & membra inuicem. Vnde verum eſt illud, quòd pacificator eamdem habet virtutem in domo, Eccleſia & vrbe, quam habent in corporibus nerui diſperſa & ſeparata coniungentes & connectentes.* B

Benedictio Domini diuites facit (Hebr. *ipſa ditat*) *nec ſociabitur eis afflictio*] Septuag. *benedictio* VERS. 22. *Domini ſuper caput iuſti hæc ditat: & non adijcietur eis afflictio*, vel, *nec vllam adiunctam habet cordis triſtitiam*; Vatabl. *benedictio Domini locupletat, nec quidquam moleſtia ſecum affert.* Quare minùs rectè Caiet. per *afflictionem* vel dolorem accipit pœnitentiam, non hominis, ſed Dei, q.d. Non pœnitet Deum, quòd iuſtos ditarit: vnde diuitias eis ſemel datas non reuocat, nec aufert : *ſine pœnitentia enim ſunt dona Dei*, Roman. 11. v. 29. Pro *eis* hebr. eſt *ei*, ſcilicet benedictioni, q. d. Benedictio Dei mera eſt benedictio : quare ei ſociari nequit vllus dolor vel maledictio. Sed cùm hæc Dei benedictio recipiatur in diuitibus, putà iuſtis, quos Deus ditat; hinc rectè vertit Noſter *eis*. Senſus ergo eſt, q.d. C Non caſus, non fortuna, non fraus, non vſura, non rapina, quibus diteſcere ſatagunt impii, non etiam induſtria vel labor proprius : ſed Dei fauor & benedictio, id eſt beneficentia, eſt propria & præcipua cauſa ditans homines iuſtos, quæ pariter facit, vt eis non ſocietur afflictio, vel in acquirendo, vel in conſeruando, vel in expendendo opes ſibi à Deo datas : quia iuſti ſpem in Dei prouidentia & benedictione collocantes, illique magis quàm ſuo labori & induſtriæ (etſi eum non negligant) confidentes, in ea ſecuri conquieſcunt, ſcientes ſe Deo eſſe curæ: quare laborant ſine anxietate, & fructum lucrumque laboris ſui Deo committunt, contenti illâ lucri opumque menſurâ, quam Deus dederit: cùm ex aduerſo impij mille curis & angoribus crucientur, vt opes parent, augeant & conſeruent, nec vmquam eis ſint contenti, ſed plura ſemper deſi- D derent.

Per diuitias accipe temporales: hæ enim Salomoni & Iudæis promiſſæ fuere à Deo, ſub quibus myſticè intellige opes ſpiritales, putà ſapientiam, gratiam, virtutes, &c. promiſſas Chriſtianis, iuxta illud Sapient. 7. 9. *Omne aurum in comparatione illius arena eſt exigua, & tamquam lutum æſtimabitur in conſpectu eius.* Et rurſum : *Non habet amaritudinem conuerſatio illius, nec tædium conuictus illius*, ſed charitatem & gaudium.

Significat ergo Primò, Dei eſſe ditare, ac proinde volenti diteſcere Dei fauorem & benedictionem eſſe ambiendam, tum per iuſtam ſanctámque vitam, tum per orationem & inuocationem.

Secundò, maledictionem Dei eſſe cauſam egeſtatis: ideóque videmus pauperes, qui per fraudes,

furta, iniquos contractus ſatagunt diteſcere, Deo eis maledicente depauperari, ac omnes eorum labores, & curas inanes reddi, & in fumum abire.

Tertiò, opes à Deo datas iuſtis ſecum afferre animi quietem, moderationem, lætitiam, gaudium: cùm opes à mundo datæ mille aduehant ſollicitudines, turbationes, lites, mœrores; quæ omnem opum voluptatem obruunt & extinguũt: hoc enim mœrorum additamentum vice auctarij & fœnoris, donis ſuis omnibus miſcet adiicitque mundus.

Sic Deus benedicendo Abrahæ, Iſaac, Iacob, Dauidi, Salomoni, &c. eos ditauit, idque ipſimet agnouerunt, & cum gratiarum actione confeſſi ſunt; vt patet Geneſ. 12.2. & c.18.18. & c.22.17. & cap.24.1. & ſeqq. Sic de viris Religioſis & Apoſtolicis ait Apoſt. *Nihil habentes, & omnia poſſidentes. Prouidentia enim Dei eſt cenſus pauperum*, ait S. Chryſoſt. iſque certus, perennis & inexhauſtus. Vnde S. Franciſcus ſuis non aliud dabat viaticum quàm hoc: *Iacta cogitatum tuum in Domino, & ipſe te enutriet.* Videmus, quot quantóſque fundos & cenſus Dei benedictio dederit monaſteriis Ordinis S. Benedicti. Sanè ij tanti fuere, vt ſcribat Trithemius, ſi omnes in vnum colligerentur, facilè tertiam Europæ partem æquaturos. Vulgatum eſt illud regis Franciæ de S. Mauro: *Monachus hic plus acquiſiuit ſuo breuiario, quàm maiores mei gladio.* Cauſam dat S. Hieron. ſcilicet quòd Religioſus pro Deo relinquens omnia poſſideat Deum: Dei autem ſunt omnes opes: Sic enim ait epiſt. ad Pammach. *Religioſo Chriſtus eſt omnia, vt, qui omnia propter Chriſtum dimiſerit, vnum inueniat pro omnibus, & liberâ poſſit voce proclamare: Pars mea Dominus*, qui diues eſt in miſericordia, æquè ac opulentia.

VERS. 23. *Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus: ſapientia autem eſt viro prudentia*] Noſter Salazar τὸ *quaſi* accipit non propriè, vt notam ſimilitudinis, ſed per catachreſin vt notam veritatis, ſicut accipitur Iohan. 1.14. *Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre.* Vnde Septuag. pro litera כ legentes affinem ב, putà pro כשחוק *kiſchoc* legentes בשחוק *biſchoc*, vertunt, *in riſu inſipiens agit malè*; Chald. *quando ridet ſtultus, operatur ſcelus.* Senſum ergo eſſe Primò, q.d. Stultus, id eſt improbus, dum ridet & arridet, dum ſe hilarem & iucundum oſtendit, machinatur ſcelus & noxam: *ſapientia autem viro eſt prudentia*, id eſt prudenti ſapientia eſt cautio, ne ab improbo deludi aut circumſcribi ſe patiatur: prudens enim ex modo riſus indagat animum & machinationes inſipientis. Eſt enim, vt ait Seneca, *riſus, cachinnus, arriſio, irriſio & ſubriſio. Rident ſinceri, cachinnos edunt ſtulti, arrident adulatores, irrident ſcurræ, ſubrident callidi & doloſi. Hæc prudentes viri perſpicuè diſcernunt.*

Secundò, q.d. In riſu, ſeu quando ridet, ſtultus operatur malum, id eſt riſus & ioci opportunitatem ſceleribus magnis præbent. Rationem dat Ariſtoteles lib. 4. Ethicor. cap. 8. Quia riſus licentiam & liberiorem quamdam facultatem adminiſtrat, & inter riſus & iocos abit pudor, verecũdia diſcedit. Et pſeudo Auguſtinus ſerm. 39 de Diuerſis, qui numeratur 97. de Tẽpore. Riſus frequens, ait, corrumpit mores: relaxat enim neruos rigoris adſtrictos: ſeuerus autẽ vultus cuſtos eſt diſciplinæ. S. Chryſoſtomus homil. 62. ad Populũ recenſet quædã loca vbi riſus liberior eſt, & in his ma-

A xima quæque delicta euenire docet; ſcilicet in theatris, in conuiuiis, atque eiuſmodi aliis. Senſum ergo eſſe, q.d. Riſus & ioci ſoluentes animi rigorem cauſa ſunt, vt animus diffluat in gulam, venerem, conuitia, aliáque ſcelera. *At ſapientia viro prudentia*, id eſt ipſamet ſapientia, quâ pollet vir prudens, iocis ac riſui modum imponit, leges præſcribit, ne fortè exceſſus peccandi licentiam & libertatem adducat. hæc appoſitè Salazar.

Verùm planiùs & ſimpliciùs alij paſſim τὸ *quaſi* accipiunt propriè vt notam ſimilitudinis: Hebræa enim ad verbum habent, *quaſi ridere eſt ſtulto facere ſcelus.* Et hoc voluere Septuag. vertentes, *in riſu*, id eſt inſtar riſus, per modum riſus, *inſipiens agit malum*: Vatabl. *iocus eſt ſtulto ſcelus deſignaſſe.* Senſus ergo planus clarúſque eſt, q.d. Stultus, id eſt impius, quaſi ludendo & ridendo ſcelera etiam ingentia deſignat & perpetrat: at *ſapientia eſt viro prudentia*, id eſt, at ſapientia docet virum prudenter & ſeriò agere, ideóque ſceleri impij reſiſtere, omniáque agere ex præſcripto ſapientiæ, rationis & legis diuinæ.

Porrò τὸ *quaſi per riſum* multa innuit. Primò, facilitatem & pronitatem ſtulti ad ſcelera, q.d. Stultus tam facilis eſt ad ſcelus, quàm ad riſum. Vnde Lanſen. & Caiet. ſic exponunt, q.d. Quaſi riſus eſt ſtulto operari ſcelus, hoc eſt, putat rem eſſe ridiculam & iucundam: non magni facit peccare, ſed parui pendit, imò lætatur operando ſcelus, & ridet: *ſapientia autem eſt viro prudentia*, vel, vt heb. eſt, *intelligentia*, hoc eſt, affert ei prudentiam & intelligentiam, quâ ſcilicet cognoſcat, quàm ſit res grauis & execrabilis operari ſcelus.

Secundò, recreationem; quòd ſcelere ſe oblectet, q.d. Stultus ſicut riſu, ſic & ſcelere ſe recreat C & paſcit; vnde ſtudio & ex propoſito illud committit, imò captat, quærit & ambit, vti quærimus iocos & ludos. Si tamen inde pœna vel infamia ipſi immineat, ſeſe excuſat dicens: Iocatus ſum, ludens dixi, ridens feci. ita Hugo. Quocirca hanc gnomen ſpectaculis obſcœnis & crudelibus adaptans S. Saluianus lib. 6. de Prouidentia: *Ludi publici*, inquit, *ludibria vitæ noſtræ. In theatris & circis deperimus, iuxta illud: Stultus per riſum operatur ſcelus.*

Tertiò, leuitatem, q.d. ait R. Salomon, Sicut ſtultus leuiter & quaſi per riſum operatur ſcelus: ſic ſapientia prudenti eſt leuis, dum quaſi per riſum præſtat illa quæ ſapientia præcipit. Et Aben Ezra: Sicut, inquit, lene eſt ſtulto ſcelus deſignare: ſic ſapienti viro prudentia, ſupple, leuis eſt, aut facilis propter aſſuetudinem.

D Quartò, inconſtantiam, q.d. ait R. Leui: Stultus ſicut per mentis inconſtantiam fortuitò & temere ad quiduis ſine cauſa, ſine deliberatione ridet & arridet: ſic & idem ſimili modo ſcelus admittit: nunc enim hoc patrat, nunc aliud & aliud, prout eum rapit occaſio & libido. At ſapiens agit omnia prudenter cum ratione & deſtinato conſilio: ideòque omnia quæ molitur, felicem conſequuntur effectum.

Quintò, pro *ſcelus* heb. eſt זמה *zimma*, quod verti poteſt *cogitationem*, q.d. Stultus nil facit grauiter & maturè, ſed omnia quæ cogitat, hæc ridiculè & iocosè operatur: at *ſapientia eſt viro prudẽtia*, id eſt, at ſapientia docet virum ea quæ cogitat prudenter, id eſt maturè, ſeriò & præuia deliberatione, tractare & exequi. Tales ſunt in aulis principum aſſentatores, qui vt principum cupidinibus

indulgeant, omnia eorum ſcelera per iocum & cachinnum excuſant, vel eludũt. Talis in aula Henrici VIII. regis Angliæ fuit Franciſcus Brianus, Eques auratus. Cùm enim rex amoribus Annæ Bolenæ captus, cogitaret eam in vxorem ducere, quam dictitabant eſſe ipſiuſmet regis filiam, eò quòd mater Annæ regis concubina extitiſſet; à Briano quæſiuit, inquit Sanderus lib. 1 de Schiſmate Anglic. *quale peccatum videretur matrem primùm, deinde filiam cognoſcere?* Cui Brianus: *Omnino,* inquit, *tale, ô rex, quale gallinam primùm, deinde pullum eius gallinaceum comedere.* Quod verbum cùm rex magno riſu accepiſſet, ad Brianum dixiſſe fertur: *Næ tu meritò mens es inferni vicarius*: Brianus enim iam priùs ob impietatem notiſſimam vocabatur inferni vicarius. Rex igitur cùm & matrem priùs, & poſtea filiam Mariam Bolenam pro concubina tenuiſſet, demum ad alteram quoque filiã Annam Bolenam animum adiicere cœpit.

Sapientia eſt viro prudentia] Heb. *intelligentia.* Primò, Septuag. ſic genuinè vertunt & explicãt: *Sapientia viro parit prudentiam:* vnde Lyran. Sapientia, inquit, eſt cognitio de diuinis. Hæc virtuoſo parit prudentiam; quia per notitiam de diuinis procedit ad dirigendum humanos actus, circa quos propriè verſatur prudentia. Et S. Thom. 1. p. q. 1. a. 6. *Prudens,* inquit, *vocatur ſapiens, in quãtum ordinat humanos actus ad debitum finem. Vnde Prouerb. 10. dicitur: Sapientia eſt viro prudentia.* Secundò, Chald. vertit, *ſapientia eſt viro prudenti,* vt per ſapientiam ſcelus, quod ſtultus per riſum operatur, deuitet, & contra illud ſe tueatur. Tertiò, Tigur. *iocus, inquit, eſt ſtulto ſcelus deſignaſſe; id verò ſi quis animaduertit ſapientia eſt.* Quartò, Vatab. *ſapientia eſt viro intelligentia,* id eſt ſapientiâ pollet vir intelligens. quintò, Ianſen. verba tranſponens: Prudentia, inquit, eſt viro ſapientia, id eſt, prudenter animaduertere & intelligere, quàm ſeria res ſit operari ſcelus, & ad quantum malum perducat hominem, eſt viro magna ſapientia. Porrò iam ſæpiùs monui ſapientiam & prudentiam hoc libro in re idem ſignificare, ſcilicet ethicam, ſiue ſcientiam practicam. Vnde ſignanter dicitur, *ſapientia eſt viro prudentia,* q. d. In rebus humanis ſapientia eſt prudentia, & ſapiens eſt vir prudens: quia prudenter ordinat actiones vitæ humanæ ad vltimum finem: nam alioqui ſapientia ſimpliciter ſumpta toto genere diſtat à prudentia, eſtque cõtemplatio rerum altiſſimarum, putà Dei, angelorum, rerúmque cæleſtium. ita D. Thom. 2. 2. q. 47. a. 2. ad 1.

VERS. 24. *Quod timet impius, veniet ſuper eum: deſiderium ſuum iuſtis dabitur*] Heb. *formido impij ipſa eueniet ei:* Syrus, *impius ad perditionẽ trahetur: & iuſto quod ſperabat, dabitur:* Vatab. *impiis accedũt, quæ metuũt: iuſtis verò datur, quod cupiunt:* Septua. *in perditione impius circumfertur: deſiderium autem iuſti acceptabile.* Vel clariùs, vt vertit interpres Catenæ Græcor. *in perditionis fouea volutatur impius: iuſti autem deſiderium Deo eſt gratum, ſeu acceptum*: idque ſic explicat, q. d. In perditione impius volutatur: ſiquidem tentatione aliqua ingruente abſque omni timore ſtatim peccato ſeſe dedit; cùm è diuerſo per patientiam & tolerantiam tentationi, quæ aduenerat, debuiſſet reſiſtere.

Hæc ſententia connexa eſt præcedenti, eámque limitat & tẽperat per occupationem. Dicet enim quis: Si ſtultus per riſũ operatur ſuas cogitationes & ſcelera; ergo ſemper lætus eſt & alacer, agens vitam iucundam & beatam. Reſpondet, riſum

A hunc magno timori permiſtum eſſe, adeóque exteriùs impium ridere, interiùs verò timere & trepidare. Dum enim ſcelus machinatur, patrauit aut patrat, ilicò conſcientia ſuggerit ei agmen pœnarum & malorum ſceleri & ſceleſto impendẽtium, quæ ipſum ingenti metu & angore concutiant. Nec enim timor hic manis eſt & vanus, ſed realis & ſerius: quæ enim timet ab irato Deo, aduenient ei. Mala hæc ſunt tum futura in gehẽna, tum præſentia, putà infamia, ſi ſcelus prodatur: iactura bonorum, metus ne, quod machinatur, infelicẽ habeat exitum, vt votis & ſpebus ſuis per ſcelus non potiatur; offenſa amicorum, vicinorum, omniúmque ciuium: carcer denique ac mors ipſa: hæc enim omnia ipſum ſcelus meretur. Ex aduerſo iuſti, qui graui & ſeuero vultu prætendunt prudentiam, hi in corde celant ſuas ſpes & gaudia: quia certò ſperant ſe deſideriis ſuis fruituros. Deus

B enim id eis hîc & alibi promiſit, vt Pſal. 144. 19. *Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos*: atque huius rei arrham & pignus dat ipſum deſideriũ. Cùm enim Deus donum aliquod cuipiam vult elargiri, priùs eidem ingens illius deſiderium immittit: tum vt per hoc fiat capax, orétque pro dono; tum vt eo gratius ſit donum, quo magis & diutiùs fuit deſideratum. qua de cauſa ſolet Deus pariter differre rem deſideratam, vt dilatio augeat deſiderium & orationem, deſiderium cumulet gaudium cùm re ipſa potietur. Igitur eſt hîc vna, ſed virtute duplex antitheſis, q. d. Impio adueniet non id, quod ſperat, ſed id quod timet: at è contrario iuſto accedet non quod timet, ſed quod ſperat. Ita videmus & experimur Deum implere in bonis deſideria ſer-

C uorum ſuorum, etiam in rebus domeſticis & paruis: imò ea præuenire & ſuperare, iuxta id, quod profitetur Eccleſia: *Deus qui merita ſupplicum excedis & vota,* &c.

Legimus in Vita S. Hildegardis, multos ſe eius precibus commendare ſolitos, ac compotes voti factos ei gratias egiſſe. cúmque illa miraretur, eò quòd ipſorum oblita pro eis non oraſſet, accepit à Deo reſponſum: Deũ id eis præſtitiſſe, non quòd actu pro eis oraſſet, ſed quòd orare deſtinaſſet: ipſum enim exaudire tacita & virtualia ſuorum vota, etſi in actum non exeant.

Porrò maximè implet Deus in ſeruis ſuis deſiderium maioris virtutis & perfectionis. Hoc enim deſideriũ efficax eſt mediũ ad perfectionẽ oratione poſtulandã, & operatione procurandã. Quocirca vt ſapiẽter monet B. Laurentius Iuſtin. lib. 1. de Diſcipl. & perfect. monaſt. c. vlt. *Quicumque illius*

D *ſuperna vitæ deliciis, diuitiis, honoribuſque abundare deſiderat, donec in carne viuit, quamdiu operari licet: virtutum ſemina ſpargere non deſiſtat: vt meritorum manipulos in horreis cæleſtibus valeat aggregare, ſemper proficere ſtudeat: qualiter in via Dei creſcere poſſit, aſſiduè meditetur. Et numquã eradicari de ſe permittat perfectionis deſideriũ: quin potius quãtumcumq; profecerit, quamuis plurimis virtutibus locupletatus extiterit, continuè cum Apoſtolo dicat: Ego me nõ arbitror comprehendiſſe. Atque ex his aſſiduantis amoris prouocatus ſtimulis, ſemper maiora appetat dona, & meliora Spiritus chariſmata concupiſcat.* Deſideria itaque magni momenti ſunt ad perfectionem aſſequendam, præſertim ardentia & efficatia: ea igitur augenda & acuenda ſunt.

Cùm ergo, ô homo Dei, tibi ſentis immitti à Deo deſiderium alicuius gratiæ, virtutis, conuerſionis animarum, &c. ſcito Deum rem deſideratã

tibi eſſlagitanti reipſa daturum: ideò enim eius de-
ſiderium tibi immittit, & quaſi prænuntium præ-
mittit. Sicut enim, vt ait Alcuinus in Reſponſis ad
Carolum Magnum Imp. timor, quo Deus impio-
rum mentes ante ſupplicium percellit, eſt *iræ &*
vindictæ diuinæ fecialis: ſic deſiderium, quo Deus
lactat animas piorum ante donum, eſt *beneficentiæ*
diuinæ fecialis. Sicut enim fecialis apud Romanos
erat ſacerdos denuntians bellum hoſtibus: ſic ti-
mor prænuntiat ſupplicium impijs, ac deſiderium
rem deſideratam prænuntiat pijs mox affore.

VERS. 25. *Quaſi tempeſtas tranſiens nō erit impius: iuſtus autē quaſi fundamentum ſempiternum*] Hebr. *ſicut tranſit turbo, ſic non erit impius: iuſtus verò vt fundamentum mundi*, vel *ſæculi*. hoc eſt, ait Vatabl. *quàm citò præterit turbo, tam citò deſinet eſſe impius: iuſtos verò permanebit in vita, ſicut fundamentum mundi perſeuerat*; Chald. *ſicut tranſit turbo, ſic tranſibit impius*; Syrus, *velut turbo repentè tranſit, ita profligabitur impius, & non reperietur: iuſtorum autem fundamenta in æternum ponentur*; Arabicus, *in tranſitu turbinis perit impius: iuſtus autem cùm declinauerit mala, ſeruabit ſe in æternum*; Septuag. rurſum pro ב legentes כ, putà pro כסופה *Keſupha*, id eſt *quaſi tempeſtas*, legentes בסופה *beſupha*, id eſt *in tempeſtate*, vertunt, *prætereunte* vel *ingruente procellâ deletur* (vel *euaneſcit*) *impius: iuſtus autem inde declinans ſeruatur in ſæculum*, vel *in æternum*. Pro *tempeſtas* hebr. eſt סופה *ſupha*, id eſt turbo, tempeſtas, procella, quaſi vaſtans, obruens, & finem aliis æquè ac ſibi afferens. Radix enim סוף *ſuph* ſignificat ceſſare, deſinere, finire: & סוף *ſoph* eſt finis, terminus.

B

Iam in genere ſenſus adæquatus eſt, q. d. Sicut tempeſtas citò tranſit & deſinit, ſic & impius: iuſtus verò perdurat tum in hac vita, tum magis in futura & æterna. In ſpecie verò, ſiue in particulari, magis hæc ſigillatim applicando, quia tempeſtas dupliciter accipi poteſt, ſcilicet paſſiuè & actiuè; hinc duplex hic eſt ſenſus. Prior accipiendo paſſiuè, q. d. Cùm quæ ingruit publica clades & calamitas, tentatio & tribulatio, illâ corripitur & abripitur impius: at iuſtus in ea manet firmus & inconcuſſus; vel quia prudenter eam declinat, vel quia à Deo protegitur, vel, ſi in eum ingruat, fortiter eam tolerat & ſuperat. ita Ianſen.

Huic expoſitioni fauent Septuag. quorum verba iam recitaui, & Tigur. dum vertit, *vbi tempeſtas præterit, impius nuſpiam eſt: at iuſti fundamentum perpetuum eſt*. Vnde Chriſtus iuſtum comparat domui fundatæ ſuper petram, quæ omni tēpeſtati & procellæ reſiſtit; impium verò domui ædificatæ in arena, quæ procellâ ſternitur. Matth. 7. 24. Simili modo Ieremias c. 23. 19. *Ecce turbo*, inquit, *Dominicæ indignationis egredietur, & tempeſtas erumpens ſuper caput impiorum veniet*. Et Nahum cap. 1. 3. *Dominus in tempeſtate & turbine viæ eius*.

Poſterior accipiendo actiuè, q. d. Impius eſt ſimilis procellæ & turbini tranſeunti: quia etſi ad tēpus inſtar tempeſtatis terribilis ſit hominibus, non diu tamen ſubſiſtit, ſed ritu procellæ prætereuntis ſubitò è vita tollitur: quæ quantumuis videatur longa hîc eſſe, tamen ad æternitatem ſequentem, in qua æternùm moritur mortem, breuis eſt. iuſtus autem fundamento ſempiterno, hoc eſt diu duranti, comparatur: quia iuxta promiſſiones veteris teſtamenti diu in hac vita perſiſtit, aut, etiamſi hîc non diu viuere detur, non tamen viuere deſinit; vt qui per mortem corporalem veram æter-

A namque adipiſcatur vitam. Hunc ſenſum exigunt Hebræa, Chald. Syrus, & Noſter. Salomonem de more ſecutus Eccleſiaſticus c. 40. 13. *Subſtantiæ impiorum*, inquit, *ſicut fluuius ſiccabuntur, & ſicut tonitruum magnum in pluuia perſonabunt*. Vide ibi dicta.

Nota, impium rectè comparari procellæ & turbini. Primò, quia impij inſtar turbinis irruunt in iuſtos, eoſque affligunt & vexant: at iuſtus afflictiones haſce forti animo ſuſtinet, quaſi fundamentum firmum & inconcuſſum. — *Impius eſt procella. Primò.*

Secundò, quia ſicut tempeſtas, ſic & graſſatio impiorum, ſæua eſt, violenta, confragoſa & horribilis, cùm reboant tonitrua, coruſcant fulgura, perſtrepunt venti, cadunt fulgetra, torrentes imbrium depluunt, &c. iuxta illud Virgilij Æneid. 5. — *Secundò.*

Tempeſtas ſine more furit, tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum & campi, ruit æthere toto
Turbidus imber aquis, denſiſq; nigerrimus Auſtris.

Tertiò, vtraque ſubita eſt & inopinata: ſubitò enim oritur, at ſubitò pertranſit & occidit. Quocirca forti animo ſuſtinenda eſt, vtpote certâ ſpe, quòd ilicò tranſibit & euaneſcet. Ita Iulianus Apoſtata quaſi tempeſtas pertranſiit ſæuiendo in Chriſtianos: nam vix biennium regnauit. Vnde cùm S. Athanaſium Alexandria eijceret, ideóque Chriſtiani illacrymarentur: *Bono animo*, inquit Athanaſius, *eſtote: nebula enim eſt, & breui euaneſcet*. Verus fuit vates: nam eodem anno in Perſide Iulianus occubuit. ita Sozomenus lib. 5. c. 14. — *Tertiò.*

Quartò, quia vtraque ingentia ſæpè dat damna. Lege hiſtoriam decem perſecutionum primitiuæ Eccleſiæ: putà Primæ, Neronis; Secundæ, Domi-
C tiani; Tertiæ, Trajani; Quartæ, Antonini; Quintæ, Seueri; Sextæ, Maximini; Septimæ, Decij; Octauæ, Valeriani; Nonæ, Aureliani; Decimæ, Diocletiani: & videbis, quantas Chriſtianorū ediderint ſtrages. — *Quartò.*

Quintò, quia vtraque ſemetipſam interimit, ac in ſemetipſa deſinit, ſtragemque & interitum, quem alijs affert, eumdem ſibi conciliat; ac ſicut bombyx glomo ſuo ſe inuoluit & emoritur. Impius ergo tempeſtate ſua mergitur: at iuſtus eam ſuperat, vel per eam tranſit, & enauigat ad portum felicitatis & ſtabilitatis æternæ. Sic Nabuchodonoſor comparatur turbini & tempeſtati, Ierem. 4. 13. *Ecce quaſi nubes aſcendet, & quaſi tempeſtas currus eius: velociores aquilis equi illius: væ nobis, quia vaſtati ſumus*. Et de Antiocho inuadente Ptolemeum Philometorem ait Daniel c. 11. 40. *Quaſi tempeſtas ve-* — *Quintò.*
D *niet contra illum rex Aquilonis in curribus, & in equitibus, & in claſſe magna*. Et de Cyro inuadente Babylonem ait Iſaias cap. 21. 1. *Sicut turbines ab Africo veniunt, de deſerto venit, de terra horribili*. Similia ſunt c. 28. 2. c. 29. 6. c. 66. 15. & alibi.

Porrò R. Leui ſic exponit: *Quaſi tempeſtas*, &c. q. d. *Quando procella & tempeſtas ingruet, non niſi ad impium abolēdum vrgebit, perinde ac ſi finis tempeſtatis eſſet ad iniquum exitio mulctandū*. Sic Ariſtot. in Meteor. ait Deum tonare, vt hoc fragore homines impios metu numinis percellat. Vnde & fulminibus nō rarò tanguntur peccatores, v. g. adulteri, ſcortatores, pæderaſtæ, cùm ſunt in flagrāti delicto: indignatur enim fremitq; aër tonando & fulminādo in impios, qui aëre ad ſcelus abutuntur, ac creatori æquè ac creaturis ſunt iniurij: iuxta illud Sap. 5. 21. *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. Ibunt directè emiſſiones fulgurum, & tanquam à bene curuato arcu nubiū exterminabuntur, & ad certū locum inſilient*.

Denique eleganter hunc locum explicat noſter Fernandez in Geneſ.c.31.ſect.8.num.8. *Quaſi tempeſtas non erit impius.* Cælum inquit, aliquando tenebris obiicitur; dein maligno fulgore intermicant fulgura, roboat æther, immugiunt tonitrua, furit tempeſtas. Quid ergo? pauor horrorque in terris. Bene, ſed ſolutâ demum in pluuias nube tempeſtas ſilet, cælo redit ſerenitas, terras lux alma reuiſit. Quieuit tandem fragor, qui gentes terruerat; ſola in terris viſenda reſtant lutum ſordeſque. Sic habent filij huius mundi, dum viuunt, honorum dignitatumque nominibus ac titulis, pomparum vaniſſimarum ſtrepitu, auri argentique facti & infecti tinnitu reboant, audiuntur, ſciuntur, celebrantur, mortalibus ſunt admirationi ac terrori: tempeſtas eſt. Ceterùm mortis interuentu ſepultis illorum cadaueribus, pariter illorum ſuperbia & memoria ſepelitur. Optimè verò adiungit Sapiens: *Iuſtus autem quaſi fundamentum ſempiternum.* Impius quidem in oculis & in ore hominum eſt: iuſtus vero ſub humo latet infoſſus, vt parietis cæmenta: contemnitur, opprimitur. At quàm diſpar vtriuſque finis? illius anima ſempiternis deputatur incendijs, euaneſcit gloria, & in perpetuam obliuionem memoria tumulatur. At iuſto dicitur: Leua caput tuum, attolle ſurſum oculos, quia appropinquat redemptio tua: ſurge ab humo, & intra in gaudium Domini tui.

Moral. de iusti constantia. Moraliter, iuſtus eſt fundamentum æternum: quia in Deo & cælo fixus, immotus inter aduerſa & proſpera conſiſtit, dicitque:

Etiamſi fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Hinc Ariſtot. in Ethicis docet, virum virtute præditum eſſe ſimilem quadrato lapidi, qui in quodcumque latus voluatur, quadratè & firmè conſiſtit, omnemque fortunæ aleam quadrato mentis vultuſque ſitu excipit. Et Seneca definit virtutem eſſe æqualitatem & tenorem vitæ per omnia ſibi conſonantem. Atque in Cebetis tabulis vera diſciplina pingitur inſiſtens quadrato lapidi; fortuna verò globo volubili. Adde, iuſtos eſſe fundamentum mundi: quia propter eos mundus eſt ſtabilis, qui alioqui ob ſcelera impiorum ſæpè à Deo euerteretur. Vnde illud Ruffini præfat. in Vitaſp. *Quis dubitet mundum precibus ſtare Sanctorum?*

Eleganter S. Auguſt. in pſalm. 86. 1. *Fundamenta eius in montibus ſanctis. Non fruſtra*, inquit, *de lignis quadratis ædificata eſt arca Noë, quæ nihilominus figuram geſtabat Eccleſiæ. Quid eſt enim quadrari? Attendite ſimilitudinem quadrati lapidis. Similis debet eſſe Chriſtianus: in omni tentatione ſua Chriſtianus non cadit, & ſi impellitur, & ſi qua vertitur, non cadit: nam quadratum lapidem quacumque verteris, ſtat. Cadere viſi ſunt Martyres, cùm percuterentur: ſed quid dixit quædam vox Cantici? Cùm ceciderit iuſtus, non conturbabitur: quoniam Dominus confirmat manus eius. Sic ergo conquadramini ad omnes tentationes parati; quidquid impulerit, non vos euertat: ſtantem te inueniat omnis caſus.*

Præclarè S. Gregor. Nazianz. orat. 28. *Eſt quædam in fabulis arbor*, inquit, *quæ cùm caditur viret, & aduerſus ferrum certat, morte viuit, & ſectione pullulat, atque cùm abſumitur, creſcit. Talis planè eſſe vir philoſophus* (ſapiens) *videtur. Floret enim inter cruciatus, ac vitæ moleſtias virtutis ſegetem exiſtimat, atque in aduerſis geſtit & gloriatur.* Vnde poſt plura ſubijcit: *Duo hæc arripi & ſuperari nequeunt, Deus & angelus: tertium eſt philoſophus, in materia expers materiæ, in corpore incircumſcriptus, in terra cæleſtis, in paſſionibus impatibilis, omnibus rebus ſe vinci facilè ferens, præterquam animi magnitudine, eo ipſo quòd vinci ſe patitur, eos qui ſuperiores ſibi videntur, deuincens.*

Sicut acetum dentibus, & fumus oculis, ſic piger (Chald. *nuntius piger*) *his qui miſerunt eum*] Acetum purgat quidem firmatque dentes, ſed tamen ſuo acore eis dolorem & ſtuporem affert, vt cibos mandere nequeant: aceto enim hebetantur & obſtupeſcunt dentes, fiuntque acidi, ait Lyran. Quare perperam Caietan. pro *acetum* contendit vertendum eſſe *acre*: acria enim, inquit, nocent dentibus, cùm acetum proſit ijſdem. Fumus verò oculos limpidos ſuâ caligine offuſcat, cruciat, elicitque lacrymas. Vnde extat ænigma fumi apud Sym. poſitum: VERS. 26.

Sunt mihi ſunt lacrymæ, ſed non eſt cauſa doloris.
Eſt iter ad cælum, ſed me grauis impedit aer:
Et qui me genuit, ſine me non naſcitur ipſe.

Iam ſenſus in genere adæquatus eſt, q.d. Sicut acetum moleſtiam noxamque affert dentibus, & fumus oculis: ſic pariter piger moleſtiam noxamque creat ijs, qui miſerunt eum: quia pigrè, remiſsè, imperfectè, negligenter peragit ea, ob quæ miſſus eſt, tardéque redit & renunciat mittenti ea quæ geſſit.

In ſpecie verò Primò, Ianſen. ſic explicat: Monet, inquit, hæc ſententia diſpicere diligenter, quibus quis negotia ſua gerenda & curanda cõmittat. Sicut, inquit, acetum eſt dentibus noxium, quos ob acredinem ſtupefacit, inidoneoſque reddit ad bene maſticandũ? & ſicut fumus eſt noxius oculis, quos hebetat & pungit: ſic piger his qui miſerunt illum, eſt noxius & moleſtus: quia dum cauſam eorum ſibi commiſſam malè curat per ſuam pigritiam, nocumentum ſimul & dolorem eis adfert, facitque vt cauſam ſuam bene diſponere nequeant. Sic & R. Leui & Aben Ezra. His adde illud Auſonii epigram. 110.

Sanus piger febriente multò eſt nequior,
Potat duplum, dapeſque duplices deuorat.

Secundò, alij, q.d. Sicut fumus ante oculos abit in aërem & euaneſcit: ſic piger miſſus ab hero abit, nec redit; itaque eum ſuſpenſum tenet. Rurſum ſicut aceto ſtupefacti dentes cibum mandere, & oculi fumo offuſcati rem præſentem cernere nequeunt: ſic herus auidus ſciendi, quid piger à ſe miſſus in re quam cordi habet geſſerit, dum ille tardat, nec cibum auet ſumere, nec quid iucundi videre: quia pigri reditus & reſponſum eum ſollicitum tenet.

Tertiò, ſicut acetum acidos & acedos pigroſque ad manducandum efficit dentes, ac fumus tardos pigroſque ad cernendum facit oculos: ſic piger pigritiam ſuam afflat hero, vt ob eius tarditatem cogatur tardè, lentè & imperfectè rem agere, quam mente deſtinarat, exequi.

Quartò, preſſiùs & neruoſiùs noſter Salazar cenſet hîc ſignificari, quòd piger hero ſua pigritia concitet iram, bilémque moueat q.d. Sicut ex aceto dentium ſtupor, ex ſtupore ſtridor & colliſio accidit; item ex fumo oculi obtenebraſcunt & perſtringuntur: ſic etiam ob pigrum miniſtrum tardè & cunctanter res ſibi demandatas præſtantem eos, qui miſerunt aut demandarunt, tam vehemens & acerba ira nonnumquam corripit, vt illorum dentes bile excitata ſtupefacti ſtrideant & collidantur, & oculi caligantes hebeſcant præ furore: conce-

ptam verò iram atque furorem omnem in ſocordem illum miniſtrum tandem effundant. Hinc Ariſtoteles apud Stobæum ſerm. 18. *Vt fumus*, ait, *mordicãs oculos nõ videre permittit, quæ pedibus adiacent: ſic iracundia oboriens rationem offuſcat. & quod bonum habitura mens fuerat à ratione, eo non ſinit ipſam iracundia ſine labore potiri ac moleſtia:* Huc facit illud Comici: *Nuntiorum plurimos ſua intéremit tarditas.* Et tamẽ ſubinde ea vti prudentia ſuadet, iuxta illud eiuſdem: *Feſtinare noli triſti deſtinatus nuntio.*

Symbolicè: piger & pigritia ſymbolum eſt iniquitatis & prauitatis, quæ animæ magis nocet quàm acetum dentibus & fumus oculis: tum quia pigritia, ſiue acedia, eſt vnum è ſeptẽ vitiis capitalibus: tum quia ipſa eſt fons & origo malorum omnium: *Multam enim malitiam docuit otioſitas.* Eccl. 33. 19. Vnde Septuag. ſic vertunt, *ſicut vua acerba dentibus noxia eſt, & fumus oculis: ſic iniquitas his qui ea vtuntur*; & Syrus de more ſequens Septuag. *Sicut vua acerba*, inquit, *dentes lædunt, ſic nocet iniquitas illam perpetranti*; hoc eſt, vt explicat auctor Catenæ Græcor. *Iniquitas noxia eſt ſuis auctoribus: nam & ſenſum adimit, & mentem grauiter offendit, nec ſemel exorſa finem facilè facit.* Alludit ad illud Moſis Deuter. 32. 32. *De vinea Sodomorum, vinea eorum, & de ſuburbanis Gomorrhæ: vua eorum vua fellis, & botri amariſſimi.* Huc viciſſim alludit Ezech. c. 18. 2. *Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt.*

Porrò citant hanc verſionem Septuag. S. Hieron. in Ezech. 18. 2. S. Ambroſ. in pſal. 35. & S. Auguſt. in pſal. 48. vbi ſic eam legit & explicat: *Sicut vua acerba dentibus vexatio eſt, & fumus oculis; ita iniquitas vtentibus eã. Qui manducauerit enim iniquitatem, id eſt qui libenter eam habuerit, non poterit manducare iuſtitiam. Panis enim iuſtitia eſt. Quis eſt panis? Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi: ipſe eſt panis cordis noſtri. Quomodo ergo qui manducat ore vuas acerbas, obrigeſcunt & obſtupeſcunt dentes eius, & minùs idoneus fit ad manducandum panem, & remanet illi laudare quod videt, & mãducare non poſſe. Sic is qui iniquitate vſus eſt, & paſtus peccatis, incipit non poſſe manducare panem, laudat verbum Dei, & non facit. Vnde non facit? Quia cùm cœperit facere laborat; quo modo ſentimus laborare dentes poſt vuas acerbas, cùm cœperimus manducare. Sed quid faciunt illi, quibus obſtupuerunt dentes? Temperant ſe aliquantulum ab vuis acerbis, & incumbunt pani: ſic & nos, ſi volumus mãducare iuſtitiam, temperemus nobis ab iniquitatibus, & incumbamus iuſtitiæ, & naſcetur in corde non ſolùm delectatio laudandi iuſtitiam, ſed etiam facilitas manducandi, hoc eſt operandi.*

Iniquitas ſimilis aceto & vuæ acerbæ.

Porrò *iniquitas* rectè comparatur aceto & vuæ acerbæ: quia ſicut hæc acerba eſt dentibus, ſic iniquitas acerba eſt mentibus: illis enim creat ſtuporem, & dolores tam præſentes quàm æternos. Rurſum, ſicut vua acerba eſt immatura, quæ ante tempus maturitatis decerpitur & guſtatur: ſic iniquitas & iniquus voluptatem ambit guſtare te tempus: ideóque ex eius acerbitate dentes ipſius obſtupeſcunt: voluptatis enim tempus eſt in

& fumo, Primo.

futura vita; laboris verò & crucis tempus eſt in præſenti. Inſuper iniquitas rectè aſſimilatur fumo. Primò, quia inſtar fumi *ſæcularis caligine aciẽ mentis obducet*, ait S. Ambroſ. lib. 2. de Cain & Abel cap. 1. Peccatum enim excæcat iudicium rationis, vt malum iudicet eſſe bonum, ac concupiſcentiam cenſeat eſſe prudentiam. Secundò, ſicut fumus ciet lacrymas, ſic & iniquitas multos dolores, indeque lacrymas cõcitat. Tertiò, ſicut fumus mox euaneſcit, ſic & voluptas peccati ilicò trãſit; ſed infixũ mẽti relinquit aculeũ & reatũ. Quartò, S. Macar homil. 16. *Velut domus*, ait, *fumo repleta effundit illum in aëra, ita peccatum abundans in anima redũdat exteriùs.* Quintò, ſicut flamma fumo proxima eſt: fumus enim oritur ex igne, & rurſum vertitur in ignem & flammam: ſic iniquitas oritur ex igne concupiſcentiæ, & viciſſim magis eum accẽdit & inflammat. Sextò, *ſicut fumus apes fugat ſic cuſtodem vitæ noſtræ angelũ lacrymabile peccatũ expellit*, ait S. Baſil. homil. de inuidia & liuore. Septimò, idem S. Baſil. in Iſaiæ 14. *Natura fumi*, inquit, *neque ſubſtantialiter in ſe ſubſiſtit, neque corpore vllo conſtat.* Sic peccatum non eſt ſubſtantia, imò non eſt ens: omne enim ens eſt bonum. Peccatũ ergo eſt tantùm priuatio entis & boni, & vt ait S. Auguſt. *Peccatum eſt non ens peccatũ eſt nihil.* Octauò, S. Baſil. ibidem fumum ita definit: *Vapor eſt per acri ſapore ſollicitans guſtũ, ſurſũ verſus à latione ignis è ſuffumigãte materia remiſſus.* Sic acris eſt ſapor peccati, illudque ab igne cõcupiſcentiæ exhalans tendit ſurſũ per ſuperbiã, omnes trãſcẽndere ambiẽs & ſatagẽs. Nonò, ſicut in fumo lux tenebris miſcetur; fumus enim vapores craſſos cum tenuibus & pellucidis conuoluit: ſic in peccato vera falſis, bona malis miſcentur. Ita S. Baſil. ibidem, *Fumum hunc*, inquit, *nonnulli vocant dextrum, qui corruptum habent mentis iudicium, deq; rebus pronunciãt opiniones ſecum pugnantes ac permutatas, aſſerentes quod amarũ eſt dulce, & quod dulce eſt amarũ, ponentes lucẽ tenebras, & tenebras lucẽ. Hi ſi fraude & errores pellecti ab eo qui ſe transfigurat in angelum lucis, Aquilonẽ aſſerũt eſſe dextrũ, cum qui ſiniſter ſit ac vitandus.* Denique ſicut fumus in ignem deſinit, ſic peccatum deſinit in ignem æternum gehennæ.

Secundo.
Tertio.
Quartò.
Quintò.
Sextò.
Septimo.
Octauò.
Nono.

Myſticè & tropologicè Lyran. *Acetum*, inquit, *quod à vino degenerat; & fumus, qui ab igne aſcendẽs euaneſcit; hi sũt, qui ab Eccleſiaſtica ſua vita & charitate per ſuperbiã vel ſocordiã recedunt, & etiã verbis impugnãt. de quibus dicitur* 1. Iohan. 2. *A nobis exierũt, ſed ex nobis nõ erãt.* Et Salonius, *Piger*, inquit, *eſt malè viuẽs Catholicus, qui nõ laborat, nec operatur, vt ad æternã beatitudinẽ peruenire mereatur. Per acetum & fumũ hæreticorũ deſignatur perfidia: per oculos & dentes prædicatores ſanctæ Eccleſiæ: qui bene oculi dicuntur, quia recta itinera præuident: pulchrè etiam dẽtes, quoniã ſpiritualia alimẽta fidelibus miniſtrare ſolent. Ergo ſicut acetũ dentibus, & fumus oculis, id eſt ſicut perfidia hæreticorũ eſt cõtraria bonis doctoribus: quia cõtriſtat eos, & moleſtiã illis gignit & lacrymas: ſic piger, id eſt Catholicus malus, grauis eſt eiſdem bonis doctoribus, qui miſerunt eũ, hoc eſt qui iuſſerũt vt fidem ſuam operibus impleret. Ideo grauis eſt, quia fidem ſuam prauis operibus deſtruit.*

Vers. 27.

Timor Domini apponet dies, & anni impiorũ breuiabũtur] Septuag. *minuẽtur*; Vatab. *ſuccidentur*, iuxta illud: *Viri ſanguinũ & doloſi nõ dimidiabũt dies ſuos*, pſ. 54. 24. q. d. Impietas facit impios breuis æui: at timor Dei pios facit longæuos. Vide dicta c. 3. 2. & Eccl. 1. 12. Hæ ſententiæ ſignificãt nõ quid ſẽper, ſed quid ſæpè accidat, præſertim illo æuo iudaiſmi. Porrò R. Leui ſi explicat: *Hic*, inquit, *viro diuturnius vita ſpatiũ concedit: nam cum is in diuinæ prouidẽtiæ gremio iaceat, calamitates euadit, quibus oppreſſus ad mortẽ adigeretur ante naturæ ſenectutis tẽ: verum impiorum anni decidentur, neque ad conſummã*

tempus deuenient: immaturâ enim morte praua illorum mulctabit deliberatio, putà intemperantia vel imprudentia, quâ ſe in mortis periculum temere conijciunt; aut certè demerita, ob quæ Deus eos morte citâ punit. Denique S. Auguſt. in Quæſt. noui & vet. teſtam. q. 33. per impios accipit idololatras. *Cùm Salomon*, inquit, *dicat, Anni impiorum minuentur, quomodo ergo eſt quòd videamus impios aliquantos longæuos? Dignum erat quidem omnes impios non ſolùm citiùs hac luce carere, verum etiam nec vnius momenti temporis vitâ frui, qui conditoris ſui immemores, vitæ, totius auctoritatem imputant creaturæ. Sed ſcriptura hos impios alloquitur, qui cùm ſub Dei lege agerent, propenſiores in idolis erant. Peiores enim ſunt ceteris impiis: ſcientes enim Deum, & contemnentes eum, obtemperant ſeruis. Et quòd de his dictum ſit, probat Apoſtolus dicens: Scimus autem, quoniam quæcumque lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur: Gentiles autē non habētur in numero viuorū.* B

VERS. 18. *Expectatio iuſtorum lætitia: ſpes autem impiorum peribit*] Pro *expectatio* hebr. eſt תוחלת *tocheleth*, id eſt ſpes, expectatio; Symmach. ὑπομονὴ, id eſt patientia, tolerantia, perſeuerantia in re moleſta cum expectatione melioris ſortis: putà patiens expectatio, qua ſpe præmij duramus in malis, & nos rebus melioribus ſeruamus, Theodot. vertit, προσδοκία, eodem ſenſu, Aquila, καραδοκία, id eſt præſtolatio, quâ caput, finis & ſumma rei alicuius ſpectatur & expectatur: de qua ait Apoſtol. Roman. 8. 19. *Expectatio* (græcè, ἀποκαραδοκία) *creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat.* Septuag. *immoratur iuſtis lætitia*. Expectatio, ſiue ſpes, Primò, propriè ſumi poteſt, q. d. Spes iuſtorum eſt læta, & gaudet etiam in tribulationibus: quia certa eſt ex promiſſione Dei ſe re ſperata, v. g. beatitudine æterna, potituram. Vnde Syrus C vertit, *Spes iuſtorum in gaudio.* At ſpes impiorum non eſt læta, ſed anxia & crucians: quia dubia timet, vel diffidit ſe rem ſperatam adepturam: nam ſi ſperat bona temporalia, illa ſæpè non conſequitur: ſi æterna, illis certò priuabitur. Hoc eſt quod ait Apoſtol. Rom. 12. 12: *Spe gaudentes*; ideóque ob hanc ſpem *in tribulatione patientes*. Et Hebr. 11. 1. fidem ſpei coniunctam ita definit: *Fides ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparētium*, vide ibi dicta. Hac de cauſa dicebat S. Franciſcus: *Tanta eſt gloria quam expecto, vt omnis me pœna delectet.* Hinc illa eiuſdem breuis, ſed efficax concio, aſſiduè meditanda: *Breuis voluptas, pœna æterna. Modicus labor, gloria immenſa. Multorum vocatio, paucorum electio, omnium retributio.*

Secundò, *expectatio* & ſpes ſumi poteſt metonymicè pro adeptione rei ſperatæ, cùm ſcilicet D ſpes vertitur in rem, q. d. Felicitas, quam ſperant & expectant iuſti, certò eis obueniens magnam eis afferet lætitiam: cùm enim cernant ſe re adeò læta & tamdiu ſperata potiri, votique compotes factos, ac bonis omnibus circumfluere, lætabuntur mirificè. at impij ſpebus ſuis excidunt, ideóque affliguntur & cruciantur: tum quia ſpes eorum tota fixa eſt in rebus præſentibus, quæ vtpote fluxæ euanidæ, citò tranſeunt & pereunt, ait auctor Catenæ Græcor. tum quia bona æterna, quæ primarium ſunt ſpei obiectum, non aſſequuntur.

Addit Hugo Tertiò: *Expectatio iuſtorum lætitia*, hoc eſt, inquit, ipſamet lætitia iuſtos expectat in cælo, eo quod ab ipſis cælum honeſtandum & decorandum ſit, ipſáque beatitudo quaſi nobilitan-

A da: ipſius enim dignitas eſt, quòd non tribuatur impiis, ſed iuſtis, quorum virtus tantum præmium meretur. itaque iuſti ſicut beatitudine decorantur & glorificantur; ſic ipſi viciſſim beatitudini & cælo decorem ac ſplendorem afferunt. Tanta eſt iuſtorum dignitas, tantus iuſtitiæ decor, tantus gratiæ & ſanctitatis ſplendor. Præclarè S. Bernard. in pſal. 90. ſerm. 4. *Si expectatio*, inquit, *iuſtorum lætitia, & tanta lætitia, vt omne quod deſideratur in ſæculo, non valeat ei comparari, ipſum quod expectatur quid erit? Oculus non vidit, Deus abſque te, quæ præparaſti diligentibus te*, Iſaiæ 64. Idem ſerm. 67. in Cant. expectationem comparens odorationi, poſſeſſionem guſtationi, *Denique*, inquit, *expectatio iuſtorum lætitia. Nam peccator nihil expectat. Et inde peccator, quòd bonis præſentibus non modò detentus, ſed & contentus nihil in futurum expectat, ſurdus ad vocem illam: Expecta me (dicit Dominus)* Sophon. 3.
B *in die reſurrectionis meæ in futurum. Et ideo iuſtus* Lucæ 2.
erat Simeon; quia expectabat & odorabat iam Chriſtum in ſpiritu, quem necdum in carne odorabat. Et beatus in expectatione ſua: quia per odorem expectationis peruenit ad guſtum contemplationis. Denique ait: Et viderunt oculi mei ſalutare tuū. Iuſtus quoque Abra- Ioan. 8.
ham, qui & ipſe expectauit, vt videret diem Domini, & non eſt confuſus ab expectatione ſua: nam vidit & gauiſus eſt. Iuſti Apoſtoli cùm audiebant: Et vos ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum. Quid Lucæ 12.
ni iuſtus & Dauid, quando aiebat: Expectans expecta- Pſal. 39.
ui Dominum?

VERS. 19. *Fortitudo ſimplicis via Domini: & pauor his qui operantur malum*] Pro *ſimplicis* hebr. eſt לתם *lattom*, id eſt *integri*; Septuag. *ſancti*; vel in datiuo, *integro, innocenti, perfecto*. Pro *pauor* hebr. eſt מחתה *mechitta*, id eſt contritio, confractio ſiue corporis, C ſiue animi, putà conſternatio & pauor.

Primò, Syrus ſic vertit & explicat, *roborat perfectos via Domini; & frangit operantes malum*; Chald. *& abſumptio his qui faciunt iniquitatem*; Septuag. *munitio vti firmamētū, & robur viri ſancti eſt timor Domini: contritio autem operantibus mala.* Hebr. enim מעז *maoz* & fortitudinem & locum fortem, putà munitionem & arcem, ſignificat. Vnde arx Antichriſti à munitione vocabitur *Maozim*, Daniel. 11. 39. Tigur. *via Domini integro robur eſt, facinoroſis autem pauor*; Vatabl. *animi conſternatio*, ſupple, *eſt via*, ſiue *mandatum Dei: quia ſolet frangere eius animum, qui operatur iniquitatem.* Huic enim lex minatur iram Dei & exitium: ſicut eam obſeruanti promittit Dei gratiam & gloriam. Lex ergo pium roborat, impium conſternat.

D Senſus ergo eſt, q. d. *Via Domini*, id eſt lex legiſque cuſtodia, putà virtus, iuſtitia, probitas, ſanctitas, quâ iuſti ſciunt ſe placere Deo, ſeque illi eſſe curæ quaſi amicos & filios, à quo expectant hereditatem æternam: hæc, inquam, ſanctitas ita roborat illos, vt nil aduerſi timeant, omnéſque tribulationes & perſecutiones fortiter ſuperent: at eadem lex & ſanctitas percellit, conſternat, pauidóſque efficit eos, qui operantur malum: quia ea deſtituti ſciunt ſe Deo inuiſos & exoſos, ideóque ab eo non niſi iram, ſupplicia & vindictam expectant: iure ergo pauent. Hic ſenſus connexus & profundus eſt, ideóque genuinus. Similem gnomen audiemus cap. 21. 15.

Secundò, planiùs, q. d. Sicut *via Domini*, id eſt probitas, roborat, & animoſum facit ſimplicem, id eſt integrum & perfectum: ſic ex aduerſo via impiorum, qui operantur malum, id eſt eorum mali-

tia & improbitas eis tremorem & pauorē affert: malè enim ſibi cōſcii non niſi mala & pœnas expectāt. Cauſa eſt, quòd via Domini ducit ad Dominū, ideóque ab eo dirigitur, protegitur, munitur, roboratur. Igitur *fortitudo ſimplicis via Domini* in re idē eſt, quod fortitudo ſimplicis eſt ipſe Deus iuxta illud pſ. 42. 2. *Quia tu es Deus fortitudo mea:* heb. *maozi*, 2. Reg. 22. 33. *Deus qui accinxit me fortitudine*, heb. *maoz*. Prou. 18. 10. *Turris fortiſſima* (heb. *oz*, idem quod *maoz*) *nomen Domini: ad ipſū currit iuſtus, & exaltabitur.* Pſal. 36. 39. *Salus autem iuſtorum à Domino, & protector* (heb. *maoz*, ideſt fortitudo, fortis defenſor) *eorum in tempore tribulationis.* Iam *ſi Deus pro nobis, quis contra nos?* Roman. 8. & S. Aug. *Quid*, ait, *times ô homo in ſinu Dei poſitus?* Quocirca inferiùs c. 28. 1. ait Salomon: *Iuſtus quaſi leo confidens, abſque terrore erit.* Quin & Cicero pro Milone: *Magna*, inquit, *eſt vis conſcientiæ in vtramque partem, vt neque timeant, qui nihil cōmiſerunt; & pœnam ſemper ante oculos verſari putent qui peccarunt.* Et Poëta:

Hic murus aheneus eſto,
Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpā.

Innocēs ergo ſecurus agit inter tot vitæ pericula, nec vllus eſt tātus terror, qui illum commoueat. Eſt enim mente defixus in Deo, illique fidit vni, ac ſe ei nouit peculiari eſſe curæ, cui ſcit parere vniuerſa. Ex aduerſo nocens & peccator vbique pauidus eſt & trepidat. *Sicut enim vmbræ corpora, ſic peccata ſequuntur animas, & manifeſtas facinorum repræſentant imagines*, ait S. Baſil. apud Anton. in Meliſſa parte 1. ſer. 16. Et S. Chryſ. apud Maximū ſer. 26. *Sicut*, inquit, *qui noctu ambulant tremunt, etiamſi nemo ſit qui terreat: ſic & qui peccant nō poſſunt confidente animo eſſe, etiamſi nemo ſit qui redarguat.* Sequitur enim eos terribile ſpectrum & larua peccati. Idem hom. 22. de nequitia depulſa: *Sicut*, inquit, *qui carcerem habitant capitis damnati, damnationem operientes & mortem; vel ſi deliciis abundè fruantur, vitam longè agunt moleſtiorem & anxiam: ſic & qui improba conſcientia moleſtantur.* Idem ſer. de Iob & Abraham: *Tuta*, inquit, *armatura eſt timor Dei, inexpugnabile ſcutum.*

VERS. 30. *Iuſtus in æternum non commouebitur: impii autem non habitabunt ſuper terram*] Pro *non commouebitur* heb. eſt לא ימוט *lo immot*, ideſt, *nō nutabit*; Aquila, μὴ σφαλῇ, ideſt *non offendet*, vel *non ſuccumbet*; Vatab. *non mouebitur loco.* Alludit Salomon ad illa Dauidis patris ſui: *Qui facit hæc, non mouebitur in æternum*, pſal. 14. *Qui confidit in Domino, ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum*, pſal. 124. *Iuſti autem hæreditabunt terram, & inhabitabunt in ſæculum ſæculi ſuper eam*, pſal. 36. Pro *in æternum* heb. eſt לעולם *leolam*, ideſt in ſæculum, ideſt longo tēpore, multis annis & ſæculis. Senſus ergo ad literam eſt, q. d. Iuſtus iuſtique familia, puta filii & nepotes, Deo protegente in vrbibus domibúſque ſuis tuti firmique degent multis annis & ſæculis, agéntque vitam tranquillam & felicem: at impii diu non habitabunt in terra, ſed ex ea Deo vindice citò expellentur vel ab hoſte, vel à morte (ſic lex Iudæorum dicitur æterna, ideſt multis ſæculis vſque ad Chriſtum duratura.) Id enim Deus promiſerat Iudæis iuſtis, & iniuſtis comminatus erat, Leuit. 26. & alibi. Quòd ſi quando id reipſa non præſtabat, breuitatem & ærūnas huius vitæ æternitate & felicitate alterius in cælo penſabat. Vnde Caiet. cēſet hîc promitti Iudæis firmam poſſeſſionē terræ ſanctæ, ſi in Dei cultu & iuſtitia perſiſterent: expulſionē verò ab ea, ſi à iuſtitia deſciſcerent. R. Leui verò: Iuſtus, inquit, ſtabilis in ſua ſede permanet: at impii non niſi breuiſſimo tempore certum aliquem locum incolent: cùm enim ſceleratis actionibus aſſueuerint, compluribus inuiſi erunt.

Anagog. Chriſtianis iuſtis promiſſa eſt terra viuentium in cælis, à cuius poſſeſſione in æternum non dimouebuntur: impii autem eam non hereditabunt, ſed ſub cælo & ſub terra detrudentur in tartara, ait Hugo.

Tropol. iuſtus non commouebitur, eſto graui tribulatione vel tentatione pulſetur; ſed conſtās fortiſque ſtabit, nec à Deo, lege & iuſtitia dimoueri ſe ſinet. Vnde Aquila vertit, *non offendet, non ſuccumbet*; Hebr. *non nutabit*; & R. Leui: *Iuſtus*, inquit, *in ſæculum*, ideſt intra præſcriptum illi viuendi ſpatium, *non commouebitur*, iuxta illud Exodi 23. 26. *Et numerum dierum tuorum implebo.* Et auctor Catenæ Græcor. *Iuſtus ad eum modum in gratia Dei firmatus eſt, vt per viam vitæ incedens turbari, aut de bono in malum transmutari nequeat.*

Os iuſti parturiet ſapientiam: lingua prauorum peribit] Pro *parturiet*, heb. eſt ינוב *ianub*, ideſt, *fructificabit*; Tigur. *propagabit*; Chald. *notum facit*; Syrus, *loquitur*. q. d. Sicut terra profert & parturit fructus ſuos, vt triticum, vuas, poma, nuces, &c. ſic os iuſti velut terra fœcūda profert & parturit ſapientiam, quæ ſtabile quiddam æternumque eſt, ait R. Leui, eámque in alios propagat & diſſeminat: ideóque dignum eſt, vt os hoc maneat & perduret inſtar agri vel arboris fructiferæ: at lingua impiorum, quia profert inania, ſtulta, praua, impia, inſtar arboris ſterilis & noxiæ meretur perire & exſcindi, ac de facto ſæpè perit & exſcinditur. Vnde hebr. eſt, *lingua prauitatum* vel *peruerſitatum excidetur*; Syrus, *amputabitur*. VERS. 31.

To *parturiet* notat Primò, iuſtum nil loqui niſi mente præconceptum, examinatum & præmeditatum, ideóque probum & perfectum inſtar fructus & fœtus bene efformati: *ſermo* enim *eſt fructus cogitationum*, ait Clemens Alexand. lib. 2. pædag. c. 5. Secundò, ſermones iuſti eſſe quaſi eius proles & fœtus, quos ipſe magno niſu, labore & molimine parit, ſicut mulier magno niſu & dolore prolē parturit. Tertiò, iuſtū opportuno tempore loqui, ſicut terra ſtato tempore maturatos fructus producit. Tales ſunt ſermones concionatorum, confeſſariorū & ſimilium, qui animas magno labore, dolore & gemitu Chriſto pariūt: inſtar ceruarū; vti fuſè docet S. Gregor. in illud Iob 39. 1. *Numquid noſti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes ceruas cōſideraſti?* &c. *Incuruantur ad fœtū, & pariunt, & rugitus emittunt.* Quartò, *parturiet*, æquè ac Hebræum *ianub* notat vberem ſermonū iuſti fructum: à *ianub* enim fit תנובה *tenuba*, ideſt prouentus & copia fructuum, inquit Aben Ezra: labori enim reſpōdet merces fructus: atque ſicut terra, ſic & mēs linguáque iuſti pretioſos copioſóſque ſui fœtus & fructus, magno temporis & laboris molimine enititur & parturit.

Septuag. vertunt *os iuſti* ἀποστάζει, ideſt *diſtillat ſapientiam.* Τὸ *diſtillat* ſignificat primò pretiū verborum iuſti. Sicut enim myrrha diſtillat ſtacten, quæ myrrha eſt pretioſiſſima; ſic os iuſti diſtillat eloquia ſancta, præſertim hortādo peccatores ad pœnitentiam & mutationē vitæ: iuxta illud Cantic. 5. 13. *Labia eius lilia diſtillantia myrrhā primā:* Secundò, paucos & parcos eſſe ſermones iuſti,

ſicut ſtilla & reſina guttatim diſtillat. Tertiò, eoſdē eſſe bene expenſos & eliquatos, ſicut eliquatæ ſunt aquæ quæ è roſis & herbis ab aromatariis diſtillantur. Quartò, iuſtū ſe accōmodare ruditati & infantiæ diſcipulorū. Sicut enim præceptor pueris ſenſim inſtillat modum legendi & ſcribēdi, ceteráque Grammatices præcepta, ne, ſi ſimul omnia eis tradat, eorum memoriam confundat & obruat. itidem facit ſapiens & iuſtus: rudes enim & pueri ſimiles ſūt vaſis anguſti oris, in quæ proinde ſtillare, ideſt guttatim oportet liquorem infundere: ſi enim totum infundas, ſupereffluet & perdetur. Quintò, iuſtum multò plura in corde ſeruare quàm ore proferat. Vnde S. Chryſoſt. homil. 43. in Matth. *Ex verbis*, inquit, *velut è riuis multo maiorem fontem eſſe conijce. Quod enim extrà profertur ex illo profluit, eiuſque ſuperfluum eſt quod intus eſt.* Et mox: *Pari etiam ratione proba verba multò probatiorem virtutem intus eſſe ſignificant.*

VERS. 32. *Labia iuſti conſiderant placita, & os impiorum peruerſa*] *Conſiderant*, ideſt conſiderato proferunt. Eſt metalepſis, qualis eſt illa: *Os iuſti meditabitur*; ideſt meditato loquetur, *ſapientiam.* Pro *conſiderant* heb. eſt ידעון *ieden*, ideſt *ſciunt*: Aquila & Theodot. *cognoſcent*: Pagnin. *labia iuſti ſciunt, quod placitum eſt Deo, & os impiorum loquitur peruerſa*: Vatab. *labia iuſti cognoſcunt beneplacitum* (Tigur. *grata*) hoc eſt, inquit, *ſcitè & appoſitè loquuntur ea, quæ placent Deo & hominibus.*

Senſus eſt, q. d. Iuſtus conſiderat quæ Deo ac hominibus ſunt placita, eóque cū gratia, decorè & venuſtè proloquitur: ideóque omnibus placet, omnéſque ei applaudunt: at os impii loquitur peruerſa, quæ Deo & hominibus diſplicēt, ideoque ab omnibus exploditur. Vnde Septuag. pro ידעון *iedeun*, ideſt *ſciunt*, literis vicinis, ſed aliis punctis legentes יעריף *iariph*, ideſt *diſtillant*: aut potiùs יודיעון *iodicun* in Piel, ideſt cognoſcere faciunt, erudiunt: vertunt, *labia virorū iuſtorū diſtillāt gratias* (quaſi gemmas,) *os autē impiorū καταστρέφεται*, quod Complut. vertunt, *auertitur*: alii *peruertitur, ſubuertitur*: meliùs Romā. *peruertit*. Quot ergo verba loquitur iuſtus, tot gratiæ, tot roſæ, tot margaritæ ex ore eius diſtillāt, iuxta illud ſponſæ pſ. 44. *Diffuſa eſt gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in æternū.* In Belgio celebris eſt Ioſcio religioſus S. Bertini, qui ante 500. ferè annos quotidie ſalutās Deiparam quinque pſalmis, incipientibus à totidē literis nominis *Maria*, poſt mortem inuentus eſt quinque roſas vultu & ore geſtare cum inſcriptione nominis *Maria*. Roſas ergo pſalmorū offerēs Deiparæ in vita, poſt mortem ab eâdē meruit totidem roſis cœleſtibus decorari. ita habent archiua monaſterii S. Bertini, S. Antoninus & alii. Quoties ergo Salutationē angelicam Deiparæ deuotè recitas, totidem ei roſas ore tuo depromis: quam ſi iteres ad numerū pſalmorum, roſarium in modum pſalterii coronâ roſeâ, imò gemineâ, præſtantius illi offeres.

Porro frigidè Caiet. ſic vertit & explicat, *Labia iuſti faciunt ſcire voluntatem*, ideſt, iuſtus voluntatē ſuam verbis explicat ſine fuco & fraude: at *os impiorum loquetur renouationes*, ideſt conſilia ſua fraudulentis verbis inuoluit. Melius R. Salomon: *Labia iuſti ſciunt* רצון *ratſon, ideſt beneuolentiam, ſui conditoris ſibi comparare, eundemque delinire: rationem etiā perſpectam habent, quâ mortales ſibi deuinciant, amicitiaque inter eoſdē cōſeruetur.* Et R. Leui: *Lingua iuſti ratſon, ideſt propenſionem mortaliū, ſibi demereri ſcit, cū eius verba conſentanea iucundáq; accidant.* Et interpres Catenæ Græc. ſic ex Septuag. vertit & explicat: *Iuſtorū virorum labia gratam fundunt orationem; os autem impiorum velut peruerſum, faſtidium mouet*, q. d. Iuſtorum ſermones ita ſunt apti & cōcinni, vt gratiis referti videantur: ita rurſum firmi, vt ſolui nequeant. impiorum autem oratio parit tædium & abominationem. Hoc eſt quod monet Apoſtol. Epheſ. 4. 29. *Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat: ſed ſi quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.* Et Coloſſ. 4. 6. *Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus, vt ſciatis quomodo oporteat vos vnicuique reſpondere.*

CAPVT XI. SYNOPSIS.

Varias habet gnomas de iuſtitia, æquitate, diuitijs, conſilio, ſecreto, beneficentia, &c. ſed plurimas antitheſes de iuſtis & iniuſtis, quibus iuſtorum fructus & felicitatem poſthanc vitam, iniuſtorum damna & infelicitatem repræſentat.

1. Statera doloſa, abominatio eſt apud Dominum: & pondus æquum, voluntas eius.

2. Vbi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia: vbi autem eſt humilitas, ibi & ſapientia.

3. Simplicitas iuſtorum diriget eos: & ſupplantatio peruerſorum vaſtabit illos.

4. Non proderunt diuitiæ in die vltionis: iuſtitia autem liberabit à morte.

5. Iuſtitia ſimplicis diriget viam eius: & impietate ſua corruet impius.

6. Iuſtitia rectorum liberabit eos: & in inſidiis ſuis capientur iniqui.

7. Mortuo homine impio, nulla erit vltrà ſpes: & expectatio ſollicitorum peribit.

8. Iuſtus de anguſtia liberatus eſt: & tradetur impius pro eo.

9. Simulator ore decipit amicum ſuū: iuſti autem liberabuntur ſcientia.

10. In bonis iuſtorum exultabit ciuitas: & in perditione impiorū erit laudatio.

11. Benedictione iuſtorum exaltabitur ciuitas: & ore impiorum ſubuertetur.

12. Qui deſpicit amicum ſuum, indigens corde eſt: vir autem prudens tacebit.

13. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt animi, celat amici commiſſum.

14. Vbi non eſt gubernator, populus

corruet: ſalus autem, vbi multa conſilia.

15. Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo: qui autem cauet laqueos, ſecurus erit.

16. Mulier gratioſa inueniet gloriam: & robuſti habebunt diuitias.

17. Benefacit animæ ſuæ vir miſericors: qui autem crudelis eſt, etiam propinquos abiicit.

18. Impius facit opus inſtabile: ſeminanti autem iuſtitiam merces fidelis.

19. Clementia præparat vitam: & ſectatio malorum mortem.

20. Abominabile Domino cor prauum: & voluntas eius in iis, qui ſimpliciter ambulant.

21. Manus in manu non erit innocens malus: ſemen autem iuſtorum ſaluabitur.

22. Circulus aureus in naribus ſuis, mulier pulchra & fatua.

23. Deſiderium iuſtorum omne bonum eſt: præſtolatio impiorum furor.

24. Alii diuidunt propria, & ditiores fiunt: alii rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt.

25. Anima, quæ benedicit, impinguabitur: & qui inebriat, ipſe quoque inebriabitur.

26. Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem ſuper caput vendentium.

27. Bene conſurgit diluculo qui quærit bona: qui autem inueſtigator malorum eſt, opprimebitur ab eis.

28. Qui confidit in diuitiis ſuis, corruet: iuſti autē quaſi virens foliū germinabunt.

29. Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventos: & qui ſtultus eſt, ſeruiet ſapienti.

30. Fructus iuſti lignum vitæ: & qui ſuſcipit animas, ſapiens eſt.

31. Si iuſtus in terra recipit, quanto magis impius & peccator?

VERS. 1. STatera doloſa (S. Ambr. lib. 3. de Officiis c. 9. legit *adultera*) *abominatio eſt apud Dominum: & pondus æquum, voluntas eius*] *Voluntas*, ideſt volitū, beneplacitū, gratū Deo. Eſt metonymia: ponitur enim abſtractū pro concreto, potētia pro obiecto. Heb. Aquila & Symmach. *bilances doli abominatio Domini: & lapis perfectus*, vel integer, *voluntas*, vel beneplacitū, *eius: lapis*, ideſt *pondus perfectū*, vt vertit Aquila, & *plenū*, vt Symmach. Olim enim lapidibus vtebantur pro ponderibus, vti etiamnum nonnullis in locis faciunt. Extat Valentis Imp. lex, quâ iubet, vt publicæ menſuræ & pondera ſint ænea vel lapidea, ne facilè deterantur & minuantur: vnde iam paſſim ſunt ferrea vel ænea. Quocirca Septuag. clarè vertunt, *ſtatera doloſa abominatio Domini: & pondus iuſtum acceptum eſt ei*; Syrus, *pondera iuſta amat*.

A Ad literam ſenſus eſt manifeſtus. Iubet enim vt in emendo, vendendo, omnique rerum permutatione, diſtributione, contractu, iuſta adhibeatur menſura, nec ei emptor aliquid addat, vel venditor demat. Ratio eſt, quia iuſtitia cōſiſtit in æqualitate arithmetica & præciſa: quare medium iuſtitiæ conſiſtit in indiuiſibili, vt ſcilicet tantum precisè des quantum ex iuſtitia debes: cùm in ceteris virtutibus medium ſuam habeat latitudinem; vt v. g. temperātia dictat, vt cibi libram plus minus comedas: eſto ergo paulò amplius, vel paulò minus ſumas, à medio virtus temperantiæ non deflectis. Vnde Ariſtot. lib. 5. Ethic. 7. ait omnis iuris & iuſtitiæ eſſentiam in æquilibrio conſiſtere, ideóque ius & iuſtitiam apud omnes gentes eſſe eamdem; eſto leges & ſtatuta diuerſa ſint: ſicut apud omnes eadem eſt menſurandi & pōderandi ratio, eſto menſuræ (quibus leges aſſimilantur) ſint diuerſæ.

B Porrò Deus identidem Iudæis præcepit ponderum & menſurarum æquitatem, grauibuſque pœnis vetuit earum per fraudem imminutionem & immutationem; vt per Moſen Deut. 25. 14. per Amos c. 8. 5. per Oſee c. 12. 7. per Michæam c. 6. 11. per Ezechiel. c. 45. 10. quia fraus in menſuris & ponderibus turbat contractus & commercia hominum, eorumque ſocietatem, vitam ciuilem & remp. euertit. hæc enim tota nititur iuſtitiâ, quæ proinde eſt baſis & columen reip. Cū ergo iuſtitiam aufers è rep. ſolem aufers è mundo, eumque excæcas, confundis & perdis. Tolle iuſtitiam, & omne honeſtū, omne ſanctum ſuſtuleris. Hac de cauſa Romæ in Capitolio amphoræ, pedis, ceterarumque menſurarum & ponderum idea extat, ne quo dolo vitiari & imminui queant. Quocirca

C S. Aug. ſer. 216. de Temp. *Ille vero*, inquit, *non ſolum Chriſtianus eſt, ſed & ipſe Chriſtus in illo habitat, qui ſtateras doloſas & menſuras duplices velut gladiū diaboli perhorreſcit*. Et Concil. Moguntinum ſancit: *Vt quicumque iuſta pondera & menſuras lucri cauſa mutare auſus fuerit, per triginta ſolidos dies in pane & aqua tantùm pœniteat.*

Symbolicè, ſtatera ſymbolum eſt iuſtitiæ. Idē ergo ſancit hîc Salomon, quod Pythagoras ſuo hieroglyphico: *Stateram ne tranſilias*, ait Clem. Alexand. l. 2. Strom. nimirum vt in omnibus ſeruemus iuſtitiam, æquitatem & æqualitatem, ne in iudicio, diſtributione bonorum vel onerum, aliáve re ſimili amico causā adiudicemus, & inimicū ſuo iure priuemus; ne diuitem præferamus pau-

D peri, nobilem ignobili, cognatum vel popularem extraneo, &c. Sic & Beda hūc ſenſum quaſi literalem affert: *Statera doloſa*, inquit, *non tantùm in mēſuratione pecuniæ, ſed in iudiciaria diſcretione tenetur. Qui enim aliter cauſā pauperis, aliter potētis, aliter ſodalis, aliter audit ignoti, ſtaterā vtique libras iniquâ.* Imò in iure Canon. 45. c. 15. *Omnis*, ex S. Iſidoro lib. 3. Sent. c. 52. ita ſancitur. *Omnis qui iuſtè iudicat, ſtaterā in manu geſtat. In vtroque penſo* (in vtraque lance, putà in abſoluendo & condemnādo) *iuſtitiam & miſericordiam portat: ſed per iuſtitiā reddit peccati ſententiam, per miſericordiā peccati tēperat pœnam, vt iuſto libramine quædam per æquitatē corrigat, quædā vero per miſerationē indulgeat.* Hinc & iuſticia pingitur quaſi virgo velatis oculis ſtateram manu geſtans, & penſa vtriuſque bilancis æquilibrās. Quocirca Pōpeius Phraati Parthorum regi poſtulanti, vt Euphratem Romanæ ditionis limitē eſſe vellet: *Imò*, inquit, *illud magis po-* Iuſtitiæ decus.

ſicut ſtilla & reſina guttatim diſtillat. Tertiò, eoſ- A
dē eſſe bene expenſos & eliquatos, ſicut eliquatæ
ſunt aquæ quæ è roſis & herbis ab aromatariis
diſtillantur. Quartò, iuſtū ſe accōmodare ruditati & infantiæ diſcipulorū. Sicut enim præceptor pueris ſenſim inſtillat modum legendi & ſcribēdi, ceteráque Grammatices præcepta, ne, ſi ſimul omnia eis tradat, eorum memoriam confundat & obruat: itidem facit ſapiens & iuſtus: rudes enim & pueri ſimiles sūt vaſis anguſti oris, in quæ proinde ſtillare, ideſt guttatim oportet liquorem infundere: ſi enim totum infundas, ſupereffluet & perdetur. Quintò, iuſtum multò plura in corde ſeruare quàm ore proferat. Vnde S. Chryſoſt. homil. 43. in Matth. *Ex verbis*, inquit, *vetut è riuis multo maiorem fontem eſſe conijce. Quod enim extrà profertur ex illo profluit, eiuſque ſuperfluum eſt quod intus eſt.* Et mox: *Pari etiam ratione proba verba multò probatiorem virtutem intus eſſe ſignificant.*

Vers. 32. *Labia iuſti conſiderant placita, & os impiorum peruerſa*] *Conſiderant*, ideſt conſiderato proferunt. Eſt metalepſis, qualis eſt illa: *Os iuſti meditabitur*: ideſt meditato loquetur, *ſapientiam*. B
Pro *conſiderant* heb. eſt ידעון *iedeun*, ideſt *ſciunt*: Aquila & Theodot. *cognoſcent*: Pagnin. *labia iuſti ſciunt, quod placitum eſt Deo, & os impiorum loquitur peruerſa*: Vatab. *labia iuſti cognoſcunt beneplacitum* (Tigur. *grata*) hoc eſt, inquit, *ſcitè & appoſitè loquuntur ea, quæ placent Deo & hominibus.*

Senſus eſt, q. d. Iuſtus conſiderat quæ Deo ac hominibus ſunt placita, eáque cū gratia, decorè & venuſtè proloquitur: ideóque omnibus placet, omnéſque ei applaudunt: at os impii loquitur peruerſa, quæ Deo & hominibus diſplicēt, ideoque ab omnibus exploditur. Vnde Septuag. pro ידעון *iedeun*, ideſt *ſciunt*, literis vicinis, ſed aliis punctis legentes ירעפון *iariph*, ideſt *diſtillant*: aut potiùs יודיעון *iodiun* in piel, ideſt cognoſcere faciunt, erudiunt: vertunt, *labia virorū iuſtorū diſtillāt gratias* (quaſi gemmas,) *os autē impiorū καταςρέφεται*, quod Complut. vertunt, *auertitur*: alii *peruertitur, ſubuertitur*: meliùs Romā. *peruertit*. Quot ergo verba loquitur iuſtus, tot gratiæ, tot roſæ, tot margaritæ ex ore eius diſtillāt, iuxta illud ſpōſæ pſ. 44. *Diffuſa eſt gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in æternū.* In Belgio celebris eſt Ioſcio religioſus S. Bertini, qui ante 500. ferè annos quotidie ſalutās Deiparam quinque pſalmis, incipientibus à totidē literis nominis *Maria*, poſt mortem inuentus eſt quinque roſas vultu & ore geſtare cum inſcriptione nominis *Maria*. Roſas ergo pſalmorū offerēs Deiparæ in vita, poſt mortem ab eâdē meruit totidem roſis cæleſtibus decorari. ita habent archiua monaſterii S. Bertini, S. Antoninus & alii. Quoties ergo Salutationē angelicam Deiparæ deuotè recitas, totidem ei roſas ore tuo depromis: quam ſi iteres ad numerū pſalmorum, roſarium in modum pſalterii coronâ roſeâ, imò gemineâ, præſtantius illi offeres.

Porro frigidè Caiet. ſic vertit & explicat, *Labia iuſti faciunt ſcire voluntatem*, ideſt, iuſtus voluntatē ſuam verbis explicat ſine fuco & fraude: at *os impiorum loquetur renouationes*, ideſt conſilia ſua fraudulentis verbis inuoluit. Melius R. Salomon: *Labia iuſti ſciunt* רצון *ratſon*, *ideſt beneuolentiam, ſui conditoris ſibi comparare, eundemque delinire: rationem etiā perſpectam habent, quā mortales ſibi deuinciant, amicitiaque inter eoſdē cōſeruetur.* Et R. Leui: *Lingua iuſti ratſon, ideſt propenſionem mortaliū, ſibi demereri ſcit, cū eius verba conſentanea iucundáq; accidant.* Et interpres Catenæ Græc. ſic ex Septuag. vertit & explicat: *Iuſtorū virorum labia gratam fundunt orationem; os autem impiorum velut peruerſum, faſtidium mouet*, q. d. Iuſtorum ſermones ita ſunt apti & cōcinni, vt gratiis referti videantur: ita rurſum firmi, vt ſolui nequeant. impiorum autem oratio parit tædium & abominationem. Hoc eſt quod monet Apoſtol. Epheſ. 4. 29. *Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat: ſed ſi quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.* Et Coloſſ. 4. 6. *Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus, vt ſciatis quomodo oporteat vos vnicuique reſpondere.*

CAPVT XI. SYNOPSIS.

Varias habet gnomas de iuſtitia, æquitate, diuitijs, conſilio, ſecreto, beneficentia, &c. ſed plurimas antitheſes de iuſtis & iniuſtis, quibus iuſtorum fructus & felicitatem poſt hanc vitam, iniuſtorum damna & infelicitatem repræſentat.

1. Statera doloſa, abominatio eſt apud Dominum: & pondus æquum, voluntas eius.

2. Vbi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia: vbi autem eſt humilitas, ibi & ſapientia.

3. Simplicitas iuſtorum diriget eos: & ſupplantatio peruerſorum vaſtabit illos.

4. Non proderunt diuitiæ in die vltionis: iuſtitia autem liberabit à morte.

5. Iuſtitia ſimplicis diriget viam eius: & impietate ſua corruet impius.

6. Iuſtitia rectorum liberabit eos: & in inſidiis ſuis capientur iniqui.

7. Mortuo homine impio, nulla erit vltrà ſpes: & expectatio ſollicitorum peribit.

8. Iuſtus de anguſtia liberatus eſt: & tradetur impius pro eo.

9. Simulator ore decipit amicum ſuū: iuſti autem liberabuntur ſcientia.

10. In bonis iuſtorum exultabit ciuitas: & in perditione impiorū erit laudatio.

11. Benedictione iuſtorum exaltabitur ciuitas: & ore impiorum ſubuertetur.

12. Qui deſpicit amicum ſuum, indigens corde eſt: vir autem prudens tacebit.

13. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt animi, celat amici commiſſum.

14. Vbi non eſt gubernator, populus

corruet: ſalus autem, vbi multa conſilia.

15. Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo: qui autem cauet laqueos, ſecurus erit.

16. Mulier gratioſa inueniet gloriam: & robuſti habebunt diuitias.

17. Benefacit animæ ſuæ vir miſericors: qui autem crudelis eſt, etiam propinquos abiicit.

18. Impius facit opus inſtabile: ſeminanti autem iuſtitiam merces fidelis.

19. Clementia præparat vitam: & ſectatio malorum mortem.

20. Abominabile Domino cor prauum: & voluntas eius in iis, qui ſimpliciter ambulant.

21. Manus in manu non erit innocens malus: ſemen autem iuſtorum ſaluabitur.

22. Circulus aureus in naribus ſuis, mulier pulchra & fatua.

23. Deſiderium iuſtorum omne bonum eſt: præſtolatio impiorum furor.

24 Alii diuidunt propria, & ditiores fiunt: alii rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt.

25 Anima, quæ benedicit, impinguabitur: & qui inebriat, ipſe quoque inebriabitur.

26 Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem ſuper caput vendentium.

27. Bene conſurgit diluculo qui quærit bona: qui autem inueſtigator malorum eſt, opprimebitur ab eis.

28. Qui confidit in diuitiis ſuis, corruet: iuſti autẽ quaſi virens foliũ germinabunt.

29. Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventos: & qui ſtultus eſt, ſeruiet ſapienti.

30. Fructus iuſti lignum vitæ: & qui ſuſcipit animas, ſapiens eſt.

31. Si iuſtus in terra recipit, quanto magis impius & peccator?

VERS. 1. *Statera doloſa* (S. Ambr. lib. 3. de Officiis c. 9. legit *adultera*) *abominatio eſt apud Dominum: & pondus æquum, voluntas eius*] *Voluntas*, ideſt volitũ, beneplacitũ, gratũ Deo. Eſt metonymia: ponitur enim abſtractũ pro concreto, potẽtia pro obiecto. Heb. Aquila & Symmach. *bilances doli abominatio Domini: & lapis perfectus*, vel integer, *voluntas*, vel beneplacitũ, *eius: lapis, ideſt pondus perfectũ*, vt vertit Aquila, & *plenũ*, vt Symmach. Olim enim lapidibus vtebantur pro ponderibus, vti etiamnum nonnullis in locis faciunt. Extat Valentis Imp. lex, quâ iubet, vt publicæ menſuræ & pondera ſint ænea vel lapidea, ne facilè deterantur & minuantur: vnde iam paſſim ſunt ferrea vel ænea. Quocirca Septuag. clarè vertunt, *ſtatera doloſa abominatio Domini: & pondus iuſtum acceptum eſt ei*; Syrus, *pondera iuſta amat.*

A Ad literam ſenſus eſt manifeſtus. Iubet enim vt in emendo, vendendo, omníque rerum permutatione, diſtributione, contractu, iuſta adhibeatur menſura, nec ei emptor aliquid addat, vel venditor demat. Ratio eſt, quia iuſtitia cõſiſtit in æqualitate arithmetica & præciſa: quare medium iuſtitiæ conſiſtit in indiuiſibili, vt ſcilicet tantum præcisè des quantum ex iuſtitia debes cũ in ceteris virtutibus medium ſuam habeat latitudinem; vt v. g. temperãtia dictat, vt cibi libram plus minus comedas: eſto ergo paulò amplius, vel paulò minus ſumas, à medio virtus temperantiæ non deflectis. Vnde Ariſtot. lib. 5. Ethic. 7. ait omnis iuris & iuſtitiæ eſſentiam in æquilibrio conſiſtere, ideóque ius & iuſtitiam apud omnes gentes eſſe eamdem; eſto leges & ſtatuta diuerſa ſint: ſicut apud omnes eadem eſt menſurandi & põderandi ratio, eſto menſuræ (quibus leges aſſimilantur) ſint diuerſæ.

B Porrò Deus identidem Iudæis præcepit ponderum & menſurarum æquitatem, grauibuſque pœnis vetuit earum per fraudem imminutionem & immutationem; vt per Moſen Deut. 25. 14. per Amos c. 8. 5. per Oſee c. 12. 7. per Michæam c. 6. 11. per Ezechiel. c. 45. 10. quia fraus in menſuris & ponderibus turbat contractus & commercia hominum, eorumque ſocietatem, vitam ciuilem & remp. euertit. hæc enim tota nititur iuſtitiâ, quæ proinde eſt baſis & columen reip. Cũ ergo iuſtitiam aufers è rep. ſolem aufers è mundo, eumque excæcas, confundis & perdis. Tolle iuſtitiam, & omne honeſtũ, omne ſanctum ſuſtuleris. Hac de cauſa Romæ in Capitolio amphoræ, pedis, ceterarumque menſurarum & ponderum idea extat, ne quo dolo vitiari & imminui queant. Quocirca

C S. Aug. ſer. 216. de Temp. *Ille vero*, inquit, *non ſolum Chriſtianus eſt, ſed & ipſe Chriſtus in illo habitat, qui ſtateras doloſas & menſuras duplices velut gladiũ diaboli pertimeſcit.* Et Concil. Moguntinum ſancit: *Vt quicumque iuſta pondera & menſuras lucri cauſa mutare auſus fuerit, per triginta ſolidos dies in pane & aqua tantum pœniteat.*

Symbolicè, ſtatera ſymbolum eſt iuſtitiæ. Idẽ ergo ſancit hîc Salomon, quod Pythagoras ſuo hieroglyphico: *Stateram ne tranſilias*, ait Clem. Alexand. l. 2. Strom. nimirum vt in omnibus ſeruemus iuſtitiam, æquitatem & æqualitatem, ne in iudicio, diſtributione bonorum vel onerum, aliáve re ſimili amico causã adiudicemus, & inimicũ ſuo iure priuemus; ne diuitem præferamus pau-

D peri, nobilem ignobili, cognatum vel popularem extraneo, &c. Sic & Beda hũc ſenſum quaſi literalem affert: *Statera doloſa*, inquit, *non tantùm in mẽſuratione pecuniæ, ſed in iudiciaria diſcretione tenetur. Qui enim aliter causã pauperis, aliter potẽtis, aliter ſodalis, aliter audit ignoti, ſtaterá vtique libras iniquâ.* Imò in iure Canon. 45. c. 15. *Omnis*, ex S. Iſidoro lib. 3. Sent. c. 52. ita ſancitur. *Omnis qui iuſtè iudicat, ſtaterã in manu geſtat. In vtroque penſo* (in vtraque lance, putà in abſoluendo & condemnãdo) *iuſtitiam & miſericordiam portat; ſed per iuſtitiã reddit peccati ſententiam, per miſericordiá peccati tẽperat pœnam, vt iuſto libramine quædam per æquitatẽ corrigat, quædã verò per miſerationẽ indulgeat.* Hinc & iuſtitia pingitur quaſi virgo velatis oculis ſtateram manu geſtans, & penſa vtriuſque bilancis æquilibrãs. Quocirca Põpeius Phraati Parthorum regi poſtulanti, vt Euphratem Romanæ ditionis limitẽ eſſe vellet: *Imò*, inquit, *illud magis po-* Iuſtitiæ decus.

ſtulandam, vt Romanorum fines à Parthorũ regno iuſtitia dirimat, teſte Plutarch. in Apophth. Rom. Et Traianus Imp. præfecto Vrbis ſtrictum enſem in conſpectu omnium dedit, dicens: *Cape ferrum hoc; & ſi quidem recte imperium geſſero, pro me; ſin aliter, contra me hoc vtere.* ita Niceph. lib. 3. Hiſtor. c. 23. Alfonſus verò Aragon. rex principes negligẽtes iuſtitiam aſſimilabat cadentibus morbo comitiali: *Nam cùm animæ*, inquit, *materia ſit ſola iuſtitia, quâ tenditur ad vitam, quid reſtat principibus ſublatâ iuſtitiâ, quæ eſt vitæ quaſi nutrimentum & cibus?* ita Panorm. de dictis Alfonſi.

Tropol. Beda: *Sed & is*, inquit, *qui ſua bene geſta meliora quàm proximorum, ſuaque errata iudicat leuiora, trutinâ ponderat doloſâ. Nec non & ille, qui onera importabilia imponit in humeros hominum: ipſe autem vno digito ſuo non vult ea tangere. Ille etiã qui in publico bona, & mala agit in occulto, pro iniquitate doloſæ libræ abominatur à Domino. At qui ſinceriter agit in omnibus, qui cauſam & cauſam æqua lãce diſcernit; is numerũ iuſti iudicis volũtati & actioni cognit*

Statera myſticæ. Primò. Hugo verò per ſtateram Primò, accipit iudiciũ rationis, quod rectũ & ſincerũ eſt, cùm in eo vera falſis, honeſta turpibus, ſancta profanis præpõderant, iuxta illud Eccli. 21. *Verba prudentium ſtatera ponderabuntur*; doloſum verò & prauũ, cũ pluris æſtimat profana quàm ſancta, turpia quàm honeſta, falſa quàm vera. Sic & auctor Catenæ Græc. *Statera*, ait, *ſublimiori ſenſu eſt vis diſcernendi & iudicandi, quæ cũ à natura in nobis exiſtat, ab omni praua affectione & animi perturbatione libera eſſe debet.*

Secundo. Secũdò, inquit Hugo, eſt ſtatera amoris, in qua ſi recta ſit & ſincera bilanx amoris Dei, præpõderat amori mundi: ſin doloſa & corrupta, amor mundi ſuperat amorẽ Dei. Tertio. Tertiò, ſtatera eſt cor hominis, cuius vna bilance appẽditur præſens felicitas & pœna æterna: in altera præſens tribulatio & æterna felicitas, iuxta illud Eccli. 15. *Appoſuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi.*

Quartò. Quartò, eſt ſtatera S. Script. quæ recta eſt & fidem orthodoxam parit, ſi eam iuxta vnanimem Eccleſiæ ſanctorumque patrum ſenſum accipias: doloſa verò, ſi eam ad hæreticorum vel philoſophorum errores detorqueas. Ita S. Aug. lib. 2. c. 6. contra Donat. Et habetur 24. q. 1. c. *Non afferamus*, inquit, *ſtateras doloſas, vbi appendamus quod volumus, & quomodo volumus pro arbitrio noſtro, dicentes. Hoc graue eſt, illud leue; ſed afferamus diuinã ſtateram de Scripturis ſanctis, & in illa quid ſit grauius appendamus: imò non appendamus, ſed appenſa à Domino cognoſcamus.* Et infrà: *Video*, ait, *quid homines deteſtentur, quid horreant; veruntamen recurrens ad illam ſtateram, vbi non ex humano ſenſu, ſed ex auctoritate diuina omnia penſantur*, &c.

Quinto. Quintò, ſtatera eſt conſcientia, quæ recta eſt cùm Dei legem & rationes æternas ſequitur; doloſa verò, cũ fucatas carnis rationes, prætextus & fraudes affectatur. Vnde Apoſtolus ad hoc rectæ conſcientiæ tribunal Gẽtes, quæ lege carent, vocat & citat Roman. 2. 15. *Qui oſtendunt*, inquit, *opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus, in die, cum iudicabit Deus occulta hominum*: tum enim recta conſcientia in lucem prodibit, & doloſam damnabit. Vnde S. Iſidor. in Deuter. c. 12. *Vetatur*, inquit, *ne in conſcientiæ noſtræ domo menſuras duplices*

A *habeamus, id eſt, ne ipſi quæ diſtrictionis regulam molliunt remiſſiore indulgentia præſumentes, eos quibus verbum Dei prædicamus, diſtrictioribus præceptis & grauioribus, quàm ipſi perferre poſſimus, grauemus ponderibus.*

Sexto. Sextò, S. Ambr. lib. 3. epiſt. 19. ad Conſtantium: *Ponderet*, inquit, *vnuſquiſque ſermones ſuos non cũ fraude & dolo. Statera fallax improbabilis apud Deũ: non illam ſtateram dico, quæ mercem appendit alienam, & in vilibus quidem rebus rarò conſtat fallacia: ſed ſtatera verborum ipſa apud Deum eſt execrabilis, quæ prætendit pondus grauitatis ſobriæ, & ſubnectit verſutias fraudulentiæ. Hoc maximè condẽnat Deus, ſi decipiat aliquis proximum ſuum promiſſorum benignitate, & ſubdola iniquitate defœneratum opprimat, nihil ſibi profuturus aſtutiæ ſuæ artibus.*

Septimo. Septimò, ſtatera eſt animus hominis, in quo bilances ſunt ratio & ſenſus, voluntas & concupiſcentia. Item ipſe homo, in quo bilances ſunt anima & corpus. Ita S. Baſil. in illud: *Attende tibi ipſi: Nam ſicut*, inquit, *in ſtateris contingit, vt, ſi vnam depreſſeris lancem, alteram illi oppoſitam eleuaris: ſimili modo aſſolet in animo & corpore contingere: vnius exuberans copia neceſſe eſt vt alterum imminuat.* Huc facit illud pſ. 61. 10. *Veruntamen vani filii hominũ, mẽdaces filii hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum.* id eſt, vt S. Hier. vertit, *veruntamen vani filii Adam, mendacium filii viri, in ſtateris doloſis fraudulenter agunt ſimul*; & Theod. *vapores ſunt filii hominum, mendacium filii viri, vt momentum ſtateræ, quod mox ſurſum, mox deorſum fertur.* In quæ verba S. Baſil. *Mendaces*, inquit, *homines corrupta habentes animæ iudicia, quos & Propheta miſeros prædicat, dicens: Væ dicẽtibus tenebras lucem & lucem tenebras, amarum dulce, & dulce amarum. Num, inquit, præſentia dẽtur, quis nouit futura? Male libram expendis, mala pro bonis eligens, vana veris anteponens, momentanea perpetuis potiora ducẽs, tranſitoriam denique voluptatem pro lætitia nũquam deſitura ac perpetua præeligens. Mendaces ergo homines in ſtateris iniquitatis.* Et mox: *Nec enim in die illo iudicii tibi licuerit dicere, Quia neſciui quid eſſet bonum. Tibi namque propria datur libra, quæ ſufficiens diſcrimen boni ac mali demonſtrat. Corporea nãque pondera in libræ lancibus probamus: quæ verò ad inſtituendam vitam eligenda veniunt, per liberum arbitrium diſcernimus; quod & ſtateram nominauit,* D *quod momentum æquale ad vtramlibet* (lancem) *poſſit capere.*

Et in eundem pſalmum Ruffinus: *Sunt*, inquit, *mẽdaces filii hominum in ſtateris, id eſt in libra iuſtitiæ, in boni malique deliberatione, dum bonum malo præponderant. Dictum eſt hoc à ſimili eorũ, qui in ſtateris: in quibus videtur eſſe iuſtitia, emptores decipiunt.* Et S. Hilar. *Mendaces*, inquit, *quia impietatis ſuæ ſẽſu aut falluntur, aut fallunt: & in eo mendaces, vt decipiant in ſtateris, ſub iuſtitiæ ſcilicet nomine iniuſta per igentes.* Et Theod. *Vanæ quidem*, ait, *omnes res humanæ ſunt, veruntamen plurimi confidunt rebus fluxis tanquam perennibus, qui æquitatem deſpiciũt: iniquæ autem mentis trutinam tenent, & iuſtitiam quidẽ contẽnunt, iniuſtitia verò gaudẽt.* Et Caſſiodorus: *Mendaces filii hominum in ſtateris: Siue illos tangit*, inquit, *qui ponderibus iniquis ementium decipiũt ſimplicitatem, ſiue quòd homines ſibi placẽtes, iuſti atque immobiles videri volunt, cũ ſint deceptrici mutabilitate fallaces. In ſtateris enim hoc ſignificat, quaſi in libra iuſtitiæ collocati, non creduntur amare fallaciã.* Et S. Ambr. in eundem pſal. 61. *Mendaces filii ho-*

minū in ſtateris: Nam filii hominum, inquit, videtur ſibi ponderare æquitatē, & grauitate ſeuerioris iudicii examinare iuſtitiā, duri aliis, remiſſi peribus iniquis, ſermone cēſores. Vnde Salomō ait Prou. 20. Execrabile Domino duplex pondus, & ſtatera fallax non bona. In quo ſignificat eos qui rapinam inexplebili corde meditantur, & ſobrietatem fronte prætendunt. Tales Scribæ Iudæorum ſunt, qui onera grauia aliis obſeruantiæ durioris imponunt, non habentes rectū iugum animæ ſuæ, ſed propenſa iniquitate curuati.

Anagog. S. Ambroſ. l. 3. epiſt. 19. ad Conſtantium: *Pendet, inquit, per ſingulos noſtrorum ſtatera meritorum, atq; exiguis vel boni operis, vel degeneris flagitij momentis huc atq; illuc ſæpè inclinatur: ſi malè vergant, heu me! ſi bona, præſto eſt venia. Nemo enim à peccato immunis, ſed vbi propendunt bona, eleuantur peccata, obumbrantur, teguntur. Ergo die iudicij aut noſtra opitulabuntur nobis opera, aut ipſa nos in profundum tamquam molari depreſſos lapide mergent. Grauis eſt enim, vtpote talento plumbeo ſuffulta, iniquitas, intolerabilis auaritia, atque omnis ſuperbia, terra fraudulentia.*

VERS. 2. *Vbi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia: vbi autem eſt humilitas, ibi eſt ſapientia*] Hebr. *venit ſuperbia, & venit ignominia*, q.d. Quocumq; ingreſſa fuerit ſuperbia, ilicò eōdem ingreditur & ignominia. Sic dicimus, Venit fur, & venit carnifex: præcedit enim fur, ſequitur carnifex qui eum ſuſpendet. *Rarò enim antecedentem ſceleſtum Deſeruit pede pœna claudo*: rarò ſuperbum deſerit ignominia. Chald. *ingrediente ſuperbiâ adeſt ignominia*, Septuag. pro *ſuperbia* vertunt, ὕβρις, ideſt *iniuria*, Syrus, *contemptus*. Sed ὕβρις hîc veriùs ſuperbiam & arrogantiam deſignat, ait auctor Catenæ Græcor. ſic ergo habent Septuag. *in quemcūque inuadit ſuperbia, illum occupat & ignominia: os autem humilium meditatur ſapientiam*, Heb. & Syrus, *cum modeſtis* vel *humilibus ſapientia*. Pro *humilibus* heb. eſt צנועים *tſenuim*, quod Noſter Micheę 6. 8. vertit, *ſollicitum*: *Sollicitum*, inquit, *ambulare cum Deo tuo*. Vbi multa de hac voce dixi. Hinc Symmach. vertit, *apud accuratos ſapientia*, Arabicus, *quò intrat faſtus, ibi erit contemptio: & os humiliū meditatur* (meditatò loquitur) *ſapiētiam.*

Porrò ignominia hæc duplex eſt, paſſiua & actiua. Paſſiua, q.d. Superbia Deo & hominibus eſt exoſa: ideóque ſuperbi ab omnibus deſpiciuntur, vituperantur, deprimuntur, ignominiâ & probris afficiuntur: ex aduerſo humilitas Deo & hominibus eſt grata & honorata. ideóque humilis verè ſapit: & vbi eſt humilitas, ibi eſt & ſapientia: quia vera ſapientia eſt Deo & hominibus per humilitatem placere. Rurſum q.d. Superbus læditur & affligitur ſui contēptu, ignominia & contumelia, quia cùm ambiat honorari, valdè dolet cùm cōtemnitur, irridetur, conuicijs afficitur. at verò humilis humiliter & ſapiēter tolerat, vel diſſimulat ſui contemptum, irriſiones & probra, imò iis gaudet: gaudet enim ſui humiliatione, gaudet & tranquillitate paceq; animi, quæ nuſquam niſi in humilitate reperitur. Superbi ergo per ſuperbiam contumeliam ſibi acceſſunt: humiles verò perſapientem contumeliæ tolerantiam, honorem & gloriam ſibi conciliant. Sicut ergo humilitas eſt vera ſapientia, & humilis eſt verè ſapiens, ideóq; honoratus: ſic ex aduerſo ſuperbia eſt mera inſipientia, & ſuperbus eſt verè inſipiens, ideóq; deſpectus. Eſt metalepſis, catachreſis & metonymia, in hiſce antitheſibus frequens: ex antecedēte enim & cauſa intelligitur conſequens & effectus,

A ac vice verſâ ex effectu cauſa; putà ex ſuperbia inſipientia, ex inſipientia deſpectus: atq; vice verſâ ex humilitate ſapientia, ex ſapientia decus & honor. Vnde S. Auguſt. in pſal. 50. *Eſto*, inquit, *humilis in humili Deo tuo, vt ſis excelſus in glorificato Domino Deo tuo.* Et inferiùs: *Noſtis quia excelſus eſt: ſi te excelſum feceris, longinquabit à te: ſi te humiliaueris, propinquabit ad te.* Idem tract. 104. in Ioan. *Humilitas*, inquit, *claritatis eſt meritum, claritas humilitatis eſt præmium.* Actiua eſt ſuperbi ignominia, q.d. Vbi eſt ſuperbia, ibi eſt & ſuperbus aliorum deſpectus, irriſio & contumelia. Superbi enim ex faſtu, quo præ ſe ceteros deſpiciunt, eoſdem contemnunt, irridēt, probis afficiunt, perinde ac nubes vaporibus tumentes & grauidæ in grandines, tonitrua & fulmina diſſiliunt. Superbia ergo parit contemptum & contumeliam: at B verò humiles nemini ſe anteponunt, ſed omnibus poſtponunt: ideóque verè ſapientes, ideſt humiles & virtute præditi, cenſentur, atque ob hanc humilitatem & ſapientiam ab omnibus honorantur & amantur. ita Aben Ezra.

Hic ſenſus cohæret priori, eiúſque eſt cauſa.

Plenus ergo ſenſus erit, ſi actiuam ignominiam paſſiuæ iungas hoc modo, q.d. Superbus ob faſtū ab aliis deſpicitur, & contumeliis afficitur; ideóque viciſſim eos deſpicit, & contumeliis afficit, cū eiſque iurgatur & cōuiciis certat, vt ſuperet. ita auctor Catenæ Græc. at verò humilis cùm deſpicitur, & probris vexatur, humiliter tacet, ſapienter diſſimulat, ac pro probris regerit verba ſapientiæ, quibus ſuam patientiam & charitatem patefacit, ac iratos & probra iacientes lenire, ſedare, & in ſui amorem rapere, ac ad Dei timorem C traducere ſatagit: quare nunc modeſtè monēdo, nunc blandè compellando, nunc leniter conſolando, mitigat eorum iras, auertit contumelias, impetrat amorem & beneuolentiam.

Nota, hîc ſuperbiam congruè puniri ignominiâ, humilitatē verò coronari gloriâ: quia par eſt vt qui ſe exaltant humilientur, & qui ſe humiliāt exaltentur, vt ait Chriſtus. Quocirca Deus punire ſolet ſuperbos, aut errore in conſiliis, aut infelicitate euentuū, ait Ianſenius: humiles verò donare ſapientiâ qua prudenter ſe gerant, indéq; ſapiētiæ nomen & gloriam ab omnibus cōſequantur: cùm ex aduerſo ſuperbus mirabilia ſupra captum ſuum imprudenter aggrediatur, ideóque iis non valet ſatisfacere, ab aliis temeritatis ſtultitięque damnatur. Incipit enim turrim, ideſt rem magnam, efficere ſumptibus neceſſariis minimè D computatis, &, cùm eam perficere nequeat, omnes qui vident, illudunt ei dicentes: *Quia hic homo cœpit ædificare, & nō potuit conſummare.* Sic de regibus ſuperbè volentibus prælio decernere cū Nabuchodonoſor, ait Habac. c. 1. 10. *Tyranni ridiculi eius erunt*, ideſt, ſuperbos principes audentes ſecū congredi riſu & ſibilo explodet. Vnde S. Aug. in illud pſal. 37. *Cōputruerunt liuores mei* (ſic enim ipſe legit, pro quo nos legimus, *cicatrices meæ*) *à facie inſipientiæ meæ. Si fueris humilis*, inquit, *erigēris: ſi fueris elatus, curuaberis: nō enim deerit Deo pōdus, vnde te curuet. Illud erit pondus, faſcis peccatorum tuorum: hoc replicabitur in caput tuum, & curuaberis.* Idē initio lib. 1. de Ciuit. Dei, docet ſuperbiam conſtituere ciuitatem diaboli, humilitatem verò ciuitatem Dei, ideóque eam omnium principum tranſcēdere dignitates. *Nā ſcio*, inquit, *quibus viribus opus ſit, vt perſuadeantur ſuperbis, quāta ſit virtus humilitatis, quā fit, vt omnia terrena cacumina tēporali mobi-*

Humili vicinus eſt Deus.

litate nutantia, non humano vſurpata faſtu, ſed diuina gratia donata celſitudo tranſcendas. Idque probat ex illo: *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autẽ dat gratiam*, Iacobi 4.6. 1. Petri 5.5. Vide ibi dicta. Idẽ S. Aug. in Euang ſecundùm Matth. ſerm. 10. explicans illud Chriſti: *Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. Magnus eſſe vis*, inquit, *à minimo incipe. Cogitas magnam fabricam conſtituere celſitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis.* Altitudinis ergo & gloriæ fundamentum eſt humilitas. Cauſam dat homil. vlt. inter 50. *In rebus quippe viſibilibus*, inquit, *vt excelſa quiſque contingat, in excelſum erigitur: Deus autem cum omniũ ſit excellẽtiſſimus, non elatione, ſed humilitate contingitur. Vnde per Prophetam dicitur: Propè eſt Dominus his qui attriuerunt cor. Et iterum: Excelſus eſt Dominus, & humilia reſpicit, & excelſa a longè cognoſcit. Excelſa ipſa poſuit pro ſuperbis. Illa ergo reſpicit, vt attollat: iſta cognoſcit, vt deprimat & deyciat.* Idem ſerm. 49. de Temp. *Melior eſt*, ait, *peccator humilis, quam iuſtus ſuperbus.* Et ſerm. 213. *Humilitatis*, inquit, *paſſibus ad cœli culmina conſcenditur, quia Deus excelſus non ſuperbia, ſed humilitate attingitur*, &c. *Diſcamus*
Matth. 11. *humilitatem per quam Deo propinquare poterimus, ſicut ipſe in Euangelio ait. Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Per ſuperbiã mirabilis angelorũ creatura cecidit de cœlo, per humilitatem Dei fragilitas humanæ naturæ aſcendit ad cœlum. Honeſta eſt enim inter homines*
Prou. 11. *humilitatis conſuetudo, ſicut Salomon ait: Vbi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia: vbi autẽ humilitas, ibi*
Eccli. 3. *& ſapientia. item alius ſapiens:* Quanto, *inquit, maior es, tanto humilia te in omnibus, & corã Deo inuenies*
Iſaiæ. 66. *gratiam. item Deus per prophetam ait: Ad quem autẽ reſpiciã, niſi ad humilem & quietum, & trementem verba mea? Quicumque humilis & quietus non fuerit, non poteſt in eo habitare gratia Spiritus ſancti. Deus humilis factus eſt noſtræ ſalutis cauſa, erubeſcat homo ſuperbus eſſe.* Quantum *humilitate inclinatur cor ad ima, tantum proficit in excelſo. Qui enim humilis erit, exaltabitur in gloria.*

VERS. 3. Simplicitas iuſtorum diriget eos: & ſupplantatio (ideſt fraus quâ alios circumueniunt & ſupplãtant, ait Aben Ezra) *peruerſorum vaſtabit eos*] *Simplicitas*, ideſt integritas, innocentia, perfectio; Septuag. *perfectio rectorum* (interpres Catenæ Græcor. vertit, *rectarum*, ſcilicet *virtutum*, inquit) *deducet eos: & ſupplantatio contemnentium* (Dei legem, ait auctor Catenę græcor.) *deprædabitur eos.* Ita paſſim videmus milites ſimileſque, qui prædas exercent, tandem aliis prædam fieri: ſicut piſces, qui minores prædantur, maioribus præda fiunt, ab eiſque deuorantur. *O piſcis prædam vis de paruo, præda efficieris maiori*, ait S. Aug. in Pſal. 64. Chald. *ſimplicitas rectorum diriget eos, & peruertent direptores, tunc conteres eos.* Giggeius in Catena Hebr. ſuſpicatur interpretem in Bibliis Regiis erraſſe, & pro *direptores* vertendum *deriſores.* Verùm eum nõ erraſſe patet ex Chaldæo, qui habet בוזזי *bozaze*, ideſt *direptores*, non בוזי *boze*, ideſt contemptores & irriſores. Syrus, *ſpes iuſtorũ ædificabitur, & ſuperbia iniquorum profligabitur.* Senſus eſt planus, q. d. Integritas iuſtorum diriget eos, vt in ſuis conatibus proſperum habeant ſucceſſum, ac impiorum fraudes, dolos & laqueos inoffenſi pertranſeant. At verò impiorum prauitas, quâ alios ſupplantare conantur, ipſoſmet vaſtabit: quia incident in laqueum, quem aliis tetenderũt, ſuiſque dolis & fraudibus capientur: peruerſitas, quam aliis machinati ſunt, in ipſorum caput recidet, ac in eamdem, vel ſimilem perniciem Deo vlciſcente incurrent. Hoc eſt quod ait S. Hieron. epiſt. ad Pãmach. *Simplices tuti ſunt inter dolones.* Dolones ſunt flagella intra quorum virgas latet pugio, inquit Seruius in 7. Æneid. Dolones dicti à fallendo, quòd decipiant ferro, cùm ligni ſpeciẽ præferant. Et S. Ambroſ. l. 3. epiſt. 19. *Bona*, inquit, *puri ſermonis ſinceritas, & locuples apud Deũ, etiamſi inter laqueos ambulet.* Et S. Macarius homil. 40. *Anguis quidem lubricus inter ipſas elabitur manus, colũba supernè volans retia deſpicit: ſimplex verò dolos & fraudes facilè defugit.* q. d. Quàm facilè anguis ſuâ lubricitate è manibus elabitur, ac colũba ſuperuolans retia præteruolat, tam facilè iuſtus dolos & fraudes ſibi ſtructas euadet: tum quia à Deo dirigitur, tum quia didicit & in praxim redegit illud Chriſti: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ*, Matth. 10. Denique Eccleſiaſtic. c. 27. 28. *Plaga doloſa*, inquit, *doloſi diuidit vulnera. & qui foueam fodit, incidet in eam: & qui ſtatuit lapidem proximo ſuo, offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo*; vti Aman ſuſpenſus eſt in cruce, quam parabat, Mardochæo. Vide ibi dicta. Præclarè S. Aug. in pſal. 123. *Ideo*, inquit, *quæris te maior raptor, quia inuenit minorem raptorem ideo te quæris maior aquila, quia prior cepiſti leporem: præda tibi fuit minor, præda eris maiori.* ita R. Salomon, R. Leui & Aben Ezra.

Denique videmus Deum ſimplices & ſinceros dirigere & tutari, ac fraudulẽtos ſæpe in laqueos, quos ſinceris poſuerunt, impingere. Cauſa eſt, quòd ſinceri proximè accedunt ad Deũ, qui ſimpliciſſimus & ſinceriſſimus eſt: huic & *rerũ ſimplicitas veſtigium eſt Dei*, vti docet S. Aug. lib. de Vera relig. Idem l. 11. de Ciuit. c. 10. *Eſt itaque*, inquit, *bonum ſolum ſimplex, & ob hoc ſolum incommutabile, quod eſt Deus. Ab hoc bono creata ſunt omnia, ſed non ſimplicia, & ob hoc mutabilia. Creata ſane, inquam, ideſt facta, non genita. Quod enim de ſimplici bono genitum eſt, pariter ſimplex eſt.* Et mox: *Pater qui genuit ſimplex eſt, & Filius qui genitus eſt, pariter ſimplex eſt: ſed ideo ſimplex dicitur, quoniam quod habet hoc eſt, excepto quòd relatiuè quæque perſona ad alteram dicitur.* Et S. Bernard. ſerm. 80. in Cantic. ſimplicitatem Dei ita deſcribit: *In ea & multa in vnum, & diuerſa in idem rediguntur, vt nec numeroſitate rerum ſumat pluralitatem, nec alterationem de varietate ſentiat. Loca omnia continet, & quæque ſuis ordinat locis, nuſquam contenta locorum. Tẽpora ſub ea tranſeunt, non ei. Futura non exſpectat, præterita non recogitat, præſentia non experitur.* Et ſerm. 81. *Qui tribuit in ſimplicitate*, inquit, *diligitur à Deo, & ſimplicitas candor eſt: nam neuus duplicitas. quid duplicitas niſi dolus?* Et mox: *Sponſus itaque & cùm ſit virtus, in virtutibus complacet ſibi: & cùm ſit liliũ, inter lilia commoratur: & cùm ſit candor, delectatur candidis.* Et ſerm. 82. *Manet in fundamento prorſus inconcuſſa ſimplicitas, ſed minimè apparet duplicitate operta humanæ doloſitatis.*

Myſticè, ſupplantatio peruerſorum, quâ videlicet mentem & rationem peruersè ſupplantãt & ſubdunt concupiſcentiæ, perdet eos: quia rationem, quæ domina eſt, faciunt ſeruam, & cõcupiſcentiam, quæ ſerua eſt, faciunt dominam. Caput ergo habeat in pedibus, & pedes in capite.

Huc facit apologus aucupis & viperæ apud Apologus aucupis.
Æſopum. *Auceps*, inquit, *viſco accepto & arundinibus, aucupatum egreſſus eſt: viſo autẽ turdo ſuper alta*

arbore ſedente, & arundinibus inter ſe in longitudinem coniunctis, ſurſum enim comprehenſurus ſuſpiciebat. Ceterum ignarus viperam dormientem conculcauit. Hæc verò irata momordit ipſum. Ille iam agens animam dicebat: Me miſerum, alium enim capturus, ipſe ab alio captus ſum ad mortem. Affabulatio. Fabula ſignificat eos, qui proximis inſidiantur, ignaros ſæpè ab alijs idipſum pati.

Vers. 4. *Non proderunt diuitiæ in die vltionis* (Hebr. *iræ*, vel *indignationis*, ſupple, *Domini*, *iuſtitia autem liberabit à morte*] Senſus eſt clarus. q.d. Cùm Deus vlciſcetur peccata, vel in hac vita, vel in die iudicij, vltionem hanc peccator redimere non poterit diuitiis: quia Deus iis non flectitur, nec indiget, cùm ſit earum dominus: ſed iuſtitia eſt, quæ vltionem hanc redimit, & à morte per eam intentata liberat, iuxta illud Danielis ad Nabuchodonoſor c.4. *Peccata tua eleëmoſynis redime.* Sic iuſtitia liberauit Noë à diluuio vniuerſali, Lot ab incendio Sodomæ, Ioſue & Caleb à morte, quâ cæteri omnes Hebræi ob murmur perierunt in deſerto, Numer. 14. Suſannam ab infamia & lapidatione, Daniel. 13. Danielem à deuoratione leonum, Daniel. 6. Maximè autem in die iudicii diuitiæ non proderunt, ſed ſola iuſtitia liberabit nos à ſententia damnationis, & à morte gehennæ: iuſtitia, inquam, tum propriè dicta, putà probitas & ſanctitas; tū impropriè accepta, putà beneficentia, ait auctor Catenæ Græc. & eleëmoſyna: ob hanc enim præſtitam Chriſtus electos adiudicabit cælo, & reprobos inferno ob eamdem neglectam, Matth. 25. Vnde Chald. vertit, *non prodeſt mendacium* (mendaces & fallaces diuitiæ, in eiſque repoſitæ ſpes diuitum) *in die iræ: iuſtitia verò liberat à morte mala.*

Iuſtitia ergo *liberabit à morte*, quam iuſtus venientem æquo animo exſpectat, accedentem ſuſtinet, & vt initium vitæ melioris admittit. Viuit ergo cùm moritur, & ſecundùm exteriorem ſpeciem victus à morte mortem ipſam vincit ac proterit, eamque cōculcans, ac velut ſcabellum pedū ſuorum efficiens, immortalem vitam apprehendit; nec tantùm ſe, ſed & alios liberat à morte. Sic enim corpus Eliſei tangens mortuum, eum à morte ad vitam reuocauit, 4. Reg. 13. Tam viua, tam efficax eſt iuſtitia. Huic ſententiæ ſimilis eſt gnome cap. 10. 2. *Nil proderunt theſauri impietatis.* Et illa Eccli. c. 5. 10. *Noli anxius eſſe in diuitijs iniuſtis: non enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ.* Vide ibi dicta. Et illa Tobiæ c. 12. 9. *Eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt quæ purgat peccata, & facit inuenire miſericordiam & vitam æternam.*

Græci codices hîc interſerunt aliam gnomen, quæ non eſt in Hebræo, nec in Latino, nimirum hāc: *Moriens iuſtus reliquit pœnitētiam* (malè Complut. legunt, *pœnitentem*) *facilis autem ſit & iucundus impiorum interitus.* Quod ſic exponas, q.d. Iuſti in hac vita agunt pœnitentiam, at in morte ei valedicunt, quia propter eam tranſeunt ad gloriam: aut, vt Didymus in Catena Græc. iuſtus moriens mœrorem & luctum aliis relinquit, quia alii de interitu eius lugent ac dolent: at impii qui in bonis ducunt dies ſuos, pœnitentiam ſeram inchoant in morte, ideóque eam continuabunt per omnem æternitatem: quare eorum pœnitentia & interitus iucundus accidit iuſtis quos afflixerūt: iuxta illud, *Lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictam peccatoris.*

Vers. 5. *Iuſtitia ſimplicis diriget viam eius: & in impietate* A *ſua corruet impius*] *Simplicis*, Hebr. תמים *tamim*, id eſt *integri*, *immaculati*, *perfecti*. Vnde Septuag. *iuſtitia immaculatas* (Complut. legunt, ἀμώμω, id eſt *immaculatis*) *dirigit vias: impietas autem incidit in iniuſtitiam.* Quocirca Primò, ſic explices, q. d. Iuſtitia dirigit, id eſt, vt Chald. *facit rectam*, iuſtam & probam, viam vitamque immaculatorum: ex aduerſo impietas impiorum detorquet viā impiorum, eamque facit curuam, prauam, improbam, iniuſtam. Rurſum impii in Deum facilè labuntur in iniuſtitiam, fiuntque iniuſti in proximum. Qui enim fidem Deo datam non ſeruat, multò minùs ſeruabit fidem datam vel debitam homini.

Secundò, & genuinè, q. d. Iuſtitia vias, id eſt actiones, iuſtorum dirigit, id eſt fortunat & proſperat, vt inoffenſi per omnia pericula incedant, ac felices rerum ſuarum Deo ſecundante ſortiantur B ſucceſſus: at verò impius ob impietatem ſuam in multa impinget aduerſa & damna, corruetque in multa infortunia, vt videantur omnia in tibias eius, vt vulgò dicitur, reſilire. Sic *dirigere* pro fortunare & proſperare ſumitur pſal. 139 12. *Vir linguoſus non dirigetur*, id eſt non proſperabitur, *in terra.* Et alibi ſæpè, præſertim in Pſalmis. ita R. Leui, Hugo, Ianſen. & alii.

Porrò, *iuſtitiam* hîc rurſus propriè & amplè accipio, quia ei opponitur impietas. Baynus tamen & noſter Salazar per *iuſtitiam*, accipiunt ſolā eleemoſynam, q.d. Eleëmoſyna eleëmoſynarium proſperat, rectáque via dirigit in cælum: at impietas, id eſt auaritia, quâ quis impius eſt in pauperes, facit vt impius corruat in mala ipſamque gehennam. Vnde S. Chryſoſt. homil. 9. de pœnitent. rectam regiamque viam in cælum docet eſſe eleëmoſy- C nam. *Eleemoſyna*, inquit, *regia via, quæ homines celerrimè in cælorum axes adducit. Magna res eſt eleemoſyna* (*vide quàm recta in cælū pergat*) *præcedit aerem, tranſit lunam, ſolis radios excedit, ad ipſum venit cælorum culmen, ipſos pertranſiēs cælos, & angelorum populos decurrens, Archangelorumque choros & omnes ſuperiores poteſtates, ipſi aſſiſtit regali throno.* Et S. Auguſt. ſerm. 25. de verbis Domini: *Via cæli*, inquit, *eſt pauper, per quam venitur ad Patrem. Incipe ergo erogare, ſi non vis errare. Patrimonij tui quo es ligatus compedem ſolue, vt liber ad cælum poſſis aſcendere.*

Iuſtitia rectorum liberabit eos: & in inſidijs ſuis capietur iniqui] Similis eſt hæc ſententia præcedentibus: ſed ibi dixit iuſtitiam cōciliare bona, hîc verò eamdem liberare à malis. Pro *inſidijs* hebr. eſt בהות *hauuat*, quod Pagnin. vertit, *in prauitate*; Vatabl. *ob improbitatē*, vel *ob oppreſſionē* qua alios ſolent opprimere: Syrus, *in iniquitatibus ſuis*; Sept. Roman. D ἐν ἀπωλείᾳ, id eſt *in perditione*; Complut. verò, ἐν ἀβουλίᾳ, id eſt *in inopia conſilij*, vel *in temeritate ſua*; Procopius ἐν ἀσεβείᾳ, id eſt, *in impietate ſua*; Aquila, Symmach. & Theod. *in iniuſtitia iniuſtè agentes capientur.* *Iuſtitiā* rurſus generatim accipe pro probitate: licet Baynus & noſter Salazar more ſuo ſpeciatim accipiant eleëmoſynā. Vtraque liberat à malis tum præſentis vitæ, tum futuræ. Vnde Caiet. accipit liberationem à carcere & vinculis, iuxta illud S. Chryſoſt. homil. 7. de pœnitentia: *Eleemoſyna vincula diſrūpit, tenebras ſoluit, extinguit ignem, carcerem aperit.* Idem homil. de diuitiis & paupert. docet eleëmoſynam liberare ab amore diuitiarum, quo quaſi vinculo alligantur auari, vt Vers. 6.

diuitijs ſuis quaſi mancipia aſtricti & concatenati A videantur. Vnde noſter Salazar τὸ *& in inſidijs ſuis capientur iniqui*, ſic exponit, q.d. Auari & iniuſti pecuniarum aſſeruatores in inſidijs ſuis, hoc eſt ſuiſmet ipſiorum opibus iniuſtè & iniquè partis, captiuabuntur. quæ ſanè pecuniarum ſeruitus & captiuitas maior eſt, quàm ſit vinculorum ferreorum. Vnde S. Chriſoſt. homil. 13. in 1. ad Corinth. *Quando diuitijs*, inquit, *fuerimus alligati, quomodo aduerſarios vincemus? ſunt enim vinculum graue his qui vti neſciunt, ſæuus tyrannus & inhumanus, omnia imperans in perniciem illorum qui illi ſeruiunt: ſed ſi voluerimus, hæc vincula & acerbam hanc tyrannidem de ſede deturbabimus. Quomodo autem id fiet? ſi diuitias omnibus diſtribuerimus: quando enim Plutus fuerit ſolus aduerſus ſolos, ſicut latro quidam in ſolitudine, omnia facit mala: cùm autem in medium eum adduxerimus, non amplius nos ſuperabit, omnibus eum vndique alligantibus.* Hic ſenſus ſubtilis eſt & pius, ſed arctior, & ſymbolicus potiùs quàm literalis: nam ad literam ſicut quamuis iuſtitiam rectorum, ſic & quaſuis inſidias impiorum accipe.

VERS. 7. *Mortuo homine impio, nulla erit vltra ſpes: & exſpectatio ſollicitorum peribit*] Pro *ſollicitorum* hebr. eſt אונים *onim*, quod Vatab. vertit, *violentorũ*; R. Salomon, *fortitudinum*: Chald. & Syrus, *iniquorum*; Septuag. *impiorum*; Pagnin. *diuitiarum*; alij, *mendacium*; alij, *vanitatum*; alij, *cupiditatum* vel *cupidorum*; alij, *dolentium*; alij, *raptorum*; Noſter optimè vertit, *ſollicitorum* ſiue anxiorum, qui tenent ſollicitè, anxiè & cum dolore cupiditati opum, voluptatum & honorum huius mundi ſe dedunt, imò inhiant. Hi enim vt cupiditatem ſuam per fas & nefas expleant, laborant, ſatagunt, ſolliciti ſunt & anguntur. Hæc eſt mala cupiditatis ſollicitudo: nam eſt & bona ſollicitudo, de qua S. Bernard. lib. 2. de Conſider. ad Eugen. *Sollicitudo*, inquit, *officium Prælati eſt, non celſitudo. Nec locus eſt otio, vbi ſedula vrget ſollicitudo omnium Eccleſiarum.* Et ſerm. 1. ad Fratres: *Eſto magis ſollicitus*, ait, *vt ſcias quid deſit tibi: vtinam ſic eſſemus cupidi gratiæ ſpiritualis, quemadmodum ſæculares homines pecuniæ temporalis.* Et ſerm. 69 in Cant. *Dilectus meus mihi, & ego illi. Nec dubitat ſe amari qui amat. Ita eſt. Amor Dei amorem animæ parit, & illius præcurrens intentio intentam facit, ſollicitudóque ſollicitam.* quæ efficit vt ſollicitè ambulet cum Deo ſuo, Micheæ 6.

Copula *&* vel eſt nota ſimilitudinis copulans ſimilia, idem valẽs quòd *ſic*; vel eſt exegetica & explicatiua, idem valens quod *hoc eſt*. Priori acceptione ſenſus eſt, q. d. Sicut in morte perit omnis impii ſpes vitæ tum præſentis, ad quam redire nequit: tum æternæ à qua excluditur: ſic pariter omnis ſpes & exſpectatio hominum ſollicitorũ, id eſt anxiè & ſollicitè cupiditati opum & honorum inhiantium, in morte, imò ſæpè ante mortem, interibit.

Poſteriori modo ſenſus eſt, q.d. Cùm moritur, aut cùm mortuus eſt, homo impius, nulla reſtat ei ſpes, *&*. id eſt *hoc eſt*, exſpectatio ſollicitorum, qui auarè & cupidè bonis mundi contra vel præter Dei legem inhiarunt, peribit. In morte enim perit vita, & cum vita omnis ſpes impiorum, qui in hac vita ſolliciti ſunt ad accumulandas opes, quaſi in æternum hîc victuri. Significatur ergo, inquit Ianſenius, impio per mortem intercipi & auferri irreparabiliter, quod ſperare & deſiderare ſolitus fuit, diuitias ſcilicet, glori... & omnem v...

felicitatem, vt idem hîc ſignificetur quod per Prophetam: *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.* Et: Pſal 75.
Non deſcendet cum eo gloria eius. Et alibi: *Sunt reli-* pſal 49.
quiæ homini pacifico. Iniuſti autem diſperibunt, ſimul pſal 36.
reliquiæ impiorum interibũt; quia poſt mortẽ nihil eſt ei reliquum. Secundùm ſpiritualem intelligentiam ſignificari etiam hîc rectè intelligitur, impio poſt mortem nullam eſſe ſpem veniæ, quia in inferno nulla eſt redemptio. R. Salomon verò: *Expectatio ſollicitorum*, heb. בנים *onim, id eſt filiorũ ſpes*, inquit, *qui ſunt illorum robur & diuitiæ, peribit & irrita fiet: nam ob parentum demerita haud bonis vllis gaudebunt. Cùm autem iuſtus vita functus fuerit, illius ſoboles habebit quod ſperet, ob parentum iuſtitiam.* Aben Ezra: *Expectatio iniquorum*, inquit, *quæ ſe ſperabant iniqua geſturos, irrita fiet*; R. Leui,
B q.d. *Impius penè totus moritur: ſpes etiam quam in inſigni ſuo robore & vi collocabat, euaneſcet. Aut q.d. Mortuo impio ceſſabit ſpes, quâ illius amici ab eius viribus & facultatibus certum munimen ſibi deſpondebant. Expectatio etiam, quâ eidem fidebant futurum, vt opem præſentem afferre poſſet, irrita corruet: eodem enim vita functo, vis omnis & robur diſperibit.*

Alludit ad Beniamin, quem mater Rachel in partu cupidè enixa, dolore emoriens vocauit *Benoni*, id eſt filiũ doloris mei, pater verò Iacob vocauit eũ *Beniamin*, id eſt filium dexteræ. q.d. Sicut Rachel filiorum cupidiſſima, hanc ſuam cupiditatẽ luit morte: nã partu Beniamin interiit, indeque vocauit eum *Benoni*: ſic pariter exſpectatio *onim*, id eſt ſollicitorum, id eſt cupiditatibus inhiantium, ideóque dolentium & ſuſpirantiũ, per-
C ibit, imò ipſoſmet enecabit: quod enim appetitur ſollicitè ex amore, hoc acquiritur cum dolore, & amittitur cum mœrore, qui ſæpè hominem ita affligit & cruciat, vt vitam ei adimat.

Porrò Septuag. ſi tamen in codices eorum non irrepſit error, cõtrariè vertũt, vt latentem hîc antitheſin exprimant; ſic enim habẽt: *Vbi iuſtus mortuus fuerit, ſpem non amittet: impiorũ verò iactãtia & gloriatio poſt mortem interit*, q.d. Iuſtus moriens ſpẽ melioris vitæ non amittit, ſed præmittit per bona opera, quæ in vita fecit: hæc enim eum poſt mortem in cælo excipient ac beabunt: at impii ſpes omnes, quas in opibus, amicis & dignitate ſua repoſitas habebat, ac de quibus ſe iactabat & gloriabatur, in morte cum ipſa vita, in qua fundatæ erant, euaneſcẽt. Vnde auctor Catenæ Græc. per exẽpla ſic exponit: *Sperabat iuſtus venuſtam ex legitima vxore prolem ſe ſuſcepturum, & ecce ſuſcipit:*
D *ſperabat ſuſceptam magnis honoribus, multiſque opibus potituram, & ecce potitur. Idem ſtatuam de ceteris ſimilibus. Quin ad futuram quoque vitam & reſurrectionẽ ſermo hic transferri poteſt: ſubindicat enim iuſtum bonis omnibus hic vſum, futurorũ quoque bonorum ſpe neutiquam fruſtratum iri: aut poſt mortem non modò in ſe, ſed in ſuis quoque liberis glorioſum & celebrem futurum. At impiorum gloriam, qua inaniter ſæpè gloriati fuerant, & in qua finem ſuum tantũ non collocauerant, vanam & momentaneam fore.*

Iuſtus de anguſtia liberatus eſt: & tradetur VERS. 8.
(perperam aliqui legunt, *trudetur*) *impius pro eo*] Hebr. *& veniet impius pro eo*; quod Hugo exponit, *propter eum*, q. d. Impius propter iu... afflictum veniet & ſubibit in eius angu... ùs alii τὸ *pro eo* exponunt *in locum* ...*nguſtiam eius*. Vnde Vatab. *Iuſtus*, inquit,

quit, *ex aduerſitate eripitur, ſed impius ſuccedit illi*; Syrus, *ſubibit impius pro eo.*

Dupliciter hæc ſententia exponi poteſt. Primò, preſsè. q. d. Deus iuſtum liberat ſæpè à malo, quod illi impius ſtruit, facitque vt impius pœnam talionis luat ac in malum, quod iuſto ſtruxit, incurrat. Vti Aman incurrit in furcã quam ſtruxerat Mardochæo; inimici Danielis incurrerunt in fauces leonum, quos Danieli apparārant; ſenes adulteri inciderunt in lapidationem, quam machinati erãt Suſannæ, Daniel. 13.

Secundò, amplè, q. d. Iuſtus ad tempus modicũ in hac vita affligitur & anguſtiatur; at mox Deus afflictioni finem imponit, eumque liberat: impios verò ad modicum tempus gaudere & dominari permittit; at mox gaudio eorũ finem imponit, facitque vt in anguſtias iuſti ſuccedãt. Hæc enim propriè competunt & debentur impio, vt cum eo quaſi reo ſibi ſubdito, propriòque ſubiecto ſemper perdurẽt. Id ſæpè fit in vita, ſemper in
B
morte, cùm iuſti anguſtiis huius vitæ liberati euolant in paradiſum: impii verò in eas ſubintrant, perpetuò cruciandi in gehenna.

Septuag. vertunt, *iuſtus ἀπὸ θήρας*, id eſt, *à venatione* vel *captura, liberatus eſt: pro eo autẽ traditur iniquus.* q. d. Diues venatur pauperem iuſtum: at iuſtus ab eius laqueis inſidiiſque à Deo eripitur, & in eaſdem recidit diues, dum alius potentior eum venatur & deuorat, iuxta illud Eccli. 13. 23. *Venatio leonis, onager in eremo: ſic & paſcua diuitũ ſunt pauperes.* Vnde auctor Catenæ Græcor. legit, *iuſtus ne prædatorum præda fiat liberatur: pro eo ante in captionẽ traditur impius.* Vbi Didymus: Iuſtus, inquit, diuinam legẽ animo ſemper verſans, ſeſéque in illa oblectans, & à mortis laqueis eripitur, & à venatoribus dæmonumque inſidiis liberatur, & ab
C
omni tandem ſeditioſo & turbulento ſermone cuſtoditur. traditur autem & conicitur in illa incommoda impius. Quòd ſi vir iuſtus vt homo quandoque conciderit, ſtatim rurſus conſurgit atque emergit. Et inferiùs: Aut ideò hoc dicitur, quia iuſtus vt homo ſubiacebat quibuſuis noxiis, quæ impius per vexationem iniuſtè illatam in illo punit, & quaſi extinguit: deóque iuſtum à pœna, quam in altero ſæculo ſubiturus erat, liberat; ſeipſum verò propter iniquam vexationem certæ pœnæ reatu obſtringit: obiicitur autem huic pœnæ impius non ab alio quàm à ſe ipſo, ſuáque propria malitia, vt qui iam antè in reprobum ſenſum ſponte ſe ipſum coniecisſet.

Vers. 9. *Simulator ore decipit amicum* (hebr. רעהו *reehu*, id eſt *proximum*) *ſuum: iuſti autem liberabũtur ſcientia*] Pro *decipit* hebr. eſt ישחית *iaſchit*, id eſt *corrumpit.* Vnde Aquila, Symmach. & Theodot. *in ore hypocritarum corrumpet amicum ſuum*, ſupple, impius qui præceſſit; Chald. *ore doloſus nocet amico ſuo. Simulator* eſt tum adulator, tum quiuis hypocrita, deceptor & impoſtor. quaſi dicat, Fallax adulator & hypocrita decipit, id eſt decipere & perdere conatur (& actu incautos ſæpè decipit) proximum ſuum: at iuſti ſuâ ſcientiâ haſce eius fraudes dinoſcent, euitabunt & diſcutient. Itaque *ſcientia iuſti* opponitur ori ſimulatoris: illius enim hypocriſin & dolos deprehendit & deuitat. *Scientiam* accipe tum cognitionem S. Scripturæ, rerumque diuinarum, tum prudentiam & cautionem. Hæc ſententia clara eſt in hæreticis, qui ſimulant ſe doctores veritatis, cùm ſint præcones falſitatis, quorum impoſturas detegit ſcientia, id eſt vera fides & Theologia. ita Beda, Hugo, Ianſen. & alii.

Septuag. vertunt, *in ore impiorum laqueus eſt ciuibus, ſenſus autem iuſtorum proſperè procedens*; vel, *iuſtorum autem ſenſus felix fauſtuſque exiſtit.* Idem re ipsâ dicunt quod Vulgata: laqueus enim oris impiorum non eſt alius quàm ſimulatio, hypocriſis & adulatio: ſed laqueos hoſce iuſti ſenſu & ſapientia præditi proſperè & feliciter vel euadunt, vel diſſipant.

In bonis iuſtorum exultabit (malè aliqui legunt, *exaltabitur*) *ciuitas: & in perditione impiorum erit laudatio*] Hebr. *in bonitate*, vel *in bono*, id eſt in proſperitate & felicitate, quaſi dicat: Cùm proſperè iuſtis omnia ſuccedunt, cùm bonis vel temporalibus vel ſpiritualibus affluunt, tunc exultat ciuitas: tum quia iuſtitia & virtus omnibus eſt amabilis & veneranda, tum quia ipſa in totius vrbis exemplum & commodum redundat. Si enim iuſti abundent, ipſi bona ſua cum aliis totáque ciuitate communicant. at *in perditione impiorum erit laudatio*, hebr. רנה *rinna*, id eſt iubilatio, ouatio, communis lætitia & exultatio: tum quia omnes laudabunt Dei iuſtitiam, quæ impios perdidit, mortéque merita mulctauit: tum quia exultabunt omnes, quòd ab impiorum vexatione, rapinis, ſcandalis, &c. ſint liberati. Porrò non parua eſt hæc virtutis cõmendatio, & vitii vituperiũ, quòd virtuti omnes applaudant, vitio omnes inſultent: vox enim populi, eſt vox Dei. Vnde Ariſtot. lib. 5. Moral. cap. 1. docet vocem populi firmam continere veritatem, ſimilem illi quam habent oracula. Vers. 10.

Pro *exultat* Symmach. vertit, *ἀγαλλιάσεται πόλις*, id eſt *exultabunt ciuitates*; Theodot. *εὐφρανθήσεται*, id eſt *lætabuntur*; Syrus, *roborabitur ciuitas*; Septuag. *κατώρθωσε*, quod Complut. vertunt, *recta geſſit ciuitas*: quia ſcilicet exemplũ virtutis iuſtorum imitata eſt. Roman. *bene ſe geſſit*: auctor Catenæ Græc. clarè, *in proſpero iuſtorum ſucceſſu ciuitas promouet & floret: in impiorum autẽ interitu exultatio & plauſus exoritur.* Sic & Cõplut. & Chaldæus: Tigur. *cũ bene eſt iuſtis, exultat ciuitas: & cũ pereunt impii, ouat.* Eſt ergo antitheſis obiecti lætitiæ & exultationis: quòd ſcilicet ciuitas exultet de bonis piorum, & de malis eorum doleat: at de bonis impiorum doleat, & de malis eorũ exultet. Caietan. pro *erit laudatio* vertit, *erit cantus*: nimirum vita iuſtorũ eſt quaſi cantus, qui omnes recreat, atque ad ſimile virtutis ſtudiũ feſtiuo plauſu excitat: at improbus dũ viuit omnes offendit: ideoque dum moritur, ſic omnes eius luctus & funebria iuſta recreant, vt illa cantibus, & ſæpè com-
D
poſitis ad publica gaudia carminibus concelebrent.

Benedictione iuſtorum (Hebr. *rectorum*) *exaltabitur* (Vatabl. *extolletur & floret*) *ciuitas: & ore impiorum ſubuertetur*] Aquila, Symmach. & Theodot. *deiicietur.* Pro *ciuitas* Chald. vertit, *prouincia.* Vers. 11.

Hic verſus dat cauſam præcedentis: cur ſcilicet in bonis iuſti exultet ciuitas, & in perditione impiorum iubilet: quia nimirum per benedictionẽ iuſtorum exaltatur, & per os impiorum ſubuertitur.

Quæres, quænam ſit *benedictio iuſtorum*? Reſp. Primò, *benedictio* hîc vti & alibi ſæpè accipi poteſt pro rerũ affluentia & opulentia: iuſti enim cũ ſunt opulenti, in ciues ſunt benefici, & ciuitatem

collegijs, monaſteriis, templis, aliiſque fabricis magnificis ornant & exaltant; vt *benedictio* ſit idem quod bona iuſtorum, in quibus exultare ciuitatem dixit v. præced. ita auctor Catenæ Græcor. q. d. Opulentia iuſtorum ciues & ciuitatem exaltat, facitque ſplendidam & magnificam: at verò verba impiorum eamdem ſubuertunt. Opponit *os* opulentiæ: quia tam peruerſum eſt os impiorum, vt æquipolleat, imò præpolleat, opulentiæ iuſtorum: plus enim illud deſtruit quàm hæc ædificet. Adde, opulentos ferè eligi in magiſtratum, ac ciuitati præeſſe, eamque regere: quare cùm iuſti ſunt opulenti, eliguntur in magiſtratum, tumque iuſtis ſuis ſanitque conſiliis & legibus exaltant ciuitatem: at verò *os*, id eſt imperium, impiorum eam ſubuertit: quia dum in ea imperant impij, impijs ſuis decretis, exactionibus, rapinis eam ſubuertunt. *Os* enim ſæpè ſignificat iuſſum & imperium; vt cùm Prophetæ toties ingeminant: *Os Domini locutum eſt*, id eſt, Dominus hoc quod dicimus imperauit.

Secundò, *benedictio* idem eſt quod beneficentia: dicere enim Dei & Sanctorum eſt efficax, ideóque idem quod facere. quod enim dicunt, hoc faciunt. Sic ſenſus erit, q.d. Iuſti ſuâ beneficentiâ & eleëmoſynis ſuſtentant & magnificant ciuitatem: at impij ſuo ore, id eſt ſuâ maledicentiâ æquè ac maleficentia eam euertunt.

Tertiò, magis propriè & genuinè *benedictio* eſt boni precatio, & benedicere eſt bene precari, q.d. Cùm iuſti bene precantur ciuitati, Deus preces eorum exaudit, ac ciuitati bene facit, eamque exaltat: at impii ore ſuo maledicentes tam Deum quàm ciues, merentur vt Deus eam ſubuertat. Sic impii ciues Sodomæ meruerunt eam incendio ſubuerti: at Lot fugiens è Sodomis in Segor, eamdem ab incendio, cui pariter deſtinata erat, ſuâ oratione & benedictione liberauit, Geneſ. 19. 21. Sic Iacob Geneſ. 49. & Moſes Deuter. 33. morituri benedicentes Iſraeli eum bonis cumularunt. Sic Deus ſeruauit Ieruſalem ab excidio Sennacherib, ob preces Iſaiæ & Ezechiæ, Iſaiæ c. 37. ac Salomoni & Iudæis benedixit propter Dauidem, iuxta illud: *Propter Dauid ſeruum tuum non auertas faciem chriſti tui*, pſal. 131. 10. Sic S. Gregorius litaniis ſuis vrbem graui peſte liberauit. Hoc eſt quod ait Sapiens cap. 6. 26. *Multitudo ſapientium ſanitas eſt orbis terrarum.*

Quartò pleniùs, *benedictio iuſtorum* ſunt bona eorum conſilia, monita, eloquia, exempla, quibus ignorantes docent, mœſtos conſolantur, errantes corrigunt, omnéſque ad virtutem & ad Deum traducere ſatagunt. Hiſce enim exaltatur ciuitas: cùm *impiorum ore*, id eſt malis conſiliis, litibus, rixis, ſeditionibus, dolis, &c. euertatur, iuxta illud Plutarchi in Moral. *Vnius lingua dolo & proditione vrbes conciderunt, regna, reſpublicæ.* Hoc eſt quod ait Eccleſiaſtic. c. 28. 16. *Lingua tertia multos commouit, & diſperſit illos de gente in gentem, ciuitates muratas diuitum deſtruxit.* Vide ibi dicta.

Addit Hugo, per *benedictionem* accipi eloquentiam & efficaciam dicendi, quam habent Sancti, per quam ſubinde vrbes & regna ab exitio liberãt. Sic S. Leo ſuâ dicendi facundiâ & grauitate Attilam compeſcuit, ne Romam vaſtaret; & Genſerico iam Romam occupanti perſuaſit, vt ab eiuſdẽ incendio, ignominiis & cædibus temperaret. Ita S. Gregorius ſuâ modeſtâ humilique ſuauiloquẽtiâ Mauricium Imp. alióſque principes ſibi & Vrbi offenſos reconciliauit. Ita S. Bernardus in ſchiſmate Petri Leonis, ſuâ dicendi agendique gratiâ regem Angliæ alióſque magnates Innocentio II. legitimo Pontifici, eiuſque Eccleſiæ aſtrinxit, ac ſchiſma ſuſtulit. Simili modo ſuos Ordines & monaſteria celebrarunt & exaltarunt Religioſi ſapiẽtiâ & eloquentiâ præſtantes; vti Ordinem S. Benedicti celebrarunt Gregorius VII. Leo IX. Victor II. Vrbanus II. aliique permulti, qui ex eo ob ſapientiam & virtutem euecti ſunt ad Pontificatum. Ordinem Ciſtercienſium celebrauit S. Bernardus; Dominicanum S. Thomas Aquinas, S. Vincentius Fererius, Petrus Tarantaſius, qui creatus Pontifex dictus eſt Benedictus XI. & alij; Franciſcanum S. Bonauentura, Alexander Alenſis, Iohannes Duns Scotus, & alii.

Qui deſpicit amicum ſuum, indigens corde eſt: vir autem prudens tacebit [Pro *deſpicit* Hebr. eſt בז *baz*, id eſt *ſpoliat*, ſcilicet ſuo honore & æſtimatione per contemptum & deſpectum. Vnde *baz* per apocopen idem eſt quod בזא *baza*, id eſt contempſit, deſpexit ex alto, alto ſupercilio dedignatus eſt. Septuag. *ſubſannat ciues indigens corde.* *Deſpicit* ergo non tantùm corde, ſed & ore: opponitur enim τῷ *tacebit*. Itaque *deſpicit*, id eſt deſpectè & contemptim, vti ſentit, ſic & loquitur de amico ſuo. VERS. 12.

Senſus ergo eſt, q.d. *Qui corde deſpicit amicũ*, id eſt, vt Hebr. proximum ſuum, eò quòd in eo aliquod vitium aut defectum notet, ideóque ore deſpicatiùs de eo loquitur, vilipẽdit, deprimit, ridet; hic *indiget corde*, id eſt intellectu, iudicio & ſapientiâ, hoc eſt, inſipiens & *vecors* eſt vt vertit Vatabl. tum quia proximum irritat & prouocat, vt viciſſim eum deſpiciat, & contemptim de eo loquatur: tum quia ſapientia dictat vitia eſſe celanda, virtutes autem propalandas: tum quia iuſto Dei iudicio fit, vt quâ menſurâ menſi fuerimus, remetiatur nobis, iuxta illud Iſaiæ 33. v. 1. *Væ qui ſpernis: nónne & ipſe ſpernêris?* tum quia hic deſpectus oritur ex ſuperbia, quâ ſe ſapientem, alium dementem æſtimat, ait R. Leui: ſuperbia autem eſt inſipientia. Addit Hugo eum indigere corde, id eſt cordis commiſeratione, compaſſione & lenitate, quæ aliorum vitia celanda, & ſecreta ſuauique correctione curanda eſſe docet. Galat. 6. 1.

Vir autem prudens tacebit] Hebr. *vir intelligentiarum* vel *prudentiarum*, id eſt valdè intelligens & prudens, *tacebit*; Septuag. *vir autem prudens ſilentium ducit*; Syrus, *in ſilentio habitat*, quaſi in cella cordis, pacis & tranquillitatis ſuæ, q. d. Vecors propalat vitia proximi, eum deſpicit, ridet, probris laceſſit: at vir prudens vitia proximi diſſimulat, imò cùm à vecordi deſpicitur & probris laceſſitur, probra non regerit, ſed ſuffert & tacet. Qui hoc facit, is ſanè *vir prudentiarum*, id eſt multæ prudentiæ, & quaſi ſapientiæ miraculum eſt: tum quia animi pacem, modeſtiam & magnitudinem, quæ probra omnia deſpicit, oſtendit: tum quia ſua modeſtia deſpicientem redarguit, confundit, compeſcit. Nam qui exprobranti probra regerit, is ea magis accendit, vt plura audiat; qui ad ea tacet, ſuo ſilentio ea ſopit: perinde ac qui latranti cani oblatrat, eum irritat vt magis latret: at qui tacitus tranſit, latratum inhibet. Vnde S. Baſil. homil. de ira, eos comparat echo. Sicut enim ſi vocem emittas, reſpondebit eâdem voce echo, & quo magis vociferaris, eo magis vociferabitur echo: ſic pari-

ter qui voce probra iacit, ſimilia ſibi ab alio, quaſi ab echo, reſponderi iacique audiet. Quocirca cõcludens ſanum hoc ſuggerit conſilium: *Noli ergo*, inquit, *malã ferre gratiam, neque malis mutui reſtitutor eſſe. Contumeliam intulit iratus, vince amoueque ſilentio malum. Tu vero contra facis, qui velut vndam fluentem illius iram in cordis penetralia ſuſcipiẽs, ventos imitaris contra flatibus aduerſis reſiſtentes. Noli tuo aduerſario pro magiſtro vti, nec quem odio perſequeris, hunc æmulari, nec fieri veluti ſpeculum irati velis, illius formam in te ipſo repræſentans. Rubicundus eſt ille ob iram? Tu minime ruborem præferas: illi ſanguinei oculi? tui quietè & cum grauitate aſpiciant. vox illi aſpera? tibi mitis & blanda, imò potius nulla.* Audi & Bedam in Collectaneis tom. 3. *Cùm vero*, inquit, *linguæ derogantium corrigi nequeunt, æquanimiter ſunt per omnia tolerandi. Sæpè vero cùm de vita proximorum cõquerimur, mutare locum conamur, ſecretum vitæ remotioris eligere: videlicet ignorantes, quia ſi deſit ſpiritus, non adiuuet locus. Tolerandi ſunt ergo vbique proximi: quia Abel fieri non valet, quem Cain malitia non exercet.* Sic Saul initio regni ſapienter ſe ſuoſque regens, ad contumelias ſuorum obticuit. Audi Script. 1. Reg. 10. 27. *Filij verò Belial dixerunt: Num ſaluare nos poterit iſte? & deſpexerunt eum, & non attulerunt ei munera: ille verò diſſimulabat ſe audire.* Verum eſt enim illud: Qui neſcit diſſimulare, neſcit regnare. Porrò R. Leui generaliùs hæc accipit: Prudens, inquit, ſocium ſuum non deludit & contemnit, ſed ſilet dũ alter loquitur, attentéque illius ſermones audit: licet autem is in medium proferet ea, quæ ipſe perſpecta habet, auſcultat tamen eius dignitati fauens, licet nihil inde percipiat emolumenti.

Salomonem ſecutus Rabbi Simeon in Pirke auoth: *Per omnem vitam*, inquit, *educatus ſui inter ſapientes, nec inueni quidquam corpori ſalubrius ſilentio.* Et Ben Sira in Sentent. *Vidiſti aſinum nigrum? neque nigrum, neque album*, hoc eſt, vt ei⁹ Scholiaſtes exponit: *Doce linguam tuam, vt ſemper dicat Neſcio, ne quando in reſponſo capiaris.* Sic ceteri Hebræorum Rabbini negationem in reſpondendo vel ſilentium commendant. Vnde anonymus: *Doce linguam tuam dicere Neſcio, quod æquilibre eſt auro & argento.* Huc facit gnome Arabum cent. 2. n. 52. *Sæpenumerò ſilentium eſt reſponſum, vt quis reſpondeat omittendo reſponſũ.* Nimirum multorum accuſationes, querelę & calumniæ manifeſtam ſæpè habent falſitatem, nec reſponſum aut apologiam merentur: vnde ad eorum criminationes ſilere, ſufficienter reſpondere & ſe purgare eſt. Et cent. 1. n. 98. *Taciturnitas conciliat ſibi amorem. Pœnitentia ſuper ſilentio melior eſt pœnitentia ſuper ſermone*; hoc eſt, præſtat pœnitere taciturnitatis, quàm ſilentii: *Nam nulli tacuiſſe nocet, nocet eſſe locutum*, ait Cato. Pergunt Arabes: *Taciturnitas ſapientia eſt, ſed rarus eſt agens eã.* Huc pertinet diſtichon Catonis:

Demiſſos animo, ac tacitos vitare memento:
Qua flumen placidum eſt, forſan latet altiùs vnda.

Ita S. Maurilius Epiſcopus Andegau. *erat ſermone ſilens, & ſilentio loquens*, ait Fortunatus in eius Vita.

Vers. 13. *Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt animi, celat amici commiſſum*] Heb. *ambulans delator reuelat ſecretum: fidelis ſpiritu aperiens verbum*; Chald. *qui accuſator* (Syrus, *calumniator*) *eſt aperit ſecretum: & qui fidelis eſt in ſpiritu, celat ſecretũ*; Septuag. *vir bilinguis reuelat cõſilia in conſeſſu: fidelis autẽ ſpiritu abſcondit res*; Symmach. *cuſtodit verba.*

Pro *qui ambulat fraudulenter*, hebr. eſt רכיל *rachil*, id eſt *negotiator*, indéque delator, detractor, calumniator. Eſt pulchra metaphora. Detractor enim vocatur *rachil*, id eſt mercator, ſiue negotiator: quia ſicut hic merces cõparat non pro ſe, ſed vt eas diſtrahat & diuendat: ſic delator verba & geſta aliorum veſtigat & conquirit, vt illa ad alios deferat, & per circulos quaſi venum circumferat, vt inde lucrum aliquod reportet. Vnde *rachil* vti literis ita & ſignificatione alludit ad רגל *ragal*, id eſt ire, ambulare, deferre. ita Pagnin⁹ in Lexico: Vt negotiator, inquit, multas habet ſpecies mercium, quas ab aliquibus emit, & aliis vendit: itidẽ detractor verba hinc & inde collecta & audita aliis refert. Conſonat R. Abraham, qui ita ſcribit: Sicut mercator quod ab vno emit, alteri vẽdit: ita detractor quod ab aliquo audiuit, alteri reuelat. *Rachil* ergo eſt, qui explorat aliorũ ſecreta, vel vitia, vel conſilia, eáque deinde aliis enuntiat. Vnde Caietan. vertit, *explorator reuelat ſecretum, & fidelis ſpiritus tegit*; S. Hieron. in Iſaiæ c. 39. *qui fidelis eſt ſpiritus, abſcondit negotia.*

Senſus ergo eſt, quaſi dicat, Explorator, qui fictè & fraudulenter cum amico ſimulans ſe amicum conuerſatur, itáque expiſcatus amici mẽtem, eiuſque arcana conſilia & ſecreta, hic eadem mox reuelat aliis: qui autem fidelis eſt animi & ſpiritus, hic celat amici *commiſſum*, id eſt ſecretum, quod ſibi commiſit & concredidit. Rurſum *commiſſum*, id eſt admiſſum ſiue perpetratum aliquod delictum. Ita Dalila expiſcãs Samſonis viri ſui ſecretum, fortitudinẽ ſcilicet eius conſiſtere in capillis, illud prodidit Philiſtæis, & Samſonẽ perdidit Iudic. 16. 17. Huc facit prouerbium Arabum centur. 2. n. 54. *Arcanum tuũ de ſanguine tuo eſt: ſi aperuiſti illud, & eſt cauſa mortis tuæ.* Et cent. 2. n. 61. *Secretum eſt fides, hoc eſt, commendatum fidei alterius.* q. d. Qui ſeruat ſecretum, pro fideli habetur: qui diuulgat, pro infideli. Ibidem n. 65. *Arcanum tuũ eſt captiuus tuus, ſi cuſtodieris illud: tu autem captiuus es, ſi manifeſtetur.* Et nu. 59. *Pectus tuum dilata ſecreto tuo*, hoc eſt, *ne detege illud vlli. Poſſidet homo animã ſuam* (vel *ſeipſum*) *qui occultat ſecretum ſuũ ab amico ſuo.* Et n. 36. *Ne aperi ſecretũ tuũ ſimijs*, id eſt, *ne detege arcanũ tuũ deriſoribus.* Simiæ enim omnia quæ vident imitantur & iterant, itáque agentes deridere videntur. Et cẽt. 1. n. 74. *Os linguæ carcer eſt. Caue vt feriat lingua tua collum tuum.* Huc facit gnome Hebræorum: *Intrat vinum, exit arcanum.* Quod enim latet in animo ſobrii, hoc natat in lingua ebrii. Similis eſt gnome Poëtæ:

Gnomæ de celando ſecreto.

Eximia eſt virtus, præſtare ſilentia rebus:
At contrà grauis eſt culpa, tacenda loqui.

Et illa Thaletis: *Vide ne te inius vocet ſermo contrà coniunctos tibi ac ſocios dictus*, q. d. Ne fidas amicis, vt eis committas arcana, vt inde illa effutiant, magnâ tuâ infamiâ & ignominiâ. itá Laërt. libr. 1. c. 1. Et illa Ariſtonis: *Vẽti nobis moleſtiſſimi ſunt, qui abſtrahunt pallia: nam his contra ventos munimur: ita grauiſſimè lædunt amici, qui expiſcãtur arcana.* Et illa Tiberij Imper. apud Dionem: *Principis animũ aut nemini aut paucis cognitum eſſe oportet.* Et illa Metelli Macedonici, qui rogatus, quidnã acturus eſſet poſt ſubactos Arbachos, reſpondit: *Tunicam meam exuerem, ſi eam conſilium meũ ſcire exiſtimarẽ.* Et illa Bedę in Collect. *Imperiti ſicut loqui neſciunt, ſic tacere non poſſunt. Amicũ ſecretò admone, ſed palàm lauda.* Plura de reuelatione ſecretorũ dixi Eccleſiaſtici 27. 17.

Pro *fidelis animi* Aquila & Theodot. vertũt, *πιςῷ πνεύματι.* quod cũ Roman. vertas *fidelis ſpiritu*, vt *πνεύματι* reſpondeat Latino ablatiuo, quo Græci carent: noſter tamen Salazar propriè accipiens in datiuo vertit, *fidelis ſpiritui*, ſicque exponit: *Fidelis ſpiritui*, id eſt animo ſuo, dicitur qui arcana ſeruat: quia ea quæ in animo tutò latent, palàm dicere, & in vulgus ſpargere, quoddã eſt proditionis genus aduerſus animum: animus enim non ſecùs ore aperto proditur, quàm vrbs aliqua oſtio reſerato. Vel aliter: Qui ſecreta non violat, fidelis ſpiritui dicitur, id eſt Spiritui ſancto: quaſi verò è contrà is, qui arcana amicorum palàm facit, Spiritui ſancto infidelis ſit.

Cauſas duas ſubdit. Prior eſt, quia Spiritui ſancto; qui primus & notionalis eſt amor, tribuitur omnis honeſta beneuolentia, omniſque amicitia eius operâ copulatur. Nihil autem æquè amicorũ concordiam diſtrahit, ſicut arcanorum & ſecretorum reuelatio. Poſterior, quòd ſecretorum reuelatio ex amore proficiſcatur: iure ergo optimo eidem reuelatio ſecretorũ tribuitur, cui dilectio etiam accommodatur, putà Spiritui ſancto, qui eſt amor formalis & cauſalis: vbique enim amorem & amicitiam aſtringit & copulat. Verùm hæc myſtica, vel accommodatitia ſunt: vera enim verſio eſt, *fidelis ſpiritu*, vt habent Septuag. Chald. Noſter, & alii paſſim. Ita tacitum apud ſe ſeruabat ſecretum amicorum S. Ambroſius, vt ne quidem fratri dilectiſſimo Satyro illud communicaret. Vnde de Obitu Satyri: *Cùm omnia*, inquit, *nobis eſſent noſtra cõmunia, indiuiduus ſpiritus, indiuiduus affectus; ſolũ tamen commune non erat ſecretum amicorum: non quo conferendi periculũ vereremur, ſed tenendi ſeruarem⁹ fidem*, &c. *Erat enim fidele iudicium extraneo non eſſe proditum, quod non eſſet cum fratre collatum.*

VERS. 14. *Vbi non eſt gubernator, populus corruet: ſalus (Syrus, liberatio) autem, vbi multa conſilia*] Pro *gubernator* hebraicè eſt תחבלות *tachbuloth*, de qua voce fusè dixi c. 1. 5. docuique ſignificare gubernacula nauis, indèque reipubl. ac conſequenter conſilia, induſtriam, ſolertiam, quibus gubernatur nauis, ç. què ac reſp. Vnde Hebræa ad verbum habent, *vbi non ſunt conſilia & conſulta gubernacula* (Caiet. *ingenia*) *corruet populus: & ſalus in multitudine conſiliarij*, id eſt conſiliariorum; Theodot. *in incogitantia corruit populus: ſalus autem in homine multi conſilij*; Sept. *quibus nõ eſt gubernatio, cadent tãquã folia* (legerũt עלים *alim*, id eſt folia, pro עם *am*, id eſt populus) *ſalus autem in multo conſilio*; Chald. *in multitudine cõſilij.* Rectè populus comparatur foliis arborum, tum ob copiam; tum ob viciſſitudinem, quâ aliis cadentibus alia ſubnaſcũtur; tum ob decorẽ: ſicut enim folia decorant arborem, ſic populus ritè compoſitus rempub. Vatabl. *vbi non conſilia, cadit populus: vbi autẽ ſatis conſiliariorũ eſt, cõſeruatur.* Ita & Caſſianus collat. 2. de diſcretione c. 4. legit, *quib⁹ nõ eſt gubernatio, id eſt cõſiliũ & diſcretio*, inquit, *cadũt vt folia.* Eſt metalepſis: ex cõſiliis enim intelligitur gubernatio bona, conſulta & prudens: ex gubernatione ipſe gubernator, vt vertit Noſter. Sẽſus eſt, q. d. Vbi nõ eſt gubernator ſapiẽtiâ & prudẽtiâ gubernãdi præditus, ibi in multa pericula & dãna corruet populus: at vbi is adeſt, & cõſilio vel proprio pollet, vel alieno vtitur, ibi populus ſalu⁹, & à malis omnibus immunis ſecuruſque conſiſtit.

Hebr. tachbuloth quid ſignificet. Primò. Vox ergo תחבלות *tachbuloth* pluralis ſignificat Primò, multis magniſque conſiliis modiſque regendi opus eſſe rectori reip. vtpote qui ad varias A variorum hominum & populorum conditiones, indoles, appetitus ſeſe attemperare debeat, vt quemque conformiter ad ſuum ingenium regat. Huius apologum vel exemplum Poëtæ dant Proteum, qui in mille formas ſeſe vertebat, vt cuique ſeſe aſſimilaret, eiuſque indoli & moribus ſeſe conformaret. Accedit quod ait Salluſt. in Iugurt. *Vulgus ingenio ſeditioſum atque diſcordioſum, cupidum nouarum rerum, quieti & otio aduerſum.* Et vt idem ait in orat. Marcii, *impigræ linguæ, ignaui animi.* Et Liuius lib. 23. *Hæc*, ait, *eſt natura multitudinis, aut ſeruit humiliter, aut ſuperbè dominatur. Libertatem, quæ media eſt, nec ſpernere modicè, nec habere ſciunt.* Philo lib. de Ioſeph: *Sicut*, ait, *gubernator pro ratione ventorum mutat nauigationis ſubſidia, non vno modo nauem dirigens: ſic reipublicæ moderator debet eſſe multiformis ac multiplex, alius in pace, alius in bello; aliter ſe paucis, aliter multis opponens aduerſariis*, &c. Aſtipulatur S. Gregor. B Nazianz. in orat. 1. Apolog. *Nam profectò*, inquit, *ars quædam artium & ſcientiarum mihi eſſe videtur, hominem regere, animal maximè varium & multiplex; id eſt, ars vna eſt plures artes coërcens.* Et poſt pauca: *Quemadmodum*, inquit, *ſi quis belluam variam & multiplicem, ex multis belluis magnis iuxtà paruiſque, feris mitibuſque compactã, cicurare ac ducere aggrediatur; huicin natura adeò varia & prodigioſa gubernãda, maximus vtique labor ſubeundus ſit, magnumque certamen: quippe nec vocibus eiſdem, nec alimẽtis, nec manus attrectationibus ac ſibilis, nec reliquis delectetur; ſed aliis aliis, pro ſua quiq; natura & cõſuetudine, vel gaudeant, vel offendantur; vt qui eiuſmodi belluæ curam ſuſceperit, eum varia omnino & multiplici ſcientia ornatũ eſſe oporteat. Haud diſſimili modo communi huic Eccleſiæ corpori, inſtar compoſitæ* C *cuiuſdam & inæqualis belluæ, ex pluribus variiſq; moribus & ſermonibus coagmentato, ſummopere quoque neceſſe eſt, Antiſtitem ſcilicet ſimul & ſimplicem eſſe, quantum ad eam, quam ad res omnes adhibere debet animi integritatem; & quam maximè varium & multiplicem, quantum ad id attinet, vt vniuſcuiuſque beneuolentiam ſibi concilier.*

Secundò. Secundò, *tachbuloth* ſignificat, gubernatorem reip. debere imitari gubernatorem nauis, de quo multa Plato in dialogo de Regno, & l. 8. de Repub. & Plutarc. in Moral. vbi inter cetera ait: *Vt in magnis tẽpeſtatib⁹ validiſſimo clauo, optimo gubernatore, & pluribus fulturis opus eſt: ſic magnas & turbulentas res adminiſtranti ſummâ ſapientiâ opus eſt: quam cùm* D *gubernator non habeat ex ſe, à probis cõſiliariis mutuetur & diſcat oportet.* Vnde Vegetius lib. 3. *Fieri*, inquit, *quid debeat, cũ multis tracta: quid facturus ſis, cũ pauciſſimis, vel potiùs ipſe tecũ.* Vide dicta cap. 1. v. 5.

Quocirca Pius II. ſapiens & generoſus Pontifex lib. 1. epiſt. 387. ad Ludouicum Galliæ regem: *Scriptura*, inquit, *quæ ait, Vbi multa conſilia, ibi ſalus, conſiliorum multitudinẽ non requirit, ſed maturitatẽ & digeſtionẽ: quæ res in paucis quàm in multis faciliùs reperitur: neque enim honeſtas aut iuſtitia multitudine facilè ſuadetur, quæ variis affectionibus agitata ad pronã frequẽter inclinat confuſioni: ſubita eſt conſulentiũ multitudo, neq; bene res ſe habet vbi ſuffragia numerãtur, non ponderãtur: ſæpè enim fit vt maior pars meliorem vincat.* Iuſtinian⁹ edixit quoq; hoc modo: *Sed neque ex multitudine auctorũ quod melius & æquius eſt iudicatote, cum poſſit vnius forſan & deterioris ſentẽtia, multos & maiores aliqua in parte ſuperare.* Teſtis Cicero, Q. *Scæuolam iuris peritiſſimum, cùm de iure prædio-* Conſilia non numero, ſed maturitate æſtimanda. C. de veter. iur. enucl. lib. 1. In Corneliana.

rum conſuleretur, ſuos interdum cōſultores ad Fur.ū & Caſellū prædicatores reïeciſſe. Et conſtat Bartolū ad iudicium mercatorum & opificum pleraque ſua elucubraſſe. Nā vt idem tradit M. Tullius: *Aſſiduus vſus vni rei deditus, & ingenium & artem ſæpè vincit.*

Ita Seuerus Imper. nil ſtatuit vmquam abſque plurimorum Iuriſconſultorum, aliorumque peritorum corona. Auguſtus ad conſilium etiam priuatum adhibebat Mæcenatem& Agrippam, ſicut Iulius Cæſar Q. Pedium & Cornelium Balbū. Et Auguſtus poſt mortem illorum, ſi quid, cuius cum pœniteret, accidiſſet, exclamabat: *Horum nihil mihi accidiſſet, ſi aut Agrippa aut Mæcenas vixiſſet.*

Tertiò:

Tertiò, *tachbuloth* notat ſalutem reip. conſiſtere tum in ſapientia gubernatorum, tum in obedientia ciuium; ſicut ſalus nauis pendet à nauclero, chori à choragо, orbis à ſole. Quod enim eſt ſol in mundo, choragus in choro, naucleтus in naui, hoc eſt ſapiēs rex vel princeps in republ. Hinc rurſum Hebræi conſilium vocant סוד *ſod* à יסד *iaſad*, id eſt fundauit: quod enim fundamentum eſt in domo, hoc conſilium eſt in re agenda, vt eo ſtante ſtet, ruente ruat. Audi S. Chryſoſt. homil. 34. in epiſt. ad Hebr. *Magiſtratum ducemq; & rectorem non habere, malum eſt, & eſt argumentū multarum calamitatum; & principiū defectus ordinis, & perturbationis & confuſionis. Nam ſicut ſi coriphæum à choro & ducem ſuſtuleris, non erit ampliùs chorus modo congruus & ordinatus; & ſi à phalange exercitus amoueris imperatorē, non erit ampliùs numeroſa & ordinata acies; & ſi à nauigio dempſeris gubernatorem, nauē demerges: ita etiā ſi à populo rectorem abſtuleris, omnia euertiſti & deleuiſti.* Deinde de his qui principem habent, non tamen illi parent, hæc annectit: *Atque malum equidē eſt magiſtratus & rectoris defectus, occaſio ſcilicet euerſionis: non minus autem malum eſt inobedientia ſubditorum. Populus enim non parens rectori ac magiſtratui eſt ſimilis ei qui non habet, & fortè etiam deterior: nā his qui rectōre carēt, datur venia, ſi ordo atque moderatio non ſeruetur: his autem non ita, ſed pœnā digni ſunt.*

Gnomæ de conſilio.

Idem fuit ſenſus Philoſophorum, Ariſtotelis Rhetor. ad Alexandr. *Conſiliari, inquit, eorum, quæ inter homines, diuiniſſimum.* Platonis: *Quiddam ſacrū profectò conſultatio eſt.* Nam conſilio ſtāt regna, vrbes, domus. Saluſtius ad Cæſar. *Ego, inquit, ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes vſque eò proſperū imperiū habuiſſe, dum apud eos vera conſilia valuerūt. Vbicumque gratia, timor, voluptas ea corrupere, paulò pòſt imminutæ opes, deinde ademptum imperiū, poſtremò ſeruitus impoſita eſt.* Omnium ſuffragio damnatur ipſe Iulius Cæſar, nec in dictatura, nec in conſulatu conſilio ſenatus vſus, ait Sueton. vnde & ſe & rempubl. perdidit. Idem fecit Nero, qui ſenatum capitaliter oderat, ait Sueton. Similis fuit Hieronymus Siciliæ rex, qui nulla de re conuocauit vel conſuluit publicum conſilium, teſte Liuio lib. 4. belli Punici ſecundi. Fusè hoc argumentum tract. Cardin. Palæotus lib. de Sacri Conſiſtorij conſultationibus, & Martinus Laudenſis tract. de Conſiliarijs, & Boëtius de Auctoritate magni conſilij: Huc facit quòd omnes reges& principes ſuos habeant conſiliarios, ſenatores, parlamentum, &c. Porrò, *conſiliorum gubernaculum lex diuina ſit*, ait S. Cyprian.

Tropol. S. Dorotheus ex hoc loco docet, fidelem virtutis ſtudioſum egere ductore & gubernatore. *Cauere*, inquit, *nos admonet ne noſmetipſos informemus, ne nos ſciolos habeamus, ne perſuadeamur eſſe nos ſatis nobis ad regimen noſtrum. Opus enim nobis eſt auxilio præter Deum, opus coadiutoribus. Nihil eſt miſerabilius, nihil quod citius expugnari queat his, qui nullos duces, nullos auctores habent ad vitam Dei. Ait enim: Quibus non eſt gubernatio, decidunt vt folia. Folium à principio ſemper virens, ſemper germinās, ſemper delectabile eſt: non multò pòſt areſcit & languet, & cadens conteritur & conculcatur. Talis homo eſt qui à nemine regitur. A principio ferentiſſimus ad ieiunia, ad vigilias, ad quietem, ad obedientiam, & ad quæcumque cetera bona. Paulò pòſt extincto eo feruore, ſi nullū habuerit ſuum gubernatorem aut fotorem, qui extinctum ignem ſuſcitet & accendat, deſiccatur & cadit, ac demū deſtitutus ab hoſtibus ſuis captiuus trahitur, qui & vt voluerint in ipſum graſſantur.* Hæc ille, & optimè.

Apologus conſilij.

Hanc gnomen illuſtri apologo vulpis & formicæ feſtiuis parabolis ceu his tericis phrygionicè acupicto, exornat Cyrill. l. 1. Apolog. moral. c. 10. cuius titulus: *Vbi multa conſilia ſunt, ibi ſalus. Vulpeculæ, inquit, vt ſuper terram ſibi domum conſtrueret, materiam congreganti formica obuiauit, & ſalute dictā, quid eſſet quod faceret, exquiſiuit. At illa reſpondit: In obſcuris terræ latibulis hactenus habitaui, modò fert animus in luce cunctis gratiſſima mihi nidum conſtruere. Cui formica mox dixit. Fuitne tibi fortè vmquam moleſtum primum illud habitaculum? Cui illa: Numquam certè, ſed tutiſſimum & quietum: attamen ad voluntatem hanc dulcedine lucis inclinor. Tum formica ſubiunxit: Nimirum dulce eſt lumen, & delectabile oculis vidēre ſolem, ſed longè magis ſapit tuta, & delectabilior eſt ſecura quies. Quamobrem ſoror, licèt non ſim tanti, vt conſiliaria ſim prudentiæ tuæ, hoc tamen tibi in memoriā reuoco, & in hac noui ante verum eſt, quòd gallinariis & pellionibus non es modicum odioſa: illis quidem, propter zelum gallinarum; iſtis verò, pellium cupiditate tuarum. Suadeo itaque, vt in nouo negotio conſilium antiquorum requiras: nā conſilium cuſtodiet te, & prudentia te ſeruabit. Ad hæc vulpes inconſultè reſpondit: Minimùm quidem ſoror hoc attendo: nam egere tuo conſilio me minimè puto. Cui formica prudenter reſpondit: Principia quidem rerum mole minima, virtute ſunt maxima. Nam ex paruo ſemine ingens palma naſcitur. Quare in minimis exordiis maxima ſunt conſilia agenda. Quoniam paruus error in principio, maximus eſt in fine. Sic modica radicis corruptio in totum arboris corpus effunditur, eo quòd in ſuo principio totius realitas continetur. Adde, quòd, ſi minima negligas, paulatim defluas in maiora* (Eccli 19. v. 1.) *Propter quod Salomon in Prouerbio dixit: Audi conſilium, & ſuſcipe doctrinam, vt ſis ſapiens in nouiſſimis tuis* (Prouerb 19. 20.) *Nam & cogitationes conſiliis roborantur. Ad hæc vulpes victa ratione reſpondit: Etſi in hoc ipſo, quod paro, conſilio vti ſit opus; tamen ſatis mihi à natura conſilii eſt domi. Cui prudenter formica: Conſcriptum eſt, inquit* (Prou. 3. 7.) *Ne ſis ſapiēs apud temetipſum, & ne innitaris prudentiæ tuæ; quia dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.* Idipſum deinde ſimilitudine oculorum, radiorum & nautarum confirmans, ſubdit: *Nónne plura vident quatuor oculi quàm duo: & multiplicati radii plus illuſtrant: maior certè facultas eſt plurium, & ratis pluribus nautis ſecuriùs gubernatur. Veruntamen cuius eſt conſiliū? nónne eſt ſapientiæ? nimirum hæc quæ abſcondit vni, reuelat alteri; & humilitatis matrix vt plurimum, rectum de agendis conſilium docet per alienum. Quòd ſi bene iudicaſti, tertio conſiliario addito, certior eris, & rectè in melius dirigēris. Quanto igitur conſilium eſt ex pluribus, tanto ſalubrius exiſtit. Quoniam vbi multa conſilia, ibi ſalus. Sic audiens ſapiens, ſapientior erit, &*

Similia.

intelligens gubernacula poſſidebit (Prouerb.1.5.) *Ad* A
hac vulpecula dixit: Scio quòd prouida es; doce, quæſo, cuius ſit conſilium audiendum. Tunc illa: Sapientis, inquit, prudentis, ſcientis, experti, amici fidelis, magnanimi, Deumque timentis. Quibus dictis, prouida callidam à ſe eruditam vale dicto dimiſit.

Vers. 15. *Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo: qui autem cauet laqueos, ſecurus erit*] q.d. Qui fideiubet pro alio, affligetur multis moleſtijs, & ſubinde damnis: cogetur enim debitum debitoris, ſi is ſoluendo non ſit, aut ſoluere nolit, ex ſuo ære dependere & præſtare: qui autem cauet laqueos obligationum, qui in ſponſione & fideiuſſione latent, ab hiſce moleſtijs & damnis immunis & ſecurus erit. Vide dicta cap.6.v.1. & ſequ. & Eccli.29.4. & ſequ. Hic ſenſus patet ex Hebræo, qui ſic habet: *Contritione conteretur homo cum fideiuſſerit pro extraneo: & qui odit defigentes* (ſtipulantes & fide- B
iubentes defigendo & conſerendo manum manui creditoris) *confidit*; Symmach. *qui autem odit captiones* (laqueos cautionum & ſponſionum) *confidit*; Theodot. *odio habens laqueis implicari confidet*, id eſt, confidenter & ſecurè aget, non timens lites & damna, quæ ex fideiuſſione ſequuntur. Septuag. verò ſic vertunt, *malus malè facit cùm commiſtus* (Hebr enim ערב *arab* propriè miſcere, indéque ſtipulari & ſpondere ſignificat) *fuerit iuſto: odit autem ſonum ſecuritatis.* Hebr. enim תקע *taka* & defigere, & ſonare tubaque clangere ſignificat. Poteſt hæc Septuag. verſio ad Vulgatam adaptari, q.d. Malus, id eſt auarus creditor, affligit iuſtum, qui ex charitate pro debitore ſpopondit. Hinc iuſtus odit ſonum, quem in ſtipulatione fideiuſſionis vel aſſecurationis manu conſerta edere ſolet, q.d. Odit comploſionem manus ſuæ cum manu credi- C
toris, hoc eſt, odit fideiuſſionem. Si tamen ea amplè vt ſonant accipias, ſignificant iuſto periculoſum eſſe omne cum malo ſiue impio commercium: periculum enim eſt, ne ab eo fraudetur, intricetur aut ſeducatur. Vnde auctor Catenæ Græcor. ſic Septuag. clarè vertit & explicat: *Improbi inter iuſtos immiſti faciunt improbè, ſermonemque de ſalute & ſecuritate* (doctrinam ſalutis) *inſtitutum aſpernantur.* Et Syrus de more aſſectans Septuag. *Improbus*, inquit, *malè facit, cùm occurrerit iuſto, quod oderit ſpes compotes*; Chaldæus verò, *Malus*, inquit, *malè agit contra iuſtum, eò quòd fideiuſſor ſteterit pro extraneo, & odit eos qui ſpem ſuam collocant in Deo.* Caſſianus denique collat.1.c.20. *Malignus*, inquit, *nocet cùm ſe commiſcuerit iuſto, id eſt, diabolus decipit cùm fuerit colore ſanctitatis obtectus: odit autem ſonum tutelæ, id eſt diſcretionis vim, qua de ſenio- D
rum verbis ac monitione procedit.*

Vers. 16. *Mulier gratioſa inueniet gloriam: & robuſti habebunt diuitias*] Pro *robuſti* hebr. eſt עריצים *aritſim*, id eſt fortes, præualidi, valentiores, potentiores, qui alijs præualent, putà qui animo ſunt infracto, omniſque laboris patientes. Vnde ſæpè in malum ſumitur, ſignificatque tyrannos & prædones, qui vi & armis alios ſubiugant, ſpoliant, confringunt. Vnde Theodot. vertit, *& irrumpentes apprehendent diuitias.* quidam Hebræi vertunt, *formidabiles ditantur*: quia talibus ceteri ex metu munera deferunt, ait Aben Ezra. Hinc R. Salomon myſticè, ſed iudaicè, ſic exponit: *Mulier gratioſa, id eſt Iſraelitica Synagoga, ad diuinam gloriam proximè accedet & ad eius legem: robuſti autem, id eſt filij Eſau, diuitias per furtum rapinamque auferenti ſe addicent.*

Mulier gratioſa, vel, vt hebr. eſt, *gratia*, Primò, eſt mulier pulchra & venuſta; Secundò, gratioſa in verbis & factis; Tertiò, honeſta, pudica, obſequens marito, ſedula, omniq; virtute prædita. Vnde aliqui vertunt, *mulier virtuoſa ſuſtentat honorem, & præualidi diuitias*; Chaldæus, *mulier benigna diuidit gloriam, & robuſti currunt poſt diuitias*; Symmach. *mulier bona aſſequetur gloriam*; Vatabl. *mulier modeſta aſſequetur gloriam*, id eſt, mulier quæ obſequens erit marito, commendabitur: ſeueri autem vel rigidi aſſequentur diuitias.

Iam Primò, Baynus ſic exponit, q.d. Mulier gratiæ, id eſt vxor pulchra, gloriã ſuæ pulchritudinis viro in dotem affert: vnde & feminæ valdè pulchræ ſine dote nubunt, quia dos earum eſt forma & pulchritudo. At עריצים *aritſim*, id eſt viri robuſti, ſolliciti, & ad rem attenti, pulchritudini anteferunt opes, & cum coniuge opulentam dotem quærunt, plus gloriæ ex opibus quàm ex pulchritudine ſperantes. Verùm hæc ex poſitio multa addit, ac alienior videtur, aliòque detorta.

Secundò, meliùs noſter Salazar, q.d. Sicut decor mulieri parit gloriam, id eſt diues & nobile matrimoniũ, putà ſplendidum & copioſum maritum; ſic labor viro parit opulentiam, q.d. Feminis quidem opes & magnam dotem pulchritudo & forma; viro autem fortunas & facultates ſua tantummodò induſtria parit: atque adeò feminæ ſedentariam, ſocordem & mollem vitam agere fortaſſe licet; viro autem non item, ſed labore & ſollicitudine impigra opus eſt: Sic *gloria* pro opibus ſumitur Geneſ.31.1. in Hebræo. ita Aben Ezra.

Tertiò, Caiet. q. d. Sicut viri fortes & ſtrenui fulciunt ſuas opes & familias ſuâ fortitudine & ſtrenuitate; ſic vxor gratioſa, id eſt caſta & bene morata, ſuſtentat portatque honorem & gloriam tam ſuam, quàm mariti: nam viri honor & gloria conſiſtit in vxoris caſtitate & probitate. Accedit R. Leui. Gratia, inquit, feminæ dignitatem fulcit & conſeruat, perinde ac ſi columna fulcrumque eſſet, cui gloria inniteretur: ſicut robuſti conſeruant diuitias, & ſunt tamquam columnæ quędam, quæ illas à prædonibus vaſtatoribuſque tuentur. Hebr. enim תמך *tamach*, quod Noſter vertit, *inueniet & habebunt*, propriè ſignificat fulcire, ſuſtentare, vti domum fulciunt columnæ.

Quartò, ſimpliciter & genuinè Ianſenius: Hebraice, inquit, ad verbum habetur: *Mulier gratia apprehendet gloriam, & fortes apprehendent diuitias.* Eſt autem mulier gratiæ mulier gratæ venuſtatis & probitatis. Vnde Noſter vertit, *mulier gratioſa*: alij, *mulier venuſta*. ſignificaturque quòd, quemadmodum mulier ſuâ pulchritudine & gratiâ morumque probitate obtinet gloriam apud homines; ita viri ſuâ fortitudine conſequi debent diuitias: vt intelligamus, quòd, quemadmodum gloria viri eſt mulier venuſta, ita familiæ opes pendent ex fortitudine & ſedulitate viri. Docet ergo in mulieribus maximè requiri formam & morum gratiam, in viris induſtriam & laborem.

Porrò quantam decor (animæ magis quàm corporis) feminæ gloriam concilict, pulchrè docet S. Baſil. tract. de Virgin. *Talem ſe*, inquit, *habitu, inceſſu & toto corporis geſtu femina exhibebit, vt, qui illi fortè obuij fuerint, quaſi viuum Dei ſimulacrum aſpicientes, faciem ad reuerentiam atque admirationem ſanctitatis indinẽt: vereãtur, inquã, aſpectũ illius, atque, vt dixi, tãquã diuinæ imagini reuerentur de via decedãt.* Talis fuit Iudith, cuius gloria fuit forma, ſed magis pu-

dicitia, virtus & fortitudo, quâ Holofernē occidit, A & Iſraelem liberauit. Vnde ei victrici populus acclamauit: *Tu gloria Ieruſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri*, Iudith 15. 10. Talis fuit Eſther, quæ ſuâ formâ & gratiâ gloriam regni, thorúmque Aſſueri aſſecuta, Aman ſuſpendit, Hebræos ſeruauit.

Porrò Septuag. interijciendo vnam ſententiam, hanc gnomen aliter efferunt per bimembrem antitheſin: *Mulier gratioſa*, inquiunt, *ſuſcitat viro gloriam: thronus autem ignominiæ mulier odio habens iuſta*. id eſt, improbæ, impudenti, peruerſæ mulieri ignominia inſidet quaſi throno ſuo: nuſquam enim magis dedecus & ignominia cernitur, quàm in femina improba, laſciua & peruerſa. Pergunt Septuag. *diuitiarum indigentes ſunt pigri, fortes verò nituntur diuitijs*. Septuag. more ſuo ſequitur Syrus: *Mulier pia*, inquit, *viro adipiſcitur laudem; ſedes autem ignominiæ mulier quæ veritatem odit*. B *Inertes etiam in diuitijs ſunt indigentes, fortes autem obtinent ſcientiam.*

Symbolicè & myſticè, auctor Catenæ Græcor. *Mulier benigna & gratioſa*, ait, ſublimiori ſenſu eſt ſententia mitis grataque auribus, cuius vir eſt mens vel animus: thronus autem ignominiæ, eſt vis vel poteſtas infamiæ. Nam vt homo, in quo peccatum regnat, & veluti rex in ſolio ſuo ſedet, vocatur ſedes iniquitatis: ita homo probro & ignominia coopertus appellatur *ſedes ignominiæ*. Ignominia autem naſcitur ex malitia, hæc autem ex peccato. Quod autem ex aliquo natum eſt, hoc pars illius eſt, vt lapis ex ſaxo, & ceſpes ex terra, aliáque ſimilia: atque adeo ignominia eſt ſpecies vel proles peccati. *Pigri opum inopes euadunt, robuſti autem & impigri diuitiis cumulantur*. Vir fortis & C animoſus edomat & ſubiugat corpus ſuum, laſciuus autem & intemperans vnà cum anima ipſum quoque corpus corrumpit & perdit. Aliter: Vir bonus & fortis corporis illecebras fortiter contemnit: totus autem in eo eſt, vt animæ ſuæ bene ſit: qui verò alio modo affectus eſt, is præterquam quòd animæ ſuæ non parcit, ſuum quoque corpus corrumpit & interimit. hæc ille.

VERS. 17. *Benefacit animæ ſuæ vir miſericors: qui autem crudelis eſt, etiam propinquos abiicit* [Hebr. eſt עכר *acher*, id eſt turbat, conturbat. Pro *propinquos*, hebr. eſt שארו *ſecro*, id eſt carnem ſuam; ſed quia propinqui ſunt conſanguinei & concarnei, vt ita dicam, vtpote ex eâdem carne parentum progeniti; hinc caro in Scriptura ſignificat propinquos, vt Geneſ. 37. v. 27. Iudas ait de Ioſeph: *Frater & caro noſtra eſt*. Pro *benefacit* hebr. eſt גומל D *gomel*, quod Primò, ſignificat ablactare; Secundò, retribuere & benefacere.

Primò, ergo Vatab ſic vertit & explicat: *Ablactat animam ſuam*, id eſt, defraudat ſuum genium & deſideriū vir pius, vt in alios ſit miſericors: immiſericors autem omnia abligurit & deuorat, ideoque etiā in propinquos crudelis eſt. Alii q. d. Miſericordia miſericordem ablactat à prauis deſiderijs, & à nimio ſuorum amore, vt in verè pauperes ſit miſericors, opeſque ſuas effundat.

Secundò, Septuag. vertunt, *vir miſericors animæ ſuæ benignè facit: at immiſericors quoque corpus ſuum perdit*. Quod ſanè ſic explicat, q. d. Vir miſericors animæ ſuę, id eſt ſibi ipſi, bene facit: at crudelis non modò alios, ſed etiam carnem ſuam, id eſt ſeipſum, lædit. Alij, q. d. Vir beneficus vtitur bonis A ſuis, ſibique ex ijs bene facit: at auarus ſemetipſum defraudat & inedia conficit. Sic enim iuſtè punit Deus auaros, vt, quia opes ſuas in alios non erogant, ſibi ipſis quoque vitæ alimenta ex auaritia derogent & negent. Auctor verò Catenæ Græcor. ſic q. d. Vir benignus & liberalis ex inſtituto deditus eſt animæ; auarus autem & tenax nec animæ, nec corpori parcit; quippe quod non nutrit, nec tractat vt oportebat. aut certè immodicè crudelis & parcus eſt: ſe enim immodicè ſaturans, in aduerſam valetudinem & paupertatem deflectit, & tandem omnino perit. hæc ille.

Tertiò, meliùs Noſter per *carnem* accipit propinquos, vti & Vatabl. & alij. Vnde ſic explicant Lyran. Hugo & Dionyſ. q. d. Vir miſericors dum alijs benefacit, animæ ſuæ benefacit: at crudelis etiam in propinquos, & conſequenter in carnem & animam ſuam, immiſericors eſt. Ratio eſt Pri- B mò, quia miſericors in alios, tot ſibi patronos ante Deum numerat, quot ſuis ſubſidijs ſubleuat. Secundò, quia Deum ſibi debitorem facit. Deus enim promiſit: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*. Tertiò, quia ſola miſericordia poſt mortem defunctos comitatur, vt agat eorum cauſam in tribunali Chriſti, inquit ex S. Auguſt. Lyran. Vnde pro *benefacit*, Aquila & Theodot. vertunt, *retribuit animæ ſuæ*, Syrus, *vir pius*, inquit, *facit ſibi pignora bona*. Huc accedit expoſitio Caietani: Vir miſericors, inquit, non modò alijs, ſed & animæ ſuæ benefacit; quia rependit illi quod debet, ſcilicet actum virtutis: virtus enim animo debetur ex eo, quòd animus ſuopte inſtinctu ad virtutem impellitur, eamque poſtulat & deſiderat. *Matth. 5*

Quartò, noſter Salazar ſic antitheſin profundiùs concinnat, q. d. Qui verè & ex animo miſericors eſt, is quidem benefacit animæ ſuæ, id eſt non ex affectu carnis beneficia & eleēmoſynas collocat ſuas: ſed ita expendit vt animæ ſuæ proſint, id eſt non proximis ſolùm & conſanguineis, quos plerumquè ex affectu humano fouere ſolemus; ſed etiam alienis diſtribuit bona ſua. Contrà verò, *qui crudelis eſt, etiam propinquos abiicit*: ille ſcilicet, qui propter auaritiam miſericordiam exuit, & ſæuitiam induit, non ſolùm alienis non ſuccurrit; ſed etiam in conſanguineos & carnis cognatione coniunctos impius exiſtit.

Quintò, planè & ſimpliciter, q. d. Vir miſericors liberaliter ſua expendit, idcóque in primis animæ ſuæ, id eſt ſibi ipſi, benefacit, deinde ſuperflua in alios egentes benefaciēdo diſpertit: at crudelis, id eſt auarus & immiſericors, primò externos, deinde propinquos, tertiò ſeipſum tandem vitæ neceſſarij defraudat. Multa enim per apoſiopeſin ſubticet Salomon, quę lectori ſubaudienda relinquit. Gnomæ enim hæ breuitate ſua elegantes & acutæ, lectoris ingenium exercent & acuunt. Aut clariùs, q. d. Vir miſericors benefacit animæ ſuæ, id eſt ſibi ipſi, ſuæque familiæ & propinquis: immiſericors autem non tantùm in extraneos, ſed & in propinquos ſuámque familiam, & conſequenter in ſeipſum & animam ſuam crudelis eſt. Vnde Symmach. vertit, *turbat ſuas ipſius domos*; Chald. *retribuit bonum vir benignus: qui perdit corpus ſuum, crudelis eſt*. R. Salomon: Miſericors, inquit, & pius animæ ſuæ, id eſt propinquis (quos amat vt animam ſuam) beneficia impendit: crudelis autem propinquos ſuos conturbat & abiicit.

litate nutantia, non humano vſurpata faſtu, ſed diui- A
na gratia donata celſitudo tranſcendat. Idque pro-
bat ex illo: *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autẽ dat*
gratiam, Iacobi 4.6. 1. Petri 5.5. Vide ibi dicta.
Idẽ S. Aug. in Euang ſecundùm Matth. ſerm. 10.
explicans illud Chriſti: *Diſcite à me, quia mitis ſum*
& humilis corde. Magnus eſſe vis, inquit, *à minimo*
incipe. Cogitas magnam fabricam conſtituere celſitu-
dinis, de fundamento prius cogita humilitatis. Altitu-
dinis ergo & gloriæ fundamentum eſt humilitas.
Cauſam dat homil. vlt. inter 30. *In rebus quippe vi-*
ſibilibus, inquit, *vt excelſa quiſque contingat, in ex-*
celſum erigitur: Deus autem cum omniũ ſit excellẽtiſ-
ſimus, non elatione, ſed humilitate contingitur. Vnde
per Prophetam dicitur: Propè eſt Dominus his qui at-
triuerunt cor. Et iterum: Excelſus eſt Dominus, & hu-
milia reſpicit, & excelſa à longè cognoſcit. Excelſa ip-
ſa poſuit pro ſuperbis. Illa ergo reſpicit, vt attollat: iſta
cognoſcit, vt deprimat & deyciat. Idem ſerm. 49. de B
Temp. *Melior eſt*, ait, *peccator humilis, quam iuſtus*
ſuperbus. Et ſerm. 213. *Humilitatis*, inquit, *paſſibus*
ad cæli culmina conſcenditur, quia Deus excelſus non
ſuperbia, ſed humilitate attingitur, &c. *Diſcamus*
Matth. 11. *humilitatem, per quam Deo propinquare poterimus, ſi-*
cut ipſe in Euangelio ait. Diſcite à me, quia mitis ſum
& humilis corde, & inuenietis requiem animabus ve-
ſtris. Per ſuperbiã mirabilis angelorũ creatura cecidit
de cælo, per humilitatem Dei fragilitas humanæ natu-
ra aſcendit ad cælum. Honeſta eſt enim inter homines
Prou. 11. *humilitatis conſuetudo, ſicut Salomon ait: Vbi fuerit*
ſuperbia, ibi erit & contumelia: vbi autẽ humilitas, ibi
Eccli. 3. *& ſapientia. item alius ſapiens: Quanto, inquit, ma-*
ior es, tanto humilia te in omnibus, & corã Deo inuenies
Iſaiæ. 66: *gratiam. item Deus per prophetam ait: Ad quem autẽ*
reſpiciã, niſi ad humilem & quietum, & trementem C
verba mea? Quicumque humilis & quietus non fuerit,
non poteſt in eo habitare gratia Spiritus ſancti. Deus
humilis factus eſt noſtræ ſalutis cauſa, erubeſcat homo
ſuperbus eſſe. Quantum humilitate inclinatur cor ad
ima, tantum proficit in excelſo. Qui enim humilis erit,
exaltabitur in gloria.

Vers. 3. *Simplicitas iuſtorum diriget eos: & ſupplantatio*
(ideſt fraus quâ alios circumueniunt & ſupplã-
tant, ait Aben Ezra) *peruerſorum vaſtabit eos*]
Simplicitas, ideſt integritas, innocentia, perfectio;
Septuag. *perfectio rectorum* (interpres Catenæ
Græcor. vertit, *rectarum*, ſcilicet *virtutum*, inquit)
deducet eos: & ſupplantatio contemnentium (Dei le-
gem, ait auctor Catenę Græcor.) *deprædabitur eos.*
Ita paſſim videmus milites ſimileſque, qui præ-
das exercent, tandem aliis prædam fieri: ſicut piſ-
ces, qui minores prædantur, maioribus præda D
fiunt, ab eiſque deuorantur. *O piſcis prædam vis de*
paruo, præda efficieris maiori, ait S. Aug. in Pſal. 64.
Chald. *ſimplicitas rectorum diriget eos, & peruertent*
direptores, tunc conteres eos. Giggeius in Catena
Hebr. ſuſpicatur interpretem in Bibliis Regiis
erraſſe, & pro *direptores* vertendum *deriſores*. Ve-
rùm eum nõ erraſſe patet ex Chaldæo, qui habet
בזוזי *bozaze*, ideſt *direptores*, non בזי *boze*, ideſt
contemptores & irriſores. Syrus, *ſpes iuſtorũ ædifi-*
cabitur, & ſuperbia iniquorum profligabitur. Senſus
eſt planus, q. d. Integritas iuſtorum diriget eos, vt
in ſuis conatibus proſperum habeant ſucceſſum,
ac impiorum fraudes, dolos & laqueos inoffenſi
pertranſeant. At verò impiorum prauitas, quâ
alios ſupplantare conantur, ipſoſmet vaſtabit:
quia incident in laqueum, quem aliis tetenderũt,
ſuiſque dolis & fraudibus capientur: peruerſitas,

A quam aliis machinati ſunt, in ipſorum caput re-
cidet, ac in eamdem, vel ſimilem perniciem Deo
vleiſcente incurrent. Hoc eſt quod ait S. Hieron.
epiſt. ad Pãmach. *Simplices tuti ſunt inter dolones.*
Dolones ſunt flagella intra quorum virgas latet
pugio, inquit Seruius in 7. Æneid. Dolones dicti
à fallendo, quòd decipiant ferro, cùm ligni ſpeciẽ
præferant. Et S. Ambroſ. l. 3. epiſt. 19. *Bona*, inquit,
puri ſermonis ſinceritas, & locuples apud Deũ, etiamſi
inter laqueos ambulet. Et S. Macarius homil. 40.
Anguis quidem lubricus inter ipſas elabitur manus,
colũba supernè volans retia deſpicit: ſimplex verò dolos
& fraudes facilè deſugit. q. d. Quàm facilè anguis
ſuâ lubricitate è manibus elabitur, ac colũba ſu-
peruolans retia præteruolat, tam facilè iuſtus do-
los & fraudes ſibi ſtructas euadet: tum quia à Deo
dirigitur, tum quia didicit & in praxim redegit il-
lud Chriſti: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſim-*
B *plices ſicut columbæ*, Matth. 10. Denique Eccleſia-
ſtic. c. 27. 28. *Plaga doloſa*, inquit, *doloſi diuidit vul-*
nera. & qui foueam fodit, incidet in eam: & qui ſtatuit
lapidem proximo ſuo, offendet in eo: & qui laqueum
alij ponit, peribit in illo; vti Aman ſuſpenſus eſt in
cruce, quam parabat Mardochæo. Vide ibi dicta.
Præclarè S. Aug. in pſal. 123. *Ideo*, inquit, *quærit te*
maior raptor, quia inuenit minorem raptorem: ideo te
quærit maior aquila, quia prior cepiſti leporem: præda
tibi fuit minor, præda eris maiori. Ita R. Salomon,
R. Leui & Aben Ezra.

Denique videmus Deum ſimplices & ſinceros
dirigere & tutari, ac fraudulẽtos ſæpè in laqueos,
quos ſinceris poſuerunt, impingere. Cauſa eſt,
quòd ſinceri proximè accedunt ad Deũ, qui ſim-
pliciſſimus & ſinceriſſimus eſt: hinc & *rerũ ſim-*
plicitas veſtigium eſt Dei, vti docet S. Aug. lib. de
C Vera relig. Idem l. 11. de Ciuit. c. 10. *Eſt itaque*, in-
quit, *bonum ſolum ſimplex, & ob hoc ſolum incommu-*
tabile, quod eſt Deus. Ab hoc bono creata ſunt omnia,
ſed non ſimplicia, & ob hoc mutabilia. Creata ſane, in-
quam, ideſt facta, non genita. Quod enim de ſimplici
bono genitum eſt, pariter ſimplex eſt. Et mox: *Pater*
qui genuit ſimplex eſt, & Filius qui genitus eſt, pariter
ſimplex eſt: ſed ideo ſimplex dicitur, quoniam quod
habet hoc eſt, excepto quòd relatiuè quæque perſona ad
alteram dicitur. Et S. Bernard. ſerm. 80. in Cantic.
ſimplicitatem Dei ita deſcribit: *In ea & multa in*
vnum, & diuerſa in idem rediguntur, vt nec numero-
ſitate rerum ſumat pluralitatem, nec alterationem de
varietate ſentiat. Loca omnia continet, & quæque
ſuis ordinat locis, nuſquam contenta locorum. Tẽpora
ſub ea tranſeunt, non ei. Futura non exſpectat, præte-
D *rita non recogitat, præſentia non experitur.* Et ſerm.
81. *Qui tribuit in ſimplicitate*, inquit, *diligitur à Deo,*
& ſimplicitas candor eſt: nam næuus duplicitas. quid
duplicitas niſi dolus? Et mox: *Sponſus itaque & cùm*
ſit virtus, in virtutibus complacet ſibi: & cùm ſit liliũ,
inter lilia commoratur: & cùm ſit candor, delectatur
candidis. Et ſerm. 82. *Manet in fundamento prorſus*
inconcuſſa ſimplicitas, ſed minimè apparet duplicitate
operta humanæ doloſitatis.

Myſticè, ſupplantatio peruerſorum, quâ vide-
licet mentem & rationem peruersè ſupplantãt &
ſubdunt concupiſcentiæ, perdet eos: quia ratio-
nem, quæ domina eſt, faciunt ſeruam, & cõcupi-
ſcentiam, quæ ſerua eſt, faciunt dominam. Caput
ergo habeat in pedibus, & pedes in capite.

Huc facit apologus aucupis & viperæ apud Apologus
Æſopum. *Auceps*, inquit, *viſco accepto & arundini-* aucupis.
bus, aucupatum egreſſus eſt: viſo autẽ turdo ſuper alta

arbore ſedente, & arundinibus inter ſe in longitudinem coniunctis, ſurſum eam comprehenſurus ſuſpiciebat. Ceterum ignarus viperam dormientem conculcauit. Hæc verò irata momordit ipſum. Ille iam agens animam dicebat: Me miſerum, alium enim capturus, ipſe ab alio captus ſum ad mortem. Affabulatio. Fabula ſignificat eos, qui proximis inſidiantur, ignaros ſæpè ab alijs idipſum pati.

VERS. 4. *Non proderunt diuitiæ in die vltionis* (Hebr. *iræ*, vel *indignationis*, ſupple, *Domini*, *iuſtitia autem liberabit à morte*] Senſus eſt clarus. q.d. Cùm Deus vlciſcetur peccata, vel in hac vita, vel in die iudicij, vltionem hanc peccator redimere non poterit diuitiis: quia Deus iis non flectitur, nec indiget, cùm ſit earum dominus: ſed iuſtitia eſt, quæ vltionem hanc redimit, & à morte per eam intentata liberat, iuxta illud Danielis ad Nabuchodonoſor c. 4. *Peccata tua eleëmoſynis redime.* Sic iuſtitia liberauit Noë à diluuio vniuerſali, Lot ab incendio Sodomæ, Ioſue & Caleb à morte, quâ ceteri omnes Hebræi ob murmur perierunt in deſerto, Numer. 14. Suſannam ab infamia & lapidatione, Daniel. 13. Danielem à deuoratione leonum, Daniel. 6. Maximè autem in die iudicii diuitiæ non proderunt, ſed ſola iuſtitia liberabit nos à ſententia damnationis, & à morte gehennæ: iuſtitia, inquam, tum propriè dicta, putà probitas & ſanctitas; tū impropriè accepta, putà beneficentia, ait auctor Catenæ Græc. & eleëmoſyna: ob hanc enim præſtitam Chriſtus electos adiudicabit cælo, & reprobos inferno ob eamdem neglectam, Matth. 25. Vnde Chald. vertit, *non prodeſt mendacium* (mendaces & fallaces diuitiæ, in eiſque repoſitæ ſpes diuitum) *in die iræ: iuſtitia verò liberat à morte mala.*

C *Iuſtitia* ergo *liberabit à morte*, quam iuſtus venientem æquo animo exſpectat, accedentem ſuſtinet, & vt initium vitæ melioris admittit. Viuit ergo cùm moritur, & ſecundùm exteriorem ſpeciem victus à morte mortem ipſam vincit ac proterit, eamque cōculcans, ac velut ſcabellum pedū ſuorum efficiens, immortalem vitam apprehendit; nec tantùm ſe, ſed & alios liberat à morte. Sic enim corpus Eliſei tangens mortuum, eum à morte ad vitam reuocauit, 4. Reg. 13. Tam viua, tam efficax eſt iuſtitia. Huic ſententiæ ſimilis eſt gnome cap. 10. 2. *Nil proderunt theſauri impietatis.* Et illa Eccli. c. 5. 10. *Noli anxius eſſe in diuitijs iniuſtis: non enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ.* Vide ibi dicta. Et illa Tobiæ c. 12. 9. *Eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt quæ purgat peccata, & facit inuenire miſericordiam & vitam æternam.*

Græci codices hîc interſerunt aliam gnomen, quæ non eſt in Hebræo, nec in Latino, nimirum D hāc: *Moriens iuſtus reliquit pœnitētiam* (malè Complut. legunt, *pœnitentem*) *facilis autem fit & iucundus impiorum interitus.* Quod ſic exponas, q.d. Iuſti in hac vita agunt pœnitentiam, at in morte ei valedicunt, quia propter eam tranſeunt ad gloriam: aut, vt Didymus in Catena Græc. iuſtus moriens mœrorem & luctum aliis relinquit, quia alii de interitu eius lugent ac dolent: at impii qui in bonis ducunt dies ſuos, pœnitentiam ſeram inchoant in morte, ideòque eam continuabunt per omnem æternitatem: quare eorum pœnitentia & interitus iucundus accidit iuſtis quos afflixerūt: iuxta illud, *Lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictam peccatoris.*

VERS. 5. *Iuſtitia ſimplicis diriget viam eius: & in impietate* A *ſua corruet impius*] *Simplicis*, Hebr. תמים *tamim*, id eſt *integri*, *immaculati*, *perfecti*. Vnde Septuag. *iuſtitia immaculatas* (Complut. legunt, ἀμώμους, id eſt *immaculati*) *dirigit vias: impietas autem incidit in iniuſtitiam.* Quocirca Primò, ſic explices, q. d. Iuſtitia dirigit, id eſt, vt Chald. *facit rectam*, iuſtam & probam, viam vitamque immaculatorum: ex aduerſo impietas impiorum detorquet viā impiorum, eamque facit curuam, prauam, improbam, iniuſtam. Rurſum impii in Deum facilè labuntur in iniuſtitiam, fiuntque iniuſti in proximum. Qui enim fidem Deo datam non ſeruat, multò minùs ſeruabit fidem datam vel debitam homini.

Secundò, & genuinè, q. d. Iuſtitia vias, id eſt actiones, iuſtorum dirigit, id eſt fortunat & proſperat, vt inoffenſi per omnia pericula incedant, ac felices rerum ſuarum Deo ſecundante ſortiantur ſucB ceſſus: at verò impius ob impietatem ſuam in multa impinget aduerſa & damna, corruetque in multa infortunia, vt videantur omnia in tibias eius, vt vulgò dicitur, reſilire. Sic *dirigere* pro fortunare & proſperare ſumitur pſal. 139. 12. *Vir linguoſus non dirigetur*, id eſt non proſperabitur, *in terra*. Et alibi ſæpè, præſertim in Pſalmis. ita R. Leui, Hugo, Ianſen. & alii.

Porrò, *iuſtitiam* hîc rurſus propriè & amplè accipio, quia ei opponitur impietas. Baynus tamen & noſter Salazar per *iuſtitiam*, accipiunt ſolā eleemoſynam, q.d. Eleëmoſyna eleëmoſynarium proſperat, rectâque via dirigit in cælum: at impietas, id eſt auaritia, quâ quis impius eſt in pauperes, facit vt impius corruat in mala ipſamque gehennam. Vnde S. Chryſoſt. homil. 9. de pœnitent. rectam regiamque viam in cælum docet eſſe eleëmoſynam. *Eleemoſyna*, inquit, *regia via, quæ homines celerrimè in cælorum axes adducit. Magna res eſt eleemoſyna* (*vide quàm recta in cælū pergat*) *præcedit aerem, tranſit lunam, ſolis radios excedit, ad ipſum venit cælorum culmen, ipſos pertranſiēs cælos, & angelorum populos decurrens, Archangelorumque choros & omnes ſuperiores poteſtates, ipſi aſſiſtit regali throno.* Et S. Auguſt. ſerm. 25. de verbis Domini: *Via cæli*, inquit, *eſt pauper, per quam venitur ad Patrem. Incipe ergo erogare, ſi non vis errare. Patrimonij tui quo es ligatus compedem ſolue, vt liber ad cælum poſſis aſcendere.*

Iuſtitia rectorum liberabit eos: & in inſidijs ſuis capietur iniqui] Similis eſt hæc ſententia præcedentibus: ſed ibi dixit iuſtitiam cōciliare bona, hîc verò eamdem liberare à malis. Pro *inſidijs* hebr. eſt הות *hauuat*, quod Pagnin. vertit, *in prauitate*; Vatabl. *ob improbitatē*, vel *ob oppreſſionē* qua alios ſolent opprimere: Syrus, *in iniquitatibus ſuis*; Sept. Roman. ἐν ἀπωλείᾳ, id eſt *in perditione*; Complut. verò, ἐν ἀβουλίᾳ, id eſt *in inopia conſilij*, vel *in temeritate ſua*; Procopius ἐν ἀσεβείᾳ, id eſt, *in impietate ſua*; Aquila, Symmach. & Theod. *in iniuſtitia iniuſtè agentes capientur.* *Iuſtitiā* rurſus generatim accipe pro probitate: licet Baynus & noſter Salazar more ſuo ſpeciatim accipiant eleëmoſynā. Vtraque liberat à malis tum præſentis vitæ, tum futuræ. Vnde Caiet. accipit liberationem à carcere & vinculis, iuxta illud S. Chryſoſt. homil. 7. de pœnitentia: *Eleemoſyna vincula diſrūpit, tenebras ſoluit, extinguit ignem, carcerem aperit.* Idem homil. de diuitiis & paupert. docet eleëmoſynam liberare ab amore diuitiarum, quo quaſi vinculo alligantur auari, vt VERS. 6.

diuitijs ſuis quaſi mancipia aſtricti & concatenati videantur. Vnde noſter Salazar τὸ *& in inſidijs ſuis capientur iniqui*, ſic exponit, q. d. Auari & iniuſti pecuniarum aſſeruatores in inſidijs ſuis, hoc eſt ſuiſmet ipſorum opibus iniuſtè & iniquè partis, captiuabuntur. quæ ſanè pecuniarum ſeruitus & captiuitas maior eſt, quàm ſit vinculorum ferreorum. Vnde S. Chriſoſt. homil. 13. in 1. ad Corinth. *Quando diuitijs*, inquit, *fuerimus alligati, quomodo aduerſarios vincemus? ſunt enim vinculum graue his qui vti neſciunt, ſæuus tyrannus & inhumanus, omnia imperans in perniciem illorum qui illis ſeruiunt: ſed ſi voluerimus, hæc vincula & acerbam hanc tyrannidem de ſede deturbabimus. Quomodo autem id fiet? ſi diuitias omnibus diſtribuerimus: quando enim Plutus fuerit ſolus aduerſus ſolos, ſicut latro quidam in ſolitudine, omnia facit mala: cùm autem in medium eum adduxerimus, non amplius nos ſuperabit, omnibus eum vndique alligantibus.* Hic ſenſus ſubtilis eſt & pius, ſed arctior, & ſymbolicus potiùs quàm literalis: nam ad literam ſicut quamuis iuſtitiam rectorum, ſic & quaſuis inſidias impiorum accipe.

VERS. 7. *Mortuo homine impio, nulla erit vltra ſpes: & exſpectatio ſollicitorum peribit*] Pro *ſollicitorum* hebr. eſt אונים *onim*, quod Vatab. vertit, *violentorũ*; R. Salomon, *fortitudinum*: Chald. & Syrus, *iniquorum*; Septuag. *impiorum*; Pagnin. *diuitiarum*; alij, *mendacium*; alij, *vanitatum*; alij, *cupiditatum* vel *cupidorum*; alij, *dolentium*; alij, *raptorum*. Noſter optimè vertit, *ſollicitorum* ſiue anxiorum, qui ſcilicet ſollicitè, anxiè & cum dolore cupiditati opum, voluptatum & honorum huius mundi ſe dedunt, imò inhiant. Hi enim vt cupiditatem ſuam per fas & nefas expleant, laborant, ſatagunt, ſolliciti ſunt & anguntur. Hæc eſt mala cupiditatis ſollicitudo: nam eſt & bona ſollicitudo, de qua S. Bernard. lib. 2. de Conſider. ad Eugen. *Sollicitudo*, inquit, *officium Prælati eſt, non celſitudo. Nec locus eſt otio, vbi ſedula vrget ſollicitudo omnium Eccleſiarum.* Et ſerm. 1. ad Fratres: *Eſto magis ſollicitus*, ait, *vt ſcias quid deſit tibi: vtinam ſic eſſemus cupidi gratiæ ſpiritualis, quemadmodum ſæculares homines pecuniæ temporalis.* Et ſerm. 69 in Cant. *Dilectus meus mihi, & ego illi. Nec dubitat ſe amari qui amat. Ita eſt. Amor Dei amorem animæ parit, & illius præcurrens intentio intentam facit, ſollicitudóque ſollicitam.* quæ efficit vt ſollicitè ambulet cum Deo ſuo, Michææ 6.

Copula *&* vel eſt nota ſimilitudinis copulans ſimilia, idem valẽs quòd *ſic*; vel eſt exegetica & explicatiua, idem valens quod *hoc eſt*. Priori acceptione ſenſus eſt, q. d. Sicut in morte perit omnis impii ſpes vitæ tum præſentis, ad quam redire nequit; tum æternæ à qua excluditur: ſic pariter omnis ſpes & exſpectatio hominum ſollicitorũ, id eſt anxiè & ſollicitè cupiditati opum & honorum inhiantium, in morte, imò ſæpè ante mortem, interibit.

Poſteriori modo ſenſus eſt, q. d. Cùm moritur, aut cùm mortuus eſt, homo impius, nulla reſtat ei ſpes, *&*, id eſt *hoc eſt*, exſpectatio ſollicitorum, qui auarè & cupidè bonis mundi contra vel præter Dei legem inhiarunt, peribit. In morte enim perit vita, & cum vita omnis ſpes impiorum, qui in hac vita ſolliciti ſunt ad accumulandas opes, quaſi in æternum hîc victuri. Significatur ergo, inquit Ianſenius, impio per mortem intercipi & auferri irreparabiliter, quod ſperare & deſiderare ſolitus fuit, diuitias ſcilicet, gloriam, & omnem vitæ huius felicitatem, vt idem hîc ſignificetur quod per Prophetam: *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.* Et: Pſal 75.
Non deſcendet cum eo gloria eius. Et alibi: *Sunt reli-* pſal 49.
quiæ homini pacifico. Iniuſti autem diſperibunt, ſimul Pſal 36.
reliquiæ impiorum interibunt; quia poſt mortẽ nihil eſt ei reliquum. Secundùm ſpiritualem intelligentiam ſignificari etiam hîc rectè intelligitur, impio poſt mortem nullam eſſe ſpem veniæ, quia in inferno nulla eſt redemptio. R. Salomon verò: *Expectatio ſollicitorum*, heb. אונים *onim*, *id eſt filiorũ ſpes*, inquit, *qui ſunt illorum robur & diuitiæ, peribit & irrita fiet: nam ob parentum demerita haud bonis vllis gaudebunt. Cùm autem iuſtus vita functus fuerit, illius ſoboles habebit quod ſperet, ob parentum iuſtitiam.* Aben Ezra: *Expectatio iniquorum*, inquit, *qua ſe ſperabant iniqua geſturos, irrita fiet*; R. Leui, q. d. *Impius penè totus moritur: ſpes etiam quam in inſigni ſuo robore & vi collocabat, euaneſcet. Aut q. d. Mortuo impio ceſſabit ſpes, quâ illius amici ab eius viribus & facultatibus certum munimen ſibi deſpondebant. Expectatio etiam, quâ eidem fidebant futurum, vt opem præſentem afferre poſſet, irrita corruet: eodem enim vita functo, vis omnis & robur diſperibit.*

Alludit ad Beniamin, quem mater Rachel in partu cupidè enixa, dolore emoriens vocauit *Benoni*, id eſt filiũ doloris mei, pater verò Iacob vocauit eũ *Beniamin*, id eſt filium dexteræ. q. d. Sicut Rachel filiorum cupidiſſima, hanc ſuam cupiditatẽ luit morte: nã partu Beniamin interiit, indeque vocauit eum *Benoni*: ſic pariter exſpectatio *onim*, id eſt ſollicitorum, id eſt cupiditatibus inhiantium, ideóque dolentium & ſuſpirantiũ, peribit, imò ipſoſmet enecabit: quod enim appetitur ſollicitè ex amore, hoc acquiritur cum dolore, & amittitur cum mœrore, qui ſæpè hominem ita affligit & cruciat, vt vitam ei adimat.

Porrò Septuag. ſi tamen in codices eorum non irrepſit error, cõtrariè vertũt, vt latentem hîc antitheſin exprimant; ſic enim habẽt: *Vbi iuſtus mortuus fuerit, ſpem non amittet: impiorũ verò iactãtia & gloriatio poſt mortem interit*, q. d. Iuſtus moriens ſpẽ melioris vitæ non amittit, ſed præmittit per bona opera, quæ in vita fecit: hæc enim eum poſt mortem in cælo excipient ac beabunt: at impii ſpes omnes, quas in opibus, amicis & dignitate ſua repoſitas habebat, ac de quibus ſe iactabat & gloriabatur, in morte cum ipſa vita, in qua fundatæ erant, euaneſcẽt. Vnde auctor Catenæ Græc. per exẽpla ſic exponit: *Sperabat iuſtus venuſtam ex legitima vxore prolem ſe ſuſcepturum, & ecce ſuſcipit: ſperabat ſuſceptam magnis honoribus, multiſque opibus potituram, & ecce potitur. Idem ſtatuam de ceteris ſimilibus. Quin ad futuram quoque vitam & reſurrectionẽ ſermo hic transferri poteſt: ſubindicat enim iuſtum bonis omnibus hic vſum, futurorũ quoque bonorum ſpe neutiquam fruſtratum iri: aut poſt mortem non modo in ſe, ſed in ſuis quoque liberis glorioſum & celebrem futurum. At impiorum gloriam, qua inaniter ſæpè gloriati fuerant, & in qua finem ſuum tantũ non collocauerant, vanam & momentaneam fore.*

Iuſtus de anguſtia liberatus eſt: & traditur VERS. 8.
(perperam aliqui legunt, *truditur*) *impius pro eo*] Hebr. *& venit impius pro eo*; quod Hugo exponit, *propter eum*. q. d. Impius propter iuſtum à ſe afflictum veniet & ſubibit in eius anguſtias. Planiùs alii τὸ *pro eo* exponunt *in locum eius*, putà *in anguſtiam eius*. Vnde Vatab. *Iuſtus*, inquit,

quit, *ex aduerſitate eripitur, ſed impius ſuccedit illi*; Syrus, *ſubibit impius pro eo*.

Dupliciter hæc ſententia exponi poteſt. Primò, preſsè, q. d. Deus iuſtum liberat ſæpè à malo, quod illi impius ſtruit, facitque vt impius pœnam talionis luat ac in malum, quod iuſto ſtruxit, incurrat. Vti Aman incurrit in furcã quam ſtruxerat Mardochæo: inimici Danielis incurrerunt in fauces leonum, quos Danieli apparatant; ſenes adulteri inciderunt in lapidationem, quam machinati erãt Suſannæ, Daniel. 13.

Secundò, amplè, q. d. Iuſtus ad tempus modicũ in hac vita affligitur & anguſtiatur; at mox Deus afflictioni finem imponit, eumque liberat: impios verò ad modicum tempus gaudere & dominari permittit; at mox gaudio eorũ finem imponit, facitque vt in anguſtias iuſti ſuccedãt. Hæc enim propriè competunt & debentur impio, vt cum eo quaſi reo ſibi ſubdito, propriòque ſubiecto ſemper perdurẽt. Id ſæpè fit in vita, ſemper in morte, cùm iuſti anguſtiis huius vitæ liberati euolant in paradiſum: impii verò in eas ſubintrant, perpetuò cruciandi in gehenna.

Septuag. vertunt, *iuſtus ἀπὸ θήρας*, id eſt, *à venatione* vel *captura, liberatus eſt: pro eo autẽ traditur iniquus*. q. d. Diues venatur pauperem iuſtum: at iuſtus ab eius laqueis inſidiiſque à Deo eripitur, & in eaſdem recidit diues, dum alius potentior eum venatur & deuorat, iuxta illud Eccli. 13. 23. *Venatio leonis, onager in eremo: ſic & paſcua diuitũ ſunt pauperes*. Vnde auctor Catenæ Græcor. legit, *iuſtus ne prædatorum præda fiat liberatur: pro eo autem in captionẽ traditur impius*. Vbi Didymus: Iuſtus, inquit, diuinam legẽ animo ſemper verſans, ſeſéque in illa oblectans, & à mortis laqueis eripitur, & à venatoribus dæmonumque inſidiis liberatur, & ab omni tandem ſeditioſo & turbulento ſermone cuſtoditur. traditur autem & coniicitur in illa incommoda impius. Quòd ſi vir iuſtus vt homo quandoque conciderit, ſtatim rurſus conſurgit atque emergit. Et inferiùs: Aut ideò hoc dicitur, quia iuſtus vt homo ſubiacebat quibuſuis noxiis, quæ impius per vexationem iniuſtè illatam in illo punit, & quaſi extinguit: deóque iuſtum à pœna, quam in altero ſæculo ſubiturus erat, liberat; ſeipſum verò propter iniquam vexationem certæ pœnæ reatu obſtringit: obiicitur autem huic pœnæ impius non ab alio quàm à ſe ipſo, ſuáque propria malitia, vt qui iam antè in reprobum ſenſum ſponte ſe ipſum coniecisset.

VERS. 9. *Simulator ore decipit amicum* (hebr. רעהו *reehu*, id eſt *proximum*) *ſuum: iuſti autem liberabũtur ſcientia*] Pro *decipit* hebr. eſt ישחית *iaſchit*, id eſt *corrumpit*. Vnde Aquila, Symmach. & Theodot. *in ore hypocritarum corrumpet amicum ſuum*, ſupple, impius qui præceſſit; Chald. *ore doloſus nocet amico ſuo*. *Simulator* eſt tum adulator, tum quiuis hypocrita, deceptor & impoſtor. quaſi dicat, Fallax adulator & hypocrita decipit, id eſt decipere & perdere conatur (& actu incautos ſæpè decipit) proximum ſuum: at iuſti ſuâ ſcientiâ haſce eius fraudes dinoſcent, euitabunt & diſcutient. Itaque *ſcientia iuſti* opponitur ori ſimulatoris: illius enim hypocriſin & dolos deprehendit & deuitat. *Scientiam* accipe tum cognitionem S. Scripturæ, rerumque diuinarum, tum prudentiam & cautionem. Hæc ſententia clara eſt in hæreticis, qui ſimulant ſe doctores veritatis, cùm ſint præcones falſitatis, quorum impoſturas detegit ſcientia, id eſt vera fides & Theologia. ita Beda, Hugo, Ianſen. & alii.

Septuag. vertunt, *in ore impiorum laqueus eſt ciuibus, ſenſus autem iuſtorum proſperè procedens*; vel, *iuſtorum autem ſenſus felix fauſtuſque exiſtit*. Idem re ipſâ dicunt quod Vulgata: laqueus enim oris impiorum non eſt alius quàm ſimulatio, hypocriſis & adulatio; ſed laqueos hoſce iuſti ſenſu & ſapientia præditi proſperè & feliciter vel euadunt, vel diſſipant.

In bonis iuſtorum exultabit (malè aliqui legunt, *exaltabitur*) *ciuitas: & in perditione impiorum erit laudatio*] Hebr. *in bonitate*, vel *in bono*, id eſt in proſperitate & felicitate, quaſi dicat: Cùm proſperè iuſtis omnia ſuccedunt, cùm bonis vel temporalibus vel ſpiritualibus affluunt, tunc exultat ciuitas: tum quia iuſtitia & virtus omnibus eſt amabilis & veneranda, tum quia ipſa in totius vrbis exemplum & commodum redundat. Si enim iuſti abundent, ipſi bona ſua cum aliis totáque ciuitate communicant. at *in perditione impiorum erit laudatio*, hebr. רנה *rinna*, id eſt iubilatio, ouatio, communis lætitia & exultatio: tum quia omnes laudabunt Dei iuſtitiam, quæ impios perdidit, mortéque merita mulctauit: tum quia exultabunt omnes, quòd ab impiorum vexatione, rapinis, ſcandalis, &c. ſint liberati. Porrò non parua eſt hęc virtutis cõmendatio, & vitii vituperiũ, quòd virtuti omnes applaudant, vitio omnes inſultent: vox enim populi, eſt vox Dei. Vnde Ariſtot. lib. 5. Moral. cap. 1. docet vocem populi firmam continere veritatem, ſimilem illi quam habent oracula. VERS. 10.

Pro *exultat* Symmach. vertit, *ἀγαλλιάσονται πόλεις*, id eſt *exultabunt ciuitates*: Theodot. *εὐφρανθήσονται*, id eſt *lætabuntur*; Syrus, *roborabitur ciuitas*; Septuag. *κατώρθωσε*, quod Complut. vertunt, *recta geſſit ciuitas*: quia ſcilicet exemplũ virtutis iuſtorum imitata eſt. Roman. *bene ſe geſſit*: auctor Catenæ Græc. clarè, *in proſpero iuſtorum ſucceſſu ciuitas promouet & floret: in impiorum autẽ interitu exultatio & plauſus exoritur*. Sic & Complut. ac Chaldęus: Tigur. *cũ bene eſt iuſtis, exultat ciuitas: & cũ pereunt impii, ouat*. Eſt ergo antitheſis ob ecti lætitiæ & exultationis: quòd ſcilicet ciuitas exultet de bonis piorum, & de malis eorum doleat: at de bonis impiorum doleat, & de malis eorũ exultet. Caietan. pro *erit laudatio* vertit, *erit cantus*: nimirum vita iuſtorũ eſt quaſi cantus, qui omnes recreat, atque ad ſimile virtutis ſtudiũ feſtiuo plauſu excitet: at improbus dũ viuit omnes offendit: ideoque dum moritur, ſic omnes eius luctus & funebria iuſta recreant, vt illa cantibus, & ſæpè compoſitis ad publica gaudia carminibus concelebrent.

Benedictione iuſtorum (Hebr. *rectorum*) *exaltabitur* (Vatabl. *euehitur & floret*) *ciuitas: & ore impiorum ſubuertetur*] Aquila, Symmach. & Theodot. *deiicietur*. Pro *ciuitas* Chald. vertit, *prouincia*. VERS. 11.

Hic verſus dat cauſam præcedentis: cur ſcilicet in bonis iuſti exultet ciuitas, & in perditione impiorum iubilet: quia nimirum per benedictionẽ iuſtorum exaltatur, & per os impiorum ſubuertitur.

Quæres, quænam ſit *benedictio iuſtorum*? Reſp. Primò, *benedictio* hîc vti & alibi ſæpè accipi poteſt pro rerũ affluentia & opulentia: iuſti enim cũ ſunt opulenti, in ciues ſunt benefici, & ciuitatem

collegijs, monaſteriis, templis, aliiſque fabricis magnificis ornant & exaltant; vt *benedictio* ſit idem quod bona iuſtorum, in quibus exultare ciuitatem dixit v. præced. ita auctor Catenæ Græcor. q.d. Opulentia iuſtorum ciues & ciuitatem exaltat, facitque ſplendidam & magnificam: at verò verba impiorum eamdem ſubuertunt. Opponit *os* opulentiæ: quia tam peruerſum eſt os impiorum, vt æquipolleat, imò præpolleat, opulentiæ iuſtorum: plus enim illud deſtruit quàm hæc ædificet. Adde, opulentos ferè eligi in magiſtratum, ac ciuitati præeſſe, eamque regere: quare cùm iuſti ſunt opulenti, eliguntur in magiſtratum, tumque iuſtis ſuis ſanctique conſiliis & legibus exaltant ciuitatem: at verò *os*, id eſt imperium, impiorum eam ſubuertit: quia dum in ea imperant impij, impijs ſuis decretis, exactionibus, rapinis eam ſubuertunt. *Os* enim ſæpè ſignificat iuſſum & imperium; vt cùm Prophetæ toties ingeminant: *Os Domini locutum eſt*, id eſt, Dominus hoc quod dicimus imperauit.

Secundò, *benedictio* idem eſt quod beneficentia: dicere enim Dei & Sanctorum eſt efficax, ideòque idem quod facere. quod enim dicunt, hoc faciunt. Sic ſenſus erit, q.d. Iuſti ſuâ beneficentiâ & eleemoſynis ſuſtentant & magnificant ciuitatem: at impij ſuo ore, id eſt ſuâ maledicentiâ æquè ac maleficentia eam euertunt.

Tertiò, magis propriè & genuinè *benedictio* eſt boni precatio, & benedicere eſt bene precari, q.d. Cùm iuſti bene precantur ciuitati, Deus preces eorum exaudit, ac ciuitati bene facit, eamque exaltat: at impii ore ſuo maledicentes tam Deum quàm ciues, merentur vt Deus eam ſubuertat. Sic impii ciues Sodomæ meruerunt eam incendio ſubuerti: at Lot fugiens è Sodomis in Segor, eamdem ab incendio, cui pariter deſtinata erat, ſuâ oratione & benedictione liberauit, Genel. 19.21. Sic Iacob Geneſ. 49. & Moſes Deuter. 33. morituri benedicentes Iſraeli, eum bonis cumularunt. Sic Deus ſeruauit Ieruſalem ab excidio Sennacherib, ob preces Iſaiæ & Ezechiæ, Iſaiæ c. 37. ac Salomoni & Iudæis benedixit propter Dauidem, iuxta illud: *Propter Dauid ſeruum tuum non auertas faciem chriſti tui*, pſal. 131.10. Sic S. Gregorius litaniis ſuis vrbem graui peſte liberauit. Hoc eſt quod ait Sapiens cap. 6. 26. *Multitudo ſapientium ſanitas eſt orbis terrarum.*

Quartò plenius, *benedictio iuſtorum* ſunt bona eorum conſilia, monita, eloquia, exempla, quibus ignorantes docent, mœſtos conſolantur, errantes corrigunt, omnéſque ad virtutem & ad Deum traducere ſatagunt. Hiſce enim exaltatur ciuitas: cùm *impiorum ore*, id eſt malis conſiliis, litibus, rixis, ſeditionibus, dolis, &c. euertatur, iuxta illud Plutarchi in Moral. *Vnius lingua dolo & proditione vrbes conciderunt, regna, reſpublicæ.* Hoc eſt quod ait Eccleſiaſtic. c. 28. 16. *Lingua tertia multos commouit, & diſperſit illos de gente in gentem, ciuitates muratas diuitum deſtruxit.* Vide ibi dicta.

Addit Hugo, per *benedictionem* accipi eloquentiam & efficaciam dicendi, quam habent Sancti, per quam ſubinde vrbes & regna ab exitio liberãt. Sic S. Leo ſuâ dicendi facundiâ & grauitate Attilam compeſcuit, ne Romam vaſtaret; & Genſerico iam Romam occupanti perſuaſit, vt ab eiuſdẽ incendio, ignominiis & cædibus temperaret. Ita S. Gregorius ſuâ modeſtâ humilique ſuauiloquẽtiâ Mauricium Imp. alióſque principes ſibi & Vrbi offenſos reconciliauit. Ita S. Bernardus in ſchiſmate Petri Leonis, ſuâ dicendi agendique gratiâ regem Angliæ alióſque magnates Innocentio II. legitimo Pontifici, eiuſque Eccleſiæ aſtrinxit, ac ſchiſma ſuſtulit. Simili modo ſuos Ordines & monaſteria celebrarunt & exaltarunt Religioſi ſapiẽtiâ & eloquentiâ præſtantes; vti Ordinem S. Benedicti celebrarunt Gregorius VII. Leo IX. Victor II. Vrbanus II. aliique permulti, qui ex eo ob ſapientiam & virtutem euecti ſunt ad Pontificatum. Ordinem Ciſtercienſium celebrauit S. Bernardus; Dominicanum S. Thomas Aquinas, S. Vincentius Fererius, Petrus Tarantaſius, qui creatus Pontifex dictus eſt Benedictus XI. & alii; Franciſcanum S. Bonauentura, Alexander Alenſis, Iohannes Duns Scotus, & alii.

Vers. 12. *Qui deſpicit amicum ſuum, indigens corde eſt: vir autem prudens tacebit* [Pro *deſpicit* hebr. eſt בז *baz*, id eſt *ſpolias*, ſcilicet ſuo honore & æſtimatione per contemptum & deſpectum. Vnde *baz* per apocopen idem eſt quod בזה *baza*, id eſt contempſit, deſpexit ex alto, alto ſupercilio dedignatus eſt. Septuag. *ſubſannat ciues indigens corde. Deſpicit* ergo non tantùm corde, ſed & ore: opponitur enim τῷ *tacebit*. Itaque *deſpicit*, id eſt deſpectè & contemptim, vti ſentit, ſic & loquitur de amico ſuo.

Senſus ergo eſt, q.d. *Qui corde deſpicit amicũ*, id eſt, vt Hebr. proximum ſuum, eò quòd in eo aliquod vitium aut defectum notet, ideóque ore deſpicatiùs de eo loquitur, vilipẽdit, deprimit, ridet; hic *indiget corde*, id eſt intellectu, iudicio & ſapientiâ, hoc eſt, inſipiens & *vecors* eſt vt vertit Vatabl. tum quia proximum irritat & prouocat, vt viciſſim eum deſpiciat, & contemptim de eo loquatur: tum quia ſapientia dictat vitia eſſe celanda, virtutes autem propalandas: tum quia iuſto Dei iudicio fit, vt quâ menſurâ menſi fuerimus, remetiatur nobis, iuxta illud Iſaiæ 33. v. 1. *Væ qui ſpernis: nonne & ipſe ſperneris?* tum quia hic deſpectus oritur ex ſuperbia, quâ ſe ſapientem, alium dementem æſtimat, ait R. Leui: ſuperbia autem eſt inſipientia. Addit Hugo eum indigere corde, id eſt cordis commiſeratione, compaſſione & lenitate, quæ aliorum vitia celanda, & ſecreta ſuauique correctione curanda eſſe docet. Galat. 6.1.

Vir autem prudens tacebit] Hebr. *vir intelligentiarum* vel *prudentiarum*, id eſt valdè intelligens & prudens, *tacebit*; Septuag. *vir autem prudens ſilentium ducit*; Syrus, *in ſilentio habitat*, quaſi in cella cordis, pacis & tranquillitatis ſuæ, q.d. Vecors propalat vitia proximi, eum deſpicit, ridet, probris laceſſit: at vir prudens vitia proximi diſſimulat, imò cùm à vecordi deſpicitur & probris laceſſitur, probra non regerit, ſed ſuffert & tacet. Qui hoc facit, is ſanè *vir prudentiarum*, id eſt multæ prudentiæ, & quaſi ſapientiæ miraculum eſt: tum quia animi pacem, modeſtiam & magnitudinem, quæ probra omnia deſpicit, oſtendit: tum quia ſua modeſtia deſpicientem redarguit, confundit, compeſcit. Nam qui exprobranti probra regerit, is ea magis accendit, vt plura audiat; qui ad ea tacet, ſuo ſilentio ea ſopit: perinde ac qui latranti cani oblatrat, eum irritat vt magis latret: at qui tacitus tranſit, latratum inhibet. Vnde S. Baſil. homil. de ira, eos comparat echo. Sicut enim ſi vocem emittas, reſpondebit eâdem voce echo, & quo magis vociferaris, eo magis vociferabitur echo: ſic pari-

ter qui voce probra iacit, ſimilia ſibi ab alio, quaſi ab echo, reſponderi ſibique audiet. Quocirca cõcludens ſanum hoc ſuggerit conſilium: *Noli ergo*, inquit, *malã ferre gratiam, neque maliſmutui reſtitutor eſſe. Contumeliam intulit iratus, vince amoneque ſilentio malum. Tu vero contra facis, qui velut vndam fluentem illius iram in cordis penetralia ſuſcipiẽs, ventos imitaris contra flatibus aduerſis reſiſtentes. Noli tuo aduerſario pro magiſtro vti, nec quem odio perſequeris, hunc æmulari, nec fieri velut ſpeculum irati velis, illius formam in te ipſo repræſentans. Rubicundus eſt ille ob iram? Tu minime ruborem præferas: illi ſanguinei oculi? tui quietè & cum grauitate aſpiciant. vox illi aſpera? tibi mitis & blanda, imò potius nulla.* Audi & Bedam in Collectaneis tom. 3. *Cùm verò*, inquit, *linguæ derogantium corrigi nequeunt, æquanimiter ſunt per omnia toleranda. Sæpe vero cùm de vita proximorum cõquerimur, mutare locum conamur, ſecretum vitæ remotioris eligere; videlicet ignorantes, quia ſi deſit ſpiritus, non adiuuet locus. Tolerandi ſunt ergo vbique proximi: quia Abel fieri non valet, quem Cain malitia non exercet.* Sic Saul initio regni ſapienter ſe ſuoſque regens, ad contumelias ſuorum obticuit. Audi Script. 1. Reg. 10. 27. *Filij verò Belial dixerunt: Num ſaluare nos poterit iſte? & deſpexerunt eum, & non attulerunt ei munera: ille verò diſſimulabat ſe audire.* Verum eſt enim illud: *Qui neſcit diſſimulare, neſcit regnare.* Porrò R. Leui generaliùs hæc accipit: Prudens, inquit, ſocium ſuum non deludit & contemnit, ſed ſilet dũ alter loquitur, attentéque illius ſermones audit: licet autem is in medium proferet ea, quæ ipſe perſpecta habet, auſcultat tamen eius dignitati fauens, licet nihil inde percipiat emolumenti.

Salomonem ſecutus Rabbi Simeon in Pirke auoth: *Per omnem vitam*, inquit, *educatus fui inter ſapientes, nec inueni quidquam corpori ſalubrius ſilentio.* Et Ben Sira in Sentent. *Vidiſti aſinum nigrum? neque nigrum, neque album*, hoc eſt, vt ei⁹ Scholiaſtes exponit: *Doce linguam tuam, vt ſemper dicat Neſcio, ne quando in reſponſo capiaris.* Sic ceteri Hebræorum Rabbini negationem in reſpondendo vel ſilentium commendant. Vnde anonymus: *Doce linguam tuam dicere Neſcio, quod æquilibre eſt auro & argento.* Huc facit gnome Arabum cent. 2. n. 52. *Sæpenumerò ſilentium eſt reſponſum, vt quis reſpondeat omittendo reſponsũ.* Nimirum multorum accuſationes, querelę & calumniæ manifeſtam ſæpè habent falſitatem, nec reſponſum aut apologiam merentur: vnde ad eorum criminationes ſilere, ſufficienter reſpondere & ſe purgare eſt. Et cent. 1. n. 98. *Taciturnitas conciliat ſibi amorem. Pœnitentia ſuper ſilentio melior eſt pœnitentia ſuper ſermone*; hoc eſt, præſtat pœnitere taciturnitatis, quàm ſilentii: *Nam nulli tacuiſſe nocet, nocet eſſe locutum*, ait Cato. Pergunt Arabes: *Taciturnitas ſapientia eſt, ſed rarus eſt agens eã.* Huc pertinet diſtichon Catonis:

Demiſſos animo, ac tacitos vitare memento:
Qua flumen placidum eſt, forſan latet altiùs vnda.

Ita S. Maurilius Epiſcopus Andegau. *erat ſermone ſilens, & ſilentio loquens*, ait Fortunatus in eius Vita.

Vers. 13. *Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt animi, celat amici commiſſum*] Heb. *ambulans delator reuelat ſecretum: fidelis ſpiritu aperiens verbum*; Chald. *qui accuſator* (Syrus, *calumniator*) *eſt aperit ſecretum: & qui fidelis eſt in ſpiritu, celat ſecretũ*; Septuag. *vir bilinguis reuelat cõſilia in conſeſſu: fidelis autẽ ſpiritu abſcondit res*: Symmach. *cuſtodit verba.*

Pro *qui ambulat fraudulenter*, hebr. eſt רכיל *rachil*, id eſt *negotiator*, indéque delator, detractor, calumniator. Eſt pulchra metaphora. Detractor enim vocatur *rachil*, id eſt mercator, ſiue negotiator: quia ſicut hic merces cõparat non pro ſe, ſed vt eas diſtrahat & diuendat: ſic delator verba & geſta aliorum veſtigat & conquirit, vt illa ad alios deferat, & per circulos quaſi venum circumferat, vt inde lucrum aliquod reportet. Vnde *rachil* vti literis ita & ſignificatione alludit ad רגל *ragal*, id eſt ire, ambulare, deferre. ita Pagnin⁹ in Lexico: Vt negotiator, inquit, multas habet ſpecies mercium, quas ab aliquibus emit, & aliis vendit: itidẽ detractor verba hinc & inde collecta & audita aliis refert. Conſonat R. Abraham, qui ita ſcribit: Sicut mercator quod ab vno emit, alteri vẽdit: ita detractor quod ab aliquo audiuit, alteri reuelat. *Rachil* ergo eſt, qui explorat aliorũ ſecreta, vel vitia, vel conſilia, eáque deinde aliis enunciat. Vnde Caietan. vertit, *explorator reuelat ſecretum, & fidelis ſpiritus tegit*; S. Hieron. in Iſaiæ c. 39. *qui fidelis eſt ſpiritus, abſcondit negotia.*

Senſus ergo eſt, quaſi dicat, Explorator, qui fictè & fraudulenter cum amico ſimulans ſe amicum conuerſatur, itáque expiſcatur amici mẽtem, eiuſque arcana conſilia & ſecreta, hic eadem mox reuelat aliis: qui autem fidelis eſt animi & ſpiritus, hic celat amici *commiſſum*, id eſt ſecretum, quod ſibi commiſit & concredidit. Rurſum *commiſſum*, id eſt admiſſum ſiue perpetratum aliquod delictum. Ita Dalila expiſcãs Samſonis viri ſui ſecretum, fortitudinẽ ſcilicet eius conſiſtere in capillis, illud prodidit Philiſtæis, & Samſonẽ perdidit Iudic. 16. 17. Huc facit prouerbium Arabum centur. 2. n. 54. *Arcanum tuũ de ſanguine tuo eſt: ſi aperuiſti illud, & eſt cauſa mortis tuæ.* Et cent. 2. n. 61. *Secretum eſt fides, hoc eſt, commendatum fides alterius.* q. d. Qui ſeruat ſecretum, pro fideli habetur: qui diuulgat, pro infideli. Ibidem n. 65. *Arcanum tuũ eſt captiuus tuus, ſi cuſtodieris illud: tu autem captiuus es, ſi manifeſtetur.* Et nu. 59. *Pectus tuum dilata ſecreto tuo*, hoc eſt, *ne detege illud vlli. Poſſidet homo animã ſuam* (vel *ſeipſum*) *qui occultat ſecretum ſuũ ab amico ſuo.* Et n. 36. *Ne aperi ſecretũ tuũ ſimiis, id eſt, ne detege arcanũ tuũ deriſoribus.* Simiæ enim omnia quæ vident imitantur & iterant, itáque agentes deridere vidẽtur. Et cẽt. 1. n. 74. *Os linguæ carcer eſt. Caue vt feriat lingua tua collum tuum.* Huc facit gnome Hebræorum: *Intrat vinum, exit arcanum.* Quod enim latet in animo ſobrii, hoc natat in lingua ebrii. Similis eſt gnome Poëtæ:

Eximia eſt virtus, præſtare ſilentia rebus:
At contrà grauis eſt culpa, tacenda loqui.

Et illa Thaletis: *Vide ne te in ius vocet ſermo contrà coniunctos tibi ac ſocios dictus*, q. d. Ne fidas amicis, vt eis committas arcana, vt inde illa effutiant, magnã tuã infamiã & ignominiã ita Laërt. libr. 1. c. 1. Et illa Ariſtonis: *Vẽti nobis moleſtiſſimi ſunt, qui abſtrahunt pallia: nam his contra ventos muniuntur: ita grauiſſimè lædunt amici, qui expiſcãtur arcana.* Et illa Tiberij Imper. apud Dionem: *Principis animũ aut nemini aut paucis cognitum eſſe oportet.* Et illa Metelli Macedonici, qui rogatus, quidnã acturus eſſet poſt ſubactos Arbacos, reſpondit: *Tunicam meam exuerem, ſi eam conſilium meũ ſcire exiſtimarẽ.* Et illa Bedę in Collect. *Imperiti ſicut loqui neſciunt, ſic tacere non poſſunt. Amicũ ſecretò admone, ſed palàm lauda.* Plura de reuelatione ſecretorũ dixi Eccleſiaſtici 27. 17.

Gnomæ de celando ſecreto.

Pro *fidelis animi* Aquila & Theodot. vertũt, *πιςὸς πνεύματι*. quod cũ Roman. vertas *fidelis ſpiritu*, vt *πνεύματι* reſpondeat Latino ablatiuo, quo Græci carent: noſter tamen Salazar propriè accipiens in datiuo vertit, *fidelis ſpiritui*, ſicque exponit: *Fidelis ſpiritui*, id eſt animo ſuo, dicitur qui arcana ſeruat: quia ea quæ in animo tutò latent, palàm dicere, & in vulgus ſpargere, quoddã eſt proditionis genus aduerſus animum: animus enim non ſecùs ore aperto proditur, quàm vrbs aliqua oſtio reſerato. Vel aliter: Qui ſecreta non violat, fidelis ſpiritui dicitur, id eſt Spiritui ſancto: quaſi verò è contrà is, qui arcana amicorum palàm facit, Spiritui ſancto infidelis ſit.

Cauſas duas ſubdit. Prior eſt, quia Spiritui ſancto; qui primus & notionalis eſt amor, tribuitur omnis honeſta beneuolentia, omniſque amicitia eius operá copulatur. Nihil autem æquè amicorũ concordiam diſtrahit, ſicut arcanorum & ſecretorum reuelatio. Poſterior, quòd ſecretorum reuelatio ex amore proficiſcatur: iure ergo optimo eidem reuelatio ſecretorũ tribuitur, cui dilectio etiam accommodatur, putà Spiritui ſancto, qui eſt amor formalis & cauſalis: vbique enim amorem & amicitiam aſtringit & copulat. Verùm hæc myſtica, vel accommodatitia ſunt: vera enim verſio eſt, *fidelis ſpiritu*, vt habent Septuag. Chald. Noſter, & alii paſſim. Ita tacitum apud ſe ſeruabat ſecretum amicorum S. Ambroſius, vt ne quidem fratri dilectiſſimo Satyro illud communicaret. Vnde de Obitu Satyri: *Cum omnia*, inquit, *nobis eſſent noſtra cõmunia, indiuiduus ſpiritus, indiuiduus affectus; ſolũ tamen commune non erat ſecretum amicorum: non quo conferendi periculũ vereremur, ſed tenendi ſeruarem⁹ fidem*, &c. *Erat enim fidele indicium extraneo non eſſe proditum, quod non eſſet cum fratre collatum.*

VERS. 14. *Vbi non eſt gubernator, populus corruet: ſalus (Syrus, liberatio) autem, vbi multa conſilia*] Pro *gubernator* hebraicè eſt תחבלות *tachbuloth*, de qua voce fusè dixi c. 1. 5. docuique ſignificare gubernacula nauis, indèque reipubl. ac conſequenter conſilia, induſtriam, ſolertiam, quibus gubernatur nauis, æquè ac reſp. Vnde Hebræa ad verbum habent, *vbi non ſunt conſilia & conſulta gubernacula* (Caiet. *ingenia*) *corruet populus: & ſalus in multitudine conſiliarij*, id eſt conſiliariorum; Theodot. *in incogitantia corruit populus: ſalus autem in homine multi conſilij*; Sept. *quibus nõ eſt gubernatio, cadent tãquã folia* (legerũt עלים *alim*, id eſt folia, pro עם *am*, id eſt populus) *ſalus autem in multo conſilio*: Chald. *in multitudine cõſilij*. Rectè populus comparatur foliis arborum, tum ob copiam; tum ob viciſſitudinem, quâ aliis cadentibus alia ſubnaſcũtur; tum ob decorẽ: ſicut enim folia decorant arborem, ſic populus ritè compoſitus rempub. Vatabl. *vbi non conſilia, cadit populus: vbi autẽ ſatis conſiliariorũ eſt, cõſeruatur.* Ita & Caſſianus collat. 2. de diſcretione c. 4. legit, *quib⁹ nõ eſt gubernatio, id eſt cõſiliũ & diſcretio*, inquit, *cadũt vt folia*. Eſt metalepſis: ex cõſiliis enim intelligitur gubernatio bona, conſulta & prudens: ex gubernatione ipſe gubernator, vt vertit Noſter. Sẽſus eſt, q. d. Vbi nõ eſt gubernator ſapiẽtiá & prudẽtiá gubernãdi præditus, ibi in multa pericula & dãna corruet populus: at vbi is adeſt, & cõſilio vel proprio pollet, vel alieno vtitur, ibi populus ſalu⁹, & à malis omnibus immunis ſecuruſque conſiſtit.

Hebr. tachbuloth quid ſignificet. Primò.

Vox ergo תחבלות *tachbuloth* pluralis ſignificat Primò, multis magniſque conſiliis modiſque regendi opus eſſe rectori reip. vtpote qui ad varias

A variorum hominum & populorum conditiones, indoles, appetitus ſeſe attemperare debeat, vt quemque conformiter ad ſuum ingenium regat. Huius apologum vel exemplum Poëtæ dant Proteum, qui in mille formas ſeſe vertebat, vt cuique ſeſe aſſimilaret, eiuſque indoli & moribus ſeſe conformaret. Accedit quod ait Salluſt. in Iugurt. *Vulgus ingenio ſeditioſum atque diſcordioſum, cupidum nouarum rerum, quieti & otio aduerſum.* Et vt idem ait in orat. Marcii, *impigra lingua, ignaui animi*. Et Liuius lib. 23. *Hæc*, ait, *eſt natura multitudinis, aut ſeruit humiliter, aut ſuperbè dominatur. Libertatem, quæ media eſt, nec ſpernere modicè, nec habere ſciunt.* Philo lib. de Ioſeph: *Sicut*, ait, *gubernator pro ratione ventorum mutat nauigationis ſubſidia, non vno modo nauem dirigens: ſic reipublicæ moderator debet eſſe multiformis ac multiplex, alius in pace, alius in bello; aliter ſe paucis, aliter multis opponens aduerſariis*, &c. Aſſipulatur S. Gregor.

B Nazianz. in orat. 1. Apolog. *Nam profectò*, inquit, *ars quædam artium & ſcientiarum mihi eſſe videtur, hominem regere, animal maximè varium & multiplex; id eſt, ars vna eſt plures artes coërcens.* Et poſt pauca: *Quemadmodum*, inquit, *ſi quis belluam variam & multiplicem, ex multis belluis magnis iuxtà paruiſque, feris mitibuſque compactã, cicurare ac ducere aggrediatur; huic in natura adeò varia & prodigioſa gubernãda, maximus vtique labor ſubeundus ſit, magnumque certamen: quippe nec vocibus iiſdem, nec alimẽtis, nec manus attrectationibus ac ſibilis, nec reliquis delectetur; ſed alii aliis, pro ſua quiq; natura & cõſuetudine, vel gaudeant, vel offendantur; vt qui eiuſmodi belluæ curam ſuſceperit, eum varia omnino & multiplici ſcientia ornatũ eſſe oporteat. Haud diſſimili modo communi huic Eccleſiæ corpori, inſtar compoſitæ*

C *cuiuſdam & inæqualis belluæ, ex pluribus variiſq; moribus & ſermonibus coagmentato, ſummopere quoque nunc ſic eſt, Antiſtitem ſcilicet ſimul & ſimplicem eſſe, quantum ad eam, quam ad res omnes adhibere debet animi integritatem; & quàm maximè varium & multiplicem, quantum ad id attinet, vt vniuſcuiuſque beneuolentiam ſibi concilier.*

Secundò, *tachbuloth* ſignificat, gubernatorem reip. debere imitari gubernatorem nauis, de quo multa Plato in dialogo de Regno, & l. 8. de Repub. & Plutarc. in Moral. vbi inter cetera ait: *Vt in magnis tẽpeſtatib⁹ validiſſimo clauo, optimo gubernatore, & pluribus fulturis opus eſt: ſic magnas & turbulentas res adminiſtranti ſummã ſapientiã opus eſt: quam cùm* Secundò.

D *gubernator non habeat ex ſe, à probis cõſiliariis mutuetur & diſcat oportet.* Vnde Vegetius lib. 3. *Fieri*, inquit, *quid debeas, cũ multis tracta: quid facturus ſis, cũ pauciſſimis, vel potiùs ipſe tecũ.* Vide dicta cap. 1. V. 5.

Quocirca Pius II. ſapiens & generoſus Pontifex lib. 1. epiſt. 387. ad Ludouicum Galliæ regem: *Scriptura*, inquit, *quæ ait, Vbi multa conſilia, ibi ſalus, conſiliorum multitudinẽ non requirit, ſed maturitatẽ & digeſtionẽ: quæ res in paucis quàm in multis facilius reperitur: neque enim honeſtas aut iuſtitia multitudine facilè ſuadetur, quæ varijs affectionibus agitata ad prona frequẽter inclinat confuſioni: ſubita eſt conſulentiũ multitudo, neq; bene res ſe habet vbi ſuffragia numerãtur, non ponderãtur: ſæpè enim fit vt maior pars meliorem vincat.* Iuſtinian⁹ edixit quoq; hoc modo: *Sed neque ex multitudine auctorũ quod melius & æquius eſt iudicatote, cum poſſit vnius forſan & deterioris ſententia, multos & maiores aliqua in parte ſuperare.* Teſtis Cicero, Q. *Scæuolam iuris peritiſſimum, cùm de iure prædio-*

Conſilia non numero, ſed maturitate æſtimanda.

C. de veter. iur. enucl. lib. 1.

In Corneliana.

rium conſuleretur, ſuos interdum cõſultores ad Fur. ũ & A *Caſellũ prædicatores reiſciſſe.* Et conſtat Bartolũ ad iudicium mercatorum & opificum pleraque ſua elucubraſſe. Nã vt idem tradit M. Tullius: *Aſſiduus vſus vni rei deditus, & ingenium & artem ſæpe vincit.*

Ita Seuerus Imper. nil ſtatuit vmquam abſque plurimorum Iuriſconſultorum, aliorumque peritorum corona. Auguſtus ad conſilium etiam priuatum adhibebat Mæcenatem & Agrippam, ſicut Iulius Cæſar Q. Pedium & Cornelium Balbũ. Et Auguſtus poſt mortem illorum, ſi quid, cuius eum pœniteret, accidiſſet, exclamabat: *Horum nihil mihi accidiſſet, ſi aut Agrippa aut Mæcenas vixiſſet.*

Tertiò: Tertiò, *tachbuloth* notat ſalutem reip. conſiſtere tum in ſapientia gubernatorum, tum in obedientia ciuium; ſicut ſalus nauis pendet à nauclero, chori à chorago, orbis à ſole. Quod enim eſt ſol in mundo, choragus in choro, nauclerus in naui, hoc eſt ſapiẽs rex vel princeps in republ. Hinc rurſum B Hebræi conſilium vocant סוד *ſod* à יסד *iaſad*, id eſt fundauit: quod enim fundamentum eſt in domo, hoc conſilium eſt in re agenda, vt eo ſtante ſtet, ruente ruat.

Gnomæ de conſilio. Audi S. Chryſoſt. homil. 34. in epiſt. ad Hebr. *Magiſtratum ducemq; & rectorem non habere, malum eſt, & eſt argumentũ multarum calamitatum; & principiũ defectus ordinis, & perturbationis & confuſionis. Nam ſicut ſi coriphæum à choro & ducem ſuſtuleris, non erit ampliùs chorus modo congruus & ordinatus; & ſi à phalange exercitus amoueris imperatorẽ, non erit ampliùs numeroſa & ordinata acies; & ſi à nauigio dempſeris gubernatorem, nauẽ demerges: ita etiã ſi à populo rectorem abſtuleris, omnia euertiſti & deleuiſti.* Deinde de his qui principem habent, non tamen illi parent, hæc annectit: *Atque malum equidẽ eſt magiſtratus & rectoris defectus, occaſio ſcilicet euerſionis: non minus autem malum eſt inobedientia ſubditorum. Populus enim non parens rectori ac magiſtratui eſt ſimilis ei qui non habet, & fortè etiam deterior: nã his qui rectore carẽt, datur venia, ſi ordo atque moderatio non ſeruetur: his autem non ita, ſed pœnâ digni ſunt.*

Idem fuit ſenſus Philoſophorum, Ariſtotelis Rhetor. ad Alexandr. *Conſiliari, inquit, eorum, quæ inter homines, diuiniſſimum.* Platonis: *Quiddam ſacrũ profectò conſultatio eſt.* Nam conſilio ſtãt regna, vrbes, domus. Saluſtius ad Cæſar. *Ego, inquit, ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes vſque eo proſperũ imperiũ habuiſſe, dum apud eos vera conſilia valuerũt. Vbicumque gratia, timor, voluptas ea corrupere, paulò poſt imminutæ opes, deinde ademptum imperiũ, poſtremò ſeruitus impoſita eſt.* Omnium ſuffragio damnatur ipſe Iulius Cæſar, nec in dictatura, nec in conſulatu conſilio ſenatus vſus, ait Sueton. vnde & ſe D & rempubl. perdidit. Idem fecit Nero, qui ſenatum capitaliter oderat, ait Sueton. Similis fuit Hieronymus Siciliæ rex, qui nulla de re conuocauit vel conſuluit publicum conſilium, teſte Liuio lib. 4. belli Punici ſecundi. Fusè hoc argumentum tract. Cardin. Palæotus lib. de Sacri Conſiſtorij conſultationibus, & Martinus Laudenſis tract. de Conſiliarijs, & Boëtius de Auctoritate magni conſilij: Huc facit quòd omnes reges & principes ſuos habeant conſiliarios, ſenatores, parlamentum, &c. Porrò, *conſiliorum gubernaculum lex diuina ſit*, ait S. Cyprian.

Tropol. S. Dorotheus ex hoc loco docet, fidelem virtutis ſtudioſum egere ductore & gubernatore. *Cauere*, inquit, *nos admonet ne noſmetipſos informemus, ne nos ſciolos habeamus, ne perſuadeamur eſſe nos ſatis nobis ad regimen noſtrum. Opus enim nobis* A *eſt auxilio præter Deum, opus coadiutoribus. Nihil eſt miſerabilius, nihil quod citius expugnari queat his, qui nullos duces, nullos auctores habent ad vitam Dei. Ait enim: Quibus non eſt gubernatio, decidunt vt folia. Folium à principio ſemper virens, ſemper germinãs, ſemper delectabile eſt: non multò poſt areſcit & languet, & cadens conteritur & conculcatur. Talis homo eſt qui à nemine regitur. A principio feruentiſſimus ad ieiunia, ad vigilias, ad quietem, ad obedientiam, & ad quæcumque cetera bona. Paulò poſt extincto eo feruore, ſi nullũ habuerit ſuum gubernatorem aut fotorem, qui extinctum ignem ſuſcitet & accendat, deſiccatur & cadit, ac demũ deſtitutus ab hoſtibus ſuis captiuus trahitur, qui vt voluerint in ipſum graſſantur.* Hæc ille, & optimè.

Apologus conſilij. Hanc gnomen illuſtri apologo vulpis & formicæ feſtiuis parabolis ceu ſi is textis phrygionicè acupicto, exornat Cyrill. l. 1. Apolog. moral. c. 10. B cuius titulus: *Vbi multa conſilia ſunt, ibi ſalus. Vulpecula*, inquit, *vt ſuper terram ſibi domum conſtrueret, materiam congreganti formicæ obuiauit, & ſalute dictâ, quid eſſet quod faceret, exquiſiuit. At illa reſpondit: In obſcuris terræ latibulis hactenus habitaui, modò fert animus in luce cunctis gratiſſima mihi nidum conſtruere. Cui formica mox dixit: Fuitne tibi fortè vmquam moleſtum priſtinum illud habitaculum? Cui illa: Numquam certè, ſed tutiſſimum & quietum: attamen ad voluntatem hanc dulcedine lucis inclinor. Tum formica ſubiunxit: Nimirum dulce eſt lumen, & delectabile oculis videre ſolem, ſed longè magis ſapit vita, & delectabilior eſt ſecura quies. Quamuis tamen ſoror, licèt non ſim tanti, vt conſiliatrix ſim prudentiæ tuæ, hoc tamen tibi in memoriã reuoco, & in hac noxia te verum eſt, quòd gallinarijs & pellionibus tu non es modicum odioſa: illis quidem, propter zelum gallinarum; C iſtis verò, pellium cupiditate tuarum. Suadeo itaque, vt in nouo negotio conſilium antiquorum requiras: nã conſilium cuſtodiet te, & prudentia teſeruabit. Ad hæc vulpes inconſultè reſpondit: Minimùm quidem ſoror hoc attendo: nam egere tuo conſilio me minimè puto. Cui formica prudenter reſpondit: Principia quidem rerum mole minima, virtute ſunt maxima. Nam ex paruo ſemine ingens palma naſcitur. Quare in minimis exordiis maxima ſunt conſilia agenda. Quoniam paruus error in principio, maximus eſt in fine. Sic modica radicis corruptio in totum arboris corpus effunditur, eo quòd in ſuo principio totius realitas continetur. Adde, quòd, ſi minima negligas, paulatim defluas in maiora* (Eccli 19. v. 1.) *Propter quod Salomon in Prouerbio dixit: Audi conſilium, & ſuſcipe doctrinam, vt ſis ſapiens in nouiſſimis tuis* (Prouerb 19. 20.) *Nam & cogitationes con-* D *ſilii roborantur. Ad hæc vulpes victa ratione reſpondit: Etſi in hoc ipſo, quod paro, conſilio vti ſit opus: tamen ſatis mihi à natura conſilii eſt domi. Cui prudenter formica: Conſcriptum eſt, inquit* (Prou. 3. 7.) *Ne ſis ſapiẽs apud temetipſum, & ne innitaris prudentiæ tuæ; quia dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.*

Similia. Idipſum deinde ſimilitudine oculorum, radiorum & nautarum confirmans, ſubdit: *Nónne plura vident quatuor oculi quàm duo: & multiplicati radii plus illuſtrant: maior certè facultas eſt plurium, & ratis pluribus nautis ſecuriùs gubernatur. Veruntamen cuius eſt conſiliũ? nónne eſt ſapientis? nimirum hæc quæ abſcondit vni, reuelat alteri: & humilitatis amatrix vt plurimum, rectum de agendis conſilium docet per alienum. Quòd ſi bene iudicaſti, teſte conſiliario addito, certior eris, & rectè in melius dirigeris. Quanto igitur conſilium eſt ex pluribus, tanto ſalubrius exiſtit. Quoniam vbi multa conſilia, ibi ſalus. Sic audiens ſapiens, ſapientior erit, &*

intelligens gubernacula poſſidebit (Prouerb.1.5.) *Ad hac vulpecula dixit: Scio quòd prouida es; doce, quaſo, cuius ſit conſilium audiendum. Tunc illa: Sapientis, inquit, prudentis, ſcientis, experti, amici fidelis, magnanimi, Deumque timentis. Quibus dictis, prouida callidam à ſe eruditam vale dicto dimiſit.*

VERS. 15. *Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo: qui autem cauet laqueos, ſecurus erit*] q.d. Qui fideiubet pro alio, affligetur multis moleſtijs, & ſubinde damnis: cogetur enim debitum debitoris, ſi is ſoluendo non ſit, aut ſoluere nolit, ex ſuo ære dependere & præſtare: qui autem cauet laqueos obligationum, qui in ſponſione & fideiuſſione latent, ab hiſce moleſtijs & damnis immunis & ſecurus erit. Vide dicta cap.6.v.1. & ſequ. & Eccli.29.4. & ſequ. Hic ſenſus patet ex Hebræo, qui ſic habet: *Contritione contereturhomo cùm fideiuſſerit pro extraneo: & qui odit defigentes* (ſtipulantes & fideiubentes defigendo & conſerendo manum manui creditoris) *confidit*; Symmach. *qui autem odit captiones* (laqueos cautionum & ſponſionum) *confidit*; Theodot. *odio habens laqueis implicari confidet*, id eſt, confidenter & ſecurè aget, non timens lites & damna, quæ ex fideiuſſione ſequuntur. Septuag. verò ſic vertunt, *malus malè facit cùm commiſtus* (Hebr. enim ערב *arab* propriè miſcere, indéque ſtipulari & ſpondere ſignificat) *fuerit iuſto: odit autem ſonum ſecuritatis.* Hebr. enim תקע *taka* & defigere, & ſonare tubaque clangere ſignificat. Poteſt hæc Septuag. verſio ad Vulgatam adaptari, q.d. Malus, id eſt auarus creditor, affligit iuſtum, qui ex charitate pro debitore ſpopondit. Hinc iuſtus odit ſonum, quem in ſtipulatione fideiuſſionis vel aſſecurationis manu conſerta edere ſolet, q.d. Odit comploſionem manus ſuæ cum manu creditoris, hoc eſt, odit fideiuſſionem. Si tamen ea amplè vt ſonant accipias, ſignificant iuſto periculoſum eſſe omne cum malo ſiue impio commercium: periculum enim eſt, ne ab eo fraudetur, intricetur aut ſeducatur. Vnde auctor Catenæ Græcor. ſic Septuag. clarè vertit & explicat: *Improbi inter iuſtos immiſti faciunt improbè, ſermonemque de ſalute & ſecuritate* (doctrinam ſalutis) *inſtitutum aſpernantur.* Et Syrus de more aſſectans Septuag. *Improbus*, inquit, *malè facit, cum occurrerit iuſto, quod oderit ſpes compotes*; Chaldæus verò, *Malus*, inquit, *malè agit contra iuſtum, eò quòd fideiuſſor ſtetit pro extraneo, & odit eos qui ſpem ſuam collocant in Deo.* Caſſianus denique collat.1.c.20. *Malignus*, inquit, *nocet cùm ſe commiſcuerit iuſto, id eſt, diabolus decipit cùm fuerit colore ſanctitatis obtectus: odit autem ſonum tutelæ, id eſt diſcretionis vim, quæ de ſeniorum verbis ac monitione procedit.*

VERS. 16. *Mulier gratioſa inueniet gloriam: & robuſti habebunt diuitias*] Pro *robuſti* hebr. eſt עריצים *aritſim*, id eſt fortes, præualidi, valentiores, potentiores, qui alijs præualent, putà qui animo ſunt infracto, omniſque laboris patientes. Vnde ſæpè in malum ſumitur, ſignificatque tyrannos & prædones, qui vi & armis alios ſubiugant, ſpoliant, conſtringunt. Vnde Theodot. vertit, *& irrumpentes apprehendent diuitias.* quidam Hebræi vertunt, *formidabiles ditantur*; quia talibus ceteri ex metu munera deferunt, ait Aben Ezra. Hinc R. Salomon myſticè, ſed iudaicè, ſic exponit: *Mulier gratioſa, id eſt Iſraelitica Synagoga, ad diuinam gloriam proximè accedet & ad eius legem: robuſti autem, id eſt filij Eſau, diuitias per furtum rapinamque auferenti ſe addicent.*

Mulier gratioſa, vel, vt hebr. eſt, *gratiæ*, Primò, eſt mulier pulchra & venuſta; Secundò, gratioſa in verbis & factis; Tertiò, honeſta, pudica, obſequens marito, ſedula, omniq; virtute prædita. Vnde aliqui vertunt, *mulier virtuoſa ſuſtentat honorem, & præualidi diuitias*; Chaldæus, *mulier benigna diuidit gloriam, & robuſti currunt poſt diuitias*; Symmach. *mulier bona aſſequetur gloriam*; Vatabl. *mulier modeſta aſſequetur gloriam*, id eſt, mulier quæ obſequens erit marito, commendabitur: ſeueri autem vel rigidi aſſequentur diuitias.

Iam Primò, Baynus ſic exponit, q.d. Mulier gratiæ, id eſt vxor pulchra, gloriã ſuæ pulchritudinis viro in dotem affert: vnde & feminæ valdè pulchræ ſine dote nubunt, quia dos earum eſt forma & pulchritudo. At עריצים *aritſim*, id eſt viri robuſti, ſolliciti, & ad rem attenti, pulchritudini anteferunt opes, & cum coniuge opulentam dotem quærunt, plus gloriæ ex opibus quàm ex pulchritudine ſperantes. Verùm hæc ex poſitio multa addit, ac alienior videtur, alioque detorta.

Secundò, meliùs noſter Salazar, q.d. Sicut decor mulieri parit gloriam, id eſt diues & nobile matrimoniũ, putà ſplendidum & copioſum maritum; ſic labor viro parit opulentiam, q.d. Feminis quidem opes & magnam dotem pulchritudo & forma; viro autem fortunas & facultates ſua tantummodò induſtria parit: atque adeò feminæ ſedentariam, ſocordem & mollem vitam agere fortaſſe licet; viro autem non item, ſed labore & ſollicitudine impigra opus eſt: Sic *gloria* pro opibus ſumitur Genes.31.1. in Hebræo. ita Aben Ezra.

Tertiò, Caiet. q. d. Sicut viri fortes & ſtrenui fulciunt ſuas opes & familias ſuâ fortitudine & ſtrenuitate; ſic vxor gratioſa, id eſt caſta & bene morata, ſuſtentat portatque honorem & gloriam tam ſuam, quàm mariti: nam viri honor & gloria conſiſtit in vxoris caſtitate & probitate. Accedit R. Leui. Gratia, inquit, feminæ dignitatem fulcit & conſeruat, perinde ac ſi columna fulcrumque eſſet, cui gloria inniteretur: ſicut robuſti conſeruant diuitias, & ſunt tamquam columnæ quędam, quæ illas à prædonibus vaſtatoribuſque tuentur. Hebr. enim תמך *tamach*, quod Noſter vertit, *inueniet & habebunt*, propriè ſignificat fulcire, ſuſtentare, vti domum fulciunt columnæ.

Quartò, ſimpliciter & genuinè Ianſenius: Hebraicè, inquit, ad verbum habetur: *Mulier gratia apprehendet gloriam, & fortes apprehendent diuitias.* Eſt autem mulier gratiæ mulier gratæ venuſtatis & probitatis. Vnde Noſter vertit, *mulier gratioſa*: alij, *mulier venuſta*. ſignificaturque quòd, quemadmodum mulier ſuâ pulchritudine & gratiâ morumque probitate obtinet gloriam apud homines; ita viri ſuâ fortitudine conſequi debent diuitias: vt intelligamus, quòd, quemadmodum gloria viri eſt mulier venuſta, ita familiæ opes pendent ex fortitudine & ſedulitate viri. Docet ergo in mulieribus maximè requiri formam & morum gratiam, in viris induſtriam & laborem.

Porrò quantam decor (animæ magis quàm corporis) feminæ gloriam conciliet, pulchrè docet S. Baſil. tract. de Virgin. *Talem ſe*, inquit, *habitu, inceſſu & toto corporis geſtu femina exhibebit, vt, qui illi fortè obuij fuerint, quaſi viuum Dei ſimulacrum aſpicientes, faciem ad reuerentiam atque admirationem ſanctitatis inclinẽt: vereãtur, inquã, aſpectũ illius, atque, vt dixi, tãquã diuinæ imagini reuerentur de via decedãt.* Talis fuit Iudith, cuius gloria fuit forma, ſed magis pu-

A dicitia, virtus & fortitudo, quâ Holofernē occidit, & Iſraelem liberauit. Vnde ei victrici populus acclamauit: *Tu gloria Ieruſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri*, Iudith 15. 10. Talis fuit Eſther, quæ ſuâ formâ & gratiâ gloriam regni, thorúmque Aſſueri aſſecuta, Aman ſuſpendit, Hebræos ſeruauit.

Porrò Septuag. interijciendo vnam ſententiam, hanc gnomen aliter efferunt per bimembrem antitheſin: *Mulier gratioſa*, inquiunt, *ſuſcitat viro gloriam: thronus autem ignominiæ mulier odio habens iuſta*. id eſt, improbæ, impudenti, peruerſæ mulieri ignominia inſidet quaſi throno ſuo: nuſquam enim magis dedecus & ignominia cernitur, quàm in femina improba, laſciua & peruerſa. Pergunt Septuag. *diuitiarum indigentes ſunt pigri, fortes verò nituntur diuitijs*. Septuag. more ſuo ſequitur Syrus: *Mulier pia*, inquit, *viro adipiſcitur laudem; ſedes autem ignominiæ mulier quæ veritatem odit. Inertes etiam in diuitijs ſunt indigentes, fortes autem obtinent ſcientiam.*

B Symbolicè & myſticè, auctor Catenæ Græcor. *Mulier benigna & gratioſa*, ait, ſublimiori ſenſu eſt ſententia mitis grataque auribus, cuius vir eſt mens vel animus: thronus autem ignominiæ, eſt vis vel poteſtas infamiæ. Nam vt homo, in quo peccatum regnat, & veluti rex in ſolio ſuo ſedet, vocatur ſedes iniquitatis: ita homo probro & ignominia coopertus appellatur *ſedes ignominiæ*. Ignominia autem naſcitur ex malitia, hæc autem ex peccato. Quod autem ex aliquo natum eſt, hoc pars illius eſt, vt lapis ex ſaxo, & ceſpes ex terra, aliáque ſimilia: atque adeo ignominia eſt ſpecies vel proles peccati. *Pigri opum inopes euadunt, robuſti autem & impigri diuitijs cumulantur*. Vir fortis & animoſus edomat & ſubiugat corpus ſuum, laſ-

C ciuus autem & intemperans vnà cum anima ipſum quoque corpus corrumpit & perdit. Aliter: Vir bonus & fortis corporis illecebras fortiter contemnit: totus autem in eo eſt, vt animæ ſuæ bene ſit: qui verò alio modo affectus eſt, is præterquam quòd animæ ſuæ non parcit, ſuum quoque corpus corrumpit & interimit. hæc ille.

VERS. 17. *Benefacit animæ ſuæ vir miſericors: qui autem crudelis eſt, etiam propinquos abijcit* [Hebr. eſt עכר ocher, id eſt turbat, conturbat. Pro *propinquos*, hebr. eſt שארו *ſecro*, id eſt carnem ſuam; ſed quia propinqui ſunt conſanguinei & concarnei, vt ita dicam, vtpote ex eâdem carne parentum progeniti; hinc caro in Scriptura ſignificat propinquos, vt Genel. 37. v. 27. Iudas ait de Ioſeph: *Frater & caro noſtra eſt*. Pro *benefacit* hebr. eſt גומל

D *gomel*, quod Primò, ſignificat ablactare; Secundò, retribuere & benefacere.

Primò, ergo Vatab ſic vertit & explicat: *Ablactat animam ſuam*, id eſt, defraudat ſuum genium & deſiderиū vir pius, vt in alios ſit miſericors: immiſericors autem omnia abligurit & deuorat, ideoque etiā in propinquos crudelis eſt. Alij q. d. Miſericordia miſericordem ablactat à prauis deſiderijs, & à nimio ſuorum amore, vt in verè pauperes ſit miſericors, opeſque ſuas effundat.

Secundò, Septuag. vertunt. *Vir miſericors animæ ſuæ benignè facit: aſt immiſericors quoque corpus ſuum perdit*. Quod Ianſen ſic explicat, q. d. Vir miſericors animæ ſuę, id eſt ſibi ipſi, bene facit: at crudelis non modò alios, ſed etiam carnem ſuam, id eſt ſeipſum, lædit. Alij, q. d. Vir beneficus vtitur bonis

A ſuis, ſibique ex ijs bene facit: at auarus ſemetipſum defraudat & inedia conficit. Sic enim iuſtè punit Deus auaros, vt, quia opes ſuas in alios non erogant, ſibi ipſis quoque vitæ alimenta ex auaritia derogent & negent. Auctor verò Catenæ Græcor. ſic q. d. Vir benignus & liberalis ex inſtituto deditus eſt animæ; auarus autem & tenax nec animæ, nec corpori parcit; quippe quod non nutrit, nec tractat vt oportebat. aut certè immodicè crudelis & parcus eſt: ſe enim immodicè ſaturans, in aduerſam valetudinem & paupertatem deflectit, & tandem omnino perit. hæc ille.

Tertiò, meliùs Noſter per *carnem* accipit propinquos, vti & Vatabl. & alij. Vnde ſic explicant Lyran. Hugo & Dionyſ. q. d. Vir miſericors dum alijs benefacit, animæ ſuæ benefacit: at crudelis etiam in propinquos, & conſequenter in carnem & animam ſuam, immiſericors eſt. Ratio eſt Pri-

B mò, quia miſericors in alios, tot ſibi patronos ante Deum numerat, quot ſuis ſubſidijs ſubleuat. Secundò, quia Deum ſibi debitorem facit. Deus enim promiſit: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*. Tertiò, quia ſola miſericordia poſt mortem defunctos comitatur, vt agat eorum cauſam in tribunali Chriſti, inquit ex S. Auguſt. Lyran. Vnde pro *benefacit*, Aquila & Theodot. vertunt, *retribuit animæ ſuæ*, Syrus, *vir pius*, inquit, *facit ſibi pignora bona*. Huc accedit expoſitio Caietani: Vir miſericors, inquit, non modò alijs, ſed & animæ ſuæ benefacit; quia rependit illi quod debet, ſcilicet actum virtutis: virtus enim animo debetur ex eo, quòd animus ſuopte inſtinctu ad virtutem impellitur, eamque poſtulat & deſiderat. Matth. 5

C Quartò, noſter Salazar ſic antitheſin profundiùs concinnat, q. d. Qui verè & ex animo miſericors eſt, is quidem benefacit animæ ſuæ, id eſt non ex affectu carnis beneficia & eleëmoſynas collocat ſuas: ſed ita expendit vt animæ ſuæ proſint, id eſt non proximis ſolùm & conſanguineis, quos plerumque ex affectu humano fouere ſolemus; ſed etiam alienis diſtribuit bona ſua. Contrà verò, *qui crudelis eſt, etiam propinquos abijcit*: ille ſcilicet, qui propter auaritiam miſericordiam exuit, & ſæuitiam induit, non ſolùm alienis non ſuccurrit; ſed etiam in conſanguineos & carnis cognatione coniunctos impius exiſtit.

Quintò, planè & ſimpliciter, q. d. Vir miſericors liberaliter ſua expendit, ideóque in primis animæ ſuæ, id eſt ſibi ipſi, benefacit, deinde ſuperflua in alios egentes benefaciēdo diſpertit: at cru-

D delis, id eſt auarus & immiſericors, primò externos, deinde propinquos, tertiò ſeipſum tandem vitæ neceſſarijs defraudat. Multa enim per apoſiopeſin ſubticet Salomon, quę lectori ſubaudienda relinquit. Gnomæ enim hæ breuitate ſua elegantes & acutæ, lectoris ingenium exercent & acuunt. Aut clariùs, q. d. Vir miſericors benefacit animæ ſuæ, id eſt ſibi ipſi, ſuæque familiæ & propinquis: immiſericors autem non tantùm in extraneos, ſed & in propinquos ſuámque familiam, & conſequenter in ſeipſum & animam ſuam crudelis eſt. Vnde Symmach. vertit, *turbat ſuas ipſius domos*; Chald. *retribuit bonum vir benignus: qui perdit corpus ſuum, crudelis eſt*. R. Salomon: Miſericors, inquit, & pius animæ ſuæ, id eſt propinquis (quos amat vt animam ſuam) beneficia impendit: crudelis autem propinquos ſuos conturbat & abijcit.

Pro *clemētia* enim hebr. eſt *iuſtitia*. Vnde ex hebr. ad verbū ſic habēt, *ſicut iuſtitia ad vitā, ſic perſequēs malū ad mortē ſuam*; Septuag. *vir iuſtus progignitur in vitam: perſecutio autem impij tendit ad mortē*; Aquila & Symmach. *& ſectator mali ad mortē ſuā*; Chald. *ſicut qui facit iuſtitiam ſeruatur ad vitā, ſic qui ſequitur malum, ſeruatur ad mortē*; Syrus *filius iuſtitiæ ad vitā, qui facit malū ad mortem*; Vatabl. *firmū quid eſt iuſtitia ad vitam: qui autē malitiam ſectatur, mortē ſibi acceſſit*. Ex his patet iuſtitiā hîc amplè ſumi, opponique cuiuis malitiæ & ſceleri. Noſter tamē pro *iuſtitia* vertit *clementia*: tū quia ponit ſpeciem pro genere, & exemplū pro regula generali: tum quia inter opera iuſtitiæ excellit clemētia & eleēmoſyna: vnde in Script. per *iuſtitiam* ſæpè ſignificatur eleēmoſyna: vt pſal. 111. 9. *Diſperſit, dedit pauperib⁹, iuſtitia* (id eſt eleēmoſyna) *eius manet in ſæculum ſæculi*.

Quocirca noſter Salazar hoc loco pariter *iuſtitiam*, vti eſt in Hebræo, accipit pro eleēmoſyna, ideoque cenſet noſtrum vertiſſe *clementia*. Vnde ſic exponit, q. d. *Clemētia præparat vitā* & beatitudinem: & *ſectatio malorum*, id eſt, auara diuitiarum diſquiſitio & ſordida aſſeruatio *mortem*, ſupple, præparat. Fortè etiā Noſter in Hebræo pro צדקה *tſedaka*, id eſt iuſtitia, legit חסד *cheſed*, id eſt pietas, clementia: vnde חסידה *chaſida*, eſt ciconia, auis pia in parētes. Vt vt eſt, verius videtur quod ait Ianſenius, per *clementiā* ſynecdochicè intelligi quamlibet iuſtitiam (opponitur enim *ſectationi malorum*, id eſt iniquitati & iniuſtitiæ) quia ex clementia omnis bonitas, iuſtitia & ſanctitas, velut riuus è fonte promanat. Nam vt ait S. Ambroſ. de Obitu Satyri fratris: *Si libido atque iracundia reliquorum vitiorum educatrices ſunt, iure caſtitatem atque clementiam dixerint quaſdam virtutes parentes: quanquam pietas quoque vt omnium principium bonorum, ita etiam virtutum ſeminarium eſt ceterarum*. Hinc clemens dicitur qui non iraſcitur, quaſi colens mentem, nec iraſcendo vexans aut turbans, ait Donatus. Mens enim clemens, lenis, quieta, placida & benigna, vti paſſionum turbationes excludit, ita virtutum omnium capacem ſe reddit. Vnde poëta:

Quo quiſque eſt maior, magis eſt placabilis iræ,
Atque animos faciles mens generoſa capit.

Et Comicus:

Proximè Deo propinquat qui vtitur clementia.
A beſtijs nos ſeparat clementia.
Clementia omnes; ſed magis reges decet.
Clementia vna homines pares facit dijs.

Denique Chriſtus apicem iuſtitiæ & virtutis Chriſtianæ poſuit in clementia & manſuetudine: *Diſcite*, inquit, *à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris*, Matth. 11. Et Dei prima dos, nomenque proprium, quod ſibi indidit, eſt *clemens & miſericors*, vt patet Exodi 33. 19. & c. 34. 6. Ionæ. 4. 2.

Vers. 20. *Abominabile Domino cor prauum: & voluntas eius in iis qui ſimpliciter ambulāt*] Heb. *abominatio Domino peruerſi corde* (ita Aquila & Symmac.) *& beneplacitum eius perfecti*, vel *integri via*; Septuag. *abominatio Domini viæ peruerſæ: accepti autem ei omnes immaculati in vijs ſuis*, hoc eſt, vt clarè vertit Vatabl. *abominatur Dominus prauos corde: integris verò conuerſatione delectatur*, & Syrus, *amat* (Chald. *vult*) *qui ſine macula ſunt in via eius*. Ratio eſt clara, quia Deus eſt ipſa bonitas, integritas, ſinceritas, ſanctitas, cui proinde extremè contraria & exoſa eſt omnis malitia, prauitas, duplicitas, iniquitas. Peculiariter autem ei exoſa eſt fraus, fictio & ſimulatio, quia monſtri ſimile eſt, ait noſter Salazar, duplex in vno homine homo; vt alius homo ſe oſtendat in ore, alius lateat in corde: vt aliud proloquatur, aliud cogitet & ſentiat. Sapiētia enim æterna, putà Deus, eſt ipſa veritas, ſinceritas, *candor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula*, Sapient. 7.

Talis fuit Satyrus frater S. Ambroſij, de quo ipſe ſcribit in orat. funebri de Obitu eius: *Etenim plaudebam mihi quòd talem me Dominus fratrem donauerat, tam pudicū, tam efficaci, tam innocenti, tā ſimplici? vt cùm meam innocentiam cogitarē, efficaciam deſperarem: cùm efficaciam, innocentiam. Sed vtrūque miro quodam virtute iungebas*. Et inferiùs: *Tantæ ſimplicitatis erat, vt conuerſus in puerum, ſimplicitate illius ætatis innoxia, perfectæ virtutis effigie, & quodam innocentium morum ſpeculo reluceret. Intrauit igitur in regnum cælorum, quoniam credidit Dei verbo, quoniam ſicut puer artem repulit adulandi, iniuriæ dolorem clementer abſorbuit, quam clementiùs vindicauit, querelæ quā dolo promptior, ſatisfactioni facilis, difficilis ambitioni, ſanctus pudoris, vt frequēter in eo ſuperfluam magis verecundiam prædicares, quàm neceſſariam quæreres*. Et poſt pauca: *Etenim immaculata ſacri baptiſmatis dona ſeruauit, mundus corpore, purior corde: non minus adulterini ſermonis opprobrium quàm corporis perhorreſcens, non minorē ratus pudicitiæ reuerentiā deferēdā integritate verborū, quā corporis caſtitate.*

Manus in manu non erit innocens malus: ſemen autem iuſtorum ſaluabitur] Syrus & Chaldæus hæc accipiunt de violenta iniectione manuum in alios, deque pugnis & verberibus. ſic enim vertunt, *qui extendit manum ſuam contra ſocium, non erit immunis à malo*. Accedunt Septuag. *manui manus iniiciens iniuſtè, non erit impunitus: qui autem ſeminat iuſtitiam, accipiet mercedem fidelem*; Symmach. *manus manui conſerēns*; S. Hieron. contra Ruffinum, *manui inferens*; Hebr. *manus ad manum non erit inſons impius*; Arabicus, *qui iniicit manū in oppreſſione, non erit ſine ſupplicio: & qui ſeminat iuſtitiā, præmiū fidele*, ſcilicet recipiet. Vers. 21.

Prouerbium hoc videtur ænigma: quare obſcuritas eius varias & perplures peperit expoſitiones. Eas ad nouē redegit Ioannes Baptiſta Nauarrettus in Thren. 3. Prima eſt: in Hebræo eſt *manus ad manū*, id eſt plagā ſuper plagā, & adhuc impius nō eſt innocēs, ſed in ſua perſeuerat malitia, vti fecit Pharao. Quæ verba etiā repetuntur cap. 16. *Abominatio Domini eſt omnis arrogās: etiāſi manus ad manū fuerit, nō eſt innocēs*. Sūpta metaphora à linteaminibus ſordidis, quæ ſemel atque iterùm ſapone lauantur & non dealbantur. Nouē expoſitiones. Prima.

Secūdus ſenſus huius loci eſt: Quidquid conetur malus, licet ambas congerat manus, abūdet opibus & fauore, non expiabit peccatum ſuum, niſi pœnitentiæ pharmacum ſumpſerit. Secunda.

Tertius. Licet peccator ſuum diſſimulet peccatum, quemadmodum vna manu poſita ſuper aliam pecuniam tegimus: ſic licet ſua velit occultare crimina, non effugiet ſupplicium Dei. Tertia.

Quartus ſēſus eſt: in Hebræo eſt *manus ad manū* Quarta. Loquitur Salomō de homine fraudulēto; & ideo dixerat: *Abominabile eſt Domino cor prauū, & voluntas eius in iis qui ambulant ſimpliciter*. & ſtatim ſubiungit, *Manus in manu*: hoc eſt, licet fraudulētus tribuat propria manu tibi munera, atque æ-

in manu tua reponat; ne te illi committas, neque A ei fidas; quia non intẽdit benefacere, ſed decipere. *Semen autẽ iuſtorum ſaluabitur*; id eſt à fraude, & dolo, quem impii machinantur, liberabit Deus iuſtum.

Quinta. Quintus ſenſus eſt Ioannis Arborei. Septuag. legunt, *manus manum iniciens*, ſeu conſerens, *non erit innocens impius*, id eſt, licet impius manũ manui iungat, & ad horam à prauo opere manum retrahat, nilque mali exteriùs operetur, non retinet cordis inocentiam: malum enim corde machinatur, interiùs alit monſtrum. & ſic exponit D. Gregorius lib. 25. Moral. c. 3. & Beda.

Sexta. Sextus ſenſus *Manus in manu*, hoc eſt, citiſſimè & repentè ſuperueniet vltio impio. Itali ſolũ dicere, *à mano à mano* pro ſtatim: & cùm res aliqua eſt iuxta aliquem, ſolemus dicere, *res eſt ad manũ*. *Non erit innocens*, eſt Hebraicus tropus: pro eo quod eſt non erit impunitus. Ita 1. Reg. 26. *Quis* B *extẽdet manum in Chriſtum Domini, & innocens erit*, hoc eſt, erit impunitus. Vel *manus ad manum*, id eſt ſubitò, celeriter, facillimè: nil enim faciliùs aut celeriùs facimus, quàm vnam manum alteri iungere. q. d. Subitò iniquitas impii manifeſtabitur. Ita exponit Caietan. & legit *manu ad manum*, aſſeritque eſſe aliquorum Hebræorum ſenſum.

Septima. Septimus ſenſus: Etiam ſi conſpirent impii in vnum, & mutuo ſibi præſtent auxilia, & in ſignũ huius conſpirationis manus ſibi dent, non euadent ſupplicia, licet multi ſint in ſcelere participes. Tali enim malorum factioni opponitur congregatio iuſtorum, de qua dicit Salomon: *Semen autem iuſtorum ſaluabitur*. Ita exponit Ianſenius. Et ſic pſal. 19. de impiis dicitur: *Adipem ſuum concluſerunt*; id eſt, omnes vires ſuas ſociauere ad perpetrandum mala, & ſic addit Dauid: *Os eorum locutum eſt ſuperbiam*.

Octaua. Octauus ſenſus, qui eſt Bayni: Vbi manus filii ad manum patris additur ad malum, cùm filius & poſteri' peccata maiorum ſequuntur, non erunt impuniti. & ſic ſequitur: *Semen autem iuſtorum ſaluabitur*. Ad mercedem iuſtorum multum valet parentum pietas quam ſequuntur.

Nona. Nonus ſenſus: Si manus Dei ad manum hominis accedat: hoc eſt, ſi Dei præcepta conferantur cum operibus quæ malus facit, cognoſcetur manifeſtè ſupplicii reus, nec poterit ſuppliciũ euadere. Chaldæus paraphraſtes ſupplet quædam dicens: *Qui extendit* vel *mittit manum contra ſociũ ſuum, non eſt innocens à malo*.

Duas alias expoſitiones de auaritia & eleëmoſyna affert, ceteriſque præfert noſter Salazar. Prior eſt: *Manu ad manum*, ſcilicet addita, ſignificat plures manus: ſicut dies ad diem, annus ad annũ, ſcilicet additus, ſignificat plures dies & annos. Senſus ergo eſt, q. d. Auarus qui plures habet manus ad deprædandum aliena, eſtque inſtar Briarei gigantis centimanus, non erit innocens, id eſt impunitus: ſed ſuorum ſcelerum & rapinarum pœnas exoluet. *Semen autem iuſtorum ſaluabitur*, id eſt, filii autem miſericordium, qui aliena non rapiunt, ſed ſua in pauperes liberaliter elargiuntur, omnia euadent ſupplicia.

Poſterior: Olim, inquit, apud Romanos mos erat manus manui inücere, aut cõſerere, cùm lis alicui ſuper fortunis aut re familiari intendebatur. Vnde illud Tullii epiſt. ad Trebatium:

Non ex iure manum conſertum, ſed magè ferro
Rem repetunt.

Quare iuxta Septuag. ſic exponit: *Manus manui iniiciens*, aut conſerens iniuſtè, non erit impunitus, id eſt, qui iniuſtas pauperibus lites intendit, & manu conſertos in ius vocat, vt bonis ſuis per iniuriam eos ſpoliet, meritas ſui ſceleris pœnas dabit. Qui autem ſeminat iuſticiam, accipiet mercedem fidelem: *iuſtitia* ſumitur pro eleëmoſyna q. d. Qui è conuerſo non ſpoliat pauperes, ſed liberalibus largitionibus illis ſuccurrit, & inopiã eorum ſubleuat, fidelem, hoc eſt certam & conſtantem, mercedem auferet. Verùm hic ritus cõferẽdi manũ in lite, fuit Romanorum, non Hebr.

Igitur hoc prouerbio *manus ad manũ*, Septuag. Syrus, Arabicus & Chald. cẽſent ſignificari violẽtiã; alii otiũ & pigritiã, vt Salonius; alii cognationẽ; alii multitudinem; alii ſecretũ, alii fraudẽ, alii conatum, alii celeritatẽ. Vnde Pagnin. vertit, *mox mox non erit impunis vir malus: ſemen autẽ piorum euaſit*. Et R. Leui ſic exponit: *Manus in manu*, id eſt, quando acerbiſſimæ calamitates quaſi de manu ad manũ inopinatò ingruent, vniuerſique ob illas periclitabuntur, periculum dumtaxat ad iuſtos pertinebit, noxa verò ad impios: impii enim punientur, iuſti verò cõmune periculũ ſine noxa euadent. Rursũ Euagrius in Catena Græcor. *Per iniuſtam*, inquit, *manuũ in manus iniectionem, munerũ venationem, iure prohibitam hoc loco ſignificat. Qui igitur aliter affecti, hoc eſt à vitio illo alieni, ſeminãt iuſtitiã, illi accipient mercedẽ fidelẽ, verã & certã, vt qui auaritia non attendãt, vt illi. Quia verò qui iuſtitiã operatur, ex Deo natus eſt, Deus autẽ vita eſt, fit vt ille iuſtitiã ſeminare rectè dicatur qui de Dei cognitione virtutũque ſtudio alios inſtruit.*

Veriſimilius eſt hoc prouerbium *manus ad ma-* C *num* ſignificare cõſpirationem, ſocietatẽ, propaginem, poſteritatẽ. q. d. Licet malus ſiue impius multos habeat ſceleris ſocios, ſucceſſores & poſteros quaſi manus auxiliares, non tamen erit innocens, id eſt impunitus. Eſto manũ filiorum & nepotum, amicorum & ſodalium quaſi exercitũ in aciem educat, tamen hic eum tutari, vt potentiorem Dei vindicis manum euadat, non poterit. ita Ianſen. Senſus, inquit, eſt, q. d. Etiã ſi inter ſe ſe conſpirarint impij, non eruntamen impuniti: at iuſti, eorumque poſteri impiorum cõſpirationem, æquè ac punitionem euadent. Sic aptè conſtat antitheſis: opponitur enim ſemen iuſtorum ſemini & poſteritati impiorum, quaſi congregatio congregationi, ſocietas ſocietati, ſucceſſio ſucceſſioni, poſteritas poſteritati. Iuſti enim in ſe & in poſteris præmiantur, ſuntque felices: impii verò in D ſe æquè ac in poſteris puniuntur, ſuntque infelices. Hunc ſenſum arguit repetitio huius ſententiæ cap. 16. 5. Vbi de ſuperbo qui filiis ſociiſque ſtipatus glorioſus incedit, dicitur: *Abominatio Domini eſt omnis arrogans: etiamſi manus ad manum fuerit, non erit innocens*. Rurſus eumdem arguit, quòd manus ſit ſymbolum ſocietatis, indéque potentiæ & roboris, iuxta illud:

An neſcis longas regibus eſſe manus?

Et illud: *Multæ manus onus leuius reddunt*. Nam vt ait Heraclides: *Inualida pugna eſt vnica tantùm manus, quia vnus vir nullus vir*. Et illud Virgil. *Iuuenum manus emicat ardens*: eſt enim hæc militum manus copioſa, ideóque valida.

Moral. S. Gregor. 25. Moral. cap. 3. *Ad Deũ*, inquit, *quaſi tot greſſibus mẽs accedit, quot bonis motibus*

proficit. Et rurſum tot greſſibus longè fit, quot malis cogitationibus decreſcit. Vnde plerumque contingit, vt necdum procedat in opere motus mentis, & tamen perfecta iam culpa ſit ex ipſo reatu cogitationis, ſicut ſcriptum eſt: Manus in manu non erit innocens malus. Manus enim manui iungi ſolet, quando quieſcit in otio, & nullus eam vſus laboris exercet. Manus ergo in manu non erit innocens malus: ac ſi diceret: Et cum manus ceſſat ab iniquo opere, malus tamen non eſt innocens per cogitationem.

VERS. 22. *Circulus* (Syrus, *ſicut circulus*) *aureus in naribus ſuis, mulier pulchra & fatua*] Septuag. *inauris aurea in nare porca, ſic mulieri* κακόφρονι, id eſt *malè prudenti* (Complut. *ſtulta*; S. Hieron. in 16. Ezech. *malè morata*) *pulchritudo*; Hebr. *quod inauris eſt in nare ſuis, hoc eſt mulier pulchra, & recedens à ſapore & ſenſu*, id eſt deficiens conſilio & ſapientia, inſulſa, vecors, ſtulta. Hebr. נזם *nezem* propriè ſignificat inaurem, id eſt ornamentum aurium, ſiue B monile ex aure pendulum: pari modo tamen ſignificat monile ex fronte vel naribus dependens, qualis eſt circulus aureus. Vnde Chald. vertit, *ſicut monile aureum in naribus ſuis, ſic mulier pulchra & fœtido ſenſu*; Syrus & Arabicus *tamquam inauris auri in naribus porca, ſic pulchritudo in muliere fœtida guſtu*, id eſt quæ ore fœtet, ſiue cui fœtet anhelitus: aut potiùs quæ fœtet inſipientia: guſtus enim cibos diſcernens, ſymbolum eſt ſapientiæ virtutes à vitiis diſcernentis. q. d. Quæ corruptum habet palatum & iudicium mentis, id eſt inſipiens & imprudens.

Primò, Ianſenius ſic exponit, q. d. Sicut aureus circulus non conuenit in naribus ſuis, nec ſuem ornat: ita nec pulchritudo, quæ per ſe res eſt præclara, non conuenit mulieri ſtultæ, ſed malè ibi videtur à natura collocata, ſicut poſtea dicitur: C *Non decent ſtultum verba compoſita.* Et, *Non decent ſtultum deliciæ.* Sicut enim ſus circulo aureo naribus infixo non nouit bene vti, ita nec mulier ſtulta ſua pulchritudine. Deinde, quia, ſicut ſus circulo aureo non cohibetur à ſuffodienda terra, ſed nihilominùs ſe cœno immergit circulumque fœdat: ita & mulier vecors, cùm pulchritudine ſuâ gloriam ſibi comparare deberet, non eâ tamen retrahitur à voluptatum illecebris, ſed voluptatum cœno ſe immergit, ſicque pulchritudinem ſuâ inſipientiâ fœdat & obſcurat. Quocirca viro vxorem pulchram & fatuam habenti faciendum eſt, quod monet gnome Syrorum & Arabum: *Si habueris rete, trahe illud, ne fortè traharis ab ipſo: id eſt, ſi habueris vxorem, ſubiice illam tibi, ne ipſa te ſibi* D *ſubiiciat, ac te ſecum perdat.*

Secundò, & neruoſiùs, comparat mulierem pulchram, ſed ſtultam & impudicam immundæ ſui, ſiue porco; pulchritudinem verò eius circulo aureo in naribus, q. d. Sicut ſus naribus cœnum ſurſum deorſum verſans, aureum illum circuli ornatum corrumpit, planéque deformat: ſic mulier pulchra & impudica inquinat & deturpat pulchritudinem ſuâ immunditiâ, imò eâ abutitur ad libidinem, iuxta illud Poëtæ:

Lis eſt cum forma magna pudicitiæ.

Ita applicat auctor Catenæ Græcor. Beda, Lyran. Baynus, imò Clemens Alexandr. 3. Pædag. cap. 11. *Quemadmodum*, inquit, *aurum polluitur immunditia ſuis, cœnum roſtro ſuo conturbantis; ita quæ ſunt paulò magis luxui deditæ mulieres, ſi nimiis copiis inuetentur ad libidinem & impudicitiam, probro ac dedecore afficiunt veram pulchritudinem, eam inquinamentis Ve-* A *neris polluentes.* Sic & S. Chryſoſt. quem citat ibidem Scholiaſtes Clementis: *Sicut porca, inquit, eâ maximè parte corporis ſui (id eſt nare) lutum ac cœnum vertens, aurum mundum vitiat atque inquinat, ſic & mulier ſuam ipſius commaculat bonam formam.*

Tertiò, noſter Salazar, q. d. Sicut aureo circulo naribus adacto ſus trahitur à quolibet quocũque lubet: ſic mulier auro & donis trahitur à quolibet ad explendam eius libidinem. Similis eſt phraſis Iob 40. 21. *Numquid pones circulum in naribus eius?* Septuag. *numquid circumpones capiſtrũ circa naſum eius?* Verùm quia donorum hîc non fit mẽtio, ſed tantùm fatuitatis & pulchritudinis, quæ comparantur circulo aureo, vt vertunt Septuag. hinc

Quartò, aptiſſimè & neruoſiſſimè mulier impudica cõparatur *ſui*, fatuitas *circulo* narium, pulchritudo *aureo*: feminæ enim fatuitas, id eſt facilitas, quâ viris arridet, confabulatur, conſentit, putà vecors laſciuia & impudicitia eſt inſtar circuli, quo eã viri laſciui apprehendunt, & circũagunt ad ſuas quiſque libidines: pulchritudo verò eſt inſtar auri ſplendentis, quod virorum oculos ferit rapitque, vt circulum hunc aureum, id eſt laſciuam pulchritudinem apprehendant, per eamque mulierem ſuæ concupiſcẽtiæ ſubiiciant. Alludit notatq; inaures & monilia, quibus ſe ornant feminæ, vt viros alliciant. Pulchritudo enim hîc tam naturalis quàm adſcititia, quâ ſe feminæ ſtibio fucant, & monilibus ornant, intelligitur. Hebr. enim נזם *nezem* ſignificat ornamentum ſeu monile, quod publicè vel in fronte, vel in naribus, vel in auribus proſtituitur cauſa merendi gratiam: vnde aliqui lexicographi *nezem* per duarum priorum litterarum metatheſin, adiecta litera *mem*, deriuant à זנה *zana*, id eſt fornicari, mereri, proſtituere ſe.

Dicit ergo, quòd pulchritudo hæc feminarum tam naturalis, quàm adſcititia ex fuco & monilibus, ſit ſimilis circulo aureo ſuum, ſiue porcorum. *Quod circulus ſui, hoc forma eſt laſciua.*
Primò, quia, ſicut hic ornatus ſues non decet, nec decorat, ſed potiùs dedecorat: ſic & pulchritudo iſta mulieres fatuas & laſciuas non condecorat, ſed deturpat & infamat. *Primò.* Secũdò, quia, ſicut ſues circulum aureum narium, dum naribus vertunt cœnum, luto commaculant: ſic feminæ laſciuæ ſuam formam fœdant, dum eam libidine inquinant. *Secundò.* Tertiò, ſicut circulo aureo ſues trahuntur & circumaguntur à ſubulcis, ſic feminæ ſuâ formâ ab impudicis trahuntur & rapiuntur ad ſcelus. *Tertiò.* Quartò, naribus ſuis gratiùs & ſuauiùs olet cœnum quàm vnguentum, ait Lucret. lib. 6. ita meretrici ſuauiùs olent ſordes fornicationis quàm aromata & lilia caſtitatis. *Quartò.*

Porrò feminæ vecordes & impuræ rectè adæquantur ſui. *Laſciua ſimilis porco.* Primò, quia ſus eſt animal planè ſtolidum: vnde S. Auguſt. lib. 6. contra Fauſt. cap. 7. *Primò.* *Quod in rerum figuris porcus, inquit, hoc in rerum genere ſtultus.* Et Horus Apollo in Hieroglyphicis docet, Ægyptios ſapientem repræſentare per elephantum, ſtultum & ſtolidum per ſuem. Quod ergo eſt gladius in manu phrenetici, hoc eſt pulchritudo in femina fatua & laſciua: ſicut enim ille gladio impotenter vtitur multoſque ferit, ſic & laſciua ſuâ formâ verberat feritque multorum oculos & animos.

Secundò, ſues totos dies in cœno ſe volutant, eoque gaudent: ſic & feminæ laſciuæ non niſi laſciuiâ & impudicitiâ delectantur. *Secundò.* *Porci*, ait auctor Imperfecti in Matth. homil. 17. *proprium eſt in cœno*

ſe volutare, numquam in cælũ aſpicere, nec quærere dominum ſuum. ſic & impudicæ in cœnum voluptatum proiectæ numquam in cælum aſpiciunt, numquam Deum Dominum vindicemque cogitant.

Tertiò. Tertiò, ſues ſunt pronæ admodum in venerem, teſte Ariſtot. lib. 6. Hiſtor. animal. c. 18. ſic & feminæ laſciuæ. Rurſus ſus eſt animal fœdum, guloſum & immundum. Vnde Cicero lib. 2. de Natura deorum: *Sus*, inquit, *quid habet præter eſcam? cui quidem ne putreſceret, animam pro ſale datam eſſe dicit Chryſippus*. Hac de cauſa ſuillæ carnis eſus vetitus fuit Iudæis, Leuit. 11. v. 7. Vide ibi dicta.

Quartò. Quartò, ſus eſt animal impudens æquè ac indocile: tale eſt & femina impudica ſiue meretrix. Vnde Ariſtophanes Hypocratis filios ſuem reſipere dixit, quòd inſcii eſſent & moribus non admodum comptis. Et Pierius Hierogl. 9. c. 11. Sus, inquit, eſt hierolyphicum indocilitatis: nam apud Phyſiognomos ſuilla frons, breuis quippe & hiſpida capillis ſurſum verſus erectis, indocilitatis indicium eſt manifeſtiſſimum. Eſt enim animal maximè brutum ſus, nullúmque animalium magis indocile, cùm reliquæ omnes pecudes aliquid habeant in quo dum viuunt, vſus, vel induſtria, vel frugalitas proſit. Hinc prouerbiũ, *Sus Bœotica*, pro valdè tardo & ſtupido. Hinc & porcus priſcis erat delirij piaculum, vt ibidem oſtendit Pierius c. 19.

Denique S. Chryſoſt. in Catena Græcor. proponit quæſtionem, *Cur Deus naturæ auctor mulierem mente deſtitutam, ſpecie effingit venuſtâ? Aut cur cùm venuſta condita eſſet, effecta eſt ſtulta*. Ac reſpondet: *Deus mulieribus naturâ ſtolidis formæ pulchritudinem nonnumquam indulget, ne prudentes ſagacique ingenio prædita liberalis formæ gratiam plus æquo mirentur; verùm prudentiam & intellectum formæ venuſtati anteponant, illudq; conſectentur quod verè bonum & pulchrũ: ſic fatuis quoque hominibus magnas quandoque opes concedit & facultates; quo prudentes intellectus donum, quod ſtultis deeſt, conſiderantes & admirantes, propter opum penuriam animo non concidãt, ſed illud, quod verè bonum eſt, ſtudioſè perſequantur*.

Quocirca auctor Imperfecti hom. 45. in Matth. ſanum hoc iuuenibus dat conſilium. *Tu itaque iuuenis*, ait, *quando vxorem ducere vis, noli quærere diuitem; ſed bene morigeratam: quia mores boni diuitias frequenter acquirunt, diuitiæ autem mores numquam fecerunt. Et glorioſior eſt paupertas fidelium, quam diuitiæ peccatorum. Noli quærere ſpeciem, quia ſcriptum eſt: Sicut inaures aureæ in naribus porci, ita mulieris malè morigeratæ ſpecies. Quia in ſpecie meretrices placent; in moribus autem matronæ*.

Hanc gnomen eleganti pauonis & corui apologo explicat S. Cyrillus lib. 2. Apolog. Moral. c. 25. cui titulus: *Contra eos, qui gloriantur in carnis ſpecie*. *Pauo*, inquit, *aureis pennis decoratus, ac plumea luce pompoſus, coram coruo vanam ſeſe effundebat in gloriam, atque illum de pennæ nigredine confundebat. Cuius mox coruus dementiam deridens, Bene video*, inquit, *quòd in te regula phyſionomiæ non fallat. Nam quia paruum tanto corpori habes caput, ideo minoris es ſenſus. Vnde non miror, ſi in penna volatili, quæ a vento rapitur & defertur, tuam vt leuis leuiter gloriam poſuiſti: Omnis enim caro fœnum* (Iſaiæ 40. 6.) *& omnis gloria eius quaſi flos agri; decor namque floris, pulchritudo eſt carnis. Formoſitate quippe materiæ rutilas, ſoliditate non duras, & leuitate quantocius euolat. Amens ergo gloriaris in vmbra. Sed ſicut aureus circulus eſt in naribus ſordidæ ſuis, ſic & carnis luciditas cũ*

A *ignauia mentis. Quòd ſi igitur ex venuſtate corporis gloriaris, iam te tua luciditas denigrabit, tuaque te ſpecie deformabit. Nam forma carnis mentis pulchritudinem abſtulit, & lumen corporis ſplendorem animæ fugauit*. Oſtendit deinde hanc maiori deformitate obſcurari & obrui. *Te laudarem, ſi deformitatem in tua formæ ſubſtantia non viderem. Nam caput habes ſerpentinum, ſonum pectoris vluloſum, cor maleuolum, pedem fœdum. Numquid carnis vanæ laudanda ſpecies eſt, cum ſubſtantialis formæ defectu mens ipſa deformis ſit? Abſit: nam anima quanto caro ſit pulchrior, tantò ſit ipſa deformior. Vera igitur ſpecies eſt, virtus mentis; & glorioſa formoſitas, claritas rationis. Quibus dictis, ex ſua ſpecie confutatum pauonem dimiſit triſtem*.

Tropol. Abbas Neſteros apud Caſſian. collat. 14. c. 16. hæc accipit de viris doctis, ſed turpiter viuentibus. *De iſtis ergo*, inquit, *qui imaginem quandam ſcientiæ videntur acquirere, vel de his qui, cum ſacrorũ voluminum lectioni, ac memoriæ Scripturarũ diligẽter*
B *inſiſtũt, carnalia tamen vitia non relinquũt, in prouerbijs elegãter exprimitur: Sicut inauris aurea in naribus ſuis, ita mulieri malè moratæ ſpecies. Quid enim prodeſt quempiam ornamentum eloquiorũ cæleſtium, & illam pretioſiſſimam Scripturarum ſpeciẽ conſequi, ſi eam lutulẽtis operibus vel ſenſibus inhærẽdo, quaſi immũdiſſimam terram ſubigendo confringat, aut cœnoſis libidinum ſuarum polluat volutabris?* Sic & S. Hieron. in Ezech. c. 16. ad illa: *Et dedi inaurem ſuper nares tuas. Quãdo viuimus*, inquit, *& de nobis dici poteſt: Nõ mortui laudabunt te Domine, ſed nos qui viuimus; tũc odoratur Deus odorẽ ſacrificij noſtri bonæ fragrantiæ, & aureum circulũ ſenſuum ac dogmatum diuinorũ habemus in naribus. Quando vero mortui ſumus, & verſamur in cœno atque in ſordibus turpitudinum, habemus illam inaurem in naribus, de qua ſcripſit Salomõ: Sicut*
C *inauris aurea in naribus porcæ, ſic mulieri malè moratæ pulchritudo*. Sic & Salonius: *Circulus aureus*, inquit, *eſt ſcientiæ ornamentum, quod iſtæ ſuis cœno immergit, qui illud immundâ actione ſordidat. Huius enim anima pulchra eſt per ſcientiam, ſed fatua per actionẽ*.

Rurſum, mulier fatua & pulchra eſt anima fidelis, in baptiſmo vel pœnitentia à peccatis abluta & dealbata, quę deinde priſtinis cupiditatibus illecta ad eas redit, cum eiſque quaſi amaſijs ſcortatur, ſicut ſues lotæ redeunt ad lutũ, iuxta illud S. Petri epiſt. 2. c. 2. 22. *Cõtigit enim eis illud veri prouerbij: Canis reuerſus ad ſuũ vomitũ; &, Sus lota in volutabro luti*. vbi multa hac de re dixi. In his enim circulus aureus, quo eos diabolus apprehẽdit, circumagit, & ad ſolita ſcelera reducit, eſt veterũ amorum re-
D cordatio, viua voluptatũ præteritarũ repræſentatio, ac dulcedinis illecebroſæ memoria. Hãc enim excitat acuitque dæmon, præſertim in agone mortis: quo fit vt multi tunc per delectationes moroſas peccent & damnentur. Qui ſapit ergo, dum viuit & viget, has ſpecies & illecebras è mente aboleat per contrarias imaginationes, orationes, meditationes virtutum & rerum diuinarum, præſertim paſſionis Chriſti, quâ nihil eſt efficacius.

Hoc facit apophthegma R. Ioſue in *Pirke aboth*, id eſt in Capitulis patrum: *Quotidie vox quædam de monte Oreb exibat, non obſcurè intentans væ hominibus illis, per quos legi damnum infertur, aut iniuria: quia verè quicumque negligenter incumbit in ſtudiũ legis, is prorſus reprobus eſt & infelix, ſicut dicit Scriba. Circulus aure⁹ in naribus ſuis, mulier pulchra & fatua*.

Denique Saluianus initio lib. 4. de Gubern. Dei: *Quid eſt aliud*, inquit, *principatus ſine meritorũ ſublimitate, niſi honoris titul⁹ ſine homine? Aut quid eſt digni*

tas in indigno, niſi ornamentum in luto? quid eſt aliud vocabulum ſanctum ſine merito, niſi ornamentũ in luto? Circulus aureus, ait Sapiens, *in naribus ſuis, mulier pulchra & fatua. Et in nobis itaque Chriſtianum vocabulum, quaſi aureum decus eſt: quo ſi indignè vtimur, ſit vt ſues cum ornamento eſſe videantur.*

VERS. 23. *Deſiderium iuſtorum omne bonum eſt: præſtolatio impiorum furor*] Chald. *deſiderium iuſtorum ad bonum eſt, exſpectatio impiorum ad furorem*; Hebr. *iuſtorum deſiderium tantummodo bonum eſt: exſpectatio autem impiorum furor*, ſiue *ira penetrans*. Septuag. pro עברה *hebra*, id eſt furor, aliis punctis legentes עברה *abera*, id eſt tranſiuit, vertunt, *ſpes autem impiorum tranſibit*, id eſt *peribit*; Scholiaſtes *abſcedet*. Eſt metonymia: *deſiderium* enim vocatur res deſiderata, ſiue id quod deſiderant iuſti: *præſtolatio impiorum*, eſt id quod præſtolantur & exſpectant impii.

Senſus eſt, q.d. Deſiderium iuſtorum fertur ad *omne bonum*, id eſt ad omne honeſtum, ad omnem virtutem: iuſti non deſiderant aliud quàm operari bonum. ita Polychron. in Catena Græcor. Impij verò præſtolãtur & expectãt, vt furiosè ſe gerere poſſint, vt irã & furorẽ ſuũ in alios euomãt. ira enim qua quis modum excedit, vocatur עברה *hebra*, id eſt furor: quia limites rationis עבר *abar*, id eſt, tranſgreditur, ait Aben Ezra. Aut, vt alii, quia omnia peruadit, inflammat, & vaſtat inſtar ignis. Vnde Baynus, & ex eo noſter Salazar vertũt, *cupiditas iuſtorum omnis bona eſt*; ſicque explicant: Iuſti nil cõcupiſcũt niſi benefacere. ac vbi poteſtas deeſt, cupiditas benefaciẽdi adeſt & acuitur. è contrario *impiorum præſtolatio*, id eſt exſpectatio & deſiderium, eſt *furor*, id eſt impiorum vota lõgè diuerſum eſt ſtudium. nam præſtolatio eorum furor. *Præſtolatio* hîc ſumitur etiam pro deſiderio, nimirum impiorum vota ex furore & ira profecta aliorum perniciem auidiſſimè exoptant. Itaque quemadmodum pii ac iuſti homines plura bona conferre deſiderant quàm impendunt, & quod deeſt facultati, votis compenſant: ſic etiam impii plura mala inferre cupiunt quàm inferunt, & malefaciendi facultatem deſiderio nocẽdi longè ſuperant: atque ideo maioribus pœnis ſe ſubiiciunt, quàm illa ſunt quæ damnis illatis reſpondent. Hinc illud: *Tota vita iuſti eſt boni deſiderium*: quia non niſi bona agere deſiderant, non niſi bonum eſuriunt & ſitiunt, iuxta illud: *Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam*, Matth. 5. Talis fuit Daniel, qui proinde vocatur *vir deſideriorum*: ideóq; meruit intelligere 70. hebdomades aduentus Chriſti, Daniel c. 9. 23. & c. 10. 19. Vide S. Bernard. epiſt. 10. vbi inter cetera ait: *Deſiderium peregrinationis in plenitudinem commutabitur dilectionis*, &c. *Sicut autem fides ducit ad plenam cognitionem, ſic deſiderium ad perfectam dilectionem.*

Praxis creſcendi in omni virtute per eius deſideria.

Tropol. ex hac gnome diſce, praxim facilem creſcendi in omni virtute & merito eſſe, ſi crebra & ardentia earum deſideria concipias. Per hæc enim virtutem quamlibet, etiam quam exteriùs ob paupertatem, infirmitatem aliúmue defectum exercere non poſſumus, interiùs in animo concipimus, firmamus, augemus. Verbi gratia pauper habens efficax ingenſque deſiderium faciendi eleëmoſynam, ſi opes haberet, acquirit virtutem eleëmoſynæ, ac per illud tantum vel plus meretur, quantum diues, qui ex conſuetudine dat eleëmoſynam. Infirmus qui ieiunare vel cilicia ferre nequit, deſideret hoc facere. Religioſus certo officio ab obedientia alligatus, deſideret cetera omnia, quæ alii obeunt, obire: deſideret efficaciter concionari, docere, audire confeſſiones, viſitare infirmos, Indis prædicare, &c. ſi liceret, illáque Deo offerat: nam Deus hæc deſideria ita grata habebit, ac ſi ea opera compleret. Id ita eſſe docet S. Paulus 2. Cor. 8. 12. *Si enim*, inquit, *voluntas prompta eſt, ſecundùm id quod habet, accepta eſt, non ſecundùm id quod non habet*: his verbis nobis ſignificans, Deum magis promptam voluntatem, quàm donum ipſum ſpectare. Huius ratio eſt: quia eleëmoſynæ, & alterius cuiuſuis virtutis perfectio & meritum in voluntatis promptitudine, non item in multitudine operumque magnitudine cõſiſtit. Vnde S. Auguſt. in pſal. 105. *Bonã*, inquit, *Deus voluntatem coronat, quando non inuenit facultatem.* Et S. Bernard. epiſt. 77. Deus, ait, indubitanter tribuit bonæ voluntati, quod defuit facultati. Cauſam à priori dat S. Tho. 1. 2. q. 20. art. 4. *Quia*, ait, *tota formalis bonitas operis exterioris pendet à bonitate actus interioris, qui à voluntate elicitur.* Vnde ſequitur, ſi Deo placere appetimus multũque promereri, frequenter pia deſideria concipiamus bona præſtandi opera, nec non bonas intentiones applicandi, non ſolùm operibus quæ facere intendimus, verùm etiam illis quæ facturi non ſumus, non quidem bonæ voluntatis, ſed facultatis defectu. Quo hæc bona voluntas promptior fuerit, eo vberiorem producet ſpiritualium prouentuum ſegetem, teſte diuo Bernardo. Tantum meteris, quantum vis; & bonâ creſcente voluntate, creſcit pariter & meritum.

Symbolicè Lyranus. Iuſtorum deſiderium eſt omne bonũ, hoc eſt ipſe Deus, in quo eminenter eſt omne bonum, quique eſt bonus & bonum per eſſentiã. Vnde Chriſtus interpellatus à quodam dicente: *Magiſter bone quid boni faciam, vt habeã vitam æternam?* reſpondet: *Quid me interrogas de bono? vnus eſt bonus Deus.* Et Dauid: *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum: ita deſiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* pſal. 41. 2. S. Bern. ſerm. 84. explicans illud Cant. 3. *In lectulo meo per noctes quæſiui, quem diligit anima mea. Magnum bonum*, inquit, *quærere Deum. Ego hoc nulli in bonis animæ ſecundum exiſtimo. Primum in donis, vltimum in profectibus eſt: virtutum nulli accedit, cedit nulli. Cui accedat? quam nulla præcedit. Cui præcedat? quæ omnium magis conſummatio eſt: quæ enim virtus aſcribi poſſit non quærenti Deum, aut quis terminus quærenti Deum? Quærite, inquit, faciem eius ſemper. Exiſtimo, quia nec cùm inuentus fuerit, ceſſabitur à quærendo. Non pedum paſſibus, ſed deſideriis quæritur Deus. Et vtique non extinguit deſiderium ſanctum felix inuentio, ſed extendit. Numquid conſummatio gaudij, deſiderij conſumptio eſt? oleum magis eſt illi: nam ipſum flamma. Sic eſt. Adimplebitur lætitia, ſed deſiderij non erit finis, ac per hoc nec quærendi.* Idem tract. de Diligendo Deo, agens de complexu ſpõſi & ſponſæ, puta Chriſti & animæ ſanctæ. *Hinc*, inquit, *illa ſatietas ſine faſtidio. Hinc inſatiabilis illa ſine inquietudine curioſitas. Hinc æternum illud atque inexplicabile deſiderium neſciens egeſtatem. Hinc denique ſobria illa ebrietas, vero, non mero ingurgitans: non madens vino, ſed ardens Deo.*

Deſiderium ſanctiſſimum Deũ.

Anagog. deſiderium iuſtorum tendit ad bonum,

putà ad beatitudinem cæleſtem, quæ eſt complexio omnis boni. *Præſtolatio impiorum furor*, id eſt, id quod præſtolantur impij, ſors quæ illis obuentura & expectanda, eſt furor, id eſt Dei ira & vindicta in gehenna, vſque ad intima non tantùm corporis, ſed & animæ penetrans, comburens & crucians. ita R. Salomon, Hugo, Dionyſ. & alij.

Vnde S. Bernard. ſerm. 5. in vigilia Natiu. Domini: *Deſideria noſtra*, inquit, *in tribus maximè conſtituta videntur, quod decet, quod expedit, quod delectat*. putà triplex deſiderium eſt, boni honeſti, boni vtilis, boni delectabilis. Atque hoc docet in cælo dumtaxat implendũ: ibi enim eſt *ſummum bonum*, inquit, *ſumma vtilitas, ſumma gloria, ſumma voluptas. Atque hæc quidem interim exſpectatio nobis noſtra eſt, & promiſſa nobis viſio maieſtatis, vt ſit Deus omnia in omnibus, omne iucundum, omne vtile, omne honeſtum.* Idem in Sententijs: *Triforme*, inquit, *eſt deſiderium electorum. Vnanimiter habitare in domo. vnde eſt: Vnam petij à Domino. Victoriam obtinere de mundo. vnde eſt: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Præſentialiter frui Deo vnde eſt & illud: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.*

VERS. 24. *Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: alii rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt*] Hebr. *eſt ſparſor & addetur adhuc: eſt prohibens à rectitudine, veruntamen ad defectum*; Vatabl. *eſt qui diſpergit rem, & augetur res eius magis; & qui parcit rei ſuæ plus æquo, ſed ad inopiam*, id eſt, ſed penuria & egeſtate opprimitur. Noſter τὸ *prohibens à rectitudine*, accipit pro eo qui *recedit à iuſtitia* facitque iniuſta, vt opes accumulet; vnde vertit, *alij rapiunt non ſua*; Septuag. *ſunt qui propria ſeminantes* (Aquila, Symmach. & Theodot. *diſpergentes*) *plura faciunt: ſunt autem qui congregantes* (*aliena*, addit auctor Catenæ Græcor.) *minuuntur*; Chald. *eſt qui diſpergit, & rurſus addetur ei: indigentia erit ei, qui recedit à rectitudine*; Syrus, *eſt qui ſeminat ſua, & multum introducet: eſt qui non ſua congregat, & modicum eſt illi*. Syrus ergo Noſtro conſentit.

Senſus eſt clarus. Opponit enim liberalem auaro: quòd liberalis ſua diſtribuat, in omnes ſit beneficus, multaſque faciat eleëmoſynas, & tamen inde non fiat pauperior, ſed ditior: auarus verò recondens ſuas opes, eaſque augens & accumulans per fas & nefas, per fraudes, vſuras & iniuſtos contractus, quibus rapit aliena, inde tamen non euadat ditior, ſed pauperior. Rationem dat τὸ *ſeminantes*, vt vertunt Septuag. Eleëmoſyna enim & beneficentia eſt quaſi ſeminatio. Sicut enim agricola, qui iacit ſemen, pro vno grano vel modio recipit viginti, triginta, imò ſubinde ſexaginta & centum, dum copioſam colligit meſſem: ſic pariter beneficus ſpargens ſuas opes in egenos, iacit quaſi ſemina, ex quibus multiplicatis magnam cum ingenti fœnore à Deo percipit bonorum tum temporalium, tum ſpiritualium abundantiam. Auarus verò ſimilis eſt hero, qui frumentum in granario recondit, vbi illud ſitu contrahitur, corrumpitur, à muribus corroditur, itaque ſenſim minuitur, nullumque dat fructum: ſic enim & auari opes reconditæ Deo maledicente ſenſim pereunt, minuuntur & conſumũtur. Hoc eſt quod docet S. Paulus 2. Corint. 9. 6. *Qui parcè ſeminat, parcè & metet: & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet*, &c. Vbi plura hac de re dixi. Vide & S. Chr. homil. *quòd eleemoſyna ſit ars omnium quæſtuoſiſſima*. Exempla plura huius rei reperies apud Leontium in Vita S. Ioannis Eleëmoſynarij Patriarchæ Alexandrini. Igitur hoc eſt fidelium paradoxum, ſed diuinum & veriſſimum: *Eleemoſyna ditat, tenacitas depauperat: quod das, acquiris; quod retines, perdis: erogãdo opes accumulas, condendo imminuis*. Hæc ſententia, vti & aliæ, ſignificat, non quid ſemper, ſed quid ſæpè fiat. nam ſubinde videmus contrarium fieri, ſcilicet auaros ditari, liberales depauperari: ſed tunc Deus pauperiem temporalium vbertate ſpiritalium donorum compenſat. ita Baſil. in Catena Græcor.

Hanc raptorum veſanam infelicitatem graphicè hoc lupi & bouis apologo repræſentat Cyrillus lib. 3. Apolog. moral. c. 15. *Vagabundus otio lupus rapax, cùm cerneret bouem poſt iugum laboris ac commodi, in cibum falce linguæ herbas demetentẽ, mox ad eum veniens, dixit: Quid eſt hoc, quòd tam validum animal acutiſque cornibus armatum, non ſolum ab homine iugum toleras grauiſſimæ ſeruitutis, ſed, quod deterius eſt, poſt tam grauis laboris onus, viuis edulio vilitatis? Certè ſi ſupra artem doli, vigoremque dentis, mihi tantam natura validitatem dediſſet; etiam ſine labore, ita bonis carnibus veſcerer, vt aſelli etiam eſum dedignarer. Ad hæc bos ruminatâ ſententiâ dicitur reſpondiſſe: O ſi innocentiæ bonum, manſuetudinis fructum, æquitatis commodum, paciſque decus libra rationis appenderes, & hoſtilis rapacitatis reatum diligentiori circumſpectione librares; videres vtique, quanta calamitatis ſit, ſæuire hoſtiliter, ac rapaciter viuere, cùm nequiſſima vita miſeræ inuentutis ſit lues. Nam cùm malè viuitur, virtutis nobilior vita vera perimitur; & ea quæ relinquitur vita, cùm in ea viuas vitialis calamitas, nequior mors efficitur, & fit vera vita per ſemetipſam dãnatur. Quid igitur gloriaris, quòd otioſa rapacitatis viuis malitia?* Vnde concludens ſubiicit: *Omnis namque furis eſt mens immundiſſima, diſcordia amica, fellita voluntas, ciuilitas æmula, ferociſſima vita. Ferre ergo iugum ſuauiſſimum onus virtutis eſt mihi, & tempeſtuoſa libertas in præiudicium aliorum, ac ſeruitus vitioſitatis ſit tibi. Sic nempe charius eſt mihi comedere fœnum de labore iuſtitiæ, quàm hœdum de ſcelere auaritiæ violentum. Quo audito, lupus confutatus diſceſſit.*

Apologus laboris & rapinæ.

Rapinæ damna.

VERS. 25. *Anima, quæ benedicit, impinguabitur: & qui inebriat, ipſe quoque inebriabitur*] Hebr. *anima benedictionis impinguabitur: & irrigãs etiam ipſe* יורה *iore*, id eſt, *pluuia eſt*, id eſt, ipſe aliis benefaciendo pluuiã frugibus ſuis, vt lætiſſimæ & copioſiſſimæ euadãt, inducit. Sua enim beneficẽtia meretur, vt Deus pluuiã ſuis frugibus impluat, omniáque eius bona fortunet, proſperet & multiplicet. Ratio eſt, quòd Deus det opes dignis: opibus autem dignus eſt, qui iis vti nouit: iis autem bene vti norunt, qui benefici ſunt, eaſque in egenos diſpenſant. Noſter, æquè ac alii apud Pagninum in Lexico, יורה *iore* per metatheſin accipiunt pro ירוה *irue*, id eſt irrigabitur & inebriabitur: hoc enim ex æquo reſpondet τῷ מרוה *marue*, id eſt, qui irrigat & inebriat. *Inebriat*, id eſt affluenter largitur eleëmoſynam: ſic ebrietas ſumitur pro ſatietate, copia & affluentia, pſal. 35. v. 9. Cant. 5. 1. Prouerb. 5. 19. Eſt metonymia: ponitur enim effectus pro cauſa: ex copia enim rerum ſequitur ebrietas. Vnde vertit, *& qui ſatiat pauperes, ipſe ſatiabitur*: quia vt dicitur cap. 19. 17. *Fœneratur Deo qui miſeretur pauperis, & viciſſitudinem ſuam reddet ei.*

Aliqui τὸ *benedicit* propriè accipiunt pro *bene precatur*, q. d. Qui aliis bona apprecatur, huic viciſſim alii bene precãtur, ac Deus ipſe benedicet.

Verùm hoc arctius eſt. *Benedicit* ergo, id eſt benefacit ſiue bene precando, ſiue ſua erogando, ſiue conſilia ſuggerendo, ſiue docendo, ſiue quo alio modo. Dat cauſam eius quod dixit v. præced. *Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt*; nimirum quia qui alijs benedicit, id eſt benefacit, hic à Deo impinguatur & ditatur bonis tam ſpiritualibus quàm temporalibus: & qui alios ſuis opibus ſatiat & quaſi inebriat, hic viciſſim à Deo inebriabitur, id eſt abundè locupletabitur. Alludit ad fontes & flumina: quantum enim aquarum è fontibus infernè defluit, tantum ſupernè in eos influit: ac quantum apertis cataractis flumina depluunt, tantum ſupernè in eadem impluit. Beneficus enim & eleëmoſynarius eſt inſtar fontis & putei, qui iugiter beneficia ſcaturit, ebullit & effundit, vti docet S. Baſil. in illud Luc. 12. *Deſtruam horrea mea.* Vnde Chryſoſt. homil. 23. in Acta: *Fontes*, inquit, *ex quibus irrigua ducitur aqua, in ſummis locis debent oriri. Igitur ſimus & nos animo ſublimes, & ſtatim miſericordia diffluet. Non enim poteſt fieri ſummam animam & diuitias contemnentem non etiam miſericordem eſſe*: iuxta illud, *Surſum diuinorum fluminum fontes.* Aliam ſimilitudinem vberem adhibet Clemens Alexand. libr. 3. Pædag. c. 7. Sicut, inquit, ad vbera, quæ ſuguntur vel mulgentur, lac ſolet confluere, ſic & opes confluunt ad eos qui erogant illas. Quocirca B. Petrus Chryſol. ſerm. 104. *Eſto*, inquit, *diues in miſericordia, ſi ſemper eſſe vis diues. Et tunc erunt horrea tua maiora, tunc plena, ſi non fuerint largitate vacua, cupiditate incluſa.*

Porrò hæc gnome magis in ſpiritalibus quàm in temporalibus bonis locum habet, vt experientia docet. Vnde Chald. pro *Qui inebriat, ipſe inebriabitur*; vertit, *qui docet, etiam ipſe addiſcet.* Ita videmus doctores, concionatores, confeſſarios, &c. qui ſua Spiritus ſancti chariſmata in alios liberaliter effundunt, copioſiùs ijſdem à Spiritu ſancto rigari & inebriari: ac quo ipſi in proximum Dei amore liberaliores ſunt, eo viciſſim Deum in ſe liberaliorem experiuntur. Vnde S. Greg. 3. Paſtor. c. 26. τὸ *Anima quæ benedicit, ipſa impinguabitur*, ſic explicat: *Qui enim prædicando exteriùs benedicit, interiùs augmenti pinguedinē percipit: & dū vino eloquij auditorum mentem debriare non deſinit, potus multiplicati muneris debriatus excreſcit.* Huc facit Beda in Collectaneis, qui inter tria ænigmata hoc primum proponit: *Quæ eſt illa mulier quæ innumeris filijs vbera porrigit, quæ quantum ſucta fuerit, tantum inundat?* ac reſpondet: *Mulier iſta eſt ſapientia.* Secundum: *Vbi eſt anima hominis, cùm dormiunt homines? In tribus locis, aut in corde, aut in ſanguine, aut in cerebro.* Tertium: *Qui ſunt tres amici & inimici, ſine quibus nemo viuere poteſt? Ignis, aqua, & ferrum.*

Myſticè τὸ *benedicit* innuit eleëmoſynarium eſſe ſacerdotem myſticum, qui egenis benedicat ore, & magis manu. Sic Paulus docet 2. Corinth. 9. 12. eleëmoſynam eſſe ſacrificium, cuius victima ſint opes erogatæ, altare ſint pauperes, ſacerdos ſit eleëmoſynarius, immolatio ſit erogatio; diſtribuens eas, v. g. Paulus, ſit diaconus. Fuſiùs idem docet S. Chryſoſt. homil. 20. in epiſt. 2. ad Corinth.

Porrò Septuag. prorſus aliò abeunt, planeq; diſſidēt ab Hebræo, Chaldæo & Latino; ſic enim habēt, *benedicta omnis anima ſimplex: vir autē animoſus nō eſt formoſus*: vel, vt auctor Catenę Grę c. *vir autē iracundus eſt incōpoſitus*; alii, *indecorus* vel *inhoneſtus*: hoc enim eſt Græcum ἀσχήμων. quod S.

A Chryſoſt. homil. 17. in Ioan. ſic exponit, q. d. Anima ſincera, doli & ſimulationis expers, æquè ac modeſta & mitis, eſt benedicta, charaque Deo: at vir animoſus, ſiue iracundus, non eſt formoſus, nec decorus: quia indecorum & turpem vultum, indecoros clamores, indecoras iræ actiones & geſtus induit. Turpitudinem hanc vultus in ira pulchrè repræſentat S. Baſil. homil. de ira. Denique Syrus per antitheſin vertit, *anima quæ benedicit, benedicetur: quæ maledicit, maledicetur.*

Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autē ſuper caput vendentium.] Hebr. *prohibenti frumentum maledicet ei populus*; S. Ambroſ. VERS. 26 libr. 3. Offic. c. 6. *captans pretia frumenti* (S. Cypr. *captans annonam*) *maledictus in plebe eſt*; Aquila, *maledicent eum populi*; Symmach. & Theodot. *maledictus à populo*: S. Chryſoſt. hom. 39. in B epiſt. 1. ad Cor. *qui frumenti auget pretium, eſt populo execrandus*; Septuag. verò, *qui continet frumentum, relinquat illud nationibus*; & Chald. *qui prohibet frumentum in neceſſitate, illud hoſtibus ſuis relinquet.* Solent auari tempore famis frumentum abſcondere, vel etiam coëmere, vt creſcente fame cariùs illud vendant: quo fit vt creſcat frumenti pretium, ac pauperes famem patiantur, & ſubinde fame enecentur. Quod ſanè eſt inhumanum, ac peccatum graue contra charitatem & iuſtitiam legalem. Illud ergo hîc inſectatur Salomon. Qui id faciunt, flagellatores annonæ, & Dardanarij vocantur, à Dardano quodam qui annonam ſupprimebat, vt cariùs venderet; contra quos Vlpianus in l. *Annonam*. de Extraord. criminibus. Et S. Gregor. Nozianz. orat. 15. *Quid ad hæc*, inquit, *dicemus, qui frumentum emimus & vendimus, ac temporum* C *difficultates obſeruamus, vt opes nobis comparemus, & in alienis calamitatibus delicias captamus, atque non vt Ioſeph Ægyptiorum facultates maioris diſpenſationis cauſa* (*vtrumque enim norat, nimirum & rectè colligere, & rectè annonam tribuere; quemadmodum etiam & famem proſpicere, & eminus ei obſiſtere:*) *ſed vt iniqui & conſcelerati popularium noſtrorum opes acquiramus?*

Et Iſidorus Peluſ. lib. 3. epiſt. 81. *Inexplebilem*, inquit, *quemdam ac ſæuum & crudelem dardanarium, hoc eſt frumenti cauponem, te eſſe nonnulli aiunt: vt qui tempora obſerues, ac de egeſtatibus occaſionem lucrandi arripias, & de calamitatibus meſſem colligas. Quamobrem hoc tecum reputans, alios non tam tua, quam te Dei ope indigere, fac te cogitatio moueat.* Et Apollonius frumentariis epiſt. 85. *Terra*, ait, *mater eſt omnium. Iuſta enim eſt. At vos cùm iniuſti ſitis, veſtram* D *dumtaxat matrem eam effeciſtis; & niſi deſiteritis, perficiam vt vobis in ea conſiſtere non liceat.*

Vberiùs & neruoſiùs S. Ambr. lib. 3. Offic. c. 6. vitij huius enormitatem exaggerat. *Cur*, inquit, *ad fraudem conuertis naturæ indulgentiam? cur inuideo vſibus hominum publicos partus? cur populis minuis abundantiam? cur affectas inopiam? cur optari facis à pauperibus ſterilitatem? Cùm enim non ſentiant beneficia fœcunditatis te auctionante pretium, te condente frumentum, optant potius nihil naſci quàm te de fame publica negotiari. Ambis frumentorum indigentiam, alimentorum penuriam, vberes ſoli partus ingemiſcis, fles publicam fertilitatem, horrea frugum plena deploras, exploras quando ſterilior prouentus ſit, quando exilior partus: votis tuis gaudes arriſiſſe maledictum, vt nihil vſquam naſceretur. Tunc meſſem tuam veniſſe lætaris, tūc tibi de omnium miſeria congeris opes: & hanc tu induſtriam vocas, hanc diligen-*

trũ viuitas, quæ calliditatis verſutia, quæ aſtutia fraudis eſt? & hoc tu remedium vocas, quod eſt commentum nequitiæ? latrocinium hoc auſcrius appellem? Captantur tanquam latrocinij tempora, quibus in viſcera hominum dirus inſidiator obrepas. Et inferiùs: *Rectè igitur Salomon: Qui continet, inquit, frumentum, relinquet illud nationibus, non heredibus: quoniam auaritiæ emolumentum ad ſucceſſorum iura non peruenit. Quod non legitimè acquiritur, quaſi ventis quibuſdam ita extraneis diripientibus diſsipatur. Et addidit: Captans annonam maledictus in plebe eſt: benedictio autẽ in capite eius qui participat. Vides ergo, quòd largitorem frumenti eſſe deceat, non pretij captatorem. Non eſt igitur iſta vtilitas, in qua plus honeſtati detrahitur quàm vtilitati adiungitur.*

Memorabile eſt quod tradunt Trithemius, Cochlæus, Genebrardus, Munſterus, Demochares, & alii quos citat noſter Serarius lib. 4. Moguntiacarum cap. 1. de Hattone Archiepiſcopo Moguntino ſub annum Domini 970. cum ſcilicet auarè condidiſſe frumenta, ac pauperes vocitaſſe mures, eóſque quaſi mures fame perire permiſiſſe; ideóque iuſta Dei vindicta à muribus inuaſum, ad turrim, quæ etiamnum in medio Rheni viſitur, & turris murum appellatur à multis, confugiſſe, ibique à muribus inſequentibus peremptum eſſe & deuoratum. Eſto Serarius ibidem contendat hiſtoriam hanc eſſe fabulam. A dardanariis Stratenſibus occiſus eſt anno Chriſti 1127. B. Carolus Comes Flandriæ, filius S. Canuti regis Daniæ & Martyris, eò quòd corũ auaritiæ obſiſteret, eóſque cogeret tempore famis frumenta diuendere. locus necis mihi oſtenſus eſt Brugis Flandrorum, vbi quaſi Martyr colitur: ſanctitatem enim eius Deus miraculis pluribus declarauit, & cæſores eius graui vltione mulctauit. ita Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii die 2. Martii, & Aimonius lib. 5. de Geſtis Francor. c. 5. Extat Vita eius recens impreſſa Pariſiis anno Domini 1615.

Porrò dardanarios, quia communem victum occupando famem conciliant, velut ciuium peſtes populus execratur, & diris deuouet, ac non rarò tumultu facto deprædatur, imò occidit & diſcerpit. Notanda verſio Septuag. & Chald. *qui continet frumentũ, relinquat* (Chald. & auctor Catenæ Græc. *relinquet* in futuro) *illud nationibus*. Quibus verbis Salomõ optat, vel prædicit frumentum auarè ſeruatum ab auaro, diſtributum iri in populos: hoc enim meretur auari auaritia, hoc pariter poſcit frumenti conditio. ad hoc enim illud condidit Deus, vt eo alãtur populi & pauperes. Auctor Catenæ Græcor. legit, *qui frumentũ detinet, gentibus & infidelibus illud relinquere compellitur*: ac per gẽtes accipit dæmones, qui auarorum ſunt heredes, eorumque bona inuadunt & diſſipant. Atque myſticè ſic exponit: *Frumentum eſt verbum Dei, quod dum Iudæi abdere contendunt, datũ eſt Gentibus facientibus iuſtitiam eius.* Ita reuera ſæpè accidit iuſtâ Dei vindictâ, vti docet S. Chryſoſt. homil. 39. in 1. ad Corinth. *Multi*, inquit, *etiam integra dolia exinanierũt, & nec acetum quidem dederunt gentibus: acetum autẽ ex vino factum totũ humi iecerunt, & dolia ſua ſimul cũ vino corruperunt. Alij autẽ rurſum cùm ne offã quidẽ eſurientem impertierint, integras frumenti capſas in fluuium proiecerunt: & quia Deum non audierũt iubentem dare egenis, iubẽte curculione vel inuiti quidquid erat intus, effuderunt ad exitiũ, & extremum interitũ: multum quidem riſum, & multas execrationes ſimul cũ hoc damno in caput ſuũ attrahentes. Ipſi autẽ nequaquã impunes abeunt.* Addit enim Chryſoſt. *Sicut enim ipſi à curculione exeſum, & inutile redditum frumentũ in fluuio iaciunt: ita eos qui hoc fecerunt, propter hoc ipſum falſos inutiles proijciet Deus in fluuium ignis. Sicut enim frumentum curculio & vermis, ita iuſtorum animas exedit crudelitas & inhumanitas.* Curculio eſt animal paruum frumentum corrodens, ciúſque medullam exedens: dictum curculio quaſi gurgulio, eò quòd in eo nihil penè aliud videtur quàm guttur, ait Varro.

Benedictio autem ſuper caput vendentium] Septuag. *in capite eius qui communicat*; S. Cyprian. *in capite eius qui participat*, ideſt in caput eius qui alios ſuarum opum participes efficit: auctor Catenæ Græcor. *fauor autem & benedictio ſuper caput diſtribuentis.* q. d. Tempore famis diſtribuens frumentum, Dei & hominum gratiam, fauorem & benedictionem nanciſcitur: omnes enim ei benedicunt & applaudunt, omnes eum laudant & celebrant.

Myſticè S. Greg. 3. parte Paſtor. c. 26: *Frumenta abſcondere*, inquit, *eſt prædicationis ſanctæ apud ſe verba retinere: in populis autem talis quiſque maledicitur, quia in ſolius culpa ſilentii pro multorum, quos corrigere poterat, pœna damnabitur.* Ipſiſſima S. Gregorii verba tranſcribit Salonius, & adnectit: *Illi vendũt frumenta, qui verba vitæ ſuis auditoribus annunciant. Quod pretium accipiunt ab eis? Pretium fidei & confeſſionis ſanctæ. Quomodo veniet benedictio ſuper eorum capita? Quia ſingulis eorum dicturus eſt Dominus: Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, intra in gaudium Domini tui.* hæc Salonius. Eadem ad verbum habet Beda: vnde ex Beda hæc & alia nonnulla deſcripſiſſe videtur Salonius. Beda enim fuſior eſt, & Bedæ ſtylum hæc redolent. Quocirca Salonius hic non videtur eſſe ille priſcus, diſcipulus Saluiani, & filius S. Eucherii, qui poſtmodum creatus eſt Epiſcopus Lugdunenſis ſub annum Domini 440. nam Beda S. Eucherio fuit longè poſterior: floruit enim ſub annum Domini 730. Alius ergo hic Salonius ſit oportet.

Bene conſurgit diluculo qui quærit bona: qui autem inueſtigator malorum eſt, opprimetur ab eis] Pro *con-* VERS. 27.
ſurgit diluculo, hebr. eſt שחר *ſocher*, ideſt aurorans, diluculans, maniſcans, ideſt manè conſurgens, manè quærens, manè aliquid faciens: manè enim ſolent homines res ſuas requirere, ac negotia ſua peragere. Pro *bene* hebr. eſt טוב *tob*, ideſt *bonum* neutrè, vel *bonus* maſculinè, vt vertit Aquila, Aben Ezra, R. Salomon & R. Leui. Sed Noſter aduerbialiter accepit *tob* pro לטוב *latob*, id eſt *ad bonum*, ideſt *bene*: vel ſimpliciùs *tob* accepit maſculinè, quaſi dicat, *Bonus aurorans eſt*, ideſt, *bene conſurgit diluculo, qui quærit bona.* Senſus ergo eſt, q. d. Qui manè dum ſurgit concipit, veſtigat, quærit & deſtinat opera bona, quæ per decurſum totius diei peragat: hic vtique bene conſurgit: quia ſibi parit & parat magna merita, quibus Dei hominúmque gratiam ſibi conciliat: vnde Hebr. habent, *quærens manè bonum, quærit beneplacitum*, vel *bonam gratiam*, vt vertit Aquila & Septuag. *qui autem inueſtigator eſt malorum*, ideſt qui manè cogitat, machinatur, veſtigat mala quæ per diem operetur: hic vtique malè conſurgit, quia ad malum ſuum: nam mala quæ machinatur, in caput eius recident, eúmque opprimient: ſicut Saul quærens pythoniſſam, ab ea nuntium cladis & mortis accepit, ait Lyran. Vnde Aquila clarè vertit, *matutina cõſurrectio*

ctio boni quærit gratiam bonam, q. d. Cùm vir bonus manè conſurgit, quærit operari bona, quibus gratiam Dei & hominum demereatur. & Chald. *qui conſurgit diluculo ad bonum, quærit beneplacitum: qui quærit malum, veniet ſuper eum*; Syrus, *qui quærit bonum, quærit beneplacitum*; Septuag. *fabricans bona, quærit bonam gratiam*, Dei & hominum: *exquirentem mala, comprehendent eum*. Quod explicans auctor Catenæ Græcor. *Per eos*, inquit, *qui bona in corde fabricant, illos deſignat, qui ea ſuggerunt quæ ad bonum inducunt; & illos rurſum, qui diſciplina indigẽtes incitant, vt eam capeſſant: tales enim accipiunt gratiam à Domino.*

Porrò noſter Salazar hæc, vti & plura alia hoc capite, arctat ad eleëmoſynam & beneficentiam. vnde ſic explicat: *Bene conſurgit diluculo qui quærit gratiam*, ille ſcilicet, qui beneficijs ac donis liberalibus gratiam aliorum mire contendit: *bene*, id eſt non fruſtra, non in vanum, non gratis, aut ſine mercede, diluculo conſurgit ad beneficia collocanda. Manè autem ſurgere ad donandum, ad opportunitatem referendum eſt. Nam opportunitas beneficia atque munera auget plurimum; donum quippe citò ac tempeſtiuè collatum duplex quodammodo eſt (vt alibi diximus.) Contrà verò, *qui inueſtigator eſt malorum, opprimetur ab eis*. Hæc pars cum ſuperiori ſic conſuenda eſt: illi ſcilicet, qui non beneficia, ſed mala alijs inferre parat, ſecùs accidet: nam mala, quæ alijs intendit, in ipſum cumulatiùs redibunt.

Hæc expoſitio eſt appoſita, ſed arctior, nec adæquans mentem Salomonis: Salomon enim loquitur de quolibet bono & de qualibet virtute. Multi enim ſunt pauperes, qui elëmoſynam facere nequeunt, & tamen hi bonum aliud manè deſtinare, ac per diem operari poſſunt & debent. Rurſum ſapientis eſt manè vacare non tam elëemoſynæ, quàm ſapientiæ & Deo per orationem, meditationem & ſtudium, vti monuit Salomon c. 8. 34. & Moſes Deuter. 6. 7. ac Dauid dicens: *Deus Deus meus ad te de luce vigilo*, pſal. 62. 2. Vnde Doctores manè docent, & diſcipuli diſcunt artes & ſcientias: manè enim maximè viget mens & ingenium. Quocirca Pagnin. vertit, *qui quærit bonum, quærit quod placitum eſt Deo: & qui quærit malum, veniet ei.* Sic & Vatabl. Hinc & R. Salomon ſic vertit & explicat, *Vigilator bonus, qui in rectum iter mortales deducere ſtudet, eoſq; arguit & inſtituit, hic quærit bona, id eſt beneuolentiam diuinam ſibi demereri expetit*; Tigurina ſic vertit, *qui maturè conſectatur bonum, inuenit quod deſiderat: qui autem malum quærit, eueniet ei.* R. Leui hoc modo explicat: *Bene conſurgit*, &c. hoc eſt: *Qui bonus eſt, bonumque ſtudioſè ſectatur, Deo acceptus eſt, vt bono fruatur: cum enim à Deo ita homo ſit conſtitutus, vt bona anxiè appetat, ideo dubio procul optati finis compos erit: qui autem inueſtigator malorum*, &c. *hoc eſt, malo opprimetur, qui mala appetit. Secùs enim quàm decreuerat res malè ſuccedent: quæ enim in alios machinabatur, in ipſum recident, atque implicabitur retibus, quæ in alios occultè pararat.*

Huc accedit Ianſenius, qui pro *quærit bonum*, legens ex Hebræo, *quærit beneplacitum*, idipſum cum Tigurina accipit de eo quod placitum, gratum & iucundum eſt operanti, q. d. Quicumque manè conſurgit ad bonum ſectandum; is ſanè illud inquirit: quod cùm obtinuerit, ipſimet pergratum erit ac volupe. ſecùs ille, qui ex auiditate malefaciendi nouas ſcelerum rationes veſtigat: hic enim ob malum, quod tam auidè ſectatur, tunc cùm euenerit, dolebit maximè.

Vir ergo bonus & probus ex bonis propoſitis quæ manè concipit, ſemper quietus & iucundus eſt: quia bonum & ſanctum, ideóque iucundum & lætum in ſanctis operibus tranſigit diem: impius verò ex malis machinationibus malum & improbum, ideóque triſtem & anxium totum agit diẽ. Significat ergo Salomon, diluculo cùm ſurgimus, mentem ilicò eleuandam ad Deum, vt illi ſuggerat & inſpiret, quæ ipſi placita ſunt, ac mentem ex iis efformare debere bona propoſita virtutum, ait Lyran. v.g. beneficentiæ, humilitatis, mortificationis, patientiæ, &c. quæ per diem obeat: ac quærere modos & rationes, quibus magis placeat Deo, ideóque deſtinare aliqua heroica victoriæ ſui & perfectionis opera, quæ ad Dei gloriam illo die exerceat, quibus Deum valdè honoret & oblectet, ſeipſum ſanctificet, ac proximos ædificet. A propoſitis enim matutinis, ſi efficacia & ardentia ſint, pendet felix ſanctuſque totius diei decurſus. Vnde ſolent ſapientes & virtutis ſtudioſi, manè diſponere opera totius diei, quid ſcilicet ſingulis horis facturi ſint, modumque faciendi ſibi præſcribere, atque omnia deinde Deo offerre, vt illi ſint grata, ipſeque ea dirigat & proſperet. Ex aduerſo impij inſtigante diabolo manè machinantur & deſtinant fraudes & ſcelera, quæ per diem operaturi ſunt, quibus diabolus paſcatur, ipſi fiant ſceleratiores, ac alios in eadem ſcelera verbo & exemplo pertrahant. ſed horum finis eſt gehenna, illorum paradiſus.

Manè deſtinanda bona per diem exercenda.

Vnde Gloſſa Anagog. ſic exponit: *Bene conſurgit diluculo, qui quærit bona*, &c. *id eſt, ad vitam conſurget in tempore reſurrectionis, quia nunc bona agit in tempore operationis: qui autem mala quæ dicat vel agat inquirit, eorum pondere ab altioribus retardatur.* Quocirca Abbas Siluanus in Vitis Patr. lib. 7. c. 43. (ſequor editionem noſtri Heriberti Roſvveydi) docebat manè de omni virtute eſſe cogitãdũ: *Surgens manè*, inquit, *ſumat initium ſapientiæ in omni virtute, & in omni mandato Dei, in magna patientia & longanimitate, & charitate Dei, cum humilitate animæ & corporis, in oratione & deprecatione, cum gemitu, cum puritate cordis & oculorum, & cuſtodia linguæ*, &c. *Cogita omni die mortem vicinam eſſe, & quaſi iam clauſus in monumento nihil de hoc ſæculo cures. Inedia eſcarum, humilitas & luctus non recedant à te. Timor Domini omni hora permaneat in te. Hæc ergo, & ſi qua alia virtus eſt in his, proſpice.* Et lib. 5. libello 1. nu. 8. Abbas Ioannes: *Per ſingulos dies*, inquit, *ſurgens manè de omni virtute ſume principium, & mandatũ Dei cuſtodi in magna patientia, cũ timore & longanimitate, in tribulatione cordis & obſeruationis, in oratione multa & ſupplicationibus, cum gemitibus, in puritate & munditia linguæ, & cuſtodia oculorum, iniuriam patiens & non iraſcẽs, pacificus & non reddens malum pro malo: non attendẽs ad vitia aliorũ, neque te ipſum exaltãs, ſed eſto ſubditus & humilior omni creaturæ: renuntiando omni materiæ corporali, & his quæ ſecũdùm carnem ſunt, in cruciatu, in certamine, in humilitate ſpiritus, in ieiunio, in fletu, in laboribus, includens te ſepulchro tãquã iã mortuꝰ, vt videatur tibi eſſe proxima mors omni die.*

Gnomæ Patrum.

Verſ. 18.

Qui confidit in diuitiis ſuis, corruet: iuſti autem quaſi virens folium germinabunt] τὸ *virens* non eſt in Hebræo, ſed id Noſter ſubintelligit. Septuag. vertunt, *qui autem inhæret iuſtis*, ἀνατελεῖ quod Complut. vertunt, *orietur*, Romani, *germinabit*;

Vatabl. *iuſti velut arbor frondibus ornata florebunt.* Senſus eſt clarus, q.d. Qui ſpes ſuas fidenter & arroganter collocat in ſuis diuitijs potiùs quàm in Deo, ob eaſque ſecurus & ſuperbus omnia præſumit; hic *corruet*, Hebr. *cadet*, ſcilicet vt folium aridum decidit ex arbore: tum quia diuitiæ inſtabiles ſunt, cadunt & pereũt, vt qui hodie eſt diues, cras ſit pauper; qui hodie eſt Cyrus, cras ſit Irus Iróque pauperior: tum quia diuitiæ multis ærumnis & tribulationibus, ac præſertim iræ & vindictæ Dei, reſiſtere nequeunt, iuxta illud Eccli. 5. v. 10. *Noli anxius eſſe in diuitijs iniuſtis: non enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ.*

Iuſti autem quaſi virens folium germinabunt] quia ſpes ſuas in Deo reponunt, qui facit vt opera eorum inſtar virentis folij germinent, producantque fructus gratiæ & gloriæ, qui perennent in omne æuum: folium enim ſemper virens, quale eſt cedri, lauri, palmæ, refert ſpeciem vitæ immortalis & æternæ ait S. Ambroſ. in pſal. 1. Vnde Lyran. Iuſti, ait, ſicut folium virens germinabunt, id proficient de bono in melius, ſicut ex caudice folij germinat calyculus, ex calyculo flos, ex flore fructus, v.g. pomum, nux, pirum. Vnde R. Leui: *Sicut*, inquit, *ſub folio germen naſcitur, ita iuſti in germen ſe induent, vt proferant fructus, quos à Deo ſperauerunt.* Et Caietan. iuſtus, inquit, imitabitur arborem folia proferentem: quia ſicut arbor folia virentia, ſic ipſe innumerabiles filios ſuæ iuſtitiæ imitatores & aſſeclas progignet. Iuſtum accipio in genere, pro quolibet iuſto & ſancto: licet noſter Salazar more ſuo iuſtum arctet ad eleëmoſynarium, cuius foliũ virens eſt ſpes beatæ immortalitatis: vt ſenſus ſit, q.d. Sicut arbor veris calore conforta, folia virentia progerminat: ſic liberalis & miſericors (hic enim nomine iuſti notatur, vt ſæpè aliàs animaduerti) charitatis calore & miſericordiæ æſtu tepefactus, ſpem pullulabit virentibus foliis quaſi vernantem. S. Chryſoſt. in illud Apoſtoli: *Oportet ſemper hæreſes eſſe. Sicut radix*, inquit, *in pingui plãtata ſolo ſingulis annis tempeſtiuos affert fructus & folia, ſic & pecunia in manibus pauperum plantata non ſolùm in ſingulos annos, ſed etiam in ſingulos dies ſpirituales nobis fructus foliáque producit: fidentiam ſcilicet in Deum, peccatorum abſceſſum, conſcientiam bonam, lætitiam ſpiritualem, ſpem iucundam, & bona, quæ præparauit Deus diligentibus ſe.* Hoc eſt quod ait Paulus 1. Timoth. c. 6. 17. *Diuitibus huius ſæculi præcipe non ſublime ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarum, ſed in Deo viuo (qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum) bene agere, diuites fieri in bonis operibus, &c. theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam.* Vide quæ ibidem annotaui.

Alludit Salomon ad illud Dauidis patris ſui: *Iuſtus vt palma florebit, ſicut cedrus Libani multiplicabitur*, pſalm. 91. 13. Et illud de iuſto: *Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo: & folium eius non defluet, & omnia quæcumque faciet proſperabuntur*, pſalm. 1. 3. Huc viciſſim alluſit Iſaias c. 35. 1. *Lætabitur deſerta, &c. & florebit quaſi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans: gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron.*

Arbor virtutum qualis?

Vbi Nota Primò. Homo eſt quaſi arbor inuerſa, cuius radix, id eſt caput, vergit ſurſum verſus cælum, à quo rationem & mentem accepit: rami, id eſt pedes, ſunt in terra. Secundò, impij ſunt arbores ſteriles ſine fronde, flore, fructu: iuſti verò ſunt arbores fructiferæ, & ſemper virentes inſtar palmæ & oleæ. Tertiò, folia ſunt verbum Dei, ait S. Auguſt. in pſal. 1. aut, vt S. Ambroſ. ibidem, ſunt virtutes morales Gentilium: fructus ſunt virtutes Chriſtianæ & diuinæ. Aut, vt Origen. fructus ſũt iuſtitia & amor ſapientiæ, folia verò ſunt opes & cetera, quæ ad vſum vitæ pertinent. Aut, vt Theodor. in pſal. 1. flores & folia ſunt ſpes beatitudinis, fructus verò eſt ipſa beatitudo. Simpliciùs, fructus ſunt opera bona charitatis & virtutum in hac vita ac laudis, gloriæ & confeſſionis Deo in altera, putà in cælo. Iuſti ergo velut palmæ ſemper virent foliis & frondibus, id eſt virore & vigore animi & operationis; atque modeſtia, gratia & decore externæ conuerſationis, qua quaſi folia fructus, id eſt virtutes internas ornant, tegunt, fouent, tuentur, in dieſq; nouas eliciunt & progignunt. Quartò, hæc omnia habet iuſtus, quia velut arbor plantatus eſt iuxta aquas & fluenta gratiæ, legis & verbi Dei, à quibus rigatur, & perennem ſuccum vitalem ſugit. ita Theodor. & S. Athanaſ. ibidem. Hinc Quintò, proſperè ſemper agit: quia à Deo regitur & gubernatur. ita Euſeb. ibidem.

Symbolicè, arbor vitæ eſt Chriſtus in cruce erectus, cuius rami ſunt Apoſtoli virique Apoſtolici, quin & fideles omnes: agricola eſt Deus pater: radix eſt fides & ſapiẽtia: folia ſunt ſpes & oratio multiplex: fructus ſunt electi qui ſalui fiunt, vel fructus eſt ſanguis & aqua ex latere Chriſti profluens vt ſanguine martyrium, aqua baptiſmum à ſe inſtructum repræſentaret. Fructus crucis floruit in Patriarchis, germinauit in Prophetis, dedit odorem in incarnatione, maturuit in paſſione, comeditur poſt reſurrectionẽ. ita S. Chryſoſt. in pſal. 1. *Funus enim Chriſti verſum eſt in fœnus immortalitatis.* Quocirca Beda hunc Salomonis verſum ſic explicat, q.d. *Qui confidit in diuitijs, &c.* hoc eſt, *qui præſentibus bonis inhians futura non cogitat, vtriſque in nouiſſimo carebit: qui autem ſpe futurorum præmiorum bona faciunt in præſenti, iuſte quòd ſperant accipiunt. Virens quippe in arbore folium fructus, quos nondum oſtendere habet, ſignat affuturos; & iuſti quaſi virens folium germinant: quia ſpe ſalui facti, in fidei ac virtutum gratia proficere non ceſſant.*

Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit (Hebr. *hereditabit*) *ventos: & qui ſtultus eſt, ſeruiet ſapienti*] Hebr. *& ſeruus ſtultus ſapienti corde*; Septuag. *qui non conuerſatur domi, hereditabit ventum: & ſeruiet imprudens prudenti*; Gr. μὴ συμπεριφερόμενος, quod alij aptiùs ad rem præſentem vertunt, *qui domi ſe facilem & comem non exhibet*, de quo mox. Nã συμπεριφέρεσθαι & conſeruari & facilem ſe præbere ſignificat. Poſterius ſignificatum hoc loco exigit Hebr. עוכר *ocher*, id eſt *perturbans domum ſuam.* VERS. 29.

Varii ſenſus. Primus.

Iam Primò, Syrus ſic vertit & explicat, *Qui ædificat domũ ſuam in oppreſſione, relinquit filius ſuis ſuſpiria: qui non congregat in domo ſua, diuidit ventos filijs ſuis*, q.d. Pater qui opes per vſuras, fraudes & rapinas colligit, aut eas dilapidat, huius patrimonium abibit in ventum, nec filiis aliam hæreditatem relinquet quàm ventum, id eſt nihilum.

Secundus.

Secundò, Tigur. vertit, *qui perturbat domum ſuã, ventum hereditate accipiet: & ſeruus ſtulti ad ſapientẽ corde trãſit*, q.d. Herus qui ſeruos & ancillas vexat, obiurgat, verberat, fame conficit; hic faciet eos fugaces, vt inſtar venti ab eo aufugiant, & tranſeant

ad herum prudentem, qui eos clementer & humaniter tractet.

Tertius. Tertiò, Vatabl. q. d. *Qui perturbat domum*, id eſt qui dilapidat rem familiarem, tãdem nihil eſt habiturus: *& ſtultus erit ſeruus ſapienti corde*, id eſt, quidquid ſtultus poſſidet habiturus eſt ſapiẽs: bona ſtulti quaſi ab indigno poſſeſſore auolabũt ad ſapientem, quaſi iuſtum ſui herum & dominum. Accedit R. Leui: Vox ſerui, inquit, fortuitos caſus ſignificat, q. d. Opera laborque vecordis in ſapientis vtilitatem cedet, iuxta illud: *Iniuſtus præparat, iuſtus autem induetur.*

Quartus. Quartò, Caiet. q. d. Pater crudelis ſæuiens in filios, priuat ſe poteſtate patriâ in filios, vel quia filii ab eo aufugiunt, vel quia princeps eos poteſtate tyrannicâ patris eximit. vice versâ pater ſapiens filium inſipientem & proteruum humanitate ſuâ in ſuam redigit poteſtatem.

Quintus. Quintò, auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ſic vertit, *qui domui ſuæ ſe facilem commodumque & comem non exhibet, ille poſſidebit ventos: qui autẽ mente caret, ſeruiet prudenti.* idque ſic explicat: *Qui de quolibet domeſtico incommodo incenditur* (ita excandeſcit, litigat, vociferatur, &c.) *extorris tandem à patria fiet, & ab aura intemperie humi habitur: debet autem commodus frugique paterfamilias omnibus, quo ad eius fieri poteſt, ſeſe accõmodare. debet exempli cauſa vxori tãquã vaſi infirmiori nonnulla indulgere, illiſque in quibus licitè valet gratificari: debet, ne leui de cauſa filios in irã, aut animi triſtitiã cõiiciat, ſummopere cauere: debet fratres egeſtate preſſos ope & auxilio ſubleuare: debet ſeruis iuſtitiam & æqualitatem adminiſtrare: debet denique omnibus quod æquum & iuſtum eſt præſtare, enixeque vt omnia hæc faciat, contendere. Per ventum autem accipere licet animi ægritudinem ex intempeſtiua ira natum. Stultus autem ſeruiet prudenti: nam prudentia valens dat operam, vt inſipientes ad ſe attrahat, & in ſuum vſum conuertat.*

Sextus genuinus. Sextò & genuinè, q. d. Inſipiens & ſtultus, qui domum, id eſt familiam, ſuam perturbat, ſiue litigiis & rixis malaque adminiſtratione eam vexando & diſſipando, ſiue gulâ & luxuriâ dilapidãdo rem familiarem; hic hereditabit ventum, id eſt, ad nihilum extremamque inopiam redigetur ideoq; ipſe quaſi ſtultus cogetur ſeruire ſapienti, qui res ſuas ac reditus fundoſque adminiſtret, vt eos in integrum vel ex toto, vel ex parte, reſtituat, iuxta illud Eccli. 10. 28. *Seruo ſenſato liberi ſeruient.*

Simili modo Ariſtot. 1. Polit. c. 3. & 4. aſſerit ſapientum eſſe regere, inſipientum verò regi à ſapientibus. Et Philo lib. Quòd deterius poſter. inſid. *Sapiens*, inquit, *dicitur Deus inſipientis*, iuxta illud Dei ad Moſen: *Conſtitui te Deum Pharaonis*, Exodi 7. 1. Et S. Gregor. Nazianz. de ſapiente & fideli Epiſcopo: *Pronubus*, inquit, *animarum, &, vt ita dicam, Deus eſt, alioſque deos efficit.*

Myſticè Gloſſa: Stultus ſeruit ſapienti, id eſt, inquit, impius viuit pio: ille damnatur, iſte accipit brauium, pro quo certabat.

Tropol. Tropol. S. Gregor. 20. Moral. cap. 19. *Dum iniuſti ſæuiunt*, inquit, *iuſti purgantur, & vtilitati innocentium militat vita prauorum, dum hãc & premendo humiliat, humiliando ſemper ad melius format. Vnde rectè quoque per Salomonem dicitur: Qui ſtultus eſt ſeruiet ſapienti. Et tamen ſæpè conſpicimus ſapientes ſubeſſe, ſtultos verò arcem dominij tenere: ſapientes ſeruiliter obſequi, ſtultos tyrannicâ elatione dominari. Quomodo igitur definitione diuinæ ſententiæ ſapienti ſtultus ſeruit, dum plerũque hunc iure tẽporalis dominij comprimit: ſed ſciendum eſt quia contra ſapientis vitam, dum ſtultus præeminens terrorem poteſtatis exercet, dum hunc laboribus fatigat, contumeliis lacerat, profectò hunc ab omni vitiorum rubigine vrendo purgat. Stultus ergo ſapienti etiam dominando ſeruit, quẽ ad meliorem ſtatum premendo prouehit. Sic nonnũquã pupillis dominis ad diſciplinæ magiſterium ſerui præſunt, terrent, premunt, feriunt; & tamen eſſe ſerui nullo modo deſiſtunt: quia ad hoc ipſũ ordinati ſunt, vt proficientibus dominis etiam feriendo famulantur. Quia igitur mala reproborum bonos dum cruciant, purgant, vtilitati iuſtorum militat etiam poteſtas iniquorum.* Sic & Beda, qui & inſuper addit, eum qui perturbat domum animæ ſuæ, paſcere vẽtos, id eſt oblectare dæmones. *Stultus*, inquit, *eſt peccator quilibet, qui dum vitam ſapientis, hoc eſt iuſti, inuidet, atque inuidendo perſequitur, ad probationẽ eius velut ignis auro deſeruit. Qui mentem ſuam tumultibus cogitatuũ noxiorum conturbare non metuit, hanc vtique malignorum ſpirituum fluctibus, quibus obruatur, aperit. Et qui ſtultus eſt, ſapientem perſequitur. Per hoc ei etiam dominando ſeruit: quia patientiã eius premendo probatiorem reddit, vt, ſe videlicet damnato, ille brauium pro quo certabat accipiat.*

Vers. 30. *Fructus iuſti lignum vitæ: & qui ſuſcipit animas, ſapiens eſt*] Chald. *& ſuſceptrix animarum eſt ſapientia*, Caiet. *& capiens animas eſt ſapientia. Lignum vitæ* eſt arbor vitæ, ſiue vitalis, qualis creata fuit in paradiſo ad prorogandam homini vitam, Geneſ. 29. Iam *lignum* ſiue arbor *vitæ* ponitur pro fructu arboris vitæ. Sic enim verba aptè ordinanda ſunt, q. d. Fructus iuſti eſt inſtar fructus ligni vitæ, quem ſcilicet proferebat arbor vitæ. Arbor enim vitæ myſticè eſt ipſa ſapientia & iuſtitia, & conſequenter ipſe ſapiens & iuſtus: fructus verò eius ſunt opera iuſta & ſancta. Senſus ergo eſt, q. d. Iuſtus eſt ſimilis arbori vitæ: ſicut enim hæc ſita in medio paradiſi ſuaues & gratos proferebat fructus, qui homini prorogaſſent vitam, & conciliaſſent immortalitatem, ex quibus cuilibet accipere licebat quantum volebat. ipſa enim arbor omnibus erat expoſita, ac copiâ & ſuauitate fructuum omnes ad ſe inuitabat & alliciebat. Sic pariter iuſtus ſua ſapientia & virtute ſuaues & gratos edit iuſtitiæ fructus, quibus tam ſibi quàm aliis, quos verbo & exemplo iuſtitiam docet, conciliat vitam æternam & beatam immortalitatem, atque eos omnibus offert, eiiſque omnes ad ſe allicit & inuitat. Quare iuſtus qui *animas ſuſcipit*, hebr. לקח *lokeach*, id eſt *capit*, id eſt, vt Vatabl. *ineſcat*, allicit ac trahit ad ſe, & ad Deum, hic vtique ſapiens eſt: ſapit enim non tantùm ſibi, ſed & aliis, quos erudit, iuſtificat, & rectâ ſemitâ ducit ad beatam æternitatem. Vnde Pagnin. vertit, *qui docet animas ſapiens eſt*: לקח *lacach* enim ſubinde ſignificat docere: vnde לקח *lecach* vocatur doctrina, quia eam diſcipulus ab ore doctoris excipit & ſuſcipit. Hoc eſt quod ait Daniel c. 12. *Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, fulgebũt quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Ruſum *ſuſcipere* in Scrip. eſt opitulari, dirigere, fouere, protegere, vti patet paſſim in Pſalmis. Suſcipere ergo animas, eſt eis auxiliari, eaſque omni ope & opera dirigere ad virtutem & ſalutem.

Porrò quòd Septuag. additâ de more impiorũ antitheſi, vertũt, *de fructu iuſtitiæ naſcetur arbor vitæ: auferẽtur autem intempeſtiuè animæ iniquorum*; & Syrus, *exterminabuntur animæ impiorum*; & Ara-

bicus, *ex fructibus iuſtitiæ modificabitur arbor vitæ: & animæ declinantium à lege remouebuntur ante terminum ſuum*; ſimilem habet ſenſum, q.d. Ex iuſtitia quaſi ex ſemine pullulat arbor vitæ, id eſt vitę pręſentis longæuitas & felicitas, ac futuræ beata æternitas, ſimilis illi, quam conferebat eſus pomi arboris vitæ: vice verſa iniqui citò & immaturè ante ſenectam, imò ante ætatem virilem ex hac vita auferentur. Cùm enim vita à Deo detur & protegetur ad faciendam iuſtitiam, qui eam non facit, ſed iniquè viuit, hic vtique vita meretur à Deo priuari. Similis fuit gnome cap. 3. 18. vbi de ſapientia, id eſt iuſtitia, dicitur: *Lignum vitæ eſt his qui apprehenderint eam: & qui tenuerit eam, beatus.* Vide ibi dicta.

Noſter Salazar rurſum hæc arctat ad eleëmoſynam, q.d. Iuſtus, id eſt miſericors, mercedis loco capiet arborem vitæ, id eſt, vitam non ſecùs producet quàm ſi fructu ligni vitæ veſceretur, ætatis indies labantis iacturas quotidie redimens. *Et qui ſuſcipit animàs, ſapiens eſt.* q.d. Quapropter qui ſuſcipit animas, id eſt qui multos pauperes ſubleuat, qui peregrinos excipit, & neceſſarijs emolumentis donat, &c. hic vere & ex animo ſapit. Hæc expoſitio appoſita eſt, ſed arctior, nec adæquata, vt patet ex dictis.

Myſticè, auctor Catenæ Græcor. per *lignum vitæ* accipit perfectam Dei notitiam quæ ex iuſtitia naſcitur: *De prouentu iuſtitiæ naſcitur arbor vitæ:* hoc eſt, inquit, *finis virtutum eſt iuſtitiæ fructus; harum autem perfectio eſt notitia Dei, quæ lignum vitæ interdum appellatur.* Vide quæ de ligno vitæ dixi c. 3. 18. Geneſ. 2. 9. Apoc. 2. 7. & c. 22. 2.

Sancti eſt ſuſcipere animas.

Moral. diſce hîc ſapientis & ſancti eſſe ſuſcipere animas etiam peccatis oneratas, ærumnis afflictas, tentationibus oppreſſas, ignorantiâ cæcas, angoribus & ſcrupulis implicatas, &c. eaſque ſubleuare, conſolari, roborare, illuminare, expedire, Deóque ſaluti & cælo reſtituere. Anima enim etiam vnica viliſſimi ruſtici, Indi, vel barbari, pluris eſt, maiorisque pretii quàm ſit cælum & terra totumquè vniuerſum. Ipſa enim eſt viua imago Dei & S. Trinitatis, creata ad eius gloriam, vt ipſum in æternum laudet & celebret: cùm anima quæ peccato perditur, perpetim Deum & Sanctos execretur & blaſphemet in gehenna. Ita animas quaſlibet ſuſcipiebat Chriſtus, quaſi verus earum paſtor. Vnde ipſe ait Ioan. 10. *Ego ſum paſtor bonus. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis.* Et S. Paulus Rom. 15. 7. *Propter quod ſuſcipite inuicem,* inquit, *ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei.* Ita omnes ſuſcipiebat S. Ambroſ. vti habet eius Vita:

Exemplum S. Ambroſij.

Facillimi, inquit, *ad eum aditus, etiam infimis; palàm omnibus eum alloqui cupientibus ſanctus vir propoſitus erat, nullus ingredi à ianitoribus vetabatur, imò nec aduentum alicuius ſibi voluit nuntiari: omnes ad ſe venientes benignè excipere, vniuſcuiuſque audire negotia, commodis & opportunitatibus omnium inſeruire, ſingulorum leuare moleſtias, & perferre miſerias & infirmitates conſueuit.* Et inferiùs: *Quotieſcumque illi aliquis ad promerendam pœnitentiam lapſus ſuos confitebatur, ita afficiebatur commiſeratione vt fleret aliena ſicut ſua peccata, ad fletum pœnitentem etiam commoueret: & cauſas criminum quas illi confitebantur, nulli niſi Domino apud quē intercedebat, loquebatur.* hæc Paulinus in Vita S. Ambroſ. Ita ipſe ſuſcepit S. Auguſtinum tunc iuuenem Manichæum & concubinarium, dum eum ad fidem & caſtitatem conuertit. Ita ſuſcepit Theodoſium Imper.

A poſt cædem Theſſalonicenſium, dicens: *Qui ſecutus es errantem* (Dauidem) *ſequere pœnitentem.*

Mirus in hac re fuit Vitalius, qui quotidie laborando manibus pretium laboris impendebat in meretrices, vt eo fornicationem illarũ redimeret. vti refert Leontius Neapolis in Cypro Epiſcopus in Vita S. Ioannis Eleëmoſyn. *Ingrediens,* inquit, *ciuitatē ſcribit omnes quæ notæ erant meretrices, & cœpit laborare opuſcula, & accipere per ſingulos dies ſiliquam vnam. Cùm ergo occumberet ſol, manducabat vnius ærei lupinos. Et intrabat ad vnam meretricum, & dabat ei æreos nummos, & dicebat: Dona mihi noctem iſtam, & noli fornicari. Et manebat iuxta eam nocte illa obſeruans eam ne fornicaretur. Stabat ergo à veſpere in vno angulo cellulæ, vbi dormiebat mulier, pſallens & orans pro ea, & mittens genuflexiones vſque ad auroram, & exiens accipiebat verbum ab eà, quòd*
B *nulli diceret actionem eius.* Sic & S. Simeon cognomento *Salus*, ſcortationē meretricum dato eis pretio redimebat, vti refert idē Leontius in eius Vita: qui & addit, cum à Deo donum caſtitatis accepiſſe adeò eximium, vt etiam cum meretricibus conuerſans, omni prorſus libidinis ſenſu careret.

Si iuſtus in terra recipit, quanto magis impius & peccator] Aliqui hanc ſententiam exponunt de iuſti præmiis, quaſi ea opponantur iniuſti ſupliciis. q.d. Si Deus iuſtos non tantùm in futura vita præmiat, ſed & in præſenti multis cumulat donis, quanto magis impios non tantùm in gehenna puniet, ſed & in præſenti vita multis cruciabit afflictionibus? Vnde aliqui Hebræi ſic vertunt, *iuſtus pacem habebit in terra*; Hebr. enim שלם *ſcalam* & pacare & retribuere ſignificat; Chald. *ecce iuſtus in terra roboratur: impij autem & peccatores de terra*
C *perdentur.* Vers. 31.

Meliùs alii paſſim hæc accipiunt de tribulationibus iuſtorum, q.d. Si iuſti ob leues & veniales culpas in hac vita tot caſtigantur ærumnis, quomodo caſtigabuntur impii ob grauiſſima ſcelera non tam in hac vita quàm in gehenna? Vnde Septuag. quos ſequitur S. Petrus epiſt. 1. c. 4. 18. vertunt, *ſi iuſtus quidem vix ſaluatur, impius & peccator vbi parebunt*; Arabicus, *peccator vbi apparebit*; Caietan. *ecce iuſtus in terra emendabitur*; Syrus, *ſi iuſtus vix viuit, impius & peccator vbi reperietur?* q.d. Si iuſtus magno cum labore per multas tribulationes ad ſalutem eluctando ægrè pertingit, quanta pro tot enormibus ſceleribus ſupplicia luent impii in gehenna? Hinc illa S. Hilarionis tremebundi in morte ad animam vox: *Septuaginta propè*
D *annis ſeruiſti Chriſto, & mortem times?* Ita S. Ambroſ. lib. 2 Apologiæ Dauid c. 3. *Si iuſti,* inquit, *pœnæ atrocioris receperunt ſententiam, tu quemadmodum tibi ſpem impunitatis proponis, cùm Scriptura dicat: Si iuſtus vix ſaluus ſit, peccator & impius vbi parebunt?* Et S. Auguſt. lib. 20. cōtra Fauſtum: *Quid enim iuſtius vnico* (Dei filio) *cui tamē Deus nō pepercit? Et quid euidētius quòd nec iuſtis parcat, emendās eos varietate tribulationū, cùm de hac re apertè ſit dictū. Et ſi iuſtus vix ſaluus erit.* Et S. Gregor. 26. Moral. c. 17. *Peccata,* inquit, *nequaquā diuina ſeueritas inulta remanere permittet, ſed irā iudicii à noſtra* (iuſtorū) *hic correptione incipit, vt in reprobatione damnatorum tanquam in fine motus conquieſcat*: ſicut lapis mouetur per aërē, ſed in terra quaſi in centro cōquieſcet. Fusè & exactè hanc ſententiā explicui 1. Petr. 4. 18. quare hîc ea non repetam, nec actum agam. Porrò Lyran. per exēpla ſic eam explicat: *Si Martyres,* inquit, *tanta*

patiuntur iniuſtè: quanta tormenta manent eorũ tortores? ſi Iob, Tobias, & alij Dei electi tanta in hac vita paſſi ſunt, quid miramur ſi nos longè inferiores aliqua afflictio tangat? etſi enim impij non ſumus, certè ſi nos A *peccatores negamus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt*, Ioan. 1. Huc facit illud Catonis:

Quod meritò pateris, patienter ferre memento:
Cùmque reus tibi ſis, ipſum te iudice damna.

CAPVT XII. SYNOPSIS CAPITIS.

MOrē ſuo proponit antitheſes diligentis diſciplinam & eam odientis, impij & iuſti, operantis & otioſi, ſtulti & ſapientis, veracis & mendacis, fidelis & fraudulenti; ſæpiùs verò inculcat bona & mala linguæ, putà à v. 13. vſque ad 20. & à v. 22. vſque ad 24.

1. QVi diligit diſciplinã, diligit ſcientiam: qui autẽ odit increpationes, inſipiens eſt.

2. Qui bonus eſt, hauriet gratiã à Domino: qui autem confidit in cogitationibus ſuis, impiè agit.

3. Non roborabitur homo ex impietate: & radix iuſtorum non commouebitur.

4. Mulier diligens, corona eſt viro ſuo: & putredo in oſſibus eius, quæ confuſione res dignas egerit.

5. Cogitationes iuſtorum iudicia: & conſilia impiorum fraudulenta.

6. Verba impiorum inſidiantur ſanguini: os iuſtorum liberabit eos.

7. Verte impios, & non erunt: domus autem iuſtorum permanebit.

8. Doctrina ſua noſcetur vir: qui autem vanus & excors eſt, patebit contemptui.

9. Melior eſt pauper & ſufficiens ſibi, quam glorioſus & indigens pane.

10. Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas: viſcera autem impiorum crudelia.

11. Qui operatur terrã ſuam, ſatiabitur panibus. qui autẽ ſectatur otiũ, ſtultiſſim⁹ eſt. Qui ſuauis eſt in vini demorationibus, in ſuis munitionibus relinquit contumeliam.

12. Deſiderium impij munimentum eſt peſſimorum: radix autem iuſtorũ proficiet.

13. Propter peccata labiorũ ruina proximat malo: effugiet autẽ iuſtus de anguſtia.

14. De fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur bonis, & iuxta opera manuum ſuarũ retribuetur ei.

15. Via ſtulti recta in oculis eius: qui autem ſapiens eſt, audit conſilia.

16. Fatuus ſtatim indicat iram ſuam: qui autem diſſimulat iniuriam, callidus eſt.

17. Qui quod nouit loquitur, index iuſtitiæ eſt: qui autem mẽtitur, teſtis eſt fraudulentus.

18. Eſt qui promittit, & quaſi gladio pungitur conſcientiæ: lingua autem ſapientiũ ſanitas eſt.

19. Labium veritatis firmum erit in perpetuum: qui autem teſtis eſt repentinus, concinnat linguam mendacij.

20. Dolus in corde cogitantium mala: qui autem pacis ineunt conſilia, ſequitur eos gaudium.

21. Non contriſtabit iuſtum quidquid ei acciderit: impij autem replebuntur malo.

22. Abominatio eſt Domino labia mendacia: qui autem fideliter agunt, placent ei.

23. Homo verſutus celat ſcientiam: & cor inſipientium prouocat ſtultitiam.

24. Manus fortium dominabitur: quæ autem remiſſa eſt, tributis ſeruiet.

25. Mœror in corde viri humiliabit illum, & ſermone bono lætificabitur.

26. Qui negligit damnum propter amicum, iuſtus eſt: iter autem impiorum decipiet eos.

27. Non inueniet fraudulentus lucrum: & ſubſtantia hominis erit auri pretium.

28. In ſemita iuſtitiæ, vita: iter autem deuium ducit ad mortem.

QVi diligit diſciplinam, diligit ſcientiam (Se- VERS. 1.
ptuag. ſenſum:) *qui autem odit increpationes, inſipiens eſt*] Arabicus, *qui amat diſciplinam, amat bonitatem*, vel *beneficium*. Pro *diſciplinam* Hebr. eſt מוסר *muſar*, id eſt caſtigationem, correptionem, increpationem. Vnde Tigur. *qui diligit caſtigationem, diligit ſcientiam: qui verò caſtigationem odit, obbruteſcit*, id eſt fit bardus & brutus: hoc enim eſt Hebr. בער *baar*. Per *ſcientiam* intellige practicam, putà morum conformationem, honeſtatem & virtutem.

Senſus ergo eſt: Qui amans eſt diſciplinæ, ac, cùm ab officio & à recto aberrat, ſinit ſe corrigi, libentique animo correptionem excipit; hic vtique amat ſcientiam morum, putà honeſtatem & virtutem, ac proinde verè ſapit, verè philoſophus, id eſt, amator ſapientiæ eſt. qui autem odit increpationem, nec, cùm malè agit, patitur ſe corripi; hic vtique inſipiens eſt, idque Primò, quia oſtendit ſuam ſuperbiam & arrogantiam, quâ putat ſe plus ceteris ſapere, ideóque ſua vitia & defectus ſtolidè & ſuperbè defendit. Secundò, quia in errore & vitijs pertinaciter perſiſtit, nec inſtrui & corrigi vult; ideóque incorrigibilis & inemendabilis eſt. Tertiam cauſam mox ſubijciam ex Antiocho. Quare ſicut æger deſipit, qui ægritudinem

Odiens diſciplinã eſt inſipiens. Primò. Secundò. Tertiò.

non agnoſcit, nec ei cauterium aut pharmacum A actius admoueri patitur, itaque in ægritudine manet & moritur: & ſicut à via aberrans deſipit, ſi nolit in rectam viam reduci: & ſicut diſcipulus à veritate declinans diſipit, ſi nolit à magiſtro emẽdari & inſtrui: ſic prorſus deſipit, qui a virtute & via ſalutis aberrans non vult corrigi, inſtrui, dirigi, & in viam virtutis & ſalutis reponi. Ita S. Chryſoſt. tomo 3. homil. de ferendis reprehenſ. *Qui*, inquit, *odit reprehenſiones, ait Salomon, inſipiens eſt. Nõ dixit, ſic vel ſic redargui, ſed tantum redargui: nam ſi quidem iuſtè arguit amicus, agit vt peccatum corrigat: ſin abſque ratione & immerito, iam laudanda eſt voluntas eius, & probanda intentio mẽtis, agnoſcendúmq; & teſtandum amicitiæ beneficium. Non enim reprehenderet, niſi multum diligeret. Proinde ne ſtomachemur, nec ſuccenſeamus cum arguimur.* Cauſam ſubdit: *In peccatis*, inquit, *id efficiunt reprehenſiones, quod in vulneribus remedia. Idcirco ſicut inſipiens eſt qui pharmaca reiicit, ita & ſtultus eſt, qui non grato animo ſuſcipit reprehenſiones.* Addit ſimile ex ſole: *Quid lucidius ſole? Et tamen lux eius deficit. Et profectò ſicut lucidam illã lucem ſæpenumero ſuperuenientes tenebræ obtegunt, ita & intellectum noſtrum quaſi in meridie fulgentem & perſpicuũ inconſiderantia obrepens tenebroſum reddit: & nonnumquã euenit, vt ſapiens non videat quod oportet, & minor & hebetior clarè & acutè illud perſpiciat.* Vnde concludit S. Chryſoſt. *Correptionẽ bene ferre, non vulgaris, ſed ſummæ philoſophiæ præconium & laus eſt.* Sic quoque explicat Antiochus homil. 68. *Homo*, inquit, *ſi quidẽ de ſe quam modeſtiſſimè ſentit, ſeq; pro abiecto habet & vili, multa cum animi voluptate & beneuolentia exoptat, quæ in ſe recidunt correptiones, aut qualibet aſperam obiurgationem. Beatus monachus, qui ſe aliud eſſe cenſet nihil, quam omnium peripſema.* Peripſema, inquit Scholiaſtes, eſt ramẽtum & limatura, quâ ſcilicet monachus omnium iudicijs & cenſuris quaſi limis ſe corrigendum, radendũ & in humilitate omnique virtute expoliendum ſubijcit. Probat id Antiochus: *Qui odit increpationes, inſipiens eſt, quia ei impendet non ſimplex tribulatio: qui autẽ diligit eas, liquet hunc iam nullâ perculſũ animi perturbatione; ſed ſedato eſt animo. Quàm igitur profuerit benignè eos excipere, qui nos ſuis exercent ſannis & ſcommatibus, quamlibet amarulentis, præ illis qui nos adornant ſuis commentitijs laudibus, qui iuxta Script. differunt ab eo qui maledicit!*

Inſuper S. Auguſt. ſcripſit librum de Correptione, & gratia, in quo obiicientibus Pelagianis neminem debere corripi, quòd corrigere vitia ſit opus gratiæ Dei, non liberi arbitrij & humanarum virium, vti faciebat S. Auguſt. & Orthodoxi; reſpondet cap. 5. *Quiſquis corripi non vis, ex eo ſanè corripiendus es, quia corripi non vis. Non vis enim tua tibi vitia demonſtrari: non vis vt feriantur, fiatq; tibi vtilis dolor quo medicũ quæras: nõ vis tibi tu ipſe oſtẽdi, vt, cùm deformẽ te vides, reformatorẽ deſideres, eiq; ſupplices ne in illa remaneas fœditate.* Et poſt pauca: *Dolor quippe ille quo ſibi diſplicet, quãdo ſentit correptionis aculeũ, excitat eum in maioris orationis affectũ, vt Deo miſerante, incremẽto caritatis adiutus, deſinat agere pudẽda & dolenda, & agat laudãda & gratãda.*

His adde apophthegmata S. Auguſt. lib. de Correptione: *Melius eſt à iuſto miſericorditer corripi quàm fallaciter laudari.* ita ipſe in pſ. 140. *Nemo corripitur & inſtruitur ſine labore & dolore: quia virtus in infirmitate perficitur.* In pſal. 89. *Correptio ad emendationem pertinet, redargutio furoris, id eſt accuſatio, ad damnationem.* In pſal. 6. *Quem non corrigunt verba, corrigent experimenta.* Serm. 50. de Tempor. *Non corrigimur niſi dono Dei.* Homil. 1. inter 50. *Veritas etiam per iniquos corripit peccatores.* Ibidem hom. 5. Huc facit prouerbium Sixti philoſophi n. 237. *Qui ſapienti non obtemperat, nec Deo obtemperabit.*

Qui bonus eſt, hauriet gratiam (Hebr. רצון *ratſon*, id eſt beneuolentiam, fauorem, gratiam) *à Domino: qui autem confidit in cogitationibus ſuis, impiè agit*] Hebr. eſt ירשיע *iarſcia*, quod cùm ſit in *hiphil*, ſignificat Primò, valdè impiè agere, vt patet Daniel. 9. v. 5. & cap. 12. v. 10. Secundò, ſignificat impietatis reum agere & condemnare. Vnde Pagnin. vertit, *& malas habentẽ cogitationes condemnabit*; & Tigur. *ſceleſtus impietatis condemnabitur.* VERS. 2.

Igitur ſenſus generalis & adæquatus eſt, q.d. Vir bonus, qui bonitati & bonis actionibus, quibus Deo placeat, aſſiduè intendit, hic hauriet à Deo gratiã, vt de bono in melius proficiat, iuxta illud: B *Ibunt de virtute in virtutem: videbitũr Deus deorũ in Sion*, pſal. 83. 8. *Qui autem confidit in cogitationibus*; Heb. *vir cogitationum*, vel machinationum & imaginationum, qui ſcilicet ſuas imaginationes ſequitur, iiſque totus innititur, non Deo Deique voluntati & legi; hic aſſiduè impiè aget, ac quotidie de vna impietate progredietur ad aliam, de minore ad maiorem; donec culmen impietatis conſcendat, fiatque totus impius, indèque cum Lucifero à Deo præcipitetur in tartara. Vnde Chald. vertit, *bonus eſt qui ſuſcipit voluntatem Dei: viri impij conſilium infringetur*; Syrus, *benefiet viro, qui cuj odit voluntatẽ Domini: impius condemnabitur*; Aquila, *bonus* ὑπερεκχύσει, id eſt, *ſupereffundit*, vel potiùs *abũde & affluẽter hauriet beneplacitũ & gratiã à Domino.* Vnde Beda appoſitè & clarè ſic explicat: *Qui bonus eſt nõ cõfidit in cogitationibus ſuis, ſed Domini gratiã quærit, & quæſita inuenit: per illam verò accipit, vt piè viuere poſſit. Qui autem in cogitationibus ſuis fidit,* C *bonus eſſe nequit: nam quia gratiam superni adiutoris petere non curat, meritò in impia actione perdurat.*

Porrò, *bonus* hîc quilibet *iuſtus* intelligitur, ſed præſertim *humilis*, inquit Beda & Hugo, qui humiliter diſciplinam & correptionẽ, de qua præceſſit, excipit: hic enim directè opponitur ſuperbo, qui in ſuis cogitationibus confidens diſciplinam reſpuit. Humilis enim ſua humili ſubmiſſione, quâ ſe inſtruenti & corripienti ſubiicit, meretur inſignẽ à Deo gratiam, qua tum vitium de quo corripitur efficaciter corrigat, tum ſe in virtute oppoſita ceteriſq; valdè promoueat. Vnde Antiochus hom. 68. iam citata: *Vir humilis*, inquit, *incredibili lætitia perfunditur tacitus ſuper correptione priuata, & contemptu, magis quam pro exhibito honore, & proprij celebritate nominis: vnde & talis à Deo prædicatur beatus, iuxta Iſaiæ teſtimoniũ: Sanctificate eum qui exte-* D *nuat animam ſuam: qui autem odit correptiones, imprudens.* Sicut enim hauriens aquam, eo puriorẽ & copioſiorẽ haurit, quo maior eſt putei profunditas, ex quo haurit: ſic & iuſtus eo maiorem & copioſiorem Dei gratiam prolicit, quo maior eſt animi eius humilitas & demiſſio: ex hac enim velut è puteo haurienda eſt aqua vitæ, putà Dei grãtia.

Denique Septuag. habent, *melior* (minùs rectè Complut. legunt, *melius*) *qui inuenit gratiam à Domino: vir autem iniquus tacebitur.* quæ ſententia obſcura eſt & hulca. vnde eam pleniùs & clariùs ſic effert Catena Græcor. *Melior vel præſtantior eſt, qui gratiam inuenit apud Dominum, quàm qui honoratur apud homines: vir autẽ iniquus legiſq; præuaricator ſilentio obruetur. Etenim*, vt ibidẽ ait Didymus, *com-*

periantur quidam boni, boniſque actionibus intenti, ſoli Deo noti. Hos autem illis præfert, qui apud homines honorantur, magnique ſiunt. Qui enim apud homines commendantur, ſæpenumerò eiuſmodi laudem & commendationem in ſuperbiam vertunt: at qui ſoli Deo cogniti probatiq; ſunt, illi virtutem vſque ad finem incontaminatam conſeruant: nec iniuria. Verùm apud homines iniquos & improbos nihil eiuſmodi locum habet: quãdoquidẽ apud illos omnia ſunt peruerſa & diſtorta.

Gnomæ philoſoph.

Huic ſententiæ Salomonis parallela eſt illa Platonis in Theæteto: *Deo nihil eſt ſimilius, quàm cùm ex hominibus aliquis iuſtiſſimus eſt. In hoc nimirum & vera hominis præſtantia & facultas verſatur, & quantum inde homo abſcedit, οὐδενία & ἀνανδρία, id eſt nullitas, & huiuſmodi quædam ignauia ſiue imbecillitas, vt hominis nomen amittat, ſanè exiſtit.* Et rurſum: *Philoſophia & vera ſapientia eſt, animi reditus è tenebroſa iſta vita, quæ potius nox quàm dies appellanda eſt, ad veram illam entis lucem.* Et illa Pindari in Iſthmis ode 6. *Si quis delectatus labore exercet à Deo ſtructas virtutes, ſimul Deus illi amabilem gloriam ſerit, iam ad vltimos felicitatis fines appellens anchoram iecit, diuinitus honoratus exiſtens.* Et illud Sixti non Pontificis, vt voluit Ruffinus, ſed Philoſophi Pythagorici n. 1. *Fidelis homo, electus homo eſt: electus homo, homo Dei eſt: homo Dei eſt, qui Deo dignus eſt: Deo dignus eſt, qui nihil indignè agit.*

Moral de amanda correptione.

Moral. ex hoc verſu & præced. diſce, quàm fideles virtutis ſtudioſi, præſertim Religioſi, debeant faciles eſſe in admittenda diſciplina, correptione, obiurgatione & caſtigatione, imò eam amare, deſiderare & ambire. Hæc enim eſt ſcala ad vitæ emendationem, ad humilitatem, ad patientiam omnémque virtutem & perfectionem. Quocirca Antiochus Abbas Lauræ S. Sabæ, qui ante mille annos floruit eo tempore, quo Heraclius Imp. ſanctam crucem reportauit Hieroſolymam ſub annum Domini 614. Antiochus inquam homil. 68. iam citata: *Sanè*, inquit, *quàm eum par eſt magnum cenſeri & admirabilem, qui cum increpatur acriùs, & ignominia non leui aſpergitur, perfert tamen: quemadmodum honeſta illa Chananitis, magnique meriti, quæ quidem ſimul atque à Domino audiſſet, Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere catellis; non modò indignata non eſt, ſed ex diuerſo ſeipſam extenuans reſpondit: Imo Domine: etenim catelli edũt de buccellis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Hoc reſponſo in admirationem tantæ iſtius & humilitatis & fidei ſe ſurrigens Dominus, dixit: O mulier magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis.* B. Iſaias Abbas orat. 8. inter alia apophthegmata hoc habet: *Si quis reprehendit te propter rem aliquam quam feciſti, vel non feciſti, ſi taces, Ieſu te ſimilem præbes. ſin reſpondes: Quid, inquiens feci? non ampliùs ei ſimilis es. At ſi par pari refers es omnino diſſimilis.* B. Dorotheus doctrina 21. docet efficax remedium aduerſus quælibet peccata eſſe patientiam correptionis.

Verùm præ alijs ſublimiter & diuinè hoc argumentum tractat Ioannes Climacus gradu 4. de obedientia. Accipe pauca è multis: *Sicut crudele eſt*, inquit, *ex ore famelici infantis manibus panẽ rapere, ita & ſeipſum & operariũ lædit, qui animas ſuſcipit regendas, niſi illi coronas quantas illũ ſuſtinere poſſe nouit, horis ſingulis prouidere ſtudeat, ſiue per cõtumelias, ſiue per ignominias, ſiue per obiectiones, ſiue per ludibria. Tria enim maximè cauẽda cõmittit. Primum, quòd ipſe increpationis mercede priuatur. Secundũ, quod aliis ex alterius virtute prodeſſe poſſet, id agere omiſit. Tertiũ verò eſt, quod eſt grauiſſimũ, quòd ij nonnũquã qui videntur eſſe probatiſſimi, & laboris patientiſſimi, ſi ad tẽpus negligatur, atque iam vt virtutibus prælati nõ corripiantur, ſiue probris atque iniuriis non afficiantur, ea quæ in eis inerant modeſtiâ & tolerantiâ deſtituentur. Nam etſi bona & frugifera pinguiſque terra eſt, conſueuit tamen aquæ, id eſt ignominiæ, defectus illam infructuoſam ac ſilueſtrem efficere, ſpinaſque fornicationis & noxiæ ſecuritatis in ea germinare.*

Affert deinde inter alia exemplũ Abbacyri, quẽ quotidie ab omnibus corripi & probris exagitari vidẽs, interrogauit: *Quid eſt*, inquit *frater Abbacyre, quòd te quotidie à mẽſa expelli video, ac nõnũquã dormire incœnatũ? Qui ad hæc reſpõdit: Crede mihi, pater, probant me patres mei, vtrũ monachus eſſe cupiam: non autẽ verè id faciunt: quã ego patris aliorũque intentionẽ nõ ignorãs, leuiſſimè ac ſine vlla moleſtia omnia tolero. Et ecce decimũquintum iam annũ ego iſtud cogitãs ſicut & ipſi quando monaſteriũ intraui, dixerũt mihi, quòd vſque ad trigeſimum annũ renuntiantes probare ſolerent. Et rectè quidem, pater Ioannes: ſine probatione enim aurum non perficitur. Hic igitur egregius Abbacyrus ſecundo anno poſtquam adueneram, migrauit ad Dominum in monaſterio hoc, patribus cùm deficeret, dicens: Gratias ago Domino & vobis, patres, quòd me ad ſalutem meam tentaſtis iugiter: hac enim ex cauſa immunis à tentatione dæmonũ hactenus manſi.* Vnde hortando concludit: *Affige in animæ ligno (quam crucẽ dicimus) incudẽ, videlicet mentẽ, vt per alternos, malleorũ ictus & crepitus percuſſa ludibria, & maledictis, irriſionibuſq; laceſſita, iniuriis affecta, infracta & in nullo læſa ſeu diſſoluta perſeuerãs, tota lenis & plana immobiliſq; perſiſtat. Exue te voluntatibus tuis, vt cõfuſionis amictu: atque hic nudus ſtadiũ pietatis ingredere: irriſiones horis ſingulis vt aquã viuã bibe.* Et pluribus interiectis ſubdit aureo hoc apophthegmate rẽ obſignãs: *Is qui ad placidiſsimã animi quiete atque ad Deũ currit, die omni quâ maledicta nõ ſuſtinet, ingẽs detrimentum ſeſe ſuſtinuiſſe arbitratur.*

Non roborabitur homo ex impietate: & radix iuſtorum non commouebitur] Pro *non roborabitur* hebr. eſt לֹא יִכּוֹן *iticcon*, id eſt *non dirigetur*, vt habet Sep. Complut. & Chal. item, *non firmabitur*, *non ſtabilietur*. ita Aquila & Symmach. Septuag. Roman. *non proſperabitur homo ex iniquo: radices autem iuſtorum non auferentur*; Tigur. *nemo cum impietate firmus erit: radix autem iuſtorum non mouebitur*; Vatabl. *homo impius non perdurabit, ſed citò peribit.* Vers. 3.

Senſus generalis & adæquatus eſt, q. d. Impietas non proſperat, nec ſtabilem facit impium, ſed potiùs efficit, vt in aduerſa multa incidat, euertatur & euellatur: at verò iuſtitia & probitas iuſtos proſperat, ſtabilit & firmat; vt videantur eſſe inſtar arboris, quæ firmas in terra egit radices, ideoque nullâ ventorum vi euelli, aut loco moueri poteſt.

Iam ſub hoc generali ſenſu ad particulares deſcẽdere licet. Vnde primò, Baynus hęc adaptat ad heredes & filios, q. d. Impius paucos, vel nullos, relinquit heredes & poſteros, eoſque miſeros & infelices, qui proinde eius domum & familiam propagare & exaltare nequeant: at verò iuſtus inſtar arboris bene radicatę, ideoque multos ex ſe ramos ſpargentis, numeroſam, felicẽ & ſplendidã progignet ſobolem, per quam ſuam familiam propagabit, copioſamque & ſplendidam efficiet. Sic & Aben Ezra: *Radix*, inquit, *eſt ſymbolũ poſteritatis, quam iuſti, cùm vitâ defunguntur, poſt ſe relinquunt.*

Secundò, noſter Salazar hęc more ſuo arctat ad diuitias, q. d. Ex impietate, id eſt ex opibus iniuſtè,

pſal.127.3. *Filii tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu* A *menſa tuæ*, q.d. Deo tibi benedicente, téque Deo copperante, ex vxore multos inſignes procreabis, & in omni virtute educabis filios, qui proinde quaſi corona te cingent & ornabunt.

Myſticè, mulier diligens & ſtrenua eſt Eccleſia, & quælibet anima ſancta, quę Chriſtum ſponſum decorat & delectat quaſi corona, iuxta illud Cantic.3.11. *Egredimini, & videte filiæ Sion regẽ Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater ſua in die deſponſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius*, putà in die incarnationis, quo Chriſtus carnem noſtram ſibi deſpondit, & in ea cæteros homines fideles & ſanctos, vti explicãt S. Athanaſ. S. Ambroſ. S. Gregor. S. Bernard. Caſſiodorus, Philo Carpathius & alij ibidẽ. Et Iſaias c. 62.3. *Eris* inquit, *corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui*. Porrò in incarnatione corona Chriſti fuit caro B & humanitas aſſumpta: hæc enim Verbũ cinxit & coronauit; in paſſione verò corona Chriſti fuit ſpinea, per quam meruit adipiſci in cælis roſeam & gemmeam. Atque ſpineam in hac vita communicat ſuis electis, vti cõmunicauit realiter S. Catharinæ Senenſi. Spinea enim corona Chriſtus ſe exhibet regem patientium, afflictorum & tribulatorum, eoſque præcedit quaſi anteſignanus, vt per ſpinas, dolores & cruces ſuos deducat ad immarceſcibilem gloriæ coronam. *Pudeat*, inquit S. Bernard. ſerm. 5. in feſto omnium Sanctorum, *ſub ſpinato capite membrum fieri delicatum*. Turpe cẽſebant primi Chriſtiani coronari floribus ritu Gentilium, quòd Chriſtus ſpinis coronatus fuiſſet, ne Chriſto illudere & inſultare viderentur. Vnde Clemẽs Alexandr. lib.2. Pædag. c.8. *A ratione*, inquit, *alienum eſt, vt qui audierimus Dominum fuiſſe* C *ſpinis coronatum, ipſi venerabili Domini paſſioni per ludum inſultantes, habeamus capita redimita floribus*. Idem docet Tertull. libr. de Corona militis. Addit S. Athanaſ. Chriſtum coronatum fuiſſe ſpinis, vt omnes noſtrarum ſollicitudinum & angorum ſpinas in ſe ſuſcipiens, nos ſuâ ſecuritate & lætitiâ donaret, ſuóque patrocinio protegeret & coronaret. Vnde tract. de Paſſione & cruce ſic ait: *Chriſtus ſpineam coronam geſtauit, vt vitæ noſtræ curas* (quaſi ſpinas in ſe ſuſcipiens) *aboleret*.

Corona Chriſti carnea & ſpinea.

Myſticè, S. Thomas ſerm. de S. Cæcilia hoc thema ſermonis proponit: *Mulier diligens corona eſt viro ſuo*. Fuit enim, inquit, S. Cæcilia diligẽs quintupliciter. Primò, in carnis maceratione; Secundò, in Dei dilectione; Tertiò, in deuota oratione; Quartò, in eleëmoſynarum largitione; Quin- D tò, in aliorum conuerſione. Eadem fuit corona viro ſuo: quia eumdem ad Chriſtum & ad caſtitatem conuertit. vnde cum eo meruit ab angelo coronâ liliorum donari. Eadem corona gemmea eſt viro ſuo in vita æterna. Idem S. Thom. in 1. Corinth. 7. lect. 2. hiſce nouem coronis S. Cæciliam condecorat. Primò, ſapientia in parte rationali; Secundò, munditia in parte concupiſcibili; Tertiò, conſtantia in parte iraſcibili. Quartò, modeſtia cõtra multiloquium: Quintò, veritate cõtra mendacium; Sextò, diſcretione contra ſtultiloquium; Septimò, ſanctimonia in facto; Octauò, verecundia in ſigno; Nonò, gratia in conuerſando.

Porrò auctor Catenæ Græcor. per *mulierem virtutis*, myſticè accipit virtutem: per *rem confuſione digna*, vitium & malitiã. *Senſus eſt*, inquit, *ſicut virtus mentem exornat, ita militia eamdem profanat & perdit, prauamque & inſolentem conuiciatricem reddit. Rurſum, mulier virilis eſt anima iuſti: hæc enim viriliter contra vitia & animi pertubationes decertat: & vt quauis aduerſitate ſuperior euadat, ſtrenuè laborat.*

Et putredo in oſſibus eius, quæ confuſione res dignas gerit] Salonius, Beda, Lyran. & Hugo τὸ *eius* referunt ad mulierem, quaſi dicat: Mulier impudica ſuâ libidine conciliat ſibi morbos & putredines, vti patet in lue venerea, quibus & caro & oſſa eius putreſcunt & tabeſcunt, vti experientia docet meretrices & mœchas computreſcere. Verùm ex antitheſi, & ex Hebræo pronomine maſculino, liquet τὸ *eius* referri ad virum, quaſi dicat. Sicut mulier pudica & ſtrenua inſtar coronæ virum ornat, lætificat, corroborat, viuificat: ita ex aduerſo mulier impudica, deſidioſa & pigra (hinc enim opponitur *diligẽs* & ſedula, ita R. Leui) rixoſa, ebrioſa, prodiga, aliiſque vitiis pudendis dedita, virũ dedecorat, affligit, infamat, mœrore & moleſtiis conficit, adeò vt medulla oſſium ex triſtitia diffluat & conſumatur, itáq; omne eius robur (quod eſt in oſſibus) & vigor intereat, ipſéque etiam ſenectam contrahat & emoriatur. Alludit ad illud Adæ de Eua: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea*, Geneſ. 2. Vbi Anaſtaſius Sinaita, Os, ait, ad robur, caro ad voluptatem pertinet: quia vxor bona marito non tãtùm voluptatem, ſed & robur ad ſuperandos omnes labores & familiæ difficultates affert. Additque: Vice verſâ vxor mala os, id eſt robur, mariti exedit & conſumit. Vnde Septuag. vertunt. *ſicut autem in ligno vermis, ſic virum diſperdit mulier maleſica*: & Syrus more ſuo legens veſtigia Septuag. *ſicut fungus & vermis in ligno, ita virum proſligat mulier malum faciens*, quaſi dicat: Sicut teredo & tinea ſenſim lignum exedunt, erodunt & conſumunt: ſic mulier mala & peruerſa vires viri erodit & abſumit. *Maleſica* eſt maligna, item inceſta & mœcha, indéq; propriè maleſica & veneſica. Solent enim mœchę vt amaſiis mœchis fruantur, maritis ſecreto propinare venena, vel naturalia vel magica, quibus eum vel citò, vel ſenſim, conficiant & enecent, iuxta illud Auſonii:

Toxica zelotypo dedit vxor mœcha marito.

Et illud de maleficiato ad veneficam apud Athenæum lib.6. *Tu illum venenis tuis putrefeciſti, & velut lignũ carie corruptum vitiaſti*. Cùm enim mulieres ſint timidæ & imbecilles, quod vi & robore nequeũt, hoc fraude & veneficiis peragũt, vt nõ aperto marte, ſed ex inſidiis inimicos appetant, & perdant. Refert Diodorus libr.5. Hecaten feminam omnium primam aconitum inueniſſe, & ad venena mortifera conficienda ſummum ſtudium impendiſſe. Nota eſt Medea, Circe, & Theſſala mulier, id eſt venefica. Hinc tot ſagæ & veneficæ, cùm pauciores viri ſint ſagi & magi. Denique leges ciuiles mulieres adulteras & veneficas iungũt; velut quadam affinitate coniunctas: ſunt enim adulterium & veneficium proxima & cognata, vt mulier quæ impudica eſt, nõ rarò ſit venefica. Leges haſce citat Tiraquell. leg. 8. connub. nu. 21. & ſequ. Huc facit Hebræorum initio Gemaræ adagiũ: *Quod eruca ſeſamis, id meretrix eſt in domo*. Sicut enim eruca ſeſama & olera, in quibus degit, depaſcitur & vaſtat: ſic meretrix domum, in qua habitat conſumit, & miſerum maritum deuorat. Hinc à Comico vocatur *limax*: limaces enim olera exedunt.

Vers. 5. *Cogitationes iuſtorum iudicia: & conſilia impiorum fraudulenta*] Hebr. *conſilia impiorum dolus*; Septuag. *gubernant impii dolos*. Hebr. enim תחבלות tachbulot & conſilia & gubernacula ſignificat. Vnde cum Septuag. ſic ad verbum vertas, *gubernacula impiorum dolus*, quaſi dicat: Gubernacula quib⁹ impii ſe ſuaq; gubernant & promouent, ſunt fraudes & doli. Eſt metaphora à gubernaculo nauis. ſicut enim illo nauclerus regit nauem, illudque intra nauim abſconditur: ſic fraudulenti per dolos ſua peragunt, eoſque in corde celant & abſcondunt. Chald. *ſolertia* (Syrus, *molitiones* vel *conuerſatio*) *impiorum fraus eſt*. Pagnin. *cogitationes iuſtorū ad faciendum iudicium, conſilia impiorum ad faciendum dolum*.

Iudicia iuſtorum quæ? Reſp. Primò. Quæres, quænam ſint *iudicia* quæ cogitant mēteque verſāt iuſti? Primò, auctor Catenæ Græcor. reſpondet eſſe Dei iudicia, eiuſdemque præcepta: hæc enim iuſti meditatione cordéque & animo iugiter pertractant, iiſque Numinis metum & cultum ſibi inducunt.

Secundò. Secundò, idem: *Iudicia*, inquit, *exercent, qui ſecundum rationis dictamen aſſiduè operantur*. Sic & S. Gregor. 19. Moral. 13. explicans illud Iob 29. *Et diademate, iudicio meo*: *Iuſtorum iudicia*, inquit, *rectè diadematis comparantur: quia permagni operis gloriam ad retributionis ducunt coronam. Quæ nimirum iudicia ſecum quotidie introrſus agunt: quid Deo, quid proximo debeant ſolerter aſpiciūt, atque ad agenda bona ſe vehementer accendunt, & de perpetratis malis diſtrictè redarguunt. Vnde bene quoque per Salomonem dicitur: Cogitationes iuſtorum iudicia. Iuſti quippe ab omni ſtrepitu ſæculari ad corda ſua redeunt, ibique aſcendunt tribunal mentis, atque ante oculos & proximum ſtatuunt, & deducunt ad mediam regulam teſtamenti, quâ dicitur: Quæ vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. Transferunt in ſe perſonam proximi, & ſollicitè attendunt, quid ſibi, ſi ita eſſent, fieri, vel non fieri iuſtè voluiſſent: ſicque diſtricto iure atque iudicio cauſam ſuam & proximi, iuxta tabulas diuinæ legis in foro cordis examinant. Bene ergo dicitur: Cogitationes iuſtorum iudicia: quia ipſe eorum intimus motus cordis, quaſi quædam libra eſt iudiciariæ poteſtatis.*

Huius conſcientiæ tribunalis perſonas omnes aptè repræſentat S. Bernard. lib. de Inter. domo c. 14. *In domo propria*, inquit, *& in propria familia habeo accuſatores, teſtes, iudices & tortores. Accuſat me cōſcientia, teſtis eſt memoria, ratio iudex, voluptas carcer, timor tortor, oblectamentum tormentum: quotquot enim fuerunt oblectamenta mala, tot erunt tormenta dura in pœna. Nā inde punimur, vnde delectamur.* Accedit Beda: *Iuſti*, inquit, *ſua facta ſi Domino placeant: ſedulâ meditatione diiudicāt: ne fortè ipſis minùs ſollicitis ſupernus arbiter contra eos inuiſibiliter aduerſa diſponat, iuxta illud Apoſtoli: Si noſmetipſos diiudicaremus, non vtique diiudicaremur, 1. Corinth. 11. At reprobi diuini timoris obliti, de fraude quam faciunt ſua conſilia cogunt.*

Tertiò. Tertiò S. Hieron. in cap. 5. Amos per *iudicium* accipit mentis conſtantiam, q.d. Iuſti maturè deliberant; at vbi deliberarunt, in propoſito conſtantes ſunt: impii verò in horas mutāt ſua conſilia & decreta. *Voluitur*, inquit, *quaſi aqua iudicium peſſimorum: quia non ſtat in vna ſententia, ſed circumfertur omni vēto doctrinæ. Quod probauerāt improbāt, & quod priùs laudauerant, putant eſſe pro nihilo.*

Quartò. Quartò & genuinè, Vatabl. Ianſen. Lyran. & alii per *iudicium* accipiunt ius & iuſtitiam, q.d. Cogitationes iuſtorum ſunt *iudicia*, id eſt ſunt iuſtitiæ, hoc eſt, ſunt iuſtæ & æquæ, vt nulli faciant iniuriā, ſed cuique ius ſuum tribuant (eſt metonymia: ponitur enim abſtractum pro cōcreto, *iuſtitia* pro *iuſtæ*.) At verò cogitationes, machinationes & *conſilia impiorum* ſunt de dolis & fraudibus. Non enim aliud cogitant, quàm qua ratione aliis fucum facere, eoſque decipere ac rebus ſuis fraudare queant, vt per fraudes & dolos res ſuas augeant & promoueant.

Moraliter: Cogitationes iuſtorum debent eſſe iudicia, vt, quemadmodum iudicium non inconſideratè agitur, ſed à iudice magna mentis attentione exercetur: ita mens iuſti, & ad perfectionem anhelantis cogitationes rationis iudicio ſelectas recipiat, & non indifferenter ex otioſitate aut curioſitate inſurgentes admittat. Comprimat eas timor Domini ſanctus, qui occulta etiam cordis noſtri & ſecreta rimatur: liget eas ſpes donorum cæleſtium, quæ non inania cogitantibus, ſed pura & ſancta conſiderantibus frequenter offertur.

Porrò tangit hîc Sapiens radicem omnis boni vel mali: hæc enim eſt bona vel mala cogitatio. Vnde Beda in Collectaneis: *Iſtis fomitibus*, inquit, *quaſi gradibus coaleſcit omne peccatum. Cogitatio nāque prauis delectationem parit, delectatio conſenſionem, conſenſio actionem, actio conſuetudinem, conſuetudo neceſſitatem.* Vice verſa cogitatio ſancta rei ſanctæ delectationem parit, delectatio conſenſionem, conſenſio actionem, &c.

Verba impiorum inſidiantur ſanguini: os iuſtorum liberabit eos] Vers. 6. Cohæret hæc ſententia præcedenti; eſtque gradatio, q.d. Impii non ſolū ſtudent pios fraudare bonis, ſed & ſpoliare vitâ: tum vt faciliùs bona eorum occupent, tum quia oderunt eos eorumque pietatem & virtutem, quæ quaſi ſudes in oculis ipſorū impietatem aſſiduè pungit, cruciat & flagellat. Sic Iezabel per falſos teſtes ſuſtulit Naboth, vt eius vineam occuparet, 3. Reg. 21.

At os iuſtorum liberabit eos] Quos? eos ſcilicet, quorum ſanguini inſidiātur impii: ſicut Daniel liberauit Suſannā, cuius vitæ inſidiabantur ſenes inceſti, Daniel. 13. ita Lyran. Baynus & Caiet. Porrò Ianſen. extendit etiā ad impios, q.d. Impii cupiunt alios perdere: at iuſti omnes tā pios quàm impios ſatagunt ſaluare. Noſter Salazar ad ſolos impios refert, q.d. Iuſti nō referūt par pari, ſed eos ipſos à quib⁹ fraudulētis accuſationib⁹ dānantur, eos inquā ipſi teſtimonio ſuo abſoluūt. Virtus enim non modò ſe ipſam, ſed & alios quoſlibet tuetur & ſaluat. *Enimuerò virtus earum eſt virium, vt non modò ſeipſam adiuuet atque defendat, ſed alios propugnet, opemque ope deſtitutis ferat*, inquit auctor Catenæ Græc. Tanta & tam ampla eſt iuſtorum charitas, vt omnes etiam inimicos brachiis amoris complectatur, ac vincat in bono malum, ex inimicis faciat amicos, iuxta illud: *Inimicos æquè ac amicos amicat amor.*

Denique Decretum 5. quæſt. 5. cap. fin. per *os iuſtorum* accipit os iudicis impios caſtigantis, itáque eos ab impietate liberantis. *Aliud eſt*, inquit, *ex charitate aliorū crimina deferre, vt quos ſecreta admonitione corrigere nō poſſumus, cōuictos iudicis ſentētia corripiat: atque aliud inſidiando falſa obiicere, vel inſultādo vera facilè exprobrare. Illud verò charitatis, hoc autem impietatis eſt officiū. Vnde in Prouerbiis dicitur: Verba impiorum inſidiantur ſanguini: os iuſtorū liberabit eos.*

VERS 7. *Verte impios, & non erunt: domus autem iuſtorum permanebit*] Pro *verte* hebr. eſt הפך *haphoc*, quod tam eſt infinitiui modi quàm imperatiui; vnde tam *vertere* quàm *verte* ſignificat. Infinitiuus autem apud Hebræos pro omni tempore, modo, numero & perſona accipitur. Vnde Pagninus vertit, *vertet Deus impios, & non erunt*; & Vatabl. *euertentur impij, vt nuſquam ſint*; & Chald. *ſubuertuntur impij, & non inueniuntur*. Hebræi enim cùm careant verbis compoſitis, ſimplex vſurpant pro compoſito: vnde הפך *haphac* ſignificat tam conuertere, euertere, ſubuertere, quàm vertere.

Verùm Noſter propriè & neruosè vertit in imperatiuo *verte*, ſed ſenſu difficili. Primò, Beda exponit, q. d. Conuerte, ô Deus, impios, præſertim hæreticos & infideles, ad bonam frugem, & ſic deſinent eſſe impij, eruntque pij: deſinet hæreſis & infidelitas, ac triumphabit vbique fides & pietas. Verte ergo illos, vt quod fuerant non ſint ampliùs impij, neque inimici, ſed euadant pij & amici. Sic & S. Gregor. homil. 32. in Euangel. *Relinquamus*, inquit, *noſmetipſos quales peccando nos fecimus, & maneamus noſmetipſi, quales per gratiam facti ſumus. Ecce etenim, qui ſuperbus fuit, ſi conuerſus ad Chriſtum humilis factus eſt, ſemetipſum relinquit. Si luxurioſus quiſque ad continentiam vitam mutauit, abnegauit vtique quod fuit. Si auarus quiſque ambire iam deſiit, & largiri didicit propria, qui priùs aliena rapiebat, procul dubio ſemetipſum reliquit. Ipſe quidem eſt per naturam, ſed non eſt per malitiam. Hinc enim ſcriptum eſt: Verte impios, & non erunt. Conuerſi namque impij non erunt, non quia non erunt omnino in eſſentia, ſed ſcilicet non erunt in impietatis culpa. Tunc ergo noſmetipſos relinquimus, tunc nos ipſos abnegamus, cùm mutamus quod per vetuſtatem fuimus, & ad hoc nitimur, quod per nouitatem vocamur. Penſemus quomodo ſe Paulus* C *abnegauerat qui dicebat: Viuo autem iam non ego. Extinctus quippe fuerat ſæuus ille perſecutor, & viuere cœperat pius prædicator.* Hinc ſenſus moralis eſt, non literalis, vt patet ex antitheſi quæ ſequitur: *Domus autem iuſtorum permanebit.*

Secundò, Ianſenius exponit: *verte*, id eſt euerte, ô Deus, vt ampliùs non ſint, nec pios opprimant.

Tertiò, alij, q. d. Auerte, ô homo, paulisper te vultumque tuum ab impijs: cumque te rurſus ad eos conuerteris & reſpexeris, videbis eos non eſſe & perijſſe, iuxta illud pſal. 36. *Vidi impium ſuperexaltatum & eleuatum ſicut cedros Libani. Tranſiui, & ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.* Verùm ſic dicendum eſſet: *Verte te ab impijs*, iam autem dicitur: *Verte impios, & non erunt.*

Quartò, noſter Salazar: *Verte*, inquit, id eſt circumage impium, aut in orbem gyra; vt ſenſus ſit: tam citò impius perit atque eſſe deſinit, quàm citò voluitur in gyrum, id eſt, non longiori ſpatio permanebit, quàm eſt id quo gyrus abſoluitur. Verte igitur in gyrum, & interim non erit. Ad id ſpectat illius Philoſophi facinus, qui rogatus, vt ſuam de vitæ humanæ breuitate enuntiaret ſententiam, vertit ſemetipſum in orbem; innuens ſcilicet ſe vitæ ſpatium vnius gyri duratione metiri. Huc alludit adagium Græcorum: κύκλος τὰ ἀνθρώπινα id eſt, circulus aut orbis res humanæ. quod ego non ad viciſſitudinem, ſed potiùs ad durationem refero: id eſt, res humanæ ea velocitate abeunt & deficiunt, quâ circulus vel orbis conficitur à ſaltatore vel ab alio quouis. hæc ipſe.

Quintò, ſimpliciter & germanè: *verte*, id eſt, ſi

A vel modicum verteris impios, videbis eos euerti & non eſſe, q. d. Impij tenuiſſimam habent ſubſiſtẽtiam, quæ minima conuerſione, &, vt ita dicam, flatu vno, inſtar bullæ diſflatur, diſſipatur & euaneſcit, perinde ac in ludo ſcachiorum, alearum, taxillorum, verte ſcachium vel aleam vnam, & totum luſum, totam ludentis vincentiſque ſortem & fortunā euerteris. Quid enim eſt vita & ſors impij, niſi luſus fortunæ, niſi ludus aleæ? Vnde Septuag. *quocumque ſe verterit impius, deletur*; & Caietanus, *verte impios*, id eſt, conuerte, ait, rotam fortunæ impiorum, vt conuerſâ rotâ impij, qui in culmine conſiſtebant, deorſum deuoluantur in imum; & videbis eos iam non eſſe, vtpote depreſſos, ac fortunis, honore, ſtatu & gradu, tandémque ipsâ vitâ priuatos & euerſos. Rurſum, *verte impios*, id eſt, volue impiorum ætatem & ſæculum, volue paucos annos vitæ ipſorum, & videbis eos morte conſumptos, iuxta illud Eccleſ. 1. *Generatio præterit;* B *generatio aduenit.* Omnia enim hæc notant citum tranſitum, finem & interitum impiorum cum ſua ſobole. q. d. Verte nonnihil rotam temporum & ſæculorum iugiter rotantium ſibique ſuccedentium; videbis poſt paucos annos defeciſſe impios. Sicut enim in libro ſi vertas folium vnum, ſuccedit aliud quod prius operit & ſepelit: & ſicut ſi intuearis verti voluique aquam fluminis, cernes aquam quæ coram te eſt, ilicò labi & defluere, aliamque ſuccedere & affluere, quæ præcedentem extrudat: ita prorſus ſe habent impij, eorumque domus & familiæ paruâ cõuerſione temporum, ſi poſt paucos annos eos requiras, videbis planè interiiſſe, nec reliquiſſe heredes, ſed è terra abraſos & æterna obliuione ſepultos: videbis alios ac ſæpè externos in eorum locum, domum, gradum, opes & prædia ſucceſſiſſe, imò illos ipſos excluſiſſe, & deturbaſſe impios: at verò domus & familiæ iuſtorum, quia fundatæ in iuſtitia, & in Dei patrocinio, permanent & perdurant per multa ſæcula.

Denique auctor Catenæ Græcor. ſic Septuag. vertit & explicat: *Quocumque impius cogitatione ſe vertit, omnis illius conatus & cogitatus, omnéque ſtudium atque conſilium fruſtraneum eſt. Per domus autem iuſtorũ bonas cogitationes hoc loco exprimit; quandoquidem bonæ ſententiæ, bonæque & ſalutaria cogitata, haudſecus ex illorum animo prodeunt, atque ex diuite quodam penu. Sunt hi enim, vt illorum quoque domus ſupra petram ædificata.*

Doctrina ſua noſcetur vir: qui autem vanus & excors eſt, patebit contemptui] VERS. 8. *Noſcetur*, id eſt publicè D cognoſcetur, laudabitur & celebrabitur: hoc enim ſignificat Hebr. יהלל *iehullal*, hocque exigit antitheſis. Hebr. *ad os* (id eſt iuxta quantitatem & menſuram) *intellectus laudabitur vir, & peruerſus corde erit in contemptum*; Septuag. *os intelligentis laudatur à viro; ſocors autem ſubſannatur*, vel, vt vertit & explicat auctor Catenæ Græcor. *Viri prudentis os vulgò laudatur: qui autem hebetis ignauique cordis eſt, ab omnibus ſubſannatur: vir operoſus boniſq; actionibus ex inſtituto deditus, tametſi rudis & idiota ſit, melior honoratiorq; eſt ignauo diſertâ comptaq; oratione vtente*; Syrus, *os prudentis laudant mortales: excors autem deſpicietur velut ſtultus*; Chald. *vir laudatur iuxta intellectum*; Symmach. *ſecũdùm prudentiã ſuam laudabitur vir: qui autem corde diuaricat, pudeſiet.* Nonnulli doctrinam hîc ſpeculatiuã accipiũt, q. d. Ex doctrina ſua noſcetur vir, an ſcilicet ſit philoſophus, an grammaticus, an medicus, an iuriſperitus, &c. Qui enim docet aut doctè diſſerit

de rebus philoſophicis, is noſcitur eſſe philoſophus, qui de medicis, eſſe medicus; qui de iuridicis, Iuriſperitus, &c. Verùm hic ſenſus hoc loco eſt impertinens.

Alij per *doctrinam* accipiunt veritatem; q.d. Qui veritatẽ loquitur, is noſcetur eſſe verax & cordatus: at vanus & excors, qui mendacia proloquitur, noſcetur eſſe mendax, ideóq; patebit contemptui.

Verùm dico: *Doctrina* hîc, vti & toto hoc libro, non ſpeculatiua, ſed practica intelligitur, idemque eſt quod *prudentia* tam in loquẽdo quàm in agendo. Senſus ergo eſt, q.d. Per doctrinam, id eſt prudentiam, *noſcetur*; Hebr. *laudabitur, vir*: quia quantum in dicendo & operando oſtenderit prudentiam, tantum pariter famam & laudem conſequetur: ex aduerſo qui vanus & excors eſt, Hebr. *qui curuus* vel *obliquus*, id eſt, prauus & peruerſus eſt *corde*, qui ſcilicet praua loquitur vel agit; hic erit contemptui, quia habebitur imprudens, inſipiens, prauus & peruerſus.

Porrò prudentia hæc requirit, vt quod dicimus & agimus, Primò, ſit verum, & alienum ab omni falſitate & mendacio; Secundò, vt ſit ſincerum, & alienum à ſimulatione & hypocriſi; Tertiò, vt ſit graue, ſeriumque, & alienum à leuitate & ludicro iocorum & nugarum; Quartò, vt ſit iuſtũ, & alienum ab iniuria aliorũ; Quintò, vt ſit vtile, & alienum à damno & noxa; Sextò, vt ſit maturum & opportunum, nimirum perſonis, loco & tempori congruum: quæ enim importuno loco vel tempore dicuntur vel aguntur, hæc imprudentiam ſapiunt, ideóque dicentem & agentem velut imprudentem contemptui & ludibrio exponunt.

Exemplum ſit Ioſeph, qui & in carcere & in domo Putipharis ita prudenter ſe geſſit, vt omnium ore celebratus, à Pharaone præfectus fuerit Ægypto, ac ſua prudentia fami, quæ Ægyptum & vicinas prouincias occupauerat, ſuccurrerit, iuxta illud pſal. 104. 21. *Conſtituit eum dominum domus ſuæ, & principẽ omnis poſſeſſionis ſuæ; vt erudiret principes eius ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret.* Et Dauid, de quo dicitur 1. Reg. 18. 5. *Egrediebatur quoque Dauid ad omnia quæcũque miſiſſet eum Saul, & prudenter ſe agebat.* Et v. vlt. *Prudentiùs ſe gerebat Dauid quàm omnes ſerui Saul, & celebre factũ eſt nomen eius nimis.* Et Daniel, qui à Nabuchodonoſor ob eximiam prudentiam præpoſitus fuit toti monarchiæ Babyloniorum, Daniel. 2. 48. & c. 5. v. 11.

Sermo eſt ſpeculum mentis. Gnomæ.

Porrò in ſermone illico cernitur prudẽtia vel imprudentia. Vnde Socrates aiebat: *Loquere adoleſcens vt te videam*: in ſermone enim velut in ſpeculo videtur indoles pectoris & mentis. Idem dictitabat: Qualis homo eſt, *talis etiam eius erit oratio: orationi autem facta ſimillima, factis vita.* Teſtis eſt Cicero Tuſcul. 5. Et de Scipione cauto in verbis & factis dicebat Cato:

Ille ſapit ſolus, volitant alij velut vmbræ.

Maximus ſerm. 15. citat Romulum dicentem, *vaſa fictilia ſono & percuſſu, hominem verò ſermone explorãdum eſſe.* Et Demonactem aſſerentem, *in ſpeculis vultus figuram, in colloquijs autem animi naturam & imaginem cerni poſſe: ſermonem enim quaſi figulum, animi formam effingere & proferre.* Et Solonem dictitantem, *orationem eſſe operum ſimulacrum*: ea quippe, quæ in opus proruunt, priùs animo concepta verbis indicantur. Democriti apud Stobæũ hæc eſt vox: *In ſpeculo faciei figura, in verbis autem animi qualitas cuiuſque hominis deprehenditur.*

Myſticè Beda: *Doctrina ſua*, inquit, *quiſque vir*

A *eſſe noſcitur: quia ſi recta docet, & hæc operibus implet, ſanctus eſſe colligitur.*

Melior eſt pauper & ſufficiens ſibi, quàm glorioſus, & indigens pane] Hebr. *melior eſt vilis* vel *ignobilis & ſeruus ſibi, quàm ſe glorificans & deficiens pane.* VERS. 9. Pro *& ſeruus ſibi*, alij vertunt, *& ſeruus ipſi*. Vnde Chald. *melior eſt abiectus qui habet ſeruos*; Pagnin. *melior eſt qui flocci pendit ſe, & ſeruus eſt ei, quàm qui glorificat ſe, & caret pane*; & Vatabl. *præſtat abiectus qui ſeruos habet, id eſt diues eſt*, &c. quaſi dicat. Pluris fit, & à pluribus colitur, qui abiectus plebeio veſtitu ſine pompa famulorũ & equorum incedit, ac interim domi habet famulos, qui agros & vineas colant, aut merces comparent, quibus rem ipſius augeant; quàm glorioſus qui veſtibus ſericis aureiſque amictus, multis ſtipatus famulis pomposè incedit, & tamen domi non habet alimenta, quibus ſe ſuoſque alat. B Sunt enim nonnulli, qui exteriùs ſuum ſplendorem oſtẽtant, omnáque ſua in externa ornamenta impendunt, quo fit vt domi egeant: malunt enim domi eſurire, & foris ſplendere, quàm domi abundare, & foris ſordere. in quos fusè inuehitur S. Chryſoſt. hom. 22. in Matth.

Verùm Noſter meliùs vertit, *melior eſt pauper & ſeruiens*, id eſt *ſufficiens ſibi*: qui enim ſibi laborando ſeruit, nec ſeruilia opera detrectat, hic facilè ſibi ſufficientem victum & veſtitum comparat. Hic *melior* eſt, id eſt præſtantior & ſapientior iudicatur, pluriſque fit, & à pluribus colitur, quàm glorioſus, qui quaſi nobilis magnificè incedit, ideóq; nõ vult laborare, ſed gloriatur nobilitate auorum & atauorum, ac ſplendore veſtium & famulorum, C atque interim domi vix panem habet quẽ comedat. Vnde Symmach. vertit, *melior eſt vir in vilitate ſeruiens ſibi*; Syrus, *qui ſibi vilis eſt & ſeruit*; & Tigur. *obſcurus homo qui ſibi laborat, præſtat glorioſo qui pane indiget.* Sic & R. Salomon, Aben Ezra & R. Leui, *Præſtantior*, inquit, *eſt, qui abiectus ſibi ſeruit, agroſque colit, itaque ditatur, quàm qui honore excolitur, ſibique vult à ceteris ſeruitium exhiberi, cum panis egeſtate laboret.* Clariſſimè verò Septuag. in Catena Græcor. ſic habent, ſicque explicantur à Baſil. & Chryſoſt. *Vir qui honore contempto commodis ſuis ſeruit, præſtat homini gloriam aucupanti, neque panem tamen, quo veſcatur, habenti.* Baſil. *Satius*, inquit, *eſt ſuis commodis operam dare, etiamſi ea de cauſa contemptui apud nonnullos habeatur, quàm reipſa egere, & velle nihilominus inter diuites cenſeri.* Chryſoſt. *Quandoquidem multi laborem detrectant,* D *non ſolùm tamquam moleſtum, verum etiam tamquam parum honeſtum, primùm quidem per exemplum à formica induſtriæ & labore petitum eximere ſtuduit (ad has enim pigros omnes ſupra amandabat:) hîc verò alteram illam ſuſpicionem è medio ſubmouere contendit, quã quis imbutus dicere fortè poterit: Heus tu, quid de labore concionaris? laborare res vilis & probroſa eſt, vtpote mancipiorum propria. Ad hæc autem ille: Et quanto ſatius eſt hoc qualecumque probrum ſufferre, & lautè viuere, quàm fame tabeſcere? Qua, quæſo, de cauſa laborare dedecoroſum ducis? nec enim alteri ſeruis vt probrum deuites, ſed tibi ipſi, & id quidem ſponte. Niſi enim teipſum ab inedia incommodo liberare velles, nullam penitus aliorum rationem haberes: ea propter tute ipſe es, qui ex tali ſeruitute fructum capis, adeòque non tam alteri quàm tibi ipſi ſeruis. Aduerte milites, nónne vnuſquiſlibet illorum ſibi ipſi ſeruit? Nónne qui manuum operâ vitam tolerant, pari modo ſibi ipſi ſeruiunt? Ne igitur ob laborem ſuccenſeas: tu tui*

namque ipſius dominus es, & non alius quiſpiam. Nonne cernis egenos qui ex victu oſtiatim quæritat, nullis ſeruire? Ergo illis quoque ſibi ſeruiunt. Qualis, obſecro, honor eſt illis, pane quo paſcantur egere? Huculque S. Chryſ.

Porrò Septuag. eleganter opponunt ἀτιμίαν ſufficientis ſibi τιμῇ egentis pane, q.d. Præſtat ſufficiens ſibi inglorius, quàm glorioſus egens pane, præſtat ignobilis ſatur nobili famelico.

Hinc diſce, diuitias præſtantiores eſſe nobilitate, iuxta illud:

Et genus & formam regina pecunia donat.

indéque laborem otio; ac pauperem ſibi laborantem, ſuiſque licet paucis contentum, præſtare glorioſo, cui nihil ſufficit ad iactantiam, cum omnia deſint ad vitam. Vnde Apoſtolus: *Eſt*, inquit, *quæſtus magnus pietas cum ſufficientia*, græcè αὐταρκείᾳ, id eſt animo ſuis contento, 1. Timoth. 6. 6. Salomoni ſuccinit Siracides: *Melior eſt*, inquit, *qui operatur, & abundat in omnibus, quàm qui glorìatur, & eget pane*, Eccli. 10. 30. Vide ibi dicta. Succinunt & gnomæ Philoſophorum. Antonius in Meliſſa cap. 37. citat Socratē dicentem, *ſatius eſſe ſe in paucis facultatibus continentē hilariter agere, quàm in magnis infeliciter. Quare ditiſſimū eſſe, qui pauciſſimis contentus eſt.* Epictetus rogatus *quis eſſet diues?* reſpondit, *Cui ſatis eſt quod habet.* Maximus ſer. 11. citat Democr. qui rogatus, *quo modo quis diues fieri poſſet?* reſpōdit, *Si cupiditatum pauper erit, ſi inopi erit deſiderio. Quare eos qui naturalibus diuitijs contenti ſunt, ditiores eſſe ijs, qui cùm multa poſſideant, plus tamen concupiſcunt: illis enim nihil deeſt, his plura quàm poſſidēt.* Plato interrogatus, *quantas opes habere conueniret?* dixit, *Quātæ poſſidentis neque inſidias pariunt, neque rerū neceſſariarum inopiā.* Cleanthes ſuā vitā laborioſam præferēs otioſæ nobilium: *Dum illi*, inquit, *pila ludūt, ego fodiens duram humum exerceo.* Senſit vir ſapiens hominem non ad otium, ſed ad laborem à Deo cōditum eſſe, vt eo victū ſibi paret. Maximus ſerm. 32. citat Democritum, qui rogatus *quomodo laborioſi & induſtrij differrēt à deſidioſis? Quo*, inquit, *impij à piis, ſpe nimirùm bonâ. Sperant quippe qui corpus laboribus exercent, opima laborum præmia, deſides autem præſentem intuentur egeſtatem.* Probus Imp. non patiebatur militem eſſe otioſum, ſed multa opera manu militari perfecit, dicens, *annonam gratuitam militem comedere non debere.* ita Flauius Vopiſcus in Vita Probi. Alfonſus Aragonum rex reprehenſus à quodam, quòd propriis manibus laboraſſet: *Numquid*, inquit, *Deus & natura fruſtra regibus manus dederūt?* Rurſum: *Regum cibus eſt honos*, inquit, *quem dii immortales non otio aut luxu, ſed improbis laboribus multiſque ſudoribus hominibus vendunt.* ita Panorm. de Geſtis Alfonſi.

Vera ergo nobilitas ſita eſt in labore, non in otio: non in pompa, ſed in virtute: in factis & ſtēmatis non auorum, ſed cuique propriis: labore enim ſuſtentamur & viuimus, virtute gloriamur, factis celebramur. Præclarè Cicero orat. cōtra Saluſtium ſibi obiicientem generis ignobilitatem: *Satius eſt*, inquit, *meis geſtis florere, quàm maiorū opinione niti: & ita viuere, vt ſim poſteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum.* Et Poëta:

Et genus & proauos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco.

Et Caſſianus collat. 2. c. 10. *Nihil*, ait, *noſtrū eſt niſi hoc tātùm, quod corde poſſeſſum, atq; animæ noſtræ cohærēs, à nemine prorſus poteſt auferri.* Igitur, *Nobilitas ſola eſt atq; vnica virtus. Nobiliſſimus Deo eſt, clariſſimus virtutibus. Aliena laudat, qui genus laudat ſuū.* Et Solon apud Auſonium: *Pulchrius multò paratur quàm creatur nobilis.* Vrbanus III. Pontifex obiicienti ſibi generis humilitatē: *Magni viri*, inquit, *non naſcūtur, ſed virtute fiunt.* Maximilianus Imp. cuidā oblato auro nobilitatē emere volenti: *Ditare quidē te poſſum*, inquit, *at nobilitare non niſi te propria virt⁹ poteſt.* Nimirū: *Simia haud leæna fiat regio diplomate.* S. Gregor. Nazianz. orat. 19. de Gregorio patre ſuo: *Vnam nobilitatem*, inquit, *in pietate ſitam eſſe cenſebat, atque in eo vt, vnde ortū habuimus, & quò tandem peruenturi ſimus, intelligamus.* Aureè verò apud Prudentiū Peri ſtephanon, ſiue de Coronis, Romanus Martyr genere nobilis, ſed fide & effuſo ſanguine nobilior:

Poſtquam inter ictus hymnum dixit plumbeos,
Erectus inſit: Abſit vt me nobilem
Sanguis parentum præſtet, aut lex Curiæ:
Generoſa Chriſti ſecta nobilitat viros.

Et S. Agatha apud Quintianum præſidem: *Multò præſtantior*, ait, *eſt Chriſtiana humilitas & ſeruitus regum opibus ac ſuperbia.*

Myſticè Salonius. *Verè*, inquit, *melior eſt frater idiota & ſimplex, qui operatur bona quæ nouit, vnde vitam æternam mereatur habere in cælis, quàm glorioſus, id eſt clarus eruditione, vel comptus doctoris officio, qui indiget pane dilectionis, quia neque Dominum diligit neque proximū. Vel certè ideo pane indiget, quia non operatur quæ intelligit aut docet.* v. g. Melior eſt S. Franciſcus Ariſtotele, & quouis philoſopho ac inani Theologo.

Hanc gnomen pulchro ſimiæ & vulpis apologo venuſtat Cyrill. libr. 3. Apol. moral. cap. 10. cuius titulus: Quòd *melius ſit minus egere, quàm plus habere.* Cùm ſimia, inquit, iocoſa veſte induta & vana catenula irretita, iubilās exultaret, ſuamque opulentiam & felicitatem iactaret: retudit eam vulpes dicens, hæc non tam eſſe copiam, quàm inopiam, quòd veſtis indigentiæ, catenula captiuitatis ſit ſignum. *Nam paupertas eſt*, inquit, *indigere; fortunæ verò habere, hanc vnde ſuppleas indigentiam, auaritiæ verò ſemper plus cupere. Si amplius habes, aut eo indiges, aut non indiges: & ſi habes, aut his vteris, aut non vteris. Si vteris luxuriando, fatua; ſi non vteris, es retinendo auara. Si verò egens habes, quàm artificialiter diues, natura tam pauper es. Vide igitur, quod plus habere, aut ſine vitioſitate, aut ſine aliqua paupertate nemo poſſit: vanè igitur, quia plus habes, gloriaris. Ego certè me minus egere nunc glorior, & arte nudam eſſe, quia nec egeo, nec cupio veſtimentum, ditiorem me puto. Nimirum, qui minùs eget, is natura diues eſt, cùm ſit ipſe ſufficiens. Solam namque hanc, ni fallor, æſtimauerim eſſe veram opulentiam non aliunde mēdicatam, ſed cupiditate abdicatam, natam habere ſufficientiam. Cupiditatis victor Diogenes, hoc ſe ditiorem putauit, quo minimis indigeret. Hinc cum virum quendam naturali vaſe manuū hauſtum ſumere vidiſſet, iam ſeipſo diues eius exemplo factus, potationis vaſculum confregit. Quare huiuſmodi diuitiæ, aut naturalis paupertatis oſtentatiuum ſolatium, aut cupiditatis anxium iugum ſunt oneroſum. Diſce igitur, quòd melius ſit non egere, quàm indigentem habere.*

Vers. 10. *Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas: viſcera autē impiorū crudelia*] Syrus, *impii autē claudunt viſcera ſua*: Chald. *miſerationes impiorū crudelitas.* Hebr. enim רחמים *rachamim* & miſerationes, & viſcera, quę ſedes ſūt miſericordię, & miſeratione cōmouentur, ſignificat. Sēſ⁹ ergo Chaldęi eſt, q. d. Mi-

Suis contentus felix.

Gnomæ.

Labor & virtus propria nobilitant, non auorum.

Gnomæ.

ſerationes impiorum ſunt crudeles, adeóque non ſunt miſeratio,ſed crudelitas. Si quando enim miſericordiam aliquam præſtant, tot moris miſerũ trahunt,ac tãta verborum aſperitate& ſupercilio beneficia in odium adducunt, denique tot conditionum & vſurarũ onere ea aggrauant & vendunt,vt non tam miſereri quàm feritatem & crudelitatem exercere videantur.

Senſus Vulgatæ verſionis eſt,q.d. Nouit iuſtus, quantos labores & dolores animæ iumentorum ſuorum patiantur:ideóque eos moderatur, mitigat,ſolatur & medetur. Rurſũ nouit quid iumenti anima appetat, illudque ei exhibet. Vnde Pagnin. vertit, *cognouit iuſtus appetitum iumenti ſui.* Anima enim ſedes& ſymbolum eſt appetitus. *Nouit* ergo non ſpeculatiuè tantùm, ſed & practicè: *nouit*, id eſt attendit & curam gerit ſuorum iumẽtorum. Sic dicitur 2. Timot. 2.19. *Cognouit Dominus qui ſũt eius*, id eſt amat,curat,protegit,promouet Deus ſuos electos. Et pſal.1.6. *Nouit Dominus viam iuſtorum: nouit*, id eſt, diligit, ſecundat & proſperat. Vnde Septuag. vertunt, *iuſtus miſeratur animas iumentorum ſuorum : viſcera autem impiorum immiſericordia.*

Iam per *iumenta* Primò, Lyran. accipit ſeruos& ancillas. *iumenta* enim dicuntur quaſi *iuuamenta:* ſerui autem iuuant herum.

Secundò, Beda per *iumenta* accipit proximos rudes& hebetes inſtar iumentorũ: hos enim iuuare,& viciſſim ab ijs iuuari debemus lege naturę & charitatis. *Iuſtus*, inquit, *compatitur, & miſeretur hebetudini & fragilitati proximorum ſibi commiſſorum.* Quam enim curam gerit bubulcus ſuorum boum & iumentorum,ac paſtor ſuarum ouium,camdem gerere debet rector ſubditorum.

Tertiò, propriè & genuinè Aben Ezra: Nouit, inquit, iuſtus qua re indigeãt ſua pecora,illamque miſericorditer eis præſtat:quia iuſtus non tantùm hominum, ſed & brutorum miſeretur, præſertim quia hæc miſericordia in ſuum commodum redũdat. Qui enim alit & impinguat bouem ſuum, ſeipſum alit & impinguat: bos enim arabit hero terram ſegeteſque producet,ac deinde cedet ei in cibum. Itaque eſto amicitia & charitas propriè nõ ſit inter nos & bruta, vt docet S. Thomas & Ariſtot. tamen ad illa quaſi per mantiſſem & auxeſin quamdam ſeſe extendit: eſtque hic amor non tam amicitiæ, quàm concupiſcentiæ, quia herus amat bouem non ob bonum bouis, ſed quia bos eſt iumentum,peculium & bonum ſuum. Ita S. Chryſoſt. homil.29. in epiſt.ad Rom. *Sũt enim*, inquit, *Sanctorum animæ vehementer mites & hominũ amãtes, non ſolùm erga ſuos, ſed etiam alienos : ita vt hanc ſuã manſuetudinem etiam ad animantia bruta extendant. Propterea & ſapiẽs quidã dixit: Iuſtus miſeretur animarum iumentorum ſuorum. Si ergo iumentorum, multo magis hominũ.* Idẽ Chryſoſt. pleniùs in Catena Græcor. hunc locũ ſic explicat: *Quid*, inquit, *audio? Numquid iuſtus iumentorũ ſuorũ animas miſeratur? Vtique erga illa quoque magnam humanitatẽ & clementiam oſtendamus oportet, idq; cum ob alia, tũ ob id maxime, quòd ea ratione & occaſione illis compati & cõdolere diſcamus, qui eiuſdẽ nobiſcũ ſunt generis. Nec enim Deus citra cauſam in lege præcepit, vt iumentũ prolapſum erigamus, & errabundam ouẽ ad viã reducamus: neque bouis triturantis os obligemus. Vult itaq; vt magnam in bruta quoque animantia miſericordiã exerceamus. Primò quidẽ propter nos ipſos, deinde verò vt quoad neceſſaria miniſteria obeũda magis ſint idonea: poſtremò autem vt curam & humanitatem in illa exercere aſſueti, quæ ſua nobis miniſteria præſtant, erga proximos paulatim benigni & miſericordes euadamus. Qui enim exterorum miſeretur, multò magis familiarium & domeſticorum miſerebitur: & qui miſericordiã exercet in iumentum, magis exercebit illam in fratrem conſanguineum. Sed dices forſan: Iumentum miniſterij vſum affert, frater autẽ nullũ omnino. Imò vero magnum : conciliat enim tibi æternam apud Deum mercedem. Ecce qualem curam & ſeruitutem iumentis impendimus, vt bene ſit illis; & quæ turpe aut ignominioſum hoc ducimus, & hominibus ſeruire turpe ducemus? Tropicè autem per iumenta indoles, & rationis luce penè deſtitutos diſcipulos hoc loco ſignificat.*

B Idcirco ergo Deus Iudæis præceperat miſereri iumentorum, vt diſcerent miſerẽri proximorum, ne,ſi in iumenta eſſent crudeles,diſcerent efferari in homines. Ita ſanxit: *Nõ arabis in boue ſimul & aſino*, Deuter.22.10. quia aſinus impar eſt boui: quare ſi idẽ cum boue iugum traheret, plus æquo grauaretur. Et: *Nõ coques hædum in lacte matris ſuæ*, Exodi 25.19. quia crudele eſt, vt lac matris, quod hœdo eſt alimentum vitæ, fiat eidem tormentum mortis Et: *Si ambulans per viã, in arbore vel in terra nidum auis inueneris, & matrem pullis vel ouis deſuper incubantem : non tenebis eam cum filijs, ſed abire patieris*, Deuter.22.6. Ita ſanxit diem ſabbati, vt in eo quies daretur tam iumentis, quàm hominibus, ab omni opere & labore, quo per ſeptimanã deſudant, Deuter.5.14. Hanc miſericordiam Deus ſanxit non tantùm ſuo verbo, ſed& exemplo. Ipſe

Pietas iuſti in iumenta.

C enim iumentorum curam gerit. vnde illud pſal. 35.7. *Homines & iumenta ſaluabis Domine.* Et Chriſtus, ait S. Bernard. in præſepio poſitus fuit inter bouem & aſinum, vt ſaluaret homines& iumenta. Et pſal. 103.14. *Producens fœnum iumentis.* Et pſal. 146.9. *Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Deum ergo Deique pietatem imitantur, qui in beſtias miſericordes ſunt.

Exempla.

Sic S. Anſelmus, vt habet eius Vita, affectu cõmiſerationis mouebatur erga beſtias, eaſque deflebat cùm laqueis venatorum irretitas cerneret. Gordianus ſenior Imp. teſte Capitolino, tantæ bonitatis erat, vt in ſcholis, ſi quis puerorũ vapularet, lacrymas non teneret.

Præ reliquis ſenſum hunc pietatis in beſtias oſtendit S. Franciſcus, de quo ita ſcribit S. Bonauent. l.1. Vitæ eius cap.8. *Conſideratione primæ originis omnium, abundantiori pietate repletus, creaturas quantumlibet paruas fratris vel ſororis appellabat nominibus, pro eo quod ſciebat eas vnum ſecum habere*
D *principium. Illas tamen viſceroſius amplectebatur & dulcius, quæ Chriſti manſuetudinem piam ſimilitudine naturali prætendunt, & Script. ſignificatione figurãt. Redemit frequenter agnos, qui ducebãtur ad mortem; illius memor agni mitiſſimi, qui ad occiſionem duci voluit pro peccatoribus redimendis.* Narrat deinde cum ſui, ſiue porcæ, quæ agnum occiderat, maledixiſſe, ac ſuem mox infirmari cœpiſſe, & intra triduum mortuam. Similiter eum aues & piſces captos libertate donaſſe: quocirca eas illi applauſiſſe, ac ab eo inuitatas cantu ſuo Deum laudaſſe. Mira ſunt quæ addit de cicada, phaſiano, falcone, & lupis à viro ſancto dilectis & protectis, atque ad Dei laudem inuitatis.

Myſticè R. Leui: Iuſtus, inquit, nouit animam iumenti ſui, id eſt vitam corporis ſui (corpus enim eſt quaſi iumentum animæ) tuetur & curat, ideo-

queſcat, vt ne corpꝰ nimiùm labore affligat, ne nimia auſteritate vigiliarum, inediæ, ciliciorum, diſciplinarum illud cōficiat. *Viſcera autem impiorū crudelia*, quia dum gulæ, libidini & vitiis intemperanter indulgent, crudeliter in ſeipſos ſæuiunt: nam & ſanitatem & robur lædunt; quin & vitam non rarò ſibi auferunt, aut certè decurtant.

Denique notanda hîc collectio & dogma arcanum Caſſiani collat. 11. c. 10. *Iuſtꝰ*, inquit, *miſeretur animas iumentorum ſuorum: viſcera autem impiorum ſine miſericordia. Ideoque iiſdem vitiis ſubiacere monachum certiſſimum eſt, quæ in alio inclemēti atque inhumana ſeueritate condemnat. Rex enim rigidus incurret in mala*, Prou. 13. iuxta Septuag.

VERS. 11. *Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium, ſtultiſſimus eſt*] Hebr. *indiget corde*. Pro *otium* hebr. eſt רקים *rekim*, quod Aquila, Theodot. & Septuag. vertunt, *μάταια*, id eſt *vana*; Syrus, *qui feſtinat poſt vanitatem*; Chald. *vacua*; Pagnin. *vacuos*; Baynus, *inania*; Tigur. *perditos*. *Rekim* enim ſignificat homines ignauos, otioſos, inanes, perditos, quales ſunt ſcurræ & mendici validi. item res inanes, vanas, perditas. Qui enim cum ſcurris ignauis & otioſis verſatur, ſectatur ignauum, vanum, turpe & ſceleratum otium, fitque ſcurra, maledicus, fur, &c. Huc facit prouerb. Syrorum & Arabum cent. 2. n. 27. *Acquire diligentiam: ea enim eſt theſaurus magnus.* & n. 28. *Recede a pigritia, quia ipſa eſt plena damno.*

S. Chryſoſt. in Catena Græcor. hæc ita præced. v. 9. & 10. connectit, q. d. *Non quia operandum & laborandum dixi, iniuſtè quoque diteſcendum dixi. Bona ſanè & honeſta eſt operatio, ſed ea quæ cum iuſtitia eſt coniuncta, cuiuſmodi eſt agricultura. Ignauia enim malitiam parit & fouet, non etiam rem familiarem auget.* Accedit S. Hieron. qui per *vana* accipit mercaturam, vtpote periculoſam & incertam, quaſi ab ea Sapiens auocet homines ad agriculturā. Explicans enim illud Iſaiæ 23. de Tyro: *Operare terram tuam: etenim naues nequaquam veniunt de Carthagine. Profuit enim Tyro* (inquit Hieron.) *naues interire peregrinas, vt cogatur operari terram ſuam, de qua in Prouerbiis dicitur: Qui operatur terram ſuā, ſatiabitur panibus, &c. Vt nequaquam de incerto fluctuum naufragiorumque diſcrimine, ſed operis ſui viuat frugibus.*

Verùm ſub agricultura hîc quodlibet opus honeſtum, & quamlibet artem honeſtè diteſcēdi accipit: hæc enim opponitur inerti otio: proponit tamē agriculturam, tum quia ea eſt maximè neceſſaria, tum quia ipſa eſt *ars innocentiſſima* (ait S. Auguſt. ſcribens contra Fauſtum Manichæum, eam damnantem homicidii, quòd plantas euellendo eis animam vitamque adimat) ideóque præcepta Adæ in paradiſo, & rurſum poſt expulſionem è paradiſo, quam proinde primi Patriarchæ, ac deinde reges etiam & principes, vti Iob, Abraham, Moſes, Eſau, &c. exercuere. Quin & Diocletianus, teſte Eutropio, relicto imperio in ruſticatione conſenuit, atque Herculeo & Galerio eum ad imperium reſumendum inuitantibus: *Vtinam*, inquit, *Salonæ poſſetis viſere olera noſtris manibus inſtituta, profectò iſtud tentandū nūquam iudicaretis.* Faraotes Indorū rex Apollonio de eius victu ſciſcitāti, *Ego*, ait, *palmarū fructibꝰ, aut oleribꝰ paſcor, aut quæ præbēt mihi arbores, quas ego his manibus colo.* Lyſander Lacedæmonius cùm ad Cyrum minorem Perſarum regē veniſſet, in hortum ductus, admiratus & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum ſubactam, Cyrum interrogauit, à quo eſſent arbores plantatæ, & cuius ſolertiā tam aptè dimenſæ? Cui reſpondens Cyrus ait: *Atqui ego ipſe ſum iſta dimenſus, mei ſunt ordines, mea deſcriptio; mea enim manu ſunt ſata.* Tum Lyſander purpuram ornatumque Perſicum multo auro ſplendentem intuens, dixiſſe fertur: *Rectè Cyre te beatum ferunt homines, quoniam virtuti tuæ fortuna coniuncta eſt*: ita Cicero in Catone.

Otioſus ſtultiſſimꝰ. Primò.

Quæres, cur ſectans otium vocetur *ſtultiſſimus*? Reſp. Primò, quia otium inducit pauperiem, & hominem ad famem necémque redigit. Quid autem ſtultius, quàm inerti otio ſibi famem mortemque conſciſcere? & quid aliud eſt otium, *quam viui hominis ſepultura*? vt ait Philoſophus.

Secundò.

Secundò, quia otium facit mentem ignauam hebeſcere & bruteſcere, ſicut hebeſcit & rubigine obducitur ferrum otioſum, vt gladius & culter, quo nemo vtitur. Vnde Caſſiodorus: *Natura humana*, inquit, *ſicut duris laboribus inſtruitur; ita per otia torpentia infatuatur.* Conſonat Plutarchus in Moralibus: *Ingenium*, ait, *hominis ceu cariem & ſenium in otio contrahit, propter obſcuritatem: & quies vitaque ſedentaria non modo corporibus, verùm etiam animis marcorem affert.* Et S. Chryſoſt. hom. 5. in 1. ad Corinth. *Eorum* (qui laborant) *ſunt animæ puriores*, inquit, *eorum ſunt mentes robuſtiores ac firmiores. Nam qui eſt otioſus, & multa temere loquitur, & multa agit temere, & toto die nihil operatur, torpore & veterno mentem repletam habet.*

Tertiò.

Tertiò, quia otium parit detractiones, calumnias, irriſiones, furta, eſtque cauſa omnis mali: otioſi enim fiunt aleatores, compotores, ſcortatores, prædones, &c. Quocirca Diogenes teſte Laërtio lib. 6. otioſorum negotium dicebat eſſe amorem; quòd hic affectus potiſſimùm occupet otio deditos. Ita enim fit, vt, dum otio vacant, in rem negotioſiſſimam incidant. Et Appius Claudius, teſte Valer. Maximo, dictitabat populo Romano longè melius committi negotium quàm otium; quòd populus bellis excitetur ad virtutem, in pace defluat ad voluptates ac luxum, ex quibus naſcitur rerumpubl. ac regnorum exitium.

Myſticè, anima vt terra colēda.

Myſticè, Polychron. in Catena Græcorum, *Terram*, inquit, *hîc vocat animam, in qua bona & mala cogitationes generantur: bona, ſi eam ſanctis cogitationibus & operationibus exerceas; mala, ſi eam otiari ſinas. Panes vocat diuini verbi pabulum: ſtultos autem eos dicit qui circa vanam doctrinam occupantur.* Sic & Beda: *Ille*, inquit, *terram ſuam ſtrenuè operatur, qui arcana cordis ſui per quotidiana exercitia, per legis meditationem, per vigilantiam mentis, quaſi qui exercet agriculturam, inſtanter erudit, atque ſpiritualibus cibis velut panibus, ne fame ignorantiæ periclitetur, interioris hominis ſui ſenſum reficere non deſiſtit. Qui exercet animam ſuam ſpiritualibus ſtudiis, & nunc virtutibus, & tunc dapibus ſaturabitur præmiorum. qui autem pro ſalute animæ ſuæ nunc laborare detrectat, tunc inter ſtultos reprobabitur: tametſi nunc vel diuina, vel mundana, ſapientia glorioſus videtur.*

Rurſum S. Petrus Damiani per terram accipit corpus, quod laboribus & pœnitentijs ſubigendum eſt, vt continentiæ & beneficentiæ fructus proferat. Sic enim ait in epiſt. ad Fratres mandatorum tranſgreſſores: *Quiſquis deſiderat ſpiritualiū ſegetum vbertate diteſcere, deſudet nunc agrū ſui corporis diſciplina ac continentia vomere continuo labore ſul-*

care, & tamquam nouellam ſuorum glebas ſarculo ſapiente confringat: dum quidquid durũ, quidquid infæcundũ in ſe deprehenderit, iugis pænitentiæ contuſionibus terat. Nec deſinat gulæ prurientes vrticas, atque inhorreſcentes carnalium deſideriorũ vepres radicitus extirpare, quo vberes prouentus ſpiritualium ſegetũ valeant ſui corporis rura proferre. Vnde Salomõ ait: Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus. Vide quæ de agricultura literali & myſtica dixi Geneſ. 2. 15.

Qui ſuauis eſt in vini demorationibus (perperam Beda & Lyran. legunt, *in vini moderationibus*) *in ſuis munitionibus relinquit contumeliam*] Hic verſus deeſt in Hebræo, ſed eum habẽt Roman. & Græca, quæ ſic habent: *Qui iucundus in vini conuerſationibus* (ſympoſiis) *immoratur, in munitionibus ſuis ignominiam relinquit.* Senſus eſt, q. d. Qui delectatur immorari ſympoſijs & vini compotationibus, hic *in ſuis munitionibus*, id eſt domibus, arcibus, vrbibus, locisque aliis quantumuis munitis relinquit infamiam & ignominiam: quia ebrietas multa ſecum affert probra, dedecora & damna. inter quæ

Probrum crapulæ. Primum.

Primum eſt, quòd ebrius mente captus effutiat, quidquid in animo habet, omniáq; ſua ſecreta prodat, ob quę odia ſibi cõcitat, inſidias accerſit, fortunis, & ſæpè vitâ priuatur. Rurſum ebrius præ æſtu meri nudat corp⁹, eiuſque partes, quas honeſtas contegit. Sic Noë ebrius nudauit verẽda ſua, quę ſanè magna eſt ignominia, ideóq; irriſus fuit à Cham filio ſuo, Geneſ. 9. 21.

Secundum.

Secundum, quòd, vbi mero incaluit, multa dicat agatque ridicula, inſulſa, delira. Vnde S. Baſil. orat. de ebrietate: *Cum multum,* inquit, *meri infuſum fuerit, quaſi tyrannus quidam arcem petit, & a ſummo vertice ingentes tumultus animæ præbet, nulli rei ne principali quidem parcens, ſed ipſam primam rationẽ in ſeruitutem captam adducit: deinde eam diſpoſitionem, ac ornatum, qui doctrinæ partus eſt, confundit ac perturbat riſu indecoro, voce horrendâ, irâ præcipiti, libidine effrenatâ, œſtro ac furore in omnem inhoneſtam voluptatem.*

Tertium.

Tertium, quòd cœnaculum & cubiculum repleat vomitu, crapula, ſordibus, iuxta illud Iſaiæ 28. 8. *Menſæ repletæ ſunt vomitu.* Et Ierem. 48. 26. *Allidet manum Moab in vomitu ſuo, & erit in deriſum etiam ipſe.* Et illud Habacuc 2. 16. *Repletus es ignominiâ: bibe tu quoque, & conſopire: circumdabit te calix dexteræ Domini, & vomitus ignominiæ ſuper gloriam tuam.*

Quartum.

Quartum, quòd potando decoquat patrimonium, itáque ſe, filios & vxorem redigat ad inopiã & paupertatem. Nam vt ait S. Ambroſ. lib. de Elia & ieiunio cap. 12. *Ebrij vno die bibunt multorum dierum labores.*

Quintum.

Quintum, quòd ciuium & militum ebrietas det occaſionem hoſti inuadendi, capiendi & vaſtandi arces & vrbes. ita auctor Catenæ Græcor. Sic Baltaſſar ſuâ cõpotatione perdidit vitam, Babylonem monarchiam Babyloniorum, Daniel. 5. 30. Sic Holofernes ebrietate ſuâ perdidit ſe totáque Aſſyriorum caſtra, Iudith 13. 10. Quocirca vt ait S. Ambroſ. l. de Elia & ieiunio c. 9. *Vnius mulieris* (Iudith) *ieiunium innumeros ſtrauit exercitus ebriorum.* Sic Troia indulgens genio à Græcis capta eſt, iuxta illud Virg. 2. Æneid.

Inuadunt vrbem vino ſomnoque ſepultam.

Verè Plato apud Stobæum ſerm. 18. *Gubernator ebrius,* inquit, *& omnis cuiuſq; rei præpoſitus omnia ſubuertit, ſiue nauigium, ſiue currum, ſiue exercitũ, ſiue vrbem, ſiue quamcunq; rem fidei ſuæ cõmiſſam.* Quocirca eidem Plato dial. 3. de Republ. ita ſancit: *Nõ conceditur, cuſtodi vt ebrietate grauatus, vbi terrarum ſit, neſciat, nempe ridiculum eſſet cuſtode indigere cuſtodem.*

Denique probra & damna ebrietatis deſcribit S. Ambroſ. lib. de Elia & ieiunio c. 16. *Ebrietas,* inquit, *fomentum libidinis, ebrietas incentiuum inſaniæ, ebrietas venenum ſapientiæ. Hæc ſenſus hominum mutat & formas, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidẽ naturali vapore corporis calidi, & præter naturam vini calore flãmati cohibere ſe nõ queunt & in beſtiales libidines excitantur, vt nullum tempus præſcriptum habeant, quod doceat indulgere concubitus: vocem amittunt, colore variantur, oculis igneſcunt, anhelant, fremunt, & ardent, in furore ac arſibus ſenſu excidunt. Hinc phreneſis periculoſa, hinc calculi grauis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens ſemeſas epulas cum internorum viſcerum cruore fundentium.* Et nonnullis interiectis: *Hinc etiam vanæ imagines, incerti viſus, inſtabiles greſſus: vmbras ſæpe tranſiliũt ſicut foueas. Nutat his cum facie terra, ſubitò erigi & inclinari videtur, & quaſi vertatur, timentes in faciem ruunt, & ſolum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus ſibi videntur includi. Murmur in auribus tamquam maris fluctuantis fragor, & reſonantia fluctiu littora. Canes ſi viderint, leones arbitrantur, & fugiunt. Alii riſu ſoluuntur incondito, alii inconſolabili mœrore deplorãt, alii cernunt irrationabiles pauores. Vigilantes ſomniant, dormientes litigant. Vita his ſomnium eſt, ſomnus his mors eſt: excitari nullis vocibus poſſunt quantolibet ſtimulando impulſu petas; niſi reſipuerint, euigilare nõ poſſunt. Vnde bene Ieremias huiuſmodi hominem tamquam ſuperfluam creaturam deflendum putat.* Quid eſt homo *ebrius, niſi ſuperflua creatura?*

Deſiderium impii munimentum eſt peſſimorum: radix autem iuſtorum proficiet] Perperã Beda, Lyran. & Cõplut. pro *munimentũ* legũt *monumẽtũ*, ſicque exponunt, q. d. Deſirant impii, gaudentque dum impii ſibi ſimiles vigent in hominum memoria, dũque eis ſplendida ſepulchra & monumenta eriguntur. Perperam inquam: nam Heb. מצוד *metſod* ſignificat arcem & munimentum, non monumentum: ſignificat quoque rete & venationem. Vnde R. Salomõ vertens, *venatio*, ſic explicat, q. d. *Impij hoc maximè optãt, vt iis veſcãtur, vitãq; ſuſtentent, quæ ſcelerati per fraudem & rapinam venati fuerint.* Meliùs Chald. vertit, *deſiderat impi⁹ retia malis*; Syrus, *ad malũ præſtandum*; Caiet. *deſideriũ impij laqueus malorum*, q. d. Impius optat & quærit modos, artes & dolos, quibus quaſi retibus iuſtos illaqueet & perdat: at veri iuſti Deo protegẽte illos euadent: *radix enim iuſtorum proficiet*; Syrus, *germinabit*; Chald. *permanebit*; Tigur. vertit, *qui impietatẽ deſiderat, malum venatur: at radix iuſtorum ferax eſt*; Vatabl. *optat impius rete malorũ, id eſt optat ſibi dari artes malorum; vel munitionem & præſidium malorũ, quo ſcilicet poſſit tutò alios lædere.* Hæc verſio plana eſt & facilis, ad eamq; Vulgata accommodari poteſt. Planior tamen Vulgatæ verſionis ſenſus eſt, q. d. Deſiderãt impii muniri & roborari peſſimos; vt eorum ſocietate & robore ſe ſuamque impietatem communiant & ſtabiliant contra viros principeſque pios & probos. Sic hæretici vnius vrbis vel regni deſiderant hæreticos aliarum vrbium & regnorũ roborari, ac potiri victoriis contra principes orthodoxos, vt per eos ſe ſuamque hæreſin ſtabiliant, ac fidem orthodoxam cum principibus eam propugnantibus peſſumdent, & euertant. At

Vers. 12.

incaſſum

A incaſſum laborant. Nam Deo impietatis vindice fidem fideleſque ſuos protegente, *Radix iuſtorum proficiet*: vt ſcilicet iuſtitia & iuſti firmiores agant radices, id eſt magis confirmentur, & roborentur, ac magis magiſque creſcant & proficiant: ex aduerſo impietas cum impiis ſenſim infirmetur, decreſcat & euaneſcat, vti nunc hæreſin decreſcere cernimus & gratulamur. Quocirca auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ſic vertit & explicat: *Deſideria impiorum ſunt improba, at piorum radices quaſi vallo cinctæ ſunt firmæ.* Et Paulus quoque Apoſtolus pietatem & charitatem radicem & fūdamentum appellat: *In charitate*, ſcribit, *fundati & radicati.* Sunt autem eiuſmodi in tuto collocati; ſiquidem pietas ab omni aduerſitate liberat. Aut ob id certè iſtud dicitur: quia illorum ſententiæ & cogitatus ſupra petram, quæ Chriſtus eſt, fundati ſunt. hactenus auctor.

B Rurſum noſter Salazar Septuag. ex Complut. & Rom. ſic ad verbū vertit, *cupiditates impiorum malæ: radix autem iuſtorum in munitionibus.* Idque tripliciter explicat. Primò, q.d. Impiorum cupiditates & ſtudia rebus malis, id eſt caducis & terrenis, affixa ſunt, nihil ſublime & cæleſte cogitant: contrà verò radices iuſtorum, id eſt eorum affectiones & ſtudia in munitionibus. q.d. Iuſti altiora & ſublimiora affectant, cæleſtia meditantur, in hiſque figunt deſideria ſua. Vel aliter: Impii quidem voluntas & mens exarmata eſt atque imbellis, atque adeò illā innumeræ cupiditates & prauæ affectiones inuadunt. At verò *radix iuſtorum*, id eſt eorumdem volūtas animuſque, *in munitionibus*, id eſt ſeptus vndique ac munitus eſt, ne ſcilicet prauæ cupiditates illum adoriantur & debellent. Aut denique, quod latius reor, nomen *radicis* ex familiari Scripturæ loquendi modo diuitias & fortunas ſonat. Atque adeò ſenſus eſt: Cupiditates impiorum malæ, id eſt ad malum inferendum pronæ; iuſtos enim & probos circumuenire, & bonis ſuis ſpoliare cupidiſſimè deſiderant. Radix verò piorum, id eſt eorum facultates, in munitionibus, hoc eſt tutæ atque ſecuræ ſunt ab eorum inſidiis, quaſi muris ſeptæ ac præcinctæ forent. Hæc ipſe more ſuo eleganter & ingenioſè.

Propter peccata labiorum ruina proximat malo: ef-
VERS. 13. *fugiet autem iuſtus de anguſtia*] τῷ *malo* eſt generis maſculini, non neutri, q.d. Homini malo, non rei malæ, vel ad rem malam. Pro *ruina* hebr. eſt מוקש *mokes*, id eſt laqueus, qui homines & aues ducit in ruinam & mortem. Vnde ex Hebræo vertas, *in præuaricatione labiorum laqueus malo*, id eſt homini impio; ſupple, appropinquat. Alii vertunt, *laqueus malus*, q.d. Impius fraude quam labiis cōcinnat, malum ſibi ſtruit laqueum. Verùm prior verſio eſt aptior. Vnde Septuag. vertunt, *propter labiorum lapſum peccator incidit in laqueos* (Chald. *corruit malus*; Syrus, *capietur*) *iuſtus autem eiuſmodi laqueos facile declinat*; Vatabl. *ſermone ſuo irretitur malus: iuſtus autem ex anguſtiis euadit.*

Senſus eſt, q.d. Impius intēperantis eſt linguæ, ſuáque garrulitate & dicacitate imprudēter parat ſibi laqueum & ruinam: quia propter eam in multas incidit lites & calamitates. At iuſtus effugiet de anguſtia: tum quia cauet à garrulitate, quæ parit laqueos & anguſtias: tū quia iuſtus ita ſapiens eſt & cautus, vt, ſi quādo in aliquam anguſtiam incidat, ſuá loquendi agendíque prudentiā & ſagacitate nouit ſe ex ea expedire, & laqueum effugere. Ita Dauid accuſatus apud Achis regem Palæſtinæ, quòd eſſet proditor à Saule ad eum perdendum ſubmiſſus, eam anguſtiam hanc effugit prudenter ſimulando ſe ſtultum & delirum, 1. Reg. 21.13. Sic Abigail excidium domui ſuæ ob duritiem Nabal mariti ſui imminens à Dauide, prudenti & humili ſermone iras Dauidis ſedando, diſcuſſit & effugit, 1. Reg. 25.23. & ſequent.

Myſticè, S. Thom. ſerm. de decollat. S. Ioannis Baptiſtæ, hanc ſententiam eidem adaptat, eamque quaſi thema ſermonis proponit: Baptiſta, inquit, hodie decollatus ab Herode liberatus fuit à triplici anguſtiā, ſcilicet carceris, corporis & ſæculi, &c. quia ſcilicet tranſiit in libertatem gloriæ filiorum Dei: fuit enim ad limbum patrum, nuncians eis Chriſtum aduentaſſe. Vnde & Chriſtus ſequenti anno crucifixus & mortuus, ad limbum deſcendens, eidem cum ceteris patribus gloriam beatitudinis contulit, eumque glorioſum in cælum aſcendens ſecum cum triumpho deduxit.

B Poſt hunc verſum Septuag. in editione Romana hanc gnomen, quæ nec in Hebræo, nec in Græco, nec in Vulgata Latina extat, interſerunt: *Qui videt lenia, miſericordia dignus habebitur: qui autem occurrit in portis, vexabit animas.* hoc eſt, inquit Scholiaſtes: *Qui videt lenia*, id eſt probus, modeſtus & non curioſus, miſericordia dignus eſt: *at qui occurrit in portis*, id eſt curioſus, & qui ſe intrudit in negotia, vexabit multos. Auctor verò Catenæ Græcor. hunc verſum ſic enuntiat, ſicque explicat: *Qui placidis miſericordique oculo intuetur, & ipſe miſericordiam conſequetur: qui autem in portis ſe obuiam fert, animas exterit. Placidè cernentem eum vocare videtur, qui nulla neque inuidia, neque auaritia laborat, neque quid diſcretio exigat, ignorat: per eum autem, qui in portis occurrit, auarum deſignat, aut ultum ſaltē, qui proximis inſidias*
C *parat, eiſdemue aduerſatur: aut hominem eiuſmodi, qui illis qui controuerſiarū cauſa in tribunal ingrediūtur, in ipſo ſtatim introitu ſeſe obiectat: aut eum denique, qui eos, qui ad vitam ducunt, ad malas ſemitas eos abducere conatur, quibus mala machinatur.* Et Olympiod. *Qui non videt aſperè, hoc eſt, qui rectâ placidâque mente ornatus eſt, is (ſi potè mini aſperitatis ex peccato reliquum habens) Deum videbit. Qui autem in portis occurrit, eſt auarus: ſiquidem quærens quem exterat & conſumat, quaſi in portis, vbi olim ius dicebatur, occurrere & inſidiari dicitur.*

De fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur (Hebr. VERS. 14. *ſaturabitur*) *bonis, & iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei*] Ita Hebræa, Aquila, Chald. & Sym-
D mach. licet Septuag. pro *manuum*, habeant, *labiorum. Et retributio labiorum eius*, inquiunt, *dabitur illi.* Perperam Caietan. à ceteris interpretibus recedens, vertit, *de fructu oris viri ſaturabitur bono*, ſcilicet auditor, *& iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei*; ſicq; explicat, quaſi hîc ponatur diſcrimen fructûs ſermonum & operum; quòd ſcilicet fructū ſermonum percipiat non loquens, ſed audiens: fructum verò, id eſt mercedem, operum percipiat ipſe operans. Contrarium enim hîc dicit Salomon, ſcilicet tam oris quàm operis fructum ad ſuum pertinere ac redire auctorē. Vnde Vatabl. ſic explicat, q.d. Verba & opera accipient à Deo retributionem. Sic & S. Chryſoſt. in Catena Græcor. *Ne arbitreris*, inquit, *in operibus tantum virtutē conſiſtere; nam pariter quoque conſiſtit in verbis. Quare ſubdit: Retributio labiorū eius tribuetur illi. Atq; huc quoq; ſpectat illud Domini: Ex ore tuo iudico te ſerue nequam.* Alius ibidē: *Virilis ani-*

ma ſermo ad virtutem tendit: & quidem bonus bonos generat fructus, ſicut è diuerſo malus malos. Dominus autem tamquam benignus & liberalis dator liberalem mercedem perſoluit bonis: ſupplicia autem ex inſtituto non irrogat, verùm mali ſibiipſis illa adſciſcunt.

Maximè verò ſignificat hîc Sapiens, eos, qui blandis verbis æque ac eleëmoſynis mœſtos, ægros & afflictos ſolantur, lætificant & exhilarant; ſimili modo, ac pari, imò maiori menſurâ (vt innuunt Septuag.) à Deo & ab alijs lætificandos fore & exhilarandos, iuxta illud S. Gregor. *Et gaudia tribuens, vnde es lætificandus, accipies.* Et illud: *Qua mēſura menſi fueritis, remetietur vobis.* Et illud Chriſti: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*, Matth. 5.

VERS. 15. *Via ſtulti recta in oculis eius: qui autem ſapiens eſt, audit conſilia*] Pagnin. *obtemperat conſilio*: Symmachus inuertit, *qui verò audit conſilia*, inquit, *ſapiens erit*: quia ex conſilio quod ſuſcepit, proficiet in ſapientia. Senſus eſt, q. d. Stultus, id eſt inſipiens & imprudens, id quod concepit & indicat, vel concupiſcit & amat, oculis mentis ſuæ cenſet eſſe æquum & rectum: vnde ſibi præſidens alios conſulere negligit: at ſapiens ſuo iudicio diffidens alios conſulit, eorumq; conſilia libens amplectitur & ſequitur. Ratio eſt Prima, quòd ſtulti ſint ſuperbi, putantque ſe plus alijs, imò ſe ſolos ſapere. Rurſum, *dum docti & ſapientes magis putari quàm eſſe concupiſcunt, ideo alios audire detrectant*, ait S. Aug. epiſt. 174. At ſapiētes ſūt humiles, ſciuntque in propriis facilè quemlibet falli, nec ambiūt haberi, ſed eſſe ſapiētes: idcirco libenter alios audiunt, imò conſulūt. Alii enim ſinceriùs de nobis rebuſq; noſtris iudicant, quàm nos ipſi. Nos enim in noſtris excæcat amor proprius.

Cur ſtulti ſibi præſidant? Ratio Prima.

Secunda. Secunda, quia ſtulti amant ſuas cupiditates, iiſque ita affixi ſunt, vt ab eis auelli nolint: quare cauent alios conſulere, ne praua eorum deſideria & iudicia arguantur, eademque relinquere & mutare vi veritatis cogantur. Sapientes verò ſequuntur iudicium rationis, virtutis & legis diuinæ, quæ ſuadet, vt in propriis alios conſulamus, ne latens amor cupiditatis alicuius iudicium offuſcet, ac cupiditatem pro ratione ſubſtituat.

Tertia. Tertia, quòd ſtulti duri ſint cerebri, pertinaces & obſtinati in eo quod ſemel ſibi perſuaſerunt: at ſapientes ſinant ſe duci & flecti quocumque eos ratio & veritas conſiliorum, quæ ab aliis ſuggeruntur, ducit. Sic Moſes licet aſſiduè cum Deo colloquens, Iethro tamen ſoceri ſui cōſilium de partiendo in alios regiminis onere libens admiſit, magno ſui & totius populi commodo, Exodi 18. Sic S. Petrus, licet caput Eccleſiæ, Pauli licet inferioris conſilium, imò correptionem, de non iudaizando humiliter audiuit & ſuſcepit, Galat. 2.

Aug. ſua ſubiicit cenſuræ S. Hieron.

Eminuit hac in re S. Auguſt. qui cùm ingenio eſſet acutiſſimo, & doctrina eminenti, tamē alios, ac inprimis S. Hieron. de dubiis S. Scripturæ conſulere ſolitus fuit, vt patet ex epiſt. eius 8. ad S. Hieron. id cuius fine ait: *Sanè idem frater aliqua ſcripta noſtra fert ſecum, quibus legendis ſi dignationem adhibueris, etiam ſinceram atque fraternam ſeueritatem adhibeas quaſo. Non enim aliter intelligo quod ſcriptum eſt: Emendabit me iuſtus in miſericordia, & arguet me, oleum autem peccatoris nō impinguet caput meum: niſi quia magis amat obiurgator ſanans, quàm adulator vngens caput. Ego autem difficillimè bonus iudex lego quod ſcripſerim, ſed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdū vitia mea,*

A *ſed hæc malo audire à melioribus, ne, cùm me rectè fortaſſe reprehendero, rurſus mihi blandiar, & meticuloſam potius mihi videar in me quàm iuſtam tuliſſe ſententiam.* Item S. Ambroſ. qui ſcribens ad Sabinū, illius licet ſe eruditione inferioris cenſuræ ſcripta ſua ſubiicit, cauſamque addit: *Affeſio enim quomodo, præter imprudentiæ caliginem, quæ me circumfundit, vnumquemque fallunt ſua ſcripta; atque vt filii etiam deformes delectant, ſic etiam ſcriptorem indecores etiam ſermones ſui palpant.*

& S. Ambr. Sabini.

Denique parallela Salomoni eſt illa Siracidis gnome *Fili ſine conſilio nihil facias, & poſt factum nō pœnitebis*, Eccli. 32.24. Et illa Tobiæ ad filium c. 4. 19 *Conſilium ſemper à ſapiente perquire.*

VERS. 16. *Fatuus ſtatim indicat iram ſuam*] Hebr. *ſtulti in die cognoſcetur ira eius*, id eſt, vt Septuag. & Syrus, B *imprudēs eadem die enuntiat iram ſuam*; S. Cyprian. *patefacit furorem ſuum*; Chald. *ſtultus importunè iram ſuam oſtendit.*

Qui autem diſſimulat iniuriam, callidus eſt] Hebr. *tegens ignominiam, callidus eſt*: Vatabl. *cautus eſt*, Sept. *abſcondit* (Bedā, *occultat*) *autem ignominiam vir aſtutus. Callidus* ergo hîc idem eſt quod prudens & aſtutus. ita auctor Catenæ Græcor. Significat in offenſa & ira maximè dignoſci ſapientem à ſtulto: quòd ſtultus ilicò iram prodat, ſapiens eam tegat, celet & diſſimulet. Hinc illud elegans Hebræorū prouerbiū בכוס בכיס בכעס *backos, backis, backaas*, id eſt *in crumena, in calice, in ira* maximè cognoſcitur indoles & ingeniū hominis: in crumena enim cognoſcitur eius auaritia, vel liberalitas: in calice eius ſobrietas, vel ebrietas: in ira eius prudētia diſſimulandi, vel imprudentia indignandi vel vleiſcendi.

Triplex diſcrimen ſtulti & ſapientis in ira. Primum.

C Triplex ergo hîc innuitur diſcrimen, quo in ira ſapiens à ſtulto ſecernitur. Primum eſt. Stultus ſi verbo aſperiore, multò magis ſi verbere pungatur, ilicò ira corripitur & excandeſcit; quia paſſione, non ratione agitur. At ſapiens licet commate, alióve verbo, aut facto duriore appetatur, mētem cohibet ne iraſcatur, quia illam habet placidā, eò quòd iram mortificarit, itaque potens ſit & dominus. Quocirca in ſapiēte *ira rationi, vt canis paſtori obedit*, vt ait S. Baſil. homil. de ira, vt ſcilicet inſtar canis nunc immittatur in gregem, nunc reuocetur à ratione ad eius libitum.

Secundum. Secundum. Stultus ira correptus illi interiùs in animo indulget. Dum enim iniuriam ſibi factam iugiter recogitat & exaggerat, animum irâ grauidum magis accendit & inflammat: non enim ſtuduit mortificationi, ſed inſtar bruti iras & appetitus ſuos ſequitur, illiſque indulget: quo fit, vt ex ira incidat in indignationem & furorem. At verò ſapiens eſto aliquando ira ſubita corripiatur, tamen D illam ſtatim in animo refrænat & compeſcit. Ilicò enim iudicium mentis aduocat, quod multas illi rationes iræ reprimendæ ſuggerit. Rurſum ſapiēs nouit illud Sixti philoſophi n. 275. *Magnā citò eſſe ſapientiam, per quam ferre potes ineruditorum inſipiētiam.* Et n. 283. *Domeſticorum indignationes ferre ſapientis eſt.* Præclarè S. Ambr. in c. 6. S. Lucæ ad illud, *Beati pauperes: Mitiga*, inquit, *affectum tuum, vt non iraſcaris, aut certè iratus ne peccaueris, iuxta quod ſcriptum eſt: Iraſcimini, & nolite peccare. Præclarum eſt enim motum tēperare cōſilio: nec minoris virtutis ducitur cohibere iracundiam, quàm omnino nō iraſci; cum plerumque illud lentius, hoc fortius æſtimetur.*

Tertium. Tertium. Stultus iram animo conceptam exteriùs prodit per vultum iracundum, per verba in-

A dignationis plena, per geſtus minaces, &c. Clamat enim, vociferatur, minatur, complodit manus, pedibus pulſat terram, conuitia iactat, &c. Sicut enim ſcintilla ignis iniecta in ſtipulas, niſi reſtinguatur, ſerpit gliſcitque, nec deſinit donec interi totam domum peruaſerit; quo facto foras per feneſtras & tecta erumpit. ſic prorſus res ſe habet in ira, cui ſtultus non reſiſtit, ſed eam ſequitur, fouet & auget. At verò ſapiens iram etiam iuſtè animo conceptam premit & tegit, ne foras erumpat. Sapienter enim cogitat, ſi eam prodat, ſe tam alios, quàm ſeipſum, magis ira accenſurum, lites & rixas concitaturum, nilque boni, ſed multum mali effecturum, iuxta illud Apoſtoli: *Iraſcimini, & nolite peccare. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram*, Epheſ. 4. 26. vide ibi dicta. *Iniurias enim qui vleiſcitur, exaggerat*, inquit Ariſtot. Prudenter ergo iram quaſi feram animo cohibet, ne, ſi leo hic furens foras exiliat, in noxam &
B cædem multorum ruat: quare expectat dum ſedatâ irâ, ratione rem ſuam agat, ac iniuriam ſibi illatam vel corripiendo offendentem, vel iuridicè cauſam ſuam agendo, vel potiùs eam condonando deleat & obliteret. Ita Caſſianus collat. 16. cap. 17. *Stultus eàdem ipsâ horâ pronuntiat iram ſuam: occultat autem ignominiã ſuam aſtutus. Non enim*, inquit, *ignominioſam iracundiæ paſſionem ita a ſapientibus occultari debere decernit, vt iracundiæ velocitatem culpans, non prohibeat tarditatem, quam vtique, ſi per neceſſitatem humanæ infirmitatis irruerit, ideo cenſuit occultandam, vt, dum ad præſens ſapienter obtegitur, in perpetuum deleatur. Hæc enim natura eſt iræ, vt dilata langueſcat & pereat, prolata verò magis magiſque conflagret. Dilatanda ergo atque amplianda ſunt pectora, ne anguſtijs pu-*
C *ſillanimitatis arctata, ita iracundiæ turbulentis æſtibus oppleamur, & recipere ſecundùm Prophetam illud nimis latum mandatum Dei anguſto corde nequeamus, nec dicere cum Propheta: Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatares cor meum.*

Igitur ſapiens iudicat ſatius eſſe ignominiam ſibi illatam occultare & condonare, quàm commemorando renouare & augere: ſcit enim hac ratione plus virtutis & gloriæ ſibi acceſſurum, quàm ſi iram minando vel vindicando proderet. Nam, vt ait S. Baſil. homil. de ira: *Si nihil moueris, integer es animo & ſanus. Si verò aliquid animo pateris, ſaltẽ in te conde triſtitiam. In me turbatum eſt cor meum* (inquit Propheta) *id eſt, non extra perturbationem animi oſtendit, ſed veluti quamdam intra littus abruptam vndam retinui.* Et mox: *Sedabis igitur mentem latrantem & exacerbatam.* Modum ſuggerit. *Tecum in tui*
D *cordis receſſu rationis tribunal verebere. ſicut pueri immodeſtum aliquid agentes viri venerabilis præſentiam vereri ſolent.* Ita Saul iam rex creatus diſſimulabat ſuorum ſcommata & obloquia, irámque & vindictam continebat, 1 Reg. 10. 27. *Qui enim neſcit diſſimulare, neſcit regnare.*

Varios iræ ſedandæ modos recenſui Epheſ. 4. v. 26. & 31. ſed nullus ferè efficacior eſt conſideratione Chriſti crucifixi, ſi eius paſſiones æquè ac patientiam intuearis & rumines. Nam vt ait S. Ambroſ. tract. de Conflictu virtutum & vitiorum: *Si paſſio Redemptoris ad memoriam reducatur, nihil tã durum, quod non æquo animo toleretur.* Ita S. Elzearius Comes Arriani iram domuit meditatione paſſionis Chriſti, adeò vt iam iræ expers & ἀοργητος videretur. Quoties enim aliquid iniurium ſibi dici vel fieri ſentiebat, ilicò cõfugiebat ad Chriſti paſſionem, nec ab eius conſideratione ceſſabat, donec

A tantæ patientiæ exemplo, motus iræ ſubſideret, rediretque priſtina animi placidi tranquillitas.

Huc faciunt prudentiæ axiomata, ſiue doctrina, S. Seueriani Epiſcopi in Biblioth. SS. Patrum to. 15. ſiue in Supplemento recenter à Theologis Colonienſibus edito: *Nemini opprobrium dixeris: nullum contemnas: de nullo malum loquaris: ſimultates odio habe: inimicos noli exaſperare: vtilius ſi enim eos amicos facere, quam inimicos habere. cum nullo litiges: inimicitias diſſolue: ſectare ſilentium, quia abſque pœnitentia eſt; tumultum pœnitentia ſubſequitur: concupiſcentias animi tui vince. Iuſtitiæ opera ſunt: ſemper Deo gratias agere, Dei cultores amare, nemini nocere, nec contriſtare quemquam, pudice viuere, miſericordẽ eſſe, proximum ſicut teipſum diligere, eſurientes ſaturare*, &c. *Sicut lucerna ardens ita eſto, & angelus Dei vocaberis. Abſentem noli condemnare, præſentem iuſtè accipe. Ex argumentis noli condemnare, ne & tu condemneris. Mi-*
B *ſero noli exprobrare, ne & tu exprobrabilis efficiaris: circa omnes enim iudicium Dei eſt, & vt iuſtum eſt iudicat. Facies ſeniorum ſemper inquire, vt inſtruaris verbis eorum. Sapientum enim ſenſus pleni ſunt fructibus vitæ. Ducem vitæ tuæ vt Deum habe: à Deo enim tibi miſſus eſt vt ſalueris.* Qui hæc ſeruat, facilè irã cohibet, & offenſam diſſimulat ac condonat.

Talis ſit ſacerdos oportet, inquit S. Ambroſ. lib. 3. epiſt. 15. ad Vercellenſem Eccleſiam, *vt ſit promptus ad miſericordiam, promiſſum non remordeat, lapſum reuocet, compatiatur dolenti, manſuetudinem teneat, pietatem diligat, iram repellat vel decoquat: ſit quidam lituus plebis excitandæ ad deuotionem, mitificandæ ad tranquillitatem. Vetus dictum eſt: Aſſueſce vnus eſſe, vt vita tua quamdam picturam exprimat,*
C *eamdem ſeruans ſemper imaginẽ quam acceperit. Quomodo poteſt vnus eſſe, qui nunc iracundia inflammatur, nunc indignatione graui exæſtuat, nunc vultu excandeſcit, nunc pallore immutatur per momenta varius & diſcolor? Sed eſto ſit naturæ iraſci, aut plerumque cauſæ; hominis eſt tamen temperare iracundiam, non leonino raptari furore: non nouit aſſueſcere clamori, non ſerere, nec acerbare familiare iurgium. Scriptum eſt enim: Vir iracundus effodit peccatum*, Prouerb. 15.

Vers. 17. *Qui quod nouit loquitur, index* (perperam Complut. Hugo, & alij legunt, *iudex*) *iuſtitiæ eſt: qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus*] Hebr. *efflans veritatem annuntiabit iuſtitiam: teſtis falſitatum dolum*, repete annuntiabit vel efflabit; Septuag. *plenam fidem annuntiabit iuſtus: teſtis autẽ iniuſtorũ doloſus*; Symmach. *qui patefacit fidem* (id eſt rem veram & certam) *annuntiat iuſtitiam: teſtis falſi dolus*;
D Chald. *loquetur fidelitas & annuntiabit iuſtitiam: teſtimonium falſum doloſum*: vel, *qui atteſtatur veritatem, narrat iuſtitiam*, &c. Syrus, *veritatem eorum quæ videntur iuſtus eloquitur: teſtis fallax fraudulentus eſt*; Vatabl. *qui loquitur veritatem, nuntiat iuſtitiam, & teſtis mendaciorum eſt fraudulentus*: hoc eſt, inquit ipſe, *qui verax eſt, loquitur quæ iuſta ſunt: mendax vero eſt fraudulentus.*

Senſus planus & genuinus Vulgatæ verſionis eſt, quaſi dicat, Qui id quod certo cognouit, vtpote quia vidit, vel à viris fide dignis audiuit, eloquitur, ſiue in iudicio, ſiue extra illud; hic indicat id quod æquum & iuſtum eſt: quod enim verum eſt & bona fide dictum, hoc pariter æquum & iuſtum eſt: veritas enim eſt iuſta, imò veritas eſt iuſtitia: *qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus*, tam in iudicio quàm extra: quia fraudem facit, & in fraudem iudices alióſque inducit, perſuadendo eis mendacium; ideóque iniuſtitiam facit:

tum quia mentiendo fallit, tum quia mendacium falſumque crimen alteri affingendo cauſa eſt, vt alter iniuſtè de crimine, quod non fecit, condemnetur. Huc accedit R. Salomon, qui ſic explicat: In iudicio verax vera deponit, vt iuſtum demonſtret inſontem. Et Aben Ezra: Qui, inquit, ſermone ſuo iuſta veráque profert, ac rite aſſueuit, cùm in teſtem aduocatur, procul dubio veritatis integer erit aſſertor, neque ab æquitatis norma recedet: fraudator autem mentiendo aſſuetus, quando ad teſtimonium ferendum depoſcitur, iniquitatis & mendacij amore inflammatus falſa teſtabitur. Accedit & Baynus, qui ſic explicat, q. d. Qui ſolet loqui quod nouit, id eſt qui ſolet loqui veritatem, hic *index eſt iuſtitiæ*, id eſt ſolet aſciſci in teſtem veritatis, vt in iudicio teſtetur id, quod verum & iuſtum eſt: *qui autem mentitur*, id eſt, qui ſolet mentiri, hic vt mendax & fraudulentus à teſtimonio ferendo in iudicio repellitur. Iure enim præſumit vel metuit iudex eum, qui extra iudicium ſolet mentiri, etiam mentiturum in iudicio.

Porrò Hebræum, *efflans veritatem annuntiabit iuſtitiam*, & Septuag. *plenam fidem annuntiabit iuſtus*; ſic appoſitè explicat noſter Salazar: *Efflans veritatem*, id eſt, qui confidenter, qui pleno ſpiritu rem enuntiat, qui cùm dicit teſtimonium, nō promit vocem tremulam, & veluti ſuffurato ſpiritu ſtrangulatam (vt mos eſt mendacibus) is quidem *index iuſtitiæ eſt*: ipſo enim dicendi ac proferendi modo ſatis innuit, ſe vera & ſibi conſtantia loqui. *Qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus*, id eſt qui hæſitat, titubat, vt hi ſolent qui mendacia proferunt, hic falſidicum teſtem ſe eſſe prodit. Hoc ſibi vult Hebr. lectio, *teſtis falſitatum dolum*, ſupple, dictione ipſâ præ ſe fert. S. Chryſoſt. tamen in Catena Græcor. ſic Septuag. explicat, vt ſenſus ſit: *Quidquid vir iuſtus & fidelis aſſerit, id ſtatim tamquam verum recipitur: aut iuſtus ea tantum narrat, quæ certo explorata habet: at homo doloſus, qui mendacium texere, aut iniuſtitiam perſuadere nititur, fidem haud temere inuenit. iniuſtorum autem nomine deſignat hoc loco hæreticos: nam licet hi contra veritatem armati inſurgant, & falſitatem vrgeant, fidem tamen apud ſapientes nullam obtinent. Doloſi quoque dicuntur ijdem, quia nihil recti aut ſani in pectore gerunt.* hæc S. Chryſoſt.

VERS. 18. *Eſt qui promittit, & quaſi gladio pungitur conſcientia: lingua autem ſapientum ſanitas eſt* [Syrus, *ſanat*. Pro *eſt qui promittit*, hebr. eſt בוטה *bote*, id eſt qui temere aliquid effutit aut iurat, promittit & vouet. Vnde ex Hebræo ſic vertas, *eſt effutiens velut transfoſſiones* vel *compunctiones gladij*. Minùs rectè Theodot. & Symmach. pro בוטה *bote* legentes בוטח *botech* vel *boteach*, id eſt, ſperans, confidens, vertunt, *eſt fidens in punctione gladij*: Symmach. *vt punctio gladij*.

Igitur Hebræa Primò, ſic aptè reddunt Septuag. *ſunt qui loquentes vulnerāt vt enſes*: vel, vt habet auctor Catenę Græcor. *ſunt qui oratione ſuâ non ſecùs vulnerant quàm enſe: lingua autem ſapientū ſanitatē afferunt*. idque ſic explicat, q.d. Imprudentes dum aliquem carpunt, ita acerbè, imprudenter & barbarè id faciunt, vt verba eorum videantur eſſe enſes transfodientes animam: ac verò prudentium reprehenſio ſanat potiùs quàm vulnerat: licet enim gladio acutiùs ferire videatur, attamen myſtica illa ſectio vitam veriùs quàm mortem affert. Huc accedit verſio Tigur. *temere effutire perinde eſt atque gladio perfodere: at ſapiētum lingua ſalubris eſt.*

A Secundò, Aben Ezra hæc refert ad periurium, q.d. Periurus temere peierans ſuo falſo teſtimonio ita lædit proximum, ac ſi enſe eum tranſuerberaret: at linguæ ſapientum, qui ad amuſſim hæc teſtimonia examinant, eorumque falſitatem deprehendunt & coarguunt, medentur huic vulneri, quod teſtis periurus inflixerat.

Tertiò, R. Leui, Caiet. & Janſen. hæc referunt ad falſas criminationes & calumnias, q. d. Calumniator qui falſum alteri crimen impingit, perinde eſt, ac ſi gladio eum confoderet: quia non rarò ob crimen falsò impactum innocens morti adiudicatur. Vnde Chald. vertit, *ſunt qui dicant quaſi gladios tumultuoſos*: at lingua ſapientum non niſi honeſta, iuſta, honorifica eloquitur, quæ animos etiam exulceratos ſolantur & ſanant.

B Quartò, Noſter aptè τὸ *bote* retulit ad votum & promiſſionem, vti & Aben Ezra: *Pertinent*, inquit, *hæc ad eos qui grauia difficiliáque vouent.*

Rurſum *gladio conſcientiæ*, idem eſt quod *ſcientia quaſi gladio*. Eſt hypallage ſimilis illi pſal. 5. *Domine vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ* (hoc eſt, bonâ voluntate tua vt ſcuto) *coronaſti nos*. Vnde Beda legit, *conſcientia* in nominatiuo.

Senſus ergo eſt, q.d. Qui temerè aliquid promittit aut vouet, cuius poſtea eum pœnitet, vel quia rem illicitam aut indecentem promiſit, vti Iephte vouit ſe immolaturum id quod primò ſibi è domo ſua occurreret, ſi victor rediret: occurrit autem primò filia: quocirca voti eum pœnituit, Iudic. 11. 35. vel quia promiſſum aut votum eſt difficile & arduum, ideóque illud præſtare nequit aut non vult; is perpetuo animi dolore & conſ- C cientiæ remorſu quaſi gladio compungitur, ſibíque dicit: Cur me voto, vel promiſſione, adeò difficili obſtrinxi? Cur temerè ad rem tam arduam præſtandam me obligaui? Quomodo hoc voti onus mihi tam durum excutiam? Ita Beda: *Promittunt*, inquit, *nonnulli diuinæ obedire voluntati: ſed vbi tentatio terrens ſiue blandiens impedimentum præſtiterit, deſerunt quidem cœpta, ſed tamen conſcientia promiſſi quaſi gladio punguntur.* Huc pertinent vota & iuramenta iratorum, vt cùm parentes irati vouent vel iurant, ſe filium petulantem verberaturos, mutilaturos, exheredaturos, cuius poſtea eos pœnitet, cùm ira deferbuit. At lingua ſapientum, quæ nihil niſi bene conſideratum & præmeditatum promittit & vouet, ſanat omnes dolores animíque ægritudines, quæ ex promiſſione & voto oriri poſſunt. Haſce enim omnes ſapiens ante promiſſionem præuidit, & animo præconcepit, ac pariter de remedio ſingulis afferendo eáſque perſanando proſpexit.

D Rurſum lingua ſapientum non tantùm proprios, ſed & alienos ſanat dolores, putà odia, lites, rixas, ceteráſque animorum ægritudides: nouit enim prudentibus conſilijs dulcibuſque verbis eos lenire, mulcere, &, vt ita dicā, excantare. Talis fuit lingua noſtri R. P. Petri Caniſij, de qua illud vulgò ferebatur: *Lingua Caniſij eſt lingua canis*: quia vti canis lingendo vlcera ſanat, ſic & Caniſius ſuâ ſapientiâ & ſuauiloquentiâ odia, lites, diſſidia, omneſque animorum ægritudines perſanabat. Ita refert P. Sacchinus Secretarius Societatis Ieſu in Vita Caniſij. Sic videmus hodie viros ſanctos vnico verbo ſubinde lenire afflictorum mœrores, eorumque timores, ſcrupulos & angores diſſipare.

Hoc eſt quod monet Salomon Eccleſ. 5. 1. *Ne temerè quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad pro-*

A *ferendum ſermonem coram Deo, &c. Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio; ſed quodcumque voueris redde: multoque melius eſt non vouere, quàm poſt votum promiſſa non reddere.* Huc facit illud Sixti, ſiue Sexti, Pythogorei in Sentent. cap. 187. *Age magna non magna pollicens:* inſipientes enim magna pollicentur, ſed parua præſtant.

VERS. 19. *Labium veritatis firmum erit in perpetuum: qui autem teſtis eſt repentinus, concinnat linguam mendacij*] Hebræa more ſuo ſunt conciſa & ambigua, ac pro עד *ed*, id eſt *teſtis*, iam legunt עד *ad*, id eſt *vſque*. Rurſum ארגיעה *argia* ſignificat momentum, citum: radix enim רגע *raga* ſignificat concitatum eſſe, commotum, conturbatum ſubitò: vnde aptè Noſter vertit, *repentinus*.

Igitur ex Hebræo ſic Primò, vertunt Septuag. *labia veracia dirigunt teſtimonium: teſtis autem citus* (Scholiaſt. θυμώδης, id eſt, *iracundus*) *linguam habet iniuſtam*, q.d. Teſtis conſideratus & verax rectum & verax perhibet teſtimonium: at teſtis inconſideratus & præceps falſum ſæpè & iniuſtum eloquitur ac teſtatur. Vnde auctor Catenæ Græcor. ſic vertit, ſicque explicat: *Labia veracia ritè moderantur teſtimonium: teſtis autem præceps iniuſtam habet linguam. Hic planiùs & accuratiùs exponit, veracis hominis linguam veritati patrocinari, ſuoque teſtimonio fidē facere, & veritatis ſtudioſos dirigere: at verò præcipitis incontinentiſque lingua hominem veritati adeo non fauere, vt contra veritatem quoque linguam ſuam armare non dubitet.* S. Chryſoſt. ibidem, *Vtrobique*, ait, *eſt lingua: ſed ibi vulnera, hîc pharmaca. Quid hoc autem adferri poteſt admirabilius? Cernis hîc linguam ſuâ naturâ non eſſe malam: ſiquidem vſus illius ad oppoſita ſeſe extendit, nempe ad bonum & malum.* B

Secundò, Chald. *labium veritatis dirigetur in ſæculum: & feſtinus linguæ teſtis falſitatis eſt.* & Syrus, *labia veracia recta ſunt, iniqua eſt lingua teſtis repentini.* C

Tertiò, Pagnin. Caiet. & Vatabl. *labium veracis firmum erit in perpetuum, & ad momentum lingua mēdacis*, q.d. Veritas eſt ſtabilis & æterna, ſed falſitas labilis & momentanea, nimirum ſtatim prodit ſe lingua mendax, eiuſque mendacium deprehenditur & diſſipatur: at veritas linguáque verax firma & inconcuſſa perdurant. Ita R. Salomon: Labium verax, inquit, ſolidæ baſi nititur, atque ad æternitatem durabit: teſtis fallax verò temporis momento breuiſque durabit, nec vllum progreſſum faciet, cùm, vt aiunt, mendacia pedibus truncа ſint. Et R. Leui: Mendax, inquit, aliquando caſu veritatem dicit, ſed ad momentum: nam ilicò falſa veris miſcens, ad ſua mendacia relabitur. D

Quartò, Aben Ezra Hebr. ארגיעה *argia*, id eſt *repentinus*, accipiens vt futurum à verbo רגע *raga* vertit, *ceſſare faciam, & abolebo linguam fallacem.*

Quintò, optimè vertit Noſter, *labium veritatis*, &c. q.d. Verax qui meditatò veritatem eloquitur, ſemper ſui ſimilis, firmus in veritate cōſiſtit, ideq; ſemper obſirmatè aſſeuerat, nec vlla in re ſibi cōtradicit, ac viciſſim ei iure contradici nequit: quia verū non contrariatur vero, ſed falſo. vnde veritas eſt inuicta, ideóque ferrea & adamantina. Quare S. Ephrem tract. de Veritate, eam cum ſilice comparat: quia veritas, inquit, inſtar ſilicis Primò, robuſta eſt & firma; Secundò, argumētis icta clariùs elucet & reſplendet; Tertiò, ſcintillas excutit, quę A ſi mentem ſemel corripiunt, totum animum colluſtrant & accendunt.

At verò teſtis repentinus, hebr. *argia*, id eſt cōcitatus, qui leuitate vel odio, aliáue paſſione concitatur & conturbatur, temerè ad teſtimonium ferendum proſilit, ideóque impræmeditatè & præcipitanter teſtatur & dicit, quod illi cupiditas, vel ira, vel leuitas ſuggerit. hic concinnat linguam mendacij: quia non veritatem ſpectat, ſed ſuam cupiditatem & leuitatem, quæ ſæpè veritati eſt contraria. itaque facilè mentitur: atque dum vnum mendacium dixit, vt illud tueatur neceſſe eſt vt plura alia concinnet & effingat: quo fit vt facilè variet, & in contradictoria impingat, ſibíque contradicit, ac cum veritate famam præcipitet, habeaturque fallax & mendax. Veritas enim ſoli falſitati opponitur: at falſitas vna non tantùm veritati, ſed & alteri falſitati, eique multiplici opponitur & contradicit. Vnde Tigur. vertit, B *verax labium firmum eſt ſemper: mendax verò lingua in momento variat.* hoc eſt, ait Beda, *doctrina ſacra dum à veritate non deuiat, in æternum firma perſiſtit.* Sed hoc myſticum eſt. Hinc notat Lyran. non dici *labia* in plurali, ſed *labium* in ſingulari: quia veritas vna eſt & ſingularis, nec variatur de vno in aliud, ſed quaſi vno tantùm ore & labio loquatur, vna ſemper eademque perſeuerat; quod certum eſt veritatis argumentum. Nam, vt rectè Tertull. libr. de Præſcript. c. 28. *Quod*, inquit, *apud multos vnum inuenitur, non eſt creatum, ſed traditum.*

Eſt metalepſis Salomoni hîc frequens & aſſidua. Ex antecedenti enim ſubintelligit connexa & C conſequentia, quæ per antitheſin priori parti opponuntur. Sēſus ergo eſt, q.d. Homo verax maturè & prudenter veſtigat veritatem, nec antequam eam certò compererit, eloquitur: quocirca in ea iam comperta conſtans eſt & firmus: at leuis & mendax impræmeditatè loquitur quod ei in buccā venit, indéque multa falſa effutit, quæ proinde infirma & inſtabilia ſunt, ac inſtar fumi diſſipantur & euaneſcūt. Igitur *teſtis repentinus*, id eſt impræmeditatus, temerarius, concitatus, facilè mendacium aliquod ſuę loquacitati quâ prurit, ſuóque teſtimonio quod effutit immiſcet: quod deinde pluribus alijs à ſe confictis mendacijs tueri cogitur: nimitùm vt concinnè & conſequenter loquatur fucum, dolos & ſimulationes dictis ſuis immiſcet: nam veritas quæ ſimplex eſt & ſolida, fucum omnem aſcititiumque ornatum reiicit, & ſimpli- D ci oratione aſſertionéque ſe tuetur. Huc facit prouerbium Hebr. אמת *emeth*, id eſt *veritas, quadratos & ſtabiles habet pedes: at* שקר *ſcecer*, id eſt *mendacium, acutos & debiles.*

Dolus in corde cogitantium mala: qui autem pacis ineunt conſilia, ſequitur eos gaudium] Pro *cogitantium* hebr. eſt חורשי *choreſce*, id eſt fabricantium, vt vertunt Septuag. ac, vt Aquila, Symmach. & Theodot. *machinantium mala.* Sicut enim faber cudendo fabricat gladium, ſic impius cogitando fabricat dolos & fraudes. Rurſum pro *qui pacis ineunt conſilia*, hebr. eſt ליועצי *leioatſe*, id eſt *conſiliarios pacis*, vel eos qui conſulunt pacem, *ſequitur gaudium.* VERS. 20.

Iam Primò, R. Leui cenſet, propriè & præcisè hîc dolum impiorum opponi gaudio piorum. Eſt, inquit, calliditas qua quis verſut⁹ fiat, vt aliis aſtutè perniciem inferre poſſit; ſed enim fraus, quam

is molitur in pacis conſilia ineuntes, hoc eſt probos, quorum ſtudia & conſilia ad pacem, rectéque agendum ſpectant, in eorumdem gaudium & voluptatem redundabit: nec enim detrimentum vllum accipient ex nefarijs machinationibus impiorum, in quorum caput huiuſmodi ſcelus recidet, Deo iuſtos in eorum poteſtatem venire prohibente: qua de cauſa iuſtis gaudium continget, gaudium, inquam, ad æternitatem duraturum; ex quo fiet vt profligati exitium ſubeant. Ea etiam erit horum ſententia, mentem nefaria machinantium aſſiduè cum fraude dolóque detineri ad malum inferendum, in animo autem conſulentium pacem ſemper gaudium reſidere: quamobrem in ſceleſti animo fraus, in iuſti autem mente lætitia ſtationem ſemper habet. ita ipſe.

Secundò, aptiùs alij cenſent per metalepſin gaudium pacificorum opponi dolo, id eſt dolori quem parit dolus machinantium mala: cùm enim cogitationes fraudis plenas aſſiduè verſent, nullâ lætitiâ voluptatéque perfunduntur, ait R. Salomon, vt è contrà pacis conſilia ineuntes gaudio perfruuntur. Sicut enim parturientes fœtum ingenti dolore exagitantur, ſic & parturientes dolum mille timoribus curis & angoribus excruciatur, iuxta illud Iob 15. v. 35. *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos.* Et illud pſal. 7. 15. *Ecce parturijt iniuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* Et illud Iſaiæ 59. 4. *Conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem. Oua aſpidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt; qui comederit de ouis eorum, morietur: & quod confotum eſt, erumpet in regulum.* Vide ibi dicta. Hinc און *auen*, id eſt iniquitas, contractum in און *on*, idem eſt quod dolor: quia ex iniquitate naſcitur & contrahitur dolor, ſicut ex ouo naſcitur pullus: quare ſi pullum doloris auerſeris, tolle ouum iniquitatis: ex illo enim non alius quàm doloris pullus progignitur.

Porrò omnes probos, ſed maximè pacificos, qui pacem conſulũt & conficiunt, ſequetur gaudium: quia pax præ ceteris ingens & diuinum eſt donũ, Deo gratum, angelis iucundum, hominibus exoptatum, vt alibi ſæpiùs oſtendi.

VERS. 21. *Non contriſtabit iuſtum quidquid ei acciderit: impij autem replebuntur malo*] Pro *contriſtabit* hebr. eſt יאנה *iеunne*, quod Primò, ſignificat *occurret*; Secũdò *cõtriſtabit*: radix enim אנה *ana* ſignificat occurrere & lugere. Rurſũ pro *quidquid ei acciderit*; hebr. eſt כל און *kol auen*, quod Primò vertas, *omnis iniquitas*; Secundò, *omnis dolor*. Prius ſignificatũ ſecuti Sept. vertunt, *non placebit iuſto quidquam iniuſtum: impij autem replebuntur malis*; & Syrus, *non eſt bonum iuſto aliquid iniuſtum*; & Chald. *non decet iuſtum aliquid iniquum*; Pagnin. *non cauſabitur à iuſto omnis iniquitas*; Tigur. *iuſto nulla impẽdet iniquitas*. quod Vatabl. ſic explicat, q. d. *Nulla iniquitas hominis iniuſti poterit lædere virum iuſtum: at impij pleni ſunt malitiã, q. d. Impii non ſolùm læduntur à malitia quæ exterius aduenit, ſed etiam à ſua, quâ pleni ſunt nequitia.*

S. Chryſoſt. verò in Catena Græcor. ſic Sept. explicat: *Quemadmodum quod iniuſtum eſt, iuſto non placet: ita nec iniuſto quoque iuſtum. Non prouenit hoc autem ex rerum natura; aut inde certè non tãtum, verùm à diuerſa eorum opinione & iudicio, qui de iiſdem aliter & aliter ſtatuunt & ſentiunt. Quamobrẽ ne dixeris mihi: Iſte vel ille veritate offẽditur. iſte rurſũ vel ille veritati non credit. Ab ipſis enim iudicibus vitium hoc naſcitur, non à rebus quæ iudicantur. Vt enim ſol hic corporeus nullam radijs ſuis vtilitatem aut ſuauitatem illis adfert, qui oculorum infirmitate laborant, ſed damnum potius & pœnam: ita manifeſta quoque veritas nullum peruerſæ animæ commodũ aut gaudium parit.* Alius in Catena Græcor. *Dat*, ait, *cauſam cur iuſto nulla placeat iniquitas, Quia*, inquit, *virtutes omnes ſunt connexæ, omneſque ſibi cohærent, & in vnum ſcopum tendunt.* Adde, bonum oriri ex integra cauſa, & è complemento totius: malum verò ex ſingularibus defectibus. Quare vt quis iuſtus ſit, requiritur vt omni iuſtitia & virtute polleat: vt quis verò ſit iniuſtus, ſufficit ſi vnum ſcelus admittat, v. g. vt ſit raptor, vel adulter, vel homicida.

Secundò, meliùs Noſter vertit, *non contriſtabit iuſtum, quidquid ei acciderit*, id eſt vllus dolor, putà vlla res triſtis, quæ ei dolorem concitet: *impij autem replebuntur malo*, putà multiplici ærumnâ & dolore. Sic & R. Leui: *Non continget iuſto*, inquit, *res vlla perniciosa, Deo illum ſubducente à calamitate, quam illi inferre ſcelerati cogitabant, ne ſcilicet ratione aliqua lædatur. Eoſdem etiam illæſos ſeruabit Deus à morum prauitate & opinionum ob peculiarem prouidentiam*; cùm impios permittat, imò curet, multis affici plectíque afflictionibus. Notat Hugo τὸ *acciderit*: *Accidens*, inquit, *adeſt & abeſt præter ſubiecti corruptionem, ita præſens proſperitas & tribulatio viro iuſto adeſt & abeſt præter eius contriſtationem & conturbationem.*

Huc facit apologus piſcatorum apud Æſopum. *Piſcatores*, inquit, *trahebant verriculum, quod cum graue foret gaudebant & exultabant, multum ineſſe prædæ exiſtimantes: ſed cum in littus ipſum traxiſſent, piſceſque paucos quidem, ſed lapidem in eo permagnum inueniſſent, triſtari & mœrere cœperunt, non tam piſcium paucitate, quam quòd contraria antè animo præſumpſerant. quidam autem inter eos natu grandior dixit, Ne triſtemur ô ſocij: nam voluptati, vt videtur, ſoror eſt triſtitia: & nos igitur oportebat tantum antè lætatos, omnino aliqua in re etiam triſtari. Affabulatio. Fabula ſignificat non oportere triſtari fruſtratâ ſpe.*

Apologus piſcatorum

Porrò non dicit, *Iuſto nil accidet mali*: contrarium enim ſæpè videmus, ſcilicet Tobiam affici affligíque cæcitate, Iobum morbis varijs, Lazarum vlceribus, Dauidem perſecutionibus, Danielem leonibus, Suſannam calumniâ, &c. Sed dicit: *Non cõtriſtabit iuſtũ quidquid ei acciderit*: quia iuſtus tribulationes quaſlibet ſiue à Deo, ſiue à dæmone, ſiue ab homine, ſiue à natura obuenientes, patiẽti, forti hilaríque animo patitur & ſuſtinet: quo fit vt nullâ ærumnâ turbetur, nullâ afflictione concidat, animumque deſpondeat, ſed placidus fidenſque & imperturbatus in omni aduerſitate conſiſtat. Nã vt ait P. Syrus: *Medicina calamitatis eſt æquanimitas.* Et Sixtus philoſ. in Sentent. *Præpara & apta animam tuam ad tribulationes, & beatus eris. Tyrannus beatitudinem non aufert.* Quocirca S. Thom. 3. p. q. 15. a. 6. docet, in Chriſto & iuſtis fuiſſe triſtitiam, quæ apprehenderet & ſentiret mala, non quæ perturbaret rationem.

Cauſæ, cur iuſtus nulla re contriſtetur & turbetur, ſunt variæ. Prima, quòd res omnes huius mundi, quæ turbationem afferre poſſunt, parui æſtimet, ideòque eas non amet: quare ſi illæ ipſi auferantur, non dolet, quia illas non curat. Vnde Sixtus philoſophus in Sententijs cap. 14. *Omnia*, inquit, *auferentũ à te cede præter libertatẽ. Sapiens vir & pecuniæ contemptor ſimilis eſt Deo.* Et Iſocrates ad De-

Iuſtus imperturbabilis, cur? Cauſa prima.

monicum: *Exiſtima*, ait, *nihil humanum eſſe ſtabile:* A *ſic enim neque fortunatus eris præter modum lætus, neque infortunatus præter modum triſtis.*

Secunda. Secunda, quia iuſtus refrænat ſuas cupiditates, quæ ſunt cauſæ peccatorum, & conſequenter perturbationum ac tumultuum, iuxta illud Thren. 1. 8. *Peccatum peccauit Ieruſalem, propterea inſtabilis facta eſt*; vbi multa hac de re dixi. Quocirca Tertull. lib. de Patientia c. 7. *Quod noſtrum*, inquit, *videtur, alienum eſt: nihil enim noſtrum, quoniam Dei omnia, cuius ipſi quoque nos. Ita ſi damno affecti impatienter ſenſerimus, non de noſtro amiſſum dolentes; aſſines cupiditatis deprehendemur. Alienum quærimus, cum alienum amiſſum dolentes ægrè ſuſtinemus. Qui damni impatientia concitatur, terrena cæleſtibus anteponendo, de proximo in Deum peccat: ſpiritum enim quem à Domino ſumpſit, ſæcularis rei gratiâ concutit. Libentes ergo terrena amittamus, cæleſtia tueamur. Totum* B *licet ſæculum pereat, dum patientiam lucrifaciam.*

Tertia. Tertia, quia iuſtus pacem & quietem animi rebus omnibus anteponit, ideóque eam quarumuis rerum diſpendio emit aut redimit, iuxta illud S. Pauli ad Coloſ. 3. 15. *Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris.* Et illud Philip. 4. 7. *Pax Dei quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras, in Chriſto Ieſu.*

Quarta. Quarta, quia iuſtus ſcit ſe ſuáque Deo eſſe curæ: quare in paterna vigilique eius prouidentia ſuauiter conquieſcit, dicitque cum Pſalte pſal. 22. 1. *Dominus regit me, &* (idcirco) *nihil mihi deerit.* Auditque illud Apoſtoli Philipp. 4. 6. *Nihil ſolliciti ſitis, ſed in omni oratione*, &c. *petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.* Et illud Rom. 8. 28. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Huc facit illud Pindari in Iſthmij ode 3. *Tempus, dum voluuntur dies, aliàs aliam affert rerum viciſſitudinem; ſed tamen inuulnerabiles filij deorum.*

Quinta. Quinta, quia mentem habet in Deo fixam, cum C eóque ita ſe vnit, vt vnus cũ eo ſpiritus efficiatur. Quare Deus cùm ſit immutabilis, & conſequenter imperturbabilis, iuſtos quoque qui ſibi agglutinati ſunt, facit quaſi immutabiles & imperturbabiles. Vnde Sixtus, non Pontifex, ſed philoſophus, in Prouerbijs, ſiue Sententijs, cap. 136. *Semper apud Deum*, inquit, *eſt mens ſapientis. Sapientis mentem Deus inhabitat. Sapiens ſemper ſimilis eſt ſibi.* Et cap. 36. *Deum honora, vt ipſe dominetur tui. Si autem dominatum tui gerit Deus, ita demum tu dominaberis omnibus.* Et cap. 40. *Templum ſanctum eſt Deo mens pij, & altare optimum eſt ei cor mundum & ſine peccato.* Denique S. Chryſoſt. hom. 1. in 2. ad Corinth. *Nihil aliud*, inquit, *tam moleſtum eſt quàm Deum habere offenſum. Id ſi abſit, non afflictio, non inſidiæ, non alia res vlla moleſtiam afferre poteſt rectè ſa-* D *pienti: ſed quemadmodum exiguam ſcintillam, ſi in profundam aquam immergas, extinxeris: ita quamuis magna animi deiectio, ſi in bonam incidit conſcientiam, perit facileq; euaneſcit.* Idem alibi ſæpè hoc argumentum præclarè tractat, vt orat. *Quod nemo læditur niſi à ſeipſo*, & in epiſtolis ad Olympiadem.

Moraliter hîc diſce, iuſtitiæ fructum eſſe animi imperturbati quietem & tranquillitatem, quæ ſummum penè huius vitæ eſt bonum, etiam Philoſophorum communi voce & teſtimonio. Vnde Syneſius Epiſcopus Ptolemaidis, qui ſanctitate & doctrina admirandus floruit ſub annum Domini 420. coæuus S. Ambroſio, Auguſtino & Hieronymo, hymno primo, qui extat tomo 8. Biblioth. SS. Patrum, ſic canit.

A

Alius equos ſcitè agitet,
Alius arcum benè tendat,
Alius aceruos opum cuſtodiat,
Celebris admodum alius ſit:
At mihi tranquillam liceat
Vitam, ceteris ignotam, ſed Deo notam ducere.

Et Pentadius:

Non eſt, falleris, hæc beata vita,
Fulgentes manibus videre gemmas,
Aut auro bibere, & cubare cocco,
Regales dapibus grauare menſas;
Sed nullos trepidum timere caſus,
Nec vano populi fauore tangi.

Et Comicus:

Continentis ac patientis vita tranquilliſſima eſt:
Beata vita perpes eſt tranquillitas:
Gymnaſium ſapientiæ eſt tranquillitas:
B *Vis dolere, vis gaudere parcius? viue tibi.*

Et Lyricus:

Eſt mihi rus paruum, fœnus ſine crimine paruum;
Sed facit hæc nobis vtraque magna, quies.
Caſtra alios operoſa vocent ſellaque curules,
Et quidquid vana gaudia mente mouet.
Pars ego ſim plebis nullo conſpectus honore,
Dum viuam dominus temporis ipſe mei.

Et Epigrammatographus:

Vt qui præcelſa rupis ſtat vertice tutus,
Iratis ridet vimque minaſque maris;
Sic animus ſe pace tenens, rerum vndique circum
Latrantes fluctus deſpicit impauidus.

Hæc imperturbati animi quies maximè cernitur in Vita religioſa & monaſtica, de qua inter alios Simon Iunior egregiè in Capp. moralibus c. vlt. *Quies monaſtica*, inquit, *eſt imperturbatus animi ſtatus, liberæ & exultantis animæ ſerenitas, baſis quædam cordis, nullis agitata turbis, nullis inundata fluctibus, contemplatio luminis, myſtica Dei cognitio, ſer-* C *mo ſapientiæ, abyſſus conſiliorum Dei, raptus mentis, pura cum Deo conuerſatio, oculus peruigil, intellectualis adoratio, vnio & copulatio cum Deo, terminus, deificatio, & in magnis aſcetica vitæ laboribus ſine labore requies.* Cauſam dat cap. 52. *Qui in vno* (Deo) *per vnum videt, & ſeipſum & omnia videt: & in eo abſconditus, nihil omnium videt*, q. d. Religioſus vnum Deum videt & amat, ac per eum cetera omnia: at præter Deum nihil videt, nihil curat, nihil amat: in Deo ergo fixus, immotus & imperturbatus conſiſtit.

Abominatio eſt Domino labia mendacia: qui autem fideliter agunt, placent ei] Hebr. *factores veritatis* vel VERS. 22. *fidelitatis* רצונו *retſono*, id eſt *beneplacitum eius.* ita Aquila, Symmach. & Theodot. At Septuag. *qui facit fides* (id eſt *qui bona fide agit*, vt vertit auctor D Catenæ Græcor. qui ſcilicet vbique fidelis fidem datam præſtat) *acceptus eſt ei*; Pagnin. *& in facientibus veritatem eſt voluntas eius*; Tigur. *labia mendacia abominatur Dominus: qui autem veritati ſtudet, fauorem habet eius.*

Per *labia mendacia* intellige fraudulenta, quæ alios decipiunt, aut per mendacia noxam inferunt, qualia ſunt falſi teſtis, qui per calumniam falſum crimen alteri impingit; itaque cauſa eſt, vt innocens in iudicio condemnetur. ita Aben Ezra. Hæc enim execratur Deus: vnde eis opponit factores fidelitatis vel veritatis, qui ſcilicet veritatem enũtiant, quique fidem alijs datam nec verbo, nec facto fallunt, ſed reipsâ præſtant. item qui teſtes in iudicio ſincerum veritati teſtimonium perhibent vt innocens abſoluatur, nocens condemnetur. h

enim patroni & defenſores ſunt fidei, æquè ac iuſtitiæ & innocentiæ, ideóque Deo pergrati. A

VERS. 23. *Homo verſutus celat ſcientiam: & cor inſipientium prouocat ſtultitiam*] Pro *verſutus* hebr. eſt ערום *arum*, id eſt aſtutus, cautus, prudens, vt vertunt Septuag. opponitur enim inſipienti, id eſt imprudenti. Pro *prouocat* hebr. eſt יקרא *icra*, id eſt vocat, prouocat, euocat, ſcilicet è corde ad os & linguam, hoc eſt profert, eloquitur, prædicat, iactat, oſtentat. Rurſum *prouocat*, id eſt ambit & quærit occaſiones euulgandi ſuam ſtultitiam, prodendo arcana ſibi commiſſa. Vnde Chald. *ſtultus autem repetit ſcientiam*, hoc eſt iterum iterumque ſecretum quod nouit, alijs & alijs datâ occaſione enuntiat & prodit: quia mente & ore prurit, vt ſecretum in mente reconditum pandat, & velut fœtum parturiat, ac in lucem producat. Addit Dionyſ. Stultus, inquit, ſuo ſtultiloquio prouocat audientes ad ineptam lætitiam, riſus, cachinnos, quin & B ad libidines aliaque ſcelera. Quocirca clarè Vatabl. vertit, *vir cautus diſſimulat ſcientiam: at cor ſtultorum deprædicat ſtultitiam.* Senſus ergo eſt, q. d. Vir cautus & prudens non iactat, ſed celat ſcientiam, id eſt arcanum quod ſcit & nouit, quodque corde & mente clauſum gerit, idque Primò, ſtudio ſecreti, prudentiæ, humilitatis & modeſtiæ: Secundò, ſtudio quietis, ne cogatur arcanum quod ſcit, palàm enuntiare; Tertiò, ad vitandam æmulorum & imperitorum inuidiam, contentiones, lites & rixas; Quartò, vt ſua ſcientia, eiuſque fructu & lucro maiore fruatur. Sic cauti artifices dum in arte ſua nouam aliquam rem, aut arcanam praxin valdè vtilem inueniunt, eam celant, ex eáque ingentes opes ſibi comparant; cùm ſoli eam norint & exerceant. Sic verſuti luſores aleæ, ſcachiorum, pilæ, &c. diſſimulant ſe illius luſus peritos, vt alios ad ludendum prouocent, ſuperent, lucrentur & ditentur. Ex aduerſo inſipientes cùm quid excogitarunt, didicerunt, audierunt, aliòue modo ſciunt, ſcientiam hanc ſiue arcanum quod norunt celare nequeunt, ſed inſtar gallinarum dum oua ponunt, vociferantur, eámque plenis buccis iactant & deprædicant; quo fit vt non tam ſcientiam quàm ſtultitiam ſuam iactent, omnibúſque pandant. Idque Primò, ex ſuperbia, vt ſuam ſcientiam oſtentent; Secundò, quia garruli ſunt & clamoſi, ac ſecreti & quietis impatientes; Tertiò, quia gaudent contentione, litibus & rixis; Quartò, quia imprudentes ſunt, nec vident ex hac ſcientiæ oſtentatione eius fructum & lucrum ſibi imminutum iri. Quare imitantur coruum, qui D inuento cadauere quaſi epulo crocitat; itáque alios aduocat, qui epuli partem ipſi eripiant. de quo Poëta:

Nam tacitus paſci ſi poſſet coruus, haberet
Plus dapis, & rixæ multo minùs inuidiæque.

Denique prudens, ait R. Leui, celat id quod ſcit, id eſt, quod audiuit, vel aliunde didicit, donec planè certus ſit id eſſe verum, ne, ſi dubium ſit aut falſum, ignominiam ſibi conſciſcat: at ſtultus illicò quod audiuit aut ſcit, etiamſi dubium, eloquitur: vnde ſi id falſum deprehendatur, omnium riſibus exponitur.

Porrò Septuag. pro כסה *choſe*, id eſt tegit, operit, *celat*, alijs punctis legentes כסא *kiſſe*, id eſt ſedes, thronus, ſolium, vertunt, *vir prudens ſenſus, ſiue intelligentiæ, thronus exiſtit: cor autem inſipientis exſecrationibus obnoxium erit.* Quod Olympiodorus & S. Chryſoſt. in Catena Græcor. ſic exponunt. Olympiod. *Vniuerſus enim illius ſenſus propter prudentiam qua pollet, in eo conquieſcit. Aut ob id virum prudentem ſenſus, iudicij, vel intelligentiæ thronum vocat, quia ſenſuum omnium regina & quaſi caput eſt prudentia. Denique vt is qui plenus eſt malitia aut inſcitia, ſedes malitiæ vel inſcitiæ appellari ſolet: ita qui omnia nouit, rectè ſenſuum vel ſcientiæ ſedes vocatur. Vocatur quoque prudentia principium ſenſus, quia imperium obtinet in illo.* S. Chryſoſt. *Vir prudens thronus vel ſedes ob id dicitur ſenſus, quia eſt ſapientiæ cathedra, ſenſúſque atque iudicium ad eum modum in illo quieſcunt, vt numquam inde recedant: Cor autem inſipientium exſecrationibus, &c. Vnde hoc? quia vt quidam ex ſapientibus dixit, viam perſequitur quæ maledictioni & exſecrationi ſubiacet; ſed & omnis quoque iniquus apud Dominum exſecrabilis eſt: ſicut omnis etiam inſipiens propter iniquitatem ſuam deteſtabilis eſt.*

Huc facit prouerbium Sixti Pythagorei in Sentent. num. 54. *Bona mens chorus eſt Dei, mala mens chorus eſt dæmonum.* Et num. 40. *Mens pij templum eſt ſanctum Deo.* Huc quoque facit emblema ſerpentis: ſerpens enim hebr. vocatur ערום *arum*, id eſt aſtutus, verſutus, cautus, quia ſe ſuáque celat, ne voce & ſibilo ſuo prodatur & ab hominibus necetur: quare ſilet nec ſibilat niſi in pugna, aut magnâ tempeſtate iam iam ingruente. Idem facit vir prudens: ne enim vox ſibi exitio ſit ſilet, niſi quæ neceſſitas loqui cogat. Vnde Iſocrates ad Demonicum, tempus loquendi & tacendi hiſce cancellis definit & circumſcribit: *Duas fac occaſiones loquendi, vel de quibus ſcis clarè, vel de quibus neceſſe eſt loqui: in his enim ſolis ſermo ſilentio eſt melior, in alijs autem melius eſt tacere quàm loqui.* Et C Thales Mileſius apud Laërtium lib. 1. c. 1. *Sapiens*, inquit, *non niſi cùm res poſtulauerit loquetur, & paucis ſuam abſoluet ſententiam: ſtultus autem non habitâ ratione loci, temporis, perſonarum, &c. ſuâ loquacitate omnia effutiet.* Nam vt aiebat Solon: *Stultus ſilere nequit.*

Manus fortium dominabitur: quæ autem remiſſa eſt, tributis ſeruiet] Pro *fortium* hebr. eſt חרוצים VERS. 24 *charutſim*, id eſt præciſorum, acrium, ſtrenuorum, ſedulorum, ſollicitorum; Theodot. *ἀνδρείων*, id eſt *virilium*; Aquila, *συντεμνόντων*, id eſt *abbreuiantium*, qui breui, id eſt celeriter & citò, negotia ſua expediunt; Septuag. *ἐκλεκτῶν*, id eſt *electorum*; Pagnin. *manus mercatorum ſollicitorum dominabitur*; Tigur. *ſedulorum manus primas obtinet*; Vatabl. *qui ſtrenuè obeunt munia ſua, ſolent eſſe domini aliorum, contrà ceſſatores erunt tributarij iuſtorum*, id eſt D *ſeruient iuſtis.* Porrò ne quis difficultatem ſtrenuitati obtendat, Septuag. eam tollunt addendo *facilè*: *Electorum manus*, inquiunt, *facilè*, vel citra *difficultatem*, *rerum potietur*. Pro *remiſſa* hebr. eſt רמיה *remia*, id eſt remiſſa, tarda, pigra: hæc enim directè opponitur *manui fortium*, id eſt, forti & ſtrenuæ.

Senſus eſt clarus, q. d. Fortes, diligentes & ſtrenui ſua virtute & ſtrenuitate parant ſibi opes, dominium & imperium: at verò ignaui, remiſſi & pigri à fortibus & ſtrenuis ſub iugum mittuntur, fiúntque eis tributarij. quo fit vt ſtrenui poſt laborem in opibus ſibi partis conquieſcant, viuántque quietè ex aliorum, quos ſibi ſubiecerũt, laboribus & tributis: pigri verò per deſidiam à ſtrenuis ſubacti, poſt otium & inertiam laborẽ, quem fugerãt, amplecti cogãtur, vt cẽſus & tributa ſtrenuis perſoluant. Nimirũ hæc eſt iuſta merces laboris, hæc pari-

pariter congrua pœna otii & inertiæ, vt ſcilicet ſtrenui donentur quiete, otioſi damnentur ad labores. Sic Romani ſuâ fortitudine acquiſierunt imperium, maioriq; orbis parti dominati ſunt. Sic & Græci, Aſſyrii, Perſæ & Germani, qui deinde degenerantes in delicias, luxum & ſegnitiem, ab aliis ſpoliati ſunt dominatu, ac ſub iugum & tributum miſſi, vti Sardanapalus ob luxum & ignauiam ſpoliatus fuit imperio Aſſyriorum, quod fortitudine ſuâ obtinuerat Ninus. Baltaſſar compotatione ſuâ perdidit monarchiam Babyloniorum, quã ſtrenuitate ſuâ erexerat Nabuchodonoſor. Darius ignauo luxu perdidit monarchiam Perſarum, quam virtute ſuâ fundarat Cyrus. Chilpericus deſidiâ ſuâ perdidit regnum Francorum, quod vigore ſuo inchoarat Pharamundus.

Secundò tamen רמיה *remia* idem eſt quod doloſa, fraudulenta. ita Syrus. Vnde Septuag. *doloſi autem erunt in deceptionem*; Aquila & Symmach. *in tributũ*: hoc eſt, vt Vulgata, *tributis ſeruiet*; Pagnin. *manus doloſa erit tributaria. Man'* enim *doloſa* indirectè opponitur manui forti, quia manus fortis eſt laborioſa, doloſa verò eſt otioſa: quod enim laborioſa obtinet per laborem, hoc doloſa obtinere ſatagit per dolos & fraudes. Sed fallitur & ſpe ſua fruſtratur: quia Deus benedicit laborioſis, maledicit doloſis, facitque, vt patefactis dolis, bonis, quæ per dolos corraſerunt, ſpolientur vel per iudices, vel per milites & prædones. Vnde Caiet vertit, *& doluſerit ad liquefactionẽ*: quia ſicut niues æſtu liquantur & euaneſcunt, ſic opes fraude partæ eâ detectâ auferuntur & pereunt. Denique hæc gnome affinis eſt illi cap. 10. 4. *Egeſtatem operata eſt manus remiſſa: manus autem fortium diuitias parat.*

Myſticè hæc ſententia verior eſt in dominio & ſeruitute ſpiritali, q. d. ad Dionyſ. Qui fortes ſunt in operatione virtutum, hi ſolent præfici fratribus, ac præ eſſe ſenſitiuo quoque appetitui, eiuſque paſſionibus imperare. Vnde Seneca: *Vis*, inquit, *habere honorem? dabo tibi magnum imperium: impera tibi.* Qui verò ad opera virtutum pigri ſunt & remiſſi, hi implentur peccatis, & principi tenebrarum, putâ dæmoni, ſeruiunt, cuius exactioni ſeu tentationi dant aſſiduè pro tributo conſenſum in malo: quocirca cum illo tandem mittentur in carcerem infernalem, vbi ei perenne laborum & dolorum omnium tributum pendent.

Igitur manus remiſſa egeſtatem ſibi parit & ſeruitutem: quia ſuâ operandi negligentiâ vitia ex tepiditate manantia fouendo, bonos mores priùs acquiſitos attenuat; & quæ antea virtutibus fulta dominabatur, nunc vinculis ſocordiæ ligatâ virtute, hoſtibus ſuis, ſcilicet vitiis, ſubiicitur. Vnde ſapienter de rege voluptatibus corrupto canit Proſ. per epigramm. 53.

Licet amplo
Vtatur regno, ſat miſer eſt famulus.
Cùm mens, carnalis nimiùm dominante tyranno,
Tot ſeruit ſceptris ſubdita, quot vitiis.

Opera ergo tepidè & remiſsè facta hæc damna creant. Primò, Deum non placant; Secundò, Angelis & Sanctis ſtomachum mouent: Tertiò, dæmones ad riſum & contemptum prouocant; Quartò, operantem non perficiunt; quintò, maiorem indies difficultatem bene operandi inducunt; Sextò, tempus ſine fructu conſumunt. ita Aluarez de Paz lib. 5. p. 3. de documentis perfect. cap. 31.

Mœror in corde viri humiliabit illum, & ſermone bono lætificabitur] VERS. 25. Pro *mœror* hebr. eſt דאגה *deaga*, id eſt ſollicitudo, ſollicitus metus & pauor, cuius comes, imò filius, eſt mœror. Pro *humiliabit illum*, hebr. eſt ישחנו *iaſchennu*, id eſt incuruabit illum, & quaſi in שחת *ſchachat*, id eſt foueam, deiiciet. Senſus ergo planus eſt, q.d. Sollicitudo, indèque angor & mœror, viri, quantumuis fortis & magnanimi, cor animúmque deiicit, ſternit, & quaſi in foueam puſillanimitatis, diffidentiæ & deſperationis præcipitat: at ſermo bonus, id eſt ſuauis, iucundus, hilaris, illud in ſpem melioris fortunæ erigit, animat, lætificat, viuificat.

Porrò quia hic mœror ſæpè oritur ex triſtiore nuntio, aut ex acriori increpatione vel comminatione, quæ directè opponitur ſermoni bono, id eſt ſuaui, læto & blando, eóque curatur & ſanatur; hinc Septuag. vertũt, *terribilis ſermo turbat cor viri: nuntiatio autem bona lætificat eum*; & Chald. *verbum timoris in corde viri terrorem gignit*; Syrus, *formidoloſi ſermo cor viri perturbat.* q. d. Sicut formidoloſi ſermo audienti formidinem inijcit, ſic eam deiicit ſermo animoſi, qui audienti animos, fiduciam & lætitiam ingerit. Rurſum ſermo terribilis eſt verbum acre, mordax, minax, præſertim Superioris, Principis, Prælati, quod turbat ſternitque cor viri, præſertim ſubditi, adeò vt aliquando ei mentem eripiat, eúmque faciat amentem & delirum, vti experientiâ cõſtat: at remedium eſt, ſi idem vel quis alius, verbis formidoloſis vel acribus turbato ſuggerat verba animoſa, lenia, blanda, iucunda, quæ formidinem vel acrimoniam priorem obliterent, ſuperent & extundant, perinde ac canis vulnus, quod mordendo inflixit, lingendo ſanat: atque viperæ morſus eiuſdem carne, putâ theriaca (hæc enim fit ex carne viperæ) curatur. Vnde Theodor. de Curand. Græcor. affect. *Verborum ictus*, inquit, *vt accidit in theriacis, verbis curantur: & quæ ſermo attulit damna, ſermo redimit.* Contraria enim contrarijs curantur, putà iracundus & mordax ſermo curatur ſermone miti & leni.

Denique auctor Catenæ Græcor. per ſermonem terribilem metonymia in Scriptur. vſitatâ accipit rem terribilem, qualis eſt labor, q. d. Labor hominem deiicit, merces excitat. Vnde ſic & Septuag. vertit, ſicque explicat: *Sermo terribilis conturbat cor hominis: aſt fama vel ſponſio bona lætificat illud. Qui vitam circa actionem occupatam primò aggrediuntur, illos moleſtia, quæ paſſim occurrunt, earumdemque commemoratio nonnihil conturbant: interim promiſſorum bonorum merces eorum animos denuo ſolatur & excitat. Siquidem perfectè iuſtus non timebit ab auditione mala: munitus eſt enim timore Domini, qui ſuperat hæc omnia.*

Qui negligit damnum propter amicum, iuſtus eſt: iter autem impiorum decipiet eos] VERS. 26. Hebr. *errare faciet eos.* Pro *qui negligit damnum*, hebr. eſt יתר *iather*, id eſt reliquus, ſuperſtes, excellens, præſtans, abundans. Vnde Primò, Aquila vertit, *abundans præ proximo ſuo iuſtus*, id eſt, vt Pagnin. *abundantior eſt amico ſuo iuſtus*, q. d. Iuſtus qui non niſi per iuſtos contractus, modos & praxes rem ſuam adauget, fit ditior ſocio qui non eſt iuſtus, ait Vatabl. ideóque per fas & nefas, putà per fraudes, vſuras & iniquos contractus ſe locupletare ſatagit: opes enim iure partæ Dei benedictione augentur & ſtabiliuntur: opes verò per iniuriam acquiſitæ Deo maledicente imminuuntur & diſpereunt. Ita Aben Ezra: Senſus, in-

care, & tamquam noualium ſuorum glebas ſarculo ſapiente confringat: dum quidquid durū, quidquid infœcundū in ſe deprehenderit, iugis pœnitentiæ contuſionibus terat: Nec deſinat gulæ prurientes vrticas, atque inhorreſcentes carnalium deſideriorū vepres radicitus extirpare, quo vberes prouentus ſpiritualium ſegetū valeant ſui corporis rura præferre. Vnde Salomō ait: Qui *operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus.* Vide quæ de agricultura literali & myſtica dixi Geneſ. 2. 15.

Qui *ſuauis eſt in vini demorationibus* (perperam Beda & Lyran. legunt, *in vini moderationibus*) *in ſuis munitionibus relinquit contumeliam*] Hic verſus deeſt in Hebræo, ſed eum habēt Roman. & Græca, quæ ſic habent: *Qui iucundus in vini conuerſationibus* (ſympoſiis) *immoratur, in munitionibus ſuis ignominiam relinquit.* Senſus eſt, q. d. Qui delectatur immorari ſympoſijs & vini compotationibus, hic *in ſuis munitionibus*, id eſt domibus, arcibus, vrbibus, lociſque aliis quantumuis munitis relinquit infamiam & ignominiam: quia ebrietas multa ſecum affert probra, dedecora & damna. inter quæ

Probrum crapulæ. Primum. Primum eſt, quòd ebrius mente captus effutiat, quidquid in animo habet, omniáq; ſua ſecreta prodat, ob quę odia ſibi cōcitat, inſidias acceſſit, fortunis, & ſæpè vitâ priuatur. Rurſum ebrius præ æſtu meri nudat corp⁹, eiuſque partes, quas honeſtas contegit. Sic Noë ebrius nudauit verēda ſua, quę ſanè magna eſt ignominia, ideóq; irriſus fuit à Cham filio ſuo, Geneſ. 9. 21.

Secundum. Secundum, quòd, vbi mero incaluit, multa dicat agatque ridicula, inſulſa, delira. Vnde S. Baſil. orat. de ebrietate: *Cum multum,* inquit, *meri infuſum fuerit, quaſi tyrannus quidam arcem petit, & à ſummo vertice ingentes tumultus animæ præbet, nulli rei ne principali quidem parcens, ſed ipſum primum rationē in ſeruitutem captam adducit: deinde eam diſpoſitionem, ac ornatum, qui doctrinæ partus eſt, confundit ac perturbat riſu indecoro, voce horrendâ, irâ præcipiti, libidine effrænatâ, œſtro ac furore in omnem inhoneſtam voluptatem.*

Tertium. Tertium, quòd cœnaculum & cubiculum repleat vomitu, crapula, ſordibus, iuxta illud Iſaiæ 28. 8. *Menſæ repletæ ſunt vomitu.* Et Ierem. 48. 26. *Allidet manum Moab in vomitu ſuo, & erit in deriſum etiam ipſe.* Et illud Habacuc 2. 16. *Repletus es ignominiâ: bibe tu quoque, & conſopire: circumdabit te calix dexteræ Domini, & vomitus ignominiæ ſuper gloriam tuam.*

Quartum. Quartum, quòd potando decoquat patrimonium, itáque ſe, filios & vxorem redigat ad inopiā & paupertatem. Nam vt ait S. Ambroſ. lib. de Elia & ieiunio cap. 12. *Ebrij vno die bibunt multorum dierum labores.*

Quintum. Quintum, quòd ciuium & militum ebrietas det occaſionem hoſti inuadendi, capiendi & vaſtandi arces & vrbes. ita auctor Catenæ Græcor. Sic Baltaſſar ſuâ cōpotatione perdidit vitam, Babylonem monarchiam Babyloniorum, Daniel. 5. 30. Sic Holofernes ebrietate ſuâ perdidit ſe totáque Aſſyriorum caſtra, Iudith 13. 10. Quocirca vt ait S. Ambroſ. l. de Elia & ieiunio c. 9. *Vnius mulieris* (Iudith) *ieiunium innumeros ſtrauit exercitus ebriorum.* Sic Troia indulgens genio à Græcis capta eſt, iuxta illud Virg. 2. Æneid.

Inuadunt vrbem vino ſomnoque ſepultam.

Verè Plato apud Stobæum ſerm. 18. *Gubernator ebrius,* inquit, *& quiuis cuicūq; rei præpoſitus omnia ſubuertit, ſiue nauigium, ſiue currum, ſiue exercitū, ſiue vrbem, ſiue quamcunq; rem fidei ſuæ cōmiſſam.* Quocirca idem Plato dial. 3. de Republ. ita ſancit: *Nō conceditur, cuſtodi vt ebrietate grauatus, vbi terrarum ſit, neſciat, nempe ridiculum eſſet cuſtode indigere cuſtodem.*

Denique probra & damna ebrietatis deſcribit S. Ambroſ. lib. de Elia & ieiunio c. 16. *Ebrietas,* inquit, *fomentum libidinis, ebrietas incentiuum inſaniæ, ebrietas venenum ſapientiæ. Hæc ſenſus hominum mutat & formas, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidē naturali vapore corporis calidi, & præter naturam vini calore flāmati cohibere ſe nō queunt, & in beſtiales libidines excitantur, vt nullum tempus præſcriptum habeant, quod doceat indulgere concubitui: vocem amittunt, colore variantur, oculis igneſcunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardeſcūt, ſenſu excidunt. Hinc phreneſis periculoſa, hinc calculi grauis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens ſemeſas epulas cum internorum viſcerum cruore fundentium.* Et nonnullis interiectis: *Hinc etiam vanæ imagines, incerti viſus, inſtabiles greſſus: vmbras ſæpè tranſiliūt ſicut foueas. Nutat his tum facie terra, ſubitò erigi & inclinari videtur, & quaſi vertatur, timentes in faciem ruunt, & ſolum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus ſibi videntur includi. Murmur in auribus tamquam maris fluctuantis fragor, & reſonantia fluctu littora. Canes ſi viderint, leones arbitrantur, & fugiunt. Alij riſu ſoluuntur incondito, alij inconſolabili mœrore deplorāt, alij cernunt irrationabiles pauores. Vigilantes ſomniant, dormientes litigant. Vita his ſomnium eſt, ſomnus his mors eſt: excitari nullis vocibus poſſunt quantolibet ſtimulando impulſu petiti; niſi reſipuerint, euigilare nō poſſunt. Vnde bene Ieremias huiuſmodi hominem tamquam ſuperfluam creaturam deflendum putat.* Quid eſt homo *ebrius, niſi ſuperflua creatura?*

Vers. 12. *Deſiderium impii munimentum eſt peſſimorum: radix autem iuſtorum proficiet*] Perperā Beda, Lyran. & Cōplut. pro *munimentū* legūt *monumētū*, ſicque exponunt, q. d. Deſirant impii, gaudentque dum impii ſibi ſimiles vigent in hominum memoria, dūque eis ſplendida ſepulchra & monumenta eriguntur. Perperam inquam: nam Heb. מצוד *metſod* ſignificat arcem & munimentum, non monumentum: ſignificat quoque rete & venationem. Vnde R. Salomō vertens, *venatio*, ſic explicat, q. d. *Impij hoc maximè optāt, vt iis veſcātur, vitāq; ſuſtentent, quæ ſcelerati per fraudem & rapinam venati fuerint.* Meliùs Chald. vertit, *deſiderat impi⁹ retia mali*; Syrus, *ad malū præſtandum*; Caiet. *deſideriū impij laqueus malorum*, q. d. Impius optat & quærit modos, artes & dolos, quibus quaſi retibus iuſtos illaqueet & perdat: at verò iuſti Deo protegēte illos euadent: *radix enim iuſtorum proficiet*; Syrus, *germinabit*; Chald. *permanebit*; Tigur. vertit, *qui impietatē deſiderat, malum venatur: at radix iuſtorum ferax eſt*; Vatabl. *optat impius rete malorū, id eſt optat ſibi dari artes malorum; vel munitionem & præſidium malorū, quo ſcilicet poſſit tutò alios lædere.* Hæc verſio plana eſt & facilis, ad eamq; Vulgata accommodari poteſt. Planior tamen Vulgatæ verſionis ſenſus eſt, q. d. Deſiderāt impii muniri & roborari peſſimos; vt eorum ſocietate & robore ſe ſuamque impietatem communiant & ſtabiliant contra viros principeſque pios & probos. Sic hæretici vnius vrbis vel regni deſiderant hæreticos aliarum vrbium & regnorū roborari, ac potiri victoriis contra principes orthodoxos, vt per eos ſe ſuamque hæreſin ſtabiliant, ac fidem orthodoxam cum principibus eam propugnantibus peſſumdent, & euertant. At

incaſſum

incaſſum laborant. Nam Deo impietatis vindice fidem fideleſque ſuos protegente, *radix iuſtorum proficiet*: vt ſcilicet iuſtitia & iuſti firmiores agant radices, id eſt magis confirmentur, & roborentur, ac magis magiſque creſcant & proficiant: ex aduerſo impietas cum impiis ſenſim infirmetur, decreſcat & euaneſcat, vti nunc hæreſin decreſcere cernimus & gratulamur. Quocirca auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ſic vertit & explicat: *Deſideria impiorum ſunt improba, at piorum radices quaſi vallo cinctæ ſunt firmæ.* Et Paulus quoque Apoſtolus pietatem & charitatem radicem & fundamentum appellat: *In charitate*, ſcribit, *fundati & radicati.* Sunt autem eiuſmodi in tuto collocati; ſiquidem pietas ab omni aduerſitate liberat. Aut ob id certè iſtud dicitur: quia illorum ſententiæ & cogitatus ſupra petram, quæ Chriſtus eſt, fundati ſunt. hactenus auctor.

Rurſum noſter Salazar Septuag. ex Complut. & Rom. ſic ad verbū vertit, *cupiditates impiorum malæ: radix autem iuſtorum in munitionibus.* Idque tripliciter explicat. Primò, q.d. Impiorum cupiditates & ſtudia rebus malis, id eſt caducis & terrenis, affixa ſunt, nihil ſublime & cæleſte cogitant: contrà verò radices iuſtorum, id eſt eorum affectiones & ſtudia in munitionibus. q.d. Iuſti altiora & ſublimiora affectant, cæleſtia meditantur, in hiſque figunt deſideria ſua. Vel aliter: Impii quidem voluntas & mens exarmata eſt atque imbellis, atque adeò illā innumeræ cupiditates & prauæ affectiones inuadunt. At verò *radix iuſtorum*, id eſt eorumdem volūtas animuſque, *in munitionibus*, id eſt ſeptus vndique ac munitus eſt, ne ſcilicet prauæ cupiditates illum adoriantur & debellent. Aut denique, quod latius reor, nomen *radicis* ex familiari Scripturæ loquendi modo diuitias & fortunas ſonat. Atque adeò ſenſus eſt: Cupiditates impiorum malæ, id eſt ad malum inferendum pronæ: multos enim & probos circumuenire, & bonis ſuis ſpoliare cupidiſſimè deſiderant. Radix verò piorum, id eſt eorum facultates, in munitionibus, hoc eſt tutæ atque ſecuræ ſunt ab eorum inſidiis, quaſi muris ſeptæ ac præcinctæ forent. Hæc ipſe more ſuo eleganter & ingenioſè.

Vers. 13. *Propter peccata labiorum ruina proximat malo: effugiet autem iuſtus de anguſtia*] *τὸ malo* eſt generis maſculini, non neutri, q.d. Homini malo, non rei malæ, vel ad rem malam. Pro *ruina* hebr. eſt מוקש *mokes*, id eſt laqueus, qui homines & aues ducit in ruinam & mortem. Vnde ex Hebræo vertas, *in præuaricatione labiorum laqueus malo*, id eſt homini impio, ſupple, approximat. Alii vertunt, *laqueus malus*, q.d. Impius fraude quam labiis cōcinnat, malum à iis ſtruit laqueum. Verùm prior verſio eſt aptior. Vnde Septuag. vertunt, *propter labiorum lapſum peccator incidit in laqueos* (Chald. *corruit malus*; Syrus, *capietur*) *iuſtus autem eiuſmodi laqueos ſe ſe declinat*; Vatabl. *ſermone ſuo irretitur malus: iuſtus autem ex anguſtiis euadit.*

Senſus eſt, q.d. Impius intēperantis eſt linguæ, ſuáque garrulitate & dicacitate imprudēter parat ſibi laqueum & ruinam: quia propter eam in multas incidit lites & calamitates. At iuſtus effugiet de anguſtia: tum quia cauet à garrulitate, quæ parit laqueos & anguſtias: tū quia iuſtus ita ſapiens eſt & cautus, vt, ſi quādo in aliquam anguſtiam incidat, ſuâ loquendi agendíque prudentiâ & ſagacitate norit ſe ex ea expedire, & laqueum effugere. Ita Dauid accuſatus apud Achis regem Palæſtinæ, quòd eſſet proditor à Saule ad eum perdendum ſubmiſſus, calumniam hanc effugit prudenter ſimulando ſe ſtultum & delirum, 1. Reg. 21. 13. Sic Abigail excidium domui ſuæ ob duritiem Nabal mariti ſui imminens à Dauide, prudenti & humili ſermone iras Dauidis ſedando, diſcuſſit & effugit, 1. Reg. 25. 23. & ſequent.

Myſticè, S. Thom. ſerm. de decollat. S. Ioannis Baptiſtæ, hanc ſententiam eidem adaptat, eamque quaſi thema ſermonis proponit: Baptiſta, inquit, hodie decollatus ab Herode liberatus fuit à triplici anguſtiâ, ſcilicet carceris, corporis & ſæculi, &c. quia ſcilicet tranſiit in libertatem gloriæ filiorum Dei: fuit enim ad limbum patrum, nuntians eis Chriſtum aduentūrum. Vnde & Chriſtus ſequenti anno crucifixus & mortuus, ad limbum deſcendens, eidem cum ceteris patribus gloriam beatitudinis contulit, eumque glorioſum in cælum aſcendens ſecum cum triumpho deduxit.

Poſt hunc verſum Septuag. in editione Romana hanc gnomen, quæ nec in Hebræo, nec in Græco, nec in Vulgata Latina extat, interſerunt: *Qui videt lenia, miſericordia dignus habebitur: qui autem occurrit in portis, vexabit animas.* hoc eſt, inquit Scholiaſtes: *Qui videt lenia*, id eſt probus, modeſtus & non curioſus, miſericordia dignus eſt: *at qui occurrit in portis*, id eſt curioſus, & qui ſe intrudit in negotia, vexabit multos. Auctor verò Catenæ Græcor. hunc verſum ſic enuntiat, ſicque explicat: *Qui placidis miſericordique oculis intuetur, & ipſe miſericordiam conſequetur: qui autem in portis ſe obuiam fert, animas exterit. Hic decernentem eum vocare videtur, qui nulla neque inuidia, neque auaritia laborat, neque quid diſcretio exigat, ignorat: per eum autem, qui in portis occurrit, auarum deſignat, aut illum ſaltè, qui proximo inſidias parat, eidemque aduerſatur: aut communem eum, modo, qui illis qui controuerſiarū cauſa in tribunal ingrediūtur, in ipſo ſtatim introitu ſeſe obiectat: aut eum denique, qui aliquos, quæ ad vitam ducunt, ad mala ſemitas eos abducere conatur, quibus mala machinatur.* Et Olympiod. *Qui non videt aſperè, hoc eſt, qui rectâ placidâque mēte ornatus eſt, is (cui poſt nihil aſperitatis ex peccato reliquum habens) Deum videbit. Qui autem in portis occurrit, eſt auarus: ſiquidem quærens quem exterat & conſumat, quaſi in portis, vbi olim ius dicebatur, occurrere & inſidiari dicitur.*

De fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur (Hebr. *ſaturabitur*) *bonis, & iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei*] Ita Hebræa, Aquila, Chald. & Symmach. licet Septuag. pro *manuum*, habeant, *labiorum. Et retributio labiorum eius*, inquiunt, *dabitur illi.* Perperam Caietan. à ceteris interpretibus recedens, vertit, *de fructu oris viri ſaturabitur bono*, ſcilicet auditor, *& iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei*; ſicq; explicat, quaſi hîc ponatur diſcrimen fructûs ſermonum & operum; quòd ſcilicet fructū ſermonum percipiat non loquens, ſed audiens: fructum verò, id eſt mercedem, operum percipiat ipſe operans. Contrarium enim hîc dicit Salomon, ſcilicet tam oris quàm operis fructum ad ſuum pertinere ac redire auctorē. Vnde Vatabl. ſic explicat, q.d. Verba & opera accipient à Deo retributionem. Sic & S. Chryſoſt. in Catena Græcor. *Ne arbitreris*, inquit, *in operibus tātum virtutē conſiſtere; nā perſæpè quoque conſiſtit in verbis. Quare ſubdit: Retributio labiorū eius tribuetur illi. Atq; huc quoq; ſpectat illud Domini: Ex ore tuo iudico te ſerue nequā.* Alius ibidē: *Virilis ani-* Vers. 14.

dignationis plena, per geſtus minaces, &c. Clamat A enim, vociferatur, minatur, complodit manus, pedibus pulſat terram, conuitia iactat, &c. Sicut enim ſcintilla ignis iniecta in ſtipulas, niſi reſtinguatur, ſerpit gliſcitque, nec deſinit donec interi totam domum peruaſerit; quo facto foras per feneſtras & tecta erumpit. ſic prorſus res ſe habet in ira, cui ſtultus non reſiſtit, ſed eam ſequitur, fouet & auget. At verò ſapiens iram etiam iuſtè animo conceptam premit & tegit, ne foras erumpat. Sapienter enim cogitat, ſi eàm prodat, ſe tam alios, quàm ſeipſum, magis ira accenſurum, lites & rixas concitaturum, nilque boni, ſed multum mali effecturum, iuxta illud Apoſtoli: *Iraſcimini, & nolite peccare. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram*, Epheſ. 4. 26. vide ibi dicta. *Iniurias enim qui vlciſcitur, exaggerat*, inquit Ariſtot. Prudenter ergo iram quaſi feram animo cohibet, ne, ſi leo hic furens foras exiliat, in noxam & cædem multorum B ruat: quare expectat dum ſedatâ irâ, ratione rem ſuam agat, ac iniuriam ſibi illatam vel corripiendo offendentem, vel iuridicè cauſam ſuam agendo, vel potiùs eam condonando deleat & oblitteret. Ita Caſſianus collat. 16. cap. 17. *Stultus eâdem ipsâ horâ pronuntiat iram ſuam: occultat autem ignominiã ſuam aſtutus. Non enim*, inquit, *ignominioſam iracundiæ paſſionem ita à ſapientibus occultari debere decernit, vt iracundiæ velocitatem culpans, non prohibeat tarditatem, quam vtique, ſi per neceſſitatem humanæ infirmitatis irruerit, ideo cenſuit occultandam, vt, dum ad præſens ſapienter obtegitur, in perpetuum deleatur. Hæc enim natura eſt iræ, vt dilata langueſcat & pereat, prolata verò magis magiſque conflagret. Dilatanda ergo atque amplianda ſunt pectora, ne anguſtijs puſillanimitatis arctata, ita iracundiæ turbulentis æſtibus* C *oppleamur, & recipere ſecundùm Prophetam illud nimis latum mandatum Dei anguſto corde nequeamus, nec dicere cum Propheta: Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatares cor meum.*

Igitur ſapiens indicat ſatius eſſe ignominiam ſibi illatam occultare & condonare, quàm commemorando renouare & augere: ſcit enim hac ratione plus virtutis & gloriæ ſibi acceſſurum, quàm ſi iram minando vel vindicando proderet. Nam, vt ait S. Baſil. homil. de ira: *Si nihil moueris, integer es animo & ſanus. Si verò aliquid animo pateris, ſaltẽ in te conde triſtitiam. In me turbatum eſt cor meum* (*inquit Propheta*) *id eſt, non extrà perturbationem animi oſtendit, ſed veluti quandam intra littus abruptam vndam retinui.* Et mox: *Sedabis igitur mentem latrantem & exacerbatam.* Modum ſuggerit. *Tecum in tui* D *cordis receſſu rationis tribunal verebere, ſicut pueri immodeſtum aliquid agentes viri venerabilis præſentiam vereri ſolent.* Ita Saul iam rex creatus diſſimulabat ſuorum ſcommata & obloquia, irámque & vindictam continebat, 1. Reg. 10. 27. *Qui enim neſcit diſſimulare, neſcit regnare.*

Varios iræ ſedandæ modos recenſui Epheſ. 4. v. 26. & 31. ſed nullus ferè efficacior eſt conſideratione Chriſti crucifixi, ſi eius paſſiones æquè ac patientiam intuearis & rumines. Nam vt ait S. Ambroſ. tract. de Conflictu virtutum & vitiorum: *Si paſſio Redemptoris ad memoria reducatur, nihil tã durum, quod non æquo animo toleretur.* Ita S. Elzearius Cõmes Arriani iram domuit meditatione paſſionis Chriſti, adeò vt iam iræ expers & ἀπαθὴς videretur. Quoties enim aliquid iniurium ſibi dici vel fieri ſentiebat, ilicò cõfugiebat ad Chriſti paſſionem, nec ab eius conſideratione ceſſabat, donec A tantæ patientiæ exemplo, motus iræ ſubſideret, redirétque priſtina animi placidi tranquillitas.

Huc faciunt prudentiæ axiomata, ſiue doctrina, S. Seuerini Epiſcopi in Biblioth. SS. Patrum to. 15. ſiue in Supplemento recenter a Theologis Colonienſibus edito: *Nemini opprobrium dixeris: nullum contemnas: de nullo malum loquaris: ſimultates odio habe: inimicos noli exaſperare: vtilius ſi enim eſt amicos facere, quam inimicos habere. cum nullo litiges: inimicitias diſſolue: ſectare ſilentium, quia abſque pœnitentia eſt; tumultum pœnitentia ſubſequitur: concupiſcentias animi tui vince. Iuſtitiæ opera ſunt: ſemper Deo gratias agere, Dei cultores amare, nemini nocere, nec contriſtare quemquam, pudicè viuere, miſericordẽ eſſe, proximum ſicut ſeipſum diligere, eſurientes ſaturare*, &c. *Sicut lucerna ardens ita eſto, & angelus Dei vocaberis. Abſentem noli condemnare, præſentem iuſte accipe. Ex argumentis noli condemnare, ne & tu condemneris. Mi*B*ſero noli exprobrare, ne & tu exprobrabilis efficiaris: circa omnes enim iudicium Dei eſt, & vt iuſtum eſt iudicat. Facies ſeniorum ſemper inquire, vt inſtruaris verbis eorum. Sapientum enim ſenſus pleni ſunt fructibus vitæ. Ducem vitæ tuæ vt Deum habe: à Deo enim tibi miſſus eſt vt ſalueris.* Qui hæc ſeruat, facilè irã cohibet, & offenſam diſſimulat ac condonat.

Talis ſit ſacerdos oportet, inquit S. Ambroſ. lib. 3. epiſt. 25. ad Vercellenſem Eccleſiam, *vt ſit promptus ad miſericordiam, promiſſum non remordeat, lapſum reuocet, compatiatur dolenti, manſuetudinem teneat, pietatem diligat, iram repellat vel decoquat: ſit quidam lituus plebis excitandæ ad deuotionem, mitificandæ ad tranquillitatem. Vetus dictum eſt: Aſſueſce vnus eſſe, vt vita tua quamdam picturam exprimat,* C *eamdem ſeruans ſemper imaginẽ quam acceperis. Quomodo poteſt vnus eſſe, qui nunc iracundia inflammatur, nunc indignatione graui exæſtuat, nunc vultu excandeſcit, nunc pallore immutatur per momenta varius & diſcolor? Sed eſto ſit naturæ iraſci, aut plerumque cauſæ; hominis eſt tamen temperare iracundiam, non leonino raptari furore: non norit aſſueſcere clamori, non ſerere, nec acerbare familiare iurgium. Scriptum eſt enim: Vir iracundus effodit peccatum*, Prouerb. 15.

Qui quod nouit loquitur, index (perperam Complut. Hugo, & alij legunt, *iudex*) *iuſtitiæ eſt: qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus*] Hebr. *efflans veritatem annuntiabit iuſtitiam: teſtis falſitatum dolum*, repete annuntiabit vel efflabit; Septuag. *plenam fidem annuntiabit iuſtus: teſtis autẽ iniuſtorũ doloſus*; Symmach. *qui patefacit fidem* (id eſt rem veram & certam) *annuntiat iuſtitiam: teſtis falſi dolus*; D Chald. *loquetur fidelitas & annuntiabit iuſtitiam: teſtimonium falſum doloſum*: vel, *qui atteſtatur veritatem, narrat iuſtitiam*, &c. Syrus, *veritatem eorum quæ videntur iuſtus eloquitur: teſtis fallax fraudulentus eſt*; Vatabl. *qui loquitur veritatem, nuntiat iuſtitiam, & teſtis mendaciorum eſt fraudulentus*: hoc eſt, inquit ipſe, *qui verax eſt, loquitur quæ iuſta ſunt: mendax vero eſt fraudulentus.* Vers. 17.

Senſus planus & genuinus Vulgatæ verſionis eſt, quaſi dicat, Qui id quod certo cognouit, vtpote quia vidit, vel à viris fide dignis audiuit, eloquitur, ſiue in iudicio, ſiue extra illud; hic indicat id quod æquum & iuſtum eſt: quod enim verum eſt & bona fide dictum, hoc pariter æquum & iuſtum eſt: veritas enim eſt iuſta, imò veritas eſt iuſtitia: *qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus*, tam in iudicio quàm extra: quia fraudem facit, & in fraudem iudices alióſque inducit, perſuadendo eis mendacium; idcóque iniuſtitiam facit:

tum quia mentiendo fallit, tum quia mendacium A falſumque crimen alteri affingendo cauſa eſt, vt alter iniuſtè de crimine, quod non fecit, condemnetur. Huc accedit R. Salomon, qui ſic explicat: In iudicio verax vera deponit, vt iuſtum demonſtret inſontem. Et Aben Ezra: Qui, inquit, ſermone ſuo iuſta veráque profert, ac rite aſſueuit, cùm in teſtem aduocatur, procul dubio veritatis integer erit aſſertor, neque ab æquitatis norma recedet: fraudator autem mentiendo aſſuetus, quando ad teſtimonium ferendum depoſcitur, iniquitatis & mendacij amore inflammatus falſa teſtabitur. Accedit & Baynus, qui ſic explicat, q. d. Qui ſolet loqui quòd nouit, id eſt qui ſolet loqui veritatem, hic *index eſt iuſtitiæ*, id eſt ſolet aſciſci in teſtem veritatis, vt in iudicio teſtetur id, quod verum & iuſtum eſt: *qui autem mentitur*, id eſt, qui ſolet mentiri, hic vt mendax & fraudulentus à teſtimonio ferendo in iudicio repellitur. Iure enim præſumit vel metuit iudex eum, qui extra iudicium ſolet mentiri, etiam mentiturum in iudicio.

Porrò Hebræum, *efflans veritatem annuntiabit iuſtitiam*, & Septuag. *plenam fidem annuntiabit iuſtus*; ſic appoſitè explicat noſter Salazar: *Efflans veritatem*, id eſt, qui confidenter, qui pleno ſpiritu rem enuntiat, qui cùm dicit teſtimonium, nō promit vocem tremulam, & veluti ſuffurato ſpiritu ſtrangulatam (vt mos eſt mendacibus) is quidem *index iuſtitiæ eſt*. ipſo enim dicendi ac proferendi modo ſatis innuit, ſe vera & ſibi conſtantia loqui. *Qui autem mentitur, teſtis eſt fraudulentus*, id eſt qui hæſitat, titubat, vt hi ſolent qui mendacia proferunt, hic falſidicum teſtem ſe eſſe prodit. Hoc ſibi vult Hebr. lectio, *teſtis falſitatum dolum*, ſupple, dictione ipsâ præ ſe fert. S. Chryſoſt. tamen in Catena Græcor. ſic Septuag. explicat, vt ſenſus ſit: *Quidquid vir iuſtus & fidelis aſſerit, id ſtatim tamquam verum recipitur: aut iuſtus ea tantum narrat, quæ certò explorata habet: at homo doloſus, qui mendacium texere, aut iniuſtitiam perſuadere nititur, fidem haud temere inuenit. iniuſtorum autem nomine deſignat hoc loco hæreticos: nam licet hi contra veritatem armati inſurgant, & falſitatem vrgeant, fidem tamen apud ſapientes nullam obtinent. Doloſi quoque dicuntur ijdem, quia nihil recti aut ſani in pectore gerunt*. hæc S. Chryſoſt.

Vers. 18. *Eſt qui promittit, & quaſi gladio pungitur conſcientia: lingua autem ſapientium ſanitas eſt* [Syrus, *ſanat*. Pro *eſt qui promittit*, hebr. eſt בוטה *bote*, id eſt qui temere aliquid effutit aut iurat, promittit & vouet. Vnde ex Hebræo ſic vertas, *eſt effutiens velut transfoſſiones* vel *compunctiones gladij*. Minùs rectè Theodot. & Symmach. pro בוטה *bote* legentes בוטח *boteeh* vel *boteach*, id eſt, ſperans, confidens, vertunt, *eſt fidens in punctione gladij*; Symmach. *vt punctio gladij*.

Igitur Hebræa Primò, ſic aptè reddunt Septuag. *ſunt qui loquentes vulnerāt vt enſes*: vel, vt habet auctor Catenę Græcor. *ſunt qui oratione ſuâ non ſecùs vulnerant quàm enſe: lingua autem ſapientiū ſanitatē afferunt*. idque ſic explicat, q.d. Imprudentes dum aliquem carpunt, ita acerbè, imprudenter & barbarè id faciunt, vt verba eorum videantur eſſe enſes transfodientes animam: ac verò prudentium reprehenſio ſanat potiùs quàm vulnerat: licet enim gladio acutiùs ferire videatur, attamen myſtica illa ſectio vitam veriùs quàm mortem affert. Huc accedit verſio Tigur. *temere effutire perinde eſt atque gladio perfodere: at ſapiētum lingua ſalubris eſt.*

Secundò, Aben Ezra hæc refert ad periurium, q.d. Periurus temere peierans ſuo falſo teſtimonio ita lædit proximum, ac ſi enſe eum tranſuerberaret: at linguæ ſapientum, qui ad amuſſim hæc teſtimonia examinant, eorumque falſitatem deprehendunt & coarguunt, medentur huic vulneri, quod teſtis periurus inflixerat.

Tertiò, R. Leui, Caiet. & Ianſen. hæc referunt ad falſas criminationes & calumnias, q. d. Calumniator qui falſum alteri crimen impingit, perinde eſt, ac ſi gladio eum confoderet: quia non rarò ob crimen falſò impactum innocens morti adiudicatur. Vnde Chald. vertit, *ſunt qui dicant quaſi gladios tumultuoſos*: at lingua ſapientum non niſi honeſta, iuſta, honorifica eloquitur, quæ animos etiam exulceratos ſolantur & ſanant.

B Quartò, Noſter aptè τὸ *bote* retulit ad votum & promiſſionem, vti & Aben Ezra: *Pertinent*, inquit, *hæc ad eos qui grauia difficiliáque vouent*.

Rurſum *gladio conſcientiæ*, idem eſt quod *ſcientiæ quaſi gladio*. Eſt hypallage ſimilis illi pſal. 5. *Domine vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ* (hoc eſt, bonâ voluntate tua vt ſcuto) *coronaſti nos*. Vnde Beda legit, *conſcientia* in nominatiuo.

Senſus ergo eſt, q.d. Qui temerè aliquid promittit aut vouet, cuius poſtea eum pœnitet, vel quia rem illicitam aut indecentem promiſit, vti Iephte vouit ſe immolaturum id quod primò ſibi è domo ſua occurreret, ſi victor rediret: occurrit autem primò filia: quocirca voti eum pœnituit, Iudic. 11. 35. vel quia promiſſum aut votum eſt difficile & arduum, ideóque illud præſtare nequit aut non vult; is perpetuo animi dolore & conſcientiæ C remorſu quaſi gladio compungitur, ſibíque dicit: Cur me voto, vel promiſſione, adeò difficili obſtrinxi? Cur temerè ad rem tam arduam præſtandam me obligaui? Quomodo hoc voti onus mihi tam durum excutiam? Ita Beda: *Promittunt*, inquit, *nonnulli diuinæ obedire voluntati: ſed vbi tentatio terrens ſiue blandiens impedimentum præſtiterit, deſerunt quidem cœpta, ſed tamen conſcientia promiſſi quaſi gladio punguntur.* Huc pertinent vota & iuramenta iratorum, vt cùm parentes irati vouent vel iurant, ſe filium petulantem verberaturos, mutilaturos, exheredaturos, cuius poſtea eos pœnitet, cùm ira deferbuit. At lingua ſapientum, quæ nihil niſi bene conſideratum & præmeditatum promittit & vouet, ſanat omnes dolores animíque ægritudines, quæ ex promiſſione & voto oriri poſſunt. Hæſce enim omnes ſapiens ante promiſſionem præuidit, & animo præconcepit, ac pariter de remedio ſingulis afferendo eáſque perſanando proſpexit.

D Rurſum lingua ſapientum non tantùm proprios, ſed & alienos ſanat dolores, putà odia, lites, rixas, ceteráſque animorum ægritudides: nouit enim prudentibus conſilijs dulcibuſque verbis eos lenire, mulcere, &, vt ita dicā, excantare. Talis fuit lingua noſtri R. P. Petri Caniſij, de qua illud vulgò ferebatur: *Lingua Caniſij eſt lingua canis*: quia vti canis lingendo vlcera ſanat, ſic & Caniſius ſuâ ſapientiâ & ſuauiloquentiâ odia, lites, diſſidia, omneſque animorum ægritudines perſanabat. Ita refert P. Sacchinus Secretarius Societatis Ieſu in Vita Caniſij. Sic videmus hodie viros ſanctos vnico verbo ſubinde lenire afflictorum mœrores, eorumque timores, ſcrupulos & angores diſſipare.

Hoc eſt quod monet Salomon Eccleſ. 5. 1. *Ne temerè quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad pro-*

A *ferendum ſermonem coram Deo*, &c. *Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio; ſed quodcumque voueris redde: multoque melius eſt non vouere, quam post votum promiſſa non reddere.* Huc facit illud Sixti, ſiue Sexti, Pythogorei in Sentent. cap. 187. *Age magna, non magna pollicens:* inſipientes enim magna pollicentur, ſed parua præſtant.

VERS. 19. *Labium veritatis firmum erit in perpetuum: qui autem teſtis eſt repentinus, concinnat linguam mendacii*] Hebræa more ſuo ſunt conciſa & ambigua, ac pro עד *ed*, id eſt *teſtis*, iam legunt עד *ad*, id eſt *vſque*. Rurſum ארגיעה *argia* ſignificat momentum, citum: radix enim רגע *raga* ſignificat concitatum eſſe, commotum, conturbatum ſubitò: vnde aptè Noſter vertit, *repentinus*.

Igitur ex Hebræo ſic Primò, vertunt Septuag. *labia veracia dirigunt teſtimonium: teſtis autem citus* (Scholiaſt. θυμώδης, id eſt, *iracundus*) *linguam habet iniuſtam*, q.d. Teſtis conſideratus & verax B rectum & verax perhibet teſtimonium: at teſtis inconſideratus & præceps falſum ſæpè & iniuſtum eloquitur ac teſtatur. Vnde auctor Catenæ Græcor. ſic vertit, ſicque explicat: *Labia veracia ritè moderantur teſtimonium: teſtis autem præceps iniuſtam habet linguam. Hîc planiùs & accuratiùs exponit, veracis hominis linguam veritati patrocinari, ſuoque teſtimonio fidē facere, & veritatis ſtudioſos dirigere: at verò præcipitis incontinentiſque linguæ hominem veritati adeo non fauere, vt contra veritatem quoque linguam ſuam armare non dubitet.* S. Chryſoſt. ibidem, *Vtrobique*, ait, *eſt lingua: ſed ibi vulnera, hîc pharmaca. Quid hoc autem adferri poteſt admirabi-* C *lius? Cernis hîc linguam ſuâ naturâ non eſſe malam ſiquidem vſus illius ad oppoſita ſeſe extendit, nempe ad bonum & malum.*

Secundò, Chald. *labium veritatis dirigetur in ſæculum: & feſtinus linguæ teſtis falſitatis eſt*. Syrus, *Labia veracia recta ſunt, iniqua eſt lingua teſtis repentini*.

Tertiò, Pagnin. Caiet. & Vatabl. *labium veracis firmum erit in perpetuum, & ad momentum lingua mēdacis*, q.d. Veritas eſt ſtabilis & æterna, ſed falſitas labilis & momentanea, nimirum ſtatim prodit ſe lingua mendax, eiuſque mendacium deprehenditur & diſſipatur: at veritas linguáque verax firma & inconcuſſa perdurant. Ita R. Salomon: Labium verax, inquit, ſolidæ baſi nititur, atque ad æternitatem durabit: teſtis fallax verò temporis momento breuique durabit, nec vllum progreſſum faciet, D cùm, vt aiunt, mendacia pedibus truncata ſint. Et R. Leui: Mendax, inquit, aliquando caſu veritatem dicit, ſed ad momentum: nam ilicò falſa veris miſcens, ad ſua mendacia relabitur.

Quartò, Aben Ezra Hebr. ארגיעה *argia*, id eſt *repentinus*, accipiens vt futurum à verbo רגע *raga* vertit, *ceſſare faciam, & abolebo linguam fallacem*.

Quintò, optimè vertit Noſter, *labium veritatis*, &c. q.d. Verax qui meditatò veritatem eloquitur, ſemper ſui ſimilis, firmus in veritate cōſiſtit, idēq; ſemper obfirmatè aſſeuerat, nec vlla in re ſibi cōtradicit, ac viciſſim ei iure contradici nequit: quia verū non contrariatur vero, ſed falſo. vnde veritas eſt inuicta, ideóque ferrea & adamantina. Quare S. Ephrem tract. de Veritate, eam cum ſilice comparat: quia veritas, inquit, inſtar ſilicis Primò, robuſta eſt & firma; Secundò, argumẽtis icta clariùs elucet & reſplendet; Tertiò, ſcintillas excutit, quę ſi mentem ſemel corripiunt, totum animum colluſtrant & accendunt.

At verò teſtis repentinus, hebr. *argia*, id eſt cōcitatus, qui leuitate vel odio, aliáue paſſione concitatur & conturbatur, temerè ad teſtimonium ferendum proſilit, ideóque impræmeditatè & præcipitanter teſtatur & dicit, quod illi cupiditas, vel ira, vel leuitas ſuggerit. hic concinnat linguam mendacij: quia non veritatem ſpectat, ſed ſuam cupiditatem & leuitatem, quæ ſæpè veritati eſt contraria. itaque facilè mentitur: atque dum vnum mendacium dixit, vt illud tueatur neceſſe eſt vt plura alia concinnet & effingat: quo fit vt facilè variet, & in contradictoria impingat, ſibíque contradicit, ac cum veritate famam præcipitet, habeaturque fallax & mendax. Veritas enim ſoli falſitati opponitur: at falſitas vna non tantùm veritati, ſed & alteri falſitati, eíque multiplici opponitur & contradicit. Vnde Tigur. vertit, *verax labium firmum eſt ſemper: mendax verò lingua in momento variat*. hoc eſt, ait Beda, *doctrina ſacra dum à veritate non deuiat, in æternum firma perſiſtit*. Sed hoc myſticum eſt. Hinc notat Lyran. non dici *labia* in plurali, ſed *labium* in ſingulari: quia veritas vna eſt & ſingularis, nec variatur de vno in aliud, ſed quaſi vno tantùm ore & labio loquatur, vna ſemper eadem que perſeuerat; quod certum eſt veritatis argumentum. Nam, vt rectè Tertull. libr. de Præſcript. c. 28. *Quod*, inquit, *apud multos vnum inuenitur, non eſt erratum, ſed traditum*.

Eſt metalepſis Salomoni hîc frequens & aſſidua. Ex antecedenti enim ſubintelligit connexa & conſequentia, quæ per antitheſin priori parti opponuntur. Sēſus ergo eſt, q.d. Homo verax maturè & prudenter veſtigat veritatem, nec antequam eam cèrtò compererit, eloquitur: quocirca in ea iam comperta conſtans eſt & firmus: at leuis & mendax impræmeditatè loquitur quod ei in buccā venit, indéque multa falſa effutit, quæ proinde infirma & inſtabilia ſunt, ac inſtar fumi diſſipantur & euaneſcũt. Igitur *teſtis repentinus*, id eſt impræmeditatus, temerarius, concitatus, facilè mendacium aliquod ſuę loquacitati quâ prurit, ſuóque teſtimonio quod effutit immiſcet: quod deinde pluribus alijs à ſe confictis mendacijs tueri cogitur: nimirùm vt concinnè & conſequenter loquatur fucum, dolos & ſimulationes dictis ſuis immiſcet: nam veritas quæ ſimplex eſt & ſolida, fucum omnem aſcititiumque ornatum reiicit, & ſimplici oratione aſſertionéque ſe tuetur. Huc facit prouerbium Hebr. אמת *emeth*, id eſt *veritas, quadratos & ſtabiles habet pedes: at* שקר *ſcecer*, id eſt *mendacium, acutos & debiles*.

Dolus in corde cogitantium mala: qui autem pacis ineunt conſilia, ſequitur eos gaudium] Pro *cogitantium* hebr. eſt חורשי *chóreſce*, id eſt fabricantium, vt vertunt Septuag. ac, vt Aquila, Symmach. & Theodot. *machinantium mala*. Sicut enim faber cudendo fabricat gladium, ſic impius cogitando fabricat dolos & fraudes. Rurſum pro *qui pacis ineunt conſilia*, hebr. eſt ליועצי *leioatſe*, id eſt *conſiliarios pacis*, vel eos qui conſulunt pacem, *ſequitur gaudium*. VERS. 20.

Iam Primò, R. Leui cenſet, propriè & præcisè hîc dolum impiorum opponi gaudio piorum. Eſt, inquit, calliditas qua quis verſutꝰ fiat, vt aliis aſtutè perniciem inferre poſſit; ſed enim fraus, quam

is molitur in pacis conſilia ineuntes, hoc eſt probos, quorum ſtudia & conſilia ad pacem, recteque agendum ſpectant, in eorumdem gaudium & voluptatem redundabit: nec enim detrimentum vllum accipient ex nefarijs machinationibus impiorum, in quorum caput huiuſmodi ſcelus recidet, Deo iuſtos in eorum poteſtatem venire prohibente: qua de cauſa iuſtis gaudium continget, gaudium, inquam, ad æternitatem duraturum; ex quo fiet vt profligati exitium ſubeant. Ea etiam erit horum ſententia, mentem nefaria machinantium aſſiduè cum fraude dolóque detineri ad malum inferendum, in animo autem conſulentium pacem ſemper gaudium reſidere: quamobrem in ſceleſti animo fraus, in iuſti autem mente lætitia ſtationem ſemper habet. ita ipſe.

Secundò, aptiùs alij cenſent per metalepſin gaudium pacificorum opponi dolo, id eſt dolori quem parit dolus machinantium mala: cùm enim cogitationes fraudis plenas aſſiduè verſent, nullâ lætitiâ voluptatéque perfunduntur, ait R. Salomon, vt è contrà pacis conſilia ineuntes gaudio perfruuntur. Sicut enim parturientes fœtum ingenti dolore exagitantur, ſic & parturientes dolum mille timoribus curis & angoribus excruciātur, iuxta illud Iob 15.v.35. *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos.* Et illud pſal. 7.15. *Ecce parturijt iniuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* Et illud Iſaiæ 59.4. *Conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem. Oua aſpidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt; qui comederit de ouis eorum, morietur: & quod confotum eſt, erumpet in regulum.* Vide ibi dicta. Hinc און *auen*, id eſt iniquitas, contractum in און *on*, idem eſt quod dolor: quia ex iniquitate naſcitur & contrahitur dolor, ſicut ex ouo naſcitur pullus: quare ſi pullum doloris auerſeris, tolle ouum iniquitatis: ex illo enim non alius quàm doloris pullus progignitur.

Porrò omnes probos, ſed maximè pacificos, qui pacem conſulūt & conficiunt, ſequetur gaudium: quia pax præ ceteris ingens & diuinum eſt donū, Deo gratum, angelis iucundum, hominibus exoptatum, vt alibi ſæpiùs oſtendi.

Vers. 21. *Non contriſtabit iuſtum quidquid ei acciderit: impij autem replebuntur malo*] Pro *contriſtabit* hebr. eſt יאנה *ieunne*, quod Primò, ſignificat *occurret*; Secūdò *cōtriſtabit*: radix enim אנה *ana* ſignificat occurrere & lugere. Rurſū pro *quidquid ei acciderit*; hebr. eſt כל און *kol auen*, quod Primò vertas, *omnis iniquitas*; Secundò, *omnis dolor*. Prius ſignificatū ſecuti Sept. vertunt, *non placebit iuſto quidquam iniuſtum: impij autem replebuntur malis*; & Syrus, *non eſt bonum iuſto aliquid iniuſtum*; & Chald. *non decet iuſtum aliquid iniquum*; Pagnin. *non cauſabitur à iuſto omnis iniquitas*; Tigur. *iuſto nulla impēdet iniquitas*. quod Vatabl. ſic explicat, q.d. *Nulla iniquitas hominis iniuſti poterit lædere virum iuſtum: at impij plenì ſunt malitiâ, q.d. Impii non ſolùm læduntur à malitia quæ exterius aduenit, ſed etiam à ſua, quâ pleni ſunt nequitiis.*

S. Chryſoſt. verò in Catena Græcor. ſic Sept. explicat: *Quemadmodum quod iniuſtum eſt, iuſto non placet: ita nec iniuſto quoque iuſtum. Non prouenit hoc autem ex rerum natura, aut inde certè non tantum, verùm à diuerſa eorum opinione & iudicio, qui de iiſdem aliter & aliter ſtatuunt & ſentiunt. Quamobrē ne dixeris mihi: Iſte vel ille veritate offēditur. Iſte rurſū vel ille veritati non credit. Ab ipſis enim iudicibus vitium hoc*

A *naſcitur, non à rebus quæ iudicantur. Vt enim ſol hic corporeus nullam radiis ſuis vtilitatem aut ſuauitatem illis adfert, qui oculorum infirmitate laborant, ſed ærumnam potius & pœnam: ita manifeſta quoque veritas nullum peruerſæ animæ commodū aut gaudium parit.* Alius in Catena Græcor. *Dat*, ait, *cauſam cur iuſto nulla placeat iniquitas. Quia*, inquit, *virtutes omnes ſunt connexæ, omneſque ſibi cohærent, & in vnum ſcopum tendunt.* Adde, bonum oriri ex integra cauſa, & è complemento totius: malum verò ex ſingularibus defectibus. Quare vt quis iuſtus ſit, requiritur vt omni iuſtitia & virtute polleat: vt quis verò ſit iniuſtus, ſufficit ſi vnum ſcelus admittat, v.g. vt ſit raptor, vel adulter, vel homicida.

Secundò, meliùs Noſter vertit, *non contriſtabit iuſtum, quidquid ei acciderit*, id eſt vllus dolor, putà vlla res triſtis, quæ ei dolorem conciteт: *impij autem replebuntur malo*, putà multiplici ærum-
B nâ & dolore. Sic & R. Leui: *Non continget iuſto*, inquit, *res vlla perniciosa, Deo illum ſubducente à calamitate, quam illi inferre ſcelerati cogitabant, ne ſcilicet ratione aliqua lædatur. Eoſdem etiam illæſos ſeruabit Deus à morum prauitate & opinionum ob peculiarem prouidentiam*; cùm impios permittat, imò curet, multis affici plectique afflictionibus. Notat Hugo τὸ *acciderit*: *Accidens*, inquit, *adeſt & abeſt præter ſubiecti corruptionem, ita præſens proſperitas & tribulatio viro iuſto adeſt & abeſt præter eius contriſtationem & conturbationem.*

Huc facit apologus piſcatorum apud Æſopum. *Piſcatores*, inquit, *trahebant verriculum, quod cum graue foret gaudebant & exultabant, multum ineſſe prædæ exiſtimantes: ita cùm in littus ipſum traxiſſent, piſceſque paucos quidem, ſed lapidem in eo permagnum inueniſſent, triſtari & mœrere cœperunt, non tam piſcium paucitate, quam quòd contraria antè animo præ-*
C *ſumpſerant. quidam autem inter eos natu grandior dixit, Ne triſtemur ô ſocij: nam voluptati, vt videtur, ſoror eſt triſtitia: & nos igitur oportebat tantum antè lætatos, omnino aliqua in re etiam triſtari. Affabulatio. Fabula ſignificat non oportere triſtari fruſtratâ ſpe.* — Apologus piſcatorum

Porrò non dicit, *Iuſto nil accidet mali*: contrarium enim ſæpè videmus, ſcilicet Tobiam affici affligique cæcitate, Iobum morbis variis, Lazarum vlceribus, Dauidem perſecutionibus, Danielem leonibus, Suſannam calumniâ, &c. Sed dicit: *Non cōtriſtabit iuſtū quidquid ei acciderit*: quia iuſtus tribulationes quaſlibet ſiue à Deo, ſiue à dæmone, ſiue ab homine, ſiue à natura obuenientes, patiēti, forti hilaríque animo patitur & ſuſtinet: quo fit vt nullâ ærumnâ turbetur, nullâ afflictione concidat, animumque deſpondeat, ſed placidus fidenſque &
D imperturbatus in omni aduerſitate conſiſtat. Nā vt ait P. Syrus: *Medicina calamitatis eſt æquanimitas.* Et Sixtus philoſ. in Sentent. *Præpara & apta animam tuam ad tribulationes, & beatus eris. Tyrannus beatitudinem non aufert.* Quocirca S. Thom. 3. p. q. 15. a. 6. docet, in Chriſto & iuſtis fuiſſe triſtitiam, quæ apprehenderet & ſentiret mala, non quæ perturbaret rationem.

Cauſæ, cur iuſtus nulla re contriſtetur & turbetur, ſunt variæ. Prima, quòd res omnes huius mundi, quæ turbationem afferre poſſunt, parui æſtimet, idcóque eas non amet: quare ſi illæ ipſi auferantur, non dolet, quia illas non curat. Vnde Sixtus philoſophus in Sententijs cap. 14. *Omnia*, inquit, *auferentì à te cede præter libertatē. Sapiens vir & pecuniæ contemptor ſimilis eſt Deo.* Et Iſocrates ad De- — Iuſtus imperturbabilis, cur? Cauſa prima.

monicum: *Exiſtima*, ait, *nihil humanum eſſe ſtabile: ſic enim neque fortunatus eris præter modum lætus, neque infortunatus præter modum triſtis.* A

Secunda. Secunda, quia iuſtus refrænat ſuas cupiditates, quæ ſunt cauſæ peccatorum, & conſequenter perturbationum ac tumultuum, iuxta illud Thren. 1. 8. *Peccatum peccauit Ieruſalem, propterea inſtabilis facta eſt*; vbi multa hac de re dixi. Quocirca Tertull. lib. de Patientia c. 7. *Quod noſtrum*, inquit, *videtur, alienum eſt: nihil enim noſtrum, quoniam Dei omnia, cuius ipſi quoque nos. Ita ſi damno affecti impatienter ſenſerimus, non de noſtro amiſſum dolentes; affines cupiditatis deprehendemur. Alienum quærimus, cùm alienum amiſſum dolentes ægrè ſuſtinemus. Qui damni impatientiâ concitatur, terrena cæleſtibus anteponendo, de proximo in Deum peccat: ſpiritum enim quem à Domino ſumpſit, ſæcularis rei gratia concutit. Libentes ergo terrena amittamus, cæleſtia tueamur. Totum licet ſæculum pereat, dum patientiam lucrifaciam.* B

Tertia. Tertia, quia iuſtus pacem & quietem animi rebus omnibus anteponit, ideóque eam quarumuis rerum diſpendio emit aut redimit, iuxta illud S. Pauli ad Coloſ. 3. 15. *Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris.* Et illud Philip. 4. 7. *Pax Dei quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras, in Chriſto Ieſu.*

Quarta. Quarta, quia iuſtus ſcit ſe ſuáque Deo eſſe curæ: quare in paterna vigilique eius prouidentia ſuauiter conquieſcit, dicitque cum Pſalte pſal. 22. 1. *Dominus regit me, &* (idcirco) *nihil mihi deerit.* Auditque illud Apoſtoli Philipp. 4. 6. *Nihil ſolliciti ſitis, ſed in omni oratione*, &c. *petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.* Et illud Rom. 8. 28. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Huc facit illud Pindari in Iſthmij ode 3. *Tempus, dum voluuntur dies, aliàs aliam affert rerum viciſſitudinem; ſed tamen inuulnerabiles filij deorum.*

Quinta. Quinta, quia mentem habet in Deo fixam, cum eóque ita ſe vnit, vt vnus cū eo ſpiritus efficiatur. C Quare Deus cùm ſit immutabilis, & conſequenter imperturbabilis, iuſtos quoque qui ſibi agglutinati ſunt, facit quaſi immutabiles & imperturbabiles. Vnde Sixtus, non Pontifex, ſed philoſophus, in Prouerbijs, ſiue Sententijs, cap. 136. *Semper apud Deum*, inquit, *eſt mens ſapientis. Sapientis mentem Deus inhabitat. Sapiens ſemper ſimilis eſt ſibi.* Et cap. 36. *Deum honora, vt ipſe dominetur tui. Si autem dominatum tui gerit Deus, ita demum tu dominaberis omnibus.* Et cap. 40. *Templum ſanctum eſt Deo mens pij, & altare optimum eſt ei cor mundum & ſine peccato.* Denique S. Chryſoſt. hom. 1. in 2. ad Corinth. *Nihil aliud*, inquit, *tam moleſtum eſt quàm Deum habere offenſum. Id ſi abſit, non afflictio, non inſidiæ, non alia res vlla moleſtiam afferre poteſt rectè ſapienti: ſed quemadmodum exiguam ſcintillam, ſi in profundam aquam immergas, extinxeris: ita quamuis magna animi deiectio, ſi in bonam incidit conſcientiam, perit facileq; euaneſcit.* Idem alibi ſæpè hoc argumentum præclarè tractat, vt orat. *Quod nemo læditur niſi à ſeipſo*, & in epiſtolis ad Olympiadem. D

Moraliter hîc diſce, iuſtitiæ fructum eſſe animi imperturbati quietem & tranquillitatem, quæ ſummum penè huius vitæ eſt bonum, etiam Philoſophorum communi voce & teſtimonio. Vnde Syneſius Epiſcopus Ptolemaidis, qui ſanctitate & doctrina admirandus floruit ſub annum Domini 410. coæuus S. Ambroſio, Auguſtino & Hieronymo, hymno primo, qui extat tomo 8. Biblioth. SS. Patrum, ſic canit.

Alius equos ſcitè agitet,
Alius arcum bene tendat,
Alius aceruos opum cuſtodiat,
Celebris admodum alius ſit:
At mihi tranquillam liceat
Vitam, ceteris ignotam, ſed Deo notam ducere.

Et Pentadius:

Non eſt, falleris, hæc beata vita,
Fulgentes manibus videre gemmas,
Aut auro bibere, & cubare cocco,
Regales dapibus grauare menſas;
Sed nullos trepidum timere caſus,
Nec vano populi fauore tangi.

Et Comicus:

Continentis ac patientis vita tranquilliſſima eſt:
Beata vita perpes eſt tranquillitas:
Gymnaſium ſapientiæ eſt tranquillitas:
Vis dolere, vis gaudere parcius? viue tibi.

Et Lyricus:

Eſt mihi rus paruum, fœnus ſine crimine paruum;
Sed facit hæc nobis vtraque magna, quies.
Caſtra alios operoſa vocent ſellæque curules,
Et quidquid vanâ gaudia mente mouet.
Pars ego ſim plebis nullo conſpectus honore,
Dum viuam dominus temporis ipſe mei.

Et Epigrammatographus:

Vt qui præcelſæ rupis ſtat vertice tutus,
Irati rides vimque minaſque maris;
Sic animus ſe pace tenens, rerum vndique circum
Latrantes fluctus deſpicit impauidus.

Hæc imperturbati animi quies maximè cernitur in Vita religioſa & monaſtica, de qua inter alios Simon Iunior egregiè in Capp. moralibus c. vlt. *Quies monaſtica*, inquit, *eſt imperturbatus animi ſtatus, libera & exultantis animæ ſerenitas, baſis quædam cordis, nullis agitata turbis, nullis inundata fluctibus, contemplatio luminis, myſtica Dei cognitio, ſermo ſapientiæ, abyſſus conſiliorum Dei, raptus mentis, pura cum Deo conuerſatio, oculus peruigil, intellectualis adoratio, vnio & copulatio cum Deo, terminus, deificatio, & in magnis aſceticæ vitæ laboribus ſine labore requies.* Cauſam dat cap. 52. *Qui in vno* (Deo) *per vnum videt, & ſeipſum & omnia videt: & in eo abſconditus, nihil omnium videt*, q.d. Religioſus vnum Deum videt & amat, ac per eum cetera omnia: at præter Deum nihil videt, nihil curat, nihil amat: in Deo ergo fixus, immotus & imperturbatus conſiſtit.

Abominatio eſt Domino labia mendacia: qui autem fideliter agunt, placent ei] Hebr. *factores veritatis* vel VERS. 22.
fidelitatis רצונו *retſono*, id eſt *beneplacitum eius.* ita Aquila, Symmach. & Theodot. At Septuag. *qui facit fides* (id eſt *qui bona fide agit*, vt vertit auctor Catenæ Græcor. qui ſcilicet vbique fidelis fidem datam præſtat) *acceptus eſt ei*; Pagnin. *& in facientibus veritatem eſt voluntas eius*; Tigur. *labia mendacia abominatur Dominus: qui autem veritati ſtudet, fauorem habet eius.*

Per *labia mendacia* intellige fraudulenta, quæ alios decipiunt, aut per mendacia noxam inferunt, qualia ſunt falſi teſtis, qui per calumniam falſum crimen alteri impingit; itaque cauſa eſt, vt innocens in iudicio condemnetur. ita Aben Ezra. Hæc enim execratur Deus: vnde eis opponit factores fidelitatis vel veritatis, qui ſcilicet veritatem eſuriant, quique fidem alijs datam nec verbo, nec facto fallunt, ſed reipsâ præſtant. item qui teſtes in iudicio ſincerum veritati teſtimonium perhibent vt innocens abſoluatur, nocens condemnetur. h

enim patroni & defenſores ſunt fidei, æquè ac iu- A ſtitiæ & innocentiæ, ideóque Deo pergrati.

Vers. 23. *Homo verſutus celat ſcientiam: & cor inſipientium prouocat ſtultitiam*] Pro *verſutus* hebr. eſt ערום *arum*, id eſt aſtutus, cautus, prudens, vt vertunt Septuag. opponitur enim inſipienti, id eſt imprudenti. Pro *prouocat* hebr. eſt יקרא *icra*, id eſt vocat, prouocat, euocat, ſcilicet è corde ad os & linguam, hoc eſt profert, eloquitur, prædicat, iactat, oſtentat. Rurſum *prouocat*, id eſt ambit & quærit occaſiones euulgandi ſuam ſtultitiam, prodendo arcana ſibi commiſſa. Vnde Chald. *ſtultus autem repetit ſcientiam*, hoc eſt iterum iterumque ſecretum quod nouit, alijs & alijs datâ occaſione enuntiat & prodit; quia mente & ore prurit, vt ſecretum in mente reconditum pandat, & velut fœtum parturiat, ac in lucem producat. Addit Dionyſ. Stultus, inquit, ſuo ſtultiloquio prouocat audien- B tes ad ineptam lætitiam, riſus, cachinnos, quin & ad libidines aliaque ſcelera. Quocirca clarè Vatabl. vertit, *vir cautus diſſimulat ſcientiam: at cor ſtultorum deprædicat ſtultitiam.* Senſus ergo eſt, q. d. Vir cautus & prudens non iactat, ſed celat ſcientiam, id eſt arcanum quod ſcit & nouit, quodque corde & mente clauſum gerit, idque Primò, ſtudio ſecreti, prudentiæ, humilitatis & modeſtiæ: Secundò, ſtudio quietis, ne cogatur arcanum quod ſcit, palàm enuntiare; Tertiò, ad vitandam æmulorum & imperitorum inuidiam, contentiones, lites & rixas; Quartò, vt ſua ſcientia, eiuſque fructu & lucro maiore fruatur. Sic cauti artifices dum in arte ſua nouam aliquam rem, aut arcanam praxin valdè vtilem inueniunt, eam celant, ex cáque ingentes opes ſibi comparant; cùm ſoli eam norint & exerceant. Sic verſuti luſores aleæ, ſcachiorum, pilæ, &c. diſſimulant ſe illius luſus peritos, vt alios ad ludendum prouocent, ſuperent, lucrentur & ditentur. Ex aduerſo inſipientes cùm quid excogitarunt, didicerunt, audierunt, alióue modo ſciunt, ſcientiam hanc ſiue arcanum quod norunt celare nequeunt, ſed inſtar gallinarum dum oua ponunt, vociferantur, eamque plenis buccis iactant & deprædicant; quo fit vt non tam ſcientiam quàm ſtultitiam ſuam iactent, omnibuſque pandant. Idque Primò, ex ſuperbia, vt ſuam ſcientiam oſtentent; Secundò, quia garruli ſunt & clamoſi, ac ſecreti & quietis impatientes; Tertiò, quia gaudent contentione, litibus & rixis; Quartò, quia imprudentes ſunt, nec vident ex hac ſcientiæ oſtentatione eius fructum & lucrum ſibi imminutum iri. Quare imitantur coruum, qui D inuento cadauere quaſi epulo crocitat; itáque alios aduocat, qui epuli partem ipſi eripiant. de quo Poëta:

Nam tacitus paſci ſi poſſet coruus, haberet
Plus dapis, & rixæ multo minus inuidiæque.

Denique prudens, ait R. Leui, celat id quod ſcit, id eſt, quod audiuit, vel aliunde didicit, donec planè certus ſit id eſſe verum, ne, ſi dubium ſit aut falſum, ignominiam ſibi conſciſcat: at ſtultus ilicò quod audiuit aut ſcit, etiamſi dubium, eloquitur: vnde ſi id falſum deprehendatur, omnium riſibus exponitur.

Porrò Septuag. pro כסה *choſe*, id eſt tegit, operit, *celat*, alijs punctis legentes כסא *kiſſe*, id eſt ſedes, thronus, ſolium, vertunt, *vir prudens ſenſus, ſiue intelligentiæ, thronus exiſtit: cor autem inſipientis execrationibus obnoxium erit.* Quod Olympiodorus & S. Chryſoſt. in Catena Græcor. ſic exponunt. Olympiod. *Vniuerſus enim illius ſenſus propter prudentiam qua pollet, in eo conquieſcit. Aut ob id virum prudentem ſenſus, iudicij, vel intelligentiæ thronum vocat, quia ſenſuum omnium regina & quaſi caput eſt prudentia. Denique vt is qui plenus eſt malitia aut inſcitia, ſedes malitiæ vel inſcitiæ appellari ſolet: ita qui omnia nouit, rectè ſenſuum vel ſcientiæ ſedes vocatur. Vocatur quoque prudentia principium ſenſus, quia imperium obtinet in illo.* S. Chryſoſt. *Vir prudens thronus vel ſedes ob id dicitur ſenſus, quia eſt ſapientiæ cathedra, ſenſuſque atque iudicium ad eum modum in illo quieſcunt, vt numquam inde recedant. Cor autem inſipientium execrationibus, &c.* Vnde hoc? *quia vt quidam ex ſapientibus dixit, viam perſequiturque maledictioni & execrationi ſubiacet; ſed & omnis quoque iniquus apud Dominum execrabilis eſt: ſicut omnis etiam inſipiens propter iniquitatem ſuam deteſtabilis eſt.*

Huc facit prouerbium Sixti Pythagorei in Sentent. num. 54. *Bona mens chorus eſt Dei, mala mens chorus eſt dæmonum.* Et num. 40. *Mens pij templum eſt ſanctum Deo.* Huc quoque facit emblema ſerpentis: ſerpens enim hebr. vocatur ערום *arum*, id eſt aſtutus, verſutus, cautus, quia ſe ſuáque celat, ne voce & ſibilo ſuo prodatur & ab hominibus necetur: quare ſilet nec ſibilat niſi in pugna, aut magnâ tempeſtate iam iam ingruente. Idem facit vir prudens: ne enim vox ſibi exitio ſit ſilet, niſi quæ neceſſitas loqui cogat. Vnde Iſocrates ad Demonicum, tempus loquendi & tacendi hiſce cancellis definit & circumſcribit: *Duas fac occaſiones loquendi, vel de quibus ſcis clarè, vel de quibus neceſſe eſt loqui: in his enim ſolis ſermo ſilentio eſt melior, in alijs autem melius eſt tacere quàm loqui.* Et C Thales Mileſius apud Laërtium lib. 1. c. 1. *Sapiens,* inquit, *non niſi cum res poſtulauerit loquetur, & paucis ſuam abſoluet ſententiam: ſtultus autem non habitâ ratione loci, temporis, perſonarum, &c. ſuâ loquacitate omnia effutiet.* Nam vt aiebat Solon: *Stultus ſilere nequit.*

Manus fortium dominabitur: quæ autem remiſſa Vers. 24 *eſt, tributis ſeruiet*] Pro *fortium* hebr. eſt חרוצים *charutſim*, id eſt præciſorum, acrium, ſtrenuorum, ſedulorum, ſollicitorum; Theodot. ἀνδρείων, id eſt *virilium*; Aquila, συντεμνόντων, id eſt *abbreuiantium*, qui breui, id eſt celeriter & citò, negotia ſua expediunt; Septuag. ἐκλεκτῶν, id eſt *electorum*; Pagnin. *manus mercatorum ſollicitorum dominabitur*; Tigur. *ſedulorum manus primas obtinet*; Vatabl. *qui ſtrenuè obeunt munia ſua, ſolent eſſe domini alio-* D *rum, contrà ceſſatores erunt tributarij iſtorum, id eſt ſeruient iuſtis.* Porrò ne quis difficultatem ſtrenuitati obtendat, Septuag. eam tollunt addendo *facilè*: *Electorum manus*, inquiunt, *facilè*, vel *citra difficultatem, rerum potietur.* Pro *remiſſa* hebr. eſt רמיה *remiia*, id eſt remiſſa, tarda, pigra: hæc enim directè opponitur *manui fortium*, id eſt, Forti & ſtrenuæ.

Senſus eſt clarus, q. d. Fortes, diligentes & ſtrenui ſua virtute & ſtrenuitate parant ſibi opes, dominium & imperium: at verò ignaui, remiſſi & pigri à fortibus & ſtrenuis ſub iugum mittuntur, fiúntque eis tributarij. quo fit vt ſtrenui poſt laborem in opibus ſibi partis conquieſcant, viuantque quietè ex aliorum, quos ſibi ſubiecerūt, laboribus & tributis: pigri verò per deſidiam à ſtrenuis ſubacti, poſt otium & inertiam laborē, quem fugerāt, amplecti cogātur, vt cēſus & tributa ſtrenuis perſoluant. Nimirū hæc eſt iuſta merces laboris, hæc pari-

pariter congrua pœna otii & inertiæ, vt ſcilicet A ſtrenui donentur quiete, otioſi damnentur ad labores. Sic Romani ſuâ fortitudine acquiſierunt imperium, maioriq; orbis parti dominati ſunt. Sic & Græci, Aſſyrii, Perſæ & Germani, qui deinde degenerantes in delicias, luxum & ſegnitiem, ab aliis ſpoliati ſunt dominatu, ac ſub iugum & tributum miſſi, vti Sardanapalus ob luxum & ignauiam ſpoliatus fuit imperio Aſſyriorum, quod fortitudine ſuâ obtinuerat Ninus. Baltaſſar compotatione ſuâ perdidit monarchiam Babyloniorum, quã ſtrenuitate ſuâ exercerat Nabuchodonoſor. Darius ignauo luxu perdidit monarchiam Perſarum, quam virtute ſuâ fundarat Cyrus. Chilpericus deſidiâ ſuâ perdidit regnum Francorum, quod vigore ſuo inchoarat Pharamundus.

Secundò tamen רמיה *remia* idem eſt quod doloſa, fraudulenta. ita Syrus. Vnde Septuag. *doloſi autem erunt in direptionem*; Aquila & Symmach. *in tributū*: hoc eſt, vt Vulgata, *tributis ſeruiet*; Pagnin. *manus doloſa erit tributaria. Manꝰ* enim *doloſo* indirectè opponitur manui forti, quia manus fortis eſt laborioſa, doloſa verò eſt otioſa: quod enim laborioſa obtinet per laborem, hoc doloſa obtinere ſatagit per dolos & fraudes. Sed fallitur & ſpe ſua fruſtratur: quia Deus benedicit laborioſis, maledicit doloſis, facitque, vt patefactis dolis, bonis, quæ per dolos corraſerunt, ſpolientur vel per iudices, vel per milites & prædones. Vnde Caiet. vertit, *& dolus erit ad liquefactionē*: quia ſicut niues æſtu liquantur & euaneſcunt, ſic opes fraude partæ eâ detectâ auferuntur & pereunt. Denique hæc gnome affinis eſt illi cap. 10. 4. *Egeſtatem operata eſt manus remiſſa: manus autem fortium diuitias parat.*

Myſticè hæc ſententia verior eſt in dominio & ſeruitute ſpiritali, q. d. ad Dionyſ. Qui fortes ſunt in operatione virtutum, hi ſolent præfici fratri- C bus, ac præ eſſe ſenſitiuo quoque appetitui, eiuſque paſſionibus imperare. Vnde Seneca: *Vis*, inquit, *habere honorem? dabo tibi magnum imperium: impera tibi*. Qui verò ad opera virtutum pigri ſunt & remiſſi, hi implentur peccatis, & principi tenebrarum, putà dæmoni, ſeruiunt, cuius exactioni ſeu tentationi dant aſſiduè pro tributo conſenſum in malo: quocirca cum illo tandem mittentur in carcerem infernalem, vbi ei perenne laborum & dolorum omnium tributum pendent.

Igitur manus remiſſa egeſtatem ſibi parit & ſeruitutem: quia ſuâ operandi negligentiâ vitia ex tepiditate manantia fouendo, bonos mores priùs acquiſitos attenuat; & quæ antea virtutibus fulta dominabatur, nūc vinculis ſocordiæ ligatâ virtute, hoſtibus ſuis, ſcilicet vitiis, ſubiicitur. Vnde ſapienter de rege voluptatibus corrupto canit Proſ- D per epigramm. 53.

> *Licet amplo*
> *Vtatur regno, ſat miſer eſt famulus.*
> *Cùm mens, carnalis nimiùm dominante tyranno,*
> *Tot ſeruit ſceptris ſubdita, quot vitijs.*

Opera ergo tepidè & remiſsè facta hæc damna creant. Primò, Deum non placant; Secundò, Angelis & Sanctis ſtomachum mouent: Tertiò, dæmones ad riſum & contemptum prouocant; Quartò, operantem non perficiunt; quintò, maiorem indies difficultatem bene operandi inducunt; Sextò, tempus ſine fructu conſumunt. ita Aluarez de Paz lib. 5. p. 3. de documentis perfect. cap. 31.

Mœror in corde viri humiliabit illum, & ſermone bono lætificabitur] Pro *mœror* hebr. eſt דאגה *deaga*, id eſt ſollicitudo, ſollicitus metus & pauor, cuius comes, imò filius, eſt mœror. Pro *humiliabit illum*, hebr. eſt ישחנו *iaſchennu*, id eſt incuruabit illum, & quaſi in שחת *ſcachat*, id eſt foueam, deijciet. Senſus ergo planus eſt, q. d. Sollicitudo, indeque angor & mœror, viri, quantumuis fortis & magnanimi, cor animúmque deijcit, ſternit, & quaſi in foueam puſillanimitatis, diffidentiæ & deſperationis præcipitat: at ſermo bonus, id eſt ſuauis, iucundus, hilaris, illud in ſpem melioris fortunæ erigit, animat, lætificat, viuificat. Vers.

Porrò quia hic mœror ſæpè oritur ex triſtiore nuntio, aut ex acriori increpatione vel comminatione, quæ directè opponitur ſermoni bono, id eſt ſuaui, læto & blando, eóque curatur & ſanatur; hinc Septuag. vertūt, *terribilis ſermo turbat cor viri: nuntiatio autem bona lætificat eum*; & Chald. *verbum timoris in corde viri terrorem gignit*; Syrus, *formidoloſi ſermo cor viri perturbat*. q. d. Sicut formidoloſi ſermo audienti formidinem inijcit, ſic eam deiicit ſermo animoſi, qui audienti animos, fiduciam & lætitiam ingerit. Rurſum ſermo terribilis eſt verbum acre, mordax, minax, præſertim Superioris, Principis, Prælati, quod turbat ſternítque cor viri, præſertim ſubditi, adeò vt aliquando ei mentem eripiat, eúmque faciat amentem & delirum, vti experientiâ cōſtat: at remedium eſt, ſi idem vel quis alius, verbis formidoloſis vel acribus turbato ſuggerat verba animoſa, lenia, blanda, iucunda, quæ formidinem vel acrimoniam priorem obliterent, ſuperent & extundant, perinde ac canis vulnus, quod mordendo inflixit, lingendo ſanat: atque viperæ morſus eiuſdem carne, putà theriaca (hæc enim fit ex carne viperæ) curatur. Vnde Theodor. de Curand. Græcor. affect. *Verborum ictus*, inquit, *vt accidit in theriacis, verbis curantur: & quæ ſermo attulit damna, ſermo redimit.* Contraria enim contrarijs curantur, putà iracundus & mordax ſermo curatur ſermone miti & leni.

Denique auctor Catenæ Græcor. per ſermonem terribilem metonymia in Scriptur. vſitata accipit rem terribilem, qualis eſt labor, q. d. Labor hominem deijcit, merces excitat. Vnde ſic & Septuag. vertit, ſicque explicat: *Sermo terribilis conturbat cor hominis: at fama vel ſponſio bona lætificat illud. Qui vitam circa actionem occupatam primò aggrediuntur, illos moleſtiæ, quæ paſſim occurrunt, earumdemque commemoratio nonnihil conturbant: interim promiſſorum bonorum merces eorum animos denuo ſolatur & excitat. Siquidem perfectè iuſtus non timebit ab auditione mala: munitus eſt enim timore Domini, qui ſuperat hæc omnia.*

Qui negligit damnum propter amicum, iuſtus eſt: iter autem impiorum decipiet eos] Hebr. *errare faciet eos*. Pro *qui negligit damnum*, hebr. eſt יתר *iather*, id eſt reliquus, ſuperſtes, excellens, præſtans, abundans. Vnde Primò, Aquila vertit, *abundans præ proximo ſuo iuſtus*, id eſt, vt Pagnin. *abundantior eſt amico ſuo iuſtus*, q. d. Iuſtus qui non niſi per iuſtos contractus, modos & praxes rem ſuam adauget, fit ditior ſocio qui non eſt iuſtus, ait Vatabl. ideóque per fas & nefas, putà per fraudes, vſuras & iniquos contractus ſe locupletare ſatagit: opes enim iure partæ Dei benedictione augentur & ſtabiliuntur: opes verò per iniuriam acquiſitæ Deo maledicente imminuuntur & diſpereunt. Ita Aben Ezra: Senſus, in- Vers. 26.

quit, eſt, q.d. *Maior eſt iuſto opum copia quàm ſit eius ſocio.* A

Secundò, Chald. vertit, *melior eſt iuſtus ſocio ſuo:* *melior*, tum ethicè, hoc eſt iuſtior. vnde Syrus vertit, *iuſtus dat bonum conſilium amico ſuo.* tum phyſicè *melior*, id eſt excellentior. vnde Tigur. *præſtantior erit iuſtus proximo ſuo*, q.d. Iuſtus honore & gloriâ antecellit ceteris ſocijs ſuis, eſto diuitibus, honoratis & nobilibus: quia iuſtitiæ decus & ſplendor omnem opum & honorum ſplendorem tranſſcendit & ſuperat. Summa enim eſt iuſtitiæ gloria & maieſtas, adeò vt omnis externa gloria illi comparata inglorìa, omnèque decus dedecus eſſe videatur, ait S. Chryſoſt. in pſal. 34.

Tertiò, R. Leui. Iuſtus, inquit, יתר *iather*, id eſt, proficit ex amico ſuo, hoc eſt, iuſtus arripit ab amico præſtantiam, cùm ab eo præſtantiſſima addiſcat, quibus in omni virtute perficiatur: ſecùs accidit in ſceleſtis, qui à ſocijs non niſi vitia & ſcelera, quæ intuentur & audiunt, addiſcunt.

Quartò, R. Salomon: Iuſtus, inquit, יתר *iather*, id eſt condonat proximo, q. d. Vir probus prauis amici moribus parcit, erroreſque condonat.

Quintò Septuag. Complut. vertunt, *ſapiens iuſtus ſui ipſius amicus erit*, Roman. *cognitor iuſtus ſui ipſius amicus erit: eos autem qui peccant, perſequentur mala, & via impiorum ſeducet eos.* In nonnullis libris additur: *Sententia autem eorum inanes.* Verùm auctor Catenæ Græcor. pleniùs Septuag. ſic vertit, ſicque explicat: *Iuſtus cordatus & ſui ipſius, & proximi quoque amicus eſt. At impiorum via in errorem deducunt illos. Obſerua hîc, quòd iuſtus ad vtramque fortunam commodum & beneuolum ſe præbeat. Etenim ſi quid boni de proximo audit, non dolet, nec inuidet, ſed ex animo gaudet: contra verò ſi quid mali illi accidiſſe intellexerit, animo conturbatur & contriſtatur. Veruntamen tam dolor quàm gaudium illius ſunt moderata. Apud impios autem diuerſa affectio obtinet. nam vbi eos ob terrificas comminationes meritò formidare & conterreri oportebat, ibi lætantur & aſpernantur. Contrà vbi propter bona, quæ alicui obuenerunt, gaudere debebant, ibi propter inuidiam tabeſcunt, oppoſitâ nimirum affectione ducti & incitati.* Alius anonymus in eâdem Catena: *Qui*, ait: *ſecundùm Dei imaginem ſeſe conditum agnoſcit, ille ſecū habitat modeſtéque de ſe ipſo ſentit: nec non, ne aliquid quod ad inimicitiam vel malitiam faciat, deſignet, diligenter cauet, neque bonorum tandem cogitationes perturbat, aut pia ſtudia infeſtat.* Aliùs: *Vir*, ait, *prudentia & iuſtitia excultus amici commoda perpetuò ſpectat & curat, obſeruatque quonam modo ſingula ritè adminiſtret. Et ſi quod erratum amicum committere contigeret, illud diſſimulat & ignoſcit: impii autem contrarium planè iter ingreſſi, omnia in deteriorem partem rapiunt.* C D

Sextò, Noſter Latinus interpres profundè & germanè Heb. יתר *iather* vertit, *qui relinquit*, vel *negligit, damnum ſuum*: radix enim יתר *iathar* ſignificat ſupereſſe, reſtare, relinquere, quaſi dicat. Qui relinquit, ſcilicet ſua lucra, hoc eſt qui negligit damnum ſuum. Senſus ergo eſt, quaſi dicat, Qui non tantùm alios non defraudat, ſed & damna ſua negligit, vt proximorum commodis conſulat, hic demum antonomaſticè & per excellentiam iuſtus, id eſt æquus, honeſtus, probus eſt, accharitate præditus, deóque Deo charus, & hominibus honoratus: qui proinde damnum quod Dei & virtutis amore ſubijt, abundè rependent, facientque vt ceteris ditior euadat: cùm ex aduerſo impii, qui per fraudes diteſcere ſatagunt, & ſua commoda aliorum damnis redimunt, inde non ditentur, ſed depauperentur: quare *iter eorum ſeducet eos*: iter, id eſt via, ratio & modus agendi, putà diteſcendi per fraudes & damna aliorum decipiet eos: quia ab opibus ſperatis deducet eos ad inopiam. Vnde ſequitur: *Non inueniet fraudulentus lucrum ſuum.*

Sic Abraham ceſſit meliorem regionem Pentapolis nepoti ſuo Lot; ſed Deus vicem illi rependit in Chananæa, vbi eum bonis omnibus ditauit. Vice verſâ Lot præripiens Abrahæ Pentapolim, opes omnes, quas in ea congeſſerat, eius incendio conflagrantes perdidit, Geneſ. 13. c. 9. & ſequ. & cap. 19. Sic Iſaac puteos à ſe effoſſos inuadentibus Geraritis vltrò conceſſit: ſed Deus ei vicem rependit, dum opes ingentes ac nominatim alium puteum, quem ob copiam aquarum vocauit *Abundantiam* (vnde vrbs quæ iuxta eum deinde ædificata eſt, dicta eſt Berſabee, id eſt puteus abundantiæ) illi attribuit, Geneſ. 26. 21. & 33. Sic Iacob cedens Laban ſocero ſuo meliorem ouium fœturam, maiorem à Deo accepit, Geneſ. 31. 7. & ſeq.

Memorabile eſt quod in Annalibus Societatis Ieſu legimus, P. Ioannem Baptiſtam Romanum in naufragio arreptam tabulam, Iudæo cuidā ceſſiſſe eâ lege, vt, ſi enataret, Chriſtianus fieret. enatauit vterque, Iudæus tabulæ incubans, Baptiſta mari, aut potiùs Deo: itáque ſibi temporalem magna meriti lætitia cumulatam, Iudæo tam temporalem quàm ſpiritalem vitam impertiit: Iudæus enim tantæ charitatis exemplo victus, manus noménque Chriſto dedit, ac baptiſmo regeneratus Chriſtiano deinceps ritu vixit. *Rarum charitatis exemplū.*

Denique S. Thom. 2. 2. q. 26. a. 4. ad 2. docet ex hac Salomonis ſententia, ex charitate neglig. poſſe bona temporalia ob maius bonum amicitiæ, non verò ſpiritalia: magis enim debeo vitare peccatum meum quàm proximi, magiſque curare ſalutem meam quàm alienam.

Hinc conſequenter inferunt Theologi per charitatem licere amico vitam pro tuenda amici vita periculo obiicere, vti apud Gentiles fecerunt Pylades & Oreſtes, Niſus & Euryalus, Damon & Pythias, aliique quos recenſet Valer. Maxim. libr. 4. cap. 7. quos à tam generoſo amicitiæ actu laudant Patres, vt S. Ambroſ. lib. 3. Offic. c. 12. aſſeritque Dionyſium tyrannum viſâ Damonis & Pythiæ amicitiâ, qua alter pro altero vadem ſe morti offerebat, optaſſe eos ſibi in amicitiam aſſciſcere. Eoſdem laudat S. Auguſt. 4. Confeſſ. c. 6. & S. Hieron. in c. 7. Michææ. Quin & Ariſtot. 9. Ethic. c. 8. *qui*, inquit, *præ aliis mortem oppetere conſueuerunt, eligunt magnum quodda honeſtum ſibi ipſis.* Generoſus enim & perfectus amicitiæ & magnanimitatis actus eſt, mori pro amicitia & amico. Denique Chriſtus Ioann. 15. *Maiorem*, inquit, *dilectionem nemo habet, quàm vt animā ſuam ponat quis pro amicis ſuis.* pluribus rationibus idipſum confirmat Suarez 2. 2. q. 26. a. 4. contra Palud. & Durand. Si licet vitam ponere pro vita amici, multò magis licet pro eius pudicitia, aliáve virtute defendenda. Sic S. Didymus vitam expoſuit pro vita & caſtitate S. Theodoræ, dum mutatis cum ea veſtibus pro ea in lupanari remanſit: vnde poſtea cum eâdem martyrio laureatus eſt. Celebratur eorum natalis dies in Martyrol. die 28. Aprilis Eoſdem dilaudat S. Ambroſ. libr. 2. de Virgin. Sic S. Alexander S. Antoninam mutatis cum ea veſtibus è proſtibulo liberauit, ac deinde ſimul cum ea martyrium igne conſumma- *Amici morientes pro amico.* *& pro caſtitate amici.*

uit, vt habent Martyrol. die 3. Maii. extat eorum Vita apud Surium. Idem præſtitiſſe quemdam virgini Corinthiæ narrat Palladius in Lauſiac. cap. 54. Sic matronæ Lacænæ maritos carceri mancipatos mutato cum eis habitu, & carcere & morte liberarunt, vti refert Valer. Maxim. libr. 4. de amore coniug. c. 6.

VERS. 27. *Non inueniet fraudulentus lucrum: & ſubſtantia hominis erit auri pretium*] Hebr. לא יחרך *lo iacharec*, id eſt *non aduret*, vel *non aſſabit doloſus venationem ſuam*, id eſt, non comedet feram vel prædam, quam venatur per dolos & fraudes. ita R. Salomon, R. Leui, Aben Ezra, R. Dauid, Pagnin. Vatabl. & alij paſſim. Alius, *non perforabit aucupium ſuum*, id eſt perforando non capiet, non aſſabit, nõ comedet id quod aucupatur; alius, *non obſepiet prædam ſuam*, vt ſcilicet diu illa fruatur: nam illa citò illi eripietur vel elabetur: inde enim חרכים *charackim* vocantur *cancelli*, quia rem obſepiũt, vel quia perforati ſunt.

Idem omnium eſt ſenſus. Eſt enim prouerbium Hebræis, imò & aliis gentibus, vſitatum, *Fraudulentus non aſſabit prædam ſuam*, id eſt non potietur, non veſcetur & fruetur præda ſua: quia eam quam per fraudes aucupatur, vel non aſſequetur; vnde Chald. vertit, *non fiet obuiam venatio viro doloſo*; vel, ſi aſſequatur, illa ei eripietur, vt eam aſſare, eaque veſci & frui nequeat. Vnde Noſter clarè vim prouerbii expreſſit vertendo, *non inueniet fraudulentus lucrum ſuum*, quod fraude & dolo venatur; & Septuag. οὐκ ἐπιτεύξεται, id eſt, vt Roman. *non conſequetur*; Complut. *non fabricabit venationes ſuas*. Nimirum: *Malè parta malè dilabuntur*. Et

De malè quæſitis non gaudet tertius heres.

Eſt metalepſis. Ex aſſatione enim prædæ intelligitur tam præcedens eius veſtigatio & comprehenſio, quàm conſequens comeſtio & epulatio.

Et ſubſtantia hominis erit auri pretium] Legit יקר *iecar*, id eſt *pretium*; iam aliis punctis legunt יקר *iakar*, id eſt pretioſus. Rurſum חרוץ *charuts*, id eſt præciſum, ſignificat tam hominem ſtrenuum, ſedulum, acrem, quàm aurum. Vnde Primò, Pagnin. vertit, *& diuitiæ hominis pretioſæ, ſollicitudo*, vel ſtrenuitas & ſedulitas: quia per ſtrenuitatem parantur opes & imperia, tam temporalia quàm ſpiritalia, vt dixit v. præced. & R. Salomon, *ſubſtantia viri ſolliciti* (& negotiationi incumbentis, ait Aben Ezra) *eſt pretioſa & honorifica*; & Vatabl. *ſubſtantia hominis ſeduli pretioſa eſt*; alii, *ſubſtantia hominis pretioſa, eſt ſedulitas*, q. d. Pretioſiſſimum quod in opibus hominis, eſt diligentia & ſedulitas. ita R. Dauid.

Secundò, Chald. vertit, *ſubſtantia hominis erit aurum pretioſum*: quæ verſio eumdem cum Vulgata reddit ſenſum.

Tertiò, R. Leui, *ſubſtãtia viri pretioſi* & glorioſi, putà iuſti, *erit aurum*, quod omnium facultatũ eſt præſtantiſſimum.

Quartò, Hebræus apud Pagnin. in Lexico, *ſubſtantia quæ per ſollicitudinem paratur, pretioſa*, id eſt rara eſt & chara; & Baynus, *diuitiæ pretioſæ hominis ſolliciti*, q. d. Opes hereditate relictæ sũt charæ, at chariores sũt, quæ proprio labore & ſollicitudine parantur: quare eſto illas ſubinde quis prodigat, has tamen, quaſi laboris ſui fructus & præmium, ſtudioſè tuetur & ſeruat.

Quintò, Septuag. vertunt, *poſſeſſio autem pretioſa vir mũdus*, qui ſcilicet ab omni ſcoria peccati, auaritiæ & fraudum inſtar auri igne defæcati expurgatus eſt. hoc enim ſignificat Hebr. חרוץ *charuts*. Vnde auctor Catenæ Græcor. vertit, *virum autem ſincerum ſceleriſque purum, pretioſum eſt peculium*. Sic & Syrus more ſuo legens veſtigia Septuag. *ſubſtantia pretioſa*, inquit, *homo electus*. Quid enim pretioſius ſinceritate, puritate, iuſtitia, ſanctitate? Audi S. Ambroſ. lib. 1. Offic. c. 3. *Denique pretioſa poſſeſſio homo mundus. Sepi ergo hanc poſſeſſionem & circumuallato cogitationibus, munito piis ſollicitudinibus, ne in eam irruant & captiuam ducant irrationabiles corporis paſſiones, ne incurſent motus graues, ne diripiant vindemiam eius tranſeuntes viam. Cuſtodi interiorem hominem tuum. Noli eum quaſi vilem negligere ac faſtidire, quia pretioſa poſſeſſio eſt. Et meritò pretioſa, cuius fructus non caducus & temporalis, ſed ſtabilis atque æternæ ſalutis eſt. Cole ergo poſſeſſionem, vt ſint tibi agni.*

Sextò, Noſter legens יקר *iekar*, id eſt pretium, optimè vertit, *ſubſtãtia hominis erit auri pretiũ*, *Hominis*, ſcilicet veracis, ſerii & ſtrenui: hic enim ſolus dignus eſt nomine hominis, vereque eſt homo: & hunc intelligi ſuadet, imò cogit antitheſis. Senſus ergo eſt, q. d. Opes quas fraudulentus per fraudes congerit, illum non paſcent, nec ditabunt ſed ab eo velut à prædone ad alios euolabunt: at verò opes iuſti & ſinceri, quas ipſe ſuo labore & ſedulitate ſibi parat, erunt *auri pretium*, id eſt, erunt ſtabiles & pretioſæ, ac auri pretio æſtimabuntur, hoc eſt, magnæ multæque erunt: quod enim auro admetitur, hoc magnum & pretioſum eſt.

Anagogicè Beda: *Non inueniet fraudulentus lucrum, &c. fraude namque acquiſita pecunia plus in anima damni, quam lucri addit in arca: & qui propriam pro Domino ſubſtantiam nouit diſpenſare, remunerante ipſo pro terrenis cæleſtia dona recipiet. Aliter: Non inueniet fraudulentus lucrum, & ſubſtantia hominis erit auri pretium*, q. d. *Qui fraudulenta mente ſimulat ſe eſſe bonum nequiter viuens in occulto, non inueniet bona vitæ ſequentis. Qui autem ſubſtantiam virtutum ſpiritualium veraciter acquirit, mercabitur ex ea claritatem regni perennis, quod verbis ſequentibus apertius dicit: In ſemita iuſtitiæ vita, &c. In ſemita enim iuſtitiæ, ſubſtãtiam acquirit virtutum, virtutibus æternæ vitæ claritas auro pretioſior emitur. Iter autem prauum, quo fraudulentus incedit, perdito lucro temporali quod appetit, ad mortem, quam præuidere noluit, tendit ſempiternam.*

In ſemita iuſtitiæ, vita: iter autem deuium ducit ad mortem] Pro *iter deuium*, hebr. eſt *iter ſemitæ eius*, hoc eſt, iter per aliam nouamque ſemitam, deuians à regia via & communi ſemita iuſtitiæ, quaſi dicat: Iuſtitia eſt quaſi via regia, quæ ducit ad vitam, & in vitam deſinit: *iter* autem *deuium*, putà actio & conuerſatio à iuſtitiæ norma deflectens & deuians, ducit ad mortem præſentem & æternam. VERS. 28.

Porrò Septuag. *iter ſemitæ* referunt & arctant ad iniuriarum memoriam: quia per eam quaſi ſemitam aſſiduè it reditque iracundus, & vindictæ appetens. *In viis*, inquiunt, *iuſtitiæ vita: viæ autem eorum, qui memores ſunt iniuriarum, in mortem*: nam ex iniuriarum memoria accenditur vindictæ cupido, quæ in necem aliorum & ſui ipſius ruit. Chald. *iter ſemitæ* interpretatur *iter patrum noſtrorum*, putà impietatem tritam à patribus impiis.

Recentiores pro אל מות *el maueth*, id eſt *ad mortem*, legentes alio puncto אל מות *al maueth*, id eſt

non mors, planè aliter vertunt, *in ſemita iuſtitiæ vita eſt, & hæc ipſa nequaquam ad mortem ducit.* ita Tigur. Pagnin. R. Leui, R. Salomon, & alij. Verùm hæc lectio obſcuriùs & exiliùs repetit id, quòd clarè & ſublimiter iam aſſeruit: atque caret ſua antitheſi, quam Vulgata & Septuag. exhibent. Illorum ergo lectio vera & germana eſt.

Hęc gnome eſt ſtimulus acer ad ſectandã iuſtitiam virtutemque, ac fugiendam iniuſtitiam & vitiũ. Quid enim optabilius homini quàm vita, eaq; beata & æterna? Quid execrabilius quàm mors, eáque cumulata æternis gehēnæ incēdiis? Quocirca eamdē vſurpauere Philoſophi, ac imprimis Plato ſæpiùs eâdem ſtimulat ſuos ad omnem honeſtatem. Et Sixtus philoſ. in Sentent. nu. 11. hoc quaſi vitæ honeſtæ principium cōſtituit: *Immortales crede te manere in iudicio honores & pœnas*, nimirum: In gehenna *æternum quod cruciat, momentaneum quod hîc delectat: in cœlo æternum quod delectat, momentaneum quod hîc cruciat. Elige.*

CAPVT XIII. SYNOPSIS.

GNomæ de filio ſapiente, de oris cuſtodia & inconſiderato ad loquendum: de paupere diuite, & diuite paupere: de lucerna impiorum, ſubſtantia feſtinata, dilatione ſpei: de nuntio impio & fideli, de noualibus patrum: omnia cum conſilio agenda, & cum ſapientibus conuerſandum: de parcente virgæ, & ventre impiorum inſaturabili.

1. FIlius ſapiens, doctrina patris: qui autem illuſor eſt, non audit cùm arguitur.

2. De fructu oris ſui homo ſatiabitur bonis: anima autem præuaricatorum iniqua.

3. Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam: qui autem inconſideratus eſt ad loquendum, ſentiet mala.

4. Vult & non vult piger: anima autem operantium impinguabitur.

5. Verbum mendax iuſtus deteſtabitur: impius autem confundit, & confundetur.

6. Iuſtitia cuſtodit innocentis viam: impietas autem peccatorem ſupplantat.

7. Eſt quaſi diues, cùm nihil habeat: & eſt quaſi pauper, cùm in multis diuitiis ſit.

8. Redemptio animæ viri, diuitiæ ſuæ: qui autem pauper eſt, increpationem non ſuſtinet.

9. Lux iuſtorum lætificat: lucerna autem impiorum extinguetur.

10. Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt: qui autem agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia.

11. Subſtantia feſtinata minuetur: quæ autem paullatim colligitur manu, multiplicabitur.

12. Spes, quæ differtur, affligit animam: lignum vitæ deſiderium veniens.

13. Qui detrahit alicui rei, ipſe ſe in futurũ obligat: qui autem timet præceptũ, in pace verſabitur. Animæ doloſæ errant in peccatis: iuſti autē miſericordes ſũt, & miſerãtur.

14. Lex ſapientis fons vitæ, vt declinet à ruina mortis.

15 Doctrina bona dabit gratiam: in itinere contemptorum vorago.

16. Aſtutus omnia agit cum conſilio: qui autem fatuus eſt, aperit ſtultitiam.

17. Nuntius impii cadet in malum: legatus autem fidelis, ſanitas.

18. Egeſtas, & ignominia ei, qui deſerit diſciplinam: qui autem acquieſcit arguenti, glorificabitur.

19. Deſiderium ſi compleatur, delectat animam: deteſtantur ſtulti eos, qui fugiunt mala.

20. Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit: amicus ſtultorum ſimilis efficietur.

21. Peccatores perſequitur malum: & iuſtis retribuentur bona.

22. Bonus relinquit heredes filios, & nepotes: & cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris.

23. Multi cibi in noualibus patrum: & aliis congregantur abſque iudicio.

24. Qui parcit virgæ, odit filium ſuum: qui autem diligit illum, inſtanter erudit.

25. Iuſtus comedit, & replet animam ſuam: venter autem impiorum inſaturabilis.

FIlius ſapiens, doctrina patris: qui autem illuſor eſt, non audit cum arguitur] Pro *doctrina* hebr. eſt מוסר *muſar*, id eſt diſciplina, inſtitutio, eruditio. VERS. 1. Hæc gnome acrem dat ſtimulũ tum parentibus, vt filios in omni virtutis diſciplina inſtituant; tum filiis, vt eamdem tota mente capeſſant. Senſus ergo eſt, q. d. Filius ſapiens audit doctrinam patris, eique obedit: *qui autem illuſor* & deriſor *eſt*, id eſt inſipiens, qui monita patris ridet & ſpernit, hic non audit eum increpantem, cùm ab eo de vitiis ſuis arguitur. Ita Chald. *filius ſapiens*, inquit, *ſuſcipit doctrinam patris*; Syrus, *filius ſapiens patri ſuo auſcultat: at improbus, qui non recipit obiurgationem, peribit*; Septuag. *filius aſtutus* (cautus, prudens, *ſapiens*, vti vertit Aquila, Symmach. & Theodot.) *obedit patri, filius autem inobediens in perditione.*

Nota. Noſter ex Hebræo neruoſiùs vertit, *doctrina*, quàm ceteri *doctrinam*, ſcilicet audit. primò, quia filii proprium eſt erudiri doctrina patris, perinde ac lac ſugere à matre: patris enim doctrina in animum filii paternè, naturaliter & ſuauiter influit, eúmque flectit quocumque libet, ac ſibi ſimilem efficit. Vnde Tigur. *ſapiēs filius eſt diſciplina patris*, id eſt, ait Vatabl. *ex diſciplina patris euadit filius ſapiens.* Eſt metonymia: oſtenditur enim effe-

ctus paternæ diſciplinæ, ſcilicet quòd cauſet & producat in filio ſapientiam. Decus autem patris eſt filius ſapiens, ſicut dedecus eſt inſipiens. Huc facit gnome Sixti philoſophi in Sentent. n. 245. *Excrucient te liberi malè viuentes, magis quam morientes.* Et n. 164. *Peccata diſcentium, opprobria ſunt doctorum.*

Secundò, preſſiùs & ſignificantiùs, *filius ſapiens eſt doctrina patris*: quia non tantùm eam ſuſcipit, ſed & refert ac repræſentat, ſicut imago repræſentat ſuum exẽplar. Sicut ergo forma & figura, v. g. Alexandri, in eius imagine repræſentatur & cernitur, vt viſâ imagine dicamus, Hic eſt Alexander: ſic pariter pater, & doctrina patris, in filio ſapiente & obediente, quaſi in viua ſui imagine repræſentatur & reſplendet, vt viſo filio dicere poſſis, Hic eſt pater, hic eſt doctrina patris: quia ſcilicet filius viuum eſt ſpeculum paternæ virtutis & ſapientiæ. *Doctrina* ergo hîc potiùs & neruoſiùs accipitur vt nominatiui caſus quàm ablatiui: quamquam & in ablatiuo accipi poſſit, q. d. Filius ſapiens ſit, vel euadit, doctrinâ patris, id eſt per doctrinam patris. ſignificantiùs tamen in nominatiuo, filius ſapiens dicitur *doctrina patris* metonymicè, id eſt, effectus doctrinæ patris; viuum ſimulacrum, in quo intuearis doctrinam & virtutem patris; viuus liber, in quo expreſſam legas ſapientiam patris, vt de eo dicas: En hic eſt ſapientia patris. Hinc filius hebr. vocatur בן *ben*, quaſi fabrica ad patris effigiem exſculpta: radix enim בנה *bana* ſignificat ædificare & fabricare. & græcè τέκνον, quaſi genitura patris; & latinè natus, à naſcendo; ac filius quaſi φίλος, id eſt amor patris, inquit Sipontinus. Vnde Cicero lib. 2. de Finibus: *Effigies probitatis paternæ, filius.* Idem Cæcinnæ: *Imago animi & corporis, filius.* Hinc Filius Dei patris vocatur Patris imago, character, ſapientia, *ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ*, Hebr. 1. 3. nunc Dei filium filij hominum imitentur, vt patris, & præſertim Dei, qui ſummus omnium eſt parens, ſapientiam & virtutem referant & repræſentent.

Porrò filius ſuſcipiens doctrinam patris, vocatur eſtque ſapiens: quia per ſuſceptionem doctrinæ paternæ nanciſcitur Primò, ſapientiam; Secundò, nomen & famam ſapientiæ; Tertiò, hereditatem patris ampliorem. Pater enim filio obedienti & ſapienti plus bonorum relinquet, quàm inobedienti & inſipienti.

Tertiò, propriè & præcisè Beda: Filius ſapiens eſt doctrina patris, id eſt docet patrem: *Tantum*, inquit, *inter ſapientem diſtat & ſtultum, vt hic aliquãdo profectu eruditionis ad eum, qui ſe docuerat, docendũ perueniat: ille nec cum arguerit, nouerit audire.* Sic filij, id eſt famuli, Naaman docuerunt ipſum obedire Eliſeo, ſcilicet lauari in Iordane: quo facto à lepra curatus eſt, 4. Reg. 5. 13. Sic S. Franciſcus Xauerius per filios Indorum à ſe inſtructos, inſtruebat & conuertebat eorum parentes. Idem crebrò eſt videre in ſcholis noſtris, in quibus diſcipuli ea quæ didicerunt docent ſuos parentes.

VERS. 1. *De fructu oris ſui homo ſatiabitur bonis: anima autem præuaricatorum iniqui*] Pro *bonis* hebr. eſt טוב *tob*, id eſt bonum neutrè, & bonus maſculinè. Iam quia Hebræi carent caſibus, hinc pro *oris* alii vertunt, *os boni*, vel iuſti. Inſuper quia hæ ſententiæ parabolicæ ſunt, hinc acutæ pariter ſunt & conciſæ, ac multa lectori veſtiganda & ſupplenda relinquunt. Vnde Primò, Septuag. ſubaudientes τὸ *iuſtitiæ* (fructus enim boni & iuſti non eſt alius, quàm fructus iuſtitiæ & operum iuſtorum) vertunt, *de fructibus iuſtitiæ comedet bonus*, putà *os boni; anima autem iniquorum peribunt immatura*, q. d. Iuſtus ob opera iuſta fruetur longæuitate ſanctâ & iucundâ, ac fructus iuuentutis iuſtè tranſactæ percipiet in bona ſenecta, nimirum ſapientiam, gaudium, conſilium, honorem, auctoritatem, ſpem vitæ futuræ & beatæ, filios & nepotes prudentes, graues & honoratos: at impij per crapulas, libidines, aliáque ſcelera abbreuiant ſibi vitã, aut à Deo celeri morte puniuntur, vt prærmaturè moriantur, nec ad ſenectam pertingant, vel eam infelicem & ærumnoſam ſortiantur. ſicut ergo fructus immaturi acerbi ſunt, ſic eis acerba eſt vita & ſenecta: vice verſa ſicut fructus maturi ſuaues & ſapidi ſunt, ſic iuſtis ſuauis & ſapida accidit ætas & ſenecta. Vnde S. Hier. ad Nepotian. *Senectus*, inquit, *eorum, qui adoleſcentiam ſuam honeſtis artibus inſtruxerunt, & in lege Domini meditati ſunt die ac nocte, ætate fit doctior, vſu certior, proceſſu temporis ſapientior, & veterum ſtudiorum dulces atque maturos fructus metit.*

Secundò, Pagnin. repetens τὸ *de fructu*, ſic vertit, *de fructu oris viri comedet vir: & de fructu animæ præuaricatorum comedet vir iniquus.*

Tertiò, Caiet. vertit, *de fructu os viri* (boni) *comedet bonum, & anima mentientium iniquum*, ſicque explicat: In genere, inquit, hîc dicitur, quod Paulus in ſpecie dixit: *Chriſti bonus odor ſumus, alijs odor vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortem.* Ex vno ſiquidem eodemque fructu legis, fidei, iuſtitiæ & doctrinæ diuerſos, imò contrarios cibos comedũt homines diuerſimodè diſpoſiti. Nam *os* (id eſt mens) viri nullâ prauâ affectione infectum comedet bonum, & anima mentientium iniquitatibus ſuis Deo, comedet iniquum, interpretando fructum ſiue fidei, ſiue iuſtitiæ, ſiue doctrinæ, in malam partem.

Quartò, Hebræa ſic planè vertas, *de fructu oris ſui quiſque bonum comedet: anima autem peccatorum violentiam*, quod Vatabl. explicat, q. d. *Præuaricatores afficientur iniuriâ.* Sicut enim ipſi in alios fuerunt violenti & iniurij, ſic pariter lege talionis Deóque iuſtè diſponente, ipſi alios in ſe violentos experientur, & iniurios ſentient: & Chald. *vnuſquiſque de fructu oris ſui ſatiabitur bono: anima autẽ prædonum deiectione*, repete, ſaturabuntur; Syrus, *diſperdentur.* Idem voluit Noſter vertens, *de fructu oris homo ſatiabitur bonis: anima autẽ præuaricatorũ iniqua*; Hebr. *iniquitate*, repete, *ſaturabitur*. q. d. Sicut anima bona ſatiatur fructu boni ſui eloquij, quo alios docuit bona, dũ propter illud gaudebit ſe id boni præſtitiſſe, eóque alios profeciſſe, atque idcirco vel ab hominibus, vel certè à Deo, magnis præmijs afficietur: ſic ex aduerſo anima præuaricatorum, qui ſcilicet Dei legem & iuſtitiam præuaricantur, ac alios præuaricari docent, iniqua eſt, id eſt aliis iniuria & violenta: ideóque iniquitas hæc, ſiue vis & violentia, in caput eorum recidet, vt ob eam violenter multa dura pati & deuorare cogãtur. Sicut ergo anima eorum iniqua fuit in vi & culpa, ſic pariter iniqua erit in violenta pœna; quâ iniquitas eorum & violentia iuſtè caſtigabitur, quamque ipſi ſubire compellentur: pœna enim alias (putà ante peccatum) iniqua, poſt peccatum fit æqua & iuſta, adeóque iniquitas pœnæ iniquitati culpæ directè reſpondet, propriéque congruit & debetur. Anima enim quæ iniquè tra-

A ctauit Deum Deíque legem, meretur iniquè, indignè & tyrannicè tractari à tortoribus & carnificibus, præſertim dæmonibus, iuxta illud Oſee 10. 13. *Araſtis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis, comediſtis frugem mendacii.* Et illud Pſaltis de Deo pſal. 17. 26. *Cum ſancto ſanctus eris*, &c. *& cum peruerſo peruerteris*, q. d. Tu, ô Deus, ſanctis te ſanctum, innocentem, bonum & benignum exhibebis: at cum vafris & peruerſis non benignè, ſed prauè & peruersè, id eſt ſeuerè & vafrè ages, ac morem tibi propriũ, qui eſt miſereri & benefacere, inuertes: quia ipſi ab ijs qui eſſe deberent, inuerſi & peruerſi ſunt. ita S. Hieron. ibidem. Vnde Chald. vertit, *cum Abraham, Iſaac, Iacob pijs multiplicaſti pietatem: cum Pharaone & Ægyptiis, qui cogitauerunt cogitationes malas aduerſus populum tuum, conturbatos reddidiſti eos in cogitationibus ſuis.*

VERS. 3. B *Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam: qui autem inconſideratus eſt ad loquendum, ſentiet mala*] Chald. *qui tegit os ſuum, cauet animæ ſuæ: & qui aperit labia ſua, terror imminet ei*; Arabicus, *& audax in labiis trepidare faciet animam ſuam*; Syrus, *facit contritionem animæ ſuæ*; *cuſtodit animam ſuam*: Primò, ab omni angore & mœrore. Secundò, à multis peccatis quæ ore committuntur. Tertiò, à periculis, hoſtibus & inſidijs. Vnde Vatabl. *cuſtodit animam*, hoc eſt, inquit, *vitam ſuam*. Nam, vt ait Plinius: *Sæpè vox temerè emiſſa redit per iugulum.* Crebrò inculcat cuſtodiam oris & linguæ, quòd illa tam vel magis cuſtodienda ſit, quam vrbs hoſtibus cincta: vnde ſicut vrbs munitur muris, portis & ſeris; ſic natura & Deus muniuit & ſepſit linguam palato, dentibus & labiis. Rurſum, ſicut in portis vrbium excubat vigil, ne qua hoſtis irrumpat vel irrepat, ſic ſupra portas oris excubat C mens & ratio, ne quid ex ore exeat, vel introeat, quod homini malum creet. Quocirca Eccleſiaſt. c. 28. 29. *Aurum*, inquit, *& argentum tuum confla, & verbis tuis facito ſtateram, & frenos ori tuo rectos: & attende ne fortè labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem.* Vide ibi dicta.

Pro *ſentiet mala*, hebr. eſt לו מחתה *mechitta lo*, quod Primò, vertas cum Pagnin. & Vatabl. *aperienti labia contritio eſt illi*; Syrus, *confractionem efficit ſibi*, q. d. Qui inconſideratè loquitur, conteretur, confringetur & perdetur, imò ſuâ inconſideratione loquendi conteret, confringet & perdet ſeipſum. Secundò, *terror eſt illi*; Chald. *terror imminet ei*; Theodot. *confuſio*; Septuag. *& qui temerarijs eſt labijs terrebit ſeipſum*, q. d. Acceriet ſibi D multos angores & terrores: terribilibus enim malis & moleſtijs ſeipſum exponit. Hac de cauſa inſtanter orat Pſaltes: *Pone Domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labijs meis*, pſalm. 140. 3.

VERS. 4. *Vult & non vult piger: anima autem operantium impinguabitur*] Hebr. conciſè habent, *concupiſcit, & non, anima*, vel *anima pigri*. Quod Primò, ſic explet & exponit Chaldæus: *Deſiderat anima pigri aliquid, & non obuenit ei*: Syrus, *omni tempore in concupiſcentiis iacet homo qui non operatur*; ſic & Arabicus: & Pagninus, *concupiſcit anima pigri, & non eſt ei quod optat: anima autem ſollicitorum impinguabitur*; Tigur. *animus ignauorum auet, & nil habet: anima autem ſedulorum impinguabitur*; Vatabl. *deſiderat, & non fit voti compos anima pigri*, q. d. Multa concupiſcit piger, ſed ea non obtinet, quia non vult laborare, nec labore ſibi parare ea quæ cõcu-

A piſcit. Otium enim facit eum multa deſiderare, ſed inertia prohibet eum illa conſequi: quia hæret ſemper in otioſis deſideriis, nec vltrà progreditur, vt manum adhibeat operi & labori, quo ea quæ deſiderat adipiſcatur. Huic expoſitioni aptè reſpondet ſequens antitheſis: *Anima autem operantium impinguabitur*: quia ſcilicet opus & laborem non refugit, ſed eo parat ſibi ea quæ concupiſcit. Piger ergo eſt *neuolus* (nolens) *ideóque multiuolus*: nam nil vult habere laborando, ſed omnia vult habere otiando: hinc eius voluntati & cupiditati nihil ſufficit: plenus enim eſt deſiderijs, ijſque æſtuat, cùm nil aliud agat quàm concupiſcere: quare ipſe non aliud eſſe videtur quàm cupiditas, ipſáque cupido: vbi enim non eſt labor opulentiæ, ibi omnia implet ventus iners concupiſcentiæ.

B Secundò, Noſter Hebr. ſic explet & explicat: *Concupiſcit*, vel *vult, & non*, ſupple & repete, *vult anima pigri*. Idque neruoſius eſt: prior enim expoſitio iam data tetigit finem & effectum mali, hæc verò eius radicem tangit, & cauſam aſſignat, q. d. Cauſa acediæ & pigritiæ, omniſque mali quod ex ea ſequitur, eſt, quòd acedi & pigri voluntas ſit languida & torpida, adeò vt neſcias, imò ipſemet neſciat, an velit, an nolit: quia enim languida eſt, hinc vix ſentitur, ac minimo motu & ſuggeſtu euariat, vt quod nunc vult mox nolit. Hinc fit, vt ſit irreſoluta & pendula, nec quidquam aggrediatur, ſed in perpetua conſultatione & deliberatione verſetur, nec quidquam concludat; atque inſtar bilancium in libra nunc aſſurgat volendo, nunc deprimatur nolendo. Rurſum piger vult, id eſt optat inefficaciter opes, ſapientiam, virtutes: at C non vult abſolutè & efficaciter: quare in eo eſt velleitas dumtaxat, non abſoluta voluntas: vult enim, id eſt, vellet finem; at non vult abſolutè adhibere media, putà laborem ad finem aſſequendũ neceſſarium. Vnde aliqui ex Hebræo ad verbum ſic vertunt, *vult & non eſt animus pigro.* quod Itali ſignificanter dicunt, *Non gli baſta l'animo*, id eſt non ſufficit ei animus: quod Noſter clarè reddit, *vult & non vult piger*, q. d. Piger vult remiſsè, & nõ vult efficaciter. hinc ſecum luctatur nunc volendo, nunc nolendo: atque in hac inani voluntatis libratione & lucta tempus omne conſumit, nec vltrà ad rei volitæ proſecutionem progreditur; quocirca eam non adipiſcitur: at verò anima operantium operando rem deſideratam proſequitur & aſſequitur, itáque ea fruitur & impinguatur. Ra- D tio eſt, quòd ſit reſoluta, & efficaciter velit id quod vult, ideóque laborem omnem ad rem conſequẽdam opportunũ adhibet, præſertim quia ſapientia & virtus quam concupiſcit, propriè ſita eſt in voluntate efficaci. virtus enim non aliud eſt, quàm amor & cupido boni honeſti. Qui ergo vult reſolutè eſſe humilis, patiẽs, fortis, temperãs, &c. hoc ipſo ſaltem inchoatè fit humilis, patiens, fortis, temperans, &c. taliſque coram Deo cenſetur.

Tertiò, Septuag. ſic explent: *Concupiſcit, & non*, ſupple; *aliud facit anima pigri*, q. d. Nil facit niſi cõcupiſcere. vnde vertunt, *in deſiderijs eſt* (vel, vt auctor Catenæ Græcor. *agitatur, iactatur, & fluctuat* inſtar fluctus & æſtus marini) *omnis otioſus*: *omnis* propriè, & *omnis*, id eſt totus, q. d. Otioſus & piger omne ſuum otium impendit in nuda aridáque deſideria, in ijs ſuas vires, ſuum tempus inſumit & conſumit. quare nil ei reſtat, quod operi & labori ad rem deſideratam conſequẽdam neceſſario im-

pendat. Sic & Syrus, *In omni tempore*, inquit, *in deſiderijs iacet qui opera nõ facit*; & S. Hieron in Ezech. c. 16. 49. ad illa: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium. In deſiderijs*, inquit, *eſt omnis anima otioſi: quòd videlicet ſemper aliquid agendũ ſit, ne ager pectoris noſtri ceſſante manu, malarum cogitationum ſentibus oppleatur.*

Denique pro *vult* hebr. eſt מתאוה *mitaue*, à rad. אוה *aua*, id eſt concupiſcere, velle, deſiderare. *Mitaue* autem eſt participium coniugationis *hitpael*, quæ ſignificat actionem reflexam, cùm ſcilicet idem eſt agens & patiens, ſiue cùm agens agit in ſeipſum, ſuamque actionem in ſe reflectit. *Mitaue* ergo idem eſt quod concupiſcens, in ſeipſo excitans deſiderium & concupiſcentiam, in ſeipſo volens, qui ſcilicet nil agit exteriùs, ſed totam concupiſcendi & volendi actionem interiùs in ſeipſum reflectit, nihilque aliud agit quàm velle & concupiſcere, puta velleitatum & concupiſcentiarum æſtus fluctuſque in ſeipſo ciere & fouere. Acedi enim & pigri pleni ſunt deſiderijs & cõcupiſcentijs, ſicut folles pleni ſũt vẽto: vnde operis alteriùſue rei ſolidæ nõ ſũt capaces.

Anima autem operantium (hebr. חרוצים *charutſim*, id eſt ſollicitorum, ſedulorum, ſtrenuorum, vti dixi cap. 12. 14. Vnde Chald. vertit, *anima fortium*, Syrus, *validorum*: Septuag. *manus autem fortium in ſedulitate*) *impinguabitur*] q. d. Strenui & ſeduli, cùm opes, ſapientiam & virtutes volunt & concupiſcunt, non diu deliberant quid facto ſit opus, ſed ilicò manum operi admouent, ac ſtrenuè laborando parant ſibi opes & virtutes concupitas, quare iis impinguantur, id eſt implentur, ſaturantur & abundant. Aliter Arabicus, *& manus audacium*, inquit, *in ſollicitudine eſt.*

Audi Bedã, & ex eo Gloſſam: *Rectè pigri vocabulo denotatur, qui vult regnare cum Domino, & non pati pro eo: delectant præmia cum pollicentur; deterrent certamina cum iubentur, de quo Iacobus ait:* (Iacob. 1.b.) *Vir duplex animo inconſtans eſt in omnibus viis ſuis. Et filius Sirach:* (Eccleſ. 2.c.) *Væ peccatori terram ingredienti duabus viis: qui autem iuſſa operantur Domini, ideo faciunt, quia anima illorum perfecta ſupernorum dulcedine reficitur, iuxta eum qui Dominum obſecrat, dicens:* (Pſal. 62.b.) *Sicut adipe pinguidinis repleatur anima mea. Vel certè anima operantium impinguabitur: quia qui piis pro Domino laboribus inſudant, cæleſti & immarceſcibili poſt labores coronâ donabuntur.* Præclarè angelus in Vitis Patr. contra laboris tædiũ, iucundã occupationis alternationẽ ſuggerit, quã Poëta ſic carmine reddidit:

Nunc lege, nunc ora, nunc cum feruore labora:
Sic erit hora breuis, & labor ipſe leuis.

Quocirca S. Hierõn. epiſt. ad Ruſticũ, cum monet vt otium quaſi peſtem fugiat: *Facito*, inquit, *aliquid operis, vt ſemper te diabolus inueniat occupatũ.* Et inferiùs: *Scribantur & libri, vt & manus operetur cibum, & anima ſaturetur lectione. In deſideriis enim eſt omnis otioſus. Aegyptiorum monaſteria hũc morem tenẽt; vt nullum abſque opere & labore ſuſcipiant, non tam propter victus neceſſitatem, quam propter animæ ſalutem, ne vagetur pernicioſis cogitationibus mens, & adinſtar fornicantis Ieruſalem omni tranſeunti diuaricet pedes ſuos.* Vnde Abbas Abraham apud Caſſian. collat. 24. c. 2. quibuſdam ei ſuam tentationem de reuiſendis ſpecie pietatis parentibus, pandentibus reſpondit: *Deſidiam cordis veſtri deſideriorum veſtrorum peruagatio proteſtatur*, &c. *ideoque vos illa otii ægritudine ſentio laborare, quæ in Prouerbiis ita notatur: In deſideriis eſt omnis otioſus.* Vide eundem lib. 10. de ſpiritu acediæ c. 21. Quin & Pharao deſiderium Hebræorum exeundi ex Ægypto, adſcripſit eorum otio & deſidiæ: *Vacant*, inquit, *& idcirco vociferantur, dicentes: Eamus*, &c. Vnde cauſam ſuccidens: *Opprimantur*, ait, *operibus & expleant ea*, Exodi 5. 8.

Vers. 5. *Verbum mendax iuſtus deteſtabitur: impius autem confundit, & confundetur*] Hebr. *impius autem fœtere faciet, & pudore afficiet*; Chald. *impius faciet putreſcere & vituperare.* Noſter Hebr. יחפיר pro *iachpir* in *hiphil*, id eſt pudore & rubore afficiet, legit in *cal* יחפור *iachpor*, id eſt erubeſcet, cõfundetur, pudefiet, vel certè *niphil* accepit quaſi poſitum pro *cal*, vti ſubinde fit apud Hebræos. Sic & Septuag. qui proinde vertunt, *impius autem confunditur, & non habebit libertatem loquendi*; & Syrus, *confundetur & erubeſcet*; Pagninus, *verbum mendax odio habebit iuſtus: impius autem putreſcere faciet opera ſua, & pudore afficiet animum ſuum*; Arabicus denique, *verbum oppreſſionis odit iuſtus: & impius relaxabitur, & non habebit fiduciam.*

Pro *verbum mendax* Septuag. vertunt, *verbum iniuſtum odit iuſtus*, quod Primò, per metonymiam in Script. vſitatam accipias pro re ſiue opere iniuſto. q. d. Iuſtus opus iniquum, quod videt, vel audit, ab alio patrari, odit, illudque reprehendit & coarguit: at impius diſſimulat & conniuet: itaque facit vt malum putreſcat, id eſt iterando in deterius vergat, ac tanquam res putris infamiam ex ſe ſpargat, quæ vituperium, pudorem & confuſionem cieat.

Secundò, propriè *verbum mendax* accipias mendacem calumniam, vel detractionem, qua falſum crimen alteri impingitur. Hanc enim execratur iuſtus: impius verò eam concinnat, vel fouet & laudat, ideoque alios confundit & fœtere facit, id eſt pudore quaſi pedore famæ afficit, ſed tandem veritate compertâ ipſemet velut mendax & calumniator confundetur, pudore afficietur & explodetur. Hinc S. Chryſoſt. homil. 32. ad Pop. detractionem comparat cœno porcorum: *Non cernitis*, inquit, *porcos cœnum edentes ac voluentes? ſic & iſti detractores. Quid enim fœtidius verbis, quæ contumelioſi loquuntur?* Imò eam comparat ſtercori homil. 5. *Si quis*, inquit, *te prætereunte ſtercus commoueat, nonne hoc facientem contumelia & conuitio afficias? Hoc fac & circa detractorem: non enim ſic commotum ſtercus, illum fœtorem ſuſcipientem cartilaginem* (narium) *percellit: ſicut aliena peccata excuſſa & commota, atque vita aliorum impura prodita audientium animos contriſtare & perturbare ſolet.*

Tertiò, per *verbum mendax* accipias mendacem laudem & adulationem, qua falſa virtus, vel dos, alicui aſſentando tribuitur. Hæc enim confundit & pudore afficit eum qui laudatur, cùm ei tribuitur falsò quod non habet: ac proinde adulatione compertâ ipſe adulator pudefiet & confundetur.

Denique per *verbum mendax* quoduis mendacium, dolum, falſitatem accipias, præſertim quæ Deo iniuria eſt, aut proximo noxia. Hæc enim eſt peccatum mortiferum, ideoque eam execratur iuſtus, vtpote amator & filius veritatis & virtutis: quapropter magnum honorem & laudem apud Deum & homines meretur & obtinet: impius verò amat mendacia, dolos & fallacias, quia oſor eſt veritatis & iuſtitiæ, ideoque pudorem & probrum meretur, ſibique conſciſcit.

Gnomæ de mendacio. Salomoni aſtipulantur Philoſophi. Sixti, ſiue Sexti, Pythagorei in Prouerbiis, ſiue Sentētiis nu. 155. hæc eſt vox veridica: *Melius eſt vinci vera dicētem, quàm vincere mentientem.* Et n. 158. *Nihil tam vernaculum ſapientiæ quàm veritas.* Et n. 20 *Optimam purificationem putato, nocere nemini.* Et n. 53. *Reuereatur viā tuā mūdus: nihil admittas quod tibi inuehat notam.* Ariſtoteles rogatus, *Quid lucrifacerent mendaces? Vt vera loquentibus*, inquit, *non credatur.* ita refert Laërtius lib. 5. c. 1. Cyri gnome fuit: *Omninò nō eſt mētiēdū. Apertū enim mēdaciū maximè impedimento eſt ad veniam conſequendam.* ita refert Xenophon libr. 2. Pædiæ. Epænetus, teſte Plutarcho in Lacon. dictitabat mendaces omnium ſcelerum & iniuriarum auctores eſſe. Denique paſſim ſapientes & Philoſophi & Chriſtiani explodunt illud Platonis paradoxum: *Mendacio quandoque vtendum eſt tamquam elleboro. Mendacium concedendum eſt medicis, aliis verò minimè.* Tritum eſt iſtud: *Oſtende mihi mendacem, oſtendam tibi furem.*

Vers. 6. *Iuſtitia cuſtodit innocentis viam: impietas autem peccatorum ſupplantat*] Hebr. *iuſtitia cuſtodit integrum via, impietas autem deflectit*, vel *detorquet*, vel *obliquum facit*, vel *peruertit* (hæc omnia enim ſignificat סלף *ſalaph*) *peccatum*; Tigur. *iuſtitia obſeruat viam integram: impietas autem deflectit ad peccandum*; Vatabl. *impietas autem euertit peccatorem*, hoc eſt, inquit, *eum voto ſuo fruſtratur*; Pagnin. *iuſtitia cuſtodit perfectum via: impietas autem peruertit viam peccantis*; Septuag. *iuſtitia cuſtodit innocentes via: at impios, malos* (prauos, peruerſos) *facit peccatū*; Symmach. neruosè, *iniuſtitia verò attrahit peccatum*; Chald. *iniuſtus autem inſtabilis erit propter peccatū*; Syrus, *iuſtitia cuſtodit eum qui innocens eſt in via: peccator autē à ſuis criminibus perditur.* Omnia hæc eòdem redeunt. ſed rem ſenſúmque exaggerant. Senſus ergo eſt, q.d. Iuſtitia cuſtodit iuſtū, vt rectâ ſemper iuſtitiæ ſemitâ incedat, ideoque eum ab omni malo tum culpæ, tum pœnæ, tuetur & cuſtodit: at impietas errans & vaga, à rationis & iuſtitiæ ſemita obliquat & deflectit. ideoque impius eam ſequēs ex vna labitur in aliam & aliam, vt indies fiat deterior, maiorique culpæ & pœnæ obnoxius: quare *impietas peccatorum*. quæ ſcilicet facit, vt impius ex vno peccato continuè labatur in aliud, nec niſi peccata ſibi accumulet (τὸ enim *peccatorum* genitiuus eſt nominatiuo *peccatum*, vt patet ex Hebr. חטאת *chattat*, non *peccator*) impiū *ſupplantat*, id eſt pedibus calcat & premit quaſi omnis culpæ malique reū. Rurſū R. Salomon: Peccator, inquit, vocatur *chattat*, id eſt peccatum, ob ingentē impietatem, ſicut inſigniter ſceleſtū vocamus *ſcelus*. Impietas ergo peccatorem *ſupplātat*; id eſt eum ſúſque deque vertit, deturbat, trāſuerſū agit, vt vndique impingat, ac inſtar ſuis in cœno turpitudinū volutetur. Et Aben Ezra: Impietas, inquit, peccatū, id eſt peccato obſtrictū, ſupplantat, eumque in obliquum trahit. Et R. Leui: Cōſuetudo, ait, cui vir probus iuſtè viuendo aſſueuit, ei conſeruabit vitæ rectitudinē, quam in ſingulis rebus expoſcit: ille enim integritatis ſemitam terit propter iuſtitiæ morem, cuius eſt tenaciſſimus. Secus verò ſe habet qui impietati aſſueuit: ab illa enim ſupplantatur, & trāſuerſum agitur ab iis ad quæ tendebat; ita vt animo deſtinata præſtare nequeat. Sic videmus peccatores auditis cōcionibus, vel monitionibus, ſubinde compungi, vitæque emēdationem proponere, ſed ab inolita peccandi conſuetudine, mox vt illecebræ offeruntur, ilicò ad eas rapi velut equi ad pabulum. Eſt enim catena virtutum, æquè ac vitiorum. ſicut enim in catena annulus prior trahit ſequentem, ſic & virtus trahit virtutem, & impietas trahit aliam impietatem. Hoc eſt quod ait Origen. hom. 23. in Numer. *Ex iuſtitia generatur iuſtitia, & ex caſtitate caſtitas. Si quis enim primò tenuiter caſtus eſſe cœperit, accepto caſtitatis fermento quotidie caſtior efficitur.* Vnde S. Dominicus cognomento Loricatus à lorica ferrea, quam ad nudam carnem geſtabat, rogatus qua ratione tantas pœnitentias diſciplinarum (quas per integra pſalteria quotidie faciebat) ciliciorum, ieiuniorum peragere poſſet? reſpondit ſe ſenſim à minoribus ad maiores gradum feciſſe, ac proinde eas iam ſibi faciles effectas: *Somnus enim ſomnum adeſcat*, inquit, *vigiliæ vigilias pariunt, & in quo corpus humanum ſenſim enutritur, in eo per incrementa poſtmodum roboratur.*

B S. Baſil. in c. 9. Iſaiæ affert ſimilitudinem graminis. Sicut enim gramen demeſſum, vel comeſum ab equis recreſcit, aliudque & aliud ſubnaſcitur: *Sic vnum peccatum*, ait, *aliud velut congenitum per gradus excipit, ceu fornicatio fornicationem, & ipſa aſſuefactio mendacij mater fit mendacij; & qui mentem diu exercuit ad furandum, nullo iam negotio aggreditur iniquitatem. Quod enim præuertit illum occupare peccatum, hoc illi fit occaſio alterius peccati.*

Aliud ſimile magnetis affert Beda ſerm. de Natiuit. *Sicut magnes ferrum*, inquit, *ſic peccatum ad ſe trahit.* Item vt ferri annulus magneti adhærens alium leuat, & hic rurſus alium, donec catena fit, ſic peccata alia ex alijs pendent.

C Tertium ſimile eſt lini, fili, & funis. Sicut enim linum trahit linum, vna pars fili & funis trahit & implectit aliam: ſic pariter vna virtus innectit trahitque aliam, atque vnum vitium implectit aliud, illudque ad ſe *attrahit*, vt vertit Symmach. iuxta illud Iſaiæ 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis*, vbi plura hac de re dixi.

Eſt quaſi dives, cum nihil habeat: & eſt quaſi pauper, cum in multis diuitiis ſit] Hebr. *eſt ditans ſe, & nihil ei: eſt depauperans ſe, & ſubſtantia multa*; Septuag. *ſunt qui ditant ſe nihil habentes, & ſunt qui ſe humiliant in multis diuitiis*; Symmach. *mendicantes*; Theodot. πτωχεύων, id eſt *qui apparet mendicus, qui mendici ſpeciem præbet*; Chald. *eſt qui diuitem facit ſemetipſum, & nihil habet; eſt qui pauperem facit animam ſuam, & multam habet ſubſtan-* Vers. 7.
D *tiam*; Syrus, *ſunt qui ſeipſos ditant, & nihil habent: ſunt qui ſe pauperes faciunt, & multum poſſident.*

Primò, R. Salomon, Aben Ezra, & Caietan. ſic exponunt, q.d. Eſt qui ſuâ induſtriâ, vel fortunâ, euadat diues cùm priùs nihil haberet: & eſt qui ſuâ inertiâ, imprudentiâ, vel infortunio in pauperiem incidat, cùm multas habeat poſſeſſiones & diuitias.

Secundò, idem R. Salomon, q.d. Eſt qui diteſcat furto à pauperibus bona ſubducens, qui tandem diuitiis omnibus ſpoliatus in priſtinam pauperiem recidet.

Tertiò, Hugo & alij, q.d: Opulentus ſuis opibus non contentus, ſed plura inſatiabiliter appetens, eſt quaſi diues, id eſt videtur diues; ſed reuera diues non eſt, cùm nihil habeat, id eſt, nihil vel parum habere ſe putet: aut nihil habeat, quia nō habet animi quietem, vt ſit ſua ſorte contentus: qui enim eam non habet, nihil habet. vice verſa pau-

per ſua tenui ſorte contentus, eſt in multis diuitijs: diuitem enim non opes faciunt, ſed animus, cui ſua ſufficiunt, ſuaque ſorte quietus & lætus, iuxta illud Poëtæ:

Quis diues? qui nil cupit. Et quis pauper? auarus. Vnde S. Ambroſ. lib. 3. epiſt. 25. ad Eccleſiã Vercell. *Sed vultis,* inquit, *diuites eſſe? eſtote pauperes. Tũc eritis per omnia diuites, ſi fueritis pauperes ſpiritu. Non cenſus diuitem, ſed animus facit. Sunt qui ſe humiliant in multis diuitijs, & rectè ac prudenter. Satis enim diues omnibus natura lex eſt, cui citò inuenias quod abũdet. Cupiditatibus autem omnis diuitiarum abundantia, inopia eſt. Denique nemo pauper naſcitur, ſed fit. Non ergo naturæ paupertas, ſed opinionis eſt: ideoque citò inuenitur diues naturæ, difficile cupiditati: etenim quo plus vnuſquiſque acquiſierit, plus ſitit, & quaſi quadam inardeſcit ebrietate cupiditatum ſuarum.* Idipſum deinde fusè proſequitur ac oſtendit, verè diuitem dumtaxat eſſe iuſtum & ſanctum, qui dicere poteſt: *Portio mea Dominus.*

Apologus quòd cupidus ſit pauper.

Hinc gnomen appoſito crocodili & auiculæ apologo, bellis in ſimilitudinibus variegato, venuſtat Cyrill. lib. 3. Apol. moral. c. 3. cui titulus: *Quod cupidi quantumcumque habeant, ſint pauperes.* Auicula quædam, inquit, per os crocodili ingreſſa eius viſcera laniauit, eumque lethaliter ſauciauit: egreſſa deinde auolanſque crocodilo, de iniuria eam accuſanti reſpondit: *Si communis eſt omnibus amica iuſtitia, iuſtè certè reus eſt cunctis qui aliquibus nocuit. Tu autẽ inſatiabilis cupiditatis deprauatũ exemplar, totũ te voragini tribuiſti, dum non obſtructo ore, ſed aperto, quaſi nũquam ſatiatus dormis, & latiore rictu, ſtipante te tuorũ dentium ſerie, & vnguiũ immanitate armaris, cùm tamẽ vorabilia tibi non deficiant: quia dũmodo repleatur tua voracitas, quæ ſit rapueris non diſcernis. Ideo propter cupiditatem iuſte vitalia tua perdis, vt quemadmodum prauæ actionis formã dediſti, ita & portes eã. Sic nimirũ cupid⁹ magis euomit, quam exhaurit. Nullus enim plus perdit, quàm qui ſeipſum amittit. Quod enim eſt quod poſſides, quando auaritia te abſorbet? Ignis numquã dicit Sufficit, neque cupiditati ſatis fuit vmquã. Quare deſtructio cordis, eſt auaritia, & omnes deuorat poſſeſſiones. Stomachus exinanitus appetit, & incẽdio naturali mẽbrũ arefactũ ameſcit. Locus euacuatus attrahit, & ardore pectus febricitantis magis ſitit.* Vnde cõcludẽs hoc epimythiũ ſubijcit: *Igitur cupiditas, mẽtis eſt egeſtas, ac tantò maior, quãtò fuit auidior eius flãma. Diogenes nihil extra ſeipſum cupiens, mundũ ſpreuit: Alexãder verò omnia poſſidẽs, amplius cõcupiſcit. quis ergo ditior, nonne qui ſpreuit? nimis enim plenus vẽter eructat, & tũc flumẽ extrà diffũditur, cùm exundat. Vides igitur quòd plus cupere infelix paupertas ſit, nihil verò deſiderare opulentiæ ſumma ſit? Quo dicto, cum crocodili vita finiuerunt verba.*

Rurſum diues qui nihil habet, eſt opulẽtus, qui amplum habet dominium, ſed nullum vel paruum eius vſum & fructum, vel quia eſt minorennis & pupillus, vel quia prodigus, vel quia obærata ſunt eius prædia, ſimili de cauſa: pauper verò multas habens diuitias eſt, qui parum habet dominij, ſed multorum vſum, vti ſunt Religioſi *nihil habentes, & omnia poſſidentes.* Sic expoſitum hoc prouerbium habet ſpeciem ænigmatis.

Quartò, alij teſte Vatablo vertunt, ſunt qui in penuria rerum omnium diuites eſſe ſciũt. ſunt qui cùm immenſis opibus abundẽt, ſciunt eſſe frugales & pauperes. Et ad hunc ſenſum, qui valdè appoſitus eſt, exponi poteſt verſio Vulgata: Magnæ enim prudentiæ eſt ſuo tempore oſtendere ſuas opes & liberalitatẽ; ac viciſſim cùm tempus exigit, ſumptibus parcere, ſuamque oſtendere parſimoniam. Talis erat Paulus qui ait: *Scio & humiliari, ſcio & abundare (vbique & in omnibus inſtitutus ſum) & ſatiari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati,* Philip. 4. 12. Sapiens ergo ſcit vbi ſe gerat vt pauperem, vbi vt diuitem.

Quintò & genuinè, q. d. Sunt qui diuites ſe ſimulant, cùm nihil habeant: ſunt vice verſa qui ſimulant, ſe pauperes, cùm diuitijs abundent. Hunc eſſe ſenſũ liquet Primò, ex τῷ *quaſi*, quòd ſimulationem & apparentiam externã ſignificat. Secundò, quia hebr. eſt מתעשר *mitaſſer*, id eſt, qui facit, fingit, ſimulat ſe diuitem, & מתרושש *mitroſces*, id eſt qui facit, fingit, ſimulat ſe eſſe pauperem, cùm reuera talis non ſit, ſed diues. Vtrumque enim eſt coniugationis *hitpael*, quæ ſæpè ſignificat fingere, ſimulare, præſeferre. Tertiò, quia ita vertunt Septuag. Chald. Syrus, Theodot. paulò antè citati, & Vatabl. Pagnin. R. Leui & alij.

Significat hæc gnome non facilè hominem iudicandum ex ſpecie externa, eò quòd illa ſæpè fallat, cùm diuites appareant foris qui domi ſunt pauperes, & vice verſa. Diuites enim ſubinde ſe gerunt vt pauperes, & pauperes vt diuites, idque vel ex ſuperbia, vel ex auaritia, vel ex prudentia, vel ex humilitate & modeſtia, aliáve virtute.

Porrò hæc gnome vniuerſalis eſt & varijs particularibus caſibus aptari poteſt. Primò, nobilibus & auaris, q. d. Sunt nobiles, qui vt nobilitatis ſuæ dignitatem tueantur, ſimulant ſe diuites, ideoque ſplendidis veſtibus famuliſque ſtipati forinſecus incedunt, cùm domi vix habeant panem quem comedant: vice verſa ſunt diuites qui opibus abũdant, ſed quia auari, pauperes ſe ſimulant, ne cogantur ſplendidè viuere, eleẽmoſynas erogare, magna tributa pendere, &c.

Secundò, principibus & plebeijs, q. d. Sunt reges & principes, qui videntur diuites cùm nihil habeant, imò ſint in graui ære alieno, eò quòd opes ingentes quas habent in opera reip. ac præſertim in milites & exercitus impendant: vice verſa ſunt plebeij, qui vidẽtur pauperes, cùm opibus abundent. Ita hodie videmus reges & principes ærarium in bellis exhaurire, vt reuera pauperes ſint; vice verſa plebeios opibus abundare, ac proportionaliter in ſtatu & gradu ſuo meliùs habere regibus, iiſque eſſe commodiores & opulentiores.

Tertiò, ſuperbis & humilibus, & hos maximè videtur notare hîc Salomon, q. d. Sunt ſuperbi qui ſe ſuaque ſplendidè iactant & oſtentant, quaſi diuites ſint, cùm reuera nihil vel parum habeãt. vice verſa ſunt humiles & modeſti, qui cùm opibus abũdent, eas tamen modeſtè tegunt, vt videantur eſſe pauperes. Pari ratione idem tribuas prudentibus & imprudentibus: prudẽtes enim celant ſuas opes, imprudentes eas oſtentant. Vnde

Tropol. hoc prouerbium intorqueas in arrogantes, qui ſcientiam vel virtutem quam non habent, ſibi arrogant. Aut in eos qui gloriantur quaſi diuites ſint, eò quòd polleant opibus, non virtutibus. Vnde Auctor lib. de 12. abuſionibus tomo 9. S. Auguſt. *Prima,* inquit, *abuſio eſt, ſapiẽs ſine operibus; Secunda, ſenex ſine religione; Tertia, adoleſcens ſine obediẽtia; Quarta, diues ſine eleẽmoſyna; Quinta, femina ſine pudicitia; Sexta, domin⁹ ſine virtute; Septima, Chriſtianus cõtẽtioſus; Octaua, pauper ſuperb⁹; Nona, rex iniquus; Decima, Epiſcopus negligens; Vndeci-*

Abuſiones duodecim.

ma, plebs ſine diſciplina; Duodecima, populus ſine lege. A

Octauo autem, putà pauperi ſuperbo; adaptat hanc gnomen Salomonis: *Eſt quaſi diues cùm nihil habeat, & eſt quaſi pauper cũ in multis diuitijs ſit. Quaſi pauper ergo,* inquit, *in multis diuitijs, eſt diues humilis ſpiritu: & nihil habens quaſi diues, eſt pauper ſuperbus mentis affectu. Nobilis ergo inopia eſt mentis humilitas, & ineptæ diuitiæ ſunt animorum enormitas.*

Rurſum Beda myſticè hanc gnomen adaptat ijs, qui sũt diuites opibus, ſed pauperes bonis operib⁹, qualis fuit diues Epulo; ac ijs qui sũt pauperes opibus, ſed diuites virtutibus, qualis fuit Lazarus. *Diues,* inquit, *ille ſibi videbatur, qui induebatur purpura & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendidè; ſed quia Deum non habuit, comperit in fine nihil fuiſſe quod habuit. Vnde dictum eſt de talibus: Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis. Pauper è cõtra videbatur Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius vlceribus plenus: ſed in multis erat diuitijs, quia virtutem habuit humilitatis, quia conditorem omnium diuitiarum, videlicet Deum, corde geſtabat.* Mutuatus eſt hæc Beda ex S. Auguſt. ſerm. 212. de Tempore, vbi fusè hãc ſententiam & ſequentem pertractat, ac inter cetera ait: *Sunt qui ſe diuites affectant cum ſint pauperes, id eſt iuſti videntur cùm ſint impij, &c. iuſtos ſe volunt videri cùm in cella conſcientiæ non habeant aurum iuſtitiæ. Et ſunt pleni tanto humiliores, quanto ditiores, de quibus dictum eſt: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Lucet aurum, ſed plus lucet fides.* Et de his paulò antè dixit: *Sunt diuites in corde, diuites pleni fortitudine, opimi pietate,* C *abundantes charitate: ſe. ũ, ſunt diuites, interiores ſunt diuites.* Atque toto ſermone docet veras opes conſiſtere in copia, non auri, ſed fidei & virtutũ. Vnde poſt initium ait: *Morbus autem diuitiarum eſt ſuperbia magna. Nam grandis animus eſt, qui inter diuitias iſto morbo non tentatur. Maior animus diuitijs ſuis, qui eas vincit, non concupiſcendo, ſed contemnẽdo. Magnus eſt ergo diues, qui non ſe ideo magnum putat, quia diues eſt. Qui autem ideo ſe magnũ putat, ſuperbus & egenus eſt. In carne crepat, in corde mẽdicat, inflatus eſt, nõ plenus.* Et inferiùs: *Omnes ergo diuites boni fideles. Nemo ſe cõtemnat, pauper in cella, diues in conſcientia. Diues quippe in cõſciẽtia ſecurior dormit in terra, quàm diues in purpura. Ibi nõ excitat ſollicitudo maligna cõpũcto corde. Serua diuitias in corde tuo, quas tibi cõtulit paupertas Domini tui. Immò ipsũ adhibe tibi cuſtodẽ: ne pereat de corde quod dedit, ſeruet ipſe qui dedit. Omnes ergo diuites boni fideles, ſed non diuites huius mũdi. Denique diuitias ſuas nec ipſi ſentiunt, ſentient poſtea.* D

VERS. 8. *Redemptio animæ viri, diuitiæ ſuæ: qui autem pauper eſt, increpationẽ nõ ſuſtinet*] Pro *redẽptio* hebraicè eſt כופר *copher,* quod Caietan. vertit, *pretiũ,* sẽſumque dat, q. d. Diuitiæ hominis ſunt pretium eius: tanti appretiamur hominem, quantum eſt opulentus: vulgus enim omnem dignitatem ponit in opibus, & iuxta opes quemque æſtimat. vice verſâ pauper adeò abiectus eſt viliſque pretij, vt ne quidem admittatur ad audiendam increpationem, ſed ab oculis & alloquio hominum velut peripſema repellatur. Verùm *copher* propriè non ſignificat pretium, ſed redemptionem, expiationem, ſatisfactionem. Vnde Symmach. & Theodot. vertunt, *propitiatio;* Septuag. *redẽptio;* Syrus, *ſalus viri diuitiæ eius.* Notat S. Hieron. in Ezech. c. 18. ſignificãter dici *diuitiæ ſuæ; Ne,* inquit, *de rapinis & vſuris, & alieno malo quæſitũ panẽ vertamus in miſericordiã.*

Igitur Primò, S. Auguſt. ſerm. 212. de Temp. ſic exponit, q. d. Diuitiæ viro addunt animos & robur, vt obluctetur quibuſuis aduerſitatibus in ſe incurrentibus: ab ijs enim ſuis opibus ſe poteſt liberare & redimere: at pauper puſilli eſt animi, & quauis acriore increpatione percellitur; quare minanti cedit, etiam vt ſceleri eius cooperetur. *Quando illi,* inquit, *dictũ fuerit ab aliquo potente, Dic hoc verbum contra inimicum meum, dic falſum teſtimoniũ, vt eum quem volo opprimam; & donũ dat. Fortè negat dicens: Non facio, non mihi adduco peccatum. Sed tantum negatur, donec diues minari incipiat: nam pauper non ſuffert minas,* ſed ijs cedit & ſuccumbit. Huc accedit expoſitio S. Hieron. in c. 22. Ezech. *Pauper,* inquit, *non ſuſtinet increpationem, id eſt iniuriam* B *vel malum ſibi intentatum,* q. d. Pauper facilè iniurijs opprimitur, & damnis intentatis proſternitur, &, vt vulgò dicitur: Qui *non habet in ære, luit in pelle.*

Secundò, alij ſic exponunt, quaſi hæc dicantur in laudem diuitiarum, q. d. Diuitiæ diuitem à quolibet malo incurrente liberant & redimũt: at pauper non ſuſtinet increpationem: quia ante correptionem ilicò vt accuſatur, damnatur, iuxta illud Poëtæ:

Dat veniam coruis, vexat cenſura columbas.

Tertiò, Rabbini in *Midras agada:* Pertinẽt hæc, inquiunt, ad dimidium ſiclum, qui in lege pro redẽptione animæ præceptus erat, Exodi 30. 12. qui quidẽ pauperi æquè ac diuiti pari erat debito ſoluendus, ne ſcilicet pauper conuitium increpationemque audiret à diuite, maiorem ſe partem in communi omnium ſacrificio habere, iactante. C

Quartò & genuinè, aſſignat hîc Salomõ cõmodũ diuitiarũ & commodũ paupertatis, hocq; illi præfert, q. d. Diuitiæ hoc commodi afferunt diuiti, quòd, ſi fortè in periculum animæ, id eſt capitis & vitæ incidat, facilè illud excutiat, ſeque redimat auro, iuxta illud Eccleſ. 7. *Sicut enim protegit ſapientia, ſic protegit pecunia.* At pauper ſæpè ob hoc dumtaxat increpationes, accuſationes & lites euadit, quòd pauper ſit, quòd ſcilicet non habeat opes, quibus accuſatores inhiant, vt eas ſua criminatione emungant. Reddit cauſam cur ſint, qui velint videri diuites, & viciſſim qui velint videri pauperes, vti dixit v. præced. nimirum diuites videri volunt, vt periculum auro redimant: pauperes, vt periculum ſua paupertate declinent & effugiant. ita Aben Ezra, Ianſenius, Vatabl. & alij. Hunc ſensũ exigunt Hebræa quæ habent, *& pauper non audit;* Syrus, *non recipit increpationem.*

D Audi S. Chryſoſt. in Catena Græcor. *Quid dicis? quid facis? cur pecunias vſque adeo extollis? Non quaſuis pecunias, vel opes, eam vim habere dixit: ſed proprias, hoc eſt, iuſtis laboribus partas, non vi aut fraude raptas: hæ enim non ſunt propriæ. Mendicus autem non ſuſtinet minas. Numquid res mala eſt paupertas? an hoc forſan, quod mox ſequitur, dicere voluit? Ecce egeſtas res vſque adeò ſecura & tuta eſt, vt ne minari quidẽ ſpoliationẽ quis pauperi valeat, nedum ſpoliare: illũ enim qui nihil omnino habet, quomodo quis exterrere queat? Huiuſmodi enim vita, quod ad curas attinet, eſt prorſus ſecura & otioſa. Poſſunt hæc ad ſuppliciorũ quoq; metũ referri: qui enim aduerſâ fortunâ premũtur, ſuppliciorũ interminationẽ nõ formidãt.* Huc facit illud Theodoret. orat. 7. de Prouidentia: *Pauper nõ metuit ſtrepitũ fori, nec præconis vocem reformidat, nec iudicis toruo vultu & oculis ignẽ ſpirãtibus terretur.* Et illud Poëtæ:

Sic reus ille ferè eſt, de quo victoria lucro

A *Eſſe poteſt; inopis vindice facta cauent.*

Et illud:

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Ita S. Hilarion teſte S. Hieron. in eius Vita, circũuentus à latronibus, ab eiſque rogatus: *Quid*, inquiunt, *faceres, ſi latrones ad te venirent?* reſpondit: *Nudus latrones nõ timet.* Et illi: *Certè*, aiunt, *occidi potes. Poſſum*, inquit, *poſſum: & ideo latrones non timeo; quia mori paratus ſũ.* Et S. Frãciſcus à ſimilibus interrogatus quis eſſet? intrepidè reſpondit: *Præco ſum magni Dei.* Et S. Martinus captus à prędonibus aſſeruit, ſe nihil omnino metuere. *Scio enim*, inquit, *Deũ in maioribus periculis magis eſſe præſtò, magiſque opitulari conſidentibus in ſe.* Ita Seuerus in eius Vita.

Myſticè, *Redemptio animæ viri ſunt diuitiæ eius*, id eſt diuitiæ propriæ, ideóque non temporales: hæ enim ſunt alienæ & peregrinæ, non propriæ & domeſticæ, ſed ſpiritales, putà virtutes, de quibus B ait S. Paulus: *Quod in omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni verbo & ſcientia*, 1. Corinth. 1. 5 Ita S. Hieron. epiſt. ad Lucinum: *Poſſumus quidem diuitias*, inquit, *intelligere quæ non de alieno, non de rapinis ſunt, iuxta illud: Honora Deum de tuis laboribus: ſed melior eſt intelligentia, vt proprias diuitias cognoſcamus theſauros* (virtutum & bonorum operum) *in cælo repoſitos, quos nec fur poſſit ſuffodere, nec latro violentus eripere.* Et Beda: *Quid autem vera diuitiæ valeant, quid vera paupertas agat, ſubdendo manifeſtat: Redemptio animæ viri diuitiæ ſuæ: qui autem pauper eſt, increpationem non ſuſtinet. Qui ergo animam ſuam vult redimi à futura ira, congreget diuitias operum bonorum. Qui enim eget huiuſmodi diuitijs, increpationem diſtricti iudicis ſuſtinere non valet, de qua Pſalmiſta poſtulat, dicens: Domine ne in ira tua arguas me; neque in furore tuo corripias me. Alioquin* C *pauperes non ibi increpantur à Domino, ſed benedictionem æternæ hereditatis percipiunt.*

Porrò præ ceteris operibus, eleẽmoſynæ ſunt animæ redemptio. Vnde S. Chryſoſt. *Diues*, inquit, *in periculum animæ ſuæ recipit opes: quapropter cùm illas recondit, animæ ſuæ iacturam facit; cum autem largitur egenis, animam ſuam liberat. quia redemptio animæ propriæ diuitiæ.* Denique S. Hieron. in c. 2. ad Galat. *Pauper*, inquit, *non ſuſtinet comminationem. Non enim poteſt futurarum pœnarum audire terrorem pauper in fide, pauper in gratia, non habens diuitias ſpirituales*, &c. Et S. Ambroſ. in Annotat. Exodi c. 30. ad Iuſtum: *Eſt*, inquit, *redemptio animæ miſericordia. Redemptio enim animæ hominis diuitiæ eius ſunt, quibus vtique fit miſericordia, quæ ſumptu pauperes iuuat. Fides igitur gratia, gratia miſericordia,* D *miſericordia redemptio eſt animæ, quæ drachma, hoc eſt integro pretio ſummæ plenioris expenditur.* Hinc & illud Danielis conſilium datum Nabuchodonoſori cap. 4. *Peccata tua eleẽmoſynis redime.* Idem S. Ambroſ. lib. 3. epiſt. 25. ad Eccleſiam Vercellenſem: *Redemptio animæ viri*, inquit, *diuitiæ eius, quoniam qui pauperi donat, redimit animam ſuam.*

VERS. 9. *Lux iuſtorum lætificat: lucerna autem impiorum extinguetur*] Septuag. *lux iuſtis ſemper, lux autem impiorum extinguetur*; Chald. *lux iuſtorum exultabit*, id eſt exultare faciet tam ipſos quàm alios. Hebr. eſt ישמח *iiſmach in cal*, id eſt *lætabitur*, id eſt lætari faciet. Ponitur enim *iiſmach* pro ישמח *ieſammach* in

Lux iuſti quæ? Reſp. Primò. *piel*, & ſic fortè legit Noſter: eædem enim vtrobique ſunt litteræ, mutatis dumtaxat punctis.

Quæres, quænam hæc *lux*? Primò, Aben Ezra & Pagnin. accipiunt animam iuſti, quæ lux dicitur, A quia ſapiẽtia lucet & prælucet alijs. Vnde Pagnin. vertit, *anima iuſtorum, quæ eſt veluti lux, lætabitur: anima impiorum, quæ eſt velut lucerna, extinguetur.* Nam anima iuſti ſimilis eſt luci ſolis exorientis, quę permanet, imò creſcit: impij verò lucernæ, quæ lucis firmitate caret & abſumitur, ait Aben Ezra.

Secundò. Secundò. Vatabl. *Lux*, inquit, eſt intelligentia, de qua Chriſtus Ioan. 8. *Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ*: intelligentia autem impij extinguetur, iuxta illud Lucæ 8. *Quicumque non habet, etiam quod putat ſe habere, auferetur ab illo.* Iuſti enim lumen rationis & fidei, illud excolendo ac iuſtè viuendo, adaugent: at impij illud iniuſtè viuendo ſenſim imminuunt & extinguunt, iuxta illud S. Ambroſ. lib. 1. de Abraham: *Lumen illud quod hominis à Deo cum mente inditum fuit, ſuperbiæ flatus & voluptatis humor ſopit.*

B Tertiò, *lux* ſymbolum eſt lætitiæ: ſol enim ſuâ luce exhilarat vniuerſos. Sic ſenſus erit: Vt ſol exortus ſuo lumine mundum exhilarat, ſic iuſtorum animi vultúſque hilares triſtitias huius mundi & moleſtias facilè diſcutiunt q. d. Mens ſerena lætáque iuſtorum alios lætos efficit; aut in ſuo lumine & pura conſcientia vnuſquiſque iuſtorum lætus erit: improborum verò lucerna, id eſt lætitia & gaudium vanum eſt & fallax, ideóque citò occidit & euaneſcit. ita auctor Catenæ Græc. Tertiò.

Quartò, *lux* ſymbolum eſt proſperitatis & felicitatis, ſicut tenebræ aduerſitatis & infelicitatis. Quartò. q. d. Felicitas iuſtorum ſolida eſt & perdurat, quia fundata in iuſtitia, ideóque ſolidam liquidámque tam ſibi quàm alijs affert lætitiam: at lucerna, id eſt modica & breuis impiorum felicitas, ocyùs extinguitur & deperit, præſertim dum more ſuo eam oſtentant, itáque inuidiam & æmulationem ſibi C concitant: inuidi enim & æmuli eam ſæpè extinguunt. ita Lyran. Baynus, Salazar & alij. Hic ſenſus valdè appoſitus eſt.

Quintò, *lux* ſymbolum eſt famæ, claritatis & gloriæ. q. d. Fama & gloria piorum ſimilis eſt amplæ luci, quæ omnes illuſtrat, exhilarat, lætificat: Quintò. at lucerna, id eſt breuis & exigua fama, impiorum ilicò extinguitur, ideóque ſolidam claritatem & lætitiam afferre nequit.

Sextò, & ſublimiùs, *lux* ſymbolum eſt doctrinæ, iuſtitiæ, virtutis, gratiæ, quæ eſt lux cæleſtis & Sextò. diuina, de qua Chriſtus Mat. 5. *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt glorificent Patrẽ veſtrum qui in cælis eſt.* q. d. Iuſti ſuâ ſplendidâ doctrinâ & glorioſâ vitâ, ac præſertim ſuâ beneficentiâ & eleẽmoſynis tam ſpiritalibus quàm corporalibus illuminãt D & lætificant cunctos. Vnde à Chriſto vocãtur *lux mundi*, Matth. 5. At lucerna, id eſt modica doctrina, virtus & gloria impiorum, quæ in nocte huius vitæ & ſæculi fulgere videtur, ſæpè in ea, ſemper poſt eam, ſiue eâ tranſactâ, extinguetur, ac oriente die æternitatis gloriáque cæleſti, velut ſtellę oriẽte ſole occidet & euaneſcet. Alludit ad Iob 18. v. 5. *Nonne lux impij extinguetur, nec ſplendebit flamma ignis eius? lux obtenebreſcet in tabernaculo eius, & lucerna, quæ ſuper eũ eſt, extinguetur.* Hunc ſenſum innuunt Septuag. dum poſt hunc verſum explicationis gratia ſubijciunt hunc, qui non eſt in Hebræo: *Animæ doloſæ errant in peccatis: iuſti autem miſerantur & miſerentur.* quem noſter ponit inferiùs, & annectit verſui 13. ita anonymus in Catena Græc.

Nota. Sapientia, virtus, dignitas, lætitia & felicitas iuſtorum comparatur אור *or*, id eſt luci amplæ, qualis eſt ſolaris: quia ſolida eſt, ingens, iugis,

ſtabilis & per omnes orbis partes ſeſe diffundit, A iuxta illud Prouerb. 4. 18. *Iuſtorum autem ſemita quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit vſque ad perfectā diem.* Vide ibi dicta. Talis fuit Christi, qui fuit ſol vniuerſi, de quo pſal. 18. 7. *Exultauit vt gigas ad currendam viā: à ſummo cælo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius, nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius.* Vnde Aben Ezra: *Lux iuſtorum*, ait, *ſimilis eſt lumini venturi ſæculi* (imò illud inchoat, & in illud deſinit, iuxta illud pſal. 35. 10. *Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo*, putà in lumine gloriæ, *videbimus lumen*) aut ſalutis ſplendori, iuxta illud Iſaiæ 9. 2. *Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis.* Denique or iuſtorum eſt אור ur, id eſt ignis, putà claritas & zelus, quo alios amore Dei inflammant. At verò ſapientia, virtus, lætitia & proſperitas impiorū comparatur lucernæ: quia inſtabilis eſt, modica, breuis, frigida, euanida, ac B minimo aduerſitatis reflante vento extinguitur.

Nota Secundò antitheſin: nam τὸ *lætificat* per metalepſin opponitur τῷ *extinguitur*: lux enim iuſtorum, quia ſolidè perdurat, creſcit & augeſcit; hinc lætificat ipſos, & ceteros: lucerna verò impiorum, quia ilicò minuitur & extinguitur, hinc ſolidam lætitiam afferre nequit, ſed vmbraticā & fucatam, quæ euaneſcens in maiorem deinde luctum & mœrorem deſinit & terminatur. Talis eſt lux, id eſt doctrina & plendor hæreticorum, hypocritarum, fraudulentorum, mendacium, &c. quæ detectā hæreſi, hypocriſi, fraude, mendacio ilicò euaneſcit. Rurſum lux iuſtorum *lætificat*, vel, vt hebr. eſt, *lætatur*, id eſt læta eſt, ampla, clara; quia indies intenditur & magis clareſcit: lucerna verò impiorum quaſi mœſta langueſcit, & inſtar lucer- C næ deficiente oleo emoritur & extinguitur. Vnde noſter Salazar: *Lux*, inquit, *iuſtorum lætificat*, id eſt augetur: lucerna verò impiorum decreſcit & extinguitur: ſic *læta* ſeges vocatur magna, aucta & ampla. Sic Hebræi palmum magnum vocant palmum שוחק *ſhochec*, id eſt ridentem & lætum; palmum verò paruum vocant palmum עצב *atſeb*, id eſt triſtem & mœſtum. Sic c. 10. 1. dicitur: *Filius ſapiens lætificat patrem: lætificat*, id eſt, magnificat & magnum reddit. Lætitia enim rebus dat incrementum & vitam: mœſtitia verò decrementum & interitum.

Moraliter noſter Aluarez de Paz lib. 3. de Perfect. par. 2. c. 14. Lux, id eſt vita, inquit, & conuerſatio iuſtorum lætificat Deum, angelos & homines: Deum, cui illi puriſſimum honorem exhibent: angelos, quorum ſe diſcipulos & imitatores oſten- D dunt: homines, quos vitæ ſanctitatem & bonorum

Nota ad prax. n. operum perfectionem docent. Si viri perfecti orent, tanto ſpiritus feruore, tantâ reuerentiâ & timore, tantâ fiduciâ & amore orant, vt nō tam homines fragiles, quàm terreſtres quidam angeli videantur. Si cogente neceſſitate aut charitate loquantur, tantâ circumſpectione & modeſtiâ loquuntur, vt nihil otioſum, nihil mœſtum, nihil durum audientibus ex ore ſuo prodire permittant. Si corpus cibo & potu ſuſtentent, tantam abſtinentiam & ſobrietatem retinent, tantâ diſtrictione appetitum cohibent, vt ſcientes ne in modico quidem excedant temperantiæ menſuram. Si quid aliud agāt, ſic agunt vt bonæ ac perfectæ actionis circumſtantias non deſerant. Sūt enim veluti artifices virtutis peritiſſimi, & pictores ſapientiſſimi, qui ex ſuis manibus nullum opus impolitum aut minùs decorum abire concedunt. Thomas enim Aquinas explicans qua ratione Deus omnia bene faciat, his penè verbis nos ad eius imitationem exhortatur: Similiter & nos diligentiam apponere debemus, vt ſingula opera noſtra, quantum vmquam meliùs poſſumus, faciamus ex omni virtute Domini Ieſu Christi, & cum omni deſiderio triūphantis & militantis Eccleſiæ, & ſub nomine Creatoris, quaſi tota ſalus noſtra, & omnis laus Dei, & vniuerſitatis vtilitas ex vno opere dependeat, quaſi numquam ad id opus reuerſuri, neque opus aliud poſtmodum incepturi. hæc ille.

Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt: qui autem agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia] Hebr. *tantùm in ſuperbia dabit* (ſuperbus) *litem: & cum conſultis ſapientia.* Septuag. *malus cum contumelia agit mala: qui autem ſui ipſorum cognitores* (videtur legiſſe ידעים *iodeim*, id eſt cognitores, cùm Noſter & alij legant, נועצים *noatſim*, id eſt conſulti vel conſiliarij) *ſapientes.* Septuag. de more ſequitur Syrus, *vir improbus*, inquit, *cum contumelia malum operatur*, Aquila, Symmach. & Theodot. quos ſequitur Lucifer Calar. Apolog. pro S. Athanaſ. & S. Hieron. contra Ruffin. *malus in ſuperbia dabit pugnam*; pergit Theodot. *& in iis qui conſilium adhibent, ſapientia*; Chald. *attamen in ſuperbia venit contentio; & hi qui conſilium ineunt, ſapientes ſunt*, Tigur. *arrogans temeritas nihil aliud quam rixas excitat: at cum conſultis ſapientia*, id eſt, vt Vatabl. *peculiare eſt ſuperbo excitare litem*, &c. VERS. 10.

Senſus eſt. q. d. Superbia facit vt ſuperbi iugiter litigent & rixentur: facit enim vt quiſque alium anteire, & præ eo ſapere ac honorari velit: quare in concilio ſuperbus vult ſuam ſententiam ceterorum omnium iudicio præferri, nec vlli etiam ſapientiori cedere ſuſtinet; hinc lites & iurgia. At verò *qui ſui ipſius cognitor*, vt vertunt Septuag. id eſt, ſuæ infirmitatis & ignorantiæ conſcius eſt, libenter audit aliorum conſilia, eáque ſuis antoponit, & iis acquieſcit: quare nulla habet iurgia, nullas diſcordias, ſed pacem cum omnibus, ac prudenter & feliciter res gerit, ideóque ſapiens eſt. Hinc videmus inter hæreticos tot eſſe iurgia, tot ſectas quot capita. Audi S. Auguſt. de paſtoribus in cap. 34. Ezech. c. 10. *Alia ſecta*, inquit, *in Africa, alia hæreſis in Oriente, alia in Aegypto, alia in Meſopotamia verbi gratia: diuerſis locis ſunt diuerſa: ſed vna mater ſuperbia omnes genuit. nec mirum ſi ſuperbia parit diſſenſionem: hæc enim eius germana ſoboles eſt.* Idem epiſt. 120. ad Honoratum explicans illud pſal. 21. *Et à cornibus vnicornium humilitatem meam: In vnicornibus*, inquit, *ſuperbi intelliguntur: quia ſuperbia odit omne conſortium.*

Antitheſis rurſum hîc eſt obſcura, clara eſſet ſi dixiſſet: *Inter ſuperbos ſēper ſunt iurgia: inter humiles autem ſemper viget cōcordia & pax*; ſed more ſuo per metalepſin & metonymiā docere voluit, humilitatis comitem & effectum eſſe auditum & ſequelam conſilii, æquè ac concordiæ & pacis ſapientiam. Ideo enim inter ſuperbos ſunt iurgia, quia nolunt audire & ſequi ſana aliorum conſilia, ac vtráque de cauſa inſipientes ſunt: inſipientium enim eſt iurgari, æquè ac ſequi ſuperbum & inſipiens cerebrum proprium. E contrario inter humiles conſtat pax, quia hi libenter aliorum audiunt & ſequuntur iudicia, ac vtráque de cauſa ſapientes ſunt. Vera enim ſapientia eſt humilitas, ſuique cognitio & demiſſio. Vnde illud ſapientiſſimum Apollinis Delphici oraculū: γνῶθι σεαυτόν, id eſt *noſce teipſum.* Hinc rurſum vera ſapientia eſt,

non niti ſuo iudicio, ſed agere omnia cum ſapientum conſilio. Superbia ergo cauſa eſt iurgiorum, diſſenſionū, ſchiſmatum, hæreſum, litium, bellorū: humilitas verò cauſa eſt & mater concordiæ, pacis, vnionis, charitatis. Hoc ſignificāt Hebræa, quæ habēt, *verè vel tantùm in ſuperbia* (ſuperbus) *dabit litem: in ſuperbia*, id eſt, propter ſuperbiam: nam ob ſolam ſuperbiam & faſtum diſſenſio & rixa oritur, ait R. Salomon: cum ijs autem qui conſultò agūt ſapientia eſt: quia hæc in conſilio habitare ſe profitetur, Prouerb. 8. 12. *Ego ſapientia*, inquit, *habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus.* Sic & Aben Ezra: *Significat*, inquit, *à faſtu lites oriri: qui autem conſilium ineunt, ne ſuperbè ſe gerant, cum ijs ſapientiam eſſe.* Exempla ſunt in bellis ciuilibus Romanorum & Græcorum, quæ ab ambitione ortum duxerunt: qualia fuere Syllæ & Marij, Cæſaris & Pompeij, Auguſti & Antonij, Antiochorū & Seleucorum in poſteros continuâ ſerie propagata per 150. & ampliùs annos.

Vers. 11. *Subſtantia feſtinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur*] Hebr. *diuitiæ ex vanitate minuentur, ſed colligens per manum augebit*, ſupple, diuitias ſuas. Vnde Primò, R. Leui ſic exponit: diuitiæ quæ ex rebus vanis congeruntur, valdè minuentur: quia ſcilicet res vanæ & fragiles, facilè franguntur & euaneſcunt. Vidi Louanij quemdam, qui opes ſuas expendebat in ſcyphis vaſiſque vitreis conflandis, vt ea alibi cariò diuenderet, cumque ijs currum oneraſſet, is in itinere aliſiſus ad ſcopulum euerſuſque, omnia vitra ad ſaxa alliſit & confregit: ita ex diuite repentè factus eſt pauper.

Secundò, Caietan. τὸ *ex vanitate* refert ad *minuetur*, non ad *ſubſtantia* q. d. Subſtantia quæ in res vanas expenditur, ex hac vanitate minuetur: quia ſcilicet herus vacat ſympoſijs, conuiuijs, ſplendidis veſtibus, equis, famulis, rhedis, ceteriſque vanitatibus: at colligens per manum, id eſt qui opes ſuas aſſeruat, & manu laborando multiplicat, is augebit eas.

Tertiò, alij. q. d. Subſtantia ex vanitate, id eſt quæ obiter & perfunctoriè colligitur, minuetur. ita R. Salomon: Qui ſtudia ſua, inquit, congeſtim & deſultoriè agit, minuetur, hoc eſt ea paulatim obliuioni tradet.

Quartò, idem Caietan. & ex eo noſter Salazar: *Subſtātia*, inquit, *ex vanitate minuetur*; Symmach. *ex vacuitate*, id eſt quæ nullo labore aut induſtria conſtitit poſſeſſori ſuo: quia illam vel à maioribus accepit, vel ſubitâ aliquâ fortunâ nactus eſt. Et quidem hanc (ex mea ſententia) noſter Interpres vocauit *feſtinatā*, acceleratam, vel ſubitam *ſubſtantiam*, quam ſine induſtria ſua aut labore quis ſubitò percepit. Hæc igitur imminuetur: quia opes illas quas quis ſine labore obtinuit, minoris æſtimat: atque adeò temere profundit. Quæ autem paulatim manu colligitur, multiplicabitur: illa videlicet ſubſtantia, quæ longo tempore manu, id eſt, labore & propriâ induſtriâ, conquiritur, haud temere expenditur: quin potiùs in dies amplificatur. Nam qui illam eo modo acquiſiuit, maximi quidem habet: atque adeò parcè inſumit, & cumulatiùs quotidie augere curat. Huc facit illud Threuiri: *Aër*, inquit, *qui ſummo manè præcociter eleuat nebulam & nubes, ferè affatim à prandio pluuiam mittit: ſic non ſolent retinere filij, quod cōgeſſerūt patres auarè*: nimirum decoquunt & profundunt patrimonia auarè à patribus congeſta.

A Quinto, & genuinè, *ſubſtantia ex vanitate*, id eſt vanis praui ſque modis artibuſque, vt per magiā, vſuram, rapinā, fraudes, & c acquiſita, minuetur: quia Deo vindice, ab iniuſto & violento poſſeſſore auolabit ad aliū, vel iuſtum, vel minùs iniuſtum. quæ autem *per manum*, id eſt iuſto, ſtrenuo & continuo manuum labore colligitur, multiplicabitur. Noſter vertit *feſtinata*, id eſt feſtinanter acquiſita: quia quæ ſic acquiruntur, ferè illicitis modis per fas & nefas corraduntur. Adde, videtur Noſter pro מהבל *mehebel*, id eſt *ex vanitate*, legiſſe מבהל *mebohal*, id eſt *feſtinata*, per metathesin. Sic & Septuag. qui tamē vtrūque legiſſe videntur, nimirū elegāti paronomaſia hoc modo: הון מהבל מבהל *hon mehebel mebohal*, id eſt, vt ipſi vertūt, *ſubſtātia ἐπιςπουδαζομένη μετ' ἀνομίας*, id eſt *feſtinata cum iniquitate, minor fit: congregans autē cū pietate implebitur.*

B Addunt Septuag. *Iuſtus miſeretur & commodat*; & Chaldæus, *opulentia iniquitate* (Syrus, *ex iniquitate*) *poſſeſſoris acquiſita minuetur, & qui congregat & dat pauperi* (Syrus, *quæ autem iuſtè congeritur*) *multiplicabitur.* Accedit, quòd τὸ *mebohal* non *mehebel* habeatur cap. 20. 21. vbi penè eadē eſt ſententia: *hereditas*, inquit, *ad quā feſtinatur* (hebr. *mebohelet*) *in principio, in nouiſſimo benedictione carebit.* Ita explicat Abē Ezra, autor Catenæ Græcor. Lyran. Iānſen. & alij. Aſtipulantur Philoſophi. Menander:

Nunquam vir æquus, diues euaſit citò.

Huc reſpexit ille qui Syllæ iactanti ſeſe dixit: *Quomodo vir bonus eſſe potes qui tantas poſſideas opes, cum à patre nihil tibi ſit relictū?* ita Plutarch. in vita Syllæ Gnome eſt quintiliani lib. 10. cap 3. *Nihil rerū*

C *ipſam naturā voluiſſe magnū citò effici, præpoſuiſſéque pulcherrimo cuique operi difficultatem: quæ naſcendi hanc quoque fecerit legem, vt maiora animalia diutiùs viſceribus parentum continerentur.*

Porrò cauſa cur opes citò collectæ, citò diffluant; ſenſim autē congregatæ, perdurent, Prima eſt ea quā iam dixi, ſcilicet quòd opes citò collectæ, ſæpè partæ ſint per vſuram, rapinā, fraudem, aliáue ſcelera. Malè autem parta malè dilabuntur. (Cur opes citò partæ citò diffluunt? Cauſa Prima.)

Secunda, quòd opes quæ citò colliguntur, colligantur præcipitanter & temerariè ſine conſideratione & prudentia. Vnde Hebr. *mebohal* ſignificat feſtinationem cum præcipitantia & temeritate: quæ autem temere & imprudenter corraduntur, facilè alicui vectigali, tributo, hypothecæ, obligationi, alteriue oneri aut vitio ſunt obnoxia, quod poſtea cùm deprehenditur, opes ipſas imminuit vel aufert. Rurſū præcipitantia hæc facit, vt opes collectæ non ſatis prudenter firmentur &

D conſeruentur: quocirca facile vel ab homine, vel à caſu aliquo eripiuntur aut ſubuertuntur. Qui autem ſenſim opes congregat, is prudenter id facit, ideoque eas ſibi firmas ſtabileſque efficit. (Secunda.)

Tertia, quòd opes citò faciléque collectæ largè & liberaliter expendūtur, imò prodigantur: qui verò opes ſenſim cum labore parat, is eas parcè expendit, ac quotidie eis aliquid adijcere & accumulare ſatagit. Denique tritum eſt illud: *Quod citò fit, citò perit.* (Tertia.)

Porrò hæc gnome locum habet in opibus non tantùm tēporalibus, ſed & ſpiritualibus. Sic enim videmus eos, qui feſtinatò ſatagunt euadere docti, ideoque ſimul ſtudent Grammaticæ, Rhetoricæ, & Philoſophiæ (quod S. P. N. Ignatio initio conuerſionis ſuæ contigit) nihil vel parū proficere, tempúſque perdere. Rurſum videmus eos qui citò in virtute perfecti euadere volūt per immodicum

feruorem, eam non aſſequi: quia feruor ille citò deferueſcit. vnde tales quod ſubitò amplexi ſunt, ſubitò derelinquũt. E contrario virtus & ſcientia, quæ moderato & cõtinuato ſtudio, per humilitatem & exercitia ſcholaſtica ſenſim acquiritur, creſcit & perdurat. Vnde Græcum ἐπισπευδαζομένη aliqui vertũt, *ſubſtantia efferueſcens minuetur*. Nam, vt aptè ait Plutarch. in Moral. præpropera & tumultuaria iſta opum, ſcientiarum & virtutum augmenta ſimilia ſunt lacti vel aquæ per ignem efferueſcenti & ebullienti, cuius maior pars in ſpumas & vapores abit, ac per cacabi labra dilabitur: reliquum mox, vt ab igne deponitur, ſubſidit, ac imminutum conſumptumque apparet. ſicut ergo lac præ ceteris liquoribus feruore attollitur, & eodem feruore conſumitur deprimiturque: ſic protſus intempeſtiui Nouitiorum feruores ipſos extollunt, ſed & debilitant ac conſumunt vires tam animi, quàm capitis & corporis, itaque in maiorem animi deiectionem deprimunt & proſternunt: quo ſit vt ſubitò tam fiant languidi & torpidi, quàm paulò antè fuerant vegeti & feruidi.

Huius feruoris intempeſtiui typus & ſymbolum eſt aſinus Mauruſius, cui, vt ſcribit Ælianus lib. 14. de Animal. c. 10. initio curſus eſt velociſſimus: volare eum, non currere diceres; ſed hic feruor ilicò intepeſcit, & in maximam tarditatem degenerat celeritas. Simili modo in ardentibus principia ſæpè feruent, tepent media, vltima frigent: quo fit, vt qui ita ſe gerunt, numquam ad ſolidam ſapientiam & virtutem perueniant, cui perſeuerantia opus eſt vel maxime. Cauſam dat Lucretius lib. 4. Rerum natur. dicens:

Nam leuiter quamuis quod crebro tunditur ictu,
Vincitur in longo ſpacio tamen atque labaſcit.
Nonne vides etiam guttas in ſaxa cadentes
Humoris, longo in ſpatio pertundere ſaxa?

Hinc illud tritum, *Feſtina lentè*: cuius ſymbolum eſt delphinus anchoræ implicatus, quod Auguſto & Tito Impp. pro inſigni fuit. Huc facit illud Accij in Chryſippo:

Minus pigraſſe quàm properaſſe eſt nefas.

Rurſum præmaturi incrementi ſymbolum eſt ſalix arbor, ita dicta, quòd eâ celeritate in ramos & frondes accreſcat, vt ſalire videatur, ait Verrius (eſto Feſtus Pompeius aliud ſalici det etymon) ſed mox eâdem celeritate ſalix in autumno defrondeſcit, & rami amputantur. ita Pierius hierog. 52. cap. 29.

Eiuſdem ſymbolum eſt cucurbita pinum complexa cum hoc lemmate: *Citò nata citò pereunt*. Et aquila inſiſtens teſtudini, de qua Poëta:

Et tardus nimis, & præceps nimis eſſe caueto.
Ille ſapit, medium qui inter vtrumque tenet.

Audi Thucydidẽ: *Duo ſunt aduerſiſſima rectæ menti, ira & celeritas*: Audi & Comicum:

Clarius quo fulſit ignis, citiùs hoc extinguitur.
Eſſe non poteſt celebre, quod celeriter naſcitur.
Fructus eſſe idem diuturnus ac præcox nequit.
Non ferũt ætatem, adepta quæ ſtatim ſunt exitum.
Aliud celeritas, aliud eſt maturitas.
Natura magnum nil voluit fieri citò.
Cæcos parit catellos feſtinans canis.
Factum ſatis citò eſt, quod factum eſt bene.
Fortuna quem raptim effert, raptim deſtruit.
Obliuioſa, nec ſat ſui compos eſt feſtinatio.
Quo magis es feſtinus, hoc rem tardiùs perficis.

Præclarè Tacitus lib. 3. Annal. cap. 66. *Feſtinatio*

A *multos bonos peſſumdedit, qui ſpretis, quæ tarda cum ſecuritate, præmatura vel cum exitio properant.* Huc facit apologus cucurbitæ citò, & oleæ tardè creſcentis. Olea enim mirabatur iuxta ſe natam breui tantum creuiſſe, vt ſe eſſet longè altior, quæ annos plures in eodem fuerat loco. Sed cùm aduentante hieme cucurbita exaruiſſet, *Minimè*, inquit, *olea citò creſcentibus eſt inuidendum, quibus tam citò paratus eſt interitus.* Apologus hic ſignificat nimis feſtinata non eſſe diuturna.

Similis cucurbitæ & palmæ apologus extat apud Cyrillum lib. 3. Apolog. moral. c. 14. *Orta*, inquit, *cucurbita iuxta palmam, radicem habens minimè firmam, paucis diebus in altum elata, & antiquiſſimæ palmæ velocioribus incrementis adæquata, propoſuit dicens: Palma ſoror quantum temporis habes? cui illa: Centum vitæ annos. Tunc cucurbita magis maturè ſe creuiſſe gaudens, grata naturæ dixit: Gratias tibi, quia pro anno mihi diẽ dediſti; nã quod palmæ annus, hoc mihi dies dedit. Mox ei palma, vt ſuperbiam eius deijceret, ita fertur dixiſſe: Rectè es cucurbita, cùm curuatum iudicium habeas. Nam ſi ſanè ſentires, attenderes, quòd regularitate mirabili natura cuncta diſponens, iuxta modos augmentationis, menſuret periodos durationis.* Probat id ratione à priori, quam exemplo piſcis hemerobij, elephanti & torrentis confirmat: *Etenim quod maturè creſcit, citò decreſcit; & paulatim auctum, in longum eſt duratiuũ. Hemerobium piſcis repentinis augmentis excreſcens, eo die, quo oritur, moritur: & elephas trecentenarium pertingit ad terminum, quia feſtinum non habuit incrementum. Torrens rapidus citò conſumitur, ſed tardus paſſu moderaminis amplius antiquatur. Melius eſt ergo paulatim creſcere, & diutiſſimè viuere, quam celerius ſupercreſcere, & quãtocyùs ariditate finiri.* Vnde

Apologus citatum opum.

Exempla.

C lerã cucurbitæ pœnitentiã ſubijcit dicens: *Quibus nõ ſine tribulatione auditis, ſuſpirans cucurbita dixit: Quis te hoc docuit? cui illa: Tarditatis certè meæ antiquitas; nã in antiquis eſt ſapientia. Tũc illi mœſtitiã abditâ ſuboriẽte, eidẽ ſcientialibus in præiudiciũ ſuum, & commodũ aliorũ, erudita cucurbita cũ lacrymis exclamauit, & dixit: O nimiùm infelicẽ rapacitatẽ cupidinis, ac violentæ radicis! O feliciſſimam moderantiam æquitati! Quæ enim citò vorat violenta rapacitas, poſt modicam effundũtur; ſed quæ paulatim acquirit æquitas, numquam deficiunt; quia in ſempiternum manet iuſtitiæ fundamentum. Quibus dictis, conticuit.*

Spes, quæ differtur, affligit animam (Hebr. *ſpes protracta eſt languor, infirmitas*, vel *ægritudo cordis*:) *lignum vitæ, deſiderium veniens*] Primò, Baynus cenſet hîc ſpem bonorum temporalium componi & opponi ſpei bonorũ ſpiritalium & æternorum, quòd prior caduca ac vana ſemper differatur, &
D numquam veniat, itáque ſperantes deludat & cruciet. Poſterior verò ſtabilis & vera ilicò veniat: tum quia bona æterna quæ ſperamus, per certam ſpem quaſi manu tenentur; tum quia per rem breui manu tenenda & poſſidenda obuenient: quare hæc ſpes inſtar ligni vitæ animam paſcit & oblectat. Vnde S. Gregor. *Spes*, inquit, *in æternitatem animum erigit: idcirco nulla mala exteriùs, quæ tolerat, ſentit.* Et Origen. homil. 9. in Exod. *Futurorum ſpes laborantibus requiem & ſolatium parit, ſicut in agone poſitis dolorem vulnerum mitigat ſpes coronæ.* Id multis exemplis oſtendit Apoſtolus ad Hebræos toto cap. 11. vti ibidem oſtendi. Dei ergo promiſſa, æquè ac dona, ſunt aurea & gemmea: ex aduerſo mundi promiſſa ſunt aurea, ſpes verò & res vitreæ: gemmam

Vers. 21.

A enim pollicetur mundus, cùm vix præſtet cryſtallum.

Secundò, Septuag. Complut. hunc verſum ſic efferunt: *Iuſtus miſeretur, & commodat: bonum autē, vel honeſtum, deſiderium eſt arbor vitæ:* quia ſicut ex arbore vitæ naſcebantur fructus optimi, qui vitam longæuam homini protogabant: ſic ex bono deſiderio naſcuntur opera bona, quibus iuſtus miſerendo & commodando alijs vitam impertit. Verùm Septuag. Romani ſic habent, *Melior eſt qui incipit auxiliari corde, illo qui promittit & in ſpem adducit: arbor vitæ deſiderium bonum:* & Syrus, *melior eſt qui iuuare incipit, quam qui ſpem ſuſpendit;* & Chald. *melior eſt qui proijcit ſarculū ſuū, illo qui pendet in ſpe.* Sed arbitror, inquit Giggeius, eſſe errorem, ac pro דמשדי *demiſde*, id eſt qui proijcit, legendum eſſe דמשרי *demiſre*, id eſt qui incipit. vnde ſic vertas, *melior eſt incipiens* (auxiliari, vt vertunt Septuag. & B Syrus) *illo qui pendet in ſpe.* Quare ex illis verſionē Vulgatā ſic explicat noſter Salazar: *Melior eſt qui incipit auxiliari corde*, id eſt, longè gratior accidet ille, qui ilico & actutum ex corde incipit benefacere, & auxilia proximo impendere, quàm ille qui magna promittens longa ſpe torquet animū accipientis. Addit autem, *Arbor vitæ deſiderium veniēs:* id eſt, res optata, non quidem dilata, ſed in manus optantis citò veniens, arbori vitæ aſſimilis ſit. Huc facit illud: *Qui citò dat, bis dat.* Et, *Beneficium inopi duplicat, qui confert celeriter.* Auctor verò Catenæ Græc. ſic clarè Septuag. vertit & explicat: *Melior eſt qui ex corde & reipſa iuuat iuuaréque incipit, quam qui ſe adiuturum promittit, & in auxilij ſpem erigit. Pulchrum eſt maturè virtutem auſpicari, neque de die in diem expectando ſpe vana Deū hominesq; lactare. Qui enim ſperat cras ſe exordium facturum, quod craſtina lux adductura ſit prorſus ignorat. Hoc enim ſignificat dum ait: Qui incipit corde iuuare.* Hic ſenſus verus & appoſitus eſt, ſed arctior: nam non adæquat, nec explet totam ſententiæ vim. Vnde

Tertiò, plenè & adæquatè, *Spes* ponitur metonymicè pro re qualibet ſperata, & *deſideriū* pro re qualibet deſiderata: vti & alibi ſæpè. Sic dicitur Roman. 8. 24. *Spes* (id eſt res ſperata) *quæ videtur, non eſt ſpes.* Vnde explicās ſubdit Apoſtol. *Nā quod videt quis, quid ſperat?* Itaque ſenſus eſt, ait Ianſenius: Cùm res quælibet quæ ſperatur ſiue ab homine, ſiue ab angelo, ſiue ab aëre, ſiue ab alia creatura, ſiue à Deo, differtur, hæc dilatio angit cruciátque mentem: cùm verò res diu, vel multùm, deſiderata aduenit deſideranti, tunc illum paſcit, oblectat, exhilarat, roborat inſtar ligni vitæ. Sicut enim D fructus arboris vitæ cor robúrque hominis ætate seneſcens, debilitatum & langueſcens recreaſſet, reſtauraſſet & priſtino vigori reſtituiſſet: ſic prorſus cùm quis potitur & fruitur re multùm deſiderata, cuius deſiderio langueſcit, ex ea recreatur, exhilaratur, conualeſcit & corroboratur. Vnde in Hebræo clarior eſt antitheſis: habet enim, *Spes protracta eſt languor & ægritudo cordis.* Infirmitati enim cordis appoſitè opponitur lignū vitæ, inquit Ianſen. cuius eſt viuificare & ſanare eius infirmitatem. Significatur ergo ſpem protractā languidū facere cor animúmque hominis, ita vt impediatur à plerisque ſuis functionibus, nec lubeat viuere: vice versâ ex rerum quæ deſiderātur præſentia cor animúmque viuificari, confortari & exhilarari nō ſecùs, quàm ſi ex pomo ligni vitæ, quod erat in paradiſo, quis comediſſet. Vnde clarè vertit Vatabl. *expectatio dilata cruciat cor: cùm verò venit id quod deſideratur, ceu lignum vitæ eſt;* Chald. *lignum vitæ* (qui) *deſiderium adducit*, q. d. Quàm gratum erat lignum vitæ, tam gratus eſt qui rem deſideratam adducit & exhibet.

Huic ſententiæ parallelæ ſunt gnomæ Philoſophorum. P. Syri: *Etiam celeritas in deſiderio eſt mora.* Epicteti: *Quid eſt longiſſimum? Spes. Quid eſt ſpes? Vigilantis ſomnus, expectantis dubius euentus.* Senecæ. *Cùm expectatio longior eſt, conſeneſcit animus, & debilitatur mens.* Comici: *Deſideranti inuiſa eſt quæuis mora. Deſiderium acuit abſentis vicinitas. Poſt ſpem omne deſiderium impatientiſſimum eſt.* Nazarij orat. in Conſtantinum Imp. *Flagrantia ſunt animorum deſideria, cum occultorum ſolatia perdiderunt.* Symmachi libr. 3. epiſt. 46. *Grauis eſt ſitis bonarum rerum, cui ſola fruendi aſſiduitas medicinam facit.* Sic Iacob languebat præ deſiderio Rachelis, ſeruijtque pro ea Laban ſocero ſeptem annis, *& videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine*, Geneſ. 29. 20. Sic ſponſa ſponſi amore & deſiderio languens: *Fulcite*, inquit, *me floribus, ſtipate me malis; quia amore langueo.*

Gnoma de ſpe dilata & cruciante.

Id experiuntur viri ſancti, qui anhelant ad cælum, vt Deo & Chriſto fruantur; de quibus Apoſtolus Roman. 8. 22. *Scimus*, ait, *quod omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſque adhuc. Non ſolùm autem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes: & ipſi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis noſtri.* Et cap. 7. 24. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Et Philip. 1. 23. *Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* Vbi multa in hanc rem dixi.

Vnde Beda hunc locum de deſiderio cæleſtis C gloriæ ſic explicat: *Spes quæ differtur affligit animam: lignum vitæ deſiderium veniens.* Quia nimirum, inquit, *quamdiu differtur ſpes æternorum, affligitur anima ſi electum; vel pro dilatione videlicet bonorum quæ amat; vel pro illatione malorum quæ tolerat. At vbi venerit quod deſiderat, facilè obliuiſcitur quod ſuſtinuerat: quia in æternum viuere incipit cum ſuo Redemptore, quem tota intentione quærebat: ipſe eſt enim lignum vitæ amplectentibus ſe.*

Sic B. Virgo inſatiabiliter deſiderabat migrare ex hac vita, vt Chriſtò ſuo frueretur, atque hoc deſiderium eam languentem efficiebat, ſenſimque conficiebat; ideóque illam non morbo, ſed hoc deſiderio mortuam eſſe cenſent Franc. Suarez, Ribadeneira, alijque Theologi.

Sic animæ patrum in limbo, ac præſertim Adæ, Euæ, Seth, Enos, &c. quæ per tria annorum millia D in limbo inferni expectabant aduentum Chriſti, qui eos inde liberaret, hac longa expectatione affligebantur. Vnde clamabant aſſiduè: *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem*, Iſaiæ 45. 8. Sic animæ in Purgatorio præter ignem & pœnam ſenſus, mirè torquentur pœnâ damni, putà deſiderio ſperatæ, ſed dilatæ, beatitudinis viſioniſque Dei: adeóque inter illas, ſunt nonnullæ quæ Purgatorium habent non ignis, nec alterius pœnæ ſenſibilis, ſed ſolius deſiderij & expectationis, quo languent & cruciantur: quia clarè cernunt quantum quámque deſiderabile ſit bonum, quod expectant, à quo ob culpam ſuam retardantur. Vnde ex apparitionibus animarum conſtat, hoc Purgatorio expectationis inter alias torqueri animas illas, quæ amantiores fuere vitæ præſentis, quæ ægriùs mortē exceperunt, quæ non ſatis deſiderarunt, nec anhelarunt ad tranſitum in cælum, &c.

Denique S. Thom. 1. 2. q. 32. a. 3. docet ſpem cauſare delectationem ex apprehenſione boni ſperati, & fiducia illud obtinendi. Obijcit deinde ſibi ſecundo loco hanc ſententiam: *Spes quæ differtur, affligit animam; ergo ſpes cauſat afflictionem, non delectationem.* Reſpondet: *Nihil prohibet idem ſecundùm diuerſa eſſe cauſam contrariorum. Sic igitur ſpes in quantum habet præſentem æſtimationem boni futuri, delectationem cauſat: in quantum autem caret præſentia eius, cauſat afflictionem.*

Vers. 13. *Qui detrahit alicui rei, ipſe ſe in futurum obligat: qui autem timet præceptum, in pace verſabitur*] Hebr. *qui contemnit verbum* יחבל לו *iechobel lo*, id eſt *obligat* vel *oppignerat ſe*; Baynus, *perdit ſe*; Vatabl. *damnum patietur*; alij, *corrumpetur*: *Qui contemnit verbum*, inquiunt, *corrumpetur*, vel *corruptioni eſt ſibi.* Rurſum pro *in pace verſabitur*, hebr. eſt ישלם *ieſcullam*: quod Secundò. verti poteſt, *retribuetur.* Vnde Vatabl. vertit, *qui rem contemnit, damnum capiet: qui præceptum timet, huic rependetur.* Pagnin. verò, *contemnens aliquod, corrumpitur propter contemptum ipſum; & timenti præceptum reddetur merces.*

Iam Primò, Aben Ezra ſic explicat, q. d. Qui contemnit verbum, id eſt correptionem & inſtitutionem, eius conſilia infelicem habebunt ſucceſſum & ruent: qui autem timet præceptum, id eſt qui Deum veretur, ideóque eius præcepta reueretur, hic ſedebit in pace, & tranquillitate fruetur.

Secundò, Hebræi ceteri, q. d. Qui contemnit verbum, id eſt decretum vel edictum principis hic ab eo punietur, & capite plectetur.

Tertiò, meliùs R. Salomon, & alij paſſim per *verbum* accipiunt legem Dei; ſicque conſtat antitheſis, claráque eſt ſententia, q. d. qui ſpernit legem Dei, ſe obligat, id eſt reum & obnoxium facit iudicio, id eſt condemnationi & pœnæ tranſgreſſoribus ſtatutæ: qui autem timet, ideóque obſeruat Dei præcepta, hic liber à pœna in pace, vtpote Deo charus, verſabitur. Vnde Chald. vertit, *qui contemnit verbum, detrimentum patietur ab eo* (Syrus, *deſtruetur ab eo*:) *qui autem timet præceptum, bonis compenſabitur*; Syrus, *liberabitur.*

Verùm Hebræi ſæpè per *verbum* metonymicè accipiunt rem verbo ſignificatam, vt cùm dicitur Lucæ 1. *Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum*, id eſt vlla res. Sic *verbum* pro re accepit hîc Noſter, R. Leui, Vatabl. & alij.

Iam per *rem*, R. Leui accipit malum impendens, q. d. Qui malum ſibi proximè impendens contemnit, neque conſilium de illo arcendo inire ſtudet, idcircò exitium ſubibit, extremáque patietur: qui autem timet & obſeruat præcepta Dei, pace fruetur impendentia ſibi mala contemnens, quòd in Deum ſpem ſuam coniecerit.

Secundò, Baynus per *rem* accipit rem familiarem, q. d. Qui negligit curam rei familiaris, hic eius iacturam patietur.

Tertiò & genuinè, per *rem* accipias rem bonam & honeſtam lege Dei præceptam vel probatam, putà opus honeſtum vel actum cuiuſlibet virtutis. Hoc enim exigit antitheſis, q. d. Qui contemnit vel detrahit rei bonæ à lege probatæ, putà virtuti, hic obligat ſe iudicio, id eſt condemnationi, iræ & vindictæ diuinæ: qui autem timet præceptum, reſque in eo præceptas obſeruat, in pace verſabitur. Et ſic hic ſenſus coincidit cum Hebræo, iuxta tertium ſenſum paulò antè aſſignatum. ita Baynus: Senſus, ait, eſt, q. d. Qui rebus ſacris detrahit culpando quæ à Deo ſunt ordinata, vel qui detrahit A & obloquitur bonis hominibus, mandatum Dei tranſgreſſus, & pacem diſſoluens inter homines, hic obnoxius & obligatus erit ad pœnam à lege, vel à Deo trangreſſoribus ſtatutam: è contrario qui ſeruans mendatum Dei amat proximum, omneque honeſtum; hic pacem habet cum Deo, & cum hominibus, iuxta illud pſal. 118. *Pax multa diligentibus legem tuam.*

Huc facit auctor Catenæ Græcor. qui in Septuag. pro πρᾶγμα, id eſt res, legens τάγμα, id eſt ordo, ordinatio, præceptum, ſic vertit, *qui deſpicit mandatum, deſpicietur viciſſim ex eo: qui autem præceptum reuerетur, hic mente præditus eſt ſana*; ſicque explicat, q. d. *Qui virtutem contemnit, ac malitiæ patrocinatur, paria refert; quia viciſſim ab illa contemnetur: in eo autem intricabitur: nec iniuria; rei enim natura hoc exigit.* q. d.
B Virtus ſe contemnentem contemnit: vice verſâ eadem ſe honorantem & obſeruantem honorat & obſeruat, ac pace, id eſt proſperitate, rerum abundantia, omníque bono, cumulat & beat.

Poteſt tamen hæc ſententia extendi quoque ad rem malam, & intorqueri in detractores, qui vitia proximorum carpunt. ita Lyran. *Qui*, inquit, *detrahit alicui rei eam vituperando, ipſe ſe in futurum obligat ad non commendandum eam: quia ſic inhoneſtè veniret contra verbum ſuum. qui autem timet præceptum, id eſt tranſgreſſionem præcepti diuini, in pace verſabitur, nimirum in pace triplici. Primò, in pace interna quoad conſcientiam; Secundò, in pace fraterna, quia cum proximo facit iuſtitiam; Tertiò, in pace*
C *ſuperna, quia finaliter venit ad gloriam.* hæc Lyran. Et Ianſen. Qui de re quapiam, inquit, malè loquitur, ſiue bona ſit, ſiue mala, is ſe in futurum obligat: quia ſi malè loquitur de re bona, obnoxium ſe facit pœnæ & condemnationi: ſi autem de re mala, magis ſe obligat ad eius mali vitationem, ne quod in alio culpauit, poſtea ob id ipſum meritò reprehendatur, iuxta illud: *Qui prædicas non furandum, furaris*, &c. Ita ferè Beda exponit. At Rom. 2. ſimplicius fuerit, & magis conueniens poſteriori parti, vt intelligatur ſolùm de detractione rei bonæ, cui propriè dicitur detrahi: qui enim ei detrahit, ipſe ſe in futurum obligat ad pœnam, reprehenſionem aut defenſionem, qua obligatione ſe inijcit in magnam perplexitatem ac animi perturbationem. Contrà, qui timet præceptum diui-
D num, quo & detractio prohibetur, & quid cuique faciendum ſit decernitur, is & hîc in pace conſcientiæ animique tranquillitate verſabitur, & cum hominibus quoque pacem habebit, & in futuro ſæculo pacem aget æternam & inconcuſſam. Qui enim alienæ vitæ curioſi ſunt ſcrutatores & detractores, pacem mentis habere non poſſunt: at qui opus ſuum iuxta Apoſtoli præceptum probat, & ad Domini præcepta expendit, hic in ſemetipſo habet gloriam & pacem. Huc alluſit S. Iacobus c. 4. 11. dicens: *Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuum, detrahit legi. Si autem iudicas legem, non es factor legis, ſed iudex*, &c. Vbi varias illius loci explicationes recenſui.

Animæ doloſæ errant in peccatis: iuſti autem miſericordes ſunt, & miſerantur] Hic verſus non eſt in Hebræo, ſed Noſter eum tranſſcripſit ex Septuag. qui eum habent v. 9. vbi eum explicui: in Septuag. Roman. ponitur cap. 14. v. 15. Septuag. de more ſecutus Syrus,

Viro

Viro fraudulento, inquit, *non erit bonum: & viri ſapientis cuius opera recta ſunt, etiam via eius ponetur in capite.* id eſt, vt claré ex Septuag. vertit auctor Catenæ Græcor. *Filio doloſo nullum obtinget bonum: prudenti autem famulo proſperæ ſuæ ſuccedent actiones, ac via eius feliciter dirigentur.* idque ſic explicat: *Filiũ doloſũ*, inquit, *appellat hoc loco Iſraelem, ſapientem autem ſeruum illos, qui ex Gentibus conuerſi in Chriſtum crediderunt, quorum ille vitam tanquam fidelium ſoſpitat, riteque dirigit.* Verùm hic ſenſus ſymbolicus potiùs eſt & myſticus: nam litteralis eſt clarus, quem verba præ ſe ferunt.

Obiter hîc aduerte, verſus illos, qui non ſunt in Hebræo, in Vulgata Latina editione non habere numerum proprium, ſed iungi verſui præcedenti, eiuſque numero aſſignari, idque vt ſciatur, qui verſus extent in Hebræo, qui non. Talis eſt hic.

VERS. 14. *Lex ſapientis fons vitæ, vt declinet à ruina mortis*] Hebr. *lex ſapientis vena vitarum ad reducendum à laqueis mortis*; Septuag. *lex ſapiens fons vitæ: demens autem ſub laqueo morietur.* Minùs rectè aliqui pro *ſapientis* legunt *ſapienti* in datiuo, huncque dãt ſenſum, q. d. Lex Dei ipſimet ſapienti eſt fons & origo vitæ rectè agendæ, ac moderandæ, ad vitanda & euadenda omnia mortis diſcrimina. Id videlicet intereſt ſapientem inter atque ſtultum, probum atque improbum; quòd ſapienti & probo lex vitæ agendæ initium eſt, à malo quidem auertens & ad bonum dirigens, ſtulto autem atque improbo eadem ruinarum cauſa exiſtit. Nam lex præcipitia & lapſuum occaſiones offert, quas ſtultus declinare aut neſcit, aut non vult. Vnde fit vt ille, quem fortaſſe ante cognitionem legis ignoratio excuſaret à crimine, iam inde cognitá lege ſciens ae volens peccet.

Verùm Hebr. Græca & Latina habent, *Lex ſapientis* (nõ *ſapienti*) in genitiuo, putà lex quæ manat à mente & ore ſapientis, ſiue quã docet ipſe ſapiens. Senſus ergo eſt, q. d. Lex quam docet & dictat ſapiens, affert vitam, vt tam ipſe quàm quiuis eius diſcipulus legẽ eius ſequens declinet euadatque laqueos & pericula mortis. Vnde Syrus vertit, *lex ſapiẽtis fons vitæ iis, qui declinãt à laqueis mortis*. *Vitam* accipe tum temporalem, tum ſpiritalẽ gratiæ, tum gloriæ æternã. Vnde hebr. eſt *fons vitarum* in plurali. Ita R. Leui: *Lex ſapiẽtis*, inquit, *eſt fõs vitæ, quòd ex illa vita immortalitas dimanet, mortiſque ruina vitetur præterquã quòd Deo ſapiẽs ob illã peculiari eſt curæ.* Cauſa eſt, quòd ſapiẽs doceat prudẽtiã & virtutẽ, putà prudẽter, iuſtè ſãctéque viuere: prudentia autem, virtus & ſanctitas cauſa ſunt vitæ præſentis & æternæ: quia prudenter declinant pericula mortis, ſibi que accerſunt vitæ adminicula, atque à Deo præmiũ vitæ lõgioris in hoc ſæculo, & æternæ in futuro emerẽtur & accipiũt. Ita lex vetus à Moſe ſapiente dictata Iudæis promiſit & præſtitit vitam longæuam & felicem, Leuit. 18. 5. lex verò noua à Chriſto dictata Chriſtianis affert vitam gratiæ & gloriæ æternam, Ioan. 5. 24.

Sic leges & regulæ Aſcetis & Religioſis dictatæ à S. Antonio, Pachomio, Baſilio, Auguſtino, Benedicto, Dominico, Franciſco, & aſſeclis ſuis conferunt vitã ſanctã, religioſã & glorioſam. Ex aduerſo leges & dogmata inſipientium, putà hæreticorum, politicorum, Saracenorum, Philoſophorum, afferunt mortem præſentem & æternam. Talia ſunt dogmata Epicuri: omne bonum & felicitatem hominis ſitum eſſe in voluptate: non eſſe numen & prouidentiam Dei: animam poſt mortem non ſentire, ſed cum corpore interire. Et Stoicorum: omnia fieri fato & neceſſitate: miſericordiam eſſe animi imbecillitatem, ac proinde non eſſe miſerendum: ſapientem poſſe, imò debere, ſe occidere, ni miſere viuat: omnes deos mortales eſſe excepto Ioue: non eſſe ignoſcendum reo qui offendit: pluráque ſimilia, quæ recenſui Actor. 17. v. 17.

VERS. 15. *Doctrina bona dabit gratiam: in itinere contemptorum vorago*] Hebr. *intellectus bonus dabit gratiam, ſed via tranſgreſſorum dura*; Septuag. *intellectus bonus dat gratiam: noſcere autem legem mentis eſt bonæ: viæ autem contemnentium in perditione*; Chald. *via fortis direptorum peribit*; Syrus, *iter impiorum ad perditionem*; Tigurina, *intellectus bonus conciliat gratiã* (Vatabl. *facit hominem gratum*) *at via præuaricatorum dura eſt.* Pro *vorago* hebraicè eſt איתן *ethan*: quod primò, R. Salomõ vertit, *difficultas*, q. d. Cõtemptorum via, id eſt conuerſatio, difficilis & grauis eſt tũ illis ipſis, tum ceteris. Secũdò, Aben Ezra, Vatabl. Pagnin. vertunt, *dura*, q. d. Ita obſtinati sũt contemptores, vt, licet ſapiens omnes artes ſapiẽtiæ adhibeat, eos tamen à criminoſa via reuocare nequeat. Tertiò, R. Leui vertit, *aſpera*, q. d. Via & doctrina præuaricatorum eſt aſpera, perinde ac ſi ſentib[us] lapidibuſque eſſet obſita. Quartò, alii vertunt, *pertinax & inſtabilis*. Quintò, Marinus in Lexico vertit, *via præuaricantium fortitudo*, vel *vis & vehementia*, q. d. Robuſtæ, vehementes & violentæ ſunt actiones & mores præuaricantium. Sextò, optimè Noſter vertit, *vorago*, ſcilicet exitii & perditionis, vt vertunt Septuag. Chald. & Syrus.

Senſus eſt, q. d. *Doctrina bona*, id eſt ſapiens & prudens inſtitutio & diſciplina, init Dei hominumque gratiam, facitque tam docentem quàm diſcipulum Deo & hominibus acceptum, vt conſuetudini eius ſuauitate illecti eius vitam doctrinamque capeſſant, imitentur, & moribus exprimant, ait R. Leui, itáque inſtar magiſtri, Dei & hominum gratiam ſibi concilient: at *iter*, id eſt vita & doctrina, *contemptorum*, id eſt qui ſanam doctrinam contemnunt, legemque Dei præuaricantur, eſt *vorago* perditionis & gehennę, in quam ipſi ſe ſuoſque diſcipulos præcipitant. Vnde Barlaam apud Damaſcenum in Hiſtoria cap. 12. Ioſaphat regi vanitatem & ſtultitiam peccatorum repręſentat per parabolam hominis ab arbore pẽdentis, qui ex ea modicum mellis deguſtat, ſed mox cum ea in ſubiectam voraginem dilabitur, vbi à ſerpentibus, draconibus & ſcorpionibus deuoratur. Similem peccatorum voraginem per viſionem ſpectauit S. Carpus teſte S. Dionyſio Areopag. epiſt. 8. ad Demophilum. Via ergo impiorum eſt *ethan*, id eſt dura, inhumana, ſæua, alios deuorans, horrore concutiens, & inſtar voraginis abſorbens & perdens, ac in voraginem exitii & gehennæ pertrahens. Sic pſal. 73. 15. dicitur: *Tu ſiccaſti fluuios ethã*, id eſt fluuios fortes putà profundos, voraginoſos & rapaces, qui in ſuam voraginẽ & abyſſũ omnia abripiũt & demergũt. Et Amos 5. 24. *torrens fortis*, Hebr. *ethan*, vocatur rapidus, qui omnia in ſuam voraginem abripit & mergit.

Porrò alii aliter hæc explicãt. Primò, Ianſeni[us] ex mente Rabbinorum: Senſus, inquit, eſt, quaſi dicat, Bona inſtitutio dat hominibus gratiam, hoc eſt, efficit, vt fiant gratioſi, quia facit clemẽtes & humanos: via autem contemnentium bonam

inſtitutionem efficit inhumanos, aſperos & intractabiles, ac ob id inuiſos & exoſos.

Secundò, Baynus, qui *ethan* vertit, *dura vel roborata per conſuetudinem*: Vita tranſgreſſorum, inquit, qui tenebris errorum habentes obſcuratum oculum mentis, vt malè decernunt, ſic malè agũt, fortis eſt & dura, difficillimè corrigitur; vt qui in vtroque errant intellectu, videlicet ſpeculatiuo, qui malè decernit; & practico, actionibus ſcilicet ex errore manantibus, dum non intelligit cæleſtiũ & terrenarum rerum quàm latum ſit diſcrimen. Aliter: Intellectus bonus, vel qui bonus eſt ſuo intellectu & prudentia, dabit magnam gratiam aliis, & vt ipſi concipiant rectam fidem, & gratiam inueniant in oculis multorum: ſed contra viam & conſuetudinem viuendi tranſgreſſorum, non præualebit intellectus, quantumuis bonus, quantumuis magna doctrina: vbi obduratum fuerit cor eorum, ſiue viuendi modus conſuetudine indurucrit, ad modum ſemitæ ſæpiùs frequentatæ. Prouerbium docet, intellectum & fidem integram in primis neceſſariam ad ſapientiam, hoc eſt ad probitatem vitæ. hæc Baynus.

Tertiò, Caiet. vertit, *intellectus bonus dabit gratiam: & via mentientium dura*: ſicque explicat, q. d. Qui bono intellectu docilique ingenio pollet, hic gratioſus eſt, id eſt, beneuolus & beneficus in alios: qui verò duro & hebeti eſt ingenio (quales hîc mentientes vocantur) ipſius via, id eſt vita & mores ſunt duri & aſperi.

Quartò, noſter Salazar: Bonus intellectus dabit gratiam, id eſt, inquit, facilitas ingenij ac morum mititas gratiam ac beneuolentiam omnium conciliat: at via, id eſt conuerſatio, contemnentium, id eſt hominum proteruorum & peruicacium, quorum mores difficiles & acerbi ſunt, eſt vorago, id eſt in eorum conuerſatione ſubeſt magna & præceps labendi occaſio: qui enim cum aſpero & difficili homine conuerſantur, ſicut hi qui per aſperam viam iter agunt, ſæpiùs offendunt & concidunt. Porrò lenis & mitis appellatur vir *boni intellectus* vel ingenij: nã ſicut iraſci & furere in beluarum & ferarum naturam degenerat: ſic etiam mitteſcere & manſuetum eſſe homines imprimis decet. Audi S. Chryſoſt. homil. 34 in Geneſim: vbi ſic ait: *Hoc enim certiſſimum ſignum, quo internoſcitur ratione & ingenio præditus, ſi manſuetus fuerit, ſi lenis, ſi mitis, ſi modeſtus & quietus, ſi non quaſi ſeruus ducatur & trahatur ab ira, aut ab alijs affectionibus: ſed ratione vincat internos illos incompoſitos motus, nobilemque ſuam generoſitatem ſeruet, ne in brutorum ferociam negligentiâ degeneret.*

Quintò, idem Salazar, q. d. Sana & vera doctrina per ſemetipſam, abſque lenocinijs & pigmentis placet & grata eſt: at verò doctrina contemptorum, qui ſcilicet veritatem contemnunt, & fallacia dogmata tradunt, ſuſpecta eſt, nemóque ei fidit: ſemper enim ſubeſt ſuſpicio foueæ aut voraginis, id eſt erroris alicuius latentis, in quem mens deduci vel prolabi poſſit. Verùm ſenſum initio datum expoſcit verſio Vulgata, Sept. Chald. & Syrus.

VERS. 16. *Aſtutus omnia agit cum conſilio: qui autem fatuus eſt, aperit, ſtultitiam*] Hebr. *omnis callidus res ſuas faciet cum ſcientia: ſtultus autem manifeſtabit*, vel *expandet, ſtultitiam*; Septuag. *expandet ſuam nequitiã*; Aquila, Symmach. & Theodot. ἀφροσύνην, id eſt *inſipientiam*. *Aſtutus*, hebr. ערום *arum*, eſt prudens, cautus, diſcretus, callidus. Vnde Tigur. *cautus*

A *omnia ſcitè* (Vatabl. *cum ſcientia, id eſt diſcretione*, putà diſcretè) *facit: ſtultus autem ſtultitiam prodit*. hoc eſt, ait Vatabl. *ineptus eſt is, qui quid deceat nõ animaduertit, velut ſi quis apud imperitã plebeculam diſputet de obſcuris quæſtionibus, omiſſâ interim timoris Dei ac fidei doctrinâ*; Chald. *omnis aſtuti opus eſt ſcientia: ſtultus autem ſibi expandit ſtultitiam ſuam*; Syrus, *cum ſcientia omnia callidus agit: inſipiens autem vaniloquè ſermocinatur.*

Senſus eſt clarus, q. d. Aſtutus, id eſt cautus & prudens, omnia agit cum ſcientia, id eſt, cum ratione, cum conſilio, cum deliberatione, cum prouidentia. Antequam enim quid aggrediatur, & per ſe & per alios, quos in conſilium adhibet, cogitat & prouidet difficultates, ſucceſſus & exitus rei: item media quibus difficultates ſuperari, & res confici poſſit: quare actiones ſuas prudenter & feliciter inſtituit, ac in omnibus ſuam ſapientiam oſtendit. at fatuus ſine conſilio & conſiliarijs temere aggreditur res vel impoſſibiles, vel importunas & intempeſtiuas; vel opportunas quidem, ſed per media incongrua & importuna: hic prodit, imò expandit, coram omnibus ſtultitiam ſuam: quia vel ex opere quod agit, vel ex medijs, per quæ opus agit, apparet & ab omnibus agnoſcitur ſtultus, ſtultéque agere. Hanc gnomen ſuperiùs inculcauit Salomon c. 12. 15. *Via ſtulti*, inquit, *recta in oculis eius: qui autem ſapiẽs eſt, audit conſilia*. Et cap. 2. 10. *Si intrauerit ſapientia cor tuum*, &c. *conſilium cuſtodiet te.*

Nuntius impij cadet in malum: legatus autem fidelis, ſanitas] Pro *nuntius impij* ex Hebræo cum VERS. 17.
Aquila & Theodot. vertas, *nuntius impius*: & ſanè
C nuntius impij, qui ſcil. impia eius conſilia defert & annũtiat impius ſit oportet: cooperatur enim eius impietati, eáque exequitur. Rurſũ pro *legatus fidelis*, Hebr. habent, *legatus veritatum*, vel *fidelitatum, eſt ſanitas* vel *medicina*. Septuag. pro מלאך *malach*, id eſt *nuntius*, legentes מלך *melech*, id eſt *rex*, vertunt, *rex audax incidet in mala: nuntius autem ſapiens liberabit eum*; Aquila autem & Symmach. *obſes fidei ſanitas*, Theodot. *cuſtos fidei*. Senſus eſt, q. d. Rex temerarius ſæpè laceſſit alios bello, itáque ab eis capitur: ſed legatus vel obſes miſſus à republ. alióve principe, ſuâ prudentiâ mitigans iras eorum, quos laceſſiuit, liberabit eũ. Verùm Hebr. conſtanter legunt *malach*, id eſt nuntius, non *melech*, id eſt rex.

Igitur ex Hebręo Primò, aliqui hunc dant ſenſum, q. d. Nuntius impius, id eſt infidelis, qui in-
D fideliter & fraudulenter res à principe alióve quolibet ſibi commiſſas annuntiat, aut ſecreta eius prodit; hic quaſi perfidus & proditor à principe, vel iudice, aut eo qui miſit eum, punietur & plectetur: legatus autem fidelis, qui ſcilicet fideliter principis dominiue ſui iuſſa vel commiſſa annuntiat, hic ſibi conciliabit ſanitatem, id eſt incolumitatem: legatus enim fideliter ſanctéque legationẽ ſuam obiens, iure gentium vbique etiam apud hoſtes eſt ſaluus & inuiolabilis. Rurſũ legatus fidelis annuntians conſilia domini ſui fidelia, id eſt æqua, iuſta & ſancta, multis, & quandoque toti reip. ſalutem affert. Sic nuntius impius fuit Balaam, inquit R. Salomon, qui à Balac rege miſſus ad maledicendum Iſraeli, impium conſilium perdẽdi Hebręos per puellas ſpecioſas dedit regi, ideóque ipſe Hebræorum periit, Numer. 25. & 31. legatus verò fidelis fuit Moſes, qui ſaluauit Iſraelem. Legatus ergo eſt ſanitas, id eſt ſalutaris tam ſibi &

domino, à quo mittitur, quàm iis ad quos mittitur.

Secundò, q. d. Nuntius principis hominíſve impij, qui ſcilicet impios eius dolos & fraudes, quibus aliis malum machinatur, annuntiat: hic is detectis pœnas dabit, quòd dolis & fraudibus impij ſit cooperatus. q. d. Improbi legati fraus tandẽ deprehenditur, & deprehenſa plectitur. at verò legatus fidelis, qui ſcilicet vera, fidelia & iuſta ſui principis vel heri mandata annuntiat, hic tum ſibi, tum principi, tum reipubl. ſalutem afferet. Hic ſenſus genuinus eſt vulgatæ verſionis.

Tertiò, noſter Salazar τὸ *fidelis* accipiens, vt genitiuum oppoſitum genitiuo *impij*, ſic explicat: *Nuntius impij cadet in malum*, id eſt, legatus ab impio rege aut principe miſſus, ſuo ipſius principi perfidus erit: illius enim conſilia & rationes hoſtibus prodet. Id ſibi vult illud *Cadet in malum*, id eſt, malitioſè ac perfidè aget; quod perinde eſt ac ſi dicat: Princeps impius ac tyrannus ob ſuã impietatẽ & tyrannidem perfido ac proditore legato vtetur. Ex aduerſo autem, *legatus fidelis ſanitas*; nimirum principis iuſti & non tyranni, qui legitimè & ex fide belli atque pacis res adminiſtrat, legatus mãdata ſibi commiſſa fideliter peraget, & ſalutem principi, publicis autem rebus incolumitatem afferet. Itaque ſecundùm hanc expoſitionem principis iuſti ac tyranni diſſimilitudinem proponit Salomon, ex eo quòd iuſtus fidelibus miniſtris vtitur, tyrannus autem perfidis ac perduellibus.

Verùm τὸ *fidelis* potiùs eſt nominatiui caſus. Heb. enim *nuntius fidelitatum* idem eſt, quod nuntius valdè fidus & fidelis: atque hic opponitur nuntio impij obliquè & indirectè (crebræ enim hîc ſunt antitheſes non directæ, ſed obliquæ) quia ordinariè qualis eſt nuntius, talis eſt & herus qui eum mittit: quare nuntius impij pariter eſt impius, ac viciſſim nuntius fidelis non niſi ab hero fideli mitti ſolet, iuxta id quod ſubdit Salomon: *Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit: amicus ſtultorum ſimilis efficietur.*

Moral. Beda: *Legatus fidelis ſanitas*, hoc eſt, inquit, *Catholicus quiſque prædicator ſanitatem ſibi ſuiſque auditoribus acquirit æternam.* Sic Gabriel miſſus à Deo ad Danielem cap. 9. nuntians ei liberationem Iſraëlis è Babylone, & aduentum Meſſiæ poſt ſeptuaginta hebdomadas, Danieli languenti robur & ſanitatem, totique populo lætitiam & ſalutem attulit. Sic idem Gabriel miſſus à Deo, & annuntians B. Virgini Deiparæ conceptionem Verbi æterni, illi totique orbi ſalutem apportauit. Idem fecere angeli paſtoribus annuntiantes Chriſti natiuitatem, ideòque concinentes: *Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, Lucæ 2. 14. Idem præſtant ceteri angeli, qui ex officio ſunt angeli, id eſt nuntii fideles Dei ad homines, iuxta illud: *Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos, qui hereditatem capient ſalutis*, Hebr. 1. 14.

Sic legati fideles Dei ad homines ſaluandos fuere omnes Prophetæ & Apoſtoli: Apoſtolus enim græcè idem eſt quod latinè legatus, miſſus à Deo in mundum. vti de Iſaia patet cap. 6. de Ieremia, Ezechiele, & ceteris patet ex initio prophetiæ eorumdem. Horum dux & princeps fuit Chriſtus à Patre miſſus ad redemptionem generis humani, qui proinde ait Iſaiæ 61. 1. *Spiritus Domini ſuper me, eo quòd Dominus vnxerit me: ad annuntiandum manſuetis miſit me, vt mederer contritis corde, & præ-*

A *dicarem captiuis indulgentiam, & clauſis apertionem.* Vide ibi dicta.

VERS. 18. *Egeſtas & ignominia ei, qui deſerit diſciplinam: qui autem acquieſcit arguenti, glorificabitur*] Pro *diſciplinam* Hebr. מוסר *muſar*, id eſt inſtructionem, correptionẽ, caſtigationem, qualis eſt puerorum, quorum appetitus & leuitates ab inſtructore corrigendi & caſtigandi ſunt.

Senſus eſt clarus, q. d. Qui deſerit diſciplinam & correptionem, quia vult ſuæ libertati & concupiſcentiis indulgere, hic incidet in egeſtatem & ignominiam: tum quia indulgendo ventri & veneri, &c. exhaurit ſuas opes, & ſibi probrum accerſit: tum quia probrum eſt eſſe peruicacem, & nolle acquieſcere bene monenti & conſulenti: quare qui ob pudorem non vult corripi, in maius incidet dedecus, ob quod magis pudefiet: pudorem ergo
B minorem fugiens incurret in maiorem. At qui humiliter & modeſtè acquieſcit arguenti, & iuxta eius monita ſua vitia reſecat, moreſque corrigit, hic vtique glorificabitur. quia glorioſum eſt parere bene conſulenti, æquè ac mores ſuos rectè componere. Denique Deus honorantes ſe honorat, & dedecorantes dedecorat: quare ſeruantibus ſuam legem & diſciplinam opes & gloriam impertitur: ſpernentibus verò eam egeſtatem & ignominiam immittit. Ita explicat S. Auguſt. in Quæſt. noui & veteris teſtam. cap. 34. quamquam hic liber non ſit S. Auguſt. ſed in fide ſuſpecti auctoris: fortè Hilarii Diaconi Romani, qui Luciferi ſchiſma propagauit, vti ſolerter conicit Bellarm. de Script. Eccleſ. in Ambroſio & Auguſtino.

Pro *qui deſerit* heb. eſt פורע *porea*, id eſt qui diſ-
C ſoluit, euacuat, eneruat. Rurſum τὸ *ei* non eſt in Hebr. ac pro *egeſtas & ignominia* verti poteſt, *egeſtatem & ignominiam*. Hebræa enim nomina, quia carent caſibus, quolibet caſu verti poſſunt. Vnde Sept. ſic vertunt, *paupertatem & ignominiam aufert diſciplina*. Vice verſa Chald. ſic, *pauper & qui ignominioſus eſt, deſerit diſciplinam*; & Syrus, *paupertas & tribulatio diſciplinam irritam reddunt*; & Symmach. *egeſtas & ignominia diſſoluit correptionem.* Vtrumque verum, vtrumque congruum. Diſciplinæ enim, puta virtutis & honeſtæ vitæ, indiuidui comites & aſſeclæ ſunt opes, pudor & honor, qui fugant egeſtatem & ignominiam quaſi indiuiduos comites vitii, vitæque inhoneſtæ, ſibi è diametro oppoſitos. Sicut enim virtus gignit pudorem, ita vitium gignit impudentiam, quæ cauſa eſt vt pudor & virtus deſeratur. Cùm enim quis perfricat frontem induítque impudentiam, vti faciunt pauperes, mendici & infantes, tunc abiicit pudorem, eiúſque comitem diſciplinam & virtutem. Comes virtutis pudor.
D Vice verſâ qui abiicit pudorem & virtutem, fitque impudens & vitioſus, hic ſtatim adſciſcit ſibi vitii comites paupertatem & ignominiam. Summa, ſicut egeſtas & ignominia diſſoluit & fugat diſciplinam, ſic viciſſim diſciplina & virtus diſſoluit fugátque egeſtatem & ignominiam. Hinc virtute præditus fit diues & honoratus, vitioſus verò fit pauper & vilis; ac vice verſâ ſicut honorati & opulẽti induunt honeſtatem & virtutem, ſic pauperes mendici & viles induunt vitium, tractántque res indecoras, probroſas & infames: quia pudorem, qui à ſcelere retrahit, perdiderunt.

Gnomæ. Parallelæ Salomoni ſunt hæ ſapientum gnomæ. S. Chryſoſt. ſer. de diſciplina: *Correptio pudorem im-*

mittit: pudor autem à crimine deterret. Ariſtot. Problem. 6. *Pauperes & infames non pudeſiunt.* S. Ambroſij lib. 1. de Officiis c. 18. *Eſt verecundia pudicitiæ comes, cuius ſocietate caſtitas ipſa tutior eſt. Bonus enim regendæ caſtitatis pudor eſt comes: qui ſi prætendat ad ea, quæ prima pericula ſunt, pudicitiam temerari non ſinat.* S. Bernardi in Declamat. *Impudentia & frontoſitas cùm obduruerit, vt non paueat, non hæreat, non contremiſcat, ea iam demum deſperatio eſt.* S. Gregor. Nazianz. in Parænet. ad Olympiadem: *Protinus extincto ſubeunt mala cuncta pudore.* Quocirca illa impij C. Caligulæ Imp. vox: *Ego nihil in natura mea magis probo quàm inuerecundiam,* carnifice potiùs quàm Cæſare digna habita fuit. Diogenes pudorem aiebat eſſe *virtutis tincturam*, teſte Laërtio in eius Vita. Demetrius Phalereus admonebat adoleſcentes, *vt domi parentes, in via obuios, in ſolitudine reuerentur ſeipſos.* Pudor enim iuuenes optimè deterret à peccando, qui nuſquam non adeſt, ſi quis reuereatur ſeipſum. ita Laërt. lib. 5. c. 5.

Vers. 19. *Deſiderium ſi compleatur, delectat animam: deteſtantur ſtulti eos, qui fugiunt mala*] Heb. *deſiderium factum*, vel *exiſtens dulceſcit animæ: & abominatio ſtultorum recedere à malo*, ſicut abominantur ſues recedere à cœno, in quo gaudent voluntari. Pro *ſi compleatur* hebr. eſt נִהְיָה *niia*, quod R. Leui, Caietan. Pagnin. & alij vertunt, *fractum, contritum*, à nomine הוה *houa*, id eſt fractio, contritio. vnde vertunt, *deſiderium fractum*, vel *cupiditas debilitata dulceſcet animæ*; huncque dant ſenſum: cùm cupiditas debilitatur & edomatur, mens & ſpiritus delectatione perfunditur, eò quòd imperium ſuum in illam exerceat, eámque ſibi ſubeſſe cogat; hoc autem ſtultis eſt inuiſum: ægrè enim ferunt, quòd cupiditatibus obſequi vetentur, & ſe à malè agendo contineri deteſtantur. Verùm *niia* idem eſt quod *factum*, completum, non *fractum* & euerſum: eſt enim participium paſſiuum à rad. היה *haia*, id eſt *fuit, extitit*. Per *deſiderium* ergo accipe bonum dumtaxat & honeſtum: hoc enim exigit antithesis ſtultorũ, qui deteſtantur eos qui fugiunt mala. Vnde Chald. vertit, *deſiderium honeſtum ſuaue eſt animæ*, & Septuag. *deſideria piorum* (ita Roman. legentes, εὐσεβῶν. malè ergo Complut. contrariè legunt, ἀσεβῶν, id eſt *impiorum*) *delectant animam: opera autem impiorum longè à ſcientia*; Syrus, *inquinatio iniquorum diuulſa à ſcientia.*

Senſus ergo eſt, q. d. Deſiderant iuſti honeſta, puta facere bonum & recedere à malo, idque optant tam aliis quàm ſibi. quare cùm hoc deſiderium completur, cumque audiunt quippiam ab alijs honeſtè & ſanctè geſtum, hoc ipſo mirè delectantur & recreantur. vice verſâ impij deſiderant inhoneſta, putà facere malũ, & recedere à bono: quare deteſtantur pios, qui fugiunt mala; & amant impios, qui mala ſectantur. Timent enim ſi creſcat piorum numerus & robur, ne regnum impietatis, quod ipſi amant, debilitetur & euertatur: quare cùm creſcente impiorum numero & robore illud creſcit, gaudent & delectantur. Eadem ergo res quæ delectat impios, contriſtat pios: nimirum virtus creſcens delectat pios, contriſtat impios; creſcens verò vitium delectat impios, contriſtat pios. Sic videmus hæreticos contriſtari Catholicorum augmentis & victoriis, gaudere verò cùm hæretici ſibi ſimiles dominantur & triumphant: vice verſâ Catholici de Catholicorum proſperitate & incremento gaudent, dolent verò de hæreticorum felicitate.

A Cauſa eſt, quòd deſiderium eſt quaſi fames & ſitis animæ, quæ eſurit & ſitit rem deſideratam. Sicut ergo ſi famelicus comedat mel, & ſitibundus bibat nectar, illo planè reficitur, reſtauratur & recreatur: ſic pariter ſi fames & ſitis deſiderii ſatietur præſentiâ & guſtu rei deſideratæ, mens mira dulcedine afficitur & delectatur, iuxta illud Chriſti Matt. 5. *Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur.* Et illud pſal. 41. 1. *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deũ fortem* (ita Hebr. licet Latini multi legant *fontem*) *viuum: quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* &c. Iam ſicut eo maior eſt ſaties & voluptas comedentis & bibentis, quo maior fuit eius fames & ſitis: ſic pariter quo maius eſt deſiderium, eo maior eſt delectatio complementi illius, putà dum illud B completur & perficitur. Hinc Beati qui ſummè deſiderarunt in hac vita frui Deo, eo viſo & poſſeſſo ſummè delectantur. Menſura ergo deſiderii præeuntis, eſt menſura delectationis rem adeptam ſubſequentis.

Porrò Septuag. qui vertunt. *deſideria piorum delectant animam: opera autem impiorũ longè à ſcientia*, hunc dant ſenſum, q. d. Pij non tantùm exteriùs opera bona exercent, ſed & interiùs mentem ornant piis ſanctiſque cogitationibus & deſideriis, quibus mirè paſcuntur & delectantur: at impij quia non tantùm interiùs mala cogitant & deſiderant, ſed & exteriùs opere ea perpetrant; hinc longiſſimè abſunt à ſcientia, ſcilicet practica, hoc eſt, à prudentia & virtute.

Qui cum ſapientibus graditur (Hebr. *ambulat*; Septuag. Rom. συμπορευόμενος, id eſt *ſimul ambu-* Vers. 20.
C *lans*, Complut. συμπεριφερόμενος, id eſt *qui circumfertur*) *ſapiens erit: amicus ſtultorum ſimilis efficietur*] Hebr. eſt elegans paronomaſia וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ *veroe keſilim ieroa*. quod Primò, Chald. vertit, *qui ſocietatem habet cum ſtultis, malum erit ei*; Syrus, *lædetur*, R. Salomon, *effringetur*, vel *collidetur*. Secundò, Vatabl. *qui cum ſtultis amicitiam iungit, malo afficietur* Tertiò Pagnin. *qui amicus eſt ſtultis, conteretur*; R. Leui, *exſcindetur*. Quartò, Baynus, *ſocius ſtultorum malè* vel *infeliciter aget*. Quintò, Caietan. *comes ſtultorum frangetur*. Sextò, alii, *paſcens ſtultos*, vel *qui paſcitur & conuiuatur cum ſtultis, confringetur*. Hebr. enim ירוע *ieroa* ſignificat & malè agere & malo affici: רע *ra* enim malum tam culpæ quàm pœnæ ſignificat. Septuag. pro ר legentes ד putà pro ירוע *ieroa* legentes ידע *iu-*
D *nadea*, id eſt *cognoſcetur*, vertunt συμπορευόμενος, (Complut. legunt, συμπεριφερόμενος, id eſt *qui vnà circumuertitur*; Scholiaſt. συμπλανώμενος, id eſt, *qui ſimul errat*) id eſt *ambulans cum inſipientibus agnoſcetur*. Sed legendum eſt, *ieroa*, id eſt *malo afficietur*, vt vertunt Aquila, Symmach. & Theodotion. Denique Noſter ſolerter *ieroa* vertit, *ſimilis erit*: quia *ieroa* deriuat partim à רוע *roa*, id eſt malus fuit, vel malo affectus fuit, partim à רעה *raa*, id eſt amicus, ſocius extitit, id eſt ſimilis fuit: amicus enim amico eſt ſimilis, ſocius ſocio. Sæpè enim ordines verborum imperfectorum affinium, qualia ſunt *roa* & *raa*, apud Hebræos commiſcentur, vnumque ab altero inflexionem aut ſignificationem mutuatur. Ex hoc exigit antitheſis, æquè ac paronomaſia *roe ieroa*, q. d. Amicus mali amicus & ſimilis erit ei in malo & ſtultitia.

Senſus ergo eſt manifeſtus, q. d. Qui familiaris eſt ſapientibus, id eſt viris prudentibus & probis,

cum eiſq; conuerſatur, hic prudens probuſq; euadet: qui autem conuerſatur cum ſtultis, id eſt imprudentibus & improbis, hic pariter fiet imprudens & improbus. Ferè enim tales euadimus, quales ſunt illi, quorum conſuetudine oblectamur. Collocutio enim & conuerſatio crebra & frequẽs ſua ſenſa, ſuos affectus & mores ei, cum quo verſatur, etiam neſcienti ſenſim inſtillat, ingerit & imprimit, præſertim ſi vnus alterum amet & redamet, eiuſque dictis & factis delectetur & gaudeat: perinde ac qui ambulant in ſole, eius radijs etiam neſcii afflantur & incaleſcunt: ſic qui in aëre frigido verſantur, eius frigus tacitè excipiunt: aër enim vbique nos comitatur, & per reſpirationem attractus intima hominis viſcera penetrat, eiſque ſuum calorem vel frigus impertit.

Porrò *τὸ circumfertur* vel *circũuertitur* ſignificat eum, qui verſatur cum ſocio quo oblectatur, ad omnes eius nutus, affectus, motus, actiones ſe flectere, accommodare & circũuertere; vt, ſi probus ſit, omnes eius probos mores; ſin improbus, omnes eius improbitates imbibat. Maius enim eſt cõtagium mali quàm boni: faciliùs enim affricatur & addiſcitur vitium quàm virtus. Vnde videmus vnã ouem ſcabioſam inficere ceteras; ac vnum guloſum, ſuperbum, luxurioſum, maledicum, impium ceteros quibuſcum verſatur, efficere guloſos, ſuperbos, luxurioſos, maledicos, impios: cùm ex aduerſo multi caſti vix vnum inceſtũ efficere queant caſtum, ac multi humiles vix vnum ſuperbum efficere queant humilem, & ita de reliquis. Sic modicum fellis, myrrhæ vel abſinthii, totum lactis vel vini, quin & mellis, poculum amarum efficit: cùm ex aduerſo integrum poculum mellis vix vitrum myrrhæ vel abſinthii edulcoret. Vitium enim eſt fel, virtus eſt mel. Significat ergo Sapiens, ſocietatem & conuerſationem eſſe rem maximi momenti in alterutram partem, vtpote ex qua pendeat probitas vel improbitas, & conſequenter æterna hominis ſalus vel damnatio. Quocirca parentes filiis, præceptores diſcipulis, cõfeſſarii pœnitentibus ante omnia inculcent, vt, ſi animam ſaluare velint, fugiant conſortium improborum velut baſiliſcum; captent verò ſocietatem proborum velut vnicum ſalutis aſylum. Nam vt ait ex Iſidoro Beda in Locis communibus cap. 62. *Sicut multa bona habet communis vita ſanctorum, ſic plura mala affert ſocietas malorum. Melius ergo eſt habere malorum odium, quàm conſortium: ſicut enim optandum eſt, vt boni pacem habeant ad inuicem, ſic optandum eſt vt mali ſint ad inuicem diſcordes.* Quocirca præclarè monet S. Gregor. Nazianzen. carm. 50. Nicobuli ad filium:

Ne tibi qui vitijs ſcateat coniunge ſodalem:
Namque etiam firmos peſtis grauis occupat artus.
Non tu virtutem tribues, ſed dedecus ipſe
Accipies, vitijs atque inficiere profanis.

Et Comicus.

Talis quis eſſe putatur, qualis ei eſt ſodalitas.
Sed non morantur vna nox dies, bonus malus.
Vix diurnant diſcrepantium morum contubernia:
Vix vna domo moratur, cum nepote ſobrius.
Vis fieri ſapiens? ſapientis contubernio vtere.
Nunquam coëunt vitia ipſa cum virtutibus.
Periculoſè cum ſerpente luſites.

Et alius:

Claudicare diſces, vni ſi vel claudo aſſueueris.
Conuerſatio bonorum de malo facit bonum:
Fermentumque item farinæ vim ſuam communicat.
Nil niſi ſordidum è ſeruili contubernio trahas.
Peſtilentius malorum contubernio nihil.
Conſortio redderis improbi improbus.
Mores trahuntur cuique à conuerſantibus.
Vis noſſe regem? familiares noſcito.

Patet in Roboam 3. Reg. 12.

Denique Crates epiſt. 12. ad Origenem: *Non rus*, inquit, *bonos reddit, neque vrbs malos, ſed bonorum & malorum cõmercia. Quare ſi vis tibi bonos & non malos euadere liberos, mitte non in agrum, ſed ad Philoſophi domum, quò & ipſi commeantes honeſtatem didicimus. Conſtat enim exercitatione virtus, neque vltrò ſe in animos hominum ingerit quemadmodum malitia.*

Peccatores perſequitur malum: & iuſtis retribuentur bona] Septuag. *eos qui peccant perſequentur mala: & iuſtos apprehendent bona.* VERS. 21. *Malum* accipe tum culpæ, tum potiùs pœnæ, ſupplicii & vindictæ. Culpa enim admiſſa perſequitur eum qui illam admiſit, iugitérque eius conſcientiam ſtimulat, pũgit, angit, cruciat, vt vbiq; criminis ſibi cõſcius paueat, trepidet, & carnificem vel vindictam Dei meticuloſus expectet. Vnde S. Baſilius apud Antonium in Meliſſa parte 1. ſerm. 16. *Sicut*, inquit, *vmbræ corpora, ſic peccata ſequuntur animas, & manifeſtas facinorum repræſentant imagines.* Sic in Vitis Patr. legimus vmbram pueri ab homicida occiſi iugiter homicidam, etiam iam monachum effectum, fuiſſe perſecutam, ac eius imaginationi perpetuò ſe ſtitiſſe, dixiſſéque: *Cur me occidiſti?* ita vt monachus angore & tædio victus monaſterio egreſſus, vltrò ſe iudici plectẽdũ tradiderit. Hoc cõſcientiæ flagellũ nemo impius euadit. Vnde Poëta:

Gnome de pauore malę conſcientiæ.

Euaſiſſe putes quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?

Et alius:

Hi ſunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent.

E contrà *iuſtus confidit vt leo.* Præclarè Pacatus in Panegyr. Theodoſii Imp. c. 43. *Habet vires*, inquit, *habet neſcio quos inter nos mens ſcelerata carnifices, aut ipſa ſibi carnifex conſcientia eſt.* Et Quintilian. declam. 15. §. 18. *O triſtis*, inquit, *recordatio! O tormentis omnibus conſcientia grauior!* Et Chryſologus ſerm. 15 *Ruit, deſtruitur, ſtare non poteſt, quem conſcientia deſtituit, impellit reatus.* Philoſtratus lib. 7. de Vita Apollonii ca. 7. *Conſcientia eſt quæ homines punit, cùm ſe male operatos fuiſſe recogitant. Eadem enim Furiarum pœnas appoſuit Oreſti, quando aduerſus matrem inſaniit.* S. Auguſt. in pſal. 36. *Quiſquis malus eſt, malè ſecum eſt. Torqueatur neceſſe eſt: ſibi ipſi tormentum eſt. Ipſe enim eſt pœna ſua, quem torquet conſcientia ſua: fugit ab inimico quò potuerit; à ſe quò fugiet?* S. Gregor. in pſal. 143. *Nulla eſt maior afflictio quàm conſcientia delictorum. Cùm enim exteriùs patitur homo, ad Deum confugit. Quòd ſi malæ conſcientiæ tribulationem perferens, in arcano cordis non inuenit Deum, vbi conſolationem inueniet? vbi requiẽ perquiret?* Vice verſa magnum iuſtorum bonum & præmium eſt teſtimonium bonæ conſcientiæ, tempus fructuoſè expendere, ſanctæ puritati operam dare, Deo in tranquillitate ac ſinceritate vacare, ait Euſeb. Emiſſenus, & ex eo Dionyſ. hîc.

Pœna verò & vindicta Dei, æquè ac iudicum hominúmque, perſequitur peccatorem, vt meritã ab eo ſupplicia exigat. Iuſtitia enim Dei nullum ſcelus ſinit abire impunitum, ac vice verſa nullum bonum ſinit irremuneratum. Vnde Beda in Pro-

uerbiis: *Ante Dei vultum nil praui conſtat inultum*, Et Poëta: *Rarò antecedentem ſceleſtum Deſeruit pede pœna claudo: noxa caput ſequitur.* Igitur ſicut prætor perſequitur fures vt ſuſpendat, ſic vindicta perſequitur peccatorem vt plectat. Notum eſt emblema Rhinocerotis de vindicta:

Rhinoceros ſtimulis vt vix pungentibus iras
Colligit, accenſas ſed ſatiare nequit:
Sic tandem in ſontes Nemeſis diuina redundans,
Maiori in pœnam fœnore tarda venit.

Præclarè Oroſius lib. 7. aduerſum Paganos c. 22. *Prouocat*, inquit, *pœnam ſuam obliuioſa malitia. Impietas enim flagella quidem excruciata ſentit; ſed à quo flagellatur obdurata non ſentit.* Sic & *ſentit nocens priùs carnificem quàm videt.* Et: *Nemo iniquus eſt, à tergo cui non eſt pœna ſua.*

Vers. 22. *Bonus relinquit heredes filios, & nepotes: & cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris*] Hebr. *bonus hereditare faciet filios filiorum & recondita iuſto facultates peccantis*; Septuag. *& theſaurizantur iuſto diuitiæ impiorum*; Syrus, *peccantium diuitiæ quas non vidit orbis.* Hæc ſententia clara eſt, & ſignificat non quid ſemper, ſed quid crebrò vel ſubinde fiat, præſertim in veteri teſtamento, cui promiſſa erant à Deo bona temporalia. Quare tunc communiter vir bonus & probus bonorum ſuorum hæredes relinquebat filios & nepotes, præſertim ſi illi patris bonitatem ſequerentur, ac tam paternæ probitatis quàm ſubſtantiæ eſſent heredes. Idem nunc quoque ſæpè fit. Mali verò & improbi ſæpè bona ſua non tranſſcribunt in poſteros & nepotes, præſertim ſi iniuſtè parta ſint, iuxta illud:

De malè quæſitis non gaudet tertius heres.

Imò non rarò Deus cuſtodit, id eſt, recondit & tranſſcribit, iuſto ſubſtantiam peccatoris, vt quidquid ad eo relictum eſt, in vſus iuſti transferatur: iuxta illud, *Improbus præparabit, & iuſtus induet.* Dico non ſemper id fieri, ſed crebrò, vel ſubinde: quia crebrò contrarium quoque fieri videmus, ſcilicet bonos à malis rebus ſuis ſpoliari, iuxta illud Hebr. 10. 34. *Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis.* Exempla huius ſententiæ ſunt in Iacob fideli, cui Deus dedit pecudes & opes Laban infidelis ſoceri ſui, Geneſ. 31. 9. In Hebræis, qui egredientes Ægypto iuſſu Dei mutuò accipientes ab Ægyptijs vaſa aurea & argentea, &c. ea deinde retinuerunt, Exodi 12. 35. de quibus proinde dicitur Sapient. 10. 19. *Ideo iuſti tulerunt ſpolia impiorum.* Iidem duce Ioſue expugnantes terram Chanaan, opes & bona Chananæorum occupauerunt. Sic hodie hæretici non rarò iuxta Iura Ciuilia & Canonica priuantur bonis ſuis, illáque dantur Catholici. In Cod. Theodoſiano li. 16. tit. 5. ſunt leges Honorij & Theodoſij 43. 52. & 54. in quibus præcipitur ædificia, prædia, & loca quæ ad conuenticula Donatiſtarum vel aliorum hæreticorum antea pertinuerant, ab Eccleſijs Catholicis vendicari, vel eiſdē ſociari debere: quas cùm velut iniuſtas Catholicis obijceret Petilianus Donatiſta, ſic eidē ex hoc Salomonis loco reſpondit S. Auguſt. lib. 2. contra Petilianum c. 43. *Si antē*, inquit, *de reb⁹ vel locis Eccleſiaſticis, quos tenebatis & nō tenetis, querimini, poſſunt & Iudæi ſe iuſtos dicere, & iniquitatē nobis obijcere, quia locū in quo impiè regnauerūt, modò Chriſtiani poſſidēt. Quid ergo indignū, ſi ea quæ tenebant hæretici, ſecundùm parē Domini voluntatē Catholici tenēt? Ad omnes enim ſimiles, id eſt ad omnes impios & iniquos, illa vox Domini valet: Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti* A *facienti iuſtitiā. An fruſtra ſcriptū eſt: Labores impiorum iuſti edent? Quapropter magis mirari debetis, quod adhuc tenetis aliquid, quam quòd aliquid amiſiſtis.* Et cap. 59. cùm obijceret Petilianus: *Dictum eſt: Non concupiſces rem proximi tui. Vos noſtra diripitis, vt pro veſtris habeatis*: reſpondet S. Auguſt. *Et ſi quæ iam præciſi poſſidere cœpiſtis, quia nobis oblata nobis Dominus dedit, non ideo concupiſcimus aliena, quia illius imperio cuius ſunt omnia, facta ſunt noſtra, & iuſtè noſtra ſunt: vos enim his vtebamini ad præciſionem, nos ad vnitatem. Alioquin & primo populo Dei poſſent illi obiicere alienæ rei concupiſcentiam, qui diuina poteſtate ab eorum facie, quia ea terra malè vtebantur, expulſi ſunt: & ipſi Iudæi, à quibus ablatum eſt regnum, ſecundùm verba Domini, Et datum eſt genti facienti iuſtitiam; poſſunt obijcere alienæ rei concupiſcentiam, quia Eccleſia Chriſti poſſidet, vbi perſecutores Chriſti regnabant.* Quæ omnia ex S. Auguſt. B tranſlata ſunt in Ius Canonicum, & habentur 23. q. 7. c. 2.

Huic gnomæ antiſtropha eſt illa c. 28. 8. *Qui coacervat diuitias vſuris & fœnore, liberali in pauperes congregat eas.* vbi plura hac de re dicam.

Myſticè Beda & Baynus: vinea & ſubſtantia cæleſtis, id eſt Dei lex, gratia & Eccleſia cum ceteris bonis olim Iudæis repoſita, ab eis tanquam malis agricolis ablata, Gentibus locantur in ſanguine Chriſti iuſtificatis, Matth. 21. 33. & ſequ. Sic in gratiam & apoſtolatum traditoris Iudæ ſucceſſit iuſtus Matthias. Hinc dicitur Apocal. 3. 11. *Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.* Vide ibi dicta.

Vers. 23. *Multi cibi in noualibus patrum: & alijs congre-* C *gantur abſque iudicio*] Hebr. *multus cibus in ſulcis, vel in aratione capitum: & eſt congregatus vel conſumptus abſque iudicio.* Quæ verba varii variè explicant. Hebr. enim ראשים *raſcim* tam capita, id eſt patres & primores, quàm pauperes ſignificat. Rurſum נספה *niſpe* tam congregari, quàm abſumi & perdi ſignificat.

Primò ergo, Caietan. ſic vertit, *multus cibus ſulcus capitum, & eſt conſumptus in non indicio*; ſicque explicat, q. d. Aliquis ager profert fruges multas, & aliquis inuenitur conſumptus *abſque iudicio*, id eſt abſque ratione, cur hic ſit conſumptus, non ille, intellige de iudicio & ratione humana: Deus enim non ſine iudicio hanc diſparitatem facit, quam ſæpè videmus accidere.

Secundò, Aben Ezra, R. Salomon, & Vatabl. D vertunt, *plurimum cibi eſt in nouali pauperum: vbi verò non agitur cum iudicio, inopia eſt.* Aut ſic: *& eſt qui pereat ob non ius*, id eſt, eò quòd non ritè colit agrum ſuum: quia non ſeruat leges conſuetás colendi agrum. Hebr. enim משפט *miſpat*, id eſt iudicium, ſignificat rationem, ritum, legem, ius, conſuetudinem. Chald. *τὸ perit* non ad agrum, ſed ad hominem, putà agricolam, refert, qui perit & ad egeſtatem peruenit, eò quòd bono iudicio in colendo agro ſeſe non exerceat. vnde vertit, *multus cibus euenit pauperi: & eſt qui præter ius mortem oppetit.* Baynus verò optimè *τὸ perit* ad cibum refert ſiue annonam: hæc enim frequenter agricolis perit dum non legitimo tempore diſpenſatur; vel dum heredibus parum frugi relinquitur. Sic ſenſus erit, q. d. Multus cibus erit pauperibus, quando terræ ſemina credent, eamdémque diligenter colent cum iudicio, putà iuxta leges agriculturæ: nam vt dixit c. 12. 11. *Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus.* Sin ſine

iudicio perperam & negligenter terram colant, perdentur fruges ipſius, ipſique fame peribunt. Vnde Iſidorus Clarius ſic clarè vertit, *multi cibi in noualibus pauperum: ille autem qui perditur eſt abſque iudicio*, hoc eſt, inquit, qui in agro ſuo in tempore omittit debita exercere officia, arandi, occandi, ſarriendi, metendi, &c. illius nouale nihil proferet.

Apologus. Huc facit apologus agricolæ & filiorum apud Æſopum. *Agricola quidam*, inquit, *vita exceſſurus, ac volens ſuos filios peritum facere de agricultura, vocatis ipſis ait: Filij mei, ego iam è vita diſcedo, vos autem ſi quæ in vinea à me occultata ſunt, quæſieritis, inuenietis omnia. Illi igitur rati theſaurum illic defoſſum eſſe, omnem vineæ terram poſt interitũ patris defoderunt, & theſaurũ quidẽ non inuenerũt, ſed vinea pulchrè foſſa multiplicem fructum reddidit. Affabulatio. Fabula ſignificat labore theſaurũ eſſe hominib⁹.*

Myſticè. Myſtice, noſter Salazar & alij hæc ad eleemoſynam referunt, q.d. Pauperes vtique arua ſunt arata, iterata & nouata quæ cùm eleemoſynarum ſemen exceperunt, vberrimos fructus afferũt. Quapropter *aliis congregantur abſque iudicio*, nimium cibi. q.d. Illi prorſus iudicio ac mente carent, qui cùm poſſint diuitias ſuas in pauperes ſpargere, & ſe cum ipſis in cælum transferre, eas aliis congerunt & aſſeruant. Vnde S. Ambroſ. lib. de Nabutha Iezraelita c.7. ad illa verba: *Seminate vobis ad iuſtitiam*, Oſeæ 10. *Eſto*, inquit, *ſpiritualis agricola: ſere quod tibi proſit: bona ſatio in corde viduarum. Si terra tibi reddit fructus vberiores quàm acceperit, quanto magis miſericordiæ remuneratio reddet multiplicatiora quæ dederis? Tibi proficit quidquid inopi contuleris: tibi creſcit, quidquid in pauperes erogaueris: ſeminatur in terra, germinat in cælo: plantatur in pauperes, apud Deum pullulat.* Et S. Baſil. homil. in diteſcentes auaros: *Sicut*, inquit, *frumentum in terram cadens lucrum proijcienti parit, ſic & panis in eſurientem proiectus.* Similia plura habet S. Chryſ. hom. 41. & 55. in Geneſ. & hom. 5. in Matth.

Tertiò, Septuag. & Syrus per *noualia* intelligũt annos, eò quòd ſingulis annis agri arentur & nouentur; vt ſit metalepſis, ſimilis illi Virgilii:

Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas.

Inſuper per *raſcim*, id eſt capita, accipiunt iuſtos, qui apud Deum hominum ſunt capita & primores. Denique per *cibos* accipiunt opes. vnde vertunt, *iuſti faciũt in diuitiis annos multos cũ voluptate* (vt habent Septuag. in Catena Græc.) *iniuſti autẽ peribunt breui*; Syrus verò, *multi annis diuitias profligãt, & homines penitus perierunt.* Iuxta Septuag. ergo hic verſus cohæret præcedenti, eũque explicat, & per auxeſin amplificat, q.d. Iuſti non tantũ bonorũ ſuorum heredes relinquẽt filios & nepotes, ſed & ipſi longæui per multos annos bonis ſuis fruentur: iniuſti verò adeò non relinquent bona ſua heredibus, vt & ipſimet breuis futuri ſint æui, breuiſque tam vita quàm bonis ſint ſpoliandi.

Quartò, alij vertũt, *multus cibus in noualibus principum eſt conſumptus abſque iudicio.* Senſus eſt clarus, q.d. Principes multa habẽt prædia, ex quibus magnas quidem fruges & opes colligunt, ſed quia eas ſine iudicio, id eſt, ſine diſcretione temere, in famulos, aſſeclas, paraſitos profundunt & conſumunt, hinc pauperes remanent & nudi, perinde ac ſi prædia tanta non haberent.

Quintò, Noſter optimè vertit, *multi cibi in noualibus patrum: & aliis congregantur abſque iudicio.* Vbi imprimis Nota. *Nouale* eſt nouus ager, idque tripliciter: primò enim *nouale* dicitur aruum tunc primùm ad ſementem proſciſſum, ait Seruius. Vnde Virgil. ecloga 1.

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?

Nouale ergo eſt pratum vel ſilua, cùm exciſis arboribus ſentibuſque ager fit, arandóq; ſubigitur. Secundò, nouale eſt, quod alternis annis ſeritur. Vnde Varro: *Quod intermittitur, à nouando noualis ager dicitur.* Tertiò, quilibet ager dũ arando quaſi innouatur, nouale dicitur. Vnde Feſtus: *Nouale*, ait, *eſt ager noua relictus ſementi.* Et Seruius: *Nouale*, inquit, *eſt noua terra, quæ per ſingulos annos renouatur per ſemina.*

Rurſum pro *aliis* tredecim codices legunt, *alij*: cui lectioni fauent Hebræa & Chald. Heb. enim eſt, *& eſt* נספה *niſpe*, id eſt congregatus (cibus) abſque iudicio. Si ergo legas *alij*, antitheſis eſt clara. Senſus enim, ait Ianſenius, eſt, q. d. Multos cibos parant ſibi filij ex noualibus patrum ſuorum, hoc eſt, ſi inſiſtant laboribus patrũ, & eorum diligentiam æmulentur, quia cibi ſic quæſiti diuina benedictione multiplicantur. At ſunt alij cibi, id eſt, aliqui cibi ſunt, qui à pleriſque congregãtur inultè, non cum debito iudicio, quia ſcilicet non diſcernunt, & quomodo debitè cibi parandi ſint, iuxtà habentes ſiue per fas, ſiue per nefas, ſiue honeſtè, ſiue inhoneſtè congregent; & quomodo inultè parta mox dilabentur. Docet ergo hęc ſententia iuxta hunc intellectum, quoſdam ſibi colligere prudenter & honeſte, alios imprudenter & inhoneſtè.

Verùm quia codices Romæ emendati ceteríque paſſim habent *aliis*, non *alij*, quæ lectio etiam cõſentit Hebræo; *niſpe* enim ſignificat cõtraria, ſcilicet congregare, & auferre ſiue adimere. vnde congregare ſubinde in Script. ſumitur pro auferre & perdere, & congregatio vocatur mors & perditio; vt Oſee 4. 3. *Et piſces maris congregabuntur*, id eſt, auferentur, deficient, morientur, vt vertunt Septuag. & Chald. Cauſas huius phraſis & ſignificationis ibidem aſſignaui. Igitur cibi, qui aliis congregantur, hebr. vocantur *niſpim*, id eſt ablati, adempti, perditi: quia quæ aliis congregantur, hæc ab hero auferuntur & adimuntur, itaque congreganti pereunt. Et ſic hic ſenſus eòdem recidit, quò ſecundus paulò antè datus, qui eſt plurium Hebræorum. *Et eſt qui perit defectu iudicij*; vel, vt Tigur. *vbi verò non agitur cum iudicio, inopia eſt.* Senſus ergo eſt, q. d. Sunt qui cùm multos cibos habeant ex patrum ſuorum noualibus, id eſt aruis & agris arando innouatis & excultis, hoc eſt, cùm victus eis abundet ex prædiis opibúſque paternæ hæreditatis; tamen hæc omnia ab eis abſque iudicio, id eſt ſtultè & imprudenter aliis congregantur. q. d. Tam ſtulti ſunt plerique, vt quod eis à patribus relictum eſt, eo non vtantur ſibi, ſed idipſum aliis ſtultè congregent: quia ſcilicet prodigi ſunt, & ſua in alios profundunt, vel negligentes & improuidi ſinunt ſua perire, & ab aliis occupari. Significat ergo hæc parœmia, prædia opima parẽtum ſæpè à filiis profundi & diſſipari, eò quòd careant iudicio & prudentia ea excolendi, conſeruandi, & frugaliter diſpẽſandi. Sic videmus ampla patrimonia euerti, cùm hæredibus parum frugi, vel improuidis, aut incuriis relinquuntur, cùm ſcilicet illa quę parentes induſtrii magno labore congregarunt, filij prodigi dilapidant & vecordes diſſipant: vnde illud tritum: *O quàm magnum vectigal eſt parſimonia!*

Hinc patet hanc gnomen, *Multi cibi in noualibus patrum, & aliis congregantur abſque iudicio*, parallelam eſſe illi quæ anteceſſit: *Bonus relinquit heredes filios & nepotes: & cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris*. Peccator enim eſt, qui abſque iudicio aliis, præſertim iuſtis, ſua congregat. A

Myſticè Beda, & ex eo Dionyſ. *In noualibus*, inquiunt, *id eſt in libris, doctrinis, exemplis, patrum ſunt multa alimonia ſpiritales, quæ aliis ſine iudicio congregantur, dum quis talia prædicat proximis, nec tamen ipſe proficit inde, neque reficitur mente*. Sic S. Gregor. initio Moral. c. 1. & initio Dialog. fatetur ſe exemplis & alloquiis Sanctorum mirè ad virtutem excitari, ideóque ſe eorundem vitam in Dialogis ſcribere. Idem de ſe teſtatur S. Bernard. ſerm. 14. in Cantic. Vide noſtrum Aluarez de Paz lib. 5. de Perfect. p. 2. c. 23.

Pari modo hanc parœmiam applices ſacerdotibus, paſtoribus, prædicatoribus, qui in noualibus, putà in doctrina, ſcriptis & geſtis S. Petri, S. Pauli, S. Auguſtini, S. Leonis, S. Gregorii, &c. magna ſpiritus & doctrinæ alimenta & fomenta habent; ſed nonnulli quibus magis ſapit caro & mundus quàm ſpiritus, hæc laicis legenda, ruminanda, & exercenda relinquunt. Simili modo Religioſi copioſa & delicata ſpiritus alimenta ſibi repoſita habent in noualibus patrum ſuorum, putà in regulis ſcriptis & exemplis fundatorum, patrũ anteceſſorumque ſuorũ, v. g. S. Antonij, S. Baſilij, S. Benedicti, S. Bernardi, S. Frãciſci, S. Dominici, S. Ignatij, S. Xauerij, &c. ſed qui tepidi vel torpidi ſunt, hæc aliis, etiam ſæcularibus, imitanda relinquunt, qui proinde præcedent illos in regno Dei cũ magno ipſorum probro & cõfuſione, iuxta illud Chriſti Matth. 12. 41. *Viri Niniuitæ ſurgẽt in iudicio cũ generatione iſta, & condẽnabunt eã: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce pluſquã Ionas hic*, &c. Et c. 11. v. 21. *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethſaida: quia ſi in Tyro & Sidone facta eſſent virtutes, quæ factæ ſunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiã egiſſent. Veruntamen dico vobis, Tyro & Sidoni remiſſius erit in die iudicii, quã vobis*. B

Aliter hanc parœmiam explicat Lyran. *Multi cibi in noualibus patrum: Quia patres antiqui*, inquit, *ſuis laboribus coluerunt terras priùs incultas, quæ dicuntur nouales: & ſic multiplicati fuerunt cibi in ſuſtentationem ſequentium. Et aliis congregantur abſque iudicio, id eſt abſque labore, id eſt, quia non ſequũtur talia quaſi mercedem laboris ſui, in quo eſt quædam executio iuſtitiæ, quæ propriè eſt iudicium. Myſticè exponas de cibis mentis: quia antiqui patres & philoſophi multũ laborauerunt in inuentione ſcientiarum & artium, quibus poſteri reficiuntur abſque tali labore*. huc uſque Lyran. quem ſequitur Hugo. C

Aliter & noſter Salazar, qui putat agriculturã velut artiũ innocentiſſimã & vtiliſſimam, cõferri & præferri mercaturæ. q. d. Optima & iuſtiſſima parandarum copiarum induſtria eſt in agris colẽdis, qua parentes ad filios locupletandos vti debẽt: qui bene admodum cum liberis ſuis agunt, ſi illis amplos fundos & prædia ad culturã hereditario iure relinquant. *Et aliis congregantur abſque iudicio*, nimirũ aliis rationibus aut artibus cibi, id eſt facultates, congerũtur liberis ſine iudicio, hoc eſt iniuſtè, & contra fas fraude & iniuria. Nam mercatura & negotiatio fraudibus atque iniuriis plurimũ ſubiacet: agricultura verò innocentiſſima ars eſt.

Symbolicè idem (licet ipſe putet eſſe ſenſum litteralem) per *noualia patrũ* accipit filios. q. d. Arua & agri parentum ſunt filiorũ mentes, quas parentes bonis præceptis & diſciplinis arare & ſeminare debent, vt eos dignos facultatum ſuarum heredes relinquãt. *Et aliis congregantur abſque iudicio*, id eſt, ſi quis pater aliis quã his ritè cultis & inſtitutis filiis congerit congregátque, is equidem imprudens eſt & vecors. Facit id pater, qui magis intendit congerendis opibus & prædijs, quæ filio relinquat, vt eũ ditet, quàm inuigilet eius inſtitutioni, diſciplinæ & virtuti. Talis enim filius carens diſciplina neſciet opibus ſuis relictis vti, ſed eas prodiget, & in meretrices ac paraſitos cõſumet, quibus proinde ea pater congregauit, non filio. Sic Plutarc. tract. de Liberis educandis: *Sicut in agrorũ*, ait, *cultura bonam eſſe imprimis terram oportet, tum ſeminandi peritum agricolam, denique bona ſemina: pari modo terræ filiũ, agricolæ præceptorẽ, ſeminibus ſtudiorũ inſtitutiones & præcepta aſſimilabis*. Et S. Chryſoſt. in epiſt. 1. ad Timoth. hom. 9. *Vis*, inquit, *filium relinquere diuitẽ, bonũ illũ ac benignũ eſſe doce. ita enim rem familiarem etiam auctiorem facere poteris. Quòd ſi malus ille fuerit, etiamſi infinitam ſubſtantiam relinquas, non illi cuſtodem reliquiſti. Rurſus filius non rectè inſtitutis præſtat quidẽ pauperes eſſe quã diuites: paupertas enim vel inuitos coercet, atque intra virtutis limites continet. Opes verò ne volentes quidem pudicè ac temperanter viuere ſinunt, verùm exorbitare faciunt atque peruertunt, maliſque innumeris ſubiugant*.

Qui parcit virga (Septuag. *baculo*) *odit filium ſuũ: qui autem diligit illum, inſtanter erudit*} Hebr. *qui prohibet* vel *abſtinet, virgam ſuam, odit filium ſuum: & qui amat illum, manicat*, id eſt manè quærit illi caſtigationem, manè illum caſtigat; Septuag. *diligenter erudit*: Scholiaſtes, *diluculo adhibet ei caſtigationem*: S. Hieron. *qui autem diligenter corripit, diligit*. Senſus eſt clarus, q. d. Qui non caſtigat filium peccantem ne eum affligat, videtur id ex nimio eius amore omittere; at reuera hic non eſt amor, ſed odium: quia cauſa eſt vt filius fiat ignauus, rebellis, improbus, taliſque quem penè neceſſariò pater auerſari & odio habere debeat. Vnde illud: VERS. 24

Blanda patrum ſegnes facit indulgentia natos.

At qui verè & cordatè diligit filium, hic aſſiduè eum *erudit*, hebr. יסר *iaſar* græcè παιδεύει, id eſt inſtituit, format, corripit, & cùm opus eſt flagellat, vt vitia reſecet, virtutes inſerat.

Hinc præclarè Hugo Victor Inſtitut. monaſt. ad nouitios c. 10 ait, *diſciplinam malorum deſideriorum eſſe carcerem, frænum laſciuiæ, elationis iugum, domare intemperantiam, leuitatem conſtringere, incompoſitos animi motus ſuffocare*.

Sed cur Hebræa addunt τὸ *manè* vel *diluculo*? Reſp. Primò, quia matutinum tempus maximè opportunum eſt inſtitutioni, doctrinæ & diſciplinæ: manè enim viget mens, animus, ingenium. ita R. Salomon & Aben Ezra. D

Secũdò, quia quod manè diſcit filius, illius memor eſt, illudque retinet & facit per totũ deinceps diem: quare matutina diſciplina eſt illi monitor & cautio vſque ad veſperam, ne quid mali cõmittat.

Tertiò, *manè*, id eſt à pueritia, à prima ætate: hæc enim eſt velut auroræ totius vitæ. ita R. Leui.

Quartò, quia manè animus eſt ſedatior & tranquillior, inquit Ianſenius, vt non ex ira quæ iã deferbuit, ſed ex ratione delicta præcedẽtis diei corrigat & caſtiget. Simili modo Deus quos amat, caſtigat, iuxta illud c. 3. 12. *Quem diligit Dominus, corripit: & quaſi pater in filio cõplacet ſibi*. Quare ſicut

maximum ſignum eſt odij & indignationis Dei, cùm non corrigit peccatores; ſic maximum amoris indicium eſt, cùm eos caſtigat, iuxta illud pſal. 98.8. *Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens, in omnes adinuentiones eorum.* Et 2. Machab. 6. 13. *Etenim multo tēpore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltiones adhibere, magni beneficij eſt indiciū.*

Salomonem de more ſecutus Ben Sira in Sentent. ſic pronuntiat: *Aurum indiget percuſſionis, & puer verberationis*, hoc eſt, *aurum tundi debet, & puer verberari.* Quòd ſi ferulæ parcas, fit nequam & inutilis, perinde vt aurum minùs vtile exiſtit, niſi malleo in certam formam cudatur. Scholiaſtes explicat hoc modo: Vt aurum ſi illud tundas, magis fulget, ſic puer ſi eum verberes, euadit melior. Nā vt argilla, ita rudis ætas, in quamcumque ducas partem, ſequitur: at vbi obduruit ingenium, haud facilè in aliam refingitur formam. Quocirca ſapienter præcipit Salomon ne puerum caſtigatione, cùm opus eſt, priuemus, Prouerb. 23. v. 13. Quoniam annexam habet cordi ſtultitiam, quam virga caſtigatrix propellit, ait cap. 22. 15. Proinde qui filium amat, caſtigationem maturat inquit cap. 13. 24. qua ei ſapientiam conciliat, ait cap. 29. 15. & ſibi animi voluptates, ibid. verſ. 17. Poſtremò quod maximum eſt, filij animam ab inferno defendit, ait cap. 23. 14.

Singulares in liberorum inſtitutione fuere Lacones ſiue Spartani, de quibus Plutarchus in Laconicis: Apud Lacedæmonios, inquit, puer abs quopiam caſtigatus, ſi querelam ad patrem detuliſſet, turpe erat patri, ſi hoc audito non iterum filium emendaſſet. Siquidem ex inſtitutione maiorum habebant hanc de ſe mutuo fiduciam, vt crederēt neminem eſſe, qui cuiuſquam liberis, quos quiſque pro ſuis habebat, quidquam imperaret inhoneſtum. Prima ætas quoniam nondum ſentit quid turpe, quid honeſtum, verberibus eget. Solent autem pueri à præceptoribus cæſi apud parentes queri de crudelitate eorum à quibus caſtigati ſunt. Ea res quoniam minuebat aliorum ſeniorum auctoritatem, hanc feneſtram occluſerunt liberis ſuis, vt omnium ſeniorum eadem eſſet in pueros auctoritas quæ patribus. Themiſtocles quoniam adoleſcens feroci mutabilíque ingenio videbatur, mirantibus mutatos mores dicere ſolebat, *Aſperos & indomitos pullos in optimos equos euadere, ſi quis illis adhibeat diſciplinam, rectamque inſtitutionem.* ita Plutarch. in eius Vita. Idem ei pædagogus dicere ſolebat: *Nihil mediocre futurus es ò puer: nam aut magnum bonum eris reipubl. aut magnum malum.* Generoſa enim indoles, ſi accedat recta inſtitutio, magno bono eſt patriæ: ſin ad vitia degeneret, ingens affert malum. ita Plutarch. in Themiſtocle. Demetrius Phalereus adoleſcentum faſtuoſorum ſublimitatem dicebat in educatione amputandam eſſe; ſed relinquendam ſobrietatem. Docuit vir ſapientiſſimus, hæc ingenia non eſſe deſperanda, ſed quod redundat in inſtitutione recidendum eſſe. ita Laërt. lib. 5. c. 5.

VERS. 25. *Iuſtus comedit, & replet animam ſuam: venter autem impiorum inſaturabilis*] Hebr. *iuſtus comedit ad ſaturitatem animæ ſuæ* (id eſt, deſiderij ſui, ait Vatabl. hoc eſt, deſiderium ſuum explet) *venter autem impiorum deficiet* vel *egebit*; Septuag. *animæ autem impiorum egena.* Baynus τὸ *deficiet* ſic exponit, q. d. Iuſtus temperantiam ſeruans in cibo tobur ſtomachi conſeruat, vt ad ſatietatem comedere poſſit: at impius gulæ & crapulæ indulgendo ſtomachum ita debilitat, vt cibos aſpernetur, nec cibum vitæ ſuſtentandæ neceſſarium ſumere & dirigere valeat.

Alij *deficiet*: Quia, inquiunt, auari ex auaritia, vt opes augeant, non audent veſci ad ſaturitatem, ſed fame ventrem latrantem conficiunt.

Verùm alium ſenſum poſcit verſio Vulgata, q. d. Iuſtus comedit vſque ad ſatietatē, ſaciátque animam, id eſt animæ ſuæ famem & deſiderium: tum quia prudens eſt & liberalis, ſuíſque frugaliter & temperanter vtitur ad iuſtam ſui ſuorumque ſuſtētationem, tum quia ſuò labore victum, quo ſe ſaturet, ſibi parat; tum denique, quia ex Dei benedictione fit, vt iuſtus alimenta ad ſaturitatem neceſſaria ſibi conquirat, vtque hæc eum ſufficienter alant, ſaturent, roborent, exhilarent ad meliùs ſua munia obeundum, Deóque ſeruiendum. *Impiorum* autem *venter inſaturabilis eſt*: quia eorum fames & gula non ſatiatur: ſiue quia noua ſemper pluráque & magis delicata appetit, ideóque eſt inexplebilis; ſiue ob penuriam & egeſtatem, in quam vel ob ſocordiam, vel ob Dei maledictionem incurrit. Vnde hebr. eſt *deficiet*, vel *egebit*. Hinc & *inſaturabilis* ſumi poſſet pro *inſaturatus*, q. d. Venter impiorum non ſaturatur, ſed egeſtate & fame conficitur. Sic *incredibilis* ſumitur pro *incredulo* ad Titum 1. 16. Baruch. 1. 19. Eccli. 1. 36. & alibi. Sic & Ierem. cap. 15. 18. ait *Plaga mea deſperabilis*, id eſt deſperata, *renuit curari.*

Tres ergo cauſæ ſunt, cur iuſtus ſaturetur: Prima, quòd labore ſibi paret victum quo ſatietur. Secunda, quòd moderetur ſuæ gulæ per temperantiam. Tertia, quòd Deus eius laboribus & frugibus benedicat, eiſque virtutem ſatiandi & nutriendi tribuat. Totidem cauſæ ſunt cur impius non ſaturetur. Prima eſt deſidia qua torpet, nec vult laborare, vt alimenta comparet. Secunda, quòd gulæ ſuæ indulgeat: gula autem eſt inſatiabilis. *Initium vitæ hominis aqua & panis*; ait Eccleſiaſt. c. 29. v. 28. guloſis autem non ſufficiunt tot genera fructuum, leguminum, herbarum: quæruntur noui in mari piſces, nouæ in terra feræ, nouæ volucres in aëre, ſaginantur altilia, atque his noua miſcentur aromata, noua condimenta, & gulæ irritamenta infarciuntur. Tertia, quòd Deus frugibus & alimentis impiorum maledicat, vimque nutriendi & ſatiandi adimat, & quaſi exſufflet; iuxta id quod minatur Oſee c. 4. 10. *Et comedent, & non ſaturabuntur.* Et Aggæus c. 1. 6. *Seminaſtis multum, & intuliſtis parum: comediſtis, & non eſtis ſatiati: bibiſtis, & non eſtis inebriati: operuiſtis vos, & non eſtis calefacti: & qui mercedes congregauit, miſit eas in ſacculum pertuſum.* Vide ibi dicta.

Sic manna ſatiabat iuſtos, imò dabat eis omnem ſaporis ſuauitatem, Sapient. 16. 20. impijs verò mouebat nauſeam, Numer. 11. 4.

Hæc ſententia ſæpè vera eſt in bonis corporalibus, ſed ſemper in ſpiritalibus.

Vnde allegor. S. Hieron. hæc accipit de cibo verbi Dei quo paſcitur Eccleſia. Audi eum in Amos cap. 8. ſub finem. *Ex quo intelligimus, inquit, quando doctrina non fuerit in Eccleſiis, perire pudicitiam, caſtitatem mori, omnes abire virtutes: quia non comederunt verbum Domini. quod qui comederit, ſaginatus eius cibo audiet per Salomonem: Iuſtus comedens ſaturat animam ſuam: anima autem impiorum eſuriens. Et Dauid cantabat: Iuuenis fui, & ſenui; & non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem. Quanti Martyres in perſecutionibus perierunt*

fame, & indiguerunt frumento alimentiſque iſtis cor- A *porum. Ergo de eo dicit pane, qui de cælo deſcendit: quem qui comederit, nec eſurire poterit, nec ſitire.*

Cupiditas inſatiabilis ob quinque cauſas.

Tropol. Diony. Iuſtus, inquit, ſpiritalibus ſe reficit alimentis, & animã ſuam replet piis affectibus. Venter autem impiorũ inſaturabilis, id eſt cor eorum terrenis rebus non ſatiatur, imò inſtar hydropicorum quo plura acquirunt, eo plura deſiderãt; ac ſicut hydropicis creſcit ex potu ſitis, ſic ipſis ex adeptione creſcit affectio. Vnde Seneca: *Inopi, inquit, pauca deſunt, auaro omnia.* Reſtringendus eſt igitur venter, id eſt cordis deſiderium & auiditas. Et Hugo Cardin. Iuſtus comedit, inquit, vbique, & replet animam ſuam, venter autem impiorũ inſaturabilis. Et mox: Venter impiorum eſt cupiditas; quę inſatiabilis eſt, ſicut dicitur Eccleſ. 5. *Auarus non implebitur pecunia.* Et multis de cauſis eſt inſatiabilis. Prima eſt, quia non habet fundum: eſt enim quaſi ſaccus pertuſus. Secunda, quia ſemper creſcit, etiã ex ſolo aſpectu cibi, id eſt diuitiarum. Tertia, quia nihil eorũ quæ cupit, mittitur in hunc vẽtrẽ. Cupiditas enim in corde eſt, vbi pecunia intrare nõ poteſt, quomodo ergo extinguere poteſt famẽ cordis pecunia in arcã miſſa? Quarta eſt, quia huiuſmodi cupita non ſunt impletiua cordis humani, vbi eſt fames cupiditatis. Sicut enim deliraret, qui conaretur arcã implere ſapiẽtiâ, quæ illius omnino capax non eſt; ſic certè multi delirant, qui cor humanũ conãtur implere pecuniâ. Quinta eſt, quia omnia huiuſmodi concupita vana sũt, & potiùs faciunt vacuitatẽ quàm repletionẽ, iuxta illud Gen. 1. *Terra autẽ erat inanis & vacua.* Hęc Hugo.

CAPVT XIV. SYNOPSIS CAP.

GNoma de varijs ſapientiæ & ſtultitiæ proprietatibus: prudentiam quoſlibet ſtatus rite ordinare: eamdem commouere ad miſericordiam, & affectiones moderari: imprudentiam autem & vitia perdere filios Adæ.

1. SApiẽs mulier ædificat domũ B ſuam: inſipiens extructã quoque manibus deſtruet.

2. Ambulans recto itinere, & timens Deum, deſpicitur ab eo qui infami graditur via.

3. In ore ſtulti virga ſuperbiæ: labia autem ſapientium cuſtodiunt eos.

4. Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum eſt: vbi autem plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis.

5. Teſtis fidelis non mentitur: profert autem mendacium doloſus teſtis.

6. Quærit deriſor ſapientiam, & non inuenit: doctrina prudentium facilis.

7. Vade contra virum ſtultum, & neſcit labia prudentiæ.

8. Sapientia callidi eſt intelligere viam ſuam: & imprudentia ſtultorum errans.

9. Stultus illudet peccatũ, & inter iuſtos morabitur gratia.

10. Cor quod nouit amaritudinem animę ſuæ, in gaudio eius nõ miſcebitur extrane⁹.

11. Domus impiorum delebitur, tabernacula verò iuſtorum germinabunt.

12. Eſt via, quæ videtur homini iuſta: nouiſſima autem eius deducunt ad mortem.

13. Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat.

14. Viis ſuis replebitur ſtultus, & ſuper eum erit vir bonus.

15. Innocens credit omni verbo: aſtutus conſiderat greſſus ſuos. Filio doloſo nihil erit boni: ſeruo autem ſapienti proſperi erunt actus, & dirigetur via eius.

16. Sapiens timet, & declinat à malo: ſtultus tranſilit. & confidit.

17. Impatiens operabitur ſtultitiam: & vir verſutus odioſus eſt.

18. Poſſidebunt paruuli ſtultitiam, & expectabunt aſtuti ſcientiam.

19. Iacebunt mali ante bonos: & impij ante portas iuſtorum.

20. Etiam proximo ſuo pauper odioſus erit: amici verò diuitum multi.

21. Qui deſpicit proximum ſuum, peccat: qui autẽ miſeretur pauperis beatus erit. Qui credit in Domino, miſericordiã diligit.

22. Errant qui operantur malum: miſericordia & veritas præparant bona.

23. In omni opere erit abundãtia: vbi autẽ verba ſunt plurima, ibi frequẽter egeſtas. C

24. Corona ſapientium, diuitiæ eorum: fatuitas ſtultorum, imprudentia.

25. Liberat animas teſtis fidelis: & profert mendacia verſipellis.

26. In timore Domini fiducia fortitudinis, & filiis eius erit ſpes.

27. Timor Domini fons vitæ, vt declinent à ruina mortis.

28. In multitudine populi dignitas regis: & in paucitate plebis ignominia principis.

29. Qui patiens eſt, multa gubernatur pru- D dentia: qui autem impatiens eſt, exaltat ſtultitiam ſuam.

30. Vita carnium, ſanitas cordis: putredo oſſium, inuidia.

31. Qui calumniatur egentem, exprobrat factori eius: honorat autem eum, qui miſeretur pauperis.

32. In malitia ſua expelletur impius: ſperat autem iuſtus in morte ſua.

33. In corde prudentis requieſcit ſapientia, & indoctos quoſque erudiet.

34. Iuſtitia eleuat gentem: miſericors autem facit populos peccatum.

35. Acceptus eſt regi miniſter intelligens: iracundiam eius inutilis ſuſtinebit.

VERS. 1. S*Apiens mulier ædificat domum ſuam: inſipiens extructam quoque deſtruit*] Hebr. *ſapientes mulierum*, id eſt vnaquæque ſapiens mulier, ait Vatabl. *ædificauit domum ſuam: & ſtultitia* (id eſt ſtulta, per ſtultitiam ſuam) *deſtruit illam.* Vnde Chald. *quæ ſapiens eſt inter mulieres*, &c. Septuag. *ſapientes mulieres ædificarunt domos imprudens autem demolita eſt ſuis manibus.*

Per *domum* accipe familiam & rem familiarem, putà filios, filias, ancillas, ſeruos, eorumque pacem, concordiam, virtutem ac ſtrenuitatem, qua fit vt annona, veſtibus, ceteriſque rebus abundent, ac opes & prædia adaugeant. Hæc enim præſtat ſapiens materfamilias, vt patebit cap. 31. huius enim eſt domum regere, ſicut viri eſt curare res externas & forenſes. Vnde Apoſtolus iubet Titum cap. 2. 5 erudire *adoleſcentulas, vt viros ſuos ament, filios ſuos diligant, prudentes, ſobrias, caſtas, domus curam habentes.* Hinc & Gloſſa Interl. Geneſ. 2. ad illa: *Et ædificauit Dominus coſtam quam tulerat in mulierem: Coſta*, inquit, *ædificata in mulierem, vt mulier ipſa domus gubernandæ exemplar eſſet.* Et Ariſtot. in Oeconom. lib. 2. c. 1. *Probam mulierem*, ait, *omnibus quæ ſunt intus dominari oportet, curamque habere omnium ſecundùm ſcriptas leges.* Et inferiùs: *Matris familias vita totius domus eſt regula.* Sic Ruth ædificauit domum Boos, *Rachel & Lia ædificarunt domum Iſrael*, Ruth 4. 11 Sara domum Tobiæ, Abigail domum Nabal, &c. Sic etiamnum in Calabria, vbi vigent mori & bombyces nentes ſericum, quibus præſunt feminæ, videmus per domos feminam vnicam huius artis peritam alere totam domum & familiam. Itaque ſenſus eſt, ait Ianſen. q. d. Vxor ſapiens ſuâ diligentiâ ac prudēti adminiſtratione & gubernatione familiam ſuam etiam exiguam, & nullius inprimis pretij, egregiè inſtruit, amplificat & auget, proſpiciens domui de omnibus neceſſarijs, rectéque educans ſuos filios ac domeſticos. Contrà inſipiens etiam ab alio benè inſtructam non tantùm perire ſinet, ſed ſuis ipſa manibus per ſuam inſipientiam deſtruet ac perdet, domeſticas opes dilapidando, ad domeſticos quoſque ſuis ſermonibus, factis & exemplis euertendo. Simonides laudat vxorem, quæ ſimilis eſt apiculæ, caſta, frugalis, intenta operi, non vagabunda, fouens ſobolem. Myſticè hæc ſententia impleta eſt in Eccleſia Gentium & Synagoga Iudæorum.

Symbolicé, mulier ſapiens eſt regina, quæ ſuâ ſapientiâ tam domum & familiam ſtirpemque mariti, quàm totum regnum ædificat, cumulatque omni bono temporali & ſpiritali. Sic Clotildis ædificauit domum Clodouæi & regnum Franciæ, præſertim dum maritum cum regno ad Chriſtum conuertit. Sic S. Cunegundis ædificauit domum Henrici I. Imp. totumque Imperium; S. Blanca ædificauit domum S. Ludouici regnumque Galliæ; S. Hedvvigis regnum Poloniæ. S. Eliſabetha regina Luſitaniæ nuper à S. D. N. Vrbano VIII. Sanctorum catalogo aſſcripta, ædificauit regnum Luſitaniæ: vnde ab ea deinceps omnes reges Hiſpaniæ & Luſitaniæ vſque ad modernum Philippum IV. rectâ ſerie deſcendunt.

Tropol. mulier ſapiens eſt mens, quæ domum animæ ſuæ, ait Hugo, ædificat omni virtute & ſapientiâ.

Porrò Beda in Locis communibus cap. 72. de ſimplicitate, fabricam ſpiritalem animæ, ſiue domum virtutum, appoſitè ita ex S. Hieron. per partes ſigillatim conſtruit & deſcribit: *Fabrica ſpiritalis eſt fides firma in corde, galea ſalutis in capite, verbum veritatis in ore, bona in mente voluntas, dilectio Dei in pectore, præcincta caſtitas in ardore, honeſtas in actione, ſobrietas in conſuetudine, ſtabilitas in bonitate, patientia in tribulatione, ſpes in Creatore, amor vitæ æternæ, perſeuerantia vſque in finem.* Plura de myſtica hac Eccleſiæ & animæ fabrica dixi in fine Aggæi Prophetæ.

Allegor. mulier ſapiens eſt B. Virgo quæ per Chriſtum ædificauit, & indies ædificat Eccleſiam numero & virtute fidelium, putà Apoſtolorum, Martyrum, Virginum, Confeſſorum, &c. vti pluribus dixi c. 8. 22. & cap. 9. 1.

VERS. 2. *Ambulans recto itinere, & timens Deum, deſpicitur ab eo qui infami graditur via*] Hebr. *ambulans in rectitudine ſua timens* (vel *timet*) *Dominum: & peruerſus vijs ſuis deſpiciens* (vel *deſpicit*) *eum.* Vbi τὸ *eum* tam referre poteſt *Dominum* quàm ambulantem in rectitudine ſua. Ad *Dominum* referunt R. Salomon. R. Leui. Ianſen. & alij, idque duplici ſenſu. Prior eſt cauſalis, q. d. Cauſa cur quis ambulet rectâ virtutis viâ, eſt timor Domini, ſiue quòd timeat Dominum. Hic enim timor eum aſſiduè ſtimulat, vt rectâ incedat viâ Deo placitâ, ne ſicubi exorbitet Deum offendat. Vice verſâ cauſa cur quis prauus & peruerſus ſit in viis, id eſt actionibus, ſuis, eſt, quòd deſpiciat Deum Deíque timorem. Qui enim excuſſit Dei metum, hic effrænis ſenſim in omnia ſcelera ruit, vti nunc athei & politici. ita auctor Catenæ Græcor. Rurſum ſic exponas, q. d. Qui ambulat rectâ virtutis viâ, hic manifeſtum dat indicium quòd timeat Deum: qui vero peruerſâ vitij viâ incedit, hoc ipſo ſignificat, ſe Deum deſpicere. Vita enim exterior teſtatur internum Dei timorem vel cōtemptum, iuxta illud S. Gregorij: *Probatio dilectionis exhibitio eſt operis.*

Poſterior eſt, q. d. Qui rectâ legis diuinæ normâ ambulat, hic timet, id eſt reueretur & religioſè colit Deum; qui autem à norma hac exorbitat, hic paulatim Deum Deíque reuerentiam & cultum deſpicit. Sicut enim virtus parit timorem cultumque Dei, ſic vitium & vitioſa vita parit Dei, religionis & pietatis contemptum: iuxta illud pſal. 13. 1. *Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus.* Et illud Prouerb. 18. *Impius, cùm in profundum venerit, contemnit.*

Verùm Noſter, Aben Ezra, Baynus & alii τὸ *eū* referunt ad ambulantem recto itinere, q. d. Impius & peruerſus deſpicit pium, qui rectâ ſecundùm legem ambulat, Deumque timet & veneratur. Eòdem tamen tandem redit ſenſus hic quò prior eſt: nam qui deſpicit timentem Deum, ipſum Deum indirectè deſpicit; ſicut qui deſpicit ſeruum, deſpicit quoque herum ſerui, ac tandem creſcente deſpectu directè deſpicit ipſum herum, putà Deū. Hoc eſt quod ait Chriſtus Ioa 15. *Si de mundo fuiſſetis, mundus vtique quod ſuū erat diligeret: quia verò de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mūdus.* Et Iob c. 12. 4. *Deridetur iuſti ſimplicitas.* Vbi vide S. Gregor. Tanta enim eſt impiorū hominum peruerſitas, vt, niſi omnes tales efficiant quales ipſi ſunt, non cōquieſcant; vnde pios & probos rident, vocántq; Collatortos, hypocritas, Ieſuitas, &c. Cauſa eſt morum diſſimilitudo: vident enim ſuam vitam & vitia contrariis piorū virtutibus moribúſque reipſa culpari & redargui: quare perpetuos hos vitæ ſuæ cēſores, velut ſudes

in oculis non ferentes, eos rident, vexant, perſequuntur, vt ſibi ſimiles efficiant Hanc cauſam dat S. Proſper in Sentent. & epigrammat. cap. 32. de odijs mundi in Chriſtianos: *Omnes,* inquit, *qui in Chriſto volunt piè viuere, neceſſe eſt vt ab impijs & diſſimilibus patiantur opprobria, & deſpiciantur tamquam ſtulti & inſani, qui præſentia bona perdant, & inuiſibilia ſibi ac futura promittant. Sed hæc deſpectio & hæc irriſio in ipſos retorquebitur, cùm & abundantia eorum in egeſtatem, & ſuperbia tranſierit in confuſionem.*

Impia pars mundi parti eſt infeſta piorum:
Nec tolerare poteſt diſſimiles animos.
Ridens nolentes opibus præſentibus vti,
Sperantesque ſibi credita poſſe dari.
Sed ſpernenda hæc ſunt populis opprobria ſanctis,
Quæ ſtultè iaciunt corda aliena Deo.
Nam ſpes noſtra ex hoc viſu fit certior omni:
Quod ſpondens quidquid credimus, hoc Deus eſt.

Et Saluianus lib. 8. de Gubernatione Dei: *Maxima cauſa diſcordiarum,* inquit, *eſt diuerſitas voluntatum: quia fieri aut omnino non poteſt, aut vix poteſt, vt eam rem in alio quiſquam diligat, a qua ipſe diſſentit: itaque eos nõ ſine cauſa oderunt, in quib⁹ omnia ſibi æmula atque inimica decernunt* Quin & Plinius in Panegyr. Traiani c. 53. *Hoc,* inquit, *primum erga optimum Imperatorem piorum ciuium officium eſt, inſequi diſſimiles: neque enim ſatis amarint bonos principes, qui malos ſatis non oderint.* Et Comicus:

Semper bonos odit malorum factio.

Porrò Septuag. τὸ בוזהו *bozehu*, id eſt, *deſpicit eum*, accipiunt reciprocè pro *deſpicit ſeipſum.* Idem enim Hebræis eſt pronomen reciprocum quod abſolutum. Vnde vertunt, ὁ δὲ σκολιάζων ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ ἀτιμασθήσεται, id eſt, *qui tortuoſe incedit vijs ſuis, inhonorabitur,* vel *ignominia afficietur.* Sicut enim virtus parit laudem, ſic vitium parit probrum & ignominiam, ob quam vitioſus ab omnibus deſpicitur & contemnitur. Ipſe ergo ſuo vitio deſpectum ſibi conciliat, eiuſque ſibi ipſi faber eſt & cauſa.

VERS. 3. *In ore ſtulti virga ſuperbiæ: labia autem ſapientium cuſtodiunt eos*] Sept. *ex ore imprudentium baculi contumeliæ* (Theodot. *virgula iniuriæ*) *labia autem ſapientum cuſtodiunt* (Scholiaſtes *ſanant,* ſcilicet animi dolores & vulnera, quos vel ipſis vel aliis lingua ſuperba & contumelioſa inflixit) *ipſos*; Chald. *in ore ſtulti virga & tribulatio*; Syrus, *ſtimulus & contumelia.* Superbia enim parit iniuriam & contumeliam: ſuperbi enim, vt ſe præ ceteris attollant, eos deſpiciunt, eiſque iniurii ſunt & contumelioſi. Noſter Salazar per *virgam* accipit ſceptrum, ſiue virgam, quæ ſit imperii & poteſtatis inſigne, vt ſenſus ſit: *In ore ſtulti virga ſuperbiæ,* id eſt ſtultus ac vecors peccator præ faſtu & ſuperbia, perinde ac ſi virgam & ſceptrum imperii ore ſuo gereret, putat ſibi in omnium famam licere, atque adeò omnes probris appetit, conuitiis onerat, detractionibus denigrat. Verùm hebr. non eſt שבט *ſchebet*, id eſt ſceptrum, ſed חוטר *choter*, id eſt virga, ſeu baculus ad feriendum, putà ad infligendum probra, iniurias & contumelias, vti vertunt Septuag. Theodot. Chald. Syrus, Noſter & Hebræi. Vnde Vatabl. *Baculus,* inquit, *ſiue virga, ſuperbiæ eſt lingua, qua cædimus homines, vt virga equos.*

Sẽſus ergo ſolidus & clarus eſt, q.d. Stultus, quia ſuperbus, ore ſuo & linguâ quaſi virgâ ſuperbâ flagellat ceteros, hũc ridendo, illũ deſpiciẽdo, iſtũ

A conuiciando, &c. ſed flagellando alios flagellat quoque ſeipſum: quia quos ab eis flagellat, viciſſim lege talionis flagellatur. Superbia ergo eius verba, quæ ore profert, erunt ei virga, id eſt cauſa & inſtrumentũ & ferula, qua vapulet, cõtundatur & plectatur. *Labia autem ſapientium cuſtodiunt eos:* tum quia cauent, ne inſtar ſtulti ſuis maledictis flagellẽt alios, eorumque flagella tum verborum, tum verberum viciſſim ſibi accerſant: tum quia ſi à ſtulto flagellis maledicentiæ appetantur, contra ea ſe tuentur ſcuto prudentiæ, modeſtiæ & manſuetudinis. Ita enim prudenter, modeſtè & manſuetè agunt & reſpondent, vt ſuam innocentiam probent, & ſtultum maledicentem confundant, cogántque ſilere, iuxta illud S. Auguſt. ſerm. 15. de tempore. *Maledictum patientiâ repercuſſum in ſuum redit auctorem, illæſo eo qui petebatur.* Et Beda ſic exponit: *In ore ſtulti,* inquit, *virga ſuperbiæ, &*
B *labia ſapientium cuſtodiunt eos: quia ſtulti per vaniloquium humiles, quos deſpiciunt, affligunt: ſed iidem humiles ſpiritu per doctrinam ſe ſapientiæ, ne decipiantur, muniunt.* Vnde S. Ambroſ. lib. 3. de Officiis c. 4. docens alienis incommodis non eſſe noſtra lucra quærenda, oſtendit, quàm graue ſit peccatum detractionis & contumeliæ. *Quæ enim pœna grauior,* inquit, *quam interioris vulnus conſcientiæ? quod ſeuerius iudicium quàm domeſticum, quo vnuſquiſque ſibi eſt reus, ſeque ipſe arguit quod iniuriam fratri indignè fecerit? Quod non mediocriter Scriptura condemnat, dicens: Ex ore ſtultorum baculus contumeliæ. Stultitia ergo condemnatur, quæ contumeliã facit. Nõnne hoc magis fugiendum quam mors, quam diſpendium, quam inopia, quam exilium, quam debili-*
C *tatis dolor? Quis enim vitium corporis, aut patrimonii damnum non leuius ducat vitio animi, & exiſtimationis diſpendio?*

Symbolicè, S. Gregor. 24. Moral. c. 9 hanc gnomen adaptat ſuperbis Prælatis & prædicatoribus: *Sed hæc,* inquit, *eſſe propria arrogantium prædicatorum ſolent, vt etiam afflictos auditores ſuos magis diſtrictè corripere appetãt, quàm blandè refouere: plus enim ſtudent, vt mala obiurgando increpent, quàm bona laudãdo confirment. Superiores quippe videri deſiderãt: atque adeò magis gaudent cum eorũ animos ira eleuat, quam cum charitas exæquat: ſemper inuenire appetunt, quæ increpando rigidè feriant. vnde ſcriptum eſt: In ore ſtulti virga ſuperbiæ: quia percutere rigidè ſcit, ſed compati humiliter neſcit.*

S. Gregorium de more ſequitur S. Iſidor. 2. Ori-
D ginum cap. 41. *Superbi doctores, ait, vulnerare potius quàm emendare norunt, Salomone atteſtante: In ore ſtulti virga ſuperbiæ, quia increpando rigidè feriunt, & compati humiliter neſciunt.* Quia, vt ait Polychron. in Catena Græcor. *quos reprehendunt, non tam emendare, quam confundere ſtudent.* Sic & S. Chryſoſt. ibidem. Sic & Hugo: *In ore ſtulti virga ſuperbiæ,* id eſt, inquit, imperioſa correctio eſt in ore ſtulti, & è conuerſo in ore iuſti virga manſuetudinis & dulcedinis. Propterea in arca manna ſimul cum virga fuit. Et de virga Aaron legitur, quòd fronduit & amygdala protulit: quæ ſunt cibus infirmorum.

Denique S. Hieron. initio Apologiæ 3. contra Ruffinum, eius in ſe inuectiuam in ipſummet retorquens. *Intellexi, ait, illud Salomonis in te eſſe completum: In ore ſtulti baculus contumeliæ.*

Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum (hebr. *mundum*) *eſt: vbi autem plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis*] Perperam Theodot. pro בגוי *been*, VERS. 4.

id eſt *vbi non*, legens בוען *beon*, id eſt *in labore* vel A *robore*, vertit, ἐν ἰσχύϊ, id eſt, *in fortitudine boum in præſepe cogetur genimen, & multitudo genimini in potentia tauri*. Sic enim nulla eſt antitheſis, ſed tautologia inanis, legendum ergo *be-n*, id eſt *vbi non ſunt boues*. Eſt lipto e & metonymia: vbi enim deſunt boues, qui arando fruges producant, non ſolum præſepe vacuum eſt, ſed & horreum: nam vbi palea non eſt, nec frumentum eſſe poteſt, q. d. Vbi bos deeſt, ibi ager coli non poteſt: agro autem inculto & inarato, nulli ex eo prouentus ſperandi ſunt. Vnde Hebr. אבוס *ebus*, id eſt *præſepe*, Marinus & alij vertunt, *apotheca, horreum, granarium*, item *area* in qua ſegetes excutiuntur & triturantur. Igitur ex præſepi per metonymiam & metalepſin intellige tum apothecas & cellaria, tum menſas: præſepe enim eſt quaſi menſa boum & iumentorum, tum cibum & annonam: hanc enim conti- B net præſepe, & iumentis comedendam offert. Ex iumentis autem intellige homines. nam vbi deeſt annona iumentis, ibi conſequenter deeſt & hominibus. Vnde ex Hebræo ſic vertas, *vbi non ſunt boues, apotheca munda, id eſt vacua ſunt: & copia prouentuum eſt ſ fortitudine boum*, hoc eſt, ait Vatabl. *Qui laborat habet quod manducet: qui autem otium ſectatur, egeſtatem habet in domo*. Aut: *Vbi eſt labor & laborantes, ibi eſt copia rerum: vbi vero otium & otiantes, ibi egeſtas*. Eò item redit verſio Symmachi, *eo quod non ſint boues, genimen præſepis*, id eſt fœnum quod in præſepi iumentis apponitur, ſupple, ſuccreſcit loco tritici: *& multitudo genimini in potentia tauri*; Chald. *multitudo frugum in fortitudine bouis*; & Aquila, *vbi non ſunt boues, ſit fœnum genimen electum, & multitudo fructuum in fortitudine iuuenci*. q. d. Vbi non ſunt boues arantes terram, C ibi terra non fruges, ſed ſterile fœnum ſponte ebullit & generat, at vbi boues fortiter arant, ibi copia non fœni, ſed frugum producitur. Parœmia ergo hæc grammaticè & phyſicè docet, ait Ianſen. agricolis dandam eſſe operam, vt ſibi de bobus iiſque validis proſpiciant, per quos terram rectè excolere poſſint, ſi ex ea copioſum fructum referre velint. Deinde ethicè ſub hoc exemplo ſignificatur omnibus laborandum eſſe, qui manducare & diteſcere velint, otiúmque ſectantibus egeſtatem obuenturam. Politicè verò reipubl. proſpiciendum eſſe de ſtrenuis prudentibúſque moderatoribus, qui ſi deſint reſp. omnibus ſit modis deſtituenda: ſi adſint, omnium bonorum copiam indefeſſo ſuo labore & prudentia illi ſint allaturi. Meminit boum potiùs quàm equorum: tum quia D in Palæſtina & Ægypto, æquè ac in Italia, alijſque locis, bobus arant potiùs quàm equis: tum quia boues lentè quidem, ſed magis profundè & neruosè arando ſulcant proſcinduntque terræ glebas: quo fit vt ſementis maiores agat radices, & copioſiùs germinet, pluréſque det fruges: tum denique quia boues parci ſunt, ac herbâ & fœno viuunt, equi vero auena, hordeo, frumento: vnde magnam partem frugum quam producunt ipſimet abſumunt. cùm boues palea & fœno contenti frumentum omne hero relinquant, itáque eum ditent. Hinc bos prileis arationis, indéque meſſis & fertilitatis, erat ſymbolum, vt patet in bobus fortibus, quos vidit Pharao Geneſ. 41.2. Vide dicta Iſaiæ 32. v. vltimo.

Myſticè & Tropol. S. Hieron. in Habacuc c.3. *Boues*, inquit, *non erunt in præſepibus: quia vbi plena ſunt præſepia, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis. Bos operarius eſt, bos Dominum ſuſtentans iugum, bos, in cuius veſtigium qui ſeuerit, beatus eſt*. Et S. Gregor. lib. 3. Regiſtri epiſt. 30. ad Eulogium *Quia*, inquit, *crescit Eccleſiæ populus, quod ad cæleſte horreum ſpirituales ſegetes multiplicantur, hoc de omnipotentis Dei gratia, quæ in beatiſſimis vobis largè influit, nunquam habuimus incertum. Gratias itaque omnipotenti Deo ſoluimus: quia impletum videmus in vobis eſſe quod ſcriptum eſt: Vbi plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis. Si enim bos fortis aratri in linguæ in terra cordis audientium non tranſfixiſſet, tanta fidelium ſeges minime ſurrexiſſet*.

Particulatim vero Beda ſingula ſingulis ſic adaptat: *Boues*, inquit, *doctores, vel auditores, præſepe cætum auditorum, ſegetes dicit fructus operum bonorum. Iaſſum ergo inanei ſuperbus, & indocta eloquentia verberat aures ac corda ſubiectorum: quia vbi non ſunt docti prædicatores, fruſtra ad audiendum confluit turba plebium: vbi autem plurimæ operationes apparent virtutum, ibi apertiſſime claret, quia non hæreticus in vanum garriunt, ſed pro verbi fruge laborauit ille, qui & ipſum verbum caſto ore ruminare, & viam veritatis recto diſcretionis pede nouit incedere. Nec mirandum cur in præſepi, auditores ſignificari dixerimus: cum bos alatur de præſepi, doctor autem verbo audientes ſoleat nutrire: ſed intuendum, quia & de labore bouis præſepe impletur, & ipſe bos ſuo fructu de præſepi reficitur: Quia nimirum prædicator fidelis & audientes verbo reficit, & eâdem refectione apud Deum ipſe proficit: quod in opere figuratur Eliæ, qui Sareptanam viduam paſcit, a qua & ipſe paſcitur*.

Porrò bouis dotes appoſitè congruunt doctori & prædicatori Euangelico, adeò vt ſi illas inſpiciat & æmuletur, abundè omnes ſui muneris nu- C meros ſit expleturus. Nam Primò, bos eſt laborioſiſſimus adeóque ſymbolum laboris. Vnde veteres teſte Pierio in Hierogl. volentes laborem pingere pingebant caput bouis: ſimili modo doctor & prædicator vt fructum faciat, valdè in prædicando & docendo laboret oportet. qua de re plura dixi Ezech. 10. 14. *Bos notæ dotes prædicatoris. Primò.*

Secundò, bos eſt animal innocens, ſimplex, ſincerum. Talis quoque ſit prædicator, vt omnibus bene, nulli malefaciat. Vnde Ouidius 15. Metamorph. *Secundò.*

Quid meruere boues, animal ſine fraude dolóque
Innocuum, ſimplex, natum tolerare labores?

Tertiò, bos alijs laborat, non ſibi, iuxta illud: *Sic vos non vobis fertis aratra boues*. Itidem prædicator Euangelicus non ſibi, ſed alijs laborat & D prædicat, adeóque inſtar S. Pauli totum ſe aliorum ſaluti impendit & ſuperimpendit. Hinc bos ſymbolum eſt beneficentiæ. *Tertiò.*

Quartò, ſunt validi & fortes; fortis ſit & prædicator, vt neminem vereatur. Ita S. Dionyſ. de Cæleſti hierarch. c. 15. *Bouis imago*, ait, *fortitudinis ac roboris præfert ſpeciem, & quòd ſpirituales ſulcos ſuſcipiendos cæleſtibus fœcundiſque imbribus ſcindunt*. Hinc boues cum celeritate fortiter figunt pedem in curſu. hinc & cornibus armantur, iiſque hoſtes impetunt, fugantque vel proſternunt. *Quartò.*

Quintò, bos frugalis eſt cibi, tantúmque paleas, herbas & fœnum comedit. *Taurus*, inquit Horus Apollo in Hierogl. c. 44. *integris viribus, fortis ac temperans*. Ita ſobrius & frugalis cibi ſit prædicator. Certè S. Petrus teſte S. Nazianz. lupinis dumtaxat veſcebatur. Sicut tamē par eſt bouem ali ex meſſe in qua laborauit, ſic & prædicatorē ali à fidelibus quibus prædicat conuenit, iuxta id quod tanxit *Quintò.*

Deus per Moſen & per Paulum: *Non alligabis os bouitrituranti*, Deuter. 25.4. & 1. Corinth.9.9.

Sextò. Sextò, bos erat victima quæ Deo mactabatur. Vnde religionis erat ſymbolum, æquè ac mortificationis & martyrij, ac repræſentat Martyres, quales fuere Apoſtoli & prædicatores Apoſtolici.

Septimò. Septimò, in quatuor myſticis Ezechielis c.1.10. animalibus, quæ currum gloriæ Dei & Euangelij quaquauerſum per orbem agebant, erat planta pedis vituli, adeóque tertium animal erat bos. Quod explicans S. Gregor. hom.3. in Ezech. *Quia*, inquit, *prædicatores ſancti boum nomine deſignantur, docet Paulus Apoſtolus legis teſtimonium exponens: Non obturabis os boui trituranti. In ſanctis ergo prædicatoribus planta pedis eſt vituli, ſcilicet maturè incedens; & fortis, & diuiſa: quia vnuſquiſque prædicator & venerationem habet in maturitate, & fortitudinem in opere, & diuiſionem vngulæ in diſcretione. Non enim facilè prædicatio eius accipitur, ſi leuis in moribus eſſe videatur. Et nulla erit maturitatis oſtenſio, ſi contra aduerſa omnia non adfuerit operis fortitudo.*

Octauò. Octauò, bos in inceſſu & aratione lentus eſt, ſed exactus & perfectus: ita doctor lentus ſit, vt populo rudi tardóque ſe accommodet, nec eum tædeat idem crebrò & minutim explicare & inculcare.

Nonò. Nonò, terra quæ à bobus aratro non ſubigitur, germinat fœnum, ſpinas & tribulos: quæ verò ab ijs ſubigitur, producit lætam frumenti meſſem. Sic animæ quæ à prædicatoribus aratro verbi Dei non excoluntur ſilueſcunt, nec niſi lolium & tribulos vitiorum proferunt: at quæ eodem ſulcantur, ſarciuntur, ſeminantur, lætam virtutum frugem progenerant.

Decimò. Decimò, appoſitè Caiet. & ex eo Salazar præſentem boum parabolam ſic explicant. Sicut qui caret bobus habet præſepe, id eſt ſtabulum, mundum: qui autem boues habet, etſi ſtabulum immundius illi ſit, gaudet tamen multitudine prouentuum atque fructuum, ſic etiam qui curas animarum non ſuſcipit, nec in agro Domini excolendo laborat, ſed ſibimetipſi totus vocat, maiori fortaſſe munditia & puritate conſcientiæ fruitur: qui autem boues iungit ſuos, id eſt operas ſuas proximis nauat, & actiuam vitam contemplationi adnectit, hic ſanè mentis ac conſcientiæ ſuæ præſepe aut ſtabulum immundius habet: nam ex hominum conſuetudine & negotioſa vita ſemper aliquid ſordium ſaltem leuium accedit, tamen vberiores ac copioſiores fructus metit.

Huius ſententiæ veritatem cernimus felici hoc noſtri æui ſæculo, quando viros Religioſos zelo Dei ardentes, boum inſtar ſtrenuè in agro Domini laborantes, in Gallia & Germania multa hæreticorum millia ad orthodoxam fidem conuertiſſe, atque Imperatorem Æthiopiæ cum toto eius imperio Romanæ Eccleſiæ ſubiecíſſe videmus, gratulamur & miramur: quādo B. Franciſcum Xauerium, eiuſque aſſeclas Indos, Iapones, Sinas ad Chriſtum traducere conſpicimus, eóque gratias agimus. Sanè in vna Iaponiæ inſula ad ſeptingenta Chriſtianorum millia numerātur, è quibus multi pro Chriſto ſanguinem vitámque libentes alacreſque profundunt. Equidem, vt alia taceam, vnico anno Domini 1624. centum ſexaginta quinque Chriſtiani in Iaponię conſtanter mortem pro fide oppetiuerunt. Ex ijs quinquaginta & plures lento igne cremati aſſatique, alij gelu enecti, alij in mare merſi, alij crucifixi, alij gladio percuſſi. Duces eorum fuere tres è Societate Ieſu Patres. Hos quaſi paſtores ſuos ſecuti nobiles, plebeij, virgines, coniuges, quin & ſenes decrepiti, ac pueri infanteſque perplures, qui ludibundi ad mortem quaſi ad epulas proceſſere. Non defuere, ſiue cauſam, ſiue ætatem, ſiue ſexum, ſiue gradum, ſiue genus mortis ſpectes, noui Laurentij, nouæ Agnetes, nouæ Symphoroſæ, noui Machabæi & Machabææ, noui Adriani, noui Getulij, nouæ Nataliæ, noui Pancratij, noui Viti, noui Innocentes: quia non deſunt noui Herodes, quibus proinde pariter accinas illud, quod pueris occinit Eccleſia:

Saluete flores Martyrum,
Cæloque naſcentes oſa,
Aram ante ipſam ſimplices
Palma & coronis luditis.

Horum ſanguine Iaponiæ rigata longè feliciùs ſuccreſcet Eccleſia: mirum vt canit Prudentius περὶ στεφάνων, id eſt, de coronis.

Martyrum ſemper numerus ſub omni
Grandine creuit.

Recentibus iam è Macao literis affertur, nouiſſimè quingentos è Chriſtianis in Iapone, pro fide Chriſti varijs tormentorum generibus trucidatos fortiter occubuiſſe, adeò vt iam plura cæſorum pro Chriſto millia in Iapone numerentur.

Ite iam fortes, vbi celſa magni
Ducit exempli via. Cur inertes
Terga vertatis? ſuperata tellus
Sidera donat.

Teſtis fidelis non mentitur: profert autem mendacium doloſus teſtis] Hebr. *teſtis veritatum, aut fidelitatum, non mentietur: efflabit autem mendacia teſtis falſitatis*; Septuag. *accendet autem falſa* (Complut. & Regia, *mentientem*) *teſtis iniuſtus*; Aquila, Symmach. & Theodot. *enuntiat falſa teſtis mendax*; Chald. *qui loquitur mendacium, teſtis detractor eſt*; Vatabl. *teſtis verax non mentitur: falſus teſtis enomit mendacia*. Senſus videtur planus, ſed tamen plura continet, quæ varij ſic variè efferunt. Verſu 5.

Primò, R. Leui, R. Salomon, Ianſen. & Baynus, q.d. Teſtis qui non ſolet in familiaribus colloquijs mentiri, ac mendacia auerſatur, hic pariter fidelis veráxque teſtis erit, cùm vocabitur ad iudicium, vt aliquid iuridicè teſtetur: qui verò mendacia inter ſuos effutire ſolet & aſſiduè mentiri, hic ſi rogetur à iudice, facilè mendax erit, falſúmque de more promet teſtimonium. Conſuetudo enim vertitur in habitum, habitus in naturam, eſtque quaſi altera natura: quare qui aſſueuit ſemper verum dicere, difficilè flectet ſe, vt caſu aliquo falſum proferat: & vice verſa qui ſolet mentiri, difficilè ſe à mendacio cohibet, præſertim cùm ad id ſpes lucri, vel alterius commodi eum alliciet & inuitabit.

Secundò, R. Dauid, q.d. Qui vult haberi teſtis fidelis, abſtinet à mendacio: ſi enim vel ſemel in mendacio deprehendatur, perdet fidem etiam cùm verum dicet, nemóque ei credet: qui ergo vel ſemel profert mendacium, hic deinceps perdet fidem, atque paſſim habebitur teſtis doloſus & mendax, aut certè de mendacio ſuſpectus.

Tertiò, Hugo, q.d. Teſtis fidelis eſto ſubinde fallatur, & ex errore falſum dicat, tamen nunquam ex propoſito mentitur, id eſt contra mētem loquetur, vt quod ſcit eſſe verū, dicat eſſe falſum, vel è contrà: teſtis autem doloſus ex propoſito

mentitur, aſſeritque eſſe vera, quę ſcit eſſe falſa; & contrà.

Quartò, neruoſiùs Lyran. & ex eo Salazar: *Teſtis fidelis non mentitur*, id eſt nulla prece vel pretio, nullis minis vel pœnis, adduci poteſt vt mentiatur: at teſtis mendax ſine pretio & minis ſponte ſua profert & efflat mendacia, ſicut caminus efflat & exhalat fauillas & ſcintillas. Hebr. enim יפיח *iaphiach*, id eſt efflat, ſignificat Primò, facilitatem & pronitatem ad mentiendum, Secundò, copiam mendaciorum, quanta eſt fauillarum in igne: vnde Vatabl. vertit, *euomit mendacia*. Tertiò, cor eius plenum eſſe fraude & falſitate, ideóque eamdem ore exhalare, ſicut fumus igne plenus ignis ſcintillas iugiter per caminum exhalat. Quartò, vim & impetum. q. d. Mendax magna vi & impetu efflat ſua mendacia, vt ea auditoribus perſuadeat, ſicut rogus magna vi & impetu ſuas eiaculatur ſcintillas. Quintò, vanitatem, nimirum mendacia eſſe euanida: veritatem autem eſſe firmam & ſtabilem. Mendacia enim ſunt ſicut bullæ, quæ à pueris per fiſtulam è ſmigmate facilè efflantur, ſed eâdem facilitate difflantur: cùm enim in aërem aſcendit bulla tenuis & fragilis, minimo aëris motu rumpitur, & tenues ſubitò vaneſcit in auras: ſimili enim modo mendacium citò fingitur & conflatur, idemque citò diſſipatur & difflatur. Rurſum Hebr. כזב *cazab*, id eſt *mendacium*, ſicut litteris ſic & ſignificato alludit ad כשף *caſaph*, id eſt præſtigium, faſcinum, maleficium: tale enim eſt mendaciũ: vnde mendax eſt quaſi præſtigiator & maleficus, qui mendacio quaſi faſcino aures audientium præſtringit, faſcinat, obnubilat & ſeducit. Hinc rurſum mendacium vocatur כחש *cachas*, id eſt, tenuitas, macies, macilentia, quia nil habet veritatis & ſubſtãtię, vt, ſi mendaciũ pingere velis, pingas mulierem ſtrigoſam & macie confectam. Porrò *cachas* alludit ad שכח *ſacach*, id eſt *oblitus eſt*; & ab חשך *chaſach*, id eſt *obtenebratus eſt*, per metatheſin. In mendacio enim mera vanitas, memoriæ confuſio & mentis obſcuritas concurrunt.

Denique *fidelis non mentietur*: quia quàm chara eſt ei fides, tam chara eſt ei veritas, tamque exoſum mendacium: quare ſicut fides ſic & veritas ei ſancta eſt, & inſtar iuramenti. Quocirca Chriſtus fidelibus vetuit iurare, Matth. 5. 34. *Ego autem dico vobis, non iurare omnino*, &c. *Sit autem ſermo veſter, eſt, eſt; non, non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt*, putà à vitio incredulitatis & diffidentiæ innato homini ex peccato originali; quo fit vt ſæpè ſimpliciter aſſerenti non credatur, iuranti credatur. Iurare ergo non licet niſi cogat hoc malum, putà incredula hominis diffidentia. Vnde in paradiſo, vbi hoc malum non erat, iurare non licebat, ſicut nec licet Beatis in cælo: Beati enim ita veraces ſunt, itáque reuerentes nominis diuini, vt iurare non audeant. Quin & Iſocrates ad Demonicum, licet Gentilis: *Boni viri*, inquit, *fideliores ſe exhibent iuramento*. Et Plutarch. in Problem. *Iuramentum*, inquit, *homini libero pro tormento eſt*. Romani enim à ſeruis veritatem extorquebant per tormenta, à ciue iuramento, à ſacerdote ſolo verbo. Ita Chromatius Aquileienſis Epiſcopus, quem S. Hieron. ſui æui vocat doctiſſimum & ſanctiſſimum, ſcribens in citata Chriſti apud Matth. verba, ait Chriſtũ vetuiſſe fidelibus iuramentũ, quia ipſorũ verba *ita ſẽper debẽt eſſe vera, ita fideliſſima, vt pro iuramento habeantur*. Ac ſubdit:

Beati in cælo non iurant.

Iuramenti cauſa eſt, quia omnis qui iurat, ad hoc iurat, vt quod verum eſt loquatur. Et ideò Dominus inter iuramentum & loquelam noſtram nullam voluit eſſe diſtantiam: quia ſicut in iuramento nullam conuenit eſſe perfidiam, ita quoque in verbis noſtris nullum debet eſſe mendacium: quia vtrumque & periurium & mendacium diuini officij (alij veriùs legunt, *iudicij*) *pœna damnatur, dicente Scripturâ: Os quod mentitur, occidit animam. Quiſquis ergo verum loquitur, iurat; quia ſcriptum eſt: Teſtis fidelis non mentietur.* Iurat non expreſsè & formaliter, ſed tacitè & finaliter: quia ſcilicet verum loquitur, ob quod omnis iuramenti vſus introductus eſt: iuramenti enim finis eſt veritas & veritatis cognitio, quam fidelis ſine iuramento ſimpliciter rem vti ſe habet enuntians aſſequitur: interpretatiuè ergo iurat, id eſt facit & aſſequitur id ſimplici aſſertione, quod alius qui iurat, aſſequitur ſuo iuramento. Hæc Chromatij (malè in priſcis codicibus Iuris Canonici legitur Chryſoſtomi) verba tranſlata ſunt in Ius Canonicum, & habentur 22. q. 5. cap. 12. *Iuramenti*: vbi rectè Gloſſa notat, τὸ *Dominus inter iuramentum & loquelam noſtram nullam voluit eſſe diſtantiam*, limitandum eſſe ad generalitatem præcepti; quòd, ſicut Deus vetuit omne periurium, ſic & vetuit omne mendacium, ne quis putaret extra periurium licitum eſſe mentiri, vti explicat Chromatius. alioqui in grauitate ſceleris magna eſt diſtantia: longè enim grauiùs peccat periurus peierando quàm mendax mentiendo. Concludit Chromatius: *Sic à Deo qui verax eſt & mentiri neſcit, quidquid dicitur pro iuramento prohibetur: quia verum eſt omne quod loquitur.* Tam ſancta eſt Deo veritas, quam fideles imitari decet.

Myſticè, auctor Catenæ Gręcor. *Teſtis*, inquit, *iniuſtus & infidelis* eſt diabolus: hic enim cùm temporariæ voluptatis vſum inſipientibus promittat, aliud nihil quàm ſempiterni ignis ſupplicium pręſtat. *Teſtis* autem *fidelis* eſt Dominus: quippe qui in omnibus dictis & promiſſis ſuis ſit fideliſſimus, neque vmquam mentiatur aut fallat. *Incendit* porrò teſtis iniuſtus mendacium; quia quod extinctum iacebat, vel noua accuſatione, vel falſa teſtificatione denuò exſuſcitat. hæc auctor Caten. iuxta Septuag.

Rurſum teſtis fidelis eſt Martyr, qui fidei veritatem ſuamque in Deum fidelitatem morte ſua teſtatur, & ſanguine ſuo obſignat. Rurſum qui rectè & ſanctè viuit, ac in ſanctitate fideliter perſeuerat reſiſtendo quibuſuis difficultatibus & tentationibus. Vnde B. Theodorus Studita inter homilias Catecheticas, quas edidit Ioannes Liuineius Canonicus Antuerp. decimæ hunc titulum præfixit: *Martyres eſſe non ſolùm qui ſanguinem profundãt, ſed etiam qui vitam obeant diuinam*; idque probat tum auctoritate S. Pauli, tum ratione. Ait enim Apoſtolus, inquit, Hebr. 11. *Circuierunt in melotis, in pellib⁹ caprinis, egẽtes, anguſtiati, afflicti, quibus dign⁹ nõ erat mundus, in ſolitudinibus errãtes, in montibus, & ſpeluncis, & in cauernis terræ.* Et paulò pòſt. *Tantã habentes nubem Martyrum, deponentes omne põdus, & circumſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in auctorem fidei & conſummatorem Ieſum.* Viden⁹ vt vniuerſè Martyres vocauit omnes pietatis amantes, afflictamque vitam tolerantia trahentes? Quare & nos, fratres, numerati in hoc martyrio ſumus: nam qui tolerantes vitæ ærumnas crucigeræ amplectamur,

Martyres ſunt qui vitam diuinam agunt.

qui virginale votum tueamur, nec morigeratione A detrectanda, in qua ineſt quiddam inſtar certaminis, Ieſum teſtamur & Chriſtum eſſe & Dei filiū, teſtamur iudicium, ac remunerationem futuram, teſtamur vitæ exactæ rationem reddituros ad terribile Chriſti tribunal, obſiſtẽtes diabolo Chriſti inimico torquenti, & aſſidua cogitationum ac lethalium voluptatum obiectatione, velut flagris vrgenti negare nos eſſe Deum. hactenus Studita.

VERS. 6. *Quærit deriſor ſapientiam, & non inuenit: doctrina prudentium facilis*] Hebr. *quærit irriſor ſapientiam, & non* (ſupple, *inuenit*, vel, vt Caiet. *adeſt*) *& ſcientia intelligenti leuis*; Symmach. *quæſiuit peſtilens ſapientiam, & non eſt.* Pro *facilis*, Chald. vertit, *& ſcientia prudenti vileſcit*, id eſt paruo & vili pretio comparatur. τὸ *doctrina prudentium facilis* dupliciter accipi poteſt: Primò, paſſiuè, q. d. Doctrina prudentium facilis eſt, vt diſcatur ab ipſis B prudentibus, ſiue prudentes facilè capiunt & addiſcunt doctrinam. Vnde Hebræa habent, *ſcientia intelligenti*, vel intelligentis, *leuis*: vel *facilis*; ſicque clara & directa eſt antitheſis inter deriſorem & intelligentem, ſiue prudentem in diſcenda ſapientia; quòd deriſori difficilis, imò impoſſibilis, ſit ſapientia: quia omni ſuo labore quo eam quærit, non inuenit; intelligenti verò, ſiue prudenti, eadem ſit facilis, quia ſcilicet, deriſor ſuis voluptatibus addictus non quærit eam ſeriò, ſed quaſi per iocum & riſum, imò eam ridet & deridet: tales ſunt hypocritæ, hæretici & Iudæi: prudens verò cordatè, ſeriò & reſolutè eam veſtigat, ideóque facilè eam inuenit: quia taliter quærenti occurrit, & vltrò ſe offert ſapientia, putà honeſtas & virtus. Vnde Vatabl. vertit, *qui autem iudicio pollet, huic obuia eſt ſapientia.* ita Beda & Ianſenius: nam, vt C ait S. Cyrillus in Ioannem lib. 1. c. 12. *Canes venaticos imitatur ſapiens huc illuc feras quærentes. Ipſe enim non intellectam rem ſæpè ac multùm veſtigans, interrogansque tandem aſſequitur.*

Secundò, actiuè, q. d. *Doctrina prudentium eſt facilis*, non tantùm vt ab eis diſcatur, ſed & vt ab eis doceatur: quia prudentes facilè docent doctrinam ſiue prudentiam, vtpote quam ipſi longo ſtudio vſuque didicerunt & apprimè callent; ac proinde rudes & imperiti facilè ab eis eamdem diſcent, ſi eorum doctrinæ ſe ſubiiciant. Vnde Septuag. vertunt, *quæres ſapientiam apud malos, & non inuenies: ſenſus autem apud prudentes facilis eſt*, vel, vt auctor Catenæ Græcor. vertit, *apud prudentes ſenſus & intelligentia inuentu ſunt facilia.* quia licet mali ſubinde ſpeculatiuè bona virtutum dent monita & præcepta, tamen, quia opere contrarium faciunt, hinc auditoribus qui magis operibus credunt quàm ſermonibus, eamdem non perſuadent: at prudentes & probi, quia quæ docent verbo, eadem D monſtrant exemplo, hinc facilè eadem aliis ingerunt & imprimunt.

Huc reducuntur variæ variorum probabiles & congruæ huius verſus expoſitiones. Nam Primò, R. Salomon exponit, q. d. Deriſor quando ſapientia opus habet, eamque quærit, animum ſuum ea ſpoliatum experitur. Id maximè fiet in die iudicii iuxta parabolam virginum fatuarum, quibus veniente ſponſo defecit oleum, Matth. 25.

Secundò, Baynus per deriſores accipit pueros, qui iocis & ludis addicti non capiunt præcepta ſapientiæ, ſed ad ea quaſi ſtupent & rident: moxque ea faſtidientes ad ſuas nugas & ludicra reuoluuntur. q. d. Ioculares, iociſque & ludis addicti, non capiunt ſapientiam, ſed prudentes, cordati & ſeueri: hiſce enim virtus, quæ in maturitate & ſeuera paſſionum caſtigatione conſiſtit, eſt facilis.

Tertiò, neruoſè & particulatim Ianſenius, q. d. Deriſor, id eſt, qui longo tempore non tantùm per infirmitatem non acquieuit ſapientum ſalutaribus monitis, ſed etiam inueteratâ malitiâ obſtitit veritati & ſapientiæ, eamque deſeruit; iuſto Dei iudicio incidens in tribulationes & anguſtias, atque ob id quærens ſapiens conſilium, quo euadat vrgentia mala, frequenter non inuenit ſapientiam ſibi aſſiſtentem & bene conſulentem, ſed ſuis conſiliis ſinitur ſemper in peiora prolabi. Rurſum, qui veritatis doctrinam irrident, vt faciunt hæretici & Iudæi, quantumuis ſummis ſtudiis ſapientiam veram quærant, non tamen inueniunt: tum quia malè quærunt, & extra Eccleſiam vbi non eſt; tum quia traditi in reprobũ ſenſum, ſtulti facti ſunt, & quaſi cæci palpantes in meridie. Item qui à iuuentute ſe totos nugis vaniſque rebus addixerunt, ſapientiæ recuſantes morem gerere: ferè cùm ad adultam prouecti ętatẽ ſeſe ſapientię tradere volunt eamque percipere deſiderant, deprehenduntur, difficulter eam percipere poſſe, & ægrè in ea proficere. Contrà *doctrina prudentium facilis*: pro quo hebraicè eſt, *ſcientia prudenti* (vel intelligenti) *eſt facilis*: hoc eſt, homo prudens, qui prudẽtiam ſemper dilexit, & intelligentiæ ſe à iuuentute ſemper accommodauit, is facilè percipiet ſcientias quaſque, & quidquid ſapienter dicitur. Huic expoſitioni fauet Syrus dum vertit, *quærit improbus ſapientiam, & non inuenitur.*

Quartò, Lyran. & ex eo noſter Salazar, explicant. q. d. Deriſor, id eſt ſuperbus, qui præ faſtu & tumore aliorum, licet doctorum & ſapientum, doctrinam aſpernatur, ac ſapientiam ſuo ingenio, cui præfidit, veſtigare, iudicare & metiri præſumit; hic vtique eam non aſſequetur: quia ſapientia non à proprio, rudi & ſuperbo ingenio, ſed à ſapientibus & modeſtis diſcenda eſt. ſicut enim ventus ferarum veſtigia difflat, eaſque indagandi vim & odoratum in canibus hebetat: ſic etiam faſtus & ſuperbia, qua ſuo quis ingenio plurimum tribuit, alioſque ſpernit & deridet, ſapientiæ indagandæ vim adimit. At *doctrina prudentiũ facilis*, id eſt, quicumque alios humiliter auſcultant, & ab ipſis edoceri volunt, hi facilè breuique tempore magnam ſapientiam ſibi parant.

Vade contra virum ſtultum, & neſcit labia prudentiæ] VERS. 7. Pro *neſcit* Ianſen. & alii nonnulli legunt *neſcito.* Sic enim habent Hebræa, huncque dant ſenſum, q. d. Si ieris contra virum ſtultum, hoc eſt, ſi eidem te diſputãdo oppoſueris, neſcies, hoc eſt, non deprehendes in illo labia prudentiæ, nec ab illo diſces doctè prudentérque loqui. Imperatiui enim hîc non præceptum ſignificant, ſed permiſſionem, aut potiùs ſequelam vnius ex alio, ſiue quid vno poſito ſecuturum ſit. Simile fuit cap. 12. *Verte impios, & non erunt*, q. d. Si impios vertas, inde conſequetur vt ampliùs non ſint. Alii pro *prudentia* contrariè legunt, *neſcito labia imprudentiæ*, q. d. Caue ne ex conſortio ſtultorum diſcas ſtultè & imprudenter loqui.

Verùm codices Romani, Beda & alii legunt, *neſcit labia prudẽtiæ*. Vnde Beda primò, ſic exponit, q. d. Si apertè contra ſtultitiam ſtulti diſputando incedas, ille neſcit intelligere quę prudenter dicis. Sic & Lyran. ac Dionyſ. q. d. Si in ſtultum incurras illum arguendo, vel cum illo diſputando, is quidem

dem te audiet, at neſciet, id eſt, non capiet tuos ſermones, quantumuis ſcitè & prudenter prolatos.

Secundò, & germaniùs, pro *contra* hebr. eſt מנגד *minneged*, id eſt è regione, à coram, hoc eſt eminus, longè, procul: מן *min* enim remotionē & elongationem ſignificat. *Minneged* ergo idem eſt quod *longè, procul*: opponiturque *leneged*, id eſt *coram*. Senſus ergo eſt, q.d. *Valde contra*, id eſt, è contrario viri ſtulti, vt, ſi ille eat ad Orientem, tu ab eo recedens vadas in Occidentem: hoc eſt, fuge, ſecede, elonga te à ſtulto; *&*, id eſt, quia, *neſcit labia prudentiæ*, hoc eſt, quia neſcit prudentiam audire aut loqui, ſed quæcumque in buccam veniunt, temere & imprudenter effutit. ita Aben Ezra. Cùm, inquit, hæc dictio נגד *neged* adiunctum habet מן *min*, ſignificat longè recedere: quòd ſi eidem aſcribatur *lamed*, ſignificat rei propinquitatem, ſeu ad rem acceſſum. q.d. Abſcede à ſtulti cōſpectu, ac procul eſto à ſtulido atque ſcientiæ experte: nam labia prudentiæ ſcientiam ſignificant. Sic & R. Leui: Longè, inquit, remoue te à vecorde, ne cum illo ſocietatem cōtrahas. Sic & Chald. Pagnin. Tigur. & alij.

Dices, qua fide noſter vertit, *& neſcit* in tertia perſona, cùm in Hebræo ſit, *& neſcius ſis* in ſecunda, hoc eſt, *neſcito*, vel *neſcies*? Reſp. Noſter videtur cenſuiſſe eſſe hîc commutationem perſonæ, quæ crebra eſt in Scriptura, vt ſcilicet Salomon à ſapiente ſe conuertens ad ſtultū dicat: Tu, ô ſapiens, vade contra virum ſtultum, id eſt contrariâ viâ te à ſtulto elonga: at tu, ô ſtulte, neſcito verba prudentiæ, id eſt tibi ſoli ſerua tuam neſcientiam & ignorantiam prudentiæ, noli eam ſapienti pandere, nec ſimplicibus inhalere. quod Noſter clarè vertit mutans ſecundam perſonam in tertiam, *&*, id eſt quia, ſtulus *neſcit labia prudentiæ*: Hebræis enim vſitata eſt, ſed Latinis inuſitata & inſolens, hæc ſubita perſonæ commutatio. Similes tacitæ & repentinæ perſonarum commutationes crebræ ſunt in Prophetis & Canticis: Prophetæ enim ſubitò à Cyro, Dauide, Salomone, &c. auolant ad Chriſtum, vt patet Iſaiæ 45. 8. & cap. 16. 1. Aut certè ſi ad eandem ſapientis perſonam hæc referas dicendum eſt eſſe antiphraſin, vt *τὸ prudentiæ* ponatur pro *imprudentiæ*, vti legunt nonnulli codices Latini & Pagnin. qui vertit, *vade à longè cum viro ſtulto, & neſcies labia mendacia.* Stultus enim videtur ſibi ſapiens ac prudentiſſimè loqui, ſed hæc eius ſapientia & prudentia apud ſapientes vera eſt imprudentia & ſtultitia.

Porrò alij variè hæc ex Hebræo vertunt & exponunt. Primò, R. Salomon: *Vade*, inquit, *coram viro ſtulto, & neſcies labia prudentiæ*, hoc eſt, ſi cum ſtulto conuerſeris, non diſces ab eo prudentiam.

Secundò, Tigurina, *vade à facie hominis ſtulti, in quo non animaduertis labia ſcientiæ.*

Tertiò, Vatabl. *vade à facie inſipientis cùm non noueris ſermones ſcientiæ*, hoc eſt, nihil ſit tibi commercij cum ſtulto, ſi inexpertus fueris & ignorans: quia à ſtulto non diſces ſcientiam, ſed ſtultitiam.

Quartò, Chald. *vade per viam aliam à viro ſtulto: quia in labijs eius non eſt ſcientia*: & huc Vulgatam verſionem reuocat Caietan. & Baynus, ſubaudiendo pronomen *eum*. Vade, inquiunt, *contra virum ſtultum, & eum qui neſcit labia ſcientiæ*, id eſt, procul diſcede à ſtulto, & ab eo qui imperitè & imprudenter loquitur.

Quintò, Ianſen. quaſi dicat, *Vade contra virum ſtultū*, id eſt, elonga te à ſtulto, *& neſcito labia ſcientiæ*, id eſt tace, imò, ſi opus ſit, ſimula te nihil ſcire, ac loquendi imperitum & prudentiæ expertem eſſe potiùs, quàm vt cum ſtulto ſermocineris vel diſputes.

Sextò, Septuag. prorſus aliò abeunt: *Omnia*, inquiunt, *contraria viro imprudenti: arma autē ſenſus* (græcè αἰσθήσεως, id eſt, ſenſus, iudicij, ſcientiæ, doctrinæ, id eſt prudentis & ſenſati animi, αἴσθησις enim eſt νόησις) *labia ſapiētiæ*; vel, vt vertit auctor Catenæ græc. *Viro ſtulto omnia cadūt aduerſa: labia autem ſapiēti organa ſunt iudicij & ſenſus*, hoc eſt, inquit, *ſapientū labia ſūt idonea iudicij & ſēſus organa, vt quæ inſipientiā auertunt, & malitiā datâ operâ inſectātur: malitia enim cū vera ſapiētia nihil cōmune habere poteſt.* Sicut enim in organis exactò aurium iudicio, fiſtulæ minores gradatim cum maioribus magnâ ſonorum proportione harmonicè coaptātur & contemperantur, indeque ſuauem edunt melodiam & concentum: ſic pariter ſapiens ſermones ſuos magno prudentiæ ſenſu diſponit & contemperat, indeque mirum audientium tam illis quàm ſibi conciliat decorem & gratiam, adeò vt, cùm eum loquentem audiunt, organorum concentum ſe audire exiſtimēt: Græcum enim ὅπλα non tantùm arma, ſed & organa & inſtrumenta quælibet ſignificat. Sin *arma* hoc loco vertas cum Complut. & Roman. ſenſus erit, q.d. Viro imprudenti ob imprudentia eius verba, quibus ſibi omnium odia accerſit, omnia accidūt cōtraria & aduerſa: omnes enim in eum inſurgunt, cúmque laceſſunt: *arma autem ſenſus labia ſapientiæ*, id eſt arma hominis ſenſati, quibus ſe contra aduerſa omnia communit, imò inimicos quoque ſibi amicat, ſunt verba prudenter & gratioſè labiis eius prolata. Aut, vt noſter Salazar, q.d. Omnes & omnia imprudenti crudele mouent bellum: ſed tamen nulla aduerſis illū arma ſæuiora ſunt, quàm labia ſapientia hominis ſenſati. His enim crudeliùs quàm ſagittis & iaculis configitur, his ſæuiùs quā gladiis haſtiſque confoditur eius ſtoliditas & ſtultitia. Porrò ſtultus hîc, & in ceteris prouerbiis, idem eſt quod imprudens, vitioſus, prauus, improbus; ſapiens verò eſt prudens, virtute præditus, rectus, probus: hæc eſt enim ſapientia vera & practica, vti ſæpiùs monui. Ita S. Ambr. lib. 3. epiſt. 19. poſt initium: *Eloquia tua*, inquit, *plena intellectus ſint. Vnde & Salomon ait: Arma intellectus labia ſapientia. Et alibi* (Prouerb. 15.) *Labia tua alligata ſint ſenſu, id eſt fulgeat ſermonum tuorum manifeſtatio, intellectus coruſcet, & eloquium tuum atque tractatus aliena non indigeat aſſertione, ſed ſermo tuus velut armis ſuis ſeſe ipſe tueatur.*

Denique Theodorus Abbas apud Caſſian. collat. 6. c. 9. ſic Septuag. explicat: *Vt* inquit, *de perfectis ac ſapientibus dicitur: Diligentibus Deum omnia cooperantur ad bonum, ita de infirmis pronuntiantur ac ſtultis: Omnia aduerſa viro inſipienti: nec proſperis enim rebus proficit, nec emendatur aduerſis. Eiuſdem namque virtutis eſt triſtia fortiter tolerare, cuius etiam ſecunda moderari, & eum qui in vno eorum ſuperatur, neutrum ſuſtinere certiſſimum eſt. Faciliùs tamen quis eliditur proſperis, quàm aduerſis. Hæc enim interdum etiam inuitos retinent atque humiliant, & compunctione ſaluberrima vel minùs peccare faciunt, vel emendant: illa verò mollibus mente ac pernicioſis extollentia blandimentis, ſecuros felicitatis ſuæ prouentu ruina maiore proſternunt.*

A Hinc patet hanc gnomen, *Multi cibi in noualibus patrum, & aliis congregantur abſque iudicio*, parallelam eſſe illi quæ anteceſſit: *Bonus relinquit heredes filios & nepotes: & cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris.* peccator enim eſt, qui abſque iudicio aliis, præſertim iuſtis, ſua congregat.

Myſticè Beda, & ex eo Dionyſ. *In noualibus*, inquiunt, *id eſt in libris, doctrinis, exemplis, patrum ſunt multæ alimoniæ ſpirituales, quæ aliis ſine iudicio congregantur, dum quis talia prædicat proximis, nec tamen ipſe proficit inde, neque reficitur mente.* Sic S. Gregor. initio Moral. c. 1. & initio Dialog. fatetur ſe exemplis & alloquiis Sanctorum mirè ad virtutem excitari, ideóque ſe eorundem vitam in Dialogis ſcribere. Idem de ſe teſtatur S. Bernard. ſerm. 14. in Cantic. Vide noſtrum Aluarez de Paz lib. 5. de Perfect. p. 2. c. 23.

B Pari modo hanc parœmiam applices ſacerdotibus, paſtoribus, prædicatoribus, qui in noualibus, putà in doctrina, ſcriptis & geſtis S. Petri, S. Pauli, S. Auguſtini, S. Leonis, S. Gregorii, &c. magna ſpiritus & doctrinæ alimenta & fomenta habent; ſed nonnulli quibus magis ſapit caro & mundus quàm ſpiritus, hæc laicis legenda, ruminanda, & exercenda relinquunt. Simili modo Religioſi copioſa & delicata ſpiritus alimenta ſibi repoſita habent in noualibus patrum ſuorum, putà in regulis ſcriptis & exemplis fundatorum, patrũ anteceſſorumque ſuorũ, v. g. S. Antonij, S. Baſilij, S. Benedicti, S. Bernardi, S. Frãciſci, S. Dominici, S. Ignatij, S. Xauerij, &c. ſed qui tepidi vel torpidi ſunt, hæc aliis, etiam ſæcularibus, imitanda relinquunt, qui proinde præcedent illos in regno Dei cũ magno ipſorum probro & cõfuſione, iuxta illud Chriſti Matth. 12. 41. *Viri Niniuitæ ſurgẽt* C *in iudicio cũ generatione iſta, & condẽnabunt eã: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce pluſquã Ionas hic*, &c. Et c. 11. v. 21. *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethſaida: quia ſi in Tyro & Sidone facta eſſent virtutes, quæ factæ ſunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiã egiſſent. Veruntamen dico vobis. Tyro & Sidoni remiſsius erit in die iudicii, quã vobis*,

Aliter hanc parœmiam explicat Lyran. *Multi cibi in noualibus patrum: Quia patres antiqui*, inquit, *ſuis laboribus coluerunt terras priùs incultas, quæ dicuntur nouales: & ſic multiplicati fuerunt cibi in ſuſtentatione ſequentium. Et aliis congregantur abſque iudicio, id eſt abſque labore, id eſt, quia non ſequũtur talia quaſi mercedem laboris ſui, in quo eſt quædam executio iuſtitiæ, quæ propriè eſt iudicium. Myſticè exponas de cibis mentis: quia antiqui patres & philoſophi multũ laborauerunt in inuentione ſcientiarum & artium, quibus poſteri reficiuntur abſque tali labore.* hucuſque Lyran. quem ſequitur Hugo.

Aliter & noſter Salazar, qui putat agriculturã velut artiũ innocentiſſimã & vtiliſſimam, cõferri & præferri mercaturæ. q. d. Optima & iuſtiſſima parandarum copiarum induſtria eſt in agris colẽdis, qua parentes ad filios locupletandos vti debẽt: qui bene admodum cum liberis ſuis agunt, ſi illis amplos fundos & prædia ad culturã hereditario iure relinquant. *Et aliis congregantur abſque iudicio*, nimirũ aliis rationibus aut artibus cibi, id eſt facultates, congerũtur liberis ſine iudicio, hoc eſt iniuſtè, & contra fas fraude & iniuria. Nam mercatura & negotiatio fraudibus atque iniuriis plurimũ ſubiacet: agricultura verò innocentiſſima ars eſt.

Symbolicè idem (licet ipſe putet eſſe ſenſum litteralem) per *noualia patrũ* accipit filios. q. d. A tua A & agri parentum ſunt filiorũ mentes, quas parentes bonis præceptis & diſciplinis arare & ſeminare debent, vt eos dignos facultatum ſuarum heredes relinquãt. *Et aliis congregantur abſque iudicio*, id eſt, ſi quis pater aliis quã his rite cultis & inſtitutis filiis congerit congregátque, is equidem imprudens eſt & vecors. Facit id pater, qui magis intendit congerendis opibus & prædijs, quæ filio relinquat, vt eũ ditet, quàm inuigilet eius inſtitutioni, diſciplinæ & virtuti. Talis enim filius carens diſciplina neſciet opibus ſuis relictis vti, ſed eas prodiget, & in meretrices ac paraſitos cõſumet, quibus proinde ea pater congregauit, non filio. Sic Plutarc. tract. de Liberis educandis: *Sicut in agrorũ*, ait, *cultura bonam eſſe imprimis terram oportet, tum ſeminandi peritum agricolam, denique bona ſemina: pari modo terræ filiũ, agricolæ præceptorẽ, ſeminibus ſtudiorũ* B *inſtitutiones & præcepta aſsimilabis.* Et S. Chryſoſt. in epiſt. 1. ad Timoth. hom. 9 *Vis*, inquit, *filium relinquere diuitẽ, bonũ illũ ac benignũ eſſe doce. ita enim rem familiarem etiam auctiorem facere poteris.* Quòd *ſi malus ille fuerit, etiamſi infinitam ſubſtantiam relinquas, non illi cuſtodem reliquiſti. Rurſus filiis non rectè inſtitutis præſtat quidẽ pauperes eſſe quã diuites: paupertas enim vel inuitos coercet, atq; intra virtutis limites continet. Opes verò ne volentes quidem pudicè ac temperanter viuere ſinunt, verùm exorbitare faciunt atque peruertunt, maliſq; innumeris ſubiugant.*

Qui parcit virga (Septuag. *baculo*) *odit filium ſuũ: qui autem diligit illum, inſtanter erudit.*] Hebr. *qui probibet* vel *abſtinet, virgam ſuam, odit filium ſuum: & qui amat illum, manicat*, id eſt manè quærit illi caſtigationem, manè illum caſtigat; Septuag. *diligenter eruditi* Scholiaſtes, *diluculo adhibet ei caſtigationem*: S. Hieron. *qui autem diligenter corripit,* C *diligit.* Senſus eſt clarus, q. d. Qui non caſtigat filium peccantem ne eum affligat, videtur id ex nimio eius amore omittere; at reuera hic non eſt amor, ſed odium: quia cauſa eſt vt filius fiat ignauus, rebellis, improbus, taliſque quem penè neceſſariò pater auerſari & odio habere debeat. Vnde illud: VERS. 24

Blanda patrum ſegnes facit indulgentia natos.

At qui verè & cordatè diligit filium, hic aſſiduè eum *erudit*, hebr. יסר *iaſar* græcè παιδεύει, id eſt inſtituit, format, corripit, & cùm opus eſt flagellat, vt vitia reſecet, virtutes inſerat.

Hinc præclarè Hugo Victor Inſtitut. monaſt. ad nouitios c. 10 ait, *diſciplinam malorum deſideriorum eſſe carcerem, frænum laſciuiæ, elationis iugum, domare intemperantiam, leuitatem conſtringere, incompoſitos animi motus ſuffocare.*

D Sed cur Hebræa addunt τὸ *manè* vel *diluculo*? Reſp. Primò, quia matutinum tempus maximè opportunum eſt inſtitutioni, doctrinæ & diſciplinæ: manè enim viget mens, animus, ingenium. ita R. Salomon & Aben Ezra.

Secũdò, quia quod manè diſcit filius, illius memor eſt, illudq; retinet & facit per totũ deinceps diem: quare matutina diſciplina eſt illi monitor & cautio vſque ad veſperam, ne quid mali cõmittat.

Tertiò, *manè*, id eſt à pueritia, à prima ætate: hæc enim eſt velut aurora totius vitæ. ita R. Leui.

Quartò, quia manè animus eſt ſedatior & tranquillior, inquit Ianſenius, vt non ex ira quæ iã deferbuit, ſed ex ratione delicta præcedẽtis diei corrigat & caſtiget. Simili modo Deus quos amat, caſtigat, iuxta illud c. 3. 12. *Quem diligit Dominus, corripit: & quaſi pater in filio cõplacet ſibi.* Quare ſicut ma-

maximum ſignum eſt odij & indignationis Dei, cùm non corrigit peccatores; ſic maximum amoris indicium eſt, cùm eos caſtigat, iuxta illud pſal. 98.8. *Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adinuentiones eorum.* Et 2. Machab. 6. 13. *Etenim multo tẽpore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltiones adhibere, magni beneficij eſt indiciũ.*

Salomonem de more ſecutus Ben Sira in Sentent. ſic pronuntiat: *Aurum indiget percuſſionis, & puer verberationis,* hoc eſt, *aurum tundi debet, & puer verberari.* Quòd ſi ferulæ parcas, fit nequam & inutilis, perinde vt aurum minùs vtile exiſtit, niſi malleo in certam formam cudatur. Scholiaſtes explicat hoc modo: Vt aurum ſi illud tundas, magis fulget, ſic puer ſi eum verberes, euadit melior. Nã vt argilla, ita rudis ætas, in quamcumque ducas partem, ſequitur: at vbi obduruit ingenium, haud facilè in aliam refingitur formam. Quocirca ſapienter præcipit Salomon ne puerum caſtigatione, cùm opus eſt, priuemus, Prouerb. 23. v. 13. Quoniam annexam habet cordi ſtultitiam, quam virga caſtigatrix propellit, ait cap. 22. 15. Proinde qui filium amat, caſtigationem maturat, inquit cap. 13. 24. qua ei ſapientiam conciliat, ait cap. 29. 15. & ſibi animi voluptates, ibid. verſ. 17. Poſtremò quod maximum eſt, filij animam ab inferno defendit, ait cap. 23. 14.

Singulares in liberorum inſtitutione fuere Lacones ſiue Spartani, de quibus Plutarchus in Laconicis: Apud Lacedæmonios, inquit, puer abs quopiam caſtigatus, ſi querelam ad patrem detuliſſet, turpe erat patri, ſi hoc audito non iterum filium emendaſſet. Siquidem ex inſtitutione maiorum habebant hanc de ſe mutuo fiduciam, vt crederẽt neminem eſſe, qui cuiuſquam liberis, quos quiſque pro ſuis habebat, quidquam imperaret inhoneſtum. Prima ætas quoniam nondum ſentit quid turpe, quid honeſtum, verberibus eget. Solent autem pueri à præceptoribus cæſi apud parentes queri de crudelitate eorum à quibus caſtigati ſunt. Ea res quoniam minuebat aliorum ſeniorum auctoritatem, hanc feneſtram occluſerunt liberis ſuis, vt omnium ſeniorum eadem eſſet in pueros auctoritas quæ patribus. Themiſtocles quoniam adoleſcens feroci mutabilique ingenio videbatur, mirantibus mutatos mores dicere ſolebat, *Aſperos & indomitos pullos in optimos equos euadere, ſi quis illis adhibeat diſciplinam, rectamque inſtitutionem.* ita Plutarch. in eius Vita. Idem ei pædagogus dicere ſolebat: *Nihil mediocre futurus es ò puer: nam aut magnum bonum eris reipubl. aut magnum malum.* Generoſa enim indoles, ſi accedat recta inſtitutio, magno bono eſt patriæ: ſin ad vitia degeneret, ingens affert malum. ita Plutarch. in Themiſtocle. Demetrius Phalereus adoleſcentum faſtuoſorum ſublimitatem dicebat in educatione amputandam eſſe; ſed relinquendam ſobrietatem. Docuit vir ſapientiſſimus, hæc ingenia non eſſe deſperanda, ſed quod redundat in inſtitutione recidendum eſſe. ita Laërt. lib. 5. c. 5.

VERS. 25. *Iuſtus comedit, & replet animam ſuam: venter autem impiorum inſaturabilis*] Hebr. *iuſtus comedit ad ſaturitatem animæ ſuæ* (id eſt, deſiderij ſui, ait Vatabl. hoc eſt, deſiderium ſuum explet) *venter autem impiorum deficiet* vel *egebit*; Septuag. *anima autem impiorum egena.* Baynus τὸ *deficit* ſic exponit, q. d. Iuſtus temperantiam ſeruans in cibo robur ſtomachi conſeruat, vt ad ſatietatem comedere poſſit: at impius gulæ & crapulæ indulgendo ſtomachum ita debilitat, vt cibos aſpernetur, nec cibum vitæ ſuſtentandæ neceſſarium ſumere & dirigere valeat.

Alij *deficies*: Quia, inquiunt, auari ex auaritia, vt opes augeant, non audent veſci ad ſaturitatem, ſed fame ventrem latrantem conficiunt.

Verùm alium ſenſum poſcit verſio Vulgata, q. d. Iuſtus comedit vſque ad ſatietatẽ, ſatiátque animam, id eſt animæ ſuæ famem & deſiderium: tum quia prudens eſt & liberalis, ſuiſque frugaliter & temperanter vtitur ad iuſtam ſui ſuorumque ſuſtẽtationem, tum quia ſuo labore victum, quo ſe ſaturet, ſibi parat; tum denique, quia ex Dei benedictione fit, vt iuſtus alimenta ad ſaturitatem neceſſaria ſibi conquirat, vtque hæc eum ſufficienter alant, ſaturent, roborent, exhilarent ad meliùs ſua munia obeundum, Deóque ſeruiendum. *Impiorum* autem *venter inſaturabilis eſt*: quia eorum fames & gula non ſatiatur: ſiue quia noua ſemper pluráque & magis delicata appetit, ideóque eſt inexplebilis; ſiue ob penuriam & egeſtatem, in quam vel ob ſocordiam, vel ob Dei maledictionem incurrit. Vnde hebr. eſt *deficiet*, vel *egebit*. Hinc & *inſaturabilis* ſumi poſſet pro *inſaturatus*, q. d. Venter impiorum non ſaturatur, ſed egeſtate & fame conficitur. Sic *incredibilis* ſumitur pro *incredulo* ad Titum 1. 16. Baruch. 1. 19. Eccli. 1. 36. & alibi. Sic & Ierem. cap. 15. 18. ait *Plaga mea deſperabilis,* id eſt deſperata, *renuit curari.*

Tres ergo cauſæ ſunt, cur iuſtus ſaturetur: Prima, quòd labore ſibi paret victum quo ſatietur. Seconda, quòd moderetur ſuæ gulæ per temperantiam. Tertia, quòd Deus eius laboribus & frugibus benedicat, eiſque virtutem ſatiandi & nutriendi tribuat. Totidem cauſæ ſunt cur impius non ſaturetur. Prima eſt deſidia qua torpet, nec vult laborare, vt alimenta comparet. Secunda, quòd gulæ ſuæ indulgeat: gula autem eſt inſatiabilis. *Initium vitæ hominis aqua & panis*; ait Eccleſiaſt. c. 29. v. 28. guloſis autem non ſufficiunt tot genera fructuum, leguminum, herbarum: quæruntur noui in mari piſces, nouæ in terra feræ, nouæ volucres in aëre, ſaginantur altilia, atque his noua miſcentur aromata, noua condimenta, & gulæ irritamenta infarciuntur. Tertia, quòd Deus frugibus & alimentis impiorum maledicat, vimque nutriendi & ſatiandi adimat, & quaſi exſufflet, iuxta id quod minatur Oſee c. 4. 10. *Et comedent, & non ſaturabuntur.* Et Aggæus c. 1. 6. *Seminaſtis multum, & intuliſtis parum: comediſtis, & non eſtis ſatiati: bibiſtis, & non eſtis inebriati: operuiſtis vos, & non eſtis calefacti: & qui mercedes congregauit, miſit eas in ſacculum pertuſum.* Vide ibi dicta.

Sic manna ſatiabat iuſtos, imò dabat eis omnem ſaporis ſuauitatem, Sapient. 16. 20. impijs verò mouebat nauſeam, Numer. 11. 4.

Hæc ſententia ſæpè vera eſt in bonis corporalibus, ſed ſemper in ſpiritalibus.

Vnde allegor. S. Hieron. hæc accipit de cibo verbi Dei quo paſcitur Eccleſia. Audi eum in Amos cap. 8. ſub finem. *Ex quo intelligimus,* inquit, *quando doctrina non fuerit in Eccleſiis, perire pudicitiam, caſtitatem mori, omnes abire virtutes: quia non comederunt verbum Domini. quod qui comederit, ſaginatus eius cibo audiet per Salomonem: Iuſtus comedens ſaturat animam ſuam: animæ autem impiorum eſurient. Et Dauid cantabat: Iuuenis fui, & ſenui; & non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem. Quanti Martyres in perſecutionibus perierunt*

VERS. 1. *Sapiens mulier ædificat domus ſuam: inſipiens ex-ſtru-ctam quoque deſtruit*] Hebr. *ſapientes mulierum*, id eſt vnaquæque ſapiens mulier, ait Vatabl. *ædificauit domum ſuam: & ſtultitia* (id eſt ſtulta, per ſtultitiam ſuam) *deſtruit illam.* Vnde Chald. *quæ ſapiens eſt inter mulieres.* &c. Septuag. *ſapientes mulieres ædificarunt domos imprudens autem demolita eſt ſuis manibus.*

Per *domum* accipe familiam & rem familiarem, putà filios, filias, ancillas, ſeruos, eorumque pacem, concordiam, virtutem ac ſtrenuitatem, quâ fit vt annona, veſtibus, ceteriſque rebus abundent, ac opes & prædia adaugeant. Hæc enim præſtat ſapiens materfamilias, vt patebit cap. 31 huius enim eſt domum regere, ſicut viri eſt curare res externas & forenſes. Vnde Apoſtolus iubet Titum cap. 2. 5 erudire *adoleſcentulas, vt viros ſuos ament, filios ſuos diligant, prudentes, ſobrias, caſtas, domus curam habentes.* Hinc & Gloſſa Interl. Geneſ. 2. B ad illa: *Et ædificauit Dominus coſtam quam tulerat in mulierem: Coſta*, inquit, *ædificata in mulierem, vt mulier ipſa domus guberna.ndæ exemplar eſſet.* Et Ariſtot. in Oeconom. lib. 2. c. 1. *Probam mulierem*, ait, *omnibus quæ ſunt intus dominari oportet, curamque habere omnium ſecundum ſcriptas leges.* Et inferiùs: *Matris familias vita totius domus eſt regula.* Sic Ruth ædificauit domum Boos, *Rachel & Lia ædificarunt domum Iſrael*, Ruth 4. 11 Sara domum Tobiæ, Abigail domum Nabal. &c. Sic etiamnum in Calabria, vbi vigent mori & bombyces nentes ſericum, quibus præſunt feminæ, videmus per domos feminam vnicam huius artis peritam alere totam domum & familiam. Itaque ſenſus eſt, ait Ianſen. q. d. Vxor ſapiens ſuâ diligentiâ ac prudenti adminiſtratione & gubernatione familiam ſuam C etiam exiguam, & nullius inprimis pretij, egregiè inſtruit, amplificat & auget, proſpiciens domui de omnibus neceſſarijs, rectéque educans ſuos filios ac domeſticos. Contrà inſipiens etiam ab alio bene inſtructam non tantùm perire ſinet, ſed ſuis ipſa manibus per ſuam inſipientiam deſtruet ac perdet, domeſticas opes dilapidando, ad domeſticos quoſque ſuis ſermonibus, factis & exemplis euertendo. Simonides laudat vxorem, quæ ſimilis eſt apiculæ, caſta, frugalis, intenta operi, non vagabunda, fouens ſobolem. Myſticè hæc ſententia impleta eſt in Eccleſia Gentium & Synagoga Iudæorum.

Symbolicè, mulier ſapiens eſt regina, quæ ſuâ ſapientiâ tam domum & familiam ſtirpemque mariti, quàm totum regnum ædificat, cumulatque omni bono temporali & ſpiritali. Sic Clotildis ædificauit domum Clodouæi & regnum Franciæ, prælertim dum maritum cum regno ad Chriſtum D conuertit. Sic S. Cunegundis ædificauit domum Henrici I. Imp. totumque Imperium; S. Blanca ædificauit domum S. Ludouici regnumque Galliæ; S. Hedvvigis regnum Poloniæ. S. Eliſabetha regina Luſitaniæ nuper à S. D. N. Vrbano VIII. Sanctorum catalogo aſſcripta, ædificauit regnum Luſitaniæ: vnde ab ea deinceps omnes reges Hiſpaniæ & Luſitaniæ vſque ad modernum Philippum IV. rectâ ſerie deſcendunt.

Tropol. mulier ſapiens eſt mens, quæ domum animæ ſuæ, ait Hugo, ædificat omni virtute & ſapientiâ.

Porrò Beda in Locis communibus cap. 72. de ſimplicitate, fabricam ſpiritalem animæ, ſiue domum virtutum, appoſitè ita ex S. Hieron. per par-A tes ſigillatim conſtruit & deſcribit: *Fabrica ſpiritalis eſt fides firma in corde, galea ſalutis in capite, verbum veritatis in ore, bona in mente voluntas, dilectio Dei in pectore, præcincta caſtitas in ardore, honeſtas in actione, ſobrietas in conſuetudine, ſtabilitas in bonitate, patientia in tribulatione, ſpes in Creatore, amor vitæ æternæ, perſeuerantia vſque in finem.* Plura de myſtica hac Eccleſiæ & animæ fabrica dixi in fine Aggæi Prophetæ.

Allegor. mulier ſapiens eſt B. Virgo quæ per Chriſtum ædificauit, & indies ædificat Eccleſiam numero & virtute fidelium, putà Apoſtolorum, Martyrum, Virginum, Confeſſorum, &c. vti pluribus dixi c. 8. 22. & cap. 9. 1.

Ambulans recto itinere, & timens Deum, deſpicitur ab eo qui infami graditur via] Hebr. *ambulans* VERS. 2. *in rectitudine ſua timens* (vel *timet*) *Dominum: & B peruerſus vijs ſuis deſpiciens* (vel *deſpicit*) *eum.* Vbi *τὸ eum* tam referre poteſt *Dominum* quàm ambulantem in rectitudine ſua. Ad *Dominum* referunt R. Salomon. R. Leui. Ianſen. & alij, idque duplici ſenſu. Prior eſt cauſalis, q. d. Cauſa cur quis ambulet rectâ virtutis viâ, eſt timor Domini, ſiue quòd timeat Dominum. Hic enim timor eum aſſiduè ſtimulat, vt rectâ incedat viâ Deo placitâ, ne ſicubi exorbitet Deum offendat. Vice verſâ cauſa cur quis prauus & peruerſus ſi in viis, id eſt actionibus, ſuis, eſt, quòd deſpiciat Deum Deique timorem. Qui enim excuſſit Dei metum, hic effrænis ſenſim in omnia ſcelera ruit, vti ruunt athei & politici. ita auctor Catenæ Græcor. Rurſum ſic exponas, q. d. Qui ambulat rectâ virtutis viâ, hic manifeſtum dat indicium quòd timeat Deum: qui verò peruerſâ vitii viâ incedit, hoc ipſo ſignificat, ſe Deum deſpicere. Vita enim ex-C terior teſtatur internum Dei timorem vel cōtemptum, iuxta illud S. Gregorii: *Probatio dilectionis exhibitio eſt operis.*

Poſterior eſt, q. d. Qui rectâ legis diuinæ normâ ambulat, hic timet, id eſt reueretur & religioſè colit Deum; qui autem à norma hac exorbitat, hic paulatim Deum Deique reuerentiam & cultum deſpicit. Sicut enim virtus parit timorem cultumque Dei, ſic vitium & vitioſa vita parit Dei, religionis & pietatis contemptum: iuxta illud pſal. 13. 1. *Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus.* Et illud Prouerb. 18. *Impius, cum in profundum venerit, contemnit.*

Verùm Noſter, Aben Ezra, Baynus & alii *τὸ eū* referunt ad ambulantem recto itinere, q. d. Impius & peruerſus deſpicit pium, qui rectâ ſecundùm legem ambulat, Deumque timet & veneratur. Eòdem tamen tandem redit ſenſus hic quò prior eſt: nam qui deſpicit timentem Deum, ipſum Deum D indirectè deſpicit, ſicut qui deſpicit ſeruum, deſpicit quoque herum ſerui, ac tandem creſcente deſpectu directè deſpicit ipſum herum, putà Deū. Hoc eſt quod ait Chriſtus Ioa. 15. *Si de mundo fuiſſetis, mundus vtique quod ſuū erat diligeret: quia verò de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mūdus.* Et Iob c. 12. 4. *Deridetur iuſti ſimplicitas.* Vbi vide S. Gregor. Tanta enim eſt impiorū hominum peruerſitas, vt, niſi omnes tales efficiant quales ipſi ſunt, non cōquieſcant; vnde pios & probos rident, vocántq; Collatortos, hypocritas, Ieſuitas, &c. Cauſa eſt morum diſſimilitudo: vident enim ſuam vitam & vitia contrariis piorū virtutibus moribúſque reipſa culpari & redargui: quare perpetuos hos vitæ ſuæ cēſores, velut ſudes

in oculis non ferentes, eos rident, vexant, perſequuntur, vt ſibi ſimiles efficiant. Hanc cauſam dat S. Proſper in Sentent. & epigrammat. cap. 32. de odijs mundi in Chriſtianos: *Omnes, inquit, qui in Chriſto volunt piè viuere, neceſſe eſt vt ab impijs & diſſimilibus patiantur opprobria, & deſpiciantur tamquam ſtulti & inſani, qui præſentia bona perdant, & inuiſibilia ſibi ac futura promittant. Sed hæc deſpectio & hæc irriſio in ipſos retorquebitur, cum & abundantia eorum in egeſtatem, & ſuperbia tranſierit in confuſionem.*

Impia pars mundi parti eſt infeſta piorum:
Nec tolerare poteſt diſſimiles animos.
Ridens nolentes opibus præſentibus vti,
Sperantesque ſibi credita poſſe dari.
Sed ſpernenda hæc ſunt populis opprobria ſanctis,
Quæ ſtultè iaciunt corda aliena Deo.
Nam ſpes noſtra ex hoc viſu fit certior omni:
Quod ſpondens quidquid credimus, hoc Deus eſt.

Et Saluianus lib. 8. de Gubernatione Dei: *Maxima cauſa diſcordiarum, inquit, eſt diuerſitas voluntatum: quia fieri aut omnino non poteſt, aut vix poteſt, vt eam rem in alio quiſquam diligat, à qua ipſe diſſentit: itaque eos nō ſine cauſa oderunt, in quib⁹ omnia ſibi æmula atque inimica decernunt.* Quin & Plinius in Panegyr. Traiani c. 53. *Hoc, inquit, primum erga optimum Imperatorem piorum ciuium officium eſt, inſequi diſſimiles: neque enim ſatis amarint bonos principes, qui malos ſatis non oderint.* Et Comicus:

Semper bonos odit malorum factio.

Porrò Septuag. τὸ בוזהו bozehu, id eſt, *deſpicit eum*, accipiunt reciprocè pro *deſpicit ſeipſum*. Idem enim Hebræis eſt pronomen reciprocum quod abſolutum. Vnde vertunt, ὁ δὲ σκολιάζων ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ ἀτιμασθήσεται, id eſt, *qui tortuoſè incedit vijs ſuis, inhonorabitur*, vel *ignominia afficietur*. Sicut enim virtus parit laudem, ſic vitium parit probrum & ignominiam, ob quam vitioſus ab omnibus deſpicitur & contemnitur. Ipſe ergo ſuo vitio deſpectum ſibi conciliat, eiuſque ſibi ipſi faber eſt & cauſa.

VERS. 3. *In ore ſtulti virga ſuperbiæ: labia autem ſapientium cuſtodiunt eos*] Sept. *ex ore imprudentium baculi contumeliæ* (Theodot. *virgula iniuriæ*) *labia autem ſapientium cuſtodiunt* (Scholiaſtes *ſanant*, ſcilicet animi dolores & vulnera, quos vel ipſis vel aliis lingua ſuperba & contumelioſa inflixit) *ipſos*. Chald. *in ore ſtulti virga & tribulatio*; Syrus, *ſtimulus & contumelia*. Superbia enim parit iniuriam & contumeliam: ſuperbi enim, vt ſe præ ceteris attollant, eos deſpiciunt, eiſque iniurii ſunt & contumelioſi. Noſter Salazar per *virgam* accipit ſceptrum, ſiue virgam, quæ ſit imperii & poteſtatis inſigne, vt ſenſus ſit: *In ore ſtulti virga ſuperbiæ*, id eſt ſtultus ac vecors peccator præ faſtu & ſuperbia, perinde ac ſi virgam & ſceptrum imperii ore ſuo gereret, putat ſibi in omnium famam licere, atque adeò omnes probris appetit, conuitiis onerat, detractionibus denigrat. Verùm hebr. non eſt שבט ſchebet, id eſt ſceptrum, ſed חטר choter, id eſt virga, ſeu baculus ad feriendum, putà ad infligendum probra, iniurias & contumelias, vti vertunt Septuag. Theodot. Chald. Syrus, Noſter & Hebræi. Vnde Vatabl. *Baculus, inquit, ſiue virga, ſuperbiæ eſt lingua, qua cædimus homines, vt virga equos.*

Sēſus ergo ſolidus & clarus eſt, q.d. Stultus, quia ſuperbus, ore ſuo & linguâ quaſi virgâ ſuperbâ flagellat ceteros, hūc ridendo, illū deſpiciendo, iſtū

A conuiciando, &c. ſed flagellando alios flagellat quoque ſeipſum: quia quos ab eis flagellat, viciſſim lege talionis flagellatur. Superba ergo eius verba, quæ ore profert, erunt ei virga, id eſt cauſa & inſtrumentū & ferula, qua vapulet, cōtundatur & plectatur. *Labia autem ſapientium cuſtodiunt eos:* tum quia cauent, ne inſtar ſtulti ſuis maledictis flagellēt alios, eorumque flagella tum verborum, tum verberum viciſſim ſibi accerſant: tum quia ſi à ſtulto flagellis maledicentiæ appetantur, contra ea ſe tuentur ſcuto prudentiæ, modeſtiæ & manſuetudinis. Ita enim prudenter, modeſtè & manſuetè agunt & reſpondent, vt ſuam innocentiam probent, & ſtultum maledicentem confundant, cogantque ſilere, iuxta illud S. Auguſt. ſerm. 15. de reſurrect. *Maledictum patientiâ repercuſſum in ſuum redit auctorem, illæſo eo qui petebatur.* Et Beda ſic exponit: *In ore ſtulti, inquit, virga ſuperbiæ, &*
B *labia ſapientium cuſtodiunt eos: quia ſtulti per vaniloquium humiles, quos deſpiciunt, affligunt: ſed eidem humiles ſpiritu per doctrinam ſe ſapientiæ, nè deſpiciantur, muniunt.* Vide S. Ambroſ. lib. 3. de Officiis c. 4. docens alienis incommodis non eſſe noſtra lucra quærenda, oſtendit, quàm graue ſit peccatum detractionis & contumeliæ. *Quæ enim pœna grauior, inquit, quàm interioris vulnus conſcientiæ? quod ſeuerius iudicium quàm domeſticum, quo vnuſquiſque ſibi eſt reus, ſeque ipſe arguit quod iniuriam fratri indignè fecerit? Quod non mediocriter Scriptura condemnat, dicens: Ex ore ſtultorum baculus contumeliæ. Stultitia ergo condemnatur, qui contumeliã facit. Nonne hoc magis fugiendum quàm mors, quàm diſpendium, quàm inopia, quàm exilium, quàm debili-*
C *tatis dolor? Quis enim vitium corporis, aut patrimonii damnum non leuius ducat vitio animi, & exiſtimationis diſpendio?*

Symbolicè, S. Gregor. 24. Moral. c. 9. hanc gnomen adaptat ſuperbis Prælatis & prædicatoribus: *Sed hæc, inquit, eſſe propria arrogantium prædicatorum ſolent, vt etiam afflictos auditores ſuos magis diſtrictè corripere appetāt, quàm blandè refouere: plus enim ſtudent, vt mala obiurgando increpent, quàm bona laudādo confirment. Superiores quippe videri deſiderāt: atque adeò magis gaudent cum eorū animos ira eleuat, quàm cum charitas exæquat: ſemper inuenire appetunt, quæ increpando rigidè feriant. vnde ſcriptum eſt: In ore ſtulti virga ſuperbiæ: quia percutere rigidè ſcit, ſed compati humiliter neſcit.*

S. Gregorium de more ſequitur S. Iſidor. 1. Ori-
D ginum cap. 41. *Superbi doctores, ait, vulnerare potiùs quàm emendare norunt, Salomone atteſtante: In ore ſtulti virga ſuperbiæ, quia increpando rigidè feriunt, & compati humiliter neſciunt.* Quia, vt ait Polychron. in Catena Græcor. *quos reprehendunt, non tam emendare, quàm confundere ſtudent.* Sic & S. Chryſoſt. ibidem. Sic & Hugo: *In ore ſtulti virga ſuperbiæ*, id eſt, inquit, imperioſa correctio eſt in ore ſtulti, & è conuerſo in ore iuſti virga manſuetudinis & dulcedinis. Propterea in arca manna ſimul cum virga fuit. Et de virga Aaron legitur, quòd fronduit & amygdala protulit: quæ ſunt cibus infirmorum.

Denique S. Hieron. initio Apologiæ 3. contra Ruffinum, eius in ſe inuectiuam in ipſummet retorquens. *Intellexi, ait, illud Salomonis in te eſſe completum: In ore ſtulti baculus contumeliæ.*

Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum (hebr. *mundum*) *eſt: vbi autem plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis*] Perperam Theodot. pro באין been, VERS. 4.

A id eſt *vbi non*, legens באון *beon*, id eſt *in labore vel robore*, vertit, ἐν ἰσχύι, id eſt, *in fortitudine boum in præſepe cogetur genimen, & multitudo geniminũ in potentia tauri*. Sic enim nulla eſt antitheſis, ſed tautologia inanis, legendum ergo *be.n*, id eſt *vbi non ſunt boues*. Eſt lipto.e & metonymia: vbi enim deſunt boues, qui arando fruges producant, non ſolùm præſepe vacuum eſt, ſed & horreum: nam vbi palea non eſt, nec frumentum eſſe poteſt, q. d. Vbi bos deeſt, ibi ager coli non poteſt: agro autem inculto & inarato, nulli ex eo prouentus ſperandi ſunt. Vnde Hebr. אבוס *ebus*, id eſt *præſepe*, Marinus & alij vertunt, *apotheca, horreum, granarium*, item *area* in qua ſegetes excutiuntur & triturantur. Igitur ex præſepi per metonymiam & metalepſin intellige tum apothecas & cellaria, tum menſas: præſepe enim eſt quaſi menſa boum & iumentorum, tum cibum & annonam: hanc enim conti- B net præſepe, & iumentis comedendam offert. Ex iumentis autem intellige homines. nam vbi deeſt annona iumentis, ibi conſequenter deeſt & hominibus. Vnde ex Hebræo ſic vertas, *vbi non ſunt boues, apotheca munda, id eſt vacua ſunt: & copia prouentuum eſt à fortitudine boum*, hoc eſt, ait Vatabl. *Qui laborat habet quod manducet: qui autem otium ſectatur, egeſtatem habet in domo*. Aut: *Vbi eſt labor & laborantes, ibi eſt copia rerum: vbi verò otium & otiantes, ibi egeſtas*. Eò item redit verſio Symmachi, *eò quòd non ſint boues, genimen præſepis*, id eſt fœnum quod in præſepi iumentis apponitur, ſupple. ſuccreſcit loco tritici: *& multitudo geniminũ in potentia tauri*; Chald. *multitudo frugum in fortitudine bouis*; & Aquila, *vbi non ſunt boues, fit fœnum genimen electum, & multitudo fructuum in fortitudine iuuenci*. q. d. Vbi non ſunt boues arantes terram, C ibi terra non fruges, ſed ſterile fœnum ſponte ebullit & generat, at vbi boues fortiter arant, ibi copia non fœni, ſed frugum producitur. Parœmia ergo hæc grammaticè & phyſicè docet, ait Ianſen. agricolis dandam eſſe operam, vt ſibi de bobus iiſque validis proſpiciant, per quos terram rectè excolere poſſint, ſi ex ea copioſum fructum referre velint. Deinde ethicè ſub hoc exemplo ſignificatur omnibus laborandum eſſe, qui manducare & diteſcere velint, otiũmque ſectantibus egeſtatem obuenturam. Politicè verò reipubl. proſpiciendum eſſe de ſtrenuis prudentibúſque moderatoribus, qui ſi deſint reſp. omnibus ſit modis deſtituenda: ſi adſint, omnium bonorum copiam indefeſſo ſuo labore & prudentiâ illi ſint allaturi. Meminit boum potiùs quàm equorum: tum quia D in Palæſtina & Ægypto æquè ac in Italia, alijſque locis, bobus arant potiùs quàm equis: tum quia boues lentè quidem, ſed magis profundè & neruosè arando ſulcant proſcinduntque terræ glebas; quo fit vt ſementis maiores agat radices, & copioſiùs germinet, pluréſque det fruges: tum denique quia boues parci ſunt, ac herbâ & fœno viuunt, equi verò auena, hordeo, frumento: vnde magnam partem frugum quam producunt ipſimet abſumunt, cùm boues palea & fœno contenti frumentum omne hero relinquant, itáque eum ditent. Hinc bos præcis arationis, indéque meſſis & fertilitatis, erat ſymbolum, vt patet in bobus fortibus, quos vidit Pharao Geneſ. 41.2. Vide dicta Iſaiæ 32. v. vltimo.

Myſticè & Tropol. S. Hieron. in Habacuc c.3. *Boues*, inquit, *non erunt in præſepibus: quia vbi plena ſunt præſepia, manifeſta eſt fortitudo bouis. Bos operarius eſt, bos Domini ſuſtentans iugum, bos, in cuius veſtigium qui ſeuerit, beatus eſt*. Et S. Gregor. lib. 3. Regiſtri epiſt. 30. ad Eulogium. *Quod*, inquit, *creſcit Eccleſiæ populus, quod ad cæleſte horreum ſpiritales ſegetes multiplicantur, hoc de omnipotentis Dei gratia, quæ in beatiſſimis vobis largè influit, nunquam habuimus incertum. Gratias itaque omnipotenti Deo ſoluimus: quia impletum videmus in vobis eſſe quod ſcriptum eſt: Vbi plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis. Si enim bos fortis aratri vi linguæ in terra cordis audientium non tranſfixiſſet, tanta fidelium ſeges minimè ſurrexiſſet*.

Particulatim verò Beda ſingula ſingulis ſic adaptat: *Boues*, inquit, *doctores intelligo, præſepia cætum auditorum, ſegetes dico fructus operum bonorum. Incaſſum ergo inanei ſuperbus ſ. & indocta eloquentia verberat aures ac corda ſubiectorum: quia vbi non ſunt docti prædicatores, fruſtra ad audiendum confluit turba* B *plebium: vbi autem plurimæ operationes apparent virtutum, ibi apertiſſimè claret, quia non hæreticus in vanum garriuit, ſed pro verbi fruge laborauit ille, qui & ipſum verbum caſto ore ruminare, & viam veritatis recto diſcretionis pede nouit incedere. Nec mirandum cur in præſepi, auditores ſignificari dixerimus: cùm bos alatur de præſepi, doctor autem verbo audientes ſoleat nutrire: ſed intuendum, quia & de labore bouis præſepe impletur, & ipſe bos ſuo fructu de præſepi reficitur. Quia nimirum prædicator fidelis & audientes verbo reficit, & eâdem refectione apud Deum ipſe proficit: quod in opere figuratur Eliæ, qui Sareptanam viduam paſcit, à qua & ipſe paſcitur*.

Porrò bouis dotes appoſitè congruunt doctori & prædicatori Euangelico, adeò vt ſi illas inſpiciat & æmuletur, abundè omnes ſui muneris nu- C meros ſit expleturus. Nam Primò, bos eſt laborioſiſſimus adeóque ſymbolum laboris. Vnde veteres teſte Pierio in Hierogl. volentes laborem pingere pingebant caput bouis: ſimili modo doctor & prædicator vt fructum faciat, valdè in prædicando & docendo laboret oportet. qua de re plura dixi Ezech. 10.14.

Bos notat dotes prædicatoris. Primò.

Secundò, bos eſt animal innocens, ſimplex, ſincerum. Talis quoque ſit prædicator, vt omnibus bene, nulli malefaciat. Vnde Ouidius 15. Metamorph.

Secundò.

Quid meruere boues, animal ſine fraude dolóque
Innocuum, ſimplex, natum tolerare labores?

Tertiò, bos alijs laborat, non ſibi, iuxta illud: *Sic vos non vobis fertis aratra boues*. Itidem prædicator Euangelicus non ſibi, ſed alijs laborat & D prædicat, adeóque inſtar S. Pauli totum ſe aliorum ſaluti impendit & ſuperimpendit. Hinc bos ſymbolum eſt beneficentiæ.

Tertiò.

Quartò, ſunt validi & fortes; fortis ſit & prædicator, vt neminem vereatur. Ita S. Dionyſ. de Cæleſti hierarch. c. 15. *Bouis imago*, ait, *fortitudinis ac roboris præfert ſpeciem, & quâ ſpiritu ales ſulcos ſuſcipiendos cæleſtibus fœcundiſque imbribus ſcindunt*. Hinc boues cum celeritate fortiter figunt pedem in curſu. hinc & cornibus armantur, iiſque hoſtes impetunt, fugantque vel proſternunt.

Quartò.

Quintò, bos frugalis eſt cibi, tantúmque paleas, herbas & fœnum comedit. *Taurus*, inquit Horus Apollo in Hierogl. c. 44. *integris viribus, fortis ac têperans*. Ita ſobrius & frugalis cibi ſit prædicator. Certè S. Petrus teſte S. Nazianz. lupinis dumtaxat veſcebatur. Sicut tamẽ par eſt bouem ali ex meſſe in qua laborauit, ſic & prædicatorẽ ali à fidelibus quibus prædicat conuenit, iuxta id quod ſanxit

Quintò.

Deus per Moſen & per Paulum: *Non alligabis os bouis trituranti*, Deuter. 25.4. & 1. Corinth. 9.9.

Sextò. Sextò, bos erat victima quæ Deo mactabatur. Vnde religionis erat ſymbolum, æquè ac mortificationis & martyrij, ac repræſentat Martyres, quales fuere Apoſtoli & prædicatores Apoſtolici.

Septimò. Septimò, in quatuor myſticis Ezechielis c. 1. 10. animalibus, quæ currum gloriæ Dei & Euangelij quaquauerſum per orbem agebant, erat planta pedis vituli, adeóque tertium animal erat bos. Quod explicans S. Gregor. hom. 3. in Ezech. *Quia*, inquit, *prædicatores ſancti boum nomine deſignantur, docet Paulus Apoſtolus legis teſtimonium exponens: Non obturabis os boui trituranti. In ſanctis ergo prædicatoribus planta pedis eſt vituli, ſcilicet maturè incedens; & fortis, & diuiſa: quia vnuſquiſque prædicator & venerationem habet in maturitate, & fortitudinem in opere, & diuiſionem vngulæ in diſcretione. Non enim facilè prædicatio eius accipitur, ſi leuis in moribus eſſe videatur. Et nulla erit maturitatis oſtenſio, ſi contra aduerſa omnia non adfuerit operis fortitudo.*

Octauò. Octauò, bos in inceſſu & aratione lentus eſt, ſed exactus & perfectus: ita doctor lentus ſit, vt populo rudi tardóque ſe accommodet, nec eum tædeat idem crebrò & minutim explicare & inculcare.

Nonò. Nonò, terra quæ à bobus aratro non ſubigitur, germinat fœnum, ſpinas & tribulos: quæ verò ob ijs ſubigitur, producit lætam frumenti meſſem. Sic animæ quæ à prædicatoribus aratro verbi Dei non excoluntur ſilueſcunt, nec niſi lolium & tribulos vitiorum proferunt: at quæ eodem ſulcantur, ſarciuntur, ſeminantur, lætam virtutum frugem progenerant.

Decimò. Decimò, appoſitè Caiet. & ex eo Salazar præſentem bòum parabolam ſic explicant. Sicut qui caret bobus habet præſepe, id eſt ſtabulum, mundum: qui autem boues habet, etſi ſtabulum immundius illi ſit, gaudet tamen multitudine prouentuum atque fructuum, ſic etiam qui curas animarum non ſuſcipit, nec in agro Domini excolendo laborat, ſed ſibimetipſi totus vocat, maiori fortaſſe munditia & puritate conſcientiæ fruitur: qui autem boues iungit ſuos, id eſt operas ſuas proximis nauat, & actiuam vitam contemplationi adnectit, hic ſanè mentis ac conſcientiæ ſuæ præſepe aut ſtabulum immundius habet: nam ex hominum conſuetudine & negotioſa vita ſemper aliquid ſordium ſaltem leuium accedit, tamen vberiores ac copioſiores fructus metit.

Huius ſententiæ veritatem cernimus felici hoc noſtri æui ſæculo, quando viros Religioſos zelo Dei ardentes, boum inſtar ſtrenuè in agro Domini laborantes, in Gallia & Germania multa hæreticorum millia ad orthodoxam fidem conuertiſſe, atque Imperatorem Æthiopiæ cum toto eius imperio Romanæ Eccleſiæ ſubieciſſe videmus, gratulamur & miramur: quãdo B. Franciſcum Xauerium, eiuſque aſſeclas Indos, Iapones, Sinas ad Chriſtum traducere conſpicimus, Deóque gratias agimus. Sanè in vna Iaponiæ inſula ad ſeptingenta Chriſtianorum millia numerãtur, è quibus multi pro Chriſto ſanguinem vitámque libentes alacreſque profundunt. Equidem, vt alia taceam, vnico anno Domini 1624. centum ſexaginta quinque Chriſtiani in Iapone conſtanter mortem pro fide oppetiuerunt. Ex ijs quinquaginta & plures lento igne cremati aſſatique, alij gelu enecti, alij in mare

A merſi, alij crucifixi, alij gladio percuſſi. Duces eorum fuere tres è Societate Ieſu Patres. Hos quaſi paſtores ſuos ſecuti nobiles, plebeij, virgines, coniuges, quin & ſenes decrepiti, ac pueri infanteſque perplures, qui ludibundi ad mortem quaſi ad epulas proceſſere. Non defuere, ſiue cauſam, ſiue ætatem, ſiue ſexum, ſiue gradum, ſiue genus mortis ſpectes, noui Laurentij, nouæ Agnetes, nouæ Symphoroſæ, noui Machabæi & Machabææ, noui Adriani, noui Getulij, noua Nataliæ, noui Pancratij, noui Viti, noui Innocentes: quia non defuit nouus Herodes, quibus proinde pariter accinas illud, quod paſſim occinit Eccleſia:

Saluete flores Martyrum,
Calóque naſcentes roſæ,
Aram ante ipſam ſimplices
Palma & coronis luditis.

Horum ſanguine Iaponiæ rigata longè felicius ſuccreſcet Eccleſia: nimirum vt canit Prudentius
B περὶ στεφάνων, id eſt, de coronis.

Martyrum ſemper numerus ſub omni
Grandine creuit.

Recentibus iam è Macao literis affertur, nouiſſimè quingentos è Chriſtianis in Iapone pro fide Chriſti varijs tormentorum generibus trucidatos fortiter occubuiſſe, adeò vt iam plura cæſorum pro Chriſto millia in Iapone numerentur.

Ite iam fortes, vbi celſa magni
Ducis exempli via. Cur inertes
Terga vertatis? ſuperata tellus
Sidera donat.

Teſtis fidelis non mentitur: profert autem mendacium doloſus teſtis.] Hebr. *teſtis veritatum*, aut *fideli-* Vata. Io.
C *tatum, non mentietur: efflabit autem mendacia teſtis falſitatis*; Septuag. *accendet autem falſa* (Complut. & Regia, *mentientem*) *teſtis iniuſtus*; Aquila, Symmach. & Theodot. *enuntiat falſa teſtis mendax*; Chald. *qui loquitur mendacium, teſtis detractor eſt*; Vatabl. *teſtis verax non mentitur: falſus teſtis euomit mendacia*. Senſus videtur planus, ſed tamen plura continet, quæ varij ſic variè efferunt.

Primò, R. Leui, R. Salomon, Ianſen. & Baynus, q.d. Teſtis qui non ſolet in familiaribus colloquijs mentiri, ac mendacia auerſatur, hic pariter fidelis veráxque teſtis erit, cùm vocabitur ad iudicium, vt aliquid iuridicè teſtetur: qui verò mendacia inter ſuos effutire ſolet & aſſiduè mentiri, hic ſi rogetur à iudice, facilè mendax erit, falſúmque de more promet teſtimonium. Conſuetu-
D do enim vertitur in habitum, habitus in naturam, eſtque quaſi altera natura: quare qui aſſueuit ſemper verum dicere, difficilè flectet ſe, vt caſu aliquo falſum proferat: & vice verſa qui ſolet mentiri, difficilè ſe à mendacio cohibet, præſertim cùm ad id ſpes lucri, vel alterius commodi eum alliciet & inuitabit.

Secundò, R. Dauid, q.d. Qui vult haberi teſtis fidelis, abſtinet à mendacio: ſi enim vel ſemel in mendacio deprehendatur, perdet fidem etiam cùm verum dicet, nemóque ei credet: qui ergo vel ſemel profert mendacium, hic deinceps perdet fidem, atque paſſim habebitur teſtis doloſus & mendax, aut certè de mendacio ſuſpectus.

Tertiò, Hugo, q.d. Teſtis fidelis eſto ſubinde fallatur, & ex errore falſum dicat, tamen numquam ex propoſito mentitur, id eſt contra mẽtem loquetur, vt quod ſcit eſſe verũ, dicat eſſe falſum, vel è contrà: teſtis autem doloſus ex propoſito

mentitur, aſſeritque eſſe vera, quę ſcit eſſe falſa; & contrà.

Quartò, neruoſiùs Lyran. & ex eo Salazar: *Teſtis fidelis non mentitur*, id eſt nulla prece vel pretio, nullis minis vel pœnis, adduci poteſt vt mentiatur: at teſtis mendax ſine pretio & minis ſponte ſua profert & efflat mendacia, ſicut caminus efflat & exhalat fauillas & ſcintillas. Hebr. enim יפיח *iaphiach*, id eſt efflat, ſignificat Primò, facilitatem & pronitatem ad mentiendum, Secundò, copiam mendaciorum, quanta eſt fauillarum in igne: vnde Vatabl. vertit, *euomit mendacia*. Tertiò, cor eius plenum eſſe fraude & falſitate, ideóque eamdem ore exhalare, ſicut fumus igne plenus ignis ſcintillas iugiter per caminum exhalat. Quartò, vim & impetum. q. d. Mendax magna vi & impetu efflat ſua mendacia, vt ea auditoribus perſuadeat, ſicut rogus magna vi & impetu ſuas eiaculatur ſcintillas. Quintò, vanitatem, nimirum mendacia eſſe euanida: veritatem autem eſſe firmam & ſtabilem. Mendacia enim ſunt ſicut bullæ, quæ à pueris per fiſtulam è ſmigmate facilè efflantur, ſed eâdem facilitate difflantur: cùm enim in aërem aſcendit bulla tenuis & fragilis, minimo aëris motu rumpitur, & tenues ſubitò vaneſcit in auras: ſimili enim modo mendacium citò fingitur & conflatur, idemque citò diſſipatur & difflatur. Ruſum Hebr. כזב *cazab*, id eſt *mendacium*, ſicut litteris ſic & ſignificato alludit ad כשף *caſaph*, id eſt præſtigium, faſcinum, maleficium: tale enim eſt mendaciū: vnde mendax eſt quaſi præſtigiator & maleficus, qui mendacio quaſi faſcino aures audientium præſtringit, faſcinat, obnubilat & ſeducit. Hinc rurſum mendacium vocatur כחש *cachas*, id eſt, tenuitas, macies, macilentia, quia nil habet veritatis & ſubſtātię, vt, ſi mendaciū pingere velis, pingas mulierem ſtrigoſam & macie confectam. Porrò *cachas* alludit ad שכח *ſacach*, id eſt *oblitus eſt*; & ab חשך *chaſach*, id eſt *obtenebratus eſt*, per metatheſin. In mendacio enim mera vanitas, memoriæ confuſio & mentis obſcuritas concurrunt.

Denique *fidelis non mentietur*: quia quàm chara eſt ei fides, tam chara eſt ei veritas, tamque exoſum mendacium: quare ſicut fides ſic & veritas ei ſancta eſt, & inſtar iuramenti. Quocirca Chriſtus fidelibus vetuit iurare, Matth. 5. 34. *Ego autem dico vobis, non iurare omnino*, &c. *Sit autem ſermo veſter, eſt, eſt; non, non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt*, putà à vitio incredulitatis & diffidentiæ innato homini ex peccato originali; quo fit vt ſæpè ſimpliciter aſſerenti non credatur, iuranti credatur. Iurare ergo non licet niſi cogat hoc malum, putà incredula hominis diſſidentia. Vnde in paradiſo, vbi hoc malum non erat, iurare non licebat, ſicut nec licet Beatis in cælo: Beati enim ita veraces ſunt, itáque reuerentes nominis diuini, vt iurare non audeant. Quin & Iſocrates ad Demonicum, licet Gentilis: *Boni viri*, inquit, *fideliores ſe exhibent iuramento*. Et Plutarch. in Problem. *Iuramentum*, inquit, *homini libero pro tormento eſt*. Romani enim à ſeruis veritatem extorquebant per tormenta, à ciue iuramento, à ſacerdote ſolo verbo. Ita Chromatius Aquileienſis Epiſcopus, quem S. Hieron. ſui æui vocat doctiſſimum & ſanctiſſimum, ſcribens in citata Chriſti apud Matth. verba, ait Chriſtū vetuiſſe fidelibus iuramentū, quia ipſorū verba *ita ſēper debēt eſſe vera, ita fideliſſima, vt pro iuramento habeantur*. Ac ſubdit:

Beati in cælo non iurant.

A *Iuramenti cauſa eſt, quia omnis qui iurat, ad hoc iurat, vt quod verum eſt loquatur. Et ideò Dominus inter iuramentum & loquelam noſtram nullam voluit eſſe diſtantiam: quia ſicut in iuramento nullam conuenit eſſe perfidiam, ita quoque in verbis noſtris nullum debet eſſe mendacium: quia vtrumque & periuriū & mendacium diuini officij* (alij veriùs legunt, *iudicij*) *pœna damnatur, dicente Scripturâ: Os quod mentitur, occidit animam. Quiſquis ergo verum loquitur, iurat; quia ſcriptum eſt: Teſtis fidelis non mentietur.* Iurat non expreſsè & formaliter, ſed tacitè & finaliter: quia ſcilicet verum loquitur, ob quod omnis iuramenti vſus introductus eſt: iuramenti enim finis eſt veritas & veritatis cognitio, quam fidelis ſine iuramento ſimpliciter rem vti ſe habet enuntians aſſequitur: interpretatiuè ergo iurat, id eſt facit & aſſequitur id ſimplici aſſertione, quod alius qui iurat, aſſequitur ſuo iuramento. Hæc Chromatij

B (malè in priſcis codicibus Iuris Canonici legitur Chryſoſtomi) verba tranſlata ſunt in Ius Canonicum, & habentur 22. q. 5. cap. 12. *Iuramenti*: vbi rectè Gloſſa notat, τὸ *Dominus inter iuramentum & loquelam noſtram nullam voluit eſſe diſtantiam*, limitandum eſſe ad generalitatem præcepti; quòd, ſicut Deus vetuit omne periurium, ſic & vetuit omne mendacium, ne quis putaret extra periurium licitum eſſe mentiri, vti explicat Chromatius. alioqui in grauitate ſceleris magna eſt diſtantia: longè enim grauiùs peccat periurus peierando quàm mendax mentiendo. Concludit Chromatius: *Sic à Deo qui verax eſt & mentiri neſcit, quidquid dicitur pro iuramento prohibetur: quia verum eſt omne quod loquitur.* Tam ſancta eſt Deo veritas, quam fideles imitari

C decet.

Myſticè, auctor Catenæ Gręcor. *Teſtis*, inquit, *iniuſtus & infidelis* eſt diabolus: hic enim cùm temporariæ voluptatis vſum inſipientibus promittat, aliud nihil quàm ſempiterni ignis ſupplicium pręſtat. *Teſtis* autem *fidelis* eſt Dominus: quippe qui in omnibus dictis & promiſſis ſuis ſit fideliſſimus, neque vnquam mentiatur aut fallat. *Incendit* porrò teſtis iniuſtus mendacium; quia quod extinctum iacebat, vel noua accuſatione, vel falſa teſtificatione denuò exſuſcitat. hæc auctor Caten. iuxta Septuag.

Rurſum teſtis fidelis eſt Martyr, qui fidei veritatem ſuamque in Deum fidelitatem morte ſua teſtatur, & ſanguine ſuo obſignat. Rurſum qui rectè & ſanctè viuit, ac in ſanctitate fideliter perſe-

D uerat reſiſtendo quibuſuis difficultatibus & tentationibus. Vnde B. Theodorus Studita inter homilias Catecheticas, quas edidit Ioannes Liuineius Canonicus Antuerp. decimæ hunc titulum præfixit: *Martyres eſſe non ſolùm qui ſanguinem profundūt, ſed etiam qui vitam obeant diuinam*; idque probat tum auctoritate S. Pauli, tum ratione. Ait enim Apoſtolus, inquit, Hebr. 11. *Circuierunt in melotis, in pellib⁹ caprinis, egētes, anguſtiati, afflicti, quibus dign⁹ nō erat mundus, in ſolitudinibus errātes, in montibus, & ſpeluncis, & in cauernis terræ*. Et paulò poſt. *Tantā habentes nubem Martyrum, deponentes omne pōdus, & circumſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in auctorem fidei & conſummatorem Ieſum*. Viden' vt vniuersè Martyres vocauit omnes pietatis amantes, afflictamque vitam tolerantia trahentes? Quare & nos, fratres, numerati in hoc martyrio ſumus: nam qui tolerantes vitæ ærumnas crucigeræ amplectamur,

Martyres ſunt qui vitam diuinam agunt.

qui virginiale votum tueamur, nec morigeratione detrectanda, in qua ineſt quiddam inſtar certaminis, Ieſum teſtamur & Chriſtum eſſe & Dei filiũ, teſtamur iudicium, ac remunerationem futuram, teſtamur vitæ exactæ rationem reddituros ad terribile Chriſti tribunal, obſiſtẽtes diabolo Chriſti inimico torquenti, & aſſidua cogitationum ac lethalium voluptatum obiectatione, velut flagris vrgenti negare nos eſſe Deum. hactenus Studita.

VERS. 6. *Quærit deriſor ſapientiam, & non inuenit: doctrina prudentium facilis*] Hebr. *quærit irriſor ſapientiam, & non* (ſupple, *inuenit*, vel, vt Caiet. *adeſt*) *& ſcientia intelligenti leuis*; Symmach. *quæſiuit peſtilens ſapientiam, & non eſt*. Pro *facilis*, Chald. vertit, *& ſcientia prudenti vileſcit*, id eſt paruo & vili pretio comparatur. τὸ *doctrina prudentium facilis* dupliciter accipi poteſt: Primò, paſſiuè, q. d. Doctrina prudentium facilis eſt, vt diſcatur ab ipſis prudentibus, ſiue prudentes facilè capiunt & addiſcunt doctrinam. Vnde Hebræa habent, *ſcientia intelligenti*, vel intelligentis, *leuis*; vel *facilis*; ſicque clara & directa eſt antitheſis inter deriſorem & intelligentem, ſiue prudentem in diſcenda ſapientia; quòd deriſori difficilis, imò impoſſibilis, ſit ſapientia: quia omni ſuo labore quo eam quærit, non inuenit; intelligenti verò, ſiue prudenti, eadem ſit facilis, quia ſcilicet, deriſor ſuis voluptatibus addictus non quærit eam ſeriò, ſed quaſi per iocum & riſum, imò eam ridet & deridet: tales ſunt hypocritæ, hæretici & Iudæi: prudens verò cordatè, ſeriò & reſolutè eam veſtigat, ideóque facilè eam inuenit: quia taliter quærenti occurrit, & vltrò ſe offert ſapientia, putà honeſtas & virtus. Vnde Vatabl. vertit, *qui autem iudicio pollet, huic obuia eſt ſapientia*. ita Beda & Ianſenius: nam, vt ait S. Cyrillus in Ioannem lib. 1. c. 12. *Canes venaticos imitatur ſapiens huc illuc feras quærentes. Ipſe enim non intellectam rem ſæpè ac multùm veſtigans, interrogansque tandem aſſequitur.*

Secundò, actiuè, q. d. *Doctrina prudentium eſt facilis*, non tantùm vt ab eis diſcatur, ſed & vt ab eis doceatur: quia prudentes facilè docent doctrinam ſiue prudentiam, vtpote quam ipſi longo ſtudio vſúque didicerunt & apprimè callent; ac proinde rudes & imperiti facilè ab eis eamdem diſcent, ſi eorum doctrinæ ſe ſubiiciant. Vnde Septuag. vertunt, *quæres ſapientiam apud malos, & non inuenies: ſenſus autem apud prudentes facilis eſt*, vel, vt auctor Catenæ Græcor. vertit, *apud prudentes ſenſus & intelligentia inuentu ſunt facilia*. quia licet mali ſubinde ſpeculatiuè bona virtutum dent monita & præcepta, tamen, quia opere contrarium faciunt, hinc auditoribus qui magis operibus credunt quàm ſermonibus, eamdem non perſuadent: at prudentes & probi, quia quæ docent verbo, eadem monſtrant exemplo, hinc facilè eadem aliis ingerunt & imprimunt.

Huc reducuntur variæ variorum probabiles & congruæ huius verſus expoſitiones. Nam Primò, R. Salomon exponit, q. d. Deriſor quando ſapientia opus habet, eamque quærit, animum ſuum ea ſpoliatum experitur. Id maximè fiet in die iudicii iuxta parabolam virginum fatuarum, quibus veniente ſponſo defecit oleum, Matth. 25.

Secundò, Baynus per deriſores accipit pueros, qui iocis & ludis addicti non capiunt præcepta ſapientiæ, ſed ad ea quaſi ſtupent & rident: moxque ea faſtidientes ad ſuas nugas & ludicra reuoluuntur. q. d. Ioculares, iociſque & ludis addicti, non

A capiunt ſapientiam, ſed prudentes, cordati & ſeueri; hiſce enim virtus, quæ in maturitate & ſeuera paſſionum caſtigatione conſiſtit, eſt facilis.

Tertiò, neruosè & particulatim Ianſenius, q. d. Deriſor, id eſt, qui longo tempore non tantùm per infirmitatem non acquieuit ſapientum ſalutaribus monitis, ſed etiam inueteratâ malitiâ obſtitit veritati & ſapientiæ, eamque deſeruit; iuſto Dei iudicio incidens in tribulationes & anguſtias, atque ob id quærens ſapiens conſilium, quo euadat vrgentia mala, frequenter non inuenit ſapientiam ſibi aſſiſtentem & bene conſulentem, ſed ſuis conſiliis ſinitur ſemper in peiora prolabi. Rurſum, qui veritatis doctrinam irrident, vt faciunt hæretici & Iudæi, quantumuis ſummis ſtudiis ſapientiam veram quærant, non tamen inueniunt: tum quia malè quærunt, & extra Eccleſiam vbi non eſt; tum
B quia traditi in reprobũ ſenſum, ſtulti facti ſunt, & quaſi cæci palpantes in meridie. Item qui à iuuentute ſe totos nugis vaniſque rebus addixerunt, ſapientiæ recuſantes morem gerere: ferè cùm ad adultam prouecti ętatẽ ſeſe ſapientię tradere volunt eamque percipere deſiderant, deprehenduntur, difficulter eam percipere poſſe, & ægrè in ea proficere. Contrà *doctrina prudentium facilis*: pro quo hebraicè eſt, *ſcientia prudenti* (vel intelligenti) *eſt facilis*: hoc eſt, homo prudens, qui prudẽtiam ſemper dilexit, & intelligentiæ ſe à iuuentute ſemper accommodauit, is facilè percipiet ſcientias quaſque, & quidquid ſapienter dicitur. Huic expoſitioni fauet Syrus dum vertit, *quærit improbus ſapientiam, & non inuenitur*.

Quartò, Lyran. & ex eo noſter Salazar, explicant, q. d. Deriſor, id eſt ſuperbus, qui præ faſtu &
C tumore aliorum, licet doctorum & ſapientum, doctrinam aſpernatur, ac ſapientiam ſuo ingenio, cui præfidit, veſtigare, iudicare & metiri præſumit; hic vtique eam non aſſequetur: quia ſapientia non à proprio, rudi & ſuperbo ingenio, ſed à ſapientibus & modeſtis diſcenda eſt. ſicut enim ventus ferarum veſtigia difflat, eaſque indagandi vim & odoratum in canibus hebetat: ſic etiam faſtus & ſuperbia, qua ſuo quis ingenio plurimum tribuit, alioſque ſpernit & deridet, ſapientiæ indagandæ vim adimit. At *doctrina prudentiũ facilis*, id eſt, quicumque alios humiliter auſcultant, & ab ipſis edoceri volunt, hi facilè breuíque tempore magnam ſapientiam ſibi parant.

Vade contra virum ſtultum, & neſcit labia prudentiæ] Pro *neſcit* Ianſen. & alii nonnulli legunt *neſcito*. Sic enim habent Hebræa, huncque dant ſenſum, q. d. Si iueris contra virum ſtultum, hoc eſt, ſi eidem te diſputãdo oppoſueris, neſcies, hoc eſt, non deprehendes in illo labia prudentiæ, nec ab VERS. 7.
D illo diſces doctè prudentérque loqui. Imperatiui enim hîc non præceptum ſignificant, ſed permiſſionem, aut potiùs ſequelam vnius ex alio, ſiue quid vno poſito ſecuturum ſit. Simile fuit cap. 12. *Verte impios, & non erunt*, q. d. Si impios vertas, inde conſequetur vt ampliùs non ſint. Alii pro *prudentia* contrariè legunt, *neſcito labia imprudentia*, q. d. Caue ne ex conſortio ſtultorum diſcas ſtultè & imprudenter loqui.

Verùm codices Romani, Beda & alii legunt, *neſcit labia prudẽtiæ*. Vnde Beda primò, ſic exponit, q. d. Si apertè contra ſtultitiam ſtulti diſputando incedas, ille neſcit intelligere quę prudenter dicis. Sic & Lyran. ac Dionyſ. q. d. Si in ſtultum incurras illum arguendo, vel cum illo diſputando, is quidem

dem te audiet, at neſciet, id eſt, non capiet tuos ſermones, quantumuis ſcitè & prudenter prolatos. A

Secundò, & germaniùs, pro *contra* hebr. eſt מנגד *minneged*, id eſt è regione, à coram, hoc eſt eminus, longè, procul: מן *min* enim remotionẽ & elongationem ſignificat. *Minneged* ergo idem eſt quod *longè, procul*: opponiturque *leneged*, id eſt *coram*. Senſus ergo eſt, q.d. *Valde contra*, id eſt, è contrario viri ſtulti, vt, ſi ille eat ad Orientem, tu ab eo recedens vadas in Occidentem: hoc eſt, fuge, ſecede, elonga te à ſtulto; *&*, id eſt, quia, *neſcit labia prudentiæ*, hoc eſt, quia neſcit prudentiam audire aut loqui, ſed quæcumque in buccam venerint, temerè & imprudenter effutit. ita Aben Ezra. Cùm, inquit, hæc dictio נגד *neged* adiunctum B habet מן *min*, ſignificat longè recedere: quòd ſi eidem aſcribatur *lamed*, ſignificat rei propinquitatem, ſeu ad rem acceſſum. q.d. Abſcede à ſtulti cõſpectu, ac procul eſto à ſtolido atque ſcientiæ experte: nam labia prudentiæ ſcientiam ſignificant. Sic & R. Leui: Longè, inquit, remoue te à vecorde, ne cum illo ſocietatem cõtrahas. Sic & Chald. Pagnin. Tigur. & alij.

Dices, quia ſi de noſter vertit, *& neſcit* in tertia perſona, cùm in Hebræo ſit, *& neſcius ſis* in ſecunda, hoc eſt, *neſcito*, vel *neſcies*? Reſp. Noſter videtur cenſuiſſe eſſe hîc commutationem perſonæ, quæ crebra eſt in Scriptura, vt ſcilicet Salomon à ſapiente ſe conuertens ad ſtultũ dicat: Tu, ô ſapiens, vade contra virum ſtultum, id eſt contrariá viâ te à ſtulto elonga: at tu, ô ſtulte, neſcito verba prudentiæ, id eſt tibi ſoli ſerua tuam neſcientiam & ignorantiam prudentiæ, noli eam ſapienti pandere, nec ſimplicibus inhalere. quod Noſter clarè vertit mutans ſecundam perſonam in tertiam, *&*, id eſt quia, ſtultus *neſcit labia prudentiæ*: Hebræis enim vſitata eſt, ſed Latinis inuſitata & inſolens, hæc ſubita perſonæ commutatio. Similes tacitæ & repentinæ perſonarum commutationes crebræ ſunt in Prophetis & Canticis: Prophetæ enim ſubitò à Cyro, Dauide, Salomone, &c. auolant ad Chriſtum, vt patet Iſaiæ 45. 8. & cap. 16. 1. Aut certè ſi ad eamdem ſapientis perſonam hæc referas dicendum eſt eſſe antiphraſin, vt *τὸ prudentiæ* ponatur pro *imprudentiæ*, vti legunt nonnulli codices Latini & Pagnin. qui vertit, *vade à longè cum viro ſtulto, & neſcies labia mendacia.* Stultus enim videtur ſibi ſapiens ac prudentiſſimè loqui, ſed hæc eius ſapientia & prudentia apud ſapientes vera eſt imprudentia & ſtultitia.

Porrò alij variè hæc ex Hebræo vertunt & exponunt. Primò, R. Salomon: *Vade*, inquit, *coram viro ſtulto, & neſcies labia prudentiæ*, hoc eſt, ſi cum ſtulto conuerſeris, non diſces ab eo prudentiam.

Secundò, Tigurina, *vade à facie hominis ſtulti, in quo non animaduertis labia ſcientiæ.*

Tertiò, Vatabl. *vade à facie inſipientis cùm non noueris ſermones ſcientiæ*, hoc eſt, nihil ſit tibi commercij cum ſtulto, ſi inexpertus fueris & ignorans: quia à ſtulto non diſces ſcientiam, ſed ſtultitiam.

Quartò, Chald. *vade per viam aliam à viro ſtulto: quia in labijs eius non eſt ſcientia*: & huc Vulgatam verſionem reuocat Caietan. & Baynus, ſubaudiendo pronomen *eum*. Vade, inquiunt, *contra virum ſtultum, & eum qui neſcit labia ſcientiæ*, id eſt, procul diſcede à ſtulto, & ab eo qui imperitè & imprudenter loquitur.

Quintò, Ianſen. quaſi dicat, *Vade contra virum ſtultũ*, id eſt, elonga te à ſtulto, *& neſcito labia ſciẽtiæ*, id eſt tace, imò, ſi opus ſit, ſimula te nihil ſcire, ac loquendi imperitum & prudentiæ expertem eſſe potiùs, quàm vt cum ſtulto ſermocineris vel diſputes.

Sextò, Septuag. prorſus aliò abeunt: *Omnia*, inquiunt, *contraria viro imprudenti: arma autẽ ſenſus* (græcè αἰσθήσεως, id eſt, ſenſus, iudicij, ſcientiæ, doctrinæ, id eſt prudentis & ſenſati animi, αἴσθησις enim eſt νόησις) *labia ſapiẽtiæ*; vel, vt vertit auctor Catenæ græc. *Viro ſtulto omnia cadũt aduerſa: labia autem ſapiẽtis organa ſunt iudicij & ſenſus*. hoc eſt, inquit, *ſapientũ labia ſũt idonea iudicij & ſẽſus organa. vt quæ inſipientiã auertunt, & malitiã datã operã inſectãtur: malitia enim cũ vera ſapiẽtia nihil cõmune habere poteſt.* Sicut enim in organis exacto aurium B iudicio, fiſtulæ minores gradatim cum maioribus magnâ ſonorum proportione harmonicè coaptãtur & contemperantur, indeque ſuauem edunt melodiam & concentum: ſic pariter ſapiens ſermones ſuos magno prudentiæ ſenſu diſponit & contemperat, indeque animum audientium tam illis quàm ſibi conciliat decorem & gratiam, adeò vt, cùm eum loquentem audiunt, organorum concentum ſe audire exiſtimẽt: Græcum enim ὅπλα non tantùm arma, ſed & organa & inſtrumenta quælibet ſignificat. Sin *arma* hoc loco vertas cum Complut. & Roman. ſenſus erit, q.d. Viro imprudenti ob imprudentia eius verba, quibus ſibi omnium odia acceſſit, omnia accidũt cõtraria & aduerſa: omnes enim in eum inſurgunt, cúmque laceſſunt: *arma autem ſenſus labia ſapientiæ*, id eſt arma C hominis ſenſati, quibus ſe contra aduerſa omnia communit, imò inimicos quoque ſibi amicat, ſunt verba prudenter & gratioſè labiis eius prolata. Aut, vt noſter Salazar, q.d. Omnes & omnia imprudenti crudele mouent bellum: ſed tamen nulla aduerſis illũ arma ſæuiora ſunt, quàm labia ſapientia hominis ſenſati. His enim crudeliùs quàm ſagittis & iaculis configitur, his ſæuiùs quã gladiis haſtiſque confoditur eius ſtoliditas & ſtultitia. Porrò ſtultus hîc, & in ceteris prouerbiis, idem eſt quod imprudens, vitioſus, prauus, improbus; ſapiens verò eſt prudens, virtute prædictus, rectus, probus: hæc eſt enim ſapientia vera & practica, vti ſæpiùs monui. Ita S. Ambr. lib. 3. epiſt. 19. poſt initium: *Eloquia tua*, inquit, *plena intellectus ſint. Vnde & Salomon ait: Arma intellectus labia ſapientia. Et alibi* (Prouerb. 15.) *Labia tua alligata ſint ſenſu, id eſt fulgeat ſermonum tuorum manifeſtatio, intellectus coruſcet, & eloquium tuum atque tractatus aliena non indigeat aſſertione, ſed ſermo tuus velut armis ſuis ſeſe ipſe tueatur.* D

Denique Theodorus Abbas apud Caſſian. collat. 6. c. 9. ſic Septuag. explicat: *Vt* inquit, *de perfectis ac ſapientibus dicitur: Diligentibus Deum omnia cooperantur ad bonum, ita de infirmis pronuntiantur ac ſtultis: Omnia aduerſa viro inſipienti: nec proſperis enim rebus proficit, nec emendatur aduerſis. Eiuſdem namque virtutis eſt triſtia fortiter tolerare, cuius etiam ſecunda moderari, & eum qui in vno eorum ſuperatur, neutrum ſuſtinere certiſſimum eſt. Faciliùs tamen quis elidi poteſt proſperis, quàm aduerſis. Hæc enim interdum etiam inuitos retinent atque humiliant, & compunctione ſaluberrima vel minùs peccare faciunt, vel emendant: illa verò mollibus mentem ac pernicioſis extollentia blandimentis, ſecuros felicitatis ſuæ prouentu ruina maiore proſternunt.*

VERS. 8. *Sapientia callidi eſt intelligere viam ſuam: & imprudentia ſtultorum errans*] Chald. *ſapientia callidi eſt intelligentia via ſua: ſtultitia vecordium fraudulenta*; Syrus, *ſolers inſapientia ſua intelligit viam ſuam: at via ſtulti in errore. Callidus*, hebr. ערום *arum*, in hiſce Prouerbiis in bonam partem ſumitur pro cauto & prudenti. Senſus eſt, q. d. Vir cautus & prudens intelligit ſuas vias, ideſt actiones: quia antequam eas obeat, præuidet & proſpicit modum, quo prudenter, rectè & honeſtè iuxta Dei legem & voluntatem eas operetur, vt per eas ad vitam honeſtam, ac tandem beatam rectà contendat ac perueniat. Et in hoc ſita eſt vera ipſius ſapientia. At verò imprudentia & inſipientia ſtultorum in eo conſiſtit, quòd ipſi non intelligant, non proſpiciant, vt viæ eorum ſint rectæ; ſed à rectitudine aberrant in auios & deuios voluptatum errores, ad quos eos abripit ſenſus & concupiſcentia: vnde ab vna voluptate aberrant & vagantur in aliam & aliam, donec aſſiduè aberrando magis & magis, tandem in ruinam & gehennam corruant, qui ſummus & irreuocabilis eſt error.

Pro *errans* hebr. eſt מרמה *mirma*, ideſt dolus, fraus, deceptio, vt vertunt Aquila, Symmach. Theodot. ac Septuag. *Dementia*, inquiunt, *imprudentium in errore*, ideſt, in deceptione vel in errore: quia ſcilicet error eorum decipit eos, ducitq; in exitium & tartarum. Et ſic in re idem eſt dolus & deceptio, quod error, vt vertit Noſter. Ita auctor Catenæ Græcor. *Sapientia prudentium vias illorum intelligit: ſtultorum autem amentia in errorem inducit: Quia prudentes*, inquit, *omnes actiones ſuas prudenter inſtituunt: amentes autem ne tum quidem cum errant errorem ſuum agnoſcunt, ſed in obſcuris ignorationis & inſcitiæ tenebris numquam non verſantur.* Poteſt ſecundò, dolus hîc propriè accipi. Vnde Vatab. repetens *τὸ intelligere*, ſic vertit, *ſapientia cauti eſt intelligere viam ſuam. ſtultitia autem ſtultorum eſt intelligere dolum*: hoc eſt, ſtulti nihil aliud cogitant, quàm quomodo aliis imponere poſſint. Sicque pulchra eſt antitheſis, q.d. Sapientia verè prudentis & cauti eſt non cognoſcere fraudes & dolos, quibus opes vel honores comparet, aut proximum ſuum callidè opprimat; ſed cognoſcere viam ſuam, quid ſcilicet ſibi agendum ſit, & quà eundum, vt ad cælum vitámque beatam perueniat. Ex aduerſo ſapientia ſtultorum eſt machinari dolos & fraudes quibus ſe ditent & magnificent: putant enim ſe ſapientes & callidos, cùm eò per dolos pertingere valent: at hæc eorum ſapientia ſumma eſt inſipientia & imprudentia: quia negligunt ſcrutari & cognoſcere vias ſuas, quibus ſcilicet ad felicitatem tédant, ac toti ſunt vt ſcrutétur vias alienas, ideſt actiones proximorum, vt eas per dolos & fraudes euertant: qua ratione non tam proximos quã ſe ipſos euertunt, ac in ruinam & gehennam præcipitant. Quo quid ſtultius? nam vt ait Pſaltes pſal. 7. Stultus & impius *lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit*: doli enim in caput doloſi, fraudes in caput fraudulenti recidunt & coeuluuntur.

Alludit ad prudentiam ſerpentis, qui hebr. vocatur ערום *arum*, ideſt callidus, Geneſ. 3. v. 1. de quo Chriſtus: *Eſtote prudentes ſicut ſerpẽtes, & ſimplices ſicut columbæ.* Inter cetera autem prudentiæ ſerpentis argumenta vnum eſt, ait Salazar, quòd, cùm pedibus careat, ideóque reptare debeat, fugit prærupta, & ferè per plana & æquabilia vias ſuas dirigit, teſte Plinio lib. 6. c. 15. in planis verò tam velociter fertur, vt leuiſſimorum equorum curſum adæquet. q.d. Salomon: Imitare, ô homo, calliditatem ſerpentis: ſicut enim hic diligit vias planas & ſibi conuenientes, ſic & tu dilige *vias*, ideſt actiones, ſtudia & occupationes naturæ & ingenio tuo commodas: hæ enim homini planæ, imò procliues ſunt, reliquæ difficiles & accliues. Vnde

Tertiò, & magis propriè: *Sapientia callidi eſt intelligere viam ſuam*, ideſt, ſibi conuenientem & congruam. q. d. Sapiens intelligit, quæ via, ideſt quis ſtatus, quis gradus, quod officium, quæ occupatio, quod ſtudium, quæ ars, quæ actio ſit ſua, ideſt ſibi conueniens, quæ ſcilicet ſuæ complexioni, indoli, propenſioni, viribus, talentis congruat. Et in eo conſiſtit eius ſapientia. At *imprudentia ſtultorum eſt deceptio, dolus & error*: quia non cogitant, quid ſibi ſuæque indoli, æquè ac ſaluti cõueniat; ſed id amplectuntur, quò eos rapit ambitio, leuitas, auaritia aut libido: quo fit vt in graues difficultates præſentes & æternas incidant, ex quibus ſe expedire nequeunt: quæ magna eſt imprudentia. Sic quotidie videmus pleroſque errare in ſtatu vitæ deligendo, in officiis amplectendis, ex eo quòd non conſiderent, an is ſtatus vel officium ſit ſibi congruum & ſalutiferum; ſed an ſit opulentum, ſplendidum, honorificum. v. g. offertur paſtoratus, abbatia, epiſcopatus pinguis & ſplendidus, ſtatim arripitur, nec priùs diſcutitur, an is arripientis naturæ, gratiæ, viribus, humeris ſit commenſus: quo fit vt multi oneri ſint impares, nec tantùm ſe, ſed & ſubditos, quorum curam acceptant, in perditionem præcipitent. An non hæc eſt imprudentia, eáque ſumma, vtpote in re grauiſſima? talis enim eſt ſalus æterna, quæ eſt vltimus finis, ſummúmque hominis bonum. Quid enim magis præpoſterum, quàm media fini, putà epiſcopatum ſaluti, anteponere, ac deinde finem ad media à ſe prælecta, putà ſalutem ad epiſcopatum accommodare, imò cogere velle? *O curas hominum! ô quantum eſt in rebus inane*, imò inſipiens, ſtultum & pernicioſum! Alius amplectitur matrimonium, quia offertur ſponſa diues, pulchra, nobilis: nec conſiderat an eius mores moribus ſuis congruant: quo fit vt poſtea mores eius moribus ſuis diſſimiles, imò aduerſos, deprehendens, in perpetua viuat afflictione, litigiis, mœroribus. Alius ſe applicat ſtudio, vt præbendã vel dignitatem conſequatur, cùm ſit hebeti ingenio, & natus ad mechanica: hic perdit tẽpus, perdit indolem, perdit talentum ſibi à Deo datum, & aliud ſibi non datum vi inuadere ſatagit. & ita de ceteris. Hinc animæ perditio, & ſalutis naufragium. Quàm multi in ſæculo damnantur, qui in ſtatu Eccleſiaſtico, vel Religioſo, ſaluarentur, & vice verſa! Igitur docet Salomon in eo veram ſapientiam conſiſtere, vt quiſque ſapienter ſecundũ Deum ex rectæ rationis iudicio, ſepoſitis priuatis affectibus, ac mundi carniſque illecebris, diiudicet, quæ via, ideſt quæ occupatio, quis ſtatus, quod officium, quæ actio, ſibi, ideſt ſuæ indoli & inclinationi, ac ſuis tam naturæ quàm gratiæ viribus proportionata ſit, commenſurata & congrua, vt rectè & honeſtè viuat, itáque ad æternam felicitatem, ad quam à Deo creatus eſt, & ad quam hæc vita non niſi via, peregrinatio & curſus eſt, perueniat. qui ſecùs faxit, hunc imprudẽtem eſſe,

nec tam alios quàm ſeipſum ludere & decipere.

Radix huius diſparitatis eſt, quòd ſapiens ex dictamine ſapientiæ omnia examinet, & libret ſecundum rationes diuinas & æternas: inſipiens verò ſecundum rationes humanas, temporales & caducas, quas diuinis & æternis anteponit. quæ ſumma eſt inſipientia. Notat hoc noſter B. Aloyſius Gonzaga, qui proinde pingitur cum bilance, in cuius vna lance appendit rationes temporales, in altera æternas, quæ longè prioribus præponderantes ipſum incitant, vt omnia ſua agat & menſuret iuxta dictamen rationum diuinarum & æternarum, non verò humanarum & caducarum. Hoc eſt quòd ait ſapiens:

Quidquid agas, prudenter agas, & reſpice finem.

Et S. Bernard. ſerm. 20. inter paruos: *Attende homo, vnde venis: & erubeſce vbi es: & ingemiſce quo vadis: & contremiſce.* Et Pſaltes: *Cogitaui dies antiquos*, inquit, *& annos æternos in mente habui.* Si ſapis ergo, in ſingulis actionibus hoc elige, hoc age, quod in hora mortis, quod in die iudicij, quod per omnem æternitatem voles te elegiſſe, te egiſſe. *Semel dictũ, cogitatum, factum, æternum eſt. Viue, ſtude, labora æternitati.* Hæc eſt ſapientia Sanctorum.

Vers. 9. *Stultus illudet peccatum, & inter iuſtos morabitur gratia*] Pro *ſtultus* Complut. & codex Montis Amiati ac Longobardus legunt *ſtultis* in datiuo plurali, & ſic verti poteſt ex Hebræo. Pro *illudet* hebr. eſt יליץ *ialits*. quod varij variè vertunt: Primò, illudere; Secundò, cauillari, hoc eſt, factum vel dictum alicuius in malam partem interpretari; Tertiò, palliare ſiue excuſare; Quartò, loqui præſertim ſophiſticè; Quintò, intercedere. Vnde Primò, Chald. vertit, *ſtulti comparationes ponũt in peccato: & inter rectos eſt beneplacitum.* q. d. Stulti ſcelera ſua imminuunt comparando ea cum ſceleratioribus, ac ſibi blandiuntur, quòd præ illis boni & honeſti videantur. Secundò, Pagnin. *ſtultus loquitur verba delicti: & inter rectos erũt verba dilectionis*, id eſt, vt Vatabl. Si ſtultus quid malefecerit, id palàm eloquitur: & inter rectos ſemper fit mentio charitatis. Tertiò, Tigurina, *ſtulti excuſant delictum, ſed inter rectos eſt beneplacitum* vel *beneuolẽtia*. Quartò, R. Emmanuel, *quilibet ex ſtultis palliabit delictũ: & inter rectos voluntas bona*; aut, *ſtultus interpres* vel *mediator delicti erit, & inter rectos beneuolentia.* Quintò, Baynus. *ſtultus loquitur delictum, & inter rectos gratia*, id eſt inquit, ſtultus loquitur turpia, quæ nec nominari debent: at iuſtorum ſermones gratiâ & venuſtate conditi ſunt. Sextò, R. Salomon vertit, *pro ſtultis mulcta intercedit.* Cùm enim, inquit, in Deum & homines peccarint, neceſſe eſt vt vtriſque pro offenſa per mulctam ſatisfaciant, ſicut Philiſthæi pro delicto in arcam Dei commiſſo ſoluerunt quinque anos aureos, 1. Reg. 6. 5. Septimò, R. Leui vertit, *peccatum loqui faciet ſtultos.* Cùm enim, inquit, per peccatum ſe finem quem optabant, non conſecutos, imò pœnas & ærumnas incurriſſe viderint, loquentur & conquerentur de miſera & infelici ſua ſorte. Octauò, Aben Ezra, יליץ *ialits*, inquit, eſt interpretari mentem aliorum, eique ſe accommodare: מליץ *melits* enim eſt interpres, q. d. Stultus, id eſt impius, loquitur ad mentem eorum, quibuſcum peccatum perpetrare ſatagit, iuxta illud Iſaiæ 3. 9. *Peccatum ſuum quaſi Sodoma prædicauerunt, nec abſconderunt.*

Verùm Noſter optimè & maximè propriè יליץ *ialits* vertit, *illudet*; & Symmach. *irridet*, quod multa complectitur. Primò, q. d. Stultus cum riſu & ioco quaſi ludens perpetrat peccatum, perinde ac ſi cum peccato luderet, illique illuderet, iuxta id quod dixit cap. 10. *Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus.* Et cap. 2. *Lætantur cùm malè fecerint, & exultant in rebus peſſimis.* Vbi plura hac de re dixi. Rurſum cùm de peccato arguitur ſtultus, id eſt impius, illudit, id eſt, tergiuerſando, excuſando, ridendo eludit arguentem, eiuſque correptionem: at viciſſim ſtultus illudetur à peccato. vnde Complut. & codices iam citati ac Dionyſ. Carthuſ. legunt, *ſtultis illudet peccatum*, ſicut eſca in hamo decipit piſces, ait Dionyſ. Et Aquila, *ſtultis illudet peccatum: inter iuſtos autem erit gratia.* q. d. Voluptati & culpæ impiorum illudet pœna, quam culpa ex improuiſo eis inducet: ſed apud iuſtos erit Dei gratia, quæ eos proſperabit, & tandem beabit. Stultus ergo qui effrænis ruit in ſcelera, videtur illudere peccato: at magis illudit ipſi peccatum, peccatique præſes diabolus: nam ob peccatum cruciabit eum acerrimè tum in hac vita, tum in gehenna, vbi illum deridebit, illudet & ſubſannabit, quòd tam demens fuerit, vt ſibi hoſti ſuo iurato ad peccatum tentanti ceſſerit, imò crediderit; quòd tam inſenſatus fuerit, vt non cogitarit incendia gehennæ; ſed pro modica voluptate ijs animam ſuam tradiderit. At *inter iuſtos morabitur gratia*: quia honeſta agendo gratiam Dei & hominum ſibi conciliabunt. Vnde Syrus vertit, *ſtulti faciunt peccatum, & recti beneplacita.*

Secundò, ſtultus illudit peccatum, non ſuum, ſed alienum, id eſt, deridet peccantes, eorumque peccata per riſum & iocum commemorat, alijſque ridenda proponit: ſub peccato enim metonymicè ipſos peccantes intelligit. Huic ſenſui valdè congruit ſequens antitheſis: *Et inter iuſtos morabitur gratia.* Hebr. רצון *ratſon*, id eſt, beneplacitum vel beneuolentia. q. d. Stultus, cùm videt quem peccantem, eius peccatum propalat, ridet, ſubſannat, eumque omnium riſibus obijcit; quo fit vt eius aliorumque iram & odia in ſe concitet: at iuſtus ſi quem peccantem videt, eius peccatum beneuolè tegit, excuſat, & ſecretò benignè corripit vt emendet: quocirca inter iuſtos moratur gratia, id eſt beneuolẽtia, pax, cõcordia, amicitia. ita Ianſen.

Tertiò, peccatum ſæpè metonymicè ſumitur pro hoſtia quæ offertur pro expiatione peccati, vt Leuit. 6. 17. & cap. 5. 6. Sic Chriſtus dicitur pro nobis factus maledictum & peccatum, id eſt hoſtia pro peccato & maledicto, 2. Corinth. 5. v. 21. Rurſum רצון *ratſon*, id eſt gratia, beneplacitum, ſubinde ſumitur pro victima gratioſa voluntariè oblata, vt Iſaiæ 60. 7. *Offerentur ſuper placabili altari meo*; Hebr. *ſuper altare ad gratiam*, id eſt tamquam gratioſa & voluntaria victima.

Senſus ergo eſt, q. d. Impius admiſſo peccato, ſi moneatur offerre hoſtiam lege Leuitici cap. 4. pro peccati expiatione præſcriptam, nolet illam præſtare, ſed illudet, id eſt eludet vel deridebit monentẽ: at *inter iuſtos morabitur gratia*, qua ſe à peccato illibatos conſeruent, vt hoſtia pro peccato non egeant: quare ſi quam offerunt, non pro peccato, ſed ad gratiam, id eſt tamquam gratioſam & ſpontaneam Deo ſiſtũt. Hoc facit verſio Septuag. *Domus iniquorũ debebunt mũdationẽ, domus autem iuſtorum acceptabiles*, q. d. Iniqui nolent ſoluere hoſtiam pro peccato debitam, ſed in hoc debito permanebunt quaſi illudentes, & irridentes tam peccatum quàm hoſtiam pro peccato: at verò iuſti

ſunt acceptabiles, id eſt, Deo grati ac accepti, vnde non indigent hoſtia pro peccato, ſed ſi quam offerant, non pro peccato, ſed ſponaneam ad Dei gratiam magis ſibi conciliandam offerunt. ita Salazar. Vnde Syrus more ſuo affectans Septuag. vertit, *domus iniquorum quærunt redditum, & domus iuſtorum eam recipiunt.* Hic ſenſus obſcurior & profundior eſt, ſecundus verò clarior & planior.

Vers. 10. *Cor quod nouit amaritudinem animæ ſuæ, in gaudio eius non miſcebitur extraneus*] Syrus, *cor cognoſcens,* vel *intelligens, mæſtitia eſt animæ ſuæ;* Arabicus, *cor viri ſenſitiuum* (quod facilè tangitur, & ſentit) *anima eius triſtis eſt: & in gaudio eius nō miſcebitur magnificentia.* Primò, Ianſenius & Baynus ſic exponunt, q. d. Cor quod angitur & conſcium eſt ſibi ſecreti mœroris, non capietur facilè ſolatijs quæ extrinſecus adhibentur. Verus enim dolor, qui cor penetrat & peruadit, non facilè tollitur blandimentis externis. Atque hoc eſt, quod dicitur, *extraneus*, vel extraneum quid, *non miſcebitur in gaudio eius*: quia ſcilicet non adfert ei gaudium, nec temperabit gaudio cordis mœrorem: nullus enim externus dilectionis affectus poterit ei eſſe in gaudio, id eſt, ad gaudium, vt ſcilicet gaudio ſe det, eoque velut ſolatio triſtitiam temperet. Id experiuntur peccati grauioris ſibi conſcij. Vnde Symmachus vertit, *& in gaudio eius non miſcebitur extraneis*, ſcilicet delicijs & gaudijs. Nā vt ait S. Auguſt. Contra literas Petiliani lib. 3. *Si conſcientiam mordet veritas criminis, quid mihi prodeſt, ſi me continuis laudibus mundus extollat? hoc enim merè externum eſt, illud intimum.* Quocirca S. Ephrem tract. de Oratione: *Omnis*, inquit, *mundana & profana voluptas in amaram conſcientiam conſecta, quaſi parua mellis ſtilla eſt in abſinthij dolium refuſa.*

Secūdò, Caiet. q. d. Vir cordatus dolores & angores animæ ſuæ celat & corde premit: iuxta illud,

Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.

Idem pariter cùm lætatur & gaudet, celat lætitiam, ſoluſque gaudij ſui conſcius eſt: *Imprudentium verò vt gaudia, ſic dolores exundare ſolent*, ait Seneca epiſt. 100.

Tertiò, noſter Salazar duas affert expoſitiones. Prior eſt addendo τὸ *ſolùm* hac ratione: *Cor quod nouit ſolùm*, inquit, *amaritudinem animæ ſuæ*, id eſt cor quod in aduerſa fortuna ſolùm nouit ſentitque ſuos angores, nec vllum habet ſui doloris conſcium vel conſortem, hoc ipſum cùm ſecūda deinde vtetur fortuna, neminem in ſuæ lætitiæ & gaudij conſortium accerſet; ſed ſecum ſilens ſolum pariter gaudijs ſuis potietur & fruetur.

Poſterior, quam ipſe priori præfert, vt τὸ *nouit* ſumatur pro *amat*. q. d. *Cor quod nouit amaritudinem animæ ſuæ*, id eſt, cor nimirum, quod eò doloris & angoris peruenit, vt ſuam ipſius amaritudinem & acerbitatem adamet, & triſtitia illi voluptati ſit: *in gaudio eius nō miſcebitur extraneus.* q. d. Papæ, aut apage: Profectò in partem & ſocietatem talis gaudij & voluptatis nemo vocari volet. Itaque prouerbium illos incuſat, qui triſtitiæ habenas laxantes eò deueniunt, vt huic iam libenter incumbant, vtque ſuos mœrores & dolores adament & deoſculentur. His ſuccenſet Seneca in lib. de Conſolatione ad Martiā: *Quemadmodū omnia vitia penitus inſidēt, niſi dū ſurgūt, oppreſſa ſint: ita & hæc triſtia, & miſera, & in ſe ſæuientia, ipſa nouiſſimè acerbitate paſcūtur; & fit infœlicis animi praua voluptas, dolor.*

A Verùm hæ expoſitiones ingenioſæ quidem ſunt, at planam Salomonis ſententiam obſcurāt vel intricant. Igitur Hebræa habent, *Cor cognoſcit amaritudinem animæ ſuæ, & in gaudio eius non miſcebitur alienus*, id eſt, ait Vatab. Mens ipſa cognoſcit amaritudinem & lætitiam conſciētiæ ſuæ, & nō alius: nullus enim ſatis explicare poteſt alteri latentem in animo mœrorem, vel gaudium: neque quantumuis explicet, alter ea percipere poteſt, vti ipſe ea in animo ſentit. Aliud enim eſt ea audire, vel videre, aliud ea ſētire. Tigur. vertit in genere neutro, *& in gaudio eius nihil alienum ſe immiſcet*, q. d. Merum ac purum putum eſt eius gaudium, nec vllo dolore aliâue paſſione miſtum.

Interpres noſter neruoſiùs hanc ſententiam ſtringit, ſubaudiendo, more Hebræorum relatiuum *quod*; vnde ſenſus eius eſt, q. d. Cor, id eſt mēs & conſcientia, quæ ſola perfectè conſcia eſt ſuæ B amaritudinis & triſtitiæ, hæc pariter ſola perfectè gaudij ſui erit conſcia & compos, cùm è triſtitia emerget in gaudium: ſicut qui è periculo & angore naufragij euaſit & enatauit ad littus, hic ſolus vti ſuos angores in naufragio ſenſit, ita ſolus euaſionis & liberationis ſuæ gaudium gaudijque pondus ſentit, æſtimat & guſtat. Sic Iacob lugens Ioſeph quaſi mortuū, cùm audiit eum ſupereſſe ac viuere, *reuixit ſpiritus eius, & ait: Sufficit mihi, ſi adhuc Ioſeph filius meus viuit: vadam, & videbo illum antequam moriar*, Geneſ. 45. 28. Sic nonnullæ matres putātes filios in bello occubuiſſe, ideóque lugentes, cū illi ex inſperato apparerent, viuóſq; ſe matribus ſiſterent, præ ſubito nimioque gaudio reſolutis ſpiritibus vitalibus animam exhalarunt. Sic Hebræi afflictī à Pharaone in Ægypto amarè lugebant: at liberati à Moſe mirè gauiſi ſunt, nec C eorū gaudiis ſe miſcuit Ægyptus, aut quis exterus.

Porrò hęc ſententia cuilibet cordis triſtitiæ & lætitiæ aptari poteſt; maximè tamē vera eſt in triſtitia & lætitia ſupernaturali, præſertim in compunctione animi, qua pœnitens amarè dolet de peccatis ſuis vel alienis, ceteriſque ſpiritus periculis vel ærumnis: huic enim compunctioni miſcetur gaudium inenarrabile, quod nec pœnitens explicare, nec alius compunctione carens capere poteſt: adeoque compunctio in ſe ſuoque dolore mirum & cæleſte continet gaudium, idq; Primò: quia compunctio ſancta eſt, animámque Deo cōciliat, quę materia & cauſa eſt ingentis gaudii. Vnde S. Ephrem magnus compunctionis amator & præco ſer. 3. de compunct. exclamat: *O lacrymarū* Compunctionis gaudium. Primò.
D *vis quouſque pertingis, quæ multa cum fiducia, nullis impedita retinaculis ipſum cælum penetras! O vis lacrymarum, quæ ſi velis ante ſanctum atque excelſum immaculati Domini thronum cū gaudio aſſiſtere potes! O vis lacrymarum, in cuius præſentia atque confidentia angelorum ordines cæleſteſque omnes virtutes ſemper exultant! O lacrymarum potentia, quomodo in ictu oculi quaſi præpetibus ſublata pennis in cælum reuehis atque aſcendis, & poſtulata à Deo ſancto obtines; occurrit que tibi hilariter indulgentiam ac remiſſionem peccatorum deferens! Largire igitur mihi indigno famulo tuo Domine lacrymas, illuminationē cordis atque fortitudinem, vt fontes lacrymarum iugiter cum dulcedine fundens, cor meum illuſtretur in oratione munda: vt magnum illud delictorum meorum chirographum modicis lacrymis deleatur, ignisque ardens ibi exiguo fletu extinguatur.* Et ſer. 4. loquens de Dauide: *Vna*, ait, *nocte precauit, & per ſingulas noctes fleuit ac vigilauit, lectū rigauit, & vulnus eluit, lacry-*

in vtrũque virtute effectus eſt beatus. Et mox: *O lacrymarum virtutem, quæ ab inferis ad cælos vſque reducis deſiderantes te! O virtutem lacrymarum, quæ medicinalis officina es peccatorum! per te peccatores efficiuntur beati; vnde & Dominus noſter beatos tales prædicat, dicens: Beati qui nunc fletis: quoniam ridebitis, in futurum ſcilicet. Non quidem dixit beatos illos, qui deflent mortuum, aut damnum domus, aut neceſſitatem, aut quid aliud ſæculi huius: Sed beati,* inquit, *illi, qui lugent de peccatis ſuis. Nunc enim ad modicum tempus plorant: illic autem in ſempiterna conſolabuntur ſæcula. O quantum gaudium eſt in cælis ſimul ac peccator in terra lacrymas profuderit!*

Secundò. Secundò, quia compunctio procedit ex amore Dei: ideò enim pœnitens dolet ſe offendiſſe Deũ, quia videt quantum bonum ſit Deus quem offendit, quamque ſibi & omnibus ſit amabilis: amor autem cauſat gaudium. Vnde S. Baſil. hom. 4. de gratiarum actione obijciens ſibi: Si gaudiũ perenne præcipis, ô Paule, Philip. 4. 4. cur lacrymas interponis? *Ad hæc,* inquit, *dicere poſſumus, Sanctorum lamenta lacrymaſque prouenire à feruore charitatis: oculis enim cordis in eum coniectis quem diligunt, lætitiam ſibi illinc accumulant.* Et paulò pòſt: *Apoſtolus,* inquit, *vt cum flentibus fleamus permittit: quòd huiuſmodi lacrymæ ſint ſeminium quoddam ac fœnus, quibus æternum illud gaudium increſcit quotidie & cumulatur.* Itaque lacrymæ ſpiritualem lætitiam non impediunt, ſed accumulant, & tamquam oleum ignem nutriunt & accendunt.

Tertiò. Tertiò, quia pœnitens cupit & gaudet compungi, ipſáque compunctione & lacrymis quaſi epulis delicatiſſimis paſcitur. Vnde τὸ *cor quod nouit,* exponas, *cor quòd amat amaritudinem,* id eſt cõpunctionẽ, *animæ ſuæ.* Sic dicit Chriſtus reprobis: *Numquam noui vos*; id eſt, non amo vos, odi vos, Matt. 7. 23. Quocirca B. Antiochus homil. 107. de compunctione: *Roſulentæ,* inquit, *aſpergines lacrymarum, vt dulcor mellis ſunt cordi, aut ſuaueſragrans thymiama apud Deũ.* Rectè D. Petrus Cellenſis lib. de Panibus c. 22. *Panis,* inquit, *lugentium abundãtia eſt lacrymarũ. Sicut enim panis eſurientem, ſic lacryma reficit animam dolentem: deficit eſuriens ſine pane, lacerata languet anima ſine lacrymarũ effuſione. panis mitigat famem, lacryma lenit dolorem.* Vlteriùs progreſſus D. Ephr. tom. 1. orat. de extremo iudicio & compunctione: *Certè,* inquit, *ſcitote, fratres, non fore in terra quid dulcius gratia lacrymarum, ſi quis veſtrũ expertus lacrymarũ dulcedinem mediante oratione deſiderauerit eleuari è terris: totus hic extra corpus in cælũ fertur. Et quid dico extra corpus? imò extra ſæculum vniuerſum totus eſt, nec ampliùs conuerſatio eius inuenitur in terris.* Hoc compunctionis gaudium guſtabat Pſaltes dicens: *Cibabis nos pane lacrymarum, & potũ dabis nobis in lacrymis in menſura,* pſ. 79. 6. Sic S. Magdalena paſcebatur ſuis lacrymis, quibus rigabat pedes Chriſti, magis quàm Simon ſuis epulis. Vnde ſeceſſit in Balmam, ibiq; triginta annos ſola ſoli Chriſto vacauit in compunctione & lacrymis ſuauiſſimis: quare quotidie in cælum ſubuecta, meruit Angelorum concentum audire, eóque velut cibo tam corpore quàm mente paſci.

Quarto. Quartò, quia compunctio certam affert ſpem beatitudinis, cæleſtiſque gaudij eſt quaſi arrha & prægustus. Vnde bene ſenior Macarius hom. 15. *Habent,* inquit, *Chriſtiani conſolationẽ Spiritus lacrymas, luctum & planctum; ſuntque illis & lacrymæ deliciarum loco.* Imò D. Chryſ. hom. 24. in epiſt. ad Epheſ. *Nulla,* inquit, *res eſt æquè iucũda, atque luctus qui eſt ex Deo.* Hanc lacrymarũ ſuauitatẽ expertus S. Aug. in pſ. 127. *Si fletus,* inquit, *tam dulcis eſt, quanto res dulcior erit?* Et nonnullis interiectis: *Dulciores ſunt lacrymæ orantium quàm gaudia theatrorum.* Hoc eſt quod Chriſtus promittit Matth. 5. 5. *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.* Vbi S. Chryſ. homil. 15. *Vbi verò,* inquit, *dic mihi, conſolabuntur? & hîc profectò, &, quod eſt amplius, in futuro. Itaque ſi vis conſolari, luge. Neque putes ænigma eſſe quod dixi. Quando enim conſolatur Deus, etiamſi millia mærorum irruant, cunctis ſuperior exiſtis.*

Quinto. Quintò, quia compunctio recreat Deum, angelos & Sanctos vniuerſos; quidni ergo gaudeat pœnitens, quòd per eam Deum & angelos oblectet? Audi Chriſtum: *Gaudium erit in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, quàm ſuper nonaginta nouẽ iuſtis,* Lucæ 15. 7. Quò alludens S. Bernardus ſer. 68. in Cant. *Gaudent,* inquit, *angeli ad pœnitentiam peccatores. Quòd ſi deliciæ angelorũ lacrymæ meæ, quid ipſæ deliciæ?* Ergo lacrymæ peccatorum vinũ ſunt angelorum. Et Pſaltes pſal. 55. 9. *Poſuiſti,* inquit, *lacrymas meas in conſpectu tuo*; vbi Symmachus vertit, *poſuiſti lacrymas meas intra te.* Lacrymæ ergo ſunt gemmæ pluſquam cryſtallinæ, quas Deus ita charas habet, vt eas in ſinu ſuo recondat. Quocirca Deus eos qui ſe dant compunctioni, miris conſolationibus mulcet, iuxta illud: *Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam,* pſal. 93. 19.

Compunctionis materies Prima. Porrò compunctionis materia & cauſa ſunt Primò, peccata propria; Secũdò, aliena: qui enim zelat honorem Dei & ſalutem animarum, mirè compungitur & cruciatur, quoties videt vel audit aliorum peccata, quibus diuina bonitas & maieſtas offenditur. Ita Pſaltes: *Vidi,* inquit, *præuaricantes, & tabeſcebam, quia eloquia tua non cuſtodierunt,* pſal. 118. 158. Et: *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me.* Secunda.

Tertia. Tertiò, ærumnæ, tentationes & pericula plurima ac maxima huius vitæ, è quibus vir ſanctus eripi & alios eripere cupit: vnde compunctus ingemiſcit cum S. Paulo: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?*

Quarta. Quartò, deſiderium cæleſtis patriæ, ex quo ſuſpirans dicit: *Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Quàm dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini.*

Quinta. Quintò, deſiderium Dei: anima enim ſancta inſatiabiliter deſiderat ſitítque Deum, putà ardenter deſiderat intenſiſſimè illum amare, illique placere, ſurſum illum videre, eóque frui: quocirca dũ videret ſe hoc corpore degrauari, nec tantùm Deum ſuum amare, ſempérque illum in mente præſentem habere, ſicuti vellet, compungitur & ingemiſcit. Ita Pſaltes pſal. 41. 4. *Fuerunt,* inquit, *mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Vbi eſt Deus tuus? Hæc recordatus ſum, & effudi in me animam meam: quoniam tranſibo in locum tabernaculi admirabilis, vſque ad domum Dei.* Et ſponſa ſponſi deſiderio cõpuncta: *Quæſiui,* inquit, *quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni. Surgam, & circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea.*

Exempla & gnomæ. Ita, vt habetur in Vitis Patrum lib. 5. libello 3. de Compunctione, S. Arſenius toto tempore vitæ ſuæ lacrymabatur, ideóque ſudarium geſtabat in ſinu, vt cõtinuas has lacrymas abſtergeret. Abbas Paſtor: *Monachus,* inquit, *debet ſemper habere luctum in ſemetipſo.* S. Syncletica: *Labor,* inquit, *eſt & magnum*

cei tamen impiorum, qui conuertuntur ad Deum, & poſtea inenarrabile gaudium. Etenim ſcriptum eſt, quia Deus noſter ignis conſumens eſt: ita oportet & nos diuinum hunc ignem cum lachrymis & laboribus in nobis accendere. Abbas Hyperichius: *Nocte & die,* inquit, *laborat monachus vigilans, in orationibus permanens: pungens autem cor ſuum producit lacrymas, & celeriùs prouocat Dei miſericordiam.* Alius ibidē: *Si improperium,* inquit, *matris meæ ſuſtinere non potui, quomodo Chriſti & ſanctorum angelorum eius aduerſum me confuſionem potero in die iudicij ſuſtinere?* Alius videns quemdam ridētem: *Coram cæli, & terræ Domino,* inquit, *rationem totius vitæ noſtræ reddituri ſumus, & tu rides?* Alius: *Sicut vmbram corporum noſtrorum vbique nobiſcum circumferimus, ſic debemus fletū & compunctionem habere nobiſcum vbicūq; ſimus.* Alius: *Flere debemus ſemper, ac dicere: Væ mihi, væ mihi.* Alius: *Lacrymæ ſunt ſicut terra repromiſſionis, ad quas ſi perueneris, iam non timebis bellū. Ita enim vult Deus affligi animam, vt ſemper deſideret ingredi in terram illam.* Plura, eáque mira vide apud Climacum gradu 5. de accurata pœnitentia, & S. Chryſoſt. libris duobus quos ſcripſit de Compunctione cordis. Vide & Thomam noſtrum Theodidactum de Imitat. Chriſti lib. 1. cap. 16. & ſequ. vbi hoc axioma ſancit: *Da te ad cordis compunctionem, & inuenies deuotionem.* Deuotionis enim deuotique gaudii mater eſt compunctio. Quocirca ad eam acriter adhortatur omnes S. Chryſoſt. homil. 65. ad Popul. cauſamque addit, quòd ipſa pariat ſinceram cordis lætitiam, cùm mundi gaudia pariant triſtitiam, in eámque deſinant.

Anagog. Anagog. Beda, Lyran. Dionyſ. & alii hæc accipiunt de gaudio cęleſti, q.d. Pœnitentes & patientes, qui in hac vita dura patiuntur & amarè lugent, hi per luctum peruenient ad gaudia cæleſtia, quibus non ſe miſcebit extraneus, puta impœnitens, impatiens ideóque reprobus. Hauſerunt hoc ex S. Gregorio qui l. 6. Moral. c. 10. *Cor,* inquit, *quod nouit amaritudinem animæ ſuæ,* &c. *Humana enim mens animæ ſuæ amaritudinem ſcit, cùm æternæ patriæ deſiderijs accenſa, peregrinationis ſuæ pœnam flendo cognoſcit. Sed in eius gaudio extraneus non miſcebitur: quia qui nunc à mœrore cordis alienus eſt, tunc particeps ad lætitiam conſolationis non eſt.* quæ verba alibi etiā repetit. Hoc eſt quod Apoſtolis ait Chriſtus: *Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autē gaudebit: vos verò contriſtabimini: ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium.* Cauſam & magnitudinem huius gaudij explicat, dum ſubiicit: *Iterum videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis.*

Imò ſic explicant & Rabbini, qui vti & auctores iam citati hunc ſenſum afferunt quaſi literalē. R. Salomon: *Iuſtus,* inquit, *laboris & doloris ſui cōſcius eſt, quē ob legis ſtudium exantlauit. Quamobrem quando in futuro æuo præmia reportabit, gaudio eius nō miſcebitur extraneus.* Aben Ezra. *Conſentaneum eſt,* inquit, *vt mēs corpus ſuū mœrore ac moleſtiâ afficere, ieiunijs caſtigare, & ab huius ſæculi delicijs retrahere ſtudeat, gaudio autē quo perfundetur, nō miſcebitur extraneus, hoc eſt, imbecillitas & labor voluptati eius non miſcebitur. voluptas autē hæc pertinet ad futurū ſæculū quā nullus dolor perturbabit: vel intelligitur ſalutis voluptas iuxta illud, Lætatus ſū in ſalutari tuo.* hæc ille.

Porrò Septuag. vertūt, *cor viri ſenſitiuum triſtis eſt anima eius: quando autē lætabitur, nō miſcetur contumeliæ,* & ex iis Syrus, *cor intelligēs omni tēpore mœſtū ſibimet mœſtum eſt.* quod noſter Salazar ſic explicat: *Cor viri ſenſitiuum,* ideſt, quod imbecille eſt ad ſentiendum, & facilè mœrore tangitur, atque leuioribus de cauſis dolet; *triſtis eſt anima eius,* nimirū ſemper triſtis eſt, quia leues dolendi cauſæ & rationes ſemper hinc inde ſuppetunt. *Quando autē lætabitur, nō miſcebitur contumeliæ,* ideſt, ſi quando lætitiam conceperit, non diſſolutè id faciet, non miſcebitur his qui diffluunt gaudio, effundūtur in riſus, ſoluuntur in cachinnos: id enim probroſum & contumelioſum eſt. Vel aliter & potiùs, nomine *contumeliæ* intelligit *irriſionem & ludibrium,* q.d. Non erit diſſoluta eius lætitia, non ſcurrilis: non enim miſcebitur irriſioni, aut ludibrio, &c.

Sublimiùs & pientiùs auctor Catenæ Gręcor. ſic Septuag. vertit & explicat: *Cor viri peccati vim ſentientis, mœſtam illius reddit animam: cùm autem lætitiâ perfunditur, cum ſuperbia non miſcetur.* Mens peccati ſenſum capiens, contriſtat animum: qui enim boni viri nomen obtinere, eiuſdémque rationem tueri deſiderat, peccata quæ admiſit recolēs, non poteſt non intra ſe commoueri, admiſſáque ex corde deteſtari. Ad lætitiam porrò quod attinet, de ea hoc loco ſermo eſt, quæ ſecundùm virtutem ſuſcepta eſt. Pari modo non de quauis iniuria vel inſolentia hîc agitur, ſed de ea quæ cum malitia coniuncta eſt. nec enim contraria ſimul in vnum coire poſſunt. hæc auctor Caterch. Atque ſi hoc modo legas & explices Septuag. conſentiunt cum Vulgata, eſtque ſenſus idem cum eo quem paulo antè aſſignaui.

Domus impiorum delebitur: tabernacula verò iuſtorum germinabunt] Hebr. *tentorium rectorum florebit;* Tigur. *florere faciet,* Septuag. *tabernacula rectorum ſtabunt,* vel *immota conſiſtent.* Senſus literalis clarus eſt, q.d. Domus, ideſt habitacula & palatia, quæ diuites impii magnificè ædificant, vt in omne æuum perennent, æquè ac familia & propago eorum, citò Deo vindice delebuntur: at verò domus, familia & ſoboles iuſtorum efflóreſcet, ac ſtabilis & firma per multa tempora conſiſtet. Ita videmus Romæ magnifica illa palatia, columnas, ſtatuas, trophæa Iulij Cæſaris, Pompeij. Auguſti, Neronis, Decij, &c. funditus interiiſſe, adeò vt nec ruinæ ſuperſint, imò vix ſciatur locus in quo erecta fuerunt. At verò baſilicæ Lateranēſis, S. Petri, S. Pauli, S. Laurentij, erectæ à Conſtantino Magno, ac S. Mariæ Maioris erecta à Ioanne Patritio, ceteræque ſimiles vſque hodie perdurant, frequentantur, celebrantur. Quin & Thermæ Diocletiani, quia à Chriſtianis Martyribus ædificatæ, vſque hodie perdurant, verſæque ſunt in templum S. Mariæ Angelorum, ne labor Martyrum periret, ſed B. Virgini ſeruiret: huius enim ope lauream martyrij adepti ſunt. Fuere hi S. Cyriacus, S. Largus, S. Smaragdus, S. Zeno cū decem millibus militum, quos, vtpote Chriſtianos, metuens Diocletianus damnauit ad fabricam thermarum, quâ finitâ iuſſit ad vnum omnes trucidari ad Aquas Saluias, vbi à Nerone capite plexus fuerat S. Paulus. Eorum natalem diem anniuerſariâ memoriâ recolit Eccleſia die 9. Iulij. VERS. 11.

Anagog. impij ædificant domos, quaſi in iis ſemper habitaturi, ideóque illæ citò à Deo delentur. At iuſti ſcientes ſe hîc hoſpites & peregrinos, nō domos ædificant, ſed tabernacula, quæ eis germinant arbores virtutum, ex quibus conſtruant ſibi domos æternas, è quibus ædificetur Ieruſalē cæleſtis. Ita Beda: *Domus quidē in manſione,* inquit, *tabernaculū haberi ſolet in itinere. Domus ergo impio-*

rum delebitur: quia habitaculũ vitæ præſentis, in quo manere deſiderabant, perdent in morte improbi. Tabernacula autem iuſtorum germinabunt: quia ex tabernaculis vitæ præſentis, in quibus modò peregrini ſunt & hoſpites, in patriã cæleſtẽ trãſferãtur. Sic & auctor Catenæ Græc. qui & Tropologiam addit: *Tabernaculum*, inquit, *minus quiddam eſt quàm domus: domus enim fixè manentium ſedes eſt; tabernaculum verò tranſeuntium, vel in motu exiſtentium. Quamobrem per hoc cogitatus adhuc vagus & inſtabilis deſignatur: per illam autem habitus firmatus. Si ergo impiorum domus deſtruuntur, multo magis eorumdem tabernacula euertentur. Apud iuſtos autem contrarium eſt receptum. Aut certè per iniquorum domos ſignificantur praua vſuque firmata illorum actiones: per tabernacula autem rectorum, libera eorumdem electiones.* Igitur *tabernacula iuſtorum germinabunt*, id eſt, florebunt ſemper & vernabunt meritis & gloria, donec germinent & producant ipſos fructus gloriæ cæleſtis.

VERS. 12. *Eſt via quæ videtur homini iuſta: nouiſſima autem eius deducunt ad mortem*] Hebr. *nouiſſimum autem eius itinera mortis*; Chald. *eſt via quam putant filii hominis eſſe rectam, & finis eius eſt via mortis*; Syrus, *viæ eius mortis ſemita*; Aquila, Symmach. & Theodot. *vadunt in viam mortis*; Septuag. *eſt via quæ apud homines recta videtur; interim non ſuma eius ad inferorum fundum deducunt.* Via hæc eſt cupiditas, affectus inordinatus, voluptas, ambitio, quæ licet praua, tamen cupido, voluptuario, ambitioſo ſuâ cupiditate, voluptate & ambitione excæcato videtur honeſta, æqua & recta: at via hæc reuera deuia eſt à recto, ſalute, cælo & Deo: quare quo magis eam ſequuntur, eo magis à recto & cælo aberrant, ac tandem rectâ in mortem tum culpæ, excæcationis & obſtinationis, tum gehennæ deſcendunt, idque non vnâ, ſed multis vijs & itineribus: quot enim ſunt eius cupiditates & ſcelera, tot ſunt viæ ad mortem & gehennam. Ita auctor Catenæ Græc. *Via*, inquit, *hoc loco eſt mens aut voluntas humana libidine occæcata, quæ bonis veris apparentia, ſtabilibus fluxa, temporaria ſempiternis & immortalibus anteponit.* Nam, vt ait S. Auguſtin. ſerm. 12 de Tempore: *Voluntatis propenſio auctoritatem vitijs quærit, & quod malum eſt bonum, aut bono proximum eſſe ſuadet.*

Nota τὸ *nouiſſima.* Cupiditas enim non ſtatim ducit homines ad peccatum mortale & gehennã, ſed initio venialis eſt: at ſenſim à minoribus ad maiora progrediens, tandem in peccatum mortale prolabitur, cui continuò aſſueſcens in eo obduratur & moritur, itáque deſcendit ad tartara. Quocirca monet hîc Sapiens initijs cupiditatis eſſe obſiſtendum: paruus enim error in principio magnus fit in fine. Vnde illud:

Principijs obſta, ſerò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuere moras.

Quare hæc ſententia competit cuilibet vitio, cui ſi indulgeas, ex vno in aliud & aliud, ac tandem in exitium prolaberis. Igitur via virtutis arcta & aſpera eſt, ſed ducit ad cælum: via voluptatis lata eſt & amœna, ſed ducit ad tartarum, Matth. 7. 13. Elige, ſed reſpice finem. Huic ſenſui congruit parœmia ſequens: *Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat.*

Secundò, Baynus & Salazar per *viam* hanc accipiunt felicitatem terrenã, cui, quia omnia proſpera & ex voto cadunt, multi applaudunt, putantque eſſe viam rectam ad plenam beatitudinem, ſed errant: nam finis eius deſinit in ruinam & interitum, idque per varias vias, modos & rationes. Vnde Euſeb. Emiſſenus homil. de S. Epiphoro & Alexandro: *An tu hunc, ait, felicem vocas, qui in mortẽ ſuam fortis eſt? cui prouentu & fallax vmbra præſentiũ, æternorum congregat cauſas malorum? quis probabiliter laudet velocem ad ardua præcipitia feſtinantem? quis eius miretur aſcenſum, quem de ſummo proſpicit eſſe caſurum?*

Tertiò, *via* hæc accipi poteſt error, vel in fide, vel in moribus. Error in fide eſt atheiſmus, paganiſmus, ſaraceniſmus, hæreſis. Atheo enim atheiſmus, Pagano paganiſmus, Saraceno ſaraceniſmus, hæretico hæreſis videtur recta fides, rectaque via ad ſalutẽ: at nouiſſima eius ducunt ad mortẽ & gehennam. Error in moribus eſt, quo quis licitum putat & honeſtum legiſque Dei conforme, quod difforme eſt, inhoneſtum & illicitum. Id autem crebrò accidit, cùm quis nimis indulget & credit iudicio vel ſuo, vel imperitorum aut prauorum conſiliariorum, magiſtrorum, confeſſariorum, &c. Quare tacitè monet hîc Salomon, ne quis confidat ſuo iudicio, vel aliorũ, niſi nouerit eos peritos eſſe & probos. Imprudens enim & infelix eſt, qui ſequens ductum malorum conſiliariorum, vel confeſſariorũ, rogatus: *Quò vadis?* reſpondet: *Quò iſti me ducunt*: illi enim ſe ſuoſque aſſeclas ducunt ad mortem. Huc facit apologus vulpis apud Æſopum. Cùm enim animalia omnia à leone ad antrũ ſuum inuitata certatim illud ingrederentur, ſola vulpes reſtitit. Rogata cauſam dixit: *Quia cerno veſtigia animalium auerſa omnia, nullum aduerſum: nimirum omnia ingredi video, nulla regredi*; ſcilicet omnia à leone in antro diſcerpebantur. hic erat finis, hic terminus ingredientium, quem ſpectans vulpes ſapienter vitabat ingreſſum. Vulpem imitetur vir prudens, qui à carne vel dæmone inuitatur ad voluptates illicitas, ducentes in gehennam. Apologus vulpis.

VERS. 13. *Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat*] Hebr. *in ridendo dolebit cor*: Symmach. *dolorabit cor*; Chald. *etiam in riſu dolet cor, & finis lætitiæ mœror.* Sic & Syrus.

Hæc ſententia propriè pertinet ad riſum & gaudium impiorum, ſicque cohæret cum verſu præced. eumque confirmat & explicat, q.d. Impijs ſuæ illecebræ & voluptates perplacent, rectæque & iuſtæ videntur: at errant, tum quia eorum riſus & voluptas magnis doloribus permiſta eſt, tum quia gaudium eorum nouiſſimè deſinet in luctum. Cauſa eſt, tum quia comes ipſorum eſt mala conſcientia, quæ ſemper eos terret & cruciat, vt numquam puram ſolidamque habeant lætitiam; tum quia voluptatibus immodicè vtuntur, in eaſque ſe effundũt: omne autem quod immodicum eſt, noxium eſt & affligit: tum quia ſæpè eorum voluptates ſunt in gula, crapula, libidine, quæ nauſeas, vomitus, febres, ſordes & morbos creant: tum denique, quia Deus hanc impijs impietatis pœnam doloris ſtatuit. Sic mel à ſtomachis bilioſis in fel & bilem vertitur, teſte Galeno libr. de Euchymia & cacochymia: ſic omnes aquæ fluuiorum dulces deſinunt in mare, ibique amareſcunt.

Rurſum noſter Aluares de Paz libr. 5. de documentis ad aſſequendam perfectionem p. 3. cap. 41. aptè hanc ſententiam refert ad leuitatem mentis, quæ in riſum & cachinnos ſe effũdit, & maioribus vitijs aditum aperit. Leuitas enim mentis & riſus effrenis ſcurrilitates, detractiones, & ſubſanna-

tiones generat: iras in his qui deluſi ſunt, atque indignationes exſuſcitat, & in apertas contumelias vltrò citróque iactatas non ſemel prorumpit. Hęc inimica eſt compunctionis, hoſtis deuotionis: mater autem ineptæ lætitiæ, quæ ſolet ſæpè in triſtitiam ac dolorem deſinere; quia ſcriptum eſt: *Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat.* Inanis profectò riſus dolore miſcetur, dum verbo, quo ridens fratrem punxiſti, amarus ſermo reſiſtit: & extremum gaudij luctus occupat, cùm ignominioſo vocabulo, quo illum contriſtaſti, manifeſta in te prolata contumelia reſpondit. hæc Aluares.

Mūdi gaudia miſta dolori. Symbola.

Huius miſturæ gaudij cum mœrore apud impios ſymbolum eſt aſilus piſcis, araneæ magnitudine, qui ceteros piſces vexat, præſertim thynnos. Sicut ergo thynnus aſilos in tranquillo, ſic omnis voluptas & felicitas humana ſuas experitur ſpinas. *Splendet ſæpè, at eadem nimbis interdum nigret,* ait Accius in Bacchis.

Rurſum huius riſus ſymbolum ſunt phalangia animalia lethifera, quę cum riſu necant, teſte Strabone lib. 11. ſic enim mundi riſus ſæpè in tragœdias & gemitus ſoluitur. In quo Lapponum choreas imitari videtur. Lappones enim ſub rigido Septemtrione álgentes, vt ſe recreent, conuiuia inſtruunt accitis catharœdis, in quibus in ſaltus & choreas effunduntur; ſed mox in gemitus & alta ſuſpiria reuoluti, in terram ruunt. Hæc mala mentis gaudia. Vide Olaum lib. 4. ca. 8. Item Fenellæ pomum gemmeum, quod quicumque tetigiſſet, ſtatim multis iaculis confodiebatur, vt iis cōfoſſus fuit Kemethus rex Scotorum, teſte Cardano lib. 12. c. 56. Sic voluptas jaculis dolorum ſuos aſſeclas configit. Inſuper vrſi Ruſſiæ, qui melli apum inhiantes caput, quod debiliſſimum habent, in clauam ferreis cuſpidibus armatam, quam melli venatores apponunt, impingentes illud obterunt ſeséque enecant, teſte Olao lib. 18. cap. 14. nimirum *nocet empta dolore voluptas.*

Poteſt tamen Secundò, hæc ſententia generatim accipi de quouis riſu & gaudio ob huius vitæ commoda, etiam honeſta vel indifferentia. Omne enim hoc gaudium dolore miſcetur, & ſæpè in luctum deſinit.

Cauſa.

Cauſa eſt, quòd hæc ſit natura voluptatis & bonorum temporalium, vt multis malis ſint permiſti, quæ dolores creant: ſicut enim omnia miſta conſtant quatuor elementis ſibi inuicem contrariis, ſic omnes res conſtant miſtura contrariarum rerum & qualitatum, quę triſtitiam & lætitiā pariunt. Idque fecit Deus vt ab iis nos auocaret ad ſolida bona & gaudia virtutum & gloriæ cæleſtis. Vnde voluit vt in cælo mera & pura eſſent gaudia; in inferno meri & puri dolores & angores: in terra verò, quæ inter cęlum & infernum media eſt, gaudiis permiſcuit dolores, vt ad pura cæli gaudia homo aſpiraret, & meros inferni dolores deuitaret. Sicut ergo pomo innaſcitur vermis, & vino immiſtæ ſunt fęces: ſic voluptati innatus & immiſtus eſt dolor; vnde in eū voluptas deſpumat, in eúmque velut in fæces deſinit. Omnia igitur mundana gaudia breuia ſunt & felle mixta, iuxta illud vulgò tritum: *Vbi vber, ibi tuber: vbi mel, ibi fel.*

Gnomæ.

Vnde philoſophi dixere Deum duplex habere dolium, vnum mellis, & alterum fellis, & ex vtroque cuique ſuum craterem propinare. Et Pſaltes: *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto: & inclinauit ex hoc in hoc,* pſal. 74. 9. Et Comicus: *Ita dijs placitum eſt: ab eodem culmine voluptas, & ei mœror comes ſequitur.* Apuleius l. 2. Floridorū: *Verbum verum eſt profectò quod aiunt: Nihil quidquam hominitam lætum diuinitus datum eſt, quin ei admixtum ſit aliquid difficultatis: vt etiam in ampliſſima quaque lætitia ſubſit quæpiam vel parua querimonia, coniugatione quadam mellis & fellis: vt, ſi quid illud ſoluit, hoc adſtringat.* Audi apologum Platonis in Phędo: Voluptas & dolor apud Iouem ſe viciſſim accuſabant, conuitijſque laceſſebāt, Ille cùm pacem & amicitiā inter eos conciliare vehementer niteretur, nihil efficiebat. Tandem adamantinâ catenâ eos colligauit, vt, quantumcumque odiis diſſiderent, ſemper tamen ſimul eſſent, ſeſéque mutuo ſequerentur. Quid ſub hoc figmento credemus myſterii? In turbidis aduerſiſque rebus de fortuna ſecundiore non eſt deſperandum omnino. Rurſum in ſecundis & optatis non eſt vacandum prorſus à metu: nam in vita humana perpetuò læta triſtibus, & triſtia lætis ſuccedunt, & voluptas dolore, dolor voluptate temperatur. Hoc eſt ergo voluptatis γλυκύπικρον, id eſt dulciter amarum, vel ſuauamarum. Athenæus lib. 11. pag. 43. & Herodotus lib. 4. ſcribunt, Hypanim fluuium è fontibus quinque dierum via exilem profluere ac dulcem: deinde poſt aliorum quatuor dierum iter perquam amarum: ita voluptas initio mellea ad extremum aceſcit, & fit fellea. Nam vt ait Cicero orat. pro Cœlio, & l. 2. de Orat. *amores & deliciæ celeriter deflorſcunt, & in omnibus rebus voluptatibus maximis faſtidium finitimum eſt.*

Apologus.

Præclariùs noſter Romanus Conſul, Philoſophus & Martyr Seuerinus Boëtius lib. 3. metro 7. ita canit:

Habet omnis hoc voluptas
Stimulis agit fruentes;
Apiumque par volantum,
Vbi grata mella fudit,
Fugit, & nimis tenaci
Ferit icta corda morſu.

Quocirca Epictetus art. 20. *Dignus eſt,* inquit, *deorum conuiua, qui rebus creatis moderatè vtitur: qui verò licitas etiam voluptates contemnit, non tam conuiua Dei eſt, ſed conſors.*

Alludit Salomon ad riſum effuſum & nimium, qui ſpiritus vitales cordis diſſoluit, itáque cor cruciat, atque in triſticiam deſinit. Id videre eſt in melancholicis, qui aliquando lætiſſimi ſunt, & in riſum ſeſe effundunt, ſed mox fiunt triſtiſſimi & mœſtiſſimi. Vnde ſignum melancholiæ eſt effuſio animi in riſum & lætitiam: hanc enim excitat natura, vt contra melancholiam ſeſe obarmet; ſed eâ mox ſubeunte vincitur eique ſuccumbit. q. d. Salomon: *In ridendo dolebit cor, & finis lætitiæ triſtitia.*

Exemplum illuſtre & primipilum dat Chriſtum Dominum S. Bernard. ſerm. 1. in Dominica Palmarum: in illa enim Chriſtus cum triumpho inductus fuit à populo in Ieruſalem quaſi rex & Meſſias, at quinto dein die ab eodem vociferante Crucifige, crucifige, poſtulatus fuit ad crucem. *Videas,* inquit *ſecularis anima, videat & intelligat, quoniam extrema gaudij luctus occupat,* &c. *Vnde & proceſſionis gloria voluit ſublimari, qui paulò poſt ſibi nouerat imminere diem ignominioſiſſimæ paſſionis. Quis ergo ſperare iam debeat in incerto gloriæ temporalis, cùm videat in ipſo quoque, qui peccatum non fecit, creatore temporum, & conditor vniuerſitatis, poſt exaltationem tantam, tantam nihilominus humiliationem ſequi? In eádem enim ciuitate, à*

plebe eâdem, & eodem tempore nunc quidẽ proceſſionis A *gloria, & diuinis eſt laudibus honoratus: poſt modum verò interrogatus contumelijs & tormento, & cum ſceleratis reputatus. Hic eſt tranſitoriæ, finis lætitiæ, hic fructus gloriæ temporalis. Propterea prudenter orat Propheta: Vt cantet Domino gloria eius, & non compungatur, id eſt proceſſionem habeat, quam paſſio non ſequatur.*

Omnia ergo mundi gaudia antecedit dolor, comitatur dolor, terminat dolor. Sanè Carolus V. præpotẽs & felix Imperator, cùm Bruxellæ ſuas ditiones & regna in Philippũ II. filiũ ſuũ transferret, corã toto ſenatu cum lachrymis profeſſus eſt, ſe toto regni tempore nec ad vnum quidem horæ quadrantem puram habuiſſe meramque lætitiam; ſed omnem illam multis curis, angoribus, doloribus permiſtam, & velut felle copioſo inſperſam fuiſſe. Sicut ergo in muſica ſoni graues acutis miſcentur & temperantur, itaque moderatum & B ſuauem edunt concentum: ſic Deus proſpera aduerſis, læta triſtibus miſcet & temperat, vt homo ſuauem temperantiæ, patientiæ, ſpei & orationis edat concẽtum. Vnde S. Ambroſ. lib. 1. de Cain & Abel cap. 4 *Deus, ait, delicijs & gaudijs noſtris ponit modum, n. ſupra alueum effuſa rationem obruant.* Hæc Prima eſt cauſa. Secundam dat S. Auguſt. ſerm. 29. in Matth. *Ideo,* ait, *Deus felicitatibus terrenis amaritudines miſcet, vt illa quæratur felicitas, cuius dulcedo nõ eſt fallax.* S. Chryſoſt. verò homil. in pſal. 123. *Ideo,* inquit, *Deus nec homines ſemper dimittit in triſtitijs, ne deficiant; nec in quiete & proſperitate ſinit, ne fiant ſocordiores: ſed mutationibus ac viciſſitudinibus eorum ſalutem euariat.* Denique ſicut mel ſeneſcens inſtar fellis amareſcit, ſic & voluptas: *Mel omne vetuſtũ redditur coctione amarũ: neque id mirũ, cùm vel citra cocturam tempore amarius ex dulciori* C *reddatur,* ait Galenus de Antidotis poſt initium.

Concluſio ergo ſit: Vita humana eſt cõtinua tragœdia, cuius cataſtrophe & finis in luctum deſinit, præſertim in morte. Porrò ſicut tragœdiæ triplex eſt argumentum, ſcilicet terribile, mirabile, & miſerabile, idque ob triplicem finem & affectũ, quem in auditore excitare ſatagit, nimirum per terribile terrorem, per mirabile admirationem & venerationem, per miſerabile compaſſionem, vti docet Ariſtot. in Poëtica: ſic pariter triplex hoc obiectum ſpectat tragœdia vitæ humanæ, ad eundem triplicem finem & affectum à Deo ordinata, vti patet intuenti. tragici enim aliorum, imò noſtri, caſus Primò, nos deterrent à voluptate, quæ eorũ eſt parens, Secundò, venerationem numinis iniciunt ac iudiciorum eius admirationem: D Tertiò, compaſſionem, vt mortalium tragicæ vitæ compatiamur conſolando & medendo quoad poſſumus. Huius ergo Salomonis ſententiæ exẽpla & viua ſpecula ſunt tragici euentus, & neces potentum & felicium huius ſæculi, vt Cyri, Alexandri, Darii, Pompeii, Iulij Cæſaris, Neronis, Vitellij, Galbæ, Iuliani, Valentis, &c. ac diuitis Epulonis, Lucæ 16. 22.

Porrò Septuag. vertũt, *in lætitiis non admiſcebitur triſtitia; nouiſſimè autẽ in luctum vadit:* Scholiaſtes, *& extrema eius lætitia mala.* quæ lectio directè aduerſatur Hebræo, Chaldæo, Vulgatæ Latinæ, ceteriſque omnibus: quare videtur in ea irrepſiſſe negatio *non*: illâ enim ſublatâ eumdem reddit ſenſum, quem Hebræa & Vulgata: ſi tamen eam cum τῷ non tueri velis, vt ceteris congruat, ſic explica, q. d. Licet ſubinde, quantũuis rarò, lætitia ſit pura, vt ei non miſceatur triſtitia, tamen illi non præſidendum, nec incumbendum quaſi ſemper duraturæ: quia mox ei ſuccedet triſtitia. Aut vt auctor Catenæ Græcor. qui ſic legit, *Plenæ lætitiæ nullus admiſcetur mæror: extrema autem gaudii luctus excipit,* ſicque explicat: Sapiens, inquit, agit de ea lætitia, quæ in futuro ſæculo iuſtis obtingit: illa enim plena eſt, & omnis triſtitiæ exors. Gaudii autem extrema præſentis vitæ iucunditatem appellat, q. d. In cælo dumtaxat eſt plena meráque lætitia; in terra autem omne gaudium deſinit in luctũ, ideóque in cælis eſt felicitas per omnia felix: in terra autem felicitas infelix ac miſera, ac felix miſeria & infelicitas.

Vers. 14 *Vijs ſuis replebitur ſtultus* (Hebr. *auerſus corde;* Vatab. *peruerſum cor;* alii, *retroceſſio cordis*) *& ſuper eum erit vir bonus*] q. d. Stultus, ideſt impius, ad tempus paſcitur ſuis opibus & voluptatibus: at eum ſuperat vir bonus, quia paſcitur bonis ſolidis & æternis, quæ certa fide & ſpe apprehendit. Vnde Chald. vertit, *vijs ſuis ſaturabitur, qui eſt euanidus corde ſuo: & vir bonus ſatiabitur timore ſuo.* Timor enim annexam habet fidẽ & ſpem quibus paſcitur & ſatiatur iuſtus. Septuag. *vijs ſuis ſatiabitur audax corde* (S. Hieron. contra Ruffinum legit, *temerarius*) *à cogitationibus autẽ ſuis vir bonus.* Iuſtus enim gaudet ſi à fide & ſpe, ex eaque expectat ſatiẽ æternam: ſtultus verò ſuis voluptatibus ſe opplet & inebriat, at iis non purè nec ſolidè ſaturatur, præſertim quia mox poſt eas expectat famẽ æternam. Noſter Salazar per *ſtultum*, vel vt Chald. *euanidum corde*, accipit ſuperbum; per *virum bonum* verò humilem, q. d. Superbus ſua ſuperbia replebitur, ideſt plenas ſuperbiæ ſuæ pœnas dabit: at humilis humilitatis ſuæ præmium feret, ac præferetur ſuperbo, illúmque ſibi ſubiciet.

Porrò Caiet. ſic vertit, *vijs ſuis ſaturabitur egreſſus à corde, & de foliis ſuis vir bonus,* (Heb. enim עלי & *folia, & ſuper,* vt vertit Noſter, ſignificat) ſicque explicat: Qui extra ſe ad externas delicias egreditur, ſatiabitur ſuo hoc egreſſu, ideſt eius pœnas luet, quia deliciis ſaturabitur vſque ad nauſeam: mox enim illæ ipſi vertentur in tædium, vt pulchrè docet S. Greg. hom. 36. in Euang. *Et de foliis ſuis vir bonus,* repete, *ſaturabitur*, ideſt, ait Caiet. *vir bonus habitans ſe ipſum, non ſolùm fructibus, ſed etiam frondibus ſaturatur. quia iuſtis omnia cooperantur in bonum, iuxta illud pſal. 1. Et folium eius non defluet.* Vbi Theodor. *Folia & flores,* inquit, *ſunt ſpes beatitudinis, fructus eſt ipſa beatitudo*: quia ſicut folia & flores prænuntii ſunt fructuum, imò eos pariunt & cauſant, ſic pariter ſpes prænuntia eſt beatitudinis, eámque efficit & cauſat. Rurſum folia ſignificant modeſtiam & decorem conuerſationis externæ: ait Origen. in pſal. 1. hic enim inſtar foliorum tegit, ornat, ſeruat & auget decorem fructuũ, ideſt virtutum menti internarum. Iam ſicuti vermes omnes, qui foliis veſcuntur, neudo fila conficiunt, vt erucæ, bombyces, &c. teſte Plinio & Ariſtot. imò bombyces ex foliis mori fila ſerici nent, quibus tandem ſeſe inuoluentes emoriuntur, ac calore veris reuiuiſcentes fiunt papiliones, euolantque in cælum: ſic pariter ex modeſtia, decore conuerſationis, ac gratia ſermonis & ædificationis iuſtus ſibi net fila ſpei cæleſtis gloriæ, quibus immoriens ac in reſurrectione reuiuiſcens euolabit in cælum. Vnde S. Baſil. hom. 8. Hexamer. docet transformationem bombycis expreſſum eſſe typum reſurrectionis noſtræ. Porrò ſpes rectè

comparatur filo, & ab Hebræis vocatur תקוה *ticua*, idest extenſio, ſiue filum extenſum: quia ſicut fila, & funiculos inde contortos extendimus longiſſimè, hóſque rebus remotiſſimis alligamus & aſtringimus: ſic pariter per ſpem, quam ad Deum & ad cælum extendimus, Deo & cælo nos alligamus & aſtringimus. Spes ergo eſt *ticua*, id eſt filum, & linea longæ expectationis, qua ſe animus ſperantis ad rem ſperatam extendit & prolongat, dum ad eam ſperando anhelat, itáque quaſi eam ſibi copulat, vti dixi Oſee 2.15.

VERS. 15. *Innocens credit omni verbo: aſtutus conſiderat greſſus ſuos*] S. Ambroſ. lib. 3. de Officiis cap. 10. cuius verba tranſlata ſunt in Ius Canonicum, & habentur 22. q. 4. cap. finali, per innocentem accipit iuſtum, ſimplicem & candidum, qui ex candore ſuo alios metiens, facilè cuiuis fidem adhibet, nec mali eſt ſuſpicax; qualis fuit Ioſue, qui Gabaonitis mentientibus ſe longè diſſitos eſſe, credidit, cum eiſque fœdus præter Dei voluntatem iniit, Ioſue 9. *Et quia*, inquit, *adhuc erat ignarus locorum, atque incolarum inſcius, non cognouit fraudes eorum, neque Deum interrogauit; ſed citò credidit. Adeò ſancta erat iis temporibus fides, vt fallere aliquis poſſe non crederetur. Quis hoc reprehendat in Sanctis, qui ceteros de ſuo affectu æſtimant? Et quia ipſis amica eſt veritas, mentiri neminem putant, fallere quid ſit ignorant: libenter credunt quod ipſi ſunt, nec poſſunt ſuſpectum habere quod non ſunt. Hinc Salomon ait: Innocens credit omni verbo. Non vituperanda facilitas, ſed laudanda bonitas. Hoc eſt innocentem eſſe, ignorare quod noceat: & ſi circumſcribitur ab aliquo, de omnibus tamen bene iudicat, qui fidem eſſe in omnibus arbitratur.*

Subdit S. Ambroſ. Ioſue deprehensâ Gabaonitarum fraude pacem quam eis dederat, non reuocaſſe; *ne, dum alienam perfidiam argueret, ſuam fidem ſolueret.*

Verùm pro *innocens* hebr. eſt פתי *peti*, idest paruulus, inexpertus, imperitus, inſipiens, cui quiduis facilè perſuadetur. cuius hîc nimia facilitas & leuitas ad credendum quidlibet taxatur. Vnde Aquila vertit, νήπιος, idest *dementus, palpatus credit omni verbo; aſtutus intelligentiâ vtitur*; Symmac. *paruulus* aut *puer*; Chald. & Tigur. *inſipiens*. Vnde Beda: *Hanc innocentiam vetuit*, inquit, *& hanc habere docuit aſtutiam Ioannes epiſt. 1. cap. 4. cùm ait: Chariſſimi nolite omnes ſpiritus credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt.*

Senſus ergo clarus & planus eſt, q. d. Rudis, inexpertus & inſipiens facilè credit omni verbo, ac proinde credit cuilibet ſuggeſtioni, impulſui & conſilio, quod ei datur à quolibet, etiam fraudulento & inimico: quo fit vt ſinat ſe duci in ſuam perniciem & ruinam: at verò aſtutus, idest cautus & prudens, non credit omni verbo & conſilio, ſed conſiderat greſſus ſuos, vbi ſcilicet prudenter & ſecurè actionis ſuæ pedem figat, necubi in ſcrobem aut foſſam temeritatis & perditionis corruat: quare cautè bonum conſilium à malo diiudicat & ſecernit. Vnde Syrus vertit, *aſtutus diſcernit bonũ à malo*; Chald. *attendit ad bonum ſuum*. Hebr. enim אשר *aſcur*, idest greſſus, alludit, imò quoad thema idem eſt cum אשר *oſcer*, idest beatitudo, felicitas, ſucceſſus rectus, bonum hominis. Hoc videntur voluiſſe Septuag. dum vertunt, *ſimplex credit omni verbo: aſtutus autem vadit in pœnitentiã*, q. d. Aſtutus præuidet pœnitendã, idest, mala ex verbo & cõſilio, quod ei perperam ſuggeritur, ſecutura, quorũ eum, ſi id ſequeretur, pœniteret: quare eorum præ-

A ſcius dicit: Ego tanti pœnitere non emo, non credo, non ſequor illud conſilium: quia ducet me ad ſeram pœnitentiam: damno nimiam credulitatem: quia eius comes eſt pœnitentia. Hoc ſignificat Hebr. יבין *iabin*, idest, conſiderat, intelligit, præuidet, quid ſcilicet בין *ben*, idest inter bonum & malum conſilium vel iter interſit. Opponit ergo פתי *peti*, idest mollem & flexilem ad credendum ערום *arum*, idest cauto & cordato, qui nil credit niſi benè examinatũ. nam vt ait Adagiographus: *Cupreſſo non innaſcuntur vermes propter amaritudinẽ, nec buxo propter duritiem: ita peſtis adulationis fugit ſeuera & triſtia, ingenia mollia capit & facilia.* Et Seneca: *Et omnibus*, inquit, *& nulli credere vitiũ eſt: alterum honeſtius dixerim vitiũ, alterũ tutius.* Tam enim nimia tarditas ad credendum, quàm nimia leuitas in vitio eſt. Illa eſt hæreticorũ, qui nihil credunt, niſi

B quod vel oculis vident, vel mente comprehendunt, de quibus extat liber de Arte nihil credendi: hæc puerorum eſt & leuiculorum.

Paulò aliter Septuag. vertit & explicat auctor Catenæ Græcor. *Simplex*, inquit, *credit omni verbo: quia aſtutus quoque, qui citius credidit quàm oportuit, pœnitudine ducitur*, ſicq; explicat: Ergo omni verbo credere amentia eſt? eſt omnino. Qui, ait, conſilio & ratione omnia agit, is detrimenta illa, quæ incautis & præcipitibus accidere ſolent, facilè euadit. At vir ſimplex (cuiuſmodi eſt, qui poſt primã imaginationem ſtatim concludit, aut quæ ſuperficie tantùm tenus audiuit, e veſtigio credit) leuis & imprudens eſt. Imò verò prudens quoque, ſi primæ impreſſioni fidem mox habuerit, non rarò decipitur, adeóque pœnitentia ducitur.

Denique hæc ſententia generalis eſt, vnde variis applicari poteſt. Primò, iis qui credunt adula-

C toribus, ideoque pluris ſeſe æſtimant quàm reuera ſint: Secundò, iis qui credunt ſuggerentibus mala conſilia: Tertiò, iis qui credunt detractoribus: Quartò, iis qui credunt temerariis ſuis imaginationibus & ſuſpicionibus, vti faciunt melancholici, cùm iis reſiſtere deberent, ſibique dicere: hoc ſuggerit melancholia, non veritas; ergo triſte & falſum eſt, nõ lætum & verum. Ita ſuadet Seneca lib. 2. de Ira: *Nihil*, inquit, *niſi quod in oculos incurret manifeſtumque erit, credamus* (de alienis vitiis,) *& quoties ſuſpicio noſtra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Hæc caſtigatio conſuetudinem efficiet non facilè credendi.*

Salomonem ſequitur Siracides Eccli. 19. 4. *Qui citò credit, leuis eſt corde, & minorabitur.* vide ibi dicta. Porrò quàm adulatores ſint mendaces & fallaces, vt eis credere nõ liceat, docet Alanus lib. de Complanctu naturæ: *Hi*, ait, *ſunt principũ laterales,*

D *palatini canes, adulationis artifices, fabri laudis, figuli falſitatis: hi ſunt qui magniloquã commendationis tubã in diuitum auribus inſonant, qui vt emungant munera, caput diuitis oleo adulationis inungunt.* Adulatoris effigies.

Hanc gnomen pulchro bouis & porci apologo illuſtrat Cyrillus lib. 1. Apolog. moral. c. 11. cuius titulus: *Diligentiore ruminatione omnia digeras priuſquam agas.* Apologus ſic habet: *Poſt aliquantulum ſumpti cibi digeſtionem, denuo bos ipſum ad fauces reuocans, cùm recumbens ruminaret, porcus hoc aſpiciens ad eum acceſſit, & dixit: Quid eſt hoc quod agis cornute? Cui ille, Rumino, inquit. Tunc porcus: Paulò antè tam oneroſum iugum depoſuiſti, cur modò non quieſcis? Nónne ſemel ſatis eſt maſticaſſe? Ad hoc bos ita fertur dixiſſe: Vtique mi frater ſi ruminares, nequaquam ita ſentires. Vbi, quæſo, ſitus eſt ali-* Apologus ruminationis.

mentiſ ſenſus, nónne in faucibus? Propterea quanto diligentiùs edulium maſticamus, tanto amplius eiuſdem ſaporem percipimus, & per iudicialem guſtum vehementius delectamur. Certè molares dentes duplices natura prouida fabricauit, vt maſticatio maior adſit: & guſtandi ſenſus prouidenter eſt collocatus in ore, vt delectatione cibum diutiùs ſub fauce teneamus. Qui & quando rumino, meliùs digero, & alimentum magis depuratum aſſumo. Tunc porcus his auditis adiunxit: Quis ruminare te docuit? *Cui ille: Nimirum ars illa me hoc agere erudiuit in corpore, quæ ſapientem edocuit ruminare in mente. Prudens enim ſubtili meditatione ruminat quæcumque dicit, aut facit. Quapropter digeſta quidem loquitur, & probata ſimiliter operatur. Ad quid enim communicatum eſt homini clarum rationis conſiliũ, & chariſſimũ illi conceſſum eſt meditationis bonũ? nonne vt his ſalubriter in rebus agendis vtatur? Vnde præmeditationis maſticatio ſemper præponenda eſt in cunctis actibus humanis, qui ſcilicet ſapientia gubernantur, vt plurimum magis digeſta, & puriora ſtudia ſectantur.* Addit deinde ſæpiùs idem eſſe expẽdendum, idque probat ex quatuor cibi digeſtionibus. *Nec ſemel ſatis eſt,* inquit, *rem agendam videre, ſed neceſſe eſt ſubtiliter eam pluries ruminare: ſicut quatuor digeſtionibus cibus præcoquitur, vt inde membris purior tribuatur. Omnis enim cibus antequam animæ vniatur, quatuor digeſtionibus præpurgatur. Primùm vadit ad ſtomachum, & ibi digeritur, & purum ab impuro ſequeſtratur, & quod impurum eſt, per ſeceſſum emittitur. Deinde purum derelictum ad hepar tranſmittitur, vbi digeritur & fit ſanguis: & purum iterum ab impuro ſequeſtratur, atque impurum per vrinam emittitur. Deinde purum derelictum à renibus attrahitur, vbi tertiò digeritur, & iterum ſequeſtratur purum ab impuro, impurúmque per ſudorem & ſputum emittitur. Deinde purum derelictum per membra ſpargitur, & in membris quartò digeritur: & rurſum purum ab impuro ſequeſtratur, & illud impurum, quod quaſi purum eſt, in vaſis ſpermaticis aſſeruatur, & in generatione emittitur; puriſſimum autem derelictum in membrorum ſubſtantiam conuerſum, demum animæ copulatur, factum vinum & ſubſtantia vitæ. Vnde nulla cibi impuritas ad animam accedit, niſi cum quater cibus ab omnibus impuritatibus ſit expurgatus. Tu ergo, chariſſime, quia non ruminas, impurius ſuſcipis alimentum, & propter hoc diuina lege animal iudicaris immundum. Quibus auditis, erubeſcens porcus diſceſſit.*

Filio doloſo nihil erit boni: ſeruo autem ſapienti proſperi erunt actus, & dirigetur via eius] Hæc gnome non eſt in Hebræo, ideóque in verſibus numerum non habet, ſed copulatur numero verſus præcedentis. Tranſcripſit eam Noſter ex Septuag. qui eam collocarunt cap. præcedenti, vbi eum explicui.

VERS. 16. *Sapiens timet, & declinat à malo: ſtultus tranſilit, & confidit*] Pro *tranſilit* heb. eſt מתעבר *mitabber*, quod tam iraſci quàm tranſire & tranſilire ſignificat. vnde Tigur. vertit, *ſtultus cum eſt tranſgreſſus confidens eſt*; Vatabl. verò, *ſtultus iraſcitur & confidit*, q. d. inquit: Stultus ſtomachatur contra legem Dei, & confidit quando perperam agit. & Chald. *ſtultus feruet in ſtultitia, & confidit in ea*; Septuag. autẽ in ſuo codice pro מתעבר *mitabber* per metatheſin habuerunt מתערב *mitareb*: vnde vertunt μίγνυται ἀνόμῳ, id eſt, *miſcebitur iniquo: Sapiens*, inquiunt, *timens declinabit à malo: imprudens autẽ ſibi fidens miſcebitur iniquo*; & Syrus, *commiſcetur in eo confidenter*; auctor Catenæ Græc. *qui ſibi confidit iniquitate polluitur*. Accedit S. Hieron. contra Ruffinum: *Sapiens*, inquit, *timendo declinat in malum: ſtultus confidens miſcetur ei*; & Lucifer Calaritanus in Apolog. pro S. Athanaſio, *ſtultus timendo declinabit in malo: inſipiens autem miſcetur confidens iniquo.* Verùm pro *in malo* legendum videtur *à malo*, vti habent ceteri codices Græci & Latini. Eódem redit noſtra hæc verſio, q. d. Sapiẽs timet pœnas & ſupplicia, ideóque declinat à malo, & calamitati ſe ſubtrahit: at ſtultus ira excandeſcens tranſilit leges & iura, miſcétque ſe iniquis hominibus, & actibus temerariis, confidens nihil inde ſibi mali euenturum, imò ſe dominaturum tam legibus quàm hominibus. quocirca in graues litium tricas, aliáſque calamitates & pœnas ſeipſum cõiicit. Vnde R. Salomon heb. בוטח *boteach*, id eſt *confidit*, vertit, *labitur & in terram decidit*: ſed perperam, vt patet hebraicè peritis. Sic Remus frater Romuli primos Romæ muros temere tranſiliit, ſed temeritatẽ hanc luit morte, à fratre Romulo capite plexus. Vnde Hugo: *Stultus*, inquit, *eſt velut equus effrenis & excæcatus, qui nihil timet, quia nihil videt: vnde vulgò dicitur, nihil eſſe audacius equo cæco. Timor* enim *eſt frænum animi exultantis*, ait S. Baſil. quia oculatus proſpicit futuras calamitates ſibi ex malo obuenturas: quocirca eas timens à malo abſtinet. Sic videmus eos qui natura ſunt frigidi, ideóque timidi, cauere ſibi à periculis, in quæ improuidè ſe coniiciunt præferuidi, audaces & præcipites. Multò magis id facit timor Dei, qui longè maiora gehennæ damna ſibi ex peccato obuentura præuidens, omni ſtudio peccatum fugit ne in tanta incendia vltrò ſe cõiiciat. Sic & Beda: *Sicut ſtultì, inquit, eſt de ſua alacritate confidere, torrentem rapidum vel voraginem latiorem ſaltu velle tranſire, ſapientis autem ad planum, vel pontem diuertere: ita qui peccatum quantum valet, declinat, timens ne inuoluatur malis, ſapiens eſt; ſtultus autem ille, qui contemptìm peccat, blandiens ſibi: quia aut poſteriori tempore pœnitentiam aget commiſſorum, aut, ſi repentè moriatur, fortiter pœnas inferi ſufferet.* Denique Gloſſa interlinealis ſic explicat: *Sapiens pœnas timet, ſtultus de impunitate confidit.*

Impatiẽs operabitur ſtultitiam: & vir verſutus odioſus eſt] Heb. *breuis* vel *arctus naribus faciet ſtultitiã: & vir cogitationum odietur. Breuis naribus* eſt ὀξύθυμος, id eſt velox ad irã, ſicut longus, vel latus, naribus vocatur μακρόθυμος, id eſt longanimis & tardus ad iram: hoc enim ſignum eſt lenitatis, illud choleræ, imò & cauſa: quia in eo qui latas habet nares, faciliùs ſpiritus & cholera expirat, cũ in eo qui arctas habet nares, ſtringatur & comprimatur, itaque eum faciat cholericum, vt dixi Exodi 34. 6. VERS. 17.

Pro *vir verſutus* heb. eſt איש מזמות *mezimmot*, id eſt, vir cogitationum, molitionum, machinationum, id eſt, vir cogitabundus, multa machinans & moliens. Sed quia id variè fieri poteſt, hinc variè hîc vertitur. Primò, Chald. accipit lentum & tardum: *Qui præceps*, inquit, *eſt in ſpiritu ſuo, reputatur ſtultus, & odio proſequitur differentem conſilium ſuum*, ſcilicet lentum & moroſum, præſertim qui dilatã iraſ furorem cõpeſcit: iracundi enim oderunt frigidos, tardos & moderatos, quaſi ſui diſſimiles, ſuæque iræ & præcipitationi obſiſtentes. Rurſum *vir cogitationum*, ait Vatabl. eſt vir qui ſemper cogitat & nihil agitat, puta otioſus, quem quaſi pigrum, inertem & inutile terræ pondus, omnes oderunt.

Secundò, Septuag. per virum cogitationum, ſiue cogitabundum, accipiunt virum prudentem; vnde vertunt, *impatiens agit cum temeritate: vir au-*

tem prudens multa ſuffert. Auctor Catenæ Græcor. *multa diſſimulat, & ſuſtinet.* Videntur ij ſi in ſuo codice legiſſe ישא *iſſa*, id eſt, ſufferet, tolerabit, pro quo Noſter & ceteri inſertâ litterâ *nun* legunt ישנא *iſſane*, id eſt, odietur. Tigurina accipiens א pro ה (has enim litteras inter ſe commutant Hebræi) & pro ש *ſin* legendo ש *ſchin*, putà pro ישנא *iiſſane* legendo ישנה *iiſſeane*, vel *iiſne*, id eſt *mutabitur*, vertit, *iracundus deſignat ſtultitiam: qui autem circumſpectus eſt, aliter agit.* Porrò, Septuag. ſic explicat, ſicque eis Vulgatam Latinam adaptat noſter Salazar: Differentiam, inquit, inter imprudenter virum, & eum qui prudentiâ pollet, deſcribit Salomon. Ille enim ex ira multa committit temeraria & abſurda, hic verò multa patitur: ille infert damna, hic ſuſtinet: ille ictus & plagas alijs infligit hic excipit: ille irrogat iniurias, hic ab alijs illatas non detrectat. Ad hunc ſenſum reuocanda eſt tranſlatio Vulgata: *Impatiens operatur ſtultitiam*, id eſt, ſtultiſſimè iraſcitur ac ſæuit: *& vir verſutus odioſus eſt*: is nimirum qui ex verſutia & calliditate laudabiliter iram cohibet, & illatas ſibi iniurias & contumelias æquo animo perfert, inuiſus eſt eidem ſtulto, &c. Verùm hic ſenſus videtur coactior. Ergo

Tertiò, planè & genuinè Noſter per virum cogitationum accipit verſutum, qui ſcilicet mente verſat artes & fraudes, ac per dolos machinatur alijs mala, vt odium, vel malitiam ſuam in eos datâ occaſione expromat: verſutus enim vocatur, qui ingenium ad malitiam conuertit, vel qui inconſtanti quodam animi motu huc atque illuc variè & ſimulatè fertur. Vnde Feſtus, *Verſuti*, ait, *dicuntur, quorum mentes crebrò ad malitiam vertuntur.* Et Cicero lib. 3. de Natura deorum: *Verſutos eos appello, quorum celeriter mens verſatur.* Verſuto affinis eſt verſipellis, qui ſcilicet facilè vertit pellem, hoc eſt vultum, & quomodolibet faciem mutat, putà callidus, ſimulator, veterator. Opponit enim Salomon iracundum, qui ſtatim iram ſuam prodit per ſigna & verba impatientiæ, verſuto, qui iram callidè premit, & ad tempus diſſimulat, quæritque nocendi & vlciſcendi ſe opportunitatem & modum. Impatiens enim ilicò bilem euomit, tantúmque in eo peccat, quòd iram ſtultè promit & prodit per clamores geſtuſque inconditos: vnde ab eo parum, vel nihil, vbi iam ira deferbuit, tibi metuendum eſt: tantùm furenti ad momentum cede & ſile. Iracundos enim, ait S. Gregor. 3. parte Paſtor. admonit. 17. *meliùs corrigimus, ſi in ipſa iræ ſuæ commotione declinamus: perturbati quippe quid audiant ignorant, ſed ad ſe reducti tanto libentiùs exhortationis verba recipiunt, quanto ſe tranquilliùs toleratos erubeſcunt.* At verſutus diſſimulat iram, ſimulat amicitiam, coquit verſátque animo dolos, quibus te incautum cùm minimè putabis opprimet: hic ergo tibi metuendus eſt. Ira enim & excandeſcentia impatientis ſimilis eſt flammæ, quæ accenſa ardore ſuo ilicò ſeipſam conſumit: odium verò verſuti ſimile eſt carbonibus ignitis, ſed cinere obtectis, quos cùm imprudens tetigeris, ab igne latente adureris.

Ruſſum impatiens ſimilis eſt cani latranti, ſed non mordenti; verſutus verò ſimilis eſt ſerpenti non latranti, ſed ſecretò mordenti. Prouerbium ergo hoc monet, nihil agendum per iram, multò minùs per odium & dolum. *Ira enim eſt momentanea inſania*, ait S. Baſil. homil. de ira. Et S. Chryſoſt. homil. de manſuetudine: *Ecquis*, inquit,

A *videns hominem ira furere, dubitaret vel dæmonio agitari miſerum, vel voluntariè in tantam inſaniam proſilire? Ira voluntarius dæmon, eſt atque inſania, mentis eſt defectio. Dolus verò & odium obſtinata eſt inſania, obſtinatus dæmon. Non ergo*, ait auctor ſermon. ad Fratres in Eremo apud S. Auguſt. tomo 10. ſerm. 28. *habeamus cor intinctum odio, ne filij Iudæ proditoris ſimus, ne cum eo ſuſpendamur, & a diabolo pariter cum eo trahamur ad tartara. Qui odium in corde portat, ſecundus diabolus eſt: & qui pacem impedit, Antichriſtus eſt: & qui pacem ordinat inter fratres, reuera filius Dei eſt.*

Poſſidebunt paruuli ſtultitiam, & expectabunt aſtuti ſcientiam.] Pro *poſſidebunt* hebr. eſt נחלו *nachalu*, id eſt *hereditabunt*, vt vertunt Aquila, Symmach. Theodot. & Syrus. Quæ vox ſignificat Primò, paruulos, id eſt inſipientes, quaſi innatam habere ſtultitiam, ait Vatabl. vt eis propria quaſi dos, hereditas & peculium eſſe videatur. Secundò, eos non ſinere ſe auelli à ſtultitia, ſicut heres non patitur ſe diuelli à ſua hereditate. Tertiò, illos ſtultitia gaudere, paſci & frui, velut opimo ſuo prædio. Quartò, illos ſtultitiam ſuam alijs communicare, ſicut diues bona agri alijs communicat. Vnde Septuag. vertunt, *diuident imprudentes malum: aſtuti autem tenebunt ſenſum.* Stultitia enim hîc practica accipitur, putà malum & malitia, ſicut ex aduerſo *ſcientia* vel *ſapientia* accipitur pro bono, ipſáque bonitate & virtute. Porrò τὸ *diuident* auctor Catenæ Græcor. tripliciter explicat: *Opponit*, inquit, *malitiæ ſenſum: malitia autem opponitur virtuti: ſenſus itaque hoc loco ſignificat virtutem. Malitiam*, inquit, C *quaſi quoddam delicatum obſonium inter ſe diuidunt ſtulti: nec non in partes & ſortes diſcindunt; vel diuidunt inter ſe nequitiam ſtulti. Nam qui temerarius vel plus iuſto audax eſt, is formidoloſus non eſt: neque qui palpo vel adulator eſt, is quoque ſuperbus eſt.* Alius ibidem ſic explicat: *Idem ſtatuatur de ceteris ſimilibus oppoſitis vitijs. Inſipientes diuidunt inter ſe malitiam quaſi communem theſaurum: quandoquidem & ſeſe mutuo odio habent, & ſe inuicem mordent, & iniuria afficiunt, & ſibi mutuo inuident: & ita malitiâ ex æquo quodammodo inter ſe partitâ contra ſe inuicem inſurgunt. Iuſti autem ſenſum obtinent, quia omnibus ſenſibus imperant, eoſdemque in officio accuratè continent, ne videlicet per viſum, vel auditum, aut olfactum, aut guſtum, aut tactum, aut per verba, aut facta, aut cogitata aliquid committant* D *quod Deum offendat, adeoque cæleſti regno indignos ſeſe reddant.*

Myſticè, Hugo: *Sapientes*, inquit, *huius mundi ideo paruuli appellantur a Sanctis, quia quaſi paruuli pueri abecedarij ſeu elementarij, in libro vniuerſi pulchritudinem creaturarum, quæ ſunt litteræ huius libri, admirantur & ſtupent: ſenſum autem earum, ſcilicet Dei potentiam, ſapientiam, bonitatem & alia tributa, omnino non capiunt.*

Porrò *expectabunt aſtuti ſcientiam*, hoc eſt, prudentes ſtudebunt ſcientiæ & virtuti, patienter expectantes ſtudij & laboris ſui fructum, vt ſcilicet ſcientiæ & virtutis perfectionem aſſequantur, poſſideant & teneant, vt vertunt Septuag. adeò vt eam in alios effundant. Vnde Syrus vertit, *prudentes diuident ſcientiam*, ſicut diuites pauperibus, & parentes filiis diuidunt panem & eſcam.

Pro *expectabunt* hebr. eſt יכתרו *iachtiru*, quod

propriè ſignificat cingere & coronare. Vnde Chald. vertit, *corona aſtutorum eſt ſcientia*; R. Salomon, *aſtuti capiti ſuo ſcientiæ coronam nectent*; Aben Ezra, *ſapientes ſcientiæ diadema acquirent, & ad honores euehentur*; Vatabl. *ſolertes coronabunt ſe ſcientia*: Pagnin. *coronabuntur ſcientia*; alij, *coronabunt ſcientiam*; alij, *coronabunt alios ſcientiâ*. Ternas haſce verſiones appoſitè & ſapidè explicat Baynus, Vatabl. Ianſen. Caietan. & ex iis noſter Salazar. Prima eſt, inquit, *Aſtuti imponent ſibi coronam ſcientiam*: id eſt, ſolâ virtutis & honeſtatis cognitione gloriabuntur & efferentur, & quaſi coronâ redimiti regis aliis imperabunt. Vel aliter: Eam cognitionem veluti coronam quamdam excipient, qua ſui ipſorum reges & imperatores conſtituentur ad moderandas animi vires. Secunda eſt: *Aſtuti coronabunt ſcientiam*, q. d. Plurimos quidem ad veræ ſapientiæ ſtudium adducent, vt iam non deſtituta, ſed plurimorum diſcipulorum turba cincta & coronata videatur. Vel, *coronabunt ſcientiam*, hoc eſt, nobilitabunt illam, gloriâ & ſplendore donabunt. Nam cùm ſapientes ob ſapientiæ ſuæ vim coronam, honores atque imperium fortè adepti ſunt, non tam ipſi quàm eorum ſapientia redimitur & coronatur. Sic enim vulgo litterarum & ſapientiæ præmia & ornamenta dicimus ea, quæ litteratis & ſapientibus conferuntur. Tertia eſt: *Et aſtuti coronabunt alios ſcientia*, id eſt, non modò ſibi ipſis ſapient, ſed etiam alijs, quos ſimili ſapientia condecorabunt & honeſtabunt.

VERS. 19. *Iacebunt mali ante bonos: & impii ante portas iuſtorum*] Pro *iacebunt* hebr. eſt שחו *ſcachu*, id eſt *incuruabuntur*; Septuag. *labentur*: Syrus *cadent*; Chald. *corruunt mali coram bonis, & impii obſtupeſcunt in portis iuſtorum*. Id ita fore in futuro æuo cenſent R. Salomon, Beda & Hugo: tunc enim diues Epulo, ante cuius menſā iacuit pauper Lazarus, iacebit ante pedes Lazari: Nero confuſus iacebit ante pedes S. Petri & Pauli: Traianus infelix procumbet ante pedes S. Ignatij. Decius ante pedes S. Laurentij, Dacianus ante pedes S. Vincentij, &c. Verùm eſto vniuerſim & maximè id futurum ſit in venturo ſæculo, tamen in hoc quoque non rarò fit, vt Deus pios exaltet, impios humiliet, cogátque eos ſupplices fieri pijs, eorúmque opem implorare. Sic de impijs & de idololatris Gentibus Eccleſiæ ſubijciendis vaticinatur Iſaias c. 49. 23. *Erunt reges nutricij tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent*. Sic Diocletianus & Maximianus iacuerunt ante pedes Conſtantini Magni: Eugenius, Maximus, cæterique tyranni ante pedes Theodoſij: Saxones & Saraceni ante pedes Caroli Magni. Sic hodie Caluiniſtæ & hæretici Germaniæ iacent ante pedes Ferdinandi II clementiſſimi & pijſſimi, ideóque à Deo benedicti & feliciſſimi Imperatoris.

Porrò, malos ſubijci bonis ingens bonū eſt non tantùm bonorum, ſed & malorum. Boni enim malos ſibi ſubditos cogunt ad fidem, pietatē & ſalutem, qui alioqui ob ſuam impietatem ituri erant in gehennam. Hic ergo effectus eſt amoris, beneuolentiæ & prædeſtinationis Dei: ſicut ex aduerſo ſignum & effectus odij, maledictionis & reprobationis diuinæ eſt, cùm ſinit malos dominari bonis. Vnde Septuag. vertunt, *impii obſeruabunt* vel *colent portas iuſtorum*: quia pœnitentia tadem ducti iuſtorū doctrinæ ſe ſubijciunt, ait auctor Catenæ Græc. Sic Romæ videmus Gentes olim idololatras, imò

A peccatores quoſlibet, qui pœnitentiæ causâ ad Vrbem ventitant, magnâ demiſſione & deuotione procumbere ad limina Apoſtolorum, illáque venerari, deoſculari, & profuſis irrigare lacrymis, vt à S. Petro Chriſti cœlique clauigero noxarum veniam, Deique gratiam, qua eis cælum pandatur, emereantur. Ideóque & Summo Pontifici, quaſi Chriſti Vicario, & S. Petri ſucceſſori, ceruices inclinant, & ad eius pedes ſe proſternunt, vt abſolutionem & benedictionem impetrent.

Etiam proximo (Hebr. & Chald. *ſocio*) *ſuo pauper odioſus erit: amici autem diuitum multi*] Septuag. *amici odio habebunt amicos mendicos*. Loquitur de amicis non veris: hi enim licet pauperes amant ob honeſtatem amicitiæ; ſed ollaribus, qui amicitiam vtilitate metiuntur more vulgi: iuxta illud, VERS. 20.

Vulgus amicitias vtilitate probat.

B Hi enim cum amicitiam nō niſi ob commoda, quę ex ea ſperant, colant, amicos pauperes, vtpote ſibi incommodos, imò oneroſos aſpernantur: diuites verò ambiunt. Odium hîc non poſitiuum, ſed negatiuum accipe, vt ſit idem quod minor amor, deſpectus, faſtidium: nec enim propriè & poſitiuè diues odit cognatos pauperes. *Odioſus* ergo, id eſt minùs dilectus, neglectus, contemptus. Sic dicitur Geneſ. 29. 31. Lia odio habita, id eſt minùs dilecta, & neglecta præ Rachele à Iacob. & Malach. 1. 3. *Eſau odio habui*, id eſt neglexi. & Iohan. 12. 25. iubemur odio habere, id eſt minus diligere, animam, eamque poſtponere legi diuinæ & amori Chriſti. Sic Iob & Tobias ad paupertatem redacti odioſi fuere ſuis, etiam vxoribus. Tritum eſt illud:

Si fueris felix, multos numerabis amicos:
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

C Et Maximus ſerm. 11. ex Socione: *Delphini*, ait, *quouſque vnda ſubeſt, nauigia comitantur natantes, in littus verò numquam egrediuntur. Sic adulatores in ſecunda fortuna manent, in aduerſa deſerunt*. Hos Cicero libr. 4. ad Herenn. comparat hirundinibus, quæ æſtate aduolant, hieme auolant. *Vt hirundines*, inquit, *æſtiuo tempore præſtò ſunt, frigore pulſæ recedunt: ita falſi amici ſereno vitæ tempore præſto ſunt; ſimul atque fortunæ hiemem viderint, euolant omnes*. Vnde Epictetus in Altercatione cum Adriano Imp. *Quid*, inquit, *eſt homo pauper? quem vt puteum deſertum omnes aſpiciunt, & ſuo loco illum relinquunt*. Et Martialis:

Semper eris pauper, ſi pauper es, Æmiliane:
Dantur opes nullis nunc niſi diuitibus.

Hoc eſt quod in fidelibus taxat S. Iacobus cap. 2. 2. *Si introierit*, ait, *in conuentum veſtrum vir aureum annulum habens in veſte candida: introierit autem & pauper in ſordido habitu, & intendatis in eum qui indutus eſt veſte præclarâ, & dixeritis ei: Tu ſede hîc*
D *bene; pauperi autem dicatis: Tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedum meorum; nonne iudicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis iudices cogitationum iniquarum?* Vide ibi dicta.

Myſticè, R. Leui & auctor Catenæ Græcor. diuitem & pauperem accipiunt non tantùm opibus, ſed & ſcientia ac eloquentia. Docti enim & eloquentes multos habent aſſeclas, vt ab eis ſcientiam & eloquentiam addiſcant; rudes verò & indiſerti ab omnibus negliguntur & vilipenduntur.

Qui deſpicit proximum ſuum, peccat: qui autem miſeretur pauperis, beatus erit] Noſter Interpres in Hebræo pro *pauperis* legit עניים *aniim*, id eſt pauperū, iā legunt ענוים *anauim*, id eſt māſuetorū. Heb. ergo VERS. 21.

& Chald. ſic habent, *ſpernit ſocium ſuum peccator: miſereſcens autem manſuetorum, vel afflictorum, beatitudines illi*, id eſt, térque quatérque beatus eſt. Septuag. *qui inhonorat pauperes, peccat: qui autem miſeretur mendicorum, beatiſſimus.* iuxta illud Dauidis: *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem*, pſal. 40.1. Senſus eſt clarus, q.d. qui ſpernit proximum ſuum egentem, peccat Primò, ſuperbia, quia ſuperbè eum deſpicit; Secundò, immiſericordia & inhumanitate, quia indigentem deſerit, nec ei in neceſſitate ſuccurrit: & quia peccat, hinc miſer eſt. & miſerias tum præſentes, tum æternas ſibi accerſit. Et aduerſo, qui miſeretur pauperis, opus eleëmoſynæ præclarum, & quaſi diuinum facit, ideóque in ſpe nunc beatus eſt, re ipſa poſt mortē futurus beatus in cœlo. Vnde pro *peccat* hebr. eſt חוטא *chote*, id eſt, aberrat, deuiat, deflectit à via, ſcopo, lege, putà à virtute miſericordiæ, à Deo, à cælo & beatitudine, ad quā recta miſericordiæ via tendit miſericors. alioqui *peccare* latinè dicitur quaſi, *pellicare*, id eſt cum pellice congredi, vel adulterium committere, ait Sipontinus: inde tamē peccare extenditur ad quoduis crimen, & ſignificat legem quamlibet transgredi; vti hîc notat eum, qui violat iura charitatis & eleëmoſynæ. Hic tamen myſticè quoque pellicatum vel adulterium committit: quia opes ſuas quaſi pellices ita amat, vt malit legem Dei tranſgredi, quàm eas pauperibus, vt lex charitatis iubet, erogare.

Peccare q. pellicare.

Miſericors eſt beatiſſimus. Primò.

Quæres, cur, qui miſeretur pauperis, eſt beatiſſimus? Reſp. Primò, quia pauperes ſunt beati, iuxta illud Chriſti paradoxum: *Beati pauperes ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*: hoc regnum ergo vt pote ſuum pauperes dabūt ijs, quos in hac vita experti ſunt beneficos. Beati enim beneficis ſuis ſuam beatitudinem communicabunt eoſque pariter beabunt. Quocirca Chriſtus Lucæ 16. v. 9. *Facite*, inquit, *vobis amicos de mammona iniquitatis, vt, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Vnde S. Auguſt. hom. 39. inter 50. *In tali cauſa*, inquit, *operarius felix viuit, & ſecurus iam moritur, cum quo ambulas patrimonium in immortale horreum, in quo debitorem fecit Dominum, dum alterum pauit dando. Nullam poterit incurrere perniciem, qui comparauerit eleëmoſynis pietatem, cui Propheta tale exhibet teſtimonium, Salua eum, & viuifica eum Domine. O duplex Propheta beneficium! Saluat pariter, & commendat pariter vt ſaluetur, quia & ipſe ſaluauit vt viuificaretur, & ipſe vitam poſcentis donauit in terra.* Et S. Chryſoſt. homil 36. ad Populum: *Tanta, inquit, vis eſt eleëmoſynæ, vt multa fiducia ſuos introducit alumnos: eſt enim cæli nota ianitoribus, ſponſalis thalami fores obſeruantibus; quin & venerabilis, & quos ſui cultores agnouerit, cum multa introducet libertate: & contradicet nemo, ſed omnes cedent.*

Secundò. Secundò, quia *beatius eſt magis dare quàm accipere*, vt ex Chriſti diſciplina ait S. Paulus Actor. 20. v. 35. vbi multa de hac re dixi.

Tertiò. Tertiò, quia Chriſti promiſſio eſt: *Beati miſericordes: quoniā ipſi miſericordiam conſequentur.* Vnde S. Auguſt. homil. 29. inter 50. *Ante fores gehennæ*, inquit, *ſtat miſericordia, & neminē permittit in carcerē mitti.* Et S. Chryſoſt. homil. 33. ad Populū: *Melius eſt, ait, hanc artē dandi eleëmoſynam ſcire quàm eſſe regem, & diademate coronari, &c. Hæc namque te docet quomodo poſſis Deo ſimilis fieri, quod eſt omniū ſumma bonorū.* Et homil. 36. *Ait Script. Magna res homo, & pretioſa vir miſericors. hæc maior eſt gratia quàm mortuos reſuſcitare. Multò nāque maius eſt, quàm in nomi-*

A *ne Ieſu mortuos ſuſcitare, eſurientem paſcere Chriſtum: nam hîc quidem tu de Chriſto bene mereris, illic autem ipſe de te. Ac merces eſt in bene gerendo, non in bene patiendo. Hic enim, in ſignis inquam, ipſe Deo debes, in eleëmoſyna vero Deum habes debitorem.* Et hom. 9. de pœnitentia: *Eleemoſyna regina illa virtutum homines in ipſorum cælorum arces celerrimè adducet, aduocati optimi loco fungens. Magna res eſt eleëmoſyna, præcidit aërem, tranſit lunam, Solis radios vadit, ad ipſum venit cælorum culmen, ipſos pertranſiens cælos, & angelorum populos decurrens, Archangelorumque choros, & omnes ſuperiores poteſtates, ipſi aſſiſtit regali throno.* S. Hieron. epiſt. 150. ad Hedibiam: *Vis eſſe perfecta, & in primo ſtare faſtigio dignitatis? fac quod fecerunt Apoſtoli: vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere Saluatorem. Non vis eſſe perfecta, ſed ſecundum vis tenere gradum virtutis? dimitte omnia quæcumque habes, da filiis, da propinquis.* B

Quartò. Quartò, eleëmoſyna nos facit homines diuinos, & quaſi deos quoſdam terreſtres. ergo beat facitque beatos. Ita S. Greg. Nyſſen. lib. de Beatitudinibus: *Si miſericordis, inquit, appellatio Deum decet, ad quid aliud te ſermo Chriſti hortatur, niſi vt Deus fias, tamquā inſignitus propriā notā deitatis?* S. Gregor. Nazianz. in orat. de pauperum amore: *Nihil tam diuinum homo habet, quàm de aliis bene mereri, tametſi ille maiora, hic minora beneficia conferat, vterque nimirum pro ſuis viribus. Fac calamitoſo ſis Deus, Dei miſericordiam imitando.* Vide dicta Deut. c. 15. v. 10. & c. 26. v. 12. vbi viginti & vnum fructus & quaſi beatitudines eleëmoſynæ recenſui. Vide & Iulium Fulcum lib. de Bono eleëmoſynæ.

Qui credit in Domino, miſericordiam diligit] Hic verſus deeſt in Hebræis & Septuag. extat tamen C in Biblijs Romæ correctis, ideóque retinendus eſt, non abolendus, vt volunt Caiet. & Ianſen. Iam

Primò, Lyran. & Dionyſ. ſic exponunt, q.d. *Qui credit in Domino* fide charitate formatâ, hic *miſericordiam diligit*: qui enim per charitatem diligit Deum, eâdem diligit & proximum, in eumque miſericordiam exercet. Charitate enim diligimus Deum propter ſe, & proximum propter Deum.

Secundò, Hugo, q.d. Qui credit oraculis Dei, quibus in ſacra Scriptura ampla miſericordibus promiſit præmia, hic vtique diligit miſericordiam, vt per eam præmia iam dicta conſequatur. Inter quæ nonnulli, ac inter eos noſter Salazar, conſtituunt illud: Deum firmiſſimo apud ſe decreto ſtatuiſſe, vt nullus in eleëmoſynis erogan- D dis liberalior in peccato mortali impœnitens decedat. Cuius rei plura ſuppetunt exempla.

Tertiò, planiùs & neruoſiùs, q.d. Qui credit in Domino, vel, qui confidit in Dei bonitate, qui fiduciam ſuam in Deo collocauit, qui ſpes ſuas in Deum tranſtulit, certò ſperans, Deum in ſe liberalem fore, ſi ipſe ſe in pauperes liberalē præſtet, ac proinde nihil ſibi ad vitam neceſſarium defuturum, quin potiùs rebus omnibus abundaturum; hic vtique miſericordiā diligit, & diligendo exercet, confidens, imò ſciens, per eam opes ingētes ſe acquiſiturū. Tota enim cauſa, cur timidi & auari ſua non erogent in pauperes, eſt timor inopiæ, & diffidentia in Deum. hanc ergo amolitur hîc Salomon. Hoc eſt quod ait Apoſtolus adhortans Corinthios ad eleëmoſynam epiſt. 2. c. 9. 10. *Qui autē adminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum præſtabit, & multiplicabit ſemē veſtrum, & augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ.* Vbi docui eleë-

moſynam ſimilem eſſe ſemini, quod iactum in A terram, putà in ſinum pauperum, centuplica:um regerminat:& citaui verba S. Baſilij, quibus eleëmoſynam comparat puteo, qui quo plus exhauritur, eo plus aquæ purioris ſcaturit & ebullit.

VERS. 22. *Errant qui operantur malum: miſericordia & veritas præparant bona*] Syrus, *miſericordes & iuſti faciunt omnia bona.* Pro *errant* hebr. eſt יתעו *hitu*, id eſt deuiant, aberrant, ſcilicet à via virtutis & ſalutis, inſtar erronum, vel ouium errantium: iuxta illud Iſaiæ 53. 6. *Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit.* Hinc Chriſtus quaſi paſtor bonus peccatores velut oues errantes in humeros accepit, & in viam ſalutis reduxit. Aut inſtar ebriorum, qui cerebro fumis oppleto neſciunt greſſus ſuos regere, ſed pedibus vacillant, & à ſemitis deuiando in auia B aberrant, iuxta illud Iſaiæ 19. 14. *Dominus miſcuit in medio eius ſpiritum vertiginis; & errare fecerunt Ægyptum in omni opere ſuo, ſicut errat ebrius & vomens.* Peccator enim velut ebrius ſuis concupiſcentijs vacillat & errat, ac vbique in ſcopulos impingit. Septuaginta vertunt πλανῶνται, id eſt errantes, vel errones, ac quaſi planetæ, ſeu ſtellæ erraticæ, quæ rectà non incedunt vti ſtelæ fixæ, ſed lateraliter per gyros oberrant: vnde S. Iudas in ſua epiſt. v. 13. hæreticos vocat *ſidera errantia, quibus procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum.*

Pro *operantur* hebr. eſt חרשי *choreſce*, id eſt, qui arant, vel qui fabricant malum, quod Caietan. exponit, q. d. Errant non tantùm illi, qui manibus operantur malum, ſed etiam qui mente illud concipiunt, & machinantur. Noſter pleniùs vertit, C *qui operantur*: arare enim & fabricare & operari, adeoque præcipua mechanicarum opera ſunt aratio & fabricatio, ac machinari eſt operari: tam enim mens machinando quàm manus operando operatur.

Igitur Hebræa ad verbum ſic habent, *Nunquid errant fabricantes, vel arantes, malũ? miſericordia & veritas fabricãt, vel arant, bonũ.* Eſt metaphora ab agricultura, vel ab arte fabrili. Ab agricultura, q. d. Qui operantur malum, malè arant, & aberrant à via rectà rectiſque liris & ſulcis virtutis, ac delirant, vt ita dicam: quocirca non reſpondebit eorum arationi & ſementi meſſis, hoc eſt, non referent præmiũ, ſed pœnam & ſupplicium. ita Aben Ezra & R. Leui Ait ergo: Numquid errant qui lapidoſum vel ſpinoſum arantes agrum, in eo ſeminant ſemina noxia & venenata? quid enim exinde D metent niſi ſpinas, lolium, colocynthidas, ceteraſque herbas malas & venenatas? q. d. Vtique errãt, & quidem grauiſſimè. Pari modo grauiſſimè errant, qui in agro praui cordis ſui ſeminant prauas cogitationes, & deſideria ſuperbiæ, iræ, gulæ, libidinis, &c. inde enim non metent niſi faſtũ, lites, rixas, crapulam, fornicationes, adulteria, &c. quibus ſibi creabunt malum, putà mortem & perniciem tam præſentem quàm æternam. Ex aduerſo, qui in pingui agro boni cordis ſeminãt bonas cogitationes, hi ferent fructum bonorum operum, & per ea præmium beatitudinis æternæ. Ab arte fabrili, q. d. Sicut errat peccatque faber fabricans arma noua & noxia, quia iiſdem ſæpè ipſe perit & occiditur: ſic errant qui fabricant peccatum, quod eſt quaſi gladius occidens animam peccãtis. Peccator ergo ſibi ipſi mortis & gehennæ eſt faber: ſicut Cyclopes ſui interitus ſibi fuere fabri; & ſicut Perillus inuentor & faber bouis ænei primus à Phalaride tyranno eidem incluſus & concrematus eſt. de quo Ouidius in Arte ami.

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit: infelix imbuit auctor opus.

Errant igitur impij toto cælo, quia fabricando malum culpæ fabricant ſibi malum pœnæ & gehennæ; ex aduerſo pij fabricando ſibi bonum virtutis, fabricant ſibi bonum præmij & gloriæ cæleſtis: hoc autem bonum virtutis eſt vel miſericordia, vel veritas, id eſt iuſtitia: omne enim officium virtutis vel eſt debitum, & vocatur *iuſtitia*; vel indebitum, liberale & gratuitum, ac vocatur *miſericordia*, vti iam ſæpiùs monui. Hoc vult Noſter, dum vertit, *miſericordia & veritas præparant bonum*, ſcilicet mercedis & gloriæ tam præſentis quàm æternæ: quia fabricant domos, imò palatia cœleſtia iuxta illud S. Chryſoſt. homil. 8. de pœnitentia: *Æterna ſunt tabernacula in cælis, quæ non tempore cadunt, nec poſſeſſores mutant. hanc in ſtructuram pecuniam impendamus: non architectorum ſanè, aut operariorum magna nobis fuerit cura. Pauperum manus eiuſmodi domos conſtruunt: claudi & eſurientes illas ædificant: & ipſa eleemoſyna artifex eſt.*

Hinc Septuag. vertunt, *errant qui fabricant mala: miſericordiam & veritatem fabricant boni.* Quod explicant dum ſubdunt, *Non ſciunt miſericordiam & fidem fabricatores malorum: eleemoſyna autem & fides apud fabricatores bonos.* Sic & Syrus, quaſi dicant: Errant qui fabricãt mala, quia dũ non ſciũt, id eſt non cogitant, non æſtimant, non ponderant, quantum ſit bonum miſericordiæ & fidei, id eſt iuſtitiæ, eo neglecto fabricant opera immiſericordiæ, vel auaritiæ & iniuſtitiæ, quibus ſibi fabricant eculeum in gehenna: at verò probi quia æſtimant & ponderant, quantum ſit bonum miſericordiæ & iuſtitię, hinc illud exercent & fabricant, cauentque ad omni immiſericordia & iniuſtitia: atque hoc ipſo fabricant ſibi domos & coronas æternas in cælis.

Porrò, quia Hebræi carent caſibus, ideóque nomina eorum quouis caſu reddi poſsũt, hinc pro *fabricant*, vel *præparant*, alij vertunt *fabricantibus*, vel *præparantibus*. Ita Chaldæus, *Peruerſi*, inquit, *errant, qui cogitant malum: miſericordia & veritas his qui cogitant bonum.* q. d. Dei miſericordia & veritas, id eſt fidelitas, miſericorditer & fideliter reddet præmium bonis quod promiſit, vt, ſicut ipſi ſe miſericordes & fideles Deo exhibuerunt, ſic viciſſim Deum in ſe miſericordem & fidelem ſentiant. Miſericordia enim noſtra in proximos allicit & prouocat Dei miſericordiam in nos, ac fidelitas fidelitatem. ita Ianſenius, Baynus & Tigur. quæ vertit, *an non errant* (Vatabl. *fruſtrabuntur*) *qui malum machinantur? at benignè & fideliter agetur cum his, qui bonum moliuntur*, & Pagnin. *miſericordia & veritas erit operantibus bonum.* Hic ſenſus eſto grammaticè & vocaliter diuerſus, quoad ſenſum tamen eòdem tandem redit quò prior iam aſſignatus; vt intuenti patet.

Poſſet quoque per *veritatem* accipi lumen, quo Deus intellectum bene operantis illuſtrat, vt magis cognoſcat dignitatem virtutis, bonáque ei à Deo promiſſa, vt ardentiùs eamdem exerceat, iuxta illud pſal. 118. *Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.*

Nota. Error hic, quo errant qui operantur malum, non eſt ſpeculatiuus, ſed practicus, putà eſt

erronea & peruerſa electio, & operatio mali culpæ, quod ſecum defert malum pœnæ. Quare hic error propriè eſt imprudentia, & imprudens electio, quia malum præfertur bono. Electio autem eſt actus voluntatis & liberi arbitrij: quare in eo propriè eſt hic error. Hic tamen error voluntatis ordinariè comitẽ, imò anteceſſorem, habet errorem in intellectu peccantis. Subinde enim intellectus errat ſpeculatiuè putans eſſe licitum, quod eſt vetitum & illicitum, vt patet in ijs qui peccant ex ignorantia; ſæpè tamen non eſt ſpeculatiuus, ſed practicus, putà eſt dictamen & iudiciũ practicæ rationis dictantis v.g. furi: Hîc & nunc tibi furandum eſt, vt vitæ & voluptati tuæ conſulas: vel certè eſt inconſideratio plurium rationum & motiuorum, quæ poſſent voluntatem continere & cohibere à peccato. Sæpè enim peccator non habet iudicium explicitum, v.g. hîc & nunc oportet te hoc furti peccatum committere; ſed tãtùm defectum conſiderationis, quo ita conſiderat pulchritudinem & commoda pecuniæ, quam furari intendit, vt parum vel nihil conſideret turpitudinem & damna peccati, quæ huic furto annexa ſũt. Vnde fit vt pulchritudine & commodis pecuniæ ab intellectu ea conſiderante propoſitis, voluntas abrepta eligat furari, non æſtimans damna inde ſibi obuentura. Hic tamen defectus conſiderationis ordinariè affert ſecum iudicium partim explicitum, partim implicitum peccandi. Fur enim v.g. antequam decernat furari, habet hoc iudicium explicitum: Hîc & nunc bonnm eſt tibi accipere hanc pecuniam; in quo interpretatiuè continetur hoc iudicium implicitum: Bonum eſt tibi hîc & nunc peccare & furari: quia hîc & nunc accipere pecuniam alienam non eſt aliud, quàm furari & peccare. Hoc igitur iudicium practicum de agendis vel appetendis abſolutè ab intellectu & ratione prolatum cum tali inconſideratione, eſt actus imprudens, & difformis tam iudicio, quàm appetitui recto; quare practicè eſt erroneum, quod proinde ſequens & amplectens voluntatis electio pariter errat, ſitque errona. Ita D. Thomas & Scholaſtici 1. 2. qu. 78. art. 1. ad 1. Sic peccauit Adam, Lucifer & angeli, in quibus nullus erat error, ſed clariſſima rerum legiſque Dei cognitio, per merum defectum conſiderationis. Ita enim conſiderarunt ſuam pulchritudinem, non conſiderando eam ſe habere à Deo, vt ſibi plus æquo placuerint, ſuperbiuerint, ac tandem Deo rebellarint. Simili modo peccant, qui peccant ex certa ſcientia & malitia. Verè S. Auguſt. in Confeſſ. *Iuſſiſti Domine, & ita eſt, vt pœna ſibi ſit omnis inordinatus animus,* &c. *Spargis pœnales cæcitates ſuper illicitas cupiditates.*

Vers. 23. *In omni opere erit abundantia: vbi autem verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas*] Pro *opere* hebr. eſt עצב *etſeb*, id eſt, labor, dolor, cura, ſollicitudo, fatigatio, afflictio: radix enim עצב *atſab* ſignificat laborare, dolere, excruciari animo. Pro *abundantia* hebraicè eſt מותר *mothar*, id eſt augmentum, abundantia, ſuperabundantia, excellentia, dignitas, prærogatiua. Pro *egeſtas* hebr. eſt מחסור *machſor*, id eſt defectus, penuria, egeſtas.

Primò, Pagninus ex hebræo ſic vertit, *in omnibus, quibus homo laborat, eſt dignitas: ſed verbũ labiorũ ſuperfluorũ verè imputatur ad defectũ.* q.d. Labor homini eſt dignitas, loquacitas verò eſt indignitas & egeſtas. *Homo* enim *naſcitur ad laborem, & auis ad volatum,* Iob 5.7. Hinc Adam parens omnium nobilium, regum & principum non tãtùm poſt lapſum, ſed & ante eum in paradiſo poſitus fuit, ad eum labore ſuo excolendum, Geneſ. 2.15.

Secundò, Baynus ex Hebræo ſic vertit, ſicque explicat: *In omni dolore & triſtitia, quã ſecum retinet homo, erit abũdãtia: & quotidie creſcit ſecreta mæſtitia, verùm per verba labiorum diminuitur: hoc eſt, detectus dolor, & in ſinum fidelis amici transfuſus mitigatur. Et iuxta hunc ſenſum poteſt ad confeſſionem accommodari verſiculus: nam reuera nihil magis mitigat triſtitiam, quam quis cõcipit de peccatis ſuis, quàm ſincera & libera confeſſio facta in auricula pij ſacerdotis. Illa enim verba labiorum, confitentis videlicet & abſoluentis, luctum de peccatis conceptum vehementer mitigant & conſolationem adferunt.*

Tertiò, Caiet. vertit, *in omni labore erit abundantia: & verbum labiorum tantùm ad defectum.* Et eſt ſenſus parabolæ, inquit, quòd omnibus labor ſuapte natura parit aliquod lucrum, præter laborem in locutione. Quanto enim magis laborat aliquis ad multiplicanda verba, eò magis tendit ad defectum, ita quòd multiloquium ſuapte natura non tendit ad lucrum, ſed dumtaxat ad defectum. & verè ſic eſt. Quoniam auditori faſtidium, ſermoni peccatum, & ſibi ipſi indignitatem multiloquio parit. hucuſque Caietan.

Quartò, Noſter optimè vertit, *in omni opere erit abundantia,* &c. q. d. Ex quolibet opere & labore prouenit emolumentum, rerumque abundantia: at nullus fructus prouenit ex inani ſermone. Quacumque in arte quis laboret, inſignis laboris fructus conſtabit: at verò verboſitas nil niſi inanitatem & egeſtatem parit. Ita R. Salomon, R. Leui, & Aben Ezra. Significatur ergo, ait Ianſenius, labore ac diligentiâ opes parari, nõ garrulitate, quæ ad egeſtatem & defectum frequenter conducit: quòd garruli otio ferè tempus tranſigi ſinant. Dicit autem, *In omni opere & labore,* hoc eſt, per quẽuis laborem, aut cuiuſcumque generis opus, proueniet homini abundantia: quia per varia operationis genera diuitiæ parantur, per agriculturam, per negotiationem, per artificia, &c. Honeſtus ergo labor commẽdatur vt alijs multis huius libri ſententijs, ita & hoc verſiculo, garrulitas otioſa condemnatur. Porrò quod ad litteram, intelligitur de laboribus corporis & corporali commoditate; myſticè de operatione virtutum accipi debet. Nam qui iuxta parabolam Euãgelii acceptis quinque talentis operatus fuerit in eis, lucrabitur & alia quinque, omníque habenti dabitur, & abundabit. Qui autem verbis tãtùm delectantur, & de virtute tantùm loquuntur non ex animo, ſed oretenus; aut Deum tantùm inuocant verborum multitudine, ſteriles interim in bonis operibus, ad frugem nõ peruenient, defectum virtutum & gratiæ Dei patientur, & tandem egeſtatem ſempiternam. Non enim, inquit Dominus, *omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: ſed qui facit voluntatẽ Patris mei, qui in cælis eſt.* Matth. 7.21.

Huc facit verſio Chaldæi: *In omni,* inquit, *quod ſollicitum te facit, erit tibi commodũ: & labia ſuperflua in egeſtate erunt.* Sollicitudo enim acuit induſtriam quærendi modos omnes, & veſtigandi rationes quaſlibet, vt res, quæ nos angit & ſollicitos tenet, dextrè & feliciter conficiatur. Et Syrus, *in quacumq; re ſollicitus fueris, erit gaudiũ voluptatis: qui autẽ*

in

in domo ſua egenus eſt, quietus erit & iucundus. Omnē dolorem ſanat Dominus. Sermo laborū iniqui ets egeſtatem parit. Dignum enim eſt vt verbis ſuis paſcātur, non panibus, qui non niſi verba fundere, nec laborare nouerunt. Et Septuag. *in omni ſollicito erit abundantia: dulcis autem & carens dolore in egeſtate erit.* Noſter Salazar per dulcem carentem dolore accipit paraſitum & adulatorem; hic enim præ ceteris verboſus eſt, & adulando menſam ſibi quærit; ſicut canis capite caudâque blandiendo, ab heris mendicat eſcam. q. d. Vbi eſt labor, ibi eſt rerum copia: vbi adulatio, nugæ, ſcurrilitas, ibi egeſtas: qui enim turpi verborum lenocinio diuitias aucupantur, ſemper egeni & inopes ſunt. Auctor vero Catenæ Græc. ſic Septuag. vertit & explicat, *Omni ſedulo atque ſollicito adeſt abundantia: qui autem ſuauiter, curæque & doloris expers viuit, conflictabitur cum egeſtate. Qui virtutum ſtudio ſeriò incumbit, is cum in actione, tum in cognitione quoque excellat neceſſum eſt. Fieri enim vix poteſt, vt ille qui circa earum rerum conſiderationem, quæ ſub actionem veniunt, perpetuò occupatur, in vtroque non abundet. Verùm qui diuerſo modo affectus eſt, virtutis labores & moleſtias auerſatur, omnino conſentaneum eſt.*

Igitur *in omni opere erit abundantia*, &c. q. d. Nō in loquendo, ſed in agendo virtus ſita eſt: nec iuſtus eſt qui bona dicit, ſed qui bona ſtrenua actione complet.

Porrò, Abbas Abraham apud Caſſian. collat. 24 c. vlt ſic Sept. explicat, *Qui ſuauis & ſine dolore eſt, in egeſtate erit. Regnum enim cælorum non deſides, non remiſſi, non delicati, non teneri, ſed violenti diripiunt. Qui ergo hi violenti ſunt? Nempe illi qui non aliis, ſed voluntatibus ſuis præclaram inferunt violentiam, qui direptione laudabili omni ſe præſentium rerum voluptate fraudantes, voce Dominica egregij direptores pronuntiantur, & per huiuſcemodi rapinam regnum cælorum violenter inuadunt. Regnum enim cælorum ſecundum ſententiam Domini vim patitur, & violenti diripiunt illud. Iſti proſectò ſunt laudabiles violenti, qui vim faciunt perditioni ſuæ.*

Denique huic parœmiæ ſimilis eſt illa v. 4. *Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum eſt: vbi autem plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis.* Conſule quæ ibidem annotaui.

VERS. 24. *Corona ſapientium, diuitiæ eorum: fatuitas ſtultorum, imprudentia.*] Primò, planus ſenſus eſt, q. d. Diuitiæ ſapienti ſunt ornamento, eúmque inſtar coronæ quaſi regio diademate cingunt & decorant: at *fatuitas ſtultorum imprudentia*; Hebr. *ſtultitia ſtultorum eſt ſtultitia*, ideſt, omne decus ſtultorum eſt ſtultitia, ſtulti non habent coronam vllam, quâ ſe ornent, niſi ſtultitiam: quia eſto ſint diuites, tamen diuitiæ, vtpote quibus rectè vti neſciūt, eis non ſunt honori & vtilitati, ſed damno & dedecori. Vnde Chald. vertit, & *decus ſtultorum ſtultitia eorum*, q. d. Stulti nil habent in bonis niſi ſtultitiam, omnis res, omnis ſpes illorum eſt mera ſtultitia: totum prædium eorum eſt ſtultitia: omnes opes eorum, omniàque bona abeunt in ſtultitiam, iuxta illud: *Simia manet ſimia etiamſi aurea geſtet inſignia.* Significat Salomon diuitias ſapientiæ addere auxeſim quandam & dignitatem, ſicuti Salomoni addiderunt. Vnde ipſe ait: *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, &c. quoniam horum omnium mater eſt*, Sapient. 7. 11. Et: *Vtilior eſt ſapientia cum diuitiis, & magis prodeſt videntibus ſolem*, Eccl. 7. 12. Sic Lyſander Cyro gratulatus eſt: *Rectè te beatum ferunt*, inquit, *quoniam ſapientiæ tua fortuna* A *iuncta eſt*, teſte Cicerone lib. de Senectute.

Igitur diuitiæ inſtar coronæ ornant ſapientem, eíque ſplendorem addunt. Primò, quia ſapientia meretur iis coronari iiſque ſplendeſcit, non ſtultitia: puta virtute præditi opibus decorantur, non vitioſi. Secundò, quia diuitiæ in manu ſapientis ſunt bene collocatæ, & quaſi beatæ: quia per ſapientem finem ſuum ad quem à Deo cōditæ ſunt; aſſequuntur, qui eſt, vt rite expēdantur in eleemoſynas ceteráque virtutis opera. Diuitiæ enim ſapienti magnorum operū ſunt inſtrumēta. Vnde Bion dicebat, *opes eſſe neruos actionū*, quòd ſine his nihil agatur, teſte Laërtio lib. 4. c. 7. Alius dixit, *opes eſſe belli neruos*. Pythagoras aſſeruit, *neque equū ſine fræno, neque diuitias ſine prudentia quemquam gubernare* B *poſſe*. Democritus pecuniarum vſum cum prudentia vtilem eſſe dicebat ad exercendam liberalitatem, & ad iuuandum alios: cum ſtultitia verò cōmunem largitionem eſſe, teſte Stobæo ſerm. 92. Quare ſi diuitiæ ſenſu, ratione, voce & aliis præditæ forent, à ſtultis, impiis & auaris auolarent ad ſapientes, pios & liberales, clamarén tque: Nolumus habitare cum impiis, ſed cum ſanctis; nolumus recondi in arca auarorum, ſed in ventre pauperū; fit nobis iniuria, vis infertur, cùm ineptis & indignis donamur, eorūmque auaritiæ, ſuperbiæ, ventri & veneri ſeruire cogimur duram ſeruitutem: venite ſancti, venite miſericordes, vindicate nos ab hac dura ſeruitute, rapite nos vt vobiſcum ſanctificemur, & miſericordiam exerceamus. hic enim eſt finis, hæc beatitudo noſtra, ad quam à Deo conditæ ſumus. Tertiò, quia ſapientes diſpertiunt opes C in eleemoſynam: eleemoſyna autē eſt regina virtutum, ait S. Chryſoſt. hom. 7 de pœnitentia, ac proinde coronam ſuam regiam capiti ſapientum imponit. Et hom. 9 *Eleemoſyna regina illa virtutū homines celerrimè in ipſorum cælorū axes deducet, aduocata optima loco fungēs*. Et hom. 8. ſic addit: *Huic multa cū facultate aperiuntur cælorum portæ, ac velut eorum regina ingrediente, nullus cuſtodū in ipſis portis poſitorum audet interrogare, quæ ſit, aut vnde iter agat: magis verò ſuſcipiunt omnes. Eleemoſyna enim regina omnino eſt.* Quartò, quia ſapiens vtitur diuitiis quaſi dominus & rex earum, ſtultus verò & auarus iis mancipatur quaſi ſeruus, ille poſſidet aurum, hic poſſidetur ab auro ita S. Chryſ. hom 16. in Matt. Aurum ergo ſapienti quaſi regi ſeruit vt corona regia, ſtultum ligat & vincit vt compedes & vincula. Quintò, ſapientes quia norunt rectè vti diuitiis, iis decorantur, fiuntque ſapientiores & ſanctiores, ac magis miſericordes: at ſtulti diuitias na- D cti iis magis infatuantur, fiuntq; ſtultiores, & quaſi amentes & inſani. vt ait S. Chryſoſt. hom. 7. in epiſt. ad Coloſſen. Denique diuitiæ ſapienti ſunt corona, quia ab illo in opera pietatis expenſæ, illi pariunt coronas immarceſſibiles in cælis quas ſolis eleemoſynariis decernet & adiudicabit Chriſtus in die iudicii. Matth. 25.

Secundò, Lyran. Corona ſapientum, inquit, eſt ſapientia, quæ eos ornat & ditat veluti ingētes diuitiæ, q. d. Sapientem coronat decoratque ſapientia magis quàm vllæ diuites, aureæ & gēmatæ coronæ: quia ditiſſima eſt corona ſapientiæ. Vnde Ariſtot. li. 1. Rhetor. *Et quia*, inquit, *regnare res ſuauiſſima eſt, etiā ſapientem videri ſuaue: prædiū enim eſſe ſapientia, regiū eſt*. Calanus Gymnoſophiſta ad Alexandrum Magnū: *Rex*, inquit, *eris, ſi te rexeris. Rex eris, ſi te ratio rexerit.* Et Bias captā ciuitate fugiens, cùm moneretur vt more ceterorum opes

Opes beant pium; non impium.
Primò.
Secundò.
Tertiò.
Quartò.
Quintò.

ſuas ſecum efferret, reſpondit: *Omnia mea mecum porto.* Ita quoque explicat auctor Catenæ Græc. Opes, inquit, vel gloria ſapientum eſt prudentia. De hac corona ſapientiæ & virtutum plura dixi c. 4. v. 9. & Eccli. 1. v. 11. & 12.

Tertiò, Septuag. in ſuo codice pro עשרם *oſram*, ideſt diuitiæ eorum, expunctâ literâ ש legentes ערם *aram*, ideſt *aſtutus*, vertunt, *corona ſapientium aſtutus: conuerſatio autem imprudentium mala.* Sic & Syrus ſuo more affectans Septuag. Senſus eſt q. d. Vir vnus aſtutia, ideſt ſolertia & ſapientia, eminēs, inſtar coronæ decorat & ornat ceteros ſapientes, totúmque eorum collegium & cœtum; at verò vnus imprudens & ſtultus, ſuâ ſtultitiâ dedecorat totum cœtum tam ſapientum quàm inſipientum: quia eis ſuæ ſtultitię & vitiorum virus, vel certè dedecus & infamiam aſpirat & afflat. Sic corona Eccleſiæ Alexandrinæ fuit S. Athanaſius, Africanæ S. Auguſtinus, Græcanicæ S. Baſilius, Romanæ S. Gregorius, qui, vt ait S. Ildefonſus lib. de Viris illuſtribus, *vicit ſanctitate Antonium, eloquentiâ Cyprianum, ſapientiâ Auguſtinum.* Sic corona Ciſtercienſium fuit S. Bernardus, Camaldulenſium B. Petrus Damiani, Dominicanorum S. Thomas Aquinas, Franciſcanorum S. Bonauentura, &c.

Myſticè Beda: *Stultorum, inquit, fatuitas maxima hæc eſt, quòd improuidi æternorum de præſentibus tantùm commodis gaudent. Imprudentia enim dicitur quaſi improuidentia.*

Vers. 25. *Liberat animas teſtis fidelis: & profert mendacia verſipellis*] Hebr. *eruit animas teſtis veritatis, & efflat mendacia dolus*, ideſt doloſus, vel repetendo τὸ teſtis; *& efflat mendacia teſtis doli*, ideſt doloſus, Septuag. *liberabit de malis animam teſtis fidelis* (S. Cypr. lib. 3. Teſtim. legit, *Martyr fidelis*) *accendit autem mendacia* (Roman. & Complut. *mendacem*: vtrumque ſignificat Græcum ψευδῆ) *doloſus*; Chald. *qui loquitur mendacia doloſus eſt. Mendacia* accipe plena & perfecta, putà non otioſa & iocoſa dumtaxat, ſed damnoſa & pernicioſa: hæc enim in Script. antonomaſticè vocantur *mendacia*, quæ mendax quaſi ignes peſtiferos ore efflat & eiaculatur in inſontes; ſicque conſtat antitheſis q. d. Qui vel publicè, vel priuatim, inquit Ianſenius, de factis dictiſque alicuius teſtatur, & rem vt ſe habet indicat, frequenter liberat animas, hoc eſt homines qui iniuſtè opprimuntur. Liberat autem ab imminente morte, ab intentata calumnia & iniuria, ab infamia & quauis iniuſta oppreſſione, à quibus dum vnum aliquem liberat, non vnam tantùm animam liberat, ſed multorum, vt totius familiæ eius, & amicorum, qui cum illo ignominia aſpergerentur, vt bene dictum ſit, *Liberat animas teſtis fidelis.* Contrà, qui falſum perhibet de re teſtimonium, animas opprimit, quas vel hereditate & facultatibus, vel vitâ, vel honeſtâ denique famâ priuat.

Secundò, profundiùs noſter Salazar cenſet hîc dari indicium, quo verax teſtis dinoſcatur à falſo. Verax quippe, inquit, ſontibus liberandis maximè ſtudet, excuſans, & quoad fieri poteſt, eleuans delicta: ex aduerſo autem fallax damnare, & opprimere mendaciis ſuis admititur, parua delicta exaggerans, & culpas leuiores amplificans. Quocirca inter alia Bartoli Iuriſconſulti documenta, quibus Iudices ad teſtes dignoſcendos informat, illud falſi nobile indicium eſſe docet: *Si delicta exaggerat, reique condemnationes plurimùm ſe optare verbis innuit.*

Nam veritas, inquit, *beneuola eſt: mendacium verò crudele & ſæuum.*

Denique hic verſus coincidit cum v. 5. & cum v. 17. cap. 12. quare hîc plura non addam.

Myſticè, teſtis verax eſt Chriſtus, inquit Hugo, & quiuis prædicator doctórque doctrinæ veræ & ſalutiferæ: hic enim liberat animas à peccato, diabolo, morte & gehenna. teſtis falſus eſt hæreticus, impoſtor & hypocrita, qui adulando, & voluptatum illecebras, carniſque libertatem proponēdo, animas in hæreſim, luxuriam & faſtum impellit, itáque perdit, & in gehennam pręcipitat.

In timore Domini fiducia fortitudinis, & filiis eius Vers. 26.
erit ſpes] *Timor Domini* hîc maximè filialis intelligitur, qui non eſt aliud quā reuerentia, cultus & amor Dei. *Fiducia fortitudinis* eſt fiducia fortis & robuſta. Vnde Syrus, *timor Domini eſt ſpes valida & fortis*: aut per hypallagen *fortitudo fiducialis*, quæ ſcil. fidenter, liberè & intrepidè omnia agit & ſuſtinet, imò ardua quæque aggreditur & ſuperat. Igitur ſignificat timorem Domini parere tam fortitudinem quàm fiduciam; dicit tamen coniunctim *fiducia fortitudinis*, vt innuat fiduciam eſſe cauſam fortitudinis. Ideo enim timentes Deum, ſunt fortes & robuſti, quia omnem ſuam fiduciam collocarunt in Deo omnipotente: quare cùm ſe Deo ſciant eſſe curæ & cordi, nihil trepidant, ſed omnes tentationes, perſecutiones, tribulationes, hoſtes generosè ſuperant: timor enim Dei ſuperat timores rerum omnium, quæ Deo inferiores ſunt; ſicut lux Solis ſuperat & offuſcat lucem quālibet. Dicunt ergo cum S. Paulo: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Et cum Dauide Pſal. 26. 1. *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum. Si exurgat aduerſum me prælium, in hoc ego ſperabo*; q. d. Qui me vincere volet, Deum priùs vincat oportet: Deus enim eſt meus protector & hyperaſpiſtes. Ita S. Gregor. 5 Moral. cap. 12. *In via Dei*, inquit, *à timore incipitur, vt ad fortitudinem veniatur. Nam ſicut in via ſæculi audacia fortitudinem, ita in via Dei audacia debilitatem parit. Et ſicut in via ſæculi timor debilitatem, ita & in via Dei timor fortitudinem gignit Salomone atteſtante: In timore Domini fiducia fortitudinis dicitur: quia nimirum mens noſtra tanto valentius terrores rerum temporalium deſpicit, quanto ſe auctori earundem veraciùs per formidinē ſubdit, quæ in timore Domini conſtituta nō inuenit extra quod metuat: quia dum recto metu conditori omnium cōiungitur, poteſtate quadam ſupra omnia ſubleuatur.*

Hoc eſt quod Salomonem de more ſecutus Siracides crebrò inculcat, vt Eccli. 25. 14. *Timor Domini ſuper omnia ſe ſuperpoſuit.* Et c. 34. 19. *Oculi Domini ſuper timentes eum, protector potētia, firmamentū virtutis, tegimen ardoris, & vmbraculum meridiani, deprecatio offenſionis, & adiutorium caſus, exaltans animam, & illuminās oculos; dans ſanitatem, & vitā, & benedictionē.* Vide ibi dicta. Hoc Dei timore armatus S. Laurentius ſuperauit craticulam, S. Sebaſtianus intrepidè ſuſcepit omnium ſagittas, S. Vincentius riſit eculeos Daciani: S. Agnes, S. Cæcilia, S. Agatha, S. Lucia, &c. vicerunt ignes, cataſtas, leones, omniáque tyrannorum tormenta. Hoc timore loricatus S. Athanaſius contempſit omnes Arrianorum perſecutiones: S. Antonius omnes dęmonum illuſiones quaſi telas aranearum diſcuſſit: S. Hilarion, S. Macarius, ceterique Aſcetæ tranſcenderunt omnia carnis blandimenta, omniáque

mundi tentamenta. S. Ignatius noſtræ Societatis fundator, cùm res arduas crebrò ſupra vires naturæ aggrederetur, mirantibus reſpondere ſolebat: *Neſcitis quãtas vires habeat ſpes in Deum.* Sciuit ipſe, quia aſſiduè eas experiebatur. Fiducia ergo in Deum eſt fiducia fortitudinis: fiducia in reges & principes eſt fiducia fragilitatis. Vnde pſaltes: Nolite, inquit, *confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus non eſt ſalus*, pſal. 145. 2.

Et filijs eius erit ſpes] Pro *ſpes* hebraicè eſt מחסה *machſe*, id eſt, vt Chald. protectio, tutela, perfugium, indéque ſpes: nam, vt ait R. Leui, ſpes inſtar clypei tuetur & protegit ſperantem, Septuag. *firmamentum*, R. Salomon, *confugium*: confident enim, inquit, & ſub vmbra meritorum parentis filij tuti latebunt.

Baynus pronomen *eius* refert ad Dominum qui B
præceſſit, q.d. Filijs Domini Dei erit ſpes; vt ſenſus ſit: In timore Domini eſt fiducia fortitudinis, quia timor Domini facit timentes filios Dei: filijs autem Dei ſumma eſt ſpes: quid enim non ſperent filij Dei à Deo patre ſuo?

Meliùs Beda, auctor Catenæ Græcor. & alij pronomen *eius* referunt ad timorem Domini, q.d. Filiis timoris Domini, id eſt iis qui ſummè timent Deum, adeò vt ex timore Domini veluti è matrice ſati, concepti & geniti videantur, erit ſpes, tutela & protectio. Sic enim valdè ſapientes vocantur filii ſapientiæ, valdè obedientes vocantur filii obedientiæ, valdè diligentes vocantur filii dilectionis, vt ex dilectione veluti matris vtero prognati videantur. Sic Romani dicebant Catonem adeò eſſe continentem, vt ex continentiæ vtero genitus appareret. Simili ergo modo filii timoris Dei vocantur, qui valdè Deum timent & reuerentur, ideo- C
que ſollicitè ambulant in conſpectu eius, ſatagendo vt per omnia ipſi placeat, nec eum vel in minimo offendant.

Rurſum τὸ *eius* referas ad timorem Domini non in abſtracto, ſed in concreto: *eius* ergo, hoc eſt timentis Dominum: concretum enim *timens* latet, & includitur in abſtracto *timor*. Et hæc phraſis ac relatio ad concretum in abſtracto concluſum, frequens eſt Hebreis. Planus ergo ſenſus eſt, q.d. Timor Domini parit fiduciam fortitudinis non ſolùm ipſi timenti, ſed & filiis eius. hos enim Deus fortificat, roborat, omníque ſuâ benedictione cumulat ob timorem & merita patris. Huius filii ergo ſpes ingentes alunt, indéque animos excelſos gerũt; ſicut filii regũ & principum. quia ſpes ſublimes alunt, hinc ſublimes pariter fouent ſpiritus.

Denique quanta ſit hæc ſpes, quantáque eius fortitudo, neruosè deſcribit S. Leo ſerm. 2. de D
Aſcenſ. *Hanc fidem* (& ſpem: *fides enim eſt ſubſtantia rerum ſperandarũ*, Hebr. 11. 1.) *aſcenſione Domini auctam, & Spiritus ſancti munere roboratã, non vincula, non carceres, non exilia, non fames, non ignis, non laniatus ferarum, nec exquiſita perſequentium crudelitatibus ſupplicia terruerunt. Pro hac fide per vniuerſum mundum non ſolùm viri, ſed etiam feminæ: nec tantùm impubes pueri, ſed etiam teneræ virgines vſque ad effuſionem ſui ſanguinis decertarũt. Hæc fides dæmonia eiecit, ægritudines depulit, mortuos ſuſcitauit. Vnde & ipſi beati Apoſtoli, qui tot miraculis confirmati, tot ſermonibus eruditi, atrocitatem tamen Dominicæ paſſionis expauerant, & veritatem reſurrectionis eius non ſine hæſitatione ſuſceperant; tantum de aſcenſione Domini profecerũt, vt quidquid illis priùs intulerat metum, verteretur in gaudium.*

Pluribus exemplis idipſum confirmat S. Paulus toto cap. 11. ad Hebr. vbi oſtendit quanta priſci patres paſſi ſint, quamque heroica virtutum opera peregerint per fidem & ſpem eximiam quâ pollebant, ac tandem concludens v. 33. ait: *Sancti per fidem* (& ſpem) *vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetũ ignis, conualuerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello*, &c. *lapidati ſunt, ſecti ſunt, in occiſione gladij mortui ſũt: circuierũt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.*

Timor Domini fons vitæ, vt declinent (Syrus, *eis qui declinant*) *à ruina mortis*] Septuag. *præceptum Domini fons vitæ: facit autem declinare de laqueo mortis*; Symmach. & Theodot. *à ſcandalis mortis.* Timor Domini enim conſiſtit in obſeruatione præceptorum diuinorum, quæ eſt via ad vitam: iuxta illud Chriſti, *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*, Matth. 19. 17. Senſus planus & clarus eſt, q. d. Timor Domini eſt quaſi fons perennis ſcaturiens vitam gratiæ & virtutum in hoc ſæculo, ac immortalitatis & gloriæ in futuro: quo fit vt declinet à *laqueis mortis*, putà *laqueis diaboli*, vt vertit Vatabl. quibus ille captos mulctat morte peccati, ac inde morte ſecunda & æterna in gehenna. Vide S. Auguſt. in pſalm. 18. & ſerm. 214. de Tempore. Hic verſus coincidit cũ verſu 15. cap. 13. & v. 11. cap. 10. quare hîc plura non addam.

Secundò, noſter Salazar acutè & appoſitè ſic exponit: *Timor Domini fons vitæ*, id eſt timor Domini ad inſtar fontis iugis eſſe debet, vt nullo tempore intermittatur aut deficiat, ſed ſemper inſtinctus ſuos immittat & influat in animam viri fidelis *ad declinandum à laqueis*, vel *à ſcandalis mortis*: quia ſi quando fluxus hic timoris intermittitur, ilicò diabolus & caro ſuggerent ipſi tentationes, quibus inducetur ad peccatum mortale, niſi lorica timoris Dei obarmatus ijs reſiſtat. Vnde orat Pſaltes pſal. 118. *Confige timore tuo carnes meas: à iudiciis enim tuis timui.* Addit idem ex S. Gregor. 5. Moral. cap. 12. fideles imitari columbas, quæ iuxta aquas & fontes degere ſolent, vt in ijs vmbram accipitris vel milui videntes, ilicò auolent, ne in eorum vngues & necem incurrant. Simili enim modo fideles in timore & lege Dei velut in fonte intuentes non modò peccata, gehennam & diabolum, ſed etiam eorum vmbras, ilicò aufugiunt, ac timori Dei, ipſique Deo ſe arctiùs aſtringunt.

In multitudine populi dignitas regis: eſt in paucitate plebis ignominia principis] Hebr. *in conſumptione populi contritio principis*; Vatabl. *attritio imperij*; Septuag. *in defectu* (Symmach. *in raritate.*) *populi contritio principis*; Tigurina, *in multitudine populi magnificentia regis eſt: vbi vero nullus eſt populus, formidat princeps.* Hebr. enim הדרת *hadrat* eſt dignitas, decor, ornatus, magnificentia.

Senſus ergo clarus eſt, q. d. *In multitudine populi*, vel, vt ex Hebræo vertas, *in multiplicari populum*, hoc eſt, cùm populus multiplicatur tum numero, tum probitate, virtute, obſequio; tum opibus & cenſu; tum ſapientia, induſtria, robore & fortitudine, multiplicabitur pariter, augeſcit & creſcit rex tum numero ſubditorum, tum opinione virtutis: ex populo enim æſtimant regem: qualis enim rex, talis populus eſt: &

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

tum diuitijs; populus enim diues ſuis tributis & A donis ornat regem: tum ſapientia & robore; populi enim ſapientia, induſtria & politia manat à ſapientia principis, iuxta illud cap. 11. 14. *Vbi non eſt gubernator, populus corruet: ſalus autem, vbi multa conſilia.* Rurſum populus robuſtus robuſtum facit principem: quia in bellis eum tuetur & propugnat etiam cum vitæ periculo. Quare verè Symmachus epiſt. 34. lib. 10. *Amari*, inquit, *coli, diligi maius imperio eſt.* Et Poëta:

Non ciues tantùm princeps, ſed nutrit & hoſtes;
Alterius fœtum ceu lupa cana fera.

Ex aduerſo cùm deficit populus tum numero, tum virtute, tum cenſu, tum ſapientiâ & robore, deficit iiſdem pariter & princeps: opes enim & bona principis ſita ſunt in opibus & bonis populi. Quare ſignum eſt principem vel eſſe imprudentem, vel auarum, vel improbum, cùm populus deficit. Princeps enim bonus ſuâ ſapientiâ, clemen- B tiâ, politiâ, induſtriâ allicit ad ſe ſuumque regnum aduenas & exteros vndequaque: malus autem & tyrannus ſuos tributis & oneribus grauans, eos diſpergit & fugat, vt alias quærant terras, vbi meliorē nacti principem meliùs tractentur. Princeps enim bonus non ſuum, ſed populi commodum quærit: imò populi commodum ſuum æſtimat, vti reuera eſt: tyrannus autem ſuum, non populi commodum ſpectat, vnde populum expilat, aggrauat, opprimit; qui proinde odit tyrannum, & vel eum declinat, vel fraudat & ſuffuratur quidquid poteſt: vel etiam rebellat, eique perniciem machinatur. Vnde Septuag. vertunt, *in defectu populi contritio*, vel *euerſio, principis.* nam vt rectè ait B. Petrus Chryſolog. ſerm. 173. *Sicut honor capitis ad membra pertendit, ita membrorum pœna ad dolorem capitis, ad capitis pertendit iniuriam.*

Hinc Deus, vtpote Rex regum & Dominus dominantium, ſuam magnificentiam oſtendit in multitudine innumerabili S. Angelorum, Beatorum, ſtellarum & creaturarum omnium ſibi ſeruientium. Vnde Daniel eam conſpicatus cap. 7. *Millia*, inquit, *millium miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſſiſtebant ei.* Et Chriſti regnum magnificum ita deſcribit Pſaltes pſal. 2. *Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Et pſal. 71. 8. *Dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum.*

Hinc Salomon typus Chriſti mirè fuit magnificus in numero, opibus & fortitudine militum & famulorum, adeò vt ex ſolo eorum viſu obſtupuerit regina Saba, 3. Reg. 10. Sic de Cyro ſcribit Xenophon lib. 8 Cyripædiæ cap. 49. *Erat ea hominū erga ipſum affectio, vt natio quæuis detrimētum ſe accipere duceret, ſi non Cyro mitteret quidquid ipſis egregium in regione ſua vel naſceretur, vel aleretur, vel arte perficeretur. Itidem quæuis vrbs, quiuis homo priuatus opulētum ſe arbitrabatur, ſi rem Cyro gratam præſtitiſſet. Nam & accipiebat à ſingulis Cyrus ea, quorum copiam illi qui dabant haberent; & viciſſim eis largiebatur, quæ eos deſtitui animaduerteret.*

Ex aduerſo tyranni efficiunt, imò affectant ſubditorum inopiam, impotentiam, paucitatem, ne contra ſe exſurgere & rebellare audeant: vti legimus de Dionyſio cæteriſque Siciliæ tyrannis. Idem videre eſt hodie in Turca, de quo hoc vulgo tritum eſt: Quocumque pedem infert Turca, eòdem mox ſequitur deſolatio & vaſtitas terrarū & incolarum. Cauſam dat Ariſtotel. lib. 5. Polit. cap. 10. *Cuſtodia*, inquit, *regi à ciuibus ſuis eſt: tyranno autem à peregrinis. populo ſuo in nulla parte confidit. Itaque arma ciuibus ſuis adimere, ac multitudinem populi cōculcare, ac ex vrbe pellere, & vacuam habitatoribus ciuitatem reddere, proprium tyrannidis eſt: vexare item nobilitatem, clam euertere & palam, & in exilium mittere, tamquam aduerſarios & machinatores contra potentiam ſuam. Vnde Periandri conſiliū Thraſybulo datū ſupereminētes ſpicas decerpere, tamquam opportunum fuerit eminentiores ciuium de medio tollere. Hæc omnia principia ſunt mutationum.* Vide eumdem cap. 11. vbi docet tyrannū, vt tyrannidem ſuam confirmet, Primò, ſubditis adimere animum; Secundò, ciues inter ſe diſcordes efficere; Tertiò, omnem potentiam, opes, vires eis accidere.

Symbolum huius rei eſt phyſeter piſciculus qui balænam præit, ducit & regit: prætentat enim vada & pericula. Sicut enim phyſeteris decus eſt magnitudo balenæ ſic regis decus eſt magnitudo populi, de quo Poëta:

Hoc balena ſuo tuta eſt ductore per vndas,
Principe & eſt felix plebs vigilante ſuo.

Nam, vt ait Comicus:

Ciuium labore fit res glorioſa principum:
Decus eſt paſtoris, ſi non habet pecus bene:
Mēbro principe ægrotante, corpus omne habet malè:
Nemo amicus, nemo fidus eſt ingrato principi:
Pauper eſt ſibi, diueſque publico princeps bonus:
Omnium ſecuritati prouidens, ſpernit ſuam.

Denique Deus pios humileſque reges donat multitudine populi, impios & ſuperbos mulctat paucitate eiuſdem, vt patet in Dauide. Vnde in Iure Canonico 1. qu. 4. c. 11. *Eccleſia*, ex S. Gregorio, vel, vt priſci codices habent, S. Auguſtino dicitur: C *Aliquando pro meritis Prælatorum deprauatur & damnatur vita ſubditorū, vt Prælatis ſuis ſubditi fauentes ad malum cū eis ſimul corruant, ſicut filii Iſrael diu portantes* (tolerantes) *peccata ſacerdotum, tandem cum eis ceciderunt in manus hoſtium. Item Dauid populum numerauit, 2. Reg. vlt. quo peccato gladius Domini deſæuiit in populum. Sed in lata* (ampla, multa) *gente gloria regis eſt, in diminutione plebis contritio principis. Qui ergo de numeroſitate ſuæ gentis ſuperbiuit, iure in eius diminutione punitus eſt.*

Intellige hæc de multitudine rite inſtructa, cōpoſita & ordinata: hæc enim decus & robur affert regi: ſi enim incompoſita ſit & inordinata, potiùs regē dedecorabit & infirmabit, adeò vt à paucis ſtrenuis in acie rectè diſpoſitis ſternatur & profligatur. Exemplum ſit Xerxes, qui mare claſſibus ſternens, terram copijs, imò Helleſponto iuncto, Athóque monte perfoſſo, maria pedibus pera- D grans, & claſſibus mōtes, ait Cicero libr. 2. de Finibus, ducenſque in aciem vicies mille Perſas, ad Thermopylas à trecētis Lacedęmonijs duce Leonida fuſus cæſuſque eſt, idque futurum Demaratus ipſi prædixerat, quem ſic ad Xerxem ſapienter loquentem inducit Seneca lib. 6. de Benefic. c. 31. *Demaratus ſolus dixit, ipſam illā, qua ſibi placeret, multitudinem indigeſtam & grauem, metuendam eſſe ducēti; non enim vires, ſed pondus habere, immodica numquā regi poſſe, nec diu durare quidquid regi nō poteſt. In primo, inquit, ſtatim monte Lacones obiecti, dabūt tibi ſui experimentū. Tot iſta gentium millia trecenti morabūtur, hærebūt in veſtigio fixi, & commiſſas ſibi anguſtias tuebūtur, & corporib⁹ obruēt. Tota illos Aſia nō mouebit loco. Tantas minas belli, & pene toti⁹ generis humani ruentis impetū pauciſſimi ſuſtinebunt.* Et inferiùs: *Ve-*

Turba noxia principi.

Exemplum Xerxis.

rum eſt quod dicitur, maiorem belli apparatum eſſe, quã qui recipi ab his regionibus poſſit, quas oppugnare cõſtituis. ſed hæc res contra nos eſt. Ob hoc ipſum te Græcia vincet, quia non capit. Vti toto te non potes. Præterea quæ vna rebus ſalus eſt, occurrere ad primos rerũ impetus, & inclinatis opem ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labentia. Multò antè vinceris, quã victum eſſe te ſentias. Ceterùm non eſt quòd exercitum tuum ob hoc ſuſtineri putes non poſſe, quia numerus eius duci quoque ignotus eſt. Nihil tam magnũ eſt quod perire non poſſit, cui naſcitur in perniciem, vt alia quieſcant, ex ipſa magnitudine ſua, cauſa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat, diuina atque humana impellentem, & mutantem quidquid obſtiterat, trecẽti ſtare iuſſerunt: ſtratuſq; per totam Græciam paſſim Xerxes, intellexit quantum ab exercitu turba diſtaret.

B

Vers. 29 *Qui patiens eſt, multa gubernatur prudentia: qui autem impatiens eſt, exaltat ſtultitiam ſuam*] ideſt, ſtultitiam prodit, & exerit altis vocibus, clamoribus, iactatione manuum & brachiorum. Hebr. *longus naribus* (ideſt longanimis & tardus ad iram, vt ſuperiùs dixi) *multus intelligentia: at breuis ſpiritu exaltans ſtultitiam ſuam*; Chald. *qui longanimis eſt, multa prudentiæ eſt: & qui præceps eſt in ſpiritu ſuo, multiplicat ſtultitiam*; Septuag. μακρόθυμος, ideſt *longanimis vir, multus in prudentia*: ὀλιγόψυχος, id eſt *impatiens*, vel *puſillanimis, valdè imprudens*; Complut. *at impatiens fortis* (legũt enim i͂ϲχυρὸς, ideſt fortis, pro ἰϲχυρῶς, ideſt fortiter, validè, valdè) *ſtultus*; Syrus, *triſtis autem valdè eſt ſtultus*: quia ſuâ puſillanimitate & triſtitiâ malum ſuum non lenit, ſed auget, duplicat & triplicat. B. Antiochus hom. 24. legit, *longanimis vir multæ eſt prudentiæ: puſillanimis autem fortis eſt ſtultitiâ*; S. Hieron. in cap. 5. ad Galat. *Puſillanimis vehementer inſipiens: qui verò patiens eſt & vniuerſa ſuſtentat, vir ſapiens.* Longanimes enim ſunt magnanimi, ideóque prudẽtes, patientes & tardi ad iram: puſillanimes autem ſunt parui animi, ideóq; imprudentes, impatientes & celeres ad choleram, vt patet in pueris & feminis. Hinc hebr. vocantur *breues ſpiritu*, ideſt animo exili, arcto & anguſto, qui nihil ferre poteſt, ſed ſtatim exilit proſilitque in iram. Qua de re pulchrè Ariſtot. lib. 7. Ethic. c. 6. *Ira*, inquit, *aliqua ex parte, ſed non perfectè rationem audire videtur, perinde ac veloces miniſtri, qui quidem antea quàm totum id audierint quod dicitur, excurrunt: proinde in agendo oberrant. Canes etiam antequam conſiderent ſi ſit amicus, ſi tãtùm pulſauerit oſtiũ, latrant: ſic & ira propter caliditatem celeritatẽque naturæ, audità quidem ratione, non præcepto autem audito, ad ipſam properat vltionem.* Quocirca B. Hugo

D

Lincolnienſis Epiſcopus: *In omnibus*, inquit, *exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros, vt admonet S. Paulus 2. Corinth. 6. 4. Multa verò patientia in eo lucet, ſi multa contraria ſiue aduerſa, in multa lenitate perferat longanimitas multa. Patientia enim ſine longanimitate, non multa, ſed curta erit: abſque lenitate verò prorſus nulla erit.* ita habet eius Vita. Vide Caſſianum collat. 16. c. 27. & collat. 18. cap. 13.

Audi S. Ephrem tract. de Vitiis & virtutibus: *Vir longanimus multa prudentia gubernatur. Quid verò eo præſtãtius? lõganimus enim sẽper in gaudio, atque lætitia & exultatione verſatur: ſpẽ in Domino defixã habet, & ab omni iracundia alienus. Omnia enim longanimus ſuſtinet, non facilè ad irã concitatur, neque ad contumelias cõuertitur, nõ facilè verbis mouetur inanibus. Si afficiatur iniuriâ, non moleſtè fert. Sibi aduerſantibus non reſiſtit. In re quacumque firmus con-*

A *ſtanſque permanet. Nullis impoſturis fallitur. Non facilè ad iracundiam prouocatur. In aduerſis gaudet. Delectatur omni opere bono. Iniurias æquo ac lubenti animo perfert. Iuſſus non repugnat, obiurgatus non dolet. In longanimitate ſeipſum ſemper exercet.*

Porrò, prudentia patientis, & imprudẽtia impatiẽtis Primò. oſtẽdũt ſeſe in eo, quòd patiẽs oſtẽdat ſe dominũ iræ, impatiens eiuſdem ſeruum. patiẽs ergo dominatur ſibi ſuiſque affectibus, ideóque in iugi pace & tranquillitate cõſiſtit; impatiẽs verò paſſionibus agitur continuis, ideóque in perpetuo animi tumultu & perturbatione degit. Vnde Abbas Beniamin apud Palladium in Lauſiaca, hydrope graui cruciatus, condolẽtibus ſociis placidè ait: *Orate ne interior meus homo ſit hydropicus. Hoc enim corpus neque cũ bene ſe habuit, mihi profuit: neque cũ malè, me læſit.* Præclarè S. Greg. lib. 5. Moral. c. 30. *Si ergo ira*, inquit, *quietẽ mentis ſubtrahit, ſuã ſancto Spiritui habitationẽ claudit, cuius receſſione animus vacuus ad apertã mox inſaniã ducitur, & vſque ad ſuperficiem ab intimo cogitationũ fundamẽto diſſipatur.* Et poſt pauca: *In quo itaque iſte ab arreptitiis longè eſt, qui actionis ſuæ conſcius non eſt? Vnde plerũq; fit vt vſque ad manus ira proſiliat, & quo ratio lõgiùs recedit, audacior exurgat, ſeque ipſũ animus retinere nõ valeat, quia factus eſt poteſtatis alienæ, & eo furor membra foris in ictibus exercet, quo intus ipſam membrorum dominam mentem captiuam tenet.* Patiens ab impatiente differt. Primo.

Secundò, patiens tacendo & patiendo dominatur non tantùm iræ ſuæ, ſed & alienæ: impatiẽs vtrique ſeruit & mancipatur. Sic S. Vincentius in eculeo Daciano tyranno inſultans: *Inſurge*, inquit, *in me, & toto malignitatis ſpiritu debacchare: videbis me Dei virtute plus poſſe quàm poſſis ipſe qui torques.* Dixit, & fecit, adeò vt Dacianus furens exclamarit: *Victi ſumus.* Sic & S. Laurentius inſultans Valeriano: *Infelix*, inquit, *has epulas ego ſemper optaui: iſta flamma mihi refrigerium præſtat.* Secundo.

C

Tertiò, patiens patiendo ſæpè conuertit impatientem, eúmque ſuâ patientiâ facit patientem: impatiens verò ſuâ impatientiâ aliàs patientem facit impatientem. Impatiens ergo eſt quaſi febricitans, patiens eſt quaſi medicus qui febrim impatientiæ ſanat, & impatientem patientiæ mentique reſtituit. Audi B. Petrum Chryſol. ſerm. 38. *Nonne quoties miſerum hominẽ choleræ inflammauerit incendiũ, & dominante febre veſanum reddiderit ægrotantem, turbatur ſenſus, mens deperit, feritas accedit, recedit humanitas, & ne multis, moriente homine furor viuit? Hinc eſt quòd ſtridis dentibus, parentes laniat, ſcindit proximos, cædit pugno, morſu agit atque afficit obſequentes: tunc medicus ad virtutis laudem, ad artis gloriam, ad famæ cumulum armatur: patientia tolerantiam ſumit, iniurias deſpicit, morſus ſuſtinet, fert labores, & non leues pœnas patitur, vt à pœna liberet laborantem: fouet oleo, inſiſtit curis, erogat medicinam: certus quòd mercedem honoris obſequiis repenſet ægrotus, dum receperit ſanitatem. Rogo quæ maior phreneſis, quæ grauior vis furoris, quã per dementiam ſancti hominis percutere maxillã, manſueti fratris faciem verberare, placidi vultus gratiam triſti liuore perfundere? nudare hominem ſolo quo tegitur veſtimento? & ob vilem prædã nil Deo, nil homini, nil naturæ relinquere, nil pudori? angariare hominem ſuis actibus occupatum? & alienam pœnam ſuum ſolatium cõputare? Ergo fratres ſi talia perpetrantes grauiſſima phreneſi laborare cognouimus, obediamus Chriſto, & furentiũ fratrũ morſus, verbera, onera tota pietatis virtute portemus, vt & fratres noſtros liberemus à pœna, & nos æter-* Tertio.

num patientia præmium conſequamur. Vide quæ de patiente & patientia fusè dixi Exodi 1.

Ita S. Gregorius Magnus Mauricio Imp. eiuſque filiis ſe perſequentibus dicebat: *Quoniam ego peccator ſum, vos tanto magis (vt opinor) Deum vobis conciliatis, quanto magis me illi ignauiter ſeruiẽtẽ affligitis.* Sic tandem quem armis non poterat, patientia vicit. ita habet eius Vita lib. 4. cap. 17. Nimirum

Nobile vincendi genus eſt patientia; vincit,
Qui patitur: ſi vis vincere, diſce pati.

Quarto. Quartò, quia patiens patiendo acquirit perfectam patiẽtiam. *Patientia autem opus perfectũ habet,* Iacob. 1. 4. vide ibi dicta. Vnde S. Ignatius fundator Societatis Ieſu, rogatus quænam eſſet compẽdioſa ad perfectionẽ via, reſpondit: *Si multa Chriſti nomine patiare.* Quocirca nobilis illa matrona Alexandr. apud Caſſianum à S. Athanaſio petiit ęgrotam permoleſtam, vt illi ſeruiẽdo, & probra ab ea recipiendo, diſceret patientiam: *Vt,* inquit, *bonum pro malo, pro iniuria beneficium reddere aſſueſcam. Igitur agere fortia Romanum eſt, pati fortia Chriſtianum eſt:* quia *regina rerum omnium patientia*, quæ omnia ſuperat, ſicut *rupes ferendo vincit aſſultus maris.*

VERS. 30. *Vita carnium, ſanitas cordis: putredo oſſium, inuidia*] Hebr. קנאה *kina*, id eſt zelus, æmulatio, inuidia eſt. q. d. Cor ſanum, ideſt animus ſanus à paſſionibus, præſertim à liuore & ira (vnde Septuag. vertunt, *cor manſuetum*) facit etiam corpus & carnem viuida & ſana: at paſſiones animæ, & maximè inuidia adeò corpus afficit & exedit, vt etiam oſſa, quæ duriſſima & ſolidiſſima ſunt, conficiat & tabefaciat. Ex bona enim & læta habitudine animi, per naturalem ſympathiam conſequitur bona habitudo corporis, & contrà, vt docent phyſici & experientia. Animus enim ſuam ſanitatem, quietem, lætitiam, æquè ac ægritudinem, turbationem, mœſtitiam afflat & communicat corpori, vtpotè cui intimè vnitur. ita R. Leui, R. Salomon, Aben Ezra, Ianſenius & alij. Audi S. Baſilium homil. de Inuidia: *Ipſo fatentur ore hoc vitium inuidi: aſpectus eſt illis aridus, gena ſubtriſtis & cana, ſupercilium demiſſum.* inde inuidia vocatur liuor, ideſt dolor cordis, & quia liuidos, ideſt ſubnigros, pallidos ac triſtes, facit oculos, naſum, os, &c. Inuidi enim exedentes ſe dolore liuidum colorem contrahunt, iuxta illud Virgilij epigram. de Liuore:

Liuor tabificum malis venenum,
Intactis vorat oſſibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem.

Hunc eſſe ſenſum patet ex Septuag. *manſuetus vir cordis eſt medicus: tinea autem oſſium cor ſenſitiuum.* Auctor Catenæ Græc. vertit, *cor mœroris ſenſuſaucium*, quod ſcilicet inuidiâ, atrâ bile vel irâ ægrũ facilè aduerſa ſentit, & paſſionibus agitatur, ac vel verbulo vno minùs appoſitè dicto, velut acu tactum pungitur & feritur. Graphicè cor ſenſitiuum depingit Seneca lib. 3. de Ira c. 10. *Nam vt vlcera,* inquit, *ad leuem tactum, deinde etiam ad ſuſpicionem tactus condoleſcunt: ita animus affectus minimis offenditur: adeò vt quoſdam ſalutatio, epiſtola, oratio, & interrogatio ad litem euocent. Nam ſine querela ægra tanguntur.* Et cap. 29. lib. 3. ſic ait: *Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in hominibus ſtolidis deprehendes: friuolis turbamur & inanibus. Taurum color rubicundus excitat, ad vmbram aſpis exurgit, vrſos leoneſque mappa prorítat: omnia quæ natura fera & rabida ſunt, conſternantur ad minima. Idem ſtolidis ingenijs euenit, rerum ſuſpicione*

A *feriuntur, adeò vt iniurias vocent medica beneficia.* Hunc ſenſum innuit quoq; Chald. *qui diuidit irã cordis ſui, medicina eſt carni eius: & ſicut putredo in ligno ſortis, ſic & in oſſibus inuidia:* & Syrus, *qui ſedat irã ſuã, eſt ſibi medicus: tinea oſſiũ inuidia:* & Vatab. ac Pagn. *vita corporis eſt animus lenis: & putredo oſſium eſt inuidia,* q. d. Salubritas corporis eſt, abdicare ſeſe ab ira & lenem eſſe: inuidia verò corrũpit corpus. Vbi Nota. Heb. מרפא *marpe*, idem eſt quod ſanitas & lenitas: medici enim morbos pharmacis leniendo ſanant. Cor ſanum ergo eſt cor lene, non leue, vti perperam vertunt nonnulli.

Igitur *ſanitas cordis*, Primò, eſt ipſa lenitas & manſuetudo: hæc enim directè opponitur iræ & inuidiæ, quæ ſumma eſt cordis ægritudo, tabes & mors; & hæc carni & corpori ſanitatem & longæuitatem affert, quam imminuit & incidit ira & inuidia. Vnde tritum τὰ ἄχολα μακρόβια, ideſt, B animalia, quæ carent bile & felle, ſunt longæua, vt cerui. Sanitas cordis. Primo eſt lenitas.

Secundò *ſanitas cordis* eſt amor & charitas. Vnde S. Auguſt. vel quiſquis eſt auctor ſer. 17. de diuerſis: *Cognoſcant,* inquit, *omnes inuidi, qui de aliorũ tribulationibus gaudent, quia membra ſunt putrefacta, & abſciſſa eſt mortua, & ideo non habent ſenſum, & cùm diſcedunt ab aliis membris, non ſentiunt, quia ſine ſenſu ſunt. Senſus noſter, fratres, vna fides eſt, & vna charitas vna ſanitas eſt: teneamus fidem tanquam ſenſum, teneamus charitatem tanquam ſanitatem: & quamuis diuerſa membra diuerſa munera habeant, tamen vnitate charitatis teneantur, vt mereantur ire poſt caput.* Secundo, charitas.

Tertiò, *ſanitas cordis* eſt ſanitas rationis, mentis & iudicij: hæc enim iram & inuidiam ſopit, proponendo rationes iram & inuidiam lenientes, v. g. C quòd res huius mundi ſint viles & leues, & indignæ ob quas homo cælo natus iraſcatur, vel cuipiam inuideat: quòd maius ſit bonum charitatis, gratiæ, pacis animi, quàm omne illud, ob quod quis alteri inuidet: quod inuidia magis noceat inuido quàm ei, cui inuidet: ſummum enim inuidi tormentum eſt inuidia: iuxta illud, Tertio, ſanitas rationis.

Inuidia Siculi non inuenère tyranni
Tormentum maius.

Quocirca S. Gregor. l. 5. Moral. c. 34. *Qui,* inquit, *liuoris peſte plenè carere deſiderat, illam hæreditatem diligat, quam cohæredum numerus non anguſtat, quæ & omnibus, vna eſt, & ſingulis tota: quæ tanto largior eſſe oſtenditur, quanto ad hanc percipientium multitudo dilatatur. Imminutio ergo liuoris eſt affectus ſurgens internæ dulcedinis, & plena mors eius eſt perfectus amor æternitatis. Nam cùm mens ab eius rei appetitu retrahitur, quæ accipientium numero partitur,* D *tanto magis proximum diligit, quanto minùs ex profectu illius ſua damna pertimeſcit.*

Quartò, R. Salomon, Baynus & Tigur. pro *ſanitas cordis* vertunt, *cor ſanans*: hoc enim propriè ſignificat Hebr. מרפא *marpe*: vnde *ſanitas cordis*, hîc non tantum paſſiua, quæ eſt in ipſo corde in ſe ſano, ſed & actiua, quæ alios ægros afflictóſque ſanat, accipi poteſt. q. d. Cor manſuetum, prudens, & charitate plenum ſanat aliorum dolores & paſſiones, eos prudentibus dulcibuſque rationibus inſtruendo, conſolando, animando, itáque vitam quoque & lętitiam carni & corpori eorum reſtituit. Contrarium planè facit cor liuore tabidum; hoc enim tam animos quàm carnes & oſſa, tã ſua quàm aliena, inficit & conſumit. Vnde Septuag. vertunt, *manſuetus vir cordis eſt medicus:* quia irã & Quarto, ſanitas actiua.

inuidiam, quæ grauis eſt morbus, ab animo tam ſuo quàm aliorum diſcutit, & quia liuorem & tabem carnium & oſſium, ab inuidia manantem, diſpellit. Manſuetus ergo eſt *marpe*, ſiue Raphaël, id eſt medicus Dei, vel medicans & ſanans Deus: quia ſicut Raphaël ſanauit & liberauit Tobiam ſeniorem à cæcitate, iuniorem ab Aſmodæo, Saram à viduitate & angore: ſic pariter manſuetus curat omnes animi ægritudines.

Alludit ad ſanitatem cordis naturalem: ſicut enim hæc parit vitam & ſanitatem carnium, ceterorumque membrorum: cor enim eſt officina generans ſpiritus vitales, quos in ſingula membra immittit: vnde ſi ſanum ſit & vegetum, viuos & vegetos creabit ſpiritus. quos per membra diſpertiens, ea pariter viua & vegeta efficiet; ſin ægrum maléque affectum ſit, ſpiritus vitioſos gignet, quos per membra diſpergendo, eis ſuam ægritudinem vitiumque afflabit; adeò vt oſſa putreſcere ac tabeſcere efficiat. Sic pariter ſanitas cordis, id eſt mentis, generat ſpiritus, id eſt cogitationes & affectiones ſanas, id eſt viuas & vegetas, quibus omnes ſenſus tum interiores, tum exteriores, ipſáque caro & totum corpus vegetatur & efflorefcit, imò alijs eamdem vegetationem & florem aſpirat: ſin mens irá, inuidiâ aliâue paſſione ægra ſit, creabit cogitationes iracundas, inuidas, triſtes, &c. quibus eoſdem affectus & ægritudines ſenſibus omnibus, totique corpori imprimet, vti docet Iſaias cap. 1. v. 5 & 6. Vnde S. Chryſoſt. homil. 6. in Acta: *Non ita ſtatim*, inquit, *medicus febricitantem hominem à febribus liberauit ſua curatione, vt longanimis vir alium iracundum, & præ ira flagrantem, apprehenſum refrigerauit per ſpiritum propriorum ſermonum.* Et inferius: *Manſuetus quidem*, inquit, *inuidiam peſſimam omnium affectionem coram: imo potiùs grauem illum morbum in ſuam animam numquam admittit vir manſuetus: ſed ſi viderit fratres honoratos, congaudet & gratulatur, aliorum gloriam ſuam putans, & amicorum omnia communia cenſens, in bonis quidem congaudet, in triſtibus autem condolet.* Hac de cauſa tam inſtanter monuit cap. 4. 23 dicens: *Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ipſo vita procedit*: ideóque aſſiduè cum Pſalte pſal. 50. orandum: *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis.* Deus enim eſt qui ait: *Dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri*, Ezechiel. 36. 26. Vbi multa de hoc corde dixi.

Myſticè, S. Gregor. lib. 5. Moral. cap. vltim. & 3. p. paſtor. admonit. 6. per carnes & oſſa accipit virtutes debiles & fortes. *Vita carnium*, inquit, *ſanitas cordis: quia ſi mentis innocentia cuſtoditur, etiam quæ foris infirma ſunt, roborantur. Et putredo oſſium inuidia: quia per liuoris vitium ante Dei oculos pereunt etiam fortia facta virtutum. Oſſa quippe per inuidiam putreſcere, eſt quædam etiam robuſta deperire.*

Mor. de malo inuidiæ.

Moraliter diſce hîc, quàm noxia & peſtifera ſit inuidia, non tantùm alijs, quibus inuidetur, ſed ipſi inuido. Vnde S. Baſil. homil. de Inuidia: *Sicut*, inquit, *viperà dicunt abrupto ventre matris naſci, ſic inuidia concipientem ſe animam corrodit & tabefacit.* S. Baſilij frater S. Gregor. Nyſſen. in Vita Moſis: *Inuidia*, inquit, *malorum princeps, mortis mater, prima peccati ianua, vitiorum radix, doloris initium, calamitatis parens, inobedientiæ cauſa, ignominia principium, mortifer ſtimulus, mucro reconditus, natura morbus, bilis venenoſa, tabes ſponte adhibita, telum amarum, figens animam clauus, flamma cordis, inteſtinorum ignis. Hanc qui habet, non ſuis malis, ſed alienis bonis infelix eſt. Miluis ſimilis, quos cadaueribus paſci, & pretioſo vnguento emori aiunt.* S. Hieron. in c. 5. ad Galat. *Inuidia alienâ felicitate torquetur, & in duplicem ſcinditur paſſionem, cùm aut ipſe eſt aliquid in eo, in quo aliũ eſſe non vult: aut alium eſſe videns meliorem, dolet ſe ei non eſſe conſimilem. Pulchrè quidam de inuidia luſit dicens:*

Iuſtius inuidiâ nihil eſt, quæ protinus ipſum
Auctorem rodit, excruciatque animum.

S. Chryſoſt. homil. 40. ad Populũ. *Inuidi peiores ſunt feris, dæmonibus autem pares, & fortè deteriores: nam feræ eſcæ indigentes, vel à nobis irritatæ aduerſus nos armãtur: inuidi verò etiam beneficijs allecti, bene meritos maleficiis proſecuti sũt. Dæmones quoque licet contra nos bellum exerceant impacatũ, conſortibus tamen generis non inſidiantur. vnde Iudæis Chriſtus os occluſit, cùm eũ in Beelzebub eijcere dæmonia calũniarẽtur. Inuidi verò neque naturæ cõmunionẽ reueriti ſunt, neque ſibi pepercerunt.* Et paulò poſt: *Omni venia caret hoc peccatũ. Nam fornicator quidem concupiſcentiam prætendere poteſt, fur paupertatem, homicida furorem. Tu verò quam dices cauſam? rogo: nullam penitus niſi tantùm intenſam nequitiam, &c. Hoc vitiũ & fornicatione peius eſt & adulterio. Hoc enim in operato tantum ſiſtit; inuidia verò vis totam ſubuertit Eccleſiam, & toti nocet terrarum orbi. Hæc homicidij mater eſt: ita fratrem Cain occidit, ita Iacob Eſau, ita Ioſeph fratres, ita cunctos homines diabolus.*

Matth. 12. v. 26.

Quocirca inuidi ſymbolum & imago eſt baſiliſcus. Sicut enim baſiliſcus, teſte Solino, Æliano, & alijs, ſerpens eſt exitialis ad funera terrarum natus, ſolo aſpectu auras inficit, plantas vrit, necat animalia, ſaxa ipſa diſſoluit: atque hic idem, ſi ſe intueatur in ſpeculo, repercuſſo in ſe halitu proprijs telis necatur. ſic inuidus & calumniator, qui maledicta in puram animam eiaculatur, ſuis ipſe ſagittis conficitur, & proprio ſe iugulat gladio.

Symbolicè Hugo: *Vita carniũ ſanctitas cordis, Cordis nomine*, inquit, *Prælatus denotatur: quia ab ipſo ſpiritus vitæ in alios velut in cognata mẽbra effluit tunc, cùm ſanus & incolumis eſt*: ſin malè ſanus ſit, & vitijs laboret, ſua vitia ſubditis ſibi membris inſtillabit, adeò vt & oſſa, id eſt in virtute fortes & validi, ſenſim vitijs marceſcant & tabeſcant; ac præſertim ſi vitio inuidiæ laboret, doleatque ſubditos ſibi ſapientiâ & gratiâ æquari vel antecellere: hæc enim inuidia ſubditorum auerſionem, iram, inuidiam viciſſim prouocabit, quæ oſſa, id eſt intima & validiſſima reipubl. Collegij, monaſterij, &c. erodet, exedet & conſumet.

Præclarè Seneca lib. de Clemẽtia: *Principibus quidem*, inquit, *inuideri & inuidere cognata mala ſunt; ſed inuidere maius malum eſt: inuideri enim virtutis eſt, inuidere infirmitatis & inſaniæ.* Igitur *putredo oſſium inuidia*: quia ſicut oſſium medulla à capite & cerebro per ſpinam dorſi fouetur & irrigatur, ideoque deficiente & vacuato cerebro deficit & euacuatur; ſic & deficiente principe, qui eſt caput, per inuidiam, oſſa reipubl. putà proceres, tabeſcunt: inde enim generantur ſimultates, ſuſpiciones, odia, bella, ſeditiones, quibus tam rex quàm proceres conficiuntur.

Huc facit quod legimus in Vita S. Mechtildis, ipſi grauiter capite laboranti, adeò vt nullam caperet requiem, apparuiſſe Chriſtum, ac oſtenſo

cordis ſui vulnere dixiſſe: *Huc intra, vt quieſcas:* A iliçò illa intrauit cum gaudio; ac viſum eſt illi tot ceruicalibus ſericeis caput refocillari, quot dolorum ictibus tundebatur. Vnde Chriſtum dicentem audiuit: *Bombyces ſericum gerunt, & de me ſcriptum eſt: Ego ſum vermis, & non homo.* Quocirca illa in omni tribulatione & neceſſitate ad cor Chriſti confugiebat, ex eoque mirum lenimen & gaudium ſugebat.

Denique ex hoc loco & ſimilibus Chæremon Abbas apud Caſſian. collat. 12 cap. 6 docet, manſuetudinem & patientiam efficaciſſimum eſſe remedium contra tentationem carnis ceteráque vitia omnia, eò quòd patientia pacem animæ membriſque omnibus imperet & afferat. *Per quod,* inquit, *euidẽter oſtenditur, ita efficaciſſimam medicinam cordis eſſe patiẽtiam, ſecundum illud Salomonis:* B *Manſuetus vir cordis eſt medicus, vt non ſolùm iræ, triſtitiæ, acediæ, cenodoxiæ, ſuperbiæ, verùm etiam libidinis omniumque pariter extirpet fomitem vitiorum: in longanimitate enim (vt ait Salomon) proſperitas regis. Nam qui mitis ſemper atque tranquillus eſt, nec iracundiæ perturbatione ſuccenditur, nec acediæ atque triſtitiæ angore conſumitur, nec cenodoxiæ vanitate diſtẽditur, nec ſuperbiæ tumore ſuſtollitur. Pax enim multa diligentibus nomen Domini, & non eſt illis ſcandalum,* pſalm. 118.

Anagogicè, S. Hieron. in fine Comment. in Iſaiam ad illa: *Vermis eorum non morietur: Hic vermis,* inquit, *à pleriſque conſcientia accipitur peccatorum, quæ torqueat in ſuppliciis conſtitutos, iuxta illud quod dicitur pſalm. 31. Verſatus ſum in miſeria dum configitur ſpina. Et in Prouerbiis cap. 14. Tinea oſſium cor intelligens* (græcè αἰσθητικὴ id eſt ſenſitiuum) *& iterum Prouerb. 25. Sicut tinea veſtimentum, & vermis lignum: ſic mœror excruciat cor viri.* Damnati enim in inferno inſtar canũ ſummâ torquentur inuidiâ, irâ, triſtitiâ, angore & remorſu conſcientiæ, quòd intelligant & ſentiant, quàm grauia ob leuem peccati voluptatem cogantur ferre ſupplicia: hæ enim paſſiones inſtar tineæ eos mordent & rodunt, ſed ita vt numquam exedant & conſumant, ſed in æternum mordendo & rodendo perdurent. Vnde ait Iſaias: *Vermis eorum non morietur.*

Vers. 31. *Qui calumniatur egentem, exprobrat factori eius: honorat autem eum qui miſeretur pauperis*] Pro *calumniatur*, hebr. eſt עשק *oſcec*, id eſt, vim facit, defraudat, opprimit. *Calumniatur*, ergo, id eſt calumniam & probrum iacit, irridet, ſubſannat. Rurſum *calumniatur*, id eſt per calumniam ſycophãtiam (Septuag. enim vertunt, συκοφαντεῖ, de qua voce plura dicam cap. 28 v. 16.) fraudulentiam defraudat vel iure ſuo, vel eleëmoſynâ ſibi debitâ: opponitur enim τῷ *qui miſeretur.* Vnde Pagnin. vertit, *qui aufert quid à paupere*; Tigurin. *vim faciens tenui*; alij, *qui defraudat inopem.* Pro *exprobrat*, Septuag. vertunt, παροξύνει, id eſt, *irritat*, vel *exacerbat*; Theodotion, *blaſphemat*; S. Hieron. aduerſus Ruffin. *laceſſit*; Chald. *qui opprimit pauperem, opprobrium facit animæ ſuæ: & qui miſeretur iniuriam patientis, honorat ſe*: quia omnes fratres ſumus ex eodem Deo patre, imò ex eodem Adamo, & eâdem terra Euaque prognati. Sicut ergo qui opprimit vel iuuat fratrem, opprimit vel iuuat quaſi partem ſui & ſe ipſum: ſic & qui opprimit vel ſubleuat pauperem, opprimit vel ſubleuat fratrem ſuum, & ſe ipſum: frater enim eſt quaſi alter ego. Syrus, *qui mala pauperi loquitur, iram ciet creatori: qui honorat Dominum, miſeretur pauperis.* A

Quæres cur? Cauſa prima eſt generalis, quam iam dedi, quòd ſcilicet pauper communi iure creationis ſit opus & creatura Dei: qui autem creaturam laudat vel vituperat, tacitè creatorem quaſi opificem, qui illam creauit & fabricauit, laudat vel vituperat. Ita S. Paulinus epiſt. 32. *Qui ſpernit,* ait, *pauperem, exacerbat eum qui fecit illum, id eſt communem omnium creatorem, qui ſicut refectione inopum gaudet, ita defectione triſtatur.* Pauperes ſibi arrogat Deus, cur? Cauſa prima.

Secunda eſt propria, quòd ſcilicet paupertas æquè ac opulentia creata ſit à Deo. Voluit enim Deus maiorem partem hominum eſſe pauperem, tum ad meritum patientiæ & paupertatis: tum vt paupertate cogerentur laborare, agros colere, B omneſque artes mechanicas exercere, ſine quibus vita humana & ordo vniuerſi non conſtaret, nec ſubſiſteret. Nam vt ait S. Chryſoſtomus homil. *contra eos, qui tantum in feſtis conueniunt*, quæ eſt antepenultima tomi V. *paupertate ſublata vitæ totius conſtitutio tolleretur, & omnis viuendi ratio perturbaretur: quia neque nauta erit, neque gubernator, neque agricola, non textor, non ſutor, non piſtor, nec alius vllus opifex: quibus ſi nobis carendum ſit, omnia peſſum ibunt: nunc enim quaſi magiſtra quædam optima neceſſitas paupertatis, ſingulos ad opera vel inuitos perurget. Quod ſi omnes eſſent diuites, omnes etiam in otio viuerent; atque ita omnia corrumperentur, & nihil non periret.* Atque ex hac re S. Chryſoſt. ibidem oſtendit eſſe numen, eiuſque prouidentiam circa res humanas demonſtrat. Hoc eſt C quod ait Eccleſiaſt. cap. 11. 14. *Paupertas & honeſtas* (id eſt diuitiæ) *à Deo ſunt.* Vide ibi dicta. Qui ergo pauperem carpit vel ridet, tacitè carpit & ridet Deum, Deique prouidentiam, quæ pauperum ordinem & ſeriem conſtituit. Multò magis id facit qui opprimit pauperem. Arbitratur enim violentus oppreſſor, quòd Deus pauperem à ſua poteſtate & vi ſubtrahere nequeat, ait R. Leui & Aben Ezra. Secunda.

Tertia magis propria & peculiaris eſt, quòd Deus ineffabili ſuâ prouidentiâ & diſpoſitione res omnes ita ordinarit, vt in particulari hic & ille eſſent pauperes, iſte verò & alij diuites, iuxta illud Prouerb. 22. v. 2. *Diues & pauper obuiauerunt ſibi: vtriuſque operator eſt Dominus.* Audi S. Chryſoſt. in Catena Græcor. *Duo peccata hoc loco aſſignat, nempe pauperum calumniam, & Dei offenſionem. At quomodo conuitiator pauperum irritat* D *Deum, qui fecerat illum, quia Deus non modo ſecundùm animam & corpus condidit illum; verùm etiam condidit talem, nempe pauperem & miſerum, eóque modo comparatum, qui linguâ maledicâ facilè carpi carpique poſſet. Dices rurſum: Si Deus quoſdam creat inopes, inopémque & miſeram vitam ducere illos pro ſua ſapientia ordinat, quorſum nos eorum miſeremur? etenim audiui non paucos, qui ita dicerent: Quo iure obligamur nos in pauperes liberales & miſericordes eſſe? ſi Deus illos amaſſet, pauperes non feciſſet. Quouſque contra ſalutem noſtram ludimus? quouſque de his ridemus, propter quæ merito nos tremere, formidare & horrere oportebat? ſordidúmque, ac mille malis repletum ludibrio habemus? vtrum Deus magis amabat Lazarum mendicum & vlceroſum, an verò diuitem Epulonem? Nimirum hoc nos perdit, quòd diuina quoque eloquia in facetias & dicteria vertamus.* Tertia.

Quæ-

Quarta.

Quarta, quia Deus pauperes velut à mundo derelictos, & ſæpè oppreſſos, ſibi arrogat, ac peculiarem eorum curam, prouidétiam & protectionem gerit, ſicut mater peculiarem gerit curam filiorum paruulorum, ęgrorum, afflictorum: iuxta illud, *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor*, Pſ. 9. 34. Pauperes ergo œconomum & procuratorem ſui victus & vitæ habent Deum, qui angelis in cælo pręſidet, & ſub quo curuantur qui portant orbem. Hinc & Chriſtus, *Quod vni*, inquit, *ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis*: vnde & in die iudicii liberales in pauperes, quaſi in ſemet beneficos cælo adiudicabit, auaros verò in pauperes, quaſi in ſemet maleficos, tartaro addicet, Matth. 25.

Quinta.

Quinta, quia Chriſtus in mundum veniens paupertatem honorauit, conſecrauit & quaſi deificauit, quia eã ſibi, hoc eſt Deo, hypoſtaticè cum humanitate vniuit: *Nam pauperem matrem, pauperem cenſum, & omnia denique paupera elegit*, ait Cõcilium Epheſinum. Pauper ergo eſt viua imago pauperis Chriſti, vt aiebat S. Franciſcus.

Sexta.

Sexta, quia Chriſtus paupertatem voluntariam velut conſiliũ Euangelicum ſanxit, ac inter beatos ſui regni primo loco collocauit, dicẽs: *Beati pauperes ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnũ cælorũ*, Matth. 5. 3. Hæc enim paupertas diuina eſt, Deique perfectiones imitatur & refert. Sicut enim Deus ſibi ſufficiens eminet ſupra omnes res creatas, ſic & pauper ſpiritu contemnens terrena, & anhelans ad cæleſtia, in Deo defixus deſpicit omne quod ſub Deo eſt.

Rurſum ſicut Deus dominus eſt mundi totius, ſic & ſuo modo pauper ſpiritu, iuxta illud S. Pauli 2. Corinth. 6. *Nihil habentes & omnia poßidentes*. Vnde Climacus gradu 17. aſſeuerat pauperem monachum dominum eſſe mundi, & quia iactauit in Deum curã ſuã, poſſidere per fidem omnes gentes in ſeruos. Idem addit pauperem Dei famulum nullam rem amare vitioſè: omnia enim quæ habet, aut habere poteſt, reputat quaſi non ſint; &, ſi recedere contingat, æſtimat vt ſtercora. Quo eodem ſenſu egregiè S. Bernard. ſer. 21. in Cant. quod ab Vnigenito, vt ipſe loquitur, dictum eſt: *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum*, idẽ quoque omnibus eius fratribus ait eſſe commune, quibus omnia non ſolùm adijciuntur, ſed etiam ſubijciuntur, ſi modò terrenis rebus ſpoliati, ac ſuper illas altiùs elati fuerint. Quòd ſi ita eſt, inquit, *non putẽt diuites huius ſæculi, fratres Chriſti ſola poſſidere cæleſtia, quia audiunt dicentem: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Non eos, inquam, æſtimẽt ſola cæleſtia poßidere, quia ea ſola audiunt in promiſſione. Poßident & terrena, & quidem tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes, eo pro certo magis domini quo minùs cupidi. Denique fideli homini totus mundus diuitiarum eſt. Totus planè, quia tam aduerſa quàm proſpera ipſius æquè omnia ſeruiũt ei, & cooperantur in bonum. Ergo auarus terrena eſurit vt mendicus, fidelis contemnit vt dominus. Ille poßidendo mendicat, iſte contemnendo ſeruat.*

Pauper ſpiritu ſimilis eſt Deo.

Inſuper ſicut Deus diues eſt gratia & virtutibus, ſic & pauper ſpiritu: quem, vt ait S. Ambroſ. lib 3. epiſt. 1. *ſolum Deus diuitem nouit*, vtpote *qui ſit diues æternitate, qui non opum, ſed virtutum fructus recondat. Nonne tibi videtur diues, qui habet pacem animi, tranquillitatem, quietem, vt nihil concupiſcat, nullis exagitetur cupiditatum procellis, nec vetera faſtidiat, nec noua quærat, & ſemper deſiderando fiat in ſummis diuitiis inops?*

Ad hæc, ſicut Deus ſupra terrena omnia eleuatus degit in cælo, ſic & pauper ſpiritu, iuxta illud S. Cypriani tract. de Orat. Dominic. *Qui renuntiauit iam ſæculo, maior eſt honoribus eius & mundo: & ideo qui ſe Deo & Chriſto dedicat, non terrena, ſed cæleſtia regna deſiderat*. Et S. Greg. lib. 1. Regiſtri ep. 5. deſcribens ſtatum mẽtis ſuæ cùm eſſet Religioſus: N*ihil*, ait, *in hoc mundo expetens, nihil pertimeſcens, videbar mihi in quodam rerum vertice ſtare, ita vt in me penè impletum crederem, quod pollicente Domino ex Propheta* (Iſaia c. 58.) *didiciſſem: Suſtollam te ſuper altitudinem terræ. Super enim altitudinem terræ ſuſtollitur, qui & ipſa quæ alta & glorioſa præſentis videntur ſæculi, per mentis deſpectum calcat*. Pauper ergo ſpiritu, ideóque mundi contemptor, agit

Innocuos ſine nube dies, ſine crimine noctes:
Occupat in terra cælum, nec ſidera deſunt.

Denique pauper ſpiritu æmulatur quoad fas eſt Dei & Chriſti puritatem, ſanctitatem, perfectionem, ſatagitque ſuam in diuinam planè transfundere voluntatem, vt idem per omnia velit quod vult Deus, ac ſic vnus cũ eo ſpiritus efficiatur, ideóque Dei ſtabilitatem & æternitatem ambit & imitatur. Audi S. Bern. ſer. 21. in Cant. *Eris*, inquit, *inter aduerſa & proſpera mutabilium temporum tenens quandam æternitatis imaginem, vtique hanc inuiolabilem & inconcuſſam conſtantis animi æqualitatem, benedicens Dominũ in omni tempore, proindéque vẽdicans tibi etiã in huius nutabundi ſæculi dubiis euentibus, certiſque defectibus, perennis quodãmodo incõmutabilitatis ſtatum, dum te cœperis renouare & reformare in inſigne illud antiquũ ſimilitudinis æterni Dei, apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Quippe ſicut ipſe eſt, ita & tu eris in hoc mũdo, nec in aduerſis timid*[9]*, nec in proſperis diſſolutus*

Quocirca Saluianus Maſſilienſ. Epiſc. qui floruit anno Domini 460. *De illis*, inquit, *qui expediti ab omnibus, vel penè ab omnibus ſarcinis, Saluatoris viam ſequuntur, & Dominum Ieſum Chriſtum non ſanctitate ſolùm, ſed etiam paupertate imitantur, nihil eſt quod dici poßit, niſi illud tantùm quod etiam Propheta dixit: Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus: hos enim non aliter quàm imitatores Chriſti honoro, non aliter quàm Dei imagines colo, non aliter quàm membra Chriſti ſuſcipio*. Idem lib. 3. Contra auaritiam, pauperes vocat nummularios Saluatoris. & lib. 4. neruoſè: *Sunt*, inquit, *quibus etſi deſint multa, non deſunt omnia. Chriſtus tãtummodo ſolus eſt, cui nihil eſt quod in omni humano genere non deſit. Nullus ſeruorum ſuorum exulat, nullus frigore ac nuditate torquetur, cum quo ille non algeat. Solus cum eſurientibus eſurit, ſolus cum ſitientibus ſitit. Et ideo quantũ ad pietatem illius pertinet, pluſquam ceteri eget. Omnis enim egeſtuoſus pro ſe tantùm in ſe eget, ſolus tantummodo Chriſtus eſt, qui in omnium pauperum vniuerſitate mendicet. Et cùm hæc ita ſint, quid ais, ô homo qui Chriſtianum te eſſe dicis, cum Chriſtũ egere videas, vt facultates tuas in quibuſcumque non indigentibus derelinquas? Chriſtus pauper eſt, & tu opes diuitum cumulas. Chriſtus eſurit, & tu delitias affluentibus paras. Chriſtus etiam aquam ſibi deeſſe queritur, & à te apothecæ ebrioſorum vino replentur. Chriſtus rerũ omnium egeſtate conficitur, & à te luxurioſis copiæ congregantur. Chriſtus tibi pro muneribus à te datis præmia ſempiterna promittit, & tu nihil præſtaturis cuncta largiris.*

Huc pertinet hiſtoria B. Martini, Ambiani Chriſtum in paupere veſtientis, quando Chriſtus ſequenti nocte eidem angelorum choro ſtipatus

apparuit, veſtem pauperi ab eo datam oſtentans, A dicénſque: *Martinus adhuc catechumenus hac me veſte contexit*, ita Seuerus in Vita S. Martini.

Præclarè S. Chryſoſt. paupertatem ait eſſe quãdam perſonam ſeu laruam, ſub qua lateat & occultetur ipſe Deus; &, dum mendicus manum extendit, Deum ipſum accipere eleemoſynam.

Vers. 32. *In malitia ſua expelletur* (ita Rom. alij legunt, *repelletur*) *impius: ſperat autem iuſtus in morte ſua*] Variæ variorum ſunt hîc verſiones, & conſequenter expoſitiones. Primò, Baynus pro *ſua* vertens *eius*, ſic exponit: Impius in ipſa machinatione malitiæ ſuæ, dum ſcilicet eam orditur & molitur, ſæpè & vi a & molitione ſua expellitur: hinc iuſtus ſperat in morte eius, quòd ſcilicet eo morte ſublato, liberabitur ab eius vexatione & iniuria.

Secundò, Septuag. vertunt, *in malitia ſua repellitur impius, qui autem fidit ſanctitati ſuæ, iuſtus*. Vel, vt legit auctor Catenæ Græc. *Impius propter malitiam ſuam expelletur & proſcribetur: qui autem iuſtitia & ſanctitate ſperat in Dominum, iuſtus cenſebitur.* idque ſic exponit: *Impius, inquit, ob ſuam malitiam expelletur & eradicabitur è terra, expulſuſque in anguſtum locum demergetur, atque ibidem perpetuò cuſtodietur & obſeruabitur. Qui autem confidit in Dominũ, &c. Pulchrum ſanè & tutum eſt confidere in Dominum: ſi quis tamen bonis operibus inſtructus fuerit, ſi quidem talis iuſti ſanctique viri nomen apud illum promerebitur. Fruſtranea enim & temeraria eſt ſpes, quæ bonis operibus prorſus deſtituitur.*

Quæres, cur Septuag. pro *morte* ſubſtituunt *ſanctitatem*? Reſpõdeo, quia vitam ſanctam iuſti mors ſancta conſequitur: mors ergo iuſti ſancta eſt, imò ſanctitas: quia iuſtum in ſanctitate confirmat, beat & glorificat. Atque hæc eſt cauſa cur iuſtus ſperet in morte ſua, quia nimirum mors eius ſancta eſt, & conſummatio ſanctitatis. Si enim mors eius eſſet impia & ſcelerata, vtique eam non ſperaret, ſed horreret. Fortè etiam Septuag. Græcum ὁσιότης, id eſt *ſanctitas*, innouant, nouumque ei ſignificatum tribuunt (vti alijs nonnullis vocibus Græcis fecere) vt ſignificet idem quod ὅσια idest mortuorum exequiæ, funerum iuſta, parentalia, animarum expiatio. Vnde ὁσιόω eſt expio, iuſta perſoluo, item ſanctifico, conſecro. Sanctitatem ergo non tam vitæ quàm funeris hîc intelligũt: qua ſcilicet defunctus more fidelium precibus & ſacrificijs viuorum expiatus, è pœnis Purgatorij liberetur, & tranſeat in requiem æternam. Hanc enim moribundi exoptant, ſuiſque commendant, ac in ea ſpes ſuas poſt mortem reponunt.

Tertiò, Chaldæus, *in malitia ſua repellitur* (Syrus, *deſtruitur*) *impius: & qui confidit ſe moriturum, iuſtus eſt*; Syrus, *qui confidit ſe peccatis carere, iuſtus eſt*. Qui enim peccatis caret, non timet, ſed expectat mortem veluti ianuam & tranſitum ad vitam meliorem. Vnde Climacus grad. 6. *Probatus ille eſt*, inquit, *qui mortem ſingulis diebus expectat: ſed ille ſanè ſanctus, qui hanc horis ſingulis deſiderat.*

Quartò, Ianſenius: *Pro repelletur*, inquit, *dictio Hebraica magis ſignificat, impelletur aut propelletur. ſecundùm quam ſignificationem conuenientiſſimè ſignificabitur, impium per ſuam malitiam impellendum, ita vt nunquam ſit ſecurus aut ſtabilis, ſed animo ſemper ſit intranquillo, exagitante illum conſcientiæ remorſu; & ad quæuis vitia rapiatur, impellente eum paſſionum ipſius ac malarum ſuggeſtionum flatu: ac diuina iuſtitia diſpoſitione ex vno infortunio impellatur in aliud. Hoc enim eſt quod pſalmus primus comparat impium pulueri, quem proijcit ventus à facie terræ. Et alio loco: Fiant, inquit, ſicut puluis ante faciem venti,* Pſal. 34. *& angelus Domini coarctans eos, vel, vt habent Hebræa, impellens eos. Ideo & Iſaias impios dicit eſſe* Iſaiæ 57. *quaſi mare ferueus, quod quieſcere non poteſt, nec eſſe impijs pacem. Huic ſenſui bene conuenit quod opponitur. Sperat autem iuſtus in morte ſua, hoc eſt, cùm impius per ſuam malitiam ſemper impellatur, vt nunquam vſquam ſit ſecurus; contrà iuſtus etiam in morte ſua, cùm maximè metuere ſoleant homines, bene confidit & ſecurus eſt.*

Quintò, neruoſius Noſter Hebr. יִדָּחֶה iiddache, vertit, *expelletur*, q.d. *In malitia*, ideſt à malitia, per malitiam, propter malitiam, ac ſæpè in ipſa malitia, ipſóque flagranti delicto, impius expellitur è vita ſpe, machinatione, felicitate, omnibuſque bonis ſuis, ac truditur in gehennam mancipandus B æternis vinculis, ignibus & tormentis: quare inuitè, trepide, anxiè moritur, imò per vim expellitur è vita: at iuſtus ſperat in morte ſua, ſcilicet ſe per mortem tranſiturum ad vitam beatam, à terra in cęlum, ab hominibus ad angelos & Deum, à tẽpore ad felicem æternitatem: quare libenter, lætus, & alacer moritur. Sperat ergo & confidit in morte ſua, ideſt confidenter moritur, imò mortem optat & deſiderat quaſi finem laborum, dolorum & ærumnarum huius vitæ, & principium gaudiorum ac felicitatis æternæ. Hinc philoſophus interrogatus, *quare pij differrent ab impijs?* reſpondit, *Bona ſpe*. Pij enim ſperant ſortem & vitam meliorem, impij deſperant, imò exſpectant ſortem & vitam miſerrimam in inferno. Igitur impius ſperat in vita opes, voluptates, honores; ſed iis expulſus, ſpe ſuâ excidit: iuſtus autem nihil ſperat C in hac vita, nihil in ea expectat niſi tribulationes: ſed ſperat in morte, quòd ſcilicet per illam finientur eius afflictiones, & incipient delectationes. Dicit ergo: *Mihi vita eſt in tædio, mors in deſiderio.* Ita violenter, pauidè & anxiè expulſi ſunt è vita Antiochus, 2. Machab. 9. Herodes infanticida, Diocletianus, Valerianus, Maximianus, Valẽs, &c.

Ex aduerſo piorum in morte confidentium hæ fuere voces. S. Nicolai: *In manus tuas Domine commendo Spiritum meum.* S. Martini: *Sinite me cælum potiùs quàm terram aſpicere, vt ſuo iam itinere iturus ad Dominum Spiritus dirigatur.* S. Ambroſij: *Non ita vixi, vt pudeat me viuere. Nec mortem timeo, quia bonum habemus Dominum.* S. Hieronymi: *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt! Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus.* S. Mariæ Ægyptiacæ: *Nunc di-* D *mittis ſeruam tuam Domine ſecundùm verbum tuum in pace.* Ven. Bedæ: *Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto.* S. Gorgoniæ: *In pace in idipſum dormiam & requieſcam.* S. Franciſci: *Educ de cuſtodia animam meam ad confitendum nomini tuo: me expectant iuſti donec retribuas mihi.* B. Petri Alcantaræ: *Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, in domum Domini ibimus.* S. Mariæ Oigniacenſis: *Quàm pulcher es rex noſter Domine! Halleluia.* S. Nicolai Tolentinatis: *Dominus meus Ieſus Chriſtus ſanctiſſima matri ſuæ & Auguſtino Patri noſtro innixus, dicit mihi: Euge ſerue bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui.* Plura vide apud S. Gregor. l. 4. Dialog. & Ioannem Seueranum, qui anno elapſo ingens volumen edidit de pretioſa morte Sanctorum.

Piorum in morte ſpes & iubili. Exempla.

Maximè autem ſperant in morte ſua Martyres

A quia per martyrium tranſeunt ad coronas & palmas Martyrum. Vnde noſter Edmundus Campianus, nobilis fidei pugil in Anglia, ad crucem damnatus præ gaudio cecinit: *Te Deum laudamus*; quod ante eum ibidem fecerat Ioannes Fiſcherus Epiſcopus Roffenſis. Rudolphus verò Shervvinus Campiani in morte ſocius: *Hæc dies*, inquit, *quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* Ceterorum Martyrum ſimiles fuere voces, ſimiles exultationes & iubili: mors enim eis eſt ſemen æternæ gloriæ ſummæque coronæ. Quocirca Pſaltes ijs gratulãs occinit: *Pretioſa in conſpectu Domini mors Sanctorum eius*, pſal. 115. quam ſcilicet pretioſam facit in Confeſſoribus vita, in Martyribus cauſa, quorum anteacta vita tingitur morte perpetua. Hinc Prudentius περὶ στεφάνων,

Pulchra res, inquit, ictũ ſub enſe perſecutoris pati,
Nobilis per vulnus amplum porta iuſtis panditur.

B Ita *S. Geneſius Arelatenſis*, inquit Encherius, *Chriſto immolatur, & triumphanti cruore perfunditur, vndaque pretioſi ſanguinis baptiſmi Sacramenta complentur. Ac reuera pretioſa ſunt Martyrum vulnera, quæ breuem vitam ſub æternitatis commercio Deo fænerantur.* De quibus meritò dicas:

Ibat purpureus niueo de pectore ſanguis.

Et illud Claudiani in Honorio:

Gaudenſque ſacris vulneribus leo,
Admittit haſtam morte ſuperbior.

Quot enim in Martyre ſunt vulnera, tot ſunt decora. Hinc Tertull. lib. de Anima cap. vlt. ait de ipſis cicatricibus corporia gloriari & gaudere eos,

qui vulnere ferri
Munere martyrij, gemma ſuperba, nitent.

Et Fortunatus de Machabæis:

Pectora belligero poterant quæ vincere ferro,
Inuitant iugulis vulnera chara ſuis.

C S. Leo ſermone de S. Laurentio: *Omnia tormenta*, inquit, *ad gloriam Martyrum reperta, quando in honorem triumphi tranſierunt inſtrumenta ſupplicij.* S. Cyprianus lib. 2. epiſt. 6. *Fluebat ſanguis*, inquit, *qui incendium perſecutionis extingueret, qui flammas & ignes gehennæ glorioſo cruore ſuperaret.* Et in Exhortatione ad Martyres: *Pretioſa mors hæc eſt, quæ emit immortalitatem pretio ſui ſanguinis, quæ accepit coronam in conſummatione virtutis.* Sic apud Eucherium, *filios Machabæos mater glorioſis luctibus honorabilis, in gremium diuinæ adoptionis inuidenda morte transfudit.* Et Arnulphus Lexou. ſerm. in Concilio Turonenſi: *Felices, ait, qui impretiabilem ſanguinem Chriſto ſuo indigno & corruptibili ſanguine compenſarunt. Pulchrum eſt nobis* (ait Tertullian. c. 39. Apologetici) *quòd prouocamur ad tribunalia, vincimus cùm cadimus. hæc palmata*

D *veſtis, hoc curru triumphamus: ſanguis Martyrum ſemen Chriſtianorum: nam tale damnum lux rependit largiter; hoc genus mortis decorum eſt.* Prudentius: *Triumphus Domini paſſio eſt Martyrum; & pro Chriſti nomine cruoris effuſio, & inter tormenta lætitia.*

VERS. 33. *In corde prudentis requieſcit ſapientia, & indoctos quoſque erudiet*] Hebr. *in corde intelligentis quieſcit ſapientia: & in medio ſtultorum cognoſcitur*; dum ſcilicet prudens & intelligens ſapientiam ſuam promit inter ſtultos, id eſt improbos, vt eorum ſtultitiam & impietatem compeſcat, eoſque doceat prudentiam & probitatem. q. d. Sapientia in corde ſapienti, id eſt prudenti & probo, velut in thalamo & throno ſuo conſidens conquieſcit, illumque omni ſuo ſplendore, decore & gloria ornat, illuſtrat & condecorat, adeò vt

A & ſtultos & impios illuminet & immutet, eoſque faciat ſapientes & pios. Tanta eſt vis ſapientiæ & virtutis. Tantus viciſſim zelus & ardor ſapientis & ſancti, qui ſciens ſapientiam & ſanctitatem ſibi datam non pro ſe dumtaxat, ſed veluti bonum vniuerſale, alijs omnibus, præſertim inſipientibus, eamdem impertit & communicat: quare adeò de ſapientia ſua nihil deperdit, vt eam magnis graduum incrementis adaugeat: perinde vt ignis vicinis ſtipulis ſe inſiuans, ardorem ſuum nõ minuit, ſed amplificat. & ſol radios ſuos diffundẽs, lucem ſuam non euacuat, ſed multiplicat. & Deus creans angelos, homines, mundum, ijſque ſuas dotes communicans, eas non imminuit, ſed longè latéque dilatat. diuinitatis enim proprium eſt, ſe ſuáque creaturis communicare ſine vllo ſui damno, imò cum magno gloriæ ſuæ incremento.

B Deum ergo imitetur ſapiens & ſanctus, vt quaſi ſol inter ſtultos incedat, omnibuſque radios ſuæ ſapientiæ aſpiret:

Velut ambulans in terra Deus,
Et ſanctus in carne angelus.

Porrò Septuag. Aquila & Theodot. vertunt contrariè, *in corde boni viri requieſcit ſapientia: in corde autem imprudentium non dignoſcitur.* q. d. Sapientia & virtus habitat in corde ſapienti & ſancto: in corde autem inſipiẽti & prauo habitat, non ſapientia, ſed inſipientia & malitia, iuxta illud Sapient. 1. 4. *In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis.*

Videntur ergo olim variaſſe codices Hebræi; nam ij quibus vſi ſunt Septuag. Aquila & Theodot. habuerunt negationem *non*: ea verò caruerũt codices, quibus vſus eſt Noſter & Chald. vti eâdem carent hodie omnes paſſim codices Hebræi

C & Latini: & vtrique lectioni ſuus verus congruuſque conſtat ſenſus, vti patet ex dictis.

Iuſtitia eleuat gentem: miſeros autem facit populos peccatum] *Iuſtitiam* hîc tum generalem accipe pro qualibet virtute, tum ſpecialem quæ eſt virtus cuique ius ſuum tribuens: hæc enim maximè exaltat & eleuat reges, regna & reſp. ſicut ex aduerſo rapinæ, tyrannides, omneſque reliquæ iniuſtitiæ & impietas, regnum & regnorum ſunt ruinæ & pernicies. Pro *miſeros facit* Hebræis eſt duplex lectio. Aliqui enim codices legunt חסר *cheſer*, id eſt defectus, imminutio, egeſtas, miſeria. ita legerunt Septuag. vnde vertunt, *peccata autem tribus & familias diminuunt.* Sic quoque videtur legiſſe Noſter. VERS. 34.

Iam pro חסר *cheſer* legunt חסד *cheſed*, id eſt pietas: affines enim & vicinæ ſunt literæ ר & ד. τὸ autem *cheſed* varij variè vertunt & explicant. Pri-

D mò, aliqui, q. d. *At pietas populorum eſt peccatum*, hoc eſt, religio & pietas gentium, eſt peccatum idololatriæ: ipſorum enim religio eſt cultus idolorum, non Dei veri. Alij, q. d. Quidquid Gentes idololatræ ſine fide faciunt, eſt peccatum. Verùm hic eſt error, qui pugnat cum dictis S. Pauli Roman. 2. 14. Matth. 5. 47. Daniel. 4. 24. Vide dicta Roman. 14. 23. ad illa: *Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt.*

Secundò, alij, q. d. *Cheſed*, id eſt pietas, ſeu miſericordia, populis eſt peccatum, id eſt ſacrificium pro peccato, quo ſcilicet populus peccata ſua expiet, iuxta illud Daniel. 4. *Peccata tua eleemoſynis redime.* *Peccatũ* enim in Scriptura nõ rarò per metonymiam ſignificat hoſtiam pro peccato. Vnde Vatabl. vertit, *beneficentia autem populis eſt expiatorium ſacrificium.*

Tertiò & magis appoſitè, *cheſed* hîc, vt & Leuit. 20. v. 17. & 25. accipi poteſt pro probro, q. d. Iuſtitia gentem glorioſam facit: at peccatum eamdem facit probroſam & miſeram, vt vertit Noſter. Vnde & Chald. *opprobrium populi peccatum*; Syrus, *viles facit peccatum*.

Quartò appoſitè etiam noſter Salazar *cheſed*, id eſt miſericordiam, metonymicè ſumit pro miſeria, quæ eſt obiectum miſericordiæ, q. d. *Miſericordia populorum eſt peccatum*, id eſt peccatum populos miſeratione & miſericordia dignos reddit, ſcilicet propter miſeriam eorum; cùm vice verſa iuſtitia populos laude & gloriâ afficiat, ac proinde eos non miſeratione, ſed æmulatione vſque ad inuidiam dignos efficiat.

Porrò iuſtitia exaltat reges & populos, tum opibus, celebritate & gloria; tum dilatando eorum regna, fines & terminos; tum per omnia eos ſecundando; tum denique ornando eos omni virtute & gratiâ in hac vita, ac gloriâ in futura, qui eſt finis omnis reipubl. nimirū vt populos per virtutes dirigat ad felicitatem & gloriam cæleſtem. Vice verſa miſeria, quam populis inuehit peccatum, eſt multiplex, putà fames, peſtis, bellum, ſeditiones, rapinæ, doli, fraudes, ignominia, crimina, ac denique gehenna. Exempla ſunt in tribu Beniamin, quæ ob ſtuprum commiſſum in vxorem Leuitæ planè acciſa, & penè exciſa eſt, Iudic. 20. 47. Item in familijs Ieroboam, Iehu & omnium regum Iſrael, quæ viciſſim à ſucceſſoribus funditus deletæ ſunt; cùm ex aduerſo ſub Dauide, Salomone, Ezechia & Ioſia, quando iuſtitia & pietas floruit, tam eorum familia, quàm populus eis ſubditus fuerit potens, diues, felix & glorioſus. Idem hodie videre eſt in regibus & regnis iuſtis & pijs. Sanè Ferdinandum II. Imperatorem tot victorijs, terris & regnis exaltat ditatque Deus, vt à multis centenis annis nullus Imperatorum eo fuerit potentior, felicior, glorioſior, ipſeque videatur eſſe ſuorum temporum, imò plurium ſæculorum iuſta felicitas, ac felix iuſtitia. iuſtitia enim parit exaltationem, exaltatio felicitatem. Equidem hiſce diebus quibus hæc ſcribo, iuſtitiam & pietatem ſuam oſtendit inſigni & regio apophthegmate. Cùm enim princeps quidam hæreticus poſceret ab eo libertatem religionis, prudenter æquè ac iuſtè, imò religioſè reſpondit, *libertatem hanc non eſſe ſui iuris & fori, illamque non à Cæſare, ſed à Pontifice poſtulandam*. Vide Thomam Bozium de Signis Eccleſiæ, vbi fidelium & piorum in omni genere rerum felicitatem, infidelium verò & impiorum infelicitatem enarrat & demonſtrat.

VERS. 35. *Acceptus eſt regi miniſter intelligens: iracundiam eius inutilis ſuſtinebit*] *Inutilis* hîc vocatur inſipiens & imprudens, ideoque damnoſus & noxius, vtpote regem pudefaciens. Hic enim opponitur intelligenti.

Intelligens ergo regis miniſter eſt, qui in conſilijs eſt prudens, in inueniendo ſolers, in conuerſando verſatilis, in tractando dexter, in exequendo efficax, in maturando celer, denique in omni actione ſapiens & fortis, æquè ac fidus & probus: ſi itaque vtilis eſt regi: ad omnia eius negotia ſapienter & feliciter conficienda. Hic ergo acceptus eſt regi, imò eſt quaſi os, manus & anima regis. Quocirca Sixtus non Pontifex, ſed Philoſophus in Sententijs num. 180. *Cole*, inquit, *virum ſapientem, tamquam imaginem Dei viuentis*. Et num. 137. *Sapientis mentem Deus inhabitat*.

A Hebr. Symmach. Aquila & Theodot. habent, *beneplacitum vel gratia regis erga ſeruum intelligentem: & ira vel furor eius erit confundens*, id eſt pudore efficiens; Chald. *in ira vel offenſa eius erit pudefaciens*; Syrus, *in ſapientia ſua obicitur iniquus*; Pagnin. *amor regis eſt ad ſeruum intelligentem: & ira eius erit contra eum qui pudore eum afficit*; Tigur. *at ignominioſus iram eius accendit*. Regimen reip. & populorum res eſt ſummè difficilis & ardua: vnde ſummam poſcit prudentiam & ſapientiam. Quocirca reges & principes ſeligunt ſibi conſiliarios & adminiſtros ſapientiâ pollentes, eoſque valdè charos, imò quaſi magiſtros & gubernatores habent, amant & colunt: ex aduerſo oderunt imprudentes & inſipientes, qui vel imprudentia ſuggerunt conſilia, vel prudenter à ſe

B conſtituta imprudenter exequuntur, quales ſunt temerarij, imperiti, inexperti, præcipites, indiſcreti, iracundi, & ſimiles. Hi enim tam ſe quàm regem, cuius ſunt adminiſtri, pudore & probro afficiunt, eíque dedecus & ignominiam conflant. Eorum enim imprudentia & fatuitas regi, qui eos deſtinauit, aſcribitur & imputatur: ſicut vice verſâ prudentiâ & ſapientia legati vel miniſtri, regi tribuitur. talis enim æſtimatur rex, qualis eſt eius legatus, conſiliarius, adminiſter. Ille ergo decus, vel dedecus, ſui regis, in ore & manu ſua portat: ſic ſapiens miniſter Saulis fuit Dauid, eíque in delicijs, donec cæſo ab eo Goliath, audiens Saul illum ſibi anteferri à populo occinente: *Percuſſit Saul mille, & Dauid decem millia*, inuidiâ motus eum perſecutus eſt. Sic ſapiens Arcadij miniſter, imò magiſter

C fuit Arſenius, poſtea Anachoreta; Iuſtiniano Beliſarius, Theodorico Caſſiodorus, Henrico VIII. Angliæ regi Thomas Morus, nō μωρός, ſed ſapiēs: cui quādiu ſe credidit Henricus, tamdiu ſapuit: aſt vbi libidine abreptus eius ſana conſilia reſpuit, deſipuit, ideòque Thomam occidit: in cuius nece non tam Thomæ, quàm ſibi ipſi totiq; Angliæ caput amputauit. Inſipientes miniſtri fuere Euſebius Conſtantino, Valens & Vrſatius Arriani Conſtātio, Eutropius Arcadio, Maximus Iuliano, Vvolſæus Henrico VIII. Angliæ regi, qui proinde irā regum incurrerunt miſereque perierunt. Memorabilis eſt ſententia Homulij ſenatoris Romani dicētis, *optare ſe potiùs malum principē, qui bonos haberet cōſiliarios ac amicos, quàm bonū, qui malos haberet, quibus adminiſtrationem committeret*. Hæc enim magis ab ijs quaſi adminiſtris pēdet, quàm ab ipſo principe: hi quoque ſi boni ſunt, principem bonū

D efficient. ita Fulgoſ. lib. 7. c. 2. Alfonſus Aragonū rex dictabat, *Regum conſiliarios vt reges eſſe, aut regū animos habere oportere*. Idem ſuadentibus Cathalanis, vt Alfonſo filio adoleſcentulo ſeptem daret gubernatores ſapientes, iuſtos & integros, reſpondit: *Si horū non dico ſeptē, ſed vnum tantùm dederitis, cōtinuò illi & regimē & regnū ipſe facilè conceſſerim*. ita Æneas Syluius & Panormitan. lib. 2. de Geſtis Alfōſi. *Pyrrhus* Epiri rex, ait Plutarch. in eius Vita, *profitebatur vrbes plures per Cineā oratione, quā armis à ſe ſubactas. Habebat eū in honore, eiuſq; vtebatur maximis in reb⁹ operâ*: iuxta illud Euripidis, *Omne id expugnare verba cōpta, ferrū quod minax poſſit*. Hic eſt ille Cineas, qui præmiſſus à Pyrrho, ſermone ſuo ſapienti & diſerto populos quoſlibet Pyrrho deuinciebat & ſubiiciebat. qui tandem Pyrrhi dominandi libidinem ſapienter & modeſtè redarguēs: *Quid*, inquit, *faciemus, ò Pyrrhe, captâ Italiâ? Siciliam inuademus*, ait Pyrrhus. *Quid poſt captā Sici-*

liam? infert Cineas: *Africam & Carthaginem tentabimus*, ait Pyrrhus. *Quid poſt Africam?* regerit Cineas, *Vbi rerum potiti erimus, quid tum?* Subridens Pyrrhus: *In otio*, inquit, *viuemus bone vir, compotabimus quotidie, & mutuis inter nos ſermonibus oblectabimur.* Tum opportunè Cineas: *Et nunc*, inquit, *quid obſtat quo minùs compotemus, & otium inter nos traducamus, cùm iam teneamus hæc, & citra negotium ad manum ſint, quæ per ſanguinem, per multos ſudores, per diſcrimina petituri ſumus, multáſque calamitates allaturi alijs & accepturi?* Annon hoc ſapiens conſilium? felix fuiſſet Pyrrhus, ſi illi obſecundaſſet: ſed libido regnandi eum tranſuerſum egit & perdidit, vt Romanis prȩda factus ſit.

Porrò Septuag. explicant quis ſit intelligens miniſter, dum addunt: *Acceptus eſt regi miniſter intelligens: ſua autem agilitate aufert ignominiam.* q.d. Intelligēs miniſter ideo gratus eſt regi, quia ſua agilitate, ideſt ſedulitate, ſolertiâ, gratâ, celeritate ilicò expedit, quod ȩi à rege demandatum eſt. Vnde auctor Catenæ Græc. legit, *ſua namque verſutia & agilitate è medio tollit ignominiā.* Græcè enim eſt εὐτροπία, ideſt verſutia, agilitas, qua ſe quis in omnes partes vertit & verſat, vt rem conficiat. Vnde εὔτροπος eſt bene retortus, tortilis, volubilis, agilis, verſatilis, itáque errorem ilicò corrigens: qualis fuit Vlyſſes, qui ſe in omnes hominum formas & mores transformabat. vnde ab Homero vocatur πολύτροπος, ideſt multiformis, multimodus, multiuarius: & tales debent eſſe legati & miniſtri principum, vt pro re nata ſciant ſe vertere in omnes formas & rationes, pro loco, perſonis & tempore opportunas, quibus negotia ſibi commiſſa tranſignant, & errores commiſſos corrigant.

A

Porrò auctor Catenæ Græcor. εὐτροπίαν hanc myſticè refert ad pœnitentiā, qua pœnitens & reſipiſcens à peccato conuertitur ad Deum, eiuſque exempla dat S. Petrum & Pauiū. *Talis*, εὐτροπίας *inquit, hoc eſt facilis feliciſq; cōuerſionis, miniſter erat Paulus: ſiquidem zelum quo flagrabat, ſed non ſecundū ſcientiam, cæleſti numine tactus repentè permutauit in eum, qui erat ſecundùm ſciētiam. Talis etiam miniſter erat Petrus. nam Dominum ter inficiatus, toto animo rurſum ad pœnitentiam conuerſus, à fœda illa negationis labe non modò ſeſe expediuit, verùm etiam illuſtrior, Deoque quàm antea erat carior euaſit.*

Pro poſteriore autem verſus parte ſiue antitheſi Septuag. vertunt, *ira perdit etiam prudentes*; quaſi ad verbum ex Hebræo vertant, *ira eſt pudefaciens*, ideſt perdens, ſapientes: nec enim ſtulti pudefiunt,
B vtpote qui probris rebúſque pudendis pleni, frontem perfricuerunt ac pudere dedidicerunt, imò in pudoris ſenſu dedoluerunt.

Tropol. ſi rex quærit miniſtros intelligentes, & odit inſipientes, quanto magis Deus, qui eſt Rex regum? Vnde S. Ambr. in pſal. 118. octon. 6. *Plurimarum*, inquit, *operationum ſolertes miniſtros habet. Iidem piſcatores, iidem etiam venatores ſunt atque meſſores.* Hi ſunt Apoſtoli Apoſtolicique doctores & prædicatores, qui omnem ſolertiam adhibere debent in captandis animis, quam piſcatores adhibent in capiendis piſcibus, venatores in capiendis auibus & feris, meſſores in meſſe colligenda: vt pulchrè docet S. Baſil. hom. in illud: *Attende tibi.*

CAPVT XV. SYNOPSIS CAP.

Reſponſio mollis & lingua ſapientis grata. victima impiorum ingratæ omnia Deo nota. cor gaudens floridum. dies pauperis mali. ſecura mens bona. vocari ad olera cum charitate. vir iracundus rixoſus. laus patientis. iter pigrorum. domus ſuperborum. fide & miſericordia purgantur peccata. de abijciente diſciplinam. laus timoris Domini *& humilitatis.*

1. Reſponſio mollis frangit irā: ſermo durus ſuſcitat furorē. 2. Lingua ſapientium ornat ſcientiam: os fatuorum ebullit ſtultitiam.

3. In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos.

4. Lingua placabilis, lignum vitæ: quæ autem immoderata eſt, conteret ſpiritum.

5. Stultus irridet diſciplinā patris ſui: qui autem cuſtodit increpationes, aſtutior fiet. In abundāti iuſtitia virtus maxima eſt: cogitationes autem impiorum eradicabūtur.

6. Domus iuſti plurima fortitudo: & in fructibus impij conturbatio.

7. Labia ſapientium diſſeminabunt ſcientiam: cor ſtultorum diſſimile erit.

8. Victimæ impiorum abominabiles Domino: vota iuſtorum placabilia.

9. Abominatio eſt Domino via impii: qui ſequitur iuſtitiam, diligitur ab eo.

10. Doctrina mala deſerenti viam vitæ: qui increpationes odit, morietur.

11. Infernus, & perditio coram Domino: quanto magis corda filiorum hominū?

12. Non amat peſtilens eum, qui ſe corripit: nec ad ſapientes graditur.

13. Cor gaudens exhilarat faciem: in mœrore animi deiicitur ſpiritus.

14. Cor ſapientis quærit doctrinam: & os ſtultorum paſcitur imperitia.

15. Omnes dies pauperis, mali: ſecura mens quaſi iuge conuiuium.

16. Melius eſt parum cum timore Domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles.

17. Melius eſt vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum ſaginatum cum odio.

18. Vir iracundus prouocat rixas: qui patiens eſt, mitigat ſuſcitatas.

19. Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarū: via iuſtorum abſque offendiculo.

20. Filius ſapiens lætificat patrem: & ſtultus homo deſpicit matrem ſuam.

21. Stultitia gaudium ſtulto: & vir prudens dirigit greſſus ſuos.

22. Diſſipantur cogitationes vbi non eſt conſilium: vbi vero ſunt plures conſiliarij, confirmantur.

23. Lætatur homo in ſententia oris ſui: & ſermo opportunus eſt optimus.

24. Semita vitæ ſuper eruditum, vt declinet de inferno nouiſſimo.

25. Domum ſuperborum demolietur Dominus & firmos faciet terminos viduæ.

26. Abominatio Domini cogitationes malæ: & purus ſermo pulcherrimus firmabitur ab eo.

27. Conturbat domum ſuam qui ſectatur auaritiam: qui autem odit munera, viuet. Per miſericordiam & fidem purgantur peccata: per timorem autem Domini declinat omnis à malo.

28. Mens iuſti meditabitur obedientiam: os impiorum redundat malis.

29. Longè eſt Dominus ab impiis: & orationes iuſtorum exaudiet.

30. Lux oculorum lætificat animam: fama bona impinguat oſſa.

31. Auris, quæ audit increpationes vitæ, in medio ſapientium commorabitur.

32. Qui abiicit diſciplinam, deſpicit animam ſuam: qui autem acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis.

33. Timor Domini, diſciplina ſapientiæ: & gloriam præcedit humilitas.

Vers. 1. Reſponſio mollis frangit iram: ſermo durus ſuſcitat furorem] Hebr. *reſponſio tenera reuerti facit* (reducit, retrahit) *iram: verbum doloris* (id eſt pungens, dolore afficiens) *aſcendere facit furorem*: ira enim quaſi flamma ex corde & felle, per inflãmationem ſpirituum & ſanguinis aſcendit in caput & nares, eaſque accendit: vnde hebr. אף *aph* faciem & nares ac iram, quæ in naribus & facie emicat, ſignificat. ita Aben Ezra. Septuag. *reſponſio ſubmiſſa auertit furorem: ſermo autem triſtis ſuſcitat iras.*

Pro *mollis* hebr. eſt רך *rach*, id eſt *tenera*; Septuag. *ſubmiſſa*; Theodot. *delicata*; Tigur. *mitis*.

Pro *ſermo durus*, heb. eſt *verbũ doloris*; Septuag. *ſermo triſtis*; Aquila, σκληρός, id eſt *durus*; Symmach. θρασὺς, id eſt, *audax*; Theodot. ὀχληρός, id eſt *moleſtus*; Pagnin. *dolore afficiens*; Tigur. *aſper*; Vatab. *atrox*; Syrus, *verbum mollè auertit iram: & verbum aſperum ſuſcitat furorem*: Arabicus, *ira perdit ſapiẽtes, & reſponſio bene morata repellit iram: & verbum ſcindens extollit ambitiones iræ.*

Senſus eſt, ait R. Leui, q. d. Molli reſponſo ſedabit quis indignationem, qua alter in eum efferueſcebat: è contrario aſpero ſermone quis placido bilem mouebit, eiuſque furorẽ contra ſe ſuſcitabit & accendet. Simile eſt in natura. Sicut enim vis tormenti, puta glandis plumbeæ, quam puluis accenſus è ſclopo eiaculatur, refringitur dũ molli lana excipitur: ibi enim ſuam vim ponit, impetũque ſedat per mollitiem lanæ. Et ſicut fulmen re molli, vt ſtipula, exceptum ſoluitur & euaneſcit, ſin incidat in rem duram, vt in oſſa, ferrũ, æs, acuitur eáque diff. ingit: ſic pariter ira alterius infringitur reſponſione leni, durâ verò exacerbatur & ſæuit.

A Inſignis ſententia eſt, ait Ianſenius, artem docens quâ indomita alioqui fera cicuretur & manſueſcat. Si quis, inquit, irato ſuauiter & benignè reſpondeat, comiter & honorificè eum compellans, & placidis vtens verbis, huiuſmodi mollis reſponſio frangit accenſam aut commotam iram. Exemplum habemus in Abigail. Contrà, ſermo durus, hoc eſt, acerbus, etiam iacentem & ſopitam iram ſic ſuſcitat, vt furor fiat. Mollis enim reſponſio minuit iræ materiam, è contrà ſermo durus auget: cuius exemplum habemus in Roboam. Ira enim naſcitur ex ſuperbia alterius, aut iniuria vera vel reputata. 1. Reg. 25. 3. Reg 12.

Superbia irati frangitur humilitate humilique reſponſo; iniuria pariter ſubmiſſione mitique reſpõſo, qua quis ſe irato quaſi ſubiicit & ſubſternit, domatur & vincitur. Tunc enim iratus & iniuria affectus videtur vltionem peregiſſe, & honorem B ſuum recuperaſſe, cùm reum, vel æmulum, ſibi ſubiectum & quaſi ſupplicem aſpicit. Rurſum ira habet quid magnanimi & leonini: leones autem cũ vident quem ſupplicem, iras ponunt eique parcunt: iuxta illud,

Corpora magnanimo ſatis eſt proſtraſſe leoni,
Et faciles animos meni gen. roſa capit.

Inſuper ira excandeſcens eſt quaſi ignis efferueſcens, qui extinguitur iniectâ leni aquâ, hoc eſt miti molliqué reſponſo: & ſicut vermis tener ſenſim erodit lignum, ſic & manſuetudo iram.

Conuitij ergo vindicta imò victoria ſit, aut culpæ modeſta confeſſio: aut ſi culpæ non eſt ſibi conſcius, humilis & manſueta reſponſio. Sic Gedeon fortiſſimus appetitus verbis aſperis à viris Ephraim indignantibus, quòd ab eo non fuiſſent euocati ad prælium, poſt victos Madianitas, modeſta C reſponſione vicit ſeipſum, vicit & viros Ephraim: *Melior eſt, inquit, racemus Ephraim vindemijs Abiezer. In manus veſtras tradidit Dominus principes Madian, Oreb & Zeb. Quid tale facere potui, quale vos feciſtis?* Vnde effectum ſubdens Scriptura ſubiũgit: *Quod cùm locutus eſſet, requieuit ſpiritus eorum, quo tumebant contra eum*, Iudic. 8. 2.

Præclarè S. Gregor. Nazianz. in carmine aduerſus iram, eam vocat dæmonem. ſic enim orditur:

Iraſcor ira, dæmons intus condito.

ac verſus finem iræ remedia ſuggerit, primum orationem, ſecundum ſignum crucis, tertium humilitatem, quartum prudentia nihil ducere: quintum, probrum, inquit, quod iratus in te conijcit, vel verũ eſt, vel falſum: ſi verũ, agnoſce; ſi falſum, D nihili æſtima. Obiectiones deinde diluens ſubdit: Iræ quinque remedia ex Nazianz.

At læſit hic me? tu caue hunc lædas item.
At reprimetur? forſan hinc creſcet furor.
At cœpit ille? protinus verbis tuis
Frangatur, atque moribus blandiſſimis,
Solutus inſtar fluctuum ad terram ilico:
Aut vt procella, cum nihil renititur.

q. d. Sicut maris inſani fluctus ad littoris arenas impacti diſſoluuntur, & ſorbentur, aut reſiliunt ſic irati furor & minæ in mitem animum linguámque incurrens, eius mollitie ſorbetur, diſſoluitur, infringitur. Et inferiùs:

An non furentes pateris hos qui dæmone
Agitantur, ac vi perciti horrendum latrant?
Quid? mente captos non feres? vel ebrios?
Quid? ſi rabidus ad te fortè ſi currat canis?
Quid? ſi camelus quiſpiam ferox tonet,
Stabiſne pugnax? nonne qui ſapit, fugit?

Et poſt nonnulla:

- - - - Ira torridum iocis petas?

Aduerſus iram nam ioco nil fortius.
Quid rebus cunctis extat mitius? Deus.
Quid fernet iràꝫ carnifex mortalium.
O ira, feruor, dæmonis domus horridi,
Manifeſta vultus macula, turbo mentium,
Crapula, & aſile, tartari ad lacus ferens,
Horrenda legio, multiplex labes mali.

Simile pulchrum dat S. Chryſoſt. homil. 3. de Dauide & Saule. *Sicut*, inquit, *ſi inſles in ſcintillam ignis, excitas incendium; ſi ſi ſpuis, extinguis: idem fit in inimicitia proximi: ſi inflatos ac vecordes ingeras ſermones, excitas ignem; ſi ſin mites ac moderatos, iram omnino extinxeris:* vti ijſdem extinxit iram Heli pótificis Anna mater Samuelis, 1. Reg. 1. 17. & Dauid iram Saulis, 1. Regum 24. 9.

Illuſtre exemplum eſt apud Sophronium, vel potiùs Ioannem Moſchum in Prato ſpirit. c. penult. de Abbate Sergio, qui agricolam iniuriantem & furẽtem humili leniquę reſponſo, quo probra in ſe coniecta agnoſcebat, eorumque ſe reum fatebatur, non tantùm pacauit, ſed & ſibi ſupplicem, imò monachum effecit. Idem feciſſe Abbatem Pœmenem cum Diacono ſuo à dæmone ira percito, narrat c. vlt.

Porrò iram hoc modo vincere, eiuſque damna præcidere ingentis eſt tam virtutis quàm gloriæ. Nam vt ait Beda in Prouerbijs: *Glorioſius eſt iniuriam tacendo tolerare, quàm reſpondendo vindicare. Melius eſt bene vinci, quàm malè vincere.* Hic enim dum tacet reſpondet, ac ſuo quieto lenique ſilentio docet manſuetudinem, ideóque dum vincitur, vincit, atque iratum quieti reſtituit, eumque ſibi deuincit & ſubiugat.

Myſticè hanc gnomen adaptes Deo, q. d. reſponſio mollis, id eſt confeſſio humilis redarguenti reddita frangit iram Dei, vt patet in Dauide, qui Nathan Prophetæ redarguenti reſpondens: *Peccaui Domino*, mox audire meruit: *Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum*, 2. Reg. 12. 13. Contrà ſermo durus eorum, qui arguenti reſiſtunt, maiorem iram diſtricti iudicis prouocat: vt patet in Saule, qui Samueli ſe corripienti duriter reſpondens: *Imò audiui vocem Domini*, &c. audiuit ſe abiectum à regno Iſrael, 1. Reg. 15. 20. Ita Beda: *Reſponſio mollis frangit iram*, q. d. inquit, *Qui verba increpantis humiliter recipit, iam propinquat veniæ reatus quem geſſit: at qui ſuperbus arguenti reſultat, maiorem contra ſe iram diſtricti iudicis prouocat.* Vnde Galatinus lib. 8. de Arcanis fidei c. 11. τὸ *verbum durum ſuſcitat furorem*, applicat Iudæis, qui Chriſtum accuſantes apud Pilatum duréque conclamantes, *crucifige, crucifige*, prouocarunt in ſe furorem Dei, qui proinde per Titum & Veſpaſianum Hieroſolymam cum tota Iudæorum gente funditus vaſtauit.

Vers. 2. *Lingua ſapientium ornat ſcientiam: os fatuorum ebullit ſtultitiam*] Pro *ornat* hebr. eſt תיטיב *tetib*, id eſt *bonam pulchramque facit*, id eſt ornat; Pagnin. *condecorat*; Septuag. verò *bona nouit*; Tigur. *benè vtitur ſcientia*; R. Leui, *bonam facit audientium mentem*. Pro *ebullit* hebr. eſt יביע *iabbia*, id eſt, vt Chald. *eructat*; Aquila & Symmach. ἀναβλύει, id eſt *effundit*; Septuag. ἀναγγελεῖ, id eſt *pronunciat*, nuntiat, enunciat; Syrus, *euomit*; alij, *ſcaturit*, redundat, manat quaſi fons. Igitur Primò, lingua ſapientum ornat ſcientiam: quia ipſa oſtendit ſe ſapientiâ præditam, ac per eam ſeſe ſapientis nomen & decus poſſidere. Vnde Septuag. vertũt, *lingua ſapientũ bona nouit*; vel, vt vertit auctor Ca-

Lingua ſapientis ornat ſcientiam. primo.

A tenæ Græcor. *lingua ſapientum callet honeſta: os autem amentium annuntiat mala.*

Secundò. Secundò & propriè, quia lingua ſapientis aptè, ordinatè & ſapienter ſuo tempore & loco ſapientiam eloquitur: hoc enim magnum eſt ſapientiæ decus, dum iſto diſcretionis & prudentiæ ornamento decoratur: at verò os fatuorum ſine diſcretione loci & temporis, non conſiderans an hîc & nunc opportunum ſit loqui talia, vel importunum, inſtar fontis aqua pleni eructat & ebullit ſua ſtultiloquia. Vnde Syrus vertit, *euomit maledictionem*; Tigur. *lingua ſapientum aptè & commodè vtitur ſcientia: os verò ſtultorum ebullit ſtultitiam*; Aben Ezra, *lingua ſapiẽtum opportunè vtitur ſcientia: os verò ſtultorum eſt quaſi torrens ſcaturiens & redundans. q. d. Stultitia ab illorum ore numquam ceſſat, ſed perenniter ab eo fluit.*

B Tertiò. Tertiò, quia, vt Vatabl. vertit, *ſermo ſapientum eſt plenus ſcientia & eruditione*: nam vt ait Chriſtus Matth. 12. 34. *Ex abundantia cordis os loquitur.*

Quartò. Quartò, quia, vt R. Leui, ſermo ſapientum bonam rectamque facit audientium mentem: ſermones verò ſtultorum in cauſa ſunt, vt dementia iudicetur ac videatur emanare à ſcaturigine cordium eorum, vt ſcilicet ſtultitiam ſuam promant, eâque alios aſpergant; itaque eos ſibi ſimiles, id eſt ſtultos, vitioſos & impios, efficiant.

Quintò. Quintò, lingua ſapientis ornat, id eſt commendat & honorat ſcientiam, ſcilicet practicam, id eſt honeſtatem & virtutem: *ornare* enim Latinis ſæpè idem eſt quod laudare: vnde Cicero de Aruſpic. reſponſ. *Teſtimoniis*, ait, *clariſſimorum imperatorum ornatiſſimus Deiotarus.*

Sextò. Sextò, lingua ſapiẽtis eſt condita gratia, facũdia & eloquentia: hoc autem ornat ſcientiã, q. d. Eloquẽtia ſapientis ornat eius ſapiẽtiam. Sic videmus

C nonnullos ſapientes pollere mirâ gratiâ dicẽdi vel ſcribendi, vt etiam ſi idem dicant quod alij, tamen illorum dicta vel ſcripta longè magis ſapiant, placeant & influant in auditorum mentes quàm aliorum doctorũ, qui hac gratia carent. Igitur lingua ſapientis ornat. Hebr. *bonam*, id eſt ornatam, gratam, iucundam, *efficit* ſcientiam, q. d. Sapientis eſt ornatè, eleganter, concinnè loqui, & parem animi ſenſui & ſcientiæ ſermonem afferre: è contrario *os fatuorum ebullit ſtultitiam*, id eſt ſtultorum vti ſenſus deprauatus eſt, ſic & ſermo quoque inornatus & indecorus. Quocirca Tullius lib. 3. de Oratore: *Eloquẽtia*, inquit, *nihil aliud eſt quàm copioſè loquens ſapientia.* Et inferiùs: *Hanc cogitandi pronuntiandiq; rationẽ, vimque dicẽdi veteres Græci ſapientiã nomi-*

D *nabãt. Hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones, atq; ab hac ſimilitudine Coruncani noſtri, Fabricij, Catones, Scipiones fuerũt*, &c. Abſurdũ præterea exiſtimat, inutile & reprehẽſedũ diſſidiũ linguæ atque cordis, vt alij nos ſapere, alij dicere docerẽt. Quippe cùm ipſũ bene dicere, ſapere ſit: nulla verò ſapientia perfecta, quæ oratione illuſtri inſignique verborum luce deſtituatur. Atque vt alibi teſtatus eſt, *eloqui copioſè, modò prudẽter, melius eſt, quàm vel acutiſſimè ſine eloquẽtia cogitare.* Tandẽque inutilem ſapientiæ theſaurum abſconditum, & qui videri atque lucere in oculis mortalium non poſſit, neque copioſa oratione, aut luculenta inſcriptione exornari, his verbis deſcribere viſus eſt 1. Tuſcul. qu. paulò ab initio: *Mandare quemquã literis cogitationes ſuas, qui eas neq; diſponere, neq; illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis eſt intemperãter otio abutẽtis & literis.* Porrò hæc eloquentiæ gratia

varia eſt & multiplex; quam proinde in varios A deus variè partitur. Vnde Cicero lib. de Orat. eius principes nominans, oſtendit pariter in qua eius dote quiſque excelluerit: nimirum ſuauitas fuit Socratis, ſubtilitas Lyſiæ, acumen Hyperidis, ſonitus Æſchinis, vis Demoſthenis, grauitas Africani, lenitas Lælij, aſperitas Galbæ, profluentia canora Carbonis, iucunditas Catuli, varietas ac temperatio Cæſaris, limata Sulpitij ſubtilitas, animi impetus & ſumma contentio Cottæ, vehementia, commotio, acrimonia Antonij: conſtans denique fuit ſemperque ſui ſimilis Ciceronis dictio, in eaque diligens verborum & ſententiarum eligendarum cura.

Eloquentia cuique patri Græco propria. Multò magis lingua & eloquẽtia varia Doctorum Eccleſiæ tam Græcorum, quàm Latinorum ornat ſapientiã Chriſtianam. Nam vt ſolerter aduertit noſter Hieron. Platus lib. 3. de Bono ſtatus Religionis c. 11. S. Baſilij ſtylus doctrinam redolet, B ac præceptis ſanctitatis mirificè abundat. Profundior vbique Naziãzenus, atque in altiſſima myſteria ſeſe vltrò inferens cum magno verborum ac rerum pondere. Athanaſius lenior, ſed tamen plenus, ac ſermone tẽperato ſibi ſemper ſimilis, multaq; cũ auctoritate docens. Epiphanius contra hęreſes acer. Theodoretus in Scriptura interpretanda diligens & planus. Damaſcenus doctiſſimus, atque in difficillimis fidei dogmatis enodãdis aptiſſimus. Chryſoſtomus verò vt ſuo nomine præ ſe fert, diſertus ac popularis, & in audiẽtium animos influẽs, atque eleganti verborũ copia quaſi pleno eloquentię flumine in omnem partem impellens.

Eloquentia Latinorũ. Inter Latinos Cypriani oratio pura & copioſa, nihil tamen redũdans, plena dignitatis & ponderis; denique, vt de ipſo teſtatur S. Hieronymus, inſtar fontis puriſſimi dulcis & placidè incedẽs, vt meri- C tò Auguſtinus quoque eum doctorem ſuauiſſimum appellet. Ambroſius autem ſuum ipſe quoque habet dicendi genus ſententiarum vbertate refertum, verbis fluens lectiſſimis, ac præterea numeris ſuis aptiſſimè aſtrictum, vt planè vel Theologum oratoriè, vel oratorem theologicè dicẽtem audire videaris: de cuius dulcedine quid maius dici poteſt, quàm quòd ab ipſo Deo grandi prodigio præſignificata ſit iam tum, vt accepimus, cùm infantis in ore apum examen conſedit? Hieronymi quoque ſermo doctus & antiquitatis exẽplis abũdans multoque acumine; deinde, quod caput eſt, ad omnia exprimenda apprimè factus, ſiue Scriptura ad verbum interpretanda, ſiue præcepta omni vitæ præſcribenda, ſiue quidpiam laudandum, aut vituperandum ſit, ſiue denique ali- D quis ad virtutem cohortandus: in quibus omnibus ita valet, vt planè illa cæleſtis eloquentia videatur. Auguſtinus autem vberrimus, copioſiſſimus, leniſſimus; idem ad arduas quaſuis quæſtiones, idem ad populares conciones aptiſſimus, in quibus multa cum gratia & mentem inſtruit, & mouet voluntatem. Leone verò quis grauior, numeroſior, atque, vt ſic loquar, rotundior? cuius oratio maieſtate plena, & quibuſdam quaſi verborum fulminibus inſtructa? Gregorius totus vbique moralis, quo in genere mirificè excellit, idemque ſuauiſſimâ quadã exemplorũ ac ſimilitudinũ copiâ lectorem retinens, eumque tum ad virtutem doctrinâ erudiens, tum etiam ſtyli lenitate ac varietate demulcens. Quid de Bernardo dicamus, quem verè appellare poſſumus planè mellitum, qui ſpiritualibus documentis ſcatens, iiſque optimis ac perfectiſſimis, id etiam præcipuum habet, vt ita Scripturas ſacras in ſuum ſtylum immiſceat & contexat, vt vel ipſe Scripturæ verbis loqui, vel Scriptura ipſius ore ſonare videatur? quæ res vnà cum lepôre grauitatem quoque ac vim habet mirabilem.

Denique lingua ſapientum, id eſt piorum, ornat ſcientiam, id eſt virtutem & probitatem: quia ſcilicet eorum lingua vitę probę comes eſt, ac proinde eam ornat, & viciſſim ab ea ornatur: quod enim dicunt ore, hoc docent opere: opus ergo ori, & facta verbis ornatum conciliant. Audi Nazianz. orat. de plaga grandinis: *Ille quidem ſapiens eſt verè, qui pauca quidem de virtute verba facit, ceterùm per ea quæ agit, multa demonſtrat, ac fidem & auctoritatem ſermoni ſuo per vitam conciliat. Venuſtior enim meo iudicio eſt pulchritudo ea quæ oculis cernitur, quàm quæ ſermone ſolùm pingitur; & diuitiæ quas manus tenent, quàm quas ſomnia effingunt; & ſapientia quæ per opera demonſtratur, quàm quæ ſermone nitet & ſplendeſcit.* Et D. Auguſt. l. 4. de Doctrina Chriſtiana: *Talis doctor qui non contemptibiliter viuit, non ſolùm ſubmiſſè ac temperatè, verùm etiam ornatè & granditer dicit.* Itaque ex vita in orationem ornatus, magnitudo & maieſtas redundat. Subdit verò: *Si autem hæc quidem poteſt, ita conuerſetur, vt non ſolùm præmium comparet, ſed etiam præbeat alijs exemplum, & ſit eius quaſi copia dicendi forma viuendi: quid pulchrius?* Septimo.

Nota, τὸ *ebullit*, vel, vt Chald. *eructat*: ſtulti enim os velut cacabus ebullit, & velut ſtomachus plenus ſtultitiâ eam eructat. Nam vt ait S. Baſil. in pſal. 44. ſub initium ad illa: *Eructauit cor meum verbum bonũ: Ructus eſt occultus quidã flatus, qui ex feruore alimentis erumpentibus bullis exhalat.* Et vt S. Hieron. *Eſt digeſtio cibi, & concoctarum eſcarum in ventum eiſtatio.* Additque: *Iuxta qualitatem ciborũ e ſtomacho ructus erumpit, & boni vel mali odoris flatus indiciũ eſt: ita interioris hominis cogitationes verba proferunt; & ex abundãtia cordis os loquitur.* Hinc verba ipſa experimenta hominum vocari poſſunt, dicente Apoſtolo: *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus?* iuxta id quod ſcriptum eſt, Prouerb. 15. 2. *Os ſtultorum ebulliet* (eructabit, & ſcaturiet tamquam ex fonte) *ſtultitiam.* Nam prodit quod intus latet. *Effigies animi* (inquit Seneca) *ſermo eſt.* in Pineda de rebus Salomon. lib. 5. cap. 4. & lib. 3. cap. 12. 2. Cor. 13. 3.

Tales ſunt hæretici ceterique infideles, & impij, *vt Porphyrius & Iulianus, qui contra Eccleſiæ doctores ſtultitiæ ſuæ fluenta fundebant*, ait Beda.

In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos] Pro *contemplantur* hebr. eſt צֹפוֹת *tſophot*: id eſt, vt Septuag. [illegible], id eſt, *ſpeculantur*: inde enim מִצְפֶּה *mitſpheh* vocantur ſpecula, & צוֹפֶה *tſophe* ſpeculator: qualis eſt Deus, qui ex alta cæli, imò æternitatis ſuæ ſpecula ſpeculantur omnia quæ fiunt in cælo, terra & abyſſo: omnia præterita, præſentia & futura; omnia tam patentia quàm ſecreta & cordis arcana. quem proinde vbique oculis mentis & memoriæ viciſſim ſpeculari, revereri & colere debemus, iuxta illud quod canit Eccleſia in hymno ad Laudes Feria V. ex Prudentio: VERS. 3.

Nec lingua mendax, nec manus,
Oculi[illegible] nec peccent lubrici,
Nec noxa corpus inquinet:
Speculator aſtat deſuper,
Qui nos diebus omnibus,

Actuſ-

Actúſque noſtros proſpicit,
A luce prima in veſperum.

Porrò finem & fructum huius ſpeculationis oculorum Dei aſſignat Pſaltes, diens pſal. 33. 16. *Oculi Domini ſuper iuſtos: & aures eius in preces eorum. Vultus autem Domini ſuper facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.*

Idem fuit ſenſus omnium veterum, etiam Poëtarum & Philoſophorum. Vnde Victorinus libr. 4. aduerſus Arrium (extat tomo 5. Biblioth. SS. Patrum) docet Deum olim non tantùm creditum mundi oculum, ſed etiam in mundi vertice conſtitutum, vt aſpectu minimè verſatili omnia intueretur. Deus ergo bonos ſpeculatur oculis placidis & beneuolis, malos oculis iratis & maleuolis: bonos, vt ſaluet & beet; malos, vt perdat & damnet; vtroſque, vt iudicet ſingulorum cogitata, dicta, facta. Vide dicta cap. 3. v. 6. & Eccli. 23. 18.

Myſticè, oculi Dei ſunt prouidentia, fauor, gratia; ac viciſſim ira, indignatio, vindicta: horum enim indices, ideóque ſymbola ſunt oculi.

Porrò in Hebræo, vt liquet ex accentu Ethnach, hæc ſententia, æquè ac ceteræ, eſt bimembris, ſicque ſonat: *In omni loco oculi Domini ſunt, ſpeculantes bonos & malos.* Prius hemiſtichium dat rationem, & quaſi cauſam poſterioris, q. d. Ideo oculi Domini vbique ſpeculantur bonos & malos, quia vbique & in omni loco ſunt per eſſentiam, præſentiam & potentiam. Oculi enim hîc non corporis intelliguntur, ſed mentis, putà ipſa mens & intuitus Dei, quæ non eſt aliud quàm ipſa deitas. *Deus enim totus eſt ſenſus, totus viſus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus ſui*, ait Plinius lib. 2. c. 7.

Hunc verſum iure ſibi attribuit S. Franciſcus: cùm enim à F. Maſſeo ad explorandam eius humilitatem rogaretur, *Vnde ſit quòd totus mundus abeat poſt te, cum tu non ſis nobilis, non diues, non doctus*, &c. reſpondit S. Franciſcus: *Vis ſcire vnde mihi quòd totus mundus abeat poſt me? Hoc mihi eſt ab illis oculis altiſſimi Dei ſanctiſſimis, qui in omni loco contemplantur bonos & malos. Hi enim oculi non vident inter malos maiorem peccatorem, aut viliorem vel ineptiorem quam me. Et quia ad efficiendum hoc mirabile opus quod intendit facere in terra, creaturam minùs idoneam non vidit, propterea me elegit: quia ſtulta mundi eligit Deus, vt confundat ſapientes: & ignobilia & contemptibilia & infirma mundi eligit Deus, vt confundat fortia* (nobiles, & magnates & fortes) *vt ſublimitas virtutis ſit ex Deo, & non ex creatura; vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius: ſed qui gloriatur, in Domino glorietur.*

Denique verſum hunc S. Thomas in feſto S. Michaelis pro themate concionis proponit, eumque explicat varias intuitus Dei cauſas, modos, effectus & fructus recenſendo.

Tropol. ſi oculi Dei in omni loco contemplātur nos, par eſt vt nos viciſſim in omni loco eum contemplemur nunc orando, nunc pſallendo, nunc laudando ac dicendo cum Pſalte pſal. 102. *In omni loco dominationis eius, benedic anima mea Domino*: nunc inuocando & dona poſcendo. quis enim pauper, cùm à diuite benignè reſpicitur, oculos ad illum non efferat, vt ſubſidium ſuæ paupertatis accipiat? Si ſemper à Domino oculis miſericordiæ aſpiceris, tu qui pauper & mendicus es, fac vt aſſidua mentis eleuatione in ipſum accipias ſemper ea, quibus à miſerijs eripiaris.

VERS. 4. *Lingua placabilis, lignum vitæ: quæ autem immoderata eſt, conteret ſpiritum*] *Placabilis*, id eſt placans, placida, leniens iram aut dolorem, vt Hebr. מרפא *marpe* deriuetur à רפה *rapha* per ה id eſt leniter: literæ enim ■ & ה ſæpè apud Hebræos inter ſe commutantur. Alioquin ſi in *marpe* retineamus vltimum ■, vertendum eſt, ſanitas vel medicina linguæ, id eſt ſanās & medicans lingua, putà iram aut dolorem, eſt lignum vitæ, id eſt ſuauis, grata & accepta inſtar ligni vitalis paradiſi. Vnde ex Hebræo ſic ad verbum vertas, *medicina linguæ lignum vitæ eſt: peruerſitas* (id eſt peruerſa lingua, qualis eſt immoderata & temeraria) *in ea, confractio ſpiritus.* Mirū eſt Sept. pro *peruerſitas* & *confractio* vertere contrariè: *Sanitas linguæ*, inquiunt, *arbor vitæ: qui autem conſeruat eam, implebitur ſpiritu*; & Syrus, *ſanitas linguæ lignum vitæ; & qui de fructibus eius veſcitur, ſatiabitur ab ea*; & Chald. *medicina linguæ arbor vitæ: & qui comedit ex ea, de fructibus eius ſatiabitur*; R. Salomon verò poſteriorem partem ſic vertit, *cùm quis nefariè lingua vtitur, eſt profligatio in vento, hoc eſt, perniciem accerſet grauiſſimam, quæ vento Orientali comparatur: hic enim conſtitutus eſt ad puniendos ſceleratos*, iuxta illud Ierem. 18. 17. *Sicut ventus vrens* (Hebr. *Orientalis*) *diſpergam vos.* Pſal. 47. 8. *In ſpiritu vehementi* (Hebr. *Orientali*) *conteres naues Tharſis.* Simile eſt Exodi 14. 21. Et R. Leui: *Quies linguæ*, ait, *eſt lignum vitæ, hoc eſt, cùm quis ſermonibus parcit, ſilet & quieſcit, ſibi vitam pariet: cum enim quis ad damnum ei inferendum inſurgit, huius ſermonibus delinietur: qui autem in lingua ſua prauitatem vaſtitatemque colligat, ſibimet grauiſſima inopinatáque diſcrimina gignet; ſicut arbor quæ venti vehementiā confringitur: iram enim aduerſarij irritabit.* Verùm meliùs Noſter, Septuag. Chal. Syrus & alij per רוח *ruach* accipiunt ſpiritum, non ventum. Vnde Noſter vertit, *conteret ſpiritum*; Septuag. verò, *ſatiabitur ſpiritu*; quia Heb. שבר *ſceber* & contritionem, & eſcam qua ſatiamur ſignificat.

Igitur *lingua placabilis* Primò, eſt lingua placida, ac linguæ ſanitas eſt lingua in ſe ſana: quę ſcil. nullis iræ, inuidiæ, impatientiæ morbis laborat: hæc proinde inſtar fructus arboris vitæ, Primò, ipſummet hominem cuius eſt, in iugi pace, ſerenitate, lętitia conſeruat. Secundò, vitam eius tum corporis, tum animæ conſeruat & prorogat: mors enim animæ, & ſæpè corpori, irrogatur per detractiones, calumnias, lites, rixas, aliáque linguæ intemperantis crimina, à quibus cauet lingua mitis & placida. Tertiò, omnes animæ potentias, motus, ſenſus, affectus, totúmque hominem temperat & componit, ſublatis iræ & concupiſcentiæ cum ratione diſſidijs: qua in re ſanitas animæ, & conſequenter corporis, conſiſtit. Vide quæ de ligno vitæ dixi c. 3. 18. & c. 11. 30. & Geneſ. 2. v. 9.

Secundò, *lingua placabilis* & ſanās eſt lingua mitis & placida, quæ ſuâ lenitate & gratiâ dolores & ægritudines animi in alijs curat & ſanat; ſicut lignum vitæ curabat omnes corporis alterationes: nimirum iratos ſedit, diſſidentes conciliat, inuidos amicat, ſuperbos facit humiles, puſillanimes erigit, &c. Quæ autem *immoderata*; Hebr. *peruerſa eſt*, putà immitis, iracūda, alióve vitio infecta & deprauata, *conteret ſpiritū*: quia mēti alterius infigit aculeos iræ, doloris, vindictæ, puſillanimitatis, mœroris, angoris; aut imprudētiæ & ſtoliditatis, quibus animi ſpiritúſque pax, ſanitas, vigor & robur frangitur & conteritur. Magna hæc linguæ eſt dos & gratia, quam S. Bernardus in Prælatis requirit ſerm. 25. in Cant. explicans enim illud: *Nigra ſum*,

ſed formoſa, filiæ Ieruſalem, ait hæc verba eſſe ſponſæ, quæ vt æmulas ſtimulis inuidiæ contra ſe agitatas leniret, eas amicè vocat *filias Ieruſalem*. Additque: *Omnibus quidem optanda eſt iſta perfectio, propriè autem optimorum forma eſt Prælatorum. Sciũt quippe boni fideleſque Præpoſiti, languentium ſibi creditam animarum curam, non pompam. Cumque internum murmur cuiuſpiam illarum querulæ vocis indicio deprehendunt, etſi in ipſos vſque in conuitia & contumelias prorumpentis, medicos ſe & non dominos agnoſcentes, parant confeſtim aduerſus phreneſim animæ non vindictam, ſed medicinam. Hac igitur ratio cur ſponſa filias Ieruſalem dicat eas ipſas, quas maleuolas ſuſtinet atque maledicas, videlicet vt in blando ſermone deliniat murmurantes, commotionem ſedet, ſanet liuorem. Scriptum eſt enim: Lingua pacifica compeſcit lites.* Sic enim legit, imò explicat S. Bernard. quod nos legimus, *lingua placabilis lignum vitæ.*

Huc facit diſcrimen iracundi & patientis, quod dat B. Antiochus in Pandectis: *Ramus*, inquit, *cùm viret ac lentus eſt difficilè frangitur, quia cedit manui: qui autem aridus eſt, facilè confringitur, quia non cedit. Sic item mitis ſanè vir dificilè conuellitur, quia cedit & leniter flectitur: at iracundus flecti neſcius, vno tantummodo verbo frangitur.*

Porrò Septuag. vertunt, *ſana lingua eſt arbor vitæ: quiſquis eam cuſtodierit, implebitur ſpiritu*, ſcilicet lenitatis, pacis, charitatis, ſicut furnus calefactus ſi clauſus cuſtodiatur, impletur ſpiritu caloris. Auctor verò Catenæ Græc. ſic Septuag. explicat: Eſt, inquit, duplex linguæ ſanitas: vna quæ ſanat, altera quæ ſanatur. Ea lingua meritò vocatur ſana, quæ verbo non peccat: morbus enim linguæ
C eſt peccatum per illam admiſſum. Impletur autem ſpiritu, qui linguâ non peccat, non quouis, ſed ſancto. Exhortatur infrà quoque Sapiens ad cautam linguæ cuſtodiam. Ait enim: *Fauus mellis ſunt boni ſermones: dulcedo autem illius ſanitas eſt animæ.* Doctrina de rebus vtilibus & ſalutaribus germinat ſcientiam: hæc autem eſt lignum vitæ.

Denique S. Chryſoſt. in pſal. 140. v. 3. ad illa: *Pone Domine cuſtodiam ori meo*, docet Adamum & Euam pulſos paradiſo, quia linguam non cuſtodierunt, ſed cum ſerpente colloquia miſcuerunt: ijs enim perſuaſi pomum vetitum comederunt: quare cuſtodiam linguæ eſſe neceſſariam, vt felicitatem paradiſi, quam loquendo perdidit Adam, quoad licet recuperemus. Hinc per Cherubim gladio igneo cuſtodientem paradiſum, myſticè accipit cuſtodiam linguæ ex cogitatione & terrore iudicij diuini. *Quænam autem*, inquit, *fuerit hæc cuſtodia niſi ratio & cogitatio, quæ vrget terribiliter habens præ manibus ignem eos vſturum, qui ore ſuo temere vſi fuerint?*

D

Vers. 5. *Stultus irridet diſciplinam patris ſui: qui autem cuſtodit increpationem, aſtutior fiet*] Syrus, *prudens autem cuſtodit increpationes patris*; Chald. *& qui ſibi cauet ab eius increpatione, callidus eſt.* Pro *irridet* hebr. eſt נאץ *iinats*, id eſt, aſpernatur; Chald. *reprobat*; Septuag. *ſubſannat.* Sententia clara eſt, q. d. Stultus, id eſt inſipiens & impius ſuo iudicio ſuiſque concupiſcentijs addictus, cùm de ijs corripitur à patre, correctionem aſpernatur. qua in re ſtultitiam ſuam oſtendit: quia cùm correctio hæc proficiſcatur ex amore paterno, quo pater ſummè cupit bonum filij, vt ſcilicet eum doceat ſapientiam & virtutem, ipſe ſtultè & bonum hocce ſuum & amorem paternum ſpernit, vltròque in vitia, quæ eum in ruinam & gehennam ducent, ruit: in dies enim fit ſtultior, & in ſtultitia, id eſt vitijs & iniquitate, obſtinatior.

At verò *qui cuſtodit increpationes, aſtutus*; Septuag. *aſtutior*, id eſt prudentior & ſapientior fiet: quia proficiet in omni honeſtate & virtute, quæ ei decus & felicitatem præſentem & æternam conciliabit. Hebr. eſt עָרוּם *iarim*, id eſt aſtutus, callidus fiet inſtar ſerpentis: ſerpens enim oculos catulorum debiles & palpitantes ſolet acuere ſucco fœniculi, atque inde tam acer viſus in ſerpente, vti tradit Albertus Magnus, quin & Plinius l. 21. c. 23. *Fœniculum*, ait, *nobilitauere ſerpentes guſtatu ſenectam exuendo, oculorumque aciem ſucco eius reficiendo.* Idem verò lib. 8. cap. 27. *Anguis*, ait, *hyberna latebra viſu obſcurato marathio herba ſeſe affricans, oculos inungit ac refouet: ſi verò ſquamæ*
B *obtorpuere, ſpinis iuniperi ſe ſcabit.* Simili modo parentes correptione ſua acuunt prudentiam & virtutem filiorum. Hæc ſententia ſæpiùs inculcatur à Salomone, quia principium eſt & cauſa omnis boni filiorum, vt cap. 3. 1. cap. 41. cap. 7. 1. & nominatim cap. 12. 1. cap. 13. 1. Vide ibi dicta.

In abundanti iuſtitia virtus maxima eſt: cogitationes autem impiorum eradicabuntur] Hic verſus non eſt in Hebræo, ſed in Septuag. è quibus eum Noſter tranſſcripſit. Pro *virtus* græcè eſt $\dot{\iota}\sigma\chi\dot{\upsilon}s$, id eſt robur, fortitudo, q. d. Iuſtus dum quotidie in iuſtitia proficit, quotidie robur eius augendo, corroborat pariter ſeipſum in bonis tam corporis quàm animi: quo fit vt omnes tentationes, perſecutiones, afflictiones in dies fortiùs ſuperet, omniáque huius mundi aduerſa æquè ac proſpera generosè tranſſcendat, nec vllis promiſſis aut minis à iuſtitia & virtute ſe vel latum vnguem abduci ſinat: quia in Deo & cælo cor defigens omnia terrena deſpicit. at cogitationes & deſideria impiorum, quia in terrenis opibus, amicis, honoribus collocantur: hinc debiles ſunt, caducæ & euanidæ, ideóque citò radicitus ſuccidentur & interibunt. Videntur Septuag. hanc ſententiam addidiſſe ſequenti, quæ extat in Hebræo explicationis gratia: illius enim videtur eſſe paraphraſis & interpretatio, vt patet vtramque conferenti.

Denique nonnulli *iuſtitiam* hîc accipiunt particularem, quæ eſt virtus ius ſuum cuique reddens; ſicque explicant, q. d. Iuſtitia eſt maxima virtutum moralium, vt docet Ariſtot. lib. 5. Ethic. cap. 1. & S. Thomas 1. 2. qu. 66. art. 4. qui & cauſam dat, quòd iuſtitia ſit propinquior rationi, quodque eius ſubiectum ſit voluntas, obiectum verò ſint operationes, quibus homo rectè & iuſtè ordinatur ad alterum, cùm fortitudo ſit in appetitu iraſcibili, temperantia in concupiſcibili, eiuſque obiectum ſint cibus, potus & res venereæ. Verùm pro *virtus* græcè non eſt $\dot{\alpha}\rho\epsilon\tau\dot{\eta}$, ſed $\dot{\iota}\sigma\chi\dot{\upsilon}s$, id eſt robur, fortitudo, vt dixi.

Domus iuſti plurima fortitudo: & in fructibus Vers. 6.
(Hebr. *prouentibus*) *impij conturbatio*] Septuag. *domibus iuſtorum fortitudo multa: fructus autem impiorum peribunt.* Pro *fortitudo* heb. eſt חֹסֶן *choſen*, id eſt robur, fortitudo: item opes & theſaurus reconditus & protectus.

Primò ergo, R. Leui ſic explicat: Domus iuſti munita eſt & firma duplici ratione, tum proprio robore, tum peculiari Dei prouidentiâ, quâ iuſtum complectitur. Verùm cùm illam impius ſubibit, eadem conturbabitur, & excidium non euadet,

auferetúrque ab illa tum munimen, tum meritum. Accedit R. Salomon: Domus iuſti, inquit, eſt templum à Dauide, vel potiùs à Salomone, ædificatum, quod Iſraelitis tutiſſimum fuit munimentum & turris fortitudinis. Sed cùm in illud Manaſſes idolum induxit, tunc conturbatum, profanatum & diſſipatum fuit.

Secundò. Baynus, q. d. Non opes, ſed iuſtitia dat vires ad tolerandas aduerſitates: quibus proinde domus iuſti reſiſtit, non impij.

Tertiò & genuinè, *fortitudo* hîc non tam robur, quàm opes & theſaurum ſignificat: hic enim directè opponitur *fructibus*, Hebr. *prouentibus*, impij: & hunc ſignificat Hebr. חסן *choſen*: quia fortitudo diuitum ſunt eorum diuitiæ, iuxta illud c. 10. 15. *Subſtantia diuitis, vrbs fortitudinis eius.*

Vnde Pagnin. Vatabl. Caietan. Marinus, Aben Ezra, & alij paſſim vertunt, *domus* (vel *domui*, aut *in domo*) *iuſti theſaurus multus*, id eſt *magnus*, q. d. In domo iuſti multæ congregantur & conſeruantur opes, eæque manent & durant: quia ſunt *choſen*, id eſt conditi & protecti à ſapientia iuſtitiáque, & à Deo: at fruges & prouentus impij conturbantur, id eſt diſturbantur & diſſipantur vel grandine & procellis, vel à prædonibus & militibus eas diripientibus, vel ab ipſis domeſticis, qui in domo impij ſolent pariter eſſe iniqui & rapaces, vt quiſque ſibi rapiat quod poteſt; itáque prouentus domus & heri diſſipantur & pereunt. Cùm ex aduerſo prouentus opeſque iuſti Deus tuetur à procellis, à prædonibus, ab omni aduerſitate: ac domeſtici iuſti pariter ſint fideles & iuſti, qui proinde in bonum & opes domus & heri collaborant & conſpirant. Rurſum iuſtus conſeruat opes, ritéque expendit in ſuos vſus & in eleëmoſynas, ob quas Deus viciſſim ei maiores prouentus attribuit. At impius bona ſua in ſympoſia, ludos, aleas, meretrices effundit & dilapidat: quo enim maior ei prouentus & annona obuenit, eo liberiùs peccat, & in luxum diffluit. Vnde Baynus: Prouerbium hoc docet, inquit, opes iuſtis fore materiam virtutis, impiis verò vitiorum fomenta. Aben Ezra verò: Iuſti domus, inquit, eſt inſtar munitionis, id eſt apothecæ iuſti annona plenæ ſunt, q. d. In domo iuſti ampla horrea frugibus referta ſunt.

Inſuper *choſen*, id eſt fortitudo, fortiſque theſaurus, ſignificat opes iuſti iuſtas labore partas recondi, & diu ſeruari in familia iuſti, & à patre ad filios & nepotes ſolere transfundi: cùm ex aduerſo opes impij, vtpote per rapinam, vſuram & iniquos contractus partæ adeò non durent, vt domum conturbent, dum de earum poſſeſſione & hereditate litigant heredes, vel inter ſe, vel cum ijs, à quibus iniuſtè ablatæ ſunt. Denique videmus in domibus piorum vigere pacem, amorem, concordiam: domos verò impiorum aſſiduis odijs, litibus, rixis conturbari. Vnde Tigur. vertit, *in domo iuſti theſauri multi ſunt: at in prouentibus impij perturbatio*; Vatabl. *per fructum impij labefactatur*, ſcilicet *domus ipſius*, putà *per opera praua: hæc enim ſunt fructus impij.*

Myſticè, hæc accipias de theſauris virtutum & bonorum operum, præſertim eleëmoſynarum, quæ cum iuſto perdurant, imò eum perducunt ad regnum cæleſte, iuxta illud Chriſti: *Theſaurizate vobis theſauros in cælo, vbi neque ærugo, neque tinea demolitur*, Matth. 6. Cùm ex aduerſo opera impiorũ non perdurent, vel quia praua; vel ſi bona, non ſunt ſtabilia: illicò enim impius ad impia relabitur.

A Allegoricè, auctor Catenæ Græcor. *Per domos iuſtorum*, inquit, *accipe Eccleſias, in quibus Dei fortitudo per Spiritus ſancti præſentiam exiſtit: per fructum autem impiorum praua illorum opera, propter quæ certò interiturі ſunt.* Et Beda: *Domus iuſti*, ait, *eſt Eccleſia Chriſti, quę plurimam habet fortitudinem, ita vt pluuia, ventis fluminibuſque tentationum frequentium nequaquam poſſit dirui: & in operibus diaboli conturbatio feruet aſſidua, quæ eamdem Chriſti domum vel per falſos fratres, vel per apertos aduerſarios deiicere tentat.*

Labia ſapientium diſſeminabunt (Hebr. *ſpargunt*; Tigur. *ſerunt*; Symmach. *cuſtodiunt*) *ſcientiam: cor ſtultorum diſſimile erit*] Hebr. *cor ſtultorum non ſic*; Syrus & Pagnin. *non eſt rectum*; Tigur. *non eſt ſolidum*; R. Salomon, *non eſt verum*; Chald. *labia ſapientum notam faciunt* (Syrus, *loquuntur*) *ſcientiam: & ſtultorum non ita*; Septuag. *labia ſapientum alligata ſunt ſenſu: corda autem imprudentium non ſecura*; vel, vt auctor Catenæ Græcor. *Sapientum labia iudicio & ſenſu alligantur: ſtultorum autem corda ſunt lubrica & inſtabilia.* Pro *diſſimile* enim hebr. eſt כן *ken*, quod eſt aduerbium ſignificans *ſic*, *ita*: idem eſt nomen, ſignificans, *rectum*, *verum*, item *firmum*, *ſolidum*. VERS. 7.

B

Pro *diſſeminabunt* hebr. eſt יזרו *iezaru*, quod Primò, ſignificat ventilatione ſpargent, ſeminabunt, vt vertit Noſter, Vatabl. Pagnin. & ceteri. Secundò, conſtringent, cingent, complectentur, alligabunt ſibi ſcientiam, vt vertunt Septuag. verbum enim זרה *zara* eſt contrariæ ſignificationis (qualia plura habent Hebræi) vt non ſolùm ſpargere, ſed & conſtringere, ſiue ea quæ ſparſa & ſoluta erant, complicare & accingere ſignificet; vt tam literis

C (licet tranſpoſitis) quàm ſignificatione alludat ad אזר *azar*, id eſt cinxit, accinxit. Vnde R. Salomon vertit, *ſapientes ſcientia coronabuntur*: זר *zer* enim coronam ſignificat. Vtrumque ſignificatum huic loco congruit, & eòdem redit.

Senſus ergo planus eſt, q. d. Sapientes ita ſapientiam & virtutem (hæc enim eſt ſcientia Sanctorum) cordi ſuo, & viciſſim cor ſapientiæ alligant, vt ea plenè cor imbuant & impleant: quo fit vt cor mentémque habeant fixam & ſtabilem, vtque ſapientia pleni, eamdem deinde eructent, & in alios diſſeminent: at verè cor ſtultorum diſſimile eſt: nam alligatum eſt non ſapientiæ, ſed ſtultitiæ: quo fit vt mentem habeant inſtabilem, vagam & lubricam, qua ab vna concupiſcentia in aliam voluantur & dilabantur, vtque ſtultitiam, qua pleni ſunt, eructent & in alios diſſeminent. Vnde

D S. Gregor. 3. p. Paſtor. admonit. 19. *De iſtis*, inquit, *ſcribitur: Cor ſtultorum diſſimile erit. Cor quippe ſapientum ſibimetipſi ſemper eſt ſimile: quia dum veris perſuaſionibus acquieſcit, conſtanter ſe in bono opere dirigit. cor verò ſtultorum diſſimile eſt: quia dum mutabilitate ſe varium exhibet, numquam idem quod fuerat manet.* Quare, vt ait Sixtus philoſ. ſapiens ſemper ſimilis eſt ſibi, inſipiens ſemper diſſimilis. Id videre eſt in hæreticis, qui ſemper alia & alia, imò prioribus contraria docent. Videatur Lutherus ſepticeps apud Cochlæum.

Igitur Hebr. *iezaru* ſignificat ſapientes in docenda ſapientia, id eſt virtute, id facere debere, quod faciunt agricolæ in ſeminando ſemine, iuxta parabolam ſeminantis propoſitam à Chriſto Matth. 13. 3. nimirum Primò, quòd, ſicut agricolæ *iezaru*, id eſt ventilant ſemen ſeminandum, vt illud ſit purum & à paleis ſecretum: ſic pariter ſa- Doctor imitetur ſeminantem. Primò.

piens ſcientiam & ſapientiam quam docet, euentilet purgétque ab omni errore, æquè ac mentem à cupiditate. Secundò, quòd, ſicut agricolæ *iezaru*, id eſt ſibi alligant & aſtringunt ſaccum ſeminis ſeminandi: ſic pariter ſapiens aſtringat ſibi ſciētiam docēdam; vt ſcilicet cordi ſuo eam penitus imprimat, vt, dum docet, non ex ore, ſed ex intimo cordis ſenſu, affectu & ſpiritu eam promere & expirare videatur. Hoc eſt quod ait Chriſtus: *Exiit qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum*; qui ſcilicet ſemen, id eſt verbum Dei, iam facit ſuum, id eſt ſuo cordi intimè illud indidit & impreſſit. Peccant hac in re multi doctores & concionatores, qui conciones à ſe conſcriptas ex memoria ad verbum recitant, perinde ac ſi recitarent orationem Ciceronis quā didicerunt: quare eorum concio eſt arida & frigida declamatio: at ſapientes magis ex corde quàm ex memoria dicta ſua promunt, ideóque illa viua ſunt, efficacia & ardentia, quibus mentes auditorum accendunt & impellunt quocumque volunt.

Secundò.

Tertiò. Tertiò, ſicut agricolæ *iezaru*, id eſt ſeminant, ſemē liberaliter ſpe copioſæ meſſis: ſic & ſapiēs ſapientiam ſuam largè ſpargit & diſſeminat, ſciens eam eſſe ſemen, & ad ſeminandum eam ſibi à Deo eſſe datam, qui huius ſeminationis exactam ab eo exiget rationem in die iudicii, præſertim quia pariter ſcit ſuæ ſeminationi amplam à Deo promiſſam eſſe mercedem, nimirum lauream doctorum in cælis, & conuerſionem auditorum in terris. Eſto enim auditores ilicò non conuertantur, ſuo tamen tempore concionis auditæ memores fructum vel in ſe, vel in alijs non pœnitendum producent. Vnde S. Chryſoſt. hom. 41. in Geneſ. *Agricola quidem*, inquit, *non pari alacritate ſeminat, cogitans fructus hactenus fuiſſe inutiles: nos autem ab hac cura liberi ſumus. Nam licet iacto æquali ſemine ob auditorum ignauiam fructum non capiamus, perfecta tamen nobis futura eſt meſſis ac merces.* Hinc monet Sapiens Eccleſiaſticæ 11. v. 1. *Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas: quia poſt tempora multa inuenies eum.* Et v. 4. *Qui obſeruat ventum, non ſeminat: & qui conſiderat nubes, numquam metet.* Et Iſaias c. 32. 20. *Beati qui ſeminatis ſuper omnes aquas, immittentes pedem bouis & aſini.* Igitur ſicut agricola totum agrum ſuum ſerit, nec partem fertiliorem à minùs fertili ſecernit: ſic & prædicator non conſideret, an multi ſint auditores vel pauci, an nobiles vel ignobiles, an docti vel rudes; ſed dicat cum Apoſtolo: *Sapientibus & inſipientibus debitor ſum*: omníque datâ occaſione ſtrenuè doceat & prædicet. Sic S. Franciſcus, teſte S. Bonauenturâ, eâdem mentis alacritate, eodem ſpiritus feruore concionabatur paucis & multis, diuitibus & pauperibus, ciuibus & ruſticis. Tales fuere Apoſtoli, virique Apoſtolici, de quibus dicitur pſal. 125. *Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos ſuos.*

Quartò, S. Ambroſ. in pſal. 36. *Labia ſapientum*, inquit, *alligata ſunt ſenſū, eo quòd omnia quæ loquuntur, vero ſenſui congruere videantur, & ſenſus etiam ſui prudentia intelligant, quæ loqui debeant vel tacere, vt quæ ſilenda ſint cohibeant clauſtro quodam nexúque labiorum: in his autem quæ oporteat dici, labiorum vincula reſoluant.*

Idem in pſal. 38. *Labia ſapientis alligata ſunt intellectu. Quando ergo vides illudentibus proteruis ſapientem tacere, dic: Ligauit iſte intellectu labia ſua: hoc eſt, prudenter tacet, ne labiorum ſuorum vinculis alligetur. Poſuit ori ſuo cuſtodiam, ſepſit aures ſuas ſpinis, vectem adhibuit foribus oris ſui, ſeruat theſaurū cordis,*

A *& argentum eloquij ſui, vt examinatum & purgatum, quando oportet, proferat, ne quiſquam prius fur in cor eius aut perturbator irrumpat, & ad eos captiuum trahat, quibus flagitia ſua vendat.* Idem lib. 3. epiſt. 1. ad Conſtantium: *Labia tua alligata ſint ſenſu*, id *eſt*, inquit, *fulgeat ſermonum tuorum manifeſtatio, intellectu coruſcet & alloquium tuum, atque tractatus aliena non indigeat aſſertione, ſed ſermo tuus velut armis ſuis ſeſe ipſe tueatur, nec vllum verbum tuum in vanum exeat, & ſine ſenſu prodeat. Eſt enim alligatura, quæ conſtringere ſolet animorum vulnera: quam ſi quis reiicit, deſperatam ſui prodit ſalutem. Et ideo circa eos, qui graui vlcere vexantur, vtere oleo ſermonis, quo foueas mentis duritiam. Appone malagma, adiunge alligaturam ſalutaris præcepti, vt vagos & fluiluantes circa fidem vel diſciplinæ obſeruantiam, nequaquam ſoluto animo & remiſſo vigore patiaris perire.*
B Plura vide apud S. Chryſoſt. S. Ambroſium, Barradium, Salmeronem, & alios interpretes explicantes parabolam ſeminantis Matth. 13. 3.

Victimæ impiorum abominabiles Domino: vota iuſtorum placabilia] id eſt grata & accepta ſunt Deo, aptáque ad Deum conciliandum & placandum. *Vota* hîc ſignificant non promiſſa Deo facta, ſed preces: hebr. enim eſt תפלה *tephilla*, id eſt oratio, preces, ſupplicationes. Hebræa ergo ſic habent, *ſacrificium impiorum abominatio Domini: & oratio rectorum beneplacitum eius*; Chald. *& in oratione iuſtorum placabitur*; Syrus, *gratas habet iuſtorum preces*; Septuag. in Catena Græc. *Dominus impiorum victimas execratur: aſt illorum preces, qui rationem vitæ rectè inſtituunt, accepta ſunt apud eum.* Sententia eſt clara. Ratio eſt, quòd olim ante Chriſtum omnia ſacrificia Iudæorum & Gentilium totam
C ſuam vim merendi, ſatisfaciendi & impetrandi habebant ex opere operantis, hoc eſt ex ſanctitate & dignitate offerentis. At in lege noua Chriſtus inſtituit ſacrificium Euchariſtiæ, quod valet non tantùm ex opere operantis, ſed longè magis ex opere operato, id eſt per ſe & vi ſua: quia tam offerens, quā victima eius, eſt ipſe Chriſtus, qui Deo grauiſſimus eſt. quare etiam ſi offerens, putà ſacerdos, ſit impius, tamen ſacrificium Euchariſtię ab eo oblatum vim ſuam, quam habet ex opere operato, retinet & conſeruat, vti docent omnes Theologi. Et S. Auguſt. lib. 2. contra Parmen. cap. 6. ipſi ceteriſque Donatiſtis hunc locum Salomonis obijcientibus, ex eóque contendentibus, baptiſmum ab hæreticis, vtpote impijs, collatum eſſe Deo ingratum, ideóque inualidum & reiterandum, reſpondet negando conſequentiam. Obijciunt, inquit, *Sacrificia impiorum execratio eſt Domino. Etenim*, inquiunt, *iniquè offerunt illa.*

Vers. 8.

D Reſpondet ad hoc S. Aug. *Iam ſuprà reſponſum eſt, quia non eſt iniquus Chriſtus, qui pro nobis ſeipſum obtulit, & noſter in cælo mediator eſt: quo ſuam Eccleſiam gubernante bonis mali non oberunt, qui vel ignorantur, vel pro pace tolerantur, donec ipſe veniat, ac ſeparet præmiſſis meſſoribus à meſſe zizania, & ventilabro paleas à frumentis.* Et inferiùs: *Sacrificia ergo impiorum eis ipſis oberunt, qui offerunt impiè. Nam vnū atque idē ſacrificiū propter nomen Domini quod inuocatur, & ſemper ſanctū eſt, & tale cuiq; fit, quali corde ad accipiendum acceſſerit. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat. Non ait, aliis, ſed ſibi.* Orationes tamen & oblationes Chriſtianorum, æquè ac Iudæorum, vim ſuam habent, non ex opere operato, ſed operantis: quare ſi operans ſit in ſtatu peccati mortalis, ideóq; Deo ingratus &

exoſus, paruam vim & pondus apud Deum habet eius oratio, niſi eum peccati pœniteat, vel pœnitere incipiat. Nam, vt ait S. Auguſt. ſerm. 19. de Verbis Domini: *Deus cor interrogat, non manum*, id eſt corda appendit, non oblationes: ſanctitatem æſtimat, non munus: intentiones ponderat, non orationes. Huic ſententiæ parallela eſt illa Eccli. 34. 23. *Dona iniquorum non probat Altiſsimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum, nec in multitudine ſacrificiorum eorum propitiabitur peccatis.* vide ibi dicta. Ita hunc locum explicat S. Gregorius lib. 7. Regiſtri epiſt. 127. ad Recaredum regem Viſigothorum, laudans eum ob munera S. Petro tranſmiſſa. Eius verba tranſlata ſunt in Ius Canonicum, & habentur 3. q. 7. cap. 5. *In grauibus*: vbi ſic dicitur, *In grauibus peccatis quis poſitus dum ſuis premitur, aliena non diluit. Cunctis enim liquidò nouimus, quia cùm is diſplicet, qui ad intercedendum mittitur, irati animus proculdubio ad deteriora prouocatur. Scriptum quippe eſt: Victimæ impiorum abominabiles Deo ſunt, vota iuſtorum placabilia. Neque enim in omnipotentis Dei iudicio, quid, ſed à quo datur, inſpicitur. Hinc eſt enim quod ſcriptum eſt: Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius; ad Cain autem & ad munera eius non reſpexit. Dicturus quippe, quia Dominus reſpexit ad munera, præmiſit ſollicitè, quia reſpexit ad Abel. Ex qua re patenter oſtenditur, quia non offerens à muneribus, ſed munera ab offerente placuerunt. Dona quippe iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationes eorum, nec in multitudine ſacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Item: Longè eſt Dominus ab impiis, & orationes iuſtorum exaudiet.*

Porrò Caluiniſtæ ex hiſce Salomonis ſententiis inferunt, ſine fide non poſſe fieri vllum opus bonum, etiam morale dumtaxat, ideóque omnia opera infidelium & impiorũ eſſe peccata. Quibus egregiè reſpondet Bellarm. lib. 5. de Grat. & liber. arbit. cap. 10. Multum intereſt, inquit, inter ſacrificia & opera moralia: nam vt fiat bene opus morale, non requiritur vt fiat cum deteſtatione peccatorum, vel cum conſcientia pura, quod tamen requiritur ad ſacrificium rite offerendum. Cuius differentiæ ratio eſt: quia ſacrificium habet pro fine placare & reconciliare Deum, vel ab illo beneficia aliqua impetrare, aut pro acceptis gratias agere: qui autem Deum ſibi reconciliare nititur, & tamen peccata non deteſtatur, nec relinquit, is pugnat cum ipſa ſua actione, nec tam Deum placat, quàm ad iracundiam prouocat. Sic etiam qui vult à Deo beneficia impetrare, vel ei pro acceptis gratias agere, & tamen cum eo inimicitiam gerit, cúmque offendere legem ipſius præuaricando non ceſſat; is Deum non tam honorat quàm irridet. Quare nihil eſt mirum, ſi ſacrificium eius Deo non placeat, quippe quod non ritè offertur. At opus morale, vt eleëmoſyna in pauperem, non habet pro fine niſi egenti opem ferre, ad quem finem conſequendum nihil pertinet puritas, vel impuritas, vitæ & conſcientiæ eius qui eleëmoſynam facit.

VERS. 9. *Abominatio eſt Domino via impij: qui ſequitur iuſtitiam, diligitur ab eo*] Chald. *ſequentes autem iuſtitiam diligit.* Sententia hæc eſt clara, dátque cauſam præcedentis, q. d. Ideo Deus execratur victimas impiorum, quia execratur eorum viam, id eſt viuendi agendíque rationem: ideò verò preces iuſtorum acceptat, quia eorum via, id eſt modus viuendi, putà iuſta eorum opera ipſi placent. Pro *qui ſequitur* heb. eſt מרדף *meraddeph*, id eſt, *qui perſequitur iuſtitiam.* quo ſignificatur iuſtitiam velut cæleſtem virginem fugere homines terrenis cupiditatibus plenos, iuxta illud Poetæ,

Vltima virtutum terras Aſtræa reliquit.

quare virtutis ſtudioſos debere eam fugientem inſequi: idque ingenti contentione, conatu & ſtudio, vt eam velociter præcurrentem velociori curſu aſſequi & apprehendere valeant. Igitur quo conatu canis venaticus perſequitur leporem, pręillo greſſus accelerando & multiplicando, donec leporem aſſequatur & comprehendat: eodem nos virtutem perſequi debemus, nec à curſu continuo ceſſare, ſed eum intendere, donec illam conſequamur.

VERS. 10. *Doctrina mala deſerenti viam vitæ: qui increpationes odit, morietur*] τὸ *vitæ* non eſt in Hebræo, ſed ſubintelligitur: *via* enim *vitæ* eſt lex Dei, quæ ducit ad vitam longæuam hîc, & deinde ad æternam in cælis. Pro *doctrina* hebr. eſt מוסר *muſar*, id eſt caſtigatio, diſciplina, correctio. Senſus ergo eſt, q. d. Diſciplina & correctio impio, qui ſuas cupedias ſequens deſerit viam vitæ, id eſt legem Dei, eſt *mala*: tum quia ei ingrata eſt, inſuauis & moleſta. ſic enim *bonum* ſæpè ſumitur pro iucundo & læto, *malum* verò pro triſti & moleſto, vt cùm ait Chriſtus Matth. 6. *Sufficit diei malitia ſua*, id eſt ſua moleſtia, ſua crux, ſua afflictio: tum quia lex Dei impio comminatur pœnas peſſimas tam in hoc ſæculo, quàm in futuro, illiſque, ſi ſpernatur, ipſum addicit. *Qui* autem non tantùm deſerit viam vitæ, ſed etiã *increpationes odit, morietur* tum morte intempeſtiua, qua ſæpè Deus improbos punit: tum morte æterna in gehenna. vnde Septuag. vertunt, *qui autem oderunt increpationes, moriuntur turpiter*: tales enim ſunt incorrigibiles & quaſi deſperati, ſimiles phreneticis & lethargicis, qui dormire volunt in ſuis peccatis, & dormiendo mori. Ita S. Auguſt. ſerm. 50. de Verbis Domini: *Prorſus*, inquit, *tales ſunt homines lethargicis ſimiles, qui in lucem oculos intendere pigreſcunt, & his qui eos excitare volunt, moleſti ſunt. Recedite à me, ait lethargicus. Quare? Dormire volo. Sed ille: Morieris. Inde ille amore ſomni, Mori volo, reſpondet: Sed charitas deſuper, Nolo.* Vide dicta v. 5. & locis ibidem citatis.

Hunc eſſe ſenſum liquet ex Hebræo, qui ſic habet, *correptio mala relinquenti ſemitam*; & ex Chald. *Diſciplina mali hominis*, inquit, *errare facit viã ſuã*; & Tigur. *deſertorem ſemitæ grauis caſtigatio manet*; & Vatabl. *diſciplina eſt grauis & ingrata homini, qui viam rectam deſerit*; & Pagnin. *flagellum malum eſt relinquenti ſemitã Domini*; & R. Salomon, *ſupplicia gratia*, inquit, *pœnaque conſtitutæ & paratæ ſunt dominũ tramitem trãſilienti.* Sic & Aben Ezra, R. Leui, Ianſen. Salazar, & alij. Porrò Septuag. contrariè vertunt, *diſciplina innocentis cognoſcitur à prætereuntibus*; & Syrus, *correptio eorum qui mala neſciunt, manifeſta eſt.* Verùm in Septuag. pro ἀκάκου, id eſt, *innocentis*, videtur corrigendum κακοῦ, id eſt, *mali, nocentis*: ſic enim habent Heb. Chald. & ceteri iam citati, quin & Scholiaſtes Septuag. *Diſciplina*, inquit, *eſt malum derelinquenti viam.* quod planè conſentit cum ceteris iam citatis.

Aliter explicat Baynus, q. d. Patris vel doctoris, qui deſerit viam vitæ, id eſt legem Dei, doctrina mala eſt: quia ſicut ipſe vitioſus eſt, ſic eadem vitia verbis & factis docet, imprimitque filiis & diſcipulis.

Aliter quoque Hugo, q. d. Malè docet qui ſola verbi doctrina, id eſt ſolo ore, docet, cũ opere de-

ſerat viam vitæ, id eſt legem Dei: quia, vt ait Beda in Prouerb. *Malè viuere & benè docere, nihil eſt aliud, quàm ſe ſua voce damnare;* &, vt ait Chryſoſt. hom. 17. in Matth. *doctrinæ ipſius magnis vocibus ipſa facta reclamant.* Vide auctorem Imperfecti apud S. Chryſoſt. homil. 9. & 10 in Matth. vbi inter alia ait, Talis *non alterum inſtruit, ſed ſeipſum caſtigat. Nemo enim poteſt in valle ſtare, & de monte loqui: ſed aut vbi ſtas, inde loquere; aut vnde loqueris, ibi ſta. Si in terra eſt animus tuus, vt quid de cælo loqueris?* Et inferius: *Melius eſt facere & non docere, quàm docere & non facere: quia qui facit, aliquos corrigit ſuo exemplo; qui autem docet & non facit, non ſolùm neminem corrigit, ſed inſuper multos ſcandalizat. Quis enim non mouetur ad peccandum, cùm viderit ipſos doctores iuſtitiæ peccantes?*

VERS. 11. *Infernus & perditio coram Domino: quanto magis corda filiorum hominum?*] Septuag. *infernus & perditio manifeſta coram Domino, quomodo non & corda hominum?* Heb. eſt אף כי *aph ki*; quod in comparatione, qualis hîc eſt, ſignificat *quanto magis*, B vel *multò magis*. ita Pagnin. Vatabl. Marinus, Baynus, Ianſen. & alij. Quare frigidè & parum aptè nonnulli vertunt, *infernus & perditio coram Domino, etiam & corda filiorum hominum.* Alludit ad illud Iob 26. 6. *Nudus eſt infernus coram illo, & nullum eſt operimentum perditioni.*

Infernus & perditio] Hoc eſt, infernus omnia perdens, vt ſit hendiadys: infernus enim dicitur *perditio*, hebr. אבדון *abaddon*, id eſt interitus, conſumptio, locus omnino nobis occultus & multâ caligine obuolutus, barathrum & præcipitium, in quod cùm aliquid deſcendit, periiſſe videtur tenebris & obliuionis caligine immerſum & obrutum, C iuxta illud pſalm. 87. 13. *Numquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua, & iuſtitia tua in terra obliuionis?* Aut ſimpliciùs, *infernus* eſt locus imus terræ & totius mundi, ac carcer damnatorum; *perditio* eſt ipſa mors, gehenna & damnatio æterna eorumdem. Rurſum *perditio* ſunt ipſi perditi, puta damnati tam homines quàm dæmones in inferno. Vnde Apoc. 9. 11. angelus præſes abyſſi vocatur heb. *abaddon*, græcè ἀπολλύων, latinè *Exterminans*, vel perdens. Quare minùs probabiliter per infernum Caietan. & Ianſen. accipiunt ſtatum mortuorum; Mercerus, ſepulcrum; alij, mortem, q. d. Deus nouit ſtatum mortuorũ (ſcilicet vbi ſint mortui, quid patiantur) qui hominibus in hac vita videtur abſtruſiſſimus. Ergo multò magis nouit corda hominum hîc viuentium: hæc enim hominibus non ita videntur abſtruſa: licet à parte rei magis abſtru- D ſa, ſecreta & arcana ſint. Verùm Hebr. שאול *ſcheol* propriè infernum ſignificat, non mortem, nec ſepulcrum, præſertim cùm ei additur אבדון *abaddon*, id eſt perditio. Vnde Eccleſia damnat Caluinum, qui negat Chriſtum deſcendiſſe ad inferos; & per inferos accepit ſepulcrum, quaſi idem in Symbolo ſit: *Deſcendit ad inferos*, quod & *ſepultus eſt.*

Aben Ezra & R. Leui hunc verſum connectunt cum præcedenti hoc modo: Dominus, in cuius conſpectu eſt infernus & perditio, hoc eſt, cui nihil eſt abſconditum, probat cogitationes & corda filiorum hominum, qui relinquunt viam diſciplinę, & odio habent caſtigationem, ac dabit illis mercedem, vt moriantur ante diem ſuum, atque deſcendant ad infernum & perditionem. Timorem ergo hîc Salomon incutit iis, qui deſerunt vias rectas, quaſi poſſint latere & fallere oculos Dei, qui A etiam ſecretiſſima clarè perſpiciunt. Idem facit pater Salomonis Dauid pſal. 138. 7. *Quo ibo*, ait, *à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? ſi aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades,* &c.

Eſt argumentum à minùs difficili ad magis difficile, q. d. Deus cognoſcit infernum & damnationem ac damnatos: ergo multò magis cognoſcit corda, id eſt cogitationes & volitiones cordium eorum, qui in terra hac viuunt. illud enim difficilius eſt, hoc facilius. Facilius eſt ſcire ſecreta cordium quàm inferni:

Difficultas eſt, quomodo hæc ſententia ſit vera. Quo ſenſu Ratio dubitandi eſt, quòd infernus & damnatio ſint res phyſicæ, ideóque determinatæ ac certæ, quæ facilè ſciri poſſunt: at verò cogitationes & intentiones hominum ſunt res liberæ, ideóque indeterminatæ, ſecretæ & arcanæ, ideóque ſoli Deo cognitæ. Vnde angeli, dæmones & damnati cognoſcunt infernum & pœnas damnatorum, non verò cognoſcunt ſecreta cordium.

Reſpondet Primò Ianſenius & Caiet. Salomonem loqui de difficultate, quæ eſt non à parte rei, ſed in opinione hominum: homines enim putant difficilius eſſe, imò verè eis difficilius eſt cognoſcere ſecreta inferni quàm ſecreta cordium: quia illorum nulla habent indicia, horum verò habent per verba, vultum, geſtus, facta, &c. Reſp. Primò.

Hæc reſponſio eſt facilis & probabilis. Scriptura enim ſubinde loquitur ex mente & ſenſu hominum, ac phraſibus & moribus hominum ſeſe accommodat.

Secundò, R. Leui ſic argumentum concinnat: infernus eſt locus imus, & à Deo remotiſſimus: cor autem ſiue mens hominis eſt Deo vicina, quia ad Dei imaginem creata. Si ergo oculi Dei penetrant vſque ad imum inferni à ſe remotiſſimum, multò magis penetrabunt corda hominum ſibi vicina. Secundò.

Tertiò, Hugo corda hominum limitat ad homines bonos, q. d. Si Deus reſpicit infernum & damnatos in eo, vt illos pro menſura malorum ab ipſis commiſſorum puniat; quãto magis reſpiciet corda bonorum, vt ea pro bonis mente deſtinatis & opere perfectis præmietur? Tertiò.

Quartò, magis genuinè & profundè per infernum & perditionem accipe damnationem & damnatos, præſertim dæmones, q. d. Deus cognoſcit ſecreta inferni & damnatorum, præſertim dæmonum; ergo multo magis cognoſcit ſecreta hominum viuentium. Dæmones enim vti naturæ ſubtilitate, ſic & mentis profunditate ac celandis ſecretis ſuperant homines: vnde magis verſuti, fraudulenti & doloſi ſunt quàm homines, vt patet ex eorum tentationibus, quibus viros etiam ſanctos ſæpè implicant, ſeducunt & proſternunt. Rurſum Deus nouit omnes actus etiam internos & ſecretos cordium, tam dæmonum quàm hominum damnatorum, quos habuerunt in via; ideóque cuique inflixit eam pœnarum in gehenna menſuram, quam quiſque ſuis actibus meritus eſt. Inſuper Deus nouit omnes cogitationes & volitiones dæmonum & damnatorum, quas nunc habent, & quas habituri ſunt per omnem æternitatem: ergo multò magis cognoſcit cogitationes & volitiones hominum, qui in terra miſerè & modicè viuunt. Quartò genuinè.

Denique τὸ *coram Domino* non tantùm ſignificat Deo nota eſſe corda hominum, æquè ac dæmonum & damnatorum; ſed etiam illa eſſe in

manu, poteſtate & dominio Dei, vt de illis faciat quod lubet, vt cogitationes & volitiones eis immittat quaſcumque voluerit, vt pœnas vel præmia & gaudia eis indat prout ei placuerit. Corda enim omnium angelorum, dæmonum & damnatorum ita ſunt in manu Dei, ſicut lutum eſt in manu figuli, vt ait Ierem. c. 18. 6. & ſicut cera eſt in manu cerarij. Ergo pari, imò potiori, ratione eodem modo in manu Dei ſunt corda hominum, iuxta illud S. Pauli: *Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat*, Rom 9. 18. & 20. Hinc Deus à S. Auguſt. & aliis vocatur *Rex mentium*: quia totus eas penetrat, poſſidet, occupat, vt eis intimè illabi, cogitationéſque & volitiones quaſcumque voluerit, vitaliter indere queat, quod nequit dæmon vel angelus. Rectè ergo argumento à magis difficili ad minùs difficile argumentatur Salomon. Si Deus ſua ſapientia penetrat, & ſua potentia poſſidet mentes dæmonum & damnatorum in inferno, adeò vt eas igne cruciet & vrat; ergo multò magis penetrat & poſſidet corda hominum adhuc viuentium, qui cum dæmonibus in verſutia & robore comparari nequeunt.

Simili phraſi ait Abraham ad Lot Geneſ. 13. 9. *Ecce vniuerſa terra coram te eſt*, id eſt, in tua poteſtate & arbitrio eſt, vt eligas in ea regionem, quæ tibi magis arridet. Et Dauid Deo pſal. 37. 10. *Domine ante te omne deſiderium meum*, q. d. In tua manu eſt, vt illud expleas. Iſaiæ 40. 10. *Opus illius coram illo*, id eſt in illius manu & arbitrio eſt. Cant. 8. 12. *Vinea mea coram me eſt*, mei iuris eſt & poteſtatis.

VERS. 12. *Non amat peſtilens* (Septuag. *indiſciplinatus*, qui diſciplinam & correptionem auerſatur & excutit) *eum, qui ſe corripit: nec ad ſapientes graditur*] Vatabl. *accedit*; Septuag. *cum ſapientibus non conuerſabitur*; Syrus, *non ambulat*: quia enim futurum putat, vt ab iis arguatur, idcirco eos fugit, ait Aben Ezra. Pro *peſtilens* hebr. eſt לץ *lets*, id eſt irriſor, illuſor, qui omnia monita irridet & cachinno exſibilat, quales ſuo contemptu, ſannis, iocis & dicteriis peſtilentiſſimi & ſummè noxij ſunt: quia omnia iura tam diuina quàm humana in iocum vertunt, & riſu eludunt: qui proinde vt peſtes fidelibus vitandi, & ab eorum cœtu velut membra putida eiiciendi & reſecandi ſunt: quia ſuo malitiæ contagio multos inficiunt, animáſque eorum interimunt. Tales ſunt hæretici, de quibus proinde ita ſancit Apoſtolus ad Titum 3. 10. *Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita, ſciens quia ſubuerſus eſt*, &c. *cum ſit proprio iudicio condemnatus*. Nam vt idem ait 2. Timoth. 2. 17. *Sermo eorum vt cancer ſerpit*.

VERS. 13. *Cor gaudens exhilarat* (Pagnin. *decorat*) *faciem: in mœrore animi deiicitur ſpiritus*] Septuag. *cordis læti facies floret* (Complut. *viret*; Origen. hom. 4. in Cant. *florida eſt*) *in triſtitiis autem poſita mœſta eſt*; Syrus, *cor hilare pulchrum reddit corpus: cor triſte ſpiritum dolore afficit*; Tigur. *in mœrore cordis langueſcit ſpiritus*; Vatabl. *frangitur, obſcuratur, aut perit & obſoleſcit ſpiritus*.

Primò, R. Salomon ſic exponit, q. d. Si cordi Dei gaudium afferas, eius ſemitam amplectendo, Deus viciſſim erga te vultum beneuolum & hilarem præſeferet votis tuis ſatisfaciens. Sin verò eidem dolendi anſam præbeas, iſte viciſſim ſpiritu perturbato erga te ſe monſtrabit, ſicut legimus tempore Noë ob ſcelera hominum Deum tactum dolore cordis intrinſecus dixiſſe: *Delebo hominem*

A *quem creaui*. Geneſ. 6. Hinc ſenſus hoc loco eſt impertinens: agitur enim hîc de gaudio cordis humani, non diuini.

Secundò, R. Leui: Cor gaudens, inquit, ad contemplationem mirificè confert. Hac de cauſa Eliſeus pſaltem adduci iuſſit, vt muſica exhilaratus eius animus aſſurgeret ad diuina, ſpiritúmque propheticũ acciperet, 4. Reg. 3. 15. Vice verſa tradunt Rabbini, Iacobum patriarcham ob amiſſum Ioſeph filium ſuum mœrentem, ſpoliatum fuiſſe Spiritu ſancto, nimirum ſpiritu lætitiæ & hilaritatis, quo gaudet & per quem magna operatur Spiritus ſanctus. Sic & Hugo per *ſpiritum* hîc accipit Spiritum ſanctum, quem affligit & ex animo triſti pellit triſtitia. Quin & B. Antiochus homil. 25. de Triſtitia: *Auerte*, inquit, *a te triſtitiam hanc, & ne contriſtes Spiritum ſanctum qui in te habitat, ne fortè interpellet Deũ, & recedat à te: Spiritus enim Dei, qui in hanc etiam carnem ſe effudit, triſtitiam non fert, neque animi anguſtiam*. Et iterum: *Triſtitia Spiritum*
B *ſanctum mœſtificat, qui homini datus eſt hilaris. Vt enim acetum vino ſi immiſceatur, nihil affert iucundi guſtus: ſic etiam triſtitia Spiritui ſancto immixta, paracleſim eius reddit inamœnam*. Mutuatus eſt hæc B. Antiochus ex lib. Paſtoris, ſiue Hermæ, diſcipuli S. Pauli, qui lib. 2. mandato 10. ſic ait: *Triſtitia omnium ſpirituum nequiſſimus eſt, & peſſima ſeruis Dei, & omnium ſpiritus exterminat, & cruciat Spiritum ſanctum*. Ac paulò pòſt ſubdit: *Aufer ergo triſtitiam a te, & noli offendere Spiritum ſanctum, qui in te habitat, ne roget Dominum, & recedat a te. Spiritus enim Domini qui datus eſt in carnem, triſtitiam non ſuſtinet*. Et tandem: *Cùm ergo mixta fuerit oratio*
C *cum triſtitia, non patietur orationem mundam aſcendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mixtum eandem ſuauitatem non habet: ſic etiam triſtitia Spiritu ſancto mixta, eamdem orationem mundam non habet*.

Tertiò & genuinè, q. d. Cor gaudens non tantùm in ſe ipſo gaudet, ſed & ſuum gaudium per naturalem ſympathiã in corpus, ac præſertim in faciem transfundit: hanc enim facit hilarem, roſeam, decoram, florentem, vt ſpiritum hilaritatis efflare videatur: vice verſa cor, ſiue animus triſtis & mœſtus triſtem mœſtúmq; deiicit ſpiritum, & conſequenter faciem & vultum conſternat, eumque nubilum, luridum & atrum efficit: ſpiritus enim in vultu maximè affectus ſuos patefacere ſolet. Vnde auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ſic
D vertit, *quando cor gaudet, facies viret: cùm autem in mœrore iacet, ſpiritus triſtis ac tetrus incedit*: ſpiritus enim eſt qui agitat corpus, & in illo ſe ſuóſq; affectus lętitię vel triſtitię exerit per ſpiritus vitales & animales, quos corpori præſertim faciei ſuggerit: hinc ſpiritus lætus ſpiritoſum & lætum roſeúmq; facit vultum, collum erectum, genas viuidas, oculos alacres, corpus agile, pedes veloces, vocem argenteam: vice verſa ſpiritus triſtis tetricum luridúmque facit vultum, collũ demiſſum, genas depreſſas, oculos liuidos, corpus graue, pedes plumbeos, vocem tremulam. Porrò vera lætitiæ cauſa eſt iuſtitia, & virtutum ſtudium, ait auctor Catenę Græc. ſicut vera triſtitiæ cauſa eſt mala vita & cõſcientia. Tacitè ergo monet Salomon ſtudendum virtuti, vt ſemper gaudeamus, ac cauendum à peccato, vt euitemus triſtitiam. Vnde S. Chryſ. hom. *Quòd non datur pariter ſecundùm Deum & ſecundùm mundum gaudere*, ſic ait: *Iuſtorũ lætitia vera eſt animæ pariter ac corporis recreatio, & ſempiterna fruitio*.

nis præſagium & flos. Quocirca fideles hortatur Apoſtol. dicens: *Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete*, Philip. 4. 4. vide ibi dicta.

Nota. Pro *deijcitur* hebr. eſt נכאה *nechea*, id eſt, *perturbatur, conturbatur, obſcuratur* ſpiritus, vtpote cui lux gaudij adempta eſt; Marinus, *eſt mæſtus*; Pagnin. *eſt triſtis*; Tigur. *langueſcit*; Vatabl. *frangitur, perit, obſoleſcit*. Nam vt ait S. Aug. epiſt. 20. ad Honoratum c. 14. explicans illud pſal. 21. *Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei: Triſtitia quaſi ſoluit cor. Vnde dicitur etiam græcè λύω, quòd hinc appellata ſit λύπη*, id eſt triſtitia, eò quòd λύῃ, id eſt ſoluat & tabeſcere faciat cor. Et

Moral. de malo triſtitiæ.

B. Antiochus hom. 25. *Triſtitia, ait, os leonis eſt, quod nullo negotio mœrore confectum abſorbet.* Et S. Nilus orat. 5. de Triſtitia, pulchris & appoſitis ſimilitudinibus ignis, fumi, aquarum, febris & parturientis idipſum declarat. *Ignis, ait, aſſiduus plumbum imminuit, & mundi triſtitia mentem atterit. Oculorum aciem hebetat fumus, & contemplatricem animi vim obtundit triſtitia. Aquæ profunditas non admittit Solis ſplendorem, & cor triſte non exhilarat lucis contemplatio. Vt guſtus vim adimit febris, ſic animi ſenſus aufert triſtitia.* Et iterum: *Doloribus*, inquit, *afficitur mater dum filium parit, ſed poſteaquam peperit, non dolet ampliùs. Triſtitia verò & in ipſo partu dolorem affert, & poſteaquam nata eſt vehementer excruciat.* S. Gregor. Nazianz. Iambico 15. paucis ita lætitiã & triſtitiam definit:

Lætitia quidnam? mentis eſt diffuſio:
Triſtitia? cordis morſus & turbatio.

S. Chryſoſt. epiſt. 5. ad Olympiad. *Triſtitia, ait, tinea eſt non oſſium tantùm, verùm etiam mentis, & perpetuus carnifex non latus fodiens, ſed animi vires labefactans.* Quocirca S. Baſil. hom. de Gratiarum actione docet, fidelem debere generoſo animo violentas impreſſiones & aſſultus triſtitiæ à ſeſe depellere. *Ingeneroſæ prorſus*, inquit, *nec virilis animæ, & quæ parum conſtanti ſpe innitatur Deo, eſt ad eum modũ aduerſis frangi, rebuſque parum lætis ſuccũbere. Vt enim vermes plurimũ innaſci ſolent tenerioribus lignis: haud ſecùs angor iſte deiectioris animi in eos hominum ſe inſinuat, qui molliore ſunt nec conſtanti ingenio.*

Et inferiùs remedium triſtitiæ aſſignat, ſpem & cogitationẽ retributionis æternæ. *Affecit*, inquit, *te aliquis ignominiâ? Quin tu ad eam ſuſpice gloriam, quæ repoſita in cælis eſt tibi parando merito patientiæ. Iacturam rerum tuarum adijſti? Imò oculos imprime fixiùs illis cæleſtibus diuitijs, & theſauro incomparabili, quem tibi ipſi pretio bonorum operum ſepoſuiſti. Patriône ſolo excluſus es? At patriam habes cæleſtem illam Ieruſalem. Perijt tibi filius? Sed angelos habes quibuſcum in circuitu diuini illius throni tripudies, lætitia ſempiterna exhilarandus.*

Idem orat. 12. de Mœrore: *Nam res aduerſæ*, inquit, *animum, ſicuti ignis aurum, probant: ac ſanè illis qui rectè ſunt inſtituti, calamitates veluti alimenta quædam athletica atque exercitationes ſunt, quæ luctatorem ad paternam gloriam deducunt. Nimia autem triſtitia auctor peccati eſſe ſolet, cùm mœror mentem ſubmergat, conſilij inopia vertiginem afferat, penuria cogitationis animum ingratum generet. Turpe enim eſt benedicere vos ob res ſecundas, ſilere verò ob aduerſas: imò tunc vel maximè gratiæ nobis agendæ eſſent, cùm exploratum habeamus, quòd, quem diligit Dominus caſtigat; flagellat autem omnem filium quem recipit. Eripit quidem ex miſeriis ſanctos ſuos Deus, non tamen*

A *abſque probatione, ſed tolerantiam ipſis tribuit.*

Denique Salomonem ſecutus Siracides: *A triſtitia*, inquit, *feſtinat mors, & cooperit virtutem, & triſtitia cordis flectit ceruicem*, Eccli. 38. 19. Vide ibi dicta.

Cor ſapientis quærit doctrinam (Heb. *ſcientiam*:) *& os ſtultorum paſcitur imperitia*] Hebr. *ſtultitia*; Symmach. *paſcit iniquitatem*; Septuag. *cor rectum quærit ſenſum: os autem indiſciplinatorũ cognoſcit mala*; Chald. clarè, *cor intelligens quærit ſcientiam, & os ſtultorum ſtultitiam. Sapiens* hîc eſt prudẽns & iuſtus; hic *quærit doctrinam* & ſcientiam, ſcilicet practicam, putà prudentiam, honeſtatem & virtutẽ, vt quotidie in iis creſcat & proficiat: ſtultus autẽ, id eſt peccator vitiis addictus, paſcitur ſtultis concupiſcentiæ ſuæ cupediis, & gulæ vitiorúmque illecebris, quibus quotidie magis ſe implicat & inebriat: vnde Syrus vertit, *cor iuſtorum quærit ſcientiam, os ſtultorum improba eloquitur*; & R. Leui, *Ore*, inquit, *ſtultorum fouetur cordis ſtultitia; quod à corde ad os ſermo progreditur.* Meliùs Ianſenius, q. d. Sapiens auet audire & diſcere prudentia ſapientum dogmata: at ſtultus ore hiante & patulo auidè excipit inſulſas & carnales inſipientium fabulas, nugas, ſpurcitias perinde ac ſi iis quaſi epulis paſceretur. Verũ hæ epulę non ſunt hominũ, ſed paſcua brutorũ. Hæc enim ſignificat Heb. ירעה *iire*, id eſt *paſcitur*, quod de brutis dicitur. Optimè vtrumque iungas, q. d. Cor ſapientis quærit doctrinam audire & diſcere; ac vbi didicerit, eandẽ alios docere: at os ſtulti paſcitur imperitiâ, quia auet eam audire æquè ac proferre, atque de ea iugiter colloqui & ſermocinari, vt eam alios doceat, eóſque inſipientes, id eſt carnales & vitioſas, efficiat. Vnde Sept. vertũt, *os indiſciplinatorũ cognoſcit mala*, id eſt mala audiet & eloquetur; & Symmach. *paſcit iniuſtitiã*, vel *ſtultitiam*, id eſt, alit, fouet & nutrit improbitatem tum in animo ſuo, tum in mentibus aliorum, eam probando, laudando, extollendo, docendo. Vers. 14.

Symbolicè, Hugo: *Os ſtultorum*, inquit, *paſcitur imperitiâ*, id eſt vanitate & falſitate. Quatuor autẽ ſunt animalia, quæ totidem elementis victitant, ſalamandra igne, chamæleon aëre, halec aqua, talpa terrâ: ſic etiam quatuor occurrunt ſtultorum genera, qui eiuſmodi rebus paſcuntur & viuunt. Inuidi & iracundi igne furoris paſcuntur; ſuperbi & ambitioſi aëre vanæ laudis; luxurioſi aquâ voluptatis; cupidi & auari terrâ caducæ proſperitatis, hæc ille.

Omnes dies pauperis, mali: ſecura mens quaſi iuge conuiuium] Hebr. *omnes dies pauperis mali: & bonus corde* (vel, *bonum cor*) *iuge conuiuium*; Chald. *& cuius hilaris eſt animus, continuum eſt conuiuium*; Syrus, *& iucundi omni tempore ſunt quieti.* Nota. *bonum cor.* Hebræis idem eſt Primò, quod bona, pura & ſancta conſcientia, Secundò, quod quieta, læta & iucunda mens ac conſcientia: hæc enim duo ſunt connexa: puritas enim conſcientiæ parit quietem, quies lætitiam conſcientiæ. Vtrumque ſignificauit Noſter vertendo, *ſecura mens.* Vers. 15.

Porrò varij variè hunc verſum vertunt, & explicant, omnes probabiliter & appoſitè.

Primò, Tigurina vertit, *omnes dies afflicti hominis mali ſunt: cor autem lætum iuge conuiuium eſt.* Hebr. enim עני *ani* eſt pauper, miſer, afflictus. Et ſic clara eſt antitheſis: opponitur enim afflictus & triſtis lęto, quòd afflicti dies mali, id eſt miſeri, ſint; lęti autem ſint felices, perinde ac ſi in iugi verſaretur cõuiuio. Sic & Aben Ezra עני *ani*, inquit, id eſt pau-

per

per & afflictus, hîc vocatur, qui mœrore ſe vinci patitur: hic enim opponitur bono corde, ideſt læto & iucundo.

Secundò, R. Leui, & ex eo Vatab. per *pauperem* accipit inſipientem: hic enim pauper & inops eſt non cenſus, ſed ſenſus & mentis. q. d. Tota vita inſipientium, purà impiorum, qui malam habent cõſcientiam, miſera eſt: at ſapientum, ideſt iuſtorum, vita feſta & iucunda eſt inſtar perennis conuiuij. Simili modo conſcientiam puram opiparo conuiuio comparat S. Chryſoſt. hom. 15. in Matth. *Cùm nullis ſtimulis*, inquit, *conſcientiæ animus pungitur, magno ſemper fruitur gaudio, adeò vt nemo id oratione poßit exponere. Quid enim tibi videtur in præſenti vita iucundum atque ſuaue? Menſæne delicioſæ? Sed hæc illi voluptati, quæ virtutem conſequitur,* B *collata, amara & triſtitiæ plena videtur.* Porrò Hugo: *Conuiuia*, ait, *huius conuiuij ſunt virtutes, quæ omnes proprijs ferculis reficiantur.*

Tertiò, R. Salomon cenſet hîc opponi & præponi diuitem pauperi, q. d. Pauper dies agit malos, ideſt miſeros: at diues ſemper habet bonum, ideſt lætum cor: quia in perpetuis agit conuiuiis & delicijs. Verùm hic ſenſus craſſus eſt & Iudaicus.

Quartò, alij *pauperem* propriè accipiunt, ejuſque paupertatis bonum, purà ſecuritatem, cenſent hîc commendari, q. d. Vulgus pauperes æſtimat malos, ideſt miſeros, & paupertatem eſſe miſeriarum maximam: at ego Salomon aliter ſentio, nimirum ſecuram mentem, quam ſuggerit paupertas, eſſe quaſi iuge conuiuium. Nam vt ait S. Chry- C ſoſt. hom. 30. in Matth. *Pauper ſemper ſecurus eſt, & omni metu vacat: ſumma autem poteſtas ſine timore periculi numquam eſt.* Idem hom. de recipiendo Seueriano: *Paupertas, ait, eſt tutum aſylum, perpetua ſecuritas, portus tranquillus, deliciæ periculorum expertes, voluptas ſincera.* Et Seneca epiſt. 2. ad Luciliũ: *Honeſta res eſt, ait, læta paupertas. Imò iam non eſt paupertas, ſed opulentia cordis, ſi læta eſt. Denique non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum illi in horreis iaceat, quantum paſcat aut fœneretur, ſi imminet alieno, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computet? Quis ſit diuitiarum modus, quæris? Primus, habere quæ neceſſe eſt: Secundus, quod ſatis eſt.* Huc accedit Budæus in Annotationibus reliquis in Pandectas pag. 18. Qui *τὸ mali* non refert ad *τὸ dies pauperis*, ſeu ad *ſecura mens*, q. d. Omnes dies pauperis ſunt, mens ſecura mali, ideſt ſecura à malo. Sic enim ait: *Ab ſimili Latini ſermonis ignoratione, niſi fallor, corruptum eſt pulcherrimum apophthegma Sapientis cap. 15. Prouerb. Omnes dies pauperis mali: ſecura mens quaſi iuge conuiuium. neque enim mali epithetum eſt pauperis, vt ſcholiaſtæ & gloſſularij intellexerunt: ſed eſt ſubſtantiuum nomen, hoc ſenſu: Omnis vita pauperis, animi eſt conſtitutio ſecuritate mali prædita. Sic Lucanus ait in 5. Pharſal.*

Budæi noua expoſitio.

Securus pro immuni.

O vitæ tuta facultas
Pauperis anguſtique laris! ò munera nondum
Intellecta deûm! quibus hoc contingere templis,
Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu
Cæſareâ pulſante manu?

Securus enim genitiuo iungitur, vt apud Quintilianũ in VIII. qui de tautologia loquens: Hæc enim, inquit, quamquam non magnoperè ſummis auctoribus vitata, interim vitium videri poteſt: in quod ſæpè incidit Cicero, ſecurus tã paruæ obſeruationis. Et apud Virgiliũ, Securus amorum. Et Lucanus lib. Pharſal. de leone:

Per ferrum tanti ſecurus vulneris exit.

A *Securus*, ideſt negligens & contemptor. Verùm hæc expoſitio non conuenit textui Hebræo, in quo liquet *τὸ mali* referri ad *dies pauperis*, non ad *ſecura*, vel, vt hebr. eſt *bona mens.*

Quintò, noſter Salazar cenſet hîc pauperes neceſſitate opponi pauperibus ſpiritu, q. d. Pauper qui paupertatem odit, vitam agit, miſeriis obrutã: at *ſecura mens*, Hebr. *bonus corde*, qui ſcilicet æquo animo paupertatem acceptat, ſuâque ſorte tenui contentus viuit, hic viuit iucundè, agítque quaſi *iuge conuiuiũ*. Vnde Seneca lib. 1. de Remedijs fortunæ: *Paupertas, ait, mihi grauis eſt, imò tu grauior paupertati. Non in paupertate vitium eſt, ſed in paupere: illa expedita eſt, hilaris, tuta: tu illam opinione grauem reddis.* Et epiſt. 2. *Cui cũ paupertate bene conuenit, diues eſt. Non eſt in paupertate vitiũ, ſed in animo: illud quod paupertatem nobis grauem facit, diuitias quoque graues facere poteſt. Quemadmodum enim nihil differt, vtrùm ægrũ in lecto ligneo an in aureo colloces: quocũque illum tranſtuleris, morbũ ſuũ ſecum transfert: ſic nihil refert vtrùm ægri animus in diuitiis, an in paupertate ponatur: malum enim ſuum ſequitur.* Hic ſenſus appoſitus eſt, ſed arctior: arctat enim ſecuram mentem, quæ omnium eſt piorum & ſanctorum, ad pauperes ſpiritu.

Sextò ergo, adæquatè & genuinè, opponit Salomon paupertatis malo, quod vulgus ſummum æſtimat, bonum ſecuræ mentis, quod reuera ſummum eſt huius vitæ. q. d. Sicut homines ſummum malum æſtimant paupertatem, ita ego ex aduerſo ſummum huius vitę bonum iudicio ſecuram mentem & conſcientiam. Quare hoc remedium pauperibus ſuggero, vt malum paupertatis depellant. q. d. Omnes dies pauperis mali, ideſt, laborioſi, moleſti, miſeri ſunt: ſi tamen curent, vt in paupertate adſit eis ſecura mens; hæc omnes paupertatis miſerias leniet, imò abſorbebit. Secura enim mens facit mentem lætam & hilarem, perinde ac ſi in iugi verſaretur conuiuio. Vnde Pagn. vertit *omnes dies pauperis mali ſunt: ſed iucundũ cordi eſt ac ſi eſſet in iugi conuiuio.* Nam vt ait S. Chryſ. hom. 2. in ep. ad Roman. *Qui conſcientiam puram habet, licet pannoſus ſit, & cum fame aßidua luctetur; tamen beatior & tranquillior eſt illis, qui inter delicias magnopere degunt.*

Nota, *Secura mens* heb. vocatur, *bonũ cor: bonum,* tum ethicè. ideſt purum & ſanctum: tum phyſicè, ideſt lætum, hilare, iucundum: tale enim eſt purum & ſanctum: puritatis enim indiuidua comes eſt lętitia. Hinc *ſecurus* dicitur quaſi *ſeorſim à curis*, purà qui vacat perturbationibus animi, ait Budæus loco iam citato: ſecuritas enim opponitur curæ & anxie- D tati, éſtque animi recta placidáque conſtitutio, malorũm impendentium cura vacans. His ergo Salomonis verbis beata illa ſecuritas ſignificatur, quam Democritus Euthymiam appellauit, ideſt animi rectam placidámque conſtitutionem malorũ impendentium cura vacantem. de qua ait Cicero lib. 5. de Finibus: *Democriti autem ſecuritas, quæ eſt animi tanquã tranquillitas, quam appellant Euthymiam, eò ſeparanda fuit ab hac diſputatione: quia iſta animi tranquillitas eſt ipſa beata vita.* Idẽ in 5. Tuſcul. *Qui autem illã maximè optatam ſecuritatẽ (ſecuritatẽ autem nunc appello vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata poſita eſt) habere quiſquam poßit, cui aut adſit, aut adeſſe poſſit multitudo malorũ?* Enimuerò ſecuritatis huius cauſa eſt Dei gratia. Quid enim timeat iuſtus, qui ſcit ſe Deo curæ eſſe & cordi? Secura ergo eſt mens iuſti, hoc eſt quieta, ſerena,

tranquilla, confidens, hilaris, magnanima, quia A Deo nixa.

Porrò Septuag. pro [illegible] *ani*, ideſt *pauperis*, legentes עיני *ene*, ideſt *oculi*, ſic vertunt, vt habet auctor Catenæ Græc. *Oculi improborum omni tempore hauriunt mala: boni autem ſemper verſantur in pace & animi tranquillitate.* Idem auctor hunc verſum connectit præcedenti: *Correctum quærit ſenſum & intelligentiam; ineruditorum autem os experietur mala.* ac deinde vtrumque ſic nectit & explicat: *Conuenienter*, inquit, *hoc loco cor cum ore & oculis coniungitur: homines autem mali & indocti ſubeunt mala, nempe pœnam factis ſuis dignam. At boni qui à vitiis & peccatis ferias agunt, ab aduerſis liberi ſunt: ideoque quod ſecundùm cordis ſui ſenſum bonum videtur, pacatè operantur.*

Moral. de lętitia bonæ conſcientiæ

Moraliter, diſce hîc quantum bonum ſit ſecuritas bonæ conſcientiæ, nimirum quòd ſit quaſi iuge conuiuium, præſertim in lege noua, vbi quotidie in conuiuio Euchariſtiæ cum Chriſto epulatur, iuxta illud Eccleſię ex S. Tho. Aquin. in Feſto Ven. Sacram. *O ſacrum conuiuium in quo Chriſtus ſumitur, recolitur memoria paſſionis eius, mens impletur gratiâ, & futuræ gloriæ nobis pignus datur.* Vt iam in Chriſtianis impleatur illud Iſaiæ c. 66. 23. *Et erit menſis ex menſe, ſabbatum ex ſabbato*, ideſt, feſtū feſto continuè ſuccedet, agitabunt Chriſtiani continua feſta & conuiuia: *menſis* enim hîc ſignificat feſtum Neomeniæ, ſiue nouiluniȷ. Adde, quòd Chriſtiani ex hoc conuiuio in terris expectant conuiuium perēne in cælis, promiſſum à Chriſto, Luc. 22. 29. *Et ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo.* Quocirca rectè S. Ambr. in pſal. 45. *Quis*, inquit, *puritate & ſimplicitate pectoris dulcior fructus? quis cibus ſuauior quam ſe quem animus bene ſibi conſcius & mens innocentis epulatur?* Hugo Victor. lib. 3 de Anima cap. 11. *Conſcientia bona*, inquit, *titulus eſt religionis, templum Salomonis, ager benedictionis, hortus deliciarum, aureum reclinatorium, gaudiū angelorum, arca fœderis, theſaurus regis, aula Dei, habitaculum Spiritus ſancti, liber ſignatus & clauſus, & in die iudicii aperiendus.* S. Bern. lib. de Cōſcientia: *Nihil*, inquit, *eſt iucundius, nihil tutius, nihil ditius bona conſcientia: premat corpus, trahat mundus, terreat diabolus, illa erit ſecura. Bona conſcientia ſecura erit, cùm corpus morietur: ſecura, cùm anima coram Deo præſentabitur: ſecura, cùm vtrumque in die iudicii ante tribunal terrificum iuſti iudicis ſtatuetur. Futuræ benedictionis non eſt vilius remedium, nec certius teſtimonium bonâ conſcientiâ. Cùm mundus omni volubilitate circumrotetur, ploret, rideat, pereat, tranſeat, numquam marceſcit bona conſcientia. Subiiciatur corpus in pœna, in iniuriis maceretur, verberibus lanietur, eculeo diſtendatur, gladio trucidetur, crucis patibulo affigatur, ſecura erit conſcientia.* S. Auguſt. breuiter, ſed neruosè in Sententijs num. 90. *Non poteſt*, inquit, *quiſquam fraudari delectationibus ſuis, cui Chriſtus eſt gaudium. Aeterna enim exultatio eſt, quæ bono lætatur æterno.* Clemens Alexand. lib. 7. Stromatum: *Vniuerſa*, ait, *vita iuſti eſt quidam celebris ac ſanctus dies feſtus.* Et S. Ambroſ. lib. 2. Offic. cap. 1. *Vitam beatam*, ait, *efficiunt tranquillitas conſcientiæ & ſecuritas innocentiæ.* Quin & Plutarc. in Moral. *Vt nepenthes*, inquit, *herba ab Homero prædicata, addita poculis omnem conuiuiȷ triſtitiam diſcutit: ita bona mens indita nobis, omnem vitæ ſollicitudinem abolet.*

Præclarè S. Cypr. de Orat. Dominica, *Quis*, ait, *ei de ſæculo metus eſt, cui in ſæculo Deus tutor eſt?* Idem de Exhort. Martyr. aſſerit *timēdas nō eſſe iniurias & pœnas perſecutionum: quia maior eſt Dominus ad protegendum, quàm diabolus ad impugnandum.* Quin & Cicero ad Torquat. *Conſcientia*, ait, *rectæ voluntatis, maxima rerum incommodarum eſt conſolatio.* Quocirca ſapienter S. Baſil. hom. de Gratiarum actione: *Nulla*, inquit, *quamlibet ſplendida ac luculenta humanarum rerum conditio animæ tuæ ingerat gaudiū, quod immoderatū ſit: nulla res afflictiua aut triſtes illā deiiciāt de gradu ſuæ celſitudinis, & maturæ grauitatis, mœrore aut calamitate cōtractam.* Plura vide apud S. Gregor. lib. 8. epiſt. 45. & lib. 9. epiſt. 49. & apud S. Chryſoſt. hom. 14 15 16. 17. 18. & 19. in epiſt. ad Roman. Euge ergo ô anima ſancta, & in ſanctitate B de Deo tuo ſecura: *Sufficis tu Deo tuo, ſufficiat tibi Deus tuus*: nō eſt quod præter eum requiras, & requirendo doleas, perdáſque beata mentis tuæ gaudia. Illi ſoli coniungere, illo fruere, cum illo epulare: ille iugis tibi erit conuiuia, ille & iuge conuiuium. Dic ergo: *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia, donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ*, Cant. 2. 16.

Melius eſt parum cum timore Domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles] Hebr. *præ theſauro multo & tumultus in eo*; Chald. *quàm theſauri multiplicationis in quibus eſt turbatio*; Vatab. *contritio, ideſt in quibus ſit afflictio & tribulatio quædam*; Syrus, *quàm theſauri iniquorum*; Septuag. *quàm theſauri magni ſine timore*; Noſter ſolerter vertit, *inſatiabiles*: ideo enim theſauri ſunt inſatiabiles, ideſt non ſatiant appetitum diuitis & auari, quia cum turbant, affligunt, moleſtant cura & anxietate ſui, tum augendi, tum conſeruandi: quot enim moleſtiis, laboribus, angoribus, curis lancinatur C animus diuitis, vt opes ſuas tueatur & adaugeat? Dicuntur ergo theſauri *inſatiabiles* actiuè, ideſt inſatiatiui, ait Dionyſ. quia appetitum non ſentiant, ſed irritant. VERS. 32.

Igitur huius ſententiæ ratio eſt. Prima, quòd timor Dei maius ſit bonū quā omnes theſauri: quare qui eū habet, opulentior eſt omnibus diuitibus qui theſauris abundant. Vnde S. Chryſoſt. hom. 26 in epiſt. ad Heb. *Adſit*, inquit, *timor Dei, & nihil erit moleſtum, ſiue dixeris paupertatem, ſiue morbum, ſiue captiuitatem, ſiue ſeruitutem, ſiue quiduis aliud moleſtū: ſed & ipſa nobis opem afferēt ad cōtraria. Scilicet paupertas diuitiis honeſtior, morbus ſanitate firmior, captiuitas denique & ſeruitus libertate glorioſior ac potior erit.* Vnde tanta timoris Dei vis ad cōmutandas malorum vices: Paulò pòſt addit: *Timor Dei concupiſcentias extirpat.* Sanè cupiditas malorum omnium radix eſt; hanc verò radicem timor Dei D ſtirpitus eruit: quā erutā, mala omnia in bonū permutantur: paupertas tranſit in diuitias, morbi in valetudinem, captiuitas in libertatem.

Timor Dei præſtat opibus. Primo.

Secunda, quòd timor Dei faciat mentem quietam, & ſua ſorte à Deo ſibi admenſa, contentam, lætam & hilarem, iuxta id quod præceſſit: *Secura mens quaſi iuge conuiuium.* hæc autem mentis quies & lętitia potior eſt omnibus opibus. Secundo.

Tertia, quòd timor Dei expleat ſatiétque mentem: quia eam vnit Deo: qui autem Deum habet, quid amplius deſideret? Cui Deus non ſufficit, quid ſufficiet? Theſauri autem cupiditatem non ſatiant, ſed acuunt: cupiditas enim eſt quaſi hydrops, qui ſemper ſitiens quo plus bibit, eo plus bibere geſtit: iuxta illud, Tertio.

Quò plùs ſunt potæ, plùs ſitiuntur aquæ.

Quarto, Q uarta, quod theſauri multas afferant turbationes, putà curas, labores, angores, lites, rixas, triſtitias, &c. quæ omne opum commodum & gaudium ſiccant & exſorbent.

Quinto. Q uinta, quòd parua ſubſtantia iuſti ſit ſecura & vtilior quàm magna iniuſti. Vnde S. Gregor. Nazianz. orat. 26. legit, *Melior eſt exigua pars cum ſecuritate, quàm magna cum infirmitate & incertitudine.* Huc facit illud Pindari in Nemæis ode 8. *A Deo ſata diuitiæ hominibus durabiliores.*

Sexto. Sexta, quòd modicæ opes faciant modeſtos, humiles, ſobrios; immodicæ faciant audaces, ſuperbos, delicioſos. vnde auctor Catenæ Græcor. vertit, *melior eſt exigua portio cum timore Domini, quàm theſauri magni cum præfracta audacia.* ἀφ.Cla enim ſignificat ſecuritatem, audaciam, animum timoris neſcium, &, vt Complut. vertunt, *intrepiditatem.* Idem auctor citat ſimilem Heſiodi ſententiam: *Humana amicitia facit ſubinde, vt parua ſuauiùs ſapiant, animũque magis oblectent quàm magna, præſertim malè parta. Neque enim gloria genuina, aut voluptas, in magno cenſu aut ſumptu conſiſtit, ſed contra in genuina voluptate & gratia magnus cenſus & ſumptus ſeſe oſtendit.* Denique R. Leui: Longè præſtant, inquit, tenues facultates cum Dei timore & iuſtè comparatæ theſauris maximis, congeſtis ſtrepitu & clamore ob eorum lacrymas, qui vi fraudéque circumuenti ſunt: nam tenues diuitiæ ad felicitatem & diuturnitatem ſpectant: ingentes verò perniciem damnáque extrema afferunt.

Myſticè idem auctor Catenę Græcor. ſic explicat, q. d. *Melior eſt exigua ſcientia cum iuſta operatione, quàm tota, vel cumulata ſcientia cũ iniqua actione.*

Vers. 17. *Melius eſt vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum ſaginatum cum odio*] Heb. *bona eſt eſca oleris & dilectio illic, præ boue præſepij* (ideſt in præſepio ſaginato) *& odium illic;* Chald. *melius eſt prãdium oleris vbi eſt charitas, quàm boues pingues vbi eſt odium;* Septuag. *melior eſt hoſpitalitas cum oleribus ad amicitiam & gratiam, quàm appoſitio vitulorum cum inimicitia;* Theodot. *ſuper bouem ſaginatum.*

Primò, noſter Salazar charitatem & odium hîc accipit Dei, non hominum, quaſi hic cauſa detur v. præced. q. d. Melius eſt parum cum timore Dei quàm theſauri magni ſine timore Dei: quia Deus optimus maximus plerumq; ex charitate & amore amicis ſuis immittit paupertatem, nec niſi oleribus eos paſcit: diuitias verò ex odio tribuit ſuis inimicis, vt vitulis ſaginentur: quia diuitiæ omniũ peccatorum, litium & malorum ſunt occaſio, fomentum & cauſa.

Secundò, S. Chryſoſt. hom. 1. in epiſt. ad Coloſſ. odioſas eſſe docet diuitum menſas, licet opiparas; pauperum verò licet tenues, amabiles & optabiles, vt has amare & ambire, illas odiſſe & fugere conueniat: eò quòd menſæ pauperum in tribus, ſcilicet in honore, voluptate & libertate ſuperent menſas diuitum, ac proinde amicæ ſint, beneuolæ & charitatis plenæ; cùm diuitũ ſæpè ſint ſuperbæ, ſupercilioſæ, maleuolæ, ideóque magis odio quàm amore dignæ. *In tribus*, inquit, *illos ſuperamus, ſcilicet voluptate, honore, libertate & gratia. Nam ego mallem quidem ſolum panem ſumere cum gratia, quàm innumerabiles cibos cum ſeruitute; & melius reor eſſe vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum ſaginatum cum odio.*

Tertiò, planè & genuinè, R. Salomon: *Melius eſt*, inquit, *conuiuium oleris indigentis exhibitum cum beneuolentiæ ſignificatione, cùm ſcilicet hilari beneuoloq; vultu excipitur, quàm cùm eidem edenda præbentur carnes pingues cum iurgio & ira.* & Aben Ezra, *Melius eſt*, inquit, *amicitiæ donum vitulo ſaginato: præſtat eſus bonis altilis vt quis ab altero ametur quã vt ſaginato boue veſcatur, & tamen alter alterum odio proſequatur.*

Senſus ergo genuinus eſt, q. d. Satius eſt, maioriſque voluptatis & vtilitatis, excipi oleribus cum charitate, amicitia & beneuolentia, quàm magno apparatu vitulorum & epularum cum odio, inimicitia aut maleuolentia: quare illa potiùs quàm hæc ſunt adeũda, pręſertim cùm quis ad illa inuitatur. Rurſum Hugo, q. d. *Gratius eſt mediũ quòd datur cũ hilaritate, quæ eſt ſignũ amoris, quàm multũ quod datur cũ triſtitia, quæ eſt ſignũ odij. Vnde Eccleſiaſt. cap. 35. In omni dato, ait, hilarem fac vultum tuum, & cum exultatione ſanctifica decimas tuas.*

Significatur ergo hîc Primò, ei, qui quærit hoſpitium vel prandium, quærendum eſſe potiùs hoſpitẽ, qui ſit hoſpitalis, ideſt animo hoſpitali pręditus. Commendatur igitur hîc virtus hoſpitalitatis, quam docet Salomon non tam in epulis, quàm in animo beneuolo & officioſo conſiſtere. Sunt enim multi qui ob auaritiam nolunt eſſe hoſpitales: hoſce hîc docet Salomon, vt, ſi magno ſumptu nolint aut non poſſint, ſaltem animo & frugali mẽſa ſint hoſpitales. Ita S. Ambr. lib. 2. Offic. c. 21. *Inde*, inquit, *ſe immerſit auaritia, velut quædam honorum arido officiorum, vt hominis damnum putent, quidquid præter morem impenditur. Sed etiam in hoc aduerſus auaritiam, ne quod afferri poſſit impedimentum, proſpexit Script. venerabilis dicens:* Quia melior eſt *hoſpitalitas cum oleribus. & infrà: Melior panis in ſuauitate cum pace. Non enim prodigos nos docet eſſe Script. ſed liberales.*

Secundò, docetur is quis conuiuium inſtruit, vt illud magis amore quàm epulis inſtruat: nam ſi illud liuore & rancore condiat, non tam conuiuium faciet quàm conuitium, vt ait Auſonius in Ephemeride. Finis enim, imò forma & anima conuiuij eſt amor, charitas, beneuolentia: vt patet in cõuiuio Euchariſtiæ quòd Chriſtus inſtituit, vt fideles omnes tam ſibi quàm inter ſe per charitatem vniret. Atque hac de cauſa poſt illud olim Chriſtiani inſtruebant conuiuium eſcarum vulgarium, ad quod inuitabant omnes fideles etiam pauperes in ſymbolum charitatis, idcóque illud vocabant Agapen, ideſt charitatem, vti dixi 1. Corinth. 11. Quare maligni ſunt, qui in conuiuio diſcordias, lites, rixas exercent, imò perfidi & proditores, qui hoſtes ad epulas inuitant vt occidant, vti inter eas occiſus eſt Simon Machabæus cum filiis à Ptolemæo, 1. Machab. 16. 16. & Amnon inuitatus ad cõuiuium ab Abſalomo, ab eodem in eo trucidatus eſt, 2. Reg. 13. 28. Et Chriſtus in vltima cœna proditus, & ad necem Iudæis traditus fuit à Iuda; quod proinde ingenti doloris ſtimulo Chriſtum pupugit adeò, vt pſal. 54. 13. grauiter de eo queratur; *Quoniam*, inquit, *ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique, &c. Tu verò homo vnanimis, dux meus & notus meus, qui ſimul mecũ dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum conſenſu,* q. d. Tu, ô Iuda, qui eras mihi conuiua, factus es mihi proditor: hoc me pungit, hoc cruciat.

Myſticè, Primò, auctor Catenæ Græcor. ſic explicat, q. d. Satius eſt pauca ſcire cum charitate, quàm magnam ſcientiam vendicare & cum pace pugnare. Secundò, ſatius eſt exigua beneficia con-

ferre ex magna charitate, quã magna ex parua vel A ægra: beneficium enim maximè æſtimatur ex animo conferentis. Tertiò, ſatius eſt parua virtutum officia exercere ex magno amore Dei, quàm magna ſine eo. Vnde vidua Euangelica offerens duo minuta in gazophylacium, plus ceteris omnibus obtuliſſe iudicatur à Chriſto, Lucæ 21.3. Hoc autem maximè locum habet in cõuiuio Euchariſtiæ: qui enim in eo oleribus pœnitentiæ & compunctionis veſcitur ex charitate, longè præſtat illo qui in eodem vitulo ſaginato ſuperbæ ſapientiæ & cõtemplationis paſcitur ſine amore, exiſtens in peccato mortali. Talis enim *iudicium ſibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini*, 1. Cor. 11. Aut ſimpliciter, ait Hugo: *Melius eſt cum charitate comedere olera, quàm cũ odio accedere ad Euchariſtiam:* B *Chriſtus enim in Euchariſtia eſt vitulus ſaginatus, de cuius plenitudine omnes accepimus*, Ioan. 1. Quartò, Gloſſa: *Multò vtilius eſt*, inquit, *ſimplicis vitæ innocentiam cum charitate ſeruare, quàm virtutum exteriùs fulgere miraculis, & interiora mentis ab odiorum ſordibus non purgare.* Quintò, Hugo *per olera* accipit mandata, per *vitulum ſaginatum* conſilia Euangelica, q. d. *Melius eſt cum charitate ſeruare mandata, quàm cum odio implere conſilia.*

VERS. 18. *Vir iracundus*, (Hebr. *vir excandeſcentiæ*) *prouocat rixas: qui patiens eſt, mitigat* (Syrus, *extinguit*) *ſuſcitatas*] Septuag. *vir animoſus parat* (malè aliqui legunt *parit*) *rixas: longanimis autem & eam quæ futura erat mitigat.* Iidem replicando ſubdunt: *Longanimis vir extinguet iudicia* (lites, quæ in iudiciis C & tribunalibus agitantur) *impius autem ſuſcitat magis*; Vatab. *vir iracundus excitat contentionem: at longanimis ſedat litem.*

Pro *prouocat* heb. eſt גרה *gera*, ideſt trahit, attrahit: vnde מגרה *megera*, vocatur ſerra quaſi traha, à trahẽdo. Sicut ergo ſerra aſſidui tractus reciprocatione ſecat ſaxa etiam duriſſima: ſic qui lingua repetit & reciprocat iniurias, ſecat amores etiam maximos, ac inter amiciſſimos concitat rixas. Rurſus *gera*, ideſt gutture trahit, gargarizat, ruminat & ruminando prouocat. Vnde גרון *garon* vocatur guttur, quo cibum trahimus & ruminamus. Significat ergo, quòd, ſicut guttur in animalibus attrahit rumen, ideſt cibum è ſtomacho, cúmque rurſus maſticat & ruminat: ſic quoque iracundus, ideſt propenſus in iram, alterius dicta vel facta in ſui contemptum, aſſiduè in memoriam reuocat, indéque lingua ea voluit, crebrò de iis loquendo eáq; exaggerando, quo fit vt iras & rixas tam in ſe quã in aliis ſuſcitet. Sicut ergo gargarizatione prouocantur phlegmata, ſic ruminatione iniuriarum prouocantur rixæ. Patiens autem, quia D iniurias non ruminat, nec in mentem aut linguam vocat, ſed potiùs eas obliuione ſopit & ſepelit, aut certè extenuat, mitigat & ſedat quoad poteſt, hinc pariter mitigat & ſedat rixas. Patiens igitur validum habet mentis ſtomachum, qui omnia dura ilicò concoquit: iracundus verò ſtomachum mentis habet bile infectum, quæ aſſiduè iniurias ſibi factas ruminat & eructat, itáque lites ſuſcitat. Ita Caſſian. lib. 8. de Inſtit. renunt. cap. 1. vbi ex hoc & alijs prouerb. locis docet iram homini eripere

Ira tria bona homini eripit.

tria decora. Primùm, grauitatem; Secundum, conſilium; Tertium, pacem: *Quia*, inquit, *ira viri iuſtitiam Dei non operatur. Ipſam quoque honeſtatis grauitatem, quæ etiam viris ſæculi huius ſolet familiaris exiſtere, nullo modo poſſidere poterimus, licet nobiles & honeſti natalium prærogatiua putemur: quia vir* A *iracundus inhoneſtus eſt. Conſilij etiam maturitatem nullatenus valebimus obtinere, quamuis graues & ſũma ſcientia præditi videamur: quia vir iracundus agit ſine conſilio. Sed nec quieti eſſe à perturbationibus noxijs, nec poterimus carere peccatis, tametſi nequaquã nobis inquietudines ab alijs inferantur: quia vir animoſus parat rixas, vir autem iracundus effodit peccata.*

Prou. 15. iuxta Septuag. Prou. 14.

Moral. de manſueto reſponſo.

Sapienter Seneca in prouerb. *Semper diſſenſio ab alio incipiat, à te recõciliatio.* Et Thucydides: *Duo ſũt aduerſiſſima rectæ menti, celeritas & ira.* Huic Salomonis ſententiæ ſubalterna eſt illa eiuſdẽ v. 1. *Reſponſio mollis frangit iram: ſermo durus ſuſcitat furorem.* Præclarè S. Gregor. Nazianz. orat. 19. *Nihil*, ait, *perſecutorem ita ſuperat, vt patiens alacritas.* Et S. Chryſoſt. homil. 6. in Acta: *neque ferrum ignitum*, inquit, *aquâ intinctũ ſicilicò calorem amittit, ſicut ſi incidat in animam longanimem vir iracundus.* Idem hom. 19. in epiſt. ad Hebr. *Arbores*, ait, *quò magis ventilantur & agitantur à ventis, eo fiunt fortiores & denſiores. Et nos quoque ſi ſimus lenes & patiẽtes, erimus etiam fortes ac validi.* Et homil. 22. *Adeò excelſus eſt lenis & patiens, vt ne plagam quidem à plaga accipiat.* S. Valerianus hom. 12. *Infinita virtus eſt*, inquit, *odia viciſſe beneficijs: nam ille inter ceteros palmam perfectæ virtutis obtinet, qui ad vicem veneni pocula dulci melle componit.* Huc ſpectat verſus Comici:

Multa trophæa vis eripit, plura ſed patientia.
Impeccabilis eſſe quæris? ſis patiens, ſis continens.
Nil ſic contumelioſos vrit vt patientia.
Quidquid emendare non eſt, lenias patientia.
Adamanta quiſquis verberat, ſe verberat.
Rupes ferendo vincit aſſultus maris.
Regina rerum omnium patientia.

Denique S. Bernard. epiſt. 87. ad Ogerium: *Humiliatio*, inquit, *via eſt ad humilitatem, ſicut patientia ad pacem, ſicut lectio ad ſcientiam.* Idem in Sententijs ſub initium: *Patientes*, ait, *poſſident animam ſuam, quibus dicitur: In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras.* Matth. 5. *Pacifici poſſident non ſolùm ſuam, ſed etiam aliorum in quibus faciunt pacem: vnde meritò filij Dei vocantur*, &c. *Sed etiam volentes pacem auferre diligunt, ſicut ſcriptum eſt pſalm. 119. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. Ecce iſti ſunt, in quibus requieſcit, & manſionem Deus facit.* Vnde idẽ alibi hortatur dicens: *Et tu tanquam angelus pacis ſollicitus eſto auferre ſcandala, turbationes ſedare, diffidentes & litigantes pacificare. Angeli enim affectu benigni, religione pij, caſtimonia integri, vnanimitate ſunt indiuidui, pace ſecuri, à Deo conditi, diuinis laudibus & obſequiis dediti*, ait idem lib. 5. de Conſider. cap. 4.

D *Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum: via iuſtorum abſque offendiculo*] Hebr. *via pigri velut ſenticetum ſpinarum: & ſemita rectorum ſtrata* vel *complanata.* VERS. 19. Chald. *via pigrorum tribuli & ſpinæ: & via rectorũ munda & pura*; Septuag. *via otioſorum ſtrata ſpinis, fortium verò trita.* Alludit ad hortos & paradiſos ſepibus ſpinarum obſeptos & circumdatos: ſicut enim viator, qui vult fructibus hortorum gaudere, neceſſe eſt vt ſepes illorum ſpinoſas penetret: ſic qui vult fructibus virtutum frui, oportet vt ſepes tentationum & difficultatum præuias perrumpat. Vnde pro *ſepes* heb. eſt משכה *meſucha*, ideſt ſenticetum, vepretum, dumetum, ſpinetum. Igitur ſicut in ſpineto vel dumeto primò, eſt ſpinarum multitudo; Secundò, denſitas, Tertiò, aculeus; Quartò, implexio: vna enim alteri cõtinuè innectitur & implectitur: ſic & difficultates,

quæ virtutem obſident & circumdant, Primò, ſũt multæ; Secundò, denſæ; Tertiò, aculeatæ & pungentes; Quartò, implexæ, vt, ſi vnam euellas vel ſuperes, mox in aliam & aliam incurras, quæ res facit pigros & puſillanimes deſperare: ſed iuſti fortes & ſtrenui ſenſim & patienter vnam poſt aliam carpunt & ſuperant, itáque tandem omnes euellunt & vincunt, vti ſuadebat Abbas ille in Vitis Patr.

Iam Primò, Tigurina vertit, *via pigri velut ſentibus obſita ſqualet: via autem rectorum complanata eſt.* Vnde noſter Salazar ſic exponit: Salomon, inquit, illos pungit his verbis, qui ex incuria & inertia prædia ſua & fundos nec viſunt, nec excolunt. Itaque ait: *Iter pigrorum, quaſi ſepes ſpinarum*, id eſt via eorum in prædia & in fundos ſpinis ac tribulis horret, perinde ac ſepes hirſutis vepribus implicata: nimirum quia inertiâ domi iacentes illam non exterunt, non calcant: nam quæ non calcantur viæ enatis vepribus citiùs ſilueſcunt, horridæ atque immeabiles ſunt. *Via iuſtorum abſque offendiculo*; Chald. *via iuſtorum trita.* Nomine iuſtorum impigros & ſtrenuos intelligo, quia pigris opponuntur. Vnde Septuag. vertũt, *via fortium*, ſeu *ſtrenuorum, tritæ*: viæ nimirum ad prædia & fundos eorum ſũt tritiſſimæ: quia dum ad illa inuiſenda & excolenda eunt redeuntque, ſemitam proterunt atque calcant. Et Vulgata: *Via iuſtorum abſque offendiculo*, id eſt, ſemita eorum expedita eſt ac purgata: quia cùm ſæpiùs per illam pergant, omnia impedimenta atque obices inde pellunt. Hac autẽ paraphraſi Salomõ ſignificat pigrorum & inertium agros ac prædia inculta ſilueſcere: at ſolicitorum fũdos accuratiſſimè coli & tractari.

Secundò, auctor Catenæ Græcor. ex Septuag. ſic vertit, *ignauorum hominum via quaſi ſpinis obſita ſunt aſperæ: fortium verò ſemitæ ſunt planæ atque protritæ.* quod ſic explicat, q. d. Vt ignaui ſibi & alijs obſunt, ita contrà ſtudioſi ſibi & alijs proſunt.

Tertiò, alij hunc verſum nectentes præcedenti, per *pigros* intelligunt inſipientes, putà iracundos, quos v. præced. Salomõ dixit ſuſcitare rixas. cuius rei cauſam hîc aſſignat, quòd ſint ſpinoſi & aculeati: aculeis enim & ſpinis ſuæ dicacitatis ita pungunt alios, vt rixas ſuſcitent. Huc facit R. Agadæ adagium, quod citat hîc R. Salomon: *Via Eſau eſt tamquam ſpina floccis lanæ implicita, quam ſi inde remoueas aliunde emerget.* q. d. Improborum manus nemo euadit niſi pecuniarum ope: quia ſi hac parte contra illorum inſultus te munias, aliâ te pungent & affligent.

Quartò & genuinè, q. d. Iter ad honeſtas virtutum actiones pigris, ob cupiditatem & pigritiam torpentibus, videtur durum nimis, arduum, implexum & imperuium, perinde ac ſi ſpinis obſitũ & obſeptum foret: via autem iuſtorum qui impigrè & ſtrenuè progrediuntur in via iuſtitiæ, iuſtis ipſis ob aſſuetudinem ſtudiumque & deſiderium virtutis videtur, vt reuera eſt, *abſque offendiculo*, id eſt complanata, facilis & trita: eſto enim in ea tentationes & difficultates occurrant, tamen iuſti generoſè eas ſuperant & tranſſcendunt, cùm pigri & impij eis territi animum deſpondeant, cedant & ſuccũbant, iuxta illud cap. 22. 13. *Dicit piger: Leo eſt foris, in medio platearum occidendus ſum.* ita Beda, Hugo, R. Salomon, R. Leui, Caiet. Baynus, Arboreus & alij. Vnde Vatab. ſic vertit & explicat: *Via*

A *pigri eſt quaſi ſepes ſpinoſa: & via rectorum eſt eleuata*: hoc eſt, *inſipiens, id eſt impius, eſt piger, quaſi eſſet ſeptus ſpinis: ſapiens verò eſt diligens, quaſi incederet per viam ſtratam lapidibus.* Sic & Aben Ezra ac Pagnin. Quin & S. Gregor. lib. 30. Moral. cap. 13. *Multos, ait, ſæpè videmus vitam quidem ſanctæ conuerſationis appetere, ſed ne hanc aſſequi valeant, modò irruentes caſus, modò futura aduerſa formidare: qui incerta mala, dũ quaſi cauti proſpiciunt, in peccatorum ſuorum vinculis detinentur. Multa enim ante oculos ponunt, quæ ſi eis in conuerſatione eueniant, ſubſiſtere ſe non poſſe formidant; de quibus bene Salomon ait: Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum. Nam cùm viam Dei appetunt; eos velut ſpinæ obſtantium ſepium, ſic formidinum ſuarum oppoſita ſuſpiciones pungunt; quod quia electos præpedire non ſolet, bene illic ſecutus adiungit: Via iuſtorum abſque offendiculo.*

B Et Caſſianus Collat. 24. cap 24. *Viæ*, inquit, *ſecundùm ſententiam Salomonis nihil operantium ſtratæ ſunt ſpinis, fortium verò tritæ ſunt: & ita ab itinere regio deuiantes ad illam metropolim, vbi noſter curſus indeclinabiliter ſemper debet eſſe directus, non poterunt peruenire. Quod etiam Eccleſiaſtes ſatis ſignificanter expreſſit: Labor, inquiens, ſtultorum affliget eos, qui non nouerunt ire in ciuitatem; illam ſcilicet Ieruſalem cæleſtem, quæ eſt mater omnium noſtrûm.* Eccleſ. 10. iuxta Septuag.

Vide proprietates & diſcrimina pigri & ſeduli ſiue feruẽtis, quas ex S. Bernard. ſerm. 6. de Aſcẽſione Domini recenſui Rom. 12. 11 ad illud: *Spiritu feruentes.* Idẽ S. Bernard. ſerm. de triplici cuſtodia manus, linguæ & cordis, pigris acrem dat ſtimulum ad ſpinas omnes in via virtutis occurrentes animosè diſijciendas: *Nemo, inquit, noſtrûm fratres parui æſtimet tempus, quod in verbis conſumitur otioſis. Siquidem tempus acceptabile eſt, & dies ſalutis.*

C *Volat verbum irreuocabile, volat tempus irremeabile nec aduertit inſipiens quid amittat. Libet confabulari, aiunt, donec hora prætereat. O donec pertranſeat hora, ô donec pertranſeat tempus. Donec hora prætereat quam tibi ad agendam pœnitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam miſeratio Conditoris indulget. Donec tranſeat tempus, quo diuinam tibi repropitiare debueras pietatem, properare ad angelicam ſocietatem, ſuſpirare ad amiſſam hereditatem, aſpirare ad promiſſam felicitatem, excitare remiſſam voluntatem, flere commiſſam iniquitatem.* vide ſequentia. Idem ſermone de multiplici vtilitate verbi Dei, pigritiæ remedium aſſignat audire vel legere & ruminare verbum Dei. *Sermo enim quem loquitur*, ait, *ſpiritus & vita eſt. Si cor tuum induratum eſt, memento Scripturæ dicentis: Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea*, pſal. 147.

D & item: *Anima mea liquefacta eſt vt dilectus locutus eſt* Cant. 5. *Si tepidus es, & euomi iam formidas, non diſcedas ab eloquio Domini: & inflammabit te, quia eloquium eius ignitum valdè.* Proprium enim acediæ & pigritiæ remedium eſt amor Dei. vbi enim eſt amor, ibi non eſt labor, nec tepor aut torpor; ſed ardor & feruor, iuxta illud:

Non ita diſruptis flammas vomit Aetna caminis,
Aeſtuat vt quis amans ictus amore Dei.

Myſticè Hugo: Iter pigrorum, inquit, eſt vita præſentis voluptatis, quæ ſui amore implicatos detinet, pigroſque facit ad omne bonum. Sepes ſpinarum ſunt ſpinoſa & pungentia deſideria pigrorum. Vnde ſicut ſepes ſpinarum non tranſitur abſque læſione pedum, ſic nec præſens voluptas abſque punctione affectuum. Quòd autem deli-

ciæ præſentis vitæ ſpinæ ſint, dicit Iob c. 30. *Eſſe* A *ſub ſenſibus delicias computant.* Vnde ruſticus in luna faſce ſpinarũ onuſtus quid aliud eſt, quàm homo in mutabilitate præſentis vitæ ſub onere præſentium voluptatum? Vnde Nahum 1.10. dicitur: *Sicut ſpinæ ſe inuicem complectuntur, ſic conuiuium eorum pariter potantium: conſumentur quaſi ſtipula ariditate plena. Via iuſtorum abſque offendiculo*, quia recta, quia plana, quia ludica, quia ſecura: nam quidquid aduerſitatis vel difficultatis accedit, æquo ferunt animo, iuxta illud cap. 12. *Non contriſtabit iuſtum quidquid ei acciderit.* Ideo ſemper procurrunt iuſti in via ſua, quouſque perueniant ad patriam, iuxta illud Iſaiæ cap. 40 *Qui ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient.* E conuerſo via impiorum plena eſt B ſpinis auaritiæ, quæ ſuffocant ſemen, Matth. 13. & gladijs detractionis, iuxta illud cap. 21. *Arma & gladij in via ſuperbi.* Item laqueis adulationis, iuxta illud Eccli. 9. *Communionem mortis ſcito, quoniam in medio laqueorum ingredieris, & ſuper arma dolentium ambulabis.* Item lapidibus contentionis & obiurgationis, iuxta illud Eccli. 21. *Via peccantium complanata lapidibus.*

Denique S. Ephrem ſerm. Aſcet. ad imit. Prou. *Propria proditio*, inquit, *eſt negligentia: negligentia autẽ grauis ac dira eſt captiuitas: at vigilãtia captiuã etiam ducentes captiuat, item capit & apprehendit.*

VERS. 21. *Filius ſapiens lætificat patrem: & ſtultus homo deſpicit matrem ſuam*] Hebr. *ſpernit*; Symmach. *vilipendit*; Septuag. *ſubſannat*, vel, *deridet matrem ſuam*; Syrus verò, *confuſio eſt matris ſuæ*: vt τὸ deſpicit idem ſit quod deſpici facit, & vt R. Salomon C explicat, *in cauſa eſt vt à ceteris illi deſpiciatur.* Sub patre matrem, & ſub matre patrem intellige. Sed lætitiam tribuit patri, deſpectum matri: quia patres, vtpote maioris animi & ingenij, pluris æſtimant ſapientiam, indeque lætitiam maiorem de filijs ſapientibus, id eſt probis, concipiunt: matres vero, quia minoris animi, & ſexu ac natura ſunt infirmiores, faciliùs à filijs proteruis diſpiciuntur, indéque triſtantur & dolent: quia teneriùs diligunt filios quàm patres, eò quòd plus tribuerint filijs: filius enim à matre in vtero totam penè materiam & ſubſtantiam accipit, eamque mater format, organizat, & quaſi animat; ac deinde iam natum lactat, faſciat, educat, inſtituit, &c. quare hac parte plus debet filius matri quàm patri, ac conſequenter ſi eam deſpiciat, grauiorem ei facit iniuriam. Antitheſis exigebat D vt diceret, *Contriſtat matrem ſuam.* ſed more ſuo Salomon cauſam contriſtandi aſſignat, nimirum deſpectum. Sicuti ergo filius ſapiens ſuâ obedientiâ, probitate & virtute lætificat parentes: ſic inſipiens ſuâ proteruâ improbitate, gula, libidine & vitijs contriſtat eoſdem, præſertim matrem. qua in re ille ſuam ſapientiam, hic ſuam inſipientiam oſtendit: tum quia ſicut ſapientiæ eſt colere virtutes, ita inſipientiæ eſt mancipare ſe vitijs, vt eorum ſe faciat vile mancipium: tum quia ſicut ſapientiæ eſt colere & exhilarare parentes, ſic inſipientiæ eſt eoſdem deſpicere & contriſtare. Quid enim charius, quid vicinius, quid coniunctius filio quàm parentes? quare qui eos colit vel deſpicit, colit vel deſpicit ſeipſum, imò Deum ipſum: parentes enim ſunt vicarij Dei, eiúſque viua quaſi imago & ſimulacrum. Vnde Plato eos A quaſi deos quoſdam terreſtres, ac deorum ſimulacra à filijs colendos eſſe docet libr. 11. de Legibus. *Cenſendum eſt*, inquit, *nullum apud deos magis venerandum ſimulacrũ nos habere debere, quàm patres ſenio confectos matreſque ſimul, quibus honorandis Deus gaudet.* Hinc Deus filijs honorantibus parentes promiſit vitam longæuam, ſuámque benedictionem; inhonorantibus verò comminatur mortem & maledictionem. vide dicta cap. 10. 1. & Eccli. 3. v. 1. & ſequent. vbi fusè egi de honore parentum.

Tropol. auctor Catenæ Græc. *Filius ſapiens*, inquit, *eſt honeſtum cogitatum, quod parentem ſuum, nempe mentem, lætificat: ſtultus autem quòd proprio ſenſu rectè vti neſciat, & ſeipſum & alios quoque confundit.*

B *Stultitia gaudium ſtulto: & vir prudens dirigit greſſus ſuos*] Hebr. *ſtultitia gaudium eſt ei qui deficit corde* (vecordi, excordi) *& vir intelligentiæ rectum facit ſeipſum in eundo*; Chald. *& vir prudens rectè graditur*; Septuag. *dementis ſemitæ indigentes mente: vir autẽ prudens rectã tẽdens vadit*, vel *dirigẽs ambulat*; Syrus, *demens excors eſt: prudens rectâ ambulat*; Aben Ezra, *prudens rectum iter quærit, quod ineat.* VERS. 21.

Senſus planus & clarus eſt, q. d. Stultus gaudet de ſua ſtultitia, id eſt, de ſuis ſtultis cogitationibꝰ, ſermonibus, operibus: at verò prudẽs gaudet de ſua prudentia, quòd ſcilicet prudẽter dirigat & rectos faciat greſſus, id eſt actiones ſuas. Stultus inſtar vituli petulantis gaudet vitulari, laſciuire, huc illuc inconditè & inſulsè ſaltare: at prudens recto & compoſito greſſu incedit. Ita R. Salomon: *Ipſamet vecordia*, inquit, *apud vecordes gaudij loco ducitur.* C Sic & R. Leui. Accedit auctor Catenæ Græcor. qui ex Septuag. ſic vertit, *amentis ſemita iudicio & mente carent: vir autem prudens non abſque cautione per viam incedit*; ſicque explicat: *Amentis ſemitæ rectè vocantur fatuæ: nam cùm eiuſmodi homines mentis iudicio ſint deſtituti, nihil faciunt cum ratione, ſed temerè & inconſultè omnia.*

Poteſt Secundò, per anaſtrophen ſic exponi: *Gaudium eſt ſtultitia ſtulto*, q. d. Stultitia ſtulti eſt ſuum gaudium, ſcilicet quòd neſciat moderari & dirigere ſua gaudia: ſtulti enim effundũt ſeſe in ineptam lętitiã, riſus & cachinnos. Vnde ex Hebræo ſic vertas cũ Caietano & alijs: *Stultitia gaudij carenti corde*: quod Primò, Caietan. ſic explicat, q. d. Gaudium nimium & effuſum teſtatur ſtultitiam & vecordiam: ſtultus enim neſcit temperare ſua gaudia, vti nec ſuos mœrores. Secũdò, Vatabl. D q. d. Gaudet ſtultus rebus ſecundis: at iuſtus rectè ambulat, quia moderatus eſt & conſtans in aduerſis æquè ac ſecundis. Tertiò, Salazar, q. d. *Stultitia gaudij carenti corde*; nimirum lætitia effuſior & intemperans hominem, qui cor ſuum moderari neſcit, ad pleraque ſtulta fatuáque facienda compellit: nam vecors animus lætitia laxatus inordinatiſſimè ſe gerit. *Vir autẽ prudẽs dirigit greſſus ſuos*; videlicet in lætitia & gaudio non deſipit & immoderatè agit: ſed actiones ſuas prudenter cautéque diſponit. Itaque verba illa Vulgatæ, *Stultitia gaudium ſtulto*, non ita capienda ſunt, quaſi dicant fatuum ex ſtultitia gaudere, ſed potiùs ſtultum ex gaudio prorſus deſipere & ſtultiùs agere: vt ſenſus ſit, gaudium ſtultitia eſt ſtulto, non viciſſim ſtultitia gaudium vel gaudio eſt ſtulto.

Diſſipantur cogitationes vbi non eſt conſilium: vbi verò ſunt plures conſiliarij, confirmantur] Pro diſſi- VERS. 22.

pantur, hebr. eſt הפר *hapher*, id eſt irrita, frange, diſſipa, vel irritare, frangere, diſſipare, hoc eſt, irritat, frangit, diſſipat cogitationes defectus conſilij: Hebræi enim infinitiuo vtuntur pro indicatiuo & alio quolibet modo; vel infinitiuus ſumitur pro nomine. q. d. Diſſipare, id eſt diſſipatio cogitationum eſt, vbi non eſt conſilium. Rurſum pro *conſilium* hebr. eſt סוד *ſod*, id eſt ſecretum, indéque conſilium: hoc enim ſolet eſſe arcanum & ſecretum. Igitur

Primò, Chald. ſic vertit, *franguntur* vel *diſſipantur cogitationes, vbi non eſt ſecretum: & in multitudine conſiliariorum conſilium confirmatur*, q. d. Ad res magnas perficiendas duobus opus eſt, ſcilicet ſecreto & conſilio. Secreto, ne, ſi res in vulgus emanet, multi ſe ei opponant, eamque vel clàm vel palàm impediant. Conſilio, ne imprudenter quid fiat: conſilium autem petendum à multis conſiliarijs: iam ſi multis ſecretum communices, periculum eſt ne ſecretum non maneat, ſed ab aliquo eorum propaletur. Quare prudentis eſt hæc duo ita aſſociare, vt nec ſecretum careat conſilio, nec conſilium propalet ſecretum. Id fiet, ſi fidi conſiliarij deligantur, iíque dumtaxat neceſſarij, qui conſilium ſibi communicatum, vel à ſe datum, ſecretum ſeruent. Quin verò ſi res ſit manifeſta, nec conſultatione egeat, quiſque ſecretum ſibi ſoli ſeruet, nec cum conſiliarijs, vel certè non niſi cum paucis communicet. Sæpè enim totus neruus rei conſiſtit in ſecreto. Memini cùm in Belgio agerem, Alexandrum Farneſium Ducem Parmenſem, inclytum Belgij Gubernatorem, communicaſſe duobus conſiliarijs ſecretum ingens de recuperanda vrbe maximi momenti, cumque illud deinde proditum rem euertiſſet, reuocaſſe vtrumque ac dixiſſe: Aut ego aut alteruter veſtrûm proditor eſt. Ego ſcio me non prodidiſſe. ergo alteruter veſtrûm proditor ſit oportet. vterque id pernegauit; vnde vter prodiſſet, ſciri non potuit.

Secundò, Septuag. vertunt, *differunt cogitationes, qui non honorant conſ. ſſus* vel *conſilia: in cordibus autē conſultantium manet conſilium.* Vel clariùs, vt vertit auctor Catenæ Græcor. *qui prudēt. ū conſenſum pro nihilo ducūt, cogitatus ſuos de die in diem trāſferūt: in corde autem deliberantiū ſalutare exiſtit conſiliū.* q. d. Principes & quiuis alij, qui ſuo iudicio præfidentes nolunt alios conſulere, hi cogitationes ſuas de die in diem differunt, dum nouas menti ſuæ difficultates obijci ſentiunt, quas per ſe expedire & reſoluere nequeunt: quo fit vt occaſiones opportunas rei conficiendæ è manibus elabi ſinant, & rem vel numquam vel tempore importuno, ideòque in caſſum & fruſtra aggrediantur: qui autem alios conſulunt, cum ijſque deliberant, hi ilicò ſanum accipiunt cōſilium: quo fit vt opportuno tempore rem exequantur, ac prudenter & ſæpè feliciter eā conficiant. Idem credo voluiſſe Syrum, qui ſequi ſolet Septuag. quare mēdosè in eo legi: *Irritas reddunt cogitationes, qui honorem deferunt conſeſſui*: deeſt enim negatio *non*, quam habent Septuag. Hebr. Chald. & cęteri omnes. Vnde ſic in eo videtur legendum: *Irritas reddunt cogitationes, qui honorem cōſeſſui non deferunt*, id eſt qui cōſiliarios non conſulunt, vti iam explicui.

Tertiò, nonnulli ſic vertunt, *diſſipa cogitationes, quando non eſt conſilium: & in multitudine conſiliariorum confirmaberis.* ſicque explicant, q. d. Diſſipa, id eſt, ſparge in vulgus, id quod agere deſtinas, cùm

A conſiliarios ſufficientes non habes quos conſulas: ſic enim audies multorum etiam ſapientum iudicia & conſilia, quæ te docebunt quid facto ſit opus. Nam vel confirmabunt id quod deſtinas, vel certè quid melius ſuggerent. Ita facere ſolent principes aſtuti & ſolertes, idque faciendum ſuadet Ariſtot. lib. 3. Polit. Nam ſi res facienda ſpargatur, vulgus vel probabit id quod princeps deſtinat, & tunc ſecurè idipſum exequi poterit: vel ſi non probet, cauſam cur non probet indicabit, quam cognitam princeps vel ſequi debebit, vel certè amoliri. Durum enim & periculoſum eſt principi, ſi quid contra populi ſenſum tentare vel aggredi velit: hoc enim eſt omnes irritare, omnium odia in ſe concitare, & quaſi contra ſtimulum calcitrare. Verùm Hebr. הפר *hapher*, id eſt *diſſipa*, non ſignificat, ſparge in vulgus, ſed, frange, rumpe, irrita, & caſſum redde.

B Quartò, optimè Noſter vertit, *diſſipantur cogitationes vbi non eſt conſilium: vbi verò ſunt plures conſiliarij, confirmantur*; Hebr. *& in multitudine conſiliariorum ſtabit*; Aquila, Symmach. & Theodot. *confirmabitur*, ſcilicet conſilium; Vatabl. *fruſtrantur cogitationes*, &c. Senſus eſt, q. d. Vbi conſultatio non intercedit, cogitata optatum exitum non ſortientur, cùm autem multos maturè conſulentes in conſilium adhibemus, qua ratione id quod optamus perfici poſſit, res ipſa reſpondet cogitationi de re efficienda ſuſceptæ. Multi enim ſana congruaque ſuggerunt conſilia, quibus res ritè conficietur, & ad optatum finem perducitur. ita R. Salomon, R. Leui, & Aben Ezra. Tunc ergo cogitata *confirmantur*, id eſt, à multorum conſilijs robur & firmitatem accipiunt. Rurſum, *diſſipantur cogitationes* initæ ſine conſilio: quia
C qui diu eas mente verſat, in eis inuenit plures difficultates & pericula, ob quæ eas refutat, aliaſque meliores ſeſe offerentes capeſſit: quæ verò à pluribus conſiliarijs difficultates omnes proponentibus & diſcutientibus maturè ſuggeruntur, hæ *confirmantur*, id eſt firmæ ſunt, ſolidæ & ſecuræ.

Docet hæc ſententia, neminem ſuo iudicio præfidere debere, præſertim in rebus proprijs, in quibus amor proprius, cupiditas & philautia quemlibet excæcāt; ſed alios conſulere oportere, eorumque conſilijs acquieſcere. Quocirca inter tria documenta, quæ S. Bernard. moriens ſuis teſtamento reliquit, hoc fuit ſecundum: *In primis*, inquit, *nemini in vita mea ſcandalū dare volui, & ſi aliquādo incidit, ſedaui vt potui. Secundò minùs ſemper ſenſui meo credidi quàm alterius. Tertiò, læſus numquam*
D *vindictā expetiui.* Ecce hominis charitatē, humilitatem & patientiam. Ita habet Vita ipſius.

Lætatur homo in ſententia oris ſui: & ſermo opportunus eſt optimus] Hebr. *lætitia eſt viro in reſponſione oris ſui: & verbum in tempore ſuo quàm bonum?* Chald. *gaudium eſt viro in verbo oris ſui: & verbum in tempore ſuo dictum quàm bonum?* Syrus, *qui loquitur in tempore, bonum eſt ei.* Igitur *ſermo opportunus* eſt qui profertur tempore opportuno, id eſt congruo, commodo, vtili & appoſito. Opportunus enim dicitur ab *ob* & *portus*: quia ſicut nauigantibus portus maximè vtilis eſt & appoſitus, ſic res opportuna vel ſermo opportunus audientib[9] maximè eſt vtilis & commodus. Senſus ergo eſt, q. d. Lætatur quiſque in ſua ſententia, quam rogatus ore profert: quiſque enim gaudet ſuo iudicio & ſenſu, eumque aliorum iu- Vers. 23.

dicio præfert: cuique enim ſuum videtur pulchrũ, cuique ſuum perplacet: attamen non omnis ſententia, ſed opportuna dumtaxat, quæ ſcilicet ſuo tempore & loco profertur, eſt optima, id eſt gratiſſima, commodiſſima & vtiliſſima. Docet ergo hoc prouerbium, prudentiam in dicenda ſententia, ſiue in conſilio, ſiue extra illud, ſeruandam, nimirum vt ſententiam accommodemus tempori. Sæpè enim quod in ſe eſt bonum & vtile, hoc tempore non eſt bonum, ſed malum & noxium. Quare prudens vitat ſententiam importunam, captatque opportunam, id eſt tempori congruam. Prudentia enim dicendi & agendi conſiſtit in particulari, imò in indiuidua rerum periſtaſi & circumſtantia: prudens enim actio vel ſermo eſt, qui vtilis & appoſitus eſt huic loco & tempori, & hiſce perſonis: imprudens, qui, eſto in ſe ſit prudens, huic tamen loco vel tempori, aut hiſce perſonis eſt incongruus & inutilis, vel etiam noxius. Vnde illud cap. 25. v. 11. *Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo.*

Aliter paulò noſter Salazar: Sermo opportunus, inquit, non eſt ſermo opportunè & tempeſtiuè dictus, ſed qui opportuna & accommodata enunciat & conſulit, q. d. Non eſt fides adhibenda cuiuis conſulenti & conſilio: & quia quiſque conſulens ſuam ſententiam & conſilium aliis præfert, cenſetque eſſe optimam; ſed fides adhibenda eſt ſermoni & conſilio opportuno, quod ſcilicet accommodatum eſt ad rem, de qua agitur, conficiendam. Monet ergo Salomon eum, qui conſilio opus habet, q. d. Conſilia non quæ tibi iucundiſſima viſa fuerint, quia tua; ſed quæ optima & maximè appoſita ad rem conficiendam, etiamſi aliorum ſint, præferto ac ſequitor, iuxta illud Solonis: *Conſule non quæ iucundiſſima, ſed quæ ſunt optima.* Aut certè, ait Salazar ſermo opportunus eſt, qui id quod animus ſentit, accommodatis & appoſitis verbis enunciat, iuxta illud S. Auguſt. lib. 1. de Doctrina Chriſt. *Sententiam animi verbis aſſequi mirè delectat oratorem: at cùm propria verba fugiunt dicentem, & aliena occurrunt, ſic cruciatur, quaſi legato ſapienti & erudito malus euenerit interpres.*

Myſticè, Galatinus lib. 3. de Arcanis fidei cap. 29. per ſermonem vel verbum opportunum accipit Verbum congruo tempore à Deo deſtinato incarnatum, vt hominibus eructaret Dei arcana abſcondita à conſtitutione mũdi. Vnde ait Apoſt. Galat. 4. 4. *At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum, factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus.*

Denique Septuag. hæc verſui præcedenti nectentes aliò abeunt. Cùm enim verſu præced. dixiſſent: *In manibus conſultantium manet conſilium,* hoc verſu ſubiungunt, vti vertit auctor Catenæ Græcor. *Vſum mali ita comparati ſunt, vt neque facilè illi obtemperent, neque aliquid quod opportunum, aut è re communi ſit, in medium afferant.* Quo ſignificant, ei qui captat conſilium, cauendum eſſe à malis & improbis: hi enim bona bonorum conſilia refutant, ac pro eis mala & improba, quæ eis mens improba ſuggerit, ſubſtituunt.

VERS. 24. *Semita vitæ ſuper eruditum, vt declinet de inferno nouiſſimo.*] Hebr. *via vitæ ſuper intelligentem vt declinet ab inferno infimo*: Chald. *via vitæ ſurſum eſt intelligenti, vt declinet ab inferno inferiori*; Syrus, *via vitæ eſt aſcenſus intelligenti.* Pro *ſuper* hebr. eſt למעלה *lemaala*, id eſt ſuperna, ſurſum, ſuperior, ſupra.

Significat ergo Primò, viam virtutis, quæ ducit ad vitam beatam, quam eruditus, id eſt prudens, init & capeſſit, eſſe ipſo longè ſuperiorem, vtpote altam, eleuatam, cæleſtem, vt ſemper ſurſum in cælum ſcandendum ſit; ac proinde Secundò, viam hanc eſſe arduam & difficilem, ac vires naturæ hominis ſuperantem, quia ex diametro recedere debet ab inferno, imò in cælorum ſummum conſcendere, cùm impiorum via voluptatis ſit prona & facilis, ſed quæ deſcẽdat in infernum. Hoc eſt quod canit Virgilius 6. Æneid.

Facilis deſcenſus Auerni,
Sed reuocare gradum, ſuperaſq; euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt: pauci quos æquus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Dis geniti potuere.

Sapiens ergo ſemper ſurſum habet cor, os & manus, dicitque cum Apoſtolo, *Noſtra conuerſatio in cælis eſt*, Philipp. 3. 20. & illud: *Quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens.* Huc ſpectat ingens eleuatio & diſtantia cæli à terra, quæ facit vt homo contendens in cælum magnis paſſibus ſurſum aſſiduè tendere debeat, ſi in cælum peruenire velit. Mathematici enim docent, concauum firmamenti, ſiue cæli ſtellati, octoginta millionibus milliarium diſtare, & eleuatum eſſe ſuper terram. Quare ſi quis bis mille annis viueret, & quotidie directè in altum aſcenderet ad centum milliaria, idque continuò, poſt bis mille annos necdum perueniret ad concauum firmamẽti. Rurſum poſt alios bis mille annos tantumdem quotidie aſcendens, non perueniret à concauo ad conuexum firmamenti: quando ergo à conuexo firmamenti ad cælum empyreum, quod longè magis diſtat & eleuatum eſt, perueniret? Vide dicta Geneſ. 1. v. 14. Hinc Deus ſanxit, vt paſſibus non corporis, ſed mentis, tanta ſpatia tranſmittamus; vt nimirum eamus de virtute in virtutem, donec videamus Deum deorum in Sion. Hunc ſenſum exigit antithesis, qua τὸ *lemaala*, id eſt *ſuper*, opponitur *inferno nouiſſimo*; Hebr. *qui eſt infra vel deorſum*, id eſt qui eſt imus vel ima pars mundi.

Vbi Nota, ex hoc loco & ſimilibus liquere, quòd Iudæis in veteri teſtamento non tantùm fuerint promiſſa bona terræ, ſed promiſſum fuerit & cælum, eiuſque gloria & felicitas, ac viciſſim cõminata eis fuerit gehenna inferni, ſi Dei leges violarent. Hinc & Septuag. vt habet auctor Catenæ Græcor. vertit, *viri prudentis cogitata ſunt viæ vitæ: præſtant nãque vt ſaluus euadat ab inferno.* Prudentes enim non aliud cogitant, quàm quomodo fugiant infernum, & conſcendant in cælum. Et Aben Ezra: *Semita vitæ*; inquit, למעלה *lemaala*, id eſt *ſuperna, eſt intelligenti*, q. d. *Sapiens laborat vt conditoris ſui voluntati obtẽperet, quo iter carpere poſſit vitæ quæ ſuperna eſt, hoc eſt anima, quæ deſiderio flagrat redeundi ad Deũ, inferni ſedibus deuitatis in ima ſede conſtitutis.* Et R. Leui: *Via vitæ*, inquit, *longè ſuperior eſt erudito. Quocirca in ſuis contẽplationibus ad ſublimiora & nobiliora prouehetur.* Iſta ergo vocantur à Salomone למעלה *lemaala*, id eſt ſublimiora, quæ dignitate præſtant. Quanto enim quidque in hac mundi machina eſt ſublimius, tanto eſt nobilius & præſtantius. Vnde cælum præ-

ſtantius eſt elementis: & inter elementa quanto quodque eſt altius, tanto eſt præſtantius. vnde ignis præſtat aëri, aër aquæ, aqua terræ. Cor igitur iuſti eſt præſtantiſſimum: quia altiſſimum, vtpote fixum in cælo empyreo, ipſóque Deo. Conemur itaque ſemper ſurſum aſcendere per cæleſtes cogitationes: quia quo magis aſcenderimus, eo magis recedemus ab inferno, & accedemus ad Deum, & ad ſecuritatem ſalutis æternæ. Sic Simeon Stylites gradatim columnam aſcendit altiùs ſenſim & altiùs, vt pedetentim remotior à terra vicinior fieret cælo. *Primùm enim*, inquit Theodoret. in Hiſtoria SS. Patrum, *iuſſit ædificari columnam ſex cubitorum, deinde duodecim, poſtea viginti duorum, nunc autem ſex & triginta. Cupit enim in cælum euolare, & ab hac terrena liberari conuerſatione.* Quocirca idem bis quotidie ad populum, turmatim eius viſendi causâ confluentem concionabatur, *iubens in cælum ſuſpicere & euolare, & à terra diſcedere, & regnum quod exſpectatur viſione apprehendere, & gehennæ pœnas timere, & terrena contemnere, & futura exſpectare.* Quin & in columna ſtãs mortuus eſt: *corpus autem ne ſic quidem cadere ſuſtinuit, ſed rectum ſtetit in loco certaminum* (cælum ſuſpiciens) *tamquam inuictus Chriſti athleta, nullã partem membrorum volens terram tangere.* huc uſque Theodor. Sic & S. Franciſcus & vitâ, & voce, non aliud prædicabat quàm, *Surſum corda, ad cælum, ad cælum.* Vnde hoc eius erat apophthegma, *militaturis Deo nihil mundanorum eſſe reſeruandum, ſed eos ſeſe omnibus debere exuere*, &, vt ipſe aiebat, *expropriare*. Plura citabo v. 26. ſub finem. Age ergo, ô fidelis, ô Chriſtiane, ô ſacerdos, ô Religioſe, quià Deo ante tempora ſæcularia conſcriptus es ciuis domus Dei, heres cæli, coheres Chriſti, mundana deſpice, ſuperna reſpice, altiorem terris vitam age, cum angelis conuerſare, eorum vitam æmulare, breui in beata æternitate eorum conſors futurus.

Hinc Tertiò, Beda: Via vitæ, inquit, eſt ſuper eruditum, id eſt via vitæ tranſcendit vires naturæ hominis: quare cæleſti eget lumine & gratia à Deo aſpirata, vt iter virtutis, quod ad cælum ducit, ineat. Fides enim, ſpes, charitas, ceteræque virtutes Chriſtianæ, ſunt ſupernaturales, ac proinde cælitus infuſæ, quibus ad gloriam cæleſtem, inferni periculis deuitatis, tendimus & peruenimus.

Aliter Dionyſ. & Arboreus, q. d. Semita vitæ eſt lex Dei, quæ eſt ſuper hominem iuſtum: illi enim iuſtus ſe ſubdere & obedire debet, ſi velit declinare ab inferno, & viam ad vitam beatam inire: lex ergo ſuperior eſt iuſto, illi mandans & imperans, cui proinde iuſtus ſponte ſe ſubijcit & obtemperat.

Denique infernus vocatus *nouiſſimus*: quia vltima eſt & infima mundi pars, ac proinde cælo, quod primum & ſummum eſt, oppoſita. Galatinus lib. 6. de Arcanis fidei cap. 9. docet, Hebræos priſcos credidiſſe duo poſt mortem animarum receptacula, vnum bonorum, alterum malorum: vtrumque tamen infernus vocatur; ſed prius vocatur infernus ſuperior, ſiue limbus Patrum; alterum infernus inferior, ſiue gehenna damnatorum.

Vers. 25. *Domum ſuperborum demolietur Dominus: & firmos faciet* (Hebr. *ſtatuet*, vel ſtabiliet) *terminos viduæ*] Pro *ſuperborum*, Septuag. vertunt, ὑβριστῶν, id eſt *iniurioſorum, contumelioſorum*; Syrus *ſtul*-

A *torum*. Pro *demolietur*, hebr. eſt יסח *iiſſach*, id eſt *euerret*, ſicut ſcopis euerrimus ſordes domus: ſuperbi enim ſunt ſordes mundi, idcirco Deus eos euertit; Septuag. *diruit*; Syrus, *eradicabit*; alij, *extirpabit*, id eſt ſtirpitus euellet & euertet; R. Leui, *ſolo æquabit*.

Senſus planus eſt, q. d. Deus ſuperborum hoſtis & antagoniſta eorum domos, id eſt familias, æquè ac opes & prædia, ſternet & euertet: eriget verò & ſtabiliet domos, id eſt familias & prædia humilium & afflictorum, quales in primis ſunt viduæ. Viduæ enim quaſi deſolatæ, & ab omnibus derelictæ, ſpecialiter Deo ſunt curæ, iuxta illud pſal. 145. *Pupillum & viduam ſuſcipiet.* Celebre eſt illud Æſopi Mythologi, qui rogatus *quid Deus faceret*, reſpondit, *Superbos humiliat, humiles exaltat.* Addit S. Ambroſ. lib. de Viduis, duas alias huius curæ diuinæ cauſas. Prior eſt, vt coniugatæ B ſint vniuiræ, vt ſcilicet contentæ vno matrimonio, mortuo marito alium non quærant, ſcientes ſe, ſi viduæ maneant, in Dei curam & patrocinium tranſire. Vnde addit: *In diuinis iudicijs nullo peccato Iudæi Dominum læſiſſe produntur, quam quòd viduæ gratiam minorúmque iura violarunt. hæc propheticis cauſa vocibus conclamatur: hæc ſola cauſa delicti inuidiam mitigatura memoratur, ſi honoretur vidua in honoribus, eique iuſtitia deferatur. Sic enim habet Iſaiæ 1. Iudicate pupillo, & iuſtificate viduam, & venite diſputemus; dicit Dominus.* Poſterior eſt, quòd vidua repræſentet Eccleſiam, cuius ſponſus Chriſtus mortuus abijt in cælum: ipſa ergo remanet vidua. Ait ergo S. Ambroſ. Deum curare viduas, quia ipſæ *Eccleſiæ referunt viduitatem, quæ Chriſtum virum ſuum amiſit ſecundùm corporis paſſionem, de qua dictum eſt illud apud Iſaiam: Quoniam* C *multi filij deſertæ magis quàm eius quæ habet virum.*

Viduæ Deo curæ, cur? Ratio prima.

Secunda.

Tertia.

Vnde myſticè, Beda per ſuperbos accipit hæreticos, quos quaſi ſordes Eccleſię ex ea euerrere ſolet Deus: per viduam verò accipit Eccleſiam, cuius terminos firmare & propagare idem ſolet. Auctor autem Catenæ Græcor. per ſuperbos accipit Synagogam ſuperborum Iudæorum, qui Chriſtum occiderunt, idóque exciſi ſunt: per viduam verò Eccleſiam Gentium, quam Deus Synagogæ prætulit & ſtabiliuit.

Tertiam cauſam addit idem S. Ambroſ. Adhort. ad virgines, quòd viduæ exemplum caſtitatis illuſtre præbeant non ſolùm coniugatis, ſed etiam virginibus: facilius enim eſt virgini non expertæ D carnales illecebras ſeruare virginitatem, quàm viduæ eas expertæ ſeruare viduitatem. *Exemplum viduitatis*, inquit, *& virginitatis magiſterium eſt*. dum enim videt virgo viduam intactam ſeruare viduitatem, incitatur & ipſa vt illibatam ſeruet virginitatem.

Quarta.

Vers. 26. *Abominatio Domini, cogitationes malæ: & purus ſermo pulcherrimus firmabitur ab eo*] τὸ *firmabitur ab eo* non eſt in Hebræo, Græco & Chald. nec in Latinis Complut. ſed intelligitur ex antitheſi: Hebræa enim ad verbum ſic habent, *cogitationes mali*, id eſt rei malæ (Vatabl. *mali*, ſcilicet *viri*) *abominatio ſunt Domini: & pura eloquia pulchritudinis*, id eſt, pura eloquia pulchreſcunt, repete *Domino*, q. d. Sicut Deus abominatur cogitationes malas, ſic puros ſermones, gratos pulchróſque habet, iiſque quaſi decoratur & pulchreſcit: quare eos ſuo aſſenſu & cooperatione firmat, id eſt affirmat & confirmat. ita Vatabl. Septuag. *abo*-

minatio Domino cogitatio iniuſta: caſtorum autem locutiones σεμναὶ, id eſt *graues, puræ, honeſtæ*; Symmach. ἁγναὶ, id eſt *caſtæ*; Theodot. καθαραὶ, id eſt *mundæ*; Chald. *& puri ſermones ſuaues ſunt*; Vatab. *iucundi ſunt*; alij, *puri ſunt ſermones decoris vel pulchritudinis*; Syrus, *pura verba delectabilia ſunt*; Aben Ezra, *puri ſinceríque ſermones reputantur vt argentum ab omni ſcoria ſegregatum, quibus delectatur Deus.* Cogitationibus malis opponit purum ſermonem, hoc eſt puram cogitationem: ex hac enim ſequitur purus ſermo: ex abundantia enim cordis os loquitur. Eſt metalepſis crebra Salomoni. Senſus ergo eſt, q. d. Deus abominatur cogitationes malas, indéque prodeuntes malos ſermones: vice verſâ amat puras cogitationes, indéque prodeuntes puros ſermones, qui in oculis Dei æquè ac homini pulcherrimi ſunt, ideóque ei perplacent, ab eóque diriguntur & confirmantur. Vnde R. Leui ex Hebræo ſic vertit & explicat: Deteſtatur Deus improbi cogitationes, quòd ſemper in improbitate volutentur: quæ verò animo verſant puri & mundi, nihil aliud ſunt quàm ſermones qui Deo iucundi accidunt.

Tangit hîc radicem omnis mali & boni, nimirum cogitationes malas & bonas. Ex mala cogitatione enim mentis naturaliter oritur delectatio in voluntate: ex delectatione appetitus: ex appetitu conſenſus: ex conſenſu opus: ex opere conſuetudo: ex conſuetudine obſtinatio: ex obſtinatione gehenna. vice verſa ex cogitatione bona hæc eadem ſed bona oriuntur, ac tandem cæleſtis gloria & felicitas. Vnde hîc proſapiam cogitationis bonæ & malæ, eiúſque filios, nepotes & pronepotes. Quare ſumma homini cura adhibenda eſt circa cogitationes, vt non niſi bonas animo verſet, & malas vel à dæmone, vel à concupiſcentia, vel ab hominibus immiſſas ſtatim excludat, & velut oua aſpidum exterminet. Qui enim ſemper bonas cogitationes mente verſat, non niſi bonum appetere poteſt. voluntas enim ſequitur intellectum & cogitationem. Hoc eſt quod ait Chriſtus Matth. 15. 19. *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ: hæc ſunt quæ coinquinant hominem.* Vide vt Euangelium legi, Chriſtus verus Salomon priſco Salomoni aſtipuletur. Huc facit illud Sixti philoſophi: *Bona mens* (quæ bona cogitat) *chorus eſt Dei: mala mens* (quæ mala cogitat) *chorus eſt dæmonum. Templum ſanctum eſt Deo mens pij, & altare optimum eſt ei cor mundum.*

Rurſum cogitationes bonas, vel malas, amplectitur, vel abominatur Deus: quia ipſæ ſunt indices & effectus amoris boni vel mali, quem Deus amplectitur vel abominatur, iuxta illud S. Auguſt. *Amor meus pondus meum: eo feror, quocunque feror.* Voluntas enim quaſi domina mouet intellectum, vt cogitet de re ſibi chara, eiúſque pulchritudinem ſibi repræſentet, vt ea ſe oblectet. Vis ſcire quid ames? vide quid ſæpè cogites: hoc enim amas. Igitur ex cogitatione Deus metitur amorem, in quo tota hominis bonitas vel malitia moralis conſiſtit. Denique docet hîc Salomon, cogitationes moroſas, quibus voluntas plenè vel ſemiplenè conſentit, eſſe peccata, etiam ſi in opus non exeant, iuxta illud Chriſti: *Qui viderit mulierẽ ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.* Prohibitæ enim ſunt nono decalogi præcepto, *Non concupiſces*, vti oſtendi Deuter. 5. 21. & Roman. 7. v. 7.

A Audi S. Gregor. 21. Moral. cap. 2. *Per Moyſen*, inquit, *luxuria perpetrata: per auctorem vero mundi, etiã luxuria cogitata damnatur. Hinc enim eſt quod diſcipulis primus Eccleſiæ paſtor dicit: Propter quod ſuccincti lumbos mentis veſtræ, ſobrij, perfecti, &c. Lumbos enim carnis ſuccingere, eſt luxuriam ab effectu refrænare: lumbos verò mentis ſuccingere, eſt hãc etiã à cogitatione reſtringere. Callidus namque aduerſarius noſter eſt, & dum exteriùs ab effectu operis expellitur, ſecretò polluere cogitationem molitur. Vnde ſerpenti à Domino dicitur: Pectore & ventre repes. Serpens nimirum ventre repit, quando hoſtis lubricus per humana membra ſibi ſubacta vſque ad expletionem operis peruenit: ſerpens autem repit pectore, quando eos quos in opere luxuria non valet, polluit in cogitatione. Sed quia per cogitationem ad explenda opera peruenitur, rectè ſerpẽs priùs pectore, & deinde ſerpere vẽtre deſcribitur.*

Porrò, cogitationes malæ Primò, ſunt machinationes malæ, quibus quis alij malum molitur.
B Secundò, ſimulationes, doli & fraudes, de quibus hunc locum ſic explicat Noſter Salazar: *Abominatio Domini cogitationes malæ*, id eſt Deus vehementi odio proſequitur dolos & inſidias, quas impij ad proximorum perniciem aſſumunt. *Purus autem ſermo pulcherrimus firmatur ab eo*: ſermo videlicet ſincerus & doli expers, ab ipſo pulcherrimus aſſeritur, & exiſtimatur: hic ſcilicet illi probatur & arridet. Homines enim ea verba pulchra magis, lepida & ſalſa eſſe exiſtimant, quæ technas aliquas aut dolos, aut ſimulationes continent: Deo autem nullus vel pulchrior, vel lepidus magis ac ſalſus videtur ſermo, quàm ſincerus & candidus, cui nihil doli aut deceptionis ſubeſt, nihil falſitatis
C aut ſimulationis.

Tertiò, cogitationes malæ ſunt obſcenæ & luxurioſæ: his enim directè opponitur cogitatio & *ſermo purus*; Symmach. *caſtus*, Theodot. *mundus*. Præ ceteris enim cogitationibus malæ ſunt, Deóque diſplicent, cogitationes venereæ, tum quia ſummè contrariantur diuinæ puritati & ſanctitati: tum quia illecebroſæ ſunt, faciléque voluntatem illiciunt trahúntque ad conſenſum, ſaltem imperfectum vel tacitum & implicitum, idque ob concupiſcentiam nobis innatam, quæ in rebus venereis eſt vehementiſſima. ſicut ergo qui tangit picem, inquinatur ab ea, & qui luctatur cum ſordibus & ſtercore, ab eo ſordidatur, iuxta illud: *Vinco vel vincor, ſemper ego maculor*: ſic pariter qui diſputat & luctatur cum cogitationibus impudicis, iiſdem inquinatur. Quare ceterorum vitiorum cogitatio-
D nes reſiſtendo, luxuriæ verò fugiendo vincuntur, iuxta illud Apoſt. *Fugite fornicationem.* ita Caſſianus, Climachus, Dorotheus, & S. Auguſt. ſer. 250. de Temp. *Inter omnia*, ait, *Chriſtianorum certamina ſola duriora ſunt prælia caſtitatis, vbi quotidiana eſt pugna, & rara victoria. Grauem caſtitas ſortita eſt inimicum, qui quotidie vincitur & timetur. Et ideo nemo ſe falſa ſecuritate decipiat, nemo de ſuis viribus periculoſè præſumat, ſed audiat Apoſtolum dicentem: Fugite fornicationem*, 1. Corinth. 6. Probat id exemplo Ioſeph, qui fugiendo heram ſe tentantem vicit: & Dauidis, qui non fugiendo tentationi ſuccubuit, & adulterium commiſit.

Quartò, per cogitationes malas accipe vitioſas quaſlibet, vti ſuperbiæ, iræ, inuidiæ, gulæ, acediæ, &c. Omnes enim has abominatur Dominus: atq; anima vt Deo placeat, ab omnibus ſeſe expurget oportet, vt in conſpectu eius pura & nitida ſit inſtar terſi ſpeculi, imò angeli.

Moral. de cogitationibus bonis

Antiſtrophæ huic Salomonis ſententiæ ſunt apophthegmata priſcorum Patrũ. Hyperichij dicentis: *Cogitatio tua ſemper ſit in regno cælorum, & cito in hereditatem accipies illud.* ita habetur in Vitis Patr. lib. 5. libello 11. n. 35. Ibidem in meditationibus duodecim Anachoretarum ordine quartus: *Ego ſic ſum*, inquit, *ac ſi in monte Oliuarum ſedens cum Domino & diſcipulis eius. Et dixit mihi: Nullum agnoſcas ſecundum carnem, ſed eſto ſemper cæleſtis conuerſationis imitator, ſicut bona Maria Magdalena ad pedes Ieſu ſedens, & verba eius audiens. Efficiamini ſancti & perfecti, ſicut & Pater veſter qui in cælis eſt. Et: Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde.* Ordine verò nonus ait: *Ego quotidie Eccleſiã intellectualium virtutum expecto, Dominum gloriæ in medio eorum video ſuper omnes ſplendentem: quando autem abſcedo ab eo, aſcendo in cælum expectans admirãdas pulchritudines angelorum, vt quos emittunt hymnos ineffabiliter Deo & dulces eorũ cãtilenas audiã, differórq; ſonis & vocib⁹ & ſuauitate, vt libeat reminiſci quod ſcriptũ eſt: Cæli enarrãt gloriã Dei, &c. Et omnia quæ ſuper terram ſunt, ſicut cinerẽ & ſtercora opinor.* Ecce hæ ſunt cogitationes bonæ & ſermones puri, qui Deum & angelos oblectant, ſicut impuri delectant Luciferum & dæmones. Quocirca Barlaam ad Ioſaphat apud Damaſcen. in Hiſtor. cap. 19. inſtãter adhortatur eum ad cogitationum puritatem & curam. *Non enim*, inquit, *actiones dũtaxat, verum etiã cogitationes noſtræ apud Deũ in numerato ſunt, coronaſq; aut ſupplicia nobis cõciliãt. Siquidẽ Chriſtũ ſimul cũ Patre ac Spiritu ſancto in puris cordibus habitare perſpectũ habemus. Ac rurſum illud non ignoramus, quòd, quẽadmodum fumus apes, eodem modo prauæ cogitationes diuini ſpiritus gratiam à nobis propellunt. Quamobrem ſummo ſtudio in hoc enitere, vt omni vitioſã cogitatione ex animo tuo extinctâ & deletâ, optimas quaſque cogitationes in eo inſeras, tẽplũq; Spiritus ſancti te ipſum efficias. Siquidem per cogitationes ad actiones ipſas venimus: atque omne opus à cogitatione animíque agitatione progrediens paruum primò initium arripit, ac deinde tacitis incrementis augeſcens ingens ad extremum efficitur.*

Abbas Ioannes in Vitis Patr. lib. 3. adud Ruffinum n. 108. & 109. docet cogitationes prauas oratione ſuperandas: *Quandocumque*, inquit, *cogitatio turpis ſuccenſa fuerit ab inimico, tũc aquam orationis effũdat, & extinguat illam.* Syncletica ibidẽ lib. 5. libello 4. de continentia nu. 42. *Sicut*, inquit, *venenoſa animalia acriora medicamẽta à ſe expellũt; ita ſordidã cogitationem ieiuniũ cum oratione expellit ab anima.* Ibidem lib. 6. ſub finem n. 25. ſenior quidã ait: *Qui in anima ſua memoriã malitiæ ligat, ſimilis eſt ignem inter paleas occultanti.* Ibidem lib. 5. libello 11. n. 53. alius ſenior ait: *Timor Dei velut ignis comburit arundinetum cogitationum.* Et libello 10. nu. 88. cuidam roganti: *Quid faciam, quia cogitationes ſollicitãt me, & neſcio quo modo repugnem eis?* hoc remedium ſuggerit ſenior: *Non repugnes contra omnes, ſed cõtra vnam: omnes enim cogitationes monachorum vnũ habẽt caput: neceſſariũ ergo eſt conſiderare, quæ & qualis ſit* (capitalis) *& aduerſus illã reniti: ita enim & reſiduæ cogitationes humiliãtur.* Victâ enim cogitatione radicali & capitali reliquę omnes, quę quaſi fibræ ex ea pullulant, vincũtur & ſucciduntur. Radix ergo cogitationum cuique ſolerter examinanda & veſtiganda, quâ cognitâ ſecuris mortificationum illi adhibenda: illâ enim amputatâ reliquæ ex ea manantes amputantur, vti docent rerũ ſpiritualium magiſtri. Abbas Macarius ibidem l. 5.

A libello 18. n. 9. Theoctiſto tentato: *Si tibi*, inquit, *aſcenderit cogitatio mala, numquam deorſum aſpicias, ſed ſemper ſurſum, & ſtatim te Dominus adiuuabit.* Ioannes Moſchus in Prato ſpirit. c. 69. refert illud Palladij Abbatis apophthegma: *Cogitationum obſeruatio eſt medicamentum ſalutis.* Ibidem Abbas Paſtor cuidam varijs cogitationibus æſtuanti iuſſit apprehendere ventum, cumque ille diceret ſe id facere non poſſe, ſubintulit, *Sic nec potes cogitationes prohibere ne introeant, ſed tuum eſt eis reſiſtere.* Denique vetus ille in Religionibus mos eſt, vt nouitij cogitationes & tentationes ſuas pandant Superiori: quo fit, vt tum merito humilitatis, tum Superioris prudentia & conſilio citò eis liberentur.

Vers. 27. *Conturbat domum ſuam qui ſectatur auaritiam: qui* B *autem odit munera, viuet*] Chald. *perdit domum ſuam qui congregat mammonam iniquitatis: & qui odit munus gratis* (datum) *viuet.* Auarus conturbat domum ſuam Primò, quia vt auaritiæ ſuæ ſatisfaciat, cogit domeſticos, ſeruos & ancillas plus æquo laborare etiam diebus feſtis & vetitis, ac honeſto victu & veſtitu eos defraudat, miſerèque, durè & acerbè eos tractat: quo fit vt illi contra eũ murmurent, litigent, & inter ſe rixentur, dum quiſque onus & laborem à ſe excutere, & in alium reijcere ſatagit. Secundò, auarus per fraudes, vſuras & iniuſtos cõtractus ſolet ſe ditare, ob quos lites vel illi vel heredibus eius intentantur, magna ipſis damna afferunt, & ſubinde bonis ſpoliant. Tertiò, quia Deus auaros ſolet punire priuatione opum auarè & perperam congeſtarum, vt in quo peccauerunt, in eo & puniantur. Pro *contur-* C *bat* hebr. eſt עכר *ocher*, qua voce alludit ad Achan, qui auarè ſuffurãs pallium ex ſpolijs Iericho contra præceptum Dei, conturbauit domum ſuam, imò totum Iſraelem, qui propterea cæſus fuit à Chananæis. Vnde Achan lapidatus à Ioſue in valle, quę inde dicta eſt Achor, id eſt turbationis, audiuit: *Quia turbaſti nos, exturbet te Dominus in die hac*, Ioſue 7. 25. Sic & Giezi auarè & ſimoniacè accipiens munera à Naaman, quem Eliſeus herus eius curauerat à lepra, eamdem ſibi & domui ſuæ, id eſt toti ſuæ poſteritati, accerſiuit, 4. Reg. 5. 27.

Qui autem odit munera, viuet] Antitheſis æque exigebat vt diceret: *Qui autem odit auaritiam, viuet.* Verùm Salomon more ſuo ponit ſpeciem magis vſitatam pro toto genere auaritiæ, atque ex ſpecie totum genus per ſynecdochen in- D telligit, q.d. Iudex, conſiliarius, & quiuis officialis, qui in ferenda ſententia, vel dando conſilio, in diſtribuendis beneficijs, vel officijs publicis, &c. non ſinit ſe corrumpi muneribus, ſed ab ijs abſtinet, vt æquam pro iuſtitia ferat ſententiam, vt ſanum ſincerúmque det conſilium, vt officium vel beneficium magis dignis aptiſque conferat; hic vtique Deo dante *viuet*, id eſt aget vitam quietã, felicem, longæuam in hoc ſæculo, & æternam in futuro. Quod autem dico de odiente munera, idem à pari vel ſimili intelligo de odiente vſuram, ſimoniam, & quamlibet auaritiam. Nam ex vna ſpecie acceptionis munerum totum genus auaritiæ intelligo.

Hinc & Septuag. vt priorem partem poſteriori per antitheſin adæquarent, pro genere auaritiæ ſpeciem eamdem ponẽtes ſic vertunt, *diſperdit ſeipſum acceptor munerum: qui autem odit munerum acceptiones, ſaluatur.* Sic & Syrus.

Noſter Salazar per odientem munera accipit odientem vſuras: vſura enim cùm non ſit debita, vtique eſt donum & munus, quod vſurarius à petente mutuum iniuſtè depoſcit & exigit. Verùm vt hoc ſit verum, vſura eſt ſpecies dumtaxat auaritiæ; vnde totum eius genus non adæquat: quare non æqua, ſed manca remanet antitheſis.

Porrò Ianſenius rectè aduertit, hanc ſententiam maximè competere Eccleſiaſticis, qui auarè ſe & ſuos ditare ſatagunt: hi enim Primò, peccant, animamque ſuam inquinant auaritiâ, putà pluralitate beneficiorum & penſionum (taceo de ſimonia, vſuris, &c.) quæ in eis grauior eſt quàm in laicis: ipſorum enim profeſſio eſt vacare Deo & cæleſtibus, ac faſtidire temporalia. Vnde dum fiunt clerici, dicunt cum Leuitis: *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei.* Si Dominus eis eſt pars, cur partes terræ ambiunt? Secundò, conturbant domos & familias ſuas multis curis, laboribus, litibus, quas ſecum vehit cupiditas, imò domos ſuas & ſuorum, quas per auaritiam ditare volunt, hoc ipſo depauperant & euertunt. Experientia enim docet, bona Eccleſiaſtica, cùm ad laicorum domos transferuntur, eas earumque opes conſumere & deuorare, perinde ac pennæ aquilarum aliarum auium pennis immiſtæ eas conſumere perhibentur. Tertiò, ſcandalizant Eccleſiam Dei. dicit enim populus fidelis: Si clerici illiberes Deóq; ſacrati inhiant bonis terrenis, multò magis nos, qui liberos habemus, ea accumulare debemus. Vnde ex Climaco Dionyſ. *Auarus,* inquit, *eſt Euangelij ſubſannator; quoniam terrenorum contemptum Chriſtus exemplo & Verbo præcipuè commendauit.* E contrario Paſtores & Eccleſiaſtici, qui bona terrena contemnunt, eáque largiter in pauperes diſpenſant, viuent per gloriam in cælis, ac per memoriam, famam & gloriam in terris, vti viuit S. Gregorius Magnus, qui ſibi pauper alijs diues, egenos omnes non ſolùm Romæ, ſed & per totam Italiam, imò & per Hiſpaniam, Galliam, Palæſtinam totumque orbem aluit; ac noſtro ſeculo S. Carolus Borromæus, cuius paupertatem opumque contemptum ac liberalitatem vtinam legant & imitentur omnes Prælati & Clerici. Vide dicta Ezech. 34. 5.

Munerum noxa. Hanc gnomen apologo ſimiæ & vulpis exornat Cyrillus lib. 3. Apolog. moral. c. 12. Simia, inquit, ab hiſtrione fauum mellis pro munere accipiens, illi ſe in famulam ad ioculares ludos populo exhibendos obtulit; quare ab eo, ne fugeret, catenula alligata, ac in ludibrium populo expoſita, ſerò captiuitatis ac miſeriæ, duræque ſortis pœnitere cœpit: vnde munus acceptum damnans exclamauit: *O ſubornatum deceptiua cupiditatis hamũ,* Apologus. *lethiferum munus, munerum naturalium adeptiuum, grauiſſimum obligationis pignus, ſtulti & ſapientis cõmercium minimum, maximum emptionis pretiũ, ſeruitutis iugum, iniquitatis fermentum, captiuitatis indicium, fomentum diſcordiarum, ſubuerſio ciuilitatum, omnium ſeminarium malorum, amatũ venenum!* Profert deinde exempla Philoſophorum, qui quòd munera regum ſpreuerint, regibus fuere ſuperio-
Exempla: res: *Quantis enim gloriæ titulis effertur ille Diogenes, quòd calcatis regiis opib⁹ per medias Alexãdri Macedonis gazas, corporis cultu pauper, ſed virtute opulẽtus inceſſit? Siquidẽ hoc locupletior maiorque ſplenduit, quo plus fuit hoc ipſum, quod accipere noluit, quàm id, quod ille dare diſpoſuit. Quantis laudationibus morũ cultor Socrates attollitur, cùm Archelai regis ſatis magnis pere*batur muneribus honorandus? & reſpondit nolle ſe ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cùm reddere illi paria non poſſet. Liber quippe eſſe voluit, dum antè reddere, quàm ſuſcipere cogitauit. Quantis ſimiliter præconijs exornatur Fabricius vir nec ditiſſimus, dum munus ſibi viro pauperi à Pyrrho oblatum renuit, magis eligens honeſtate ciuis liberi, quàm muneribus empti regis glorioſitate potiri? Qui profectò in re multò magis emicuit, dum rex admiratus ſpectabilem virum ſuper ſolem erexit, dicens: Ille eſt Fabricius, qui difficiliùs ab honeſtate, quàm ſol à rectitudine curſus ſui auerti poteſt.*

Per miſericordiam & fidem purgantur peccata: per timorem autem Domini declinat omnis à malo] Hic verſus tranſſcriptus eſt ex Septuag. Nam in Hebræo non extat hoc locò, ſed c. ſequ. v. 6. vbi pro *fidem* hebr. eſt אמת *emeth*, id eſt veritas. Veritas autem cùm opponitur miſericordiæ, idem eſt quod iuſtitia, & ſignificat opus debitum, ſicut miſericordia ſignificat opus indebitum, gratuitum & liberale. Senſus ergo eſt, q.d. Per opera virtutis eleëmoſynæ gratuita, & per opera virtutis iuſtitiæ quoquo modo debita purgantur peccata: quia per hæc opera facta in gratia Dei ſatisfacimus pro pœna peccatis debita; quin & ſi in culpa ac peccato ſimus, illud per illa abolemus, ſi adſit vera mentis contritio: ſi nimirum ex corde contrito pro expiatione culpæ illa Deo offeramus. *Per timorem Domini* verò quis *declinat à malo.* q. d. Eleëmoſyna expiat peccatum iam commiſſum: timor Dei verò præſeruat à committendo. Fac ergo eleëmoſynam, vt expies præterita, ac indue timorem Dei, vt caueas futura: ſic purum te à peccato ſeruabis, tuamque ſalutem in ſecuro conſtitues. Vnde S. Cyprian. vel quiſquis eſt auctor tract. de Opere & eleëmoſyna, docet Deum ſtatuiſſe duo peccati lauacra, ſcil. baptiſmum ad eluenda crimina ante illum perpetrata, & eleëmoſynam ad expianda peccata poſt illum commiſſa. *Coarctati,* inquit, *eramus, & in anguſtum innocentiæ præſcriptione concluſi. Nec haberet quid fragilitatis humanæ infirmitas atque imbecillitas faceret, niſi iterum pietas diuina ſubueniens iuſtitiæ & miſericordiæ operibus oſtenſis, viam quamdam tuendæ ſalutis aperiret, vt ſordes poſtmodum quaſcumque contrahimus eleëmoſynis abluamus. Loquitur in Scripturis Spiritus ſanctus & dicit: Eleemoſynis & fide delicta purgantur: non vtique illa delicta, quæ fuerant antè contracta: nam illa Chriſti ſanguine & ſanctificatione purgãtur. Item denuo dicit: Sicut aqua extinguit ignem, ſic eleëmoſyna extinguit peccatum. Hîc quoque oſtenditur & probatur, quia ſicut lauacro aquæ ſalutaris gehẽnæ ignis extinguitur, ita eleëmoſynis atque operibus iuſtis delictorũ flamma ſopitur. Et quia ſemel in baptiſmo remiſſio peccatorũ datur, aſſidua & iugis operatio, baptiſmi inſtar imitata Dei rurſus indulgentiam largitur.* Salomoni aſtipulatur Chriſtus Lucæ 11. 41. *Quod ſupereſt*, inquit, *date eleëmoſynã: & ecce omnia mũda ſunt vobis.* Eleëmoſyna ergo remittit peccata venialia & pœnã mortaliũ: ad hæc diſponit ad remiſſionẽ culpæ mortalis, eamque de facto abolet ſi fiat ex contritione. Vide Origen. S. Ambroſ. Bedã, Tolettũ & alios in Lucæ cap. 11. 14. Vide & quæ dixi Daniel. 4. 24. ad illa: *Peccata tua eleemoſynis redime.*

Mens iuſti meditatur obedientiam: os impiorum redundat malis] Gloſſa & alij pro *obedientiam* legunt, *ſapientiam.* Vnde diſcas veram ſapientiam eſſe obedientiam, ſi ſcilicet quis obediat Deo & Superioribus quaſi vica- VERS. 28.

riis Dei, præſertim quia obedientia debet condiri ſapientiâ vt ſapiat Deo, ait S. Bernard. Hebr. eſt לענות *laanoth*: quod duo ſignificat, primò, *reſpondere*; Secundò, *humiliari*. Addit Tertiò, R. Leui & R. Dauid ſignificare *negotiari*.

Vnde primò, Pagn. Tigur. Clarius, R. Salomon & alii vertunt, *cor iuſti meditatur quod reſpondeat: os verò impiorum eructat* vel *effutit mala*, q. d. Iuſtus interrogatus non ilicò reſpondet, ne præcipiti reſponſo quid dicat quod impium ſit in Deũ, aut iniurium proximo, ſed meditatur quid ſapiẽter reſpondeat, iuxta illud S. Bernardi, *Verba bis ad limam, antequam ſemel ad linguam*. at verò impius ſine præmeditatione mala quæ corde gerit, ore effutit, & quidquid in buccam venit, eructat inſtar fontis omnem aquam tam puram quàm ſordidam à ſe receptam ebullientis. Vnde aliqui vertunt, *euomit mala*. Sicut enim vomitu eiicitur crapula, phlegmata & ſordes ſtomachi: ſic impius maledicentiam, calumniam, petulantiam, faſtum, iram, &c. quæ corde gerit, ore euomit. Aban Ezra hæc refert ad v. 27 qui in Hebræo immediatè præcedit, q. d. Iudex incorruptus, qui odit munera, viuet, ideóque mens eius auditis partibus inter ſe litigantibus meditatur quid reſpondeat, vt ad iuſtitiæ normam ius dicat. Verùm alii ad iudicem hæc non arctant, ſed generatim vt ſonant accipiunt. Huc facit illud Demoſthenis, cui cùm obiiceretur, quòd elaborata pronuntiaret, reſpondit, *ſe non modo ſcripta, ſed etiam ſculpta dicturum eſſe, ſi poſſet*. Addiditque: *Ego ciuem improbum duco, qui ſine meditatione audet reip. conſilium dare*.

Secundò, R. Leui, Vatab. & R. Dauid Hebr. *laanoth* cenſent idem eſſe quod לעניין *leinian*, ideſt *negotium*. Vnde vertunt, *cor iuſti meditabitur negotium* aut *negotiari*, q. d. Iuſti mens ſemper intenta eſt cogitationi rei & negotii, ex quo emolumentum capiat. Aut q. d. Cor iuſti meditatur loqui cum negotio & rerum pondere, cum decore & amœnitate rerum, ac cum fructu: è contrario os impii leuiter, indecorè, temere & ſine fructu omnia quæ cogitat, effutit. Notatur ergo loquacitas inſipientis, & commendatur grauitas loquendi ſapientis.

Tertiò, Noſter optimè vertit, *mens iuſti meditatur obedientiam*, putà humilitatem, ſubiectionem, mãſuetudinem, q. d. Cùm iuſto quid præcipitur, quantumuis durum & arduum, à lege, à Deo aut Superiore: imò cùm ipſe ab eodem, vel alio æquali, aut inferiori, de vitiis & defectibus ſuis admonetur; ilicò mentem humiliter & manſuetè inſtar agni ſubiicit præcepto & obedientiæ, vel admonitioni & admonenti. at verò impius cùm quid diſplicens præcipitur, aut cùm de vitiis arguitur; recalcitrat, obmurmurat, & mille impatientiæ verba eructat, eſtque inſtar fluminis exundantis, quod omnia vicina aquarum copiâ opplet: ſic enim & ipſe ex abundantia cordis maledicentiæ profluuium continuè ebullit, eóque omnes onerat & obruit.

Hoc videntur voluiſſe Septuag. dum vertunt, *corda iuſtorum meditantur fidem, & os impiorũ reſpõdet mala*, & Chald. *cor iuſti meditatur in fide, & os impiorum eructat mala*. Per *fidem* enim intelligunt *fidelitatem*, vt explicat Syrus, quam inferior debet ſuo Superiori, putà *obedientiam*.

Porrò iuſtus meditatur obedientiam, Primò, meditando obedientiæ præſtantiam, vtilitatem, A fructum & neceſſitatem, præſertim præcepti vel voti, ſi illam vouerit. Nam, vt ait Climacus Gradu 4. *Obedientia eſt perfecta abnegatio propriæ animæ & corporis, mors voluntaria, vita ſine ſollicitudine, nauigatio ſine damno, ſepultura voluntatis: eſt iter facere dormiendo ſub onere aliis impoſito, & ſuper aliorum vlnas, ne mergaris natare*. Secundò, meditando rationes, quæ eum flectant ad obediendum, ac præcepti rigorem temperent mitigéntque, vt, cùm Superior vocat, vel quid arduum iubet, ilicò cum Samuele dicat: *Ecce ego*. & cum S. Paulo: *Domine quid me vis facere?* ac præſertim meditando obedientiã Chriſti, qui factus eſt pro nobis obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis, vt nos per inobedientiam Adæ perditos ſuæ obedientiæ exemplo B reſtauraret, doceretq; obedire, q. d. Inſpice, & fac, obedíque ſecundùm exemplar, quod tibi in mõte Caluariæ oſtendi. Tertiò, meditando gradus obedientiæ, vt eos ſenſim aſcendat. Hi gradus ſunt tres: Primus & infimus eſt, facere opus præceptũ; Secundus, velle opus præceptum, illúdq; amare, ac libenter, promptè & alacriter capeſſere; Tertius, non tantùm velle, ſed & iudicare opus præceptum melius eſſe quàm quoduis aliud, ita vt nõ tantũ voluntatem, ſed & iudicium ſuũ Superiori ſubmittat, credátque melius eſſe id quod Superior præcipit, quàm quod ipſi mens propria vel quiuis alius ſuggerit. Quartò, meditando modos dexterè exequendi id quod præceptum eſt. Vnde S. Bern. ſerm. de virtute obedientiæ *Fidelis obediens*, C inquit, *neſcit moras, fugit craſtinum, ignorat tarditatẽ, præripit præcipientem, parat oculos viſui, aures auditui, linguam voci, manus operi, itineri pedes, totum ſe colligit, vt imperantis colligat voluntatem*. Et S. Hieron. epiſt. ad Ruſticũ: *Credas ſalutare quidquid monaſterii Præpoſitus præceperit, nec de maiorum ſententia iudices, cuius officii eſt, obedire & implere quæ iuſſa ſunt, dicente Moyſe: Audi Iſrael, & tace*. Caſſianus lib. 4. Inſtitutionum: *Ægyptii monachi vniuerſa cõplere quæcumque fuerint à Præpoſito ſuo præcepta, tanquam ſi à Deo cælitus ſint edita, ſine vlla diſcuſſione feſtinant*. Et S. Greg. lib. 2. in 1. Reg. *Neſcit iudicare, quiſquis perfectè didicit obedire*. S. Baſil. in Conſtit. Monaſt. c. 23. *Apoſtoli*, inquit, *ſubmiſſâ mentis ceruice obedientiæ iugum ſubierunt, alacrique animo in fora, in contumelias, in lapidationes, in ignominias, in cruces, in varias neces proceſſere. Hanc obedientiam is, qui ſecundùm Deum verè eſt monachus, Antiſtiti ſuo præſtet oportet*. Rurſum S. Bern. in ſerm. de virtute obedientiæ: *Tertius*, inquit, *gradus obedientiæ eſt, hilariter obedire. Nõ ex triſtitia*, inquit *Apoſtol. aut ex neceſſitate. Serenitas in vultu, dulcedo in ſermonibus* D *multùm colorant obedientiam obſequentis*. Vnde & Gentilis ille Poëta ait ſic:

---Super omnia vultus
Acceſſere boni.

Quis enim locus obediẽtiæ, vbi triſtitia cernitur agritudo? Oſtendunt plerumque voluntatem animi ſigna exteriora, & difficile eſt vt vultum non mutent qui mutant voluntatem.

Talis fuit obedientia Abrahæ, qui proinde fuit pater fidelium, & patriarcha obedientium, de quo Apoſtol. Hebr. 11. 8. *Fide*, inquit, *qui vocatur Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem: & exiit, neſciẽs quò iret*. Maior fuit eiuſdem obedientia in immolatione filii Iſaac: ex quo iam antè Deus illi promiſerat poſteritatem pluri-mam inſtar ſtellarum cæli: quare tunc *in ſpe contra*

ſpem credidit, &c. pleniſſimè ſciens, quia quæcumque promiſit Deus, potens eſt & facere: nimirum credidit Abraham, quòd, ſi immolando occideret filium, Deus illum à morte ſuſcitaret, vt promiſſam ſibi ex eo poſteritatem præſtaret. Idem S. Bernardus tract. de Diſpenſat. & præcepto: *Perfecta obediētia, ait, legem neſcit, terminis non arctatur, neque contenta anguſtiis profeſſionis largiori fertur voluntate in latitudinem charitatis, & ad omne quod iniungitur ſpontaneo vigore liberalis alacriſque animi, modum non conſiderans in infirmitatem extenditur.* A

Poſt hunc verſum & ſententiam hanc ſubiungunt Septuag. *Acceptabiles apud Dominum ſunt viæ iuſtorum: per eos autem & inimici amici redduntur*: quæ non extat in Hebræo, nec in Latino: poſterior tamen pars extat in vtroque cap. ſequ. v. 7. vbi eam explicabo. Cauſam dat auctor Catenæ Græc. hîc. Cùm enim, inquit, iuſti Dei voluntatem indefeſsè expleant, fit vt ex inimicis quoque amicos facere queant. Nam cùm Deo ſemel ſe dedicauerint & cōſecrauerint, pro aliis quoque intercedunt, eoſdēque, ſi inimici erant, Deo conciliant, amicōſque reddunt. B

Simili modo Septuag. tranſponunt verſus proximè ſequentes, eóſque alio loco & ordine collocant, quàm ſint in Hebræo & Latino.

VERS. 29. *Longè eſt Dominus ab impiis: & orationes iuſtorum exaudiet*] Deus vbique & in omnibus eſt realiter & perſonaliter per eſſentiam, præſentiam & potentiam; longè tamen abeſt ab impiis per fauorem & opem: quia eos odit, eóſque ſuam opem implorantes non exaudit: ſic verò vicinus eſt iuſtis, ſcilicet per amorem & beneficentiam, vtpote quos protegit, dirigit, & ſe inuocantes exaudit. Eſt ſolita metalepſis & metonymia: ex elongatione enim Dei intelligitur eius non exauditio: quia apud homines elongatio, & magna intercapedo ac diſtantia, cauſa eſt cur quis clamantem non audiat. Hanc intercapedinem & diſtantiam myſticè & ſpiritaliter inter Deum & peccatorem facit ſuperbia, libido, ceteráque peccata. Ab impiis ergo longè abeſt Deus per odium: odit enim eos & deteſtatur, eò quòd ipſi elongent ſe à Deo per ſcelera, quæ Deo ſummè exoſa ſunt & aduerſantur. Ruſum Deus exaudit iuſtos orantes: quia ipſi audiunt Deū præcipientem, eíque obediunt: quia ergo ipſi faciunt voluntatem Dei, hinc viciſſim Deus facit voluntatem eorum, eíſque talionem reddit. Vice verſâ impii non faciunt voluntatem Dei, ſed diaboli: hinc pariter Deus non facit voluntatem eorum. C

Tertiam cauſam dat Pſaltes, quòd impii non inuocent Deum in veritate, ideſt vero & ſincero corde & amore, vti faciunt iuſti. Sic enim ait pſal. 144. v. 18. *Prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium ſe faciet, & orationes eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos.* Vis ergo vt Deus te exaudiat, tu prior exaudi Deum pulſantem & vocantem. Vis vt Deus faciat voluntatem tuam, tu prior fac voluntatem Dei. Vis vt Deus ſincero corde amet te, beneuelit & benefaciat tibi, tu prior ſincero corde ama Deum. Ita auctor Catenæ Græcor. Non abeſt, inquit, Deus loco ab impiis, ſed animo, hoc eſt fauore & gratia, aut more certè & vitæ inſtituto, iuxta illud: *Quantum diſtat cælum à terra, tantum diſtant viæ meæ à viis veſtris, ait Dominus.* Et Polychron. ibidem: *Non* D

ſpatij intercapedine abeſt Deus, inquit, *ſed ſententia diuerſitate: ſiquidem contraria plurimùm à ſe inuicem diſſidere ſolent. Vt autem iuſti Deo ſunt vicini (certū eſt autem id ad locum non referri) ita faciles quoque momento ab illo audiuntur.*

Hoc eſt quod ait Pſaltes pſal. 36. *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.* Quocirca S. Chryſoſt. hom. 41. in Geneſ. docet, homines iuſtos & ſanctos non tantùm ſibi, ſed & ſæpè toti ciuitati ac reipubl. ſalutem precibus ſuis afferre. *Cùm igitur videris*, inquit, *virum externo habitu amictum vili, virtute verò intrinſecus veſtitum nobilis, id quod apparet deſpicere, ſed contemplare animæ diuitias, internamque gloriam. Talis erat B. Elias, qui melotem tantùm habebat: at purpuratus Achab illius melote indigebat. Vide Achab inopiam, Eliæ autem diuitias.*

Lux oculorum lætificat animam (Hebr. *cor*:) *fama bona impinguat oſſa*] Heb. *os*; Septuag. *oculus contemplans pulchra lætificat cor: fama autem bona impinguat oſſa.* Pro *fama* hebr. eſt שמועה *ſcemua*, ideſt auditio, nuntius, rumor, fama. VERS. 30.

Vnde Primò, Aben Ezra hæc referens ad tres verſus ſeqq. per *ſcemua*, ideſt auditionem, accipit correptionem, quam quis audit, de qua v. ſequ. q. d. Lux, quæ oculis hauritur, cordi voluptatē affert: cùm verò obiurgationem quis auſcultarit, in quo vita ſita eſt, & inter ſapientes commoratus fuerit, tunc increpationes maius incrementum afferent, quàm ſi bonum quodpiam nuntium audiuiſſet. Pari modo per *ſcemua* accipias auditiones S. Scriptur. legis, doctrinæ ſacræ, librorum piorum, &c. horum enim lectio, vel auditio, mirè impinguat oſſa, ideſt animæ intima, eáque implet medullâ ſancta. rum cogitationum & deſideriorum, quibus totus hominis ſpiritus in Dei amore incaleſcit & corroboratur.

Secundò, alij per *ſcemua*, ideſt auditionem, accipiunt famam virtutum, operum & exemplorum ſanctorum, quæ quis apud alios benè audit, q. d. Sicut lux mirè recreat oculos, indéque cor & animā intuentis: ita fama virtutum & exemplorum recreat auditum, indéque mentem audientis, eiuſq; oſſa & robur ad ſimilia audenda corroborat: *oſſa* enim ſæpè ſignificant vires & robur animæ, ait Hieron. in cap. 58. Iſaiæ, iuxta illud pſal. 34. 10. *Omnia oſſa mea dicent: Domine quis ſimilis tibi?* Vnde Chriſtus Matth. 5. *Sic*, ait, *luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum qui in cælis eſt.* Vbi S. Chryſoſt. *Nihil*, inquit, *eſt quod hominem ſic efficiat inſignem atque conſpicuum, etiamſi magno ambitu optet latere, vt ſplendor iſte virtutis: ſicut enim ipſo ſole circumdatus, ita vtique homo iuſtus clariùs refulget: nec in terram ſolummodo lucis radios emittit, ſed ſupra ipſum etiam cælum proprio fulgore radiat.*

Porrò fama virtutum impinguat oſſa animæ non ſolùm audientium, qui incitantur vt eas æmulentur, vt iam dixi ex S. Chryſoſt. & Origene, ſed etiam ipſius virtute præditi, de quo eſt fama. Hinc enim aduertens hāc bonam de ſe opinionem parere admirationem & imitationem in animis audientium, exhilaratur, incitatur & corroboratur, vt opera virtutum, quæ tanto aliis ſunt ſplendori & exemplo, multiplicet & adaugeat. Vnde ſic exponas, q. d. Sicut qui intuetur lucem vel res *pulchras*, vt vertunt Septuag. putà imagines elaboratas, mirè hoc intuitu exhilaratur: ſic pariter

qui ſuæ virtutis imagines, in animis audientium per famam & exiſtimationem ad viuum exſculptas & expictas contemplatur; hic vtique hac contemplatione gaudet & corroboratur, vt plura ſuæ virtutis edat exempla, quæ audientes pari modo audiendo, admirando & imitando in corde ſuo depingant & exſculpant.

Tertiò, & magis genuinè, per *ſcemua* accipias famam, rumorem & nuntium bonum, q. d. Sicut lux Solis poſt longas noctis vel hiemis tenebras, manè vel in vere exoriens, orbique irradians mirè intuentium oculos, indéque cor & animum illuminat, lætificat, vegetat, roborat & viuificat: ſic pariter nuntium bonum, cùm ſcilicet quid læti nuntiatur, non tantùm aures mulcet, ſed & per aures penetrat vſque ad cor, & mentem eiuſque oſſa, id eſt intimas eius medullas, peruadit, exhilarat, viuificat & corroborat; quin & ipſa corporis oſſa recreat, irrigat & vegetat. Comparat enim hîc duos primarios ſenſus, ſcilicet viſum & auditum, quòd, ſicut res viſæ, præſertim lux, animum oblectant, ita pariter res auditæ, putà nuntij rerum lætarum, oblectent animum, & conſequenter corpus & oſſa per naturalem ſympathiam, qua affectus, v. g. lætitia vel triſtitia animi, deriuatur & tranſit in corpus animæ cohærens: lætitia enim vehemens adeò afficit animum, vt redundet & exuberet in corpus. Oſſa ergo tum metaphoricè pro intimis animæ, tum propriè pro oſſibus corporis accipias: ſicut enim nuntiū triſte contrahit, deijcit & timore ac mœrore conſternat animum & corpus: ſic è contrario nuntium lætum præſertim valdè deſideratum, lætitiam, vitam & vigorem inſtillat & inſpirat tum animę, tum corpori audientium; vt iam læta nuntia de fide toto terrarum orbe, præſertim in Germania, Gallia, Æthiopia, Tartaria triumphante mirè Catholicos recreant, animant, roborant. Quocirca apud veteres nuntij bonorum ſignificati fuere per miluos, qui veris vernæque hilaritatis ſunt nuntij, quos proinde priſci adorabant: mos enim fuit apud nonnullos populos miluos adorare, quòd illi poſt rigentis hiemis inclementiam vernæ tempeſtatis fideles nuntij apparerent. Vnde adagium: *Prouoluitur ad miluum.*

Talis fuit S. Ioannes Baptiſta, nuntius Euangelij, paranymphus imò index Chriſti: hic enim lucem & cæleſtis veris clementiam prænuntiauit, nimirum adeſſe iam Saluatorem & ſalutem. Vnde vox eius mirifica lætitiæ iucunditate aures omniū perfudit: *Appropinquauit*, inquit, *regnum cælorum. Parate viam Domini.* ita noſter Cauſinus lib. 6. Parabol. hiſtor. c. 75. Tales nuntij læti fuere Apoſtoli, ceterique præcones Euangelij. Euangelium enim græcè, idem eſt quod latinè bonum lætumque nūtium, iuxta id quod angelus nuntians paſtoribus Chriſti ortum, dixit: *Ecce euangelizo vobis gaudium magnū, quod erit omni populo: quia natus eſt vobis hodie Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus*, Lucæ 2. 10. Tales nuntij fuere Prophetę, ac præſertim Iſaias, qui de Chriſto eiuſque paſſione & redemptione non tam prophetiam quàm hiſtoriam texuit, nec tam Propheta quàm Euangeliſta fuit, teſte S. Hieronymo. Vnde de Apoſtolis ait cap. 52. v. 7. *Quàm pulchri ſuper montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem: annuntiantis bonum, prædicantis ſalutem, dicentis Sion: Regnabit Deus tuus!* Et cap. 53. v. 1. *Quis credidit auditui* (Hebr. שמועתנו *ſcemua* eadem vox quæ hîc) *noſtro? & brachium Domini cui reuelatum eſt?* &c.

Denique Baſilius in Catena Græcor. partim myſticè, partim literaliter, hunc verſum ſic exponit: *Oculus*, inquit, *tum demum contemplatur bona, quando earum rerum, quæ ſub aſpectum veniunt, contemplatione & comprehenſione non læditur, ſed perficitur. Si quidem rerum conditarum contemplatio animæ vires corroborare nata eſt. Fama autem bona aut ea eſt, quam quis de alio audit: aut ea certè, quam aliquis per virtutem & eruditionem ſibi comparauit: aut oculum bona contemplantem omnem omnino iuſtum, qui mentem in mandatorum Chriſti obſeruationem ſemper intentam habet, appellat. Talis enim lætificat Deum. Fama denique & vox ea apprime grata oppidóque iucunda erit, quam olim audituri ſunt iuſti, nempe illa Chriſti: Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum. Hæc enim iuſtos, quos ob fidei firmitatem oſſa vocat, mirificè recreabit & impinguabit.*

Sanè qui nuntium accipit ſuæ prædeſtinationis, electionis & felicitatis æternæ, eſt quòd gaudeat, eſt quòd totis animæ oſſiúmque medullis exultet: quia nuntius hic affert ei beatitudinis omniſque boni ſecuritatem. Quocirca S. Franciſcus cùm in extaſi de ſua prædeſtinatione certior factus eſſet, vt ſibi redditus eſt, exclamauit ſtatim: *Laudetur Dominus meus: ipſi gloria & honor ſine fine:* quin etiam proximos octo dies ſic tranſegit, vt nec vlla de re loqui, ac ne Horas quidem canonicas recitare poſſet, ſed hoc ſolùm in ore haberet, idque ſemper repeteret: *Laudetur Dominus.* tantâ eius animus lætitiâ atque exultatione, & quidem iure ac meritò geſtiebat. S. Maria Oigniacenſis accepto ſimili prædeſtinationis ſuæ nuntio, extra ſe quaſi rapta, iubilando ingeminabat: *Ibimus in ſancta ſanctorum. Et quid ſunt ſancta ſanctorum?* ita refert Cardin. Iacob. de Vitriaco in eius Vita. B. Petrus Alcantara nuper datâ certâ ſpe ſalutis, in morte cum Pſalte cecinit: *Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi: in domum Domini ibimus.*

Auris quæ audit increpationes vitæ, in medio ſapientium commemorabitur] *Increpationes vitæ*, ait Ianſenius, Hebraica phraſi vocat increpationes vitales, hoc eſt ſalutares & viuificatrices, quæ & doceant hîc rectè viuere, & ad æternam vitam perducant. Huiuſmodi increpationes qui libenter audit, dicitur commoraturus in medio ſapientium, hoc eſt inter ſapientes: ſiue quia inter illos gaudebit adeſſe, quærens illorum conſortium, à quibus poſſit moneri & corripi: ſiue quia dignus efficietur, qui & ipſe inter ſapientes honoretur, ſapientiſque nomen & locum obtineat. Ita Beda: *Diſcipulus*, inquit, *qui increpationibus docentium obedienter annuit, plerumque proficiendo ad cathedram vſque doctoris aſcendit. Denique Paulus qui increpationi ſui conditoris ſeſe humiliter ſubſtrauit, ad ſedem poſtmodum Apoſtolicæ dignitatis ſublimiter peruenit.* Huc facit illud Climaci: *Omni die obiurgationes quaſi aquam vitæ bibe.* VERS. 31.

Qui abiicit diſciplinam, deſpicit animam ſuam: qui autem acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis] Septuag. *qui expellit* (Chald. *deſerit*) *diſciplinam, odit ſeipſum: qui autem ſeruat correptionem, diligit animam ſuam.* Sententia eſt clara. Eius ratio eſt, quòd diſciplina, id eſt inſtitutio, correctio & caſtigatio vitiorum, ſit ſummum animæ bonum: illa enim illuminat, purgat, ornat omnique virtute decorat & perficit. Quare qui diſciplinam de- VERS. 32.

ſpicit & odit, animam ſuam deſpicit & odit, perinde ac æger, qui odit medicinam & medicum, odit ſanitatem ſuam: ad hanc enim medicina dirigitur. Sic qui negligit aratro proſcindere & ſarculo ſarrire agrum ſuum, eum eiúſque bonum deſpicit: quia impedit fruges, quas ager produceret, quibuſque ſeipſum ornaret, ac herum ſuum ditaret. Quod enim eſt aratrum agro, ſarculus horto, lima ferro, lixiuium panno, fornax auro, pecten capiti, carminatio lino, tritura tritico, frænum equo, cauterium vulneri, pharmacum febri, virga puero, hoc eſt diſciplina homini carnali & vitiis addicto.

Qui autem acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis] Hebr. קונה *kone*, id eſt *acquiſitor*, *emptor*, *poſſeſſor* eſt cordis, q.d. Qui acquieſcit correptioni, acquirit dominium cordis, eiúſque fit poſſeſſor: tum quia non ſinit illud pro libito vagari, & ſeſe dedere ſuæ libertati & concupiſcentiæ: tum quia eius ſuperbiæ, iræ, impatientiæ ceteriſque affectibus & paſſionibus dominatur, eaſque frænat & ſub iugum rationis & correptionis mittit: tum denique quia illud flectit & regit ad libitum.

Suſcipiens correptionem poſſidet cor.

Ex aduerſo, qui non acquieſcit increpationibus, non poſſidet cor, ſed poſſidetur à cordis ſuperbia, ira, impatientia, inobedientia, ſuarum paſſionum eſt ſeruus & mancipium. Igitur qui acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis, & ſuiipſius eſt dominus. Talis ergo

Primò. Primò, cor poſſidet per humilitatem, qua illud ſibi, puta rationi & diſciplinæ, humiliat & ſubiugat.

Secundò. Secundò, per manſuetudinem, quia manſuetudine excipit nictum correptionis, iuxta illud Chriſti: *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram*, Matth. 5.

Tertiò. Tertiò, per patientiam, qua patienter tolerat increpationes aliorum, ſinitque ſe de vitiis admoneri & caſtigari, iuxta illud Chriſti: *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras.*

Quartò. Quartò, per obedientiam, qua cor obedire facit corripienti, ſiue is Superior ſit, ſiue quis alius.

Quintò. Quintò, per ſapientiam & prudentiam, quia ſapienter & prudenter defectus, de quibus arguitur emendat, & virtutes contrarias capeſſit. Vnde Chald. vertit, *& qui audit increpationem, poſſidet* (Syrus, *comparat*) *ſapientiam* aut *mentem. Talis enim*, ait Dionyſ. *rite aduertit, quòd increpatio ſit opus miſericordiæ, eleëmoſyna ſpiritualis, medela ſalubris, charitatis indicium, dilectionis internæ ac iuſtitiæ ſanctæ effectus.* Igitur ſicut herus emens mancipium, vel bouem, illius dominium acquirit, illúmque omni iure poſſidet, vt de eo quod libet agere ei liceat: ſic pariter qui cor ſubijcit correctioni & diſciplinæ, illud ſibi mancipat ſeruumque efficit, vt illud quaſi mancipium poſſideat, ac quocumque voluerit flectere & vertere poſſit. Verùm hæc ſeruitus cordis veram ei dat libertatem: quia facit vt regatur à ſapientia, diſciplina, lege & à Deo ipſo: ſeruire autem Deo, regnare eſt. Sicut ergo cæli, inquit Philo, cùm careant mente & prudentia, ſinunt ſe regi & moueri ab aſſiſtente intelligentia, hócque eorum & totius vniuerſi bonum eſt: ſic pariter iuniores ceterique quibus parum eſt experientiæ & prudentiæ, ſi ſapiunt, ſinant ſe regi, doceri, gubernari à viro ſapiente: ſic enim ſapientiam, quã ex ſe non habent, ab eo diſcent, omniaque ſua ſapienter peragent.

Sextò. Hinc Sextò, talis cor poſſidet per amorem: quia cogit illud amare Deum, ac amore Dei ſubdere ſe legi & correctioni. Vnde Septuag. vertunt, *qui autem ſeruat corre-* A *ctiones, diligit animam ſuam*, q. d. Qui odit correptionem & corripientem, non tam ipſum quàm ſeipſum ſuumque bonum (tale enim eſt vitiorum correptio) odit: at verò qui correptiones & corripientem amat & obſeruat, non tam illum quàm ſe ſuúmque bonum amat & ſeruat: quia per illas diſcit odio proſequi vitia, amare virtutes, Deum colere & reuereri.

Timor Domini, diſciplina ſapientiæ: & gloriam præcedit humilitas] Hebr. *ante gloriam* vel *coram gloria humilitas*; Syrus, *timor Domini fons vitæ: & laus humilis graditur ante ipſum*, q. d. Timor Dei per diſciplinam caſtigando vitia docet veram ſapientiam, id eſt honeſtatem & virtutem; quæ eſt ſumma hominis dignitas & gloria: quare vt quis hanc gloriam nanciſcatur, neceſſe eſt vt præeat humilitas, qua ex timore Dei humiliter ſe diſciplinæ & correctioni ſubijciat. Quocirca hoc eſt VERS. 33.

B iter ad gloriam, nimirum: timor Dei ducit ad diſciplinam, diſciplina ad ſapientiam, ſapientia ad gloriam, tum præſentem, tum æternam. Vnde Septuag. *principium*, vel potiùs *principatus* (vtrúque enim eſt ἀρχὴ) *gloriæ reſpondebit ei*, q.d. Timor Dei & diſciplina initio dura, moleſta, humilia & abiecta videntur: at ne terrearis, ô fidelis timens Deum: quia tandem pro fructu, mercede & præmio afferent tibi gloriæ principatum. Hinc & tales ad gubernacula, ad dignitates & prælaturas, tam ſæculares quàm Eccleſiaſticas, ſeligi & promoueri videmus. Addunt Complut. *Præcedit autem humiles gloria.* Quæ verba, vt notant Romani, videntur eſſe altera interpretatio prædictæ ſententiæ; vnde ipſi cum Procopio ea delent.

C Porrò auctor Catenæ Græcor. ſic Septuag. vertit, *timor Domini parit diſciplinam & ſapientiam: vtraque autem principium eſt gloriæ, quam humilitas antegreditur*, q.d. Nulla res mentem hominis, quæ libera eſt, & ſui iuris, poſſet legibus diſciplinæ quaſi vinculis conſtringere, niſi timor Dei. Hic ergo parit diſciplinam, & per eam ſapientiam ac gloriam, quam proinde humilitas diſciplinæ antegreditur. Hinc & Arabicus Septuag. de more ſecutus vertit, *principium nobilitatis eſt reſponſio eius, & gloria deambulat*, vel *decurrit ante humiles.*

Pro *humilitas* heb. eſt ענוה *anaua*, id eſt humilitas, mitias, modeſtia: item humiliatio, oppreſſio, afflictio. Vnde Primò, Symmach. & Theodot. vertunt, *ante gloriam modeſtia* aut *manſuetudo*; & Caietan. *in facie honoris* (vel coram honore & gloria) *manſuetudo*, q. d. *Per manſuetudinem homines*

D *eleuantur ad ſtatum honorabilem. Amantur enim manſueti, & idonei cenſentur ad gubernandum, tanquam alieni à paſſionibus animi. Aut coram honore, id eſt coram viro honoris, floret manſuetudo: quoniam talis delectatur in manſuetudine tam ſua quàm aliorum.* Hucuſque Caietan.

Secundò, alij vertunt, *timor Domini caſtigatio ſapientiæ: & ante gloriam afflictio.* quod S. Petrus epiſt. 1. cap. 1. v. 11. παθήματα reddit, id eſt afflictiones, paſſiones, cùm ait: *Prænuntians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiones & poſteriores glorias.* Vide ibi dicta.

Tertiò, Vatabl. vertit, *ante gloriam eſt deiectio*, q. d. Deus antequã quem glorificet, priùs eum deijcit, ſternit & humiliat: quod Noſter optimè vertit, *gloriam præcedit humilitas*, iuxta ſenſum initio aſſignatum. Nimirum æterna lege ſancitũ eſt, vt per humilitatis viam tendatur & aſcendatur ad gloriam. Hæc eſt via, & non eſt alia. Hoc eſt quod ait

ait Chriſtus: *Omnis qui ſe humiliat, exaltabitur.* Et de Chriſto ait Paulus: *Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum*, Philip. 2. 9 Vice verſâ de ſuperbis ait Salomon cap. ſequ. v. 18. *Contritionem præcedit ſuperbia.*

Quartò, ex eo quod ad verbum Hebræa habent, *coram gloria humilitas*: Septuag. Complut. contrariè vertunt, *præcedit autem humiles gloria*; quod ſecutus Syrus vertit, *laus humilis graditur ante eum*; Chald. *qui glorioſus eſt ſit humilis.* Vtrumque ergo verum eſt, & quòd gloriam præcedat humilitas, & vice verſa, quòd humilitatem præcedat gloria: nimirum humilitas præcedit gloriam, quaſi gloriæ meritum: viciſſim gloria præcedit humilitatem, quaſi humilitatis ſpes, corona & præmium: ſicut ergo meritum in ratione meriti præcedit præmium in genere cauſæ meritoriæ, ſic pariter humilitas præcedit gloriam. & ſicut præmiū in ratione præmij præcedit meritum in genere cauſæ finalis (vnde laboranti & certanti ante laborem & certamen proponi ſolet præmium) ſic pariter gloria præcedit humilitatem. Hæc ergo duo ſunt connexa, & vnum ex altero ſequitur: nimirum ex eo quòd humilitas præcedat gloriam in ratione meriti; neceſſariò ſequitur, quòd gloria præcedat humilitatem in ratione præmij. Sic Chriſtus, ait Apoſtolus Hebr. 12. 2. *propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem confuſione contempta.* Vnde S. Gregor. Nazianz. orat. 3. *Gloriam præcedit humilitas*, hoc eſt, ait, *ſicut calamitas inſolentiam, ita ſplendor & gloria humilitatem comitatur. Dominus enim ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam: atque contraria contrarijs viciſſim inducit, qui omnia iuſtè admetitur.*

Axiomata S. Auguſt. de humilitate. Huc faciunt axiomata & paradoxa S. Auguſtini de humilitate.

Primum. Primum: *Deus cùm omnium ſit excellentiſſimus, non elatione ſed humilitate contingitur.* ita ipſe hom. vlt. inter 50.

Secundum. Secundum: *Excelſus eſt Dominus, & humilia reſpicit, & excelſa a longe cognoſcit*, pſal. 137. *excelſa poſuit pro ſuperbis: illa ergo reſpicit vt attollat, iſta cognoſcit vt deprimat & deijciat.* ibidem.

Tertium. Tertium: *Scit ſerpens nos non poſſe redire* (ad Deum) *niſi per humilitatem, qui per ſuperbiam lapſi ſumus. Dux nobis ipſe fuit ad ſuperbiam, modo ad humilitatem ducem Chriſtum ſequamur.* ibidem homil. 12.

Quartum. Quartum: *Humilitatis paſſibus ad cœli culmina conſcenditur: quia Deus excelſus non ſuperbiâ, ſed humilitate attingitur. diſcamus humilitatem, per quam Deo propinquare poterimus.* ita ipſe ſerm. 213. de Tempore.

Quintum. Quintum: *Per ſuperbiam mirabilis angelorum creatura cecidit de cœlo: per humilitatem Dei fragilitas humanæ naturæ aſcendit in cœlum.* ibidem.

Sextum: *Quantum cor humilitate inclinatur ad ima, tantum proficit in excelſo. Qui enim humilis erit, exaltabitur in gloria.* ibidem. Sextum.

Septimum: *Quanto quis humilior erit de ſe ipſo, tanto maior erit in conſpectu Dei. Superbus verò quanto glorioſior apparet inter homines, tanto deiectior erit ante Deum. Qui enim ſine humilitate bona opera agit, in ventum puluerem portat.* ibidem. Septimum.

Octauum: *Deſcende vt aſcendas, humiliare vt exalteris, ne exaltatus humilieris. qui enim ſibi vilis videtur eſſe, ante Deum pulcher eſt: qui ſibi diſplicent, Deo placent. Eſto igitur paruus in oculis tuis, vt ſis magnus in oculis Dei.* ibid. Octauum.

Nonum: *In ſummo honore ſumma tibi ſit humilitas. Honoris laus eſt, humilitatis virtus.* ibidem. Nonum.

Decimum: *Superbia ex angelis dæmones fecit, humilitas homines ſimiles angelis conſtituit.* ita Auctor ſerm. ad Fratres in eremo apud S. Auguſt. tomo 10. ſerm. 12. Decimum.

Huc quoque ſpectant gnomæ S. Cyrilli & S. Ambroſij, quas citat hîc Dionyſius Carthuſianus. S. Cyrilli. Cyrilli: *Crede mihi, quia maximè ſe vilis facit, qui magnum ſe reputat. Sicut qui ſe iudicat ſapientem fit amens. Lux quidem luce confunditur, & altitudo altitudine incuruatur. Vbi ergo profunda humilitas, ibi excelſa eſt dignitas: & vbi ex te ipſo deiectio magna, ibi ex virtute dignificatio maxima: dumque mundanis cardinibus nos iudicamus indignos, ſempiternis atque cœleſtibus manſionibus reddit humilitas mox nos dignos.* B. Ambroſij: *Quiſquis cupit diuinitatis tenere faſtigia, humilitatis ima ſectetur: quicunque vult fratrem ſuum præuenire regnando in cœlis, prius illum præueniat obſequendo in terris, ſicut ait Apoſtolus: Honore inuicem præuenientes: vincat eum officijs, vt poſſit vincere ſanctitate.* S. Ambroſij.

Gradus ergo ad gloriam eſt humilitas & humiliatio: vice verſa, gradus ad ruinam eſt ſuperbia ac ſuperba ſui exaltatio. Quocirca ſapienter S. Bernard. ſerm. 34. in Cant. *Oportet*, ait, *humiliter ſentire de ſe nitentem ad altiora: ne, dum ſupra ſe attollitur, cadat à ſe.* Et paulò pòſt: *Niſi humilitatis merito maxima minimè obtinentur.* Et S. Aug. in Sent. nu. 88. *Non acceditur*, inquit, *ad altitudinem Dei niſi per humilitatem, cui propinquat ſubditus, longè ab eo recedit elatus.* Porrò, vt idem ibidem ait num. 83. *Vera fidelium humilitas eſt, in nullo ſuperbire, in nullo murmurare: nec ingratum eſſe, nec querulum; ſed in omnibus Dei iudicijs gratias Deo agere, Deumque laudare, cuius omnia opera, aut iuſta ſunt, aut benigna.* Salomonem more ſuo ſecutus Eccleſiaſt. c. 11. 1. *Sapientia*, inquit, *humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum conſedere illum faciet.* Vide ibi dicta.

FINIS.

MOMENTVM
VNDE PENDET
ÆTER
NITAS
VITÆ
MORTIS
ELIGE

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRAE QVÆ IN HOC OPERE EXPLICANTVR VEL ELVCIDANTVR.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam innuit, litteræ additæ reſpondent litteris intercolumnalibus; ſicubi vnicus tantùm eſt numerus, eum ad priorem referri ſignum eſt.

EX GENESI.

CAp.1.v.1. In principio creauit Deus cælum & terrã. *pag.*178.*col.*2.*lit.*b.
4.1. Poſſedi hominem per Deum. 87.1.a.178.1.a
v. 24. Septuplum vltio dabitur de Cain. 144.1.c
11.27. Thare genuit Abram, Nachor & Aran. 86.1.b
13.9. Ecce vniuerſa terra coram te eſt. 367.1.b
22.2. Tolle filium tuum vnigenitum. 85.2.d

EX EXODO.

*Cap.*5.21. Fœtere feciſtis odorem noſtrum coram Pharaone. 226.2.b
13.16. Ligabis ea quaſi ſignum in manu tua. 148.2.b.d
20.7. Non enim habebit inſontem Dominus eum qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtra. 141.2.d

EX DEVTERONOMIO.

*Cap.*10.12. Et nunc Iſrael quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi vt timeas Dominum? 109.1.a

EX LIBRO IOSVE.

*Cap.*14.14. Nunc ergo timete Dominum, &c. 109.1.a

EX LIBRIS REGVM.

*Lib.*1.*cap.*26.9. Quis extendet manum in chriſtum Domini, & innocens erit? 266.1.b
*Lib.*3.*cap.*4.29. Dedit quoque Deus Salomoni latitudinem cordis quaſi arenam maris. 4.2.b

EX LIBRO I. PARALIPOMEN.

*Cap.*3.5. Porro Ieruſalem nati ſunt ei filij Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon, quatuor de Bethſabee filia Ammiel. 85.1.b.d
29.1. Salomonem filium meum vnicum elegit Deus. 86.1.a

EX LIBRO IOB.

*Cap.*5.19. In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum. 144.1.c
38.37. Concentum cæli quis dormire faciet? 191.2.b
40.10. Ecce, Behemoth, quem feci tecum. 35.1.b
v.14. Ipſe eſt principium viarum Dei. 178.1.b

EX LIBRO PSALMORVM.

*Pſal.*1.6. Nouit Dominus viam iuſtorum. 286.1.b
5.13. Domine vt ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos. 292.2.b
11.17. Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum, purgatum ſextuplum. 239.2.c
13.3. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt. 131.1.d
16.10. Adipem ſuum concluſerunt. 266.1.c
17.16. Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris. 302.1.a
21.21. De manu canis vnicam meam. 85.2.d
24.14. Firmamentum eſt Dominus omnibus timentibus eum. 80.2.a
36.1. Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem 79.2.c
37.10. Domine ante te omne deſiderium meum. 367.1.b
39.9. Legem tuam in medio cordis mei. 95.2.d
48.7. Qui confidunt in virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur. 110.2.c
50.12. Cor mundum crea in me Deus. 178.2.a
55.9. Poſuiſti lacrymas meas in conſpectu tuo. 333.2.b
61.10. Mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant. 252.2.a.b
67.5. Iter facite ei qui aſcendit ſuper occaſum. 88.1.c
v.19. Accepiſti dona in hominibus. 155.2.d
72.6. Operti ſunt iniquitate & impietate ſua. 151.2.c
73.15. Tu ſiccaſti fluuios Ethan. 313.2.d
85.11. Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum. 85.2.c.

88.15. Iuſtitia & iudicium præparatio ſedis tuæ. 17.2.a
109.3. Tecum principium in die virtutis tuę. 23.2.d. 179.1.c. 193.2.a
Ibid. In ſplendoribus ſanctorum, ex vtero ante luciferum genui te. 94.2.b
118.105. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis. 137.1.a
123.3. Fortè viuos deglutiſſent nos. 30.2.a
127.3. Filij tui ſicut nouellæ oliuarum. 281.1.a
139.12. Vir linguoſus nõ dirigetur in terra. 255.2.b

EX PROVERBIIS.

Cap. 16.1. Hominis eſt præparare animam. 195.2.a
25.1. Hæ quoque parabolæ Salomonis, quas tranſtulerunt viri Ezechiæ regis Iuda. 2.1.d

EX CANTICIS.

Cap. 1.3. Memores vberum tuorum. 117.1.d
4.4. Sicut turris Dauid collum tuum. 205.1.d
6.8. Vna eſt matris ſuæ, & electa genitrici ſuæ. 85.2.d
7.2. Vmbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis. 203.1.d. 206.2.b
8.1. Vt inueniam te foris. 152.1.c
*v.*12. Vinea mea coram me eſt. 367.1.b

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

Cap. 8.3. Doctrix enim eſt diſciplinæ Dei, & electrix operum illius. 4.2.d.b

EX ECCLESIASTICO.

Cap. 7.3. Non ſemines mala in ſulcis iniuſtitiæ, & non metes ea in ſeptuplum. 144.1.c

EX ISAIA.

Cap. 40.10. Opus illius coram illo. 367.1.b
45.6. Ego Deus formans lucem, & creans tenebras. 178.2.d
60.7. Offerentur ſuper placabili altari meo. 331.2.d

EX IEREMIA.

Cap. 1.10. Conſtitui te hodie ſuper gentes, vt euellas, & deſtruas, & diſperdas. 46.1.b. 180.1.a

EX OSEE.

Cap. 4.2. Maledictum & mendacium & furtum & adulterium inundauerunt. 134.2.a
4.3. Et piſces maris congregabuntur. 319.2.c
6.6. Miſericordiam volui, & non ſacrificium. 166.2.a
7.1. Quia operati ſunt mendacium. 134.2.a
12.1. Ephraim paſcit ventum, & ſequitur æſtum. 223.1.d

EX HABACVC.

Cap. 1.10. Tyranni ridiculi eius erunt. 253.2.c

EX ZACHARIA.

Cap. 1.4. Conuertimini ad me, & ergo conuertar ad vos. 195.2.a

EX MALACHIA.

Cap. 1.3. Eſau odio habui. 341.2.b

EX S. MATTHÆO.

Cap. 6.3. Te faciente eleëmoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. 102.2.a
*v.*34. Sufficit diei malitia ſua. 365.2.b
7.6. Nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos. 207.2.b
*v.*23. Numquam noui vos. 333.1.c
10.16. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. 18.2.c.d
25.29. Omni habenti dabitur, ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur. 177.2.d
26.69. Petrus ſedebat foris. 152.1.c

EX LVCA.

Cap. 1.37. Non erit apud Deum impoſſibile omne verbum. 312.1.c
*v.*48. Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. 168.1.c

EX IOANNE.

Cap. 1.1. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum. 178.2.b
14. Gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre. 243.1.c
2.19. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. 200.2.d
12.25. Qui odit animam ſuam in hoc mundo. 341.2.b

EX ACTIS APOSTOLORVM.

Cap. 24.12. Neque in templo inuenerunt me cum aliquo diſputantem. 198.1.b

EX EPISTOLIS S. PAVLI.

Rom. cap. 8.24. Spes quæ videtur, non eſt ſpes. 311.1.c
1. *Cor. cap.* 15.50. Caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt. 96.1.c
Epheſ. cap. 2.10. Creati in operibus bonis. 209.1.d
2. *Tim. cap.* 2.19. Cognouit Dominus qui ſunt eius. 286.1.b
Hebr. cap. 6.5. Virtutes ſæculi venturi. 110.2.c
12.5. Quem enim diligit Dominus, caſtigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. 66.2.d

EX APOCALYPSI S. IOANNIS.

Apoc. 21.27. Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium. 134.2.a
22.15. Omnis qui amat & facit mendacium. 134.2.a

INDEX RERVM

ET

VERBORVM MEMORABILIVM QVÆ IN HOC COMMENTARIO continentur.

ABbatyrus quotidie ab omnibus corripi, & probris exagitari geſtiebat. 279. 2.a.b
Abraham cedens Lot nepoti meliorem regionem Pentapolis, à Deo in Chanaan ditatus fuit. 298. 2.a. eius obedientia. 381.2.d
Abſinthium ſymbolum eſt meretricis. 107.1.c.2.a. eius amarities. 2.a
Abſorbere in Script. capitur pro funditus abolere. 30.2.c
Abuſiones duodecim recenſentur. 305. 2.d
Abyſſus triplex ſtatui poteſt. 74.2.b.c. abyſſi gyro valleſque quanam intelligantur. 107.2.d
Academia fuit conſtructa à Salomone in atrio templi. 197. 2.c. eius columnæ ſeptem denotant ſeptem artium liberalium cathedras, ibid. imò & ipſas artes 198. 1.a an fuerit in parte templi Orientali. ibid.b. fuit hæc matrix omnium academiarum. ibid.
Acetum ſtuporem & dolorem affert dentibus. 246. 2.a.d
Achan furatus pallium conturbauit totum Iſraelem. 379. 2.c.
Acœmetæ monachi qui olim dicerentur. 92.2.a
Actio comitem habere debet contemplationem. 15.2.c. & præcedat contemplationem. 88. 1.a. actiones ſuas ad Dei honorem referens, impletur gratia & virtute à Deo. 66.1.d. ſunt eæ per ſapientiam ordinandæ, 383. 1.a ſunt agendæ ex mente & voluntate Dei. 98.2.d. actiones iuſtorum à Deo diriguntur, impiorum infauſtæ ſunt. 280. 1.a
Acumen in Scriptura exponenda non vſque adeò probatur. 10.2.a
Adagia & adagiones quæ dicantur. 19.1.a
Adamantis natura deſcribitur. 69.2.a.b
an Adamus Salomone ſapientior fuerit. 4.2.c
Adoleſcentia eſt omnium ætatum periculoſiſſima. 14.2 a in ea ſtudendũ virtuti, vt ea fruamur in ſenio. 225. 1 a cur vocatur æſtas & meſſis. ibid. eius vitia & virtutes in ſenium vſque homini adhærent. ibid. b
Adoleſcentum ſapientia eſt quadruplex. 19.2.a. eorum quatuor theſauri. ibid. 1.b. ſi ſint faſtuoſi, ſunt retundendi. 371.1.d
Adriani moles qua occaſione dicta caſtellum S. Angeli. 164.2.a
Adulatio falſa pudefacit laudatum. 303. 2.d
Adulatores proximum decipere moliuntur. 257.1.d annuunt oculis. 230.1.a. ſunt noxij & polypo ſimiles. ibid.b. eorum effigies & deſcriptio. 338.2.c. in ſecunda fortuna manent, in aduerſa amicum deſerunt. 341. 2 b.c adulatores principum, omnia eorum vitia laudant & colorant. 243. 2.d
Adulter ſæpè mortem incurrit ob ſuum adulterium. 142.1. a.144.2.a. animæ ſalutem prodigit. 144. 2.a eius inopia mentis in quo ſita ſit. ibid. & ſeqq. peior eſt bruto, & vipera deterior. 144. 2.c. eius cæcitas. ibid. d. & ſeqq. eſt ſimilis porco. 146.1.a
Adulteri ſæpè in flagranti delicto moriuntur. 159. 1.a.b olim igne cremabantur. 142. 1.a. 144. 2.a. quæ ipſis in primitiua Eccleſia pœnitentia eſſet præſcripta. 145.1.b. apud omnes gentes ſunt infames. ibid. c
Adultera plerumque venefica eſt. 281.2.d
Adulterini filij ſæpè ſunt malè morati, dignitatibus arcentur, & ſacerdotia ſunt inhabiles. 115.1.a.b
Adulterium cur vocetur furtum. 213.2.b. eſt etiam nocentius & grauius furto. 144.1.d. eius damna. 54. 1 b.c. ſæpè morte punitur. 109. 2.c. eſt velut ignis in ſinu. 141.2.c.d. ipſum tandem erumpit, & adulterum infamat. ibid. d. hominem ratione & iudicio priuat. 144.2.b.c. eius culpa eſt pœnitentia delebilis, etſi non infamia. 145.1.d. nullis in veteri lege hoſtiis poterat expiari. 146. 2.a
Ægyptii ſua dogmata hieroglyphicis ſuis celabant. 13.1.b
S. Æmilianus Martyr Trebienſis è corpore truncato lac loco ſanguinis fudit. 27.1.c
Ænigma ſpecies eſt parabolæ. 13.1. d. ænigmatibus gaudebant priſci. 23. 2.a. ænigmata varia Auſonii & Thaletis. ibid. a.b
Æquitas propria ſapientiæ dos eſt. 169.2.b. ipſa eſt in omni re, tam in iudicio, quam in diſtributione onerum & honorum ſeruanda. 251.2.b. æquitas, iudicium, & iuſtitia quid differant. 16.1.2.c.d. & ſeqq. ſæpè idem ſunt. 17.1.b.2.c
Ærumnæ huius vitæ ſunt cauſa & materia compunctionis. 333. 2.c
Aeſculanus erat deus æris. 240.1.c
Aeſtas ſymbolum eſt iuuentutis. 225. 1.a. b. item occaſionis rem bene gerendi. ibid.c. & præſentis vitæ. ibid.d. in æſtate laborandum in tempus hiemis. 224.2.d
Aeternitas eſt in rebus animatis vitæ perpetuitas. 70.1.c ea ſoli Deo conuenit. ibid. æternitas eſt quaſi punctum indiuiſibile, ſemper durans vnum idemque. 186.1.d. ipſa radix eſt iuſtorum. 280. 1.a
Aether quid propriè dicatur. 189.1.a. eius miracula. ibid.b. quomodo in eo ludat Deus. 192.2.c
Affectus ſapientia ſunt regendi. 101.1.d
Afflictio iuſtorum in morte finitur. 257.1.a
Agape quale eſſet conuiuiũ in primitiua Eccleſia. 371.2.c
Agapetæ quæ ſint, & quàm noxiæ iis quibuſcum habitant. 142 2.b.c.
nihil Agendum ex ira vel odio & dolo. 340.1.d
Ager bene cultus dominum locupletat. 318. 2. d
Aggeres arenæ arum quare vocentur capita. 187.2 b
Agnorum ſtoliditas. 157. 2.a
Agricultura mercaturæ præponitur. 287.1.c.320.1.d. eſt ars neceſſaria & innocentiſſima. ibid.
Agur an quædam Prouerbia conſcripſerit, an ſolùm introducatur vt interlocutor. 2.2.d. & ſeqq.
Alchymiæ inuentor non eſt Salomon. 71.1.d.

Index rerum & verborum.

Alcuini diligentia & ſtudium in rebus bonis. 222. 1. d

S. Alexander S. Antoninam è lupanari liberauit mutatis cum ea veſtibus. 298. 2. d

Alexander Magnus deum ſe prædicantibus vnde diceret ſe hominem videri. 111. 1. b

Alexander Pheræus eſt ab vxore interfectus. 146. 2. b

Alexander Dux Parmenſis quanti ſecretum fecerit ad res magnas perficiendas. 375. 1. b

Alfonſus Albuquercius in graui tempeſtate puero innocente arrepto nihil timebat. 229. 2. a

Alfonſus Aragonum rex manibus proprijs laborare non recuſauit. 285. 1. c. eius de rege diſcere nolente ſententia. 20. 2. a. eius dictum de bonis conſiliarijs. 356. 2. c. d

Alfonſus VIII. Caſtellæ rex maximam de Saracenis ope B. Virginis r. fert victoriam. 175. 2. a

Aliena mulier eſt adultera. 52. 2. c

Aloe eſt odorata. 154. 1. b

B. Aloiſius Gonzaga qua arte ſermones de rebus pijs induceret. 209 1. c. cur cum bilance pingatur. 331. 1. a

Altare eſt menſa Dei. 201. 2. a. d. altaria olim ſuper Martyrum ſepulchra conſtruebantur. 163. 2. c

Alternatio occupationum leuat laboris tædium. 303. 1. c

Altilia ſunt pecudes ſaginatæ. 203. 1. b

Amantes transfiguntur ſagitta amoris & doloris, eiuſque multiplicis. 158. 2. b. c. ſimiles ſunt ceruis ſtolidis. ibid. d. ſunt amentes. 120. 1. a. 144. 2. b

Amaſiæ ſæpè occidunt adulteros. 159. 1. b

Ambitio eſt mater bellorum 309. 1. a. via eſt quæ homini videtur recta, & nouiſſima eius deducunt ad mortem. 335. 1. b

S. Ambroſius viro felici vſquequaque eſt malum ominatus. 43. 2. b. c. quomodo in Salomonem ſcripſerit. 9. 1. b. ſecreti ita fuit ſeruans, vt ne fratri quidem ſuo id reuelaret. 260. 1. b. quoſlibet facilè admittebat, & ad bonam frugem reducere ſatagebat. 276. 1. d. ſcripta ſua cenſuræ Sabini ſubiicit. 290. 2. a. eius in morte fiducia. 354. 2. c. eius qualis ſit ſtylus & ratio loquendi. 360. 1. c

Amicitia propriè non eſt inter hominem & bruta. 286. 1. c. eius ſummus eſt gradus pro amico mori. 298. 2. d

Amicus amicum iuuans per ceruum repræſentatur. 119. 2. d. amicus pro amico vitam periculo poteſt obiicere ex charitate. 298. 2. c. amici tales recenſentur. ibid. amicum deſpiciens, oſtendit ſe inſipientem. 258. 2. b. amicus fictus amici ſecreta aliis reuelat; ſed fidelis commiſſa celat. 259. 2. b. amici ficti damnoſiores ſunt inimicis publicis, 79. 2. a. hi amicitiam nonniſi ob commoda colunt. 341. 2. b ſimiles ſunt hirundinibus. ibid. c. amici pauperes non ſunt deſpiciendi. ibid. a. b

Amor mouet affectum cordis. 46. 2. a. amoris emblema eſt alueolus apum, 108. 1. c. amor amorem prouocat. 117. 2. a. is igne repræſentatur. 141. 1. a. & ſphinge. 158. 1. d. 2. a. eius quanta potentia. 155. 1. d. eius paradoxa & axiomata. 172. 1. d. amoris ſtatera ſit recta, nec præponderet amor mundi. 252. 1. b. amor gaudium cauſas. 333. 1. a. eſt ſanitas cordis. 350. 2. b. amoris cæci emblemata. 111. 1. a. hic eſt otioſorum negotium. 287. 2. c. amor erga coniugem nimius, fit adulterinus. 117. 1. c. 2. a. amor eximius parit ecſtaſin. 194. 1. b. amor Chriſti erga genus humanum. 193. 2. b. c. amor Dei eſt remedium acediæ. 373. 2. d. eo in anima refrigeſcente putreſcit anima. 227. 1. a. unde amor B. Virginis in Chriſtum, & Chriſti in B. Virginem ſummus fuerit. 86. 1. d

Amplexus luxurioſi ſunt proxima diſpoſitio ad concubitum. 155. 1. c

Anachoretæ fuere longæui. 71. 2. b. ſilentium & abſconſionem ſectabantur. 233. 1. a

Anates paleutriæ ſilueſtres in retia ducunt. 159. 2. d

Ancillæ miſſæ à ſapientia vt vocarent ad arcem, ſunt diuerſæ facultates, quæ in academia arcis Sion tradebantur. 198. 1. a. quæ ſint ancillæ eius miſſæ ad inuitandum omnes ad ipſius conuiuium. 204. 2. a

Angeli exiliter tantùm laudant & glorificant Deum. 174. 1. d. in ſolum Deum intenti ſunt. 206. 1. d. vno verbo tantum dicunt, quantum homines mille. 219. 1. b. gaudent ſanctis colloquiis. 239. 1. d. boni ſunt nuntij. 315. 1. d. gaudent ſuper pœnitentia peccatoris. 333. 2. a. b

Anima vna etiam hominis viliſſimi quanti ſit pretij. 276. 1. c. anima colenda eſt vt terra. 287. 2. c. anima ſancta eſt ſponſa Dei. 118. 2. d. eſt domus Dei. 199. 2. b. Chriſtum decorat quaſi corona. 281. 1. a cur dicatur lux. 307. 1. d. & anima impij lucerna. 2. a. anima ſanctificata ad vomitum reuerſa eſt ſimilis ſui circulum aureum in naribus habenti. 268. 2. c. anima viri vndè dicatur pretioſa. 140. 2. a. anima dignè communicantis fit triclinium Sapientiæ æternæ. 199. 2. d. & ſeqq. quænam eius ſint conuiuæ myſtici. 200. 1. a

Animas afflictas, oppreſſas, cæcas & ſcrupulis implicatas, ſuſcipiunt, ſubleuant & illuminant ſancti. 276. 1. c. earum conuerſores, etſi aliquid ſibi ſordium in conſcientia contrahant, fructus tamen colligunt vberiores. 326. 1. c animæ in Purgatorio pœna damni mirè torquentur, imò aliquæ ſolam deſiderii pœnam habent. 311. 2. d

Animalia parua aſtutiora magnis. 19. 1. a. b

Animus hominis quodammodo ſtatera eſt. 252. 2. a. ei vnde debeatur virtus. 263. 2. b. animus ſanus facit corpus & carnem ſanam. 350. 1. b. ſuam ſanitatem, quietem, lætitiam & ægritudinem, turbationem & mæſtitudinem communicat corpori. ibid. c. animus ſenſitiuus deſcribitur. ibid. d

Annæ Bolenæ aſtus & vafrities. 212. 2. a

Annonæ flagellatores grauiter peccant, & à Patribus vehementer perſtringuntur. 271. 2. b. c. ſæpè à plebe caduntur. 272. 1. c

Annuere ſolent homines variis de cauſis. 229. 2. d. annuens oculo dat dolorem: habet id locum in oculis laſciuis. ibid. item in adulatoribus. 230. 1. a

Annulus ſponſalis ſymbolum eſt amoris coniugalis. 148. 2. c. annulis ſolebat incidi effigies ſponſi vel amici. ibid.

Anni vitæ tam longæuitatem quàm ſanitatem ſignificant. 581. a. b

S. Anſelmus affectu commiſerationis mouebatur erga beſtias. 286. 2. c

S. Antonius quomodo ad Chriſtum ſit conuerſus. 168. 1. c. ſemper in virtutibus creuit. 122. 1. b. in Deo confidens dæmonum ſpectra non curabat. 229. 1. d

S. Antonij Patauini lingua poſt mortem diu integra reperta eſt. 241. 1. c

S. Anuph Abbas omnia quæcumque voluit à Deo ſciuit. 80. 2. b

Apes ſibi & aliis laborant, docent homines facere eleemoſynas. 128. 1. b. ſunt caſtæ: ex rore conficiunt mel & ceram: ſunt ſymbolum B. Virginis. ibid. c. habent regem: deteſtantur inertes & ſegnes. ibid. d. ſunt typus Religioſorum. ibid. 129. 2. a. vocantur diuinæ. 128. 2. a. quæ in iis homini ſint imitanda. ibid. b. varius earum

labor. ibid. c. earum natura deſcribitur. ibid. c. d
ἀρβῶα quid ſignificet. 371. 1. a
S. Apollinaris mulier inter monachos veſtitu virili egit. 152. 2. c
Apollo quadrimanus & quadriauris quid denotaret. 95. 2. 6.
Apologi ſpecies ſunt parabolarum. 13. 2. a. apologi morales Cyrilli elegantes ſunt. 10. 2. b. apologus vulpis & corui. 20. 2. c. prædonum. 31. 1. a. vrſi & bouis. 32. 1. a. alius vulpis & corui. 34. 2. c. ſanguiſugæ & formicæ. 37. 1. a. ouis & cerui. 90. 2. c. elephantis & viperæ. 111. 2. b. paſſeris & turturis. 117. 2. b. cicadæ & formicæ. 127. 1. c. muſcæ & araneæ. 139. 2. a. porci & felis. 146. 1. a. hominis & ſatyri. 168. 2. b. corui & vulpis & ſimiæ. 210. 1. b. ſerpentis & agricolæ. 215. 2. b. pauonis & erinacij. 233. 1. b. c. ſatyri & chamæleontis. 2. a. aucupis & viperæ. 254. 2. d. vulpis & formicæ. 261. 2. b. araneæ & bombycis. 264. 1. b. c. pauonis & corui. 268. 1. d. lupi & bouis. 270. 2. b. ſimiæ & vulpis. 285. 2. b. c. piſcatorum. 294. 2. b. crocodili & auiculæ. 305. 1. b. cucurbitæ, oleæ & palmæ. 310. 2. a. b. agricolæ & filiorum. 319. 1. a. vulpis & animalium. 335. 2. b. voluptatis & doloris. 336. 2. a. bouis & porci. 338. 2. d. ſimiæ & vulpis. 380. 1. c
Apoſtatæ partes & munia. 131. 1. c. is nihil facit Deo placens. 2. a. idem eſt Salomoni qui impius. 132. 2. d. apoſtata acerbis vuis & fumo repræſentantur. 247. 2. c
Apoſtolici viri in compitis & foris prædicant. 36. 1. a
Apoſtoli ſunt velut hinnuli ceruorũ ob varias analogias. 119. 2. c. in viis, portis & tribunalibus Chriſti fidem prædicarunt. 163. 1. a. b. ſunt vertices Eccleſiæ. 2. a. in quo ſapientiam, Chriſtum, Deiparam imitentur. 182. 2. c. cur vocentur ancillæ Dei. 204. 2. b. quales fuerint concionatores. 236. 1. d eorum ſonus exiuit in omnem terram. 241. 1. b. fuere nuntii fideles Dei. 315. 1. d. & boninuntii. 383. 1. d. ſunt miniſtri intelligentes Dei. 357. 2. b. & piſcatores, venatores, meſſores myſtici. ibid.
Aqua non facit globum à terra ſeparatum. 188. 1. a. ipſa vbique terrarum reperitur, ſi effodiatur terra. 189. 1. d. aquæ ſuper firmamentum ſitæ vallatæ ſunt ſurſum gyro cæli empyrei, & deorſum circulo cæli ſiderei, ſeu primi mobilis. 188. 1. c. cur eæ ibi ſint poſitæ. ibid. aquæ quomodo liberentur. 189. 1. c. d. aquas diuidere in plateis quid metaphoricè & ſymbolicè ſignificet. 115. 1. c. d. aquæ furtiuæ cur ſint dulciores. 213. 1. b. aquæ quietæ & ſtagnantes, dicuntur mortuæ. 230. 2. c
Arbor vitæ repræſentat virtutem in genere. 73. 1. b. & qua in re. ibid. c. d. ea deſcribitur: hæc myſticè eſt ipſa ſapientia & iuſtitia, item ſapiens & iuſtus. 275. 2. c. qualis ſit arbor virtutum. 274. 1. d quæ eius folia & fructus. 2. a. arbor myſtica eſt Chriſtus in cruce. ibid. b
ἀργὸν vox vnde deriuetur. 59. 2. b
Argentinus erat deus præſes argenti. 240. 1. d
Argentum electum quod ſit. 239. 2. a. eius eruendi & purgandi ratio. ibid. b. c. quid in Script. denotet. ibid. c. eius candor & nitor, eius pretium. 240. 1. b. quando id cœperit. ibid. c. eius ſoliditas. ibid. d. eius puritas. 2. a. eius ſonus. 241. 1. a
Arietes ſunt in venerem propenſi. 157. 2. b
Arnobius quare ſubinde in ſcriptis gentilizet. 8. 2. b
Aromatibus & floribus aſpergunt meretrices lectum ſuum. 254. 1. b
Ἀρραβὼν ab Hebræo arada deducitur. 76. 2. b
Arripi ſapientiam vult Salomon quo ſenſu. 88. 2. a
Arrogantes volunt videri diuites, & ſunt pauperes. 305. 2. d.
Ars fallendi plerumque fallentem delectat. 214. 1. a artes vetitæ myſticè ſunt aquæ furtiuæ. 214. 1. c. artes prauæ non locupletant. 309. 2. a
S. Arſenius malè olentem aquam ſemper penes ſe aſſeruabat. 155. 1. a. ſemper lacrymabatur. 333. 2. d. Magiſter fuit Imp. Arcadii. 356. 2. b
Artaxerxes Longimanus Rex Perſarum vitium ſuæ manus dextræ benignè eſt interpretatus. 39. 1. a
Aſcetæ continuò in virtutibus proficiebant. 222. 1. d
Aſilus piſcis vexat thynnos. 336. 1. d
Aſini Mauruſii ſymbolum ſunt initio feruentium, poſt intepentium. 310. 1
in Aſpero colle iuxta Louanium quàm mira B. Virgo præſtiterit. 167. 2. b. c
ἀσύνετος metaphoricè dicitur garrulus. 228. 1. d
Aſtutia duplex eſt, bona & mala. 18. 1. c. d. ea in bellis eſt neceſſaria. 2. d. & ſeqq. ſæpè capitur pro cautione, ſolertia conſilio. 167. 1. a
Atheiſmus eſt centrum impietatis & peccati. 14. 2. a
Atrium erat templum laicorum. 197. 2. a
Attentio cordis eſt modus acquirendi ſapientiam. 45. 2. b. 46. 1. b. d. 2. a.
Auarus dæmoniaco ſimilis eſt. 219. 1. c. ab opibus iniuſtis quaſi captiuatur. 256. 1. a. eius ſpes in morte perit, ibid. d. dum aliena inuadit, non euadit ſupplicia. 266. 1. d. nec ſic euadet ditior, ſed pauperior. 276. 1. d. replet domum ſuam litibus, iurgiis, murmurationibus ſubditorum, item priuatione opum. 379. 2. b. ei omnia ſubtrahuntur. 66. 1. c. etiam ſibi victu alimenta denegat. 263. 2. a. eſt etiam in conſanguineos crudelis. 2. c
Auari diuites ſunt qui inopiam ſimulant, ne cogantur ſplendidè viuere. 303. 2. c. cur ſua in pauperes erogare timeant. 342. 2. d
Auctoris in hiſce Commentariis methodus. 9. 2. d. & ſeqq.
Auditus parat ſapientiam. 20. 1. d
Auertitur impius à Deo, Deique lege, timore & diſciplina. 42. 2. d. & ipſe alios auertit. 43. 1. a
Aues ſtolidæ temerè ſe in retia dant. 34. 1. b. c. aues ab auibus decipiuntur. 159. 2. d. aues bibentes cur colla reſupinent. 213. 1. a
S. Auguſtinus à quolibet edoceri & diſcere voluit. 20. 2. b. auditâ vitâ S. Antonij ad continentiam ſe conuertit. 168. 1. c. furatus eſt pira, non ob pira, ſed ob artem quæ erat in furto. 214. 1. b. ſua hæreſi fuit matri ſuæ mœrori. 218. 2. a S. Hieronymum de dubiis S. Scripturæ conſulere ſolitus fuit. 290. 1. d. quis eius ſit ſermo & ſcribendi ratio. 360. 1. d
Auguſto Imper. in Syriam profecto concepta eſt B. Virgo. 187. 1. a. hic ad conſilium priuatum etiam, amicos adhibebat. 261. 1. a
Auroræ proprietates, ei iuſti comparantur. 93. 2. a. & ſeqq. vnde dicatur. 94. 1. a
Aurum in India eruunt formicæ ex arena. 126. 1. a aurum ophaz, eſt aurum obriſum & optimum. 175. 2. b. aurum deorum omnium potentiſſimus. 234. 1. b
Auſteritas vna quam vſurpamus, via eſt ad aliam. 88. 2. a
Axiomata vocantur principia ſcientiarum. 13. 2. c
ἄξων quam varia ſignificet. 72. 2. b
Azohorâ Arabibus eſt lucifer à rad. zahar, id eſt ſplendere: forſan hinc dicitur aurora Latinis.

Index rerum & verborum.

B*Alaam peſſimum conſilium regi Moab ſuggeſſit.* 215. 2. c

Balſamum putredinem arcet : cuius rei ſit ſymbolum. 227. 2. a

Baltaſſar compotatione ſua perdidit monarchiam Babyloniorum, quam Nabuchodonoſor erexerat. 297. 1. a

Baptiſmus hæreticorum non eſt inualidus. 216. 2. b. 364. 2. c

Barba intonſa ſymbolum erat pœnitentiæ. 121. 1. c

Baſilicæ priſcæ Romæ adhuc ſuperſunt, palatiis euerſis. 334. 2. c

Baſiliſcus eſt inuidi typus & imago. 351. 2. c

S. Baſilius in quo Achilli comparetur. 64. 2. c

Baſilius Imp. Conſtantinop. Saracenos Deiparæ auſpicio cædit. 175. 1. d

Beati qui viuentes Deum ardenter videre deſiderarunt, eo poſſeſſo ſummè delectantur. 316. 2. b *in cælo non iurant.* 327. 1. d

Ven. Beda eſt comment. in Prouerb. S. Hieronymo aſſcriptus. 9. 1. b. *eius in morte vox.* 354. 2. d

vox Belial vnde deriuetur. 131. 1. a. *quàm varia ſignificet.* ibid. *filii Belial qui dicantur.* ibid. b. c

in Bello plus valet aſtutia quàm fortitudo. 18. 2. d

B. Virgo in bellis inſignem gloriam conſecuta eſt. 175. 1. b

Beltrandus Ferrerius in venere exſpirauit. 159. 1. d

Benedicere quis poteſt diuerſimodè. 271. 1. a

Benedictini Ordinis quantæ fuerint diuitiæ. 243. 1. b *ipſe per quos celebratus.* 258. 2. a

Benedictio, id eſt boni precatio, iuſtorum, ciuitatibus prodeſt. 258. 1. b. 2. d. benedictio *ſæpè capitur pro rerum affluentia.* 257. 2. d. *item pro beneficentia.* 258. 1. b

Benefaciendum citò, nec domum differendum. 78. 2. d. & *ſeqq.*

Beneficentia cur torqui adaptetur. 59. 2. d. & *ſeqq.* *eius encomium & gradus.* 78. 2. b. c. *eſt quaſi fons.* 231. 1. d

Beneficus eſt dominus pecuniæ ſuæ. 78. 2. a. *ſpargendo dona fit ditior.* 170. 1. d. *& à Deo benedicitur.* ibid. d

S. Bernardi inceſſus & habitus fuit modeſtus & diſciplinatus. 152. 1. b *ſua dicendi agendique gratia ſchiſma Petri Leonis ſuſtulit.* 258. 2. a. *eſt in ſtylo ſuauis & mellitus.* 360. 1. d. *eius morientis monita ad ſuos.* 375. 2. c

Biblia olim in menſa apud Hebræos exponebãtur. 201. 2. c

Bilingues Deo ſunt odibiles. 168. 2. b. *& proinde homini fugiendi.* ibid.

Bilis cos eſt virtutis. 127. 1. d. *bile carentia ſunt longæua.* 350. 2. b

Biuium Herculis quod ſit. 211. 1. b

Blanca regina ſancta filium Ludouicum ſanctum reddidit. 218. 2. b. *regno ſuo mirè profuit.* 323. 1. d

Blandimenta plus nocent quàm tormenta. 29. 1. a. *rectè oleo comparantur.* 106. 2. c

Bombyx ſymbolum viri iuſti in quo. 337. 2. d. *eius transformatio typus eſt reſurrectionis.* ibid. *bombycum curatrix vna alit totam domum.* 323. 1. b

Bona temporalia non dant veram felicitatem. 56. 2. c. *ex charitate negligi poſſunt ob maius bonum amicitiæ, at non ſpiritalia.* 298. 2. c. *iis immiſta ſunt mala & dolores.* 336. 1. d. *ea Iudæis promiſit Deus.* 43. 2. d 56. 2. b. 58. 1. c. *ſed ſpiritualia Chriſtianis.* 44. 1. a. 56. 2. b. 70. 2. b. 220. 2. a. b. *illa per ſiniſtram denotantur, æterna per dexteram.* 70. 2. d. *bona Eccleſiaſtica cùm ad laicorum domos transferuntur, eas earumque opes deuorant.* 380. 1. b. *bona impii ab eo ad iuſtum auolabunt.* 275. 1. a. vide *Diuitiæ, Opes.*

S. Bonifatius monachus Camaldulenſis ad martyrium adſpirauit. 203. 2. c

Bonitas Dei elucet in mundi creatione. 75. 1. a

Bonum ſæpè ſumitur pro iucundo & læto. 365. 2. b. *bonum & felix cur vocetur dextrum.* 101. 2. d

Boni non debent cubitum concedere niſi præſtito bono. 92. 1. d

Bos animal eſt ſtolidum. 157. 2. a. *erat priſcis arationis & fertilitatis ſymbolum.* 25. 1. d. *eius dotes quadrant doctori & concionatori Euangelico.* 2. b. *typus eſt laboris.* 325. 2. c. *eſt animal innocens.* ibid. *aliis laborat, non ſibi.* ibid. *eſt validus.* ibid. d. *eſt cibi frugalis.* ibid. *eſt ſymbolum Religionis & martyrii.* 326. 1. a. *in inceſſu & aratione lentus eſt, ſed exactus.* 326. 1. b. *boues validi requiruntur ad colendam terram.* 325. 1. c

Bullæ ex collo in cor pendulæ inſcribebant veteres nomen Dei ſui vel amici. 61. 2. b

C*Achinnus liberior peccato viam pandit.* 243. 1. d

S. Cæcilia fuit mulier diligens & corona viro ſuo. 281. 1. c. *nouem eius coronæ.* ibid. d

Cæcitas & caligo peccatorum. 95. 1. c. d

Cædes deliberata graue ſcelus eſt. 134. 2. d

Cæleſtis gloria dilata deſiderium Sanctos mirè excruciat. 311. 2. b. c. *ipſum eſt cauſa compunctionis.* 333. 2. c *ea menſæ comparatur.* 204. 1. a

Cæli diſtantia a terra. 376. 2. b. *eſt elementis præſtantius, quia altius.* ibid. d. *cælum eſt vrbs fortium & fortitudinis, quia in illam parandus eſt aditus fortitudine.* 234. 2. b. *& quia in ſe eſt fortiſſima.* ibid. c. *cælum empyreum eſt immobile.* 188. 1. c. d. *cælorum concentus eſt myſticus, non muſicus.* 191. 2. b. *quomodo in cælis ludat Deus.* 192. 2. c

Caii Cæſaris occidendi præſagium. 99. 2. a

Calamitates adauget prior felicitas. 112. 1. d

in Calice Euchariſtico aqua vino eſt miſcenda. 202. 2. d

Callis eſt iter pecudum. 56. 1. b

Calumniam mendacem execratur iuſtus. 303. 2. c

Calumniator perinde facit ac ſi proximum gladio confoderet. 292. 2. a. *inſipiens eſt, ſibique malum creat.* 237. 1. a

Cancellorum in feneſtris vſus: 150. 1. c

Cancri incedunt obliquè, vel retrorſum. 52. 1. d

Candoris mira vis. 228. 2. c. 229. 1. b

Canum luxuria & impudentia. 157. 2. c. d. *prouerbia ab iis deducta.* ibid. d.

Cantus meretricius quàm ſit noxius. 106. 2. b.

Capræ ſumma montium iuga petunt. 116. 2. d. *breuis ſunt vitæ.* 157. 2. c

Captiuæ puellæ ſunt plerumque virgines, ideo raptores iis magis inhiant. 213. 2. d

Carbones ſunt indicium theſauri reperiendi. 48. 1. a

Cardines terræ qui vocentur. 187. 1. d

Carnales ſunt velut pueri. 36. 2. c. d. & *ſeqq.* vide *Libidinoſi, Voluptas.*

Caro *ſæpè capitur pro toto homine.* 96. 1. c. *metonymicè pro anima & concupiſcentia.* ibid. *in Scriptura ſignificat propinquos.* 263. 1. c. 2. a. *caro mulieris eſt velut prunæ ardentes.* 141. 1. a. 142. 2. d. *caro & ſanguis Chriſti verè eſt in Euchariſtia.* 202. 2. b. c

S. Carolus Borromæus diœceſi ſuæ optimos præfecit paſtores. 22. 1. b. *in pauperes mirè liberalis fuit.* 380. 1. c *Eccleſiam Mediolanenſem ſanctam reddidit.* 205. 2. d

B. Carolus Flandriæ Comes à dardanariis quibuſdam frumentariis Brugis cæſus eſt. 272. 1. b

Caroli

Caroli IV. erga litteras amor & ſtudium. 20.2.b
Caroli V. Imp. gnome de mundi lætitia. 337.1.a
κάρυον, id eſt nux, dicitur à κάρη, id eſt torpedine. 154.2.b
Deus Caſtigat ſuos variis de cauſis. 67.1.a. & ſeqq. *caſtigare omittens filium ſuum, eum odit.* 320.2.c
Caſtigatio quanti ſit meriti & boni. 67.2.b.c. *ea filio quantum proſit.* 321.1.a.b. vide *Correptio.*
Caſtitatis pulchritudo. 146.1.b.c. *ipſa ſoror eſt ſapientiæ.* 149.2.b.c. *pro amici caſtitate licet vitam periculo exponere.* 298.1.d
Catena Græcorum PP. in prouerbia cõmendatur. 9.1.d
Catena trium Hebræorũ Rabbinorum quãtæ auctoritatis. 9.2.b
quàm S. Catharinæ Seneſi Chriſtus fuerit familiaris. 80.2.c. *diu ſola Euchariſtia vixit.* 221.1.a
Catholici gaudent de Catholicorum victoriis. 316.1.d.
Catholicus malus eſt velut nuntius piger. 247.2.c
Cedrus medetur putredini. 227.2.a. *eſt ſymbolum æternitatis & immortalitatis.* ibid.
Celeritas nimia ſugillatur. 310.1.c.d
Centrum terræ an rectè vocetur caput puluerum terræ. 187.2.a. *an id vocari queat abyſſi.* ibid.d
κεπφοῦσθαι ſignificat efferri, leuiter circumagi. 157.1.a
Cepphus auis eſt marina, leuiſſima, prouerbialiter ſumitur pro decepto & ſtolido. 157.1.a.b & ſeqq.
è Cerebro oritur ſemen naturale. 111.1.b
Cerei in Deiparæ honorem accenſi in eccleſia S. Mariæ Maioris olim in pondere non minuebantur. 164.2.b
Certantes & laborantes ſoli cœlos ſubeunt. 212.2.a
Cerua comes & nutrix fuit S. Ægidij. 117.1.a. *eſt cerua ſymbolum amoris coniugalis.* ibid.1.c. & ſeqq. 2.d. & ſeqq.
Cerui proprietates & natura deſcribitur. 2.d. & ſeqq. *unde dicatur græcè ἔλαφος* 118.2.a. *quamdiu viuat.* ibid.c. *eſt ſymbolum Chriſti.* 119.1.d. & *Eccleſiæ & amici.* 2.d. *amore ceruæ ardet, ideo à venatore facilè capitur.* 158.2.a.b. *eius ſtoliditas.* ibid.d.
Chaldæi Hebræum ש mutant in ת. 12.1.d
Chamæleon ſymbolum eſt ambitioſi. 223.2.d
Charitas eſt primaria omnium virtutum. 99.2.c. *eſt ſapientiæ principatus.* 241.1.b. *eſt ſanitas cordis.* 350.2.b. *celat delicta & lites fugit.* 231.2.b. *charitas iuſtorum quàm ſit ampla.* 282.2.d
Charites ſunt filiæ Iouis & Veneris. 28.1.b
Charybdis vnde vocetur, eſt ſymbolum libidinis. 108.1.c
Chiliaſtæ cenſebant Sanctos per mille annos in terra cum Chriſto regnaturos. 56.2.d
Chilpericus deſidia ſua perdidit regnum Francorum, quod Pharamundus vigore ſuo inchoarat. 297.1.a
Cholerici ſunt puſillanimes. 349.1.c
χρῖσμα dicitur à χρίεσθαι, id eſt vti. 66.1.c
Chriſtiani in quo ſerpentis aſtutiam debeant imitari. 18.2.c. *inter cruces ſolantur ſe ſpe bonorum cæleſtium.* 44.1.a.b. *iis potiùs quàm Iudæis ſapientia vitam æternam & veras diuitias & gloriam confert.* 70.2.c. *cur iis fugienda vnguenta & delicioſi odores.* 54.1.c. *eſt ipſis promiſſa terra viuentium in cælis.* 249.2.a.
Chriſtiani primi floribus coronari nolebant. 281.1.b. *qualis eorum eſſe mens ſit.* 201.2.a
Chronologia Salomonis. 4.1.a.b
Chryſaorius in morte inducias ſibi dari fruſtra petijt. 121.2.b
Cineas Pyrrho regi orator & conſiliarius fidus fuit. 356.2.d. *huius dominandi libidinem ſcitè repreſſit.* ibid.
Circulus figura perfectiſſima eſt. 50.2.a. *circulus aureus in porco, eſt forma venuſtas in laſciua.* 267.2.c
quomodò Circumdanda collo miſericordia & veritas. 59.2.a.b
Ciſternæ varia ſymbola. 112.2.d. & ſeqq.
Citò dandum. 78.2. & ſeqq.
Ciuilis & ſocialis ſit vita hominum. 126.1.d
Ciuitas Dauid cur vocetur arx. 205.1.b.c
Clemens dicitur quaſi colens mentem. 265.1.c. *qui clemens eſt, virtutum ſe capacem reddit.* ibid.
Clementia excellit inter opera iuſtitiæ. 265.1.a.b. *ex ea omnis bonitas & ſanctitas promanat.* ibid.b
Clericorum mores & veſtitus inordinatus ſugillatur. 185.2.b
Clotildis regina maritum ſuum vnà cum regno ad Chriſtum conuertit. 323.1.d
Clytemneſtra Agamemnonem ob pellicatus ſuſpicionem interfecit. 106.2.b
Cœnæ ſapientum olim ſapientibus ſententijs condiebantur. 197.1.b. 201.1.d. 202.1.a
Cogitata exitum optatum non conſequuntur ſine conſultatione. 375.2.b
Cogitatio bona vel mala eſt radix omnis boni vel mali. 282.2.b. 378.1.b. *ex ea Deus metitur amorem.* 378.d. *cogitatio eſt triplex.* 97.2.d. *cogitatio iuſti fertur ad virtutem, impij verò ad peccata.* 235.1.d. *cogitatio turpis & libidinoſa eſt velut ignis in ſinu ardens.* 141.1.b. *eius remedium.* ibid.c. *cogitatio Dei vbique præſentis quanti ſit momenti.* 62.1.b.c.d
Cogitationes ſuas ſequens, ſemper aget malè, ac de vna impietate procedet ad aliam. 278.2.b. *à primordiis cogitationum pendent opera totius diei.* 136.2.a. *circa eas maxima eſt cura adhibenda.* 378.1.c. *cogitationes ſoli Deo ſunt notæ.* 366.2.a.b. *earum radix examinanda, & hac cognitâ exeradicandæ.* 379.1.d. *cogitationes bonæ Deum & angelos oblectant.* ibid. 378.1.a.b.d. *eæ excludunt motus prauos animi.* 98.2.a. *cogitationes ſanctæ ſunt habendæ ante ſomnum.* 1 6.1.d. *cogitationes iuſtorum quomodo ſint iudicia.* 282.1.b.2.a. *cogitationes impuræ ſunt tela ignita diaboli.* 91.2.d. *cur eæ Deo maximè diſpliceant.* 378.1.a.b.d.2.c. *ſunt eæ maximè illecebroſæ.* ibid. *ſunt oratione ſuperandæ.* 379.1.c. *ex iis ſequitur egeſtas ſanctorum deſideriorum, gratiæ & virtutis.* 130.1.d. *cogitationes malæ vocari poſſunt machinationes malæ, item ſimulationes, doli, fraudes, item obſcenæ & vitioſæ.* 378.2.b.c.d. *cogitationes moroſæ, quibus voluntas planè vel ex parte conſentit, ſunt peccata, etſi in opus non exeant.* 1.d
Cogito *eſt verbum frequentatiuum à cogo.* 62.1.b
Cognitio ſui vera eſt ſapientia. 308.2.d
qui quod certò Cognouit eloquitur, indicat quod æquum & iuſtum eſt. 291.2.d
Colloquium cum muliere noxium eſt. 139.1.c. 142.1.b.c *ipſum cauendum.* 142.2.b. *colloquio pio intereſt diuina ſapientia.* 167.1.d. 168.1.b.c
Columbarum ſtoliditas. 213.1.a
Columnas marmoreas habent templa Romana. 197.1.a *columnæ templi Salomonici quæ eſſent.* 2.a.b. *quæ ſint ſeptem columnæ Eccleſiæ.* 198.2.b.c. *columnæ ſeptem domus ſapientiæ quæ ſint myſticè.* 2.b. & ſeqq. 199.2.a.c.d
Coma intonſa erat ſignum pœnitentium. 121.1.c
Commentatores Prouerbiorum Salomonis. 9.1.b
Communicans dignè fit domus & templum ſapientiæ. 199.1.d
Communio bonorum erat in primitiua Eccleſia, & nunc eſt in Religionibus. 31.2.c
Comparatio frequens occurrit in Salomonis Prouerbijs.

13.2.c. in ea ſitus eſt lepos prouerbij. 14. 1.d. a diuerſis rebus ea petitur. 2.a
Compedes aureas geſtant aulici & amantes. 158.1.c
Compunctio animi ſemper mirum & cæleſte in ſe continet gaudium. 332.2.c. ipſa ſancta eſt, animamque Deo conciliat. ibid. procedit ex amore Dei. 333. 1.a. certam adfert ſpem beatitudinis, & gaudij cæleſtis quaſi prægustus eſt. ibid.d. recreat Deum, angelos & Sanctos omnes. 2.a. eius materia multiplex eſt. ibid.b.c
Computare annos vitæ in dextera & ſiniſtra ſolebant veteres. 70.1.d
Concentus cæli eſt eiuſdem apta diſpoſitio, motus & circulatio. 191.2.b
Conciones breues potiores ſunt prolixis. 238 2.c
Concionator in omnes affectus ſe transformet. 38.1.b. horam concionis excedens auditoribus tædium creat, ſibi fatigationem. 238.2.c. ne ſit nimis blandus, ſed ſæpè vitia coarguat. 236.1.b.c. imitari debet ſeminantem. 363.2.d.& ſeqq. doctrinam quam docet, euentilet ab omni cupiditate. 364 1.a. eam ex intimo cordis ſenſu depromat, nec recitet ad verbum prout eam memoriter didicit. ibid. concionetur ſpe fructus ſuo tempore colligendi. ibid.b. non moueatur auditorum paucitate vel multitudine, ib.c
in Concubitu ipſo multi occubuere. 159.1.d
Concupiſcentia eſt velut meretrix. 53.2.a.160.2.c.215. 2.b. eſt tribulatione coërcenda. 236.1.a. quàm ſit noxia. 53.2.c.105.2.d.106.2.d.140.2.c.143.2.b. non habet mentem. 144.2.b. exiccat omnem vigorem virtutis. 225.1.b opponitur veræ ſapientiæ. 211.1.d. eſt ſtulta & clamoſa. 2.c.d. concupiſcentia interna mulieris lege veteri fuit vetita. 138.2.b. concupiſcentijs indulgens incides in egeſtatem & ignominiam. 315.2 a
Confeſſio humilis redarguenti reddita Deum iratum placat. 359 1.c
Cõgregare in Script. ſæpè ſumitur pro perdere. 319.2.c
Coniuges delectationẽ copulæ moderari debent. 117.2.b. mutuo onera coniugij ferant. 118.1.b
Conſcientia vmbilico repræſentatur. 64.1.c. ipſa quomodo ſtatera recta & doloſa ſit. 252.1.d. eius pax omnem pacem ſuperat. 58 1.c. dat fiduciam & ſecuritatem. 44.2.c. ipſa ſummum eſt bonum huius vitæ. 369.2.d. 370.1.b. & ſeqq. hæc magna eſt hominis conſolatio. 317.2.d. conſcientia criminis admiſſi quantus tortor. ibid.b
Conſideratio vocatur in Script. ignis. 240.2.b
quales Conſiliarios reges ſibi ſeligant. 356.1.d. 2.a. imprudentes & fatui damna toti reip. inferunt. 2.b. ſecretum taceant. 375.1.b. quare mali conſiliarij cauendi. 376.1.d
Conſilium quanti referat in re agenda. 261.1.b.2.d. in eo habitat ſapientia. 167 1.b.c. conſilio aliorum acquieſcentes pacem habent. 308.2.c.d 309.1.a. conſilium ſolet eſſe arcanum. 375.1.a. id requiritur in re ardua perficienda. ibid.2.b. conſilia non numero, ſed maturitate æſtimanda. 260.2.d. non propria, ſed aliena, ſi modò bona ſint, ſunt ſequenda. 376.1.b.
Conſolantes afflictum verbo vel re, à Deo pariter conſolationem recipient. 290.1.a
Conſortium improborum & proborum magni eſt in vtramque partem momenti. 317.1.c. vide Conuerſatio, Societas.
Conſtantia iuſtorum in aduerſis. 246.1.c.d. eorum conſtantia mentis. 282.1.d
Conſtantinopolis eſt B. Virgini dicata. 171.2.d
Contemplatio eſt ſterilis ſine actione. 15.1.c
Contemplatiua vita per ſapientiam denotatur in Prouerbijs. 149.2.d. contemplatiui ſunt velut aues in ſublime volantes. 33.1.d
Contentus ſuis, felix eſt. 285.1.a.b. hic etſi pauper, habet animi quietem. 305.1.a
Contumeliæ non eſt per contumelias reſpondendum. 259. 1.a.b. ex odio celato oritur. 237.2.a
cum ſapientibus Conuerſans ſapiens euadet, cum improbis improbus. 317.1.a
Conuerſatio crebra ſua ſenſa & affectus inſtillat ei cum quo verſatur. 317.1.a. conuerſatio aſperorum hominum eſt labendi occaſio. 314.1.c. conuerſatio cum muliere eſt velut ignis in ſinu. 142.1.b.c. eſt cauenda. 2.d
Conuerſio ad Deum nullo modo eſt differenda. 122.1.a
Conuiciator verè eſt inſipiens. 237.1.b
Conuicij victoria paratur modeſta culpæ confeſſione, aut mitis reſponſo. 358.2.a
Conuiuium ſapientiæ quod ſit. 2.2.c.197.1.a.b. quid hoc myſticè deſignet. 201.2.a. conuiuium ex amore, non liuore inſtruendum. 371.2.c. eius forma & anima eſt amor & beneuolentia. ibid. cur militibus olim conuiuium daretur. 205.2.a. conuiuium ſacrum ex victimis Deo immolatis ſacris lectionibus & ſermonibus condiebatur. 201.2.d.207.1.a
Cor hominis velut mare eſt, voluntas nauis. 21.2.b. cor ſymbolum & ſedes eſt ſapientiæ. 46.2.b. eſt velut fons. 114.2.a.116.1.a. eſt propriè vena vitæ & mortis. 231.1.a. velut bilanx eſt. 252.1.1.c. ei inſcribenda miſericordia & veritas. 60.1.d.2.b. eſt omni cuſtodia cuſtodiendum. 96.2.a.& ſeqq. 97.2.a. ex eo malæ & bonæ cogitationes procedunt. 96.2.a. eius cuſtodia maioris momenti quàm linguæ aut manus. 97.1.c. eſt id cuſtodiendum à triplici cogitatione. 2.d. eius inſtabilitas. 98.1.d. eſt id vniendum cordi Chriſti. 2.b. cordis humani proprietates. 99.2.d. id ſemper aut creſcit aut decreſcit. 241.2.b. habet cum ore magnam affinitatem. 231.1.a. cor ſibi conſcium ſecreti mœroris, non facilè capitur ſolatijs externis. 332. 1.a b ager cordis ſeminandus bono ſemine, non malo. 343.2.c. cor generat ſpiritus vitales, eoſque in ſingula membra immittit. 351.1.a. ipſum imprimis cuſtodiendum. ibid.c. cor gaudens facit faciem hilarem & decorem. 367.2.c. cor bonum, vocatur pura & ſancta conſcientia, iucunda & læta mens. 368. 2.d. cor ſenſitiuum quale ſit. 350.1.d. cor malum cogitat malum. 132.1.d.134.2.b. quàm in eo diuerſimodè ſe gerat. 134.2.c. cor impiorum quomodo pro nihilo ſit. 241.1.d.& ſeqq. quomodo id ſemper decreſcat. 2.b. corda omnium angelorum, dæmonum & damnatorum ſunt in manu Dei. 366.2.c. & ſeqq. item omnium hominum. 367.1.a
quare pupillæ vocentur græcè κόραι. 147.2.b
Cornelius Muſius a S. Cornelio petiit ei in martyrio aſſimilari. 203.2.d
Corona erit præmium ſapientiæ. 27.2.b. & triplicis dignitatis inſigne. ibid.d. ſymbolum eſt perfectionis & cumuli, item victoriæ. 280.2.a.b. item laboris, ſtrenuitatis & regni. ibid. integritatis, virtutis & perfectionis. ibid.d. corona Chriſti carnea & ſpinea quænam ſit. 281.c.1. corona coronabantur ſponſi in ſignum amoris & concordiæ, & gaudij nuptialis. 280. 2.b. item vt victoria de libidine innueretur. ibid.b & regnum mariti in familiam. ibid.c. item copia liberorum. ibid.d. corona gratiarum myſtica eſt catena virtutum. 25.2.b.28.1.c. corona regni cæleſtis debetur obedientib. 26.1.b. coronas quinq; dat ſapiẽtia. 89.1.d

Corpus totum ſemine eſt plaſi ign... 141.2.l. 143.1.b.d. corpus laboribus & pœnitentus ſubigendum eſt. 287.2.d. corpus Chriſti eſt quaſi domus in qua habitanit. 199.1.a. corpus glorioſum Sanctorum eſt anagog. domus Dei. 200.2.c.d
Correctionem æquo animo admittens, amat ſcientiam morum, honeſtatem, & virtutem. 277.1.b. & gaudet animi pace. 278.1.b. gloriam conſequitur. 315.2.b. quanti ea ſit momenti. 279.1.b.c.d. eam ſuſcipiens cor poſſidet. 384.1.b. ſapiens eam libenter ſuſcipit & ambit. 208.2.a.b. 255.2.b. ex illa is proficit. 208.2.d. cur ea ſecreto facienda. 231.2.c. correctio vitiorum ſummum animæ bonum eſt. 383.2.d
Correptio Dei ſit diuerſimodè. 66.2.c. correptio moleſta eſt impiis cupedias ſectantibus. 365.2.b. eius commoda & bona. 287.1.d. correptionem contemnentium tres ſunt gradus. 111.1.a.c. hi infelicem habebunt rerum ſucceſſum. 312.1.b. hi ſunt fidelibus fugiendi vt peſtes. 367.1.c. vide Correctio, Increpatio, Doctrina.
Correptores diligendi ſunt. 67.2.d
Corripiens proximum manifeſtè pacem ſæpè conciliat. 230.2.b
Coruus crocitando prædam ſuam amittit. 296.1.d
Crapulæ damna & dedecora. 288.1.b.& ſeqq.
Creare Hebræi ſumunt pro facere, elicere, concipere. 178.1.d.2.c. & progignere. 2.d
Creatio mundi oſtendit Dei bonitatem & ſapientiam. 75.1.b. eiſdit facillima, etſi arduum ſit opus. 186.1.c. inter eam & Verbi Incarnationem eſt mutua contradependentia. 180.2.a.b
Creaturæ omnes prædicant Deum. 162.2.d. ſunt victimæ Dei. 183.1.d. earum ordo & diſpoſitio, à ſapientia deriuatur. 184.1.a. omnes ſunt ſapientiæ & prouidentiæ Dei commiſſæ. 191.1.d. ipſis fidentes potius quam creatori, paſcunt ventos. 224.1.d
non Credendum adulatoribus, mala conſulentibus, detractoribus, ſuſpicionibus temerariis. 338.1.c. credendi leuitas taxatur. 338.1.c.2.a
Credens in Deo, miſericordiam diligit. 342.2.c.d
praxis Creſcendum omni virtute per feruida eius deſideria. 269.1.d
Creſcentia citò, citò depereunt. 310.1.a.2.a.b
Crudelitas capitur ſubinde pro immiſericordia. 264.1.a.b. dicitur à crudıtate, & quare. ibid.b
Crux Chriſti ligno vitæ denotatur. 73.2.c. allegoricè per menſam ſapientiæ. 202.1.c. crux eſt doctrina & beatitudo. 68.1.c. cruces patientem probant, impatientem deſtruunt. 225.1. denotantur æſtate. 2.a
Cucurbita ſymbolum præmaturi incrementi. 310.1.c.2.a
Culpa peccati poſt actum remanens eſt velut funis eius. 120.2.c. culpa ſequitur peccantem, eumque iugiter pungit. 317.2.a
Cultores B. Virginis bene de ſalute ſua ſperent. 182.2.b
Cultus Deo debitus non eſt idolis impendendus. 110.1.a. cultus B. Virginis ſemper prodeſt. 195.2.c.d
Cupiditas ſeipſa perimit. 37.2.a. eſt inſatiabilis. 55. 32.2.1.a. & ſeqq. eſt ſtulta. 221.2.c. & clamoſa. ibid. d. eſt velut meretrix. 215.2.b. eſt via quæ videtur recta, at nouiſſima eius deducunt ad mortem. 335.1.b.c. eius initiis eſt obſtandum. ibid.d. cupiditas opum eſt inſatiabilis. 370.2.d
Cupiditates ſunt aquæ furtiuæ, cur. 214.2.d. ſunt cauſæ perturbationum. 295.1.a. illis ſeruiens rex, verè ſeruus eſt. 297.1.c iis addicti obturant aures ſuas diſciplinæ & monitis ſalutaribus. 194.2.d. illis obſequi capiunt impii. 316.1.b
Cupidinis ſchema. 211.2.c.d. & ſeqq.
Cupidus, eſt pauper. 305.1.b
Curculio quale ſit animalculum, & vnde dictum. 272.2.a
Curſores ſunt iidem qui miniſtri regum & iudicum. 129.2.d
Cypriani qualis ſit ſtylus & phraſis. 360.1.b
Cyrilli apologi morales a quo editi, & quàm ſint elegantes. 10.2.b.c
S. Cyrill. Alexand. à B. Virgine fuit armatus. 168.1.a
Cyrus minor Perſarum rex hortum ipſe per ſe coluit. 287.1.d

D

Dæmon peccati periculum & infamiam ſubticet dum tentat, at ſpecioſum & gratum ſenſibus hominum obiicit. 31.1.c. eſt hominis hoſtis acerrimus & tyrannus. 110.1.c. eſt omne malum. 112.2.b. eſt myrmicoleon. 126.2.c. quomodo fornicantibus ſingulos annos imponat. 121.2.d. fuit princeps omnis apoſtaſiæ & inobedientiæ. 131.1.a. eſt fons nequitiæ & iniſcitiæ, & apud eum eſt vena mortis. 216.2.c. eſt teſtis iniuſtus & infidelis. 317.2.c. quomodo illudat in gehenna peccatori. 41.1.a. 331.2.b. dæmon præcurſor matutinus, quis ſit. 99.1.b.c
Dæmones cur vocentur gigantes. 215.1.a ſunt iurati Dei hoſtes. 2.b. cur in homines ſæuiant. ibid. gaudent otioſis verbis. 239.2.a. ſunt auarorum heredes. 272.1.d. eorum intima ſecreta Deus nouit. 366.2.c.d
Dama eſt caprea, vel capreolus ſilueſtris 124.2.a
Damnati, cur vocentur gigantes. 215.1.a.b. in iis non manent ſemina virtutum. 112.1.d. ſumma torquentur ira, inuidia, angore & remorſu conſcientiæ. 352.1.c. eorum ſecreta ſingula nouit Deus. 366.2.c.d
Damon & Pythias alter pro altero mori fuit paratus. 298.2.c
Dandum citò, nec donum differendum. 311.1.b
Dans a Deo accipit. 271.1.a
Dardanarii annonæ vnde dicantur. 271.2.b. ſæpè à populo diripiuntur & occiduntur. 272.1.c
Darius Codomannus ignauo luxu perdidit monarchiam Perſarum, quam Cyrus virtute ſua fundarat. 297.1.a
Dauid tam viuens quàm moriens acria ſalutis & ſapientiæ monita dedit Salomoni. 84.2.b. an multos habuerit filios ex Berſabee. 85.1.b. & ſeqq. ſimulando ſe ſtultum, periculum mortis euaſit. 289.1.d
quare Hebræi Decimas offerrent. 65.2.a.& ſeqq.
Decor conuerſationis externæ tegit, ornat, ſeruat decorem virtutum mentis internarum. 337.2.d. decor morum & forma conciliat mulieri gloriam. 262.2.d
Deglutire in Script. capitur pro funditus delere. 30.2.c
Delectationes furtiuæ maximè in venere, cur ſuauiores. 213.2.c. delectationes moroſæ in agona mortis recurrentes ſunt multis cauſa damnationis. 268.2.c
Deliciæ eneruant virtutem. 84.2.b. viam ad libidinem ſternunt. 153.1.d. ſpinæ ſunt. 373.2.d. ſæpè in nauſeam vertuntur. 337.2.c. diliciæ Dei cum hominibus quadruplices ſunt. 193.1.a.b
Delicioſorum corpora magis fœtent, quàm ſobriorum & caſtorum. 227.1.c
Demetrius rex Berenices vxoris iuſſu interemptus eſt. 146.2.b. alius Demetrius cognomento Nicator, eſt à Cleopatra vxore interfectus. ibid.
Demoſthenes elaborata pronuntiabat. 381.1.a
Deriſorē qui erudit, exponit ſe ſuaqi ludibrio, & ſibi notam imprudentiæ accerſit. 207.2.b. in cauſa eſt vt

deriſor grauiùs peccet, & irritat eum vt ſimilia in eru-dientem vitia regerat. ibid.c.208.1.b

Deſiderium ſerium requiritur ad ſapientiam comparandam. 46.1.c.2.d. deſiderium rei bonæ iuſtis à Deo venit & adimpletur. 244.2.b. deſiderium virtutis alicuius eſt praxis in ea proficiendi. 269.1.d deſiderium boni eſt triplex, honeſti, vtilis, delectabilis. 270.1.a. deſiderij adimpletio mirè animam ſatiat.316.2.a. deſiderium impiorum rebus terrenis non ſatiatur. 322.1.a. deſiderium patriæ cæleſtis eſt cauſa & materia compunctionis.333.2.c. item videndi Dei. ibid.

Deſpicere quid propriè ſit.134.1.b. deſpicere plus eſt quàm ſpernere. 39.2.b

Detractio iuſto eſt odioſa.303.2.c. cæno porcorum comparatur. ibid. ea gaudentes paſcunt ventos. 224.1.d. quàm graue eius ſit peccatum. 324.2.b. eam qui cauet, cum Deo & hominibus pacem habebit. 312.2.c

Detractor negotiatori aſſimilatur. 259.2.a. ei non ſunt præbendæ aures.100.1.b. verè eſt inſipiens.237.1.b. ſe in futurum obligat. 312.2.b.c

Deuotionis mater eſt compunctio. 334.1.b

Deus eſt ſæpè inuocandus à rectoribus omnibus. 23.1.a. vocat ſuos diuerſimodè.38.1.c. quatuor de cauſis manus extendit.2.a.& ſeqq. ſemper dat, non accipit. 39.1.b. in eum non cadit paſſio. 40.1.c. quomodo delectari & gaudere dicatur vindicta impiorum. ibid.d. ridet ſui irriſores. 2.c. eſt eſſentialis & immenſa pulchritudo.51.1.c. neminem deſerit, niſi ab eo prius deſeratur.58.2.b dat rei ſpem, vires & ſucceſſum.61.2.b. dirigit actiones noſtras, ſi nos ei obſequamur. 62.1.c. caſtigat ſuos quatuor de cauſis.67.1.a.& ſeqq. ſolus replet animæ noſtræ capacitatem.69.1.d. eſt ſuis ſecura poſſeſſio. 74.1.b habet omnipotentiam & ſapientiam tum phyſicam, tum ethicam. 2.d. omni petenti dat ſemper aliquid. 79.1.c. eſt animæ ſponſus. 119.1.a. omnia intuetur, etiam abdita. 120.1.c. 2.b. 150.1.d. cuſtodit & diligit ſuos vt pupillam oculi.148.2.a.172.1.c. colit colentes ſe. 161.1.d. ſapientia ſuæ leges toti mundo prædicat. 2.d. piis intereſt colloquiis & lectioni. 168.1.c. dat regibus ius regendi & regnum. 170.1.c. immenſam habet gloriam in ſe & in S. Trinitate. 174.1.c. non decreuerat creare mundum, angelos & hominem, & Adæ lapſum permittere, niſi ſimul Chriſti incarnationem decernendo, ad Adæ lapſum reſtaurandum. 180.2.b. in illo non eſt vlla diſtinctio temporis, ſed inſtans ſemper durans vnum & idem. 186. & ſeqq. eſt nobis in omni loco præ oculis habendus. 62.1.b. 2.a. 361.1.d. nouit intima inferni, dæmonum, damnatorum ſecreta, vti & arcana cordis humani. 366. 2.a.& ſeqq. immittit iis cogitationes & volitiones quales voluerit. 367.1.a. auertitur ab iis qui ſe ab ipſo auertunt. ibid.d. 382.1.b.c. vicinus eſt iuſtis. 382.1.b.c

Dextera pars potior eſt ſiniſtra, cur. 70.1.a.b. per dexteram datam fides datur & ſancitur. 2.a. eius vſus & ſymbola. ibid. b. dextera proſperitatem, bonum, amicos, honores ſignificat. 101.2.a.d.& ſeqq.

Diabolus vide Dæmon.

Dialogi conuiuales priſcis in vſu fuere. 22.c.d. & ſeqq. cur ii ſint ſuccincti. 3.1.b

Diana Gentibus erat pudicitiæ ac viarũ præſes. 163.2.d

Dicere Dei eſt idem quod facere. 258.1.b

Dictamnus herba deſcribitur, medetur ea ceruis ſagitta ictis. 159.2.a.b. eſt pœnitentiæ ſymbolum. ibid. item virginitatis & B.Virginis: vnde dicatur virginale. ibid.c

S. Didymus pro caſtitate S. Theodoræ vitam expoſuit. 298.2.d

Dies, tempus eſt ambulandi & negotiandi. 136.1.c

Difficultas rei habendæ, eius deſiderium adauget. 214.1.a. difficultates in via virtutis occurrentes ſunt perfringendæ, eæ ſpinis comparantur. 372.2.d. 373.1.d. & ſeqq. 2.b.c

Digito medio ſummus oſtenditur contemptus. 132.1.a. digiti decem refricant decem præcepta decalogi. 149.1.a

Dignitas in indigno, eſt ornamentum in luto. 269.1.a

Dignis dandum, non indignis. 78.2.b

Dilapidator rerum ſuarum, ad extremam penuriam redigetur. 275.1.c

Dilatio rei ſperatæ animum affligit. 311.1.d. & ſeqq.

Diligentes ſua ſtrenuitate parant ſibi opes & dominiũ. 221.2.b.d. 296.2.d. 299.1.c. paruum peculium labore ſuo adaugent. 304.2.d. eorum fundi accuratè coluntur. 373.1.b

Diligentia parat diuitias. 120.1.b.c.d. eam homo diſcat à formica. 124.2.d.& ſeqq.127.1.c

Diluculum rebus agendis & meditandis eſt commodum. 172.2.b

Dilutum vinum cordi prodeſt & ſanitati. 201.1.a

Diocletianus Imp. abdicato imperio agriculturæ ſe dedidit. 287.1.d

Diogenes vnde dictus ſit Cynicus 157.2.c

S. Dionyſius capite plexus caput truncatum aliquouſque manibus geſtauit. 26.2.b

cur Dionyſius tyrannus ſcelerum pœnas non dederit in vita. 218.2.d

Ditat ſolus Deus. 242.2.a

Diteſcere volens etiam minima lucra captet. 221.2.d

Dirigo in Script. idẽ eſt ſubinde quod proſpero. 255.2.b

Diſcendum ſemper & à quolibet. 20.2.b.c

Diſciplina propriè eſt vitiorum paſſionúmque caſtigatio. 45.2.d. incipientibus competit. 2.a. eius bona. 320. 2.c. ea quantum boni homini adferat. 384.1.a. diſciplina Dei multiplex eſt. 66.2.c.66.1.a

Diſcordias ſeminant impii.131.1.c.132.1.d. eas ſeminans ſocius eſt diaboli & Antichriſti. 135.1.d

Diſcretio eſt ſpecies prudentiæ. 16.1.c. ea digitis denotatur. 149.1.b

Diues nihil habens, quis dicatur. 395.1.d. diues ſemper in gaudiis eſt. 369.1.b. non ſatiatur opibus. 370.2.b. ob eas ſe putat inuictum.234.1.a. ſæpè reuera non eſt diues. 304.2.d. diues opibus ſæpè eſt inops virtutibus. 306.1.a

Diuina concipimus vt humana ſolemus. 178.1.d

Diuinitas poſſedit humanitatem Chriſti per vnionem hypoſtaticam. 180.1.b. humanitas ei ſubordinata eſt. 183.2.c. diuinitatis eſt ſe ſuáque aliis communicare. 355.2.a

Diuitiæ iniuſtè partæ non ditant. 81.1.d. eæ citò auolant. 222.2.c. cur hominem affligant & inquietent. 219.1.a.b. ſunt diuiti quaſi munimentum & vallum. 233.2.b. earum vtilitas in quo ſita. ibid.d. iuſtis proueniunt fauore Dei. 242.2.c. non proſunt in die iudicij. 255.1.a. præſtantiores ſunt nobilitate. 285.1.a. qui in iis confidit, inanini-titur fundamento. 274.1.a. pro earum ratione appretiamur homines. 306.1.d. addunt diuiti animos & robur. 2.a. facilè hominem à quolibet malo liberant. ibid. & à capitis periculo. ibid.c. à Deo dantur vt ritè expendantur. 345.2.a. ineptis cùm cedunt, iniuriam quodammodo ſibi fieri putãt. ibid.b.

qui eſt Docilis, omnibus placet. 314.1.b
Doctor imitetur ſeminantem. 363.2.d doctor ſapientiæ nullis minis vel blanditiis à veritate docenda auocari debet. 37.2.d ea ſine doctore nō diſcitur. 88.1.b
Doctores cur coronentur. 27.2.c. ſunt ianitores ſapientiæ. 195.1.a. tantum in promixum effundant, quantum à Deo acceperunt. 115.2.a. ſunt velut ancillæ Dei, & cur. 204.2.b. doctores ſancti per hinnulos repræſentantur. 119.2.c. & doctores Eccleſiæ per ſeptem columnas domus ſapiētiæ. 198.2.d
quid de Doctrina ſenſerit Ariſtoteles. 19.2.b. doctrina & prudētia quō diff. 16.1.a. & ſeqq. doctrina legis diuinæ & Chriſtiana lacte deſignatur. 28.2.c. pluuiæ comparatur. 112.1.b.c. & ciſternæ. 2.d. argento deſignatur. 139.2.c. doctrina moralis eſt velut fons. 114.1.a. eſt pura intentione prædicanda. 115.2.c. eſt verè magna 165.1.d. & velut menſa. 203.1.d. doctrina ſapiens & ſancta docentem & diſcipulū Deo & hominibus reddit acceptum. 313.2.c. doctrina fallacium & mendacium ſemper ſuſpecta eſt. 314.1.d. doctrina prudentium eſt facilis. 328.1.b.c
Doctus ab indocto quō differat. 85.1.a. docti, ſed immundæ vitæ, cōparantur ſui annulū aureum in naribus habenti. 268.2.a.b. qui feſtinatò ſatagunt euadere docti, nihil vel parum proficiunt. 309.2.d
Dogmata Ch. fuere parœmiæ & parabolæ, & cur. 14.2.c
Dolones ſunt gladij fallaces, dicti à dolo. 254.2.a
Dolor naſcitur ex iniquitate. 294.1.c. nullus dolor iuſtum contriſtat 2.b. dolorem animæ ſuæ premit ſapiens. 332.1.c
Doloſi ſunt plerumque otioſi. 297.1.b
Dolus Deo diſplicet. 378.2.b
S. Dominicus à B. Virgine contra Albigenſes pugnaturus fuit inſtructus 168.1.a
B. Dominicus Loricatus quotidie in pœnitentijs ſuis creſcebat. 304.2.a
Dominium Chriſti ut hominis in res omnes creatas, & omnes omnium hominum & angelorum actiones, erat ſummi cuiuſdam ordinis. 170.1.b
S. Domneo Martyr capite imminutus, ipſum ſublatum manibus proprijs geſtauit. 27.1.a
Domus ſapientiæ quænam ſit. 197.1.a.b. myſticè deſignat humanum corpus, quod Filius Dei ſibi aſſūpſit. 199.1.a. item mundum. ibid.b. item vterum B. Virginis. 2.a. & animam ſanctam. ibid.b ſapiens domus conſtitutio quæ eſſe debeat. 197.1.d. domus ſpiritalis quænam ſit, & eius partes. 323.1.d. domus impiorum citò delebitur. 334.2.c
S. Donninus decollatus caput ſuum manibus ad iactum lapidis geſtauit. 27.1.a
Donum modicum cum hilaritate præſtat magno cum triſtitia dato. 371.2.a.d. dona Dei ſunt diuiſa per ſingulos. 101.b. dona Spiritus ſancti roborant Prælatos Eccleſiæ & ſingulos fideles. 198.2.c. ea per columnas domus ſapientiæ denotantur. ibid. 119.2.a
Δορκὰς dicitur à δέρκειν, id eſt videndo. 124.2.b
Duciſſa quædam Veneta odoribus varis delectata, poſtea toto corpore computruit. 154.2.d
Duri durè tractandi. 224.2.b

EBrietatis dāna & dedecora. 288.1.b. & ſeqq. 2.a.b. dat occaſionem hoſtibus inuadendi & capiendi arces & vrbes. 1.d. ebrietas ſæpè capitur pro ſatietate & affluentia. 270.2.d
Ebrius prodit animi arcana. 259.2.c. 288.1.b. corpꝰ nudat, multa dicit agitq; inſulſa. 288.b. eius vomitus & ſordes: vxorē & filios ad inopiā redigit. ibid.c

Eccleſia vox ſignificat cōgregationem. 112.1.c. Eccleſia eſt velut mater noſtra 25.1.d. eſt in incipientibus vt aurora, in proficientibus vt luna, in perfectis vt ſol. 95.1.a. eſt velut ceruus chariſſima. 119.2.d. per apem denotatur. 129.1.a. templo & Synagoga Iudaica deſignatur. 197.1.d. 198.1.d. eſt à Chriſto in mōte Sion cœpta erigi, 198.1.d. eius ſeptem columnæ quæ 2.b.c. eſt arx. 205.1.b. eſt munita inſtar arcis, & quare. 2.a. eſt inſtar mulieris ſedula. 281.1.a. allegoricè domus iuſti eſt. 363.2.a. cur dicatur eſſe vidua. 377.2.b.c. Eccleſia militans pendet à triumphante. 75.1.c.d
Eccleſiaſtes quis ſit, & vnde ſic dicatur liber Salom. 1.1.c
Eccleſiaſtica liber cur Salomoni aſcribatur. 8.1.a
Eccleſiaſtici ſe ſuoſq; ditantes ſugillantur. 380.1.a. domū ſuā conturbāt, & ſcandalizant Eccleſiā. ibid. d
Echinus in globū inuolutus, typus eſt innocētiæ. 229.2.a
S. Edmundus illectus à fœmina ad concubitum, illam virgis cecīdit. 156.1.c
P. Edmundus Campianus Societ. Ieſu ad furcam damnatus cecinit præ gaudio. 355.1.a
Educatio mollis filios eneruat. 218.1.b
Egeſtas accidit Deo ira ediscente. 242.2.d
Eleēmoſyna ſæpè nomine iuſtitiæ in Script. dicitur. 16.2.c. 265.1.a. eā nos ſemper amiciri oportet. 59.2.a. eam dantes nihil amittunt. 116.1.b. ſed ditantur. 66.1.a. & ſ. qq. 222.2.c. 270.1.c. 271.1.a. eſt in manu iuſti velut fons vitæ. 231.1.c. liberat à morte æterna. 255.1.b. 2.d. expedit ab amore diuitiarū. 2.d. fructum ſtabilem producit. 264.2.d. eſt quaſi ſeminatio 270.1.c. item ſacrificium. 271.1.d. quos fructus in miſericorde proferat. 274.1.c. eſt animæ redemptio. 307.1.c. eius commendatio: prouocat Dei miſericordiam. 342.1.d. facit nos homines diuinos. 2.b. & rectà ad regnū cœleſte perducit. 255.2.b. 363.1.d. expiat peccata. 380.2.c. remittit venialia, & pœnam mortalium. ibid. d.
Eleēmoſynarius conſulit honori diuino. 65.1.c. eius opes adaugentur à Deo. 2.d. Deo prouidente fame non emorietur. 220.2.c. in Script. peculiariter dicitur ipſe iuſtus 216.1.c. eū Deus facilè admittit. ibid. d. emit cœlum vili pretio. 234.2.d. tam proximis quàm alienis benefacit. 263.2. euadit omnia ſupplicia. 266.1.d. eſt inſtar fontis. 271.1.a. eſt ſacerdos myſticus. ibid. d. meretur vitam longam. 276.1.a.b. eſt nunc beatus in ſpe, re futurus in cœlo. 342.1.b. non moritur impœnitens. 2.c
Elementa omnia Deum prædicant. 162.2.d. elementis quatuor paſcuntur quatuor animalia. 368.2.c
Elementaria corpora non rectè vocantur abyſſi. 188.1.c
Elephas eſt princeps inter animalia. 178.1.b. ſymbolum eſt moderationis linguæ. 239.1.b
S. Eliſabetha regina Luſitaniæ regno ſuo mirificè profuit. 323.1.d
Eloquētia vana eſt velut theſaurus impietatis. 219.2.d. ea pollent multi ſapientes. 359.2.c. & illa eos propriè decet. ib. & ſeqq. ipſa varia eſt & multipl. 360.1.a
Eloquiū Dei in Script. argento repræſentatur. 239.2.c
S. Elzearius memoriâ Dominicæ paſſionis iram domuit. 291.1.d
Emendationis propoſitum velut laqueus eſt. 123.2.b
Empedocles quomodo ventos noxios ſtiterit. 323.2.c
S. Emygdius Epiſcopus Aſculanus, caput reciſum, & manu ſublatum ad trecentos paſſus geſtauit. 27.1.b
Enthymia Democriti quæ ſit. 369.2.d
S. Ephrem fuit à meretrice modeſtiam edoctus. 107.2.d
Epicureorum dogmata mortem præſentem & æternam adferunt. 313.1.d
Epiſcopi ſunt fideiuſſores pro ſalute ſubditorum. 123.2.c

Epulæ lautæ hominem ad libidinem pertrahunt. 153.1.c. ſæpè ſunt ferales & cruentæ. 371.2.d

Error in morib⁹ eſt, quo quis licitum & honeſtum putat, quod illicitum & inhoneſtum eſt. 335.2.a. error peccantium eſt practicus, id eſt erronea electio & operatio mali culpæ. 343.2.d. habet tamen ordinariè comitem vel antecessorem errorē in intellectu. 344.1.a

Eruditione doctrinæ quid propriè denotetur. 16.1.d. de ea variæ ſententiæ. 19.2.b

cur Esquilinum montem B. Virgo elegerit. 163.2.b.c. eius elogium. ibid.d. & ſeqq.

Eſſæi de die laborabant & ſtudebant, noctu modicū cibi & ſomnū capiebant. 92.2.a

Ethica olim per breues gnomas tradebatur. 3.1.b. ſola ſapientiæ nomen meretur. 15.1.c. diuerſimodè à Salomone nominatur. 20.1.b. multas ea patres complectuntur. ibid.b. eſt veluti fons. 144.1.a

Euangelium velut lumen eſt. 137.2.b

Euchariſtia ligno vitæ deſignatur allegoricè. 73.2.b. ea indignè communicantium ſit panis impietatis. 92.2.d. in menſa ſapientiæ adumbratur. 202.1.c.2.b.c. eius effectus admirabiles. 204.1.d. reddit nos aduerſus dæmones terribiles. 205.2.b. eſt ore tum corporali, tum ſpiritali comedenda. 207.1.a. ad eam omnes inuitamur. ibid. expreſſus eius typus eſt manna, ibid.b. ſedat famem viſcerum, item animæ amantis, & non raro famem corporis. 220.2.d. eius ſacrificium vim maximè habet ex opere operato. 364.2.c. non eſt in odio Dei ſuſcipienda. 372.1.a

Eumelia mater S. Baſilii moribus erat cōpoſita. 63.2.b

εὐτραπελία & εὐτραπελία quid ſint. 357.1.b

Exempla ſancta velut menſa ſunt. 203.1.d. item velut tauri altiles. 2.a. mirè proſunt ad virtutem ingenerandam. 320.1.a

Exſpectatio iuſtorum læta eſt, & quare. 248.1.b.c.d. exſpectatio odorationi comparatur. 2.a. exſpectatio inhiantium cupiditatib⁹ in morte peribit. 256.2.b

Extranea mulier eſt adultera. 52.2.c

Fallacia mulieris, ſunt eius blanditiæ, fictiones, artes & fraudes. 104.2.b

Falſitas vna nō tātum veritati, ſed & alteri falſitati opponitur. 293.2.a

Fama mala & infamia fideli deuitanda. 126.2.b. fama virtutum & ſanctorum exemplorum & operum recreat audientes. 382.2.c. item eum qui ea habet. ibid.d

Fames ſpiritualis quæ dicatur. 210.2.d

Familia impiorum cito delebitur. 334.2.c

Familiaritas mulierum eſt velut ignis in ſinu. 142.1.b. eſt ea cauenda, cur. ibid. 2.b.d. vide Conſortium.

Faraotes Indorum rex agros coluit. 287.1.d

Faſtus oculis ſe prodit elatis. 134.1.b.c

Fatui non loquuntur niſi ſtulta. 359.2.a

Fel eximebatur olim dū in cōnubiis Iunoni pronubæ ſacrificabatur. 117.2.d

Felicitas iuſtorum ſolida eſt & perdurat, at impiorū modica & breuis eſt. 307.2.b. recreat omnes. 257.2.a. felicitas terrena deducit in ruinam & interitum. 335.1.d

S. Felicitas ſeptē filios ad martyriū efformauit. 136.1.a

Fenellæ pomum tangentes iaculis confodiebat. 336.1.b

P. Ferdinandus à Salazar in Prouerbia ſcripſit, de eius commentario iudicium. 9.2.c

Ferdinandus II. Imp. malleus hæreticorum eſt. 341.1.d. eius felicitas, potentia, gloria. 356.1.c. eius reſponſum cuidam religionis libertatem poſcenti. ibid.

Fermenti qualitates competūt corripi nolenti. 228.1.b. fermentum ſubinde pro malitia capitur. ibid.c

Feruentes ſeruiunt Deo cum gaudio. 130.2.c

Feruores nouitiorum intempeſtiui cito conſumuntur. 310.1.c.d

Feſſa vrbs Africæ vnde cognominata ſit. 375.2.b

Feſtinanaum lentè. 310.1.c

Feſtinatæ diuitiæ non ſunt ſtabiles. 309.2.c.d

Feſtinatio nimia non eſt durabilis. 310.1.b.c.2.a

Fides an nomine ſapientiæ vocari poſſit. 15.1.b. error in fide videtur homini rectus, at eius nouiſſima deducūt ad mortem. 335.2.a

à Fideiubendo ſibi cauet iuſtus. 262.1.b

Fideiuſſio prudēs eſt opus beneficētiæ, temeraria verò cauenda. 122.1.b

Fideiuſſor liberet ſe quantocyùs ab obligatione ſpōſionis. 123.2.d. quare diſcurrere & anxius eſſe debeat, & amicum ſtimulare. 124.1.a.b. multis moleſtiis afficitur & damnis. 262.1.a

Fideles non iurant, nec mentiuntur. 327.1.c

Fiducia in Deū cauſa eſt fortitudinis. 346.2.b.347.1.a

Filius Dei eſt ſapientia increata perſonalis Dei quam ab æterno poſſedit, & per quā creauit omnia. 178.2.a.b. quo ſenſu is creatus dicatur. ibid.c. fuit ab æterno, & increatus, ibid.d. eius productio modò vocatur generatio, modo creatio. 179.1.a.b. quomodo dicatur Patris pullus. ibid.c. conſtitutus eſt ab eo princeps operum eius. ibid.d. ab eo creandi poteſtatem, & in creaturas dominium & ius accepit. ibid. & ſeqq. per aſſumptionem humanitatis non eſt mutatus. 184.1.b. æterna eius generatio à Patre per intellectum. 186.1.b.a.d. eius ideam Pater omnia architectatus eſt. ibid. ab eo ſemper gignitur & genitus eſt. ibid.d. hominum amore factus eſt homo. 193.1.b. luſit ad æterno coram Patre. 2.a. quomodo appelletur adoleſcens aut puer corā Patre ludēs. ibid. a.b. prælutit ſuæ incarnationi. ibid. in quo eius deliciæ cum filiis hominum eluceant. ibid. ædificauit ſibi humanitatem quaſi domum. 199.1.a.200.1.b. dicitur Patris imago, character, ſapientia. 301.1.c

Filii proprium eſt erudiri doctrinā patris. 300.2.b. ipſe eſt fabrica patris. 301.1.b. ſi à patre non caſtigatur, fit ſegnis & rebellis. 320.2.c. filius diues non bene inſtitutus, neſciet opibus vti. ibid.a. filius ſapiens parentes lætitiā, ſtultus triſtitiā afficit. 374.1.d. quis ſapiens & ſtultus filius Salomoni dicatur. 218.1.a. filius ſapiens eſt decus & doctrina patris. 301.1.a.b. imo is ſæpè patrem docet. ibid.d. filius ſuſcipiens doctrinam patris eſt ſapiens. ibid.c. filius ſtultus deridet correptionem patris ſui. 362.1.d

Filiorum virtus & vitium in parentes proximè redundat. 218.1.a. magis matrem quàm patrem imitantur ibid.c. ſunt decus & gloria parentum. 280.2.d. ſæpè decoquunt auarè à parentibus congeſta. 309.1.d. ſi ſequantur parentum peccata, non erunt impuniti. 266.1.c. ſed bene morati decus iis adferunt. 115.1.c. eorumq; dictum & conſilium ſequuntur. ibid.c. ii qui parentibus obediunt, vita donantur longa, opulentia & ſanitate. 26.1.b. filii timoris Dei, ſunt ſummè timentes Deum. 347.1.b. filii caſtorum parentum ſortiuntur felix coniugium. 116.1.d. filii adulterini apud omnes ſunt infames. 145.1.d. filii improbi ſæpè matres mœrore enecant. 228.2.b

Finis in omni re ſpectandus eſt. 33[illegible].2.c.

Firmamenti concauum & conuexum quantum diſtet à terra. 376.2.b

qui dicantur Flagellatores annonæ. 271.2.b

Flandri Germanicum S mutant in T. 12.1.a

Fluuij quomodo ſiniſtri & dextri dicantur. 74.2.c. *ſunt quaſi plateæ terrarum.* 187.1.d. *quatuor fluuij paradiſi denotat quatuor virtutes cardinales.* 73.1.b
Fœniculum oculorum aciem acuit. 362.2.a
Folia quid ſymbolicè ſignificent. 337.2.c.d. *folia arboris virtutum quæ ſint.* 274.2.a. *quæ arboris vitæ, id eſt Chriſti in cruce erecti.* ibid.b
Fõs vitæ eſt, qui iugiter aquas limpidas effundit. 130.2.c *fontes in terra ſũt à Deo librati, & quomodo.* 189.1.c *fontes myſtici ſunt varij.* 113.2.b
Foris *aliquando idem eſt quod* in limine 152.1.c
Forma mulieris nemo debet ineſcari. 105.1.b.c. *quàm ea ſit illecebroſa.* 138.2.c. *eſt ea viro ex animo eradenda.* 141.1.d. *ipſa eſt velut ignis.* 2.a
Formicarum dotes homini ſunt imitandæ. 124.2.d. *parant in æſtate ſibi cibum pro hieme.* ibid. *frumentum deferunt in ſuas cellas.* 125.1.b. *grana incidunt: arrodunt oculos ſeminis: grana ſeligunt meliora.* ibid.c. *tempeſtatem & ſerenitatem præſentiunt.* ibid d. *earum natura deſcribitur.* 2.a *temperamento ſiccæ ſunt: carent ſanguine laborant aſſiduè.* ibid.c. *aurum eruunt in India.* 126.1.a. *habent oculos: inuicem amant & iuuant.* ibid.c. *habent ductores, non duces.* ibid.d. *tetros odores fugiunt & oderunt.* 126.2.a. *in ſenio volant.* ibid.b. *& tunc fortificantur & creſcunt: & onera arte multiplici reddunt facilia portatu.* ibid.d. *hieme fruuntur cibo repoſito.* 127.1.a. *à vino & ſuauium inebriantur: ſunt mortis prænuntiæ.* ibid. *Ægyptiis erant ſymbolum trium illuſtrium dotum.* ibid.b. *bilis eſt ipſis laboris ſtimulus.* ibid.d. *rectam ſequuntur ſemitam, licet obliquando viam.* 2.a. *vnde formetur vox formica.* 125.1.b
Fornicari dicitur à fornicibus meretricum. 54.2.d
Fornicationis tentationes per cordis cuſtodiã excluduntur. 98.1.b.c. *eius ſex ſunt damna.* 106.1.c.2.a.b. *eius remedium vnicum eſt fuga.* 109.1.b. *ipſa laqueus eſt, quem dæmon omni hominum generi tendit.* 128.2.a. *eius interna concupiſcentia etiam lege veteri vetita fuit.* ibid.b. *ipſa quàm ſit breuis.* 140.2.b. *eius turpitudo & ignominia.* 145.2.c
Fornicator quomodo in peccato moriatur. 111.2.a.d. *quæ ei eſſet in primitiua Eccleſia pœnitẽtia præſcripta.* 145.1.b.c. *fornicatores vnde ægre reſipiſcãt.* 226.1.a
Fortitudo propria eſt ſapientiæ. 169.1.c
Fortuna impiorum cito conuertitur. 283.2.a
S. Franciſcus quomodo tentationem carnis edomuerit. 143.2.a *erat amore Dei ebrius: canticum amoris eius.* 194.1.b.c. *ſpe gloriæ ſe in pœna ſolabatur.* 248.1.c. *pium ſe erga beſtias oſtendit.* 286.2.c. *non timuit latrones.* 307.1.a. *eius morientis vox.* 354.2.d. *eius humilis de ſe ſenſus.* 361.1.c. *concionabatur tam ferventer ad paucos atque ad multos auditores.* 364.1.c. *omnes ad cælum vocabat.* 377.1.b. *de ſua prædeſtinatione factus certior ad aliquot dies mira exultauit lætitia.* 383.2.b
Franciſcus Brianus Henrico VIII. Angliæ regi in ſuis amoribus inceſtis applauſit. 244.1.a
S. Franciſcus Xauerius per Indorum filios ſæpè parentes conuertit. 301.1.d
Fraudulenti diu nequeunt latêre: ſemper ſunt pauidi, & deinde fiunt confuſi. 229.c. *à teſtimonio ferendo repelluntur.* 292.1.b. *annuere ſocijs oculo ſolent, pede plodere, & digito loqui.* 132.1.b.230.1.d. *omnia ſua agunt per dolos.* 282.1.a *opibus ſuis excidunt, quas iniquè corraſere.* 247.2.b
Fraus cauſa eſt egeſtatis. 221.2.a. *ipſa Deo maximè exoſa eſt.* 265.2.a. *cauſat triſtitiam.* 294.2.a.b.
Fructus ſapientiæ qui ſint externi & interni. 175.2.d. *fructus arboris virtutum qui ſint.* 274.2.a. *qui arboris vitæ, id eſt Chriſti in cruce erecti.* ibid. b. *fructus verborum & operum ad ſuum redit auctorem.* 289.2.d
Frumentum abſcondere, vel omne coëmere, vt carius vendatur, inhumanum eſt, & contra charitatem & iuſtitiam legalem. 271.2.b. *frumentum auarè ſeruatum, & pauperibus denegatum ſæpè malè perit.* 272.1.d. *ſed tempore famis illud alijs diſtribuens, Deo & hominum gratiam acquirit.* 2.a
Fruſtra *diuerſam habere poteſt ſignificationem.* 29.2.d *& ſeqq. non ſignificat doloſè.* 30.1.c.32.2.d
Fuga vnicum remedium fornicationis. 109.1.b
Fulica auis deſcribitur. 157.1.a.b.d
Fumus elicit oculis lacrymas. 246.2.a.d. *eſt ſymbolum peccati: eius proprietates peccato adaptãtur.* 247.1.d
Fundamenta terræ ſunt eiuſdem centrum. 190.2.c
Fundatores Ordinum in quo Deum, Chriſtum & Deiparam imitentur. 182.2.c. *eis aſcribitur omnia aſſeclarum virtus & opera.* ibid.d
Fur *vox deriuatur à furuo.* 29.2.d. *furem quomodo Salomõ ſeptuplum redditurum pro furto dicat, ſecùs ac lex iubeat.* 144.1.b.c. *furum inſidiæ quomodo fruſtra ſint.* 32.2.c. *fures ſolẽt ſocijs annuere.* 230.1.c
Furſures dicti videntur à furari. 113.2.a
Furtiua venus cur magis delectet. 213.1.d. *furtiua omnia magis delectant.* 2.c.d
Furtum rei notabilis eſt peccatum mortale. 143.2.d. *quomodo dicatur à Salomone non grandis eſſe culpa.* ibid. *eſt minus adulterio.* 144.1.d *furta fur. ſunt velut retia, quæ ipſummet illaqueant.* 34.1.a.c

GAbriel angelus velut bonus nuntius ſalutem hominibus & toti orbi attulit. 315.1.c.
Garrulitas otioſa parit egeſtatem. 344.2.b.c
Garrulus quomodo tecto carere dicatur. 228.1.d
Gaudium ſapientis moderatum eſt. 334.2.a. *gaudium cordis mirificè ad contemplationem confert.* 367.2.a. *gaudium perfectè nobis is qui poſt dolorem eius fit compos.* 332.2.b. *gaudij cæleſtis compotes redduntur ſoli lugentes, non impœnitentes.* 334.1.b.c. *eſt id purum & plenum terrenũ verò deſinit in luctum.* 337.2.a. *gaudia iuſtorum quanta ſint.* 244.2.b. *gaudia mundi mixta ſunt dolori.* 336.1.a.b.d. *quænam eius rei cauſa.* ibid.c
Gebbardus Abbas brachium miraculosè ſanatum feminæ deuotæ oſculandum præbens, idem rurſus ſenſit obrigeſcere. 155.1.d
Gedeon molli reſponſo Ephraimitas iratos ſibi reconciliauit 358.2.a
S. Geminus martyr caput amputatũ manu ſuſtulit. 27.1.b
Generandi vis vmbilico denotatur. 64.2.b
Generatio Chriſti, tum æterna, tũ temporalis, rori aſſimilatur. 94.2.b.d. *eſt à Deo Patre peracta vt principium veſtrum eius in operatius.* 179.2.c.d
S. Geneſius Martyr ſanguine ſuo baptizatus eſt. 355.2.b
Gẽtiles multa à Salomone dogmata mutuati ſunt. 5.1.b 8.1.b. *eorum libri S. Scripturæ debent ancillari.* 8.2.a.b. *omnia eorum opera non ſunt peccatum.* 355.2.d. *eorum religio eſt cultus idolorum.* ibid.
S. Gerardus quomodo ad Religionem Ciſtercienſem ſit vocatus. 39.2.c
S. Gerontio Epiſcopo iubente ceruæ lac comitibus ipſius præbuit. 117.1.b
cum S. Gertrude Iſlebienſi mirè delectabatur Chriſtus. 339.1.c.d.

SS.Geruaſij & Protaſij martyrũ conſtantia.69.2.b.c.
Geſtus inconditi quàm ſint reprehenſibiles. 131.2.c
Gigantum nomine vocantur dæmones & damnati, cur. 54.2.c. cur gigantes dicti ſunt terræ filij.215.1.a. eos Scriptura collocat in inferno.ibid.b.erant Gentilibus gens impia deos negans.ibid. habent pedes ſerpentinos. ibid.2.a
Gignere & genuiſſe,gigni & genitum eſſe,idem ſunt in diuinis. 186.1.d
Gloria dicitur quaſi claria.174.1.c. gloria propria dos & laus piorum.82.2.b. & indiuidua virtutis comes & aſſecla.174.1.c. gloria Dei eſt in noſtris actionibus omnibus ſpectanda.2.a. quantum eam promouemus,tãtum promouemus & propriã. ibid. b. gloria impiorum putreſcet.226.2.c. gloria piorum inſtar lucis omnes exhilarat,at impiorum breuis & exigua eſt.307 2.c.gloria Beatorum quæ ſit.174.1.d.gloria cæleſtis labore vitæ paranda. 234.2.a
Gnomæ Prouerbiales breuitate ſua lectoris ingenium exercent. 263.2.d
Godefridus Bullionius ope B. Virginis Saracenos profligat. 375.1.d
Gordianus ſenior Imp.natura mitis erat. 286.2.c
S.Gorgoniæ morientis vox. 354.2.d
Græci pueros & moratos coronabant.27.2.d. item triennes & ſexennes,quare. 28.1.b
Gratiæ præuenienti adſcribendũ eſt ſalutis initium, & bona voluntas.195.1.d.2.a.b. gratia Dei & hominum debetur obedienti.25.2.d. gratiæ Dei quatuor ſunt partes.38.2.a.b. ea ad ſingulos actus datur.63.1.a. neceſſitas illius oſtenditur.102.1.c. eſt velut fons.114.1.c eſt radix & ſemen gloriæ.280.1.b. ipſa ſuper caput iuſti eſt.225.2.c.d. gratia tam formæ quàm morum in femina maximè requiritur. 262.2.a.d. gratiarum copia datur obedientibus. 26.1.b gratias fingebant veteres alatas, quæ ad homines aduolarent. 59.1.a
Gregorius Bœticus fuit ſchiſmaticus, ac proinde eius ſcripta paruæ ſunt auctoritatis. 9.1.d
S.Gregorius Magnus in communi lue B.Virginis imaginẽ in ſupplicatione iuſsit deferri,eaq; ceſſauit.164.1.d.258.1.c. ſuum raptum è monaſterio ad pontificatum deplorat.206.1.d. Mauritium Imp.ſua humilitate & patientia fregit.258.1.d.350.1.a. eius elogium.346.1 b. excellit morali ſenſu.360.1.d. bona Eccleſiæ in alimenta pauperum expendit. 380.1.c
Gregorius VII.Pontifex gratia compunctionis fuit priuatus ob contactum monile neptis ſuæ. 152.2.c
Gregorius XIII.Põtifex quatuor viros integros & ſpectata virtutis Eccleſiæ regimini præficiebat. 22.1.b
S. Gregorio Nazianz.per viſum apparuere ſapientia & caſtitas. 59.1.b.149.2.d
S.Gregorius Thaumaturgus à S.Ioãne iuſſu B.Virginis fuit edoctus. 167.2.d
Gryphi ſpecies ſunt parabolarum. 13.1.d
Gubernationis ratio tempori eſt accommodanda. 22.1.d
Gubernator imitari debet nauclerum.21.2.d.& ſeqq. 260.2.c. vbi gubernator prudens eſt,ibi populus proſperè agit. 260.1.d. quàm talis ſit reip. neceſſarius.261.1.a. talis reip.prodeſt,mali obſunt. 325.1.c.
Guloſus non ſatiatur vnquam. 321.2.c
Guſtus ſymbolum eſt diſcretionis. 267.1.b
Gyrus ſpatium eſt gloriæ impij. 283.1.d

HAbitudo bona animi reddit corpus habile & ſanum. 350.1.b.c.
Habitus peccandi ſunt quaſi funes peccatorum. 121.1.a
Hæreſis eſt velut meretrix 53.1.d.154.1.a.160.2.c eſt ſpirituale adulterium.146.2.c. eſt contraria veræ ſapientiæ.211.1.d. eſt ſtulta 2.c. item clamoſa.ibid.d. eſt illecebroſa.212.1.c.d. eſt plena fallacia & impoſtura,item occulta.241.1.c.d. eius origo eſt libido. 215.2.d ex hæreſi formata pauci ad veram redeunt fidem. 55.2.b
Hæreticus mendacijs nititur.223.1.a.& paſcit ventos. ibid.c. eſt teſtis mendax myſticè 346.2.a. non conuerſus,deſinit eſſe impius 283.1.a. hæreticorum ſermo venuſtus eſt,ſed ſtolidus.157.1.c. eorum fama poſtuma parit proles ſibi ſimiles.227.1.d. fumo & aceto comparantur.247.2.c. eorum impoſturã eã detegit vera fides & Theologia.257.1.d. ſemper inter ſe habent iurgia.308.2.c. ſapientiam veram etſi quærant,non tamen inueniũt,quia extra Eccleſiam quærunt & malè.328.2.a. ſunt in credendo tardi.338.2.b. ſemper in dogmatis ſuis euariant 383.2.d. validè baptizant.364.2.c.d. ſunt ſuperbi.377.2.c. eorum bona ſæpè cedunt Dei nutu Catholicis.378.1.d. ſi obſtinati,vi pœniſq; ad orthodoxã fidem ſunt cogendi.208.2.d.hæretici vnius vrbis deſiderant hæreticos aliarum potiri victorijs contra orthodoxos. 288.2.d.316 1.d
Halcyon auis eſt ſpei emblema. 61.2.d
ἁρμόζω verbum dicitur de coniugibus, eò quòd coniungantur & conglutinentur. 191.2.a
Hatto Archiepiſcop. Mogunt. pauperes vocans mures, à muribus comeſtus eſt. 272.1.a
Hebetes ſunt duri & aſperi. 314.1.b
Hebetudini ſuorum compatitur iuſtus. 286.1.b
Hebræi priſci ſua dogmata inuolucris quibuſdam inuoluebãt, & quare.13.1.b. in parabolis & ſtrophis diſcipulos ſuos exercebant.16.1.d.2.a. noctem in tres diuiſere vigilias.97.1.c. in rhythmis poſteriore hemiſtichio explicãt prius.19.1.d.25.2.c.42.2.c.109.2.a.165.1.b. futurum ſæpè capiunt pro imperatiuo. 59.1.d. gaudent ſimilitudinibus.60.1.b. præteritum vſurpant pro quolibet tempore.84.1.b. & numerum cardinalem pro ordinali. 133.1.c. & infinitiuum pro quolibet modo.375.1.a. res inter ſe comparantes, maiorem aſſerunt, minorem negant. 166.1.d. verba realia vſurpant mentalibus aut verbalibus.179.2.d. frequenter mutant perſonas. 329.1.b.c
Hebrææ nomina quolibet caſu verti poſſunt. 315. 2.c. 343.2.c.

HEBRÆARVM VOCVM SYLLABVS.

Aleph & he litteræ ſæpè inter ſe commutãtur.361.2.a
Adonai in plurali,id eſt domini, vocatur Deus. 35 1.b
Aph tam faciem & nares,quàm iram ſignificat. 358.1.a
Aritſim potentes communiter ſignificat & fortes,per catachreſin tyrannos & prædones. 262.1.d
Arum tam callidum quàm conuolutum ſignificat, & ſic vocatur ſerpens qui Euam decepit. 18.1.b
Aſcur, id eſt greſſus, alludit, imò quoad thema idem eſt cum oſcer,id eſt fœlicitas,ſucceſſus rectus. 338 1.d
à Bacar fit Latinum vacca. 125.1.b
Belial vnde deriuetur,& quid ſibi velit. 131.1.a
Bachas vocatur mendacium, id eſt tenuitas & macies: alludit ea vox ad ſacach,id eſt oblitus eſt, & ad chaſach, id eſt obtenebratus eſt, quia in mendacio memoria confuſio & mentis obſcuritas concurrunt. 327.1.c.

Carata

Carats propriè eſt incidere, & per metaphoram oculis annuere. 230.1.c

Cazab, id eſt mendacium, litteris & ſignificato alludit ad caſaph, id eſt præſtigium, faſcinum. 327.1.c

Chail tam vires quam opes ſignificat. 110.2.b

Chárutſim, id eſt fortes & viriles, deriuatur à rad. charats, id eſt acuere, exertare vim. 221.2.c

Cheſed & cheſet ſæpè inter ſe confunduntur, & quid vtraque vox ſignificet. 355.2.c.d.& ſeqq.

Chinnam ſignificat fruſtra, gratis, non doloſè. 30.1.b. 32.2.d

Conen, id eſt preparare, etiam capitur pro creare, facere, ſtabilire. 74.1.d

Elohim, id eſt iudices, in numero plurali vocatur Deus. 34.1.b

En tam oculum quàm fontem ſignificat ſatis congruè. 95.2.d.

Gera, id eſt trahit, inde deducitur megera, id eſt ſerra à trahendo: eſt item gargarizare, inde garon vocatur guttur. 372.2.c

Gol propriè eſt tripudium. 52.1.a

Hauuat variam habet ſignificationem. 221.1.c

Iaits diuerſa denotat. 331.1.b

Ies idem eſt quod ens, ſiue id quod eſt. 176.2.c

Iſcha, id eſt mulier, formatur ab eſch, id eſt ignis. 141.1.a

Iſchon, id eſt viruſculus, dicitur pupilla. 147.2.b.148.1.a

Kaab vel Kieb quomodo differant. 66.2.d

Kaſcab magnam ſignificat attentionem, hinc in Scriptura auribus tribuitur. 46.1.d

à Keſel, id eſt ſtultitia, mutabilitas, deducitur keſil, id eſt Orion ſidus, dictum ab inconſtantia. 77.1.d. item per antiphraſin firmitudinem & conſtantiam ſonat. 2.a. item ilia, lumbos, ſpondylum. ibid.b

Kinna pro varietate cõſtructionis, diuerſa ſignificat. 79.2.c

à Lacach, id eſt accipere, deriuatur lechach, quod tam ſermonem qui accipitur à loquente, quàm donum quod à donante accipitur, ſignificat. 155.2.d

Lanaoth triplicem habet ſignificationem. 381.1.a

Maoz & fortitudo, & locus munitus dicitur. 248.2.c

Maria vox vnde dicatur. 190.1.b.& ſeqq.

Matmon, id eſt diuitiæ, dicitur à taman, id eſt abſcondere. 47.1.b

Medanim pro diuerſa deriuatione diuerſa ſignificat. 135.1.d

Metſod arcem & munimentum ſignificat, item rete & venationem. 288.2.c

Militſa, id eſt interpretatio, duplicem habet radicem. 13.1.c

Miſle deriuatum à maſcal, id eſt dominatus eſt, regnauit, idem eſt quod gnomæ, illuſtres ſententiæ. 12.1.a. item quod parabolæ, ſimilitudines, comparationes, adagia ænigmata ibid. b.c. vocis eius vis & ratio declaratur. 13.2.b.c

Muſar propriè eſt diſciplina & correctio. 15.1.d

Naſach tam fundere, effundere, libare, quàm principem ſiue laicum, ſiue ſacrum, inaugurare & ordinare ſignificat. 183.1.c.d

Neged ſi adiunctum habeat min. eſt procul recedere; ſi lamed, ſignificat rei acceſſum. 329.1.a

Nezem tam monile eſt ex auribus pendulum, quàm ex fronte vel naribus. 267.1.a.2.b

Niſpe contraria ſignificat: primò, congregare: deinde, adimere. 319.2.c

à Nots, id eſt auolare, deriuatur nets, id eſt accipiter. 151.1.d

Paz per aphæreſin litteræ o idem eſt quod ophaz, ſignificatque tam aurum optimum, quàm lapidem pretioſum. 375.2.b

Peninim multa & diuerſa pretioſa ſignificat. 69.1.b

Peti, id eſt perſuaſibilis, hebraicè vocatur paruulus & ſimplex, à rad. pata, id eſt ſuadeo. 18.1.a.28.2.a

Rachamim, id eſt viſcera, metaphoricè ad miſerationes transfertur. 285.2.d

Ranan eſt radix τοῦ taronna, id eſt iubilat. 35.1.d

Rekim tam inanes, quam inania ſignificat. 287.1.b

Rephaim cur dicantur dæmones & damnati apud inferos. 54.2.c

Reſcit non tantùm principiũ, ſed & caput & principatũ ſignificat. 23.2.c.178.1.b.179.1.c. item alia. 181.1.b

Scachac eſt momentum, ether, puluis minutiſſimus, item cælum: qua de cauſa. 188.2.d

Scheol propriè infernum, non mortem ſonat aut ſepulcrum. 3.01.366.1..cd

Schit, id eſt ornatus, etiam ſpina verti poteſt. 151.2.c

Schoa, id eſt tumultus, impetus, dicitur à ſcaa, id eſt repentè corruere, impreſſionem facere. 41.1.b

Siphte, id eſt labia, ſæpè eſt feminini generis, ſubinde tamen maſculini. 237.1.a

Tachbula non funes, nec funambulos, ſed vel gubernacula vel conſilia ſignificat, à radice chabal. 21.1.b.c. 2.90.1.a

Thora, id eſt lex, deducitur à iara, id eſt ſagittam emittere. 136.2.d. vel ab hora, id eſt docuit. 138.1.a

Tuſciia quam diuerſa ſignificet. 49.1.b.c.169.2.a.b

Vau cum copulat ſimilia, idem eſt quod ſic. 33.2.a

Zamam, id eſt excogitare, eſt radix τοῦ meſimmim, id eſt vafrities, aſtutia. 19.1.d

Zara verbum eſt contrariæ ſignificationis. 363.2.b

Hecate aconitum inuenit. 281.2.d

S. Henricus II. Imp. virgo B. Virgini carus fuit. 164.2.c. *vnde dictus Claudus.* ibid.d. *imperium B. Virgini ſubiecit.* 172.1.a

Heraclitus philoſophus vnde dictus ſit Obſcurus. 23.1.d

Heraclius Imp. ope Deiparæ Perſas profligauit. 175.1.c

S. Herculanus Epiſcopus Peruſinus multos poſt mortem dies repertus eſt integer & incorruptus. 27.1.d

Herculis binium. 211.1.b

Hereditantur vitia & virtutes. 84.1.c

Herioli digitis crepitantibus iuſſa ſua ſeruis indicabant. 132.1.b

B. Hermannus Ioſephus ita B. Virgini fuit familiaris, vt ab ea in ſponſum fuerit aſſumptus. 80.2.c

S. Hieronymus interpres libri Prouerbiorum, in eo ſæpè ab Hebræo deflectit. 6.1.a.2.a. *in ea non ſcripſit.* 9.1.b. *erga præſepe Domini mirè affectus fuit.* 164.1.b.c. *eius in morte vox.* 354.2.c. *eius ſermo doctus & antiquitatis exemplis abundans.* 360.1.c

Hieronymus Siciliæ rex publicum conſilium nulla de re conuocauit aut conſuluit. 261.1.d

S. Hilarion latrones non timebat. 307.1.a

S. Hildegardis etiam non orantis preces Deus exaudijt. 244.2.c

Hinnulus eſt pullus caprarum & ceruarum. 117.1.a

Hirundines ſymbolum ſunt amicorum falſorum. 341.2.d

Homerus quando natus ſit & floruerit. 42.b.c

Homicidas perſequitur vmbra occiſi. 317.2.b

Homicidium quam graue ſit ſcelus. 134.2.a. *an eo grauius ſit ſuſurratio.* 133.1.d

Homo velut ſtatera eſt, in quo anima & corpus ſunt bilances. 252.2.b. *eſt quaſi arbor inuerſa.* 274.1.d. *ipſe ſibi interitum creat.* 34.2.b. *homines exiliter glorificant Deum.* 174.1.d. *quomodo in illis ludat Deus.* 192.2.d.195.1.a *per ſe ſoli non poſſunt ad Deum conuerti ſine gratia præuenientę.* 195.2.a b

Honor diuerſimodè accipitur. 109.1.b.c.d
Honorius Auguſtodunenſis in Salomonem ſcripſit. 9.1.c
Hoſpitalitas non tam in epulis, quàm in animo officioſo conſiſtit. 371.2.b
Hoſpites quales quærendi. 371.2.b
Hoſtia pacifica maiori ex parte cedebat offerenti. 153.1.c
Humanitas Chriſti ex Virgine rori comparatur. 94.2.d. eſt domus Verbi diuini. 198.2.d. fuit ea aſſumpta à Chriſto velut corona. 281.1.b
Humiliatio gradus eſt ad gloriam. 385.2.c
Humilitas caput eſt ſapientiæ. 206.2.d.328.2.c. gaudet ſui contemptu. 253.1.d. & ideò gloriam ſibi conciliat. ibid. nemini ſe præponit, omnibus poſtponit, hinc verè ſapiens eſt. 1.d. 2.a irriſus tacet: eius conatus promouet Deus. 2.b. libenter ſe corripi ſuſtinet. 278.1.b. ideóque à Deo gratiam meretur. 2.c. humiles ſuas opes modeſtè tegunt. 305.2.d. libenter aliorum conſiliis acquieſcunt. 308.2.c.d
Humilitas Deo & hominibus eſt grata & honorata. 253.1.c. tranſcendit omnem principum dignitatem 2.d. eſt fundamentum gloriæ. 254.1.a.384.2.d. in ea ſumma conſiſtit prudentia & aſtutia. 19.1.c. conducit ad alias virtutes parandas. 278.2.d. eſt vera ſapientia. 308.2.d. eſt cauſa concordiæ & pacis. 309 1.a. præcedit gloriam, & gloria humilitatem. 381.1.a. de humilitate varia axiomata. ibid.c.& ſeqq. humilitas B. Virginis. 168.2.d.& ſeqq.
Hungari ad nomen B. Virginis ſuppliciter caput inclinant. 171.2.d
Hungaria regnum B. Virginis appellata. 171.2.c
Hyades ſtellæ dicuntur ab ὕειν, quod pluuias adducant. 77.1.d
Hydrargyri origo. 239.2.c
Hypanis fluuius ſymbolum eſt voluptatis. 336.2.b
Hypocriſis eſt aperto odio deterior. 237.1.d
Hypocritæ ore præferunt amicitiam, callidè celant odium 237.1.a. myſticè ſunt teſtis mendax. 346.2.a. inſidiantur operibus laborantium. 126.2.c. eorum mores. 131.2.d. amicitiam ſimulando annuunt oculo. 230.1.d. hinc alium afficiunt mœrore. 2.b

IAponum in fide tuenda conſtantia & martyria. 326.1.d
Icterus ſi ſpectetur, ſanat ictericos. 210.2.c.d
Ideæ in Deo ſunt ordinatiſſimæ. 183.2.b
Idola colebantur comeſſationibus & libidinibus. 55.1.d
Iecur ſedes amoris & concupiſcentiæ. 158.2.a.c.159.1.a. eſt fons ſanguinis. 159.1.a. & ſymbolum voluptatis & gloriæ ibid.b
Ieſus Chriſtus fuit in Salomone repræſentatus. 1.2.c. crebris vſus eſt parabolis. 14.2.c. vbique prædicauit regnum Dei. 35.2.b.36.1.a. quomodo olim ſuos vocarit, iam verò vocet. 38.1.d. eſt Dei Patris Sapientia. 48.2.d.40.2.c. eius pulchritudo. 51.1.d. ipſe eſt lignum vitæ. 73.2.b. fuit vnicus Patri cæleſti, & matri terreſtri. 86.1.c. vnicè matrem dilexit. ibid.d. vnde vocari poſſit tener. 2.a. fons eſt. 113.2.d. eſt ſymbolicè ceruus gratiarum. 119.1.d.& ſeqq. pro peccatis noſtris fideiuſſit. 123.1.c. adeſt & iuuat viros Apoſtolicos. 162.c.2.a. eſt doctor ſapientiæ. 165.2.a. eius humilitas. 168.2.d. per eum reges Iuda regnarũt, & ipſum decebat è regibus naſci. 170.2.c. quà homo, habet directum dominium tam temporale, quàm ſpirituale. ibid. præeſt angelis totique mundo. ibid.d. in hac vita iure ſuo vti noluit. 171.1.a. matri communicat dominium rerum omnium. ibid.d. diligentes ſe diligit. 172.1.c eſt fructus omni auro & lapide pretioſo pretioſior. 176.1.b. Deus ab æterno creauit & poſſedit eum, id eſt creare & poſſidere decreuit. 180.1.b.c. etiam quà homo, eſt & dici debet, filius Dei. ibid.d. eſt princeps operum Dei. ibid.c. an prædeſtinatus à Deo ante præuiſionem peccati originalis. ibid.d. reſpectu gratiæ & ſtatus ſupernaturalis fuit prior lapſu Adæ & creatione mundi. 2.c. fuit princeps omnium operum ſupernaturalium Dei. ibid. eſt principium omnis virtutis. 181.1.a. eſt primus ſanctorum, primitiæ ſanctitatis, princeps hominum & angelorum, cauſa & origo omnis ſanctitatis & gloriæ. ibid.b. viam in cælũ ſuo nobis exemplo præiuit. ibid.c fuit noui ſæculi principium. ibid.d. omnes eius potentiæ, cogitationes, verba & actiones fuere ordinatiſſimæ. 183.2.d. fideles & Eccleſiã ordinatiſſimè regit. ibid. quà homo, fundatus eſt. 184.1.c. ab æterno decretus eſt fundamentum Eccleſiæ. ibid.d. nos homines vnicè diligit. 193.1.a.b. eius erga nos amor. 2.b. fuit is maior quàm erga angelos. ibid. d. amore illo fuit quodammodo ebrius. 194.1.a. eius victima fuit multiplex, & multas ſuſtinuit mortes. 202.2.a. eius os eſt vena vitæ. 221.1.c. fuit forma concionatorum. 236.1.c. eius lingua fuit argenti inſtar electar. 241.1.a. eſt arbor vitæ in cruce erectus. 274.2.b. animas quaſlibet ſuſcipiebat. 276.1.c. eſt radix iuſtorum. 280.1.b. caro aſſumpta, fuit ei inſtar coronæ. 281.1.b. cur coronatus ſit ſpinis. ibid.c fuit fidelis nuntius. 315.1.d. paupertatem honorauit & quaſi deificauit. 353.1.a. eam velut conſilium Euangelicum ſanxit. ibid.b. quomodo dicatur verbum opportunum. 376.1.c. eius obedientia. 381.2.a
S. Ignatius de Loiola lectis vitis Sanctorum eſt conuerſus. 168.1.d. ſpe in Deum nixus res arduas moliebatur. 347.1.a
Ignis eſt ſymbolum amoris carnalis. 141.1.a. ignem libidinis qui vicerit, facilè ignem vincet corporeum. 143.2.b. ignis, quo ſapiens examinat dicenda, eſt circumſpectio, & gratia Chriſti & charitas. 240.2 b.c. ignis in ſinu quid ſit. 141.1.b
Ignominia ſequitur ſuperbum. 253.1.b. naſcitur propriè ex peccato. 263.1.b
Illecebræ potentes ſunt ad lapſum procurandum. 29.1.a. illecebræ meretriciæ. 151.2.b.& ſeqq.
Illuſor vocatur omnis impius, & cur. 80.1.a.b. illuſores illudet Deus. 81.2.d
Imbecillitas virium animi adulterorum. 144.2.b
Immiſericors in pauperes à Deo non admittitur. 226.1.c. omnia ſua abligurit, & in propinquos crudelis eſt. 263.1.d. etiam ſeipſum lædit ibid.& 2.d. dicitur crudelis. 264.1.a
Immodeſtia geſtuum & morum ſugillatur. 131.2.c.
Immunditiẽs peccati & adulterij. 141.2.c.d
Impatientis & patientis diſcrimen. 340.1.a.b.c. aliæ eorum quoad iram antitheſes. 349.2.a.b. & ſeqq.
qui bene Imperare vult, antè bene ſeruiuerit oportet. 22.2.c.d
Imperatori olim lampas præferebatur. 138.1.c
Impietas peccatorem quomodo ſupplantet, 304.1.d
Impius odit veritatem. 165.2.d. eſt apoſtata & Deo & lege. 131.1.b. eſt vir noxius. 131.1.d. loquitur fraudulenta. 2.a. ſæpè repentina ruina opprimitur. 132.2.c. in qua ſcelera prorumpat. 133.1.b.& ſeqq. eum Salomon vocat ſtultum. 218.1.a. corripi recuſat. 227.2.c.d. ideo labijs

redditur, id eſt plagas ſibi accerſit. ibid. & ſeqq. laborando ſibi tormenta adauget. 235.1.d. à tribulatione & clade abripitur. 245.1.c. breuis eſt eius vita. ibid.d.248.1.a. eſt velut procella. 245.2.a. & ſeqq. eius fama poſt mortem extinguitur. 246.1.a. non effugiet ſupplicium Dei. 265.2.d 266.1.b.c. cur non mereatur diu viuere. 276.1.a paucos vel nullos relinquit heredes, eoſq; miſeros. 279.2.d. eſſe nequit ſtabilis. 280.1.c. in omni peccato diſſimulat & connivet. 303.2.b. quotidie fit deterior, 304.1.c. excuſſit timorem Dei. 323.2.b.c. deſpicit timentes Deum, & ipſum Deum. ibid.d.& ſeqq. ſuo vitio ſibi deſpectum conciliat. 324.1.c. configitur verbis hominis ſapientis magis quàm ſagittis. 329 2.c. ei omnia ſunt aduerſa. ibid.d. leges & iura contemnendo, graues ſibi calamitates accerſit. 339.1.a.b. in malitia ſua expellitur de vita. 354.1.a.2.a. cupediis paſcitur, iiſq; magis & magis ſe implicat. 368.2.a. auidè excipit inſulſas fabulas & nugas. ibid.b. eius vita tota miſera eſt. 369.1.a. quidquid corde fouet, ore temere effutit. 381.1.a. præceptis obluctatur, & cum arguitur obmurmurat. 381.1.d. cur, ſi obſtinatus, non ſit arguendus. 208.1.a. odit correptionem & corripientem. ibid.b.d. & ſeqq.

Impij Dei timorem & ſapientiam deſpiciunt. 24.2.a. in die iudicij maximè à Deo plettentur. 41.1.d. ſolam timent mortem. ibid.b.2.a. eorum poſt mortem vita in tormentis. 2.b. eorum ſera pœnitentia. ibid.c. eorum ſtudia & conſilia infelices habent ſucceſſus. 42.2.a. eorum impietas ſecundum demerita caſtigatur. ibid. puniti, Deum inuocantes pro remiſſione pœnæ non culpæ, non exaudiuntur. 41.2.c.d 41.2.c.d. cur exaudiri non mereantur. 42.1.b incedunt vt cancri obliquè. 52.1.d.2.a. iniquè terram occupant eiiciè. 56.2.d. ſed non ciuiliter. 57.1.a. inuiti à terra auelluntur, vtpote terrenis affixi. ibid. ſæpè carent bonis tum temporalibus, tum ſpiritualibus; ſubinde tamen temporalibus abundant 81.1.d.2.a. eos ſequitur ignominia & probrum. 82.1.c.2.a.b. ſunt fugiendi. 91.1.2.c. ſemper intenti ſunt vt noceant. 92.1.a.c. bibunt vinum iniquitatis, & edunt panem impietatis. 2.a.b. in multis diuitiis ſemper ſunt pauperes & inquieti. 177.1.b.c. plurimas occaſiones bene agendi elabi ſinunt. 209.2.a. viſis ſanctis indignantur. 210.2.d eorum nomen non perennat. 226.2.a.b. eorum verba omnem ſpirant iniquitatem. 230.2.d.& ſeqq. 231.2.d. ſunt illiberales & duri. 231.1.c. loquuntur inſipientia & impura 240.1.a.b. quidquid in corde habent, ore effutiunt. 241.2.c.d. hinc mortem ſibi accerſunt. 241.1.a. nolunt iuſtis auſcultare. ibid.b. anxiè dirantur. 2.c. per riſum operantur peccatum & ſcelus. 243.1.c.2.a.b. ipſum ſtudio captant, & quaſi recreationis cauſa. 2.c ſunt inconſtantes. ibid.d. ob nequitiam ſuam ſempertiment. 248.2.d.249.1.b. incidunt in laqueum, quem aliis tetenderunt. 254.1.d. eorum mors ipſis acerba, piis læta accidit. 255.1.d. fiunt etiam in proximum iniuſti, quia impij in Deum. 1.a. non habent proſperos ſucceſſus. ibid.b. in morte ſpem omnem priorem amittunt. 256.1.d. poſt mortem primùm cruciari incipiunt. 257.1.b.c. iuſtos affligendo pœnas ſibi adaugent. ibid.c. eorum clade lætantur omnes. 2.b.c.d. habent os peruerſum. 258.1.a malis ſuis conſiliis, rixis, dolis reſp. euertunt. ibid.d eorum merces & fructus operis eſt mendax & euanidus. 264.2.b. ſimiles ergo ſunt araneæ. ibid. ſemper furorem in alios exercere ſtudent. 289.1.b. & plura mala facere quàm faciant. ibid.c. ſunt arbores ſteriles. 274.1.d. quæ in re piis ſubſeruiant. 275.2.a. pro ſuis ſceleribus grauiter in gehenna caſtigabuntur. 276.2.c.343.2.a. pios ſtudent priuare vita. 282.2.c. eorum gloria breuis eſt. 283.1.c. & eorum ſubſiſtentia tenuis, quia mox euertuntur, & citò deficiunt. 2.a.b. eorum domus & familia citò deficit. ibid. in ſeipſos ſunt crudeles. 287.1.a. deſiderant alios impios roborari. 288.2.d. nihil ſublime & cæleſte cogitant. 289.1.b. eorum voluntas a variis cupiditatibus inuaditur ibid. iuſtos opprimere & bonis ſpoliare ſtudent. ibid.c. ſua garrulitate ſibi malum & ruinam creant. ibid.d. eorum molitiones in pios à Deo euertuntur. 294.d.a. dolent vbi deberent lætari, & lætantur vbi dolere. 298.1.c. plerumque præmaturè moriuntur. 301.2.a. ſunt in alios iniqui & violenti. ibid.d. ſed id poſtea Deo vindice luent. ibid. eorum ſapientia, virtus, lætitia & proſperitas lucernæ comparatur. 307.2.b.c.& 308.1.a.b. eorum via eſt dura & ſana. 313.2.d. & difficulter corrigitur. 314.1.a. delectantur rebus malis. 316.1.d. eorum opes non rarò cedunt iuſtis. 318.1.c. eorum fames non ſatiatur. 321.2.b. & cur. ibid. nunquam habent ſolidum gaudium. 335.2.c. ſæpè fiunt ſupplices iuſtis etiam in hac vita. 341.1.c. ſunt inſtabiles & vagi. 363.2.c.d. eorum victimæ Deo placere nequeunt. 364.2.b.365.1.c.d. cur iis Deus diuitias concedat. 371.1.c. Deus ab iis longè abeſt, cur. 382.1.b.c.d. eos & impietatem deteſtatur ſapientia. 165.2.c.d

Implere Hebræis ſæpè idem eſt quod plenè dare. 176.2.d

Imprudens ſibi præſidens, alios renuit conſulere. 290.1.b

Impudentia propria meretricum eſt. 212.2.a. abiicit pudorem & virtutem. 315.2.d

Impudicæ mulieris geſtus. 132.1.c

In præpoſitio ſæpe in Script. ſubauditur. 178.1.b

Incarnatio Chriſti fuit à Deo decreta & prædeſtinata poſt Adami lapſum. 180.2.a. fuit ea finis, decor, forma creationis hominum & angelorum, & totius vniuerſi. ibid.b

Incipiendum ſemper à Deo. 61.1.b

Inclinare cor quid propriè ſit. 46.1.d.47.1.a

Incogniti multi mundo, noti ſunt Deo. 233.1.b

Incorrigibiles an & quando docendi & corripiendi ſint. 207.2.b

ſine Increpatione homo in deuia aberrat. 236.1.b. eam benignè admittens fiet prudens & ſapiens. 362.2.a. eam non ferens & exoſus, eſt deſperatæ ſalutis. 365.2.b.c. eam libenter audiens, inter ſapientes agere gaudet, & honorari meretur. 383.2.c. vide Correptio.

India B. Virgini eſt à Luſitanis dedicata. 172.1.a.b

Indigens corde quis dicatur. 257.2.c

Indocti pij potiores ſunt doctis impiis. 285.2.b

Induſtria & induſtrius quid propriè ſint. 19.2.d

Inertia corporalis & ſpiritualis eſt fugienda. 130.1.a

Infames generant poſteros ſerpentinos. 227.1.d

Infamia impiorum putredo eſt. 219.2.c.& ſeqq. vnde ipſa oriatur. ibid.c.d

Infernus ſcopus impiorum eſt. 31.1.a domus eſt libidinoſorum. 55.1.b & ſentina malorum. 112.1.b eſt regia mortis. 160.2.a.b eius atroces pœnæ. 160.2.c.d in eo nulla eſt redemptio. 256.2.a cur dicatur perditio. 366.1.b. eſt vltima & ima pars mundi. 377.1.d

Infinitiuus apud Hebræos pro omni tempore, modo, numero & perſona capitur. 283.1.a

Ingenioſi ſunt verbis parci, ſed factis efficaces. 239.1.d

Ingenij vis, potentia, & effectus. 19.2.d. *ipſum eſt nauitus prudentiæ.* 20.1.a

Ingredi ad mulierem ſæpè capitur pro cum illa conuerſari. 142.1.b

Iniquitas ſæpè capitur pro pœna iniquitatis. 226.2.b *iniquitatis patratio efficit vt non videatur bonum.* 247.1.c. *ipſa viam impiorum reddit curuam.* 255.2.a. *æternam ſemper, & ſæpè præſentem, mortem adfert.* 264.2.d. *non proſperat.* 279.2.c. *parit dolorem.* 294.1.c. *non placet iuſto.* ibid.d. vide *Peccatum.*

Iniuriæ memoria accendit vindictam & iram in iracundo. 299.2.d. 372.1.c.d. *iniuria frangitur ſubmiſſione mitique reſponſo.* 358.1.c

Iniuſtitia, regnorum & regum eſt ruina. 355.2.c

Iniuſtus eſt qui vel vnum ſcelus admittit. 294.2.a. *iniuſti opum corraſores à Deo caſtigantur.* 219.2.c. vide *Impius.*

Innocens inter vitæ pericula ſecurus agit. 249.1.b

Innocentia nihil timet, ſed confidens eſt. 228.2.c. 229.1.a.b. *eius ſymbolum eſt ſalamandra.* 2.a. *eius lemma.* ibid. *iuſtos dirigit ne decipiantur.* 254.2.d

Inopia mentis adulteri in quo ſita ſit. 144.2.a.b

Inſidiæ impiorum aduerſus pium à Deo diſſipantur. 221.1.b

Inſipiens in Prouerbijs capitur pro impio. 131.c.c. *inſipientes ſemper iurgantur, & proprium ſequuntur cerebrum* 308.2.d. *habent innatam malitiam, nec ſinunt ſe ab ea auelli, ea gaudent & fruuntur, eamque alijs communicant.* 340.b. vide *Impius.*

Inſtabilitas tum mentis, tum pedum, propria meretricum eſt. 152.1.d

Inſita erat tenuiſſima faſciola ſtolæ extremitatem ambitur: ea vtebantur matronæ honeſtæ. 153.2.a

Inſtitutio parentum magni momenti eſt in filijs. 135.2.b. *inſtitutio bona reddit homines gratioſos.* 313.2.d

Intellectus habitus ſunt quinque. 15.1.a. *intellectus integer requiritur ad probitatem vitæ.* 314.1.b. *intellectus iuſtorum à Deo illuminatur, vt virtutis dignitatem magis cognoſcat.* 343.2.d. *intellectus ſæpè errat ſpeculatiuè.* 344.1.a

Intelligentia lux eſt, ea in impiis extinguitur. 307.2.a

Intentio recta in omnibus actionibus habenda. 61.1.c

Inuidia hominem conficit & exedit. 350.1.b.2.d. *eius tollendæ rationes.* 350.2.c. *non tantùm alijs, ſed & inuido ipſi mala eſt.* 351.1.d. *eſt putredo oſſium.* 2.d. *principum inuidia quàm ſit noxia.* ibid.

Inuidi effigies & forma. 350.1.c. *eius ſymbolum eſt baſiliſcus.* 351.2.b.c

Inuocare ſapientiam quid ſit. 46.2.c. 47.1.a

Inuocatio B. Virginis numquam fit fruſtra. 195.2.c.d

S. *Ioachimi cum S. Anna gaudium in coniugio.* 116.2.b

Ioannes Abbas qua via ad perfectionem venerit. 26.2.d *ſolâ Euchariſtiâ diu vixit.* 221.1.a.

cur S. Ioannes Baptiſta puer in deſertum abierit. 236.1.a *fuit forma concionatorum.* ibid.c. *moriens triplicem euaſit anguſtiam.* 289.2.a. *bonus fuit nuntius & quare.* 383.1.c

P. *Ioannes Baptiſta Romanus in naufragio cedens Iudæo tabulam, ea lege, vt, ſi enataret, fieret Chriſtianus, vterque Dei ope enatauit.* 298.2.b

S. *Ioannes Columbinus lectâ vitâ S. Mariæ Aegyptiacæ, ſæculo valedixit.* 168.1.d

Ioannes Commenus Imp. ope B. Virginis inſignes victorias retulit. 171.2.d

S. *Ioannes Damaſcenus à B. Virgine fuit inſtructus aduerſus iconomachos.* 168.2.a

S. *Ioanni Eleëmoſynario apparens miſericordia, eum liberalem in pauperes effecit.* 59.1.a.b. *eius ardens in pauperes affectus.* 60.1.c

Ioannes Gerſon Cancell. Pariſienſis pueris erudiendis ſerio incumbebat. 207.1.c

Ioannes Zimiſces Imp. Deiparæ præſidio victoriam de barbaris retulit. 172.1.a

è Ioſcionis monachi defuncti ore quinque enata ſunt roſæ cum inſcriptione nominis Maria. 25[illegible].2.a

Ioſeph patriarcha obediendo patri meruit donum prophetiæ, & principatum Aegypti. 28.1.a. *quàm prudenter ſe in omnibus geſſerit.* 284.1.c

Ira cur vocetur furor. 259.1.b.c. *eam ſapiens celat, ſtultus ſtatim prodit.* 290.2.b.d. & ſeqq. *hi tripliciter à ſe inuicem quoad iram differunt.* ibid.c.d. *ea rationi obedit in ſapiente.* 290.2.c. *is eam illicò in animo refrenat.* ibid.d. *eius ſedandæ ratio.* 291.1.d.2.a. *eam premens eſt verſutus, & proinde metuendus.* 340.1.c.d. *ira ex corde aſcendit in caput & nares.* 358.1.a. *molli reſponſo frangitur, duro exacerbatur.* 358.1.2.c. *iraſcitur ex ſuperbia alterius, aut iniuria.* 1.c. *habet quid magnanimi.* 2.a. *eius quinque remedia.* ibid.b. *eam vincere ingens virtus eſt & gloria.* 359.1.b. *ira à homini eripit.* 372.1.d. *ira Dei manet impios in vita, & poſt mortem.* 270.1.a

Iracundia rationem offuſcat. 247.1.a

Iracundorum in vultu turpitudo. 271.2.a. *corripiendi ſunt poſt iræ motum.* 340.1.c. *videntur à dæmone poſſeſſi.* 1.a. *iniuriam ſibi dictam aut factam aſſiduè ruminant, & ideo ſuſcitant lites.* 372.1.c.d

Irati ſchema & geſtus. 291.1.a

Irriſores habent mores inconditos. 131.2.d. *annuunt oculis, & irriſo dant dolorem, & ſæpè ſibi.* 230.1.b.c

Iſaac puteos ſuos Geraritis cedens, alium meliorem à Deo obtinuit. 298.2.a

Iſaias non tam Propheta quàm Euangeliſta videtur. 383.1.d

Iudæi nullam habebant cum Gentibus communionem. 5.1.b. *ſunt inuitati ad conuiuium cæleſte per legem Moyſis.* 202.2.b. *iis etiam promiſſa fuit cæli gloria, & comminata gehenna.* 376.2.c. *credebant duo poſt mortem eſſe animarum receptacula.* 377.1.d. *eorum fames tempore obſidionis Ieruſalem.* 220.1.c.d. *eorum bona ceſſerunt Gentibus in ſanguine Chriſti iuſtificatis.* 318.2.b. *eorum in Chriſtum odium.* 31.1.a. *ſub ſuo Meſſia ſperant hereditatem terræ & terrena bona.* 56.2.d. *quare iis prædicarint Apoſtoli.* 207.2.c

Iudex impios caſtigans eos liberat ab impietate. 282.2.d. *iudices olim in portis ſedebant.* 36.1.d

Iudicantes iuſtè ſtateram rectam tenent. 251.2.a

Iudicium extinguitur à libidine carnali. 144.2.b. *iudicium & diſcretio in Script. vocatur ignis.* 240.2.b. *iudicium rationis quando rectum, quando doloſum ſit.* 252.1.b. *iudicium deprauatum aliter de rebus quibuſuis cenſet atque oportet.* 294.1.d. *iudicio proprio & alieno non eſt fidendum.* 335.2.b. *ſuo nemo debet præfidere, maximè in rebus proprijs.* 375.2.c. *iudicio ſuo quiſque gaudet.* ibid.d. *iudicium practicè erroneum ſequens electio voluntatis, pariter errat, fitque erronea.* 344.1.c. *iudicium, æquitas & iuſtitia quomodo differant.* 16.2.c. & ſeqq. *ſæpè idem omnino ſunt.* 17.1.b.2.c. *iudicia iuſtorum quæ dicantur.* 282.1.b.d. *hæc diademati comparantur.* ibid.b. *in die iudicij ſera eſt pœnitentia.* 41.2.d

Iudith ſua forma, pudicitia, & virtute gloriam obtinuit. 262.2.d

Iuliani Apoſtatæ afflictio contra Eccleſiam fuit velut nimbus cito pertranſiens. 245.2.b

Iulius Cæſar rarò conſilium ſenatus adhibuit. 261.1.d

Iumentorum ſuorum compaſſione mouetur iuſtus. 286.1.a.c

quid B. Iuniperus dixerit de in ſe probra iacientibus. 236.2.a

Iuramenta quatenus fidelibus illicita. 327.1.d

Iurare non licet, niſi cogat hominis incredula diffidentia. 327.1.c. *in paradiſo iurare non licebat, ſicut nec licet Beatis in cœlo.* ibid.d

Iurgia ſeminare quàm ſit noxium. 232.1.d

Iuſtus in omni actu meritorio eget actuali motione Spiritusſancti. 63.1.a. *creſcere poteſt in iuſtitia.* 93.1.d. *auroræ comparatur.* 2.a.& ſeqq. *creſcit ſenſim.* ibid.b.94.1.b. *vndiquaque captat anſam ſe ampliùs iuſtificandi.* 209.2.a. *mundo vtilis eſt, iniuſtus inutilis.* 210.2.b. *ſolo aſpectu iuſtitiam afflat.* ibid.c. *fame non moritur.* 220.1.c. *eſt intrepidus.* 229.1.b.& ſeqq. *laborat vt vitam ſuſtentet.* 235.1.c. *item vt augeat vitam gratiæ & gloriæ.* ibid.d. *in tentatione & calamitate manet firmus.* 245.1.c.249.2.a. *cur diu viuere dicatur.* 245.1.d. *omnem cladem ſuperat.* 2.c. *nihil timet.* 249.1.b. *diu in mundo viuet.* ibid. *eſt quadrato lapidi ſimilis.* 246.1.c. *eſt fundamentum mundi.* ibid. *ipſe eiuſque poſteri in ſuis domibus multis annis firmi agent.* 249.1.d. *ſapientiam ore proloquitur.* 2.b. *nil loquitur niſi præmeditatum & opportunè.* ibid.c. 250.1.a. *magnum verbis ſuis profectum facit.* 249.2.d. *eſt in verbis parcus, & in iis ſe accommodat ruditati diſcipulorum, & plura corde reſeruat quàm ore proferat.* 250.1.a. *loquitur Deo placita, ideóque omnibus placet.* ibid.b.2.a.b. *Deo dirigente euadit laqueos impiorum.* 254.2.a.257.1.a.b.d.2.a. *item ſua prudentia.* 289.1.d. *mortem non timet.* 255.1.c. *poſt mortem tranſit ad gloriam.* ibid.d. *fugit omne impij commercium.* 262.1.c. *corpus ſuum edomat & ſubiugat, & animæ ſuæ ſaluti conſultum eſſe cupit.* 263.1.c.264.1.a. *ex bonis propoſitis, quæ manè concepit, ſemper quietus & iucundus eſt.* 273.2.a. *ſemper virtutis ſuæ imitatores progignet.* 274.1.b. *eſt arbor fructifera & ſemper virens.* 2.a. *item arbor vitæ.* 275.2.b. *profert iuſtitiæ fructus ſua ſapientia & virtute.* ibid.c. *meretur vitam longam, & deinde beatam æternitatem.* 276.1.a. 301.2.a. *felicem & copioſam poſt ſe relinquit poſteritatem.* 279.2.d. *nulla aduerſitate commouetur.* 280.1.b.c.294.2.b. *cuique ſuum ius tribuit.* 282.1.d.2.a. *etiam vult impium ſaluare ſibi inſidiantem.* 2.c. *qualem corporis curam gerat.* 286.2.a. *cœleſtia deſiderat.* 289.1.b. *eius voluntas à prauis deſiderijs eſt impenetrabilis.* ibid. *eius opes tutæ ſunt ab inſidiis impiorum.* ibid.c. *omni virtute pollet.* 294.2.a. *potior eſt diuite, honorato, nobili.* 298.1.a. *diſcit ab amico etiam iuſto.* ibid. *ad vtramque fortunam commodum & beneuolum ſe præbet.* ibid.b. *ſua commoda proximi commodis poſtponit.* ibid.d. *fructus iuuentutis in bona ſenecta percipiet.* 301.2.a. *omne peccatum reprehendit.* 303.2.b. *fit diues & honoratus.* 315.2.d. *quo ſenſu comedendo ſatiet animam ſuam.* 321.2.a.b. *& quare.* ibid. b. *timet Deum.* 323.2.c. *ſi quem peccantem videt, excuſat, & ſecretò benignè corripit.* 331.2.c. *cuilibet credit, nec fraudem ſuſpicatur.* 338.1.a.b. *ſperat in morte ſua, cur.* 354.1.b.c.2.b.d. *quotidie in bonis animi & corporis corroboratur, hinc omnia aduerſa tranſcendit.* 362.2.b. *ſemper in lætitia eſt.* 369.1.a. *& ſecurus.* 2.a.d. *præmeditatò reſpondet.* 381.1.a.b.c. *eſt obediens, & iuſſa tum Dei, tum hominis benignè admittit.* ibid.c. *diuerſimodè obedientiam meditatur.* 381.2.a.b

Iuſti ditantur tum temporalibus, tum ſpiritualibus bonis; ſubinde tamen illis carent. 81.2.a.& ſeqq. *ſemper ad Deum reſpiciunt, & cum eo ambulant.* 94.1.d. *eos ſæpè miraculosè aluit Deus in nouo teſtamento.* 220.2.a. *affluunt bonis omnigenis.* 226.1.a. *eorum recordatur Dominus.* 2.a.b. *ſemper ſancta & ſalutaria loquuntur quæ corde voluunt.* 230.2.c.d.239.2.d.241.2.d. *eorum lingua inſtar argenti eſt.* 240.1.a.& ſeqq. *conſtanter veritatem proloquuntur.* 2.a. *eorum dignitas eſt, quòd cœlo decorem afferant.* 248.2.a. *eos roborat virtus & ſanctitas.* ibid.d. *eorum opera à Deo proſperantur.* 255.2.a. *eorum felicitate gaudent ciues omnes.* 257.2.a.c. *in ſua opulentia ſunt benefici.* ibid.d. *ſi ſint opulenti, ciuitatibus mirificè proſunt.* 258.1.a. *& eorum benedictio eas à malis tuetur.* ibid.b.c. *eos ſuis monitis, conſilijs, exemplis tuentur.* ibid. *eorum opus & fructus operis, eſt certus, ſtabilis, fidelis.* 264.1.b. *ſunt ſimiles in eo apibus.* ibid.c. *ſemper deſiderant bonum facere & benefacere.* 269.1.b.c. *anhelant ad beatitudinem cœleſtem.* 270.1.c. *in hac vita ob leues noxas ſubinde grauiter caſtigantur.* 276.2.c. *eorum radix & iuſtitia, Deo protegente, contra impiorum conatus, inualeſcit.* 289.1.a. *ſæpè in hac vita affliguntur.* 294.2.c. *omnes tribulationes tamen æquo animo ferunt.* ibid. *quia res omnes huius mundi paruì æſtimant.* ibid.d. *refrænant ſuas cupiditates, quæ ſunt cauſa peccatorum & perturbationum.* 295.1.a. *pacem animi rebus omnibus anteponunt, ſciunt ſe ſuaque Deo eſſe curæ.* ibid.b. *mentem habent in Deo defixam.* ibid.c. *ſua animi ſerenitate mundi huius moleſtias & aduerſa facilè excutiunt.* 307.2.b.374.1.a. *eorum ſapientia, virtus, dignitas, lætitia, felicitas luci amplæ comparatur.* 307.2.d. *eos delectat fuga mali, & virtutis operatio.* 316.1.c. *mentem habent plenam ſanctis deſiderijs.* 316.2.b. *eorū heredes ſunt filij & nepotes, non extranei.* 318.1.b. *& ipſi ſæpè ſunt heredes impiorum.* ibid.c. *ſunt manſueti.* 324.2.d. *quia Deo accepti, hoſtias offerunt non pro peccatis ſuis, ſed ſpontaneas, ad gratiam eius ſibi conciliandam.* 331.2.d. *& ſeqq.* *eorum domus & familia ſemper efflorescet.* 334.2.c. *fabricando bonum virtutis, fabricant ſibi bonum gloriæ cœleſtis.* 343.2.a *permittente Deo plerumque ſunt pauperes.* 371.1.c. *omnes in via virtutis occurrentes difficultates ſingillatim perfringunt.* 373.1.a.d. *ipſis via virtutis facilis & complanata videtur.* ibid.d. *iis propè adeſt Deus.* 382.1.b.c.d. *ipſi ſæpè toti ciuitati ſuis precibus proſunt.* 2.a

Iuſtitia ſæpe capitur pro complexione omnium virtutum. 17.1.c.d.220.1.b. *hæc liberat iuſtos ſæpè à morte præſenti, ſemper ab æterna.* 219.1.d.220.1.b.255.1.a.b. *iuſtitiæ Chriſtianæ partes ſunt duæ.* 17.2.a.b. *eius via eſt leuis.* 56.1.d. *ipſa ſemper in homine poteſt creſcere.* 93.1.d. *eſt via regia ducens ad vitam.* 299.2.d. *eſt quintuplex.* 220.1.a. *cuſtodit iuſtum.* 304.1.c.d. *iuſtitia & æquitas decet rectores reip.* 21.2.d. *ipſa terram ſceleſtam deſerens cœlos adiit.* 59.1.c. *ea ſtant regna & imperia.* 173.2.c. *in æqualitate præciſa conſiſtit.* 251.1.b.2.b. *eius decus & ſchema.* 2.c. *iuſtitia Dei nullum finit*

ſceleſt abire impunitum. 317.2.d. quomodo eleuet maximè reges, regna & reſpublic. 355.2.c.356.1.a. cur ſit maxima virtutum moralium. 362.2.c. ſæpè in Scrip. pro eleemoſyna accipitur. 265.1.a.b. quomodo differant iuſtitia, iudicium, æquitas. 16.2.c. & ſeqq.

cur Iuuenes præcellant ingenij acumine. 10.2.a. eorum vecordia. 150.2.d. & ſeqq. iuuenes à meretricibus ſollicitati, quid agant. 156.1.b. iuuenum amantium veſania deſcribitur. 156.2.d.157.1.d. & ſeqq. 158.1.a.b.d.2.a.b.d.159.2.d.160.1.a. iuuenes nugis & vitijs aſſueti, difficilè ſapientiam percipiunt. 328.2.b

Iuuentutis vigor & decus perit fornicando. 109.2.a. in ea laborandum pro ſenectute. 125.1.b.127.1.c.224.2.d.225.1.a. eſt edocenda præ ſenectute, & cur. 173.2.a. iuuentutis incautæ emblema. 150.2.c.d

Iynx auis fertur intuētes in ſui amorem trahere. 139.2.c

LAbor omnia vincit. 47.1.d. continuatus dulceſcit. 127.1.c. in iuuentute eſt aſſumendus. ibid. virtutem & ſapientiam parit. 126.1.c. item opes, imperium, & omnium bonorum abundantiam. 130.1.b.2.a.296.2.d.299.1.d. labore parandæ ſunt virtutes. 234.1.d. labor tenuium potior eſt otio inerti diuitum. 235.1.b. labor proprius nobilitat, non auorum. 285.1.d. labore parta non tam citò depereunt. 309.1.d.2.a. labor boue repræſentatur. 25.2.c. is homini eſt dignitas. 344.1.d. parit is ſuapte natura aliquod lucrum. 2.b.c.

Laborans ſibi ſufficiens, melior eſt ſplendido eſuriente domi. 284.2.b.c. laborare debent qui edere & diteſcere volunt. 325.1.c. laborandum in hac vita, vt in altera gloriæ opes comparemus. 234.1.d.303.1.c

Laborioſa vita potior otioſâ nobilium. 285.1.c. laborioſi ſtatim poſt deſiderium conceptum manum operi admouent. 303.1.b

Lac eſt ſanguis concoctus, & primum infantis nutrimentum. 28.2.b. quod lac præſtantiſſimum. ibid. lac ſymbolum eſt puræ & ſimplicis doctrinæ. ibid.c. lac dabatur ſapientiæ diſcipulis initiandis in Aegypto è vaſe in modum mammæ femineæ. 203.2.a

Lacænæ maritos captiuos mutato cum eis habitu liberarunt. 299.1.a

Lacones in puerorum inſtitutione fuere ſingulares. 321.1.b

Lacrymarum ſanctarum vis & gaudium. 332.2.c.d. 333.1.c. eas Deus caras habet. 333.2.b

Lactare per metaphoram eſt ineſcare, decipere. 28.2.a

Læditur omnis homo à ſeipſo. 295.1.c

Lætitia luce declaratur. 307.2.b. lætitia impiorum fallax eſt. ibid. lætitia capitur metonymicè pro amplitudine & vbertate. 308.1.c. lætitiam animi celat ſapiens. 332.1.c. ea ad contemplationem mirè confert. 367.2.a. eius cauſa eſt bona conſcientia. ibid. eſt comes indiuidua puritatis. 369.2.d. lætitia rei bonæ viſa vel audita corpus ſimul & animum recreat. 383.1.b

Laici vide Sæculares.

Lampas olim Patriarchis & Imperatori præferebatur. 138.1.c

Lapides olim erant pondera. 251.1.a

Lappones ventos mercatoribus vendunt. 223.2.b. eorum chorea ſymbolum eſt gaudij mundani. 336.1.b

Larus, vide Cepphus. Fulica.

Laſciuia mulierum eſt velut circulus, quo à viris laſciuis circumaguntur ad ſuas libidines. 267.2.b.c

Latebræ ſunt illecebræ facinoris. 29.2.d. eas ſectantur impij. 35.1.c

Latere quam ſit tutum. 233.1.c.d

Latrones dicti ſunt à latere quod ſtipant. 29.2.d.77.1.c ſolent ſocijs oculo annuere. 230.1.a

Lecti mollities eſt puluinar diaboli. 153.2.d. ſed durior decet Dei ſeruos. ibid.

Legatus fidelis multis ſalutem adfert. 314.2.d. legati principum quales eſſe debeant. 357.1.b

Lemniæ mulieres viros tum ſuos, tum vniuerſos obtruncarunt. 146.2.c

cur Lenæ dici poſſint ſerpentes. 215.2.a.b

Lenis animus virtutum omniū ſe reddit capacē. 265.1.c

Lenitas eſt ſanitas cordis, & opponitur iræ & inuidiæ. 359.2.a

Leo habet oſſa ſolida. 63.2.c. ſimiam non fert, hinc eius paſtione febri liberatur. 82.1.a. parcit proſtratis. 358.2.a

S. Leo Pont. ſua dicendi facundia Attilam compeſcuit, ne Romam vaſtaret. 258.1.d. eius in loquendo grauitas & rotunditas. 360.1.d

Leo IV. Pontifex Vrbem à peſtifero ſerpente liberauit per publicas litanias. 164.2.c

Leui vnde dictus ſit. 28.1.a

Leuitas mentis Religioſo quàm ſit noxia. 109.1.b. ea maioribus vitijs aditum patefacit. 335.2.d. eius damna. 336.1.a

Lex vox vnde deriuetur. 138.1.a. lex vocatur eſſentia vel ſubſiſtentia. 49.1.c.75.2.b. eſt in ſe ſuauis, ſed noſtro vitio fit grauis. 56.1.c. inter omnia Dei dona ſummum eſt. 84.1.a. die, noctúque & manè memoranda. 136.1.d.2.a.c.148.2.c.d. interna eſt, lux & via vitæ. 136.2.c.a.137.1.a.d.2.b.138.1.b. cuſtodienda vt pupilla. 148.1.b.c. hominem dirigit in omni actione. ibid.d. omne bonum, virtutem & honeſtatem continet. ibid. non fuit ante mundum à Deo creata. 178.1.c. eam ſpernens, ſe obnoxium facit iudicio. 312.1.c. quomodo ſit ſuperior iuſto. 77.1.c. lex prima de honorandis parentibus eſt, cur. 14.2.d. lex omnis non eſt per ſe cuilibet clara & perſpicua. 137.2.d. lex naturalis omnibus à Deo indita, velut fons eſt. 114.2.a. lex creata eſt participatio legis increatæ. 138.1.b. lex omnis regum à lege æterna Dei deriuatur. 170.2.a. lex vetus eſt à Chriſto euecta & perfecta. 181.1.c

Liber quæſtionum noui & veteris teſtamenti, an ſit S. Auguſtini. 315.2.b. librorum trium Salomonis argumentum. 1.1.b & ſeqq. iidem myſticè explicati. 2.a.b. hi omnes vocantur Sapientia. 4.2.d. & ſeqq. eorum ordo quoad ſcriptionem. 5.2.d. libri hæreticorum ſunt velut ignis, eorum lectio quàm ſit noxia. 143.2.b.c. libris impiis nihil deteſtabilius. 227.1.d. at piorum lectio vel auditio oſſa impinguat. 382.2.b

Liberalis ſua dando, non fit pauperior. 270.1.c

Libertas eſt noxia. 90.2.c

Liberum arbitrium probatur. 101.1.c.102.1.c. non eſt initium ſalutis. 195.1.d.2.a.b

Libido carnalis eſt inter concupiſcentias vehementiſſima. 52.2.d. totam animam ad ſe capit. ibid. vires animi & corporis exhaurit. 53.1.a.c.110.2.a. vincitur fugâ. 53.1.d. ducit ad mortem. 55.1.b. ob eam maior hominum pars damnatur. ibid. pauci ex ea emergunt, nec ſine ſingulari Dei gratia. 2.a.b. eſt dæmon voluntarius. ibid.c. facit hominem animalem & brutum. ibid.d. eſt fulcrum & baſis inferni. 108.1.a.b. mortem accelerat, & multiplicem. ibid.b. hominem facit luridum. 109.2.a. cur vocetur crudelis. ibid.d.111.1.a. quàm noceat corpori & valetudini. 112.1.a.b. eſt omnis mali origo. [illegible]2.1.b

uſque ad ſenium homini adhæret. 120. 2.c.121.2.a. ignis eſt.141.1.a.143.1.a. eum qui ſuperauit, facilè ignem vinces corporeum.143.1.b. eſt amens.144. 2.a. hominem inebriat ac dementat.ibid.b.155.1.b. cauſat ignominiam, infamiam, dolores, mala tā corporis quam animi.112.2.a.b.145.2.b. tenebras quærit.151.b. cur ſapientia contraria ſit. 52.2.c.d. 211.1.c. eius ſtrepitus & inquietudo. 212.1.a. non ſatiat, ſed ſitim exacuit. 113.2.a 213.2.c.d. ſanctiſſimos & fortiſſimos domuit.215.1.c.d. viam ad alia ſcelera ſternit.2.d. libido eſt inter coniuges moranda.117.2.b. eius noxa.ibid.c. vide Adulterium, Fornicatio, Meretrix.

Libidinoſi robore corporis, & vigore mētis deſtituuntur. 53.1.a. ægrè ad ſanam mentem redeunt. 55. 2. b.c. 108.2.b. non ſunt fœcundi in matrimonio. 110.2.a. eorum ſera pœnitentia.111.2.d. canibus aſſimilantur.157.2.c.d. in inferno ceteris damnatis grauius punientur. 216.1.b.

Librare aquas quid ſit.189.1.c. librare item eſt eiaculari, & graue facere. 2.b

Lignum vitæ vide Arbor.

quomodo animæ patrum in Limbo aduētum Chriſti tā diu expectantes affligerentur. 311.2.c

Linguæ cuſtodia neceſſaria paradiſum amiſſum recuperare volentibus.30.2.1.b.362.1.c. lingua detractorum gladio & ſagittis comparatur. 13.2.q. lingua impiorum, quia noxia profert, meretur exſcindi, ac de facto ſæpè exſcinditur. 249.2.c. lingua iuſtorum inſtar argenti eſt.240.1.a. & ſeqq. quæ bona operetur.2.d. lingua ſapientium eſt inſtar hydrargyri. 241.1.c. tam proprios quàm alienos dolores ſanat.291. 2. d. quo ſenſu hæc ornet ſapientiam.359.1.d.& ſeqq. ordinatè ſapientiam eloquitur.2.a. eamque honorat & commendat.ibid.b. lingua placabilis eſt in ſe ſana, & inſtar fructus arboris vitæ.361.2.c. hæc omnes animi ægritudines in alijs curat & ſanat.ibid.d. lingua immitis & iracunda alios deſtruit, & ſe lædit.ibid. lingua ſanans iram aut dolorem, eſt ſuauis & grata.1.a. quæ ſit lingua ſana. 362.1.b.

Lites iniuſtas pauperibus intentans, non erit impunitus 266.1.a

Littera Pythagoræ exponitur. 102.1.a

Longanimes ſunt magnanimi & tardi ad iram.349.1.c

Longitudo dierum ſymbolicè denotat æternam beatitudinem. 70.2.c

Loquax ſæpè à vero & recto aberrat. 228.2.a

Loquela prudens magnam requirit circumſpectionem. 239.1.b

quod eſſe tempus debeat Loquendi.296.2.b. in loquendo inconſideratus, incurret mala. 302.1.c

Lucerna dicitur a luce.137.a. eius & lucis differentiæ.2.a.& ſeqq. lucerna ſymbolum eſt ſapientiæ, virtutis, lætitiæ & proſperitatis impiorū.307.2.b.c. 388.1.a.b. cur ea dicatur extingui. 308.1.b.c

Lucerna piſcis eſt ſymbolum linguarum Apoſtolicarum 241.1.b.c

S. Lucia oculos ſibi eruit, & eos amaſio miſit. 212.2.c

Lucifer ſtella comes & aſſecla eſt ſolis. 94.1.a.d

Luctus pro peccatis quàm ſit ſalutaris. 332.2.c.333.1.b.c

S. Ludgardis fuit Chriſto Ieſu in delicijs. 193.2.a

Ludouicus Pius Imp. B. Virginem unicè coluit.171.2.c

Lumbi ſunt ſymbolum concupiſcentiæ. 64.1.b

Lupanaria olim fiebant in ſpecubus & fornicibus. 54. 2.d. ſunt officinæ diaboli. 215.2.c

Lupo quanta ſit rapiendi & nocendi vis. 32.1.d

Luſus Dei in orbe terrarum in quo conſiſtat. 192.1.b, iſque luſus eſt quadruplex. 2.b.c

Lux quomodo differat à lucerna.137.2.a. lux iuſti quæ dicatur.307.2.d. lux quarum rerum ſit ſymbolum.2.a.b.& ſeqq. quare & quomodo hæc lætificet. 308.1.b. ea ſemper creſcit & magis clareſcit.ibid.

Luxuriæ amaritudo & damna.107.1.c.2.a.b. eius apologus, damna, cauſa.111.2.b.c. breuis eſt eius voluptas.140.2.c. fugiendo vincitur.378.2.c.d. vide Libido, Fornicatio, Venus.

Lychnis gemma ſymbolum eſt lucernæ legis. 137.1.d

S. Macharius Abbas dæmones nō timebat.87.1.b

Magi paſcunt ventos. 225.a.b

Magiſtratus eſt legem Dei populo proponere, tueri, vindicare, & leges humanas condere.138.1.b. magiſtratum detrectantes ad eum promouendi.22.1.c. eius elogium. 109.1.d

Magiſtri cur crebrò ſuos auditores excitare debeāt. 95. 2.a.b. dent diſcipulis occaſiones proficiendi in doctrina. 209.1.c

S. Malchus qua conſideratione ad monaſterium profugus redierit. 125.2.a

Maledictio Dei cauſa eſt egeſtatis. 241.2.d

Maledictum patientiâ repercuſſum in ſuum redit auctorem. 237.1.c

Malefica mulier quæ dicatur. 281.2.c

Maleficentiæ gradus quatuor.78.2.c. ea ſugillatur. 79.2.a

Maleficium non ſatiat. 92.2.b

Malitia nihil habet pacatum. 152.2.b

Mali cogitant mala. 132.1.d. iacebunt ante pedes iuſtorum in futuro æuo.341.1.c. malos bonis ſubijci magnum eſt bonum, non tantùm bonorum, ſed & malorum.341.1.d. at cùm illi bonis dominantur, ſignum eſt maledictionis diuinæ. ibid. vide Impius.

Malum impendens qui contemnit, exitium ſubibit,312. 1.c. mali contagium maius eſt quàm boni.317.1.b mala quæ peccantem maneant. 244.2.a

Manè ſunt dies totius operæ deſignāda 273.2.a.b quod qui facit, magna ſibi parat merita.272.2.d. manè viget mens & ingenium.273.1.c. mane vltimum eſt poſt diem mortis. 42.1.a

Manichæi damnabant agriculturam. 286.1.d

Manna expreſſus typus Euchariſtiæ. 207.1.b

Māſueti aliorū doloribus & paſſionibus medētur. 350. 2.d.& ſeqq.

Manſuetudo reddit hominem aptum regno Dei. 265.1. c.d. ei gratiam conciliat.314.1.b. eſt cordis ſanitas.350.2.a. manſuetudo efficaciſſimum remedium eſt contra omnia vitia. 351.1.a

Manus ſymbolum eſt ſocietatis. 266. 2.c.d. manus ſuas Deus multis de cauſis extendit. 38.2.a.& ſeqq. manus quarum rerum ſit ſymbolum. ibid. manus in manu non erit innocens, quid ſibi velit. 265. 2.c.& ſeqq.266.1.& 2.

Maria an vocari poſſint abyſſi.188.1.a. ea Deus certa lege & gyro metatus eſt.ibid. maris termini qui vocentur.189.2.d. mare myſticum triplex. 21.2.a. mare mortuum vnde dicatur. 230.2.c

Margaritarum pretium. 69.1.c

Maria quàm diuerſa ſignificet, & vnde vox deriuetur: ac deriuatio & ſignificatio qualibet B. Virgini accommodatur. 190.1.b.c.& ſeqq.

B. Maria mater Dei eſt pandora verè. 28.1.c. quare filium ſuum ſummè dilexerit, & ipſe illam 86.2.d. eſt aurora Eccleſiæ.95.1.b. per apem repræſentatur.118.1.c. eius cultus remedium eſt contra tentationes carnis.156.2.c.159.2.c. eſt idea ſapien-

tiæ, & mater ſapientiæ æternæ. 163.2.b. cur in monte Eſquilino coli voluerit ibid. magna prædicauit. 165.2.b. præeſt Concilijs & pijs congregationibus ipſius nomine erectis. 167.2.a. item ſanctis cogitationibus. ibid.b fuit Religioſa, & Religioſos & Religiones protegit: præeſt eruditis & eruditioni cuilibet. ibid.d. quos doctos ipſa docuerit. 168.1.a. odit ſuperbos, quia ſummè eſt humilis. 2.c.d. mores eius quàm ſancti & ſpectabiles. 169.1.d. eſt noſtra Minerua & Amazon. 2.c. fuit cælum & firmamentum. ibid.d eſt mundi regina, cur. 171.1.b. habuit ob Filij Dei maternitatem dominium in omnia. ibid.c. habet hoc titulo Deiparæ. ibid.d. ad omnibus gentibus vocatur domina. 2.a. diligentes ſe ſummè diligit. 172.2.c. eius charitas eſt ardentiſsima. ibid. Chriſtianos mirificè complectitur. ibid.d. habitus & actus, quo diligit eos, eſt in ea maximus. 173.1.a. Eccleſia illi eſt commiſſa. ibid. b. filium ſuum in cruce obtulit Deo pro totius mundi ſalute. ibid.c. quæ hominibus contulerit beneficia: pueros & à teneris illi ſeruientes maximè diligit. ibid.d. eius quanta ſit gloria. 174.2.c.d. eius gloria è bellis. 175.1.b.c. eſt mediatrix & auctrix noſtræ redemptionis & ſalutis ſi filij ſui vitam, dolores & mortem Deo obtulit ex ardentiſsima charitate. 176.1.c. ipſa eſt altare & ſacerdos. ibid.d. quàm multos tum gratiarum, tum hominum ſanctorum fructus ediderit, & aſsiduè edat. 2.a. eſt princeps operum Dei, & ab initio decreta. 181.2.a.b. accepit à Deo principatum, gratiæ, gloriæ, ſanctitatis & dominij: facta quoque ab eo eſt primitiæ operum eius. ibid.b.c. in eius vtero perfectum eſt maximum operum Dei. 182.1.a. eſt microcoſmus gratiarum. ibid.b. & 188.2.c. eſt ſolium gloriæ Dei. 182.1.c. quomodo dicatur primus homo. ibid.d. eſt mundus ſpecialiſsimus, & cæli terræq; myſterium, eſt reparatrix totius mundi. 2.a. cælum terræ reconciliauit: nemo in cælum aſcendit, niſi ipſâ conſentiente, adiuuante, dirigente. ibid.b. nouo Chriſtianorum ſæculo dedit exordium. ibid. ab æterno eſt à Deo ordinata. 184.2.a fuit ordinata ſacerdos myſtica, & in omnibus ſuis cogitationibus, verbis & actionibus ordinatiſsima: ſanctos & ſanctas congregationes ordinat & diſponit. ibid.b. [illegible] caſtrorum acies ordinata. fuit conſanguinea SS. Trinitatis. ibid.d. coniunxit hominem Deo. 185.1.a. eſt omnium mater quadrupliciter. ibid.b. eius conceptio eſt principium omnium operum ſupernaturalium Dei. 186.2.b. eſt idea perfectionis, virtutis & ſanctitatis exemplar decoris & gratiæ, abyſſus miraculoſum. ibid.c.d. 181.2.b. fuit à Deo æterno prædeſtinata non ſolùm vt eſſet ſancta, ſed & mater ſanctorum. 186.2.d. quot annis ante Chriſtum ſit concepta. 187.1.a. eſt cælum animatum, idque quintuplex. 188.2.b.c 191.2.c. eſt aquæductus gratiarum. 189.2.c. Chriſtum quomodo ambierit. 190.1.b. fuit mare dolorum in paſsione Chriſti. ibid.d. eſt doctrix fidelium. ibid. eſt pluuia maris, domina maris, celſior maris. 2.a. quo pacto centrum dici poſſit. 191.1.b. eſt à Deo in omni ſapientia & ſanctitate enutrita, & in iiſdem omnes homines enutrit & promouet. 2.c. eſt mundus diuinus. ibid. in varijs figuris veteris teſtamenti fuit adumbrata. 194.2.a. eius deliciæ ſunt eſſe cum Deo & filijs hominum. ibid. eam qui quærit, illicò inuenit. 195.2.c.d. qui verò illam non veneretur, eius vltionem ſentiet. 199.2.a. eſt in Eccleſia Chriſti materfamilias. ibid. eius vterus allegoricè eſt domus ſapientiæ. 199.2.a. 200.1.c.2.b.c. quomodo cum ad hoc Deus diſpoſuerit & adornarit. ibid.1.b.c.2.a quomodo nobis menſam inſtruxerit & propoſuerit. 204.1.a. quomodo miſceat vinum aquæ, & ingularit filios ſuos. ibid.b. inuitat omnes ad vitam excelſam & cõtemplatiuam. 206.2.a fuit crater continens & propinans nobis carnem & ſanguinem Chriſti. ibid.b. ſecretum ſemper captauit. 123.1.a. inceſſanter mortem optabat vt Deo frueretur. 311.2.c. ædificat Eccleſiam numero & virtute fidelium. 323.2.a

S. Mariæ Aegyptiacæ morientis vox. 354.2.d

S. Maria Magdalena de Chriſto mirè anxia & ſollicita fuit. 172.2.b. paſcebatur ſuis lacrymis. 333.1.d

Maria Oigniacenſis ſollicitè cor ſuũ cuſtodiebat. 99.2.d. ex contactu manus virilis è deuotione, motus primos carnis ſenſit. 155.1.c. eius in morte vox. 354.2.d. de ſalute ſua facta certior, extra ſe præ gaudio quaſi rapta fuit. 383.2.b

Maritus rex eſt vxoris & familiæ. 288.2.c. et quatenus adulterum occidere liceat, non tamen cura culpam apud Deum. 146.1.c.d

S. Martinus non timuit captus à prædonibus. 307.1.a. pauperẽ veſtiens, Chriſtũ veſtiſſe viſus eſt. 353.2.d. eius morientis vox. 2.b. 354.2.c

S. Martinus I. Pontif. in templo S. Mariæ Maioris à morte fuit præſeruatus. 164.2.b

Martyres adamanti aſsimilantur. 69.2.b. ſunt victimæ quas Deus ſibi mactauit. 203.2.d. cælum caro emunt. 234.2.d. eorum lingua conſtanter Deum coram tyrannis profitebatur. 240.2.c. bobus repræſentantur. 326.2.a. eorum in morte ſua ſpes. 355.1.a.b.c. Martyres ſunt qui vitam diuinã agunt. 327.2.d. Martyres nonnulli iam mortui caput manu geſtarunt. 26.2.b. nonnulli euecti ſunt famæ, ſecùs ac Dominus olim promiſit. 220.1.d.2.a

Martyria olim dicta ſunt templa. 163.2.c

Mater tractat filium blandiùs & conniuẽtiùs. 218.1.b. hinc de eius improbitate mœret. ibid. cur eum teneriùs amet. ibid.c. 374.1.c. magis dolet de eius proteruia quàm pater. 374.1.c. matrem eſſe Dei quanta ſit dignitas. 171.1.d

Materfamilias prudens ædificat domum, quo ſenſu. 323.1.a.

Mathias Houius Archiepiſc. Mechlinienſis Prouerbia Salomonis aſſiduè voluebat in itinere: eius elogium. 5.1.c.d

Matrimoniũ eſt inſtitutũ ad ſedandam ſitim libidinis. 113.1.d.2.b. gratiam confert in ſtatu legis nouæ. 1.d. eius finis & fructus eſt ſoboles copioſa & honorata. 115.1.a. eſt in lege noua Sacramentum, ideoque ſanctum & inuiolabile. 144.2.c

quomodo Matrona honeſta ſe gerat & ornet. 152.1.a

Matutinum tempus opportunũ eſt inſtitutioni. 320.2.d. & quæ tunc diſcuntur, tota die inhærent: tunc etiam animus eſt ſedatior. ibid.

S. Maurilius erat ſermone ſilens, & ſilentio loquens. 259.1.d

Maximiliani I. Imp. vox de vera nobilitate. 285.2.a

S. Mechtildis in Chriſti corde omnem inueniebat requiem. 351.2.d

in Medio eſt virtus. 64.2.a

cur Mediocritas vmbilico deſignetur. 64.2.a

Medulla eſt oſsium fomentum & firmamẽtum. 163.2.b. 64.1.a.b

Mel ſobriè ſumptum ſalubre eſt. 128.2.b. putredini medetur. 227.1.d. eſt ſymbolum bonitatis, affabilitatis, beneficentiæ. ibid.

Melancholici ſæpè ſunt lætiſſimi, ſed mox fiunt triſtiſſimi.

ſini. 336.2.a

Memoria quæ arte iuuatur. 149.1.b

*Mendacium aſcripſit eſt.*154.1.c. *mendacium pernicioſum, Deo & hominibus valdè inuiſum eſt. ibid.d. mendacium in Scriptura ſumitur ſæpe pro fraude & fallacia. 2.a. ei aſſuetus nihil vincit, ſed potius ſibi nocet.*223.1.c. *ſimile id eſt vento & paſtori ventorum. ibid.2.d.& ſeqq. id ſtatim deprehenditur, nec durabile eſt.* 263.1.c. *quando Deo & proximo noxium, eſt peccatum mortiferum.* 303.2.b.& ſeqq. *cauendum, uti inſipidum & præſtigium.* 327.1.b. *eius nomina hebraicè. ibid. b.c. ſemper eſt illicitum.*327.2.b. *mendacium omne deteſtatur Deus.* 295.2.d

Mendaces paſcunt ventos. 222.1.b.d *mendacia eleganter concinnant.* 224.1.b. *è diabolo fraudes & dolos concipiunt. ibid. eloquuntur quidquid in buccam venit.* 293.1.c. *addunt mendacium mendacio.*293.2.a.c. *mendax Hebraís idem eſt quod fallax & cauidus.* 264.2.a

*Mens ædificat animam omni virtute.*323.c.d. *mens bona velut fons eſt.* 114.1.d. *mens ſana generat ſpiritus ſanos, vitiata vitioſos.*351.1.b. *mens ſicca ſapientiſſima.* 125.1.c

*Menſa ſapientiæ, eſt myſticè menſa Euchariſtica.*199.1.a.b.201.2.b. *item altare.* 181.2.a.b.d. *menſa ſymbolum eſt alimoniæ, deliciarum & omnium bonorum. 1.c. menſa panum propoſitionis ambiebatur à corona palmi.* 205.2.b. *menſa pauperis & diuitis in quo differat.* 371.1.d

Menſura iuſta in emēdo vendēdoq; adhibenda. 15.1.b.2.b. *idque Deo volente.* 1.c

Mentiens eſt teſtis fraudulentus. 291.2.d

Mercatura cedit agriculturæ, & ipſa fraudib⁹ ſubiacet 310.1.d. *mercatura virtutis eſt præſtantiſſima.* 68.2.d

Mercurius deus eſt artis & fallaciæ. 214.1.a

Meretrix vocatur mulier mala & extranea. 136.2.a. *quàm vile eius ſit pretium.*139.2.d.140.1.c. *ipſa loculos exhaurit, & redigit ad paupertatem.*140.1.a. *eius ſermo eſt mellitus. ibid. ea animam viri perdit. ibid. eius vilitas & propudium.* 2.a. *plerumque pauper eſt. ibid.b. vocatur ignis.*143.1.c. *eius ſordes & fœtor.*146.1.a. *eius domus ducit ad mortem.*54.2.b. *hæc item eſt domus gigantum. ibid.c. ipſa mortem adfert.*55.1.b.108.1.b. *in ſphinge adumbratur.* 156.1.d.2.a. *contraria eſt ſapientiæ.* 211.1.c. *eſt ſtulta & clamoſa.* 2.c.d. *eſt inops & egena.* 212.1.b. *eſt impudens.*2.a. *formam oſtentat. ibid.b. viam ſternit ad gehennam.*215.2.d.108.1.b. *eſt laqueus inferni.* 216.1.a. *maritum deuorat.*281.2.d. *vocatur limax.* ibid.

Meretrices ægrè conuertuntur ad Deum. 55.2.d. *earum artes.* 104.2.b.105.1.a.b.2.a.b. *earum pulchritudo ſæpè eſt aliena & fucata.*105.1.a. *earum blanda oſcula & vnguenta.* 106.1.c. *verba earum ſunt inſtar mellis & olei. ibid.d. cantus earum ſunt ſibilus ſerpentum.*2.b. *quæ damna animæ inferant* 107.1.c. *remedium aduerſus earum illecebras & ſpeciem.*2.c *earum fornices olim erant in antris, & mortuorū ſepulcris.* 108.2.b. *earum in magnates imperium.* 109.1.d. *quem honorem homini auferant. ibid.c.d. cur vocentur crudeles.*2.c.d. *exhauriunt opes amaſiorum ſuorum.*110.2.b. *non extinguunt æſtum libidinis.*113.2.a. *fœtum plerumque impediunt.*115.1.a. *ſoboles ſæpè ſuppoſunt.* 2.b. *earum amor eſt inhoneſt⁹, infauſt⁹, breuis, illiberis.*116.2.2.b.117.2.b. *gaudent videri.*150.2.b. *vecordes iuuenes ex habitu & oculis dignoſcunt.*151.1.a. *ſunt callidæ. ibid.c. earum habitus laſciuus. ibid.d. earum ornatus & habitus qualis ſit.* 2.b. *ſolent ſe ornatas amaſiis ſuis exhibere. ibid. mille norunt & excogitant artes ad incautos alliciēdos: ſunt garrulæ & vagæ. ibid.d. nequeunt domi conſiſtere.*152.1.b. *aromatibus & floribus reſpergunt lectos ſuos.* 154.1.b.c *ſemper vnguenta circumferunt, quia putent.* 2.a.b. *pauca dant vt maiora accipiant.* 155.2.d. *illarum verba blanda ligant animos amaſiorum.*156.1.a. *olim calceis addebant crepitaculum.*158.1.a. *earum illicia.*212.1.c.213.1.a. *in illarum domibus dominantur dæmones.* 215.1.c. *ſunt velut ſerpētes.* 2.a.b *ſæpè lue venerea computreſcunt.* 281.2.a. *meretrices ſecretæ habitant in ſeceſſibus & locis ignotis* .160.1.b *Romæ habitum habebant à matronis diuerſum.* 151.2.b

Meſſis illa vera eſt quæ ſemen ſuum reddit multiplicatū & nouum. 264.2.b

Metallorum magna eſt inter ſe vicinitas. 239.2.b

Methonenſes quomodo noxios Africi flatus ſedent 225.2.a

Miluus ſymbolum eſt boni nuntij, & quare. 383.1.c

Minerua cerebro Iouis nata myſtica applicatio. 186.1.b

*quis Miniſter regis intelligens dicatur.*356.1.d. *miniſtri imprudentes ſæpè ſapienti obtingunt.* 224.2.b

Miſer ſemper malos habet dies. 368.2.d

Miſerationes impiorum ſunt crudeles. 286.1.a

*Miſeria noſtra fuere deliciæ Chriſti.*193.2.b. *miſeria eſt obiectum miſericordiæ.*356.1.a. *peccatum variam inuehit miſeriam.* ibid.b

*cur Miſericordia torqui aſſimiletur.*59.2.d.& ſeqq. *totum mundum complectitur.*60.1.c. *poſt mortem defunctos comitatur.* 263.2.b. *facit nos homines diuinos.* 342.2.b. *miſericordia in Scriptura ſignificat opus indebitum & gratuitum.* 380.2.b.343.2.a. *miſericordia iuſtorum etiam in iumenta ſe extendit.* 286.1.a.c. *hanc præcepit olim Deus.* 2.a.b. *miſericordia & veritas quanam ſint virtutes.*58.1.c.& ſeqq. *his omne virtutum genus Scriptura complectitur.*2.a. *miſericordia & iuſtitia quid in Scriptura ſignificēt.*343.1.a

Miſericors defraudat geniū ſuū, vt in alios ſit miſericors. 263.1.d. *animæ ſuæ quomodo benefaciat.* 2.a.b. *Deum ſibi debitorem facit. ibid.b. in alios etiam benignus eſt. ibid.d. eſt beatiſſimus.* 342.1.b.c *miſericordiam à Deo conſequetur. ibid.d. eamq; in ſe prouocat.* 343.2.c. vide *Eleëmoſynarius.*

Mithræ ſacerdotes docebant in ſaxea ſpelunca, 198.1.a. *eius diſcipuli panis oblatione initiabantur.* 202.1.b

Muis cur appelletur vir boni intellectus. 314.1.d

Modicum iuſti potiùs eſt quàm multum impij. 371.1.a

Mœchus vide *Adulter.*

Mollia omnia impetum elidunt & infringunt. 138.1.b

Monachi olim cor imprimis cuſtodiebant. 99.2.a. *monachus ſemper aliquid operis faciat.*128.2.d. *monachi pauperes Deo inſtigante eleemoſynis piorum aluntur,*

aluntur, nec fame enecantur. 220.2.b. *exiſtiment ſe omnium peripſema.* 278.1.b

Monaſteria ſunt formicaria. 125.2.a. *ea, vbi vigent ſtudia, clarent caſtitate & diſciplina Religioſa.* 149.2.d

S. Monica ſacra Synaxi ſūpta erat amore ebria. 194.1.b

Monita, conſilia & exempla iuſtorum ciuitatem exaltant. 258.1.c

Monogamia præſtat polygamiæ. 115.1.b

Monopolæ deuorant homines viuos. 30.2.d

cur in Monte Chriſtus legem nouam promulgarit. 167.1.a. *montium radices videntur terræ infixa.* 185.2.d

Mores ſuos ordinans, eſt diſcipulus ſapientiæ & B. Virginis. 185.1.c.d

Mors impiorum qualis ſit. 41.2.a.b. *mors ſancta vitam ſanctam conſequitur.* 354.1.b

Mortificatio omnia difficilia perrumpit. 67.1.d. *è diametro voluptati opponitur.* 159.2.b. *velut victima eſt, eáq; quotidie immolāda, & vino orationis condienda.* 203.2.d

Motus angeli & animæ triplex eſt. 50.2.b. *motus principium eſt a dextra patre.* 1'0.2.d. *motus calorem virtutis & charitatis acuit.* 227.1.c

B. Moyſes Eremita laſciuiam carnis edomare nullo modo potuit. 121.2.c

Mulier inſtar ſirenis incantat etiam mentem ſapientium. 51.2.b. *vincitur fuga aſpectus & colloquij.* 53.1.d. *eius moribus implicatus difficillimè ſe ab eis expedit.* 55.2.a. *habet quid ſerpentinum.* 105.1.b. *eius deſcriptio.* ibid.c.2.c.55.1.c. *eius oculis ineſt faſcinum.* 139.1.c. *eius forma eſt ceu ignis in ſinu.* 141.2.a.b.142.2.d. *eius conuerſatio quam ſit noxia.* 142.1.a.b. *ea cauenda eſt.* ibid. *eius varia epitheta.* 152.2.c.d. *etiam ſenes & caſtos per omnem vitam perdit.* 160.1.c.d. *eſt malorum peſſimum.* 2.a. *cur condita ſit facie venuſta, & cur ſtulta effecta poſt formæ venuſtatem.* 268.1.b. *ſi improba & laſciua, ingens adfert dedecus & probrum.* 263.1.a. *mulierum fatuam dedecet nec conuenit pulchritudo.* 267.1.b.c.2.c. *mulier impudica pulchritudinem formæ ' ci.rpat.* 1.d.2.c. *hæc ſui comparatur.* 1.a.d. *analogia vtriuſque.* ibid.d. *hæc nonniſi laſciuiam cogitat.* 267.2.d. & ſeqq. *eſt impudens & indocilis.* 268.1.a. *mulier mala virum facit contabeſcere.* 281.2.b. *ſæpè tales viris venena propinant.* ibid.c. *mulier diligens quænam ſit.* 280.2.a. *hæc virum, ornat, regit, roborat, lætificat.* ibid. *mulier prudens ædificat domum ſuam, quo ſenſu.* 323.1.a.b. *mulierum cauſa maior hominum pars damnatur.* 215.2.a. *mulieres pulchræ ſine dote nubunt.* 262.2.a. *ea apud homines ſunt in gloria.* ibid.d

Multiloqui facilè labente linguâ in peccatum labuntur. 238.1.c.2.b

Multiloquium quod vetetur. 237.2.c. *quale ſit vitium, & in quo ſitum.* 238.1.c. *eſt cauſa peccati.* 2.a. *ſemper tendit ad defectum.* 344.2.b

Multitudo angelorum, beatorum, ſtellarū & creaturarum oſtendit Dei magnificentiam. 348.1.c. *multitudo ordinata regum eſt decus, non incompoſita & inordinata dedecus.* 2.c

Mundana omnia ſunt mera mendacia. *ea in morte amittit impius.* 256.2.c

Mundani virtutes vitiorum, & vitia virtutum nomine palliant. 39.2.c.d

Mundus eſt domus Dei. 199.1.d. *mundi gaudia miſta ſunt dolori.* 336.1.a.b. *quæ eius rei cauſa.* ibid c. *eius honor quam ſit breuis & mutabilis.* 336.2.d

Munera deteſtans vitam agit quietam. 379.2.d. *munera regum contemnentes, regibus fuere ſuperiores.* 380.1.d

Mycteriſmus eſt irriſio. 42.1.c

Myrmecia dici poſſunt gymnaſia. 125.1.b

à Μύρμηξ *deriuatur vox formica.* 125.1.b.

Myrmicoleon cibo formicarū inſidiatur, eumq; in hieme comedit. 126.2.c

Myrmidones populi vnde ita dicti ſint. 127.2.a

Myrrha aſperguntur lecti & veſtes. 154.1.b

N*Ares latæ vel anguſtæ, ſignū ſunt lenitatis, vel excandeſcentiæ.* 339.2.c

Narſes dux B. Virginis mirè fuit ſtudioſus. 171.2.c. *vnde hæc inſignes dedit ei victorias.* 175.1.b

Naſus eſt dicatus ſubdolæ irriſioni. 42.1.c

Nathan fuit verus & naturalis Salomonis frater. 85.2.a

Naturæ lapſæ infirmitas. 55.2.b. *naturam quiſque ſuam examinet in ſtatu, officio, & occupatione deligenda.* 330.2.b.c

Naucleri partes & munia. 21.2.d. & ſeqq. *eáque gubernatoribus rerumpubl. accōmodantur.* ibid.

Nauis mare ſulcans eſt velut auis ſulcans aëra. 28.1.d

Negotium quibuſdam eſt otio vtilius. 287.2.c

Nero quo viſo mortem ſibi ſenſerit imminere. 127.2.b. *conſilium ſenatus nulla in re exquiſiuit.* 261.1.d

S. Nicolai Tolentinatis morientis vltima verba. 354.2.d

Nigredo oculorum ſignum eſt copiæ humoris aquei. 148.1.a. *ea neceſſaria ad colores videndos & congregandos.* ibid.b

Nobiles ſint benè morati. 84.1.c. *nobiles foris ſplendidi, domi tenues ſugillantur.* 305.2.b.

Nobilitas vera ſita eſt in labore, non in deſidia & otio 285.1.d

Nomina dualia & pluralia apud Hebræos, quæ carent ſingulari, vel magis vſitata ſunt in duali vel plurali quàm in ſingulari, tam ſingulare, quam plurale vel duale ſignificant. 236.2.d

Νόμος, *id eſt lex, dicitur à* 134.1.a

Notitia perfecta Dei per arborē vitæ myſticè denotatur 276.1.b

Nouale eſt nouus ager, iſq; tripliciter dicitur. 319.1.d

Nouitiorum feruores nimij non ſunt durabiles. 310.1.a. *cogitationes ſuas & tentationes Superiori aperiant.* 379.2.a

Nox propria eſt impijs. 92.1.b

Nubes ſapientiâ Dei concreſcunt. 74.2.b *à Deo ſunt in aëre ſuſpenſæ.* 189.1.b

Numus dictus quaſi νόμος, *id eſt lex.* 219.2.b. *vnde dicta ſit moneta.* ibid.

Nunc *diuerſimodè accipitur.* 108.2.d

Nuntium bonum non tantùm aures mulcet, ſed & mentem recreat. 383.1.a.b

Nuntius piger moleſtiam & noxam creat ijs qui miſerunt eum. 246.2.b.c. *comparatur aceto & fumo.* ibid. c. *nuntius infidelis infideliter agens à rege ſæpè plectitur, at fidelis ſibi incolumitatem conciliat.* 314.2.c.d *item qui fraudes*

maligni annuntiat, ijs detectis ipſe dat pœnas. 315.1.a

Nupta olim viri ianuam lana coronabat. 280.2.c

Nuptiale conuiuium, à Chriſto in parabola propoſitum eſt myſticè menſa Euangelicæ doctrinæ, & maximè Euchariſtia. 203.1.a

Nux dicitur à nocendo. 154.2.b. è nucibus fit oleum & vnguentum. ibid.c

OBedientis in obediendo certamina. 262.a. filius obediens patri, filios quoque habebit obedientes. 45.2.a. obediens verus quis ſit. 381.2.b.c. obediendi ratio.

Obedientia ornat obedientem. 25.2.c. eius corona eſt multiplex. ibid. & ſeqq. ſuadet omnigenas virtutes. ibid.d. mirè in cælis coronatur. 26.1.c.d. eius elogium. ibid.d. obedientia filiorum erga parentes probam eorum indolem oſtendit. 27.2.1.b. obedientia eſt vera ſapientia. 380.2.c. eius fructus & neceſſitas. 381.2.a. eius gradus. ibid.q

Obiurgatio æquo animo eſt admittenda. 239.2.a

Oblationes Chriſtianorũ vim ſuam habent ex opere operantis. 364.2.d

Obſcuritas eruta parit dulcedinem. 23.1.d.2.a

Obſtinati in malo ſæpè dum conſilium quærũt, non inueniunt. 328.2.a

Occaſio rei benè gerendæ æſtate de[illegible]tatur. 225.1.c. dum obuia eſt, apprehendenda. 209.2.a

Occultari volunt Sancti. 233.1.a d

Oculus conſiderationis vbique nobis eſt adhibẽdus. 126.1.c. oculi feminei vis. 139.1.b.c.d. oculus mundi eſt Deus. 361.1.a. oculi Dei ſunt 61.1.a prouidentia, fauor, gratia, ira, indignatio, vindicta: illi ſunt in omni loco per eſſentiam, præſentiã & potentiã: hi oculi ſunt mens & intuitus Dei. ibid.b. oculi ſunt in amore tam bono, quàm malo duces. 1[illegible]0.1.d. magna eorum vis ad cor vulnerandum. 2.a.d. oculi cordis & mentis maximè ſunt coërcendi. ibid.d.e. primæ adulterij tela ſunt. 138.2.c. ad eos regendos apologus & tria dogmata. 139.2.a.b. quare ijs homines annuant. 229.2.d. maximè id faciunt laſciui & libidinoſi. ibid. oculi ſublimes denotant vel impudentiam, vel ſuperbiam & faſtũ. 134.1.b. oculi feminarum cauendi 212.2.c

Odium ſuſcitat rixas, & eo laborans, æmulũ ſẽper carpit. 231.2.b. odium pateſcens melius eſt quàm occultum. 237.1.c. odium eſt ſimile carbonibus cinere tectis. 340.1.d. odium aliquando capitur pro deſpectu, faſtidio, minore amore. 341.2.b

Odorata nocent. 154.2.b

Officia duo iuſtitiæ Chriſtianæ. 56.1.b

Οἶμος tam viam quàm verbum ſignificat, atque ab hac voce formatur vox παροιμία. 12.1.c.d.2.a

Olei proprietates. 126.2.c. id ſymbolum eſt blanditiarum. ibid.

Olera cũ charitate appoſita, potiora ſunt vitulo ſaginato ex odio. 371.1.2.a

Operarius diligens per formicas denotatur. 127.2.c

Opes dum in pauperes effunduntur retinentur. 116.1.c. opibus ſtudentes ſæpè iuſtitiã & Dei legem violant. 66.1.a. hæ per ſiniſtram ſapientiæ denotantur. 70.2.d. ciſternæ aſſimilantur. 113.1.a. propriè ſunt iuſtorum & proborum. 177.1.b. cur vocentur impiæ. 218.2.c. & ſeqq. cur hominem vexent & pungant. 219.1.a.b. à Deo datæ afferunt animo quietem, ſecùs opes mundanæ. 243.1.a. à Deo dantur dignis. 270.2.d. labore parta proprio, ſunt charìores hereditate relictis. 299.1.d. ijs vti & parcere poſſe ſuo tempore, magna eſt prudentia. 305.1.d. opes veræ ſitæ ſunt non in copia auri, ſed fidei & virtutum. 386.1.a.b. in res vanas expenſæ, minuentur: item nullo labore partæ. 309.1.c. item vanis prauiſq; artibus acquiſita. 2.a. cito partæ, citò diffluunt, cur. ibid.c.d. qui opes pauperibus negãt, ſæpè eas extraneis congerunt & aſſeruant. 319.1.b. ſapientem inſtar coronæ decorant. 345.1.c.d.2.d. & pium maximè, non impium. 2.a. & ſeqq. earum neceſſitas. ibid.a. ſunt fortiũdo diuitum. 363.1.a. eæ in iuſtis à Deo & ſapientia congregantur & conſeruantur. ibid.b. eæ ab iis ritè in ipſorum vſus, & eleëmoſynas expenduntur. ibid. eæ tranſeunt à patre in filios & nepotes. ibid.c. opes quas afferant turbationes, lites, angores. 381.1.a. modicæ faciunt modeſtos & humiles, immodicæ audaces & ſuperbos. ibid. hæ ſunt damnoſæ, illæ diuturnæ. ibid.b. opes fraude partæ citò pereunt. 33.1.a.264.2.c.297.1.b.2.d. 298.1.d.299.2.b.309.1.b. non proſunt, ſed obſunt poſſidenti. 219.1.c. eas pater ad filium non tranſmittet. 274.2.d.279.2.d.2.d.363.1.d. opes impiorum diſturbantur & diſpereunt. 363.1. quia & ipſi eas inutiliter conſumunt. ibid.a. opes iuſtorum ſtabiles ſunt & firmæ. 280.1.a.2.b. eæ ciuitatem exaltant. 258.1.a. eæ à Deo benedicuntur. 297.2.d. opes ſpirituales gratiæ & virtutum ſemper dat ſapientia. 174.1.b

S. Opilius puer Placentinus orans ab angelorum cinctus eſt multitudine. 01.1.b

non tantùm arma, ſed & organa & inſtrumenta ſignificat. 329.2.b

Opere ipſo lex eſt adimplenda. 149.1.b. opera verbis conſentiant. 365.2.d. & ſeqq. opera gratiæ ſunt tum gratiæ, tum liberi arbitrij. 48.2.d. opera bona à vanitate ſunt circumcidenda. 125.1.c. ſemper homini adſunt & iuuant. 139.2.b. iuſto ſpem addunt in morte. 256.2.a. quomodo & qua intentione facienda ſint. 308.2.a. moralia opera infidelium non ſunt peccata. 297.1.c. opera tepida quæ damna creent. 297.1.d

Oportunitas in monendo & docendo ſapienti captanda eſt. 209.1.b. ea beneficia auget plurimum. 293.1.c

Oportunus vox vnde deriuetur. 373.2.d

Orbitæ & axes rotarum appoſitè ad animũ transferũtur. 50.1.d.2.a

Oratio ſomno præmittenda: erit ea munimen contra nocturnas illuſiones. 136.1.d. quæ ſit oratio ſaluberrima. 49.2.b. oratio claudicat, cùm operatio ei non reſpondet. 228.1.d. orationes noſtræ vim habent ex opere operantis, non ex opere operato. 364.2.d

Oratores reddunt initio orationis auditores ſuos dociles, attentos, beneuolos. 166.1.b.c. quæ oratorum Latinorum & Græcorum ſingulorũ proprietas in dicendo fuerit. 360.1.a

Ordinata Deo placent. 183.2.a

Ordo ſummum eſt vniuerſi bonum. 183.2.a.185.1.d. dat rebus omnibus ſtabilitatem. 184.1.b ordo ſapientia Dei. 183.2.a.d. ordines verborum imper-

fectorum affinium ſæpè Hebræi commiſcent. 316.2.d

Ordinum Religioſorum fundatores in quo Deum, Chriſtum & Deiparam imitentur. 182.2.c. *habent merita non ſolùm vitæ propriæ, ſed & omniũ ſui aſſeclarum poſt mortem.ibid.d.* *ſinguli per aliquos viros inſigniter celebrati ſunt.* 258.2.a

Organa ſunt hydraulica & anemaulica. 224.1.b

O*rnare ſæpè idem eſt quod laudare.* 259.2.b

Ornatus meretricum, eſt velut ſpina. 151.2.c.d

O*s ſynecdochicè capitur pro capite & vultu.* 226.1.b. *os homini in primis eſt cuſtodiendum.* 100.1.b. *os ſæpè iuſſum & imperium ſignificat.* 258.1.a *oris cuſtodia quæ ſit & dicatur.* 302.1.b.c. *oſimpÿ eſt velut ſtagnum putiſcens, & mare mortuum.* 230.2.c.d.*& ſeqq.* os peruerſum *quod dicatur.* 131.2.a. os paruum *quod appelletur.* 100.1.b

Oſcula cauenda, etiam fratrum & ſororum. 152.2.a.b

ὅσια aliquando capi poſſet pro ὁσιότης, id eſt exequiæ. 354.1.c

Oſor diſciplinæ verè inſipiens eſt. 277.2.b.*& ſeqq*

Oſſa ſæpè ſignificant vires animæ. 382.2.c. *oſſa per medullam fouentur & roborantur.* 63.2.b.64.1.a

Otioſi multa machinantur mala. 130.2.d. *otioſus cur vocetur ſtultiſſimus.* 287.2.a. *omne ſuum otium impendit in nuda deſideria, nec ad operandum vnquam accedit.* 302.2.d

Otium tum corporale, tum ſpirituale fugiendum. 130.1.a. 303.1.d. *malorum plurimorum eſt cauſa.*235.1.b. *id docet otioſus.*287.1.b. *hominem ad famem necemq; redigit.* 287.2.a. *facit mentem ignauam hebeſcere. ibid.d.* *parit detractiones, calumnias, furta, eſtq; omnis mali cauſa. ibid.*

S. P*Achomius ſerpẽtes & ſcorpiones calcabat illæſus.* 78.1.a. *libidinis tentationem expugnare non potuit.* 122.2.b

Pacifici ſemper gaudent. 294.1.b.c. *animam tum ſuam, tum aliorum poſſident.* 273.2.c

Pædagogus liber Clementis Alexãdr. vnde dictus ſit. 18.2.a

Palabra vox *Hiſpana deriuatur à* parabola, *quaſi* parabla 13.1.a

παλαιστὴς tam pugilem quàm palmum ſignificat. 205.2.b

Palatia antiquæ Romæ penitus conciderunt. 334.2.c

Palatini quinam regi ſint vtiles. 356.1.d.357.1.b

Palmus maior hebraicè cur vocetur ridens, & minor triſtis.

Palpebræ volant inſtar auium. 139.1.b

Pãdora erat dea, cui omnes dij & deæ dona dederãt. 28.1.c

Panis erat pretium meretricis olim. 140.2.b

πανουργία tam in bonam quàm malam partem capi poteſt. 18.1.c

Parabola quid propriè ſit. 12.2.d.13.2.d. *quinque eius ſunt ſpecies.* 13.1.a.*& ſeqq.* *ſæpè in Scriptura voces parabola, prouerbium, parœmia confunduntur, & pro eodem ſumuntur.* 12.1.b. *ſunt Salomoni parabolæ & comparationes frequentes.* 13.1.a.2.b. *parabolas à ſe propoſitas Chriſtus explicauit in poſt parabola.* 33.2.a. *quot parabolas Salomon compoſuerit, an eæ libro Prouerbiorum contineantur.* 4.1.d

[illegible] *quid propriè ſit.* 150.2.b

Paradiſus denotat animam ſanctam. 73.1.b

Paraſiti ſemper egeni ſunt. 45.1.b

Parentes filijs potiùs proſpiciant de ſapientia & virtute, quàm de opibus & prædijs. 87.1.a. *honeſtè educent illos.* 218.2.a. *eos qui colit, colit Deum.* 374.1.d. *ſunt parentes filiis dij quidam terreſtres.* 2.a. vide *Mater, Pater.*

Parœmiæ quid propriè ſint. 5.1.c.12.1.c.d.2.a.b.*& ſeqq.* 13.1.a.2.c. *ſæpè ea vox confunditur cum parabolæ & prouerbia.* 12.1.b. *eius definitio.* 14.1.b. *eæ ſolebant in viis & plateis decantari.* 35.1.d

Parthenium herba non eſt eadem cum dictamo. 159.2.c

Partus ceruarum difficilis eſt. 118.1.c

Paruuli ſenſu plurimi ſunt. 165.1.b.c

Paſcere ventos quid ſit. 165.1.b.c

Paſſionis Dominicæ recordatio optimus eſt iræ ſedandæ modus. 291.1.d. *paſſiones edomitæ reddunt corpus ſanum.* 350.1.b. *ſin inualeſcunt, ipſum exedunt. ibid.* *omnes eas moderatur ſapientia.* 71.2.b

Paſtores ſpondent pro animabus fidelium. 123.1.d.124.1.c. *paſtores tepidi ſugillantur.* 320.1.b

Pater cur lætetur de filio probo. 218.1.a. *pater in filio quaſi viua ſui imagine repræſentatur.* 301.2.a.b. *pater filium peccantem non caſtigans eum odit.* 320.2.c. *pater non debet omnia in rigore & exactè obſeruari curare, ſed in nonnullis cõniuere.* 275.1.b. *pater crudelis ſæuiens in filios, eos à ſe effugat.* *ibid.a.* *pater & mater diuerſimodè amant & educant filios.* 24.2.d. *Pater æternus quomodo generarit filium ſuum.* 179.1.b

Patres inuigilent potiùs filiis benè inſtituendis, quàm locupletandis. 320.2.a. *pluris æſtimant ſapientiam filiorum, indéq; maiorem lætitiam de eorum ſapiẽtia concipiunt, quam matres.* 374.1.c. *antiqui patres multa ſuis laboribus & ſtudio reliquere poſteris.* 320.1.c. *quem Græci Patres ſinguli ſtylum habeant.* 360.1.a.b. *item Latini.* *ibid.b*

Patiẽs, quia iniurias factas nõ recolit, iras cedat & mitigat. 372.1.d. *patiens & impatiens quomodo inuicem differãt quo ad iram.* 349.2.a.b.*& ſeqq.* 362.1.b

Patientia dolorum reddimur fortes & validi. 67.1.c. *ea exercetur moleſtiâ aliorum.* 350.1.b. *efficaciſſimum eſt remedium contra carnis vitium & reliqua omnia.* 352.1.a.b

Patriarchis quinque olim lampas præferebatur. 138.1c.

Patrimonia ampla dum cedunt filiis imprudentibus, ſæpè euertuntur & pereunt. 319.2.d

Pauciloquentia commendatur. 232.2.c

Pauciloquus plerumque habetur ſapiens. 232.2.d. *quomodo animam cuſtodiat.* 302.1.b

S. Pauli caput præciſum lac pro ſanguine fudit. 27.1.b *cordis latitudine totum mundum complectebatur.* 70.1.b. *erat vt apis operoſus & diligens.* 129.1.b. *amore Chriſti fuit ebrius.* 129.1.b. *qualis fuerit concionator.* 235.1.d

S. Paulus prim⁹ Eremita per coruũ à Deo in deſerto alitus fuit 220.2.b

Paulus Simplex Eremita ſimplici obedientia ad omnium virtutum culmen euaſit. 26.1.a

Pauper vox unde deriuetur. 233.2.c. pauper ob egeſtatem ſemper eſt pauidus. ibid.b. ei quod denegatur, ſæpè malè perit. 272.1.c.d. quauis acriore increpatione percellitur. 306.2.a. non ſuſtinet increpationem. ibid.b. declinat ſæpè periculum, eò quòd ſit pauper. ibid.c. in eo latet Deus. 354.1.a. ſemper habet dies malos. 369.1.b.2.a. eſt viua imago Chriſti pauperis. 353.1.b. pauper ſpiritu eſt mundi dominus, & ſimilis Deo. ibid.c. eſt diues gratia & virtutibus. ibid.d. ſuper omnia creata eleuatus degit in cœlo. 2.a. imitatur Dei & Chriſti puritatem, ſanctitatem & perfectionem. 2.b. eſt Saluatoris nummularius. ibid.c. non habet dies malos. 369.2.a. pauper ſibi ſufficiens melior eſt & ſapientior glorioſo panem domi non habente. 284.2.b. pauper multas habens diuitias, quis dicatur. 305.1.d. pauperem hunc & illum eſſe vult Deus. 352.2.c

Pauperes ſunt domini diuitum. 78.1.d. ſæpè ſunt diuites virtutibus. 306.1.a. ſunt beati. 342.1.b. non ſunt opprimendi. 352.1.d.2.c. eos ſibi Deus arrogat. 2 353.1.a. cur pleroſque Deus voluerit eſſe pauperes. 352.2.a. eos qui opprimit, Deum carpit. ibid.c. ipſe eorum peculiarem gerit curam. 353.1.a

Paupertas ſequitur inertiam. 129.2.b.130.1.a.b. eius violentia. 129.2.d. eſt incommoda, niſi Dei amore toleretur. 233.2.d. eſt tamen magna ſecuritas. 369.1.b. fiet tolerabilis, ſi in ea ſecura mens inueniatur. 2.b.c. paupertati Euangelicæ nihil in victu & veſtitu deeſt. 220.2.b.c. eam vbertate ſpiritualium bonorum Deus compenſat. 270.2.a. paupertas creata eſt à Deo æquè ac opulentia. 352.2.a.c. à Chriſto eſt ſancita vt conſilium Euangelicum. 363.1.b

Pax Hebreis omnia bona & gaudia ſignificat. 58.1.b.2.c. pacem turbantes & lacerantes, ſæpè graues dant pœnas, hîc & in futuro. 132.2.b. illius quantum bonum ſit. 185.1.d. eam poſſidet iuſtus, eamq; alijs aſpirat. 242.1.c. pax animi eſt ſummum vitæ bonum. 295.1.d

anima Peccans relinquit Deũ ducem & ſponſum pubertatis ſuæ. 54.2.a. qui peccant ex certa ſcientia, non peccant ex errore. 344.1.c

Peccare dicitur quaſi pellicare. 342.1.b

Peccator ſuæ miſeriæ eſt auctor & faber. 42.2.b. à diabolo videtur quodammodo poſſeſſus. 55.2.c. eſt eius equus & mancipium. 120.2.d. dat annos ſuos diabolo. 110.1.b. & vires animæ peccato. 111.1.c.d. ſemper pauidus eſt & trepidat. 249.1.b. peccator pœnitens lætificat patrem Deum, & matrem Eccleſiam. 218.2.c. peccator conuerſus incipit eſſe alius, quàm fuerat. 283.1.b

Peccatores duobus modis lactant eos quos decipiunt. 29.1.d. ſibi ipſi tendunt laqueos. 33.2.d. parant ſibi malum. 343.1.c.d. parant ſibi infernum. 35.2.a. eorum caligo. 95.1.d. ob abſentiam Chriſti putãt ſe poſſe impune peccare, ſed decipiuntur. 155.2.c. ſunt hoſtes animæ ſuæ. 196.1.a.b. ſunt à via aberrantes inſtar erronum vel ebriorum. 343.1.a. peccatores graues etſi conuerſi, mox tamen ſæpè relabuntur. 304.1.d. peccatores Romæ ad limina Apoſtolorum ſupplices peccati veniam emerentur. 341.2.a. vide Impij.

Peccatum eſt obliquitas & iniquitas. 17.2.b. in eo eſt auerſio à Deo Deiq; lege, & cõuerſio ad proſperitatem bonorum temporalium. 42.2.d. ipſum eſt hominis acerrimus hoſtis & tortor. 110.1.c.d. quæ ei vires eripiat. 111.1.d. ſine eo ad multos dies viuere nemo poteſt. 238.2.b. comparatur id aceto & vuæ acerbæ ac fumo. 247.1.d. eſt priuatio entis. 2.c. id quomodo illudat peccatori 331.2.a.b. multiplicem inuehit miſeriam. 356.1.b. vnum trahit ad aliud, & hoc ad aliud. 121.1.b. ipſum ignis eſt. 147.2.d. eſt morale adulterium. 146.2.c. peccatum in Scriptura ſæpè ſumitur pro hoſtia quæ pro expiatione peccati offertur. 331.2.d.355.2.d. peccatum quodvis mortiferum eſt adulterium ſpirituale. 146.2.c.d

Peccata admiſſa recolens, non poteſt non triſtari. 334.2.a.b. peccata purgantur per opera virtutis, tum debita, tum indebita. 380.2.b. faciunt intercapedinem inter Deum & hominem orantem. 382.1.c. peccata tum propria, tum aliena, ſunt materia compunctionis. 333.2.b

cur Pecora ſua curet iuſtus, eiſq; de neceſſariis prouideat. 286.1.c.d

Pecunia inferior eſt ſapientiâ. 166.1.d. eſt iuſtè comparanda. 219.2.c. amatores ſuos captiuat. 256.1.a. eius corraſores ſemper anxij ſunt. ibid.b. vide Opes.

S. Pelagia ante pœnitentiam, in meretricio curabat ſe per urbem geſtari. 212.2.b

Pelagius I. Hiſpaniæ rex Deiparæ ope Saracenos profligat. 175.1.c

Peregrina eſt nomen proprium meretricis. 552.1.d

Perfectus qui propriè dici queat. 15.2.c. ipſe ſolum Deum quærit. 119.1.b.c. qui citò perfecti in re aliqua euadere conantur, mox deficiunt. 309.2.d

Perfectio nobilior eſt regum nobilitate. 89.2.a.b. ad perfectiones chriſtianiſſimi vocat ſuas omnes Deus. 205.2.c. ipſius deſiderium in ijs adimplet. 244.2.c

Periuri lædunt falſo ſuo teſtimonio proximum. 292.2.a

Perſecutio purgat mẽtes & linguas Cõfeſſorũ & Martyrum. 240.2.c. perſecutiones Eccleſiæ quæ ei damna inflixerint. 245.2.b

Perſeuerantia magnum Dei donum eſt. 49.2.b. eius præclara elogia. 58.2.a

Perſona vna in SS. Trinitate eſt alteri intima. 178.2.a. perſonæ commutatio crebra eſt in phraſi Scripturæ. 329.1.b.c

Peruicacia aduerſus redarguentes, Deum ad iram concitat. 359.1.c

quis Pede loqui dicatur. 131.2.b. pedes benè dirigendi præceptum. 139.2.c

S. Petrus in carcere dormiebat poſtridie capite plectendus. 229.2.a. S. Pauli correptionem humiliter audiuit & ſuſcepit. 290.1.d. lupinis olim veſcebatur. 325.2.d. qualis fuerit concionator. 236.1.c

B. Petri de Alcantara in morte vox. 354.2.d. 383.2.a

P. Petrus Caniſius diſſidia, lites, odia ſua blãdiloquẽtia perſanabat. 292.2.d

P. Petrus Faber tam in vita quàm morte fuit obedientiæ victima. 26.1.c

Phalangium enecat cum riſu. 336.1.b

Philomela formicarum ouis conualeſcunt ægrotæ. 126. 2.q

Philoſophi priſci ab Hebræis ſuam hauſere ſapientiam. 198.1.b. *philoſophorum Athenienſium qualia eſſent conuiuia.* 201.1.a

Phylacteria Iudæorum quænam eſſent, & quem ad vſum adhiberentur. 148.2.b.b.149.1.a. *& quatenus ea à Chriſto carpantur.* 149.1.a

Pietas ab omni liberat aduerſitate. 289.1.a. *pietas in parentes eſt proxima pietati in Deum.* 24.2.d

Pigri in diuino obſequio & hîc & in futuro ſuſtinent detrimentum. 130.2.b.c. *pigri ſunt ſomnolenti.* 129.1.d. *ſunt torpidi, & euadunt fures.* 221.2.a. *creant ſibi ſuo torpore paupertatem.* 234.1.c. *ſua pigritia à fortibus ſubiugantur.* 296.2.d. *quia nolunt laborare, nihil eorum quæ petunt obtinent.* 392.1.d. *volunt & nolunt.* 2.a. *eorum voluntas eſt torpida & languida, vt neſciatur, an velint an nolint.* 2.b. *quidquid optant, optant inefficaciter.* ibid.b.c. *eorum agri ac prædia inculta ſunt.* 273.1.b. *ipſis videtur via virtutis dura, ardua & implexa.* 373.1.d. vide *Ocioſi.*

Pigritia mater eſt egeſtatis. 221.2.a.b. *quantopere animæ noceat.* 247.1.a. *eius remedium eſt audire, legere, & meditari verbum Dei.* 3 73.2.c

Pij reuerentur ſapientiam. 14.2.a. *vocem amant & oculos hominum.* 35.1.c. *à Deo in temporalibus proſperantur.* 43.2.d. *in aduerſis ſunt ſecuri & intrepidi.* 44.2.a.b. *nonnumquam conqueruntur de impiorum proſperitate.* 79.2.d. *iis nonnumquam dantur opes & gloria, nonnumquam negantur.* 173.2.d. *eos tuetur Deus ab inſidiis impiorum.* 221.1.b.294.1.a. *ſed ab his ad ipſorum probationem exercentur.* 224.2.a. *at non nocent illis fraudulenta molimina ipſorum.* 294.1.a. *in morte confidunt.* 354.2.c.d. *eorum verbis reſpondent facta.* 360.2.a. *pauca dicunt, ſed multa præſtant* ibid. vide *Iuſtus.* *Pia cogitare, legere, audire, loqui perutile eſt.* 168.1.b.c

Pindarus princeps Lyricorum qua morte obierit. 159. 1.d

Pitho fuit dea perſuaſionis. 212.1.c

Plato multa eſt è Salomone mutuatus. 2.2.c. *mortis memoria ſtimulabat ſuos ad omnem honeſtatem.* 300.2.a. *mendacium probans ſugillatur.* 304. 1.a

Plebeij ſæpè sũt opulentiores principibus proportionaliter 305.2.c

Pœmen Abbas diaconum ſuum à dæmone percitum molli reſponſo liberauit. 359.1.b

Pœna peccato annexa eſt velut funes 2.121.1.c. *ſemper perſequitur peccatorem.* 317.2.d. *pœnæ gehennæ ſunt funes peccatorum.* 121.1.d

Pœnitens gaudet compungi, & lacrymis quaſi epulis paſcitur. 333.1.b

Pœnitentia auroræ aſſimilatur. 94.1.a. *dictamo herba repræſentatur.* 159.2.a.b. *eſt in hac vita numquam ſera, ſi vera.* 41.2.c. *eſt conuerſio à peccato ad Deum.* 357.2.a. vide *Compunctio.*

πῶλος non modò pullum equinum, ſed & cuiuſuis animalis ſignificat. 116.2.d

Polygamia Iudæis erat licita. 115.1.b

Pondera cur eſſe debeant ænea vel lapidea. 251.1.a. *eorum æquitatem inculcat Deus.* ibid.c. *pondera vocantur etiam libramenta.* 189.2.b

Populus ſcitè foliis arborum comparatur. 260.1.d. *eius incrementum, multitudo, proſperitas, regis eſt dignitas & laus.* 347.2.d. *& robur.* 348.1.a. *eius decrementum, infelicitas, paucitas, regis eſt probrum & ruina.* ibid.2.b. *cur eius iudicium circa res gerendas princeps exquirere debeat.* 375.2.a

Porci fœditas & natura. 267.2.d. *& ſeqq. huic laſciuæ mulieres comparantur.* ibid.

iudicia olim fiebant in Portis. 36.1.d

Porticus templi Salomonici erant tres, ſingulæ XLV. habebant columnas. 197.2.b

Poſſeſſio rei acquiritur emendo. 86.2.d. *poſſeſſio ſecura eſt Deus.* 74.1.b

Poſt formicam apis *prouerbium quid ſignificet.* 129. 1.b

Poteſtas regnandi deſcendit à Deo. 170.1.d

Præcepta Dei ſeruans liber erit à pœna: 312.1.c

Prædantes alium tandem fiunt præda. 254.1.c

Prædeſtinationis ſuæ nuntium qui accepit, eſt quòd gaudeat. 383.2.b

mos Prædicandi *in foris & compitis, viris Apoſtolicis eſt & fuit in vſu.* 26.1.a.b

Prædicatione *alios fraudare, eſt ſpiritualiter frumenta recondere.* 172.2.b

Prædicatores *è locis editis ad populum concionantur.* 165.1.c. *ſunt velut ancillæ Dei, & ad Dei cultum & Eccleſiam omnes vocant.* 204.2.b. *bobus repræſentantur.* 325.2.a.b.c. *debent ali à fidelibus.* ibid.d. *prædicatores doctrinæ veræ & ſalutiferæ teſtes ſunt veraces.* 346.2.a. *prædicatores ſuperbi & arrogantes in increpando, ſugillantur.* 324.2.c. vide *Concionator.*

Prædones *ſimiles ſunt auibus pennatis & rapacibus.* 34. 1.d. *quibus verbis alios ad ſui ſocietatem pelliciant.* 29.2.a. *& ſeqq.* 30.2.a.b.31.1.c.2.b. *eorum immanitas.* 30.1.c. *cum iis verſari eſt periculoſum.* 32.1.c.d. *ſibi ipſis tendunt laqueos.* 33. 2.c.d

Præfidens *ſuo ingenio aliorum monita ſpernit, nec quidquam vult addiſcere.* 328.2.c

Prælati *ſunt fideiuſſores pro ſalute ſubditorum.* 123.1.c. *prælati prout ſunt, ſic ſunt & ſubditi.* 351.2.c. *ne ſint inuidi.* ibid. *habeant linguam quæ aliorum morbis medeatur.* 362.1.a

Præſentia *Dei vbique habenda.* 62.2.a.360.2.d. *ea virtutis eſt ſtimulus.* 150.2.a

Præſepe Domini viſitur Romæ in templo B. Mariæ Maioris. 164.1.b

Pretium meretricis vix eſt vnius panis. 140.1.c. *id quàm eſſet exiguum.* 2.a

Priapus an idem ſit cum Moloch, eiuſque cultus. 55.1.d

Primitias frugum quare Iudæi Deo offerrent. 65.1.d. *quis primitias ſpirituales Deo offerat.* 2.b

Princeps fortes & ſapientes deligat iudices & officiales. 22.1.b. *reipubl. bonum ſpectet, non ſuum.* 2.a. *princeps bonus regnum florens reddit, malus exhaurit & peſſumdat: alia vtriuſque contrarietates.* 348. 1.b. *principes ſint benefici.* 60.1.a. *ſunt fideiuſſores pro ſalute ſubditorum.* 121.1.c. *eorum dotes quatuor.* 168.2.b.170.1.b. *regnum & regendi ius à Deo accipiunt.* 170.1.c. *ſæpè ſunt pauperes, & vnde.* 305.1.c. *cur in multis opibus ſint pauperes.* 319.1.d. *eos peius eſt inuidere quàm inuideri.* 351.2.d. *principes qui conſulere alios nolunt, nihil perficiunt, rei gerendæ occaſione iã elapſa.* 375.1.c. vide *Rex.*

Principium *capitur aliquando pro principatu, & eo quod eſt aliqua in re præcipuum ac princeps.* 23.2. c.d.87.2.c.178.1.b.179.1.c *quomodo prin-*

cipium ſapientiæ ſit, eam poſſidere. 87.1.c.d.& ſeqq.

S. Priſco fame afflicto cerua lac præbuit. 117.1.b

Probrum proximi non eſt in lucem proferendum: id qui facit, in charitatem peccat. 237.1.a. probra non ſunt probris retundenda. 258.2.d

Probus Salomoni vocatur ſapiens. 218.1.a. vide Iuſtus.

Probus Imp. milites laborioſos requirebat. 285.1.c

Procella eſt ſymbolum impij. 245.2.a.b

Proci iuxta angulos domus amaſiarum obambulant. 151.1.b

S. Proculus Martyr Bononienſis caput reciſum à terra ſuſtulit & geſtauit. 17.1.b

Proditores ſolent ſocijs oculo annuere 230.1.c

Proles ex vxore quærenda eſt, non aliunde. 115.1.a

Promittens aliquid temerè poſteà remorſu conſcientiæ pungitur, ſi id implere nequeat. 292.2.b

Pronomen reciprocum Hebræis eſt idem quod abſolutũ. 324.1.b

Prophetæ in montibus degebant. 163.1.b. cur vocentur ancillæ Dei. 104.2.b. fuere legati eius fideles. 315.1.d. frequenter mutant perſonas inter ſcribendum. 329.1.c. quales fuerunt prædicatores. 236.1.d

Propoſita bona manè ſunt concipienda. 273.2.a. ab ijs pendet felix totius diei decurſus. ibid.b

πρόσωπον tam faciem quàm perſonam ſignificat. 192.2.a

Proſperitas impiorum in magnam deſinit calamitatem: 43.1.b.c. ea magis timenda quàm aduerſitas. 2.a. maius ab illa periculum ſapienti quam ab hac. 1.d. ipſa impijs non eſt inuidenda. 79.2.d. enecat virtutem. 227.1.c. ſemper eſt miſta aduerſitati. 337.1.a.b

Proſtibulum eſt domus mortis & gehennæ. 160.2.b

Proteus eſt forma gubernatorum. 260.2.a

Protoplaſti ob linguã non cuſtoditam paradiſo ſunt pulſi. 362.1.c

Prouentus impiorum è labore vſurpatur ab ijs ad peccatum 235.1.c

Prouerbium quid ſit propriè. 12.1.b. ſæpè cum parabola & parœmia confunditur. 1.b. prouerbium vnde dicatur. 13.2.d.& ſeqq. eius definitio. 12.1.b. in quo eius gratia conſiſtat. ibid.d

Prouerbiorum libri quod ſit argumentum. 1.a.b.& ſeqq. 2.1.b. eius auctoritas canonica. 2.1.a. eſt à Salomone conſcriptus, ſed quędam prouerbia ſunt ab alijs digeſta & diſpoſita ibid.d. eius partes primariæ ſunt duæ. 2.b. eius gnomæ non habent ordinem & connexionem. 3.1.a quo ſtylo ea ſint conſcripta. ibid.c. olim in ſynagogis decantabantur. ibid. eorum liber quomodo inſcribatur. 2.a.b. quàm variam contineant materiam ibid.b. notant quid ſæpè fiat, non quid ſemper. ibid.c. eorum ſapientia. 4.2.a.b. vocantur à Patribus ſapientia Salomonis ibid.c. eorum dignitas & vtilitas. 5.1.c. quis eorum ſcribendorum finis & ſcopus. 2.b.c. omnium virtutum documenta tradunt. ibid.c. an accenſenda ſint hagiographis, an prophetalibus. ibid.d. ſunt velut oracula. 14.1.c. in ijs ſæpiùs Dei attributa inculcantur. 15.1.d. in ipſis quæ lateat elegantia, ſæpè poſterius eorum membrum oppoſitio eſt prioris, apertè, vel occultè. 217.1.a 229.1.a. in iis nonnullæ gnomæ ſunt meræ ſimilitudines, quædam etiam ſunt de euentis huius vitæ. 217.2.a. nonnullæ ſunt comminatoriæ, aliæ promiſſoriæ; quædam ethicæ, quædam œconomicæ, aliæ politicæ: non habent connexionem aut ordinem. ibid. eius gnomæ breuitate ſua acuta ſunt. 263.2.d

Prouidentia diuina menſæ opiparæ aſſimilatur. 203.1.c

Proximum deſpiciens ſtolidè facit. 258.2.b.c. ſed eius vitia velanda ſunt. ibid. proximum egentẽ deſpiciens peccat ſuperbia & inhumanitate. 341.1.a

Prudens & prudentia vnde dicantur. 61.1.d. prudens ſocium loquentem non deludit. 259.1.b. dum reprehendit, ſanat, nõ vulnerat, ſecùs imprudens. 292.1.d. cuilibet famæ temerè non credit. 296.1.d. cur dicatur thronus intelligentiæ. & ſeqq. omnia agit conſideratè. 314.2.a. facilè diſcit & docet prudentiam, ſiue doctrinam. 328.1.b.c. ad actiones ſuas reflectit, vt eæ ſint rectæ. 330.1.a. non facilè omni verbo & conſilio credit. 338.1.d

Prudentia & doctrina quî differãt. 16.1.a.& ſeqq. prudentia decet præfectos & gubernatores. 21.1.d. 2.c. parat opes & gloriam. 173.2.d. eſt virtutum princeps, regina, lux. 209.2.c. 210.1.b. de ea apologus. 210.1.b. è prudentia in loquendo & agendo quiſque noſcitur. 284 1.a. quid ea requirat in loquente. ibid.b. prudentia ſapientis eſt intelligere actiones ſuas; at impiorum, eſt machinari dolos & fraudes; ſed hæc illorum ſapientia ſumma eſt inſipientia 330 1.c prudentia in dicenda ſententia tam in conſilio quàm extra illud, ſeruanda. 376.1.a. prudentia agendi vel dicendi conſiſtit in particulari, vnò indiuidua rerum periſtaſi. ibid. vide Sapientia:

πτωχὸς deriuatur à πτώξ, id eſt pauper à pauidus. 233.2.c

Pubertas quare ſit noxia & periculoſa. 54.1.c.d

Pudicitiæ elogia. 115.1.c.d

Pudor eſt virtutis comes. 315.2.c.d.& ſeqq.

Puella indiget duce & cuſtode, cur. 54.1.c

Pueri etiã in certaminibus coronas accipiebãt. 26.2.a. ſunt ſchema hominum carnalium 36.2.c.d. ſunt obliuioſi. 75.2.a. eorum mentes ſunt vanæ & fluidæ. 86.2.b. ſæpè martyrium obiere & ambiere. 135.2.b. facilè diſcunt, & quæ didicere vſque ad ſenium retinent. 172.2.a. B. Virgini cariſſimi ſunt. 173.1.d.a. iis incautis & imperitis, & cupidis quæ ſint neceſſaria. 18.2.a.b. ſunt ad Chriſtum adducendi. 207.1.c. non facilè capiunt præcepta ſapientiæ. 328.1.d. ſunt in credendo faciles. 338.1.2.b. ab iis eſt ſuſcipienda bona diſciplina patris & matris. 25.1.a. à puero ſtudendum virtuti. 84.2.d

Pueritia eſt aurora totius vitæ. 320.2.d

Pulchritudo meretricis ſæpè eſt fucata, & aliunde mutuata. 105.1.a. pulchritudo mulieris quàm ſit illecebroſa. 138.2.c. ab illa ſunt oculi auertendi. 134.1.a. 141.2.a. ea mulieri loco dotis eſt. 262.2.b. eaq; eſt fulcrum gloriæ tam ſuæ quàm viri. ibid.b. non conuenit ea mulieri ſtultæ, & cur. 267.1.b.c. hanc mulier impudica deturpat. ibid.d. hæc auro ſplendenti comparatur. 2.a.b. item circulo aureo ibid.c. item gladio ibid.d. vide Forma, Mulier.

è Pulpitis rectè prædicatur verbum Dei. 36.1.c

Pupillæ etymon Latinum, Græcum, Hebraicum. 147.2.b. ipſa tribus propugnaculis munitur. 148.1.c. eius vſus. ibid. totum mundum in ſe continet. ibid.d

Puſillanimes ſunt parui animi & impatientes. 149.2.c

Putredinis remedium mel eſt. 227.1.d. *& cedrus & balſamum.* 2.a

Putrefactio vnius partis inficit alias. 226.2.c. *vnde ipſa fiat.* ibid. *quid ſit: primo putreſcunt humida, deinde ſicca: omnia putreſcunt præter ignem.* ibid.d. *res putreſcunt faciliùs æſtate quàm hieme, in tepore quàm in feruore, in quiete quàm in motu.* 227.1.c

Pyrrhus Epiri rex ob dominandi libidinē perijt. 357.1.a

Pythagoras aurea corona ſolitus redimiri ob inſignē ſapientiam. 27.2.d. *otij fugam ſuis ſuadebat.* 227.1.c

Q*Væſtionum Hebr. in libros Regum liber an ſit propriè S. Hieronymi.* 4.1.d

Quies animi eſt fructus iuſtitiæ. 295.1.d

R*Adix iuſtorū eſt gratia, Deus, Chriſtus, æternitas.* 280.1 b.c

Rapere ſomnum quid ſit. 92.1.c

Rapinæ damna. 270.2.c

Rara quæ ſunt, cara ſunt. 213.2.c.d

Ratio in capite, quaſi in arce à Deo eſt collocata. 163.1.c. *non eſt concupiſcentiæ ſubdenda.* 254.2.d. *eius ſanitas eſt ſanitas cordis.* 350.2.b.c

Reate eſt vmbilicus Italiæ. 64.2.a.

Reatus poſt culpam peccati remanēs, eſt velut fumus. 120.2.p

Rector omnis nauclerum imitetur. 21.2.d. *& ſeqq. regendorum inclinationi ſe accommodet.* 22.2.a. *Deum ſæpe inuocet.* 23.1.a. *multis magnisq; conſiliis & modis regendi opus habet.* 260.2.a. *ſit proinde Proteus.* ibid. vide *Princeps, Rex.*

Regere homines quàm ſit difficile. 260.2.a.b

Regina cæli lætare *hymnus, vnde initium habuerit.* 164.1.d

Reginæ piæ regnum ſuum omni bono cumulant. 323.1.c

S. Regnerus Martyr Populonieſis recìſum caput e terra ſuſtulit, & manu geſtauit. 27.1.b

Regnū plus damni patitur a miniſtris malis ſub rege bono, quam ſub rege malo a bonis miniſtris. 356.2.c

Regulæ monaſticæ a ſanctis fundatoribus dictatæ, conferūt aſſeclis ſuis vitam ſanctam & glorioſam. 312.1.d

Religio eſt arx Eccleſiæ. 205.2.d. *& ſeqq. cur dicatur ſpecula vel Sion.* 206.1.b

Religiones penè omnes inſtinctu & ope B. Virginis ſunt inſtitutæ. 206.2.a.d

in Religioſo ſtatu animi quies maximè locum habet. 295.2.b

Religioſus quidam quomodo tentationem ſpecioſæ cuiuſdam mulieris iam mortuæ vicerit, 139.1.a

Religioſi angelorum ſtatum imitandum ſuſcepere. 206.1.c. *ſinant ſe a Deo regi.* 61.2.d. *eum in omnibus rebus ſibi præſentem proponant.* 62.2.a *in ſtudio virtutum & zelo animarum formicas imitentur.* 127.2b. *item apes.* 126.1.a. *ad ſumma & perfecta connitantur.* 148.2.a. *ſæpè tædio continuæ obedientię tentantur ad vitam ſolitariam.* 214.2.c. *Deo ſunt curæ, ab eóq; cenſus accipiunt.* 243.1.b. *ament correctionem, obiurgationem, caſtigationem.* 279.1.b. *Religioſi zeloſi quantum in Eccleſia laborent.* 316.1.d

Reprehenſio prudentium & imprudentiū quomodo differat. 291.1.d

Res humanæ velut in orbem eunt. 193.1.a

Reſponſio lenis iram frangit irati. 358.1.b. 372.2.a.b. *aſpera eam accendit.* 358.1.b

Reſpublica velut mare eſt. 21.2c. *eius ſalus conſiſtit in ſapientia regentium, & obedientia ciuium.* 261.1.a

Rete fruſtra auibus iacitur, quo ſenſu. 32.2.c. *& ſeqq.*

Regem qualia verba deceant. 13.2.c. *eius decus eſt multitudo & magnitudo populi.* 347.2.d. 348.1.b *reges ſuum regnandi ius & regnum a Deo accipiunt.* 170.1.c. *gerunt Dei vices,* ibid.d. *iuſtè regnent & ſanctè.* 2.a. *reges pii a Deo multitudine populorum donantur.* 348.2.b. *reges myſtici qui ſint.* 170.2.b. *verè rex eſt qui ſe regit, & a ratione regi ſinit.* 345.2 .d. vide Princeps.

Rhetores qua arte memoriam iuuent. 149.1.b

Rhetorica non vetatur à Salomone multiloquium carpente. 238.1.a

Rhythmus Prouerbiorum elegantiam iuuat. 14.2.c

quomodo Deus dicatur Ridere ſui irriſores. 48.2.c.d

Riſus impiorum deteſtabilis eſt. 52.1.a.c. *magno timore mixus eſt.* 244.2.a. *item magnis doloribus, & tandem deſinet in luctum.* 335.2.c. *riſus nimius oportunitatem ſceleribus præbet.* 243.1.d. *ſpiritus vitales diſſoluit,* 336.2c.

Robertus Holcot an in Prouerbia ſcripſerit. 9.2.b

Romæ menſurarum idea extat in Capitolio. 251.2.a

Romani ſua fortitudine acquiſierunt orbis imperium. 297 1.a

Roris natura exponitur. 94 1 a.2.d

Roſarij Sodalitas eſt à S. Dominico erecta. 167.2.a

Roſimunda mœcha tam amaſium quàm ſeipſam veneno ſuſtulit. 159.1.c

Rudolphus Sherwin⁹ Martyr Angl⁹ in morte cecinit. 355.1.a

Ruminanda ſunt priùs omnia quàm in animū demittenda. 338.2.d

S*Abbato datur quies non ſolùm hominibus, ſed & iumentis.* 286.2.b

Sacerdotes quales eſſe vitâ debeant. 292.2.b.c

Sacramēta ſeptem ſunt ſeptem myſticæ columnæ Eccleſiæ. 198.2.b

Sacrificabant veteres inter epulas. 201.1.d. *olim inter ſacrificandum ſacerdotes canebant Dei laudes & hymnos voce & muſicis inſtrumentis.* 201.2.d

Sacrificium eſt ſummus Dei cultus. 201.2.b. *eo peracto inſtruebatur epulum.* 201.2.a.d. *ſacrificium Euchariſticum valet ex opere operātis, ſed magis ex opere operato, & vi ſua.* 364.2.c. *ſacrificia Iudæorum vim ſuam habebant ex opere operantis.* 364.2.b. *nec proderant homini in ſtatu peccati* 365.1.c. *ſacrificia & vota ſunt actus religionis.* 65.2.a

quare Sæculares præcedant multos Religioſos in regno Dei. 310.1.b

Sæculum hoc velut mare eſt, homo quilibet nauis. 21.2.b

Sagæ plures ſunt quàm ſagi. 281.2.d

Sagittas duplices infligunt meretrices, amoris & doloris. 158.2.a.b

Salamandra eſt amoris hieroglyphicum. 155.2.a. *item innocentiæ ſymbolum.* 228.1.d

Salethus Crotonienſium princeps cōmiſſo adulterio viuus in ignem inſiliit. 142.1.a

Salix ſymbolum præmaturi incrementi. 310.1.c

R. Salomon inter Rabbinos percelebris eſt. 9.2.b

Salomon fuit ſapientium omnium magiſter & princeps. 1.1. *fuit trinomius.* ibid.b. *tres eius libri.* ibid. *& ſeqq. cùm Prouerbia ſcripſit, habuit ſpiritum prophetiæ.* 2.1.c. *an ea dictarit tantùm, an verò conſcripſerit & digeſſerit.* ibid. *& ſeqq. ipſius ſunt omnia quæ libro Prouerbiorum continentur.* 3.1.a. *verè fuit Propheta.* ibid.c. *fuit auctor libri Prouerbiorum.* 4.1.a. *eius ſapientia & ſcientia.* ibid. 2.c. *fuit ea diuina.* 1.c.d. 5.1.b. *qua ætate floruerit.* 4.1.a. *&*

& ſeqq. nulla dogmata hauſit à Gentilibus philoſophis. 5.1.a. quo ordine ſuos libros ſcripſerit. 2.d. eius dogmata ſecuti ſunt poſteri ſapientes. 6.2.c. ipſe auctor eſt libri Prouerb. ideoque ei ſuum nomen præfigit, idque primus inter omnes ſcriptores ſacros, & quare. 11.1.a. & ſeqq. cur ſe Dauidis filium vocet. 2.a. cur vſus ſit hoc obſcuro orationis genere. 12.2.a. videtur ſua prouerbia diebus feſtis ad populum eſſe concionatus. 16.1.a. induit in iis perſonam nunc patris, nunc pædagogi. 25.1.b. præuidit Deum incarnandum. 35.2.b. vnde ſit dubia eius ſalus. 56.1.b. non eſt inuentor alchymiæ. 71.1.d. cur vocetur tenellus patris. 84.1.d. & ſeqq. an is fuerit moriente patre puer. 2.a. fuit corpore delicato, & optimo temperamento: fuit docilis & flexilis. ibid.c. quomodo vocetur vnigenitus. 85.1.b. & ſeqq. fuit matri vnicè dilectus. 2.b. fuit heres regni. ibid.d. videtur fuiſſe primogenitus. 86.1.a. filius fuit pœnitentiæ, ideòque à parentibus vnicè dilectus. 86.1.b. per ſapientiam factus eſt regum maximus & glorioſiſſimus. 174.1.a. academiam in atrio templi ſui conſtituit. 197.2.c. an ipſemet in ea ſapientiam ſit profeſſus. 198.1.c. & quoto anno regni ſui: dictauit in ea parabolas & prouerbia ſua. ibid. eius magnificentia in numero, opibus, fortitudine militum & famulorum. 348.1.c

Salonius an fuerit filius Eucherij Lugdunenſis. 9.1.c. ſcripſit in Prouerbia. ibid. è Ven. Beda multa transſcripſit. 272.2.b. fuere duo, vnus Beda poſterior, alter anterior. ibid.c

Salutis initium eſt à præueniente gratia, non à libero arbitrio. 195.1.d.2.a.b. ſalus animæ in omni ſtatu & officio conſideranda. 330.2.b.c

Salutatio angelica reiterata B. Virgini gratiſſima eſt. 250.2.a

Samſon prodendo ſuum ſecretum Dalilæ robur amiſit. 109.2.b

Sanctus eſt velut rex ob domitas paſſiones. 89.1.d. eius fortitudo eſt Deus ipſe. 249.1.a.b. ſanctus ſæculi eſt velut formica. 127.2.c

Sancti ſtatim à morte ad Dei conſpectum admittuntur. 56.2.c. in omnibus à Deo diriguntur. 62.2.d. laboribus & crucibus redduntur apti ad æternam gloriam. 67.1.d. in fine mundi non pauebunt ob caſus inopinatos tunc euenientes. 77.1.b. ſunt Dei ſecretarij. 80.1.d. res hæc probatur exemplis. 2.a.b. eorum propria dos eſt gloria. 82.2.b.c. à pueris dederunt operam virtuti. 85.1.a. in Deum & Chriſtum quodammodo transformantur. 94.2.b. in ſenio maximè ſapiunt. 126.2.d. mortem inſtantem ſemper proſpiciunt. 127.1.b. ignem libidinis igne corporeo exſtinxere. 143.1.d. ſunt reges. 170.2.b. qualem ipſis gloriam communicet Deus. 174.2.a. in montibus & rupibus egerunt. 163.1.b. eorum intelligentia & ſapientia ſita eſt in timore, cultu & reuerentia Dei. 209.1.d. ipſi quoque circa ea ſunt conſulendi. ibid. virtutes ſuas celant. 232.2.d. & latere cupiunt. 233.1.a.b. ſunt pacifici & tranquilli. 242.1.d. ſuâ eloquentiâ vrbes & regna ſæpè ab exitio liberant. 258.1.d. ſitiunt Deum. 269.2.c.d. ſuſcipiunt animas, eaſque iuuant & ſubleuant. 276.1.c. ſæpè vno verbo afflictis medentur. 292.2.d ſunt peritiſſimi virtutis artifices. 308.1.d. eorum exempla alios ad imitationem excitant. 320.1.a. ſunt aues pennatæ myſticè. 33.1.b.c. timore Dei armati vicerunt tyrannos & ſupplicia & aduerſa 346.2.d. Sancti omnes Veteris teſtamenti prætulerunt B. Virginis ſanctitati. 184.2.a. cum Sanctis nonnullis eximiis Chriſtus mirè eſt deliciatus. 193.2.d. eos inebriat & quodammodo amentes facit. 194.1.a. vide Iuſti.

Sanctitas roborat iuſtos, & impios percellit. 248.2.d

in Sanguine vita conſiſtit. 159.1.a

Sanitas corporis pendet ex ſanitate partium teneriorum & duriorum. 63.2.b

Sannio & ſanna quid ſibi velint. 40.1.c

Sapere nemo ſibi videri debet. 63.1.c

Sapiens libenter audit & diſcit. 20.2.a. opus ſuum omni ex parte luſtrat, & moderatur. 60.2.d. diligit correctionem & corrigentem. 208.1.c.d. & ſeq. eſt ei danda occaſio ſapientiæ & virtutis. 2.c. ipſe vltro ſe in virtute promouet. 209.1.a. ex omni re captat occaſionem proficiendi. ibid.d. tam ſe quàm alios regere poterit. 224.2.c. libenter corripitur. 227.2.c.d. nec temere loquitur. 228.1.a. abundat ſapientia. 231.2.d. & ſeqq. non loquitur niſi ſapientiam. 232.1.a.b. eam modeſtè abſcondit. 2.b. libenter ſe diſciplinæ ſubiicit. 235.2.b. in odio & amore apertus eſt. 237.2.a. in fornace diſcretionis expurgat ſua verba. 240.2.b. ſapientiæ auxilio mala declinat. 244.1.b. cauet ſibi ab improbo. 243.1.c. in riſum non diſſoluitur. 2.a. ſapientia ei leuis eſt. ibid.c. manè vacat Deo per orationem & ſtudium. 273.1.c. tunc & diei totius opera diſponit. 2.b. alios conſulit, eorumque conſilia ſequitur: quia ſe nihil putat ſcire, alios omnia. 290.1.b. ſequitur iudicium rationis: non eſt duri cerebri. ibid.c. verbo aſperiore tactus ſtatim non iraſcitur. 290.2.c. iram in animo refrænat. ibid.d. eam in corde premit, ne foras prorumpat. 291.1.a. putat ſatius iram condonare, quàm vlciſci. ibid.c. nihil temere promittit aut vouet. 292.2.c. ſcientiam ſuam celat, & quare. 296.1.b. tradit præcepta vitæ. 313.1.c. ſermones prudenter diſponit, itaque ſibi gratiam conciliat. 329.2.b. pœnas & ſupplicia veritus, declinat à malo. 339.2.a. eius zelus in ſapientia communicanda. 355.2.a. qui propterea ex ea nihil deperdit, ſed eamdem adauget. ibid. habet cor ſapientia plenum & imbutum. 363.2.c. ſemper ſui ſimilis eſt. ibid.d. imitari debet ſeminantes. ibid. ſemper quærit honeſtatem & virtutem. 368.2.a. imò eam auidè ab omnibus haurit. ibid.b. in gaudio non agit immoderatè. 347.2.d. ſurſum ſemper os habet, cor & manus. 376.2.b. ſapiens vnus eminens ceteros ſapientes cohoneſtat. 346.1.a. vide Iuſti, Sancti.

Sapientes eliguntur ad reip. gubernacula. 170.2.b. eorum eſt regere. 275.1.b. diligenter ſibi cauent à ſtultis. 324.2.a. opes diſpertiunt in eleemoſynas. 345.2.b. vtuntur eis quaſi domini earum. ibid.c. iis fiunt ſapientiores & ſanctiores. ibid. cur ſapientes huius mundi appellentur paruuli. 340.2.d

Sapientiæ liber cuius ſit auctoritatis. 1.2.c. ſapientiæ nomine dicuntur omnes libri Salomonis & maximè Prouerbia. 4.2.c.d

Sapientia quomodo à diſciplina diſtinguatur. 15.1.a. quid ipſa propriè ſit. ibid. in libris ſapientibus capitur pro doctrina morum. ibid.c. ea competit perfectis. 2.a. ſapientia vera ſeipſam ignorat. 63.1.d. eſt ſacerdos Dei quodammodo. 183.1.d. eſt que ipſa ordinatiſſima, & creaturas omnes optimo ordine diſponit & gubernat. ibid quomodo parturiri dicatur. 186.1.c.d. Deum exſtimulauit ad res in tempore creandas: eius opera ſunt ardua. ibid.c. eius ſtabilitas. 187.2.c. produxit cælos & abyſſos cæleſtes. 188.2.a. res creatas gubernat, alit, & quamque ad finem ſuum dirigit, velut œconomia vel artifex. 191.1.d. ipſa communi-

cata alijs magis excreſcit. 271.1.c

Sapientia creata & participata, à Deo eſt ab æterno creata, id eſt creari decreta, & poſſeſſa. 179.2.d. per eam Deus omnia creauit. 177.2.c. ipſa mirè ordinata eſt. 183.2.d. elementis ſuum dedit ordinem. ibid.

Sapientia creata, id eſt prudentia & virtus, quomodo in plateis clamet. 35.2.d. & ſeqq. ſola præſtat tranquillitatem. 44.1.b. diuerſis nominibus appellatur à Salomone in Prouerbijs. 46.1.a.1.a.48.1.d.210.1.a. eſt in corde abſcondenda velut cimelium. 46.1.c. eſt velut theſaurus. 47.1.b.c. ea tota perdiſcenda. 1.2.b.c. eſt donum Dei. 48.2.b. prouenit ex Dei reuelatione: inſuper requiritur interna Dei illuminatio. ibid.c. paranda ſtudio & oratione. ibid.d. cultores ſuos preſeruat ne cadant. 49.2.a. amantes ſui amat, ſpernentes ſpernit. 59.1.c. à Deo ſperanda & poſtulanda eſt. 61.2.a. primùm eſt diſcenda quàm docenda. 68.1.d. eius negotiatio quàm ſit praclara. 2.d. & ſeqq. quàm ſit pretioſa. 69.1.c. eſt velut adamas 2.a.b. vitam prolongat quintuplicitet. 71.2.a.b. eius dotes & membra. 72.1.a.b. eius via ſunt pulchra. ibid.c.d. eſt velut lignum vitæ. 73.1.c.d. quomodo det gratiam ſancitus. 75.2.d. eam poſſidere eſt principium eius. 87.1.c.d. & ſeqq. à doctore diſcenda eſt. 88.1.a. eſt arripienda. 2.a. ſuis clientibus dat cumulos gratiarum, & aduerſus mala qualibet tuetur. 89.1.b.c. dat eiſdem quintuplicem coronam. ibid.d. eſt inſtar fontis. 114.1.a. ceruo & hinnulo comparatur. 118.2.c. cur vocetur ſoror. 149.1.d. eſt nobis congenita ibid. eſt ſoror mentis & rationis. 2.a. eſt vt ſpõſa complectenda. ibid. eſt ſoror caſtitatis. ibid.b. repugnat ex diametro libidini. ibid. colentes ſe colit. 162.1.d. vbiquè & ad omnes prædicat. 2.c. eſt auro & gemmis potior. 166.2.a.c. habitat in conſilio. 167.1.b. eius comites variæ. 169 2.b.c. reges illuminat & dirigit. 2.a. eius fructus externi & interni. 175.2.c.d. eius dictamina ab æterno in Dei mente ordinata ſunt. 184.1.d. eius menſa & victima. 201.1.c.d. eſt ſcientia rerum ſanctarum. 209.2.b. apud ſapientem inuenitur. 231.2.d. & ſeqq. parit prudentiam. 244.1.b. ſapientem coronat velut diadema. 345.2.a.355.1.d

Sapientia increata, id eſt Deus, quomodo ad homines prædicet. 35.2.a. creauit & firmauit terram & cælos. 74.2.a. diligentes ſe diligit. 172.1.c. ſemper exſtitit in Deo. 177.2.a. eam Deus habuit ab æterno, & per illam fecit omnia. 178.1.c.d. quomodo is ſapientiam peperiſſe dicatur. 186.1.d. centri terræ ipſe centrum eſt. 191.1.a. magis gaudet ſuis attributis, quàm creaturis. 192.1.d. ludit quadrupliciter in creaturis. 2.b. in quibus is luſus conſiſtat. ibid. c.d. eius diliciæ ſunt cum filijs hominum. 193.1.a.b. eſt auctor voluntatis bonæ, & gratiæ. 195.1.d.2.a.b. eſt dominus & rector ventorum. 223.2.c. ipſe tranquillus tranquillat omnia. 242.1.d. ipſe ſolus homines ditat. 2.d. ſimplices & innocentes dirigit. 254.2.b. eſt ſimplex. ibid.c. eius nomen proprium eſt clemens. 265.1.d. omnis malitia & duplicitas ei diſplicet, maximè fictio & ſimulatio. 2.a. eſt deſiderium iuſtorum. 269.2.c. item eorum radix. 280.1.b. quos diligit, caſtigat. 320.2.d. eius videndi deſiderium eſt materia compunctionis. 333.2.c. ſuam magnificentiam oſtendit in multitudine angelorum, beatorum, & creaturarum. 348.1.c. gerit curam pauperum. 352.2.a. & ſeqq. 353.1.a. omnia intuetur, præterita, præſentia, futura. 360.2.d. omnes homines intuetur. 361.1.a. vide Deus.

Sapientia increata eſſentialis, poſſeſſa & creata eſt à Deo ab æterno. 178.1.c. & ſeqq. ordinat in Deo omnia eius attributa, & omnes perſonarum proceſſiones. 183.2.a. item omnia Dei decreta & rerum faciendarum ideas. ibid.b.186.1.a. delectatur intuitu rerum creatarum per ſingulos dies. 192.1.a

Sapientia increata notionalis & perſonalis eſt Filius Dei: hanc poſſedit Deus ab æterno per generationem, & per eam creauit omnia. 178.2.a.b.186.1.a. ea eſt ordinatiſſima. 183.2.b.c. luſit ab æterno apud Patrem. 192.1.a. vide Ieſus Filius Dei.

Sapientia humana inſtar fucatæ meretricis eſt. 105.1.a.

Sapphirus cur pueris appẽderetur, eſtque Dei ſymbolum. 76.1.a

Sardana palus ob luxum & ignauiam excidit imperio Aſſyriorum. 297.1.a

Satyritas capitur pro abundantia. 65.2.d

Satyrus frater S. Ambroſij quàm ſimplex & ſincerus eſſet. 265.2.b

quantum Schiſmata Eccleſiæ nocuerint. 133.2.c

Scientia paulatim moderato labore comparãda. 310.1.a. ſcientia rerum ſanctarum ſola vera eſt prudentia & intelligentia. 209.2.c. at vana eſt theſaurus impietatis. 219.2.d. modica cum charitate potior eſt magnâ cum contentione. 371.2.d. ſcientiæ Gentilium non ſunt cum diuina comparandæ. 5.1.b. cur hæ vocentur ancillæ Theologiæ. 205.1.a. vide Doctrina, Sapientia.

Scita quæ dicantur. 14.2.b

Scortum vide Meretrix.

Scriptura ſacra ad Gentium ritus non eſt accommodanda. 8 2.b. in recenſendis filijs non ſeruat ordinem temporis & generationis. 86.1.q. eius ſcientia paranda aſſiduâ lectione. 88.2.c. & velut ciſterna & fons. 114.2.q. non eſt tota clara legentibus. 137.2.d. eſt velut menſa. 201.1.b. quomodo ſtatera recta & doloſa ſit. 252.1.c. phraſibus & moribus hominum ſe accommodat. 366.2.b

Scylla vnde dicta ſit. 108.1.c. eſt ſymbolum iræ. ibid.

Secretum celandum: quod qui celat, fidelis amicus eſt. 259.2.b.c. & fidelis Spiritui ſancto. 260.1.a. ſecretum non careat conſilio. 375.1.b. id in conſiliario maximè requiritur. ibid ſecreta cur magis delectent. 213.2.c. quo ſenſu ſit facilius ſecreta cordium ſcire quàm inferni. 166.2.a. & ſeqq.

S. Secundina Martyr Anagnina caſa pro ſanguine lac fudit, & odorem ſuauiſſimum exhalauit. 27.1.c

Securitas filia eſt virtutis. 77.2.d. & ſeqq. vnde ſecuritas conſcientiæ naſcatur. 369.2.c.d

Securus aliquando capitur pro immuni. 369.1.c

Seminis crebra effuſione multi ſpiritus vitales effũdũtur 110.2.a. vnde ipſum oriatur, & diuerſum ad diuerſa membra efformanda requiritur. 111.1.b

Semita æquitatis quæ dicantur. 89.2.d.90.1.b

Semitariæ meretrices quæ vocentur. 160.1.c.112.2.d

Senatori quæ ſint neceſſaria. 197.1.d

in Senectute ſectandum otium quietis & tranquillitatis. 126.2.b. ſenectus iuſtorum ſuauis & ſapida eſt. 301.2.a

Senes valent iudicio & conſilio. 10.2.a

Senſus cuſtodiendi ne cor inficiant. 98.1.d. ſenſus genuinus ſemper interpreti eſt ſectandus. 10.1.a.b

quæ Sententiæ libri Prouerbiorũ exſtent in Hebræo, quæ non. 6.1.c ſententiæ eius non ſignificant quid ſemper, ſed quid ſæpè eueniat. 220.1.d. in eo multæ non ſunt connexæ. 102.2. multa quoque ex vno loco in

alium ſunt tranſlatæ. ibid.
Sentiens mœrorem, non ita eum alteri exponere poteſt atque ipſe ſentit. 332.2.a
Septenarius numerus ſymbolum eſt plenitudinis. 198.2.b
Septuaginta ſæpè non tantùm interpretes, ſed & paraphraſtæ ſunt. 3.2.d. ſæpè à Noſtro euariant & quare. ibid. multa in ipſis extant quæ non ſunt in Hebræo. 6.1.a. an ſint ſcriptores hagiographi. ibid.b. verſio eorum errores quoſdam habeat. 4.1.a. olim fuit Vulgata, ideòque canonica Scriptura. 6.2.b. ſæpè vocibus Græcis nouum tribuunt ſignificatum. 354.1.c
Septuplum capitur pro multiplum. 144.1.c
in Sepulcris extra vrbes habitabant olim lupæ viliores. 55.1.a
Sergius Abbas agricolam iniuriantem leni reſponſo placauit, & monachum fecit. 359.1.b
Sermo prauus fugiendus. 100.1.c. eſt velut ignis in ſinu. 141.2.b. ſermo ſtultorum multos habet defectus. 228.1.c. quis ſermo opportunus dicatur. 375.2.d. 376.1.b.c. in ſermone noſcitur prudentia vel imprudentia viri. 284.1.c. ſermo hilaris & ſuauis animum animat & viuificat. 297.2.a. ſermo terribilis quis ſit; quæ damna creet à ſuperiore in ſubditum prolatus. ibid.b. ſermo ſapientis ſapientiam redolet. 359.2.a. facit audientium mentem rectam. ibid.b. ſermones puri Deo ſunt grati & placent. 377.2.d. quomodo ſint recti ſermones ſapientiæ. 166.1.a
Serpentis aſtutia in quo ſita ſit. 38.2.c.d. cur hebraicè vocetur arum, id eſt aſtutus. 296.2.b. quam ſit prudens, eius velocitas per plana. 330.1.d.2.a. cur pectore & ventre repere dicatur myſtico ſenſu. 378.2.a. cum inſectatur ceruus. 218.1.d. ſerpentes ſymbolum ſunt dæmonum. 215.2.a. item meretricum. ibid. ſunt acriuiui, & vnde. 362.2.a
Seruitus cordis veram dat ei libertatem. 384.1.d
Serui obiurgati & durè habiti fugam parant. 274.2.d. illorum curam gerit iuſtus. 286.1.b
Seuerus Imp. nil ſtatuit vnquam abſque peritorum aſſenſu. 291.1.a
Silentium decet diſcipulos. 104.1.a. index & effectus eſt animi maturi & diuini. 239.1.a. eius elogium. ibid. interdum reſponſi loco ſeruit. 259.1.c. eius pœnitentia melior pœnitentiâ ſuper ſermone. ibid.
S. Simeon Salus ſcortationem meretricum dato iis pretio redimebat. 276.2.b
S. Simeon Stylites vſque ad mortem in columna ſtetit. 163.1.b. ſemper in ea aſcendit altiùs & altiùs, & in ea mortuus eſt. 377.1.a.b. quibus Euangelij verbis ad vitam monaſticam ſit incitatus. 168.1.c
Simiam leo non fert. 82.1.a
Similitudinibus abundat Salomon in Prouerbiis. 13.1.c
Simplices & humiles ſuo alloquio dignatur Deus. 61.1.b à Deo diriguntur & proteguntur. 254.2.b. ad eum proximè accedunt. ibid.
Simplicitas in Scripturæ expoſitione ſectanda. 10.2.a. ipſa Deo propria eſt. 254.2.c
Simpliciter ambulans, ambulat confidenter. 228.2.c. 229.1.b
Simulatio Deo imprimis diſplicet. 265.2.a
Sinceritas Deo placet. 378.2.b
Sincerus à Deo benedicitur. 271.2.a. eſt velut aurum mundum. 299.2.a
Siniſtra an dexterâ ſit potior. 70.1.a.b. eius ſymbola. 2.b. ipſa aduerſitatem, inimicos, crucem & ignominiam denotat. 101.2.a.102.1.b
Sion cur vocetur arx. 205.1.b.c
Siracidis cum Salomone conſonantia & harmonia. 6.2.c. & ſeqq. 8.1.a
Sirenum fabula moraliter expoſita. 106.2
Siſois Abbas cum confidentia Deum pro diſcipulo orauit. 229.1.c
à Societate proborum ſe ſegregare noxium eſt. 227.1.c. ſocietas hominum eiuſdem farinæ non eripiet impium à pœna & punitione. 266.2.c. à ſocietate pendet ſalus & damnatio æterna hominis. 317.1.c. vide Sodales, Conſortium.
Sodales mali quam ſint noxij. 29.1.a. 32.1.c.d. per ſodales ſuos B. Virgo mira in Eccleſia operatur. 206.2.b. vide Societas, Conſortium.
Sodalitatibus præeſt B. Virgo. 167.2.a. Sodalitas Confalonis Romæ à S. Bonauentura eſt erecta. ibid.b
Sol quid manè hominibus oriens inclamet. 93.2.b. manè apparet pulcherrimus. ibid.c. eius intenſus curſus. 94.1.c. eſt ſymbolum Dei. ibid. ſolis menſa apud Aegyptios deſcribitur. 201.1.d. 202.1.a
Solertia reddit onus leue. 127.1.a
Sollicitudo alia bona, alia mala eſt. 256.1.c. ſollicitudo viri fortis animum deiicit. 297.2.a. ſollicitudo acuit induſtriam quærendi modos res bene conficiendæ. 344.2.d
Somnia ſunt iuxta hominis affectum & propenſionem. 76.2.d
Somnus eſt imago mortis. 76.2.a
Sono argenti bonitas exploratur. 241.1.a
Sopater magus incantationibus ſuis ventos retinuit. 223.2.a
cur Sororis nomine dicatur ſapientia. 149.1.d
ex Specie externa non facilè homo iudicandus eſt. 305.1.b
Specula mentis ſunt varia. 97.2.d
res Speratæ conſecutio mentem replet magna lætitia. 312.1.c.d
prout Spes eſt, ita & res. 276.2.c. ſpes ponitur ſubinde pro re ſperata. 311.1.c. tunc dicitur eius dilatio mentem cruciare. ibid. ſpes cauſat delectationem ex apprehenſione rei ſperatæ. 312.1.a. eſt prænuntia beatitudinis. 337.2.c. rectè comparatur filio. 338.2.a. inſtar clypei tuetur ſperantem. 347.1.a. eius quanta ſit fortitudo. ibid.d. ſpes pij & impij quomodo differat. 354.2.b.c. ſpes omnis in qualibet actione & periculo in Deo ex toto corde collocanda. 61.1.d. quæ in rebus ſæculi, & hominibus mundanis ponitur, eſt mendacium. 223.1.b. ſpes bonorum tẽporalium vana eſt, & ſperantes deludit: æternorum vera, ſtabilis, & certò aduenit. 310.2.d. ſpes impiorum inſtabilis; piorum ſecura, fidens, ſtabilis. 43.2.d. ſpes impiorum eſt anxia & crucians. 248.1.c. imò hi ſpe ſua excidunt. ibid. eorum ſpes vitæ in morte perit. 256.1.d
Sphinx ſymbolum amoris & meretricis. 156.1.d. ipſa deſcribitur. ibid. & 2.b
Spinæ dorſi vſus, & vnde rigetur. 63.2.c. ſpinis ſuos Chriſtus in hac vita coronat. 281.1.b
Spiritualia dona cum proximis communicantes copioſius ea à Spiritu ſancto recipiunt. 271.1.b
Spiritus ſignificat vim, impetum, æſtuſque animi. 38.1.a ſpiritus affectus vultu ſe prodit. 367.2.c.d
Spiritus ſanctus fons eſt, eius aqua dona illius ſunt. 113.2.c. pullo columbino deſignatur. 119.1.d. in Deiparam deſcendit cum omnibus ſuis virtutibus eſſentialibus. 200.2.a. eius dona expurgant linguam iuſti. 240.2.c. huic tribuitur omnis honeſta beneuolentia & amicitia. 260.1.a. eum expellit triſtitia animi. 367.2.a
Splendores ſanctorum Chriſti qui ſint, tam quoad eius ge-

nerationem ſpiritalem, quàm perſonalem. 94.2.b.c

Sponſa ſæpe vocatur ſoror. 149.2.a.b

Sponſi & ſponſæ olim coronabantur. 89.1.d. *ſponſus nuptiarum cæleſtium eſt Chriſtus.* 203.1.b

Sponſor vide *Fideiuſſor.*

Spurcitiæ apologus. 146.1.a.b

Spurij parentibus ſunt dedecori & ad beneficia Eccleſiaſtica inhabiles. 115.1.a

Status matura deliberatione eſt aſſumendus: hoc faciunt ſapientes, negligunt ſtulti. 330.2.b. *cur ſtatus perfectionis ſit arx Eccleſiæ & ciuitas Chriſti.* 205.2.d. *& ſeqq. eſt cælum quoddam terreſtre.* 206.1.a. *cur dicatur ſpecula vel Sion.* ibid.b

S. Stephanus Hungariæ rex B. Virgini mirè fuit addictus. 171.2.c

Stoicorum quæ eſſent dogmata. 15.2.b.313.2.a

Strategemata in re bellica requiruntur. 19.1.a

Strophæ quid ſint: ſunt ſpecies parabolarum. 13.1.b. *in illis diſcipulos ſuos exercebant Hebræi.* 16.1.d.& 2.a

Structuræ omnes ad libellam & perpendiculum dirigendæ ſunt. 101.1.a.b

Studium omnia rimatur & penetrat. 47.1.d

Stultitia corona ſtultorum eſt. 345.1.c.d. *illis hæc gaudium eſt.* 374.2.c

Stultus labijs vocatur is qui effutit quidquid in buccam venit. 227.2. *& ſeqq. ſtultus ad ſapientiam diſcendam virga & monitione adigendus eſt.* 232.1.a. *ob inſipientiam ſemper caſtigatur.* ibid.b.c. *temere omnia effutit.* 2.b. *hinc ſemper irridetur.* ibid.c. *quamprimùm ſcientiam ſuā profert, cur: itaq; ſtultitiam prodit.* 296.1.c. *quidquid audit, credit & effutit, ibid.d.2.c. ſine conſilio & temere ſua aggreditur, & ideò ſæpè impingit.* 314.2.b. *dum alios laceſſit & vexat, etiam ſe vexat.* 324.2.b. *illius conuerſatio fugienda.* 329.1.d.2.a. *non reflectit ad opera ſua, hinc ſæpe in iis impingit.* 330.1.b. *quaſi ludens perpetrat peccatum, & cum de eo arguitur, arguentem ridendo eludit.* 331.2.a. *aliena peccata per riſum commemorat.* ibid.b. *non vult Deum pro peccatis ſuis per hoſtiæ oblationem ſibi reddere propitium.* ibid.d. *gaudet de ſuis ſtultis cogitationibus, ſermonibus, operibus.* 374.2.b. *neſcit ſuas paſſiones moderari: gaudet rebus ſecundis.* ibid. *ſtultus vnus ſua ſtultitia dedecorat totum cœtum tam ſapientum, quàm inſipientium.* 346.1.a

Stulti amant res nugaces. 37.1.c. *debent regi à ſapientibus.* 275.1.c. *ſæpe tamen contrà fit, nihilominus illi his ſeruiunt.* 2.a. *ſunt ſuperbi, putantque, ſe ſolos ſapere.* 290.1.b. *amant ſuas cupiditates.* ibid.c. *ſunt duri cerebri & pertinaces.* ibid. *verbo aſperiore puncti, ilicò excandeſcunt.* 2.c. *iram in corde coquunt, & in furorem prorumpunt.* ibid. *dedidicerunt pudere.* 357.2.b. *inconſideratè effutiunt ſtultitiam.* 360.2.c. vide *Impius.*

Subditi bene ſe gerentes lætificant Superiores. 218.2.c. *hi ſubditorum ſuorum curam gerant.* 286.1.b

Sublinere os eſt adulando decipere. 106.2.c

Subſannare eſt probra & ſannas ceu ſtulto irrogare. 40.1.b

Subſtantia feſtinata quæ dicatur. 309.1.b.2.a.c

Suculæ ſtellæ dicuntur ab Hebræo keſil *per metatheſin.* 77.1.d

Superbia Deo & hominibus exoſa eſt. 253.1.c. *progignit lites & iurgia.* 308.2.b. *& cur.* ibid.d. *& ſeqq. frangitur humilitate.* 358.1.c. *ea gradus ad ruinam eſt.* 385.2.c

Superbum ſequitur ignominia. 253.1.b. *dolet cùm deſpicitur.* ibid.c. *contumeliam ſibi accerſit.* ibid.d. 2.a *inſipiens.* 1.d. *quare ſapientiam non aſſequatur.* 328.2.b.c. *ſuperbi per aues denotantur.* 34.2.a. *deſpiciunt & contemnunt alios.* 134.1.b. 253.2.a.324.1.c. *ſe deſpicientes deſpiciunt.* 253.2.q. *paſcuntur honore & opinione ſui.* 223.1.a. *quomodo eos puniat Deus.* 253.2.c. *ſemper ſua iactant cùm ſæpè parum vel nihil habeant.* 305.2.b. *eorum familias & opes Deus euertit.* 377.2.a

Supercilia ſunt oculorum propugnaculum. 148.1.c

Superiores excitare ſuos debent verbo & exemplo. 124.1.d. *quatenus eos ſubinde notare debeant.* 150.1.d. *eos ſæpè monere & corripere debent, & quare.* 208.2.b. *dent eis occaſiones proficiendi.* 209.1.c.d. *ſunt fidelium patres & matres ſpirituales.* 25.1.d. *ne ſint nimis ſuaues.* 236.1.b

Sus immunda ſymbolum eſt impudicæ mulieris. 267.2.a.b. *item ſtulti.* ibid.d. *item guloſi & immundi.* 268.1.a. *item indocilitatis & impudentiæ.* ibid.

Suſceptores in Baptiſmo vel Cōfirmatione, eos pro quibus ſponderunt, inſtruant & dirigant ad bonum. 124.1.c

Suſcipere *in Scrip. capitur pro opitulari, dirigere, fouere, protegere.* 275.2.d

Suſpicere quid propriè ſit. 39.2.b

Suſurratio grauiſſimum ſcelus eſt. 133.1.b.c. *an ſit homicidio grauius.* ibid.d.& ſeqq. *tollit fraternum amorem.* ibid.d. *ex ea multa ſequuntur cædes.* 2.a. *varia peccata ex ea oriuntur.* ibid.b. *euertit ciuitates, reſpubl. collegia.* ibid.c. *eſt grauior detractione & contumelia.* ibid.d

Symbola Pythagoræ vnde ſint enata. 13.1.c.a.

Συμπεριφέρεσθαι *& conuerſari, & facilem ſe præbere ſignificat.* 274.2.c

S. Symphoroſa ſeptem filios ad martyrium educauit. 136.1.a

Synagoga *vox ſignificat cœtum.* 112.1.c. *ſynagoga eſt parabolicè domus ſapientiæ.* 197.1.d. *ea Eccleſiam repræſentat.* ibid.

Syra verſio Bibliorum quæ modo extat, è Græco videtur traducta. 6.2.c

T*Abernacula ſunt domus mobiles, eaq; propria iuſtorum.* 334.2.2.d.& ſeqq.

Tabulis inſcribebatur ante vſum chartæ. 60.1.c

Tactus mulieris quàm ſit noxius. 142.1.b.c.155.1.c

Tantali fons apud Indos quis eſſet. 202.1.b

Tapetes varias continent figuras. 153.2.b

à Tarantolis morſi tripudiando emoriuntur. 52.1.b

cur Tartari nonnulli infantes ſuos lacte canum alãt. 28.2.b

Taurus quo pacto à lanionibus decipiatur. 157.1.d

Temperantia mater eſt ſanitatis. 71.2.b

Tempeſtatis deſcriptio. 245.2.a.b

in Templo potiſſimum Deus cū hominibus habitat. 192.1.b. *ipſum eſt domus ſapientiæ parabolicè.* 197.1.d. *omnes eius partes ei accommodantur.* ibid. *in eo docet ſuos* 2.a. *porticus atrij eius habebant ſeptem præcisè columnas.* ibid. *in eo Chriſtus & Apoſtoli legem nouam docuere.* 163.1.a. *cur id vocetur arx.* 205.1.b. *templum B. Virginis Maioris quàm ſit celebre, eius reliquiæ, miracula, honor.* 164.1.a.b.c

Tenacitas depauperat. 270.2.a

Tendicula tenditur auibus & feris. 29.2.c

Tentatio carnalis peior eſt fornace Babylonia. 143.1.a. *eius vis.* ibid.b. *quos tentationibus ſæculi terminos Deus ponat.* 190.1.a *tentationes huius vitæ ſunt cauſa & materia compunctionis.* 333.2.c

Teper in diuinis valdè eſt animæ noxius. 130.2.c.227.1.c *teper ſequitur nimium feruorem.* 301.1.b

Termini maris ſunt eminentiora terræ, & moles arenariæ. 189 2.d. *ijdem dicuntur oſtia & vectes.* 190.1.a

Terra meritò vocari poteſt Pandora. 28.1.c. *per ſapientiam Dei formata eſt.* 74.1.d. *in imo fundata eſt in ſeipſa.* 190.2.c.d. *Dei nutu hæret in mundi medio ſuſpenſa, & in vacuo firmatur.* ibid.d. *an motu librationis moueatur.* 191.1.a. *quomodo in ea ludat Deus.* 192.2.d. *terra tum præſens, tum futura in cælis debetur Sanctis.* 56.2.d

Tertullianus nimio caſtitatis amore pro hæreſi Montani aduerſus Catholicos ſcripſit. 145.2.a

Teſtis fallere aſſuetus etiam in iudicio mentietur, ſecùs qui mendacium auerſatur. 292.1.a.326.2.c. *qui vult haberi teſtis fidelis, abſtinet a mendacio.* 326.2.d. *hic nunquam ex propoſito mentitur, at doloſus facilè mentitur.* ibid. *teſtis fidelis nullis precibus vel minis ad mentiendum adduci poteſt, at mendax mentitur ſponte.* 327.1.a. *teſtis verax audacter teſtimonium profert, at qui inter teſtandum hæſitant, hi ſe produnt mentiri.* 292.1.b. *teſtis fidelis liberat animas à varijs malis.* 346.1.c. *at falſus eas opprimit.* ibid.d. *teſtis verax quomodo à falſa dinoſcatur.* ibid. *falſus unde potiſſimùm agnoſcatur* ibid. *teſtis conſideratus verum teſtatur, inconſideratus de veritate non laborat, ſed facilè mentitur.* 293.1.b.2.a.c. *teſtes falſi ægrè falſum teſtantur.* 135.1.a.292.1.b. *hi perdunt ſæpè innoxios.* 135.1.c. *ſunt quaſi fornax accenſa.* ibid.b.c. *Deo diſplicent.* 295.2.d

Teſtudo ſymbolum eſt bonæ matrisfamilias. 152.1.b

Thebeæ legionis Martyres capita reciſa geſtarunt vſque ad locum ſepulturæ. 27.1.d

Themiſtocles quid de ſuo feroci adoleſcentis ingenio diceret. 321.1.c

Theodorus Abbas in omni timore erat intrepidus. 78.1.a.229.1.c

Theodor⁹ Mopſueſten⁹ Epiſcopus fact⁹ eſt hæreticus. 2.1.b

Thermæ Deocletiani a Martyribus ſunt ædificatæ, eæq; conuerſa ſunt in templũ S. Mariæ Angelorũ. 334.2.c.d

Theſaurus capitur tam pro repoſitorio, quàm pro re repoſita. 176.2.d. *theſauri & ſapientiæ analogia.* 47.1.b.c. *theſauri olim per carbones & cineres reperiebantur.* 48.1.a.232.1.d. *theſauri quare inſatiabiles vocentur.* 370.2.b

Thomas Morus Henrico VIII. regis fidus fuit miniſter. 358.2.b.c

Thori iniuria maxima eſt. 146.1.d

Timidi & frigidi natura cauent ſibi à periculis. 339.2.b

Timor filialis eſt cuſtos virtutis & charitatis. 48.1.b. *is cauſatur à ſcientia infuſa.* ibid. c. *timor an ſit in cælo: eſt ibi timor filialis & ſecurus.* 44.1.c.d. *timor impiorum poſt ſcelus patratum ingens eſt.* 244.2.a. *timor eſt nuntius iræ & vindictæ diuinæ.* 245.1.a

Timor Dei duplex eſt, ſeruilis & filialis. 47.2.d. *vterque per ſapientiæ ſtudium intelligitur.* ibid. & ſeqq. *eſt principium ſapientiæ, tam ſeruilis, quàm filialis.* 23.2.d. & ſeqq. *is deprimit præſumptionem.* 63.2.a. *vmbilico repræſentatur.* 63.2.d.64.1.c. *odit inhoneſtatem & malitiam.* 168.2.a. *principium ſapientiæ eſt.* 209.2.b.c. *eius effectus.* 210.1.a. *hominem ſtimulat, vt in via Dei ambulet.* 323.2.b. *peccatum omni ſtudio fugit.* 339.2.b. *parit fortitudinem & fiduciam.* 346.2.b.347.1.c. *eſt fons vitæ, gratiæ & immortalitatis.* 2.b. *hic ſi quando intermittitur, homo ſuccumbit tentationibus.* 347.2.c. *ſed cum illo etiam vmbram peccati vitat.* ibid. *hic præſtat opibus.* 370.2.c. *facit mentem quietam, eam ſatiat & explet.* ibid.d. *præſeruat à peccato committendo.* 380.2.b. *docet veram ſapientiam, & virtutem.* 384.2.a.c.

Tintinnabula geſtabant olim meretrices in calceis. 158.1.a. *modò geſtant caſtulti.* ibid.b. *item rei capite multandi.* ibid.c

Titulus libri Prouerbiorũ eſt ab ipſo Salomone ei præfixus. 11.1.a. *non ab alio additus.* 12.1.a

Tonitru percellit ſceleſtos & peccatores. 245.2.d

Torques fuit premium ſapientium. 27.2.b. *torques notat ſex dotes ſapientię.* 59.2.d. *eius ſex proprietates.* ibid. & ſeqq.

Tragediæ triplex eſt argumentum. 337.1.c. *tragœdia vitæ humanæ totidem habet.* ibid.

Traianus Imp. iuſtitiæ cultor eximius fuit. 251.2.c

Tribulatio eſt diſciplina & doctrina. 68.1.c. *tribulationes ſunt velut æſtus.* 225.2.a. *ſunt via ad cælum.* 235.2.c. & ſeqq.

Tribunal conſcientiæ quod, quæ eius perſonæ. 282.1.c

SS. Trinitas velut fons eſt. 113.2.c. *eius conſanguinea fuit B. Virgo.* 184.2.d

Triſtitia cordis fugat Spiritum ſanctum. 367.2.b. *facit faciem luridam & triſtem.* ibid.c. *eius cauſa eſt mala conſcientia.* 367.2.d. *quàm ea ſit noxia.* 368.1.a.b. *eius remedium ſpes eſt, & cogitatio æternæ gloriæ.* ibid.c. *animum viri magnanimi ſternit.* 297.2.a

Tunica oculorum quadruplex eſt. 148.1.c

Turba noxia principibus eſt. 348.2.c

Turcarum chorea in orbem qualis ſit. 52.1.b. *Turca deſolationem & vaſtitatem terris infert.* 348.1.d

Turris quædam peculiaris à Dauide exſtructa in arce Sion. 205.1.c

Tyranni ſuos tributis onerantes, exteros à regno fugant, ſuum, non populi, commodum quærunt. 348.1.b.d. *eorum mores.* 2. *tyranni myſtici ſunt qui motus carnis potenter opprimunt.* 170.2.b

V*Agus vox vnde deriuetur.* 152.1.a

Vallis filij Ennom deſcribitur. 55.1.c.d

Vbera ſunt illices amoris. 117.1.d

Veneficæ plurimæ ſunt, pauci venefici. 281.2.d

Veneficium & adulterium cognata ſunt. 281.2.d

Venenata animalia cum alienis coeunt. 144.2.c

Venenum lacti immiſtum planè lethale eſt: cur. 28.2.d

Ventus lenis & fluidus eſt, ac celerrimè pertranſit. 223.2.d. *vires diſtendit, & aues facit canoras.* 224.1.a. *quàm ſæpè ſit validus.* ibid.c. *venti Theodoſio Imp. in prælio Deo diſponente proptij fuere.* 223.2.d. *ventos paſcere quid ſit.* 223.1.c.2.a

Venus græcè dicta eſt à ſpuma, cur. 53.1.c. *eius ſchema & emblema.* ibid. *vox Venus vnde dicatur.* 53.1.a.b.107.1.d. *vires & ſanguinem exhaurit.* 109.2.a.110.2.a. *eius vſus epilepſiæ comparatur.* 55.2.d. *multos occidit.* 159.1.c. *Venus Libitina colebatur Romæ in æde Libitinæ.* 2.a: *vnde dicatur.* 55.1.a

Vera dicens quodammodo iurat. 327.2.a

Verax ſolet in teſtem aſſumi. 292.1.a. *verax qui meditato veritatem eloquitur, ſemper in veritate conſiſtit.* 293.1.d. *nihil dicit, quin verum eſſe compererit.* 2.c. *placet Deo.* 295.2.d

Verbo Dei ſatiatur anima pij. 321.2.d. *verbum increatum eſt lumen, creatum lucerna.* 137.2.b. verbum *Hebræis ſæpè ſignificat rem verbo ſignificatam.* 312.1.c

Verba quomodo fiant ſtatera doloſa vel recta. 252.2.a *verba blanda rectè oleo comparantur.* 106.2.c. *verba ſalutifera monitorum & confeſſariorum ſunt velut venæ effundentes ſalutares aquas.* 231.1.b. *verba inepta, otioſa & iurgoſa vetantur.* 237.2.c. *verba*

Index rerum & verborum.

ſapientis candida & nitidæ ſunt. 240.1.b item pretioſa. ibid. item ſolida.2.a. & pura ab omni miſtione falſitatis. ibid.b. verba iuſtorum quanti ſint pretij. 249.2.d. ſunt ea pauca, & bene expenſa 250 1.a. verba aſpera lenibus leniuntur. 297.2.b.c. verba Hebræorum ſæpè ſignificant actum non realē, ſed mentalem vel verbalem. 46.1.a. item actum nō completum, ſed inchoatum vel mēte conceptū. ibid.b

Verboſitas egeſtatem parit. 344.2.b.c

Verecundia auocat à vitijs. 315.2.d. & ſeqq.

Veritas etiam ſui oſoribus in honore eſt. 8.1.b. ſtabilis eſt & æterna. 293.1.b. eſt inuicta & adamantina, & inſtar ſilicis, cur. ibid.d. vna & eadem ſemper perſeuerat. 293.2.b. omnem aſcititium ornatum reijcit. ibid.c. veritas & miſericordia quæ virtutes. 58.1.c.d. veritas eſt triplex, vitæ, doctrinæ, iuſtitiæ: itē cordis, oris & operis. 2.a. veritas ſignificat in Scriptura opus debitum. 343.2.a. 380.2.b. veritas Hebræis capitur pro ſoliditate. 264.2.a

Vermes naſcuntur è putredine. 217.1.c. vermes qui folijs veſcuntur nendo fila conficiunt. 337.2.d. vermis conſcientiæ in damnatis non moritur. 352.1.c

Verſipellis quis appelletur. 340.1.c

Verſus Prouerbiorū carentes notâ numeri, non exſtāt in Hebræo. 6.1.c.2.a

Verſutꝰ quis propriè dicatur, vnde vox formetur. 340.1.b. ſubinde idem eſt quod cautus, prudens. 296.1.a

Vetatio acuit rei vetitæ deſiderium. 213.2.c.d

Via impiorū plena eſt ſpinis auaritiæ, gladijs detractionis, laqueis adulationis, & lapidibꝰ cōtētionis. 374.1.b. rectà tendit ad inferos. 376.2.a. ea declinanda. 91.1.c.d. via dextera eſt virtutis via. 102.2.d. & ſeqq. via vitij & virtutis quomodo differāt. 335.1.c. via ſalutis initio arcta eſt, poſtea fit lata & plana. 90.1.b. eſt alta, eleuata, ardua, difficilis. 376.2.a. via vitæ eſt ſupernaturalis. 377.1.c. via triplex, terrena, media, cæleſtis. 94.2.a. via trita & communis ſemper incedendum Religioſo. 125.2.c. itē recta. 127.2.a. viæ ſapientiæ ſūt pulchræ. 72.1.c.d. 2.b. viæ tres ad cælum, & tres ad mortem ducunt. 89.2.c

Viator aliquando idē eſt quod lictor vel apparitor. 129.2.c. viatoribus inſidiantur meretrices. 212.2.d

Viciſſitudo gaudij & doloris in rebus mundanis. 336.2.a.b. 337.1.b

Victimæ pacificæ pars potiſſima cedebat offerēti. 201.2.a. victima corde carens mortem portendit. 99.2.a. victima Chriſti omnes victimarū ſpecies eſt complexa. 202.2.a

Victoria naualis de Turcis relata ſub Pio V. Deiparæ eſt aſſcribenda. 175.2.a

cur Viduæ Deo ſint curæ. 377.2.a. ſint viniuiræ. ibid.b. repræſentant Eccleſiam. ibid. ſunt ſtimulus virginibus ad virginitatem ſeruandam. ibid.c

Vigilantius eſt ab Aſtione ad parentes ipſius miſſus, vt eos de ipſius morte mærentes ſolaretur. 234.2.b

Vigiliæ Romanis diurnæ & nocturnæ erāt quatuor. 97.1.b. Hebræis & Græcis tres. ibid.c

à Vino abſtinent ſancti & pij. 127.1.a. vinum aqua miſcebant veteres. 201.1.a. ſapientia vinum conuiuis miſcet & propinat. 201.1.b. & quid hoc ſignificet. ibid.

Vipera poſito veneno cū murena congreditur. 144.2.c.d

Viri labore ſibi opes parare debent. 262.2.b.d. vir cogitationum quis dicatur. 339.2.d. 340.1.b. viri quidā illuſtres ſunt corona ſuæ Eccleſiæ & Ordinis. 346.1.b. viri & filii hominum in Scriptura ſacra quomodo diſtinguantur. 165.1.c.b

Virgines in adoleſcentia maximas patiūtur tentationes æquè ac inſidias caſtitatis. 34.1.a. 213.2.d. oculos ſuos cuſtodiant. 100.2.b. ſint prudentes & laborioſæ. 126.2.c

Virtus eſt rectitudo & æquitas. 17.2.b. eius via eſt ſemita ob quatuor analogias. 50.2.c. eaque via leuis eſt tribus de cauſis. 56.1.a. eſt ſummè pulchra. 51.1.c.2.a. 72.1.d. è cordis imo procedat oportet. 60.2.a. illius mercatura eſt præſtantiſſima. 68.2.d. ipſa eſt velut adamas. 69.1.a.b. prolongat vitam, quomodo. 71.2.a.b. arbori vitæ aſſimilatur. 73.1.c. facit ſomnum iucundum. 76.1.d.2.a. aufert timorem. 77.2.d. meretur gloriam hîc & in futuro. 82.2.b.d. ei ſtudendum à pueris. 84.2.d. non in nuda ſpeculatione & cogitatione, ſed in exercitio & praxi conſiſtit. 87.2.d. mirè hominem nobilitat. 89.2.a. hominem non delaſſat, ſed ei vires auget. 90.1.c.d. eſt vita formalis & cauſalis. 2.b.c. conſiſtit in medio. 102.2.c. eſt adinſtar ceruæ. 118.2.c. eſt perfectio rationis. 149.2.a. animos viriles poſcit, non effeminatos. 165.1.c. auro eſt potior. 166.1.d. eſt veritas. 208.1.c. ea ſenſim adaſciſcitur. 209.1.b illius ſchema & habitus. 211.2.b. lucem & oculos ambit. 214.2.d. virtus virtuti eſt addenda. 222.1.a.b.2.a. vna alteram attrahit. 304.2.a.b. eius ſtudioſi amant correptionem. 279.1.b. cribrata euadit purior. 236.1.b. iuſtos proſperat & ſtabilit. 279.2.c.d. ei qui detrahit, obligat ſe iræ diuinæ & condemnationi. 312.1.d. ipſa ſe contemnentem contemnit. 2.a. comitem habet pudorem. 315.2.c. omne eius officium eſt vel debitum vel indebitum. 343.2.a. de ea non ſufficit loqui, ſed inſuper operandum eſt. 344.2.c.d. 345.1.b. roborat iuſtos, & impios conſternat. 248.2.d. eius ſectator directore & ductore opus habet. 261.1.d. paulatim comparanda moderato labore. 310.1.a. diſſoluit egeſtatem & ignominiam. 315.2.d. pios delectat, impios contriſtat. 316.1.c.d. inſtanter eſt à nobis conſectanda. 365.2.a. cauſa eſt veræ lætitiæ. 367.2.d. iuſtorum virtus lux eſt, at impiorum nonniſi lucerna. 307.2.c.d. virtus parua exercita ex amore Dei, potior eſt eâ quæ ſine eo exercetur. 372.1.a. virtus propria nobilitat, non auorum & maiorum. 285.1.d. virtus & voluptas ſunt velut duæ zelotypæ in nobis habitantes. 150.1.b. virtutis alicuius perfectio conſiſtit in voluntatis promptitudine. 269.2.a.b

Virtutes exercitio ſiunt faciliores. 50.2.a. hinc earum iter ſimul ſpatioſum & arctum eſt. ibid. item arduum & præceps. 2.b. in omnibus ſe ſinunt flecti, gyrari & regyrari. ibid. omnia amara reddunt dulcia. 51.1.b. ſunt quaſi angeli è cælo miſſi. 59.1.a. ſunt quaſi fontes. 95.2.d. corpus ſanant & roborant. 96.1.c. inter ſe rectum tenere debent ordinem & menſuram. 101.1.b. per dextram denotantur. 102.1.a.2.a.c. earum actus diuerſi ſunt pro diſparitate præparationis, tum gratiæ, tum voluntatis. 195.2.a. eæ non ſunt paſſim iactandæ. 232.2.d. ſunt homini inſtar validi munimenti. 234.1.d. laudatæ & celebratæ creſcunt. 382.2.d. virtutum omnium prærogatiuam habuit Chriſtus. 180.2.c.d. ſemper virtutes meliores ſunt ſeligendæ. 125.1.c. earum actus & doctrina in pace exponenda, in tētatione & perſecutione abſcondenda. ibid.d. in illa colligendæ ſunt, in hac iis vtendum. 127.1.a. ſpirituales ſunt diuitiæ. 307.1.a.b

Viſio Dei ligno vitæ adumbratur, ea merito virtutū paratur. 73.2.a

Vita omnium bonorum ſummum eſt. 79.1.c. vita præ-

ſens æſtate denotatur, vita futura hieme. 225.1.d. ſapientia vitam longam Chriſtianis & iuſtis promittit, item gloriam & opes ſpirituales. 70.2.b.c.149.1.d. vita bona vitam meretur longam. 71.2.c.249.1.d. vita multiplex a corde initium habet. 99.1.d. vita humana eſt cõtinua tragœdia, deſinitque in luctum, maximè in morte. 357.1.c. vita & conuerſatio iuſtorum lætificat Deum, angelos & homines. 308.1.c. vita impiorum breuis eſt. 276.1.a. vita actiua ad contemplatiuam ducit. 88.1.a. vita actiua & contemplatiua ſunt duæ partes adæquatæ virtutis. 15.2.b. & ab eodem Deo procreatæ: ſunt ſorores. 150.1.a. vita glorioſa iuſtorum velut lux eſt. 307.2.c.d

S. Vitalius labore manuum fornicationem meretricum redimebat. 276.2.a

Vitium eſt declinatio à medio. 102.2.d.& ſeqq. vitium vnum attrahit aliud. 304.2.a.b. vitium eſt mendacium practicum. 208.1.d. gignit impudentiam. 315.2.c.d. faciliùs addiſcitur quam virtus. 317.1.b. vitia per dextram denotantur. 102.1.a.2.a.c. cauſantur in ſui ſectatoribus famem. 220.2.d. vitia proximi ſunt diſſimulanda, quod qui facit, ſapiens eſt. 258.2.d. vitiis ſæpè iiſdem implicamur, quæ in aliis inclementiùs damnamus. 287.1.a. vide Peccatum.

Vitulus in curru Cherubico Ezechielis myſticè exponitur. 326.1.a

Vlyſſes aures obturans ad cantus ſirenum, eſt vir ſapiens infractus ad illicia meretricum. 106.2.a. cur dictus multiformis. 357.1.b

Vmbilici vſus, & eius ſymbolum. 63.2.c.& ſeqq. vnde ſit dictus. 64.2.a

Cur Vnguenta Chriſtiani fugere debeant. 154.1.c.d.2.c. quod ſit vnguentum pudicitiæ. 1.d. creant vnguenta etiam canitiem. 2.a

Quomodo dicatur Salomon Vnigenitus. 85.1.b.2.b.d.& ſeqq.

Vocat Deus ſuos diuerſis modis. 38.1.c. vocare proprium eſt vocis, hinc appropriatur Verbo, id eſt filio Dei ibid. d. diuerſimodè vocant nos Deus, mundus, diabolus. 2.a

Vocatio Dei ad perfectionem non eſt ſpernenda. 39.1.c. eam qui negligit, ſpernit Dei ſapientiam, bonitatem, maieſtatem. ibid. eius neglectæ vltio. ibid.d

Vocatus eſt nomen Iſraelis. 46.2.c

Voluntas efficax ſapientiæ comparandæ, eius eſt principium. 87.1.d. voluntas eſt cauſa vitæ moralis, id eſt virtutis. 99.1.d. eſt tamquam rex in homine. ibid. voluntas vacandi virtutibus à ſolo Deo proficiſcitur. 195.1.c.d. voluntas prompta Deo æquè grata eſt, atque opus ipſum. 269.2.a. voluntas reſoluta alicuius virtutis comparandæ eſt optima ratio eius aſſequendæ. 301.2.d

Voluptatis damna. 53.2.c. eius illecebræ ſunt noxiæ. 105.2.d 106.2.d. eius breue gaudium. 107.1.a.b. quomodo in plateas proſpicere dicatur. 150.2.b. ipſa cauſa eſt hæreſis. 154.1.a. quibus verbis ſectatores ſui alliciat. 156.1.b. illius idea & habitus. 211.2.a. eius ſuadela. 212.1.c. eius irritamentum. 214.2.b. ipſa vuæ acerbæ comparatur. 247.1.d. item fumo. ibid. & ſeqq. eſt via quæ videtur recta, at eſt deuia à recto. 335.1.b. eius initiis obſtandum. ibid.c.d. iaculis dolorum aſſeclas ſuos configit. 336.1.c. ei innatus eſt dolor & mala. ibid. eſt implicata ſpinis. 373.2.d. ipſa & virtus iugiter intra nos digladiantur. 150.1.b. voluptas carnalis tripliciter luitur à libidinoſo. 55.2.d. & ſeqq. ea quàm ſit breuis. 140.2.b.c. voluptates ſectatoribus ſuis noxã adferunt. 37.1.b. iiſq; in nauſeam vertuntur puniente Deo. 42.1.d

Vorago peccatorum quæ ſit. 313.2.c

Vota Deo promiſſa, debent adimpleri. 123.2.a. vota ſuorum etiam tacita, Deus exaudit. 244.2.c. vota iuſtorum placent Deo. 364.2.b.365.1.d

Vouens aliquid quod implere nequit, aut non vult, perpetuo conſcientiæ remorſu angitur. 292.2.b

Vox Apoſtolorum quam eſſet ſonora. 241.1.b

Vredo ventus eſt vrens, ſiccans frumenta. 225.1.b

Vrſi Ruſſiæ melli inhiantes mortem ſibi accerſunt. 336.1.c

S. Vrſicinus caput præciſum ſuis manibus detulit ad locum ſepulturæ. 26.2.d

Vrſinus presbyter in morte etiam ab vxore olim ſua tangi noluit. 155.1.c

Vſuram odiens vitam ducit quietam. 380.1.a

Vſus res eſt eius viua poſſeſſio. 177.2.d

Vterus Deiparæ fuit velut domus ſapientiæ. 199.2.a. 200.1.b.2.b.c. quomodo illa eum ſibi in habitaculum præparauit. 200.1.b.c

Vulgata Prouerbiorum verſio ſæpè ab Hebræo deuiat. 6.1.a.b.2.a ea non eſt omnino pura puta. 101.2.c. Vulgata Bibliorum verſio non poteſt facilè cum Septuaginta verſione conciliari. 6.2.b. & hi Septuag. interpretes ſi quando conſentiunt, præferendi reliquis omnibus. 153.2.c

Vulgi rumores conſectantes paſcunt ventos. 224.1.d. vulgus quia multiuarium, difficilè regitur. 260.2.a

Vultures è vento oua ſubuentanea concipiunt. 224.1.b

Vultus eſt index ſpiritus & animi. 367.2.c

S. VVolſtanus appetitus ad libidinem à nobili quadam femina, eam ſe fugauit à inflicta alapa. 52.2.d.156.1.b

Vxor puteo & ciſterna aſſimilatur. 113.1.b.c. ea diligenda, cum eaque lætandum. ibid.c. 115.2.b. gaudium ex vxore Deo placitum eſt. 116.1.b. ipſa eſt ſecunda ſi maritus non ſectetur mœchas. ibid.d. amanda eſt à viro. 117.1.c. ceruæ comparatur. 2.d. & ſeqq. diligat filios 118.1.d. ſit timida & diſcreta. 2.b. ducenda bene morata, non opulenta. 268.1.c. vxor ſapiens ſua diligentia familiam ſuam egregiè inſtruit & auget. 323.1.b.c. inſipiens verò deſtruit. ibid.c. vxor mala robur mariti exedit & conſumit. 281.2.b. vxores nonnullæ maritos adulterantes occiderunt. 146.2.b

XErxes rex Perſarum ob innumeras & inconditas ſuas copias periit. 348.2.d

Zelus nimius cauendus ac torpor. 101.2.a.b

F I N I S.

MOMENTVM VNDE PENDET
ÆTERNITAS
VITÆ ET MORTIS
ELIGE
Hic crux ducit Hic voluptas.

ALTERA PARS PROVERBIORVM.

CAPVT XVI. SYNOPSIS.

HOMO animam præparat, Deus linguam gubernat, & ſpiritus ponderat, ac vias hominum dirigit, omnia propter ſe ipſum operans, cui abominatio eſt omnis arrogans: miſericordia redimuntur peccata: pondus & ſtatera Dei iudicia: indignatio & clementia regis: laus ſapientiæ, prudentiæ, eruditi, ac dulcis in verbo, & patientis: vituperatur inſipiens & peruerſus: ſortes à Domino temperantur.

1 HOminis eſt animam præparare: & Domini gubernare linguam.

2. Omnes viæ hominis patent oculis eius: ſpirituum ponderator eſt Dominus.

3. Reuela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ.

4. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus: impium quoque ad diem malum.

5. Abominatio Domini eſt omnis arrogans: etiam ſi manus ad manum fuerit, non eſt innocens.

Initium viæ bonæ, facere iuſtitiam: accepta eſt autem apud Deum magis, quàm immolare hoſtias.

6. Miſericordia & veritate redimitur iniquitas: & in timore Domini declinatur à malo.

7. Cùm placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem.

8. Melius eſt parum cum iuſtitia, quàm multi fructus cum iniquitate.

9. Cor hominis diſponit viam ſuam: ſed Domini eſt dirigere greſſus eius.

10. Diuinatio in labiis regis, in iudicio non errabit os eius.

11. Pondus & ſtatera iudicia Domini ſunt: & opera eius omnes lapides ſacculi.

12. Abominabiles regi qui agunt impiè: quoniam iuſtitia firmatur ſolium.

13. Voluntas regum labia iuſta: qui recta loquitur, diligetur.

14. Indignatio regis, nuncij mortis: & vir ſapiens placabit eam.

15. In hilaritate vultus regis, vita: & clementia eius quaſi imber ſerotinus.

16. Poſſide ſapientiam, quia auro melior eſt: & acquire prudentiam, quia pretioſior eſt argento.

17. Semita iuſtorum declinat mala: cuſtos animæ ſuæ ſeruat viam ſuam.

18. Contritionem præcedit ſuperbia: & ante ruinam exaltatur ſpiritus.

19. Melius eſt humiliari cum mitibus, quàm diuidere ſpolia cum ſuperbis.

20. Eruditus in verbo reperiet bona: & qui ſperat in Domino, beatus eſt.

21. Qui ſapiens eſt corde, appellabitur prudens: & qui dulcis eloquio, maiora percipiet.

22. Fons vitæ eruditio poſſidentis: doctrina ſtultorum, fatuitas.

23. Cor ſapientis erudiet os eius: & labiis eius addet gratiam.

24. Fauus mellis, compoſita verba:

dulcedo animæ, ſanitas oſſium.

25. Eſt via quæ videtur homini recta: & nouiſſima eius ducunt ad mortem.

26. Anima laborantis laborat ſibi, quia compulit eum os ſuum.

27. Vir impius fodit malum, & in labiis eius ignis ardeſcit.

28. Homo peruerſus ſuſcitat lites: & verboſus ſeparat principes.

29. Vir iniquus lactat amicum ſuum: & ducit eum per viam non bonam.

30. Qui attonitis oculis cogitat praua, mordens labia ſua perficit malum.

31. Corona dignitatis ſenectus, quæ in viis iuſtitiæ reperietur.

32. Melior eſt patiens viro forti: & qui dominatur animo ſuo, expugnatore vrbium.

33. Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur.

Vers. 1. HOMINIS *eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam.* Heb. *Homini diſpoſitiones vel ordinationes cordis, & à Domino reſponſio linguæ.* Hic verſus deeſt in Septuag. Compl. & Roman. nonnulli tamen alij Codices cum ſic efferunt: *Homini applicationes cordis, & à Domino reſponſio linguæ.* Vnde & Syrus de more ſequens Septuag. ſic vertit: *Ab homine eſt conſilium cordis, à Domino ſermo linguæ.* Sic & Chaldæus.

Iam ex Hebræo ſic rectè exponit Aben Ezra, q. d. homo in animo ſuo rectè cogitationes ordinat & diſponit, ſicut Dux diſponit & ordinat in acie milites: ſic enim mente ordinat homo ea quæ dicturus eſt, ſibíque dicit: hoc dicam primo loco, hoc ſecundo, hoc tertio, &c. (hoc enim ſignificat Hebræ. ערך *arach*, cui per metatheſin opponitur עכר, *achar*, id eſt turbare, confundere) at Dei eſt ordinare & diſponere ſermones, vt quod mente concepiſti & ordinaſti, hoc ordinatè, appoſitè & efficaciter ore proloquaris. Sicut ergo ducis eſt ordinare milites in acie, ſed Dei eſt dare eis pugnandi animos, robur & victoriam: ſic pariter hominis eſt ordinare ea quæ dicturus eſt, ſed Dei eſt dictionem dirigere, vt id quod intendit, perſuadeat audienti. Et R. Leui: *Licet*, inquit, *ad virum ſpectet res & verba mente diſponere, indiget nihilominus diuino auxilio, vt verba ſua rite pronunciare poſſit: quot enim* D *ſunt verba, quæ licet ſcitè mente concepta & ordinata eſſent, in pronunciatione tamen confuſa ſunt & perturbata.* Huc facit illud S. Aug. lib. 2. de Doctrin. Chriſt. *Sententiam animi verbis aſſequi mirè delectat Oratorem: ac cum propria verba fugiunt dicentem & aliena occurrunt, ſic cruciatur, quaſi legato ſapienti & erudito malus eueniat interpres.* Et Vatab. ſenſus, inquit, eſt, q. d. id quod vulgo dicitur: *Homo proponit, Deus diſponit.* Iſtud in Balaam factum videmus, cuius maledictionem Deus vertit in benedictionem. Cum enim ipſe animo deſtinaſſet maledicere Iſraëli, Deus eius linguam ita flexit, vt eidem benediceret. Numer. 23.

Minùs plenè Caiet. hanc ſententiam ex Hebræo arctat ad reſponſa, q. d. cum quis interrogatur, præmeditetur quid reſpondeat: ſed tamen præmeditationi ſuæ non confidat, ſeſéque Deo commen-A det: quia Dei eſt linguam dirigere, vt eo modo reſpondeat, quo menti interrogantis ſatisfaciat. Verùm hæc arctior eſt interpretatio: nam Hebræi reſpondere vocant loqui, etiamſi nulla preceſſerit interrogatio. Vnde Noſter generatim vertit: *Domini eſt gubernare linguam.*

Pelagiani hoc loco abutebantur ad ſuam hæreſim, vt probarent initium ſalutis eſſe à libero arbitrio: hoc enim bene operando & orando præuenire & præparare ſe ad gratiam Dei excipiendam. Hominis ergo eſſe præparare cor, id eſt inchoare bonum, ſed Dei eſſe illud complere & perficere. Quem ſenſum redarguit D. Aug. lib. 2. contra duas Epiſt. Pelag. c. 8. ex illo Chriſti Ioãnis 15. *Sine me nihil poteſtis facere.* Et ex illo Pauli 2. Corinth. 3. *Non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid ex nobis quaſi ex nobis, ſed omnis ſufficientia noſtra ex Deo eſt.* Igitur S. Aug. per reſponſionem linguæ accipiens reſponſum linguæ diuinæ, non humanæ, ſic explicat, q. d. hominis, non ſolius, ſed Dei gratia B adiuti eſt præparare cor ſuum ad excipiendam Dei loquelam, vt audiat quid in ſe loquatur Dominus: ſed Dei ſolius eſt huic hominis præparationi reſpondere, eíque ſermones ſuos ſatúſque diuinos inſerere. Sed audi S. Auguſt. *Ideo quippe ſcriptum eſt: Hominis eſt præparare cor, & à Domino reſponſio linguæ: quia homo præparat cor, non tamen ſine adiutorio Dei, qui tangit cor. Homo præparat cor: in reſponſione autem linguæ, id eſt, in eo quod præparato cordi lingua diuina reſpondit, nihil operis habet homo, ſed totum à Domino Deo. Nam ſicut dictum eſt: Hominis eſt præparare cor, & à Domino reſponſio linguæ, ita etiam dictum eſt: Aperi os & implebo illud.* Pſal. 80. *Quamuis enim niſi adiuuante illo, ſine quo nihil poſſumus facere, os non poſſumus aperire, tamen* C *nos aperimus illius adiumento ex opere noſtro. Nam quid eſt præparare cor & os aperire, niſi voluntatem parare? Et tamen in eiſdem literis legitur: Præparatur voluntas à Domino.*

Vnde aurea hæc ſententia concludit: *Quapropter multa facit Deus in homine bona, quæ non facit homo: nulla verò facit homo, quæ non facit Deus vt faciat homo.* Verùm hæc expoſitio potius myſtica videtur quam literalis. Nam ad literam intelligitur hîc lingua hominis, non Dei. Vnde Noſter pro *A Domino eſt reſponſio linguæ*, clarè vertit: *Domini* eſt *gubernare linguam*, vtique non ſuam, ſed hominis. Quocirca ſenſus planus & ſimplex eſt ait Ianſenius, vt Salomon ſignificare velit, hominem quidem apud ſe poſſe cogitare, & frequenter diſponere, quid ſit loquuturus, & reſponſurus, D at citra Dei auxilium, quod diſpoſuit non bene elocuturum, nec quod concepit ad effectum perducere poſſe; non quòd cor ſe diſponere & parare poſſit ad loquendum ſine gratia Dei, ſed quòd etiam id quod cum Dei gratia loqui diſpoſuit, eloqui bene non valeat, ſine noua & ſingulari Dei gratia, quæ linguam moderetur & gubernet, vt intelligamus doctam vtiléinque orationem non tribuendam ſoli meditationi præcedenti, nec ſufficere ad bene ſalubritérque loquendum, vt quis apud ſe diligenter cogitet quid loquendum ſit, ſed poſt omnem noſtram induſtriam, pendendum nobis ab adiutorio Dei, qui non tantùm memoriæ ſuggerere debet quod præcogitatum eſt, ſed etiam dicentis linguam moderari, vt bene vtiliter & cum gratia auditorum dicantur, quæ concepta ſunt. Simile eſt in ſcriptione: idem enim eſt ſiue ore ſiue manu &

calamo loquaris. Vnde Pſaltes: *Lingua mea*, inquit, *calamus ſcribæ velociter ſcribentis.* Pſalm. 44. 2. Vbi nota contra Pelagianos, de fide eſſe, cordis præparationem ad bonum pertinens ad ſalutem eſſe à gratia Dei. Sed Sapiēs hîc generatim loquitur, etiam de cogitatione & loquutione rerum indifferentium quæ ad ſalutem non pertinent, ac loquitur iuxta hominum morem & experientiam. Videmus enim difficilius eſſe ſenſa animi aptè exprimere, quàm eadem cogitare & concipere. Non ergo excludit gratiā præuenientē & excitantem ad cogitationes ſalutiferas, ſed maiorem cum minore comparat, q. d. In rebus ſalutiferis homo excitatus communi Dei gratia, poteſt corde concipere bona: & maiori gratia eget, vt eadem appositè eloquatur: præſertim quia inter loquendum ſurrepit ſuperbia, ira, inuidia, item defectus memoriæ, pudor, metus aliáque plura impedimenta rectè loquendi, quæ omnia non niſi per Dei gratiam amouere & ſuperare poſſumus. Quare tantùm ſignificat magis in noſtra poteſtate eſſe cogitationem, & voluntatem ſiue propoſitum quàm executionem operis, q. d. non ſufficit in naturalibus cum concurſu Dei generali, in ſupernaturalibus etiam cum gratia Dei præmeditari quod dicturus es, niſi Deus poſtea in ipſa loquutione ſpeciali gratia dirigat linguam, ita D. Thom. 1. 2. q. 112. art. 2. in corpore. Quod hîc dicit Salomon de verbis idem v. 9. & cap. 20. 24. aſſerit de factis & operibus: facile enim eſt cum communi gratia Dei ea mente deſtinare, ſed noua & ſpeciali opus eſt, vt quæ deſtinaſti, opere exequaris. Inter operandum enim multæ occurrunt difficultates, quæ ſine ſingulari Dei ope vinci nequeunt.

1. Ratio à priori cur Dei ſit regere linguam.

Atque hæc eſt prima ratio à priori, cur hominis ſic diſponere cor, Dei autem gubernare linguam, eſt vtrumque, ſcilicet tam diſponere quàm gubernare, magis ſit opus Dei quàm hominis.

2. Secunda eſt, quòd in elocutione multæ occurrunt circumſtantiæ à loquente improuiſæ; cum ergo eas non præuiderit homo, vt illis lingua eius attemperetur, neceſſe eſt vt gubernetur à Deo. Adde multas eſſe ſecretas conditiones in audiente, æquè ac loquente ſoli Deo cognitas, quibus vt ſermo loquentis congrue aptetur, neceſſe eſt vt dirigatur à Deo.

3. Tertia & præcipua eſt, quòd hominis quidem ſit exterius loqui & formare verba, ſed Dei ſolius eſt eis interius dare vim & vigorem ad perſuadēdum, id quod ſonant, audienti; alioqui loquens eſt tantùm æs ſonans & cymbalum tinniens, vt ait Apoſt. 1. Corinth. 13. ſicut enim agricola ſerit ſemen, ſed Deus ſolus ſementi internam indit vim germinandi, ſéque multiplicandi; ſic prorſus fit in verbo, quod velut ſemen ſerit loquens, ſed Deus ei indit ſpiritum & efficaciam ad conuertēdum audientem. Deus enim inſpirat menti audientis id, quod proponit loquens, eámque ſuæ gratiæ luce & impulſu illuminat & inflammat, vt idipſū intelligat, amet & proſequatur. Hoc eſt quod ait Apoſt. *Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit*, 1. Corinth. 3. 6. & Chriſtus: *Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.* Ioan. 6. 45. & v. 44. *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum.* Idem paſſim contra Pelag. docet S. Auguſt. præſertim lib. de corrept. & gratia.

Hæc gnome vbique locum habet, ſed maximè in A profeſſione fidei & martyribus tēpore perſecutionis, de quibus propriè eam explicat Beda; vt idem hîc dicat Salomon quod Chriſtus, Matth. 10. 19. *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis.* Item ut Concionatoribus, Confeſſarijs, & alijs qui animas ſaluare ſatagunt. ita Eſther pro ſalute Iudæorum, iam per Aman damnatorum ad mortem, intereceſſura apud Aſſuerum maritum ſuum, orat Deum: *Tribue*, inquit, *ſermonem compoſitum in ore meo in conſpectu leonis, & transfer cor illius in odium hoſtis noſtri:* Eſther 14. 13. Multæ enim cauſæ cōcurrere debent, vt loquens perſuadeat audienti quod intendit, ac præſertim cor audientis debet B mulceri & flecti, vt ijs, quæ audit, afficiatur, ac cōtrarias affectiones exuat. Hoc autem ſolus poteſt facere Deus. Quocirca Concionatori, Confeſſario & cuiuis ſimili orandus eſt Deus, vt linguam ſuam ita dirigat, vt feriat mentem audientis, eique perſuadeat quod dicitur. Oret ergo cū Pſalte: *Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.* ita S. Auguſt. apud Poſſidon. in vita eius, narrat, ſe in concione quadam prorſus alia dixiſſe quàm prius mente conceperat, ac poſtea aduertiſſe id factum à Deo ad conuertendum quendam Manichæum, qui concioni intererat. Cauſam dat S. Iacobus cap. 3. 8. *Linguam autem nullus hominum domare poteſt.* Vbi multa in hāc rem dixi. Ergo neceſſe eſt eā frænet & domet Deus. Vnde S. Chryſ. hom. 50. in Matth. *Regius*, inquit, *equus eſt lingua: ſi ei frænum injicias doctrinā tuā, gradarium effeceris: aſcendet in eum Rex, & C quieſcet in eo.* Sicut ergo Bucephalum nemo regere poterat niſi Alexander Magnus, nec ille vllum alium patiebatur ſeſſorem niſi Alexandrum: ſic pariter linguam nemo regere poteſt niſi Deus, nec illa alium ſeſſorem patitur niſi Deum. Quare Hugo de S. Victore lib. de Anima: *Lingua*, ait, *labilis eſt & teneri non poteſt, ſed labitur & fallit. Labitur vt anguilla, penetrat vt ſagitta.*

Deus ſolus eſt auriga linguæ cur?

Denique ex hac gnome, *Domini eſt gubernare linguam*, ſolerter & cautè colligit Franc. Suarez tomo 1. de Gratia Proleg. 3. cap. 5. n. 7. Gratias gratis datas quas recenſet S. Paulus 1. Cor. 12. inter quas prima eſt ſermo ſapientiæ non dari per habitus, ſed per actualem Spiritus ſancti motionem, qua ipſe directè excitat mentem, facitque vt illi verba apta occurrant modíque loquendi congrui, atque aufert impedimenta quæ mentem diſtrahere aut perturbare poſſunt. Id maxi- D mè verum eſt in Concionatore, vt dixi, Confeſſario & ſimilibus, qui animas conuertunt. Hi ergo crebro orent, vt Deus gubernet eorum linguam ad aliorum ſalutem, ſcilicet vt faciat eos ita appoſitè loqui vt audientes feriant & conuertant.

Omnes viæ hominis patent oculis eius: ſpirituum ponderator eſt Dominus. Pro *patent*, Heb. eſt זך *zach*, ideſt mundus fuit, purus ab omni labe & vitio, ſincerus, clarus, irreprehenſibilis. Vnde זכוכית *zecuchit* vocatur vitrum, & cryſtallus, propter munditiem & tranſparentiam. Pro *ponderator* Heb. eſt תכן *tochen*, quod tria ſignificat, 1. dirigens, diſponens. 2. menſurans. 3. ponderans. Propriè *tochen* eſt penſitans, penitus perpendens, certo metiens, numerans, dijudicans ſpiritus;

an ſuæ menſuræ & regulæ, puta legi diuinę, rationi & præſcripto virtutis adæquentur, & ad amuſſim reſpondeant. Noſter vertit ponderans, id eſt appendens & examinans an veſtrum virtutis habeāt pondus. Vnde Chald. vertit: *Omnes viæ viri munda in oculis eius: & Deus dirigit vias eius.* Syrus: *Omnes viæ hominis puræ ſunt in oculis ſui ipſius.* Septuag. *Omnia opera humilis manifeſta ſunt apud eum: impij autem in die mala peribunt.* Notant Romani in vno Codice Septuag. ſub aſteriſco hæc haberi: *Homini applicationes cordis, & à Domino reſponſa linguæ. Quanto maior es, humilia teipſum, & coram Domino inuenies gratiam. Omnia opera humilis manifeſta apud Deum: & firmans ipſos ſpiritus Dominus. Deuolue ſuper Dominum opera tua, & firmabuntur cogitationes tuæ. Omnia opera operatus eſt Dominus propter ſeipſum: impij autem in die mala peribunt.*

Iam primò Caiet. Heb. זך *zach* quia maſculinum & ſingularis numeri, ſic vertit: *Omnes viæ viri mūdi in oculis eius*, hoc eſt inquit, omnes actiones externæ viri iuſti & ſinceri patent oculis eius, cum ipſe eas examinat & diiudicat: at verò ſpiritus & internos inſtinctus, quibus ad haſce actiones impulſus fuit, non peruidet: hoſce enim ſolus Deus ponderat, id eſt appendit, penetrat & menſurat. Verùm omnes τὸ *zach* vertunt *munda* vel *patentes & claræ*. Apud Hebræos enim crebra eſt enallage & permutatio generum & perſonarum. Rurſum τὸ *zach* accipi poteſt vt abſtractum, q.d. omnes viæ hominis in oculis eius videntur mundities, ideſt omnino mundæ. Huc accedunt Septuag. qui hæc arctant ad humilem: *Omnia opera humilis* inquiunt *manifeſta apud Deum.* Quocirca noſter Salazar verſionem vulgatam accōmodans ad Septuag. hæc de ſolo humili accipit, ſicque explicat, q.d. omnia opera humilis in conſpectu eius ſunt vitrea, ideſt clara & perſpicua: quare minimos etiam næuos & defectus ſuos in iis notat, iuxta illud Iſidori Peluſiotæ lib. 2. Epiſt. 24. *Hypocrita vitrum ponit loco veri margariti*, ideſt ſua opera vana & nullius meriti pro magnis vēditat, & quaſi pretioſa oſtentat: *humilis verò margaritas æſtimat, vitrum*, ideſt ſua heroica opera parui vel nihili facit, eáque æſtimat fragilia inſtar vitri: *At ſpirituum ponderator eſt Dominus: ſpirituum*, ideſt ſuperborum qui altos geſtunt ſpiritus: Sic enim ſpiritus ſæpe ſuperbiam & faſtum ſignificat. Iam τὸ *ponderat* tripliciter explicat primò, q.d. *Deus ponderat*, id eſt ponderando librat, complanat & adæquat ſuperborum ſpiritus, dum eos deijcit, cæteriſque hominibus abiectis & demiſſis quaſi perpēdiculo adæquat. Secundò *ponderat*, ideſt ponderibus degrauat, q.d. Deus faſtum ſublimium impoſito aliquo onere tribulationis deponit & deprimit. Tertiò propriè *ponderat*, ideſt in ſtatera iuſti iudicij ſui appendit, & ſuperborum leuitatem, humilium verò pondus & momētum probè cognoſcit. Hæc Salazar. Auctor vero Catenæ Græc. *Per hoc* inquit *quod humilium opera Deo aſſeruntur manifeſta, inſinuatur Deum nolle ſuperborum opera aſpicere, multo verò minus approbare. Vel manifeſta dicuntur, quia ſunt velut lux quædam.*

Verùm τὸ *humilis* non eſt in Hebræo, Chaldæo, Syro & Latino, multo minùs τὸ *ſuperborum*, quod ne quidem habent ipſi Septuag. Quare generatim hanc ſententiam vt ſonat, accipiendo de homine quolibet, notandū eſt cum dicitur: *Omnes viæ hominis patent oculis eius*, pronomen *eius* poſſe vel ad Deum, qui v. 1. præceſſit, vel ad hominem referri. Ad Deū referunt Beda, Lyra, Aben Ezra, Hugo & Diony. húncque dant ſenſum: *Vias, ideſt actiones omnium, bonorum videlicet & malorum Dominus videt, vt etiam ſpiritus ſingulorum, quid in occulto cogitent, certa lance diſcernat*, ait Beda q.d. Deo omnes actiones hominis ſunt vitreæ & cryſtallinæ, ideſt claræ & perſpicuæ inſtar vitri & cryſtalli: quia Deus earum radicem & fundum, ſcilicet cor, mentem & ſpiritū cuiuſque intimè præuidet, illúmque appendit & pōderat, an ſcilicet æquum iuſtúmque bonitatis habeat pondus, an verò diminutum, mācum & iniquum. vnde infert Boëtius lib. 5. de Cōſol. Proſa 6. ſub finem: *Auerſamini igitur vitia, colite virtutem: magna vobis indicta eſt neceſſitas probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis.*

Secundò, ſimpliciùs Syrus, Chald. Vatab. Pagnin. R. Leui, Ianſenius & alij pronomen *eius* referunt ad hominem, qui immediatè præceſſit, q.d. Homini patent ſuæ actiones externę, ipséque ſæpe ex philautia & amore proprio eas probat, cenſétque eſſe puras & ſanctas: at non rarò errat; quia ſpiritum internum ex quo manant, non peruidet: huius enim ponderator, ideſt librator, examinator, introſpector eſt Deus. Vbi nota per ſpiritum hic primò accipi mentis cogitationem & voluntatem, quam Deus ſolus ponderat, an ſit bona an mala. q.d. Homo videt actionem externam, eámque probat quaſi in ſe bonam & honeſtam. At Deus videt volitionem internam, quę ſæpe vitioſa eſt, ideóque maculat & vitiat totam actionem externam: quare eſto illa homini pura videatur, à Deo tamen impura iudicatur. Hunc ſenſum clariùs exprimit Salomon cap. 21. 2. dicens: *Omnis via viri ſibi recta videtur: appendit autem corda Dominus*, q. d. nolite vobis blandiri, quòd opera veſtra vobis placeant, probáque & iuſta eſſe videantur: quia Deus ea ad diuini ſui iudicij trutinam vocabit, in qua ſubtiliſſimi ſpiritus & abditiſſimæ cogitationes expenduntur: vnde in ea ſæpe vt malum reprobatur & damnatur, quod ab homine vt bonum probabatur & laudabatur.

1. Spiritus eſt cogitatio.

Secundò, ſpiritus ſignificat intentionem & fundum cordis, q.d. Homo cernit actiones ſuas, at intentionem & fundum cordis ſui non peruidet; ſed eum peruidet, imò ponderat & librat Deus, ideóque ſæpe condemnat actionem, quæ hominibus recta & iuſta videtur. Opus enim bonum factum mala intentione malum eſt & non bonum, verbi gratia, cum quis dat eleemoſynam pauperi, vt eum pertrahat ad luxuriam vel hæreſim. Opus verò ex ſe indifferens, ideſt nec bonum nec malum bonum fit, ſi fiat bono fine bonáque intentione. Opus autem in ſe prauum nequit fieri bonum, & ſi ex optima manet intentione. Ecce harum intentionum omnium ponderator eſt dominus. Nemo ergo ſui ſit cenſor, nemo de ſuo iudicio ſuperbiat, ſed de diuino contremiſcat. Huc pertinet explicatio noſtri Vilalpando parte 2. de Templo lib. 3. c. 9. quæ talis eſt: *Omnes viæ hominis patent oculis eius: ſpirituum ponderator eſt Dominus.* q. d. Opera ſunt via, quæ cuique recta videtur ac plana, ſed eius aſperitas & exitus homini ſibi ipſi plurimum fidenti, & cæco occulta ſunt & inuiſa: Deo autem patent. Ipſe enim ſpiritus diiudicat, & diſcernit quo quiſque in qualibet ſuarum ducatur actione.

2. Intentio.

Tertiò, per ſpiritum accipias affectum, amorem, intenſionem, feruorem, zelum, vim, efficaciam, q.d. Homo videt opus externum, illúdque magni æſtimat, cenſetque eſſe valde pium & ſanctum: at Deus ponderat ſpiritum, id eſt quantitatem

3. Affectus.

affectus, intenſionis, amoris & zeli, ex quo opus promanat, iuxta illud: *Deus conſiderat non quantum, ſed ex quanto.* Opus enim magnum factum paruo ſpiritu, affectu & amore, coram Deo iuſto virtutũ æſtimatore parui eſt ponderis & meriti: opus verò paruum factum ex magno ſpiritu & amore, magni apud Deum eſt ponderis & pretii. Vnde S. Tho. 1. p. q. 21. art. 4. ad 3 ait, temerariũ eſſe definire vter ſanctior fuerit, S. Petrus an S. Ioannes: nam *ſpirituum ponderator eſt Dominus.*

4. Gratia & charitas. Quartò, per ſpiritum accipias quantitatem gratiæ & charitatis, quæ pondus dat operi. Idem enim opus bonum factum ab homine qui magnam habet gratiam & charitatem, ideóque eminenter eſt ſanctus Deique amicus, longè maioris eſt ponderis, pretii & meriti apud Deum, quàm idem opus æquè intentè factum ab alio, qui paruum habet gratiæ & charitatis habitum, ideóque parum eſt Deo gratus & amicus, vti docet Franc. Suarez tract. de gratia parte 3. lib. 12. cap. 22. num. 2. & alii paſſim. Hanc autem gratiæ & charitatis quantitatem ſolus Deus ponderat & menſurat. Vnde dicebat S. Franciſcus: *Tantus quiſque eſt, quantus eſt apud Deum, & non amplius.* Dei ergo eſt ponderare opera, an grauia ſint, an leuia, ex ſpiritu graui vel leui qui illa producit. Rurſum Deus, ait Lyran. ſpiritus appendit ad retribuendum merita & demerita. Vnde Hebr. *token* Tigur. vertit *diſponens. Dominus* inquit *diſponit ſpiritus*, hoc eſt, ait Vatab. *operatur in nobis quæ bona ſunt.* R. Leui vertit *dirigens*, q. d. Deus dirigit, inquit, actiones iuſtorum vt è curuis rectæ fiant, aut ſi rectæ ſunt rectæ perdurent, ac ipſi continuò recto virtutis & ſalutis itineri inſiſtant, itáque ad præmia æterna perueniant; impiorum verò opera praua dirigit ad merita gehennæ ſupplicia.

Alludit ad Iob. 28. 25. *Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in menſura*, vbi pro *appendit* Hebr. eſt *ticken*; vnde *tochen*, quod noſter hic vertit *ponderator.* Sicut enim Deus ventis licèt leuiſſimis dat ſuum pondus, hoc eſt menſuram, puta à ſe dimenſam & definitam quantitatem, vim & efficaciam: atque aquas, v. g. mare appendit in menſura, vt licet intumeſcat, tamen limites à Deo ſtatutos, ſibique commenſos non excedat: ſic pariter Deus dat ſpiritibus iam dictis iuſtum ſuum pondus & menſuram, atque iuxta illam ſingulos coæquat & menſurat. Porrò pondus ſpiritus & animæ eſt amor, iuxta illud S. Auguſt. *Pondus meũ, amor meus: eo feror, quocumque feror.* Quantus ergo eſt amor in anima, quanta charitas, tantùm eſt eius pondus: charitas enim dat pondus, id eſt dignitatem, valorem & pretium operi & operanti. Amor eſt pondus animæ. τὸ ergo *ponderator* dupliciter capi poteſt. primò q. d. *ponderis dator*: ſecundò q. d. *ponderis menſurator*; Deus enim omnium actionum tam malarum quàm bonorum pondus menſurat, bonorum verò etiam põdus dat, quod ſcilicet ipſe ab æterno per ſuam prædeſtinationem æquauit & commenſus eſt tum bono, ſaluti & gloriæ ipſius operantis, tum bono publico, puta ſtatui & officio quod operanti commiſit ad bonum Eccleſiæ, vel Reipub. Homo igitur eſt corporum ponderator, ſed Deus ſpirituum, adeóque Angelorum, Cherubinorum & Seraphinorũ omnium. Hic ſenſus aptè cohæret verſui præcedenti & ſequenti q. d. Sicut Deus in loquẽdo eſt gubernator linguæ, ſic in operando eſt ponderator ſpirituum & intentionum, atque in volendo eſt cogitationum director, vt ſequitur. ipſe ergo eſt auriga

Deus auriga cordis, oris & operis.

A cordis, oris & operis. Vnde v. ſeq. pro *dirigentur* Hebr. eſt יכון *iccon*, quod alludit ad *tochen.* Verè ergo Beda in Prouerb. *Sicut* inquit *fiſtula abſque inſpiratione nullum reddit ſonum, ſic cor hominis abſque inſpiratione diuina nullum recipit bonũ.* Hinc S. Michaël quaſi vicarius Dei pingitur libripens, id eſt in libra appendens animas morientium, earúmque merita & demerita æſtimans & ponderans. Sic Deus ponderauit ſpiritum & opera Balſaſar regis Babyloniorum, cum in pariete ſcripſit: *Mane, tekel* (quæ vox alludit ad *token*, quod hic eſt in Hebræo) *Phares. tekel, appenſus es in ſtatera, & inuentus es minus habens.* Daniel. 5. 27. vbi plura de hac Dei ſtatera & ponderatione dixi.

Antiſtropha Salomoni eſt illa S. Pauli gnome Hebr. 4. 12. *Viuus eſt ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: & pertingens vſque ad*
B *diuiſionem animæ, ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, & diſcretor cogitationum & intẽtionum cordis.* Vide quæ ibidem annotaui. Sic vides vbique Salomonem antiſtrophe reſpondere Chriſto & Apoſtolis. Hic nimirum eſt conſenſus legis & euãgelij, hæc harmonia noui & veteris Teſtamenti. Moral. de bona intentione.

Moraliter hic diſce quanti faciendus ſit ſpiritus, puta mens & intentio in qualibet actione noſtra. Intentio enim bona operi etiam indifferenti dat bonitatem, ac quo illa eſt melior, eo melius maioriſque meriti eſt opus. Bona eſt intentio, ſi fugias peccatum, & facias bonum ad cauendum pœnas gehennę. Melior, ſi id facias ſpe mercedis cœleſtis. Optima, ſi id facias amore virtutis, verbi gratia ex obediẽtia, vt impleas legem; ex gratitudine, vt Deo gratias agas: ex pœnitentia, vt pro peccatis ſatisfacias: ex iuſtitia, vt proximo ius ſuum tribuas: ex
C religione, vt Deum colas; & maxime ex charitate, vt Deo magis placeas, illique rem gratam præſtes. Charitas enim nobiliſſima eſt virtutum, earúmque princeps & regina: quare actus quos ipſa elicit, vel per intentionem imperat, facit diuinos & nobiliſſimos ſummique ad Deum meriti. Quocirca Apoſt. 1. Corin. 10. 31. *Siue* inquit *manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* quod explicans S. Baſil. in regul. breuior. regul. 196. *Is nimirum* inquit *manducat & bibit ad gloriam Dei, quãdo diuinorũ beneficiorũ erga ſe memoriam conſeruat, & eiuſmodi animi affectione retinet, quæ ex compoſitione etiam corporis declaretur, vt non tanquam ſecurus omnino manducet, ſed vt qui inſpectorem habeat Deum: & quando in ſumendo cibo illud ſibi propoſitum habet, vt non tanquam ventris mancipium propter voluptatem manducet, ſed tanquam operarius Dei, vt in operibus iis, quæ ſunt ex mandato Chriſti, exequendis fir-*
D *mior eſſe poſſit.* Et B. Laurent. Iuſtin. lib. de diſcipl. cap. 10. *Omnes Chriſti ſerui* inquit *Deo placere cupientes, primordia dies & actionum conentur conſecrare Altiſſimo, quatenus cætera ſecutura opera à ſuo non declinent principio: quapropter mox vt ſomno euigilant, ſemper cor ſuum erigere contendant: prima vox, prima cogitatio, primus affectus diuinam reſonet laudem, ignitaque ad Deum dirigat ſupplicationem, & illi ſe ſincero corde permittat, qui valet potenter de imminentibus periculis liberare.* S. Dorotheus doctr. 13. *Si timore gehennæ* inquit *bene faciamus, in ſeruili ſtatu ſumus; ſi vt mercedem recipiamus, in mercenarii; ſi bonum ipſius gratia faciamus, ad filiorum ſtatum tranſimus.* Memorabile eſt, quod Ionuillius Gallicè ſcribit in vita S. Ludouici Regis Galliæ, Iuonem (ex præclara S. Dominici familia) cum ab hoc Ludouico ad magnum Damaſci Sultanũ legatus eſſet, mulieri cui- Mirum exemplum.

dam ætatis admodum prouectæ fuiſſe obuium, quæ vna manu lebetem ardentibus carbonibus, altera amphoram aqua plenam geſtabat: hoc ſpectaculo attonitus eam rogat, quem in finem duo hæc ſecum deferret? Illa hunc in modum reſpondit: *Paradiſum igne hoc exurere, & aqua hac inferni flammas extinguere animo meo ſedet.* Inopinato hoc reſponſo ampliùs quàm priùs ſtupefactus, denuo eam rogat, cur id aggredi tentaret? Illa, *ne in poſterũ* ait, *quiſpiã virtutis & bonorũ operũ praxi ſe dedat ſpe mercedis, & ne à malo ſe temperet gehennæ timore, verùm purè ob honorem Dei, & quem ei debemus ſingularem amorem.* Vbi hoc intellexit, totus admirabundus hæſit: tanto ingens mulieris huius pietas & perfectio, magnúſque erga Dei honorem zelus, animum eius ſtupore concuſſerat. B. P. Ignatius cupidus excitãdi tuæ profeſſionis alũnos ad hanc perfectionem, loquitur in hunc modum: *Omnes rectam habere intentionem ſtudeant, non ſolùm circa vitæ ſuæ ſtatum; verùm etiam circa res omnes particulares, id ſemper in eis ſincerè ſpectantes, vt ſeruiant & placeant diuinæ bonitati propter ſeipſam, & propter charitatem, & eximia beneficia, quibus præuenit nos, potiùs quàm ob timorem pœnarum, vel ſpem præmiorum (quamuis hinc etiam iuuari debeant) & in omnibus quærant Deum, exuentes ſe quantum fieri poteſt, amore omnium creaturarum; vt affectum vniuerſum in ipſarum creatorem conferant, eum in omnibus creaturis amando, & omnes in eo, iuxta ſanctiſſimam ac diuinam ipſius voluntatem.* Quatuor illa animalia, quæ Ezech. cap. 1. Prophetæ oſtenſa fuere, extenſas ſuas pennas & capita ſurſum erecta habebant; Deo hac viſione ſignificante, virtute præditos oportere intentiones ſuas in ſublime extollere, eas nimirum ob Dei honorem exequendo. Euidenter Rex Dauid purè ſe Dei honorem inueſtigare præ ſe tulit, cum dicebat: *Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* Pſal. 113. Hoc eſt quod vulgò dicitur: *Quidquid agant homines, intentio iudicat omnes*: quia, vt ait S. Ambroſ. lib. 2. offic. *Affectus tuus operi tuo nomen imponit*: Nam vti rami & fructus ſuccum ex ima radice trahunt, ita bonæ actiones præcipuam bonitatem, & meritum à bona intentione hauriunt. S. Gregor. lib. 18. Moral. cap. 13. tanti eam æſtimat, vt totius ſpiritualis ædificij baſim eam appellet.

Regula 17. Sum. Conſtitut.

VERS. 3. *Reuela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ.* Pro *reuela* Noſter legit גל *gal*, à rad. גלה *gala*, id eſt reuelauit. Iam alio puncto legunt גל *gol*, id eſt volue, deuolue, à rad. גלל *galal*, id eſt voluit. Vnde gilgal vocatur ſphæra, rota, cœlum, à volubilitate & rotunditate. Igitur ſic vertunt Pagnin. Vatab. Caiet. & alij. *Volue vel deuolue, aut verte ad Dominum opera tua, & dirigentur vel firmabuntur cogitationes tuæ*, idque variè exponunt. Primò Caiet. refert ad intentionem & finem, q. d. opera quæ facere deſtinas verte, & refer in Deum quaſi ad vltimum tuum finem: ita fiet vt ad ſuum finem & ſcopum recta dirigantur cogitationes tuæ. Et Vatab. *Perfice* inquit *quidquid agis in honorem Dei, & non fruſtraberis cogitationibus tuis.* & R. Leui: *Vniuerſa* ait *quæ agis ad diuinam ſeruitutem referto, & cogitata tua rectè ſuccedent, Deo opem ferente, vt deſideriorum tuorum metam attingas.*

Secundò, Baynus & Salazar hæc referunt ad gratiarum actionem, q. d. omnia quæ agis reuolue per gratiarum actionem ad Deum illorum auctorem, quicquid boni feceris id totum in Deum reflecte, illique quaſi omnis boni fonti acceptum referto: ita dirigentur cogitationes tuæ, nimirum rectiſſimè ferentur nec aberrabunt. Si enim ex his, quæ bene agis quicquam tibi ipſi arroges, aberras prorſus. Vnde Heb. *gol* verti poteſt, *inſtar pilæ reciproca & reſtitue* Deo opera ſancta, quæ ipſe in te conjecit. Nam vt ait S. Chryſoſt. homil. 8. tomo 5. *Opera noſtra bona in Deum referre debemus, quemadmodum in ſphæræ ludo jacit vnus, alter verò refert pilam, tamdiúque eleganter ludus producitur, quamdiu inter vtriuſque manus iacta & reciprocata ſphæra non excidit.* Ergo quicquid beneficij, Deo quaſi jaciente acceperis, ne excidat (inquit Salomon) ſed id continuò in illius manus reuoca, vt inde veluti repercuſſum iterum ad te redeat: idque non tantùm in proſperis, ſed & in aduerſis, q. d. quicquid boni feceris, aut mali toleraueris, id quidem Deo acceptũ refer, & per gratiarum actionem reuoca. Tunc autem peritior eris, cum aduerſa & infauſta ab illo in te jacta, ne dicam excuſſa promptè atque expeditè remiſeris. Subdit: *Et dirigentur cogitationes tuæ.* Hebraicè: *Ordinabuntur, aut ſtabilientur*, quaſi dicat, hoc humili iudicio præiacto, cogitationes, id eſt, conſilia tua, & rationes minimè nutabunt. Pulchrè S. Chryſ. hom. 3. de Lazaro docet, quomodo omnia tam aduerſa, quàm proſpera in Deum per gratiarum actionem reflectere debeamus.

Tertiò, pleniùs & aptiùs ad vulgatam verſionem hæc referas tam ad ſpem & inuocationem, quàm ad laudem & gratiarum actionem: Explicat enim id quod dixit ℣. præced. *Spirituum põderator eſt Dominus*, & ℣. 1. *Hominis eſt animam præparare*, nimirum reuelando & exponendo Deo ſua negotia ac poſtulando, vt ipſe ea dirigat, confirmet & proſperet. Senſus ergo eſt, q. d. deuolue in Deum opera tua, id eſt, illi ea reuela, annuncia, offer, commenda, illique ea planè committe certò confidens, quod ipſe ea optimè diriget firmabitque ad ſuam gloriã, tuámque & aliorum ſalutem. Voluimus enim ait Ianſen. ad Dominum noſtra opera, & cum Domino acceptum ferimus ſi quid à nobis rectè fiat, & cum ad honorem eius omnia noſtra opera referimus, & cum ea quæ nobis incumbunt facienda illi commendamus & committimus, orantes vt ipſe ea dirigat atque ad ſalutarem effectũ perducat. Tertium horum conſulit Sapiens, dum hic dicit: *Volue ad Dominum opera tua.* Illi enim conuenit quod ſequitur, *& dirigentur*, vel, vt alij vertunt, *ſtabilientur cogitationes tuæ*, hoc eſt, Deo proſperante quæ cogitaſti feliciter procedent, & adimplebuntur. Idem ergo hîc monet quod Tobias cap. 4. dicens: *Pete ab eo vt vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant.* Et quod Dauid Pſal. 36. *Reuela Domino viam tuam & ſpera in eo, & ipſe faciet.* Monemur ergo Domino reuelare opera noſtra, non vt manifeſtemus ei, quaſi ea ignoraret, ſed vt in precibus noſtris ea illi proponamus, auxilium eius & fauorem implorantes. Vnde Beda: *Domino* (inquit) *opera noſtra reuelamus, quando eum quem nihil latere nouimus, in cunctis quæ agimus in memoriam reducimus, atque illius in omnibus flagitamus auxilium.* Sic & Paulus Phil. 4. *Nihil* (inquit) *ſoliciti ſitis, ſed in omni oratione & obſecratione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.*

Igitur ſicut infans reuelat matri ſuæ deſideria, illáque in eius ſinum & curam deuoluit & reſignat, ibique recumbit, indormit & quieſcit: ſic pariter fidelis omnia ſua reuelet, reſignet & committat Deo, in eiúſque paterna prouidentiæ cura indormiat, & conquieſcat, iuxta illud cap. 3. 6. *In om-*

nibus vijs tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos, vbi plura in hanc rem dixi. Ita R. Salomon: גל *gol*, inquit, id eſt deuolue, proijce, q. d. *In Deum deuolue omnia quibus opus habes, & quæ cogitas feliciter ſuccedent. Vel etiam: preces ad Deum funde ob vniuerſa quibus indigebis.* Et Aben Ezra: *Cum*, inquit, *Deus omnia effecerit propter virum labe carentem, votis eiuſdem annuit, & quando aliquid poſtulauerit liberaliter id concedit. Quod ſi ei tua conſilia aperias, quæ expetieris beneuolè præbebit.* Sic & Lyran. Hugo, Dion. & alij. τὸ *volue* ſignificat ſolicitudinem eſſe ingens pondus, quod animam ſoliciti degrauet: ipſe ergo illud ab anima ſua deuoluat in ſinũ Dei, ita liber erit, & ſecurus de felici rei ſucceſſu.

Denique S. Chryſoſt. hom. 41. ad popul. hæc refert ad Confeſſionem, q. d. reuela, id eſt confitere Deo tua peccata & mala opera, ſic ipſe te diriget ad eorum veniam ſuámque gratiam, atque ad humilitatem cæteráſque virtutes. *Non tibi dico*, inquit, *oſtenta te ipſum, nec apud alios accuſa; ſed obedi prophetæ dicenti: Reuela Domino viam tuam, ea co-*

Vers. 4. *ram Deo confitere, coram iudice confitere peccata tua deprecans: & ſi non lingua, ſaltem memoria, & ita pete tibi miſericordiam exhiberi: ſi peccata iugiter habes in memoria, nunquam in proximum iræ memoriam ſeruabis: non dico, ſi tibi perſuaſeris te peccatorem eſſe. Non ita poteſt hoc animam humiliare, ſicut ipſa per ſe peccata & per ſpecies ruminata. Non eris mali memor, hæc ſemper in memoria gerens; non iraſcêris, non conuiciaberis, non altum ſapies, non rurſum in eadem cades, eris ad bona fortior. Vides quot ex peccatorum memoria naſcantur bona?*

Simili ratione pulchrè noſter Aluarez Paz lib. 4. parte 4. de effectibus Humilitatis cap. 5. hæc adaptat manifeſtationi conſcientiæ præſertim illi, quam Religioſi plerique ſtatis temporibus faciunt ſuo ſuperiori quaſi vicario & interpreti Dei; per hanc enim optimè à ſuperiore, imò à Deo diriguntur ad ſuam aliorúmque ſalutem.

Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus: impium quoque ad diem malum. Pro *propter ſemetipſum* Heb. eſt למענהו *lemaanehu*, quod primò verti poteſt *propter ipſum*, ſcilicet opus, ait Pagninus: Deus enim nulla re indigebat: aut potius *propter ipſum*, ſcilicet hominem qui præceſſit ℣. 2. & 1. Vnde Chal. vertit: *Omnia opera Dei ſunt pro his qui obediunt illi: & impius ſeruatur in diem malum*: Sicque clara eſt Antitheſis inter obedientes & malos ſiue inobedientes, quòd Deus omnia opera ſua ac præſertim cœlum præparauerit obedientibus ſibi, inobedientibus verò præparauit malum, id eſt exitium & gehennam.

Secundò, R. Salomon *lemaanehu* vertit *ad ſuam laudem*, ענה *ana* enim ſignificat canere & laudare, iuxta illud Pſal. 146. 7. *præcinite* (Heb. ענו *enu*, id eſt canite) *Domino in confeſſione.*

Tertiò, idem R. Salomon *lemaanehu* exponit *ad teſtimonium ſui*, hoc eſt vt de ipſo Deo omnia teſtimonium perhiberent, quòd opera diuina teſtentur Dei fortitudinem & maieſtatem.

Quartò, optimè Noſter, Pagnin. Vatab. & alij *lemaanehu* vertunt *propter ſemetipſum*, quod R. Iona exponit, q. d. ſecundùm voluntatem & beneplacitum ſuum, longè meliùs alij, q. d. propter ſuam gloriam, vt ſenſus ſit: Deus mundum & omnia, quæ in eo ſunt, creauit non coactè aliorum ſeruiens vtilitati, ſed ſponte ſuæ ipſius obſequens gloriæ propter ſemetipſum, tanquam propter finem vltimum rerum omnium. Ipſe enim ſicut eſt prima cauſa

A efficiens omnium, ſic & omnium eſt finis & ſcopus: omnia enim tendunt ad Dei laudem, vt Creatoris ſui potentiam, miſericordiam, iuſtitiam, ſapientiam toto orbe promulgent & celebrent. Hinc Deus in omnibus idem eſt, ſuíque per omnia ſimilis. *Deus*, ait S. Auguſt. *nec maior eſt in maximis, nec minor in minimis.* Vbi nota Deum non ex cupiditate gloriæ operatum eſſe omnia propter ſe, ſed quia rerum natura & ordo id poſcit. Creatura enim ex intima totáque eſſentia ſua refertur reſpicitque Creatorem, quaſi ſuum finem ſummúmque bonũ. Viciſſim Creatoris natura & diuinitas tantæ eſt dignitatis & maieſtatis, vt poſcat omnia ad ſe referri, imò dos vna diuinitatis propria & eſſentialis eſt, quòd illa ſit vltimus rerum omnium finis. Monet ergo hæc gnome, vt omnia noſtra opera ad Deum referamus, eáque propter illum operemur,

B ſicut ipſe omnia operatus eſt, ac illa ipſa opera operatur nobiſcum propter ſemetipſum. Cùm ergo Deus omnia propter ſemetipſum operetur, par eſt, vt nos quoque illi cooperantes in eandem cum ipſo intentionem conſpiremus, atque omnia noſtra operemur ad eius laudem & gloriam, dicamúſque illud S. Ignatij Fundatoris Societatis Ieſu: *Omnia ad maiorem Dei gloriam.* Ad hoc nouum ſtimulum dat verſio Chaldæi, quæ ſic habet: *Omnia opera Dei ſunt pro his qui obediunt ei: & impius ſeruatur in diem malum.* q. d. Deus & ſi vltimatè omnia creauerit propter ſe, proximè tamen & mediatè omnia creauit propter iuſtos obedientes ſibi, eorúmque obſequio ſolem, lunam, ignem, arbores, fructus, omniáque creata addixit; vt ipſi viciſſim eadem ſuáque omnia Dei ſeruitio mancipent. Si enim Deus propter hominem omnia facit: ergo par

C eſt vt homo viciſſim omnia propter Deum faciat. Si obijcias, malos quoque & impios vti rebus à Deo creatis, háſque illis ſeruire. Reſpondet, modicum & breue eſſe hoc ſeruitium. Nam impius ſeruatur ad diem malum damnationis & gehennæ, quo cœlum, terra, gehenna, omnéſque creaturæ in eius ſupplicium & tormentum conſpirabunt, & quaſi coniurabunt. Vnde S. Bernardus ſerm. 3. de Pentecoſte. *Omnia*, inquit, *facit propter ſemetipſum, gratuita videlicet bonitate: Omnia propter electos ſuos, pro eorum ſcilicet vtilitate, vt illa quidem efficiens cauſa ſit, hæc finis.* Vide S. Thom. 1. p. q. 44. art. 4. vbi docet Deum eſſe primam cauſam efficientem, exemplarem, & finalem rerum omnium: quia Deus in earum productione intendit illis communicare ſuam bonitatem, & illæ intendunt eandem participare. Finis enim eſt id

D quod intenditur ab agente. Verùm Deus eas non eſt operatus propter ſe vt finem ſui ipſius (Deus enim non habet finem ſuiipſius, ſed ipſe omnium eſt finis) ſed ob finem & bonum creaturarum. In Deo enim ſapientia, bonitas & operatio ſunt vnum idémque cum Deo, ac proinde ipſe earum finis eſſe nequit. Deus ergo omnia operatus eſt propter ſe, hoc eſt operatus eſt omnia ad hoc, vt ſuam bonitatem, ſapientiam, potentiam, magnificentiam, gloriam, &c. creaturis oſtenderet & communicaret, quod eſt bonum creaturarum, non Dei. Deus enim ex hac ſui communicatione nihil acquiſiuit, cum nihil ei addi poſſit: (vnde & gloria qua eum glorificant homines, Angeli & creaturæ omnes, nihil ei addit, cum ipſe in ſe habeat gloriam increatam & infinitam:) ſed creaturæ ſuam eſſentiã, proprietates, dotes, omnéque bonum hauſerunt à Deo. Vide S. Thom. & Scholaſt. quæſt. citata, & quæſt.

Cõtemplatio Dei q. vltimi. finis omnium.

1.

65.art.2. Hoc eſt quod ait S. Dionyſ. *Diuinus Dei amor non reliquit eum ſine germine eſſe.* Et Chriſtus: *Ego ſum α & ω, principium & finis.* Apocal.1.8. quin & Plato in Timæo inquirens, cur Deus fabricarit mundum, reſpondet, *Optimus erat: ab optimo porrò inuidia longè relegata eſt. Itaque conſequenter ſui ſimilia cuncta, prout cuiuſque natura capax beatitudinis eſſe poterat, effici voluit.* Hanc ſententiam luculenter doctâ, profundâ & ſapidâ contemplatione explicat noſter Aluarez de Paz lib.3. parte 3. Decad. 9. Contemplatione 80. *Quod Deus eſt vltimus finis. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus.* Eam hic attexam, quia profundè gnomen hanc explicat, ac pauci Auctorem habent & legunt. 1. punctum inquit, O Domine Deus ſanctiſſime tu es vltimus finis omnium rerum, & vniuerſa creata nihil quærunt, vt finem vltimum, præter te. Nam omnia tuâ potentiâ creaſti non propter aliquam indigentiam tuam, ſed vt ipſa tuam infinitam perfectionem pro ſuo modulo participarent. Eorum ergo finis eſt ad te tendere, aliqua ratione tui ſimilitudinem induere, tibique creatori appropinquare. Et quidem creaturæ rationis expertes ipſa natura impellente ad te tanquam ad finem tendunt, quatenus ſuum proprium bonum quęrũt, quod participatio eſt tuæ bonitatis. Solus miſer homo non ſemel à te peccando ſeparatur, & ad vilitatem creaturæ conuertitur. Sed tu qui non finis vtcumque, ſed quaſi magnes cordis noſtri es, nos ad te trahe, & viam rectitudinis intrare compelle.

2. Res vniuerſæ in ſuo fine quieſcunt, & ab illo ſeiunctę moueri nõ ceſſant quouſque ad illum ſuo modo pertingant. Tu ergo, Domine, quies noſtra es. Tua ſola maieſtas cor noſtrum poteſt implere, tua bonitas & dulcedo ſatiare. Hanc capacitatem noſtram nec dignitates, nec diuitiæ, nec voluptates, neque vniuerſa bona creata replent, ſed vnum tantum bonum infinitum & increatum, quod tu ipſe es, replere poteſt & felicem efficere. Tu Domine es ciuitas, in quam tendimus; portus, in quem nauigamus; lectus, in quo quieſcimus; baculus, quo ſuſtentamur. Hedera arborem, qua ſuſtentatur, & in altum erigitur, mille ramis quaſi brachijs adſtringit, quia ſuam ab illa perfectionem & erectionem accipit. Ego igitur omni amore, quo poſſum, te amplecti volo, quoniam ſine te nec ad momentum ſubſiſto.

3. Cum igitur te meum vltimum finem poſſedero, tunc beatus ero. Repatriaſſe erit hoc, exiſſe de exilio corporum in regionem ſpirituum. Ipſa gratia tu es Deus noſter, maximus Spiritus, maxima manſio ſpirituum beatorum. Vbi totum veritas eſt, ſapientia eſt, virtus, æternitas, ſummum bonum eſt. Dum à te abſumus, & hic ſumus, vallis eſt lachrymarum, in qua ſenſualitas regnat, & conſideratio exulat. In qua liberè quidem ſe exerit ſenſus corporeus, ſed intricatus caligat oculus ſpiritualis. Enitamur igitur, ô Deus, ab hoc exilio egredi, ſaltem deſiderijs & ſanctis affectibus, & in te ſummo bono noſtro commorari. Amen.

Deus operatur propter ſuam gloriam increatam.

Ex dictis liquet, quòd cum dicitur Deum creaſſe & operari omnia propter ſe, hoc eſt propter gloriam ſuam, gloria accipi debeat non creata quam Deus accipit à creaturis: ſed increata & infinita quam Deus ab æterno habuit habétque à ſeipſo & in ſeipſo, quæ eſt ipſe Deus q. d. Deus creauit

A & operatur omnia hoc fine, vt immenſam ſuæ eſſentiæ, bonitatis, potentiæ & ſapientiæ gloriam creaturis ſuis patefaceret, eámque illis quoad fas eſt communicaret, vt illæ eius participes fierent. Ex hac tamen increata gloria naturaliter & neceſſariò reſultat gloria creata, qua Creatorem ſuum laudant homines, Angeli omnéſque creaturæ: hæc enim gloria ab illis Deo omni iure debetur. Eſtque hæc gloria vel patens & clara, vti in hominibus & Angelis; vel tacita & muta, vti in creaturis irrationalibus: hæc enim muta voce glorificant Deum, ſicut opus glorificat ſuum opificem, v. g. domus ſuum architectum, pictura ſuum celebrat pictorem.

Non propter creatam cur?

Non potuit tamen hæc gloria creata propriè eſſe finis Dei, quem ſcilicet Deus ſibi appetierit, B vt propter eam aſſequendam crearit vniuerſum & operetur omnia ✱ tum quia hæc gloria eſt extra Deũ, eſtque creatura quid & exile: tum quia hęc nihil addit gloriæ increatæ & infinitæ, quam Deus in ſe habuit, habétque ab æterno: tum quia hæc gloria ſiue glorificatio potius eſt bonum creaturarum, quàm Dei. Creaturæ enim felicitas eſt, quòd ſuum agnoſcat, amet, colat & glorificet Creatorem, iuxta illud: *Feciſti nos* Domine *ad te, & inquietum eſt cor noſtrum donec requieſcat in te*, vt ait S. Aug. 1. Confeſſion. 1.

Impium quoque ad diem malum, ſcilicet operatus eſt Deus, ait Caluinus & Beza: Quia, inquiunt, ante omnem culpæ & peccati præuiſionem, Deus tanquam abſolutus omniũ Dominus impios prædeſtinat & creat ad ſupplicia, vt in ijs gloriam iuſtitiæ ſuæ oſtendat: ſicut electos ante omnem meC ritorum præuiſionem prædeſtinat ad præmia, vt in ijs clementiam ſuam demonſtret. Verùm hic eſt error. Sic enim pariter Deus prædeſtinare deberet media ad hæc ſupplicia, ſcilicet peccata homini immittere, & facere homines impios (pœna enim eſſentialiter reſpicit culpam, eiúſque eſt correlatiuum: Vnde nemo punitur niſi culpæ reus) quæ eſt horrenda blaſphemia: Tollit enim liberum arbitrium, ac pro eo inducit fatum peccati, atque in Deum, qui per eſſentiam eſt ipſa ſanctitas & bonitas, omnem peccati culpam tranſcribit, vt iam non peccator, ſed Deus ipſe culpandus & puniendus veniat Caluino; quæ ſunt blaſphemiæ portenta ſæculis omnibus inaudita. Vide quæ dixi de obduratione Pharaonis. Exodi 7. 3. Dico ergo, Deus ex ſe nullius ſupplicium, ſed omnium ſalutem, & conſequenter beatitudinem vult, cupit & præcipit, vt patet ex 1. Timot. 2. 4. Ezechiel 33. 11. & ex continuis omD nium aliorum Prophetarum adhortationibus & comminationibus.

Quare pro reſponſione & intelligentia huius loci & ſimilium nota Hebræos ſæpe, ac præſertim in carmine & verſu conciſè loqui & multa ſubintelligere, quæ lectori ſupplenda relinquunt. Igitur cum ait Salomon, *impium quoque* (ſupple *iturum*, vel vt Chald. & alij vertunt *qui ſeruatur & ordinatur*) *ad diem malum*, repete ex præcedenti hemiſtichio, *propter ſemetipſum operatus eſt Dominus*. Hanc enim repetitionem exigit coniunctio *quoque*, q. d. omnes res creatæ, adeoque ipſi mali & impij, qui non videbantur facti propter Deum, nec gloriæ eius ſubeſſe & ſeruire, illi tamen reuera ſubſunt & ſeruiunt. Nam Deus qui produxit omnia ad gloriã ſuam, etiam eos quos præuidit fore impios, ſi à ſe crearentur, ſibique & gloriæ ſuæ reluctaturos,

creauit tamen & permiſit malè agere, vt reddita eis pro culpis admiſſis pœna quam merentur, in eis iuſtitiæ ſuæ gloriam patefaciat. Vnde Vatab. ſic vertit & explicat: *Et etiam impius decidit in diem afflictionis, id eſt perditionis, vt ſcilicet cognoſcatur ira Dei.* Hoc eſt quod ait Paulus Rom. 9. 22. *Deus volens oſtendere iram & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in interitum, vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam.* Tantum autem abeſt, vt rectè colligit Bellarmin. lib. 2. de amiſſ. gratiæ cap. 12. vt Salomon dixerit quod vult Caluinus, Deum ante peccati præuiſionem decreuiſſe aliquos damnare, vt potiùs contrarium ſignificaſſe videatur, cum ait, Deum omnia operari propter ſemetipſum, id eſt, vt gloriam miſericordiæ iuſtitiæue ſuæ demonſtret. Hanc damnationem decernere ob præuiſa peccata, iuſtitiæ eſt: ſine præuiſione autem peccatorum damnationem decernere, iniuſtitiæ eſſe videtur: ſic enim loquitur S. Auguſtinus lib. 3. in Iulianum cap. 18. *Bonus eſt Deus, iuſtus eſt Deus, poteſt aliquos ſine bonis meritis liberare, quia bonus eſt, non poteſt quenquam ſine malis meritis damnare, quia iuſtus eſt.* & in Epiſt. 106. ad Paulinum. *Quenquam immeritum & nulli peccato obnoxium, ſi Deus damnare creditur, alienus ab iniquitate non creditur.* Non potuit igitur Deus ante præuiſionem peccati decernere damnationem alicuius, vt iuſtitiam ſuam ea damnatione monſtraret. Iuſtitia enim iuſtæ vindictæ & pœnæ, præexigit & præſupponit reatum culpæ.

VERS. 5. *Abominatio Domini eſt omnis arrogans: etiam ſi manus ad manum fuerit, non eſt innocens.* Pro *arrogans* Heb. eſt גבה לב *geba leb*, id eſt, *elatus corde*. Septuag. ſignificanter ὑψηλοκάρδιος, id eſt, *ſublimis corde*. Secundam partem ita explicant Septuag. *Manui autem manus inferens iniuſtè, non erit innocens.* Et Syrus: *Qui extendit manum ſuam in proximum ſuum, non prohibetur à malis.* Chaldæus: *à malo non mūdabitur:* Scholiaſt. *& manus manuim ſcens*, &c.

Arrogans Deo exoſus. Senſus eſt, q. d. Deus abominatur omnia peccata & peccatores, ſed maximè arrogantiam & arrogantes: quare etiam ſi ipſi multos habeant ſocios, quibus ſe tueantur, & per quos iunctim manus violentas in alios injiciant, vt peccata peccatis aſſiduè attexant, non tamen erunt innocentes, id eſt impuniti: ſed citò ira Dei in eos deſæuiet, corúmque faſtum ſternet. Cauſa eſt, quòd arrogans ſit æmulus & antagoniſta Dei, vt velut alter Lucifer velit ſe Deo æquare, & cū eo de honore & primatu contendere: illum ergo vt ſui honoris æmulum Deus inſectatur, ſiderat & ſternit, vti alibi oſtendi. Vnde S. Greg. parte 3. paſtor. Admon. 25. hanc gnomen applicans vanis & ſuperbis prædicatoribus. *Audiant* inquit *quod ſcriptum eſt: Abominatio Domini eſt omnis arrogans: quia videlicet dum in verbo Dei gloriam propriam quærit, ius dantis inuadit: cumque laudi ſuæ poſtponere nequaquam metuit, à quo hoc ipſum quod laudatur accepit.*

Aliter Pagnin. qui vertit. *Mox non erit impunitus.* Et Vatab. *mox non habebitur pro inſonte*, id eſt ſtatim punietur, *quaſi in manus ad manum*, idem ſit quod *citò, ilico.*

Aliter & Caiet. q. d. etiam ſi arrogans manu manum fricet, tergat & abluat, nulla tamen aqua, nulla luſtratione abſterget ſuum arrogātiæ ſcelus; nec erit innocens, id eſt impunis, ſed acriter à Deo punietur.

Aliter & R. Leui: manus ad manum, id eſt aſſi-

A duis malis implicabitur. Et R. Salomon; pœna inquit, illi per manus infligetur. Aben Ezra verò vertit: *Manus Domini propter manū impij*, q.d. Manus Domini hunc exterminat, eo quòd fraudulenta manu vtatur. Vide quæ de hac paræmia dixi cap. 11. 21. *Initium viæ bonæ facere iuſtitiam: accepta eſt autem apud Deū magis quàm immolare victimas.* Hic verſus non eſt in Hebræo & Chald. tranſcriptus eſt ex Septuag. qui ſic habent: *Initium bonæ viæ facere iuſta: accepta autem ſunt apud Deum magis quàm immolare hoſtiam.*

Noſter Salazar per iuſtitiam accipit miſericordiam, q. d. inter reliquas bene viuēdi partes principem locum obtinet miſericordia erga pauperes & egenos: atque hanc Deo ipſi gratiorem accidere quàm hoſtias & victimas ingentes, habes Oſeæ 6. *miſericordiam volo non ſacrificium.* Audi Chryſoſt.
B homil 5. in Matth. *Vis* inquit *corpus Chriſti honorare? non deſpicias ipſum nudum; neque hic quidem in Eccleſia ſericis pānis induas: foris autem frigore, ac nuditate confici negligas. Qui enim dixit: Hoc eſt corpus meum, & rem ſimul cum verbo confecit, idem dixit: Eſurientem me vidiſtis, & non cibaſtis, & in quantum non feciſtis vni eorum minimorum, nec mihi feciſtis. Hoc certè corpus Chriſti non amictu, ſed anima munda indiget: illud autem multa cura & magna diligentia eget. Vtique ad hoc non eſt opus vaſis, ſed animis aureis (hoc dico non quia vitare velim talium vaſorum oblationem, ſed quia dignum putem ante omnia miſericordiæ, & benignitati eſſe incumbendum.)* Ex quibus conſtat Deum tantū pauperibus deferre, vel potius ſibi ipſi in illis, vt quod attinet ad externa, honeſtius, liberalius & decentius ſecum in his agi velit quàm in Euchariſtiæ Sacramento. Et quidem hæc vna ratio antiquos Eccleſiæ Proceres
C permouit, vt in magnis pauperum anguſtijs ſacros calices comminuerint, & pretia eorum pauperibus impenderint. Addit autem Salomon, miſericordiam & eleemoſynam, non ſolùm Deo gratiora eſſe quàm ſacrificia & victimas, ſed etiam homini vtiliora: nam ſi hoſtiæ ad mundanda & eluenda peccata potiſſimū inſtituta ſunt: *Miſericordia* quidem *& veritate redimitur iniquitas*, &c.

Hic ſenſus appoſitus eſt, ſed arctior. Quare alij paſſim iuſtitiam generatim accipiunt, prout ſeſe extendit ad quamlibet virtutem, q. d. Initium ad viam bonam, id eſt ad virtutem & vitam honeſtam eſt facere iuſtitiam, id eſt exercere opera virtutum, q. d. via ad virtutem eſt, non ſpeculatio, ſed actio & exercitium virtutis: ſic enim *humiliatio eſt via ad humilitatem*, ait S. Bernard. *Sicut lectio ad ſcientiam, paſſio ad patientiam.* Dicit autem *initium*,
D quia potiſſima difficultas virtutis eſt in eius initio, vt quis eam inchoet, q. d. inchoa opera virtutis, incipe operari honeſta & ſancta, ac experiens virtutem non adeo eſſe arduā, vti eminus tibi inſtigātē diabolo & mūdo apparebat, imò reipſa diſces illam, ciúſque apicem cōtinuo ſui exercitio facilē eſſe adeptū. Hic verū eſt illud Horatij:

Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

Et illud Auſonij Epigr. 83.

Incipe, dimidium facti eſt cœpiſſe: ſuperſit
Dimidium, rurſum hoc incipe, & efficies.

Et alius: *Incipe quicquid agas, pro toto eſt prima operis pars.* Hinc prudentes cum quid ardui occurrit, ilico illud aggrediuntur, & clauſis quaſi oculis mentis, ne eius difficultate aſpecta terreātur, manum operi admouent, itáque primam difficultatis apprehenſionem quæ vehementiſſima eſt,

ſuperant, qua ſuperata reliqua deinde facilè euincunt, ſenſimque rem omnem conficiunt: perinde ac ægri pilulas aliáſque medicinas amaras clauſis oculis hauriunt ilicóque transglutiunt; itaque ſanitatem ſenſim recuperant. Rurſum pro *initium*, græcè eſt ἀρχὴ, quod tum principiũ, tũ præcipuũ, principatũ, & ſummam ſignificat, q.d. præcipuum & sũma viæ bonæ, id eſt virtutis vitæque honeſtæ conſiſtit, non in ſpeculando, ſed in faciendo iuſtitiam, id eſt opera iuſta & ſancta. quare idem docet hîc Salomon, quod Chriſtus Matth. 19. 17. *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*, inquit Auctor Catenæ Græc. imò idem quod dixit Salomon cap. 1. 7. *Timor Domini principium ſapientiæ*. Timet enim Dominũ, qui Dei mãdata ſeruat. *Accepta eſt autem apud Deũ*, tũ ipſa iuſtitia, tũ ipſa via, id eſt vita bona quã efficit iuſtitia, *magis quàm immolare victimas*, iuxta illud: *Miſericordiam volo, & non ſacrificium*, Oſee 6. quod enim de miſericordia dixit Deus, idem de charitate, iuſtitia, patientia aliáue virtute dixerit: charitatem, iuſtitiam, patientiam &c. volo & non ſacrificium, eo ſenſu quo explicui Oſee 6. Actus enim internus charitatis, iuſtitiæ, patiẽtiæ &c. magis placet Deo quàm externum ſacrificium, ſiue victima boum & ouium, cum ille animatus ſit & rationalis, hæc bruta & irrationalis. Vnde dignitas externi ſacrificij naſcitur, & menſuratur dignitate interni actus religionis & deuotionis, ex qua manat & offertur: quantus enim eſt actus hic internus, tantus eſt & externus, quantúmque ille, tantum hîc placet Deo. Loquor de ſacrificijs in genere, qualia erant vetera quæ omnem vim & dignitatem accipiebant ex opere interno, puta ex deuotione operantis. Secus eſt de ſacrificio Euchariſtiæ, quod vim habet ex opere operato ſiue ex ſe ipſo.

VERS. 6. *Miſericordia & veritate redimitur iniquitas: & in timore Domini declinatur à malo.* Pro *redimitur* Heb. eſt יכפר *iecuppar*, id eſt expiatur, propitiatur. Chald. *benignitate & veritate expiatur peccatum: & timor Dei auertit à malo.* Hic verſus repetitur: poſitus enim fuit quoque cap. præced. v. 27. vbi eum noſter tranſcripſit ex Septuag. hic verò ex Hebræo. Ibidem eum explicui: quare hîc plura non addam. Iam ſi miſericordia & veritate redimitur, & vt Hebr. habent, expiatur iniquitas: ergo per earum opera ſatisfacimus pro pœna peccato quoad culpam remiſſo, adhuc reliqua & debita, ait Bellarm. lib. 4. de pœnitent. cap. 8. Nam non minùs ad iuſtitiam pertinet redemptio quàm ſatisfactio: Et ſi abſurdum eſſet dicere, noſtris operibus ſatisfieri pro peccatis, multo eſſet abſurdius dicere, noſtris operibus redimi peccata: ſicut ipſi etiam Hæretici grauius ferunt, ſi dici velimus aliqua ex parte redemptores quàm ſatisfactores.

VERS. 7. *Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem.* Heb. *In volendo Dominum vias viri, etiam inimicos eius pacificabit cum illo.* Vatab. *Hoſtes quoque eius conciliat ei.* Chald. *pacificos reddit eis.* Syrus verò: *In voluntate Domini ſunt viæ hominis: etiam eius inimico pœnas retribuet.* Heb. enim שלם *ſcalam* & retribuere & pacificare ſignificat. Septuag. (qui hic paſſim multas ſententias tranſponunt, imò diuerſas addunt) cap. præced. v. 27. ſic habent: *Acceptæ apud Dominum viæ hominum iuſtorum: per ipſos autem & inimici fiunt amici.*

Primò Bayus ſic exponit: Inimicitias & odia

A inter ſeſe exercent homines, quòd Dei non quærant amorem, q. d. Fieri non poteſt vt fideles inter ſeſe ſint amici, qui Deum vt oportet non amant. Sin Deum amamus, inter nos amicitia facilè coibit. Charitas enim qua amamus Deum, extendit ſe ad proximum: facit enim vt propter Deum amemus & proximum quaſi Dei imaginem. Igitur ſi in vtraque diſſidentium parte excitetur charitas & amor Dei, idem flectet vtroſque, vt propter Deum ament ſeſe inuicem pacémque ineant. Sin autem vna pars amet Deum, altera obſtinatè in odio perſeueret, prior ſaltem quæret pacem, ſatagétque aduerſam partem pacificare & ſibi cõciliare quoad poterit; vt ſit Hypallage, q. d. *inimicos quoque eius conuertet ad pacem*, ideſt, iuſtus amans Deum pacem ſuam & amorem conuertet B quoque ad inimicos, hoc eſt diliget inimicos propter Deum, ſatagétque eos ſibi pacificare, vt pacem cum eis ineat & colat. Quocirca Demoſthenes homines iuſtos, æquos & placidos vocabat *coagulum ciuitatis*: quia ſicut coagulum ſtringit, & vnit lac ex ſe liquidum & fluidum; ſic iuſtus omnium tam amicorum quàm inimicorum animos pace & concordia ſtringere, atque tam ſibi quàm inter ſe vnire ſtudet.

Secundò ſimpliciùs & germaniùs q. d. cum quis ſtudet per omnia placere Deo, fit ſæpe vt Deus viciſſim inimicos eius placet, & ad pacem conuertat, vt cupiant ipſi placere, ſicut ipſe placet Deo: idque triplici de cauſa. Prima eſt, quòd inimici videant ſe non poſſe præualere contra eos, qui Deum amant, & quos viciſſim Deus amat, protegit & propugnat. Secunda, quòd virtus & C pietas vbique ſunt amabiles, omnéſque etiam hoſtes rapiant in ſui amorem & admirationem: quo fit, vt cum inimici vident ſuum aduerſarium virtute præditum, ſincerum, ſanctum, cogantur eum amare, pacémque cum eo redintegrare. Vnde Beda ſic explicat: *Tanta eſt ſanctitas*, inquit, *diuinæ religionis, vt eam plerumque et ij qui foris ſunt venerationi habeant: & quos perfectè Deo ſeruire perſpexerint, cum his pacem habere quantumuis religione diſcrepantes incipiant.* Tertia, quòd Deus in manu ſua habeat corda inimicorum, vt ea ad amorem vel odium flectere poſſit prout vult. Cum ergo iuſtis amicis ſuis optimè velit, flectit corda inimicorum, vt cum amicis ſuis pacem cupiant & colant.

Deus iuſtos amicat inimicis, cur? Cauſa 1. 2. 3.

Denique Deus eſt centrum amoris & amicitiæ: quare ſicut in centro coeunt, & vniuntur omnes lineæ circulũ in duas æquales partes ſecãtes; ſic in Deo vniuntur omnes amici æquè ac inimici. D Sicut enim centrum in ſe vnit omnes lineas, licet ſibi aduerſas; Deus amicat & conglutinat homines quoſlibet, etiam ſibi inuicem inimicos. Dico ſæpè id fieri, non ſemper: nam videmus iuſtos ſæpe ab æmulis continuas perſecutiones pati, vti paſſi ſunt fideles & martyres primis trecentis Eccleſiæ annis à Nerone vſque ad Conſtantinũ.

Exemplum huius ſententiæ clarum eſt in Salomone, cui Deus omnes vicinos reges & populos, etiam hoſtiles, vel ſubiecit vel fœdere ſociauit; vnde ipſe vocatus eſt Salomon, ideſt pacificus: quia plenam cum omnibus tam inimicis quàm amicis pacem habuit 3. Reg. 10. verſ. 23. Rurſum patet iſtud in Dauide, cui Saul aliquoties reconciliatus eſt, Deo cor illius ob merita Dauidis commouente. In Tobia item, qui quoniam memor fuit Domini in toto corde ſuo,

dedit illi gratiam Deus in conſpectu Salmanazar Regis, vt patet Tobiæ 1. Patet idem in Aſſuero, coram quo Eſther & Mardocheus, & per eos populus Iudaïcus inuenit gratiam. In Ioſeph item, Daniele & in tribus pueris. Item in Alexandro Magno & Iaddo ſacerdote, cuius hiſtoriam videre eſt apud Ioſephum lib. 11. de capti. Iudaïca cap. vlt. Sed omnium maximè in populo Chriſtiano, cuius inimicos Reges & Principes poſt multas perſecutiones Deus tandem pacificauit cum eo, ita vt non tantùm à perſecutione ceſſauerint, ſed etiam iugo fidei ſeſe ſubmiſerint.

Docet ergo hac gnome, primò & ante omnia fideli quærendū eſſe amorem& cultū Dei, vt ei per omnia placeat, etiam ſi propterea hominibus diſplicear, dicátque cum Apoſtolo: *Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem*: tum quia placere Deo longè melius eſt quàm placere hominibus: ac diſplicere Deo longe deterius & pernicioſius eſt quàm diſplicere hominibus: tum quia Deus facilè poteſt, & ſæpe ſolet amicis ſuis inimicos conuertere ad pacem, vti gentes Chriſto & Apoſtolis inimicas conuertit ad pacem, fidem & obedientiam. Ac parentes qui initio obſiſtunt filijs religionem ingredientibus, ſæpe conuertit, vt viſa deinde filiorum pietate, profectu & fructu, eoſdem præ cæteris liberis ament.

Docet ſecundò, efficax & optimum medium ad conciliandos hoſtes eſſe, ſi priùs nobis conciliemus Deum. Deus enim in manu ſua habet corda hoſtium: quare ſi eius beneuolentiam nobis cōciliemus, facilè ipſe hoſtes nobis cōciliabit, præſertim ſi id inſtanter ab eo flagitemus: Deus enim facit voluntatem timentium ſe, & obediētibus ſibi quaſi obedit, cæteráque omnia, quin & hoſtes ipſos facit obedire. Adde Deum in lege veteri peculiariter promiſiſſe Iudæis, ſi legi ſuæ obedirent, victoriam de inimicis & pacem ſtabilem, Exodi 23. 27. & Leuit. 26. 6. & ſequenti.

Huc ſpectat axioma R. Simeon in *Pirke Aboth*, id eſt in Apoph. patrum c. 2. *Ita voluntati Dei morem gere ſicut tuæ, imò relicta voluntate tua illius arbitrio te ſubmitte: Sicut enim & alios protinus tuis facies deſideriis & voluntatibus inſeruire.* Deus enim in cuius manu ſunt omnium voluntates, eas flectet, tibique faciet obſequentes.

Animæ obedienti Deo obediunt potentiæ omnes.

Myſticè, q. d. ſi per obedientiam ſubieceris te planè Deo eiúſque legi & voluntati, vt ei per omnia places, fiet vt ſēſus quoque tui, appetitus omnéſque vires animæ & corporis, ac præſertim cogitationes & tentationes ſubdunt ſe menti & voluntati tuæ, vt eas facilè ſupprimas, compeſcas eiſque domineris, vti dominatus eſt eis Adam in paradiſo, quamdiu obediuit Deo. At vbi Deo rebellauit, mox rebellem ſenſit carnem & concupiſcentiam. Hæc eſt enim iuſta lex talionis, vt ſi te ſubdas tuo ſuperiori, ſubdantur tibi pariter inferiores tui. Sin ſuperiori rebelles, ſentias pariter rebelles ſubditos tuos. Vnde S. Aug. lib. 1. de nuptijs & concupiſ. cap. 6. *Iniuſtum enim erat*, inquit, *vt obtemperaretur à ſeruo ſuo, id eſt à corpore ſuo ei, qui non obtemperauerat Domino ſuo.* Et lib. 2. contra duas epiſt. Pelag. cap. 22. *Faciebat quippe hoc ordo iuſtitia, vt quia eorum anima famulum corpus à Domino acceperat, ſicut ipſa eidem Domino ſuo, ita illi corpus eius obediret, atque exhiberet vitæ illi congruum ſine vlla reſiſtentia famulatum.* Et mox: *Nondum quippe anima rationalis domina carnis, inobediens extiterat Domino ſuo, vt pœnā reciprocā inobediētem experiretur carnem famulā*

A *ſuam, cum ſenſu quodam confuſionis & moleſtiæ ſuæ.* Et lib. 14. de Ciuit. cap. 15. *In illius peccati pœna, quid inobedientiæ niſi inobedientia retributa eſt? Nam quæ hominis eſt alia miſeria, niſi aduerſus eum ipſum inobedientia eius ipſius, vt quoniam voluit quod potuit, quod non poteſt velit?* Imò Deus magnis ſanctis & amicis ſuis ſubijcit ſūmos inimicos, tā ſuos quā noſtros, puta dæmones, iuxta illud Chriſti ad diſcipulos: *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes & ſcorpiones, & ſupra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.* Lucæ 10. 19. Sic S. Antonius, S. Hilarion, S. Macharius, S. Franciſcus dominabantur dæmonibus, eóſque ab energumenis expellebant ſibique ſubdebant.

Melius eſt parum cum iuſtitia quàm multi fructus cum iniquitate. Heb. *quàm multi prouentus* VERS. 8.
B *abſque iudicio.* Sed iudicium Hebræis ſæpe ſignificat æquitatem: vnde noſter ſecutus Septuag. rectè vertit *cum iniquitate.* Sic enim habent Septuag. & ex ijs S. Hieron. in cap. 4. Eccleſiaſtæ legit: *Melior eſt acceptio parua cum iuſtitia, quàm multa genimina cum iniquitate.* Pro *acceptio* græcè eſt λῆψις, id eſt captura, occupatio, poſſeſſio.

Primò Baynus per iuſtitiam accipit eleemoſynam, q. d. Melius eſt modicum cum iuſtitia, id eſt cum pijs operibus & eleemoſynis quàm multitudo fructuum abſque iudicio, hoc eſt iniquè & ex rapina collectorum. Non enim proderunt diuitiæ in die iræ niſi ex illis fiat iuſtitia, id eſt opera miſericordiæ, quibus iniquitas redimitur, vti dixit verſu 6.

Secundò, ſimpliciùs & pleniùs, iuſtitiam generatim accipias pro complexione virtutum, q. d. ſatius eſt habere paruos fructus & opes cum virtu-
C te & ſanctitate, quàm multos cum iniquitate, quod dupliciter exponas. Primò, q. d. ſatius eſt paruas opes ex labore iuſto colligere, quàm multos ex iniuſto, verbi gratia per vſuras, fraudes & illicitos contractus. Vnde Vatab. vertit: *Puſillum quod cum iuſtitia poſſidet, præſtat prouentibus immenſis inique partis.* Secundò, q. d. ſatius eſt modicum cum iuſta vita, quàm multum cum iniuſta & iniqua. Cauſa eſt prima, quòd iuſtitia & ſanctitas maius ſit bonum quàm omnes opes mundi. Sanctitas enim eſt bonum cœleſte & diuinum, adeóque ipſa eſt ſumma participatio Dei & diuinitatis. Secunda, quòd qui modicum poſſidet cū iuſtitia, gaudet animi pace, trāquillitate, lætitia, quæ omnibus mūdi bonis antecellit, iuxta illud Eccleſ. 4. 6. *Melior eſt pugillus cum requie, quàm plena vtraque manus cum labore & afflictione animi.* Vbi S. Hier. *Eleganter*, inquit, *iuſtitia requiem habet, iniquitas*
D *laborem.* Ex aduerſo qui multa poſſidet iniuſtè & iniquè, perpetuis agitur conſcientiæ remorſibus & angoribus, item forenſibus litibus & moleſtijs, quæ omnem opum voluptatem exhauriunt & abſorbent. Tertia, quòd Deus efficiat vt iuſtus ex modico commodiùs, feliciùs & ſæpe lautiùs viuat quàm iniquus ex multo, iuxta illud cap. præced. v. 16. *Melius eſt parum cum timore Domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles.* Vide ibi dicta. Et illud Pſal. 36. *Melius eſt modicum iuſto ſuper diuitias peccatorum multas*; quo alludit hic Salomon. *Melius ergo eſt parum cum iuſtitia: melius*, id eſt felicius, quietius, lætius, ditius, copioſius, vberius eſt. Hoc eſt quod ait Chriſtus Matth. 6. 33. *Quærite primū regnū Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.* Vbi S. Chryſ. notat Deum vetuiſſe nimiam curam temporalium, vt certius eadem à Deo

Modicæ opes iuſtæ præſtant magnis iniuſtis ouil Cauſa 1.

2.

3.

Deique prouidentia obtineamus: nimia enim ſolicitudo nos ijs facit indignos: ſpes verò in Dei prouidentia repoſita efficit dignos: *Iubeo*, inquit, *iſta non quæri & non curari, non quidē ne accipias, ſed vt abundātius accipias. Nā ſolicitudine afflictus & curarū morſibus ſæpè diſcerptus, hiſce bonis te facit indignū.*

Myſticè Beda: *Beati* inquit *Dominus pauperes: quia veſtrum eſt regnum cælorum.* Et iterum: *Væ vobis diuitibus: quia habetis conſolationem veſtram. Poteſt & ſic accipi: quia melius ſit in ſimplici conuerſatione Deo deuotè ſeruire, quàm multis abundare virtutibus, verbi gratia, eleemoſynis, orationibus, ieiunijs, doctrina, caſtitate, ac proximorum facta deſpicere, & de ſua quaſi ſublimitate gloriari.*

Vers. 9. *Cor hominis diſponit viam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus eius.* Heb. *Cor hominis cogitabit viā ſuam, & Dominus diriget vel firmabit greſſum eius.* Pro *diriget* aliqui vertunt *librabit*, ſed minus rectè: nil enim tale ſignificat Heb. יכין *iachin.* Vnde Septuag. *Cor viri cogitat iuſta, vt à Deo dirigatur greſſus eius.* S. Cyprian. tract. de zelo ſub finem: *& à Deo dirigentur greſſus eius.* Sed quæ & qualia iuſta cogitabit iuſtus, vt diſponat viam ſuam? Audi ea tradentem S. Cyprian. ibid. *Habes* inquit *multa quæ cogites, paradiſum cogita, quo Cain non redit, qui zelo fratrem peremit. Cogita cæleſte regnum, ad quod non niſi concordes atque vnanimes Dominus admittit. Cogita quòd filij Dei hi ſoli poſſint vocari, qui ſint pacifici, qui natiuitate cæleſti à lege diuina ad ſimilitudinem Dei Patris & Chriſti reſpondeant adunati. Cogita ſub oculis nos Dei ſtare, ſpectante ac iudicante ipſo conuerſationis ac vitæ noſtræ curriculo decurrere, peruenire nos tunc demū poſſe, vt eū videre contingat, ſi ipſum nūc videntē delectemus actibus noſtris, ſi nos dignos gratia eius & indulgētia præbeamus, ſi placituri ſemper in regno, in hoc mūdo ante placeamus.*

Senſus vulgatæ lectionis eſt, q. d. Homo cum generali Dei concurſu cogitat & diſponit opera naturalia, cum concurſu verò eiuſdem ſupernaturali cogitat & diſponit opera virtutum ſupernaturalia, quæ illi agenda incumbunt: at verò neuter concurſus Dei ſufficit, vt id quod cogitauit homo, opere exequatur, ſed ad hoc opus eſt noua & ſingulari Dei gratia, quæ difficultates omnes in executione occurrentes ſubmoueat, vel complanet, vel ſuperet: ſignificatur ergo hîc, quòd concurſus & gratia ſubſequens maior ſit magíſque neceſſaria quàm præueniens, iuxta illud Apoſtoli: *Deus eſt qui operatur in vobis, velle & perficere pro bona voluntate.* Philip. 2.

Secundò Tigurina vertit: *Cor hominis deliberat de via ſua.* Vatab. *diligenter excogitat viam ſuam*, q. d. Hominis officium eſt diligenter, prudenter & ſollicitè præmeditari, quid ei agere conueniat illúdque Deo commendare: quòd ſi id vt par eſt fecerit eo modo, quem paulo ante expoſui; ſanè Deus diriget, id eſt rite diſponet, ac fortunabit & proſperabit actiones eius: ſcilicet efficiet primò, vt illæ rectæ, prudentes & ſanctæ ſint. 2. vt felicem ſortiantur effectum. Simile eſt quod de lingua dixit ℣. 1. *Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam.* Hinc aliqui Theologi ſic exponunt, q. d. conſtitutus in gratia Dei poteſt per liberum arbitrium gratia imbutum proponere Deum nunquam lethaliter, imò nec venialiter deliberatè offendere, caſtitatem ſeruare, tentationes omnes ſuperare; ſed Domini eſt dirigere greſſus eius, hoc eſt, ſed id ſine nouo & quotidiano Dei auxilio præſtare non poteſt. Simile eſt in lingua: iuſtus enim proponit Deum numquam verbo otioſo aut noxio offendere, ſed indiget peculiari Dei auxilio, vt id re ipſa præſtet, vt ſcilicet non labatur in lingua, Deúmque vllo ſermone offendat. Significat ergo Salomon, gubernationem linguæ & greſſuum directionem poſt propoſitum cordis eſſe à ſolo Deo: quia ſolius Dei eſt auferre omnia interna & externa impedimenta, quæ gubernationem linguæ & directionem greſſuum impedire ſolent. Hæc ergo optimo iure dicitur gratia ſubſequens, qua homo opere ipſo confirmatur & perficitur in bono propoſito, & ablatis impedimentis in eo vſque ad opus conſummatum perſeuerat, ita ex S. Auguſt. Gabriel. Vaſquez 1.2. tomo 2. diſp. 185. n. 50. Quocirca ita contra Pelagianos orare fideles docet Concil. Arauſic. cap. 2. *Largire*, inquit, *ſupplicibus tuis, vt cogitemus te inſpirante quæ recta ſunt, & te gubernante eadem faciamus.* Et Eccleſia in ſecreta pro iter agentibus orat: *Et viam illorum præcedente gratia tua dirigas, & ſubſequente comitari digneris.* Et S. Hieron. dial. 3. contra Pelag. *Iam*, ait, *in Domini poteſtate eſt, vt id quod cupimus, quod laboramus, quod nitimur, illius ope & auxilio implere valeamus:* probat idipſum exemplo Regis Aſſueri, qui varijs cogitationibus diſtractus poſt epulas, quando ſomnus faciliùs obrepere ſolet, dormire tamen non potuit ita diſponente Deo propter redemptionem populi ſui. Vbi nouā agnoſcit gratiā quoties opere exequimur id quod deſideramus, aut periculis imminētibus liberamur.

Gratia ſubſequens maior antecedente.

Diuinatio in labiis regis: in iudicio non errabit os eius. Pro *errabit* Heb. eſt ימעל *iimal*, id eſt vt vertit Aquila & Theod. *non prænaricabitur os eius.* Chald. *non mentietur.* Symm. *non faciet iniuriam.* Vers. 10.

Primò aliqui hæc exponunt imperatiuè, q. d. labia regis ſint veracia, ita vt in iudicio non errent, nec illud in gratiam cuiuſpiam peruertant, ſed reſponſa ſententiæ eius ita ſint vera & certa, vt videantur eſſe oracula, ac rex ipſe ita ſit verax & fidelis neminem fallendo omnibúſque fidem datam præſtando, vt videatur ipſe eſſe fatidicus & fata decernēs, inquit Aben Ezra. Iſidorus clariùs & alij. Vnde Vatab. ſic vertit & explicat: *Velut diuinatio eſt ſuper labia regis, id eſt diuina quædam loqui debet.* Et Lyran. diuinatio inquit, id eſt diuinarum rerum lectio ſit in oculis & labijs regis. Hoc etymon diuinationis ridiculum & alienum eſt. Res tamen olim fuit vera. Sic enim de Rege ſancit Deus Deuter. 17. 18. *Poſtquam autem ſederit in regni ſui ſolio, Deuteronomium legis huius deſcribet ſibi in volumine*, &c. *legétque omnibus diebus vitæ ſuæ vt diſcat timere Dominum.*

Secundò, alij priorem partem accipiunt aſſertiuè, poſteriorem imperatiuè. Vnde Tigur. vertit: *Oraculā ſunt quæ de labiis regis procedunt dum pronunciat: ne ergo præuaricetur os eius.*

Tertiò Vatab. rurſum ſic exponit, q. d. *quando prophetia eſt in labiis regis, tunc in iudicio non ſolet mentiri os eius.*

Quartò, meliùs alij paſſim vtramque partem accipiunt aſſertiuè & abſolutè. Hoc enim exigit verſio vulgata, Septuag. Hebr. Chald. & cæteri Interpretes. Verùm qua ratione id verum eſt? Scimus enim Achab, Ieroboam, Manaſſem alióſque reges impios erroneas & impias dictaſſe ſententias. Reſpondeo: Salomon loquitur non de Tyrannis, nec de regibus infidelibus & impijs quales fuere iam recenſiti, ſed de regibus fidelibus, pijs, probis & iuſtis, qui æquè &

ſapienter regio munere funguntur, & regnum dignè adminiſtrant, vti veros reges decet, qui probè regis officium exercent, omnéſque regiæ obligationis numeros explent. Hi enim ſunt vicarij Dei, & veluti dij quidam terreſtres, iuxta illud: *Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes*. Pſal. 81. 6. quibus proinde Deus peculiari ope aſſiſtit & cooperatur, vt ſubditos iuſtè & ſapienter regant iuſtas leges ſanciendo, & veris ſententiis lites dirimendo: ſenſus ergo eſt, q.d. edicta, placita & ſententiæ iuſti probique regis accipienda ſunt vt oracula Dei, cuius loco præeſt populo, quique ei in Deum & iuſtitiam intento & defixo, velut vicario ſuo aſſiſtit, ne in mandando vel iudicando erret. Si enim rex edicta & ſentẽtias ferat iuxta leges & iura, ac ſi ſapientes conſiliarios in conſiliũ adhibeat, eorúmque iudicium ſequatur, vtique non errabit: quia ſemper & vbique conformabit ſe dictamini legum & ſapientum: hoc autem dictamen eſt prudens, & practicè verum certúmque. Porrò hæc ſententia maximè locum habet in rebus & ſententiis obſcuris, dubiis & perplexis, ſiue eæ ſint facti ſiue iuris: quædam enim iuris decreta adeo obſcura ſunt, vt videantur eſſe ænigmata, quæ quaſi diuinando reſoluere & interpretari debet rex vel imperator. In iis ergo ſi rex ſapientum conſilio vtatur Deúmque inuocet, vtique is eum diriget, vt veram iuſtámque ſententiam proferat: vti aſtitit Salomoni in iudicio meretricum, qui infantem viuum veræ matri aſſignauit, eo quòd ſolerter in illa viſcera amoris materni perſpiceret. 3. Reg. 3. 26. Tunc enim ſententia regis quandã diuinationis ſpeciem habet. Vnde & priſci Romani iudicium rei obſcuræ & incertæ, verbi gratia, vter accuſatorum eſſet deligendus, vocabant diuinationem. Cauſam dat Gellius lib. 2. cap. 4. *Diuinatio* inquit *iudicium appellatur: quoniam diuinare quodammodo iudicem oporteat, quam ſententiam ſeſe ferre par ſit* &c. *quod in aliis quidem cauſis iudex ea qua dicit, quaque argumentis vel teſtibus demonſtrata ſunt, ſequi ſolet. In hac autem re cum deligendus accuſator eſt parua admodum & exilia ſunt, quibus moueri iudex poßit, & propterea quinam magis ad accuſandum idoneus ſit, quaſi diuinandum eſt.* Hinc Actio Ciceronis in Verrem vocatur diuinatio. Simili modo de doctore quis dicere poſſet: diuinatio in ore doctoris: in doctrina non errabit os eius. Et de Confeſſario: Diuinatio in ore Confeſſarij: in iudicio conſcientiæ non errabit os eius. Idem dicas de Conſiliariis, Iuriſconſultis, Medicis ac quarumuis artium profeſſoribus. Si enim quiſque artis ſuæ præſcripta & dictamina ſequatur vti debet, in artis ſuæ exercitio non errabit. Huc ſpectat illud: *Sacerdotes viuãt vt numina, loquantur vt oracula*, & vt ait Malachias cap. 2. 7. *Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt.*

Tacitè ergo Salomon hac ſententia monet reges ſuæ dignitatis & officij, vt meminerint ſe Dei eſſe quaſi internuncios & prophetas, ac proinde ſumma prudentia, diligentia, moderatione & maturitate in iudicando & præcipiendo vtantur, vt diuinæ videantur eſſe eorum ſententiæ ac ſanctiones. Viciſſim monet ſubditos, vt decretis ſuorum regũ & principum non ſecus quàm oraculis diuinis obtemperent, candidè ea interpretando & benignè amplexando, ac animosè ea defendendo & propugnando. Veritas huius ſententiæ liquet ex codice iuris ciuilis, in quo extant leges Theodoſij, Conſtantini, Valentiniani, Iuſtiniani &c. adeò iuſtæ,

A prudentes & veræ, vt quot ſunt decreta, totidem
videantur eſſe oracula. Similia ſunt dicta Cyri apud
Xenophontem, & Alphonſi Regis Aragonũ apud
Æneam Syluium & Panormitanum. Denique talia
ſunt Apophthegmata Regum apud Plutarchũ.
Regis ergo vox & ſententia vocatur diuinatio — *Regis ſententia oraculum.*
primò, quia apud omnes rata & firma eſt tantæque
auctoritatis, ac ſi eſſet quaſi oraculum, cui refragari 1.
eſt nefas. Secundò, quia os regis eſt quaſi os Dei: 2.
Deus enim per regem loquitur, leges fert regítque
populum. Rurſum omnis lex regum deriuatur à
lege æterna, quæ eſt in mente Dei. Deus ergo eſt
primus ſummúſque legiſlator, qui per reges &
principes leges & decreta ſancit; hinc vocantur
ſanctiones quaſi ſancitæ à ſancto Deo. Tertiò, quia 3.
rex iubet & ordinat de rebus futuris, ſicut diuini
diuinant futura. Quartò, quia reges in ferendis legibus
& ſententiis præuident futura commoda vel
incommoda, & iuxta ea dicta & decreta ſua moderantur.
B Quintò, quia ſubinde res adeò obſcuras & 5.
implexas decidunt, vt diuinare videantur. Vnde
l. 10. Codice de legibus ait Imperator: *Quis legum
ænigmata ſoluere & omnibus aperire idoneus eſſe videbitur,
niſi is cui ſoli legislatorem eſſe conceſſum eſt?*
Sextò, quia reges & principes ſancti ſubinde fuerunt 6.
veri prophetæ, vti fuit Moſes, Ioſue, Samuel,
David, Salomon, quorum proinde oracula extant
in Pentateucho, libr. Ioſue, Iudicum, Regum. Septimò, 7.
quia reges Iudæorum, vti paulo ante dixi,
debebant ex lege Dei & Deuteronomio iudicare
& regere populum. Eorum ergo decreta erant oracula
Dei, vt pote petita ex Deuteronomio. Denique
*cor regis in manu Domini, quocunque voluerit inclinabit
illud.* Prouer. 21. 1. Sciant ergo reges &
principes ſe vt bene regant, Deo niti ab eóque regi
C debere, iuxta illud Prouer. 8. 15. *Per me reges regnãt,
& legum conditores iuſta decernunt*: ac proinde cum
Deo per orationes crebras conuerſari, illíque eſſe
familiares aſſueſcant, vt eius in regenda Reg. digna
ſeſe faciant organa & inſtrumenta. Orent ergo
cum Salomone Sapient. 9. 4. *Da mihi ſedium tuarum
aßiſtricem ſapientiam* &c. *vt mecum ſit & mecum laboret,
vt ſciam quid acceptum ſit coram te, & erunt accepta
opera mea, & diſponam populum tuum iuſtè, &
ero dignus ſediũ patris mei.* Quocirca Agapetus Diaconus
in Admonit. Iuſtinianum Imp. ita admonet
num. 9. *Sollicitam Imperatoris animam ſpeculi in modum
abſtergi oportet, vt diuinis ſplendoribus ſemper
coruſcet, rerúmque diſtincta iudicia inde condiſcat.
Nihil enim adeo facit quæ peragenda ſunt conſpicere,
atque cuſtodire eam perpetuò ſinceram.* Hinc Moyſes
D in dubiis omnibus conſulebat Deum, eumque ex
Tabernaculo ſibi reſpondentem audiebat. Eundẽ
conſulebat & audiebat Dauid cæterique reges
Iſraël per Pontificem, Vrim & Tummim indutum.
1. Reg. 14. 17. Etc. 23. 2. & c. 28. 15. Hinc &
Gentium legiſlatores vt legibus ſuis pondus darẽt,
finxere ſe cum diis colloqui, vt Lycurgus Spartanorum
cum Apolline, Numa Pomp. Romanorum
cum Dea Ægerea, Minos Cretenſim cum
Ioue, Zaoraſtes cum Numine, Zamolxis cum Veſta,
Menas cum Mercurio, Mahomet cum Angelo.
Quare leges & edicta ſua aſſerebant eſſe diuinationes
& Deorum oracula.

Allegoricè hæc ſententia veriſſima eſt in Chriſto, qui eſt Rex regum & Dominus dominantium, ac prima veritas, vt in iudicio errare nequeat; ſed omnia eius dicta ſint diuinationes & oracula. ita Beda: *Illum* ait *ſignificat regem, de quo dictum eſt Pſal.*

71.1. *Deus iudicium tuum regi da. Quis eſt enim regum temporalium, qui nunquam erret in iudicio? in cuius labiis eſt diuinatio quia non ſuorum ſolummodo ſermones & facta dirigit, ſed & Gentilium vates, qui vulgo diuini appellantur, quid ſciſcitantibus reſpondeant, illo intus indicante diſponitur.* Rurſum Chriſtus hanc dotem communicauit Pontificibus. Nam de Pontifice veteris Teſtamenti ita ſancitum eſt Deuteronom. 17. 8. *Si difficile & ambiguum apud te eſſe iudicium perſpexeris* &c. *venies ad ſacerdotes Leuitici generis & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, quæréſque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem* &c. *Qui autem ſuperbierit nolens obedire ſacerdotis imperio* &c. *morietur homo ille.* Vnde Caiphas licet impius, tamẽ quia Pontifex oraculum protulit, quòd expedit vnum hominem mori pro populo, vt non tota gens pereat. Iohan. 11. Multo magis aſſiſtit Chriſtus B Pontificibus noui Teſtamenti, vt in decretis fidei & morum non errent, vti docent orthodoxi. Vide Bellarm. trac. de Pontifice. Myſticè Auctor libri de eſſentia Diuinitatis, qui extat tom. 4. S. Auguſt. *Labia Domini* inquit *vtriuſque teſtamenti conſonantia intelliguntur, de quibus duobus teſtamentis in Prouerbiis ſcriptum eſt: Diuinatio in labiis eius: in iudicio non errabit os eius*, q. d. iudicium de rebus fidei & morum petitur ex vtroque teſtamento, nouo ſcilicet & veteri, quæ ſunt quaſi duo labia Dei, ideóque illud certum eſt & inſtar diuinationis atque oraculi. Vtrumque enim teſtamentum eſt Dei qui eſt Rex regum, oraculum.

VERS. 11. *Pondus & ſtatera iudicia Domini ſunt: & opera eius omnes lapides ſacculi*, ita legendum cum Roman. & Hebr. non *ſæculi*, vti perperam legunt Beda & alij. Antiqui enim ait Vatab. deſignabant pondera lapillis, ideo lapides pro pondere accipiuntur: ſolebant autem aſſeruari in ſacculis Hebr. C *Statera & bilances iudicij Domino: & opus eius omnes lapides crumenæ.* Pro *pondus* enim Hebr. eſt פלס *peles*, ideſt æquilibratio ſtateræ, lingula, amuſſis, regula in bilance, vel id quod libripens manu tenet, dum libra rem ponderat. Radix enim פלס *palas* ſignificat æquilibrare, trutinare, rectificare, regulare. Vnde aliqui vertunt: *Regula, vel æquilibrium & bilances iudicium Domini.* Iam Primò Tigur. ſic vertit & explicat: *Statera, bilanx, iudicium Domini ſunt: omnia pondera opus eius ſunt*, q. d. ait Vatab. Omnia quæ inuenta ſunt ad ſeruandam iuſtitiam inter homines, qualia ſunt ſtatera, bilanx & pondera iuſta, non tam hominum inuenta ſunt quàm iudicia Domini, ideſt

Ius ponderum à Deo. iuſto Dei iudicio conſtituta & ſancita, ideoque ſancta ſanctéque cuſtodienda, vt qui ea violat non tam humana quàm diuina ſtatuta ſacrilegè violaſſe D videantur. Deus enim iuſtiſſimus ad iuſtitiam, indéque ſocietatem & pacem conſeruandam inter homines voluit & ſanxit, vt pondera cæteráque iuſtitiæ inſtrumẽta ſint æqua & iuſta. Fauet Chald. qui vertit: *Pondus & ſtatera iuſta à facie Domini ſunt: & opera eius omnia pondera veritatis*, id eſt vera & æqua. Et Aben Ezra: *Statera* inquit *& bilances iudicij Domino ſunt, ideſt propter Dominum ſunt: ille enim præcepit, vt æquo pondere & trutina iuſtum vnicuique tribuatur. Rurſum Domino vel Domini ſunt, hoc eſt Dominus eorum æquitate & rectitudine delectatur.* Sic & Caiet. Ianſen. & Baynus. Hic ſenſus ex Hebræo valde appoſitus & genuinus videtur.

Secundò Septuag. vertunt: *Momenta ſtateræ iuſtitia apud Deum: opera autem eius pondera iuſta.* Symmac. *pondus & ſtatera iuſtæ apud Deum* &c. Theodot. *Opera eius omnia pondera marſupij*, quod Auctor Ca- A tenæ Græc. ſic explicat: *Non quouis modo iuſtus eſt Deus; ſed ita iuſtus & æquus, vt omnia eius opera ad amuſſim, & quaſi ad libellam ſint redacta. Vt illa enim, quæ ad bilancem expenduntur ad eam rediguntur æqualitatem, vt nullum prorſus exceſſum aut defectum admittant: ita omnia opera Dei ad iuſtum pondus exactiſſimè ſunt facta.*

Tertiò Syrus vertit: *Bilances ſtateræ iudicium Domine: omnia opera eius pondera veritatis.* Et Noſter: *Pondus & ſtatera iudicia Domini ſunt*: Licet enim in Hebræo ſit in genitiuo: *ſtatera vel bilances iudicij Domino ſunt*, tamen in re hoc idem eſt quòd, *pondus & ſtatera iudicia Domini ſunt.* Nam *bilances iudicij* vocantur *iudicia Dei*, in ſtatera & bilancibus iuſtitiæ ad amuſſim librata & examinata, hoc eſt iuſtiſſima & æquiſſima. Ergo *bilances iudicij*, ideſt *iuſtæ*, vt vertit Symm. ſunt ipſa iudicia Dei iuſtiſſima: B aut per Hyppallagen *ſtatera & bilances iudicij* vocatur iudicium ſtateræ, ideſt in ſtatera & bilancibus appenſum & libratum: tale enim eſt omne Dei iudicium & opus, quod vndequaque iuſta ſua habet libramenta. Denique Hebræi ſubinde per Antiptoſin ſumunt regimen genitiui pro nominatiuo abſoluto, puta *ſtateræ iudicij* pro *ſtatera iudicium Domini eſt.*

Iam R. Salomon ſic exponit, q. d. iudicia Domini ſunt pondus, ideſt iuſtitia mortalium & crimina à Deo velut pondere & ſtatera, iuſta librantur. R. Leui verò hæc refert ad v. præcedentem: *Diuinatio in ore regis, in iudicio non errabit os eius.* Mens enim, inquit ipſe, eſt inſtar regis in homine. Mens ergo erit veluti diuina & diuinans, vt in iudicio non erret, ſi pondus & ſtatera eius ſint iudicia Domini, ideſt ſi recto rationis pondere & libratione examinet & iudicet, quid coram Deo iuſtum ſit; quid ſci- C licet bonum ſit, quid malum; quid Deo gratum, quid ingratum; quid temporaneum & vanum, quid æternum & ſolidum, vt caduca ſpernat & æterna ſectetur. Verùm hoc ſymbolicum eſt & myſticum. Igitur ad literam ſenſus eſt, q. d. Dei iudicia ſiue propriè dicta, ſiue quæ metonymicè vocantur iudicia & iuſtificationes, quia æqua & iuſta, puta ipſa Dei mandata & præcepta ſunt pondus & ſtatera, id eſt exactiſſima & iuſtiſſima, perinde ac ſi ad amuſſim & æquilibrium in ſtatera appenſa forent: ſic enim re vera appenſa & librata ſunt in ſtatera iudicij, mentis & cenſuræ diuinæ. *Et opera eius omnes lapides ſacculi*, ideſt opera Dei paria & ſimilia ſunt omnibus lapidibus ſacculi, id eſt quibusvis ponderibus etiam ad amuſſim exactis & iuſtis, quæ pondera olim erant lapides qui ad ponderandum ſeruabantur in ſacculis; quia ſcilicet omnia Dei D opera ita perfecta & exacta ſunt, vt nihil eis addi vel detrahi poſsit. ita Beda, Lyran. Hugo, Dion. & alij paſsim.

Portò iudicia Dei propriè dicta ſunt varia: Iudicia Dei multa.
1. primò ſunt ſupplicia, quæ iuſtè Deus peccatoribus ad menſuram ſcelerum admetitur & infligit. Vnde Mauricius Imperator ob ſcelera à Phoca cum filiis occiſus, moriens pœniténſque exclamabat: *Iuſtus es Domine & rectum iudicium tuum.*
2. Secundò ſunt præmia, quæ iuſtis tum in hac vita tum in futura pro menſura meritorum Deus rependit.
3. Tertiò ſunt variæ condiciones, ſtatus & ſortes hominum, verbi gratia, quòd hic ſit pauper ille diues, quòd hic ſit æger ille ſanus, quòd hic ſit felix ille infelix, quòd hic ſit rex ille plebeius, quòd hic ſit doctor ille idiota; quòd hic ad imum, ille ad medium, iſte ad ſummum gratiæ gradum prouehatur,

ſiátque Apoſtolus & martyr &c. hæc omnia, ſi homines ſpectes, videntur fortuita, ſortes & caſus: at ſi Deum earum auctorem reſpicias, ſunt iudicia, ideſt iuſto iudicio librata & diſtributa. Vnde myſticè Beda legens *ſæculi* pro *ſacculi*: *lapides ſæculi* inquit, *iuſtos & fide fortes appellat: quales eſſe deſiderabat Apoſtolus Petrus eos, quibus admonens dicit: Et vos tanquam lapides viui ſuperædificamini in domos ſpirituales. Nullus igitur ab initio ſæculi ſua virtute electus, & cœleſti ædificio aptus eſt: ſed eius potius opere, qui omnia in pondere & menſura & numero conſtituens vnicuique, ſicut voluit, menſuram fidei & gratiarum diſtribuit.*

4. Quartò ſunt tentationes & tribulationes: has enim iuſto iudicio ita librat Deus, vt viribus hominis tum naturæ, tum gratiæ congruant & commenſa ſint, vt ferendo ſint, iuxta illud 1. Corint. 10.13. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet cum tentatione prouentum.* Rurſum ſicut in libra ſi in vna bilance pondus imponas, altera prius depreſſa attollitur: ſic Deus onus tribulationis corpori & portioni animæ inferiori imponit, vt pars ſuperior & mens priùs in terram & terrena depreſſa ſeſe eleuet, & attollat ad Deum & amorem cœleſtium. Inſuper ſicut aurum igne excoctum in libra appenditur: ſi enim in ea æquale dat pondus, quod habuit ante ignis examen, ſignum eſt fuiſſe purum, nec quicquam habuiſſe ſcorię: hæc enim igne conſumitur; itáque conſumpta auri pondus imminuit: ſin inæquale & minus reddit pondus, ſignum eſt fuiſſe impurum & ſcoria mixtum: ignis enim ſcoriam excoquens quantum ſcoriæ, tantum & ponderis auro ademit. Sic pariter Deus tentatione & tribulatione explorat iuſtorum robur & conſtantiam: ſi enim nihil de ea in tentatione iuſtus deperdat, ſignum eſt, illã fuiſſe puram & ſolidam: ſin aliquid illi tentatio detrahat, ſignum eſt, illam fuiſſe mixtam & infirmam: quantum enim ſui roboris deperdidit, tantum infirmitatis & miſturæ amoris carnalis habuit. Vnde Iob cap. 31.6. *Appendat me* inquit *in ſtatera iuſta, & videat ſimplicitatem meam.* Heb. *& videat perfectionem vel integritatem meam.*

VERS. 12. *Abominabiles regi qui agunt impiè: quoniam iuſtitia firmatur ſolium,* Heb. *Abominatio regum facere impietatem: quia in iuſtitia firmatur* (Chald. *dirigitur*) *ſolium*, Septuag. *Abominatio regis qui facit mala: cum iuſtitia paratur ſolium principatus.* A Deo deſcendit ad regem, qui eſt viua Dei in terris imago, q.d. rex qui veri regis munus & decus implet, imitatur Deum: ſicut enim Deus in ſuis iudiciis & operibus eſt iuſtiſſimus, ita viciſſim rex ſapiens & probus abominatur omnem iniuſtitiam & impietatem cum iis qui eam operantur, ac proinde iuſtã in eos exercet vindictam bonis & vita eos mulctando, vt probos ab eorum iniuriis & ſcandalis defendat & tueatur. Rationem à priori ſubdit dicens: *Quoniam iuſtitia firmatur ſolium: iuſtitia,* ideſt iuſta vindicta impiorum & iuſtis prẹmiis piorum, quo fit vt omnis iniuſtitia & impietas è regno exulet, ac iuſtitia pietáſque dominetur & triumphet. Sic enim & regna & reges in regnis firmantur & proſperantur: tum quia iuſtitia eſt cauſa pacis, concordiæ, commerciorum, opum & bonorum omnium: tum quia Deus reges & regna, in quibus viget iuſtitia, roborat, ditat & proſperat. Hinc ſolium Salomonis gradatim à duodecim leonibus ex auro elaboratis ſuſtentabatur 3. Reg. 10. Leones enim ſunt ſymbolum fortitudinis, ac robuſtæ iuſtitiæ & vindictæ in impios. Significabant ergo Salomonem fortitudine iuſtitiæ, perque robuſtas vindictas impiorum quaſi per gradus aſcẽdiſſe ad regni ſolium, in eóque confirmari & roborari. Salomõ enim initio regni occidit Ioab, Semei, Adoniam alióſque quorum ſcelera punire nequiuerat Dauid, ſed eorum vindictam moriens commiſerat Salomoni. 3. Reg. 2. iuxta illud Prou. 20.26. *Diſſipat impios rex ſapiens, & incuruat ſuper eos fornicem.* De quo ibidem plura. Ex aduerſo reges, qui non tam regis quàm tyranni vitam agentes amant fouentque impios, & ſeſe & regna euertunt, vt patet in omnibus regibus Iſraël ſchiſmaticis à primo rege Ieroboam vſque ad vltimum Oſee. lege lib. 4. Regum.

Voluntas regum labia iuſta: qui recta loquitur, diligetur, ita legendum cum Rom. Hebr. Græcis, non *dirigetur* vt legit Beda & alij, q.d. *qui recta loquitur rectis paſſibus dirigetur in vitam æternam*, ait Beda. VERS. 13.
Hebr. *Beneplacitum* (ita Aquila & Theodot.) *vel beneuolentia regum labia iuſtitiæ: & loquens recta diligetur;* vel vt Vatab. *Placent regibus labia iuſta, & recta loquentem amant.* Septuag. *Accepta regi labia iuſta, & ſermones rectos diliget.* Chald. *Et verbum rectorum diligitur.* Syrus *diliget.* A factis deſcendit ad verba, q.d. ſicut rex ſapiens & probus odit iniuſta opera, amat iuſta; ita pariter odit iniuſtos ſermones, iuſtos amat & recta loquentes diligit, colit & exaltat. Deſcribit ideam veri regis: ſignificat enim non quales reges ſint, ſed quales eſſe debeãt. Multi enim reges & principes in aulis habent adulatores, paraſitos & hypocritas, qui cum improbi ſint, ſimulant ſe probos, vt palpando & adulando principibus, ab eis ad opes & dignitates euehantur. Hi non iuſta nec recta, ſed blanda, & ea quæ principum concupiſcentiæ & ambitioni iucunda accidere ſciunt, loquuntur: quare eos ſecum trahunt in ſcelus & ruinam. Vnde Alphonſus Aragonum rex, teſte Panorm. lib. 3. de eius geſtis, adulatores comparabat lupis. Nam ſicut lupi titillando & ſcalpendo aſinos vorare ſolent, ſic adulatores blanditiis ſuis ac mendaciis perniciem principibus intendunt. Conſtantinus verò Imper. aſſentatores & paraſitos vocabat tineas & ſorices palatij, teſte Nicephoro eiúſque Scholiaſte lib. 8. cap. 54. Audi Senecam Epiſt. 21. *Monſtrabo tibi cuius res inopia laborant magna faſtigia, & quid omnia poſſidentibus deſit: Vnum ſcilicet qui verum dicat: dum nemo ex animi ſententia dicit aut ſuadet, ſed adulandi certamen eſt vnum amicorum omnium officium.* Monet ergo Salomon hic reges, vt adulatores qui blanda, ſed noxia ſuggerunt, quaſi peſtes deuitent, accerſant verò ſibi viros iuſtos, graues, probos, qui vera, iuſta, recta conſilia ſuggerant, etiam ſi principibus ſubinde iniucunda, ſeuera & moleſta accidant. Viciſſim ſubiungens, *qui recta loquitur diligetur*, Monet conſiliarios & aulicos vt recta & ſana, licet auſtera principibus dent conſilia: Eſto enim initio eos experturi ſint minus beneuolos & fauentes, tamen comperta tandem eorum ſinceritate fide & veritate Principum amorem ſibi conciliabunt, ac prior auſteritas in beneuolentiam, auerſio in gratiam, horror in dilectionem conuertetur. Ex aduerſo ſi eis adulando blanda pro ſaluriferis, ficta pro veris ſuggerant, cum hæc fictio, vt fit, deprehendetur, eorum indignationem indéque mortem incurrent. Nam vt ſequitur: I*ndignatio regis nuncij mortis.* Vnde Auctor Catenæ Græc. ſic explicat: *Et Chriſto Domino, & Regi cuicunque fideli & probo labia iuſta ſunt accepta. Nam vt veritatem ſi-*

dei habere, & iuſtitiæ incumbere res ſunt, quæ ad Regis A *regníque promotionem plurimum faciunt. Si ergo rex es, Regem Chriſtum imitare: quod ſi illum imitari non conaris, vtique veri regis nomine non es dignus, neque iuſtum illius iudicium euades. Neque enim priuatorum tantùm hominum iudex eſt Chriſtus, verùm etiam regum & principum.*

Myſticè Beda: *Reges* inquit *dicit ſanctos, qui vitiis principaliter imperare, & virtutibus animæ quaſi obſequentium comitum cuneis ſtipari conſueuerunt; de quibus dominus: Multi inquit prophetæ & reges cupierunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt.* Luc. 10. *Alioquin reges terreni multum ſæpe labia iuſta deteſtantur, vt Herodes Ioannis: propter quod eum & capite puniuit.*

VERS. 14 *Iudignatio regis nuncij mortis: & vir ſapiens placabit eam.* Heb. *Ira regis legati mortis: & vir ſapiens expiabit illam.* Septuag. *Furor regis nuncius mortis: & vir ſapiens placabit eum.* Chald. *Indignatio regis angeli mortis ſunt: & vir ſapiens extinguet eam.* R. Salomon: *Regis indignatio eſt velut nuncius necem nuncians: vel eſt velut qui ad mortem inferendam à rege mittitur.* Aben Ezra: *Regis ira eſt velut angelorum mortis indignatio, qui impios interneciòni dedunt.* R. Leui hanc ſententiam nectit præcedenti, q.d. rex cum videt ſe ab adulatore vel hypocrita blanda, ſed iniuſta & noxia ſuggerente deceptum, eúmque falſa pro veris, damnoſa pro vtilibus ſuaſiſſe, ob eiuſmodi fallaciam vehementer iraſcitur & indignatur, adeò vt hæc ira ſit velut deſtinatio ad mortem, imò mortis index & nuncius. Iam

Primò, Noſter Salazar mortem regis ipſius indignantis accipit, quaſi Salomon reges abſterreat ab indignatione, quòd illâ ſibi ipſi mortem præſagiant & accerſant, q.d. *Indignatio regis nuncij mortis*, id eſt, Rex ille, qui ob leues cauſas indignari & in ſuos ſæuire ſolet, manifeſtiſſimam ſuæ mortis præſenſionem habet: nam ſubditi ſæuitiam & difficiles Principis mores ægrè ferentes illum ſæpius aut veneno, aut proditione, aut ſeditione oborta de medio tollunt.

Et vir ſapiens placabit eam, id eſt, cum Regem tanto diſcrimini ira obiiciat, vtique vir qui ad regnum ſapientiam affert, iram ſuam temperat, atque mitē & facilem & clementem ſe ſubditis præbere ſtudet: clementia enim atque facilitas morum ante alia Principem tuentur, adeò vt nullum vel copioſius vel fortius ſatellitium Principibus adeſſe poſſit, quàm humanitas & clementia, vt docet Plato in 1. dialogo de regno circa medium. Alij paſſim communi conſenſu mortem non regis irati, ſed eius cui rex iraſcitur intelligunt. Vnde

Secundò, Hugo cenſet moneri hîc reges, ne indignationem ſuam in quempiam conceptam exteriùs oſtendant, eo quòd hæc oſtenſio miniſtris regis illi gratificari volentibus ſit occaſio & ſtimulus, vt necem ei, cui rex eſt iratus, denuncient, imò re ipſa inferãt; vt deinde eam regi annuncient, itáque eius gratiam ſibi concilient. Exempla dat Hugo: Primò quidem illius, qui Dauidi Saulis Regis
2. Reg. 1. 15. mortem denunciauit: & alterius qui necem Isbo-
2. Reg. 4. 12. ſeth eidem detulit: neuter quidem impunè. Eorum tamen animus erat Regis indignationi obſequi: neque enim mitiſſimos illius mores nouerat. Accedit etiam facinus illud à miniſtris Henrici 2. Anglorum Regis in D. Thomam Cantuarienſem admiſſum, qui vt Regis ſui furori obſecundarent, ſanctiſſimum Pontificem crudeliter peremerunt.

Tertiò planè & ſimpliciter, q.d. Indignatio regis eſt nuncij, id eſt nuncius (eſt Enallage numeri) mortis ei qui regem offendit, eique indignationem conciuit; ſicut è contrario hilaritas regis eſt nuncius & index vitæ lætæ & honoratæ, vt dicitur verſu ſequenti. Salomon enim ſicut verſu præcedenti oſtendit, quid regi placeat vel diſpliceat, ſic hoc verſu congruè ſubnectit quanti æſtimandum ſit regi placere vel diſplicere, puta quanti æſtimanda ſit regis indignatio vel beneuolentia, nimirum quòd hæc vitæ illa mortis ſit cauſa & prænuncia, vt ſubditi diſcant regem timere, colere & obſeruare, ait Auctor Catenæ Græc. Regum enim ira grauis & acerba eſt, tum quia cenſent maieſtatem regiam ſummè eſſe colendam; vnde ſi quis eam vel in minimo lædat grauiter indignantur, & quaſi proculcatæ maieſtatis ſuæ acrem vindictam parant: tum quia iræ iuncta eſt poteſtas: habet enim
B ſummam poteſtatem in vitam & necem omnium: poteſtas ergo acuit iram. Vnde Chald. & Septuag. vertunt: *Ira regis eſt angelus mortis.* Angelus autem mortis in ſcrip. dæmonem ſignificat, qui ſolet mortis eſſe nuncius, imò carnifex, q.d. *Ira regis Angelus mortis*, id eſt ira in Rege dæmon quidem eſt voluntarius, illum ad ſæuitiam & crudelitatem impellens. Et ſanè multi locum illum 1. Regum 19. *Et factus eſt ſpiritus Domini malus in Saul* de iracundia interpretantur, quæ Saulem tam vehementer concitabat, vt ſimilis arreptitio cuipiam fureret. Rurſum D. Baſilius in homil. de Ira. *Neque enim* inquit *enſis acus, neque ignis, neque horrendum aliquid animum ira intumeſcentem ſatis compeſcere valebit: non magis quàm à dæmonibus detenti, à quibus irati nihil nec forma nec animi affectu differunt.* Et rurſus iram, *voluntarium dæmonem appellat.*

C Senſus ergo eſt, q.d. Indignatio vel furor regis eſt velut nuncij mortis, quia, vt illi, terrorem magnum incutit, inſtantemque mortem aut grauem aliquam vltionem portendit, vt Heſter. cap. 7. patet in ira Aſſueri regis aduerſus Aman. Sic & poſtea Hinc cap. 19. comparatur rugitui leonis: *Sicut fremitus ait, Leonis ita & regis ira*, vbi & ſubditur per Antitheſin, quòd cum ſequenti conſentit parabola: *Et ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas eius.* Quãuis autem grauis ſit & periculoſa ira regis, ſapientia tamen vinci poteſt & placari. vnde ſequitur: *Et vir ſapiens placabit eam*: Quia ſcilicet ſapienti ſuo eloquio, aut ſolerti aliqua adinuentione iram regis contra ſe vel alios conceptam auertit & ſedat, vt patet de Ioab 2. Reg. 14. qui per ſolertiam mulieris Thecuitæ ſedauit iram Dauid contra Abſalon. ita Ianſen. Huc facit Gnome Bedæ in Prouerbiis: *Tempeſtas grandis eſt indignatio regis.* Et illa Senecæ: *Vbi*
D *ira cum potentia habitat fulmen eſt.*

Apologus elegans Capreæ & Leonis furentis, in hanc rem extat apud Gabriam:

Leonem inquit, *caprea vt vidit furentem:*
O fatum ferarum, ait, miſerrimum:
Si compos mentis intolerabilis es Leo,
Quomodo nunc furẽs non plena facies lachrymarũ?

Affabulatio: quod non oporteat eum, qui poteſtatem habet, excandeſcere: nec prudentis ſit eum ad iram prouocare, ſed illam omnino declinare.

Exemplum eſt in Domitiano Imperatore, quem ita pingit Plinius in Panegyr. Traiani: *In occurſu viſúque terribilis, ſuperbia in fronte, ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore ſuffuſa; non adire quiſquam non alloqui audebat tenebras ſemper ſecretúmque captantem, nec vnquam ex ſolitudine ſua prodeuntem, niſi vt ſolitudinem faceret;* quibus

quibus de cauſis omnibus inuiſus, à ſuis tandem domeſticis ob nimiam crudelitatẽ interfectus eſt. Quocirca Plinius Domitiano opponens Trajanũ ita eius humanitatem & beneuolentiam dilaudat: Cui inquit *ex conuictu ciuium multa voluptas, prouocando reddendóque ſermones: & cuius non ſolùm datur videre cubiculum, ſed ipſum principem cernere in publico:* Quibus officijs ita populũ ſibi deuinxit, vt optimi titulũ ab eo adeptus ſit, ac nouo Imperatori deinceps quaſi fauſti ominis gratulatione ab omnibus acclamaretur: *Auguſto felicior, Traiano melior.*

Myſticè Beda per regem accipit Chriſtum, cuius in die iudicij ira in reprobos erit tanta, vt ipſi dicturi ſint *montibus & petris: cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira Agni: quoniam venit dies magnus iræ ipſorum: & quis poterit ſtare?* Apocal. 6. 16. Hæc ergo ira Chriſti erit reprobis nuncius mortis, cũ in eos detonabit ſententiam & tonitruum æternæ damnationis, dicens: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & Angelis eius.* Matth. 25. 41. Sed vir ſapiens, qui ſcilicet ſapienter præuenit iram & iudiciũ Chriſti ſatagitque, vt in hac vita crimina caueat, vel ſi quæ commiſit, ea per pœnitentiam deleat, ac ſtudet per omnia placere Chriſto, hic vtique placabit eius iram, eumque placidũ & hilarem experietur in tremendo illo iudicij die, ac audiet optatam illam vitæ ſententiam: *Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi.* Matth. 25. 34.

Vers. 15. *In hilaritate vultus regis vita, & clementia eius velut imber ſerotinus.* Heb. *In luce faciei regis vita, & beneuolentia eius vt nubes ſerotinæ pluuia.* Chald. *In luce vultus regis vita, & voluntas eius quaſi nubes in ſerenitate.* Syrus, *vt nubes ſerotina.* Pagnin. clarè: *Cum illuxerit facies regis eſt vita; & beneuolẽtia eius, erit velut nubes ſerotinæ pluuiæ.* Vatab. *Serenus vultus regis ita eſt, & gratia illius velut nubes imbris ſerotini.* Septuag. aliò abeunt, vti inferiùs oſtendam. Lux faciei eſt ſerenitas, lætitia, hilaritas faciei, horum enim index & ſymbolũ eſt lux. Pro *imber ſerotinus*, Heb. eſt עב מלקוש *ab malcos*, id eſt *nubes* (in pluuiam reſoluenda vel reſoluta) *ſerotina*, vbi nota, in Palæſtina duplicem eſſe pluuiam, vnam in Octobri, cum iaciuntur ſemina, vt illa humore pluuiæ reſoluantur, & germinare incipiant, ac proinde hæc pluuia vocatur temporanea vel matutina: alteram in vere, cum matureſcunt fruges, vt grana humore pluuiæ alantur, grandeſcant & craſſeſcant; quæ proinde ſerotina dicitur eſtque gratiſſima, iucundiſſima & vtiliſſima, qualis eſt clementia regis, de duplici hac pluuia ſæpe dixi in Prophetis minoribus & Iacobi 5. 7. Denique ſicut verſu præcedenti mors, ſic & hoc vita vel regis ipſius vel aliorum, cui rex hilarem vultum oſtendit, accipi poteſt.

pluuia matutina & ſerotina quæ

Vnde primò aliqui vti mortem, ſic & vitam regis accipientes ſic exponunt, q. d. Sicut rex iratũ & truculentum vultum ſubditis oſtendens, eorum viciſſim iras in ſe prouocat, vt ei necem machinentur: ſic viciſſim ſi ipſe placidum, lætum & beneuolum vultum ſuis exhibeat, omnes ſibi conciliat, omnium amorem ad ſe rapit, vt eius vitã ſeruare, protegere & propugnare etiam cum vitæ propriæ periculo ſatagant. Quare regis beneuoli vita eſt in ſecuro, irati verò & ſæui vita magno obijcitur diſcrimini. Secundò, & magis genuinè vitã ſubditorũ accipias: hoc enim exigit altera pars Hemiſtichij: *Et clementia eius quaſi imber ſerotinus,* ſubditos irrigans & exhilarans.

A Senſus ergo eſt, q. d. Lucidus, id eſt ſerenus, lætus hilariſque vultus regis ſubditos allicit, recreat, exhilarat adeò vt eis vitã, id eſt florẽ lætitiámque vitalem afflare videatur: ſicut vice verſa vultus iratus vel mæſtus regis ſubditorũ animos cõſternat, pauidos mæſtóſque efficit, ac velut mortẽ quandã mæſtitiæ & mæroris eis aſpirat. Ratio eſt, tum quia rex eſt in populo id quod caput in homine: ſicut ergo ſanitas & hilaritas, æquè ac infirmitas & moleſtia capitis redundat in mẽbra ſibi ſubiecta, eiſque ſuã qualitatem imprimit: ſic pariter hilaritas vel ira & auſteritas regis ſubditos afficit, ſimilémque eis affectum imprimit. Quocirca docet Plutar. in Politicis, Principi tegendos eſſe animi affectus præſertim iras, metus & mærores ne ſubditis eoſdem imprimant. ita fecit Æneas in naufragij periculo, de quo Virgil. 1. Æneid.

Rex tegat ſuos affectus.

Cur

B *Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.*

Secunda, quòd à regis amore, vel ira vel odio pendeat ſubditorũ vita vel mors: Reges enim ſua poteſtate poſſũt & ſua volũtate cupiũt iis, quos amãt, vitã prorogare: iis verò quos oderũt mortẽ inferre. Baynus cẽlet eſſe metaphorã à luce auroræ, q. d. ſicut auroræ iã iã appetẽtis lux noctis tenebras diſcutit: ſic etiã iucunda Regũ facies mærorẽ, ac metum ex animis pellit, & ſimile puro, atque ſereno cœlo imperiũ efficit. Audi Senecã lib. de Clementia: *Verũ inquit mundi ſtatus gratior oculis, pulchriorque ſit ſereno & puro die: an cũ fragoribus crebris omnia quatiũtur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies eſt clemẽtis ac moderati imperii, quàm ſereni cœli atque nitẽtis. Crudele regnum, turbidũ tenebriſque obſcurũ eſt inter trementes, & ad repentinũ ſonitum expauéſcentes, nec eo quidẽ qui omnia cõturbat inconcuſſo.*

C Hinc de Chriſto rege regũ dicitur Pſal 109. *Tecum principiũ* (Heb. *nedaboth*, Græcè ἀρχὴ id eſt *principatus*) *in die virtutis tuæ: ex vtero ante luciferũ genui te.* Heb. *Ex vtero ab aurora tibi eſt ros adoleſcentiæ tuæ.* Aquila: *A vulua, ab aurora oriente, ſiue apparente tibi ros pueritiæ tuæ:* vbi ros, æquè ac aurora, mentis vultúſque Chriſti ſuauitatem, hilaritatem & dulcedinem ſignificat, ait R. Salomon.

Noſter Salazar cẽſet potius metaphorã peti à luce ſolis: nã vt ſol eſt oculorũ, ſic cordis lumen eſt ſapiẽtia. Rurſũ Rex in terra eſt id, quod ſol in cœlo & mũdo. Rex enim eſt ſol beneficẽtiæ, hilaritatis & vitæ toti regno, q. d. *In luce vultus Regis vita*, id eſt, Regis facies ſerena & beneuola ſolẽ imitatur, cum candidiſſimè lucet. Sicut enim ſol radiis ſuis cũcta fouet & rebus omnibus vitã, riſũ & lętitiã inſpirat:

D ſic etiam beneuolentia & gratia Principis ſubditos erigit, & iucundã quandã amænitatẽ amænamque lætitiã illis affert, quos beneuolè intuetur: cõtra ſeuerus regis vultus eſt veluti ſol deficiẽs, qui hominibus rebúſque omnibus mærorẽ, languorẽ, morbos, ipſamque mortẽ affert. Audi Agapetũ Diacon. ad Iuſtinian. Imperatorẽ de officio Principis: *Solis profectò partes ſunt illuſtrare radiis orbẽ: Principis verò virtus eſt egenorum miſereri. Porrò ſole ipſo clarior eſt Imperator qui pius eſt: ille nãque cedit ſuccedenti nocti: hic antẽ rapacitati prauorũ non cõcedit indulgere quidquã: ſed lumine veritatis iniquitatis occulta coarguit.* Et Plutar. in Moral. *vt Deus in cœlo pulcherrimũ, ac iucundiſſimũ ſui ſimulacrũ conſtituit ſolẽ: ſic in Rep. Principe, qui prudẽtia, iuſtitia, benignitate ſe erga omnes repræſentat.* Hinc Cyrus totius Perſidis fuit ſol. Cyrus enim Perſicè ſolem ſignificat. Vide multas analogias regis & ſolis, quas recenſui Iſaiæ 45. 1.

Et clementia eius quaſi imb. r ſerotinus. Cõparauit regis hilaritatẽ auroræ, & ſoli omnia illuminãti &

viuificanti: nunc clementiam eius, & vt Hebr. eſt A beneuolentiam comparat pluuiæ vernæ, quæ terrã & fruges hyemis rigore ſquallentes, mærentes & penè emortuas reſuſcitat, exhilarat, viuificat facitque vt terra in germina, frondes & flores erumpat, ac fructus omnis generis ſuauiſſimos & plurimos producat. Simili enim modo regis clementia, beneuolentia & beneficẽtia omnes tam diuites quàm pauperes refouet, recreat, promouet ac bonis omnibus locupletat, vti feciſſe Traianum, Antoninum, Conſtantinum, Theodoſium &c. Legimus in eorũ Panegyricis & vita. Vide Senecam lib. de Clementia vbi lib. 1. cap. 8. celebrat Auguſti Cæſaris clementiam, qui L. Cinnam vitæ ſuæ inſidiantem in gratiam recepit: *Vitam tibi*, inquit, *Cinna iterum do, prius hoſti, nunc inſidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus, vtrum ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu debeas? Poſt hæc detulit vltro conſulatum, queſtus quòd non auderet petere. Amiciſſimum fideliſſimumque habuit, hæres ſolus fuit illi. Nullis amplius inſidiis ab vllo petitus eſt.* Porrò Septuag. pro פני *pene*, id eſt vultus, in ſuo Codice legentes בני *bene*, ideſt filij, ſic vertunt: B *In lumine vitæ regis filius: qui autem valde accepti ſunt ei, quaſi nubilum ſerotinum*: ſic enim legunt Complut. & Romani; quod Auctor Catenæ Græc. ſic clarius reddit, ſicque tropologicè exponit: *Filius regis verſatur in luce vitæ: quos autem ille recipit, ſunt inſtar nubis ſerotinæ. Qui in veritatis ſcientia ſecundùm Chriſtum perfectè edoctus eſt, Regis aut Dei verius filius appellari poteſt. Qui autem poſt Chriſti aduentum ad fidem acceſſerunt, ſunt velut nubes ſerotinæ, vt pote circa ſæculi conſummationem ad Deum tandem adiuncti.* Alius: *Filius Regis & diſcipulus Ieſu aſſimulatur hîc autem nubi ſerotinæ: quia multis bonis* C *operibus cumulatus eſt.*

Quadruplex vita Chriſti. Potiùs myſticè accipias hæc de Chriſto, q.d. Chriſtus filius regis æterni, puta Dei Patris ab eo accepit lucem vitæ, 1. diuinæ cum ab eo genitus eſt ab æterno. 2. humanæ cum Verbum caro factũ eſt. 3. omnis gratiæ in eadem incarnatione. 4. omnis gloriæ in reſurrectione. Hanc verò vtramque vitã ſuis communicat: nam eis *qui valde accepti ſunt ei*, ipſe eſt *quaſi nubilum ſerotinum*, id eſt quaſi nubes verna, quæ copioſum gratiæ, ac deinde gloriæ imbrem ſuis fidelibus & electis irrorat & impluit.

Verùm vera & genuina lectio Septuag. videtur eſſe ea, quam habet Scholiaſtes, qui ſic legit: *In luce filij regis vita* &c. Hæc enim lectio reſpondet Hebræis & Latinis mutato tantùm nomine *pene*, ideſt *vultus* in nomen *bene*, id eſt *filius*. Sic ſenſus eòdem redibit quò Hebr. & vulgata, ſi per filium regis ac- D cipias ipſum regẽ ex phraſi Scrip. quæ filios hominum vocat homines, filios regum reges. Sin autem propriè filium regis accipias pro regis nato & futuro hærede, ſenſus erit quem dat noſter Salazar: *In luce Filij Regis vita*, id eſt bona, felixque gẽtis fortuna ex bona indole & moribus, quibus filius & heres Regis fulget, omnino pendet: quapropter vna omnes illius ingeniũ & mores obſeruant. *Et qui accepti ſunt ei quaſi imber ſerotinus*, id eſt, fortuna quidẽ & felicitas eorũ, qui apud ipſũ gratiã nacti ſunt ſimilis eſt imbri ſerotino, qui licet tardiùs decidat, tamen vberiùs terrã fæcundat. Nã poſt moras tẽporis & diuturnã expectationẽ, cum tandẽ aliquando heres regno potitur, amicos & familiares ſuos ingẽtibus fortunis & honoribus amplificat. Sicut enim verę primo vehementiores & longiores imbres defluere ſolent, vt obſeruat Philoſophus Proble. ſect. 2. ſic etiã Regis beneficentia in primo regni aditu vberior & copioſior eſſe ſolet. Aut ſi ſic diſpungas: *In luce Filij, regis vita*, ſenſus erit, q.d. ſicut ex face fax, ex lucerna vna alia accenditur, ſic filij vita eſt quaſi lucerna accenſa à patre. vnde Salomõ vocatur lucerna Dauidis 3. Reg 15. 4. Sicut ergo curſores olim decurſo ſtadij demenſo ſibi aſſignato ſucceſſori tradebãt lampada, ſic & parẽtes emẽſo vitæ curriculo filio quaſi ſucceſſori dãt lãpada ſuæ vitæ, virtutis, opum & gloriæ, vt in eo quaſi viuere pergant & perennent, iuxta illud Lucretij.

Et quaſi curſores vitai (vitę) *lampada tradunt.*

In luce ergo *Filij Regis vita*, id eſt rex ſuam vitã, ſapientiã, mores & virtutes in filiũ trãsferre debet, vt ſicut vna lucerna accenditur ex alia, ita filij vita, indoles & mores accendantur ex inſtitutione & exẽplo patris, ac pater moriẽs viuat nihilominus & reſplendeat in filio, quem hæredem ſibi ſimilem & quaſi alterũ ſe relinquat quaſi lucẽ ex luce, vel quaſi lucernã ex curſu traditã: *qui autem valde accepti ſunt ei, quaſi nubilum ſerotinũ*, q.d. qui gratiã inibunt filij regis, his ipſe erit quaſi nubes verna, quæ ſerò quidem poſt longam regni expectationem, ſed copioſè in eos opes, dignitates bonáque omnia impluet & communicabit. Allegoricè idipſum optimè cõpetit Verbo incarnato, puta Chriſto: Chriſtus enim quâ Verbum eſt vita patris, æquè ac Spiritus Sanctus, conſequenter & creaturarum omniũ, præſertim plantarũ, animaliũ, hominũ & Angelorum: per Verbũ enim omnes ſunt creatæ, ac per verbũ Deus omnibus rebus dat vigere, durare, creſcere & propagare ſe quâ homo eſt vita Angelorum & hominum; hi enim omnes vitã gratiæ & gloriæ Chriſti quaſi capitis ſui hauriunt & participant. Vnde huc alludẽs S. Iohannes cap. 1. 4. *In ipſo* inquit *vita erat, & vita erat lux hominũ*. Et v. 9. *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominẽ venientem in hunc mundũ*. Et v. 16. *Et de plenitudine eius omnes accepimus, & gratiã pro gratia: quia lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſũ Chriſtũ facta eſt*. In Chriſto ergo velut in fonte eſt omnis omnium vita. Vnde S. Aug. ibid. ſic explicat, q.d. Ipſa Verbi ſubſtantia eſt vita. Hæc enim eſt omniũ creaturarũ idæa. Idæa autẽ eſt ipſa eſſentia & vita Dei S. Chryſoſt. verò, Cyril. Theoph. & Ammon ibidẽ: in ipſo inquiũt, erat vita, ideſt vigor rerũ omniũ, duratio & cõſeruatio: erat autẽ non formaliter ſed cauſaliter, quia à Verbo & per Verbũ cauſatur & producitur. Vnde S. Iohannes ſæpe Chriſtũ vocat lucem & vitam æternam. vide dicta Epiſt. 1. S. Iohannis cap. 1. v. 2. & ſequenti.

Poſſide ſapiẽtiã, quia auro melior eſt: & acquire prudẽtiã, quia pretioſior eſt argento. VERS. 16. Pro *poſſide* Hebr. eſt קנה *Keno*, ideſt acquire, eme, cõpara, poſſide in Imperatiuo, vel acquirere, emere, poſſidere in Infinitiuo. vnde Pagnin. vertit: *Acquirere ſapientiã multo melius eſt, quàm acquirere aurũ pretioſũ: & acquirere intelligentiã multo melius eſt, quàm acquirere argentũ electũ*. Chald. *Qui poſſidet ſapientiã, melior eſt ei auro conflato: & qui poſſidet prudentiam, melior eſt argento electo.* Hæc ſententia habetur ſimilibus verbis expreſſa cap. 8. 10. & cap. 4. 5. vbi eam explicui.

Porrò Septuag. pro קנה *Keno* aliis punctis legentes קן *Ken*, & per ה peragogicum *Kinne* ideſt, nidus, aut certe literam ה per diaſtolen referentes ad vocem ſequentem חכמה *chachma*, quaſi ſit ה articulus ſiue ה demonſtratiuum *chochma*, ideſt *ſapientia*, aut breuius & verius pro קנה legentes קנת *Kinnat* (ה enim & ת ſunt charactere affines) id eſt *nidi*, vertunt: *Nidi ſapientiæ magis eligendi auro, & nidi prudentiæ magis eligendi ſunt ſuper argentum.* Quod primò S. Chryſ. in Catena Græc. ſic exponit, q.d.

A *Diuinæ ſapientiæ ſenſa & theoremata multis partibus mundanã ſapientiam excellunt. Quemadmodũ autem aurũ præſtantius eſt argento, ita ſapientia quoque nobilior eſt prudẽtia. Hæc enim in rerũ cognitione præcipuè occupatur: illa verò in cogitatorum dilucidatione & interpretatione.* Alius ibidem: *Nidus duo ſignificat, nempe locum vbi auium pulli conſeruantur, & ipſos rurſum pullos, qui in nido continentur. Per nidum itaque ſapiẽs diuina theoremata deſignat: in his enim ſapiẽtia habitat: quæ etiam præſtantiora dicis mundana falſine nominis ſapientia. Quod ſi prudentiam ſapientiæ affinem alibi docuerit, dicendum eſt ſermonis ſapientiam mundi ſapientia prætuliſſe. Nam vt aurum præſtantius eſt argento; ita hæc illi quoque præſtat. Aut ſapientiæ nidos appellat Chriſti Eccleſias, aut ſanctorum manſiones: ſapientiam autem Chriſtum ipſum.*

Secundò, S. Ambroſ. lib. 5. Hexam. cap. 17. magis ad literam per nidum ſapientiæ accipit nidum à B ſapiente fabricatum, qualem hirundo pro ouis & pullis conſtruit, q. d. ſapientia docet hirundines cæteráſque aues nidos conſtruere, in iiſque pullos procreare & educare, vt per illas typum & exemplar det omnibus ſapienter procreandi & educandi filios, ac diſcipulos in omni virtute & diſciplina. Nam verſu præcedenti dixerant Septuag. in filio quaſi viuere patrem etiam poſt mortem, nunc aptè ſubiungunt, vt glorioſè pater viuat in filio, non probroſè, debere filium educare in nidis ſapientiæ, vt in iis ſapiens & generoſus quaſique aquilinus pullus, nimirum dignus patre filius ac patri ſapienti ſimilis, imò ſapientior euadat: hos enim nidos ſapientiæ præſtat filio congerere quàm theſauros auri & argenti: híſce enim longè pretioſior eſt ſapientia. Sed audi S. Ambroſ. de ſapientia nidi hirundinis phyſicè philoſophantem.

Hirundinis in nidificãdo ſapiẽtia.

Habemus auiariæ
C *ſobolis erga cultus patrios pietatis exemplum: accipiamus nunc maternæ ſedulitatis in filios grande documentum. Hirundo minuſcula corpore, ſed egregiè pio ſublimis affectu, quæ indiga rerum omnium, pretioſiores auro nidos ſtruit, quia ſapienter nidificat. Nidus enim ſa-*
1. *pientiæ pretioſior eſt auro. Quid enim ſapientius quàm*
vt & volandi vaga libertate potiatur, & hominum
domiciliis paruulos ſuos & tecta commendet, vbi ſobolem nullus incurſet. Nam & illud eſt pulchrum, vt à
2. *primo ortu pullos ſuos humanæ vſus conuerſationis aſ-*
ſueſcat, & præſtet ab inimicarum auium inſidiis tutiores. Tum aliud præclarum, qua gratia domos ſibi ſine
3. *vllo adiutore tanquam artis perita componat. Legit*
enim feſtucas ore, eáſque luto illinit, vt conglutinare poßit. Sed quia lutum pedibus non poteſt deferre, ſummitatem pennarum aquæ infundit, vt facilè his puluis adhæreat, & fiat limus, quo paulatim feſtucas vel mi-
D *nutos ſurculos ſibi colligat, atque adhærere faciat: eo genere nidi totius fabricam ſtruit, vt quaſi pauimenti ſolo pulli eius intra ædes ſuas ſine offenſione verſentur, nec pedem aliquis interſerat per rimulas texturarum, aut teneris frigus irrepat. Sed hoc induſtriæ officium*
4. *prope commune multis auibus: illud verò ſingulare in*
quo eſt præclara cura pietatis, & prudentis intellectus & cognitionis inſigne, tum quædam medicæ artis peritia, quòd ſi qua pulli eius fuerint cæcitate ſuffuſi oculis ſine compunctis, habet quoddam medendi genus, quo poßit eorum lumina intercepto vſui reformare: nimirum *hirundo ſi excæcauerit pullos, nouit illos oculare rurſus de ſua chelidonia*, ait Tertull. lib. de pœnitentia ſub finem. Eadem habet S. Baſil. hom. 8. Hexam. ex quo illa tranſcripſit S. Ambroſ. ſed eleganti pariter Latini ſermonis ſtylo donauit. Igitur nidi ſapientiæ filio ſunt honeſta domi educatio; deinde ſcholæ, academiæ, ſeminaria, collegia, monaſteria, in quibus iuuentus inſtruitur & educatur in ſapientia æquè ac virtute, vt ibidem efformata inſtar pullorum fortiter & ſapienter auolet ad prædam, poſſit & alios ſapientia & virtute quam didicit imbuere, imò & nidos ſapientiæ ſuis ſimiles alibi conſtruere & erigere. In animis enim eriguntur nidi ſapientiæ, cum animi ſcientia & diſciplina ita componuntur & efformantur, vt ſe ipſos, quin & alios per omnia ſapienter dirigere, ac contra cuncta vitiorum ſcandala tutari ſciant & valeant.

Semita iuſtorum (Hebr. *rectorum*) *declinat mala: cuſtos animæ ſuæ ſeruat viam ſuam.* Chald. *ſemita iuſtorum eſt declinare à malo: qui cauet animæ ſuæ ſeruat viam ſuam.* Tigur. *Et qui cuſtodit viam ſuam* (mandatorum Dei, ait Vatab.) *cuſtodit animam ſuam.* Septuag. verò *Semitæ vitæ declinant à malis: longitudo autem vitæ viæ iuſtitiæ.* nimirum cenſuere Septuag. quòd *cuſtos animæ* idem ſit quòd *prolongãs vitam*, q. d. iuſtitia ſui aſſeclas facit longæuos hic, & in futuros æternos qui ergo ſeruat vias iuſtitiæ, huic obtinget fauſta longitudo vitæ præſentis & beata æternitas futuræ. Vox *ſemita* ſignificat viam & vitam iuſtorum eſſe rectam, occultam & arctã, vt declinat curua & praua lætáque vitiorum diuerticula, quæ vndique eam circũſtant & ambiũt, per quæ impij quaſi per vias curules, amplas & liberas ſpatiãtur. Dicitur enim ſemita latinè quaſi ſemi iter, ſiue via dimidia & arcta. Vnde Virgilius 9. Æneid. Vers. 17.

Rara per occultos ducebat ſemita calles.

Pro *ſemita* Heb. eſt. מסלה *meſilla*, ideſt via trita, agger, ſemita ſtrata & eleuata lapidibus, ne viatores per lutum incedere cogantur. vnde סלם *ſullam* vocatur ſcala. Via ergo & vita iuſtorum eſt *meſilla*, tum quia eleuata & terris altior, vt pote cœleſtis & diuina: nã per virtutes quaſi per ſcalas contendunt & aſcendunt in cœlũ; tum quia continuo longóque bonorũ operũ virtutúmque exercitio calcata eſt, complanata & trita, ideóque facilis & ſecura.

Porrò Septuag. ſententiam hanc duabus aliis explicant & illuſtrant, quæ non habentur in Hebræo nec in Latino. Sunt autem hæ: *Qui recipit diſciplinam bonis omnibus affluet: ſic qui obſeruat increpationes, in ſapientia progreſſus faciet. Qui cuſtodit vias ſuas, cuſtodit animam ſuam: qui autem vitam ſuam diligit, ori ſuo parcat oportet.*

Contritionem præcedit ſuperbia: & ante ruinam exaltatur ſpiritus. Heb. *Ante confractionem ſuperbia: & ante impactionem* (qua quis in lapidem vel ſcandalũ impingit) *elatio ſpiritus.* Syrus: *Ante morbum exaltatio ſpiritus.* Aquila: *Ad faciem contritionis ſuperbia.* Tigur. *Præit comminutionem faſtus, & anteit ruinam ſuperbia animi*, hoc eſt *calamitas eſt comes ſuperbiæ* ait Vatab. Chald. *Ante interitum venit ſuperbia: & ante ruinam eleuatur ſpiritus.* Septuag. *Ante contritionem præcedit* ὕβρις, ideſt *contumelia* vel *iniuria* (Syrus *opprobrium*) *& ante ruinam* κακοφροσύνη, ideſt *mala cogitatio.* Complut. & Romani *immodeſtia.* Alij *temeritas, ſtultitia:* κακόφρων enim eſt inſanus, impatiens, mala cogitans quaſi κακὰ καὶ δεινὰ φρονῶν. Senſus ergo eſt, q. d. Antequam quis graue malum ſubeat, quo conteratur, confringatur & euertatur, ſolet præire illius ſuperbia, qua ſuperbè ſeſe extollat, vt aliis dominari velit: hãc enim Deus ſternere & confringere ſolet: ſimiliter antequam quis in ſeuius quodpiam malũ impingat & ruat, ſolet præire in eo elatio ſpiritus ſiue faſtus aliquis & tumor animi, qui hoc malum mereatur. Porrò malum accipe tum pœnæ, vti ſunt morbi, paupertas, Vers. 18.

ignominia, perſecutiones, exilia ipſáque mors; tum culpæ: Deus enim culpam minorem & occultam alia maiore & aperta caſtigat. Sic Deus occultam ſuperbiam Adæ, qua intumuit audiens ab Eua promiſſum ſerpentis, *Eritis ſicut Dij*, puniuit permittendo lapſum ipſius in apertam & claram inobedientiam, qua pomum vetitum comedens ſe totúmque genus humanum perdidit, vti pulchrè ex hoc loco docet S. Aug. lib. 14. de Ciuit. cap. 13. *Illud* inquit *malum* (ſuperbiæ) *præceſſerat in abdito, vt ſequeretur hoc malum, quod perpetratum eſt in aperto. Verum eſt enim quod ſcriptum eſt: Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur. Illa prorſus ruina, quæ fit in occulto, præcedit ruinam quæ fit in manifeſto, dum illa ruina eſſe non putatur. Quis enim exaltationem ruinam putat, cum iam ſit ibi defectus, quo eſt relictus excelſus? Quis autem ruinam eſſe non videat, quando fit mandati euidens atque indubitata transgreſſio? Propter hoc Deus illud prohibuit, quod cum eſſet admiſſum nulla defendi poſſet imaginatione iuſtitiæ. Et ideo audeo dicere ſuperbis eſſe vtile cadere in aliquod apertum manifeſtumque peccatum, vnde ſibi diſpliceant, qui iam ſibi placendo ceciderant. Salubriùs enim Petrus ſibi diſplicuit, quando fleuit, quàm ſibi placuit, quando præſumpſit. Hoc dicit & ſacer Pſalmus 82. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine, id eſt, vt tu eis placeas quærentibus nomen tuum, qui ſibi placuerant quærenda ſuum.*

Igitur contritionem præcedit ſuperbia. Quam contritionem? omnem. Nunquam enim in peccatum cadimus, niſi per ſuperbiam ſaltem tacitam, vel interpretatiuam aduerſus Deum erigamur. Superbia Deo ipſi aduerſatur; proximis intolerabilis, & ipſi ſuperbo ſupra modum nociua reperitur. quia niſi homo reuerentiam & ſubiectionem Deo debitam desereret, & erecto collo aduerſus eum eiúſque mandata ſuperbiret, nunquam in gratiæ diſſipationem & peccatorum ruinam incideret.

Verſio Septuag. habet: *Ante contritionem præcedit iniuria, & ante ruinam mala cogitatio.* Nota hic quàm emphaticè ſuperbia per antonomaſiam dicatur iniuria, ſcilicet Deo inflicta; tam graue malum eſt ſuperbia, vt Deum ipſum quaſi conuitiis & irriſionibus illudat, colaphos in faciem Dei impingat, eam ſputis illinat; & velut nolentem ac renuentem in certamen prouocet Deum. Quam etiam inuenies in illo Apoſtoli Iacob. 4. *Deus ſuperbis reſiſtit.* Non ait obſiſtit, it obuiam, quietos impugnat; ſed *reſiſtit*, quaſi impugnantibus & laceſſentibus Deum ſuperbis, ipſe, vt ſuo conſulat honori, pro laribus & focis repugnat, propulſans à ſe potiùs iniuriam quàm ſubinferens; defendens ſe potiùs quàm alios offendens: quod aliquando S. Auguſt. expertus ſic dolebat: *Sed ego Domine, conabar ad te, & repellebar abs te, vt ſaperem mortem: reſiſtebas ventoſæ ceruici meæ* &c. 4. Confeſſ. 15. En ventoſum caput ſuperbi: tamen ſtultus ſibi de vento blanditur ſuo.

Superbia cauſa omnium malorum Cur? Cauſa 1.

At cur ſuperbia ſiue magna ſiue modica præit, & cauſat penè omnes omnium, etiam ſanctorum caſus, ruinas & contritiones? Primam cauſam dat Caſſianus Collat. 6. cap. 17. quòd ex minoribus ſoleat fieri gradus ad maiora. *Lapſus verò quiſpiam* inquit, *nequaquam ſubitanea ruina corruiſſe credendus eſt, ſed aut prauæ inſtitutionis deceptus exordio, aut per longam mentis incuriam paulatim virtute animi decidente, & per hoc ſenſim vitiis increſcentibus caſu miſerabili concidiſſe. Ante contritionem enim præcedit iniuria, & ante ruinam mala cogitatio: quemadmodum domus nunquam ſubitaneo ad ruinam procumbit impulſu, niſi aut antiquo vitio fundamenti, aut longa inhabitantium deſidia, ſtillicidiis primùm pauciſſimis penetrantibus corrupta ſenſim fuerint munimenta tectorum, quibus per vetuſtam negligentiam in maiorem modum patefactis atque collapſis, riuatim poſt hæc influit pluuiarum imbriúmque tempeſtas.*

2. Secundam cauſam dat S. Chryſoſt. lib. 5. de incompreh. Dei natura, nimirum ſuperbæ grauitatem & pondus, quæ tanta eſt, vt ſuperbum in ima deprimat.

3. Tertia & potiſſima cauſa eſt Dei vindicta. Deus enim extremo odio proſequitur ſuperbiam & ſuperbos, ideóque eos fulminat & ſternit vſque ad tartara. Vnde Æſopus rogatus à Chilone, quid Iupiter faceret & in quo occuparetur, reſpondit: *vt excelſa deprimat, extollat humilia.* ita Laertius lib. 1. in Chilone: & Septuag. Interpretes interrogati à Ptolomæo Philadelpho, quo pacto vitare quis poſſet ſuperbiam, reſponderunt: *Si cogitet, quòd Deus ſuperbos deprimit, mites autem & humiles exaltat.* Hoc eſt quod ſuperbis minatur Deus per Abdiam v. 4. *Si exaltatus fueris vt Aquila, & ſi inter ſidera poſueris nidum, inde detraham te.* Et de Nabuchodonoſor Balſaſari filio ait Daniel cap. 5. 20. *Quando eleuatum eſt cor eius* &c. *depoſitus eſt de ſolio regni ſui, & à filiis hominum eiectus eſt, ſed & cor eius cum beſtiis poſitum eſt.* Eſt enim hic magnus ſtimulus ad humilitatem, ſi cogites per eam te exaltandum; ſin ſuperbias, certo certiùs te deprimendum, & forte vſque ad tartara cum ſuperbo Lucifero. Sicut enim ſignum prædeſtinationis eſt humilitas, ſic ſignum reprobationis eſt ſuperbia. Cum ergo ſenſeris in mente elationem quampiam, tumorem & faſtum, ſcito hoc eſſe ſignum inſtare tibi caſum & ruinam: ſicut enim fumus ſignum eſt proximi incendij, ſic elatio ſignum eſt proximæ ruinæ. Quare ſicut dum vides attolli fumum, ilico accurris, vt aquâ iniectâ illum, & ſub eo latētem ignem ſuffoces & opprimas: ita prorſus dum ſentis in animo tumorem, ilico eum contunde & confringe, itáque lapſum tibi imminentem diſcute & auerte. Lapſus enim & ruina eſt indiuiduus comes ſuperbiæ. Neminem enim Deus punit ante peccatum, neque peccat aliquis niſi ex ſuperbia quadam, nempe quòd coram Deo humiliari nolit. Nunquã enim contemptim & mortaliter transgredimur Dei præcepta, niſi pluris facientes noſtram vel voluntatem vel voluptatem quàm Dei imperium. Vnde bene dicitur Eccleſiaſtici 10. *Initium omnis peccati eſt ſuperbia.* Nota humiles & ſancti ſubinde nutu Dei affliguntur & deprimuntur, at non vt ruant & conterantur, ſed potius vt exaltentur, vti patet in Ioſeph, Iob, Dauide &c. Eædem ergo calamitates iuſtis ſunt merita & coronæ, ſuperbis verò ſunt demerita & ſupplicia; quia illis ad virtutis & gloriæ augmentum, his ad tormentum à Deo irrogantur. Denique quanta eſt ſuperbia, tanta eam ſequitur ruina & contritio. Menſura enim pœnæ reſpondet menſuræ culpæ. Sicut ergo qui ex alto ruit profundè cadit planéque conteritur: ſic quo maior eſt elatio, eo maius & præcipitium, iuxta illud Claudiani: *Tolluntur in altum,*

Vt lapſu grauiore ruant.

Sic Deus cõtriuit ſuperbiam Pharaonis per Moyſem, Goliæ per Dauidem, Phariſæi per publicanũ, Abſalonis per Ioab, Adoniæ per Salomonem, Gigantum per diluuium; quin & præſumptionem

Petri aſſerentis ſe moriturũ cũ Chriſto per ancillã, quæ eũ perculit & impulit ad negandũ Chriſtum. Recentius exemplum valde appoſitum recenſet B. Petrus Damian. epiſt. 14. cap. 6. de clerico ſuperbo, qui dum in miſſa legeretur illud Chriſti: *Qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur.* Lucæ 14. 11. irriſit, faſtúque plenus & nimia bellicæ facultatis fiducia in prælium, quaſi victor facturus proſiliens, in ipſo conflictu miſere cæſus occubuit. Simile eſt quod narrat S. Antoninus 2. p. tit. 3. cap. 2. de quodam tyranno, qui radi de libris imperauit ex Deiparæ Cantico, *Diſperſit ſuperbos mente cordis ſui: depoſuit potentes de ſede & exaltauit humiles,* quòd ſe de ſua ſede deponi negaret poſſe. Cum ſemel poſt balneum veſtes illius Angelus, ipſum referens, induiſſet, ad domum cum aulicis veniſſet; ille verò laceras, viléſque ſumere coactus, illuc reuerſus in aulicos diras & minas iactaret, pro ſtolido habitus ad Angelum deductus eſt, qui verus Princeps habebatur, à quo poſtquam cum aulici effusè riſiſſent, in penetrale admiſſus, deque modeſtia monitus proprias veſtes induit, deinceps in honore tanquam legitimus herus habitus eſt.

Exempla.

Vers. 19. *Melius eſt humiliari cum mitibus, quàm diuidere ſpolia cum ſuperbis.* Chald. *Melior eſt humilis ſpiritu & manſuetus.* Syrus: *Melior eſt humilis ſpiritu & oculis demiſſis, quàm qui diuidit prædam cum fortibus.* Septuag. *Melior manſuetus cum humiliatione, quàm qui diuidit ſpolia cum contumelioſis vel iniuriantibus:* quia hæc ſpolia ſunt iniuſta: quare qui ſpoliorum partem accipit, iniuriæ conſentit & cooperatur, ac proinde idem cum iniuriantibus exitium ſubibit, ait Aben Ezra. Superbi enim ſolent ex faſtu eſſe alijs iniurij, eóſque bonis ſuis ſpoliare, ſocióſque & amicos in partem rixæ vel belli ac ſpoliorum vocare; ſed vtróſque eadem manet Dei vindicta, idem interitus. Hæc gnome quaſi concluſio educitur ex præcedenti: ſi enim ſuperbia parit contritionem & exaltatio ruinam, vti iam dixit; ergo melius eſt humiliari ſpiritu, vt habent Heb. hoc eſt demittere ſeſe cum humilibus & mitibus (qui enim humiles ſunt, ſunt & mites) quàm cum ſuperbis ſe ſupra alios attollere, eóſque ſpoliare ac ſpolijs eorum ſe ditare. Alludit Salomon ad illud Dauidis Patris ſui: *Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* Pſal. 83.

Vnde ſecundò ſic exponi poteſt, q. d. melius eſt humiliari, ideſt affligi ſpiritu, puta animo & mẽte cum mitibus, ac patienter ferre iniurias & ſpoliationem ſuperborum, quàm cũ eis iniuriam alijs facere, eorúmque ſpolia iniuſte diuidere. Vnde Caiet. & Baynus ſic exponunt, q. d. Superbi homines humilibus nonnunquam inferunt iniuriam, bona diripiunt, ſpolia diuidunt: tamen virtus animi eſt melior quàm bona externa, quamlibet bene comparata. Si cum humilibus & manſuetis ambulaueris, ſi fueris etiam ipſe humilis, cæleſtem quandam vitam in terris agis, in pace & tranquillitate animi. Inter ſuperbos verò ſemper ſunt iurgia: noli igitur vulgi iudicio, ſed ſapientum res æſtimare; virtutem vitio, animæ quietem externis bonis præpone.

Tertiò ſic exponas: Melius eſt humiliari, ideſt depauperari cum mitibus quàm diuidere ſpolia, ideſt ditari cum ſuperbis, præſertim ſi quis fiat pauper ſpiritu, iuxta illud Chriſti: *Beati pauperes ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Matth. 5. ita Vatab. & Auctor Catenæ Græc.

Quartò pleniùs & profundiùs, per Catachreſin ex τῷ *mitibus* intelligas pacem & tranquillam vitam, quam parit conuerſatio cum mitibus: ex τῷ verò *diuidere ſpolia* intelligas odia & rixas, quas parit ſuperbia. Nam vt ait S. Chryſoſt. hom. 8. in Matth. *Nutrix dilectionis,* (& conſequenter pacis ac concordiæ) *humilitas eſt: mater autem omnis mali ſuperbia.* Senſus ergo eſt, ait noſter Salazar: *Melius eſt humiliari cum mitibus.* Hoc eſt, præſtat quidem ex animo deijci & humilem eſſe: ſic enim inter humiles licebit agere, qui mitiſſimi plerumque ſunt, & nulla eos diſtrahit indignatio aut diſſidium; ſed mutuá potiùs beneuolentiâ cohærentes tranquillam valde vitam degunt. Præſtat inquam cum his agere, quàm ſuperbia intumeſcentem cum ſuperbis verſari, qui aſſiduè inter ſe confligentes ſpolia partiuntur, ideſt qui in ſemetipſos inuicem incurrunt, ac ſe mutuo honoribus atque fortunis ſpoliant, qui vitam denique innumeris fluctibus & tumultibus plenam tranſigunt. Itaque ſapiens humilitatem ſuperbiæ ideo præfert in hoc loco; quia humiles cum humilibus valde tranquillè & beneuolè conuerſantur: ſuperbi autem inter ſe confligunt, ac ſe inuicem direptis fortunis ſpoliant.

Myſticè Auctor Catenæ Græc. q. d. Melior eſt exigua cognitio cum humilitate, quàm magna ſcientia cum ſuperbia.

Eruditus in verbo reperiet bona: & qui ſperat in Domino beatus eſt. Heb. *Intelligens ſuper verbo inueniet bonum: & qui confidit in Domino, beatitudines illi,* ſcilicet ſunt vel erunt. Chald. *qui contemplatur in verbo.* Syrus: *intelligens verbum.* Septuag. clarè: *Intelligens in negotijs inuentor bonorum: & qui fidit in Deo beatiſſimus.* Verbum enim metonymicè ſignificat rem verbo ſignificatam, puta negotium. Vers. 20.

Primò Aben Ezra hanc gnomen refert ad præcedentem, q. d. qui humilitatis ſtudio cum mitibus eruditur, vt alta de ſe non ſentiat, bona reperiet: à Deo enim beneficijs cumulabitur: & qui ſpem in Deo collocat, nequaquam voluptatem capiet ſpolijs cum ſuperbo partiendis, ſed à Deo locupletatus bonis omnibus circumfluens beatus erit.

Secundò alij ſic, q. d. eruditus in verbo, ideſt potens in ſermone, in iudicio quidem rém litémque ſuam peraget, ac obtinebit bona quæ prætendit: ſed tamen beatior eſt, qui fugit lites, & tacens res ſuas Deo commendat.

Tertiò magis genuinè R. Leui exponit, q.d. Intelligens ſupra rem, ideſt qui alicui negotio intelligenter incumbit, diligentérque attendit quomodo in vnaquaque re ſe gerere debeat, nec feſtinanter aut temere ſua agit, hic cogitando bona conſilia inueniet, quibus feliciter negotium conficiat, ac bona deſtinata quæ optat aſſequatur. Qui autem hiſce induſtriâ ſuâ peractis, ſibi tamen, ſuo conſilio ac cauſis & rationibus ſolertiâ ſuâ aptè comparatis non fidit, ſed ſpem omnem rei conficiẽdæ in Deo collocat, hic beatus erit: quia Deus ſpem eius non fallet, ſed voti compotem faciet, ac rem ad optatam metam deducet, etiam ſi in adminiculorum apparatu forte errauerit. Hæc enim eſt prudentia Chriſtiana, quam ſuis verbo & exemplo commendabat S. Ignatius fundator Societatis Ieſu, nimirum vt qui rem arduam ad Dei gloriam molitur, omnia humana conſilia & media ad rem conficiendam opportuna prudenter & diligenter adhibeat, perinde ac ſi illis ipſis tota res conficiẽda foret. Deinde ſpem omnem collocet in Deo,

Prudens ita operatur vt fructum expectet à Deo ſolo.

quaſi ab ipſo ſolo res peragenda foret, vt ſibi diffidens fidénſque Deo illum toto corde inuocet, illíque media rei conficiendæ à ſe inuenta offerat, vt ea probet vel improbet, & meliora ſuggerat, eáque dirigat ac proſperet, atque ab illo vno felicem rei tranſactionem expectet. Vnde Baynus ſic explicat, q. d. præſtat in Domino collocare fiduciam quàm in propria prudentia. Aut: Beatus eſt qui præter hoc quod cum multa prudentia res ſingulas adminiſtrat, nihilominus omnem fiduciam rei peragendæ in Domino collocat, iuxta illud Pſal. 145. 5. *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius: ſpes eius in Domino Deo ipſius, qui fecit cœlum & terram.* Docet ergo hæc gnome ita prudenter, inſtanter & ſollicitè res noſtras agere, quaſi illæ à Deo Deique ſpeciali cura non penderent: ac vice verſa ita ſpem omnem in Deum reponere, ac ſi noſtra omnis prudentia & ſollicitudo inanis foret, eneruis & irrita. ita Caiet. Ianſen. Salazar & alij.

VERS. 21. *Qui ſapiens eſt corde, appellabitur prudens: & qui dulcis eloquio, maiora percipiet.* Heb. *Et dulcedo labiorum addet acceptionem*, quod noſter vertit, *maiora percipiet*. Alij per לקח *lecach*, ideſt acceptionem, accipiunt doctrinam: hanc enim diſcipulus à magiſtro haurit & accipit. Vnde Chal. *Et qui dulcis eſt labiis ſuis addet diſciplinam.* Syrus: *addet ſcientiam.* Septuag. *Sapientes & intelligentes vocant malos: dulces autem in ſermone plura audient.*

Primò Beda ſic exponit: *Qui ſapientiam Catholicæ fidei, quam didicit illibatam, in corde ſuo cuſtodit, meritò prudentis nomen accipit. At qui eandem etiam doctè prædicare & contra hæreticos defendere nouit, maiora laboris amplioris præmia percipiet.* Addit Hugo maius etiã nomẽ, puta doctoris accipiet.

Secundò & meliùs, q. d. qui in corde ſuo ſibi ſapit, hic *appellabitur*, ideſt re vera erit, vt iure veréque appellari poſſit prudens, & vt Heb. eſt intelligens: at qui non ſibi ſoli ſapit, ſed & alijs, ac ſapientiam ex corde in os ad aliorum ſalutem deriuat, vt quæ mente ſapienter concepit, ſapienti & ſuaui eloquio proximis inſtillet, hic vtique maiora percipiet: quia maiorem earum, quæ alios docet, cognitionem accipiet: docendo enim illuminatur & dilatatur intellectus docentis, vt clariùs videat ea quæ docet, quàm ante ea cognouerit; imò noui conceptus, nouæ rationes, nouæ veritates, nouæ ſubtilitates mens docendo excitata docenti ſuggerit, quæ alias numquam ipſi in animum veniſſent.

Qui ergo docet alios, docet ſe ipſum: vnde experientia oſtendit, eos qui profitentur Poëſim, Rhetoricam, Philoſophiam, Theologiam, Ethicam docẽdo inſignes & perfectos euadere Poëtas, Rhetores, Philoſophos, Theologos, Ethicos.

Tertiò genuinè & plenè, hac gnome docet Salomon veræ prudentiæ & ſapientiæ, ac ſapientis duo eſſe munia, duo officia. Prius, vt corde ſapiẽtiam contineat: poſterius, vt eandem ſapienter & ſuauiter depromat & eloquatur. Itaque ſapientiam poſcere eloquentiam, vt quæ ſibi ſapit, eadem alijs cum gratia & fructu proferat. Ideóque ſapientiam non eſſe perfectam, niſi quæ intelligit, ſciat alijs communicare & perſuadere, iuxta illud Eccleſ. 40. *Scientia abſcondita & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſque?* Et S. Aug. lib. 4. de doctrin. Chriſt. *Omnis*, inquit, *res quæ dando non deficit, dum habetur & non datur, non habetur quomodo habenda eſt.* Hunc eſſe ſenſum liquet ex duobus verſibus ſequentibus, ac præſertim ex v. 23. vbi hanc gnomen alia clariori explicans ait: *Cor ſapientis erudiet eos, & labiis eius adet gratiam.*

Senſus ergo eſt ait Ianſenius, q. d. Qui ſapiens eſt corde, is quoniam per ſapientiam in animo reconditam, eruditè & prudenter loquitur ore ſuo (cor enim ſapientis erudiet os eius) ideò appellabitur prudens; idémque dulcis exiſtens per ſapiẽtiam in eloquio, addet & in alijs & in ſe ipſo doctrinam, doctior quotidie & eloquentior euadet, alijſque ſemper magis ac magis ſapientiam ingeret. Itaque vnicam clauſulam continet verſiculus, docens ſapientem prudentis nomen obtinere, quoniam eloquentia ſua ſcientiam auget docẽdo.

Idem videntur voluiſſe Septuag. dum vertunt: *Sapientes & intelligentes vocant malos: dulces autem in ſermone plura audient*, ideſt plura diſcent audiendo: auditus enim eſt ſenſus diſciplinæ ait Ariſt. vnde auditores vocantur diſcipuli. Porrò ſapientes vocantur mali, græcè φαῦλοι, id eſt primò viles, inutiles, ignaui: quia ſcilicet ſibi ſoli ſapiunt, & detrectant laborem docendi alios. Secundò φαῦλοι, ideſt praui, inuidioſi, maligni: quia inuident alijs ſapientiam, atque vt ea alios omnes ſuperent, auarè eam celant, nec alijs eam communicare volunt. Tertiò Auctor Catenæ Græc. ſic legit: *Viros ſapientes & prudentes praui appellant prauos & ſceleratos: qui autem blanda vtuntur oratione, plura diſcunt & hauriunt.* Sicque explicat q. d. *adulatores dulcéſque eorumdem ſermones vulgo maiori in pretio habentur, quàm viri prudentes veréque ſapientes.*

Dulcis ſermo requirit quatuor.

Porrò, vt dulcis ſit ſermo ſapientis, multa requiruntur. 1. Primò, vt ſermo ſit refectus ſapientia & prudentia. Sapientes enim maiorem delectationem in ſenſu quàm in ſono ſermonis percipiũt, ait Dionyſ. 2. Secundò, vt ſermo ſit ordinatus, concinnus, perſpicuus, facilis intellectu. Sunt enim nonnulli viri aliâs eruditi, qui ſuos conceptus altos & profundos concinnè & clarè eloqui nequeunt; eo quòd in ipſa elocutione ſint inordinati & confuſi, vel barbari, vel obſcuri & inuoluti. His manca eſt ſapientia: deeſt enim eis os, puta eloquentia. 3. Tertiò, vt ſermo ſit gratioſus, comis, ſuauis, hilaris, habens ſuos ſales & lepores, iuxta illud Apoſtoli: *ſermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus.* Coloſ. 4. 6. Sunt enim nonnulli viri aliâs docti, ſed in loquendo agreſtes, ruſtici, duri, tetrici, vt non verba, ſed ſpinas & ſaxa loqui videantur, qui proinde ad docendum, monendũ, exhortandum parum ſunt idonei. 4. Quartò & maximè, vt ſermo procedat ex corde manſueto, beneuolo & amore pleno. Hoc enim verbis ſuum amorem & dulcorem inſpirat, vt quicquid dicat, amoroſum & dulce ſit, & vt tale ab omnibus auidè accipiatur, etiamſi in ſe terribile vel aſperum ſit & mordax. Vnde S. Aug. in Epiſt. ad Galat. cap. 6. v. 1. Hanc dotem requirit in eo qui corripit proximum: *Dilige* inquit *& dic quod voles*: qui enim amat, eſto acria correptionis verba iaceat, hæc à correpto non vt tela, ſed vt pharmaca libenter excipiuntur: vice verſa ſi blanda quis proloquatur, ſed corde non blando, hæc vt amara reſpuuntur: Anima enim quæ amat amorem ſuum, imò ſe ipſam, influit in ſua eloquia, ac per ea in corda audientium, quæ proinde ferit, mollit, ignit ac flectit quocumque vult. Exempla ſunt in Confeſſionibus S. Auguſtini, ac in S. Bernardo; qui vbique melleus & igneus melleam & igneam lectori aſpirat ſapientiam.

VERS. 22. *Fons vitæ eruditio poſſidentis: doctrina ſtultorum fatuitas.* Heb. *Fons vitarum intelligentia habenti illam* (vel hero & domino eius) *& eruditio ſtultorum ſtultitia.* Septuag. *Fons vitæ cogitatio poſſidentibus: diſciplina autem imprudentium mala.* ita Complut. & Romani. Pro *cogitatio* Græcè eſt ἔννοια, ideſt intelligentia, notitia, notio, ſenſus, ſententia, prudentia, cognitio. Vnde Aquila vertit ἐπιστήμην, ideſt *ſcientia*, Symmac. φρόνησιν, ideſt *prudentia*.

Explicat quod dixit: *dulcis eloquio maiora percipiet:* quia nimirum ipſe eſt quaſi fons ſapientiæ: quare ſicut fons quo plus dulcis aquæ effluit, & effundit, eo plus illi continuò ſuccedit & affluit: ſic pariter ſapiens quo plus ſapientiæ ſuauiter eloquitur, eo plus ei à Deo ſuggeritur, perinde ac vbera quo magis mulgentur, eo plus lactis recipiunt.

Ianſenius contendit legendum: *Fons vitæ eruditio poſſidentibus*, vti habent Septuag. Sic enim ſenſus clarus eſt, q. d. Sapientia ſapientibus illam poſſidentibus eſt velut fons vitæ, qui quo plus vitalis ſapientiæ emanat, eo plus à Deo haurit & recipit. Verùm Romani & cæteri codices legunt *poſſidentis*, idque ſignificantius eſt: ſignificat enim primò, quòd ſapientia in corde ſapientis meditando, ſtudendo & orando quaſi fons oriatur, & ebulliat velut in propria poſſeſſione & fũdo, ac proinde continuè & iugiter ſcaturiat copioſas ſapientiæ aquas, quibus non tantùm domeſticos, ſed & vicinos circumquaque irriget, viuificet & fœcundet, vt bonorum operum ſint feraces & fertiles.

Secundò τὸ *poſſidentis*, velut ex Hebræo vertas, *heri* aut *domini*, ſignificat neminem debere docere ſapientiam, antequam eam plene didicerit, vt eam quaſi herus poſſideat. *Doctor* ergo *ſit conchæ non canalis*, ait S. Bernard. ſit poſſeſſor ſapientiæ: ita fiet poſſeſſor pulpiti, ex quo eam doceat.

Tertiò τὸ *poſſidentis* ſignificat ſapientiam eſſe fontem vitæ proprium poſſidentis, ideſt illius qui eam exercet, eáque vtitur docendo & informando alios. Plena enim firmáque rei poſſeſſio præter dominium exigit rei poſſeſſæ vſum & exercitium, vt ſcilicet facilè & expeditè re poſſeſſa vtatur eáque exerceat. Significat ergo ſapientem prius debere cor ſuum plane imbuere ſapientia, vt eam firmiter ſolidéque poſſideat, ac deinde eam exerceat & eructet docendo tum verbo, tum opere & exẽplo. Qui enim ſapientiam in ſe habet, ſed eam non exercet nec alios docet, huic ſapientia non eſt fons vitæ, ſed quaſi lacus vel aqua ſtagnãs, ideóq; putreſcens & mortua, iuxta illud Chriſti; *Omni habenti dabitur: ab eo autem qui non habet*, (ideſt non vtitur talento quod habet,) *& quod habet auferetur ab eo.* Matth. 13.

Senſus ergo ait Ianſenius eſt, q. d. Eruditio, id eſt ſapientia & intelligentia eſt illis qui habent eam, fons vitæ, quia velut ſcaturigo ſemper profluens, nec vnquam deficiens, ſubminiſtrat eis aſſiduè, vnde & ipſi in anima viuant, & alij per eorum doctrinam. At contra doctrina ſtultorum, qua & ſe ipſos & alios de agendis rebus aut credẽdis docent, nihil aliud eſt quàm fatuitas, hoc eſt, ſtulta ſunt quæcunque quatenus ſtulti & ex ſuo corde docẽt. *Ex abundãtia* enim *cordis os loquitur.*

De ſtultorum ergo ventre exeunt flumina aquæ mortuæ: de ventre verò ſapientum ſecundùm Deum exeunt flumina aquæ viuæ, ait Auctor imperfect. hom. 20. in Matth.

A Huc quoque faciunt ſeptem gryphi ſiue Ænigmata V. Bedæ in collectaneis: *Tres infelices in lege leguntur: qui ſcit & non docet: qui docet & non facit: qui neſcit & non interrogat.*

Ænigmata ſeptem V. Bedæ.

Qui ſunt qui ſani ægrotãt? qui aliena negotia curãt.
Qua ratione homo laſſus non fit? lucrum faciendo.
Quid eſt longiſſimum? ſpes vel cogitatio.
Quid eſt egi & miſero commun? Naſci & mori.
Quid eſt optimum & peſſimum? Verbum.
Quid eſt quod alij placet, alij diſplicet? vita.

VERS. 23. *Cor ſapiẽtis erudiet os eius: & labiis eius addet gratiam.* Heb. *addet acceptionem*, ideſt *doctrinam*, vt vertit Chald. & Syrus, puta gratiam docẽdi, quod noſter v. 21. vertit *maiora percipiet*, puta maiorem doctrinam & docendi gratiam nanciſcetur. Pro *erudiet*, Heb. eſt ישכיל *iaſkil*, id eſt vt Pagnin. intelligit, intelligens & prudens faciet, prudenter B diriget, inſtruet, erudiet.

Cor trium rerum eſt ſymbolum triáque ſignificat, vnde triplex hîc emergit ſenſus.

Cor eſt ſymbolum trium. 1. mentis.

Primò, cor vocatur mens & intellectus: ſicut enim à corde vita & ſpiritus vitales totius corporis procedunt: ſic à mente procedit vita & ſpiritus totius animæ omniúmque eius potentiarum. Senſus ergo eſt, q. d. Mens ſapientis eſt, quæ dirigit os eius, illúdque docet nil timere effutire, ſed præmeditata loqui, ac labijs eius indit additque gratiam docendi, vt gratum ſuauémque promant ſermonem, qui in animos audientium leniter influat, & ſapientiam inſtillet. Mens enim ſapientis priùs cogitat & meditatur, quid & quomodo debeat loqui, vt auditoribus proſit & perſuadeat ſapientiam: mens verò ſtulti nil præmeditatur, C ſed quicquid in buccam venit illico eloquitur. Vnde Eccleſ. cap. 21. 29. *In ore fatuorum*, inquit, *cor illorum: & in corde ſapientum os illorum.* Vide ibi dicta. Vnde & Septuag. vertunt: *Cor ſapientis cogitabit quæ ab ore proprio, & in labiis ſuis portabit doctrinam:* Syrus, *Cor ſapientis cognoſcit ſermonem oris ſui*, &c. R. Salomon: *Sapiẽtis os à mente habet, vt rectè & eloquenter loquatur.* Vatab. *Pectus ſapientis os illius prudenter moderatur, & labiis eius addet doctrinam.*

Secundò, cor ſapientis eſt ipſa ſapientia, ſicut cor animalis eſt ipſa anima: vnde cordatus vocatur prudens & ſapiens: Et Oſee 7. 11. dicitur: *factus eſt Ephraim quaſi columba ſeducta non habens cor*, ideſt inſipiens & imprudens. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Sapientia dirigit os ſapientis, vt ſapienter loquatur, *labiis eius addet gratiam*, vt cum gratia ſapientiam depromat & proferat: os enim ex ſe eſt inſipiens, ac non intelligit quid dicat: quare ne- D ceſſe eſt vt ſapientiam hauriat à ſapientia cordis. Cor ergo ſit doctor oris, ac doceat os ſapientiam, puta modum ſapienter & prudenter loquendi. Nã verbum mentis ſapiens, fundit ſibi ſimile verbum oris ſapiens. ita Aben Ezra: *Sapiens* inquit *ſermone ſuo ſapientiam, quæ occultus eſt, prodet, atque vt doctrinam cæteris patefaciat, maiorem addet mentis ſolertiam:* ſapientia enim ſolers eſt, multóſque modos ſapienter loquendi excogitat, ac multas rationes adinuenit, quibus id quod intendit gratioſè eloquatur & auditori perſuadeat. Vnde explicans ſubdit: *Fauus mellis compoſita verba*, &c. Vide dicta v. 21. ille enim verſus cum hoc vti verbis, ſic & ſenſu conſentit.

2. Sapiẽtiæ.

Tertiò, cor ſignificat affectum, beneuolentiam, amorem, q. d. Cor, ideſt amor erudit & docet os ſapientis, vt omnia tædia, faſtidia, moleſtias, quæ

3. amoris.

in docendo rudes vel moroſos & difficiles occurrunt, generosè ſuperet, vtque modos dicendi & agendi adinueniat, quibus ſapiētiam, fidem & virtutem auditoribus perſuadeat, vti faciebat Apoſtolus Galatis dicens, cap. 4. 19. *Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Vellem autem eſſe apud vos modò & mutare vocem meam.* Vnde S. Auguſt. lib. de catechizandis rudibus cap. 10. docet catechiſtam debere imitari matrem, quæ ex amore materno rudem infantem ſenſim docet balbutire & loqui, imò eidem cibum præmandit. Amor enim omnem ruditatem, omne tædium & faſtidium ſuperat. *Num* inquit, *delectat, niſi amor inuitet, decurtata & mutila verba immurmurare? Et tamen optant homines infantes, quibus id exhibeant.* Et inferius: *Suauius eſt matri minuta manſa inſpuere paruulo filio, quàm ipſam mandere & deuorare grandiora.* Addit deinde nouam gallinæ ſimilitudinem. *Non recedat de pectore etiam cogitatio gallinæ illius, quæ languidulis plumis teneros fœtus operit, & ſuſurrantes pullos confracta voce aduocat, cuius blandas voces refugientes ſuperbi, præda ſtatim alitibus fiunt.* Sicut ergo calor omnes fructus, omneſque cibos concoquendo ſapidos dulcéſque efficit; ſic & amor omnes ſermones ſuaues, gratóſque reddit tam dicenti quàm audiēti. Cum ergo quid dicturus es, vel aliquem docturus aut correpturus, dicta tua præeat & promat amor; ita modum rectè loquendi & perſuadendi docebit te amor. Amor enim è corde ebulliens in os, ſermonem ſibi ſimilem eructabit & pariet, iuxta illud Pſal. 44. 1. *Eructauit cor meum verbum bonum.* Vide S. Bernard. Sermon. 67. in Cant.

praxis loquendi & docendi.

VERS. 24. *Fauus mellis compoſita verba: dulcedo animæ ſanitas oſsium.* Heb. *fauus mellis eloquia pulchritudinis vel elegantiæ, dulcis animæ & medela oſsi.* Pagnin. *Et ſanitas corpori.* Septuag. *Faui mellis ſermones boni: dulcedo autem eorum ſanitas animæ.* Chald. *Fauus mellis verbum ſuaue.* Syrus. *verbum ſapientis.* Vatab. *Fauus mellis eſt amœnus ſermo, animis dulcior & oſsium medela.* Nam mel, inquit ipſe, ſanat languores corporis. Pro *verba compoſita.* Heb. eſt אמרי נֹעַם, *imre noam*, ideſt verba pulchritudinis, decoris, amænitatis, elegantiæ. Vnde *Noemi*, ſocrus Ruth, ita dicta eſt à ſpecie & decore. Ruth. 1. 20. Sicut enim ſpecies vultus rapit oculos intuentium, ſic ſpecies & decor ſermonis rapit aures audientium. Hæc ſententia cohæret præcedenti: multis enim exaggerat Salomon commoda ſermonis prudentis & ſuauis. Senſus clarus eſt, q. d. ſicut fauus mellis delectat palatum, ſimúlque reficit, nutrit & roborat corpus; ſic pariter verba prudenter & ſuauiter compoſita & concinnata delectant aures, dulcorant animam & ſanant oſſa: per oſſa accipe metaphoricè cum Septuag. intima animæ, aut propriè oſſa corporis, q. d. dulcis ſermo non ſolùm animum paſcit, ſed & corpus eiúſque oſſa, in quibus ſitum eſt eius robur, reficit, recreat & firmat.

Dulcis ſermo eſt fauus mellis.

Aptè pulcher dulcíſque ſermo comparatur fauo mellis. Primò, quia ſicut fauus ſtillat mellis dulcedinem, ſic orator ſtillat ſermonis facundiam.
1 Vnde de Neſtore ait Homerus: *Cuius ab ore melle*
2. *dulcior fluebat oratio.* Secundò, mel eſt opus & nectar apum, quæ prudentiæ & caſtitatis ſunt exemplar & ſymbolum. Simili modo dulcedo ſermonis manat à mente prudenti & caſta. Vnde in ore S. Ambroſii adhuc pueri luſit examen apum, portendēs eius caſtitatem & ſermonis ſuauitatem. Idem accidit S. Iſidoro Archiepiſcopo Hiſpalenſi, S. Dominico fundatori ordinis Prædicatorum; ac ex Gentilibus Platoni & Pindaro. Tertiò, apes le- 3.
gunt mel ex floribus & herbis odoratis. Sic ſapientes legunt mel ſermonis ex florilegio S. Script.

Quartò, oratoris tria ſunt officia, docere, de- 4.
lectare & mouere, quæ repræſentantur per mel: mel enim reficit, dulcorat & ſanat: refectio repræſentat doctrinam, dulcedo delectationem, ſalubritas motum & perſuaſionem. Vnde S. Auguſtin. lib. 4. de doctrina Chriſt. *Dixit*, inquit, *quidam eloquens & verum dixit: ita dicere debere eloquentem, vt doceat, vt delectet, vt flectat. Docere neceſsitatis eſt, delectare ſuauitatis, flectere victoriæ.*
Quintò, R. Leui: Mel inquit, medicina eſt le- 5.
niendis membrorum cruciatibus, cum contuſa fuerint, ſi ijs imponatur, atque etiam alijs morbis maximè prodeſt: ſic & ſuauis ſermo confert ad aptam corporis conſtitutionem conſeruandam, & ad improborum morum ægritudines depellendas, præſertim verò lenit & diſcutit animi mœrores, angores, iras, amaritudines, inuidias, quæ illam diſcruciant, exedunt & conſumunt. Vnde Clemens Alex. lib. 1. Pædag. cap. 2. *Medicina ait medetur morbis corporis, ſapientia animi perturbationi-* 6.
bus. Sextò, mel eſt ſanitas, ideſt medulla oſſium:, mel enim optimam medullam oſſibus ſuggerit, itáque ea languentia ſanat & vegetat. Rurſum medulla eſt quaſi mel oſſium ea nutriens, ſanans, oblectans & roborans: ſimili modo ſermo ſapiens & ſuauis nutrit, ſanat & firmat oſſa, ideſt robur animæ & corporis ad agendum & tolerandum fortia. Sic S. Marcus & Marcellianus à ſuis grauiter tentati ad abnegandam in perſecutione Chriſti fidem, cum nutarent, ſermone prudenti & ſuaui S. Sebaſtiani in eadem confirmati fuere, ac pro illa glorioſum obiere martyrium. Idem fecit Vrſicinus Medicus, qui in morte ceſpitans, confirmatus oratione S. Vitalis, alacer ceruices carnifici pro Chriſto præbuit. Idem fecit legio Thebæorum roborata concione S. Mauritij & S. Exuperij, ac ſeptem fratres Machabæi ſub Antiocho corroborati à matre vera viragine; ac ſeptem filij S. Felicitatis, & totidem S. Symphoroſæ à matribus accenſi ad martyrium. Sic adhortatione egregia Iudæ Machabæi milites *conualuerunt animis, non ſolùm homines, ſed & beſtias ferociſsimas, & muros ferreos parati penetrare.* 2. Machab. 11. 9. Septimò, ſicut 7
faui mellis mira arte & concinnitate conſtruuntur ab apibus: ſic vir ſapiens magna prudentia, ordine, methodo, elegantia componit & diſponit ſermones ſuos, indéque eis tam efficax ſuauitas & tam ſuauis efficacia. Exempla Platonis, Ennij, Virgilij, Varronis & Ciceronis recenſet: Plinius lib. 7. 30. Hinc apes mella fauis condunt & cera incruſtant, ne diffluant: fauos porrò tanta arte ſtruunt, vt domus & palatia affabrefacta videantur. *Struunt* ait Plinius lib. 11. cap. 10. *orſa ea concameratione alueı, textúmque vel vſque ad ſumma tecta deducunt, limitibus binis circa ſingulos arcus, vt alijs intrent alijs exeant. Faui ſuperiore parte affixi, & paululùm etiam lateribus ſimul hærent & pendent vna. Alueum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter popoſcit alueus.* Et cap. 11. *Sexangulæ omnes cellæ, à ſingulorum ea pedum opere.* Similiter ſermones ſuos conſtruit & componit ſapiens. Vnde Eſther orat Deum cap. 14. 13. docens: *Tribue ſermonem compoſitum in ore meo in conſpectu leonis, & transfer cor illius in odium hoſtis noſtri.*

Denique

Denique audi S. Ambroſ. lib. de bono mortis cap. 5. *Mortua* inquit *peccata ſunt, quæ vitæ ſuauitatem habere non poſſunt. Perfunduntur autem diuini ſermonis vnguentis & fortiore cibo verbis velut prauæ, & ſuauiori ſermone velut melle curantur quædam vulnera delictorum. Sermones autem cibos eſſe docet & alibi Salomon dicens: Faui mellis ſermones boni. In illo ergo horto ſermones boni ſunt, alius qui culpam coerceat, alius qui iniquitatem corripiat, alius qui mori faciat inſolentiam, & velut ſepeliat eam, quando correptus aliquis erroribus ſuis renunciat.* Deinde plures vtilium ſermonum ſpecus recenſet dicẽs: *Eſt etiam ſermo fortior, qui confirmat cor hominis validioribus ſcripturæ cæleſtis alimentis. Eſt etiam ſermo ſuaſorius dulcis vt mel, & tamen peccatoris conſcientiam in ipſa ſuauitate compungens. Eſt etiam feruentioris ſpiritus ſermo, qui inebriat ſicut vinum & cor hominis lætificat. Eſt etiam lacteus ſermo purus & candidus. Hos cibos dulcium vtiliúmque ſermonum epulandos, ſponſus proximis ſuis dicit: Edite proximi mei & bibite, & inebriamini fratres mei.* Plura de melle & apibus dixi, cap. 6. 6. & Eccleſ. 11. 5.

VERS. 25. *Eſt via quæ videtur homini recta, & nouiſsima eius ducunt ad mortem.* Hebr. *Et nouiſsimum eius viæ mortis.* Chald. *Et finis eius ſunt viæ mortis.* Septuag. *Attamen nouiſsima eorum ſpectant in fundum inferni.* Syrus: *viæ eius mortis ſemitæ.* Repetit & inculcat hanc gnomen Salomon: quia maior hominum pars ait Ianſen. laborat Philautia, nimiſque ſibi in ſuis iudicijs & ſenſibus placet: quare ob ea euocat omnes Salomon dicendo, quòd multis plus æquo placeant ſua ſenſa & conſilia, ac licet reuera praua tortáque ſint: tamen eis amore ſui excæcatis videantur eſſe recta, ideóque cæci & dormientes tendant ad mortem & gehennam. Iam enim hanc gnomen audiuimus c. 14. 12. vbi eã explicui.

VERS. 26. *Anima laborantis laborat ſibi: quia compulit eum os ſuum*, ideſt, oris ſui fames & neceſſitas. Heb. *Anima laborans laborabit ſibi: quia incuruauit ſe ſuper eum os eius*, q. d. Homo laborat, quia os & fames oris ipſius innititur labori & laboranti, illíque incumbit, & ab eo panem quo veſcatur, quaſi curuus & ſupplex poſtulat. Alludit ad Geneſ. 3. 19. *In labore vultus tui veſceris pane tuo*: imò Beda eo arctat hanc gnomen, exponitque de Adamo, q. d. Adam peccans damnatus fuit ad laborandum, vt labore manuum ſibi victum compararet: inde ad laborem compulit eum os ſuum, quando ſcilicet cum ſerpente locutus eſt, & ore ſuo vetitum pomum comedit: quia enim homo contra præceptum Dei intemperanter comedit pomum vetitũ, hinc iuſtè hac pœna mulctatus eſt, vt deinceps non comedat cibum, niſi quem magno labore & ſudore compararit, ait S. Aug. Verùm alij paſſim hãc gnomen amplè pronunciatam amplè ſumunt, & omnibus hominibus adaptant.

Senſus ergo planus & genuinus eſt, q. d. Homo laborat ſibi, ideſt ad ſuum commodum, vt ſcilicet vitam ſuſtentet, quia ad laborem compellit eum os ſuum, vt ſcilicet laborando quærat victum, quo os fame hians & latrans ſatiet. Per animam enim ſynecdochicè intelligit totum hominem, dicit tamen potiùs anima quàm homo: quia in laborando magis laborat anima quàm corpus. Anima enim eſt quæ in labore corpus mouet, agitat, impellit omnémque laborandi vim & robur corpori ſuggerit. Hinc in labore magis patitur & fatigatur anima quàm corpus, præſertim quia animæ eſt per omnia prudenter dirigere labores, vt ſint vtiles & fructuoſi. Rurſum anima eſt quæ ſentit mille angores, curas, ſollicitudines in laborando, vti videmus mercatores, opifices, agricolas cæteróſque laborantes mille curis, quas parit labor, diſtendi & cruciari. Significat ergo hæc gnome, hominis poſt peccatum ſortem & ſtatum eſſe, vt laboret, ac labore ſibi victum paret: *Homo enim naſcitur ad laborem, auis & ad volatum.* Iob. 5. 7. Prouida enim Dei ſapientia hominem ob peccatum, ad laborem continuum damnauit, tum in pœnam peccati; vt illius pœna & pœnitentia ſit labor; tum in concupiſcentiæ remedium: ne enim otio diffluens concupiſcentijs ſuis ageretur, Deus eum labori adduxit, vt illi intentus de concupiſcentijs ſuis cogitare non poſſet; aut ſi poſſet, ei non liberet, vt pote laboribus fatigato & fracto. Rurſum ſignificat Deum ad laborem homini ſtimulum dediſſe, egeſtatem & famem: hæc enim cogit eum laborare, vt labore ſibi alimenta comparet. Si enim non eſſet hæc neceſſitas & fames, nemo vellet laborare. Quo circa lex naturæ & Dei ſanxit, vt qui recuſat laborare, cibo priuetur, iuxta illud S. Pauli; *ſi quis non vult operari, nec manducet*, 2. Theſſal. 3. 10. Ante triginta annos cum in Belgio Louanij degerem, Dux Arſchotanus Heuriæ iuxta arcem ſuam, curabat vaſtos circa illam montes exaggerari & transferri. Rogantibus, cur in rem parum vtilem tantas opes expenderet? Reſpondit, vt centenos & amplius pauperes hoc opere detineam, alámque, ne otientur & furentur, ſed vt labore victum parent: qua ratione eleemoſynam & ſpiritualem animæ, & temporalem corpori eorũ confero. Denique ſignificat moderandos eſſe labores, vt nõ nimios capeſſamus, qui corpus & animam deijciãt, ad congerandas opes; ſed moderatos, tantos ſcilicet, quanti ad victum lucrandum ſufficiãt, iuxta illud Apoſtoli: *Eſt autem magnus quæſtus pietas cum ſufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quòd nec auferre quid poſſumus. Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti ſumus.* 1. Timot. 6. 6.

Salomoni ſuccinit Siracides dicens: *Omnis labor hominis in ore eius.* Eccleſ. 6. vnde R. Leui hanc Salomonis gnomen ſic explicat, q. d. *cum quis aſſiduè deſudat ob alimenta comparanda, ſibi tantùm deſudat, cum ab ore ſuo tantùm ad id incuruatus, & abiectus fuerit. Eſt ergo hæc quædam inſtitutio, vt mortalis à ſuperuacanea ciborum copia abſtineat, partémque tantum ſibi neceſſariam deſumat.*

Secundò Heb. עמל *amal*, & latinum laborare, ſubinde idem eſt quod affligi: ac labor vocatur moleſtia & afflictio. Sic ſenſus erit, q. d. homo afflictus ſibi, ideſt ſua culpa affligitur: quia os ſuum ad talem afflictionem eum compulit, & cauſa illi fuit miſeriarum. Multi enim ſunt intemperantis linguæ ac multa effutiunt, quæ alios lædunt, offendunt, cruciant: quare ab eiſdem viciſſim læduntur & cruciantur. Tales ſunt qui alios rident, vexant, ſubſannant, calumniantur, detrahunt, fraudant, decipiunt, expilant, &c. Huic ſenſui fauet Chald. qui ſic vertit: *Anima laborantis laborem ſuſtinebit: quia ex ore ſuo veniet ei humiliatio vel incuruatio.* Tertiò Aben Ezra Heb. אכף *achaph*, ideſt curuauit, compulit, vertit *in cauſa fuit*, q. d. *quòd quis perpetuus ſit in laboribus, efficitur ab eius ore, eo quòd ſermonum ſuauitatem non didicerit, vt è contra ſapientia exculptis eadem vitam affert: qui enim os & aures claudunt ſapientiæ, manibus laborem oportet, vt victum ſibi pareat.* Quartò Septuag vertunt: Viæ

in laboribus laborat ſibi, & vim facit in interitũ ſuum. A ita Romani. Græcè ἐκβιάζεται αὐτοῦ τὴν ἀπώλειαν, quod primò Complut. vertunt: *vim facit ſuæ perditioni.* Et Auctor Catenæ Græc. ſic vertit: *vir honeſto labori inſiſtens ſibi inſiſtit, ſuámque perditionem vi propellit:* ſicque explicat, q. d. qui virtutis viam ſeriò aggreditur, ſibi, non alteri laborat; profligat autem interitum, ſeruátque ſe ipſum per pœnitentiam. Vnde per Antitheſin ſubdunt Septuag. *At peruerſus in ore ſuo fert perditionem.* Egregiè hãc lectionem explicat Caſſianus collat. 24. cap. vltimo. *Regnum cælorũ* inquit, *ſecundum ſententiã domini vim patitur, & violenti diripiũt illud.* Math. 11. *Iſti profectò sũt laudabiles violẽti, qui vim faciũt perditioni ſuæ. Homo enim, vt ſcriptum eſt, in laboribus laborat ſibi, & vim facit perditioni ſuæ. Perditio noſtra eſt oblectatio vitæ præſentis, & (vt expreſſius dicã) executio deſideriorum voluntatúmque noſtrarum, quas ſi quis ab anima ſua ſubtraxerit ac mortificauerit, glorioſam profectò & vtilem perditioni ſuæ vim facit, abnegans duntaxat ei iucundiſſimas voluntates, quas per Prophetam ſermo diuinus ſæpe incuſat, dicens: quia in diebus ieiunij veſtri inuenitur voluntas veſtra.* Iſayæ 58.

Secundò alij τὸ ἐκβιάζεται contrariè vertũt: *Vim facit in interitum.* ita Roman. Vnde Theodotion vertit: *Qui in laboribus laborat immodicè, attrahit mortem ſibi,* q. d. auari qui laboribus nimijs ſe vexant, vt opes coaceruent, hi ſæpe ijſdem ſe conficiunt & enecant. Et Syrus: *Anima doloribus vexata ſibi excruciatur, & ab ore eiuſdem perditio eidem adducitur.*

C Sic & Beda hæc accipit de impijs, præſertim hæreticis, de quibus dicitur Ierem. 9. *Vt iniquè agerent laborauerunt,* vt ſcilicet deprauarent S. Scripturas, ijſque ſuas hæreſes ſtabilirent.

Myſticè S. Gregor. hanc gnomen applicat doctoribus, qui coguntur facere quod docent, ne pudeſiant. Sic enim ait lib. 2. hom. 18. Ezech. *Sed cũ bonorum auditorum vitam conſiderant, eámque profeciſſe ſuis exhortationibus penſant, erubeſcunt tales non eſſe, quales auctore Deo per ſe conſpiciunt alios factos eſſe, & tanto ſe in mente ſtabiliunt, quanto penè in culpam labebantur. Nam cum ipſa ſua doctoribus verba ad memoriam redeunt, erubeſcunt non ſeruare quod dicunt. Vnde per Salomonem quoque dicitur: Anima laborantis laborat ſibi, quia compulit eum os ſuum. Os enim noſtrum nos compellit ad laborem, quando per hoc* D *quod dicimus à vitiis refrenamur: quia turpe nimis eſt, ibi vos negligendo cadere, vnde prædicando conati ſumus alios leuare.*

Ruſus R. Leui ſic explicat: *Anima laborantis ſibi laborabit, quia labores ſubit cum os incuruarit & demiſerit, id eſt cum ab edendi cupiditate, potúſque iucunditate os coercuerit, ita vt à ſapientiæ ſtudio, laboribuſque ob eandem ferendis ab huiuſmodi cupiditatibus non auocetur.*

Denique Dionyſ. Carthuſ. moraliter ſic explicat. *Anima laborantis laborat ſibi, id eſt anima exercentis opera corporalia aut ſpiritualia bona, facit ea ad ſuum profectum aut commodũ, & pro neceſſariis corporis aut animæ. Ideo monet Apoſtolus: labora ſicut bonus miles Chriſti. Et rurſus: Labor veſter non erit inanis in Domino. Itemque: Vnuſquiſque accipiet ſecundũ ſuũ laborem, quia compulit eum ad laborandum os ſuum, id eſt ſermo quo ſe aſtrinxit ad benè agẽdum in fõte baptiſmi, in ſuſceptione ordinis ſacri, aut in profeſſione monaſtica, vel in foro confeſſionis, ſiue in actu prædicationis, quia quod alios docet facere obligatur.*

VERS. 27. *Vir impius fodit malum: & in labiis illius ignis ardeſcit.* Heb. eſt: *vir Belial,* (id eſt vt Aquila, *vir apoſtaſiæ & rebellionis,* hoc eſt apoſtata & rebellis. Symmac. *vir intolerabilis.* de Belial fusè dixi cap. 6. 12.) *fodit malum, & ſuper labiis ſuis velut ignis ardens.* Septuag. *Vir imprudens fodit ſibi mala, & in labiis ſuis ignem condit.* S. Cyprianus, *ignem theſaurizat.* Græcè enim eſt θησαυρίζει Theodot. *tanquam ignis ardeſcens.* Syrus. *Vir impius machinatur malum, & ab ore eius accenditur ignis.* Chald. *Vir calumniator fodit malum, & in labiis eius ignis dat ſcintillas.* R. Salomon: *Labia teſtis falſi & periuri ſunt velut ignis comburens & conſumens proximum.* Generaliùs & pleniùs R. Leui ſic exponit: *Vir Belial animo ſuo nefanda molitur, quod autem ab animo ad labia deriuatur, argumentum eſt, quo malum corde latens cognoſcitur, quod quidem tanquam ignis exurens perniciem affert: atque id perinde eſt ac ſi dixiſſet, grauiora damna illius ore inferri, quàm animo deſtinaſſet: ſermones enim ſuos ita diſertè promit, vt ex illis acerbiſſima damna conſequantur.*

Vox *fodit* dupliciter accipi poteſt. Primò *fodit* mente, id eſt animo veſtigat malum & ſcrutatur modos & rationes, quibus noceat proximo. Sicut enim foſſor fodiendo ſcrutatur mineralia ſub terra latentia, vt ſulphur, carbones, metalla: ſic impius ſcrutatur, verſat & excogitat calumnias, fraudes artéſque nocendi. 2 *Fodit* lingua & manu foueam, in quam alij cadant, id eſt malum, quod mente fodit & excogitauit, hoc re ipſa effodit, & infert lingua calumniando, detrahendo, ſuſurrando, decipiendo, &c. Rurſum directè fodit malum C alijs, ſed indirectè ſibi ipſi, vt vertunt Septuag. quia malum in ſuum redit reciditque auctorem, iuxta illud Eccleſ. 27. 29. *qui foueam fodit, incidet in eam, & qui ſtatuit lapidem proximo, offendit in eo: & qui laqueũ alii ponit, peribit in illo.* 3. Rabbini nonnulli in Gloſſa magna vertunt: *vir Belial per malitiã ſuam egraminãs,* id eſt gramina effodiẽs: terra enim gramine veſtita difficilius effoditur: quia graminum ſtirpibus & radicibus implicatur, conſtringitur, & quaſi compingitur, vt in vnam glebam cõtinuam coaleſcat: ſic ſuſurro qui amicitias, quaſi gramina quædam implexa, inter ſe connexas & longo tempore coalitas effodere, ſcindere & diſſociare ſatagit, ſanè valde laboret oportet, multáſque priſci temporis iniurias obliuione ſepultas effodiat neceſſe eſt. 4. Nonnulli cen- D ſent alludi ad milites, qui caſtrum vel vrbem ſuffodiunt, ac ſubuecto puluere tormentario accenſóque diſrumpunt, in altum deijciunt & euertunt: ad eundem enim modum calumniator & ſuſurro mente quidem fodit malum, id eſt cuniculos & foſſam profundam agit ſimulatione & ſecreto. Vbi verò amicorum fœdera altè ſuffodit, lingua quidem ſua ignem ſupponit: nimirum ea dicit, quibus amicos inflammandos & concitandos eſſe nouit: atque hoc dolo firmiſſimas paces & amicitias diſturbat, domos & vrbes, nõnumquam etiam regna, & imperia, funditus euertit. Ergo Salomon appoſitè ait: *Vir impius fodit malum.*

Et in labiis illius ignis ardeſcit. Nã vt ait S. Iacob. c. 3. 6. *Lingua ignis eſt, vniuerſitas iniquitatis, &c. quæ inflammat rotam natiuitatis noſtræ inflammata à gehenna.* Vbi multa de hoc linguæ incendio dixi. Quocirca S. Greg. Nazian. orat. 3. contra Iulianum Apoſt. Linguam maledicam, qualis fuit Iuliani, cõparat Æthnæ, quæ primò ignes tetigit & colligit, ac deinde collectos conglobatóſque velut infernus euomit & iaculatur, quibus agros, oppida & prouincias etiam longè diſſitas exedit & vaſtat. Lingua maledica eſt Æthna.

VERS. 28. *Homo peruerſus ſuſcitat lites: & verboſus ſeparat Principes.* Heb. *Vir verſionũ, vel inuerſionũ, vel peruerſitatũ* (ideſt verſutus & peruerſus, qui omnia vertit, inuertit, peruertit) *mittit contentionem: & ſuſurrator diuidet Principem.* Symmac. *Et qui calumniatur diffamat ducem.* Chald. *& ſuſurro diuellit à ſe amicum ſuum.* Syrus: *vanus inſectatur amicos ſuos.* Septuag. *Vir peruerſus tranſmittit mala: & facem doli accendit malis, & disiungit amicos.* Vatab. *Vir peruerſus occaſiones contentionis inijcit: & delator ſæpe inter magnates diſsidia concitat.*

Sententia clara eſt, q. d. homo peruerſus, qui ſcilicet omnia peruertit, atque in malam partem rapit, alitérque rem atque verba refert quàm ſe habent; item qui alterius rebus bene factis vel certè indifferentibus malam intentionem affingit, eáque quaſi ſubdolo & hoſtili animo in contemptũ alterius facta deprauat, hic ſuſcitat lites & rixas: *& verboſus*, ideſt, vt Hebr. *delator*, circulator & ſuſurro, ſeminat diſcordias, ſeparátque non tantùm priuatos, ſed & Principes, atque, inter eos facem doli, vt vertunt Septuag. ac belli ſuccendit. Faces doli ſunt ſuſpiciones, diffidentiæ, ambitiones, inuidiæ, quas inter Principes ſuſcitant ſuſurrones cum magno ſubditorum diſpẽdio & clade, vti faciunt politici & Hæretici, qui proinde ſunt ſeditionum folles, ac titiones gehennæ, vt ait S. Iacob. cap. 3. 6. imò quaſi dæmones incarnati.

VERS. 29. *Vir iniquus lactat amicum ſuum, & ducit eum per viam non bonam.* Heb. *Vir violentiæ* (Chald. *Vir raptor.* Vat. *vir violentus*) *ſeducit amicum vel proximum ſuum, & facit eum ambulare in via non bona.* pro *lactat* Heb. eſt יפתה *iephatte*, ideſt *illicit, lactat, ſeducit.* Aquila & Symm. *decipit.* Septuag. ἀποπειρᾶται, ideſt vt Complut. *tentat.* Roman. *palpat.*

Hæc ſententia clara eſt, ac primò aptari poteſt prædonibus & latronibus, qui viatores & quoſlibet alios adoriuntur quaſi amici blandis ſermonibus, ac ſenſim deducunt eos in auias ſyluas vel ſpeluncas, vbi eos ſpoliant & ſubinde occidunt. Secundò fraudatoribus, qui ſpecioſis promiſſis proximos inducunt in contractus, fœdera, obligationes &c. quæ ſibi commoda, proximis noxia fore ſciunt. Tertiò lenonibus & ſcortatoribus, qui pueros & puellas ſimplices donis ineſcant & ſeducunt, vt ſuæ vel aliorum libidini ſeruiant. Quartò hæreticis & praua dogmata ſeminantibus, qui vt ait Apoſt. Rom. 12. *per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium*, itaque eos pertrahunt in hæreſim, errorem & exitium.

VERS. 30. *Qui attonitis oculis cogitat praua, mordens labia ſua perficit malum.* ita Roman. ſed Ianſen. & alij legunt *perficiet mala.* Legendo *perficit* ait Ianſen. Senſus eſt q. d. Non is tantùm perficit malum coram Deo, qui opera perpetrat, ſed & qui attonitis oculis, hoc eſt, fixo animo cogitat praua; item qui ex indignatione mordet labia. Si autem legatur *perficiet*, tum ſignificatur malum aliquod metuendum ab eo, qui cogitat intento animo praua; item ab eo qui mordet labia ſua præ ira & vindictæ cupiditate. Indicat enim hæc parabola conditiones quaſdam & ſigna exteriora hominis, qui alteri machinatur malum, vt ex his illum obſeruantes, nobis ab illo caueamus.

Sed eodem redit ſenſus ſiue legas *perficit* ſiue *perficiet*: ſæpe enim præſens ponitur pro futuro, præ-

A ſertim vbi ſignificatur rei mos ſiue conſuetudo: *perficit* ergo, ideſt *perficiet*, hoc eſt perficere ſolet.

Pro *qui attonitis oculis*, Heb. eſt עצה *otſe*, quod Septuag. vertunt: *qui obfirmat oculos*, alij, *qui obſtinatos habet oculos.* noſter *attonitos.* Attoniti enim dicuntur, qui quaſi ſtupefacti ita ſæpe rem aliquam intuentur vel cogitant, vt præſentes & præſentia non aduertant, iuxta illud Iob. 15. 12. *Quid te eleuat cor tuum, & quaſi magna cogitans attonitos habes oculos?* Attonitus enim deriuatur à verbo priſco attono: attonare autem eſt tonando ſtupefacere: inde attonitus eſt quaſi ad tonitru perculſus & ſtupefactus. Vnde Ouidius Epiſt. 4. Monitus qu::

Aut quas ſemideæ Dryades, Faunique bicornes
Numine contactas attonuere ſuo.

Et Celſus lib. 3. cap. 26. *Attonitos quoque* B *rarò videmus, quorum & corpus & mens ſtupet. Fit interdum ictu fulminis, interdum morbo: ἀποπληξίαν hunc Græci appellant.* Denique Virgil. 3. Æneid.

Talibus attonitus viſis, ac voce Deorum.

Vbi Seruius: *hoc eſt talibus deorum vultibus: Vnde ſequitur, ac voce deorum. Nam & voce ſe dicit attonitum & viſis. Attonitus verò eſt ſtupefactus: nam propriè attonitus dicitur, cui caſus vicini fulminis, & ſonitus tonitruum dant ſtuporem.* Verùm quia quis attonitis oculis poteſt cogitare & contemplari ſancta & cæleſtia, hinc noſter attonitos oculus nectit cum cogitatione praua. Vnde Chald vertit. *Qui annuit oculis ſuis & cogitat peruerſa, annuens labiis ſuis perficit malum.* & Syrus: *Innuit oculis ſuis & praua cogitat, & labiis ſuis machinatur & perficit malum.* Aben Ezra vertit: *Qui claudit oculos, vt nefaria ma-* C *chinetur: obturat enim oculos ne mens poſt oculos diſtrahatur, quo liberè ſcelera meditari & machinari queat.* Sic & R. Leui Pagnin. Vatab. & Bayn. *Qui claudit oculos inquit ad cogitandum peruerſitates.* Marinus in Lexico: *Agitãs oculos cogitando peruerſa.* Dantur ergo hic duo ſigna peruerſitatis perfectæque malitiæ. prius eſt, ſi attonitis, firmis vel clauſis oculis quis cogitet praua. Hoc enim eſt ſignum, illum ita intentum eſſe cogitationi prauæ, vt in ea mentem & voluntatem abſorberi ſinat, nec de re alia bona cogitare poſſit: imò ab ea animum auocare & diſtrahere nequeat. Quare talis ſimilis eſt diabolo, ait Auctor Catenæ Græc. qui ſæpe conſiderat quo quiſque vitio laboret, vt per illud eum præcipitet. Secundum, ſi poſt cogitationem prauam & attonitos oculos, mordeat labia. Heb. קרץ *corets*, quod noſter vertit *mordens*. Vatab. *agitans.* Tigur. *contrahens.* R. Leui *patefaciens.* Melius Marinus & alij in Lexico *incidens* vel *ni-* D *ctans.* Incidere enim oculis, eſt oculis nictare: incidere verò labijs, eſt labijs nictare, vel potiùs, mordere, qui geſtus eſt malum alteri machinantis quaſi eodem modo eum incidere & diſcerpere velit, ſicut incidit & mordet ſua labra. Vnde Horat. lib. 1. carm. *Impreſſit memorem dente labris notam.* Ex imaginatione enim perficiendi malum quod cogitat, aut ex indignatione mouentur dentes ad huiuſmodi morſum labiorum, quaſi geſtientes nocere ei cui male volunt. Maximè autem hæc ſpectant ad iratos. Hi enim mordent labia, quaſi imitantes alijs ſimilem morſum. Vnde Ariſtophanes in Veſpis. *Comedens labra*, inquit, *præ iracundia.* Et Homer. Iliad. *Aſt hi labra ſuis preſſerunt dentibus omnes.* Sic pulli equini indomiti ferocientes mordent frænum. Sic Itali mordendo

pollicem dextræ malum minitantur. Sic Georgius Caſtriotus Turcarum terror & fulmen, adeo vt ab eis nuncupatus ſit *ſcanderbec*, ideſt Alexander Magnus, vbi labia momorderat, imò mordendo quaſi diffiderat, præceps in prælium ruebat, eſtque hic geſtus naturæ conſonus. Ferè enim animalia omnia, ac præſertim ſerpentes morſu pugnant & necant. Vnde Lucan. Pharſal. 9.

Morſu virus habent, & fatum in dente minantur.

Denique Septuag. Luculenter ſic vno ſpiritu totam ſententiam efferunt: Q*ui obfirmat oculos ſuos, cogitat peruerſa, & ſtatuit vel definit & decidit omnia mala labiis ſuis, hic fornax eſt malitiæ*: qui enim hæc omnia, quæ ſigna ſunt ingentis malitiæ, iunctim habet, inſtar fornacis ira & malitia æſtuantis maledictorum, rixarum, pugnarum &c. globos & incendia aſſiduè eiaculatur, nec vllis blandimentis, promiſſis vel minis reſtingui poteſt; ſed his omnibus potiùs magis accēditur & exæſtuat: nam vt ait S Chryſ. hom. 16. in Matth. *Sicut incendium aqua iniecta magis ſuccenditur: ita accidere ſolet in magna ira, quicquid aliquis dixerit, continuò pabulum huius efficitur incendii.*

VERS. 31. *Corona dignitatis ſenectus, quæ in viis iuſtitiæ reperietur*. Heb. *Corona gloriæ canities, in via iuſtitię inuenietur*: quod primò Ianſenius ſic exponit, q. d. per iuſtitiam peruenitur ad extremam ſenectutem, cum impij fere ante diem ſuum moriantur, iuxta illud Pſal. 54. *Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos*, ita R. Salomon.

Secundò, q. d. in via iuſtitiæ conſtituta eſt ſenectus, iuxta illud Sap. 4. *Cani ſunt ſenſus, & ætas ſenectutis vita immaculata*. Tertiò, q. d. Eſto iuuenes aliquando liberè & impurè viuant, tamen cum ad ſenectutem veniunt, ſæpè ſapiunt & pœnitent. Verum noſter optimè vertit ſubaudiendo more Hebræo pronomen quæ. Vnde & Septuag. *Corona gloriationis* (Complut. *Exultationis*. Chald. *pulchritudinis*) *ſenectus, in viis autem iuſtitię reperitur*. Syrus. *Diadema laudationis ſenectus, & in via iuſtitię laudatur*. Vatab. *Senectus ſi eam in via iuſtitiæ reperias, corona ornatiſſima eſt*. Pro *dignitatis* enim Heb. eſt תפארת *tipheret*, ideſt *decoris*, pulchritudinis, gloriæ, magnificentiæ.

Sententia eſt clara, q. d. ſenectus ſeni eſt quaſi corona ſpecioſa & magnifica, ſi tamen iuſtè & inculpatè viuat, ac iuſtitiæ, ideſt virtutum quarumlibet actibus ornetur: quocirca talis ſenectus omnibus eſt venerabilis & laudabilis. Porrò multiplex eſt corona ſenum & ſenectutis.

Corona ſænum ſeptuplex.

1\. Prima eſt corona canitiei: cana enim coma inſtar albentis coronæ ornat caput ſenum. Vnde Phocilides: *venerare*, inquit, *canis redimita, ſeu coronata tempora habentes, cedendo ſenibus in ſedendo & in officiis omnibus*. Et Philo legat. ad Caium: *Ætas ipſa ſenem quaſi defunctum laboribus, & emeritum militem canitie coronat. Quid enim aliud canities, niſi populum aut floridum ſertum?* Sic Plinius in panegyr. Trajani, capillum Trajani albeſcentem vocat non quidem coronatum, ſed, quod tantidem eſt, ornatum.

Secunda eſt corona ætatis & antiquitatis. Vnde Aben Ezra ſic explicat, quaſi dicat: ſenectus eſt
2\. quaſi glorioſum diadema viri capiti impoſitum. Senes enim multis annis, verbi gratia 70. 80. 90. quibus vixere, quaſi totidem floribus coronantur. Vnde Philo apud Antonium in Meliſſa part. 1. ſerm. 17. *Iuuenili vitæ*, inquit, *ſuccedit ſenilis ætas præſtantiſſima & ſuauiſſima, cui quaſi ſummo gubernatori Deus gubernacula in manus tradidit tanquam idoneo, qui poſſit rerum terrenarum gubernacula tenere*. Audi Carolum Paſchalium lib. 1. de coronis cap. 5. Apud Anacreontem inquit, cani coronant caput, hoc eſt honeſtant: quin & propriè ſenes & canos olim coronis decorabant, vt patet ex illo Euripidis: *canam coronis caput canum coronatus*. Quomodo lex, inquit Plutar. loco mox citando, diadema & coronam, ſic canitiem natura honoratum præcipuæ dignitatis ſymbolum imponit.

Tertia eſt corona propaginis & filiorum. Co- 3.
rona enim ſenum ſunt nepotes, ideſt filij filiorum, iuxta illud: *Filij tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ*. Pſal. 127. 5. Item corona ſenum ſunt iuuenes: hi enim inſtar coronæ ſenem ſapientem cingunt, auſcultant, honorant, venerantur. Hoc eſt quod dicitur Prouerb. 17. 6. *Corona ſenum filij filiorum: & gloria filiorum patres eorum*. Sic fideles ſunt corona Chriſti, & viciſſim Chriſtus eſt corona & gloria totius Eccleſiæ.

Quarta eſt corona ſapientiæ; puta experientiæ 4.
& prudentiæ. In ſenibus enim viget mens, ratio, conſilium, iudicium, prudentia. Ita S. Greg. Nazianz. Orat. de plaga grandinis citans hæc Salomonis verba, per coronam accipit ſapientiæ præſtantiam, quæ ſenibus ad docendum & conſulendum dignitatem conciliat. Sic & R. Leui. & S. Ambroſ. lib. 1. Hexam. cap. 8. *Senectus ipſa*, inquit, *in bonis moribus dulcior, in conſiliis vtilior, ad conſtantiam ſubeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidinẽs firmior: infirmitas quoque corporis, ſobrietas mentis eſt. Vnde Apoſtolus: cum infirmor tunc potens ſum* 2. Corinth. 12.

Quinta eſt corona gradus & ſtatus. Seniores 5.
enim ſolent Reip. præfici eamque gubernare: Hinc à ſenio dictus eſt ſenatus quaſi concilium ſenum, ait Feſtus. Audi Plutar. trac. An ſeni ſit gerenda Reſp. *Nam ad parendum* inquit, *iuuenilis, ad imperandum ſenilis ætas accommodata eſt: ac maximè ſalua eſt ciuitas, vbi conſilium ſenum & iuuenum arma obtinent: laudatúſque maiorem in modum iſtud* Iliad.

Primum ætate graues, & forti pectore claros,
Neſtoream ad nauim conductos dicere iuſsit,
Conſiliúmque daret,

atque ideo optimatum magiſtratum Spartanæ ciuitatis regibus adiunctum Apolio presbygenas, ideſt magno natu præditos, Lycurgus diſertè Gerontes, ideſt ſenes nominauit. Et Romanorum ſenatus in hunc vſque diem à ſenio nomen gerit. Atque vt lex coronam ac diadema, ita canos natura venerabile dignitatis & principatus ſignum fecit. Et γέρας quod eximium honorem, & γεραίρειν, quod venerari ſignificat, à ſenectute eiuſque præſtantia Græcis retinentur. Quare ſub finem addit: *Lycurgus aſſuefecit adoleſcentes, vt cuiuis ſeni tanquam legislatori conſtanter obtēperarent. Vnde Spartæ ſenes non Remp. modò inſpectant, ſed ſingula etiā ſingulorū adoleſcentū facta, idque non obiter, ſed ita vt & peccantibus ſint terrori, & probi eos reuereantur ac deſiderent*: eo quòd ſenes doceant iuuenes, eorúmque indolem exacuant. Sic vbiuis terrarum ſeniores filij, puta primogeniti patri principi vel Regi in principatu vel regno ſuccedunt. Hinc *ſenior* idem eſt quod Dominus: ſicut nunc Hiſpani dicunt *ſennor*, Itali *ſignore*, Galli *Seigneur*; licet Ioachimus Perionius tract. de linguæ Gallicæ cum Græca cognatione, malit dici à κύριος. Vnde *Sire* & *Sieur*, vel potiùs *Cyre* & *Cyeur*, ac non ita vetere proferendi ratione *Cyeur*, denique per nōnullam mutationem *Seigneur*:

nec enim inquit *niſi ridiculè Deum appellantes* Seigneur, *cum nos profiteremur vt ſenem venerari.* Veruntamen & Antiquum dierum Daniel veneratus eſt Deum,& eſſent ridendi Latini,quos certum eſt multis retro ſæculis vſurpaſſe ſeniorem pro Principe Dominóque. Portò Chilon dicebat,honorem à iunioribus habendum ſenectuti; vt ipſi facti ſenes ab aliis habeantur in precio. Ea res geminam habebat vtilitatem. Siquidem vt ſenum auctoritas ac reuerentia temperabat ætatem laſciuam à peccando;ita ſenes cauebant , ne quid committerent quo iuuenibus vel ob ineptiam ludibrio poſſent eſſe,vel ob turpitudinem pernicioſi; ſed inter omnes iuuenes omnéſque ſenes ea eſſet reuerentia , quæ inter parentes ac liberos.ita Laert.lib.1.cap.4.

6. Sexta eſt corona vitæ , quaſi militiæ iam emeritæ , quòd ſcilicet ſenex omnes huius vitæ caſus & labores ſuperauerit, & ad vltimam vitæ metam ſuperſtes,quaſi victor peruenerit. Vnde Elias Cret. in orat.19.Nazian.*Sicut* inquit *in certaminibus, qui coronam accepit iam in tuto eſt:ſic etiam ſenex tutò gloriatur, vt qui mutationem iam non pertimeſcat.* Et S. Ambroſ.lib.2.de Iacob.cap.8.*Beatus quidem & iuuenis* inquit, *qui bene viuit,ſed magis beatus eſt ſenex qui bene vixit.Quod enim iuuenis ſperat , adeptus eſt ſenior:quod ſenex fuit,optat hoc eſſe qui iuuenis eſt:Certè hic inquieti maris longiore ſibi adhuc curſu nauigante iactatur fluctibus; ſenex verò ſicut in portu,ita in ſtatione eſt ſenectutis.* Et cap.10. *Senectus portus debet eſſe,non vitæ ſuperioris naufragium.*

7. Septima & præſtantiſſima corona, qua ſenes hic donat Salomō,eſt iuſtitiæ & virtutis. Si enim Hercules deuictis domitiſque monſtris,ſcilicet Leone, Caco,Lernæa Hydra,Cerbero & Gerione tricorpore populeam ſibi impoſuit coronam, multo magis eandem merebitur ſenex,qui velut Athleta iuſtitiæ cupiditatum ſuarum monſtra perdomuit,ſcilicet Leonem iræ,Cacum auaritiæ, Lernam luxuriæ,Cerberum gulæ,Gerionem ſuperbiæ. Vnde S. Aug.in Pſal.112. *Sit* inquit *ſenectus veſtra puerilis, & ſit pueritia ſenilis,hoc eſt,vt nec ſapientia veſtra ſit cum ſuperbia,nec humilitas ſine ſapientia, vt laudetis Dominum ex hoc & vſque in ſæculum.* Hoc eſt quod ait Sapiens cap.4.8.*Senectus venerabilis eſt non diuturna,neque annorum numero computata : Cani autem ſunt ſenſus hominis , & ætas ſenectutis vita immaculata* ita 24. Seniores (qui fuere iuſti primarij tam noui quàm veteris teſtamenti) coronatos,coronáſque ſuas Agno offerentes vidit S.Ioan. Apocal. 4. 10.vbi multa de iiſdem dixi. Ita nuper hic Romæ Gregorius XV.Pontifex,cum inuiſeret Card.Bellarminum penè octogenarium vltima infirmitate decumbentem,& ab eo multos annos, imò omnes ſuos ſibi apprecari audiret,ſapienter reſpondit:Ego inquit *opto tuis non annis,ſed annorum meritis cumulari , & coronari.* Nam vt ait S.Ambroſ. lib.1. de Cain & Abel cap.5.*Senectus venerabilis eſt non annis cana,ſed moribus.* Et lib.5.Epiſt.21.ad Anyſium: *Verè* inquit *ſenectus illa venerabilis , quæ non canis, ſed meritis albeſcit. Ea eſt enim reuerenda canicies,quæ eſt canicies animæ in ſanctis cogitationibus & operibus effulgens. Quæ eſt enim verè ætas ſenectutis,niſi vita immaculata , quæ non diebus aut menſibus , ſed ſæculis propagatur;cuius ſine fine eſt diuturnitas,ſine debilitate longæuitas? Quo enim diuturnior,eò fortior: & quo diutiùs eam vitam vixerit,eò fortiùs in virum perfectum excreſcit.* Denique Syneſius tract.de laude caluitij, caput caluum vocat *prudentiæ domicilium,diuinitatis templum.*

Myſticè S.Hieron.in cap.16.Ezech.*Corona gloriæ ſenectus,eorum videlicet* inquit, *qui deſtruxerunt ea quæ paruulorum ſunt, & poſt ætatem perfecti viri venerūt ad ſenectutem & ad patrum nomina,quibus ſcribit Ioban.Epiſt.1.cap.2.v.13.poſt pueros & iuuenes,qui poſſunt dicere: Quando eram paruulus loquebar vt paruulus, ſapiebam vt paruulus , cogitabam vt paruulus: Quando factus ſum vir, deſtruxi ea quæ paruuli ſunt,* 1.Corint.13.

Melior eſt patiens viro forti:& qui dominatur animo ſuo,expugnatore vrbium. Heb. *Bonus longus naribus præ forti & dominans in ſpiritum ſuum præ capiente vrbem.* Chald. *Melior eſt lentus ira animi quàm fortis: & qui dominatur ſibi ipſi magis quàm ille qui capit prouinciam,* Septuag. *Melior eſt vir longanimis forti : & qui continet iracundiam melior quàm qui vrbem capit.* Complut.addunt : *Et vir prudentiam habens agro, vel agricola,vel potius agricolatione* (hanc enim ſignificat Græcum γεωργίου)*magna:*ſed hæc verba cum non extent in Hebræo,Chaldæo,Syro & Latino, tranſcripta videntur ex cap.24. vt notant Roman. S.Cyprian.lib.3.Teſtim num.R.legit : *Melior eſt patiens forti : qui enim iracundiam continet melior eſt quàm qui vrbem capit,*quaſi poſterius hemiſtichiū cauſam det prioris. Huc facit problema quadruplex R.Barzoma in *Pirke Auoth* , id eſt in Sententiis patrum c.4. *Quis poteris ? Ille qui fortiter tentationi reſiſtit. Ait enim Scrip. Melior eſt patiens viro forti:& qui dominatur animo ſuo,expugnatore vrbium. Quis ſapiens ? Ille qui ſe ſemper & ab omnibus doceri deſiderat. Quis diues ? Qui ſuis contentus eſt,nec aliena appetit. Quis honoratus & in pretio? Qui alios honorat, obſeruat & colit debita reuerentia , iuxta regulam in* Scrip.*fixam* : *Quicunque glorificauerit me , glorificabo eum:qui autem contemnunt me,erunt ignobiles.*1.Reg. 2.30.Syrus:*Melior eſt patiens gigante:& qui conculcat* (ſubiicit)*animam ſuam illo qui tenet ciuitatem.* VERS.32.

Quæritur hic , quo ſenſu vera ſit hæc ſententia? Nam D.Thomas 2.2.q.136.art.2.in corpore , videtur contrarium docere. Dicit enim fortitudinem maiorem eſſe virtutem quàm ſit patientia : *Quia plus* inquit *retrahunt à bono pericula mortis, circa quæ eſt fortitudo,quàm quæuis aduerſa,circa quæ eſt patientia.*

Reſp.primò,non agi hic de fortitudine, quæ eſt virtus animi , ſed de fortitudine quæ eſt robur corporis. Heb enim גבור *gibbor* ſignificat robuſtum, fortem,validum viribus , qui ſuis copiis & robore vrbes expugnat,vt ſequitur.q.d. Ex omnibus virtutibus corporis fortitudo maximam habet laudem apud homines. Nulli enim magis celebrantur, quàm in bello præclari duces , qui hoſtes vicerunt, vrbes & prouincias ſubiugarunt : & tamen præſtantior eſt , qui vnicam ex concupiſcentiis ſuis, nempè iram vincit , & impetum ſpiritus ſui ratione moderatur, quàm qui vrbes aut prouincias ſuperat. Præſtantior inquam, non ſolùm quia magis laudandus,ſed etiam quia reuera fortior illo, iuxta illud Poëtæ : *Fortior eſt qui ſe , quàm qui fortiſſima vincit.* Patiens melior eſt forti. 1.

Oppida,nec virtus altius ire poteſt. Et idē: *Ardua res, viciſſe alios, victoria maior, Eſt animi fluctus compoſuiſſe ſuos.* Et Philoſophus: *Rex eris* inquit, *ſi te tuoſque affectus rexeris.Rex eris,ſi te ratio regat, non paſſio.*

Reſpond.ſecundò,D.Thomas loco citato ſtrictè ſumit patientiam,vti eſt virtus quæ moderatur triſtitias manantes ex aduerſis communibus , quæ quotidie occurrunt : hæc inferior eſt virtute fortitudinis. Nam patientia generatim accepta,quæ fir-

mat animum aduerſus timores & dolores mortis & malorum mortem inferentium, qualis enituit maximè in martyribus, eſt pars fortitudinis integralis, eáque præcipua; vel eſt ipſa virtus fortitudinis inadæquatè concepta. Duæ enim ſunt partes fortitudinis, vna in aggrediendo fortia, altera in ſuſtinendo, quæ eſt patientia: eáque priori præualet, quia difficilius eſt dura ſuſtinere patiendo, quàm eadem aggrediendo aliis inferre, vti docet S. Ambroſ. lib. 1. offic. cap. 41. Et S. Chryſoſt. hom. 85. in Matth. vbi inter cætera ait: *In bellis oſtenſio belli eſt, ſi miles occiderit: illa fulgentiſſima victoria eſt, quæ inferentem iniurias patiendo ſuperaſti, &c. Deus eas tibi vires conceſſit, non vt conſertione manuum, ſed vt patientia vincas. Sic B. Ioſeph qui magno animo iniurias tulit, vbique victor prædicatur. Nam & fratres & Ægyptiam illam mulierem inſidiantes, æquo animo ferendo ſuperauit.* Sic & D. Thomas quæſt. citata art. 4. qui & citat S. Gregorium & Ciceronem idem aſſerentes. Igitur ſic exponas: Melior eſt patiens viro forti, hoc eſt fortior eſt patiens, qui fortiter patitur aduerſa, quàm fortis qui fortiter aggreditur ardua, verbi gratia, qui oppugnat & expugnat vrbes. Sic Iob patientia ſua ſuperans omnes dæmonis, Iſmaelitarum, vxoris, amicorum, morborum, paupertatum, ærumnarum inſultus, fortior fuit Sampſone Philiſtæos expugnante. Sic Ioſeph fortiter ſuſtinens fratrum odia, exilium, calumniam, carcerem, fortior fuit ſe ipſo, cum Pharaonem ſua ſapientia animique vigore ſibi ſubiugauit, totique dominatus eſt Ægypto. Sic Dauid ſua manſuetudine vincẽs inuidiam Saulis fortior fuit ſe ipſo, dum duellum cum Goliath inijt, cùmque obtruncauit, vti communis habet ſapientum & rectè iudicantium ſenſus.

3. Reſp. tertiò, pro *patiens* Heb. eſt ארך אפים *erech appaim*, ideſt longus naribus, ideſt tardus ad iram, placidus, iræ potens: hic autem melior, ideſt præſtantior, illuſtrior, fortior, potentior, laudabilior eſt viro forti, qui expugnat vrbes. Ratio eſt, quòd ira in homine ſit paſſio vehementiſſima, quæ omnia miſcet & turbat. Eam ergo domare per mentis placiditatem, manſuetudinem & patientiam eximiæ eſt virtutis & fortitudinis. Quare explicans ſubdit: *Et qui dominatur animo ſuo*, ideſt animoſitati ſuæ; Vnde Septuag. vertunt: *Et qui dominatur iræ* (*melior*, ideſt potior & fortior eſt) *expugnatore vrbium*. Omnium enim paſſionum ira eſt vehementiſſima & ſuperatu difficillima, à qua fortiſſimi quique ſecundùm corpus frequenter aliis citiùs ſuperantur. Ciuitates plurimas, totam penè Aſiam vicit & Aphricam Alexander ille Magnus, & tamen iræ & furoris belluam in ſe ſuffocare non potuit, ſed iracundia victus chariſſimos amicos, Parmenonem, Philotum, Clitum & Caliſthenem trucidauit, vt alij taceantur vrbium domitores, qui ſuos non potuerunt domare affectus.

Ratio à priori.

Porrò pro *animo* Heb. eſt רוח *ruach*, ideſt *ſpiritus*, q. d. qui dominatur ſpiritui ſuo, hoc eſt ſuis affectibus & paſſionibus, vti timori, triſtitiæ, puſillanimitati, audaciæ, ſuperbiæ, ac præſertim iræ, hic melior, id eſt maior, potentior & laudabilior ait R. Leui eſt principe, qui armis vrbes expugnat. Quomodo enim ratione alteri imperabitur, qui in animũ ſuũ imperium exercere non poteſt? Significat ergo eum, qui dominatur iræ & paſſionibus, fortiorem eſſe & magis dominari, maiúſque habere dominium & imperium quàm habeat Rex, qui armis vrbes & regna ſibi ſubiugat; quia ſcilicet dominatur omnibus animi affectibus, cogitationibus, ſenſibus, potentiis & viribus; item toti vitiorum & peccatorum regno; qui vtique amplus eſt dominatus, ac imperium quouis regno maius & præſtantius: Quocirca Horatius lib. 2. Ode 2. ſic canit: *Gnome.*

Latius regnes auidum domando
Spiritum, quàm ſi Lybiam remotis
Gadibus iungas, & vterque Pœnus
Seruiat vni.

Et Boëtius lib. 3. de Conſol. metro. 5.

Qui ſe volet eſſe potentem,
Animos domet ille feroces.

Et Claudian. in paneg. Theodoſij:

Tu licet extremos latè dominare per Indos,
Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent,
Si metuis, ſi praua cupis, ſi duceris ira,
Seruitij patiere iugum, tolerabis iniquas
Interius leges; tunc omnia iure tenebis,
Cum poteris Rex eſſe tui.

ita hunc locum explicat S. Greg. parte 3. Paſtor. Admon. 10. *Audiant* inquit *impatientes quod ſcriptum eſt: Melior eſt patiens viro forti, & qui dominatur animo ſuo expugnatore vrbium. Minor enim eſt victoria vrbium, quia extra ſunt quæ ſubiguntur: valdè autem maius eſt quod per patientiam vincitur: quia ipſe à ſe animus ſuperatur, & ſemetipſum ſibimet ipſi ſubijcit, quando eum patientia intra ſe frenare compellit. Audiant impatientes quod electis ſuis Veritas dicit: In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Luc. 21. Sic enim conditi mirabiliter ſumus, vt ratio animam, & anima poſſideat corpus. Ius vero animæ à corporis poſſeſſione repellitur, ſi non prius anima à ratione poſſidetur.*

Et S. Ambroſ. ad illa verba pſal. 118. *Anima mea in manibus meis ſemper*, ſic addit: *Quicumque proprium corpus ſubegerit, nec ab ira & aliis paſſionibus turbari animam ſuam rector ſui congrua vi permiſerit, is bene regia quadam poteſtate ſe cohibens Rex dicitur, quòd regere ſe nouerit, & arbiter ſui iuris ſit, nec captiuus trahatur in culpam.*

Maioris enim fortitudinis opus eſſe dura pati quàm fortia agere, triplici ratione à priori docet D. Thomas 2. 2. q. 123. art. 6. ad 1. *Ad primam inquit, dicendum, quòd ſuſtinere eſt difficilius quàm aggredi triplici ratione. Primò quidem, quia ſuſtinere videtur aliquis ab aliquo fortiori inuadente: qui autem aggreditur inuadit per modum fortioris. Difficilius autem eſt pugnare cum fortiori quàm cum debiliori. Secundò, quia ille qui ſuſtinet iam ſentit pericula: ille autem qui aggreditur, habet ea vt futura. Difficilius autem eſt non moueri à præſentibus quàm à futuris. Tertiò, quia ſuſtinere importat diuturnitatem temporis: ſed aggredi poteſt aliquis ex ſubito motu. Difficilius autem eſt diu manere immobilem quàm ſubitò motu moueri ad aliquod arduum. Vnde Philoſ. dicit in 3. Ethic. quòd quidam ſunt præuolantes ante pericula, in ipſis autem diſcedunt: fortes autem è contrario ſe habent.* Et ibidem cap. 9. ait, quòd in ſuſtinendo triſtia maximè quis dicitur fortis. Rurſum D. Thomas 2. 2. q. 123. art. 9. *Fortitudo ait maximè eſt circa repentina, quia ſecundùm Philoſophum 3. Ethic. cap. 8. in repentinis periculis maximè manifeſtatur habitus fortitudinis. Habitus enim agit per modum naturæ. Vnde quòd aliquis abſque præmeditatione faciat ea quæ ſunt virtutis, cum neceſſitas imminet propter repentina pericula, hoc maximè manifeſtat, quòd ſit fortitudo habitualis in animo confirmata.*

Fortius eſt dura pati quàm agere. Rationes tres à priori. 1. 2. 3.

Porrò Abbas Chæremon apud Caſſianum Col-

lat. 12. cap. 6. hunc locum, & hoc patientis per manſuetudinem non tantùm iræ, ſed & luxuriæ cæteriſque vitiis omnibus domanti, imperium, ita particulatim deſcribit. *Per quod euidenter oſtenditur, ita efficaciſſimam medicinam cordis eſſe patientiam, ſecundùm illud Salomonis: Manſuetus vir cordis eſt medicus; vt non ſolùm iræ, triſtitiæ, acediæ, cenodoxiæ, ſuperbiæ, verùm etiam libidinis omniúmque pariter extirpet fomitem vitiorum: In longanimitate enim (vt ait Salomon) proſperitas regis. Nam qui mitis ſemper atque tranquillus eſt, nec iracundiæ perturbatione ſuccenditur, nec acediæ atque triſtitiæ angore conſumitur, nec cenodoxiæ vanitate diſtenditur, nec ſuperbiæ tumore ſuſtollitur: Pax enim multa diligentibus nomen Domini, & non eſt illis ſcandalum. Pſal. 118. Et ideo non immeritò pronuntiatur melior vir patiens forti; & qui continet iram capiente vrbem.*

Rurſum Abbas Piamon Collat. 18. cap. 13. docet amplum hoc patientiæ dominium per humilitatem, quæ omnibus ſe ſubſternens omnia placidè tolerat, acquiri: *Non enim, ait, eſſet laudabilis nec admiranda patientia, ſi nullis inimicorum iaculis impetita tranquillitatis propoſitum retentaret, ſed in eo eſt præclara atque glorioſa, quòd irruentibus in ſe tentationum procellis immobilis perſeuerat. Nam in quo vexari frangíque aduerſitatibus creditur, in eo potius roboratur, & in eo magis acuitur in quo putatur obtundi. A paſſionibus enim & ſuſtentatione patientiam dici nullus ignorat, ideóque conſtat patientem pronuntiari neminem poſſe, niſi eum qui vniuerſa quæ ſibi fuerint irrogata, abſque indignatione tolerauerit. Et ideo nō immeritò ita à Salomone laudatur: Melior vir patiens forti, & qui continet iram capiente vrbem.*

Inſuper ſicut vrbes, licet munitæ, facilè expugnantur conſilio & celeritate (quibus duobus proinde omnia ſua tam feliciter confecit Iulius Cæſar) ſi videlicet præoccupentur antequam ſe milite, conſilio, commeatu cæteriſque rebus ad obſidionem ſuſtinendam neceſſariis inſtruere poſſint; ſic pariter ira maximè vincitur conſilio & celeritate, ſi nimirū mox vt oritur, imò antequam oriatur mens præoccupetur prudenti conſideratione rerum, quæ iram auertere vel lenire & ſopire poſſint. ita Plutar. in Moral. *Sicut* inquit *qui vrbem aliquam expugnare parat, priuſquam ciues hoſtis aduentum præſentiant, ſecuros & inopinantes inuadit, adeo vt capiendi arma copiam non faciat: Ad eundem modum ira præoccupanda eſt, & prius ſuperanda, quàm arma ceperit.* Hinc S. Hilarius cap. 4. in S. Matth. ait, quòd Chriſtus per manſuetudinem habitet in mentibus noſtris: Chriſtus autem eſt Rex regum, qui omnes iræ motus proſpicit & præoccupat, efficítque vt mens in manſuetudine perſiſtens omnibus paſſionum flatibus inconcuſsè reſiſtat, iugique animi pace, ſerenitate, celſitudine & gaudio perfruatur. Et Anonymus in Catena Græc. hanc Salomonis gnomen ſic explicat: *Nihil æquè forte eſt, atque patientia. Patiens enim nihil graue, nihil moleſtum à quoquam pati poteſt: eſt enim ſecundùm animam impatibilis. Sunt qui in bellis ira opus eſſe putant; verū ſi vſquam alibi, hîc paſſionum compreſſione vel maximè opus eſt: quippe cum hæc res multo felicius conficiatur per prudentiam & ſapientiam, quàm manibus aut corporis viribus. Sine patientia autem nulla eſt prudentia.*

Denique Lactantius patientem Herculi componit & anteponit. Sic enim ex Cicerone Orat. pro Marcello ſcribit lib. 1. diuinar. inſtitut. cap. 9. *Nulla enim eſt (vt ait Orator) tanta vis, quæ non ferro, ac viribus debilitari, frangíque poſſit. At animum vincere, iracundiam cohibere fortiſſimi eſt: quæ ille nec fecit vnquam, nec potuit. Hæc qui faciat, non modò ego eum cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum Deo iudico. Vellem, adieciſſet de libidine, luxuria, cupiditate, inſolentia; vt virtutem eius impleret, quem ſimilem Deo iudicabat. Non enim fortior iudicandus eſt, qui leonem, quàm qui violentam in ſeipſo incluſam feram ſuperat iracundiam: aut qui rapaciſſimas volucres deiecit; quàm qui cupiditates auidiſſimas coercet: aut qui Amazonem bellatricem, quàm qui libidinem vincit pudoris ac famæ debellatricem: aut qui fimum de ſtabulo, quàm qui vitia de corde ſuo egerit, quæ magis ſunt pernicioſa, quia domeſtica, & propria mala ſunt, quàm illa, quæ & vitari poterant, & caueri. Ex quo fit, vt ille ſolus vir fortis debeat iudicari, qui temperans eſt & moderatus & iuſtus.*

Porrò patientia vincit dæmones, vt pote ſuperbos & impatientes. Patientia enim eſt filia humilitatis: per hanc enim patiens humiliter ſe ſubmittit perſecutori, calumniatori, infirmitati cæteriſque aduerſis. Ita legimus apud Caſſian. collat. 18. c. 15. Adoleſcentem, qui Abbatem Paphnutium de furto diffamauerat, ſed falsò, à dæmone poſſeſſum, nec ab eo liberari potuiſſe, eſto varios Anachoretas, qui dæmones expellendi vi & gratia pollebant, ad id adhiberet, ſed à ſolo Paphnutio, qui calumniam hanc patienter tulerat, liberatum fuiſſe; nimirum Chriſtus hanc gloriam patienti Paphnutio reſeruabat, vt adoleſcens energumenus illius tantùm, cui inſidiatus fuerat, orationibus purgaretur; & cuius laudi inuidus aliquid decerpere ſe poſſe crediderat, eius nomen proclamans delicti ſui veniam, & finem ſupplicij præſentis acciperet. Sic Iſaac ille patientia ſua obſeſſum à dæmone liberauit, & omnem populum in ſui venerationem excitauit, vti narrat S. Gregor. lib. 3. dial. c. 14. Sic humilis monachus ab energumeno alapa percuſſus, cum ex præcepto Chriſti alteram ei maxillam præberet, ab eo dæmonem expulit, dicentem & clamantem: *O violentia mandatorum Chriſti expellit me.* Vnde Patres eo audito dixerunt: *Conſuetudo eſt diabolicæ ſuperbiæ, humilitate mandatorum Dei ruere.* Ita refertur in Doctrin. Patr. lib. de humilit. n. 5. Ibidem num. 4. ſimile exemplum refertur, cuius hæc eſt clauſula: *Humilitas ſoluit omnem virtutem inimici, ſicut eos ego audiui loquentes dicendo: quando perturbamus monachos, conuertitur vnus ex eis, & agens pœnitentiam deſtruit omnem virtutem noſtram*, Qua inter eos lites & iurgia ſeminare conamur. Sic puella falsò diffamans S. Marinam de ſtupro ſibi illato (Marina enim veſtem virilem induerat, vt inter viros & monachos habitans videretur eſſe vir & monachus) à dæmone correpta & diu torta, non niſi Marina defuncta, cum eius ſexus & innocentia omnibus ad oculum pateret, ad eius funus accurrens, ac calumniæ veniam poſcens, à dæmone liberata eſt. Ita habet vita S. Marinæ.

Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur. Sortes hic vocantur calculi, quibus fit ſors, ſiue chartulæ, quibus ſortes variæ inſcribuntur, ſimiléſue ſortium indices & notæ. Hæ enim olim iaciebantur in ſinum vel vrnam, ac à militibus in galeā: ex qua deinde quiſque ſortitò calculum vel chartulam &c. educebat, & quod illa cōtinebatur educenti cedebat in ſortem. Sic iudices calculis dabāt ſententiarum ſortes. Cum enim reum condemna- patientia vincit dæmones. VERS. 33.

bant, in vrnam mittebant calculum atrum: cum verò abſoluebant, calculum candidum. Iam

Primò, Aben Ezra & R. Leui hanc gnomen connectunt præcedēti. *Melior eſt patiens viro forti*. Aben Ezra hoc modo, q. d. Quando ſortes in ſinū mittuntur, qua ratione caſu reſint ad diuinū ſpectat iudiciū, atque eadē ratione à Deo quis habet, vt animi impetus temperare poſſit. Breuiter q. d. ſicut Dei eſt moderari ſortes, ſic eiuſdem eſt moderari iræ impetus: hi enim ſine ratione, quaſi ſorte & caſu nunc huc nunc illuc erumpunt, nec viribus naturæ, ſed gratiæ Dei domandi ſunt. R. Leui verò cenſet hac gnome probari præcedentem, qua dixit: *Melior eſt patiens viro forti* &c. q. d. expugnatio vrbium, quæ eſt opus viri fortis, ſæpe ſortis eſt & fortunæ. Alij enim in bellis ſunt felices & omnia expugnant: alij infelices qui nihil expugnant, ſed potius expugnantur. Quod autem hi ſint felices, illi infelices; ſortes ſunt cuique à Deo admenſæ. Quod verò quis ſit patiens & dominetur animo ſuo, non eſt ſortis, quæ incerta eſt, varia & inſtabilis, ſed virtutis quæ fit ex certa electione, ideóque conſtans eſt & ſtabilis. Ergo melior eſt conditio patientis quàm fortis: illius enim conditio pendet à virtute, huius à ſorte.

Secundò, Septuag. Complut. vertunt: *In ſinus veniunt omnia iuſtis: à Domino autem omnia iuſta*, q. d. iuſto Dei iudicio fit, vt omnia proſperè ſuccedāt iuſtis, & quaſi in ſinum ſponte veniant, vltróque in manus incurrant. Id enim iuſtitiâ ſuâ merentur iuſti: Domini autem, qui iudex eſt iuſtiſſimus, eſt iuſtos iuſto proſperitatis præmio remunerari. Proſperitas enim temporalis promiſſa fuit iuſtis in veteri teſtamento: ſpiritualis verò in nouo. ita Auctor Catenæ Græc. Verùm Septuag. Romani pro *iuſtis* habent *iniuſtis*: *Iniuſtis* inquiunt *omnia veniunt in ſinus: à Domino autem omnia iuſta*. Et Syrus: *In ſinum impij cadit ſors, & à Deo egreditur iudicium eius*. Et Arabicus: *Ad oppreſſorum ſinus veniunt omnes res, & à Deo omnes res iuſtæ*. q. d. Iniuſtis ſæpe omnia ex animi ſententia cadunt accidúntque proſperè, iuſtis verò aduersè: quo circa ſimplices & plebei ſubinde turbantur, & murmurant incuſando Numinis prouidentiam, quòd iniuſtos fortunet, iuſtos aduerſis premat. Verùm ſciant hi à Numine iuſtiſſimo nihil niſi æquum & iuſtum procedere. Deus ergo in iuſtos proſperat, vt pauca bona quæ fecerunt, proſperitate temporali remunerando, iniuſta eorum facta & ſcelera plectet deinde maledictione & ſupplicio gehennę ęternę. Iuſtos verò affligit, vt mala quæ perpetrarunt, temporali aduerſitate caſtigando, iuſta deinde eorum facta & merita præmiet benedictione & gloria in cœlis æterna, iuxta illud Luc. 6. *Menſuram bonam dabunt in ſinum veſtrum*. Aliter quoque ſic exponas, q. d. iniuſtis omnia eorum ſcelera redeunt in ſinum, dum ob ea puniuntur à Deo: tunc enim ſcelera, ideſt ſcelerum pœnæ in caput noxium redeunt, vti poſcit iuſtitia, cuius arbiter eſt Deus: à Domino enim omnia iuſta. Verùm quia ita variant vel contrariantur ſibi inuicem Codices Græci, veriſimile eſt *τὸ iuſtis* & *iniuſtis* in verſionem Septuag. irrepſiſſe, vt notant Romani: neutrum enim eſt in Hebræo, Chaldæo & Latino: ac vtroque dempto Septuag. planè Hebræo & Latino conſentiunt.

Tertiò ergo & genuinè Noſter vertit: *Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur*. Heb. *à Domino omne iudicium eius*, q. d. ſortes videntur ſortitò & caſu iaci, vel educi & cadere: attamen Deus A occulta ſua æquitate eas diſponit & temperat, ac cuique ſuam attribuit. Temperare enim à tempore deductum, primò ſignificat habere rationem temporis, moderari, tempori accommodare, rem ſuo ordine ac menſura adminiſtrare. Secundò, temperare ſignificat regere. Sic Cicero 4. Academ. ait Lucullum ſumma æquitate temperaſſe, ideſt rexiſſe ciuitates Aſiæ. Et Horatius lib. 1. Carm. Ode 12. de Ioue:

Deus temperat ſortes tripliciter.

Variiſque mundum
Temperat horis.

Sic Deus temperat, ideſt regit ſortes. Tertiò; temperat Deus ſortes, cum facit ne ſint nimis felices vel infelices, ſed felices infelicibus miſcet & temperat, ſicut vinum aqua diluitur & temperatur. Docet hæc gnome, nihil in humanis rebus geri B ſine nutu & diſpenſatione diuina, vt ne ſortes quidem, quæ cæcæ fortunæ tribui ſolent ab hominibus, & ſine ratione putantur cadere, aliter eueniant quàm pro moderatione diuina. Vnde dicitur Pſal. 30. *In manibus tuis ſortes meæ*. Apparet autem olim morem fuiſſe, vt ſortes in ſinum alicuius colligerentur, vnde poſtea cuique ſua educeretur, ſicut apud nos colliguntur in ollam aut vas quodlibet. Vel certè ſinus vocatur vrna, aut vas cauum & ſinuatum, in quod ſortes iaciebantur. Hoc enim ſignificat Heb. חיק *chec*. Vnde Chald. vertit: *In ſinum conſilij cadit ſors, & à Deo egreditur iudicium eius*. Senſus ergo eſt, q. d. omnia, etiam fortuita, à Deo reguntur: omnia enim ſubiacent Dei curæ & prouidentiæ. Quare ab ea quemque pendere conuenit, vt ſi in ſortitione pars nobis opima aut ſecus obuenerit, id non caſui vel fortunæ cum vulgo, ſed Deo acceptum feramus. Vulgus enim pleraque tribuit C fortunæ: vnde eam veteres fecêre Deam, quæ fortuitos euentus felices vel infelices cuique tribueret. quo circa quiſque vt felices à fortuna obtineret, multis eam precibus votis & victimis fatigabat, vt dixi Iſaiæ 65. 11.

Refellit ergo hoc Salomon, docétque fortunam nihil eſſe, nec fortuitò quicquam accidere, ſed omnia fieri prouido Dei iudicio & conſilio. Eſto enim reſpectu cauſarum ſecundarum quæ contingentes ſunt, liberæ & incertæ multa fiant caſu & fortuitò, tamen reſpectu cauſæ primæ, puta diuinæ prouidentiæ nihil eſt fortuitum: quia omnia etiam fortuita ab ea ſunt præuiſa, & decreta vel permiſſa, & in rectum finem ordinata. Vnde S. Auguſt. quæſt. 91. in Geneſ. *Fortuna* ait *intelligenda eſt pro his rebus, quæ fortuitò videntur accidere, non quia numen aliquod ſit, cum hac ipſa tamen, quæ fortuita videntur,* D *cauſis occultis diuinitus dentur*. Idem lib. 1. Retract. taxat peſſimam, vt ipſe ait, hominum conſuetudinem, qui pro eo vt dicant, *hoc Deus voluit*, dicunt, *hoc voluit fortuna*. Nam vt idem ait in Pſal. 31. *Si caſibus reguntur homines, nullâ prouidentiâ aliquid geritur*, q. d. fortunam & caſum tollit prouidentia. Si ergo fortunam aſtruis, tollis prouidentiam. Idem lib. 5. de Ciuit. cap. 9. *Nos eas cauſas quæ dicuntur fortuitæ, vnde etiam fortuna nomen accepit, non eſſe dicimus nullas, ſed latentes, eáſque tribuimus vel Dei veri, vel quorumlibet Spirituum voluntati*. Deus ergo eſt moderator ſortium, arbiter caſuum, auriga fortunæ, imò fortunans fortunam. Nam fortuna Gentium Dea ſæpe inuenta eſt aduerſam habuiſſe fortunam, vt loquitur S. Auguſt. lib. 5. de Ciuit. cap. 3. Hoc eſt quod ait Boëtius: *In regno prouidentiæ nihil licet caſui, nihil temeritati*.

Vlteriùs ſignificat hîc Salomon, ſortes præ reliquis

Sortes peculiari cura regit Deus. Ratio a priori.

quis rebus naturalibus certis & definitis, ſubiacere peculiari curæ Dei, Deumque ſortes peculiari prouidentia regere & diſponere, intra terminos tamẽ prouidentiæ ordinariæ. Ratio eſt, quia cauſa prima debet ſupplere defectum ſecundarum. Cum ergo cauſæ ſecundæ nequeant certò dirigere euentus contingentes & fortuitos, neceſſe eſt vt defectum hunc ſuppleat Deus, ac fortuitos certò dirigat, ne quid temere fiat in mundo, fiátque magna rerum confuſio & perturbatio. Sic reges & prælati peculiari cura aduigilant in rebus lubricis, dubiis, periculoſis, ne regimẽ vel diſciplina laxetur: pari modo maximè aduigilat Dei prouidentia in fortuitis, ac in iis maximè elucet & reſplendet. Quis enim tot tantóſque hominum rerúmque omnium euentus dubios, & ancipites ſortes tam fixo ſtatóque ordine regit, niſi ſummè prouida Numinis ſummi mens & peruigil oculus? Fortuiti ergo ſucceſſus & ſortium caſus peculiariter Deo, eiúſque prouidentiæ adſcribenda ſunt. Id maximè videre eſt in contingentibus liberis. Deus enim actus liberos ſanctóſque iuſtorum ſua gratia peculiari præuenit, & dirigit ad iuſtitiam, perfectionem, indéque ad præmia gloriæ cæleſtis: actus verò liberos, ſed prauos impiorum peculiari cura dirigit, ne nimis exorbitent & in multorum damna graſſentur, ſed limitibus à Deo definitis conſtringantur: dirigit deinde eos vel ad pœnitentiam vel ad iuſtam vindictam, ſiue in hac vita ſiue in gehenna. Vnde S. Auguſt. lib. 5. de Ciuit. cap. 9. *In eius* (Dei) *voluntate ſumma poteſtas eſt* inquit, *qui creatorum ſpirituum voluntates bonas adiuuat, malas iudicat, omnes ordinat.* Sic Deus peculiarem habet curam teſte Scrip. pauperum, pupillorum, viduarum, orphanorum, puerorum, ſtultorum, cæcorum, afflictorum: quia cum ipſi ſeſe regere nequeant, & hominum ope conſilióque ſæpe deſtituãtur, neceſſe eſt vt Deus illorum curam ſibi arroget, iuxta illud: *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor.* Quare ſignificat hic Salomon, in rebus fortuitis recurrendum eſſe ad Deum, illiúſque opem aſſiduè implorandam, vt ipſe eas regat & dirigat ad ſuam gloriam noſtrúmque bonum. Multæ enim res ſunt quæ non niſi ſorte transigi queunt, vti ſunt diuiſiones hæreditatum, præmiorum, officiorum, beneficiorum, cum æquè digni illa ambiũt ſic S. Auguſt. Epiſt. 180. ait ſorte eligendum Sacerdotem, qui tempore peſtis vel perſecutionis in vrbe maneat, & fidelibus res ſacras & ſacramenta conferat. Idẽ lib. 8. Confeſſ. cap. 12. Dei inſtinctu ſorte aperiens librum, cum in eo primo occurriſſet illud Apoſtoli: *Non in commeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, ſed induite Dominum Ieſum Chriſtum*, hoc ipſum quaſi regulam vitæ ſuæ accepit. Denique ſummè ſpecialem & ſingulariſſimam habet Deus prouidentiam ſortium, quæ ab ipſo imperantur vel conſuluntur. Subinde enim Deus voluntatem ſuam patefacit per ſortes, tuncque eas ſigillatim dirigit, vt cadant in eum, quem Deus vult & eligit. Sic ſorte Matthiam elegit & deſignauit Apoſtolum. Actor. 1. 26. Sic Ioſue cap. 7. ſorte à Deo præcepta deprehendit furtum Achan: idem terram Chanaan duodecim tribubus ſorte diſtribuit. Sic Saul ſorte diuina electus fuit in Regem. 1. Reg. 10. 20. Idem ſorte deprehendit violatum ieiunium à Ionathan filio. 1. Reg. 14.

Myſticè Beda: *Sicut ſortes* inquit, *palam in ſinum mittuntur, at clauſæ in ſinu continentur; diuini autem eſt iudicij, cuius ſors elata palmam teneat: ſic hominum facta, in præſenti quidem vita latent, ſed cuius ſint meriti pateſcet in futuro, prolato videlicet tunc & manifeſto iudicio ſingulorum, quaſi de ſinu examinis diuini.*

Sic & Hugo ac Dionyſ. q. d. ſicut ſortes quamdiu in ſinu, vel vrna ſunt, incertæ ſunt & ancipites, quoad extrahuntur & electionem perficiunt: ita etiam cuiuſcunque hominis ſors, & electio ad felicitatem æternam in hac vita obſcura eſt, ambigua & anceps, donec mors ſortes educit, & prædeſtinatorũ electiones aperit. Plura de ſortibus dixi Ionæ 1. 7. & Actor. 1. 26. Hoc eſt quod ait Pſaltes Pſal. 30. 16. *In manibus tuis ſortes meæ*, q. d. caſus, euentus, ſtatus rerum mearum, vt diuitiæ & paupertas, ſeruitus & principatus, pax & bellum ait Theod. non à fortuna, ſed à certa Dei prouidentia & gubernatione regitur. Sic Apoſt. ait, quòd Deus vocauit & *dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum.* Coloſſ. 1. 12. quia electio ad hunc gratiæ ordinem, ad quem præuidebat Deus venturum S. Petrum, non venturum Iudam, nõ eſt ex merito S. Petri, ſed eſt ſors, ideſt Petro eſt fortuita & gratuita, at Deo eſt propoſitum & deſtinatum conſilium. *Non video* ait S. Auguſt. *vllum meritum, quo de vniuerſa impietate generis humani me potiſſimum elegiſti ad ſalutem: ad tunicam Domini ſorte perueni.* Idem in Pſal. 30. 16. *In manibus tuis ſortes meæ. Sors* inquit *non eſt aliquid mali, ſed res eſt in dubitatione humana diuinam indicans voluntatem.* Et mox: *Quid igitur eſt, in manibus tuis ſortes meæ? ſortes dixit, quantum ego exiſtimo, gratiam qua ſaluati ſumus. Quare ſortis nomine appellat gratiam Dei? Quia in ſorte non eſt electio, ſed voluntas Dei. Nam vbi dicitur iſte facit, iſte non facit, merita conſiderantur: & vbi merita conſiderantur electio eſt, non ſors. Quando autem Deus nulla merita noſtra inuenit, ſorte voluntatis ſuæ nos ſaluos fecit, quia voluit, non quia digni fuimus. Hæc eſt ſors. Meritò tunica illa Domini deſuper texta, quæ ſignificabat charitatis æternitatem, cum diuidi à perſecutoribus non poſſet, ſors ſuper eam miſſa eſt: ad quos perueniſt eos ſignificans, qui videntur ad ſortem peruenire ſanctorum. Gratia ſalui facti eſtis per fidem, ait Apoſtolus, & hoc non ex vobis. Epheſ. 2. Vide ſortem, & hoc non ex vobis, ſed Dei donum eſt.*

CAPVT XVII. SYNOPSIS.

Bvccella ſicca cum gaudio melior victimis cum iurgio: Seruus ſapiens reget filios ſtultos. Dominus corda probat. Deſpiciens pauperem deſpicit Deum. Corona ſenum nepotes. Celans delictum comparat amicos. Fatuus in ſtultitia confidit. Stulto inutiles diuitiæ. Altam faciens domum quærit ruinam. Omni tempore diligit amicus. Animus gaudens floridum facit corpus, triſtis exiccat. In facie ſapientis lucet ſapientia. Stultus tacens reputabitur ſapiens.

1. Melior eſt buccella ſicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio.

2. Seruus ſapiens dominabitur filiis ſtultis, & inter fratres hereditatem diuidet.

3. Sicut igne probatur argentum, & aurum camino: ita corda probat Dominus.

4. Malus obedit linguæ iniquæ, & fallax obtemperat labiis mendacibus.

5. Qui deſpicit pauperem, exprobrat factori eius: & qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.

6. Corona ſenum filij filiorum: & gloria filiorum patres eorum.

7. Non decent ſtultum verba compoſita: nec principem labium mentiens.

8. Gemma gratiſſima, expectatio præſtolantis: quocumque ſe vertit, prudenter intelligit.

9. Qui celat delictum, quærit amicitias: qui altero ſermone repetit, ſeparat fœderatos.

10. Plus proficit correptio apud prudentem, quàm centum plagæ apud ſtultum.

11. Semper iurgia quærit malus: angelus autem crudelis mittetur contra eum.

12. Expedit magis vrſæ occurrere raptis fœtibus, quàm fatuo confidenti in ſtultitia ſua.

13. Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo eius.

14. Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorum: & antequam patiatur contumeliam, iudicium deſerit.

15. Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterque apud Deum.

16. Quid prodeſt ſtulto habere diuitias, cùm ſapientiam emere non poſſit? Qui altam facit domum ſuam, quærit ruinam: & qui euitat diſcere, incidet in mala.

17. Omni tempore diligit qui amicus eſt: & frater in anguſtiis comprobatur.

18. Stultus homo plaudet manibus cùm ſpoponderit pro amico ſuo.

19. Qui meditatur diſcordias, diligit rixas: & qui exaltat oſtium, quærit ruinam.

20. Qui peruerſi cordis eſt, non inueniet bonum: & qui vertit linguam, incidet in malum.

21. Natus eſt ſtultus in ignominiam ſuam: ſed nec pater in fatuo lætabitur.

22. Animus gaudens ætatem floridam facit: ſpiritus triſtis exiccat oſſa.

23. Munera de ſinu impius accipit, vt peruertat ſemitas iudicij.

24. In facie prudentis lucet ſapientia: oculi ſtultorum in finibus terræ.

25. Ira patris, filius ſtultus: & dolor matris quæ genuit eum.

26. Non eſt bonum, damnum inferre iuſto: nec percutere principem, qui recta iudicat.

27. Qui moderatur ſermones ſuos, doctus & prudens eſt: & pretioſi ſpiritus vir eruditus.

28. Stultus quoque ſi tacuerit, ſapiens reputabitur: & ſi compreſſerit labia ſua, intelligens.

Melior eſt buccella ſicca] Theodot. *Buccella per ſe*, (ſcilicet ſola ſine obſonio) *cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio.* Heb. *Melior eſt buccella ſicca & pax in ea, quàm domus plena victimis iurgij.* Septuag. *Melior eſt buccella cum voluptate in pace, quàm domus multorum bonorum & iniuſtarum victimarum cum iurgio.* Syrus. *Melior eſt panis ſiccus cum tranquillitate, quàm domus plena victimis iudi-* VERS. 1.

cij, ideſt victimis lite per iudicem in iudicio extortis.

S. Ambroſ. lib. 2. offic. cap. 21. *Melior eſt panis in ſuauitate cum pace.* Pro *gaudio* Heb. eſt שלוה *ſalua*, ideſt pax, tranquillitas, ſalus, felicitas, proſperitas (vnde Latinum *ſalue*, quo ſalutando apprecamur aliis ſalutem, proſperitatem & pacem) indéque gaudium: nuſquam enim eſt gaudium, niſi in tranquillitate & ſalute: ſicut ex aduerſo nuſquam eſt triſtitia, niſi vbi eſt aduerſitas, diſſidium & iurgium hominis vel cum proximo, vel cum Deo vel ſecum in mente. vnde clarè Vatab. *Melius eſt fruſtum ſiccum panis cum tranquillitate, quàm domus plena mactatis pecoribus cum contentione.*

Primò, R. Salomon ſic exponit, q. d. Melius egit Deus cum domum ſuam, ideſt Ieruſalem & templum deleuit per Chaldæos & Romanos, ac Iudæos redegit ad inopiam, vt ſicco pane ventrem ſatient, quàm cum permiſit, vt in Vrbe & templo Iudæi victimas iurgiis plenas ſibi offerrent: Nam exciſâ Ieruſalem & templo finem ſceleribus Iudæorum impoſuit. Verùm hoc non tantùm myſticum, ſed & alienum ac violentum eſt. Exuſâ enim vrbe Iudæis non fuit שלוה *ſcalua*, ideſt pax, ſalus & proſperitas, ſed ſumma tribulatio & aduerſitas.

Secundò, Aben Ezra hunc verſum connectit duobus præcedentibus: *Melior eſt patiens viro forti* &c. q. d. Melior eſt ei, qui animum ſuum ab ira per patientiam coërcet buccella arida cum mentis tranquillitate, quàm domus plena iurgij & diſſidij, quibus aſſiduè ad iram concitetur fiátque impatiens. Rurſus ſolent fortes vrbium expugnatores ſpoliis & delitiis affluere: quare beatiores videntur pauperibus multa patientibus. Verùm refutat id Salomon dicens: Melius eſt fruſtum cum pace, quàm menſa opipara cum lite. Sic & R. Leui: Perſequitur inquit, pacis laudes diſſidiáque & rixas improbat, cum inquit ſatius eſſe, vt quis ſicco pane veſcatur abſque vllo obſonio, tranquillitate gaudens, quàm ſi iurgiis litibúſque obuolutus victimas carnéſque ad ſatietatem comederet.

Tertiò, alij paſſim hanc gnomen vt independentem à præcedentibus abſolutè & generatim accipiunt, q. d. ſatius eſt pane arido veſci & frui pace, quàm opiparè conuiuari cum lite & iurgio. Victimæ enim lautiores & opiparas dapes, & carnes ſignificant: tales enim ſolebant Deo pro victima offerri, ac poſt oblationem & immolationem ab offerentibus comedi. Sacrificium enim concludebant epulo ſacro & lauto, vti dixi Leuit. 3. Ratio à priori eſt: quia pax & lætitia maius ſunt bonum & præſtantius omnibus deliciis: ſicut ex aduerſo diſcordia & iurgia maius malum ſunt, & peiora paupertate & quauis cibi vilitate.

Audi S. Ephrem. tract. de Patientia & conſum. ſæc. *Melior eſt bucella panis in ſale cum quiete & tranquillitate, quàm menſa ſumptuoſis instructa dapibus cum diſtractionibus & curis. Audi dicentem Dominum: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Reficere te cupit Dominus à curis, ab ira, à tribulationibus atque diſtractionibus huius ſæculi. Vult te liberum eſſe à graui opere, atque labore laterum Ægypti. Vult te in ſolitudinem adducere, hoc eſt ad ſanctam quietem, vt vias tuas illuminet columna nubis, vt cibet te manna, pane ſcilicet tranquillitatis atque quietis; vt hæreditate percipias terram bonam, ſupernam nempe Hieruſalem.*

Elegia ſolitudinis.

A Et paulò antè vitæ quietæ commoda admirans exclamat: *O quies monachorum profectus. O quies ſcala cæleſtis. O quies via regni cælorum. O quies compunctionis mater. O quies pœnitentiæ conciliatrix. O quies peccatorum ſpeculum, quæ homini ſua ſcelera atque delicta oſtendis. O quies quæ lachrymas nequaquam impedis. O quies manſuetudinis procreatrix. O quies humilitatis contubernalis ac ſocia. O quies quæ ad pacificum ſtatum hominem perducis.* Et nonnullis interiectis. *O quies animæ ſecuritas. O quies iugum ſuaue & onus leue, reficiens portanſque portantem te. O quies animæ ac cordis lætitia. O quies oculorum & aurium linguæque frenum. O quies procacitatis interemptrix & impudentiæ inimica. O*

B *quies pietatis ac religionis mater. O quies paſſionum carcer. O quies omnis virtutis cooperatrix. O quies voluntariæ paupertatis hoſpita & amica. O quies Chriſti ager, fructus optimos proferens. O quies diuino timori coniuncta, murus ac propugnaculum decertare cupientium propter regnum cælorum.*

Porrò quia triplex eſt pax & triplex lis, vti iam inſinuaui, ſcilicet cum Deo, cum hominibus, & ſecum ſiue cum animo ſuo: hinc tripliciter hæc gnome exponi poteſt. 1. de pace & lite cum hominibus, quam propriè & genuinè hic iudicetur intendere Salomon, q. d. Melior eſt menſa frugalis cum pace quàm opipara cum iurgio; vbi ſcilicet conuiuæ ſint æmuli vel rixoſi, qui tecum & cum alijs iurgentur & rixentur. Sic gnome hæc quaſi parallela reſpondet illi cap. 15. *Melior eſt vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum ſagina-*

C *tum cum odio*: pax enim ſuperat omnes delitias, quarum ſenſum ſopit extinguitque lis & contentio. 2. de pace & gaudio quam ſecum habet mens ſibi bene conſcia, cui opponitur mens quæ tecum ob remorſum aſſiduè iurgatur & contendit; & ſic erit hæc ſententia ſimilis ei, quæ præit prædicto loco, *Melius eſt parum cum timore Domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles.* Melius eſt enim cum lætitia mentis ſibi bene conſciæ pane ſicco veſci, quàm habere domum refertam delicatiſſimis cibis, ſed ob quos malè partos mens inquieta eſt, & rixatur intra ſe. Veritatem huius ſententiæ experiuntur ſcrupuloſi & anxij, quibus ob ſcrupulos ita mens laceratur & cruciatur, vt nullus eis cibus ſapiat. Ita Hugo: Melior eſt inquit buccella ſicca, id eſt modica ſubſtantia cum pace mentis,

D quàm multæ diuitiæ cum cura & ſollicitudine, quæ eſt iurgium mentis. 3. Polychr. in Catena Græc. exponit de pace & lite, quam mens per gratiam vel peccatum habet cum Deo, q. d. præſtat pauperem vitam agere in Dei gratia, quàm lautam in peccato Deique offenſa, iuxta illud Tobiæ ad filium cap. 4. 23. *Pauperem quidem vitam gerimus, ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus Deum.* Aut vt Polychron. præſtabilior eſt exigua cæleſtis ſapientiæ, quæ pacem cum Deo affert, portio, quàm vniuerſa illorum ſapientia, qui Deo aduerſantur. Porrò hæc ſententia cum ſit generalis, varijs particularibus caſibus aptari poteſt, vt litibus forenſibus, domeſticis, priuatis & publicis.

Myſticè Beda, q. d. *Melius eſt parua bona cum charitate ſacro ſine ſcientia prædicandi (hoc eſt enim ſiccam eſſe buccellam) quàm magis effulgere virtutibus cum admiſtione diſcordiæ.*

Secundò Baynus: Secretior erit *ſenſus* inquit, *ſi ad animæ dotes referatur, vt per buccellam ſiccam intelligamus Dei ſapientiam in ſacris literis reconditam, de qua Paulus, loquimur ſapientiam inter perfectos. Et quamuis ſapientia huius mundi ſæculari eloquentia ſuffarcinata, plenior & delicatior appareat hominibus, tamen qui varietate ſcientiarum ſunt inflati, ſuperbire & litigare ſolent. Nam inter ſuperbos ſemper ſunt iurgia. Melior eſt igitur buccella ſacræ paginæ cum tranquillitate animi.*

Allegoricè R. Samuel Marochianus lib. de Aduentu Meſſiæ, & S. Thom. Opuſc. de Sacramento Altaris hanc gnomen exponunt de Euchariſtia, q. d. melior eſt buccella ſicca, ideſt buccella Euchariſtiæ ſola, quàm omnes legis veteris victimæ: vel bucella ſicca, ideſt incruenta hoſtia Euchariſtiæ, quæ cum mentis gaudio ſumitur, melior, ideſt ſapidior & præſtantior eſt, quàm omnes regum epulæ. Vnde aliqui vertunt: *Melior eſt buccella deſiccans.* Euchariſtia enim deſiccat omnes libidinis & concupiſcentiæ humores, motus & æſtus. Hugo verò: Melior eſt, inquit, buccella Euchariſtiæ ſicca ſine potu lachrymarum, ſine pulmento deuotionis, ſine condimento contritionis, cum gaudio ſpei & mundæ conſcientiæ, quàm domus plena victimis, ideſt quàm opera prudentiæ & mortificationis, quibus multa vitiorum animalia Deo mactantur cum iurgio, id eſt cum inimicitia Dei, vel cum iurgio, ideſt cum carnis rebellione: licet enim hoc bonum ſit, prius tamen eſt melius.

Tropol. idem Hugo: Melior eſt buccella ſicca cum gaudio, ideſt inquit, melior eſt eleemoſyna modica cum hilaritate, quàm multa & magna cum obiurgatione & triſtitia. 2. q. d. Melior eſt modica pœnitentia cum mentis hilaritate, quàm magna corporis afflictio cum murmuratione. Vnde S. Hieron. Melius eſt inquit, paucos pſalmos cum hilaritate animi canere, quàm totum Pſalterium cum triſtitia tranſcurrere. Hæc Hugo.

VERS. 2. *Seruus ſapiens dominabitur* (Arabicus, *tenet, obtinet*) *filijs ſtultis, & inter fratres hæreditatem* (Arab. *partes*) *diuidet*. Septuag. *Seruus intelligens dominabitur dominorum ſtultorum* (Romani & S. Ambroſ. loco mox citando, *reget dominos ſtultos*) *in fratribus autem diuidet partes*. Syrus *diuidet lucrum*. Pro *filiis ſtultis* Heb. eſt מביש *mebis*, ideſt *filio pudefacienti*, ſcilicet patrem. Vatab. *Filio dedecoroſo*. Syrus, *Filio confuſione afficienti*. Chald. *Filio impudenti*, aut potius *probrum conciliantì*. Symmac. & Theodot. *Filio confundenti*, q. d. ſeruus ſapiens ob ſapientiam reget filios ſtultos ſui heri, & ab eo inſtitutus moderator & curator filiorum, vel etiam vt hæres ab eodem cum filiis allectus, inter eos diuidet hæreditatem: quo colligendum relinquit, quòd ſapientia, ideſt prudentia & probitas nobilior & præſtantior ſit libertate, vt pote quæ adferat dominium, hæreditatem & libertatem. Salomonem ſecutus Siracides: S. *ruo ſenſato* inquit *liberi ſeruient*. Eccleſ. 10. 28. vbi hunc verſum explicui: quare hic iota non addam.

Vide S. Ambroſ. in pſal. 104. vbi fusè docet ſolum ſapientem eſſe liberum, ac proinde omnem inſipiẽtem eſſe ſeruum: quia ſeruit ſuæ inſipientiæ ac concupiſcentiæ, ac proinde par eſſe vt inſipiens ſeruiat ſapienti & ab eo regatur, ſicut Ioſeph cum eſſet ſeruus, ob ſapientiam à Pharaone præpoſitus fuit toti Ægypto. Geneſ. 41. *Contractus* inquit *non mutat genus, nec ſapientiæ libertatem adimit. Denique*

A *famulo ſapienti multi* (*vt ſcriptum eſt*) *ſeruiunt liberi: & eſt ſeruus intelligens qui regat dominos ſtultos. Quẽ ergo magis liberum cenſes? ſola eſt ſapientia libera, quæ diuitibus pauperes præficit, & quæ ſeruos proprios fænerare dominis facit, fænerare non pecuniam, ſed intellectum, fænerare talentum illius dominici æternique theſauri, qui nunquam corrumpitur.* Et inferius. *Sapiens enim ſemper liber eſt, ſemper honoratus, ſemper is qui præſit legibus. Sapiens ergo liber: quoniam qui ea facit quæ vult, liber eſt. Sed non omnis bonæ voluntatis, ſed tantùm ſapientis eſt omnia quæ bona ſunt, velle.* Et mox: *ſapiens nihil inſipienter facit, ſed ſapienter omnia: qui autem ſapienter facit, nihil habet quod metuat. Metus enim in peccato eſt: vbi autem nulla formido, ibi libertas: vbi libertas, ibi poteſtas faciendi quod vult. Solus ergo ſapiens liber eſt.* Et poſt nonnulla. *Eſt ergo ſapienti & ſeruire libertas. Vnde colligitur,* B *quia ſtulto & imperare ſeruitus eſt: & (quod peius eſt) cum paucioribus præſit, pluribus dominis & grauioribus ſeruit. Seruit enim propriis paſſionibus, ſeruit cupiditatibus ſuis, quarum dominatum nec nocte poteſt fugere, nec die, quia intra ſe dominos habet, intra ſe ſeruitium patitur intolerabile.* Et rurſum: *Seruit igitur peccator formidini, ſeruit etiam cupiditati, ſeruit auaritiæ, ſeruit libidini, ſeruit malitiæ, ſeruit iracundiæ, & videtur ſibi liber: ſed magis ſeruit, quàm ſi ſub tyrannis poſitus. Illi autem liberi ſunt, qui legibus viuunt, imò ipſi ſibi lex ſunt.* Citat deinde laudátque Epiſtolam Calani Gymnoſophiſtæ ad Alexandrum Magnum. *Amici* inquit *perſuadent tibi manus & neceſſitatem inferre Indorum Philoſophis, nec in ſomnis quidem videntes noſtra opera. Corpora transferes de loco ad locum, animos non magis coges facere quod nolum, quàm ſaxa & ligna vocem emittere. Maximum ignis viuentibus corporibus doloremgignit &* C *corruptionem, ſuper hunc nos ſumus. viui enim exurimur. Non eſt rex neque princeps, qui extorqueat à nobis facere quod non propoſuimus: nec ſimiles ſumus Græciæ Philoſopharum, qui verba pro rebus meditati ſunt ad opinionis celebritatem. Nobis res ſociæ verbis, & verba rebus: res celeres, & ſermones breues. in virtute nobis libertas beata eſt.* Deinde & Calano & Philoſophis præferens ſapientes fideles, virgines & martyres ſubdit. *Apud nos autem & puellę de mortis appetentia ſublimes, vſque ad cœlum erexere virtutum gradus. Quid Theclam, quid Agnen, quid Pelagiam loquar, quę tanquam nobilia vitulamina pullulantes, ad mortem quaſi ad immortalitatem feſtinauerunt? Inter leones virgo exultauit, & rudentes beſtias expectauit intrepida. Et vt noſtra cum Indorum gymnoſophiſtis conferamus, quòd ille verbis gloriatus eſt, Sanctus Laurentius factis probauit, vt viuus exureretur & flam-* D *mis ſuperſtes diceret: Verſa, manduca. Haud degener Abrahamidarum, & Macchabęorum concertatus puerorum, quorum alij ſuper flammas canebant, alij cum exurerentur non rogabant vt parceretur, ſed iubebantur, vt amplius perſecutor inflammaretur. Liber igitur ſapiens. Quid autem ſublimius ſancta Pelagia, quę vallata perſecutoribus, priuſquam tamen in eorum conſpectum veniret, aiebat: Volens morior, nemo contingret manum, nemo oculo proterno violabit virginem. Mecum feram pudorem, mecum incolumem verecundiam. Nullum prædones lucri um ſuæ rapient inſolentiæ. Pelagia Chriſtum ſequetur, libertatem nemo auferet, nemo captiuam videbit liberam fidem, inſignémque pudicitiam, & proſapiam prudentiæ.* Dixit, & fecit. Nam vt lenonum manus effugeret, cum matre & ſororibus in fluuium præcipitem ſe dedit, virginitatis æquè ac martyrij victima, vt narrat idem S.

Solus ſapiens eſt liber.

Ambr. lib. 3. de Virgin. vbi aſſerit eam quindecim duntaxat fuiſſe annorum. Si ſapiens dominatur ignibus, leonibus, eculeis, gladijs, aquis ipſique morti, quid ni dominetur inſipientibus, eóſque ſapienter regat & dirigat?

Myſticè S. Chryſoſt. & Polychron. in Catena Græc. Seruus, inquiunt, eſt populus gentium, qui per Chriſti fidem ſapiens effectus dominatus eſt Iudæis, ac hæreditatem Eccleſiæ cum eis ad Chriſtum conuerſis diuiſit, imò eis diuinorum myſteriorum & chariſmatum diſpenſator euaſit. Beda vero: *Seruus* inquit, *quilibet peccator delictis ſuis ſubditus olim, qui poſt conuerſionem vitæ ſuæ ſapiēs effectus, atque flagrantiſſimo amore dilectione Dei feruens, filijs ſtultis, hoc eſt, quibuſdam fidelibus à charitate Dei per acceptam fidem tepeſcentibus, actu vel prædicatione ſua eis prælatus dominatur: atque inter fratres perfectos, ſcilicet ſanctos, ſuperna patria hæreditatem diuidet.*

VERS. 3. *Sicut igne probatur argentum & aurum camino: ita corda probat Dominus.* Heb. *conflans* (aurifex) vel *conflatorium argento & fornax auro, & probat corda Dominus:* vel clariùs vt Pagnin. *Sicut conflatorium* (probat) *argentum & caminus aurum, ſic corda probat Dominus.* Et Tigur. *Vt excoctor argentum & fornax aurum, ita explorat corda Dominus.* Septuag. *Sicut probatur in camino argentum & aurum, ſic electa corda apud Dominum.* Caſſian. collat. 7. cap. 25. *ita elegit corda Dominus.* Syrus: *Sicut conflatorio probatur argentum, ſic corda ſcrutatur Dominus.* Ratio eſt: quia hæc cordium ſcrutatio pertinet ad plenam Dei ſcientiam & prouidentiam, qui exinde vocatur Cardiagnoſtes. Salomon comparat Deum aurifici: ſicut enim aurifex ſolus arte ſua in camino, ſine foculo conflatorio per ignem probat aurum & argentum, ſic Deus ſolus probat corda hominum: ſed quo foculo, qua fornace, quo camino conflatorio? Nota, probare per metalepſin multa ſignificat, ſcilicet 1. ſcrutari. 2. perſpicere. 3. diſcernere. 4. purgare, & ſeparare purum ab impuro. 5. iudicare, 6. eligere & præmiare, vel reprobare & punire. Sicut enim aurifex auri puritatem, vel impuritatem & miſtionem igne camini ſui diſtillatorij ſcrutatur, perſpicit & diſcernit ſeparando & purgando aurum à ſcoria, ac aurum eligendo, ſcoriam reprobando & reijciendo: ſic prorſus corda hominum probat Deus.

Ignis quo Deus probat corda.

1 Igitur primò & genuinè, caminus & ignis quo Deus probat corda omnium hominum tam bonorum quàm malorum, eſt acre examen mentis & intellectus diuini, quo quaſi igne efficaciſſimo probat, ideſt ſcrutatur, examinat, perſpicit intimas cordium, ideſt mentium cogitationes, volitiones, intellectiones, atque diſcernit cuiuſlibet qualitatem, pondus & pretium; quàm ſcilicet quælibet ſit pura vel impura, quàm magni vel parui valoris & meriti. Sicut enim aurum magni eſt pretij apud aurificem, ſic corda hominum magni æſtimantur apud Deum, vt pote qui ea præ cæteris rebus creatis curet, probet, appendat, diſcernat, purget, iudicet, præmiet vel puniat. Sic acre mentis diuinæ examen igni & camino aurificis cōparat Malach. cap. 3. 3. *Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum:* &, *Sedebit conflans & emundans argentum.* Hæc gnome ergo parallela eſt illi, cap. 16. 2. *Omnes viæ hominis patent oculis eius: ſpirituum ponderator eſt Dominus.* Hoc enim idem eſt, q. d. Spirituum probator eſt Dominus: ſed τὸ *ponderator* metaphoram petit à libra, τὸ verò *probator* vel

A conflator à fornace aurificis. Sic Dauid rectè factorum ſibi conſcius petit probari à Deo, vt oſtendatur eius conſcientia: *Proba,* inquit, *me Domine & tenta me, vre* (Heb. *conſla* inſtar argentarij) *renes meos & cor meum.* Pſal. 25. 2. & Iob. cap. 23. 10. *Ipſe ait ſcit viam meam, & probauit cor meum quaſi aurum, quod per ignem tranſit.*

Secundò, Deus probat corda hominum per ſuam legem & præcepta, perque ſuos Doctores & Prædicatores quaſi per caminū ignis. Corda enim eorum, qui hiſce pœnitendo & bene viuendo obediunt, ſunt inſtar auri purgati: qui vero non obediunt, ſed in ſuis manent vitiorum fæcibus, inſtar ſcoriæ à Deo abijciuntur & reprobantur. Hoc eſt quod ait Deus Ieremiæ cap. 6. 25. *Probatorem dedite in populo meo robuſtū, & ſcies & probabis viam* B *eorum* &c. *Defecit ſufflatorium in igne, conſumptum eſt plumbum, fruſtra conflauit conflator, malitiæ eorum non ſunt conſumptæ. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos.* Sic Deus probauit cor & obedientiam Adæ iubens, vt non comederet pomum ſcientiæ boni & mali. Et Abrahami, iubens vt immolaret ſibi filium Iſaac. Geneſ. 22. Sicut enim vi plumbi igne liquati ſecernitur aurum à fæce & ſcoria, ſic vi præcepti ſecernitur obediens ab inobediente. 2.

Tertiò, caminus quo Deus probat corda hominum, eſt tribulatio: hac enim boni per patientiam purgantur & accepti fiunt Deo: mali verò D per impatientiam ſordeſcunt & diſplicent Deo. Hoc eſt quod dicitur Sap. 3. 6. *Tanquam aurum in fornace probauit illos.* Et Eccleſ. cap. 2. 5. *In igne probatur aurum & argentum, homines verò receptibiles,* (accepti, grati Deo) *in camino humiliationis.* Vbi multa de hoc camino dixi. Et Malach. cap. 3. 3. *Purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi aurum & quaſi argentum, & erunt Domino offerentes ſacrificia in iuſtitia.* Vnde Septuag. hoc loco vertunt: *Sic electa corda apud Dominum,* vel vt clarè legit Auctor Catenæ Græc. *Sicut argentum & aurum probatur in fornace, ita Dominus electorum corda explorat tribulationis igne,* q. d. Sicut aurifex in camino ſeligit aurum, & reijcit ſcoriam vi ignis liquatam & ſeparatam ab auro: ſic Deus eligit corda ſanctorum, quæ in igne tribulationis ſolida & conſtantia perſtiterunt: impiorum verò, qui in ea inſtar ſcoriæ liquati defecerunt, reſpuit: ita de tribulatione pulchrè hanc gnomen explicat Caſſian. D collat. 7. cap. 25. *Ceterum* inquit, *corporaliter traditos ſatanæ, vel infirmitatibus magnis etiam viros ſanctos nouimus pro leuiſſimis quibuſque delictis, cum in illis ne tenuem quidem næuum aut maculam, in illo iudicij die patiatur inuenire diuina clementia, omnem cordis eorum ſcoriam, ſecundùm Prophetæ, imò Dei ſententiam excoquens in præſenti, vt eos tanquam aurum vel argentum ignitum, ad illam perpetuitatem nulla indigentes pœnali purgatione tranſmittat: & excoquam, inquit, ad purum ſcoriam tuam, & auferam omne ſtannum tuum, & poſt hoc vocaberis ciuitas iuſti, vrbs fidelis.* Eſay. 1. *Et iterum: Sicut probatur argentum & aurum in camino, ita eligit corda Dominus.* 3.

Quartò, caminus quo Deus probat corda eſt tentatio, iuxta illud Pſal. 16. *Probaſti cor meum: igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas.* Sic per hæreſes & hæreticos probat fidem orthodoxorum, iuxta illud Deuter. 13. v. 1. *Si ſurrexerit in medio tui Prophetes,* &c. *Et dixerit tibi: eamus & ſequamur Deos alienos, non audies verba Prophetæ* 4.

illius: quia tentat vos Dominus Deus veſter, vt palam fiat, vtrum diligatis Deum, an non in toto corde, &c.

5. Quintò, caminus, quo Deus omnium corda probat, ideſt examinat, diiudicat, eligit & præmiat vel reprobat & punit, eſt acre iudicium tum particulare tum vniuerſale, quo Chriſtus iudex ſcrutabitur omnium conſcientias, ac ſanctas adiudicabit cælo, ſceleratas gehennæ. Sic Daniel cap. 4. 10. deſcribens iudicium Dei: *Thronus eius* inquit *flammæ ignis: rotę eius ignis accenſus. Fluuius igneus rapiduſque egrediebatur à facie eius.* Hinc multi veterum, vt Origen. S. Baſil. Lactant. S. Ambr. & Rupert. opinati ſunt ignem verum à Deo poſitum eſſe ante cælum, vt per illum omnes animæ ſanctæ in cælum ituræ tranſire cogantur, eóque probentur, & ſi impuræ ſint purgentur, vt dixi 1. Corinth. 3. v. 12.

Vers. 4. *Malus obedit linguæ iniquæ: & fallax obtemperat labiis mendacibus.* Heb. *auſcultat ad linguam prauitatis.* Nam מזין *mezin* ponitur pro מאזין *maazin*: ait Aben Ezra. Septuag. *Malus morem gerit linguæ iniquæ, iniuſtus itidem labiis mendacibus attendit.* ita Auctor Catenæ Græc. Sed Roman. & S. Cypr. lib. 1. epiſt. 3. contrariè legunt poſteriorem partem hoc modo: *iuſtus autem non intendit labiis mendacibus.* Et Syrus: *Iuſtus non audit linguam ſceleſtorum*; ſed prior lectio conſonat Hebræo, qui pro *fallax* hadet שקר *ſceker*, ideſt mendacium, fallacia, vnde Chald. vertit, *falſitas & accuſatio in lingua peruerſa.* Verùm Noſter, Pagnin. & alij accipiunt abſtractum pro concreto: *mendacium*, ideſt mendax & fallax, qui ſcilicet aſſiduè fallit & mentitur, qui mendacijs & fraudibus paſcitur, ijſque ſe oblectat & opplet. Vnde Vatab. vertit: *mendax obſequitur pernicioſæ linguæ.* Sententia eſt clara q. d. Malus obedit linguæ mala & iniqua proferenti, vel conſulenti; quia hæc ſuo genio & ingenio, puta ſuæ malitiæ conueniunt. Similiter mendax & fallax auſcultat, & obtemperat mendacia & fraudes ſuggerenti: quia mendax eſt & mendacijs paſcitur. Significat linguam ſuperbam & fallacem captare animos ſibi ſimiles, peruerſos & fallaces: illis enim facilè ſua perſuadet; cum ex aduerſo fideles & veraces, qui ſtudent veritati, mendaces & fallaces cum ſuis mendacijs & fraudibus abominentur. Ita S. Cyprian. lib. 4. Epiſt. 9. ad Florentinum. *Incidiſti*, ait, *ſed tua crudelitate irreligioſa, incidiſti, ſed tua mente & voluntate ſacrilega, dum inceſta, dum impia, dum nefanda contra fratrem, contra ſacerdotem facile audis, libenter credis, & aliena mendacia quaſi propria, & priuata defendis: nec recorderis ſcriptum eſſe: Malus obaudit linguæ iniquorum, iuſtus autem non intendit labiis mendacibus.* Ad hanc ſententiam pertinet id quod dicit S. Greg. Naz. orat. 14. de pace: *Comędia*, inquit, *eſt hoſtibus mea tragadia*, quaſi dicat, aduerſos meos caſus ita gratè & iucũdè accipiunt hoſtes mei, quaſi mimicam, amœnam & iucundam hiſtrionis comædiam ſpectent. Sic B. Antiochus hom. 26. verba detractorum comparat cum manna, quòd ſicut mãna cuique ſapiebat id quod appetebat, ſic & detractio audientibus ſapiat pro cuiuſque affectu, bene ſcilicet, ſi malè ſit affectus ei cui detrahitur; malè autem, ſi eidem ſit addictus & beneuolus. Docet hæc ſententia valde cuſtodiendas eſſe aures. Quare iuſtus, vt iuſtitiam ſeruet, & iniquus non fiat, aures cuſtodiat, ne audiat ea, quorum auditione ad obedientiam iniquitatis ſe præparat. Meritò

A igitur S. Bernardus, vt ad aurium cuſtodiam nos incitet, ait: *Facilè lingua labitur, nec minùs facilè illabitur cordi, ita vt multis inter loquendum minus profuerit, quòd propriam cohibuerint, dum non cauerint alienam. Vtilis eſt frater, qui tibi loquitur, ſapiens eſt religioſus, ac timens Deum; plus dico, Angelus eſt & Angelus lucis, etiam ſic caue tibi, ne audias vnde lædaris. Nec perſonam tibi velim ſuſpectam eſſe, ſed linguam, præſertim in ſermocinatione communi.* Hæc S. Bernard. ſerm. de triplici cuſtod. manus linguæ & cordis.

Secundò, Noſter Salazar hanc gnomen explicat quaſi intentantem pœnam iniquis & fallacibus: oſtendit, Salomon ait, qua ratione Deus in malos atque fallaces animaduertere ſoleat. Nam quo par pari referat ſic ſtatuit, vt malus, qui in alios iniu-
B rius eſt, malæ linguæ ſubdatur, & fallax item qui alijs impoſturam facit, fallaci adiudicetur linguæ, vt ab illa decipiatur. Id ſibi volũt illa verba, *obedit, obtemperat*, ideſt ſubditur, vel ſubijcitur: & eadem ratio eſt de verbis *audit* & *auſcultat*. Vnde S. Baſil. hom. de ira, verba contumelioſa & fallacia comparat cum echo, quæ ſonum acceptum repercutit & reuerberat in auctorem. *Non enim*, inquit, *ſic echo in ipſos clamantes intempeſtiuè infringitur, ſicut in hominem iniuſtum & contumelioſum contumelia reuertitur.*

Huic ſententiæ Septuag. aliam ſubnectunt, quæ non eſt in Hebræo, Chaldæo, Syro & Latino. Eſtque hæc: *Eius qui fidelis eſt, totus mundus diuitiarum eſt: illius autem qui infidelis eſt, neque obolus*,
C repete & ſupple, *eſt totus mundus*, q. d. infideli totus mundus non valet obolum: infidelis pauper eſt nec habet obolum, eſto totum mundum poſſideret. Pro *mundus* Græcè eſt κόσμος. quod Complut. vertunt *ornatus*. Vnde Auctor Catenæ Græc. ſic vertit: *Homo fidelis quicquid in pecuniis ornamenti eſt, id totum poſſidet: perfido autem ne obolus quidem ſuppetit.* Hanc gnomen explicat Caſſian. collat. 24. cap. 26. de centuplo, omnia propter Deum relinquentibus promiſſo: *Pro lætitia quoque illa, quam in vnius agri, ac domus poſſeſſione quis habuit, centuplo maiore diuitiarum gaudio perfruetur, qui in adoptionem tranſiens filiorum Dei vniuerſa quæ æterni ſũt Patris, vt propria, poſſidebit, & affectu atque virtute ad imitationem veri illius filii proclamabit: Omnia quæ habet Pater, mea ſunt*, Ioan. 16. *Hæc iam cum illa pœnali diſtentionis ac ſolicitudinis cura, ſed ſecu-*
D *rus ac letus velut in propriis vbique ſuccedet, audiẽs quotidie ſibimet ab Apoſtolo prædicari: Omnia enim veſtra ſunt, ſiue mundus, ſiue præſentia, ſiue futura.* 1. Corinth. 3. *Et à Salomone: Fidelis viri totus mundus diuitiarum.*

Sic & Didymus in Catena Græc. S. Aug. vero Epiſt. 54. ad Macedonium ſub finem, hanc gnomen citans poſteriorem eius partem applicat vſurarijs. Additque: *Pecunia à malis malè habetur, & à bonis tanto meliùs habetur, quanto minus amatur.* Locus hic S. Aug. tranſlatus eſt in ius Canon. & habetur 14. q. 4. cap. *Quid dicam*, quod eſt penultimum. Idem S. Aug. lib. 5. Confeſſ. cap. 4. Deum alloquens, *Infelix homo* inquit, *qui ſcit illa omnia, te autem neſcit: beatus autem qui te ſcit, etiam ſi illa neſciat*, &c. *Sic fidelis homo, cuius totus mundus diuitiarum eſt, & quaſi nihil habens omnia poſſidet, inhærendo tibi cui ſeruiunt omnia, quamuis nec ſaltem ſeptentrionum gyros nouerit, dubitare ſtultum eſt, quin vtique melior ſit quàm menſor cœli, & numerator ſiderum, & penſor elementorum, & negligens*

tui, qui omnia in menſura & numero & pondere diſpo- A
ſuiſti. S. Hieron. autem epiſt. 103. ad Paulinum,
exhortans eum ad contemptum opum & mundi,
ſub finem ſic ait: *Antiquum dictum eſt: Auaro tam*
deeſt quod habet, quàm quod non habet. Credenti to-
tus mundus diuitiarum eſt: infidelis etiam obolo indi-
get. Sic viuamus tanquam nihil habentes & omnia
poſſidentes. Victus & veſtitus diuitiæ Chriſtianorum
ſunt. Si habes in poteſtate rem tuam vende: ſi non habes
proijce. Totum Deo dedit, qui ſe ipſum obtulit. Facilè
contemnit omnia, qui ſemper cogitat ſe eſſe moriturum.
Porrò credens ſiue fidelis eſt, qui omnem ſuam fi-
dem & ſpem collocauit in Deo credens & ſperãs,
quòd Deus omnibus ſuis neceſſitatibus abundè
prouidebit. Rurſum fidelis eſt, qui fideliter Deo
ſeruit eiúſque iuſſis obedit, ac prælertim qui fide-
liter opes ſibi à Deo datas in pauperes erogat, iux-
ta legem & voluntatem Dei. Denique S. Ambroſ. B
lib. 3. epiſt. 25. ad Eccleſiam Vercellenſem lon-
giuſculè ante finem: *Ille* inquit *eſt diues in Eccleſia,*
qui pauperi, non ſibi, diues eſt. In Eccleſia quidem fide-
lis diues eſt. Fideli enim totus mundus diuitiarum eſt.
Quid mirum ſi mundum fidelis poſſidet, qui poſſidet
Chriſti hæreditatem, quæ pretioſior eſt mundo? Et infe-
riùs: *Ille ergo diues eſt, qui fuerit heres Dei, Chriſti*
cohæredes, &c. *Vultis diuites eſſe? Eſtote pauperes.*
Tunc eritis per omnia diuites, ſi fueritis pauperes ſpiri-
tu. Non cenſus diuitem, ſed animus facit. Pauper enim
ſpiritu dicit: Portio mea *Dominus,* &c. Pſal. 118.

Exempl. S. Malachiæ.

Interpres S. Ephrem tract. de Timore Dei cla-
rè vertit: *Fidelis viri* (ſunt) *omnes mundi diuitiæ:*
at infidelis viri ne obolus quidem. Exemplum dat S.
Malachiam S. Bernard. in eius vita, vtpote qui re
pauper, ſed ſpe in Deum diues ampla ædificabat
monaſteria. Audi S. Bernardum: *Inuenit Dei fa-*
mulus in Dei marſupio, quod defuit ſuo. Meritò qui-
dem. Quid enim iuſtius, quàm vt cui pro Deo non erat
proprium, cum Deo iniret conſortium, & marſupium
vnum eſſet amborum? fideli denique homini totus mun-
dus diuitiarum eſt. Et quid eſt ille, niſi quoddam mar-
ſupium Dei? Denique ait: Meus eſt orbis terræ & ple-
nitudo eius. Inde eſt quod Malachias repertos argen-
teos multos non repoſuit, ſed expoſuit. Nam totum mu-
nus Dei, in Dei opus iubet expendi. Non ſuas, non
ſuorum conſidera neceſsitates, ſed iactat cogitatum ſuũ
in Domino: ad quem vtique recurrendum non dubitat,
quoties neceſsitas poſtularit.

Fideli ſeruit mundus.

Igitur fideli totus mundus diuitiarum eſt. Pri-
mò, quia totus mundus creatus eſt à Deo ad vſum
1. fidelium, non infidelium: fideli ergo omnia de-
bentur, infideli nihil. Secundò, quia fidelis vtitur
2. toto mundo non ad luxuriam, ſed ad neceſſitatem
& ad Dei obſequium. Fideli ergo omnia fideliter
ſeruiunt, infideli nihil: Sol enim fideli miniſtrat &
ſeruit, dum ei facem præfert ad Deo ſeruiendum:
ignis, dum eum calefacit: aqua, dum eum refrige-
rat: aër, dum per eum reſpirat: terra, dum eum ſu-
ſtentat: cibus, dum eum paſcit: veſtis, dum eum
tegit, & ita de cæteris. Denique fidelis ſua ſorte
licet tenui contentus, ita tranquillus lætus & ala-
cer viuit, ac ſi totum mundum poſſideret: è con-
tra infidelis & auarus quo plus habet, eo plus de-
3. ſiderat. Tertiò, Didymus in Catena Græc. Om-
nia poſſidet, inquit, qui propter Chriſtum omnia
aſpernatur; fidelis enim celſior eſt mundo, ac mẽ-
te in cœlo fixus omnia terrena velut ſub pedibus
poſita premit & calcat. Vide S. Chryſoſt. hom.
12. in epiſt. 2. ad Corinth. Quartò, quia fidelis in
4. ſingulis rebus creatis agnoſcit, amat, gratias agit
A & laudat creatorem, à quo & ad cuius honorem
conditæ ſunt. Hæc autem Dei cognitio, amor,
cultus, & laus ſunt veræ opes mundi. ita Didymus
in Catena Græc. Quintò, quia fidelis toto mundo
rectè ſanctéque vtitur ad ſuam ſalutem & Dei 5.
gloriam: infidelis verò & impius eo abutitur ad
ſuas concupiſcentias. Diues autem eſt, qui opibus
vti ſcit; pauper, qui neſcit. Sextò, quia fidelis
poſſidet Deum, cuius eſt totus mundus; poſſiden- 6.
do ergo Deum, poſſidet omnia quæ Dei ſunt, pu-
ta omnia quæ ſunt in mundo. Septimò, quia fideli
à Deo paratur beatitudo & gloria cæleſtis: hæc 7.
autem inter alias dotes continet dominium mun-
di. Beatus enim quilibet eſt dominus & rex mun-
di, imò Adam in paradiſo fuit velut rex mundi.
Hoc eſt quod ait Sapiens cap. 3. 7. *Fulgebunt iuſti*
& tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Iudica-
B *bunt nationes & dominabuntur populi.* Quocirca S.
Ambroſ. lib 2. de Abraham cap. 7. Exemplum
huius ſententiæ ſtatuit Abraham, cui Deus promi-
ſit dominium totius Chananææ, vbi inter cætera
docet, Platonem & Stoicos ex hac gnome Salo-
monis accepiſſe ſuum illud Axioma: *Sapientis ſũt*
omnia. quanto inquit *prior Salomon quàm Zeno Stoico-*
rum magiſter, atque auctor ſectæ ipſius? quanto prior
quàm ipſe Philoſophiæ pater Plato? quis autem ſapiens
niſi fidelis? ſin fortè dicas, quomodo ſapientis totus mũ-
dus eſt diuitiarum? Reſpondeo, quoniam ipſa natura
dat illi ſortem omnium, etiamſi ipſe nihil poſsideat.
Addit verò ſortem iſtam, quæ omnia ditione ſua
complectitur, ipſiſſimam eſſe ſapientiam, ſic enim
ait: *Domina eſt & poſſeſſor omnium ſapientia, quæ ſua*
putat naturæ munera, quoniam in vſum hominum da-
ta ſunt, nec illis indiget, etiamſi deſint ei ad victum
omnia. Nam ſi muſicus organa, & medicus medicamẽ-
C *ta neceſſaria, & nauclerus quæ ad nauem regendam in-*
ſtrumenta neceſſaria ſunt, aliquando non habeat, habeat
tamen eo ipſo, quo poſsit his vti, etiamſi ad tempus
vſus eorum non ſuppetat: quanto magis ſapiens ſuum
iudicat quidquid naturæ eſt, qui viuit ſecundùm natu-
ram? Igitur docet hic S. Ambroſ. ſapientes, id eſt
ſanctos, eſto vſum rerum opúmque mundi ſæpe
non habeant, habere tamen dominium eorũ quod-
dam quaſi propriũ & naturale ex inſtitutione Dei:
cum impij qui eorum vſum habent, habeant do-
minium tantum ciuile, &, vt ita dicam, impropriũ,
quia præter naturam & inſtitutionem Dei id ſibi
vendicant. Vnde ſubdit: *Hinc tanquam ex fonte hau-*
ſerunt Stoici Philoſophi illius dogmatis ſentẽtiam, om-
D *nia ſapientis eſſe. Oriens enim & Occidens, Septentrio*
& Meridies portiones ſunt vniuerſitatis; his enim to-
tus mundus includitur: hæc cum promiſit Deus ſe da-
turum Abraham, quid aliud declarat niſi ſapienti, ac
fideli preſto omnia, deeſſe nihil? Vnde & Salomon in
Prouerbiis ait: eius, qui fidelis eſt totus mundus. Et
poſt nonnulla ſubnectit: *Denique Abraham quan-*
do adhærebat ei Lot, hoc eſt deflexio morum, ſortem tã-
tam, & tam amplam non acceperat. Vbi verò deflexio-
nis ambiguo atque anfractu abſoluto rectas virtutum
ſemitas animæ ſuæ greſsibus cœpit carpere, in omnem
terram poſſeſſor mittitur. Ac rurſus. *Ergo qui ſapien-*
tiam meruerit, & non fuerit ancillæ filius, non peccati
ſeruus, ſed Saræ illius minimè ſeruientis, ſed princi-
pantis, filius bonæ ſtirpis, bonæ indolis, perfectæ titu-
lo virtutis hæreditatem acquiret totius vniuerſita-
tis, &c.

Qui deſpicit pauperem, exprobrat factori eius: & qui VERS. 5.
in ruina lætatur alterius non erit impunitus. Heb. *qui*
ſubſannat pauperem (Vatab. *qui illudit pauperi*) *pro-*

bro afficit factorem eius : qui lætatur in contritione non *erit innocens*, ideſt impunitus. Chald. *Qui ſpernit pauperem, prouocat iram creatoris: & qui gaudet in interitu alterius, non erit innocens.* Syrus : *qui ridet pauperem, iram ciet eius conditori : Qui in ruina alterius gaudet, non reportabit miſericordiam.* Septuag. *Qui irridet inopem, irritat* (Aquila, Sym. & Theod. *exprobrat*) *eum qui fecit illũ : qui autem lætatur pereunte, nõ erit innocens: ille autem, cuius viſcera commouẽtur, miſericordiam conſequitur*: quam vltimam partem Septuag. addunt de ſuo: quia per Antitheſin tacitè continetur in hemiſtichio præcedente. Auctor Catenæ Græc. legit: Q*ui deridet pauperem, irritat Deum qui fecit illum: at qui afflicto lætus inſultat, non erit impunitus.* Cauſamque ſubdit : quia deridet ſapientem Dei gubernationem, quæ fecit hunc pauperem & afflictum, vt tu illi condoleres, in illúmque miſericordiam exerceres. Quis ergo ita immanis omniſque humanitatis ita oblitus fuerit, vt eum ludibrio habeat cui compati omni iure debebat ? Hæc Auctor ille.

Prior pars huius ſententiæ expoſita eſt cap. 14. v. 30. Poſterior clara eſt, eiuſque ratio eſt, lex talionis: qui enim in ruina alterius lætatur, meretur parem, vt in eandem vel ſimilem incidat, vt pariter alij de eius clade lætentur eique inſultent, ſicut ipſe in aliorum ruina lætatus eſt eiſque inſultauit. Exemplum eſt in Semei, qui Dauidi Abſalonem fugienti & profugo exprobrauit & maledixit, ideóque à Salomone probroſè occiſus eſt. 3. Reg. 2. 44. Vnde B. Antiochus hom. 58. legens : *Et qui inſultat patienti, non erit innocens*, ſic ait. *Ne igitur dilectiſſimi committamus, vt aliquando inſultemus proximorum malis, ne nos in eaſdem ſinat Dei prouidentia ſemel, & iterum deuolui calamitates.* Ac deinde alia ratione idipſum cõfirmat. *Etenim ſi pes*, inquit, *fortè illiſit, aut labatur, num inſultabit manus ? ſanè res hæc in diuerſum abit, nam olei infuſione, aut emplaſtro pedi medetur. Si quidem vnum corpus ſumus, nihil minus conſentaneum rationi ſit, quàm vnum aliquod corporis membrum quod nonnihil affligetur, habere deriſui, ac proinde eidem inſultare. Potius enim conueniebat miſereri afflicto, & pro compaſſionis affectu condoleſcere, & congemiſcere.*

Vers. 6. *Corona ſenum, filij filiorum: & gloria filiorum, patres eorum.* Septuag. pro *gloria* vertunt καύχημα, ideſt *gloriatio*, q. d. gloriantur filij quòd ſapientes & probos habuerint patres, ſicut viciſſim gloriantur patres, quòd filios poſt ſe probos & virtutis ſuæ hæredes relinquant. Vnde Tigur. vertit : *decus liberorum ſunt patres ipſorum.* Vatab. *Nepotes ſunt ornamento ſenibus.* Pro *corona* Syrus vertit *laus*, Chald. *pulchritudo.* R. Salomon & Aben Ezra exponunt, q. d. auorum & ſenum diadema ſunt nepotes, quos recto virtutis tramiti inſiſtentes aſpiciunt : parentes probi viciſſim probis filiis gloriam conciliant. Addit R. Leui, potius auos coronari nepotibus quàm patres filiis : quia aui breui morituri magis amant ſuam ſimilitudinem, quæ in nepotibus perdurat: patrum verò amor non ita redundat in auos, ſed gloria filiorum ſunt ipſimet parentes. Monet ergo hæc gnome parentes, vt ſtudioſè curent educari filios & nepotes; ac viciſſim hos monet, vt parentes & auos debito proſequantur honore. In laudem enim ſenum inſignem cedit, quòd filios & nepotes ita educarint, vt ab iis conſtipentur & honeſtentur. Vnde S. Ambroſ. in cap. 1. S. Lucæ: *Diuinum* inquit *munus, fœcunditas eſt parentis. Agant itaque patres gratias, quia generauerunt; filij, quia generati ſunt; ma-*

A *tres, quia coniugij præmiis honorantur; ſtipendia enim militiæ ſuæ filij ſunt.* Porrò *corona* datur parenti, filiis verò *gloria* : quia parentes ſunt quaſi principes filiorum, & quaſi reges familiarum ſuarum. vnde Ariſt. 8. Ethic. cap. 10. *Societas* ait *patris ad filios regni præſefert effigiem; nati namque patri ſunt curæ. Hinc & Homerus Iouem patrem appellat.* & cap. 11. docet ius paternum in filios eſſe regium. Senum ergo corona, hoc eſt ornamentum eſt, quòd non tantum filios, ſed & filios filiorum habeant, per quos ſecuriores fiunt de poſteritate, per quam immortales quodammodo ſunt futuri, qui iam mortẽ vicinam agnoſcunt, de qua immortalitate poſteritatis non nihil dubitant ſenes, cum filios abſque liberis vident. Vnde Iudæorum benedictio erat videre filios filiorum, iuxta illud Pſal. 39. *Videas filios filiorum tuorum, pacem ſuper Iſraël.* Viciſſim patres

B ſunt gloria & decus filiorum, quia eorum virtus & nobilitas ornat filios, & honorem conciliat.

Accedit quòd mores & actiones filiorum tribuuntur parentibus, vt pote eorum generatoribus, educatoribus & magiſtris. Quare ſicut praui mores filiorum redundant in dedecus parentum : ita vice verſa eorum virtutes ad parentes, quaſi primos ipſorum auctores referuntur.

Secundò, hac gnome ſignificat Salomon præmium, & quaſi coronam bene actæ ſanctæque vitæ parentum eſſe ſenium, ſi videlicet ad tantam ætatẽ perueniant vt videant filios filiorum, ideſt nepotes in tertiam & quartam generationem ſe inſtar coronæ circundantes: Vnde viciſſim præmium filiorum & nepotum bonorum eſſe, ſi patres & auos diu habeant ſuperſtites. Gloria ergo filiorum patres eorum, hoc eſt, hoc præmium, hanc gloriam ſolet Deus retribuere filiis probis & morigeris,

C quòd videant patres diu ſuperſtites, quod ſummè fortunatum cenſet Plato lib. 3. de legibus. Hoc enim ſignum eſt, patres à filiis benignè & commodè haberi: reuerentia enim filiorum, qua parentes fouent, colunt, alunt, parentibus lætitiam indéque longæuitatem conciliat. Vice verſa durities & impietas filiorum, qui patres ſpernunt, deſerunt duréque tractãt, eis mœſtitiam citámque mortem affert. Hoc autem ingens eſt filiorum dedecus & probrum, ſicut prius ingens eſt eorum decus & gloria. Quare tacitè hîc monet patres Salomon, vt filios bene educent; ac viciſſim filios, vt ipſi bene educati talionem reddant parentibus, eóſque ſeneſcentes colant & alant : ſic enim vtriſque accedet dignitas, honor & gloria inſtar coronæ.

Tertiò, Salomon dat ſtimulum parentibus æquè ac filijs ad omnem probitatem, eo quòd probita-

D tis decus & honos vtrorumque non ſiſtat in ipſis, ſed ad alterutros promanet. Probus ergo eſto ô Pater, nõ tibi ſoli, ſed & filijs: quia probitatis tuæ decus non in te ſiſtit, nec te tantùm, ſed & filios tuos honoratos efficiet: viciſſim probi eſtote ô filij, quia probitatis veſtræ fama non ad vos ſolos, ſed ad parentes pertinet, quos ſi ſecus feceritis, inſigni infamia afflabitis. Fama enim & infamia parentum eſt fama vel infamia filiorum; & vice verſa. Pater enim & filius ciuiliter vnum quid cenſentur, & quaſi vna perſona œconomica.

Allegoricè Beda: *Senes*, inquit, *dicit Patriarchas & Prophetas, qui à filiis filiorum, hoc eſt à ſucceſſoribus Apoſtolorum digna laude celebrãtur: & gloria eſt Prædicatorum noui teſtamenti, quòd filij veterum patrum eſſe meruerunt.*

Tropol. per parentes accipe Prælatos, Paſtores,

Doctores, prædicatores: per filios ſubditos, plebeios, diſcipulos &c. ita Auctor Catenæ Græc. *Senum, inquit, hoc eſt Doctorum ſapientumque virorum, corona & ornamentum ſunt auditores dicto obſequentes, orthodoxæque Eccleſiæ alumni.* Sic S. Paulus Philippenſes à ſe couerſos cap. 4. 1. & Theſſalonicenſes epiſt. 1. c. 2. v. 19. vocat ſuum gaudium, ſuam coronam, ſuam gloriam. Vide ibi dicta.

VERS. 7. *Non decent ſtultum verba compoſita, nec Principem labium mentiens.* Pro *ſtultum* Heb. eſt נבל *nabal*, quo nomine appellatus fuit maritus Abigail, ſtultus ſimul & auarus. Vnde Hebræi nonnulli apud Baynum vertunt: *Auaro non conuenit labium exceſſiuum, nec liberali labium mentiens*, q. d. auarus quia ſordidus in dando non excedit, ſed pauca promittit & donat: at liberalis vti liberalis eſt in promittendo, ſic & non mentitur, ſed fideliter & liberaliter præſtat ea quæ promiſit. Pro *compoſita* Hebr. eſt יתר *iether*, quod ſignificat excellentiam, dignitatem, reſiduum, ſuperfluum, ſuperabundantiam, expanſionem, extenſionem, qualis eſt in chorda & fune. Vnde *iether* chordam quoque & funem ſignificat. Hinc noſter vertit *compoſita*, ſcilicet aptè complicata & contorta inſtar funis vel chordæ, quæ in cithara aptè compoſita compoſitum & modulatum edit concentum. Vnde primò R. Salomon vertit: *Non decent ſtultum verba glorioſa & ſuperba, quanto minus principem labia mendacij.* Secundò Chald. *Non decet inſipientem labium exceſſiuum, neque principem labium mendacij.* Tertiò Pagnin. *Non eſt decora ſtulto lingua excellentiæ.* Tigur. *Magnificus ſermo.* Alij, *Sermo dignitatis vel auctoritatis.* Quartò Caiet. *Non decet ſtultum labium ſuperfluitatis.* Quintò Septuag. *Non congruunt ſtulto labia fidelia, neque iuſto labia mendacia.* Sic & Syrus. Iam

Primò, noſter Salazar ſic explicat, q. d. ſtultum, ideſt hominem vilem & abiectum non decet verba compoſita, ideſt ficta & fallacia, imò hæc illi probro & contumeliæ verti ſolent, quanto magis eadem non decent principem, q. d. Si probro vertitur homini vili mentiri & fallere, quanto magis idipſum probroſum erit principi? Componere enim ſubinde idem eſt quod fingere, vt Daniel 2. *quòd interpretationem fallacem & deceptione plenam compoſueritis*: inde compoſita verba vocantur ficta & fraudulenta. Verùm Hebr. *iether* non ſignificat ficta vel fallacia.

Secundò, R. Salomon, Caiet. & alij explicant, q. d. non decent ſtultum verba excellentiæ, ſuperfluitatis vel ſuperabundantiæ, hoc eſt iactantiæ, quòd ſcilicet ſibi plus arroget quàm par eſt, ac videatur ſibi præ alijs ſapere, velitque præ omnibus audiri, probari & laudari. Vice verſa non decent principem verba mendacij: quia hæc illo indigna ſunt, eúmque vilem ac ſcurris ſimilem efficiunt. Igitur ſicut non decet, quòd vilis & ſtultus ſe iactet & exaltet per verba tumida & ſuperba; ſic vice verſa non decet Principem, qui ſummus eſt, vt per verba vilia & vana præſertim mendacia ſe in vulgus, imò infra vulgus deprimat & abijciat.

Tertiò, optimè noſter vertit *verba compoſita*: hæc enim ſunt verba dignitatis & excellentiæ, q. d. Sicut ſtultum non decent ſermones graues, compoſiti, magnifici, cum animum habeat leuem, incompoſitum, abiectum & fatuum: ita viciſſim principem non decent verba incompoſita,

A præſertim mendacia. Sicut enim cor Principis debet eſſe verax, fidele, graue, moderatum, prudens, compoſitum, ſic pariter decet vt verba eius ſint veracia, fidelia, grauia, moderata, prudentia & concinna. Verba enim compoſita ſunt, quæ habent dignitatem, auctoritatem & pondus, quæ proinde non à ſtulto, ſed à ſapiente vel doctore vel principe proferri par eſt. Vnde cap. 26. 7. dicitur: *Quomodo pulchras habet fruſtra claudus tibias: ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola.* Et cap. 25. 11. *Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo.* Hinc Lyran. per *verba compoſita* intelligit legationem, vt ſit Metalepſis, q. d. non eſt decens vt ſtulto imponatur aliqua legatio ad viros graues vel principes, in qua oportet habere verba compoſita. Huic expoſitioni affinis eſt verB ſio Septuag. & Syri: *non congruunt ſtulto labia fidelia, neque iuſto labia mendacia.* Nam vt ait Polych. in Catena Græc. *Vterque cogitationibus ſuis diſſentanea loquitur.* Vbi clara eſt Antitheſis, q. d. Sicut ſtulti, ideſt impij ſolent in verbis eſſe infidi, multáque mentiri & fallere: ſic viciſſim iuſti abominantur mendacia, ſtudéntque in verbis eſſe veraces & fideles: illi enim cum improbitate perdiderunt conſcientiam & famam: hi cum probitate vtramque firmiter tuentur & ſeruant.

Mendacium eſt probrum Principis.

Porrò mendacium probroſum eſt omni homini, ſed maximè Principi. Primò, quia maieſtatem Principis decet veritas, fidelitas & veracitas: maieſtatem ergo ſuam ac ſeipſum lædit, ſi mentiatur. 1. Nam vt ſapienter ait S. Cypr. lib. 1. Epiſt. 3. C *Hæc eſt vera dementia, non cogitare, nec ſcire, quòd mendacia non diu fallunt, noctem tamdiu eſſe, quamdiu illuceſcat dies, clarificato autem die, & ſole oborto, luci tenebras & caliginem cedere, & quæ graſſabantur per noctem latrocinia ceſſare.*

Secundò, quia populus & Reſp. nititur & regitur verbo principis: quòd ſi illud mendax & fallax deprehendat, omnem ei fidem & fiduciam, æquè ac auctoritatem & obedientiam derogabit. 2.

Tertiò, quia princeps quod ſemel dixit, ſanxit, promiſit, dedit, hoc honeſtè & iuſtè retractare nequit: imò ſi mentiatur & fallat, ſæpe iniuriam & damnum graue ſubditis irrogabit. 3. Hinc Græcorum Imperatores in inauguratione ſolemniter iurabant, ſe remota fallacia dicturos veritatem, vti D teſtatur Cucopalata de Officio Palat. Debet enim Princeps veritatis non tantum eſſe aſſecla, ſed & tutor ac patronus. Rectè Aſpar Leonem Imp. quòd promiſſis non ſtetiſſet, veſte prehenſum obiurgauit, dicens quòd nefas eſſet purpura amictum mentiri. ita Zonaras tomo 3.

Quartò, quia *mendacium vitium eſt ſeruorum*, ait Ariſt. Ergo dedecet ingenuos, præſertim principes, qui ſunt vicarij Dei, ac Deum, qui eſt prima veritas ipſáque fidelitas, in terra repræſentant. 4. Quocirca S. Thom. Opuſc. de Principum eruditione multis probat, principi amandam eſſe veritatem, idémque abominandum mendacium vt venenum. Idem cenſuere philoſophi. Thucydides lib. 4. *Iis ait qui in dignitate ſunt turpiùs fraude honeſta circumuenire aut lædere, quàm vi aperta.* Et Silius lib. 14.

Optimus ille
Militiæ, cui poſtremum eſt primumque tueri
Inter bella fidem. Idem lib. 2.
Nec rumpite fœdera pacis,
Nec regnis poſtferte fidem.

Hinc Ageſilaus rex Spartæ adeo horrebat mendacium, vt rogatus audire quendam qui philomelæ melodiam mentiebatur, noluerit, ne mendaci etiam cantioni aſſentiri videretur.

Impia ergo eſt illa politicorum vox apud Euripidem: *Ius, regnandi gratia violandum eſt, aliis rebus pietatem colas.* Sicut enim fides ſtabilit Rempublicam, ita perfidia euertit. Rurſum ſi tollis fidem inter homines, tolles & fidem ac religionem in Deum, faciéſque atheos.

Gnomæ ſapientum de fidelitate.

Ariſt. Rhet. ad Alex. cap. 18. monet principes *non peierare, timentes & diuinam vltionem & humanam infamiam.* Cicero lib. 3. Offic. *Nec vlla res* ait *vehementiùs Rempublicam continet quàm Fides.* Idem orat. pro Roſcio Com. *Perfidioſum & nefarium eſt fidem frangere, quæ continet vitam.* Nam vt ait Ariſt. Rhet. ad Theod. lib. 1. cap. 15. *infirmatis violatiſque pactis, tollitur inter homines commerciorum vſus.* Quocirca Romani in Capitolio vicinam Ioui aram Fidei poſuere, ait Cato Cenſorius. *Fides enim*, inquit Seneca epiſt. 89. *ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt.* Diuiniùs verò Silius ad Fidem, eam hiſce elogijs celebrat.

Ante Iouem generata, decus diuûmque hominúmque,
Qua ſine non tellus pacem, non æquora norunt:
Iuſtitiæ conſors, tacitumque in pectore numen.

Denique Alphonſus Arag. rex teſte Panormit. lib. 1. de geſtis eius, probabat illum principem, *cuius ſimplex verbum tantum ad fidem valeret, quantum priuatorum hominum iuſiurandum.* Idem dictitabat, *tanto priuatis hominibus reges meliores eſſe debere, quanto honoribus & dignitate antecellerent.*

Vers. 8. *Gemma gratiſſima, expectatio præſtolantis: quocumque ſe vertit, prudenter intelligit.* Pro *expectatio præſtolantis* Heb. eſt שחד *ſcochad*, ideſt munus ſiue donum. Ergo Heb. ſic habent: *Lapis gratiæ munus in oculis heri eius* (habẽtis illud) *ad omne quod reſpexerit prudenter aget.* Chald. *Lapis muneris gratia eſt in oculis eius: qui tollit eum, ad omnem locũ, quò ſe vertit, prudenter agit.* Symmac. *Pondus gratiarum.* Septuag. *Merces gratiarum* inquiunt *diſciplina his, qui vtuntur; quocumque ſe verterit, proſperabitur.* Heb. enim שכל *ſachal* ſignificat 1. *intelligere*, 2. *proſperari*, 3. accipiendo ש pro ס (quia hæ duæ literæ eiuſdem ſoni ſunt & poteſtatis) *infatuari.* Vnde aliqui vertunt: *Lapis gratiæ munus in oculis habentis* (accipientis) *illud: quocumque ſe verterit, infatuabitur.* Munera enim excæcant & infatuant accipientes, iuxta illud: *Munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum* Deuter. 16. 19. Vatab. *Grata gemma eſt munus in oculis eorum, qui ipſum poſſident: quoquo ſe verterit proſperabitur, id eſt in quãcumque volet partem, corda iudicum vertet & inclinabit munus illud.* Sic & Pagnin. Baynus & alij.

Igitur ex Hebræo clarus eſt ſenſus, q. d. munus vel donum eſt inſtar gemmæ gratioſæ, quæ rapit ad ſe oculos & corda accipientium, eóque flectit, quo dator muneris vult, vt litem vel cauſam etiam parum æquam obtineat, iuxta illud: *Munera crede mihi placant homineſque Deóſque.* Vnde R. Leui: *Munera* inquit, *velut gemmæ gratiſſimæ accepta ſunt iis, quibus donantur, perinde ac ſi eſſent lapilli pretioſi ei, qui illis exornatus eſt, gratiam conciliantes. Quare cuicumque rei ſe liberalis adiungat, feliciſſimè illi ſuccedit.* Aben Ezra verò per herum vel dominum accipiens non accipientem, ſed dantem munera: *Sicut lapis pretioſus* inquit *eorum animos rapit, à quibus conſpectus fuerit; ita munera dominis ſuis, à quibus nimirum miſſa fuerint, gratiam conciliant: Cum enim munus excipere nefas ſit, qui illud accipit, muneris dominus dici nequit.* Preſſiùs Caiet. Munus, inquit, Iudici vel Principi donatum eiuſdem gratiam conciliat, atque idipſum intelligere & ſentire eum cogit, quod intelligit & ſentit is qui donauit, ſiue iuſtum illud ſit ſiue iniuſtum. Atque ſic explicari poteſt verſio vulgata, vt *expectatio præſtolantis* vocetur munus, quod accepturus expectat & præſtolatur. Vnde Baynus: Pendet, inquit, hæc gnome ex præcedenti: *Non decet Principem labium mendax; ſed miram gratiam conciliat, præſtare beneficia quæ pollicetur, imò munera omnibus fauorem & gratiam pariunt. Nam gemma vel lapis pretioſus eſt gratus omnibus ſpectantibus, ſic eſt munus in oculis præſtolantis, ſiue (vt eſt in Hebræo) domini ſui, hoc eſt illius qui recipit illud. Et quocumque ſe verterit, ſiue ad quemcumque locum reſpexerit ille qui munera largitur, proſperè aget, & quod molitur, aſſequetur.*

Noſter Salazar ingenioſè per gemmam gratiſſimam accipit gemmas perlucidas, per quas intuens omnia occurrentia iucundè ſpectat. Sic D. Iſid. lib. 16. Etym. cap. 7. tradit, Neronem Gladiatorum pugnas interpoſito virenti ſmaragdo ſpectare ſolitum, ex quo fiebat vt cuncta eodem colore imbuta eius oculis ſeſe offerrent, & iucundius ſpectaculum redderetur. Ait ergo Salomon: *Lapis gratiæ munus oculis Domini eius*, q. d. donũ Iudici, aut Principi collatũ ad inſtar eſt lapidis pretioſi, pulchri, & perlucentis oculis obiecti; quia ſicut hic ſuo colore cuncta infecit, & iucunda reddit, ſic etiam donum ob oculos poſitum, ſuo item colore cauſam donantis imbuit, efficitque, vt iuſtior & cum æquitate conformior inſpicienti appareat.

Idem per gemmam gratiſſimam accipit gemmam, quæ gratiam & amorem conciliat, qualem eſſe ſapphirum aſſerit S. Epiphan. lib. de gemmis, & iaſpidem S. Iſidorus.

Talem quoque eſſe hyacinthum veteres opinati ſunt. Vnde de quinta hyacinthorum ſpecie quæ ad cryſtallum accedit, ſic ſcribit Plinius lib. 37. cap. 9. *Tales aliqui malunt pæderotas vocari, alii anterotas, multi Veneris gemmam, quod maximè videtur decere & ſpecie & colore extremo gemmæ.* Addit Magos credere prodeſſe reges adituris. Sic adamas perhibetur iram comprimere, & coniugum amorem fouere, ideóque reconciliationi gemma vocatur, ait Anſelmus Boëtius lib. 2. de gemmis cap. 4. Idem c. 177. aſſerit vmbilicũ Veneris (nomen eſt gemmæ inſtar cõchylij) à Venere nomen habere, quod gratiam & amorem conciliare credatur. Dico credatur, quia multæ gemmarum vires vulgo creditæ, ſunt fabuloſæ & falſæ. Senſus ergo eſt, q. d. *Lapis gratiæ (ſeu beneuolentiæ) munus in oculis Domini*, id eſt, perinde munus principi oblatum gratiã illius allicit, ſicut gemma aliqua pretioſa ex his, quæ excitandi amoris & beneuolentiam ſecretam conciliandi vim habent. q. d. princeps donum alicuius manu accipiens, quaſi annulum manui ſuæ inſerit, incluſa gemma aliqua ex his, quæ beneuolentiam & amorem cordi inſpirant. Ad hæc *lapis gratiæ* appellari poteſt

Magnes lapis, qui ob vim, quam habet ferrum ad ſe trahendi, amori atque gratiæ tribui ſolet, vnde apud veteres id nomen ſortitus eſt, vt vocetur *lapis amoris*, atque Græcos magnetem, ἐρωτα ideſt amorem appellare ſolitos, auctor eſt Pollux q. d. Munus, vtique Principi collatum, non aliter eius gratiam & beneuolentiam trahit, quàm magnes ferrum. Mira ſanè, arcana & penè inſcrutabilis eſt vis magnetis in trahendo ferro, adeo vt *magnes* nõnullis dici videatur quaſi *magnus*; licèt Plin. lib. 36. 17. ab inuentore ita dictũ cenſeat, Lucretius verò, à loco, puta à Magneſia in qua oritur. Sic enim canit:

Magnetis etymon.

Quem magneta vocãt patrio de nomine Graij,
Magnetum quoniam patriis in finibus ortus.

Similis vis trahendi & conciliandi animos eſt in donis & muneribus, vt videantur ipſa eſſe viua & animata, perinde ac Thales, cúmque ſecutus Cardanus cenſuit magnetem eſſe viuum & animatum: vis enim mouendi ſe inquit, animam oſtendere videtur, licèt hoc rectè confutet Scaliger, & noſter Nicolaus Cabeus lib. 2. de Magnete c. 2. Rurſum ſicut vis magneti augetur mole; quo enim maior eſt magnes, eo maiora trahit; ſic & dona quo maiora ſunt, eo magis animos vinciunt. Inſuper ſicut vis magnetis frangitur, & quaſi marceſcit frigore, glacie, imbre, ac præſertim ſi diu exiſtat ſub aquis vel in loco humenti, vti docet Cabeus lib. 4. c. 25. ac rationem aſſignat, negat verò hanc vim infringendi magnetem allio, cui multi eandem attribuerunt, vel falsò: ita donorum vis infringitur, ſi ab animo frigido, tepido, & quaſi aqueo promanent: donum enim ab animo donantis æſtimationem, vim & pondus accipit: animus ergo amore & beneuolentia donũ æquet, imò ſuperet, idque vultu & verbis hilaribus ſignificetur: hi enim animi ſũt indices. Denique Symmach. pro *gemma*, vel vt Heb. eſt *lapis* vertit: *pondus* (olim enim lapidibus vtebantur pro ponderibus) *gratiæ munus*, q. d. ſicut pondus libræ lancem cui imponitur degrauat, facitque eam lancem oppoſita præpõderare; ſic munus datum iudici lancem voluntatis eius, indéque iuſtitiæ degrauat, & ad ſe trahit, facitque vt parti aduerſæ præponderet, eáque videatur æquior & iuſtior. Denique R. Salomon per munus accipit orationes, quæ quaſi munus Deo offeruntur, q. d. Quando homo Deo offert munus precum, id Deo velut gemma pretioſa gratum eſt: quare omnium quæ poſtulant, felicem ſucceſſum ei concedet. Verùm hoc myſticum eſt munus.

Verſio verò vulgata, quæ pro *munus* vertit *expectatio præſtolantis*, eſto eodem modo exponi poſſit, vti iam dixi, propriè tamen ſignificat rem quæ expectatur. q. d. cum res (verbi gratia donum, beneficium, dignitas, victoria, propter ſucceſſus, &c. quam quis auidè expectauit diúque præſtolatus eſt, impletur & aduenit, ita recreat & ſatiat eius animum, ac ſi gemmam gratiſſimam & pretioſiſſimam adeptus eſſet: quare antequam illam adipiſcatur, dum adhuc illam expectat, quocumque ſe vertat, prudenter intelligit, ideſt prudenter & intelligẽter ſe gerit, vt illam quam tam auidè expectat aſſequatur. Aut vt Ianſen. q. d. Res expectata à præſtolante magni fit ab illo, éſtque in oculis eius velut gemma gratiſſima, itaque quocumque ſe talis expectãs vertit, & quicquid aggreditur, aut quocũque diuertit, prudẽter ſe gerere ſtudet, vt re deſideratiſſima non fraudetur, ſed eam aliquãdo aſ-

A ſequatur, iuxta illud cap. 13. 12. *Spes quæ differtur, affligit animam: lignum vitæ deſiderium veniens.* Hinc patet radix, & quaſi ratio à priori huius ſententiæ, nimirum quòd deſiderium ſit in anima id quod fames eſt in ſtomacho. Sicũt ergo famelico gratiſſimus eſt cibus, quo famem exſatiat: ſic deſideranti gratiſſimum eſt potiri re deſiderata: quia illa deſiderium & famem animæ explet. Addit Ianſen. videri noſtrum Interpretem pro שוחד *ſcochad*, ideſt munus, legiſſe שוחר *ſcochar* ideſt res manè quæſita: hæc enim eſt *expectatio præſtolantis*: quod enim quis præſtolatur, hoc ſummo manè quærit & procurat: nam radix שחר *ſcachar* ſignificat manicare, manè ſurgere, manè quærere. Verùm non eſt neceſſe huc confugere, præſertim quia *ſcochar* Hebræis non eſt in vſu. Igitur Hebr. ad verbum habent: *Lapis gratiæ munus in oculis dominorum eius*, hoc eſt munus quod Domini ſemper in oculis & B amore habent, quod præſtolantur & expectant auidè. Nam quod quis amat & deſiderat, hoc iugiter oculis intuetur; hoc ergo eſt *expectatio præſtolantis*. Nota Heb. השכל *haſcel* ideſt intelligere, ſæpe in ſcriptura ſignificare prudenter agere, vti hoc loco vertit Chald. ſtudioſè operari, ſedulò & vigilanter alicui rei incumbere; vt Pſal. 40. 1. *Beatus vir qui intelligit ſuper egenum & pauperem*, ideſt beatus eſt, qui cogitat, vt vertit Chald. ſeduióque intendit vt ægroto & pauperi proſpiciat. Pſal. 13. *vt videat ſi eſt intelligens* (intelligenter & ſapienter agens) *aut requirens Deum*. Pſal 31. *Noluit intelligere vt bene ageret*, ideſt noluit ſerio intendere & incumbere bonis actionibus; & alibi ſæpe. Denique שוחד *ſcochad*, ideſt munus in ſcriptura ſubinde ſignificat mercedem, vti hic vertunt Septuag. Merces enim eſt quaſi munus & præmium labori congruum & debitum, vt ſenſus ſit, C q. d. merces in oculis laborantis eſt, quaſi ſpecioſiſſima gemma quæ eum ad ſtrenuè laborandum incitat: quare quocumque ſe vertit, id eſt quidquid ex pacto & conuentione laborando agit, prudenter & exactè obit, vt mercedem adeo optatam cõſequatur: quam proinde illi conductor ilico peracto labore præſtet oportet, ſi eius merito, voto & expectationi ſatisfacere velit.

Hinc Anagog. Beda per gemmam gratiſſimam accipit præmia cœleſtia. Sic enim ait; *Qui præmia futura fideliter expectat, quaſi gemmæ ſplendidiſſimæ poſſeſſione lætatur. Nam & in Euangelio negotiator ſapiens pro acquiſitione pretioſæ margaritæ, id* D *eſt, deſiderio cœleſti, omnia quæ habuit vendidit: taliſque exactor ſiue aduerſa ſeu proſpera contigerint, à ſua intentione non flectitur, prudenter intelligens: quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.*

Porrò Septuag. pro *gemma* vertunt *diſciplina*: quia hæc eſt gemma cæleſtis & præſtãtiſſima, imò margarita euangelica de qua Chriſtus Matth. 13. 46. niſi quis dicat Septuag. pro אבן *eben*, ideſt lapis, gemma, legiſſe הבין *habin*, id eſt intelligere, & intelligentia, ſiue doctrina & diſciplina. Sic ergo Septuag. vertunt: *Merces gratiarum diſciplina his qui vtuntur: quocumque ſi verterit, proſperabitur*, vel vt clariùs Auctor Catenæ Græc. *Gratiarum virtutumque merces, iis præſertim qui rectè ea vtuntur, eſt morũ doctrina. Quocumque autem eiuſmodi doctrina inſtructus ſeſe verterit, proſperè ſemper incedet*, quod Polychr. ibidem ſic exponit: *Diſciplina moralis eſt virtutum merces, quas gratiarum nomine hic appellat. Qui igitur virtutum curriculũ confecerit,*

ille moralem ſapientiam quaſi laborum inſumptorum A *mercedem conſequetur.* Alij verò ſic explicant: *diſciplina eſt merces gratiarum*, ideſt diſciplina mercedem gratiſſimam, vel amplam gratiarum virtutũque mercedem affert ijs, qui ea vtuntur eámque opere exercent. Denique noſter Aluarez de Paz tract. de Perfectione, per gemmam gratiſſimam accipit perfectionem virtutum, quam fideles & ſancti auidiſſimè præſtolantur, & ad eam totis animi viribus contendunt, ideóque in omnibus cogitatis, dictis & factis prudenter ſe gerunt, cauéntque, ne vel in minimo à via virtutis deflectant.

VERS. 9. *Qui celat delictum, quærit amicitias: qui altero ſermone repetit, ſeparat fœderatos.* Heb. *Qui tegit prævaricationem quærit amorem: & qui iterat, vel mutat vel variat verbum, ſeparat ducem.* ita Theodot. pro *fœderatos* Hebr. eſt אלוף *alluph*, ideſt ducẽ, B per quem R. Salomon accipit Deum, q. d. qui alteri vitia obiectat, ſeparat à ſe Deum, qui dixit & ſanxit: *Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.* Leuit. 19.18. Meliùs alij paſſim per ducem accipiunt duces, per Enallagen numeri. Noſter vertit *fœderatos*: quia duces & principes ſolent fœderari, ac inter ſe fœdera ſancire. Poteſt etiam *alluph* ſignificare fœderatum alluſione ad אלף *eleph*, ideſt mille, & ad *alluph*, ideſt bos: boues enim gregatim quaſi fœderati incedunt & paſcuntur. Vnde Chald. vertit: *Qui repetit ſermonem diuidit animum.* Septuag. *qui celat iniuſtè facta quærit amicitiam: qui autem odit* (legerunt נשא *ſone*, ideſt *odit*, pro שנה *ſcone* ideſt *repetit*) *celare, diuidit amicos & domeſticos.* Ita Roman. & cæteri: perperam ergo in Cõplut. Pro *diuidit* legitur contrariè C [illegible] ideſt *ſtatuit, erigit.* Syrus: *qui negat occultare, amicos & domeſticos ſeparat.* Symmac. *qui iterat & repetit ſermonem, ſeparat conſuetudinem*, ideſt, conſuetam amicorum familiaritatem. Vatab. *Qui celat peccatum, quærit amicitiam: qui autem reuelat rem, diſsidere facit principem à principe, ideſt qui peccatum non improperat alteri, declarat charitatem: qui autem improperat, etiam principes amicos à ſe auertit.* Hoc eſt quod dixit Salomon cap. 10. 12. *Odium ſuſcitat rixas: & vniuerſa delicta operit charitas.* Iam

Primò, S. Chryſoſtom. in Catena Græc. per delictum accipiens proprium, non alienum, ſic exponunt, q. d. *Qui per virtutes vitia ſua abſcondit*, Dei amicus efficitur. *Igitur per iuſtitiam* D *celamus & abolemus iniuſtitiam; per temperantiam & caſtitatem laſciuiam & intemperantiam, per dilectionem & charitatem odium & ſimultatem.* Verùm alij paſſim delictum hoc loco alienum, non proprium accipiunt. Vnde

Secundò, B. Antiochus ſerm. 64. de Arcano tegendo ſic exponit: qui celat alterius delictum ſecretò ſibi commiſſum, illúdque in mente ſepelit, hic ſtudet amicitiæ: qui verò illud reuelat, domeſticos à ſe diuidit, omnéſque contra ſe concitat. Sic & S. Chryſ. in Catena Græc. qui hunc quoque ſenſum priori annectit.

Tertiò, Tigur. vertit: *Qui variat verba, magnates diſſociat*, q. d. qui delictum celat, ideſt excuſat, imminuit & quantum poteſt obtegit, hic inter diſſidentes facilè pacem & amicitiam conciliat. at verò qui *variat verba*, ideſt qui delictum per iniuriam alterius exaggerat, amplificat, alitérque narrat quàm geſtum ſit, hic etiam fœderatos magnates diſſociat; ac inter eos ſuſpiciones, odia, lites, & bella ſuſcitat.

A Quartò, plenè & genuinè, q. d. qui delictum alterius vel contra ſe, vel contra alios admiſſum non diuulgat nec obiectat, ſed celat & obliuione ſepelit, nec iratum præſefert, hic mirum ſibi amorem conciliat illius, à quo læſus vel offenſus fuit: rurſum hic alios inter ſe conſociat & amicitia iũgit. Qui verò delictum alterius iam ſopitum vel ſepultum identidem repetit & refricat, hic ſeparat tum à ſemetipſo, tum à ſe ſe inuicem fœderatos & amicos. Sicut enim vulnus quod cruſtam obduxit, vel malagmate tectum eſt, ſi rurſum aperiatur & fricetur, recrudeſcit: ſic offenſæ & odia obliuione ſepulta, ſi nouis ſermonibus refricentur, recrudeſcunt, acuuntur & ſubinde inſanabiles euadunt, vti quotidiana docet experientia. Docet ergo Salomon modum quo offenſæ ſedantur, B & modum quo renouantur, vt illum amplectamur, hunc refutemus. Sic faciebat S. Monica mater S. Auguſt. de qua ipſe in hæc verba ſcribit lib. 9. Confeſſ. cap. 9. *Hoc quoque illi bono mancipio tuo, in cuius vtero me creaſti, Deus meus, miſericordia mea, munus grande donaueras, quòd inter diſsidentes atque diſcordes quaslibet animas, vbi poterat tam ſe præbebat pacificam, vt cum ab vtraque multa de inuicem audiret amariſsima, qualia ſolet eructare turgens atque indigeſta diſcordia, quando præſenti amicæ de abſente inimica per acida colloquia crudelitas* (vel vt alij legunt *cruditas*) *exhalatur odiorum, nihil tamen alteri de altera proderet, niſi quod ad eas reconciliandas valeret. Paruum hoc bonum mihi videretur, niſi turbas innumerabiles triſtis experirer, neſcio qua horrenda peſtilentia peccatorum latiſsimè peruagante,* C *non ſolùm iratorum inimicorum iratis inimicis dicta prodere, ſed etiam quæ non dicta ſunt addere; cum contra animo humano parum eſſe debeat inimicitias hominum nec exagitare, nec augere malè loquendo, niſi eas etiam extinguere benè loquendo ſtuduerit; qualis illa erat docẽte te magiſtro intimo in ſchola pectoris. Denique etiam virum ſuum iam in extrema vita temporali eius lucrata eſt tibi, nec in eo iam fideli planxit, quod in nondum fideli tolerauerat.* Ex dictis liquet, radicem & quaſi rationem à priori huius ſententiæ, eſſe charitatem. Ideo enim celans delictum delinquentem ſibi ſuiſque amicat, quia inſignem illi charitatem oſtendit, qua celando eius delictum celat eius infamiam, eiúſque honorem & famam integram illibatámque ſeruat. Cordati enim famam maximi faciunt: quare illum qui eam tue- D tur mirè diligunt. Magnes enim, & illex amoris eſt amor. E contrario qui delictum refricat & propalat, hic famam delinquentis lædit & vulnerat, ideóque eum ſibi ſuiſque infenſum reddit, vtique ex defectu charitatis & prudentiæ.

Plus proficit correptio apud prudentem, quàm centum plagæ apud ſtultum. VERS. 10. Heb. *Frangit increpatio intelligentem magis, quàm percutere ſtultum centies.* Septuag. *Conterunt minæ cor prudentis: ſtultus autem flagellatus non ſentit.* Theodot. *Veniet correptio in intelligentem, plus quàm percuſsio in imprudentem.* Chald. *Penetrat increpatio intelligentem magis, quàm percutere ſtultum centies virgis.* Syrus. *Minæ cor ſapientis opprimunt: & pro increpatione torquetur ſtultus, & non ſentit.* Pro *proficit* Heb. eſt. תחת *techath*, quod aliqui deriuant à radice נחה *nacha*, id eſt deduxit. Vnde Vatab. & Caiet. vertunt: *deſcendit in cordatum increpatio.* R. Leui *decidit.* Theodot. *veniet.* Sed longè verius alij *techath* deriuant à חתת *chatat*, ideſt fregit, contriuit.

Stultus corrigitur verbo, ſtultus virga. Cur? Senſus ergo clarus eſt, q.d. Prudens ſi cubi labatur vel erret, magis mouetur ſi corripiatur verbo ad corrigendum erratum, quàm ſtultus, ideſt imprudens & improbus moueatur verbere etiam centuplicato. Correptionem intellige ſiue eam quæ fit ab homine, ſiue quæ fit à Deo, de qua Auctor Catenæ Græc. ſic exponit, q.d. V*ir prudens*, inquit, *ob diuinas comminationes corde conteritur & reſipiſcit: ſtultus autem ne fame quidem, aut alia clade aut tentatione pulſatus ſentit, aut ad frugem ſe conuertit, ſed in malitia obſtinatè perſiſtit, adeóque diuerſis malis, vindictaque incommodis vltro ſeſe inuoluit.*

Ratio 1. Ratio huius ſententiæ eſt prima, quòd prudens ſequatur ductum rectæ rationis. Itaque ſi vera ratione oſtendas eum erraſſe, veritati & rationi cedet, erratum agnoſcet, delictum corriget. Stultus verò non ſequitur ductum rationis, ſed phantaſiæ & concupiſcentiæ; cui quia mordicus adhęret, hinc ab ea non niſi multis verberibus auelli poteſt: Igitur ſtultus eſt quaſi animal brutum, verbi gratia canis, equus, aſinus. Sicut enim canis os rodens, ab eo non niſi multis plagis auelli ſe ſinit, imò ſubinde ſinit ſe laniari & enecari potius quàm os dimittat: Sic & ſtultus à ſuis cupediis non niſi multis flagellis abſtrahi ſe patitur. ita S. Hieron. quem citat Dionyſ. hic: *Nihil neceſſe eſt*, inquit, *bis pungere non recalcitrantem, cui ſua ratio eſt magiſtra, cui propria conſcientia eſt virga*. At recalcitrantem ſtultum & impium multoties pungere eſt opus, vt viam rectã incedat: quia eius magiſtra eſt phantaſia, nutrix concupiſcentia.

2. Secunda eſt, quòd prudens ex ignorantia vel infirmitate, quæ verbo correptionis tollitur, labatur & erret: ſtultus verò ex malitia & obſtinatione, quæ non niſi longa duraque verberum malleatione contundi & rumpi poteſt. Rurſum prudens eſt generoſus, honeſtus & verecundus, cui verbum ſufficit ad corrigendum erratum: ſtultus verò eſt ignauus, proteruus & impudens, qui multis plagis cogendus eſt ad officium, iuxta illud Q. Curtij: N*obilis equus vmbra virgæ regitur, ignauus ne calcari quidem poteſt*. Et illud: *Sapientem nutu, inſipientem fuſte regas & flectas*. vnde S. Greg. 3. parte Paſtor. cap. 8. *Aliter* inquit *admonendi ſunt impudentes, atque aliter verecundi. Illos namque ab impudentiæ vitio non niſi increpatio dura compeſcit: iſtos autem plerumque ad melius exhortatio modeſta componit. Illi ſe delinquere neſciunt, niſi etiam à pluribus increpentur: iſtis plerumque ad conuerſionem ſufficit, quòd eis doctor mala ſua ſaltem leniter ad memoriam reducit. Illos melius corrigit qui inuehendo reprehendit: iſtis autem maior profectus adducitur, ſi hoc quod in eis reprehenditur, quaſi ex latere tangatur. Impudentem quippe Iudęorum plebem Dominus apertè increpans ait: Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere.* Ierem. 3. *Et rurſum verecundantem refouet, dicens: Confuſionis adoleſcentiæ tuæ obliuiſceris, & opprobriis viduitatis tuæ non recordaberis, quia dominabitur tui qui fecit te.* Iſai. 54.

3. Tertia eſt, quòd prudens prudenter verbis credit & cedit, ne verberibus cogatur: ſtultus autem ſtultè verbis nõ mouetur, ſed verbera expectat: quibus crebro ictus tandem callum obducit fitque inſenſibilis, vti videmus proteruos iuuenes virgis nõ moueri, ſed potius obdurari: ac mancipia flagellis herorũ iam aſſueta illa nihili facere. Vnde eſt illud apud Comicum admonentis, ne ſeruum qui iam ad plagas obduruerat occallueratque pulſet, vt pote manui ſuæ potius quam illi nociturus: *Noli* inquit *amabo verberare lapidem, ne lędas manum*, q.d. lapidem verberat qui verberat incaſtigabilem, aut docet indocilem. Talis eſt vinoſus & ebrius, qui dicit Prou. 23. 35. *Verberauerunt me & non dolui: traxerũt me & ego non ſenſi: quando euigilabo & rurſus vina reperiam?* Et impij de quibus queritur Ierem. cap. 5. 3. *Percuſſiſti eos & non doluerunt: attriuiſti eos & renuerunt accipere diſciplinam: indurauerunt facies ſuas ſupra petram & noluerunt reuerti.* Ab aſſuetis enim non fit paſſio, & aſſuetudo ſenſum mali adimit, & in plagis qui ſemel dedoluere, induunt indolentiam, nec verba ſentiunt perinde ac ſi ſaxeum haberent dorſum.

Semper iurgia quęrit malus: Angelus autem Domini crudelis mittetur contra eum. Heb. *Sanè rebellionem quærit malus: & nuncius crudelis mittetur in eum.* Septuag. *Contradictiones* (Symmac. *Contentiones.* Theodot. *Exacerbationem*) *ſuſcitat omnis malus: Dominus autem Angelum immiſericordem* (Symmac. ἀσπλαγχνον, ideſt *ſine viſceribus* vel *euiſceratum*) *immittet ei*: vel vt Auctor Catenæ Græc. *Improbi & nequam ad vnum omnes ſuſcitant controuerſias & contradictiones: Dominus autem crudelem angelum aduerſus eiuſmodi emittet*. Chald. *Verùm vir amarus quærit malum* &c. R. Salomon: *Cuius verba virulenta ſunt & procacia, ſemper malum quærit.* Iam VERS. 11.

Primò Caiet. Prima inquit particula anceps eſt. Nam verti poteſt: *tantùm rebellis quærit malum*, vel *tantùm rebellionem quæret malus.* Priorem verſionem ſequitur Vatab. qui habet: *Rebellis dumtaxat malum quærit*; quod dupliciter exponi poteſt. 1. q.d. alij facinoroſi admittunt mala, dum datur occaſio lucri, honoris vel alterius rei illecebroſæ: at rebellis ſtudio quærit mala, vt rebellionem foueat. 2. q.d. rebellis nihil boni ſed malum dumtaxat quærit: quia mala dumtaxat ei vtilia ſunt ad ſuſtinendam rebellionem. Id in publicis rebellionibus experientia manifeſtum eſt: in priuatis idem fieri non raro videmus. Sic hoc tempore multis in locis à rebellibus inducta eſt hæreſis, & ſcelera eam conſequentia: quia hæc ſeruiebat rebellioni: nec enim Catholicorum fides & conſcientia rebellionem moliri ſuſtinet. Poſterioris verſionis ſenſus eſt, q.d. ſolus malus, ideſt prauus & peruerſus quærit rebellionẽ: & quia rebellio ingens eſt ſcelus, hinc à Deo vindice angelus crudelis mittetur contra eum. Per angelum hunc, ideſt nuncium intellige vel dæmonẽ, vel carnificem, qui rebelles plectit, vel ſimilem à Deo deſtinatum ad rebellium caſtigationem.

Secundò Pagnin. vertit: *Profectò vir rebellis quæret malum ſuum, & nuncius crudelis mittetur contra eum*, q.d. rebellis rebellando ſuo Principi vel Superiori, non tam ipſi quàm ſibi malum accerſit & creat, perinde ac qui cõtra ſtimulum calcitrat: quia à Principe, qui potentior eſt, opprimetur & euertetur. Princeps enim nuncium crudelem, puta lictorem vel milites, qui eum capiant & perdant, in eum immittet. Exemplum clarum eſt in Pharaone, qui rebellans Deo & Moſi, cum iiſquè diſceptans & litigans, grauiſſimas Dei plagas per angelos malos (vt dicit Pſal. 77. 49.) immiſſas excepit, adeóque tandem cum toto exercitu merſus eſt in mari rubro. Exodi 14. Pharao ergo eſt exemplum, imò exemplar vindictæ rebellium. Sic Core, Datan & Abiron rebellantes Moſi, viui abſorpti ſunt à terra, ac à dæmonibus abrepti in tartara: Numer. 16.

Tertiò, nonnulli hæc explicant de ſubdito, qui obſtrepit & rebellat Superiori humaniter cum

corripienti: hic enim incidet in manus Superioris ſeueri, qui inſtar angeli crudelis eius peruicaciam duris verberibus contundet & franget. Imò idem ſuperior qui prius benignè cum eo egerat vt ouis, viſa eius peruicacia induet perſonam leonis, & in eum deſæuiet vt Leo. Sic S. Gregor. Nazian. Orat. prima Apolog. de fuga, docet Superiorem imitari debere Proteum, ac varias formas induere, vt nunc in formam agni cum morigeris, nunc in formam leonis cum rebellibus ſe transformet.

Hæc explicatio vera eſt, ſed arctior. Gnome enim generalis eſt: quare angelus crudelis non tantùm ſuperior ſeuerus, ſed quiuis alius in rebellem iuſſu Dei deſæuiens accipiendus eſt. Solet enim Deus iuſto iudicio efficere, vt qui in fortitudine ſua præſidentes rebellant ſuperioribus, incidant in alium quempiam fortiorem ſe à Deo deſtinatum, qui cum eis quaſi duellum ineat, eóſque debellet, ſternat, contundat & proterat. Hic ergo crudelis adeo vt nulla miſericordia moueatur, mittetur contra eum, vt eum morti dedat, ait Aben Ezra; & vt eum grauiſſima clade afficiat, ait R. Leui: nec vlla pietate moueatur, propterea quòd rebellis à Deo defecerit. Rurſus idem R. Leui ſic explicat, q. d. Rebelli non ſatis eſt ex obiugatione nihil prorſus profeciſſe, niſi etiam defectioni aſſiduè inhiet; & licet ſæuus angelus in eum immittatur, à quo horrenda flagella ſuſtineat, criminibus tamen ſuis coronidem impietatis addit.

VERS. 12. *Expedit magis vrſæ occurrere raptis fœtibus, quàm ſtulto confidenti in ſtultitia ſua.* Heb. *Occurrere vrſum orbatum, in virum, & non ſtultum in ſtultitia ſua,* ſupple expedit, q. d. ſatius eſt incurrere in vrſum quàm in ſtultum: quia ſtultus perniciosior eſt vrſo, ait Aben Ezra: vrſus enim corpus; ſtultus, ideſt impius & corpus & animam perdit. Rurſus vrſi, vt pote bruti, furorem ratione & conſilio declines: at ſtultum qui ratione vtitur & abutitur, imò ea armatur qua arte declines? Denique ſæuior eſt ſtultus vrſo, cum eum à ſuis catulis, ideſt concupiſcentiis abducis, corripis & caſtigas. Symmac: *Occurrere vrſæ orbatæ virum, & non ſtulto in ſtultitia ſua,* ſupple melius eſt. Chald. verò: *Occurrit* inquit *vrſus & terror viro ſapienti, & non commouetur: & ſtultus in ſtultitia ſua cadit.* Septuag. *Incidet ſollicitudo viro intelligenti: imprudentes autem excogitabunt mala.* Syrus: *Incidit cogitatio & timor viro ſapienti, & ſtulto ſtultitia ſua.* Hæc ſententia pendet à præcedentibus: per ſtultum ergo non quemuis hominem vitioſum, ſed planè prauum, impium & rebellem, qui in monitores ſæuit, accipe, de quo dixit v. præcedenti: *Semper iurgia quærit malus.* Hunc ergo componit & anteponit in ferocia vrſæ, potius quàm vrſo, q. d. ſatius eſt occurrere vrſæ quàm fatuo, qui præ vrſa furibundus te inuadit, vt tibi famam opes vel etiam vitam, imò conſcientiam & animam adimat. Vrſa enim ſæuior eſt vrſo. Audi Ariſt. lib. 9.

Stultus ſimilis vrſæ.

Hiſtor. animal. cap. 1. *Vrſorum in genere præter morũ aliorum animantium fœmina animoſior eſt ac ferocior,* præſertim ſi quis ei catulos abripiat & ſuffuretur:
1 tunc enim mirè ſæuit & furit. Vrſa enim præ cæteris animalibus amat ſuos catulos: quia eos parit informes, ac deinde lambendo format, perinde ac ſtultus ſiue impius peruerſas ſuas molitiones cogitando, quaſi mente lambendo format, vt eas in aliorum perniciem dextrè exequatur. Vrſa ait Ariſt. lib. 6. Hiſtor. animal. cap. 30. *Parit complurimum quinque, minorem cato maiorem mure parere ſolet: nudũ item & cæcum, & cruribus propemodum membriſque aliis plurimis indiſcretum & rudem,* ideóque *inarticulatum,* vt idem ait lib. 4. de Gener. animal. cap. 6. Sic & Ælianus lib. 2. de Anim. cap. 19. Audi Pliniũ, lib. 8. cap. 36. *Hi* (catuli vrſæ) *ſunt candida informiſque caro, paulò muribus maiores, ſine oculis, ſine pilo: vngues tantùm prominent: hanc lambendo paulatim figurant.* Et S. Ambroſ. lib. 6. Hexam. cap. 4. vbi vrsã exemplum ſtudioſæ educationis liberorum ſtatuit: *Vrſa quidem* inquit *fertur informes vtero partus edere, ſed natos lingua fingere, atque in ſpeciem ſui, ſimilitudinémque formare. Non miraris in fera tam pij oris officia, cuius naturam pietas exprimit? Vrſa igitur partus ſuos ad ſui effingit ſimilitudinem, tu filios tuos inſtituere ſimiles tui non potes?*

Addit Plinius amoris vrſæ in catulos argumentum: *Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent, non alio incubitu quàm oua volucres.* Et mox: *Oculi eorum hebetantur crebrò. Inualidiſſimum vrſo caput, quod leoni fortiſſimum: ideo vrgente vi præcipitaturi ſe ex aliqua rupe, manibus eo operto iaciuntur: ac ſæpe in arena colapho infracto exanimãtur. Cerebro veneficium ineſſe Hiſpani credunt, occiſorũmque in ſpectaculis capita cremant, teſtato quoniam potum in vrſinã rabiem agat: Nec alteri animalium in maleficio ſtultitia* (legendũ videtur *aſtutia*) *ſolertior*: quæ omnia apprimè competunt ſtulto: huic enim oculi mentis hebetantur; caput eſt infirmiſſimum, omnique conſilio, ratione & ſapientia deſtitutum: cerebrum malitia, dolis, fraudibus & inſania refertũ, quod illos alióſque in
vrſinam rabiem & impietatem agit. Hinc vrſus doli æque ac ferociæ eſt ſymbolum. ita S. Baſil. hom. 10. Hexam. *Deus* inquit *quoties in anima doli fraudiſque concinnatrice ſibi delegit domicilium, vrſo quouis in ſuo ſpelæo collatebrante implacabilior eſt.* Vnde malitia Antichriſti dolis armata & roborata comparatur pedibus vrſi. Apocal. 13. 2. Vrſa autem doloſior eſt vrſo. Nam in omni genere animalium, vt ait Ariſt. lib. 9. Hiſtor. animalium *malitioſiores, aſtutiores, inſidioſiores, fœminæ ſunt, & in enutrienda prole ſolicitiores: mares contra ſimpliciores minuſque inſidioſi.* Inſuper vrſus dum furit, lapides à tergo iacit 4.
in quemlibet, qui occurrit vel ſequitur, ſine delectu: ſic ſtultus ſi arguatur, probra & maledicta iacit in arguentem, imò in quoſlibet aſtantes ſine diſcretione.

Ad hæc vrſus iniuriæ eſt memor: nam poſt plures menſes imò annos eum, à quo læſus eſt, in magna venatorum turba agnoſcit, inuadit & perimit: ſic & ſtultus iras per menſes & annos alit. 5.
Præterea vrſus nulla miſericordia flectitur, ſed ad necem vſque hoſtem proſequitur. vnde Ouidius lib. 3. Triſtium Elegia 5. 6.

Quo quiſque eſt maior, magis eſt placabilis iræ,
Et faciles motus mens generoſa capit.
Corpora magnanimo ſatis eſt proſtraſſe Leoni,
Pugna ſuum finem, cum iacet hoſtis, habet.
At lupus, & turpes inſtant morientibus vrſi,
Et quæcunque minor nobilitate fera eſt.

Sic ſapiens & magnanimus parcit hoſti ſe humilianti: at ſtultus inſtar vrſi inflexilis & immiſericors hoſtem proſequi non ceſſat, donec eum proterat & diſperdat. Iam ſæuiorem eſſe ſtultum furentem vrſa raptis catulis ſæuiente, liquet ex eo, quòd vrſa ſpecie virginis & infantis manſueſcat, quod non facit ſtultus. Refert Ælianus lib. 13. variæ hiſtor. cap. 1. Atalantam virginem celebratiſſimam, recens natam à patre Iaſone expoſitam, nutritam fuiſſe ab vrſa, quæ catulis à venatoribus ſpoliata, vberibus lacte turgentibus virginem aluit; itáque & ſuum

Stultus, id eſt impius ſæuior vrſa.

dolorem ob catulos raptos mitigauit, & virgini vitam contulit. Adde vrſum multum habere phlegmatis, quo iram & ſæuitiam ſuam diluat. Phlegmatis indicium certum eſt, quòd vrſus in hyeme quando generat, per 40. dies lateat quaſi ſopitus & ſemidormiens, túmque ſine cibo viuat, & tamen pingueſcat, teſte Ariſt. lib. 8. Hiſtor. anim. cap. 17. & Plinio lib. 8. cap. 36. qui ſic de vrſis ſcribit: *Mares quadragenis diebus latent, feminæ quaternis menſibus. Primis diebus bis ſeptenis tam graui ſomno premuntur, vt ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pingueſcunt. Ab iis diebus reſidunt, ac priorum pedum ſuctu viuunt.* Stultus autem dum furit, totus in bilē abit, omnéque phlegma in choleram & furorem vertit. Ratio ergo à priori huius ſententiæ eſt, quòd feritate quæ vrſo eſt naturalis, peior ſit ſtultitia, ideſt improbitas libera voluntate & deſtinata malitia aſſumpta à ſtulto, ideſt improbo; & ſicut peior, ſic & acutior & ingenioſior eſt ad nocendum. Exemplum huius ſententiæ extat in Simeon & Leui filiis Iacob, qui ſtuprum Dinæ ſororis vlturi, ſæuiores vrſis furibundi irruerunt in Sichimitas, omnéſque ad vnum perfidè trucidarunt. Geneſ. 34. 25. Similia videmus crebrò in iis, qui furore vindictæ aguntur in perniciem multorum.

Ratio à priori.

Porrò Septuag. Chald. & Syrus pro vrſo vertūt ſollicitudo, timor & terror: quia vrſus de catulis ſollicitus, ac terrorem obuiis incutiens, ſollicitudinis & terroris eſt ſymbolum. Vnde Auctor Catenę Græc. ex Septuag. ſic vertit: *Virum intelligentem variæ exercēt curæ & ſollicitudines: at ſtulti commentantur & excogitant mala.* Chald. verò: *Occurrit vrſus & terror viro ſapienti, non commouetur: & ſtultus in ſua ſtultitia cadit*, q. d. Terrores non rarò occurrunt ſapienti & ſtulto, ſed ſapiens iis non commouetur, quia conſilio & generoſitate ſua iis reſiſtit, eóſque diſcutit: at ſtultus ſtultè iis cedit & ſuccumbit. Vrſus enim terrificus terroris eſt ſimulachrum. Nam vt ait Horatius Epod. 16.

Et veſpertinus circumgemit vrſus ouile.

Et Oppianus graphicè vrſum, eiúſque feritatem & terrorem ita pingit:

Immanes vrſi, crudelis gens, fera membra,
Viles hirſuto denſóque teguntur amictu,
Deformes ſpecie, facies inhoneſta, cruenta,
Tetrica, ſerrati dentes, & magnus hiatus,
Atraque ſeruentes exhalant ora vapores.

Sic ſæpe dæmon terrificas imaginationes, ſpectra, timores immittit homini, vt eum percellat & in puſillanimitatem, deſperationem aliúdue ſcelus præcipitet. Sed ſapiens non mouetur, imò ridet hæc vt inania ſpectra. Sic S. Antonio apparuit ſpecie Vrſorum, Leonum, Luporum, gigantum, vt eū turbaret; ſed Antonius expertus eius fraudes ea ridebat, ac ſigno crucis & oratione omnes has laruas diſſipabat, vt ilico in fumum abirent. Verè Seneca: *Rerum imagines & phantaſmata nos terrent, non res ipſæ.* Quocirca opus eſt vincere ſuam phantaſiam, ac eam increpare, ſibique dicere: Noli ei credere & cedere: phantaſma eſt vanum quod te terret; ſperne illud, & tenues vaneſcet in auras. Qui laborant capitis vertigine, putant omnia gyrari & verti, timéntque ſe in abyſſum ruituros. At ſani illos roborant, dicuntque: Nihil eſt quod metuas, ſolidè conſiſtis: non res gyrantur, ſed tuum cerebrum gyris agitur. Ita dicit ſapiens, dum timores occurrunt: Nihil mihi Deo nixo terrorem incutere poterit, imaginationes iſtæ ſunt cerebro immiſſæ: phantaſmata terrifica ſunt, non verò res ipſæ terribiles. Quare iis non moueor, ſecurus conſiſto in ſinu prouidentiæ diuinæ, cantóque cum Pſalte: *Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur* &c. *Scuto circumdabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno.*

Remedium timoris.

VERS. 13. *Qui reddit mala pro bonis, non recedet* (Syrus *non mouetur*) *malum de domo eius.* Septuag. *non mouebuntur mala à domo eius.* Sententia eſt clara, q. d. ait Auctor Catenæ Græc. Iniquus & ingratus & perfidus, *qui beneficium acceptum maleficio compenſat, à Deo vindice continuis inuoluetur malis. Et meritò. Nā ſi is pœnam meretur, qui malum pro malo reddit, quanto magis ille pœnæ malum experietur, qui malum pro bono reddit?* Eſt enim hæc inſignis non ſolùm ingratitudo & perfidia, quæ ipſa naturæ iura violat, quam proinde Deus naturæ & ſcelerum vindex grauibus ſuppliciis ſiue infamiæ, ſiue paupertatis, ſiue morborum, ſiue perſecutionum, ſiue exilio & carcere, ſiue ipſa morte, quin & poſt mortem in filiis & familia punire & plectere ſolet. Hoc eſt quod magno doloris ſenſu de Iudæis queritur Chriſtus per Dauidem. *Retribuebant mihi mala pro bonis, ſterilitatem animæ meæ.* Pſal. 34. 12. Et: *Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam ſequebar bonitatem.* Pſal. 37. 21. Quocirca Deus Iudæos in Chriſtum tam ingratos, dum ipſi pro doctrina, laboribus, miraculis probra, maledicta & crucem reddiderunt, totius gentis excidio & exitio mulctauit, & mulctat in hodiernum diem. Quod enim ipſi Chriſtum crucifigendo acclamarunt Pilato volenti eum liberare: *Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros*, vſque hodie videmus compleri, dum ſanguinis Chriſti vltio Iudæos toto orbe profugos vbique terrarum perſequitur. ita Lyran. Dion. Ianſen. Baynus, Arbor. & alij.

Myſticè Hugo hanc gnomen adaptat iis, qui indignantur ſuis perſecutoribus aliiſque ſe vexantibus: perſecutio enim ingens eſt bonum, cui proinde bonum, non malúm, reſpondere oportet. *Omnis* inquit *qui malefacienti ſibi iraſcitur, reddit malum pro bono: nam omnis moleſtia & tribulatio bona, & ſalutaris eſt homini vel ad ſatisfactionem, vel ad approbationem & incrementum virtutis: qui igitur tribulanti ſe iraſcitur, quaſi puer ſcabioſus eſt, qui matri lauanti caput eius iraſcitur & conuitiatur. Item eiuſmodi tribulatio aqua eſt ad extinguendum ignem concupiſcentiæ: qui igitur tribulanti iraſcitur, ſimilis eſt illi, cuius domus ardet, & afferenti ſibi aquam ad extinguendum conuitiatur. Item tribulatio panis eſt animi.* Thren. 3. *ſaturabitur opprobriis: qui igitur tribulanti iraſcitur, ſimilis eſt cani, qui manum porrigenti ſibi panem mordet.* Et paulo poſt obiectioni occurrit. *Sed dicet quiſpiam: Et ſi bona faciant tribulantes, non tamē benefaciunt, quia non hoc intendunt, & ideo non ſunt ſuſtinendi. Amice, ſpinæ quæ vineam tuam claudunt & cuſtodiunt, hoc non intendunt facere: ſed ſi ideo reiicis, ſtultus es.* Porrò huius ſententiæ radix, & ratio à priori eſt lex talionis, quæ iubet vt malum malo reddatur, vt quod iniuſtè quis fecit alteri, idem iuſtè ſubeat & patiatur. Qui ergo reddit mala pro bonis, meretur vt pro malo hoc enormi mala paria recipiat.

VERS. 14. *Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorum: & antequā patiatur contumeliam, iudicium deſerit.* Salonius per *aquam* accipit linguam, quæ leuis eſt & fluxa inſtar aquæ, ſed hoc myſticum eſt. Heb. *Aperiens aquas principium contentionis: & antequam commiſceatur lis, dimitte.* Chald. *Qui effundit ſanguinem ſicut aquam,*

ſuſcitat iurgia: & antequam exardeſcat lis, dimittenda eſt, q.d. ſicut accenſa fornax vel pyra, iniectâ modicâ aquâ non reſtinguitur, ſed per antiperiſtaſin magis accenditur & exardeſcit: ſic etiam ſi in rixa effundatur ſanguis, eo non reſtinguitur rixa, ſed magis exardeſcit, vt maiores pugnę cædéſque committantur. Syrus: *Qui effundit ſanguinem, iudicium excitat ante principem.* Septuag. aliò abeunt: *Poteſtatem* inquiunt *dat ſermonibus principium iuſtitiæ; præcedit autem egeſtatem contentio & iurgium.* Alij: *Principium iurgiorum eſt ſicut aqua erumpens*, &c.

In noſtrâ latina verſione, æquè ac in Hebræo, more Hebraico ſubintelligenda eſt nota comparationis *ſicut*, q.d. ſicut qui aquis in vaſe vel alueo concluſis rimam vel foramen aperit, facit, vt primò quidem parum, ſenſim verò creſcente foramine ac fluxu multum aquæ inde defluat, quod agros integros obruit & vaſtat; facilè enim aperitur foramen, & ſemel apertum difficile clauditur: ita pariter qui initium dat litibus & iurgiis, dat occaſionem, & viā aperit magnis iurgiis, rixis, ſeditionibus & bellis, quæ deinde difficillimum eſt ſopire: quo fit vt aliquando totæ ciuitates, prouinciæ & regna in ſchiſmata abeant, & in bella diuturna concitentur. Lis enim litem ſerit, non vnam, ſed multas, ſicut ab vno frago ſeruntur plurima. *Et antequam patiatur iudicium deſerit.* Et Antitheſis hemiſtichij præcedentis, quales hic paſſim occurrunt, q.d. E contrario qui iurgia vitat, ille ſtatim litem & iudicium forēſe, antequam patiatur contumeliam, deſerit. Aut potius eſt illatio & concluſio ex priori hemiſtichio educta, q.d. Qui dat initium liti, aperit ianuam magnis iurgiis: Ergo qui ſapit, initio litem & iudicium forenſe deſerit, antequam patiatur contumeliam, & antequam liti per ſæcula duraturæ ſeſe implicet. Hunc eſſe ſenſum patet ex Hebræo, qui habet: *Antequam lis commiſceatur, dimitte.* ita R. Salomon, Aben Ezra, Ianſen. & alij, vnde Tigur. vertit: *Vt qui aquis aperit* (exitum & fluxum) *ſic qui primùm occaſionem litigandi dat: antequam lis commiſceatur, abijcienda eſt.* Et Vatab. *Velut is qui aperit ripam fluuij* &c. *Nam à principio aquæ exitus paruus eſt, ſed poſtea fit magnus: ita & in lite.* Docet ergo Salomon prudenti fugiendas eſſe lites, ideóque prima eius initia ſuccidenda: quia dato initio, lites ſenſim ſine ſenſu increſcunt, fiūntque inextricabiles & inſuperabiles, vt homini quietem, opes, famam, vitam & ſubinde conſcientiam adimant. Vnde Baynus ſic breuiter & clarè explicat, q.d. ſicut ille qui aperit aquas, & foſſam ſcindit, magnæ inundationis cauſā præſtat, quam poſtea non poteſt cohibere, neque reuocare: ſic contentioni & iurgio facilè eſt dare principium, litem verò componere difficillimum: vel ſenſus eſt q.d. Qui principium dat contentioni, totius litis eſt habendus auctor; ſicut ille qui aperit & dimittit aquas inundare ſuper terram, quæ prius ſuo alueo defluebant, inundationis eſt auctor. Et proinde vt in cæteris affectibus moderandis, principiis obſtandum eſt; ita quoque in litibus & contentionibus: nam vt aqua ruptâ foſſā non poteſt reuocari, ita nec ira: & contentio vbi ſemel cœperit, vires acquirit.

Prouerbium hæreſiarchas & ſectarum magiſtros maximè condemnat, iuxta ſenſum allegoricum. Antiſtrophum huic ſententiæ eſt illud Arabum Adagium Centuria 1. numero 12. *Eſto Onager cui ſuperueniunt venatores*, id eſt celerrimè fuge cum ex inopinato tibi ſuperueniunt rixæ. Onagri enim in fuga & curſu ſunt celerrimi. Et illud Paradoxum

A Platonis, quod citat Cicero in Tuſcul. *Dimidium plus toto.* Sæpe enim auari in lite cupiunt totum, & parti aduerſæ dimidium offerenti non acquieſcunt, ſed lite totum repetunt: quo fit vt ſæpe cauſa cadāt, & qui totum auarè ambiebant, totum perdant: illis ergo *dimidium eſt plus toto.* Sic S. Greg. Nazian. vltro ceſſit Archiepiſcopatu Conſtantinopol. vt lites Epiſcoporum ſedaret, vſurpans illud Ionæ: *Si propter me orta eſt tempeſtas, proijcite me in mare, vt vos iactari deſinatis*: qui proinde in diſtichis Iambicis ita num. 53. conſulit.

Lites pauorem queis mouent, iras fugant.
Lites furorem nam ſæpe gignunt grauem.

Idem conſilium dedit Chriſtus Matth. 5. 25. *Eſto conſentiens aduerſario tuo citò, dum es in via cum eo: ne fortè tradat te aduerſarius iudici, & iudex tradat te miniſtro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non*
B *exies inde, donec reddas nouiſſimum quadrantem.* Et verſu 40. *Et qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Et S. Auguſt. in Regula cap. 37. ita ſancit: *Lites aut nullas habeatis, aut quam celerrimè finiatis; ne ira creſcat in odium, & trabem faciat de feſtuca, & animam faciat homicidam. Sic enim legitis: Qui odit fratrem ſuum homicida eſt.* 1. Iohan. 3. quia vt idem ait Epiſt. 87. *Sicut acetum corrumpit vas, ſi diutius ibi fuerit: ſic ira corrumpit cor, ſi in alium diem durauerit.* Huc accedit S. Greg. qui altius litium exordium arceſcens, illud tribuit rupturæ ſilentij. Sic enim ſcribit lib. 3. parte Paſtor. Admonit. 15. *Hinc* (ex multiloquio) *ſeminantur ſtimuli, oriuntur rixæ, accenduntur faces odiorū, pax extinguitur cordium. Vnde bene per Salomonem dicitur: Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorum. Aquam quippe dimittere, & linguam in fluxum eloquij relaxare. Quo contra in bona etiam parte iterum dici-*
C *tur: Aqua profunda, verba ex ore viri. Qui ergo dimittit aquam, caput eſt iurgiorum: quia qui linguam non* Prouerb. 18.
refrænat, concordiam diſſipat.

Eadem habet lib. 7. Moral. cap. 17. S. Gregorium de more ſecutus Beda ſic breuiter explicat: *Qui dimittit aquam caput eſt iurgiorum, quia qui linguam non refrænat, concordiam diſſipat. Vnde è diuerſo ſcriptum eſt Prouerb. 26. Qui imponit ſtulto ſilentium iras diſſipat.* Sic & Salonius, qui per aquam metaphoricè accipit linguam, quæ inſtar aquæ mobilis eſt & fluxa. *Figuratè* inquit *hoc dictum eſt; nam per aquam deſignatur lingua lubrica & fluxa, & qui immodicè linguam ſuām relaxat, caput eſt iurgiorum: quia qui linguam ſuām non refrænat, iurgia & lites concitat, & concordiam diſſipat.* Maximè id verum eſt in eo, qui reuelat ſecretum amici, ſiue vitium, ſiue conſilium, ſiue propoſitū: hic enim cauſa eſt inimicitiæ, odio-
D rum, rixarum & litium. Minùs rectè Lyran. per *aquam* accipit *vinum*, quod, vt ille aiebat, eſt *aqua vitis*, ſiue in vite per ſolem decocta, q.d. qui dimittit aquam bibens vinum nimis forte, caput eſt iurgiorum, quæ oriuntur ex ebrietate, *& antequam patiatur contumeliam, iudicium* (diſcretionis) *deſerit*, lædendo proximum ſine cauſa.

Secundò, appoſitè ſic exponas, q.d. *qui dimittit*, vel vt Heb. eſt *aperit aquam* fluminis, vel fontis aut ſtagni, vt ſcilicet eam, quæ iuris eſt communis, in ſuos vſus deriuet, ſibique quaſi approprieti; hic eſt origo & cauſa iurgiorum. Sic videmus molitores, dum aquam publicam ad ſuum molendinum deriuant, incidere in lites cum nautis, qui queruntur aquam fluminis ab illis imminui, vt per illud iam nauigare nequeant; & cum agricolis, qui queruntur agris ſuis ſubductam & ſuffuratam fluminis irrigationem;

irrigationem; & cum quibuſuis aliis, qui eiuſdem adaquationem ſibi ademptam ſentiunt, eámque iure repetunt. Parœmia ergo hæc ſignificat cauſam litium frequentem eſſe, cum quis bona communia, qualis eſt aqua, ſibi facit propria: tunc enim cæteri, quibus commune erat bonum, in illum inſurgunt, illíque litem intentant. *Quare qui ſapit, antequam patiatur contumeliam, iudicium deſerit*, malens cedere re, quam in ſuos vſus conuerterat, illámque publico bono reſtituere, quàm in lites incidere quibus ſibi ignominiam & mulctam accerſat, dum quaſi boni publici depeculator condemnatur, infamatur & mulctatur. Hinc illa ſapientum vox: *Qui in communi ſingularia ambit, auctor eſt litium.* Et illud Iſocratis ad Demonicum: *Ex communibus procurationibus diſcede non ditior, ſed glorioſior: multis enim pecuniis melior eſt profecta à multitudine laus.* Sic videmus in Monaſteriis eos, qui ſingularia quærunt, omnium in ſe odia concitare. *Singularis enim ad omnia ſua ſtrenuus, ad communia eſt piger*, ait S. Bern. tract. de gradibus ſuperbiæ gradu 5. Redeo ad dimittentem aquas. Sanè cernimus Romæ crebras oriri lites de aquis fontium, verbi gratia de aqua Virgine, ex qua plerique bibunt, de canalibus fontium, quos Sixtus V. & Paulus V. Pont. in Vrbem induxerunt. Cum enim hæ aquæ per vncias & ſemuncias in minores tubos & canales deriuatæ variis ſint diuenditæ, ac ſæpe fontes tantum aquæ non ſuggerant quantum cuilibet diuenditum eſt; aut ſi ſuggerant, id aliò diuertatur, quod facile factu eſt, ſi quis tubum maiorem aut demiſſiorem tubis aliorum, communi conchæ, in quam fons influit, inſerat: hic enim maiorem & priorem aquam hauriet cum cæterorum damno; tunc ſanè damnum paſſi litem illi vel heris, qui aquam diuendiderunt, mouent, coguntque tubos omnes ad æquilibrium communi conchæ inſeri, & ad quãtitatem vnciæ vel ſemunciæ qua aquam emerunt præcisè redigi, ne ſi maiores maneant, plus aquæ ſugant quàm par eſt; quod proinde ſortem aliis debitam imminuat.

Tertiò, aliqui ſic exponunt, q.d. qui dimittit aquam, ideſt qui dimittit memoriam beneficiorum (quam Plutar. lib. de Amicitia vocat *gratiarum dolium*) ab amico acceptorum, eorúmque obliuiſcitur, hic caput eſt iurgiorum, quia beneficia vinculum ſunt amicitiæ, quæ ſi per ingratitudinem obliuioſam aboleantur, mox veteres iniuriæ refricantur, & nouæ ſuccedunt, quæ iurgiorum ſunt ſemina. Verùm huic expoſitioni non cohæret altera pars hemiſtichij: *Et antequam patiatur contumeliam, iudicium deſerit.*

Quartò, alij cenſent alludi ad aquam, quæ agit rotam molendini; hæc enim per aquam influentem circumacta, ſi non habet frumentum quod molat, lapides ipſos molares rotatu ſuo ita allidit, vt ex iis velut è ſilice ignem eliciat, qui continua lapidum colliſione increſcens ingens excitat incendium, quo totum molendinem exuritur: ſimili enim modo lingua in familiaribus colloquiis, cum non ſubeſt aliqua vtilis materia, quam, vt ita dicam, molat, ſubiectum ſibi lapidem atterit, ideſt ad proximorum detractiones, probra & contumelias ſe vertit, quibus rixarum ignem ſuſcitat, adeò vt illius ſcintillis non vna

A tantùm domus, ſed vrbes magnæ non rarò deflagrent. Rota ergo molaris diſcordiarum incendium excitans, eſt lingua effrænis, de qua S. Iacobus cap. 3. *Lingua* inquit *conſtituitur in membris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis inflammata à gehenna.* vbi Vatablus: *Lingua eſt*, inquit, *quæ adducit in diſcrimen totum hominem, cum inconſultè mouetur, vt more molendinorum totum molendinum incendant, vbi nimio motu ignem conceperint. Et antequam patiatur contumeliam deſerit iudicium*, ſcilicet vir ſapiens contentionem dimittit, priuſquam aduerſarius conuitia in illum iaciat, & dedecus aliquod ipſi afflet. Hic ſenſus profundus eſt & appoſitus, ſed multa ſupplet ipſique ſententiæ abiicit.

Quintò, Septuag. Heb. מדון *madon*, quod noſter vertit *iurgiorum*, vertunt *iuſtitiam*: *Madon* B enim ſignificat litem, rixam, contentionem & iudicium: lites enim in iudicio apud iudicẽ peraguntur, vt iudex eas ex iuſtitia decidat & definiat. Rurſum pro *dimittit*, vel vt Heb. eſt, *aperit aquam*, Septuag. vertunt *poteſtatem vel licentiam dat ſermonibus.* Videntur enim alludere ad clepſydram, quæ olim fiebat ex aquæ (vti nunc fit ex arenæ) fluxu: olim enim actores & accuſatores in iudicio perorabant ad clepſydram, vt cum illa affluxiſſet, ceſſarent & darent locum reis ad ſe defendendum. Vnde Apuleius de aſino aureo; *Rurſum* ait *præconis amplo boatu citatus accuſator quidam ſenior exurgit: Et ad dicendi ſpatium vaſculo quodam in vicem colli gracilitate fiſtulato, ac per hoc guttatim deſluo, infuſa aqua, ad populum ſic orat.* Hinc ab aqua græcè dicta eſt clepſydra, quaſi κλέπτουσα ὕδωρ, ideſt ſuffurans aquam. Et Philoſtratus in Adriano Sophiſta, appellat ſophiſtas C clepſydræ, qui ad fluxum aquæ exercebantur. Et Cicero lib. 3. de Oratore de Pericle loquens: *At hunc* inquit *non clamator aliquis ad clepſydram latrare docuerat.* Quare dimittere aquam in clepſydra, eſt dare licentiam & initium perorandi. Igitur Septuag. ſic vertunt: *Poteſtatem dat ſermonibus principium iuſtitiæ: præcedit autem egeſtatem contentio & iurgium*: vel vt clarius vertit Auctor Catenæ Græc. *Principatus* (Græcum enim ἀρχὴ & principatum & principium ſignificat) *iuſtus orationi libertatem & poteſtatem impertit: diſſidium autem & pugna ad egeſtatem viam ſternit.* q.d. Iudex vel Princeps iuſtus dat litigantibus, puta tam actori accuſandi quàm reo ſe defendendi iuſtum ad perorandum ſpatium: qui verò cautus & prudens eſt, lites & litigia fugit: quia hæ litigantes depauperant, & ad egeſtatem rediD gunt. Plurimæ enim & continuæ litigantium ſunt expenſæ in Aduocatos, Procuratores, Teſtes, Iudicem &c. qui litigantium opes emungunt. Sic ergo explicata verſio Septuag. eodem redit quo vulgata Latina.

Symbolicè Noſter Aluarez de Paz tract. de mortificat. inter. per aquas accipit cogitationes mentis, quas omnes ſancti in Deo cœlóque colligunt & defigunt, ideóque ſanctam, quietam & lætam agunt vitam. Quod ſi per incuriam eas dimittant, & deorſum fluere ſinant, vt ſcilicet cogitent de pompis & vanitatibus mundi, ilico oritur in eis mentis diſtractio, inquietudo, lis & iurgium, dum cõcupiſcentia trahit mentem deorſum, charitas verò ſurſum. Quod animæ iurgiũ fusè deſcribit

Apoſtolus Rom.7. Quocirca Chriſtus Marthæ circa multa ſollicitæ ait: *Martha, Martha ſollicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum eſt neceſſarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Lucæ 10.41. Et S. Greg. Nazian. in Carm. de Beatitudine:

> *Felix* inquit, *à mũdo abſtractus, qui viuit eremo*
> *In rigida, & mentem tollit ad aſtra ſuam.*
> *Felix, qui multis iunctus, non plurima verſans*
> *Diſtrahitur, pectus ſed dedit omne Deo.*
> *Felix, qui Chriſtum fortunis omnibus emit &c.*
> *Non homo iam, ſed quis de grege cælicolûm.*

VERS. 15. *Qui iuſtificat* (id eſt iuſtum pronunciat) *impium, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterque apud Dominum.* Heb. eſt elegans Paranomaſia: מצדיק רשע ומרשיע צדיק *maſdic raſca vmarſcia tſaddic*, id eſt vt Pagnin. *Iuſtificans impium & impium faciens iuſtum, abominatio Domini ſunt etiam ambo.* Septuag. *qui iuſtum iudicat eum qui iniuſtus, iniuſtum autem eum qui iuſtus, immundus & abominabilis apud Deum.* Vatab. *Ex æquo* (quaſi parem iniuſtitiam & parem iniquitatem) *abominatur Dominus tam eum qui ſceleſtum abſoluit, quàm qui inſontem damnat*: par enim Deo fit iniuria, & par eſt peruerſio iuſtitiæ, ſiue eam iuſto, cuius eſt, deroges, ſiue eam iniuſto, à quo abhorret, arroges. Ratio quaſi à priori eſt, quòd Deus per eſſentiam ſit ipſa iuſtitia increata, immenſa & fontalis: ab ea ergo velut à fonte manat omnis iuſtitia creata Angelorum & hominum, quã proinde vt ſuam amat, ac vice verſa odit & abominatur omnem iniuſtitiam, quaſi ſibi eſſentialiter contrariam & à dæmone profectam. Tripliciter id fieri ſolet, per tres impietatis & impij iudicij gradus gradatim increſcentes. Primò enim Auctor Catenæ Græc. exponit hæc de iudicio priuato. *Iudicare* inquit, hoc loco non refertur ad forum ciuile, ſed ad iudicium & ſenſum animæ. Idem eſt hic enim iudicare, quod *reputare* vel *æſtimare*. Colligitur hoc ex eo, quòd apud Deum immundum & execrabilem illum eſſe prædicat, qui iuſtum iniuſtum iudicat, & contra iniuſtum iuſtum. Monet autem per hoc Sapiens, ne quid vnquam iuſto aut vero anteponamus. Qui enim iuſtum condemnat & abſoluit iniuſtum, grauem facit iniuriam iuſto, vtpote inſonti & innocenti, ac ipſi iuſtitiæ & virtuti: Denique occaſio & cauſa eſt, vt alij mores iniuſti imitentur, iuſti verò aſpernentur. Id ſæpe faciunt homines ex priuato amore vel odio; quem enim amant, eius actus licet vitioſos excuſant & laudant: quem verò oderunt, eius actus licet honeſtos culpant & ſiniſtrè interpretantur. Hoc eſt quod queritur Pſaltes Pſal. 9. *Laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & iniquus benedicitur.* Sic multi laudant actus omnes, etiam vitioſos, diuitum, nobilium, potentum adulando, quia ab iis officium vel beneficium ſperant. ita explicat S. Hieron. in Epiſt. ad Philemon cuius verba tranſlata ſunt in Ius Canonicum & habentur 11. q.3. Can.54. *Si quis dixerit*, & can.55. *Si quis hominem. Si quis* inquit, *hominem, qui ſanctus non eſt, ſanctum eſſe crediderit, & Dei eum iunxerit ſocietati, Chriſtum violat, cuius corporis omnes membra ſumus. Qui dicit* inquit *iuſtum iniuſtum, & iniuſtum iuſtum, abominabilis vterque apud Deum eſt: Similiter qui ſanctum dicit eſſe non ſanctum, & rurſum non ſanctum aſſerit ſanctum, abominabilis apud Deum eſt.*

Ratio à priori.

Secundò, Baynus, Vatab. Ianſenius & alij hæc exponunt de iudicio forenſi, quo Iudex vel amore vel odio vel metu vel munere corruptus, condemnat innocentem & abſoluit nocentem, iuxta illud Iſaiæ 5. *Qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam iuſti aufertis ab eo.* Hæc eſt inſignis iniuſtitia propriè dicta, euertens iuſtitiam commutatiuam, ac proinde obligans ad reſtitutionem. Iudex enim à Deo conſtitutus eſt, vt quaſi vicarius nomine Dei iuſtitiam adminiſtret, & ius ſuum cuique tribuat: Quod ſi non facit, Deo & iuſtitiæ & innocenti grauem iniuriam irrogat, atque ad reſtitutionem damni tenetur.

Tertiò, hæc ſententia accipi poteſt de ipſa iuſtitia & iniuſtitia, q.d. Qui iuſtificat impium, id eſt impietatem impij, & qui condemnat iuſtum, id eſt iuſtitiam iuſti, abominabilis eſt Deo. Id faciunt homines peruerſi, qui vitia virtutum nomine palliant, & virtutes vitiorum ſpecie dehoneſtant, verbi gratia, qui pietatem vocant hypocriſim, parſimoniam vocant auaritiam, prodigalitatem vocant liberalitatem, obſcœnitatem vocant vrbanitatem. Rurſum ſuperbum vocant magnanimum, humilem verò puſillanimem: temerarium vocant audacem, modeſtum ſimplicem: guloſum vocant ioualem, abſtemium autem ſcrupuloſum, & ita de cæteris. Hic tertius & ſummus eſt impij iudicij & impietatis gradus. Hi enim totam virtutum & vitiorum formam naturámque inuertunt & peruertunt, perinde ac ſi quis humanitatem homini adimeret, eámque beſtiæ cuipiam tranſcriberet; ac feritatem à beſtia in hominem transferret, itáque faciunt vt homines vitium pro virtute capeſſant, virtutem verò quaſi vitium abominentur: quocirca abominabiles ſunt Deo, qui proinde eis væ æternæ maledictionis intentat, dicens Iſaiæ 5. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum*, vbi illuſtres hac de re ſententias S. Gregorij & S. Maximi recitaui. Huic Salomonis ſententiæ parallela eſt illa Arabum Centur.1. num.11. *Eſto vnicuique libra*, id eſt eſto vnicuique æquus & iuſtus.

Quid prodeſt ſtulto habere diuitias, cùm ſapientiam emere non poſſit? Heb. *Vt quid precium in manu ſtulti, vt emat ſapientiam, & cor non eſt ei?* ita Pagnin. & Aben Ezra, vt quid ait, opes ſtulto cum corde careat, id eſt cum nulla ſapientiæ cupiditate teneatur, ideóque indocilis ſit & ſapientiæ incapax? Senſus ergo eſt, q.d. fruſtra ſtultus, id eſt vitioſus habet diuitias, cum iis ſapientia per ſe emi nequeat, nec ipſe habeat cor, id eſt animum & prudentiam ad eam comparandam, vt ſcilicet ſuis opibus comparet ſibi libros & viros ſapientes, qui eum ſapientiam doceant, imò cum ipſe ſit vecors & excors; hinc diuitiis ad ſua vitia, puta gulam, libidinem & faſtum abutitur. Diuitiæ ergo in manu ſtulti ſunt id, quod gladius in manu furentis, qui ſcilicet ex furore eo vti neſcit, ſed ad ſuam & aliorum læſionem abutitur. Eſt Mioſis: parum enim dicitur, ſed plus ſignificatur: dicitur enim opes non prodeſſe, ſed ſignificatur eas obeſſe, & nocere plurimum ſtulto, vtpote quem faciunt ſuperbum, guloſum, luxurioſum &c. Significat Salomon diuitias ſine ſapientia eſſe inutiles & vanas, imò noxias, eo quod à ſapiente per ſapientiam in opera vtilia pietatis, & miſericordiæ VERS. 16.

ſapienter expendi debeant. Vnde Septuag. & ex'iis S. Ambroſ. lib. 1. offic. cap. 27. vertunt: *Vt quid abundant pecuniæ imprudenti? acquirere enim ſapientiam excors non poterit.* Vnde infert S. Ambroſ. *Primus igitur officij fons, prudentia eſt.*

Secundò, Chald. vertit: *Ad quid prodeſt negotiatio vel mercatura ſtulto, qui non habet cor neque ſcientiam?* q. d. Mercator qui totus intendit mercaturæ & lucro, vt augeat opes, nec habet cor, ideſt animum & prudentiam ad comparandam ſapientiam, ideſt virtutem qua honeſtè viuat, & ad felicitatem opéſque cæleſtes perueniat, hic vtique ſtultus eſt, ac fruſtra merces opéſque conquirit. Vnde Ariſt. lib. 2. Rhetor. cap. 16. *Diuitiæ* ait *nihil ferè aliud ſunt quàm felix amentia.* Et S. Chryſoſt. hom. 7. in Epiſt ad Coloſſenſ. ait, cupiditatem diteſcendi eſſe belluam & monſtrum monſtroſius Scillâ, Chymerâ & Hippocentauro, ac proinde cupidum *habere omnes ſimul belluas.* Idem S. Chryſt. hic in Catena Græc. *Senſus* ait *myſticus eſt; quorſum paganis aut hæreticis datur ſapientia; cum ad damnationem ſuam illa abutuntur? Quorſum diteſcere feſtinas; cum ante omnia illud parare te oporteat, quod omnibus pecuniis præſtantius, & ad ſalutem animarum magis neceſſarium eſt, nempe ſapientiam?*

Ex dictis patet radicem, & quaſi rationem à priori huius ſententiæ eſſe præſtantiam ſapientiæ & vilitatem opum, ex qua fit, vt opes ſapientiæ velut inſtrumenta ſubſeruire, ab eáque regi rectéque & ſapienter expendi debeant, vt ſuum finem, ad quem à natura & à Deo creatæ ſunt, C aſſequantur: quo fit, vt ſtulto qui ſapientia caret, opes ſint inutiles & noxiæ.

Symbolicè Beda, Dionyſ. Caiet. Ianſen. & alij: diuitiæ ſpirituales inquiunt, ſunt S. Scriptura, ingenium, ſcientia, eloquentia, quin & fides, ſed hæc non proſunt homini etiam Chriſtiano, ſi ſtultus, ideſt vitioſus ſit: quia per hæc veram ſapientiam, ideſt gratiam & gloriam comparare nequit, eo quòd vitiis ſuis addictus ſit. *Quid prodeſt* ait Beda, *Iudæo vel hæretico habere diuitias ſcriptur. cum in his Chriſtum intelligere non poſſit? Quid malo Catholico expedit diuitias habere veræ fidei, cum ſapientiam præ actionis habere neglexerit?* Vnde Cyrillus in ſuis Prouerbiis (vti citat hic Dionyſ.) *Auaritia* inquit *habet oculum, ſed non viſum: nam bonum diligit, ſed ſummum bonum* (propter quod cætera appetenda ſunt) *non agnoſcit.* Hinc Abbas Neſteros apud Caſſian. Collat. 14. cap. 16. Ex hac Salomonis ſententia docet, malos veram ſcientiam habere non poſſe. Eſto enim mali ſubinde ſint philoſophi, & calleant omnes humanas diſciplinas, tamen veram ſcientiam, quæ in Dei cognitione, amore & cultu conſiſtit, obtinere nequeunt.

Qui altam facit domum ſuam, quærit ruinam: & qui euitat diſcere, incidet in mala. Hic verſus deeſt in Hebræo, niſi quod in eo v. 19. habeatur: *Et qui exaltat oſtium quærit ruinam;* vnde hanc ſententiam manaſſe cenſet Ianſenius: ſed Noſter eam tranſcripſit ex Septuag. qui ſic habent: *Qui excelſam facit domum ſuam, quærit contritionem: qui autem tortuosè accedit ad diſcendum, incidet in mala.* Græcè eſt

A ὁ δὲ σκολιάζων τοῦ μαθεῖν, quod Complut. vertunt, *renuens diſcere incidet in mala.* Auctor verò Catenæ Græc. *Qui ea quæ ſcire debet diſcere detrectat, incidet in mala.* Roman. autem: *Qui tortuosè accidit*: σκολιὸν enim Græcè vocatur obliquum, tortuoſum, flexuoſum, incuruum, diſtortum, confragoſum, malignum, prauum: inde σκολιάζω idem eſt quod obliquo, intorqueo, incuruo.

Grammaticè, ſiue per corticem literæ ſignificat eos, qui altam ædificant domum ruinam ſibi accerſere. nam *ſumma petunt validi, ſternuntque cacumina venti.* Rurſum altæ domus ſua mole & pondere dehiſcunt & ruunt, niſi magnis fundamentis craſſiſque parietibus ſint ſubnixæ: hoſce autem ſæpe negligunt auari ſed ſuperbi, qui alta B ſpectant domorum faſtigia, nec attendunt ad fundamentorum & parietum ſoliditatem. Qui ergo altam facit domum, quærit ruinam & contritionem, vt ſcilicet ruens repente nimis alta domus, conterat ædificatorem cum habitatoribus ſuis.

Iam ſub hoc cortice literæ, & ſenſu quaſi grammatico parabolicè, & quaſi medullitus ſignificatur primò, eos qui ſuas fortunas & familias impendiò ditare & exaltare volunt, accerſere ſibi ruinam: tum quia citò maléque parta citò dilabuntur, iuxta illud cap. 13. v. 11. *Subſtantia feſtinata minuetur*: tum quia res omnes huius mundi caducæ ſunt, cumque ad ſummum & ad culmen peruenerunt, deficere & prolabi incipiunt.

Secundò, ſignificat eos, qui modum excedunt, & nimis magna moliuntur, prolabi & ſua ſe ruina inuoluere. ita S. Chryſoſt. in Catena Græc. *Qui modicum excedit* inquit, *in penuriam tandem dilapſus, deterior euadit: Vt domus, dum in altitudinem iuſto celſiorem erigitur, ruinæ periculo exponitur* (*Fundamenta namque impoſitam molem ſuſtinere non valent*) *ita in amentia quoque res habet. Cum enim rationis noſtræ baſi onus imponimus, quod ferre nequit, deorſum ruit.*

Tertiò, ſignificat eos, qui ſuperbè magnos ambiunt honores, dignitates & prælaturas, atque officia capeſſunt ſublimia, quæ ſuas vires & dotes ſuperant, inde cum dedecore deijci, cum eorum ineptitudo vel ambitio vel aliud ſcelus patefit. Hinc diſce inſipientes eſſe, qui cum gaudio officium regendi alios ſuſcipiunt, pro quibus exactam Deo reddituri ſunt rationem. Quare verum eſt iſtud vulgo tritum: *Vita priuata, vita* D *beata.*

Quartò, ſignificat eos, qui iactant ſuam doctrinam plus æquo, quique docere volunt quod non didicerunt, vt habeantur doctores, trahantque poſt ſe greges diſcipulorum, cum probro deſeri vel deponi, dum eorum ignorantia & vanitas pateſcit. Ita parœmiam hanc interpretatur ipſe Salomon, dum eam explicans ſubdit: *Et qui euitat diſcere, incidet in mala*, puta in probrum, infamiam, priuationem cathedræ &c. Ratio à priori eſt, quòd mala euitari nequeant, niſi illa per prudentiam præuideantur & præuiſa amoueantur; prudentiam autem diſcere negligit ſtultus, quo fit vt per imprudentiam in mala corruat. Pro *euitat* Græcè eſt σκολιάζων, ideſt obliquans, detorquens fabricam diſciplinæ & doctrinæ: qui enim erigere molitur ſine magiſtro, qui eſt inſtar periti Architecti,

hic eam obliquat & detorquet, ac proinde ruinæ obnoxiam efficit. Senſus ergo eſt q.d. ſicut is, qui ædes altius attollit ſine perpendiculi ac regulæ examine, ædificium ſtatim ruiturum extruit: ſic pariter ſapientia quæ ſine præceptore ac doctore conſtruitur, velut indirectus & incuruus paries, vbi altiùs erecta eſt, multis erroribus depreſſa labaſcit. Nam præceptoris inſtitutio ſimilis eſt perpendiculi ac regulæ, quo ſapiētiæ ſtructura regitur, ne vllis erroribus incuruata hiſcat vel fatiſcat. Accedit Auctor Catenæ Græc. qui ſic explicat, q.d. *Qui cognitionem qua pollet, nimium effert, ille ab ea tandem deorſum deturbabitur.* Et Hugo Victorin. lib. 1. didaſcal. *Principium diſciplinæ* inquit *humilitas eſt, & nihil addiſcit inflata ſuperbia, qua quis vult ſine alterius hominis adiutorio ad virtutis faſtigium euolare. Qui altam facit domum ſuam, quærit ruinam, & qui euitat diſcere, incidet in mala. Non omnes qui altas ædificant domos, ruinam quærunt, ſed illi, qui ſine firmo fundamento & ſine debita coniunctione lapidum, magnam molem conantur extruere. Sic qui ſine humilitate, qua ſe magiſtro ſpirituali docenti ſubijciant, volunt altiſsimam perfectionem adipiſci, ſolent non minimos caſus experiri.*

Tropol. monet hic Salomon fugere excelſa, vt pote ruinæ vicina, humilia ſectari, vt pote ſtabilia & ſecura. nimirum *Alta petit liuor, perflant altiſsima venti.* Et: *Procul à Ioue, procul à fulmine.* Et: *Viue tibi, & longè nomina magna fuge.*

Rurſum, mundus, quia ſuperbus, ſpectat excelſa dumtaxat, hinc imprudenter negligit fundamenta, vt pote ima: quo fit vt excelſa debilibus ſubnixa fundamentis ruant. Sic ſtatua illa aurea Nabuchodonoſoris, quæ mundi mentem & vanitatem repræſentabat, erat alta ſexaginta cubitos: ſed quia iuſtam non habuit latitudinem, hinc corruit: lata enim erat dumtaxat ſex cubitos, cum debuiſſet in latitudine eſſe decem cubitorum: latitudo enim hominis eſt ſexta pars altitudinis eiuſdem. Statua ergo hominis alta ſexaginta cubitos requirit decem cubitos latitudinis, vt docet Vitruuius, Cardanus & alij.

Denique monet hic Salomon, altitudinis & celſitudinis fundamentum & firmamentum eſſe humilitatem: quo ergo altiùs vis ſcandere vel in terra vel in cœlo, eo profundiùs te humilia. Trita ſunt verba Auguſt. in ſerm. 10. de verbis Domini: *Magnus eſſe vis, à minimo incipe, cogitas magnam fabricam conſtruere celſitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis.*

VERS. 17. *Omni tempore diligit qui amicus* (Chald. *ſocius*) *eſt: & frater in anguſtiis comprobatur.* Heb. *Et frater ad anguſtiam* (vel in anguſtia) *naſcetur.* Syrus: *frater ad tribulationem naſcitur.* Chald. *frater ad tempus anguſtiæ natus eſt.* Frater hic dupliciter accipi poteſt: primò, pro fratre proprie dicto, ſecundò pro amico. Priore acceptione ſenſus erit, q.d. Amicus & frater ſimiles ſunt, pariſque ſortis & condicionis. Sicut enim amicus verus, non adulterinus, omni tempore tam aduerſo quàm proſpero amico fidus eſt: ſic pariter frater maximè in aduerſitate ſe fidum & verè fratrem oſtendit. Ad hoc enim Deus & natura producit fratres, vt fratri in anguſtiis adſint & opitulentur. Sic Ioſeph fratres in anguſtiis famis aluit, ac Iudas Machabæus fratres & cognatos, totúmque Iſraëlem in anguſtiis perſecutionis ab Antiocho protexit & vindicauit. *Frater* enim dicitur quaſi *ferè alter*; atque vt ait Petrarcha: *Decet eos quos eiuſdem alui anguſtiæ continuerunt, nunquam ſibi in quibuslibet calamitatum & ærumnarum anguſtiis deeſſe.* Id volunt Septuag. dum vertunt: *In omne tempus amicus ſit tibi: fratres autem in neceſsitatibus vtiles ſint: huius enim rei gratia naſcuntur.* q.d. fac vt amicitiam colas cum amico & fratre quouis tempore etiam aduerſo, vt ſemper ille ſit tibi amicus, & te amicum ſentiat: ac viciſſim quære amicum, qui omni tempore tibi ſit amicus. ita Auctor Catenæ Græc. *Senſus eſt,* inquit, *neque in lætis, neque in triſtibus amicum deſeras: aut ſi quos tibi amicos parare volueris, tales parato, qui quouis tempore tibi adſint.*

Poſteriori acceptione, quæ hoc loco congruētior eſt, ſenſus eſt, q.d. Amicus omni tempore diligit; adeóque in anguſtiis ſe verè amicum, ideſt fratrem oſtendit. Amicus enim amici eſt quaſi frater, imò ſæpe pluſquam frater, iuxta illud cap. 18. *Vir amabilis ad ſocietatem magis amicus erit quàm frater.* Contra hoc præceptum peccant amici delicati, qui ab amico leui verbo icti, aut exili iniuria affecti amicitiæ teſſeram rumpunt. An iuſtum eſt iniuriolæ vnius prætextu aboleri tot, tantorúmque beneficiorum ius & memoriam? O quam verum eſt illud Plauti in Penulo: *Si quid benefacias, leuior pluma eſt gratia: Si quid peccatum ſit, plumbeas gerunt iras.*

Fundamentum huius ſententiæ & quaſi ratio à priori eſt, quòd amicitia naturalis, qualis fuit Philoſophorum & Ethnicorum, vt ſit virtus, non vtilitatis, ſed honeſtatis cauſa ineatur. Bonum autem honeſtum præſtat vtili, eóque eſt altioris ordinis. quare vt hoc bonum honeſtum ſiue honeſtatē amicitiæ tuearis, neceſſum eſt eius causâ bona vtilia poſtponas, iiſque cedas, & ſi opus ſit prodigas & perdas in gratiam amici & amicitiæ, vtque illi adſis in anguſtiis, cum periculum eſt ne opes, libertatem & dignitatem amittas. Hiſce enim omnibus maius bonum eſt amicitia. Adde, quòd amicitia hoc nomine & fine maximè ineatur, vt homo in huius vitæ aduerſis & anguſtiis habeat amicum, qui eas leuet, ſoletur, amoueat & diſpellat conſilio, auxilio & ſocietate ſua, vt ſcilicet ad amicum quaſi ad aſilum vltimúmque refugium confugiat. Hoc ſignificat τὸ *& frater ad anguſtiam naſcitur*, vt habent Hebr. q.d. ſicut frater fratri adnaſcitur, vt eum in anguſtia adiuuet: ſic pariter amicus amico comparatur, & ciuiliter quaſi adnaſcitur hoc fine & vſu, vt eum in anguſtia adiuuet. Hic enim eſt ſcopus amicitiæ; quem ſi tollis, tollis amicitiam eiúſque vſum. Rurſum *frater in anguſtia naſcitur*, vt vertunt aliqui: quia ſicut mater magno dolore & anguſtia ex vtero fœtum fratrémque enititur; ſic vera ſolidáque amicitia, verúſque & ſolidus amicus paritur & naſcitur in aduerſitate, ſi in ea ſe amico fidum conſtantémque præſtet; perinde ac patientia naſcitur conſtanti paſſione aduerſitatum, ac martyrium naſcitur conſtanti toleratione tormentorum & mortis pro Chriſto.

Quocirca virtus amicitiæ quaſi concipitur in proſperis, puta in ſuaui beneuoláque conuerſatione cum amico; eadem verò eiúſque ſoliditas & decus propriè generatur in aduerſis. Fidelitas

enim in aduerſis parit amicitiam ſolidam & ſtabilem. Vnde Nazian. in Iamb. 45.

Fidis ait *amicis nil puta preſtantius,*
Quos caſus aſper parturit, non pocula,
Qui profutura conſulant, non quæ placent.

Frater ergo non tam neceſſitudinis iure oſtenditur, quàm neceſſitatis occaſione. Igitur ſicut anguſtia vteri enititur fœtum & fratrem, ſic anguſtia tribulationis quaſi vterus enititur, paritque veram ſolidámque amicitiam & amicum.

Porrò R. Leui ſic explicat τὸ *naſcitur* q. d. frater à fratre dum proſperè agit, ſæpe negligitur: at ſi in calamitatem incidat, ilico ad ei ſuccurrendum excitatur natura ad id impellente, cum eadem compagine corporis oſſiúmque conſtet.

Amicitia verò ſupernaturalis eſt amor & charitas, quæ Deo nititur, vnitur & conciliatur: propter Deum enim quem diligis, diligis & amicum. Quare ſicut amorem Dei præponis amori cuiuſlibet rei terrenæ, ſic & amorem amici: Et ſicut in anguſtijs non deſeris Deum, ſic nec amicũ. Idẽ enim eſt amor quo amas Deũ, & amicũ propter Deũ. Vnde Beda per amicũ accipiẽs Deum, ſic explicat: *Qui Dominum verè amat, omni tempore eius cuſtodit amorem: neque in anguſtia paßionis deſerit, quem in pacis tranquillitate confeßus eſt*, vti fecit S. Stephanus, S. Laurentius, S. Vincentius, cæterique Martyres. ita S. Auguſt. (vel quiſquis eſt Auctor) lib. de Amicitia cap. 10. *Fundamentum amicitiæ* ait *Dei amor eſt, ad quem omnia quæ vel amor ſuggerit, vel affectus; omnia quæ vel occulte aliquis ſpiritus, vel palam quislibet ſuadet amicus referenda, ſunt diligenter inſpicienda; vt quicquid aſtruitur, fundamento conueniat: & quicquid illud excedere deprehenditur, ad eius formam reuocandum, & ſecundùm eius qualitatem omnimodam conuertendum non dubites.* Idem cap. 15. citans hanc gnomen Salomonis: *Diſſuendæ* ait *ſunt amicitiæ, non rumpendæ omnino. Amicitia æterna eſt: Vnde omni tempore diligit, qui amicus eſt: ſi te læſerit ille quem diligis, tu tamen dilige. Si talis fuerit, vt amicitia retrahatur, numquam tamen ſubtrahatur dilectio. Conſule quantum potes ſaluti, proſpice famæ: nec vnquam amicitiæ eius prodas ſecreta, quamuis ipſe tua prodiderit.* Et cap. 19. *Nil* ait *in amicitia fide præſtantius, quæ ipſius nutrix videtur & cuſtos. Ipſa ſe in omnibus aduerſis & proſperis, lætis & triſtibus, iucundis & amaris præbet æqualem: eodem intuens oculo humilem & ſublimem, pauperem & diuitem, fortem & debilem. Ipſa tamen fides in proſperis latet, eminet in aduerſis. Omni enim tempore diligit qui amicus eſt.* Et cap. 20. *Forma amicitiæ* ait *eſt quam ſermo diuinus præſcripſit: Diliges* inquit *proximum tuum ſicut teipſum. Tunc erit ipſe quem diligis alter tu, ſi tuam in ipſum transfuderis charitatem. Non enim vt ait Ambroſius, vectigalis eſt amicitia, ſed plena decoris gratiæ virtus eſt, non quæſtus: quia pecunia non potitur, ſed gratia; nec licitatione pretiorum, ſed concertatione beneuolentiæ. Non debet eſſe mercenaria, ſed gratuita. Certiores ſunt amicitiæ inopum, quàm diuitum, cum ſpem lucri ſic tollit paupertas, vt augeat charitatem.*

Denique Salomonem more ſuo ſecutus Siracides Eccleſ. 6. 7. *Si poßides amicum* inquit, *in tentatione poßide eum, & ne facile credas ei. Eſt enim amicus ſecundùm tempus ſuum, & non permanebit in tempore tribulationis.* Similia habet cap.

A 37. 4. vbi veterum hac de re gnomas recitaui. Huc facit illud Senecæ: *Amicos ſecundæ res optimè parant, aduerſæ certiſſimè probant.* Plura de Amicitia dixi Eccleſ. 6. 17.

Myſticè R. Halcuſi apud Galatin. lib. 3. de Arcanis fidei cap. 28. *In omni tempore eſt amans amicus, & frater ad anguſtiam vel ad tribulationem naſcitur. Hic* ait *eſt Deus ſanctus & benedictus, qui dixit; Frater ego ero Iſraëli in hora tribulationis, vel anguſtiæ eius. Sicut dictum eſt* pſal. 122. *Propter fratres meos & amicos, vel propinquos vel ſocios meos, loquar nunc pacem in te.* Subdit Galatinus: *Hactenus traditio. Ex qua clarè habetur, Deum amicum & fratrem Iſraelis dici, eo quòd fuerat ſecundùm humanitatem ad anguſtiam naſciturus.* Chriſtus enim in incarnatione maximè ſe amicum & fratrem nobis exhibuit, nos liberans ab angu-
B ſtijs peccati, mortis & gehennæ, imò hac vna de cauſa incarnari & naſci voluit.

Stultus homo plaudit manibus ſuis, cum ſpoponderit pro amico ſuo. Heb. *Homo deficiens corde percutit manum, ſpondens ſponſionem coram amico ſuo.* VERS. 18. ita Pagnin. Septuag. verò: *Vir imprudens plaudit & congaudet ſibi, cum etiam ſpondens ſpoponderit ſuos ipſius amicos.* Aliqui Codices habent *ſuum ipſius amicum.* Addúntque *& in ſuis labiis condit ignem*: ſed hæc deſunt in Roman. Complut. & Reg. Chaldæus: *Filius hominis indigens intellectu pangit manum ſuam, & ſpondet fideiuſſionem pro amico ſuo*: Syrus. *Præbet manus ſuas.* Vatab. *Mente captus defigit manum, ſpondétque ſponſionem in conſpectu proximi.* Additque, *defigere manum eſt fide iubere: qui enim pro aliis fide iubent, ſolent dare dexteram.* Tigur. *Qui ſtipulata manu pro proximo fideiuſſor ſpondet, imprudens eſt.* Au-
C ctor Catenæ Græc. ex Septuag. ſic vertit, ſicque explicat: *Vir ſtultus manibus plaudit, ſtolidéque ſibi blanditur: ſicut & ille quoque, qui certa ſponſione pro amico ſuo fidem ſuam obligauit, cum tamen ardentem ignem ſuis ſibi labiis accincerit. Qui alteri iniuſtè gratificatur* inquit, *iudicem contra ſe incendit, ſibique certum detrimentum aſciſcit.* Alius: *Qui propter adulationem aut exiguum aliquod munuſculum pro amico ſpondet, neque excitat illum vt debitum ſoluat, ignem conſumentem aduerſus ſeipſum theſaurizat, damnumque propter ſponſionem minimè vulgare ſibi accerſit. Aduerte non ſimpliciter animum dicere, ſed animum ſuum. Cur non etiam inimico beneficium hoc præſtandum admonet?*
D *quia doctrinæ illius, quæ inimicos quoque diligendos tradit, nec dum idonei auditores erant. Ergo ne oratio prænaricationem conciliaret, inter amicitiæ limites rem definit.* Hæc Anonymus in Catena Græc. Nota pro *plaudit* Hebr. eſt תוקע *tokea*, quod ſignificat figit, defigit, percutit manum, ſtipulatur. item clangit, plaudit: vnde תקע *teka* vocatur clangor, & תקוע *takoa* buccina, lituus, tuba. Noſter, Septuag. & Theodot. vertunt, *plaudit manibus*: plaudere enim eſt manuum, plodere pedum. Plaudere enim eſt manibus pulſare & ſtrepitum facere in ſignum lætitiæ, quaſi congratulando & exultando pro re bene geſta, verbi gratia, quòd ſua ſponſione amicum è creditoris manibus & carcere liberarit. *Sic pennis plaudet perdix, & Ciconia ſibi plaudit crepitante roſtro*, ait Ouid. 6. Metamor. Sic finitá comædiá aiebant *plaudite*, q. d. applaudite comœdiæ bellè peractæ.

Ratio à priori huius ſententiæ eſt, quod

ſpondens pro alio ingens onus in ſe ſuſcipit, nimirum obligationem ad ſoluendum alterius debitum: quare ſapiens id conſiderans metuit, & tardè ad ſponſionem audit. Stultus verò quia onus hoc non conſiderat, ſed tantùm præſentem amici liberationem, hinc temere plaudit & exultat. Quocirca ſæpe meritas ſtultitiæ ſuæ ſtultæque ſponſionis pœnas luit, dum æs alienum, pro quo ſpopondit, ſi debitor ſoluendo non ſit vel ſoluere nolit, ipſe dependere cogitur. Hæc ſententia aſſignata & explicata fuit cap. 6. 1. quare hic verbum non addam.

Myſticè Beda: *ſtultus eſt* inquit *qui cum animam fratris ſuſcipit regendam, de ſuis gloriatur actibus, & non potius ei humili compaſſione quicquid poteſt auxilii ſalutaris impendit.* Sic hodie lætantur multi cum opimos paſtoratus, vel Epiſcopatus aut Abbatias obtinent, cum potiùs gemere deberent ſub tanto onere, quod tot animarum curam in ſe ſuſcipiant, pro iiſque animam ſuam & æternam ſalutem Deo oppignorent. Quocirca *Epiſcopatus eſt onus Angelicis humeris formidabile*, ait Concil. Trident.

VERS. 19. *Qui meditatur diſcordias, diligit rixas: & qui exaltat oſtiũ* (perperã aliqui legunt *os ſuũ*) *quærit ruinam.* Heb. *Diligens præuaricationem diligens litem: & qui extollit oſtium ſuum, quærit fracturam vel rupturam vel contritionem.* Priùs hemiſtichium duobus modis efferas: priori, q. d. qui diligit præuaricationem, hic diligit litem. ita Noſtor. Præuaricatio enim Hebræis ſæpe idem eſt quod diſcordia, rebellio, ſchiſma, apoſtaſia. Sic Moab dicitur præuaricatus fœdus, ideſt rebellaſſe regi Iſraël. 4. Reg. 3. 5. Poſteriori, q. d. Diligit præuaricationem is qui diligit litem. ita pagn. Baynus & alij. Lites enim multa iurgia, conuitia, blaſphemias aliáque peccata generant. Vnde Septuag. *Amans peccatum gaudet rixis: & durus corde non occurrit bonis.* Chald. *Qui diligit peccatum diligit rixam.* Syrus. *Qui diligit iniquitatem diligit iniquitatem & oppreſſionem: qui extollit portam, ſibi ruinam quærit.* S. Thom. 2. 2. q. 41. art. 2. ad 5. diſcordias & rixas alienas intelligit, q. d. *Qui meditatur diſcordias, diligit rixas, hoc eſt* inquit *qui intendit ſeminare inter aliquos diſcordias, procurat quod ad inuicem rixentur.* Alij diſcordias proprias accipiunt. Iam

Primò, R. Salomon ſic exponit: qui in amicum machinatur nefaria (Heb. פשע *peſca* ideſt ſcelus) hic diligit rixas: contentiones enim & iurgia ſectatur. *Qui exaltat oſtium*, ideſt qui ſuperbè & arroganter loquitur, quærit ruinam. Os ergo & oſtium ſunt idem, iuxta illud Micheæ 7. 5. *cuſtodi oſtia* (Noſter vertit *clauſtra*) *oris tui.* Sicut enim oſtium claudit vel aperit domum; ita os ſilendo claudit, loquendo pandit ſecreta mentis. Sic & Aben Ezra: qui inquit, vocem extollit, quæ eſt oſtium ſermonis, hic ſibi extremam perniciem inferri curat: os enim eſt oſtium ad mentem. Accedit Lyran.. qui exaltat oſtium, hoc eſt inquit, qui os ſuum eleuat ſemetipſum iactando, & alios præ ſe contemnendo quærit ruinam; quia multos contra ſe concitat, qui eum agant in ruinam.

Secundò R. Leui, q. d. *qui meditatur diſcordias.* Heb. *peſca, ideſt malum, hoc eſt: qui optat vitium deprehendere in ijs qui dicuntur vel fiunt, eáque nimis anxie & acute perpendit, diſsidia litéſque amat, cum inde rixæ gignantur. Qui attollit oſtium ſuum, vt in rebus eam proſpiciat rationem, qua ſe in ſublimiori dignitatis ſede collocet, ex quo fiat, vt in rebus crimen reperiat, ſe ipſum magnæ exiſtimationis dignitatiſque virum, ſummiſque honoribus dignum reputans, hic inquam ſuam quærit perniciem: nam ita grauiſsima mala in ſe accerſit, quod quidem eleganter hac metaphora oſtium attollentis adumbratum eſt; contingere enim poteſt, vt qui in ſublimi oſtium ſuum ædificat, inde corruat, & confringatur.* Minus rectè R. Dauid Kimchi ſic explicat, q. d. Omnis qui vacat ædificijs, puta fabricandis domibus excelſis depauperabitur.

Tertiò Caiet. vertit: *Amans rebellionem amat contentionem: eleuans oſtium ſuum quærit fractionem*, ſicque explicat: qui eleuat oſtium ſuum non tam corporea elatione quàm vſurpata auctoritate, volens ſeruari impunes ingredientes oſtium domus ſuæ: multi enim nobiles & principes ſic exaltant oſtium domus ſuæ, arrogantes ſibi ius impunitatis & aſili; ſed hi quærunt fractionem: quia à Rege vel Magiſtratu, cuius eſt capere ſontes, oſtium eius effringitur, ipséque ſubinde velut rebellis ab eodem malè mulctatur.

Quartò, Baynus hæc nectens verſui præcedenti de ſtulti fideiuſſione ſic explicat, q. d. Non eſt ſatis tutum fideiubere pro amico, nam ſunt, quos iuuat lites ſectari; quod inde conſtat, quia amãt ruinam, ſiue (vt eſt in Hebræo) præuaricationem, hoc eſt amant non ſtare promiſſis. Et ſicut qui ædificando eleuat portam ſuam, hoc eſt ædes ſuas (totum à parte) confractionem & ruptutam ædium quærit, dum altitudini robur ædificij non reſpondet (quamuis hoc non animaduertat ille) ſic qui exaltat & eleuat oſtium oris ſui, maiora pollicendo quàm præſtare poterit; & pro ſuis promiſſis, amicum vult fideiubere, hic contritionem & ruinam quærit amici, quo cum litigare amat poſteaquam præuaricatus eſt, promiſſa non præſtans. Iuxta ſenſum myſticum, prouerbium eſt contra eos qui manum mittunt ad aratum, & retro reſpiciunt: qui cum plura pollicentur quàm præſtant, exaltatione oris propriam ruinam quærunt. Hæc Baynus.

Quintò, noſter Salazar ſic exponit: qui exaltat oſtium ſuum, ideſt qui difficiles ad ſe aditus facit, ſentiet odia indéque ruinam. Qui enim exaltat limen oſtij ſui facit, vt difficilis ſit per oſtium ad ſe ingreſſus.

Sextò & genuinè, q. d. qui cupit introducere diſcordias, hic quærit lites: ex litibus enim oriuntur & creſcunt diſcordiæ. Aut q. d. qui per ſuperbiam & faſtum, ſic eſt animo affectus, vt ſemper ab alijs ſenſu diſcordet & contrarium ſentiat, ac defendere velit contrarium ſententiæ aliorum, hic re ipſa oſtendit ſe amare rixas, quæ ex hoc diſſenſu & diſcordia oriri natæ ſunt, ac communem pacem turbant. Vnde cauſam diſcordiarum ſubdit dicens: *qui exaltat oſtium quærit ruinam*, q. d. qui exaltat oſtium & conſequẽter domum ſuam, hic eſt cauſa diſcordiarum. Cauſa enim eſt, cur vicini non ferentes eius domum præ ſua attolli & eminere, illique imminere, vt eius luminibus, aëri & perſpirationi officiat, vtque in eam cuiuſque hortos & aulas proſpectum habeat, illiſque quaſi dominetur, indignantes illi litem moueant, cogántque vt eam deijciat & cæteris adæquet, quæ ſanè

ingens eſt eius infamia & ruina. Hinc in vrbibus, vbi viget politia magiſtratus non ſinunt, vt quis domum altiorem cæteris ædificet, ſed ad altitudinem vicinarum fabricet, vti Antuerpiæ omnes ad æquam altitudinem fabricatas vidi. Facit enim hæc domorum æqualis celſitudo ad vrbis elegantiam, & ad vicinorum commoditatem & pacem. Hic ſenſus eſt parœmiæ quoad corticem litteræ, ſub quo parœmiaſticè ſiue prouerbialiter ſignificatur cauſam diſcordiarum eſſe eum, qui domum ſuam præ cæteris attollit, ideſt qui cæteris in re qualibet eminere & antecellere ſatagit, , vt cæteros præ ſe deſpiciat, eiſque imperare & dominari velit. Quocirca contra hunc omnes inſurgere illique lites mouere, donec eius faſtum & faſtigium ſternant, eúmque ſibi æqualem , imò ſubinde inferiorem efficiant, ac pedibus calcent. Quare qui oſtium ſuum præ vicinis attollit, ideſt qui cæteros ſuperare eiſque antecellere nititur, hic ſibi accerſit ruinam. vide dicta v. 16. Æternæ enim veritatis certa lex eſt, & ordo congruus, vt omnis qui ſe exaltat humilietur. Omnibus enim exoſa eſt ſuperbia, & ſuperba ſui præ cæteris exaltatio , cum in communitate omnia debeant eſſe communia & æqualia. Radix ergo diſcordiarum & litium eſt cupido excellentiæ. ita docet D. Thomas 2. 2. q. 38. art. 2. vbi quærens, *An diſcordia ſit filia inanis gloriæ?* Reſpondet: *Dicendum quod diſcordia habet affinitatem cum inuidia, quantum ad receſſum eius, à quo aliquis diſcordat, vel ex quo contendit: ſed quantum ad id, in quo ſiſtit ille qui contendit, habet conuenientiam cum ſuperbia & inani gloria, in quantum ſcilicet in proprio ſenſu ſtatur.*

Et paulo ante: *Diſcordia eſt filia inanis gloriæ, eo quòd diſcordantium vterque in proprio ſenſu ſtat, & vnus alteri non acquieſcit. Proprium autem eſt ſuperbiæ & inanis gloriæ, propriam excellentiam quærere.* Condemnat ergo hæc ſententia vitium ambitionis & præcellentiæ, vt quod ſit diſcordiarum, litium, ruinæ & contritionis cauſa. Sicut enim in domum altiorem cæteris inſurgunt flabra ventorum , ſic in ambitioſum inſurgunt flabra verborum , imò flabra verberum. Id videre eſt in ciuitatibus , Collegijs , Monaſterijs , vbi eos qui cæteris ſe præferunt, aut à communi obedientia, onere, lege ſe ſubtrahunt, cæteris inuiſos & exoſos fieri cernimus. Sanè Romæ Medicus inſignis mihi aſſeruit, ſe per 28. annos varijs in Monaſterijs Medicum egiſſe, ac continua experientia deprehendiſſe, in illis miſerrimos eſſe, ac tum corpore tum animo aſſiduè affligi illos, qui valetudinis aliúue prætextu à communi vita ſe ſubducunt, ac in victu, veſtitu, alijſque rebus ſingularia appetunt. Vnde concludebat: *Optima morborum omnium tum corporis tum animi, tum priuatorum tum communium medicina eſt humilitas,* qua ſe homo nemini præponit, ſed cæteris adæquat & componit, imò omnibus ſubijcit & poſtponit.

Nota hic ſtylum & profunditatem Prouerbiorum Salomonis: ſtylum, quo annexa, puta antecedentia & conſequentia eorum quæ dixit, priori hemiſtichio, poſteriori attexit. Profunditatem, qua eodem dictorum cauſas & effectus aſſignat. Priori enim dixit, Diſcordias parere rixas: poſteriori eorum antecedentia &

A conſequentia , puta cauſas & effectus indicat , q.d. diſcordiæ pariunt rixas. At vis noſſe diſcordiarum originem & radicem? En illam digito ad fontem intento tibi indico, dicóque radicem eſſe appetitum præcellentiæ. Vis pariter noſſe effectum & finem, in quem illæ deſinunt? En tibi aſſigno ruinam & exitium. Igitur vide catenam huius vitij: appetitus excellentiæ parit diſcordias, diſcordiæ pariunt rixas, rixæ rixantes agunt in mutuas cædes, in ruinam & perniciem, ita alta deſinunt in ima, ſuperbia in deiectionem, celſitudo in ruinam.

Qui peruerſi cordis eſt, non inueniet bonum: & qui vertit linguam, incidet in malum. VERS. 20. Pro *qui vertit linguam.* Heb. eſt *verſus, conuerſus vel peruerſus in lingua ſua.* Hebræi enim carent verbis compoſitis, vnde ſimplici vtuntur pro quolibet compoſito. Hinc Chald. vertit: *Et qui peruerſus eſt in lingua ſua, incidet in malum.* Sicque poſterior pars priori quaſi effectus cauſæ reſpódet. Peruerſum enim cor gignit peruerſam linguam, q.d. qui peruerſum habet cor & mentem, hic non inueniet bonum: at qui adeò peruerſus eſt mente, vt & peruerſa in aliorum perniciem lingua effutiat, hic vtique in mala cladéſque graues incidet. ita Vatab. qui vertit: *Qui peruerſus eſt corde, non inueniet bonum: peruerſus autem lingua ſua, cadet in malum.* Iam *peruerſus lingua.* Primò eſt mendax: hic enim veritatem in mendacium vertit & peruertit. (peruerſus lingua tripliciter.) Quare Plato in Sophiſta mendaces comparat figulis, qui lutum vertunt & ſubigunt, vt vaſa figlina effingant. *Figuli*, inquit, *ſunt mendaces: hi enim fabulas, illi vaſa fingunt.* Secundò ſunt detractores: hi enim famam proximi in infamiam, ac non rarò veritatem in mendacium vertunt & peruertunt. Tertiò & valdè appoſitè ſiunt, qui doloſis & fraudulentis verbis alios circumueniunt, & in damna vel fortunarum, vel carceris, vel infamiæ, vel peccati, vel fidei, puta in hæreſim inducunt. Senſus ergo eſt, q.d. qui peruerſo corde aliis machinatur malum, hic indignus eſt bona ſorte & fortuna, ac proinde illa ſæpe à Deo priuatur. At qui dolos & malum, quod aliis machinatur re ipſa exequitur, & lingua fraudulenta loquendo ſtruit, hic vtique agente vel iudice, vel Deo vindice incidet in malum, ac ſæpe in illud ipſum, quod alijs ſtruxit, ait Aben Ezra, iuxta illud: *Malum conſilium conſultori peſſimum*; vti contigit Aman qui Mardochæo, Saüli & Architopheli qui Dauidi conſiliarijs Darij qui Danieli cap. 6. ſtruxere inſidias. Huic ſenſui fauet, quod ei *qui vertit linguam* componitur, & quaſi ex æquo opponitur is, *qui peruerſi cordis eſt*, pro quo Hebr. eſt עקש *ickes*, id eſt peruerſus, verſutus, fallax, falſus, qui ſimulat & diſſimulat, ac ſpecie recti & veritatis fallit; ſicut pro *qui vertit linguam* Heb. eſt נהפך *nepach*, id eſt, inuerſus lingua, hoc eſt qui vertit, inuertit, ſubuertit, obuertit, peruertit linguam. Vnde Exod. 7. tribuitur virgæ, quæ à Moſe verſa fuit in ſerpentem, vti peruerſi linguas ſuas quæ ſunt humanæ, vertunt in ſerpentinas: inde תהפכות *tapuchot* vocantur peruerſa & peruerſitates: ac פוך *puch* vocatur fucus, quo fucatur facies, eiúſque color mutatur & vertitur.

Secundò Pagnin. vertit: *Peruerſus corde non inueniet bonum, & qui verterit ſe in lingua ſua, cadet in malum*; quod Septuag. ſic clarè exponunt: *Durus corde non occurrit bonis: vir facile mutabilis*

in lingua incidet in mala. quod Rodolphus primò A attribuit infidis, qui fidem datam non præſtant, ſed fallunt: hi enim ob perfidiam in lites & pœnas graues incurrunt. Secundò, Hugo & alij attribuunt adulatoribus: hi enim inſtar rotæ mutant, & conuertunt vultus & verba ſua ad nutum principis vel amici, cui adulantur. Vnde S. Baſilius eos comparat polypo, qui omnem ſaxi, cui ſe coniungit, colorem in ſe ſuſcipit. Alij comparant eos Lunæ & Planetis, qui lumen ad Solis intuitum, & motum ad cælorum ſuperiorum ductum commutant. Nuper Catholicus vir grauis in Anglia, rogatus à Primario Reginæ Elizabethæ Conſiliario, qui ſecretò Catholicus haberi volebat, quid de ſe ſentirent Catholici tranſmarini? argutè reſpondit: *Cenſent te eſſe Planetam, ac moueri gyrarique motu primi mobilis.* Qualem ergo planetæ motus, talem ſenſus & ſermonis vertiginem ſubeunt adulatores, vt principum gratiam ineant, ideóque ſæpe corruunt inſtar eorum, qui vertigine circumacti ruunt in terram, vti videre eſt in Monachis Turcicis, qui Deum colunt ſaltando in orbem, & ſeſe in gyrum identidem rotando, quo fit vt ex vertigine in terram corruant, quam ipſi vocant Choream Angelorum, idque faciunt exemplo ſui Pſeudoprophetæ Mahometis, qui cum laboraret capitis vertigine & epilepſia, ex eáque in terram ſpumans corrueret, fingebat ſe enthuſiaſmo agi, & cum Angelis colloqui, vti Romæ mihi narrarunt Græci viri graues oculati teſtes. Simili modo corruunt Adulatores, dum eorum aſſentatio & vertigo, C ideſt fraudes & impoſturæ deteguntur: tunc enim principes eos odio proſequuntur, & pro meritis mulctant & plectunt.

Vers. 21. *Natus eſt ſtultus in ignominiam ſuam*, (Heb. *ad laborem vel dolorem.* ita R. Leui) *ſed nec pater in fatuo lætabitur.* Legit noſter paſſiuè ילד *iullad*, ideſt natus eſt, iam alijs punctis legunt actiuè ילד *ioled*, vnde vertunt cum Pagnino: *Generans ſtultum, ad triſtitiam ſuam generabit illum.* Vatab. *mœrorem ſibi generat.* Chald. *Qui generat ſtultum, mœſtitia erit ei.* Syrus: *Qui gignit ſtultum, ad confuſionem ſuam: non lætabitur pater inſipientis.* Septuag. pro יולד *iolid* legentes ולב *veleb*, ideſt *&* *cor*, vertunt: *Cor autem imprudentis, dolor poſſidenti illud: Non lætabitur pater ſuper filio indiſciplinato* (Aquila *diffluente.* Symmac. *fatuo.* Theodot. *inſenſato.* Heb. eſt. נבל *nabal*, ideſt *nebulone*) *filius autem prudens lætificat matrem* D *ſuam*: quæ verba ſupplent Septuag. vt expleant Antitheſin inter filium ſapientem & ſtultum, quæque habentur in Hebræo cap. 10. 1. vbi ea explicui.

Senſus ergo eſt, q. d. qui generat ſtultum, ideſt imprudentem & vitioſum, hic creat ſibi laborem in eo corrigendo & rectè inſtituendo, ac dolorem & mœrorem, dum eum experitur incorrigibilem & diſciplinæ incapacem, ideóque cum tam parẽtibus quàm ſibi ipſi eſſe ignominiæ & probro. Ratio à priori eſt, quòd prudentia, fama, honeſtas & virtus ſint bona præſtantiora quàm ſit ipſa vita: quare parentes cum ſemper viuere nequeant, generant filios, vt in illis quaſi perduret & perennet eorum ſapientia, honor & virtus: ergo mirè gaudent, cum ſe vident voti compotes factos, cum ſcilicet filij parentum probitatem imitantes, eorum decus &

Ratio à priori.

famam prorogant & in nepotes propagant: vice verſa valde dolent, cum ſe voto fruſtrari vident, cum ſcilicet filios vident improbos, qui ſibi probrum conciliant & dedecus inurant. Satius enim eſſet illiberos & ſine filijs eſſe defunctos, ac virtutem cum eis emortuam, quàm liberos relinquere, qui eos infament & deshoneſtent, ac Remp. ſcandalizent. Nota τὸ *ad triſtitiam & ignominiam*, non ſignificat intentionem, ſiue finem à patre intentum: nullus enim pater intendit ſuam ignominiam, puta generare ſtultum, qui ei ſit ignominiæ & mœrori; ſed ſignificat conſecutionem ſiue euentum, qui præter intentionem patris ipſi nolenti & inuito accidit, q. d. Si pater generet filium, qui deinde fiat inſipiens, ideſt improbus, hic vtique cedit B & vergit in patris ignominiam, ac patri probrũ & mœrorem, indéque ſubinde mortem conciliat. Sic Iacob ait filijs ſuis Geneſ. 45. 6. *In meam hoc feciſtis miſeriam, vt indicaretis ei & alium vos habere fratrem*, Benjamin ſcilicet, quem vnicè amabat Iacob, ideóque nolebat eum à ſe abduci, ac proinde culpat filios quòd Ioſepho indicarint, ſe Benjaminum domi reliquiſſe: inde enim Ioſeph accepit anſam eum accerſendi, quod Iacobo patri peperit miſeriam & mœſtitiam.

Animus gaudens ætatem floridam facit: ſpiritus triſtis exiccat oſſa. Heb. *Cor lætum bonam facit* גהה *geha*, quod noſter vertit *ætatem*, Syrus Vers. 22. *corpus*, Alij *ſanitatem* vel valetudinem, Alij *medicinam*, Alij *ſplẽdorem vultus* vel aſpectus, quaſi גהה *geha* deriuetur à נגה *naga*, ideſt luxit, ſplẽduit. Alij *eleuationem vel releuamen*, quaſi גהה *geha* conueniat vti literis ita & ſignificatione cũ גאה *gaa*, ideſt eleuauit, exaltauit.

Primò ergo Pagninus, Caiet. & Aben Ezra ſubaudiendo more Hebræo *caph* ſimilitudinis, id eſt *ſicut*, vertunt: *Cor lætum benefaciet vt medicina*, q. d. cor lætum ſecum affert bonam affectionem, habitudinem & valetudinem inſtar medicinæ. Optima morborum omnium medicina eſt lætitia. Vnde Galenus docet multos per ſolam lætitiam morbos euaſiſſe. Et Auicenna lib. 1. docet lætitiam ægrotis valde prodeſſe. Cauſam dat Seneca: *Quicquid enim animum erexit, etiam prodeſt corpori.* Baynus verò vertit: *Cor lætum bonam facit medicinam*, hoc eſt lætitia cordis commendat, & efficacem facit medicinam, q. d. medicina non proderit niſi animo ſit læto, qui eam recipit: tum quia vt docet Cornelius Celſus lib. 4. ipſa ſollicitudo & triſtitia quædam ægritudo eſt, quæ ſi ad priorem qua laborat æger accedat, eam aſperabit & augebit: tum quia triſtitia frigus adducit, quod concoctionem & operationem medicinæ impedit. Idem fit in ſpiritu: Animus enim triſtis nullum admonitionis vel correptionis pharmacum concoquere poteſt; quocirca eius ægritudo ſpiritualis, puta vitium quo laborat, eſt penè incurabile.

Secũdò R. Salomon: *Animus hilaris vultum nitentem florentémque efficit.* Baynus: *Cor lætum bonam facit aciem oculorum, quæ in ſenibus deficere ſolet maximè: & ſpiritus triſtis exiccat oſſa, in quibus vires corporis maximè conſiſtunt.* Marinus in Lexico: *Cor lætum bonum facit ſplendorem vultus*, ſiue *prodeſt aſpectui.* Cor lætum enim ſuam lætitiam diffundit in vultum, cúmque roſeum, floridum, viuacem, ridentem & ſplendentem

dētem efficit. Vnde S. Antonius inter millia Monachorum à peregrinis agnoſcebatur ex ſolo ſplendore vultus, quem illi ſuggerebat lætitia mentis. Nā vt ait Pacatus in Panegyrico Theodoſij Imperat. *Intimos mentis affectus proditor vultus enuntiat, vt in ſpeculo frontium imago extet animorum.* Triſtitia ergo hebetat oculos vti mentis ita & corporis, vtroſque exacuit lætitia. ita Baſilius Seleuciæ Epiſcopus orat. 2. de Lazaro: *Annon,* inquit *triſtitia intenta mortem generat, annon animi perſpicuitatem & aciem obſcurat, ita vt nihil eorum ferè quæ conueniunt, innoteſcere valeat? Ergo tandem aliquando mentis oculum ad cælum ſubleuemus, & miſſa triſtitia quod ſpirituale eſt animo verſemus.*

Speculum frontium eſt imago animorum.

Tertiò Syrus vertit: *Animus hilaris pulchrum facit corpus.* Nam vt explicat R. Leui: *Ex animi hilaritate corporis iucunda forma redditur; cum ſanguis, calórque à natura ingenitus latè per illius partes effundatur: animus verò deiectus, mœroréque inuolutus ſecus quàm lætitia præſtat, membra exſiccat & areſacit, recipiente ſe ſanguine & calore ad intimas corporis ſedes.* Ex quo apertè intelligimus, hilaritatem laudabilem, è contra verò mœrorem vitio non carere.

Quartò Septuag. vertunt: *Cor lætum facit bene habere, viri autem triſtis* (Aquila *ſpiritus percuſſus.* Symmac. *Humiliatus,* Theodot. *compunctus areſacit oſſa*) *ſiccantur oſſa.*

Quintò Noſter appoſitè vertit: *Animus gaudens floridam facit ætatem.* Vatab. *Vegetius facit corpus.* Alij, *Iuuentam facit vernare.* Heb. enim ייטב *ietib,* ideſt *bonā facit,* idē eſt quod lætam, iucundam, floridam, vernantem efficit. Tigur. *Cor lætum bonam facit valetudinem: mens autem triſtis exhaurit oſſa.* B. Antiochus hom. 25. *Cor gaudens & hilare bonam parit valetudinem: triſtis autem viri exiccantur oſſa.*

Lætitia floridum facit corpus.

Ratio à priori.

Ratio à priori eſt, quòd lætitia ſit flos, decor, exultatio & quaſi vita animæ: anima autem eſt vita corporis: quare cum lætitia florem vitæ det animæ, eandem per animam transfundit in corpus. Accedit, quòd lætitia cæteræque paſſiones non tantùm ſint in animo, ſed & in corpore: oriuntur enim ex corde, vti docet Ariſt. lib. 3. de partibus animalium cap. 4. *Cor enim* inquit *omnium partium primum conſiſtens, ſanguinolentum eſt; motus etiam lætitiæ ac triſtitiæ, denique omnium ſenſuum hinc oriri, eodémque deſinere videntur.* Animæ ergo lætitia per ſympathiam ſimilem affectum efficit in corpore: lætitia enim facit, vt ſpiritus vitales acuantur & incaleſcant, ac ſeſe diffundant per corpus, præſertim per faciem. Hi autem ſpiritus faciunt vultum corpúſque viuidum, floridum, ſanum, vegetum, latum & lætum: contrarium facit triſtitia: per hanc enim cor contrahitur, ſpiritus deprimuntur, frigus inducitur: quæ tria corpus faciunt languidum, debile & quaſi emortuum. Quocirca Galenus lib. 3. de cauſis pulſuum: *Lætitiæ* ait *magnus, rarus & tardus eſt pulſus: lætis enim diffunditur per vniuerſum corpus calor, ac plus foras motus eius effertur, vt triſtibus intro. Vnde maior fit meritò pulſus eorum, non tamē vehementior. Triſtitiæ paruus, languidus, tardus & rarus eſt. Nam cum triſtitia ipſa refrigeret, caloremque intro conciteт, meritò contrarios ſuperioribus efficit, qui lætitiam ſequuntur.* Idem Galen. lib. de dignoſcendis curandiſque animi morbis c. 8. ait

A ſe à patre ſuo hæc tria documenta accepiſſe, eáque obſeruando ad ſanam longæuitatem perueniſſe. 1. *Imperterritus* ait *& immotus ad ea omnia, quæ quotidie in vita accidunt maneo, ſicut patrem manere tunc intuebar, ita neque iactura neque interitus rei cuiuſpiam perturbatione me vlla afficit.* 2. *Aſſuefecit me pater gloriam & honorem contemnere, vt vnam nudámque veritatem haberem in pretio. Video enim quoſdam cum ſe ab aliquo ſperni arbitrātur, aut cum pecunias aliquas amiſerunt, magno dolore confici.* 3. *Non eſurire, non algere, non ſitim pati.* Auicenna lib. 2. *Lætitia frequens* ait *fortior fit virtus naturalis, & rareſiunt ſpiritus.* Franc. Vales de ſacra Philoſophia cap. 72. *Per gaudium,* inquit, *affatim effunditur calidum.* Idem docet Hippocrates, Cornelius Celſus, Fernel. Cardanus lib. de ſanitate tuenda & paſſim cæteri Medici. Vnde Seneca lib. de vita beata c. 5. *Ægritudo* ait *in ſapientem virū non cadit: ſerena enim eius* B *mens eſt, nec incidere poteſt quod illam obducat. Nihil æquè hominem quàm magnus animus decet: non poteſt autem magnus eſſe idem, ſi metus & mœror obducit & contrahit.*

Tria longæuitatis pharmaca Galeni.

Et ſpiritus triſtis exſiccat oſſa. Ratio eſt: quia triſtitia medullas oſſium exedit: nā cōtrahit & retrahit ſpiritus vitales, ideóque frigus inducit: quo fit, vt humor vitalis, qui oſſa per medullas, cæteráque membra irrigat & vegetat, deficiat & ſiccetur. Humor enim hic eſt calidus: in calore enim conſiſtit hominis vita. ita Galenus lib. de ſanitate tuenda cap. 16. *Ex triſtitia* inquit *homines magis graciles, & magis aridi, ac minus dicto audientes planè cernuntur.* Et Hippocrates lib. 2. de morbis: *Cura in viſceribus velut ſpina eſſe videtur, atque illa pungere.* Vnde Theodot. vertit: *Spiritus compunctus* (ideſt triſtis, qui inſtar ſpinæ pungit) *exiccat oſſa.* Quo ſpectat illud Dauidis C pſal. 31. v. 4. *Conuerſus ſum in ærumna mea, dum cōfigitur ſpina* in me, vt addunt Græca, hoc eſt, conuerſus ſum ad Deum, dum ſentio ab eo me contingi ſpina tribulationis & triſtitiæ. Nā vt ait ibidem Theodot. *Peccati dulcedo longam poſt ſe amaritudinis ſpinā infigit.* Et S. Hieronym. ſpina ait, eſt ſtimulus & conſcientia peccati, quæ ſemper mentem pungit. Et S. Greg. *Omne peccatum* ait *dum confert delectationem, quaſi pungendo lancinat mentem.* Addit Hippocrates: *Vbi hæc anxietas animum corripit, lucem atque homines fugit, & tenebras amat, & timor inuadit, aridus eſt, & ad contractum dolet, & expaueſcit, & terriculamenta & ſomnia horrenda videt.* Idem lib. 3. docet triſtitiā D eos qui hydrope laborant occidere. Idem: *Cura* inquit *grauis eſt morbus.* Et Lucretius: *Et dolor & morbus lethi fabricator vterque.* Idem docet Frāc. Vales ſacræ Philoſoph. cap. 72. cuius verba recitaui Eccleſ. 30. 25. Idem docent Patres æquè ac Philoſophi & Poetæ. S. Greg. Naz. Carm. 5. de Calamitat. ſuis: *Cura* inquit *homini crux, ac lethale venenum eſt.* S. Chryſoſt. hom. 10. in epiſt. ad Philip. *Mœrores* ait *& ſollicitudines cum præter modum animam diſtrahunt, ſuo robore illam priuant.* B. Antiochus hom. 25. *Neutiquam* inquit *admittenda eſt triſtitia, nec eiuſmodi accipienda importuna ægritudo animi.* Et infra: *Monachus mœrore intabeſcens aſſimilis eſt ei, qui æſtuanti febre laborat; nullo hic pacto mentem ad contemplationis ſurriget ſtudium, neque ad orationem ſinceram, non adhortationem, nō conſiliū excipiet.* Sic & D. Thom. 1. 2. q. 37. art. 4. Et quæſt. 33. art. 1. vbi docet dele-

Triſtitia noxa.

Gnomæ.

ctationem, ſiue gaudiũ delectare cor & mentem hominis: *Quæ* inquit *aſſentit rei delectabili, & in ea quieſcit; quodãmodo ſe præbens ei & ad eã interius capiendam: & ſic dilatatur affectus hominis per delectationem, quaſi ſe tradens ad continendum interius rem delectantem.* Quocirca Comicus ſapientia hæc de lætitia & triſtitia dat partim dogmata, partim monita:

Arctiſsimum mœſtitia cordis vinculum eſt:
Metus futuri gaudium omne ſtrangulat:
Nihil ſic perinde animam vt cura exedit:
Permitte fato curas ingenio impares:
Vt mœrore contrahimur, ſic & geſtimus gaudio:
Sapiens tacito ſinu coercet gaudia.
Summi doloris cauſa ſummum gaudium eſt.
Vita mors eſt viua, cuncto deſtituta gaudio.
Animi ægritudo, morbus potentiſsimus.
Animi dolor corporis languorem parit.
Animo generoſo corpus ægrum non nocet.

Denique S. Gregor. Nazian. in Diſtichis: *Mœrores*, inquit, *præcocem mortalibus ſenectutem pariunt. Mens ſollicita tineæ inſtar oſſa corrodit: corpus autem curas omnes valere iubens, eximiè floret.*

Summa omnium eſt, q. d. vna lætitia omnibus animi & corporis morbis medicinã facit, corpúſque vegetum & floridum efficit: triſtitia verò vitalem ſuccum & ſanguinem exhaurit & abſumit, adeóque conſumit medullas oſſium, itáque ea deſiccat: quo fit vt homo contabeſcat, & tabe ſenſim intereat. Vide dicta cap. 15. 3. & plura Eccleſ. 30. v. 22. & ſequent. vbi fusè agitur de bonis lætitiæ ac malis triſtitiæ. Denique Caiet. hic: *Triſtitia* ait *valde inimica eſt ſanitati corporis & vitæ; quoniam conſiſtit in motu contrario motui vitali. Viuificatio enim corporis à corde proficiſcitur per modum pulſus. Triſtitia autem in retractione ſpirituum conſiſtit.*

Myſticè Beda: *Qui* inquit *interna ſpiritus ſancti conſolatione lætatur, etiam bonæ actionis flore decoratur, & fructus præmiorum præſtolatur cæleſtium. Qui verò triſtitiã ſæculi quæ mortem operatur, angitur, pinguedinem diuinæ charitatis in robore virtutum quas exercere videtur, habere nullatenus valet: ſed quaſi exiccatis oſsibus marceſcit: quia in bonis actibus quæ facit, gratiam dilectionis amiſit.* Sic ex bona conſcientia ſereni ſemper & læti S. Anachoretæ diu vixere, vt S. Paulus primus Eremita vixit annos 113. S. Antonius 105. S. Romualdus 120. Helias 110. Ioannes de Tãpes (quem per errorem *de temporibus* vocitant) 360. licet verius ſit eum. 160. tantùm vixiſſe vide Theatrum vitæ humanæ in longæuis. Septem S. dormientes à temporibus Decij vſque ad Theodoſium per 160. annos vixiſſe, & dordormiuiſſe feruntur. Quin etiam nunc in Monaſterijs permultæ virgines Deo dicatæ, curis liberæ & ſobriæ, ſerenæ & hilares ad nonageſimum & centeſimum annum perducant, vti notat Cardanus lib. 1. de ſanitate tuenda cap. 18. & experientia conſtat. Sic eadem de cauſa Eſſenos olim perplures ad centum annos pertigiſſe narrat Ioſephus lib. 2. belli cap. 7. Hoc eſt quod ait Eccleſ. cap. 30. 23. *Iucunditas cordis hæc eſt vita hominis, & theſaurus ſine defectione ſanctitatis: & exultatio viri eſt longæuitas.*

Munera de ſinu impius accipit, vt peruertat ſe-
VERS. 23. *mitas iudicii.* Chald. *vt declinet à via iudicii.* Syrus: *qui munera accipit iniquus eſt: declinat enim viam iudicii.* Septuag. *Accipientis munera iniuſtè*

A *in ſinibus, non proſperantur viæ: impius autem declinat vias iuſtitiæ.* Quare perperam R. Salomon ſic vertit & explicat: *Munera verborum & precum de ſinu impii accipit Deus clanculum inter ſe & illum, vt iudicium cui impius obnoxius erat, à malo ad bonum traducat.* Clarum enim eſt, hîc agi non de Deo, ſed de impio: qui accipit munera, vt in gratiam ea dantis proferat ſententiam, ac aduerſam partem quæ iuſtam fouet cauſam, iniuſtè condemnet. Tò *de ſinu*, vel vt Septuag. *de ſinibus*, ſignificat munus occultè & clanculum datum. Solent enim qui cauſas iniquas fouent, clam dare munera iudici: tum quia pudet eos auro emere iniquam ſententiam: tum quia verentur, ne ſi res pateſiat, ad altius Principis tribunal in ius vocentur, ibique acceptorum munerum & violatæ iuſtitiæ pœnas luant. ita
B Aben Ezra & R. Leui.

Porrò hæc gnome accipi poteſt tam de dante quàm de accipiente munera; de dante q. d. impius de ſinu ſuo accipit, ideſt depromit munera, vt ea clam iudici in manus det, iiſque eum in ſui amorem inflectat, vt ſibi cauſam iniquè contra vel præter leges iuſtitiæ adiudicet. Dicit hoc Salomon, vt iudices & magiſtratus hanc quaſi notam iniuſtitiæ accipiant, ſciántque iniuſtam vel minus æquam cauſam fouere eos, qui quod iure non poſſunt, muneribus obtinere & expugnare ſatagunt. De accipiente accipiunt paſſim Interpretes, q. d. Conſiliarius vel Iudex, qui de ſinu dantis clam accipit munera, hic impius eſt: quia ea accipit cum
C pacto, vel certè cum periculo peruertendi ſemitas iudicij, ideſt leges, iuxta quas iudicandum eſt. Ætius Iuriſconſultus apud Alciatum leges *vias* appellat *Regias & Imperatorias*, ac ilico ſubiicit. *Ab his quidem Iudices vi, aut pretio declinantes alias vias, vel potius diuerticula extriuerunt.* Hæ ſunt, inquit Alciatus, corruptæ & adulteratæ legum interpretationes, quas dum alij atque alij deinceps ſequuti ſunt, pro vijs tritis, hoc eſt pro legibus haberi cœperunt. Sic videmus hodie auaros, ſed ſubtiles Aduocatos tot ſubtilitatibus iura diuidere, ac leges interpretari, imò diſtorquere & euertere, vt nihil penè ſit tam iniquum & contra leges, quod non æquum & legibus conforme in ſpeciem efficiant.

Docet hîc Salomon magnam eſſe vim munerum, ſed occultam, quæ fallat etiam homines
D æquos, & recti aliàs tenaces. Tacitè enim affectum illa accipientis eliciunt, cúmque danti deuinciunt. Quis enim amantem ſe imò munera dantem non redamet? Quis verò tam duræ frontis, vt danti ſe aduerſarium oſtendat, imò eum condemnet? Quod os ſuſtineat allatrare paſcentem ſe? Quocirca vt ait B. Greg. Nazian. in Diſtichis: *Auro loquente: iners eſt omnis oratio: perſuadet enim illud, etiamſi nullam vocem edat. Auro capiuntur homines vt laqueis aues. Aurum promouet mentes, mutúmque ad loquendum excitat.* Idem orat. 24. *Aurum* ait *eſt occultus tyrannus* (quia auri cupidis vim affert, eóſque quaſi tyrannide opprimit, ait ibidem Elias Cretenſis) *per quem nunc multa ſurſum deorſúmque velut in talorum ludo iactantur.* Idem in Carm. de vita ſua, citans diſputationem Zorobabelis & ſociorum de fortiſſimo: *Forte vinum, fortis rex, fortes mulieres, ſed fortiſsima veritas.* 3. Eſdræ 3. hiſce omnibus fortius ait eſſe aurum.

Sic enim canit: *Vinum aſſerebat quiſpiam omnia vincere: At feminam alter: tertius palmam dabat vero: dediſſem aſt ego robur quàm maximum Auro, arbitratu cuncta quod vertit ſuo.* Præclarè B. Petrus Damiani lib. 2. epiſt. 2. quæ ordine eſt 23. *Filij ait Samuelis nullum aliud crimen habuiſſe leguntur, niſi quia munera dilexerunt: & quia paternæ munditiæ non ſequebantur exemplum, irrecuperabiliter amiſerunt plebis Iſraëlitæ principatum. Et notandum quia cum de illis ſcriptura dicit: Declinauerunt post auaritiam, acceperunt munera; protinus intulit: Peruerterunt iudicium. Vicinum quippe eſt atque contiguum vt poſt munus acceptum peruertatur etiam corrupto cenſore iudicium.* Et nonnullis interiectis: *Acceptis,* inquit, *muneribus, ſi contra datorem quid agere volumus; mox in ore noſtro verba molleſcunt, loquutionis acumen obtunditur, lingua quadam pudoris erubeſcentia præpeditur. Mens quippe percepti muneris conſcia debilitat iudicialis cenſuræ vigorem; reprimit eloquentiæ libertatem. Nam etſi iudicij & rectitudo funditus non adimitur; indicandi tamen auctoritas eneruatur.*

Quocirca Romani lege 12. tabularum, iudicem ſuſcipientem munera morte mulctabant. Hebræis verò Moſes, imò Deus per Moſen ſeuerè munerum acceptionem interdixit Exodi 23. 8. *Nec accipies* inquit *munera, quæ etiam excæcant prudentes & ſubuertunt verba iuſtorũ.* Deut. 27. 25. vltimo, ideóque grauiſſima maledictio hæc extat: *Maledictus qui accipit munera, vt percutiat animam ſanguinis innocentis. Et dicet omnis populus: Amen.* Quocirca Iſaias grauiter Iudæos incuſans cap. 1. 23. *Principes tui* inquit *infideles, ſocij furum: omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones.* Ex aduerſo mirè extollit refutantem munera cap. 33. 15. *Qui ambulat* ait *in iuſtitijs, & loquitur veritatem, qui proijcit auaritiam ex calumnia, & excutit manus ſuas ab omni munere,* &c. *iſte in excelſis habitabit: munimenta ſaxorum ſublimitas eius.* Et pſaltes Pſal. 14. 1. quærens: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* reſpondet inter alia: *Qui iurat proximo ſuo & non decipit: qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera ſuper innocentem non accepit.* Quocirca gloriatur Samuel ſe omnia munera refutaſſe. 1. Reg. 12. 13. Et Paulus Actor. 20. 33.

Quin & Cicero lib. 1. epiſt. ad Quintum Fratrem, qui magiſtratum in Aſia gerebat, ei hoc inſigne dat monitum: *Hæc opinio ſit, non modò iis qui aliquid acceperint, ſed etiam iis qui dederint ſe inimicum, ſi id cognoueris, futurum: neque verò quiſquam dabit, cum erit hoc perſpectum, nihil per eos, qui ſimulant ſe apud te multum poſſe, abs te ſolere impetrari.* Porrò addunt Septuag. dicentes: *Accipientis munera iniuſtè in ſinibus, non proſperantur viæ:* quia vt ait Iob. cap. 15. 34. *Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.* Ignis ſcilicet iræ & vindictæ Dei, qui non rarò igne corporali conſumit opes ex muneribus, aliiſque modis iniquè partas.

Vers. 24. prima expoſitio.

In facie prudentis lucet ſapientia: oculi ſtultorum in finibus terræ. Primò, ſenſus planus & genuinus eſt hic, q. d. In facie prudentis ac præſertim in eius oculis grauibus, modeſtis, claris & ad omnem honeſtatem virtutémque cõpoſitis, elucet interior mentis eius ſapientia & virtus: vice verſa in facie & oculis ſtultorum emicat cordis eorum ſtultitia & vecordia: quia illorum oculi ſunt leues, vagi, mobiles, inſtabiles, vt inſtar rotæ gyrent vſque ad fines terræ circumſpiciendum. Vnde Vatab. vertit: *Ipſi vultus prudentis præfert ſapientiam: oculi autem ſtultorum fines terræ peruagantur.* Ratio eſt, quia prudentum cor & mẽs eſt grauis, ſtabilis & compoſita, quæ proinde vultum & oculos ad honeſtatem & grauitatem componit: mens verò ſtultorum eſt leuis & vaga, ac proinde leues & vagos efficit oculos, iuxta illud: *Præcordia fatui quaſi rota carri: & quaſi axis verſatiles cogitatus illius.* Eccleſ. 33. 5. Mens enim per corpus & faciem pellucet, ſicut fax per laternam, & ſol per vitrum emicat & tralucet, iuxta illud Pacati citatum v. 22. *In ſpeculo frontium imago extat animorum.* Et illud S. Bern. de modo bene viuendi cap. 65. *Facies hominis ſpeculum eſt cordis.* Et Cicero lib. 3. de Orat. *Omnis motus animi* inquit *ſuum quendam à natura habet vultum, & ſonum & geſtum: animi imago vultus eſt.* Et S. Aug. *Vultus ſeuerus cuſtos eſt diſciplinæ atque probitatis: hic ſi abſit, veluti fax leuitatis vẽto expoſita reſtinguitur.* Animæ enim officina eſt corpus, ac præſertim vultus: Igitur ſicut artifex in officina, verbi gratia, figulus in ſua figulina & luto pingit, & efformat ſuæ mentis conceptus & formas: ſic & mens ſuam ſapientiam vel inſipientiam, virtutem vel vitium pingit & efformat in corpore, ac præſertim in vultu eiuſque geſtibus & motibus. Adde, ingenij acumen & iudicij maturitatem ſæpe ex phyſiognomia vultus & oculorum agnoſci. Vnde Septuag. vertunt: *Vultus intelligẽs viri ſapiẽtis: oculi autem imprudentis ad extrema terræ.* Hinc Ariſt. in phyſiognomicis cap. 6. *Ingenioſi ſigna ſunt* ait, *caro humidior & mollior, non boni habitus, neque valde pinguis: quæ circa humeros & collũ macriora, & quæ circa faciem & c. corpus album mixto rubore, & purum: cutis tenuis, pili non valde duri, nec valde nigri: oculus charopus, humidus: charopus,* id eſt cæruleus, qualis eſt color maris & cœli; aut fuluus, qualis eſt aquilarum & leonum: Latini rauum vocant. Vide dicta Eccleſ. 19. 27. ita Beda, Lyran. Caiet. Bayn. Ianſen. & alij paſſim. Audi Lyran. cauſam dantem: *In facie prudentis lucet ſapientia,* inquit, *per maturitatem & honeſtatem: quia diſpoſitio cordis magis apparet in facie, in qua ſunt omnes ſenſus, quam in partibus aliis.* Vnde Beda exemplum, imò exemplar omnium dans Chriſtum: *In facie* inquit *Domini Saluatoris lucebat ſapientia diuinitatis: quam in carne apparens, virtutum & doctrinæ teſtimoniis demonſtrabat. Verùm oculi Iudæorum non credentium, terrenis potius deſideriis perficiendis, quàm ſalutaribus eius monitis intendebant.*

Vultus ſpeculum animi.

Gnomæ.

Ingenioſi ſigna.

a.

Secundò Chald. vertit: *Vultus prudentis hilaris in ſapientia: & oculi ſtultorum in profundis terræ,* q. d. Facies & oculi prudentum, iuſtorum & ſanctorum ſunt ſereni, læti & hilares, vt cœlum ſerenum, ad quod contendunt, imitari & intueri videantur: quia lætitia interior, quam affert ſanctitas mentis, tralucet, & effundit ſeſe in faciem & oculos: at verò facies & oculi ſtultorum, id eſt imprudentium & impiorum, ex pauore malæ conſcientiæ abiecti ſunt, triſtes & depreſſi in terram, vt ipſa profunda imáque terræ penetrare & perſpicere velle videantur, ac quaſi aſpicere locum in profundo gehennæ ſibi paratum. Effigies ergo vultus ſapientis eſt, vt præ ſe ferat comitatem cum grauitate, & hilaritatem cum ſeueritate mixtam, vt ſcilicet

ſit ſeuerè hilaris & hilariter ſeuerus. Talis fuit A vultus Eſſenorum, Aſcetarum, S. Antonij, S. Athanaſij, S. Baſilij, cuius inſuper hæc fuit imago, æquè ac vox: *Pallor & macies decent monachum.* Verè Plutar. in Moral. *Sicut fronti* inquit *non deeſt humor ſemper ex eo ſcatens, ſic probo viro ſemper adeſt gaudium, etiam ſi res externæ mutentur.*

3. Tertiò Hebr. habent: *Cum facie vel coram facie intelligentis ſapientia*, q. d. Sapiens ſemper præ oculis habet ſapientiam, illam iugiter intuetur, iuxta illius dictamen & nutum omnia agit & operatur: vnde Syrus vertit: *Facies prudentis intuetur ſapientiam*: ac verò *oculi ſtulti in extremo terræ*, q. d. Sapiens & ſanctus ſpectat bona & præmia cœleſtia, quæ ſapientia illi proponit; at verò ſtultus & impius ſpectat bona terrena, puta opes, honores, delicias quæ ſtultitia concupiſcentiæ illi ſuggerit & repræſentat. Spectat ergo fines terræ, ſcilicet limites agrorum & fundorum ſuorum, vt eos propaget & dilatet, imò ſubinde totius terræ fines totiúſque orbis dominium ſpectat & ambit, vti fecere Alexander, Cyrus, Pompeius, Iulius Cæſar aliíque Romani. B

4. Quartò R. Salomon, Clarius & alij, q. d. Sapiens amicus, vicinus & familiaris eſt ſapientiæ: at verò ſtultus tam longè abeſt à ſapientia, ac ſi oculos haberet in finibus terræ, longiſſimè ſcilicet poſitos & diſſitos à ſapientia. Huc accedit Aben Ezra: *Sapientia* inquit *coram prudente eſt: ſtultus oculis diſcurrit, vt ſapientiam in extremis orbis finibus inueſtiget, cum alios regionum ſuarum dementes ſibi ſimiles arbitretur; ideóque mœrorem matri infert, cum in longinquas regiones transferre ſe velit.* Et R. Leui. *Prudens* inquit, *facilè ſibi obuias ſapientiæ rationes reperit, cum ex vniuerſis, quæ exiſtunt, excitetur ad ſapientiam admirabilem comparandam: cum etiam ob eam qua pollet ſapientiam, ſuperiora intelligat. E contra demens cum ſapientiæ ſtudio vacabit, oculos in finibus terræ intentos habebit, ratus illam ibidem ſolùm reperiri: quamobrem totum ſe inertiæ dedit.* C

Et Vatab. *Prudenti* ait *ſemper præſto eſt ſapientia: at ſtultus eam toto corde quærit nec inuenit.* Huic affinis eſt gnome Eccleſ. 2. 14. *Sapientis oculi in capite eius: ſtultus in tenebris ambulat*, q. d. Sapiens oculis in capite erectis omnia prudenter circumſpicit & clarè luſtrat, vnde in luce ambulat: ac ſtultus imprudens cæco errore rapitur, quo eum pedes, ideſt, affectus & concupiſcentiæ ducunt. Quare oculos non in capite, ſed in talis habere videtur. Vnde D

Myſticè. Myſticè S. Greg. 17. Moral. cap. 5. docet iuſtum conſiderare vias, ideſt leges Dei quas in ſuo capite, puta Chriſto intuetur: impium verò ſpectare vias ſuas, ideſt ductus ſuæ concupiſcentiæ, *Via namque elati* inquit *ſuperbia: via raptoris, auaritia: via eſt lubrici, concupiſcentia carnalis. In viis ergo ſuis iniquus quiſque oculos deprimit: quia ſolis vitiis, vt per hæc animo ſatisfaciat, intendit.* Vnde per Salomonem dicitur: *Oculi ſtultorum in finibus terræ: quia hoc ſolùm tota cordis intentione conſpiciunt, per quod ad finem terreni deſiderij perducantur. Nequaquam verò ſua conſiderationis obtutum in terra peccator figeret, ſi ad ſanctæ ſui Redemptoris itinere mentis oculos laxaret.* Vnde per Salomonem rurſum dicitur: *Oculi ſapientis in capite eius: quia videlicet ſapiens quiſque illum tota intentione conſiderat, cuius ſe membrum eſſe per fidem penſat.*

Rurſum myſtica facies ſapientis eſt, mira mentis eius ſpecies & decor, in qua reſplendet ſapientiæ & virtutis fulgor ac maieſtas, vt ſi eam liceret intueri, radios quoſdam diuinitatis in ea cerneremus, adeo vt Seneca qui ſapientiam & virtutem naturalem dumtaxat, non ſupernaturalem gratiæ agnouit, ſcribat epiſt. 116. *Si nobis boni viri animum liceret inſpicere, O quàm pulchram faciem, quàm ſanctam, quàm ex magnifico placidóque fulgentem videremus, hinc iuſtitia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiáque lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas comitáſque, & quod credas in homine rarum humanitatis bonum, ſplendorem illi ſuum affunderent: Tum prouidentia cum elegantia, & ex iſtis magnanimitas eminentiſſima, quantum dii boni decoris illi, quantum ponderis grauitatiſque adderent, quanta eſſet cum gratia auctoritas? Nemo illam amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioremque, quàm cerni inter humana conſueuit, nonne velut numinis occurſu obſtupefactus reſultat, & vt fas ſit vidiſſe, tacitus precetur?* Atque mox iſta ſubijcit; *Tamen euocante ipſum vultus benignitate, productus, adoret ac ſupplicet, & diu contemplatus multum extantem, ſupraque menſuram ſolitorum inter nos aſpici, elatam oculis, mite quiddam, ſed nihilominus viuido igni flagrantibus. Tunc demum illam Virgilij noſtri vocem verens atque attonitus emittat:* Facies mentis quàm decora.

O quam te memorem virgo, namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat.
Sis felix, noſtrúmque leues quæcumque laborem.

Aderit, leuabitque ſi eam colere voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque ſuſpenſo, nec in theſauros ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, & nobis illam videre contingeret.

Denique huic gnome affinis eſt illa Eccleſiaſtæ cap. 8. 1. *Sapientia hominis lucet in vultu eius: & potentiſſimus faciem illius commutabit:* vbi rurſus hac de re dicam.

Ira patris filius ſtultus (Septuag. ἄφρων ideſt imprudens) *& dolor matris, quæ genuit eũ.* Heb. *& amaritudo genitricis ſuæ.* Theodotiõ πικρασμός, ideſt *exacerbatio.* Aquila & Symm. πικράνων, ideſt *exacerbans matrem ſuam.* Chald. *Filius ſtultus exaſperat patrem ſuum, & exacerbat matrem ſuam.* Senſus eſt, q. d. Filius inſipiens, diſſolutus, inobediens, peruerſus prouocat patrem ad iram; matrem ad amaritudinem & dolorem: tum quia illorum monita & inſtitutionem reſpuit: tum quia eis ſua praua & infami vita dedecus & probrum conciliat: tum quia eorum labores & opes comeſſando & luxuriando abligerit: tum quia rebellis eis minas verborum & ſubinde verberum, adeóque necis intentat & molitur. Annon ergo iraſcatur illi, in eúmque non vt filium, ſed vt hoſtem ſæuiat pater; indoleat & ingemiſcat imo ex corde mater? Patres enim, quia viriles, ob noxam filiorũ magis corripit ira quã mœror: matres verò, quia fœminas, molles & tenere amantes filios, magis corripit mœror, quàm ira. Qui enim iraſcantur filio vteri ſui, quem tantis doloribus VERS. 25.

pepererunt, tot moleſtiis aluerunt, tot laboribus in ætatem pubeſcentem euexerunt? Dicit hoc Salomon, tum vt filios abſterreat à prauitate, ne patri iram, matri dolorem inferant; tum vt parentes adhortetur ad ſeueram filiorum à teneris inſtitutionem & caſtigationem; ne ſi indulgentiùs eis fræna laxent, poſtea prauos & rebelles cum ſuo damno, ira & dolore ſentiant. Quocirca ſolet Deus hanc parentum indulgentiam filiorum rebellione caſtigare, & caſtigando purgare, vt in quo peccauerunt, in eodem puniantur iuxta legem talionis. Vide dicta cap. 10. v. 1. vbi eadem gnome inculcatur. Sic Cham nudans virilia Noë patris ſui, eius iram & maledictionem ſibi acciuit. *Maledictus* ait *Chanaan* (filius Cham) *ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis.* Geneſ. 9.25. Sic Eſau ducendo vxores alienigenas, offendit Iſaac & Rebeccam parentes ſuos. Geneſ. 26. 35. Sic Simeon & Leui occidendo Sichimitas in vltionem ſtupri Dinæ ſorori ſuæ illati, audierunt à patre Iacob: *Maledictus furor eorum: diuidam eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſraël.* Sic Abſalon occidendo Amnon fratrem ſuum, incurrit indignationem Dauidis patris ſui, factúſque eſt exul & profugus. Sic S. Auguſt. ſua hæreſi & concubinatu fuit mœror Monicæ matris ſuæ, ſicut ipſe narrat lib. 5. Confeſſ.

Symbolicè R. Salomon: Filius ſtultus ait, fuit Ieroboam, qui Deo infenſus, eius iram in ſe totúmque Iſraëlem exciuit: idem matri ſuæ, puta Synagogæ doloris acerbitatem intulit, quam in idololatriam vitulorum aureorum, indéque in omnia mala protraxit.

VERS. 26. *Non eſt bonum, damnum inferre iuſto: nec percutere principem* (Symmac. *magnificum*) *qui recta iudicat.* Heb. *Nec percutere principes ob rectitudinem vel æquitatem.* Septuag. *Neque Sanctum inſidiari principibus iuſtis.* Chald. & Syrus: *Mulctare iuſtum non eſt bonum, neque percutere iuſtos, qui dicunt recta.* Aquila *ſuper*, ideſt propter *rectitudinem.*

Primò Caiet. ſic exponit, q.d. quamuis non ſit bonum, damnum inferre iuſto & innocenti, tamen peius eſt percutere lingua vel manu, ideſt carpere vel verberare Principem vel Iudicem, qui iuſtum & innocentem in ſe, ſed per allegata & teſtes probatum nocentem & reum condemnauit; vt ſignificet priuatis non eſſe fas, Iudicum ſententias iudicare & calumniari, iuxta illud Maximi ſerm. 5. ex Epicteto: *Vt iuxta bilanx nec à vera bilance corrigitur, nec à falſa examinatur: ſic etiam iudex iuſtus nec à iuſtis examinari, nec ab iniuſtis argui debet.*

Secundò Baynus Heb. גם *gam*, ideſt etiam referens ad accipientem munera v. 23. ſic exponit: Munus accipere à ſinu, ad iudicium peruertendum malum eſt; etiam iuſtum condemnare ſine munere malum eſt, q.d. bis peccant iudices, qui munera accipiunt. 1. quòd munera accipiunt. 2. quòd innocentem condemnant.

Tertiò grauiùs & concinniùs Ianſen. ſignificat inquit, hæc ſententia duo mala pleroſque contra iuſtitiam admittere, dum & primùm iuſto iniuſtè nocent, damnum ei in bonis aut corpore inferentes; & deinde principibus iudicibus, qui contra eos in defenſionem iuſti ſententiam protulerunt, moleſti ſunt, lingua eos aut etiam manu inſectantes & percutientes. Dicit hoc Salomon, ait R. Leui: quia impiis omnis iuſtus, qui rectè agit improbus videtur: impij enim ſe ſolos ſibi- A que ſimiles probos æſtimant, diſſimiles verò ſibi cenſent improbos; quare eos vt improbos ſibique aduerſos affligunt & perſequuntur.

Quartò profundiùs Noſter Salazar per iuſtum accipiens Iudicem, ſic exponit, q.d. Qui iudicem æquiſſimum à Principe nuncupatum ac præfectum violat, perinde facit, ac ſi Principem ipſum, cuius ille perſonam ſuſtinet, læderet ac violaret: ſic enim fert communis hominum conſenſus, iniurias inferioribus magiſtratibus illatas ad Principem quodammodo ſpectare. Qua de cauſa magiſtratus occidere aut percutere per legem. 1. ad legem Iuliam in P. crimen eſt maieſtatis læſæ; atque pari pœna illud quod in perſonam Principis admittitur, puniendum cenſuerunt Cæſares.

Quintò Heb. eſt vna ſententia, quæ ſic ad verbum ſonat: *Non eſt bonum mulctare vel affligere* B *iuſtum, ad affligendum principes ſuper rectitudine.* Vbi τὸ *etiam* nectit hanc ſententiam præcedenti, vti docet Aben Ezra, q.d. ſicut non eſt bonum offendere parentes, ſic etiam non eſt bonum, ſed peruerſum offendere viros iuſtos: hi enim ſunt inſtar parentum: quia verbo & exemplo iuſtitiam propagant, & multos iuſtos ſibi ſimiles in ſpiritu progenerant nec principes: hi enim ſunt parentes Reipublicæ & patres patriæ, ac vt tales à ciuibus honorandi ſunt: Quocirca Deus iniurias iuſtorum & principum æquè vindicat ac parentum. In hac expoſitione repetendum eſt in poſteriore hemiſtichio ex priore τὸ *non eſt bonum*, vt ſit bimembris ſententia. Vnde Pagnin. vertit: *Etiam condemnare iuſtum non eſt bonum, percutere principem propter rectitudinem nõ eſt bonum.* Porro ſi quis τὸ *non eſt bonum* repetere nolit, ſed ſimpli- C citer ex Hebræo accipiat ſententiam vt vnam ſicuti ſonat, dicat quòd prior pars vel ſubſeruit poſteriori, vel per eam explicatur, vt iuſtus antonomaſticè vocetur princeps, qui eſt præſes, tutor, cuſtos & vindex iuſtitiæ, d.q. non eſt bonum, ideſt res mala imò peſſima (Eſt enim Mioſis; quia parum dicitur & plus ſignificatur) ideóque grauem Dei iram vltionémque prouocans, eſt affligere iuſtum antonomaſticè, hoc eſt percutere principem vel magiſtratum, qui iuſtitiæ eſt tutor & vindex, ac perſona ſua illam in Republica repræſentat; vnde & à vulgo vocatur iuſtitia. Aut certè per Iuſtum accipiat Regem vel ſummum magiſtratum, qui ſummus eſt iuſtitiæ præſes; per principes accipiat iudices, & Rectores Regi ſubiectos & ſubordinatos, q.d. qui affligit Regem vel eius principes percutit, hic peſſimè facit: quia affligit & percutit totam Rem- D publicam: hæc enim à Rege & principibus, velut à ſuis baſibus & columnis pendet & ſuſtentatur. Hiſce enim Iuſtitiæ præſidibus ſublatis aufertur iuſtitia ex Republica, ac ſubintrat vis, rapina, ſeditio, cædes omniſque iniuſtitia, quibus tota Reſpublica confunditur, peſſundatur, euertitur.

Quocirca hæc ſententia optimè congruit Chriſto & Apoſtolis, q.d. Peſſimè facit, qui Chriſtum iuſtum & ſanctum ſanctorum affligit. Chriſtum autem affligit, qui eius Principes, puta Apoſtolos & Rectores Eccleſiæ, qui pro vera fide & iuſtitia propaganda laborant, affligit, percutit, occidit, vti fecere Iudæi & Gentiles. ita Beda. *Hæc gnome* inquit *& de ipſo principe ac iudice ſæculorum, qui pro noſtra ſalute percuti voluit, accipi poteſt: & de omnibus generaliter Eccleſiæ rectoribus,*

qui vel facultatibus nudati ab impiis, vel ipſa æterna ſunt morte conſumpti.

Accedit Anonymus in Catena Græcorum: *Qui æquum & iuſtum iuſto adimit* inquit, *ac iuſti diſcipulos, cum rectè alioqui incederent, à plana & recta virtutum ſemita abducit, opus facit minimè bonum. Nam cum iuſtus illos veluti peculium obtineret, iacturam eorum facere compellitur: qui autem principibus, tametſi iuſtis, inſidias ſtruit, rem tentat minimè tutam, imò vero magnis periculis expoſitam. Principes autem eos hîc vocat, qui in Chriſto & per Chriſtum regnant.*

Omnes hi ſenſus probabiles & appoſiti ſunt, tertius eſt cæteris ſimplicior, quartus profundior, quintus Hebræo conformior.

VERS. 27. *Qui moderatur ſermones ſuos doctus, &* (*&* hic ſignificat *ideſt*, vt patet ex Hebræo) *prudens eſt: & pretioſi ſpiritus vir eruditus*. Hebr. *prohibet* vel continet *eloquia ſua, qui ſcit ſcientiam: pretioſus ſpiritu vir intelligentiæ*. Pro *pretioſus* Heb. eſt יקר *iekar*, pro quo Vatab. & alij legunt וקר *vekar*, ideſt: *& frigidus ſpiritu vir intelligentiæ*: frigidus ſpiritu eſt, qui non calet ira vel feruore loquendi, ſed moderatus & tacitus nouit cohibere ſuos affectus & pruritum loquendi, atque vt ait R. Salomon parcus eſt ſermonis. Vnde Chald. vertit: *Et qui humilis eſt ſpiritu* (humilis enim parcè ſpirat & parua ſperat, cum ſuperbus tumidè ſpiret & ad magna aſpiret) *vir intelligens eſt.* Et Septuag. *Qui parcit verbum promere durum*, ἐπιγνώμων, ideſt *peritus vel prudens eſt* (Aquila *ſciens*) μακρόθυμος, ideſt *longanimis, ſiue patiens autem vir prudens*. Syrus: *Qui prohibet verba ſua noſcit ſcientiam: longanimis & patiens ſapiens eſt.* Doctus ſciens eruditus à Salomone vocatur ſapiens & prudens: ac doctrina ſcientia eruditio vocatur ipſa prudentia & virtus: hæc enim eſt practica ſcientia ſanctorum, vti iam ſæpius monui.

Identidem Salomon commendat moderationem linguæ & parcitatem ſermonum: hæc enim difficilis eſt, nec niſi à magna prudentia & virtute efficitur. Sapiens ergo eſt, qui nouit moderari ſermones ſuos, ita vt nec plus nec minus loquatur quàm deceat, nec quovis tempore aut loco id, quod ſcit vel cogitat, effutiat; ſed, vt habent Hebræa, contineat apud ſe eloquia ſua, tacenda retinẽs, & tempori opportuno quæ dicenda ſunt, ſeruans, eáque debito cum moderamine proferens.

Pretioſus ſpiritu quis? Quæritur, quis hic vocetur *pretioſi ſpiritus*, vel vt Hebr. eſt *pretioſitas ſpiritus*, ideſt *pretioſus ſpiritu*; Tigurina *nobili ſpiritu*?

1. expoſ. Primò, Aben Ezra per ſpiritum accipit doctrinam, per pretioſum rarum, q.d. taciturni doctrina pretioſa eſt & rara; vt è contra vecors vniuerſa quæ ſcit, effundit.

2. Secundò, R. Leui per ſpiritum accipit ſermonem, q.d. prudens ſuos ſermones pretioſos, ideſt raros eſſe vult, non ex faſtu, ſed ex prudentia. Sermo enim ſpiritu iſto formatur, quem crebrò reſpirando ducimus.

3. Tertiò, Baynus pretioſus ſpiritu inquit, hoc eſt præditus rara quadam mentis intelligentia, contemplatione & meditatione ſolitaria magis gaudet, quàm cum aliis ſermones conſerere.

4. Quartò, alij per ſpiritum accipiunt impetum loquendi, iuxta illud Eliu tumentis ad loquendum. *Coarctat me ſpiritus vteri mei. En venter meus quaſi muſtum abſque ſpiraculo, quod lagunculas nouas diſrumpit*. Iob. 32. 18. Pretioſus ſpiritu ergo eſt, qui impetum loquendi cohibet, qui verba ſua rara & cara habet: quæ enim rara ſunt hæc & pretioſa ſunt. Porrò hæc raritas & parcitas ſermonum requirit 1. vt non niſi neceſſitate vel magna vtilitate adactus loquatur. 2. vt dum loquitur paucis verbis rem totam enunciet & comprehendat. 3. vt ea prius mẽte exactè libret, præmeditetur & ponderet.

Quintò, Lyran. vir inquit pretioſi ſpiritus, ideſt 5.
animæ, qui ſcilicet animam ſuam in pretio habet, eſt eruditus in ſcientia & moribus, quia in his pretioſitas animæ conſiſtit. Rurſum ſpiritus ſæpe amorem, feruorem, zelum ſignificat, vti dixi cap. 16. 2. ſic pretioſi ſpiritus eſt, qui inſigni pollet charitate & zelo.

Sextò, alij per ſpiritum accipiunt ſecretum, 6.
ſiue intẽtionem & fundum cordis: Spiritus enim eſt intimum animæ penetrale & ſecretum, q.d. qui pretioſus, ideſt rarus & parcus eſt, vt ſecreta & fundum cordis pandat, hic eſt prudens.

Septimò, Caiet. ſic ex Hebræo explicat totum 7.
hunc verſum: Quanto, quis maiori præ reliquis viget ſcientia, tanto magis ponderat eloquia ſua, & multa conſiderando retinet apud ſe dicta ſua, aſpirans ad meliora: *& pretioſus ſpiritu vir intelligentiæ*, hoc eſt vir quoque vigens intellectus acumine in magno habetur pretio, non pecuniæ, ſed ſpiritus: pretio inquam ſpirituali, cui incomparabiles ſunt diuitiæ omnes.

Octauò, phyſicè & planè duplex in homine 8.
eſt ſpiritus, vterque neceſſarius ad loquendum, imò opifex vocis & ſermonis. Prior ſpiritualis, qui eſt ipſe animus eiúſque conceptus, ſenſa & deſideria, quæ ipſum extimulant, vt ea voce proloquatur, q.d. qui animi ſui ſenſa & deſideria in pretio habet, vt ea non temere loquendo effundat, ſed ſibi ſecreta quaſi pretioſa, ideſt rara & cara ſeruet, hic eſt vir eruditus, ideſt prudens & ſapiens.

Poſterior ſpiritus eſt corporalis, puta ipſe halitus ſiue anhelitus quo reſpiramus: hic enim alliſus ad dentes, palatum, linguam & guttur efficit vocem & ſermonem, q.d. qui pretioſum habet ſpiritum & habitum, quo ſuas efformat voces & ſermones, vt illi dominari, illum regere, illum velut rem pretioſam ſibi ſeruare, & rarò per ſermonem foras emittere queat, hic eſt vir eruditus, ideſt ſapiens: quo ſignificat vocem & ſermonem nobis tanto pretio, & tantæ curæ eſſe debere, quanti eſt ipſe anhelitus, quo efformatur, & ex quo pendet vita hominis. Reſpiratio enim vitam cauſat: ſic *& vita & mors in manu linguæ*, cap. 18. 21.

Hunc eſſe ſenſum patet ex hemiſtichio præcedenti. Nam τὸ *qui moderatur ſermones ſuos doctus & prudens eſt*, explicat id quod parabolicè & eleganter ſubnectitur, *& pretioſi ſpiritus vir eruditus*. Igitur *pretioſi ſpiritus* eſt is, *qui moderatur ſermones ſuos*. Secundò, quia ſimili phraſi & ſenſu dicitur cap. 29. 11. *Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus: ſapiens differt & ſeruat in poſterum*. Et cap. 1. 23. *En proferam vobis ſpiritum meum, & oſtendam vobis verba mea*. Igitur pretioſi ſpiritus eſt, qui nouit ſpiritum cohibere, vt initio verſus dixi ne in verba temerarius erumpat, quibus ſe & ſua ſenſa oſtendat, ac quicquid in animo habet depromat euulgétque; ſed ori & verbis pretium & pondus ponit, puta cuius pretioſi, ideſt rari &

maturi ſunt ſermones, quique verborum eſt parcus. Huius ergo ſpiritus vocatur pretioſus, 1. quia magni eſt valoris & pretij. 2. quia nobilis, vt vertit Vatab. 3. quia rarus. 4. quia carus. 5. quia æſtimationem & pondus dat verbis & actibus. Sic Prou. 25. 27. pro eo quod noſter vertit: *Subtrahe pedem tuum de domo proximi, ne quando ſatiatus oderit te.* Heb. eſt: *Pretioſum fac pedem tuum à domo proximi tui*, hoc eſt rarius adeas proximum, ne ei vileſcas & deſinas eſſe in pretio. Et Iſaiæ 13. 12. *Pretioſior*, ideſt rarior *erit vir auro*; quia penè omnes occidentur. Pretioſus ergo ſæpe in ſcriptura idem eſt quod rarus; omne ſcilicet rarum, carum & pretioſum eſt. Hinc 1. Reg. 3. v. 1. dicitur *Sermo Domini erat pretioſus in diebus illis*, ideſt nulla aut certè rara Deus tunc oracula edebat. Pſalm. 115. v. 5. *Pretioſa in cōſpectu Domini mors ſanctorum eius*, ideſt difficillimè ac perraro euenit, vt ſeruos ſuos Deus hoſtium immanitate necari permittat, iuxta illud Pſal. 71. n. 14. *Honorabile nomen eorum coram illo.* Vbi S. Hieronymus vertit ex Hebræo: *Pretioſus ſanguis illorum coram oculis eius*, ideſt non facilè illorum ſanguinem profundi patietur. Vir igitur eruditus, ideſt ſapiens, pretioſus, ideſt parciſſimus eſt in verbis. Contra verò dicitur de ſtulto Prouerb. 25. v. 28. *Sicut vrbs patens & abſque murorum ambitu, ita vir qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum.* Mora itaque & tarditate penſanda ſunt, excutienda, atque ad Rationis obruſſam examinanda, claue ſcilicet rationis duntaxat aperiendum eſt os. Sapienter enim ait S. Chryſoſtomus in Pſalmum 50. *Os noſtrum perpetuò cuſtodiamus, rationem ei tanquam clauem adhibentes.* Vide dicta Iacobi 1. 29.

Huc facit dictum Anacharſis, qui interrogatus quid in homine eſſe optimum & quid peſſimum? Reſpondit, lingua, ſentiens linguā ſummi eſſe momenti & pretij: ſi enim rectè gubernetur, ſummæ eſt vtilitatis: ſi ſecus, eſt peſtilentiſſima. ita Laërtius lib. 1. cap. 9. Hinc & Bias Amaſidi Ægyptiorum regi iubenti, vt ſibi quod in victima, quam ad illum miſerat, erat optimum & peſſimum remitteret, linguam reſectam remiſit, innuens linguam eſſe rem vti optimam & pretioſiſſimam, ſi illa moderatè vtaris; ſic peſſimam, ſi illa abutaris. ita Plutar. trac. de loquacitate.

Porrò eundem ſenſum habet, quod alij legentes in Hebr. יקר *vekar*, vertunt: *Et frigidus ſpiritu eſt vir prudentiæ.* Frigidus enim ſpiritu eſt, qui non prurit ad loquendum, ſed ad hoc remiſſus, lentus & moderatus eſt, quales aptiſſimi ſunt ad gubernandum: qui enim feruent & pruriunt ad loquendum, omniáque quæ præter leges fiunt culpare, carpere & ad viuum reſecare volunt, hi multos offendunt & parum proficiunt: qui verò prudenter multa diſſimulant ac frigidi ſunt in mandandō, reprehendendo, monendo, hi ſua modeſtia & moderatione ſubditorum animos ſibi conciliant, ac ab eis impetrant quod volunt: ſed hi pretioſi ſunt, ideſt pauci & rari. Scitū eſt illud: *Princeps omnia videat, multa diſſimulet, pauca caſtiget.* Frigidus ſpiritu erat Philippus II. Hiſpan. Rex, qui proinde prudentis in regendo principis nomen obtinuit. Ad hoc vt quis perueniat, oportet vt mortificet paſſiones, domet iram, frænet ſuperbiam, affectibus omnibus dominetur, itáque animi moderationem, lenitatem & patientiam induat, vt videatur phlegmaticus, non cholericus. Hinc Chald. frigidum ſpiritu interpretatur humilem & modeſtum ſpiritu: humiles enim modeſtè in loquendo ſpirant, verbáque ſubmiſſa expirant: ſuperbi verò buccas inflant, verbáque inflata tumido ore efflant. Vnde S. Chryſoſt. hom. 14. in Geneſ. humiles comparat vrinatoribus, qui continentes anhelitum in profundum maris ſe demittunt, vt ibi margaritas & theſauros colligant. Simili enim modo humilis continens ſuum ſpiritum in profunda Dei ſe demergit, ibique pretioſos gratiarum theſauros colligit.

Denique noſter Salazar Heb. יקר *iekar* vertit *contignatus ſpiritu*: deriuat enim à קרה *kora*, ideſt tignum, & קרה *kara*, ideſt contignare; vnde קרת *keret* eſt ciuitas, quę multis domorum contignationibus conſtat & coaleſcit. Vertit ergo: *Contignati autem ſpiritus vir prudens*, ideſt vt Septuag. *patiens & longanimis*, qui ſcilicet ad probra, dicteria, calumnias & iniurias tacet, nec durè, ſed leniter reſpondet, *eſt vir prudens.* Is enim verè longanimis atque patientis nomen vſurpare poterit, cuius ſpiritus animúſque contignatus, & quaſi immiſſis trabibus compactus eſt. Hinc S. Chryſoſtomus homilia de patientia, *patientiam validiſſimam totius ædificij trabem appellat, cui reliqua tecti moles incumbit.* Ad hæc ſpiritus contignati virum appellare licebit eum, qui ſpiritum ſuum per mortificationem internam ligno crucis affixit, & concupiſcentias ſuas clauis trabalibus traiecit. Hic ſenſus ingenioſus & pius eſt, vtinam æquè genuinus & ſolidus. Nam Heb. יקר *iekar* nuſquam *contignatum* ſignificat, vnde nec vllus interpetrum ſic vertit.

Stultus quoque ſi tacuerit ſapiens reputabitur: & ſi compreſſerit (Heb. *obturans.* Aquila & Theodot. *obſtruens.* Vatab. *imperans*) *labia ſua, intelligens.* τὸ *quoque* inquit Aben Ezra, pertinet ad maiorem amplificationem laudum illius, qui ſermone ſit parcus, adeò vt etiam ſtultus, qui ſilentio dat operam, ſapiens habeatur. Arabicus: *Et qui non habet intellectū, cum poſtulabitur de ſapientia, id reputabitur illi ſapientia. Qui efficit ſeipſum ſilentem, reputabitur ingenioſus.* Dat hic ſapiens conſilium inſipienti, nimirum vt ſileat: ſic enim non inſipiens, ſed ſapiens reputabitur. Ratio à priori eſt, tum quia ſilentio tegit ſuam inſipientiam: tum quia ſilentium index eſt animi ſapientis. Vnde Solon cuidam dicenti illum ideo non loqui, quia inſanus eſſet: *Nullus* inquit *ſtultus tacere poteſt*: tum quia vt ait R. Leui, ſilentium decet ſapientiam: retrahit enim animum ab ore ad cor, vt cogitet quid prudenter agere & loqui debeat. Stultus ergo ſilens, videtur quaſi ſtatua ſapientiæ vel Numinis alicuius, quæ non loquitur, ſed tamen ab omnibus honoratur, quia ſapientiam vel numen repræſentat. Sic enim ſtultus ſua taciturna grauitate repræſentat ſapientem.

Vers. 28.

Stultus ſilens ſapiens videtur.

Cur?

Ratio à priori.

Septuag. in Catena Græc. vertunt: *Amens ſapientiam* (vel *ſapientem*) *interrogans ſapiens reputabitur: mutum autem quiſe faciens videbitur prudens eſſe.* Minus rectè Complut. omittunt τὸ *ſapientiam.* Nam Septuag. Romæ correcti habent: *Inſipienti interroganti ſapientiam, ſapientia reputabitur.* Et ſic legit S. Iuſtinus Epiſt. ad Zenam & Serenum ac Caſſianus; Collat. 4. cap. 9. *Diſcernere diuiſiones* inquit, *& lineas quæſtionum portio intellectus eſt, & maxima pars intelligentiæ ſcire quid neſcias. Propter quod dicitur: Inſipienti inter-*

roganti ſapientiam, ſapientia reputabitur; quia licet is, qui interrogat, vim propoſitæ quæſtionis ignoret, tamen quia prudenter inquirit, & intelligit, quòd non intelligat, hoc ipſum illi reputatur ad ſapientiam, eo quòd quid neſciret, prudenter agnouerit. Quare perperam apud S. Hilarium in pſal. 118. litera H legitur: *In Prouerbiis,* inquit, *Salomonis ſcriptum inuenimus: Ignorando ſapientiam, ſapienter interrogantibus ſapientia deputatur*; cum in perantiquo libro eruditiſſimi Cardinalis Sirleti appareat ſcriptum fuiſſe: *In intelligenti ſapientiam interroganti, ſapientia deputatur.* Nam idipſum explicãs ſtatim ſubdit S. Hilarius: *Quo ſenſu id oſtendi videtur, quòd qui non intelligat, & ſapienter interroget, ſapere credatur:* quia interrogatio hæc ſignum eſt, quòd velit erudiri & diſcere ſapientiam. Septuag. prius hemiſtichium de ſuo addunt, vt ſignificent duobus modis inſipientem ſibi ſuæque famæ conſulere poſſe, vt habeatur ſapiens, 1. ſi ſapienter interroget, 2. ſi taceat: ſapiens enim interrogatio indicium eſt animi ſapientis, ac ſimul à ſapienti ſapiens elicit reſponſum, quo diſcit quid ipſe in ſimili quæſtione ſapienter reſpondere & loqui debeat. Hoc maximè decet iuuenes: horum enim eſt interrogare ſenes, vt ab eis hauriant ſapientiam. Sic Chriſtus duodennis in templo à matre inuentus eſt in medio doctorum, interrogans & audiens illos. Luc. 2. 46. Salomon hanc gnomen hauſit à Iob. cap. 13. 5. *Vtinam ta-*

A *ceretis, vt putaremini eſſe ſapientes.* A Salomone eandem hauſère Philoſophi, Hebræi, Græci & Latini. Hebræorum adagium eſt: *Lagena plena nummis non ſonabit: vnicus & alter ſi in ea nummus fuerit, ſonum edet & tinniet:* ſic ſanè quo quis doctior, eo eſt & modeſtior ac taciturnior: quo indoctior, eo audacior & loquacior, vt ſuam ſapientiam (re vera inſipientiam & arrogantiam) oſtentet. Seneca in Prouerbiis: *Tacere qui neſcit* inquit *neſcit loqui*: tacendo enim præmeditamur quid oporteat loqui. Et: *Taciturnitas ſtulto homini pro ſapientia eſt*: quia reprimit eum ne proferat ſtolida, ſuperflua, impertinentia, peruerſa quæ mente gerit. Theophraſtus ad quendam, qui in conuiuio iugiter ſilebat: *Si indoctus & imprudens es,* inquit, *prudenter facis: ſin doctus, imprudenter.* ita refert Laërtius lib. 5. cap. 2. Sed Plutarchus hunc in modum dixiſſe ſcribit: *Si ſtultus es, rem facis ſa-*
B *pientem: ſin ſapiens, ſtultam.* Eſt enim non minima ſapientiæ pars tegere ſilentio ſtultitiam. S. Cyrilli dogma eſt quod citat hic Dionyſ. *Auarus ſis verbi, & audi libenter.* Denique S. Iacobi, imò Spiritus S. lex eſt: *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Iacob. 1. v. 19. Hoc inſipientes & garruli non obſeruant. Nam vt ait S. Greg. *Praui ſicut in ſenſu ſunt leues, ita & in locutione præcipites: quia quod leuis mens concipit, leuior lingua protinus prodit.*

Gnomæ ſilentii.

CAPVT XVIII. SYNOPSIS.

Occaſiones quærit receſſurus ab amico: impius incorrigibilis: non deuiandum à veritate: os ſtulti ſe conterit: iuſtus ſe accuſat: frater iuuans fratrem quaſi vrbs firma: fructus oris replet ventrem: mulier bona ingens eſt bonum, mala ingens malum: pauper loquitur demiſſe, diues rigidè: vir amicabilis amicior eſt fratre.

Occaſiones quærit qui vult recedere ab amico: omni tempore erit exprobrabilis.

2. Non recipit ſtultus verba prudentiæ: niſi ea dixeris quæ verſantur in corde eius.

3. Impius, cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit: ſed ſequitur eum ignominia & opprobrium.

4. Aqua profunda verba ex ore viri: & torrens redundans fons ſapientiæ.

5. Accipere perſonam impij non eſt bonum, vt declines à veritate iudicij.

6. Labia ſtulti miſcent ſe rixis: & os eius iurgia prouocat.

7. Os ſtulti contritio eius: & labia ipſius, ruina animæ eius.

8. Verba bilinguis, quaſi ſimplicia: & ipſa perueniunt vſque ad interiora ventris.

Pigrum deiicit timor: animæ autem effeminatorum eſurient.

9. Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis.

10. Turris fortiſſima, nomen Domini: ad ipſum currit iuſtus, & exaltabitur.

11. Subſtantia diuitis vrbs roboris eius, & quaſi murus validus circumdans eum.

12. Antequam conteratur, exaltatur cor hominis: & antequam glorificetur, humiliatur.

13. Qui priùs reſpondet quàm audiat, ſtultum

ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignum.

14. Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem ſuam: ſpiritum verò ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere?

15. Cor prudens poſſidebit ſcientiam: & auris ſapientium quærit doctrinam.

16. Donum hominis dilatat viam eius, & ante principes ſpatium ei facit.

17. Iuſtus, prior eſt accuſator ſui: venit amicus eius, & inueſtigabit eum.

18. Contradictiones comprimit ſors, & inter potentes quoque diiudicat.

19. Frater, qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma, & iudicia quaſi vectes vrbium.

20. De fructu oris viri replebitur venter eius: & genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum.

21. Mors, & vita in manu linguæ: qui diligunt eam, comedent fructus eius.

22. Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum: & hauriet iucunditatem à Domino.

Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum: qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt & impius.

23. Cum obſecrationibus loquetur pauper: & diues effabitur rigidè.

24. Vir amabilis ad ſocietatem, magis amicus erit, quàm frater. C

Vers.1. *Occaſiones quærit qui vult diſcedere ab amico: omni tempore erit exprobrabilis.* Heb. hic à vulgata diſſentire videntur, ſicque ad verbum habent: *Qui ad deſiderium* (ita Aquila & Symmac.) *quærit ſeparatus, in omni exiſtentia vel ſapientia miſcebit ſe*; quod primò Chald. ſic vertit & explicat: *Deſiderium quærit ſeparatus, & omne conſilium deridet.* Syrus clarius: *qui in ſilentio ſuo cogitat deſiderabilia, bonam doctrinam deridet*, q.d. qui ſequitur concupiſcentiam, deridet ſapientiam. R. Salomon: Qui inquit, à Deo diuulſus eſt, illius præceptis non obtemperans, cupiditatibus prauiſque animi motibus obſequitur: atque ita tandem omni tempore erit exprobrabilis, id eſt, inter ſapientes probrum ſuum prodet. Rabbini verò antiquiores de Loth id expoſuerunt, qui à cupiditate ſua abreptus ſe ab Abrahamo ſeiunxit, iuxta illud, *Elegitque ſibi Loth regionem circa Iordanem, & receſſit ab oriente, diuiſique ſunt alterutrum.* Hic verò verſiculus ſpectat ad declarandum eius inceſtuoſum crimen, quod tandem in vniuerſis cœtibus Iſraëliticis, & ſcholis euulgatum ſit; Ammonitas enim & Moabitas, qui ex nefario illo congreſſu ortum habuerant, inter Iſraëlitas admitti nefarium erat, iuxta illud: non ingredietur Ammonita vel Moabita in Eccleſiam Domini. Deuter. 23.3. D

Geneſ.13.11

Secundò, Aben Ezra & Pagnin. ſic vertunt & explicant: Qui propter deſiderium (ſapientiæ) à domo vel patria ſua diuellitur, vt ſa- A pientiam conſectetur propter vehementē cupiditatem qua flagrat eius obtinendæ, hic in omni ſapientia miſcebit ſe, id eſt cum omnibus viris doctis miſcebit ſe, & conſuetudinem habebit. Et Vatab. Præ amore ſapientiæ, eius ſtudioſus inquit, quærit ſeiunctus eſſe ab hominibus, id eſt, omnibus rebus contemptis quærit vni vacare ſapientiæ, & in doctrina ſana admiſcere ſe ſolet.

Tertiò, Baynus hæc accipit de iis, qui fucatam quærunt ſapientiam, vt eam oſtentent, vnde vertit: *Secundùm deſiderium quoddam magis quàm ex animo, & bono iudicio quærit*, ſcilicet ſapientiam, *cum ſit ſeparatus à ſapientia*: vel, *qui quærit verbum aliquod ſeparatum, vel ſcientiam ſeparatam à vera ſapientia, hic in omni ſapientia miſcebit ſe*, hoc eſt inter omnes ſapientes cum B oſtentatione quadam ſeſe ingeret, deſtitutus videlicet à virtute veri ſapientis, qua verba ſua cohibeat, humiliter de ſe ipſo ſentiens. Sic enim diſtinguūtur vera ſapientia & falſa iuxta S. Iacobum c.3.v.17. *Quæ autem* inquit, *deſurſum eſt ſapientia, primùm quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens; Sed terrena, animalis, diabolica*, vbi eſt zelus & contentio: quod Salomon vocat ſeſe miſcere cum his qui ſapientes ſunt.

Idem aliam ſubnectit expoſitionem, q.d. Qui per deſiderium quoddam vanum aut iuuenile inueſtigat de rebus ſeparatis, & quæ ab hominibus intelligi non poſſunt, ab omni vera ſapientia ſe ipſum ſeparat: vt contra vanitatem eorum, qui toti in nugis verſātur dicatur prouerbium. Prior expoſitio eſt melior, & magis quadrat cum ſequenti verſiculo. Hæc Baynus.

C Quartò, Caiet. ſic vertit & explicat: *pro appetitu quærit ſapientiam: in omni ſtatuto miſcebit ſe.* Cerne, inquit, quam diſpar eſt vulgata editio ab hebraica veritate. Vir ſeparatus animo à conuerſatione cōmuni, quæret, hoc eſt, perſeuerat quærendo pro appetitu, hoc eſt viuendi modum iuxta appetitum proprium. Is enim cui non placet communis conuerſatio, quærit iugiter aliquem viuendi modum conformem appetitui ſuo, & quærendo miſcet ſe in omni ſtatuto, reuoluit codices ſtatutorum diuerſorum circa diuerſos viuendi modos, ſi fortè inueniat, vel hauriat viuendi modum aliquem ſecundùm deſiderium ſuum. Hæc Caiet.

Vides hic lector quàm in diuerſa abeant qui à vulgata recedunt, cui tamen ad amuſſim aſtipulantur Septuag. vti antiquiſſimi ſic & do-D ctiſſimi Interpretes: qui prouide cum vulgata in Hebræo pro תאוה *taana*, id eſt concupiſcentia, deſiderium, magis clarè & appoſitè ideóque veriùs legerunt תאנה *taana*, id eſt occaſio. Rurſum תושיה *tuſcia*, quod Recentiores vertunt ſapientia, ipſi meliùs verterunt *exiſtentia*: iam *omni exiſtentia*, idem eſt quod *omni tempore*, vt vertunt Septuag. & Noſter. Inſuper iidem vertunt *exprobrabilis*, quia in Heb. legerunt יתגעל *iitgaal*, id eſt reprobabitur vel probro erit. iam per Metatheſin legunt יתגלע *itgalla*, id eſt miſcebit ſe litibus, probra iaciet, exprobrabit. Vnde ſic quoque legendo rectè noſter & Septuaginta vertunt *exprobrabilis*, non paſſiuè, ſed actiuè, hoc eſt qui exprobrat & probra iacit. Sic incredibilis ſumitur ſæpe in ſcriptura actiuè pro incredulo,

perſuaſibilis pro perſuaſorio. 1. Corin. 2. 4. deſperabilis pro deſperato & deſperare faciente. Ierem. 15. 18. Denique etiam ſi per omnia legas in Hebræo, vti iam legitur, rectè lectionem illam vulgatæ & Septuag. accommodes, hoc modo: Qui pro deſiderio, ideſt pro libito quærit ſeparatus, ſcilicet eſſe, ideſt diſcedere ab amico; hic in omni eſſentia, ideſt in omni re & tempore exprobrabit, hoc eſt lites & probra iaciet in amicum. Vulgatæ & Septuag. accedit Arabicus, qui vertit: *Vir diues qui diuidere vult amicos ſuos, accipit occaſiones, & omni tempore erit exprobrans.*

Senſus ergo eſt, q. d. Qui pertæſus amici & amicitiæ, eam vult ſoluere & diſſociare vel ob animi inconſtantiam, vel quia ſe læſum putat ab amico, vel vt magis vtiles aliorum amicitias captet; hic ne temerè & ſine ratione, ideóque infideliter vel malitioſè videatur amicitiæ renunciare, quærit occaſiones, prætextus & cauſas, ob quas id iuſtè facere videatur, nunc amici vitia, nunc ſuas occupationes, nunc alia cauſando: hinc *omni tempore erit exprobrabilis* paſſiuè, ideſt ignominioſus & vituperandus tum ipſi amico, tum cæteris, qui eius infidelitatem laceſſent probriſque proſcindent: quia cum ipſe ne quidem læſus debuiſſet ab amicitia recedere, cauſas tamen ſine vlla occaſione iraſcendi, & amicum deſerendi prætexit. Vel potius erit *exprobrabilis* actiuè, ideſt lites & probra iaciet aſſiduè in amicum, vt eum à ſe ſuáque in amicitia depellat: hoc enim ſignificant Hebræa, ſiue legas *ytgaal* cum noſtro, ſiue vt Recentiores per Metatheſin *ytgalla*. Et ſic quoque exponas Græcum ἐπονείδιστος, quod habent Septuag. actiuè, vt idem ſit quod probroſus, contumelioſus, probra iaciens. Poſterius enim hemiſtichium videtur explicare prius, nimirum docere occaſiones diſſoluendæ amicitiæ, quas quærit amicus infidus, eſſe lites & probra, quæ in amicum aſſiduè iacit. Verum enim eſt vetus prouerbium: *iniuria ſoluit amores*; quod tamen nimius & demens amator falſum eſſe contendit, dum in Epigram. ita canit:

Exprobrabilis ideſt pro bra iaciens.

Fabula, quòd iactant, iniuria ſoluit amores:
Namque redardeſcit ſic magis iſte furor.

Loquitur, vt dixi, Salomon de amico infido & iniquo. Similis tamen ratio eſt amici æqui & fidi: hic enim eum amicum, quia vitioſum ſibique noxium, à ſe ablegare cupit, quærit occaſiones quibus opportunè & commodè id præſtet, ne amicum vel alios inuiſos ſibi faciat, & contra ſe concitet: omnia enim ſubita ſunt violenta ideóque exoſa, præſertim ſi importunè fiant. Vnde vetus dictum eſt: *Amicitiæ non rumpendæ, ſed diſſuendæ ſunt.* Sic Sampſon inſtinctu Dei quærens vxorem Philiſtinam quæſiuit occaſionem rumpendi pacem cum Philiſtinis, corúmque iugum excutiendi. Iudic. 14. 4. Sic rex Iſraël videns regem Syriæ ad ſe miſiſſe Naaman leproſum vt curaretur à lepra, dixit: *animaduertite & videte quòd occaſiones* (rumpendi fœderis & inferendi belli) *quærat aduerſus me.* 4. Reg. 5. 7.

Ratio à priori eſt, quòd occaſio ſit tempus actionis opportunum: Vnde in aggrediẽdo conficiendóque negotio præcipuum habet momentum, vt alibi oſtendi. Hinc Feſtus Occaſionem ita definit: *Eſt opportunitas temporis caſu proueniẽs.* Cicero verò lib. 1. de Inuent. *Occaſio* inquit *eſt pars temporis, habens in ſe alicuius rei idoneam faciendi aut non faciendi opportunitatem.* Quocirca prudentes in re qualibet, ac præſertim in concilianda vel diſſuenda amicitia commodam quærũt occaſionem & opportunitatem: ab opportunitate enim pendet rei ex voto ſucceſſus, ac proſper actionis effectus felixque euentus. Veritas huius ſententiæ manifeſta eſt in quotidiana experientia, & potiſſimùm in hæreticis, qui quandoquidem faſtidio vetuſtatis, aut ſua malitia quærunt diſceſſionem ab Eccleſia, quiduis cauſantur, minutiſſima quæque exagerantes & calumniantes, omniaque inſectantes & traducentes apud populum, nihil aliud ferè inculcantes in omnibus ſuis concionibus quàm Eccleſiaſticorum vitia, in quæ aſſiduè debacchantur.

Huc facit Apologus vulpis & galli apud Mythologos: Vulpes enim nacta occaſionem capiendi gallum criminabatur eum, quòd in aurora vociferando ſomnum ſuum & aliorum animalium interturbaret. Excuſauit ſe gallus: imò verò ait, voce mea te & omnes excito, vt euigiletis, & cibum prædámque quæratis. Cui vulpes: vt vt eſt inquit: prandendum mihi eſt, impranſus a te non diſcedam: quare gallum ſuffocauit & deuorauit. Similis eſt de Leone qui ceruum criminatus, quòd ingrediens lacum ad bibendum pedibus aquam turbidam efficeret, eum inuaſit & comedit.

Apologus vulpis & galli.

Myſticè Auctor Catenæ Græc: *Occaſionem* inquit *vel prætextum hoc loco appellat peccata: amicos autem ſanctos, quibus per virtutum culturam coniungebatur. Tenebitur porrò perpetuo probro obſtrictus, qui horum amicitia & ſtabilitate viuit deſtitutus.* Sic hoc ſæculo Henricus 8. Angliæ Rex, vt S. Thomæ Cantuarienſis, cui ipſe paulo ante cum tota Anglia deuotionis & beneficiorum vinculo obſtrictus viuebat, ſepulchrum gemmis & auro diues expilaret, eum non tantùm amicorum, ſed & ſanctorum albo, inaudito à ſæculis ſacrilegio expunxit. Atque vt hoc iure videretur facere, eum velut Henrico 2. rebellem perduellionis reum peregit, & lata in tribunali ſententia damnauit, vti fusè narrat Sanderus lib. 2. de Schiſm. Angl. quo facto æternum Dei, Angelorum hominumque odium & probrum ſibi conſciuit. Simili modo peccator ob amicas veneres, opes & cupidines amicitiæ Dei & Sanctorum renunciat, ac cum diabolo & mundo ſocietatem copulat, cuius proinde pœna & probrum perennabit in gehenna. Tales tacitè & re ipſa dicunt illud impiorum apud Iſaiã cap. 28. 15. *Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum tranſierit, non veniet ſuper nos: Quia poſuimus mendacium ſpem noſtram, & mendacio protecti ſumus.* Quibus proinde Deus flagellum intentans: *Delebitur* inquit *fœdus veſtrum cum morte: & pactum veſtrum cum inferno non ſtabit: flagellum inundans cum tranſierit, eritis ei in conculcationem.* Porrò occaſiones quas impius, vt Dei & ſanctorum amicitiæ renunciet, prætexit, recenſet Chriſtus in parabola inuitatorum ad nuptias. Lucæ 14. 18. *Et cœperunt* inquit *ſimul omnes excuſare.*

Henricus 8. S. Thomam exeanonizauit.

Primus dixit: Villam emi, & neceſſe habeo exire & videre illam: rogo te habe me excuſatum. Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, & eo probare illa. Et alius dixit: Vxorem duxi, & ideo non poſſum venire. Vbi vide S. Ambroſ. S. Chryſoſt. cæteróſque Interpretes. Hoſce meritò increpat S. Iacobus cap. 4. *Adulteri* inquit, *neſcitis quia amicitia huius mundi inimica eſt* Dei? *Quicunque ergo voluerit eſſe amicus ſæculi huius, inimicus Dei conſtituitur.* Vide quæ ibidem annotaui.

VERS. 1. *Non recipit ſtultus verba prudentiæ, niſi ea dixeris quæ verſantur in corde eius.* Heb. habent: *Non volet ſtultus verba intelligentiæ, niſi in reuelando cor eius,* ideſt niſi reueles ea, quæ ipſe corde voluit. Aquila: *non volet demens in prudentia*, ideſt prudentiam, ſupple audire & diſcere. Eſt Hebraiſmus: Hebræi enim verba contactus, quale eſt audire, conſtruunt cum ablatiuo mediante præpoſitione *in* Septuag. *non habet opus ſapientia, vel potius non habet vſum* (hunc enim ſignificat χρεία & hoc reſpondet Hebr. לא יחפץ *lo iachpots, ideſt non volet*) *ſapientiæ mentis inops: magis enim ſtultitia ducitur quàm ſapientia.* Chald. verò: *Non vult ſtultus intelligentiam, ſed in ſtultitia immoratur eius animus.* Syrus: *Stultus non amat ſapientiam, quia cor eius ſtultitiam cogitat.* Vatab. *Stultus non delectatur intelligentia, ſed his duntaxat, quæ corde ſuo volutat.*

Ex his ergo verſionibus primò planum hunc ſenſum elicias, q.d. ſtultus non amat, nec recipit verba ſenſata & prudentia, *quia ſibi deſipiunt ob habitum contrarium*, ait Lyran. ſed tantùm vana, leuia, carnalia & ſtulta, qualia ipſe amat verſátque mente ſua: quia his plenum eſt cor eius, iuxta illud: *Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei.* 1. Corint. 2. 14. Rurſum, q.d. ſtultus non recipit ſapientes doctorum ſententias, ſed ſuis quæ corde concepit opinionibus mordicus adhæret: quare niſi eadem dicas, quæ ipſe ſentit, non te audiet, ſed explodet. Agitur enim & occæcatur ſtultitia, ideſt ſtulta concupiſcentia & curioſitate: quare verba prudentiæ & virtutis non admittit. ita Auctor Catenæ Græc. Lyran. Hugo, Arboreus, Dionyſ. Ianſen. & alij. Iuxta hunc ſenſum τὸ *niſi* accipitur non vt exceptiuum, ſed vt aduerſatiuum ſignificans *ſed tantùm.*

Secundò, preſſiùs & profundiùs, q.d. non recipit ſtultus prudentiam, niſi eam dixeris & docueris per ea, quæ ipſe corde ſuo verſat, niſi ſcilicet te eius ruditati & ſtoliditati accommodes, vt cum inepto quaſi ineptias, & cum ſtulto ſtulteſcas. Docet ergo Magiſtrum cum ſtultis quaſi deſipere, ac ſtultum agere debere. Iuxta hunc ſenſum τὸ *niſi* propriè accipitur vt nota exceptionis. Ab eo enim quod dixit, ſtultum non capere verba prudentiæ, excipit caſum vnum, ſcilicet ſi ſtulto te accommodes: ſic enim per ſtultitiam à ſtultitia eum deduces ad ſapientiam. Igitur hæc Gnome ſignificat primò, ſtultum ita depreſſum & affixum eſſe ſuæ ſtultitiæ, vt ad ſapientiam aſſurgere nequeat. Secundò, Magiſtrum vt ſtultum doceat ſapientiam, debere ſe ineptis & ſtultis eius conceptibus, quoad licet, conformare, vt ex eis quæ ipſe capit & amat, ſenſim eleuetur & deducatur ad ſapientiam. Sic Chriſtus veſtiuit ſe carne noſtra, vt carnales & inſipientes homines ad Deum & diuina deduce-

A ret: accommodabat enim ſe carnalibus eorum ſenſibus: vnde docebat per parabolas nuptiarum, ſeminis, meſſis, zizaniarum &c. quæ plebeis & rudibus notæ & familiares erant: ac per illas adumbrabat, & quaſi deſcribebat craſſo & rudi quodam modo res cæleſtes & diuinas, quas alioqui non intellexiſſent homines, ſi nudè in ſe vti ſunt, fuiſſent à Chriſto propoſitæ. Chriſtum imitatus S. Paulus 1. Corin 1. 18. & ſequentibus, celebrat & prædicat ſtultitiam crucis Chriſti: quia inquit, *quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus.* Et Galat. 4. 20. *Vellem* inquit *eſſe apud vos modò, & mutare vocem meam*, vt cum vobis quaſi paruulis & balbutientibus balbutirem.

Sic S. Ignatius Fundator Societatis noſtræ,
B nos docuit praxim conuertendi mundanos & carnales, dicens: *Ad tales conuertendos ingrediamur cum eo quod ipſorum eſt, ſed egrediamur cum noſtro*, q.d. initio miſceamus ſermones de rebus mundi, quas mundani capiunt; ſed inde commodè traducamus ſermonem ad ea, quæ ad ſalutem animæ ſpectant, qui noſter eſt finis & ſcopus. Et S. Franciſcus Xauerius cum Indis & barbaris agebat quaſi Indus & barbarus, cum pueris quaſi repueraſcebat, cum militibus agebat de militia, cum agricolis de agricultura, cum mercatoribus de mercibus; itáque omnibus omnia factus omnes lucrabatur Chriſto. Ita quiſque ſua ineſcandus eſt eſca, ac ſuo capiendus hamo.

Porrò alij aliter hanc Gnomen explicant. Primò R. Leui, q. d. *Vecors prudentiam non amat, niſi quando eiuſdem inſcitia animúſque
C patefit: tunc enim tantummodo magnam vim eſſe prudentiæ arbitratur: ſed deinde ad ſapientiam acquirendam, animóque conſignandam non excitatur.* Sic & Vatab.

Secundò, Caiet. vertit: *Non volet ſtultus intelligentiam; quod ſi, ad detegendum cor ſuum,* Et eſt ſenſus, quòd ſtultus non ſtudet ad intelligendum: quod ſi ſtudeat ad intelligendum, ſtudet ad hoc vt detegat cor proprium, hoc eſt ad manifeſtandum aliis quod ipſe intelligit. Vana gloria itaque deſcribitur finis imprudentis, ſi ſtudet ad penetrandum aliqua intellectu. Abſolutè autem non placet illi intelligentia rerum, aut ſcriptorum. Hæc Caiet.

Tales ſunt qui nouas comminiſcuntur opiniones, ac veterum tritas ſanáſque ſenten-
D tias rident & explodunt: quod ſuperbiæ, æquè ac inſipientiæ eſt argumentum. Accedit Baynus: Aſſerit inquit, ſtultum non quærere ſapientiam ab amorem ſapientiæ, ſed duntaxat ad oſtentationem, vt cor ſuum manifeſtet, & vt doctus habeatur: alia de cauſa non volet ſapientiam. Sic enim in Hebræo legitur: *Niſi ob reuelationem cordis ſui.*

Tertiò, Caſſianus Collat. 14. cap. 17. ex Septuag. ſic legit: *Non opus eſt ſapientia vbi deeſt ſenſus: magis enim ducitur inſipientia*, ſicque explicat, q. d. via virtutis & perfectionis non eſt docenda apud impios & immundos: hi enim eius ſunt incapaces, eámque rident & ſubſannant, iuxta illud Chriſti: *Nolite dare ſanctum canibus, neque mittatis margaritas*

ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus ſuis, & conuerſi dirumpant vos. Matth. 7. 6. Hi ſenſus non ſunt improbabiles, nec huic loco incongrui.

VERS. 3. *Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit: ſed ſequitur eum ignominia & opprobrium.* Heb. *Cum venit impius venit etiam contemptus, & cum ignominia* (Pagn. *cum viro ignominioſo*) *venit opprobrium.* Aquila, Sym. Theod. *In veniendo impium venit contemptus.* Chald. *Quando venit impius in ſtultitia, venit & in ignominia & in opprobrio.* Syrus: *Venit ſuper eum ſtultitia & opprobrium & calumnia.* Septuag. conſonant cum vulgata. Habent enim: *Quando venerit impius in profundum malorum, contemnit: ſuperuenit autem ei inhonoratio & opprobrium.* Igitur τὸ *in profundum peccatorum* non eſt in Hebræo, ſed illud ſubaudierunt & ſuppleuerunt Sept. & Noſter. Tacitè enim continetur in voce *Impius.* Impius enim hic ſumitur in actu perfecto, ſiue completo. Igitur impius vocatur, qui non ſemel vel iterum ex infirmitate vel ignorantia in peccatum lapſus eſt, ſed qui aſſiduè ex malitia & impietate peccat, vt iam peccati callum obduxerit, qui ſanè in peccatorum profundum deuenit.

Iam varij variè explicant. Primò, ex Hebræo Aben Ezra: Cùm impius inquit, in lucem editur ſimul cum eo accedet contemptus, quo alios ludibrio habet, atque illis deſpiciendis opprobrium, quo illos appetet, ſimul aderit. Senſus autem eſt, ex contemptu opprobrium oriri, quemadmodum flagitium eſt anſa flagitij. Et R. Leui: Adueniente ſceleſto inquit, ſimul etiam contemptus adeſt, ſolemne enim illi eſt, vt alios floccifaciat. Præter contemptum verò & ignominiam, qua is notatur ob fœdas ignominioſáſque actiones, cæteris eadem contumelioſa affinget: maculas enim & probra, quibus ipſe laborat, cæteris etiam inuri curat.

Sic quoque explicant Ianſ. Caiet. Baynus, q. d. impius viros probos contemnit, eóſque ignominia & probro afficit obiiciens & affingens eis crimina, quibus ipſe obnoxius tenetur, vt ſcelerum & infamiæ habeat ſocios, quibus ſe tegat & tueatur. Vnde Nazian. in Iambic. de Spectac. ad Seleucum ait, impios ſatagere ſuam peccati ſcabiẽ aliis affricare; *Vt criminum plurimos ſocios habentes labes obtegant ſuas.* Et in Orat. 28. *Omnes impij* inquit *facilè adducuntur, vt vitia ſua de aliis partim ſuſpicentur, partim loquantur.*

Verùm noſtræ verſionis vulgatæ & Septuag. clarus planúſque eſt ſenſus, q. d. Impius quotidie creſcens in impietate, vnámque alteri, ac maiorem minori aſſiduè accumulans, tandem in profundum impietatis barathrum dilabitur; quo cum dilapſus eſt, iam contemnit omnia monita & monitores, omnia ſcelera & probra, omnem ingenuitatem & pudorem (vnde S. Athanaſ. ſerm. 4. contra Arrian. τὸ *contemnit* explicat *pudorem exuit*) omnia damna & pericula, omnia iura diuina & humana, omnia ſacra & prophana, adeóque omnes cælites & Angelos ipſúmque Deum, cuius tandem prouidentiam imò eſſentiam & exiſtentiam negat, iuxta illud Pſal. 13. 1. *Dixit impius in corde ſuo, non eſt Deus.* Vnde Hugo explicat: *contemnit* inquit *conſcientiam.* Lyran. *contemnit ſupplicia.* *Rurſus contemnit om-*

A *nem correptionem, veniam omnémque medicinam. Sed ſequitur eum ignominia & opprobrium*, quo ob aſſidua ſcelera fit infamis, imò dedecus ac probrum cæli & terræ, hominum & Angelorum, ac tandem fit pabulum gehennæ, æternúmque dæmonum ludibrium. Porrò impius omnia iam dicta contemnit, tum quia peccatis excæcatus non videt, nec æſtimat damna ſibi ex peccato imminentia, tum quia peccati dulcedine illectus totus in illud rapitur. Itaque vt liberius & ſuauius peccet metum cuiuſlibet mali, qui eum à peccato reuocare poſſet, abiicit, repellit & contemnit. Profundum ergo peccatorum, in quod ſe præcipitat, cauſa eſt contemptus. *Profundum peccatorum quod?*

Quæres, quodnam eſt hoc profundum peccatorum, quod impium adigit in contemptum, indéque in opprobrium & exitium? Varij variè B aſſignant: ex omnibus variorum expoſitionibus ordine diſpoſitis, gradus huius profundi & barathri conſtruam ex verbis & mente Patrum.

Primò ergo S. Chryſ. per profundum accipit peccandi conſuetudinem: hæc enim conſuetudo neceſſitatem quandam peccandi affert, qua fit vt homo quaſi impos ſui rapiatur in ſuas concupiſcentias, quibus vltro ſe totum mancipauit: quo fit vt omnia, quæ eum à peccato auocare poſſent, ſpernat & contemnat: perinde ac porci luto ſe obruentes & opplentes contemnunt omnem nitorem & puritatem, imò luto & ſordibus ſe oblectant & paſcunt. Audi S. Chryſ. Epiſt. ad Theodorum, qua eum lapſum in ſpem veniæ erigit, ſi caueat relapſum: *Tantùm* inquit *ne relabaris, ne excindas ſpes amplas, ne in te admittas quæ impiis accidunt. Nunquam enim peccatorum quamlibet exuberans copia in deſperationem conjicere ſo-* C *lita fuit, ſed cum illis impiam habere animam. Propterea Salomon non dixit ſimpliciter, Quiſquis venit in profundum malorum, contemnit: ſed nominatim, inquit, impius: quia illorum tantùm eſt ille morbus, poſtquam in profundum malorum deſcenderunt. Et hoc eſt quod non permittit eos reſpicere, neque eo reuerti vnde exciderant. Nam flagitioſa diſcrepatio perinde atque collarium incumbit in animæ ceruicem, & compellens oculos in terram demittere prohibet, ne ad dominum ſuum ſuſpiciat.* Audi eundem hom. 22. in Geneſ. *Impius cum in profundum ceciderit malorum contemnit: graue enim graue eſt, dilecti, capi laqueis diaboli: anima enim poſtea, quaſi in retibus comprehenſa trahitur, & ſicut ſus in luti volutabro immergitur; ſic & iſta à mala conſuetudine obruta, ne ſenſit quidem peccatorum ſuorum fœtorem.* Reſp. 1.

D Conſuetudo enim eſt quaſi lectus in quo ſuauiter peccator recumbit & indormit, vt nihil aliud guſtare vel ſentire videatur: imò eſt quaſi centrum, in quo planè conquieſcit & affixus eſt. Vnde pro profundum Græcè eſt βάθος, id eſt ima profunditas, quæ in circulo, puta in globo terræ eſt ipſum centrum. Primò ergo ſicut omnia grauia naturaliter feruntur in centrum, ſic peccator peccato aſſuetus & imbutus quaſi naturali impetu rapitur ad peccatum. Secundò, ſicut lapis in centro ſuo conquieſcit, ſic & peccator conquieſcit in peccati illecebra. Tertiò, ſicut centrum detinet res ſibi affixas, ſic conſuetudo peccati detinet peccatorem, vt in eo perſeueret vſque ad mortem & gehẽnam. Quartò, ſicut res in centro nullum ſentiunt motum *Peccatum q. centrum ob 4 analogias.*

vel impulſum, ſic peccator peccato aſſuetus nullum ſentit conſcientiæ remorſum, vel gratiæ excitantis impulſum. Conſuetudo ergo eſt primus gradus peccatorum, quibus gradatim ad imum profundi barathrique deſcenditur. Sequitur ſecundus.

2. Secundò, S. Athanaſ. ſerm. 4. contra Arrian. per profundum accipit cæcitatem mentis, quæ ex conſuetudine peccandi ſequitur. Peccatum enim iteratũ continuè magis magiſque excæcat mentem, vt non videat quod agit, nec malum à bono diſcernat, imò malum quod agit æſtimet eſſe bonum. Quare omne bonum illi contrarium contemnit, iuxta illud Epheſ. 4. *Vt iam non ambuletis, ſicut & gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei per ignorantiam, quæ eſt in illis propter cæcitatem cordis ipſorum, qui deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ, & in operationem immunditiæ omnis in auaritiam*, &c.

3. Tertiò alij per profundum accipiunt obdurationem, puta impudentiam, impœnitentiam, contumaciam & pertinaciam peccandi. Peccator enim cõ ſuetudine peccati excæcatus in peccando obduratur, fitque impudens, contumax & pertinax, vnde omnia alia ridet & contemnit, ita S. Iſidorus lib. 1. ſent. cap. 14. *Perpetrare flagitium aliquod* inquit, *mors animæ eſt: contemnere pœnitentiam, & permanere in culpa, deſcendere in infernum poſt mortem eſt. Ergo peccare ad mortem pertinet, deſperare verò in infernum deſcendere. Vnde & Scrip. ait: Impius dum in profundum malorum venerit contemnit.* Et Gratianus de Pœnitentia diſtinct. 1. can. 60. ex S. Greg. *Voluiſſent iniqui, ſi potuiſſent, ſine fine viuere, vt potuiſſent ſine fine peccare. Oſtendunt enim quia in peccato ſemper viuere cupiunt, qui numquam deſinunt peccare dum viuunt. Ad magnam ergo iuſtitiam iudicantis pertinet, vt numquam careant ſupplicio; qui in hac vita numquam voluerunt carere peccato.* Subdit deinde Gratianus. *Hinc Chriſtus ex perſona membrorum ait:* Non abſorbeat me profundum, *neque vigeat ſuper me puteus os ſuum; Quod S. Aug. exponit dicens: Puteus eſt humanæ iniquitatis profunditas, in quem ſi cecideris, non claudet ſuper te os ſuum, ſi tu non clauſeris os tuum: confitere ergo, & dic:* De profundis clamaui ad te Domine, & euades. *Claudet ſuper illum Dominus, qui in profundo contemnit, à quo mortuo, velut ab eo qui non ſit, perit confeſſio. Hinc idem Propheta ait: Introite portas eius in confeſſione, oſtendens ad portas miſericordiæ non niſi per confeſſionem peccati aliquem poſſe pertingere:* Hinc & S. Hieron. in Ezech. 1. per *profundum* peccatorum accipit amiſſionem conſcientiæ & ſynderesis: *Conſcientiam* inquit, *cernimus præcipitari apud quoſdam & ſuum locum amittere, iuxta id quod ſcriptum eſt: Impius cum in profundum peccatorum venerit contemnit.* Contumacia ergo eſt tertius peccatorum gradus. Sequitur quartus.

4. Quartò, S. Bern. de gradibus humil. per profundum accipit Dei contemptum, quem parit obduratio & contumacia. Cor enim durum nec homines timet nec Deũ reueretur. Sic enim ait gradu 11. *Poſt decimum itaque gradum, qui rebellio dictus eſt, expulſus vel egreſſus de monaſterio ſtatim excipitur ab vndecimo. Et nunc ingreditur vias, quæ videntur hominibus bonæ, quarum finis (niſi fortè Deus eas illi ſepierit) demerget eum in* A *profundum inferni, id eſt in contemptum Dei. Impius ſiquidem cum venerit in profundum malorum contemnit.*

Sic & Hugo multa conglomerans: *profundum peccatorum* inquit *dici poteſt contumacia, pertinacia, defenſio, iactantia, deſperatio, præſumptio, excæcatio, intellectus, corruptio affectus.* Vbi nota quatuor huius profundi dimenſiones. Altitudo enim eſt iactantia, cum quis de malefactis ſuis quaſi benefactis glorìabundus exultat; huic oppoſita profunditas eſt deſperatio veniæ & ſalutis; longitudo eſt conſuetudo peccandi; latitudo eſt præſumptio de Dei miſericordia.

Quintò, Beda & S. Cæſarius Arelat. hom. 13. de Pœnit. per profundum accipiunt deſperationem, B quam parit obduratio Deique contemptus. Audi Bedam. *Qui longis peccatorum tenebris inuolutus ſemel de luce deſperat, iam ex deſperatione contemnit, id eſt paſſim ſibi peccandi fræna relaxat: Sed talis opprobrium futuræ damnationis nulla ratione euadit, quem abyſſus ſua iniquitatis nulla diuini timoris memoria cohibuit.* Audi S. Cæſareum: *De multitudine*, inquit, *peccatorũ deſperatio naſcitur, & ex deſp. ratione abſque vlla reuerentia peccatorum fræna laxantur, & impletur illud quod ſcriptum eſt: Impius cum venerit in profundum peccatorum, contemnit.* Audi & Auctorem imperfecti hom. 40. in Matth. *Homo qui graue facit peccatum, dum non habet amplius quod iam ſperet in Deum, peiora committit dicente Salomone:* C *Cum venerit impius in profundum malorum, contemnit. Sicut enim infirmus, donec mediocriter habet aliquam paſſionem, & ſperat ſe poſſe curari, ſeruat ſe à nociuis eſcis: ſi autem intellexerit inſanabilem ſe eſſe, iam non ſibi parcit; ſic & homo donec mediocriter peccat, & ſperat ſalutem, quantumcumque poteſt obſeruat ſe à malo: ſi autem grauiter peccando cœperit deſperare, iam nihil dubitat facere, quaſi qui iam peccatis ſuis vincit iudicium Dei: neſciens miſer, quia ſicut in bono gradus ſunt gloriarum, & vnuſquiſque ſecundùm menſuram boni ſui accipit gloriam; ſic & in malo gradus ſunt pœnarũ, & vnuſquiſque ſecundùm menſuram mali ſui accipiet pœnam. Sicut enim infinitus eſt Deus in retributione bonorum, ſic infinitus eſt in retributione malorum.* 5.

Collige iam hoſce gradus peccatorum, & ex D ijs ſcalam, qua rectà deſcenditur in tartara, conſtrue, nimirum peccator ex peccato deſcendit in primum profundi gradum, qui eſt conſuetudo peccandi: ex eo deſcendit in ſecundum, qui eſt cæcitas mentis: ex eo in tertium, qui eſt contumacia: ex eo in quartum, qui eſt Dei contemptus: ex eo in quintum, qui eſt deſperatio: ex eo in ſextum, qui eſt gehenna & vita gehennalis. Similibus, ſed contrarijs virtutum gradibus ſcandunt iuſti in altum, puta in ſummum cœlorum: ex vna enim virtute aſcenditur ad aliam: inde in earum conſuetudinem: inde in animi obfirmationem: inde in certam ſalutis fiduciam: inde in conſtantem Dei amorem: inde in perſeuerantiam iugémque vnionem cũ Deo: inde ad Deum Deique fruitionem in cœlũ, iuxta illud: *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.* Pſal. 85. 8.

Sextum & imum profundi peccatorum eſt ipſe infernus vitáque infernalis, quam parit deſperatio. Deſperati enim agunt vitam infernalem, viuúntque quaſi dæmones & damnati; imò ſubinde vident dæmones ac locum ſibi cũ 6.

eis in gehenna deſtinatum, vti vidit Theodorus, Chryſaorius, & Iconienſis ille apud S. Greg. 4. Dialog. 38. Hi tandem quaſi perditi contemnunt omnia, peierant, blaſphemant & abominanda perpetrant.

VERS. 4. *Aqua profunda verba ex ore viri: & torrens redundans fons ſapientiæ.* Pro *torrens* Heb. eſt נחל *nachal*, quod tam fluuium quàm torrentem ſignificat; malè aliqui ſtagnum vertunt. Aquila vertit φλέψ, ideſt *vena.* Pro *redundans* Heb. eſt נבע *nobea*, quod Septuag. vertunt ἀναπηδῶσι ideſt *ſcatunt.* In multis codicibus eſt ἀναπηδῶν, ideſt *proſiliens* Theodot. ἀνομβρῶν, ideſt *redundans.* Aquila & Symmac. ἀναβλύζων, ideſt *erumpens.* Vnde Chald. vertit: *Aqua profunda os viri, torrens redundans fons ſapientiæ.* Septuag. Rom. & Complut. *Aqua profunda ſermo in corde* B *viri: flumen autem ſcaturit & fons vitæ.* Verum pro *vitæ* cum Hebræis, vulgata, Chaldæo, Aquilo, Symm. Theodot. & cæteris omnibus legendum videtur *ſapientiæ.* Vnde Auctor Catenæ Græcor. Sic ex Septuag. clarè legit & explicat: *Doctrina quæ in iuſti viri corde continetur, eſt veluti aqua profunda: eadem eſt quaſi fluuius ſcaturiens ac fons vitæ. Cognitio qualis mente comprehendi non poteſt, latet in pectore viri ſecundùm Deum ambulantis, quæ hoc loco fons vitæ, alibi fluuius pacis appellatur. Aut quæ dicis huc tendunt: Quando quiſpiam ſapientiæ verbum in cordis fundo vſque cuſtodit, neque cum aliquo illud communicat, efficitur in eo fluuius ſcaturiens, hoc eſt magnus & profundus. Poteſt autem fons vitæ de vno nonnumquam verbo fluuium producere.* Aliter. *Fluuius ſcaturiens eiuſ-* C *modi eſt, qui terram ſubiectam irrigat, largéque inebriat, & ad fertilitatem & vbertatem præparat.*

Hinc liquet per virum hic accipi prudentem & ſapientem. nam vt ait R. Salomon Heb. איש *iſch*, ideſt *vir*, in Scrip. fortem ſtrenuúmque ſignificat, atque ob prudentiam & fortitudinem magnum & excellentem.

Nonnulli ex verſione Septuag. Rom. & Complut. cenſent hîc verba ſapientium comparari aquis triplicibus, ſcilicet 1. aquis profundis fluminis. 2. torrenti redundanti. 3. fonti ſcaturienti, q. d. Sapientum alius orationem vberem & affluentem fluminis inſtar ingentis effundit; ſicut olim S. Hieronymus S. Hilarium, *eloquentiæ Chriſtianæ Rhodanum* appellauit: Alius tanquam riuus ſermonem voluit; alter demum ve- D lut fons verba emittit: Sic Plutarchus in Pericle, Demoſtheni orationis flumen tribuit, Iſocrati riuum accommodat, Æſchini fontem adſcribit: Sic inter Chriſtianos S. Chryſoſtomus quaſi flumen vberem & copioſam orationem noluit, Nazianzeni eloquentia riuum imitatur, ac demum Baſilij ſermo fontem perenniter fluentem repræſentat.

Rurſum vnus idémque ſapiens pro varietate loci, temporis & perſonarum nunc ſe effundat copioſè & grauiter vt flumen, nunc temperatè vt torrens, nunc ſubmiſsè vt fons, de quo S. Aug. lib. 4. de Doctrina Chriſt. 19. *Et tamen* inquit *cum doctor debeat rerum dictor eſſe magnarum, non ſemper debet eas granditer dicere, ſed ſubmiſsè cum aliquid docetur, temperatè cum aliquid vituperatur ſiue laudatur: Cum verò aliquid agendum eſt, & tamen ad eos loquimur, qui hoc agere debent, nec tamen volunt, tunc ea quæ magna ſunt, di-* A *cenda ſunt granditer, & ad flectendos animos congruenter.* Si ſecus fiat, dicere licebit quod de Anaximene perorante dixit Theocritus, teſte Stobæo ſerm. 34. *Incipit verborum flumen, mentis gutta.*

Verùm quia Heb. Chald. Aquila, Symm. Theod. cæteríque omnes, quin & Septuag. in Catena Græc. bimembrem faciunt hanc ſententiam, vti paulo ante oſtendi, & pro *fons vitæ* habent *fons ſapientiæ*, ac tollunt τὸ *&*, quod Septuag. Rom. & Complut. interijciunt inter flumen ſiue torrens & fons; hinc genuinus ſenſus eſt, vt poſterius hemiſtichium explicet prius, eiúſque cauſam & originem aſſignet, q. d. verba manantia ex ore ſapientis, ſunt ſicut aqua profunda fluminis vel torrentis: quia cor ſapientis eſt ſicut vena vel fons ſapientiæ profundus, qui iugiter manat ſapientiam, ſicut fons iugiter effundit aquam, quæ ſenſim collecta efficit torrentem vel fluuium. Cauſa enim cur verba ſapientis ſint copioſa & profunda eſt, quia manant ex corde profundo ac ſapientiæ pleno, q. d. mens profunda ſapientis profundam eructat ſapientiam inſtar fontis profundi, copioſi & perennis. Sicut enim in alpibus videmus fontes ſcaturire aquas largas, & ex iiſque collectis oriri Rhenum, ænum, Mænum alióſque fluuios; ac ſimili modo ex Parnaſſo monte oriri Bactrum, Choaſpem, Araxem, Tanaim & Indum ait Ariſt. lib. 1. Meteor. cap. 1. Sanè in Alpibus vidi ex altiſſimis montibus collectas aquas, in ſubiectas valles magna copia & fragore ruere, ilicóque efficere torrentes & fluuios ingentes, qui homines equos & currus ſorbeant præſertim in hyeme. Sic pariter mens ſapientis eſt vena & fons perennis iugiter ebulliens ſermones ſapientes, qui proinde copioſi ſunt & profundi, vt iam torrentes & flumina ſapientiæ eſſe videantur. Ita Salomonē explicat Siracides Eccleſ. 21. 16. *Scientia ſapientis tanquam inundatio abundabit: Et conſilium illius ſicut fons vitæ permanet.*

Igitur verba ſapientiæ & ſapientis comparantur aquis profundis fluuij vel torrentis: cor verò ſiue mens comparatur venæ ſiue fonti, ex quo hæ aquæ ſcaturiunt. Sapiens eſt flumen ſapientiæ.

1. Primò, quia ſicut fluuius manat ex fonte, ſic verba oris ex corde. Hinc fons dicitur à fundendo, ait Feſtus, quòd fundat aquas. Dicitur & vena. Sicut enim vena eſt ſanguinis conceptaculum, dicitúrque à veniendo, quòd ex ea veniat, & per eam permeet ſanguis in totum corpus: Sic & ex fonte velut vena venit aqua, & in terras compóſque permeat. Græcè vena dicitur φλέψ à φλύειν, id eſt redundare, quòd ſanguine vel aquis plena ſit & redundet. Quod ergo vena ſiue fons eſt fluuio, hoc cor eſt ori & verbis, ſcilicet eorum origo & ſcaturigo, q. d. verba ſapientis non in ore, ſed in corde naſcuntur: quia ex imo cordis manant, adeóque ex abundantia & profunditate cordis profluunt inſtar fluminis, ex fonte ſcaturientis & iugiter profluentis. Secundò, ſicut fons nunquam areſcit, ſed perennes fundit aquas: ſic cor ſapientis perennes fundit ſapientiæ doctrinas. ita Aben Ezra: *Verba ſapientis* inquit *ſunt velut aquæ profundæ, quæ pellucidæ ſunt: qua ratione enim torrens aſſiduè aquas ebullit, ita ſcaturigo ſapientiæ in viro ſapiente exhauriri nequit.* Tertiò, 2. 3.
ſicut aquæ fluuij vel torrentis ex iugi fonte ma-

nantes ſunt copioſæ, ideóque profundæ: Sic & A
dogmata ſapientis manantia ex corde ſapienti
ſunt copioſa & profunda. Vnde Tigur. vertit:
Verba oris viri velut aquæ profundæ ſunt, & fons
ſapientiæ velut vberrimum flumen, ideſt inquit
Vatab. *Vt aquæ profundæ exhauriri non poſſunt,*
ſic nec viri ſapientis verba vnquam deficiunt, imò
4. vt ait R. Leui, eorum vim finémque non facilè
eſt aſſequi, nec eorum arcana penetrare. Quartò,
ſicut ex fonte quantum aquæ effluit, tantundem
aliunde affluit: ſic & cor ſapientis quo plura
eructat, eo plura percipit: quo enim plura ex
illo profluunt, eo plura ſuperſunt quæ ex illo ef-
5. fluere poſſint, ait R. Leui. Quinto, fons ſuam
concham primò implet, deinde redundantem
aquam diffundit, aliíſque communicat: Sic &
ſapiens primò mentem ſuam, deinde aliorum
ſapientia imbuit, iuxta illud S. Bernardi: *Doctor*
ſit concha, non canalis, qui nihil aquæ ſibi retinet,
6. ſed totum quod recipit effundit. Sextò, ſicut B
fluuius ſupernè patulas habet aquas, quas omnibus
communicat, infernè verò profundas,
quas nulli niſi vrinatores penetrant: Sic & ſapiens
vulgaria omnibus communicat, arcana verò ſapientiæ
paucis reuelat, vt cum S. Paulo paruulis
det lac ad potandum, & ſapientibus
ſapientiam loquatur in myſterio. ita Beda. Se-
7. ptimò, ſicut aquæ ex venis & fontibus manantes
per occultos viarum flexus, meatus &
mæandros percolantur, vt ſuam amaritiem, ſalſedinem,
craſſitiem aliúdue vitium deponant:
Sic & verba ſapientis per varias mentis & rationis
meditationes, conſiderationes & examina
percolantur, vt antequam ad os veniant, omnem
amaritudinem, turbationem, iram, inconcinnitatem
deponant, síntque ſuauia, grata,
prudentia, &c. Inſuper ſicut aquæ fontium dū C
per venas auri, argenti, ferri, vitrioli, ſulphuris
&c. tranſeunt, horum mineralium vim imbibūt,
quo fit vt calculo, hydropi, inflammationibus
&c. medeantur, vti faciunt fontes Puteolani,
Spadani, Aquenſes: Sic pariter verba ſapientum
per venas meditationum de humilitate, patientia,
manſuetudine, charitate, feruore tranſeuntia,
harum virtutum vim ſugunt, fiúntque humilia,
patientia, manſueta, beneuola, feruida.
8. Octauo, ſicut fons ex orificio exiguo leniter
modicam fundit aquam, quæ continua effuſione
augeſcens creſcit in flumen: ſic pariter ſapientiæ
doctor leniter per modica præcepta docet
ſapientiam, ne eorum multitudine & pon- D
dere rudem diſcipulum obruat, ſed ſenſim plura
& plura illi inſtillans, tandem omni ſapientia inſtar
fluminis eum imbuit & replet. Idipſum eleganti
ſimilitudine pluuiæ vehementis, ſiue imbris
ac lenis, ſiue ſtillicidij repræſentat S. Greg.
Nazianz. Orat. 15. de Plaga grandinis: vehemens
enim nimbus ſegetes ſternit, & ilico deficit:
lenis verò ſegetes fouet, & perdurat. idem
facit doctrina nimia & modica, ſiue placida &
lenis.

VERS. 5. *Accipere perſonam impii non eſt bonum* (ideſt, eſt peſſimum & nefarium, ait R. Leui eſt Mioſis) *vt declines à veritate iudicii.* Heb. *Ad deiiciendum iuſtum in iudicio.* Chald. *Neque declinare à iudicio contra iuſtum.* Syrus: *Neque etiam peruertere iudicium in iuſtum.* Septuag. *Admirari perſonam impii non bonum, neque ſanctum declinare iuſtum in iudicio.* Pro *accipere* Heb. eſt נשא *ſeet*, quod Caiet. vertit *eleuare perſonam*. Septuag. *mirari vel ſuſpicere.* Aquila, Symmac. Theod. *ſumere.* Noſter *accipere.* Alij *ferre* vel *portare.* Omnia eodem redeunt. Qui enim perſonam impij, quia potens, vel diues, vel amicus, vel magnificus eſt reueretur, ſuſpicit, eleuat & admiratur, hic illius litem & cauſam accipit & eleuat quaſi æquiorem & meliorem, ac vice verſa cauſam iuſti contra impium iuſtè litigantis in iudicio deprimit & condemnat. Vnde R. Leui: *Nefarium eſt* inquit, *vt criminoſi ratio habeatur in iudicio, quo inſons iudicio perturbato cauſa cadat: ſi enim iudex ſceleſtum in iudicio honore proſequatur, iuſto os obſtrui contingit, ne opportuna reſpondeat, cum ſibi perſuadeat, iudicis animum parti ſecum in iudicio aduerſanti fauere.*

Graue eſt hoc ſcelus. Primò, quia iuſtitiam, quæ baſis eſt Reipublicæ, euertit. Vnde S. Ambroſ. ſuper Malachiam: *Inter omnia* ait *peccata ſacerdotum illud eſt maximum, quod non cauſas, ſed perſonas conſiderant, & deſpecto iuſto paupere iniuſtos diuites honorant.* Et S. Bern. lib. 2. de Conſid. ad Eugenium Pontif. *Non parui* inquit *te reum peccati exiſtimes, ſi facies peccatorum ſumis, & non potiùs cauſas iudicas meritorum: eſt enim vitium, cuius ſi te immunem ſentis, inter omnes quos noui ex his qui Cathedras aſcenderunt, ſedebis, me iudice, ſolitarius, quia veraciter, ſingularitérque leuaſti te ſupra te. Huius calliditſſimæ vulpeculæ magnorum neminem comperi ſatis cauiſſe verſutias.* Acceptio perſonæ graue ſcelus 1.

Secundò, quia Dei & Chriſti, cuius iudex vicarius eſt & officium gerit, iudicium peruertit. Deus enim & Chriſtus omnibus tam pauperibus quàm diuitibus æquum & æqualem ſe exhibet, & *cæleſtem gratiam* ait S. Cyprian. lib. 1. epiſt. 1. *æqualiter omnibus diuidit ſine ſexus varietate, ſine annorum diſcrimine, ſine acceptione perſonæ.* Quare vt ait S. Hieron. ſuper Amos: *Quicumque conſanguinitate vel amicitia, vel è conuerſo hoſtili odio vel inimicitiis in iudicando ducitur, peruertit iudicium Chriſti.* Ille enim ſummus eſt Iudex, ac proinde ad eum pertinet omne iudicium: quare cæteri iudices, cum vice Chriſti iudicent, ſi iuſtitiam peruertant, Chriſti iudicium peruertunt. 2.

Tertiò, quia graue dant ſcandalum toti Reipublicæ, faciúntque vt homines auaritiæ & iniuſtitiæ ſtudeant, quam vident ab eis honorari & præponi, potiùs quàm modeſtiæ & iuſtitiæ, quam vident ab eis poſtponi & deprimi. Vide dicta Iacobi 2. v. 1. 3.

Labia ſtulti miſcent ſe rixis, & os eius iurgia prouocat. Heb. *Labia ſtulti veniunt in litem* (vel *cum lite*) *& os eius ad percuſſiones vocabit.* Aquila, *ducunt eum in litem.* Symm. *in rixam.* Sept. *Labia ſtulti ducunt eum in malum, & os eius audax mortem inuocat.* Hebræum ריב *rib* ſignificat primò *litem*, 2. rixam, 3. iudicium. Vnde Chald. vertit: *Labia ſtulti adducunt eum in iudicium, & os eius perducit eum ad rixam.* Et Syrus: *Labia ſtulti ingrediuntur iudicium, & os eius adducit eum ad mortem*, q. d. Stultus ſuo imprudenti, procaci, maledico ſermone, ſuis probris, calūniis & ſannis efficit, vt ab eo quem læſit vocetur in ius, ibique à iudice condemnetur ad mulctam, & ſubinde ad mortem. VERS. 6.

Noſtræ vulgatæ verſionis, quæ optimè vim hebraicæ phraſis expreſſit, ſenſus eſt, q. d.

ſtultus ſicubi rixam & rixantes audiat, ilico accurrit ex leuitate, curioſitate & ſtultitia, iiſque ſe immiſcet ſpecie quidem, vt pacem inter eos conciliet, reuera autem vt rixas adaugeat, eáſque in ſe concitet. Cum enim imprudens ſit, facilè aliquid effutit, quod rixantes pungat, & rixam acuat. Rurſum cum affectibus ducatur, facilè in alteram partem inclinat, ciúſque cauſam fouet; quare aduerſam contra ſe prouocat. Inſuper cum ipſe petulans ſit, contentioſus & rixoſus, rixis gaudet, eáſque vel ſuſcitat, vel ſuſcitatas promouet, vt tandem vix ſopiri queant. Magnæ enim ſapientiæ & dexteritatis eſt, lites & rixas ſedare. Ad hoc enim opus eſt, vt vtramque partem tam offendentem quàm offenſam, æqua & congrua ratione mitiget & componat; quod difficile eſt. Nam ſi offenſæ ius tueatur & offendentem iniuriæ arguat, eam magis irritabit. Rurſum difficile eſt ita inter duos medium intercedere, vt in alterutram partem non inclines, ſed vtrique te indifferentem & æquabilem oſtendas: quare idipſum præſtare non ſtulti, ſed viri prudentis eſt. Sic videmus homines temerarios, audaces & pugnaces ad rixas conuolare, ſicut muſcæ conuolant ad mel, itaque eas accendere cum ſua æquè ac aliorum ſtrage. *Stultus* inquit Lyran. *rixantes ad maiora iurgia incitat, ſicut ille qui canes incitat ad mordendũ ſe inuicẽ.* Pro *iurgia* enim heb. eſt, מהלמות *mahalumot*, ideſt plagas, percuſſuras, pulſationes, ſicut faber cudendo malleo pulſat incudem. Vnde Vatab. vertit: *Os eius ad pugnas prouocat.* R. Salomon vertit *verbera: ſtultus* inquit *opifex eſt ſibi vt verberetur.* Aben Ezra: *Stultus* inquit *ad litem adducitur propter percuſſiones & verbera, hoc eſt quod conclamaris ad ſocium percutiendum plagiſque afficiendum. Quare os eius erit contritio, ideſt ſibi ipſi exitium accerſet.* Et R. Leui: *Stulti os lites diſſidiáque ſerit, cum non niſi calumnias contumeliáſque effutiat, idémque plagas grauiáque verbera in ſe cõcitat, quibus vir perdatur*, quæque cædes & mortem, vt vertunt Septuag. tam ſibi quàm alijs afferant.

VERS. 7. *Os ſtulti contritio eius, & labia ipſius ruina animæ illius.* Pro *contritio* Heb. eſt מחתה *mechitta*; quod tam terrorem quàm contritionem & confractionem ſignificat. Vnde Aquila, Symm. & Theod. vertunt πλῆξις ideſt *pauor*. Chald. *formido*. Tigur. *Os ſtulti ſibi terrori eſt*, ideſt terribiles angores, pericula & pœnas ſibi creat. Pro *ruina* Heb. eſt מוקש *mokes*, ideſt, laqueus, vt vertunt Septuag. Chald. Pagn. Vatab. & alij. Syrus: *illaqueat ſeipſum labiis ſuis.* Aquila, Symm. & Theod. vertunt σκῶλον ideſt, offendiculum, quale eſt ſcandalum in muſcipula, quod dum mus euertit incautè, ſeipſum in muſcipula collidit & ſuffocat. Similiter facit ſtultus loquax. Cohæret hic verſus cum præcedenti, eúmque explicat, q. d. Os ſtulti iurgia, & vt Hebr. eſt, verbera tam ſibi quàm alijs prouocat: quo fit vt ipſe ore ſuo, ideſt ob verba ſtulta & rixoſa oris ſui vapulet & conteratur, ac ob ea quæ temerè & inconſultè labijs ſuis effutijt, ruinam animæ, ideſt vitæ; vel animæ, ideſt ſibi ipſi paret ac laqueum, quo capiatur & ſtranguletur tum in corpore tum in anima, iuxta illud: *os quod mentitur occidit animam.* ita Lyran.

Aliter Caiet. Os ſtulti, inquit, eſt contritio, ideſt conterit, frangit & elidit ſeipſum, dum vt ſua falſa & ſtultiloquia quæ effutijt, tueatur, cogitur contradictoria aſſerere: ijs ergo ipſe ſeſe illaqueat & implicat, quibus ſe expedire nequit. Huic gnome ſimilis eſt illa Pſalm. 13. 3. *Contritio & infelicitas in vijs eorum.* Actiua ſcilicet, q. d. impij toti ſunt, vt alios ſecum conterant, & infelicitate ſiue calamitate afficiant; quia *viam pacis non cognouerunt*: quia ſcilicet oderunt viam pacificam, quietam & pacatam. Et illa hic cap. 14. 3. *In ore ſtulti virga ſuperbiæ.* Et illa cap. 17. 11. *Semper iurgia quærit malus: angelus autem crudelis mittetur contra eum.*

Verba bilinguis quaſi ſimplicia: & ipſa perueniunt vſque ad interiora ventris. Pro *bilinguis* Heb. eſt. נרגן *nirgan*, ideſt ſuſurronis, adulatoris, murmuratoris, qui palam laudat, occultè detrahit ſeminátque diſcordias, delatoris & infamatoris, qui infamiam ab vno ad alium defert. Pro *ſimplicia* Heb. eſt מתלהמים *mitlahamim*, quod nomen non reperitur niſi hic & cap. 26. 22. vbi Sept. vertunt *ſermones aſſentatorum* (Græcè κερκώπων, ideſt caudatorum, cauda blandientium) *molles: hi verò percutiunt interiora viſcerum.* Aquila, *verba ſuſurronis decipientia.* Symm. *Verba murmuratoris obiter dicta.* Theod. *Verba aſtuti quaſi ſimplicia.* R. Emanuel *quaſi blanda.* VERS. 8.

Recentiores מתלהמים *mitlahamim* cenſent per Metatheſin poſitum pro מתהלמים *mithallamim.* Vnde Caiet. Pagnin. & alij vertunt: *Verba ſuſurronis tanquam percuſſiones vel tanquam vulnera* (הלם *halam* enim ſignificat percutere, conquaſſare, contundere) R. Salomon, *ſunt quaſi contuſiones & verbera.* Vatab. *Sunt tanquam vulneratorum*, ideſt *eorum qui ſimulant ſe percuſſos & vulneratos, hoc eſt ſunt lenia vt decipiant.* Pagnin. ex Arabica lingua vertit: *Verba bilinguis quaſi abſorpta vel occulta.* Sic & Aben Ezra: *Sunt*, inquit, *veluti verba abſcondita & inuoluta: verba tanquam fraudantis.* Chald. *Verba ſuſurronis dolore afficiunt illum, & deducunt illum in profundum inferni.* Syrus: *Verba malefici deijciunt illum in malum: eadem illum deducunt ad manſiones miſerorum.* Iam

Primò, R. Leui *nirgan*, ideſt bilinguem, vertens delatorem ſic explicat: Delatoris ſermo, qui gratis conqueritur, nec iniuriam paſſus lamentatur, compactus eſt ad normam eorum, qui ſe vulneratos, & mancos præſeferunt, quo faciliùs aliorum pietatem in ſe excitent. Hæc ergo verba ita grauia ſunt eis, in quos pronuntiantur, vt animi recondita penetrent, menſque ob illa vehementer angatur; grauiſſimum enim eſt, ſi turpe aliquid dixiſſe, feciſſéue inſimuletur, cuius prorſus inculpatus & neſcius ſit.

Secundò, Septuag. pro *nirgan*, ideſt *bilinguis*, vertũt κερκώπων, ideſt caudatorum, hoc eſt verſutorum, quales ſunt adulatores. Auctor Catenæ Græc. putat alludi ad vulpes, quæ per κέρκον, id eſt caudam tegunt ὦπα, ideſt faciem, vt fingant ſe dormire, eáque ratione ad ſe ſimplices alliciant aues, eáſque capiant & deuorent: ſimilia enim fingunt verſuti & adulatores, vt alios comprehendant & perdant. Alij putant alludi ad canes, qui cauda blandiuntur heris, vt eſcam emendicent: ſic enim blandiuntur diuitibus adulatores, vt opes emungant. Alij cenſent alludi ad ſimias caudatas, quæ proinde cercopitheci vocantur,

vocantur, iuxta illud Martialis: *Si mihi cauda foret, cercophitecus eram.* Sicut enim ſimiæ imitantur geſtus hominum, ſic adulatores imitantur geſtus & mores amicorum, teſte Plutar. lib. de differentia adulatoris & amici. Notus eſt Apologus ſimiæ Æſopicæ, quæ cum ob ſuas ſtrophas mimicóſque geſtus mulctata eſſet cauda, vt ſuum hoc probrum obtegeret, imò ſuum dedecus in publicum decus commutaret, verſutè conata eſt perſuadere cæteris animalibus, vt ſibi caudam velut inutile & indecens corporis pondus reſecarēt. Vnde cercopiſſare idem eſt quod adulari. ita Cælius lib. 11. cap. 33. Hinc prouerbium, *Cercopum cœtus,* pro conuentu verſutorum & impoſtorum. Narrant enim Cercopes quoſdam in Epheſo fuiſſe notæ fraudulentiæ viros, qui ſuis dolis conati ſunt Ioui imponere, vnde & perperi ſunt dicti, quos proinde deprehēſos Melampygus, ideſt Hercules vltor ſuſpēdit capitibus deorſum demiſſis. Verba ergo adulatoris ſunt triplicia, ideſt videntur candida, vera, ſincera, blanda & lenia inſtar olei, ſed vehunt ſecum venenum, quod citò penetrat intima corporis & cordis. Tradunt enim Medici venenum oleo inditum, olei lenitate & lubricitate vectū, ilico in intima corporis perſuadere. Verè S. Aug. in pſal. 59. *Falſa* ait *laus adulatoris & ſimulata dilectio, rigidas mentes à rigore veritatis emollit.*

Rurſum verba adulatoris ſunt quaſi vulnera, ideſt non verè vulnera, ſed videntur quaſi eſſe vulnera, quia adulator vt ſe fingat amicum, libertatem induit, liberéque ſubinde carpit vitia amici cui adulatur, ſed hypocriticè, ideóque molliter & eneruiter carpit. ita Plutar. loco iam citato. *Numquam* inquit *magis adulantur quàm cum videntur obiurgare, verberare & liberè loqui.* Et rurſum: *Sicut puluinaria mulierum quando videntur reniti & obſiſtere capitibus, cedunt magis & accommodant ſeſe, ſic libertas adulatoris tumet quidem, ſed in ſe recipit inclinantem.*

Tertiò, optimè per nirgan, ideſt bilinguem, accipias detractorem & ſuſurronem: huius enim verba ſunt quaſi verbera & vulnera, quia initio dum ſimpliciter dicuntur, videntur eorum detractiones leues eſſe liuores, imò videntur eſſe verba *percuſſorum,* quaſi hæc amici vitia cor ipſorum percutiant, & compaſſione vulnerent: at vbi exaggerantur & amplificantur, menti audiētium aculeum infigunt, qui deinde ab eis ruminatus & ſæpius conſideratus, intima ventris, id eſt cordis & mentis peruadit, vt amicum paruifacere incipiant, ac tandem faſtidiant & odio proſequantur, q. d. intimam eius animam ſauciat, lædit & pungit. Rurſum verba ſuſurronis ſunt ſimplicia, ideſt videntur ſincera, nuda, candida, ex candore & amore profecta, at malignitatem odij, infamiæ & noxæ deriuāt in intima cordis. Dum enim fingunt ſe ex pietate & compaſſione narrare vitia proximi, dictis ſuis fidem conciliant, magíſque ea menti audientium infigunt, vt is ea credat, & eum cui detrahit vilem & infamem æſtimet; quare eorum verba quæ videntur ſimplicia, reuera ſunt verbera & mallei, qui intima cordis verberant & contundunt: חלמות *halmut* enim eſt malleus, vnde *mirhallamin,* ſunt malleationes, ſiue percuſſiones & contunſiones, quæ malleo fiunt. Audi S. Bern. ſerm. 24. in Cant. *Alij,* inquit, *quodam ſimulatæ*

A *verecundiæ fuco, malitiam, quam retinere non poſſunt, adumbrare conantur. Videas præmitti alta ſuſpiria, ſicque quadam cum grauitate & tarditate, vultu mæſto, demiſſis ſuperciliis & voce plangenti egredi maledictionē & quidem tanto perſuaſibiliorē, quanto creditur ab his qui audiunt, corde inuito, & magis condolentis affectu, quam malitiosè proficiſci: doleo, inquit, vehementer pro eo, quod diligo eum ſatis, & numquam potui de hac re corrigere eum.* vide ſequentia.

Salomon de more concinit Siracides Eccleſ. 28. 15. *Suſurro* inquit *& bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habentes,* &c. vbi multis hoc vitium inſectatur. Et cap. 2. 14. *Væ duplici corde & labiis ſceleſtis:* bilingues enim ſunt bicordes inſtar perdicum Paphlagoniæ, quæ teſte Plinio lib 11. cap. 37. duplex habent cor: ſimili enim modo ſuſurrones vnum cor: habent

B in pectore, alterum in ore dum aliud cōgitant, aliud loquuntur: ſic viciſſim aliam habent linguam in præſentia amici, aliam in abſentia, dum præſentem laudant, abſentem vituperant. Vide vtrobique dicta: illa enim hic non repeto, ne actum agam.

Pigrum deijcit timor: animæ autem effeminatorum eſurient. Hic verſus non eſt in Hebræo, nec in latinis Complut. alijſque nonnullis. Extat tamen in Romanis: tranſcriptus eſt ex Septuag. qui ſequentem verſum Hebræum ancipitem, vt dupliciter verti poſſit, duplici ſententia expreſſerunt. Heb. enim מתרפא *mitrappe* & pigrum, & eum qui medetur, vt verſu ſequenti vertunt Septuag. ſignificat: alioqui hic verſus in re & ſenſu conſentit cum ſequenti, eiúſque videtur

C paraphraſis. Piger enim eſt mollis & diſſolutus, qui proinde opera ſua diſſipat, ideóque ad egeſtatem & eſuriem redigitur.

Senſus ergo eſt, q. d. timor laboris conſternat pigrum, eumque facit effeminatum, vt inſtar feminæ fugiat, horreátque laborem, ac ſectetur otium: quare ob inertiam conciliat ſibi pauperem & eſuriem. Vnde Auctor Catenæ Græc. *Vir* ait, *qui voluntate & ſtudio mulier eſt, virtutem quæ animam nutriat, numquam aſſequetur.*

Pro *effeminatorum* græcè ἀνδρογύνων, q. d. virorum feminarum, ſiue qui ex viris in feminas degenerant: Androgyni enim ſunt hermaphroditi, qui vtrumque habent ſexum, feminæ & maſculi, vt idem ſimul vir ſit & mulier, ideóque ſemiuir, effeminatus, mollis & pathicus; quales in Africa eſſe, qui dextram mammam ha-

D bet virilem, ſiniſtram muliebrem docet Plinius lib. 7. cap. 3. vnde tales monſtra naturæ, imò monſtra fatalia appellat Cicero lib. 1. de Diuinatione. Et S. Aug. lib. 3. de Geneſ. ad lit. cap. 22. refellens eos, qui Adamum cenſent fuiſſe Androgynum ex eo quod ait Scrip. *Maſculum & feminam fecit eos,* ſic ait: *Ne quiſquam arbitraretur ita factum, vt in homine ſingulari vterque ſexus exprimeretur, ſicut interdum naſcuntur, quos Androgynos vocant, oſtendit ſe ſingularem numerum propter coniunctionis vnitatem poſuiſſe.* Piger ergo eſt Androgynus: quia pigritia effeminat, & ex viro quaſi feminam facit. Nota hîc, comites & indices acediæ ſiue pigritiæ eſſe timorem, mollitiem, effeminationem. Audi Ariſt. lib. de virtutibus: *Comitatur ignauiam mollities, effeminatio, torpor, vitæ cupiditas. Subeſt etiam quadam timiditas & contentionis detrectatio.*

Vnde & Iamblicus otium ita pingit: *Vir imbellis in habitu, & veſte muliebri puluinari incumbens*. Idem Ariſt. in Problem. ſect. 3. q. 5. & 25. timoris cauſam dat frigus, quod & torporis eſt cauſa: vnde videmus in hyeme frigidos algere, tremere & torpere: ex aduerſo calor calidique ſpiritus ſũt cauſa magnanimitatis, agilitatis & feruoris. Idem in Phyſiognom. cap. 6. timoris & torporis eadem dat ſigna: *Timidi ſigna*, inquit, *pili molles: corpore inclinatus, non erectus: ſura ſurſum contracta: circa faciem ſubpallidus: oculi imbecilles, & nimium conniuentes: & extrema corporis imbecilla: & crura parua: manus lõgæ & graciles: lũbi autem parui, & imbecilles: figura contenſa in motibus: non temerarius, ſed ſupinus & ſtupefactibilis: mos qui eſt in facie mobilis: mœſtus.*

Pigritiæ damna.

Iam audi pigritiæ & otij damna per exempla & ſimilia. Sicut per rimam ſentinæ aqua latenter intrat & excreſcit, donec nauis per nautarum incuriam demergitur: ita ex otio atque ignauia cogitationes prauæ & concupiſcentiæ multiplicantur, donec nauis cordis eis ſuccumbens in peccato periclitetur, ait S. Bernard. ſerm. de S. Andrea. Aues quæ conuiuijs comparantur, vt immotæ facilè pingueſcant, in obſcuro continentur: ita ſine vlla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & in ſuperbam vmbram iners ſagina ſuccreſcit, ait Seneca epiſt. 121. Sicut aqua, quæ caret decurſu ac iacet in foueis, putreſcit, ac humano vſui aliena efficitur, repletúrque animalibus venenatis & noxijs: ita & corpus otij tale confectum concupiſcentiarum carnalium parit inſaniam, ait Laurentius Iuſtin. lib. de perfectionis gradibus cap. 9.

Denique pigritia & torpor ſimilis eſt torpedini piſciculo, qui & echeneis & remora dictus eſt, de quo aſſerit Plinius lib. 32. cap. 1. *Si vel haſta virgáue attingatur, quamuis prævalidos lacertos torpeſcere, quamlibet ad curſum veloces alligari pedes, quaſi odore tantùm & quadam aura ſui corporis afficiat membra.* Quin & addit, eundem naues validis ventis actas tenere & ſiſtere. *Ruant venti licet* inquit *& ſæuiant procellæ, imperat furori, viréſque tantas compeſcit, & cogit ſtare nauigia, quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus, & domat mundi rabiem nullo ſuo labore, non retinendo, aut alio modo quàm adhærendo. Sed armatæ claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana, cum roſtra illa ære ferróque ad ictus armata, ſemipedalis inhibere poſſit ac tenere deuincta piſciculus.* Simili modo pigritia torpefacit omnes animi vires, omnia corporis membra, ac ingentia mentis molimina velut naues vento actas inhibet & ſiſtit.

Qui mollis eſt ac diſſolutus in opere ſuo, frater (Chald. *ſocius*) *eſt ſua opera diſſipantis.* Pro *mollis ac diſſolutus* Heb. eſt מתרפה *mitrappe*, quod Aquila vertit νωχελευόμενος, ideſt *ignauus*. Symm. στραγγευόμενος, ideſt *ceſſans* Theod. ἀνειμένος, ideſt *remiſſus*. Tigur. *Qui friget in opere, frater eſt eius qui diſſipat.* Vatab. *Qui derelinquit opus ſuum, frater eſt domino perdenti*, ſupple *facultates ſuas. Fratrem pro ſimili ponit, quòd ſoleant fratres eſſe ſimiles*, q. d. *Qui negligens eſt, perdit omnia quæ habet.* Aut frater vocatur ſymbolicè: quia vterque ſcilicet tam mollis

A quàm diſſipans filius eſt incuriæ, quæ ſibi non proſpicit, ſed ſua diſſipari ſinit.

Pro *diſſipantis* Hebr. eſt בעל משחית *baal maſchit*, ideſt viri deſtructoris. ita Caiet. vel viri vaſtantis, excidentis & perdentis, q. d. Qui opus aliquod remiſsè, frigidè & oſcitanter facit, non tam facit opus quàm deſtruit, adeóque ſimillimus eſt illi; qui opus factum diſſipat & demolitur. Minus propriè Ianſen. & aliqui alij vertunt viri decoctoris vel prodigi. Heb. enim *maſchit*, propriè ſignificat vaſtatorem & deſtructorem, qualis tamen in ſuo genere eſt decoctor & prodigus, q. d. Sicut prodigus ſua perdit per profuſionem, ita remiſſus ſua perdit per deſidiam & ignauiam. Significat ergo hæc gnoma

B teporem, ſegnitiem & ignauiam opus inchoatum adeo non promouere, vt etiam quod inchoatum eſt diſſipet & deſtruat: tum quia ſegnis id quod operatus & lucratus eſt, non ſeruat, ſed ſinit illud dilabi & diffluere: tum quia opus inchoatum, niſi perficiatur, ſenſim fatiſcit, corrumpitur & deſtruitur: principium enim operis pendet à medio & fine, vt ſi ijs deſtituatur, ruere incipiat. Id videre eſt in fabricis. Qui enim muros erexit, & tabulatum conſtruxit, ſi tectum imponere negligat, ſua negligentia facit, vt pluuia in muros & tabulatum impluens illa corrumpat & deſtruat. Idem videre eſt in hortis & plantis: niſi enim quis ea aſſiduè riget, ſarriat, putet, colat, corrumpuntur, & pro fructibus lilium, ſentes & ſpinas proferunt. Omnis enim

C res vt conſeruetur, exigit culturam. Audi Ouidium lib. 5. de Triſtibus Eleg. 12. per exempla naturalia id demonſtrantem.

Adde quod ingenium longa rubigine læſum
Torpet, & eſt multo quàm fuit ante, minus.
Fertilis aſſiduo ſi non renouetur aratro,
Nil niſi cum ſpinis gramen habebit ager.
Tempore qui longo ſteterit malè curret, & inter
Carceribus miſſos vltimus ibit equus.
Vertitur in teneram cariem, rimiſque dehiſcit,
Si qua diu ſolitis Cymba vacabit aquis.

Quocirca Cato in Diſtichis ita præcipit:
Segnitiem fugito, quæ vitæ ignauia fertur.
Nam cum animus languet, cõſumit inertia corpus,

D Igitur ſegnis & torpens in opere illud diſſipat: quia quod vna manu operatur, hoc altera quaſi deſtruit: quod enim labore ſuo ædificat, hoc ſegnitie & torpore ſuo perdit & diruit. Quare tales ſimiles ſunt telæ, quam texebat Penelope, quæ quod per diem texerat, hoc nocte retexebat & diſſoluebat. Monet ergo hic verſus idem fere quod vulgaris verſiculus: *Non minor eſt virtus, quàm quærere, parta tueri*, docétque quod non tantùm profuſio, ſed etiam negligentia Patrifamilias reddit rem familiarem deteriorem. Sic & magiſtratuum negligentia non minus nocet Reipublicæ, quàm vlli hoſtes. Et Eccleſiam Epiſcoporum incuria & inſcitia nõ minus penè afflixit, quàm ſæuitia tyrannorum, qui eam armis opprimere conati ſunt.

Apologus Ocni.

Extat inſignis hac de re Apologus Ocni (græcè enim ὄκνος, pigrum ſignificat) veteres enim pinxerunt Ocnum apud inferos ſedentem, & torquentem funera; aſtantem autem illi aſinam, quæ ſtatim deuorabat quicquid ab illo tortum fuerat: ὄκνος enim eſt ὄνος, hoc

eſt piger eſt aſinus. Nimirum quicquid piger pigrè facit, idipſum mox conſumit & perdit pigritia, cuius ſymbolum eſt aſinus. Vide Propert. lib. 4. Eleg. 3.

Dignior obliquo funem qui torqueat Ocno,
Æternúſque tuam paſcat aſelle famem.

Hinc Prouerbium: *torquet piger funiculum: Ocni funem contexit.* Pauſanias lib. 10. de Phocicis, Ocnum induſtrium & laborioſum fuiſſe ſcribit, ſed vxorem habuiſſe pigram, quæ viri lucrum omne conſumeret. Vide Pierium Hierogl. lib. 12. Similes Ocno ſunt hodie opifices, qui quod per hebdomadam lucrantur, die Dominico ludendo, potando, luxuriando abſumunt. ita quod longus durúſque viri labor congregat, hoc ilico carnis aſella vorat. De Ocno vide Pauſaniam, Plinium, Varronem, Plutarchum.

Porrò hæc ſententia vera eſt in bonis ſpiritualibus æquè ac temporalibus. Vide S. Greg. 3. parte paſt. Admon 35.

B Addunt Rabbini pigrum eſſe fratrem diſſipantis non tantùm opera ſua, ſed & totum mundum. Tò enim *opera ſua* non eſt in Hebræo, qui abſolutè habet *frater eſt diſſipantis.* Qui enim nulli honeſto vacant ſtudio, ſed otiantur, epulantur & liguriunt, quantum in ipſis eſt mundum demoliri & deſtituere conantur, ait Baynus.

Myſticè R. Salomon: Qui inquit negligēs eſt in opere & ſtudio legis, ac gentilium philoſophiæ totum ſe profanè dedit, hic eſt frater *maſchit*, ideſt vaſtantis, puta ſatanæ.

Denique Septuag. Complut. & Roman. vertūt: *Qui non medetur ſibi in operibus ſuis, frater eſt perdentis ſeipſum.* Heb. enim מתרפה *mitrippe* ſi à רפא *rapha* per Aleph (literæ enim He & Aleph ſæpe commutantur) deriuetur ſignificat curare, mederi. Mederi operibus, eſt ea ita dirigere & moderari, vt nullum in eis ſit vitium (vitium enim eſt operi, quod morbus corpori) C nullus exceſſus, nullus defectus, puta vt fiant non pigrè & torpidè, nec præcipitāter & temerariè, ſed prudēter & moderatè. Auctor Catenæ Grec. ex Septuag. vertit: *Qui ſuis ſeſe operibus non ſatiat, ſimilis eſt illi, qui ſeipſum perdit ac diſſipat:* ſicque explicat, ſenſus eſt: *Qui vitam in malitia traducit, nihil ab eo diſcrepat, qui ſeipſum perimit.* Verùm hic ſenſus myſticus eſt; nam ad literam ſaties operationum eſt earum moderatio iam dicta. Qui enim eas ex virtute operatur, hic ijs ſatiatur: qui verò intemperans eſt & immoderatus, hic ijs non ſatiatur, vt videre eſt in auaris, qui operantur noctes & dies, ac immodicis laboribus vires corporis & animi conſumunt vt ditentur. Hi enim vti lucro, ita labore non ſatiantur, ſuntque inexplebiles.

Gnomæ. Parallela huic ſententiæ eſt illa cap. 10. 4. *Egeſtatem operata eſt manus remiſſa: manus autem fortium diuitias parat.* Et cap. 12. 11. *Qui operatur terram ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium ſtultiſſimus eſt.* Et v. 24. *Manus fortium dominabitur: quæ autem remiſſa eſt tributis ſeruiet.* Et cap. 23. 21. *veſtietur pannis dormitatio.* Antiſtropha eſt Chriſti parabola talentorum, in qua dominus à ſeruo otioſo iubet auferri talentum, dicēs: *Omni habenti* (ideſt vtenti, operanti) *dabitur & abundabit: ei autem qui non habet* (ideſt non vtitur, non operatur) *& quod videtur habere, auferetur ab eo.* Math. 25. 29.

Audi Cyrillum Hieroſ. catech. 2. *Si neglectè* A *ſuſceperis concupiſcentiæ incitationem, per ratiocinationes radices in te figet, & mentem tuam ligabit, & te detrahet in foueam malorū. Sed forte dicet: fidelis ſum, non me apprehendet concupiſcentia, etiamſi aliquid concupiuero obſcurius. An ignoras quòd etiā in petra radix agitur, & ſæpe manet?* Ac ſi diceret cum Fabiano Philoſopho apud Senec. lib. de breu. vitæ cap. 10. *Contra affectus impetu non ſubtilitate pugnandum; nec minutis vulneribus, ſed incurſu auertendam aciem: ſuggillationem enim retundi debere, non vellicari.* Quam quidem ad rem vide quàm accommodatè hæc ſcripſerit Dio Chryſoſt. in Dog. *Si qui labores contemptim ſuſcipiat, promptóque animo ad eos accedat, haud magnam aduerſus eum vim habituri ſunt: at ſi pedem referat, ab iiſque ſe remoueat, maiores omnino ac vehementiores videbuntur.* Subiicit aptam ſimilitudinem: *Hoc porrò etiam in igne contingere videmus; etenim ſi magno cum impetu in eum aſcenderis, protinus extingues; ſi autem timidè atque ignauè, vehementer teipſum exures.* Hæc Dio. Nec aliter M. Tull. Tuſcul. 2. inquiens: *Vt enim onera contentis corporibus facilè feruntur, remiſſis opprimunt: ſimillimè animus intenſione ſua preſſum depellit omnem ponderum, remiſſione autem ſic vrgetur, vt ſe nequeat extollere.*

Turris fortiſſima, nomen Domini: ad ipſum currit iuſtus & exaltatur. ita Roman. & cæteri. Minus rectè ergo aliqui legunt *ad ipſam*, ſcilicet turrim: licet ex Hebræo ita verti poſſit, atque eodem redit ſenſus. Si enim nomen Domini eſt turris: Ergo qui currit ad illud, currit ad turrim: ac ſolent ruſtici & ciues imminente hoſte confugere ad turres. Vnde Chald vertit: *In ea autem curret iuſtus, & exaltabitur in ipſa.* Heb. eſt. *Turris fortitudinis* (Aquila & Theodot. *turris potentia*) *nomen Iehoua: in ipſo, vel in ipſum curret iuſtus & exaltabitur.* Syrus, *& fortis erit.* Tigur. *extra telorum iactum eſt.* Aben Ezra Heb. בו ירוץ *bo iaruts* dupliciter vertit & explicat. Primò, *in ipſo curret*, ideſt diuini nominis ope curret. Secundò, *in ipſo conteret hoſtes ſuos*: Si enim *iaruts* deriues à רוץ *ruts*. ſignificat *curret*, ſin à רצץ *ratſas* ſignificat *conteret.* Hæ autem duæ radices ſæpè inter ſe commutantur, vt patet Iudicum 9. 53. Eccleſ. 12. 6. 2. Reg. 23. 12. & alibi. Alludit ad morem veterum, qui in vrbibus & pagis erigebant turres, ad quas quaſi arces ingruente hoſte confugiebant. Talis fuit Romæ in Capitolio. vnde vrbe à Gallis capta, Capitolium Romam & Romanos ſeruauit. Hinc viri docti cenſent *Burgum* D dictū à Græco πύργος, ideſt turris, quòd in Burgis turres eſſent inſtar arciū. Iam à Burgo Germani ciues vocant *Burgers*, Galli *Bourgeois*, inde dicti Burgundi, quod in Burgis, ideſt locis munitis, puta turribus & arcibus ob frequentes Vvandalorum, Gothorum, Alanorum irruptiones habitarent. Talis fuit turris Babel Geneſ. 10. quæ vrbi Babyloni nomen dedit, de qua S. Hieron. in Iſay. 13. & 14. *Arx ait & Capitolium vrbis, eſt turris ædificata poſt diluuium.* Dicit ergo Salomon, quòd ſicut Romani in omni hoſtium incurſu confugiebant ad Capitolium, Babylonij ad turrim Babel, Burgundi ad Burgum: ita iuſti currāt ad Deū eū inuocando, quaſi ad arcē Tarpeiam inſuperabilem, & aſylū inuiolabile, ex quo non tantùm ſeipſos defendant, ſed & hoſtes iactis deſuper telis offendant & conterant, vt vertit Aben Ezra. Igitur ſicut confugiens ad VERS. 10.

turrim in eius celſitudine exaltatur, ſic & confugiens ad Deum celſiſſimum, in illo & per illum exaltatur. Rurſum *exaltabitur*, ideſt ſtabit tanquam miles in præſidio & ſtatione ſua: miles enim præſidiarij in turribus excubare ſolent, indéque depugnare & hoſtes impetere. Vnde & ſtationarij vocantur. Qui enim in turri eſt, cæteris qui in terra ſunt, celſior & ſuperior eſt, ac ex alto hoſtes cæteráque omnia deſpicit; quia vnus ipſe centum hoſtes anguſto calle ſcandentes ſiſtere, & deturbare valet. Septuag. vertunt: *Ex magnificentia fortitudinis.* (Alius interpres legit, *Ex magnitudine operum*) *nomen Domini: ad ipſum autem accurrentes iuſti exaltantur;* quod clarè ſic reddit Auctor Catenæ Græc. *A fortitudinis magnitudine & excellentia Dominus nominatur* (ſiue, *nomen Domini eſt magnificentia* B *fortitudinis*) *iuſti autem qui ad illum accurrunt exaltantur;* quod deinde idem Auctor ſic explicat: *Deus præpotens magnarúmque virtutum Dominus appellatur: taléſque efficit eos, qui ſeſe ad illum adiungunt. Per nomen autem Domini, Dei cognitio interdum quoque ſignificatur. Ad illam iuſti accurrunt*, &c. *hoc eſt, per rectam inculpatámque vitam ad Deum accedunt, per contemplationem autem ab illo exaltantur. Aut quod dicitur, huc ſpectat: Ex rebus creatis, earundémque magnitudine & pulchritudine Dei omnipotentia cognoſcitur & magnificatur.* Hæc Auctor Catenæ myſticè potius quàm ad litteram.

Nomen Dei aſylum. Quodnam? Reſp. 1. Quæres: quodnam eſt nomen Domini, ad quod confugiens iuſtus exaltatur? Reſp. eſt multiplex. Primò, Rabbini grammaticè accipiunt nomen *Iehoua*, quod eſt in Hebræo. Hoc enim erat apud Iudæos quaſi proprium Dei nomen, vt patet Exodi 6.3. quod inuocantes ſe tutabatur & protegebat. Hoc etiam eſt tetragrāmaton, ac quatuor litteris quaſi lateribus turrim quadratam repræſentat: hoc denique nominibus Adonai vel Elohim, quæ ei adiungi ſolent, quaſi vallo cingitur & obuallatur.

2. Secundò, pleniùs & profundiùs per nomen Dei accipias Deū ipſum nomine ſuo repræſentatū: ſæpè enim nomen ſignificat rem nominatam per Metonymiam, vt cū quotidie oramus: *Sanctificetur nomen tuum*, hoc eſt, fac vt tu ipſe, ô Deus, ab omnibus vt ſanctus colaris & celebreris: vt tua maieſtas & sāctitas ab omnibus agnoſcatur & adoretur. ita S. Aug. in pſal. 60. v. 4. explicans illud de Deo dictum: *Turris fortitudinis a facie inimici*, ſic ait: *Chriſtus nobis factus eſt turris à facie inimici: caue ne feriaris à diabolo: fuge ad turrim. Numquam te ad illam turrim diabolica iacula ſequuta ſunt: ibi ſtabis munitus & fixus. Ante te eſt turris: recordare Chriſtum & intra turrim. Quidquid pateris, cogita, quia prior paſſus eſt: & cogita quo fine paſſus eſt, vt moreretur & reſurgeret. Talem & tu finem ſpera, qualis in illo præceſſit: & intraſti turrim.*

3. Tertiò, per nomen accipias robur & omnipotentiam Dei. Dei enim nomen eſt omnipotens, præpotens, fortiſſimus, Deus Iſraël &c. vnde Septuag. vertunt: *Magnificentia fortitudinis eſt nomen Domini*, vti paulo antè dixi. Simili ſenſu ſignantes nos cruce dicimus: *In nomine* (ideſt in virtute) *Patris & Filij & Spiritus ſancti*, ſupple ordior, vel facio hoc opus.

4. Quartò, nomen Dei eſt Dei auxilium & protectio. Sic Chriſtus ait Ioan. 17. 11. *Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo*, ideſt conſerua eos ſub tua A protectione & tutela, ait Theoph. & Euthym. iuxta illud pſal. 90. 1. *Qui habitat in adiutorio*, (quaſi in turre & arce munitiſſima) *Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* vbi vide S. Bernard.

Quintò, nomen Dei eſt nominatio & inuocatio Dei per ſuū nomen, q. d. oratio & inuocatio Dei eſt quaſi turris celſiſſima, ad quam in quauis tribulatione iuſti confugiunt & exaltantur: quia mente ad Deum eleuata, in eo quaſi exaltati habitant liberi ab omni hoſte, ſecuri à quauis aduerſitate, ſuperiores terra, ciues cœli, domeſtici Dei. Audi S. Chryſ. lib. 2. de orando Deum: *Sicut ciuitas quæ turribus, ac muris cincta non eſt, facile venit in poteſtatem hoſtium: ſic & animam non munitam precibus, diabolus facilè in ſuam redigit ditionem, nec multo negotio omni ſcelerum genere implet. Cæterum ad animam precibus munitam non audet propiùs accedere, metuens robur ac fortitudinem, quam illi oratio ſubminiſtrat.* 5.

Stationes vnde? Alludit ad ſtationem militum in turribus: à quibus Eccleſia ſumpſit nomen ſtationum. Sic enim vocat dies ſtatos orationi & ieiunio dicatos, quibus quaſi in ſtatione excubant fideles, ac contra Diabolum cæteróſque hoſtes decertant. Vnde Tertull. lib. de Oratione in fine ait, quod ſtatio ſoluēda ſit accepto corpore Domini. *Nonne ſolemnior* inquit, *erit ſtatio tua, ſi & ad aram Dei ſteteris? Si ſtatio de militari exemplo nomen accepit (nam & militia Dei ſumus) vtique nulla lætitia ſiue triſtitia obueniens caſtris, ſtationes militum reſcindit*, C vt ob nuncia læta vel triſtia à ſtatione deſcendant. q. d. Sic nec Chriſtiani ſtationem orationis & ieiunij deſerere debent, quæcumque cauſa læta vel triſtis occurrat.

Denique nomen Dei eſt nomen Ieſus: hoc enim eſt nomē proprium Verbi incarnati, quod ſalutem quam ſignificat, omnibus ad ſe velut ad turrim confugientibus præſtat, iuxta illud, *Nec enim aliud nomen eſt ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri.* Actor. 4. 12. Vide S. Bern. ſerm. 15. in Cant. Vide & ea quæ de hoc nomine dixi Philip. 2. 10. Num. 13. Habacuc 3. 18. 6.

Subſtantia diuitis vrbs roboris eius (Septuag. *Vrbs munita.*) *& quaſi murus validus circumdans eum.* VERS. 11. Prius hemiſtichium audiuimus cap. 10. 15. vbi illud explicui: Poſterius Hebr. ſic habet, *& murus præaltus* במשכיתו *bemaſ. kito*, quod Pagnin. & Baynus vertunt *in imaginatione eius*, hoc eſt vt D Vatab. *At diues fingit ſibi opes ſuas vrbis fortiſſimæ, ac muri altiſſimi loco eſſe.* Caiet. *in cælaturis eius.* R. Dauid *in pictura eius.* Alij *in cubiculis eius.* Alij *in proſpectu eius.* R. Salomon *in penetralibus eius.* Chald. *quaſi murus eleuatum eſt habitaculum eius.* Syrus, *habitatio eius in muris fortibus.* Septuag. *At gloria eius valde obumbrat;* de quo poſtea.

Hinc R. Leui & Aben Ezra cenſent hunc verſum priori opponi, q. d. iuſto turris fortitudinis eſt nomen Domini, quod eum tutatur, vt nullis aduerſis poſſit expugnari: at diuiti vrbs & turris fortitudinis ſunt opes eius: ſed hac differentia, quòd iuſto nomen Domini reuera ſit turris fortitudinis, opes autem diuiti non reuera, ſed tantùm in opinione & perſuaſione eius ſint vrbs fortitudinis. Putat enim ſe per eas ab aduerſis fore tutum, ac illarum ope exaltandum ſicut iuſtus nomine diuino. Iuſtus ergo in Deo verum habet aſylum & propugnaculum,

diues in opibus tantum fictum, pictum & imaginatum. Ipſe enim hoc ſibi in mente fingit & pingit, quod nuſquam extat: quare minimo aduerſitatis incurſu difflatur, & euaneſcit inſtar telæ aranearum, iuxta illud Iſaiæ 59. *Telas araneæ texuerunt: telæ eorum non erunt in veſtimentum.* Hic igitur primus eſt ſenſus, quo *bemaſkito* ſignificat *in imaginatione eius.*

Secundus eſt quo Caiet. vertit *in cælaturis eius.* R. Dauid *in picturis eius,* q.d. diues cum in cubiculis ſuis affabrè cælatis obambulat, ſecurum & felicem ſe æſtimat perinde ac ſe muris præaltis vallaretur. Aut vt R. Abraham: *Et tanquam murum eleuatum reputat cælatum aurum & argentum, quibus domus illius plena eſt.* Addit idem verti poſſe: *Et ſicut murus altus in proſpectu eius,* q.d. diues aurum ſuum aſſiduè habet in proſpectu, ideſt iugiter illud reſpiciet quaſi murum, in quo ſpes, ſalus & munimen eius recũbit. Alius ſic exponit, q.d. ſicut qui alto loco conſiſtit, ſi deorſum proſpiciat, vertigine capitis agitur, qua circumactus ſponte deorſum ruit & colliditur. Sic diues propter opes in ſuperbiam actus, præ capitis ſenſuſque ſui imbecillitate in præceps ruit, & in exitium rapitur.

Tertiò, noſter *bemaſkito* vertit *in tegumento eius,* à rad סכך *ſacach,* ideſt texit, operuit. vnde vertit *circundans,* ideſt tegens, vallans, muniens eum, q.d. diues dum opibus ſe tectum cinctũmque videt, putat ſe muro valido tegi & vallari.

Denique Septuag. *bemaskito* vertunt *in obumbratione* eius. vnde vertunt: *Gloria autem eius valde obumbrat.* Quod primò ſic accipi poteſt, vt conſentiat cum vulgata, q.d. *obumbrat,* ideſt obtegit, circundat & communit diuitem gloria & pompa, quam ſibi opibus ſuis parit. Dum enim ſplendidis veſtibus ſtipatus, famulis, equo vel curru vectus pompaticè incedit, videtur iis vndique cingi & communiri, imò alios obumbrare, tegere & protegere. Vnde Auctor Catenæ Græcorum hunc verſum ex Septuag. ſic reddit: *Opes viro diuiti ſunt inſtar propugnaculi muniraque ciuitatis: interim gloria & maieſtas ſunt, quæ eas plurimum propugnant atque exornant.*

Secundò, τὸ *obumbrat* poteſt referri ad picturam: pictores enim parua & obſcura obumbrãt, vt vmbræ oppoſitu magna & clara coloribus clariùs repræſentent, adeóque tota ars pingendi conſiſtit in vmbris & coloribus ritè miſcendis & appoſitè diſponendis: quin & vmbra naturalis eſt corporis imago: vnde ab vmbris pictores imagines pingere didicerunt. *Vmbra hominis lineis circumducta, quam deinde colorare teſta trita primus inuenit Cleophantus Corinthius,* ait Plinius lib. 35. cap. 3. τὸ ergo *obumbrat* ſignificat 1. opes non eſſe corpus bonũmque ſolidum, ſed vmbram duntaxat fugacem & euanidam. Quid inanius & fugacius vmbra? vmbra autem ſunt opes & pompæ mundi. 2. opes ſua vmbra & ſpecie obumbrare & decipere oculos menteſque hominum. Sicut enim vmbræ corporum manè & veſpere ſunt maximæ, & corpore longè maiores, ſic ſpecies opum longè maior eſt re: oſtentant enim quid magnum & beatum, cum nil tale contineant, vti patet moribundis in morte & beatis in cælo: ibi enim quaſi in plena luce & meridie felicitatis, fugantur omnes vmbræ opulentiæ & felicitatis vmbratilis & terrenæ, iuxta illud Cant. 2. *donec aſpiret dies & inclinentur vmbræ.* Quin & Plinius

A lib. 2. cap. 10. aſſerit *aliud non eſſe noctem quàm terræ vmbram.* Et mox. *Ergo confiniũ illis* (vmbris) *eſt aeris terminus initiũmque ætheris. Supra lunam pura omnia ac diuturnæ lucis plena.* 3. pictores, ait Noſter Salazar, dum quid deprimere volunt, pingunt vmbram: dum verò attollere, colorant: adumbratio enim magna deprimit, color parua attollit, q.d. diues maiora bona, ideſt ſpiritualia & æterna, ignorationis, vel paſſionum vmbris tegit, & partes alias, nimirum caduca, & temporalia, præclaris coloribus illuminat; propterea hæc altiora, & illa depreſſiora ipſi videntur. Secus iuſtus ac pius homo hæc ſpiritualia bona, quæ per ſe maiora ſunt & digniora, colorum ac pigmentorum illuminationibus eleuat; item temporalia & caduca, quæ per ſe minora & leuiora ſunt, additis vmbris contegit ac deprimit.

B Myſticè Beda: *Non terrena ſubſtantia* inquit, *ſemper defendere poteſt: imò plerique propter diuitias ſunt capti vel occiſi. Vnde & Eccleſiaſt. cap. 5. ait: Diuitiæ conſeruatæ in malum domini ſui: pereunt enim in afflictione peſſima. Melius ergo intelligitur ſubſtantiam laudare virtutum, quibus quicunque abundat, quaſi muro inexpugnabili cunctas hoſtium arcet inſidias.* Accedit Noſter Aluarez de Paz lib. 4. de Perfectione part. 2. c. 21. qui per ſubſtantiã accipit perfectionem virtutum, quæ hominem cõtra omnia vitia, dæmones & mala vniuerſa cõmunit & tutatur, cauſámque aſſignat: Præſentia inquit, Domini animã inhabitantis & eam protegentis, huius ſecuritatis eſt cauſa: at in quo conſiſtit iſta ſecuritas? Certè in hoc, quòd perfectus pro ſuæ vitæ, & profectus ratione gratia peccata proſtrauit, vitia extinxit, inordinatos affectus deiecit, & iam victos rationi & diuinæ voluntati ſubiugauit.

C Atque in quadam vitæ celſitudine poſitus, non eſt cur timeat ea, quæ in imo conſiſtentes inquietant. Hic theſaurizauit theſauros in cælo, ideſt in celſiſſima puritate vitæ, quæ cæli ſimilitudinem gerit, quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit; & ideo nec fures, ſcilicet aduerſarios externos timet; nec tineam, internas videlicet rerum malarum concupiſcentias metuit. Quid enim ille trepidet auaritiæ & rerum temporalium poſſidendarum bellum, qui pro perfectionis deſiderio & paupertatis amore omnia cõtempſit, & vix ipſum parciſſimum victum, & vile indumẽtum corpuſculo neceſſarium admittit? Quid timeat ſuę carnis venenatum ſibilum, qui, vt eam ſpiritus imperio ſubijceret, omni aſperitatum & afflictionum genere domat, & licita frequenter ei negat, ne illicita concupiſcat? Quid

D horreat propriæ voluntatis occurſum, & honorum ac dignitatum appetitum, qui minimam quoque honoris ſignificationem fugit, & in aliquo etiam modico ſuam voluntatem ſequi, vt peſtem infectiſſimam perhorreſcit?

Antequam conteratur, exaltatur cor hominis; & antequam glorificetur, humiliatur. Hebr. *ante fracturam eleuabitur cor viri, & ante gloriam humilitas.* Symm. & Theod. *& ante gloriam manſuetudo.* Vatab. *anteit gloriam deiectio, q.d. ſuperbi humiliantur & humiles exaltantur.* Auctor Catenæ Græc. ex Septuag. ſic vertit: *Cor hominis non prius exaltatur quàm deprimatur & conteratur, nec prius rurſum gloria potitur quàm humilietur.* S. Hieron. Epiſt. 52. legit: *Ante gloriam humiliabitur cor viri, & ante ruinam exaltatur.* Hic verſus repetitur ex cap. 16. 18. vbi eum explicui, quibus adde, quem VERS. 12.

dam ſic moraliter explicare, q.d. afflictus & contritus eſt homo, quia ſeipſum per ſuperbiam extulit: vnde vt à malis liberetur & ad priſtinam proſperitatem redeat, neceſſe eſt vt ſeipſum humiliet. Præclarè S. Bernar. ſerm. 34. in Cant. *Oportet* inquit *humiliter ſentire de ſe mentem ad altiora, ne dum ſupra ſe attollitur cadat à ſe*; Et paulo poſt: *niſi humilitatis merito maxima minimè obtinentur.* Huc facit prouerbium Arabum Cent. 1.n.3. *Si neſcis aſcendere per ſcalam, non ambulabis ſuper tectum*, ideſt ſi non potes te humiliare & ſubiici duci, neque dux eris. Nam non ſolent ad dominium promoueri, qui ſub aliorum dominio continere ſe nequeunt; quia nemo rectè dominum agit, qui non ante miniſtrum geſſit, adeo vt ſeruitus via ſit ad imperium, non ſecus ac ſcala ad tectum.

Vers. 13. *Qui prius reſpondet quàm audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignum*: quia præter rem de qua interrogatur, impertinenter de alia reſpondet, aut periculo reſpondendi ſe exponit, vt rogatus de fabis de cæpis reſpōdeat, vt vulgo dicitur. Heb. *Reddens verbum antequam audiat, ſtultitia eſt ei & ignominia.* Septuag. *impudentia eſt ei & probrum.* Chald. *confuſio.* Vatab. *pudore & confuſione afficitur.* Salomonem ſecutus Siracides ait Eccleſ. 11.8. *Priuſquam audias ne reſpondeas verbum, & in medio ſermonum ne adiicias loqui*: vbi plenè vtriuſque gnomen explicui: quare hic iota non addam.

Vers. 14. *Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem* (Chald. *infirmitatem.* Syrus *affectus & propenſiones*) *ſuam: Spiritum verò ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere?* q.d. nullus, niſi valde patiens & manſuetus, ait Lyran. Pro *ad iraſcendum facilem*, Heb. eſt נכאה *nechea*, quod 1. Theodot. deriuans à נכה *nacha*, ideſt percuſſit, vertit *percuſſum. Et ſpiritum* inquit *percuſſum quis portabit eum?* 2. alij deriuantes à כאה *caa*, ideſt dolere, triſtari, infirmari vertunt dolentem, triſtem, infirmum. Syrus *dolore concuſſum.* 3. Septuag. vertunt ὀλιγόψυχον, ideſt parui animi, ſiue *puſillanimum.* Chald. *abiectum.* 4. Tigur. *affectum paſſionibus*, quod noſter vertit *facilem ad iraſcendum.* 5. Alij *perturbatum, conturbatum, obſcuratum*, cui lux gaudij adempta eſt per triſtitiam vel iram. Iam

Primo Aben Ezra ſic explicat, q.d. Spiritus, ideſt anima viri ægritudinē tolerabit, corpuſque irrigabit: illa inquam, quæ ſapientiæ poſſeſſione referta dolores patienter ſuſtinet: hic enim eſt vir, qui fortitudine præſtans animum à dolore ſubigi non patitur, ſed quæcunque eueniunt hilari animo prudenter excipit: At ſpiritum *nechea*, ideſt animum deiectum, & dolori iræque ſuccumbentem, ob huius ſæculi inania dum ea obtinere nequit, quis ſuſtinebit? Et R. Leui: ſi animus ipſe, inquit, ita vexetur morbo, vt ſuccumbat & langueſcat, quid illum recreabit? nec enim aliquid eſt, à quo ille reparari queat. Vnde & Vatab. vertit: *Spiritus hominis perfert morbum illius: ſpiritum verò percuſſum quis feret?* ſicque explicat q.d. *Spiritus hominis facilè perfert morbum corporis: ſed morbum ſpiritus, hoc eſt ſuum non poteſt, hoc eſt ſi animus malè habeat, nemo eſt qui illum ſanare poſſit.*

Secundò Caiet. ſic vertit & explicat: *Spiritus viri feret ægritudinem ſuam, & ſpiritum contritum quis feret illum?* Sicque explicat. Diſparitas inter mala ſpiritus (mala quaſi congenita ſeu ab in- A trinſeco nata) & mala eiuſdem ab extrinſeco proficiſcentia deſcribitur penes hoc, quòd illa ſunt tolerabilia, iſta verò intolerabilia. Aſſimilans itaque mala ab extrinſeco nata intrinſecis ægritudinibus dicit, quòd viri ſpiritus ſufferet ægritudines proprias (puta puſillanimitatem, iracundiam præcipitem, & alias huiuſmodi animi ægritudines) ſpiritū verò contritum ab alio (hoc eſt non ſolùm percuſſum, & fractum, ſed etiam quaſi contritum ignominiis, deſpectionibus, irriſionibus aliiſque iniuriis) qui ſufferet? ac ſi apertiùs dixiſſet, intolerabilis eſt, non quòd penitus intolerabilis ſit, ſed quia difficilè valde tolerari poteſt.

Tertiò, aliqui vertunt in nominatiuo: *ſpiritus ad iraſcendum facilis, quid poterit ſuſtinere?* q.d. ſpi-
B ritus viri, ideſt virilis facile tolerat ſuam infirmitatem: at ſpiritus puſillanimis, qui ad leue verber vel verbulum ſtomachatur & excandeſcit, nihil vel minimum aduerſi poteſt tolerare. Verùm omnes alij vertunt in accuſatiuo, *Spiritum ad iraſcendum quis poterit ſuſtinere?* Heb. enim מי *mi* ſignificat *quis*, non *quid*: Interrogatiuum enim eſt perſonæ, non rei.

Quartò, Septuag. per ſpiritum accipiunt iram: irati enim naribus ſpiritum ſiue halitum copioſum efflant. Per infirmitatem accipiunt ſeruum infirmum, vilem & abiectum. Vnde vertunt: *Iram viri mitigat ſeruus prudens: parui animi autem virum quis ſuſtinebit?* q.d. iram viri cordati, prudentis & magnanimi ſedabit ſeruus prudenti ſuo conſilio & eloquio: quia vir ratione & prudentia duci ſe ſinit: at puſillanimem, qui nihil ſufferre valet, ſed ad quælibet excandeſcit, quis
C feret? nec enim ratione, ſed ira & impatientia continuè agitur. Vnde infert Auctor Catenæ Græc. His apertè oſtenditur, inquit, ignauiam animique abiectionem ira deteriorem eſſe; ſi quidem iracundum, vel domeſticus famulus etiã ſi nullam poteſtatem, nec magnam quoque dicendi libertatem habeat, temporis lapſu placauerit: at verò ignauia metúque laboris fractum nequaquam.

Quintò & genuinè, Spiritus viri eſt ſpiritus virilis, generoſus, magnanimus, ideóque vegetus, lætus & alacer; hic quamlibet infirmitatem tam ſuam quàm alienam facilè ſuffert, & portat quaſi gigas quidam robuſtiſſimus: at ſpiritus puſillanimis, qui ſi vel acu tangatur, iraſcitur & excandeſcit, adeo nihil tolerare & portare poteſt, vt & ipſe tàm ſibi quàm aliis, etiam generoſis
D & robuſtis ſit importabilis & intolerabilis: *quia*, vt ait Beda, *qui ad iraſcendum facilis eſt, nec ſeipſum poteſt ſuſtinere, ita vt iratus ſæpè dicat ea, quæ mox cum placidus eſt, quia dixerit pœnitet, plerumque etiã an dixerit, ignorat.* Nota τὸ *ſpiritus viri ſuſtentat*, Heb. יכלכל *iecalkel*, ideſt fert, portat, baiulat. Alludit enim ad baiulos, qui cum valido ſunt ſpiritu & halitu, valida & grauia portant onera: quia vt ait Ariſt. lib. de Reſpir. fortitudinis & roboris ad onera baiulanda, ſpiritus & anhelitus menſura eſt. quo enim quis per nares vehementiùs ac productiùs anhelat, eo robuſtior eſt ad onera baiulanda: quo verò quis exiliùs & breuiùs ſpiritum per nares ducit & reciprocat, eo infirmior & oneribus portandis debilior eſt. Aptè ergo dicit Salomon, ſpiritum viri, ideſt virilem, fortem & conſtantem baiulandæ infirmitati cuilibet ſat virium afferre. Spiritus enim viri eſt

animus virilis & magnanimus, imò eſt ipſa virtus, robur & magnanimitas. vnde S. Ambroſ. lib. 1. in Lucam ad illud de S. Ioanne Baptiſta: *Erit enim magnus coram Domino. Eſt* inquit *coram Domino magnitudo animæ magnitudo virtutis. Eſt etiã paruitas animæ & pueritia virtutis* &c. *Erit itaque Ioannes magnus non virtute corporis, ſed animi magnitudine: paruus in ſæculo, magnus in ſpiritu.* Huc facit illud Senecæ Epiſt. 66. *Magnanimus eſt, qui omnia rerum diuerſarum onera rigida ceruice ſuſtollit, qui ſupra fortunam exſtat. Non mirum eſt in tranquillitate non concuti: illud mirare ibi extolli aliquem vbi omnes deprimuntur; ibi ſtare vbi omnes iacent.* Et rurſum: *Magnanimus ſtat rectus ſub quolibet pondere, nulla illum res minorem facit; nihil eorum, quæ ferenda ſunt diſplicet; & quidquid cadere in hominem poteſt, in ſe cecidiſſe non queritur.* Et Plinius lib. 16. 43. *Vt palmæ arboris ramus,* inquit, *impoſito onere non deflectitur in terram cæterarum more, ſed renititur, & vltro aduerſus ſarcinæ pondus erigit ſeſe: ita viri fortis animus quo plus negotiis premitur, quoque magis ſæuit fortuna, hoc eſt erectior,* dicítque tibi: *Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito.* Vnde Lyran. ſic exponit, q.d. Spiritus viri, id eſt bonitas cordis ſuſtẽtat imbecillitatem ſuam ex parte corporis: quia plus aliquando facit, quàm habens corpus forte & cor debile. vnde S. Greg. hom. 12. *Vires* ait *quas imperitia denegat, charitas ſubminiſtrat.* Contrarium accidit in puſillanimis: hi enim feſtucæ onus non ferunt, ſed ilico concidunt, triſtantur, queruntur, iraſcuntur. Vnde S. Baſil. hom. de gratiis agẽdis: *Sicut* inquit *vermes in lignis mollioribus enaſcuntur: ita animi impietates in mollioribus hominum mentibus oriuntur.* Et S. Chryſ. hom. 38. in Epiſt. 1. ad Corin. *Quemadmodum ſana corpora, ſi modo pane victitent pinguia, vegeta ſunt tamen; morbida verò, etiam ſumptuoſa variáque menſa imbecilliora redduntur: ſic euenire in animis hominum ſolet: puſillanimes, ne ſi diademate quidem & immenſis honoribus potiantur, redire ad ſe poſſunt: Philoſophi verò etiam in vinculis, in catena, voluptate mera fruuntur.* Sic Chriſtus infirmitatem carnis in paſſione, ſpiritus robore ſuſtentauit & ſuperauit. Vnde ait: *Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma.* ait Beda, qui & addit: *Poteſt & de quolibet viro ſancto accipi, qui carnis imbecillitatem, ne in tentationibus cedat, mentis fortitudine ſuſtentat,* vti fecere omnes ſancti Martyres, Confeſſores & Virgines. *Tormenta* enim *Martyres Dei conſecrant, & in ipſa paſſionis probatione ſanctificant,* ait S. Cypr. lib. 4. Epiſt. 1. ad Rogatianum. Sic S. Paulus ait: *Cum infirmor tunc fortior ſum.* 2. Corint. 12. Sic Spiritus S. Franciſci ſuſtentabat carnem, eius pœnitentiis & laboribus exhauſtã, vt etiam in via onera viatorum ingentia, ipſe ex charitate in humeros ſuos ſuſciperet & alacriter portaret, ait S. Bonau. Sic S. Paula morbos corporis valido ſpiritu ſuſtentabat, teſte S. Hieron. in eius vita.

Magnus ſpiritu quis?

Porrò huius virilis ſpiritus fons & Auctor & Spiritus Sanctus: *Iſte enim eſt* ait S. Ambroſ. in ſymbolum, *qui non ſolùm triſtitias & mœrores & malas turpitudinum cogitationes expellit, verùm etiam Dei in nobis memoriam tribuit, vt meritò cum Dauid dicere poſſimus: Memor fui Dei & delectatus ſum. Et iterum: Memor ero mirabilium tuorum.* Pſal. 76. *Iſte eſt, qui nobis rectè credentibus & benè operantibus adueniens, tenebras & anguſtias ac puſillanimitatem cordis expellens, & ſua nos luce illuminans*

A *miſcet ſenſui noſtro ſenſum Chriſti, vt vitam noſtram quæ in Chriſto abſcondita eſt cogitemus, & in æternis & ſuperuenturis ſæculis, qui noſter ſtatus ſit, conſideremus: ſequentes Filium Dei Ieſum, qui penetrauit cælos, & in dextra Dei ſedens, & in omni conſiſtens loco, nihil ſuæ præſentiæ vacuum derelinquit.* Atque hæc eſt ratio à priori huius ſententiæ. Sicut enim anhelitu trahimus ſpiritum, qui nobis vires & vigorem addit ad onera portanda: ſic pariter anhelando & inuocando Spiritum Sanctũ haurimus ſpiritum, vigorem & robur animi ad infirmitates & aduerſa quælibet fortiter ſufferenda, iuxta illud Rom. 8. 26. *Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram.* Rurſum ſicut vis eſt, quæ portat pondus: vnde quanta eſt vis, tantum portare poteſt pondus: ſi parua paruum, ſi magna magnum: quodlibet enim pondus commenſuratas ſibi in portante exigit vires:

B ſic pariter vis animi eſt eius ſpiritus & robur, qui portat infirmitates tam corporales quàm ſpiritales, tam ſuas quàm alienas: vnde quantus eſt ſpiritus, tantum ferre poteſt infirmitatum pondus: ſi magnus magnum, ſi paruus paruum; vt ſicut Atlas fingitur à poëtis tantis eſſe viribus, vt cælorum machinam humeris ſuis ſuſtineat, iuxta illud Virgil. Æneid. 4.

Atlantis duri, cælum qui vertice fulcit:

Sic ingens ſpiritus fit quaſi Atlas ſuſtinens omnia dura & acerba, quæ vel terra illi ſuggerit, vel Deus è cælo in illum depluit, vt immotus planè vento pulſetur & imbre. Denique videmus ingentia onera & naues mercibus onuſtas, per rotas & trochleas leuari à paruis hominum paucorum viribus, vti in flumine Antuerpienſi Bruxellam verſus nauigans, per eas ingentes pontes à puero leuari & attolli conſpexi.

C Sic & per vectem maiora attolli onera, quàm ſint vires attollentium quotidie intuemur, & modum docet Vitruuius lib. 10. cap. 8. Cauſam dat Ariſt. in quæſt. Mechanicis q. 3. Quod vectis ſit quaſi libra librans, itaque alleuans pondus quodque: facit enim mouentem magis diſtare à centro ponderis, itaque illud quaſi librat & ſuſpendit, ideóque facilius mouet: vti clarè ibidem explicat Nicolaus Leonicus. Vide & plenius commentantem in Mechanica Ariſt. Bernardinum Baldum Vrbinatem, qui & rectè aduertit, dicta Ariſtot. limitanda eſſe ad vectem habentem fulcrum, ſiue quando inter vectem & pondus vecte leuãdum medium eſt fulcrum, cui vectis innititur: tunc enim fulcrum eſt quaſi centrum, in quo libratur & ſuſpenditur tam vis mouens quàm pondus motum, ac proinde tunc fulcrum vtriuſque facit quaſi æquilibrium, alias non.

D Eadem cauſa eſt, inquit idẽ Ariſt. ibidem q. 4. *Cur ij qui in medio nauis ſunt remiges maximè nauim mouent: quia remus vectis eſt. Et cur per paruum gubernaculum moueantur magnæ nauium moles: quia gubernaculum vectis eſt.* Itidẽ fit in ſpiritu, nimirum maiora cernimus per eum tolerari & portari quàm ſint eius vires, ſi rotâ, trochleâ aut vecte peculiaris gratiæ, æquè ac prudentiæ & ſolertiæ vehatur. Prudentia enim ſolers eſt in adinueniendis modis, praxibus, rationibus & conſiderationibus, quibus triſtitiæ vel aduerſitatis pondus alleuietur. Sic videmus, ſi afflicto vel melancholico aliqua bella ſententia, vel ratio indoli eius congrua eiúſque palato ſapida proferatur, ilico cum afflictione & melancholia, ſi non liberari, certè leuari.

Tropol. Spiritus viri, ideſt animi firmitudo ac ſtabilitas eſt, quæ hominem ad capeſſendam virtutem roborat, & ad vitia contraria ſuperanda confortat, quòd ſi minima tentatione oborta ſtatim iraſcatur, & animum præ triſtitia & puſillanimitate deſpondeat, quis aduerſus illum non irritetur, qui tam leui occaſione à bono deſiſtit?

Cor prudens (Syrus *cor mundum & purum*) *poſſi-*
Vers. 15. *debit ſcientiam: & auris ſapientium quærit doctrinã.* Syrus *auſcultat*. Septuag. *Cor prudentis poſſidet ſenſum: aures autem ſapientum quærunt cogitationem.* Græcè ἔννοιαν, ideſt *excogitatam rationem*. Aquila, Symmac. & Theodotion *ſcientiam*, aut *doctrinã*, vt vulgata. In Hebræo enim pro *ſcientiam* & *doctrinam* eadem eſt vox דעת *daat*. Vatab. *Cor prudens comparat ſcientiam: & auris ſapientum ſtudet cognitioni.* Aben Ezra hunc verſum nectit præcedenti, q.d. ſpiritus quaſſatus, & ad iraſcendum facilis ſapientiam non adipiſcitur: prudentis autem animus ægritudinem ſuam patienter ferens, prudentiæ ſuæ ope ſcientia cumulabitur: *Et auris ſapientum* &c. q.d. Sapiens quæ euenerint æquo animo ferens, doctrinæ vacare diligenter ſtudebit. Idem vel quaſi idem ſunt hoc libro ſcientia, doctrina, prudentia, intellectus, ſapientia, ſenſus, vti iam ſæpius monui: ſcilicet per hæc omnia ſignificatur ſcientia practica, ſiue prudentia dirigens omnes hominis actiones ad normam honeſti & virtutis. Copula *&* eſt cauſalis ſignificans *quia*: poſterius enim hemiſtichium dat cauſam prioris, q.d. Cor prudentis comparat & comparãdo poſſidet ſapientiam, quia auris eius eandem quærit & veſtigat: audit enim doctores & ſapiẽtes, à quibus eam audiens mente ruminat & recondit. Hiſce enim duobus modis paratur & poſſidetur ſapientia, ſcilicet ſedulò audiendo, & ſtudioſè eam meditando. vide dicta cap. 1. v. 5. ad illud, *Audiens ſapiens ſapientior erit*. Aures ergo ſimiles ſunt viuerris, quæ veſtigant leporem vel cuniculum in cauerna ſuæ latitantem, cúmque inde foras prodire cogunt: mens verò ſimilis eſt cani, quæ leporem prodeuntem capit, occupat & poſſidet. τὸ *poſſidebit* ſignificat 1. ſapientiam propriam eſſe poſſeſſionem, & peculium mentis & ſpiritus ſapientis. 2. eandem ipſi eſſe chariſſimã, & in ſummo pretio. 3. illam ei inuito non poſſe auferri à quopiam, vti auferuntur ab hoſte bona externa. ita Lyran.

Donum hominis dilatat viam eius: & ante princi-
Vers. 16. *pes ſpatium ei facit.* Heb. *donum hominis latum facit ei: & ante magnos ducet eum.* Chald. *Donum filij hominis dilatat eum: & ante principes ſuſtentat eum.* Syrus *conſtituit illum.* Septuag. *Donũ filij hominis dilatat eum: & ante principes ſedere facit eum.* Pro *donum* Græcè eſt δόμα quod perperam Regia & Complut. vertunt *domum*: δῶμα enim ſignificat domum, δόμα verò donum.

Primò, ſenſus planus & germanus eſt, q.d. Donum datum vel ianitoribus & cubiculariis, vel potius præmiſſum ad ipſum regem ſiue principem aditum ei, quid illud dedit, parat, latámque quaſi viam ſternit ad ipſum regem vel principem, vt ante eum illum deducat, ſpatiúmque, ideſt locum & copiam conueniendi principis illi facit, imò ante eum ſpatium illi facit, vt ſcilicet in eius aula & conſpectu verſetur, quaſi regis miniſter & officialis vel aulicus & familiaris. ita R. Leui: *Cum verò* inquit *ad magnatem ob ſua negotia accedendum erit, ſi illum antè muneribus deuinxerit,*

A *plana apertáque erit via, qua ad eundem aditus pateat, vt præſtet quæ cupiebat*, vtque eius fauorem & gratiam quaquauerſum obtineat.

Nota τὸ *donum dilatat*, ſignificat 1. latum præbet aditum. 2. latam illi viuendi agendíque libertatem & licentiã tribuit. 3. ab anguſtia vel carcere ad latiorem locũ educit, ait Aben Ezra. Sicut ergo anteambulones, verbigratia, Heluetij ſtipatores, ſubmotâ turbâ latam parant viam venienti Pontifici, aut Regi ad incedendum: ſic dona ſubmotis impedimentis latam donanti faciunt viam ad eos, quibus dona mittit. Ratio à priori eſt: quòd amor animum amati dilatet, cúmque cogat redamare amantem: amor autem & beneuolentia maximè cernitur in beneficentia & donis: hæc ergo donatarij animum pelliciunt, dilatant, cogúntque vt donantem redamet, eíque ſe be-
B neuolum, imò beneficum & liberalem viciſſim exhibeat. Sic Iacob præmiſſis muneribus viam ſibi ſtrauit ad Eſau fratrem ſuum, cúmque ſibi infenſum reconciliauit. Geneſ. 33. ſic Barlaam fingens ſe habere gemmam pretioſam dandam Ioſaphat filio regis, viam vndique concluſam ad eundem ſibi aperuit, cúmque ad fidem Chriſti conuertit teſte Damaſceno in Hiſtoria. Reges enim quaſi terreſtres quidam Dij & Numina iure ſuo exigunt munera, quaſi honoris ſibi debiti vectigal & auctoramentum. Quocirca olim apud Perſas nulli ad regem acceſſus patebat, niſi munere præmiſſo vel allato. Salomonem ſequutus Plato lib. 3. Polit. *Dona* inquit *flectunt Deos & reuerendos reges.* Et Ouid.

Munera crede mihi capiunt hominéſque Deóſque,
Placatur donis Iuppiter ipſe ſuis.

C Obiicit ſibi Anonymus in Catena Græc. *Quid hic* inquit *audio? paulo ante aiebas mala morte eum interiturum, qui munera donaret, vel acceptaret: quo ergo ſenſu iubes hic ea impertiri?* ac reſpondet: *Quia nihil periculi eſt, ſi iſte fuerit hilaris promptúſque ad donandum, ille contra tardus miniméque pronus ad recipiendum*

Planiùs pleniúſque reſpondeas, munera illa vetita eſſe, quibus quæritur gratia Iudicum, aut ſimilium ad euertendam iuſtitiam ſimilémue virtutem: hic verò probari illa, quibus via ſternitur ad magnates, vt obtineatur ius ſibi debitum vel gratia indebita, ſed honeſta & vtilis bono publico vel priuato.

Secundò, Anonymus in Catena Græc. hanc gnomen ex Septuag. ſic vertit: *Qui liberaliter donat, dilatabitur, & inter viros principes conſtituetur*, eámque refert ad eleemoſynam, q.d. *Non con-*
D *ſtringetur ille, neque in anguſtum redigetur, qui largus fuerit in egenos & pauperes: quin potius vna hac via dilatabitur, viriſque principibus æquiparabitur.* Et R. Salomon: Allegoricè, inquit, pertinet hæc gnome ad eos, qui opes in pauperes conferunt, quibus in futuro æuo pars eadem amplificabitur: quin & dum corporis ergaſtulis coërcentur, ante magnates deducuntur, magnæque exiſtimationis viri exiſtimantur. Pleniùs verò Noſter Salazar: Hortatur, inquit, Salomon ad beneficẽtiam, q.d. liberales & profuſæ largitiones mirum in modum beneficum dilatant, ideſt amplificãt, nobilitant & in amplitudinem adducunt, vt beneficentia videatur eſſe latitudo & amplitudo cordis, æquè ac domus & familiæ; adeò vt inter principes ſedere faciat eum, vt vertunt Septuag. vel vt noſter: *Et ante principes ſpatium facit illi*,

ideſt

ideſt locum illi inter principes præſtat. Nam liberalitas & magnificentia, regia ſeu imperatoria virtus eſt: quapropter eam qui colit, planè in Regum atque Principum cenſum referendus eſt, quia Principe dignam virtutem exercet.

Symbolicè Auctor Catenæ Græc. per donum accipit ſapientiam ſiue virtutem, q.d. ſapientia à Deo donata diffundit dilatátque animum, ſuumque herum vnum è ſapientum numero conſtituit.

Tropol. Beda & Salonius per donum accipiunt charitatem, hoc eſt donum donorum omnium præſtantiſſimum. *Quod*, inquit, *eſt donum, quod dilatat viam hominis, & quod ante Principes facit illi ſpatium? donum hoc, donum eſt charitatis, ſine aliarum virtutum, quas à Domino fideles accipiunt. Hoc videlicet donum dilatat viam eius, ideſt actionem: quia vnuſquiſque fidelis quanto magis gratia Spiritus Sancti intus repletur, tanto magis viam ſuam foris dilatat, ideſt bonorum operum greſſum multiplicat.*

Eleemoſynæ vox & viſio. Sic S. Ioannes Eleemoſynarius per viſum vidit Eleemoſynam quaſi virginem ſplendentem ſibi aſſiſtere, ac dicere: *Filia ſum ſummi regis, illi perfamiliaris, omnéſque meis aſſeclas ad illum introduco, illique gratos & familiares efficio. Magna enim mihi apud eum eſt fiducia: quare ſi me colis, ego ad illum te introducam, ſéque illi percharum efficiam.* ita Leontius in vita eiuſdem. Quin & Tobias cap. 4. *Eleemoſyna* ait *ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram ſummo Deo eleemoſyna omnibus facientibus eam.* Significat ergo hæc gnome potentem vim muneris & beneficentiæ, quòd ſcilicet omnes etiam reges & principes, quin & Deum ſibi conciliet, eiuſque gratiam emereatur.

VERS. 17. *Iuſtus, prior eſt accuſator ſui: veniet amicus eius, & inueſtigabit eum.* Hebr. *Iuſtus eſt primus in lite ſua* (Chald. & Symmac. *in iudicio ſuo*) *venit ſocius vel proximus eius & ſcrutatur eum.* Chald. *& vincit eum.* Septuag. *Iuſtus ſui ipſius eſt accuſator in principio ſermonis: cum verò adiecerit aduerſarius arguitur.* Syrus: *Iuſtus eſt filius hominis in iudicio: quando venit ſocius eius probat eum.*

Primò Aben Ezra & R. Leui hunc verſum nectunt præcedenti, q.d. Iuſtus deferens munus magnati prior eſt in lite ſua: vnde à magnate declaratur inſons & iuſtus: quare licet deinde accedat alter, qui in iudicio crimina in illum inueſtiget, eum tamen reum facere nequibit. Nam maiorem ait R. Leui, fidem adhibere ſolemus iis, qui priores ſuam cauſam expoſuerunt. Aut clarius vt Vatab. q.d. Qui prior eſt in lite ſua deferens munera Iudici, hic iuſtus, ideſt in lite eſt ſuperior & victor: quia iam & verbis & muneribus inflexit in ſe ſuámque cauſam animum iudicis: quare quamuis poſtea veniat ſocius, qui excutiat cauſam eius, qui prior fuit; nihil tamen efficiet, niſi maiora afferat argumenta & munera. Alij vice verſa ſic exponunt: Iuſtus prior eſt in lite ſua, ideſt, Iuſtus fidens ſuæ iuſtitiæ & cauſæ æquitati ſiſtit ſe Iudici: venit ſocius eius, qui donum Iudici dedit, & ſcrutatur accuſátque eum, atque accuſando *vincit*, vt habet Chald. q.d. ſcrutando obiiciet aliquid in ſpeciem, quod Iudicem ob munera iam in ſe propenſum flectat, vt pro eo ſententiam ferat ac iuſtum condemnet.

A Secundò Caiet. Eſt inquit parabola ſignificans, quòd cum aduerſus iuſtum conſurgit lis ſeu querimonia: & vniuerſaliter quum imponitur ei crimen aliquod, iuſtus primus eſt ad loquendum, non expectat accuſatorem aut teſtes, ſed ſciens ſe iuſtum, primus loquitur confidens in innocentia ſua. Loquitur autem veritatem, & nõ expectat examinari, ſed ſponte reſpondet ad obiecta. Oportet autem vt inueſtigator eius non ſit inimicus, & propterea ſubiungitur, & veniet amicus eius, qui non agitur odio aut paſſione aliqua aduerſus iuſtum: venit inquam amicus non hominis, ſed iuſti, & inueſtigabit eum diſcutiendo cauſam eius. Si enim iudex non eſſet amicus iuſtitiæ, facile eſſet corrumpi iudicium.

Tertiò Ianſen. inuertens ordinem verborum B dupliciter explicat. Primùm inquit, vt hic ſit ordo, qui primus eſt in lite ſua, hic eſt iuſtus, hoc eſt qui primus loquitur in lite & controuerſia quam habet cum alio, is ius ſibi vendicat & iuſtus eſſe videtur: ſed expectandum eſt, quouſque veniat proximus eius, qui eſt in cauſa ipſius aduerſarius; ex cuius inquiſitione conſtabit tandem qualis ille fuerit. Itaque docet hæc ſententia non temere in quoquam iudicandum, niſi vtraque parte audita, iuxta illud: *Audi alteram partem.* Secundò vt hic ſit ordo: qui iuſtus eſt, hic primus eſt in cauſa vel lite ſua, hoc eſt, Iuſtus ſtatim in principio litis cauſam ſuam ſimpliciter & confidenter iudicibus aperit, oſtendens ſuam innocentiam, nihilque ſe velle niſi quod iuſtum & æquum eſt, adeo vt cum venerit proximus eius, qui cum eo litigat, ſecurè ſuſtineat ſe ab eo ſcrutari. Denique alij explicant, q.d. Iuſtus prior eſt C in lite, ideſt præuenit & præoccupat Iudicem, cúmque de veritate & æquitate cauſæ ſuæ ſincerè edocet, ne ab aliis præoccupetur, & malè informetur in veritatis & innocentiæ ſuæ præiudicium. Verùm hæ omnes verſiones & explicationes diſſentiunt à vulgata, cui tamen conſentiunt Septuag. quin & Hebræa. Nam quod habent *Iuſtus primus eſt in lite ſua* idem eſt, quaſi dicat: *Iuſtus prior ſecum litigat, ſe redarguit, ſe accuſat.* Loquitur Salomon non præcisè de Confeſſione ſacramentali, vt pote quæ tunc necdum erat inſtituta nec in vſu, ſed de Confeſſione in genere. Significat ergo iuſtum, ſi quid per infirmitatem peccauit (Non eſt enim iuſtus qui non peccat) non defendere ſuum peccatum, nec expectare alterius increpationem, ſed ante alios priorem eſſe in accuſando, increpando & condemnando D ſeipſum, ideóque etiam patienter ferre vt amicus ipſius veniat & inueſtiget eum, vt ſi quid inueniat correptione dignum, idipſum admoneat. Iuſti enim vox eſt: *Corripiet me iuſtus in miſericordia & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Pſal. 140. Aut eſt ſenſus, Iuſtus antequam alios accuſet & increpet, prius ſeipſum accuſat. Sic enim Beda intelligit: Omnis, inquit, qui verè iuſtus eſt, vbi peccantium errata conſpicit, primùm ad ſeipſum oculum conſiderationis inflectit, dumque ſuam fragilitatem ſolicitus accuſauerit, ſic demum ad corripiendos alios linguam benignus exerit. q. d. vbi ſe iuſtus accuſauerit, tunc venientem ad ſe amicum ſcrutabitur, & ſi quid in eo correptione dignum

inueniat, corripiet & redarguet, ita S. Ambroſ. A
lib. 1. offic. cap. 25. *Iuſtus ait ſeipſum prius quàm alios accuſat. Ille enim iuſtus, qui nec ſibi parcit, & occulta ſua latere non patitur* &c. *Iuſtus in exordio ſermonis accuſator eſt ſui. Qui ſe accuſat, & ſi peccator eſt, iuſtus eſſe incipit, quia nec ſibi parcit, & Deo iuſtitias confitetur, quem putat latere nihil poſſe.* Confeſſio ergo veritatē ac Deum honorat, ideóque eius iram & vindictam auertit, vt docet Pacianus Parænesi ad Pœniten.

Huc pertinet verſio Septuag. *Iuſtus accuſator eſt ſui in principio ſermonis: cum verò adiecerit aduerſarius, arguitur*, q. d. iuſtus in ſuis controuerſiis initio ſermonis ita ſincerè, integrè & fidenter ſeipſum accuſat narrans & confitens omnia, quæ ſibi verè obiici poſſunt, vt cum venit aduerſarius adiiciens & obiiciens illi alia crimina præter illa, quæ ipſe confeſſus eſt, falſitatis & mendacij ar- B
guatur, aut facilè argui conuincique poſſit. Addit S. Cyrillus lib. 2. in Ioannem cap. 147. hæc à Salomone dici, vt moneat vitandam eſſe laudem propriam: hæc enim in ore laudantis ſeipſum ſordeſcit & vileſcit; ideóque iuſtum & prudentem ordiri ſermonem à ſui vituperio, non à laude. Explicans enim illud Chriſti: *Si ego teſtimonium perhibeo de meipſo, teſtimonium meum non eſt verum* illud confirmat hac ſententia Salomonis: *Iuſtus ſuiipſius in ſermone accuſator eſt.* Et rurſus cap. 27. *Laudet te proximus tuus & non os tuum: alienus & non labia tua. Moleſtum enim certè auditoribus eſt propria non aliena voce, ſuarum rerum maximarum velle teſtimonium perhibere: nati enim natura ſumus vt minus eis credamus, qui præcipuum ſibi decus attribuunt.* Quare iuſtus vt hoc vitium philautiæ declinet, ſolet ſuas laudes tegere, & ſua vitia ſor- C
déſque detegere ac ſeipſum accuſare: quod dum facit, venit amicus eius, & ſcrutatur eum, ac ſcrutando deprehendens nihil, vel parum in eo reperiri quod culpari poſſit, tantum eum extollit & laudat, quantum ipſe ſe depreſſit & accuſauit.

Auctor verò Catenæ Græc. Græcum ἐλέγχεται, quod Complut. & alij vertunt paſſiuè *redarguitur*, vertens actiuè (eſt enim vocis mediæ) *redarguit*, carpit, conuiciatur, ſic ex Septuag. clara antitheſi vertit, ſicque explicat: *Iuſtus initio ſermonis eſt accuſator ſui: aduerſarius autem & iniuſtus à conuitiis & increpationibus orationem auſpicatur. Qui iuſtè operari orditur, ait, ante omnia ſeipſum accuſat: Aliter, q. d. Impio & iniuſto familiarius eſt conuitia ingerere calumniiſque texere, quàm ſe accuſare, aut ad frugem ſe conuertere.*

Huc facit dogma S. Aug. in cap. 6. ad Galat. D
qui vult corripere proximum, & aliquod illius vitium corrigere, debet illud ipſum primò corripere & corrigere in ſeipſo. Quo facit illud Plutar. trac. de vtilitate ex inimicis capienda: *quod ſi*, inquit, *ad maledicendum proueheris, cura vt quam longiſſimè abſis ab iis, quæ alteri obiicis: excute animum tuum, vide vbi ſis mendoſus; ne tuum tibi vitium occinat illud tragœdi,*

Aliis mederi vis, ipſe vlceribus ſcatens.

Si illiteratum dicis, ſtudium diſcendi tuum laborémque intende: ſi timidum, excita fortitudinem tuam. Si laſciuum, dele ex animo, ſi quod reſtat adhuc delitescens libidinis veſtigium. Nihil enim turpius eſt aut moleſtius maledicto in auctorem recidente. Sed ſicut refractum lumen magis lædit imbecilles oculos, ita & maledicta grauius offendunt, ab ipſa veritate in maledicentem retorta. Sicut enim Cæcias nubes, ita vitioſa vita opprobria ad ſe trahit. Plato ſanè quoties interfuiſſet hominibus contra decorum agentibus, digreſſus ſeipſum ſolebat ita alloqui: Numnam ipſe quoque fortaſſis tali vitio laboro?

Hinc notat S. Ambroſ. in Pſal. 118. Octonario 4. ex τῷ *in principio*, hunc eſſe ordinem loquendi, vt confeſſio debeat eſſe prima tum apud Deum tum apud homines. vnde cum oramus Deum, oportet vt primò, & ante omnia reos nos faciamus, & confiteamur coram eo peccata noſtra, eorúmque veniam petamus, ac deinde progrediamur ad alia à Deo beneficia poſtulandum. *Iuſtus eſt* inquit *qui ſe in exordio ſermonis accuſat: iniuſtus autem, qui quod prius negauerat, confitetur. Ille verecundia inuenit gratiam, hic notam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam, formamque meritorum.* Idem in Pſal. 37. ſub finem loquens de Confeſſione Dauidis. *Primo*, inquit, *petit argui: poſtea* (*quod maius eſt*) *corripi. Deinde non ſolum confitetur peccata ſua, ſed etiam numerat & accuſat. Non vult enim latere ſua delicta. Nam vt febres in alto ſitæ non queunt mitigari; cum foras eruperint, ſpem afferunt deſinendi: ita peccatorum morbus dum tegitur, inardeſcit; ſi confeſſionibus proditur, euaporat. Et ideo iuſtus accuſator eſt ſui in principio ſermonis, priuſquam contagio vlceris ſerpat intrinſecus. Grauat enim conſcientiam memoria delictorum, niſi medicina poſcatur. Et ſi differt Medicus, æger offerre ſe debet, vt citius ſecetur: ſicut offerebat ſe Dauid in flagella Domini, dicens: Ego in flagella paratus ſum. Et alibi: Fiat manus tua in me, hoc eſt: Redde mihi duplicia peccata, dummodo hic vindices.* Huc facit illud Iſaiæ 43. iuxta Septuag. *Dic tu primùm peccata tua vt iuſtificeris.* Porrò hæc confeſſio oris debet ex corde ſincero procedere. Vnde Abbas Serapion apud Caſſian. Collat. 18. cap. 11. quendam fictè ſe accuſantem, vt haberetur humilis redarguens: *An fortaſſis* inquit, *illam dum te humiliabas, expectabas à noſtro ore ſententiam: Iuſtus accuſator ſui eſt in primordio ſermonis? Proinde vera eſt cordis humilitas retinenda, quæ non de affectata corporis atque verborum, ſed de intima mentis humiliatione deſcendit. Quæ tunc demum euidentiſſimis patientiæ ſuæ fulgebit indiciis, cum quis non ipſe de ſe crimina ab aliis non credenda iactauerit, ſed ab aliis ſibimet arroganter ingeſta contempſerit, & irrogatas iniurias manſueta cordis æquanimitate tolerarit.*

Inſuper S. Ambroſ. ſæpius citans hæc verba Salomonis, ea applicat pœnitentiæ, qua Iudæi ante inſtitutam à Chriſto Confeſſionem ſacramentalem contriti confitebantur peccata Deo, ab eóque veniam poſtulabant & conſequebantur. Talis enim confeſſio & à culpa & à pœna liberat, ac dæmonem nos ad tormenta repoſcentum facilè refellit ac repellit. Audit S. Ambroſ. lib. 2. de Pœnit. cap. 8. *Nouit* inquit, *omnia Dominus, ſed expectat vocem tuam, non vt puniat, ſed vt ignoſcat: non vult vt inſultet tibi diabolus, & celantem te peccata tua arguat. Præueni accuſatorem tuum: ſi te ipſe accuſaueris, accuſatorem nullum timebis: ſi te detuleris ipſe, & ſi mortuus fueris reuiuiſces.* Rurſum S. Ambroſ. in Pſal. 35. *Iuſtus* inquit *nouit quemadmodum peccatorum ſuorum vincula diſſoluat: nec expectat accuſatorem, ſed præuenit, vt confitendo ſuum alleuet omne delictum: nec*

habeat, quod aduerſarius criminetur. Vocem enim eripit aduerſario, & quaſi dentes quoſdam paratos ad prædam criminationis infeſtæ, peccatorum ſuorum confeſſione conſtringit.

Exemplum dat ibidem S. Ambroſ. Euam quæ peccatum confeſſa eſt: *Serpens* inquit, *decepit me, & comedi*. Geneſ. 3. Vnde ſubdit S. Ambroſ. lib. de Paradiſo cap. 14. *Veniabilis culpa, quam ſequitur profeſſio delictorum. Ideo non deſperata mulier, quæ non reticuit Deo, ſed mentis confeſſa peccatum eſt.* Quaſi diceret, Pœnam quam præuaricatio induxit, confeſſio abegit. Et ſtatim de Caino addit illum, quia culpam negauit, vt temporariam pœnam euaderet; remiſſum diabolo, vt ſimul cum eo pœna torqueretur æterna. Noluit Cain ſe accuſare, ne pœnæ, quam timebat, ſubiaceret: *Et ideo* inquit *accuſatori diabolo eius accuſatio reſeruata eſt, vt cum Angelis flagelletur, qui cum hominibus noluit flagellari*. Itaque, qui à confeſſione abſtinet damnationi ſubiacet: qui verò de ſua culpa accuſat, à ſua pœna excuſat. Vnde D. Ambroſ. lib. 2. de Abel & Cain cap. 9. *Confeſſio*, inquit, *pœnarum compendium eſt*. Nam etiam æternas pœnas, quas propter trangreſſionem meremur, propter confeſſionem euitamus.

Quin & Seneca, gentilis licet, Epiſt. 28. *Quantum potes* inquit *teipſum argue, inquire in te, accuſatoris primum partibus fungere, deinde iudicis.*

Inſuper multi hanc gnomen adaptant confeſſioni ſacramentali. Hæc enim iam ex inſtitutione Chriſti veniam & gratiam, quin & ſatisfactionem ac opera meritoria vel in re, vel in voto antecedat oportet. Halce enim gnomas ſcripſit Salomon cuiuis ſæculo, ſed pro cuiuſque ſtatu & conditione accommodandas: quare veriores eæ ſunt in lege Chriſti, per eámque perfectiùs adimplentur.

Denique S. Chryſ. orat. 5. contra Iudæos vrget τὸ *in principio ſermonis*, & vt Iſaias ait cap. 43. *Dic tu iniquitates prior vt iuſtificeris*: Redarguens enim Cainum, qui non prior, ſed poſtquam redargutus & conuictus eſt à Deo, confeſſus eſt ſuum fratricidium, ideóque peccati veniam non accepit, ſed condemnationem, ſic ait: *Non enim ſimpliciter dixit, Dic tu iniquitates tuas, ſed ait, dic tu prior iniquitates tuas. Quod quæritur hoc eſt, non ſimpliciter eſſe dicendas, non expectandam redargutionem accuſantis. Hic autem non dixit prior, ſed expectauit donec redargueretur à Deo, quin potius illo redarguente negauit. Poſtquam autem ſemel factum eſt peccatum palam, tum dixit peccatum, quæ quidem non eſt confeſſio. Proinde tu quoque dilecte, cum peccaueris ne expectaris vt ab alio accuſeris; ſed prius quam accuſeris ac deferaris, tu condemna quæ facta ſunt. Nam ſi quis alius deinde te redarguerit, non iam confeſſionis eſt officium, ſed illius qui accuſat correctio. Quapropter & alius quiſpiam inquit: Iuſtus ſui ipſius accuſator eſt in principio ſermonis. Itaque non hoc eſt quod quæritur vt accuſes teipſum, ſed vt prior teipſam accuſes, nec expectes ab aliis redargutionem. Petrus itaque ob illam nefariam abiurationem, quoniam celeriter ſuummet ipſius peccatum recordatus eſt nulloque accuſante dixit peccatum, fleuitque amarè, adeo abluit illam abnegationem, vt etiam primus Apoſtolorum fuerit factus, ac terrarum orbem totum ſubiecerit.*

Salomon de more ſecutus Siracides Eccleſ. 4. 31. *Non confundaris* inquit *confiteri peccata tua*;

A vbi tangit radicem mali, puta confuſionem & pudorem malum, qui impedit homines eiſque os & fauces claudit, ne peccata confiteantur, ſed ea tegant & excuſent. Verùm hic pudor præpoſterus eſt: peccata enim facere pudendum eſt, at ea confiteri laudabile eſt. Cauſam dat S. Auguſt. trac. 12. in Ioannem: *Qui* inquit *qui confitetur peccata ſua & accuſat peccata ſua, iam cum Deo facit. Accuſat Deus peccata tua: & ſi tu accuſes, coniungeris Deo. Quaſi duæ res ſunt, homo & peccator. Quod audis homo, Deus facit: quod audis peccator, ipſe homo fecit. Dele quod feciſti, vt Deus ſaluet quod fecit. Oportet vt in te oderis opus tuum, vt ames in te opus Dei. Cum autem cœperit tibi diſplicere quod feciſti, inde incipiunt bona opera tua, quia accuſas mala opera tua. initium operum bonorum, confeſſio eſt operum malorum.*

B Symbolicè R. Simeon apud Galatinum lib. 7. de Arcanis fidei cap. 4. hunc verſum exponit de B. Virgine, quam Hebræi vocant primum iuſtum, imò primum hominem, & omnium hominum matrem, eo quòd ipſa in mente Dei concepta & prædeſtinata fuerit ante Adamum & cæteros homines. Adam verò & homines cæteri per ipſam eiuſque Filium Chriſtum. *Iuſtus* inquit *primus in lite ſua* (vel *in iudicio ſuo*) *venit amicus eius & inueſtigauit eum. Senſus eſt, quando veniet Deus ſanctus & benedictus ad iudicandum orbem in die iudicij, totus mundus expaueſcet, & timebit diem illum terribilem, dicentque: O Dauid rex noſter ora Deum pro nobis, quoniam ex te proceſſit Meſſias. Ipſe autem reſpondebit eis. Propter hoc ipſum quod dicitis, non ſufficio. Nam ex me multi reges prodierunt, qui in multis Deum offenderunt. Præterea mihi offenſus eſt Deus, propter peccatum Bethſebæ, & Vriæ.*

C Subdit deinde eos ſimiliter acceſſuros ordine ad Moſen, Iacob, Iſaac & Abraham, ſingulóſque reſponſuros ſe peccati reos, ideóque non ſufficere vt pro aliis in die iudicij intercedant: quare tandem acceſſuros omnes communi conſenſu ad primum hominem, id eſt ad Matrem Meſſiæ, ac rogaturos illam, vt ipſa velut omnis peccati expers pro omnibus intercedat. *Iuſtus primus* ergo *in lite ſua*, q. d. *Hic primus homo, qui eſt Mater Meſſiæ, ob quam Meſſias ipſe, ſiue Chriſtus Filius hominis dicitur, iuſtus eſt in lite, qua ipſa in peccato originali concepta fuiſſe, ab aduerſariis accuſata eſt. Et venit amicus eius, hoc eſt Deus, & hanc litem inueſtigauit, tulitque ſententiam dicens: Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Quam quidem auctoritatem priſci Hebræorum doctores,*

D *ad immaculatæ conceptionis Matris Meſſiæ confirmationem adduxiſſe videntur.* Huc uſque R. Simeon.

Contradictiones comprimit ſors, & inter potentes quoque diiudicat. Hebr. *Lites ceſſare facit ſors, & inter potentes diuidit*, ſcilicet litem, puta rem de qua litigatur. Aquila διαλείψει, Symm. & Theodot. διαστελεῖ, id eſt *diuidet, diiudicabit*. Chald. *Contentiones abrogat ſors, & inter fortes dirimit.* Sic & Syrus. Septuag. verò *Contradictiones ſedat taciturnus, & in potentatibus* (δυνασταῖς; ſed melius alij legunt δυνάστας, id eſt dynaſtas, *potentes*) *definit*. ita Roman. & Complut. Verum videtur eſſe mendum, vt pro κλῆρος, id eſt ſors, ſcriptores vitiosè ſcripſerint σιγηρὸς, id eſt *taciturnus*. Probatur id 1. quia Hebr. גורל *goral* ſignificat ſortem, non taciturnum, & ita vertunt cæteri omnes. Secundò, VERS. 18.

quia multi Codices Græci legunt κλῆρος, & Origen.hom.23.in Ioſue: *Contradictiones* inquit *cohibet ſors, & inter potentes definit.* Tertiò, quia ita legit Auctor Catenæ Græc. ſicque explicat: *Controuerſias*, inquit, *ſedat ſors, litemque inter potentes natam dirimit. Sors quæ Matthiæ obtigit, obortam de Iuda Iſcariotæ ſucceſſore controuerſiam ſedauit: & potentibus, nempe Apoſtolis, quem eligere deberent præfiniuit.* *Sunt qui loco* κλῆρος *legant* σιγηρὸς, *vt ſit ſenſus: lites & contentiones vndecunque exortas hominem patientem & taciturnum facilè ſedare: cum ex aduerſo litem & rixam excitant, qui litiganti reſponſant & obloquuntur.* Hæc Auctor ille.

Senſus huius ſententiæ planus & apertus eſt, q.d. Cum res de qua litigatur anceps eſt & dubia, cuius ſit; vel quia ius vtriuſque incertum eſt & dubium, vel quia vtraque pars potentes pro ſe rationes profert, vel alia ſimili de cauſa, tunc non alius lites ſedandi ſuppetit modus, niſi vt eas dirimat & definiat ſors. Vnde R. Salomon notat pro *potentes* Hebr. eſſe עצומים *atſumim*, per quos ipſe accipit potenter litem conſerentes, qui ſcilicet validis inter ſe rationibus confligunt, cauſam vtrinque ſuam pro viribus confirmantes. Et ſic accipitur hæc vox Iſaiæ 41.21. Cum ergo illorum lites ſint arduæ, robuſtæ & validæ, hinc potentes appellantur, quos conciliare nemo poteſt niſi ſors. Rurſus עצם *atſam* ſignificat obturare, claudere. Iſaiæ 33.15. *Atſumim* ergo vocātur lites obſcuræ ideóque clauſæ, quas nemo aperire & reſoluere poteſt niſi ſors. Vnde ex Hebr. vertas, *qui ſeſe roborant in contentione*, Vatab. *contendentes ſeparat.* Docet ergo medium ſedandi lites in rebus implexis & dubiis eſſe ſortem, quin & vbi partes contendentes ſunt duræ & præfractæ, vt nec rationem, nec Iudicem, nec arbitrum admittere velint, recurrendum eſſe ad ſortem, ſi partes eam admittant. Ratio à priori eſt, quòd ſicut in rebus certis & manifeſtis dominatur ratio, ſic in incertis, dubiis, obſcuris & fortuitis dominatur ſors & caſus. Quare ſicut illa in conſiliis per rationem decidenda ſunt, vt illa pars præualeat, quæ potioribus nititur rationibus; ſic hæc per ſortem ſunt definienda: ſunt enim in iure & dominio fortuitorum, quæ ſubiacent ſorti, quibúſque dominatur ſors, quaſi eorum rex & rector. ſic Ioſue cap 15. terram ſanctam diuiſit duodecim tribubus ſingulíſque earum familiis per ſortes, itáque omnes Hebræorum lites ſedauit.

VERS. 19. *Frater qui adiuuatur à fratre quaſi ciuitas firma, & iudicia quaſi vectes vrbium.* Pro *qui adiuuatur* Heb. eſt נפשע *nipſca*, ideſt præuaricans, deficiens, rebellans. Vnde Aquila vertit: *Frater rebellans præ ciuitate forti.* Chald. *Frater qui deficit à fratre quaſi ciuitas fortis, & clauſa quaſi repagulo forti.* Tigur. *Frater ſi perfidè deſeritur (ira ſit vehementior) quam ciuitas fortiſſima, & contentio vt repagulum arcis.* Vatab. *Frater rebellans (contra fratrem) magis quàm ciuitas fortis, & lites (fratrum ſunt) velut vectes palatij.* q.d. *Rebellio fratris durior eſt quàm ciuitatis quæ rebellat contra principem: & lites fratrum ſunt vt vectes, quibus clauduntur fores palatij: ac ſi dicat: nihil grauius ſimultatibus & diſſidiis fratrum.* R. Salomon: Frater inquit, à fratre deficiens eíque rebellans, etiam ciuitatem munitiſſimam ſua defectione perdit. Aben Ezra hunc verſum connectit præcedenti, q.d. ſors diuidit lites etiam grauiſſimas, quales ſunt fratrum cum

A à ſe diſſident: hæ enim ſunt duræ & fortes quaſi vectes vrbium. R. Dauid: *Frater læſus durior eſt ciuitate forti, & lites fratrum ſunt quaſi vectis palatij.* Sic & cæteri Hebraizantes. Et ſanè hic ſenſus valde reſpondet Hebræo. Significat ergo lites fratrum eſſe acerbas, & ſæpe irreconciliabiles. Ratio eſt, quòd vehemens amor læſus conuertatur in vehemens odium, ſicut forte vinum ſi corrumpatur & aceſcat, conuertitur in acre acetum. vnde Ariſt.lib.7.Polit.cap.7. *In Prouerbio* inquit *dicitur, fratrum contentiones & iræ ſunt acerbiſſimæ, & qui nimium amant ſe nimium oderunt.* Fratrum ergo iræ ſunt validæ inſtar ciuitatis fortis: tum quia ſicut ciuitas muris & vectibus firmiſſimè roborata, eſt quaſi tormentis inexpugnabilis, ſic & validæ offenſiones fratrum nulla ferè ratione vinci, nullo amore, nullo be-
B neficio expugnari poſſunt: tum quia ſicut ciuitas eſt inexpugnabilis, vbi ciues ſunt robuſti, qui eam fortiſſimè defendunt; ſic vbi fratres inter ſe fortiſſimè certant, odium & inimicitia eorum videtur irreconciliabile & inexpugnabile.

Verùm noſter Hebr. נפשע *nipſca*, ideſt *rebellant* vertit, *qui adiuuatur.* At qua ratione, qua fide? Contraria enim ſunt rebellare & adiuuare?

Primò, aliqui ſic hæc conciliant vt dicant, fratrem rebellantem hîc dici non reſpectu fratris, ſed reſpectu hoſtium fratris, qui proinde fratris eſt adiutor, q.d. frater qui pro fratre ſuo contra alios durus & pugnax eſt, hic fratrem communit inſtar ciuitatis munitæ.

Secundò, alij hæc conciliant ſubaudiendo & ſupplendo nonnulla hoc modo: *Frater deſertus* (à fratre ſcilicet) *ab vrbe fortitudinis* (ſupple deſeri-
C tur) ex quo rectè conſequitur quod vertit Noſter: *Frater qui adiuuatur à fratre quaſi ciuitas fortiſſima.*

Tertiò, facilius & planiùs hæc conciliabimus dicendo, Noſtrum legiſſe non נפשע *niphſca* per *ſcin*: ſic enim idem eſt quod rebellans; ſed נפשע *niphſca* per *ſin*, ideſt incedēs, inambulans, d.q. frater cum fratre fraternè incedens & inambulans (ideóque eum adiuuans & protegens) eſt ei loco ciuitatis firmæ.

Porrò non temere ſic legiſſe & vertiſſe Noſtrum patet ex Syro, qui pari modo legit & vertit: *Frater qui adiuuatur à fratre ſuo, eſt quaſi vrbs firma.* Et Septuag. *Frater à fratre adiutus, quaſi vrbs munita & excelſa.* Et S.Cyprian. Epiſt. 14. *Frater fratrem adiuuans exaltabitur ſicut ciuitas magna.* Cauſam ſubdit: *Videlicet quod munimen-*
D *tum animæ dimicanti fraterna compaſſio ferat, variiſque mentis afflictæ pulſibus quaſi murus obſiſtat.*

Porrò R.Leui licet *nipſca* per *ſchin* legat, vertátque *offenſus, læſus*: tamen ad ſenſum iam datum ſic illud accommodat, ſicque explicat: *Licet frater fratris defectione petitus & offenſus ſit, eſt tamen illi vtilior quàm vrbs munita, opportuno neceſſitatis tempore opem ferens fratremque ſeruans: neque verò tunc illi defectionis crimen obijciet, cum eadem corporis concretione vterque conſtet.* Eſt igitur frater fratrem adiuuans illi pro vrbe (Heb. *præ vrbe*, ideſt potior & validior vrbe) ſiue loco vrbis munitæ: tum quia ſicut vrbs munita incolas tuetur ab omni hoſtium incurſu: ſic & frater fratrem, à quibuſuis aduerſis defendit ac protegit: tum quia ſicut ciues in vrbe munita

inuicem ſe communiunt, ac communibus viribus vrbem propugnant, ab eáque hoſtes propellunt: ſic pariter fratres ſe mutuo adiuuantes communibus armis & copijs ſe inuicem tuētur, & aduerſarios propulſant, vti facere fratres Machabæi Iudas, Ionatas & Simon, qui proinde inuicti ingentes Antiochi exercitus vicerunt. Significat ergo hæc gnome, paucos fratres vnitos eſſe inſtar ciuitatis firmæ, ac æquiualere multis ciuibus vrbem propugnantibus: quod enim in vrbe facit multitudo ciuium, hoc in familia facit vnio & amor intimus fratrum: quo fit vt pauci fratres concordes multis ciuibus æquiualeant, imò vt ex vna familia fratrum robuſta oriatur ciuitas, adeóque gens & regnum, vti patuit in duodecim Patriarchis filijs Iacob, qui regnum Iſraël conſtituerunt. Vice verſa innuit hæc gnome, ciues in Ciuitate eſſe id quod ſunt fratres in familia; ac proinde ſicut fratres vniti familiam tuentur, ſic ciues concordes vrbem tutari eámque reddere inexpugnabilem. Vnde Lycurgus fundator Spartæ vice mœnium eam concordia ciuium communiuit. Quocirca Ageſilaus Rex Spartæ rogatus à quodam, cur Sparta mœnibus non cingeretur? oſtendit eis ciues armatos & vnanimes: *Hi inquiens ſunt Spartæ ciuitatis mœnia*; ſignificans vrbes nullo munimento tutiores eſſe, quàm virtute ciuium conſentientium. ita Plutar. in Apophth. Laconicis. Rurſus Lacedæmonij cum periclitarentur, ac de ciuitate mœnibus cingenda conſultarent. Iſæus Sophiſta recitauit illud Homeri: *Scutum hæſit ſcuto, galea galeæ, atque viro vir.* Addiditque: *Sic mihi ſtate Lacedæmonij, & muris cincti ſumus.* ita Philoſtratus in Sophiſtis.

Concordiæ vis quanta?

Huc facit Prouerbium Arabum: *Excute mihi ignem, & ego tibi collucebo*, ideſt, eſto mihi, ero tibi: adiuua me, ego viciſſim ero tibi adiutor.

Gnomen hanc Salomonis illuſtrat exemplum Sciluri apud Plutar. in Apopht. Regum: Scilurus inquit, octoginta liberos maſculos habens, quum eſſet moriturus, faſciculū iaculorum ſingulis porrexit, iuſsitque rumpere. Id cum ſinguli recuſaſſent, eo quòd videretur impoſſibile, ipſe ſingula iacula exemit, atque ita facile confregit omnia, filios admonens his verbis: *Si concordes eritis, validi inuictique manebitis: contra ſi diſſidijs aut ſeditione diſtrahamini, imbecilles eritis, & expugnatu faciles.* Non potuit Scytha magis Scythicè rem ob oculos ponere.

Simile de Mycipſa rege refert Saluſtius in Iugurt. Mycipſa inquit, iam iam morituros filios ſuos paterno monet affectu, vt concordes ſint, aureis ſemper literis ſcribendam ſententiam addens: *Concordia enim paruæ res creſcunt, diſcordia autem maximæ dilabuntur.*

Seuerus Romanorum Imperator, in grauiſſimum morbum incidens, poſteaquam vitæ ſuæ finem inſtare animaduertit, ad ſe vocauit Marcum Antonium & Getam filios, à quibus quid vellet percontatus: *Facite*, inquit, *vt conueniat inter vos locupletate milites, cæteros omnes contemnite.* Sciebat enim, filios regni cupidiſſimos poſt mortem de ſucceſſione diſceptaturos: & niſi militum animos pecunia flecterent, penitus interituros eſſe. ita Dion Nicæus, & Xiphilinus in vita Seueri.

Denique huius ſententiæ veritas liquet in Apoſtolis, viriſque Apoſtolicis primitiuæ Ec-

A cleſiæ, qui orbi fuere inexpugnabiles, imò totum orbem expugnarunt, Chriſtoque ſubiecerūt. Ex aduerſo olim Aerius, Neſtorius, Pelagus &c. Et nunc Lutherus, Caluinus cæterique Hæretici fideles fratres ſuos impugnantes, Eccleſiam lacerarunt, ac Turcis aditum ad occupandam Hungariam aliáſque prouincias præbuerunt. Turcæ enim ſemper creuerunt & creſcunt per diſſidia Chriſtianorum, quæ ſuſcitant Hæretici. ita Auctor Catenæ Græc. Qui ſe vertit ſicque explicat: *Frater à fratre adiutus eſt inſtar munitæ præcelſæque ciuitatis: Idem rurſum veluti regnum bene fundatum, robuſtus & potens eſt. Conſentiētes inter ſe Chriſti diſcipuli & fratres erant, & tanquam regnum mille propugnaculis præſidijſque munitum, validi fortéſque erant. Paucis, alter ab*

B *altero bona fide adiutus, inexpugnabilis euadit.*

Idipſum experimur in religionibus & cænobijs reformatis, in quibus viget diſciplina, humilitas & charitas. Has enim omnibus æmulis & inimicis, quin & dæmonibus ſunt fortiores per religioſorum concordiam & conſpirationem. Vnde S. Baſilius præferens vitam cænobiticam quaſi fraternam vitæ eremiticæ & ſolitariæ hanc dat cauſam Conſtit. Monaſt. cap. 19.

Si quidem perfectiſſimam ego illam vitæ communionem appello, à qua omnis propria & priuata rei cuiuslibet poſſeſſio excluſa eſt, & à qua omnis abeſt diſſenſio, omnis perturbatio & rixa: contra vero vbi omnia communia, animi, mentes, corpora, eáque quibus neceſſariò ad cultum & victum vtimur: Communis Deus, communis pietatis mercatura, commu-

Religioſæ communitatis bona.

C *nis ſalus, communia certamina, communes labores, communia præmia, & certaminum coronæ: vbi multi vnus, & vnus non ſolus, ſed in pluribus. Huic vitæ inſtituto quid eſt tandem, quod iure æquiparari poſſit? quid beatius dici, quid hac coniūctione, vnitate & neceſſitudine aptius excogitari? quid elegantius fingi mutua inter ſe morum animorumque contemperatione? Homines ex diuerſis nationibus ac regionibus profectos per exactam morum, ac diſciplinæ ſimilitudinem adeò velut in vnum coaluiſſe, vt in pluribus corporibus vnus tantum animus ineſſe videatur, viciſſimque plura corpora vnius mentis inſtrumenta cernantur. In his qui infirma corporis valetudine eſt, is complurium animos infirmitatis ſuæ participes habet. Qui verò animo æger eſt, ei complures præſto ſunt, à quibus curetur, & à quibus aſſiduè erigatur.* Plura vide apud noſtrum Hier. Platum lib. 1. de bono ſtatus relig. cap. 26. & 27.

D Huc faciunt Philoſophorum gnomæ. Antiſthenes dicebat, fratres qui eſſent concordes, omni pariete eſſe fortiores. Quintilianus Declamat. 321. *Quid eſt*, inquit, *aliud fraternitas quàm diuiſus ſpiritus?* P. Nigidius apud Gellium lib. 12. cap. 10. *Frater* inquit *dicitur quaſi ferè alter.* Plato lib. 2. de Repub. recitat adagium vetus: *Frater viro adeſto*, de fido auxilio dici ſolitum; quoniam in rebus periculoſis vix vnquam frater ſolet deeſſe fratri.

Frater q. fere alter.

Et iudicia quaſi vectes vrbium.) Lyra. Baynus, Ianſen. & alij per iudicia accipiunt decreta, q.d. Fratrum decreta communi fratrum conſenſu ſtatuta, ſunt valida quaſi vectes vrbium, ideóque difficilè infringi poſſunt: quia fratres communibus animis armiſque ea tuētur, & propugnant. Poteſt enim, inquit Ianſenius, quod dicitur de iudicijs, accipi de æquitate iudiciorum & ſententiarum, quæ firmum efficit

ſtatum Reipublicæ. Vt tota hæc ſententia ſignificet ciuitatem ſtabiliri rebus duabus, ſcilicet ciuium concordia & æquitate iudiciorum.

Verùm quia Heb. מדינים *midianim* non ſignificat ſententias & decreta, ſed lites & contentiones; hinc eaſdem à noſtro vocari iudicia verius eſt. Sic enim S. Paulus ait 1. Cor. 6. v. 7. *Iam quidem omnino delictum eſt in vobis, quod iudicia habetis inter vos*, hoc eſt lites & contentiones. In hiſce enim ſolent litigantes ad iudicium prouocare, & coram iudice contendere. Vnde noſter Salazar ſic exponit, q. d. fratrum concordia ad inſtar eſt vrbis munitiſſimæ & fortiſſimæ. *Iudicia* verò, hoc eſt lites & diſſidia fratrum, *quaſi vectes vrbium*, vectes quidem accipio pro foribus, ideſt quaſi vrbes recluſis foribus adapertæ, atque hoſtibus peruiæ. q. d. vbi frater fratri bellum mouere, & ab inuicem diſſidere incipiunt, vice verſa ſimiles ſunt vrbibus, quæ recluſis vectibus hoſtibus liberum aditum præſtant. Itaque vectes ſeu repagula in hoc loco, quæ claudendi & aperiendi inſtrumenta ſunt, non ad claudendum, ſed ad reſerandum referenda puto. Hæc Salazar.

Verùm vectes vrbium ſolent notare robur vrbium: hoc autem robur præſtant vrbibus, non cum reſerantur, ſed cum clauduntur & obſerantur. Vnde Chald. vertit: *Et clauſa quaſi repagulo forti*. Et Septuag. μεμοχλωμένον (ita Roman. licet Complut. legant τεθεμελιωμένον, ideſt *fundatum*) ideſt *tanquam clauſum vecte regnum*. Aquila: *& his tanquam vectis palatij*. Sic & cæteri. Senſus ergo eſt, q. d. frater fratrem adiuuans, ideſt concordia fratrum eſt fortis, & inuincibilis inſtar ciuitatis validæ & munitæ: ſimiliter diſcordiæ, lites & contentiones fratrum, præſertim publicæ & forenſes, ſunt fortes, irreconciliabiles & inexpugnabiles inſtar vectium, quibus palatia & vrbes clauduntur: ſicut enim vectibus vrbes obſerantur, ſic diſcordia, lis & contentio quaſi vectes obſerant animos fratrum, vt nullum reconciliationi dent aditum, nullum alloquio, amori & beneuolentiæ præbeant acceſſum. Ratio eſt duplex: prior, quam initio dedi, quòd amor ſummus, qualis eſt fratrum, ſi irritetur, vertatur in odium ſummum & pertinax; ſicut optimum vinum vertitur in fortiſſimum acetum. Poſterior, quòd iniuria à fratre illata videatur eſſe acerbior: à fratre enim, vtpote coniunctiſſimo, ſumma homines expectant, & ſumma ſibi deberi beneficia cenſent: quare ſi pro beneficijs maleficia recipiant, grauem & acerbam putant ſibi inferri iniuriam. Sic fratres Ioſeph videntes eum plus cæteris amari à patre Iacobo, eum ſummo odio vſque ad necem proſequuti ſunt. Sic Eſau odium in Iacob ad poſteros propagauit. Vnde perpetui ſummíque fuere hoſtes Idumæi & Iudæi. vide dicta Amos 1. verſ. 11.

Cur odia fratrum acerba? Ratio 1.

2.

Denique ſicut Recentiores totam hanc gnomen referunt ad diſcordiam & contentiones fratrum; ſic ex aduerſo Chald. & Septuag. totam eam referunt ad concordiam fratrum, eiúſque vim & robur declarant. Noſter verò media via incedit, ac prius hemiſtichium ad cõcordiæ, poſterius ad diſcordiæ fratrum robur refert. Septuag. ergo ſic habent: *Frater a fratre adiutus quaſi vrbs munita & excelſa: inualeſcit autem tanquam fundatum regnum*, vel vt habet S. Ephrem

A tract. de reprehen. ſui: *nam fundati regni inſtar eſt, & potens.* q. d. concordia & conſpiratio fratrum eſt valida, & inexpugnabilis inſtar ciuitatis munitæ & excelſæ, quæ ſcilicet validis excelſiſque muris & turribus circumuallatur: hãc enim celſitudinem fratribus præſtat ſublimitas cognationis; poſt parentes enim ſummus coniunctionis & conſanguinitatis gradus eſt fraternitas, ſiue fratrum nexus & copula: quinimò concordia hæc & amor fratrum increſcit & inualeſcit, vt non tantùm inſtar ciuitatis vnius, ſed inſtar regni totius fundati & validi potens & ampla euadat, vt non ſolùm aliorum vim repellere, ſed & eos inuadere ac ſubiugare poſſit. Sic Romulus & Remus fratres inter ſe conſpirantes multos ſibi conciliarunt, alios vi & armis ſubegerunt, ac vrbem Romam ædificarunt, populúmque Romanum adunarunt, atque in ea regnum Italiæ, imò imperiũ orbis conſtituerunt. Significat ergo hæc gnome, concordiam inter fratres ſtudioſè eſſe conſeruandam, & ſi qua inter eos controuerſia incidat, cauendum à forenſibus contentionibus, quæ odia acuere imò immortalia reddere ſolent, ac ſorte potius vt dixit v. præcedenti controuerſiam eſſe dirimendam.

Moraliter hic diſce quantum boni afferat concordia, & quantum mali diſcordia. Scyrus lapis qui in Inſula Scyro naſcitur, mirum id habet, vt integer enatet, comminutus mergatur, ait Plin. lib. 36. cap. 17. Ita concors & coniuncta ſtat ſocietas, quæ diſcors & diuiſa diſſipatur. Nam *Defendit numerus, iunctæque vmbone phalanges. Commune periculum concordia propulſandum*, ait

Scyrus lapis mirus.

C Tacitus. Aureè Lucan. lib. 4.

Æterno complectitur omnia nexu,
Tot rerum mixtique ſalus concordia mundi,
Et ſacer orbis amor.

Allegor. Beda: *Cum populus*, inquit, *vterque, Iudæorum ſcilicet, & gentium fraterna ſibi in Chriſto charitate conſentit, vnam iam catholicæ Eccleſiæ ciuitatem conſtruit: & ſicut vectes vrbium portas muniunt, ita dogmata vtriuſque teſtamenti, Eccleſias per orbem, quæ vnam catholicam faciunt, ab infidelium incurſione defendunt.*

Tropol. Hugo: duo fratres inquit, ſicut ratio & appetitus, ſiue intellectus & voluntas: hi ſi inter ſe congruè conſentiant, vt ſcilicet minor maiori, puta appetitus rationi & voluntas intellectui concordet, ſeque ſubijciat, validi ſunt inſtar ciuitatis munitæ: ſin diſcordent & voD luntas intellectui rebellet, oritur diſſidium & ſchiſma interneriuum, quod vtrumque vaſtat & perdit.

De fructu oris viri replebitur venter eius: & genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum. Heb. *de prouentu labiorum ſuorum ſatiabitur. Genimina* ergo ſunt prouentus labiorum, ſiue fructus oris, qui eſt duplex: primus & proximus oris fructus, ſunt verba & ſermones, tam boni quàm mali: ſecundus & remotus, ſunt commoda & damna, quæ afferunt ſermones boni & mali: hiſce enim quiſque paſcitur & ſaturatur; bonis quidem & commodis quaſi melle; malis verò & damnis quaſi felle & abſinthio, quod ipſe ſibi ſeminauit. Caiet. hæc refert ad eos qui loquendo victum parant, imò quæſtum faciunt; horum enim os ſatiat ventrem, quales ſunt cauſidici, rhetores, doctores, concionatores. Melius R. Leui hæc refert ad verba blanda & dura, q. d.

VERS. 20.

qui blando mollique ſermone vtitur, reſponſis ſuis alterius iram delinit, fructúque ſermonis non caret, cum malum à ſe arceat: qui verò dura & acerba loquitur, iram ciet, citóque ingruente pernicie plectitur. Optimè & pleniſſimè hæc generatim accipias de quibuſlibet ſermonibus ſiue bonis ſiue malis, q. d. ſermones cauſant homini bonum vel malum, gaudium vel mœrorem, præmium vel ſupplicium: Si enim quis benè, beneuolè & prudenter loquatur, omnes homines, Angelos & Deum ipſum ſibi conciliabit: ſin malè, imprudenter, mordaciter, omnes irritabit, à quibus proinde vapulabit. Vnde explicans ſubdit: *Mors & vita in manu linguæ.* Ventrem metaphoricè vocat intima hominis, qualia ſunt mens & conſcientia. Hæc enim de benedictis laudata & præmio affecta gaudet, de malè dictis culpata & afflicta cruciatur, dolet & gemit. Hic verſus conſonat cum v. 14. cap. 2. *De fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur bonis*: & cum v. 2. cap. 13. *De fructu oris ſui homo ſatiabitur bonis.* Vide ibi dicta.

Myſticè Auctor Catenæ Græc. Sermonibus inquit, ſpiritualibus animæ receptaculum impletur, quandoquidem cum externi ſenſiléſque ſermones, animæ ventrem implere non queant, ſupereſt vt ſpiritualibus alimētis vaſculum illud impleatur: implet autem ventrem ſuum non homo ſimpliciter; ſed vir. Hæc ille.

Vers. 21 *Mors & vita in manu linguæ: qui diligunt* (Septuag. *qui continent*) *eam, comedent fructus eius.* Aben Ezra hæc refert aduerſum præcedentem: *De fructu oris viri ſatiabitur venter eius*, q. d. *ſi quis malè loquatur, mors ei continget: ſin autem rectè, vitæ compos fiet.* Mortem & vitam accipe tam naturæ, quàm gratiæ & gloriæ, tam præſentem quàm æternam. Hæretici enim vt Arrius, Lutherus, Caluinus tam ſe quàm multa diſcipulorum millia, ſua praua doctrina ad mortem æternam in gehennam tranſmiſerunt. Vice verſa Apoſtoli virique Apoſtolici & ſancti Doctores, Prædicatores, Confeſſarij ſuis igneis linguis tam ſibi quàm ſuis omnibus vitam gratiæ & gloriæ conciliant. Alludit ad naturam linguæ: hæc enim in embryone vltima animatur, & moriente homine prima vita deſtituitur & emoritur, teſte Ariſtotele & Plinio: Simili enim modo euenit in ethica linguæ, nimirum in vita ſpirituali virtutum linguæ perfectio vltimò acquiritur, tanquam complementum perfectionis, iuxta illud Iacobi 3. *Si quis verbo non offendit, hic perfectus eſt vir*: vice verſa mors animæ cōmuniter à vitio linguæ exordium capit. Audi Plinium lib. 11. 37. *Os* ait *primum mori tradunt, cor nouiſſimè*: Sicut enim cor in animali eſt primum viuens, & vltimum moriens: ſic vice verſa lingua eſt vltimum viuens, & primum moriens: quare ſicut vita à corde, ita mors ab ore & lingua incipit. *Euenit namque omnibus, vt quod vltimum fit, hoc primum deficiat; & quod primum, id vltimum, quaſi natura decurſionem reducem agat, & à calice ad carceres vnde prorueit, redeat*, ait Ariſt. lib. 2. de Gener. animal. cap. 4. Sic & Plinius lib. 11. cap. 37. Simili modo in diſſolutione domus tectum quod vltimò factum eſt, primò diſſoluitur, deinde parietes & cætera vſque ad fundamenta. Hic enim naturalis eſt ordo reſolutionis. Simili modo fit in moralibus. Vnde S. Chryſ. in Pſal. 140. *Mortis* inquit *vnicum ferè oſtium lingua eſt.* Hac ergo de cauſa mors & vita dicuntur eſſe in manu linguæ: quia linguæ eſt vitam tueri, vel morti oſtium patens & amplum aperire. Nam ſicut in generatione hominis cor primò, lingua vltimò perficitur: ſic in ſpirituali regeneratione cor & voluntas primò, lingua vltimò ad virtutem formatur & perficitur. Et ſicut in homine cor nouiſſimè, lingua primò emoritur: ita etiam animi mors ab ore & lingua ferè incipit, ac in voluntate deſinit. Iam

Lingua eſt vltimum viuens & primum moriens.

Quæritur primò, cuius mors & vita ſit in manu linguæ, an loquentis, an audientis, an tertij de quo loquitur?

Primò, S. Bernar. omnes hoſce tres intelligit cum aſſerit, linguam detractoris tres occidere ictu vno, ſcilicet loquentem, audientem, & tertium cuius famæ detrahitur. Audi eum ſerm. de triplici cuſtodia manus, linguæ & cordis. *Nunquid non viperea eſt lingua iſta* (detractoris?) *Ferociſſima plane, nimirùm, quæ tam lethaliter tres inficiat flatu vno. Nunquid non lancea eſt iſta lingua? Profecto & acutiſſima, quæ tres penetrat ictu vno. Lingua, inquit, eorum gladius acutus. Gladius equidem anceps, imo triceps eſt lingua detractoris. Nec vero eiuſmodi linguam ipſo etiam mucrone, quo dominicū latus confeſſum eſt, crudeliorem dicere verearis. Fodit enim hæc quoque Chriſti corpus & membrū de membro, nec iam exanime fodit, ſed facit exanime fodiendo: Ipſis quoque nocentior eſt ſpinis, quas illi tam ſublimi capiti furor militaris impoſuit, ſeu etiam clauis ferreis, quos ſanctiſsimis manibus illis & pedibus conſummatio Iudaicæ iniquitatis infixit. Niſi enim huius, quod nunc pungitur & transfoditur, corporis ſui vitam illius vitæ corporis prætuliſſet, numquam illud pro iſto mortis iniuriæ, crucis ignominiæ tradidiſſet.* Vnde adhortando concludit: *Sane propterea maiorem ei diligentiam, & diligentiorem cuſtodiam conuenit exhiberi, quod ſit iuxta Scripturam mors & vita in manibus linguæ. Alioquin ſi ſola ineſſet vita, nec circumciſio quidem ei, ſed ſola mors, etiam abſciſsio deberetur. Nunc vero ponenda nobis ori noſtro cuſtodia, & oſtium circumſtantiæ labijs, vt nec vitalem ædificationem clauſura damnet æterna, nec lethalis pernicies liberum ſortiatur egreſſum.*

Laërtius lib. 5. cap. 1. narrat Ariſtotelem reprehendiſſe Calliſthenem, coram Alexandro multa indecenter & liberiùs loquentem, recitādo illud Homeri: *Talia ſi loqueris, non multo tempore viues.* Et verus fuit vates: nam Calliſthenes ab Alexandro occiſus eſt. Idem lib. 1. cap. 9. narrat Anacharſin interrogatum, quid in homine eſſet optimum & quid peſſimum, reſpondiſſe linguam: hac enim ſi bene vtaris vitam, ſi malè mortem tibi alijſque acceſſes. Huc facit prouerbium Arabicū: *Caue vt lingua ſeciat collum tuum*: multos enim perdit intemperantia linguæ. Denique Bias Amaſi regi poſcenti è victima partem optimam & peſſimam, protinus miſit linguam, quòd illa plurimum afferat commodi vel damni, teſte Plutar. in conuiuio ſeptem Sapientum.

Secundò, alij accipiunt mortem & vitam actiuam loquentis, & paſſiuam audientis. Lingua enim doctoris, conſiliarij, ſuaſoris conciliat vitam præſentem & æternam audienti, ſi bona & ſalutaria eum doceat, conſulat & ſuadeat: mortem verò ſi praua. Vnde Vatab. ex-

plicat, q. d. *Lingua poteſt interficere ſermone ſuo, poteſt & ſeruare.* Huc facit expoſitio Hugonis, qui ſic partim literaliter, partim myſticè explicat, q. d. lingua detractoris, calumniatoris, falſi teſtis &c. mortem infert loquenti, vitam verò ei qui patienter eius calumnias, iniurias & falſa teſtimonia ſuſtinet: auget enim eius patiētiam & menta, quin & ſubinde vitiū eius ſanat. Affert Plutar. in moral. exemplū cuiuſdam qui Prometheum volens trucidare, enſe aperuit apoſtema eius lethiferum, itáque ei ſanitatem & vitam pro morte præter intentionem reſtituit: *Ita ſæpe* inquit *conuitium per iracundiam coniectum ab inimico, vitium animi vel ignotum nobis vel neglectum ſanat, & eius qui mortem inferre volebat plaga, vitam affert.*

Tertiò, alij paſſim accipiunt mortem & vitam loquentis, q. d. loquens ſi bene & prudēter loquatur, ſibi vitam; ſin malè & imprudēter, non rarò ſibi ipſi mortem conciliat. Et hoc directè videtur intendere Salomon. Explicat enim & inculcat id quod dixit v. præcedenti: *De fructu oris viri replebitur venter eius: & genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum.* Conſequenter tamen & à pari vel ſimili mortem & vitam audiētium, & eorum de quibus eſt ſermo, intellige vti dixi ex S. Bern. Præclarè S. Chryſ. hom. 4. ad Baptizandos tom. 5. *Media* inquit, *vtriuſque partis lingua eſt, & ſi vtriuſque eſt, tu dominus es. Nam & gladius in medio poſitus, ſi quidem fuerit aduerſus hoſtes arreptus, ſalutaris accipienti reperitur: ſi verò tenentis viſceribus inferatur, mortem præparat inferenti: non quia talis ferri natura, ſed quia vtentis tale conſilium eſt: ita & lingua æſtimetur gladius in medio poſitus. Armetur aduerſus peccata tua, non ad fratris plagam præparetur. Et hanc linguæ qualitatem dominus exponens ait: Ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Quia ſi fons iſte ſermonum, puram aquam ſanctorū verborū ſcaturierit, ad loquentis iuſtificationē cōferet; ſi verò ex illo aqua fœtida prauorum verborum eruperit, ad eiuſdem damnationem conducet.*

Hinc de S. Franciſco ita ſcribit Bonau. cap. 5. vitæ eius: *Euangelicum volebat à fratribus obſeruari ſilentium, vt videlicet ab omni otioſo verbo omni tēpore abſtinerent ſollicitè, tanquā reddituri in die iudicij de huiuſmodi rationem. Sed & ſi quem inuenißet fratrem verbis aſſuetum inanibus acriter arguebat, taciturnitatem modeſtam, & puri cordis affirmans cuſtodiam, & non modicam eſſe virtutem, pro eo quod mors & vita fere dicuntur in manibus linguæ, non tam ratione guſtus, quàm ratione loquelæ.*

Manus linguæ quæ? Quæres ſecundò, quæ ſit manus linguæ, continens in ſe mortem & vitam?

Rep. 1. Primò, Salonius per manum linguæ ipſos ſermones accipit: quoniam vnuſquiſque inquit, ... verbis ſuis condemnabitur, aut ex verbis ...ficabitur. *Cur* inquit *dicitur habere ma...a, cum manus habere non poſſit?* Reſp. *Me... dictum eſt, id eſt per translationem, quem... venti dicuntur habere pennas. Manus ... ipſa verba ſunt, quibus aut bene loquen... vitam, aut mala loquendo meretur mor... per manus ſæpe in ſcripturis ſacris opera ... vt illud: labores manuum tuarum quia ... In manibus linguæ dicit, id eſt, in operi...nim linguæ ſunt colloquia bona vel ma... mors naſcitur aut vita.*

A Secundò, alij per manum accipiunt periculum, q. d. mors & vita eſt in manibus linguæ, id eſt periclitatur in lingua, adeò fragili, volubili & labili. Simili enim phraſi ait Pſaltes Pſal. 118. *Anima mea in manibus meis ſemper*, q. d. anima, id eſt vita mea in ſummo verſatur diſcrimine, perinde ac ſi eam manu geſtarem cuiuis obuio, etiam hoſti eam petenti offerendam, vt eam ad libitum mihi auferat & adimat. Vnde Chald. vertit: *Anima mea periclitatur, ac ſi in ſuperficio manus meæ eſſet.* Et Iephte ait Iud. 12. *Poſui animam meam in manibus meis*, id eſt vitam meam certo periculo, vt mihi auferretur, expoſui. Sic hic vita & mors dicuntur eſſe in manu linguæ, vt quoties illa ſe mouet & voluitur, vita & mors in ea volui & periclitari videantur. 2.

B Tertiò, propriè & genuinè Auctor Catenæ Græc. Rabbini, vt paſſim Latini & Græci per manum accipiūt ius, facultatem & poteſtatem, q. d. in poteſtate & arbitrio linguæ eſt, ſibi alijſque vel vitam vel mortem, prout illi libuerit, afferre: quare tanta eſt linguæ dictio, ius & poteſtas, vt pro libito mortem vel vitam non tantùm ſibi, ſed & alijs irroget. Lingua ergo habet quaſi vitæ neciſque in omnes imperium, ita videmus duas teſtium linguas in iudicio vel abſoluere vel damnare reum, itáque illi vel vitam vel mortem inferre. Hoc eſt linguæ regnum, amplum vtique & vaſtum. Vnde Auctor Catenæ Græc. vertit: *Mors & vita in manu & poteſtate linguæ ſunt ſita: quotquot dominantur illius fructus eius comedent.* 3.

C Symbolicè Hugo per manum linguæ accipit operationem, & opera linguæ, id eſt verbis reſpondentia: *Mors & vita in manu linguæ: In ſermonis* inquit, *operatione mors dæmonum, & vita fidelium: nam ſi prædicatores manum ori adiungerent, id eſt facerent quod docerent, peccatores iam emortui rediuiui exurgerent, & dæmones ex aduerſo velut emortui tabeſcerent.*

Qui diligunt eam, comedent fructus eius. Primò Vatab. hæc dè lingua tam mala quàm bona accipit, q. d. linguaces, qui amant gaudéntque garrire, ac procliues ſunt ad loquendum, hi edere ſolent fructus ex ſermone vel bono vel malo manantes, vti dixi v. præcedenti.

Melius alij hanc partem arctant ad linguam bonam, q. d. qui diligunt ſe ſuámque linguam, ideóque eius volubilitatem frænant, ac ſermo- D nes ſuos prudenter moderantur, hi *comedent fructus eius*, id eſt bonæ & prudentis ſuæ elocutionis copioſum fructum & præmia referent. Vnde Septuag. vertunt κρατοῦντες, id eſt *qui continent, coercent, dominantur linguæ ſuæ, fructibus eius veſcentur.* Et R. Salomon ſic explicat: *Qui linguam ſuam amat diuiniſque laudibus aſſueſcit, illius fructibus veſcitur, dum adhuc vitæ carcere cohibetur.* Quiſquis enim de Deo loquitur, ſanctitatem & vitam imò diuinitatem alijs inhalat, iuxta illud S. Dionyſij de Cæleſt. Hierar. cap. 2. ad Timoth. *Tu autem ô fili diuina dicendo diuinus efficere*, & alios diuinos effice.

Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum, & hauriet iucunditatem à Domino. Heb. *Et educet à Domino beneplacitum vel beneuolentiam.* Aquila, Symmachus & Theod. εὐδοκίαν, id eſt gratiam, *beneplacitum*. Septuag. *qui inuenit mulierem bonam inuenit* χάριτας, id eſt *gratias, & accipit à Deo hilaritatem.* Chald. *qui inuenit mulierem, inuenit bonum,* Vers. 22.

bonum, & ſuſcipit voluntatem ſuam à Deo. Tò *bonum* non eſt in Hebræo, ſed ſubintelligitur: includitur enim in voce אשה *iſſcha*, ideſt mulier ſiue vxor non quælibet, ſed virilis ſiue virago. Ab איש *is* enim id vir, dicitur אשה *iſſcha*, quaſi vira ſeu virago. Geneſ. 2. 23. Vnde Scholiaſt. vertit: *Qui inuenit vxorem vtilem*, qualem deſcribit Salomon cap. 31. Bona ergo mulier hic vocatur non tantùm caſta, fida, manſueta & obediens, ſed & virilis, ideſt ſedula, ſtrenua, induſtria in alenda & regenda familia. Verbum *inuenit* ſignificat rem raram eſſe mulierem bonam, puta viraginem, ac proinde magno ſtudio & cura veſtigandam. Multi enim quærunt vxorem pulchram, alij nobilem, alij opulẽtam, pauci bonam& virilem, quod tamen præcipuè quærendum eſt, & paucis obtingit. Mulier enim natura ſua fragilis eſt cupida, pigra, dicax, procax, fallax, maligna adeò vt Eccleſ. cap. 25. 26. dicat: *Breuis omnis malitia ſuper malitiam mulieris.* Celebre eſt illud Socratis dicentis, tria ſe mala aſſecutum, Grammaticam, paupertatem & pernicioſam vxorem: duo priora ſe iam effugiſſe, tertium effugere non poſſe. ita Antonius in Meliſſa parte 2. ſerm. 34. Et illud Menandri. *Vxor eſt malum neceſſarium.* Secundò, τὸ *inuenit* notat fortuitum quid eſſe vxorem bonam: quæ enim certo conſilio nanciſcimur, dicimur ſumere vel accipere: quæ verò fortuitò obueniunt, inuenire, præſertim quia mulieres omnes antequam in vxores ducantur, oſtendunt ſe bonas, generoſas & amabiles, tegúntque ſuas iras, cupiditates, otia & vitia: at poſtquam ductæ ſunt, ea exerunt. Quare ſi quis in bonam incidat, fortunam bonam nactus eſt. Tertiò, τὸ *inuenit* innuit bonam mulierem eſſe ſortem bonam, quam Deus pro libito dat cui vult: Deus enim cuique ſuam ſortem & fortunam diſpenſat & admetitur. Quare à Deo cuique vxorem ducere volenti, ſortem hanc bonam aſſiduè poſtulandam eſſe. Nam vt ait Eccleſ. cap. 26. 3. *Pars bona mulier bona: in parte timentium Deum, dabitur viro pro factis bonis.*

Nota, τὸ *inuenit bonum*, ſcilicet ſingulare, rarum & eximium: bona enim mulier pacem, amorem & fidem colit cum marito, familiam prouidè & frugaliter adminiſtrat, proles honeſtè probéque educat, adeóque ab ipſa pendet, familiæ totius concordia proſperitas & ſalus. Vnde Septuag. vertunt *inuenit charites*, ideſt *gratias*, hóc eſt copiam gratiarum. vnde Homerus teſte Seneca lib. 1. de Benef. cap. 3. Charitem vnam coniugio copulauit, quaſi coniugio præſidentem, cámque vocauit *Paſitheam*, ideſt omnem deam, quod omnium deorum & dearum dona confluant in matrimonium, vbi vir bonus & vxor bona in vnum conſpirant. Rurſum *inuenit Charites*, quas Gentiles dixerunt eſſe tres & Horarum ſorores, quòd tres temporis differentias complectantur, nimirum bona vxor ſtabilem affert marito gratiam & amorem, qui nullo tẽpore vel caſu langueſcit, ſed tẽpore durat & feruet. Porrò Auctor Catenæ Græc. *Gratias hic vocat* inquit *progreſſus quos facit, bonáſque familiæ quam curat actiones.* Gratiæ ergo quas in familiã inducit bona vxor, ſunt incrementa opum, annonæ, pacis, concordię, probitatis & virtutum omnium, ideóque omnis lætitiæ & iucũditatis. Vnde rectè dixit Plutar. gratiam eſſe matrem iucũditatis. Exempla mulierum bonarum ſuggerit

A Plutar. lib. de virtutibus mulierum. Huc facit, quòd vxor bona & proba ſæpè bonum & probum efficiat virum, iuxta illud S. Pauli 1. Cor. 7. *Sanctificatus eſt vir infidelis per mulierem fidelem.* Cauſam dat S. Chryſ. hom. 6. in Ioan. *Nihil* ait, *potentius muliere bona ad inſtruendum & informandum virum, quodcumque voluerit: neque tam leuiter amicos, neque magiſtros, neque principes patietur, vt coniugem admonentem atque conſulentem. Habet enim voluptatem quandam admonitio vxoria, cum plurimum amet, cui conſulit. Multos poſſum afferre viros aſperos & immites, per vxorem mites redditos & manſuetos: ipſa enim menſa, lecto, filiorum communicatione, dicendis, tacendis, ingreſſu, auditu, exitu, & alijs pluribus cum marito communicans, & vt corpus capiti coniuncta, ſi prudens erit & diligens,*
B *omnes vincet.*

Sic S. Cecilia conuertit Valerianum ſponſum Clotildis Clodouæum, S. Helena Conſtantium patrem Conſtantini Magni &c. Huc facit illud Euripidis apud Stobæum ſerm. 65.

Domiperdam enim virum prohibet vxor
Bona, ei coniuncta, & ſeruat domum.

Salomonem ſecutus Siracides, multa in hanc ſentẽtiam congerit Eccleſ. 26. v. 1. 2. 3. 16. 18. 19.

Myſticè R. Leui per vxorem bonam accipit ſenſum obedientem rationi, ideſt marito, quod ſummum eſt hominis bonum: *Cuius* inquit *facultates animi ita in ordinem redactæ ſunt, vt ſubiectæ principibus ſeruiant, eáſque amore complectantur; cum nimirum menti omni conatu ſuam operam præſtent, hic bonum adeptus eſt, ita enim perfectam*
C *viri abſolutionem conſequetur, & quæ cupiebat, obtinebit à Deo, ſingulari prouidentia huiuſmodi viri rebus conſulente.*

Et hauriet iucunditatem à Domino. Noſter legit ויפק *veiaphec*, ideſt *& hauriet*, iam alio puncto per *vau* conuerſiuum legunt ויפק *vaiaphec*, ideſt *& hauſit*: vtrumque verum & eodem redit, q. d. qui inuenit vxorem bonam, per eam hauſit, haurit & continuè iugitérque hauriet omne beneplacitum, vt habent Hebræa, ideſt omne bonum deſiderabile, omnem gratiam, indéque omnem felicitatem & iucunditatem à Domino, vt ſibi videatur eſſe in paradiſo, ageréque vitam Adami & Euæ primorum coniugum in ſtatu innocentiæ. Addit τὸ *à Domino*, vt ſignificet primò bonam vxorem eſſe ſingulare Dei donum. Secundò, Deum per bonam vxorem quaſi
D per inſtrumentum & canalem, fontem bonorum & gratiarum in maritum & familiam emanare.

Myſticè hæc adaptes B. Virgini: ipſa enim omne bonum inuexit non tantùm in familiam Ioſephi, ſed & in vniuerſam Eccleſiam totúmque orbem, tum per ſe, tum per filium ſuum Chriſtum. Vnde de ea verè cecinit Poëta:

Nec genitrice tua (ô Chriſte) *fœcundior vlla parentũ, Tot bona per partũ quæ dedit vna ſuũ.*

Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum (Septuag. *bona*, ſcilicet omnia iam dicta) *qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt & impius.* Hic verſus nõ eſt in Hebræo nec in Latinis Complut tranſcriptus eſt ex Septuag. qui illum à priori verſu per neceſſariam conſequentiam elicuerunt. Si enim mulier bona eſt bonum viri & familiæ, ergo qui eijcit eam, eijcit à ſe & à familia bonum. *Qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt & impius: ſtultus*, quia ſtolidè adulterium vxoris vel non aduertit, vel patitur & diſſimulat cum graui nominis ſui infamia, ac prolium

inuria & damno. *Impius*, quia adulterium vxoris eam retinendo probare & fouere videtur, itáque matrimonij ſanctitatem ſacrilegè violat. Hoc maximè verum, cum maritus adulteram tenet dando ei facultatem impurè viuendi, vel vt eius incontinentiæ ſatisfaciat, vel vt eius proſtitutione quæſtum captet, quod eſt lenocinium: talis enim eſt leno & adulter vxoris ſuæ. Mulieri bonæ & virili opponit adulteram, quia adulterium mala omnia ſecum vehit. Adultera enim eſt impudens, infamis, litigioſa, ſuperba, prodiga, opéſque mariti cum adulteris prodigit & conſumit, denique maritum, proles & ſeipſam euertit.

Hinc patet, Hanc Salomonis ſanctionem de dimittenda adultera, non tantùm eſſe conſilij, ſed & præcepti: maritus enim hoc tranſgrediēs & adulteram retinens, vocatur hoc loco non tātùm ſtultus, ſed & *impius*, & vt S. Chryſ. legit *iniuſtus*. Rationem dat S. Chryſ. hom. 22. ex varijs in Matth. locis: *Non ergo* inquit, *qui dimittit mæchatur, ſed qui alteram ducit: imo autem ſicut crudelis eſt, atque iniquus, qui caſtam dimittit: ſic etiam fatuus eſt, atque iniuſtus, qui retinet meretricē: nam patronus turpitudinis eſt, qui crimen celat vxoris.* Et S. Hieron. in illud Matth. cap. 19. *Quicumque dimiſerit vxorem ſuam niſi ob cauſam fornicationis, & aliam duxerit, mæchatur. Sola fornicatio* inquit *eſt, quæ vxoris vincat affectum, imò cum illa vnam carnem in aliam diuiſerit, & ſe fornicatione ſeparauerit à marito non debet teneri ne virum quoque ſub maledicto faciat, dicente ſcriptura: qui tenet adulteram, ſtultus atque impius eſt*: quæ verba tranſlata ſunt in ius Canon. & habētur 32. q. 1. cap. 2. *Dixit Dominus.* Et S. Iſidor. lib. 2. de Officio Eccleſ. cap. 19. ait: *Solum, vt ait S. Hieron. adulterium eſt quod vxoris vincat affectum, imò cum illa vnam carnem in aliam diuiſerit, & ſe fornicatione ſeparauerit à marito nō debet teneri*, &c. Accedit quòd maritus retinens adulteram det ſcandalum toti ciuitati vel Reipub. Quocirca mollis & effeminata fuit vox M. Antonini Imperat. qua hortātibus amicis vt Fauſtinam adulteram repudiaret, ſi nollet occidere, reſpondit: *Si vxorem dimittimus, reddamus & dotem.* Dotis nomine ſignans imperium, quod à ſocero, Volente Adriano Imperat. adoptatus acceperat: ita Iulius Capitolinus in vita eius. Intellige hæc de adultera impœnitēte & in adulterio perſeuerante. Nam ſi pœnitentem Magdalenam ſuſcepit Chriſtus, cur & ſuam non recipiat maritus? Etſi enim rigido iure eā ream mortis peragere queat, tamen clementius & Chriſtianæ pietati conformius faciet, ſi ei noxam cōdonet. ita S. Aug. lib. 2. ad Pollent. de adulter. coniug. cap. 6.

Myſticè Auctor Catenæ Græc. per adulterā accipit erroneam doctrinam, qualis eſt Aſtrologorum iudiciariorum, magorum, hæreticorum; item malitiam & improbitatem. Hæc enim dimittenda procúlque arcenda ſunt.

Vers. 23. *Cum obſecrationibus loquitur pauper: & diues effabitur rigidè.* Heb. *obſecrationes loquitur pauper: & diues reſpondebit fortia*, ideſt *dura*. Chald. *Deprecationes vel preces loquitur pauper.* Syrus, *mollia loquitur & lenia verba.* R. Salomon. *Pauper loquitur ſupplex, licet diuēs dura reſpondeat.* Aben Ezra: *Cum aliquid à diuite pauper poſtulare vult, ſimplici ſermone vtitur, & diues reſpondet ſæua rigidáque verba.* Primò igitur & propriè hæc gnome ſpectat ad pauperes, qui ſuppliciter quid po-
A ſtulant à diuitibus, qui præ auaritia vel faſtu ijs tumida & dura reſpondent, vt habent Hebræa: paupertas enim facit humilem & ſupplicem, diuitiæ verò faciunt ſuperbum & rigidum. Secundò, generaliùs eam extendas ad pauperes & diuites non inter ſe, ſed cum alijs quibuſlibet colloquentes. Pauper enim, vtpote egens & inops, vbique timidus timidè & ſuppliciter loquitur: diues verò opibus abundans & præfidens, vbique tumidus ſpirat faſtum: quare imperioſè agit & loquitur. Nam vt ait S. Auguſt. *Pomo innaſcitur vermis: vermis diuitiarum eſt ſuperbia.* Porrò R. Leui cenſet hæc dici ad paupertatis & humilitatis commendationem, quòd humili ſuo ſermone omnium gratiam emereatur, atque ad diuitiarum & ſuperbiæ deteſtationem, quòd duris reſponſis omnes à ſe auertat & irritet.

Denique Beda hanc gnomen extendit ad pauperes & diuites, cum Deum orant & allo-
B quuntur: pauper enim ſupplex petit à Deo ſibi fieri gratiam, diues verò rigidè poſtulat quaſi iure ſibi debitum, vti publicanus pauper meritis orabat dicens: *Deus propitius eſto mihi peccatori.* Phariſæus verò virtutibus ſe diuitem æſtimans: *Gratias* inquit *tibi ago Domine quia non ſicut cæteri* &c. Luc 18. *Humiles ſpiritu* ait Beda, *humiliter Deum adorant, vt Euangelicus ille publicanus: ſuperbi merita ſua iactant vt Phariſæus.*

Salomonem ſequutus Siracides Eccleſ. 13. 4. *Diues* inquit *iniuſtè egit, & fremet: pauper autem læſus tacebit.* vide ibi dicta. Sententia ergo hæc taxat diuitum duritiem: pauperés verò ſolatur & monet, vt eam ſimili ſermone leniant, itáque ab eis impetrent quod poſtulant. Nec mirentur puténtque, id quaſi nouum vel rarum ſi-
C bi ſoli fieri, cum hic ſit communis mos diuitum diuitijs quaſi innatus, ex eiſque naturaliter quaſi reſultans, ſicut ex tonitruo reſultant & diſſiliunt ſæua fulmina. *Obſecrationes* ergo *loquitur pauper*, q. d. Quidquid pauper loquitur, ita modeſtè, exiliter, humiliter loquitur, vt non verba quàm obſecrationes promere, nec tam loqui quàm obſecrare videatur. Igitur pauper loquitur mella: at diues dura & ſaxea verba reſpondet, vt non verba loqui quàm lapides, & adamantes, imò tonitrua & fulmina vomere & iaculari videatur.

Vers. 24. *Vir amabilis ad ſocietatem, magis amicus erit, quàm frater.* Heb. *vir amicorum ad amandum* (vel potius vt Baynus *ad amicandum*, ſcilicet aptus factúſque eſt, nimirum *procliuis vt amicitiam exerceat, ſeſéque præbeat amicum*) *& eſt amans ad-*
D *herens præ fratre*, vel *magis quàm frater.* Vnde in vulgata pro *vir amabilis*, Complut. & alij multi legunt *vir amicabilis*, idque paulò ſignificantius eſt magiſque reſpondet Hebræo, & Septuag. qui vertunt: *Vir amicorum ad amicitiam: & eſt adherens ſuper fratrem*, ideſt vt clarè vertit Auctor Catenæ Græc. *Vir ad amicitiam propenſus conſtantiùs colet amicitiam quàm frater.* Iam

Primò Chald. ſic vertit & exponit: *Sunt ſocij qui aſſociantur, & eſt amicus magis adhærens quam frater.* Et Syrus: *Sunt amici qui ſunt amici, & eſt amicus qui magis adhæret quàm frater*, q. d. Multi ſunt ſocij & amici: at ſingularis amicus & ſocius eſt qui magis amat & iuuat quàm frater.

Secundò Tigur. vertit: *Vir aptus amicitiæ, & cui cordi eſt amicitiam colere, plus amat & firmius adhæret quàm frater.*

Tertiò Vatab. *Vir amicorum* (ſupple *par eſt*) *vt*

vt præſtet ſe amicum, cum ſit qui diligit, coniunctior fratre, ideſt vir qui multos habet amicos, debet ſe illis præſtare amicum, vt eos in amicitia retineat: nam amici ſuperant fratres amicitia. A

Quartò R. Salomon, q. d. Cum quis ſibi amicos aſſiduè conciliat, fortè tempus erit, quo ijs indigeat; qui quidem præſto erunt, magiſque opitulabuntur quàm fratres.

Quintò Aben Ezra, q. d. vir amicitiæ amicos amore complectetur, vt ſecum amicitiam ineant & aſſocientur: nam amicorum aliqui maiori neceſſitudine obſtringuntur quàm frater.

Hæc omnia ferè eodem redeunt. Senſus ergo eſt, q. d. *Vir amabilis vel amicabilis*, Heb. *Vir amicorum*, ideſt vir amans & ſtudioſus amicitiæ, qui vel à natura vel à virtute natus & factus videtur ad ſocietatem & amicitiam, qui totus videtur eſſe amor, beneuolentia & beneficentia, hic vtique magis amicus erit, Heb. *magis amans erit*, magis diliget, magis opitulabitur quàm frater. To ergo *amabilis* non tantùm paſſiuè, ſed & actiuè accipitur, q. d. qui amatur, quia amat, ac ſuis officijs ſibi deuincit & amicat omnes. Ratio à priori eſt, quòd ſicut caloris proprium eſt calefacere, ſic amicitiæ & amoris proprium ſit amare, ac beneficentiæ benefacere. Quare amicus conflatus ex amore & beneficentia, non poterit non amare & benefacere, cum ſæpe conſanguineorum & *fratrum quoque gratia rara ſit*, vt ait Poëta. Hi enim ſæpè ſe ſuáque magis ſpectant commoda quàm fratrum. B

Significat ergo hæc gnome vim veræ amicitiæ non cuiuſlibet, ſed ſingularis & eminentis, atque amici qui totus beneuolus & officioſus eſt (vti notarunt Chald. Syrus & Aben Ezra) quòd is in amore & officijs ſæpe æquet vel ſuperet fratres, ac proinde magnopere talem amicitiam, quærendam eſſe, ambiendam, colendam omnibúſque modis conſeruandam. Poteſt quoque *vir amicorum* accipi vir, qui omnes amicare multóſque ſibi amicos facere ſatagit. Talis amicus, imò amicorum Rex & Princeps nobis eſt Chriſtus, qui ſe totum amicis imò inimicis, vt eos Deo & ſibi amicos efficeret, impendit & expendit. de quo proinde canit Eccleſia:

Se naſcens dedit ſocium,
Conueſcens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.

Si ergo verum amicum quæris, Chriſtum quære, qui omnibus deſerentibus te non deſeret, nec in vita nec in morte, nec in tempore nec in æternitate, ſed vbique & ſemper tibi aderit, téque omni bono, omni gratia & gloria cumulabit. Quàm bene ſapiebat anima quæ dicebat: *Mens mea in Chriſto fundata eſt & ſolidata.* Chriſtus ergo eſt vir amorum, quia vir dolorum: quia ſine dolore non viuitur in amore. *In pace ergo in idipſum dormiam & requieſcam.*

Amicus alter ego. Gnomæ.

Salomonem ſecuti ſunt Philoſophi. Gnome eſt Menandri: *Fratres puta veros amicos.* Zeno interrogatus, *quis eſſet amicus*? reſpõdit: *Alter ego*, quod citans Ariſt. lib. Magnor. moral. *Eſt enim* ait *vt dicere ſolemus, amicus alter ego.* Idem habet Cicero lib. de Amicit. & S. Hieron. ad S. Auguſt. ait *cum amico quaſi cum altero ſe eſſe loquendum.* Vnde Pytagoras teſte Cicerone loco iam citato, *de amicitia effici volebat, vt vnus fiat ex pluribus.* Igitur affectionem fraternam, quæ poſt parentes maxima eſt, æquat aut ſuperat amicitia. Eſt enim amicitia velut quædam fraternitas. vnde Valerius Maximus lib. 4. cap. 7. initio: *Contemplemur* inquit *nunc amicitiæ vinculum potens & prænalidum, neque vlla ex parte ſanguinis viribus inferius: hoc etiam certius & exploratius: quia illud naſcendi ſors fortuitum opus: hoc vniuſcuiuſque ſolido iudicio incoacta voluntas contrahit. Itaque celerius ſine reprehenſione propinquum accerſere quam amicum: quia altera direptioni vtique iniquitatis, altera leuitatis crimini ſubiecta eſt. Cum enim deſerta ſit futura vita hominis nullius amicitiæ cincta præſidio, tam neceſſarium ſubſidium temere aſſumi non debet: ſemel autem apprehenſum rectè ſperni non conuenit;* ac mox exemplum dat Pyladem & Oreſtem, quorum alteruter pro altero mori voluit. Vnde illud:

Vt præſtem Pyladem, aliquis mihi præſtet Oreſtem.
Hoc non fit verbis, Marce vt ameris, ama.

Talia plura amicorum paria recenſet Plutarchus lib. de amicorum multitudine, vt Theſeum & Pirithoum, Achillem & Patroclum, Pythiã & Damonem, Epaminondam & Pelopidam: tales fuere Niſus & Euryalus apud Virg. Æneid. 9 Apud Hebræos ſimiles fuere Dauid & Ionatas. Apud Græcos S. Baſilius & Nazianzenus.

Vter magis amandus, amicus an frater.

Quærit S. Thomas 2. 2. q. 26. art. 8. vtrum ſanguine coniuncti iuxta ordinem Charitatis, magis amandi ſint quàm cæteri quauis alia ratione, vt amicitia vel militia deuincti? ac reſpondet affirmatiuè, eo quòd amicitia conſanguineorum ſit naturalis & intima; nam radicaliter fũdatur in cõiunctione naturalis originis; cũ amicitia ciuiũ fundetur tantùm in cõmunione ciuili, & amicitia commilitantium in communicatione bellica. Obijcit deinde hanc gnomen Salomonis: *Vir amicabilis ad ſocietatem magis erit amicus quam frater*: ac reſpondet *quòd, quia amicitia ſociorum propria electione contrahitur in his, quæ ſub noſtra electione cadunt, puta in agendis, præponderat hæc dilectio dilectioni conſanguineorum, vt ſcilicet magis cum illis conſentiamus in agendis. Amicitia tamen conſanguineorum eſt ſtabilior, vtpote naturalior exiſtens, & præualet in his, quæ ad naturam ſpectant: vnde magis eis tenemur in prouiſione neceſſariorum.* Vbi Franciſcus Suarez ſecutus Franc. de Victoria, docet poſſe eſſe tanta amici in amicum beneficia, vt liceat eum magis amare quàm proprium patrem, à quo genitus eſt vitámque accepit. Verùm hic cauenda inuidia, ne frater vel pater vidẽs ſibi præferri amicum ei inuideat. Vnde Heſiodus: *Æqualem fratri caueat feciſſe ſodalem.* Modum quo hac in re inuidia caueri queat, docet Plutar. tract. de fraterno amore ſub finem. Salomonem de more ſequutus Siracides Eccleſ. 6. 11. *Amicus* inquit *ſi permanſerit fixus, erit tibi quaſi coæqualis.* Et v. 15. *Amico fideli nulla eſt comparatio*, &c. vide ibi dicta. C D

Myſticè Beda, vir amabilis ad ſocietatem inquit, eſt Populus Gentium, qui Chriſto & Apoſtolis credidit, & fidus conſtánſque vſque ad mortem & martyria adhæſit præ fratre, ideſt præ populo Iudæorum, qui fuit cognatus & frater Chriſti ſecundùm carnem; ſed incredulus & rebellis, Chriſtum cum Apoſtolis perſecutus eſt vſque ad necem.

CAPVT XIX. SYNOPSIS.

PAuper ambulans in ſimplicitate præſtat diuite inſipiente : diuitiæ addunt amicos: non decent ſtultum deliciæ : doctrina per patientiam probatur: ira & hilaritas regis : mulier litigioſa : vxor prudens donum eſt Dei : pigritia parit ſoporem & famem : cuſtodiens legem cuſtodit animam : fœneratur Deo qui miſeretur pauperis : erudiendi ſunt filij ; audienda conſilia : pauper præſtat mendaci: timor Domini parit vitam : piger torpet: flagellatione impij ſapit pius : affligens patrem , infelix : teſtis iniquus ridet iuſtitiam : irriſoribus parata ſupplicia.

MElior eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua, quàm diues torquens labia ſua, & inſipiens.

2. Vbi non eſt ſcientia animæ, non eſt bonum : & qui feſtinus eſt pedibus, offendet.

3. Stultitia hominis ſupplantat greſſus eius: & contra Deum feruet animo ſuo.

4. Diuitiæ addunt amicos plurimos: à paupere autem & hi, quos habuit, ſeparantur.

5. Teſtis falſus non erit impunitus: & qui mendacia loquitur, non effugiet.

6. Multi colunt perſonam potentis, & amici ſunt dona tribuentis.

7. Fratres hominis pauperis oderunt eum: inſuper & amici procul receſſerunt ab eo.

8. Qui tantùm verba ſectatur, nihil habebit· qui autem poſſeſſor eſt mentis, diligit animam ſuam, & cuſtos prudentiæ inueniet bona.

9. Falſus teſtis non erit impunitus: & qui loquitur mendacia, peribit.

10. Non decent ſtultum deliciæ : nec ſeruum dominari principibus.

11. Doctrina viri per patientiam noſcitur : & gloria eius eſt iniqua prætergredi.

12. Sicut fremitus leonis, ita & regis ira: & ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas eius.

13. Dolor patris, filius ſtultus : & tecta iugiter perſtillantia, litigioſa mulier.

14. Domus, & diuitiæ dantur à parentibus: à Domino autem propriè vxor prudens.

15. Pigredo immittit ſoporem, & anima diſſoluta eſuriet.

16. Qui cuſtodit mandatum, cuſtodit animam ſuam : qui autem negligit viam ſuam, mortificabitur.

17. Fœneratur Domino qui miſeretur pauperis : & viciſſitudinem ſuam reddet ei.

18. Erudi filium tuum, ne deſperes: ad interfectionem autem eius ne ponas animam tuam.

19. Qui impatiens eſt, ſuſtinebit damnum & cum rapuerit, aliud apponet.

20. Audi conſilium, & ſuſcipe diſciplinam vt ſis ſapiens in nouiſſimis tuis.

21. Multæ cogitationes in corde viri: voluntas autem Domini permanebit.

22. Homo indigens miſericors eſt: & melior eſt pauper, quàm vir mendax.

23. Timor Domini ad vitam : & in plenitudine commorabitur, abſque viſitatione peſſima.

24. Abſcondit piger manum ſuam ſub aſcella, nec ad os ſuum applicat eam.

25. Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit. ſi autem corripueris ſapientem, intelliget diſciplinam.

26. Qui affligit patrem, & fugat matrem, ignominioſus eſt & infelix.

27. Non ceſſes fili audire doctrinam, nec ignores ſermones ſcientiæ.

28. Teſtis iniquus deridet iudicium: & os impiorum deuorat iniquitatem.

29. Parata ſunt deriſoribus iudicia : & mallei percutientes ſtultorum corporibus.

M*Elior eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate* (Syrus *in innocentia*) *ſua, quàm diues torquens labia ſua & inſipiens. Melior*, tum ethicè, ideſt iuſtior, innocentior, ſanctior: tum phyſicè *melior*, ideſt præſtantior, quia quietior & ſapientior. Pro *in ſimplicitate ſua*, Heb. eſt בתמו *betummo*, ideſt *integritate vel perfectione ſua.* Sic ſæpe alibi תם *tam*, ideſt ſimplex, vo- VERS. I.

catur vir ſincerus doli malique expers, integer & perfectus, vt cum Iob vocatur *vir ſimplex & rectus*, ideſt perfectus Iob.1.1. Pro *torquens* Heb. eſt עקש *ickes*, ideſt peruertes, deprauans. Vnde Septuag. vertunt σκολιὸς, ideſt tortuoſus, qualis eſt vafer & aſtutus. Igitur Septuag. Complut. (nam in Romanis hic verſus & duo ſequentes deſiderantur) ſic habẽt: *Melior eſt mendicus ambulans in ſimplicitate ſua, quàm peruerſus labiis ſuis & ipſe ſtultus.* Pagn. *quàm peruerſus propter labia ſua, qui eſt ſtultus.* Vatab. *quàm qui praua labia habet & ſtultus eſt.* Syrus: *quàm ſtultus, cuius via praua ſunt.* Chald. *quàm ille qui peruertit vias ſuas; ipſe eſt ſtultus.* Vox enim *diues* non eſt in Hebræo, nec in Græco Complut. vnde nonnulli codices, ac ex iis Ianſenius eam à textu Latino expungit, ſicque explicat, quaſi pauper non opponatur diuiti, ſed torquenti labia ſua, qui eſt ſtultus, quaſi dicat: melior eſt paupertas quàm ſtultitia; quia paupertas conſiſtit & facilè aſſociatur cum ſapientia & integritate vitæ: contorſio verò, ideſt deprauatio labiorum cum ea conſiſtere nequit, ſed eſt inſipientia & prauitas. Nam contorquẽs labia eſt is, qui non ſincere agit, ſed verba componit fallacia, quibus decipiat, cum aliud corde gerat, aliud ore promat. Melior eſt ergo pauper, qui ſimpliciter & innocenter viuit, quàm contorquens labia, qui plenus eſt dolo. hic enim hominem doloſum & peruerſum efficit. Verùm Auctor Catenæ Græc. Beda & Codices Romæ emendati legunt τὸ *diues*: Sic enim clara eſt Antitheſis inter diuitem, ſed ſimplicem & ſincerum, ac diuitem, ſed deprauantem ſermones & doloſum.

Senſus ergo eſt, q.d. Melior eſt pauper doli expers ac candidè, innocenter integréque viuens quàm diues verſutus, qui ſuis dolis, artibus & fraudibus magnas ſibi parat opes: hic enim eſt inſipiens, ideſt impius: pauper verò eſt ſapiens, ideſt probus & pius. Nam τὸ *& inſipiens* non connexionem, quaſi poſſit eſſe contorquens vel deprauans labia, qui non ſit inſipiens (hoc enim falſum eſt) ſed cauſam ſignificat, q. d. Melior eſt pauper ſimplex diuite torquente labia, qui ſcilicet labia componit & torquet ad decipiendum; *&*, ideſt *quia* hic eſt inſipiens, ideſt impius. Innuit Salomon paupertati cognatam eſſe ſapientiam, ideſt ſimplicitatem, innocentiam, ſanctitatem: opibus verò cognatam eſſe inſipientiam, ideſt fraudes, vſuras, iniuſtitiam, prauitatem, iuxta illud: *Omnis diues aut iniquus aut iniqui hæres.* Ratio ergo à priori, cur pauper ſimplex præſtet diuiti doloſo, eſt, quòd ſimplicitas & innocentia, quam affert paupertas, præſtet dolo & prauitate, quam affert cupiditas opum: illa enim eſt veritas veráque & mera ſapientia, hæc vanitas eſt vanáque & mera inſipientia: illa enim ducit ad felicitatem cæleſtem, hæc ad ignes gehennæ. Vnde Aben Ezra ſic exponit, q. d. vir integer melior eſt peruerſo, qui ſermones ſuos peruertit. Sic & R. Leui. Exemplum huius rei eſt in S. Franciſco, qui pauper fuit non tantùm cenſu, ſed & ſenſu ac ſpiritu, hoc eſt amator mirus paupertatis euangelicæ, ideóque per eam ad magnam ſimplicitatem & ſanctitatem peruenit. Hic enim ſapientior, melior, ſanctior, Deo & mundo gratior & honoratior fuit, quàm omnes diuites doloſi & verſuti. Idem dicas de quibuſlibet religioſis paupertatem profeſſis & colentibus. Rurſum exem-

A pla huius ſententiæ ſunt in pauperibus opificibus & mercatoribus, qui quia candidè iuſtéque iuxta conſcientiam operantur & negotiantur, hinc parum lucrantur. hi enim in ſua innocenti pauperie præſtant diuitibus, qui per dolos & fraudes ſe in immenſum locupletant. Illi enim habent bonam conſcientiam, ideóque iuſtitiam, pacem, gaudium & ſpem vitæ æternæ: hi verò malam habent conſcientiam, ideóque iniuſtitiã, turbationes, mœrores, ac de ſua ſalute deſperant. Nam vt ait Apoſt. 1. Timot. 6.9. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nocua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas.*

Myſticè Beda: *Melior* ait *eſt ſimplex auditor verbi Dei, ſi ea quæ intelligere in ſcrip. potuit, operando perficit; quàm eruditus quiſque, ſi in illis, quæ acutè*
B *intellexit, ad hæreſim prædicandam labia retorquet.*

Vbi non eſt ſcientia animæ, non eſt bonum: & qui VERS. 2.
feſtinus eſt pedibus, offendet. Chald. & Syrus: *Qui feſtinus eſt pedibus in malum, peccat.* Aben Ezra: *Qui ad rapinam feſtinat, piaculi noxam ſubit.* Eſt Mioſis: *non eſt bonum*, ideſt eſt malum, imò peſſimum. τὸ *animæ* poteſt referri vel ad τὸ *ſcientia*, vt comma ponatur poſt *animæ*, vti ponunt Romani, vel ad τὸ *non eſt bonum*, q.d. vbi non eſt ſcientia, ibi animæ non eſt benè, ſed malè. Vnde Auctor Catenæ Græc. vertit: *Anima ſapientia destituta non eſt bona*, ideſt non eſt pulchra, non eſt benè inſtituta. Alius vertit: *Ne vita quidem ſine ſcientia ſuauis eſt.* Tigur. *Neque bene habet animus imperitus, vt qui feſtinat & pedibus offendit*, quaſi hic verſus pertineat ad verſum præcedentem, eiúſque
C det cauſam, q.d. ideo præſtat pauper ſimplex diuiti peruerſo & inſipiente, quia vbi non eſt ſcientia ſiue ſapientia, ibi animus malè habet: quia caret oculo & duce, ac proinde inſtar cæci feſtinè ambulantis in ſaxa & ſcandala impingit, & offendit. Vatab. verò per נפש *nephes*, ideſt animam, intelligens vim animalem & concupiſcibilem ſiue deſiderium, ſic vertit & explicat: *Etiam abſque prudentia deſiderium res peſſima eſt, & velox pedibus peccat: velox ſcilicet ad implendum deſiderium ſuum*, q.d. concupiſcentia quæ non regitur à prudentia, res peſſima eſt: quia velociter hominem trahit ad ſui expletionem, cúmque cæca ſit, facilè in ſcopulos impingit, hominémque in ruinã præcipitat. Significat ergo Salomon, proprium animæ bonum & quaſi peculium eſſe ſcientiam: cætera enim bona, vt opes, honores, delitiæ animæ ſunt extrinſeca: ſcientia verò eidem eſt in-
D trinſeca: quare ſcientia eſt vitale bonum animæ (vt pote vitalis eius actio, cognitio & intellectio) cum cætera bona ſint exanima & mortua. Vnde R. Leui ſic explicat, q.d. Cum quis peritia rerum ſpoliatus eſt, contingit eius cupiditatem & libidinem in id ferri, quod honeſtum non ſit: qui verò præceps cupiditatibus obſequitur, crimine ſe obſtringit. Cauſam dat S. Aug. trac. de vita beata: *Maior* ait *ac miſerabilior egeſtas non eſt, quàm egere ſapientia; & qui non eget ſapientia, nulla re omnino egere poteſt. Eſt ergo animi egeſtas nihil aliud quàm ſtultitia.* Et inferius: *Beatum eſſe nihil eſt aliud quàm non egere, hoc eſt eſſe ſapientem. Sapientia enim nihil eſt aliud quàm modus animi, hoc eſt quo ſe animus librat, vt neque excurrat in nimiũ, neque infra quàm plenum eſt coarctetur.* Additque ſapientem qui habet ſapientiam, habere Deum,

ideóque eſſe beatum. Verùm Romani cæterique τὸ *animæ* combinant cum ſcientia: eſto eodē ferè ſenſus redeat.

Scientia animæ quæ Reſp. 1.

Quæritur ergo, quænam ſit ſcientia animæ?

Primò Chald. ſcientiam animæ accipit eam, qua anima ſcit & cognoſcit ſeipſam. Vnde vertit: *Qui neſcit animam ſuam, non eſt ei bonum.* Nam vt ait Agapetus Diaconus Admonitione ad Iuſtinianum Imperatorem num. 3. *diuinum documentum & potiſſimum nos homines, vt cognoſcat ſe quiſque, docemur. Qui enim ſeipſum cognouit, cognoſcet Deum: Deum vero qui cognouit, aſſimilabitur Deo: aſſimilabitur autem Deo, qui dignus factus Deo eſt: dignus denique fit Deo, qui nihil indignum patrat Deo: ſed qui vt cogitat quæ ipſius ſunt, ita tam loquitur quæ cogitat, quàm facit quæ loquitur.* Hinc illud templo Apollinis Delphici inſcriptum velut oraculum: γνῶθι σεαυτόν, ideſt *noſce teipſum.*

2. Secundò, alij ſcientiam animæ accipiunt pro ſcientia ſpiritus, quæ opponitur ſcientiæ & ſapiētiæ carnis, q. d. qui ſapit ea quæ ſunt animæ & ſpiritus, non quę carnis, hic ingens habet bonum: quia qui eo caret, cæcus eſt & exoculatus. Vnde inſtar cæci feſtinantis in ſaxa impinget. Nam vt ait Apoſt. Rom. 8. 6. *Prudentia carnis mors eſt: prudentia autem ſpiritus vita & pax: quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo: legi enim Dei non eſt ſubiecta.* Vide ibi dicta.

3. Tertiò, alij ſcientiam animæ interpretantur eam, quę intimos animæ ſinus, fundum, ſenſa, cogitationes, intentiones ſcrutatur, penetrat & peruidet. A bona enim volitione & intentione pendet tota operis bonitas. Vnde S. Greg. 19. Moral. cap 8. Moraliter explicans Cherubinos, quos Ezechiel cap. 1. vidit tam intus quàm foris plenos oculis: *Hinc eſt* inquit *quod animalia, quæ per Prophetam videntur in circuitu & intus plena oculis eſſe memorantur. Quiſquis enim exteriora ſua honeſtè diſponit, ſed interiora negligit, in circuitu oculos habet, ſed intus non habet. Sancti verò omnes, quia & exteriora ſua circumſpiciunt, vt bona de ſe exempla fratribus præbeant; & interiora ſua vigilanter attendunt, quia ſeſe irreprobabiles interni iudicis obtutibus parant, & in circuitu oculos & intus habere perhibentur: magiſque ſe, quo Deo placeant, in ſua interna componunt, ſicut per Pſalmiſtam quoque de ſancta Eccleſia dicitur: Omnis gloria eius filiæ regis ab intus.* Pſal. 44. v. 14.

4. Quartò & genuinè, ſcientia animæ eſt ſapiētia, prudentia & prouidentia, qua anima non ſolùm præſentia, ſed & præterita ac futura circumluſtrat & proſpicit, vt actiones ſuas ita honeſtè & perfectè componat, vt eas in iudicio Chriſti, coram oculatiſſimis Chriſti oculis defendere & tueri poſſit, itáque ab eo brauio & gloriæ cæleſti adiudicari mereatur. Prudentia enim eſt oculus animæ, & qui ea pollet, prudenter videt, præuidet & prouidet, vbi figat actionis ſuæ greſſus: quare ſecurè incedit, perinde vt qui in tenebris præuiam facem ſequitur. Qui verò prudentia caret, velut cæcus in tenebris huius vitæ ambulat & cæſpitat: quia quò eum rapit cæca concupiſcentia, eò feſtinus ſequitur: quare in multa ſcandala & ſcelera impingit, ac tandem in barathrum gehennæ præceps corruit. Scientia ergo animæ eſt prudentia, quæ conſulit ſaluti animæ, quæ proſpicit eius præmia & ſupplicia, ideóque hominem incitat ad bene viuendum, & ad fugiendum peccata: quam proinde Sapiens cap. 10. A 10. nuncupat *ſcientiam ſanctorum*, & Angelus *prudentiam iuſtorum*, Lucæ 1. 17. *Quid enim prodeſt homini, ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?* Matth. 16. 26. quæ verba ponderans S. Chryſoſt. hom. 56. in Matth. *Non*, ait, *aliam habes animam, quam poſſis pro anima tua dare. Nam pecuniam qui amiſit, aliam pro amiſſa poteſt afferre: ſimiliter qui ædes, qui ſeruos, qui cætera huiuſmodi amiſit: animam verò ſi perdas, aliam pro ea dare nunquam poteris: ſed ſi rex orbis atque dominus eſſes, ſi omnia quæ in orbe ſunt, & ipſum orbem offerres, non poteris animam eruere vnam.* Vnde concludit: *Cæteris omnibus neglectis, omnem curam, omne ſtudium, omnem operam tuam ad ipſam conferas. Noli igitur de alienis curare, & te ac tua negligere: quod plerique omnes nunc faciunt: His ſimiles* B *qui metallorum operi traditi ſunt: nullum enim illi emolumentum, nullas opes inde conſequuntur, ſed magno periculo atque detrimento ſuo alijs laborant, nihil prorſus de ſudore ac labore, & morte, quam plerumque obeunt, ad fructum ſuum inde conuertentes. Hos igitur plurimi nunc imitantur, qui non ſibi, ſed alijs diuitias quærunt. Imò verò & his multo miſeriores ſumus: quoniam mors doloris finem illis, nobis autem quos gehenna expectat, veræ afflictionis initium affert.*

Idem S. Chryſoſt. hom. 13. in Epiſt. ad Romanos, docet animam tam ſapienter & concinnè, debere viuere & regere corpus, quàm ſapienter & concinnè Citharædus componit pulſatque citharam, & Nauarchus nauim.

Myſticè Beda: *Animæ quidem humanæ*, inquit, *ſcientia vitæ cæleſtis eſt neceſſaria: quia nimirum* C *ſine hac beata in perpetuum eſſe non poteſt: attamen qui effrænatis ſenſibus mentis plus appetit ſapere quàm decet, plerumque offenſionem hæreticæ ſtultitiæ temerarius incurrit. Quod in primis humani generis parentibus myſticè ſignatum eſt: qui dum appetitu ſcientiæ maioris vetitum contingere properabant, à ſtatu beatitudinis, in qua conditi ſunt, deuiantes in pœnam miſeriæ & mortalitatis inciderunt.*

Et qui feſtinus eſt pedibus, offendet, Feſtinationem opponit ſcientiæ, ideſt prudentiæ: qui prudens lentè progreditur ad opus (pedes enim ſunt ſymbolum actionis & operis) prius enim conſiderat eius rationem, qualitatem, modum, pericula, commoda &c. imprudens verò hæc non conſiderans temere properat ad opus, ideóque ſeſe in pericula & damna tam culpæ quàm pœnę præcipitat. Sapiens ergo maturus eſt & lentus, inſipiens verò feſtinus & præceps; vnde illud D vulgo tritum: *Feſtina lente.* & : *Canis feſtinans cæcos parit catulos.* Sapienter Plato in Politico: Qui inquit, *plus ſatis feſtinat initio ſeriùs ad finem peruenit.*

Idem lib. 7. de Repub. *Dum feſtino*, inquit, *omnia celeriter percurrere, tardior ſum.* S. Auguſt. contra Petilian. ait, ijs qui perturbatione aliqua feſtinant, accidere vt veſtem aut calceos peruersè induant, quæ res poſtea moram afferat: idem vſu venire his qui multa ſimul citóque agere conantur, neque quicquam aſſequuntur. Vide dicta ad illud cap. 13. v. 11. *Subſtantia feſtinata minuetur.* Sanè Auguſtus Cæſar, teſte Suetonio in eius vita cap. 25. dicere ſolebat: *Nihil minus duci perfecto conuenire quàm feſtinationem*, crebróque illud iactabat: *Sat citò, ſi ſat benè.* In re bellica plus efficit Fabij cunctatio, quàm M. Minutij præ-

cipitatio, vnde Ennius: *Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem.*

Hanc gnomen appoſito equi & bouis Apologo, venuſtis Parabolis coronato, graphicè repræſentat Cyrillus lib. 1. Apolog. Mor. c. 12. cuius titulus: *In omnibus ordinata grauitate procede. Cum agiliter*, inquit, *equus hinc inde diſcurreret, onuſtum bouem obuium habuit grauiter incedentem. Cui dixit: Quid diuiſa eſt tibi vngula, cum ſub tanto pondere magis tibi nunc eſſet ſoliditas opportuna? At ille reſpondit: Nimirum qui me condidit hoc prouidit vt ſemper ita procedam, quòd ſub onere magis incedam ordinata grauitate. An ignoras, quòd ſæpe perditio à pede celeri deriuetur? Nam mortalia omnia plena ſunt periculis, quare vbique oportet cum grauitate incedere, vt poſſis ſtatuto pede vno, vbi ponendus ſit alius ſalubriter prouidere. Similiter tarda ſapientia eſt hominibus, nam ſenſibus membriſque mortalibus aggrauati, ſapientiæ lumen abſconditum, in altiſſimis ſitum, longis temporibus vix attingunt. Et ob hoc quantò maturiùs eam quærunt, tantò ſecuriùs inueniunt. Nos verò ſi grauitate tarda incedimus, moderatiùs laboramus, & hoc quod agimus, lucidiùs intuemur, & quieſcente anima, cuncta meliùs iudicamus. Nam & ſapientia attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Quamobrem ſi cum tarditate procedimus velociùs id, quod intendimus expedimus. Quia hoc modo lucernâ prudentiæ ducimur, quâ per directum veritatis amotis deuiis, meliùs fini operis prouidemus.* Deinde idipſum ſimilitudine cælorum, nauis & imbris confirmat: *Nonne mutari cæleſtis facies non videtur, & tamen rapidiſſima regularitate defertur? Repentinum ſagax natura non patitur, & quæ ſubitò ingruunt, plus confuſa mentem ſubuertunt. Immoderato curſu niſi grauitate præpediatur nauis, diſſoluitur, & feſtinato partu fertur catulus natus cæcus. Moderatiori verò imbre tellus pinguis efficitur, & ordinato greſſu non ſolum decentiùs, ſed etiam ſalubriùs grues incedunt. Tu autem chariſſime, quia indiuiſa vngulâ velocior agitaris, ſæpè lapſu confunderis, quo nimirum etiam immundum animal iudicaris. Quo audito, recedens equus erubuit.*

Apologus grauitatis. Exempla.

VERS. 3. *Stultitia hominis ſupplantat greſſus eius: & contra Dominum feruet animo ſuo.* Septuag. *Imprudentia viri vaſtat vias eius: Deum autem accuſat corde ſuo.* Symm. *Et contra Dominũ iraſcitur cor eius.* Chald. *Stultitia hominis inſtabilem facit viam eius, & cor eius murmurat.* Syrus: *conqueritur corde ſuo.* Pro *feruet* Hebr. eſt verbum זעף *zaaph*, quod ſignificat perturbari, iactari, æſtuare, ſicut feruet olla aquæ, dum vi ignis bullit; & ſicut mare æſtuat, dum ventis fluctibuſque iactatur. Simili enim modo fluctibus paſſionum alternantium nunc iræ, nunc triſtitiæ, nunc indignationis iactatur anima ſtulti, ideſt improbi: vnde Aben Ezra explicat, quaſi dicat: *iraſcitur, triſtatur, & cum vexatur, in Deo ſpem non collocat.*

Iam primò R. Salomon ſic exponit, q.d. ob crimina aduerſus vir premitur, cum præ ſua dementia conſuetudines ſuas peruertat, criminaque incurrat, quorum pœnas perſoluat: cum verò calamitate vexatur, in Deum ira æſtuat, & in diuinum iudicium machinationes molitur, vt conſtat de fratribus Ioſeph, qui aiebant; quidnã eſt hoc, quod fuit nobis Deus? Sic R. Leui. viri dementia efficitur, vt negotia malè ſuccedant; cùm aliquid vehementer optarit, quod accommodata ratione illa non ſit aggreſſus, & poſt hęc

A cum cogitata ex animi ſententia non abſoluuntur, in Deum ira effertur, à quo plectitur, vt arbitratur, cum animo deſtinata irrita ſint, nec id à dementia ſua comparatum fuiſſe animaduertit.

Stultitia hic dupliciter capi poteſt. 1. propriè pro imprudentia. 2. pro improbitate: ſic enim hoc lib. ſtultus paſſim vocatur improbus. Senſus ergo hic duplex eſt, primò propriè, q.d. cum homo imprudenter & ſtultè quid egit, indéque optato caret ſucceſſu, imò in pericula & damna ſe coniecit, non accuſat ſuam imprudentiam & ſtultitiam, ſed eam tranſcribit in Deum, Deique prouidentiam accuſat, quòd non direxerit & fortunauerit actiones eius, ſed infelices ſibi dederit ſortes, caſus & euentus. Sicut ergo mare dum æſtuat, videtur fluctus in cælum attollere & iacere: ſic ſtulti dum ira æſtuant, in cælum os attollunt, ac murmura & blaſphemias in Deum iaciunt, quòd res ſuas non proſperarit. Eſt autem
B hæc inſignis ſtultitia, eo quòd contra Deum indignetur & inſurgat, cui nulla in re nocere poteſt, & cuius manum iuſtámque vindictam effugere nequit. Hoc propriè hic intendit Salomon.

Secundò, q.d. ſtultitia, ideſt impietas & improbitas hominis ſupplantat greſſus eius, ideſt adigit eum in ſcelera ſcelerúmque pœnas: at ille hæc ipſa non ſuæ ſtultitiæ, ideſt improbitati (quæ vera & propria eorum eſt cauſa) ſed Deo aſſignat: quare contra Deum murmurat, quòd is ſua prouidentia omnes cauſas ordinando ita eas diſpoſuerit, vt ipſum illicerent in ſcelera ſcelerúmque pœnas. Vnde S. Aug. Epiſt. 105. legit: *Inſipientia viri violat vias eius, Deum autem cauſatur in corde ſuo.* ita Caluinus cum ſuis in Deum quaſi primam cauſam reiicit omnia opera homi-
C num tam mala quàm bona. Et Melanchton ſacrilegè euomuit tam eſſe Dei opus proditionem Iudæ, quàm vocationem Pauli, quod ſub Anathemate damnat Conc. Trid. ſeſſ. 6. can. 6. Idem fecere Philoſophi, qui omnia tam bona quàm mala tribuerunt Fato: Fatum enim æſtimarunt vel eſſe Deum vel Dei prouidentiam: quos proinde refutat S. Aug. lib. 5. de Ciuit. cap. 1. S. Chryſoſt. orat. 5. de prouidentia. Lactantius, Iuſtinus, Athenagoras & alij ſcribentes contra Gentiles. Idem faciunt rudes Chriſtiani, quin & literati, cum furiis iræ & impietatis aguntur. Tunc enim impius, vt ait Pſaltes, ponit in cælum os ſuum (*poſuerunt* inquit *in cælum os ſuum, & lingua eorum tranſiuit in terra.* Pſal. 72. 9.) Deumque probris & maledictis ſacrilegè laceſſit. Quin & Adam poſt peccatum ſuperbiens culpam peccati aſſi-
D gnans Euæ tacitè eandem retorſit in Deum dicens: *Mulier quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi de ligno & comedi.* Geneſ. 3. 12. Vnde Nazianz. in Iambico de Ira: *Vidi ipſe* inquit *ſaxa, puluerem & verba aſpera qui iaceret in Deum.* Hæc eſt ſumma improbitatis, hic impietatis apex & culmen, vt mirum ſit terram talibus non dehiſcere viuóſque abſorbere, ſicut viuos abſorbuit Core, Datan & Abiron contra Deum & Moſen murmurantes. Numer. 16. Vnde tales redarguens Eccleſ. cap. 15. 11. *Non dixeris* inquit, *per Deum abeſt: quę enim odit ne feceris. Non dicas: ille me implanauit. Non enim neceſſarij ſunt ei homines impij. Omne exacramentum erroris odit Dominus.* Vide ibi dicta.

Ratio à priori huius ſententiæ eſt ipſa indoles ſtultitiæ & improbitatis: ſtultitia enim non eſt aliud quàm ſtultus & ſuperbus amor ſuipſius.

ſtultus enim quia laborat philautia, nimis amat A ſeipſum: hinc nimis magni æſtimat ſeipſum. Quare cum errat & peccat, errorem & peccatū ſuum videre non vult, ſed à ſeipſo oculos auertens illud transſcribit in Deum occaſione accepta, quòd Deus omnium rerum ſit cauſa prima, quæ cauſas ſecundas regit, diſponit & ordinat. Verùm fallit & fallitur. Nam Deus diſponit quidem cauſas ſecundas, ſed vnamquamque iuxta ſuam conditionem, nimirum neceſſarias neceſſariò, liberas verò liberè. Quare liberas libertati ſuæ permittit, vt in eorum poteſtate ſit operari bene vel malè, ac conſequenter mereri præmiū vel ſupplicium. Alioqui enim Deus eſſet cauſa peccati, quòd tam inſulſum eſt quàm impium. Deus enim cum ſit puriſſimus, optimus & ſāctiſſimus, execratur omne peccatum, eíque gehennam præparauit. Perinde ergo dicunt, qui Deum faciunt auctorem peccati, ac ſi ſolem, qui eſt fons lucis, dicerent eſſe fontem caliginis: vel ignem, qui eſt fons caloris, dicerent eſſe fontem frigoris: vel animam, quæ eſt fons vitæ, dicerent eſſe cauſam mortis. Peccatum enim eſt caligo, frigus & mors animæ: Deus verò eſt ſol, ignis & anima animæ noſtræ. Id videntes Manichæi, licet hæretici & impij, tamen, vt à Deo tantum nefas auerterent, finxerunt duos eſſe Deos, vnum bonum, qui eſſet auctor omnis boni, alterum malū, qui eſſet auctor omnis mali & peccati, verbi gratia diabolum vel Luciferum. Vide S. Baſil. hom. Quòd Deus non eſt auctor malorum. vbi tantūdem eſſe ait, facere Deum auctorem peccati, quātum eſt negare Deū. Deus enim auctor peccati non eſt Deus, ſed diabolus. Vide & S. Aug. de gratia & lib. arb. cap. 2. vbi concludens ait: C *Nemo ergo Deum cauſetur in corde ſuo, ſed ſibi imputet quiſque, cum peccat.*

VERS. 4. *Diuitiæ addunt amicos plurimos: à paupere autem & hi quos habuit, ſeparantur.* Septuag. *At pauper & ab exiſtente amico relinquitur.* Syrus & Symm. *At pauper ſegregatur ab amicis ſuis.* Chald. *Opes adducunt amicos plurimos.* Senſus clarus eſt, q.d. diuitiæ diuiti multos parant amicos: quia omnes cupiunt amici eſſe diuitis, vt eius diuitias participent: quare non tam diuitis quàm diuitiarum ſūt amici. At verò ſi quis in paupertatem incidat, nullos acquiret amicos; quin & ab aliis, quos in pinguiore fortuna habuit, deſeretur: quia omnes fugiunt pauperem & paupertatem, vt potè à qua nihil commodi, ſed multa incommoda expectare debeant. Si enim veri eſſent pauperis amici, vtique eius pauperiem ſuis opibus leuarent. Amicorum enim omnia ſunt communia. Hoc ipſo ergo, quo amicum pauperem deſerunt, ſignificant ſe non perſonas, ſed fortunas amare, nec veros, ſed ollares & perſonatos eſſe amicos. vide dicta cap. 14. 20. Et Eccleſ. 13. 25. Tales ergo ſunt ſicut hirundines, quæ in æſtate ad calidas regiores aduolant, hyeme aufugiunt; ſic enim iſti ad opes aduolant, ab inope deuolant. Diuitiæ ergo addunt amicos plurimos eo modo, quo popinæ carnium nidore multa muſcarum examina aduocant & alliciunt; ceſſante autem nidore auolant omnes: ſic diuitiæ ſpe lucelli (nam ſuauis odor lucri) omnes ad diuitem inuitant; ſed ſpe per pauperiem euaneſcente, ilico dilabuntur vniuerſi. A Salomone idem hauſere Plato & Philoſophi. Platonis enim gnome eſt in Epigr.

Diuitis multi amici pauperis pauci.

Gnomæ

An tandem expertus noſti verbum vetus illud,

Quod qui nihil habet, huic nullus amicus adeſt.

Comici:

Felicibus cognatus eſt vel quilibet.

Et:

Aduerſa cui ſors, huic amici ſunt procul.

Petronij Arbitri:

Cum fortuna manet, vultum ſeruatis amici:
Cum cecidit, turpi vertitis ora fuga.

Plauti Epid.

Is amicus eſt, qui in re dubia te iuuat,
Vbi re eſt opus.

P. Mimi:

Amicum opimæ res parant, triſtes probant.

Auſonij:

Amicos rebus aduerſis probas.

Symbol. Symbolicè Ianſen. per diuitem accipit liberalem, per pauperem auarum, q.d. diuitiæ liberaliter B erogatæ addunt amicos plurimos, iuxta illud Saluatoris: *Facite vobis amicos dē mammona iniquitatis.* At ab eo qui pauper eſt animo, tenuis ſcilicet in benefaciendo propter auaritiam, etiā quos habuit amicos ſeparantur, exoſi ſcilicet eius auaritiam, Aut vt habent Hebræa, *Pauper ab amico ſeparatur*; quod in paupere per auaritiam optimè locum habet, qui non ſolùm ſeparatur ab amico quia ab illo relinquitur, ſed quia ipſemet illum prior relinquit, metuens ne quid cogatur impendere amico, quia pluris facit pecuniam quàm amicum.

Myſticè. Myſticè Beda per diuites accipit Apoſtolos & ſanctos Doctores, qui diuites ſunt, multóſque ditant gratia & gloria: per pauperes philoſophos, vt potè vacuos veris virtutibus, gratia & gloria, q.d. Diuitiæ regni cæleſtis, quæ per ſanctos doctores fidelibus tribuendo prædicantur, multos amicos & eiſdem prædicatoribus, & earum largitori domino aſciſcunt. A philoſophis autem cæteriſque gentium magiſtris, quia nihil certæ beatitudinis in futurum norunt promittere, & hi quos habuere ſeparantur, videlicet conuerſi ad fidem ſpemque dominicæ paſſionis certiſſimam. Accedit & Anonymus in Catena Græc. *Agitur* inquit, *hic de ſapientiæ & cognitionis opibus: hæ enim (quod virtutibus ornatæ ſunt) Angelorum amicitiā nobis adiungunt, a quo homo immundus & impurus, ſicut ab Angelo quoque, quem a puero cuſtodem acceperat, ſeiungitur. Hunc talem proinde ſecūdum virtutem appellat pauperem, ſiquidem ſpiritalis amicitia virtute & cognitione nititur. Per has enim ſacris illis cæleſtibuſque virtutibus & poteſtatibus conſociamur.*

VERS. 5. D *Teſtis falſus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur non effugiet*, ſcilicet pœnam & vindictā, vel hominum vel Dei. Ex Hebr. ad literam vertunt Aquila, Theodot. & Chald. *Teſtis falſus non erit innocens*, ſed *innocens* per Metalepſin ſumitur pro *impunitus*, vti & Exod. 20. 7. *Nec enim habebit inſontem* ideſt impunitum *Dominus eum, qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtra.* Nonnulli putant, idem dici hemiſtichio poſteriori, quod dictum eſt priori. Melius alij cenſent hemiſtichium prius pœnam intentare teſti falſo duntaxat, poſterius verò eandem pœnam extendere ad quemlibet, qui mendacium pernicioſum quomodolibet concinnat in noxam proximi, ſiue vt falſus teſtis, ſiue vt accuſator, ſiue ut ſycophanta & calumniator &c. ita Auctor Catenæ Græc. R. Leui, Ianſen. & alij. Vnde Septuag. accuſatori

adaptantes

A adaptantes ſic vertunt: *Teſtis falſus non erit impunitus: & qui accuſat inique, non effugiet.* Aquila & Syrus: *Non euadet ſaluus.* Senſus ergo eſt, q.d. Teſtis qui falſum crimen alteri impingit, aut quomodocunque falſum teſtatur præſertim in iudicio, hic pœnam talionis falſariis iure ſtatutam non euadet. Solet enim falſitas hæc detegi, vel à parte aduerſa, quæ iniuſtè læditur, vel à Iudice, vel ab alio falſitatis conſcio & hoſte: Sic teſtes falſi accuſantes Suſannam adulterij, ex lege talionis lapidationem adultero ſtatutam, ipſimet falſitatis à Daniele conuicti ſubierunt. Daniel. 13. Quod ſi quando falſus teſtis oculos & manus hominum eludat vel euadat, certè non eludet nec euadet oculos omnia intuentis & manus omnipotentis Dei, qui falſitatem & iniuriam hanc vel præſenti vel æterna pœna plectet in gehenna.

Similiter qui mendacia quomolibet velut bullas ore efflat & eloquitur, quibus proximo nocet vel in fama, vel in fortunis, vel in libertate & vita: quia ſcilicet ſuo mendacio cauſa eſt, vt proximus infametur, aut opibus ſpolietur, aut incarceretur vel occidatur; hic non effugiet iudicium & vindictam vel hominum vel certe Dei, qui eo acrior in eum vindex inſurget, quo potentior & iuſtior. Magis enim grauiuſque hac falſitate læditur veritas & maieſtas Dei quàm hominum: Quocirca maiori huic culpæ & offenſæ maius ſupplicium irrogabit: maximè verò falſus teſtis in iudicio lædit ſanctitatem Dei per periurium quod committit. Solet enim Iudex teſtem ad iuramentum adigere, vt iuret per Deum, ſe dicturum veritatem. Quare cum falſum iurat, Deum facit teſtem vel conteſtem falſitatis, quæ ingens eſt Dei iniuria. Quare fidem ſuam liberare volēs Deus, veritatem ipſam eruit, & in lucem educit, itáque falſum teſtem prodit, ac vt falſarium & periurum vel per ſe vel per iudicem punit. Nota τὸ *qui mendacia loquitur.* Hebr. eſt *qui mendacia* יפיח *iaphiach*, ideſt *efflat*, vel expirat. Vatab. *euomit*, qua voce ſignificatur. 1. mendacem hunc eſſe effrontem & impudentem. Nam cum communiter mendax, vt pote malè ſibi conſcius metuenſque redargui, tremula & anhela voce mendacium enunciat, tamen quando fit effrons & impudens, contenta fortique voce expirat mendacia, perinde ac ſi certam veritatem intrepidus enunciaret. 2. eum cum impetu graua & copioſa efflare mendacia, ſicut caminus efflat ſcintillas. 3. dignum eſſe cui flatus & ſpiritus ſtrangulando intercludatur, cum eò abutatur ad efflandum mendacia. 4. cum diu latere non poſſe. Sicut enim ſpiritum, quem reſpirando attrahimus, mox expiramus: reſpiratio enim eſt reciprocatio ſpiritus inſpirantis & expirantis: ſic pariter mendacem non poſſe diu continere mendacium, quin protinus illud expiret, ideſt reuocet, vel ſignis aliquibus prodat. Mendax enim inconſtans eſt, & quod aſſeruit, mox negat. Vnde illud: *Oportet mendacem memorem eſſe ſui.* Exemplum dat Petrarcha lib. 1. de vita ſolit. in Vrinatoribus: *Nemo* inquit *ſub aquis diu viuit, erumpat oportet, ac frontem, quam celabat, aperiat:* Nam ſpiritus diu contineri non poteſt. Plura de voce *iaphiach*, ideſt *efflat* dixi ſuperiùs.

Multi colunt perſonam potentis, & amici ſunt dona tribuentis.

Fratres hominis pauperis oderunt eum, inſuper Vers. 6. (Hebr. אף כי *aph ki*, quod paſſim vertunt *quanto magis*) *& amici procul receſſerunt ab eo.* Hebr. eſt in ſingulari: *& amicus*, ideſt quiſque amicorum, ait Aben Ezra, *receſſit ab eo.* Pro *potentis* Heb. eſt נדיב *nadib*, ideſt liberalis, indéque potentis & principis, vt vertit Noſter, Syrus, Chald. & Septuag. tum quia liberalis meretur euehi ad principatum, tum viciſſim quia principes maximè decet liberalitas, vt videatur eis eſſe propria & regia dos. Hebr. ergo ad verbum ſic habent: *Multi deprecantur faciem liberalis, & omnis amicus* (eſt vel eſſe cupit) *viro doni*, ideſt viro munifico, qui copioſa dona largitur. ita Vatab. Pagn. & alij. Rurſum pro *multi* Hebr. eſt B רבים *rabbim*, quod ſubinde optimates ſignificat, vt patet Ierem. 41. 1.

Vnde primò Aben Ezra, R. Leui & Vatab. ſic vertunt: *Viri præclari* vel *optimates deprecabuntur faciem liberalis: & omnis amicus* (eſt) *viri munifici*, vt commendet liberalitatem, q.d. liberalis & munificus adeò præclarus & excellens eſt, vt etiam optimates eum rogent, illis vt ſuppetias ferat, vel beneuolentiæ neceſſitudinem non deneget.

Noſter cum Septuag. Syro & Chald. vertit *potentis*, ob cauſas iam dictas, & ob antitheſin pauperis, de qua v. ſequenti. Senſus ergo planus eſt, q. d: plerique omnes colunt viros diuites & potentes: quia eorum potentiam timent & amant; timent, ne per eam C ſibi noceant: amant, quia ab ea dona & beneficia expectant. Ex aduerſo pauperem nec timent nec amant, ſed oderunt & recedunt ab eo non tantùm fratres, ſed & amici, qui ſæpè magis amant amicum quàm fratres, vti dixit cap. præced. verſ. vlt. Hoc eſt quod dixit v. 4. *Diuitiæ addunt amicos: à paupere & hi quos habuit, ſeparantur:* & alibi ſæpe: quo ſignificat primò, commodum diuitiarum, quòd multos conciliet amicos, & incommodum paupertatis, quòd omnes eam æquè ac pauperes fugiant, vt hac ratione incitet quemque ad honeſtum laborem, quo moderatas opes indéque amicos ſibi paret, & ad fugam otij, quod eſt cauſa paupertatis, quam omnes fugiunt & horrent. Rurſum non eſſe fidendum amicis, quòd multi verè non ſint amici diuitum, ſed diuitiarum, ideóque ficti & ſimulati, vti dixi v. 4. D Quocirca Agapetus Diaconus Admonit. ad Iuſtinianum Imperat. eum impensè hortatur ad beneficentiam, vt per eam ſibi homines, imo Deum conciliet. Sic enim ait numero 35. *Exiſtima tunc demum te tuto regnare, cum volentibus imperas hominibus. Quod enim inuito animo ſubijcitur, ſeditionibus fluctuat capta occaſione: quòd verò vinculis beneuolentiæ regitur, ſtabilem ſeruat erga rectorem obedientiam.* Et numero 44. *Inexhauſta ſunt beneficentiæ opes. Nam largiendo acquiruntur, & diſſipando colliguntur. Hæc tuo inſitas animo habens munificentiſſime Imperator, largire omnibus affatim petentibus abs te. Infiniti cuplus enim pro eis habebis remuneratio-*

Beneuolentia firmamentum imperii.

nis, cum tempus operam remunerandi venerit. Et numero 48. *Esto ſubditis pientiſſime Imperator & formidabilis, ob excellentiam poteſtatis; & amabilis, ob largitionem beneficentiæ. Neque formidinem contemnens propter amorem: nec item amorem negligens, ob formidinem; ſed tam manſuetudinem præ te ferens haud aſpernabilem, quam aſpernabilem familiaritatem immiti ſeueritate caſtigans.* Et numero 58. *Arx quidem indepopulabilibus muris munita, contemnit obſidentes ſe hoſtes: Pium autem veſtrum imperium cum & liberalitate erga miſeros veluti muro cinctum, & precum turribus corroboratum ſit, inuictum nulliſque hoſtium telis peruium ſit, præclara & celebria contra eos erigens trophæa.*

Myſticè Ianſenius: Multi, inquit, colunt perſonam potentis, ideſt Chriſti: hunc enim multi colere cœperunt, eiuſque vultum deprecari, ac gratiam fauoremque ambire. (Nā pro colere perſonam, Hebræis eſt deprecari vultum) poſtquam aſcendēdo in altū potens factus eſt & liberalis, dona ſui ſpiritus diuerſa variè diſtribuens, iuxta illud: *Aſcendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.* Contra etiam fratres & amici Iudaici populi, poſtquam pauper factus eſt in ſcripturarum intelligentia & donis Dei, odire cœperunt eum & relinquere, quia Apoſtolis & Iudæis oriundi ab eis alienati ſunt.

Porrò Chald. & Septuag. pro הרע *harea*, ideſt *amicus*, alio puncto legunt הרע *hara*, ideſt *malus*. Vnde Chald. vertit: *Multi ſunt qui miniſtrant coram principe, & malis dat munera.* Heb. *& malus vir munerum.* Symm. *vir donorum*, q.d. multi ſeruiunt principi, at mali magis ei adulantur magiſque ſunt petaces & importuni, hinc plura ei extorquent munera: cum boni & probi, quia ſinceri ſunt, honeſti & verecundi, neſciant adulari & improbè poſtulare, vnde pauciora obtinent; ſed hi ſua probitate decori ſunt principi, illi ſua improbitate dedecori & probro. Vnde Septuag. vertunt: *Multi colunt faciem principis: omnis autem malus fit opprobrium viro.* Quod aliqui ſic exponunt per Antitheſin, q.d. princeps & liberalis ſua liberalitate omnes ſibi conciliat & amicat: at malus, ideſt ſordidus & auarus viro, ideſt cuilibet eſt odio & probro.

Verùm auctor Catenæ Græc. aliter hanc ſententiam & Septuag. vertit, aptiuſque ad Hebræa & Chald. explicat ex S. Chryſ. quaſi contortam in adulatores Principum; Sic enim vertit: *Multi paſſim Regis perſonam obſeruant & colunt: interim improbi viro principi probrum & dedecus conciliant potiùs quàm gloriam.* Deinde ſic explicat: *Qui* inquit *externæ dignitatis vel auctoritatis rationem habent, illi in* φιλοκολακίαν *& adulationis vitium facilè incidunt. At vir ſincerus & verax malis, cuiuſcunque tandem conditionis aut qualitatis extiterint, non adulatur, neque ſeruiliter blanditur, ſed quoſcunque tales nouerit, palam reprehendit & corrigit. Admonet hic illos, qui aliorum obſequiis demulceri ſermonibuſque extolli ſolent, quales ſunt Reges, virique Principes, ne eiuſmodi aſſentatorios cultus ab improbis ſibi deferri facilè patiantur; cum nihil hinc fere aliud, niſi dedecus & probrum referre queant: nam ſiue pecuniis aſſentator donetur, ſiue aliaquacunque re turpiter ſemper & ſordidè adulatur.*

Subdunt Septuag. *Omnis qui fratrem inopem odit, etiam ab amicitia recedit*; quod dupliciter accipias, Primò, q.d. qui amicum pauperem odit, oſtendit ſe verè non eſſe amicum: amici enim eſt amico in neceſſitate, verbigratia in paupertate conſtituto ſuccurrere. Secundò, q.d. qui odit paupertatem & pauperem, ineptus eſt ad amicitiam: amicus enim in omni fortuna amico adhæret & copulatur, nec opes amici, ſed mores & amicitiæ honeſtum ſpectat.

Qui tantùm verba ſectatur, nihil habebit: qui autem poſſeſſor eſt mentis, diligit animam ſuam; & cuſtos prudentiæ (Syrus, *qui fidelitatem ſeruat*) *inueniet bona.* Hebr. *Qui perſequitur verba, non ipſa* (ideſt *non erunt*) *poſſidens cor diligens animam ſuam; cuſtodiens intelligentiam ad inueniendum bonum.* Chald. & Syrus: *Vbi ſunt qui inſectantur verbis ſuis? nihil* (gratæ & amicitiæ) *eis erit reſiduum. Qui poſſidet cor bonum, cuſtodit animam ſuam; qui cuſtodit prudentiam inueniet bonum.* Septuag. verò plura addunt, quæ non ſunt in Hebræo: *Cogitatio bona ſcientibus eam appropinquabit, & vir prudens inueniet* (Auctor Catenæ Græc. *facilè deprehendet*) *eam. Multa mala faciens perficiet malitiam, qui autem contendit* (nonnulli legunt ἐρεθίζει, ideſt *pungit, ſtimulat*) *verbis, non ſaluabitur. Qui poſſidet prudentiam, diligit ſeipſum; qui autem cuſtodit prudentiam, inueniet bona.* Pro *perficiet malitiam*, Auctor Catenæ Græc. vertit, *ad malitiæ faſtigium pertinget.* Iam multi prima verba: *Qui tantùm verba ſectatur, nihil habebit*, iungunt verſui præcedenti. Vndè. Primo. Rabbini in *Bereſcit Rabba*, ideſt in Geneſi Magna, puta in Magno Commentario Geneſeos, & ex eis R. Salomon hic pro לא המה *lo hemma* per א, ideſt *non illa*, legentes לו המה *lo hemma* per ו, ideſt *ipſi illa*, ſic vertunt: *qui alium proſequitur verbis*, puta accuſationibus, calumniis vel probris, *ipſi illa*, ideſt in ipſummet illa recident, in illius caput reuoluentur; atque explicant de Ioſeph Patriarcha: qui inquiunt, accuſauit fratres apud patrem mendaciter de tribus criminibus. VERS. 8.

Primum, quòd viuentium membra ederent; ſed hoc in ipſum Ioſephum recidit, cum ipſe viuens à fratribus diuenditus eſt Iſmaëlitis. *Tria crimina Ioſephi fabuloſa.*

Secundum, quod ancillarum Patris ſui, puta Balæ & Zelphæ filios aſpernarentur: hoc quoque in ipſum recidit, dum ipſe idcirco in ſeruitutem ab Iſmaëlitis abductus eſt in Ægyptum, ac in ſeruum venditus fuit Putiphari.

Tertium, quòd fratres coniicerent oculos in alienigenas mulieres: hoc quoque in ipſum recidit, dum vxor Putipharis oculos coniecit in Ioſeph, ac renuentem ſibi obſequi in vincula conijci curauit. Verùm hæc ſunt fabellæ Rabbinicæ, imò calumniæ & blaſphemiæ in Ioſephum Patriarcham & prophetam eximiè ſanctum, cuius proinde accuſatio fratrum vera fuit, non mendax calumnia, vti patet ex iis, quæ dixi Geneſ. 37. 2. Aptius eſt, quod ſubdit Aben Ezra: *Qui autem poſſeſſor eſt mentis.* Hebr. eſt inquit, qui acquirit cor, ideſt

qui comparat ſcientiam : hæc enim cordis nomen ſortitur, hic *diligit animam*, ideſt vitam *ſuam*, vt eam vſque ad ſenectutis ætatem producat. Secundò, melius alij hæc ita verſui præcedenti connectunt, q. d. amicus recedit à paupere, qui dum ſectatur verba promiſſionum ſibi ab amicis factarum, hoc eſt dum illa repoſcit, inuenit ea non ſubſiſtere, ſed caſſa eſſe & irrita, ideóque nihil ex iis, quæ ſectatus fuit, aſſequitur.

Verùm Noſter, Chald. Syrus, Sept. & cæteri, τὸ *Qui tantùm verba ſectatur nihil habebit*, referunt ad ſequentia: *Qui autem poſſeſſor eſt cordis, diligit animam*: horum enim ſunt Antitheſis. Vnde primò Noſter Salazar profundè per cor accipit ſecretum: per eum, qui verba ſectatur, reuelatorem ſecreti, q. d. inter prudentem & imprudentem hoc intereſt, quòd vir imprudens ſui non compos, verbis temere effuſis mentem ſuam vtique prodit, ac proinde ſecreti & arcani nihil ſibi ſeruat. At prudens cautúſque vir, qui poſſeſſor eſt mentis ſuæ, nimirum qui ſui compos eſt, nec temere aperit conſilia ſua, diligit animam ſuam, ideſt ſemetipſum à multis malis & infortuniis immunem ac liberum præſtat, quæ ex proditione mentis & conſiliorũ euenire ſolent. *Et cuſtos prudentiæ inueniet bona*. Hic ſcilicet, qui prudenter conſilia ſua celat, non ſolùm mala vitat plurima, ſed etiam pleraque bona ſibi comparat, quæ ſæpius conſiliis cautè celatis efficaciter aſſequi licet: itaque prudentiæ cuſtodem vocat eum, qui prudentiſſima conſilia ſua apud ſe cuſtodit clauditque.

Secundò planiùs, pleniùs, generaliùs magiſque adæquatè opponit ſectantem verba poſſeſſori mentis & cuſtodi prudentiæ, ideſt eum qui ſolis verbis paſcitur illi, qui per ſapientiam poſſidet cor, huncque illi longè præfert q. d. qui paſcitur verbis; paſcitur vento: verba enim mox vt prolata ſunt, in ventum abeunt & euaneſcunt: nihil ergo habebit: at qui paſcitur ſapientia, poſſidebit eam, imò per eam fiet poſſeſſor cordis, ideſt mentis, vt omnes eius affectiones, actiones, motus ſapienter iuxta dictamen rectæ rationis & legis diuinæ regat componátque. Quare talis diligit animam ſuam; quia illi optimè conſulit, at felicitatem & gloriam æternam conciliat. Igitur cuſtos ſapientiæ & prudentiæ inueniet bona tum præſentia in terris, tum æterna in cælis. Vnde Ianſenius: Senſus eſt inquit, q. d. qui ſiue docendo ſiue audiendo alios, tantùm ſectatur verba, hoc eſt ornatum verborum tantùm ſpectat, ſolùm curans vt bene & eleganter dicat, non vt bona & vtilia proferat aut audiat; Aut qui id tantùm agit, vt dicat aut audiat, non autem vt ea, quæ dicit aut audit, etiam faciat, is nullum ſolidum fructum inde conſequetur. *Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur*. Et: *qui fecerit & docuerit ſic homines, magnus vocabitur in regno cælorum*. Qui verò poſſeſſor eſt mentis, vel vt eſt Hebræis, cordis, hoc eſt qui cordatus eſt, nec contentus eſt verbis, ſed intra ſe poſſidet ſapientiam, eamque animo retinet, meditando iugiter in lege Dei, is verè diligit animam ſuam, hoc eſt ſeipſum; quia ſibi bene proſpicit & benefacit; & qui prudentiam non tantùm audit, ſed etiam cuſtodit in animo ſuo & operibus, is inueniet

A bona & in præſenti & in futuro ſæculo. *Beati enim qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud*.

Accedit & Lyra. *Qui tantùm verba ſectatur nihil habebit*. Hoc inquit dupliciter exponitur. Vno modo de diſcipulo, qui magis diligit ornatum verborum quàm bonam ſcientiam, & ille nihil reportat veritatis à doctore: aut ita parum, vt pro nihilo computetur. Alio modo de doctore, qui habet bona verba & nulla facta: & iſte nihil præmij reportabit à Deo: & huic conſonat litera ſequens cum dicitur: *Qui autem poſſeſſor eſt mentis*, per virtutes morales, quibus vires ſenſitiuæ continentur in obedientia rationis, *diligit animam ſuam*: quia vult ei verum bonum, quod eſt bonum virtutis. *Et cuſtos prudentiæ*, quæ dirigit virtutes morales, *inueniet bona*,
B gratiæ in præſenti & gloriæ in futuro. Hucuſque Lyran. Hinc D. Thom. 1. 2. q. 25. art. 7. docet ſolos bonos diligere ſeipſos, malos verò ſe odiſſe, idque probat ex quinque proprietatibus amoris & amicitiæ aſſignatis ab Ariſt. 9. Ethic. cap. 4. *Vnuſquiſque enim amicus* inquit, *primò quidem vult ſuum amicum eſſe & viuere: ſecundò vult ei bona: tertiò operatur bona ad ipſum: quartò conuiuit ei delectabiliter: quintò concordat cum ipſo, quaſi cum eodem delectatus & contriſtatus. Et ſecundùm hoc boni diligunt ſeipſos quantum ad interiorem hominem: quia etiam volunt ipſum ſeruari in ſua integritate, & optant ei bona eius, quæ ſunt bona ſpiritualia, & etiam ad aſſequenda opera intendunt, & delectabiliter ad cor proprium redeunt: quia ibi inueniunt bonas cogitationes in præſenti, & memoriam præteritorum bonorum, & ſpem futurorum bonorum, ex quibus*
C *bus delectatio cauſatur. Similiter etiam non patiuntur in ſeipſis voluntatis diſſenſionem: quia tota anima eorum tendit in vnum. E contrario autem mali non volunt conſeruari in integritate interioris hominis, neque appetunt ei ſpiritualia bona, neque ad hoc operantur, neque delectabile eſt eis ſecum conuiuere redeundo ad cor: quia inueniunt ibi mala & præſentia & præterita & futura quæ abhorrent, neque etiam ſibi ipſis concordant propter conſcientiam remordentem, ſecundùm illud Pſalmi: Arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam. Et per eadem probari poteſt, quòd mali amant ſeipſos ſecundùm corruptionem exterioris hominis: ſic autem boni non amant ſeipſos*.

Soli boni amant ſe mali oderunt ſe.

Cur?

Igitur qui verba ſectatur ſimilis eſt Cha-
D mæleonti, qui aura paſcitur: qui verò ſectatur ſapientiam, qua fit poſſeſſor mentis, ſimilis eſt homini, qui ſolido cibo veſcitur, quo roboratur & vegetatur ad opera virilia & heroica: ille philologus eſt, hic philoſophus: ille verboſam & inanem eloquentiam, hic realẽ & ſolidam ſapientiã venatur: illi dicas illud quod loquaci Rhetori, vel rabulæ peroranti dixit vir ſapiens: *Incipit flumen verborum & mentis gutta*. Et illud quod Lacon luſciniæ, cum plumis reuulſis minimum reperiſſet carnium, dixit teſte Plutar. in Lacon: *vox es & præterea nihil*. Quo circa Thales, qui fuit primus Septem Græciæ Sapientum apud Laert. lib. 1. cap. 1. ait, *multa verba non arguere ſapientiam*. Sapiens enim non niſi cum res poſtulauerit loquetur, & paucis ſuam abſoluet ſententiam: inſipiens ergo eſt gra-

Gnomæ in loquaces.

culus, quia garrulus: ſapiens verò eſt Cygnus: quia ſilens & mente ſapiens. Vnde illud: Gregorij Nazian. Epiſt. 1. ad Caluſium ſibi ſilentium exprobrantem: *Tum cantabunt cygni cum graculi tacuerint*. Similia in verboſos ſunt Græcorum & Latinorum Prouerbia: Syneſij Epiſt. ad Theophilum: *Leuiſſima res oratio*: Homeri, qui paſſim verba vocat πτερόεντα, ideſt volucria ſiue alata. Iuuenalis: *Volat irreuocabile verbum*. Ciceronis: *Sunt Hermodori verba mercimonium*. Hermodorus enim pro merci bus vendebat verba ſcriptáque Platonis. Huc faciunt illa vſu trita: *Turture loquacior, cicadà vocalior: Hirundinum muſæ: Arabius tibicen: Archita crepitaculum: Dodonæum os: Daulia cornix: lingua quo vadis? Telenicia Echo:* λογόμαχος, qui præter verba nihil affert: *verba pro farina*; cum è contra moneat Iuriſconſultus, *peculium re non verbis augendum eſſe: verbigerari, verbis pugnas non re: verborum ſtrepitu ne quid moneare*. (prouerbia)

VERS. 9. *Falſus teſtis non erit impunitus: & qui loquitur mendacia peribit*. *Mendacia* accipe nocua & pernicioſa: hæc enim plena & perfecta ſunt mendacia, qualia ſunt calumniatorum, ſuſurronum, ſeditioſorum, hæreticorum &c. qui ſuis mendaciis & calumniis rixas & bella concitant. Vnde Septuag. vertunt: *Qui autem accendit malum, peribit ab eo*. Iuſta enim numinis vindicta fit vt ſuſurrones, calumniatores, ſeditioſi &c. deprehenſa eorum falſitate & peruerſitate, illius pœnas dent vel per Iudicem vel per plebem vel per Deum, aut in rixa & bello, quod ſuſcitarunt communi cladi inuoluantur, & cum rixantibus occidantur & pereant. Hæc ſententia repetitur: audiuimus enim eandem v. 5. vbi eam fuſius explicui.

VERS. 10. *Non decent ſtultum delitiæ, nec ſeruum dominari principibus*. Heb. *non eſt decora ſtulto delectatio*, vel voluptas, *quanto magis ſeruum dominari principibus*, repete *non eſt decorum*. Septuag. *Non conferunt ſtulto delitiæ: & ſi ſeruus incipiat cum contumelia dominari*, vel *in dynaſtam & principem dominari*: vtrumque enim ſignificat græcum δυναστεύειν, vt notat Auctor Catenæ Græc.

Primò Vatab. ſic exponit, q. d. non decet ſtultum delectatio, ideſt non decet ſtultum pace conſcientiæ frui, quæ eſt ſumma lætitia. Ratio eſt: quia conſcientiam habet ſibi ſimilem, ideſt ſtultam, temerariam & impiam, quæ non niſi turbida, tumultus, lites & rixas ſpirat, vnde pace frui nequit.

Secundò alij, q. d. non decet ſtultum vt ſe oblectet falſa opinione ſapientiæ, de eáque ſibi blandiatur, perſuadendo ſcilicet ſe eſſe ſapientẽ, imò octauum ſapientum & ſapientiſſimum mortalium, vti ſubinde ſuperbos ſtultè ſibi perſuadere cernimus. Quid enim eo ſuperbius? quid ſtultius? multo minus decet, ſi ſeruus, ideſt homo plebeius & vilis ita ſe efferat, vt principibus ſe ſapientia vel induſtria &c. antecellere æſtimet, eóſque præ ſe deſpiciat.

Tertiò planè & genuinè, q. d. non decet ſtultum deliciari, vel delicatè ab hero aliíſque tractari, multo minus decet ſeruum dominari, ideſt imperiosè præeſſe & imperitare (hoc enim eſt מושל moſcel) Principibus. Appoſitè comparat ſtultum ſeruo: quia ſeruus ſeruili, ideſt hebeti & ſtolido eſt ingenio inſtar ſtulti: viciſſim ſtultus eſt ſeruus ſuæ ſtultitiæ ſtultæque cupiditatis. Eſt argumentum à minori ad maius, vt patet ex Heb. q. d. ſi non decet ſtultum deliciari, multo magis non decet ſeruum dominari, idque viris principibus. Pro *non decet* Heb. eſt לא נאוה *lo naue*, ideſt non eſt decorum, non eſt pulchrum nec ſpecioſum, hoc eſt turpe eſt, indignum & valde noxium. Eſt Mioſis: ſtultus toto hoc libro intelligitur non phyſicè, ideſt mente captus: hic enim inſtar bruti temperans eſt, nec plus delitiarum ſumit quàm natura ferat, ſed ethicè, ideſt imprudens & inſipiens, qui ſtultè ſuas concupiſcentias ſequitur, ac ſenſum rationi, humana diuinis, carnalia ſpiritualibus anteponit. Ratio à priori eſt, quòd ſtultus ſit liber & diſſolutus, qui omne quod concupiſcit, protinus arripit eóque voluptuatur, ſeſe opplet & inebriat. Illi ergo congruit diſciplina potiùs quàm deliciæ, caſtigatio potiùs quàm epulatio, virga potiùs quàm vina: ſeruo verò ex natura, condicione & ingenio ſuo conuenit ſeruire, non dominari. Quare indecorum eſt, & quaſi inuerſus naturæ ordo, ſi deliciæ dentur ſtulto immerenti, qui iis abutitur, magíſque ſtulteſcit & inſoleſcit: non verò ſapienti, qui eas meretur, iíſque rectè vtitur vt meliùs & iucundiùs orationi, ſtudio & ſapientiæ vacare poſſit. Multo magis indecorum eſt, ſi ſeruus ſtolidus imperiosè dominetur heris & principibus ſapientibus, quorum eſt regere & imperare, præſertim cum ſeruus, ſi euehatur ad principatum, ſuperbiat & inſoleſcat, ac tyrannicè dominetur, ſæuiátque in liberos & potentes, quaſi ſibi contrapoſitos, & toto genere aduerſos, quod indignũ videtur, tyrannicũ & intolerabile, ac ſæpe cauſa eſt euerſionis regis & regni. Vnde illud cap. 30. 21. *Per tria mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere: per ſeruum cum regnauerit: per ſtultum cum ſaturatus fuerit pane: per odioſam mulierem cum in matrimonio fuerit aſſumpta: & per ancillam cum fuerit hæres dominæ ſuæ*. Intellige hæc de ſeruis ſeruiliter natis & educatis, ſiue de ijs, qui ſeruili ſunt indole & ingenio, ideóque hebetes, viles & abiecti. Nam ſeruus liberaliter educatus, vel qui ſapientia & animo pollet, non tam ſeruus eſt quàm liber, ac liberis & nobilibus ſubinde imperat, iuxta illud cap. 10. 28. *Seruo ſenſato liberi ſeruient*. ita Sextus Romanorũ Rex ſeruus fuit & ſerua natus, indéque vocatus Seruius Tullus: cum enim illi adhuc puero dormienti circa caput flamma emicuiſſet, prodigium hoc priſci Tarquinij Regis vxor Tanaquil admirata, Seruium ſerua natum in modum filij educauit, & ad regium faſtigium euexit, ait Valer. Maxim. lib. 1. cap. 6. atque Seruius hic præcipuus ſancitor legum fuit, ait Tacitus lib. 3. Sic Ioſeph ſeruus Putipharis, ob ſapientiam & prophetiam à Pharaone euectus fuit ad Principatum Ægypti. Geneſ. 41. 40. Verùm enim verò ſerui ſapientes dum ad gradum altiorem vel etiam regnum euehuntur, ſummè ſtudent modeſtiæ & humilitati, vt mitigent rei indignitatem, & ſopiant inuidiam nobilium, eóſque ſibi concilient. ita fecit Agathocles, qui ex figulo factus Rex Siciliæ, in figulinis vaſis cœnabat, vt priſtinæ tenuis fortunæ memor ſubditis ſeſe non anteferret, ſed æquaret, imò ſupponeret, de quo eleganter & ſapienter Auſonius in Epigr. ſect. 1.

Fama eſt fictilibus cœnaſſe Agathoclea regem,
Atque abacum Samio ſæpe oneraſſe luto.

(Non decet ſtultum delicię) (Ratio à priori.) (Nec ſeruũ dominari Cur?) (Seruius Tullus Rex Roman.) (Agathocles ex figulo rex)

Fercula gemmatis cum poneret aurea vaſis,
Et miſceret opes pauperiémque ſimul.
Quærenti cauſam reſpondit: Rex ego qui ſum
Sicaniæ, figulo ſum genitore ſatus.
Fortunam reuerenter habe, quicumque repẽte
Diues ab exili progrediere loco.

Myſticè non decet ſtultam concupiſcentiam delicijs indulgere, ſed potiùs ab ijs refrænari, ne in gulam, ebrietatem, libidinem aliáque ſcelera velut ſus in lutum proruat. Similiter non decet ſeruum hero & principi, ideſt corpus animo ac ſenſum rationi & menti dominari, ſed potiùs illi ſubijci ab eóque regi. Si enim corpus contra mentem dominatum obtineat, non proderunt illi vllæ ſpirituales deliciæ, ait Auctor Catenæ Græc. Additque: *Sancti in continuis rerum ſpiritualium delicijs ætatem tranſigunt. Ad hos namque pertinet illud: Delectare in Domino, & dabit petitiones cordis tui: hæ autem deliciæ apud ſtultos & improbos nullum locum habent.* Rurſum non decet ſeruum, ideſt eum qui ſeruit ſuis paſſionibus & vitiis, euehi in principem vel prælatum, vt dominetur ſapientibus & principibus, puta probis & iuſtis, qui ſapienter cupiditatibus ſuis, animo & affectibus dominantur. ita Beda: *Non decent* inquit *hæreticum deliciæ ſcripturarum, quia his bene vti non nouit: neque illum, qui ſeruus adhuc peccati eſſe probatur, præferri aliis in regimine Eccleſiæ.*

VERS. 11. *Doctrina viri per patientiam noſcitur: & gloria eius eſt iniqua prætergredi.* Doctrina hic non ſpeculatiua, ſed practica intelligitur, puta ſapientia, prudentia, diſcretio. Multi enim ſunt docti ſpeculatiuè, qui tamen ſunt impatientes, imò ſpeculatio non raro cauſat impatientiam: at verò qui ſapiens eſt & prudens, is ſimul & patiens eſt. Hebr. *Intelligentia viri prolõgat narem*, ideſt iram eius: ira enim in naribus cernitur. Vnde Hebræi longum naribus vocant tardum ad iram, breuem verò vel arctum naribus vocant citum pronumque in iram. Senſus ergo eſt, q. d. Intelligentia & ſapientia prolongat iram, ideſt facit hominem iræ potentem, patientem & longanimem. Prudentia enim eſt mater patientiæ: dictat enim in aduerſis illam, velut vnicum malorum remedium, exercendam & capeſſendam eſſe. Symmac. & Theodotion: *Prudentia hominis longanimitas eius.* Syrus: *Doctrina viri eſt patientia.* R. Salomon. *Si vir iram cohibeat, mente præſtabit.* Chald. *Intellectus hominis eſt differre furorem ſuum.* Aben Ezra: *A viri prudentia & doctrina furor protrahitur.* R. Leui: *Viri prudentia iram produci parat, ne facilè ab illa inflammetur, cum illa occurrunt, quæ bilem ciere ſolent.* Septuag. verò: *Miſericors vir longanimis eſt*: quia ſcilicet prudentia dictat miſericordiam, ſcilicet miſericorditer & longanimiter tolerandas eſſe proximorum infirmitates, defectus, dicteria & iniurias: prudentia ergo gignit patientiam mediante miſericordia, iuxta illud, *Charitas patiens eſt.* 1. Cor. 13. Sic enim & miſericordia patiens, imò compatiens eſt.

Sapientia noſcitur ex patientia

1. Iam primò S. Greg. hom. 35. in Euang. & 3. parte Paſtor. Admon. 10. hæc accipit de doctoribus: horum enim eſt id quod docent, cõfirmare per patientiam. *Per impatientiæ vitium*, inquit, *ipſa virtutum nutrix doctrina diſſipatur. Scriptum namque eſt: doctrina viri per patientiam noſcitur. Tanto ergo quiſque minus oſtenditur doctus, quando conuincitur minus patiens. Neque enim poteſt veraciter bona docendo impendere, ſi viuendo neſciat æquanimiter mala aliena tolerare.* Huc accedit Beda ac Lyran. qui hæc accipiunt de Apoſtolis & viris Apoſtolicis, qui doctrinam ſuã & prædicationem Euangelij obſignarunt ſua patientia tot laborum, dolorum, mortis & martyrij. Reipſa enim oſtenderunt quàm vera & ſalutaris eſſet doctrina Chriſti, cum pro ea mori non dubitarunt, cúmque omnia iniqua, ideſt omnes illecebroſas iniquitates huic doctrinæ repugnantes generosè prætergreſſi ſunt, vt illi ſe ſuóſque actus per omnia conformarent. Significatur ergo Apoſtolos ſuam doctrinam confirmaſſe per duo, ſcilicet per patientiam & per vitæ innocentiam. Igitur hi Auctores doctrinam actiuè accipiunt: qua ſcilicet doctor ea quæ docet per patientiam & ſanctitatem probat & corroborat.

Secundò, alij doctrinam paſſiuè accipiunt, ſcilicèt quàm à doctore excipit hauritque diſcipulus, q. d. probus diſcipulus ſe oſtendit doctrinæ ſalutaris & veræ ſapientiæ eſſe ſtudioſum, primò per patientiam, qua & patienter magiſtrum audit, & ex eius doctrina aduerſa quæque æquanimiter tolerat, iuxta illud Iacobi cap. 1. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram*: cupido enim audiendi & tarditas loquendi parit tarditatem iraſcendi. Secundò, per fugam iniquitatis, ſi ſcilicet iniqua prætergrediatur: hoc enim docet doctor ipſáque doctrina ſapientiæ. 2.

Tertiò, Ianſenius ex Hebræo ſic explicat. Hebræa inquit, habent: *Intelligentia hominis protrahere* (vel differre) *facit iram eius.* Qui enim intelligens eſt & prudens, tardus eſt ad iram & vindictam; tum quòd perpendat & ſe pleraque admittere, quæ à Deo ſeueriùs punienda ſunt, ſi pergat in proximum ſeuerus eſſe: tum quod aduertat indecorum eſſe, paſſionibus ſuis obſequi, ſtatímque ad vltionem & iram proſilire. Deinde iram impedire animum, ne poſſit cernere verum, atque ex acceleratione vltionis plerumque committi, quæ poſtea diſplicent. *Ira enim viri Dei iuſtitiam non operatur.* 3.

Accedit noſter Salazar, qui ex Chaldæo ſic explicat: Chaldæus vertit: *Intellectus hominis eſt differre furorem, & pulchritudo eius prætergredi malitiam.* Et conſonat cum Hebræo: *Intellectus viri prolongauit narem ſuam*, nam quid aliud eſt narem prolongare, niſi indignationem differre? iram autem differre, extinguere eſt. nam indignatio ſubitò ſæuit ac ſubitò deſæuit: atque adeo qui illi non ſtatim obtemperat, eandem differendo fallit atque eludit. Et quidem in hac dilatione iræ ſapientia viri præcipuè declaratur. Nam cum iram ſola ratio coërcere poſſit, qui ſubitos illius impetus (quos acres & vehementes eſſe conſtat) è veſtigio compeſcit, in eo quidem rationem plurimum vigere perſpicuè oſtẽditur: itaque acceptis iniurijs non iraſci, non indignari ſapientiæ maximæ argumentum eſt.

Hic ſenſus ſubtilis & appoſitus eſt, ſed arctior, nec ſententiæ Hebraicæ & vulgatæ verſionis vim & pondus adæquat mentemque exhaurit. Nam Hebr. *Prolongare narem*, ideſt *iram*, non tantùm ſignificat differre iram, ſed eam ſopire, & prorſus extinguere per patientiam & lõganimitatem.

Quartò ergo planè, plenè & adæquatè, q. d. 4.

culus, quia garrulus : ſapiens verò eſt Cygnus: A quia ſilens & mente ſapiens. Vnde illud: Gregorij Nazian. Epiſt. 1. ad Caluſium ſibi ſilentium exprobrantem : *Tum cantabunt cygni cum graculi tacuerint*. Similia in verboſos ſunt Græcorum & Latinorum Prouerbia: Syneſij Epiſt. ad Theophilum: *Leuiſſima res oratio*: Homeri, qui paſſim verba vocat πτερόεντα, ideſt volucria ſiue alata. Iuuenalis: *Volat irreuocabile verbum*. Ciceronis: *Sunt Hermodori verba mercimonium*. Hermodorus enim pro merci bus vendebat verba ſcriptáque Platonis. Huc faciunt illa vſu trita: *Turture loquacior, cicadà vocalior: Hirundinum muſæa: Arabius tibicen: Archita crepitaculum : Dodonæum os: Daulia cornix: lingua quo vadis ? Telenicia Echo:* λογέμπορος, qui præter verba nihil affert : *verba pro farina* ; cum è contra moneat Iuriſconſultus, *peculium re non verbis augendum eſſe : verbigerari*, B *verbis pugnas non re : verborum ſtrepitu ne quid moneare*.

prouerbia

VERS. 9. *Falſus teſtis non erit impunitus : & qui loquitur mendacia peribit*. *Mendacia* accipe nociua & pernicioſa : hæc enim plena & perfecta ſunt mendacia, qualia ſunt calumniatorum, ſuſurronum, ſeditioſorum, hæreticorum &c. qui ſuis mendaciis & calumniis rixas & bella concitant. Vnde Septuag. vertunt: *Qui autem accendit malum, peribit ab eo*. Iuſta enim numinis vindicta fit vt ſuſurrones, calumniatores, ſeditioſi &c. deprehenſa eorum falſitate & peruerſitate, illius pœnas dent vel per Iudicem vel per plebem vel per Deum, aut in rixa & bello, quod ſuſcitarunt communi cladi inuoluantur, & cum rixantibus occidantur & pereant. Hæc ſententia repetitur: audiuimus enim eandem v. 5. vbi eam fuſius ex- C plicui.

VERS. 10. *Non decent ſtultum delitiæ, nec ſeruum dominari principibus*. Heb. *non eſt decora ſtulto delectatio*, vel voluptas, *quanto magis ſeruum dominari principibus*, repete *non eſt decorum*. Septuag. *Non conferunt ſtulto delitiæ: & ſi ſeruus incipiat cum contumelia dominari*, vel *in dynaſtam & principem dominari*: vtrumque enim ſignificat græcum δυναστεύειν, vt notat Auctor Catenæ Græc.

Primò Vatab. ſic exponit, q.d. non decet ſtultum delectatio, ideſt non decet ſtultum pace conſcientiæ frui, quæ eſt ſumma lætitia. Ratio eſt: quia conſcientiam habet ſibi ſimilem, ideſt ſtultam, temerariam & impiam, quæ non niſi turbida, tumultus, lites & rixas ſpirat, vnde pace frui nequit.

Secundò alij, q.d. non decet ſtultum vt ſe oblectet falſa opinione ſapientiæ, de eáque ſibi D blandiatur, perſuadendo ſcilicet ſe eſſe ſapientē, imò octauum ſapientum & ſapientiſſimum mortalium, vti ſubinde ſuperbos ſtultè ſibi perſuadere cernimus. Quid enim eo ſuperbius ? quid ſtultius? multo minus decet, ſi ſeruus, ideſt homo plebeius & vilis ita ſe efferat, vt principibus ſe ſapientia vel induſtria &c. antecellere æſtimet, eóſque præ ſe deſpiciat.

Tertiò planè & genuinè, q.d. non decet ſtultum deliciari, vel delicatè ab hero aliíſque tractari, multo minus decet ſeruum dominari, ideſt imperioſè præeſſe & imperitare (hoc enim eſt משל *moſcel*) Principibus. Appoſitè comparat ſtultum ſeruo: quia ſeruus ſeruili, ideſt hebeti & ſtolido eſt ingenio inſtar ſtulti : viciſſim ſtultus eſt ſeruus ſuæ ſtultitiæ ſtultæque cupiditatis. Eſt argumentum à minori ad maius, vt patet ex Heb. q.d. ſi non decet ſtultum deliciari, multo magis non decet ſeruum dominari, idque viris principibus. Pro *non decet* Heb. eſt לא נאוה *lo naue*, ideſt non eſt decorum, non eſt pulchrum nec ſpecioſum, hoc eſt turpe eſt, indignum & valde noxium. Eſt Mioſis: ſtultus toto hoc libro intelligitur non phyſicè, ideſt mente captus: hic enim inſtar bruti temperans eſt, nec plus delitiarum ſumit quàm natura ferat, ſed ethicè, ideſt imprudens & inſipiens, qui ſtultè ſuas concupiſcentias ſequitur, ac ſenſum rationi, humana diuinis, carnalia ſpiritualibus anteponit. Ratio à priori eſt, quòd ſtultus ſit liber & diſſolutus, qui omne quod concupiſcit, protinus arripit eoque voluptuatur, ſeſe opplet & inebriat. Illi ergo congruit diſciplina potiùs quàm deliciæ, caſtigatio potiùs quàm epulatio, virga potiùs quàm vina : ſeruo verò ex natura, condicione & ingenio ſuo conuenit ſeruire, non dominari. Quare indecorum eſt, & quaſi inuerſus naturæ ordo, ſi deliciæ dentur ſtulto immerenti, qui iis abutitur, magíſque ſtulteſcit & inſoleſcit: non verò ſapienti, qui eas meretur, iíſque rectè vtitur vt meliùs & iucundiùs orationi, ſtudio & ſapientiæ vacare poſſit. Multo magis indecorum eſt, ſi ſeruus ſtolidus imperioſè dominetur heris & principibus ſapientibus, quorum eſt regere & imperare, præſertim cum ſeruus, ſi euehatur ad principatum, ſuperbiat & inſoleſcat, ac tyrannicè dominetur, ſæuiátque in liberos & potentes, quaſi ſibi contrapoſitos, & toto genere aduerſos, quod indignū videtur, tyrannicū & intolerabile, ac ſæpe cauſa eſt euerſionis regis & regni. Vnde illud cap. 30. 21. *Per tria mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere: per ſeruum cum regnauerit : per ſtultum cum ſaturatus fuerit pane : per odioſam mulierem cum in matrimonio fuerit aſſumpta : & per ancillam cum fuerit hæres dominæ ſuæ*. Intellige hæc de ſeruis ſeruiliter natis & educatis, ſiue de ijs, qui ſeruili ſunt indole & ingenio, ideóque hebetes, viles & abiecti. Nam ſeruus liberaliter educatus, vel qui ſapientia & animo pollet, non tam ſeruus eſt quàm liber, ac liberis & nobilibus ſubinde imperat, iuxta illud cap. 10. 28. *Seruo ſenſato liberi ſeruient*. ita Sextus Romanorū Rex ſeruus fuit & ſerua natus, indéque vocatus Seruius Tullus : cum enim illi adhuc puero dormienti circa caput flamma emicuiſſet, prodigium hoc priſci Tarquinij Regis vxor Tanaquil admirata, Seruium ſerua natum in modum filij educauit, & ad regium faſtigium euexit, ait Valer. Maxim. lib. 1. cap. 6. atque Seruius hic præcipuus ſancitor legum fuit, ait Tacitus lib. 3. Sic Ioſeph ſeruus Putipharis, ob ſapientiam & prophetiam à Pharaone euectus fuit ad Principatum Ægypti. Geneſ. 41. 40. Verùm enim verò ſerui ſapientes dum ad gradum altiorem vel etiam regnum euehuntur, ſummè ſtudent modeſtiæ & humilitati, vt mitigent rei indignitatem, & ſopiant inuidiam nobilium, eóſque ſibi concilient. ita fecit Agathocles, qui ex figulo factus Rex Siciliæ, in figulinis vaſis cœnabat, vt priſtinæ tenuis fortunæ memor ſubditis ſeſe non anteferret, ſed æquaret, imò ſupponeret, de quo eleganter & ſapienter Auſonius in Epigr. ſect. 1.

Fama eſt fictilibus cœnaſſe Agathoclea regem,
Atque abacum ſamio ſæpe oneraſſe luto.

Non decet ſtultum delicię

Ratio à priori.

Nec ſerui dominari Cur?

Seruius Tullus Rex Roman.

Agathocles ex figulo rex

Fercula gemmatis cum poneret aurea vaſis,
Et miſceret opes pauperiémque ſimul.
Quærenti cauſam reſpondit: Rex ego qui ſum
Sicaniæ, figulo ſum genitore ſatus.
Fortunam reuerenter habe, quicumque repẽte
Diues ab exili progrediere loco.

Myſticè non decet ſtultam concupiſcentiam delicijs indulgere, ſed potiùs ab ijs refrænari, ne in gulam, ebrietatem, libidinem aliáque ſcelera velut ſus in lutum proruat. Similiter non decet ſeruum hero & principi, ideſt corpus animo ac ſenſum rationi & menti dominari, ſed potiùs illi ſubijci ab eóque regi. Si enim corpus contra mentem dominatum obtineat, non proderunt illi vllæ ſpirituales deliciæ, ait Auctor Catenæ Græc. Additque: *Sancti in continuis rerum ſpiritualium delicijs ætatem tranſigunt. Ad hos* B *namque pertinet illud: Delectare in Domino, & dabit petitiones cordis tui: hæ autem deliciæ apud ſtultos & improbos nullum locum habent.* Rurſum non decet ſeruum, ideſt eum qui ſeruit ſuis paſſionibus & vitiis, euehi in principem vel prælatum, vt dominetur ſapientibus & principibus, puta probis & iuſtis, qui ſapienter cupiditatibus ſuis, animo & affectibus dominantur. ita Beda: *Non decent* inquit *hæreticum deliciæ ſcripturarum, quia his bene vti non nouit: neque illum, qui ſeruus adhuc peccati eſſe probatur, præferri aliis in regimine Eccleſiæ.*

Vers. 11. *Doctrina viri per patientiam noſcitur: & gloria eius eſt iniqua prætergredi.* Doctrina hic non ſpeculatiua, ſed practica intelligitur, puta ſapientia, prudentia, diſcretio. Multi enim ſunt docti ſpe- C culatiuè, qui tamen ſunt impatientes, imò ſpeculatio non rarò cauſat impatientiam: at verò qui ſapiens eſt & prudens, is ſimul & patiens eſt. Hebr. *Intelligentia viri prolõgat narem*, ideſt iram eius: ira enim in naribus cernitur. Vnde Hebræi longum naribus vocant tardum ad iram, breuem verò vel arctum naribus vocant citum pronumque in iram. Senſus ergo eſt, q. d. Intelligentia & ſapientia prolongat iram, ideſt facit hominem iræ potentem, patientem & longanimem. Prudentia enim eſt mater patientiæ: dictat enim in aduerſis illam, velut vnicum malorum remedium, exercendam & capeſſendam eſſe. Symmac. & Theodotion: *Prudentia hominis longanimitas eius.* Syrus: *Doctrina viri eſt patientia.* R. Salomon. *Si vir iram cohibeat, mente præſtabit.* Chald. *Intellectus hominis eſt differre furorem ſuum.* Aben Ezra: *A viri prudentia & doctrina furor protrahitur.* R. Leui: *Viri prudentia iram produci parat, ne facilè ab illa inflammetur,* D *cum illa occurrunt, quæ bilem ciere ſolent.* Septuag. verò: *Miſericors vir longanimis eſt*: quia ſcilicet prudentia dictat miſericordiam, ſcilicet miſericorditer & longanimiter tolerandas eſſe proximorum infirmitates, defectus, dicteria & iniurias: prudentia ergo gignit patientiam mediante miſericordia, iuxta illud, *Charitas patiens eſt.* 1. Cor. 13. Sic enim & miſericordia patiens, imò compatiens eſt.

Sapientia noſcitur ex patientia

1. Iam primò S. Greg. hom. 35. in Euang. & 3. parte Paſtor. Admon. 10. hæc accipit de doctoribus: horum enim eſt id quod docent, cõfirmare per patientiam. *Per impatientiæ vitium*, inquit, *ipſa virtutum nutrix doctrina diſſipatur. Scriptum namque eſt: doctrina viri per patientiam noſcitur. Tanto ergo quiſque minus oſtenditur doctus, quando conuincitur minus patiens. Neque enim po-* A *teſt veraciter bona docendo impendere, ſi viuendo neſcias æquanimiter mala aliena tolerare.* Huc accedit Beda ac Lyran. qui hæc accipiunt de Apoſtolis & viris Apoſtolicis, qui doctrinam ſuã & prædicationem Euangelij obſignarunt ſua patientia tot laborum, dolorum, mortis & martyrij. Reipſa enim oſtenderunt quàm vera & ſalutaris eſſet doctrina Chriſti, cum pro ea mori non dubitarunt, cúmque omnia iniqua, ideſt omnes illecebroſas iniquitates huic doctrinæ repugnantes generosè prætergreſſi ſunt, vt illi ſe ſuóſque actus per omnia conformarent. Significatur ergo Apoſtolos ſuam doctrinam confirmaſſe per duo, ſcilicet per patientiam & per vitæ innocentiam. Igitur hi Auctores doctrimam actiuè accipiunt: qua ſcilicet doctor ea quæ docet B per patientiam & ſanctitatem probat & corroborat.

2. Secundò, alij doctrinam paſſiuè accipiunt, ſcilicèt quàm à doctore excipit hauritque diſcipulus, q. d. probus diſcipulus ſe oſtendit doctrinæ ſalutaris & veræ ſapientiæ eſſe ſtudioſum, primò per patientiam, qua & patienter magiſtrum audit, & ex eius doctrina aduerſa quæque æquanimiter tolerat, iuxta illud Iacobi cap. 1. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram*: cupido enim audiendi & tarditas loquendi parit tarditatem iraſcendi. Secundò, per fugam iniquitatis, ſi ſcilicet iniqua prætergrediatur: hoc enim docet doctor ipſáque doctrina ſapientiæ.

3. C Tertiò, Ianſenius ex Hebræo ſic explicat. Hebræa inquit, habent: *Intelligentia hominis protrahere* (vel differre) *facit iram eius.* Qui enim intelligens eſt & prudens, tardus eſt ad iram & vindictam; tum quòd perpendat & ſe pleraque admittere, quæ à Deo ſeueriùs pu nienda ſunt, ſi pergat in proximum ſeuerus eſſe: tum quod aduertat indecorum eſſe, paſſionibus ſuis obſequi, ſtatímque ad vltionem & iram proſilire. Deinde iram impedire animum, ne poſſit cernere verum, atque ex acceleratione vltionis plerumque committi, quæ poſtea diſplicent. *Ira enim viri Dei iuſtitiam non operatur.*

Accedit noſter Salazar, qui ex Chaldæo ſic explicat: Chaldæus vertit: *Intellectus hominis eſt differre furorem, & pulchritudo eius prætergredi malitiam.* Et conſonat cum Hebræo: *Intellectus viri prolongauit narem ſuam,* nam quid aliud eſt narem prolongare, niſi indignationem differre? iram autem differre, extinguere eſt. nam indi- D gnatio ſubitò ſæuit ac ſubitò deſæuit: atque adeo qui illi non ſtatim obtemperat, eandem differendo fallit atque eludit. Et quidem in hac dilatione iræ ſapientia viri præcipuè declaratur. Nam cum iram ſola ratio coërcere poſſit, qui ſubitos illius impetus (quos acres & vehementes eſſe conſtat) è veſtigio compeſcit, in eo quidem rationem plurimum vigere perſpicuè oſtẽditur: itaque acceptis iniurijs non iraſci, non indignari ſapientiæ maximæ argumentum eſt.

Hic ſenſus ſubtilis & appoſitus eſt, ſed arctior, nec ſententiæ Hebraicæ & vulgatæ verſionis vim & pondus adæquat mentemque exhaurit. Nam Hebr. *Prolongare narem*, ideſt *iram*, non tantùm ſignificat differre iram, ſed eam ſopire, & prorſus extinguere per patientiam & lõganimitatem.

4. Quartò ergo planè, plenè & adæquatè, q. d

doctrinæ, ideſt vt Hebr. intelligentia & prudētia viri prolongat iram, ideſt facit longanimem, patientem & tardum ad iram, imò iræ herum & dominum, vt ad libitum pro re nata eam aſſumat & deponat: vera enim prudentia dictat in aduerſis vſurpandam eſſe patientiam, ac proinde *doctrina*, ideſt prudentia *viri per patiētiam noſcitur*, vt vertit Noſter. Ex eo enim quod prudentia cauſet patientiam, rectè ex patientia velut effectu cognoſcitur prudentia eius cauſa, ita vt vera certaque conſequentia, & argumento ab effectu ad cauſam colligas: Hic homo eſt patiens, ergo eſt prudens; quia prudentia infallibiliter cauſat patientiam: Viciſſim ex cauſa colligas effectum: Petrus eſt ſapiens, ergo eſt & patiens. Atque è conuerſo: Iudas impatiens eſt, ergo inſipiens. Viciſſim: Iudas inſipiens eſt, ergo impatiens. Dicit hoc Salomon, vt vulgi errorem confutet. Vulgus enim æſtimat eos, qui patienter tolerant probra & iniurias, eſſe ſimplices & puſillanimes, viles & abiectos. Contrarium ergo hic docet Salomon, nimirum 1. inſigniter ſapientes & prudentes eſſe, qui patienter ſuſtinent probra & aduerſa. 2. magnanimos & glorioſos eſſe, qui iniurias non vindicant, ſed eas magno animo tranſcendunt & contemnunt. Hoc eſt enim quod ſubdit: *& gloria eius eſt iniqua prætergredi.*

Qui latis naribus ſunt fortes Cur?

Alludit ad Phyſiognomiam hominis & animalium: omnia enim animalia, quæ breues habent nares & modicè reſpirant, ſunt infirma & inualida; quæ verò longas latáſque habent nares, & magnum attrahunt ſpiritum, ſunt fortia & valida, aptáque ad magna onera ferenda: quia abundant calore, indéque robore. Ideo enim magnum attrahunt ſpiritum: quia magnarum ſunt virium, & vt magnum calorem quo æſtuant temperent. Sic qui longas habent nares, vt habent Hebr. ideſt qui longum ducunt patientiæ ſpiritum, animo ſunt magno & valido ad multa aduerſa fortiter ſuſtinendum: qui verò breues habent nares, ideſt arctum patientiæ ſpiritum, animo ſunt paruo & inualido ad aduerſa, dura & grauia ſufferendum. Rurſum longitudo narium ſignum eſt ſapientiæ & prudentiæ, teſte Ariſtot. in Phyſiogn. Vnde illud: *Et pueri naſum rhinocerontis habent.* Sic ergo Phyſica conſonat & ſubſeruit Ethicæ, nimirum longitudo narium deſignat prudentem & fortem, ſicut longitudo animi, ideſt patientia & longanimitas ſignum eſt animi ſapientis, validi & magnanimi. vnde illud Cant. 7. 4. *Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum*: in quem locum vide S. Greg. Rupert. Philonem, Carpathium, noſtrum Delrio & Giſlerium.

Cur ſapiens eſt patiens? Ratio à priori. 1.

Ratio à priori eſt primò, quòd ſapiens & prudens ſapienter intelligat, in hac vita adeò infelici & miſera, multa aduerſa homini eſſe expectāda & toleranda, ac proinde ad ea ſe comparat, vt per patientiam ea facilè ſufferat: ſcit enim ſi in ijs ſit impatiens, malum malique ſenſum ſe duplicaturum: cruciabitur enim & ſenſu mali & ſenſu ſuæ impatientiæ, cum ſimplum habiturus ſit dolorem, ſi patiens ſit; tantùm enim affligetur ſenſu mali; ſed & hunc imminuet & alleuiabit per patientiam. Adde quòd ſi ſit impatiens, incurret offenſam Dei, ac nouæ pœnæ & cruciatus ab eodem infligendi reatum. Qui ergo ſapit, vt hanc offenſam & reatum

A euitet, cauet ab impatientia, ſtudétque patientiæ.

Secunda, quòd ſapiens prudenter intelligat, ſummum huius vitæ animæque bonum eſſe pacem: pacem autem gigni à patientia: quare in omnibus aduerſis patientiam amplectitur, vt pacem animæ adeo optatam conſequatur. Vnde S. Chryſ. hom. 33. in Epiſt. 1. ad Corint. *Lenitas*, ait, *& patientia eſt radix totius philoſophiæ; quocirca dicebat quidam ſapiens: vir patiens eſt multæ prudentiæ.* Nam vt ait Chriſtus Lucæ 21. *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras.* 2.

Tertia, quòd ſapiens ſit magni animi, quocirca magna tolerat iuxta illud Senecæ in Troade: *quo plura poſſis, plura patienter feras.* Rurſum intelligit vindictam eſſe opus animi abiecti & feminei, idéoque ſe indignum, iuxta illud Iuuen. Satyr. 13. 3.

B *Infirmi eſt animi exiguique voluptas*
Vltio, continuo ſic collige, quòd vindicta
Nemo magis gaudet quàm femina.

Ex aduerſo S. Chryſ. loco iam citato: *Lenis* inquit *& patiens idcirco dicitur* μακρόθυμος, *ideſt longanimis, quòd longam quandam & magnam habeat animam: nam quod eſt longum dicitur etiam magnum: animam verò ſpes longam efficit.* Et Valer. Maxim. lib. 3. *Longanimiter ſe in aduerſis gerere*, inquit, *quid aliud eſt, quàm ſæuientem fortunam pudore victam in ſui adiutorium conuertere?*

Quarta, quòd ſapiens ſciat ira & vindicta non tolli, ſed augeri & exacerbari malum tam ſuum, qui illud patitur, quàm inimici vel æmuli, qui illud agit & infligit: patientia verò vtrumque C leniri, ſopiri, & extingui. Denique ſcit, ſapientis & magni animi eſſe ſuperiorem ſe exhibere & ſublimiorem omni iniuria, fortuna & aduerſitate: quare omnia generosè deſpicit, mentémque in Deo & cælo defigit quaſi mundo ſuperior, ciuis Angelorum, animæ poſſeſſor, cæli dominus, Dei filius & hæres. Exemplar huius ſapientiæ fuit Chriſtus Dominus, qui ſummam ſapiētiam oſtendit in ſumma patientia tormentorum maximorum & crucis acerbiſſimæ, adeò vt hæc patientia certum argumentum fuerit diuinitatis illius, ſcilicet eſſe Deum, qui tanta tam placidè & fortiter tolerabat, præſertim quia illa tolerabat, quia dixerat ſe eſſe Deum, ac vt oſtenderet ſe verè vt dixerat eſſe Deum. Niſi enim verax fuiſſet & ſanctus, vtique non potuiſſet tanta tolerare. Mendax enim & ſuperbus ſui iactator D millies in tantis tormentis defeciſſet, ſuámque iactantiam & impatientiam oſtendiſſet. Hoc eſt quod ait Apoſtol. Epheſ. 3. 17. *Vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo & longitudo & ſublimitas & profundum, ſcire etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti.* Vbi fusè egi de quatuor dimenſionibus crucis Chriſti, æquè ac patientiæ ac charitatis. 4.

Menſura ſapientiæ eſt menſura patientiæ.

Hinc ſequitur menſuram ſapientiæ eſſe menſuram patientiæ, ac quantum quis creſcit in patientia tantum & creſcere in ſapientia. Vnde S. Greg. lib. 2. in Ezech. hom. 21. *Scriptum eſt* inquit *doctrina viri per patientiam noſcitur. Si itaque index doctrinæ patientia eſt, tanto quiſque doctus oſtenditur, quanto patiens fuerit.* Iam tres ſunt patientiæ gradus: primus eſt, patienter pati aduerſa. Secundus, libenter. Tertius, gaudenter quælibet dura ſufferre: ijdem ſunt gradus ſapientiæ. Vnde S. Bernard. tertium hunc gradū

erit eſſe proprium ſapientiæ, quæ à ſapore nomen habet, ideóque ſapit & guſtat aduerſa. *Ad virtutem* inquit *ſpectat iniurias fortiter ferre, ad ſapientiam in tribulationibus gaudere: nam ſuſtinere Dominum virtutis eſt; guſtare autem & videre, quia ſuauis eſt Dominus ſapientiæ.* Vide eundem ſerm. 48. in Cant. & ſerm. de ſapientia, obedientia & patientia.

Et gloria eius iniqua prætergredi. Chald. *& pulchritudo* (Syrus *laus*) *eius prætergredi malitiam*, Aquila: *Gloriatio eius gradi ſuper præuaricationem.* Symm. *Splendor eius ſupergredi iniuſtitiam.* Primò R. Salomon, Aben Ezra, Beda & alij exponunt, q. d. Gloria hominis eſt fugere iniquitatem & ſectari æquitatem. Honor & decus viri, quo à cæteris afficitur, in eo ſitus eſt, vt crimina inoffenſo pede prætergrediatur. Sed quid hoc ad prius hemiſtichiũ? Secũdò, Septuag. vertũt: *Gloriatio autem eius ſuperuenit iniquis*; quod Scholiaſt. exponit, q. d. Iuſti gloriatio eſt punire iniquos. Hæc enim eſt gloria & decus iuſtitiæ vindicatiuæ. Sed hic ſenſus videtur aduerſari hemiſtichio præcedenti. Vnde planius & concinnius Auctor Catenæ Græc. ſic explicat, q. d. dum patitur vir pius & miſericors, exultant & gloriantur iniqui. Tertiò Ianſenius & Vatab. q. d. Gloria hominis eſt conniuere ad tranſgreſſionem fratris ſui. Vir enim excelſus aliorum lapſus diſſimulat, & quaſi non videt: quia altiora cogitat, & mente in cælis cum Deo & beatis verſatur.

Quartò, genuinè, planè & appoſitè ad prius hemiſtichium, q. d. non probroſum vt vulgus exiſtimat, ſed honorificum & glorioſum eſt cõtemptus, præuaricationes (has enim ſignificat Heb. פשע *peſca*) & iniurias ſibi illatas alto pede & animo excelſo tranſgredi, deſpicere & tranſilire. Vnde Tigur. vertit. *Prudens homo differt iram ſuam, & delicta diſſimulando maior & maior fit.* Rationem à priori dat S. Chryſ. hom. 22. in epiſt. ad Rom. & 16. ad Epheſ. quod ſancta ſummáque vltio ſit, iniuriam diſſimulare & condonare. *Nihil* ait *æquè confuſionem facit ingerenti mala, ſicut fortis tolerantia patientis, & neque in verbo, neque in opere reddere vindictam.* S. Baſilius in homilia de Ira: *Inimicum ſi deſpexeris, acrius illum vindicabis. Quid enim aduerſario durius eſſe poteſt, quàm te animum gerere iniurijs omnibus altiorem? ſine illum fruſtra te adlatrare, in ſcipſo diſrumpi.* Nuper Philippus 2. Hiſpan. rex mirè patiens iræque potens, cum literis manu ſua ad Pontificem ſcriptis, famulus præceps pro puluere atramentum inieciſſet, ſubriſit, aliámque popoſcit chartam ad reſcribendas literas dicens: *Qui neſcit tolerare, neſcit regnare.*

Gloria eſt tranſilire iniurias.

Hoc ſignificat Heb. תפארתו *tiphartο*, ideſt gloria eius, decor, ornatus, ſplendor, magnificentia, eſtque gradatio, q. d. Sapientis eſt patienter ferre aduerſa, adeoque eximia ſapientia eſt patientia: at verò aduerſa, probra & iniurias prætergredi, ideſt diſſimulare, deſpicere, & quaſi non videre, non curare, nihili facere, ingens eſt non tantùm ſapientia, ſed & gloria, ſplendor & magnificentia: hoc enim indicat, imò efficit hominem glorioſum, ſplendidum & magnificum, vt pote laude & vituperio ſuperiorem, terra celſiorem; ac conſortio, felicitate & gloria Dei & Angelorum, quos nulla probra tangunt, perfrui incipientem.

Rurſum, pro *iniqua prætergredi* Hebr. eſt

A עבר על פשע *arbor al peſca*, quod primò vertas *tranſire iuxta vel præter præuaricationem*, vel iniquitatem. Vnde Noſter vertit, *prætergredi iniqua.* Sicut enim peregrini, dum in longinquam regionem abeunt, ibi à pueris & incolis ſubinde ridentur, ac dicterijs & probris impetuntur ob peregrinum habitum, linguam & mores: illi tamen ſcientes ſe eſſe peregrinos omnia illa diſſimulant, & taciti, quaſi ad ſe non pertinerent, prætergrediuntur, ac ſuo itinere pergunt anhelantes, vt ad optatum viæ terminum pertingant. Sic pariter vir ſapiens & patiens ſciens, ſe peregrinum in terra, ciuem verò cæli & domeſticum Dei omnes iniurias, probra & aduerſa, quæ in peregrinatione ſua per hanc in terra vitam ſuſtinet, prætergreditur, diſſimulat, non curat, imò B non aſpicit, quaſi ad ſe non pertinerent, ac per patientiam pergit ſtrenuè ad patriam cæleſtem, dicitque cum Pſalte. *Ego autem tanquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuum.* Pſal. 37. 14.

Secundò, *abor ad peſca* vertas, *tranſire vel trãſilire ſuper præuaricationem*: Sicut enim viatores, ſi in ſordes, foſſas, vel cloacas incidant, non per eas tranſeunt ne maculentur, ſed eas paſſum dilatando vel ſaliendo tranſcendunt & tranſiliunt: ſic pariter ſapiens magno animo ſuperat & trãſcendit omnia dicteria, conuitia, iniurias, eáſque quaſi viles & exiles infra ſe poſitas, deſpicit, pedibus calcat, imò quaſi in cælo poſitus ex alto videt & ridet. Vnde S. Chryſ. hom. 41 in Acta audet dicere: *Non vlciſci, Deo facit æqualem.* S. C Iſidorus lib. 2. Soliloq. *Magna* inquit *eſt virtus, ſi non lædas eum à quo læſus es: magna eſt fortitudo, ſi etiam læſus remittas: magna eſt gloria, ſi cui potuiſti nocere, parcas.* Quin & Seneca: *Magni* ait *animi eſt iniurias deſpicere, &c. Puſilli hominis & miſeri eſt repetere mordentem, vt mures & formicæ, ad quas ſi manum conuerteris, ora conuertunt imbecilla, ſe lædi putant ſi tanguntur.* Exemplum inſigne præbuit Theodoſius Imperator, qui conſtitutionem ſanciuit hoc modo l. vnica C. ſi quis. *Si quis* inquiens *modeſtiæ neſcius & pudoris ignarus, improbo petulantique maledicto nomina noſtra crediderit laceſcenda, ac temulentia turbulentus obtrectator temporum noſtrorum fuerit, eum pœnæ nolumus ſubiugari, neque durum aliquid aut aſperum nolumus ſuſtinere: quoniam ſi id ex lenitate proceſſerit, contemnendum eſt; ſi ex inſania, miſeratione digniſſimum; ſi ab iniuria, dimittendum.* D Digna profectò tanto principe vox, & quam aureis inſcriptam characteribus ſuis in aulæis præferre principes deberent.

Non vlciſci facit ſimilem.

Vidit hoc per vmbram Socrates præcipuus moralis philoſophiæ Doctor, qui doctrinam ſuam mira morum lenitate & patientia confirmauit, adeo vt non tantùm ab exteris, ſed etiam ab vxore ſua Xantippe indigna non tantùm verba, ſed & verbera placido & tranquillo ſemper animo tolerarit, ac tandem carcerem & mortem pro veritate, puta pro vnius Dei aſſertione & cultu à ſuis ciuibus irrogatam patiẽter & fortiter ſuſtinuerit, teſte Laërtio in eius vita.

Verſ. 12. *Sicut fremitus* (Pagnin. *rugitus*) *leonis, ita & regis ira: & ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas eius.* Chald. *Fremit ſicut leo ira regis: & ſicut ros herbam voluntas vel beneplacitum eius.* Aquila, Symmac. & Theodot. *Gratia eius.* Syrus: *Beneuolentia eius.* Hanc enim ſignificat Hebr.

רצון *ratſon*, Vatab. *Clementin. q. d. vt rore herba vireſcit, ita populus clementia regis creſcit & vires colligit.* Septuag. *Regis minæ ſimiles fremitui* (Lucifer Calar. Apol. pro S. Athanaſio legit *gemitibus*) *leonis.* Pro *leonis* Hebr. eſt כפיר *Kephir*, ideſt leo adoleſcens, qui mediæ eſt ætatis, medius ſcilicet inter catulum & leonem ſtatæ ætatis. Hic enim quia more iuuenū famelicus eſt, magnamque habet orexin, hinc prædæ eſt cupidiſſimus, adeóque rugit, fremit, gemit & ſæuit. Huic ſimilis eſt ira regis, ſiue ea iuſta ſit ſiue iniuſta. Iuſtæ regis iræ hanc gnomen applicat S. Auguſt. epiſt. 68. ad Ianuarium, vbi ait Circumcelliones hæreticos conatos fuiſſe concitare Imperatoris iram in Catholicos, ſed Deum eandem conuertiſſe in ipſoſmet hæreticos. *Scriptum eſt* inquit *nihil intereſt inter minas Regis & iram leonis. Danielem calumnioſi inimici in lacum leonum mitti coëgerunt, vicit innocentia eius eorum malitiam, illæſus inde leuatus eſt, ipſi illuc miſſi perierunt. Similiter maiores veſtri Cæcilianum & eius ſocietatem Regiæ iræ conſumendam obiecerunt, cuius innocentia liberata, ab eiſdem Regibus eadem vos patimini, quæ illos pati veſtri voluerunt, quoniam ſcriptum eſt: qui parat proximo foueam, ipſe incidet in eam.* Magis tamen conuenit hæc gnome iræ regis iniuſtæ; vti mox patebit. Finis & ſcopus eius eſt primus, vt oſtendat, quàm ſubditi debeant reuereri regem eíque obſequi, ne eius iram inſtar leonis formidabilem incurrant. Quod enim leo eſt in animalibus, hoc rex eſt in populis: leo enim eſt rex animalium. Vnde Amos cap. 1. *Leo rugiet,* inquit, *quis non timebit?*

Secundus, vt moneat reges compeſcere iram, ne ſi eam ſinant indomitam, imò ei obſequantur, quaſi leones ſæuiant & lacerent populum. ita R. Leui. Vnde S. Chryſ. regem alloquens hom. 4. in Matth. eum monet, vt iram quaſi ferum leonem contineat & domet. Et Seneca lib. 1. de Clementia cap. 5. *Non decet* ait *regem ſæua nec exorabilis ira. Non multum enim ſupra eum eminet, cui ſe iraſcendo exæquat. At ſi dat vitam, ſi dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit quod nulli niſi rerum potenti licet.* Quocirca Prouerb. 19. 12. idem ſapienter reges monet: *Quod ſi dij* inquit *placabiles & æqui delicta potentium non ſtatim fulminibus proſequuntur, quanto æquius hominem hominibus præpoſitum miti animo exercere imperium, & cogitare, vtrum mundi ſtatus gratior oculis, pulchriorque ſit ſereno & puro die an cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant. Atqui non alia facies eſt quieti atque moderati imperij, quàm ſereni cæli atque nitentis: crudele regnum turbidum tenebriſque obſcuratum eſt inter trementes, & ad repentinum ſonitum expaueſcentes, nec eo qui omnia conturbat inconcuſſo.*

Tertius, vt moneat Electores Regum & Principum, ne regem vel principem eligant iracundum & iræ impotentem. Hic enim ſi fiat Rex, graſſabitur in populum vt leo per rapinas, cædes, expilationes, &c. ac nemo ei reſiſtere poterit. Talis fuit Nero, qui crudeliſſimè ſæuijt in ciues, in Senatum, in Apoſtolos, in Romam vniuerſam. vnde Apoſt. 1. Timoth. 4. 17. *Liberatus* inquit *ſum de ore leonis*, ideſt Neronis. Quare qui Reip. conſultum volunt, eligant regem natura mitem & placidum, vti apes eligunt regem carentem communi aculeo ac placidum. *Iracundiſſimæ* ait Seneca lib. 1. de Clementia cap. 19. *ac pro corporis captu pugnaciſſimæ ſunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt, Rex ipſe ſine aculeo eſt* &c. *Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tanto hominum moderatior animus eſſe debeat, quanto vehementius nocet.* Et poſt nonnulla. *Errat ſi quis exiſtimat tutum eſſe regem, vbi nihil à rege tutum eſt: ſed ſecuritas ſecuritate mutua paciſcenda eſt. Saluum regem in aperto clementia præſtabit: vnum eſt inexpugnabile munimentum, amor ciuium.* Et ſub finem cap. *Proximum illis* (dijs) *locum tenet is, qui ſe ex deorum natura gerit beneficus ac largus, & in melius potens. Hoc affectare, hoc imitari decet, Maximum ita haberi vt optimus ſimul habeatur.*

Porrò, ira regis appoſitè cõparatur fremitui leonis. Primò, quia leo pronus eſt ad iram, & ferè ſemper iratus, atque ira eius grauis eſt, ideóque horrendè rugit & ſæuit. Audi Plinium lib. 8. cap. 16. *Leonum animi index cauda ſicut & equorum aures. Immota ergo, placidus, clemens blãdientique ſimilis, quod rarum eſt: crebrior enim iracundia eius. In principio terra verberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur.* Sic pariter reges natura proni ſunt ad iram: quia enim ſublimes ſunt & elati, non ferunt ſe vel in minimo lædi vel deſpici: Vnde ſi id fiat, iraſcuntur, indignantur & rugiunt. Hinc Seneca Poëta Tragœd. 6. *Grauis ira regum eſt ſemper.* Et Seneca Philoſophus lib. 3. de Ira cap. 30. *Friuolis* ait *turbantur & inanibus, taurum color rubicundus excitat, ad vmbram aſpis exurgit, omnia quæ natura fera ac rabida ſunt conſternantur ad vana, idem quoque inquietis ac ſtolidis ingenijs euenit, rerum ſuſpicione feriuntur, adeò vt interdum iniurias vocent modica beneficia.* Ita reges, non ſapientes & graues, ſed ſuperbi & feri vmbris iniuriarum feriuntur & indignantur. Ira regis ſimilis rugitui leonis. 1.

Secundò, quia ſicut leo iracundus eſt & fortis, iráque eius acuit fortitudinem, & viciſſim fortitudo acuit iram: ſic in rege iræ iuncta poteſtas eſt, ideóque formidabilis. Nam vt ait Seneca in prouerbijs: *Fulmen eſt, vbi cum poteſtate habitat iracundia.* Audi S. Baſil. hom. 9. Hexam. *Vna cum leone animoſitas & ad incandeſcentiam iræ propenſio illi agnata eſt. vita ſolitaria, expers ſocietatis ad ea quæ genus ſubeunt idem. Velut enim tyrannus quidam animantium rationis expertium, pares honores congreſſionéſque cum cæteris non acceptat, ſed aſpernatur.* Vnde Auctor Catenæ Græc. *Regum minæ* ait, *rectè leonum rugitui aſſimilantur. Nam ſi illis ita viſum fuerit, indictâ cauſâ ſtatim occidunt. Quis enim ſi voluerit prohibebit eos? Siquidem exequendi facultas adiuncta eſt voluntati.* 2.

Tertiò, rugitus leonis adeo terribilis eſt, vt animalia omnia eo percellantur & obſtupeſcãt, adeò vt quaſi attonita hæreant, nec ſe loco moueant; quo fit, vt fugere nequeãt, ſed à leone accurrente comprehendantur & lanientur. Leo ergo remotas à ſe beſtias rugitu ſuo ſiſtit, ac deinde ad eas accurrit & necat. Sic pariter voces, edicta & imperia regum omnes quantumuis remotos percellunt, nec ea quis effugere poteſt. Nam ilico adſunt regij ſatellites qui ea exequuntur. Audi S. Baſil. loco citato: *Cui* (leoni) *tanta quoque vocis eliciendæ natura præſtitit inſtrumenta, vt animantium complura longè ipſo celeriora ſolo ſæpè rugitu capiantur.* S. Ambroſ. lib. 6. Hexam. 3.

Hexam. cap. 3. more ſuo ſequutus S. Baſil. *Leo* inquit, *naturæ ſuperbus ferocia, aliarum ferarum generibus miſcere ſe neſcit, ſed quaſi rex quidam plurimorum dedignatur conſortium: quæ autem ſe ei ſociare fera audeat, cuius voci tantus naturaliter ineſt terror, vt multa animantium, quæ per celeritatem poſſent impetum eius euadere, rugientis eius ſonitu veluti quadam vi attonita, atque icta deficiant?*

4. Quartò, leo per iram efferatur & furit: ita & rex per iram hominem exuit, feram & leonem induit, imò inſtar furiæ furit: ira eſt fera, furor eſt furia. Audi Senec. lib. 1. de Ira cap 1. *Quidam è ſapientibus iram dixerunt breuem inſaniam* &c. *Vt autem ſcias inſanos eſſe, quos ira poſſedit, ipſum illorum habitum intuere. Nam vt furentium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria; ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordijs ſanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & comploſæ ſæpius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnáſque iræ minas agens, fœda viſu & horrenda facies, deprauantium ſe, atque intumeſcentium.* Subdit deinde, omnia animalia per iram feritatem ſuam exaſperare. *Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu, taurorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulſu pedum ſpargitur, leones fremunt, inflantur irritatis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus eſt. Nullum eſt animal tam horrendum, tamque pernicioſum natura, vt non appareat in illo, ſi ira inuaſit, noua feritatis acceſſio.*

Ira eſt q. furia.

5. Quintò, Phyſici perhibent, leonem ex ira & rabie emori, ideóque morientem gemere & lachrymari.

Vnde Plinius loco citato: *Creditum*, inquit, *eſt à moriente humum morderi, & lachrymam letho dare*, ſcilicet ex rabie & furore. Vnde & Lucifer legit: *Regis minæ ſimiles gemitibus leonis*: ita non rarò principes ex ira & furore, præſertim ſi eam explere ſéque vlciſci nequeant, apoplexia tanguntur & exanimantur, aut ab ijs, quos impetunt, occiduntur. Vide Senecam lib. 1. de Ira cap. 2. & 3.

6. Sextò, rugitus leonis prænuncius eſt necis. Leo enim eum in aliquem rugit, mox in eum inuolat, lacerat, occidit & deuorat. Sic & *Indignatio regis nuntij mortis*, vti dixit cap. 16. 14. Et ſicut leo eum quem laniauit, ſic & Rex eum quem ex ira occidit, nequit reuocare ad vitam, & ſi eum facti pœniteat, ac iram in clementiam commutarit, ait Anonymus in Catena Græc. Rurſum leones integras vrbes & prouincias vaſtant. Vnde Polybius apud Plinium loco citato ait, leones in ſenecta graſſari in homines, *ac tunc obſidere Africæ vrbes: eaque de cauſa crucifixos vidiſſe cum Scipione, quo cæteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur a noxa.* Sic Rex iracundus & ſæuiẽs integras vrbes, totúmque regnum expilat & vaſtat. Vnde Ezechiel Ioakim Regem Iuda comparans leunculo cap. 19. v. 5. *Tulit* inquit

A *vnum de leunculis, leonem conſtituit eum, qui incedebat inter leones & factus eſt leo: & didicit prædam capere, & homines deuorare, didicit viduas facere, & ciuitates eorum in deſertum adducere: & deſolata eſt terra, & plenitudo eius à voce rugitus eius.* Merito exclamat Seneca lib. 1. de Clementia cap. vlt. *Quod iſtud dij boni malum eſt, occidere, ſæuire, delectari ſono catenarum, & ciuium capita decidere, quocunque ventum eſt, multum ſanguinis fundere, aſpectu ſuo terrere ac fugare. Quæ alia vita eſſet, ſi leones vrſique regnarent? ſi ſerpentibus in nos ac noxioſiſſimo cuique animali daretur poteſtas? Illa rationis expertia & à nobis immanitatis crimine damnata abſtinent ſuis, & tuta eſt inter feras ſimilitudo morum. Apud homines tamen nec à neceſſarijs quidem rabies temperat ſibi.*

Septimò, leones ponunt iras & fremitus, ſi audiant galli cantum, ſi videant ignes vel rota- 7.
B rum orbes circumactos, ſi in oculos eorum pallium veſtémue inijcias: hæc enim expaueſcunt. Vnde Plinius loco citato docet, rationem capiendi leonem eſſe, ſi quis in caput eorum velum immittat: *Vix credibili modo*, inquit, *torpeſcente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita vt deuinciatur non repugnans: videlicet omnis vis conſtat in oculis.* Ita reges iracundi & tyranni timent vmbras, res nihili ſuſpectas habent; nimirum populi concurſum & globum expaueſcunt, putantes ſe peti, ſe ad necem quæri, vt contigit Neroni; præſertim verò ſi oculi eius obuelentur, & caput comminatione altioris vel maioris poteſtatis, quæ eos principatu ſpo-
C liatura ſit, ilico ponunt animos & iras. Verè Seneca in Oedip. *qui ſceptra duro ſæuus imperio regit, Timet timentes, metus in auctorem redit.* Et apud eundem Thyeſtes artic. 3. *Dum excelſus ſteti numquam pauere deſtiti, atque ipſum mei ferrum pauere lateris.* Hoc eſt quod ait Iob cap. 24. verſ. 22. *Et cum ſteterit non credet vitæ ſuæ.* Nam vt ait S. Chryſoſt. hom. 2. in Matth. *Semper maior poteſtas maiori timori ſubiecta eſt. Sicut enim rami arborum in excelſo poſitarum etiam ſi leuis aura flauerit, mouentur, ſic & ſublimes homines, etiam leuis nuntii fama conturbat.* Sic aduentum magorum *audiens Herodes Rex turbatus eſt*, Matth. 3. Sic Domitianus Imp. adeò pauidus erat & ſuſpicax, *vt parietes porticuum, in quibus ſpatiari conſueuerat, Phengite lapide diſtinxerit, è cuius ſplendore per imagines,*
D *quicquid à tergo fieret, prouideret*, ait Sueton. in eius vita cap. 14. Verè Petrarcha Dial. 95. *Contemplare* inquit *Caium, Neronem, Domitianum, Commodum, Baſſianum &c. videbis vſitatum & communem tyrannorum exitum aut gladium aut venenum.*

Et ſicut ros ſuper herbam, ita hilaritas eius. Alia metaphora & ſimilitudine (quod Hebræis eſt familiare) explet Antitheſin. Iram enim regis comparauit rugitui leonis, nunc ei opponit regis hilaritatem & beneuolentiam, eámque componit comparátque rori ob multas analogias.

Hilaritas regis ſimilis rori.

Primò enim ſicut ros matutinus ſolis ardores temperat, ac herbas æſtu heſterni ſolis areſcentes humectat, refrigerat & exhilarat, æquè ac homines qui quot roris ſtillas tot 1.
vnionum margaritas ſibi videntur intueri, quæ

& viſum oblectant, & æſtum mitigant, imò Plinius lib. 9. cap. 33. docet rorem, cum in concham apertam illabitur, ac vi cæleſti præſertim fulminis conſtringitur, verti in margaritam: ſic pariter ſerenus & hilaris regis vultus ſubditorum timores & mœrores abſtergit, eóſque exhilarat, amœnat, & in ſpem rerum magnarum erigit.

Secundò, ſicut ros ſuauem auram & halitum vitalem aſpirat animantibus omnibúſque viuen-
2. tibus: ſic pariter rex hilari vultu ſuos contuens eis animos, vigorem & vitam aſpirare videtur.

Tertiò. ros pinguis eſt, pinguémque & quaſi oleatum ſuccum germinibus, ſeminibus & plãtis inſtillat, itáque eos irrorando impinguat, in-
3. craſſat & fœcundat: ſic pariter rex ſua beneuolentia, liberalitate & beneficentia ſubditos alit, ditat boniſque omnibus cumulat.

Quartò, ros leniter & ſenſim ſine ſenſu ſuauitérque herbis illabitur, itáque eis ſuccum vitalem ſuggerit, quo adoleſcant & creſcant
4. in folia, fructus & flores: ſic etiam regis comitas & lenitas leniter ſuauitérque in ſubditos influit, facítque vt opibus delitijſque creſcant & abundent. Ex aduerſo ira & ſæuitia regis eſt velut imber procelloſus, qui ſecũ vehit fulmina & tonitrua, quibus ſegetes herbaſque ſternit, vaſtat, exanimat & perdit. Vnde S. Chryſ. ſerm. de Manſuetudine tomo 5. *Ira* inquit *eſt quaſi fulmen & tempeſtas magna in anima, ſeruientémque ſibi amentem reddit.* Hinc Chriſti ortus, vita & regnum, quia leniſſimum & ſuauiſſimum, comparatur rori Iſaiæ 45. 8. *Rorate* inquit *cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum.* vbi multa de rore eiúſque ſymbolis dixi.

Myſticè Beda, Baynus & Ianſen. hæc accipiunt de Chriſto, qui eſt Rex regum & Dominus dominantium. Chriſtus enim in iudicio hilaris & blandus iuſtis vt ros, ac terribilis apparebit iniuſtis vt Leo. Ipſe enim vt Leo de tribu Iuda in eos rugiet fulminando ſententiam æternæ damnationis: *Ite maledicti in ignem æternum.* Eiuſdem erga iuſtos & ſanctos fauor, ac vultus hilaritas tanquam ros herbam irrigans, eoſdem poſt præſentis vitæ dolores & cruces recreabit, ac virere faciet omni gratia & gloria in domo Dei in æternum.

Dolor patris filius ſtultus, & tecta iugiter perſtillantia, litigioſa mulier, Heb. *Contritiones patris fi-*
Vers. 13. *lius ſtultus, & ſicut diſtillatio continuans ſunt contentiones mulieris.* Symmac. *Et gutta feſtinantes rixæ mulieris:* ſicut enim eſt guttatũ in pluuia, ſic & conuiciorum in rixa reciprocatio. Aquila: *Et ſtillicidium continuum contentiones mulieris.* Septuag. *Verecundia patri ſuo filius imprudens, & non pura vota de mercede meretricis.* Chald. *Filius ſtultus grauis eſt patri ſuo ſicut acida vua* (labruſca, quæ numquam matureſcit & dulceſcit) *& ſicut ſtillicidium, quod diſtillat litigia mulieris.* Syrus: *Confuſio patris filius vecors, & tanquam gutta ſtillantes cogitatio mulieris.* Vatab. *Calamitas patris filius ſtultus, & vxor rixoſa ſicut tectum iugiter perſtillans.* R. Salomon ſic explicat: *Stillicidium aſſiduum pluuiæque in domum defluentes vexant domeſticos, eoſdemque domo pellunt, quod idem praua mulieris rixæ efficiunt.* Aben Ezra vertit: *Infortunia patris filius ſtultus, & ſtilla expellens iurgia mulieris,* q. d. demens filius in cauſa eſt, vt parenti ſuo aduerſa contingant; ac ſicut ſtillicidium domeſticos domo eijcit, ita muliebres rixæ, quæ nunquam quieſcunt, ſed ſemper ſtillant, eoſdem domo eliminant. R. Leui: Vecors parenti eſt ipſa calamitas, & pernicies ob iram vehementem & mœrorem, quibus ſuccumbit ob nefariam agendi rationem filij. Idem etiam grauiſſimè angitur, cum ab vxore ſua iurgia rixáſque ſeri aduertit, quemadmodum ab aſſiduo ſtillicidio in domum iugiter defluente vexatur: hinc enim efficitur, vt domi ſe continere grauiſſimum ducat; quod idem ob mulierem ſeditioſam contingit.

Beda per mulierem litigioſam accipit hæreſin & hæreticos, qui non niſi lites & rixas ſtillant, quibus euertant domum Eccleſiæ. Verùm hoc myſticum eſt.

Igitur ad literam Salomon duo hic velut homonyma aſſignat, eiuſdem ſcilicet generis & cognominis (nam filius ſtultus ſæpe vel naſcitur vel educatur à matre ſtulta, imprudenti & rixoſa) quæ marito permoleſta ſunt, & dolores graues creant. Primum eſt filius ſtultus, id eſt imprudens, liber, vagus, inobediens, rebellis, ebrioſus, rixoſus &c. huius enim ſtultitia, ideſt malitia & praui mores tribuuntur patri, quaſi is illos eum docuerit, aut diſſimularit, nec correxerit. Vide dicta cap. 10. 1. Et cap. 15. 1. Secundum eſt, vxor rixoſa, quæ crebris ſuis litibus & quiritationibus velut ſtillis aſſiduè tundit & pulſat aures animúmque mariti, ac tandem pertundit, vt eum in iram, impatientiam & triſtitiam mœrorémque continuum, qui eum conſumat, adigat. Sicut enim ſtillæ continuè cadentes cauant ſenſim lapidem: ſic rixæ vxoris aſſiduæ excauant & exhauriunt cor mariti, licet robuſtum & adamantinum. Rurſum, & magis appoſitè Noſter, ſtillicidium (vt habent Hebr.) refert ad tecta, q. d. ſicut tecta iugiter perſtillantia exedunt trabes, lapides, tabulatum, pauimenta, totámque domum deſtruunt faciúntque inhabitabilem, & idcirco cogunt incolam alio migrare; ſic & vxor aſſiduè litigans cogit penè maritum ei dare libellum repudij aliámque ducere, quod olim Iudæis erat licitum, aut certè facere diuortium iam Chriſtianis permiſſum, vt ſe ab eius thoro & conſortio ſeparet, imò in alias domos, terras & regiones commigret. Hoc enim ſuauius eſt, quàm omnem in querelis & rixis tranſigere vitam: hæc enim non humana, ſed camina eſt vita, ac mors potiùs quàm vita. Nec tantùm maritum, ſed & famulos, ancillas, filios & filias litigiorum eius impatientes & pertæſos, cogit aliò aſpirare & migrare. Hunc eſſe ſenſum liquet ex cap. 27. 15. vbi hæc ſententia repetitur: *Tecta perſtillantia,* inquit, *in die frigoris & litigioſa mulier comparantur.* Ibi enim Septuag. vertunt: *Guttæ eijciunt hominem in die hyemali de domo ſua: ſic & mulier conuitiatrix de propria domo.* Porrò mulieres multæ in lites & rixas pronæ ſunt: quia natura ſua ſuperbæ ſunt, loquaces, dicaces, inualidæ: Vnde quod vi & armis non poſſunt, hoc

verbis & querelis extorquere conantur; iracundæ præſertum cum prægnantes ſunt, & vterum ferunt ex femella, cuius cauſam Phyſicam dat Petrus Apponenſis inſignis Medicus in problem. Ariſt. lib. 10. cap. 35. Hinc Menander: *Tempeſtas in domibus eſt viris mulier.* Ouid. lib. 2. de Art. am. *Dos eſt vxoria, lites.* Iuuenal. Satyr. 6

Nulla fere cauſa eſt, in qua non femina litem
Mouerit. Et poſt pauca:
Semper habet lites alternáque iurgia lectus,
In quo nupta iacet, minimũ dormitur in illo.

Certè Socrates aſſiduè ſuæ Xantippes iurgijs exagitatus ad ea iam occalluerat, vt ijs non magis offenderetur, quàm ſi rotæ putealis ſtridorem audiret; dictitabátque ſe domi ab ea diſcere tolerantiam, qua in publico vtendum eſſet. Vide Laërtium lib. 2. cap. 5. Socratem imitentur mariti, qui Xantippes duxerunt. Terent in Eunuc.

Noui ingenium mulierum,
Nolunt vbi velis, vbi non velis cupiunt vltro.

S. Hieron. lib. 1. in Iouin. citat illud ex Vario Gemino: *Qui non litigat, cælebs eſt.* Xyſtus Pytagor. in Enchir. *Si pugnare vis, vxorem duc, & filios procrea.* Extat hic iuxta Romam in via Tiburtina monumenti inſcriptio, quam citant Iouin. Pōtanus lib. de Obediētia, Volater. in Philolog. & alij, eſtque hæc: *Heus viator, miraculum, hic vir & vxor non litigant. Qui ſumus, non dico. At ipſa dicam. Hic Babius ebrius ebriam me nuncupat. Hei vxor, etiam mortua litigas!*

Nota Septuag. Hebr. מדיני *midiene*, ideſt contentiones, lites, eliſo iod deriuant à נדה *nede*, ideſt meretricium, puta merces quæ datur meretrici, à rad. נדה *nada*, ideſt remouit, elongauit, fugauit; quod hæc merces quaſi ſordida, & ſcelere fornicationis maculata arcenda eſſet à ſancto templo ſacriſque eius oblationibus. Vnde Ezechiel cap. 16. 33. נדניך *nedanaich* cum *nun* paragogico, vocat dona & mercedes meretricis. Hac ergo de cauſa Septuag. vertunt: *Neque vota de meretricis mercede oblata caſta ſunt.* Alludit ad illud à Deo ſancitum: *Non offeres mercedem proſtibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui, &c. Quia abominatio eſt vtrumque.* Deuter. 23. 18. Vide ibi dicta, & Philonem in eleganti oratione cuius eſt titulus, *mercedem meretricis non eſſe recipiendam.* Tropolo. Auctor Catenæ Græc. Merces meretricis inquit, eſt animi impuritas, cuius oblatio Deo placere nequit. Huc accedit S. Ambroſ. lib. 7. epiſt. 19. ad Cōſtantium: *Totus mundus* inquit *poſſeſſio eius* (ſapientis) *eſt, quoniam toto eo quaſi ſuo vtitur. Quid igitur circumſcribitur frater? quid fraudatur mercenarius? Non magna inquit lucra de mercede meretricis* (Prouerb. 19.) *ideſt lubricæ iſtius fragilitatis. Meretrix iſta non ſpecialis, ſed publica. Non vna mulier, ſed vaga omnis cupiditas, meretrix eſt.* Verùm vulgata verſio vti aptior & Hebræo conformior, ſic & verior eſt ac germanior.

VERS. 14. *Domus & diuitiæ dantur à parentibus: à Domino autem propriè vxor prudens.* Hebr. *Domus & diuitiæ* (ſunt) *hæreditas patrum; ſed à Domino vxor intelligens.* Aquila & Theod. *Scient.* Syrus: *A Domino deſponſatur vxor viro.* Chald. *à Deo traditur mulier viro.* Septuag. *Domum & ſubſtantiam*

A *diuidunt patres pueris: à Domino autem aptatur mulier viro.* S. Ambroſ. *à Deo præparabitur vxor viro.* Auctor Catenæ Græc. *Vxorem autem marito conſociat Deus.* Per domum accipe tum propriè dictam, tum familiam familiæque ſplendorem, dignitatem & nobilitatem. Hæc enim à parentibus tranſmittitur ad filios. Nota τὸ *propriè*, q. d. vxor prudens eſt proprium & ſingulare donum Dei. Sic Sara à Deo data fuit Abrahæ, & altera Tobiæ, Rebecca Iſaaco, Rachel Iacobo. Dices, etiam domus & opes ſunt donum inſigne Dei. Reſp. verum eſt: ſed quia illa à parentibus hæreditate relinquuntur filijs, vxor verò commoda & prudens licet ſollicitè inquirenda ſit, maximè tamen à Deo procuratur, & ab eo petenda eſt. Deus enim licet ſua prouidentia omnia regat, curet & procuret, magis ta-
B men curat & procurat maiora & magis neceſſaria: talis autem eſt vxor fidelis, ſapiens, cōmodis moribus, & viri ingenio cōgruens: quia inde pē- det fides, pax, ſalus & prædeſtinatio viri, filiorũ & totius familiæ. Sicut ergo in vocatione ad ſtatum Religionis, hæc potius Religio quam illa huic homini congruit & à Deo præparatur, ſi Deum vocantem conſulere, audire & ſequi velit: ſic pariter qui vocatur ad matrimoniũ, non tam ſuæ aut parentum ſiue phantaſiæ, ſiue cupiditati, ſiue ſollicitudini & induſtriæ quàm Deo debet inniti, atque ab eo, vt ſibi commodam & congruam dirigat, identidem obſecrare. Simili ſenſu dixit cap. 16. 1. *Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam*, vti ibidem ex-
C plicui. Septuag. pro *aptatur* Græcè habent ἁρμόζεται, quæ vix valdè accōmodata eſt rei præſēti, habetque emphaſin: ἁρμόζω enim eſt idem quod congruo, adapto, quadro, compono, conglutino, tempero, & maximè competit muſicis, qui voces diuerſas graues, acutas & medias inter ſe contemperant, vt ſuauem concentum & harmoniam efficiant. Similis debet eſſe harmonia, ideſt compoſitio, coaptatio, congruentia, cōſonantia inter virũ & vxorem: hanc autem ſolus efficere poteſt Deus. Itaque hac ſententia non tantùm ſignificatur matrimonium, ſiue connubium viri & vxoris inſtitutum eſſe à Deo, vti explicat S. Chryſ. hom. 23. in epiſt. ad Roman. & Innocent. Pont. 26. can. 3. *Deinde §. ſi vero:* hoc enim commune eſt omnibus matrimonijs, etiam rixoſis & peſſimis; ſed inſuper ſignificatur in particulari, viro prudēti & probo à Deo præ-
D parari vxorem prudentē & probā, hocque eſſe ingens & proprium donum Dei. Dixerat verſu præcedenti ſapiens, quantum malum ſit vxor rixoſa: nunc mali remedium exhibet, ſcilicet vt quæratur vxor prudens, ideóque cōpoſitis moribus, placida & obediens: hanc autem eſſe donum Dei aſſerit, ideóque à Deo aſſiduè flagitādam. Non enim omnis vxor etiam bona cuilibet viro eſt congrua, verbi gratia triſtis non eſt cōmoda læto, nec pauper diuiti, nec plebeia principi, nec liberalis tenaci, nec lenis auſtero, & ita de cæteris; ſed lenis leni, læta læto, auſtera auſtero, diues diuiti, nobilis nobili, pauper pauperi, adeóque inter virum & vxorem debet eſſe proportio & congruentia affectuum, morum, conditionum, qualis eſt vocum in harmonia muſica. Cum ergo hanc harmoniam ſolus norit Deus, vtpote qui ſolus nouit & peruidet internas affectiones, conditiones, infirmitates viri & vxoris, ideóque ſolus nouit, quæ vxor, cui viro

Vxor congrua viro ingens Dei donum.

Harmonia viri & vxoris.

congruat, hinc ipſe ſolus hanc coniugum & matrimonij harmoniam vel procurare, vel efficere poteſt. Verùm quia plerique dum quærunt vxores non ſpectant hanc harmoniam, ſed vxorum opes, nobilitatem, pulchritudinem &c. hinc multa videmus moleſta & infauſta paſſim coniugia. Quæ enim poteſt eſſe voluptas, quæ conſonantia, quæ felicitas, vbi quod maritus vult vxor non vult; quod ille amat hæc odit, de quo ille lætatur hæc triſtatur? quæ recreatio cohabitare tali eique intimè coniungi, idque per omnem vitam, quæ tuis moribus & ſenſibus planè eſt aduerſa? Omitto lites, rixas, zelotypias &c. quæ inde naſcuntur; ac non raro vtrique exitium præſens & æternũ afferunt. Sanè multi damnantur, eo quòd coniuges ſibi incongruas, ideóq; moleſtas & rixoſas nacti ſint. Porro hæc harmonia viri & vxoris, vt ſit ſuaue probũmque coniugiũ, multiplex eſt multáque requirit, nimirum 1. conſonantiam religionis, fidei & pietatis, vt ſcilicet vxor non ſit hæretica, infidelis vel impia, ſed cũ marito in fide & pietate conſentiat. 2. conſonantiam morum. 3. conſonantiam condicionum. 4. conſonantiam amoris. 5. conſonantiam temperandi proſpera & aduerſa. 6. conſonantiam pacis & concordiæ in familia.

Septuplex.

1. Religionis.

Igitur vxor intelligens & prudens eſt primò, quæ ſe accommodat religioni & pietati mariti, imò quæ maritũ à religione & pietate deflectentem in viam reuocat, & ad eam reducit, vti Patritium æquè ac filium S. Auguſtinum reduxit S. Monica, Clodouæum Clotildis, Conſtantinũ S. Helena &c. Hæc enim prima maximéque neceſſaria coniugij eſt harmonia. Audi S. Ambr. in cap. 16. Lucæ lib. 8. ſub initium. *Domum & ſubſtantiam patres partiũtur filijs, à Deo autem præparatur viro vxor; quod qui in Græco legit, non putas eſſe contrarium. Bene enim dixit Græcus ἁρμόζεται. Harmonia enim conueniens & apta rerum omnium dicitur commiſſa connexio. Harmonia eſt cùm fiſtulæ organi per ordinem copulatæ legitimè tenent gratiam cantilenæ, cordarúmque aptus ſeruat ordo concordiam: itaque non habent harmoniam ſuam nuptiæ, quando Chriſtiano viro gentilis mulier non legitimè copulatur.* Ac poſt nõnulla concludit. *Ergo vbi nuptiæ, harmonia eſſe debet; vbi harmonia eſt, Deus iungit, vbi harmonia non eſt, pugna atque diſſenſio eſt, quæ non eſt à Deo: quia Deus charitas eſt. Noli ergo vxorem dimittere, ne Deum tuæ copulæ diffitearis auctorem: etenim ſi alienos, multo magis vxorios debes tolerare & emendare mores.*

Hæc eſt prima cauſa, cur non ſit ducenda vxor infidelis vel hæretica: quia ſcilicet ſoluit harmoniam fidei & coniugij. Duas alias dat idem S. Ambroſ. lib. 1. de Abraham cap. 9. ſcilicet 1. quod caſta probiſque moribus eſſe nequeat illa, quæ caret fide: fides enim eſt baſis & fundamentum caſtitatis cæterarúmque virtutum. 2. quod periculum ſit ne infidelis & hæretica maritum peruertat, faciátque ſibi ſimilem infidelem & hæreticum. *Cũ ſancto* enim inquit *ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris. Si hoc in aliis, quanto magis in coniugio, vbi vna caro & vnus ſpiritus eſt? quomodo autem poteſt congruere charitas, ſi diſcrepet fides? Et ideo caue Chriſtiane Gentili aut Iudæo filiam tuam tradere. Caue inquam Gentilem aut Iudæam atque alienigenam, hoc eſt hæreticam & omnem alienam à fide tua vxorem accerſas tibi. Prima coniugii fides, caſtitatis gratia eſt. Si idola colas, quorum prędicantur adulteria; ſi Chriſtum neget, qui præceptor & remunerator eſt pudicitiæ, quomodo poteſt diligere pudicitiam? Si Chriſtiana ſit, non eſt ſatis, niſi ambo initiati ſitis Sacramento Baptiſmatis. Simul ad orationem nocte vobis ſurgendum eſt, & coniunctis precibus obſecrandus Deus. Accedit aliud inſigne caſtimoniæ, ſi credas à Deo tibi quod ſortitus es, coniugium datum. Vnde & Salomon ait: A Deo præparatur viro vxor. Non poſſunt hoc diſpares fide credere, vt ab eo quem non colunt, putent ſibi connubii impartitam gratiam. Ratio docet, ſed amplius exempla mouent. Sæpe illecebra decepit etiam fortiores maritos, & à religione fecit diſcedere. Et ideo tu vel amori conſule, vel errorem caue. Primum ergo in coniugio religio quæritur.* Ita Nonna mater S. Greg. Nazianz. marito ſuo Gregorio ſeniori, fidei & pietatis magiſtram ſe præbuit, ait eorum filius S. Greg. Nazian. Orat. 19.

2. Obſequii:

Secundò, vxor prudens eſt, quæ ſe moribus mariti conformat, imò ſuos ad eius mores fingit & format. Non ſufficit enim vxori, quod ſit caſta, proba, ſancta, ſed inſuper marito obſequi & obſecundare debet, vt coniugij in morum conſonantia ſuauem gratámque harmoniam efficiat. Sicut enim in cithara, lyra vel organo non ſufficit chordam vel fiſtulam quamlibet gratum ſonum reddere, ſed quælibet alteri, adeóque omnes inter ſe apta proportione contemperari debent, vt vnius ſonus alteri congruè reſpondeat & ſuccinat. itaque omnes ſimul vnum modulentur concentum: ſic pariter in ſocietate, præſertim coniugij, non ſufficit quęque ſibi eſſe bonum, ſed vnus alterius moribus & ſenſibus ſeſe accommodet oportet, vt vnum omnes edant ciuilis ſocietatis concentum. Rurſum ſicut materia certis qualitatibus, verbi gratia lignum ſiccitate & calore formæ, puta igni congruentibus præparari & diſponi debet, vt deinde in eam forma ignis inducatur: ſic pariter vxor moribus mariti congruere debet vt vnum cum eo coniugium & quaſi compoſitum œconomicum efficiat. In hoc enim vxor materiæ, maritus formæ analogiam ſubit. Quocirca Socrates dicere ſolebat, viros oportere parere legibus ciuitatis, vxores verò maritorũ quibuscum viuunt moribus. Norma enim coniugis vir eſt. Æquitas ergo docet, vt viris velut capiti obtemperent. Præclarè S. Ambroſ. lib. 3. Epiſt. 25. ad Eccleſ. Vercel. ſub finem: *Mulier* inquit *viro deferat, non ſeruiat: regendam ſe præbeat, non coercendam. Indigna eſt coniugio, quæ digna eſt iurgio. Vir quoque vxorem tanquam gubernator dirigat, tanquam conſortem vitæ honoret, participet vt cohæredi gratiæ.*

3. Conditionis:

Tertiò, vxor prudens eſt, quæ quærit vel facit conſonantiam ſortis & conditionis cum marito. Quocirca virgo prudens ſi ſit tenuis fortunæ, non conſentiet nubere marito nobili vel principi, niſi eius ancilla non coniux eſſe velit: ſed quæret maritum ſuæ ſortis, conditionis & ſtatus. Prima enim coniugij lex eſt: *Si qua velis aptè nubere, nube pari.* ita Ouid. in Epiſt. Deianiræ ad Herculem. Eadem fuit ſeptem Græciæ Sapientum aliorúmque plurimorũ ſententia, vti fusè oſtendit Tiraquellus lege 5. connubiali num. 16. & ſequent. Vnde Auſonius Solonem ita loquentem inducit: *Par pari iugato coniux: quod impar eſt, diſſidet.* Quod ſi quo caſu contingat virginem tradi marito impari, pu-

ta ditiori vel nobiliori, ſataget ipſa ſuo labore, ſua virtute, ſua prudentia compenſare, quod opibus vel nobilitati deeſt, adeóque adæquare vel ſuperare opes & genus mariti. Sicut ergo cum ramus vnius arboris alteri inſeritur eius condicioni per omnia ſe conformat & adæquat, vt videatur non inſitus, ſed enatus: ſic pariter vxor inſita quaſi marito per coniugium, ei per omnia ſe accõmodet & adæquet. Hinc ſicut vt ſurculus vnius arboris alteri inſeratur, neceſſe eſt, vt eiuſdem cum eo ſit condicionis & generis: nec enim ſurculus nucis inſeritur pyro, ſed alteri ex genere nucum: nec pyrus inſeritur nuci, ſed pyro alterius ſpeciei: ſic pariter vt vxor inſeratur marito, curet illum deligere, qui eiuſdem ſecum ſit ſortis & cõdicionis. Vnde Cleobulus æqualem vxorem ducendam eſſe ſuadebat: ſi enim ex ſuperiori familia duxeris inquit, **B** non affines tibi, ſed dominos comparabis. ita Stobæus ſerm. 3. de Temperantia.

4. Amoris. Quartò, & maximè vxor prudens eſt, quæ cum marito efficit conſonantiam amoris. Hæc enim eſt vinculum, nodus & anima coniugij. Quocirca nullum amabit niſi maritum, affectum omnẽ in eum defiget, cor ſuum ei tradet; quod ipſe diligit, diliget & ipſa; quod ipſe odit, oderit & ipſa. Vbi enim eſt amor, ibi Deus eſt auctor & mediator coniugij: vbi vero eſt odium, ibi diabolus & paranymphus coniugij. Audi Auctorem Imperfecti apud S. Chryſ. hom. 1. in Matth. *Booz* inquit, *interpretatur in virtute, vel virtus in ipſo, ſiue prævalens, qui ſecundùm imperium Dei accepit vxorem Ruth à Deo prouiſam: in virtute generat filios, & in ſeipſis virtutem habentes, & prævalentes. Qui autẽ accipiunt vxores ex prouiſione diaboli, ideſt non religionis intuitu, nec fideles, in infirmitate generant filios, nec prævalentes vnquam, nec fortes niſi in malo, & ad pœnam irreligionis ſuæ, non ad gaudium, nec ad conſolationem videntur filios genuiſſe.* **C**

Hoc eſt quod Deus inſtituens matrimonium in copula Adami & Euæ ſanxit: *Quamobrem relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit vxori ſuæ*. Geneſ. 2. 24.

5. Affectuũ. Quintò, vxor prudens temperabit mariti nimiam in proſperis lætitiam, & nimiam in aduerſis mœſtitiam atque iram, cæteróſque immoderatos eius affectus componet. Sicut enim Dauid pulſando concinnè citharam leniebat iram, melancholiam & ſpiritum malignum Saulis. 1. Regum 16. 23. Sic & vxor prudens ſua gratia, prudentia & blandiloquentia, velut citharæ pulſu mitigat & temperat omnes mariti mœrores, indignationes cæteráſque animi perturbationes. **D** Ita S. Monica ſua modeſtia, ſilentio, prudentia iras & æſtus Patritij moderabatur, & quaſi modulando componebat, vti refert S. Auguſt. lib. 9. Confeſſ. cap. 9. ſic Abigail ſua humili & gratioſa oratione leniuit iras Dauidis, iam properantis ad cædem & vindictam ob duritiem Nabal. 1. Regum 25. 23.

6 Concordiæ. Sextò, vxor prudens ſua ſapientia facit harmoniam pacis & concordiæ in familia, vt omnes ſuo gradu cõtenti vnanimiter viuant, nec alter alteri inuideat, ſed omnes in vnum conſpirent ad commune familiæ lucrum & commodum. Hæc enim inſignis eſt pacis & vnanimitatis œconomicæ conſonantia, teſte Plutar. in Moral. in qua maritus velut baſſum modulatur, filij altum, ſerui & ancillæ contratenorem, vxor tenorem velut me- **A** dium, qui baſſum cum alto & contratenore harmonicè componit & conſociat. Quis tantam tamque multiplicem coniugij, ideſt vxoris & mariti harmoniam procurabit vel efficiet niſi Deus omniſcius & omnipotens, qui omnia in menſura, numero & pondere diſponit. Sapien. 11. 21. Deus enim ſolus eſt, qui prudentiam dat mulieri, & prudentem congruamque viro merenti deputat, iuxta illud Eccleſ. 26. 3. *Pars bona mulier bona, in parte bona timentium Deum dabitur viro pro factis bonis. Hinc* vulgò aiunt Matrimonia in cælis copulari; confirmat Salomon: *Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem vxor prudens.* Sic Moſes atteſtatur Abrahami filio Iſaaco Rebeccam à Deo præparatam fuiſſe vxorem. Saram propterea alius ducere nequiuit, quia Tobiæ iuniori timenti Deum illa ex ordi- **B** natione diuina debebatur. Sampſon puellam Philiſtæam ſibi vxorem dari petebat, parentes verò illius contra legem Dei hoc eſſe matrimonium arbitrantes, dehortabantur eum ne duceret. Neſciebant enim quod res à Domino fieret, vt ex illis nuptiis bellum inter Iudæos & Philiſtæos oriretur, quo Iudæi & diuturna ſeruitute liberarentur. Heſteri, vt cæteris virginibus ab Aſſuero rege præferretur, Deus admirabilem pulchritudinem contulit, vt abſque ornatu externo, aliis comptis atque delibutis virginibus longè præcelleret.

Quocirca coniuges ſi ſextuplicem hanc harmoniam iam recenſitam optent, Deum ament & colant. Si enim Deo per amorem vniantur, eodem vnientur inter ſe: tum quia quæ vniuntur eidem tertio, vniuntur inter ſe: tum quia idem eſt amor, quo amamus Deum & proximum, præſer- **C** tim coniugem propter Deum.

Moraliter diſcant hic iuuenes cum vxores quærunt commodas, non fidere ſibi nec parentibus & amicis, ſed Deum ſibi conſtituant ducem, ac proinde eius gratiam pœnitentia, oratione, eleemoſynis aliiſque piis ſanctiſque operibus conciliare ſtudeant, vt ab eo ad vxorem prudentem ſibi congruentem manu ducantur. Legant ſapiens piúmque conſilium, quod Raphael Archangelus dedit Tobiæ ducturo Saram. Iob. 6. 16. illudque tibi applicent & opere expleant. Myſticè Auctor Catenæ Græc. ſic exponit, q. d. *Domus & diuitiæ* &c. hoc eſt ſapientiæ virtutiſque doctrinam impertiuntur Doctores: ipſam autem virtutem & ſapientiam (quæ quaſi ſponſa & vxor eſt viri ſapientis) largitur Dominus. Rurſum anima & mens virtute ornata eſt ſponſa, quam **D** ſibi præparat & deſpondet Chriſtus: vnde S. Ambroſ. lib. 8. in Lucam poſt initium: *Iuuenis* inquit *coniugium quod nemo dubitet à Deo iunctum, cum ipſe dicat: nemo venit ad me, niſi pater meus qui miſit me, attraxerit eum. Ille enim ſolus potuit has nuptias copulare. Et ideo myſticè Salomon dixit: A Deo præparatur viro vxor: vir Chriſtus, vxor Eccleſia eſt: Charitate vxor, integritate virgo. Ergo quem Deus traxit ad filium, non ſeparet perſecutio, non auertat luxuria, non philoſophia deprædetur, non Manichæus contaminet, non Arianus auertat, non Sabellianus inficiat. Deus iunxit, Iudæus non ſeparet. Adulteri ſunt omnes, qui adulterare cupiunt fidei & ſapientiæ veritatem.* Et paulo poſt: *Mane ergo tu in domo patris, mane cum ſponſo, eniteas vt placeas viro. Mens quæ credidiſti Deo, eſto fortis mulier, qualis illa vel anima, vel Eccleſia de qua dicit Salomon:*

A *Mulierem fortem quis inueniet? Pretioſior autem eſt lapidibus pretioſis, quæ talis eſt: confidit in ea vir ſuus.* Et poſt nonnulla: *Veni Domine Ieſu, vt inuenias ſponſam tuam, non contaminatam, non adulteratam, quæ non violauerit domum tuam, non mandata neglexerit. Dicat tibi: Inueni quem dilexit anima mea, introducat te in domum vini (vinum enim lætificat cor hominis) inebrietur ſpiritu, agnoſcat myſterium, loquatur oraculum.*

VERS. 15. *Pigredo immittit ſoporem: & anima diſſoluta eſuriet,* Septuag. *Pauor vel timiditas* (hæc enim eſt comes & ſoror pigritiæ) *detinet effeminatum: anima autem otioſi eſuriet.* Pro *ſoporem* Heb eſt. תרדמה *tardema*, quæ vox grauem ſoporem & veternum ſignificat. Vnde Aquila & Symmac. vertunt ἔκστασιν. Sic ſopor Adæ immiſſus fuit extaſis. Geneſ. 2. 21. Theodot. verò vertit καταφορὰν, id eſt grauis ſopor. Pro diſſoluta Heb. eſt רמיה *remia*, id eſt remiſſa vel fraudulenta, vti dixi cap. 10. 4. Vnde Chald. vertit: *Et anima doloſa* (Syrus *ſuperba*) *eſuriet.*

Soporis mala & damna.

1. Salomon hic duo mala aſſignat, quæ conſequuntur ex pigritia & torpore. Prius eſt ſopor. Sicut enim labor facit vigilem: ſic otium & torpor facit dormire & ſtertere: ſopor autem ingens eſt malum: Primò, quia ſopor parit penuriam & famem, vti mox dicam.

2. Secundò, quia ſopor laxat & diſſoluit neruos, indéque omnia membra, ac idcirco facit hominem eneruem, inualidum, languidum: *torpore enim vires alligantur & eneruantur,* ait R. Leui. ac tandē torpor vertitur in lethargum. Cauſam à priori dat S. Auguſt. lib. de Quantit. animæ: *Neruos* inquit *vegetat mollioréſque efficit ſiccitas calorque moderatus: contra eos laxat atque infirmat humidus rigor: itaque ſomno nimio* (*quia eum frigidum & humidum dicunt Medici, & probant*) *membra langueſcunt, atque ipſe expergefactorum conatus multo eſt debilior, ideóque nihil eſt fractius & eneruius lethargicis. At quoſdam phreneticos, quibus vigilia & acuta febres, id eſt tot calida plus nimio neruos tendunt atque durant, maioribus viribus, quàm integra valetudine reluctare videmus, etiam ſi eorum corpus ſit ægritudine attenuatius & exilius.*

3. Tertiò, quòd ſopor non tantùm corpus, ſed & ingenium mentémque hebetet & corrumpat. Sicut enim gladius in vagina ſemper conditus æruginem ſibi inducit: ſic & quies ac torpor animo grauedinem & hebetudinem, quaſi æruginē afferunt. Vnde Baptiſta Mant. 1. Parthen.

Calcar inquit *erit ſegni, pigros rubigine ſenſus*
Otia corrodunt, ſopitáque pectora torpor.

D Et Plutar. in Moral. *Ingenium hominis* inquit *ſeu cariem & ſenium in otio contrahit, & muta quies, vitáque ſedentaria non ſolùm corporibus, ſed etiam animis marcorem conciliat.*

4. Quartò, quia torpor & ſopor ſunt mortis imago in eámque vergunt, adeóque non tam vita quàm mors eſſe videtur. Vnde illud Philoſophi: *Otium eſt viui hominis ſepultura.* Vita enim in motu & actione conſiſtit: piger ergo, qui ab eo vacat, non tam viuus eſt quàm mortuus. Hinc pigritiæ ſymbolum eſt torpedo piſcis, qui è longinquo per retia torporem immittens torpere facit, imò ſtupefacit piſcatorum manus, teſte Ariſt. lib. 4. Hiſtor. anim. cap. 37. Æliano, Plinio & aliis. Sic & pigritiæ ſymbolum eſt Narciſſus flos, ita dictus à νάρκη, id eſt torpor, quòd ſuo odore torporem & veternum inducat, teſte Plutar.

Torporis ſymbolum torpedo piſcis, & narciſſus flos.

lib. 3. Sympoſ. Vbi nota ex hoc flore Furiis infernalibus coronam necti ſolitam, vt Euſtachius affirmat, & Sophocles Narciſſum vocauit magnorum Deorum ſubterraneorum coronamentum: nimirum qui torpori ſtudent, & florem hūc deſides olfaciunt, coronam infernis diis nectunt; & vt ſtrenui atque diligentes in bonis operibus, corona regni ſunt in manu Dei; ſic contra ipſi corona ob deſidiam fiunt dæmonum in inferno.

Huic ſententiæ antiſtrophæ ſunt illæ Philoſophorum & Theologorum apud Antonium in Meliſſa cap. 45. & 46. S. Greg. Nazian. 1. *Segnities ſomni coniux. Infirma & diſſoluta ingenia tum ad virtutem, tum ad vitium ſimiliter remiſſa & languida ſunt, difficiliáque ad ſe commouendum, & in neutram partem inſigniter inclinant otioſorum momenta.* S. Clementis: *Qui infirmi & imbecilles ſunt, iis vel quod mediocre eſt, ſupra vires ipſorum videtur.* S. Chryſoſtomi: *Nihil eſt ita facile, quod non valde graue & inuiſum magna pigritia reddat: nec quicquam tam laborioſum & difficile, quod ſtudium & alacritas non facillimum efficiat.* S. Baſilij. *Otium maleficij principium.* Democriti: *Natura virtutem corrupit incurius: improbitatem corrigit doctrina. Et facilia negligentibus elabuntur: difficilia vero curis capiuntur. Vt enim inſtrumentum quod remittitur & intenditur iucunda voluptate oblectat: ſic etiam vita ratio hominum & otio & negotio diſpertienda eſt.* Xenophontis: *Deus ſic ſtatuit, vt illis qui nolint imperare & præſcribere ſibi honeſta facta, alios eis imperantes inducat dominos.*

Gnomæ.

C *Et anima diſſoluta eſuriet, diſſoluta,* id eſt remiſſa (hoc enim ſignificat Hebr. רמיה *remia*) pigra, torpida. Alterum hoc eſt pigritiæ malum, ſcilicet eſuries. Ratio eſt, quod pigritia pariat ſoporem, ſopor otium & inertiam, inertia penuriam & famem. Qui enim nolunt laborare, ſed otiando torpeſcunt, nihil lucrantur vel comparāt, ex quo viuant. Vide dicta cap. 10. 4.

Hæc gnome locum habet in bonis tam ſpiritualibus quàm corporalibus. Sicut enim pigritia temporalis parit ſoporem & penuriam temporalium: ſic pigritia ſpiritualis parit ſoporem & penuriam bonorum ſpiritualium. Qui enim nolunt exercere actus charitatis, miſericordiæ, orationis, pietatis, patientiæ &c. hi torporem & ſoporem quendam contrahunt, quo ad omne bonum opus fiunt inhabiles & inepti, ac inſuper penuriam gratiæ, conſolationum omniúmque donorum ſpiritualium incurrunt. ita Beda ex S. Greg. Hugo, Dion. & alij. *Piger,* inquit Beda, *appellatur qui rectè ſentiendo quaſi vigilat, quamuis nihil operando torpeſcat. Sed pigredo immittit ſoporem, quia paulisper etiam rectè ſentiendi vigilantia amittitur, dum à bene operandi ſtudio ceſſatur.* Quocirca rectè Philo apud Antonium in Meliſſa loco iam citato: *Principium omnis boni,* inquit, *virtutis laborem eſſe Deus hominibus oſtendit: quo remoto nihil boni apud genus humanum conſtitui poteſt. Qui laborem fugit, ipſa bona fugit: qui autem toleranter & fortiter ſuſtinet dura, ad beatitudinem feſtinat.* Præclarius S. Gregor. Nazian. ibidem: *Generoſa* inquit *ingenia ratione quidem moderante & dirigente, magnum habent ad ſequendam virtutem momentum.* Et S. Chryſ. ibidem: *Exiguo tempore ò perdilecti* inquit *elaboremus, ne bonis excidamus æternis. Breuis eſt temporis labor, at in ſæcula multa requies. Vbi maior labor, ibi maior voluptas. Qui prudentia præditus eſt,*

Labor parat omne bonum.

Gnomæ.

ad laborem non grauatè accedit, propter conſequentes laborum fructus. Denique S. Gregor. hunc locum egregiè pertractat 3. parte Paſtor. Admon. 16. *Pigris itaque* inquit *innuendum eſt, quod ſæpe dum opportunè agere quæ poſſumus, nolumus, paulo poſt cum volumus non valemus. Ipſa quippe mentis deſidia dum congruo feruore non accenditur, a bonorum deſiderio funditus conualeſcente furtim torpore necatur. Vnde aptè per Salomonem dicitur: Pigredo immittit ſoporem. Piger enim rectè ſentiendo quaſi vigilat, quamuis nihil operando torpeſcat. Sed pigredo ſoporem immittere dicitur; quia paulisper etiam rectè ſentiendi vigilantia amittitur, dum a bene operandi ſtudio ceſſatur. Vbi rectè ſubiungitur: Et anima diſſoluta eſuriet. Nam quia ſe ad ſuperiora ſtringendo non dirigit, neglectam ſe inferiùs per deſideria expandit: & dum ſtudiorum ſublimium vigore non conſtringitur, cupiditatis infimæ fame ſauciatur: vt quò ſe per diſciplinam ligare diſſimulat, eò ſe eſuriens per voluptatum deſideria ſpargat. Hinc ab eodem rurſus Salomone ſcribitur: In deſideriis eſt omnis otioſus. Hinc ipſa Veritate prædicante, vno quidem exeunte ſpiritu munda domus dicitur, ſed multiplicius redeunte dum vacat occupatur.*

Vers. 16. *Qui cuſtodit mandatum, cuſtodit animam ſuam: qui autem negligit viam ſuam, mortificabitur.* Hebr. *Seruans præceptum ſeruat animam ſuam: & qui vias ſuas* (Vatab. *officiũ ſuum*) *deſpicit, morietur*, Syrus: *interimetur.* Chald. *qui ſpernit viam ſuam, morietur.* Caiet. *Et contẽnens vias eius peribit: eius*, ſcilicet *mandati*, q.d. qui vias, ideſt directiones & ordinationes mandati contemnit, contemptum hũc luet morte præſenti vel æterna: illam enim inferet ei Iudex, hanc Deus. ita Aben Ezra: *Mortificabitur* inquit, *ideſt morte afficietur Deo ita ſtatuente, immaturo adhuc tempore* (in flore ætatis) *ſcribitur autem* יומת *iumat: quia morte mulctabitur à iudicibus, ſi euulgetur eum propalam præcepta contempſiſſe.* Sic & R. Leui. Hinc toties in Exodo, Leuit. Numer. & Deuter. Deus legibus ſuis pœnam mortis adijcit, eámque præuaricantibus interminatur. vide inter alia Leuit. 20. vbi ſingulis penè verſibus iis mortem intentat. Porrò viam vocat mandatum ſiue legem: hoc enim exigit Antitheſis. Dei enim mandatum eſt via homini à Deo præſcripta, per quam rectà ad virtutem, ad ſalutẽ & ad Deum ipſum continuis animi paſſibus tendere debet. ita Auctor Catenæ Græc. *Mandata* inquit *vocantur præcepta, quia mentem ad præcipientem dirigunt & impellunt: viæ vero, quia hominem ad Deum iter inſtituentem ſuauiter ducunt, & quò eundum ſit, clarè illi oſtendunt.* Senſus ergo eſt, q.d. qui cuſtodit mandatum Dei vel hominis vice Dei mandantis, hic cuſtodit animam, id eſt vitam ſuam, tum præſentem tum æternam: qui autem ſpernit mandatum, quod quaſi viam ad ſalutem homini præſtituit Deus, hic morte afficietur præſenti à Iudice, æterna à Deo. Hoc eſt quod ait Eccleſ. cap. 15. *Si volueris ſeruare mandata, ſeruabunt te.* Et Chriſtus Matth. 19. 17. *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Hinc & Plato dixit: *Lex eſt liberi hominis anima.* tum quia lex quaſi anima hominem dirigit, & impellit ad actionem honeſtam lege præſcriptam, in qua vita homine digna conſiſtit: tum quia ſicut anima abeunte, perit homo, ſic lege contempta perit animus. Lex ergo ſeruat aut perdit animam vitámque hominis, vt proinde rectè eius anima dici queat.

Lex cuſtodienda ob tres cauſas.

Moraliter hîc diſce, quàm legem amare, colere & cuſtodire debeamus, idque triplici ex cauſa. 1. Prima eſt ex parte Dei: quia qui amat & colit legem, amat & colit Deum legiſlatorem. Lex enim non eſt aliud quàm ratio, mens & voluntas Dei: à lege enim æterna, quæ eſt in mente Dei, deriuatur omnis lex noſtra: ſicut radius deriuatur à ſole, & ſplendor ab igne. Quare qui conformat ſe legi, conformat ſe rationi & voluntati Dei. Vnde Chriſtus: *Si diligitis me* inquit, *mandata mea ſeruate.* Iohan. 14. 15. 2. Secunda eſt ex parte legis: quia legis obiectum eſt dictamen virtutis: lex enim præſcribit officia virtutum omnium. Si ergo amas virtutem, ama legem. 3. Tertia, quam dat hic Salomon, eſt ex parte noſtra: quia qui cuſtodit legem, cuſtodit animam; qui verò eam ſpernit, ſpernit animam ſuam, ideſt vitam, ſalutem & felicitatem animæ ſuæ. Quantum ergo illam amas, tantum ama & ſerua legem.

Vers. 17. *Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis: & viciſſitudinem ſuam reddet ei:* vt ſicut ille miſertus eſt pauperis illique benefecit, ſic illius miſereatur Deus illique benefaciat, ait Aben Ezra, ac illum ſua benedictione cumulet, vt ad quodcunque manum extenderit, benedictionem rerúmque copiam ei tribuat, ait R. Leui. R. Salomon verò, cum quis æger inquit decumbit, in liminéque mortis ambulat, tunc eleemoſyna apud diuinam iuſtitiam intercedit pro liberali inquiens, cum pauperes animam agerent ob famem, hos hic ad vitam reuocabat, abundè opportuno ſuppeditans: cur ergo iſtius animus longam cum corpore vitæ vſuram non habeat? cur membris non reſtituatur?

Pro *fœneratur* Hebr. eſt מלוה *malve*, id eſt mutuat vel mutuum dat, vt vertit Pagnin. ſiue ſimpliciter ſiue cum vſura, vt patet Deuter. 28. v. 12. & 44. Sic & Græcum δανείζω, vt vertunt Septuag. ambiguum eſt; nam ſignificat ex æquo, & qui citra vſuram dat mutuo, & qui ad vſuram. Sic & Latinum fœnerari & ſi propriè ſignificat, dare ad vſuram, tamen ſubinde idem eſt quod mutuare. Hebr. ergo ad verbum habent: *Mutuat Domino, qui miſeretur tenuis: & retributionem ſuam reddet ei.* Septuag. *& ſecundùm donum eius retribuet ei.* Chald. *Qui quærit commodare Domino, miſeretur pauperis: & retributio bona retribuetur ei.* Syrus: *Secundùm opera eius retribuetur.* Vatab. *Secundùm beneficium* vel officium *rependetur ei.* Igitur ſenſus eſt, q.d. Qui pauperi benefacit, fœneratur, ideſt mutuum dat Deo, quod amplo cum fœnore & incremento ab ipſo eſt recepturus: quare non tam donum dat quàm mutuum, imò vſuram & fœnus. Igitur mutuum hic non ſimplex, ſed cum augmento, puta fœnus & vſura intelligitur, ita Interpretes & Patres mox citandi. Audi S. Baſil. in Pſal. 38. *Cur* inquit *non dixit: qui miſeretur pauperi, dat Deo? nouit ſcriptura auaritiam noſtram, intellexit appetitum noſtrum inſatiabilem, qui ſibi maiora ad habendum proponit, redundantiam, ac plus ſemper quærere, ob eamque cauſam non dixit omnino: qui miſeretur pauperi, dat Deo: vt ne ſimplicem largitionem & retributionem ſortis exiſtimes; ſed fœneratur Deo, vt auarus & lucri cupidus audito vſurarum nomine ſeipſum miſericordiæ dederet.*

Salomon ergo vt declaret vim eleemoſynæ, quantúmque Deo placeat, aſſerit Deum æſtimare ſibi datum, quod datur pauperi, ac quaſi ſe obligare, vt illud danti reſtituat cum magno ſor-

A tis incremento, vſura & lucro: Deus enim pauperes & miſeros, vtpote omni ope deſtitutos ſibi arrogat, & quaſi prouidentiæ ſuæ filios adoptat, ac eorum ſe peculiariter Deum & curatorem in Scrip. indigitat. Vnde ipſe ait Matt. 25. *Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis*, q. d. me debitorem agnoſco. Hoc ergo fœnus, hæc vſura beneficentiæ ſancta eſt & diuina, æquè ac fructuoſiſſima, atque longè fructum lucrúmque vſurariorum ſuperat.

Eleemoſyna eſt fœnus Deo, idque fructuoſiſſimum.

1. Primò enim, ſi dignitatem & nobilitatem debitoris requiris, per hoc eleemoſynæ fœnus debitorem nobis facimus non hominem pauperem & vilem, ſed Deum ipſum nobiliſſimum & ditiſſimum: quanti eſt ſibi obligare Deum, eúmque ſua fideiuſſione quaſi vadimonio ſibi obſtrictum detinere? Audi S. Ambroſ. lib. de Tobia cap. 16. *Docebo* inquit *quomodo boni fœneratores eſſe poſſitis, quomodo bonas quæratis vſuras. Dicit Salomon: Fœnerat Domino qui miſeretur* B *pauperis, ſecundum datum autem eius retribuet ei. Ecce bonum fœnus de malo factum eſt. Ecce irreprehenſibilis fœnerator, ecce vſura laudabilis. Nolite ergo iam inuidentem me veſtris commodis æſtimare. Putatis quod hominem ſubtraham vobis debitorem? Deũ prouideo, Chriſtum ſubrogo, illum demonſtro, qui vos fraudare non poſſit. Fœnerate ergo Domino pecuniam veſtram in manu pauperis. Ille adſtringitur & tenetur, ille ſcribit quidquid egenus acceperit. Euangeliũ eius cautio eſt. Ille promittit pro omnibus indigentibus, ille dicit fidem. Quid dubitatis dare? Si quis vobis diues huius ſæculi offeratur, qui fide promittat ſua pro aliquo debitore, ſtatim numeratis pecuniam. Pauper eſt vobis Dominus cæli, & conditor mundi huius? & adhuc deliberatis, quem ditiorem quæratis fideiuſſorem?* Et S. Greg. Nazian. in Tetraſtichis:

C

Liuori & atra deme quid rubigini,
Ac debitorem præfer omnibus Deum,
Fruſto rependit ſceptra qui cæleſtia
Alis tegiſque, pauperes paſcens, Deum.

2. Secundò, Vſurarius vltra ſortem accipit iure vſuræ & lucri, ſortis duntaxat vigeſimam partẽ, verbi gratia ſi mutuet centum aureos, recipit centum & quinque: Deus autem ſortem duplicat, imò centuplicat. Hoc eſt enim centuplum à Chriſto promiſſum iis, qui ſe ſectantes ſua diſtribuunt in pauperes. Matth. 19. 29. Vnde S. Chryſ. hom. 3. in Geneſ. *Qui miſeretur* ait *pauperi, fœneratur Deo. Vide vſuræ raram naturam & admirabilem. Alius eſt qui accipit, & alius qui ſe dandi fœnoris reum facit: & non hoc ſolum nomine; ſed quia in hoc* D *vſuræ genere non eſt locus ingratitudini, neque vlli alij damno. Neque ſicut hic, ſemel dare qui pollicetur, ſed centupla dantur, & non ſolùm centupla: nam aliqua dantur in præſenti vita, aliqua in futura, nempe vita æterna. Et in præſenti quidem vita, ſi quis nobis ſolùm duplicia polliceretur pro his quæ à nobis dãtur, parati eſſemus illi omnem noſtram ſubſtantiam afferre. Tametſi ibi magna ingratitudo, multæ & ſtupendæ auarorum fraudes: & multi qui boni habentur, fœnus non ſoluunt, vel ob maleuolentiam nolentes, vel ſæpe & propter inopiam non valentes. Quoniã autem nihil tale omnium domino imputari poteſt (nam & capitalis ſumma in tuto eſt, & centuplum hic promittitur eleemoſynam expendentibus, & in futurum vita æterna reponitur) quæ igitur nobis defenſio erit, ſi negligentes fuerimus, & non feſtinauerimus centupla pro paucis accipere, & pro præſentibus futura, & pro temporalibus æterna?*

Fuſius idipſum oſtendit idem S. Chryſ. hom. 53. ad populum, vbi inter alia incuſat diuitum inſipientiam, qui dum centuplum promittentem dimittunt, & opes ſuas iis tradunt, qui ne ſortem quidem reddent. *Quid enim* inquit *nobis venter reddit, qui plurima conſumit? ſtercus & corruptionem. Quid inanis gloria? Liuorem & inuidiam. Quid auaritia? curam & ſollicitudinem. Quid intemperantia? gehennam & veneniferum vermem. Hi namque ſunt diuitum debitores, has ſortis ingentes vſuras, præſentia mala pœnaſque futuras. His ergo quæſo ad tantam mutuabimus vltionem, & noſtra Chriſto non credemus cælum prætendenti, æternam vitam & arcana bona?* Si excuſes: Chriſtus poſt longum tempus differt ſolutionem huius vſuræ, occurrit Chryſ. *Hoc tibi talentum multiplicat. Fœnus enim efficitur maius: nam in mutuando hoc facere videmus fœneratores, qui poſt multum temporis redimentibus libentiùs fœnerantur: qui namque ſtatim totum reddit, vſuræ curſum interrumpit: qui verò diu retinet, maiorem facit & vſuræ fructum ac quæſtum.*

Tertiò, quod Deus bis ſoluit hoc fœnus, ſcilicet ſemel in terra, ſecundò in cælo. 3. In terra enim eleemoſynariis multiplicat opes, vti docet Apoſt. 2. Corint. 9. 10. & S. Chryſ. hom. *Quod eleemoſyna eſt ars omnium quæſtuoſiſſima.* Idipſum conſtat iugi experientia. Exemplum illuſtre eſt in vita S. Ioannis Eleemoſynarij, qui quo plus erogabat in pauperes, eo duplo & triplo amplius recipiebat. In cælo verò longè plura & maiora rependit Deus. Vnde S. Gaudentius ſerm. 13. *Qui miſeretur pauperis, Deo fœneratur. Recipit enim* inquit *magna pro modicis, & cæleſtia pro terrenis.* Et S. Ambroſ. loco iam citato: *Non peribit* inquit *quod pauper acceperit, & vobis quod dederitis inopi ſine cuſtode ſeruabitur. Quodſi incrementum vſurarum quæritis, in lege benedictio, in euangelio cæleſtis eſt merces. quid ſuauius benedictione? quid maius eſt cælo? ſi eſcarum deſideratur vſura, ea quoque præſto eſt, ſicut legimus. Is enim qui miſeretur pauperum ipſe paſcetur.* Vide & S. Chryſ. hom. 15. in Matth.

Quartò, quòd Vſurarius tam ſortem quàm vſuram exponit perdendi periculo. 4. Si enim debitor non ſit ſoluendo, vel nolit ſoluere vſuras, vtpote iniuſtas & extortas, vſurarius perdet eas. Incertum ergo & anceps eſt eius lucrum, æquè ac ſors. At Eleemoſynarius ſecurum & certum apud Deum repoſitum habet cum ſorte lucrum. Quocirca ſapiens conſilium ſuggerit S. Baſil. hom. 8. in diuites auaros. *Si* inquit *vnus tantum tibi ſit panis, ad fores autem rogator adſit, deprome illum: dans verò manus in cælum tolle, dicque miſerabilia hæc & benigna verba: Vnum hunc panem habeo, quem vides domine. Et occaſio periculi eſt. Aſt præceptum tuum mihi propono, & de modico do fratri eſurienti. Da & tu Domine periclitanti ſeruo tuo. Noui tuam bonitatem, tuæ potentiæ cõfido, quod non diu tuam gratiam differes, ſed breui, cum tibi placuerit, affatim dona tuæ magnificentiæ patebunt. Quodſi ad hunc modum feceris & dixeris, non dubiũ quin panis hic quem in hac dabis anguſtia, agriculturæ ſemen ac copiam ſuppeditabit, multúmque tibi ex terra fœnoris reddet, arrhabo cibi futuri, miſericordiæ conciliator. Dic rurſus illud Sidoniæ mulieris verbum, quòd maximè huic propoſito quadrat, opportunè hiſtoriæ illius memor. Viuit Dominus, quod hunc ſolum in*

hum in domo habeo, quem ego & filij mei edamus. Tu quoque ſimiliter oleu lectum gratia Dei refertum habebis, nec minus farina hydriam continuo plenam, ſi ex eo quod habes dederis. Qui enim dando diuina gratia confidunt, puteos imitantur, qui continuo exhauſti minimè deficiunt, ſed duplo copioſiores euadunt. Si eges, Deo diuiti fac fœnerer: crede inquam illi, qui quod afflicto datur, perpetuò quaſi ſuæ perſonæ datum amplectitur, & de ſuo reddit dignus vbique fideiuſſor, terra marique apertos habens theſauros. Quod ſi nauigas, mutuum repetes. In medio maris ſortem cum fœnore capies. Magnificus enim eſt in dando fœnore.

Igitur *ſi vis fœnerari, fœnerare Deo.* Deus enim aſſecurat tibi ſortem & ingens eius lucrum, dum ſemetipſum in hypothecam dat, & promiſſionem ſuam pro cautione. ita S. Chryſ. in Pſal. 38. *Medium* inquit *ſe & quaſi ſequeſtrem præſtitit, pauperi quidem ſponſorem, pignus autem vel hypothecam creditori. Non habeo inquis, huic fidem propter inopiam: mihi crede propter copiam. Qui miſeretur pauperis, fœneratur Deo. Ne time inquit, mihi fœneraris.* Et S. Auguſt. in Pſal. 36. *Cum autem pauper orat pro ſe tanquam Deo dicit, Domine mutuum accepi: fide dic pro me proinde: & ſi non tenes pauperem creditorem, ſed idoneum tenes fideiuſſorem. Ecce Deus de ſcriptura ſua dicit, Da, ſecurus eſto, reddam.*

Quintò, accipiens pecuniam ad vſuram ingens ex ea accipit commodum, ob quod ad vſuram ſe obligat. Deus autem nihil ex eleemoſyna vtilitatis accipit, ſed omne opus noſtrum illi eſt ſterile & infœcundum: & tamen pro eo promiſſione ſua ſe obſtringit ad ſoluendum ingentem eius vſuram, quæ ingens eius eſt dignatio & liberalitas. ita S. Iren. lib. 6. contra hæreſ. cap. 34. *Qui miſeretur* inquit *pauperis fœneratur Deo qui enim nullius indigens eſt Deus, in ſe aſſumit bonas operationes noſtras ad hoc, vt præſtet nobis retributionem bonorum ſuorum.* Et S. Baſil. in Pſal. 14. ſermone 2. contra fœneratores: *Quando pauperi* inquit *das in Domini gratiam, idem ipſum & donum & fœnus eſt: donum quidem, quòd a paupere non ſperes te recepturum: mutuum vero ſiue fœnus, ob Domini munificam liberalitatem, qui parua per pauperem cum acceperit, magna pro illis retribuet. Non vis vniuerſorum Dominum tibi ad exolutionem auctoratum habere? Si quis in ciuitate diues tibi pro aliis ſpondeat, fideiuſſionem illius accipis: Deum verò non admittis, tanto ſe plura perſoluturum pauperum cauſa pollicentem?*

Sextò, quod is qui accipit ad vſuram, vſurario ſolùm ſe obliget ad ſoluendam vſuram, nō autem ſeſe obſtringit ad alendas vel ditādas eius proles, vxorem & familiam. Vtrumque autem eleemoſynario præſtat Deus. Vnde S. Cyprianus tract. de opere & eleemoſyna: *Qui miſeretur* inquit *pauperis fœnerat Deum:* ac deinde obijciens ſibi excuſationem diuitum qua obtendunt ſe prolibus & familiæ debere prouidere, ideóque non poſſe dare eleemoſynam, reſpondit: *Illi* inquit *aſſigna facultates tuas, quas hæredibus ſerues: ille ſit liberis tuis tutor, ille curator, ille contra omnes iniurias ſæculares diuina maieſtate protector. Patrimonium Deo creditum nec reſpublica eripit, nec fiſcus inuadit, nec calumnia aliqua forenſis euertit, in tuto eſt hæreditas, quæ Deo cuſtode ſeruatur. Hoc eſt charis*

A *pignoribus in poſterum prouidere, hoc eſt futuris hæredibus paterna pietate conſulere, ſecundum fidem Scripturæ ſanctæ dicentis: Iunior fui, etenim ſenui, & non vidi iuſtum derelictum, neque ſemen eius egens pane. Tota die miſeretur & fœnerat, & ſemen eius in benedictione erit.* Et S. Chryſ. hom. 7. in Epiſt. ad Romanos: *Itaque* inquit *ſi liberis tuis magnas opes relinquere vis, Dei prouidentiæ relinquito. Nam cùm ille liberorum tuorum facultates vna cum ipſis liberis ſibi impertiri viderit, nonne illis diuitias omnes adaperiet?* Et poſt nonnulla: *Quapropter ſi illos citra periculum relinquere vis diuites, relinquito illis Deum debitorem, ipſique Deo has teſtamentarias tabulas porrigito.*

Septimò, quòd vſurarius pecuniam dat ſuam non alienam: at verò eleemoſynarius dans eleemoſynam non dat de ſuo, ſed ex eo quod Dei B eſt, quódque à Deo accepit: & tamen Deus poſcens ab eo, vt per pauperem tibi reddat ſuum quod dedit, inſuper pro eo ſpondet fœnus: pro veteri ergo credito nouum ſpondet debitum. Vnde S. Baſil. citatus à Damaſceno lib. 2. Paral. cap. 16. *Qui tibi* inquit *dedit opes, per pauperum manus eleemoſynam a te petit: fœnerare ergo Deo, qui licet ipſe quæ ſua ſunt accipiat, tamen perinde ac ſi beneficio affectus fuiſſet, integram gratiam perſoluit.* Porrò hoc credito & debito ſuo mirè oblectatur Deus, auetque fieri nobis debitor, vti docet S. Chryſ. hom. 15. in Matth. Imò idem S. Chryſ. ait Deum ſinere quaſi ſe corrumpi hoc eleemoſynæ credito, vt in iudicio debita & peccata noſtra diſſimulet, non videat & condonet; ſicut Iudex à reo pecunia corrūpitur, vt eum nō damnet, ſed abſoluat. Sic enim ſcribit in c. 22. Lucę. *Iudex* C *noſter per pauperes corrumpitur. Fac ergo per pauperis manum iudicis poſticum pulſes: etenim ille munera tua per eum accipit, ac leges adulterat. Accipit, inquam, atque ex iuſto benignus efficitur, accipit iniquā, & veritati miſericordiam antepoṅit, ac cum peccatorum lance pauperum manum contra perpendit.* Ac rurſus hom. in Pſal. 38. *Si Deus à nobis fœnori accipit, ergo noſter eſt debitor, vtrum ergo eum habere vis iudicem, an debitorem? Debitor creditorem veretur, iudex eum qui in iudicium adducitur non veretur.* Hi ergo ingentes ſunt ſtimuli ad exercendam eleemoſynam, tum corporalem, tum ſpiritualem, quę quanto corporali eſt dignior & maior, tanto maius à Deo tum opum tum gratiæ & gloriæ fœnus recipiet. Vide S. Paulinum Epiſt. ad Alethiam, tam ipſius quàm Ruffinæ vxoris, quæ filia erat S. Paulæ, eleemoſynas celebrantem. vnde ita concludit: *Pretioſa Domino anima, quæ de rebus* D *pretium margaritæ capit. Eſt enim coniux fidei, ſoror virginitatis, filia perfectionis, cui Paula mater, ſoror Euſtochium, tu maritus.* Et Epiſt. ſequenti de Gazophylacio, vbi inter cætera adhortando ait: *Excitemus ergo nos ab inertiæ ſomno, & velut negligentiæ torporem diſcutiamus, & auaritiæ vincula rumpamus. Conſule ipſa veritatis oracula, & reſpondebit tibi Propheta: Qui miſeretur pauperis, Deum fœnerat. Cæleſtis igitur trapezita hæc menſa eſt, theſaurum vitæ ſtruens, & ad margaritam negotiandā Dei fœnus exercens: qui enim fœneratur pauperes Domini præſtolatur à Domino Deo retributionem mercedis æternæ.*

Illuſtre eſt exemplum in Prato Spirit. Iohannis Moſchi cap. 195. de Euagrio Philoſopho, qui audiens à Syneſio Epiſcopo hanc gno-

men Salomonis : *Fœneratur Domino qui miſeretur pauperis* , dedit ei pecunias erogandas in pauperes, popoſcitque ab eo chirographum , quo promitteret ſibi eas in alia vita cum fœnore reddendas; quod & moriens ſecum ſepeliri iuſſit : ac poſt mortem apparens Syneſio, iuſſit vt illud reciperet, ſibi enim abunde ſatisfactum eſſe. Porrò in chirographo ſubſcriptum inuenerunt : *Ego Euagrius Philoſophus tibi S. D. Syneſio Epiſcopo Salutem. Accepi debitum in his litteris manu tua conſcriptum, ſatisfactúmque mihi eſt, & nullum habeo contra te ius propter aurum quod dedi tibi, & per te Chriſto Deo Saluatori noſtro.*

Erudi filium tuum, ne deſperes : ad interfectionem
VERS.18. *autem eius ne ponas animam tuam.* Heb. *Caſtiga filium tuum, quia eſt ſpes* (correctionis) *& ad occiſionem eius ne leues animam tuam.* Chald. *& ad mortem eius ne extollas animam tuam.* Septuag. *Erudi filium tuum : ſic enim erit* εὔελπις, ideſt *bonæ ſpei: ad contumeliam autem eius ne eleueris animo tuo.* Vatab. *Caſtiga filium tuum dum ſpes ſupereſt, & ad clamorem illius ne aduertas animum*, q.d. *ſine eum clamare & ne deſinas caſtigare.* Sic & Caiet. qui pro המיתו *hamito* , ideſt *interfectionem eius*, aliis punctis legunt המיתו *hemiato*, ideſt *tumultum* fremitum & clamorem *eius* : המה *hama* enim ſignificat ſtrepere, clamare, tumultuari. Sic & Pagnin. in Lexico : *Ad ſonitum eius* inquit, ideſt *ad fletum eius ne apponas cor tuum*, q. d. ne audiens eum eiulantem ex commiſeratione parcas manúmque inhibeas, ſed pergas caſtigare, donec vitium extundas.

Senſus planus eſt, q.d. ne ceſſes erudire, ideſt bonis moribus & diſciplinis informare, corripere & caſtigare filium tuum : eſto enim ſit hebetior, durior vel proteruior; tamen de eius correctione & probitate ne deſperes, vt eruditionem & caſtigationem omittas : qui enim hodie non inſtruitur nec corrigitur, cras inſtituetur & corrigetur. Diſciplinæ enim & ætati puerili ſuum dandum eſt tempus : & nullum vitium ita pertinax eſt, præſertim in puero, quin eruditione & caſtigatione, ſi ea conſtans & continua ſit, eximatur & eradatur. Vnde Septuag. vertũt: *Erudi filium tuum : ſic enim erit bona ſpei.* Hebr. & Chald. *quia eſt ſpes*, vt per inſtructionem & caſtigationem filius euadat eruditus & probus, ideóque longæuus, ait Aben Ezra, q.d. in caſtigatione ſita eſt tota ſpes probitatis filij : ſi verò eam negligis, ac filio omnia indulges, tollis omnem ſpem virtutis & ſalutis ipſius.

Aliter Ianſenius explicat τὸ *Ne deſperes*, q.d. erudi filium tuum, ne ſi eum non erudias, ſed illi fræna laxes, de eius correctione diffidas, ac de eius probitate & ſalute deſperes : *ad interfectionẽ autem ne apponas animam tuam*, q.d. ne eum deſperatione quaſi inutilem, imò probroſum & noxium interficias. Salazar verò, q.d. ne tibi in animum veniat, vt tibi perſuadeas, filium interficiendum, ſi eum duriùs educes, increpes & caſtiges: nam ſeuerior educatio filios facit vitales, vegetos & fortes, vti docet S. Ambroſ. lib. 5. Hexam. 13. exemplo Halcyonis auis, quæ iuxta mare media hyeme pullos excludit, & nudos exponendo frigori, mari, & ventis durè educat. Verùm quia non dicitur, non *appones* in futuro, ſed *ne apponas* in optatiuo vel imperatiuo : hinc

A prior explicatio genuina eſt. Igitur ius patriæ poteſtatis extendit ſe ad hæreditatem & libertatem, non autem ad vitam. Poteſt enim parens filium peruerſum & rebellem exhæredare, poteſt & eundem in caſu extremæ neceſſitatis in ſeruum vendere, non tamen poteſt ei vitam adimere. Ratio phyſica à priori eſt : quòd parens non poteſt filio adimere id quod ei non dedit. Atqui non dedit ei animam & vitam : anima enim rationalis à ſolo Deo creatur, & creando infunditur. Ergo non poteſt illam ei adimere, ſed ſolus Deus, qui illam creauit, & creando infudit, ac proinde ſolus in illam habet ius necis & vitæ. Secus eſt in aliis animalibus, quorum animæ ſunt ex traduce. Nam bos verbigratia generando bouem communicat ei non tantùm corpus, ſed & animam ac vitam: ſicut enim lux can-

Ratio à priori, cur non liceat patri filium occidere.

B delæ producit lucem, accenditque aliam candelam: ſic anima bouis vel vaccæ producit animam vituli. Hinc fit vt ius plenum in fœtus animalia cætera vſurpent, ac ſubinde eos vita priuent, vti aquilæ, ciconiæ &c. filios degeneres præcipitant & occidunt. Quocirca modeſtè Ben Syra alphabeto I. litera Beth: *Filium* inquit *non filium* (ideſt filium rebellem, qui ſe non gerit vt filium, & peruerſum) *ſine vt in aqua ſummo remiget*: quia ſæpe remus emendat, quos non potuit paterna caſtigatio. Inhumani ergo ſunt Iapones, ſimiléſque aliæ barbaræ gentes, qui ſibi fas putant filios quos alere nequeunt, occidere : quòd ſatius cenſeant, illos mori, quàm vitam pauperem miſerámque agere. Vnde Noſter S. Franciſcus Xauerius veniens in Iaponem, Bernardum Iaponem hac de cauſa morti à parente deſtinatum eripuit, eíque vice patris extitit alendo, & eru-

Barbari nonnulli filios occidunt.

C diendo eum tam ad vitam præſentem quàm æternam. Impij pariter fuere Carthaginenſes, qui filios ſuos mactabant vt ſacrificarent eos Saturno, teſte Platone in Minoë, & Iudæi qui filios ſuos concremabant idolo Moloch, vti dixi Leuit. 18. 21. Barbari & olim fuere Perſæ, de quibus ſcribit Ariſt. lib. 8. Ethic. cap. 10. *Apud Perſas patris imperium tyrannicum eſt, qui vt ſeruis filiis ſuis vtuntur.* Porrò Plato lib. 7. de Legibus, docet in educatione filiorum cauenda eſſe duo extrema, ſcilicet delicias & nimiam ſeueritatem, quòd illis diſſoluatur animus, hac fiat ſeruilis. *Hæc* inquit *noſtra eſt ſententia, delicias puerorum mores reddere difficiles, moroſos, iracundos & qui leuibus occaſionibus vehementer percellantur. Contra verò nimiam & feram ſeueritatem eorundem mo-*

D *res reddere humiles, illiberales, ab humana ſocietatis commerciis abhorrentes.* Et mox mediam mediocritatem inculcans aſſerit, *rectam viuendi rationem ita eſſe conſtitutam, vt neque voluptates tantùm perſequatur, neque à doloribus omnino abhorreat, ſed medium quoddam amplectatur, quod medium ego nunc tranquillum pacatúmque habitum vocabam.*

Porrò Septuag. pro *interfectionem* vertunt ὕβριν, quod primò vertas immanior improbitas, proteruia, inſolentia, faſtus, procacia, q. d. noli apponere animam, id eſt ne conſideres nec cures, quòd filius ſit improbior, proteruior, procacior, vt ob id eum caſtigare omittas, quaſi deſperãs de eius emẽdatione, imò

ὕβρις tria denotat.

verò eo magis eum caſtiga, & flagella flagellis adde, donec hanc eius proteruiam & improbitatem ſternas & contundas: ſicut equi petulci & feroces tamdiu calcaribus vrgendi ſunt, donec ferociam ponant, & à ſeſſore ſe regi ſinant.

Secundò, ὕβριν vertas vituperium, contumelia, q.d. caſtiga filium mente quieta & ſedata: at noli ex ira eum probris & contumeliis proſcindere, ne vel in deſperationem ruat vel in proteruiam, ac pudorem & reuerentiam exuens contumeliam contumeliæ regerat, ac verba verbis, quin & verbera verberibus reponat. Vnde Apoſt. Coloſ. 4. *Patres inquit nolite ad indignationem prouocare filios veſtros, vt non puſillo animo fiant.* Seruilis enim educatio facit filios ſeruiles, id eſt timidos & puſillanimes, ait S. Chryſ. ibidem. Vnde Auctor Catenæ Græc. vertit: *Erudi filium tuum, & frugi bonæque ſpei vir euadet: animo autem ne in inſolentiam te efferas,* vt filium ſuperbè & inſolenter increpare & ſternere velis. Et Syrus: *Ad opprobrium eius ne adycias animam tuam.* Cū enim filio improperas, tibi ipſi improperas: dedecus enim filij eſt dedecus patris. Hinc S. Greg. Nazian. in Carmin. ad Vitalian. docet patres debere moderatè caſtigare filios, eo quòd nimia obiurgatio pariat impudentiam, quæ mater eſt ſcelerum. Sic enim canit:

Ne tenerum obrumpat reprehenſio dura pudorem,
Auxilium patribus quo nullum firmius vſqua eſt.
Probra etenim effrontes faciunt, bonitáſque modeſtos
Et venia, ac natos præſertim laudis amantes. &c.

Tertiò, ὕβρις eſt vis illata, ſæuitia, ferocia, detrimentum, iniuria in corpus, q.d. caſtiga filium: at noli ei inferre vim, vt in eum ſæuias, eum lædas, mutiles, interficias, vt vertit Noſter.

Quartò, Aben Ezra iniuriam & interfectionē accipit non paſſiuam, quam ſcilicet filius patiatur à patre ſæuiente, ſed actiuam, quam ſcilicet filius ſæuiens aliis infligit. Vnde ſic exponit, q.d. Erudi filium, quia eſt ſpes: ſperandum enim eſt, cùm illum caſtigaueris, ad diuturnum tempus vitam producturum. *Ad interfectionem eius*, qua cæteros morti dedit, *ne ponas animam tuam*, nimirum ei conſentiendo, vt ex eius præda nutriaris. Aut *ad interfectionem eius ne ponas animam tuam*, q.d. cum filius tuus alium interfecerit, tu ô pater illum interfeciſti: quia filium non caſtigando, eique indulgendo, in ſceleribus & cædibus cumulaſti. Apologus pueri & matris. Huc facit Hiſtoria vel Apologus pueri & matris apud Æſopum. *Puer inquit ex literario ludo condiſcipuli librum furatus tulit matri. Quum ea verò non corripuiſſet, ſed potius amplexata fuiſſet, prouectus ætate cœpit & maiora furari. In ipſo autem furto aliquando deprehenſus, ducebatur rectà ad mortem. At ſequente & lugente matre, ille carnificem orabat, vt pauca quædam matri colloqueretur in aurem. Quæ cùm ilico ori filij ſe admouiſſet, ille aurem dentibus demorſam abſcidit. Matre autem & aliis accuſantibus, quia non ſolùm furatus ſit, ſed iam & in matrem impius eſſet, ille ait: Hæc enim mihi perditionis fuit cauſa. Si enim, cùm librum furatus eram, me corripuiſſet, non ad hæc vſque progreſſus nunc ducerer ad mortem.* Affabulatio. *Fabula ſignificat, eorum, qui non in principio puniuntur, in maius augeri mala.*

Verùm præcedentes expoſitiones germaniores ſunt, ac tertia planè conſentit vulgatæ. Inter-

A fectio enim hic filij non actiua, ſed paſſiua, quia ſcilicet interficiatur à patre, intelligitur. Vnde & Hebr. ſic planè cum Pagnin. vertas: *Et ad interficiendum eum ne eleues animam tuam.* Hoc enim eſt immane parricidium ſuperans communes animæ conceptus, deſtinationes & machinationes. Vnde ad illud velut exorbitans oportet leuari, & vi attolli animam patris parricidæ, vt naturalem animæ pietatem & amorem in filium ſæuitia inhumana ſuperet & tranſcendat. De filiorum caſtigatione plura dixi Eccleſ. 30.1. & ſequent. Loquitur Salomon de interfectione, quæ propria auctoritate fit, non quæ publica. Nam Deuter. 21.20. iubetur vel permittitur parentibus vt filium inobedientem, epulonem, proteruum ducant ad iudices, qui eum lapidari decernant: Et tamen hoc ipſum parentis eſt probrum B & damnum. Vnde de Iunio Bruto primo conſule Romæ, qui Tarquinios & reges vrbe expulit, ac filios Tarquiniis fauentes ſecuri percuti iuſſit, ita cecinit Virgilius 6. Æneidos:

Conſulis imperium hic primus, ſæuáſque ſecures
Accipiet, natóſque pater noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit.
Infelix, vtcunque ferent ea fata minores.
Vincet amor patriæ, laudúmque immenſa cupido.

Vers. 19. *Qui impatiens eſt ſuſtinebit damnum, & cùm rapuerit, aliud apponet.* Hebr. *Magnus iræ ſuſtinet mulctam: quia ſi eripias* (eum) *adhuc tamen addet,* ſupplè irâ efferueſcere, conſequenter & mulctâ, q.d. qui procliuis eſt ad iram in pœnas & damna incurret, ac licet ex vno liberetur, iterum efferueſcente ira in alia eáque maiora temerè ſe C conjciet. Hic verſus accipi poteſt, vt connexus præcedenti quaſi eius det cauſam. vnde Complut. & alij nonnulli addunt particulam cauſalem *enim, Qui enim impatiens eſt* &c. Igitur Vatab. ſic vertit & explicat: *Si nimium ſeuerus fueris* (in caſtigando filium, eum vulnerando vel interficiendo) *damnum accipies: ſi liberas, rurſum addes.* Caiet. *Grandiens* (grandem faciens) *iram, ſuſtinebit pœnam; quia ſi facies euadere, adhuc addes.* idque ſic explicat, q.d. qui filium iracundiùs vſque ad morbum vel mortem caſtigat, non tam filium quàm ſeipſum plectit: quia priuat ſe filio vnicè dilecto, itáque ſibi perpetuum dolorem & mœrorem, ac Dei vindicis quin & ſæpe hominis Iudicis vindictam accerſit: *quia ſi facies euadere, adhuc addes,* q.d. ſi moderatè caſtiges filium, vt ex caſtigatione ſaluus integerque euadat, adhuc licebit aliàs eum inſtruere & caſtigare, vt quod D prius non didicit poſterius diſcat. Vnde Pagninus planè vertit: *Magnus ira addit pœnam: quia ſi erueris eum, adhuc addes caſtigare.* Aben Ezra verò ſic explicat, quaſi dicat: ſine filium iracundum iraſci & furere, vt ita det pœnas ſicut peccato ſe obſtrinxit. Neque verò eum liberare ſtudeas; cum enim ſemel illum incolumem præſtiteris, neceſſe erit, vt aliàs ſæpiſſimè ad eum eripiendum labores: quia in iram præceps in alias lites & rixas noxáſque irruet, præſertim quia confidit ſe rurſum à patre liberatum iri.

Verùm eſto, occaſione caſtigationis filij verſu præcedenti ſancitæ hæc ſententiæ ingeratur, ad eamque referri poſſit, tamen generalis eſt, & ad quamuis iracundiam & impatientiam extendenda eſt. Nam particulam *enim* non habent Hebræa, nec Græca, nec Latina Romana. Vnde

primò R. Salomon ſic explicat, q.d. qui nimius eſt in ira, dabit pœnas: quod ſi ira edomita hoſtem tuum imminenti diſcrimini ſubtraxeris, adhuc addes dies & bona. Secundò meliùs R. Leui: qui modum inquit, irarum excedit, non euadet, quin abiectæ huius conſuetudinis pœnas ſoluat; nam cum hac ratione iurgia inter mortales excitet, ſi aliquando ob iram ſeruatus ſit, quod qui hunc appetebat timore perculſus ſit, immoderatum eius æſtum contemplatus; iræ tamen aſſueſcet, rurſúmque in alios excandeſcet, vt denique quiſpiam exiſtat, qui in hunc inſurgat & mactet: atque hic praua huiuſmodi inſtitutione calamitatis ſibi opifex erit.

Nota pro *cum rapuerit*, Heb. eſt תציל *tatſil*, quod R. Leui, Pagnin. & alij vertunt, *ſi liberaueris*, ſi eripueris, & Theodotion: *Homo magna ira* inquit *mulctabitur: quoniam ſi eripueris, adhuc adjiciet*. Noſter tamen vertit, *cum rapuerit*: & Septuag. ἐὰν λυμαίνηται, ideſt *ſi vaſtauerit*, corruperit. Radix enim נצל *natſal*, ideſt liberare, ſubinde ſignificat rapere, diripere, ſpoliare, vt patet Geneſ. 31. v. 9. & 16. Exodi 3. 22. 2. Paralip. 20. 24. & 25. Rurſum *tatſil* & תוסיף *toſiph*, ideſt *addet*, ſunt futuri temporis, & ſignificant tam ſecundam perſonam maſculinam, q.d. *cum tu ò impatiens aliquid rapueris, addes damnum*, quàm tertiam femininam, ſcilicet *cum rapuerit, addet*, vt reſpiciat חמה *chema*, ideſt iram quæ præceſſit, q.d. Magnus ira ſuſtinebit damnum, & cum ira eius quid rapuerit, aliud damnum addet. Sic vtraque expoſitio eodem redit, vti rectè aduertit Baynus. Vnde Noſter ſenſum plenè reddidit dicens: *cum rapuerit*, ſcilicet quippiam impatiens præ impatientia & ira (hanc enim in ſe includit impatiens) *aliud addet*, ſcilicet damnum quod præceſſit.

Iam τὸ *cum rapuerit* varij variè explicant. Primò aliqui ſupplent pronomen *ſe*, ideſt cum impatiens ſe abripuerit, & liberauerit ab vno damno relapſus in impatientiam, aliud ſibi accerſet. Simili phraſi ait Horatius lib. 2. ſerm. Satyra 7.

Ocyus hinc te
Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

Et Ouidius de vacca Fragmento 6.

Illuc ſe rapuit, gregibuſque immiſcuit illis.

Secundò Ianſenius: *cum rapuerit* inquit, hoc eſt cum raptim tulerit, & reportarit vnum damnum, mox in aliud incurret. Sic Horatius lib. 2. ſerm. Satyra 5. ait:

Sic tamen vt limis rapias, quid prima ſecundo
Cera velit verſu,

ideſt obliquis oculis raptim legas. Simili enim modo ira raptim inferens noxam alicui, raptim viciſſim ſimilem ſibi accerſit. Rurſum rapere eſt raptim ac feſtinanter ducere. Vnde Plinius in Panegyrico Traiani. *Per hoc omne ſpatium* inquit *cum legiones duceres, vel potius (tanta velocitas erat) raperes, non vehiculum vnquam, non equum reſpexiſti*: Sic impatiens per impatientiam rapit, ideſt raptim damnum aliis irrogans idem in ſe concitat & abripit.

Tertiò & propriè, rapere eſt per vim aut cum feſtinantia, ſiue cum ira vel furore trahere, euellere, auferre: hi enim ſunt effectus iræ & impatientiæ. Eius ergo proprium eſt rapere, ideſt trahere & raptare eum cui iraſcitur, eique vel pilos, vel veſtes, vel pecunias, vel libertatem, vel ſanitatem, vel vitam auferre &

A eripere. Senſus ergo eſt, q.d. qui impatiens eſt ſiue in inſtruendo & corrigendo filium, ſiue in paupertate, morbo, contumeliis aut quaalibet alia aduerſitate toleranda, hic ſuſtinebit damnum: quia tum ſeipſum pace mentis priuat, & impatientia ſua ſeipſum cruciat; tum aliis per ſuas querelas, iras & rixas ingentem creat moleſtiam, eóſque contra ſe concitat: at ſi impatientiæ ſuæ indulgens alterum raptet, trahat & vellicet, aut ei veſtem, famam, pecuniam vel ſanitatem & vitam auferat (verbi gratia veneno aut verberibus interficiendo filium, vti præceſſit) tunc vtique longè maiora damna ſibi accerſet, mulctâſque vel pecuniæ vel libertatis in carcere, vel necis à Deo vel Iudice infligendæ ſibi accerſet. ita Dion. Carth. *Qui impatiens eſt* inquit, *ideſt ex filij ſui peccato ad impatientiam concitatur, ſicque illum impetuosè redarguit, ſuſtinebit* B *damnum: quia ſeipſum grauiter lædit in anima, & ſubditum magis exaſperat, ſcandalizat, perturbat, quàm ſanet. Ideo ait Apoſtolus: Patres nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros, vt non puſillo animo fiant; ſed educate illos in diſciplina & correptione Domini. Hinc aſſerit Auguſt. Quicquid lacerato animo dixeris, punientis eſt impetus, non charitas corrigentis. Et Proſper: Leniter caſtigatus exhibet reuerentiam caſtiganti, aſperitate autem nimiæ increpationis offenſus, nec increpationem nec ſalutem recipit: & cum rapuerit, ideſt aliquem violēter tractauerit, aut alicui ſua ſubtraxerit, aliud apponet, ideſt maius damnum incurret. Taliter igitur ſtudeamus delinquentem curare in anima, vt non per iram, impatientiam, aut alio modo lædamus aut perimamus propria corda, cum dicat Saluator: quid proficit homo, ſi lucretur vni-* C *uerſum mundum, ſe autem ipſum perimat, & detrimentum ſui faciat?*

Huc accedunt Septuag. qui vertunt κακόφρων, ideſt *vir malæ mentis, inſanus, impatiens, mala cogitans & machinans multa damna patietur*, q.d. impatiens qui mala aliis vult & optat, eadem ſibi creat, eadém que tacitè ſibi vult & optat. Lex enim talionis eſt, quod alteri feceris, mereris, vt idem tibi fiat. *Si autem vexauerit vel læſerit, & animam ſuam addet*, q.d. ſi autem impatientia eius in actum externum proruperit, alióſque vel in fama, vel in opibus, vel in corpore læſerit, tunc ſanè grauiora damna ſubibit: reddetur enim ei talio vt oculum det pro oculo, dentem pro dente, animam ideſt vitam ſuam pro anima, ideſt vita quam alteri eripuit, ac propriè animam ſuam ob iniuriam proximo illatam æternæ damnationi & morti obligat. ita Auctor Catenæ Græc. *Mentis* D *prauitas* inquit, *per ſe minore pœna mulctatur, maiori verò, ſi in opus externum exeat*. Et Chaldæus: *Vir iracundus* inquit *ſuſcipiet pœnam*, ideſt iracundiæ ſuæ ilico damna ſentiet: *& quando exaltatur ſuper onus ſuum addit*, q.d. ſi ira excreſcat & in noxam necémue alterius ruat, vtique maioris ſupplicij onus & debitum ſibi concitat.

Hæc eſt generalis & adæquata huius ſententiæ expoſitio, ſub qua particulatim ad varias impatiētiæ ſpecies pariter & dāna deſcēdere licet. Vnde Beda eam explicat & appropriat primò, correptioni mananti ex animo impatienti; ſecundò, furto & rapinæ. *Si enim duritia* inquit *contradicentis fratris, quem erudire cœpiſti, prouocatus ipſe in impatientia vitium labaris, damnum profectò tuæ virtutis incurris: & cum illi durius fortè increpando, ſpem promerendæ ſalutis agendæque pœnitentiæ*

quam habueras, rapueris; rationem pro eo quod fratrem ſcandalizaſti, diſtricto iudici reddes. Patet litera ſenſus: *quia qui per impatientiam inopia, furto ſeruit aut rapinis, damnum ſuæ animæ facit, & cum rem proximi tollit, etſi non homini pro hoc, certè æterno iudici rationem reddere debet. Vnde alia editio ita hunc verſum tranſtulit: malè cogitans homo, multo damno affligitur: & ſi pernicioſus fuerit, animam ſuam apponet: quia nimirum cum pecuniam violentus abſtulerit, pro hac animam inuitus dabit.*

Accedit Lyran. *Impatiens* inquit *ſuſtinebit damnum, ſcilicet patientiæ quam perdit. Et cum rapuerit rem alienam ex impatientia, aliud apponet, ſcilicet damnum innocentiæ cum damno patientiæ.* Quocirca illos tantùm paupertatis damna experiri, qui paupertatem ægrè ferunt, docet S. Chryſ. in epiſt. 1. ad Corint. hom. 20. *Propterea* inquit *pauperes ſumus, quia paupertatem formidamus, etiam ſi talenta habeamus innumerabilia. Non enim qui nihil habet eſt pauper, ſed is qui horret paupertatem. Nam & in calamitatibus nõ eos deflemus, qui multa mala patiuntur, ſed eos qui ferre neſciunt* &c. Quin & Seneca epiſt. 123. *Paupertas ait nulliſsimalum eſt niſi repugnanti.*

Patiens ſibi eſt Medicus, impatiens ſibi eſt carnifex.

Moraliter diſce hic, impatientiam ſibi ipſi eſſe carnificem, ſicut vice verſa patientia malorum omnium ſibi ipſi eſt medicina & medicus. Patiens enim omnia leniter, patienter & ſæpe hilariter fert, ideóque ea vel parum vel nihil ſentit: at impatiens ſua impatientia ſe diſcrucians, omnium malorum ſenſum ſibi auget & duplicat. Rurſum inimicitias, lites, rixas ſibi accerſit. Denique per iniurias quas alijs infert, reum ſe conſtituit, vt pecunia, libertate vel vita mulctetur, eo quòd alios iniuſtè iiſdem mulctauerit. Sic ira & impatientia Simeonis & Leui vindicantium ſtuprum Dinæ ſorori illatum, maxima damna attulit: nam omnes Sichimitas occidit, ac totam Iacobi familiam ſtirpémque Iſraël periculo excidij obiecit. Vnde Iacob moriens eis maledicens: *Maledictus* inquit *furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura.* Sic ira & impatientia Saulis non ferentis Dauidem ſibi æquari, ſe ſuámque familiam perdidit, dum perdere ſatagit Dauidem.

Exemplum rarum.

Memorabile & huic loco perappoſitum eſt exemplum, quod recitat Phædrus, libertus Auguſti Cæſaris lib. 3. Fab. cap. 49. Quidam inquit, libertus accuſauit heram apud herum de adulterio, vt vtriuſque hæres euaderet. Herus vt ſcelus deprehenderet, finxit ſe foras proficiſci, at noctu feſtinus domum rediјt: adit lectum in tenebris, virum in eo cubantem deprehendit, quem ſuſpicans eſſe adulterum, ex impatientia præcipitanter confodit. At illato lumine videt eſſe filium ſuum: quare præ dolore impatiens eodem pugione ſeipſum tranſuerberat. Vxor apud centumuiros agitur rea viricidij & filijcidij, quòd tam virum quàm filium occiderit. Auguſtus Cæſar rei veritate veſtigata & perſpecta, hanc tulit ſententiam: *Libertus qui omnis mali cauſa extitit, det pœnas: Nam heram orbatam tam viro quàm filio miſerandam magis, quàm damnandam cenſeo.* En pater impatiens impatientiæ ſuæ hæc damna retulit, 1. cædem filij, 2. cædem ſui ipſius, 3. vxoris orbitatem, calumniam & vitæ periculum.

Præclarè S. Greg. 3. part. paſtor. Admon. 10. *Audiant* inquit *impatientes, quod electis ſuis veritas dicit: In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Sic enim conditi mirabiliter ſumus, vt ratio animam, & anima poſſideat corpus. Ius vero animæ à corporis poſſeſſione repellitur, ſi non prius anima à ratione poſſideatur. Cuſtodem igitur conditionis noſtræ patientiam Dominus eſſe monſtrauit, quia in ipſa nos poſſidere noſmetipſos docuit. Quanta ergo ſit impatientiæ culpa cognoſcimus, per quam & hoc ipſum amittimus poſſidere quod ſumus.*

Vide de damnis iræ & impatientiæ S. Baſil. hom. de Ira, Caſſianum lib. 8. de inſtit. renunc. cap. 1. S. Nazianz. in carm. de Ira, S. Chryſoſt. hom. 5. in Matth. & Senecam lib. 1. de Ira cap. 2.

Vers. 20. *Audi conſilium, & ſuſcipe diſciplinam, vt ſis ſapiens in nouiſſimis tuis.* Chald. *in fine tuo.* Syrus: *in ſemitis tuis.* Symmachus: *Audiens conſilium ſuſcipiet diſciplinam.* Vatab. *Audi conſilium, & caſtigationem amplectere tandémque ſapies.* Septuag. *Audi fili diſciplinam patris tui, vt ſis ſapiens in nouiſſimis tuis.* Ad omnes enim, ſed maximè ad iuniores hæc exhortatio pertinet, quæ aptè verſibus præcedentibus ſubnectitur: ſicut enim ibi docuit parentes, vt filios inſtruant & caſtigent; ſic hîc monet filios, vt caſtigationem hanc velut paternam humili libentique animo ſuſcipiant. Solet enim Salomon diſciplinam filijs & adoleſcentibus commendare: quia hæc ætas, cum ſit flexilis & inſtar tabulæ raſæ, diſciplinæ eſt capax, eáque indiget, ne in vitia, ad quæ feruor iuuenilis trahit, abripiatur. Senſus ergo eſt, q. d. O iuuenis audi & ſequere conſilia & monita patrum & ſeniorum, idque non ſemel, ſed aſſiduè & continuò: ſic enim magnam colliges ſapientiam & virtutem, vt in ſenecta planè ſis ſapiens & virtute præditus. Sicut enim flumen, verbi gratia Rhenus in Alpibus, vbi naſcitur, eſt exiguus, ſed ſenſim progrediens illabentibus in eum riuulis augetur, vt tandem plenus ingénſque fiat fluuius: ſic prorſus puer exiguum habet ſapientiæ, ſed audiens & diſcens ſenſim colligit ſapientiæ cumulum, vt in ſenecta illam habeat perfectam, adeò vt & in alios eam deriuare, eóſque ſapientes efficere poſſit. Vnde illud Heſiodi: *Bella ſunt iuuenum, opera virorum, conſilia ſenum.* Sapientia ergo ſenes decet primò, quia ipſa ſenectutis eſt decus. 2. quia ſenium eſt finis vitæ hominis: à fine autem bono pendet bona mors, ſalus & felicitas æterna: in ſenio ergo quemque ſapere conuenit. 3. quia ſenum eſt iuuenes docere prudentiam & virtutem tam verbo quàm exemplo. Vnde illud: *Corona ſenum multa peritia.* Eccleſ. 25. 8. Vide ibi dicta.

Vers. 21. *Multæ cogitationes in corde viri: voluntas autem Domini permanebit.* Aben Ezra & Baynus hunc verſum nectunt præcedenti, quaſi eius det cauſam q. d. Suſcipe ô fili diſciplinam Dei & patris tui, ac ne declines poſt cogitationes & deſideria cordis tui: quia cum multis cogitationibus humana mens ſcateat, nulla tamen præter Dei conſilium conſiſtere poteſt. R. Leui verò hunc verſum abſolutè accipit, refértque tam ad beneficia quàm ad ſupplicia, quæ Deus pro peccatis irrogat, q. d. fieri nequit vt cogitationibus & conſilijs tuis fruſtreris cogitationes & conſilia Dei, quibus tibi alijſque benefacere vel malefacere cogitat & deſtinat. Si ergo peccaſti,

noli ſequi cogitationes tuas, vt media inuenias A quibus iudicium Dei & meritas pœnas euadas, ſed ad Deum pœnitens recurre, veniámque poſce, & eius gratiam concilia. Quidquid enim aliud cogitaris & machinatus fueris, fruſtraneũ experieris. Deus enim mille ſcit modos & vias illud euertendi, ac ſtabiliendi beneficium vel ſupplicium, quod tibi irrogare decreuit, vultque hoc ſuum decretum permanere, & in executionem deduci. Denique generalis hæc gnome generatim ſignificat, cogitationes & conſilia hominum eſſe varia, incerta & euanida: Dei verò eſſe vna, certa & ſtabilia. Per cogitationes enim accipe conſilia, volitiones & decreta. Vnde pro voluntas Heb. eſt עצה *etſa*, græcè βουλὴ, ideſt conſilium. Opponit enim conſilia & prouidētiam hominum conſilijs & prouidentiæ Dei, quod illa ſit incerta & inſtabilis, hæc certa & ſtabilis, iuxta illud Sapientiæ 9. 14. *Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ.*

Homo ſua conſilia ſubſternat Dei conſiliis.

Dicit id Salomon hoc fine & fructu, primò, vt doceat nos non confidere noſtris cogitationibus & conſilijs, ſed eas ſubſternere conſilijs & prouidentiæ Dei: ſic enim erunt ſtabiles & efficaces, atque ad optatum finem rem deducunt. Vnde Tobias moriens hoc conſilium dedit filio cap. 4. 20. *Omni tempore benedic Deum: & pete ab eo, vt vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant.*

Secundò, vt doceat nos noſtra deſideria conformare voluntati Dei: ſic enim prudentia erunt æquè ac ſancta. Tertiò, vt doceat nos orare Deum vt conſilijs ſuis noſtra dirigat, nobíſque inſpiret ea, quæ ipſi placita, vel ab ipſo ſancita & decreta ſunt. Si enim noſtris inuentis nitamur, quæ ſæpe Dei conſilijs & voluntati contraria ſunt, incaſſum laborabimus. Dei enim voluntas & prouidentia omnia noſtra cõſilia elidet, & diſſipabit inſtar fumi, vti diſſipauit conſilia fratrum Ioſeph: Fecit enim, vt eum vendendo facerent principem Ægypti; Et Pharaonis, qui volens perdere infantes Hebræorũ, magis eos multiplicauit. Exodi 1. Sin autem Dei prouidentiæ noſtra conſilia committamus, ipſe ea diriget & ad felicem exitum perducet, iuxta illud, quod de ſapientia dicitur Sapien. 6. 17. *Quoniam dignos ſeipſa circuit quærens, & in vijs oſtendit ſe illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis.*

Ratio à priori.

1. Ratio à priori eſt prima, quòd cogitationes, conſilia & prouidentię hominum ſint multæ, ideóque variæ, inſtabiles, incertæ. Homo enim cum parum futura penetret & prouideat, dum ijs conſulere vult multa cogitat conſilia, quibus mens eius in varia diſtrahitur, vt neſciat quid eligere & capeſſere debeat. vnde quod ei initio placuit, mox diſplicet: quod elegit, mox refutat: hinc quia toties mutat, mutant labantque eius conſilia ac ſæpe dixit, quod deterius, inutilius & inefficacius eſt vel futurum eſt. Deus autem ſibi conſtat: nam vnum capit conſilium optimum & ſapientiſſimum, illúdque ſua prouidentia & decreto ſancit ſtabilitque, vt immobile ſit, ideóque futurum efficax. ita Auctor Catenæ Græc. *Hominis* inquit *animus inſtabilis & mutabilis eſt: Dei verò mens & ſententia ſtabilis & immutabilis.*

2. Secunda, quòd conſilia ad res futuras prouidè & ſapienter diſponendas pendeant à multis cauſis ſecundis, quæ contingentes ſunt, ideóque homini incertæ, quia in ſe mutabiles: quo fit vt dum homo ijs innititur, ijs deficientibus pariter deficiat, omniáque eius conſilia corruāt & euaneſcant. Deus verò cum ſua prouidentia omnia contingentia dirigat & diſponat, facit vt certò eueniat id quod ipſe voluit & decreuit: quare idipſum reipſa fieri neceſſum eſt.

Tertia, quòd voluntas hominis ſit imbecilla, nec rebus cauſiſque à ſe cogitatis efficaciam dare poſſit: hanc autem dare valet Deus. Quare cum Deus abſoluta voluntate aliquid vult, idipſum fiat neceſſe eſt, nec vllus dæmonum vel hominum id impedire valet: quia eius voluntas eſt omnipotens æque ac ſapientiſſima, ac proinde omnia hominum ac dæmonum conſilia ſibi contraria diſſipare poteſt, & mille rationes facilè rem conficiendi adinuenire & depromere. 3.

B Hoc eſt quod ait Dauid (quo hic alludit Salomon, vtpote filius eius) *Conſilium Domini in æternum manet, cogitationes cordis eius in generatione & generationem.* Pſal. 32. 11.

Igitur in rebus omnibus præſertim incertis, dubijs & perplexis non tam à ratione noſtra, quàm à Dei mente pendere & conſilium petere debemus ac dicere cum Ioſaphat rege in arctis poſito, & penè à Moabitis perdito: *In nobis quidem non eſt tanta fortitudo, vt poſſimus huic multitudini reſiſtere, quæ irruit ſuper nos. Sed cum ignoremus, quid agere debeamus, hoc ſolùm habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te.* Quo enim maiora ſunt pericula, eo maiora Deus ſuggerit auxilia. Quo remotior eſt homo, eo vicinior C eſt Deus, ſi inuocetur: quo longiùs abeſt creaturarum ſubſidium, eo præſentius eſt diuinum, vti patet ex promiſſis S. Script. & ex ipſa fidelium experientia. Quiſque enim idipſum reipſa in ſe ſæpe expertus eſt, experitur & experietur. Hoc eſt quod cap. ſequenti verſ. 24. ait Salomon: *A Domino diriguntur greſſus viri: quis autem hominum poteſt intelligere viam ſuam?*

Homo indigens miſericors eſt: & melior eſt pauper quam vir mendax. Hebr. ad verbum habent: *Deſiderium hominis miſericordia eius: & bonus pauper præ viro mendacii.* Sic & Chald. & Syrus, qui addit: *quam vir diues qui mentitur.* Vnde primò ex Hebræo ſic explicat R. Salomon, q. d. miſericordia & pietas in primis efficit, vt vir miſericors ſit in hominum deſiderijs: vnde pauper præſtantior eſt mendace, qui montes aureos D pollicetur, & nihil præſtat. VERS. 22.

Secundò, Aben Ezra, q. d. deſiderat homo miſericordiam exercere in miſeros, qui illa indigent: quia virum maximè decet pietas & miſericordia: hinc præſtat pauper mendaci ſe miſericordem & beneficum oſtentanti, ſed fallenti ſpem.

Tertiò, R. Leui prorſus contrariè vertit. Nam per חסד *cheſed*, ideſt miſericordia accipit probrum & vituperium (ſic enim *cheſed* pro probro accipitur Leuit. 20. 15. & alibi per Antiphraſin) vnde vertit: *Cupiditas hominis eſt probrum*, ideſt vitioſa & probroſa, cum cuncta humani cordis cogitatio, & cupiditas ab ipſis incunabulis prona & intenta ſit ad malum. Geneſ. 6. 5. Quamobrem illius cupido & vota nihil aliud ſpectant, quàm res carnis & materiæ ſordibus conſtantes, in qua cum mutis & brutis

animantibus conuenit. Atque ideo pauper, qui cupiditatem ſuam explere nequit, præſtat mendaci, qui rebus hiſce vanis & mendacibus fruitur, & ad ſatietatem, imò nauſeam ſeſe oblectat & ingurgitat.

Quartò Tigurina vertit: *Volupe ſit homini benefacere: melior eſt vir pauper homine negante*, qui negat pauperi eleemoſynam.

Quintò Vatab. *Deſiderium hominis eſt* (vel eſſe debet) *gratia eius* (ſcilicet Dei, qui præceſſit verſ. præcedenti) *& præſtantior eſt pauper homine mendace*, ideſt hypocrita, qui ſibi aliquid tribuit.

Sextò Baynus, q. d. homo naturaliter deſiderat audire miſericors, & habere nomen laudémque liberalis & benefici, adeò vt etiam auari ſubinde benefici ſint, vt beneficentiam ſuam oſtentent: ſed præſtat pauperem eſſe nihil alijs donantem, quàm diuitem miſericordiam per oſtentationem ſimulantem.

Septimò Caiet. pronomen *eius* referens ad Deum qui præceſſit verſ. 21. ſic vertit & explicat; *Deſiderium hominis eſt miſericordia eius*, ideſt primum & ſummum hominis deſiderium eſt, Deum miſericordem experiri. Idem aptius τὸ *eius* refert ad hominem, q. d. hominis deſiderium, appetitus & propenſio natura ſua fertur ad miſerendum & ſuccurrendum miſeris. Heb. enim תאות *taaua* ſignificat deſiderium auidum: radix enim אוה *aua* idem eſt quod Latinum aueo, ideſt auide cupio.

Octauò magis connexè Ianſenius, q. d. deſiderant homines, vt poſſint eſſe benefici & liberales in egenos, prætexunt id ſuo deſiderio & auaritiæ, aſſerentes ſe deſiderare diuitias ob beneficentiam & miſericordiam egenis exhibendam. At melior eſt vir pauper, qui ſua ſorte cõtentus viuit, quàm is qui mendaciter ſuo ad conquirendas diuitias deſiderio prætexit opera beneficentiæ. Vel ſic: Omnes quidem homines ex natura deſiderant eſſe benefici; præſtat tamen pauperem eſſe, & beneficum eſſe non poſſe, quàm mendaciter de beneficentia gloriari, & ſuam quam quis non exercuit beneficentiam prædicare.

Nonò Septuag. Hebr. *taaua*, ideſt deſiderium vertunt καρπὸς, ideſt *fructus* (fructus enim eſt deſiderium, ideſt res deſiderata & ſummè optata agricolæ & laboranti) *viro eſt miſericordia eius: melior eſt autem pauper iuſtus quam mendax diues*. Iam per fructum Auctor Catenæ Græc. accipit meritum & mercedem, vnde vertit: *Magnus prouentus eſt homini eleemoſyna vel miſericordia*, q. d. ingens cenſus & redditus eſt eleemoſyna: quia ingentem affert mercedem & compenſationem à Deo. Eleemoſyna ergo eſt prædium quouis agro feracius. Alij fructum accipiunt pro effectu & proprietate, quæ ex hominis natura & indole prodit & reſultat, q. d. Sicut ex arbore vel ſemine prodit & producitur fructus, verbi gratia pomum: ſic ex hominis natura & indole prodit humanitas, beneficentia & miſericordia. Homini enim congenita eſt humanitas, vt homo non ſit qui humanus non ſit & miſericors, ſed inhumanus, crudelis ac barbarus. Vnde S. Chryſoſt. hom. 54. in Matth. *Non voluntati* inquit *ſolùm & arbitrio humanitatem & miſericordiam Deus commiſit, verùm etiam eius non paruas partes naturæ ipſi inſeuit: qui hanc non habet, à natura hominis decidet*. Vnde Iob cap. 31. 18. *Ab infantia mea* inquit *creuit mecum miſeratio: & de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum*. Vbi nota, humanitas & commiſeratio naturalis à natura inſita eſt homini, vt videns hominem ſibi congenerem miſerum naturaliter ei condoleat & miſereatur: at miſericordia ſupernaturalis, qua quis compatitur homini non tantùm vt creaturæ, ſed vt homini eleuato ad ſtatum ſupernaturalem, ſcilicet vt capaci gratiæ, & deſtinato ad gloriam ſempiternam, præſertim ſi compatiatur, ex charitate & amore Dei, cuius proximus miſer eſt imago, hæc inquam miſericordia ſupernaturaliter inſeritur homini, ſed aptè & accommodatè ad eius naturam, quæ vt dixi propenſa eſt ad humanitatem & miſericordiam. Vnde ſicut ramus pyri vnius ramo pyri alterius ſibi congeneris inoculatur & inſeritur, atque per hanc inſertionem fit melior & feracior, pluréſque & meliores fructus profert, vt docent agricolæ, & conſtat experientia: ſic pariter cũ per Dei gratiam, pérque merita & exempla Chriſti inſeritur naturæ noſtræ miſericordia ſupernaturalis, tunc vtique maiores & præſtantiores beneficentiæ dat fructus & opera.

Hæc de lectione Hebræa & Græca. Iam dubium eſt qua ratione noſter Latinus interpres pro *taaua*, ideſt *deſiderium* verterit *egeſtas*, nimirum: *Egeſtas hominis eſt miſericordia eius*, ideſt vt ipſe explicat: *Homo indigens miſericors eſt?*

Reſp. quia Hebræi egentem & pauperem vocant אביון *ebion*, ideſt deſiderantem, eo quòd pauper omnibus egens omnia deſideret, vt ſuã egeſtatem leuet. Pauper ergo eſt *ebion*, ideſt multiuolus (radix enim אבה *aba* ſignificat velle, cupere, deſiderare) deſiderans & deſiderius, ac quaſi ipſum deſiderium: quia totus ex deſiderijs conflatus videtur. Hinc & deſiderare ſubinde idem eſt quod deficere & deeſſe, vt cum dicimus in familia deſiderari ſupellectilem, proles, ancillas &c. ideſt deeſſe. Vnde hæreticus ille priſcus vocari voluit *ebion*, ideſt pauper, quòd volens libénſque eſſet pauper effectus, teſtans ſe fuiſſe vnum ex illis, qui pretium rerum ſuarum poſuiſſent ad pedes Apoſtolorum, vti teſtatur Euſebius lib. 3. hiſtor. cap. 21. verùm S. Ignatius epiſt. ad Philadel. appoſitè ludens idipſum in eum retorquet, aſſeritque eum verè ebionem, ideſt pauperem vocari, eo quòd pauperrimè ſentiret de Chriſto, ſpolians eum diuinitate, dicénſque, eum merum eſſe hominem. Hic inquit, verè eſt ebion, ideſt inops mentis, & pauper ſenſu potiùs quàm cenſu. Hinc moraliter diſce, auarum licet diuitem, verè tamen pauperem eſſe: quia quo plura habet, eo plura deſiderat: ſuis verò contentum, eſto pauper ſit, verè eſſe diuitem. Porrò homo indigens eſt miſericors: quia vt ait Lyran. *Experientia miſeriæ ſuæ mouet eum ad miſerendum alijs in affectu, licet non valeat in effectu*, iuxta illud Didonis apud Virgil. 4. Æneid.

Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.

Nullus enim ita ſentit miſeriam alienam, atque is qui eandem in ſe expertus eſt. Hac de cauſa Chriſtus incarnatus eſt, vt hominum misereri diſceret. *Debuit* enim *per omnia fratribus ſimilari vt miſericors fieret*, ait Apoſtol. Heb. 2. 17. Eadẽ de cauſa Deus permiſit S. Petrum labi in peccatum abnegationis Chriſti, & S. Paulum in pec-

Ebion, ideſt pauper, vnde?

catum perſecutionis fidelium, vt pœnitentes diſcerent compati peccatoribus & pœnitentibus. Quin & Ariſt. in Politic. ait: *Senes proni ſunt ad compatiendum, quia pluribus indigent, ſimiliter & fœminæ.* Indigens igitur miſeretur affectu, quin & effectu ſi poteſt: dat enim parua quæ habet liberali animo, & affectu cum non poteſt magna. Significat ergo, inquit Ianſenius, noſtra litera hominem indigentem, vt plurimùm magis eſſe miſericordem, quàm ſit diues, vt qui per experientiam nouit, quàm grauis ſit miſeria & indigentia, ideóque virum pauperem præſtare diuiti mendaci, qui ne benefaciat, mentitur, ſe non habere quod tribuat. Ille enim quãquam non poſſit, cupit benefacere; hic verò quum poſſit, non vult. Aut ſignificatur indigentiam hoc boni conferre homini, vt miſericors ſit erga alios miſeros, atque inter duo mala, nempe paupertatem & mendacium minus malum eſſe paupertatem, quanquam illam valdè fugiant homines, & pro extremo malo ducant. Iuxta priorem intelligentiam ſignificatur, paupertatem duo bona conferre homini, nempe voluntatem benefaciendi, & præſeruationem à peccato mendacij. Verè enim poteſt dicere ſe non poſſe benefacere. Hic enim verum eſt illud Apoſtoli: *Si voluntas prompta eſt, ſecundùm id quod habet accepta eſt, non ſecundùm id quod non habet.* 2. Corinth. 8. 12. Vide ibi dicta.

Myſticè, Beda hæc refert ad egeſtatem & paupertatem mentis. *Indigentem* inquit, *dicit humilem qui ſe perpetuis bonis egere ſine ceſſatione recolit: Talis namque vt miſericordiam conſequatur à Domino, numquam proximo miſereri recuſat. De quo & ſubſequenter annectit. Et melior eſt pauper quàm vir mendax. Melior eſt namque humilis corde, qui nihil fidit ſuis operibus, quàm qui ſe præ excellentia virtutum viri nomine dignum ducens, fallitur neſcius, dum ſuperbiendo perdit bona quæ geſſit.*

Porrò Lyran. legit: *melior eſt pauper iuſtus quàm vir mendax*, ſicque explicat, q. d. melior eſt pauper, qui non declinat à veritate iuſtitiæ, quàm vir potens, qui ab ea declinat per mendacia. Verùm τò *iuſtus* non eſt in Hebræo & Latinis Roman. eſt tamen in Græco, ac ibi per iuſtum commodiùs accipies miſericordem, de quo ſermo præceſſit, q. d. *fructus viri eſt miſericordia eius*; quare melior eſt pauper iuſtus, ideſt miſericors, qui miſeretur affectu, quin & effectu dãs pauca quæ habet, quàm *vir mendax*, puta diues vel ſimulans ſe diuitem, qui mendaciter multa promittit cum parua præſtet.

VERS. 23. *Timor Domini ad vitam: & in plenitudine commorabitur abſque viſitatione peſſima.* Hebr. *Timor Domini ad vitas: & ſatur pernoctabit, non viſitabitur à malo.* Chald. *Timor Domini ad vitam: & qui ſatiabitur ab eo, pernoctabit, nec viſitabitur à malo.* De verſione Septuag. dicam inferius. R. Leui ſic explicat q. d. Dei timor inſtituit ad vitam nullis terminis circumſcriptam; quocirca qui Deum veretur ſatietate perfuſus durabit, neque vnquam eſurie premetur, nec corporis cupiditatibus æſtuabit; nec in memoriam eius aliquid mali reuocabitur, quod cogitationem abripiat, cum à diuino timore coërceatur, ne turpia exoptet.

Vatab. *Timor Domini affert vitam, exaturat, & ſic commorari facit, vt nullum malum ingruat.* Lyran. & Dionyſ. ſic exponunt, q. d. Timor

A Dei filialis, qui ex amore Dei cauet offenſam, ducit ad vitam beatam; *& in plenitudine*, ſcilicet beatitudinis *commorabitur* in perpetuum *abſque viſitatione peſſimi* (ſic enim ipſi legunt pro *peſſima*) ſcilicet cacodæmonis, cui ad beatos nullus patet acceſſus. Alludere enim videtur Salomon ad illud Dauidis Patris ſui Pſal. 90. *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Quoniam in me ſperauit, liberabo eum: protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.*

Per vitam intellige vigorem, ſanitatem, longæuitatem. Nam vt ait Comicus, *Non eſt viuere, ſed vigere vita.* Vera ergo vita eſt vegeta, ſana, longæua: quæ enim miſera eſt, infirma & caduca, mors potiùs eſt quàm vita, vt ait S. Gregor. Per plenitudinem accipe ſaturitatem, vt habent Hebræa: venter enim ſatur cibo plenus eſt: ſa-
B turitas ergo eſt ſtomachi plenitudo.

Commendat timorem Dei à quatuor eximijs eius dotibus & fructibus. Primus eſt vita, id- eſt vigor & ſanitas. 2. Saturitas. 3. Suauis ſomnus & quies. 4. Liberatio ab omni malo. Eſt Proſopopeia. Timor enim Dei hîc comparatur bonæ validæque complexioni hominis validi & robuſti. Sicut enim homo bonæ firmæque complexionis vitam habet vegetam & ſtomachum robuſtum, vt quoſlibet cibos naturæ congruos appetat, comedat & concoquat, ijſque ſe ſaturat. Vnde fit vt ex cibis bonis bene concoctis ſuaues vapores, & halitus de ſtomacho in caput aſcendant cerebrúmque inhalent, itaque ei ſuauem & amænum ſoporem concilient:
C quo fit vt nullos malignos, bilioſos vel melancholicos vapores in caput admittat, qui ei triſtia phantaſmata & ſpectra repræſentent, ac bilem vel triſtitiam & pauorem inijciant. Sic pariter timor Dei eſt optima hominis interioris mẽtiſque complexio, quæ ei ſpiritus vigorem, ſanitatem & robur conciliat, ac ſtomachum bonum, puta bonam conſcientiam (hæc enim eſt animæ ſtomachus: nam vt ait S. Aug. trac. 32. in Ioan. *venter interioris hominis eſt conſcientia cordis*) quæ legis diuinæ dictamina Deique inſpirationes, ſanctorum hortamenta & exempla &c. velut cœleſtes animæ cibos ſummè appetit, comedit & digerit, ijſque ſe exaturat. Vnde fit, vt anima eorum ruminatione velut halitibus quibuſdam diuinis imbuta, placidè in Deo rebúſque diuinis conquieſcat, & quaſi indormiat dicens
D cum Pſalte Pſal. 4. *In pace in idipſum dormiam & requieſcam.* Hæc quies miram ei lætitiam omnis mœroris & triſtitiæ malique expertem parit & producit.

Quatuor fructus timoris Dei.

Primò ergo, timor Dei affert vitam, imò vitas, puta temporalem & ſpiritualem, præſentem & æternam, naturæ, gratiæ & gloriæ, iuxta illud Eccleſ. 1. 12. *Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudium & longitudinem dierum.* Cauſas ibidem aſſignaui. Primus eſt vita.

Secundò, timor Dei affert ſaturitatem: ſolus enim Deus, vtpote infinitus & bonum immenſum, poteſt animam animæque immenſam capacitatem implere & ſaturare. Timor ergo, ideſt amor Dei, quia Deum Deique gratiam ſecum adducit, ſaturat mentem; cùm timor & amor mundi eam ſiliquis porcorum, puta bonis exilibus & caducis, ſcilicet auro, argento, vino delicijſque & pompis ſæculi paſcens ſaturare 2. Saturitas.

rare nequeat, ſed ieiunam, aridam & fameli- A cam relinquat. Rurſum timor Dei ſaturat corpus & ventrem: quia qui timet amátque Deum paucis contentus, terrena non admodum concupiſcit, ſatur dum habet neceſſaria, ita vt dicat cum S. Paulo: *Habeo autem omnia & abundo.* Philip. 4. Et verè, cum omnium auctorem ſecum habeat, cuius rei famem ſuſtinere poſſit?

3 Quies. Tertiò, ſaturitas hæc menti quietem, & mirum tranquillitatis ſomnum inhalat & irrorat, vt inter omnes mundi varietates & turbines ſemper ſibi ſimilis quieta, placita & immota conſiſtat, iuxta illud cap. 12. 21. *Non contriſtabit iuſtum, quicquid ei acciderit.*

4. Gaudium Quartò, hæc quies expellit omnem triſtitiam omneque malum, ac perenne gaudium mentiſque iubilum excitat, vt tam in aduerſis quàm B proſperis Deo gratias agat, exultet & dicat cum Pſalte: *Benedicam Dominum in omni tempore: ſemper laus eius in ore meo.* Pſal. 33. Hinc non metuit dæmonum hominúmque terriculamenta, illuſiones & phantaſmata, ſcrupulos & tentationes, ſed cum S. Antonio illa ridet, illiſque inſultat dicendo: *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea: quem timebo: Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?* Pſal. 26. 1. Quare & ſi pro iuſtitia vel conditione huius mortalitatis quid patiatur, non dolet, ſed gaudet dicitque illud Apoſtoli: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti.* Rom. 8. Quare malum omne ipſi vertitur in bonum.

Ratio à priori. Ratio à priori ergo huius ſententiæ eſt, quòd timens Deum cum habeat hyperaſpiſten, qui illi omne bonum accerſat, & omne malum auertat, imò ſcuto ſuæ prouidentiæ & omnipotentiæ propulſet. Quis ergo ei noceat? quid ipſe timeat? *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. 8. 31. Hoc eſt quod orando profitetur, poſtulátque Eccleſia in collecta Dominicæ infra octauam Corporis Chriſti dicens: *Sancti nominis tui Domine timorem pariter & amorem fac nos habere perpetuum: quia nunquam tua gubernatione destituis, quos in ſoliditate tuæ dilectionis inſtituis.*

Porro Septuag. vertunt: *Timor Domini ad vitam: ἄφοβος, id eſt carens timore vero morabitur in locis, vbi non eſt ſcientia.* Scholiaſtes: *Errans & ſatur pernoctabit ſine viſitatione mala.* Videntur ergo Septuag. contrariari vulgatæ verſioni, q. d. Pius qui habet timorem Dei, perueniet ad vitam: impius verò, qui caret timore Dei, cupiditate & vitijs ſuis velut ebrius oberrabit, & D. in obuia quæque impinget proruétque, ac ſine metu intrepidè in omnia ſcelera, indéque in gehennam præcipitem ſe dabit. Pius tendit ad vitam in cælis perennem: impius verò ad mortem in gehenna perpetuam, vbi nulla eſt Dei verique ſcientia. ita Auctor Catenæ Græc.

Verùm hic ſenſus aduerſatur Hebræo, Chaldæo & Latinæ vulgatæ: quocirca eum non intendiſſe Septuag. Interpretes, dum Hebræa in Græcum verterunt, certum videtur. Igitur τὸ ἄφοβος non notat impium timore Dei vacuum,

φόβος Dei ἄφοβος. ſed ipſum timorem Dei, q. d. φόβος κυρίου ἐστὶ ἄφοβος, id eſt timor Dei caret timore, impauidus eſt & intrepidus, vt vertunt Complut. Eſt hoc timoris paradoxum: Timor enim Dei omnem aliarum rerum terribilium metum excludit: ſicut metus mortis & gehennæ omnem alium metum extundit; & ſicut lux ſolis obſcurat lucem ſtellarum, iuxta illud Chriſti: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: ſed potius timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam.* Matth. 10. 28. Vis ergo nihil timere? time Deum. Timor enim Dei omnem alium timorem expellit. Vnde Eccleſ. cap. 34. *Qui timet Dominum*, inquit, *nihil trepidabit, & non pauebit, quoniam ipſe eſt ſpes eius.* Vide ibi dicta. Hunc eſſe ſenſum, patet ex Hebræo, Chaldæo, vulgata & cæteris Interpretibus.

Abſcondit piger manum ſuã ſub aſcella, nec ad os ſuum applicat eam. Pro *aſcella* Hebr. eſt צלחת *tſallachat*, id eſt lebes vel olla. Alij, frixorium vel patina. Vnde Tigur. vertit: *Piger manum ſuam in patinam inſerit: nec eam ad os ſuum retrahit.* R. Salomon: *Piger lebetis, cum is ab igne remouetur, ſupponit manus, vt eo ſe calefaciat.* Aben Ezra: *Deſes deſidet, perinde ac ſi in vaſe manus haberet abſconditas & ſepultas. Quare cum ob inertiam nihil inueniat quod comedat, manum ad os applicare non poterit.* Lyran. *Piger ſub caldaria abſcondit manum ſuam, id eſt tempore frigido intermittit comeſtionem propter manuum calefactionem.* Caiet. *Piger mittit manum in ollam calentem, atque eius calore delinitus non vult eam extrahere, & ad os applicare.* R. Leui: *Inerti idem contingit ac ſi manus exiguæ lanci incluſiſſet, ex qua illas ægrè abſtrahere poſſet; præ deſidia enim manibus ſopitis* C *ligatiſque videtur, ita vt nullum opus præſtet, licétque alimenta deſint, vt ideo oporteat aliqua arte neceſſaria ad vitam tranſigendam lucrari, manibus tamen ſuis imperare nequit, vt aliquid elaborent, quo vitam conſeruet, quod inſinuant illa, nec ad os ſuum applicat*, &c. VERS. 24.

Alius vertit: *Condit piger manum ſuam in frixorium, & hanc piget referre ad os ſuum*, q. d. citiùs patitur piger corrumpi in caldario cibum, quàm vt ſtatim in os ingerat, quod nimirum quæ friguntur & torrentur, ſtatim inualeſcant, & niſi ilico excipiantur, aduſtione deſpereant. Noſter vertit *ſub aſcella*: hanc enim metaphoricè ſignificat Hebr. *tſallachat*: quia aſcella vel axilla, vtpotè concaua & profunda ſpeciem habet lebetis vel ollæ. Vnde Baynus, Pagn. & alij quin & Septuag. ac Syrus vertunt *in ſinu*: ſub axilla enim quaſi in ſinu pigri & frigidi recondunt manus, vt calefiant & torpeant. Graphicè ergo depingit pigritiæ habitum & geſtum. Sic enim pigros videmus complicatis ſub axila manibus deſides & inertes ſedere, vt præ inertia, torpore & frigore vix manum ex ſinu extrahere, & ad os admouere ſuſtineant. Dicitur aſcella vel axilla diminutiuè quaſi parua ala, ſicut maxilla à mala, paxillus à palus: nam brachia ſunt homini quod alæ aui. ita Priſcianus. Meliùs alij alam ab axilla per detractionem litteræ mediæ deriuant, ita Cicero in Orat. *Quomodo enim* inquit *veſter, Axilla Ala factus eſt, niſi fuga litteræ vaſtioris? quã litterã etiam è maxellis, è taxillis, & vexillo, & paxillo cõſuetudo elegans latini ſermonis euellit.* Igitur primò ſignificatur & culpatur hîc extrema pigrorum ignauia, quæ torpere malunt quàm manducare. Eſt hyperbole. Vix enim inuenitur adeò piger, qui eſuriens manum ori, vt cibum ingerat,

non applicet, vt famem depellat, & ſtomachum latrantem ſaturet. Sunt tamen nonnulli adeò torpidi & frigidi, inquit Baynus & Ianſenius, qui malunt torpere quàm comedere: frigus enim & torpor famem hebetant & ſedant, vt vel nullam vel exiguum ſentiat. His ergo moleſtum eſt vel cibum capere, vel faciem lauare, aut caput pectere, vel tantillo tempore calore, quem in ſinu quærunt, aut otij ſuauitate carere. Summa, ſignificatur tantam nonnullorum eſſe pigritiam, vt & quæ facillima ſunt factu, & neceſſaria corpori vel animo, detrectent & recuſent. Hunc eſſe ſenſum patet ex cap. 26. 15. vbi hæc ſententia repetitur & explicatur: *Abſcondit* inquit *manus ſub aſcella ſua, & laborat, ſi ad os ſuum eam conuerterit.*

Secundò, ſignificatur pigrum manibus otioſis deſidere, nec velle laborare, vt cibum comparet: quare non habere quod comedat, & ori applicet. Vnde Vatab. ex Hebræo ſic ad verbum vertit: *Abſcondit piger manum in ſinu ſuo, etiam ad os ſuum non adducet illam, q. d. nihil habebit, quod in os ingerat.* Et ſic exponi poteſt vulgata verſio: *nec ad os ſuum applicat illam*, q. d. nec ad comparandum ori ſuo victum applicat illam. Hac de cauſa Hieroglyphici pingunt acediam quaſi anum deformem, malè veſtitam, ſedentem, capite innixam in manum ſiniſtram, quæ cubito incumbit genibus, ac dextera tenet funem, ſiniſtra torpedinem vel teſtudinem domiportam, cum hoc lemmate: *Torpet iners.* Anum, quia ſenes ſunt ſegnes: male veſtitam, quia *pigritia eſt nutrix egeſtatis*, ait Seneca lib. de benef. Sedentem, quia facit deſides. vnde S. Bern. acedos ſtimulans: *O homo*, inquit, *imprudens: millia millium miniſtrant ei, & decies centena millia aſſiſtunt ei, & tu ſedere præſumis?* Capite deuexo & decliui, quia *per torporem vires & ingenium defluunt*, ait Iſidor. lib. 2. Soliloq. Tenet funem, quia ligat homines, facitque inhabiles ad operandum. Geſtat torpedinem piſciculum, quia ſic remoratur ſiſtitque nauis in medio curſu, vnde & remora dicitur. Teſtudo in inceſſu tardiſſima eſt, vti & acedus. ita Cæſar de Ripa in Iconologia pag. 8.

Emblema pigritiæ.

Porrò Septuag. addunt τὸ *iniuſtè*, ſicque vertunt: *qui manus in ſinu ſuo iniuſtè abſcondit, neque ori ſuo applicabit eas*: quod Auctor Catenæ Græc. ex varijs variè explicat. *Qui* inquit, *manum in ſinu ſuo abdit iniuſte, hoc eſt aliena rapit & occultat numquam abundabit, quia cum ea ſemper ſterilitati & rerum penuria conflictabitur, vt illud quoque, quod ori ſuo applicet, hoc eſt comedat ei defuturum ſit.* Alius: *Qui virtutes in actione poſitas hauſit, neque illas tamen in opus deducit, is vero germanóque alimento ſeipſum priuat.* Dydimus: *Qui improbè viuit, manúſque contra animam iniuſtè abſcondit, neque terram ſuam excolit, quo tandem modo panibus ille impleri quandoque poterit? ſiquidem virtutes circa actiones occupatæ manuum rationem obtinent, vt quæ panem illum ori noſtro adferant, qui de cælo deſcendit. Non poterit proinde talis quod ſit piger & ignauus, vllum omnino frugi actionis initium comparare.* Alius: *Qui Dei voluntatem nouit, neque illam tamen facit, æternis bonis numquam potietur, vt qui manus in ſinu ſuo turpiter abdiderit, quamobrem qui nihil operis præſtat, nihil quoque habebit, quod in os ingerat. Aduerte autem, vt ridiculo ſchemate ignaui hic ingenium exprimat, nempe per manus in ſinu abditas.*

Preſſiùs, concinniùs & profundiùs Noſter Salazar, q. d. qui vi & iniuria alienas pecunias auferunt, ori ſuo nequaquam eas admouent, quia citiùs quàm illas in vſus proprios conuertere poſſint ipſis peribunt: ita enim experientia duce nouimus, ablatas furto pecunias malè dilabi & perire ſolitas. Alia etiam accommodatior expoſitio eſt: *qui abſcondit manus ſuas in ſinu iniuſtè*, ideſt qui pecunias ex auaritia celat manus contrahens, atque in ſinum immergens contra ius faſque, *Neque ori ſuo admouebit illas*, is profecto neque illas in vſus proprios expendere audebit: ita enim fert auarorum ingenium, vt non modò pecunias ſuas alijs non impendant, ſed neque eiſdem ipſi victitare auſint: auaritia enim, quæ largitiones in pauperes vel amicos inhibet, ſumptus etiam ad proprias vtilitates ſpectantes, ſordidiſſimè vetat. Hæc iuxta Septuag.

Myſticè & Tropol. S. Greg. lib. 12. Moral. cap. 10. *Pigro* inquit *labor eſt manum ſuam ad os porrigere: quia deſidioſus quiſque prædicator nec hoc vult operari quod dicit. Manum quippe ad os porrigere, eſt voci ſuæ opere concordare.* Quæ verba hic tranſcripſit Beda. Præclarè S. Bernard. ſerm. 63. in Cant. Pigritiæ effectus & damnum enumerans. *Hoc frigus* inquit *ſi ſemel animam peruaſerit, ſubit quidam animi rigor, & vigor leteſcit, languor fingitur virium, horror auſteritatis intenditur, timor ſolicitat paupertatis, contrahitur animus, ſubtrahitur gratia, protrahitur longitudo vitæ, ſopitur ratio, ſpiritus extinguitur, deferueſcit nouitius feruor, ingraueſcit tepor faſtidioſus, refrigeſcit fraterna charitas, blanditur voluptas, fallit ſecuritas, reuocat conſuetudo: quid plura? Diſſimulatur lex, abdicatur ius, fas proſcribitur, derelinquitur timor Domini. Dantur poſtremò impudentiæ manus, præſumitur ille temerarius, ille pudendus, ille turpiſſimus, plenus ille ignominia & confuſione ſaltus de excelſo in abyſſum, de pauimento in ſterquilinium, de ſolio in cloacam, de cœlo in cœnum, de clauſtro in ſaeculum, de paradiſo in infernum.*

Torporis ſchema.

VERS. 25. *Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior* (Septuag. πανουργότερος, ideſt *aſtutior*) *erit: ſi autem corripueris ſapientem, intelliget diſciplinam.* Septuag. *Si autem corripueris virum prudentem, cogitabit ſenſum.* Hebr. *Deriſorem ſi quis percuſſerit, ſimplex aſtutus efficitur: & ſi increpueris intelligentem, intelliget ſcientiam.* Chald. *Percute illuſorem & inſipiens aſtutior* (cautior) *fiet: & corripe prudentem, vt intelligat ſcientiam.* Syrus: *ſtultus quando flagellatur, prudens cauet.* Peſtilentes ergo hic & alibi vocantur deriſores & illuſores, qui omnia ſacra & ſancta rident, & in iocum ludúmque vertunt, imò traducunt & ſubſannant: hi enim ſunt ſummè noxij & peſtilentes. Hi proinde penè ſunt incurabiles, nec verbis, ſed verberibus comprimendi, vt ſi non ipſi, certè alij eorum ſupplicio reſipiſcant & ſapiant. Pro *ſtultus* Hebr. eſt פתי *pethi*, ideſt paruulus, ſimplex, rudis, innocens, inſipiens. Pro *ſapientior erit*, Hebr. יערם *iaram*, ideſt aſtutus cautúſque fiet inſtar ſerpentis. Tradunt enim Phyſici, &

& inter eos Albertus Magnus lib. de Animal. in ſerpente, quòd ſi quis ſerpentem occidat vel comburat, eius nidore & fœtore percepto fugere reliquos ſerpentes quaſi verentes, ne idem ſibi contingat; itaque vnius exemplo ſapere & fuga ſibi conſulere: atque hoc eſſe ſingulare remedium ad purgandum locum ſerpentibus infeſtum. Simili modo ſapere iubet nos Salomon, vt dum flagitioſum quempiam vel à Deo vel à Iudice acriter plecti videmus, flagitium omne caueamus. Vnde S. Chryſoſt. hom. 17. in Geneſ. docet Deum ſerpenti qui Euam decepit graues inflixiſſe pœnas, Geneſ. 3. 14. ideóque Adæ leuiores impoſuiſſe, vtpote qui ex ſerpentis pœna iam cautior euaſiſſet. Tritum eſt illud:

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Sic ob plagas Pharaonis & deletum Amalec, Ietro reſipuit ad Dominum conuerſus, & Proſelytus eſt effectus, ait R. Salomon. vide Exodi 18. 9.

Verè Comicus: *Puni malum vnum, & mille corriges malos.*
Dilata pœna, bis vocet innocentiæ.
Vnicum reum coërce, facinus ſuſtuliſti.
Nulla vbi pœna eſt malorũ, ibi eſſe non licet bonis.
Corpus omne ne tabeſcat, mēbra quædã tollimus.
Conterendus ilico eſt, vt apparuerit ſcorpius.

Et Seneca: *Sapiens ex correctione peccati alterius emendat ſuum.*

Hoc eſt quod ſancit Apoſt. 1. Timot. 5. 20. *Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant.*

Si autem corripueris ſapientem intelliget diſciplinam, q. d. peſtilens & ſtultus non niſi flagellis & verberibus; ſapiẽs verò verbis duntaxat correptus reſipiſcet diſcitque diſciplinam, ait R. Leui, iuxta illud: *Sapientem nutu, ſtultum fuſte,* ſcilicet corripe. Vnde Apoſtolus ad Titum 1. 12. *Cretenſes* inquit *ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri,* &c. *quam ob cauſam increpa illos durè.* Sic S. Stephanus durè duros Iudæos increpauit vocans eos proditores & Chriſticidas. Actor. 7. Sicut enim ſilices non niſi malleorum ictibus crebris finduntur, arenæ verò leui tactu: ſic pariter dura corda non niſi acribus plagis & flagris ſcinduntur, mollia verò leni caſtigatione.

Vers. 26. *Qui affligit patrem & fugat* (malè aliqui legunt *fugit.* Heb. enim eſt יבריח *iabriach*, ideſt fugat: Græcè ἀπωθούμενος, ideſt impellens expellens) *matrem, ignominioſus eſt & infelix.* Pro affligit Heb. eſt משדד *meſcadded*, ideſt vaſtat, perdit, diripit, expilat, prædatur, item affligit, vt patet Pſal. 16. 9. *A facie impiorum, qui me afflixerunt.* Vnde primò Pagnin. vertit: *qui deſtruit paterna bona, fugabit matrem, filius pudore afficiens & erubeſcere faciens.* Tigur. *Qui patri damnum dat, & matrem expellit, dedecoroſus eſt filius & ignominioſus.* Vatab. *Qui diripit patrem, & fugat matrem, eſt filius pudore & probro afficiens,* ſcilicet parentes, Aben Ezra: *Qui patrem abolere iubet, matremque effugare curat, hic filius eſt ignominioſus.* R. Salomon. *Qui perdit patrem matrémque fugat, ijs ignominiam inurit, improbúmque terit iter. Sic cùm vidiſſet Sara filium Agar Ægyptiæ* (Iſmaëlam) *idolis cultum deferentem & verenda nudantem, tam filium quàm matrem cum probro domo expulit.* Hæc ille. R. Leui: *Ignominia* inquit *probríſque progenitores ſuos afficiens ob morum improbitatem, tum etiam quod cupiditatibus obſequatur; hic inquam parentem ſuum à prædonibus diripi curat, quo prædæ partem cum illis ineat. Veleti tm ſi fortè ab illis mutuo acceperit, hi ad parentem huius accedunt, vt quæ filius debebat perſoluat, eadémque de cauſa mater in fugam conijcitur. Quamobrem filios à prima ætate à parentibus rectè inſtitui neceſſe eſt, ne ab iis pernicies inferatur.*

Senſus ergo eſt ait Ianſenius, q. d. Is qui impia ſua vita patrem affligit, eúmque ſuis bonis exuit, ſiue per violentiam, ſiue per decoctionem bonorum, & matri cauſa eſt vt fugere cogatur, ac domum ſuam ſiue patriam relinquere, vel quia non poteſt ferre inſolentiam filij; vel quia per ipſum ad paupertatem redacta, diutius in domo ac patria manere non poteſt, talis planè eſt ignominioſus, omníque vituperio dignus & opprobrio. Dignus item qui & hîc & in futuro infelix ſit, quia infelices reddit ſuos parentes. Hebræa etiam aliter verti poſſunt, vt ſit ſententia maioris ponderis hoc modo: *Vaſtat patrem & fugat matrem, filius pudendus & probroſus,* hoc eſt qui pudendam vitam viuit, parentes ſæpe ſpoliat & bonis & domo: aut, tantum peccat, atque qui parentes ad inopiam & exilium adigit.

Rurſum ſi pro משדד *meſcaddid* per *ſchin* legas משדד *meſcadded* per *ſin* ſignificat, qui contundit, confringit vel conterit patrem: שדד *ſadad* enim ſignificat confringere & conterere glebas, dum aratur ager, puta occare. Vnde Septuag. vertunt: *qui inhonorat patrem & fugat matrem ſuam, confundetur & exprobrabilis erit.* Chald. *qui deridet patrem & fugat matrem, filius eſt ignominioſus & confuſione dignus.* Syrus: *Filius eſt pudorem incurrens & confundens,* q. d. qui patrem ſeneſcentem & in terram per mortem deuergentem, quaſi glebam vilem deſpicit, probris & iniurijs afficit, eóſque quaſi pedibus proterit & conculcat; hic tam ſe quàm parentes ignominia & probro grauiſſimo afficit, ideóque infelix eſt & erit. Solet enim hæc parentum dehoneſtatio & afflictio futuræ infelicitatis eſſe præſagium, imò illicium. *Afflictio parentum infelicitatis præſagium.*

Ratio à priori. Ratio à priori eſt, quod talis ſeſe naturæ hoſtem, omníſque honeſtatis inimicum palam oſtendat, ait Auctor Catenæ Græc. Nihil enim turpius, quàm eos à quibus naturam & omne bonum accepiſti, affligere & iniurijs afficere. Rurſum: ſicut decus parentum eſt decus filiorum, ſic dedecus & probrum parentum eſt dedecus & probrum filiorum, præſertim cùm ipſimet hoc illis irrogant. Quocirca homines tales vt ſceleſtos vituperare & execrari ſolent. Ac Deus naturæ auctor hanc parẽtum iniuriam grauiter vlciſcitur, atque filios iniurios grauibus ærumnis caſtigat, vt miſeri & infelices vbique degant, ac eaſdem moleſtias, iniurias & probra à filijs ſuis patiantur, quas ipſi parentibus ſuis irrogarunt, vti crebra experientia conſtat. Celebre eſt illud patris, qui à filio ex domo ignominioſè protractus vſque ad limen oſtij: *Sine* inquit *fili: hucuſque enim ego protraxi patrem meum.* Sic Deus iniuriam parentũ talione vlciſcitur: pater enim Deum patrem filijs repræſentat, eiuſq; vices gerit. Vnde Plato l. 11. de leg. *parẽtes*

Parentes q. domeſtica numina & oracula.

filijs colendos eſſe docet quaſi quædam numina: nullum aliud tale inquit, *& tam efficax ſimulachrum domi haberi poteſt, ſi rectè & vt decet à filiis colatur.* Quare parentum dogmata velut oracula à filijs excipienda eſſe aſſerit. ita Cain occidendo Abelem, affligens & dehoneſtans parentes Adamū & Euam, tremore membrorum percuſſus à Deo miſer, vagus & profugus aberrauit. Geneſ. 4. 12. ita Abſalon Dauidem patrem regno ſpoliare ſatagens, in arbore coma implicitus ſuſpenſus hæſit, ac à Ioab tribus lanceis confoſſus interijt. 2. Regum 18. 14. Vide quæ de honorandis parentibus dixi Eccleſ. 3. verſ. 1. & ſeq.

Symbolicè Auctor Catenæ Græc. per patrem accipit mentem, per matrem ſenſum, q. d. qui rectas mentis ſemitas ſtudio repudiat, rectęque ſententiæ viâ deſertâ in contrariam ingreditur, ille confundetur. Poſſunt hæc quoque ad hæreticos referri: illi enim veritatem repellentes, & falſitatem ipſi præferentes patrem quidem Deum, quòd in ſe eſt, dehoneſtant, matrem verò Dei Eccleſiam irritant. Hæc ille.

Denique filij ſpiritales, puta diſcipuli, religioſi, ſubditi, qui ſuos magiſtros, prælatos, rectores vexant & affligunt, probrum perenne, ac infelicitatem vitæ præſentis & futuræ ſibi acceſſunt.

VERS. 27. *Non ceſſes audire fili doctrinam, nec ignores ſermones ſcientiæ.* Hebr. eſt affirmatiuè. *Ceſſa fili mi audire doctrinam, ad errandum ab eloquiis ſcientiæ.* Eſt conceſſio & ironia, q. d. concedo, vt ſi tibi lubeat, non audias doctrinam, permitto te tuæ ſurditati, ſed ſcito, quòd per eam à ſcientia aberrabis. Vnde noſter clarè ſenſum reddidit addendo negationem: *Non ceſſes audire fili doctrinam.* Chald. *Creſce fili mi, & audi diſciplinam, & non ceſſes à verbis oris eius.* Accedunt Septuag. *Filius* inquiunt *omittens cuſtodire diſciplinam patris, meditabitur eloquia mala, vel improbos ſermones* (ideſt res) *animo verſat,* q. d. *Qui præcepta diuina animo numquam pertractat, immundas agitat eructátque cogitationes*, ait Auctor Catenæ Græc. Porrò Vatab. Baynus, Caiet. & alij hebraiſantes hæc accipiunt de doctrina mala. vnde ex Hebræo ſic vertunt: *Ceſſa fili mi audire eruditionem, quæ adducit te vt erres ab eloquiis ſcientiæ,* ita Pag. vel: *Deſine fili mi audire diſciplinam à verbis ſcientiæ ſeducentem.* ita Vatab. & Aben Ezra: Ceſſa, inquit, ideſt abſtine ab errando, errorique modum ſtatue. Longiùs abit R. Leui, qui cenſet hîc vetari nimium philoſophiæ ſtudium, ne quis ætatem vniuerſam in philoſophia politica terat, ſed potius veræ ſapientiæ, id eſt moribus formandis virtutibúſque acquirendis & augendis aſſiduè incumbat. Verùm noſtra vulgata verſio, cui aſtipulantur Septuag. Plana & vera eſt. Hebr. enim מוסר *muſar* ſignificat doctrinam bonam, puta diſciplinam & caſtigationem ſapientum. Eandem ſignificat *ſcientia*: ſcientia enim hîc paſſim ſumitur pro ſenſu, prudentia ac ſapientia. Quare poſterius hemiſtichium connexum eſt cum priore, eiúſque fructum & effectum denotat, q. d. Fili ne ceſſes audire ſanam patris tui doctrinam: ſic enim fiet vt non ignores, ſed calleas ſermones ſciētiæ, id eſt prudentes & ſenſatos, quos identidem tuis auribus inſerit inſonátque pater. Hinc Syrus vertit: *Permane fili mi, auſculta correptionem, ne obliuiſcaris ſermonis ſcientiæ.*

A *Teſtis iniquus deridet iudicium: & os impiorum deuorat* Chald. *profert.* Syrus, *ſectatur & inueſtigat) iniquitatem.* VERS. 28.
Heb. *Teſtis Belial deridebit iudicium* &c. *Belial* enim, ideſt ſine iugo ſignificat hominem valde impium, qui iugum omne legis excutit, rebellem, apoſtatam, qualis initio fuit Lucifer, vti dixi cap. 6. v. 12. Vnde aliqui pro *teſtis Belial* vertunt *teſtis diaboli,* ideſt diabolicus. Sic falſi teſtes, qui Naboth innocētem accuſarunt de blaſphemia, vocantur teſtes Belial, ideſt filij diaboli, vt vertit noſter lib. 3. Regum 21. 13. Nam, vt ait S. Auguſt. trac. 42. in illud S. Ioan. *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax eſt, vt pater eius* (ſcilicet mendacij: hoc enim latet in voce *mendax*) quomodo inquit *Deus pater genuit filium veritatem:*
B *ſic diabolus lapſus genuit quaſi filium mendacium.* Et inferiùs: *Nam fortè tu mendax es, quia mendacium loqueris, ſed non es pater mendacii. Nam quod dicis mendacium, à diabolo accepiſti, & illi credidiſti.* Sicut ergo veraces ſunt membra Chriſti, qui eſt ipſa veritas, teſte Apoſtolo Epheſ. 4. 15. Sic mendaces ſunt filij & membra diaboli, qui eſt pater mendacij, vt docet S. Auguſt. lib. de mendacio. Pluribus idipſum confirmat hîc noſter Salazar. Pro *deridet* Hebr. eſt יליץ *ialits,* quod ſecundò verti poteſt *interpretatur, effatur, loquitur.* Pro *deuorat* Rabbini vertunt *tegit, abſcondit.* vnde

Primò, R. Salomon ſic vertit & explicat: Iniquus teſtis in alium illa effatur & teſtatur, ex
C quibus iure in iudiciis verberibus mortéque afficiatur: *& os impiorum deuorat iniquitas,* ideſt iniquitas & ſcelus vorat impios. Alij: *interpretatur iudicium*, ideſt illud in alteram & malam falſámque partem inclinat.

Secundò Aben Ezra: Teſtis iniquus inquit, teſtimonia ſua vera ſinceráque eſſe affirmabit, perinde ac ſi eſſet iudicij, ideſt veritatis & iuſtitiæ interpres; vel certè pronunciabit ludibria in iudicia: os impiorum tegit, ideſt occultat iniquitatem & ſcelera. Sic & R. Leui.

Tertiò alij, q. d. teſtis iniquus deridet iudicium, ideſt legem Dei quæ ſancit: *Non dices falſum teſtimonium.* Item deridet iudicium, ideſt vindictam Dei æquè ac iudicium in mendaces & periuros, iuxta illud: *Teſtis falſus non erit impunitus.* Ipſe enim putat ſuam falſitatem latere homines, nec curari aut puniri à Deo.

Quartò, Caiet. vertit: *Teſtis iniquus deridere faciet iudicium,* ideſt ludibrio & riſui exponit ſan-
D ctas iudicum ſententias, dum eas falſo ſuo teſtimonio torquet ad iniuſtitiam, facítque vt nocens abſoluatur, innocens plectatur, quod eſt illudere iudicio & iudicibus, illóſque ridiculos efficere.

Quintò Vatab. vertit, teſtis inutilis vel nihili ſubſannat æquitatem, ac os eius deuorat, ideſt diſſimulat iniquitatem, ac mala corde ſuo tegit & occulit, q. d. abſcondit intra ſe iniquitatem, dum veritatem tegit mentiendo, vel dum meditatam iniquitatem apud ſe ſeruat, vt ſuo tempore eam in alios effundat, iuxta illud: *Sub lingua eius labor & dolor.* Pſal. 9.

Sextò & genuinè, teſtis iniquus *deridet*, ideſt contēnit, floccipendit & quaſi ridēdo abijcit iudiciū, ideſt iuſtitiā: quia contra eā impudenter falſum dat teſtimonium. Hinc deridet iudicium & ſententiam iudicum: quia eam velut rem

nihili, falſum teſtando vel verum obſcurando peruertit. Deridet quoque iudicium, ideſt vindictam Dei: quia eam ſibi ſuperuenturam nec credit nec metuit; ſed fallitur. Nam vero Dei iudicio condemnabitur, & dabit pœnas in igne, qui paratus eſt diabolo & Angelis eius: illi enim, qui eſt pater mendacij, obſecutus eſt. Vnde ſequitur: *Parata ſunt deriſoribus iudicia.*

Et os impiorum deuorat iniquitatem. impiorum, tum teſtium falſorum de quibus ſermo præceſſit, tum quorumlibet aliorum, q.d. Impij auidiſſimè & pleniſſimè patrant ſcelera, eáque in conſcientia ſtomachum quaſi deuorando traijciunt, ea ſcilicet auiditate, magnitudine & copia, qua famelici deuorant panem cibóſque delicatos, q.d. impij ſunt helluones non tam vinorum quàm ſcelerum. ita Beda & Lyra, qui notat dici *deuorat:* quia impius non maſticat, nec expendit ſceleris grauitatem, eíque impendens ſupplicium, quod ſi faceret, vtique ſentiret & ſaperet eius amaritudinem, illúdque reijceret & euomeret. Huc facit illud Iob. 15. 16. *Homo inutilis, qui bibit quaſi aquam iniquitatem.* Mendaces enim, periuri, ebrioſi, luxurioſi, cæterique impij ſcelera inſtar epularum vorant. Notus eſt impius ille iocus paraſiti & irriſoris, qui adulando concupiſcentiæ Henrici VIII. Angliæ regis Annam Bolenam vxorem ducere volentis, cum rex quæreret, *Quantum foret peccatum matrem ſimul & filiam cognoſcere?* Ferebatur enim Anna eſſe Henrici filia, ſacrilegè reſpondit: *Tantandem ac pullum cum gallina deuorare*, vti refert Sanderus in Hiſtor. Angl.

Secundò, *os impiorum deuorat iniquitatem*, id eſt ſine rubore & pudore impudenter mentitur, quaſi mendacium eſſet res nihili, imò ludicra, ridicula & delectabilis, quo ſenſu Chriſtus ait, Phariſæos culicem colare, & camelum glutire. Matth. 23.

Tertiò, Baynus τὸ *deuorat*, vel vt ipſe vertit *abſcondit*, explicat de iudicibus iniquis, qui falſis teſtibus patrocinantur, q.d. teſtis Belial, ideſt teſtis nihili, nullius honoris & famæ peierans ridet iudicium & iuſtitiam, atque os impiorum iudicum eos tuetur, tegit & abſcondit, itáque eorum iniquitatem conſentiendo & cooperando in ſe tranſcribit, & quaſi deuorat, q.d. Iudicia inſtituta ſunt, vt iniquitates detectæ per veros teſtes, & bonorum iudicum ſententias, puniantur. Sed longè aliter vſu venit ſubinde, dum teſtis Belial loquitur falſum teſtimonium in iudicio, & iniqui iudices abſcondunt iniquitatem malorum, quos adductos in iudicio punire oportuit, & in primis hos falſos teſtes.

Porrò Septuag. aliò abeunt nam עד *ed*, ideſt *teſtis*, deriuant à יעד *iaad*, ideſt condicere, promittere, deſpondere. vnde vertunt: *Qui ſpondet puerum imprudentem, iniuria afficit iuſtificationem.* Siue vt clarè vertit Auctor Catenæ Græc. *Qui fidem ſuam pro puero ſtulto obligat, iuſtitiam iniuria afficit: os impiorum deuorat iudicia:* Quòd Anonymus ibidem ſic explicat myſticè: *Per ſponſionem iuſtitiæ offenſionem, ſicut per puerum humanæ naturæ infirmitatem & cæcitatem deſignat.* Aquila & Theodot. *Deuorabit vel deglutiet legem*, ideſt legem tranſgredietur audacter, perinde ac ſi eam deglutiret. Ad litteram verò primò ſic exponas, q.d. qui vouet offértque Deo in religione, vel templo ad clericatum aut ſacerdotium filium impru-

A dentem & ſtultum, alios prudentiores & præſtantiores ſibi & ſæculo reſeruans, hic iniuria afficit iuſtificationem, ideſt Dei iuſtitiam & ſanctitatem: hæc enim quia optima & præſtantiſſima, optima & prudentiſſima ſibi offerri depoſcit. Vnde Cain culpatur quaſi violator numinis & prophanus, quòd non optima vt Abel, ſed peſſima ex gregibus Deo obtulerit. Geneſ. 4.

Secundò, q.d. Pater qui filio ſuo minorenni vel imprudenti vxorem deſpondet, iniuria afficit iuſtitiam & ſanctitatem matrimonij: quia exponit illam periculo diſſolutionis & violationis, ne ſcilicet minorennis grandior factus, aut imprudens per imprudentiam matrimonij iura violet & abrumpat. Græcum enim ἐγγυῶμαι dicitur de patre, cùm vxorẽ filio ſtipulatur; & Hebr. עד *ed* ſi à יעד *iaad*, ideſt deſponſare deriues, ſignificat
B deſponſantem.

Tertiò & optimè Complut. vertunt: *Qui ſpondet pro filio imprudente, iniuria afficit iuſtitiam*, q.d. qui filium, nepotem vel amicum commendat ad beneficia vel officia, verbi gratia vt ſit Paſtor, Epiſcopus, Iudex, Conſiliarius, Senator, Gubernator Reip. eúmque ſpondet ſufficienti prudentia cæteriſque dotibus ad officium requiſitis eſſe præditum, cum ipſe ſit imprudens & inſufficiens; hic vtiquè grauiter lædit iuſtitiã, ideſt ius Reip. vel Eccleſiæ, quæ iuſtè exigit præfici ſibi Epiſcopos & Præſides idoneos & dignos, qui iura ſacra & prophana iuſtè ſanctéque adminiſtrent. Quare qui imprudentes & ineptos commendat, pro eiſque ſpondet, omnium damnorum, quæ inde conſequuntur, reus eſt, & ad eorum reſtitutionem tenetur. Qui ergo ſpondet pro Paſtore vel
C Epiſcopo imprudente & inepto, omnium animarum quæ eius culpa pereunt, reus eſt, eáſque in die iudicij tam à ſponſore, quàm à Paſtore vel Epiſcopo requiret Deus. Qui ergo ſapit, ſuæque animæ conſultum vult, non niſi inſignes, quorũ prudentia & virtus diu probata eſt, commendet, nec ſinat ſe trahi ab affectu ſanguinis & cognationis, qui multos excæcat, & in ruinam agit.

Parata ſunt deriſoribus (Symmac. *peſtilentibus*) *iudicia: & mallei percutientes ſtultorum corporibus.* VERS. 29.
Hebr. *& percuſſiones ſtultorum dorſo.* Septuag. *Parantur* ἀκολάστοις, ideſt *intemperantibus* (Complut. *luxurioſis*) *flagella, & ſupplicia ſimiliter imprudentibus.* Theod. *& confractiones dorſo dementium.* Pro *mallei percutientes* Hebr. eſt מהלומות *mahalumot*, ideſt graues percuſſiones, quibus res quaſſatur, cuditur, contunditur: הלם *halam* enim ſignificat pulſare, concutere, conquaſſare, conculcare.
D Chald. vertit *verbera.* Vatab. *vibices.* Syrus *virga populo dementi.* Senſus eſt, q.d. irriſores derident iudicia Dei & hominum: at ſciant certò ea ſibi parata eſſe maximè ob hanc cauſam & culpam, quòd ea irrideant, ſimiliter & ſtulti, ideſt peccatores quilibet ſciant ſuo dorſo paratas imminere graues à Deo plagas, quæ quaſi mallei eos contundant & conterant. Per iudicia accipe tum iudicium propriè dictum, quo Deus iniquos teſtes iuſtitiæ & iudicij irriſores per ſe vel per Iudices condemnat: tum ſupplicium iuſto Dei, vel Regum, Tyrannorum aut Iudicum iudicio, reo & ſcelerato inflictum. Vnde Chald. vertit *dolores.* Noſter Salazar per malleos percutientes cenſet alludi ad crurifragium, quod iis qui in crucem agebãtur dari conſueuit: hoc enim malleis inferri ſolitum credibile eſt, vt ſenſus ſit, *Mallei percu-*

tientes ſtultorum corporibus ; Velut habent Hebr. A *Confractiones vel contuſiones ſtultorum corporibus*, ideſt crux & crurifragium ſtultis illis deriſoribus. q.d. adeo ſeuerè cum illis nugatoribus fiet, vt extrema ſupplicia, crucem videlicet & crurium, totiúſque corporis effractionem experiri cogantur. De crurifragio vide Lipſium de Cruce lib.2.cap.14.

Lyran. hæc refert ad ſupplicia ſontibus à regibus vel Iudicibus inflicta: nam alij, inquit, ſuſpẽduntur, alij decapitantur, alij comburuntur, alij aliis pœnis corporalibus puniuntur ſecundùm diuerſa flagitia ab eis commiſſa, & hoc ad terrorem aliorum. Sic Nabuchodonoſor vocatur malleus vniuerſæ terræ. Ierem. 50. 23. quia Deus eo quaſi malleo contudit & vaſtauit omnes gentes ob earum ſcelera. & B Iohel impium Siſaram malleo occidit. Iudic.4.21. Præclarè S. Auguſt. in Pſal.36. *Quid* inquit *ſibi plaudit iniquus, quia de illo flagellum ſibi fecit pater meus? Illum aſſumit ad miniſterium, me erudit ad patrimonium.* Beda hæc refert ad ſupplicia gehennæ : *Reprobi* inquit *iuſſionis vel comminationis diuinæ iudicium derident, parata tamen eos expectant iudicia damnationis, quæ vt mallei ferrum candens, ita eos in fornace gehennæ ſine fine verberant.* Vidi ingentes malleos ferreos molis aquatilibus eleuari, quibus tundebatur ferrum candens in Ardenna, qui ſanè horrorem intuentibus incutiebant, atque ex illis imaginatus ſum malleos gehennæ, quibus in incude ardenti tunduntur reprobi. Optimè Dionyſ. hæc refert ad ſupplicia tam à Iudicibus in hac vita, quàm à Deo in die extremi iudicij reis irroganda: *Parata* C *ſunt* inquit *deriſoribus veritatis & æquitatis iudicia: quoniam Deus paratus eſt eos iudicare & condemnare. Iuxta illud Iſaiæ: ſtat ad iudicandum Dominus. Et Iudas ait: Ecce venit Dominus facere iudicium, & arguere impios. In lege quoque diuina ac poſitiua inſtituta ſunt iuſta iudicia contra tales, & mallei percutientes parati ſunt ſtultorum, ideſt impiorum corporibus, quibus etiam in hac vita pro diuerſis flagitiis varia & amara infliguntur tormenta & flagellationes, mutilationes, ſuſpendia, rotationes ac conſimilia genera mortis, infernalia quoque ſupplicia impœnitentibus, quemadmodum in Apocalypſi dicitur : Timidis & incredulis & execratis, & omnibus mendacibus pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure.*

Mallei gehennæ quales.

Myſticè, mallei peccatorum ſunt concionatores efficaces, qui ſceleratis intentando minas & flagella Dei, eos conterunt & conuertunt. Ierem.23.29.

Denique ſapienter S. Auguſt. in Pſal.51. ſub finem docet flagella quælibet, quibus affligimur, non eſſe referenda ad hominem vel ad diabolum, ſed ad Deum, qui homine vel diabolo vtitur ad nos flagellandum, vti eo vſus fuit in flagellando Iob.cap.1. Deus enim, inquit S. Aug. filios flagellat ad diſciplinam, vt emendẽtur, reprobos autem ad pœnam, vt crucientur ad aliorum exemplum : nullus verò ſine flagello fuit, eſt vel erit in hac vita, ne quidem ipſe vnigenitus Dei. Idem Auguſt. in Pſal.37. ad illa : *Quoniam ego in flagella paratus ſum. Si flagellat* inquit *me pater meus, in flagella paratus ſum: quia mihi hæreditas preparatur. Non vis flagellum, non tibi datur hæreditas. Omnis enim filius neceſſe eſt vt flagelletur: vſque adeo omnis flagellatur, vt nec illi pepercerit, qui peccatum non habebat.*

Pœna nocentum tuetur innocentes.

Gnomæ.

Sacro huic Salomonis oraculo congruit oraculum datum Pauſaniæ, duci Laconico : *Pœna luenda tibi eſt, affert iniuria clades.* Et oraculum græco carmine datum Piſiſtrato:

οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀδικῶν τίσιν οὐκ ἀποτίσει;

Hoc eſt : *Nemo hominum iniqua agens pœnam non pendit.*

Socrates aſſerebat *Ciuitates optimè gubernari cum iniuſti dant pœnas*, vti refert Plato lib. 2. de Philoſ. Lycurgus dictitabat *duabus rebus contineri Remp. præmio ſcilicet & pœna*, vti refert Cicero Epiſt. ad Brutum, vbi & citat Solonem, qui rogatus *quid Reipub. maximè eſſet ſalutiferum?* reſpondit : *Si boni præmiis inuitarentur, mali autem pœnis coërcerentur.* Catonis cenſura fuit, *iniuriam etiamſi facienti nihil afferat periculi, vniuerſis tamen periculoſam eſſe.* q. d. pœna delicti non eſt negligenda, ne ex vnius iniuria impunita, multi alliciantur ad ſimilem aliis irrogandam ſpe ſimilis impunitatis. Sapienter Seneca lib. de Clementia: *Vt fulmina* inquit *paucorum periculo cedunt, omnium metu ſic animaduerſiones magnarum poteſtatum terrent latius quam nocent.*

CAPVT XX. SYNOPSIS.

LVxurioſa res, vinum: de peccante in regem & relinquendis contentionibus: piger ob frigus non laborans mendicat: rex iuſtus diſsipat omne malum: nemo poteſt dicere mundum ſe habere cor. Vitanda ſunt pondus & pondus, ſomnus, panis mendacij, reuelatio myſterij, cupido vindictæ, deuoratio ſanctorum & feſtinata hæreditas: Sectanda verò lucerna Domini, miſericordia, veritas & clementia.

LVxurioſa res, vinum, & tumultuoſa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit ſapiens.

2. Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui prouocat eum, peccat in animam ſuam.

3. Honor eſt homini, qui ſeparat ſe à contentionibus: omnes autem ſtulti miſcentur contumeliis.

4. Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo æſtate, & non dabitur illi.

5. Sicut aqua profunda, ſic conſilium in corde viri: ſed homo ſapiens exhauriet illud.

6. Multi homines miſericordes vocantur: virum autem fidelem quis inueniet?

7. Iuſtus, qui ambulat in ſimplicitate ſua, beatos poſt ſe filios derelinquet.

8. Rex, qui ſedet in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuitu ſuo.

9. Quis poteſt dicere: Mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato?

10. Pondus & pondus, menſura & menſura: vtrumque abominabile eſt apud Deum.

11. Ex ſtudiis ſuis intelligitur puer, ſi munda & recta ſint opera eius.

12. Aurem audientem, & oculum videntem, Dominus fecit vtrumque.

13. Noli diligere ſomnum, ne te egeſtas opprimat: aperi oculos tuos, & ſaturare panibus.

14. Malum eſt, malum eſt, dicit omnis emptor: & cùm receſſerit, tunc gloriabitur.

15. Eſt aurum, & multitudo gemmarum: & vas pretioſum labia ſcientiæ.

16. Tolle veſtimentum eius, qui fideiuſſor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo.

17. Suauis eſt homini panis mendacij: & poſtea implebitur os eius calculo.

18. Cogitationes conſiliis roborantur: & gubernaculis tractanda ſunt bella.

19. Ei, qui reuelat myſteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia ſua, ne commiſceearis.

20. Qui maledicit patri ſuo, & matri, extinguetur lucerna eius in mediis tenebris.

21. Hereditas, ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſimo benedictione carebit.

22. Ne dicas: Reddam malum: expecta Dominum, & liberabit te.

23. Abominatio eſt apud Dominum pondus & pondus: ſtatera doloſa non eſt bona.

24. A Domino diriguntur greſſus viri: quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuam?

25. Ruina eſt homini deuorare ſanctos, & poſt vota retractare.

26. Diſſipat impios rex ſapiens, & incuruat ſuper eos fornicem.

27. Lucerna Domini ſpiraculum hominis, quæ inueſtigat omnia ſecreta ventris.

28. Miſericordia, & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius.

29. Exultatio iuuenum, fortitudo eorũ: dignitas ſenum, canities.

30. Liuor vulneris abſterget mala: & plagæ in ſecretioribus ventris.

Vers. 1. Luxurioſa res, vinum, & tumultuoſa ebrietas: quicunque his delectatur, non erit ſapiens. Pro *Luxurioſa res eſt vinum*, Heb. eſt *deriſor vel illuſor eſt vinum*. ita Aquila & Theodotion, quod varij variè explicant.

Primò Chald. vertit *Ad illuſionem eſt vinum*. Pagninus: *Deriſorem facit vinum*: temulenti enim omnes & omnia rident, omniaque iura & ſacra in ludos, nugas & iocos vertunt. Vatab. *Subſannator eſt, qui vino deditus eſt: tumultum facit, qui ſiceram amat*. Aben Ezra: *deriſor vini* ſupple *vir*, q. d. *deriſor eſt vir vini*, *id eſt vino addictus*.

Secundò Tigur. vertit: *Ludicra res eſt vinum*: quia ſcilicet facit homines ludicros & ridiculos. Dat enim multos ſpiritus, qui cauſant effuſam lætitiam, quæ ſoluitur in riſus, ludos & iocos. Vnde illud Homeri apud Stobæum: *Vinum quemuis ſapientiſſimum cantare, molliter ridere & tripudiare impulit*.

Vinum à vi. Tertiò Syrus vertit: *forte eſt vinum, & ebrietas probroſa*. vide de vini fortitudine 3. Eſdræ 3. v. 10. & 18. Vnde Varro vinum à vi dictum cenſet, quod vim inferat rationi, menti totique homini.

Quartò Symmac. & alij vertunt: *peſtilens eſt vinum*. Sic enim Hebr. לץ *letſ*, id eſt irriſor, Noſter & Septuag. ſubinde vertunt *peſtilens*, q. d. vinum eſt res ſummè noxia & peſtilens: quia rationem quæ eſt quaſi vita & anima hominis, quà homo & rationalis eſt, illi eripit, vt homo videatur eſſe beſtia & brutum: vnde in omnem licentiam & petulantiam ſe effundit. Hinc Septuag. amplè & neruosè vertunt ἀκόλαστος, quod multa ſignificat, 1. petulantem, 2. libidinoſum & impudicum, 3. proteruum & procacem, 4. prodigum, 5. intemperantem & immoderatum, 6. immodeſtum, indomitum, effrænem, 7. improbum, perditum, impium. hæc omnia competunt vino: vinum enim temulentos facit, petulantes, impudicos, procaces, prodigos, intemperantes, indomitos, improbos. Propriè ἀκόλαστος dicitur quaſi α, id eſt ſine, & κόλασις, id eſt caſtigatione, nõ quæ punitio dicitur, ſed quæ cohibitio eſt appetitionis, q. d. incaſtigatus, incoërcitus, effrænis, qui ſuos libidinum & concupiſcentiæ impetus, quos vinum excitat, non caſtigat nec refrænat. Audi Gellium lib. 19. cap. 2. *Quæ nimia* inquit *ex guſtu atque tactu eſt voluptas, ea ſicut viri ſapientes cenſuerunt, omnium rerum fœdiſſima eſt; Eóſque maximè qui duabus iſtis belluinis voluptatibus ſeſe dediderunt, grauiſſimi vitij vocabulis Græci appellant ἀκολάστους vel ἀκρατεῖς, nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperantes*. Audi S. Baſil. hom. de ebrietate: *Ipſa* inquit *incontinentia apertè ex vino velut ex quodam fonte manat, quæ brutorum omnẽ in feminas inſaniam longè ſuperat: ſi quidem animantia bruta natura terminos non excedunt: at hi qui vino ebriuntur in maſculis feminam, in femina rurſus maſculum quærunt*. Et S. Chryſoſt. hom. de ebrietate: *Quid enim non mali facit ebrietas? porcos facit ex hominibus, ac porcis etiam deteriores: nam porcus quidem in luto volutatur ac ſtercore paſcitur, ita verò abominabiliori quam illa eſt, menſa veſcitur, illicitos concubitus excogitans & exleges amores*.

ἀκόλαστος quis.

Noſter ſequutus Septuag. vertit, *Luxurioſa res eſt vinum*: vbi *luxurioſa* idem eſt quod ἀκόλαστος: Luxuria enim hîc non ſolam libidinem remque veneream, ſed quemlibet luxum ſignificat.

A Vnde huc alludens Apoſtolus Epheſ. 5. 18. *Nolite* inquit *inebriari vino, in quo eſt ἀσωτία*, id eſt luxus, laſciuia, crapula, ſpurcitia, impudicitia, luxuria. S. Ambroſ. lib. 2. offic. cap. 21. legit: *Prodigum eſt vinum, & contumelioſa ebrietas*. Prodigum, quia opes conſumit & dilapidat. Vnde addit S. Ambroſ. *Prodigum eſt ſumptuoſis effluere conuiuiis & vino plurimo. Prodigum eſt popularis fauoris gratia exinanire proprias opes*. Vinum enim animum ſoluit, facitque effusè lætum & hilarem: quo fit vt ſua profundat, faciátque donationes enormes, & omnia ſua diſſipet, quorum mox dum ſobrius eſt, eum ſera capit pœnitentia. Rurſum *prodigum*, quia temulentos facit profuſos in petulantiam, cachinnos, ſannas, contumelias, reuelationem ſecretorum, maledicta, crapulam, libidinem: hæc enim prodigalitas ſiue luxuria quemlibet luxũ, B quo homo in illicita diffluit, ſignificat. Igitur vinum eſt res luxurioſa, quia omnem luxum creat: eſt & tumultuoſa, quia tumultus, lites & pugnas ciet. Itaque vinum ait Ianſen. luxurioſa res dicitur, quòd ad luxum, prodigalitatem, libidinem ac omnem laſciuiam & petulantiam homines prouocet. Duo ergo mala vino vel ebrietati tribuit, quorum vnum ad immodicas voluptates; alterum ad turbas & iram pertinet; vnum ad concupiſcibilem, alterum ad iraſcibilem vim.

Vnde S. Ambroſ. Exhort. ad virgines: *Ebrietas* inquit *eſt flagitiorum omnium mater, procella corporis, naufragium caſtitatis*. Inſuper vinum eſt ἀκόλαστος, id eſt indomitũ: quia dum ſemel hominem occupat, arcem mentis inuadit, vt homo ei reſiſtere nequeat, ſed ſinat illud ſibi dominari, C imò ex vna ebrietate trahatur ad aliam & aliam: huc enim eum trahit vini dulcedo & conſuetudo.

Audi S. Baſil. hom. contra ebrietatem: *Cum enim multum meri* inquit *infuſum fuerit, quaſi tyrannus quidam arcem petit, & à ſummo vertice ingentes tumultus animo præbet, nulli rei nec Principi quidem parcens, ſed ipſam primum rationem in ſeruitutem adducit, deinde eam diſpoſitionem & ornatum qui doctrina parens eſt, confundit, atque perturbat riſu indecoro, horrenda voce, ira præcipiti, libidine effrænata, œſtro ac furore in omnem voluptatem*.

Hoc eſt quod ait Salomon cap. 23. 29. *Cui væ, cuius patri væ, cui rixæ, cui foueæ, cui ſine cauſa vulnera, cui ſuffuſio oculorum? nonne his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis?*

Et tumultuoſa ebrietas. Heb. *& tumultuans ſicera*. ſicera vocatur omnis potus inebrians. Chald. D *inebrians ſicera*. Alij: *deriſorem facit vinum, & turbatorem ſicera*. Pagnin. *tumultuantem efficit ſicera*. Septuag. ὑβριστικὸν μέθη, id eſt *iniurioſa, inſolens vel contumelioſa eſt ebrietas*. Sic & Syrus: nam vt ait S. Chryſ. hom. 54. ad populum: *Sicut hoſtibus vrbem ſubeuntibus & obſidione facta, ex perturbatione multus efficitur tumultus: ita fit & in anima ſubrepente vino*. Idem hom. 51. *Vbi ebrietas*, inquit, *ibi diabolus: vbi turpia verba, vbi ſaturitas, ibi dæmones choreas agunt*. Aben Ezra arctius: Tumulentus inquit, tumultuatur & exclamat, vt ſibi vinum infundant.

Moraliter tria hîc ebrietatis damna notat Salomon. Primum, quòd temulentos faciat deriſores & ridiculos quaſi ſimias. 2. quòd faciat luxurioſos, petulantes & ſpurcos vt ſues. 3. quòd faciat rixoſos & pugnaces vt canes & leones. Mor. de vini damnis tribus.

Hoc

Hoc vt ſymbolicè repræſentent Geſta Romanorum, fingunt Noë, qui vini fuit inuentor Geneſ. 9. 20. miſcuiſſe viti & vino ſanguinem quatuor animalium, puta ſimiæ, leonis, porci & agni: nam vinum inebriat, & ebrios alios facit moriones quaſi ſimias: alios pugnaces & crudeles quaſi leones: alios lubricos & fœdos quaſi porcos: alios mites, blandos & pios quaſi agnos. Audi S. Baſil. hom. 14. in ebrietatem: *Ebrietas*, inquit, *dæmon eſt voluntarius, ex voluptate animis noſtris inditus. ebrietas malitiæ mater eſt, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, ex temperante facit laſciuum, iuſtitiam ignorat, prudentiam extinguit. Sicut enim aqua igni eſt aduerſa, ſic vinum immodicum rationi* &c. *quid quæſo ſunt ebrij aliud quàm gentium idola? Oculos habent & non vident.* S. Ambroſ. in lib. de Elia & ieiunio. *Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum inſaniæ, ebrietas venenum inſipientiæ. Hæc ſenſus hominum mutat & formas: per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes* &c. *Vocem amittunt, colore variantur, oculis igneſcunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardeſcunt, ſenſu excedunt.*

S. Hieronym. in cap. 5. ad Galat. *Quartum decimum locum inter carnis opera ebrietas apud Apoſtolum tenet. Ebrioſi quippe regnum Dei non poſſidebunt. Et Dominus ad diſcipulos: Cauete aut, ne fortè grauentur corda veſtra vino & crapula. Vino hominis ſenſus euertitur, pedes corruunt, mens vacillat, libido ſuccenditur* &c. *Pulchrè quidam non ignobilis orator, cum ebrium de ſomno deſcriberet excitatum ait: Nec dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat. qua ſententia expreſſit, quodammodo nec mortuum eum fuiſſe nec viuum.* B. Chryſ. hom. 57. ad populum Antioch. *Vbi ebrietas, ibi diabolus. Talem habebat menſam diues ille epulo, propterea ne quidem guttæ aquæ Dominus fuit.* Et iterum hom. 1. *Ebrius dæmon eſt voluntarius, mortuus animatus, morbus veniam non habens, ruina excuſatione carens, commune generis noſtri opprobrium. Non enim in conuentibus tantùm inutilis ebrius, aut in priuatis & publicis negotiis, ſed & ſolo aſpectu eſt omnium grauiſſimus, fœtores exhalans teterrimos, eructationes & oſcitationes.* Philoſophis inſtar omnium ſit Seneca ita ad Lucilium ſcribens: *Dic quàm turpe ſit plus ſibi ingerere, quàm capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſuram: quàm multa ebrij faciant, quibus ſobrij erubeſcant: nihil aliud eſſe ebrietatem quàm voluntariam inſaniam &c. Omne vitium ebrietas & incendit & detegit, obſtantem malis conatibus verecundiam remouet. Vbi poſſedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat emergit.* Et paulo poſt: *Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes bellicoſáſque hoſtibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit: hæc contumaciſſimos & iugum recuſantes in alienum egit arbitrium: hæc inuictos acie mero domuit.*

Exempla.

Vis exempla. Audi Clement. Alex. lib. 2. pædag. c. 2. *Ebrietate*, inquit, *maximè vtuntur Scythæ, Celtæ, Iberi, Thraces quæ vniuerſæ ſunt bellicoſæ nationes, pulchrumque ac beatum vitæ ſuæ ſtudium belligerare putant. Nos autem qui ſumus genus pacificum ad vſum, non ad petulantiam conuiuantes, ſobriis hauſtibus amicitiæ ergo bibamus, velut conuenienti nomine appellentur pocula amicitiæ.* Cauſam dat S. Chryſoſt. hom. de ebrietate: *Quantò magis meri ſibi infundunt, tanto maiore ſiti inardeſcunt ſemper, hauſtus plurium phialarum ſitis fit, fomes & voluptas ad extremum euaneſcit: ſitis verò facta inſedabilis, in ipſum ebrietatis præcipitiũ relabi paſſim facit eos quos captiuos tenet.* Addit deinde: *Hinc vel maximè ſtupeſcat quis amentiam eorum, qui vino dediti ſunt, quòd ne ſibi ipſis tantum parcere volunt, quantum alij viribus: nam hos quidem vini venditores non patiuntur plus æquo impleri, ne rumpãtur, ipſi vero miſerũ ventrem nec hac quidem prouidentia dignantur, ſed vſque ad crepitum & ruptionẽ implent & infarciunt.* Et S. Baſil. hom. de Ebrietate: *Sicut*, inquit, *nauigia onuſta, tempeſtate ſi forte correpta fuerint, neceſſariò onerum abiectione leuia fiunt: ſic etiam etſi neceſſariò ea, quæ ipſis oneri ſunt, deponunt, vinumque vomentes & eructantes vix onere liberantur: ſed tanto miſerabiliores ſunt his, qui aduerſa tempeſtate iactãtur, quãto hi ventos, mare neceſſitatemque omnem externam accuſant: at ipſi voluntariam & ebrietate tempeſtatem ſubeunt.*

Symbolicè Auctor Catenæ Græc. per vinũ & ebrietatem accipit iram, de qua ſequitur: *ſicut rugitus leonis ita & ira regis.* Eſt enim excandeſcentia & furor quædã temulentiæ ſpecies, atque illa ex vino naſcitur. Vinum enim ſanguinem accendit, indéque bilem concitat. Quamobrem Nazaræi, quo iræ expertes viuerent, à vino abſtinere iubebantur. Hæc ille.

Quicunque his delectatur non erit ſapiens) Pro *delectatur* Hebr. eſt שגה *ſoge* ideſt *errans*, ſed errare in vino & amore eſt iiſdem delectari, vt patet ex cap. 5. 19. qui enim quapiam re delectatur, in ea totus animo errat & oberrat, hoc eſt totus in ea occupatur, hæret & paſcitur. Vnde Septuag. vertunt: *Omnis autem imprudens talibus complicatur.* vel vt Procopius legit: *qui commiſcetur his non eſt ſapiens.* Complut. verò: *Omnis autem qui ſe perdit* (vino ſe ratione priuans, & mentem quaſi exuẽs) *non erit ſapiens.* Chald. *quicũque errauerit in ea.* Syrus: *quicunque ea exarſerit.* Senſus eſt ait, Salaz. q. d. vinum non modò libidinem alit, & iram accẽdit, ſed etiam rationis ac ſapientiæ lumen extinguit: non ſolùm quia in ebrietate ratio ac mens exulat, ſed quia bibaces etiam, cùm ſibi conſtant deſipere ſolent. Hinc peruulgatum illud Menandri dictum: *Multum merum pauca cogit ſapere.* Cauſam attingit Galenus: quia vinum merum caput petere ſolet, ac cerebro immerſos ſenſus nimia humiditate hebetat, vnde eſt illud Heracliti apud Stobæum ſerm. 5. de temperantia: *Homo vinoſus vacillat, & ab impubere puero ducitur, animam habens humidam, ignarus quorſum eat: eſt autem anima ſicca ſapientiſſima & optima.* Siccam animam appellat eam, cuius aciem vini humiditas nimia obtuſis ſenſibus non hebetauit.

Anima ſicca ſapit.

Rurſum vinum excitat paſſiones appetitus concupiſcibilis & iraſcibilis, qui turbant iudicium rationis, vt verum cernere nequeat: Ad hoc enim requiritur animus ſedatus & corpus temperatum. Vnde Oſee cap. 4. *Fornicatio*, inquit, *vinum & ebrietas auferunt cor.* vide ibi dicta.

Denique anima humana ingurgitans ſe vino, deprimit ſe ad res materiales & carnales, fitque ſimilis iumentis & brutis: ſapientia enim ſita eſt in rebus ſpiritualibus à ſenſu abſtractis, vti patet in Angelis. Intemperans ergo hebeſcit & bruteſcit vt ſus: temperans acuitur, ſapit & intelligit vt Angelus. Hinc σωφροσύνη Græcis tam temperantiam quàm pru-

excandeſcit, nec ſedari poteſt: ſic & rex leonem quaſi in corde gerit, vt ſi eum ſtimules, vngues leonis experturus ſis.

Vers. 3. *Honor eſt homini qui ſeparat ſe à contentionibus: omnes autem ſtulti miſcentur contumeliis*, ideſt contentionibus: hæ enim in probra & contumelias prorumpunt. Hebr. *Gloria eſt homini quieſcere* (Aquila *ſuperſedere*) *à lite: quiſquis ſe liti miſcet ſtultus eſt.* Septuag. *Gloria eſt viro auerſari contumeliam: omnis autem ſtultus talibus complicatur.* Symmac. *Glorioſum eſt ſeparari ab odioſa contentione.* Pro *miſcetur* Heb. eſt יתגלע *ijtgalia*, quod Syrus & Chald. vertunt *deridet: omnis* inquiunt *qui ſtultus eſt deridet*, ſcilicet contentionem, hoc eſt contentiones & lites quaſi ridens & ludibundus capeſſit: at poſtea ſentiens earum damna ſerò pœnitet. R. Salomon *pateſiet*, q. d. probra & ignominia ſtulti, qui ſe non ſeparat à contentione, reuelabuntur & pateſient. Irati enim & contendentes ſibi mutuo omnia vitia & probra etiam ſecreta, quæ norunt, obijciunt, & palam exprobrant. Vnde & Symm. vertit: *Stultus autem reuelatur*, aut *reuelat ſe*, Aben Ezra hunc verſum nectit præcedenti, q. d. rex honorem impendit viro rixoſo, quando à rixa quieuerit, & ſe à diſſidiis exemerit: illi inquam à quo ad iram inflammatus fuerat. Verùm hoc arctius eſt. Hæ enim gnomæ generales ſunt, ideóque ſæpe diſparatæ nec inter ſe connexæ. Igitur hac ſententia vti & aliis pluribus dehortatur Salomon à litibus & rixis, occurritque tacitæ obiectioni, itáque fontem mali indicat & ſuccidit, q. d. ſolent homines, ſi verbulo aſperiori tangantur, lites capeſſere, atque huic ſuæ cupiditati prætexunt ſui nominis famam & honorem. Dicunt enim talis læſit meum honorem: ergo lis illi intentanda eſt mihi vt honorem meum ab eo ablatum recuperem. Rurſum, ſi lis ſit inchoata, ac in eius decurſu deprehendant eam eſſe iniuſtam, aut valde moleſtam & noxiam, nolunt ab ea ceſſare, nec pedem referre, ne videantur iniuſtè vel temerè eam inchoaſſe, aut parti aduerſæ victoriam cedere. At errant: quia honor & gloria hominis eſt litem non inchoare, & ſi inchoata ſit, ab ea ceſſare.

Lites fugiẽdæ.

Ratio à priori.

1 Ratio eſt prima, quòd lites mille afferant curas, moleſtias, mœrores, pericula, ignominias, profuſionem opum &c. quæ longè plus damni afferunt quàm ſperari poſſit lucri ex lite, etiamſi illa nobis adiudicaretur, quod tamen anceps eſt & dubium. Sapientis ergo eſt eam non natam præcidere, vel natam illico ſuccidere.

2. Secunda, quòd lites auferant pacem & charitatem; quæ præſtat omnibus mundi bonis. Vnde verè dixit Cardinalis Bellarminus: *Melior eſt vncia pacis & charitatis libra victoria.* Quid honorificentius pace? quid glorioſius charitate?

3. Tertia, quòd lites niſi ſuccidantur, creſcant in immenſum, fiantque immortales & irreconciliabiles, iuxta illud cap. 17. 11. *Semper iurgia quærit malus: angelus autem crudelis mittetur contra eum.* Et illud cap. 18. 6. *Labia ſtulti miſcent ſe rixis, & os eius iurgia prouocat.* Quare ſapientes litem comparant ſerpenti, qui cum per foramen caput inſeruerit, per illud totum deinde corpus infert, inſinuat & irrepit. Hinc lis vna ſerit aliam & aliam ſine fine: ſicut fragum vnum ſerit aliud & aliud, vt totum hortum peruadit. Quocirca prudenter Salomon cap. 17. 14. *Qui dimittit aquam*, inquit, *caput eſt iurgiorum: & antequam patiatur contumeliam, iudicium deſerit.* Et Eccleſ. cap. 28. 10. *Abſtine te à lite.* Vide ibi dicta.

Quarta, quòd lis cum proximo pariat litem internam cum animo: Anima enim irati & litigantis mille paſſionibus æſtuat, perpetim ſecum diſceptat & litigat, dum ira & cupido vindictæ cum recta ratione illam vetante, decertant & digladiantur. Vnde S. Ambroſ. & ex eo Dionyſ. *Contentio*, inquit, *eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Melius eſt cum pace & gratia emigrare, quàm cum contentione & diſcordia cohabitare. Melius eſt ſine lite abire, quàm cum iurgio reſiſtere.* Nam vt ait S. Iacobus cap. 3. v. 15. *Non eſt ſapientia iſta deſurſum deſcendens, ſed terrena, animalis, diabolica. vbi enim zelus & contentio, ibi inconſtantia & omne opus prauum.* Fons omnis mali eſt ſuperbia, indéque odium latens in corde; qua quis non vult proximo cedere nec reconciliari, multo minus reconciliationem quærere, eámque prior poſcere. Hoc enim vile & inglorium æſtimant homines ſæculi. 4.

Sed errant: quia honorificum eſt quærere opus heroicæ virtutis, puta reconciliationis & amicitiæ: quare qui prior eam occupat, & partem aduerſam præuenit poſcitque pacem, hic ſine dubio magnanimus eſt: quia iræ & vindictæ victor & dominus, ac proinde ingenti honore & gloria dignus: & quia inimicitias tam in ſe ipſo, quàm in inimicis ſuis ſopit & interficit. Hoc autem eſt opus heroicum, magnanimum & glorioſum. Id ita eſſe patet ex more Dei. Deus enim quem decet omnis honor & gloria, peccatores gratia ſua præuenit, monétque vt ſibi reconciliari velint, imò ad hoc Chriſtum miſit, iuxta illud Apoſtoli: *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi.* Deus ergo hoc opus, vt ſcilicet quis prior ſe reconciliet inimico, ſuo exemplo honeſtauit, decorauit & glorificauit. Quis enim indecorum ſibi æſtimet, quod decorum ſibi duxit Deus?

Audi S. Baſilium apud Anton. in Meliſſa parte 2. cap. 68. *In certaminibus improbitatis miſerior eſt qui vicerit, propterea quòd peccatis onuſtior diſcedit.* Et S. Greg. Nazian. *Præſtat honeſtè vinci, quàm periculosè & iniuſtè vincere. Qui ingenio ſunt bellicoſo, gloriam ſuam ex publico malo venantur, & dedecore ſuo gloriantur.* Et S. Chryſoſtomum ibidem: *Quid inter nos temere digladiamur? quid bellamus alij cum aliis, quibus præceptum eſt, vt eos qui nos oderint amemus.*

Salomonem ſequuti Philoſophi idem profitentur. Euripides in Andromache: *A paruo initio*, inquit, *lites magnas hominis lingua producit. Hoc verò ſapientes cauent, ne quid inter amicos contentionis excitent.* Idem in Proteſilao: *Altero duorum colloquentium indignante, is qui ſe non opponit, plus ſapit.* Demoſthenes à quodam conuiciis laceſſitus: *Nolim*, inquit, *tecum in hoc genus certaminis deſcendere, in quo qui vincitur ipſo victore eſt* Gnomæ.

A melior. Ariſtippus contumeliis appetitus à quodam: *Penes te*, inquit, *eſt maledicere: penes me autem rectè audire*. Muſonius in ſerm. An Philoſophus actionem iniuriarum contra aliquem ſuſcepturus ſit: *Satius eſt* inquit *& excelſo viro dignius, iniuriam vincere quam litem. Magnanimus quiſquis eſt, litem excindit & aduerſario parcit*. Pittacus cum poſſet iniuriantem vlciſci pepercit dicens: *Venia vltione melior eſt. Illa namque mitis eſt ingenij, hæc ferini*. Pythagoras: *Magnam peritiam ait exiſtimato, qua ferre potes aliorum imperitiam*. Theophraſtus: *Qui inimicum ſuo cum malo vindicat, dat potius pœnam, quàm ab illo ſumat: Non autem ita inimicos vlciſcaris, vt tibi magis quàm illi obſis*. Plutar. trac. de vtilitate ex inimicis capienda: *Silentium* inquit *in aliorum conuiciis neſcio quid egregium, Socraticum, aut potius Herculeum* B *præ ſe fert. Siquidem & ille non quantum muſcam, odioſa verba curabat*. Seneca: *Turpius nihil eſt quàm cum eo bellum gerere, cum quo familiariter vixeris*. Valerius Max. *Plena victoria eſt ad clamantem tacere, nec reſpondere prouocanti*. Habet enim mercedem & gloriam de ſua patientia, & de proximi medela. Quare ſicut nihil deformius quàm reſpondere furentibus, ſic nihil vtilius quàm tacere prouocatis: Denique ſapiens ſciens verum eſſe illud Senecæ: *A malis vituperari, laudari eſt*, non mouetur contumeliæ verbis.

Vers. 4. *Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo æſtate, & non dabitur illi*. Hebr. *poſtulabit in meſſe, & non*, ſupple accipiet vel inueniet. Pro C *frigus* Heb. eſt חרף *choreph*, quod propriè ſignificat probrum vel exprobrationem, vt vertunt Septuag. inde hyemem, quæ cana, horrida & algida eſt quaſi probrum & dedecus totius anni: inde pueritiam & adoleſcentiam, quæ multa riſu & probro digna per imprudentiam committit. Pro *arare* Heb. eſt חרש *charas*, quod ſignificat 1. arare, 2. fabricare, 3. ſilere, 4. obſurdeſcere. Pro *mendicabit* Hebr. eſt שאל *ſcaal*, quod 1. poſtulare ſignificat, 2. mendicare, 3. commodare, 4. mutuò accipere vel petere. Hinc

Primò Chald. vertit: *Penuriam ſuſtinet piger, & non tacet: petet in meſſe, & non habebit*. Syrus: *Deeſt pigro, poſtulat in meſſe, & non eſt*. q.d. piger dum ex omiſſione arationis & laboris penuriam ſuſtinet, non tacet, ſed penuriam ſuam paſſim gemens exponit: D vnde petit panem in meſſe, & nemo ei velut ob pigritiam indigno dare curat.

Secundò Septuag. vertunt: *Exprobratus piger non confunditur: ſimiliter & qui fœnore accipit frumentum in meſſe*, q.d. piger adeò deſes eſt & torpet, vt etiam ſi quis ei pigritiam indéque penuriam exprobret, non erubeſcat: malens torpere & mendicare cum pudore, quàm victum ſibi parare cum labore. Talis eſt qui cum in hyeme arare noluerit, cogitur in meſſe frumentum accipere ad vſuram, cùm non habeat vnde reſtituat. Hic enim mauult onus fœnoris & vſuræ cum otio & torpore, quàm laboris & arationis ſuæ fructu gaudere in meſſe.

Tertiò, optimè vertit noſter, cui conſentit Symmachus, dum vertit: *Propter frigus piger non arabit, & poſtis in meſſe, & non inueniet*. Et Tigur. *præ frigore non arat piger, ſed mendicans in meſſe nihil auferet*. Vatab. *& interrogabit famulum de meſſe, num pulchra ſit? & nulla erit*.

Senſus obuius facilis & planus eſt, q.d. piger in hyeme fugiens laborem & frigus, negligit colere ſuum prædium: quare nullam in æſtate colliget meſſem, ſed cogetur mendicatò petere vel eleemoſynam vel mutuum, vt viuat. Sed vix erit, qui ei det, tum quia pigritia ſua ſe indignum reddidit, tum quia mutuum nemo ei dabit, cum ſciat eum ob inopiam non eſſe ſoluendo, nec poſſe reddere. Huc facit prouerbium Apoſtoli 2. Corin. 9. *Qui parcè ſeminat, parcè & metet: & qui ſeminat in benedictionibus*, (ideſt copioſè & largiter) *de benedictionibus & metet*. Et: *ſi quis non vult operari, nec manducet*. 2. Theſſal. 3. 10.

Tropol. & Anagog. Patres hoc referunt ad torporem bonorum operum, præſertim eleemoſynæ, quo pigri negligunt bene operari & laborare in hac vita ob deſidiam, timentes aſperitatem & moleſtias virtutis, ideóque in altera mendicabunt: ſed nemo eis opitulabitur, iuxta parabolam Virginum petentium oleum veniente ſponſo. Lucæ 10. Nam vt ait Apoſt. Galat. 6. 8. *Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet. Quoniam qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem: qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim ſuo metemus non deficientes*. ita S. Greg. 3. parte curæ Paſtoralis Admonit. 16. *Propter frigus*, inquit, *quippe piger non arat, dum deſidiæ torpore conſtrictus, agere quæ debet bona conſiderat, & diſſimulat. Propter frigus quippe piger non arat, dum parua ex aduerſo mala metuit, & operari maxima prætermittit. Benè autem dicitur: Mendicabit æſtate, & non dabitur ei. Qui enim nunc in bonis operibus non exſudat, cum ſol iudicij feruentior apparuerit, quia fruſtra regni aditum poſtulat, nihil accipiens æſtate mendicat*. Hugo Cardinal. duas alias offert expoſitiones. Prior eſt, *Piger*, id eſt tepidus, *propter frigus* charitatis *arare noluit*, ideo ſcilicet inſeruire in agro ſeu vinea Eccleſiæ recuſauit: *ea propter mendicabit æſtate*, in die videlicet iudicij. Poſterior: vir frigore charitatis intepeſcens, ſui cordis agrum aratro pœnitentiæ proſcindere non vult, & bonis operibus conſerere: *mendicabit ergo æſtate*; Nimirum inſtante iam morte, morbo ingraueſcente & febre exæſtuante poſtulabit tempus pœnitentiæ; *& non dabitur ei*.

Accedit R. Salomon: *Propter frigus* inquit *piger noluit arare*, hoc eſt *algorem timens deſes, ſedentarius iacet, neque vllum opus præſtat, ſtudióque legis non vacat*. Et R. Leui: *Deſes*, inquit, *in rei exordio corpus ſuum arare, ideſt ad inſtitutionis conformationem recipiendam parare non ſtudebit, atque ideo ſapientiam adipiſci nequibit, nec in illa vllam operam impendet: ex quo fiet vt mens à Deo indita opportunos fructus non ferat*. Porrò appoſitè præſens vita hyemi, futura in cælo æſtati comparatur: tum quia hæc vita plena eſt mœroris, aſperitatis, ignorantiæ & tenebrarum: tum quia deſtinata eſt arationi, ideſt labori ad proferendas felicitatis & gloriæ fruges. In futura autem & cæleſti, diſcuſſa huius vitæ caligine & frigore, dies æterna Solis diuini perpetuo fulgore & calore clareſcet, ac meſſem omnis felicitatis

dabit. Hoc eſt quod dicitur Cant. 2. 11. *Iam byems tranſiit, imber abyt & receſſit, flores apparuerunt in terra noſtra.* Et pſal. 126. 6. *Euntes ibant & flebant mittentes ſemina ſua. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos ſuos.* Huc facit Hebræorum prouerbium: *Qui in veſpere Sabbati non parauit quod comedat die Sabbati, non comedet in Sabbato*, ideſt qui non laborat, vt merita bonorum operum ſibi congreget in hac vita, mercedem vitæ & gloriæ ſempiternæ non percipiet in futura. Hoc enim ſæculum eſt laboris & meriti; futurum verò quietis & mercedis.

VERS. 5. *Sicut aqua profunda ſic conſilium in corde viri: ſed homo ſapiens exhauriet illud.* Syrus: *Aqua profunda verbum in corde regis.* Pro *ſed* Hebr. eſt *&*: verùm *&* Hebr. ponitur pro *ſed, enim, quanquā*, & qualibet alia coniunctione, vtpote qua carent Hebræi. Vnde hoc loco pro *&* Septuag. quoque vertunt *ſed*.

Primò Aben Ezra exponit, q. d. Sicut aquæ profundæ, frigidæ pellucidæque ſunt, nullius enim pedibus perturbantur; ita ſapientia conſiliúmque, quibus cor prudentis affluit ſincera perſpicuáque erunt: *Sed homo ſapiens* &c. q. d. vir autem poſtquam prudentiæ compos factus fuerit, conſilium ex corde ſuo hauriet, ideſt ſibi magiſter erit, & ſuamet induſtria hanc comparabit. Accedit Hugo: Comparatur, inquit, conſilium viri profundæ æquæ propter ablutionem, propter irrigationem, propter fœcunditatem, propter refrigerationem.

Secundò R. Salomon, q. d. Doctrina ſapientis in animi penetralibus ſepoſita eſt, ſed enim accidat prudens diſcipulus illam, ex cuius præcordijs expiſcabitur & hauriet, q. d. feminæ ſunt ſimiles fontibus ſupra terram erumpentibus, qui omnem aquam quam recipiunt protinus effundunt: ſic enim feminæ quicquid ſciunt, effutiunt. At viri cordati & cauti ſimiles ſunt puteis profundis, qui doctrinam ſuam celant, ideóque mentem inſtar putei, noua ſemper per meditationem & ſtudium aſſiduum affluente aqua doctrinæ, eadem augent & adimplent: quo circa vir ſapiens aſſiduè & ex eis hauriet & diſcet, vt & ipſe mentem ſuam profundum doctrinæ puteum efficiat.

Tertiò, Noſter Salazar cenſet eſſe Hypallagen; quare ſic eſſe verba ordinanda: doctrina in corde viri eruditi eſt profunda inſtar putei, quare qui illam exhauriet, vtique euadet, eritque homo ſapiens: ſicut enim putei ab imo ſcaturientes, quo plures ab his aquas extrahunt, eo amplius redundant; nam aquæ ad locum nuper exhauſtum ſponte decurrunt: ſic etiam accidit doctoribus: nam quo plures ab his doctrinam & ſapientiam profundam hauriunt, eo maior & profundior in ipſis ſapientia affluit: deinde auditores, ſapientiæ ſtudioſi admonentur, non eſſe obuium ac facile doctrinam parere, ſed aquæ adinſtar profundiſſimæ magno labore exhauriri. *Homo exhauriens illud ſapiens erit*, optimi auditoris præcipua officia complectitur; ſilentium ſcilicet ne effundat audita; animi demiſſionem & docilitatem, vt diſciplinæ ſeſe adaptet; perſeuerantiam, vt ad profundiſſima ſapientiæ dogmata pertingat; conatum ac robur ne langueſcat; & hæc omnia ad ſapientiam comparandam neceſſaria eſſe oſtendit.

A Quartò propriè & genuinè, per conſilium accipias arcanas viri cordati cautique cogitationes, conſilia, intentiones, machinationes: hæ enim profundæ ſunt, ſed tamen à viro ſapiente erui & educi poſſunt, iuxta illud: *Prauum eſt cor omnium & inſcrutabile, quis cognoſcit illud?* Ierem. 17. 9. Vnde Lyran. per conſilium accipit ſecretum. ita Vatab. qui vertit: *Velut aqua profunda eſt conſilium in corde viri: at vir intelligens eliciet illud*; ſicque explicat, q. d. difficile eſt ex mente hominis extrahere conſilium. Et R. Leui: Conſilium, inquit, in corde viri latens non ita facilè exploratur, ſed tantùm poſt ſingularem indaginem, cum ſit velut aqua profunda, cui quæ ſubſunt difficile pertingi poſſunt, verùm prudens ſedula inueſtigatione, ac diligenti ſtudio conſilium ex illius animo hauriet. Et Auctor Catenæ

B Græc. ex Septuag. ſic vertit & explicat: *Etſi cōſilium in corde callidi viri abditum eſt inſtar aquæ profundæ, attamen vir prudens exhauriet illud*, q. d. *Etſi hominis verſipellis conſilium inſtar gurgitis vel putei cuiuſdam ſit altum, nihilominus vir prudens exhauriet, & in manifeſtam lucem proferet illud.* Et Ianſenius hæc intelligit de cogitationibus & conſilijs, quibus quid agere ſapiens aliquis decreuit. Huiuſmodi enim conſilia & animi decreta is qui verè virilem habet animum, non inſtar feminarum cuiuis facilè prodit, ſed abſcondita ſeruat in penetralibus cordis ſui veluti aquam profundam, ita vt non facilè eam quiuis expiſcari & intelligere poſſit. Attamen vir prudens, & intelligentia multa præditus, ex profundo cordis alieni eruere nouit, & veluti profundam aquam exhaurire latens in corde cōſilium. Vti enim nouit varijs rationibus, vt pe-

C netret quod erat occultum conſilium in corde viri. Adhibet enim multas circumlocutiones & ſermones à remotis, aperit quædam ſua, aliáque pleraque facit, quibus quod occultum erat percipiat.

Significat ergo hæc gnome viros cordatos eſſe profundos & ſecretos, eoſdémque per ſapientiam & ſolertiam varias adinuenire praxes, & modos expiſcandi aliorum conſilia & ſecreta. Quocirca à pari hæc accipias de cōſilijs quibuſlibet, quibus plenum eſt cor ſapientis, quibuſque ipſe alios erudit, conſulit, inſtruit ſiue in rebus ciuilibus, ſiue œconomicis, ſiue ſpiritualibus: hæc enim quia profunda ſunt, difficilè capiuntur, ſed tamen vir prudens aſſiduè ea hauriens, audiens & meditans tandem percipiet ea. Sic Paulus loquebatur ſapientiam in myſterio, 1.

D Cor. 2.

Sic Chriſtus profundam ſapientiam docebat per parabolas, quas ægrè auditores capiebant; Apoſtoli tamen ſecretò eum interrogantes, eorum ſenſum & mentem Chriſto interpretante diſcebant. Cæteri enim vt mundani & animales, non capiebant ſublimia & profunda conſilia Chriſti. Eis enim paradoxa videbantur: Paradoxa Chriſti.
qualia ſunt: Qui vult venire poſt me, tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam. Si vis exaltari, humilia te. Morere, vt viuas. Eſto pauper ſpiritu, vt ſis diues in cælo. Si vis eſſe beatus, patere perſecutionem pro Chriſto. At ſapientes, puta veri Chriſtiani, ſpirituales & religioſi hæc capiunt, & practicando exhauriunt.

Septuag. pro *exhauriet* vertunt ἐξαντλήσει, id A eſt *exantlabit*, qua voce ſignificatur ad hauriendum & eruendum conſilia viri cordati profunda, opus eſſe non ſolùm fune & ſitula, ſed & antlia, imò machina. Tyſibica (aqua enim in ſui profundo adeò arcta eſt, vt ſitulam non admittat, ſed tubum duntaxat vel canalem) ſicut enim per illam aquæ profundæ per tubos exiguos ſuctu, vel attractu aëris ſurſum eleuantur & adducuntur: ſic ſagaci & ſolerti veſtigatione ſapientis, conſilium latens in corde viri ſurſum ad os attrahitur & elicitur. E tubis enim aër in ijs latens & arctatus attractu antliæ ſurſum educitur, ideóque ad impediendum vacuum cogitur aqua è ſui profundo aſcendere, ad implendum ſpatium intrinſecum tuborum, quòd deſeruit aër per antliam ſurſum attractus, & vacuũ reliquit. Sic pariter dum ſapientes varias miſcent quæſtiones & interrogationes, varias audiunt reſponſiones, è quibus inter ſe collatis eliciunt ſecretum latens in corde reſpondentis, imò cogunt eum idipſum fateri & prodere, ne vacuus mente vel cerebro ac vecors appareat. Sapientes enim ex cauſis colligunt effectus, ex antecedentibus ſequentia, ex ſignis coniectant de re cuius ſunt ſigna; ex connexis diuinant ea, quæ communiter coniungi & comitari ſolent. Dato enim vno connexorum, alterum neceſſe eſt vt comitetur & detur. Denique ex locis & argumentis Topicis Dialectici multa rimantur, inferunt & colligunt.

Intellige, hæc vt plurimum ita ſe habere. Nam ſubinde contrarium accidit. Sunt enim quidam ita cauti & tecti, vt faciliùs è pumice aquam, quàm ex ore & corde eorum ſecretum elicias. Quocirca tales in Aulis principum magni æſtimantur. Principes enim, qui ſua conſilia volunt eſſe ſecretiſſima, non niſi ſecreti tenacibus ea communicant. Hinc legatis ſuis hoc primum dant præceptum, vt arcana ſui principis celent, aliorum verò expiſcentur. In ſecreto enim conſiſtit vis & neruus rei conficiendæ, vti aliàs monui. Igitur in aulis videas ſubinde ingens certamen inter legatos, dum alij aliorum ſecreta expiſcari; alij verò ea ſtudioſè occultare conantur, at vincit qui ſapientia & calliditate antecellit.

Praxis expiſcandi ſecretum. Sunt qui ad expiſcandum vtantur hac praxi: Inuitant alios ad conuiuium, lautè habent, vino & propinationibus obruunt, ac cum exhilarati & inebriati fuerunt, ſecreta exquirunt. *In vino enim veritas.* & : *quod latet in corde ſobrij, hoc natat in ore ebrij.*

Vers.6. *Multi homines miſericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet?* Hebræa ad verbum habent: *Multitudo hominis vocabit virum miſericordiæ vel gratiæ ſuæ: Et virum* אמונים *emunim*, ideſt D *veritatum, vel fidelitatum, firmitatum & conſtantiarum quis inueniet?* Vnde

Primò Aben Ezra, ideſt filius Ezræ ſic vertit: Multi homines prædicant ſuam beneficentiam, vt Phariſæi, qui facturi eleemoſynam tubam inflabant. Matth. 6. 2. Verùm quis inueniet virum fidelem, qui beneficia conferat nec eadem prædicet? vel quis ille eſt, qui de ſe vera loquatur?

Secundò Pagninus vertit: *Magni hominis prædicabit vnuſquiſque miſericordiam, & virum veracem quis inueniet?* Scriptum eſt enim: *Omnis homo mendax.* Pſal. 115. 11. q. d. multi inueniuntur miſericordes, at pauci veraces. Aut, q. d. multi ore prædicant, & in cælum vehunt benefactorum ſuorum beneficentiam: at qui opere fideles ſint, ideſt beneficia beneficiis rependant & compenſent, perrari ſunt. ita R. Leui.

Tertiò, idem R. Leui explicat, quaſi dicat: multi ſunt, qui ſemel iterúmue miſericordiam exercent; at qui in ea fideles, ideſt conſtantes & perpetui ſint, perrari ſunt.

Quartò Caiet vertit: *Multi vocantur viri gratiæ, ſed virum fidelem quis inueniet?* q. d. multi ſunt qui gratuita beneficia libenter acceptant & gratias agunt: at qui fideliter res alienas ſuæ fidei commiſſas curent, perpauci ſunt, q. d. magnificum eſt gratiam alijs præſtare, ſed ſua alteri adminiſtranda committere, intutum & periculoſum eſt: pauci enim fideles inueniuntur. Omnes enim quæ ſua ſunt, quærunt. B

Quintò Vatab. vertit: Multi inuocant virum in quem contulerunt beneficia: virum autem fidelem quis inueniet? q. d. quotuſquiſque eſt, qui licet à benefactore ſuo rogatus & inuocatus, inuenitur memor beneficij accepti, gratus & qui rependat? Alij vertunt: Multi volunt dici benefici, ſed fide non præſtant quod dicuntur, parum ſuo nomini reſpondentes.

Sextò Noſter Salazar, q. d. Multi ſunt qui miſericorditer ſua alijs elargiuntur: & pauci qui ſint fideles, ideſt iuſti, vt aliena non inuadant, aut inuaſa reſtituant. q. d. facilius eſt exercere miſericordiam, quàm ſeruare iuſtitiam: facilius eſt ſua impertiri, quàm aliena reſtituere vel non appetere. Sic enim videmus multos ex rapto facere eleemoſynas, imò ea dare templo: at nolle ea dominis ſuis reſtituere, ne videantur raptores & iniuſti.

Septimò, Beda, R. Salomon, Ianſen. & alij explicant, q. d. Multi vocantur miſericordes, C at pauci in miſericordia ſunt fideles. Multi habent nomen miſericordium: at pauci fidem, id eſt rem & veritatem: quia ſcilicet in eleemoſyna quærunt oſtentationem, lucrum aut aliud intereſſe; vnde eam faciunt fictè, non fideliter, ideſt verè & ſincerè propter Deum; vt ſit antitheſis inter vocari miſericordem & eſſe fidelem, q. d. multi vocantur miſericordes & fideles: at pauci reipſa ſunt.

Octauò amplè & adæquatè, Script. ſolet iungere miſericordiam & fidelitatem, ſiue veritatem & iuſtitiam, ac per miſericordiam intelligit opus virtutis liberale & indebitum, per fidelitatem verò neceſſarium & debitum, quod multiplex eſt, ſicut multiplices ſunt leges æquè ac officia, ad quæ quiſque ſe obligauit. Dicit ergo Salomon: facile eſt eſſe miſericordem: quia qui per vices ad libitum exercet miſericordiam, vocatur miſericors, & vt talis ab omnibus laudatur: at virum qui per omnia ſit fidelis, ideſt ſincerè, integrè & fideliter exequatur omnia, ad quæ legibus tenetur, item omnia ad quæ ex officio obligatur, inuenire eſt difficile. Multi enim dant eleemoſynas, ſed interim rapiunt, fallunt, fraudant alios: multi ergo ſunt miſericordes, at rari fideles. Fidelis enim omni tempore debet eſſe fidelis, atque ad plurima ex fide præſtanda obligatur, quæ omnia fideliter præſtare eſt difficile. Vnde Lyran. & Dionyſ. hæc applicant fidelitati correctionis vitiorum, q. d. *Multi*

homines miſericordes vocantur, qui tamen non ſunt ſecundùm veritatem, ſed magis puſillanimes impunita vitia relinquentes, ideo ſubditur: *Virum autem fidelem* in correctione vitiorum, ſecundùm officium ſibi impoſitum *quis inueniet?* q. d. rarò inuenitur. Propter quod dicitur Lucæ 18. *Filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra*, ideſt fidelitatem, puta fidelem hominem, qui poſtpoſito humano timore & fauore iuſtitiam faciat. Hucuſque Lyranus. Vnde S. Auguſt. ſerm. 13. de ſanctis ex nuper inuentis: *Annon* inquit *ſunt in te viſcera pietatis Chriſtianæ, vt plangas corpus à quo receſſit anima, & non plangas animam, à qua receſſit Deus?* q. d. rarus vir ita fidelis, amicum ſuum non palpans, nec veritatem relinquens.

Opponitur enim hic איש חסדו *is chaſdo*, ideſt *vir miſericordiæ ſuæ*, ideſt ſuis operibus pietatis, quæ ipſi ſua deuotio ſuggerit, addictus, אמונים איש *is emunim*, ideſt viro veritatum, fidelitatum, firmitatum, conſtantiarum, q. d. qui non ſemel, ſed vbique & ſemper fidelis eſt, ſui ſimilis & conſtans inſtar S. Conſtantij & Conſtantini.

Is emunim quis?

Is emunim ergo eſt, qui ſua commoda poſthabet fidei; qui ſua munia integra cum fide obit, qui in tentatione ab officio ſe dimoueri non patitur, qui nec minis, nec promiſſis, nec donis ab æquo & iuſto abduci ſe ſinit, qui vſque ad mortem & martyrium iniquitati reſiſtit; qui quos ex officio corrigere debet, corrigit, & nemini licet petenti parcit. Virum ergo miſericordem facile eſt inuenire, quia ad miſericordiam inuitat tum benignitas naturæ, tum laus hominum: ſed virum fidelem, qui in quauis aduerſitate Deo & hominibus maneat fidus, qui ſibi in quauis virtute vbique conſtet, qui impijs animoſè reſiſtat, qui vitam pro fide prodigat, qui cæteris à fide deficientibus ſolus in fide perſtet inſtar Tobiæ cap. 1. 5. quis inueniet? Vtique hic rarus eſt & difficilis inuentu. *Rara auis in terris, nigróque ſimillima cygno. Is emunim* fuit Abraham, qui Deo fidelis extitit vſque ad immolationem filij ſui Iſaac. *Is emunim* fuit Ioſeph, qui hero ſuo fidelem ſe præbuit vſque ad calumniam & carcerem. Vnde Mattathias moriturus Iudam, cæteróſque filios ſuos Machabæos exhortans ad fidelitatem præſtandam Deo in perſecutione Antiochi: *Nunc* inquit *confortata eſt ſuperbia, & caſtigatio, & tempus euerſionis, & ira indignationis. Nunc ergo ô filii æmulatores eſtote legis, & date animas veſtras pro teſtamento patrum veſtrorum, & mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus ſuis: & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. Abraham nonne in tentatione inuentus eſt fidelis, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam? Ioſeph in tempore anguſtiæ ſuæ cuſtodiuit mandatum: & factus eſt Dominus Ægypti. Phinees pater noſter zelando zelum Dei, accepit teſtamentum ſacerdotii æterni. Ieſus dum impleuit verbum, factus eſt dux in Iſrael.* Et Iudit cap. 8. 22. exhortans ſuos ad cõſtantiam in obſidione Holophernis: *Memores* inquit *eſſe debent, quomodo pater noſter Abraham tentatus eſt, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus eſt. Sic Iſaac, ſic Iacob, ſic Moſes: & omnes qui placuerunt Deo per multas tribulationes tranſierunt fideles. Illi autem qui tribulationes non ſuſceperunt cum timore Domini, & impatientiam ſuam & improperium murmurationis ſuæ contra Deum protulerunt; exterminati ſunt ab exterminatore, & à ſerpentibus perierunt:* Sic Moſem à fide laudat Deus Numer. 12. 7. *At non talis* inquit *ſeruus meus Moſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt.* Vnde & præmium ſubdit: *Ore enim ad os loquor ei: & palam & non per ænigmata & figuras Dominum videt.* Et Apoſtolos à fide commendat & præmiat Chriſtus: *Vos* inquit *eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis, &* (idcirco) *ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo.* Lucæ 22. 28.

Exempla.

Porrò Septuag. Hebr. רב *rab*, ideſt multus vel multitudo, vertentes magnus vel magnitudo, ſic transferunt: *Magnum homo, & pretioſum vir miſericors: hominem autem fidelem opus eſt inuenire.* Citat hanc Salomonis gnomen S. Chryſ. hom. 4. in epiſt. ad Philip. ſub finem. Verba eius quæ à nonnullis malè citantur, ſic præciſè habent: *Magnum quid eſt homo, propter quid? & pretioſum inquit, vir miſericors. Iſtud enim eſt homo miſericors: imò miſereri, eſt Deum eſſe. Vides quanta ſit miſericordiæ Dei potentia? illa omnia fecit, illa mundum operata eſt, illa Angelos fecit propter ſolam bonitatem. Propterea & gehennam minatus eſt, vt regnum conſequamur: regnum verò conſequamur per miſericordiam. Quanam ratione cùm ſolus eſſet, tot ac tanta fecit? an non propter bonitatem? an non propter benignitatem?*

Nota quod ait, *imò miſereri eſt Deum eſſe*, q. d. Deo & diuinitati propria dos eſt ſe communicare, benefacere & miſereri miſerorum, adeò vt hæc eius videatur propria eſſe indoles & natura, vtque Deus videatur eſſe Deus per beneficentiam & miſericordiam. Quare qui eam imitantur diuini fiunt, & quaſi dij quidam terreſtres, iuxta illud S. Greg. Nazianz. de cura pauper. *Eſto calamitoſo Deus.* Porrò Auctor Catenæ Græc. ex Septuag. Sic legit & explicat: *Res magna eſt homo, quippe qui ſecundùm Dei imaginem & ſimilitudinem conditus ſit. Porrò autem ſi homo miſericordiam ſecundùm vſum, reliquáſque virtutes complexus fuerit, ex magno pretioſus euadit. Interim quempiam è hominum numero inuenire, qui ob Dei honorem & ex fide officium faciat, perrarum, magnæque difficultatis res eſt: ſiquidem τὸ opus eſt, idem eſt hoc loco, quod arduum vel difficile eſt talem aliquem inuenire.*

Et S. Ambroſ. in Pſal. 118. Octonario 18. *Magnum ſanè munus, ſi ſe ipſe cognoſcat, & quædam forma iuſtitiæ, mundo magis quam ſibi naſci. Vnde Salomon ait: Grande homo, & pretioſum vir miſericors: virum autem fidelem opus eſt inuenire. Et verè magnus eſt, qui diuini operis interpres eſt, & imitator Dei. Homo eſt enim qui potuit dicere: Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Terram excolit, mari tanquam poſſeſſione vtitur, cæli ornamenta grandis miratur aſſertor. Euanuerat rerum natura, niſi qui ea vteretur, diuina prouidentia eſſet adiectus. Denique poſtquam fecit Deus cælum & terram & maria, poſteaquam omnia reptilia, volatilia, animantia protulit, hominem fecit, quem animantibus viuentibus anteferret. De quo non immeritò cæleſtis ſententia reſultauit: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.*

Idem S. Ambroſ. conc. 3. in funere Theodoſij Imp. tom. 5. hanc ſententiam adaptat Theodoſio, eiúſque miſericordiam & fidem celebrat. Denique D. Hilarius in Pſal. 118. littera iod: *Grande* inquit *homo, & precioſum vir miſericors*

virum verò fidelem opus eſt inuenire. Quid enim tam difficile eſt, quidue tam ardui operis eſt, quàm inuenire eum, qui meminerit ſecundum imaginem & ſimilitudinem Dei ſe eſſe factum, qui diuinorum eloquiorum ſtudio intentus, rationem animæ ſuæ corporiſque cognouerit, & originem vtriuſque generis naturamque perceperit: ad quem denique finem hæc inſtitutio ſua ortuſque contendat? Atque ob id magnum quiddam eſt homo. Hoc enim nomen, vbi rerum ſuperius commemoratarum cognitione neglecta in vitia deciderit, amittit: indignus ſcilicet tam indicatus homo nuncupari. Et cum ſecundum imaginem & ſimilitudinem Dei factus ſit, ſecundum exprobrationes propheticas & euangelicas aut ſerpens, aut progenies viperarum, aut equus, aut mulus, aut vulpes ei nomen eſt, & proprietas ei nominis ſui, vbi de innocentia exciderit, aufertur.

Igitur magnum quid eſt homo miſericors, ſed neceſſarium homo fidelis: vbique enim opus eſt fidelitate & fidelibus officialibus ac miniſtris, quibus nos & noſtra credamus, præſertim res conſcientiæ & ſalutis. Talis fuit S. Paulus, qui proinde 1. Timot. 1. 12. *Gratias* inquit *ago ei, qui me confortauit in Christo Ieſu Domino noſtro: quia fidelem me exiſtimauit, ponens in miniſterio.* Tales miniſtros, puta ſacerdotes & Epiſcopos quæſiuit, & in Eccleſia quærendos docuit Chriſtus. Matth. 24. 45. *Quis putas* inquit *eſt fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit dominus ſuus ſuper familiam ſuam, vt det illis cibum in tempore? Beatus ille ſeruus, quem cum venerit dominus eius, inuenerit ſic facientem. Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum.* Et Chriſtus ſcribens Epiſcopo Smyrnæ Apocal. 2. 10. *Eſto fidelis* inquit *vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Et v. 13. *Antipas* inquit *teſtis meus* fidelis, qui occiſus eſt apud vos. Et cap 1. 5. Chriſtus ipſe vocatur teſtis fidelis. Et cap. 19. 11. *Ecce* inquit *equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur fidelis & verus, & cum iuſtitia iudicat & pugnat.* Fidelis Deo & Eccleſiæ fuit Archidiaconus S. Laurentius, qui ad ignem aſſatus: *In craticula* inquit *te Deum non negaui, & ad ignem applicatus te Chriſtum confeſſus ſum. Probaſti cor meum & viſitaſti nocte: igne me examinaſti* (acri vtique examine) *& non eſt inuenta in me iniquitas.*

Vers. 7. *Iuſtus qui ambulat in ſimplicitate ſua, beatos poſt ſe filios derelinquet.* Pro *in ſimplicitate*, Hebr. eſt בתמו *betummo*, ideſt *in integritate ſua.* Pagninus *in perfectione ſua.* Sic Iob cap. 1. v. 1. & paſſim alibi iuſtus & ſanctus vocatur ſimplex, ideſt integer vitæ ſceleriſque purus. Arctiùs ergo Lyran. *in ſimplicitate*, hoc eſt inquit *ſine falſitatis plica.* Pleniùs dixiſſet, ſine iniquitatis vel peccati plica. Quare ex Hebræo ſic ad verbum vertit Vatab. *Ambulantis in probitate ſua iuſti felices ſunt filii poſt ipſum.* Chald. *Qui ambulat in ſimplicitate ſua iuſtus eſt, & beati filii eius poſt eum.* Septuag. *Qui conuerſatur ſine vituperatione*, ideſt *inculpate in iuſtitia, beatos filios ſuos derelinquet*, hoc eſt inquit Auctor Catenæ Græc. *Qui iuſtitiam coram Deo & hominibus exercet, & ſeipſum & alios quoque qui ipſum audiunt, ſaluat.* R. Leui: Probus inquit, integritatis æquitatiſque ſemitam capeſcens, non ipſe ſolùm à calamitatibus ſeruatur, ſed etiam eius ſoboles diuinæ prouidentiæ maximè cordi eſt ob parentis merita: quin eadem cum à parente ſuo honeſtè informata fuerit ad cultum diuinum, id ſibi demeretur, vt peculiarem prouidentiam Dei propitiam experiatur. Nota τὸ *ambulat*, ideſt continuè progreditur & proficit. Vnde S. Bernard. ſerm. 49. in Cant. *Ambulare* inquit *proficere eſt. Ambulabat Apoſtolus qui dicebat Philip. 3. non arbitror me comprehendiſſe, & addit: vnum autem quæ retro ſunt obliuiſcens, ad ea quæ ante ſunt me extendo,* &c. *Ergo non ambulantem, ſed ſedentem à mortis tenebris mortis comprehendi periculum eſt. Et quis ſedens, niſi qui non curat proficere?* Pro *beatos* Hebr. eſt אשרי *aſre*, ideſt *beatitudines filiis eius poſt ipſum*, q.d. non vna, ſed multiplex, imò omnimoda beatitudo dabitur filijs iuſti. Proborum filii beati.

1. Prima eſt, ipſa iuſtitia. Iuſtus enim ambulans in ſimplicitate, ideſt iuſtitia & probitate, in eadem educat filios, eóſque facit ſibi ſimiles ſimplices, ideſt iuſtos & probos Ad hoc enim obligat eum ſimplicitas, ideſt iuſtitia & officium parentis: huius enim eſt in probitate viuere, in eáque filios educare. Hic eſt fons cæterarum beatitudinum. Quia enim iuſtus ad iuſtitiam efformat ſuos filios, hinc Deus tam illi quàm ipſis benedicit, omníque bono cumulat & beat. Hoc enim promiſit Exodi 20. v. 5. dicens: *Ego ſum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, viſitans* (ideſt puniens) *iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me: & faciens miſericordiam in millia, his qui diligunt me & cuſtodiunt præcepta mea.* Ratio Phyſica eſt, quod filij ſint portio & quaſi membra parẽtum. Quare dum pater bene vel malè agit, punitur vel pręmiatur non tantùm in ſe, ſed & in filijs, tanquam in ſui partibus & membris. Sic Adam peccans tam culpam quàm pœnam tranſcripſit in omnes poſteros, vtpote ſui partes & propagines. Ethica eſt, vt hoc frænum Deus daret parentibus, quo eos à peccato cohiberet, & in officio ſuique cultu contineret, ſcilicet minando ſe eorum malefacta puniturum etiam in filijs, & promittendo ſe benefacta eorum præmiaturum in poſteris. Magna enim eſt in parentibus cura & ſollicitudo filiorum, ac propter eos beandos multa agunt, quæ non agerent pro ſeipſis

Ratio phyſica. Ethica.

2. Secunda ergo beatitudo, qua Deus beat filios iuſtorum, eſt hominum fauor & benedictio. Omnes enim probis proborum parentum filijs applaudunt & benedicunt, vti contigit Tobiæ iuniori, cui Raguel ſocer ait: *Benedictio ſit tibi fili, quia boni & optimi viri filius es.* Tobiæ 7. 7. ita Aben Ezra: qui integritatis inquit, ſemitæ inſiſtit, iuſtus vocabitur, & beatos poſt ſe filios relinquet. Hi enim propter parentum integritatem à cæteris honore afficientur, ita vt etiam beati prædicentur. Beatitatem ergo ex parentum æquitate aſſequimur. Sic & Lyranus.

3. Tertia eſt, abundantia rerum huius vitæ, proſperitas, potentia, gloria. Hæc enim Iudæis promiſerat Deus, ſi iuſtè viuerent ſe daturum tam ipſis quàm filijs eorum, iuxta illud Pſal. 111. *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis. Potens in terra erit ſemen eius* (Chald. *Fortes in lege erunt filii eius*) *generatio rectorum benedicetur. Gloria & diuitiæ in domo eius.*

4. Quarta & ſumma beatitudo promiſſa iuſtis iuſtorum filijs, eſt gloria & felicitas ſempiterna: hæc enim certò & ſemper eis obtingit, cum temporalis ſæpe denegetur, atque hæc maximè pendet à bona inſtitutione parentum. Certum

enim

enim ſignum diuinæ prædeſtinationis filiorum A
eſt bona educatio parentũ, ſicut reprobis eſt mala. Vnde Tobias moriturus hoc vltimũ filio dedit monitum cap 4. 23. *Noli timere fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus Deum, & receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene.* Citat hanc Gnomen S. Cyprian. tract. de opere & eleemoſyna, deéque illam explicat, q. d. pater qui iuſtitiam, ideſt eleemoſynam facit, filios diuites & beatos efficit. Simplicitas enim vocatur ſimplex & candida liberalitas eleemoſynarij: Vnde Apoſt. ait 2. Corint. 9. 11. *Vt in omnibus locupletati abundetis in omnem ſimplicitatem*, ideſt eleemoſynam. Sed audi S. Cypr. *Si ergo vere filios tuos diligis, ſi eis exhibes plenam & paternam dulcedinem charitatis, operari magis debes, vt filios tuos Deo iuſta operatione commendes. Nec eum liberis tuis cogites patrem, qui & temporarius & infirmus eſt; ſed illum pares,* B
qui æternus & firmus filiorum ſpiritualium pater eſt. Illi aſſigna facultates tuas,, quas hæredibus ſeruas: ille ſit liberis tuis tutor, ille curator, ille contra omnes iniurias ſæculares diuina maieſtate protector. Patrimonium Deo creditum nec reſpublica eripit, nec fiſcus inuadit, nec calumnia aliqua forenſis euertit. In tuto hæreditas ponitur, quæ Deo cuſtode ſeruatur. Probat deinde idipſum ex Scrip. dicens. *Hoc eſt charis pignoribus in poſterum prouidere: hoc eſt futuris hæredibus paterna pietate conſulere, ſecundum fidem ſcripturæ ſanctæ dicentis: Iunior fui & ſenui, & non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius egens pane. Tota die miſeretur & fæneratur: & ſemen eius in benedictione eſt. Et iterum: qui conuerſatur ſine vituperatione in iuſtitia, beatos poſt ſe filios relinquit. Præuaricator itaque & proditor pater es, niſi filiis tuis fideliter conſulas, niſi conſeruandis eis religioſa & vera pietate proſpicias: qui ſtudes terreno magis quàm* C
cæleſti patrimonio, filios tuos diabolo magis commendare quàm Chriſto, bis delinquis, & geminum ac duplex crimen admittis; & quòd non præparas filiis tuis Dei Patris auxilium; & quòd doces filios patrimonium plus amare quàm Chriſtum.

pater curatorē Deum filio relinquat.

Exemplum.

Illuſtre hac de re exemplum extat apud Ioannem Moſchum in prato ſpirituali cap 201. de filio Conſtantinopolitano, cui pater omnia ſua expendens in pauperes, non aliam hæreditatem quàm Chriſtum curatorem reliquit; qui proinde ei vnicam viri nobilis & diuitis filiam vxorem, & cum ea totã eius hæreditatẽ procurauit.

Vers. 8.

Rex qui ſedet in ſolio iudicii, diſſipat omne malum intuitu ſuo. Vatab. *intuendo.* Chald. *à facie ſua omnes impios.* Septuag. *Cum rex iuſtus ſederit ſuper thronum: non aduerſatur* (ideſt non obijcit ſe. D
Scholiaſt. *non ſubſiſtit) omne malum in oculis eius.* Auctor Catenæ Græc. *Nullum malum in oculis illius ſe ingerit.*

Senſus eſt, q. d. Rex qui ex alto celſitudinis ſuæ throno regnum ſuum circumluſtrat, gubernat. regit & iudicat, ſolo hoc ſui intuitu omnia ſcelera & ſceleſtos fugat & diſſipat: Omnes enim malè ſibi conſcij verentes regis iudicium, iram & vindictam diffugiunt, & ſeſe abſcondunt: quique ſcelus aliquod machinabantur vel machinaturi erant, regis acrimoniam metuentes, mentem manúſque à ſcelere cohibent. Videt enim regem non eſſe deſidem nec otiari, ſed vigilem & acrem ſuum capeſſere ſolium, ideſt vſurpate ſuam auctoritatem, officio regali perfungi, & ſtrenuè poteſtatem ſibi à Deo creditam exercere, vt bonis ſe patrem & tutorem, malis ſe terribilem & vindicem exhibeat, illiſque ampla præmia, his acria ſupplicia irroget. Docet ergo hæc gnome. quantum valeat auctoritas ac vigilantia regum & principum, cum ſuũ munus ſtrenuè obeunt; ac quantum valeant eorum decreta & iudicia, quando cum æquitate & auctoritate tractantur, ac fortiter executioni mandantur. Verè Perſes apud Ariſtot. in œconom. *Vt oculo domini*, inquit, *equus pingueſcit, ſic ſanè coram oculis Principis ius viget.*

Sedere in ſolio iudicii quatuor notat.

Nota: *τὸ qui ſedet in ſolio iudicii*, multa inuoluit & complectitur. Primò enim ſignificat regem debere eſſe rectum & acrem, vt è ſolio iudicij iuſtum iudicium proferat, ac pios præmiet, impios caſtiget. Secundò, eum debere eſſe ſapientem, vt bonum à malo ſecernat, iuſtos ab iniuſtis diiudicet. Tertiò, eum habere ampliſſimam iudicandi poteſtatem. Quartò, debere per ſe iudicare, nec credere omnia ſuis conſiliarijs, Prætoribus, Iudicibus; quin potiùs debere eis inuigilare, eóſque iudicare, an ſinceri ſint, an muneribus ſinant ſe corrumpi, an per gratiam & fauorem ius dicant, &c. Sic enim omnes continent in officio, diſſipántque ſua vigilia, ſuóque intuitu omne malum. Vnde Ptolomæus Philadelphus Septuaginta S. Script. Interpretibus, vti refert Ariſtæas, ſingulis ſingulas quæſtiones politicas proponens, hanc ei qui ordine erat decimus quintus, propoſuit: *Quid in regno potiſſimum obſeruandum?* Ad quam ille: *Conſeruare inquit ſe a muneribus incorruptum, & magnam vitæ partem inuigilare, iuſtitiamque ante omnia colere, & huiuſmodi amicos ſibi comparare. Iuſtos enim Deus amat.* Quinquageſimo quarto deinde hanc propoſuit: *Quid regnum conſeruet?* Ad quam ille: *Cura inquit & meditatio, ne quid à rerum præpoſitis male agatur. committatúrque in plebem, quemadmodum facis, cùm tibi Deus præſtantem intellectum præbeat.* Hac de cauſa S. Ludouicus inclytus Franciæ Rex, ſingulis hebdomadis bis pro tribunali ſedebat, vt cauſas viduarum & miſerorũ à ſenatoribus neglectas cognoſceret, & decideret pari iuſtitia ac clementia. Idem moriẽs Philippo filio inter alia monita hoc reliquit: *In adminiſtranda iuſtitia eſto ſeuerus & rectus, vt facias, quæ leges decernunt, nec ab iis declines ad dexteram uel ſiniſtram. Diligenter auſculta querelas pauperum, & ſatage vt veritatem intelligas. Non tibi ſufficiat elegiſſe in iudices meliores regni viros, ſed inſuper iis inuigila & inueſtiga, qua ratione officio ſuo fungantur.* Rex enim qui omnia ſua Conſiliarijs vel officialibus credit, ijs ſolium ſuum cedit, ac ſcabellum ſibi deligit, in quo quaſi puer vel pupillus ſedens, ab ijs ſe & regnum regi ſinit: quæ res ipſi vituperium, officialibus inuidiam, toti Reip. odium & indignationem creat.

S. Ludouicus per ſe ius dicebat viduis & miſeris.

Quartò ſignificat hæc phraſis, regem dum ſic ſedet in ſolio iudicij quaſi vicarius Dei, ab eo peculiariter illuſtrari, dirigi, corroborari ad diſſipãdum omne malum, iuxta illud cap. 16. 10. *Diuinatio in labiis regis: in iudicio non errabit os eius.* Vide ibi dicta. Igitur rex eſt quaſi Sol. vnde primus Perſarum rex dictus eſt Cyrus, ideſt, Sol: hoc enim perſicè ſignificat Cyrus. Primò enim ſicut Sol oriens, in ſuo quaſi curru & ſolio glorioſè reſidens fugat tenebras ac feras, quin & fures, homicidas, adulteros cæteroſque ſceleſtos, qui lucifugæ tenebras captãt ad ſua ſcelera cælandũ:

Rex eſt Cyrus, ideſt Sol 1.

ſic pariter rex iuſtus & ſapiens ſuo intuitu quaſi ſolari, diſſipat omnes peccatorum vmbras & caligines.

2. Secundò, ſicut ſol obit & luſtrat ſucceſſiuè ſingulas terræ regiones, vt eas illuſtret, calefaciat, fœcundet: ſic rex obeat ſubinde ſuas prouincias: ſua enim præſentia multa ſcelera diſſipauit, multas lites & difficultates componet, ſubditos recreabit, audiet, ſolabitur, ab ijſque grauamina nimia depellet, & beneficia grandia conferet. *Principibus adeunda ſæpius longinqua imperii. Quoties Diuum Auguſtum meminimus in Occidentem atque Orientem meauiſſe comite Liuia?* ait Tacitus 3. Annal. Sanè ſi Rex Hiſpaniarum initio tumultuum Belgicorum in Belgium, vti fecerat Carolus V. ſe contuliſſet, aut conferre potuiſſet, eos ſedaſſet, qui vſque nunc perdurant, & penè ſunt inſanabiles. Præclarè Diotogenes apud Stobæum ſerm. 48. de regno: *Iudicare* inquit, *& ius ſuum ſingulis diſtribuere proprium opus eſt regis, qui ceu Deus quidam in mundo eſt.* Diuiniùs D. Thom. lib. 3. de Regim. Principum cap. 3. regem comparans Angelo ſummo, qui à Deo illuminatur, vt cæteros illuminet.

3. Tertiò, Sol thronum ſuum quaſi collocat in Meridiano: ibi enim ſplendidiùs coruſcat, & radios potentiſſimos in omnes orbis partes eiaculatur, quibus omnia luce & ardore ſuo complet: ita rex thronum iudicij ſui collocet in Metropoli, vt in medio regni ſitus velut in centro, omnes regni ſui prouincias quaſi circuli ſui peripheriam circumſpiciat, iudicet, zelo iuſtitiæ & virtutis accendat.

4. Quartò, ſicut ſol oculis validis eſt placidus, gratus & hilaris; infirmis verò apparet fulmineus, ingratus & noxius. Sic vultus regis bonis eſt iucundus; malis terribilis, vt ſolo eius aſpectu percellantur & fugiant. Quod de rege dicitur intellige de quouis Principe, Prælato, Rectore, Paſtore, Epiſcopo, Præſide, imò de quouis patrefamilias: hic enim in ſua domo & familia eſt quaſi rex.

Symbol. Symbolicè Auctor Catenæ Græc. Rex inquit, ſedens in ſolio iudicij eſt Deus, qui in curia cæleſti reſidens inde omne malum proſpicit, corrigit & diſſipat.

Rurſum rex hic eſt Chriſtus, qui in die iudicij mala, & malos omnes quantumuis occulta & occultos ſuo aſpectu, voce & ſententia auferet à terra, & relegabit in tartara. ita Beda, Salonius & Hugo.

Myſticè S. Auguſt. lib. de Correp. & Gratia cap. 13. & alij: Rex inquiunt, eſt Chriſtus, qui iam ad dexteram Dei ſedens, inde radijs gratiæ ſuæ illuſtrat mentes peccatorum, ab ijſque omnia mala & peccata abigit, & ad Dei gratiam omnémque virtutem traducit, iuxta illud Pſal. 44. *Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi: virga directionis virga regni tui.* Vbi S. Auguſt. *Rex*, inquit, *à regendo dicitur: non autem regit, qui non corrigit. Ad hoc eſt Rex noſter Rectorum Rex: quomodo & ſacerdos à ſanctificando nos, ſic & Rex à regendo nos.* Et paulò ante: *Sagittæ tuæ acutæ potentiſſime: populi ſub te cadent in corda inimicorum regis.* Vbi S. Auguſt. *Occiſus eſt inimicus Chriſti, vt viueret diſcipulus Chriſti: de cælo emiſſa eſt ſagitta, corde percuſſus eſt Saulus, &c. O ſagittam acutam potentiſſimam, qua accepta cecidit Saulus, vt eſſet Paulus.*

Tropol. Rex ſedens in ſolio iudicij eſt mens & A ratio, quæ dum in homine ſolium regni & iudicij occupat, fugat & diſſipat omne malum errorum & vitiorum. quod ſenſus & potentiæ cæteræ, prætertim concupiſcentia, & appetitus tum concupiſcibilis, tum iraſcibilis ſuggerit. Hinc Rex dicitur quaſi rectè agens, ait Iſidor. Mens ergo dum rectè agit, & cæteras potentias rectè agere cogit, Rex eſt. Quare qui ſapit, menti dat ſuum regimen, non appetitui, non concupiſcentiæ: mentem ergo in throno regali iudicij collocet, vt illæ cæteris potentiis imperet, illáſque menti obedire compellat, Hac ratione regnum animæ quietum, nobile, ſanctum & glorioſum nanciſcitur. Ita R. Leui. Hinc illud: *Rex eris, ſi ratio te rexerit.* Audi S. Gregor. in Pſal. 5. Pœnit. v. 23. *In conueniendo populos in vnũ* B *& reges, vt ſeruiant Domino: per reges inquit eos intelliges, qui animorum ſuorum motus ſecundum Dei voluntatem dirigunt, eiſque regum more dominantur, dum in rationis eminentia quaſi ſolio regali præſidentes, repugnantia quæque ſeruituti ſubiiciunt, & pacatis omnibus, æquitatis leges & innocentiæ iura in ſeipſis diſponunt.* Salomoni ſuccinunt cæteri Theologi & Philoſophi. Antonius in Meliſſa parte 2. cap. 1. citat S. Irenæum dicentem: *Rex omnis iuſtus ſacerdotalem obtinet ordinem*, ideſt auctoritatem, ius & officium, vt prophana diſſipet, ſancta ſanciat. Et Democritum dicentem: *Principem in rerum opportunitatibus vti decet ratione, aduerſus hoſtes audacia, beneuolentia autem erga ſubiectos.* Et Iſocratem dicentem: *Gra-* C *uis & metuendus fac videare, nihil eorum quæ ſunt inexploratum relinquendo: clemens autem leuiora delictis ſupplicia ſtatuendo:* Et Diodorum dicentem: *Regem bene fungentem ſuo munere decet iuſtum & magnanimum & veracem & liberalem in largiendo eſſe, ac quauis cupiditate maiorem: ſupplicia leuiora delicto, gratiam autem beneficio maiorem referre, tum ſubiectis tum amicis.* Et cap. 6. citat S. Chryſ. dicentem: *Non in pretioſa veſte & zona, nec in præconis voce cernitur princeps: ſed in eo quod collapſa reficiat, quæ male conſtituta ſunt corrigat, ac in vniuerſos animaduertat, nec patiatur à potentioribus ius auferri.* Agapetus Diaconus Iuſtinianum Imp. in admonitorio ita cõmonefacit num. 2. *Ceu gubernator vigilat perpetuò Imperatoris oculatiſſimus intellectus, continens tuto æquitatis clauos, atque expellens fortiter impetuoſos iniquitatis fluctus, vt ne cymba mundanæ reip. illidatur fluctibus iniquitatis.* Et n. 9. *Solicitum Imperatoris animam ſpeculi in modum abſtergi* D *oportet, vt diuinis ſplendoribus ſemper coruſcet, rerúmque diſtincta iudicia inde condiſcat: nihil enim adeò facit, quæ peragenda ſunt, conſpicere, atque cuſtodire eam perpetuò ſinceram.* Et num. 27. *Tibi ipſi cuſtodiendi leges impone neceſſitatem, cum non habeas in terris, qui te poſſit cogere. Sic enim tum legum præ te feres cultum ipſe, ante alios eas reuerendo: tum ſubditis conſtabit, legum præuaricationem periculi non eſſe immunem.* Et n. 28. peccare & non cohibere peccantes iuxta æſtima. *Si quis enim in ciuitate vitam quidem ipſe traducat iuſtè, toleret autem viuentes iniquè, ſocius malorum apud Deum iudicatur. Quod ſi velis bifariam approbari, vt pulcherrima quæque gerentes honora, ita teterrima patrantibus ſuccenſe.* Et n. 30. *Terrarum orbis à Deo cùm creditum tibi ſit regnum, caue ne aliquo vtaris ex prauis ad rerum adminiſtrationes. Quæ enim illi perperam fecerint, eorum rationem reddet Deo, qui peccandi facultatem*

Gnomæ de regis dotibus.

ipſis indulſeris. Magna igitur & diligenti cum perſcrutatione, magiſtratuum promotiones fiant oportet, & n. 36 *Vt dominium Imperii tui facias decantabile, quantam habes aduerſus ſubditos peccantes iram, tantam habendam eſſe tibi aduerſus teipſum peccantem cenſeto. Nemo enim valet tanta pollentem poteſtate corrigere, niſi ratio propria, quæ ex ipſo peccante moneatur.* Et num. 42. *Intenta mente auſcultari debent rerum Iudices. Difficilis namque captu eſt iuſti inuentio, faciléque effugere ſolet non admodum attendentes. Quodſi prætermiſſa dicentium eloquentia, dictorumque neglecta veriſimilitudine, ad penitiſſimam intentionum profunditatem penetrauerint, ſic demum haurient, quod ab ipſis quæritur; gemini que inſontes erunt delicti, neque ipſi honeſtum prodendo, neque alijs id, vt committant, concedendo.* Et num. 46. *Sicut oculus innatus eſt corpori, ita Imperator mundo adaptatus eſt, à Deo datus pro adminiſtratione rerum quæ vſui ſunt. Oportet igitur eum omnibus hominibus quaſi propriis membris proſpicere, vt proficiant in bonis, ſeu malorum offenſaculo illidantur.* Et num. 48. *Eſto ſubditis pientiſſime Imperator, & formidabilis ob excellentiam poteſtatis: & amabilis ob largitionem beneficentiæ. Neque formidinem contemnens propter amorem: nec item amorem negligens ob formidinem: ſed tam manſuetudinem præ te ferens haud aſpernabilem, quam aſpernabilem familiaritatem immiti ſeueritate caſtigans.* Euripides in Syleo aurea de principe vox eſt: *Iuſtis ſit equus & iuſtus: malis vero omnium maximus hoſtis in terra.* Et Iſæi: *Qui puniunt iniuſtos, ij reliquis iniuriam fieri prohibent.* Et Hyperidis: *Incipientibus malis obſtruendæ ſunt viæ.* Et Pythagoræ: *Qui de malis pœnas non ſumunt, bonos affici volunt iniuriis.*

VERS. 9. *Quis poteſt dicere, mũdum eſt cor meum, purus ſum à peccato?* Hebr. *Quis dicet, mundaui cor meum, purus ſum à peccato meo?* ita Symmac. Septuag. *Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis liberè dicere audeat* (hoc eſt enim παῤῥησιάσεται, vti legunt Complut. S. Chryſoſt. S. Hieronym. libr. 1. contra Pelag. qui vertit, *quis confidit*: pro quo Romani & S. Auguſt. repetunt καυχήσεται, ideſt *gloriabitur ſe mundum eſſe à peccatis?* Vnde liquet Septuag. æque ac noſtrum pro זכיתי *zickiti* in piel, ideſt mundaui, legiſſe זכיתי *zachiti* in cal, ideſt mundus ſum corde meo: atque מחטאתי *mechattati*, ideſt à peccato meo accepiſſe pro מחטאת *mechattat*, ideſt à peccato, vt *iod* non ſit pronomen affixum, ſed paragogicum, vti eſt aliàs ſæpe.

Caluinus lib 3. Inſtitut. cap. 13. §. 3. ex hoc loco & ſimilibus contendit, neminem in hac vita verè eſſe iuſtum, vt cor habeat intrinſecus purum à peccato, ſed illud ſemper infectum eſſe & inordinatum aliqua ἀταξίᾳ ſiue aliquo prauo motu ſuperbiæ, luxuriæ, ſimiliſue concupiſcentiæ. Quare omnes eius actus eſſe peccata: ac proinde non habere iuſtitiam ſibi intrinſecam, ſed iuſtificari per extrinſecam Chriſti iuſtitiam ſibi imputatam. Verùm hæc eſt hæreſis damnata ab Eccleſia & Concil. Trid ſeſſ. 6. imò à S. Script. in qua Chriſtus ait: *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.* Matth. 5. 8. Et Dauid Pſal. 50. 12. *Cor mundum*, inquit, *crea in me Deus.* Et Pſal. 118. 1. *Beati immaculati in via.* Et Paulus Epheſ. 14. *Vt eſſemus* inquit *ſancti & immaculati in conſpectu eius.*

Igitur hanc Salomonis gnomen, ne alijs S. Script. ſententiis iam citatis videatur aduerſari, Interpretes varij explicant, omnes appoſitè. *Nemo mundus à peccato, quo ſenſu?*

Primò, Caiet. reſpondet in Hebræo eſſe: *Quis poteſt dicere mundaui cor meum, & purificaui me à peccato meo?* q. d. Superbè quis ſibi ſuiſque viribus arroget iuſtitiam & munditiem à peccato, cùm hoc ſit opus Dei non hominis, gratiæ non naturæ. Dicat ergo: Deus mundauit cor meum, non ego. *Reſp. 1.*

2. Secundò, S. Chryſoſt. in Pſal. 142. ad illa verſ. 2. *Non intres in iudicium cum ſeruo tuo*, Gabriel Vaſquez 1. 2. diſp. 200. cap. 4. & Salazar ſic exponunt, q. d. *quis dicet*, ideſt quis dicere & iactare audeat ſe purum à peccato? Vnde Septuag. vertunt *quis gloriabitur*, ideſt quis gloriabundus prædicet *ſi caſtum habere cor?* Taxatur ergo hic non ſimplex affirmatio, ſed ſuperbia, iactantia & gloriatio: quia nonnulli inſtar Phariſæi Euangelici de ſua innocentia vel iuſtitia gloriantur, eamque ſibi aſcribunt non Deo. Eſto enim nonnulli ſint iuſti & mundi corde, tamen de eo gloriari ſéque iactare non debent, tum quia hæc mundities non eſt opus ipſorum, ſed Dei, tum quia qui hodie iuſtus eſt, cras poteſt fieri iniuſtus, & ex fragilitate innata corruere in peccata, vti plerique corruunt.

3. Tertiò, S. Auguſt. in Pſal. 149. Beda, Ianſenius, Baynus & Bellarmin. lib. 3. de iuſtificat. cap. 4. hæc exponunt de incertitudine gratiæ, eámque hinc probant contra Hæreticos & Catharinũ, qui volũt iuſtos certò ſcire ſe eſſe iuſtos & puros à peccato. Vt ſit ſenſus, q. d. Nemo quantumuis iuſtus certò ſcit ſe eſſe iuſtum, hoc eſt ſe eſſe in gratia & amicitia Dei: non enim habent teſtimonium infallibile ſuæ gratiæ & iuſtitiæ, ac multa latent in fundo cordis occulta, quæ homo ipſe non videt nec perſpicit, ſed ſolus Deus. Hic ſenſus vulgatæ verſioni valdè inhæret & conſonat, æquè ac textui Hebræo, qui habet: *Quis dicet mundaui cor meum, & purus ſum à peccato meo?* q. d. quis certò ſcit, vt dicere & aſſerere audeat, ſe veram egiſſe pœnitentiam, ac per eam emundaſſe ſe à peccatis præteritis, præſertim in adoleſcentia, inquit Aben Ezra, commiſſis? iuxta illud: *De propitiato peccato noli eſſe ſine metu.* Eccleſ. 5. 5.

4. Quartò, alij exponunt, q. d. nemo poteſt diu viuere ſine peccato ſaltem veniali. Eſto enim quandoque iuſtus ſit purus ab omni peccato etiam veniali, vt cùm recens eſt baptizatus, cùm plenè confeſſus eſt & abſolutus, cùm vehementes actus contritionis & charitatis elicit, tamen in hoc puritatis ſtatu diu durare nequit, quin ex innato peccati fomite in illud relabatur, iuxta illud Eccleſ. 7. *Non eſt homo iuſtus ſuper terram, qui faciat bonum, & non peccet.* ita explicat S. Auguſt. lib. de bono Virg. cap. 48. Et S. Hieron. lib. 1. contra Pelag. & S. Chryſ. conc. 3. de Lazaro. Huic expoſitioni fauet Hebr. זכיתי *zicchiti* Radix enim זכה *zacha* vel *zachac*, ſignificat mundum eſſe ab omni labe, ſeu vitio aut macula. Vnde זך *zach* vocatur mundus, cui nihil labis aut vitij eſt admixtum, ſincerus, clarus, irreprehenſibilis: & זכוכית *zecuchith*, vocatur cryſtallus, ob munditiem & tranſparentem, vt ſenſus ſit, q. d. quis dicere audeat ſe

habere cor planè purum ab omni labe, imò cor cryſtallinum, ideſt purum, ſincerum, lcuidum inſtar cryſtalli, cui nulla macula etiam leuicula & venialis inſit? q. d. nemo.

5. Quintò; S. Chryſ. in terræ motum & Lazarum term. 6. per peccatum accipit fomitem peccati, ſiue ſordes concupiſcentiæ reliquas ex peccato, quibus nemo in hac vita carere poteſt: *Licet* inquit *iuſtus ſit quis, licet millies ſit iuſtus, & ad culmen ipſum aſcenderit; ita vt, expers ſit peccati, non poteſt eſſe mundus à ſorde: licet millies iuſtus ſit, eſt tamen homo. Quis enim gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis confidit mundum ſe eſſe à peccato? Propterea dicere in oratione iubemur: Dimitte nobis debita noſtra, vt orationis conſuetudine admoneamur, illic nos obnoxios eſſe ſupplicÿs. Etenim Paulus Apoſtolus, vas electionis, Dei templum, os Chriſti, Lyra Spiritus, doctor orbis terrarum,* B *qui terram & mare peragrauit, qui peccatorum ſpinas reuulſit, qui religionis ſemina iactauit, ille regibus opulentior, ille diuitibus potentior, ille magis philoſophus quàm ipſi philoſophi, ille diſertior oratoribus, qui nihil habebat & omnia poſſidebat, qui mortem vmbra ſua ſoluebat, qui morbos ſuis veſtimentis fugabat, qui trophæa erexit in mari, qui ad tertium vſque cælum raptus eſt, & in paradiſum ingreſſus, qui Chriſtum Deum prædicauit, ille dicit: Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum.* 1. *Cor.* 4. 4. *qui talem tantamque virtutum multitudinem acquiſierat ait, qui autem iudicat me Dominus eſt. Quis ergo gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis confidet mundum ſe eſſe à peccato? Impoſſibile eſt igitur, vt vllus homo ſit à peccato immunis. Quid enim ait? iuſtus eſt? miſericors eſt? pauperum amans eſt? at vitium aliquod habet, vel importunè contumeliis afficit, vel inani gloria* C *ducitur, vel aliud quippiam tale agit: non enim recenſenda ſunt omnia.* Porrò hic fomes concupiſcentiæ maximè cernitur in libidine & rebus venereis. Harum enim concupiſcentia ita innata eſt homini, vt nemo poſſit habere ab eis purum cor, quin aliquando ſentiat impuras & obſcœnas imaginationes, titillationes, motus, niſi id ſingulari dono alicui concedat Deus, vti conceſſit S. Thomæ Aquinati, qui fugata meretrice ad ſe ſollicitandum immiſſa, orans & indormiens viſus ſibi ab Angelis cingulo caſtitatis præcingi, deinceps omni libidinis ſenſu caruit. Idem donum habuit noſter B. Aloyſius Gonzaga, ideóque Angelus eſt nuncupatus. Vnde Septuag. vertunt: *Quis gloriabitur caſtum* (ſcilicet ab inceſtis & fœdis luxuriæ cogitationibus & ſtimulis) *ſe habere cor?* Harum remedium eſt humilitas, humiliſque gratiæ Dei inuocatio. Vnde S. Aug. de S. Virgin. cap. 51. *Quod bonum* (virginitatis) inquit *quanto magnum video, tanto eine pereat futuram ſuperbiam pertimeſco. Non ergo cuſtodit bonum virginitatis, niſi Deus ipſe qui dedit, & Deus charitas eſt. Cuſtos ergo virginitatis charitas; locus autem huius cuſtodis, humilitas. Ibi quippe habitat qui dixit, ſuper humilem & quietum & trementem verba ſua requieſcere Spiritum ſuum. Iſaiæ 66. Fidenter enim dico, facilius ſequuntur Agnum, & ſi non quocunque ierit, certè quocumque potuerint, coniugati humiles, quàm ſuperbientes virgines.*

Ratio à priori. Ratio à priori eſt, quòd motus huius appetitus & concupiſcentiæ ſint maximè homini carnali, æquè ac cæteris animantibus, connatura- A les: quare ſæpe rationem præueniunt, ita vt voluntas eos cogatur ſentire inuita, etſi conſentire in eius ſit arbitrio. Iam enim perdidimus frænum iuſtitiæ originalis, quo Adam hoſce motus ita frænabat & cohibebat, vt exurgere non poſſent, niſi eo vidente & volente. Igitur ſicut vlcus, puta vomica perpetuò putidum ebullit vomitq; pus; & ſicut cloaca iugiter exhalat fœtidos vapores; & ſicut caminus ardens cõtinuò eiaculatur fumum ignéſque ſcintillas: ſic pariter concupiſcentia, luxuriæ præſertim, aſſiduè exhalat fœdas imaginationes & motus libidinis.

Antiſtrophe huius ſententiæ Salomonis eſt illa S. Ioannis epiſt. 1. cap. 1. 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* Vide ibi dicta.

B *Pondus & pondus, menſura & menſura, vtrumque abominabile eſt apud Deum,* q. d. duplex & diuerſum pondus, duplex & diuerſa menſura; cùm ſcilicet quis maiori vtitur, dum emit, minori, dum vendit, facit rem abominabilem Deo & hominibus: quia facit iniuſtitiam, & euertit hominum ſocietatem & commercia, quæ in iuſtitia iuſtiſque ponderibus & menſuris conſiſtunt. Vide dicta cap. 11. 1. & cap. 16. 11. Hebr. eſt: *Lapis & lapis* (quia lapidibus olim vtebantur pro ponderibus) *epha & epha abominatio ſunt iſta ambo coram Domino*, ideſt vt Vatab. *diuerſo pondere vti, & diuerſa menſura vti, vtrumque deteſtatur Dominus.* Septuag. *Pondus magnum & puſillũ, & mẽſuræ duplices immundæ ſunt apud Dominum.* S. Hieron. in cap. 45. Ezech. *ſtatura grandis & minor, abominabile eſt vtrumque in conſpectu Dei.* VERS. 10. Duplices menſuras odit Deus Quas?

C Myſticè primò R. Leui q. d. non licet veritati pondus addere, vt eam plus æquo amplifices; nec detrahere, vt eam plus æquo imminuas. Reſp. 1.

2. Secundò S. Greg. hom. 4. in Ezech. pondus & pondus &c. *Scimus* inquit *quia in negotiatorum duplici pondere aliud maius, aliud minus eſt: nam aliud pondus habent ad quod penſant ſibi, & aliud pondus ad quod penſant proximo: ad dandum quidem pondera leuiora, ad accipiendum vero grauia præparant. Omnis itaque homo, qui aliter penſat ea quæ ſunt proximi, & aliter ea, quæ ſua ſunt, pondus & pondus habet. Vtrumque ergo abominabile eſt apud Deum: quia ſi ſic proximum vt ſe diligeret, hunc in bonis ſicut ſe amaret; & ſi ſic ſe ſicut proximum adſpiceret, te in malis ſicut proximum iudicaret.*

D Tertiò, Auctor Catenæ Græc. ſic ex Septuag. legit: *Statera parua & magna, aliáque & alia menſura, vtraque coram Domino ſunt immunda: ſed ille quoque qui facit ea, in ſtudiis ſuis præpedietur*: quæ ſic explicat: Mens mala doloſaque animi affectio, cuiuſmodi ea eſt, quæ oratione quidem, vtitur blanda & commoda, opus autem adfert nullum, tantùm immundum, execrabiles ſunt apud Dominum. Aut per paruam & magnam menſuram, in quauis re vel actione defectus & exceſſus denotatur: vtrumque enim adiunctum habet vitium: aut menſura duplici vtuntur, qui ab alijs beneficia accipere volunt, paria tamen reddere animum numquam inducunt. Qui enim facit talia, in manuum ſuarum operibus impeditur, hæc eſt nullum felicem ſucceſſum ſortietur. Hæc ille. 6.

Quartò, Caſſianus ſic ex Septuag. legit & explicat Gollat. 21. cap. 22. *Pondus magnum & puſillum, & menſura duplices, immunda ſunt apud Dominum vtraque, & qui facit ea in adinuentionibus ſuis compedietur. Proinde non ſolùm illo quo diximus, ſed etiam hoc modo ſtudendum eſt nobis, vt ne iniqua pondera in cordibus noſtris, nec in horreis conſcientiæ noſtræ menſuras duplices habeamus, ideſt ne ipſi ea quæ diſtrictionis regulam molliunt remiſſiore indulgentia præſumentes, eos quibus verbum Domini prædicamus diſtrictioribus præceptis & grauioribus, quàm ipſi perferre poſſimus, ponderibus obruamus. Quod cum facimus, quid niſi duplici pondere atque menſura præceptorum Domini, mercem frugemque vel appendimus vel metimur? Rationem ſubijcit: Si enim aliter ea nobis, aliter noſtris fratribus diſpenſemus, rectè increpamur à Domino, eo quòd ſtateras doloſas ac menſuras duplices habeamus, ſecundum illam ſententiam Salomonis quæ dicitur: Abominatio eſt Domino pondus duplex, & ſtatera doloſa non eſt bonum in conſpectu eius. Hoc etiam modo reatum doloſi ponderis duplicisque menſuræ euidenter incurrimus, ſi districtiora quædam, quæ priuatim per noſtras cellulas exercere conſueuimus, humanæ laudis cupiditate coram fratribus oſtentemus, abſtinentiores ſcilicet & ſanctiores apparere affectantes humano conſpectui quàm diuino.*

VERS. 11. *Ex ſtudiis ſuis intelligitur puer, ſi munda & recta ſint opera eius.* Pro *ſtudiis ſuis* Heb. eſt מעלליו *maalalau*, ideſt molimina, ſtudia, cogitationes, machinationes, exercitia, conſilia, adinuentiones, recupationes. Radix enim עלל *alal* ſignificat meditari, cogitare, conari, moliri, facere, deſignare, animi vim & potentiam declarare. Vnde עולל *olel* vocatur puer, qui ſemper aliquid agit & molitur; & תעלולים *taalulim* vocantur ludicra, quæ machinantur pueri, quibus animi ſui indolem & propenſionem indicant.

Pro *intelligitur* Hebr. eſt יתנכר *iitnacker*, quod propriè ſignificat *cognoſcitur, intelligitur*. Subinde tamen contrarium ſignificat, ſcilicet *occultatur, abſcondit ſe*, vel *alienat ſe*. Vnde R. Leui & Aben Ezra ſic vertunt: *In ſtudiis ſuis occultat ſe puer, etiamſi purum & rectum ſit opus eius*, q.d. non facilè cognoſcitur natura pueri ex operibus. Nonnulli enim pueri aſtuti ſunt diſſimulatores & fallaces, ita vt tegant ſua ſtudia & conſilia. Vnde fit, vt ea quæ agunt, in fronte probitatis ſpeciem præbeant: eorum verò mens impura ſit, & ſceleribus ſcateat. A. Emanuel vertit: *In operibus ſuis alienum ſe præbet puer*, q.d. ſubinde pueri alios ſe præbent in pueritia, quàm futuri ſint in virili ætate: mutant enim indolem & mores, & alienant ſe à moribus, quos habituri ſunt in ſenectute. Aut potiùs, quaſi dicat, puer cum munda & recta opera exercet, alienat ſe ab infantia & ætate puerili: quia ſuper ætatem præclarè ſe gerit, vt non tam puer, quàm vir vel ſenex eſſe videatur.

Verùm יתנכר *iitnacker* propriè ſignificat *cognoſcitur, intelligitur*; itáque hic vertendum eſſe patet ex antecedentibus & ſequentibus: ſic enim plana & clara fluit oratio, q.d. Ex ſtudiis ſuis cognoſcitur puer, qualis futurus ſit vir. Si enim munda & recta ſint opera eius in pueritia, veriſimiliter talia quoque erunt eiuſdem in virili ætate. Aut: Ex ſtudiis ſuis intelligitur puer, ſi munda & recta *ſint*, ideſt futura ſint opera eius in ſenectute. Τὸ enim *ſint* non eſt in Hebræo. Hebræi enim ſubintelligunt verbum ſubſtantiuum. Vnde hic ſubintelligas tam *erunt* aut *futura ſunt*, quàm *ſint*.

Rurſum *iitnacker* deſcendit à נכר *nachar*, quæ radix vti literis, ita & ſignificatione alludit ad כרה *cara*, ideſt fodit, perfodit: dum enim oculus corporis vel mentis quid cognoſcit & perſpicit, videtur idipſum ſua acie penetrare & perfodere. Vnde Plato cenſuit, viſionem fieri emiſſione ſpecierum ex oculis ad rem viſam penetrandam, & quaſi perfodiendam: licet veriùs Ariſt. & Peripatetici cenſeant, viſionem fieri non emiſſione, ſed receptione ſpecierum ab obiecto: per illas enim res viſa penetratur, & quaſi perfoditur ab oculo. Quare ſicut Theſaurus, vel venæ auri & argenti à peritis veſtigantur & inueniuntur: ſciunt enim certa ſigna, ex quibus cognoſcunt ibi latere aurum. verbi gratia, ſi ſuperficies terræ extima herbas & germina non proferat, ſed ſterilis ſit & glabra: ſi color terræ accedat ad colorem auri, ſi in ea ramenta vel venæ auri argentique appareant, vti docet Georgius Agricola lib. 1. de re metallica. Vnde Plinius lib. 33. cap. 4. *Montes Hiſpaniæ* inquit *aridi ſteriléſque, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono* (auro) *coguntur fertiles eſſe*. Additque: *Aurum qui quærunt, ante omnia ſegullum tollunt: ita vocatur indicium: alueus, vbi ideſt, arenæque lauantur, atque ex eo quod reſedit coniectura capitur, vt inueniatur aliquando in ſumma tellure protinus, rara felicitate.* Segullum eſt terræ genus in ſummo ſolo, ex quo metallarij cognoſcunt ſubeſſe venam auri. Quare viſis his ſignis perfodiunt terram, & latens aurum eruunt: ſic pariter pueri in pueritia dant ſigna & ſpecimina futuræ probitatis, quæ viri ſagaces veſtigant & quaſi perfodiunt: ſigna hæc ſunt, ſi opera eorum ſint munda, ideſt pura ab omni laſciuia & impuritate: ac recta, ideſt aliena à fraude, fuco, ſimulatione, dolo, mendacio, nequitia, malignitate. Inde enim ſagaces coniiciunt, eorum in virili ætate opera fore ſimilia, imò maiora & heroica. Itaque natura præludit in pueris id, quod factura eſt in viris, iuxta illud Ouidij:

Venæ auri indicia.

Pueritia præludit virilitati.

Ingenium cæleſte ſuis velociùs annis
Surgit, & ingratæ fert mala damna moræ.

Exempla.

Sic S. Ambroſius puer rebus ſacris ſe oblectans, præluſit ſe fore ſacerdotem, imò Epiſcopum: vnde & manum oſculandam ſorori præbuit, edixitque ſe fore Epiſcopum. Sic S. Thomas Aquinas infans voluebat chartas, ac præſertim vnam in qua ſcriptum erat *Aue Maria*, illámque ſibi à nutrice arreptam omni ſtudio repopoſcit, ac redditam tranſglutiuit: qua re portendit, ſe fore libris & cultui B. Virginis addictũ. Sic S. Nicolaus infans feria quarta & ſexta abſtinens à ſugendis matris vberibus, futuræ abſtinentiæ & ſanctitatis ſpecimen dedit. Plura hac de re exempla recenſui 2. Timoth. 3. v. 15.

Hinc Spartani pueris exhibebant inſtrumenta artium omnium, & illis ad quæ ſponte accurrebant, quibuſque ſe occupabant, eoſdem applicabant: in illis enim ad quæ indoles naturæ fert hominem, quiſque excellit. Significat ergo Salomon ex pueritiæ indole & moribus ferè deprehendi, qualis totius vitæ deinceps futura ſit ratio.

Intellige gnomen hanc communiter, & vt plurimum veram eſſe, at non ſemper: tum quia pueri ſubinde vafri diſſimulant interna ſua conſilia:

tum quia ſubinde à ſeipſis degenerant, præſertim cùm in malos incidunt ſocios, vt alij prorſus ſint viri, aliáque agant & appetant, quàm fecerint pueri. Sed vt plurimum qualis quis eſt in pueritia, talis quoque eſt in virili ætate. Quocirca omnes Theologi & Philoſophi, ac nominatim Plato & Ariſt. in Polit. docent ſummam in Repub. habendam eſſe curam puerorum, vt rectè inſtituātur: pueros enim eſſe ſeminariū Reipub. quales enim formātur pueri, tales euadunt viri. Monet ergo parentes & magiſtros hic Salomon, vt in puerorum indolem inuigilent, eorúmque vitia & propenſiones indagare ſatagant, vt deinde eas corrigere, & in virtutes flectere queant.

Porrò codices Septuag. hic variant. Complut. enim legunt: *In ſtudiis ſuis impedietur adoleſcens, cū ſancto & recta via eius*, q.d. vir ſanctus impediet & coërcebit praua adoleſcētis ſtudia, eiúſque vias & actiones moderabitur, & rectas efficiet. Roman. *In adinuentionibus ſuis impedietur adoleſcens: cum ſancto, & recta via eius*, ideſt, vt clarè vertit Auctor Catenæ Græc. *Adoleſcens cum ſancto familiariter conuerſans, rectam faciet viam ſuam*. Caſſian. collat. 21. cap. 22. & alij aliter diſpungunt. Priorem enim partem verſus referunt ad verſum præcedentem hoc modo: *Pondus magnum & puſillum, & menſuræ duplices immundæ ſunt apud Dominum, & qui facit ea in adinuentionibus ſuis compedietur*, ideſt capietur vinculis, conſtringetur & punietur. Deinde ſubdunt quaſi nouam ſententiam: *Adoleſcens cum ſancto* (ſi verſetur) *recta erit via eius*.

VERS. 12. *Aurem audientem & oculum videntem, Dominus fecit vtrumque*. Septuag. vertunt: *Auris audit & oculus videt. Dominus fecit & vtraque*, vel *vtrumque eſt opus Domini*, vt vertit Auctor Catenæ Græc. qui Primò ſic explicat, q.d. vt oculus qui rectè videt, videt opera Domini; ita auris quoque quæ rectè audit, audit mirabilia eiuſdem Domini. vtrumque ergo fit opera & operatione Domini, q.d. Deus dedit homini non ſolùm potentiam videndi & audiendi, ſed & rectum eius vſum, tum phyſicum, vt ſcilicet auris rectè ſonos & ſonorum diſcrimina percipiat: oculus verò rectè colorum omnium ſpecies videat & diſcernat: tum potiùs ethicum, vt ſcilicet aure vtamur ad audiendum honeſta, caſta, ſancta: oculis vtamur ad eadem intuendum. Vnde inferendum relinquit, hominem Deo in hoc recto ſenſuum vſu gratias agere, obſequi & obſecundare debere, vt iis vtatur ad Dei honorem & beneplacitum, ſcilicet vt aures non aperiat niſi ad audiendum Dei legem, pſalmodiam, officia diuina, ſcientias & res honeſtas &c. oculos verò non pandat niſi ad intuendum creaturas Dei, vt ex iis creatorem agnoſcat & laudet. Hoc enim fine Deus homini oculos & aures dedit. Vide S. Chryſ. hom. 11. in Epiſt. ad Roman. & hom. 22. in 1. ad Corinthios.

Secundò, Noſter Salaz. appoſitè hunc verſum refert ad præcedentem. Nam cùm præmiſerit Salomon, inquit, ex primis ſtudiis & conatibus pueri ingenium & indolem deprehendi, an docilis ad audiendum, & acris ad ſpeculandum ſit; aptè quidem ſubdit: *Aurem audientem & oculum videntem, Dominus fecit vtrumque*, q.d. in his non intercedit cōſilium aut libertas: quòd enim quis ad audiendum ſit docilis, & ad ſpeculādum acris, pars naturæ eſt à Deo ipſo creata, atque adeo in pueris etiam qui nondum conſilij & rationis compotes ſunt, non parum elucet. Itaque *in animo ſcintillæ ſunt, quæ præceptoris ſpiritu excitatæ, generoſum diſciplinæ fomitem arripiunt: alioquin algidum in cinerem nequicquam ſlaueris*, ait Petrarcha Dial. 81.

Tertiò, alij hæc referunt ad Deum, q.d. Deus dedit homini oculos ad videndum, aures ad audiendum, quanto magis ipſe oculos habet oculatiſſimos, & aures ad audiendum acerrimas, iuxta illud Pſal. 93. v. 9. *Qui plantauit aurem non audiet, aut qui finxit oculum non conſiderat?* Contra eos qui v. 7. dixerunt: *Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob*. Et: *Nubes latibulum eius, nec noſtra conſiderat, & circa cardines cæli perambulat*. Iob 22. 14. Significat ergo omnia nuda & aperta eſſe oculis Dei lucidiſſimis & auribus auritiſſimis. *Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abſcondetur*. Sapient. 1. 10. Huc facit illud Plinij lib. 2. cap. 7. *Deus totus eſt ſenſus, totus viſus, ſimus auditus, totus anima, totus animi, totus ſui*.

Quartò, pleniùs & profundiùs noſter Hier. Prado in Ezech. cap. 12. v. 2. Oculo videre, inquit, eſt perſpicuè & apertè cernere: aure audire, eſt percipere & tenere rectè quæ audis: idem eſt videndo videre, & audiendo audire. Ratio huius ſignificationis eſt, quia ij ablatiui, infinitiui vel gerundia augent & cōplent actionem verbi, importántque modum, quo fieri ſolet: & quoniam viſio fit mediante luce, & auditio excipiendo & tenendo verbum quod profertur: inde videndo videre, eſt dilucidè cernere: & audiendo audire, eſt rectè tenere: ſicut etiam ore loqui, vel loquendo loqui, eſt cordatè loqui vel ex præmeditato: quia verè verbum oris eſt id, quod mente concipitur & cogitatur. Quoniam ergo ſenſus hi ſunt miniſtri intellectus & voluntatis, heris ſuis per omnia ſimiles (nam viſus & intellectus claritate delectantur & operantur: auris & voluntas ſuauitate & bonitate capiuntur) inde eſt vt pro intellectu non excæcato vſurpetur oculus videns, & auris audiens pro voluntate non obdurata affectu aliquo immoderato apud Matth. 13. 9. & in Apocal. 13. 9. *Qui habet aures audiendi audiat*, id eſt voluntatem morigeram & obedientē. inde illud Pſalmi 17. 45. *Auditu auris obediuit mihi*. Et Pouer. 20. 12. *Oculum videntem & aurem audientem Dominus fecit vtrumque*, ideſt doctorem eruditum, & auditorem verbi docilem eſſe, opus Dei eſt ex æquo mirabile. Meminit autem horū ſenſuum: quoniam vt notauit Polychronius, viſus & auditus tantùm recipiunt admonitionem: aut enim cernentes aliorum calamitatem ad ſanitatem reuertimur, aut audientes diuinas leges diligentiores in ſtudio virtutis efficimur, neque eſt alius prætereà ſenſus, qui ad pietatem inducat. Hæc Prado.

Accedit R. Salomon: *Diuinum opus*, inquit, *ſunt aures & oculi mortalium: ſummopere delectatur Deus auribus reprehenſionem audientibus, oculiſque rerum euentum proſpicientibus*. Et R. Leui: *Hi duo* ſenſus inquit, *viſus ſcilicet & auditus, peculiarem præ cæteris operam præſtant, vt vir quoad mores & animi ſenſa abſolutus veráxque euadat*. Et Vatab. *Audientem*, inquit, *Dei præcepta & videntem quæ bona ſunt, vtrumque facit Dominus*. Alij hæc referunt ad bonam obedientiæ politiam. Hæc enim exiſtit cum ſuperiores oculo, ideſt bonis conſiliis omnia adminiſtrant, & populus aure obedienti

eis paret. q.d. vtrumque eſt Dei donum & benedictio: nam in vtroque conſiſtit Reip. & cuiuſuis collegij vel congregationis columen, ſalus & felicitas.

VERS. 13. *Noli diligere ſomnum, ne te egeſtas opprimat: aperi oculos tuos, & ſaturare panibus.* Pagn. *ſatura te panibus, ſaturare*, ideſt ſaturaberis. Sæpe enim apud Hebræos Imperatiuus ponitur pro futuro, vt Pſal. 33. *Accedite ad eum & illuminamini*, ideſt illuminabimini. Pro *ne te egeſtas opprimat* Hebr. eſt פן תורש *pen tiuuares*, ideſt ne hæreditate priueris, ne depaupereris. Radix enim *iaras* ſignificat hæreditare & poſſidere, ſed in Niphal eſt contrariæ ſignificationis, & ſignificat hæreditate depelli ac depauperari, cum quis ex Crœſo fit, non Cyrus, ſed Irus & Iro pauperior. Eſt Metalepſis: ex ſomno enim intelligitur deſidia, ex deſidia otium, ex otio laboris fuga, quæ parit egeſtatem: Vice verſa ex apertione oculorum intelligitur vigilia, ex vigilia ſurrectio, ex ſurrectione labor, qui parit ſaturitatem, ideſt rerum abundantiam. Hęc enim inſtar catenæ connexa ſunt, vnnúmque alteri velut annulus annulo inſeritur & innectitur, vt ex vno cætera inferas & intelligas.

Aben Ezra hunc verſum nectit præcedenti, q. d. Aures ad inſtitutionem auſcultandam: oculi vero ad ea contemplanda, quibus corrigimur, procreati ſunt à Deo: quamobrem ne diligas ſomnum: oculi enim non niſi ad ſomnum ſtatis horis capeſſendum ſunt effecti, cum poſtea penetrandis ac arripiendis diſciplinæ inſtitutis vacare debeant. Redit ad vetandam ſocordiam: huius enim comes, imò parens eſt ſomnus, vel potiùs dilectio & amor ſomni. Somnus enim naturalis eſt, & naturæ debitus: at amor ſomni ferè vitioſus eſt: quia nimius. Dormire, inquit Caiet. neceſſitatis eſt, ſed diligere dormitationem voluntatis eſt ac pigritiæ, & hic affectus longiorem efficit ſomnum quàm opus ſit. Qui enim amat dormire, pergit dormire in multam lucem, nec exurgit, ſed ſomno indulget, donec torpori ſuo ſatisfaciat, iuxta illud S. Dominici loricati: *Somnus ſomnum adeſcat, vigiliæ vigilias pariunt.* Senſus ergo eſt, q.d. noli diligere ſomnum, nec ei ad pigri corporis libitum indulgeto, vt lucem & tempus labori deſtinatum otiando & dormitando tranſigas, ne ex otio in egeſtatem incidas, illáque te opprimat, & fame emaciari, imò mori cogat: quare aperi oculos tuos expergiſcere, ſomnum excute, labora vt victum tibi pares ac ſatureris panibus, ideſt abundes omni re ad victum neceſſaria vel opportuna: Panis enim Hebræis quemlibet cibum ſignificat.

Myſticè, q.d. excute ſomnum deſidiæ ac concupiſcentiæ, ac bonis operibus te dede, vt victũ ſpiritualem tibi compares, quo viuas in omnem æternitatem. Victus hic eſt Euchariſtia & S. Scriptura in præſenti vita, ac gloria & felicitas perpetua in futura. ita Beda: *Noli*, inquit, *diligere ſomnum peccati & inertiæ, de quo Apoſtolus ait, Hora eſt iam nos de ſomno ſurgere, ne te, ſi non benè vigilare noueris, egeſtas opprimat in futuro, illa ſcilicet grauiſſima egeſtas, vbi nec ſtillam aquæ vnam ſitiens inuenire queas, nec oleum extinctis lampadibus infundere. Aperi oculos tui cordis ad vigilias ſanctas, ac ſaturitatem tibi gaudiorum cæleſtium benè viuendo conquire.*

Septuag. aliò abeunt. Vertunt enim: *Noli diligere detrahere, ne extollaris: aperi oculos tuos & im-*

A *plere panibus.* Quod aliquid explicant de furto, quod comes imò filia eſt ſomni, otij & deſidiæ, q.d. noli otiando detrahere & furari res & opes proximorum, ne extollaris in patibulum & ſuſpendaris. Verùm pro *detrahere* græcè eſt καταλαλεῖν, quod ſignificat detrahere non opibus, ſed famæ obloqui, deblaterare, criminari. Igitur Hebr. שנה *ſcena*, quod propriè ſomnum ſignificat à rad. ישן *iaſcan*, ideſt dormiuit, Septuag. vertunt detractionem, à rad. שנה *ſcana*, ideſt mutauit, alterauit, ideſt detraxit famæ. Detractor enim ſolet res aliter narrare quàm geſtæ ſint, itáque eas mutare & alterare in peius, imò fingere & mentiri. Vnde cap. 17. v. 9. dicitur, *qui celat delictum, quærit amicitias; qui altero ſermone repetit* (Heb. שנה *ſcana*, ideſt mutat) *ſeparat fœderatos*

B Noli ergo detrahere & obloqui proximo, ne extollaris, ideſt noli alterum criminando deprimere, vt te extollas. Radix enim detractionis eſt ſuperbia, qua quis vt ſe extollat, alium ſibi æqualẽ vel æmulum vituperando deprimit. Vnde S. Hieron. vel potius Paulinus ad Celantiam: *Nulli vnquam*, inquit, *omnino detrahas, nec aliorum vituperatione te laudabiliorem videri velis: magis tuam vitam exornare diſce, quàm alienam carpere.* Adde etiam Hieronym. in Epiſt. ad Ruſt. *Viliumſatis hominum eſt, & ſuam laudem quærentium, alios viles facere: quia alterius vituperatione ſe laudari putant. Et cum ſuo merito placere non poſſint, placere volunt in comparatione malorum.*

Pro *ne extollaris* Græcè eſt μὴ ἐξαρθῇς, quod Complut. & Regia Biblia vertunt, *ne pereas*. Cyprian. lib. 3. Teſtim. *ne extollaris*; licet non nulli
C codices habeant, *ne eradiceris*. Verùm huic Septuag. verſioni, puta detractioni famæ, non ſatis reſpondet id quod additur: *aperi oculos tuos & ſaturare panibus*, ac Hebr. שנה *ſcena*, ſemper alibi ſomnum ſignificat, non detractionem: quare vulgata verſio, vti aptior & verior anteferenda eſt.

Malum eſt, malum eſt, dicit omnis emptor: & cum receſſerit, tunc gloriabitur. Hebr. יתהלל *iithallel*, ideſt laudat ſe & iactat, quòd rem pretioſam vili emerit. Pro *malum* Hebr. eſt רע *ra*, pro quo Chald. aliis punctis legens רע *rea*, ideſt *ſocius*, vertit: *Socius ad ſocium dicit quod emit, & tunc gloriatur & prædicat.* Hebr. eſt: *Malum malum dicit emptor, & abiens ſibi laudabit ſe.* Redundat more Hebræo לו
D *ſibi*, q.d. cum rem emit, illam habet in honore & pretio. Aut לו *ſibi* emphaſim habet, q.d. cum receſſerit, ſibi rem vili emptam vendicans, tunc gloriatur. Id enim per Apoſiopeſin intelligi, patet ex ſenſu & mente ſententiæ. Quidam vertunt: *cum verò amiſerit, tunc laudat.* Res enim cum poſſidentur viles cunt, cum verò amittuntur habentur in pretio & anxiè requiruntur. Hic eſt hominis genius. Vnde R. Leui: *Longè diſſimilis ait eſt poſſeſſio ſapientiæ ab aliarum rerum poſſeſſione: cum enim cætera argenti pretio æſtimentur, ea ab emptore deprimuntur, & vitij inſimulantur, pretióque paria negantur quod venditor exigit: poſtquam autem hic diſceſſerit, merces dilaudat, ſeque eas non emiſſe dolet, atque ideo vilia videntur quæ obtineret, & optima quibus careat. Secus vero prorſus contingit in ſapientia comparanda: nec enim eam quis ſibi vtilem arbitratur, niſi cum illam ſit adeptus.*

Iam primò Baynus hæc refert ad labores, ærumnas & pericula, quæ ſubeunt mercatores, vt ditescant, q.d. Multa mala, ideſt multas mo-

VERS. 14.

leſtias, curas & dolores ſubeunt mercatores, vt merces & opes comparent: at vbi eas compararint, gaudent & gloriantur. vnde illud Horatij:

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.

Hinc myſticè Salonius & ex eo Gloſſa: *Qui æterna,* inquit, *præmia deſiderat, malum eſt malum eſt dicit: quia in præſenti debet ſuſtinere, vt cum receſſerit de mundo glorietur, perſpiciens, quia non ſunt condigna paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Accinit etiam Hugo Cardinal. qui non tam ad laborum tollerantiam, quàm ad pœnitentiam hanc gnomen refert. Myſticè inquit, exponitur de eo, qui nummo pœnitentiæ merces emit cæleſtes: malum eſt dicit, ideſt nimis carum, nimis moleſtum pœnitere; & cum emptor, ideſt pœnitens receſſerit à foro pœnitentiæ in domum cæleſtis patriæ, tunc ſanè gloriabitur, quia bonum forum habuit. Addit etiam, merces cæleſtes non tam ideo caras videri, quia multis conſtent laboribus, quàm ex eo, quia nondum explicatæ ſunt.

Huc accedit expoſitio R. Salomonis: *Qui ſacra legis,* inquit, *cognitione ditatur per ærumnarum famiſque flagella, illud ſæpe queritur, & heu clamitat ob hunc cruciatum & anguſtiam; verùm vbi ſapientia cumulabitur, labores, quibus functus eſt, ſibi glorioſos prædicabit.*

Secundò idem Baynus: Exemplo mercatorum inquit, vult nos ſpectare non initia, ſed fines laborum. Vt enim illi rem primò vituperant, quo vilius emant: deinde vbi emerint, iactant ſe, & gloriantur de ſua ſiue induſtria, ſiue peritia in rebus comparandis: ſic ſapientia, in cuius acquiſitione vigilare & laborare ſuum filium monet ſapiens, minimè iuuenibus arridet: ſed malum eſt malum eſt inquiunt, manè ſomnum excutere, & literarum ſtudiis ſiue rebus diuinis indulgere. ſed olim ex ephebis & puerilibus annis egreſſi, vbi maximis ſudoribus veluti negotiator venditis omnibus vnicam ſibi margaritã comparauerint, ſibi gratulabuntur ipſis.

Sicut ergo mercatores labores damnant, cum eos ſubeunt & ſentiunt: at vbi aliis eſurientibus ipſi ſaturantur panibus & deliciantur, tum eoſdem laudant, tum gloriantur ſe laboraſſe, & laboribus tot opes & commoda comparaſſe: ſic qui virtutibus & ſapientiæ inſiſtunt, initio ardua multa & difficilia experiuntur: at poſtea ſibi gratulantur, quòd virtutem & ſapientiam ſuis laboribus pepererint, & cum ex hoc ſæculo laboribus & doloribus referto receſſerint, tunc gloriabuntur: quia tunc clarè videbunt, quòd non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Roman. 8. Hic ſenſus valde appoſitus eſt: hæ enim parœmiæ velut parabolæ ſub cortice literæ arcanum quid & latens ſapientiæ, & virtutis decus ſignificant. Vnde & Chald. hanc gnomen nectit ſequenti, in qua ſtudium ſapientiæ opibus & auro anteferetur.

Tertiò, Ianſenius cenſet, hanc parœmiam inſinuari hominis ingenium, quo fere aliena vituperamus, noſtra laudamus in eis nobis placentes & gloriantes, adeò vt eaſdẽ omnino res & actiones, cùm quis apud alios videt, audacter damnet: cùm vero in ſeipſum tranſlata conſpicit, laudet atque

A extollat. Vulgari enim parœmia quis merces ſuas vendere dicitur, cùm res ſuas dilaudat. Vnde noſter Salazar ita exactè ſingula adaptat & explicat, q.d. ferè ita accidit, vt aliis res ſuas venditantibus & oſtentantibus, auditores velut aſtuti quidam emptores non ſolùm non probent, ſed etiam verbis ſuis extenuent. Hi verò qui ea ratione alienas res extenuant, ſi fortè earum aliquã adepti ſint, non ſolùm apud ſe gloriantur & geſtiunt, ſed etiam illam ſimili modo venditare, & aliis commendare maximè adnituntur. Itaque his verbis Salomon improbam quorundam hominum propenſionem ad ſuas res laudandas, alienas aſpernandas & extenuandas, mercatorum exemplo damnat.

Quartò, planè & genuinè notat hic Salomon genium, & indolem hominum in emendo & vẽdendo: B in emendo enim rem plus æquo vituperant, in vendendo plus æquo laudant. Malum eſt dicit emptor, ait Lyran. quia replicat rei defectũ, vt imminuat eius pretium. Qui enim emunt, rem emendam malam & vitioſam cauſantur, imò omnes eius defectus & vitia enarrant, & nimis amplificant, vt emptor viliori pretio eam vendat. Qui verò vendunt, rei vendendæ præſtantiam extollunt, vt eius pretium adaugeant. Qua in re ſubinde contra charitatem peccant, ſubinde etiam contra iuſtitiam, vt cùm quodam ingenio artis rei vitium tegunt: cùm mentiuntur, rem vitio carere, vel habere dotes, quas non habet: cùm rem vitioſam tanto pretio vendunt, quanto integram: cùm ſimplices decipiunt & fraudant: cùm venditor ignorat rei præſtantiam & pretium, vt cùm gemmam vendit pro vitro, C aut emptor vitrum emit pro gemma. Denique cùm emptor rogat, an res vitio careat, tenetur ex iuſtitia venditor rei vitia, maximè occulta aperire, vti docet noſter Leſſius lib. 2. de Iuſtitia cap. 21. de Emptione Dubit. 11. Ratio à priori eſt, hominum cupiditas & auaritia: *Omnes enim quæ ſua ſunt quærunt,* vt ait Apoſt. ad lucrum ergo ſuum rem pretioſam extenuant, dum emunt: & vilem extollunt, dum vendunt. Huic cupiditati medetur charitas, quæ iubet & dictat: *Dilige proximũ tuum ſicut teipſum: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Prout vultis vt faciant vobis homines, ita vos facite illis ſimiliter.* Lucæ 6. 13.

Hic eſt ſenſus literalis & quaſi grammaticus huius parœmiæ, ſub quo profundiùs ſymbolicè ſignificantur illa, quæ paulo ante, præſertim ſecundo loco annotaui. Sic enim parabolæ ſuum in cortice habent ſenſum grammaticum, ſub quo D aliud parabolicè, ſed ad literam ſignificatur, quod paulo ante indicaui.

Huc facit *faceriſſima cuiuſdam mimi vrbanitas, qui,* vt refert S. Auguſt. lib. 13. de Trinit. cap. 3. *cum ſe promiſiſſet in theatro quid in animo haberent, & quod vellent omnes aliis ludis eſſe dicturum, atque ad diem conſtitutum ingenti expectatione maior multitudo conflueret, ſuſpenſis & ſilentibus omnibus dixiſſe perhibetur: vili vultis emere, & carò vendere. In quo dicto leuiſſimi ſcenici, omnes tamen conſcientias inuenerunt ſuas, eaque vera ante oculos omnium conſtituta, & improuiſa dicenti admirabili fauore plauſerunt.* Subdit S. Auguſt. hoc omnium eſſe non omnino, ſed plerorumque. *Nam ſcio ipſe hominem,* inquit, *cum venalis ei codex fuiſſet oblatus, pretijque eius ignarus, & ideo quiddam exiguum poſcentem cerneret venditorem, iuſtum pretium, quod multo amplius*

Mimi lepos

amplius erat, nec opinanti dediſſe. Quid ſi etiam quiſpiam nequitia tanta poſſeſſus, vt vilè vendat quæ dimiſerunt parentes, & care emat quæ conſumat libidines, magno pretio ſtupra emendo, paruo autem rura vendendo. Largitionis etiam gratia nouimus quoſdam emiſſe frumenta carius, & vilius vendidiſſe ſuis ciuibus. Subdit deinde ſimile de cupiditate laudis: *Illud etiam quod vetus poëta dixit Ennius, Omnes mortales ſeſe laudari exoptant: profectò & de ſe ipſo, & de iis quos expertus fuerat coniecit in aliis, & videtur pronunciaſſe hominum omnium voluntates. Denique ſi & mimus ille dixiſſet: Laudari omnes vultis, nemo veſtrum vult vituperari; ſimiliter quod eſſet omnium voluntatis dixiſſe videretur. Sunt tamen qui vitia ſua oderint, & in quibus ſibi diſplicent ipſi, nec ab aliis ſe laudari velint, gratiaſque agant obiurgantium beneuolentiæ, cum ideo vituperantur vt corrigantur. At ſi dixiſſet, omnes beati eſſe vultis, miſeri eſſe non vultis, dixiſſet aliquid quod nullus in ſua non agnoſceret voluntate. Quidquid enim aliud quiſquam latenter velit, ab hac voluntate, quæ omnibus hominibus ſatis nota eſt, non recedit.*

VERS. 15. *Eſt aurum, & multitudo gemmarum: vas autem pretioſum labia ſcientiæ*. q.d. aurum eſt pretioſum, & multitudo gemmarum eſt pretioſa; at longè pretioſiora ſunt labia plena ſcientiæ. τὸ enim *pretioſum* in priori membro intelligitur, & ex poſteriori membro per zeugma repetendum eſt, q.d. Homines aurum & gemmas magno habent in pretio: at ego verum & ſummum rerum pretium colloco in corde & ore erudito. Hoc enim tot fundit auri maſſas & tot gemmas, quot ſententias. Cùm enim de Caſtitate diſſerit, fundit aureas gnomas, & quaſi ſmaragdos virginitatis. Cùm de temperantia ratiocinatur, fundit amethyſtos ſobrietatis. Cùm de amore Dei, fundit carbunculos charitatis. Cùm de patientia, fundit iaſpides fortitudinis. Cùm de conſtantia, fundit adamantes martyrij &c. Per ſcientiam enim hic & toto hoc libro, non ſpeculatiua, ſed practica intelligitur, quæ in prudentia & virtutum ſtudio conſiſtit. Per *vas* phraſi Hebræa accipe organum & inſtrumentum. Vnde Auctor Catenæ Græc. pulchrè ex Septuag. vertit: *Extat aurum, extat pretioſorum lapidum copia, at plus vtroque honoratum organum ſunt labia intelligentiæ.*

Hebræa habent: *Eſt aurum & multitudo gemmarum, & vas pretioſum labia ſcientiæ.* Syrus: *& vaſa pretioſa & labia ſcientiæ.* Chaldæus hunc nectit verſui præcedenti, quaſi ſint verba emptoris, qui cum tolerando multa mala, ideſt labores & ærumnas comparauit ſcientiam, gloriatur, prædicat & dicit: *Eſt aurum & multitudo margaritarum pretioſarum, & vaſa pretioſa labia ſcientiæ,* q.d. paruo malo & labore comparaui mihi ſcientiam, quæ pretioſior eſt gemmis & auro. Sic & R. Leui.

Iam primò R. Leui ſic exponit, q.d. Sunt qui auro & lapidibus pretioſis abundant, ſed tamen res pretioſæ, vt ſunt labia ſcientiæ, non ſunt illis.

Secundò Baynus, q.d. facile ſibi comparat opes, aurum & multas margaritas & vaſa pretioſa, qui pollet ſcientia labiorum, hoc eſt vir ſapiens & eloquens facillimè poteſt diteſcere: vt iam iuuenibus debeat prima cu-

A ra haberi de ſapientia, non de mercatura, aut aliis artibus quibus opes acquiruntur. Facile eſt, dicebat olim Thales Mileſius, Philoſophis diteſcere ſi velint, id quod re ipſa oſtendit: nam perſpecta per curſum ſiderum olei futura caritate, omnes totius prouinciæ comparauit oliuas; quare diues admodum euaſit.

Tertiò melius Caiet. ex Hebræo cenſet, hic pretium ſcientiæ comparari pretio auri & margaritarum. Copula enim & Latinis, ac magis Hebræis ſæpe eſt nota comparationis. vnde Vatab. vertit: *& velut vas pretioſum eſt ſermo ſcientiæ, ideſt ſermo doctus & eruditus.*

Quartò profundius noſter, Septuag. & alij pro *&* vertunt *autem*: Heb. enim ו *vau*, ideſt *&*

B ſæpe Hebræis eſt aduerſatiuum ſignificans *autem*. Vnde Tigurina vertit: *Oſcitum auro, gemmis, ac pretioſis vaſis pretioſius eſt.* Hæc verſio verbotenus liberior eſt, ſed ſenſum ferè adæquat. Igitur ſcientia hîc non tantùm confertur, ſed antefertur auro & gemmis, q.d. In auro laudatur fulgor, ſoliditas, pretium: at magis fulget, magis ſolida conſtans & pretioſa eſt ſcientia, ideſt prudentia, virtus & ſapientia. Tagus, & alij nonnulli fluuij, ſed pauci & eximij, ſunt auriferi, vehuntque ramenta auri: at magis aurifera ſunt labia ſapientis; vehunt enim aurum ſapientiæ, virtutis & charitatis. Talia fuere labia S. Ioannis Conſtantinop. Patriarchæ, qui proinde cognominatus eſt Chryſoſtomus, ideſt aureum os: & B. Petri Rauennatis, qui inde dictus eſt Chryſologus, ideſt aureus

C ſermo, ob eloquij ſuauitatem & elegantiam. Vnde à Sixto III. Pontifice Max. iuſſu S. Petri Apoſtoli, & S. Apollinaris primi Rauennatium Epiſcopi, illi in ſomnis apparentium, ætate licet iuuenis, creatus eſt Rauennæ Archiepiſcopus. Sic S. Athanaſij, Baſilij, Nazianzeni, Ambroſij, Hieronymi, Auguſtini aurea, imò gemmea erat ſapientia & eloquentia.

Margaritarum omnis laus & *dos in candore, magnitudine, orbe, leuore, pondere* conſiſtit, ait Plinius lib. 9. cap. 35. ita vir ſciens, ideſt ſapiens & eloquens, præſertim Apoſtolicus, candoris laudem habet in caſtitate, magnitudinis in magnanimitate, orbis ſiue orbiculatæ & rotundæ figuræ in animi reſignatione & obedientia, leuoris in modeſtia & morum compoſitione, ponderis in

D grauitate & prudentia. vide 13. dotes margaritarum, quas viris religioſis & apoſtolicis applicaui Apoc. 21. v. 21.

Porrò Hebr. פנינים *peninim*, non tantùm margaritas ſiue vniones, ſed & lapides pretioſos, vt vertunt Septuag. ſiue gemmas, vt vertit Noſter, ſignificat. Igitur vir ſapiens & eloquens dotes habet carbunculi, ſapphiri, berylli, adamantis cæterarumque gemmarum, quas recenſui Apoc. 21. 19. & ſequent. Aliqui *peninim* vertunt *penitiſſima* vel *intima*: tum quia vniones intimæ ſunt ſuæ conchæ: tum quia ex intimo & profundiſſimo mari eruuntur. Inde enim nautæ eas expiſcantur. Sic profundum eſt cor ſapientis, & quaſi pelagus inexhauſtum ſapientiæ, ex quo auditorem ſapientiam expiſcari aſſiduè vſque ad

fundum conuenit, vt penetret intima eius ſenſa, ac dictorum & ſententiarum eius profunda arcana ſcrutetur. Hoc eſt quod dixit cap. 3. 13. *Beatus homo, qui inuenit ſapientiam, & qui affluit prudentia.* Rationem ſubdit dicens: *Melior eſt acquiſitio eius negotiatione argenti & auri, primi & puriſſimi fructus eius: pretioſior eſt cunctis opibus, & omnia quæ deſiderantur, huic non valent comparari.* Et cap. 8. 19. *Melior eſt fructus meus auro & lapide pretioſo, & genimina mea argento electo.* Vide ibi dicta. & Iob. cap. 28. 15. *Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius* &c.

Vas autem pretioſum labia ſcientiæ) *vas*, ideſt 1. organum promens & ſuaui quaſi harmonia modulans ſcientiam. 2. *vas*, ideſt hominis ſuppellex & diuitiarum pars: omnis enim ſuppellex Hebræis vas dicitur, ait Ianſenius. 3. propriè *vas*, puta dolium, amphora, crater aut cyathus continens ornanſque ſapientiam rem pretioſiſſi-

Os ſapientis eſt crater ſapientiæ.

mam. Igitur τὸ *vas* notat primò, quòd ſicut
vas, puta dolium vel crater plenus eſt vino, ſic
cor & os ſapientis plenum eſt ſcientiâ. Se-
cundò, ſicut crater impletur vino, vt con-
1. uiuis propinetur: ſic ſapiens non ſibi ſoli
2. ſapit, ſed ſapientiam ſuam ore & labiis aliis pro-
3. pinat & communicat. Tertiò, ſicut crateres è quibus diuites hauriunt & bibunt vina, ſolent affabrè elaborari auróque artificioſè ornari, & gemmis diſtingui, ac quaſi ocellari, tum ad ornatum, tum vt ſuauiorem efficiant potum: ſic pariter ſapiens affabrè dicta ſua ſermonéſque elaborat, diſtinguit, diſponit, concinnat, vt videatur eſſe crater quidem concinnus & affabrè compoſitus. Sapientia enim & eloquentia maximè conſiſtit in ordine & apta rerum ſententiarúmque diſpoſitione, compagine ac nexu. Sic enim fit concinna & appoſita quaſi ſtructura & fabrica, vt ab auditoribus perſpici poſſit & capi, itáque in eorum animos influat, & perſuadeat ea quæ virtutis & ſalutis ſunt.

Sicut enim exercitus decor & robur conſiſtit in caſtrorum acie ritè diſpoſita & ordinata: hæc enim hoſtibus eſt impenetrabilis, ideóque inuicta & victrix omnium cum turba inordinata & confuſa ſe inuicem impediat, & hoſti proterendam obiiciat. Sic pariter orationis energia & vis conſiſtit in apta eorum quæ dicuntur ſerie & diſpoſitione, vt quælibet res & ratio ſuo ordine collocetur, vbi plus habitura eſt ponderis & efficaciæ, æquè ac decoris & elegantiæ: ſic enim animos audientium docet, delectat, mouet & penetrat, vt ei reſiſtere nequeant. Vide Ciceronem in Oratore.

Hinc Themiſtocles ad Regem Perſarum fugiens, cùm coram eo peroraret, dixit, Orationem ſimilem eſſe picturatis ſtragulis, quæ dum explicantur rerum pictarum ordinem & concinnitatem oſtentant. ita Plutar. in Apophtheg. Auguſtus verò Cæſar ſcribens ad ſuum Mecænatem, taxauit eius in ſtylo laſciuiam & in compoſitione inſolentiam, vnde eam imitando repræſentans hanc ſubiecit clauſulam. *Vale mel gentium, ebur ex Etruria, laſer Aretinum, Adamas Lupernas, Tiberinum margaritum, Cilneorum ſmaragde, Iaſpis figulorum, berylla Porſennæ, carbunculum*

A *habeas, malagma macharum.* ita Sueton. in Auguſto.

Tolle veſtimentum eius qui fideiuſſor extitit alieni: & pro extraneis aufer pignus ab eo. VERS. 16. *Fideiuſſor alieni* eſt, qui fideiubet ſiue ſpondet pro alieno, ideſt extraneo: hunc enim ſignificat Hebr. זר *zar.* Rurſum *pro extraneis* Hebr. eſt *pro extranea* vel incognita, ſcilicet non re, ſed femina: hanc enim ſignificat Hebr. נכריה *nochria*, pro quo Regia & alij Codices meliùs cum vulgata & Pagnino legunt נכרים *nochriim*, ideſt extraneis. Perperam enim Rabbini puncta ſuppoſuerunt, ac pro *nochriim* punctant *nochriam*: *nochriam* enim Hebræis non eſt vſitatum nihilque ſignificat, quanquam ipſi id fecerint bono fine, vt ſcilicet innuerent veram lectionem eſſe *nochria*, vti notatur in margine.

B Senſus ergo eſt q. d. ſi quis ſibi fideiubeat pro extraneis, puta pro extraneo viro vel extranea & incognita femina, vt tibi conſulas tuámque rem aſſecures accipe ab eo pignus, adeoque ſi aliud non habeat, accipe veſtem eius in pignus, vt ſi vterque vel alteruter fidem fallat, aut ſoluendo non ſit, ex pignore rem tuam recuperes. Ratio eſt, quòd anceps & lubrica ſit negotiatio cum extraneo, vtpote non ſatis cognito & remotè habitanti: Quocirca ſi debitum ſoluere nolit aut non poſſit, elabitur & ad ſuos redit, vnde à creditore ad ſoluendum cogi nequit. Ciuem & vicinum ad ciuitatis magiſtratum cites, externum ſi cites aufugiet. Sic Gallus Hiſpanum, Germanus Polonum, Anglus Scotum, Italus Græcum difficulter coget ad debitum præſtandum. Si enim cogere velit, debitor in ſuam C Hiſpaniam, Poloniam, Scotiam, Græciam redibit, itáque manus creditoris effugiet: Quis enim eum in oris tam remotis requiret? aut quis ei litem apud ſuos intentare audeat? quare qui ſibi conſultum velit fideiuſſorem pro extraneo exigat, pignuſque ab eo accipiat, vt ſecuriùs & citiùs debiti ſolutionem extorqueat. Extraneo enim tardante vel tergiuerſante ſoluere tardat quoque, vel tergiuerſatur ſoluere eius fideiuſſor: non enim vult ex ſuo alienum debitum dependere. Quare vt eum cogas citò & ſecurè ſponſionem ſuam præſtare, pignus ab eo tolle, præſertim ſi ipſe quoque fideiuſſor ſit extraneus, vti ex Hebræo verti poteſt. Hebræi enim carent caſibus: vnde idem nomen quemlibet caſum ſignificat. Hinc Tigur. vertit: *Si alienus ſpoponderit eripe veſtem eius, vt pro extraneo ſit pignus eius.* Melius tamen Noſter vertit D in genitiuo: Sponſor ſiue *fideiuſſor alieni*, hoc eſt extranei: Sequitur enim, *& pro extraneis pignus aufer ab eo.*

Hunc eſſe ſenſum liquet ex cap. 27. 13. vbi in Hebræo eadem ad verbum eſt ſententia, quæ hic, ibique noſter vertit: *Tolle veſtimentum eius qui ſpopondit pro extraneo, & pro alienis aufer ei pignus.* Porrò ſi pignus hoc eſſet pauperis, puta veſtis in qua pauper dormire ſolebat, ante veſperam ei reddendum erat, manè tamen rurſus illi auferri poterat, iuxta legem veterem latam Exodi 22. 26. Quanquam illa lex propriè ſpectat ad pauperem debitorem, ex mutuo præſertim, vt patet ex verſ. 25. non ad fideiuſſorem, licet à pari ad eum extendi queat: fideiuſſor enim eſt debitor eius pro

quo fideiuſſit. vnde Deuter. 24. 10. extenditur ad debitorem quemlibet, qui rem aliquam alteri debet quomodolibet.

Hic verſus nunc deeſt in Septuag. Romanis & cæteris, Complutenſes tamen (indéque Regij) qui in Septuag. ſuppleuerunt illa quæ deerant, imò Septuag. accommodarunt Hebræo & vulgatæ verſioni hunc verſum ſic efferunt: *Tolle veſtimentum ſpondentis pro alieno, & pro aliena accipe pignus ab eo* (Chald. pignora illud) Vnus codex vetus Septuag. ſic habet: *Tolle veſtem eius, qui fideiuſſor extitit alieni, & pro extranea oppignerauit ſe.*

Directè ergo & expreſsè hæc gnome monet creditores, vt ſibi caueant in commerciis cum extraneis, ideóque ſponſorem exigant, & ab eo veſtem in pignus accipiant, vt cum fideiuſſor ſua veſte carere nequeat, cogatur ad eam recipiendam ſtimulare extraneum, ad perſoluendum ilico debitum.

Indirectè verò & tacitè monet fideiuſſores, vt in ſponſione præſertim pro extraneis non ſint temerarij & præcipites, vti ſunt prodigi & libidinoſi, vt potè à quibus creditor veſtem in pignus accepturus ſit, & debitum omne exacturus. Cum enim extraneos abeuntes inſequi nolit fideiuſſorem adibit, ab eóque fidem datam debitúmque omne repoſcet. Vide quæ de periculo fideiuſſoris dixi cap. 6. 1. R. Salomon in cap. 27. v. 13. & alij nonnulli τὸ *Tolle & aufer* accipiunt δυνατικῶς in modo potentiali, pro *poteſt tolli & auferri*, vel meretur vt tollatur, aut reipſa tolletur & auferetur, q. d. is qui facilè & temerè fideiubet pro extraneo, meretur vt ab eo veſtis & pignus tollatur; imò deficiente extraneo Iudex fideiuſſorem ad pignus, omnéque debitum extranei præſtandum condemnabit, ideóque veſtem reliquamque ſupellectilem ei auferet. Simili phraſi ait Pſaltes Pſal. 143. 5. *Tange montes & fumigabunt*, ideſt ſuperbi & tumidi inſtar montium ſi à Deo tangantur, ideſt fulmine, ſiderentur ſimiliue plaga afflentur, vti merentur, mox in fumum abibunt, & in cinerem vertentur. ita S. Hieronymus ibidem.

Iuxta hunc ſenſum Tropol. R. Leui exponit, q. d. *Qui fideiuſſor extitit alieni*, ideſt qui obſequitur concupiſcentiæ, quæ mentem à Deo & lege alienat, omnium rerum poſſeſſione ſpoliatur, & pro ea omne peccatorum, ad quæ illicit concupiſcentia, debitum perſoluet. Vatab. per alienum accipit infidelem & hæreticum: qui enim pro eo, qui fide caret, ſpondet, fidem ſuam periculo, & res ſuas ſpolio exponit.

Allegoricè. Chriſtus ſpondens pro debito & culpa extranei Adæ & hominum peccatorum à Deo alienorum, ſpoliatus fuit veſtibus & ſtragulis, adeóque nudus planè pependit in cruce, in eáque velut in lecto mortis obdormiit.

Myſticè Hugo, Tolle veſtimentum, ideſt curam ſæcularium inquit, eius qui fideiuſſit pro animabus & pro extraneis. Preſſiùs Noſter Salazar: Tolle inquit à Prælatis & Paſtoribus veſtem, ideſt ſtragula delicatiora, ne dormiant, ſed magis vigilent, & inſomnes ſint. Ipſi enim pro animabus proximorum fidem ſuam obſtrinxerunt, ideóque vt eis gratiam & ſalutem à Deo impetrent, decet eos auſterior vita, vigiliæ & caumenuæ, ideſt humi cubationes.

Suauis eſt homini panis mendacij (Complut. *mendax*. Auctor Catenæ Græc. *mendacis*) *& poſtea implebitur os eius calculo*. Complut. & Regia *ſilicibus*. Auctor Catenæ Græc. *lapillis*. Alij *arena*, vt arena opponitur farinæ, vnde panis conficitur: ſicut calculi opponuntur fruſtulis panis. VERS. 17.

Quæres: quis eſt panis mendacij ſiue mendax? Reſp. ad literam grammaticè panis mendax eſt panis lapidoſus, cui lapilli vel arenæ ſunt immixti. Hic enim præſefert veritatem panis, ſed mentitur & fallit comedentes. Dum enim eum comedunt, initio quidem bolos panis vident & guſtant: at vbi eum maſticant & comminuunt lapillis plenum ſentiunt, quibus dentes & palatum offendunt, iuxta illud Thren. 3. 16. *Fregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere.* Vide ibi dicta. Panis mendacii quis?

Iam ſub hoc cortice literæ ſiue parabolæ, panis mendacij parabolicè ſignificat primò cibos & opes mendacio, puta vſura, fraude & iniuſtitia partos. Vnde Tigur. vertit: *Dulcis eſt homini panis fraude partus: at tandem os eius ſcrupulis implebitur.* Sicut enim panis ſcrupulis & lapillis mixtus aſpicienti pulcher, ſed maſticanti moleſtus, vt potè lapidoſus & ſcrupuloſus accidit: ita opes & delitiæ fraude partæ initio ſuaues videntur: at in fine exitioſæ deprehenduntur, cum ſcilicet conſcientiam, quæ animæ eſt os, mille ſcrupulis, angoribus, litibus, onere reſtituendi &c. lancinant, cruciant & excarnificant, præſertim dum à Iudice fraudulenti damnantur, aut à Deo fraus eorum detegitur & punitur. Tunc ergo, quod iniquè partum eſt, concoqui non poteſt, ſed os, ſtomachum totúmque hominem cruciat. Reſp. 1.

Secundò, panis mendacij per ſynecdochen ſignificat quaſlibet opes, delitias, voluptates etiam iuſtè partas. His enim ſi quis per gulam, ſuperbiam, auaritiam aliúdue vitium indulgeat vel inhiet, initio quidem ſuaues videntur, at tandem ſentiuntur pernicioſæ, perinde ac ſi panem lapidoſum manderet. Punietur enim vel ab hominibus, vel à Deo, vel à remorſu conſcientiæ, vel à crapula damníſque gulam cæteráque vitia conſequentibus. Vnde myſticè Beda & ex eo Gloſſa. *In quocunque membro*, inquit, *quis amplius peccauerit, in eo punietur. Qui in lingua magis deliquerit, in ea plus arſurus eſſe perhibetur, dum os eius calculo, qui eſt lapis ignitus, implendum dicitur, quod accidit diuiti qui epulabatur quotidie ſplendidè, cum in inferno ardens linguæ refrigerium petebat, qua in verbis ſuperfluis in epulando defluxerat.* Lucæ 16. Parabolicè ergo ſignificat hæc gnome delitiis, voluptati, gulæ & cuiuis vitio in ſpeciem blando ſuum ineſſe calculum, ſuos lapillos & ſcrupulos, qui longè magis illis vacantem cruciant, quàm voluptas præuia oblectarit. Omne enim peccatum hanc habet naturam & conſuetudinem, vt primò dulcedine quadam ſenſus mulceat, animúmque titillet & oblectet: at poſtea dentes comedentium lædat, ſiue per remorſum conſcientiæ, ſiue per pœnam multiplicem peccato debitam. Vnde Poëta. 2. Omne peccatum eſt panis lapidoſus.

Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas.

Quocirca Ariſtoteles admonebat, vt *voluptates*

Gnomæ. cōtēplemur *non venientes, ſed abeuntes*, hoc eſt, non à A fronte, ſed à tergo. Venientes enim fucata ſpecie blādiuntur; abeuntes autem pœnitentiam ac dolorem relinquunt. ita Laërt. lib. 5. cap. 1. Et Socrates voluptatem pruritui & frictioni comparans: *Quàm mirè*, inquit, *hoc natura comparatum eſt, vt hæ duæ res ſeſe inuicem comitentur, voluptas & dolor.* Prurientes enim ſe fricant cum voluptate, ſed mox à frictione ſe morderi & vellicari ſentiunt. Idem Socrates dicebat, *eos qui ſe ad continentiam ac frugalitatem exercuiſſent, & longè plus habere voluptatis ac minus dolorum, quàm qui ſumma cura vndique pararent oblectamenta*: quòd voluptates intemperantium præter animi ſibi male conſcij cruciatum, præter infamiam ac paupertatem, frequenter ipſi etiam corpori plus adferant moleſtiæ quàm delectationis. Contra quæ ſunt optima, eadem fiunt iucundiſſima, ſi quis aſſueuerit. ita Laërtius lib. 2. B cap. 5.

3. Tertiò, Auctor Catenæ Græc. vertit *panis mēdacis*: ψευδῶν enim à ψευδὴς ſignificat *panis mendacij*: à ψευδὴς verò, ſi vltimam notes accentu circumflexo ψευδῶν, ſignificat *panem mendacis.* Iam panis mendacis ſunt adulationes, artes, fraudes, quibus mendax alios oblectare, & ſeſe exaltare ſatagit. Hæ enim initio ſuaues tam dicenti quam audienti accidunt: at tandem deprehenſa earum falſitate & vanitate vtrumque cruciant, ſicut contingit Hæreticis & Iudæis, vti mox oſtendam.

Nonnulli calculum hic accipiunt arithmeticum: calculis enim ſolet fieri ſupputatio & computus nummorum, huncque dant ſenſum, q. d. qui alienas facultates adminiſtrant, eáſque C per mendacia & fraudes in ſuos vſus conuertunt, initio earum commodis fruuntur: at vbi ab heris, vel Iudicibus, vel Confeſſariis in confeſſione, aut à Deo in die iudicij earum rationem reddere cogentur, tunc ora ipſorum implebuntur calculis, ideſt numeris ac ratiociniis, quibus rem alienam defraudarunt, quos tunc partiri & digerere non poterunt.

Alij calculum condemnatorium accipiunt. Olim enim Iudices ferebant ſententiam condemnationis, coniiciendo in vrnam calculum nigrum: abſolutionis verò, coniiciendo candidum, q. d. os mendacis & fraudatoris implebitur calculo, ideſt condemnabitur vel à Iudice vel à Deo.

Inſuper noſter Salazar per calculum accipit minora pondera, qualia ſunt drachmæ & ſcrupuli. Vnde ſcrupuloſi vocantur, qui minutim res D paruas nimis expendunt & ponderant, q. d. qui in vita res alienas fraudarunt vel diripuerunt, ac voluptate allecti magna rapinarum pondera corroſerunt, nec tamen æſtimarunt vel curarunt, hi in hora mortis ſcrupulis conſcientiæ angentur, ac minima quælibet delicta ſtimulantia ſentient, vt eorum remorſu crucientur & obruantur. Si ad Deum Iudicem hoc referas ſenſus erit: *Et poſtea os eius implebitur calculo*, ideſt priſtinæ voluptatis & deliciarum id tamen reliqui manebit, experientia ſcilicet ſæuiſſimi cuiuſdam examinis, in quo Iudex non modo ingentia furta & rapinas arbitrij ſui libra expendet, ſed etiam ſcrupulis, hoc eſt minutiſſimis ponderibus vtetur, vt leuiſſimas culpas trutinet.

Verùm Hebræum חצץ *chaſats* calculum ſignificat, non arithmeticum, nec condemnatorium, nec libralem, ſed naturalem, puta lapillum aſperum, acutum & penetrantem, qui pani immixtus dentes & palatum offendit. Alludit enim ad קצץ *katſas*, id eſt extrema præcidere, & ad חצה *chatſa*, ideſt dimidiare, hoc eſt rem in duas vel tres medias partes diſcindere. Inde חץ *chets* vocatur *ſagitta* à penetrando, eo quòd diuidat & dimidiet id quod tangit. Senſus ergo initio aſſignatus germanus eſt & genuinus.

Myſticè : Hæreticis ſuauis eſt panis mendacij, ideſt falſa doctrina, quam pro pane Myſticè. Euangelico gaudent populo miniſtrare: at poſtea ſentire coguntur, non eſſe verè panem quod porrigunt, dum ſuam doctrinam defendere non poſſunt, ſed eam euomere & abiicere adiguntur, præſertim in iudicio Dei & in gehenna. Ibi ergo Arrius, Neſtorius, Lutherus, Caluinus & ſimiles vident hæreſim ſuam fuiſſe panem mendacij, eumque in calculum, ideſt acrem pœnam ignemque gehennæ eſſe conuerſum. ita Ianſen. vnde Gloſſa per calculum accipit amaritudinem pœnitentiæ ſuccedentem voluptati concupiſcentiæ.

Hinc Galatinus lib. 7. de Arcanis fidei cap. 15. hunc verſum appoſitè explicat de Iudæis: hiſce enim mendacium perfidiæ ſuæ eſt delectabile. Cum enim oderint Chriſtum & veritatem, Talmudicis Rabbinorum mendacium fabellis quaſi epulis ſuauiſſimis ſeſe oblectant; ſed os eorum implebitur calculo, ideſt pœna inferni æterna. Nam calculus inquit, cum durus ſit maſticari non poteſt, neque conſumi, neque deglutiri, neque expui, cum totum os plenum eſt. Sic pœna inferni duriſſima eſt & perdurat, nullatenúſque euadi poteſt, neque finiri, neque diminui, neque aliqua lachrymarum humiditate molliri. Hoc eſt quod de iiſdem vaticinatus eſt Ierem. cap. 9. 3. *Extenderunt linguam ſuam quaſi arcum mendacii & non veritatis* &c. *& me non cognouerunt, dicit Dominus.* Et v. 5. *Docuerunt linguam ſuam loqui mendacium: vt iniquè agerent laborauerunt.* Hoc eſt quod de iiſdem prædixit S. Paulus 2. Theſſ. 2. 9. Deum ſcilicet permiſſurum Iudæos Antichriſto: *cuius aduentus*, inquit, *eſt ſecundùm operationem ſatanæ, in omni virtute & ſignis & prodigiis mendacibus, & in omni ſeductione iniquitatis iis qui pereunt, eo quòd charitatem veritatis non receperunt, vt ſalui fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati.* Antichriſti ergo ſigna, opes & deliciæ erunt Iudæis panis mendacij, qui mox eis vertetur in calculum & tormentum.

Cogitationes conſiliis roborantur, & gubernaculis Vers. 18. *tractanda ſunt bella.* Syrus: *propter prouocationem fit bellum*, vt cum quis alium per iniurioſum dictum, vel factum ad duellum vel bellum prouocat. R. Salomon ſic explicat, q. d. Cum ad pugnandum cum ſatana deueneris, id aggredere munitus auxiliis pœnitentiæ, precum & ieiunij. Pro *roborantur* Hebr. eſt תכון *ticcon*, quod Chald. vertit *diriguntur*. R. Leui *rectificantur*. *Cum in-*

A quit *quis cogitationibus inter ſe repugnantibus impulsatur, conſilio inuo, tranquillitate & quiete fruetur: id autem euenit, cum molitionibus hiſce animi ſimul collectis, vera à falſis ſecernuntur contemplatione ſuis numeris abſoluta, & animo ſedato.* Quod *ſi duæ aliqua cogitationes inter ſe pugnent, alacriter bellum gere in eam, cuius opera à virtutum coronide arcearis: ita enim tutus eris ab ijs, quibus grauiſſimis difficultatibus irretiris: nam inter ſe pugnantes cogitationes, quibus quis diſtrahitur, perturbationem pariunt quoad rerum ſeriem.*

Noſter & alij paſſim melius vertit *roborantur.* Robur enim includit directionem, ei que vires ſuperaddit. *Gubernaculis*, ideſt conſilijs quibus bella gubernantur, & ad felicem exitum victoriámque dirigũtur. Hoc enim ſignificat תחבולות *tachbulot*. Septuag. *Et in rationibus gubernandi fac bellum.* Caiet. *in ingeniis*, puta in ſolertia, ſagacitate, aſtutia, quæ maximè cernitur in ſtratagematibus, quibus periti Duces hoſtem ſuperant, & inſignes referunt victorias. Heb. B *tachbulot* alludit ad חבל *chibbel*, ideſt malus, funes, rudentes; & ad חובל *chobel*, ideſt gubernator nauis. Sicut enim peritus nauclerus appoſitè ad ventos extendens funes & vela, ac mouens gubernaculum, dirigit nauim ad deſtinatum portum; ita gubernator exercitus appoſitè diſponens regénſque milites ſuis conſilijs, artibus & ſtratagematibus dirigit exercitum ad victoriam. Hinc Reges ſapientes habent conſilium belli quod vocant, puta conſiliarios rei bellicæ peritos, qui conſilia bellum dextrè gerendi inueniant & ſuggerant. Vnde Noſter Salazar per gubernacula accipit Duces ſtrenuos & militaris artis peritos: hi enim bella prudenter conficiunt, ſicut iuris periti in pace iuſtè & pacatè Remp. adminiſtrant. Fauent Septuag. in Catena Græc. dum ſic vertunt. *Cogitationes firmantur per conſilium: per gubernatorum autem in-* C *duſtriam geritur bellum.* Vnde Leo Imperator de re militari cap. 1. num. 11. *Proprium* ait *Imperatoris munus eſt, ſubiectos ſuos prudentia, fortitudine, iuſtitia, temperantia anteire.* Et cap. 2. num. 7. *Circumſpectum prudentem & ſolertem oportet eſſe Imperatorem, in omnes partes cogitationem animi quadam celeritate verſantem: perturbationes enim inopinatæ cum incidunt, confeſtim præſentis auxilii excogitationem requirunt.*

In bello plus valet conſilium quàm robur

Senſus ergo eſt, q. d. *Cogitationes*, ideſt cogitata, deſtinata, propoſita hominum in ſe incerta, inſtabilia, mutabilia roborantur & confirmantur per prudentia ſapientum conſiliariorum conſilia, vt ex incertis fiant certa, ex inſtabilibus ſtabilia, ex mobilibus immobilia. Ratio D

Ratio

eſt: quia plures Conſiliarij præuident omnes difficultates, omnéſque modos & media rei cõficiendæ: quibus perſpectis & ſapienter ordinatis, res liquida & moraliter certa efficitur, vt nihil in ea mutare vel innouare oporteat. Rurſum qui plurimum nititur conſilijs, certus & intrepidus rem aggreditur. In ijs enim prudenter figit pedem: ſperat enim prudenter felicem rei exitum: quod ſi is non ſuccedat, ipſe extra culpam & infamiam eſt. Habet enim quo ſe tueatur, prudentum conſilium. Significat ergo hæc gnome, in bellis rebúſque conficiendis plus valere induſtriam, conſilia, artes & ſtratagemata quàm copiam & robur militum; ac gnauum ducem, qui rei bellicæ peritus ſit, plus

A effecturum quàm externas quaſlibet vires & munitiones. Vnde Alexander Magnus rogatus, qua ratione tot hoſtes tam breui tempore debellaſſet, reſpondit: *Conſilio, eloquentia & arte imperatoria.* ita Stobæus ſerm. 54. Ita Gedeon cum trecentis duntaxat militibus, tubis totidem clãgendo, & lagenas titione flammante inſerto complodendo, ingentem exercitum repræſentans, tantum pauorem Madianitis iniecit, vt innumera eorum agmina fuderit fugaritque. Iudith cap. 7. verſ. 18. Ita Abraham cum 318. vernaculis noctu hoſtes imparatos & dormientes inuadens, quatuor Regum exercitus cecidit. Geneſ. 14. 15. Ita Iudith profugam ſe ſimulans Holophernem occidit, totáque Aſſyriorum caſtra diſſipauit. Iudith cap. 13. 11. ita Romani *poſſederunt omnem locum conſilio ſuo & patientia.* 1. Machab. 8. 3. ita Sampſon per trecentas vulpes, titiones ardentes caudis ſingulatum alligando, ingentem Philiſthæis cladem dedit, omnéſque eorum ſegetes combuſſit. Iud. 15. 5. Quocirca B Leo Imperator in Tacticis, ſiue de re militari, quam contra Saracenos inſtituenda conſcripſit, cap. 1. num. 3. *Ars imperatoria eſt* inquit, *in quibus exercitatio, vel ſtudium, aut induſtria ponitur cum στρατηγημάτων, ideſt conſiliorum imperatoriorum & tropæorum collectione.* Et cap. 3. num. 2. *Ante omnes res, maximè bellicas, cum iis præfectis conſilium capias, qui tibi ad hoc idonei videbuntur, cuius generis turmarchæ reliquique ſunt. Vbi vero firmitatem aliquam habere conſilium videbitur, rem ipſam, de qua deliberaſti, omni ſtudio ac diligentia contendas ad exitum perducere.* Et num. 6. *Conſultores autem adhibe experientes rerum, prouidos, perſpicaces, ærumnarum ac proſperitatis tuæ ſocios, ad excogitandum ſolertes, fideles, qui neque tibi ad gratiam obtemperabunt, neque illi qui rei ſuſceptor extiſtit, neque ſibi mutuo, ſed qui quod cogitant, dicunt,* C *qui ſimplici & incorrupto animo ſunt, nullúmque ex iis rebus lucrum quærunt, ſed eo ipſo tempore, quid maximè vtile ſit, explorant.* Et num. 9. *Delibera tarde, niſi aliqua neceſſitas celeritatem requirit: vbi conſulueris, ſi nullum impedimentum ſit, maturè facito.* Et cap. 20. num. 7. *Magna imperatoria laus eſt, temperantem in victu & vigilantem eſſe: noctu enim de rebus grauibus magis deliberamus, faciliúſque noctu concluditur, quando animus ab omni externo rerum tumultu quieſcit.* Et num. 8 *Alia inimicis dicito, alia facito. Res graues & ſecretas cum multis ne communices, ſed paucis, iiſque fidelioribus amicis tuis. Ita enim hoſtes decipere ſæpe neceſſarium eſt.* Et num. 108. *Solem & ventum & puluerem à tergo habeas tuorum, & ex aduerſo faciei* D *hoſtium: ſiquidem hoſtium oculi vel ſole hebetati, vel ſpiritus puluere obſtructus, vel corpora vento tranſuerberata facilè tibi victoriam concident.* Similia habet Vegetius lib. 3. cap. 9. Plura de vtilitate conſilij dixi cap. 1. 5. ad illa: *Intelligens gubernacula poſſidebit.*

Exempla.

Gnome.

Vers. 19.

Ei qui reuelat myſteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia ſua, ne commiſcearis. Multi ex Hebræo bimembrem faciunt hanc ſententiam. Hebræa enim ad verbum ſic habent: *Reuelans ſecretum vadens delator, & dilatanti vel pellicienti labiis ſuis ne miſceas te.* Vnde Septuag. bimembri modo ſic vertunt: *Reuelans myſterium ambulat frudulenter, & ſeducenti labiis ſuis ne commiſcearis.* Complut. & Regia legunt: *Reuelans conſilia in conſeſſu vadit duplex lingua, & cum extendentes*

labia ſua ne miſceare. Auctor Catenæ Græc. clarius: *Qui aperit conſilia ſecreta in conſeſſu bilinguis incedit; cum eo porrò, qui dilatat labia ſua, ne te miſceas.* Vatab. *Qui reuelat ſecretum ambulat in delatione, & cum eo qui homines allicit, verbis ſuis ne miſceas te,* q. d. *fuge conſilium delatoris, & præterea blandientis.* Caiet. *Reuelans myſteria ambulat explorator,* q. d. qui ſecreta reuelat non tam amicus eſt, vti ſe eſſe ſimulat, quàm explorator & delator. Aut q. d. Ex hoc cognoſces quempiam non eſſe amicum, ſed exploratorem, ſi nimirum tua ſecreta reuelet & prodat. Hic enim eſt bilinguis, quia amicè coram te loquitur, inimicè verò & hoſtiliter apud alienos, quibus te tuáque conſilia prodit.

Verùm quia ſi bimembrem facias ſententiam, nulla eſt connexio poſterioris hemiſtichij cum priore, hinc Noſter melius Hebræa vertit in datiuo (nomina enim Hebræorum cuiuſlibet ſunt caſus) itáque vnimembrem & connexam efficit ſententiam hoc modo: Reuelanti myſterium ſiue ſecretum, & fraudulenter inſtar delatoris ambulanti, & dilatanti labia ſua ne commiſcearis. Tria enim hic notat vitia inter ſe connexa, quorum vnum ex alio ordine ſuo manat & profluit. Primum eſt, reuelare myſteria ſiue ſecreta alterius ſibi commiſſa, quod eſt crimen infidelitatis & proditionis. Secundum, ambulare fraudulenter vt exploratorem & delatorem. Explorator enim agit loquitúrque fraudulenter, vt ſecreta expiſcetur, quæ ad alios deferat. Tertium eſt, dilatare labia ſua, ideſt blandiri verbis amplis, ſpecioſis & magnificis. Hiſce enim ſolent exploratores expiſcari ſecreta, quæ alijs prodãt. Monet ergo cauendum eſſe proditorem, qui hiſce tribus vitijs ſcatet: qui ſcilicet amplè blandiendo expiſcatur ſecreta, quæ deinde ad alios defert. Vnde Tigurina vertit: *Ne ineas amicitiam cum eo qui ſecretum reuelat, aut qui vt mercator circuit & blandiloquus eſt.* Hebr. enim רכיל *rachil* ſignificat mercatorem, indéque delatorem: quia ſicut mercator merces, ita delator ſermones factáque aliorum ad alios defert & traducit. Antiſtropha huic gnomæ eſt illa Arabum Centuria 1. num. 36. *Ne aperi ſecretum tuum ſimiis,* ideſt deriſoribus & reuelatoribus. Sicut enim ſimiæ geſtus hominum, quos conſpicãtur, imitando referunt: ſic deriſores & proditores eorum, quos derident & produnt, dicta factáque narrando alijs repræſentant. Et illa Cent. 1. num. 56. *Ne profer opprobrium fratri tuo:* vel vt alij vertunt: *Ne manifeſta fœditatem fratris tui.* Et illa Ben Sira Alphab. 2. littera *ſchim: ſuperſede litigare cum viciniſ tuis: Et ſi animaduerteris in ſociis tuis rem malam, ne profer infamiam ipſorum lingua tua.* Si quid ergo in amico videris vituperabile ſile, ſi quid laudabile prome & lauda. Nam vt aiunt Arabes: *Quando magnificabis eum quem vides, is magnificabit te quem non vides.* Et rurſum: *Laudatio ditat, diffamatio mulctat.*

Nota: pro *dilatat* Hebr. eſt פותה *pothe*, quod primò Syrus vertit *feſtinat*: ſic enim vertit, *qui fidelis eſt ſpiritu rem occultat, & cum eo, cuius labia ſunt feſtinantia, ne commiſcearis.* q. d. fidelis eſt tardiloquus, & arcana occultat: at verò infidelis eſt præceps & feſtinus ad loquendum, ideóque facilè ſecreta effutit: quare ei ne commiſcearis: Et ſic aliqui exponunt τὸ *dilatat labia ſua,* q. d. qui verboſus & garrulus eſt: hic enim longiorem quàm par eſt, habet linguam, vt vulgò dicitur, & latiora æquo labia: quia vltra ſecreti fidem, debitique ſilentij limites temere ſe dilatant & extendunt. Probant ex Ariſtot. qui in Phyſiognomicis docet eos, qui labra extenta & magnum oris rictum habent, eſſe loquaces nimium ac mordaces, & ad canes referri. Addit verò Albert. Magn. eoſdem eſſe ſecreti reuelatores: hæc enim duo ſibi ſemper inuicem hærent, multum loqui & nullum ſecretum ſeruare. Ita docet Plutar. in lib. de Garrulit. vbi garrulis & loquacibus hæc duo vitia familiaria eſſe dicit, arcana detegere, & ſermonibus ab alijs acceptis ſemper aliquid addere. Quocirca Seneca epiſt. 110. ad Lucilium: *Nihil æquè proderit ad quietem commodam retinendam, quàm minimum cum aliis loqui, plurimum ſecum. Eſt quædam dulcedo ſermonis, quæ irrepit & blanditur, & non aliter quàm ebrietas, aut amor ſecreta producit.*

Secundò propriè פתה *patha* ſignificat allicere, pellicere, blandiri, adulari, ſeducere, decipere. Qui enim decipere ſatagunt alios, ipſis adulantur & blandiuntur, vt blanditiis ſuis eos fallant & capiant, ſicut piſces & aues capiuntur eſca. Vnde Tigur. vertit: *Ne ineas amicitiam cum eo qui blandiloquus eſt*; nimirum caue à blandiente & blanditias: ſicut Vlyſſes cauebat Sirenes, eorúmque cantus abblandientes: Et ſicut viatores cauent canes doloſos, qui abblandiendo mordent: Alij: *Pellicienti, vel decipienti, vel adulanti, vel ſeducenti ne commiſcearis.* ita R. Salomon, Abẽ Ezra & alij. Idem ſignificat Noſter, Septuag. & Pagn. dum vertunt *dilatat*: adulator enim & ſeductor dilatat labia ſua, ampla & ſpecioſa narrando vel promittendo, vt ijs audientem illiciat & capiat, ac præſertim vt eius arcana expiſcetur, quæ deinde alijs prodat; quod propriè hic intendit Salomon. Omnia enim hæc ad ſecreti reuelationem eiúſque proditorem ſpectant. Hoc enim ingens eſt crimen, exoſum & noxium. Rationem à priori dedi Eccleſ. 27. 19. Hinc patet Hebr. פתה *patha* non tantùm ſignificare illicere & decipere, ſed etiam dilatare: quia deceptor dilatat labia ſua vltra limites veritatis & fidelitatis ad falſa, ſpecioſa, vana, fallacia, quibus alium capiat. Vnde cap. 24. 28. Septuag. Hebr. *patha* vertunt: *Ne dilateris labiis tuis*, ideſt vt Noſter explicat: *Ne lactes quemquam labiis tuis*, Et Deuter. 11. v. 16. Septuag. Tò *patha* vertunt: *Ne dilatetur cor tuum*, ideſt, vt Noſter explicat, *ne decipiatur cor veſtrum*, vt ſcilicet bonis terræ ſatiati laſciuiatis inſtar vitulorum, ac dilatetis cor veſtrum vltra vultum veri Dei ad adorandum deos alienos, quæ ſumma eſt deceptio & error.

VERS. 20. *Qui maledicit patri ſuo & matri, extinguetur lumen eius in mediis tenebris.* Hebr. *in nigredine vel obſcuritate caliginis.* Chald. *Sicut caligo tenebrarũ.* Syrus, *ſicut pupilla tenebroſa.* Hæc enim Hebr. vocatur אישון *iſchon* à ſimilitudine virunculi ſiue pupulæ, quæ apparet in pupilla. Vnde & græcũ κόρας, vt vertunt Septuag. & pupillas & puellas ſiue pupullas ſignificat. Ex Septuag. ergo ſic vertas: *pupillæ vel puellæ eius videbunt tenebras*, q. d. filiæ eius in ætate puellari ante nuptias morientur: quare eius proſapiæ & propaginis ſpes extinguetur. *Maledicit*, ideſt probris, ſannis, conuitiis, irriſionibus inceſſit, aut eis mortem, peſtem aliúdue malum imprecatur; aut ſimili

modo dictis vel factis in eos iniurius, maledicus A vel maleficus eſt.

Nota *& matri*, ideſt vel matri. Sufficit enim ad culpam & pœnam alterutri maledicere, vt patet Leuit. 20.9. Vnde Septuag. vertunt: *Maledicentis patrem aut matrem extinguetur fax, pupillæ autem oculorum eius videbunt tenebras.* Symmac. *Extinguetur fax eius ἐν σκοτομήνῃ*, ideſt *in obſcurolunio vel in luna illuni.* Alij: *in pupilla noctis vel caliginis*, ideſt in nigerrima & obſcuriſſima nocte: pupilla enim oculi quia nigerrima, hinc ſymbolum eſt nigredinis, caliginis & obſcuritatis.

Lucernæ ſymbola. Quæres quænam hæc lucerna, & quomodo extinguenda in mediis tenebris?

1. Reſp. primò lucerna ſua luce ſymbolum eſt claritatis, excellentiæ, famæ, nominis & gloriæ. Vnde vulgo dicimus aliquem officere luminibus alterius, dum eius famam & gloriam obſcurat. Senſus ergo eſt, q. d. Qui maledicus vel maleficus eſt in patrem vel matrem, etiam ſi alias præclarus ſit, & multis nominibus illuſtris, obſcurabit omnia hæc nomina, atque omne decus, claritatem, dignitatem & gloriam extinguet, & obruet tenebris impiæ in parentes maledicentiæ, & quæ ex ea ſequitur ignominiæ, probri & infamiæ; imò non tantùm ſe, ſed & totam familiam, eiuſque ſplendorem huius impietatis & infamiæ probro & caligine offuſcabit. Hic ſenſus planus eſt, obuius & communis.

2. Secundò, lucerna ſymbolum eſt rationis, cognitionis, prudentiæ, q. d. punientur magna ignorantia ait Vatab. vt ratione capti & mente priuati, nec tam homines quàm beſtiæ eſſe videantur, eo quòd ſponte lumen naturalis rationis, quæ dictat parentes eſſe colendos, ſopierint vel extinxerint. Vnde noſter Salazar ſic exponit, q. d. Filius qui parentes violat, ipſóſque maledictis ac conuitijs à ſe longiùs pellit, *extinguetur fax eius in nocte illuni*, ideſt ratio & conſilium in ipſo deficiet, & in nocte atra verſabitur. Quia is qui proprio conſilio caret, & patris matriſue exhortationes documentáque præſto non habet, in nocte agit ſine ſole, ſine luna & ſine face. Et quidem eius qui parentes læſit, decens vtique pœna eſt defectus conſilij & rationis. Is enim qui humanitatem omnino exuit, & ad feras quodammodo per immanitatem deſciuit, dignè mulctatur in his bonis quæ maximè hominem à feris diſcernunt, ſcilicet in ratione & conſilio.

3. Tertiò, lucerna ſymbolum eſt filiorum, nepotum & poſterorum. Sicut enim lucerna vna accendit aliam & aliam, per eámque lumen ſuum propagat. Sic pater ſuum quaſi ſpiritum & vitam inſpirat filijs, eúmque per nepotes & D poſteros propagat. Vnde multi veterum cenſuerunt animam hominis, æquè ac equi & beſtiarum, naſci ex traduce, hoc eſt animam filij traduci & gigni ex anima parentis; ſicut lumen lucernæ vnius traducitur ex luce lucernæ alterius. Verùm hic eſt error: verum tamen eſt ſpiritus vitales, & conſequenter vitam filij traduci ex ſpiritu & vita parentis. Hinc illud Lucretij lib. 2. *Et quaſi curſores vitai lampada tradunt.* Et Plato lib. 6. de legibus, docet parentes vitam filiis tradere, ſicut curſores tædas accenſas, quas initio ſtadij à præfecto acceperant, eo emenſo tradebant alijs, & hi alijs & alijs: is autem in cuius manu fax extinguebatur, habebatur infauſtus, turpis & inglorius: ſic pater qui moriebatur ſine liberis, vt in eo lucerna familiæ extingueretur, habebatur infelix & inglorius. Rurſum patris vita & gloria poſt mortem ſupereſt & viuit in filio, quem poſt ſe quaſi alterum ſe relinquit. Dicit ergo Salomon, quòd maledici in parentes extinguetur lucerna, ideſt filiorum generatio & propago, vt ſcilicet filios non generet, vel ſi generet citò emoriantur, itáque ipſe eiúſque nomen emoriatur, abeátque in tenebras mortis & obliuionis æternæ. Qui enim patrem non honorat, meretur carere honore paterno, vt ſcilicet pater non fiat. Qui generatem ſpernit, dignus eſt qui genitura & generatione priuetur. Ex aduerſo Deus in Script. dicitur filijs pijs parare lucernam, ideſt filios & B poſteritatem illuſtrem & ſplendidam, vt Dauidi & Chriſto dicens: *Paraui lucernam Chriſto meo*, Pſal. 131. 17. Et de Abia: *Propter Dauid dedit ei Dominus Deus ſuus lucernam in Ieruſalem, vt ſuſcitaret filium eius poſt eum*, 3. Reg. 15. 4. Lucerna ergo Dauidis regis eſt poſteritas regia, ſiue filij & nepotes Dauidi in regno ex ordine ſuccedentes. Igitur hic ſenſus valde huic loco appoſitus, æquè ac phraſi ſcripturæ conueniens eſt.

Quartò, lucerna ſymbolum eſt vitæ. Sicut 4 enim vita alitur humido radicali: ſic lucerna ardens alitur oleo, eóque deficiente languet & emoritur. Vnde illud Polyxenæ in Iphigenia Euripidis: *Vale amicum lumen*, ideſt vale vita: En morior. Ignis enim eſt viuax, videtúrque viuere. vnde à nonnullis exiſtimatus eſt eſſe animal, non ea tantùm de cauſa, quòd vt animalia cætera nutriatur, imò omniuorus ſit & inſatiabilis; ſed quod etiam ſēſu pollere videatur, quòd tunc præcipuè, cū extinguitur, apparet: quippe C qui velut principij vitalis expers minimè ſit, inclamat, excandeſcit, ſtridet, vlciſci ſtudet, reluctabundúſque reſiſtit, velut reliqua faciunt animantia quæ violenta morte perimuntur, inquit Pierius Hierog. 46. cap. 14. Senſus ergo eſt, q.d. maledicus in parentes non tantùm filijs & proſapia, ſed & vita ipſa priuabitur vel à iudice, vel à Deo, iuxta legem ab eo ſancitam Leuit. 20. 9. *Qui maledixerit patri ſuo aut matri, morte moriatur, patri matrique maledixit, ſanguis eius ſit ſuper eum*; idque *in medijs tenebris* cum maximè lucerna opus eſt, id eſt, in iuuentute ait Caiet. cum maximè eum viuere oportebat, immatura morte & illiberis morietur æterna obliuione ſepultus. Addit Pierius cap. 9. At veſtalis ignis inquit, quem tanta diligentia Romanæ Virgines nutriebant, ſublimiorem diuiniorémque vitam præ ſe ferre videbatur: hunc itaque & cuſtodia, & nutrimento adiuuabant, quòd ſuperioris illius vitæ ſymbolum æternum videretur. Atque inter portenta, vt Dionyſius, & alij referunt, vrbis periturę præſagium habebatur, ſi caſu aliquo accidiſſet eū extingui. Hinc Camillus ad Quirites ait: *Quid de æternis Veſtæ ignibus ſignóque, quod imperij pignus cuſtodia eius templi tenetur, loquar?* Et Virgil. Æneid. 2.

Aeternúmque adytis effert penetralibus ignem.

Cernere eſt nonnunquam lucernam in baſi alicuius ſimulachri: id æternitatem ſignificare nonnulli arbitrantur. Hucuſque Pierius. Sanè

Romæ in cæmeterijs S. Priſcillæ, S. Sebaſtiani, A S. Laurentij & aliorum in ſepulchris martyrum & fidelium, videmus paſſim appoſitas lucernas teſtaceas quaſi ipſorum fidei, ſpei & virtutis rediuiuæ indices, ac triumphi, vitæ, & gloriæ teſſeras, quòd licet mortui mundo, viuant tamen Deo in ſpe vitæ æternæ, expectantes glorioſam corporis reſurrectionem. Hæc lucerna pariter maledicis filijs extinguetur: quia vita æterna priuabuntur, ibúntque in tartara ad tenebras exteriores.

5. Quintò, lucerna, puta lux & ignis ſymbolum eſt pietatis, ſanctitatis, religionis, cultus diuini ipſiúſque diuinitatis. Hinc lucernæ in Miſſa & officijs diuinis adhibentur, & ad corpora martyrum appenduntur, vti Romæ in templo S. Cæciliæ 80. lampades iugiter noctu diúque ardentes conſpicimus. Cur ignis deceat Deum & diuina, ſeptemdecim rationes & analogias recenſui Leuit. 9. in fine capitis.

Senſus ergo eſt, q. d. Maledicus & impius in B parentes extinguit in mente ſua lucernam, ideſt lumen pietatis, ſanctitatis & cultus diuini: quia Dei iubentis coli parentes metum, amorem & obedientiam exuit, videtúrque planè prophanus, impius & atheus. Hinc Plato lib. 11. de legibus: *Cultus deorum* inquit, *ad honorandum parentes veluti proœmium eſt.* Hinc rurſum lucerna ſymbolum eſt ſacerdotij, vt Ierem. 25. 10. *Perdam* &c. *lumen lucernæ*, ideſt perdam ſacerdotium cuius eſt lucernas curare, & templum in quo accendebantur, ac ſabbata & ſacra quæ earum ſplendore celebrabantur, euertam. Quocirca ſacerdotes olim lucernas, lampades & tædas accenſas præferebant. Vnde illud Clementis Alex. in protreptico de ſacerdotibus Bacchi: *Extingue ignem ô ſacerdos, reuerere lampades ô tu qui faces geris. Tuum Iachum lux arguit.* Pluribus id demonſtrat Lipſius in electis, & de Roa lib. 2. ſingul. cap. 16.

6. Sextò, lucerna ſymbolum eſt dominatus, opum, regni & imperij: quia ſicut ignis eſt rex elementorum, ita Princeps eſt hominum. Quapropter lucernæ, faces & ignes regibus præferri ſolebant, vti oſtendi Ierem. 1. v. 13. Hinc ortum, vt à ſacris maximè ſcriptoribus lucerna pro regno ac Regibus, pro ſplendore ac gloria capiatur, vt purpura & faſces pro magiſtratu, & eius generis alia. Sic dicitur 1. Reg. 21. *Non extingues lucernam Iſraël*, ideſt regnum aut Regem. Et Regius Propheta: *Paraui* inquit *lucernam Chriſto meo*, ideſt Regnum atque Imperium Regi meo. Ioãnes verò Baptiſta lucerna dicitur, primùm, quia Chriſto diuûm atque hominum D vero regi terras ineunti facem præluxit; ſiue imperium eius & principatum hoc veluti ſymbolo profitens: ſiue ad nuptias, quas cum ſponſa ſua ecclesia celebraturus aduenerat. Deinde etiam lucerna dicitur, quia non erat ipſe lux, ſed lucis nuncius, ideo lucerna lucens: & quia ignẽ continebat illum, qui ignem venerat miſſurus in terras, ardens. Hæc accenſa primum in vtero parentis, cum ambo pueri ne ſuſcepti quidem in lucem; lucem alter dedit, alter recepit: deinde inflammata vberius, cum ad Iordanem die coiuere luſtrali: ita noſter Martinus de Roa lib. 2. ſingular. cap. 17. Significat ergo Salomon, filios licet potentes principes latè dominantes, ſi maledici & impij ſint in parentes, per iuſtam Dei vindictam hac potentia, dominatu & regno exuendos, vti contigit Abſaloni regnum Dauidis patris impiè inuadenti, qui in arbore capillis ſuſpenſus à Ioab tribus lanceis confoſſus eſt. 2. Reg. 18. 14.

Septimò, lucerna & lux ſymbolum eſt lętitię, 7. proſperitatis & felicitatis: hæc enim animum recreat & beat, vti lux oculos. Hinc de impio audiuimus cap. 13. 9. *Lucerna impiorum extinguetur.* Et Iob cap. 18. 6. *Lux ait obtenebreſcet in tabernaculo eius, & lucerna quæ ſuper eum eſt extinguetur.* Et cap. 29. 3. *Quando ſplendebat lucerna eius ſuper caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris*, ideſt quando proſpera vtebar fortuna, quando copioſus eram, felix & fortunatus. Lucerna ergo maledici in parentes extinguitur in tenebris, cum in impietatis pœnam Deus illi proſperitatem adimit, eámque commutat in calamitatem, & felicitatem in infelicitatem, dũ ſcilicet efficit, vt omnia ei cadant infeliciter, ac in caput maledicum reſultent, quòd patri ſuo inſultare non eſt veritum. *In tenebris* ergo, ideſt per tenebras, cum ſcilicet grauiſſimæ tenebræ eam obruent. Id autem fit cum in morte, quæ omnem claritatem & felicitatem impiorum tollit, tum in tempore etiam temporalis vltionis diuinæ, quæ frequenter per tenebras ſignificatur. Contra de iuſto dicitur: *Orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies.* Iſai. 58. Et rurſum: *Quis ex vobis timens Dominum, qui ambulauit in tenebris, & non eſt lumen ei?* Iſai. 50. 10. Adueniente enim die mortis & vltionis diuinæ, non vincitur ab eis tenebris virtus & claritas iuſtorum, ſed magis eluceſcit & tenebras ſuperat: at contra impiorum claritas ab illis tenebris ſuperatur & opprimitur.

Hic ſenſus valdè appoſitus æquè ac communis & amplus eſt, cæteróſque omnes comple-C ctitur: lucerna enim, & lux ſymbolum eſt lætitiæ & felicitatis, omniúmque quæ voluptatem & gaudium pariunt, aut habentur in honore, in delicijs ac pretio; cuiuſmodi ſunt opes, fama, potentia, dominatus, regna, imperia, triumphi, decus ac gloria, cæteráque huius generis.

Symmac. vertit: *Extinguetur fax eius in nocte illuni*, ideſt in denſiſſimis tenebris, cum nec à lucerna, nec à cælo lumen habebit. Omne enim noctis lumen eſt à luna & ſtellis. Symbolicè, luna repræſentat matrem, ſicut Sol patrem, iuxta illud Ioſeph: *Vidi quaſi ſolem & lunam & ſtellas vndecim adorare me*, ideſt vidi patrem, matrem & vndecim fratres adorare me. Geneſ. 37. Sicut enim nocte abſente ſole luna præbet lumen: ſic abſente vel moriente patre mater filio exhibet ſolatia, conſilia & monita ſalutis. Si luna fiat illunis, ideſt ſi abſit vel moriatur mater, filius patre & matre carens omni ſolatio & conſilio deſtituitur. Dicit ergo Salomon: Filius qui probris vel conuitijs inceſſit patrem & matrem, meretur vtroque orbari æquè ac filiis, minurum meretur, vt ipſe nec ſit pater filiis amiſſis, nec filius parentibus extinctis: ſic enim omnis illi lucerna tam ſupernè quàm infernè extinguitur.

Myſticè, per patrem & matrem accipe prælatos, Paſtores, Principes: qui enim his maledicit, lucerna eius ſeptuplex iam recenſita extinguetur. Hinc Auctor Catenæ Græc. Per patrem inquit, hoc loco accipe Deũ, per matrem verò

verò legis iuſtitiam, quos qui maledictis inceſ-ſerit, aut aſpernatus alioqui fuerit, lucerna, hoc eſt cognitionis lux, quæ in ipſo erat, extinguetur. Pupillæ autem oculorum eius videbunt tenebras, nempe futuri iudicij terrorem & obſcuritatem.

VERS. 21. *Hæreditas ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſimo benedictione carebit.* Heb. & Chald. *in fine non benedicetur.* Septuag. *Pars feſtinata in primis, in nouiſſimis non benedicetur.* Et hîc in Hebræo *keri vketif*, vt vocant Maſſoretæ, ideſt varietas lectionis & ſcriptionis. Scribitur enim מבוחלת *mebochelet* per *chet*, quæ radix tantùm hic reperitur, & Zachar. 11. 8. vbi fusè eam explicui.

Significat enim rem deteſtabilem, quam abominamur, & nauſeando euomimus, qualis eſt hæreditas feſtinata, præſertim furto & malis artibus parta, ait Aben Ezra. Sed legendum eſt מבהלת *mebohelet* per *he*, ideſt feſtinata, vt vertunt Septuag. Symmach. Theodot. Pagn. & alij: Tigur. *præpropera.* Vatab. *præcipitata, vel cum præcipitatione parta.* Aben Ezra, *ex rapina congeſta*: tales enim ſæpe ſunt, quæ citò & feſtinanter per fas & nefas corraduntur.

Radix enim בהל *bahal* importat cum paſſione celeritatem temporis & præcipitantiam, ac ſignificat accelerauit, feſtinauit, præcipitauit, turbauit, ſubito terrore perculit. Congruit ſignificatione, æque ac literis per Methateſin tranſpoſitis, cum הבל *habal*, quod ſubitam euaneſcentiam ſignificat, vnde הבל *hebel*, eſt vanitas, indéque dictus eſt *Abel*, quod citò occiſus à Cain fratre ſuo ſubitò euanuerit: Sic & hic *bahal* vertitur in *habal*, ideſt opes citò partæ citò euaneſcunt.

Senſus ergo eſt, q. d. Hæreditates & opes citò & præcipitanter partæ carent benedictione, ideſt ſucceſſu, felicitate, abundantia & fructu: quia adeo non augentur, vt ſenſim decreſcant & deficiant; tum quia præcipitanter & tumultuariè, ideóque imprudenter, ac ſæpe per fas & nefas corraduntur: præcipitantia enim opponitur conſiderationi & conſilio, quo res firmari & felicem exitum ſortiri ſolent: tum quia hæres illas citò ſine magno labore, imò facilè peperit: hinc minoris eas æſtimat, minúſque tuetur & conſeruat: quæ enim quis magno labore & ſudore peperit, illa diligit, curat, ſtudiosè conſeruat, ait R. Leui.

Vt hæc gnome idem dicat quod illa cap. 13. 11. *Subſtantia feſtinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur*; vbi multis eam explicui. Exemplum dat R. Salomon, Tribus Gad, Ruben & dimidiam Manaſſe, quæ quia feſtinè partem ſuam acceperunt cis Iordanem, hinc primæ patuerunt incurſui hoſtium, ac primæ vaſtatæ ſunt ab Hazaël Rege Syriæ, tempore Iehu Regis Iſraël & Ioas Regis Iuda. 4. Reg. 10. 33.

Igitur hanc ſententiam rectè adaptes parentibus, qui per fas & nefas opes accumulant, vt amplam hæreditatem filiis poſt ſe relin-

A quant: nam hi non rarò ſua ſpe fruſtrantur, ac ſæpe filios pauperes dimittunt: Ratio eſt, quòd malè partæ malè dilabuntur: & vt vulgo dicitur: *De malè quæſitis non gaudet tertius heres.*

Secundò, Caiet. appoſitè ſic exponit, q. d. Hæreditas, quam filius iuuenis ante mortem patris adire feſtinat, benedictione caret: quia ab eo regi & conſeruari nequit, ſed iuueniliter & temere diſſipatur, conſumitur & decoquitur. Hinc illud vulgo tritum: *Si vultur es, expecta cadauer*: Si vis hæreditate paterna gaudere, eáque ſatiari & frui, expecta mortem patris inſtar vulturis, qui nullum animal occidit, ſed mortua vel ab alijs occiſa depaſcitur.

Exemplum eſt in filio prodigo, qui præpro-
B pere portionem hæreditatis ſuæ à patre exigens, eam conſumpſit luxuriosè viuendo cum meretricibus. Vnde ad tantam pauperiem redactus eſt, vt coactus ſit fieri ſubulcus, & paſcere porcos. Lucæ 15.

Tertiò, τὸ *feſtinatur* accipi poteſt pro *citò & feſtinanter conſumitur*, q. d. Hæreditas quæ citò & feſtinanter conſumitur, benedictione carebit, ideſt ocyus deficiet & diſſipabitur. Sic enim helluones & iuuenes, cum ad menſam dapum opúmque feſtinata ingluuie accedunt, illico eam abſumunt, deuorant & diſſipant. Eſt Metalepſis.

Triplex hæc expoſitio oritur ex triplici acceptione verbi *feſtinatur.*

C Primò enim *feſtinatur*, ideſt feſtinatò acquiritur.

Secundò *feſtinatur*, ideſt feſtinatò aditur & occupatur.

Tertiò *feſtinatur*, ideſt feſtinatò conſumitur.

Myſticè, homines mundani quia feſtinant hæreditare terram, & frui præſentibus, hinc amittunt bona futura & hæreditatem cæleſtem. Ita Cain ædificans ciuitatem in terra, amiſit ciuitatem ſupernam. Geneſ. 4. *Hunc imitantur homines, qui feſtinant ad feſtiuitatem terrenæ felicitatis, nec futuram expectant dedicationem regni filii Dei (vnde & illud dictum Sapientis: Hæreditas, ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſimis benedictione carebit)* vti expectauit Enoch, ideſt dedicatio, *qui ambulans cum Deo non inueniebatur: quia tulit eum Deus.*

D *Siquidem iuſti per fidem in ſeptimæ mundi ætate dedicatam ſibi ſperant requiem, & eorum ſpes in illud proficiſcitur, quod in præſenti non videtur. Non enim habemus inquiunt, hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus*, inquit Rupertus lib. 4. in Geneſ. cap. 10.

Sicut ergo Eſau gulosè, auidè & præproperè inhians pulli Iacobi vendidit eidem, & perdidit iura primogenituræ, Geneſ. 25. 34. Sic impij, quia præproperè & impatienter inhiant felicitati & voluptati, hinc eam quam mundus affert acceptant in terra, ideóque perdunt cæleſtem, quam iuſti longa ſpe & patientia in tribulationibus huius mundi expectantes, nanciſcuntur in cælis. Vnde Apoſt. Hebr. 11. 1.

Fides inquit *eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum non apparentium.* Vide totum illud caput. Accedit Auctor Catenæ Græc. qui ſic explicat, q. d. Malitia initio auidis faucibus haurit voluptatem; at ſub finem ſectatorem ſuum in maledictionem deijcit. Porrò autem virtus, quæ à labore exordium facit, deſinit tandem in benedictionem. Aut pars accelerata ea hic dicitur, quæ nimia feſtinatione & tumultuatione ſuſcepta eſt, iuxta illud: *Tunc feſtinauerunt principes Edom.* Exodi 15. Hæc ille.

Maturè conſultandum.

Moraliter hîc diſce, quantum malum ſit præpropera feſtinatio ac præcipitantia, quámque ſapientiæ & prudentiæ, quæ conſilium & maturitatem requirit ad opes ſpiritales æquè ac corporales comparandas, contraria. Hinc Auguſti Cæſaris Gnome orat. σπεῦδε βραδέως, id eſt *feſtina lente*, teſte Gellio lib 10. cap. 11. Et Comicus: *Tutiora ſunt quæ lentis conſiliis prouidentur, quàm quæ calidis conſiliis properantur. Delibera utilia mora tutiſſima eſt. In nocte conſilium.* Saluſtius: *Antequam incipias, conſulta; vbi conſulueris, maturè facto opus eſt*; quam ſententiam laudat Ariſt. lib. 6. Moral. Bias: *Cunctanter aggredere negotium, verùm in ſuſcepto conſtanter perſeuera.* Terent. in Phorm. *Dii bene vertant quod agas, pedetentim tamen*; & vt Plutarchus ait: *bubulo pede.* Sophocles in Oedip. *Periculoſa eſt præpropera prudentia.* Mimus Publianus: *Diu apparandum eſt bellum, vt vincas celeriùs.* Quintilianus: *Præcox illud ingeniorum genus non temere peruenit ad frugem.* Vulgo dicunt: *Qui pueri adhuc, & velut ante tempus ſapiunt, in ſenectute ſtultos euadere.*

Gnomæ.

Aetius apud Gellium ait, ſibi in iuuenilibus ingenijs, itidem vt in pomis immaturis, placere acerbitatem: nam hæc demum matureſcere. Porrò maturitas tempeſtiuam affert ſuauitatem: reliqua ante tempus putreſcere. Hoc innuit Homerus Iliad. 1. vbi Pallas à tergo ſtat Achilli, iamque manum admouentem gladio, coërcet.

præcipitantiæ damna.

Feſtinationis comites eſſe ſolent error & pœnitentia, iuxta illud: *Multis malorum cauſa eſt præcipitantia.* Et illud: *Canis feſtinans cæcos parit catulos.* S. Hieron. ad Pammach. *Scitum eſt* inquit *illud Catonis: ſat citò, ſi ſat bene.* Sic qui præpropere virtutes conſectantur, paratas potius & euanidas acquirunt quàm ſolidas & perpetuas.

Solent enim præcocia citò flaueſcere: quod autem paulatim accreſcit durabile eſt, iuxta illud Horatij: *Creſcit occulto velut arbor æuo.* Vnde Pindarus hymno 8. in Nemeis: *Augeſcit* inquit *virtus velut cum arbor virenti rore ſurgit, ſapientes inter viros ſublata iuſtóſque ad liquidum æthera.*

Tropol. S. Greg. parte 3. paſtor. Admonit. 21. hanc gnomen adaptat, imò obijcit auaris, qui caducis obuijs inhiantes amittunt æterna, quaſi inquilini terræ & exules cæli. *Cum quelibet* inquit *præſentis mundi lucra deſiderant, & quæ de futuro damna patientur ignorant, audiant quod ſcriptum eſt: Hæreditas ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſimo benedictione carebit. Ex hac quippe vita initium ducimus, vt ad benedictionis ſortem in nouiſſimo veniamus. Qui itaque in principio hæreditare feſtinant, ſortem ſibi in nouiſſimo benedictionis amputant: quia dum per auaritiæ nequitiam hic multiplicari appetunt, illic ab æterno patrimonio exhæredes fiunt.* Beda verò ſic: *Hæreditas ad quam feſtinatur* &c. hoc eſt, *Qui gradum regiminis priuſquam ſubeſſe didicerit, id eſt ante tempus feſtinans præpoſterus accipit, in nouiſſimo mercede benedictionis, quæ bonis rectoribus debetur, carebit: qui ad myſterium altaris indoctus & temerarius acceſſit, & ipſe in die nouiſſimo gratiam remunerationis, quæ bene miniſtrantibus repromittitur, perdet. Poteſt & ita accipi, quòd qui in præſenti ſuas vlciſci vult iniurias, hic corona patientiæ in futuro carebit. Cui ſenſui potiſſimum videtur conuenire quod ſequitur: Ne dicas reddam malum: expecta Dominum, & liberabit te.*

VERS. 21.

Ne dicas, reddam malum: expecta Dominum, & liberabit te. Hebr. וְיֹשַׁע לָךְ *veioſa lach*, id eſt & ſaluabit te, erit tibi Ieſus. Nomen enim Ieſus, id eſt Saluator, deriuatur à יָשַׁע *iaſca*, id eſt ſaluauit. Septuag. *Ne dixeris vlciſcar inimicum* (S. Cyprian. lib. 3. Teſtim. & ad Demetrianum legit: *vlciſcar me de inimico meo*) *ſed ſuſtine Dominum, vt tibi auxilio ſit.* Syrus, *reddam malum pro bono.* Melius alij: *reddam malum pro malo.* Propriè enim vetat vindictam & retaliationem; ne ſcilicet malum malo rependatur. Reddere enim, eſt ſimile ſimili vel par pari retribuere. Vnde Aben Ezra: *Ne dicas* inquit *te par pari repenſurum iis, qui te malo affecerint.* Hic enim appetitus par pari regerendi in malis, valde vehemens eſt in homine, illíque quaſi innatus, ac nonnullæ nationes ad hoc ita procliues ſunt, vt in ea re ſuum honorem, imò felicitatem ſitam putent. Auctor Catenæ Græc. *Ne teipſum vindices* inquit, *ſed præſtolare Dominum, qui dixit: da mihi vindictam, & ego retribuam.* Rom. 12.

Ne dicas, in animo tuo, & multo minus ore tuo: tum quia ore enunciando malum vindictæ animo conceptæ, propoſitum illud obfirmas: tum quia alios ſcandalizas: tum quia ſunt qui putant, ſe obligari in conſcientia præſtare id quod dixerunt, eſto malum ſit & alteri iniurium, quales ſunt hodie Puritani puriores, imò impuriores in Anglia.

Ratio à priori eſt: quia reddere malum pro malo, non eſt actus iuſtitiæ, ſed vindictæ, quæ illicita eſt omnique iure vetita: malum ergo repercutiendum eſt ſcuto patientiæ, non telo vindictæ. Rurſum qui malum intulit, dedit tibi occaſionem magnæ virtutis & meriti: non ergo tibi malum, ſed ingens bonum obtulit: materiam enim tibi dedit magnæ victoriæ & coronæ. Quare non odio ſed amore, non vindicta ſed potius gratiarum actione dignus eſt. Qui ergo nos verbo aut verbere lædunt, non tormentorum carnifices, ſed coronarum aurifices ſunt. Igitur benefici ſunt, non malefici: ac tantum eorum beneficium (materiale, non formale, quia non eſt ex eorum mente & intentione) beneficio pari penſandum eſt.

Vide quæ de hac re dixi Rom. 12. 17. Ec-

cleſ. 28. 7. & ſequent. & 1. Petr. 2. 23. *Expecta Dominum & liberabit te*, non dicit *& vindicabit te*, licet & hoc ſæpe verè contingat, ſed *liberabit te*; vt ſignificet læſum debere deſiderare ſui liberationem, non læſoris pœnam & noxam. Chald. *Spera in Deo, & ſaluabit te.* Pro *expecta* Heb. eſt קוה *kaue*, quod verbum dicitur de iis, qui magno animi deſiderio in aliquem intenti ſunt & reſpiciunt, eúmque expectant & amplectuntur ſibique applicant. Significat ergo læſum non ad amicos, non ad ſatellites, non ad milites, ſed ad Deum confugere debere, in eum reſpicere, totáque ſpe intendere, ab eóque expectare ſui liberationem. Igitur toto corde debere Deum amplecti, eúmque ſuæ læſioni & dolori velut pharmacum efficaciſſimum, & ſolatium certiſſimum applicare. Hoc facit Noſter Ieſus, ideſt Saluator ſuis dilectis in ſe confidentibus, totáque acie mentis intendentibus. Aſpice ergo in eum, & ipſe te viciſſim oculo paternæ prouidentiæ reſpiciet & ſaluabit, iuxta illud Pſaltis: *Sicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum, ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ: ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum donec miſereatur noſtri.* Pſal. 122. 2. Intuere, quo affectu canes in herum prandentem reſpiciunt, vt ab eo eſcam accipiant: pari affectu tu reſpice in Ieſum, & omni bono paſcet te.

Panoplia læſi & victoria quintuplex.

Hæc ergo Gnome eum, qui iniuriam patitur, inſtruit docétque, quid facere debeat, eique panopliam inuictam ſuggerit, qua omnia vincat & ſuperet. Panoplia hæc eſt patientia, mititas, animi reſignatio & ſpes in Deum. Hac enim tolerando vincit. 1. Primò iniuriam, quamuis atrocem & multiplicem, vti Chriſtus Dux noſter vincit, teſte S. Petro loco iam citato.

2. Secundò, vincit ipſum iniuriantem dum iniurijs eius ſe non moueri, imò iis fortiorem & celſiorem oſtendit, ac bonum pro malo rependit: qua charitate velut igne cor eius ſuccendit ſibique deuincit, illúdque cogit, vt amantem ſe redamet, itáque ex inimico facit amicum.

3. Tertiò, vincit ſeipſum, puta ſuam iram, vindictæ cupidinem, impatientiam, omnibúſque hiſce, ac cæteris animi motibus quaſi Rex dominatur & imperat. Patiens ergo ſui eſt dominus & Rex animi, ac conſequenter dæmonis, imò dæmonum omnium; qui olim victi ab ira, nunc omnes ad eandem ſuſcitare conantur.

4 Quartò, vincit adſtantes & audientes. Hi enim audita eius inuicta patientia, eum admirantur, amant & colunt.

5. Quintò, vincit ipſum Deum, ab eóque opem elicit, vt eum ab omni malo liberet. Ex aduerſo impatiens vincitur, 1. ab iniuria proximi. 2. ab iniuriante, ab eòque ſe lædi & ſubigi fatetur. 3. ab ira & impatientia ſua, ac à dæmone qui eam ſuſcitat. 4. ab aſtantibus, qui eum irrident. 5. à Deo, qui eum deſerit, & iniurijs maioribus exponit. Hanc ergo gnomen vſurpa, tibi applica, rumina & practica, quicumque pateris, & Gnomæ. omnis mali in ea leuamen inuenies. Verè S. Auguſt. *Maledictum* inquit *patientia repercuſſum in auctorem redit, eo qui petebatur illæſo.* Hinc

A Ieremias Chriſti patientis typus, tot probris & plagis à Iudæis affectus, ad Deum confugiens cap. 17. verſ. 14. *Sana me Domine* inquit, *& ſanabor: ſaluum me fac, & ſaluus ero, quoniam laus mea tu es.* Et mox: *Et ego non ſum turbatus te paſtorem ſequens, & diem hominis non deſideraui, tu ſcis. Quod egreſſum eſt de labiis meis, rectum in conſpectu tuo fuit. Non ſis tu mihi formidini, ſpes mea tu in die afflictionis.* Et Dauid fugiens Abſalon, maledictis à Semei appetitus: *Dimitte eum* inquit *vt maledicat iuxta præceptum Domini, ſi fortè reſpiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna.* 2. Reg. 16. 11.

Salomoni ſuccinit Siracides Eccleſ. 1. 29. *Vſque in tempus* inquit, *ſuſtinebit patiens, & poſtea redditio iucunditatis.* Et cap. 2. verſ. 21. *Qui timent Dominum cuſtodiunt mandata illius, & patientiam habebunt vſque ad inſpectionem illius.* B Et verſ. 2. *Ne feſtines in tempore obductionis* (afflictionis) *ſuſtine ſuſtentationes Dei: coniungere Deo, & ſuſtine, vt creſcat in nouiſſimo vita tua.* Et verſ. 6. *Crede Deo & recuperabit te, & dirige viam tuam & ſpera in illum.* Et S. Ignatius apud Antonium in Meliſſa parte 2. cap. 89. & 90.

Firmiter inquit *dum cæderis, quaſi incus ſtato. Generoſi athletæ eſt cædi & vincere: maximè autem propter Deum omnia nobis patienda ſunt, vt ipſe nos patiatur. Patienter alii alios cum manſuetudine patimini, vt ſemper Deus non leniter ferat.* S. Gregor. Nazianz. ibidem. *Eſt in fabulis* inquit *plantam quandam eſſe, quæ cum inciditur germinet, quæque cum ferro certare dicatur, quæ morte viuat, & inciſione naſcatur, & conſumptione augeatur. Talis mihi videtur eſſe ſapiens, qui in perturbationibus claritatem conſequitur, cui virtutis* C *materia eſt moleſtia, & aduerſis ornatior redditur. Vtile eſt audaciam manſuetudine vincere, & meliores reddere iniuriam facientes, quæ nobis inferuntur patienter ferendo. Nihil eſt fortius iis, qui ferre omnia parati ſunt.* S. Chryſ. ibidem: *Nulla res æquè facit venerabiles* inquit, *atque iniuriam ſuſtinere. Solet Deus non à principio malam auertere, ſed cum vſque ad ſummum venerint & creuerint, cum nihil prætermiſſum fuerit ab hoſtibus, quin omnia experti ſint, tum ſimul omnia in ſummam tranquillitatem conuertit, ac præter omnium expectationem res ipſas optimè conſtituit & firmat.*

Cum quis te offendit, noli ad ipſum aſpicere, ſed ad dæmonem impellentem, & iram totam in illum offundito: illius autem miſerere, qui D *à dæmone impellitur.* S. Baſil. ibidem: *Si iraſceris conuitianti* inquit, *conuitia approbaſti. Quid enim ira inſipientius? Sin verò nihil moueris iram, iniuriam facientem pudore affeciſti, re ipſa temperantiam declarans.* S. Gregor. Nyſſenus S. Baſilij frater apud Maximum ſerm. 42. *Conuitiorum* inquit, *& contumeliarum progreſſus, lenitate ferendi ſiſtitur. Nam ſi quis contumelia contumeliam & conuitium vlciſcatur, hac ipſa vitia augebit, dum quod abſurdum eſt ſimilibus alit. Firma & indubitata gratiæ ſpes, & fruitio eſt iis, qui per patientiam expectant.*

Vers. 23. *Abominatio eſt apud Dominũ pondus & pondus: ſtatera doloſa non eſt bona*, ſed mala, imò peſſima. Eſt Mioſis: minus enim dicitur, & plus ſignificatur. Hebr. *Et bilances doli non bonum.* Chald. *Non placet coram eo.* Audiuimus hanc gnomen verſ. 10. & cap. 11. verſ. 1. vbi eam explicui.

Myſticè S. Ambroſ. in Pſal. 61. ex Septuag. ſic legit: *Execrabile Domino duplex pondus, & ſtatera fallax non bona*; ſicque explicat: *In quo ſignificat eos, qui rapinam inexplebili corde meditantur, & ſobrietatem fronte prætendunt. Tales ſcribæ Iudæorum ſunt, qui onera grauia alijs obſeruantiæ durioris imponunt, non habentes rectum iugum animæ ſuæ, ſed propenſa iniquitate curuati: ipſi autem ſuorum præceptorum refugi ſunt.*

Rurſum alij hæc applicant ijs, qui ſe coram Deo in ſecreto humiliant, ſed coram hominibus publicè extollunt. Audi S. Bernard. ſerm. 42. in Cant. *Pondus* inquit *& pondus abominatio eſt apud Deum. Quid enim? tu te deprecians in ſecreto apud ſeipſum veritatis trutina ponderatus, & fons alterius pretij mentiens maiori te pondere vendis nobis, quam ab ipſa accepiſti. Time Deum & noli hanc rem peſſimam facere, vt quem humiliat veritas, extollat voluntas: hoc enim eſt reſiſtere veritati, hoc pugnare contra Deum*: verùm vt idem ait: *hæc humilitas, quam nobis veritas parit, non habet calorem*, ſed neceſſe eſt charitate formetur & inflammetur.

Vers. 24. *A Domino diriguntur greſſus viri* (fortis & ſtrenui, qui magna & ardua molitur: hunc enim ſignificat Hebr. גבר *geber*; Vnde *Gabriel*, ideſt fortitudo Dei) *Quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuam?* Septuag. *Mortalis autem quomodo cogitauerit vias ſuas?* Hebr. *A Domino greſſus hominis*, ſubaudi pendent, ſunt, diriguntur: *Et homo quomodo intelliget viam ſuam?* Hanc gnomen mutuatus eſt Salomon à patre ſuo Dauide. Pſal. 36. 23. *Apud Dominum* (Heb. *à Domino*) *greſſus hominis dirigentur, & viam eius volet.* Vbi pro *dirigentur* Hebr. eſt כוננו *conannu*, ideſt vt S. Hieron. *firmantur.* Alij *præparantur* vel aptantur. Alij *ratificantur.* Alij *perficiuntur.* Radix enim כונן *conen* dicitur de quacumque aptatione, quæ in ſe includit firmitatem, certitudinem & ſoliditatem. Greſſus & via ſignificant opera, ſtudia, actiones, totúmque vitæ inſtitutum & decurſum. Hæc enim omnia in homine, vtpote viatore non ſunt ſtabilia, ſed perennis quidam motus & tranſitus, vt ex Orig. ait S. Ambroſ. Significat ergo non hominis ſed Dei, eiúſque prouidentiæ eſſe actiones, ſtatus totámque vitam hominis diſponere, ordinare, ſtabilire, proſperare, perficere & ad felicem finem deducere. Hæc enim omnia. Significat τὸ *diriguntur*. Porrò actiones hominis ſunt duplices, ſcilicet naturales & ſupernaturales: illas dirigit Deus naturali & communi ſua prouidentia, has ſupernaturali & ſpeciali. vnde de naturalibus Rabbini & Baynus ſic exponunt, q. d. neſcit homo profecturus aliò, quando, quod & quale iter debeat capeſſere, præſertim in biuio vel triuio; neſcit rurſum quid in itinere ei ſit euẽturum, & quando quomodóque domum ſit reuerſurus. Melius fideles de ſupernaturalibus accipiunt. Vnde Dauid Pſal. 36. hanc gnomen applicat iuſto (hic enim eſt *geber*, ideſt vir ſtrenuus) cuius greſſus, ideſt actiones &

A ſtudia Deus dirigit, ideſt ſecundat, moderatur & proſperat, vt ad finem felicitatis æternæ perueniat. Igitur dirigit eum, ideſt regit & protegit inter tot aduerſa, tentationes & pericula, ne in peccatum (niſi veniale) labatur. quod ſi in mortale lapſus ſit, ilico eripit eum, vti Dauidem lapſum in adulterium & homicidium Vriæ erexit. Vnde ſubdit: *Cum ceciderit, non collidetur: quoniam Dominus ſupponit manum ſuam.*

Directio Dei ſupernaturalis multiplex.

Directio ergo hæc Dei eſt multiplex. Primò enim Deus dirigit actiones noſtras, cum ab æterno eas deſtinat & præordinat, vt in tempore ad eas hominem excitet, iuxta illud: *Ipſius factura ſumus, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis* 1.
(hoc eſt ad opera bona) *quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus.* Epheſ. 2. 10.

B Secundò, cum in tempore ad eas hominem excitat & dirigit mentem illuminando, & voluntatem ad eas impellendo. 2.

Tertiò, cum modum eas ordinatè & feliciter exequendi homini ſuggerit. Sic dirigit greſſus viatoris, cum vias ſecuras illi ſuggerit: ſæpe enim niſi à Deo dirigeremur, eligeremus vias periculoſas, in quibus incideremus in latrones vel temporales vel ſpirituales, vti ſunt dæmones, mali ſocij, ſcandala, tentationes illecebræ peccandi. 3.

Quartò, cum obſtacula & obſtantes ſtudijs noſtris amouet, vti cum S. Paulo amouit obſtacula Iudæorum & Gentilium prædicationi Euangelij obſiſtentium. Vnde ipſe rogat Theſſalonicenſes epiſt. 2. cap. 3. 1. dicens: *Orate pro* 4.
C *nobis, vt ſermo Dei currat & clarificetur, ſicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis & malis hominibus: non enim omnium eſt fides.*

Quintò, cum in executione hominem dirigit, ne erret, ne labatur, ac ſi errauit vel lapſus ſit, eum corrigit & erigit: ſi laſſus ſit, ſuſtentat: ſi puſillanimis deſperet, in ſpem eleuat: ſi dubius ſit, oſtendit quid eligere debeat. Hoc eſt quod quotidie orat Eccleſia ad Primam: *Sit ſplendor Domini Dei noſtri ſuper nos, & opera manuum noſtrarum dirige ſuper nos: dirigere & ſanctificare, regere & gubernare dignare Domine Deus, rex cæli & terræ, hodie corda & corpora noſtra, ſenſus, ſermones & actus noſtros in lege tua, & in operibus mandatorum tuorum, vt hic & in æternum te auxiliante ſalui & liberi eſſe mereamur.* 5.

Sextò, cum eas ſecundat & proſperat, vt optatum finem conſequantur, verbi gratia, vt Prædicatores, Confeſſarij, Doctores auditores 6.
D ſuos illuminent, conuertant, ſanctificent. ita Chriſtus Deo dirigente, *exultauit vt gigas ad currendam viam, &c. Nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius.* Pſal. 180. 7. Et Apoſtoli, de quibus ait Iſaias cap. 52. 7. *Quam pulchri ſuper montes pedes annunciantis & prædicantis pacem?*

Septimò, cum homini ſuggerit illum vitæ ſtatum, illas occupationes & ſtudia, illum vitæ tenorem, quo præuidet eum ſine peccati periculo & lapſu victurum, ac rectà peruenturum ad gloriam & felicitatem æternam, dando continuò gratiam, quam præuidet fore congruam & efficacem: vnde pro ea aſſiduè orandus eſt Deus, vt eam ſuggerat. Ab illa enim pendet noſtra ſalus, prædeſtinatio, electio & felicitas æterna. Hinc orandum crebrò cum Pſalte: *Perfice greſſus meos in ſe-* 7.

mitis tuis, vt non moueamur veſtigia mea. Pſal. 16. 5. &: *Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniuſtitia.* Pſal. 118. 133.

8\. Octauò cùm eas perficit, vt indies in virtutum intentione & extenſione creſcamus & perficiamur. Hoc eſt quod Deum orat Eccleſia Dominica infra octauam Natiuitatis: *Dirige actus noſtros in beneplacito tuo, vt in nomine dilecti filij tui mereamur bonis operibus abundare.* Hinc S. Proſper lib. 1. de vocat. gent. cap. 101. docet, quod Deus ſit auctor omnium virtutum & omnis boni. *Quod nemo*, inquit, *poſſit rectè incedere niſi Domino dirigente*, liquet ex illo Salomonis: *A Domino corriguntur greſſus viri: mortalis autem quomodo intelligit vias ſuas?* Et Beda hic: *Quicunque hominum*, inquit, *greſſus rectum iter inceaunt, non ſit hoc libertate humani arbitrij, ſed gubernatione illius, cui dicit Eſaias cap. 26. Omnia enim opera noſtra operatus es nobis. Quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuam? in hoc inquit manifeſtè claret, quia quidquid boni habet quiſque, a ſeipſo non habet, ſed per gratiam Dei, quod nec per ſui libertatem arbitrii qualis futurus ſit, qualiter vel quamdiu victurus, intelligere poterit.*

Hinc de Sponſa, puta Eccleſia, & anima ſancta à Deo ſponſa directa, dicitur Cant. 7. 1. *Quam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia principis? Deus enim eſt, qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate.* Philip. 2. 13. quin & R. Leui hanc Salomonis gnomen ſic explicat, q. d. *Incedentis greſſus à Domino ſunt, cum opera diuina indigeat, quæ ſingulis paſſibus adſit & comitetur.* Et Auctor Catenæ Græc. *Senſus eſt*, inquit, *qui mortalia & terrena adhuc ſapit, quomodo is rectam vitam intelligere, aut Domini vias ſanctificare & conſecrare valeat?* Vide dicta cap. 16. 9.

Quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuã?) Heb. *Et Adam quomodo intelliget viam ſuam?* Adam ab Adama, hoc eſt homo ab humo, q. d. homo ex humo factus, & humi vt vermis repens quomodo cognoſcet viam excelſam, quæ cum ducat in cælum? τὸ & primò accipi poteſt vt cauſale pro *enim*, vt det cauſam præcedentis hemiſtichij, q. d. A Domino dirigi debent greſſus viri: nec enim homo per ſe valet intelligere viam ſuam, vt ſcilicet proſpiciat & præuideat, qua via securè ſit incedendum, quid agendum, quid in dubio eligendum, quæ ſit via & modus ad feliciter rem conficiendum: hæc enim omnia ſuperant hominis prouidentiam & diuinam requirunt. Sæpe enim homo putat, ſe recta via virtutis incedere, & curua vitij incedit: putat ſe ire in Ieruſalem, dum vadit in Iericho: putat ſe inire viam cæli, & init viam inferni, iuxta illud cap. 16. 25. *Eſt via quæ videtur homini recta, & nouiſſima eius ducunt ad mortem.* Rurſum putat ſe capeſſere viã ad felicitatem, & capeſſit contrariam. Aman inuitatus cum Rege Aſſuero à regina Eſther, putabat ſe ire ad gloriam, & ibat ad furcam. Æſopus in via deprehenſus à magiſtratu, rogatus quò iret? reſpondit ſe neſcire. Magiſtratus ſibi ab eo illudi vel inſultari putans, eum abduxit in carcerem. Tum Æſopus: *Nonne*, inquit, *verè dixi me neſcire, quò irem: ibam enim in carcerem, & hoc neſciebam.* Ita quotidie dum domo eximus, neſcimus quò eamus: quia ſæpe præter mentem ab occurrentibus aliò abducimur. Quare dum egredimur, oremus cum Pſalte: *vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me*, vt ſcilicet Deus greſſus noſtros ità dirigat, vt nobis aliiſque bonum aliquod accerſamus, ac vel verbo vel aſpectu malum & peccatum auertamus.

Secundò, τὸ & poteſt accipi vt illatiuum, indicans euentum & ſequelam, vt ſignificet idem quod *ergo*, q. d. Dei ſolius eſt dirigere greſſus viri, eóſque præuidere & ordinare, vt boni ſint, & vt felicem exitum ſortiantur: Hoc enim ſolus ille poteſt, cuius eſt noſſe ac præſtituere omnibus finem, mediáque ad finem opportuna; quis ergo hominum audeat ſibi hanc prænotionem & ordinationem arrogare? quod enim à Dei pendet directione, non poteſt ab homine percipi & penetrari. Ita fere Caietanus. Secundùm vtramque explicationem commendatur nobis Dei prouidentia, & cura peculiaris circa ſtudia, affectus & opera hominis in hac vita, vt hoc intelligentes propriæ prudentiæ non innitamur nimium, ſed à Deo in omnibus pendeamus eius directioni nos committentes, iuxta illud Tobiæ 4. *Pete à Domino, vt vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant.*

Hoc eſt quod Deo confitetur Ieremias cap. 10. *Scio Domine, quod non eſt hominis via eius, nec viri, vt dirigat greſſus ſuos.*

Hinc colligas cauſam cur hic ſit felix, ille infelix, non eſſe fortunam, non indolem, non cælum, ſed Deum. Deus enim pro libito liberaque electione quem vult facit felicem, non tantùm ſi prudens ſit, ſed & ſi imprudens. Prudens enim eſto non ſemper, ſæpe tamẽ proſperatur in actionibus, vt felices habeant ſucceſſus: tum quia prudenter omnia diſponit, vt feliciter eueniant: tum quia meretur, vt Deus actiones ſuas dirigat & proſperet. D. Thomas lib. 3. contra Gentes c. 92. quærit quæ ſit cauſa, cur quis ſit fortunatus, ideſt, vt illi præter opinionem bona bonique euentus obueniant? ac reſpondet propriam cauſam bonæ fortunæ eſſe Deum, Deique beneuolentiam & electionem, qua aliquem feliciter vt plurimùm regit & dirigit, verbi gratia, vt fodiat tali vel tali loco vbi inueniat theſaurum: vti autem aliquando miniſterio angelorum, id ſuggerentium vel perſuadentium. Cœlum autem cælique influxum propriè non facere bonam fortunam, ſed ſubinde ad illam diſponere per accidẽs, verbi gratia, cùm quem inclinat ad fodiendum, cui foſſioni per accidens coniuncta eſt inuentio theſauri. Nec enim cælum inclinat, vt hic potius fodias vbi eſt theſaurus, quàm alibi vbi non eſt: Quare cum hæc duo cælum combinare non poſſit, ſequitur cælum per ſe non eſſe cauſam bonæ fortunæ. Deo ergo nihil eſt fortuitum, quia ipſe eſt rector & director fortunæ. Denique cur hic ſit felix, ille infelix, fusè docui Geneſ. 30. 27.

Symmachus pro *via* vertit τροχιὰν, ideſt orbitam ſiue ſemitam curulem, quæ ſymbolum eſt vitæ, ſiue viuendi rationis planæ & expeditæ, quam ſolus Deus vti nouit, ita homini quẽ amat, ſuggerit. Sicut enim currus per orbitam planè & expeditè rotatur, ſic per viuendi rationem ſibi commodam & congruam quiſque facilè & expeditè ad metam, puta ad felicitatem & gloriam æternam Deo aurigante decurrit. Hinc conclude neminem ab ea via, in quam à Deo vocante inducitur, exorbitare debere: hæc enim illi curulis, id eſt facilis & procliuis eſt ad deſtinatum finem: hæc inquam illi τροχιὰ, ideſt currus, via:

quia per illam non tam incedit, quàm vehitur, quo nihil ſuauius ac iucundius: reliquæ verò viæ, quas homo non ex Dei impulſu, ſed ex proprio conſilio init difficiles illi, ſalebroſæ, deerrantes, & ad præcipitia ferentes &c. A

Hinc Gentiles Deum faciebant colebantque Ianum, tanquam viæ indicem: & Mercurium, tanquam viæ ducem: ac Domiducum vocabant inuocabantque Deum, qui nouam ſponſam domum deduceret, quamuis & Domiduca eadem de cauſa Iuno nuncupabatur. Audi ex Varrone S. Auguſt. lib. 6. de Ciuit. cap. 9. *Si domum*, inquit, *ducenda eſt quæ nubit, adhibetur Deus Domiducus: vt in domo ſit, adhibetur Deus Domitius.* Veriùs Chriſtiani Deum verum inuocant, vt greſſuum actionúmque ſanctarum directorem: Sciũt enim ſe viam adoriri non poſſe, niſi Deo præeunte, iuxta illud: *Poſt Dominum tuum ambulabis.* Oſee 11. 10. Vnde S. Auguſt. lib. 2. contra duas Epiſt. Pelag. cap. 9. *Hæc*, inquit, *eſt humana voluntatis natura, vt ad malum quidem eius prior ſit, ad bonum vero eius prior ſit voluntas Creatoris eius.* B

Exemplum illuſtre huius ſententiæ fuit Littorius, qui teſte Proſpero in Chronic. & Baronio anno 439. pro Theodoſio Imper. & Romanis pugnans, confidens in ſuis Hunnis victus, vinctuſque eſt à Theodorico Rege Gothorum, qui ſpem ponens in Deo Arelatem obſedit, & cepit. Vnde Littorium tacito nomine hac Salomonis gnome perſtringens Saluianus lib. 7. de gubern. *Itaque*, inquit, *agnouit hoc ille dux noſtræ partis, qui eandem vrbem hoſtium, quam eodem die victorem ſe intraturum eſſe præſumpſit, captiuus intrauit. Probauit ſcilicet quod Propheta dixit: Quia non eſt hominis via eius, nec viri eſt, vt ambulet, & dirigat greſſus ſuos. Nam quia viam ſuam iuris ſui exiſtimauit, nec greſſum directionis habuit, nec viam ſalutis inuenit,* C
Pſal. 106. *effuſa eſt, vt legimus, abiectio ſuper Principem, ſeductus eſt in inuio, & non in via, & ad nihilum deductus eſt, velut aqua decurrens. In quo quidem præter ipſam rerum infelicitatem præſens iudicium Dei patuit, vt quicquid facturũ ſe vſurparat, ipſe pateretur. Nam quia ſine diuinitatis auxilio, ac Dei ductu capiendum à ſe hoſtem credidit, ipſe captus eſt: conſilij ac ſapientiæ ſummam vſurpauit, ignominiam temeritatis incurrit: vincula quæ aliis parauit, ipſe ſuſtinuit. Idipſum deinde particulatim per Antitheſes elegantes oſtendit, Et quid rogo euidentius Dei iudicium eſſe potuit, quam vt habens prædatoris fiduciam præda fieret, triumphum præſumens triumphus eſſet, circumdaretur, corriperetur, alligaretur, retorta tergo brachia gereret: manus, quas bellicoſas putabat, vinctas videret: puerorum ac mulierum ſpectaculum fieret, illudentes ſibi barbaros cerneret, irriſionem ſexus promiſcui ſuſtineret: & qui maximum habuerat ſupercilium fortis viri, mortem ſubiret ignaui.* D

VERS. 25. *Ruina eſt homini deuorare ſanctos, & poſt vota retractare.* ita Roman. Alij legunt *tractare.* Et ſic legendum contendit Franc. Lucas in Notis hîc. Quintuplex hic eſt lectio, quam nobis indocta peperit ſcribarum audacia. Pro *deuorare* enim alij legunt *deuotare.* Alij *deuouere.* Alij *denotare.* Alij *deuocare.*

Quintuplex lectio. 1. Primò ergo Beda, Salonius, Lyra & alij legunt: *Ruina eſt homini deuotare ſanctos,* ideſt voto ſe obſtringere ad perſequendos ſanctos, inquiũt Salon. & Beda. Aut ſanctis vota crebra nuncupare, inquiũt Lyran. & Hugo: hoc enim laqueus eſt ei, quem poſtea voto tum pœnitet, vt ea violet. Sic Actor. 23. *Quadraginta viri deuouerunt ſe nihil manducaturos aut bibituros, donec occiderent Paulum.*

Porro τὸ *deuotauit* licet modo videatur eſſe vox barbara, olim tamen fuit in vſu. Vſurpatur enim ab Apuleio lib. 9. Metamorph. *Cæli numina* inquit, *quæ deierando ſubitò deuotaſti.* Et Cicero in Paradoxis: *Quæ vis*, inquit, *Coclitem contra omnes hoſtium copias tenuit in ponte ſolum? quæ patrem Decium, quæ filium deuotauit, ac immiſit in armatas hoſtium copias?* In antiquis enim codicibus ſic legitur.

Secundò Alij legunt: *Ruina eſt homini deuouere ſanctis*, ideſt temere res ſuas, vel ſeipſum ſanctis vouere & conſecrare: Poſtea enim res ſuas & ſuam libertatem repetens, votum tranſgreditur. 2.

Tertiò, Caiet. & Alij legunt: *Ruina eſt homini denotare ſanctos*, ideſt denigrare ſanctos, eorum famam lædere, ipſóſque conuiciis afficere & blaſphemare. 3.

Quartò, Alij legunt: *Ruina eſt homini deuocare ſanctos*, ideſt eos inuocare, eorúmque opem precibus & votis è cælo in ſuum auxilium deuocare: ac poſtea vota hæc retractare & irritare, vti nonnulli faciunt, cum voti compotes facti ſunt. 4.

Verùm vera lectio eſt: *Ruina eſt homini deuorare ſanctos.* Legit Noſter קדש *cados*, ideſt ſanctum, ideſt ſanctos. Iam aliis punctis legunt קדש *codes*, ideſt ſanctitatem, ideſt ſanctuarium, vel ſanctificatum, ideſt res Deo ſanctificatas & conſecratas. Vnde Hebræa ad verbum ſic habent: *Laqueus, vel muſcipula eſt homini deuorare vel præcipitare ſanctitatem*, ideſt ſancta, *& poſt vota* (conuerti) *ad quærendum.* 5.

Iam tota difficultas eſt, quid ſit *deuorare ſanctos*, vel vt Hebr. eſt *ſanctitatem?* Deuorare ſanctos quid?

Primò Vatab. ſic vertit & explicat: *Scandalum hominis deuorat ſanctitatem, & poſt vota quærere ſolemus: ideſt peccatum hominis, quod eſt ſcandalum deſtruere ſolet auxilium illud diuinum, quod verè eſt & maximè ſanctum: & poſtea quærere ſolemus, quid in cauſa fuerit, quominus conſecuti ſimus quod petimus votis.* Huc accedit R. Salomon: *Cum mortalis, inquit, peccati piaculo obſtringitur, tunc ſanctitatem à Deo conceſſam deuorat, ideſt perdit & corrumpit.* Sic & R. Leui & alij q. d. Detrimentum eſt homini deuorare rem Deo conſecratam aut debitam, & poſtea quærere vota, quibus Deus placetur, vt ſignificetur ſacrilegorum & ſceleratorum (nam omnes ſcelerati rem ſacram, puta virtutem & gratiam deuorant perdúntque) vota irrita eſſe & ingrata Deo. Reſp. 1.

Secundò, Caiet. q. d. Laqueus eſt homini deuorare rem ſacram, vt primogenita & reliqua debita ſacerdotibus ex lege, aut Deo oblata: & etiã laqueus eſt homini poſt vota emiſſa inquirere, num votum obliget, aut modum quo quis poſſit ſolui obligatione voti, & non reddere quod vouit, vt ſignificetur hoc verſu duplex ſacrilegij genus, nimirum rapere res Deo conſecratas, & violare votum. 2.

Tertiò, Baynus, Ianſen. Franc. Lucas, Salazar & alij paſſim exponunt, q. d. lapſus & piaculum eſt ingens, ac grauiſſimæ ruinæ ſibi eſt occaſio, qui poſtquam ad ſe rapuit ſanctorum iuſtorúmque bona, & deuorauit innocuam Dei plebem velut eſcam panis, ad vota conuertitur. Sic enim 3.

ſolent ſub mortem fœneratores, & alij Rerumpub. deuoratores promittere, atque aſſignare largam eleemoſynam, quæ aut pauperibus diſtribuatur, aut monachorum familiis diuidatur, aut in alios pios vſus vertatur: quibus in huiuſmodi votis fiducia, perpetuæ frequenter ruinæ cauſam dat. Sic deuorare ſumitur pro ſpoliare Habacuc 3. *Exultatio eorum ſicut eius qui pauperem deuorat*, ideſt ſpoliat, perdit, depauperat *in abſcondito*. Et cap. 1. *Quare reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces deuorante impio iuſtiorem te?* & Pſal. 34. *Ne dicant deuorauimus eum.* Et ſæpe alibi. *Deuorare ergo ſanctos*, vel vt nonnulli legunt *ſancta*, eſt viros iuſtos ſanctóſque bonis exuere, aut vita etiam ſpoliare, vel conſumere ea, quæ ſanctis per votum aut oblationem ſunt data & conſecrata. Hæc homini ſunt laqueus & ruina: quia ingentium calamitatum & excidij ſunt cauſa. Ita hoc anno 1628. Rupella Hæreticorum inuicta Sion, quæ tot ſancta & ſanctos deuorauit, ſanctis tuas, imò Dei iniurias vlciſcentibus, ipſo omnium ſanctorum Feſto in poteſtatem Chriſtianiſſimi, æque ac inuictiſſimi Francorum Regis, Ludouici XIII. venit. Nec dubium ipſo pro ſancta fide & ſanctorum cultu tam pia animoſitate pugnante, ſanctos viciſſim pro eo depugnaſſe, cum omnes validæ claſſis hoſtilis machinæ & machinationes, in ipſammet cælitus vi ventorum ſubitò retortæ & repulſæ fuerint, vt Chriſtianiſſimo Regi illud Claudiani de Theodoſio cõtra Eugenium decertante, verè occinere liceat:

Rupella feſta omniũ ſanctorum occupata.

O nimium dilecte Deo, cui militat æther,
Et coniurati veniunt ad claſſica venti.

Et Praga.

Eodem omnium ſanctorum Feſto per Octauam recurrente, Ferdinandus 2. Imper. piiſſimus æquè ac feliciſſimus, ante paucos annos Duce Bauaro Heroë inclyto, Pragam totamque quaſi Bohemiam expugnauit, eámque Huſſitis & Caluiniſtis ſanctorum hoſtibus ereptam Eccleſiæ, æquè ac ſibi, tanquam legitimo Regi reſtituit. Sanctorum, præſertim S. Venceſlai, Adalberti & Viti, Bohemiæ patronorum auſpiciis victoriam hanc partam fuiſſe, non dubiis indiciis oſtenſum: quin & ipſorummet ſanctorum apparitionibus præſignificatum eſt, qui proinde pro Orthodoxis dimicantes, tela quaſi fulmina in hæreticos duplo plures contorſerunt, vt illud fulminei Barac (Barac enim Hebr. eſt fulmen) contra Siſarã præliantis hic vſurpare licet: *De cælo dimicatum eſt contra eos: ſtellæ manentes in ordine & curſu ſuo, aduerſus Siſaram pugnauerunt*, Iudic. 5. 20. nimirum vti olim duo fulmina belli Scipiadæ, ita hoc æuo Auſtriadæ.

Ita Conſtantinopolis vindice Spiritu S. ipſo eius Pentecoſtes feſto, Græcis pneumatomachis, vt pote Spiritum S. à Patre & Filio procedere negantibus, à Mahometo capta anno Domini 1453. in Turcarum manus venit. Quid hæc ſignificant, imò clamant niſi illud:

Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere Diuos?

Hic ſenſus planus, facilis, obuius adeóque communis eſt. Verùm non ſatis connectit prius hemiſtichium cum poſteriore, nec ſatis aptè explicat τὸ vota *retractare*, quæ vox ſignificat vtrũque hemiſtichium loqui de votis.

4. Quartò ergo nouum ſuggeram ſenſum, qui operoſior quidem eſt, ſed profundior, ac prius hemiſtichium cum poſteriore aptiſſimè connectit, quem lectoris iudicio ſubmitto.

A Hæc phraſis *deuorare ſanctos* non accipienda eſt propriè: nulla enim eſt gens tam barbara (exceptis Braſiliis Anthropophagis, qui Salomoni & Iudæis incogniti vel inuiſi fuere) quæ propriè deuoret ſanctos. Accipiẽda ergo eſt figuratè, vt ſit parœmia ſiue phraſis prouerbialis ſignificãs, nominare & inuocare ſanctos ita feſtinãter & præcipitãter, vt eos tranſglutire & deuorare videaris. Sic qui Litanias præcipitant celerrimè dicẽdo: *Sancte Petre, S. Paule, S. Iacobe* &c. & ſpatium aſtantibus reſpondendi ad ſingulos, *ora pro nobis*, non relinquunt, videntur *deuorare ſanctos*, ideſt nomina ſanctorum. Simili modo qui feſtinè vouendo, tumultuariè inuocãt ſanctos, dicendo: ſancte Deus, ſi mihi dederis prolem, ſanctificabo tibi bouem. S. Michaël, S. Gabriel, S. Raphaël, ſi dederis mihi copiam frumenti, offeram tibi triginta modios tritici. B S. Abraham, S. Iſaac, S. Iacob, ſi mihi à Deo obtinueris amplam familiam, voueo tibi quotidianum nocturnum lumen: quod Iudæis videtur fuiſſe familiare.

Hi inquam dicebantur לוע קדש *lua kodes vel cades*, ideſt deuorare ſanctos vel ſancta: quia ſicut cibus dicitur deuorari, cum ſine maſticatione & comeſtione integer in ſtomachum tranſmittitur, & deuorando quaſi deuolat: ſic deuorantur ſancti, ideſt preces & vota ſanctis facta, cùm ea ſine præuia conſideratione & conſultatione integra, ideſt indiſcuſſa temere & inconſultè effutiuntur. *Lua* enim Hebræis eſt præcipitare, deglutire, abſorbere, perdere, corrumpere. ita Iob 6. 3. pro eo quod nos habemus: *vnde & verba mea dolore ſunt plena*. Vatab. vertit: *verba mea abſorpta ſunt*: Alij, *verba mea præcipitantur*, ideſt temere ef-C futiuntur. Hinc Pagnyn. in lexico ait *Lua* ſignificari loqui, quale eſt eloqui votum. Vnde aliqui vertunt: *Laqueus eſt homini loqui ſanctitatem*, ideſt conceptis verbis aliquid Deo vouere, ſanctificare & conſecrare: *& poſt vota inquirere* rem aliquam deteriorem, quam pro meliori Deo vota ſurroget & ſubſtituat. Sic Latinis dicuntur deuorare verba, qui ea præcipitant & abſorbent præcipitanter vel loquendo, vel audiendo, vel legendo, vti faciunt helluones librorum. Vnde Cicero pro Seſtio: *Verbum ipſum*, inquit, *omnibus modis animi & corporis deuorabat*. Et Plautus in Pœn. *Orationem hanc dulces aures deuorant*. Hinc deuorare orationem alicuius ponitur, pro non animaduertere. vnde Cicero in Bruto: *Eius oratio*, inquit, *nimia religione attenuata, doctis & attentè audientibus erat illuſtris, à multitudine autem deuorabatur*, ideſt non intellecta tranſmittebatur: quæ D ſignificatio ducta eſt ab iis, qui cibum non guſtatum tranſmittunt quaſi ſtupente palato. Hinc rurſum deuorare nomen alicuius, eſt nominis obliuiſci. ita Plautus in Trinummo. *Deuorauit*, inquit, *nomen imprudens modo*. Simili modo deuorantur ſancti & vota ſanctis facta. Hunc eſſe ſenſum liquere videtur, primò ex eo quod cæteri Interpretes hanc phraſin *deuorare ſanctos* vel *ſancta*, interpretentur præcipitanter & temere vouere aliquid ſanctis. Audi Septuag. *Laqueus viro quid ex propriis ſanctificare: poſtea enim quàm vouerit, euenit pœnitere*. Aut vt clarius Auctor Catenæ Græc. *Laqueum tibi inijcit vir, qui ex propriis facultatibus temere quippiam Deo ſanctificat* (ideſt vouet & conſecrat) *ſiquidem poſt votum editum inconſultè plurimùm contingit pœnitudo*. Atque exemplum dat Iephte, qui temere vouit, ſi victor in:

bello euaderet, ſe primũ quod è domo occurreret Deo ſacrificaturum: occurrit autem primò ei filia, vnde eam Deo ſacrificauit cum dolore & pœnitudine. Item Ananiam & Sapphiram, qui facultates ſuas Deo cum vouiſſent, inde partem ſurripuerunt; vnde morte à S. Petro puniti ſunt. Actor. 5. Accedit Chald. *Laqueus eſt*, inquit, *viro qui vouit ſanctitatem* (vel vt alij vertunt *ſanctuario*) *& poſtea tangit eum anima ipſius*, puta animæ dolor & pœnitudo. Syrus: *Laqueus eſt viro, qui vouit ſanctitatem, & poſtea votis pœnitet.*

Secundò, idipſum arguit connexio prioris hemiſtichij cum poſteriori: poſterius enim explicat prius, q. d. *Ruina*, Heb. *laqueus eſt homini deuorare ſanctos*, ideſt præcipitanter & temere inſtar deuorantis vouere quid ſanctis, *& poſt vota retractare*, hoc eſt paulo poſt vota, quæ præcipitanter B ſanctis vouiſti reuocare: hoc enim proprie eſt *retractare*. Vnde Hebr. eſt, *& poſt vota* conuerti *ad quærendum* effugium, ſcilicet veſtigando modos & rationes, quibus te à voto, cuius te pœnitet, liberes. Eſt Metaphora ſumpta à famelico, qui deuorat cibos, ideſt non maſticatos, nec dentibus comminutos, ſed integros transglutit & tranſmittit in ſtomachum. Hic enim iis ſtomachum onerat & grauat, qui proinde cogitur eos retractare, ideſt minutim ruminare & concoquere quod poteſt, quod non poteſt reiicere & reuomere. Simili modo qui præceps temere quid vouet, poſt votum nuncupatum ſentiens voti exequendi difficultatem vel impoſſibilitatem, illud retractat, cogitatque qua ratione illud redimere, imminuere, mutare vel annullare poſſit. Votum C ergo temerarium vouenti eſt laqueus: quia ſicut laqueus capit, ſtringit & ſtrãgulat aues illaqueatas; ita votum hoc capit, ſtringit & ſtrangulat conſcientiam, dum eam cruciat, anguſtat, lancinat, ac ſubinde ſuffocat & enecat, cùm ſcilicet voti pœnitens illud violat & tranſgreditur. Igitur talis bis deuorat ſancta & ſanctos. 1. cùm præcipitat, & præcipitanter nuncupat eis ſanctum votum. 2. cùm votum iam emiſſum rurſum deuorat, ideſt violat, perdit, conſumit. Idem eſt ergo *laqueus eſt homini deuorare ſanctos* vel ſancta, quod *laqueus eſt homini poſt vota retractare*, ideſt votum emiſſum reuocare & violare.

Tertiò, hæc expoſitio cæteras omnes complectitur, omnéſque in ſe vnit: qui enim deuorat ſanctos, ideſt temere ſanctis quid vouet, hic temere deuotat & deuouet ſanctis: hic denotat, ideſt denigrat & dehoneſtat ſanctos: hic fruſtra deuocat ſanctos in ſuum auxilium: hic etiam de- D uorat, id eſt ſpoliat ſanctos re illis ex voto debita; hic etiã *deuorat ſancta*, vt legunt nõnulli, ideſt res ſanctas, quas ſanctis vouit. Siue enim legas deuorare ſanctos ſiue ſancta, eodẽ res redit: ſãcta enim deuorantur, cùm ſancta eis voto debita deuorantur: ſicut dicimus à tyrannis deuorari pauperes, cum per rapinas bona pauperum deuorantur.

Quartò, quia ſic ſe explicat Salomon Eccleſ. 5. 1. dicens: *Ne temere quid loquaris* (Hebr. *ne præcipites ore tuo*) *neque ſit velox* (Hebr. *ne feſtinet*) *os tuum ad proferendum ſermonem* (votum) *coram Deo*; quod explicat dum ſubdit: *Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere. Diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio* &c. *multóque eſt melius non vouere, quam poſt votum promiſſa non reddere.* Quid clarius?

Vers. 26. *Diſſipat* (Chald. *diſpergit*) *impios rex ſapiens, & incuruat ſuper eos fornicem.* Prior pars conſentit A cum v. 8. *Rex qui ſedet in ſolio iudicij diſſipat omne malum intuitu ſuo.* Vide ibi dicta. Nota τὸ *diſſipat*: docet enim modum, quo cœtus, conſilia & vires impiorum ſint infringenda, nimirum eos diſſipando & ſegregando: ſic enim conſilia & vires in vnum conferre nequeunt, ac ſinguli dum ſeparati ſunt, facilè opprimuntur. Hic ergo verum eſt illud: *Si vis regnare diuide*, ideſt diſiunge & ſepara: ſeparatione enim tollitur conſenſus & robur impiæ multitudinis. Prior ergo pars eſt clara: at poſterior obſcura. Quæritur enim, quid ſit incuruare fornicem?

Primò Hebr. habent *reuerti facit, vel reducit ſuper eos rotam*. Et Septuag. *immittet illis* τροχὸν, ideſt *rotam*. Chald. *voluit ſuper eos rotam*. Syrus: *reducit ſuper eos currum*. Alludere enim videtur ad factum Dauidis, qui impios Ammonitas à ſe deuictos ſerrauit, & circumegit ſuper eos ferrata carpenta. 2. Reg. 12. 31. Eſt Metaphora mutuata à trituratione, quæ in Syria, Italia aliiſque locis rotis & equis fieri ſolet: hæc enim ſupplicij & punitionis eſt ſymbolum, iuxta illud Iſaiæ 28. 27. piorum ſupplicia deſcribentis per Metaphoram triturationis: *Non enim*, inquit, *in ſerris triturabitur git, nec rota plauſtri ſuper cyminum circuibit.* Et mox: *Non in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plauſtri, nec vngulis ſuis comminuet eum.*

Igitur fornicem hîc accipias non domus ſed rotæ, puta canthum ſiue extimam ſuperficiem & curuaturam rotæ: ſicut enim fornix in domo eſt arcus concameratus: ſic fornix in rota eſt rotæ curuatura & cãthus: rota enim arcuata, dici poteſt fornicata per Catachreſin. Quod enim eſt rotunditas in rota, hoc eſt fornix rotundus in domo: quare ſicut domus ob fornicem rotunda, ſic rota ob rotunditatem fornicata videtur. Hic ergo ſenſus valde appoſitus & genuinus videtur, eumque exigit vox *rota*, quæ eſt in Hebræo, Græco, Chaldæo & Syro. Senſus eſt, q. d. rex ſapiens acribus tormentis, quale eſt rota, diſſipat & exterminat impios, ita R. Salomon, R. Leui, Aben Ezra, Vatab. Pagn. Baynus, Ianſenius & alij.

Rurſum, rota ſiue fornix rotæ accipi poteſt pro genere quæſtionis, ſiue torturæ & ſupplicij apud veteres vſitati, quod τροχὸς, ideſt rota dicebatur. vnde Cicero Tuſcul. 5. ait, *in rotam beatam vitam non aſcendere.* Torquebant enim reos rota ad eliciendam veritatem, vti nunc torquent eculeo, quod τροχίζεσθαι, ideſt rota torquere & examinare dicebatur. Erat ergo rota inſtrumentum ligneum in modum rotæ, in quo ſeruorum reorúmque corpora diſtenta & circumacta examinabantur, quale eſt quod Galli vulgo vocant *pylori*. quare rota diuerſa eſt ab eculeo. Reos enim alligabant rotæ, pedes, manus ac totum corpus incuruando, & rotæ applicando: ſicque rotam gyrando eos rotabant, idque ſubinde ſupra vel iuxta ignem, itaque eos aſſabant. vnde Tertul. in Apolog. agens de martyrus & martyribus: *Licet*, inquit, *nunc ſarmentitios & ſemaxios appelletis, quia ad ſtipitem dimidij axis reuincti ſarmentorum ambitu exurimur.* Et Ioſephus lib. de Machabæis cap. 9. & ſeq. docet eos ab Antiocho tortos tormento rotæ, ac primi inter ſeptem fratres ſupplicium vocat rotam. *Illigari*, inquit, *& innexus rotæ iubetur tendentibus corpus radiis.* Et in tertio: *Cum iam cruoris nimiè defluentis vacuitate defectus*, — Tormenta rotæ.

defectus, orbatus manibus & pedibus proximam ſibi adeſſe mortem cerneret. Et in quarto: *Partes & fruſta corporis horrendiſſimo pependere aſpectu.* Audi & Gentiles. Seneca in Hercule furente: *Rapitur volucri tortus Ixion rota.* Alius: *Voluitur Ixion & ſe ſe-*
1. *quiturque fugitque.* Tibull. lib. 1. eleg. 3. *Verſantur celeri noxia membra rota.* Celerrimè enim reos rotabant rotam gyrando, nunc in vnam partem, nunc conuerſim in aliam mutato motu: quo fiebat, vt in hac rotatione effunderentur viſcera, & membra omnia diſtorquerentur & diuellerentur. vnde Euripides in Phœnis. *Membra alia*, inquit, *ab aliis diſiiciebantur, tanquam ſi mitterentur è funda.* Et Ioſephus de Machabæo: *Solutis hinc inde viſceribus veniſque diſtentis.* Appendebant inſuper pedibus rei rotæ alligati ſaxum, quo corpus mole illa magis primeretur.

2. Addebant etiam vel ſubiiciebant ignes. Audi Ioſephum: *Præparatur incendium, & vt erat affixus rotæ, igni in cataſta obiicitur, atque ita tendentibus corpus radiis, & contrahentibus flammis, coſtis deinde patentibus laterum*
3. *vitalia rumpuntur.* Tertiò reum in rota manibus, pedibus, totóque corpore diſtentum flagellabant. Vnde Ariſtophanes in Irena: *In rota trahatur flagellandus.* Quartò reum mem-
4. bris amputatis mutilabant. Audi Ioſephum: *Inter perorandum vt brutum animal excoriatur, lingua extrahitur, ſartagini ipſe inijcitur*: Quod etiamnum reis atrocium criminum faciunt Germani in rota membra contundendo, præſertim per oſſifragium, vel etiam reſecando: alioqui rota Germanorum à rota veterum planè diuerſa eſt. Denique Virgil. 6. Æneid. pœnas damnatorum apud inferos deſcribens ſic canit:

Saxum ingens voluunt alij, radiiſque rotarum
Diſtricti pendent.

Vbi vide noſtrum Ludou. de Cerda, & Plutarc. in Nicia, Ammianum Marcellinum lib. 21. & Niceph. lib. 7. cap. 24. Vnde Auctor Catenæ Græc. *Rotam*, inquit, *ſuper impios inducet. Per rotam autem ineuitabile ſupplicium, quod in peccatores apud inferos conſtitutum eſt, denotat.* Quocirca & rotas apud inferos, iiſque damnatos torqueri viderunt, qui in extaſi eò rapti leguntur. Hiſce enim torquet eos Chriſtus rex ſapientiſſimus, ait Beda.

Hinc & S. Auguſt. in Pſal. 11. ſub finem ex Septuag. hanc Salomonis gnomen ſic legit, applicatque impiis circulantibus: *In circuitu impij ambulant, ideſt* inquit, *in temporalium rerum cupiditate, quæ ſeptem dierum repetito circuitu tanquam rota voluitur, & ideo non perueniunt in octauum, ideſt in æternum, pro quo iſte Pſalmus titulatus eſt. Ita & per Salomonem dicitur: Ventilator enim impiorum eſt rex ſapiens, & immittit illis rotam malorum.* Hoc ergo tormento rotæ acerrimo rex ſapiens impios puniens, eos diſſipat ac profligat. Poſſet quoque τροχὸς, ideſt rota, accipi τροχαλία, ideſt trochlea, quod ſupplicij genus in Martyriis erat frequens, vti docet Baron. in Martyr. ad diem 7. Decemb. Ibi enim celebratur Martyrium S. *Serui Martyris, qui ſub Hun-*

A *nerico rege Arriano fuſtibus cæſus, trochleis in ſublime eleuatus, atque ictu celeri ſuper ſilices pondere corporis dimiſſus, & lapidibus acutiſſimis perfricatus, martyrij palmam adeptus eſt.* Trochlea enim propriè rota eſt rotam continens volubilem, per quam funis tractoris immiſſus, ligatum brachiis reuinctum reum ſurſum trahit, vel remiſſus deorſum relaxat. Hoc ergo tormentum dictum fuit eleuatio ad trochleas, ac Romæ & in Italia etiamnum eſt frequens, & vulgo *la corda* dicitur. De hoc rectè dicitur: *incuruat ſuper eos rotam*, vel fornicem rotatilem: hac enim pœna & ſimilibus rex ſapiens impios percellit, fugat & diſſipat. Ex rota enim, velut ſpecie præcipua & notiſſima, omne ſupplicij genus, quo impij à regibus plectuntur, intelligit per Synec-
B dochen. Hic ſenſus valde appoſitus planéque germanus videtur, tangitque maximè impios Iudices, Præſides, Magiſtratus, Gubernatores, quos rex plectit tormento rotæ, quo ipſi alios innocentes iniuſtè mulctarunt. Vnde Heb. eſt. *Reuerti facit, vel reducit ſuper eos rotam.*

Secundò, alij per rotam intelligunt reuolutionem fortunæ & dignitatis, q. d. rex ſapiens ſua prudentia impiorum fortunam & dignitatem rotat, incuruat & deorſum gyrat, vt qui in dignitatum culmine eminebant, conuerſa rota in imum deprimantur. Sic Seneca lib. 2. de Clement. ait: *Faſtigia potius time quàm ama, ne te inde vacuum & inanem fortuna, rota vertente demittat.* Fauet Heb. ישיב *iaſcib*, ideſt reuerti facit, conuertit, reuoluit Rota fortunæ.
C & deuoluit rotam.

Tertiò, Beda, Lyran. & alij per fornicem intelligunt arcum triumphalem, quem reges deuictis hoſtibus impiis in trophæum erigere ſolent, q. d. rex ſapiens impios domat, debellat, ſubiugat, ac de impietate victa fornicem triumphalem excitat, vti fecit Saul deuicto Amalec 1. Reg. 15. 12. Hoc enim eſt regum officium, æquè ac decus & gloria, quod Deus & Reſp. regi impios perſequenti pollicetur & parat, nimirum certam de iis victoriam, ac poſt eam triumphum & arcum triumphalem quaſi perenne victoriæ monumentum, q. d. rex ſapiens incuruat ſuper eos fornicem, ideſt ita impios delet & ſepelit, vt ſuper eorum cadauera fornicem vel in ſignum victionis, vel in ſignum triumphi ædificet. Hebr. Fornix triũphales.
D ergo אופן *ophan*, ideſt rota ſumitur pro fornice, qui rotundus eſt inſtar rotæ, puta pro arcu triumphali. Sic Titus & Veſpaſianus deuictis impiis Iudæis Chriſticidis, Romæ erexerunt fornicem triumphalem, cui inſculptus eſt Titi triumphus, qui etiamnum in eo extat & viſitur. Sic Conſtantinus Magnus deuictis cæleſti ope quinque tyrannis, Diocletiano, Maximiano, Maxentio, Maximino & Licinio, per ſignum S. Crucis in cælo apparentis hoc lemmate, *in hoc ſigno vince*, labarum cruce Chriſti ſignatum erexit, atque fornicem triumphalem, qui etiamnum Romæ cernitur, & Arcus Conſtantini dicitur. Idem fecit Theodoſius ſubacto Maximino, Arbogaſte & Eugenio.

Quartò, Noſter Salazar per fornicem Fornix pro mauſolæo.

Romæ in cæmeterijs S. Priſcillæ, S. Sebaſtiani, S. Laurentij & aliorum in ſepulchris martyrum & fidelium, videmus paſſim appoſitas lucernas teſtaceas quaſi ipſorum fidei, ſpei & virtutis rediuiuæ indices, ac triumphi, vitæ, & gloriæ teſſeras, quòd licet mortui mundo, viuant tamen Deo in ſpe vitæ æternæ, expectantes glorioſam corporis reſurrectionem. Hæc lucerna pariter maledicis filijs extinguetur: quia vita æterna priuabuntur, ibúntque in tartara ad tenebras exteriores.

5. Quintò, lucerna, puta lux & ignis ſymbolum eſt pietatis, ſanctitatis, religionis, cultus diuini ipſiúſque diuinitatis. Hinc lucernæ in Miſſa & officijs diuinis adhibentur, & ad corpora martyrum appenduntur, vti Romæ in templo S. Cæciliæ 80. lampades iugiter noctu diúque ardentes conſpicimus. Cur ignis deceat Deum & diuina, ſeptemdecim rationes & analogias recenſui Leuit. 9. in fine capitis.

Senſus ergo eſt, q. d. Maledicus & impius in parentes extinguit in mente ſua lucernam, ideſt lumen pietatis, ſanctitatis & cultus diuini: quia Dei iubentis coli parentes metum, amorem & obedientiam exuit, videtúrque planè prophanus, impius & atheus. Hinc Plato lib. 11. de legibus: *Cultus deorum* inquit, *ad honorandum parentes veluti proœmium eſt.* Hinc rurſum lucerna ſymbolum eſt ſacerdotij, vt Ierem. 25. 10. *Perdam* &c. *lumen lucernæ*, ideſt perdam ſacerdotium cuius eſt lucernas curare, & templum in quo accendebantur, ac ſabbata & ſacra quæ earum ſplendore celebrabantur, euertam. Quocirca ſacerdotes olim lucernas, lampades & tædas accenſas præferebant. Vnde illud Clementis Alex. in protreptico de ſacerdotibus Bacchi: *Extingue ignem ô ſacerdos, reuerere lampades ô tu qui faces geris. Tuum Iacchum lux arguit.* Pluribus id demonſtrat Lipſius in electis, & de Roa lib. 2. ſingul. cap. 16.

6. Sextò, lucerna ſymbolum eſt dominatus, opum, regni & imperij: quia ſicut ignis eſt rex elementorum, ita Princeps eſt hominum. Quapropter lucernæ, faces & ignes regibus præferri ſolebant, vti oſtendi Ierem. 1. v. 13. Hinc ortum, vt à ſacris maximè ſcriptoribus lucerna pro regno ac Regibus, pro ſplendore ac gloria capiatur, vt purpura & faſces pro magiſtratu, & eius generis alia. Sic dicitur 1. Reg. 21. *Non extingues lucernam Iſraël*, ideſt regnum aut Regem. Et Regius Propheta: *Paraui* inquit *lucernam Chriſto meo*, ideſt Regnum atque Imperium Regi meo. Ioãnes verò Baptiſta lucerna dicitur, primùm, quia Chriſto diuûm atque hominum vero regi terras ineunti facem præluxit; ſiue imperium eius & principatum hoc veluti ſymbolo profitens: ſiue ad nuptias, quas cum ſponſa ſua eccleſia celebraturus aduenerat. Deinde etiam lucerna dicitur, quia non erat ipſe lux, ſed lucis nuncius, ideo lucerna lucens: & quia ignẽ continebat illum, qui ignem venerat miſſurus in terras, ardens. Hæc accenſa primum in vtero parentis, cum ambo pueri ne ſuſcepti quidem in lucem; lucem alter dedit, alter recepit: deinde inflammata vberius, cum ad Iordanem die coiuere luſtrali: ita noſter Martinus de Roa lib. 2. ſingular. cap. 17. Significat ergo Salomon, filios licet potentes principes latè dominantes, ſi maledici & impij ſint in parentes, per iuſtam Dei

A vindictam hac potentia, dominatu & regno exuendos, vti contigit Abſaloni regnum Dauidis patris impiè inuadenti, qui in arbore capillis ſuſpenſus à Ioab tribus lanceis confoſſus eſt. 2. Reg. 18. 14.

7. Septimò, lucerna & lux ſymbolum eſt lętitię, proſperitatis & felicitatis: hæc enim animum recreat & beat, vti lux oculos. Hinc de impio audiuimus cap. 13. 9. *Lucerna impiorum extinguetur.* Et Iob cap. 18. 6. *Lux* ait *obtenebreſcet in tabernaculo eius, & lucerna quæ ſuper eum eſt extinguetur.* Et cap. 29. 3. *Quando ſplendebat lucerna eius ſuper caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris*, ideſt quando proſpera vtebar fortuna, quando copioſus eram, felix & fortunatus. Lucerna ergo maledici in parentes extinguitur in tenebris, cum in impietatis pœnam Deus illi proſperitatem adimit, eámque commutat in calamitatem, & felicitatem in infelicitatem, dũ ſcilicet efficit, vt omnia ei cadant infeliciter, ac B in caput maledicum reſultent, quòd patri ſuo inſultare non eſt veritum. *In tenebris* ergo, ideſt per tenebras, cum ſcilicet grauiſſimæ tenebræ eam obruent. Id autem fit cum in morte, quæ omnem claritatem & felicitatem impiorum tollit, tum in tempore etiam temporalis vltionis diuinæ, quæ frequenter per tenebras ſignificatur. Contra de iuſto dicitur: *Orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies.* Iſai. 58. Et rurſum: *Quis ex vobis timens Dominum, qui ambulauit in tenebris, & non eſt lumen ei?* Iſai. 50. 10. Adueniente enim die mortis & vltionis diuinæ, non vincitur ab eis tenebris virtus & claritas iuſtorum, ſed magis eluceſcit & tenebras ſuperat: at contra impiorum claritas ab illis tenebris ſuperatur & opprimitur.

Hic ſenſus valdè appoſitus æquè ac communis & amplus eſt, cæteróſque omnes comple-C ctitur: lucerna enim, & lux ſymbolum eſt lætitiæ & felicitatis, omniúmque quæ voluptatem & gaudium pariunt, aut habentur in honore, in delicijs ac pretio; cuiuſmodi ſunt opes, fama, potentia, dominatus, regna, imperia, triumphi, decus ac gloria, cæteráque huius generis.

Symmac. vertit: *Extinguetur fax eius in nocte illuni*, ideſt in denſiſſimis tenebris, cum nec à lucerna, nec à cælo lumen habebit. Omne enim noctis lumen eſt à luna & ſtellis. Symbolicè, luna repræſentat matrem, ſicut Sol patrem, iuxta illud Ioſeph: *Vidi quaſi ſolem & lunam & ſtellas vndecim adorare me*, ideſt vidi patrem, matrem & vndecim fratres adorare me. Geneſ. 37. Sicut enim nocte abſente ſole luna præbet lumen: ſic D abſente vel moriente patre mater filio exhibet ſolatia, conſilia & monita ſalutis. Si luna fiat illunis, ideſt ſi abſit vel moriatur mater, filius patre & matre carens omni ſolatio & conſilio deſtituitur. Dicit ergo Salomon: Filius qui probris vel conuitijs inceſſit patrem & matrem, meretur vtroque orbari æquè ac filiis, nimirum meretur, vt ipſe nec ſit pater filiis amiſſis, nec filius parentibus extinctis: ſic enim omnis illi lucerna tam ſupernè quàm infernè extinguitur.

Myſticè, per patrem & matrem accipe prælatos, Paſtores, principes: qui enim his maledicit, lucerna eius ſeptuplex iam recenſita extinguetur. Hinc Auctor Catenæ Græc. Per patrem inquit, hoc loco accipe Deũ, per matrem verò

verò legis iuſtitiam, quos qui maledictis inceſſerit, aut aſpernatus alioqui fuerit, lucerna, hoc eſt cognitionis lux, quæ in ipſo erat, extinguetur. Pupillæ autem oculorum eius videbunt tenebras, nempe futuri iudicij terrorem & obſcuritatem.

VERS. 21. *Hæreditas ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſimo benedictione carebit.* Heb. & Chald. *in fine non benedicetur.* Septuag. *Pars feſtinata in primis, in nouiſſimis non benedicetur.* Et hîc in Hebræo *keri v ketif*, vt vocant Maſſoretæ, ideſt varietas lectionis & ſcriptionis. Scribitur enim מבחלת *mebochelet* per *chet*, quæ radix tantùm hic reperitur, & Zachar. 11. 8. vbi fusè eam explicui.

Significat enim rem deteſtabilem, quam abominamur, & nauſeando euomimus, qualis eſt hæreditas feſtinata, præſertim furto & malis artibus parta, ait Aben Ezra. Sed legendum eſt מבהלת *mebohelet* per *he*, ideſt feſtinata, vt vertunt Septuag. Symmach. Theodot. Pagn. & alij: Tigur. *præpropera.* Vatab. *præcipitata, vel cum præcipitatione parta.* Aben Ezra, *ex rapina congeſta*: tales enim ſæpe ſunt, quæ citò & feſtinanter per fas & nefas corraduntur.

Radix enim בהל *bahal* importat cum paſſione celeritatem temporis & præcipitantiam, ac ſignificat accelerauit, feſtinauit, præcipitauit, turbauit, ſubito terrore perculit. Congruit ſignificatione, æque ac literis per Methateſin tranſpoſitis, cum הבל *habal*, quod ſubitam euaneſcentiam ſignificat, vnde הבל *hebel*, eſt vanitas, indéque dictus eſt *Abel*, quod citò occiſus à Cain fratre ſuo ſubitò euanuerit: Sic & hic *bahal* vertitur in *habal*, ideſt opes citò partæ citò euaneſcunt.

Senſus ergo eſt, q. d: Hæreditates & opes citò & præcipitanter partæ carent benedictione, ideſt ſucceſſu, felicitate, abundantia & fructu: quia adeo non augentur, vt ſenſim decreſcant & deficiant; tum quia præcipitanter & tumultuariè, ideóque imprudenter, ac ſæpe per fas & nefas corraduntur: præcipitantia enim opponitur conſiderationi & conſilio, quo res firmari & felicem exitum ſortiri ſolent: tum quia hæres illas citò ſine magno labore, imò facilè peperit: hinc minoris eas æſtimat, minúſque tuetur & conſeruat: quæ enim quis magno labore & ſudore peperit, illa diligit, curat, ſtudiosè conſeruat, ait R. Leui.

Vt hæc gnome idem dicat quod illa cap. 13. 11. *Subſtantia feſtinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur*; vbi multis eam explicui. Exemplum dat R. Salomon, Tribus Gad, Ruben & dimidiam Manaſſe, quæ quia feſtinè partem ſuam acceperunt cis Iordanem, hinc primæ patuerunt incurſui hoſtium, ac primæ vaſtatæ ſunt ab Hazaël Rege Syriæ, tempore Iehu Regis Iſraël & Ioas Regis Iuda. 4. Reg. 10. 33.

Igitur hanc ſententiam rectè adaptes parentibus, qui per fas & nefas opes accumulant, vt amplam hæreditatem filiis poſt ſe relin-

A quant: nam hi non rarò ſua ſpe fruſtrantur, ac ſæpe filios pauperes dimittunt: Ratio eſt, quòd malè partæ malè dilabuntur: & vt vulgo dicitur: *De malè quæſitis non gaudet tertius hæres.*

Secundò, Caiet. appoſitè ſic exponit, q. d. Hæreditas, quam filius iuuenis ante mortem patris adire feſtinat, benedictione caret: quia ab eo regi & conſeruari nequit, ſed iuueniliter & temere diſſipatur, conſumitur & decoquitur. Hinc illud vulgo tritum: *Si vultur es, expecta cadauer*: Si vis hæreditate paterna gaudere, eáque ſatiari & frui, expecta mortem patris inſtar vulturis, qui nullum animal occidit, ſed mortua vel ab alijs occiſa depaſcitur.

Exemplum eſt in filio prodigo, qui præpro-
B pere portionem hæreditatis ſuæ à patre exigens, eam conſumpſit luxuriosè viuendo cum meretricibus. Vnde ad tantam pauperiem redactus eſt, vt coactus ſit fieri ſubulcus, & paſcere porcos. Lucæ 15.

Tertiò, τὸ *feſtinatur* accipi poteſt pro *citò & feſtinanter conſumitur*, q. d. Hæreditas quæ citò & feſtinanter conſumitur, benedictione carebit, ideſt ocyus deficiet & diſſipabitur. Sic enim helluones & iuuenes, cum ad menſam dapum opúmque feſtinata ingluuie accedunt, illico eam abſumunt, deuorant & diſſipant. Eſt Metalepſis.

Triplex hæc expoſitio oritur ex triplici acceptione verbi *feſtinatur.*

C Primò enim *feſtinatur*, ideſt feſtinatò acquiritur.

Secundò, *feſtinatur*, ideſt feſtinatò aditur & occupatur.

Tertiò *feſtinatur*, ideſt feſtinatò conſumitur.

Myſticè, homines mundani quia feſtinant hæreditare terram, & frui præſentibus; hinc amittunt bona futura & hæreditatem cæleſtem. Ita Cain ædificans ciuitatem in terra, amiſit ciuitatem ſupernam. Geneſ. 4. *Hunc imitantur homines, qui feſtinant ad feſtiuitatem terrenæ felicitatis, nec futuram expectant dedicationem regni filij Dei (vnde & illud dictum Sapientis: Hæreditas, ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſimis benedictione carebit) vti expectauit Enoch, ideſt dedicatio, qui ambulans cum Deo non inueniebatur: quia tulit eum Deus.*

Siquidem iuſti per fidem in ſeptima mundi ætate
D *dedicatam ſibi ſperant requiem, & eorum ſpes in illud proficiſcitur, quod in præſenti non videtur. Non enim habemus inquiunt, hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus*, inquit Rupertus lib. 4. in Geneſ. cap. 10.

Sicut ergo Eſau gulosè, auidè & præproperè inhians pulli Iacobi vendidit eidem, & perdidit iura primogenituræ, Geneſ. 25. 34. Sic impij, quia præproperè & impatienter inhiant felicitati & voluptati, hinc eam quam mundus affert accept ant in terra, ideóque perdunt cæleſtem, quam iuſti longa ſpe & patientia in tribulationibus huius mundi expectantes, nanciſcuntur in cælis. Vnde Apoſt. Hebr. 11. 1.

Fides inquit eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, ar- gumentum non apparentium. Vide totum illud caput. Accedit Auctor Catenæ Græc. qui ſic explicat, q. d. Malitia initio auidis faucibus haurit voluptatem; at ſub finem ſectatorem ſuum in maledictionem deijcit. Porrò autem virtus, quæ à labore exordium facit, deſinit tandem in benedictionem. Aut pars accelerata ea hic dicitur, quæ nimia feſtinatione & tumultuatione ſuſcepta eſt, iuxta illud: *Tunc feſtinauerunt principes Edom.* Exodi 15. Hæc ille.

Maturè conſultandum. Moraliter hîc diſce, quantum malum ſit præpropera feſtinatio ac præcipitantia, quámque ſapientiæ & prudentiæ, quæ conſilium & maturitatem requirit ad opes ſpiritales æquè ac corporales comparandas, contraria. Hinc Augusti Cæſaris Gnome orat. σπεῦδε βραδέως, ideſt *feſtina lente*, teſte Gellio lib 10. cap. 11. Et Comicus: *Tutiora ſunt quæ lentis conſiliis prouidentur, quam quæ calidis conſiliis properantur. Delibera vtilia mora tutiſſima eſt. In nocte conſilium.* Saluſtius: *Antequam incipias, conſulta; vbi conſulueris, maturè facto opus eſt*; quam ſententiam laudat Ariſt. lib. 6. Moral. Bias: *Cunctanter aggredere negotium, verùm in ſuſcepto conſtanter perſeuera.* Terent. in Phorm. *Dii bene vertant quod agas, pedetentim tamen*; & vt Plutarchus ait: *bubulo pede.* Sophocles in Oedip. *Periculoſa eſt præpropera prudentia.* Mimus Publianus: *Diu apparandum eſt bellum, vt vincas celeriùs.* Quintilianus: *Præcox illud ingeniorum genus non temere peruenit ad frugem.* Vulgo dicunt: Qui *pueri adhuc, & velut ante tempus ſapiunt, in ſenectute ſtultos euadere.*

Gnomæ.

Aetius apud Gellium ait, ſibi in iuuenilibus ingenijs, itidem vt in pomis immaturis, placere acerbitatem: nam hæc demum mateſcere. Porrò maturitas tempeſtiuam affert ſuauitatem: reliqua ante tempus putreſcere. Hoc innuit Homerus Iliad. 1. vbi Pallas à tergo ſtat Achilli, iamque manum admouentem gladio, coërcet.

præcipitantiæ damna. Feſtinationis comites eſſe ſolent error & pœnitentia, iuxta illud: *Multis malorum cauſa eſt præcipitantia.* Et illud: *Canis feſtinans cæcos parit catulos.* S. Hieron. ad Pammach. *Scitum eſt* inquit *illud Catonis: ſat citò, ſi ſat bene.* Sic qui præpropere virtutes conſectantur, paratas potius & euanidas acquirunt quàm ſolidas & perpetuas.

Solent enim præcocia citò flaueſcere: quod autem paulatim accreſcit durabile eſt, iuxta illud Horatij: *Creſcit occulto velut arbor æuo.* Vnde Pindarus hymno 8. in Nemeis: *Augeſcit* inquit *virtus velut cum arbor virenti rore ſurgit, ſapientes inter viros ſublata iuſtóſque ad liquidum ethera.*

Tropol. S. Greg. parte 3. paſtor. Admonit. 21. hanc gnomen adaptat, imò obijcit auaris, qui caducis obuijs inhiantes amittunt æterna, quaſi inquilini terræ & exules cæli. *Cum quslibet* inquit *præſentis mundi lucra deſiderant, & quæ de futuro damna patientur ignorant, audiant quod ſcriptum eſt: Hæreditas ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſimo benedictione carebit. Ex*

A *hac quippe vita initium ducimus, vt ad benedictionis ſortem in nouiſſimo veniamus. Qui itaque in principio hæreditare feſtinant, ſortem ſibi in nouiſſimo benedictionis amputant: quia dum per auaritiæ nequitiam hic multiplicari appetunt, illic ab æterno patrimonio exhæredes fiunt.* Beda verò ſic: *Hæreditas ad quam feſtinatur* &c. hoc eſt, *Qui gradum regiminis priuſquam ſubeſſe didicerit, ideſt ante tempus feſtinans præpoſterus accipit, in nouiſſimo mercede benedictionis, quæ bonis rectoribus debetur, carebit: qui ad myſterium altaris indoctus & temerarius acceſſit, & ipſe in die nouiſſimo gratiam remunerationis, quæ bene miniſtrantibus repromittitur, perdet. Poteſt & ita accipi, quòd qui in præſenti ſuas vlciſci vult iniurias, hic corona patientiæ in futuro carebit. Cui ſenſui potiſſimum videtur conuenire quod ſequitur: Ne dicas reddam malum: expecta Dominum, & libe-*
B *rabit te.*

Ne dicas, reddam malum: expecta Dominum, & liberabit te. Hebr. ויושע לך *veioſa lach*, ideſt & ſaluabit te, erit tibi Ieſus. Nomen enim Ieſus, ideſt Saluator, deriuatur à ישע *iaſca*, ideſt ſaluauit. Septuag. *Ne dixeris vlciſcar inimicum* (S. Cyprian. lib. 3. Teſtim. & ad Demetrianum legit: *vlciſcar me de inimico meo*) *ſed ſuſtine Dominum, vt tibi auxilio ſit.* Syrus, *reddam malum pro bono.* Melius alij: *reddam malum pro malo.* Propriè enim vetat vindictam & retaliationem; ne ſcilicet malum malo rependatur. Reddere enim, eſt ſimile ſimili vel par pari retribuere. Vnde Aben Ezra: *Ne dicas* inquit *repar pari repenſurum iis, qui te malo affecerint.* Hic enim appetitus par pari regerendi in malis, valde vehemens eſt in homine, illi-
C que quaſi innatus, ac nonnullæ nationes ad hoc ita procliues ſunt, vt in ea re ſuum honorem, imò felicitatem ſitam putent. Auctor Catenæ Græc. *Ne teipſum vindices* inquit, *ſed preſtolare Dominum, qui dixit: da mihi vindictam, & ego retribuam.* Rom. 12. VERS. 22.

Ne dicas, in animo tuo, & multo minus ore tuo: tum quia ore enunciando malum vindictæ animo conceptæ, propoſitum illud obfirmas: tum quia alios ſcandalizas: tum quia ſunt qui putant, ſe obligari in conſcientia præſtare id quod dixerunt, eſto malum ſit & alteri iniurium, quales ſunt hodie Puritani puriores, imò impuriores in Anglia.

Ratio à priori eſt: quia reddere malum pro malo, non eſt actus iuſtitiæ, ſed vindictæ, quæ illicita eſt omníque iure vetita: ma-
D lum ergo repercutiendum eſt ſcuto patientiæ, non telo vindictæ. Rurſum qui malum intulit, dedit tibi occaſionem magnæ virtutis & meriti: non ergo tibi malum, ſed ingens bonum obtulit: materiam enim tibi dedit magnæ victoriæ & coronæ. Quare non odio ſed amore, non vindicta ſed potius gratiarum actione dignus eſt. Qui ergo nos verbo aut verbere lædunt, non tormentorum carnifices, ſed coronarum aurifices ſunt. Igitur benefici ſunt, non malefici: ac tantum eorum beneficium (materiale, non formale, quia non eſt ex eorum mente & intentione) beneficio pari penſandum eſt.

Vide quæ de hac re dixi Rom. 12. 17. Ec-

cleſ. 28. 7. & ſequent. & 1. Petr. 2. 23. *Expecta Dominum & liberabit te*, non dicit *& vindicabit te*, licet & hoc ſæpe verè contingat, ſed *liberabit te*; vt ſignificet læſum debere deſiderare ſui liberationem, non læſoris pœnam & noxam. Chald. *Spera in Deo, & ſaluabit te.* Pro *expecta* Heb. eſt קוה *kaue*, quod verbum dicitur de iis, qui magno animi deſiderio in aliquem intenti ſunt & reſpiciunt, cúmque expectant & amplectuntur ſibique applicant. Significat ergo læſum non ad amicos, non ad ſatellites, non ad milites, ſed ad Deum confugere debere, in eum reſpicere, totáque ſpe intendere, ab eóque expectare ſui liberationem. Igitur toto corde debere Deum amplecti, cúmque ſuæ læſioni & dolori velut pharmacum efficaciſſimum, & ſolatium certiſſimum applicare. Hoc facit Noſter Ieſus, ideſt Saluator ſuis dilectis in ſe confidentibus, totáque acie mentis intendentibus. Aſpice ergo in eum, & ipſe te viciſſim oculo paternæ prouidentiæ reſpiciet & ſaluabit, iuxta illud Pſaltis: *Sicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum, ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ: ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum donec miſereatur noſtri.* Pſal. 122. 2. Intuere, quo affectu canes in herum prandentem reſpiciunt, vt ab eo eſcam accipiant: pari affectu tu reſpice in Ieſum, & omni bono paſcet te.

Panoplia læſi & victoria quintuplex.

Hæc ergo Gnome eum, qui iniuriam patitur, inſtruit docétque, quid facere debeat, eíque panopliam inuictam ſuggerit, qua omnia vincat & ſuperet. Panoplia hæc eſt patientia, mititas, animi reſignatio & ſpes in Deum. Hac enim tolerando vincit. Primò iniuriam, quamuis atrocem & multiplicem, vti Chriſtus Dux noſter vincit, teſte S. Petro loco iam citato.

1.

2. Secundò, vincit ipſum iniuriantem dum iniurijs eius ſe non moueri, imò ijs fortiorem & celſiorem oſtendit, ac bonum pro malo rependit: qua charitate velut igne cor eius ſuccendit ſibíque deuincit, illúdque cogit, vt amantem ſe redamet, itáque ex inimico facit amicum.

3. Tertiò, vincit ſeipſum, puta ſuam iram, vindictæ cupidinem, impatientiam, omnibúſque hiſce, ac cæteris animi motibus quaſi Rex dominatur & imperat. Patiens ergo ſui eſt dominus & Rex animi, ac conſequenter dæmonis, imò dæmonum omnium; qui olim victi ab ira, nunc omnes ad eandem ſuſcitare conantur.

4. Quartò, vincit adſtantes & audientes. Hi enim audita eius inuicta patientia, eum admirantur, amant & colunt.

5. Quintò, vincit ipſum Deum, ab eóque opem elicit, vt eum ab omni malo liberet. Ex aduerſo impatiens vincitur, 1. ab iniuria proximi. 2. ab iniuriante, ab eóque ſe lædi & ſubigi fatetur. 3. ab ira & impatientia ſua, ac à dæmone qui eam ſuſcitat. 4. ab aſtantibus, qui eum irrident. 5. à Deo, qui eum deſerit, & iniurijs maioribus exponit. Hanc ergo gnomen vſurpa, tibi applica, rumina & practica, quicumque pateris, & omnis mali in ea leuamen inuenies. Verè S.

Gnomæ.

Auguſt. *Maledictum* inquit *patientia repercuſſum in auctorem redit, eo qui petebatur illæſo.* Hinc

A Ieremias Chriſti patientis typus, tot probris & plagis à Iudæis affectus, ad Deum confugiens cap. 17. verſ. 14. *Sana me Domine* inquit, *& ſanabor: ſaluum me fac, & ſaluus ero, quoniam laus mea tu es.* Et mox: *Et ego non ſum turbatus te paſtorem ſequens, & diem hominis non deſideraui, tu ſcis. Quod egreſſum eſt de labiis meis, rectum in conſpectu tuo fuit. Non ſis tu mihi formidini, ſpes mea tu in die afflictionis.* Et Dauid fugiens Abſalon, maledictis à Semei appetitus: *Dimitte eum* inquit *vt maledicat iuxta præceptum Domini, ſi fortè reſpiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna.* 2. Reg. 16. 11.

Salomoni ſuccinit Siracides Eccleſ. 1. 29. *Vſque in tempus* inquit, *ſuſtinebit patiens, & poſtea redditio iucunditatis.* Et cap. 2. verſ. 21. *Qui timent Dominum cuſtodiunt mandata illius, & patientiam habebunt vſque ad inſpectionem illius.*

B Et verſ. 2. *Ne feſtines in tempore obductionis* (afflictionis) *ſuſtine ſuſtentationes Dei: coniungere Deo, & ſuſtine, vt creſcat in nouiſſimo vita tua.* Et verſ. 6. *Crede Deo & recuperabit te, & dirige viam tuam & ſpera in illum.* Et S. Ignatius apud Antonium in Meliſſa parte 2. cap. 89. & 90.

Firmiter inquit *dum caderis, quaſi incus ſtato. Generoſi athletæ eſt cædi & vincere: maximè autem propter Deum omnia nobis patienda ſunt, vt ipſe nos patiatur. Patienter alii alios cum manſuetudine patimini, vt ſemper Deus non leniter ferat.* S. Gregor. Nazianz. ibidem. *Eſt in fabulis* inquit *plantam quandam eſſe, quæ cum inciditur germinet, quaque cum ferro certare dicatur, quæ morte viuat, & inciſione naſcatur, & conſumptione augeatur. Talis mihi videtur eſſe ſapiens, qui in perturbationibus claritatem conſequitur, cui virtutis*

C *materia eſt moleſtia, & aduerſis ornatior redditur. Vtile eſt audaciam manſuetudine vincere, & meliores reddere iniuriam facientes, quæ nobis inferuntur patienter ferendo. Nihil eſt fortius iis, qui ferre omnia parati ſunt.* S. Chryſ. ibidem: *Nulla res æquè facit venerabiles* inquit, *atque iniuriam ſuſtinere. Solet Deus non à principio malam auertere, ſed cum vſque ad ſummum venerint & creuerint, cum nihil prætermiſſum fuerit ab hoſtibus, quin omnia experti ſint, tum ſimul omnia in ſummam tranquillitatem conuertit, ac præter omnium expectationem res ipſas optimè conſtituit & firmat.*

Cum quis te offendit, noli ad ipſum aſpicere, ſed ad dæmonem impellentem, & iram to-

D *tam in illum effundito: illius autem miſerere, qui à dæmone impellitur.* S. Baſil. ibidem: *Si iraſceris conuitianti* inquit, *conuitia approbaſti. Quid enim ira inſipientius? Sin verò nihil moueris iram, iniuriam facientem pudore affeciſti, re ipſa temperantiam declarans.* S. Gregor. Nyſſenus S. Baſilij frater apud Maximum ſerm. 42. *Conuitiorum* inquit, *& contumeliarum progreſſus, lenitate ferendi ſiſtitur. Nam ſi quis contumelia contumeliam & conuitium vlciſcatur, hac ipſa vitia augebit, dum quod abſurdum eſt ſimilibus alit. Firma & indubitata gratia ſpes, & fruitio eſt iis, qui per patientiam expectant.*

Vers. 23. *Abominatio eſt apud Dominũ pondus & pondus: ſtatera doloſa non eſt bona*, ſed mala, imò peſſima. Eſt Mioſis: minus enim dicitur, & plus ſignificatur. Hebr. *Et bilances doli non bonum.* Chald. *Non placet coram eo.* Audiuimus hanc gnomen verſ. 10. & cap. 11. verſ. 1. vbi eam explicui.

Myſticè S. Ambroſ. in Pſal. 61. ex Septuag. ſic legit: *Execrabile Domino duplex pondus, & ſtatera fallax non bona*; ſicque explicat: *In quo ſignificat eos, qui rapinam inexplebili corde meditantur, & ſobrietatem fronte prætendunt. Tales ſcribæ Iudæorum ſunt, qui onera grauia alijs obſeruantiæ durioris imponunt, non habentes rectum iugum animæ ſuæ, ſed propenſa iniquitate curuati: ipſi autem ſuorum præceptorum refugi ſunt.*

Rurſum alij hæc applicant ijs, qui ſe coram Deo in ſecreto humiliant, ſed coram hominibus publicè extollunt. Audi S. Bernard. ſerm. 42. in Cant. *Pondus* inquit *& pondus abominatio eſt apud Deum. Quid enim? tu te depreciaris in ſecreto apud teipſum veritatis trutina ponderatus, & fons alterius pretij mentiens maiori te pondere vendis nobis, quam ab ipſa accepiſti. Time Deum & noli hanc rem peſſimam facere, vt quem humiliat veritas, extollat voluntas: hoc enim eſt reſiſtere veritati, hoc pugnare contra Deum*: verùm vt idem ait: *hæc humilitas, quam nobis veritas parit, non habet calorem*, ſed neceſſe eſt charitate formetur & inflammetur.

Vers. 24. *A Domino diriguntur greſſus viri* (fortis & ſtrenui, qui magna & ardua molitur: hunc enim ſignificat Hebr. גבר *geber*; Vnde *Gabriel*, ideſt fortitudo Dei) *Quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuam?* Septuag. *Mortalis autem quomodo cogitauerit vias ſuas?* Hebr. *A Domino greſſus hominis*, ſubaudi pendent, ſunt, diriguntur: *Et homo quomodo intelliget viam ſuam?* Hanc gnomen mutuatus eſt Salomon à patre ſuo Dauide. Pſal. 36. 23. *Apud Dominum* (Heb. *à Domino*) *greſſus hominis dirigentur, & viam eius volet.* Vbi pro *dirigentur* Hebr. eſt כוננו *conannu*, ideſt vt S. Hieron. *firmantur.* Alij *præparantur* vel aptantur. Alij *ratificantur.* Alij *perficiuntur.* Radix enim כונן *conen* dicitur de quacumque aptatione, quæ in ſe includit firmitatem, certitudinem & ſoliditatem. Greſſus & via ſignificant opera, ſtudia, actiones, totúmque vitæ inſtitutum & decurſum. Hæc enim omnia in homine, vtpote viatore non ſunt ſtabilia, ſed perennis quidam motus & tranſitus, vt ex Orig. ait S. Ambroſ. Significat ergo non hominis ſed Dei, eiúſque prouidentiæ eſſe actiones, ſtatus totámque vitam hominis diſponere, ordinare, ſtabilire, proſperare, perficere & ad felicem finem deducere. Hæc enim omnia. Significat τὸ *diriguntur*. Porrò actiones hominis ſunt duplices, ſcilicet naturales & ſupernaturales: illas dirigit Deus naturali & communi ſua prouidentia, has ſupernaturali & ſpeciali. vnde de naturalibus Rabbini & Baynus ſic exponunt, q. d. neſcit homo profecturus aliò, quando, quod & quale iter debeat capeſſere, præſertim in biuio vel triuio; neſcit rurſum quid in itinere ei ſit euẽturum, & quando quomodóque domum ſit reuerſurus. Melius fideles de ſupernaturalibus accipiunt. Vnde Dauid Pſal. 36. hanc gnomen applicat iuſto (hic enim eſt *geber*, ideſt vir ſtrenuus) cuius greſſus, ideſt actiones &

A ſtudia Deus dirigit, ideſt ſecundat, moderatur & proſperat, vt ad finem felicitatis æternæ perueniat. Igitur dirigit eum, ideſt regit & protegit inter tot aduerſa, tentationes & pericula, ne in peccatum (niſi veniale) labatur. Quod ſi in mortale lapſus ſit, ilico eripit eum, vti Dauidem lapſum in adulterium & homicidium Vriæ erexit. Vnde ſubdit: *Cum ceciderit, non collidetur: quoniam Dominus ſupponit manum ſuam.*

Directio Dei ſupernaturalis multiplex.

1. Directio ergo hæc Dei eſt multiplex. Primò enim Deus dirigit actiones noſtras, cum ab æterno eas deſtinat & præordinat, vt in tempore ad eas hominem excitet, iuxta illud: *Ipſius factura ſumus, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis* (hoc eſt ad opera bona) *quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus.* Epheſ. 2. 10.

B 2. Secundò, cum in tempore ad eas hominem excitat & dirigit mentem illuminando, & voluntatem ad eas impellendo.

3. Tertiò, cum modum eas ordinatè & feliciter exequendi homini ſuggerit. Sic dirigit greſſus viatoris, cum vias ſecuras illi ſuggerit: ſæpe enim niſi à Deo dirigeremur, eligeremus vias periculoſas, in quibus incideremus in latrones vel temporales vel ſpirituales, vti ſunt dæmones, mali ſocij, ſcandala, tentationes illecebræ peccandi.

4. Quartò, cum obſtacula & obſtantes ſtudijs noſtris amouet, vti cum S. Paulo amouit obſtacula Iudæorum & Gentilium prædicationi Euangelij obſiſtentium. Vnde ipſe rogat Theſ- C ſalonicenſes epiſt. 2. cap. 3. 1. dicens: *Orate pro nobis, vt ſermo Dei currat & clarificetur, ſicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis & malis hominibus: non enim omnium eſt fides.*

5. Quintò, cum in executione hominem dirigit, ne erret, ne labatur, ac ſi errauit vel lapſus ſit, eum corrigit & erigit: ſi laſſus ſit, ſuſtentat: ſi puſillanimis deſperet, in ſpem eleuat: ſi dubius ſit, oſtendit quid eligere debeat. Hoc eſt quod quotidie orat Eccleſia ad Primam: *Sit ſplendor Domini Dei noſtri ſuper nos, & opera manuum noſtrarum dirige ſuper nos: dirigere & ſanctificare, regere & gubernare dignare Domine Deus, rex cæli & terræ, hodie corda & corpora noſtra, ſenſus, ſermones & actus noſtros in lege tua, & in operibus mandatorum tuorum, vt hic & in æternum te auxiliante ſalui & liberi eſſe mereamur.*

6. Sextò, cum eas ſecundat & proſperat, vt optatum finem conſequantur, verbi gratia, vt Prædicatores, Confeſſarij, Doctores auditores D ſuos illuminent, conuertant, ſanctificent. ita Chriſtus Deo dirigente, *exultauit vt gigas ad currendam viam, &c. Nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius.* Pſal. 180. 7. Et Apoſtoli, de quibus ait Iſaias cap. 52. 7. *Quam pulchri ſuper montes pedes annunciantis & prædicantis pacem?*

7. Septimò, cum homini ſuggerit illum vitæ ſtatum, illas occupationes & ſtudia, illum vitæ tenorem, quo præuidet eum ſine peccati periculo & lapſu victurum, ac recta peruenturum ad gloriam & felicitatem æternam, dando continuò gratiam, quam præuidet fore congruam & efficacem: vnde pro ea aſſiduè orandus eſt Deus, vt eam ſuggerat. Ab illa enim pendet noſtra ſalus, prædeſtinatio, electio & felicitas æterna. Hinc orandum crebrò cum Pſalte: *Perfice greſſus meos in ſe-*

mitis tuis, vt non moueantur veſtigia mea. Pſal. 16. 5. &: *Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniuſtitia.* Pſal. 118. 133.

8. Octauò cùm eas perficit, vt indies in virtutum intenſione & extenſione creſcamus & perficiamur. Hoc eſt quod Deum orat Eccleſia Dominica infra octauam Natiuitatis: *Dirige actus noſtros in beneplacito tuo, vt in nomine dilecti filij tui mereamur bonis operibus abundare.* Hinc S. Proſper lib. 1. de vocat. gent. cap. 101. docet, quod Deus ſit auctor omnium virtutum & omnis boni. *Quod nemo*, inquit, *poſſit rectè incedere niſi Domino dirigente*, liquet ex illo Salomonis: *A Domino corriguntur greſſus viri: mortalis autem quomodo intelligit vias ſuas?* Et Beda hic: *Quicunque hominum*, inquit, *greſſus rectum iter incedunt, non fit hoc libertate humani arbitrij, ſed gubernatione illius, cui dicit Eſaias cap. 26. Omnia enim opera noſtra operatus es nobis. Quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuam? in hoc inquit manifeſtè claret, quia quidquid boni habet quiſque, à ſeipſo non habet, ſed per gratiam Dei, quod nec per ſui libertatem arbitrii qualis futurus ſit, qualiter vel quamdiu victurus, intelligere poterit.*

Hinc de Sponſa, puta Eccleſia, & anima ſancta à Deo ſponſa directa, dicitur Cant. 7. 1. *Quam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia principis? Deus enim eſt, qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate.* Philip. 2. 13. quin & R. Leui hanc Salomonis gnomen ſic explicat, q. d. *Incedentis greſſus à Domino ſunt, cum opera diuina indigeat, quæ ſingulis paſſibus adſit & comitetur.* Et Auctor Catenæ Græc. *Senſus eſt*, inquit, *qui mortalia & terrena adhuc ſapit, quomodo is rectam vitam intelligere, aut Domini vias ſanctificare & conſecrare valeat?* Vide dicta cap. 16. 9.

Quis autem hominum intelligere poteſt viam ſuã?) Heb. *Et Adam quomodo intelliget viam ſuam?* Adam ab Adama, hoc eſt homo ab humo, q. d. homo ex humo factus, & humi vt vermis repens quomodo cognoſcet viam excelſam, quæ cum ducat in cælum? τὸ & primò accipi poteſt vt cauſale pro *enim*, vt det cauſam præcedentis hemiſtichij, q. d. A Domino dirigi debent greſſus viri: nec enim homo per ſe valet intelligere viam ſuam, vt ſcilicet proſpiciat & præuideat, qua via securè ſit incedendum, quid agendum, quid in dubio eligendum, quæ ſit via & modus ad feliciter rem conficiendum: hæc enim omnia ſuperant hominis prouidentiam & diuinam requirunt. Sæpe enim homo putat, ſe recta via virtutis incedere, & curua vitij incedit: putat ſe ire in Ieruſalem, dum vadit in Iericho: putat ſe inire viam cæli, & init viam inferni, iuxta illud cap. 16. 25. *Eſt via quæ videtur homini recta, & nouiſſima eius ducunt ad mortem.* Rurſum putat ſe capeſſere viã ad felicitatem, & capeſſit contrariam. Aman inuitatus cum Rege Aſſuero à regina Eſther, putabat ſe ire ad gloriam, & ibat ad furcam. Æſopus in via deprehenſus à magiſtratu, rogatus quò iret? reſpondit ſe neſcire. Magiſtratus ſibi ab eo illudi vel inſultari putans, eum abduxit in carcerem. Tum Æſopus: *Nonne*, inquit, *verè dixi me neſcire, quò irem: ibam enim in carcerem, & hoc neſciebam.* Ita quotidie dum domo eximus, neſcimus quò eamus: quia ſæpe præter mentem ab occurrentibus aliò abducimur. Quare dum egredimur, oremus cum Pſalte: *vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me*, vt ſcilicet Deus greſ-

A ſus noſtros ita dirigat, vt nobis aliiſque bonum aliquod accerſamus, ac vel verbo vel aſpectu malum & peccatum auertamus.

Secundò, τὸ & poteſt accipi vt illatiuum, indicans euentum & ſequelam, vt ſignificet idem quod *ergo*, q. d. Dei ſolius eſt dirigere greſſus viri, eóſque præuidere & ordinare, vt boni ſint, & vt felicem exitum ſortiantur: Hoc enim ſolus ille poteſt, cuius eſt noſſe ac præſtituere omnibus finem, mediáque ad finem opportuna; quis ergo hominum audeat ſibi hanc prænotionem & ordinationem arrogare? quod enim à Dei pendet directione, non poteſt ab homine percipi & penetrari. Ita fere Caietanus. Secundùm vtramque explicationem commendatur nobis Dei prouidentia, & cura peculiaris circa ſtudia, affectus &
B opera hominis in hac vita, vt hoc intelligentes propriæ prudentiæ non innitamur nimium, ſed à Deo in omnibus pendeamus eius directioni nos committentes, iuxta illud Tobiæ 4. *Pete à Domino, vt vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant.*

Hoc eſt quod Deo confitetur Ieremias cap. 10. *Scio Domine, quod non eſt hominis via eius, neo viri, vt dirigat greſſus ſuos.*

Hinc colligas cauſam cur hic ſit felix, ille infelix, non eſſe fortunam, non indolem, non cælum, ſed Deum. Deus enim pro libito liberaque electione quem vult facit felicem, non tantùm ſi prudens ſit, ſed & ſi imprudens. Prudens enim eſto non ſemper, ſæpe tamẽ proſperatur in actionibus, vt felices habeant ſucceſſus: tum quia
C prudenter omnia diſponit, vt feliciter eueniant: tum quia meretur, vt Deus actiones ſuas dirigat & proſperet. D. Thomas lib. 3. contra Gentes c. 92. quærit quæ ſit cauſa, cur quis ſit fortunatus, ideſt, vt illi præter opinionem bona bonique euentus obueniant? ac reſpondet propriam cauſam bonæ fortunæ eſſe Deum, Deique beneuolentiam & electionem, qua aliquem feliciter vt plurimùm regit & dirigit, verbi gratia, vt fodiat tali vel tali loco vbi inueniat theſaurum: vti autem aliquando miniſterio angelorum, id ſuggerentium vel perſuadentium. Cœlum autem cælíque influxum propriè non facere bonam fortunam, ſed ſubinde ad illam diſponere per accidẽs, verbi gratia, cùm quem inclinat ad fodiendum, cui foſſioni per accidens coniuncta eſt inuentio theſauri. Nec enim cælum inclinat, vt hic potius fodias vbi eſt theſaurus, quàm alibi vbi non eſt: Quare cum hæc duo cælum combinare non poſ-
D ſit, ſequitur cælum per ſe nõn eſſe cauſam bonæ fortunæ. Deo ergo nihil eſt fortuitum, quia ipſe eſt rector & director fortunæ. Denique cur hic ſit felix, ille infelix, fusè docui Geneſ. 30. 27.

Symmachus pro *via* vertit τροχιὰν, ideſt orbitam ſiue ſemitam curulem, quæ ſymbolum eſt vitæ, ſiue viuendi rationis planæ & expeditæ, quam ſolus Deus vti nouit, ita homini quẽ amat, ſuggerit. Sicut enim currus per orbitam planè & expeditè rotatur, ſic per viuendi rationem ſibi commodam & congruam quiſque facilè & expeditè ad metam, puta ad felicitatem & gloriam æternam Deo aurigante decurrit. Hinc concludę neminem ab ea via, in quam à Deo vocante inducitur, exorbitare debere: hæc enim illi curulis, id eſt facilis & procliuis eſt ad deſtinatum finem: hæc inquam illi τροχιὰ, ideſt currus, via:

quia per illam non tam incedit, quàm vehitur, A quo nihil ſuauius ac iucundius: reliquæ verò viæ, quas homo non ex Dei impulſu, ſed ex proprio conſilio init difficiles illi, ſalebroſæ, deerrantes, & ad præcipitia ferentes &c.

Hinc Gentiles Deum faciebant colebantque Ianum, tanquam viæ indicem: & Mercurium, tanquam viæ ducem: ac Domiducum vocabant inuocabantque Deum, qui nouam ſponſam domum deduceret, quamuis & Domiduca eadem de cauſa Iuno nuncupabatur. Audi ex Varrone S. Auguſt. lib. 6. de Ciuit. cap. 9. *Si domum*, inquit, *ducenda eſt quæ nubit, adhibetur Deus Domiducus: vt in domo ſit, adhibetur Deus Domitius.* Veriùs Chriſtiani Deum verum inuocant, vt greſſuum actionúmque ſanctarum directorem: Sciūt enim ſe viam adoriri non poſſe, niſi Deo præeunte, iuxta illud: *Poſt Dominum tuum ambulabis.* Oſee 11. 10. Vnde S. Auguſt. lib. 2. contra duas Epiſt. Pelag. cap. 9. *Hæc*, inquit, *eſt humanæ voluntatis natura, vt ad malum quidem eius prior ſit, ad bonum verò eius prior ſit voluntas Creatoris eius.*

Exemplum illuſtre huius ſententiæ fuit Littorius, qui teſte Proſpero in Chronic. & Baronio anno 439. pro Theodoſio Imper. & Romanis pugnans, confidens in ſuis Hunnis victus, vinctuſque eſt à Theodorico Rege Gothorum, qui ſpem ponens in Deo Arelatem obſedit, & cepit. Vnde Littorium tacito nomine hac Salomonis gnome perſtringens Saluianus lib. 7. de gubern. *Itaque*, inquit, *agnouit hoc ille dux noſtræ partis, qui eandem vrbem hoſtium, quam eodem die victorem ſe intraturum eſſe præſumpſit, captiuus intrauit. Probauit ſcilicet quod Propheta dixit: Quia non eſt hominis* C *via eius, nec viri eſt, vt ambulet, & dirigat greſſus ſuos. Nam quia viam ſuam iuris ſui exiſtimauit, nec greſſum directionis habuit, nec viam ſalutis inuenit,*
Pſal. 106. *effuſa eſt, vt legimus, abiectio ſuper Principem, ſeductus eſt in inuio, & non in via, & ad nihilum deductus eſt, velut aqua decurrens. In quo quidem præter ipſam rerum infelicitatem præſens iudicium Dei patuit, vt quicquid facturū ſe vſurparat, ipſe pateretur. Nam quia ſine diuinitatis auxilio, ac Dei ductu capiendum à ſe hoſtem credidit, ipſe captus eſt: conſilij ac ſapientiæ ſummam vſurpauit, ignominiam temeritatis incurrit: vincula quæ aliis parauit, ipſe ſuſtinuit.* Idipſum deinde particulatim per Antitheſes elegantes oſtendit, *Et quid rogo euidentius Dei iudicium eſſe potuit, quam vt habens prædatoris fiduciam præda fieret, triumphum præſumens triumphus eſſet, circumdaretur, corriperetur, alligaretur, retorta tergo brachia gereret: manus, quas bellicoſas putabat,* D *vinctas videret: puerorum ac mulierum ſpectaculum fieret, illudentes ſibi barbaros cerneret, irriſionem ſexus promiſcui ſuſtineret; & qui maximum habuerat ſupercilium fortis viri, mortem ſubiret ignaui.*

VERS. 25. *Ruina eſt homini deuorare ſanctos, & poſt vota retractare.* ita Roman. Alij legunt *tractare*. Et ſic legendum contendit Franc. Lucas in Notis hîc. Quintuplex hic eſt lectio, quam nobis indocta peperit ſcribarum audacia. Pro *deuorare* enim alij legunt *deuotare*. Alij *deuouere*. Alij *denotare*. Alij *deuocare*.

Quintuplex lectio. 1. Primò ergo Beda, Salonius, Lyra & alij legunt: *Ruina eſt homini deuotare ſanctos*, ideſt voto ſe obſtringere ad perſequendos ſanctos, inquiūt Salon. & Beda. Aut ſanctis vota crebra nuncupare, inquiūt Lyran. & Hugo: hoc enim laqueus eſt ei, quem poſtea vototum pœnitet, vt ea violet. Sic Actor. 23. *Quadraginta viri deuouerunt ſe nihil manducaturos aut bibituros, donec occiderent Paulum.*

Porro τὸ *deuotauit* licet modo videatur eſſe vox barbara, olim tamen fuit in vſu. Vſurpatur enim ab Apuleio lib. 9. Metamorph. *Cæli numina* inquit, *quæ deierando ſubitò deuotaſti.* Et Cicero in Paradoxis: *Quæ vis*, inquit, *Coclitem contra omnes hoſtium copias tenuit in ponte ſolum? quæ patrem Decium, quæ filium deuotauit, ac immiſit in armatas hoſtium copias?* In antiquis enim codicibus ſic legitur.

Secundò Alij legunt: *Ruina eſt homini deuouere ſanctis*, ideſt temere res ſuas, vel ſeipſum ſanctis 2.
vouere & conſecrare: Poſtea enim res ſuas & ſuam libertatem repetens, votum tranſgreditur. B

Tertiò, Caiet. & Alij legunt: *Ruina eſt homini* 3.
denotare ſanctos, ideſt denigrare ſanctos, eorum famam lædere, ipſóſque conuiciis afficere & blaſphemare.

Quartò, Alij legunt: *Ruina eſt homini deuocare*
ſanctos, ideſt eos inuocare, eorúmque opem precibus & votis è cælo in ſuum auxilium deuocare: ac poſtea vota hæc retractare & irritare, vti nonnulli faciunt, cum voti compotes facti ſunt. 4.

Verùm vera lectio eſt: *Ruina eſt homini deuorare ſanctos.* Legit Noſter קדש *cados*, ideſt ſanctum, ideſt ſanctos. Iam aliis punctis legunt קדש *codes*, ideſt ſanctitatem, ideſt ſanctuarium, vel ſanctificatum, ideſt res Deo ſanctificatas & conſecratas. Vnde Hebræa ad verbum ſic habent: *Laqueus, vel muſcipula eſt homini deuorare vel præcipitare ſanctitatem*, ideſt ſancta, *& poſt vota* (conuerti) *ad quærendum.* 5.

Iam tota difficultas eſt, quid ſit *deuorare ſanctos*. vel vt Hebr. eſt *ſanctitatem?* Deuorare ſanctos quid? Reſp.

Primò Vatab. ſic vertit & explicat: *Scandalum hominis deuorat ſanctitatem, & poſt vota quærere ſolemus; ideſt peccatum hominis, quod eſt ſcandalum deſtruere ſolet auxilium illud diuinum, quod verè eſt & maximè ſanctum & poſtea quærere ſolemus, quid in cauſa fuerit, quominus conſecuti ſimus quod petimus votis.* Huc accedit R. Salomon: *Cum mortalis*, inquit, *peccati piaculo obſtringitur, tunc ſanctitatem à Deo conceſſam deuorat, ideſt perdit & corrumpit.* Sic & R. Leui & alij q.d. Detrimentum eſt homini deuorare rem Deo conſecratam aut debitam, & poſtea quærere vota, quibus Deus placetur, vt ſignificetur ſacrilegorum & ſceleratorum (nam omnes ſcelerati rem ſacram, puta virtutem & gratiam deuorant perdúntque) vota irrita eſſe & ingrata Deo. 1.

Secundò, Caiet. q.d. Laqueus eſt homini deuorare rem ſacram, vt primogenita & reliqua debita ſacerdotibus ex lege, aut Deo oblata: & etiā laqueus eſt homini poſt vota emiſſa inquirere, num votum obliget, aut modum quo quis poſſit ſolui obligatione voti, & non reddere quod vouit, vt ſignificetur hoc verſu duplex ſacrilegij genus, nimirum rapere res Deo conſecratas, & violare votum. 2.

Tertiò, Baynus, Ianſen. Franc. Lucas, Salazar & alij paſſim exponunt, q.d. lapſus & piaculum eſt ingens, ac grauiſſimæ ruinæ ſibi eſt occaſio, qui poſtquam ad ſe rapuit ſanctorum iuſtorúmque bona, & deuorauit innocuam Dei plebem velut eſcam panis, ad vota conuertitur. Sic enim 3.

ſolent ſub mortem fœneratores, & alij Rerumpub. deuoratores promittere, atque aſſignare largam eleemoſynam, quæ aut pauperibus diſtribuatur, aut monachorum familiis diuidatur, aut in alios pios vſus vertatur: quibus in huiuſmodi votis fiducia, perpetuæ frequenter ruinæ cauſam dat. Sic deuorare ſumitur pro ſpoliare Habacuc 3. *Exultatio eorum ſicut eius, qui pauperem deuorat*, ideſt ſpoliat, perdit, depauperat *in abſcondito*. Et cap. 1. *Quare reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces deuorante impio iuſtiorem te?* & Pſal. 34. *Ne dicant deuorauimus eum*. Et ſæpe alibi. *Deuorare ergo ſanctos*, vel vt nonnulli legunt *ſancta*, eſt viros iuſtos ſanctóſque bonis exuere, aut vita etiam ſpoliare, vel conſumere ea, quæ ſanctis per votum aut oblationem ſunt data & conſecrata. Hæc homini ſunt laqueus & ruina: quia ingentium calamitatum & excidij ſunt cauſa. Ita hoc anno 1628. B Rupella Hæreticorum inuicta Sion, quæ tot ſancta & ſanctos deuorauit, ſanctis tuas, imò Dei iniurias vlciſcentibus, ipſo omnium ſanctorum Feſto in poteſtatem Chriſtianiſſimi, æque ac inuictiſſimi Francorum Regis, Ludouici XIII. venit. Nec dubium ipſo pro ſancta fide & ſanctorum cultu tam pia animoſitate pugnante, ſanctos viciſſim pro eo depugnaſſe, cum omnes validæ claſſis hoſtilis machinæ & machinationes, in ipſammet cælitus vi ventorum ſubitò retortæ & repulſæ fuerint, vt Chriſtianiſſimo Regi illud Claudiani de Theodoſio cōtra Eugenium decertante, verè occinere liceat:

Rupella feſta omniū ſanctorum occupata.

O nimium dilecte Deo, cui militat æther,
Et coniurati veniunt ad claſſica venti.

Et Praga.

Eodem omnium ſanctorum Feſto per Octauam recurrente, Ferdinandus 2. Imper. piiſſimus C æquè ac feliciſſimus, ante paucos annos Duce Bauaro Heroë inclyto, Pragam totamque quaſi Bohemiam expugnauit, cámque Huſſitis & Caluiniſtis ſanctorum hoſtibus ereptam Eccleſiæ, æquè ac ſibi, tanquam legitimo Regi reſtituit. Sanctorum, præſertim S. Venceſlai, Adalberti & Viti, Bohemiæ patronorum auſpiciis victoriam hanc partam fuiſſe, non dubiis indiciis oſtenſum; quin & ipſorummet ſanctorum apparitionibus præſignificatum eſt, qui proinde pro Orthodoxis dimicantes, tela quaſi fulmina in hæreticos duplo plures contorſerunt, vt illud fulminei Barac (Barac enim Hebr. eſt fulmen) contra Siſarã prœliantis hic vſurpare licet: *De cælo dimicatum eſt contra eos: ſtellæ manentes in ordine & curſu ſuo, aduerſus Siſaram pugnauerunt*. Iudic. 5. 20. nimirum vti olim duo fulmina belli Scipiadæ, ita hoc æuo Auſtriadæ.

D Ita Conſtantinopolis vindice Spiritu S. ipſo eius Pentecoſtes feſto, Græcis pneumatomachis, vtpote Spiritum S. à Patre & Filio procedere negantibus, à Mahometo capta anno Domini 1453. in Turcarum manus venit. Quid hæc ſignificant, imò clamant niſi illud:

Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere Diuos?

Hic ſenſus planus, facilis, obuius adeóque communis eſt. Verùm non ſatis connectit prius hemiſtichium cum poſteriore, nec ſatis aptè explicat τὸ vota *retractare*, quæ vox ſignificat vtrúque hemiſtichium loqui de votis.

4. Quartò ergo nouum ſuggeram ſenſum, qui operoſior quidem eſt, ſed profundior, ac prius hemiſtichium cum poſteriore aptiſſimè connectit, quem lectoris iudicio ſubmitto.

A Hæc phraſis *deuorare ſanctos* non accipienda eſt propriè: nulla enim eſt gens tam barbara (exceptis Braſiliis Anthropophagis, qui Salomoni & Iudæis incogniti vel inuiſi fuere) quę propriè deuoret ſanctos. Accipiẽda ergo eſt figuratè, vt ſit parœmia ſiue phraſis prouerbialis ſignificãs, nominare & inuocare ſanctos ita feſtinãter & præcipitãter, vt eos transglutire & deuorare videaris. Sic qui Litanias præcipitant celerrimè dicẽdo: *Sancte Petre, S. Paule, S. Iacobe* &c. & ſpatium aſtantibus reſpondendi ad ſingulos, *ora pro nobis*, non relinquunt, videntur *deuorare ſanctos*, ideſt nomina ſanctorum. Simili modo qui feſtinè vouendo, tumultuariè inuocãt ſanctos, dicendo: ſancte Deus, ſi mihi dederis prolem, ſanctificabo tibi bouem. S. Michaël, S. Gabriel, S. Raphaël, ſi dederis mihi copiam frumenti, offeram tibi triginta modios tritici. S. Abraham, S. Iſaac, S. Iacob, ſi mihi à Deo obtinueris amplam familiam, voueo tibi quotidianum nocturnum lumen: quod Iudæis videtur fuiſſe familiare.

Hi inquam dicebantur לוע קדש *lua kodes vel cades*, ideſt deuorare ſanctos vel ſancta: quia ſicut cibus dicitur deuorari, cum ſine maſticatione & comeſtione integer in ſtomachum tranſmittitur, & deuorando quaſi deuolat: ſic deuorantur ſancti, ideſt preces & vota ſanctis facta, cùm ea ſine præuia conſideratione & conſultatione integra, ideſt indiſcuſſa temere & inconſultè effutiuntur. *Lua* enim Hebræis eſt præcipitare, deglutire, abſorbere, perdere, corrumpere. ita Iob 6. 3. pro eo quod nos habemus: *vnde & verba mea dolore ſunt plena*. Vatab. vertit: *verba mea abſorpta ſunt*: Alij, *verba mea præcipitantur*, ideſt temere ef- C futiuntur. Hinc Pagnyn. in lexico ait *Lua* ſignificari loqui, quale eſt eloqui votum. Vnde aliqui vertunt: *Laqueus eſt homini loqui ſanctitatem*, ideſt conceptis verbis aliquid Deo vouere, ſanctificare & conſecrare: *& poſt vota inquirere* rem aliquam deteriorem, quam prò meliori Deo vota ſurroget & ſubſtituat. Sic Latinis dicuntur deuorare verba, qui ea præcipitant & abſorbent præcipitanter vel loquendo, vel audiendo, vel legendo, vti faciunt helluones librorum. Vnde Cicero pro Seſtio: *Verbum ipſum*, inquit, *omnibus modis animi & corporis deuorabat*. Et Plautus in Pœn. *Orationem hanc dulces aures deuorant*. Hinc deuorare orationem alicuius ponitur, pro non animaduertere. vnde Cicero in Bruto: *Eius oratio*, inquit, *nimia religione attenuata, doctis & attentè audientibus erat illuſtris, à multitudine autem deuorabatur*, ideſt non intellecta tranſmittebatur: quę D ſignificatio ducta eſt ab iis, qui cibum non guſtatum tranſmittunt quaſi ſtupente palato. Hinc rurſum deuorare nomen alicuius, eſt nominis obliuiſci. ita Plautus in Trinummo. *Deuorauit*, inquit, *nomen imprudens modo*. Simili modo deuorantur ſancti & vota ſanctis facta. Hunc eſſe ſenſum liquere videtur, primò ex eo quod cæteri Interpretes hanc phraſin *deuorare ſanctos* vel *ſancta*, interpretentur præcipitanter & temere vouere aliquid ſanctis. Audi Septuag. *Laqueus viro quid ex propriis ſanctificare: poſtea enim quàm vouerit, euenit pœnitere*. Aut vt clarius Auctor Catenæ Græc. *Laqueum ſibi inicit vir, qui ex propriis facultatibus temere quippiam Deo ſanctificat* (ideſt vouet & conſecrat) *ſiquidem poſt votum editum inconſultè plurimùm contingit pœnitudo*. Atque exemplum dat Iephte, qui temere vouit, ſi victor in;

A bello euaderet, ſe primũ quod è domo occurreret Deo ſacrificaturum: occurrit autem primò ei filia, vnde eam Deo ſacrificauit cum dolore & pœnitudine. Item Ananiam & Sapphiram, qui facultates ſuas Deo cum vouiſſent, inde partem ſurripuerunt; vnde morte à S.Petro puniti ſunt. Actor.5. Accedit Chald. *Laqueus eſt*, inquit, *viro qui vouit ſanctitatem* (vel vt alij vertunt *ſanctuario*) *& poſtea tangit eum anima ipſius*, puta animæ dolor & pœnitudo. Syrus: *Laqueus eſt viro, qui vouit ſanctitatem, & poſtea voti pœnitet.*

Secundò, idipſum arguit connexio prioris hemiſtichij cum poſteriori: poſterius enim explicat prius, q.d. *Ruina*, Heb. *laqueus eſt homini deuorare ſanctos*, ideſt præcipitanter & temere inſtar deuorantis vouere quid ſanctis, *& poſt vota retractare*, hoc eſt paulo poſt vota, quæ præcipitanter ſanctis vouiſti reuocare: hoc enim proprie eſt *retractare*. Vnde Hebr. eſt, *& poſt vota* conuerti *ad quærendum* effugium, ſcilicet veſtigando modos & rationes quibus te à voto, cuius te pœnitet, liberes. Eſt Metaphora ſumpta à famelico, qui deuorat cibos, ideſt non maſticatos, nec dentibus comminutos, ſed integros transglutit & tranſmittit in ſtomachum. Hic enim iis ſtomachum onerat & grauat, qui proinde cogitur eos retractare, ideſt minutim ruminare & concoquere quod poteſt, quod non poteſt reiicere & reuomere. Simili modo qui præceps temere quid vouet, poſt votum nuncupatum ſentiens voti exequendi difficultatem vel impoſſibilitatem, illud retractat, cogitatque qua ratione illud redimere,
C imminuere, mutare vel annullare poſſit. Votum ergo temerarium vouenti eſt laqueus: quia ſicut laqueus capit, ſtringit & ſtrãgulat aues illaqueatas; ita votum hoc capit, ſtringit & ſtrangulat conſcientiam, dum eam cruciat, anguſtat, lancinat, ac ſubinde ſuffocat & enecat, cùm ſcilicet voti pœnitens illud violat & tranſgreditur. Igitur talis bis deuorat ſancta & ſanctos. 1. cùm præcipitat, & præcipitanter nuncupat eis ſanctum votum. 2. cùm votum iam emiſſum rurſum deuorat, ideſt violat, perdit, conſumit. Idem eſt ergo *laqueus eſt homini deuorare ſanctos* vel ſancta, quod *laqueus eſt homini poſt vota retractare*, ideſt votum emiſſum reuocare & violare.

Tertiò, hæc expoſitio cæteras omnes complectitur, omnéſque in ſe vnit: qui enim deuorat ſanctos, ideſt temere ſanctis quid vouet, hic temere deuotat & deuouet ſanctis: hic denotat, ideſt denigrat & dehoneſtat ſanctos: hic fruſtra
D deuocat ſanctos in ſuum auxilium: hic etiam deuorat, id eſt ſpoliat ſanctos re illis ex voto debita; hic etiã *deuorat ſancta*, vt legunt nõnulli, ideſt res ſanctas, quas ſanctis vouit. Siue enim legas deuorare ſanctos ſiue ſancta, eodẽ res redit: ſãcta enim deuorantur, cùm ſancta eis voto debita deuorantur: ſicut dicimus à tyrannis deuorari pauperes, cum per rapinas bona pauperum deuorantur.

Quartò, quia ſic ſe explicat Salomon Eccleſ.5. 1. dicens: *Ne temere quid loquaris* (Hebr. *ne præcipites ore tuo*) *neque ſit velox* (Hebr. *ne feſtinet*) *os tuum ad proferendum ſermonem* (votum) *coram Deo*; quod explicat dum ſubdit: *Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere. Diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio &c. multóque eſt melius non vouere, quàm poſt votum promiſſa non reddere.* Quid clarius?

Vers.26. *Diſſipat* (Chald. *diſpergit*) *impios rex ſapiens, & incuruat ſuper eos fornicem.* Prior pars conſentit cum v.8. *Rex qui ſedet in ſolio iudicij diſſipat omne malum intuitu ſuo.* Vide ibi dicta. Nota τὸ *diſſipat*: docet enim modum, quo cœtus, conſilia & vires impiorum ſint infringenda, nimirum eos diſſipando & ſegregando: ſic enim conſilia & vires in vnum conferre nequeunt, ac ſinguli dum ſeparati ſunt, facilè opprimuntur. Hic ergo verum eſt illud: *Si vis regnare diuide*, ideſt disiunge & ſepara: ſeparatione enim tollitur conſenſus & robur impiæ multitudinis. Prior ergo pars eſt clara: at poſterior obſcura. Quæritur enim, quid ſit incuruare fornicem?

Primò Hebr. habent *reuerti facit, vel reducit ſuper eos rotam.* Et Septuag. *immittet illis τροχὸν*, ideſt *rotam.* Chald. *voluit ſuper eos rotam.* Syrus: *reducit ſuper eos currum.* Alludere enim videtur ad factum Dauidis, qui impios Ammonitas à ſe deuictos ſerrauit, & circumegit ſuper eos ferrata carpenta. 2. Reg. 12. 31. Eſt Metaphora mutuata à trituratione, quæ in Syria, Italia aliiſque locis rotis & equis fieri ſolet: hæc enim ſupplicij & punitionis eſt ſymbolum, iuxta illud Iſaiæ 28. 27. piorum ſupplicia deſcribentis per Metaphoram triturationis: *Non enim*, inquit, *in ſerris triturabitur git, nec rota plauſtri ſuper cyminum circuibit.* Et mox: *Non in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plauſtri, nec vngulis ſuis comminuet eum.*

Igitur fornicem hîc accipias non domus ſed rotæ, puta canthum ſiue extimam ſuperficiem & curuaturam rotæ: ſicut enim fornix in domo eſt arcus concameratus: ſic fornix in rota eſt rotæ curuatura & cãthus: rota enim arcuata, dici poteſt fornicata per Catachreſin. Quod enim eſt rotunditas in rota, hoc eſt fornix rotundus in domo: quare ſicut domus ob fornicem rotunda, ſic rota ob rotunditatem fornicata videtur. Hic ergo ſenſus valde appoſitus & genuinus videtur, cumque exigit vox *rota*, quæ eſt in Hebræo, Græco, Chaldæo & Syro. Senſus eſt, q.d. rex ſapiens acribus tormentis, quale eſt rota, diſſipat & exterminat impios. ita R. Salomon, R. Leui. Aben Ezra, Vatab. Pagn. Baynus, Ianſenius & alij.

Rurſum, rota ſiue fornix rotæ accipi poteſt pro genere quæſtionis, ſiue torturæ & ſupplicij apud veteres vſitati, quod τροχὸν, ideſt rota dicebatur. vnde Cicero Tuſcul. 5. ait, *in rotam beatam vitam non aſcendere.* Torquebant enim reos rota ad eliciendam veritatem, vti nunc torquent eculeo, quod τροχίζεσθαι, ideſt rota torquere & examinare dicebatur. Erat ergo rota inſtrumentum ligneum in modum rotæ, in quo ſeruorum reorúmque corpora diſtenta & circumacta examinabantur, quale eſt quod Galli vulgo vocant *pylori.* quare rota diuerſa eſt ab eculeo. Reos enim alligabant rotæ, pedes, manus ac totum corpus incuruando, & rotæ applicando: ſicque rotam gyrando eos rotabant, idque ſubinde ſupra vel iuxta ignem, itaque eos aſſabant. vnde Tertul. in Apolog. agens de martyriis & martyribus: *Licet*, inquit, *nunc ſarmentitios & ſemaxios appelletis, quia ad ſtipitem dimidij axis reuincti ſarmentorum ambitu exurimur.* Et Ioſephus lib. de Machabæis cap. 9. & ſeq. docet eos ab Antiocho tortos tormento rotæ, ac primi inter ſeptem fratres ſupplicium vocat rotam. *Illigari*, inquit, *& innexus rotæ iubetur tendentibus corpus radiis.* Et in tertio: *Cum iam cruoris nimia defluentis vaſtitate defectus,*

Tormenta rotæ.

defectus, orbatus manibus & pedibus proximam ſibi adeſſe mortem cerneret. Et in quarto: *Partes & fruſta corporis horrendiſſimo pependere aſpectu.* Audi & Gentiles. Seneca in Hero furente: *Rapitur volucritorius Ixion rota.* Alius: *Voluitur Ixion & ſe ſe-*
1. *quiturque fugitque.* Tibull. lib. 1. eleg. 3. *Verſantur celeri noxia membra rota.* Celerrimè enim reos rotabant rotam gyrando, nunc in vnam partem, nunc conuerſim in aliam mutato motu: quo fiebat, vt in hac rotatione effunderentur viſcera, & membra omnia diſtorquerentur & diuellerentur. vnde Euripides in Phœnis. *Membra alia, inquit, ab aliis diſiiciebantur, tanquam ſi mitterentur è funda.* Et Ioſephus de Machabæo: *Solutis hinc inde viſceribus veniſque diſtentis.* Appendebant inſuper pedibus rei rotæ alligati ſaxum, quo corpus mole illa magis primeretur.
2. Addebant etiam vel ſubiiciebant ignes. Audi Ioſephum: *Praparatur incendium, & vt erat affixus rotæ, igni in cataſta obiicitur, atque ita tendentibus corpus radiis, & contrahentibus flammis, coſtis deinde patentibus laterum*
3. *vitalia rumpuntur.* Tertiò reum in rota manibus, pedibus, totòque corpore diſtentum flagellabant. Vnde Ariſtophanes in Irena: *In*
4. *rota trahatur flagellandus.* Quartò reum membris amputatis mutilabant. Audi Ioſephum: *Inter perorandum vt brutum animal excoriatur, lingua extrahitur, ſartagini ipſe iniicitur:* Quod etiamnum reis atrocium criminum faciunt Germani in rota membra contundendo, præſertim per oſſifragium, vel etiam reſecando: alioqui rota Germanorum à rota veterum planè diuerſa eſt. Denique Virgil. 6. Æneid. pœnas damnatorum apud inferos deſcribens ſic canit:

> *Saxum ingens voluunt alij, radiiſque rotarum*
> *Diſtricti pendent.*

Vbi vide noſtrum Ludou. de Cerda, & Plutarc. in Nicia, Ammianum Marcellinum lib. 21. & Niceph. lib. 7. cap. 24. Vnde Auctor Catenæ Græc. *Rotam, inquit, ſuper impios inducet. Per rotam autem ineuitabile ſupplicium, quod in peccatores apud inferos conſtitutum eſt, denotat.* Quocirca & rotas apud inferos, in iiſque damnatos torqueri viderunt, qui in extaſi eò rapti leguntur. Hiſce enim torquet eos Chriſtus rex ſapientiſſimus, ait Beda.

Hinc & S. Auguſt. in Pſal. 11. ſub finem ex Septuag. hanc Salomonis gnomen ſic legit, applicatque impiis circulantibus: *In circuitu impij ambulant, ideſt* inquit, *in temporalium rerum cupiditate, quæ ſeptem dierum repetito circuitu tanquam rota voluitur, & ideo non perueniunt in octauum, ideſt in æternum, pro quo iſte Pſalmus titulatus eſt. Ita & per Salomonem dicitur: Ventilator enim impiorum eſt rex ſapiens, & immittit illis rotam malorum.* Hoc ergo tormento rotæ acerrimo rex ſapiens impios puniens, eos diſſipat ac profligat. Poſſet quoque τροχὸν, ideſt rota, accipi τροχάλια, ideſt trochlea, quod ſupplicij genus in Martyriis erat frequens, vti docet Baron. in Martyr. ad diem 7. Decemb. Ibi enim celebratur Martyrium S. Serui Martyris, qui ſub Hun-

A *nerico rege Arriano fuſtibus caſus, trochleis in ſublime eleuatus, atque ictu celeri ſuper ſilices ponderе corporis dimiſſus, & lapidibus acutiſſimis perfricatus, martyrij palmam adeptus eſt.* Trochlea enim propriè rota eſt rotam continens volubilem, per quam funis tractoris immiſſus, ligatum brachiis reuinctum reum ſurſum trahit, vel remiſſus deorſum relaxat. Hoc ergo tormentum dictum fuit eleuatio ad trochleas, ac Romæ & in Italia etiamnum eſt frequens, & vulgo *la corda* dicitur. De hoc rectè dicitur: *incuruat ſuper eos rotam*, vel fornicem rotatilem: hac enim pœna & ſimilibus rex ſapiens impios percellit, fugat & diſſipat. Ex rota enim, velut ſpecie præcipua & notiſſima, omne ſupplicij genus, quo impij à regibus plectuntur, intelligit per Synec-
B dochen. Hic ſenſus valde appoſitus planéque germanus videtur, tangitque maximè impios Iudices, Præſides, Magiſtratus, Gubernatores, quos rex plectit tormento rotæ, quo ipſi alios innocentes iniuſtè mulctarunt. Vnde Heb. eſt. *Reuerti facit, vel reducit ſuper eos rotam.*

Secundò, alij per rotam intelligunt reuolutionem fortunæ & dignitatis, q. d. rex ſapiens ſua prudentia impiorum fortunam & dignitatem rotat, incuruat & deorſum gyrat, vt qui in dignitatum culmine eminebant, conuerſa rota in imum deprimantur. Sic Seneca lib. 2. de Clement. ait: *Faſtigia potius time quàm ama, ne te inde vacuum & inanem fortuna, rota vertente demittat.* Fauet Heb. ישיב *iaſcib*, ideſt reuerti facit, conuertit, reuoluit
C & deuoluit rotam. *Rota fortunæ.*

Tertiò, Beda, Lyran. & alij per fornicem intelligunt arcum triumphalem, quem reges deuictis hoſtibus impiis in trophæum erigere ſolent, q. d. rex ſapiens impios domat, debellat, ſubiugat, ac de impietate victa fornicem triumphalem excitat, vti fecit Saul deuicto Amalec 1. Reg. 15. 12. Hoc enim eſt regum officium, æquè ac decus & gloria, quod Deus & Reſp. regi impios perſequenti pollicetur & parat, nimirum certam de iis victoriam, ac poſt eam triumphum & arcum triumphalem quaſi perenne victoriæ monumentum, q. d. rex ſapiens incuruat ſuper eos fornicem, ideſt ita impios delet & ſepelit, vt ſuper eorum cadauera fornicem vel in ſignum victionis, vel in ſignum triumphi ædificet. Hebr. ergo אופן *ophan*, ideſt rota ſumitur pro for-
D nice, qui rotundus eſt inſtar rotæ, puta pro arcu triumphali. Sic Titus & Veſpaſianus deuictis impiis Iudæis Chriſticidis, Romæ erexerunt fornicem triumphalem, cui inſculptus eſt Titi triumphus, qui etiamnum in eo extat & viſitur. Sic Conſtantinus Magnus deuictis cæleſti ope quinque tyrannis, Diocletiano, Maximiano, Maxentio, Maximino & Licinio, per ſignum S. Crucis in cælo apparentis hoc lemmate, *in hoc ſigno vince*, labarum cruce Chriſti ſignatum erexit, atque fornicem triumphalem, qui etiamnum Romæ cernitur, & Arcus Conſtantini dicitur. Idem fecit Theodoſius ſubacto Maximino, Arbogaſte & Eugenio. *Fornix triũphales.*

Quartò, Noſter Salazar per fornicem *Fornix pro mauſolæo.*

accipit magnifica palatia & mauſolæa, quæ impij ſibi conſtruxerant, q. d. Rex ſapiens & prudentia clarus impios de medio tollit, ac ne ipſorum memoria ad poſteros decurrat, ſi quas ſepulchrorum moles aut mauſolæa ſibi in poſteritatis monumentum ſuſtulerunt, hæc quidem deuoluit aut decuruat ſuper eos, ideſt diruit, ac ſolo exæquat, quemadmodum Ioſias feciſſe fertur 4. Reg. 23. hic enim eorum, qui in ſaltibus & lucis dus adoleuerant, ſepulchra deiecit, & oſſa in cineres redegit. Vel aliter: Rex iſte ſapiens non ſolùm impios excindit, ſed etiam eorum palatia & moles diruit, quam pœnam hodie in proditores leges ſtatuunt, vt ſcilicet ipſorum ædes ſolo æquentur, & ſale adſpergantur, ne quod ipſorum monumentum extet.

Fornix pro furca.

B Denique per fornicem accipi poteſt furca & patibulum, q. d. rex ſapiens impios in fornice ſuſpendit, itaque eorum in impietate aſſeclas fugat & diſſipat. Sic enim olim in fornicibus, inſerendo eis annulos, quibus funis ſuſpendendorum innecteretur, reos ſuſpendebant, vti etiamnum nonnullis in locis fit, præſertim in Lombardia. Hi enim fornices magis commodi ſunt ad ſuſpendendum, & ſæpe obuij, ac magis durant; cum operoſum ſit cuique reo ſuum patibulum & crucem è ligno erigere. Quocirca vidi alicubi patibula triangula, è triplici laterum columna erecta: latera autem hæc ſibi inuicem per fornicem optimè & ſolidiſſimè iunguntur & innectuntur. Rex ergo ſapiens curuat ſuper impios fornicem, dum ex curuato & arcuato fornice duram eorum ceruicem curuat & ſuſpendit. C

Hinc diſce, quanta ſit regis potentia in bonum æquè ac malum. Vnde Ænigma ſextuplex.

Quid peſſimum? Tyrannus.
Quid longiſſimum? Tempus.
Quid breuiſſimum? beneficium.

Immemores enim ſunt homines beneficiorum.

Quid omnium optimum? Deus.
Quid maximè expetendum? ſalus animæ.
Quid turpiſſimum? mali dæmones.
Quid potentiſſimum? Rex.

Vers. 27. Lucerna Domini eſt ſpiraculum hominis. 1.

Lucerna Domini ſpiraculum hominis, quæ inueſtigat omnia ſecreta ventris. Primò aliqui cum Aben D Ezra per lucernam Domini intelligunt ipſam Dei cognitionem, quæ omnia etiam ſecretiſſima cordium penetrat & peruidet. Vnde ex Hebræo ſic vertunt: *Lux Domino ſpiritus hominis, perſcrutanti omnia penetralia ventris*, q. d. Deo lucidus, ideſt perſpicuus eſt, & patet hominis ſpiritus: ipſe enim omnia intima mentis perſcrutatur & peruidet. Spiritus ergo, ideſt cogitatio & intentio ſecreta hominis, quæ cæteros latet Deo patet, eique perſpicua eſt velut lux: ipſe enim omnia intima rimatur, iuxta illud Ierem. 17. *Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? Ego Dominus, ſcrutans cor & probans renes.*

Hinc Septuag. vertunt: φῶς κυρίου πνοὴ ἀνθρώπων, ὃς ἐρευνᾷ ταμιεῖα κοιλίας, ideſt *Lux Do-* A *mini eſt anima hominis, qui (Dominus) ſcrutatur latebras ventris. Significatur*, inquit Auctor Catenæ Græc. *nihil in homine vſque adeo abditum latere, quod Deo ſit obſcurum: quippe cùm ipſa etiam anima, vbi eam ſcrutatur, lux ipſi exiſtat, hoc eſt æquè illi pateat atque lux ipſa.* Deus ergo intimos animi receſſus peruadit & perſpicit. vnde Scholiaſtes vertit λαμπτὴρ, ideſt *fax Domini ſpiritus hominis, qui ſcrutatur penetralia* (alij *cubicula*) ventris.

2.

Secundò, Alij per lucernam vel lucem Domini, accipiunt Dei fauorem & beneuolentiam, qui inſtar lucis recreat & viuificat. Vnde vertunt: *Exhilarari à Deo vita eſt hominis, & penetrat totum corpus.*

3.

Tertiò, Alij Hebr. נשמה *neſcama*, ideſt ſpiraculum vel ſpiritum, cum R. Dauid vertunt *ſermo*: hic enim fit per ſpiritum linguam certa ratione allidendo ad palatum, labia & dentes, q. d. *Lucerna Domini ſermo hominis*, ideſt ſermo hominis pij & eruditi eſt lucerna Domini, ideſt clara & ignita lux, per quam Deus mentes audientium illuminat & ſui amore accendit, atque adeo intima eius peruadit, eáque luce ſuæ cognitionis & ardoris quaquauerſum complet & colluſtrat. Aut q. d. ſermo hominis eſt lucerna & lux à Deo data, vt per eam homo ſecreta ſua alteri pandat, imò vt alter ex ſermone ipſius penetret eius arcana colligátque, qualis ſit eius mens & affectus internus. Nam vt ait S. Hieron. *Mens & conſcientia luces in ore.* Et Philo lib. *Quod omnis probus ſit liber: Sicut*, inquit, *ea quæ in tenebris abdita ſunt celantur, donec lux effulgens ea indicet; ſic cogitationes meas recondit animus in loco inuiſibili, donec vox lucis more cunctas retegat.*

4.

Quartò, Alij per ſpiraculum hominis accipiunt ſpiritum vitalem, ipſamque vitam hominis: hæc enim in reſpiratione conſiſtit, q. d. ſpiritus vitalis, ipſáque vita hominis eſt quaſi lumen deriuatum & accenſum à lucerna, ideſt à luce & ſpiritu vitali, qui eſt in Deo: Deus enim eſt ipſa vita increata & eſſentialis, à qua omnis angelorum hominum & animalium vita dimanat, ceu radius à ſole. ita Auctor Catenæ Græc.

Lucerna ſymbolum vitæ. Cur?

Lucerna enim vitæ eſt ſymbolum: Sicut enim lucerna alitur oleo & aëre, eoque deficiente extinguitur: ita vita alitur humido radicali & ſpiritu ſiue habitu, eóque deficiente deficit & emoritur. Rurſum ſicut lucerna vna accendit aliam ſibi vicinam: ſic pater vitam ſuam communicat filio. vnde Plato lib. 6. de legibus. *Gignentes*, inquit, *& alentes liberos, vitam tanquam lampada alij aliis tradunt.* Et illud Lucretij quod citaui v. 20. *Et quaſi curſores vitai lampada tradunt.* Hinc illa lucernarum ſuperſtitio, vt ex ea omen caperent, an proles futura eſſet vitalis, quam recenſet & carpit S. Chryſ. hom. 22. in Epiſt. 1. ad Corint. *Siquidem*, inquit, *cùm nomen filio imponendum ſit, omiſſa ſanctorum appellatione, ſicut maiores faciebant, accenſis lucernis, & his nominibus* (Gentilium) *impoſitis, quæ plurimum durauerit eius nomine filium appellant. hinc eum diuturnius victurum coniectant.* vnde & illud Plauti in Curculione. *Tu es tibi puer es lautus, luces cereum.* Hinc rurſum ſponſis præferebant lampades & tædas accenſas in nuptiis, vt

Lucernarũ ſuperſtitio.

ſignificarent, quòd per opus nuptiale lumen vitę prolibus à ſe gignendis eſſent communicaturi. Hoc ſignificarunt Gentiles, dum finxerunt Prometheum furatum eſſe lucem è cælo, eáque corporibus hominum inſerta, illa animaſſe & viuificaſſe.

5. Genuine. Quintò & genuinè, ſpiraculum ſiue ſpiritus hominis eſt ipſa eius anima, vel animus vt vertit Pagnin. Hæc enim Hebr. dicitur נשמה *neſcama*, id eſt ſpiritus: quia anima reſpiratione ſe prodit, æquè ac conſeruatur in homine, q.d. Anima hominis eſt quaſi ſpiritus lucidus, ſiue lux ſpiritalis deriuata & illuminata ab immenſa luce, ſiue à ſpiritu lucidiſſimo Dei, per quam & ſeipſum, imò intima ſua, ac Deum creatorem ſuum cognoſcit, quod non faciunt cætera animalia: ſpiritus ergo vitæ quem Deus ſufflauit in faciem Adæ, indendo ei animam rationalem Geneſ. 2. eſt B tanquam lampas, imò fax reliquis animæ potentiis, lumen eis adminiſtrans & cognitionem, per quod lumen ei inditum anima veſtigat, & peruidet intimas ſuas cogitationes, deſideria & intentiones. *Quis enim hominum ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt?* 1. Cor. 2. 11. nec tantùm ſuas, ſed & alienas rimatur & perſpicit. Vnde noſter Salazar appoſitè ſic explicat: *Lucerna Domini ſpiraculum hominis*, id eſt mens quidem lux eſt à Deo homini immiſſa, vel certè lux magna & ſplendidiſſima, lucerna ſcilicet alias omnes lucernas vincens eſt mens humana: nam aliarum ſplendor lucernarũ obiecto quouis corpore opaco deficit, & vlterius non peruadit: at mens omnia penetrat, adeò vt nec craſſiſſimi corporis obiectu contineri poſſit, C quominus eius lux ad interna & arcana cordis perueniat, & latentes in animis aliorum cogitationes deprehendat.

Porrò, lucernæ huius, puta animæ lux eſt duplex, vna naturalis, puta naturale rationis lumen, quo præ cæteris animantibus à Deo dotatus eſt homo, quod duas potentias nobiliſſimas, puta intellectum & voluntatem complectitur, quibus homo omnia quæ in mundo ſunt intelligere & appetere valet. Altera lux animæ eſt ſupernaturalis, puta gratia cum ſuis virtutibus. Hæc enim eſt quaſi lucerna & lux cæleſtis, deriuata & accenſa à lumine diuino, qua præeunte fit, vt homo longè meliùs & clariùs quàm per lumen rationis naturale inueſtiget, cognoſcat & dirigat ſecreta ventris, id eſt intimas cogitationes mentis tum ſuæ, tum ſubinde etiam alienæ. Vnde Bay- D nus hunc verſum nectens præcedenti: Et hæc inquit, ad regem ſapientem referri videntur: qui dum iudicia Dei exercet, & in terris illius quodammodo fungitur munere, diuina ſapientia & lumine indiget, quo malos à bonis ſecernere poſſit, & ſecreta cordium inueſtigare, quod ipſe fecit Salomon, dum duabus mulieribus de infantibus mortuo & viuo contendentibus auſcultaret. 3. Reg. 3.

De poſteriore hoc lumine ſupernaturali gratiæ intelligit hunc locum S. Hieron. (vel potius Rabanus) lib. 1. in Lament. Ierem. cap. 1. v. 20. *Lucerna Domini*, inquit, *ſpiraculum hominis, quæ inueſtigat omnia ſecreta ventris. Lux enim gratiæ quæ deſuper venit, ſpiraculum hominis præſtat ad vitam: quæ videlicet lux omnia ſecreta ventris inueſtigare dicitur, quia occulta mentis penetrat, vt ea quæ de ipſa latebant animam, ante eius, flendo, oculos reducat. Hinc ipſe Hieremias in anterioribus ait: Ventrem meum doleo: qui vt ventrem ſuum quid dixiſſet oſtenderet, adiunxit: ſenſus cordis mei turbati ſunt. Vteri itaque nomine mens rectè accipitur: quia ſicut proles in vtero concipitur; ſic cogitatio in mente generatur: & ſicut in ventre cibi, ita continentur in mente cogitationes.*

Et S. Gregorius lib. 2. Moral. cap. 18. *Quid*, inquit, *venter noſter eſt, niſi mens? quæ dum cibum ſuum, ſupernum videlicet intellectum ſuſcipit, refecta procul dubio omnium membra actionum regit. Niſi enim ſacra eloquia aliquando mentem nomine ventris exprimerent, Salomon vtique non dixiſſet: Lucerna Domini ſpiraculum hominis, quæ inueſtigat omnia ſecreta ventris. Quia nimirum dum nos gratia superni reſpectus illuminat, cuncta etiam mentis noſtræ nobis abſconſa manifeſtat.*

Idem 3. parte Paſtor. Admonit. 13. *Lucerna Domini*, inquit, *ſpiraculum hominis, quæ inueſtigat omnia ſecreta ventris, ac ſi diceret: Diuini afflatus illuminatio cum in mentem hominis venerit, eam ſibimetipſi illuminans oſtendit, quæ ante Spiritus Sancti aduentum cogitationes prauas & portare poterat & penſare neſciebat.* Accedit Vatab. qui ſic vertit & explicat: *Illuminatio Domini eſt anima hominis, vel in anima hominis, quia ſpiritus hominis ſine ſpiritu Dei ſe non agnoſcit.*

Rurſum Gratia animæ pro reſpiratione eſt: nam quidquid reſpiratio corpori præſtat, hoc C diuina gratia præſtat animæ. Hinc S. Cyprian. orat. in S. Pentecoſt. docet ex iſto ſpiritu quem trahimus, *Fieri reſpirationem, adſpirationem, ſuſpirationem, expirationem, inſpirationem*: reſpiratio vitam, expiratio mortem ſonat; adſpiratio effuſum ad ſuperiora halitum, inſpiratio immiſſum ad interiora flatum: ſuſpiratio verò interruptum dolore anhelitum ſignificat. Quare cum ait Salomon, Dei gratiam pro ſpiraculo eſſe animæ, inſinuat hanc illi ad inſtar reſpirationis eſſe: quia ex eius aura viuit animus, & ipſa deficiente quaſi emoritur.

Cur gratia aſſimiletur luci ſpiritali voceturque lux & lucerna, cauſas plures aſſignaui 1. Iohan. 1. v. 5. Gratia igitur eſt lux inueſtigans omnia ſecreta ventris, vel vt alij vertunt omnia cubicula mentis, puta omnes mentis potentias, vires, receſſus, eáſque illuſtrat, di- D rigit, purificat, accendit præſtátque omne id menti, quod lux præſtat oculis & corpori.

Denique vis & energia latet in τῷ *lucerna Domini*: hæc enim continet radicem & cauſam totius ſententiæ, q. d. cauſa & radix, cur ſpiritus & mens hominis, præſertim gratia Dei illuſtrata, penetret ſecreta quæque mentis etiam alienæ, eſt, quod ipſa ſit lucerna Domini; id eſt lucerna & lumen creatum accenſum ex ipſo lucis fonte, qui eſt in Deo: quia enim mens creata eſt lucis diuinæ & increatæ participatio, hinc & ipſa cognitionem perſpicientiamque diuinam participat; vt ſicut Deus ſecreta cordium penetrat & perſpicit, ſic & ipſa quaſi radius lucis diuinæ ſecreta cordium non quidem

clarè perſpicere, vti facit Deus, ſed ex ſignis & coniecturis ſagacitate mira ſolerter veſtigare, conijcere & quaſi per rimam conſpicere valeat. Hoc eſt quod ait Pſaltes Pſal. 4. *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*: quia *Lumen naturale rationis*, ait Lyran. *eſt quadam impreſſio diuini luminis*: multo magis talis eſt lumen ſupernaturale gratiæ, reuelationis & directionis Dei.

Vers. 28. *Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius.* Hebr. *Et fulcit in miſericordia thronum ſuum.* Septuag. *Miſericordia & veritas cuſtodia eſt regi* (Aquila & Symmac. *conſeruabunt regem*) *& circundabunt in iuſtitia thronum eius.* Lucifer Calar. Apolog. pro S. Athanaſio legit: *Miſericordia & veritas tutela eſt regi, & circuibunt iuſti ſedem eius*, Hebr. חסד *Cheſed* ſignificat pietatem, miſericordiam, clementiam.

Veritas custodit regẽ. 1. Primò S. Athanaſ. Apolog. ad Conſtantium Imp. veritatem propriè accipit vnde ex hac Salomonis gnome vrget Conſtantium, vt veritatem tum religionis & fidei, tum cauſæ & innocentiæ ſuæ contra Arrianorum calumnias indaget, colat & tueatur. Hæc enim veritas, veræque religionis cultus & propugnatio maximè cuſtodit reges & regna, vti de regibus priſcis legimus in hiſtorijs, & in modernis Hiſpaniæ, Germaniæ & Galliæ oculis cernimus. Sed audi S. Athanaſ. imò diuinum in eo loquentem ſpiritum: *Ita rem examina, quaſi Veritas tibi in conſilio adſit, qua Regum, & in primis Chriſtianorum tutela eſt, cum ea vos regna adminiſtrare tutiſſimum eſt, dicente Sacra Scriptura: Miſericordia & veritas Regi cuſtodia eſt, & circundabit iuſtitia thronum eius.*

3. Esdræ 4. *Hanc enim cum Zorobabel ille ſapiens cæteris anteferret, victoriam retulit, & acclamatum eſt ab vniuerſo populo: Magna res eſt Veritas, & prænalet omnibus* &c. Et inferiùs orans Deum, vt Conſtantio placidam veritatis mentem indat. *Domine omnipotens pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, tu per Verbum tuum Imperium famulo tuo Conſtantio dediſti, tu illumina mentem illius, vt cognitis calumnijs beneuolenter accipiat meam excuſationem, omnibuſque clarum reddat, quam aures habeat confirmatas communi-áſque Veritate, ſolúmque ſibi, vti dictum eſt, accepta eſſe labia iuſta: ita enim ſolium regni fortunatum fieri per Salomonem pronunciaſti.*

2. Secundò, Alij per veritatem accipiunt veracitatem in loquendo, fidelitatem in promiſſis, conſtantiam in dictis & factis. Hæc enim regem contra omnes ſubditorum hoſtiúmque querelas, calumnias, inſidias, molitiones tuetur. Quocirca cap. 17. 7. dixit Salomon: *Non decent ſtultum verba compoſita, nec principem labium mentiens.* vbi plura hac de re dixi. ita Vatab. Oportet, inquit, regem eſſe clementem & veracem, potior tamẽ eſt clementia.

3. Tertiò, optime ex phraſi ſcrip. per veritatem accipias iuſtitiam: hæc enim componi ſolet & opponi miſericordiæ, quòd illa debita ſit, hæc indebita & gratuita, atque vtraque cuſtodit regem, q. d. reges multorum patent inuidiæ & inſidiis: quare ſatellites & ſtipatores, quaſi cuſtodes corporis & vitæ ſibi acceſſiunt, qui eos vallent & cuſtodiant. At ego rex ſapientiſſimus dico & edico, non eſſe meliores, fideliores & potentiores ſatellites & cuſtodes regis quàm hoſce duos, ſcilicet miſericor-

A diam & iuſtitiam, ac præſertim miſericordiam & clementiam: hæc enim roborat thronum & regnum eius.

Hi ergo duo ſunt hyperaſpiſtæ, qui nocte diéque pro rege excubant, cúmque perpetim tuentur & cuſtodiunt. Ratio à priori eſt prima, quòd rex per miſericordiam ſibi deuinciat animos ſubditorum: per iuſtitiam profliget fraudes, inſidias & technas inimicorum, quibus profligatis cæteros omnes per miſericordiam ſibi amicat. Dum ergo omnes habet amicos, non eſt quem vereatur & timeat. Rurſum rex probos per clementiam ſibi deuincit, improbos per iuſtitiam proſternit: illos ergo habet amicos, hos proſtratos & ſubactos, vt nocere nequeant. Accedit, quòd rex iuſtus & miſericors ſimiles ſibi conB ſtituat Officiales, Iudices & Magiſtratus, puta iuſtos & miſericordes, qui populum ritè gubernantes, cum in officio & amore regis ſui continent. Vnde Lucifer legit: *Et circuibunt iuſti ſedem eius*, iuſti nimirum miniſtri & officiales: hi enim ſolent ſe regis ſui moribus conformare, eóſque moribus ſuis exprimere & repræſentare.

Iustitia est custos regũ & clementia. Ratio à priori. 1.

Secunda, quòd miſericordia & iuſtitia ſint duæ baſes & columnæ ſuſtentantes quodlibet regimen, regnum & Remp. iuſtitia enim cuique ius ſuum tribuit, itáque pacem conciliat: miſericordia in omnes liberalis eſt, itáque omnium gratiam & beneuolentiam emeretur, adeóque ipſos inimicos amicat. Soliditas autem regis & regni, maximè in ciuium & exterorum amore & beneuolentia conſiC ſtit. Miſericordia verò regis maximè cernitur in defenſione miſerorum, pauperum ſubuentione, oppreſſorum ſubleuatione, iræ moderatione, clementia & vindictæ mitigatione aut condonatione, cum res & tempus poſcit: Iuſtitia in iuſtis legibus, ſcelerum caſtigatione, improborum vindicta: *Nam miſericordia ſine iuſtitia* ait Lyran. *eſt puſillanimitas, & iuſtitia ſine miſericordia eſt crudelitas, quæ deſtruunt regem & regnum: ſed miſericordia iuſtitiâ ſtimulata, & iuſtitia miſericordiâ temperata cuſtodiunt regem & & regnum.* Hinc de veri Salomonis, ideſt Chriſti regno perpetuo canit Dauid Pſal. 44. v. 7. *Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi, virga directionis virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ conſortibus ſuis.* Vnde & Ariſt. lib. 5. Ethic. D *Iuſtitia*, inquit, *perfecta virtus eſt, & præclariſſima virtutum, & neque eſt Heſperus ita, neque Lucifer admirabilis.* Clementia verò virtutum eſt ſuauiſſima omnibuſque gratiſſima, iuxta illud cap. 16. 15. *In hilaritate vultus regis, vita: & clementia eius quaſi imber ſerotinus.* 2.

Tertia, quòd miſericordia & iuſtitia regẽ maximè decent, ideóque maximè Deo charum efficiunt, vt ipſe eius ſit cuſtos & tutor: quocirca à Deo protectus rex, non eſt quòd vllum metuat. Idcirco autẽ Deo charus eſt, quia Deũ imitatur. Deus enim ex ſe propendet in miſericordiam, iuſtitiam verò non ex ſe exerit, ſed coactus impiorum ſceleribus, qui ei quaſi inuito vindictæ flagellum extorquent. Idem facit rex miſericors & iuſtus, vti docet S. Thomas lib. 1. de 3.

erudit. Principis cap. 16. & cap. 15. citans hanc Salomonis gnomen: *Multum* inquit *neceſſaria eſt principi miſericordia, cuſtodit enim illum ne ignis zeli & iracundiæ illũ deſtruat.* Vnde Prou. 20. dicitur: *Miſericordia & veritas cuſtodiunt Regem: ignis zeli ardere debet in oleo miſericordiæ; deficiente verò hoc oleo ignis zeli deſtruit principes: ſicut ignis, ſi deſit oleum materiale, lampadem effringit. Greg. ſuper Ezechiel. Sancti zeli diſtrictio de virtute miſericordiæ neceſſe eſt vt ardeat.* Et inferiùs: *Tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quàm nulli parcere: modum enim tenere debemus, ſed quia difficile temperamentum eſt, quid æquo plus futurum eſt, in partem humaniorem præponderet:* Quocirca in dubio, an præſtet vti miſericordia an iuſtitia, Princeps in miſericordiam potius propendeat.

Axiomata Machiauelli. Errant ergo politici & Machiauelliſtæ, quorum hæc ſunt principia, quæ principibus inſtillant: *Subditos preme, ne rebellent: eos tributis aggraua, vt eorum paupertate te dites & robores. Metu eos opprime: Oderint ergo dum metuant: Eis vires, opes & animos adime vt ſeruos tibi facias & mancipes. Arcibus vrbes doma.* Hæc & ſimilia hic euertit Salomon: Arces enim & cætera iam dicta ſæpe ſunt nidi tyrannorum, vt ille aiebat: rex autem ſolium ſuum nulla re melius firmat, quàm amore & clementia: clementia enim omnium bonorum eſt mater, vti ex S. Ambroſ. oſtendi cap. 11. 19. Vidit hoc Seneca Neronis præceptor, qui ad eundem ſcribens lib. de Clementia: *Non eſt opus* inquit *latera mõtium abſcondere multiplicibus muris, ac turribus ſepire. ſaluum regem clementia in aperto præſtabit, crudelitas hoſtes multiplicat.* Et Cicero 2. offic. *Malus* inquit *diuturnitatis cuſtos eſt metus, contrà que beneuolentia fidelis eſt, vel ad perpetuitatem. Etenim qui ſe metui volent, à quibus metuuntur, eoſdem metuant neceſſe eſt.* Ita Dauid ſtabilitatem throni ſibi ſuiſque poſteris à Deo poſcens, vt illam impetret: *Memento* inquit *Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius:* in quæ verba S. Greg. ſcribens docet, Dauidem ſingularis mãſuetudinis merito obtinuiſſe, vt Deus eius regnum in poſteris perpetuaret vſque ad excidium Iudæorum; imò ipſe Dauid idipſum indicat 2. Reg. 22. 36. *Manſuetudo tua* inquit (quam mihi communicaſti) *multiplicauit me.*

Gnomæ de regum clementia. Exempla illuſtria, & gnomas regum & principum huic Salomonicæ perſimiles accipe. Alexander Magnus imperium ſuum ſtabiliuit clementia, quæ tanta in eo fuit, vt Darius Rex Perſarum moriens precaretur à Dijs, vt aut ſuperare poſſit clementia Alexandrum; aut ſi is regno ſpoliaretur, ſolus Alexander in Perſarum regno imperaret. Antigonus Rex Macedonum amicis ſuadentibus, vt ſi Athenas caperet, validis illam præſidijs communiret, nequando deficerent, reſpondit ſe ſemper in ea fuiſſe ſententia, vt crederet *clementiam plus poſſe quàm violentiam.* Idem cum initio regni durior fuiſſet, ſenex iam factus clementer & placidè regnum adminiſtrauit. Verùm cum morum mutationem mirarentur ſubditi, reſpondit: *Prius opus erat regno, nunc gloria & beneuolentia, qua regnum recuperatum ſeruatur.* ita Plutar. in Apopht. regum. Pittacus vnus è ſeptem Græciæ ſapientibus, filij ſui interfectorem ad ſe miſſum, vt de eo ſupplicium ſumeret, cauſa cognita dimiſit, dicens: *Ignoſcentiam eſſe potiorem pœnitentia,* vel

A vt alij: *Melius eſt ignoſcere quàm punire.* ita Laërt. lib. 1. Cato monebat potentes, vt parcè vterentur ſua poteſtate, quo ſemper vti poſſent, ſentiens potentiam clementiæ & comitate fieri diuturnam, ferocia breuem. Iulius Cæſar rerum potitus, ſtatuas Pompeij deiectas honorificè repoſuit: Tum Cicero: *Cæſar* inquit *dum Pompeij ſtatuas reponit, ſuas ſtabilit,* ſentiens illum hoc non in Pompeij gratiam facere, ſed vt ſibi clementiæ nomine ciues conciliaret, ſicque ſuum regnum conſtabiliret. ita Plutar. in Apopht. Nero initio imperij adeò fuit clemens, vt rei cuiuſdam capite damnati ſententiæ ſubſcripturus exclamarit: *Vtinam literas neſcirem.* Teſtis eſt Seneca lib. 2. de Clement. Theodoſius iunior rogatus, cur neminem eorum à quibus lædebatur, capite mulctaret? reſpondit: *Vtinam liceret mihi & mortuos ad vitam reuocare.* Alphonſus Aragonum Rex nimiæ lenitatis inſimulatus reſpondit: *Malo multos mea clementia & manſuetudine ſeruare, quàm paucos mea ſeueri-*
B *tate perdere. Hominis enim eſt clementia, belluarum feritas. Ego iuſtitia bonis gratus ſum, malis autem clementia. Nihil enim magis aduerſarios flectit quã placabilitatis & manſuetudinis nomen.* ita Panorm. lib. 2. de geſtis Alphonſi. Verè Saluſtius in bello Iugurth. *Non exercitus* inquit, *neque theſauri, præſidia regni ſunt, verum amici, quos neque armis cogere, neque auro parare queas, officio ac fide parantur.*

Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas ſenum canities. Pro *exultatio* Hebr. eſt תפארת *tiphere*t, ideſt decor, pulchritudo, gloria, magnificentia, qua iuuenes quaſi hinnuli ſubſiliunt & exultant. Pro *dignitas* Heb הדר *hader*, ideſt decor, pulchritudo, decus, ſplendor, excellẽtia. Septuag. *Ornatus adoleſcentibus ſapientia; gloria autem ſeniorũ canities.* Aquila, Symmac. & VERS. 29.
C Theodotion: *Ornatus iuuenibus fortitudo.* Chald. *Decus iuuenum eſt robur: & laus ſenum canities.* Auctor Catenæ Græc. Septuag. Sic explicat, q. d. *Sicut canities ſenem reddit venerabilem, ita ſapientia iuuenem.* Syrus: *Honor ſenum canities.* R. Salomon: *vt iuueni glorioſum eſt viribus excellere, ita ſenibus canities ornamento eſt.* Sic & R. Leui.

Per canitiem primò aliqui per Catachreſin intelligunt ſenſum & ſapientiam: hæc enim eſt cana, ideſt antiqua; ac viciſſim cani, ideſt ſenes per experientiam multam ſunt ſapientes. Vnde nonnulli ſenium à ſenſu dictum putant. ita S. Iſidor. lib. 2. de offic. Eccleſ. cap. 7. *Gloria* inquit *ſenum canities, ideſt ſapientia, de qua dicitur Sapient. 4. 8. Canities hominum eſt prudentia.* Sic & S. Hieron. lib. 2. Comment. in Iſaiæ cap. 3. Dignitas ſenum canities quæ? Resp. 1.
D ſub initium: *Gloria ſenum canities. Quæ eſt iſta canities? haud dubium quin ſapientia, de qua ſcriptum eſt: Canities hominum prudentia eſt. Cumque nongentos & eo amplius annos ab Adam vſque ad Abraham vixiſſe homines legamus; nullus alius prius appellatus eſt presbyter, ideſt ſenex, niſi Abraham, qui multo paucioribus annis vixiſſe conuincitur. Vnde ſcribit & Ioannes poſt pueros & iuuenes etiam ad ſenes, dicens: ſcripſi vobis patres, quia cognouiſtis eum, qui à principio eſt. Et Roboam filius Salomonis, ideo perdidit regnum, quia noluit audire presbyteros:* quæ S. Hieron. verba tranſlata ſunt in ius Canonicum, & habentur diſtinct. 84. cap. finali.

2. Secundò, alij propriè canitiem accipiunt, q. d. capilli cani decorant ſenes, ipſáque canities

eſt decus & dignitas eorum, quæ facit eos honorabiles & venerabiles, præſertim quia canities & candor capitis indicat canitiem & candorem mentis. Vnde S. Iſidorus lib. 11. Origin. cap. 2. *Canities* inquit *vocata a candore quaſi candities. Vnde eſt illud: Florida iuuentus, lactea canities, q. d. candida. Senectus autem multa ſecum bona affert: quia nos a potentiſſimis dominis liberat, voluptatibus imponit modum, libidinis frangit impetus, auget ſapientiam, dat maturiora conſilia.* Idem lib. 2. de differentijs ſpirital. §. 15. *Senectus* inquit *a quinquageſimo anno incipit, & ſeptuageſimo ſeptimo terminatur.* Et S. Ambroſ. ad Anyſium lib. 3. epiſt. 21. *Verè* inquit *ſenectus illa venerabilis, quæ non canis ſolum, ſed meritis albeſcit: ea enim eſt veneranda canities animæ, in canis cogitationibus & operibus effulgens.* Et lib. 1. de Cain cap. 3. *Senectus venerabilis eſt, non annis cana, ſed moribus.* Et S. Chryſ. hom 4. in Epiſt ad Hebr in morali: *Etenim* ait *canos honoramus, non quia colorem candidum nigro colore amplius honoramus; ſed quia indicium eſt vitæ in virtute prouectæ, & videntes ex hoc conijcimus interiorem canitiem: ſi verò contraria ſenectuti geſſerint, irriſibiles fiunt propter hoc potius. Nam & regem honoramus & eius purpuram & diadema, quoniam iſta ſigna ſunt principatus: ſi verò viderimus illum cum purpura conſpui, ab armigeris ſuis conculcari, præfocari, in cuſtodiam mitti, diſſipari, nunquid reueremur tunc purpuram aut diadema? Nonne ipſum ſchema plorabimus? Noli ergo propter canos velle honorari, quando ipſe illos contumelia afficis: nam & ipſi vlciſciſe debent, quoniam ſchema ſplendidum adeò & honorabile confundis.*

3. Tertiò, per canitiem accipias ipſam ſenectutem: hanc enim ſignificat Hebr. שיבה *ſeba*, q. d. decus & dignitas ſenum eſt ipſa ſenectus, quæ tum in canis ac vultu greſſuque graui, tum in morum & ſermonum grauitate & maturitate cernitur. Hæc ergo ſenectus eſt morum grauitas & ſanctitas, quæ dignitas eſt quaſi diuina. Vnde Iunius Orator & Philoſophus apud Stobæum ſerm. 116. *Hoc maximum* inquit *& pulcherrimum a Diis donum hominibus eſſe datum reor, per quod diuinæ naturæ quodammodo ſimiles fiant.* Et infra. *Senectus diuinæ moderationis imitationem quandam in ſe exprimit.* Hinc Macrobius lib. 2. Saturnal. *Senectus* inquit *nobis ſi ſapimus adoranda eſt*: quare ſubdit ſenum conſilia & monita veluti oracula, & deorum reſponſa accipienda eſſe, eo quod ſecura ſint & certa inſtar oraculorum.

Senex q. Deus inter iuuenes.

Igitur ſenectus eſt dignitas quædam diuina, ac ſenex inter iuuenes eſt quaſi Deus quidam terreſtris. Primò, quia ſenectus eſt imago an-
1. tiquitatis & æternitatis Dei, vnde Deus viſus eſt Danieli cap. 7. 9. quaſi antiquus dierum capillos habens candidos, ideſt canos. Similiter viſus eſt S. Ioanni Apocal. 1. 14. Quocirca S. Ambroſ. lib. 3. epiſt. 21. ad Anyſium: *Quæ* inquit *eſt verè ætas ſenectutis niſi vita immaculata, quæ non diebus aut menſibus, ſed ſæculis propagatur, cuius ſine fine eſt diuturnitas, ſine debilitate longæuitas? Quo enim diuturnior eo fortior: & quo diutius eam vitam vixerit, eo fortius in virum perfectum excreſcit.*

2. Secundò, quia ſicut Deus eſt inſenſibilis carens omni appetitu, paſſione & perturbatione, puta ira, amore, triſtitia, vindicta &c. *Dii*, in-

A quit ille, *non comedunt fruges, non potant feruida vina*: ſic & ſenex frigeſcente corpore vacat perturbationibus animi, ijſque dominatur, quibus flagrat ſanguinea & calida iuuentus; quin & appetitus cibi & potus in ſenibus deficit, quare friget in eis cum Cerere & Baccho Mars & Venus. Hinc S. Chryſ. hom. 4. ad Hebr. ſenem paſſionibus dominantem comparat æquátque regi. *Rex* inquit *eſt ſenex ſi voluerit, & eo qui purpuram habet regalior, ſiquidem paſſiones animi viceris, & velut armigeros ſubiecit paſſiones. Si verò abſtrahatur & deiiciatur a ſolio, & amoris pecuniarum, & ornandi corpus, & deliciarum, & ebrietatis, & iracundiæ, & venerearum rerum ſeruus effectus, & crines habeat oleo comptos, & totam ætatem ſuam per malam voluntatem ignominia afficiat, quali pœna non ſit dignus huiuſmodi?*

Tertiò, ſicut Deus pollet ſapientia, ſic 3.
B & ſuo modo ſenectus. Vnde S. Hieron. ait in ſenibus omnia deficere excepta ſapientia: hanc enim ſolam vigere. Et S. Ambroſ. lib. 1. Hexam. cap. 8. *Senectus ipſa* inquit *in bonis moribus dulcior, in conſiliis vtilior, ad conſtantiam ſubeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines firmior. Infirmitas quoque corporis, ſobrietas mentis eſt. Vnde ait Apoſtol. Cum infirmor, tunc potens ſum.* 2. Cor. 12. Huc facit illud Ouidij 6. Metam. *Seris venit vſus ab annis.* Et illud Comici: *Sapientiæ ætas condimentum eſt, viciſſim ſapientia ætati cibus eſt.* q. d. Sapientia ætate ſenili conditur: quia ipſa velut inſuauis & ingrata eſt in iuuene: redditur enim gratior & amabilior à ſenectute: viciſſim ſapientia ſenectutem inſtar cibi paſcit & vegetat. Sapientia ergo ornat ſenectutem, & viciſſim ornatur ab illa.

C Quartò, ſicut Deus multam numerat hominum, animalium, rerúmque creatarum progeniem: Sic & ſenes multam cernunt filiorum & nepotum propaginem. 4.

Quintò, ſicut Deus futura præuidet & prædicit, ſic & ſenes per longam experientiam futura proſpiciunt & enunciant; vnde iuuenibus ſana dant conſilia de ijs, quæ in futurum per omnem vitam agenda vel non agenda ſunt. *Teſtimonium enim diuinitatis eſt veritas diuinationis*: ait Tertullianus Apolog. 20. iuxta illud Iſaiæ 41. 23. *Annunciate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus, quia dii eſtis vos.* 5.

Denique ſenes ſaturi & pleni dierum, vicinique morti nonniſi tranſitum cogitant ad beatam immortalitatem, vt Deo iuncti eius gloria & vita beata in omne æuum perfruantur. Vnde
D S. Chryſ. hom. 57. in Geneſ. *Tu autem* (ô Abraham) inquit *abibis ad patres tuos conuerſus in ſenectute bona. Non dixit morieris, ſed abibis, quaſi peregrinaturo eo & migraturo à patria in patriam.* Mox docet ſenectutem bonam eſſe, non quæ indulget delitijs & ventri, ſed *qui in via virtutis* inquit *ambulauit, hic verè conuerſus in ſenectute bona, vita defungitur, & laborum præſentium inuenit mercedes & retributiones.* Quæres: quorſum & quo fine ſcopóque hanc gnomen aſſiguet Salomon?

Reſp. primò Phyſice, vt ſignificet diſparitatem ætatum ſenectutis & iuuentutis, ac cuilibet ætati ſuum decorem ac decus attribuat, nimirum iuuentutis decus eſſe robur, ſenectutis ipſam ſenectam; ac proinde iuuenes exultare ſua viuacitate viuacique robore; ſenes verò in ſua

ſenili grauitate conquieſcere, & quaſi conſidere: quare iuuenes non debere ſenibus inſultare, nec hoc viciſſim iuueniles iuuenum geſtus motúſque aſpernari, ſed quemque ſua ſorte & ætate contentum viuere, mutuámque pacem colere, nec alterum ab altero diſparis ætatis requirere. Iuuenes enim decet labor, ſenes quies, grauitas maturitas.

Secundò ethicè, vt ſignificet licet iuuentuti æquè ac ſenectuti ſui ſint defectus & vitia, vtramque tamen ſuas habere dotes & dona, eáque talia per quæ vtrique & ſibi mutuo, & reipublicæ ſint vtiles & neceſſarij. Reipublicæ enim neceſſaria eſſet fortitudo iuuenum & ſapientia ac reuerentia ſenum. Et quemadmodum iuuenes egent conſilio ac ſapientia ſenum, ne quid temere agant viribus corporis quibus pollent, ita ſenibus vires non ſufficiunt, ſed iuniorum opera coguntur vti, vt iam illis facile B coëat amicitia, & harmoniam quandam in Republica conſeruent. ita Ianſenius & Baynus. quod ergo Plutarchus dixit de vino aqua miſcendo, *Deum furentem ab alio Deo ſobrio temperari*, idem dicas de iuuenum feruore à ſenili maturitate temperanda. Sicut enim iuuenum ardor ſenum torporem exacuit: ita viciſſim hic illum moderatur, & ad mediocritatem reducit. Vnde S. Ambroſ. lib. 1. de Cain & Abel cap. 3. *Graues* inquit *motus noſtra adoleſcentiæ fida ſenectutis ſtatione placidantur.*

Tertiò, tacitè hic Salomon monet iuuenes & ſenes ſui officij, nimirum iuuenes, vt ſuũ robur exerceant, nec ſinant illud torpere & otio marceſcere, ſed eo vtantur ad ſenum & Reipub. bonum: ſenes verò vt à labore iuuenum conquieſcant, eúmque ſua maturitate & conſilio moderentur & dirigant. quàm ſenum conſilium & exemplum vtile ſit iuuentuti, præclarè docet S. Ambroſ. lib. 2. de Cain cap. 3. ſub finem.

Quartò, vt robur iuuenibus ſit ſtimulus ad ardua heroicáque virtutis & fortitudinis opera capeſſenda: ſenecta verò ſoletur ſenes memoria præteritorum laborum, virtutũ & meritorũ, eóſque tacitè ſuæ dignitatis & virtutis admoneat, ne quid ea indignum, iuuenile & degener committant, ſed iuuenibus plenum maturitatis & morum compoſitionis dent exemplum. Vnde S. Chryſ. hom. 4. in epiſt. ad Hebr. in morali: *Abſurdum eſt* inquit, *ſi ſenex in taberna ſedeat, ſenex ad circum feſtinet, ſenex ad Theatrum aſcendat; inſtar pueri currens cum plebe; vere confuſio eſt, & irriſio, vt canitie quidem ornentur extrinſecus,* D *intrinſecus autem animũ habeant puerilẽ: & ſiquidẽ vituperauerit illũ iuuenis, ſtatim canos in mediũ profert: tu illos reuerere primus ſi verò tu eis non exhibes reuerentiam iam ſenex, quomodo iuuenem tuos canos revereri deſideras? Non revereris inquis hos canos, ſed tu eos confundis. Deus te honorauit, candorem capilli dedit, multam prærogatiuam contulit: quid honorem illum prodis? illum honorem quomodo reuereatur iuuenis, cum te viderit ſe quoque amplius laſciuiæ deditum? Canities quippe tunc eſt venerabilis, quando ea gerit, quæ canitiem decent, cum verò iuueniliter conuerſatur, plus iuuenibus ridiculum erit: quomodo poteritis iſtorum iuuenes admonere vos ſenes, dum inebriamini per incontinentiam veſtram? non enim nunc accuſans ſeniores hæc dico, ſed iuuenes. Qui enim hæc agitis, etſi ad centeſimum veniatis annum, mihi iuuenes videmini, & ſimiles*

Senectam decet morum grauitas.

A *pueris.* Exemplo ſit Eleazarus, qui ab Antiocho iuſſus comedere porcinam lege vetitam, ni atrociter excarnificari vellet, *reſpondit citò, dicens præmitti ſe velle in infernum. Non enim ætati noſtræ dignum eſt* inquit *fingere, vt multi adoleſcentes arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum tranſiſſe ad vitam alienigenarum, & ipſi propter meam ſimulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, & per hoc maculam atque execrationem meæ ſenectuti conquiram. Nam etſi in præſenti tempore ſupplicijs hominum eripiar, ſed manum Omnipotentis nec viuus nec defunctus effugiam. Quamobrem fortiter vita excedendo ſenectute quidem dignus apparebo, adoleſcentibus autem exemplum forte relinquam, ſi prompto animo ac fortiter pro grauiſſimis, ac ſanctiſſimis legibus honeſta morte perfungar. Hic dictis confeſtim ad ſupplicium trahebatur.* 2. Machab 6. 23. Vnde Eleazarum celeB brans S. Ambroſ. lib. 2. de Iacob cap. 10. *Non ſum ita ſenex* inquit, *vt mihi non iuueneſcat animi fortitudo. Nequaquam contingat mihi, vt fiam ſenex incentiuum iuuenilis erroris, qui hucuſque eram forma ſalutaris inſtituti. Senectus portus debet eſſe, non vitæ ſuperioris naufragium.*

Exemplum Eleazari

Salomonem de more ſecutus Siracides, haſce illi antiſtrophas edidit gnomas: *Corona ſenum multa peritia, & gloria illorum timor Dei.* Eccleſ. 25. 8. vbi ſenes ſeptuplici corona donaui. *Princeps populi in ſapientia ſermonis ſui, in ſenſu verò ſeniorum verbum.* cap. 9. 24. *Quæ in iuuentute tua non congregaſti, quomodo in ſenectute tua inuenies?* ibidem verſ. 5. *Quàm ſpecioſa veteranis ſapientia?* ibidem verſ. 7.

Et philoſophi quos citat Stobæus ſerm. 116. Gnomæ.
C vt Euripides in Bellerophonte. *O fili manus quidem iuueniles ad agendum robuſtæ ſunt, ſeniorum autem ſententiæ præſtant.* Idem in Menalippe: *Vetus hoc dictum eſt, opera quidem iuniorũ, conſilia autẽ ſeniorũ vim habere.* Alexis: *Senectus ſimilis eſt vino veteri. Senectus iuſtior eſt iuuenta.* Hippothoon: *Canæ ſenectute flores ſunt inter homines.* Pili enim cani ſimiles ſunt floribus cãdidis: quos autem fructus hi flores edant, docet Democritus dicens: *Robur & forma corporis bona ſunt: ſenectus autem flos eſt temperantiæ & prudentiæ.* Antiphon: *Leonum ſenecta melior eſt vigentibus hinnulis.* Pythagoras & Plato: *Senectus non tam eſt iuxta finem vitæ, quàm iuxta principium benè beatéque viuendi.* Plutarchus: *Iuuenes decet, vt æmulentur ſeniores iuxta Simonidem:*

Vt lactens pullus curſum comitatur equæ.

D *Liuor vulneris abſterget mala & plagæ in ſecretioribus ventris,* Vers. 30. ideſt hydropiſis, ait R. Salomon, at non ſola: plures enim ſunt morbi & plagæ, quæ ſecreto ventris immittuntur, quales fuere immiſſæ Philiſtæis ob ablatam arcam Dei. 1. Reg. 5. 6. ad quos hic alludit Salomon. Pro *abſterget* Heb. eſt תמרוק *tamruc*, ideſt defricatio, abſterſio, purificatio, emaculatio *eſt in malo*, ideſt mali & malorum: מרק *marac* enim ſignificat tergere, defricare, polire. Vnde Pagnin. & Vatab. vertunt: *Liuor vulneris eſt medicina abſterſiua mali, q. d. Liuores vulneris tergunt hominem malum, eiúſque malitiam & vitia abſtergunt. Aut liuores vulneris, ideſt qui fiunt cauſa vulneris, ſunt medicinæ hominum malorum: quia hi verbis non corriguntur, ſed flagellis & virga diſciplinæ, imò plagis profundis, quæ penetrant vſque ad imum ventrem.* Hinc & Caiet. vertit: *percuſſiones*

capitis mundabunt malum , *& vulnera cubicula ventris.* Sicut enim Catapotia & pillulæ cubicula, ideſt omnes ſinus ſtomachi & ventris peruadunt, ex eiſque phlegmata & humores noxios abſtergunt, itaque hominem ſanant: ſic pariter plagæ & tribulationes intimos mentis ſinus penetrãt, ex eiſq; quicquid vitioſũ eſt eradunt & abſtergunt, itáque eam ſanitati & ſanctitati reſtituunt. *Liuor* eſt percuſſio, qua quis verberatur, vt fiat liuidus, *vulneris*, ideſt vſque ad vulnera, quibus ſanguis effluit, ait Aben Ezra, qui hanc gnomen nectit præcedenti, q. d. Sicut robur ornat politque iuuenem, canities ſenem, ita liuores & plagæ ornant impium: tum quia pœna decet, & quaſi ornat culpam: tum quia eam eluit & abſtergit, itáque impium purificat & expolit. *Plagæ* inquit *ſunt impii pigmenta, quibus expoliatur.* Plaga propriè eſt ictus, verber, percuſſio: hæc enim Græcè vocatur πληγὴ, Doricè πλαγά, à πλήσσω, ideſt percutio; hinc plagare eſt percutere, vt Zachar. 13. 6. ait Chriſtus crucifixus: *His placatus ſum in domo eorum, qui diligebant me.* Et 4. Eſdras 15. 51. *Plagata & caſtigata à mulieribus.*

Liuor vulneris abſtergit mala. 1.

Senſus ergo planus eſt, q. d. Sicut ollæ immundæ defricantur ciner, & panni immundi lixiuio, aliæque maculæ ſale, aceto & nitro: ſic pariter vitia tum priuata hominis, tum publica ciuitatis & Reip. defricant, detergunt & emaculant verbera, vulnera & plagæ, præſertim quæ ventrem, ideſt intima hominis tangunt, feriunt & cruciant. Rurſum ſicut apoſtema, ſiue vlcus latens curatur ſecando & aperiendo illud, vt pus & ſanies effluat: eo enim abſterſo caro pura vnitur & ſolidatur (eo enim alludit, vnde liuor vulneris idem eſt quod plaga vulneris ideſt plaga vulnus aperiens. Aut liuor vulneris, ideſt pus & ſanies lucida è vulnere ſecto & aperto effluens: ſic pariter verbera & plagæ, quæ Deus impiis immittit, eos vulnerant, & vulnerando aperiunt eorum oculos & mentem, vt ſanies peccatorum per pœnitentiam effluat & tergatur; qua abſterſa mens quaſi politaſue ſanitati & puritati reſtituitur. Ita S. Greg. cuius verba mox recitabo. Ita & R. Leui. Liuore ergo & verberibus corriguntur mali, vel certè mala ipſorum, vt mali à vitijs abſtineant, ſi non virtutis amore, certè formidine pœnæ ab ijs ſe coërceant. ita dolor eſt medicina doloris in morbis vti corporis, ſic & animi. Vnde Rabbini nonnulli ſic vertunt: *Liuorum vulneris medicina eſt cum malo.* ideſt cum dolore, *& plagæ etiam intimæ ſanantur cum dolore*, ideſt ſicut plagæ in ſumma cute & in anima ſanantur cum dolore, ſic & malus cum dolore ſanatur. Hic genuinus eſt ſenſus. Verùm quia alij alios addunt non inutiles, eos hîc attexam, & quemque ſuo Auctori, ad fidem & pondus maius, de more aſſignabo. Primò ergo Chald. vertit: *Pauores & plagæ occurrunt malo, & punctura acus in interioribus ventris eius*, q. d. tribus ſupplicijs mulctantur impij, primò pauoribus anxiæ conſcientiæ, ac ſubinde ſpectris horrendis, quæ vel imaginatio ex pauore vel Deus ex iuſto Iudicio eis obijcit, vti obiecit Ægyptijs in plaga tenebrarum. Sapient. 17. 6. & ſequent. & Theodorico Regi Arriano, qui comedens piſcem viſus eſt ſibi videre S. Ioannem Pontificem & Symmachum Conſulem, quos iniuſtè occiderat, ſibi minitantes, ideóque ſpectro ex pauore morbum & mortem incurrit. Secundò, plagæ omnis generis. Tertiò, puncturæ intimæ & inſtar acus acutiſſimæ, quæ penetralia ventris & mentis tranſpungunt.

Secundò Septuag. vertunt: *Liuores & contritiones, ſeu vulnera occurrunt malis: plagæ autem in ſecretioribus ventris.* Syrus: *Contritio & cruciatus occurrunt malo*: quod aliqui per gradationem triplicis, pœnæ, ſiue modi feriendi exponunt. Nam gladio v. g. quis primò ferire poteſt plano, quæ leuis eſt percuſſio ſine vulnere. 2. acie gladij vulnerando, ſecando, mutilando. 3. cuſpide gladij transfodiendo. Simili modo Deus, inquit Salazar, gladium iræ ſuæ contra improbos vibrat, primùm quidem ex plano, deinde cæſim, tandem punctim eos ferit; liuorem primùm, deinde vulnus, ac demum plagam profundam & interna viſcera penetrantem infligens. Quos enim liuor non coërcet, vulnere petit, illis autem quos vulnus non cohibet, gladium profundiſſimè in viſcera immergit. Itaque Salomon gradus recenſet, per quos ira Dei contra ſceleratos exardeſcit. Hoc eſt quod dixit Salomon cap. præced. verſ. vlt. *Parata ſunt deriſoribus iudicia, & mallei percutientes ſtultorum corporibus.* 2.

Tertiò R. Salomon & ex eo Lyran. ſic vertunt: *Liuor vulneris euacuatio in malo, & percuſſura in ventre*, ſicque exponunt: *euacuatio, ſcilicet ſubſtantiæ, vel diuitiarum in malo, ideſt in malis operibus, ſicut contingit prodigis & inſipientibus, eſt, ſupple liuor vulneris, cauſaliter: quia culibus ſolent inferri liuores vulnera & percuſſura in ventre, ideſt plagæ mortales vſque ad membra vitalia in ventre latentia pertingentes*, ſicut guloſis & ebrioſis nimia crapula inducit hydropiſin, colicam, calculum alioſque morbos intima cruciantes. 3.

Quartò Baynus explicat, q. d. quod in vulneribus corporis videmus fieri, idem ſentiendum de plagis mentis. Collectio purulenta in vulneribus facit ad ſanitatem & purgationem mali, & plagæ quæ fiunt in penetrabilibus ventris, hoc eſt animæ morbi eodem modo curantur per liuores & ſaniem in vnum locum collectam: Dum ad memoriam peccata reuocantur, dum perpendimus, quàm ingens malum ſit Deum offendere, dum de grauitate & facilitate peccandi cogitamus, & ex animo dolentes purulentiam plagarum animæ per pœnitentiam ad vnum veluti locum reuocare videmur, & purgare. 4.

Quintò alij per hypallagen: liuor vulneris inquiunt, eſt vulnus liuoris, puta vulnus ſtillans lucidum pus & ſaniem, q. d. in apoſtemate & vlcere liuor purulentus latens non aliter ſanari poteſt, niſi profundè vulneretur, & collectam ſaniem expellat: ſic etiam peccatis quæ pudor tegit & occulit, mederi fas non eſt, niſi profundo dolore & pœnitentia animus transfigatur, vt abrupto pudore per confeſſionem colluuies & ſanies peccatorum effluat, quo facto abſterſa conſcientia denuo eius plagæ ita conaleſcent, vt nullum eorum ſuperſit veſtigium. Hæc enim & pœnitentiæ vis & energia, quæ ſic animarum vulnera curat & abolet, vt neque cicatrix neque verruca appatitura ſit, ait S. Chryſoſt. Ita profundus dolor pudorem S. Magdalenæ abſterſit in publico conuiuio. 5.

Sextò,

Sextò, alij appoſitè cenſent hîc doceri modum curandi morbos & vitia animi ex modo, quo medici curant plagas & vlcera corporis. Vnde ſic gnomen exponunt: ſicut liuor vulneris abſtergit mala corporis & (ideſt *ſic*) plagæ in interioribus ventris, ſupple eadem abſtergunt, q. d. Sicut medicus curat apoſtema & plagam, eam vulnerando & aperiendo, vt ſanies lateris effluat: ſic enim cum ea omne malum abſtergit: ſic pariter latentia & profunda animæ vitia non curantur, niſi vulnerando eam per pudorem, angorem, mœrorem: ſic enim aperto vulnere latentis vitij ſanies effluet, & vitium abſtergetur. Ita S. Monica in iuuentute pronior ad vini guſtum, cum ab ancilla iracunda *meribibula* vocaretur, hoc probro & pudore velut vulnere medullitus icta, omnem vini cupidinem, ex animo eraſit. Hoc ſtimulo, inquit S. Aug. lib. 9. confeſſ. cap. 8. *Percuſſa reſpexit fœditatem ſuam, confeſtimque damnauit atque exuit: ſicut amici adulantes peruertunt, ſic inimici litigantes plerumque corrigunt.* Simili modo dum ſalſiùs & amariùs aliqui de vitijs corripiuntur, pudore & dolore animam penetrante, & quaſi ſecante, ipſi illico eadem ab ſe abſcindunt, vti quotidiana docet experientia: plagæ ergo in interioribus ventris, ſunt facta & dicta vel dicteria, quæ intimam audientis animam dolore transfigunt, itáque compungunt & curant. Hic ſenſus valdè appoſitus, reconditus & illuſtris eſt.

Myſticè S. Gregor. 3. p. Paſtor. Admon. 13. & ex eo Beda hic: *Admonendi* inquit *ſunt ægri, vt conſiderent quanti ſit muneris moleſtia corporalis,* A *quæ & admiſſa peccata diluit, & ea quæ admitti poterant compeſcit: quæ ſumpta ab exterioribus plagis, concuſſæ mentis pœnitentiæ vulnera infligit. Vnde ſcriptum eſt: Liuor vulneris abſtergit mala, & plagæ in ſecretioribus ventris. Mala enim liuor vulneris abſtergit, quia flagellorum dolor vel cogitatas vel perpetratas nequitias diluit.* Et poſt nonnulla: *Liuor ergo vulneris abſtergit mala, & plagæ in ſecretioribus ventris; quia cum exterius percutimur, ad peccatorum noſtrorum memoriam taciti, afflictique reuocamur, atque ante oculos noſtros cuncta quæ à nobis ſunt male geſta reducimus, & per hoc quod foris patimur, magis intus, quod fecimus, dolemus. Vnde fit vt inter aperta vulnera corporis, amplius nos abluat plaga ſecreta ventris, quia ſanat nequitias praui operis occultum vulnus doloris.* Idem 23. Moral. cap. 13. *Menti conſideranti* inquit, *& ſe ſe per pœnitentiam laceranti, quaſi quædam plagæ percuſſionis* B *ſunt lamenta compunctionis:* & mox citato hoc loco: *per liuorem quippe vulneris diſciplinam inſinuat corporeæ percuſſionis. Plagæ verò in ſecretioribus ventris, ſunt interna mentis vulnera, quæ per compunctionem fiunt: ſicut enim venter cibis repletus extenditur, ita mens prauis cogitationibus dilatata ſubleuatur. Abſtergunt igitur mala, & liuor vulneris, & plaga in ſecretioribus ventris: quia & diſciplina exterior culpas diluit, & extenſam mentem compunctio pœnitentiæ vltione trãſfigit. Sed hoc inter ſe vtraque hac differunt; quod plagæ percuſſionum dolent, lamenta compunctionum ſapiunt. Illa affligentes cruciant, iſta reficiunt dum affligunt. Per illas in afflictione mœror eſt, per hac in mœrore lætitia.*

CAPVT XXI. SYNOPSIS.

COr Regis in manu Dei, cui miſericordia & iudicium placent præ victimis: rapinæ raptores deuorant: Angulus præſtat muliere rixoſa: repellens pauperem repelletur: epulæ depauperant; pro iuſto dabitur impius: cuſtodiens os cuſtodit animam: Deſideria occidunt pigrum: non eſt ſapientia contra Dominum; cuius eſt dare ſalutem & victoriam.

SIcut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud.
2 Omnis via viri recta ſibi videtur: appendit autem corda Dominus.
3 Facere miſericordiam & iudicium, magis placet Domino, quàm victimæ.
4 Exaltatio oculorum eſt dilatatio cordis: lucerna impiorum peccatum.
5 Cogitationes robuſti ſemper in abũdantia, omnis autem piger ſemper in egeſtate eſt.
6 Qui congregat theſauros lingua mẽdacij, vanus & excors eſt, & impingetur ad laqueos mortis.
7 Rapinæ impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere iudicium.
8 Peruerſa via viri, aliena eſt: qui autem mundus eſt, rectum opus eius.
9 Melius eſt ſedere in angulo domatis, quàm cum muliere litigioſa, & in domo communi.
10 Anima impij deſiderat malum, nõ miſerebitur proximo ſuo.
11 Mulctato peſtilente ſapientior erit paruulus: & ſi ſectetur ſapientem, ſumet ſcientiam.
12 Excogitat iuſtus de domo impij, vt detrahat impios à malo.

13 Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur.

14 Munus abſconditum extinguit iras: & donum in ſinu indignationem maximam.

15 Gaudium iuſto eſt facere iudiciũ: & pauor operantibus iniquitatem.

16 Vir, qui errauerit à via doctrinæ, in cœtu gigantium commorabitur.

17 Qui diligit epulas, in egeſtate erit: qui amat vinum, & pinguia, non ditabitur.

18 Pro iuſto datur impius: & pro rectis iniquus.

19 Melius eſt habitare in terra deſerta, quàm cum muliere rixoſa & iracunda.

20 Theſaurus deſiderabilis, & oleum in habitaculo iuſti: imprudens homo diſſipabit illud.

21 Qui ſequitur iuſtitiam & miſericordiam, inueniet vitam, iuſtitiam, & gloriam.

22 Ciuitatem fortium aſcendit ſapiens, & deſtruxit robur fiduciæ eius.

23 Qui cuſtodit os ſuum, & linguam ſuam, cuſtodit ab anguſtiis animam ſuã.

24 Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur ſuperbiam.

25 Deſideria occidunt pigrum: noluerũt enim quiddam manus eius operari: 26 tota die cõcupiſcit & deſiderat: qui autem iuſtus eſt, tribuet, & non ceſſabit.

27 Hoſtiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur ex ſcelere.

28 Teſtis mendax peribit: vir obediens loquetur victoriam.

29 Vir impius procaciter obfirmat vultum ſuum: qui autem rectus eſt, corrigit viam ſuam.

30 Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum.

31 Equus paratur ad diem belli: Dominus autem ſalutem tribuit.

VERS. 1. Cor regis in manu Dei vt aqua. 1.

Sicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud.

Primò Lyra, Hugo, Dion. & alij per diuiſiones aquarum accipiunt primigeniam illam ſeparationem aquarum, qua Deus initio mundi diuiſit aquas ſuperas ab inferis interponens medium firmamentum. Geneſ. 1. 6. q. d. ſicut Deus primitus diuiſit aquas ſuperas ab inferis, ſic diuidit cor regis, nunc illud eleuando, vt magna & ſublimia cogitet & moliatur, nunc illud deprimendo, vt exilia & humilia cogitet & tractet, imò ipſum regem nunc erigit, vt ſit potens, nunc deprimit, vt ſit abiectus & plebeius, vti depreſſit ſuperbum Nabuchodonoſorem com- A mutando eum in beſtiam. Daniel. 4. 30.

Porrò nonnulli per aquas ſuperas accipiunt nubes, quæ ſuperant cœlum, ideſt aërem infimæ regionis, q. d. Sicut Deus vento immiſſo agit nubes, vt depluant in eum terræ locum, quem eſſe elegerit: ſic pariter ſpiritu ſuo agit mentem regis, vt eo feratur, illúdque exequatur, quod Deo placitum fixúmque fuerit.

Secundò, alij referunt hæc ad diuiſiones maris rubri, quas fecit Deus per Moſen, vt tranſirent Hebræi, & mox reuoluto mari in eodem mergerentur inſequentes Ægyptij. Ibi enim Deus cor Pharaonis Regis inclinauit (illa ratione & modo, quem recenſui Exodi 7. 3.) ad ſequendum Hebræos, vt in mari eum cum ſuis demergeret. Simili modo Deus corda & conſilia impiorum regum & tyrannorum in ipſoſmet reuoluit, vt iiſdem quæ in alios impiè ſtruxerant, capiantur & obruantur. 2.

B Rurſum alij per diuiſiones aquarum intelligunt varias maris diuiſiones, tractus & ſinus, qui ſuos diuiſos habent motus & æſtus: in alijs enim ſemel per diem eſt æſtus, vt mare nunc creſcat, nunc decreſcat: in alijs bis vel ter, & in alijs quater, q. d. Sicut mare mariſque ſinus & æſtus in manu ſunt Dei, vt eos diuidat & moderetur ad libitum: Sic pariter cor regis, quod inſtar maris varijs cogitationibus, conſilijs, meditationibus æſtuat, in manu eſt Dei, vt eos diuidat & dirigat ad libitum.

Confirmant hunc ſenſum aliqui ex Hebræa voce *pelagim*, quaſi inde pelagus, ideſt mare, ſit deriuatum, verùm hoc præpoſterum eſt: nam *pelagim* Heb. diuiſiones ſignificat, non mare.

C Inſuper Beda per diuiſiones aquarum accipit flumina, quæ ex mari oriuntur. Vnde Noſter Salazar ſic hanc gnomen conformat, q. d. Sicut flumina ex mari quidem Deo auctore fluunt, & rurſus eodem quaſi libratore longiſſima telluris ſpacia percurrunt, abluunt & infundunt, & tandem in mare relabuntur: ſic etiam Regis arbitria, imperia & leges iuſtæ ex diuinæ voluntatis & imperij pelago deriuantur, & in ſubditos ceu flumina quædam inde tranſeunt; Adeo vt bona principis voluntas, quædam diuinæ voluntatis inſinuatio & deriuatio dici debeat, cui contraire nefas ſit. Id ſibi vult illud: *Quocumque voluerit, inclinabit illud*: ideſt in eam partem voluntas eius fertur, in quam voluntas Dei pendet: ita vt iuſta principis arbitria, quædam diuinæ voluntatis deriuationes & D defluuia ſint, quæ vbi magnas regiones latè abluerunt, ad mare eiuſdem voluntatis diuinæ ſeſe referant. Itaque Salomon ſecundùm hanc expoſitionem, obſequium & obedientiam erga Reges ſuadet ſubditis: Quia Deus eorum corda & ſtudia regit, ac per ipſos ſuam voluntatem ſubditis denunciat. Hoc eſt quod ipſa ſapientia, puta Deus de ſe proclamat cap. 8. 14. *Meum eſt conſilium & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo. Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt, per me principes imperant & potentes decernunt iuſtitiam.*

Tertiò & genuinè, per diuiſiones aquarum accipias illas quibus flumina in varias terræ partes deriuantur & decurrunt, aut quibus aquarum congeries in hortos & arua deducitur, vt eos irriget & fœcun- 3.

det, vti deducitur Nilus per totam Ægyptum, itáque eam oblimat & fertilem facit. Hos enim riuos ſignificat Heb פלגי *palge*. Vnde Chald. Syrus, Caiet. Vatab. Pag. & alij vertunt: *Sicut riui aquarum, ita cor regis in manu Domini.*

Porrò riui hi fiunt vel à Deo & natura, vel ab agricola, aut aquilege qui aquam legit & colligit, eáq; per aquæductus deducit quo libet, vti Romæ per tubos & canales fieri videmus.

Hinc Auctor Catenæ Græc. ex Sept. ita vertit: *Sicut impetus aquæ eſt in manu Dei, ita cor regis: ſolo enim nutu quocumque voluerit inflectit illud*, q. d. Sicut Deus flumina, vt Nilum, deriuat per riuos in certas terræ partes, vt illas humectent & fœcundent: ſic pariter idem Deus cor & cogitationes regis deriuat & deducit, vt in hanc gentem vel perſonam ferantur, in eámque beneficæ ſint, non in aliam; nimirum quia cum alicui fauet Dominus, inſpirat ſana principibus conſilia, atque ad ea implenda impellit: cum verò alicui ſuccenſet, ſinit eos in reprobum abire ſenſum, atque ad ea inclinat, quæ in malum & vltionem ſubditorum faciant. Patuit iſtud in Saule, prius electo & poſtea reprobato. Item in Dauide; qui quanquã eſſet ſecũdùm cor Domini, tamen cũ addidit furor Domini iraſci cõtra Iſrael, commouit Dauid ad numerationem populi pernicioſam Iſraëli, vt patet 2. Reg. vltimo. Vnde illud Iob. 34. *Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi.* Quod ſi cor regis eſt in manu Domini, quod maximè liberum videtur, quãto magis reliquæ vires, caſtra, exercitus reliquuſq; belli apparatus, quanto magis alii priuati homines? Vt hæc gnome ſpectet ad illam cap. 20.27. *Lucerna Domini ſpiraculum hominis, quæ* (Sept. *qui*, ſcilicet Dominus) *inueſtigat omnia ſecreta ventris.*

Rurſum riui hi deducuntur ab agricola vel aquilege, tunc ſenſus erit, q. d. Sicut diuiſiones aquarum, ideſt riuuli fontis vel torrentis aut fluminis eò diuiduntur & decurrunt, quò ab agricola vel aquilege deducuntur: ſic cor regis eò deducitur, quò Deus illud inclinarit & deduxerit. Gnomæ hæ quia conciſæ ſunt, hinc multa includunt, quæ legenti ſubaudienda, & interpreti ſupplenda relinquunt.

Corollar. 1. Igitur τò *diuiſiones* includit tam fontem ex quo deducuntur aquæ, quàm riuos qui deducuntur, ac locum & terræ partes in quas deducuntur. Viciſſim cor regis includit conſilia, molitiones, decreta, beneficia vel maleficia, quæ ex eo velut fonte manant in ſubditos & Remp. propriè ergo cor regis comparatur fonti, conſilia & beneficia, &c. riuulis; locus & terræ partes populis & perſonis in quas conferuntur, q. d. ſicut fons eſt in manu agricolæ vel aquilegis, vt pro libito eum per foſſas & canales deducat in has horti domúſue areolas, vt eas riget, potet, fœcundet: ſic cor regis eſt in manu Dei, vt ad libitum illud deducat in eas cogitationes, cõſilia & affectus, qui huic populo vel perſonæ vtiles & commodi ſint, vel inutiles & noxij, non aliter. Facit id Deus ſuggerendo regi conſilia ita ſpecioſè, vt mens ad ea capeſſenda rapiatur, atque affectum erga ea regi indendo, vt ea amet & cupiat, contraria verò faſtidiat & reſpuat. Ita Deus diſſipauit conſilium Achitophel. bonum Abſaloni, ſed Dauidi noxium 2. Reg. 17. *Agendo in corde Abſalonis vt tale conſilium repudia-*

Rex mentium Deus.

A *rit, & aliud quod ei non expediebat, eligeret*, ait S. Aug. de gratia & lib. arb. c. 20. Mille autem modos & rationes, quibus id agat, nouit & in mente manúque ſua habet Deus, vtpote omniſcius & omnipotens, ac mentium Rex & Dominus: ſolus enim ipſe menti illabitur eámque mollit, indurat, flectit, gyrat agitque quocumque ei placuerit; idque facit certò & fortiter, ſed ſuauiter & facilè, relinquendo menti liberum arbitrium liberámque electionem: ſicut enim aqua facta via, puta canali vel foſſa decliui, ſpõte in illam defluit: ſic cor regis ſponte fertur in ea, quæ Deus illi blandè & congruè ſuggerit proponendo ei interius ea, quæ nouit illius ingenio congruere, vti hunc locum explicat D. Thom. 1. p. q. 83. art. 1. ad 3. Mouet ergo non cogendo, B ſed mulcendo, leniẽdo, blandiẽdo, ſuadẽdo, &c.

Significat ergo hæc gnome primò, cor regis qui nulli ſubditus videtur, ſed omnibus dominari, ſubiici Deo, in eiúſque eſſe manu, ſicut lutũ in manu figuli, vt illud fingat & formet, prout libuerit. Eſto enim omnium hominũ corda ſint in manu Dei, propriè tamen id dicitur de corde regis: quia Deus peculiarẽ habet eius prouidẽtiã: tũ quia Rex eſt vicarius Dei in terris, Deiq; vice gubernat Remp. tũ quia Deus peculiarem habet curam Reip. & regni: huius autem regimen ac felicitas vel infelicitas pendet à rege. Quocirca cum Deus ſuccenſet Reip. ob eius peccata regem vel principem infatuat, vt Remp. perdat: cumverò ei bene vult, regi ſana ſuggerit cõſilia, ſanúmque affectum, vt Reip. bonum pru- C denter totis viribus procuret. Porrò ſi cor regis eſt in manu Dei ſicut lutum in manu figuli, imò magis; ergo magis illi dominatur quàm figulus luto, puta pleno iure & diuina poteſtate. Hinc ex hac Salomonis gnome infert Franc. Suarez tomo 1. de gratia proleg. 1. cap. 5. n. 9. Deum immediatè per ſeipſum poſſe neceſſitare voluntatẽ ex parte ipſius potẽtiæ, nulla facta mutatione ex parte iudicij ſeu obiecti, nec in alijs conditionibus phyſicè vel moraliter requiſitis ad liberè volendum, idémque ſatis indicat S. Thom. quæſt. 22. de veritate art. 8. Verùm tunc volũtas nõ ageret liberè, vtpote neceſſitate adacta. Quare Deus hac ſua abſoluta poteſtate de facto nõ vtitur, ſed voluntatẽ ſuæ libertati relinquit.

Secundò ſignificat, regem ſi rectè regere velit, debere ſincerè ſe regi à Deo, ac proinde de- 2.
D bere eius nutum & voluntatem per preces veſtigare ac cognitum ſtudioſè exequi.

Tertiò ſignificat, ſi quis quippiam à rege im- 3.
petrare cupiat, debere primò adire Deum, ac ab eo poſtulare, vt is cor Regis dirigat, & ad hoc quod poſtulat concedendum inflectat, vti fecit Eſther, quæ orauit Deum, vt cor Aſſueri regis mariti ſui inflecteret in amorem Iudæorum, eiſque vitam & libertatem, iam dolo Aman per decretum ereptam, condonaret, orauit & impetrauit. Audi eam orantem cap. c. 14. v. 13. *Tribue ſermonem compoſitum in ore meo, & transfer cor illius in odium hoſtis noſtri, vt & ipſe pereat & cæteri, qui ei conſentiunt.* Qui ergo Regis gratiã ambit, priùs Dei gratiã ambiat ſibique cõciliet. Vnde S. Aug. lib. de gratia & lib. arb. c. 21. loquens de Aſſuero & Eſter: *Intuitus eſt eam* inquit *tanquam taurus impetu indignationis ſuæ, & timuit regina, & conuerſus eſt color eius per diſſolutionem, & inclinauit ſe ſuper caput delicatæ ſuæ, quæ precedebat*

eam, & conuertit Deus, & tranſtulit indignationem eius in lenitatem. Scriptum eſt in Prouerbijs Salomonis: ſicut impetus aquæ, ſic cor regis in manu Dei: quocumque voluerit declinabit illud. Et in Pſalmo centeſimo quarto legitur dictum de Ægyptiis, quid eis fecerit Deus: & conuertit cor eorum vt odiſſent populum eius, vt dolum facerent in ſeruos.

4 Quartò, cum principum conſilia & affectus Reip. noxia experimur, ſciamus hoc à Deo peccatis irato proficiſci, ac proinde eius iram pœnitendo placemus: cum verò ſalutaria, non tam regi, quàm Deo, qui cor regis regit, gratias agamus. *Igitur*, inquit Lud. Molina 1. p. 14. art. 13. diſp. 21. *cor regis (quod in terra pœnæ timore premique ſpe alium non habet à quo coerceatur, eaque ratione difficilius quam cor cuiuſuis alterius, in vnam aut altera partem à quoquam alio inflectitur) dicitur eſſe in manu Dei, qui quocumque voluerit inclinabit illud, donis videlicet & auxiliis in vnam aut alteram partem ſuauiter illud trahendo, quo Deus ipſe voluerit, ſeruato interim integro iure innatæ libertatis humanæ. Eſt etiam cor regis in manu Domini, quoniam poteſt illi neceſſitatem inferre vt id velit, quod placuerit Deo ipſum velle, vti prima ſecundæ, q. 6. oſtendimus: verùm Deus non conſueuit vti hac ſua poteſtate, ſed relinquere ſolet homines in manu conſilii ſui.*

Septuag. Denique Septuag. vertunt: *ſicut impetus aquæ, ſic cor regis in manu Dei*, q. d. cor regis ira aliáue cupiditate æſtuans, eſt ſicut impetus fluuij vel torrentis, cui nemo reſiſtere, nullus obex obijci poteſt: at Deus leui flexu illos diuertere, gyrare & in aduerſam partem flectere valet. Rurſus ſicut Deus aquæ vel torrenti dat impetum, vt pronus in aliquam terræ partem ruat: ſic idem Deus cordi Regis immittit impetus & ardores ad id capeſſendum, quod ipſe per eos peragere vult, iuxta illud Pſal. 45. 5. *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* Arabicus: *Sicut eleuatio aquarum, ita cor regis in manu Dei, quocumque annuerit, declinat illud illuc.* Syrus: *Sicut riuus aquarum cor regis in manibus Dei, quocumque voluerit, declinare faciet illud.*

Porrò Auctor Catenæ Græc. ſic explicat Sept. q. d. *Sicut impetus aquarum iniectas ſtipulas, vel frondes in omnem agit verſatque partem, ita Deus cor Regis ad quodcumque voluerit impellit. Stimulat autem cor Regis à iuſtitia auerſum ad pœnitentiam vitæque frugem, inclinat autem non vi aut poteſtate vtens, ſed erudiens, & inſtituens ſuauiterque trahens, ita vt eo ſponte ſe vertat, quo Deus inuitat, omniaque ad Dei laudem, & gloriam referat.*

Prou. 21.1. Inſuper S. Baſil. & Greg. Nazianz. cenſent cor regis in manu eſſe Dei, eo quòd Deus reges regúmque corda & vitas contra hoſtes & inſidias tueatur & conſeruet intactos. Cor enim vitæ eſt principium, ideóque eiuſdem ſymbolum. Audi eos apud Anton. in Meliſſa p. 2. cap. 1. *Si cor regis* inquit S. Baſil. *in manu Dei eſt, non ſeruatur armorum robore, ſed diuino adminiculo ac ductu. Eſt autem in Dei manu, non quiuis, ſed hoc regis nomine dignus.* S. Greg. Nazian. verò: *Reges* inquit *purpuram metuite: legiſlator enim & legiſlatoribus eſt ipſa ratio. Quid vobis ſit commiſſum cognoſcite, & quale ſit in rebus veſtris myſterium: vniuerſus mundus ſub manu veſtra exiguo diademate & paruo panniculo tenetur. Superna ſolius Dei ſunt, at inferna etiam veſtra. Eſtote Dij ſubiectis, vt aliquid dicam etiam audacius. Cor regis eſſe in manu Dei & dictum & creditum eſt; illic ſit robur veſtrum, non etiam in auro & phalangibus.*

Tropol. Beda per cor regis accipit cor iuſti, quod affectus ſuos regit & moderatur. *Quare cor regis* inquit, *& non potius omnium hominum in manu Dei eſſe perhibet, cum ſcriptum ſit, quia in manu eius ſunt omnes fines terræ, niſi forte regem, ſanctum quemque appellat, qui vitiorum bella in ſeipſo vincere, virtutum militiam nouit ſtipare: ſicut enim Dominus multifidis aquarum diuiſionibus terrarum fines latè ſimul & aëris implet, tegit quoque aquis ſuperiora cælorum; ita cor regis quocumque voluerit, inclinabit illud: quia ſicut diuiſiones gratiarum iuxta ſuam voluntatem, & Angelis & hominibus tribuit: ita & corda ſanctorum quibuſcumque voluerit digna donationibus reddit. Neque vllum habet Pelagianiſta locum, quo abſque Dei gratia quis ſaluus fieri poſſit.* Tropol.

Cor ergo iuſti regnum eſt in quo regnat Deus. Vnde S. Ambroſ. in Pſal. 118. Octon. 14. ad illud, *Anima mea in manibus tuis: ſcit* inquit *Propheta, ſcit vbi anima ſua præſidium locet, vnde opem ſperet: in manibus Dei vult conſtituere animam ſuam: quia cor regis in manu Dei eſt. Quicumque proprium corpus ſubegerit, nec eius paſſionibus turbari animam ſuam rector ſui congrua viuacitate permiſerit, is bene regia quadam poteſtate ſe cohibens rex dicitur, quod regere ſe nouerit, arbiter ſui iuris ſit, vt non captiuus trahatur in culpam, nec præceps feratur in vitium: huius anima non perit in æternum, nec quiſquam rapit eam de manu Patris omnipotentis aut filii. Manus enim Dei, quæ ſolidauit cælum, quos tenuerit, non amittit.* Cor iuſti regnum Dei.

Rurſum S. Ambroſ. (vel quiſquis eſt Auctor: nam non eſſe hoc opus S. Ambroſ. Mediolan. oſtendi procœmio in Apocalypſin) in Apoc. cap. 8. ſub initium: *Angelus* inquit *thuribulum aureum in manu tenuiſſe dicitur, quia corda Apoſtolorum in manu Dei erant, ſicut dicit Salomon: Cor regis in manu Dei, quocumque voluerit inclinabit illud. Nũquid cor iſtud Salomonis in manu Dei erat, quando idola adorabat? numquid cor Antiochi aut Herodis in manu Dei erat? Numquid corda Regum ſanctos Dei perſequentium in manu Dei erant? non, ſed in manu diaboli erant; quia ad quæcumque volebat facinora, ea inclinabat: Corda verò regum ſpiritalium, id eſt, ſanctorum in manu Dei ſunt, & ideo ad quæcumque voluerit, inclinabit ea.* Quocirca Syneſius hymno 4. ita Deum celebrat & inuocat: *Mens es mentis, animarum anima, naturarum natura.*

Omnis via viri ſibi recta videtur: appendit autem corda Dominus. Syrus: *Viæ hominis rectæ ſũt in oculis animæ eius: & Dominus aptat, diſponit, ſtabilit cor.* Vers. 2.
Arabicus: *omnis homo apparet apud ſemetipſũ iuſtus: & Dominus perforat* (penetrat) *corda.* Quæres, quomodo omnis via viri recta ei videatur, cum multi ſcelerati, vt homicidæ, raptores, adulteri, blaſphemi ſciant, ſe peruersè & ſceleſtè agere?

Primò Lyran. reſpondet, cauſamque dat: quia inquit, *ſicut dicit S. Dionyſ. nullus aſpiciens ad malũ operatur, ſed ſemper aſpicit ad bonũ verũ vel apparens. Appẽdit autẽ corda Dominus in ſtatera ſuæ iuſtitiæ, vt ſecundùm merita vel demerita reddat eis præmia vel ſupplicia.* Sic & Ianſen. Caiet. &

alij. Verùm peccator aſpicit ad bonum vtile vel delectabile, non autem ad rectum, ideſt honeſtum & legi conſonum: vnde ſceleſtis via ſua & vita non videtur recta, ſed torta & ſceleſta. Sed reſponderi poteſt, etiã ſceleſtos ſuam habere honeſtatem mundanam & vmbraticam, qua vitia ſua virtutum nomine palliant, dum iram vocant generoſitatem; luxum, magnificentiam; prodigalitatem, liberalitatem: temeritatem, animoſitatem &c. adeóque de ſuis ſceleribus quaſi de facinoribus egregiis gloriantur.

Secundò & magis genuinè, *vir* hic & alibi vocatur homo probus, honeſtus, virtutis & famæ ſtudioſus. A viro enim dicta eſt virtus, quaſi viri opus. vnde Septuag. vertunt: omnis *vir videtur ſibi iuſtus: dirigit autem corda Dominus.* Sic vir pro viro probo & cordato ſumitur Iob. 1. 1. *Vir erat in terra Hus nomine Iob.* 2. 6. vide S. Greg. Talem virum iubetur in plateis Ieruſalem quærere Ieremias. c. 5. v. 2. Et Prouer. 10. 23. *Sapientia autem eſt viro prudentia.* Et v. 24. *A Domino diriguntur greſſus viri.* Et cap. 12. 8. *Doctrina ſua noſcitur viri.* Et c. 18. 4. *Aqua profunda verba ex ore viri.* Et v. 14. *Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem* ſuam. ſimilia ſunt c. 19. 11. & 21. cap. 20. v. 5. Huc facit illud Herodoti in polihymn. *Homines permulti, viri perpauci.* Vnde Diogenes accenſa lucerna meridie in medio foro, rogatus quid quæreret? *Hominem,* inquit, *quæro, virum quæro.* Senſus ergo eſt, q. d. omnis vita, ideſt actio viri probi, videtur ipſi eam ſtudioſè perpendenti & perſcrutanti eſſe proba & recta: at Deus penetrat ponderátque ſingulorum corda, ac ſæpe videt in eo latere aliquem affectum vitioſum, qui cauſa eſt actionis, illámque vitiat & inquinat, aut certè minus probam & ſanctam efficit, iuxta illud cap. 16. 2. *Spirituum ponderator eſt Dominus.* Per cor enim accipe ſpiritum, affectum & intentionem cordis: hæc enim ponderat, ideſt librat, examinat, appretiat, æſtimat, iudicat Deus. vide ibi dicta. Multi enim ex cupiditate, vel philautia, vel errore ſpecie boni falluntur, putántque ſe bene agere cum malè agunt: quia fundum cordis ſui & latentes in eo occultos vindictæ, auaritiæ, ſuperbiæ &c. affectus, qui eos ad actionem impellunt, non peruident: hoſce autem peruidet & ponderat, ex eiſque actionem bonam vel malam æſtimat iudicátque Deus. Quare homines ſibi de bonitate ſuarum actionum blandiri, fidere & credere non debent, ſed Dei iudicio cum timore ſe ſubmittere, illúdque expectare ac dicere cum S. Paulo: *Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum: qui autem iudicat me, Dominus eſt.* 1. Corin. 4. 4.

Solus ergo Deus eſt verus cordium libripens, mentium librator & ſpirituum ponderator, qui exactiſſima Iudicij ſui lance corda ſingulorum & opera trutinat & expendet, ac ad amuſſim quodlibet diſcernit & diiudicat, quid ſcilicet, quale & quantum ſit, quantique valoris & meriti, quod iuſtus, licet probus & ſtudioſus actionum ſuarum ſcrutator, præſtare nequit. Addam hic alias aliorum verſiones & expoſitiones, ne lector per libros oberrare cogatur, ſed hic omnes in vnum congeſtas reperiat, iiſque pro re nata vti queat.

Primò aliqui ſic exponunt, q. d. nulla via, ideſt nulla actio tam praua & diſtorta eſt, quin alicui prauo & diſtorto recta & honeſta eſſe videatur.

A Hinc Deus conſtituit in homine ſtateram rectæ rationis & iudicij, vt in illa appendantur omnes actiones & intentiones cordis, & ex eius æquilibrio videatur ad amuſſim quid æquum & rectũ ſit: *Tibi*, inquit S. Baſil. in Pſal. 61. *propria datur libra, quæ ſufficiens diſcrimen boni & mali demonſtrat.*

Secundò alij, q. d. omnis via, ideſt actio & vita viri probi ex probitate manans, recta & proba, vti ei videtur, ſic & eſt, non ex ipſo ſed ex Deo, qui corda appendit, ideſt librat & complanat, vt planum virtutis iter videant, ineant & capeſſant. Vnde Chald. & Sept. vertunt: *dirigit* (Symm. & Theod. ἑτοιμάζει, ideſt *parat, firmat,* Caiet. *adaptat*) *autem corda Dominus.* Vatab. *concinnat.* q. d. *qui infundit bonam voluntatem, eſt Dominus.* Sic & R. Leui, R. Salomon & Aben Ezra, qui proinde
B hunc verſum nectit ſequenti, *facere miſericordiam & iudicium magis placet Domino quam victimæ.* Ecce ſic appendit corda Dominus. Quocirca Nazian. in Apol. *Præſtantiſſimum,* inquit, *eſt, vt omnis noſtra oratio & actio à Deo incipiat, & in Deum deſinat. Principium tibi ſit, tibi finiat omnia Chriſtus.* Ita hanc gnomen explicat S. Proſper lib. 1. de vocat. gentium c. 9. atque ex ea contra Pelagianos probat, quòd Deus ſit Auctor omnis virtutis & omnis boni.

Tertiò noſter Salazar duas alias adiungit expoſitiones. Prior eſt, q. d. Homini quidem plana & procliuis videtur via, quæ ad executionem mali tendit, quia videlicet delectabilis eſt, ſæpius etiam expedita & nullis impedimentis difficilis: Deus autem non hanc externam viam ſed internam illam, qua itur ad conſenſum libellâ ſuâ exa-
C minat, atque in illa inſuperabiles malæ conſcientiæ cliuos inuenit. Poſterior, quam ipſe præfert, eſt: Homo quidem ſibi placens in ſuæ æſtimationis ſtatera, vanæ elationis leuitate efferri ſolet: ſed tamen Deus tantam cordis leuitatem ſolet immiſſo pondere degrauare (& liceat ſic dicere) ſublimem lancem, quam ſui exiſtimatio extulit, ad terram deponere. Quod duplici modo præſtare poteſt, humilitatis videlicet aut etiam humiliationis onere impoſito: vtrumque enim animi elationem deprimit & faſtum deiicit.

Quartò Pagnin. vertit: *numerat autem corda Deus*, q. d. numerat Deus an in homine ſint duo corda, vnum exterius ſimulatum, alterum interius verum, qualia habent Hypocritæ. Hæc numerat & execratur Deus, qui vnum nobis cor indidit, quod tam interiùs gerere, quàm exteriùs proferre nos voluit. Rurſum numerat Deus cor-
D da, ideſt cordium cogitationes & intentiones, ex eiſque actionis pondus & valorem metitur & æſtimat.

Facere miſericordiam & iudicium magis placet Domino quàm victima. pro *Miſericordiam* Heb. eſt *iuſtitiam,* & ſic legerunt multi Codices Latini ante correctionem Romanam æquè ac Septuag. Chald. Vatab. Pagn. & alij. VERS. 3.

Hebræa ergo ſic habent: *facere iuſtitiam & iudicium electum Domino præ ſacrificio,* quod Sept. ſic explicant: *facere iuſta & veracem eſſe placita Deo magis quàm hoſtiarum ſanguis.* Et Chald. *Qui facit iuſtitiam & iudicium complacet ſibi in eo Deus magis quàm in ſacrificio.* Auctor Catenæ Græc. ex Sept. ſic vertit: *filii opus iuſtum & oratio vera magis placent Deo quam cruenta victima.* Magna hæc eſt iuſtitiæ & veritatis laus, quòd Deo placeant

præ victimis: ipſe enim eſt prima & ſumma veritas, à qua omnis veritas dimanat: ſicut è contrario *Diabolus mendax eſt & pater eius*, ſcilicet mendacij, Iohan. 8. 44. Huc facit prouerbium Arabum: *Eſto vnicuique libra*, id eſt eſto iuſtus, neque declina ab æquo, & nemini iniuriam facias vt deprimas libram iuſtitiæ. Et: *Non eſt iuſtitia cum auaritia.* q.d. Difficile eſt iuſtum ſimul & auarum eſſe. Et: *Non eſt iuſtitia celeritas iuſtitiæ*, puta vt iudex præcipitet ſententiam re non ſatis explorata.

Verùm Noſter per iuſtitiam intellexit miſericordiam: opus enim præclarum iuſti, indexque eius iuſtitiæ & ſanctitatis eſt miſericordia. Vnde ſubinde iuſtitia ponitur pro miſericordia, vt Daniel. 4. 24. *Peccata tua eleemoſynis* (Chald. *iuſtitia*) *redime*. Pſal. 111. 9. *Diſperſit, dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi. iuſtitia*, ideſt eleemoſyna quam dedit pauperibus, vti explicat Apoſt. 2. Corin. 9. 9. Adde quod hoc loco iuſtitia proprie dicta intelligatur per iudicium quod ſequitur: ſolet enim Script. omne officium virtutis complecti his duobus, miſericordia & iuſtitia: omne enim vel debitum eſt, & ſignificatur iuſtitia; vel indebitum & liberale, & ſignificatur miſericordia: ſenſus eſt, q.d. ſtudere virtuti & ſanctitati, puta operibus vel debitis ex iuſtitia vel gratuitis ex miſericordia, magis placet Deo quàm victimæ: quia hæ mortuæ ſunt & cadauera beſtiarū: illæ verò vitales ſunt viuæque actiones hominum, quibus propter Deum Deique leges mortificatur concupiſcentia per miſericordiam & iuſtitiam, quam proximo, qui eſt imago Dei, eius cauſa & amore exhibemus. Rurſum per miſericordiam quaſi vitam damus proximo fame alióue malo emorienti, & in proximo vitā quaſi damus ipſi Deo, qui quod proximo datur ſibi datum æſtimat. Glorioſius enim eſt Deo, quòd ſit vitæ, quàm quod ſit necis auctor & Dominus: vitæ autem auctor eſt per miſericordiam, necis per victimationem.

Vnde huc alludens Micheas (quem ſequitur Chriſtus Matth. 3. 13.) cap. 6. ex perſona aliorum interrogans. *Quid dignum afferam Domino? Nunquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo? aut nunquid placari poteſt Dominus in millibus arietum?* reſpondet: *Indicabo tibi ò homo quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium & facere miſericordiam.* Vide ibi dicta: ibi enim cauſas recenſui, cur opera miſericordiæ & iuſtitiæ magis placeant Deo quàm victimæ. Quare illas hîc non iterabo, vt pergam ad alia.

Vers. 4. *Exaltatio oculorum eſt dilatatio cordis: lucerna impiorum peccatum.* Pro *eſt* Heb. habent *&*: & ſic legunt Complut. verùm Romani & alij legunt *eſt*: quia Heb. *vau*, ideſt coniunctio copulatiua ſubinde ſignificat *eſt*: ſicut enim *&* ſic & *eſt* copulat prædicatum cum ſubiecto.

Exaltatio oculorum & dilatatio cordis quid?

Quæres, quænam ſit exaltatio oculorum & dilatatio cordis?

Nonnulli hæc in bonum accipiunt pro virtute, vnde

Reſp. aliquorum.

Primò aliqui per exaltationem oculorum accipiunt magnanimitatem: magnanimus enim, vti altam habet mentem, ita & altis oculis magna aſpicit magnaque meditatur. q.d. Magnanimitas vti exaltat oculos, ſic & dilatat cor illudque facit magnificum, vt magna moliatur & ambiat. Fauēt Sept. qui vertunt μεγαλόφρων, ideſt *magnanimus* vel magna ſapiens & meditans, *in iniuria audax: fax autem impiorum peccatum.* Et ſic clara eſt Antitheſis prioris hemiſtichij cum poſteriore, q.d. magnanimitas exaltat oculos vt magna ſpectet, & dilatat cor vt magna amet, deſtinet & moliatur: hinc magnanimus in iniuriis quibuſuis, etiam atrocibus perferendis & deſpiciendis, eſt animoſus & audax: è contrario impij peccata, velut lucernam ſemper ob oculos habent, quæ eorum mentem deprimit, arctat, vilémque & puſillanimem efficit. Conſtat enim aues rapaces, vt miluos, lucerna oculis obiecta hebetari & ferociam ponere: ſic & impij dum peccata perpetrata memoriæ obuerſantia recogitant & intuentur, contrahunt mentem fiúntque timidi & puſillanimes. Rurſum ſicut muſcæ ad lucernam aduolantes alas adurunt, ſéque comburunt & enecant: ſic impij ad peccati flammulam aduolantes ea ſe comburunt, occidunt & in gehennæ flammas præcipitant. Huc facit illud Nazian. in *Iambicis*: *Pulchrum* inuideri, turpis inuidentia,

Incede celſus inuidos linquens humi.

Secundò Hugo & Dionyſ. Dilatatio cordis, inquit, eſt charitas (vel vt alij ſpes) cor dilatans ad omnes & omnia, vt iis benefaciat; hæc eſt exaltatio oculorum: quia oculos attollit, vt ſpectet ſuperna & cæleſtia, vtque ſpe bonorum æternorum magna meditetur & moliatur; ſicut ex aduerſo cupiditas cor contrahit, & ad terrena deprimit, iuxta illud Pſaltis: *oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram.*

Tertiò R. Leui: Exaltatio oculorum inquit, eſt ſcientia: hæc enim oculos attollit ad videndum ſublimia, hæc pariter dilatat cor, ideſt tumidum & ſuperbum efficit, iuxta illud Apoſtoli: *Scientia inflat, charitas ædificat.*

Verùm alij paſſim hæc in malam partem accipiunt, vt ſignificent vitium. vnde

Reſp. Genuinæ. 1.

Primò aliqui per exaltationem oculorum accipiunt auaritiam, iuxta illud c. 23. *Ne erigas oculos tuos ad opes quas habere non potes.* Auaritia autē eſt dilatatio cordis, quia illud dilatat ad multa, etiam aliena concupiſcendum & rapiendum. Quod enim de aquis dicitur: *Quo plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ*; idem de opibus dicas: hæc eſt lucerna impiorum, quam dum ſequuntur in peccata multa incidunt. *Radix enim omnium malorum eſt cupiditas*, Græcè φιλαργυρία, ideſt argenti cupido. 1. Timoth. 6. vnde Pſal. 100. vbi nos ex Sept. legimus: *Superbo oculo & inſatiabili corde*, Hebræa eadem verba habet, quæ hic vſurpat Salomon, quæ ſic ibidem vertit S. Hieron. *Superbum oculis & latum corde.* R. Abraham: *latus corde* inquit, *eſt, qui dilatat cor ſuum ad ferendum aduerſa, & nec Deum quidem veretur*, quales ſunt auari, qui toti opibus inhiant; vnde hæc cupiditas: ita cor, ideſt conſcientiam dilatat, vt omnia iniqua putent eſſe æqua; ac mille titulos viris ſuis vſuris & fraudibus prætexant: in his enim inueniendis ſunt acutiſſimi & oculatiſſimi.

2\. Secundò alij melius per exaltationem oculorum ex phraſi Scrip. accipiunt ſuperbiam, iuxta illud c. 6. *oculos ſublimes, linguam mendacem.* Et c. 30. *Generatio cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in alta ſurrecta.* Et Eccleſ. 27. *Extollentiam oculorum ne dederis mihi.* Et alibi ſæpe per dilatationem cordis verò Ianſen. & alij accipiunt auaritiam, quaſi hic duo vitia capitalia notentur, quæ velut

lucerna impiis ad omnia peccata facem præferant: duo hæc ſunt, ſuperbia & auaritia.

Tertiò & genuinè, extollentia oculorum notat animi libertatem & ſuperbiam, qua arrogantes oculos attollunt, cuncta arroganter circumſpiciunt, omneſque & omnia præ ſe deſpiciunt. Dilatatio cordis notat voluntatis tumorem, faſtum, libertatem, & concupiſcentiam, qua ſuperbi & impij effrænes & libertini ſuam cupidinem ad omnia extendunt, omnia ſibi licere putant, omnia ſibi deberi æſtimant, vt quicquid lubet & libet agant. Extollentia ergo oculorum ſpectat ad imaginationem & intellectum: dilatatio cordis ad affectum & voluntatem, hæcque illius eſt cauſa: idcirco enim ſuperbi altam & vagam habent imaginationem, quia latum & tumidum habent cor & voluntatem. Alludit ad proportionem dimenſionis corporum: corpora enim hominum quantum in altum creſcunt, & extolluntur, tantum proportionaliter in latum dilatantur & intumeſcunt. Simili enim modo arrogantes & concupiſcentes quantum dilatant ſuam voluntatem & cõcupiſcentiam, tantum & dilatant ſuam phantaſiam, vt omnia præſumant, nihil timeant, nullis legibus coarctari ſe ſinant: excluſo enim timore Dei, qui animum ad anguſtias redigebat, eum dilatat ad quidlibet audendum.

Explicat quod dixit verſu præcedenti, *omnis via viri ſibi recta videtur*: quaſi dicat, quiſque, etiam ſuperbus & impius putat ſe rectè agere, etiam dum prauè agit, quia dilatatio cordis, ideſt, eius arrogantia & concupiſcentia eſt exaltatio oculorum, ideſt exaltat & dilatat oculos aciémque mentis, vt putet ſibi omnia licere, ſibi omnia eſſe proba & recta: altum enim oculorum ſupercilium effectus, & ſignum eſt tumoris & arrogantiæ, qua tumet cor & voluntas. Quocirca, *lucerna impiorum eſt peccatum: Lucerna*, ideſt, gloria, excellentia & felicitas impiorum & ſuperborum, qua ipſi inſoleſcunt, gloriantur, ſeſéque iactant, *eſt peccatum*, puta arrogantiæ & concupiſcentiæ iam dictæ, ſignificatæ per exaltationem oculorum & dilatationem cordis. Poſterius hemiſtichium explicat prius. Alludit ad lucernam de qua dixit c. 13. *Lux iuſtorum lætificat, lucerna autem impiorum extinguetur*: & c. 20. v. 27. *lucerna Domini ſpiraculum hominis*, quaſi dicat, Deus indidit homini lucernam rationis, vt illam ſequens rectam capeſſat virtutis viam: at impij hac excuſſa lucernam ſibi ſtatuunt eleuationem oculorum, & dilatationem cordis, hoc eſt, arrogantiam & concupiſcentiam: ac proinde eligunt, non viã iuſtitiæ, nec iudicij, nec diuini cultus, ſed peccati, puta concupiſcentiæ & arrogãtiæ, quæ illis recta videtur, facitque vt omnia quę agunt, eis rectè acta videantur.

Hunc eſſe ſenſum liquet ex Sept. qui vertunt μεγαλόφρων, ideſt *magna ſapiens*, hoc eſt, *magnanimus, arrogans & glorioſus, in iniuria eſt audax: fax autem impiorum eſt peccatum*: vel vt clarius vertit Auctor Catenæ Græc. *Superbus in irroganda iniuria, temerarius & audax eſt: Impiorum autem lucerna eſt peccatum*, quod ſic explicat, quaſi dicat: *temerariè audaces de iis plerumque gloriari ſolent, de quibus pudore meritò affici deberent. Impij enim ita comparati ſunt, vt ipſa etiam peccata ſibi honori ducant*. Significantiora ſunt verba Græca Sept. μεγαλόφρων ἐφ᾽ ὕβρει θρασυκάρδιος, ideſt *arrogans in iniuria eſt thraſo*, ſiue *audaci & thraſonico eſt corde*.

A Nam vt ait S. Gregor. *Superborum mens ſemper ad irrogandas contumelias eſt valida, ad perferendas infirma*. Quocirca hæc tria eodem pertinere cenſent Aben Ezra, Ianſ. & alij: vnde ſic ex Hebræo vertunt: *Exaltatio oculorum, & dilatatio cordis, quæ ſunt lucerna impiorum, ſunt peccatum*, grande ſcilicet & inſigne. Syrus: *lux oculorum & dilatatio* (Chald. *tumor*) *cordis, & lucerna impiorum peccatũ*, quaſi dicat, ſuperbia & tumor impiis facem, & lucem ad omnia ſcelera præfert. Rurſum quaſi dicat, ſuperbi ſuum faſtum oſtentant, eóque velut lucerna ſe ſplendidos, & glorioſos effici putant. Præclarè Philo apud Damaſcen. lib. 3. Parallel. cap. 35. *Impudens aſpectus*, inquit, *& pendula ceruix, ac continua ſuperciliorum agitatio, & ſuperbus inceſſus, & nulla ex re rubore affici, fœdiſſimi animi indicia ſunt, obſcuras probrorum ſuorum formas in*
B *conſpicuo corpore inſculpentis*. Pro *lucerna* Heb. eſt נר *nir*, quod Aben Ezra appoſitè vertit *aratio, ſulcus*, Baynus *nouale*: vnde Vatab. vertit: *Nouale impiorum progerminat peccatum*, nempe *faſtum, & cupiditatem inſatiabilem*, quaſi dicat: Nouale, ſiue ager nouus quem arant impij & ſuperbi, eſt peccatum. Impius crebrò arat, ideſt molitur & machinatur peccatum: quot ſulcos arando ducit arator, tot peccata arat & concinnat impius & ſuperbus. Aratio ergo ſignificat Primò conſuetudinem peccandi. Secundò facilitatem. Tertiò contemptum: ſicut enim arator calcat ſulcos à ſe arando productos, ſic peccator calcat & flocci-pendit peccata à ſe patrata. Pagn. *nir*, vertit *cogitatio*, quaſi dicat, cogitatio impiorum & ſuperborum tota fertur in peccatum. R. Salomon, *nir*, vertit, *cultura*, ſicque explicat: Cùm quis cupidi- Aratio tria notat.
C tates animi explere optat, impiorum culturam amplectitur, qui quidem nihil aliud animo agitãt & conantur, quàm crimina & impia. Hæc ergo eſt via, qua incedunt, imò quam arant impij, quæ proinde eis recta videtur, iuxta illud Oſeæ 10. 13. *Araſtis iniquitatem, impietatem meſſuiſtis, comediſtis frugem mendacij, quia confiſus es in viis tuis*. Vide ibi dicta. Hinc pro, *peccatum*, Heb. eſt חטאת *chattat*, ideſt, error, deuiatio, quaſi dicat, impij dum concupiſcentias & peccata velut lucernam ſuam ſequuntur, putántque ſe rectam felicitatis viam inire, falluntur, & toto cælo aberrant: ſequuntur enim *chattat*, ideſt, deuium iter, quod eos deducet in errores, hæreſes & gehennam. Huc enim ſuperbos ducit ſuperbia, iuxta illud S. Aug. *Superbi magiſtri erroris exiſtunt, quia veritatis diſcipuli eſſe noluerunt*.

Denique noſter Martinus de Roa lib. 2. ſin-
D gul. c. 18. lucem, & lucernam docet eſſe ſymbolum dominatus, regni, triumphi, decoris & gloriæ: Vnde hanc gnomen Salomonis ſic legit, & ſic nouè exponit: *exaltatio oculorum*, ideſt, altæ magnæque & vanæ ſpes opum & honorum, quas impij oculis mentis ſuæ proponunt & promittunt: *& dilatatio cordis*, ideſt, impiorum feſta, deliciæ, gaudia, conuiuia, triumphi: *& lucerna impiorum*, ideſt, modicus eorum ſplendor & gloria, quæ eſt inſtar modicæ lucis lucerna concluſæ, ac inſtar modici aëris, & auræ tenuis, eſt *peccatum*, ideſt, vanitas, inanitas, ac velut vmbra, & citius euaneſcit, atque in nihilum redigitur: ſic enim ſubito tranſit voluptas ſuperbiæ, gulæ, omniſque peccati, cui ex aduerſo conſonat illud Pſalmi 17. 28. *Quoniam tu populum humilem ſaluum facies, & oculos ſuperborum humiliabis, hoc eſt eorum ſuperbiã*

comprimes, ſpiritus franges, ſpes omnes reſcindes, & gloriam obſcurabis: quoniam tu illuminas lucernam meam Domine. Hoc eſt tu oleum lætitiæ mihi inſtillas, qui exhilaras faciem meam in oleo, tu mea felicitatis & gloriæ auctor es: impiis autem lucernas inanes & vacuas reddis, & tandem extinguis, cùm diuites dimittis inanes, & nullum eis veræ voluptatis atque felicitatis guſtum habere permittis. Illuminare autem, & illuminatio idem in ſacris litteris valent quod exhilarare, & exhilaratio. Huc etiam alluſit idem ſapiens Prouerb. xxiiij. cum dixit: Ne æmuleris impios, quoniam non habent futurorum ſpem mali. Et Prouerb. 13. dicitur: lux iuſtorum lætificat: lucerna autem impios extinguetur; quod eiſdem penè verbis legitur Iob. xviij. & xxi. & quonia multa exemplaria legũt, exaltatio oculorum eſt dilatatio cordis &c. addo etiam ſignificanter id dictum: oculos quippe, vt ait B. Greg. Nazian. cor nefariè ſequi ſolet, vt verè dixerit Hierem. Propheta Thren. cap. 3. oculus meus deprædatus eſt animam meam. Ideo B. Iob. pepigit fœdus cum oculis ſuis, non vt ne videret, ſed vt ne cogitaret quidem de vigine. Nam vbi oculi viderint extraneas (Prouerb. xxiij.) cor loquetur peruerſa; nimirum magna vis, magnus dominatus oculorum in corda, magna viciſſim cordium aduerſus oculos ſeruictus, eáque præſens & ſubita. Hucuſque Roa.

Vers. 5. *Cogitationes robuſti ſemper in abundantia* (ideſt tendunt & ducunt ad abundantiam, pariúntque rerum copiam) *omnis autem piger ſemper in egeſtate eſt.* Pro *robuſti* Heb. eſt חרוץ *charutz*, ideſt, præciſi, ſtrenui, diligentis, impigri, laborioſi: hic enim verè robuſtus eſt tam corpore quàm animo, qui robuſto, & ſedulo corde capeſſit labores, ſuperatque omnes difficultates occurrentes. C Hebræa videntur vulgata aduerſari, nam pro piger habent אץ *ats*, ideſt, feſtinus, celer, præceps; vnde ſic habent: *Cogitationes ſtrenui verè in abundantiam, & omnis feſtinus verè ad defectum.* Ex Hebræo ergo primò Chald. vertit: *Cogitationes collectæ ad abundantiam, & pes feſtinus ad egeſtatem tendit.* Giggeius pro *collecta* vertit *electa.* Senſus eſt, quaſi dicat: Cogitationes hominis, quæ ſe nõ diſpergunt in varia, ſed in pauca colligunt, ideóque ſecura & meliora eligunt, ſenſim res augent, & pariunt abundantiam; at verò quæ feſtinæ sũt & præcipites, dum in varia ſe ſpargunt, cupiuntque ſubitò multa corradere, pariunt egeſtatem. Ratio eſt, quòd hæ amplectantur omnia etiam dubia, & periculoſa, vbi parua ſpes lucri, & periculum eſt perdendæ ſortis: vnde ſubinde in momento omnia perdunt: illæ verò non amplectantur niſi ſecura, quæ carent periculo, & meliora, D quæ plus dant lucri & fructus: quare ſenſim colligendo, opes ſuas valde adaugent. Patet hoc in mercatoribus: qui enim inter eos prudentes ſunt, pecunias ſuas non expendunt niſi in cambia, & merces ſecuras & meliores, itáque mirè diteſcunt. Imprudentes verò, dùm pecunias expendunt in obuia quæque, ſæpe merces emunt parui momenti, vel corruptas vel periculoſas, quarum deinde iacturam faciunt, itáque depauperantur.

Secundò, Syrus vertit: *Cogitationes electi, fideles: flagitioſi, ad penuriam,* quaſi dicat. Cogitationes viri iuſti & probi ſunt fideles, ideſt, ſtabiles & efficaces, ac fideliter eum ad optatum finem, puta ad rerum, quas ambit, copiam deducunt: cogitationes verò flagitioſi, qui ſcilicet per ſcelus, per A fas & nefas cupit res ſuas augere, eum deducunt ad penuriam. Ratio eſt, quòd malè parta malè dilabuntur: quæ verò iuſtè parta ſunt, fideliter permanent. Sic & R. Salomon חרוץ *charuts* inquit, ideſt, robuſtus, ſedulus, eſt vir integer, qui veritatis viæ inſiſtit, & æquitatem colit: huius cogitationes tendunt ſolùm ad felicitatem & honeſtum lucrum: præceps autem & moræ impatiens, qui tempus trudere velit, in egeſtate eſt. Et Aben Ezra: qui inquit, ad malè agendum præceps ruit, ideo id efficit, vt rerum ſuarum copia ſpolietur.

Tertiò, Pagninus vertit: *Cogitationes viri ſolliciti verè tendunt ad ſuperabundantiam, & omnis qui eſt inconſideratus tendit verè ad defectum;* qui enim ſunt præcipites, non conſiderant incommoda & pericula rei annexa, in quæ proinde dũ B incidunt, damna incurrunt non leuia. Sic & Vatab. *Cogitationes ſeduli,* inquit, *profectò tendunt ad abundantiam, & omnis ardelio vel præceps profectò tendit ad inopiam.*

Quartò, Codices Sept. hic variant. In Romano enim hæc Gnome deeſt: In Compl. autem & Regio ſic habet: *Cogitationes fortium in ſatietatem, omnis autem feſtinans tantùm in minore.* In Vaticano autem ſic: Cogitationes *συντέμνοντος*, ideſt, *præcidentis, concidentis, colligentis* (alij legunt *συντέμνοντες*, ideſt *præſcindentes*, ſcilicet à ſuperuacuis, hoc eſt præciſæ, conciſæ, collectæ) *tantùm ad abundantiam*, omnis autem feſtinus tantùm ad inopiam. Heb. enim *charuts* ſignificat hominem præciſum & præcidentem, qui ſcilicet præcidit ſua conſilia, rationes, ſumptus, ac ſuperfluos reſecat, atque præciſos dumtaxat præciſéque neceſſarios facit. Hic enim hac ſuâ præciſione fit locuples. Rurſum *charuts* ſignificat hominem diligentem & præcidentem, qui ſcilicet reijcit & recidit res inutiles & illicitas, ac cogitat dumtaxat agítque quæ commoda ſunt & vtilia. ita R. Leui, quem audi: *Solertis,* inquit, *& acuti viri cogitationes limitibus circumſcriptæ, & veluti iudicio deciſæ ſunt ab ipſo negotij exordio, cum nimirum actiones ſuas aggreditur: hinc ad emolumentum, & copiarum incrementum ſpectant: in ſuis enim negotiis aptã init rationem, ideóque optato rerum fine potitur. Piger,* Heb. אץ *ats*, ideſt *feſtinus, præceps verò in agendo nullam cautionem adhibens, vel attentam meditationem an conſentaneum id agere ſit, necne, quæue ratio ineunda: hic inquam nihil aliud reportabit, quàm rerum indigentiam, non autem cumulum bonorum & incrementum.*

Quintò Noſter pro אץ *ats*, ideſt, *feſtinus, præceps*, vertit contrariè, ſcilicet piger. Vnde hoc aliqui cenſent per antiphraſin pigrum vocari *ats*, ideſt, feſtinum, quia minimè feſtinat, ſed tardus lentúſque eſt velut teſtudo. Verùm nihil eſt hic quod hãc antiphraſim ſubindicet. Quare videtur Noſter pro אץ *ats* legiſſe עצל *atſel*, ideſt, piger: vel certè pro *ats* legit לא אץ *lo ats*, ideſt non feſtinus, tardus, piger. Nam & quidam codices Sept. vt patet ex Catena Græc. habent *μὴ ἐπισπεύδων*, ideſt, *non feſtinãs.* Hic enim directè opponitur חרוץ *charuts*, ideſt, præciſo, diligenti, ſtrenuo, feſtino: videtur enim ל quia immediatè præceſſit in כל *col*, ideſt, omnis, & א quia ſequitur in אץ *ats*, quaſi ſuperfluè iterarentur, excidiſſe ex textu Hebræo, ſicque excidiſſe negatio לא *lo*, ideſt, *non.* Denique hac ratione planè conſentit hic verſus cum verſu 8. cap. 10. *Egeſtatem operata eſt*

eſt manus remiſſa, manus autem fortium diuitias parat. Fortes enim vocantur diligentes, impigri, laborioſi, induſtrij, ſtrenui, qui ſua ſolertia & ſtrenuitate ad magnas opes tum corporales tum ſpirituales, puta ad magnam gratiam magnáſque virtutes facilè euadunt, cum pigri & acedi ſua pigritia in inopiam extremam prolabantur. Fuſe hac de re dixi c. 10. 8. quare hîc ea non repetam, ac paucis Gnomen præſentem explicabo.

Poteſt ea dupliciter accipi, Primò, quaſi dicat, cogitationes robuſti & ſtrenui cogitant & machinantur robuſta & ſtrenua, vt iis ſibi pariant rerum abundantiam; piger autem non cogitat niſi de otio & inertia, & conſequenter de egeſtate, qua ſentit ſe affligi. Strenuus ergo paſcitur, lætatur, roboratur, & B dilatatur ſuis generoſis cogitationibus; piger verò ſuis pigris affligitur, arctatur & cruciatur.

Secundò, quaſi dicat: Cogitationes robuſti tendunt, ducuntque eum ad abundantiam: cogitationum enim viri robuſti & ſtrenui finis & fructus, eſt rerum copia: cogitationum verò pigri, finis & fructus eſt egeſtas, quaſi dicat, diligentia parit opes, negligentia inopiam; labor & ſtrenuitas pariunt rerum copiam, inertia & pigritia penuriam. Exemplum eſt in muliere forti, cuius opes & gloriam deſcribit Salomon toto cap. 31. Moral. hinc diſce, à cogitationibus primis pendere futuram copiam vel inopiam: quare qui in iuuente magna cogitant, & animo deſtinant, magni euadunt: qui parua & pigra, parui, pigri & inopes. Sic à nouitiatu pendet tota deinceps vita in religione: qualis enim quis fuerit nouitius, talis euadet religioſus. Si feruens & ſtrenuus fuerit in reſecandis vitiis, in exercendis virtutibus in nouitiatu: ſtrenuus & in virtutibus locuples euadet religioſus: ſin in nouitiatu fuerit tepidus & torpidus, tepidus & torpidus per omnem vitam manebit religioſus. Ita ordinariè fieri videmus: pauci ſunt qui ſingulari Dei gratia per terrorem aut occaſionem vehementem excitati, teporem hunc in feruorem commutent.

VERS. 6. *Qui congregat theſauros lingua mendaci, vanus & excors eſt, & impingetur ad laqueos mortis.* Noſter cum Septuag. legit מוקשי *mokeſce* ideſt, *laqueos mortis*, iam legunt מבקשי *mebackeſce*, ideſt *quærentes mortem.* Rurſum pro *vanus, & excors & impingetur ad laqueos mortis*, Heb. eſt *vanitas expulſa, vel impulſa in laqueos mortis.* Theodot. *eſt* D *vapor agitatus.* Alij *fumus expulſus.* Chald. *diſſipabuntur & euellentur.*

Hebræa ergo ſic habent ad verbum: *Opus, vel operatio theſaurorum in lingua mendacij vanitas expulſa, vel impulſa ad laqueos mortis.* Vnde rectè ſenſum reddidit Noſter mutans abſtractum *opus* in concretum, *qui operatur*: ſi enim ipſa operatio, & coaceruatio theſaurorum per mendacia, eſt vanitas expulſa in laqueos mortis: ergo & ipſe eorum operator, & coaceruator per mendacia eſt vanus & excors, qui ſcilicet per auaritiam à corde, ideſt à ſapientia & prudentia, quin & ab ipſa vita ſeipſum expellit, & impellit in laqueos mortis. τὸ ergo *expulſa*, quod eſt in Heb. Noſter per duo verba reddidit, ſcilicet per *excors* & *impelletur*: auaritia enim expellit hominem à recta A ratione, & impellit in cæcitatem, vt implicet ſe in laqueos & pericula mortis. Hinc Sept. vertunt: *Qui operatur theſauros lingua mendaci, vana ſectatur in rete mortis*, vel vt alij legunt, & *venit*, aut *veniet in rete mortis.* Iam pro *mokeſce*, ideſt *laqueos* legentes *mobackeſce*, ideſt, *quærentes*, vel vt Symmac. legit *quærens mortem*, vertunt variè, ſed eodem ſenſu. Chald. *opera cellariorum* (interpres non ſat clarè expreſſit vocem דסימתא *deſimata*, ideſt, *theſaurorum*) *in lingua mendacij diſſipabuntur & euellentur illi, qui quærunt mortem.* Syrus. *Qui congregāt theſauros lingua mendacij, ad perditionem deſtruentur mortem quærentes*, quaſi dicat qui quærit theſauros per mendacia non quærit opes, ſed vanitatem & mortem: hanc enim acquirit. Pagn. *Congregatio theſaurorum lingua mendax eſt, vt ſtipula propulſata, quærunt mortem qui eos congregant.* Vatab. clarè: *Congregatio theſaurorum cum ſermone mendaci eſt vanitas, & res quæ propelli ſolet, tendentia ad mortem: res inquit quæ propelli ſolet à vento, ideſt nullius commodi.* Caiet. *vanitas impulſa quæſtores mortis*, quaſi dicat, vulgo quæſtores pecuniæ ſunt, qui corrogant nummos: hi verò ſunt quæſtores mortis, quia per opes mortem ſibi, & ſuis conquirunt.

Porrò theſauros congregant per linguam mendacem, Primò Iudices, qui auro corrupti mendacem ferunt ſententiam. Secundò falſi teſtes, qui falſum teſtimonium vendunt auro. Tertiò aduocati, qui iniuſtam cauſam defendunt ob lucrum. Quartò mer- C catores, qui mentiendo merces eſſe tantæ bonitatis, tantæ ſubſtantiæ, tanti valoris & precij, aut tales quales non ſunt, eas iuſtò carius vendunt. Quintò, qui mendaciter adulando emungunt crumenas diuitum & principum. Sextò, qui mendaciter promittunt montes aureos, vt confectionem auri ex ære, argento &c. per Alchymiam, itaque corradunt à variis pecuniæ aceruos & fugiunt, vti nuper in Italia fecit Græcus quidam, qui propterea à Duce Bauariæ in furcam actus eſt. Denique qui quomodolibet per fraudes & dolos colligunt nummos. His opes fraude partæ fiunt laquei & pedicæ mortis, dum fraude deprehenſa velut falſarij & fures vita mulctantur præſenti à Iudice, vel à parte læſa, & æterna à Deo.

Lingua mendax ſextuplex.

Hæc ergo coaceruatio theſaurorum per fraudes, & mendacia vocatur vanitas: tum D quia conſuta, & conflata eſt ex re vana & inani, puta mendacio, quod ſtatim veritate comperta difflatur, & euaneſcit inſtar vaporis, & fumi. ita Aben Ezra: tum quia citò euaneſcens hominem vanum, nudum & miſerum relinquit. Verùm miſerrimum, & maximè diuitem mendacem crucians eſt, quòd per opes tam vanas, & mendaces accerſit ſibi mortem & gehennam. Hæ enim opes gutture & lingua mendaci partæ, in eius iugulum redeunt, illamque ream velut feroces carnifices & tortores laqueo ſtringunt, ſtrangulant, ſuffocant, perinde vt aues, verbi gratia perdices furtim & quaſi per fraudem & mendacium carpentes meſſem alienam, laqueo capiuntur & ſtrangulantur: ac ſicut feræ, vt lepores, vrſi, lupi, furtim & mendaciter inuadentes agros alienos,

retibus ad id paratis illaqueantur, capiuntur & necantur. Quanta putas eſt crux & afflictio animæ periuri, falſi teſtis, falſarij, mercatoris fraudulenti in gehenna, dum ob opes tam friuolas, quas per mendacium acquiſiuit, videt ſeſe in ignibus flammantis incendij perpetuantis in æternum? quàm illa ſuam dementiam accuſat, ſeque ipſam cædit & lancinat, quòd ipſa ſibi ob cupidinem rei tam inanis & caducæ, torturæ & tormentorum fuerit cauſa & parens? nimirum rugit & exclamat illud Iſaiæ c. 33. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus ſempiternis?*

Apologus corui & ſerpentis. Huc facit Apologus cerui & ſerpentis apud Æſopum. Coruus inquit cibi indigens, vt ſerpentem in aprico dormientem vidit, deuolando rapuit. Hic cùm ſe vertiſſet, atque momordiſſet ipſum, coruus moriturus dixit, *me miſerum, qui tale reperi lucrum, quo etiam pereo.* Coruus eſt raptor, ſerpens ſunt opes raptæ, quæ ipſum raptorem mordent & perimunt. Similis eſt apud eundem apologus caſſitæ, quæ
Et Caſſitæ. laqueo capta plorans dicebat: *Hei mihi miſeræ & infelici volucri! non aurum ſurripui cuiuſquam, non argentum, non aliud quicquam pretioſum: granum autem tritici paruum mortis mihi cauſa fuit.* Ita raptores ob viles opes terrenas incurrunt mortem præſentem & æternam, túncque lugent dicuntque ſimile illi quod caſſita dixit.

Laquei fraudulentorũ. Iam retia hæc & laquei, quibus vinciuntur, cruciantur & ſuffocantur ij, qui colligunt opes per fraudes & mendacia, ſunt va-
1. rij & multiplices. Primus eſt angor conſcientiæ, qui ſemper eos remordet, quòd perperam & iniuſtè opes per fraudes colli-
2. gantur. Secundus eſt cupiditas & affectus erga opes iniuſtè partas. Hic enim eos ita ſtringit & illaqueat, vt etiam cum Dei ad pœnitentiam impulſus ſentiunt, imò cùm pœnitent & confitentur, remaneant in habituali affectu opes malè partas retinendi, nolintque eas reſtituere vti obligantur: aut ſi velint, idque promittant confeſſario, mox à confeſſione in priſtinum affectum eas retinendi relabantur: quare omnis eorum pœnitentia vana eſt, & confeſſio irrita, ac ſæpe ſacrilega, quia non habent verum propoſitum ſe emendandi, & reſtituendi ea, quæ abſtulerunt. Hinc videmus ex centum vix tres re-
3. periri, qui ablata reſtituant. Tertius laqueus eſt horror mortis, qui eos ita affligit, vt eius nomen audire non ſuſtineant; adueniente verò morte, ſola eius cogitatione torquentur, ideóque citiùs moriuntur & exanimantur. Poſt mortem verò hunc laqueum deferunt ad tribunal Chriſti, eóque illaqueati à Chriſto damnantur, & præcipitantur in tartara, vbi vinculis æternis gehennæ aſtringuntur; vnde hic quidam pro *impellitur in laqueos mortis*, legunt, & *venit in profundum inferni*, quaſi dicat, grauiſſimum eſt hoc ſcelus falſariorum: quare non in ſummum, nec in medium, ſed in imum inferni, vt cum Iuda proditore & falſario ſedeant, præcipi-
4. tantur. Quartus eſt timor infamiæ & punitionis humanæ, ne ſcilicet à Iudice condem-

A nentur velut fures & falſarij: itáque opes, famam, libertatem, & ſubinde vitam amittant. Quintus laqueus eſt filiorum & ne- 5.
potum, quibus opes malè partas relinquunt. Hi enim omnibus laqueis iam dictis à parentibus innectuntur, dum eis in hæreditate fraudibus parta ſuccedunt, nec de eius reſtitutione cogitant. Quocirca ſapienter monet S. Auguſtinus ſermone 25. *Patrimonij tui, quo es ligatus compedes in hac vita reſolue, abiice à te diuitiarum onera, abijce vincula voluntaria.* Et S. Chryſ. homil. in Pſalm. 49. *Tortor*, inquit, *corpus vincit, diuitiæ vero animum vinciunt. Vides enim vinctum, nec illius te miſeret: eum propterea adi, quod vincitur non neceſſitate ſed conſultè, & quod ipſe vincula ſibi attraxit.*

B *Rapinæ impiorum detrahent eos, qui noluerunt* Vers. 7.
facere iudicium, ideſt, facere id quod iuſtum eſt, puta non rapere aliena, & reddere cuique ſuum ius & debitum. Pro *rapina* Hebr. eſt שד *ſcod*, ideſt vaſtitas, vaſtatio, rapina, perditio, pernicies. Pro *detrahunt* Hebr. eſt יגורם *iegorem*, quod deriuari poteſt primò à גור *gur*, ideſt peregrinari, commorari, pauere, contrahere: ſecundò à גרה *gara*, ideſt attrahere, detrahere, ſerrare: tertiò à גרם *garam*, ideſt exoſſare: vnde vertas: *vaſtatio vel rapina impios exoſſabit.* Hinc primò R. Salomon vertit: *Rapina impiorum habitabit cum eis*, quaſi dicat: impij rapinam prædando acciuerunt in domum ſuam; hinc ipſa rapina apud eos habitans diripiet eos (rapinæ enim officium & opus eſt rapere) vt ſicut alienos diripuerunt, ita & ipſi diripiantur.
C Eſt proſopopeia: fingitur enim rapina quaſi perſona & carnifex diripiens impios raptores. Vnde Syrus vertit: *Fractio impiorum veniet ſuper eos*, ideſt vaſtitas qua alios confregerunt, redibit in eorum caput; & Tigurina: *Damnum, quod dant impij, ad ipſos redibit, qui noluerunt facere quod æquum & iuſtum eſt.* Pagnin. *Rapinam impiorum adducet Dominus ſuper eos.*

Secundò Noſter genuinè vertit, *rapinæ impiorum detrahent eos*, quaſi dicat, rapinæ & opes raptæ, quæ impios in altum opulentiæ, potentiæ & dignitatis faſtigium euexerunt, hæ ipſæ paulò poſt velut pondus plumbeum & grauiſſimum ex hoc culmine detrahent eos, quando ob rapinam, vel à Iudice, vel à Deo opibus non tantùm raptis, ſed & legitimè partis ſpoliabuntur, quin & libertate, fa-
D ma, vita & ſalute priuabuntur. Hinc Zachar. cap. 5. verſ. 7. vidit impietatem in amphora ſedentem occluſam talento plumbi. Vide ibi dicta. vnde Symm. vertit: *Rapina impiorum diruet eos.* Chald. *tollet eos.* Vatab. *Direptio impiorum perdet eos.*

Tertiò Aben Ezra vertit: *Rapina impiorum ſerrabit eos*, quaſi dicat: Rapina eſt quaſi ſerra ſerrans, & diſſecans raptorum conſcientiam, animum & mentem. Rapina enim magis mordet conſcientiam, quàm cætera crimina; ac ſicut vulnus ſerra inflictum difficilè coaleſcit, vt tradunt Chirurgi, eo quòd inæqualiter admorſæ, & extritæ dentibus ſerræ carnes non coëant; ſic pariter vulnus menti inflictum à furti conſcientia vix coaleſcit, & perſanatur

etiam poſt pœnitentiam, & rei furto ſublatæ reſtitutionem: Rapinæ enim præteritæ memoria iugiter conſcientiam flagellat, eique occlamat, cur aliena rapuiſti? cur hoc te dedecore & macula inuſſiſti? vt in perpetuum auditurus ſis raptor, omnéſque conſcij digito te oſtenſuri dicant, en ille raptor, en ille fur?

Quartò alij vertunt: *Rapina vel vaſtitas impios exoſſabit*, ideſt vſque ad oſſa conſumet, oſſa eorum comminuet, perdet, deuorabit, iuxta illud Sophon. 3. 3. *Principes eius in medio eius, quaſi leones rugientes: Iudices eius lupi veſpere non relinquebant*. (Heb. גרמו *garemu*, ideſt exoſſabant, ne oſſa quidem relinquebant) in manè.

Quintò Sept. vertunt ὄλεθρος, ideſt *Perditio, vel pernicies impiis hoſpitabilis erit, vel hoſpitio ſuſcipietur: non enim volunt facere iuſta*, vel vt vertit & explicat Auctor Catenæ Græc. peſtis aut exitium apud impios morabitur, vt qui æquum & iuſtum facere nequaquam velint. Rectè hæc, neque enim calamitates, & miſeriæ ab impietate diuelli, neque pœnæ rurſum, & cruces ab iis qui iuſta facere detrectant, ſeiungi poſſunt. Igitur ſicut mortis domus eſt in inferno: ibi enim quaſi in propria domo moratur: ſic exitij & cladis ſedes propria, eſt anima & domus impiorum: ſalutis verò & felicitatis ſedes, eſt anima & domus iuſtorum.

Opes malè partæ peregrinantur ab vno ad alium.

Noſter verò Salazar ſic exponit, quaſi dicat: Rapina ab impiis hoſpitio ſuſcipietur, id eſt, fortunæ fraudibus paratæ non diu apud improbos morantur, ſed hoſpitis ad inſtar, ſeu peregrini in diuerſorio manentis ocyus diſcedunt, & ad alios diuertunt; tam diu quidem per hoſpitia & diuerſoria pererrantes, quoad ſedem & regionem ſibi propriam nanciſcantur, quoad nimirum ad aliquem perueniant, qui iuſtè eas & ſine fraude acquirat: ibi enim diutius hærent, & tanquam incolæ in patria ſua morantur.

Hinc pro *hoſpitabitur* alij vertunt *peregrinabitur*, quaſi dicat, opes malè partæ apud impios ſunt quaſi peregrinæ & exules, vnde anhelant, vt ad iuſtos velut in patriam redeant. Hinc S. Chryſ. Solet diuitias comparare ſeruis fugitiuis, qui ab hero extero fugiunt ad ſuos. Audi illam hom. in illud, *Aſtitit Regina a dextris tuis &c. videte*, inquit, *diuitias quas ſemper vocabam ſeruum fugitiuum, nec fugacem modo dixerim, ſed & viricidam: non enim ſe poſſidentes deſerunt ſolùm, ſed & ipſos iugulant: cum enim eas quis ſolerti magis ſtudio colueris, tunc vel maximè proditionem moliuntur in ſui cultorem.*

Apologus Rapinæ.

Idipſum eleganti apis & araneæ Apologo feſtiuis Antithetis venuſto, repræſentat Cyrillus lib. 3. Apol. mor. c. 13. cui titulus: *Contra eos, qui laborare omittunt, & ſtudent de rapina viuere: Aranea*, inquit, *arte fraudis ſuæ retiaculum texens, cum coram illa apis ad laboris ſui ſtudium pergens tranſiret, dixit illi: Quonam quietis impatiens, tota die vaga curris ac circuis? cui illa virtutis ſuauitate mellita patienter reſpondit: diſcurro per flores, meis laboribus pabulum mellis emens. Tunc aranea dixit: ſtultum eſt, tantum pro ſtilla roris melliflui circuire. Ad hæc apis* A *adiunxit: imò ſtultum eſt, quod indicas, non ſentire: ſtolidiſſimum autem eſt pro victu vitam euomere, pro viliſſima re chariſſimam medullam fundere, pro incerto certum expendere, pro minimo magnum perdere, ac pro fœtidiſſima muſca teipſam euiſcerare. Ego nihil certè de propriis amittendo, ſemper in re certa laboro. Tu vero tota die inſidiaris euiſcerata, & pro incerto, das & perdis interiora tua, vt rapias extrinſecum alienum.* Deinde id alia ratione oſtendit: *Cæterum cùm in retiaculum occultatum nihil inciderit, quid habes aliud, niſi quod perdidiſti tuum? omnis námque fur ante perdit ſua, quàm aliena. Nempe das pro veſte fidei gloriam: pro auro iuſtitiam, pro cibo vitam, pro accidente ſubſtantiam: & pro iniquitate paſcenda, tanquam mercator ſtolidus, virtutis clariſſimæ famam* B *perdis: Melior eſt igitur labor factus fructu iuſtitiæ, quàm tempeſtuoſiſſima quies rapacis auaritiæ. His auditis, aranea ſe abſcondit.*

Ratio à priori.

Peruerſa via viri aliena eſt: qui autem mundus eſt, rectum opus eius. Tigur. *Peruerſi viri via aliena eſt, mundi autem opus rectum.* Opponitur enim peruerſus mundo, quòd peruerſi via, & opus alienum ſit, mundi autem rectum. Nam hominis peruerſi via, & vita pariter peruerſa & aliena eſt. Per peruerſum accipe generatim quemlibet impium & improbum; ſed propriè vafrum, doloſum, fictum, malitioſum, fallacem, fraudatorem, impoſtorem: Hic enim opponitur mundo. Heb. זך *zach*, ideſt puro, pellucido, limpido, vitreo, ſincero, aperto, cuius ſcilicet cor & opera candida, aperta C & ſimplicia omnibus patent, & pellucent inſtar vitri. Quæres, à quo aliena ſit via viri peruerſi, ſiue peruerſa? Reſpondeo à recto: opponit enim viam alienam peruerſi operi recto mundi, quaſi dicat, peruerſi via, & opus alienum eſt à recto & rectitudine, quia obliquum eſt, prauum, diſtortum: probi verò & mundi conforme eſt recto.

Via praui aliena quintupliciter.

Igitur primò opus peruerſi alienum eſt à recto, hoc eſt ab eo quod recta ratio dictat eſſe rectum, probum, honeſtum: hinc conſe-
quenter ſecundò alienum eſt à dignitate ho- 1.
minis, quæ conſiſtit in ratione & natura ra- 2.
tionali, quòd ſcilicet ſequatur ductum, & dictamen rectæ rationis, agatque & viuat non vt brutum animal, ſed vt homo rationalis: vnde malitia non eſt aliud quàm diſſo- D nantia operis, ſiue operatio diſſonans à natura rationali, & conueniens animali bruto: hoc enim non rationem, ſed phantaſiam & concupiſcentiam ſequitur. Ita Beda, Ianſen. & alij.

Hinc tertiò, via peruerſi peruerſa & aliena eſt 3.
à Deo, vti legunt nonnulli codices: Deus enim inſtituit in homine tribunal iudicij & rectæ rationis, ſanxítque vt homo illud quaſi libellam & perpendiculam rectitudinis in omnibus ſequatur.

Quartò via peruerſi aliena eſt à ſocieta- 4.
te & conuictu hominum: Hic enim nititur ratione rectitudinis, æquitatis & iuſtitiæ, quaſi dicat: impius & doloſus abit à via trita, & communi agendi ratione

hominum, quare incedit per auia, nouóſque loquendi & agendi modos prauos & diſtortos comminiſcitur: Hinc quaſi alienus, omnibus inuiſus eſt. A

Quintò eadem aliena eſt à ſeipſo. Vnde Pagnin. vertit, *reuerſa (inuerſa) eſt via viri impij. & alieni.* Et Syrus: *qui peruertit viam ſuam vir eſt extraneus.* & Aben Ezra: *via peruerſa eſt alieni viri via, qui nimirum* ait R. Salomon, *à præceptis diuinis ſit alienus.*

Igitur impius & doloſus alienat ſe à ſeipſo, quia cum nihil tam coniunctum ſit & vnum, quam homo ſibi ipſi, per dolum & fallaciam abit ab humanitate & puritate candoréque humano ſibi innato, quem alios præ ſe tulit, vt iam non idem qui ante, ſed plane alius, & à ſeipſo diuerſus eſſe videatur. Hinc doloſum veteres, ait B

Proteus eſt doloſus.

Nazian. orat. 22. repræſentarunt per Proteum, qui ſe in omnes, quas volebat formas transformabat, & ex homine nunc ſe faciebat vulpem, nunc leonem, nunc lupum, nunc aliud quodlibet animal. Simili enim modo homo doloſus nunc aſtutiam vulpis, nunc leonis minas, nunc lupi ſæuitiam &c. aſſumit & inducit: imò per dolum quaſi transformat ſe in vulgem, per gulam in porcum, per iram & rixam in canem, per acediam in aſinum, per ſuperbiam in leonem, per rapinam in lupum. Vnde Gloſſa: *iuſtè,* inquit, *coram Deo viuere, eſt proprium humanæ conditionis, iuxta illud Eccleſ. 12. Deum time & mandata eius obſerua, hoc eſt enim omnis homo, qui peruerſè viuit alienam ab humana natura viam incedit: peruerſa ergo actio eſt contra naturam & aliena: qui autem mundus eſt opere, rectè quod per naturam originaliter ſumpſit, exequitur.*

Porrò Chald. vertit: *Qui peruertit viam alienius extraneus eſt,* quaſi dicat: qui alium deprauat, & in ſcelus inducit, eſt ſicut ethnicus & publicanus. Alludit ad Iudæos, qui extraneos puta Gentiles, vtpote idololatras abominabantur velut ethnicos & Atheos vel Polytheos, quaſi dicat, qui alium ad flagitium pellicit & peruertit, fugiendus eſt, & auerſandus velut ethnicus: quia ſicut ethnicus à Deo vero alienus alios ab eodem alienat; ſic pariter ſeducens alios ad ſcelus, à Deo alienus, alios ab eodem alienare ſatagit: quare eius conuerſatio velut aliena & ethnica omni ſtudio viro probo fugienda eſt. Et aduerſo verò viri mundi & probi, cuius recta ſunt opera, conuerſatio ambienda & accerſienda eſt. Hic enim ſecum omnes ducit ad Deum D ſuum.

Denique Sept. vertunt: *Ad peruerſos peruerſas vias mittit Deus: munda enim, & recta opera eius,* quaſi dicat: Deus facit, vt peruerſi incidant in peruerſa, ideſt triſtia & aduerſa, ac præſertim vt doloſi incidant in fraudes & dolos eoſdem vel ſimiles, quos aliis ſtruxerunt, quia munda, recta, ſincera & candida ſunt opera Dei, vt pote qui per eſſentiam eſt ipſa increata & immenſa puritas, mundicies, candor & ſanctitas. Quare ipſe peruerſos & doloſos odit, plectit & punit, vt ſuis dolis capiantur & pereant. Hoc eſt quod Deo ait Pſaltes Pſal. 17. 27. *Cum electo electus eris, & cum peruerſo peruerteris,* ideſt non benignè, ſed malignè & peruerſè ages, quia ipſe peruerſè agit cum Deo ſuo Auctor Catenæ Græc. peruerſas vias, quas Deus mittit peruerſis, accipit vias gehennæ, quaſi dicat: Deus peruerſos ablegat ad ſempiterni ignis ſupplicia, vt viæ ſuæ fructus ibi capiant, ſuique deſideriis ſaturentur.

Via ergo impiorum eſt peruerſa, & mille difficultatibus implicita, ex quibus ſe explicare & extricare nequeunt. In illos ergo competit prouerbium Hebræorum, *Aſino camelus.* Camelum fune ducunt, Aſinum agunt agaſones ante ſe. Qui contra facit, hunc vocant *Aſino Camelum;* & eſt in prouerbio, vbi quis neque regredi neque progredi poteſt. Auctor Lexici Thalmudici: *Mos aſini eſt,* inquit, *vt ducatur, & mos cameli vt trahatur. Qui verò habet aſinum & camelum, ſi collocauerit aſinum poſt ſe ad trahendum eum, & camelum ante ſe ad ducendum eum, cùm neque ille trahi ſe ſinat, neque iſte duci, manet homo inter illa iumenta medius, ita vt progredi nequeat. Ideo fecerunt inde quaſi adagium de eo, qui non poteſt ire, perinde vt Aſino camelus.*

Melius eſt ſedere in angulo domatis, quàm habitare cum muliere litigioſa in domo communi. Domatis Vers. 9.
eſt vox Græca ſignificans *tectum;* hoc enim ſignificat Heb. גג *gag.* vnde Chald. vertit, *in angulo tecti.* Syrus, *ſuper cornu tecti.* Heb. ad verbum habent, *in prima tecti: prima* enim Heb. & angulum, & primam ſignificat. Tectum propriè accipe: ſynecdochicè tamen tectum ſignificat domum, vti & Græcum δῶμα. In Paleſtina enim tecta ſunt plana, non culminata, ait Sanctus Hieronymus, quaſi mœniana, & ſolaria, in quibus proinde ambulare, cœnare, imò tota æſtate per noctem ſub dio, ob regionis æſtum ad captandam auram, dormire ſolent. Septuag. vertunt ὑπαίθρῳ, ideſt ſubdialis, vbi non ſub tecto ſed ſub Dio degas. Pro *in domo communi* Heb. eſt בבית חבר *bebeth cheber,* ideſt *in domo ſocietatis,* vbi ſcilicet non ſis ſolus, ſed cum pluribus in ſocietate viuas. Septuag. vertunt κοινῷ, ideſt *communi,* pro quo S. Hier. in Sophon. legit καινῷ, ideſt *noua.* Hebræa ad verbum ſic habent: *Bonum eſt habitare ſuper angulo vel prima tecti, præ muliere contentionum & domo ſocietatis.* vnde vertit Tigur. *Præſtat habitare in prima tecti quàm cum muliere rixoſa, quæ partem ædium habet.* Et clarè Vatab. *ſatius eſt habitare in angulo tecti, quàm cum muliere contentioſa, & in domo ſocietatis,* quaſi dicat: præſtat ſolum habitare ſub dio in loco ſublimi, in quo à ventorum iniuria non ſis tutus, quàm cum muliere rixoſa.

Senſus ergo eſt quaſi dicat: ſatius eſt ſolitarium degere in tecto, ac ſub dio ventis, pluuiis cæteriſque aëris iniuriis exponi, quàm in domo communi, & domeſticis frequenti habitare cum muliere contentioſa. Huius enim litigia omnibus cæli iniuriis reſpondent, iiſque præponderant: hæc enim, ait noſter Salazar, dum clamat, tonat; cum probra & maledicta iacit, fulminat: cùm contendit & litigat, nimbos & tempeſtates ciet: vrit, cum querula eſt: & cum rigidam ſe, & minimè amantem exhibet, glaciem effundit. Demum ſi quæ aliæ ſunt grauiores cæli iniuriæ, hæ certe vxoris moroſæ iniurijs omnino cedunt. Et quidem Socrates vxori ſuæ tonitrua dedit, quem cùm poſt

Mulier rixoſa omnes cæli tempeſtates exprimit.

multos clamores vxor ſua Xantippe aqua è feneſtra emiſsâ perfudiſſet: *Facile*, inquit, *futurum putabam, vt poſt tonitruum pluuiam ſentirem*; quemadmodum ergo tonitrua, ſic & reliquas cæli inclementias vxori aptare licet. Porrò nominat angulum, Heb. *Pinnam, vel pinnaculum tecti*, vt ſignificet maius eſſe periculum à litigijs mulieris, quàm à ſtatione in pinna tecti, cũ plani, cũ magis faſtigiati, ſiue acuminati, qualia modò ſunt, & olim quoque non deerant in Iudæa: qui enim ſtat in pinna, ſubit periculum ruendi in terram, ſeque colliđendi, ſi in alteram partem corpus inflectat & declinet, quod facilè fit: qui verò aſſiduè audit litigia mulieris in maiori eſt periculo non corpus dumtaxat vti prior, ſed & animam per iram, impatientiam, vindictam collidendi, ne ſcilicet lites litibus, probra probris, verbera verberibus, ſanguinem ſanguini regerat, imò vxorem litigioſam veneno gladióue perimat, vt ſe à tanta támque continua moleſtia liberet: faciliùs eſt enim homini in angulo primáque faſtigij rectum cautúmque, ne in alteram partem deuergat indéque ruat, conſiſtere, quàm inter aſſidua litigia mentem rectam ſerenamque, ne in iram & vindictam prolabatur, conſeruare.

Angulus domatis notat 4.

Angulus ergo domatis ſiue tecti notat primò locum excellum, ſecundò ſemotum & ſolitarium, tertiò periculoſum, quartò anguſtum: accedit quintò in pinna acumen pungens ſedentem in ea: vnde opponitur *domui communi*, ſcilicet multis, hoc eſt ſociali, vt habent Hebræa,

Anguli etyma.

& *ample*, vt vertit Pagnin. Hinc anguli etymon hoc dat Varro, quod ſit locus anguſtiſſimus: Pomponius Lætus verò, *angulus* inquit *dicitur à Græco ἀγκῶλος, ſiue ab eo quod eſt ἐγγὺς, ideſt prope, quod aduncatur, quod ex diuerſo coacta faciunt anguli formam.* Præſtat ergo has anguſtias, & quatuor cætera incommoda iam dicta ſubire, quàm habitare in domo ampla ſociali & commoda, ſed litigioſa per vxorem moroſam & ri-

Lepos coniugij ex Cabala.

xoſam: hæc enim magis pungit & cruciat. Huc facit lepos Rabbini cuiuſdam ex Cabala acceptus: אשה & איש *iſca* ait & *iſch* coniugij ſunt vocabula. atque Dei auctoris coniugij nomen יה *ia* continent: quando autem in coniugio non adeſt יה *ia*, & adimitur ex איש *iſc* littera *iod* media, & ex אשה *iſcha* vltima littera ה. quæ ſimul iunctæ יה *ia*, quod eſt nomen Dei, puta abbreuiatum *Iehoua*, conſtituunt, cum ſcilicet abeſt à coniugio Dei timor, inuocatio, fides, dilectio, & conſequenter Dei fauor & benedictio, manet vtrimque אש & אש *es* & *es*, ideſt ignis & ignis, puta hic ignis purgatorij, & illic gehennæ æternus. Hũc ignem parit ignis irarum, litium & rixarum. Annon ergo præſtat habitare in angulo domatis, quàm cum muliere rixoſa? Gnome hæc igitur ſignificat, quantum malum ſit mala mulier, ideóque cautè deligendam eſſe vxorem nec ducendam malam, etiamſi quis cum ea habiturus ſit pulchras ædes & latos fundos.

Hinc ſecundò aliqui ſic exponunt, quaſi dicat, melius eſt habitare in angulo domus, ideſt in loco aliquo ſecreto & ſemoto in domo parentum, ideſt melius eſt cœlibem domi parentum ſecretò degere, quàm vxorem ducere, quæ ex indole fœminea ſæpe clamoſa eſt & litigioſa, ac cum ea in domo ampla & communi habitare. Alij explicant, quaſi dicat, melius eſt cum ſeruis

A ſecedere in angulum domus, quàm in media domo verſari inter lites vxorias. *Quam rarum* ait S. Hier. lib. 1. contra Iouin. *mulierem ſine his vitiis inueniri, nouit ille qui duxit vxorem, vnde pulchrè Varius Geminius, ſublimis orator, qui non litigat inquit cælebs eſt; melius eſt enim habitare in angulo tecti quam cum vxore maledica in domo communi. Si domus communis mariti & vxoris erigit vxorem in ſuperbiam, & contumeliam viro facit, quanto magis ſi ditior vxor fuerit, & in domo eius vir manſerit. Incipit enim non vxor eſſe, ſed domina, & viro, ſi offenderit, migrandum eſt.* Huc facit feſtiuum Epigramma Auſonij de Grammatici cuiuſdam rixoſo matrimonio:

Arma virúmque docens, atque arma virúmque peritus

B *Non duxi vxorem, ſed magis arma, domũ.*

Namque dies totos, totáſque ex ordine noctes,

Litibus oppugnat méque meúmque larem.

Atque vt perpetuis dotata à Marte duellis,

Arma in me tollit, nec datur vlla quies.

Iamque repugnanti dedam me, vt denique victum

Iurget ob hoc ſolum, iurgia quod fugiam.

Huic ſimile eſt Palladæ pariter de Grammatico:

Grammatico ducta eſt vxor mihi peſtifer ira,

Artis & infelix ira mihi auſpicium.

Heu miſer en gemma fatis modo compr imor ira,

Artis Grammatices fœmineaque domi.

Tertiò aliqui mulierem litigioſam accipiunt meretricem: huius enim domus eſt multis amaſiis communis, & meretrices maximè ſunt litigioſæ, ac lites & rixas inter amaſios excitant, C ideóque ſæpe pugnarum & cædium ſunt cauſa, quaſi dicat, melius eſt noctem in angulo quolibet trãſigere, quàm in domo meretricis ampla & ſpatioſa. Vnde Symmach. & Theodotion vertunt, *Melius eſt ſedere in angulo domatis, quàm habitare cum muliere in domo ἑταιρικῷ, ideſt ſodalitia aut meretricia.*

Alleg. melius eſt ſedere in angulo domatis, ideſt Eccleſiæ, quæ eſt domus Dei, quàm cum muliere litigioſa, ideſt cum ſynagoga Iudæorum, quæ cum Deo & Chriſto litigat & contendit. Vnde R. Salomon: *Midras Agada inquit hoc eſſe vaticinium, quo inſinuatur diuini numi-* D *nis præſentiam ab Iſraelitis tandem ablatam iri, cum eſſent tanquam mulier litigioſa: domus autem communis ſeu ſocietatis appellatur, quòd in ea additi ſint præpotenti Deo ſocii, velut ſimulachrum à Manaſſe in templo collocatum.* Similiter mulier litigioſa ait Ianſen. eſt Eccleſia malignantium & hæreticorum, quæ contentionum & rixarum nullum facit neque modum neque finem, cum qua eiſdem habitare manſionibus, & in eiſdem ciuitatibus & regionibus quàm durum ſit, & moleſtum homini Catholico temporis huius calamitas per experientiam docet. Certè eorum conſortium fugiendum iuxta Pauli monitionem etiam hîc docemur, ac eligendum, vt cum Propheta efficiamur paſſer ſolitarius in tecto.

Tropol. Beda per angulum domatis accipit vitam religioſam, cæleſtem & contemplatiuam, quæ præſtat vxore litigioſa, ideſt vita actiua, negotioſa, mille curis implexa, & perturbata in ſæculo. Aliter. *Quid per Angulum domatis*, inquit, *niſi vita religioſa ab omni actione terrena remota, & à turbationibus vitæ præſentis quieta? Quid per mulierem litigioſam niſi perturbati ſæculi*

Mulier litigioſa eſt vita actiua.

actio deſignatur, quæ amatoribus ſuis inceſſanter tẽtationes mouet, iurgia atque ſcandala ſeminat, immittit lites, concitat bella, diuidit vnitatem, pacem violat, amicitias diſſipat, eóſque, dum varijs cupiditatibus inflammat, nec in ſemetipſis quieſcere ſinit, nec in fraterna dilectione connexos eſſe permittit.

Exempla. Huc facit illud Thomæ à Kempis auctoris aurei libelli de Imitatione Chriſti: *In omnibus requiem quæſiui, & non inueni niſi in een hoexken met een boexken, ideſt niſi in angello cum libello.* Ita S. Alexius maluit ſedere, imò inſtar canis iacere in angulo domus paternæ, quàm habitare cum vxore in domo ampla, & mundi pompis implicari. Idem fecit B. Ioannes Calybita, cuius proinde angulus in Eccleſiam conuerſus Romæ religioſè viſitur. Solebat S. Ignatius fundator Societatis noſtræ, à curis & tumultibus ſecedere in ſolarium, ibique contemplando ſtellas, & cælum in lachrymas diffluere, atque ad ſanctorũ ſocietatem anhelando exclamare: *Quàm ſordet mihi terra cum cælum aſpicio!*

Denique Codices Sept. hic variant inter ſe, & nonnihil diſcrepant ab Hebræo, Chaldæo, Syro, & vulgata. Romani enim ſic habent: *Melius habitare ſuper angulum ſub diuo, quàm in calce litis cum iniquitate, & in domo communi.* Cõplu. & Regij: *Melius habitare in angulo ſubdiali, ideſt, ſine tecto, quàm in pictis domibus cum iniuſtitia, & in domo communi*, quod myſticè ſic explicat auctor Catenæ Græc. *Subdialis angulus eſt ſecreta ſtudioſi hominis actio à ſole iuſtitiæ illuſtrata, domus autem picta eſt malitia virtutis colore veſtita, aut virtutem ſimulans.* Præclarè S. Baſilius apud Antonium in Meliſſa parte 2. cap. 76. *Quies* inquit *initium eſt purgationis animi, cum neque lingua res humanas loquitur, nec oculi corporum colores, & aptas membrorum compactiones circumſpiciunt, nec aures animi intentionem ſoluunt audiendis canticis ad voluptatem modulatis, aut dictis ſcurrilibus & ridiculis, quæ re animi intentio langueſcere maximè ſolet: mens enim cum ad res externas non diſſipatur, nec in mundum per partes, in quibus ſiti ſunt ſenſus, diffunditur, ad ſeipſam reuertitur, ac per ſeſe ad Dei notionem aſcendit, atque illa pulchritudine cum circumluſtratur ac illuminatur, ipſius quoque naturæ obliuiſcitur non alimenti cura aut veſtimenti animum ſollicitans, ſed liberata terrenis curis omne ſuum ſtudium ad comparanda bona ſempiterna transfert, quo nimirum temperantiam & fortitudinem, iuſtitiam & prudentiam reliquas virtutes habeat, & exerceat.* Ibidem S. Greg. Nazianz. S. Baſilij Collega: *Quietos* ait *nos eſſe oportet, vt non turbulente cum Deo colloquamur, & paululum reuocemus mentem ab iis, quæ ſeducunt, & errore inuoluunt.* Et S. Greg. Nyſſen. S. Baſilij frater, *Otioſa quies pluris æſtimanda, quàm negotiorum illuſtris tractatio.* Ibidem & cap. ſequenti B. Nilus: *Sapiens* inquit, *otium & quietem proſequitur, vt rerum diuinarum opportune cõpos fiat: ſapiens demigrat à vita confuſa & perturbata ad beatam vitam, & pacificis conuenientem.*

Gnomæ. *Perfecti animi eſt cura vacuitas, impii autem curis conteri.* Et B. Cyrillus: *in mente tumultu & angore plena, neque rerum honeſtarum cogitatio, neque Dei gratia ineſt.*

Vers. 10. *Anima impii deſiderat malum, non miſerebitur proximo ſuo.* Heb. *Miſericordiam & gratiam non inueniet in oculis eius amicus, vel proximus eius.* Chald. *Et non conſequetur miſericordiam in oculis*

A *eius ſocius eius.* Vatab. *Impio nullus alius placet, quicquid tandem egerit, non reddetur gratus quibuſcumque officiis.* Pro *impius* Heb. eſt רשע *raſca*, ideſt improbus, inquietus, turbator, damnoſus, malignus. Huius ergo indoles & ingenium hîc deſcribitur, quaſi dicat, improbus mali eſt cupidus, improbus ſua improbitate deſiderat improba: improbitas ſua cum non ſinit quieſcere, ſed inſtigat ad deſiderandum mala, vt ſcilicet alios vexet, turbet, malis afficiat, perinde ac ſi dæmonem (huic enim ſimilis eſt improbitas) in ventre gereret, qui eum ad omne ſcelus impelleret; quare *non miſerebitur proximo ſuo*; ſed eum ſine cauſa inuadit, probris afficit, verberat, malè mulctat. Eſt Mioſis, *non miſerebitur*, ideſt immiſericors, ſæuus & crudelis eſt in proximos, iuxta illud c. 12. 10. *Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas, viſcera autem impiorum crudelia.* B Significatur ergo improbitatis natura, quòd maligna ſit, malefica, ſæua & crudelis, nata in aliorum perniciem, vt eam continuò deſiderare & machinari videatur, nec quieſcat, donec eam expleat, eáque expleta, aliam ordiatur & aliam: ex aduerſo probitatis, & ſanctitatis natura eſt nulli malefacere, ſed omnibus quoad poteſt benefacere, vti fecit Chriſtus, de quo ait S. Petrus, Act. 10. 38. *Qui pertranſiit benefaciendo, & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo.* Huc facit illud S. Cyrilli apud Anton. in Meliſſa parte 2. cap. 88. *Principium & radix, & quaſi fons & procreatio noſtrarum perturbationum eſt ad malum propenſus appetitus, ad ipſas inuitans mentem, ac primò præſtigiis illudens, poſtea vim adhibens & concutiens. Siquidem fumi more, vel* C *etiam quemadmodum vapores quidam, inſitarum voluptatum appetitus in vobis naſcuntur; ſed qui temperans eſt & fortis motus increpat, nec longius progredi ſinit, facilè infirmos adhuc perturbationis motus ſuperat. Iners autem & negligens voluptatum principia admittit, quaſi cogitationes nudas; cũ permiſerit in latitudinem progredi, difficillimum erit reſiſtere; nam qui ante captus eſt, & iam occupatus, is conſiliorũ ſuorum non eſt dominus, imò magis victrici perturbationi quaſi barbaro alicui ſubiicietur.* Pro בעיניו *beenau*, ideſt, *in oculis eius*, legentes בעיני *beene*, ideſt *in oculis* vertunt: *Anima impii, quæ deſiderio fertur ad mala, non conſequetur miſericordiam ab vllo hominum.* Hæc eſt enim lex talionis, vt qui immiſericors eſt, & ſæuus in alios, illos ipſos cæteróſque oẽs immiſericordes & ſæuos in ſe experiatur: omnes enim oderũt, & per- D ſequuntur immiſericordẽ & crudelẽ. Ex aduerſo Chriſtus Matth. 5. *Beati miſericordes* inquit, *quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* Huc accedit Syrus, qui vertit: *Impius non apparet in conſpectu ſociorum ſuorum.* Nota, voluntas non poteſt deſiderare niſi bonum, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 8. art. 1. bonum enim eſt obiectum voluntatis. Impij ergo cùm deſiderant mala, in ijs aliquid boni, non honeſti, ſed vtilis vel delectabilis conſiderant, illúdque appetunt & deſiderant; malum enim in ſe appeti nequit.

Vers. 11. *Mulctato peſtilente ſapientior erit paruulus, & ſi ſectetur ſapientem ſumet ſcientiam.* Heb. *Caſtigato illuſore ſapiet paruulus, & intelligendo ſapientem aſſumet ſcientiam.* Quod primò Syrus ſic vertit: *Ad punitionem irriſoris ſtolidus ſapiens fieri ſapiens autem in conſilio ſeu meditatione accipit ſcientiam.* quaſi dicat: Stolidus emendatur, & ſapit

per caſtigationem impiorum & irriſorum; at verò ſapiens conſulendo & meditando fiet ſapientior, cautior & doctior. Accedit R. Salomon: *Caſtigationes* inquit *& verbera illuſoribus inflicta, fatuis ſapientiorem mentem inijciunt vt reſipiſcant*, vt caueat ſcelera, ſi non amore iuſtitiæ certè timore vindictæ.

Secundò Septuag. vertunt: *Intemperante mulctato ſimplex redditur aſtutior, quin ſapiens quoque ſi iudicio valet, cautionis notitiam hinc capiet. Senſus eſt*, inquit Auctor Catenæ Græc. quaſi dicat, *Dum mali improbique homines propter ſcelera ſua puniuntur pueri, & indocti redduntur cautiores & prudentiores. Ad hunc quoque modum iuſtus in ſan-*
4. Reg. 9. 37. *guine peccatoris lauat manus ſuas, pœnáque illius animaduerſa actiones ſuas expiat. Ita etiam meretrices in ſanguine Achab & Ieſabel ſeſe lauiſſe ſcribuntur. Sapiens autem &c. Sapiens* inquit *hinc admonitus, & quodammodo redargutus dabit operam, ne ipſe etiam in eadem incommoda incidat.*

Tertiò R. Leui, & Vatab. vertunt: *Dum mulctant Iudices deriſorem, ſapiens redditur ſimplex; & cùm omnia proſpera cedunt ſapienti, accipit ſcientiam.* Heb. enim *haſkel*, ideſt intelligere, vel prudenter agere ſubinde per metalepſin ſignificat proſperari: prudentiæ enim comes, & fructus ſolet eſſe felicitas, & proſper rei ſucceſſus. Senſus eſt quaſi dicat: ſimplex dum videt puniri deriſores, ideſt impios, qui omnia rident, diſcit ſapere, vt eorum ſcelera deuitet, ne in ſimilem eorum pœnam incidat; dum verò videt ſapienti, ideſt prudenti & iuſto omnia proſpere cedere fit ſciens, & prudens, vt ſapientis ſapientiam & opera ſancta imitetur, itáque eius proſperitatem ſibi pariter accerſat.

Quartò Noſter optimè vertit: *Mulctato peſtilente ſapientior erit paruulus, & ſi ſectetur ſapientem ſumet ſcientiam*, practicam ſcilicet, puta ethicam, humanam & diuinam, quæ docet ſcienter, & prudenter vitam inſtituere, vt per eam ad veram felicitatem perueniamus: hæc enim eſt vera ſcientia ſanctorum, in qua proinde ſcientiam actiones ſequuntur, vt corpus vmbra, ait Clemens Alex. cum ex aduerſo *neque in piſcibus vox, neque in indoctis virtus quærenda ſit*, ait Plutar. in Moral. omnia enim hæc ſpectant ad paruulum, Heb. פתי *pethi*, ideſt ſimplicem, imperitum, perſuaſibilem, flexilem, docilem, qui facilè ſe doceri, flecti, & perſuaderi ſinit: *ſimplicem enim format morum ſimplicitas*, ait S. Baſil. Hunc ergo docendi duos modos aſſignat. Primus eſt per caſtigationem improbi, ſecundus eſt per auditionem, & ſequelam ſapientis, quaſi dicat, paruulus, ideſt ſimplex & facilis adeo docilis eſt, vt non egeat caſtigari in ſe, ſed ſufficiat ei, quòd videat caſtigari alios, qui improbi ſunt, inde enim diſcit cauere improbitatem, ob quam videt eos puniri. Adit ergo ſapientem, eúmque audiens plenam: diſcit rectè agendi viuendique ſcientiam. Nam vt diuinè ait ſanctus Greg. Nazian. apud Anton. in Meliſſa parte 1. cap. 50. *Nihil inexpugnabilius philoſophia, nihil tranquillius. Omnia prius cedent, quàm Philoſophus. Duo ſunt inuicta, Deus & Angelus; & tertium Philoſophia: eſt enim Philoſophus non materialis in materia, in corpore incircumſcriptus, in terra cæleſtis, in affectibus imperturbatus, vbique inferior cæteris, præterquam animi magnitudine, & cedendo vincens illos, qui ſe vincere putant. Vnam ego ſa-*

A *pientiam noui, timere Deum. Etenim Sapientia initium timor Domini.* Et alibi. *Audi ſummam ſermonis: Deum time, & præcepta eius obſerua.* Prior huius verſus pars iteratur cap. 19. 25. vbi eam explicui; poſterior patet ex dictis cap. 1. 4. quare hic iota non addam. Exemplum eſt in Pharaone, cuius flagellis ſapuere Hebræi aliæque gentes. Rom. 9. 17. vnde S. Aug. *Plagæ Ægyptiorum* inquit *eſt eruditio filiorum Iſraël*, nam vt vulgo dicitur *cæditur canis, vt paueat leo.*

Excogitat iuſtus de domo impij, vt detrahat impios à malo. Heb. ad verbum ſic habent: *Intelligens iuſtus ad domum impij, deflectens impios ad malum*: quod varij variè vertunt & explicant. Pro VERS. 12.
deflectens. Heb. eſt מסלף *meſalleph*, ideſt detorquens, detrahens, deflectens, peruertens, ſubuertens. Pro excogitat Heb. eſt משכיל *maſkil*,
B ideſt intelligens, intelligenter ſcrutans, inueſtigans, excogitans.

Primò R. Salomon per iuſtum, accipit Deū, qui iuſtiſſimus eſt bonorum malorúmque iudex & vindex, quaſi dicat, Deus excogitat modos, quibus aboleat domum impij, vt eam detrahat in ruinam & exitium, vti fecit Amalecitis. Aben Ezra prius hemiſtichium refert ad virum iuſtum, poſterius verò ad Deum, quaſi dicat, iuſtus excogitat, Heb. *maſkil*, ideſt intelligit quā malè ſe gerat domus impij, ideóque quàm parū ab exitio abſit: vnde prudentiam comparat, & ſapientior redditur à domo impij, vt eius impietatem, & annexum exitium caueat: quia *peruertit impios ad malum*, ſupple Deus, quaſi dicat, exitium imminet domui impij: quia Deus eam
C diris deuouebit & exterminabit. Accedit Pagnin. qui vertit: *Conſiderat iuſtus finem domus impij, & videt quod Dominus peruertit impios ad malum ipſorum.* Et Vatab. *Sapiens redditur iuſtus propter domum impij: peruertit (ſupple Deus) impios in malum. Sapiens inquit, fit iuſtus propter domum ac familiam impij, quam videt perire, quia Dominus peruertit impios, vt male pereant.*

Secundò R. Leui, quaſi dicat, Iuſtus domui impij proſperam fortunam parat, cum nimirum in eius domo moratur: tunc enim Deus in iuſti gratiam iniquum benedictione cumulat, vti benedixit Laban propter Iacob.

Tertiò Chald. vertit: *Contemplatur iuſtus domum impij, & transfert impios ad malum.* Symmachus: *Et ſubuertit impios in malum*, quaſi dicat, iuſtus princeps vel iudex impios perſequendo exterminat, & ſceleſtos capite mulctat vt
D Remp. eorum ſceleribus, & impietate liberet, ita ſe feciſſe teſtatur Dauid Pſalm. 100. *Declinantem à me malignum non cognoſcebam, detrahentem ſecretò proximo ſuo hunc perſequebar. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt diſperderem de Ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.*

Quartò Tigurina vertit: *Erudiat licet iuſtus impiam domum, impij tamen ad ſcelus deflectunt*, quaſi dicat, impij magis propenſi ſunt ad malum, quàm pij potentes ſint ad eos erudiendum & conuertendum: quia præualet eorum impietas, & malitia pietati & zelo piorum.

Quintò Sept. domum impij accipiunt internam, puta cor & conſcientiam, vnde vertunt: *Contemplatur iuſtus corda impiorum, & vilipendit impios in malum.* Et Syrus: *Intelligit iuſtus corda iniquorum, detrudit ſceleſtos in malum*, quaſi dicat:

Iuſtus conſiderat, quàm impij in cordibus angantur ſcrupulis, curis crucientur, timoribus & periculis affligantur; quare vilipendit externam eorum pompam, opes & felicitatem tanquam *ad malum* deputat, id eſt non inter bona, ſed inter mala annumerat & recenſet. Auctor verò Catenæ Græc. ſic Septuag. vertit & explicat: *Iuſtus impiorum corda intelligit, neque inſultat illis dum verſantur in malis. Senſus eſt: Iuſtus impiorum facta non incuſat, nec inſectatur, nec aſpernatur, vt impius iuſtorum opera ſolet. Nam & falſas ſæpe accuſationes contra iuſtum intendit, & malis illum tametsi inſontem inuoluere contendit, quorum omnium nihil facit iuſtus, imò vero à malis illos abducere ſatagit.*

Sextò optimè Noſter לרע *lara*, id eſt *ad malum*, accipiens (hoc enim Hebræis vſitatum eſt) pro מרע *mera*, id eſt *à malo*, vertit: *Excogitat iuſtus de domo impij, vt detrahat impios à malo*, quaſi dicat, tanta eſt charitas, tantus zelus iuſti, vt non tantùm curet res ſuas domúſque ſuæ, ſed & alienas etiam impiorum; quare omni ſolertia, & ſtudio excogitat modos & rationes conuertendi domum, id eſt familiam impij, vt impios in ea degentes, puta herum, heram, filios, filias, ſeruos, ancillas, detrahat à malo, puta à mala vita & ſceleribus, quibus eos implicitos videt. Facit id iuſtus primò ex amore impiorum, quia eorum boni, & ſalutis eſt ſtudioſus.

Secundò ex amore viciniæ, ciuitatis & Reip. quia ſcilicet domus impij ſua ſcelera, corúmque vindictam humanam & diuinam velut peſtem afflat vicinis, ac toti Ciuitati & Reip. quare vt ab ea malum auertat radicem vitiatam, puta domum impij ſanare conatur.

Tertiò ex amore Dei, quem adeò videt offendi in domo impij. Dei enim offenſa maximè tangit, & cruciat cor iuſti, vnde vt eam auertat, excogitat omnia media illam tollendi, quare excogitat omnes modos conuertendi ad frugem domum & familiam impij. Hoc eſt quod ait S. Iacobus: *Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum.* vide ibi dicta.

Ingenioſus amor miros modos excogitat ad ſaluandam animas. Exemplum Chriſti.

Ita Chriſti ingenioſa & immenſa charitas excogitauit modos angelis & hominibus inopinabiles, quibus impios à peccatis abſtraheret, nimirum, verbum caro factum eſt, ac ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, vt homines verbo & exemplo doceret peccata cauere, & caſtè ſanctéque viuere: qua de cauſa vſque ad mortem obijt vicos & caſtella prædicans regnum Dei, ſanans infirmos, energumenos à ſatana liberans, mortuos ſuſcitans. Denique hac de cauſa opprobria, tormẽta atrociſſima, ac tandem acerbiſſimam mortem crucis ſubijt, vt homo videns ſe tam caro ſtetiſſe Chriſto, adeóque dilectum à Chriſto, amorem amori rependeret, ac mundo carníque abrenuncians, ſoli Deo & iuſtitiæ viueret.

Pretium amans eſt amor.

Nullum enim decorum, dignúmque amoris eſt pretium, niſi reciprocus amor. Hunc diſce in cruce, quam atrociſſimam pro inimicis ſuis vltrò Chriſtus ſubijt vſque ad mortem. *Academia enim amoris eſt Caluaria.* Nec hic ſtetit incenſus & immenſus Chriſti amor, ſed & modum excogitauit admirabilem, quo poſt abitum in cælum viſibiliter abſens, inuiſibiliter fidelibus eſſet præſens quotidie in Euchariſtia, per eámque totum ſe, totámque deitatem & humanitatem cum vniuerſis ſuis dotibus nobis communicaret, vt in ea ſeipſum ſingulis, & ſingulos omnibus, omnéſque ſingulis in ſeipſo realiter vniret, & ſubſtantialiter incorporaret. Quid mirabilius, quid ingenioſius, quid amabilius, quid diuinius ab amore noſtro excogitari potuit? Quocirca nihil Chriſtum in hac vita mortalem ita afflixit, ac etiamnum iam immortalem in cælo ita male habet, quàm dum videt homines ingratos amorem hunc ſuum non æſtimare, & paruipendere, imò amori odia rependere. Vnde ipſe apparens S. Birgittæ quaſi recenter crucifixus, cum illa rogaret: *Quis te ò Domine ita crucifixit?* reſpondit: *Hi qui charitatem meam contemnunt.* Ita habet vita S. Birgittæ. Hinc & B. Iacoponus aſſiduè lachrymabatur, cauſam rogatus dixit: *eo quod amor non ametur.* Idem deflebat S. Franciſcus aliíque ſancti, & etiamnum deflẽnt.

Chriſtum ſecuti ſunt Apoſtoli & viri Apoſtolici. Vnde S. Paulus mille modos excogitauit conuertendi animas, vt patet ex Idæa vitæ eius, quam præfixi Actibus Apoſt. quocirca ipſe Corinthios ita extimulat Epiſt. 2. cap. 6. verſ. 20. *Pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo.* Ita vt alios innumeros omittam, S. Ignatius fundator Societatis noſtræ, miros excogitabat modos retrahendi homines à vitijs, vt cũ ſe in gelidã aquam demerſit, quo laſciuum iuuenem ab obſcœnis amoribus retraheret, eóſque quaſi inuecta frigida reſtingueret. Hinc obibat vrbes & prouincias in ſumma egeſtate catechizans, admonens, docens, concionãs hoc fine & fructu, vt ex orbe auferretur peccatum. hac de cauſa exercitia ſpiritualia, quæ multis ſaluti fuere, conſcripſit. ſcholas omnium liberalium artium vbique terrarum, ad iuuentutem à teneris bonis moribus ac litteris imbuendam fundauit, miſſiones ad Indos luce Euangelij colluſtrandos inſtituit: Collegia, domos profeſſorum, reſidentias vbiuis gentium, ad eas in Chriſtiana vita efformandas ſtabiliuit. Denique totus fuit in excogitandis modis & rationibus, quibus populos omnes, omnem ætatem, conditionem & ſexum ad ſalutem perduceret. Aſſecla eius fuit B. Franc. Xauerius, qui magnis itineribus, laboribus, periculis innumera Indorum millia ad fidem & ſanctitatem conuertit, ac mira ad eorum ſalutem excogitauit, vti videre eſt in eius vita, vbi inter cætera duo videre eſt efficaciſſima ad peccatores conuertẽdos arma, nimirum vitæ ſanctitatem & charitatem, vtráque enim ipſe pollens barbaros & peccatores maximos ad Chriſtum traduxit: vnde ſolebat vltro eos adire, imò cum eis cœnare & prandere, ac mira comitate & gratia nunc vnam, nunc alteram pellicem eis detrahere, donec tandem omnes auelleret: Sanctitati enim eius & charitati, quam in ſingulos profundebat, nemo reſiſtere poterat. Appoſitè Chriſtus Petrum conſtituturus ſuum vicarium & Eccleſiæ totius Paſtorem, priùs eius amorem prætentauit dicens, *Petre amas me plus his?* illóque reſpondente: *Domine tu ſcis quia amo te*: iterum & tertiò idem ab eo interrogans & audiens ſubiunxit, *paſce oues meas*, vt ſignificaret ſummo amore præditũ eſſe debere eũ, qui earũ paſtor & ſanctificator eſſe velit.

S. Ignatius.

S. Xauerii.

Vers. 13. *Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur.* Heb. *& non reſpondebitur ei.* Sept. *Qui obturat aures ſuas ne audiat infirmum, & ipſe inuocabit, & non erit qui exaudiet.* Obturare aurem ſuam inquit Ianſen. metaphoricè poſitum eſt pro nolle audire, & ſe gerere quaſi non audiat alicuius clamorem, imò declarare ſibi alterius clamorem eſſe moleſtum. Et bene non dicit *ad precem*, ſed *ad clamorem*, vt quorumdam inclementiam deſignet, qui non ſolùm precibus egenorum non ſexcitantur, ſed nec clamoribus ſuperantur ad audiēdum. Proinde iuſtè talibus duplex malum euenturum ſubiungitur: Primum, quia etiam talis clamabit, quo ſignificatur ipſum in grauem aliquam calamitatem caſurum, quæ ipſum clamare pro anguſtia compellet. Secundum, quia etiam cum clamabit, & ſummis precibus contendet impetrare liberationem & ſubſidium, non exaudietur, iuxta illud Pſalmi: *Clamauerunt nec erat qui ſaluos faceret, ad Dominum: nec exaudiuit eos.* Ratio huius ſententiæ eſt lex talionis ſancita à Deo, & à Chriſto Lucæ 6. *Eadem quippe menſura, qua menſi fueritis, remetietur vobis*, tum ab hominibus, tum potiùs à Deo, qui ſicut in miſericordes miſericors, ſic in duros durus eſt, præſertim quia ipſe eſt pauperum pater ac beneficentiam, vel duritiem erga eos ſibi arrogat, vnde eos contra diuites auaros ad ſe clamantes exaudit. Rurſum durus, qui Deum in paupere, & ex paupere ad ſe clamantem non audit, is ſanè dignus eſt, vt viciſſim clamãs ad Deũ ab eo non audiatur. Vnde Chald. vertit: *vocabit quoque Deum, & non exaudietur.* Et S. Cypr. de opere & eleemoſ. *Et ipſe inuocabit Deum, & non erit qui exaudiat.* Et Syrus: *Deum inuocabit, & nõ reſpondebit.* Exemplum eſt in diuite Epulone qui clamantem Lazarum non audiens, in gehenna pro refrigerio clamans ad Abraham, ab eo non eſt exauditus. Iuſtè guttam aquæ petiit nec impetrauit, qui micam panis Lazaro negauit. Deſiderat guttam, qui negauerat micam. *O diues qua fronte petis guttam, qui noluiſti porrigere micãs* ait S. Aug. ſerm. 237. de temp. vnde idem S. Aug. homil. 25. de verbis Domini ſecundùm Lucam, agens de diuite & Lazaro: *Penſantur* inquit *pro diuitiis pœna, refrigerium pro paupertate, pro purpura flamma, refectio pro nuditate, vt ſalua ſit æquitas ſtatera, & non mentitur modus illius mẽſura, in qua inquit menſi fueritis menſura, ita metietur vobis: ideo negatur in pœnis miſericordia diuiti, quia ipſe dum viueret noluit miſereri, ideo rogans diues non exauditur in tormentis, quia rogantem pauperem non exaudiuit in terris. Diues & pauper duo ſibi ſunt contraria, ſed iterum duo ſibi ſunt neceſſaria. Nullus indigeret ſi inuicem ſe ſupportarent, & nemo laboraret, ſi ſe ambo iuuarent. Diues propter pauperem factus eſt, & pauper propter diuitem. Pauperis eſt orare, & diuitis erogare: Dei eſt pro paruis magna penſare. De miſericordia eius parua magna naſcitur copia. Fœcundus eſt ager pauperum, citò reddit dominantibus fructum. Via cæli eſt pauper, per quam venitur ad patrem. Incipe ergo erogare, ſi non vis errare: patrimonii tui, quo es ligatus compedem in hac vita reſolue, vt libere ad cælum poſſis accedere.*

Gnomæ. Denique huic gnomæ ſimilis eſt illa Philonis apud Maxim. ſerm. 7. *Talem te ſeruis & miſeris præſta, qualem Deum in te eſſe velles: vt enim audimus, ſic à Deo audiemur, atque intuemur alios, ſic Deus nos intuebitur: offeramus ergo miſericordia miſericordiam, vt ſimili ſimile conſequamur.* Et illa Sexti Pythagoræi ſententia 208. *Orationem Deus non exaudit hominis, qui egenum non exaudit.* Extant tomo 5. Biblioth. 5. Patrum huius Sexti ſententiæ ſapientes, & penè Chriſtianæ. Et illa S. Greg. Nazianz. in carm.

Pauper acceſſit, & nihil conſecutus abiuit.
Metuo Chriſte, ne & ego manu tua excidam:
Nam quod quis non dedit, accipere etiam non ſperet.

Hæc ſciens Tobias ita moriturus mandat filio ſuo, cap. 4. 7. *Ex ſubſtantia tua fac eleemoſynam, & noli auertere faciem tuã ab vllo paupere: ita enim fiet, vt nec auertatur à te facies Domini.*

Vers. 14. *Munus abſconditum extinguit iras: & donum in ſinu indignationem maximam.* Tigur. *Munus clandeſtinum reſtinguit iram.* Aliqui per donum in ſinu accipiunt donum in ſinu non pauperis datum, ſed in ſinu auari reconditum, vt ſit antitheſis inter liberalem & auarũ. Vnde Septuag. vertunt. *Munus occultum auertit iras: muneribus autem qui parcit, furorem ſuſcitat fortem.* Et Syrus de more ſecutus Septuag. *Et qui præbere negat excitat furorem*, quaſi dicat, liberalis qui occultè dat irato Principi vel potenti munera, per illa auertit & placat eius iras, è contra auarus, qui parcit muneribus, excitat iram Dei & hominũ: quia per auaritiam multos offendit, ac vt opes corrogat, ſæpe iura violat, itáque Dei hominúmque in ſe iras ſuſcitat, quas magis adauget, dum auarè & iniuſtè partis parcit, nec ea in pauperes, vti charitas exigit, erogat, vt offenſas ſopiat vel mitiget. Verùm alii paſſim cenſent hic nullam eſſe antitheſin, ſed eodem, puta ad liberalem munera dantem vtrumque hemiſtichium pertinere. Idem eſt ergo munus abſconditum, quod donum in ſinu, ſcilicet alterius clam conditum & immiſſum.

Senſus ergo eſt, quaſi dicat, munus abſconditum, ideſt ſecretò & clam datum Iudici vel principi, ſedat eius iras; donum verò inſigne (hoc enim ſignificat שחד *ſochad*) eidem quaſi neſcienti vel diſſimulanti occultè in ſinum ſuggeſtum, extinguit eius indignationem quantumuis magnam. Vis eſt in τῷ *abſconditum & in ſinu.* Iudices enim & principes nolunt publicè & palam ſibi dari munera, ne videantur ea expetere, vel iis corrumpi ad iniquas ſententias proferendum, itáque viles & infames habeãtur; quare eis abſcondite, & in ſinu quaſi ignorantibus, vel repugnantibus oportet immittere dona, quæ animas eorum emolliunt, alliciunt & elucrantur, vt iram & odium in amorem & beneuolentiam conuertant, vt dixi cap. 18. v. 16. Rurſum principum aulicis, & miniſtris ſecretò danda ſunt munera, ne principes id reſciant, iiſque offendantur: ſecretò ergo accipientes munera mediatores erunt apud principem, & dantem ei conciliabunt. ita R. Leui, Aben Ezra & alii paſſim.

Significat ergo, inquit Baynus, & Ianſen. Salomon hac gnome, quantum valeat liberalitas, ſi prudenter exhibeatur, quòd per munera occultè data ſedentur ſæpe iræ etiam maximæ, & quæ multis verbis ac perſonarum auctoritate extingui non poſſunt: aut ſignificat quorundam auaritiam, quæ plerumque ob munera ſecretò data ſe ſinunt

corrumpi, vt quam deberent vindictam inferre, non inferant. Iuxta myſticam intelligentiam cõmendatur hac ſententia virtus eleemoſynæ, quæ ſi fiat iuxta præſcriptum Euangelij, nempe, *neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua*, hoc eſt ſi fiat in occulto, non ad oſtentationem, non ad vanam gloriam, ſed coram eo, qui videt in abſcondito, iram extinguet iudicis, ſedabitque, & mutabit ſententiã illam plenam iræ & furoris in illam clementiſſimam: *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi.* Et omnino veriſimile eſt hunc ſenſum propriè intentum, idque ſub ſimilitudine ſimplicis intelligentiæ, vt ex his quæ inter homines fiunt, intelligamus quid liberalitas valeat apud Deum, ſicque commendetur miſericordia in pauperes, ſicut & ſuperiori verſiculo, vt & R. Salomon. Vnde nonnulli priorem hemiſtichij partem referunt ad Deum, poſteriorem ad iudicem, vt prior confirmetur per poſteriorem, quaſi dicat: donum ſecretò datum pauperi ſedabit iram Dei: ſicut munus ſecretò iniectum in ſinum iudicis, eius furorem, & ſeueritatem legum, quantumuis magnam & vehementem extinguere ſolet.

Exemplum eſt in Abigail, quæ ſuis muneribus reſtinxit iras Dauidis properantis ad exitium Nabal. 1. Reg. 25. 18. Verè poëta munus comparat torpedini piſciculo qui manum piſcatoris tangens eam ſtupefacit.

Anne manus torpent tibi, cũ clã munera ſumis,
Non ſentis? certe mens, animúſque ſtupent.

Nimirum *placant Deos, nedum homines ipſos munera. Nil non poteſt iam muneris ſuffragium.* Appoſitè Plinius Panegyr. ad Trajanum cap. 43. *Munera* vocat *illitos cibis, hamos, opertos præda laqueos.* Narrat S. Hieron. in vita S. Hilarionis, Hilarionem decem auri libras ſibi à dæmoniaco à ſe ſanato oblatas reſpuiſſe, eique panem hordeaceum offerendo dixiſſe, *qui tali cibo aluntur, aurum pro luto ducunt.* At quam pauci tales?

Porrò Noſter Pineda in Eccleſ. c. 7. v. 10. donum in ſinu componit, opponit & præponit indignationi in ſinu, quæ maxima eſt: ira enim quæ in ſinu animi reconditur, tegitur & quaſi radicatur intima eſt, profundiſſima, diuturna & grauiſſima. vnde de ea ait Eccleſ. c. 7. 10. *Ira in ſinu ſtultorum requieſcit.* Et Ariſt. 4. Ethic. c. 5. docet, *Iracundos quamuis citò iraſcantur, & quibus non oportet, & magis quàm oportet, & manifeſtos eſſe ob celeritatem; at illud optimum habere, quòd cito etiam deſiſtunt: amaros autem illos eſſe, qui cum difficultate placantur, & longo tempore ſunt ſub ira; detinent enim illam, & niſi ponant vltrò iræ modum, longo tempore opus eſt vt ira in ſe coquatur, etenim quia manifeſti non ſunt nemo illis perſuadet.*

Igitur amari iram habent in ſinu reconditam, quare vt hæc eis euellatur per beneficentiam, oportet etiam donum, quod eam euellat, in ſinũ mitti, vt in abſconditum indignationis penetrale penetret pariter eius antidotum præſentaneũ, quod eius acrimoniam vel retundat vel peruincat, ſicut ſcamonium in intimas corporis venas peruadit, indéque noxios humores euocat, itáque hominem ſanitati reſtituit.

Donum in ſinu, idest ſinuale & gratiſſimum

Quocirca τὸ *donum in ſinu*, rurſum ſignificat donũ ſinuale, hoc eſt animę ſuaue & gratũ, quòd ipſa ſinu amoris ſui cupidè complectatur: niſi enim tale ſit, non excludet ex ſinu iram & odiũ: quare vt illã excludas, quære & offer irato donũ quod ſcis illi ore ſinuale, ideſt apprimè exoptatũ & gratũ, vt ex eo iram exprimat & expungat.

Igitur ſicut venatores viuerras in terræ ſinus & antra immittunt, vt inde lepores expellant, itáque prodeuntes in lucem capiant: ſic pariter donum in ſinum irati ingerendum eſt, vt ex eo maleuolentiam extorqueat.

VERS. 15.

Gaudium iuſto eſt facere iudicium, & pauor operantibus iniquitatem. Pro *pauor* Heb. eſt מחתה *mechitta*, ideſt *conſternatio, contritio*: Syrus, *confractio*: Hæc rectè per Antitheſim opponitur gaudio iuſti, quia ipſa comes indiuidua eſt mœroris & triſtitiæ: vbi enim eſt mœror, ibi eſt pauor ac conſternatio: vbi verò eſt gaudium, ibi pariter eſt confidentia, ſecuritas, animoſitas. *Iudicium*, ideſt, iuſtitiam. Iam quia iuſtitia tripliciter ſumitur, hinc triplex hic oritur ſenſus.

Iuſtitia triplex.

1. Primò, iuſtitia hîc propriè & ſtrictè accipi poteſt, quæ ſcilicet ius ſuum cuique reddit, ac præſertim, quæ probo merita præmia, improbo merita ſupplicia attribuit, ſiue id fiat à Deo, ſiue ab homine iudice. De Deo accepit R. Salomon, q. d. magnam capit Deus voluptatem iudicio in iuſtos exercẽdo, vt vitam bonis omnibus cumulatam ſæculi vẽturi meritis circũfluentes obtineant: gaudio item iuſtus, ideſt Deus perfunditur, cũ flagella ærumnáſque in iuſtos immittit, vt futuro æuo puri reddãtur. *Pauor operãtibus iniquitatem*, q. d. cum illi animum non adiungant, vt ad meliorem frugem redeant, nec fructum vllum ex hiſce calamitatibus percipiãt, nec ærumnis vexati proficiant, hinc conſternantur. De homine iudice accepit R. Leui: cũ iuſtitia, inquit, apud mortales exercetur, id iuſto gaudium afferet; tunc enim confidet regni retibus haud ſe inuolutum iri, cùm à nefariè agendo ſedulò abſtineat. Hoc idem agentibus iniquè eſt ipſa calamitas, & conſternatio: vehemẽter enim formidant, ne criminum ſuorum pœnas luant.

Hinc latrones inquit Lyran. communiter timidi & pauidi ſunt: nã vt docet S. Paulus Rom. 12. miniſtri iuſtitiæ in bonum ſunt bonis, in malum, puta in pauorem & vindictam, malis. Huc accedit Noſter Salazar, *Gaudium eſt iuſto facere iudicium*, q. d. inquit, iuſtus cùm videt ſuperiorem ac Principem iuſte agere, ac ſubditos ſuos in officio continere, gaudet vtique ac geſtit, quod ex aduerſo metum & pauorem maximum improbis incutere ſolet. Ille gaudet, quia immunis eſt à delicto: hi pauent ac metuunt, quia eiſdem ſceleribus obſtricti, eam, quæ alijs iuſtè infligitur pœna, ſibi quoque à iuſto & ſeuero iudice imponẽdam timent. Nota Heb. *mechitta*, ideſt *anguſtia vel dolor parturientis his: qui operantur iniquitatem.* Origen. enim hom. 2. in Ioſue, legem cum obſtetrice acutè cõpoſuit: quia nimirum reluctantes ſubditorum voluntates ad vitam & mores ſecundum rationem, vt ita dicam, pariendos obſtetricis in morem iuuat. Cogita ergo in omni homine etiam improbo voluntatem rectis conſilijs, & cogitationibus bonos mores ſuadentibus grauidam, ad bonam honeſtámque vitam pariendã nunquã non ſtimulari. Ergo dũ adeſt ſuperior, ac Princeps aliquis iuſtè agens & ſeueritate ſua ſubditos vrgens, illico improbos omnes dolor quidam & anguſtia parturienti ſimilis inuadit, illos nimirũ ad bonos mores etiã cũ dolore & moleſtia pariendos, præceptis, ac legibus obſtetricantibus ſuperiores ſeueritas cogit. Hęc expoſitio commoda eſt, & appoſita, eamque ſequetur Auctor Catenæ Græc.

2. Secundò, aliqui per iuſtitiam acceperunt eleemoſynam, quæ non rarò in ſcript. vocatur iuſtitia ob cauſas ante recenſitas, quaſi dicat; Iuſtus beneficus cum gaudio facit eleemoſynam, tum quia iucundum eſt benefacere, tum quia ſcit & experitur, opes ſuas per eleemoſynas non decreſcere ſed accreſcere; tum denique quia ſcit eleemoſynarijs promiſſum à Chriſto regnum cæleſte. Matth. 25. At verò auarus iniquè negans eleemoſynam, & iniquitates ſuas eleemoſynis non redimens, mœret & pauet; tum quia auaritia in ſe ſordida eſt, contracta & mœſta, tum quia ſentit per eam opes ſuas imminui & exhauriri, ſeque depauperari, tum quia pauet gehennam auaris & illiberalibus à Chriſto comminatam. Matth. 25. ita Baynus.

3. Tertiò, alij iuſtitiam amplè & generatim capiunt pro qualibet virtute, ſiue pro eo quod iuſtum eſt, æquum & honeſtum, quaſi dicat: Iuſtus facit opera virtutum cum gaudio, & impij operantur iniquitatem cum mœrore, pauore & angore, tum quia virtus in ſe iucunda eſt, læta & delectabilis; vitium verò fœdum, triſte & abominabile, tum quia Deus virtuti ampla præmia præſertim in cœlo, vitijs verò ampla ſupplicia in gehenna propoſuit: tum denique quia Deus conſolationes cæleſtes animabus bene operantium, præſertim vbi opus eſt arduum: deſolationes verò, angores & pauores mentibus malè operantium, in iuſtum vel præmium vel ſupplicium immittit. Hinc S. Agatha, S. Cæcilia, S. Agnes, S. Laurentius &c. ad tormenta & martyria ibant lætabundæ quaſi ad epulas & delicias. ita Beda. *Gaudet iuſtus* inquit *cum bonis deſudat operibus, quia ſperat ſe propter hæc bonis remunerandum eſſe perennibus: at verò reprobi dum mala, quæ Dominum prohibuiſſe norunt, faciunt, quamuis luxuriæ ſuæ perpetratione carnaliter delectentur mentis tamen pauore interno carere nequeunt, quia ſe mala perpetua paſſuros, pro his quæ temporaliter malè fecerint, non ambigunt.*

Iuſtus gaudet, impius mœret. Cur?

Rurſum magis connexè & profundè cum Ianſenio vtrumque eodem referas, vt vnum & idem ſignificetur & iuſto eſſe gaudium & operantibus iniquitatem eſſe pauorem, nempe facere iudicium: facere enim iudicium iuſtis eſt gaudium, malis autem pauor vel contritio (nam & ſic Hebræa verti poſſunt) quia & iuſti gaudent, cum quod æquum eſt ac bonum eis aggrediendum eſt, & mali cum tale quid eis incumbit, cum metu animóque languido illud aggrediuntur; atque à bene operando ſibi metuunt, tanquam re ipſis difficili & inſolita.

Similis eſt hæc gnome illi cap. 10. 29. *Fortitudo ſimplicis via Domini, & pauor his qui operantur malum.* Huc pertinet verſio Septuag. *Gaudium iuſtorum eſt facere iudicium: ſanctus autem apud homines impuros & facinoribus obſtrictos, immundus habetur*: tum quia impuri iuſtos impuros ſuique ſimiles iudicant, tum quia ſicut iuſti vituperant actiones iniuſtorum, gaudentque cùm vident eos puniri: ſic ex æquo iniuſti iuſtorum actiones & virtutes vituperant, & velut impuras & vitioſas accuſant. ita Auctor Catenæ Græc.

Virtus ſola parit gaudium. Cur. Cauſa 1.

Moral. hic diſce ſolam iuſtitiam, ideſt, opera virtutis parere gaudium. Primò, quia iuſtus ex habitu iuſtitiæ operatur. Delectabile autem cuique eſt ſecundùm habitum operari, ait Lyran. Secundò, quia opera virtutis pariant bo-

A nam conſcientiam, quæ mirè animum tranquillat & exhilarat; ſunt enim opera & fructus ſpiritus ſancti, qui eſt fons omnis gaudij, iuxta illud Galat. 5. 22. *Fructus ſpiritus* inquit *eſt charitas, gaudium, pax* &c. Audi B. Cæſarium Arelatenſem hom. 12. *verum gaudium non poſſidetur, niſi pax & iuſtitia teneatur. Prima eſt enim, & quaſi radix iuſtitia, ſecunda pax, tertia gaudium, de iuſtitia naſcitur pax, de pace gaudium generatur. Iuſtitia & pax quaſi bona opera eſſe videntur: gaudium verò fructus eſſe bonorum operum intelligitur.* Gnoma. Et S. Bernardus in lib. de conſideratione: *Quid dulcius, quid in corde tranquillius, quid in terra quietius eſt & ſecurius bona conſcientia? damna rerum non metuit, non verborum contumelias, non corporis cruciatus, quæ & ipſa morte magis erigitur quam deprimitur.* Conſentiunt noſtris ſcriptores Ethnici.

B Cicero ad Torquatũ epiſtola familiari: *Conſcientia rectæ voluntatis, maxima conſolatio eſt rerum incommodarum.* Lib. 5. Et Seneca ad Lucilium: *Nolo tibi vnquam deeſſe lætitiam, volo illam tibi domi naſci. Naſcitur, ſi modo intra teipſum ſit. Cæteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leues ſunt, niſi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Mihi crede, res ſeuera eſt verum gaudium.* Epiſt. 23. Et paulo poſt. *Veri boni auiditas tuta eſt, quid ſit iſtud interrogas, aut vnde ſubeat? dicam. Ex bona conſcientia, ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vita, & continuo tenore vnam prementis viam.*

Secundò, quia opera bona Deum ſibi conciliant, in eóque velut ſui fine & cẽtro conquieſcunt, atque ab eo gaudium omne præſens &

C æternum expectant, hoc eſt quod ait Eccleſ. c. 1. 11. *Timor Domini gloria & gloriatio, & lætitia & corona exultationis. Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam, & gaudium & longitudinem dierum.* Et Malachias c. 4. v. 2. *Et orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius, & egrediemini, & ſalietis ſicut vituli de armento.* Vnde Chryſoſt. hom. 18. ad populum: *Non multis opus eſt ſermonibus; ſed ſi ſolum dictum Apoſtoli cogitemus, vitam inuenimus: nec enim ſimpliciter dixit, gaudete ſemper, ſed addidit continuæ voluptatis cauſam, cum dixerit, gaudete in Domino ſemper. In Domino ſemper gaudens, ex accidente nullo voluptate hac excidere poteſt. Alia*

D *nempe cuncta, in quibus gaudemus, mutabilia ſunt & tranſitu facilia: Deum verè ſicut oportet timens, & in ipſo confidens, voluptatis radicem lucratus eſt, & omnem habet lætitiæ fontem.*

Denique S. Bern. epiſt. 114. ad Sanctimonialem quandam: *magnum eſt mihi gaudium, quod te ad verum & perfectum gaudium velle tendere cõperi, quod non eſt de terra, ſed de cælo, ideſt non de hac conualle plorationis, ſed de illa quam fluminis impetus lætificat, ciuitate Dei. Et reuera illud verum, & ſolum eſt gaudium, quod non de creatura, ſed de creatore concipitur, & quod cum poſſederis, nemo tollet à te: Cui comparata omnis aliunde iucũditas mœror eſt, omnis ſuauitas dolor eſt, omne dulce amarum, omne decorum fœdum, omne poſtremò quodcumque aliud delectare poſſit, moleſtum.*

Vir qui errauerit à via doctrinæ, in cœtu gigantũ commorabitur. VERS. 16. Hic ecce eſt pauor & contritio deſtinata *operantibus iniquitatem*, vti dixit verſ. præcedenti. *Pro gigantum* Heb. רפאים *rephaim*: quod noſter alibi vertit *mortuos*, alibi *dæmones*, quia enim gigantes cum Deo pugnantes ab eo morte

puniti, & in tartara ad dæmones, quarum ſuperbiam & ſcelera imitati fuere, deturbati ſunt: hinc per *rephaim*, ideſt gigantes, ſignificantur mortui & dæmones, puta ſtatus damnatorum in gehenna, vide dicta Geneſ. 6. Heb. dicuntur *rephaim* à percellendo, quod ſua monſtroſa proceritate, deformitate, robore, & ſæuitia homines *percellerent*, metu diſſoluerent, & quaſi exanimarēt: רפה *rippa* enim eſt diſſoluere. Græcè dicuntur γίγαντες gigantes quaſi γηγενεῖς, id eſt terra geniti, terræ filij, vt vertit Chald. & Syrus: γηγενεῖς enim dicitur à γίγνομαι, ideſt naſcor, & γαῖα ſeu γῆ, quod lingua Dorica γᾶ facit, & terram ſignificat. Vide dicta cap. 9. 18. vnde Philo lib. de gigantibus: *Legiſlator* inquit *te docere vult alios eſſe terræ, alios cæli, alios Dei homines. Terræ eos, qui venantur voluptates corporis, & harum vſumfructum quærendo vndecumque ſingularum materiam. Cæli eos, qui tenent artes ac ſcientias: quod enim noſtri cæleſte eſt, mens eſt: Dei verò homines, ſacerdotes & prophetæ ſunt.*

Gigantum etymon.

Pro *via doctrinæ* Heb. eſt *via intelligentiæ*, ideſt via prudentiæ, qua ſcilicet prudenter itur ad virtutem, ad ſalutem, & felicitatem, quæ eſt *via iuſtitiæ*, vt vertunt Septuag. Hæc via eſt ipſa lex Dei: qui enim in ea conuerſando ambulat, rectam ſalutis viam incedit. Hinc Chald. vertit: *Filius hominis, qui errat à via intellectus, cum filiis terræ commorabitur.* Syrus: *cum filijs terræ requieſcet.* Symmac. *In cœtu θεομάχων, ideſt eorum, qui cum Deo pugnant*, puta gigantum. Septuag. *Vir errans à via iuſtitiæ, in Synagoga gigantum requieſcet.* Aben Ezra. *In cœtu mortuorum quieſcet, nec amplius aberrabit.* R. Leui. *Cum ad adultam ætatem venerit, cito & repentino caſu morietur, & ad cœtum mortuorum tranſibit.* R. Salomon *In cœtu gehennæ erit.*

Iam hæc ſententia amplè accipi poteſt, vt conueniat cuiuis peccatori, quaſi dicat, peccator qui relicta via recta virtutis & prudentiæ, quæ ducit ad felicitatem, capeſſit viam auiam voluptatis, carnis & mundi, quam olim capeſſiuere gigantes, & ante eos dæmones duce lucifero, hic vtique ad eorum quorum viam ſecutus eſt metam & terminum, puta ad gehennam deducetur, ac eorum cœtui copulabitur. Itaque ſignificatur, ait Ianſen. eos qui via, quæ ducit ad vitam deſertā, hic maluerunt ſequi impulſus ac conſilia dæmonum, qui velut ſuperbi gigantes ſe Deo oppoſuerunt, ac æquare voluerunt ſocios futuros damnationis eorum, cum eis dicetur: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius.* Aut eos qui hic Deo obedire noluerunt, partem habituros cum gigantibus illis, ob quorum ſcelera mundus in initio perijt diluuio: conſiſtit autem verſus huius elegantia in oppoſitione erroris & quietis, nempe quia qui errauit à recta via, poſt longos errores tandem quieſcet, ſed infeliciter, & vt meruit, in cœtu mortuorum atque gigantum. ita S. Greg. lib. 17. Moral. cap 12. ad illa Iob. 26. *Ecce gigantes gemunt ſub aquis*, per gigantes accepit peccatores, qui de peccato ſuperbiunt: *Illi enim non viuunt* inquit, *quia peccando vitam iuſtitiæ perdiderunt. Iſti etiam poſt mortem reſurgere nequeunt, quia poſt culpam ſuam inflati per ſuperbiam, ad pœnitentiæ remedia non recurrunt. Hinc rurſum ſcriptum eſt: vir qui errauerit à via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur? quia quiſquis*

A *iter rectitudinis deſerit, quorum ſe numero niſi ſuperborum ſpirituum iungit?*

Rurſum propriè, & præcisè hanc gnomen tribuas hæreticis, falſis doctoribus ſimilibúſque erroribus: Hi enim propriè errant à via doctrinæ, puta à vera fide, ac proinde ad cœtum gigantum detrudentur. Appoſitè hæretici comparantur gigantibus. primò, quià eorum ſuperbiam, & faſtū imitantur, quo æquè vt gigantes cum Deo, eiuſque Eccleſia ſuperbiſſimum ineunt bellum, vt Deum fidei Auctorem falſitatis inſimulare cúmque quaſi ad duellum perfidiæ prouocare audeant: Hæretici ergo æquè ac gigantes ſunt θεόμαχοι, vt vertit Symmac. ideóque ſi in hæreſi perdurēt, tandem in Atheiſmum ruunt, ac velut Athei Deum, & omne numen pernegant, vti quotidiana docet experientia.

Gigantes ſunt Hæretici.

1.

B Secundò, ſicut Deus ob gigantes induxit diluuium, eóque vaſta illorum corpora merſit & perdidit; ita ob hæreſim Deus prouincijs illa infectis immittit grauiſſimas bellorum, ſeditionum, tumultuum &c. clades, quibus hæreticos abſorbeat & interimat, vti accidiſſe vidimus hoc ſæculo in Francia, Germania, Belgio, Anglia, Scotia &c. Fabulantur poëtæ Titanes à Ioue fulmine afflatos, ita hæretici à Deo ſiderantur, & deturbantur in tartara. 2.

Tertiò, gigantum parens fuit diabolus ſuadēs filijs Dei, ideſt filijs Seth ardētiſſima libidine copulari filiabus hominū, ideſt filiabus Cain ob earum pulchritudinem. Sic pariter hæreſis & hæreticorum parens eſt diabolus, mater eſt libido. Audi S. Greg. Nazianz. Orat. 48. de con- 3.
C uenticulo Hæreticorum: *Chorus ille diaboli propugnaculum erat, ibi exercitum ſibi conſtruxerat, ac defenſores, & ſatellites ſuos in eo collocarat. Hic mendacii exercitus, fraudis propugnatores, dæmonum expeditio, immundorum ſpirituum legiones. Ac (ſi etiam externorum nominum aliquid vſurpare licet) ibi prauus furiarum exercitus aduerſus Eccleſiam bacchatus eſt. Sic enim vt feminas eas appellem adducor, quæ ſupra naturam ad malum viriles ſe præbebant.* Idem orat 4. aſſerit Hæreticos ſuperare diabolum malitia & perfidia. Hinc plerique Hæreſiarchæ dæmonem habuere paredrum, id eſt aſſeſſorem & familiarem, vti pluribus exemplis oſtendi 1. Timoth. 4. 1.

Quartò, quia hæreticorum, vtpote nocentiſ- 4.
D ſimorum locus eſt in profundo inferni ſub cæteris damnatis, vbi pariter degunt gigantes & dæmones cum ſuo lucifero.

Quintò, de gigantibus mira fabulati ſunt 5.
poëtæ, quæ fusè recenſet Salazar, & appoſitè adaptat hæreticis. ita Irenæus lib. 2. aduerſus hæreſ. c. 53. Origen. hom. 7. in Num. Hieron. in 24. cap. Iſai. aſſerunt Gigantum impijſſimorum & ſuperbiſſimorum figuram gerere hæreticos omnes, & qui aduerſus Deum rebellant, & Eccleſiæ contumeliam faciunt. Vide Greg. loco citato, & Caſſianum collat. 8. cap. 21. atque hanc interpretandi rationem cum refert Theodor. q. 48. in Geneſ. *Nonnulli* inquit *dicunt Gigantes eſſe Dei oſores, & Dei aduerſarios homines.* Demque audi Auctor. Catenæ Græc. in hunc locum. *Errat*, inquit *à via iuſtitiæ, qui aberrat ab orthodoxa fide vel à vita & conuerſatione Christiano homine digna. In his enim poſita*

ſunt via iuſtitiæ: gigantes autem vel dæmones appellat, vel hæreticos, vel alios quoſcumque à Deo alienos: deſignat autem illos hoc nomine, quod ad mala patranda præpotentes ſint. Alius ibidem: Scriptura, inquit, *gigantes* homines faſtu plenos Deóque rebelles, & inſigniter improbos vocare ſolet. Senſus ergo eſt: Annumerabitur gigantibus, hoc eſt diabolis, vel hæreticis Deum oppugnantibus. Cæterum nomen hoc *gigas* tria ſignificat. Primò namque denotat hominē Deo ex inſtituto aduerſantem, vt, *non recipiet quiſpiam à gigantibus ſpolia*, quod Symmachus reddidit παρὰ θεομάχων, *Deóue rebellibus*. Mox verò hominem vaſta corporis mole præditum, vt, *vidimus ibi filios gigantum, & eramus coram illis quaſi locuſtæ*: poſtremò autem fortem vel robuſtum, vt, *exultabit ſicut gigas ad currendam viam ſuam*. Hæc ille.

Deuter. 2. Num. 13. 14. Pſal. 18.

VERS. 17. *Qui diligit epulas in egeſtate erit; qui amat vinum, & pinguia non ditabitur.* Heb. *vir egeſtatis* (erit) *diligens gaudium: & diligens vinum, & oleum non ditabitur*, ideſt, qui diligit aſſidui conuiuij epulas & gaudia, ad egeſtatem redigetur: Vnde hoc gaudium explicans ſubdit; *qui amat vinum & pinguia non ditabitur.* Heb. enim שמן *ſcemen*, ideſt oleum, ſignificat quidquid eſt pingue tum in carnibus & epulis, tum in aromatibus; vnde ſignificat vnguentum, quo conuiuantes olim deliciarum cauſa ſolebant inungi, tum ob mollitiem, tum ob odoris fragrantiam. Significat ergo diuitem, ſi opiparis menſis & gaudiis conuiuiorum indulgeat, in illáque tempus & opes profundat, iis exhauſtis ad egeſtatem redigendum: pauperē verò qui ditari ſatagit, eſto multùm laboret, tamen non ditandum, ſi labores ſuos in vino & ſympociis decoquat & conſumat. Generatim ſignificat epulas lautámque vitam parere inopiam, ſobriam verò, & parcam labori miſtam afferre rerum copiam. Vnde Chaldæus, Syrus, & Vatab. hanc gnomen ſub vna periodo reddunt. Chald. ſic: *Vir qui egenus eſt, & diligit lætitiam, diligitque vinum & vnguentem, non ditabitur.* Syrus: *Vir indigens, & diligens gaudia & vinum & iucunditatem, non ditabitur.* Vatab. breuiter & clarè: *Vir tenuis, qui lætitiæ vino, & vnguentis indulget, nunquam ditabitur.*

Nota Salomonem non abſolutè inſectari bibentes vinum, & edentes pinguia; ſed eos, qui hæc diligunt, vt cor & mentem iis affigant: Hi enim intemperanter ea ſectantes conſumunt, amittúntque diuitias præſentes & æternas. Celebre eſt illud: *Venter, pluma, Venus laudem fugienda ſequenti*, nimirum tres ſunt capitales veræ laudis ac honeſtatis omnis hoſtes: tres exitiales peſtes, Gula, Inertia, Luxuria. Hæ ſcilicet ſunt pellaces illæ Sirenes, quibus Sapientiæ adumbrator Vlyſſes aures obſtruxerat: hæ veræ Gorgones, torporem menti induſtriæque cōciliantes: hæ rapaciſſimæ Harpyiæ animorum pabuli depeculatrices, quæ patria, hoc eſt mentis bona comedunt, ratione exuunt, mentiſque lumen excæcant.

Porrò Septuag. vertunt contrariè: *Vir egenus amat lætitiam; diligens vinum, & oleum ad diuitias*; ſed conciliandi ſunt, quaſi dicant: qui amat læta feſtáque ſympoſia, ſemper egenus erit, quia diligit vinum & oleum, eáque habet pro ſummis deliciis: quare in ea ſuas diuitias expendit & conſumit, vt iis leniat & ſopiat ſuos angores & mœrores, quos ei ſuggerit paritque paupertas: nam vinum animum mœrentem exhilarat, oleum

A mulcet & delinit corpus. Auctor verò Catenæ Græc. myſticum dat ſenſum: *Per virum inopem*, inquit, *ſobriam continentemque mentem deſignare videtur. Hæc enim lætatur cum iuſtis, & amicam habet mundiciem, & eleemoſynam olei nomine ſignificatam inter præcipuas opes cenſet.*

Verùm, vt idem Auctor ſubdit, probabile eſt codices Septuag. hic æquè ac alibi eſſe vitiatos, ac in iis deſiderari negationem *non*, vt pro *ad diuitias* legas *non ad diuitias*, ideſt *non ditabitur.* Sic enim habent Hebr. Chald. Syrus, Aquila, Symmac. Theod. vulgata, & cæteri interpretes ad vnum omnes.

Huius ſententiæ veritatem eleganti aquæ & olei Apologo venuſtat, & ad oculum demonſtrat Cyrill. lib. 4. Apologorum Moralium c. 6. cui titulus. *Contra amatores pinguium. In vitrea*, inquit, B *lampade, cum oleum aquæ ſuperfuſum ad infima prius deſcendiſſet, & mox in ſublime moueretur, locuta eſt ei aqua dicens: Vt quid frater mi in oliuæ radicibus te nutriui, & tanto impetu ingratitudinis ſpretâ reuerentiâ aſcendiſti? Cui oleum reſpondit: Quippe naturæ impetum, & rationis greſſum ſequens hoc facio: Quibus non licet eſſe rebellem. Nonne & tu chariſſima eadem te impellente natura, cum grata ſuperiùs fuiſſes, abſtracta de ſupernis ad ima deſcendiſti? Ad hoc aqua quietè ſubiunxit: Vt video noſti, doce me quomodo te natura ſupernatare facias. Cui oleum dixit: In promptu cauſa eſt, quia ignea pinguedo me leuat. Quod cum aqua diligenter notaſſet, lychnus illico accenſus cœpit ſe oleo enutrire. Cúmque ſe videret oleū guttatim decreſcere, flammam verò excreſcere, paulatim indignatum ita fertur dixiſſe: ô flamma adhæſiſti* C *ſuauiter, vt conſumeres ſocium fraudulenter, quando ſatiabitur ardor tuus? Cui illa reſpondit, quando nimirum vnctuoſitas tua deſiccabitur: niſi enim prius à te amoueatur pinguedo, comburendi ab ſe nunquam ceſſabit.* Probat idipſum exemplo Asbeſti corporis & libidinis. *An ignoras, quod ab Asbeſto in æternum non ſeparor, quoniam vnctuoſo humido inuiſibiliter adhærente perpetuò viuit meus vigor? ſic in vitæ primordio ſemel in medullis corporis accenſa tamdiu exardeo, quamdiu in eis cibi pingue do regenerabitur. Nonne ardor libidinis tantum protenditur, quantum vita in luxuria ingraſſatur? quibus dictis poſt modicum conſumpto oleo, flamma venit ad aquam, cui ſtatim contra calidum illa frigus ſuum oppoſuit, & contra ardoris voraginem ſubſtantiali macredine ſe armauit: cœpitque mox aqua clamare, & dixit: Quid eſt hoc quod agis auara? cur vis extinguere vitam meam me conſumendo, vt paulò antè oleum deſtruxiſti? Noui* D *malitiam tuam, ego ſum medicina tua. Quo dicto, flamma extincta eſt.*

Apologus pinguedinis

Exempla.

Moral. Diſce hîc conuiuia, & ſympoſia parere egeſtatem, tum corporalem tum ſpiritalem: parſimoniam verò parere abundantiam. Sapienter Dion apud Anton. in Meliſſa parte 1. cap. 40. *Da operam*, inquit, *vt nunquam temerè conſumas pecuniam, vnde nullam tibi gloriam paries: nam diuitiæ magnæ non tam multa accipiendo, quàm non multa expendendo colliguntur.* Quàm id verum ſit norunt mercatores, & patresfamilias opulenti, quia frugales. Intuere Hollandos. Tritum eſt illud: *Magnum vectigal eſt parſimonia.* Quocirca ab hac parſimonia S. Ambroſ. laudat Satyrum Fratrem in eius obitu. *Nunquam*, inquit, *accuratioribus epulis, aut congeſtis ferculis delectatus eſt, niſi cùm amicos ad epulas rogaret: quantum naturæ ſatis eſſet.*

Parſimonia ditat.

Gnome.

non quantum voluptati ſupereſſet, requirens. & certè erat non pauper opibus, ſed tamen pauper ſpiritu. Idē in Pſalm. 118. Octon. 9. *multa,* inquit, *videntur in hoc ſæculo iucunda eſſe quæ non ſunt, luxuries videtur eſſe iucunda, ſed exhauſto ſit amara patrimonio. Suaues epulæ cum ſumuntur, ſed fœtidæ cum egeruntur.* Nota eſt hiſtoria filij prodigi, qui epulis & luxui vacando diſſipauit patrimonium, eoque redactus eſt, vt coactus ſit agere ſubulcum, & paſcere porcos. Lucæ 15. 15.

Multò magis deliciæ & epulæ pariunt egeſtatem ſpiritalem deliciarum gratiæ, virtutum & conſolationum diuinarum: quia ſicut *guſtato ſpiritu deſipit omnis caro,* vt ait S. Bern. ſic viciſſim, *cui ſapit caro ei deſipit ſpiritus.* Vnde S. Greg. hom. 40. in Euang. *Mala,* inquit, *Lazari purgauit ignis inopiæ, & bona diuitis remunerauit felicitas vitæ præſentis. Illum paupertas afflixit & terſit, iſtum abundantia remunerauit & repulit. quicumque ergo in hac vita bene habetis, cum vos bona egiſſe recolitis, valde in eis pertimeſcite, ne conceſſa vobis proſperitas eorundem remuneratio ſit bonorum; & cum quoslibet pauperes nonnulla reprehenſibilia perpetrare conſpicitis, nolite deſpicere, nolite deſperare: quia fortaſſis quod ſuperfluitas tenuiſſimæ prauitatis inquinat, caminus paupertatis purgat.* Vide Amos cap. 6. 4. & S. Iacob. c. 5. 5. qui acriter epulones inſectantur eiſque inopiam, & væ æternæ maledictionis intentant. vbi pluribus hac de re egi.

VERS. 18. *Pro iuſto datur impius, & pro rectis iniquus.* Heb. כופר *copher,* ideſt, *expiatio iuſti impius,* Chald. & Syrus: *In commutatione iuſti tradetur impius, & pro rectis direptores.* Vatab. *Redemptio eſt pro iuſto impius &c.* ideſt, *ſubducitur periculo iuſtus, & impius pro eo ſubit periculum.* Tigur. *Impius expiat pro iuſto & præuaricator pro recto.* Pagn. *Pro redemptione iuſti dabitur impius, & pro rectis præuaricator.*

Porrò Septuag. hanc gnomen iungentes præcedenti, *copher* vertunt περικάθαρμα, ideſt *purgatio,* vel ad verbum, *circumpurgatio autem iuſti eſt iniquus.* Aquila, Sym. & Theodot. *Propitiatio autem iuſti iniquus.* Auctor Catenæ Græc. exponit Septuag. quaſi dicat: *Iniquus quaſi quiſquiliæ, & alui purgamenta apud iuſtum contemptibilis eſt.* Verùm frigida eſt hæc expoſitio: vnde idem Auctor aliam magis genuinam adiungit, de qua mox.

Primò ergo Beda pro *datur* legendo, vt videtur, *damnatur,* ſic explicat: *iuſti & recti idem eſſe videntur, ſed diſtat inter impios & iniquos, quod iniqui ſunt omnes reprobi, impij verò, qui maioribus implicati ſceleribus, vel nunquam ſancta myſteria fidei perceperunt, vel poſt accepta ad apoſtaſiam redierunt. Vnde poteſt hoc loco impius, omnis fidelium perſecutor accipi. Porrò iniquorum vocabulo generaliter omnes mali videntur ſignari. Et pro iuſto datur impius, cum pro martyre perſecutor, qui eum morti dederit punitur, pro rectis iniqui, qui eorum iuſtitiam videntes imitari nolebant. Damnatur Herodes non tantùm pro innocentibus, quos impiè neci tradidit, ſed & augumentum damnationis accipit, quia fidem maiorum ſequi ad quærendum Dominum noluit, cum eſſet Iudæus, & prophetarum dicta cognoſceret. Hinc enim Dominus ait: Regina Auſtri ſurget in iudicio cum generatione iſta, & condemnabit eam &c. non quia ipſa ſua virtute ac potentia condemnabit, ſed quia in eius comparatione condemnabuntur, qui deuotionem eius ſcientes, cum multò faciliùs poſſent ſapientiæ curam, quam diſſimulabant, habere.* Verùm hæc

A explicatio non ſatis exhaurit vim ſententiæ, nec ſatis explicat τὸ *pro* & Heb. כופר *copher,* id eſt expiatio, redemptio, precium.

Secundò aptiùs Baynus: *Pro iuſto datur impius,* ideſt inquit cùm malum aliquod impendet iuſto frequenter fit, vt iuſtus illud euadat, & impius illud pro eo patiatur. Verùm nec hoc ſatis exhaurit Heb. *copher,* & Græcum περικάθαρμα, quocirca

Tertiò profundiùs & neruoſiùs *copher,* ideſt *expiatio iuſti eſt impius,* hoc eſt impij ſunt quaſi piaculum, precium, & velut hoſtia pro peccato iuſti, quaſi dicat, cum Deus vrbi, vel Reipub. cladem immittit in pœnam peccatorum, quæ clades etiam iuſtis obtingeret ob leuia quædam eorum peccata, quibus particulam pœnæ meriti ſunt, Deus eos diligens eorum miſerens facit, vt B clades pœnæ tota in impios deuoluatur, vt ipſi, qui potiſſimam cladis cauſam dederunt, illam totam exorbeant, ac proinde pro iuſtis iræ Dei patiendo ſatisfaciant: quare tunc iuſti ſupplicio impiorum quaſi redimuntur & expiantur, quia impij ſunt cladis immiſſæ precium & redemptio, quam acceptat Deus, vt iis punitis ceſſet eius ira, ac vindictam reuocet, gladiumque exertum in vaginam condat. Impij ergo ſunt περικάθαρμα, ideſt piaculum mundi & iuſtorum, vti vertunt Septuag. Exemplum illuſtre eſt 2. Reg. 21. vbi inducta Iſraëli à Deo fames ob cæſos à Saule Gabaonitas, contra fidem eis à Ioſue datam c. 9. 16. expiatur nece ſeptem nepotum Saulis, vtpote poſterorum Saulis rei, & nocentis. Ita Lyran. R. Salomon, Aben Ezra, Ianſen. & alij. Ratio à priori eſt: quòd impij ſint ſummè nocentes & C rei, merentur ergo eſſe piaculum commune tam ſuorum ſcelerum, quàm delictorum iuſti: piaculum enim vnum pro omnibus deligi ſolet ex omnibus caput maximè reum & nocens, nec impij queri poſſunt ſe pœnam alieni peccati, puta iuſti luere, quia ſolis ſuis ſceleribus longè maiorem merentur; quare Deo potiùs gratias agant, quòd ſupplicium ſibi debitum mitiget, puniátque citra condignum. Hic enim agitur de clade communi Reipub. cuius piaculum ſunt impij; nam in particulari quiſque etiā iuſtus particularē à Deo vel in hac vita, vel in futura pœnam & pœnitentiam accipiet ſingulorum delictorum.

Impius piaculum pii.

Ratio.

Porrò gnome hæc generalis multis aptari poteſt. Primo applices criminatoribus, qui alios falsò criminis accuſant: falſitate enim deprehenſa lege talionis pœnam, quam falsò alteri accerſere cogitabant, ſubire coguntur. Hęc enim iuſta D eſt iniquæ accuſationis vindicta, & iuſtitiæ iuſtique quaſi piaculum. Sic iniqui ſenes falsò Suſannam adulterij accuſantes, lapidationem adulteris decretam ſubierunt. Daniel. 13. & Aman ſubiit pœnam perduellionis Mardochæo, & Iudæis intentatam. Eſther cap. 7. v. 9. 1.

Secundò iis, qui iniuſtam necem ſimiléue damnum per vim vel fraudem inſonti machinantur: iuſto enim Dei iudicio ſolet hæc vis & fraus in machinantium caput retorqueri. Exemplum appoſitum recenſet S. Greg. 3. dial. c. 15. de S. Sabino Canuſino Epiſcopo, ad quem eius Archidiaconus ambiens eius Epiſcopatum venenum miſit per puerum, cui S. Sabinus fraudem ſpiritu Dei præſentiens, *Da mihi,* inquit, *ego bibo ſed vade dic ei, qui tibi illud dedit: Ego quidem venenum bibo, ſed tu Epiſcopus non eris.* *Facto igitur ſigno crucis* 2.

Exemplum

venenum Epiſcopus bibit ſecurus, eadémque hora in A *loco alio in quo erat Archidiaconus eius defunctus eſt, ac ſi per os Epiſcopi ad Archidiaconi viſcera illa venena tranſiſſent. Cui tamen ad inferendam mortem venenum quidem corporale defuit, ſed hunc in conſpectu æterni iudicis venenum ſuæ malitiæ occidit.*

3. Tertiò & maximè appoſitè, in communibus Reip. cladibus, quas Deus illi ob Ciuium peccata immittit, eſto ſubinde bonos cum malis inuoluat, ſæpe tamen bonos vel ex parte vel in totum indemnes ſeruat, ac victimæ deſtinat impios, vtpote maximè reos & nocentes, illi ergo ſunt περικάθαρμα, ideſt piaculum ſiue victima piacularis, quæ expiet noxas omnes Reip. ac iuſtos à damno eximat. Ita imminente obſidione & excidio Ieroſolymæ per Titum, Chriſtiani cum ſuo Epiſcopo S. Simeone monitu Dei vrbe exceſſerunt, B ſeceſſerúntque in Pellam vrbem, itaque à clade ſalui manſere, vti ex S. Epiphan. hæreſ. 29. & 30. docet Baron. anno Chriſti 68. cap. 47. & 50.

4. Quartò in particularibus caſibus ſæpe damnũ iuſto imminens à Deo deuoluitur in impium, vt hic illius vice in exitium ruat. Oculus enim prouidentiæ Dei iuſtus & vigil excubat, in damno & vindicta, petitque reum & noxium caput. Cùm fortè, inquit R. Leui, iuxta communis prouidentiæ ordinem noxium quid iuſto obuenire oporteret, pro illo Deus iniquum ſupponit, vt pro integris ſceleſti calamitatibus inuoluantur; quod quidem euenit cum ob peculiarem prouidentiã, qua Deo cordi ſunt, ſubducantur probi hiſce ærumnis. Cum verò impij fructum hunc reportent ex ſuis criminibus, vt ab iiſdem aboleantur C (crimina ſcilicet, hoc eſt vt peccare eſſent & pœniteant) hac de cauſa profligati ad huiuſmodi calamitatem adiguntur.

Deum imitantur pij Reges & principes, qui onera Reipub. declinant à fidelibus & probis in infideles & impios, præſertim hæreticos; vnde eis grauiora cæteris vectigalia imponunt, vt ſic eos ad fidem & probitatem compellant. Sic hoc anno Domini 1629. Ferdinandus 2. Imperator piiſſimus & inuictiſſimus, per ſuum Chiliarcham milite præſidiario onerando hæreticos velut infidos & rebelles, catholicos verò exorando, Sileſiam ad fidem orthodoxam conuertit. Hæretici enim Sileſitæ, vt milite liberarentur hæreſim eiurarunt.

Huius rei figura fuit duplex hircus in feſto expiationis, ſcilicet vnus emiſſarius, qui liber à ſacerdote dimittebatur, & alter pro peccato, qui pro emiſſario mactabatur & immolabatur. Emiſ- D ſarius enim repræſentat iuſtos, alter pro peccato impios. Leuit. 16. 8. & ſequent. vide ibi dicta.

Intellige hæc ſubinde, vel non rarò fieri, non tamen ſemper. Nam quandoque Deus facit contrarium, ſinitque iuſtos pro impiis, imò per impios affligi in hac vita; ſed in futura certò certiùs iniuſti pro iuſtis punientur in gehenna. Ita Chriſtus iuſtus pro impiis omnibus paſſus eſt, vt eos à peccato, dæmone, morte, inferno liberaret, quæ ſanè immenſa eius fuit clementia & charitas, iuxta illud Iſaiæ 53. 4. *Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit &c. ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra: diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & liuore eius ſanati ſumus. omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit, & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum.*

Sic Apoſtolus 1. Corinth. 4. *Tanquam purgamẽta* inquit (Græcè καθάρματα, ideſt piacula, quorum morte purgetur & expietur mundus) *huius mundi facti ſumus omnium peripſema vſque adhuc.* Vide ibi dicta.

Melius eſt habitare in terra deſerta, quàm cum muliere rixoſa & iracunda. Septuag. addunt, *& linguaci.* Hæc enim eſt cauſa iræ & rixæ. Ratio à priori eſt. Prima, quod ſatius ſit in deſerto ſolitarium degere in quiete, quàm in domo & turba cum ira & rixa, præſertim mulieris linguacis & contentioſæ. VERS. 19. Præſtat deſertum vxore rixoſa. Ratio à priori. 1.

Secunda, quòd in deſerto vita agatur cum feris, puta cum leonibus & draconibus: his autem ſæuior & truculentior eſt mulier rixoſa & nequam, vti ait Eccleſ. c. 25. v. 23. 2.

Tertia, quòd in deſerto vita agatur ſine labe peccati, quæ in conuerſatione hominum, ac præſertim mulieris dicacis & rixoſæ facilè & crebro contrahitur, iuxta illud S. Leonis: *Neceſſe eſt de terreno puluere etiam religioſa corda ſordeſcere.* In deſerto licet, libétque contemplari cœtum & cæleſtia, ac conuerſari cum Deo & Angelis, ageréque vitam cæleſtem & angelicam, qualem in eo egit S. Ioannes Baptiſta, S. Antonius, S. Paulus, S. Hilarion, S. Hieron. S. Baſil. S. Gregor. Nazian. & innumera Anachoretarum millia. vide quæ de deſerti, & ſolitudinis commodis dixi Oſeæ 2. v. 14. ad illa: *ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius.* 3.

Reliqua quæ ad hanc gnomen ſpectant explicui v. 9.

Myſticè Auctor Catenæ Græc. mulier pugnax & linguax inquit, eſt vitium & malitia: hæc enim illum, cum quo habitat rixoſum, linguacem & iracundum facit. Terra deſerta eſt virtus, quæ non habet priſtinos habitatores, neque homines ſecundùm deſideria erroris deprauatos, ſed nouos & integros, adeoque inimicus homo diabolus non inuenit in ea requiem, iuxta illud: *ambulat per loca arida & inaquoſa quærens requiem, & non inuenit:* eſt enim ille rex omnium, qui in humidis & aquoſis locis degunt. vnde & de ſapientia vt in iiſdem illi ſe opponat, ſcriptum extat, *aquoſæ ſunt ſemitæ domorum eius.* Iob 40. 16. iuxta Septuag.

Rurſum terra deſerta eſt vita contemplatiua, quæ ſanè præſtat mulieri rixoſæ, id eſt vitæ actiuæ & negotioſæ, quæ multis curis, rixis, tumultibus immiſta eſt & obnoxia.

Theſaurus deſiderabilis & oleum in habitaculo iuſti: & imprudens homo diſſipabit illud. Heb. *In habitaculo ſapientis, & ſtultus homo abſorbebit illud.* Septuag. *Theſaurus* (Chald. *argentum*) *deſiderabilis requieſcet ſuper os ſapientis; imprudentes autem viri deuorabunt illum.* Syrus: *ſapientia & prudentia filiorum hominum deglutiet illud.* Huic gnome ſimilis eſt illa Plutarchi in Moral. *Prudentia vt plurimum bonam fortunam denat, fortuna verò prudentiam non facit: omnia quidem negotia curabis, imprimis autem prudentiam exercebis; quippe maxima res incluſa minimã, bona mens eſt in humano corpore.* Et illa Solonis: *prudentia tantum cæteris virtutibus, quantum viſus cæteris ſenſibus præſtat.* Et illa Nazian. in diſtichis: *Malo mentis ſtillam, quàm fortunæ mare.* VERS. 20. Gnomæ de prudentia.

Rabbinus quidam exponit, quaſi dicat: viri ſtudioſi, & ſapientes charius habent oleum quàm vinum cæteraſque delitias, eo quòd oleo vtatur

in lucubratione & nocturnis antelucaniſque ſtudiis. Vnde rogatus ille, cur plus ſociis ſaperet? reſpondit, *quia plus lucratus ſum oleo meo, quam vicini mei vino.* Sic Demoſthenes orator rogatus, vnde tantam nactus eſſet facundiam? reſpondit, *quia plus olei quàm vini conſumpſi.*

Germanus Aben Ezra אוצר *otſar* inquit, ideſt theſaurus eſt nomen genericum, vniuerſa præſtantiorum ciborum genera comprehendens, quæ à viro reponuntur: olei verò tantum facta eſt mentio, quòd inter cetera primas obtineat, cum illo cultum Deo deferamus: Mortales autẽ inter arbores cæteras oleæ principatum tribuerunt, ob illius præſtantem pinguedinem, vt teſtatur tritum illud, ſapientis eſſe oleum recondere, nec illo veſci: imprudens verò, Heb. כסיל *keſil*, ideſt ſtultus mox vt oleum & cibos compararit, eoſdem deuorat & diſſipat.

Olei vſus quadruplex. Oleum ergo per Synecdochen ſignificat abũdantiam annonæ & delitiarum, quia terræ ſanctæ opulentia in Scrip. commendatur à fertilitate olei; olei enim magnus eſt vſus, primò in cibis, ſecundò in luminibus, tertiò in medicinis, quartò in vnguentis ad robur, æquè ac ad recreationem & refocillationem corporis iucundam & delitioſam.

Senſus itaque eſt, quaſi dicat, ſapiens ſua ſapientia, prudentia & prouidentia comparat ſibi opum, veſtium rerúmque omnium ad familiam neceſſariarum theſauros deſiderabiles, ideſt pretioſos, ingentes & eximios, ideóque expetibiles, ac præſertim oleum, ideſt annonam omnis generis ad ſe ſuóſque copiosè alendos: imprudens verò & inſipiens hæc omnia à maioribus prudentes congeſta ſubitò per epulas, conuiuia, largitiones, ludos, &c. prodigè conſumet, ac in meretrices, paraſitos, ſcurras profundet. Poſſet quoque שמן *ſcemen*, ideſt oleum ad theſaurum referri, quaſi dicat, theſaurus oleatus, ideſt pinguis, & vber eſt in domo iuſti. Vnde Vatab. vertit: *Theſaurus expetibilis, & copioſus ſiue pinguis eſt in domo iuſti.* Rurſum hac gnome ſignificat Salomon theſaurum, ideſt res pretioſas comparari, & ſtudiosè conſeruari à ſapiente: ab inſipiente verò prodigi & dilapidari. ita ſapientes alij libros pretioſos & bibliothecas inſtruunt, vt fecit Ptolomeus Philadelphus: alij raras veſtes, alij picturas, alij gemmas, alij vina, alij aromata pretioſa &c. comparant & recondunt, vt ſuis, & ſuorum vſibus, cum opus erit, ſeruiant; at inſipientes & improuidi ſtatim omnia prodigunt, ideóque cùm iis indigent, ea mendicare coguntur.

Olei ſymbola.

1. Myſticè, oleum primò ſymbolum eſt gratiæ & charitatis: vnde Beda ſic explicat, quaſi dicat: *Claritas bonorum operum Deo ſemper amabilis, & pinguedo dilectionis in ſanctorum Eccleſia refulget. Verum reprobi non tantum virtutes ſe non aſſequi, ſed & perſequi, & quantum valent in bonis obruere feſtinant. Poteſt ſanè hic verſus & de quolibet martyrum accipi, in cuius habitaculo, ideſt corpore anima ſancta, Dei videlicet theſaurus ſeruetur abundat & vnctio gratiæ ſpiritualis: at perſecutor imprudens huiuſmodi habitaculum diſrumpere poteſt: Theſaurum verò qui habitaculo tenebatur, & oleum nequaquam tangere poteſt. Vnde Dominus docet: Non timete eos qui occidunt corpus, & poſthac non habent amplius quid faciant.* Matth. 10.

2. Secundò, oleum ſymbolum eſt miſericordiæ, & eleemoſynæ, quaſi dicat, hæc duo cernas in A iuſti domo, theſaurum ingentem, hoc eſt amplas opes & oleum, ideſt effuſam miſericordiam: vtraque enim inter ſe connexa ſunt; nam largior eleemoſyna opes adauget. *Imprudens homo diſſipabit illud,* quia videlicet auarè recondens, ac piis largitionibus parcens illico vtraque conſumit ac perdit.

Tertiò, oleum ſymbolum eſt conſolationum ſpiritualium, quas Deus immittit iuſto, vt virtutis labores & dolores ſoletur & mulceat, ac ad maiores inuitet & corroboret, iuxta illud Iſaiæ 10.27. *Computreſcet iugum à facie olei.* Vbi plura hac de re dixi. Hoc oleum experiuntur nouitij in ingreſſu religionis, eóque fit vt ſubitò in alios homines commutentur. Delicatus adoleſcens, ait Noſter Aluarez de Paz, & inter delicias & voluptates enutritus, qui lautè & opiparè veſcebatur, B & molliſſimas veſtes induebat, iam cibis inſulſis & malè apparatis veſcitur, imò ipſa inedia & fame reficitur, & viliſſimo ſacco, aut aſperrimo cilicio tectus hilaris & lætus incedit. Voluptuoſus atque illecebris ſuæ carnis addictus iam honeſtatem amat, carnem flagris, vigiliis, & ciborum parcitate domat, & omnem ſenſum voluptatis exhorret: ambitioſus, & honorum, famæ ac dignitatum cupidus iam pedibus proteri & conculcari appetit, ignominiam amplectitur, & vilia obſequia, abiecta ſeruitia & humiles functiones non erubeſcit: iracundus velut ouis manſueta, nec prouocatur iniuriis, nec laceſſitur contumeliis, nec conuitiis irritatur. Auarus opes ſpernit, & paupertatem non timet, quia pauperes Chriſtus beatos appellat: otioſus & acedus laborem non fugit: quia nemo athleta ſine ſudore co- C ronatur; De cibo non cogitat, quia fides, aut vera de Deo fiducia concepta famem non metuit. Nõ horret ſuper nudam humum exeſa ieiuniis membra collidere: quia Dominus ſecum iacet: ſqualidi capitis incultam cæſariem non perhorreſcit: quia Chriſtus ſui eſt capitis ornamentum. Cœnobij ſilentium & cellæ ſecretum eum non terret: quia paradiſum mente deambulat. Ecce has metamorphoſes facit oleum conſolationum Dei. Vide P. Platum de bono ſtatus relig. lib. 3. initio per plura capita. vide & Caſſian. collat. 12. c. 12.

Porrò Septuag. pro בנוה *binue*, ideſt *in tabernaculo*, per affinitatem characterum legentes בפה *bepe*, ideſt *in ore* ſapiente, hoc eſt *in ore* ſapientis, vertunt: *Theſaurus deſiderabilis requieſcet ſuper os ſapientis: imprudentes autem viri deuorabunt illud.* Hic Theſaurus eſt ſapientia S. Script. & lex Dei. D Vnde Auctor Catenæ Græc. *Qui verè ſapiens eſt,* inquit, *diuina eloquia nunquam non in ore ſuo circumfert: amentes autem & ſtulti obliuioni tradunt illa.* Et S. Greg. lib. 2. in Ezech. homil. 18. hinc docet os iuſti eſſe gazophylacium ſapientiæ. *Sapientia etenim,* inquit, *atque ſcientia doctrinæ ſpiritualis veræ ſunt diuitiæ, in quarum comparatione quæ tranſire poſſunt, falſæ nominantur. De his diuitiis per Salomonem dicitur: Theſaurus deſiderabilis requieſcit in ore ſapientis; excepto autem eo, quòd ad æternam patriam diuitiæ ſpiritales ducunt, eſt eis à terrenis diuitiis magna diſtantia: quia ſpiritales diuitiæ erogatæ proficiunt, terrenæ autem diuitiæ, aut erogantur, & deficiunt aut retinentur, & vtiles non ſunt. Qui ergo has in ſe veras diuitias continent, rectè gazophylacia nominantur.*

Theſaurus ergo, ideſt inexhauſta ſanæ vtiliſque

doctrinæ

doctrinæ affluentia, eſt in ore iuſti, indéque ve- A luti ex fonte iugiter manat, rigátque mentes audientium. Alij per theſaurum intelligunt ſecretum, quaſi dicat: ſapiens ore ſuo continet ſecretum ſibi commiſſum, velut theſaurum in ore ſuo depoſitum: celat ergo illud, nec alicui reuelat, aut prodit: at verò inſipiens ſua garrulitate ſecretum effutit, propalat, diſſipat & perdit.

Vers. 21. *Qui ſequitur iuſtitiam & miſericordiam inueniet vitam, iuſtitiam & gloriam.* Hebr. eſt רודף *rodeph*, id eſt *qui perſequitur*, ſcilicet ardenter & conſtanter, ſicut venatores & canes venatici proſequuntur leporem: *iuſtitiam & miſericordiam.* Iuſtitia ſignificat officium virtutis debitum, vt ſcilicet cuique tribuat ſuum ius & quod ei iure debetur. Miſericordia verò eſt opus virtutis indebitum, id eſt liberale & B gratuitum. Qui ergo vtrique ſeriò & conſtanter incumbit, hic *inueniet* vitam, ſcilicet proſperam & longæuam, ac *iuſtitiam*, vt alij ius ſuum ei tribuant, ſicut ipſe idem alijs tribuit, vtque Deus præmium iuſtitiæ & miſericordiæ eius iure debitum retribuat: *& gloriam*, tum præſentem apud homines, tum æternam apud Angelos in cælis. Itaque his tribus ſignificatur, quòd vulgo dicimus, *benè beatéque viuet.* Vnde Septuag. vertunt: *via iuſtitiæ, & miſericordiæ inueniet vitam & gloriam.* Hoc eſt quod Salomonem ſecutus Siracides ait Eccleſ. 1. 11. *Timor Domini* (hic enim parit iuſtitiam & miſericordiam) *gloria & gloriatio, & lætitia & corona exultationis. Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudium & longitudinem dierum* &c. Vide ibi dicta. Ita Au- C ctor Catenæ Græc. De ea gloria hic ſermo eſt inquit, de qua ſcriptum eſt, *Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Deus namque hominum rectè ſtudioséque operantium merita remuneratione quam impendit, multis partibus excedit.

Vers. 22. *Ciuitatem fortium aſcendit ſapiens, & deſtruxit robur fiduciæ eius.* Sept. *Et diruit munitionem, in qua confidebant impij.* Syrus: *domuit* (Chald. *detrahit*) *arces fortitudinis eius. Aſcendit*, id eſt, aſcendendo occupat & expugnat: cum enim milites vrbem inuadunt, conſcendunt muros, iiſque obtentis obtinent vrbem. eſt Metalepſis. Vnde Vatab. vertit: *Fortium vrbem expugnat ſapiens, & robur, quo fidunt, deijcit*, quaſi dicat, ſapientia vincit fortitudinem corporis: plus enim valent in D bello & expugnatione vrbium ſapientum conſilia, artes, machinæ & ſtratagemata, quàm robur militum, vti docent Vegetius, Leo Imp. & alij qui ſcripſere de re militari. Ita ſapiens illa mulier perſuadens ciuibus, vt traderent caput Seba rebellis Dauidi, & Ioab, ciuitatem Abelam eidem ſubiugauit. 2. Reg. 20. 22.

Secundò, S. Hier. in c. 33. Ezech. per ſapientem accipit iuſtum, ſic enim legit: *Ciuitates firmas aſcendit iuſtus*, quaſi dicat: Iuſtus ſubinde ſua pietate, ſanctitate & fiducia in Deum domat, ſubiugátque vrbes armis indomabiles. Ita Moſes ſua pietate & oratione cœpit ciuitates Sehon regis Amorrhæi, & Og regis Baſan, ait Lyran. ita Ioſue nixus Deo ciuitates Chananæorum deuicit. Ita Machabæi ſua probitate, & zelo pugnantes pro Deo Deique lege eius ope præclaras, & miraculoſas de Antiocho obtinuere victorias, æquè ac Hiſpani & Luſitani præcedenti ſæculo pugnantes contra Mauros & Indos, alióſque infideles, itaut totius penè Indiæ Occidentalis ſint Domini; quin & Romani idem de ſeipſis profeſſi ſunt. Audi Ciceronem in prima contra Rullum, *Quam volumus*, inquit, *Patres conſcripti, ipſi nos amemus, tamen nec numero Hiſpanos, nec robore Gallos; nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique huius gentis, ac terræ domeſtico natiuóque ſenſu, Italos ipſos ac Latinos, ſed pietate ac religione, atque hac vna ſapientia (quod Deorum immortalium numine omnia regi gubernarique perſpeximus) omnes gentes natioueſque ſuperauimus.*

Tertiò noſter Salazar per ſapientem accipit legatum, ſiue oratorem diſertum & facundum, quaſi dicat: ſæpe accidit, vt eam vrbem, quam confertiſſimæ militum phalanges debellare non potuerunt, vnus aliquis legatus, aut orator eruditus ipſam odiens ſuis perſuaſionibus ad deditionem compellat, ita vt fortiſſimi viri, qui olim belli & armorum vim facilè fregerant & repulerant, vnius viri oratione exarmati cedant, & arma deponant. Sic Pyrrhus rex Epiri ſubegit gentes non armis, ſed facundia Legati ſui Cineæ. Hinc illud Ciceronis in Saluſt. *Cedant arma togæ, concedat Laurea linguæ. Qui togatus armatos, & pace bellum oppreſſi, audes mihi eloquentiam vt vitium obijcere?* Et lib. 1. de arte Rhetor. *Eloquentia multæ vrbes ſunt conſtitutæ, & plurima bella reſtincta.* Sic Menenius Agrippa ſua eloquentia conciliauit plebem Senatui.

Myſticè Auctor Catenæ Græc. Per ciuitatem munitam ait, accipe doctrinam ab orthodoxa fide & veritate alienam, aut improbos certè ſceleratorum hominum conatus & cogitatus. Et Beda: *Ciuitatem fortium*, inquit, *id eſt mundum ſubegit Chriſtus, ſed & quotidie ciuitatem fortium aſcendit ſapiens, & deſtruit robur fiduciæ eius, cum aliquis fidelis doctor argumenta philoſophorum vel hæreticorum, vel etiam contumaces carnalium fratrum contradictiones, quibus ſcelera ſua defendere & alleuiare nituntur, aſperſione fidei eccleſiaſticæ, caſtigationis diſciplina redarguit, atque euiſcerans annullat.* Eadem penè ad verbum habet Salonius.

Qui cuſtodit os ſuum, & linguam ſuam, cuſtodit ab anguſtiis (Sept. *de tribulatione*: alij *à preſſuris*: alij *à torturis*) *animam ſuam.* Vers. 23.

Lyran. Aben Ezra, & Auctor Catenæ Græc. hæc accipiunt de gula & crapula: qui enim ab ea cuſtodit os ſuum, cuſtodit à doloribus & cruciatibus anguſtiantibus animam, id eſt ſtomachum, reſpirationem, conſcientiam ſuam, iuxta illud Eccleſ. 31. 23. *Vigilia, cholera & tortura viro infruniuo.*

Meliùs alij paſſim hæc accipiunt de ſermone, quaſi dicat, qui cuſtodit os ſuum ne prodat ſecretum, ne quem calumnietur, ne infamet, ne mentiatur, ne falſum teſtetur, ne peieret, ne blaſphemet &c. hic ab angoribus cuſtodit animam ſuam. Angores hi ſunt. Primò, remorſus iugis conſcientiæ. Secundò, dolor & pœnitudo de ore imprudenter laxato. Tertiò inimicitiæ, lites, rixæ & cædes ex dicacitate conſequentes.

Octo cruciatus linguæ incontinentis.

Quartò pericula carceris, infamiæ, ſpolij, necis &c. Quintò obligatio reſtitutionis famæ proximo ablatæ. Sextò damna proximo aut Reip. per verba iniuria vel imprudentia illata. Septimò reatus iræ Dei. Octauò angor in die Iudicij, pauórque damnationis & gehennæ. Hi enim ſunt quaſi totidem aculei arctantes, torquentes & cruciantes animam linguæ incontinentis, loquacis & maledicæ.

Identidem Salomon, & eum ſecutus Siracides inculcant linguæ noxas & damna, vt moneant, quàm arctè illa frænanda & cuſtodienda ſit. Vide dicta Eccleſ. 28. 29. & Iacobi 3. verſ. 6. Veterum Anachoretarum in vitis Patrum fuit axioma: *In omni loco ſi taciturnus fueris, requiem habebis.* Vnde tria illa dogmata S. Arſenij: *Fuge, tace, quieſce:* Quin & Seneca Epiſt. 107. *Nihil*, inquit, *æque prodeſt quam quieſcere, & minimum cum aliis loqui, ſecum plurimum.* Nam vt ait Horat. Epiſt. 19. lib. 1.

Et ſemel emiſſum volat irreuocabile verbum.

Et S. Hieron. Epiſt. de Virgin. Seru. *Lapis emiſſus eſt ſermo prolatus.* Huc facit Prouer. Arabicum Cant. 1. num. 37. *Appone ianuæ tuæ frænum, & non timebis inimicos tuos: id eſt fræna os tuum, & impone illi frænum ſilentij, & non metues ab aduerſariis.*

Gnomæ.

Vers. 24. *Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur ſuperbiam.* Pro *indoctus* Hebr. eſt לץ *lets*, ideſt irriſor, illuſor, ac conſequenter peſtilens, nefarius. Hinc primò ex Hebræo ſic vertas: *ſuperbus arrogans* (Vatab. *petulans ſuperbus*) *cuius nomen illuſor, per iram operatur ſuperbiam*, ideſt audax & ſuperbum facinus deſignat: quod R. Salomon exponit, quaſi dicat: qui animo tumido arrogantique eſt, ad extremum deluſor fiet, aures arguenti præbere denegans. Aben Ezra verò, quaſi dicat, ſuperbus arrogans deriſoris appellationem ſortietur, quia in ira excedet limites modeſtiæ, charitatis & iuſtitiæ, ac prorumpet in verba & facta contumelioſa, aliiſque iniuria. Ira enim Heb. vocatur עברה *ebra*, tranſitus, exceſſus, quòd limites beneuolentiæ, rationis & æquitatis prætergrediatur, excedat & violet.

Secundò Chald. verba inuertens ſic vertit: *Deriſor tumidus, ſuperbus eſt nomen eius, faciens iram ſuperbia ſua*, quaſi dicat, *deriſor*, ideſt nefarius & ſceleratus eſt homo ſuperbus, & faſtu tumens; quia per ſuam ſuperbiam & faſtum in iracunda verba & verbera quibus alios irrideat, contemnat, vexet, conterat, prorumpit.

Tertiò Syrus vertit: *Audax, cuius nomen validum eſt, iniquitatem facit in furore ſuo*, quaſi dicat, ſuperbus qui omnia audet, ideóque validi, & præpotentis nomen obtinet, hic in audacia & furore præceps inſolenter omnia agit, omnibus eſt iniurius & noxius, omnibus præeſſe & imperioſè dominari ſatagit.

Quartò Septuag. vertunt: *Audax & arrogans & oſtentator, peſtilens vocatur: qui autem iniuriarum memor eſt, iniquus.* Alij: *qui operatur in ira, ſuperbus.* Lucifer Calarit. Apolog. pro S. Athanaſio legit: *Temerarius & ſuperbus peſtilentia vocabitur.* Auctor Catenæ Græc. legit: *temerarius & arrogans & ſuperbus, deſignatur appellatione peſtis, qui autem memor eſt iniuriarum, vocatur iniquus.* Atque ſimpliciter vt verba ſonant explicat.

Preſſiùs noſter Salazar: vir audax inquit, qui temere & ex tempore ad vlciſcendum ſeſe proijcit, quod ſuperbiæ & arrogantiæ proprium eſt, peſtilens aut peſtilentia vocatur: peſtilens nimirum exiſtit, ſeu peſtis ipſa. Quia ſicut peſtis eos quos afflauit aut perculit, ocyus perimit; ſic etiam ille quam citiſſimè conceptum in alios furorem effundit. Subdit: *& qui iniuriarum memor eſt, iniquus*, ſupple *vocatur*, ideſt exiſtit, nimirum qui iniurias non ſtatim vlciſcitur, ſed eas memoria retinens opportunitatem vindictæ ſumendæ expectat, is vtique iniquus, Græcè παράνομος, ideſt exlex eſt & ab omni æquitate & iuſtitia valde remotus. Huius autem malitiam præfert Salomon, quia ille alius ſubitaneus & improuidus vltor, non ita iniuſtus exiſtit: ſi enim dat, etiam ſubinde recipit refértque damnum. Hic verò iniuriarum memor ideo iniuſtus magis & iniquus, quia opportunitatem vlciſcendi captãs, ita certè aliis damnum infert, vt ipſe nihil damni referat, quod certè paſſim vſu venit: *iniquus* eſt ergo, quia non æquè, ſed iniquè damnum cum inimico partitur, imò totum in eum doloſè deuoluit. Adde, quòd multa iniquè contra eum machinetur: *iniquus* enim notat malitiam, malignitatem, continuumque nocendi ſtudium ſiue per vim, ſiue per dolum.

Quintò Noſter pro *lets*, ideſt deriſor, nefarius, peſtilens vertit *indoctus*, ideſt inſipiens, ſtultus, fatuus, hoc eſt impius, ſceleratus, nefarius. Sicut enim *doctrina*, ideſt ſapientia & probitas viri per patientiam noſcitur, vti dixit cap. 19. verſ. 11. ſic pariter ignorantia, ideſt inſipientia & improbitas viri noſcitur per ſuperbiam, iram & impatientiam. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: qui ſuperbus eſt arrogans, vocatur, & reipſa eſt *indoctus*, ideſt inſipiens, fatuus, ſtolidus, improbus & ſceleratus; quia talis pronus in iram, per eam deſignat opera ſuperba & iracunda, quibus aliis vel famam, vel bona, vel pacem, vel vitam etiam ipſam iniuſtè per vim vel dolum eripit: ſuperbi enim leui verbo vel facto, quo ſe tangi deprimíue imaginantur, ilico inſtar canum concitantur in bilem, per eámque proſiliunt in contumelias, iurgia, rixas, rapinas, cædes &c. Igitur ſuperbus vocatur indoctus & imprudens, quia eſto ſe aliis doctiorem & prudentiorem æſtimet, tamen opera eius contrarium indicant, eo quòd multa ſuperbè operetur per iram: ſuperbia enim & ira ſuperbiam ſequens efficiunt, vt quis multa imprudenter & ſtultè agat: quo ſignificatur, inquit Ianſen. eum qui ſuperbus eſt cum honorem quærat & famam maximè, famam tamen & celebritatem nominis non aſſecuturum, imò ignominioſis nomenclaturis appellandum, dignumque imprimis qui vocetur deriſor, vt qui alios præ ſe contemnat & irrideat, ac ſalutares aliorum monitiones cum deriſione reijciat, ex ira animi faſtuoſi ſuperbè ſe contra omnes gerens. Superbiam enim non tantùm ſequitur irriſio, & contemptus aliorum, ſed & ira & excandeſcentia contra eos qui non ſatisfaciunt deſideriis, aut qui contra-

Superbus eſt ſtolidus. cur?

riantur voluntati ſuperborum, quia impulſi in aliorum noxas, verbera & cædes prorumpunt. Talis ergo vocatur & reuera eſt *lets*, ideſt irriſor, peſtilans, nefarius, ſceleratus. verè Euagrius apud Anton. in Meliſſa parte 2. c. 74. *Superbus animus*, inquit, *diuerſorum eſt latronum*. Et Siracides cap. 10. 7. *Odibilis coram Deo eſt, & hominibus ſuperbia*. vide ibi dicta.

VERS. 25. *Deſideria occidunt pigrum: noluerunt enim quicquam manus eius operari*: Significantiùs Hebr. *Deſiderium pigri occidet eum, quia renuerunt manus eius operari*. Septuag. *non enim manus eius eligunt facere quippiam*. Symmac. & Theodot. *concupiſcentia pigri interficiet eum*. Alij *deijcit eum*.

Deſideria necant pigrum.

1. Verbum *occidunt* tripliciter exponi poteſt, Primò indirectè & concomitanter, quia ſcilicet deſideria comitantur pigrum vſque ad mortem, B ipſéque in ſuis deſideriis moritur non aſſecutus quod deſiderauit, vt deſideria eum occidere dicantur, quia eum ad mortem vſque perducunt aut concomitantur. Iſtud vt in corporaliter pigris accidere videmus, ita ſimiliter in ſpiritualiter pigris, qui cum ſalutem deſiderent, & tamen labores bonorum operum ſubire detrectant deſiderando, & nihil præterea agendo incidunt in mortem animæ, & tandem etiam in mortem æternam.

2. Secundò directè, & diſpoſitiuè, quaſi dicat, deſideria pigrum aſſiduè cruciant, itáque affligunt, vt eum enecare videantur, imò ſenſim eum conſumendo & tabefaciendo ad necem diſponant, & deducant. Ratio eſt prima; quòd pigritia cum ſit otioſa, nec alia re ſeſe occupans, tota diffluit in cogitationes & deſideria, eáque varia & multiplicia; nam otioſus ex vno deſiderio labitur in aliud & aliud, adeoque in plurima & quaſi infinita, quæ ei mens otioſa inſtar molendini verſatilis, imò operantis ſemper & rotantis continuò ſuggerit, & ſuggerendo atterit & conſumit. quare ſicut occupatio & labor habendi deſideria hebetat & reſtinguit, ſic otium eadem acuit & accendit: cúmque nulla ex parte eis ſatisfiat, creſcunt, & inſtar flammæ exardeſcunt & gliſcunt. Vnde rectè noſter תאוה *taauat*, ideſt deſiderium, explicans per plurale תאות *taauoth*, vertit *deſideria occidunt pigrum*. Secunda ratio eſt, egeſtas & fames: cum enim nolit laborare, indiget pane & cibo: eius ergo deſiderium & fames eum aſſiduè cruciat, conſumit, & ſubinde ſenſim enecat.

Simili phraſi Dalila ſuis deſideriis fatigans Sampſonem, vt reuelaret ei ſecretum, in quo ſita erat ſua fortitudo, dicitur eum quaſi occidiſſe. ſic enim de eo dicitur Iudic. 16. 16. *cumque moleſta eſſet ei, vt per multos dies iugiter adhæreret, ſpatium ad quietem non tribuens, defecit anima eius, & ad mortem vſque laſſata eſt, tunc aperiens veritatem &c.*

3. Tertiò effectiuè & plenè, *deſideria*, ideſt carentia rei deſideratæ, puta carentia panis & cibi, quem deſiderat piger famelicus, occidit eum: quia pigri non rarò fame moriuntur, & enecantur: deſiderium enim cibi nõ eſt aliud, quàm inedia & fames. Ad hæc deſideria concupiſcentis adeo ſunt æſtuantia, vt eum in lites, rixas & pugnas adigant, quibus & facultates, & famam, & vitam ſubinde amittat. Tritum eſt illud Hebræorum: *Camelus deſiderans cornua, etiam aures perdidit*. Et illud S. Cypriani: *Qui totum vult,*

A *totum perdit*. Et illud Heſiodi: *Stolidi ignorant quanto plus ſit dimidium toto*. Fit enim ſæpe vt qui iniqua deſiderat, æqua perdat: & qui aliena concupiſcit, propriis ſpolietur. *Inſatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis: non ſatiabitur donec conſumat areſaciens animam ſuam*, ait Eccleſ. cap. 14. verſ. 9.

Rurſum deſideria eius ſubinde ſunt tam vehementia & impotentia, vt eum conficiant, imò aliquando ad ſui necem impellant, vt ſeipſum in flumen præcipitet, aut laqueo vel veneno vitam ſibi adimat: pigritia enim ſiue ignauia mater eſt mœroris, tædij, puſillanimitatis, deſperationis. Sic Rachel adeò impotenter deſiderabat filios, vt diceret Iacobo Mareto Geneſ. 30. *Da mihi liberos alioquin moriar*, hoc eſt *mortem mihi ipſa conſciſcam*, ait Iſidor. Pelus. lib. 2. Epiſt. 274.

Sic deſiderium ſanctum videndi Chriſtum, eóque fruendi quotidie gliſcens tandem confecit conſumpſitque B. Virginem, vt eo ſolo ſine morbo mortua credatur, vti docet Suarez, & multi Theologi iuxta illud Cantic. 2. *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo*. tanta eſt vis incenſi & ardentis deſiderij.

Myſticè R. Leui: iners inquit, cupiditate iugiter inflammatur coronidis virtutum obtinendæ, verùm à deſidia retrahitur, quo minus huic comparandæ vacet, ex quo mortem obibit, nihilque eidem præter cupiditates ſupererit, cum illius manus elaborare aliquid noluerint, quo vota ſuccederent.

C Huc accedunt gnomæ ſapientum: *Omnium tentationum, & cogitationum malarum, & inutilium ſentina otium eſt. Summa mentis malitia eſt otium iners*, ait S. Bern. de Monte Dei. Caſſian. 2 *Acidus præſentia odit, abſentia deſiderat; laborans ab vno, otioſus ab infinitis dæmonibus oppugnatur*. Ennius in Iphigenia: *otioſo in otio animus neſcit quid velit. Imus huc, hinc illuc, cum illuc ventum eſt ire illinc lubet, incertè errat, præter propter vitam iuuit*. Diogenes apud Laërtium lib. 6. ait *otioſorum negotium eſſe amorem & cupiditatem*, quòd hic effectus maximè occupet otio deditos: ita enim fit, vt dum otio iuuant in rem negotioſiſſimam incidant. Quocirca quot ſcintillas eiaculatur fornax ardens, tot deſideria ſuſcitat mens otio æſtuans: qui ergo prauas cogitationes & concupiſcentias effugere vult, fugiat otium, det ſe labori. Rurſum quidam vir doctus & pius D ſic exponit: *Deſideria occidunt pigrum*, ideſt piger, qui per inertiam Dei inſpirationes, & ſancta virtutum vitæque perfectioris deſideria ſibi ab eo immiſſa non exequitur, iuſto Dei iudicio à gratia deſeritur, ac permittitur labi in grauia mala, tum pœnæ, tum culpæ: imò ſubinde in peccatum mortale, quod occidit animam. Hoc enim meretur eius ſocordia, ingratitudo, & gratiæ neglectus. vide dicta Prouer. 1. 24.

Gnomæ.

Tota die concupiſcit, & deſiderat: qui autem iuſtus eſt, tribuet, & non ceſſabit, tribuere æquè ac laborare, vt laborando comparet plura, quæ tribuat, & eroget tum ad familiam copioſe alendam, tum vt egenorum inopiam ſubleuet. Hebr. Tota die concupiſcit concupiſcentiam, ideſt cupidè & ardentes VERS. 26.

concupiſcit, vt anima eius plena ſit concupiſcentiis, & deſideriis habendi. Vatab. *Tota die flagrat cupiditate: iuſtus autem largitur nec parcit.* Pergit explicare deſideria & concupiſcentiam pigri, qui nolens laborare alienis iniuſtè inhiat, quem proinde opponit iuſto, qui iuſtè laborando, & erogando ſua aliis liberaliter communicat. Aben Ezra: *Probus*, inquit, *inerti largitur.* R. Leui: *æſtuat ſubinde piger deſiderio, ſed id nullam in eo impreſſionem facit: iuſtus autem opportunam actionem ſtudiique partem ſingulis rebus impendit, nec operam ſuam deeſſe vult ad artes vel ſapientiam adipiſcendã.* Eſt Antitheſis inter pigrum & iuſtum, ideſt ſedulum, ideóque liberalem & beneficum: ſæpe enim in Scrip. beneficentia vocatur iuſtitia. Antitheſis hæc eſt, quòd piger totus ſit in deſiderio, ideóque in inopia, & tortura perpetua: iuſtus vero, ideſt ſedulus & liberalis totus ſit in operatione, ideóque in rerum copia, & gaudio, adeò vt non tantum ipſe copioſè viuat, ſed & aliis ſuperflua tribuat, nec tribuere ceſſet, aut laborare, vt plura tribuat. Hic enim eſt genius liberalis & ſeduli, hæc eius indoles & conditio, vt aliena non concupiſcat ſicut piger, ſed potius ſua aliis largè, idque *tota die*, ideſt aſſiduè & continuo. τὸ enim *tota die* ex antitheſi in poſteriori hemiſtichio eſt repetendum. Iuſtus ergo tota die ſua largitur & tribuit, adeóque quo die nihil cuipiam tribuit mœrens dicit cum Tito Imp. *amici diem perdidi.*

Septuag. hanc gnomen videntur à præcedenti disiungere, nec de pigro, ſed de quouis impio, præſertim auaro accipere. vnde ſic vertunt: *Impius tota die concupiſcit concupiſcentias malas: iuſtus autem miſeretur & miſeratur non parcè: concupiſcentias malas* vocat moleſtas, quia ſcilicet animum affligunt & excruciant. Rurſum propriè *malas*: quia impius deſiderat rapere aliena, ditare ſe per fas & nefas, aliaque ſcelera perpetrare. Vnde Auctor Catenæ Græc. vertit: *impius tota die improbis deſideriis iactatur & agitatur: Iuſtus autem prodigè, & citra intermiſſionem largitur & miſeretur.*

Myſticè idem Auctor: *Hoc loco*, inquit, *diabolus impius appellatur, vt qui tota die homines impetat, & in peccata præcipites agere deſideret. Iuſtus autem eſt Chriſtus: hic enim eſt qui generis noſtri miſertus, ſeipſum pro nobis in mortem tradidit. Angelorum proprium eſt, nunquam malè concupiſcere, ſed ſemper bene: Dæmonum verò eſt, tota die totáque vita malis ſemper deſideriis æſtuare: Hominum autem modò bona & iuſta, modò mala & iniuſta deſideria concipere.*

Vers. 27. *Hoſtiæ impiorum abominabiles: quia offeruntur ex ſcelere.* Pro *quia* Heb. eſt אף כי *aph ki*, quod Pagn. Vatab. & alij vertunt *quanto magis.* ſed noſter disiunctim ea accepit, quaſi dicat, *certè quia.* ſic & Aquila, Septuag. & alij. Rurſum pro *ex ſcelere* Heb. eſt בזמה *bezimma*, ideſt, *in mala cogitatione*, machinatione, ſcelere, Syrus: *in iniquitate.* Vnde triplex hîc oritur verſio, triplicem notans hoſtiæ impiorum defectum & vitium, ſcilicet. Primò, quòd ſint hoſtiæ impiorum, ideſt inimicorum & hoſtium Dei, qui gratiæ Dei expertes in peccato, & ſcelere conſtituti offerunt illam Deo, cui exoſi ſunt. Secundò, quòd offerantur ex ſcelere, imò quòd impij offerant ſcelus, puta hoſtiam furto alióue ſcelere comparatam & maculatam. Tertiò, quòd hoſtiam offerant mala intentione:

A quando hæc tria concurrunt, dicitur prauus prauum prauè offerre. Cum ex aduerſo, vt hoſtia ſit Deo grata, tria requirantur: primum eſt, offerentis dignitas, vt ſcilicet ſit iuſtus Deóque gratus: ſecundum, vt offerat hoſtiam probam, & ſanctam: tertium, vt bona mente, bono fine, bona intentione illam offerat. Hoſtias hîc propriè dictas, puta ſacrificia, & victimas accipio: has enim ſignificat Heb. זבח *zebach*: licet & ad impropriè dictas, quales ſunt eleemoſynæ, vota, dona &c. extendi poſſit. Ad hoſtiam Deo gratam tria requiruntur.

Primò ergo Vatab. vertit: *Immolatio impiorum abominanda eſt, quanto magis ſi in ſcelere obtulerunt eam?* quaſi dicat, Deus abhorret à ſacrificio impiorum, quod ſummopere gratum illi eſſe debuerat, eo quòd offeratur ab indignis, puta impiis: ergo multo magis abhorret ab impiis eorum
B operibus & ſceleribus: Impij enim, ait R. Leui, hoſtias offerunt, vt ſuam impietatem iis expient, ac interim in ſua impietate remanere volunt, nec de ea pœnitere: quare perinde faciunt ac qui lauant immundas manus, nec maculas eluunt, ideſt lauant manus Æthiopis: aut perinde ac qui lauãt manus aqua, & ſimul ſtercore inquinãt. Itaque hæc Gnome in eos quadrat, ait Ianſen. qui cum ſint ſcelere aliquo obnoxij, cuius pœnitudine nõ ducuntur, nihilominus putant per alia pietatis opera iram Dei poſſe placari, hanc impiam & ſceleſtam cogitationem de Deo concipientes, quaſi licentiam alicui concederet malè agendi ob quædam ipſius munera: quemadmodum faciunt nonnunquam terreni Iudices. Conuenit cum hoc illud Iſaiæ: *incenſum abominatio eſt mihi* &c. Et valet contra eos, qui cum perſeuerent in c. 1. v. 13.
C peccatis, putant ſe Deum placare eleemoſynis, contra quos ſcripſit D. Auguſtinus librum de fide & operibus.

Secundò Aquila vertit: *Hoſtia impiorum abominatio: quia cogitatio* (mala) *afferet illud.* Et Pagnin. *Sacrificium impiorum eſt abominatio, quanto magis ſi mala intentione attulerit illud:* זמה *zimma* enim ſignificat malam cogitationem, intentionem machinationem, & molitionem ſceleris. Hoſtiæ enim bonæ oblatio vitiatur ex intentione mala, ſi videlicet offeratur ad obtinendum à Deo rem iniuſtam, vel impiam, vt cum fures, raptores, adulteri offerunt Deo hoſtias eo fine, vt det eis amplas prædas & ſpecioſas mulieres. Sic quoque accipi poteſt, quod noſter vertit *quæ offerunt ex ſcelere*, quaſi dicat, ex intentione ſceleris. ita Deus deteſtatus eſt victimas Balaam, & Balac regis Moab, quæ non niſi ad execrationem gen-
D tis Iraëliticæ offerebantur. Num. 21. 1. & ſequen.

Tertiò propriè Noſter cum Chaldæo vertit, *ex ſcelere.* Et Septuag. *Hoſtiæ impiorum abominatio Domino; etenim iniquè offerunt eas*, quaſi dicant: Deus abominatur hoſtias, quas impij ei offerunt ex furto, rapto, alióue ſcelere. Ratio eſt, quia hæ hoſtiæ ſunt ſceleſtæ, imò ſcelus: Res enim furto ſubducta, vel rapta vocatur, & reuera eſt furtum, vel rapina, quia furti, vel rapinæ obiectum & materia, ideóque maculata & ſcelerata. Rurſum hoſtiæ offeruntur Deo, quaſi primo rerum omnium auctori: quare fur, vel raptor ex rapto offerens hoſtiam Deo tacitè proteſtatur, & ſignificat Deum ſui furti & rapinæ eſſe auctorem, ſéque in gratiarum actionem hanc ſuæ rapinæ partem Deo quaſi primo auctori offerre: Hoc autem

ingens eſt blaſphemia, quia impius ſuum ſcelus in Deum velut primam eius cauſam refundit, cúmque facit ſceleſtum, imò primum ſceleris effectorem, quo nihil horribilius dici vel cogitari poteſt.

Salomonem ſecutus Siracides Eccleſ. 34. 23. & ſequent. multis inſectatur impiorum hoſtias & munera. Vide ibi dicta.

VERS. 28. *Teſtis mendax peribit: vir obediens loquetur victoriam.* Heb. *Teſtis mendaciorum peribit: ſed vir audiens loquetur in finem*, vel *loquetur victoriam.* Aquila, Symmac. & Theodot. *ad victoriam ibit.* Heb. enim נצח *netſach* & finem & victoriam, quæ litis bellique eſt finis, ſignificat. Radix enim נצח *natſach*: ſignificat prævalere, vincere, & ad finem perducere. Hinc:

Primò Caiet. vertit: *Teſtis mendax peribit: vir autem audiens ſemper aut fortiter loquetur*, quaſi dicat, mendax qui teſtatur ea quæ non vidit nec audiuit, ſed quæ ipſe confinxit, hic deficiet & mendacijs ſuis ſe perdet, quia ſibi in dictis ſuis non conſtabit, ſed variabit, & ſubinde ſibi contradicet: at qui ea tantùm quæ audiuit teſtatur, hic fortiter & conſtanter loquetur: quia ſemper ſibi conſtabit, nec in vllo quod ſibi contradicat, redargui poterit, ſed ſui ſemper ſimilis idem perpetuò dicet & teſtabitur. Vnde Chald. vertit: *Et vir audiens rectè loquetur*; & clarè hunc ſenſum exprimens Pagnin. vertit: *Teſtis mendax peribit; & Vir qui teſtatur quod audiuit, ſemper teſtificatur idem*, quaſi dicat, vir qui teſtatur quod audiuit, ac certò nouit, nec ex ſuo fingit cerebro ſicut teſtis mendax, is ſemper loquetur, nō imponetur ei ſilentium ſicut mendaci teſti, nec afficietur pudore, nec morte, aut aliqua alia pœna ſicut teſtis mendax, contra quem etiam prophana lege ſancitur lex talionis. Dignus enim eſt qui ſuo teſtimonio pereat, qui per illud alios perdere voluit: diuina autem lege teſtis mendax æternam incidet mortem, & perditionem. Secundùm hunc ſenſum pulchra eſt oppoſitio membrorum huius ſententiæ. Sic & R. Leui, niſi quod τὸ *qui audiuit*, arctet ad eum, qui audiuit mendacium teſtis mendacis, q. d. mendax in ſuis dictis ſibi non conſtat, ſed ſæpe contradicit: at teſtis qui teſtatur ſe à mendaci mendacium audiuiſſe, verum teſtatur, ideóque ſibi conſtat.

Secundò R. Salomon: Teſtis, inquit, falſum teſtimonium dicens perdetur vel à iudice vel à Deo: Teſtis autem qui audit & obedit legi dicenti: *Non dices falſum teſtimonium*, hic aſſiduè loquetur, ideſt viuet ac vita longæua à Deo donabitur. Sic loqui pro viuere ſumitur Hebr. 11. 4. Vbi de Abel dicitur: *Defunctus adhuc loquitur*, ideſt adhuc viuit. & Geneſ. 2. 7. *Factus eſt homo in animam viuentem*, Chald. vertit. *Factus eſt homo in animam loquentem.*

Tertiò Aben Ezra, quaſi dicat: Teſtis mendax & periurus peribit: qui autem audierit eum periiſſe, id omni ætate quam deget cæteris prædicabit, ſcilicet teſtis mendacis memoriam propter eiuſdem mendacia periiſſe.

Quartò Septuag. vertunt: *Teſtis mendax interibit: Vir autem obediens cuſtoditus loquetur*, ideſt, vt clarè vertit Auctor Catenæ Græc. *Vir autem legi obediens cautè loquetur*, cauens ſcilicet ſtudioſè ne mendacium aut falſum teſtimonium dicat, per quod intereat & pereat. Myſticè idem Au-

A ctor: *Teſtis falſus* inquit *vocatur diabolus* (*διάβολος* enim græcè idem eſt quod calumniator, qui ſcilicet bona iuſtorum opera apud Deum criminatur & mendaciter accuſat) *Nam hic ſemper & præpoſterè agit, eáque nobis ſuggerit, quæ & Deo ſunt aduerſa, & à veritate aliena. Vir autem obediens eſt Chriſtus. Nam vt Apoſtolus docet: factus eſt Patri obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis.*

Quintò Noſter profundè & neruosè cum Aquila, Symmac. & Theodot. vertit: *Teſtis mēdax peribit: Vir obediens loquetur victoriam*, teſti mendaci pereunti opponitur vir audiens veritatem illique obediens: hic enim viuit & vincit: veritas enim vincit mendacium, de eóque triumphat.

Ad litteram ſignificat primò ait Ianſen. teſtem mendacem, & omnem qui in perniciem B alterius mentitur, quia contra legem agit, malè periturum, itaut ſiue hic ſiue alibi dignas perſoluat pœnas, at omnem qui legi diuinæ obedit, & ob id mendacia, ſicut & omnia alia vitia declinat confidenter locuturum, quomodo omnia ſupplicia vicerit, omnéſque inimicos ſuos ſuperauerit, atque pulchram de omnibus victoriam reportauerit, cum teſtis mendax tacere cogetur pudore affectus, & dignè punitus.

Secundò preſſiùs, ac magis appoſitè & contrapoſitè ſignificat, eum, qui contra aliquem profert falſum teſtimonium, periturum; illum vero qui innocenter viuit obediendo legi diuinæ, liberandum à malo, quod falſo teſtimonio ei parabatur, & glorioſè triumphaturum de C illo.

Tertiò & perfectiſſimè Noſter Salazar per teſtem mendacem intelligit eum, qui falſum teſtimonium in aliquem dicit, & à ſuperiore ac iudice iniquam aduerſus illum ſententiam extorquet. Ait ergo Salomon, eiuſmodi teſtis falſus etſi ad horam vincere, & de aduerſario ſuo triūphare videatur, tandem aliquando peribit, ac ſuæ falſitatis pœnas dabit: vir autem obediens loquetur victorias, ideſt, qui iniquam ſententiam à ſuperiore latam æquo animo fert, & eidem humiliter paret, tametſi ab aduerſario ſuo victus & eiectus videatur, tamen illi victorias demum ſuas enunciare & prædicare licebit, vel quia detecta fraude amiſſam gloriam recipiet, D & in falſum teſtem pœna recidet, vel certè quia iniuſtæ ſententiæ parens, & acquieſcens nobilem de aduerſario ſibi iniurio, nobiliorem de iniquo iudice, nobiliſſimam de ſemetipſo victoriam reportat.

Huc facit illud S. Aug. in Pſal. 70. *Sola obedientia tenet palmam, ſola inobedientia inuenit pœnam.* Et illud Q. Curtij lib. 8. de Vita Alexandri Magni: *Obſequio mitigantur imperia, & Principum ſæuitia in manſuetudinem vertitur ciuium obedientia.* Ita Chriſtus Patri, imò Pilato, Annæ, Caiphæ ac tortoribus obediens vſque ad mortem crucis, de omnibus, déque ipſa morte, peccato, gehenna, dæmonibus triumphauit. Vnde Philo Carpathius in Cantic. cap. 3. num. 3. ad illa: *Inuenerunt me vigiles*, legit, *ſola patientia canit victorias.* Crux Chriſti ergo fuit quaſi triumphus & currus triumphalis obedientis patientiæ, & patientis obedientiæ.

Symbolicè poteſt ad falſos & veros Doctores hæc ſententia accommodari; falsò enim,

quales ſunt hæretici, citò cum ſua falſitate pereunt: veri verò vincunt & triumphant. Super omnia enim vincit virtus & veritas, quæ falſitate & hæreſibus inſtar ceræ liqueſcētis euaneſcentibus, ſemper perdurat ac triumphat.

Myſticè Beda; *Teſtis mendax peribit* &c. hoc eſt, inquit, *qui ſe Deo ſeruire teſtatur, nec facta dicta exequitur, peribit: qui verò fideliter vt promittit, iuſſis ſubditur diuinis, huius loquela ad victoriam perueniet, quia dum per obedientiam ſuam deſideria vincere ſatagit, per iuſtitiam iudicis poſtmodum victoriæ palmam percipit.*

Tropol. diſce hîc quam potens debellatrix & victrix ſit obedientia, quæ de aduerſarijs omnibus reportat victoriam, déque rebus omnibus triumphat.

Obediens vincit dæmones.

Primò enim obediens loquetur, ideſt, loqui poterit victoriam, & canere triumphum de victo diabolo omnibúſque eius aſſeclis dæmonibus. Nam vt ait S. Greg. lib. 4 in 1. Reg. c. 5. *Victimis ſunt obſequia obedientium: quia enim pro Deo hominibus ſubijcimur, ſuperbos ſpiritus ſuperamus, cæteris quidem virtutibus dæmones impugnamus, per obedientiam vincimus: victores ergo ſunt qui obediunt, quia dum voluntatem ſuam alijs perfectè ſubijciunt, ipſi lapſis per inobedientiam angelis dominantur.* Vna autem ex præcipuis cauſis quare per inobedientiam diabolum vincimus ea eſt, quia eius dolos & technas obediēdo detegimus. Quoties nos ille ſub ſpecie boni ad malum pertrahit? quoties ad indiſcretū feruorem aut ad ridiculum teporem impellit? Hos inuitus obediētiæ virtus eludit. Nam dum ad patrem ſpiritualem accurrimus, dum ei cogitationes immiſſas detegimus, dum ab eo eruditi ſimpliciter obedimus, & quid vnumquodque ſit an bonum an malum clarè cognoſcimus, & quouſque progrediendum nobis ſit, & quid tanquam ſupra vires fugiendum, quid verò tanquam iuxta vocationem noſtram amplectendum, nequaquam ignoramus. Ideo dicebat S. Antonius, vt in vitis Patrum narratur: *Si fieri poteſt, quantos paſſus ambulat monachus, vel quot calices aquæ bibit, in cella ſua declaret ſenioribus, vt à recto non deuiet.* B. Dorotheus doctrina 5. narrat quendam monachum à dæmone fuiſſe dilectum, ab eóque cæteris prælatum eo quod nollet à ſuperiore gubernari. ſtatimque ſubdit: *Tales diligit, atque eis maximè delectatur, qui ſine duce ſunt; non his qui ſeſe ſubmittunt ei, qui poſt Deum auxilium præſtare potens eſt, & manum dare. Neque enim diabolus ille cunctos adeundi fratres poteſtatem habuit, cum illum ſanctus pater reperit, tot potiunculas, tot pigmenta, tot alabaſtra circumferentem, non omnibus propinauit: Nam quiſquis illius præſentis inſidias, accurrit illicò, & cogitationes ſuas quaſcumque latentes aperuit patri, & ſic auxilium inuenit in tempore tentationis; & hac de cauſa non potuit adverſus eos iniquus inſidiator. Infelicem illum vnum inuenit, qui ſeipſum regeret, & inſtrueret, qui nulli haberet coadiutorem quemque, vt voluit, ludo habuit, diſcedénſque ſoli gratias egit, cæteros omnes deteſtatus.* Quocirca S. Bernardus ſerm. 3. in Pſal. *Qui habitat*: *Obſecro* inquit, *vos nouellæ plātationes Dei, vos qui nondum exercitatos habetis ſenſus ad diſcretionem boni, & mali, nolite ſequi cordis veſtri iudicium, nolite abundare in ſenſu veſtro, ne vos tanquam rudes adhuc verſutus ille venator decipiat: nā ſylueſtribus illis, & omnino beſtialibus beſtiis (ſæculares homines loquor) apertos ſatis expandit laqueos, vtpote quos facilè capiendos eſſe non dubitat: vobis autem qui tanquam prudentiores cerui ſerpentes necatis, & deſideratis ad fontem viuum, ſubtiliores occultat laqueos, & callidiora fraudis ſuæ argumenta conquirit. Vnde, obſecro vos humiliamini ſub potenti manu Dei paſtoris veſtri, & acquieſcite eorum conſiliis, qui melius norunt venatoris illius verſutias, edocti diuturno longi temporis exercitio, & crebris experimentis, tam in ſe, quàm in multis.*

Mundum.

Secundò, obedientia vincit mundum, quia mundi præcipuum deſiderium ſuis ſectatoribus immiſſum eſt, cæteris omnibus dominari: obedientia verò planè hoc deſiderium reijcit & calcat, quia non tantùm ſuperioribus, ſed & paribus, imò inferioribus ſe ſubijcit & obedit. Rurſum nihil eſt aliud mundum vincere, quàm peſſimorum hominum voluntati conuerſatione noſtra contradicere, & Dei voluntatem amplecti: hoc autem ille ſolus facit, qui fideliter eius mādatis obedit. S. Ioannes quidem mundi victoriam fidei adſcribit, ſed ſi bene intelligatur, quatenus ſe obediētiæ coniungit. *Omnis*, inquit, *qui natus eſt ex Deo vincit mundum, & hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra.* 1. Ioan. 5. 4.

Carnem.

Tertiò, obediens vincit tertium ſuum hoſtem maximè periculoſum, quia internum & intertùs ſibi aſſiduè inſidiantem, puta carnem eiúſque appetitus & concupiſcentias, præſertim gulæ & libidinis. Vnde noſter Thomas theodidactos lib. 3. de Imitatione Chriſti cap. 14. *Qui non libenter* inquit, *& ſponte ſuo ſuperiori ſe ſubdit, ſignum eſt quod caro ſua necdum perfectè ſibi obedit, ſed ſæpe recalcitrat & murmurat*, quaſi diceret, carni ſuæ ille ſe ſubdit, qui prælato obtemperare non nititur; & dum illi ſe ſponte ſubmittit, miro modo ab imperio carnis liberatur. Sic etiam S. Bernardus ſerm. 1. in feſto omnium Sanct. ſecundam illam beatitudinem intellexit: *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. Hanc ego terram* inquit *corpus noſtrum intelligo. Quod ſi poſſidere vult anima, ſi regnare deſiderat ſuper membra ſua, neceſſe eſt, vt ſit ipſa mitis, & ſuperiori ſuo ſubiecta: quoniam tale inueniet inferius ſuum, qualem ſe exhibuerit ſuperiori; armatur enim creatura ad vlciſcendam ſui iniuriam creatoris. Et ideo nouerit anima quæ rebellem ſibi inuenit carnem ſuam, ſe quoque minus quàm oporteat ſuperioribus poteſtatibus eſſe ſubiectam. Manſueſcat ipſa & humilietur ſub potenti manu Dei altiſſimi: ſubiecta ſit Deo & his pariter, quibus vice eius habet obedire prælatis, & continuò corpus ſuum inueniet obediens & ſubiectum.* Sic ille. Primus homo per inobedientiam à Deo deſciuit, & ſtatim carnem aduerſus mentem rebellantem ſenſit, cui ipſa inobedientia contra ſpiritum vires adiecit. Aperti ſunt oculi amborum, ait Scriptura, vt ſcilicet impetum carnis ſuæ aduerſus ſpiritum inſurgentis aduerterent, & ſe peccato pacem perdidiſſe cognoſcerent. Nam vt docet S. Aug. 14. Ciuit. 17. *Ad hominis inobedientiam redarguendam, ſua inobedientia caro quodam modo teſtimonium perhibebat, gratiáque remota, vt pœna reciproca inobedientia plecteretur, extitit in motu corporis quædam impudens nouitas, & fecit attentos reddiditque confuſos.* Hinc pariter primo parenti inobedienti, obedientiam debitam negauere cætera animalia, paulo ante ei à Deo ſubiecta,

Audi S. Greg. lib. 35. Moral. cap. 13. *Adam quia ſuo Auctori eſſe ſubditus noluit, ius carnis ſuæ, quam regebat, amiſit, vt in ſeipſo inobedientiæ ſuæ confuſio redundaret, & ſuperatus diſceret, quid elatus amiſiſſet.* Hanc verò proprij corporis rebellionem non Adamus tantùm, ſed etiam eius poſteri Deo inobedientes experiuntur, vt notat D. Bernard. ſerm. 1. in feſto omnium Sanctorum. Eleganter verò D. Auguſtinus in Pſalm. 143. in hanc ſententiam argumentatur: *Agnoſce*, inquit, *ordinem, tu Deo, tibi caro*, (ſcilicet obediat) *quid iuſtius? quid pulchrius? Tu maiori, minor tibi. Serui tu ei qui fecit te, vt tibi ſeruiat quod eſt factum propter te. Si autem contemnis tu ſeruire Deo, nunquam efficies, vt tibi caro: qui non obtemperas Domino, torqueris à ſeruo.*

B Inſuper obedientia vincit & ſuperat reliquas virtutes. Hinc cum quatuor totidem virtutibus excellentes offerrentur Abbati Parabo, primus in ieiunio, ſecundus in paupertate, tertius in charitate, quartus in obedientia præcellens, Parabo quartũ obedientem cæteris tribus prætulit: eſto enim charitas in ſe maxima ſit virtutum: ideóque maior obedientia, tamen perpetuo obediens habet nexum, firmitatem & ſtatum virtutis, quem non habet charitatem ad libitum exercens: obediens enim alienæ voluntatis ſe ſeruum fecit. Quocirca tales viri Confeſſores ſunt, ſi ad finem vitæ ita permanſerint. Hæc Abbas Parabo in vitis Pat. lib. 5. libello 14. num. 7.

Seipſum. Quartò, obediens vincit ſeipſum, puta ſuam voluntatem, & iudicium proprium, quorum vti C iam poſt lapſum difficillima & periculoſiſſima, ſic pariter nobiliſſima, & glorioſiſſima eſt victoria. Vnde S. Gregor. 35. Moral. cap. 10. *Vir autem obediens loquetur victorias: quia dum alienæ voci humiliter ſubdimur, noſmetipſos in corde ſuperamus.* Addit noſter Iac. Aluarez trac. de Obedientia. *Et vero hæc eſt præcipua obedientiæ victoria: quia homo vincens ſeipſum, qui vicit reliqua omnia fortior oſtenditur, & maiorem ex hoc facinore, quam ex aliis gloriam aſſequitur. Vincit homo ſeipſum per obedientiam, nam iudicio ſuo compedes inijcit, ac voluntatem catenis illigat, & corpus ac omnem motum eius à noxia libertate auocat, & ad Dei ſeruitium prouocat. Vincit ſeipſum, quia ſuis deſideriis vim infert, & libens propter amorem Domini alterius voluntati ſubijcit.* Obediens ergo lo- D quetur victorias, quas de dæmone, mundo, carne ac ſeipſo triumphans retulit, earúmque ampla à Chriſto præmia recipiet, iuxta illud Apoc. 2. verſ. 7. 11. 17. 27. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ. Qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda. Vincenti dabo manna abſconditum, & calculum candidum. Qui vicerit, & cuſtodierit in finem opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper gentes, & reget eas in virga ferrea.* Et cap. 3. verſ. 3. 12. & 21. *Qui vicerit* inquit, *ſic veſtietur veſtimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Qui vicerit, faciam eum columnam in regno Dei mei. Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo.* Hæc noſter Aluarez de Paz lib. 5. parte 3. cap. 14. de Obedientia.

Homines. Quintò, obediens vincit hoſtes in bello, paganos, hæreticos, & quoſlibet homines quantumuis ſceleratos & impios. Hoſtes in bello: quia cum in militia milites promptè obediunt

A Capitaneo, Capitanei duci, fiunt inuicti ſternúntque hoſtes. Ita Abraham cùm trecentis vernaculis expeditis, ac ad nutum obedientibus præuertit proſtrauitque quatuor reges. Sic religiones in quibus ſubditi promptè obediunt prælato, ſunt inuictæ vincúntque omnes aduerſarios. Paganos, puta Indos vicit, & Chriſto ſibique ſubegit S. Franciſcus Xauerius per obedientiam, qua à S. Ignatio ſubitò miſſus in Indiam ilico paruit, ac poſtero die Roma eodem perrecturus diſceſſit. In India quoque per omnia S. Ignatij monitis promptiſſimè obtemperauit. Hæreticos, puta Lutheranos per obedientiam vicit noſter Petrus Caniſius. Nam anno Domini 1557. cum Melancthone, Illyrico, Brentio, Bullingero, cæteriſque Lutheranorum B gigantibus Vvormatiæ diſputaturus coram Ferdinando Imp. cum ſuperbi illi terræ filij numero & tumultu ſuperiores, violentam præſumerent, imò molirentur victoriam. Caniſius ad P. Iacobum Lainium Vicarium Societatis Ieſu Generalem, cuius obedientiâ certamen ſuſceperat, intrepidus ita ſcripſit: *Loquitur in me Dominus Deus: per ſeruum ſuum & ſuperiorem meum audiam eum & non trepidabit cor meum, etiamſi conſiſtant aduerſum me caſtra, quoniam in obedientia ſpes & fortitudo mea, nec eligam in domo Dei eſſe aliud quam iumentum apud te omnibus diebus vitæ meæ.* Nec eum ſpes fefellit. Immiſit enim Deus in gigantes illos ſpiritum diſſenſionis & confuſionis, quo factum, vt princeps eorum Melancthon à ſuis alumnis mirè diſcerperetur, cæteri inter ſe digladiantes inuicem ſeſe lacera- C rent & conficerent. Ita noſter Sacchinus in vita Caniſij lib. 2. pag. 121. & 131.

Similiter quotidiè experimur in Religione. Ad orbis enim victorias mittendi viri religioſi, à ſui victoria incipiendum eſſe probè nouerunt, nihilque proinde difficultatis in præcepto cauſantes, prõptos & expeditos ſe mõſtrant ad opus. Quocirca prõpta obedientia Xaueriũ fecit non tantùm Apoſtolũ Indiarum, ſed & Thaumaturgum, vt plurimos à morte ad vitam excitaret: nam ad hoc vocati ſumus, vt vulneratos curemus, alligemus confractos, & erroneos reuocemus. Multi enim ſunt membra diaboli, qui futuri ſunt Chriſti diſcipuli, ait S. Franciſcus Aſſiſias.

Sextò, obedientia victrix eſt maris, ignis, ter- D ræ & animalium, cæli & inferni, adeoque nihil fere per obedientiam tentatur, quod Dei virtute, propter quem obeditur, non facilè ſuperatur. Maris, vt cum Petrus iuſſu Chriſti ſupra mare ambulauit. Matt. 14. 29. cum Moſes iuſſu Dei mare rubrum diuiſit, vt ſicco alueo tranſirent Hebræi, quo facto diuiſum reduxit, in eóque merſit Pharaonem eiúſque exercitum. Exodi 14. cum Ioſue cap. 3. iuſſu Dei Iordanem diſpeſcuit, & ſicco pede caſtra Hebræorum traduxit. Terræ, maris, cæli & inferni.

Ignis, cum tres pueri Hebræorum Deo fideles & obedientes, iuſſu Nabuchodonoſoris in fornacem ardentem coniecti, in ea illæſi perſtiterunt. Daniel. 3 ſic in vitis Patrum lib. 5. cap. 14. num. 18. iuſſu Abbatis pater filium iactauit in furnum ardentem. Statim autem factus eſt furnus velut ros, qua ex re acquiſiuit gloriam ſicut Abraham Patriarcha immolans filium ſuum.

Simile eſt exemplum religioſi, qui à ſuperiore

iuſſus furnum ardentem ingredi, illæſus in eo perſtitit. Refert idipſum graphice ex vitis patrum Seuerus Sulpitius in vita S. Martini dialogo 1. cap. 12. *Exundabat* inquit *abruptis flamma fornacibus, & intra camini illius concaua totis habenis regnabat incendium. Hoc igitur aduenam illū iubet magiſter intrare. Nec diſtulit parere precepto, medias flammas nihil contactus ingreditur, quæ mox tam audaci fide victæ, velut illis quondam Hebræis pueris ceſſere venienti. Superata natura eſt, fugit incendium, & qui putabatur arſurus, velut frigido rore perfuſus ſeipſum miratus eſt.*

Terræ & beſtiarum: Notus eſt Paulus ille magni Antonij diſcipulus, miraculorum facultate ipſo magiſtro maior, cum Antonius quos ipſe curare non poterat, ad eum mitteret, neque aliam ob cauſam niſi vnius obedientiæ. Sic enim Antonius ipſe prædicabat, cúmque quaſi obedientiæ exemplar omnibus oſtendebat, & extat adhuc multorum eius illuſtrium factorum memoria. Notus etiam Ioannes, qui à ſuo Abbate, & quidem ioco iuſſus vt leænam comprehenderet, ipſe ſeriò accipiens non ſolùm non expauit irruentem, ſed etiam fugientem inſecutus iteratis vocibus Abbatis ſui nomine ſiſtere iuſſit, captámque ac ligatam ad monaſterium perduxit. Notus etiam alter Ioannes, qui cum triennio toto aridum ſtipitem, vt erat ei iniunctum, quotidie irrigaſſet, idque aqua longè hauſta, demum viruit fructúſque edidit, quos eius magiſter ad Eccleſiam deferens fratribus oſtentabat. Ecce, inquiens, obedientiæ fructum.

Vide vitas Patr. lib. 5. c. 14. de obed. & lib. 4. cap. 26. Ibidem lib. 8. num. 145. (ſequor ſectionem noſtri P. Heriberti) narratur, quòd cum duo germani fratres in monaſterio quodam viuerēt, alter obediendi, alter caſtigādi corporis ſtudioſiſſimus, hunc quidem ad alterius ſanctitatem explorandam mandaſſe ei, vt in fluuium crocodilis refertum deſcenderet, idque cum impigrè feciſſet, ita vt immanes illæ belluæ accurrerent, & quaſi blandiēdo corpus eius oblingerent: paulo autem poſt cum in humanum cadauer incidiſſent, prece communiter facta excitatum eſſe à morte, eámque laudem cum ſibi abſtinens ille tacitis cogitationibus arrogaret, ſeueriùs obiurgatum eſſe ab Abbate, cui reuelatum fuerat non illius ieiunijs, ſed alterius obedientiæ beneficium illud à Deo donatum fuiſſe. Celebris eſt ſententia ſeniorum apud Anton. in Meliſſa parte 2. cap. 91. *Obedientia iuncta continentiæ vel beſtias ſubigit.*

Cœli: vt cum Ioſue pugnans contra quinque reges Amorrhæorum, obediens Deo ſtitit ſolem cœlóſque omnes, *Obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Iſrael,* Ioſue 10. 14. Cum Ezechias Deo obediens meruit per Iſaiam à morbo lethali ſanari, & in eius ſignum vmbram ſolis ipſúmque ſolem retroagi per decem lineas. 4. Reg. 20. verſ. 3. & 11.

Inferni, vt cum Chriſtus *factus obediens vſque ad mortem* meruit, *vt in nomine Ieſu omne genu flectatur cœleſtium, terreſtrium & infernorum.* Philip. 2. verſ. 8. & 9. ideóque deſcendens ad infernum de eo triumphauit, ex eóque patres omnes in cælum per triumphum eduxit.

Tentationes, mortem & gehennam.

Septimò, obedientia vincit tentationes quaſlibet & peccata, mortem & gehennam. Hinc de Chriſti obedientia ait Paulus Hebr. 10. 7. & 10. *Tunc dixi, ecce venio: In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam Deus voluntatem tuam,* &c. *In qua voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti.* Idem aſſerit Iſaias cap. 53. verſ. 10. & 11. Vnde Paulus 1. Corin. 15. verſ. 55. *Abſorpta eſt* inquit, *mors in victoria; vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors ſtimulus tuus? ſtimulus autem mortis peccatum eſt: virtus verò peccati lex: Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* Exempla huius victoriæ, præſertim in tentatione luxuriæ, videre eſt in vitis patrum lib. 5. cap. 14. Denique per obedientiam ſuperamus omnia pericula damnationis, quæ ſanè ſummi momenti eſt victoria. quocirca Climacus gradu 4. *Obedientia* inquit *eſt perfecta abnegatio propriæ animæ & proprij corporis, mors voluntaria, vita ſine ſollicitudine, nauigatio ſine damno, ſepultura voluntatis, vita humilitatis, & quaſi ſi quis dormiendo iter faciat.* Idémque addit, viuere in obedientia nihil aliud eſſe, quàm ſuum onus aliorum humeris imponere, natare ſuper aliorum vlnas, & ſuſtentari in aquis ne mergamur, ſed ſine periculo hoc grande pelagus huius vitæ tranſeamus, & quidem breuiſſima nauigatione. Quid melius aut quid maius dici poterat?

Vidit Anachoreta ille in vitis patrum lib. 5. c. 14. n. 19. quatuor ordines ſanctorum in cœlo, primum infirmorum in infirmitate Deo gratias agentium; ſecundum proximis ex amore miniſtrantium; tertium in ſolitudine Deo ſeruientium; quartum & ſummum obedientium, hoſque torque aurea, & corona inſignes illuſtriori cæteris gloria decorari. Ratio eſt, quia obediēs ſimilis eſt angelis, de quibus dicitur Pſalm. 103. *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ſicut ignem vrentem*, qui omnia vincit, imò vrit & ignit. Nam vt ait S. Bernard. ſerm. de virtute obedientiæ, *Velociter currit ſermo Dei, & velocem habere deſiderat ſequentem. Vides enim quanta velocitate currit ille, qui dicit Pſal. 118. Viam mandatorum cucurri. Fidelis obediens neſcit moras, fugit craſtinum, ignorat tarditatem, præripit præcipientem, parat oculos viſui, aures auditui, linguam voci, manus operi, itineri pedes, totum ſe colligit, vt imperantis colligat voluntatem. Vide Dominum feſtinanter præcipientem, & hominem feſtinanter obedientem.*

Deum.

Octauò, obedientia vincit ipſummet Deum, vt obedienti nihil negare queat. Sic enim par pari refert, vt cum obedimus Deo, ipſe viciſſim quaſi mira dignatione obediat nobis, iuxta illud à ſe promiſſum, *Voluntatem timentium ſe faciet.* Pſal. 144. 19. Vnde Auctor ſerm. ad fratres in eremo apud S. Aug. tomo 10. ſerm. 61. *Sciendum* inquit *fratres, quod quanto modo erimus ipſi obedientes ſuperioribus noſtris, tanto erit Deus obediens orationibus noſtris.* Congruum enim eſt, vt ſi Dei voluntatem faciamus, ipſe viciſſim faciat noſtram; & ſic obedientia in Deo facit nos quaſi omnipotentes. Hinc S. Greg. 35. Mor. cap. 10. explicans illud 1. Reg. 15. *Melior eſt obedientia quàm victimæ, quia,* inquit, *per victimas aliena caro, per obedientiam vero voluntas propria mactatur. Tanto igitur quiſque Deum citius placat, quanto ante eius oculos repreſſa arbitrij ſui ſuperbia, gladio præcepti ſe immolat.* Hinc Iacob obediendo matri ſupplantauit Eſau, matriſque iuſſu cum

eum fugiens, & Dei iuſſu ad ſuos rediens, atque cum Deo, vel verius cum angelo Dei luctans, Iſrael, ideſt, Deo dominantis nomen, & benedictionem accepit. Geneſ. 32. v. 9. & 28. Similc dicitur de Abraham Geneſ. 18. 18. 24. & ſeq. item de Moſe Exo. 32. v. 9. 10. & 11.

Poteſt etiam verti planè ex Hebræo cum recentioribus: *Obediens in perpetuum loquetur*, & viuet, loquetur inquam tum huic ſæculo per celebrem ſui memoriam, & relictum poſteris ſui exemplum, ſicut Heb. 11. 4. Dicitur Abel defunctus adhuc loqui, tum in futuro: loquetur inquam, vt teſtis verax Dei æquitatem, & obediētiæ victricis veram prudentiam, ſecuritatem, præmium æternum & palmam. Ita Beda: & ſic conſtat antitheſis cum præcedenti hemiſtichio. Illuſtre exemplum habet Climac. Grad. 4. de obedientia ante finem, de inſigni quodam obediente, Achaſio nomine, qui mortuus è ſepulchro à ſene euocatus, & interrogatus, num mortuus eſſet? Reſpondit, obedientem non poſſe mori.

VERS. 29. *Vir impius procaciter obfirmat vultum ſuum: qui autem rectus eſt corrigit viam ſuam.* Syrus. *Dirigit viam ſuam.* Heb. *Vir impius roborat facies ſuas: & rectus ipſe parabit viam ſuam.* Chald. *Impudens facie eſt vir impius.* Sept. *Impius vir imprudenter ſubſiſtit facie: rectus autem ipſe intelligit vias ſuas.* Theod. *Vir impius obfirmabit faciem ſuam.* Ac pro illis verbis, *Corrigit faciem ſuam*. Aquila & Symmachus vertunt *parabit*, aut *expediet viam ſuam*. Nota pro יכין *iachin*, ideſt, dirigit, corrigit, Sept. legerūt יבין *iabin*, ideſt intelligit. Vnde Auctor Catenæ Græc. vertit: *Rectus autem vias ſuas diſcutit & intelligit*, ideſt, etiamſi à nemine admoneatur, ſeipſum tamen examinat, & ſi qua parte opus videtur, emendat.

Pro *vultum ſuum*, Heb. eſt בפניו *bepanau*, quod R. Salomon accipit pro באפיו *beappau*, id eſt *in ira ſua*, quaſi dicat: quo tempore perditus excandeſcit, impudentiam ac proteruiam ſuam demonſtrat, quam in accenſis naribus vultúque oſtendit. Verùm aliud eſt *bepanau*, aliud *beappau*. Iam primō Pagnin. vertit; *Roborauit contra eum vir impius faciem ſuam: rectus autem ipſe diſponet viam ſuam*: vt hic verſus referatur ad præcedentem, quaſi dicat: teſtis mēdax dum contra innocentem falſum profert teſtimonium, contra eum ſe roborat & obfirmat, vt videatur verum non falſum dicere: Et R. Leui: Impius, inquit, & perditus frontem perficiat, ne illius mutatio cognoſcatur, atque is motus qui conſequi ſolet ſpeciem vultus cum quis mentitur. Verùm vir integer optimè perſpectum habebit, quòd inſtitutum quoad oris vultúſque conformationem, amplecti oporteat.

Et Bainus. *Roborat*, inquit, *vir impius*, ſup. verba falſa, *vultu ſuo*, cum imprudentia videlicet proferens falſum teſtimonium, & ipſo vultu affirmans falſum: vel *contra vultum eius*, hoc eſt illius qui reſpondet & contradicit. Sed iuſtus & equus iudex facilè intelliget vias & mores illius. Aliter, Qui rectus eſt, & affert verum teſtimonium, faciet iudices intelligere vias eius, ſatis habens rem exponere nudè tanquam ſimplicem veritatem. Hæc ille.

Secundò melius idem Bainus: hæc gnome, inquit, ſignificat diſcrimen inter impium, & rectum ſiue iuſtum, quorum ille vultum firmat, &

A magna ſiue conſtantia, ſiue impudentia facit malum: Hic verò diriget vias ſuas, vt neque deficiat à recto, nec cum oſtentatione quicquam faciat: non enim vultu aut faſtu rectitudinem ſuam præſefert. Si legatur, *intelliget*, erit ſenſus: Qui rectus eſt, ſatis habet quòd intelligat vias ſuas, abſque eo quod vultu ex tenore oſtentet, multo minus vultu præfert peruicaciam vel impudentiam: ſcit enim vtrumque dedecore ſapientem & virum probum.

Tertiò, & genuinè hæc gnome ſignificat diſcrimen recti & impij, dū vterque de aliquo defectu, errore, aut lapſu admonetur vel corripitur, ſiue exterius ab homine, præſertim ſuperiore; ſiue interius à Deo. Impius enim quia ſuperbus, & quia vitio, in quod lapſus eſt, pertinaciter adhærere decreuit, contra monentem & monitio-
B nem ſeſe roborat, mentem vultúmque procaciter obfirmat, ac vitium ſuum proteruè tuetur, & monenti inſultat: rectus verò ſi moneatur, erratum lapſúmque agnoſcit & corrigit, quia humilis eſt & prudens, ac recti iuſtíque amās. Hinc collige has impij rectíque antitheſes. Primò, impius ſi moneatur, erubeſcere neſcit: rectus Antitheſes recti & impij corripiuntur. ilico erubeſcit, ac pudore & rubore ſuffunditur. Secundò, impius imprudenter & impudenter vitium excuſat vel pernegat: rectus agnoſcit & confitetur. Tertiò, impius in vitio obſtinatus eſt & impœnitens: rectus flexilis pœnitet & dolet. Quartò, impius in lapſu perſiſtit: rectus lapſū corrigit & emēdat. Quintò, impius frōte ænea monēti reſiſtit & reſultat: rectus oculos frontēque demittit, & ceruicem monenti inclinat ac ſubmittit. Sextò, impius obfirmat vultum, vt ſcilicet
C perficiat id quod deſtinauit vel cœpit, licet impium per fas & nefas, etiamſi famæ, opum, vitæ & animæ iacturam facturum ſe ſciat: at rectus periculum videns, prudenter id declinat & cauet. Audi S. Greg. 10. Moral. cap. 5. *Sicut recti*, inquit, *de quibuſdam, quæ ab eis non rectè geſtabūt, correptionis vocem miniſterium charitatis æſtimant; ſic peruerſi contumeliam deriſionis putant. Illi ſe protinus ad obedientiam ſternunt, iſti ad inſaniam ſuæ defenſionis eriguntur. Illi correptionis adiutorium vitæ ſuæ patrocinium deputant, per quod, dum præſentis vitij culpa corripitur, venturi iudicij ira temperatur: iſti cum ſe impeti redargutione conſpiciunt, gladium percuſſionis credunt: quia dum per correptionis vocem culpa detegitur, præſentis gloriæ opinio fœdatur. Hinc quippe in laudem iuſti per Salomonem dicit veritas: doce iuſtum, & feſtinabit accipere. Hinc prauorum contumaciam deſpicit, dicens: qui*
D *erudit deriſorem, ipſe ſibi facit iniuriam.* Sic Iudas inquit Beda, *quia impius corde erat, quamuis ipſo domino ſe redarguente, noluit mala cœpta reſtringere. Porro Petrus, quia rectus erat corde, ideſt rectitudinis amator, reſpiciente ſe domino mox pœnitendo correxit, quod negando deliquit.*

Sic Pharao Deo Moſique monenti, vt tyrannidem faſtúmque deponeret, ac Hebræos in Ægypto oppreſſos miſſos faceret, obſtrependo reſtitit, obdurauítque cor vultúmque ſuum inſtar tauri torui & ſæui. Exodi 7. v. 3. Sic Ieremias cap. 3. v. 3. ait: *Frons meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere*: & Ezechiel c. 9. 7. *Domus Iſrael attrita eſt fronte & duro corde.* Vide quæ hiſce locis annotaui. Sic Hæretici pro veritate & ſinceritate, quam ſuſtulerunt, ſubſtituere impudentiam, ac obfirmato taurinóque vultu fidei re-

ſiſtunt, ſuámque perfidiam inſolẽter propugnãt.

Moral. diſce hic ſtultum rectè monenti reſiſtere & obſtrepere; at prudentis & recti eſſe correptionem admittere ac corripienti parere, lapſúſque corrigere; ſic enim homo ſibi, legique & Deo reſtituitur, imò legem prius violatam adimplet. Nam vt ait S. Bern. de præcepto & diſpenſ. cap. 16. *Partienda eſt obſeruatio regularis in præcepta & remedia: præceptis inſtituitur vita contra peccatum, remedijs reſtituitur poſt peccatum innocentia. Sic ergo vtraque iſta complectitur noſtra profeſſio, vt profeſſus quiſque cum in aliquo forte regularium mandatorum deliquerit, ſi ad remedium æquè regulare confugerit, & ſi conuincitur tranſgreſſor mandati, non tamen pacti præuaricator. Solum itaque cenſuerim fregiſſe votum, violaſſe propoſitum, pactum præuaricaſſe, qui & præceptum contempſerit & remedium. Nam illum ſanè dico ſecurum, qui etiamſi interdum obedientiæ limitem præterit, conſilium non reſpuit pœnitentiæ. Regulares namque terminos, etſi ſæpè deliquerit, non euadit, qui cenſuram quæ ex regula eſt diſciplinam non ſubterfugit. Pars ſiquidem regulæ eſt regularis correctio, & in ea reperitur non ſolum bonæ vitæ inſtructio, ſed etiam emendatio prauæ: inueniuntur in ea & præcepta obedientiæ, & inobedientiæ remedia; vt ne peccando quidem à regula recedatur.* Rationem ad correctionem admittendam, imò ambiendam ſuggerit efficacem S. Baſil. in regulis fuſius diſp. reg. 52. *Eorum*, inquit, *quibus medicina ſit, partes exiſtimari debent, antiſtitis in ſe animaduerſiones, non ad odium accipere, neque impotentem dominationem exiſtimare curationem eam, quam miſericordia quis adductus, conſulendi cauſa animæ ipſorum ſaluti, ipſis adhibeat. Eſſet enim à decoro abhorrens, ſi cum qui aduerſa corporis valetudine laborant, ij vſque adeo magnam medicis fidem habeant, vt eſto, ipſos ſecent; eſto, vrant; ſto, amariſſimis dandis medicamentis medeantur; nihilominus tamen inter benemeritos de ſe illos numerent: nos non itidem quoque aduerſus animarum noſtrarum medicos, quandocunque duriore imponenda nobis re aliqua, ſalutem nobis efficiunt, fuerimus animati, cum Apoſtolus dicat: Et quis eſt qui me lætificat, niſi qui contriſtatur ex me?* 2. Cor. 2. 2. Portò qui correptionem alterius vult effugere, faciat id quod monet.

Corripiens amandus vt medicus.

Prouerbium Arabicum cent. 1. num. 22. *Puta vitem tuam manu tua non manu aliena*, *ideſt, reprehende teipſum ſuper delicto tuo, priuſquam alius te reprehendat ſuper eodem*, & num. 26. *Non ſcabat caput tuum præter vngues tuos.*

Vers. 30. *Non eſt ſapientia* (Chald. *intelligentia*) *non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum.* Syrus. Non eſt conſilium ſicut Domini. Heb. יהוה לנגד *leneged Iehoua*, id eſt coram vel è regione Domini, vt ſcilicet cum eo componi, illique opponi poſſit, quaſi dicat, humana ſapientia ſi cum diuina conferatur, non eſt ſapientia, vel prudentia, ſed inſipientia potius & amentia. Rurſum *non eſt ſapientia, non eſt prudentia coram Domino*, ſcilicet non tantùm vt Deo reſiſtat, ſed vt nec coram eo ſtare poſſit; imò vt diuinæ voluntati, & nutui volens nolens inſeruiat, ſicut patuit in fratribus Ioſeph, qui ſua malignitate, & venditione eum euexerunt in Principem Ægypti, vt Dei conſilium implerent. Sic malitia Aman euexit Mardochæum & Iudæos, ſic dæmonis machinamenta extulerunt S. Iob, & Iudæorum ſæuitia Chriſtum crucifixum. Vnde Septuag. Rom. habent: *Non eſt ſapientia, &c. apud* (minus rectè Complut. vertunt *contra*) *impium*, quæ ſcilicet Deo ſeſe opponat, eique reſiſtat, & illius conſilia vel decreta eludat: apud impium inquam, tam hominem quàm dæmonem, ait Caſſian. collat. 7. cap. 18. Licet verius ſit apud Septuag. legi debere, *Non eſt ſapientia &c. contra Dominum*, vti monet Auctor Catenæ Græc. Sic enim conſtanter legunt Hebr. Chald. Syrus, Vulgata, Aquila, Symm. Theod. cæterique interpretes.

Sententia eſt clara, & vſu quotidiano euidens & certa. Vnde R. Salomon ſic explicat: *Sapiens quilibet ac prudens in nulla prorſus eſt æſtimatione, ſi cum Deo comparetur; multóque magis ſi ſua ſapientia abutatur in Deum, licet nobilis ſit magiſter, nullo honore afficietur.* Aben Ezra ſic: *Coniungũtur hæc duo ad hunc ſenſum: Non eſt vir, cui prudentia, ſapientia vel conſilium proſit contra Dominum, hoc eſt vt ab illius manibus ſubducatur aliqua horum ope, etiamſi ad fugam capeſcendam, ad prælii diem equum præpararit, ſe tamen ſubducere nequit, & diſcrimen euadere. Dei enim eſt incolumem præſtare, quem pro arbitratu voluerit.* R. Leui verò ſic: *Non eſt ſapientia*, &c. *nulli vſui ſunt ſapientia, prudentia, conſiliumque in iis, quæ quis animo in Deum machinatur, licet enim is maxima ſapientia polleat, remque apprimè intelligat, & aptiſſimum denique conſilium ineat; haud tamen poterit diuinũ decretum immutare, vel illud aſſequi, vt conſtat ex iis quæ Ioſepho contigerunt, ac ex variis hiſtoriis, quæ in ſacris vaticiniis paſſim leguntur. Illam etiam mentem huius verſiculi fortè aſſirmabimus: Haud nimirum opus eſt ſapientia, prudentia, conſilióque illi, qui charus ſit Deo proximúſque eiuſdem curæ, qui nempe Deo adhæſerit, vt votorum ſuorum compos fieri ſtudeat: diuinum enim numen ita conatus & ſtudia mortalis inſtituit, vt rectè cogitata ſuccedant. Vtrique autem explicationi optimè conſentit, quod mox ſubditur.*

Ratio huius ſententiæ eſt prima, quia ſapientia Dei eſt increata & infinita, quæ in immenſum ſuperat, & tranſcendit omnem ſapientiam prudentiámque creatam, & finitam omnium hominum, dæmonum, & angelorum. Secunda, quia ſapientia Dei eſt omnipotens, cui proinde nemo reſiſtere valet: quis enim arietet contra omniſcium & omnipotentem?

Ratio à priori.

Finis, ſcopus & fructus huius ſententiæ eſt, vt ex ea diſcamus vnumquemque, quantumuis ſapientem, meritò debere ab illo vno pendere, illi fidere non ſibi, nec quicquam illi tentandum, quod diuinæ voluntati nouerit eſſe contrarium, quæ adeo non poteſt impediri humana vel dæmoniaca prudentia, vt magis per eam promoueatur & perficiatur, dum quid contra eam homo vel dæmon tentat, vt patet in fratribus Ioſeph, in Pharaone, in Herode, & redemptione generis humani, quam diabolus omnibus modis impedire ſtuduit.

Vers. 31. *Equus paratur ad diem belli: Dominus autem ſalutem tribuit.* Heb. *Domini autem eſt ſalus.* Chald. *A Domino autem ſalus.* Septuag. *A Domino autem auxilium.* Vatab. *A Domino autem datur ſalus*, qui & addit: Hæc gnome pendet à præcedente, eámque probat, quaſi dicat, *Equites impii parant ſibi equos, quibus fidant cum tantùm ſalus à Deo non ab equo pendeat.* Per equum intellige equites: hi enim in bello

ſunt validiſſimi, & peditatum ſternunt, & proſ-cultant: item currus, arma, machinas omnémque bellicum apparatum. Salus intelligitur non tantùm liberatio à nece omníque malo, & periculo; ſed & victoria: hæc enim plena in bello totius exercitus, & gentis eſt ſalus. Senſus eſt, quaſi dicat, duces, & milites ad bellum comparant equos, arma, currus &c. idque congruè & prudenter; ſed tamen hæc omnia fruſtra ſunt, niſi Deus auxilietur. Dei enim eſt dare ſalutem & victoriam. Quare hinc diſcāt Duces, & milites ita apparare bellum, vt potiſſimam ſpem in Deo collocent, ideóque aſſiduis precibus, ac puritate vitæ & eleemoſynis eius opem ſibi concilient. Vtrilibet enim dimicantium parti ſiue aciei, licet infirmiori minúſque armis & militibus inſtructæ Deus fauerit, victoriam obtinebit; & victrix triumphabit. Fruſtra ergo acies, fruſtra arma, fruſtra milites, ni Deus propitius concurrat détque victoriam.

Dei eſt dare victoriam.

Ratio à priori. 1. Ratio à priori eſt prima, quòd præparatio rei facilis; executio verò ob varias rerum periſtaſes & circumſtantias, dum præſertim variæ hinc inde occurrunt remoræ, quæ rem impediunt, ſit difficilis, ideóque licet vtraque pendeat à Deo, magis tamen ſecunda; quam proinde Scrip. tribuere ſolet Deo, quaſi primo & principali effectori, iuxta illud c. 16. 1. *Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam.* Et v. 9. *Cor hominis diſponit viam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus eius*, vbi plura hac de re dixi.

2. Secunda, quòd Deus peculiarem habeat curam rerum magnarum, quæ multa complectuntur, magníque ſunt momenti; tales autem ſunt principum gentiúmque plurium exercitus, bella, victoriæ.

3. Tertia, quòd Deus maximè curet gubernationem Regum & regnorum, & ab æterno decreuerit, vt regna & imperia ſibi viciſſim per ſæcula ſuccedant, eántque per gentes & familias quaſi circulando in orbem, iuxta illud Daniel 4. 14. *In ſententia vigilum decretum eſt, & ſermo ſanctorum, & petitio, donec cognoſcant viuentes, quoniam dominatur excelſus in regno hominum, & cuicumque voluerit dabit illud.* Et Prouer. 8. 15. *Per me reges regnant.* Hæc autem Regum & regnorum tranſlatio, & viciſſitudo fit per bella & victorias. Quocirca cum Deus vult regnum de gente vna in aliam transferre, facit vt hæc illam bello appetat, debellet & vincat. Sic Monarchiam Aſſyriorum tranſtulit ad Babylonios, Aſſyrios debellando per Nabuchodonoſor: Babyloniorum tranſtulit ad Perſas, Balſaſarem & Babylonios debellando per Cyrum; Perſarum ad Græcos, Darium & Perſas debellando per Alexandrum Magnum; Græcorum ad Romanos, Græcos debellando, per Scipionem, Paulum Æmilium alióſque duces Romanos. Simili modo ſingulis ferè ſæculis, ſiue ſingulis annorum centurijs, videmus Deum regna de vna domo & familia in aliam per bella & victorias transferre.

Hinc illud oraculum Balaam: *Dominus Deus cum eo* (Iſraële) *eſt, & clangor victoriæ regis in illo. Deus eduxit illum de Aegypto, cuius fortitudo ſimilis eſt Rhinocerotis*, Num 23. 21. & illud Dauidis: *Tua eſt Domine magnificentia, & potentia, & gloria,*

A *atque victoria &c. tuum Domine regnum, & tu es ſuper omnes principes.* 1. Parabol 29. 11. Quocirca Iudas Machabæus *conſiderans aduentum multitudinis, & apparatum varium armorum, & ferocitatem beſtiarum* (Nicanoris) *extendens manus in cælum prodigia facientem Dominum inuocauit, qui non ſecundum armorum potentiam, ſed prout ipſi placet, dat dignis victoriam.* 2. Machab. 15. 21.

Porrò hæc gnome locum habet in bellis & victorijs non ſolùm corporalibus, ſed & ſpiritualibus, quibus contra tentationes carnis, mundi & dæmonis aſſiduè confligimus, & vincimus. Hæc enim victoria fit per gratiam Chriſti, iuxta illud Pauli: *Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.* 1. Corinth. 15. 57. Et: *Deo autem gratias, qui ſemper triumphat* (id eſt triumphare facit) *nos in Chriſto.* 2. Corinth. 14. Et: *Hæc eſt victoria, quæ* B *vincit mundum, fides noſtra.* 1. Ioan. 5. 4. Vnde myſticè Beda ſic explicat: *Equus paratur ad bellum, Dominus autem ſalutem tribuit*, quaſi dicat, *Hominum quidem eſt Deo deuotè tempore perſecutionis animum præparare, corpus offerre diſcrimini, ſed diuini eſt adiutorii, vt cœpto labori agonis victoria ſalúſque ſuccedat.* Et S. Gregor. 31. Moral. c. 9. & 19. *Equi nomine*, inquit, *præparatio rectæ intentionis accipitur, ſicut ſcriptum eſt: Equus paratur in diem belli, ſed Deus ſalutem tribuit, quoniam contra tentationem quidem ſe animus præparat, ſed niſi adiuuetur deſuper, ſalubriter non decertat.* plura vide ibidem in ſancto Greg. Sic & Auctor Catenæ Græc. Equum inquit, appellat mentem contra vitia ſtrenuè pugnantē: Equus enim C in prælio acer eſt, animoſus, velox, ferox, exultans. vide Iob 39. v. 21. & ſeq. ſic & Hugo per equum accipit hominis animum & corpus: vtrumque enim præparatur ad bellum tentationum ab equite, id eſt mente & ratione, quæ vtrumque frænat, regit, dirigit, acuit, accendit ad prælium, vt per Dei opem & gratiam victoriam adipiſcatur. *Præparatur autem* inquit Hugo, *ad bellum equus iſte tempore perſecutionis in tribus. Primò in aſſuefactione laboris, doloris, famis, ſitis, frigoris & cæterarum eiuſmodi moleſtiarum, ne cum in bellū venerit, ſolo ſonitu buccinæ terreatur. Secundò, præparatur virtute, & animoſitate ſeſſoris: equus enim ſub ſtrenuo ſeſſore ſtrenuior eſt. Tertiò, præparatur armorum munitione, ne ad ſingula iacula vulneretur.* D *Arma voco hic fortitudinem, patientiam, audaciam, quibus contemnitur mors, tunc verò equus hic expeditus, & comparatus ad ſonitum buccinæ exultans dicit vah, & audaciter pergit in occurſum armatis.*

Secundò equi ſunt paſſiones, & virtutes, quas regit ratio & gratia Chriſti vt vincat. Ita S. Ambroſ. lib. de Iſaac & anima c. 8. Rurſum equus eſt humanitas Chriſti, cui inequitās diuinitas deuicit peccatum, mortem, terram, cælum & infernum. ita S. Ambroſ. in pſal. 40. cuius verba recitaui Habacuc 3. 8. ad illa: *Qui aſcendes ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio.*

Item paſſiones & virtutes.

Tertiò, equus ſymbolum eſt Apoſtoli, & prædicatoris: eius ſeſſor, & auriga eſt Chriſtus, victor infidelium & peccatorum, iuxta illud Apocal. 6. 2. *Ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum, & data eſt ei corona, & exiuit vincens vt vinceret*, vt ſcilicet Chriſtus per Apoſtolos debellaret, ſuæque fidei ſubiugaret omnes gentes, vbi plura hac de re dixi.

CAPVT XXII. SYNOPSIS.

MElius eſt nomen bonum quàm opus: Callidus videns malum ſe abſcondit: qualis puer, talis ſenex: ſeminans ſcelus metet mala, miſericors benedicetur; deriſorem eijce. Mundus corde amicus erit regi. Dicit piger: leo eſt in via: os adulteræ eſt vorago: ſtultitia pueri fugatur virga: opprimens pauperem, opprimetur à ditiore. v. 17. adhortatur ad ſtudium ſapientiæ: vitandi iracundi, & ſponſores: termini antiqui ſeruandi: velox coram regibus ſtabit.

MElius eſt nomen bonum, quã
diuitiæ multæ: ſuper argen-
tum & aurum, gratia bona.
2 Diues, & pauper obuia-
uerunt ſibi: vtriuſque opera-
tor eſt Dominus.
3 Callidus vidit malum, & abſcon-
dit ſe: innocens pertranſijt, & afflictus
eſt damno.
4 Finis modeſtiæ timor Domini, di-
uitiæ & gloria & vita.
5 Arma & gladij in via peruerſi: cu-
ſtos animæ ſuæ longè recedit ab eis.
6 Prouerbium eſt: Adoleſcens iuxta
viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non re-
cedet ab ea.
7 Diues pauperibus imperat: & qui
accipit mutuum, ſeruus eſt fœnerantis.
8 Qui ſeminat iniquitatem, metet
mala, & virga iræ ſuæ conſummabitur.
9 Qui pronus eſt ad miſericordiam,
benedicetur: de panibus enim ſuis dedit
pauperi.
Victoriam & honorem acquiret qui
dat munera: animam autem aufert acci-
pientium.
10 Eijce deriſorem, & exibit cum eo
iurgium, ceſſabúntque cauſæ & contu-
meliæ.
11 Qui diligit cordis munditiam, pro-
pter gratiam labiorum ſuorum habebit
amicum regem.
12 Oculi Domini cuſtodiunt ſcien-
tiam: & ſupplantantur verba iniqui.
13 Dicit piger: Leo eſt foris, in me-
dio platearum occidendus ſum.
14 Fouea profunda os alienæ: cui ira-
tus eſt Dominus, incidet in eam.
15 Stultitia colligata eſt in corde pue-
ri, & virga diſciplinæ fugabit eam.
16 Qui calumniatur pauperem, vt au-
geat diuitias ſuas, dabit ipſe ditiori, &
egebit.
17 Inclina aurem tuam, & audi verba
ſapientium: appone autem cor ad doctri-
nam meam. 18. quæ pulchra erit tibi,
cùm ſeruaueris eam in ventre tuo, & re-
dundabit in labijs tuis:
19 Vt ſit in Domino fiducia tua, vnde
& oſtendi eam tibi hodie.
20 Ecce deſcripſi eam tripliciter, in
cogitationibus & ſcientia: 21 vt oſten-
derem tibi firmitatem, & eloquia verita-
tis, reſpondere ex his illis, qui miſerunt
te.
22 Non facias violentiam pauperi,
quia pauper eſt: neque conteras egenum
in porta: 23. quia iudicabit Dominus cau-
ſam eius, & configet eos, qui confixerunt
animam eius.
24 Noli eſſe amicus homini iracun-
do, neque ambules cũ viro furioſo 25 ne
forte diſcas ſemitas eius, & ſumas ſcan-
dalum animæ tuæ.
26 Noli eſſe cum his, qui defigunt ma-
nus ſuas, & qui vades ſe offerunt pro de-
bitis: 27 ſi enim non habes vnde reſti-
tuas, quid cauſæ eſt vt tollat operimen-
tum de cubili tuo?
28 Ne tranſgrediaris terminos anti-
quos, quos poſuerunt patres tui.
29 Vidiſti virum velocem in opere
ſuo? coram regibus ſtabit, nec erit ante
ignobiles.

MElius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. Super argẽtum & aurum gratia bona. Heb. *Eligibile nomen præ opulentia, præ auro & argento gratia eſt bona, vel bonum.* Chald. Aquila & Theod. ἐκλεκτὸν, id eſt *electum*, vel potius *eligendum nomen bonum præ diuitiis*. Sic & Chald. VERS. I.

A Per *nomen* accipe famam : Per *gratiam* accipe gratioſitatem, fauorem, beneuolentiam, amicitiam. *τὸ bona* non tam referas ad *τὸ gratia*, quaſi eiùs ſit epithetum, quàm ad *τὸ ſuper* : notat enim gradum comparationis, quo confert & præfert gratiam auro & argento, quaſi dicat, gratia eſt bona ſuper argentum & aurum, ideſt præſtat auro & argento. Vnde Vatab. vertit: *Fama præferenda eſt magnis opibus, & gratia auro & argento melior eſt*. Et Pagnin. *Eligibilius eſt nomen bonum quàm diuitiæ, & quàm aurum & argentum eligibilior eſt gratia bona,* ideſt beneuolentia vicinorum & ciuium.

Fama præſtat opibus, 1.

Senſus ergo eſt, quaſi dicat, fama maius bonum eſt, quàm ſint opes: fama præſtat opulentiæ: ſimiliter gratia & beneuolentia præſtat auro & argento. Poſterior hæc pars dat cauſam prioris, B quaſi dicat, melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ, quia nomen bonum conciliat gratiam & fauorem hominum, qui præſtat auro & argento. Hæc enim gratia in ſe ingens eſt bonum, & præſtantius opibus, atque ex ea neceſſaria vitæ & opes facilè comparantur, vti comparauit Ioſeph in carcere. Geneſ. 39. 29. Ruth in paupertate c. 2. 13. Eſther in condemnatione Iudæorum c. 2. 9. & c. 7. 3. adeóque nihil crebrius in ſcriptura, quàm quòd ſancti cupiant inuenire gratiam in oculis Dei, & hominum; nam vt ait Anton. in Meliſſa parte 2. c. 49. *Gratia eſt veluti paradiſus copioſus.* Hinc B. Virgo præ aliis titulis hoc vno ſalutatur ab Archangelo, quòd ſit *gratia plena*; Græcè κεχαριτωμένη, ideſt gratioſa effecta, gratia repleta.
2. Rurſum hæc gratia arcet inuidiam, quæ ingens eſt malum ingentiúmque damnorum mater; ac parit amorem & charitatem, quæ omnium bonorum eſt fons & origo. Quocirca tacitè hic monet ſapiens opes vel ſpernendas eſſe, ne tibi inuidiam & nomen auari afflent: vel ſi eas habeas, in indigentes erogandas eſſe, vt hominum gratiam concilies. Nihil enim illam ita conciliat atque eleemoſyna & liberalitas. Vnde Syrus vertit. *Præ auro & argento bona eſt miſericordia.* Nam Hebr. חן *chen* tam miſericordiam quàm gratiam ſignificat: quin & Latinum gratia ſæpe pro miſericordia accipitur. Hinc Auctor Catenæ Græc. per bonam gratiam accipit honeſtam actionem, qualis eſt eleemoſyna. Qui ergo gratiam hominum, quin & Dei, indéque nomen & famam ambit, ſtudeat virtuti, præſertim miſericordiæ & liberalitati: hæc enim eſt radix & baſis tam beneuolentiæ & gratiæ,
3. quàm nominis & famæ. Tertiò, hæc gratia & fama perdurat, cum opes diffluant, & cum vita finiantur. Fama enim poſt mortem creſcit & perennat: præſertim quia homine vita functo, nullo iam ſcelere fama eius maculari, aut dedecorari poteſt : ob has ergo tres rationes gratia & fama præſtat opibus, ac præ iis bonum eſt altioris ordinis. Infimum enim bonum ſunt opes, medium fama, ſummum vita, præſertim animæ per gratiam & gloriam : opes enim merè ſunt bonum externum & indifferens, vtpotè quibus tam malè quàm bene vti poſſumus, fama verè magis intrinſeca eſt homini, quia nititur & fundatur in eius virtute, præſertim liberalitate & charitate. Hinc Cato : *Omnia ſi perdas, famam ſeruare memento.* Et Plaut. in Moſtel. *Ego ſi bonam famam ſeruaſſo, ſat ero diues.* Vnde R. Leui: *Conſtat inter omnes*, inquit, *famam viro parari morum probitate, ac rectè factis, quod lectius eſt quàm ſi opulentiſſimis facultatibus inſtructus eſſet. Beneuolentia etiam, quam ſibi quis a cæteris conciliat, auro & argento eſt præferenda: maiori namque præſidio & robori in calamitatibus eſt morum integritas, præclarè facta, & charitas, quàm ſi quis auro argentóque muniatur, vt trito prouerbio circumfertur, præſtantius eſſe habere amicum in foro quam aurum arca reconditum*, quod alij concinnius dicunt : *vtilior eſt fauor in aula, quàm aurum in arca.* Ita S. Cyrill. lib. 11. in Ioannem c. 18. *Melius eſt*, inquit, *nomen bonum quàm diuitiæ multæ*, *ideſt melior eſt exiſtimatio nominis atque gloria, quàm diuitiarum ſplendor: nomen enim ſumitur pro gloria, vt Iohan. 15. Manifeſtaui nomen (ideſt gloriam) tuam hominibus & Iſaiæ 56. Deus promittit Eunuchis voluntariis nomen melius præ filiis: nomen, ideſt gloriam.* Quocirca Salomonem de more ſecutus Siracides Eccleſ. c. 41. 15. *Curam*, inquit, *habe de bono nomine: hoc enim magis permanebit tibi quàm mille theſauri pretioſi, & magni.* vide ibi dicta & Eccleſ. c. 7. 2. *melius eſt nomen bonum quam vnguenta pretioſa.* Hinc de Ioſia dicitur Eccleſ. 44. 15. *Memoria Ioſiæ in compoſitionem odoris facta, opus pigmentarij, in omni ore quaſi mel indulcabitur eius memoria.* Hos ſecutus Iſocrates ad Nicoclem : *Magis expetendum ducito*, inquit, *vt liberis tuis honeſtam famam, quàm opes magnas relinquas: nam hæ mortales ſunt, illa immortalis: pecuniæ acquiri poſſunt, fama pecuniis emi non poteſt: opes etiam improbis contingunt; gloriam verò parare non poſſunt, niſi virtute præſtantiſſimi.* Nam vt ait C Cicero 2. Tuſcul. & 2. de Inuent. *Gloria eſt conſentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellenti virtute.*

Anagog. melius eſt nomen iuſti, religioſi, ſancti, filij Dei quàm omnis rerum copia: hæc enim corporea eſt, illud ſpirituale : hæc caduca, illud ſtabile: hæc temporalis, illud æternum. Rurſum præſtat inire gratiam Dei, quàm corrogare omne aurum & argentum: gratia enim Dei parit felicitatem & gloriam æternam. Ita Beda : *Nomen bonum*, inquit, *eſt nomen religionis, quod diuitiis mundialibus iure præfertur. Nam & ſi mundum quis lucraretur vniuerſum, meritò hunc contemneret, tantùm vt nomen eius ſcriberetur in cælo, eiuſque memoria & inter angelos, & inter homines ſanctos figeretur æterna. (Super argentum & aurum gratia bona) illam ſignificat gratiam, cum quis pro bono opere laudatur à bonis, imò pro collatis ei donis meritorum glorificatur pater, qui in cælis eſt.* Gratia Dei præſtat rebus omnibus.

D Ratio à priori eſt prima, quia gratia eſt bonum ſupernaturale, ideóque tranſcendens opes, omniáque bona & dona. Ratio à priori. 1.

Secunda, quia gratiæ ſecum ducit virtutes & charitatem, quæ ſummum huius vitæ eſt bonum. 2.

Tertia, quia gratia eſt ſemen gloriæ: vndè ſicut ex ſemine naſcitur ſeges & fructus, ſic ex gratia naſcitur gloria. 3.

Quarta, quia gratia facit nos ſanctos, amicos, filios, & hæredes Dei, ac cohæredes Chriſti. 4.

Quinta, quia gratia eſt ſumma participatio Dei & diuinitatis, iuxta illud S. Petri Epiſt. 2. c. 1. v. 4. *Per quem maxima, & pretioſa dona accepimus, vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ.* Et illud Pſal. 81. 6. *Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes.* 5.

Diues & pauper obuiauerunt ſibi (*mutuò*, inquit, VERS. 2.

Chald.) *vtriuſque operator eſt Dominus.* Syrus: *ambos fecit* (Arabicus *creauit*) *Dominus* Heb. *Faciens omnes ipſos Dominus: omnes ipſos*, ideſt vtrumque. Eſt Hebraiſmus, ſimilis illi Eccleſ. 3. 20. *Omnia pergunt ad vnum locum: omnia*, ideſt vterque, vel vtrique, ſcilicet homo & iumenta, vti præceſſit. Hebræi ergo vocem *omne* tribuunt etiam binario, cum Latini & Græci tribuant ternario. vnde illud Ariſtot. *tria ſunt omnia*, ſcilicet prima, quibus datur vox *omnia*.

Primò Aben Ezra hanc gnomen ad præcedentem refert, quaſi illam confirmet & probet, quaſi dicat, *Tam gratia quam nomen honorificum diuitiis eſt anteponenda: diues enim & inops ſibi obuiauerunt. Atque hoc ita intelliges, cum rerum cauſæ cælitus in terram deueniant, homines qui hiſce afficiūtur, eas obuias habere, quaſi dicat, huic diuitias alteri egeſtatem cælitus occurrere, quod quidem medicant illa, vtriuſque operator eſt Deus, cum a Deo diuitiæ paupertieſque impertiātur, diuiteſq; ac indigētes efficiatur: verum honorifica fama forte non eſt obuia: hanc enim mortales ſibi comparant præclarè geſtis, vt etiam gratia, quam ab illis inibunt qui horum glorioſa geſta contemplati fuerint: quocirca multitudini diuitiarum hæc ſunt anteponenda.* R. Leui quoque hanc gnomen ad præcedentem refert, ſed paulo alia ratione & textura: vt inquit, declaretur diuitias haud ita præoptandas, inquit contingere, vt diues inopi mutuò occurrat, hoc eſt, pauliſper diuitem à ſuis facultatibus decidere, inopem verò promoueri, & paulatim iiſdem augeri, ita vt hi pares facultatibus euadant, Deo hunc ad pauperiem tradente, alterum ad diuitias prouehente. Accedit R. Salomon. *Cum pauper*, inquit, *diuitis opem implorat, vt ſibi alimenta ſubminiſtret, diueſque acerbis verbis in illum vtatur, tunc omnia à Deo mutantur, ita vt hic ad egeſtatem redigatur, alter diuitiis cumuletur.*

Secundò idem R. Leui ſic explicat: *Obuiant*, inquit, *ſibi pauper & diues, quòd alter abſque alterius opera vitam traducere nequeat, atque vt exemplis agamus. Si vniuerſi facultatibus pollerent, nullus eſſet qui in vlla arte ac opere inſudaret, communiſque ſocietas interiret. Quòd ſi omnes paupertate laborarēt, alter ab altero educari non poſſet: quamobrem conſtat aliquos à Deo diuites, alios inopes fieri, vt res creatæ conſeruentur. Hæc etiam, Diues & pauper obuiauerūt ſibi, eandem habebunt ſententiam, quam illa: miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi: iuſtitia & pax oſculatæ ſunt ſe.* Pſal. 84. Accedit Auctor Catenæ Græc. *Diues*, inquit, *per eleemoſynam expiat noxam, abolétque promeritam pœnam. Per hanc nimirum adeptus charitatem: pauper autem per humilitatem & egeſtatem caſtigatur & eruditur. Vniuerſi itaque Deum agnoſcant & laudent, qui hunc quidē vult caſtigare & premere, illum verò diſtribuere & erogare.*

Tertiò Beda: *neque diuitem*, inquit, *propter diuitias, honoraueris; neque pro inopia pauperem deſpicias; ſed hoc in vtroque meritò venerare, quia opus ſunt diuinum, & ad imaginem Dei facti ſunt.* Et S. Auguſt. in quæſt. veteris & noui Teſtamēti quæſt. 42. diuitem & pauperem accipit materialiter non formaliter, quaſi dicat, Deus naturam humanam tam dedit pauperi quàm diuiti. Deus vtrumque fecit hominem rationis compotem, & felicitatis capacem. Obiectioni enim occurrens ſic ait. *Cum legamus apud Salomonem: Diues & pauper obuiauerunt ſibi: fecit autem ambos Dominus; quo-*

A *modo ergo perſonarum acceptio non eſt apud Deum? longè abſit à fidelium mentibus hæc impietatis aſſertio. Nam ſcriptura ne pauperem contemnendū doceret, & diuitem honorificandum, oſtendit amborum opificem eſſe Deum, non vtique in paupertate & diuitiis, ſed in eo quod ſunt. Si enim facultatibus ab inuicē diſcrepant, non tamen natura ſubſtantiæ. Nec enim quia occaſiones prouentus quoſdam faciunt in mundo, aut proſperos in diuitiis, aut infauſtos in paupertate, idcirco deſpiciendi ſunt, quos Deus non illuminauit, aut ſuſcipiendi, quibus veritas non dedit teſtimonium. Contemnendi planè ſunt, ſed corruptores morum & ſacrilegi in lege Dei: honorandi verò diligentes Deum & diſciplinæ cultores. Hi enim diuites apud Deum habentur, qui bonæ conuerſationis ſunt; & quanto in mundo contemptibiliores ſunt, tanto magis honorificentiores ſunt in cælo.* Cauſam ab imis fundamentis,
B & rationem à priori ſubdit. *Ipſi miniſtrant eis, vt perſpicientes Dei voluntatem non ſolum in mundo, ſed et in cælo diuites ſint, ne pauci temporis diuitiæ excludant æternas: illi verò quos paupertatis cauſa deſpiciendos putant, ſi futurum Dei iudicium contemplentur illic ſemper diuites erunt, vbi diuites ſæculi egebunt, pœnitentes ſe pauperes non fuiſſe.*

Quartò noſter Pineda lib. 6. de rebus Salomonis c. 11. in fine, vrget τὸ *obuiauerunt*, ideſt occurrerunt, obuiam iuerunt, quaſi eo ſignificetur, qua ratione pauperi & indigenti ſubueniendum ſit ad illius inopiam ſubleuandam, nimirum non ſolùm non fugiendo, ſed ſponte accedendo, contra quàm illi faciebant, qui *de longe ſteterunt* ad pauperis clamorem Pſal. 37. 12. non enim permittendus egenus, vt integrum ipſe iter conficiat, quo ad te deprecandum peruenire poſſit:
C ſed pars etiam viæ à te ſuſcipienda, vt illum quæras illique occurras, ſicut ſcriptum eſt Prouerb. 22. 2. *Pauper & diues obuiauerunt ſibi, vtriuſque operator eſt Dominus.* Non diſſimili ſanè ratione optimus princeps & pietatis cultor, ſiue quiuis alius familiæ probus moderator, ſponte obuiam procedere debet indigentibus non petitus, non vocatus, ſed ſua tantùm pietate & officio impulſus, vel ad debito præmio ſubditorum ſuorum ſpontanea obſequia proſequēdum, vel ad ærumnas ſubleuandas, vel etiam ad imminentia damna opportuno remedio reprimēda. Quod à Salomone optimo ſanè principe & pietatis amante, tum ſui muneris, tum parentis nomine ſanctè & piè præſtitum eſt. Hæc Pineda. Vnde Dauid 2. Reg. 7. moriens Salomoni ita præcepit: *Sed & filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque comedentes in menſa tua: occurrerunt enim mihi, quando*
D *fugiebam à facie Abſalon fratris tui.*

Quintò, alij per diuitem accipiunt creditorē, vt idem dicatur hîc quod c. 29. 13. *Pauper & creditor* (Heb. *vir vſurarum*, Sept. *fœnerator*) *obuiauerunt: vtriuſque illuminator* (fautor, cuſtos, beneficentiſſimus prouiſor) *eſt Dominus*: diuites enim ſolent fœnerari pauperibus, eóſq; ſuis vſuris ſibi obligare, & debitores efficere: de quo plura c. 29. 13.

Sextò, Bainus alio ſenſu vrget τὸ *obuiauerunt*, quaſi dicat, fieri poteſt, & ſæpe fit, vt rota fortunæ gyrante diues ab opibus ad inopiā, & pauper ab inopia aſcendat ad opes, in qua gyratione rotæ & commutatione fortunę videntur occurrere inuicem, dum alter aſcendit, alter deſcendit; & tamen *vtriuſque eſt factor Dominus*, quaſi dicat, nemo æſtimandus eſt ex opibus, neque ex pau-

pertate, cum ex his non pendeat neque fama nominis, neque gratia apud Deum aut homines: ſed hæc quæ ſunt maximè optanda, comparantur per obedientiam creatoris & factoris: *vtrinſque operator eſt Dominus*, quaſi dicat, dum occurrunt inuicem diues & pauper, in habitu exteriori ingens diſcrimen inter eos videtur, & longè pluris æſtimatur vnus quàm alter apud homines: & tamen vterque ad imaginem Dei factus eſt, quam ſi pauper ſeruauerit integram per vitæ puritatem, apud Deum factorem non erit inferior vel fama nominis vel gratia quàm diues, quantumuis alioqui ſit hic ſplendidus, byſſo & purpura veſtitus; ille verò ſqualidus, & vlceribus plenus iuxta parabolam euangelicã Lucæ 16. *vtrinſque* ergo *operator eſt Dominus*, ideſt vtrique ſuam ſortem aſſignat Deus, vt diues pauperem non ſpernat, & vt pauper diuiti non inuideat, ſed ſua ſorte & gradu contentus vterque viuat, cum ſciat illam non caſu, ſed ſapienti Dei conſilio, & deſtinata voluntate ſibi obuenifſe, quam proinde omnes colere & venerari debent.

Septimò alij contrariè accipiunt τὸ *obuiauerunt*: nam metaphora ſumpta à bellantibus, ſibi inimico aut contrario animo occurrentibus, intelligunt hic ſignificari contrarietatem, quæ eſt inter diuitem & pauperem, vnde vertunt: *Diues & pauper contrarij ſunt*, habitu ſcilicet & conditione, & frequenter etiam animo, cum ille inſoleſcat animo, iſte humilietur, ac demiſsè ſe gerat: *ſed vtrinſque operator*. Heb. עשה *oſe*, ideſt formator, fictor & pictor eſt Dominus, quaſi dicat, quod hic ſit pauper, ille diues, non diſparis naturæ eſt conditio, ſed paris naturæ diſpar qualitas, ſiue pictura diuerſa: ſicut enim pictor vnam imaginem nudam pingit & fingit, aliam verò veſtit & ornat; atque ſicut in pictura nuda magis apparet ars pictoris, & pulchritudo picturæ, quæ in veſtitu tegitur & obſcuratur; ſic in paupere magis apparet ars Dei, & puritas naturæ quàm in diuite, quem opes vallant, & velant. Igitur pauper eſt homo pictus, ſed nudus: diues pictus, ſed veſtitus: tolle picturam, manet par eadémque natura humana, quæ in vtroque velut imago Dei pariter eſt veneranda. Ita S. Chryſoſt. hom. 4. de Lazaro, & in Pſal. 48. ad illa: *Simul in vnum diues & pauper. Eſt enim*, inquit, *communis noſtra natura, communiter omnes voco: communis noſtra mater, communiter voco; communis noſtra ciuitas eſt orbis terrarum. Sed ſi ex paupertate, & diuitiis ac diuitiis differentiam aliquam & inæqualitatem introduxiſtis, atqui eam quoque rurſus eijcio, non diuites quidem vocans, pauperes autem expellens, ſed & hos & illos, & non ſolummodo hos & illos (verbi gratia) hos, ideſt diuites priores, illos vero, ideſt pauperes poſteriores, ſed ſimul in vnum, vt ſit communis conuentus, communis oratio, communis etiam auditio. Licet ſis diues, ex eodẽ luto natus es, idem tibi fuit cum paupere ingreſſus, & idem ortus; & tu hominis filius es & ille.* Tandem ex hiſce concludit: *Cum ergo quæ ſunt præcipua, & magis opportuna, & honore æqualia ex æquo habeatis; cur propter vmbras & ſomnia intumeſcis ex his quæ nihili ſunt communia diſtinguens, communia naturæ, communia ortus & generationis, communia affinitatis & neceſſitudinis; cur amictum exteriorem adducis, vt diſtinctionem in eo efficias? non fero, non patior, & ideo voco te cum paupere ſimul; ſimul, inquam, in vnum diues & pauper.*

A

Octauò & optimè, quaſi dicat, in eadem ciuitate & Republica alij ſunt diuites, alij pauperes, quia Deus ita ſtatuit, & operatus eſt, vt alter alterius auxiliis iuuaretur; itáque in vnum corpus ciuile & politicum coaleſceret Reſpub. omníque arte, & ſupellectile abundaret: diuites enim ſuis opibus alunt pauperes, vt alij ſint ſartores, alij ſutores, alij pictores, alij fabri, alij aliã artem mechanicam exerceant: haſce enim omnes paupertas adinuenit, fecitque vt nulla Reipub. deeſſet; nam ſi omnes eſſent diuites, nemo vellet laborare, & ſic artes omnes mechanicæ ceſſarent magno hominum damno; quare diues pauperem fouere, pauper diuiti ſubſeruire, proóque laborare debet; qua in re mira fuit Dei ſapientia & diſpoſitio, dum duas res ita diſpares, & quaſi contrarias vniuit, & quaſi æquauit faciendo, vt nec diues ſine paupere, nec pauper ſine diuite viuere poſſet. Quod admirans Ariſt. lib. 4. Polit. c. 1. *Neceſſe eſt*, inquit, *duas ciuitates in vna eſſe ciuitate, & eas quidem inter ſe contrarias, ſcilicet vna pauperum, alia diuitum*, ſed vtramque tanta harmonia inter ſe colligauit, & conſociauit Deus, vt concordiam & concentum mirabilem efficiant. Vnde S. Auguſt. ſerm. 25. de verbis Domini: *Diues*, inquit, *ac pauper duo ſibi ſunt contraria, ſed iterum duo ſunt ſibi neceſſaria; nullus indigeret, ſi inuicem ſe ſupportarent; & nemo laboraret, ſi ſe ambo iuuarent: diues propter pauperem factus eſt, & pauper propter diuitem factus eſt. Pauperis eſt orare, & diuitis erogare.*

Diues paupere ege & pauper diuite.

B

Nota τὸ *obuiauerunt*, ſcilicet non tam caſu quàm ſtudio, hoc eſt *obuiam ſibi mutuo ierunt ſeſe inuicem quærentes*, quaſi dicat, diues & pauper deſtinato cõſilio ſibi inuicem obuiam eunt, quia alter alterius ope indiget, eámque requirit & poſtulat: Diues enim à paupere poſtulat operam, vt pro eo ſarciat, pinſat, fabricet, aret, ſerat &c. pauper viciſſim à diuite poſtulat pecuniam, & alimoniam. Diues ergo quærit pauperem, eique obuiam vadit, vt eius operam conducat; pauper viciſſim obuius vadit diuiti, vt ab eo victum, & lucrum aucupetur: & ſic Deus diuitem per pauperem, ac pauperem per diuitem ſuſtentat & ditat.

C

Significat igitur hac gnome Salomon primò, Dei conſilio ſapientiſſimo factum eſſe, vt in hoc corrupto per peccatum mundo alij ſint pauperes, alij diuites, vt diuites pauperibus ſuccurrãt, pauperes verò pro diuitibus laborent, itáque mutuo vniantur, inuicémque adament, iuuent, foueant. Audi S. Aug. homil. 13. inter 50. *Pauperes egere voluit Chriſtus, ſed propter nos. Omnes pauperes quos videtis, potuit illos Chriſtus paſcere, quomodo per coruum Heliam pauit, tamen cum & ipſi Heliæ ſubſtraxit coruum, vt à vidua paſceretur, non Heliæ præſtitit, ſed viduæ. Quando ergo Deus pauperes facit, quia ipſe non vult, vt ipſi opes habeãt, quando inquam facit pauperes, probat diuites: ſic enim ſcriptum eſt, pauper & diues occurrerunt ſibi. Vbi ſibi occurrerunt? in hac vita natus eſt ille, natus eſt & iſte; inuenerunt ſe, occurrerunt ſibi. Et quis fecit illos ambos? Dominus diuitem quidem fecit, vnde pauperem adiuuaret; pauperem, vnde diuitem probaret. Pro viribus ſuis vnuſquiſque faciat.*

Dei conſilio hic eſt diues, ille pauper.

D

S. Baſil. homil. in diteſcentes auaros: *Quis* inquit, *peculator? ille, qui ad ſe vnum transfert, quæ*

ſingulorum ſunt &c. eſurientis eſt panis quem tu retines; nudi eſt veſtis, quam in arca cuſtodis; diſcalceati calceus qui apud te marceſcit: egentis argentum, quod in terra infoſſum poſſides; quare tot iniuſtus es hominibus, quot poteras opem conferre?

Simile ex vlmo & vite.

Pulchra ſimilitudine vitis, & vlmi id ipſum declarat Hermas S. Pauli diſcipulus in libro, qui dicitur Paſtor: ſicut enim vitis humi iacens eſt infructifera; ſi verò eleuetur, & ſuſtentetur ab vlmo, tam ſibi quàm vlmo fructus ſuauiſſimos, puta vuas profert; ſic pauper & paupertas ſibi relicta inutilis eſt & miſera, ſin à diuite erigatur & ſuſtentetur, tam ſibi quàm diuiti commoda & fructifera eſt. Audi Hermam: *Vitis fructifera eſt, vlmus autem lignum ſine fructu eſt; ſed vitis niſi applicata fuerit vlmo, non poteſt fructum multum facere: iacens enim in terra malos fructus dat: ſed ſi ſuſpenſa fuerit ſuper vlmum, & pro ſe & pro vlmo* B *fructum dat. Vlmus ergo non minorem fructum dat, quam vitis, ſed potius maiorem. Hac igitur ſimilitudo poſita eſt in ſeruos Dei, in pauperem & diuitem. Diues enim habet opes, a Domino vero pauper eſt. Diſtrahitur enim circa diuitias ſuas, & valde exiguam habet orationem ad Dominum, & quam habet inertem habet, & non habentem virtutem. Cum igitur diues præſtat pauperi quæ illi opus ſunt, pauper orat ad Dominum pro diuite, & Deus præſtat diuiti omnia bona: quia pauper diues eſt oratione, & virtutem magnam habet bonorum operum ſuorum.*

Aliam ſimilitudinem affert S. Chryſ. hom. 35. in 1. ad Corin. *Sicut radix*, inquit, *in pingui plantata ſolo, quæ nobis ſingulis annis tempeſtiuos affert fructus: ſic pecunia in manibus pauperum plantata non ſolùm in ſingulos annos, ſed & in ſingulos dies ſpirituales nobis fructus affert, fiduciam* C *ſcilicet in Deum, peccatorum abſceſſum, conſcientiam bonam, lætitiam ſpiritualem, ſpem iucundam, aliáque bona quæ præparauit Deus diligentibus ſe.*

Vterque eſt opus Dei.

Secundò, hac gnome ſignificat Salomon vtrumque eſſe opus Dei tam quoad ſubſtantiam, puta humanam naturam, quàm quoad conditionem paupertatis vel opulentiæ: Deus enim hunc facit pauperem, illum diuitem iuſtiſſimis de cauſis. Hoc ergo opus Dei quiſque agnoſcat, veneretur & laudet. Ait ergò: *Diues & pauper obuiauerunt ſibi*, id eſt paſſim ſibi occurrunt diſpares opibus, ſed pares creatione, ideóque nec diuiti ſuperbiendum, nec pauperi mærendum: tum quia natura vt dixi ſunt pares, tum quia ſic voluit Dominus, vt mutuis auxiliis & officiis hæc vita contineretur; non omnes eſſe diuites: tunc enim nemo laboraret; nec omnes D pauperes: tunc enim non poſſent ſeſe alere: tum denique quia tam paupertas, quàm diuitiæ donum eſt Dei. nam: ſicut Deus diuitibus dat diuitias ad charitatis & eleemoſynæ, ita pauperibus dat paupertatem ad laboris & patientiæ materiam & meritum, cum gratia vtriſque proportionata. Et hæc omnia hic intendere videtur ſapiens.

Vterque ſua ſorte ſit contentus.

Tertiò, vtrumque ſua ſorte contentum eſſe debere, ac in Dei ita diſpertientis beneplacito conquieſcere; præſertim quia Deus ſæpe pauperes cenſu facit diuites ſenſu & ſapientia; vti patuit in Apoſtolis & primis fidelibus, teſte S. Iacobo in Epiſt. c. 2. v. 5. *Nonne Deus*, inquit, *elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repromiſit Deus diligentibus ſe?* imò Deus ipſe veniens in carnem pauperum vitam

A egit. Vnde S. Chryſ. apud Maximum ſerm. 12. *O quanta*, inquit, *dignitas paupertatis eſt? Dei ſit perſona* (vel Dei ſuſtinet perſonam) *latet in paupertate Deus. Et pauper eſt, qui manum protendit, ſed Deus eſt qui recipit.* Et Plutar. ibidem: *In bello*, inquit, *ad ſe tuendum vtilius eſt ferrum quam aurum: in vita autem ratio diuitiis præſtat. Talares togæ corpora, nimiæ diuitiæ animos impediunt.* Et Ariſtoteles: *Paupertas multis eget, inſatiabilis cupiditas omnibus.* Democrates rogatus, qua ratione *quis diues fieri poſſit?* reſpondit: *ſi cupiditatum pauper erit: ſi non multa concupiſcas, pauca etiam multa videbuntur: exigua enim appetentia paupertatem opulentiæ efficit parem. quantum eſt in natura omnes ſumus diuites, ſed quantum eſt in nobis, omnes ſumus pauperes. Maxima mala effugerunt pauperes, inſidias, inuidiam, odium, in quibus diuites quotidie verſantur.* Ariſtides cognomento iuſtus, cuidam paupertatem ſibi exprobranti: *Mihi*, inquit, *paupertas nihil mali videndum præbuit, tibi autem diuitiæ turbas non paucas.* Muſonius: *Craſſi & Cyri theſauros, velut extremæ paupertati obnoxios damnabimus: vnum autem ſolum diuitem credimus ſapientem, vt qui poſſit vbique tantum reperire, quantum indigentia poſtulat.* Xenophon: *Paupertas eſt Philoſophia: quod enim hæc ore ſuadet, illa opere perficit.*

Diuites ament pauperes.

Quartò, Salomon monet diuites non debere aſpernari pauperes, ſed eos vt fratres, eiuſdémque Dei patris filios complecti, alere & fouere. Ad hoc enim eis Deus dedit opes. Vnde Philo apud Maxim. ſerm 12. *Diuitiarum pulchritudo*, inquit, *non eſt in crumena, ſed in egentium ſubuentione.* Et Moſchion: *Sicut ornatus equorum, & nidus auium, vt extollantur & geſtiant, non efficiunt, ſed in illo pedum velocitas, in his alæ; ſic homini non ornatus, non deliciæ, ſed bonitas & beneficentia gloriam pariunt.* Menander: *Beatus eſt ille, qui opes & mentem habet. Is enim honeſtè vbi decet eis vtitur. Animam decet habere diuitem: pecuniæ verò iſta nil aliud ſunt quàm oſtentatio & exterius ornatus vitæ.* Dion: *Deridendi*, inquit, *ſunt, qui eius generis diuitiis ſtudent, quas fortuna largitur, illiberalitas ſeruat, benignitas aufert.*

Gnomæ.

Vterque quærat opes cæleſtes.

Denique hac gnome tacitè monet, pauperi per laborem & tolerantiam, diuiti per continentiam & liberalitatem contendendum eſſe ad vitam futuram, quæ ſolidis æterniſque opibus abundat: ad hanc enim vtrumque creauit, vocauit, & deſtinauit Deus. Vnde Iſocrates: *Præſentibus* ait *contentus eſto, & meliora quærito.* Et Philiſtion: *Etiam ſi fueris terræ decem millium cubitorum Dominus, mortuus tamen eris trium duntaxat vel quatuor.*

VERS. 3.

Callidus vidit malum, & abſcondit ſe: Innocens pertranſiit, & afflictus eſt damno. Callidus Heb. ערום *arum*, id eſt aſtutus, dupliciter capitur: primò in malam partem pro vafro, doloſo, & fraudulento: Secundò in bonam pro prudente, cauto & circumſpecto. Innocens quoque oppoſitus callido, Heb. פתי *pethi*, id eſt ſimplex, dupliciter capitur: primò in bonam partem pro ſincero, candido, recto, mali & doli experte: ſecundò in malam pro inexperto, rudi, imprudente, inſipiente, de quo dicitur c. 14. *Innocens credit omni verbo.*

Primò, Beda & Hugo iuxta priorem callidi & innocentis acceptionem, ſic explicant. Callidus, id eſt hypocrita, vafer & fictus, qui cum fidelibus

fidelibus & probis fidelis eſt & probus, vbi ipſis pro fide & probitate imminere videt perſecutionem, ſubducit & abſcondit ſe: at verò innocens, ideſt ſincerus & rectus firmo pede procedit, ac pro fide & virtute damno mortique ſe fortiter exponit, vnde Beda per exemplum ſic exponit: *Multi ex principibus crediderunt in Dominũ, ſed propter Phariſæos non confitebantur, vt de Synagoga non eijcerentur. Etenim erant callidi: videbant malum perſecutionis quod imminebat, & abſconderunt fidem pietatis, quam paulùmper conceperant. Innocentes vero Apoſtoli pertranſierunt itinere recto profeſſionis quo cœperunt, & afflicti ſunt verbere, vinculis, carcere, & ipſa etiam morte mulctati. Vtrumque autem exemplum vſque nunc in certamine fidei, & in communibus multi ſequuntur actibus.* Sic ille. Huc facit parabola paſtoris & mercenarij propoſita à Chriſto Iohan. 10. mercenarius enim velut hypocrita & callidus veniente lupo, vt vitæ periculum declinet, fugit: vnde lupus rapit, & diſpergit oues: at verò paſtor bonus velut innocens, ideſt ſincerus & rectus lupo ſe opponit, imò animam, ideſt vitam ſuam ponit pro ouibus, vti fecit Chriſtus.

Secundò, meliùs alij paſſim iuxta ſecundam acceptionem callidi & innocentis, ſic exponunt, quaſi dicat, callidus, ideſt vir prudens & cautus eminus proſpicit futura, vnde præuidens imminere aliquod malum ſolerter illud declinat, & prudenter ſeſe abſcondit, itáque malum euadit: at verò innocens, ideſt inexpertus, imprudens, inſipiens, qui futura non proſpicit, ſecurus via ſua pergit; vnde ſæpe in damna non leuia incurrit; vt hic idem ferè dicatur quod c. 14. 15. *Sapiens timet, & declinat à malo: ſtultus tranſit, & confidit.* Heb. enim פתי *pethi* propriè ſignificat rudem, inexpertum, incautũ, temerarium, ſtultum, vt vertũt Septuag. Chald. Syrus & alij, qui inſtar ouis ſtolidæ vltro ſe in periculum ingerit & incurrit, dum ſponte occurrit lupo vel lanioni, ab eóque pacificè ſinit ſe duci ad macellum.

Hæc gnome generalis eſt & ampla, vnde variis caſibus aptari poteſt, vt legibus pœnalibus, exactionibus, mulctis, inſidiis, periculis, incurſibus hoſtiũ &c. in hiſce enim cauti, & prudentes ſubducunt ſeſe & abſcondũt, vti fecit S. Athanaſ. in perſecutione Arrianorum, imò Chriſtus in perſecutione Phariſæorum: Stulti verò eas temerè præuaricantes, vel audacter cæciſque oculis pertranſeuntes mulctantur, & damnis afficiuntur. Quocirca Septuag. hanc gnomen arctantes ad leges pœnales, quibus propriè competit ſic vertunt: *Callidus videns malignum punitum valde ipſe eruditur: imprudentes autem prætereuntes damno affecti ſunt*, vel vt neruoſiùs paraphraſticè vertit Auctor Catenæ Græc. *Cum prudentes promerita pœna nequam homines mulctari cernunt, præpotens eruditionis exemplum inde capiunt: at ſtulti qui clauſis oculis hæc pertranſeunt, in detrimentum incurrunt.* Septuag. ſequitur Syrus: *Aſtutus*, inquit, *vidit improbum flagellari, & vehementer correptus eſt: ſtulti autem pertranſierunt ſuper eum, & damno affecti ſunt.* Chald. *Inſipientes tranſierunt, & mulctati ſunt.* R. Salomon: Prudens ait, pœnam noxæ impoſitam animaduertit, & abſcondit ſe, hoc eſt ne piaculum, indéque pœnam illi ſtatutam incurrat, ſe maximè cohibet: imprudens & temerarius audacter perrumpit, & in periculum damnúmque vltro ſe conijcit.

Salomon ergo hac ſententia, inquit Ianſen. indicat fructus ſapientiæ & inſipientiæ, vt ſic ad ſapientiam inuitet, & à ſtultitia auocet: vt autem in temporalibus rebus, quod hic ſapiens dicit vſuuenire videmus, ita multò magis in ſpiritualibus rebus illud obſeruandum eſt. Qui enim verè ſecundùm Deum prudens eſt, per fidem & ſcripturarum cognitionem videt mala aliquando peccatoribus obuentura, ideo abſcondit ſe à peccatoribus, inter quos verſari recuſat; abſcondit ſe, elongando ſe ab his rebus, per quas mala illa poſſet incidere; abſcondit ſe, latitando ſub vmbra alarum Dei: ſtultus verò & imprudens tranſit confidenter, in ſuis deſideriis progrediens & illecebris mundanis. Inde affligetur aliquando, ſiue hic, ſiue in futuro, malo, quod præuidere & cauere noluit: qua in re ſapiens imitatur aſtutiam ſerpentis, qui Geneſ. 3. v. 1. dicitur ערום *arum*, ideſt callidus. Serpens enim in hyeme, vt frigoris damna caueat in antris & latebris, vbi aura eſt calidior, ſeſe abſcondit; itáque calorem & vitam conſeruat, donec ver & æſtus appetat. Rurſum cum homines eum perſequuntur, in ſyluis ſub herbis & foliis ſe abſcondit; itáque mortem effugit: idem facit vir prudens. Hanc calliditatem fugiendi & abſcondendi ſe ingruente periculo, natura docuit beſtias & animalia, præſertim inualida & imbecilla, quibus omnis ſalus eſt in fuga & in latebris, vt ex iis eandem diſcant homines. Ita Conchæ contra polypos & ſimiles venatores ſua teſta ſe abſcondunt, vnde *polypi inſidiantur apertis, impoſitóque lapillo, ita ſecuri graſſantur, extrahuntque carnes*, inquit Plin. lib. 9. c. 30. Polypus viciſſim cum hoſtem metuit, *ſub ſaxa ſubterius deſidet, & in horum colorem ſe mutat, vt ſaxum eſſe videatur*: ſic piſces maiores fugit, minores autem fallit: nam hos *ad ipſum tanquam ad ſaxum adnatantes incautos brachiis ſuis, tanquam retibus capit*, ait Ælian. lib. 1. var. hiſt. Idem docet Ariſt. lib. 9. hiſt. anim. c. 37. Plinius lib. 9. c. 29. Oppianus & alij. Oſtrea ſiue conchylia, cum cancrum ſuum hoſtem ſentiunt, concham claudunt, eáque ſe condunt; vnde cancer illis inſidians *explorat*, inquit S. Ambroſ. lib. 5. Hexam c. 8. *Siquando eſt reum remotis in locis ab omni vento, contra ſolis radios diptychum aperiat, & reſeret clauſtra teſtarum, vt libero aere viſceris ſui voluptatem quandam capiat; & tunc clanculo calculum immittens impedit concluſionem, ac ſic aperta clauſtra reperiens, tutò inſerit chelas, viſceráque interna depaſcitur.* Cancri pariter dum cruſtam mutant, ſicut ſerpentes pellem, in ſabulo iacent, & latent mortuorum ſimilitudinem ſpeciémque gerentes, donec cruſta recreſcat, qua tecti & armati amiſſo timore confidentes prodeunt, inquit Ælian. lib. 9. de animal. c. 45. Teſtudines domiportæ ſuâ teſtâ quaſi conchâ ſe abſcondunt; idem faciunt cochleæ. Rurſum Ælianus lib. 10. cap. 5. perdices & ardeas, hoſtes ſuos, à cochleis agnoſci ſcribit, & fugâ ſibi cauere. Atque è cochlearum ge-

Sapiens declinat periculum.

Idem faciũt animalia.

Vt Conchæ

polypi.

Oſtrea.

Cancri.

Teſtudines.

nere Ariones vocari, quæ naturali quadam calliditate aues iam dictas decipiant & eludant; egreſſas enim teſtis ſuis abſque metu patet, aues verò ad teſtas vacuas fruſtrà aduolare, & vt manes viderint tanquam inutiles abiicere, & ſe recipere aliò: dein redire illas, quamque ad ſuam domum; & cibo iam ſaturas, & dolo ſuo incolumes.

Ericius. Hiſtria, ſiue Ericius, porcellus hortenſis, ex horto poma ſuffuratur, dúmque venatorem videt ſe intus colligit, totúmque ſe ſpinis velut lanceis ſuis obtegit & abſcondit. Idem faciat vir cautus & prudens, ac præſertim dum alias non habet latebras, ad mentis arcanum confugiat, ibique Deum in auxilium vocet, in eóque ſe abſcondat, vti faciebat S. Catharina Senenſis: ſic quaſi echinus quicquid inſidiarum præſenſerit, ſpinis ſuis claudetur, atque in ſua ſe arma colliget, vt quicumque eum contingendum putauerit vulneretur, inquit S. Ambroſ. lib. 6. Hexam. c. 4. & S. Baſil. Hom.

Crocodili. 9. Hexam. Crocodili Nili augmenta præſentiunt, vnde ante illa, oua ſua ad inacceſſa Nilo loca mira prouidentia transferunt. Hinc qui ea offendunt, quantum Nili futurum ſit incrementum, quantáque terræ fertilitas, facilè colligunt.

Milui. Miluus, vt docent Phyſici, quin & Ieremias c. 8. v. 7. hybernis menſibus latet, nouitque quando ſit prodeundum, aura ſcilicet clementiore; quod idem de turture, de hirundine, de cuculo, de gruibus, de ciconia dixeris, quibus id ſolemne eſt, vt intelligant ſibi brumæ tempore à nobis abeundum, atque in aprica

Turtures. loca recedendum. Præterea turtur nido ſuo, ne pullos ſuos incurſet lupus, prouidet, ſquillæ

Apes. ei folia ſuperiaciendo. Apes pluuias & frigora præſentiunt, & quando horum alterum, aut vtrumque impendere coniecturis aſſequuntur, non procul ab alueari volitant, ſed circum illud conuolantes veluti foribus incubant.

Grues. Denique grues tempeſtates præſentiunt; vnde à mari diuolant ad mediterranea ſic & boues, equi, oues cæteraque animalia eas præſagiunt, & ad ſtabula locáue tuta confugiunt. Hinc diſce prouidentiam ô homo, & per rationem proſpice corporis animæque pericula, eáque fugiendo præcaue: proſpice inquam Sodomæ, id eſt mundi libidinibus omnique ſcelere æſtuantis incendia, ac cum Loth fuge ad montem, ad receſſum inquam, ad ſtatum tutiorem & perfectiorem. *Quid enim prodeſt homini ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?* ait æterna veritas. Vide S. Ambroſ. tract. de fuga ſeculi. Nota eſt vox angeli ad S. Arſenium, Arcadij & Honorij Imper. magiſtrum: *Arſeni fuge, tace, quieſce: ſic ſaluus eris.*

VERS. 4. *Finis modeſtiæ timor Domini: diuitiæ, & gloria, & vita.*

Pro *finis* Heb. eſt עקב *ekeb*, quod primò ſignificat calcaneum & plantam pedis, vnde dictus eſt *Iacob*, id eſt ſupplantator, quòd naſcens tenuerit plantam Eſau fratris, cúmque poſtea ſupplantarit præripiendo ei ius primogenituræ; ſecundò finem, quia vltimum & finis humani corporis eſt calcaneus; tertiò mercedem & fructum: merces enim eſt finis operis.

Modeſtia 1. Iam primò Lyran. per modeſtiam accipit moderationem actionum & paſſionum, puta continentiam; hæc enim parit timorem Domini, opes, gloriam, vitam longam & æternam. (eſt continentia.) Modeſtia enim à modo dicta eſt, ait Cicero in Offic. & Iſidor lib. 10. Etymol. litt. M. *Modeſtus* ait *à modo dictus & temperie, nec plus quicquam, nec minus agens*. Et Nonius Marcellus: *Modeſtia* ait *moderatio, modus, modicum, mediocre, eſt baſis virtutis, ex qua gignitur moderatio, quæ temperat aurigatque modos in factis & dictis.* Alij, *modeſtia dicitur quaſi modus honeſtatis; honeſtas autem eſt pulchritudo virtutis.*

Secundò, Beda per modeſtiam accipit (2. Conſtantia.) conſtantiam. *Modeſtiam*, inquit, *dicit conſtantiam operum bonorum, timorem verò Domini illum qui permanet in ſæculum ſæculi: quia nimirum perfectio virtutum eſt ad hunc animi ſtatum conſcendere, quo gratiam conditoris vel in modico timeamus offendere; nihil prorſus eius memoriæ præponentes; quæ alibi vocatur charitas perfecta, foras mittens timorem, ſeruilem videlicet & incipientem, quo metuit quiſque, ne fortè peccando pœnis mereatur ſubigi. Quod autem ſubiungit: diuitiæ, & gloria & vita, in futuro ſignificat. Finis ergo modeſtiæ timor Domini, diuitiæ & gloria & vita: Quia nimirum perfectio virtutum eſt in hac vita, vt timeamus Dominum timore ſancto, hoc eſt, ſyncera illum dilectione colamus: finis virtutum in futuro, vt diuitiis hereditatis promiſſæ regni cæleſtis gloriam, & vitam ſine fine percipiamus à Domino. Vnde Petrus: Itaque cum videritis, exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata, reportantes finem fidei veſtræ ſalutem animarum veſtram.* (1. Petr. 1.)

Tertiò & genuinè, modeſtia eſt humilitas (3. Et genuinè humilitas.) & manſuetudo, qua quis modeſtè, id eſt humiliter & manſuetè ſe gerit: hæc enim Heb. vocatur ענוה *anaua*: Vnde ענו *anau* vocatur mitis & manſuetus. Humilitas enim eſt fundamentum, radix & parens timoris Domini & virtutum omnium: ipſa enim humilem ſubſternit Deo & hominibus, vt Deum reuereatur, metuat, colat, amet, eius leges ſeruet, ipſique per omnia obediat. Ipſa ergo parit timorem Domini eiuſque augmentum, ac per eum Dei gratiam, per quam à Deo emeretur, & impetrat opes, gloriam, longæuitatem, & tandem vitam æternam, iuxta illud c. 3. *Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ & gloria.* Vbi longitudo dierum, ac vita diuturna proponitur tanquam primum, & præcipuum bonum; vnde & dexteræ tribuitur: Diuitiæ & gloria ſubſequuntur, & ſiniſtræ tribuuntur, tanquam bona vitæ acceſſoria. Et capite 10. Longitudo dierum timori Dei tribuitur. *Timor*, inquit, *Domini apponit dies.* Et cap. 19. Timor Domini ad vitam eſſe dicitur: Tria autem illa humilitas, & timor Domini adfert homini plerumque etiam in hac vita; ſemper autem copioſius, & perfectius in futura vita. Hunc ſenſum, vt & noſtra littera habeat, ſic accipienda eſt, vt ſignificetur modeſtia perducere hominem ad firmiter & ſanctè timendum Deū, & per hunc timorem adferre etiam homini diuitias, gloriam & vitam. Ita Ianſen. Similia prorſus habet Siracides Eccleſ. 1. verſ. 11. & ſequentib. Vide ibi dicta.

Hinc Chald. vertit: *Merces manſuetudinis* (Syrus: *extremæ humilitatis*) *eſt timor Domini, opes, gloria & vita.* R. Salomon: *Propter modeſtiā*, inquit, *diuinus timor induitur.* Alij ſubaudiēdo copulam,

& ex Hebræo ſic vertunt: *Merces modeſtiæ, & timoris Domini ſunt diuitiæ, gloria & vita*; quia modeſtia timori Domini eſt coniuncta, & ſicut illum parit, ſic viciſſim ab illo paritur & augetur. adeóque quantum creſcit vna, tantum creſcit & altera.

Septuag. pro *modeſtiæ*, vertunt *ſapientiæ*, quia modeſtia, & humilitas eſt vera ſapientia; ſicut ſuperbia eſt inſipientia. Vnde humilis practicè eſt ſapiens, ſuperbus vero inſipiens. Vertunt ergo: *Generatio*, vel *progenies ſapientiæ timor Domini, & diuitiæ, & gloria, & vita*; Hoc eſt, vt vertit, & explicat Auctor Catenæ Græc. *Timor Domini parit ſapientiam, & gloriam, & ſpiritales opes. Cæterum per ſapientiæ ortum virtutes omnes inter ſe connexas indicat, vt quæ omnes ſapientiam habeant matrem. Aut contra, Domini timorem ſapientiæ parentem eſſe ſignificat, aut ſapientiæ ſanè generationem timorem Domini includere inſinuat: ſiquidem timor Domini iis ſunt opes, & gloria & vita, qui poſſident illam.* Hæc eſt ergo progenies, & proſapia ſapientiæ: ſapientia ſiue prudentia generat timorem Domini, hic generat opes, hæ gloriam, gloria vitam longæuam & æternam.

Alij per Hypallogen, vel per Metatheſin verba tranſponentes ſic vertunt: *Progenies timoris Domini eſt modeſtia, vel manſuetudo, diuitiæ, gloria, & vita*, iuxta illud Iſaiæ 26. ſecundùm Septuag. *Propter timorem tuum Domine vtero concepimus, & parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis tuæ, quam fecimus ſuper terram.*

Secundò Caiet. Heb. עקב *ekeb*, id eſt, *finis*, vertit *calcaneus*: vnde ſic transfert per Metatheſin iam dictam: *Calcaneus timoris Domini eſt manſuetudo, diuitiæ, honor & vita*: quod Caiet. ſic explicat: vis manſuetudinis qualis, ac quanta ſit deſcribitur relatiuè ad Deum, facultates, honores & vitam: eſt enim ſenſus, quòd vera manſuetudo calcat omnia, relatiuè quidem ad Deum timendo ſummum Deum; relatiuè verò ad facultates, merendo diuitias; relatiuè autem ad honores, reddendo eos debitos ſibi; & demum relatiuè ad vitam animæ, ſeruando illam; quamuis etiam ad vitam corporis extendi poſſit, eo quòd manſuetus calcat præcipuè iras proprias & alienas, ac per hoc nocumentis vitæ corporeæ obuiat. Deſcribitur autem manſuetudinis vis à calcaneo, tum ad deſignandum manſuetudinis virtutem perfectam vſque ad extremam partem, ſignificatam calcaneo: tum ad ſignificandum actum manſuetudinis, qui eſt calcare: manſuetorum enim eſt officium vincere, & calcare omnia animi quiete; ſed niſi ipſa calcatio fiat filiali timore Dei, non virtus, ſed apparentia virtutis eſt; quum autem timore Dei fit, omnia meretur bona facultatum, honorum, & vitæ, frequenterque affert ea in Republ. bene diſpoſita: libenter enim tales eliguntur, & promouentur ab aliis. Hæc Caiet.

Igitur hac verſione ſignificatur primò magnanimitas, & celſitudo viri ſapientis, humilis & manſueti, quòd ſcilicet animo fixus in cælo & Deo pedibus, & calcaneis calcet omnes terræ opes, honores & pompas, æquè ac omnem animi faſtum, libidinem, cupiditatem, iuxta illud Eccleſ. 25. 14. *Timor Domini ſuper omnia ſe ſuperpoſuit.*

Huc facit quod ſcribit Plinius lib. 29. c. 20.

A lupi calcaneum tantæ eſſe energiæ, vt ſi eius veſtigia calcet equus, quaſi obſtupeſcens ſiſtat, pedémque figat. Rationem Phyſicam dant Phyſici, quòd equus ex veſtigio lupum hoſtem ſuam ſubodoratus metu percellatur, ideóque quaſi pauidus horreat, ſpiritus, iráſque ſuas frãgat & domet: ſimili enim modo timor Domini mentem percellens omnem eius faſtum, & cupiditatem frangit & edomat. Narratur de equo feroci & indomito, hac ratione eum fuiſſe edomitum & cicuratum. Immiſſus fuit in eum leo, equus ferox in angulo caput collocans calces obuertit leoni, iiſque in caput eius impactis hoſtem interemit; ſed ex timore in hoc duello cõcepto ferociam ponens, cicur euaſit, frænáque & ſeſſorem paſſus eſt; ſic pariter timor Domini feroces, altos cupidóſque mentis ſpiritus edo- Calcaneus lupi ſtupefacit equũ. Cur?
B mat, & per manſuetudinem ſubigit & cicurat.

Ad hæc calcaneus ſignificat manſuetum calcando opes & honores, iis dominari, eorumque dominium & poſſeſſionem immiſſo quaſi per manſuetudinem pede & calcaneo adire. Rerum enim poſſeſſio pedis calcíſque impoſitione captatur. Hinc poſſeſſionem à pedum ſeſſione Grammatici deriuant. Manſuetudo ergo eſt quaſi calcaneus, quo capitur tum corporis & paſſionum, tum opum honorúmque poſſeſſio, iuxta illud à Chriſto promiſſum Matth. 5. *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram*: rectè autem inquit Salazar, manſuetudini calcaneus datur, quia calce veſtigia premuntur, & via teritur: nulli autem hominum veſtigia ſua tenaciùs virtuti affigunt, atque adeò eiuſdem viam tritam
C & apertam aliis capiendam offerunt, quàm mites. Hinc eſt illud Pſalm. 24. *Diriget manſuetos in iudicio, docebit mites vias ſuas*, vt nimirum alij veſtigiis eorum inſiſtant, & quam ipſi extriuerint viam carpant.

Denique R. Salomõ vertit: *Calcaneus modeſtiæ eſt timor Domini*; *quia*, inquit, *modeſtia eſt præcipua rei pars, & quaſi fundamentum: timor autem eſt id, cuius minor ratio habetur, quando ſubſequitur; ad pedes enim modeſtiæ timor incedit*: tum quia modeſtia à modo dicta mentem componit, & in medio virtutis collocat: vnde imperat timori cæteriſque animi paſſionibus & affectibus, quos facit ſibi obſequi, & quaſi ad pedes ſuos incedere; tum quia hæc modeſtiæ, & humilitatis congrua eſt merces, ideóque illi debita, & à Deo attributa, vt quantum ſe omnibus ſubiicit, tãtum
D omnibus emineat, & dominetur, adeóque ipſa virtutum omnium ſit vti fundamentum & baſis, ſic & culmen apéxque; quòd cæteras virtutes contineat, imò progeneret & regat, vt velut filiæ ad pedes eius incedant.

Arma, & gladij in via peruerſi: cuſtos autem animæ ſuæ longè recedit ab eis. Pro *arma* Heb. eſt צנים *tſinnim*, quod ſignificat quid præacutum; vnde primò ſignificat ſpinas, ſudes & tribulos quia acutos; ſecundò lanceas, clypeos & arma acuta; tertiò frigus, vt patet Prouerb. 25. 13. quia frigus inſtar ſpinæ acutæ penetrat, & pungit carnem. Vers. 5.

Rurſum pro *gladij* Hebr. eſt פחים *pachim*, id eſt *laquei*; item *laminæ*, quæ inſtar laqueorum extenſæ, & expanſæ ſunt, vt patet Exod. 39. 3. Numer. 17. 3. item

gladij; hi enim ſunt laminæ extenſæ, & à Belgis A aliiſque gentibus laminæ vocantur. Hinc.

Primò R. Leui vertit: *Frigus & laquei in via peruerſi*; Aliqui legunt *ſuperbi*, quaſi dicat, via per quam ad ſua ſcelera procedunt peruerſi & ſuperbi, eſt moleſta & horrida, quaſi rigida, & frigore congelata, atque laqueis obſepta; nimirum eſt laborioſa, ardua, periculoſa, plenáque moleſtiis, curis, angoribus, doloribus. Conſidera viam vitámque latronum in ſyluis, qui frigora omnéſque cæli iniurias; item metus & pauores aſſiduos, ac pericula quotidiana patiuntur; & cogita ſimilem eſſe vitam quorumuis peruerſorum. rurſum ſicut frigore concreſcunt, & in altum tolluntur cumuli glaciei & niuis, ſic & ſuperbia in ſublime iugiter attollit ſuperbos: *Quoniam enim quaſi cumulos erigit glacies, ſic ſtultos erigit ſuperbia*, ait S. Auguſt. in pſalm. 147. B denique ſicut frigus glaciem durat ſolidátque in cryſtallum: ſic malitia obdurat corda peruerſorum.

Secundò, melius alij paſſim vertunt *Spinæ & laquei*. Ita Septuag. *Tribuli*, inquit, *& laquei in viis tortuoſis occurrunt; qui autem cuſtos eſt animæ ſuæ abſtinebit ab illis*. Syrus: *Retia & laquei in via peruerſa*. Chald. *pedica & laquei*; quaſi dicat peruerſi peruerſitatis ſuæ duplicem pœnam luunt: primam, quòd illa quaſi ſpinæ ipſos pungat & cruciet; ſecundam, quòd eadem quaſi laqueus eoſdem irretiat & obſtringat; vt ab ea ſe liberare, & expedire nequeant. ita guloſus ſua gula & crapula; libidinoſus ſua luxuria velut ſpina pungitur & cruciatur, dum per eam morbum gallicum alioſque morbos, angores & pericula incurrit, ac illa ipſa velut laqueo detinentur, vt ab illa ſe expedire, & caſtitati vacare ne- C queat, vti de ſe in Confeſſionibus fatetur S. Aug. Sic auari inhiantes lucro & opibus, iis velut ſpinis punguntur & velut laqueis illaqueantur, dum ob eas fraudes & vſuras committunt quibus animam illaqueant, & ſuffocant. Hinc Caiet. & Bayn. per ſpinas, & laqueos hoc loco intelligunt diuitias, ſicut Chriſtus eaſdem nuncupauit ſpinas. Matth. 13. 22. *Spinæ enim ſunt*, ait S. Greg. *quia cogitationum ſuarum punctione mentem lacerant, cumque ad peccata pertrahunt, quaſi inflicto vulnere cruentant*.

Tertiò & neruoſius pro *Spinæ, & tribuli* Noſter vertit, *arma & gladij*, eáque tam actiuè, quæ ſcilicet feriant alios; quàm paſſiuè, quibus ſcilicet feriantur & ipſi, ſiue quæ impij tum aliis, tum ſibiipſis neſcientes ſtruunt. Vnde Beda: *Dupliciter*, inquit, *intelligendum, quia peruerſi* D *armati ſemper ſunt ad nocendum proximis verbo vel opere ſcæleſto, & ipſos parata ſemper expectat vltio diuini examinis. Qui verò animam ſuam in æternum ſaluari procurat, longè refugit ab huiuſmodi armis & gladiis, quia & mentem manúmque ſuam à proximorum læſione refrænat, & ne animaduerſione diſtricti iudicis feriatur, intenta mente præcauet*. Et clarius Ianſenius: dupliciter inquit, hæc gnome intelligi poteſt: nam in via peruerſi, hoc eſt in eius viuendi ratione ſunt arma & gladij, ſpinæ & laquei, ſiue quia peruerſus aliis verbo & facto nocere ſtudet, & veluti armis & gladiis impetere, ac veluti ſpinis pungere atque laqueis fraudis & doli inuoluere, ſiue quia ipſemet ſua peruerſa vita ſibi mala conciliat, ac veluti gladiis confoditur, ſpiniſque conſcientiæ remordentis pungitur, ac laqueis diaboli implicatur, à quo captiuus detinetur ad ipſius voluntatem. Conſentit cum illo, *Contritio & infelicitas in viis illorum*. Sic & dupliciter accipi poteſt, quod ſequitur: *Cuſtos autem animæ ſuæ longè recedet ab eis*. Nam qui ſolicitè animam ſuam ſeruare ſtudet, mentem manúmque ſuam ab omni læſione proximi refrœnat, & ne cōſcientia ſua hic veluti gladiis & ſpinis quibuſdam lædatur, aut ne aliquãdo gladio vltionis diuinæ feriatur, tota mẽtis intentione præcauet. Vnde Irenæus lib. 3. cap. 3. refert de S. Ioanne, quòd cum in Epheſo vadẽs lauari vidiſſet intus Cerinthum, exilierit de balneo non lotus, dicens quòd timeret ne balneum concederet, quod in eo eſſet Cerinthus inimicus veritatis.

Denique τὸ *cuſtos* ſignificat ſapientem qui curam animæ gerit, quaſi excubitorem in ſtatione excubare, indéque eminus proſpicere hoſtium inſidias, arma, machinationes & fraudes, vt cōtra ea ſe muniat, vel fugiendo euadat, iuxta illud *vita mortalium vigilia*. Hinc R. Salomon Hebr. *tſinnim*, ideſt *arma*, vertens *latrones: latrones*, inquit, *& laquei ſunt abſconditi in via profligati*, ideſt calamitates & pœnæ eidem imminent: cuſtos verò animæ ſuæ, qui ſcilicet rebus ſuis proſpicit, ſuáſque actiones rite inſtituit, huiuſmodi diſcrimina euadet. Alludit ad illud Pſal. 10. *Pluet ſuper peccatores laqueos, ignis, & ſulphur pars calicis eorum*.

Myſticè Hugo: arma & gladij, inquit, ſunt potentia, & opulentia ſæcularis, quibus peruerſi pollent, iuſtóſque premunt, & ſæpe opprimunt: ſed qui vigil eſt, & cuſtos animæ ſuæ, ſua vigilantia & ſolertia ea declinat & effugit.

Vers. 6 *Prouerbium eſt: Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea*. putant aliqui, τὸ *prouerbium eſt* non eſſe in Hebræo, Chaldæo, Græco & Syro; ſed ſubintelligi. Hanc enim gnomen citat hîc Salomon velut prouerbium vſu tritum, quod in vulgi ore paſſim verſabatur. Verùm errant, vt mox patebit.

Hebr. ſic habent: *Dedica, vel initia puerum ad os viæ ſuæ, etiam cùm ſeneſcit, non recedet ab ea*. Græca Complut. & Regia (in Romanis enim hic verſus deeſt) ἐγκαίνισον, ideſt *dedica, vel innoua puerum iuxta viam eius, & quamuis ſenuerit non recedet ab ea*. Aliqui legunt: *Dedicatio iuuenis ſecundùm viam eius*. Chald. *erudi adoleſcentem*. Syrus: *qui corripit puerum iuxta vias ſuas, quamuis ſeneſcat non recedet ab eis*. Pagnin. *imbue puerum*. Caiet. *aſſuefac puerum*. Heb. enim חנך *chanach* ſignificat initiare, dedicare, imbuere, erudire, aſſuefacere. Sicut ergo *chanucchath habbait* vocatur dedicatio domus, ſic *chanucchath hannaar* vocatur dedicatio, ideſt prima inſtitutio pueri. Græci κατήχησιν vocant. Vnde extat apud Hebræos *Sepher chinnuch* de prima puerorum inſtitutione, quaſi dicat, catechiſmus, ſiue doctrina puerorum.

Noſter vertit, *Prouerbium eſt*, at qua ratione, quo reſpectu? Reſp. quia חנך *chanoch* accepit non vt imperatiuum, ſicut cæteri iam citati, ſed vt infinitiuum, qui ſæpe ſubit vicem nominis: *chanoch* ergo idem eſt quod *dedicare*, & *vernaculare*, quaſi dicat, *dedicatio eſt*, ſiue *vernaculum eſt*, hoc eſt inter vernaculos, & domeſticos vulgatum, & ſolemni omnium vſu

quaſi dedicatum *prouerbium eſt* לנער *lannaar*, ideſt pueri, vel de puero:

Senſus ergo clarus eſt, quaſi dicat: Prouerbium vulgo receptum, & communi vſu iugique experientia comprobatum ſancitúmque, ideóque veriſſimum eſt, puerum viam, ideſt modum viuendi, quem à teneris edoctus fuerit, hauſerit, imbiberit ita vt ei aſſueuerit, retenturum vſque ad ſenium, imò ad finem vitæ. Intellige ita communiter accidere; ac non ſemper: quidam enim à moribus pueritiæ in ætate virili degenerant, ac per occaſiones ſociorum, vel honorum & dignitatum, ſimiléque occaſionem mutant planè mores, imò indolem, & naturam. Alij tacti à Deo efficaci gratia, eique ſtrenuè cooperantes in virili ætate, vel ſenectute corrigunt vitia adoleſcentiæ, ſed hi perpauci ſunt, hæcque vis eſt gratiæ non vſus naturæ.

Quæres primò, quid ſit τὸ *iuxta viam ſuam*, vel vt Heb. eſt, *iuxta os viæ ſuæ*. Primò Pagnin. *Os viæ* interpretatur *modum*: *imbue* inquit, *puerum ſecundum modum eius*, quaſi dicat, *inſtitue puerum iuxta capacitatem ſuam*, vt ſcilicet menti eius teneræ facilia primùm, deinde difficilia ſenſim inſtilles. Mens enim pueri eſt velut vas habens os anguſtum, cui liquor ſenſim inſtillandus; alioqui ſi totum ſimul infundas, ad latera diffluet & perdetur. Simili enim modo ſenſim, & quaſi guttatim probi ſenſus & mores ingerendi ſunt menti puerili, quod ſi fiat, puer ſenſim creſcente iudicio creſcet & auiditate diſcendi, adeò vt etiam in ſenectâ diſcere & proficere aueat & gaudeat.

Secundò Vatab. *Os viæ* interpretatur *biuium*: *initia* inquit *puerum iuxta biuium viæ ſuæ*, ideſt inſtitue, & erudi puerum ab incunabulis, quaſi dicat, ſi rectè inſtitueris iuuenem, ille vſque ad ſenium in primæua rectitudine perſeuerabit: puer enim eſt in biuio virtutis & vitij, vnde ſi viam virtutis ineat, vſque ad ſenium perſeuerabit: ſin viam vitij capeſſat, in ſenio eam non deſeret. Rectè autem os vocatur biuium: quia ſicut os eſt bifidum; finditur enim in duo labra, ſic biuium eſt bifidum, finditur enim, & ſecatur in duas vias, vti hic biuium adoleſcentiæ ſecatur in viam virtutis, & viam vitij.

Tertiò, R. Leui per *os viæ* accipit *propenſionem*, quaſi dicat, inſtitue puerum iuxta propenſionem eius: vide qua via, ideſt, quo feratur eius propenſio, & iuxta illam ipſum inſtitue. Alij enim propendẽt ad ſtudia, alij ad agriculturam, alij ad artes mechanicas &c. Diſpice ergo ad quid feratur puer tuus, ac eò illum dirige & inſtitue, vt rectè & prudenter iuxta illud vitam inſtituat. Nam ſi contra propenſionem eius ipſum ad aliud, à quo abhorret, cogere velis, operam perdes, iuxta illud:

Tu nihil inuita facies dicé ue minerua.

Quartò, Caiet. per *os viæ* accipit aperturam, ſiue *initium rationis* & iudicij: ſicut enim per os eſt aditus & ingreſſus in hominis corpus, & in vas quodlibet, ſic pariter per aperturam rationis eſt aditus & ingreſſus in mentem pueri. Vnde os Hebræis metaphoricè ſignificat initium & ingreſſum, quaſi dicat: Cum primùm in puero aperitur iudicium vſúſque rationis, imbue eum diſciplina & bonis moribus: quia mẽs pueri eſt quaſi tabula raſa, quæ id quod primùm illi imprimitur, facilè recipit, & tenaciter retinet, ſicut lana primum colorem, quo tingitur, imbibit, & mordicus retinet.

A

Imò ante vſum rationis aſſuefac puerum bonis moribus. Monet Salomon, inquit Caiet. vt non differatur inſtructio pueri, ſed in ore (ait) viæ eius (hoc eſt in ipſo aditu, in ipſo principio viæ pueri) quum incipit patere ingreſſus in animum pueri, aſſuefac illum, quamuis enim non ſit capax doctrinæ, eſt tamen capax conſuetudinis: hoc eſt curato vt incipiat aſſueſcere bonis actibus, verbis moribúſque. & rationem ſubiungit: (quia quæ primùm imbibimus, retinemus etiam in ſenectute. Et verum dicit ſecundùm rationes communes progreſſus humani. Nihil enim adimitur per hanc ſententiam efficaciæ diuinæ gratiæ, vel etiam alicuius ſtudij rari ad mutandum mores hominis cuiuſcumque ætatis. Neque huic Salomonis ſententiæ obſtat verbum Apoſtoli: *Cum eſſem paruulus ſapiebam vt paruulus, loquebar vt paruulus, quando autem factus ſum vir, euacuaui quæ erant paruuli*: quia Apoſtolus loquitur de conditionibus conſequentibus ætates: Salomon verò loquitur de moribus & habitibus, qui ex noſtro vſu adiunguntur pueri adoleſcentiſque ætati. Hinc ſymbolicè, ſicut os in ſe eſt anguſtum, ſed deinde oris anguſtia dilatatur in vaſe, ac in magnã vaſis capacitatẽ deſinit: ſic pariter arcta pueri diſciplina deſinit in magnam facilitatis & iucunditatis amplitudinem; hanc enim parit exercitatio & aſſuefactio.

B

Quintò, & planè Noſter ad *os viæ* vertit *iuxta viam*: nam עלפי *alphi* vel לפי *lephi*, ideſt *ad os*, Hebræis idem eſt quod *ſecundùm*, *iuxta*, vti Hebræi norunt, & mille S. Script. exemplis probari poteſt. Senſus eſt ergo quaſi dicat, pueri iuxta viam ſuam, ideſt iuxta modum agendi & methodum viuendi, quem in pueritia haurit & imbibit, cuique aſſueſcit, perget deinceps in eodem, adeò vt nec in ſenectute ab eo recedat. Vnde Noſter pro *puer* vertit *adoleſcens*, quæ vox vt aduertit Ianſen. hic potius eſt participium à verbo adoleſco, quàm nomen, quaſi dicat, puer in certo viuendi modo, ſeu bonus & probus ille ſit, ſiue prauus & improbus, adoleſcens & creſcens ita cum imbibet, vt ne in ſenio quidem ab eo dimoueri ſe ſinat. Talis fuit Ioſeph, cui proinde pater Iacob moriendo benedicens: *Filius* inquit *accreſcens Ioſeph, filius accreſcens, & decorus aſpectu*. Geneſ. 49. 22. vbi Septuag. *Filius auctus Ioſeph, filius auctus deſiderabilis, filius meus iunior ad me reuertere*. Quare qui puero laxat habenas ſperans eum frænare, dum grandior fuerit, fallitur, prouectior enim faciet id, quod fecit dum erat puer, nec viuendi conſuetudinem mutabit, eritque quaſi equus indomitus. Puer enim eſt inſtar animalis, puta equi, bouis, leonis, leporis, qui quam viam initio tenuit, deinceps ſemper retinet. Noſter לנער *lannaar*, ideſt *puerum* in accuſatiuo, accepit pro הנער *hannaar*, ideſt *puer* vel adoleſcens in nominatiuo. Sic enim articuli hi apud Hebræos ſubinde commutantur. Aut potius vt paulo ante dixi *lannaar* eſt genitiui caſus, vel ablatiui, q. d. Prouerbium eſt pueri vel de puero, quòd ſcilicet puer vel adoleſcens viam quã triuit in pueritia, non deſeret in ſenio.

C

D

Nota Hebræum חנך *chanoch* primò verti

Dedicatio pueri.

A poteſt cum Septuag. *dedica puerum*, vel *dedicatio pueri*: ſicut enim altare vel templum dedicatur Deo, ſic puer & pueritia velut pura & intacta ſtatim dedicanda eſt Deo, vt per eam reliqua omnis ætas Deo, velut eius Auctori & Domino, dedicetur. Vide S. Chryſoſt. homil. de Anna & Samuele: Anna enim Samuelem puerum Deo dedicauit; vbi inter cætera ait: *Annon abſurdum eſt, nos domũ ruinam minantem fulcire, pecunias impendentes, fabros accerſentes, denique nihil non facientes: domum autem Dei (nam Dei domus eſſe debet adoleſcentis anima) ne vulgari quidem dignari cura.* Et inferius: *Si mater fueris ad Annæ exemplum conſecra filium tuum Deo, & in templum adducito, quin ipſum potius templum Deo regale para. Membra veſtra*, inquit Apoſtolus, *corpus Chriſti ſunt, ac templum ſancti Spiritus, qui eſt in vobis*: ergo quamprimum ſacrari & dedicari Deo debent. B Accedit S. Ambroſ. de virg. lib. 1. nam quod ibi de puellis ſcribit, id etiam de pueris eodem modo ſcribi dicique poteſt: *Virgo*, inquit, *Dei domus eſt, munus parentum, ſacerdotium caſtitatis: virgo matris hoſtia eſt, cuius quotidiano ſacrificio vis diuina placatur, &c.* Quocirca S. Thom. 1. 2. q. 89. art. 6. in corp. docet puerum, cum incipit vti ratione, teneri conuerti ad Deum per actum fidei, amoris & religionis, ei ſe offerendo vitámque omnem dedicando, ſub pœna peccati mortalis.

Tyrociniũ.

Secundò, *chanoch* verti poteſt *initia puerum*, quaſi tyronem ad bellum, per omnem vitam iucundum cum carne, mundo & dæmone: חניך *chanich* enim eſt tyro, qui diſcit arma tractare, paratúrque vt fiat miles, & ad omnia, quæ militiæ ſunt, inſtruitur, vt patet Geneſ. 14. 14. C Pueri ergo inſtructio debet eſſe ſimilis tyrocinio militis, qui aſſueſcit armis, frigori, inediæ, labori, pugnæ &c. Audi Theodoricum Regem ſuos Gothos ad militiam inſtruentem apud Caſſiodor. lib. 1. epiſt. 24. *Producite*, ait, *iuuenes veſtros in martiam diſciplinam; nam quod in iuuentute non diſcitur, in matura ætate neſcitur.* Vegetius etiam lib. 1. cap. 4. *Incipientem*, ait, *pubertatem ad delectum cogendam nullus ignorat; non enim tantum celerius, ſed etiam perfectius imbibuntur, quæ diſcuntur à pueris.* Diodorus quoque de Balearicis, eorumque peritia in lapidando ſic ſcribit: *Ita rectè lapides propellunt, vt raro effugiat ictum appetitus locus. Quod eis continuò à pueritia vſus præbet, à matribus ad id certamen coactis: imponunt enim ſupra erectum lignum panem ſignum, quod ita ſu petant, neque ante cibum capiunt, quam panem lapide eiectum, pro cibo ſumant, &c.* D Simili ratione parentes, magiſtri, pædagogi inſtruant pueros quaſi tyrones, vt contra concupiſcentias decertent, & virtutis palmam obtineant.

Initiatio.

Tertiò, *chanoch* verti poteſt *initia puerum*, vt ſcilicet initium rationis, ætatis & vitæ rectè formetur ad omnem honeſtatem & probitatem, ſicut religioſi in ingreſſu religionis, & nouitiatu formantur ad omnia religionis officia, vt probi religioſi euadant. Quocirca Sophar amicus Iob cap. 20. v. 11. *Oſſa* ait, *eius implebuntur vitijs adoleſcentiæ eius, & cum eo in puluere dormient.* Cur quæſo non dicit caro, ſed oſſa eius? Planè, quia ſicut quæ oſſibus inſident, cum ipſis dureſcunt ac durant, ita prorſus vitia iuuentutis, vt ibi notat D. Greg. lib. 15. Moral. cap. 5. quotidie duriora exiſtunt, adeóque inoleſcunt, vt etiam in ſenectute ſolidentur, & quod deterius eſt, non imminuta, ſed plerumque multiplicata, vt idem D. Gregor. citatus aduertit. Vnde Clem. Alex. lib. 2. Pædagog. cap. 10. *Sæpenumero*, inquit, *viri in malis vitæ inſtitutis educati, euaſerunt mulieribus magis effeminati*, quaſi diceret, illi ipſi, qui homines naſcuntur, ſæpenumero ob malam educationem, non creſcunt in viros, ſed feneſcunt in feminas, natura per malam educationem degenerante. Atque vtinam iuuentutis vitia in ſenectute ſiſterent. Sed proh dolor! cum peccatore *in puluere dormient*, hoc eſt, in ſepulchro reponentur: nam cum cætera omnia, vt bene ad eum locum Titelmannus aduertit, poſt mortem relinquantur, ſola opera ab incunabulis vſque ad ſepulchrum mortuos conſequuntur. Ita noſter Mendoza in 1. Reg. c. 1. v. 28.

Tinctura.

B Quartò, *chanoch* verti poteſt, *imbue puerum*, vt alludatur ad pannos, qui in tinctura ſuis coloribus imbuuntur, iuxta illud S. Hier. epiſt. 7. ad Lætam de inſtitutione filiæ: *Difficulter eraditur, quod rudes anni perbiberunt: lanarum conchylia quis in priſtinum candorem reuocat? recens teſta diu & ſaporem retinet & odorem, quo primum imbuta eſt.* Alludit ad illud Horatian. 1. epiſt. ad Lolium: *Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem Teſta diu.* Et ad illud Quintiliani 1. inſtit. *Natura*, inquit, *tenaciſſimi ſumus eorum, quæ rudibus annis percepimus, vt ſapor, quo noua imbuis, durat: nec lanarum colores, quibus ſimplex ille candor mutatus eſt, elui poſſunt.* Huic affinis eſt illa ſententia Philon. libr. quod omnis probus ſit liber: *Sicut vaſa*, inquit, *odorem, quo primum fuerint imbuta, referunt, ſic iuuenum animi, quas primùm formas imaginatione conceperint, nunquam aboleri ſinunt.* C Et illa Poetæ:

Quod noua teſta bibit, inueterata ſapit.

Quod ergo quis adoleſcens diſcit, hoc vir aut ſenex factus ægrè dediſcit.

Innouatio pueri.

Quintò *chanoch* verti poteſt *innoua puerum*, vt alludatur ad noualia, id eſt agros nouos qui arãtur, occantur, ſeruntur vt copioſam ſegetem proferant. Simili enim modo aranda, occanda, & ſerenda eſt bonis præceptis, & moribus mẽs pueri, vt virtutum omnium meſſem producat. Hinc Septuag. vertunt ἐγκαίνισον, vnde *encænia* vocantur, quaſi dicas *renoualia*: à vetuſtate enim veteris Adæ, puta à concupiſcentia renouanda eſt mens pueri, vt nouitati ſuæ, in qua conditus eſt à Deo in Adamo, reſtituatur: ſenectus enim, & ſenes innouari nequeunt, vnde

Senectus indocilis.

D Diogenes dicebat, *mortuo mederi & ſenem docere*, idem eſſe: Quare ſtultus ille ſenex apud Theogenem, non patiebatur ſe ab alio doceri, dicens: *ne doceas, ætas me facit indocilem.* quibus aſſentitur Seneca lib. 3. epiſt. 25. *Grandior ætas*, inquit, *dura & intractabilis, non poteſt reformari: tenera finguntur.* De proprio Philoſophiæ penu ſuum illud hexametron deprompſit Mantuanus 10. Æneidos. *Optima quæque dies miſeris mortalibus æui, Prima fugit.* Vbi primam ætatis diem, hoc eſt primam iuuentutem optimam appellauit.

Gnomæ.

Rationem inculcat Seneca lib. 6. epiſt 109. quia ſola iuuentus diſciplinæ capax eſt, non ſenectus. *Quare* inquit *optima? quia iuuenes poſſumus diſcere, hoc tempus idoneum eſt agitandis per ſtudia ingenijs, quod ſupereſt ſegnius & languidius eſt.* Quaſi optima vitæ pars illa ſit, in qua diſci-

mus; peſſima, in qua à diſcendo langueſcimus & otiamur, qualem eſſe imperitam ſenectutem Philoſophus hic teſtatur. Vnde illa parœmia: *Senex pſittacus negligit ferulam.* Nam vt Apuleius lib. 2. Floridorum, & Plinius lib. 10. nat. hiſt. cap. 42. memoriæ prodiderunt, Pſittacus in primo vitæ biennio facilè addiſcit quicquid ſuggeritur: in ſenio ſic obſtupeſcit, vt quantumuis flagelletur nunquam doceatur. Eandem difficultatem fatetur D. Hieronymus præfatione in Euangelia: *Periculoſa*, inquit, *præſumptio eſt ſenis mutare linguam, & caneſcentem mundum ad initia retrahere paruulorum.* Ita Mendoza in 1. Reg. cap. 3. verſ. 15.

Aſſuefactio pueri. Sexto, *chanoch*, verti poteſt *aſſuefacito puerum*, iuxta illud Thren. 3. *Bonum eſt viro cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua:* nam vt ait Ariſt. lib. 2. Ethic. cap. 1. *Non parum refert, quin imò, id eſt quod rem cauſamque continet, homines à pueris* ἐθίζεσθαι, id eſt, *aſſuefieri.* Conſonat Plato lib. 2. de legib. vbi ſic de pueris ſtatuit: *diſciplinam* inquit, *appello virtutem, quæ puerorum animos continere poteſt: voluptas enim & dolor, amor & odium, quam rectè fieri poteſt, antequam ratione moneantur, in animos eorum inſluant, vt faciliùs cum ad ratiocinandum peruenerint, conuenienter rationi omnia peragant;* vnde concludit: *aſſueſcat ergo à pueritia dolore, ac voluptate rectè moueri, vt à principio vſque ad extremum vitæ oderint quæ odiſſe oportet, & ament quæ amanda ſint.*

Quocirca S. Hier. & ex eo Beda: *Græca*, inquit, *narrat hiſtoria, Alexandrum potentiſſimum Regem, orbiſque domitorem, & in moribus & in inceſſu Leonidis pædagogi ſui nõ potuiſſe carere vitiis, quibus paruulus adhuc fuerat infectus.* Sic Suſanna caſtitatem & conſtantiam, quam à teneris imbiberat, vſque ad mortem retinuit. Daniel. 13. 3.

Ratio à priori. Rationem phyſicam à priori dat Plato lib. 7. de legib. *Prima luce*, inquit, *pueri in ludum litterarium proficiſcantur. Quoniam verò nec pecudes, neque vllum aliud animal ſine cuſtode viuere debet, neque pueri etiam ſine pædagogis, neque ſine dominis ſerui: puer autem omnibus beſtiis intractabilior eſt: quum enim ſapientiæ fontem nondum abſolutè compoſitum habeat, inſidioſiſſimum eſt, acerrimum, petulantiſſimum omnium brutorum animalium. Idcirco multis quaſi frenis conſtringendus eſt puer, & quum primùm à matribus nutricibuſque ſeiungitur, pædagogis continuò tradendus eſt, qui eius laſciuiam regant atque doment, deinde præceptoribus commendandus eſt, ad eas diſciplinas diſcendas, quæ liberum hominem decent.*

Rurſum Clemens Alexand. lib. 1. Pædag. c. 5. *Eſt* inquit, *in nobis vber ætatis ipſa iuuentus*, quaſi diceret, ſicut ex materno vbere ſugitur lac, quo omnia infantis membra nutriuntur: ita ex iuuentute hauriuntur mores, quibus reliquæ ætates informantur.

Diabolus inſidiatur adoleſcentibus 4 de cauſis. Prudenter ergo vir ſapiens: *Quatuor de cauſis*, inquit, *dæmon adoleſcentes maximè venatur, primò, quia ſcit à Deo pios adoleſcentes maximè amari, & expeti, ideo hunc florem ætatis gaudet Deo præripere.* Huius rei ſymbolo Deus. Leuit. 1. non columbas, ſed pullos columbarum ſibi offerri præcepit, quia, vt ibi ait Theodor. deteſtabatur in adultis columbis laſciuiam, in paruis pullis innocentiam amplectebatur.

Secundò, quia ſic viam ſternit ad ſequentis vitæ peccata.

A *Tertiò, quia adoleſcentes facilè falli, difficilè ſe expedire ex diaboli vinculis poſſunt.*

Quartò, quia dum peccant, impotenter peccant. Vnde S. Aug. ſerm. 246. de temp. *O iuuenes*, ait, *flos ætatis, periculum mentis.* Idcirco *quatuor ſunt in adoleſcentibus in omnem vitam profutura.*

4. Adoleſcentibus commendanda. *Primò, Deum pluris omnibus æſtimare, animámque omnibus poſt Deum rebus pretioſiorem eſſe ſcire.*

Secundò, B. Virginem Mariam ex toto corde, vt filij Dei matrem amare, eique ſe quotidie commendare, & aliquid in eius honorem facere.

Tertiò, nunquam peccatum mortale in conſcientia ſuſtinere, ſed ſingulis diebus de peccatis dolere, & ea quamprimùm confiteri.

Quartò, quòd morituri ſint breui crebrò cogitare, quòdque poſt mortem aut in æternum in inferno cum diabolo ſint arſuri, aut in æternum Deo, & Angelis in cælo feliciſſimè fruituri. Nam vt ait S. Ambroſ. B lib. 1. de interpell. Iob cap. 7. *Adoleſcentia ſola eſt inualida viribus, infirma conſilijs, vitio calens, faſtidioſa monitoribus, illecebroſa delitiis.* Vnde Poëta *Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper:* qua de re plura vide apud S. Auguſt. ſerm. 246. de temp. vide & quæ annotaui Eccleſ. 30. 1. & ſequent.

VERS. 7. *Diues pauperibus imperat: & qui accipit mutuum ſeruus eſt fœnerantis*, id eſt dantis mutuum. Heb. enim מלוה *malue* ſignificat eum, qui dat mutuum ſiue cum vſura ſiue ſine vſura. Vnde in Script. fœnerans ſubinde idem eſt quod mutuans. Quocirca Pagnin. vertit clare: *Diues pauperibus dominabitur, & ſeruus erit mutuum accipiens viro mutuanti.* Vatab. *Et obæratus ſeruit fœneratori.*

C Primò Baynus ſic explicat, quaſi Salomon taxet hic peruerſum mundi vſum, quo diuitibus aſſignat dominium in pauperes, ob ipſorum opes, cum regere & dominari ſit non opulentiæ, ſed prudentiæ & iudicij, quod ſæpe maius, & ſincerius habent pauperes, quàm diuites, vtpote ab eorum cupiditate & ambitione magis alieni.

Secundò, Lyran. & Caiet. cenſent hic accuſari diuitum ſupercilium & faſtum, quo ſibi arrogant imperium in pauperes, eóſque quaſi ſeruos ſibi mancipant. Audi ſanctum Baſilium in oratione de diuitiis & paupertate: *Canes* inquit, *vbi aliquid acceperint, ſubitò manſueti fiunt: at fœnerator magis ac magis irritatur: non enim latrare ceſſat. Etiamſi te iureiurando obſtringas, fidem non habet, perſcrutatur interna commercia, tua curioſè inquirit, tuo è præſente pudore aſſe- D ctum coram amicis contumeliis onerat, in foro minas iactat, vitam denique tuam intolerabilem efficit.*

Tertiò pleniùs & ſimpliciùs R. Leui, Aben Ezra, Ianſen. & alij: hæc gnome inquiunt, declarat diuitiarum commodum, & paupertatis incommodum, quòd ſcilicet diuitiæ ſecum vehant robur, potentiam, dominium: paupertas verò ærumnas, infirmitatem, obſequium & ſeruitutem: vnde tacitè monet quemque, vt moderatas ſaltem opes ſibi laborãdo paret, quo earum commodis fruatur, & paupertatis incõmoda deuitet. *Diues* ergo *pauperibus imperat;* tum quia eos ſibi muneribus, contractibus, mutuo &c. obligat & obſtringit: tum quia diues per opes facilè ſibi comparat famulos, aſſeclas & milites, quibus cæteris præualeat, iiſque imperet: tum quia opes faciunt animoſos

& confidentes, paupertas verò facit puſillanimes & diffidentes; tum denique quia pauperes à diuite alimoniam, multáque beneficia expectāt: diues verò à pauperibus nihil ſperat. Quocirca ſolent in Republ. diuites eligi in magiſtratus, velut honoratiores & potentiores, vt cæteris velut inferioribus & ſubiectis dominentur.

Myſticè Beda explicat quaſi dicat, *Diuites virtutibus in iudicio occultè inſpectoris principatur eis, imo eorum in futuro iudices exiſtunt, qui virtutum diuitijs caruerunt. Et qui verbum doctrinæ ſalutaris accipit a doctore, ſeruus eſt eiuſdē doctoris, ideſt debitor implendi omnia, quæ illi magiſterii cæleſtis iure præcipit.* Sic & Auctor Catenæ Græc. R. Salomon, Hugo, & alij.

Et qui accipit mutuum ſeruus eſt fœnerantis. Heb. *Et ſeruus mutuum accipiens viro mutuum danti.* Apud Hebræos enim למלוה *le malue*, ſicut & quodlibet participium vel nomen penè cuiuſlibet eſt caſus, vnde verti poteſt in datiuo *mutuum danti*, & in ablatiuo *mutuum dante*, & in accuſatiuo *virum mutuum dantem*, ſupple colet & venerabitur. Septuag. ergo vertunt: *Diuites pauperibus imperabunt, & famuli propriis dominis fœnerabunt*, quaſi dicāt: Diuites pauperibus imperare ſolent, at modeſtè ijs imperent, memores rotam fortunæ ſæpe verti & conuerti, quo fit vt diuites fiant pauperes, pauperes verò fiant diuites, ſcilicet vt famuli mutuum dent heris ad inopiam redactis, itáque eos ſibi ſubijciant, & velut debitores obſtringant, ſic non rarò fieri videmus, vt pauper fiat diues, debitor fiat creditor, famulus fiat herus, ſeruus fiat dominus, ſubditus fiat rex & imperator. Ad hunc ſenſum nonnulli inflectere conantur verſionem vulgatam: *Et qui accipit mutuum ſeruus eſt fœnerantis:* ſed vim ei faciunt, eámque à ſe ipſa alio detorquent.

Syrus ſecutus Septuag. amplius, planéque cōtrarium Hebræo aſſerit; ſic enim habet: *Pauper imperat diuiti, & ſeruus mutuum dabit fœneratori.* Septuag. & Syrum ſecutus S. Ambroſ. de Nabuthe cap. 14. *Neſcis* inquit, *ò homo ſtruere diuitias. Si vis diues eſſe, eſto pauper ſæculo, vt ſis diues Deo. Diues fidei, diues eſto Deo. Qui diues eſt in miſericordia, hic eſt diues Deo. Diues in ſimplicitate, diues Deo eſt. Diues ſapientiæ & ſcientiæ, diues eſt Deo. Sunt qui in paupertate abundent, & qui in diuitiis egeant. Abundant pauperes, quorum profunda paupertas abundauit in diuitiis ſimplicitatis ſuæ: diuites autem eguerunt & eſurierunt.* Pro- Deo diues quis?
bat id ex præſenti Salomonis gnome dum ſubdit. *Neque enim otioſè ſcriptum eſt: Diuitum pauperes præpoſiti erunt, & propriis ſerui dominis fœnerabunt; quia diuites & domini ſuperuacua & mala ſeminant, ex quibus non fructum colligant, ſed ſpinas metant. Ideo pauperibus diuites erunt ſubditi, & ſerui dominis ſpiritalia fœnerabunt, quemadmodum diues rogabat, vt ſibi ſtillam aquæ pauper Lazarus fœneraret. Potes & tu diues iſtam implere ſententiam, ſi largiaris pauperi. Qui enim largitur pauperi, Domino fœnerat.*

Idem S. Ambroſ. myſticè hanc gnomen exponens lib. 2. de Iacob. & vita beata cap. 3. eámque applicans Eſau, qui ſeruiuit Iacobo & Iudæis qui ſeruiunt Chriſtianis: *Multorum ſeruus eſt*, inquit, *qui ſubiectus eſt vitiis, multis ſe dominis addixit. Nam qui omnia prudenter agit, & ita viuit vt vult, is ſolus eſt liber, non conditio fortuita ſeruum facit, ſed probroſa inſipientia. Denique famulus prudens reget dominos ſtultos, & propriis dominis ſerui fœnerabunt. Quid fœnerabunt? non vtique pecuniam, ſed ſapientiam, ſicut & lex dicit: fœnerabis gentibus multis: tu autem mutuum non accipies. Fœnerabit Iudæus proſelyto diuinæ legis oracula, ſed quia ipſe legis myſteria videre non potuit, & quæ habebat neſciuit oracula, qui literam fœnerabat gentibus, nunc ab his ſpiritualibus doctrinæ gratiam mutuatur, meritóque ſubiectus eſt ſeruituti, quoniam qui mutuatur ſeruus eſt, quaſi addictus fœnori creditoris, qui autem piæ doctrinæ fœnus impartit, is eſt Princeps ſicut lex dicit: Princeps erit gentium multarum: tibi autem Princeps ex ipſis non erit. Princeps enim eſt qui regit, qui & habet ſapientiæ principatum, quem habuit populus Iudæorū. Sed quoniam quod docebat ſeruare non potuit, debet diſcere quod docere neſciuit.* Idem in Pſal. 104. *Denique famulo ſapienti* inquit, *multi (vt ſcriptum eſt) ſeruiunt liberi, & eſt ſeruus intelligens, qui regat dominos ſtultos. Quem ergo magis liberum cenſes? ſola eſt ſapientia libera, quæ diuitibus pauperes præficit, & quæ ſeruos propriis fœnerare dominis facit, fœnerare non pecuniam, ſed intellectum.* Et nonnullis interiectis ſubdit: *Sed ille magis liber, qui intra ſe liber eſt, qui legibus naturæ liber eſt, legem ſciens naturæ præſcriptam eſſe moribus, non conditionibus, & menſuram officiorum conſentaneam non hominis arbitrio, ſed naturæ diſciplinis: vtrum igitur iſte liber tibi tantummodo, an quidam cenſor videtur, & præfectus moribus? vnde verè ait Scriptura, quia pauperes diuitum præpoſiti erunt, & priuati vtique adminiſtrantium. Sapiens enim ſemper liber eſt, ſemper honoratus, ſemper is qui præſit legibus.*

Deut. 15.

Ibidem.

Quis verè liber?

Verum hæc lectio Syri, & S. Ambroſij minus ſincera minúſque vera videtur: repugnat enim Hebræo, Vulgatæ, Symmacho, Theodotioni, Chaldæo, & cæteris, qui omnes conſentiunt cum Vulgata.

Vulgata ergo verſio vera & genuina eſt, eiúſque ſenſus planus eſt, quaſi dicat, qui accipit mutuum, fit quaſi ſeruus mutuantis, & qui accipit ad fœnus, vel vſuram, fit ſeruus fœnerantis vel vſurarij: quia illis debito mutui vel vſuræ obligatur, eiſque quaſi creditoribus fit debitor, ac ſe ſuáque obligat: quocirca fœnerator & creditor Heb. vocatur נושה *noſe*, ab eleuando & extollendo; quia qui ab eo mutuū accipit, cogitur ob beneficium acceptum ei ſupplicare, eum venerari & colere. Chald. verò vocatur רשיא *raſchia*, à *rad*, רשא *raſca*, ideſt potuit; creditor enim quaſi poteſtatem & ius habet in eum, cui mutuum dedit. Hinc vidua illa ad Eliſæum ait 4. Reg. 4. 1. *Ecce creditor venit, vt tollat duos filios meos ad ſeruiendum ſibi.* Hoc enim legibus priſcis creditori licebat, vti notat Budæus in ſuis Forenſibus, imò Chriſtus Matth. 10. de ſeruo nequam, cui fuerant dimiſſa decem millia talenta; *Cum* inquit *non haberet vnde redderet, iuſſit eum Dominus eius venundari & filios, & omnia quæ habebat, & reddi.*

Porrò legibus priſcis creditores vendicaſſe ſibi debitores, quaſi mancipia, adeóque olim in vſu & lege fuiſſe, vt debitores tanquam ſerui & captiui ac vincti traderentur creditoribus, liquet ex veterum monumentis. Certè apud Hebræos rei huius non obſcura ſunt teſtimonia. Iſaiæ, 58. 6. *Diſſolue colligationes impietatis,*

ſolue

ſolue videlicet obligationes, & vincula illa, quæ impij & improbi creditores debitoribus iniiciunt & pignoribus & fœnore contractis.

De Græcis idem teſtatur Plutarchus comment. *De vitando ære alieno*, vbi eleganti ſimilitudine de creditoribus & exactoribus ſic loquitur: *Sicut Daryus Athenas miſit Datin & Artaphernem, catenas & vincula manibus geſtantes ad vinciendum captiuos, ita hiſyngrapharum & tabularum tanquam compedum plena vaſa Græciæ importantes, circum vrbes ambulant.*

De Romanis docet Liuius lib. 2. & 8. *Qui* inquit *ante nexi fuerant creditoribus tradebantur, & nectebantur alij*: apud Romanos enim *nexus* aut *nexum* erat obligationis genus, *cum corpus debitoris, vt pignus capi poterat obligationis iure atque conditione*, vt explicat Budæus: nam debitor oppignoratus tradebatur creditori nexus, de quo ac de immanitate fœneratorũ videndus Liuius loco citato, Varro lib. 6. de lingua Lat. Cic. in Topic. de abalienatione, mancipio, & nexu differens, Budæus in Pandect. in tit. de in diem adiect. Quintil. lib. 7. cap. 4. & cap. 8. Gell. l. 20. cap. 1. Macrob. lib. 1. cap. 16. Cæl. lib. 12. c. 20. & 21. Sed Solon, vt Diodorus, Plutarchus, & Laërtius ſcribunt, illam legem Athenis abrogauit. *Solutio*, inquit, Diodorus (de Ægyptiorum legibus loquens) *ex bonis debitoris ſolum fiebat, corpus non poterat addici creditori.*

Torquebantur.

Addit Chriſtus Matth. 10. creditori ius fuiſſe in corpus debitoris, vt illud torqueret: *Iratus* inquit *dominus eius tradidit eum tortoribus, quoad vſque redderet vniuerſum debitum.* Quod ſanè videtur olere immaniſſimam illam creditorũ inhumanitatem, qua ad creditorem libidinẽ poſt vincula, & catenas debitorum membra dilaniabantur: Quam refert Aulus Gellius lib. 20. c. 1. ex leg. 12. tabularum, cuius iſte eſt verborum tenor: *Æris confeſſi, rebúſque iure iudicatis triginta dies iuſti ſunto, poſt deinde manus iniectio eſto, in ius ducito, ſecum ducito, vincito, aut nervo, aut compedibus quindecim pondo, aut ſi volet, maiore vincito.* Deinde verò docet, ſi plures eſſent creditores, eos habuiſſe ius ſecare corpus debitoris. *Tertijs* inquit *nundinis partes ſecanto, ſi plus minúſue ſecuerunt, ſine fraude eſto.* Addit deinde ex ſuo Gellius: *Nihil profectò immanius, nihil immitius, niſi (vt reipſa apparet) eo conſilio tanta immanitas pœnæ denunciata eſt, ne ad eam vnquam perueniretur.* Et Plutarch. comment. iam citato: *Nos dum contentos eſſe noſtris rebus pudet, dandis pignoribus, contractibúſque ſubeundis in ſeruitutem noſmet damus.* De carnificina autem, & laniena illa paulò inferiùs: *Hi miſeris debitoribus, de foro, locum flagitioſorum pœnis deſtinatum redegerunt, vulturum inſtar eos edentes & laniantes, &*

Secabantur.

Altius inſerto tundentes viſcera roſtro.

ita noſter Pineda in Iob 22. verſ. 6.

Quocirca Perſæ teſte Herodoto dictitabãt duo eſſe peccata inter homines turpia, quorum primum eſt debitorem eſſe (hoc enim ferè vel ex ignauia, vel ex gula & luxu naſcitur) alterũ mẽtiri, quod ex priori conſequitur. Anonymus apud Suidam miſerrimos ait eſſe homines, qui modò rubros, modò pallidos habent dẽtes; quo dicto notabant eos, qui mutuo acceperunt ab alijs: hi enim dum mutuũ repetitur erubeſcunt, dum verò creditorem viderint, palleſcũt, ne cogantur ad ſoluendum. Præclariùs S. Baſil. apud

A Antoniũ in Meliſſa par. 2. cap. 28. *Qui ſe fœnoribus* inquit, *ſubiectum reddit, quorum poſſeſſionem non tenet, voluntariam, perpetuámque ſeruit ſeruitutem. Rem miſerabilem ſpectaui, liberos homines, quorum patrimonia eſſent obarata, qui traherentur vt venirent: non noctes debitori quietem adferunt, nõ dies eſt iucunda, non ſol delectans, ſed per omnem vitam in triſtitia verſatur: dies odit, qui ad præſcriptũ tempus properant: mentes formidat, quaſi vſurarum genitores: ſi dormierit, in ſomnis videt fœneratorem capiti imminentem, infauſtum ſomnium: ſi n vigilarit, cogitatio & ſollicitudo de vſuris eſt.* Si hæc vera ſint in debito & debitore pecuniæ, multo veriora ſunt in debito animæ, puta in peccato & peccatore, qui ſemper pauidus timet mortem, iudicium dæmones, gehennam, quæ eum expectat, vt ſoluat nouiſſimum quadrantem. Matth. B 5. verſ. 26.

Miſeria debitorum.

Qui ſeminat iniquitatem metet mala: & virga iræ ſuæ cõſumetur. Pro *iniquitatem*, Heb. eſt עולה *aula*, quæ vox eſt generalis ſignificans omne prauum, quod contra leges vel æquitatem & honeſtatem committitur. propriè tamen notat iniuſtitiam & iniuriam, quæ alteri infertur. De iniuria enim hic agi patet ex eo quod ſubdit: *Et virga iræ ſuæ conſumetur*, quem enim iniurius percutit, hunc percuſſus repercutit. VERS. 8.

Pro *metet mala*, Heb. eſt *metet* און *auen*, ideſt iniquitatem, vel dolorem, *auen* enim ſignificat malum tum culpæ, tum pœnæ culpam conſequentis. Vnde Vatab. vertit, *calamitatem*. Septuag. *Qui ſeminat mala metet mala.* Theodotion, *qui ſeminat iniuſtitiam, metet iniquitatem.* Aquila, *damnum*. Symmachus, *qui ſeminat ini-* C *quitatem, metet iniuſtitiam.*

Nonnulli hanc gnomen attexunt præcedenti, & iuxta verſionem Septuag. attexi poteſt, at nõ iuxta Vulgatam: iuxta eam enim hæ duæ ſententiæ planè videntur diſparatæ. Iuxta eam ergo ſenſus eſt, q. d. qui ſeminat culpam metet pœnam, imò non rarò nouam culpam cum noua pœna. Vis & energia eſt in τῷ *ſeminat*. Primò enim ſicut ſemen habet vim producendi granũ ſibi ſimile, ſic culpa vim habet producendi tam pœnam, quàm culpam ſibi ſimilem. ita iniuria parit iniuriam, rixa ferit rixam, cædes prouocat cædem, conuicium elicit conuicium, vt qui iniquus & iniurius eſt alteri, viciſſim ab eo ſimilem iniuriam, puta verber, vel verbum aſperum, velut prolem à ſe elicitam recipiat. Secundò, ſicut vnum granum ſatum, ſic pariter D vna culpa multiplicem parit culpam & pœnã: mala enim ſemina fœcundiora ſunt bonis: Si ergo ſemen virtutis vnius parit multas virtutes & præmia gloriæ, multo magis ſemen peccati pariet multa ſcelera & ſupplicia. Tertiò, ſemen quodque ſuum profert granum, vt tritici triticum, hordei hordeum; ſic quæque culpa proprias parit culpas & pœnas. Nam ſuperbia parit iram, inuidiam, rixam, cædes &c. Gula verò parit commeſſationes, ebrietates, crapulas, aſotias, libidines, lites &c. inſuper pœnam faſtidij, vomitus, inſomnij, catharri, febris, dyſenteriæ, vertiginis, & mille morborum, quæ gulam conſequi ſolent. Similiter alias pœnas parit auaritia, alias acedia, alias inuidia, &c. Quartò, ſicut eadem terra quæ ſemen recipit, recipit & meſſem; & ſicut agricola qui ſerit, idem & metit: ſic pariter peccator

Seminans mala metet mala. 1. 2. 3. 4.

A qui ſerit iniquitatem, idem & metit iniquitatẽ, eiúſque pœnam multiplicem; nam noxa caput ſequitur, ſicut carnifex ſequitur reum, vt eum torqueat & plectat. Hoc eſt quod ait Iob c. 4. *Qui ſeminant dolores, & metunt eos*: Et Paulus Galat. [illegible]. *Quæ ſeminauit homo hæc & metet*. Et Chriſtus Matth. 7. *In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis*.

Et virga iræ ſuæ conſumetur. Alij legunt, *conſummabitur*, hoc eſt *conſumetur*. *Virga iræ.* Primò eſt ipſa ira, qua iratus quaſi virga ſæuit, & verberat alios vel verbis aſperis, vel etiam inflictis plagis & verberibus: ob hanc enim iuſto Dei iudicio ſimili aliorum ira & ſæuitia plectetur, qua alios vexauit & oppreſſit, ira enim virgæ comparatur, ait Aben Ezra, iuxta illud Iſaiæ 10. v. 5. *Virga furoris mei*. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: ira eius, ſæuitia & iniuſtitia vertetur ei in virgam, qua puniatur & perdatur.

B Secundò, *virga iræ* eſt poteſtas (huius enim inſigne eſt virga & ſceptrum, vt habent Hebræi) cui iuncta eſt ſuperbia & ira: hæc enim vehementer premit, imò opprimit, iuxta illud Senecæ in Prouerbijs: *Fulmen eſt, vbi cum poteſtate habitat iracundia.* Verùm tales ſimilem aliorum poteſtatem ira exacutam experiẽtur & ſentient, vel in præſenti vita vel in futura.

Tertiò, appoſitè ad ſemen & meſſem, de qua præceſſit ſermo, *virga* hîc accipi poteſt triturationis, flagellum ſcilicet, quo è ſegete grana excutiuntur, quaſi dicat. iniquus qui alios aliorúmque ſegetem & bona flagellauit & triturauit, ipſe pariter, ſegéſq; & bona ipſius ab alijs flagellabitur & triturabitur, vt in quo peccauit in eodem & puniatur, iuxta legẽ talionis.

C Sic ergo virga ſiue flagellum, qua excutiendæ erant eius fruges, non fruges quæ nullæ ſunt, ſed ipſummet, eiúſque lolia & ſpinas, ideſt ſcelera & crimina diuerberabunt & excutient, virga iniquã & flagellũ, quo flagellabitur, vel à Deo, vel à iudice, vel ab alio quomodolibet.

Pro conſumetur Vatab. & Pagn. vertunt: *deficiet*, quaſi dicat: Deus ſecundùm opera retribuet vnicuique, & priuabit facientes iniquitatem omni auctoritate, qua vtuntur cum ſæuitia erga ſubditos. ita Rab. Leui & Aben Ezra. Alij vertunt *conſumet*, ſcilicet eum, quaſi dicat: ipſa virga irati conſumet iratum, ſiue percutiẽtem in ira. Vnde Septuag. vertunt: *Plagam autem operum ſuorum conſummauit*, vel *operum ſuorum virus vulniſque ad finem ſentiet*, vt vertit Auctor Catenæ Græc. ſicut enim plaga eijcit pus virulentum, ſic ira & ſæuitia parit dolorem & noxam Auctori.

D Myſticè Beda: *qui ſeminat* inquit *iniquitatem metet mala*, ideſt, *qui verbo aut exemplo ſuam in alios iniquitatem ſpargit, meſſis loco vindictam recipiet.* Porrò quod ſequitur, *& virga iræ ſuæ conſumetur*, rectè adaptes Doctoribus & Superioribus, qui ſubditos peccantes rigidè caſtigant, cum ipſi grauiora peccent. Aut ijs qui æqua & proba docent, cum ipſi ſint iniqui & improbi. Hi enim verbis ſuis damnant ſe ipſos; cenſura enim, qua alios feriunt, ferũt in ſe ipſos; quare caſtigatione qua alios caſtigant, ipſi caſtigãdi ſunt, iuxta illud Apoſt. Rom. 2. 21. *Qui ergo alium non doces, te ipſum nõ doces? Qui prædicas nõ furandũ, furaris? qui non mœchandũ, mœcharis?* &c.

VERS. 9. *Qui pronus eſt ad miſericordiam benedicetur; de panibus enim ſuis dedit pauperi.* Pro, *qui pronus eſt ad miſericordiam.* Heb. eſt טוב עין *Tob ain*, ideſt *bonus oculus*, vel potius *bonus oculo*. Chald. *Qui bonum oculum habet. Bonus oculus*, ait Vatab. eſt homo liberalis, benignus & candidus. *Bonus oculo* eſt, qui placido & benigno oculo reſpicit pauperes, eo quòd pronus ſit ad miſericordiam: Tum pronitate naturæ, tum pronitate virtutis: Puta pronus tum ex compaſſione naturali, tum potius ex aſſuefactione claritatis, ait Lyran. *Hic benedicetur*, ideſt fortunabitur à Deo, omnique benedictione tẽporali & cœleſti, humana & diuina, præſenti & æterna cumulabitur. Nam vt ait S. Chryſoſt. homil. 12. in epiſt. ad Hebr. *Eleemoſyna ac miſericordia veluti tanquam quædam aurea & viuens columba, placidum habens aſpectũ & mitem oculum, nihil eſt illo oculo melius: itaque miſericordiæ oculi obuenerunt columbini, placidi, beneuoli, & ipſa mitiitate quodammodo mitiores.* Oculi miſericordiæ columbini.

Poſſet quoque τὸ *Benedicetur* accipi pro laudabitur, quaſi dicat, laudabunt & benedicent eum homines, imò Deus & Angeli: ſic enim huc alludens videtur explicare Eccleſ. cap. 31. 28. dum ait: *Splendidum in panibus benedicent labia multorum.*

Senſus eſt ergo, q. d. qui benignum habet cor, indéque benignum oculum, quo benignè reſpiciat egenos, eſto ipſe ſit pauper, vt ijs largè benefacere nequeat, tamen benedicetur à Deo, quia liberali corde de pane ſibi etiam neceſſario dedit pauperi, imò panem dimidiauit, dimidiũ pauperi tribuens, reliquum ſibi ſeruans. Deus enim magis reſpicit dãtis promptitudinem, benignámque mentem & oculum quàm doni magnitudinem, iuxta illud Chriſti, Lucæ 12. *Verè dico vobis, quia vidua hæc pauper pluſquam omnes miſit: nam omnes hi ex abundanti ſibi miſerunt in munera Dei, hæc autem ex eo quod deeſt illi, omnem victum ſuum quem habuit miſit.*

Hinc Sept. vertunt: *Hilarem datorem benedicit, aut diligit Deus.* Ratio à priori eſt, quòd donum magis æſtimetur ex affectu dãtis, quàm ex doni præſtantia; qui enim rem paruam dat ingenti animi affectu & beneuolentia, gratior eſt, & plus dare cenſetur quàm is, qui rem magnam dat paruo animi affectu. Iam affectus animi præſertim amor & beneuolentia, æquè ac odium & indignatio, maximè pellucet, emicátque in oculis, quaſi in cordis feneſtris. Hinc inuidi & maligni, vti faſcinatores, faſcinum & virus geſtant oculis, illiſque illud vibrãt in aſtãtes; præſertim pueros, quo fit vt pueri cibum faſtidiant, & tabè conficiantur: ex aduerſo benigni & benefici benigno corde, oculo & manu intuentes egenos, eiſque benefacientes pro facultate ſua licet exigua, illis vitam & ſalutem conferunt. Salomonem ſecutus Ben Sira Alphabeto 1. littera iod: *Manum tuam* inquit *à beneficentia ne abſtrahas.* Quæres, quãtum, quibus, quoties & quàm benefaciendũ ſit? Reſp. Dãdũ eſſe quantũ vires permittũt, vt potius ſupra vires largiendũ quã infra. At in primis habẽda eſt ratio eorũ quibus damus. Nam ſi paruo egent, parũ detur: ſi multo, multũ. Iam verò dandũ eſt, quoties indigẽt pauperes. Vndè dicebat Aquila præceptor Aquilæ Põtici, inopẽ qui manè noſtrã beneficentiã eſſet expertus, ſi veſperè redeat, non eſſe dimittendum vacuum. Sed quomodo inquies, dabimus? Hic tria obſeruãda eſſe monent Hebræi. Primò, vt eleemoſyna detur clam & in occulto, non palam & in aperto

Ratio à priori.

aut publico. Secundò, vt detur vultu hilari. Nam hilarem datorem amat Deus, iuxta dictũ Apoſtoli. Tertiò, vt cùm damus verbis blandis alloquamur: nam dono gratiam cõciliat oratio: quæ ſæpenumero plus valet ac poteſt, quã ipſum donum. Huc facit gnome Arabum cent 1. n. 80. *Liberalis vicinus eſt Dei, vicinus hominis, vicinus paradiſi, remotus ab igne inferni*, q. d. Beneficus & liberalis felix eſt in hac vita & futura, in terra & in cælo. Præclarè Nazianz. orat. de cura pauperũ: *Deus eſto* inquit, *calamitoſis, Dei miſericordiam imitando: nihil enim beneficentia diuinius in hominem cadit*. Et rurſum: *Pulcherrimè hoc & benigniſſimè Deus facit, quod non ex pretio rei datæ, ſed offerentis facultate & animo donum æſtimat. Benignus eſſe ne differas, ſed nunc eſto; nec ideo quia pretij te ſumma deſtituit, totam relinquas. Liberalitatem, ſed partem re ipſa præſtes, partem animi promptitudine aut propoſito in poſterum.* (Vtrumq; enim ſignificat Græcum προθυμία) *Magnum calamitoſo remedium eſt miſericordia ex animo collata, & genuina condolentia multo leuiorem reddit calamitatẽ.*

Apologus miſericordiæ.

Huc facit Apologus vrſi, agni & columbæ neruoſis ſimilitudinibus armatus, quem recenſet Cyrill. lib. 1. Apolog. Moral. c. 22. cuius titulus: *Magis ſemper partem miſericordiæ teneas: Vrſi catulum*, inquit, *in captum agniculum ſæuientẽ deſuper columba proſpiciens, dixit: vt quid in miſerũ ſæuis? Cui ille: Si generationem complexionémque & morem meum attenderes, tu tibi reſponderes. Nimirũ vrſi filius ſum, vrſum me fore phyſonomia oſtẽdit, atque ideo nunc vrſi morem imitor. Tunc illa ſubiunxit: Linque corruptam generationẽ, vince ſanã cõplexionem, depone ferinum morem: nam Deus clemẽs creauit te, natura pia nutrit te, plana terra ſuſtentat te. Dulci ſanguine viuis, amica membrorum compagine ſubſiſtis: & humorum tuorum pacis fœdere ſolidaris. Reuera totus ordo naturæ ad pietatem retrahit. Cæleſtia enim ac terreſtria omnia tantum tibi bonitatis indulgent, vt viuas. Quippe non emis corporis viuificum motum, nec celi lumen, nec aeris flatũ, nec telluris granum, nec exuberantis aquæ profluuium, quibus viuis. Vnde quæſo tibi hæc omnia, niſi ex ſola naturæ clementia? Igitur derelinque furorem, mitiga rabiem, desine ſæuire, & te ad imitandam cõmunem pietatem conuerte. Ad hæc ille parum emollitus reſpondit: Profectò quæ ſapienter hortaris hæc agerem, ſi domantem omnia mala rationem haberem. Mox illa: bene inquit, dixiſti. Quoniam omnis crudelis aſperitas, ex feritate beſtialis mentis exurgit. Exaſperatum enim mare tenebris offunditur, & aurum politura complanatum rutilantius micat. Sic lux ſapiẽtiæ benignitatis eſt ſocia & pietatis ſemper amica, ſed in mente perturbata ſuſcitatur ira turbida, inſipientia obſcura, crudelitas aſpera.* Vnde hanc concluſionem practicam educit, & velut Epimythium aſſignat: *Sapiens ergo ratione mala omnia vincens, paſſus offenſam, magnanimitatis potẽtia ſpernit irã, beneficentia liberalitatis iniuriam & crudelitatem remittit, nec amplius aliud, quàm beneficentiam ſui cordis meminit. Sic illata mala conſtantia frangit, patientia vincit, & ex toto corde triumphatorem miſericordia oſtendit. Nouit enim nocẽtem fore iracundiæ iam ſubiectum, & idcirco deuicto victor cõpatitur, & per ſuæ pietatis antidotũ infirmitatis alterius curat malũ. Ita igitur ſapientis inuicta pax eſt, & vindicta clementia. In bonis enim, ſumma eius eſt victoria, & in malis, virtus inuiolata. Qui verò flãmis iræ: ità accenditur, fœtet igneum vt ſulphur. Sed tum opportune prudens iraſcitur, ſplendet vt aurum politum. Iracundus ergo eſt ſulphur fœtidum, & iratus ſapiens eſt aurum digeſtum. Quibus dictis abiit.*

Epimythium.

Porrò hæc ſententia eſt illuſtris: hac de cauſa eam Septuag. quaſi paraphraſticè per trinam dilatant & explicant.

Prima eſt: *virum hilarem & datorẽ benedicit*, vel vt alij legunt, *diligit Deus: vanitatem operum eius conſummauit*: priorem partem citat Apoſtolus 2. Corinth. 9. *Vnuſquiſque* inquit, *prout deſtinauit in corde ſuo, non ex triſtitia, aut ex neceſſitate: hilarem enim datorem diligit Deus*. & Rom. 12. *qui miſeretur, in hilaritate*: vbi plura de eadem annotaui. Præclarè S. Aug. in Pſalm. 42. ſub fin. *Si fregeris* inquit, *ex animo eſurienti panem tuum, quia plerũque fit, à triſtibus & murmurantibus, vt careant tædio interpellantis, non vt reficiant viſcera indigentis. Hilarem autem datorem diligit Deus: ſi panem dederis triſtis, & panem & meritum perdidiſti.* Expẽde τὸ *non vt reficiãt viſcera indigentis*, q. d. qui mœſtus vel indignans dat eleemoſynam, reficit corpus pauperis, at ſua mœſtitia vel indignatione cruciat, & vulnerat eius animum & viſcera: qui verò eam hilariter impertit, tam animum & viſcera, quàm os & corpus egeni paſcit & recreat. *Ergo ex animo fac, vt ille qui intus videt adhuc te loquente, dicat, ecce adſũ.* Et mox. *Vis orationẽ tuam volare ad Deum? fac illi duas alas, ieiunium & eleemoſynam.* Porrò quod addunt Septuag. *Vanitatem operũ eius conſummauit*, Antitheſis eſt eius quod v. præcedenti de iniquo dixere: *qui ſeminat mala, metet & mala: plaga autem operum ſuorũ conſummauit*, q. d. qui ſeminat mala, plagam pœnamque plenam & conſummatam malorũ, quæ ſeuit reportabit: qui verò ſeminat bona, ac præſertim eleemoſynas in pauperes hilariter diſperſit, hic ſua hilaritate ſupplebit, perficiet & conſummabit quidquid in eius operibus & moribus vanum, ideſt vacuũ eſt & inane. Eleemoſyna enim implet ea, quæ actionibus cæteris deſunt aut deficiunt, ac præſertim hilaris promptúſque animus dandi, ſupplet ea quæ donationi ob paupertatem aliámue cauſam deſunt. Deus enim æſtimat non tam donum quàm donantis affectum: ſicut ergo ſi aquam è vaſe effundas, in vas vacuum ſubintrat eiúſque vacuitatem replet ſuccedens aer, ſic ſi eleemoſynam paruam des, burſam mẽtémque videris euacuare, atque vacuam, ideſt exilem & nullius momẽti rem efficere, ſed vacuum illud ſupplet & replet hilaritas & promptitudo plura dandi, ſi facultas ſuppeteret. Quocirca Salomonem ſecutus Siracides Eccleſ. 35. 11. *In omni dato* inquit *hilarem fac*, Græcè ἱλάρωσον, ideſt hilarifica *vultum tuũ*.

Eleemoſyna ditat.

Secunda eſt: *Qui miſeretur pauperis, ipſe viciſſim enutrietur, vt qui egeno de panibus ſuis impertitus ſit.* Qui enim miſeretur, meretur miſericordiam, & qui paſcit alios, meretur paſci, iuxta illud Chriſti Math. 5. *Beati miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* Et Apoſt. 2. Corinth. 9. *Qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.* Vide ſequentia, & quæ ibidẽ adnotaui.

Myſticè Auctor Catenæ Græc. *Doctores* inquit, *qui pauperes ſpiritu doctrina ſua paſcunt, ſeipſos vel maximè alunt, iuxta illud: in diebus famis ſuis ipſi panibus (hoc eſt ſua ipſorum doctrina, per quam nimirum ipſi quoque ſuſtentantur) ſaturabuntur.*

Exempla. Exempla huius ſententiæ & benedictionis A eleemoſynæ ſunt in vita S. Ioannis eleemoſynarij, qui quo plura dabat pauperibus, eo plura recipiebat, vti fuſiùs alibi recenſui, in vita ſanctæ Lydvvinæ, quæ ſua liberalitate meruit obtinere burſam Chriſti, ex qua quantumcumq; erogaret, ſemper ſupererat, quod vlterius erogaret, in vita ſanctæ Catharinæ Senenſis, & aliorum plurium.

Memorabile eſt, quod de S. Liberali, nobili Altinatæ & Iaruiſij protectore legimus, cum in ægros & pauperes mirè fuiſſe liberalem, ideóq; multos à varijs morbis curaſſe, adeòque vna die 120. perſonis ſanitatem diuina virtute impertiuiſſe. Cum verò hyemis tempore ad Eccleſiam Cathedralem pergeret, pauperi nudo & frigore trementi obuio, ſibi veſtem detractam tradidit, qui illi ſequenti nocte apparens Chriſtum ſe eſſe dixit, & veſtem reſtituit, quam ille induens, à periculis non ſemel ſeruatus eſt. Nam cum Arrianis præualentibus, S. Heliodorus cum ſuis diſcipulis vt ſolitarium locũ inueniret, in quo Deo deſeruiret, nauim conſcendiſſet, ſæuáq; orta eſſet tempeſtas, illam liberalis extremo veſtis illius demiſſo in mare illico ſedauit, ita ex monum. Eccleſiæ Iaruiſinæ narrat Philipp. Ferrar. in Catalogo S. Italiæ ad diem 27. Aprilis.

Tertia eſt: *Victoriam & honorem acquirit munera dans, & animam quidẽ aufert poſſidentiũ*, vel *acceptantiũ*, vel vt Vulgata legit *accipientiũ*. Hæc gnome nõ eſt in Hebræo, ſed ex Septuag. trãſcripta. Pro *aufert* Græcè eſt ἀφαιρεῖται, quod Auctor Catenæ Græc. vertit, *euertit*, accipitque de donis quæ dantur Principi vel Iudici ad euertendam iuſtitiam.

Verùm alij referunt ad eleemoſynam & miſericordiam, de qua hoc verſu omnis eſt ſermo, vt ſenſus ſit, q. d. beneficus & liberalis, qui dat eleemoſynas vel munera vincit, ſibiq; deuincit & ſubiugat animos accipientiũ, quare ab eis impetrat omne quod vult, ab eiſque honoratur vt munificus, imò vt curator & pater, vti honoratus fuit Ioſeph ab Ægyptijs dans eis frumẽta & alimẽta; ideóq; vocitatus *Saluator mundi*. Geneſ. 41. 45. Vere Comicus: *Magnes animi aurum, magnes animi munus.*

Myſticè Auctor Catenæ Græc. Munera inquit, ſunt virtutes, per quas homo animam ſuam dæmonibus, qui illam poſſidebant, eripit, imò animum Dei, Angelorum & hominũ ſibi conciliat, itaque quaſi aufert & ſuffuratur, ſed pio fortique beneuolentiæ furto.

Poſſet 2. hæc gnome accipi, vt ſit argumentũ à ſimili, puta à Iudice & Principe, cui datur munera, q. d. Sicut qui munera dat iudici, victoriã in lite obtinet, & qui ea dat Principi, ab eo ad honores euehitur, eo quod dãs munera, accipiẽtis animũ per ea ſibi obſtringat: ſic pariter victoriam & honorem, omnéque bonum, quin & gloriam æternam à Deo conſequatur, qui Dei amore dat dona pauperibus: hiſce enim Dei animum, id eſt gratiam & beneuolentiam demeretur, ſibíque conciliat.

Eleemoſyna vincit accipientes. Moraliter nota hîc, quanta vis ſit eleemoſynæ & beneficẽtiæ, vtpotè, quæ ardua quæq; vincit, & de omnibus reportat victoriam. Primò enim vincit eos quibus benefacit, eſto inimici ſint & infenſi: eorũ enim cor emollit, allicit & in benefacientem reflectit: quis enim amantem ſe non redamet? quis benefactori ſuo malefaciat? Hoc eſt potẽs & nobile victoriæ genus, de quo Apoſtolus Rom. 12. 20. *Si eſurierit* ait, *inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi, hoc enim faciens carbones ignis congeres in caput eius, noli vinci à malo, ſed vince in bono malum.*

2. Eleemoſyna vincit auaritiam & cupiditatem cæteráq; vitia: nã vt ait Apoſt. 1. Timoth. 6. *Radix omniũ malorum eſt cupiditas.* Ratio eſt, quia contraria contrariis vincuntur: ſicut ergo ignis extinguitur aqua, ſic cupiditas reſtinguitur eleemoſyna & liberalitate. Vincit auaritiam.

3. Eleemoſyna vincit delétque peccatum, nõ tantùm præſens & futurũ, ſed & præteritũ, iuxta illud Daniel. c. 4. ad Nabuch. *Peccata tua eleemoſynis redime.* Et Eccleſ. 3. 33. *Ignem ardẽtem extinguit aqua, & (ſic) eleemoſyna reſiſtit peccatis, & Deus proſpector eſt eius, qui reddit gratiam.* Ratio B eſt, quia eleemoſyna facta ex amore Dei & proximi, eſt actus charitatis, charitas autem abolet omne peccatum. Vincit peccata.

4. Eleemoſyna expugnat cœlum auaris clauſum, ob eleemoſynam enim datam Chriſtus Iudex eleemoſynarios adiudicabit cœlo, immiſericordes inferno. Expugnat cœlum.

6. Eleemoſynarius vincit aurũ omnéſq; opes mundi, quæ mortalibus dominantur, ipſe ergo quaſi auri mundique Dominus illud regit, diſpenſat, erogat. Aurum.

6. Beneficentia vincit dæmones, eóſque fugat & expellit. Ratio eſt, quod dæmones ob iram & inuidiam, qua flagrant in Deũ & homines, ſint planè maligni & malefici: maleficiũ autem vincitur à beneficio, & maleficus à benefico: ſicut C ergo amor vincit odium, & amans odientem: ſic eleemoſynarius vincit dæmones: ſimilis enim eſt Angelo, qui totus eſt beneficus; Angeli autem vincunt fugántque dæmones. Hoc facit illud Pſalmi 40. 1. *Beatus vir qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Dominus conſeruet eum, & viuificet eum, & non tradat eum in manibus inimicorum eius*, id eſt *dæmonum*, ait ibidem S. Chryſoſt. *Sicut enim oleũ efficit, vt Athletæ elabantur è manibus aduerſariorũ, ita etiam eleemoſyna facit, vt qui ea vtuntur, declinent ac fugiant dæmones.* Idem S. Chryſoſt. in c. 6. ad Epheſ. *Non eſt inquit, nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus mundi principes, & poteſtates tenebrarum harum: ideo aduerſus tenebras lucis arma ſuſcipere iubet Paulus. Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Hanc ergo lucem ne deficiat, continua olei inſtillatio* D *nutriat, miſericordiam adhibeamus, hæc enim nos contra validiſſimos hoſtes omni nos armorum genere inſtruit.* Dæmones.

7. Eleemoſyna vincit Deum: vnde ipſa ſpecie reginæ apparens S. Ioanni eleemoſynario aſſeruit, ſe Deo eſſe familiariſſimam, & ab eo omnia ad libitũ impetrare. Quocirca Poëta: *Munera, crede mihi, placant homineſque deóſque.* Similem victoriam, eámque multiplicem Salomon aſſignauit obedientiæ & obedienti c. 21. 28. Si beneficentia vincit Deum, vincit & naturam (cuius auctor & rector eſt Deus) omniáque naturæ commoda & incommoda, vt paupertatem, famem, ſitim, opulentiam, delitias, gulam, &c. Vnde S. Chryſoſt. homil. 19. in 2. ad Corinth. in morali, celebrans viduam, quæ parum farinæ ſibi & filijs ad vitam neceſſariæ Deum.

dedit Heliæ, aſſerit illam viciſſe primò naturam, quia filiis non pepercit. 2. famem, quia cibo ſe priuauit, vt eum daret Heliæ. 3. morti, quia eius periculo per inediam ſe expoſuit. 4. Abrahamum, quia ſibi neceſſaria dedit: *Quid enim, inquit, ista fortius fuit muliere? nonne contra naturæ tyrannidem, & contra famis violentiam, & contra mortis minas generoſè ſtetit, & omnium fuit fortiſſima? ſed audi quomodo Chriſtus illam prædicat. Multæ enim, inquit, erant viduæ in diebus Heliæ, & ad nullam miſſus eſt propheta, quàm ad illam. Dicam aliquid magnum & admirabile. Iſta patre noſtro Abraham plus in hoſpitalitatem impendit: non enim ad armentum cucurrit ſicut ille, ſed pugillo illo farinæ præcurrit omnes in hoſpitalitate celebres: nam ille quidem vincebat, quod ad hoc ſeipſum exhibebat; iſta verò neque pueris pepercit propter hoſpitem, etiam nondum futura expectans.*

Hinc noſter Martinus de Roa lib. 1. ſing. c. 9. ſic exponit: *Qui pronus eſt in miſericordiam benedicetur*, ideſt bonus, imò optimus, hoc eſt diuinus, imò Deus quidam terreſtris vocabitur. Nam bonitatis (Deus autem eſt ipſa bonitas) maximè proprium eſt benefacere. Nihil vidit melius Cicero lib. 2. de natura Deorum: *Sed ipſe Iupiter*, inquit, *ideſt Iuuans pater &c. a maioribus noſtris Optimus Maximus dicitur, & quidem ante Optimus quàm Maximus, quia maius eſt certéque gratius prodeſſe omnibus, quàm magnas opes habere.* Dives q. diuus. Hinc Varroni *diues* dictus eſt, quaſi *Diuus*, quòd perinde ac Deus circumfluat maximis copiis, & alienam inopiam ac miſeriam, nihil ipſe interea incommodi accipiẽs, leuare tam velit, quàm poſſit. Nomen autem Dei nomen eſt liberalitatis & magnificentiæ: Iupiter à iuuando. Deus à dando. Iupiter à iuuando dictus eſt, Deus à dando. Hinc olim Mœcenates, Patroni ac Principes liberalitate in clientes ac ſuos, nomen ſibi inuenere diuinum.

Vers. 10. *Eiice deriſorem & exibit cum eo iurgium* (Symmach. & Thedotion: *rixa*) *ceſſabuntque cauſæ & contumeliæ*. Septuag. *Eiice peſtilentem e conceſſu & exibit ſimul cum illo iurgium; nam cum ſederit in conceſſu omnes inhonorat.* Græcè ἀτιμάζει, ideſt dehoneſtat, inhonorat, ignominia afficit, nihili æſtimat, contemnit. Syrus: *Ceſſabit lis & opprobrium; ne ſi ſedeat in conceſſu omnes probris afficiat.* Chald. *Eiice deriſorem & expelle contentioſum, & ceſſabit iurgium & igominia.*

Pro *deriſorem* Hebr. eſt לץ *letſ*; quæ vox ſignificat hominem noxium & peſtilentem, qui alios irridet, ſubſannat, diuexat, pacem turbat, lites & pugnas concitat, qualis eſt ſuſurro, detractor, conuiciator, irriſor, turbulentus & ſeditioſus: talis enim eſt cauſa, & fomes continuus iurgiorum & rixarum: alios enim probris & ſannis impetit, ac ſeminat diſſidia & lites. Ait ergo: *Eiice deriſorem*, ideſt ſuſurronem & turbatorem, & exibit cum eo iurgium, ceſſabuntque cauſæ, ideſt lites & contumeliæ. Ait *Deriſorem* in ſingulari, non deriſores in plurali: quia vnus inquietus & turbulentus ſufficit vt totum cœtum, totam vrbem & rempublicam turbet, vexet, affligat: ſicut modicum fermentum totam farinæ maſſam inficit & fermentat, qua ſimilitudine probat Apoſt. 2. Corinth. 5. inceſtuoſum ſcandaloſum eiiciendum eſſe ab Eccleſia. Eiice ergo deriſionem vel à vita, ne viuens alios turbet; ita aliqui: vel ſimplicius eiice è cœtu, ex vrbe & republica, vt cum eo velut ſuſcitatore & face ſuccedente exeant pariter iurgia, lites, & contumeliæ. Sicut enim in cithara, lyra, teſtudine, organo, harmonia conſiſtit in conſona & congrua ſingularum fidium, vel fiſtularum inter ſe contemperatione, ita vt ſi vna diſſonet, totam harmoniam turbet & perdat: Quare Citharædus, Lyricen, vel Organiſta, qui acutas habet aures ſtatim aduertens, quæ fides vel fiſtula diſſonet (Eſto cæteri artis imperiti, vbi ſit vitium non aduertant, ſed illud toti citharæ vel choro tribuant) illam cœteris contemperat, vel ſi contẽperari nequeat, eiicit, aliamque eius loco cõſonam ſubſtituit: Itáque redit conſona prior melodia: ſic pariter vita & pax communis conflatur & conſiſtit ex ſingulorũ ciuium pace & concordia: quòd ſi quis inquietus illi ſe attemperare nolit, magiſtratus vel principis eſt eum notare & eiicere: eo enim eiecto redibit communis pax & concordia, & cum eâ ſalus. Vnde Conc. Toletanum 11. & habetur 5. q. 4. cap. vlt. in fine, ſancit, vt clamoſi, & contentioſi è concilio, & cœtu Epiſcoporum eiiciantur, *Ne contentioſis vocibus*, inquit, *ſenſus audientium conturbent, aut iudicij vigorem tumultu perturbent: Quicumque ergo in conuentu, concilij tumultu, aut contumeliis, vel riſibus concilium perturbauerit, iuxta diuinæ legis edictum, quo præcipitur: eiice deriſorẽ, & exibit cum eo iurgium; cum omni dedecore de conſeſſione abſtractus, a communi cœtu ſecedat, & trium dierum excommunicationis ſententiam ferat.* Tales præ cæteris ſunt Hæretici, qui omnia humana & diuina rident & in iocum vertunt, ideóque turbant fideles catholicos. Vnde Beda ſic explicat: *Eiice hæreticum, quem corrigere non potes de Eccleſia, & cum illi libertatem prædicandi abſtuleris, catholicæ paci auxilium præſtabis.* Hac de cauſa Eccleſia hæreticos, velut turbatores, ſeditioſos & ſeductores excommunicat & ab Eccleſia eiicit, vt fidelium pacem, fidei integritatem, & ſalutem tueatur. Monet ergo hæc gnome patres familias, vt è domo; Præſules, vt ab Eccleſia; Principes, vt è ciuitate & Repub. expellant homines turbulentos, & peſtilentes: Hi enim pacem turbant, omnes vexant, lites ſerunt, ciues inficiunt; quare vt peſtes contagioſæ à patre, Præſule vel Principe ſtudioſè indagandi, ac rigidè eliminandi & expellendi ſunt, vt cæterorũ quieti & ſaluti conſulat. Et Auctor Catenæ Græc. partim literaliter, partim tropologicè. Eiice inquit, è doctrinæ cathedrâ hominem prauis opinionibus prauíſque actionibus imbutum. Eiice itidem ex animæ tuæ regno peſtilentem diabolum, neque ſolùm illum inde expelle, ſed odio quoque perſequere; ſi enim ſedem in illa ceperit, omnes bonas illius cogitationes per innatam malitiam & immunditiam turbabit, & inquinabit: Apoſtolus enim animam per ea ipſa quandam concilij ſimilitudinẽ obtinere apertè oſtendit, per quæ cogitationes hinc inde excuſantes & accuſantes inducit. Roman. 2. 15.

Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum ſuorum amicum habebit regem. Vers. 11.

Cordis munditia amicat regẽ. Quæres, quænam vocetur hic cordis munditia, & quænam gratia labiorum? Quæ? Reſp. 1. Primò Baynus, Caiet. & Ianſen. per cordis munditiam accipiũt cordis candorem & ſinceritatem, per gratiam labiorum veracitatem: vtramque enim adamãt reges, & principes; tum quia vicarij ſunt Dei, qui eſt prima veritas, puritas & ſinceritas; cùm

quia verè & ſincerè ius dicere, populum regere, & omnia Reipub. munia adminiſtrare debent; quare ſummè oderunt hypocritas, doloſos, mendaces, fraudulentos, qui hanc veritatem adeò ipſis decoram, & ad bonum regimen neceſſariam offuſcare, adimere vel peruertere conantur. Senſus ergo eſt, quaſi dicat, qui diligit munditiem cordis, Ideſt candorem & ſinceritatem, atque illi ſimilem gratiam labiorum, ideſt ſinceritati conformem veracitatem, à dolo, fuco & fraude alienam; hic placebit regibus & principibus, vt eum habere amicum & familiarem percupiant. Reges intellige probos & ſapientes. Nam improbi & inſipientes amant ſibi ſimiles, præſertim eos, qui ſibi adulentur, eſto mentiantur, fucum faciant, decipiant & illudant; vti Nero amabat Simonem Magum & impoſtorem.

2. Secundò, noſter Salazar per munditiam cordis accipit cor ab odio, malignitate & malitia purum, placidum, pacificum, quietis & concordiæ ſtudioſum; per gratiam labiorum, gratiam dicendi, & conciliandi amorem, pacem, concordiam, vt hic verſus annectatur, & opponatur præcedenti de eiiciendo deriſore, q.d. *Qui diligit cordis munditiam &c.* ideſt ſi quis eſt ſincero vir animo, verax, pacis, & concordiæ ſtudioſus, hūc certè aliis poſthabitis, ſibi rex in amicum adlegere debet; is enim per omnia aptus eſt, vt eius muneris functiones obeat. Itaque ſicut illum aliū deriſorem quàm longiſſimè arcendū eſſe, in ſuperiori verſu dixerat: ita etiā hunc veracem & placidum hominem, quàm proximè ſibi adiungendum copulandúmque docet hic Salomon. Cito ſubinde Verba Auctorum, quia nullus ſeipſo melior eſt mentis ſuæ interpres: à quo non rarò aberrant, qui illam ſuis verbis interpretantur.

3. Tertiò, Beda, Hugo, Dion & alij per cordis munditiam accipiunt caſtitatem cordis; per gratiam labiorum, caſtitatem verborum, ob quam Chriſto, Regi regum, præ cæteris Apoſtolus dilectus fuit S. Ioannes: & vtramque in ſuis familiaribus adamant reges & principes; tùm ne aulæ, vel etiam thori regalis pudicitiam ſuo ſcelere & infamia commaculent; tum quia vbi eſt caſtitas à libidine, ibi eſt etiam caſtitas & puritas ab omni ſcelere, imò fidelitas, ſinceritas, integritas; amor enim carnis ſiue libido ita potens eſt in homine, vt qui eam vicerit facilè cætera vitia vincat, imò illa ſine reliquis virtutibus, ac præſertim ſine ingenti amore vinci nequit. Vnde S. Aug. lib. de S. Virginitate, docet charitatem velut ignem purgare & exurere omnes libidinis fæces, ideóque virginitatem puriorem, & ſplendidiorem efficere. Hæc verò caſtitas cordis parit caſtitatem oris, vt non niſi honeſta, verecunda, caſta, grauia, iuſta, ſancta proloquatur, quæ inſignis eſt gratia qua omnes, ſed maximè reges & principes ſibi conciliat. Tritum eſt illud:

Vbi caſtitas ibi omnis puritas & virtus.

Os caſtum in verbis, à furto candida palma,
Climata terrarum viſere cuncta queunt.

Antiquitus ait Lyran. *reges non permittebant aliquem ſibi aſſiſtere niſi mundum & honeſtum.*

4. Quartò, R. Leui per munditiem cordis accipit ſincerum amorem, & charitatem, quaſi dicat: cum quis ſincero corde præſtat, aliósque ſincero amore proſequitur, huiuſmodi beneuolentia & charitas, quam in ſocios ſuos amicoſque verbis ſuis prodit, in eos imperium ac poteſtatem obtinet, vt eorum rex eſſe videatur. Hæc ille, qui verba per hypallagen inuertit, quaſi dicat, amicus erit regis, ideſt rex erit amicorum.

Quintò, & pleniſſimè per munditiam cordis accipias omnia iam dicta, puta munditiam ab omni ſimulatione, duplicitate, mendacio, dolo, libidine omnique aliā prauitate, & cupiditate: Hæc enim eſt plena & perfecta cordis munditia. Senſus ergo eſt, quaſi dicat, qui cor habet mundum ab omni vitio prauiſque deſideriis, ac ſimul habet gratiam dicendi, quâ auditorum beneuolentiam ſibi conciliet, hic amicabit ſibi reges, & principes. Duo ergo ad hanc amicationem requirit, ſcilicet primùm munditiam cordis, ſecundò gratiam labiorum, quâ amabiles & gratioſi apud auditores reddimur, iuxta illud Pſalm. 44. *Diffuſa eſt gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in æternū.* Et Cantic. 1. 2. *Oleum effuſum nomen tuum, ideò adoleſcentulæ dilexerunt te.* Sic Iudæi: *Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius,* Chriſti. Luc. 4. 22. Et Iſaias c. 50. 4. *Dominus,* inquit, *dedit mihi linguam eruditam:* Porrò vnum ſine altero non ſufficit, ſed tam munditia cordis, quàm gratia labiorum adſit oportet. Vnde ex Hebræo cum Tigurina vertas: *Rex amicus eius qui munditiam cordis diligit, & labiorum gratiam.* Noſter tamen vertit: *propter gratiam labiorum.* Quia Heb. ſæpe ſubaudiunt τὸ *propter*, vt ſignificet munditiem cordis parere gratiam labiorum: hæc enim mundities cordis parit munditiem honeſtatémque verborum, quæ audientes demeretur, & in ſui amorē rapit: os enim ſimulachrum eſt cordis, & in verbis mundis velut in ſpeculo reſplendet mundities cordis, quæ omnibus, ſed maximè regibus chariſſima eſt. Sicut ergo auri à ſcoria defæcati mundities, puritas & probitas tinnitu dignoſcitur; ſic mundities cordis ex tinnitu & ſonitu verborum mundorum pateſcit & cernitur. Hos ergo amicos ſibi deligit rex, tùm quia talibus ſe ſuáque credere audet; tùm quia eos ſocios gubernationis aſciſcere poteſt: eorum enim puritas & integritas in totum populum redundat; qualis enim eſt gubernator, talis eſſe ſolet & populus; tùm quia eorum mundities regi eſt decori & ornamento. Inde enim vulgus colligit regem purum habere cor ab omni vitio, vtpote qui non niſi puros, & mundicordes ſibi amicos, & ſocios aſciſcat. Impuri enim ſi in amicitiam regis irrepant, eum dedecorant & infamant, quaſi ipſe eis ſimilis ſit & impurus: perinde ac ſi quis nummum adulterinum regis imagine inſigniret, regem dedecoraret: imago enim regis nummis ab eo cuſis additur, vt ſignificet nummos eſſe legitimos; qui ergo adulterinis eandē addit, mentitur eos à rege cuſos probatoſque, velut legitimos, quæ ingens regi eſt iniuria & infamia. Sicut ergo imago regis nummum verū purumque eſſe teſtatur, ſic pariter regis gratia, & amicitia viri puritatem & præſtantiam ſuo teſtimonio commendat. Talis fuit Chuſai, munditiei ſtudioſus, ideóque amicus regis Dauidis, qui proinde fideliter à Dauide rebellionem Abſalonis depulit. 2. Regum 15. & 16. Et Nathan amicus Salomonis. 3. Reg. 4. v. 5. Significat ergo hæc gnome, ait Ianſen. eum qui amat inte-

gritatem animi, atque à fuco & impietate liber A eſt, ſi accedat etiam dicendi gratia, regi ac magnatibus placiturum. Aut ſignificatur, talem non poſſe non habere gratiam labiorum apud reges, hoc eſt, talium, vt in plurimum verba ſermonéſque grata eſſe, quòd ſincero animo dicantur; cum impiorum & fucatorum blandiloquentia, etiam elegans & compta ſapientibus ingrata ſit & odioſa, vtpote per quam malum machinentur. Vnde de Dario ſcribitur, quod cum malum punicum in manu teneret, dixerit ſe non optare maiorem theſaurum vllum, quàm vt tot habere Zopyros, quot eſſent grana illius pomi: ſignificans regibus nihil gratius eſſe debere fidis amicis.

Porrò mundus corde, & gratioſus labiis non ſolùm amicus eſt regis terreni, ſed & regis cæleſtis, puta Dei iuxta illud Chriſti Matth. 5. B *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.* Ita R. Salomon: qui cordis inquit, & labiorum puritate præſtat, amicum habet regem, id eſt Deum, qui & hunc amabit, & vt cæteris in amoribus ſit curabit. Quocirca pro *qui diligit*, Heb. eſt אהב *oheb*, id eſt *diligens*, quod multi ad Deum referunt, ita Chald. *Diligit* inquit, *Deus mundum corde, & in gratia labiorum ſuorum ſocius erit Regis*. Syrus: *Et amat labia ſociorum regis*. Vatab. *amat* (ſupple Dominus) *eum qui puro eſt corde: propter gratiam labiorum ſuorum ſocius eius (eſt vt) rex; id eſt tanto amore proſequitur amicum ſuum, quanto ſi rex eſſet, quem ne verbo quidem offendere vellet*. Septuag. *Diligit Deus corda ſancta* (Aquila & Theodotion *munda*. Symmachus *caſta* vel *pura*) *& accepti ſunt ei omnes immaculati in viis, vel qui tales ſunt, vt reprehendi non poſſint*. Deinde quod ſequitur de rege, ad ſequentem verſum retulit, C hoc modo: *Rex labiis paſcit* (legerunt רעה *ra ia*, id eſt paſcit pro רע *rea*, id eſt amicus) *oculi autem Domini cuſtodiunt ſenſum*, quaſi dicat: regni robur magis conſiſtit in regis prudentiâ, quàm in potentia aut populi frequentiâ. Ita Auctor Catenæ Græc.

Denique Beda partim literaliter, partim myſticè ſic explicat: *Qui mundo corde recta prædicat, inter illos annumerabitur, de quibus eidem regi & conditori ſæculorum propheta dicebat: Mihi autem nimis honorati ſunt amici tui Deus. Nam ſi quis gratiam labiorum recta prædicando præmonſtrat, cordis autem munditiam cuſtodire diſſimulat, nequaquam talis æterni regis amicitia frui poſſe putandus eſt.*

Ratio à priori.

Ratio à priori eſt, quòd Deus vti in eſſentia eſt ſpiritus puriſſimus, & ſimpliciſſimus carens D omni compoſitione, etiam quæ ſit duntaxat ex actu & potentia, ex genere & differentia, ex eſſentia & exiſtentia, qualis eſt in Angelis; ſic pariter puriſſimus eſt in intellectu & volũtate, ideóque remotiſſimus ab omni errore, duplicitate, ſimulatione, cupiditate, paſſione, impuritate: quare diligit angelos, vt pote puros ſpiritus, & ad ſuã puritatem præ cæteris creaturis accedentes. Itẽ animas caſtas & puras, quia in his velut in terſo limpidóque ſpeculo reſplendet diuinæ puritatis, & ſplendoris imago. Hæ ergo Dei ſimillimæ ſunt: Similitudo autem cauſat amorem & amicitiam. Similis enim amat ſibi ſimilem. Hinc animæ caſtæ, & puræ ſunt templum Dei, iuxta illud 2. Corint. 6. 16. *Vos enim eſtis templum Dei, ſicut dicit Deus: quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus*: Leuit. 26. 12. Vnde ex Chaldæo & Vatablo hoc loco ſic vertas, & verſionem iã recenſitam inuertas (Chaldæa enim & Hebræa nomina cum ſint indeclinabilia, in quolibet caſu verti poſſunt) *Diligit Deum mundus corde* &c. Talis ergo cum Harmonio dicit, *Malo mori quam ſordidari*. Puritas enim mihi charior eſt vita. Puritas autem ſumma & increata eſt ipſe Deus. Huc faciunt Gnomæ ſapientum. Antonius in Meliſſa parte 2. c. 87. & 88. citat illud Baſilij: *Primum beatiſſimum eſt, quod in corde noſtro puriſsimiqua radix eſt omnium corporis actionum cordis conſilium*. Et illud Nazianzeni: *Non eſt pietas in vultus demiſſione, ſed in cogitationis puritate.* Et illud Clementis: *Non facinorum abſtinentia fidelem inſtituat, ſed cogitationum caſtitas, & pura ſinceritas. Oratio caſta & vita nulla labe contaminata thronus, & verum Dei templum eſt*. Et illud Philonis: *Domus Dei cogitatio ſapientis, ac huius propriè vocatur Deus qui vniuerſorum eſt, quod Deus in eã tanquam in regia inambulat*. Et illud S. Luciæ Virg. & Martyris ad Paſchaſium præfectũ: *Caſtè & piè viuentes templum ſunt Spiritus S.*

Gnomæ de puritate cordis.

Modus mundandi cor.

Iam modum mundandi cor ſuggerit ibidem S. Cyrillus: *Concupiſcentia*, inquit, *ſuſcitat omnes impuras cogitationes & perturbationes* (ſicut ignis excitat fumum) *ad ipſas inuitans mentem, ac primo præſtigiis illudens, poſtea vim adhibens & concutiens; ſiquid, in fumi more, vel etiam ſicut vapores quidam, inſitarum voluptatum appetitus in nobis naſcuntur; ſed qui temperans eſt & fortis motus increpat, nec longius progredi ſinit, ac facilè infirmos adhuc perturbationis motus ſuperat: Iners autem & negligens voluptatum principia admittit, quaſi cogitationes nudas; eiuſque peruaſerit in latitudinem progredi, difficillimum erit reſiſtere: nam qui ante captus eſt & iam occupatus, is conſiliorum ſuorum non Dominus, immo magis victrici perturbationi quaſi barbaro alicui ſubiicitur.* Quocirca ſapienter S. Baſil. Homil. in principium Prouerb. & ex eo Damaſcen. lib. 3. paralellorum c. 27. *Mentem*, inquit, *oportet non ſecus ac gubernatorem quendam, ſupra vitioſas affectiones inſidentem, ac carnem velut nauem conſcendentem, rationémque tanquam clauum peritè huc atque illuc obuertentem, fluctus generoſo ac forti animo obterere: atque ita ſe comparare, vt ſublimis maneat, ac perturbationibus imperuia, earum amarulentia, perinde ac maris ſalſugine minimè impleatur*. Citat ibidem Damaſcenus illud Didymi: *Diuturno ſtudio & meditatione, concitatorum animi motuum vis ac feritas debilitatur. Nec perturbationum auriga, ſimul atque eas ſemel ſubegerit, tranquilla ſunt omnia. Semper enim quamdiu homo in hac vita verſatur, hoc bellum durat.*

VERS. 12.

Oculi Domini cuſtodiunt ſcientiam, & ſupplantantur (malè in Regiis legitur *ſuperplantantur*.) Pro *cuſtodiunt* Heb. eſt נצרו *natheru*, id eſt *obſeruant*. Oculorum enim proprium eſt obſeruare rem viſam: item *cuſtodiunt, ſeruant, conſeruant*. Rurſum pro *ſupplantantur* Heb. eſt יסלף *Ieſalleph* actiuè, id eſt ſupplãtat, calcat, proterit, euertit, ſcilicet Dominus Deus.

Oculi Dei ſeruant ſcientiam. Quæſt. Reſp. 1.

Quæres, quænam hæc ſcientia, & quomodo oppoſita verbis iniqui?

Primò, Aben Ezra per ſcientiam accipit viros ſcientiã præditos; ſic enim conſtat antithe-

ſis inter ſapientes,& iniquos; quaſi dicat:oculi, A
ideſt intellectus vel voluntas & beneplacitum, puta prouidentia Domini cuſtodit viros ſcientia imbutos ab vniuerſis calamitatibus:verba autẽ iniqui praua machinantis in ſcientia excultos, peruertet, & irrita reddet. Scientiam intellige practicam,puta ſtudium virtutis, quæ eſt ſcientia ſanctorum. Scientes ergo,ſiue ſapientes idẽ ſunt qui iuſti & ſancti. Et R. Leui : Sapientum mentem inquit,conſeruant oculi,ſeu prouidentia Dei , vt illorum cogitata, & conſilia reipſa eueniant. Idem verò Deus iniquorum verba demolitur, cùm eos deiiciat ab iis, quæ conſultò deliberauerunt. Et Vatab. Deus inquit, approbat ea quæ à viris ſapientibus geruntur , reprobat vero verba,ideſt res,opera & geſta præuaricatorum.

2. Secundò, Beda per ſcientiam accipit verita- B
tem , præſertim religionis & fidei , quaſi dicat: ſuperna conſpectio cuſtodit ſemper in Eccleſia ſcientiam veritatis, quam docuit : verba autem hæreticorum,imò omnis ſermo pietati & iuſtitiæ contrarius , qui à Domino rege non ſeruatur,cum ſuo auctore ſubuertitur.

Supplantantur ergo verba iniqui,dum hæretici dogmata extinguuntur , & quaſi planta pedis calcantur & ſuffocantur , ne ſeſe propagent, & ad vicinos poſterosue inficiendos proſerpant.

3. Tertiò,Ianſen. per ſcientiam accipit veritatem ore prolatam , præſertim cum teſtis verum à ſe cognitum teſtatur. Poteſt inquit , ſcientia ſimpliciter accipi pro cognitione rei,de quâ aliqui loquuntur & teſtificantur ; vt ſignificetur prouidentiam Domini conſeruare & tueri teſti- C
monium veritatis , illud ſcilicet , quod quod ſciunt homines loquuntur & teſtantur : contra verò illum ſubuertere iniquorum verba, quæ in aliorum perniciem contra veritatem cogitauerunt , aliud dicentes quàm ſciunt eſſe verum. Fauet verſio Chaldæi,quæ pro *ſupplantatur verba iniqui*, vertit *protrudit verba prædonum.* & Syri:*profligantur verba mendacij.* Chaldæum , & Hebræam סלף *ſilel*,idem eſt quod protrudit, profligat , eiicit, euellit, tranſportat; vel tegit, obtegit,offuſcat,obumbrat.

4. Quartò, alij per ſcientiam accipiunt prudentiam,& ſapientiam. Hanc enim oculi,ideſt prouidentia Domini in orbe,ac præſertim in Eccleſia ſua tuetur & cuſtodit;ac verba,ideſt dicta & facta inſipientum,ideſt iniquorum prudentiæ & ſapientiæ contraria ſubuertit. D

5. genuinè. Quinto planè & genuinè , Noſter Salazar cenſet hæc dici aduerſus mendaces delatores,de quibus v.10.quaſi dicat : Deus quidem omnia intuetur, nihil enim eſt quod ipſius,perſpicaciſſimam aciem fugiat:atque adeò ipſe rerum omnium teſtis oculatus eſt; id ſibi volunt illa verba,*Oculi Domini cuſtodiunt ſcientiam* , ideſt certiſſimam intuitiuámque rei cuiuſlibet notitiam apud ſe aſſeruant ; *& ſupplantantur verba iniqui.* In Hebræo hæc oratio eſt actiua, hoc modo:*& ſupplantat,vel peruertit verba iniqui.* Nimirum ipſe Deus,qui oculatus rei teſtis eſt, *verba*, hoc eſt mendacia & dolos improbi impoſtoris coarguit,eiuſque falſitatem palam euincit. Significat vtique Salomon, etiam tunc cum quis cõfidentiſſimè mentitur , quia rem prorſus latere exiſtimat,haud tutum eſſe : quia Deum ſpectatorem habuit , qui rei cognitionem notitiámque apud ſe retinens, eam tunc cum volet,conuictâ ipſius falſitate aperire , & in vulgus ſpargere poterit. Quæ ſanè eſt perelegans, Deóque digna ſententia.

Denique generatim ſcientia hic accipi poteſt pro qualibet cognitione & veritate , ſiue fidei, ſiue morum , quam Deus in Orbe & Eccleſia ſua per doctores & ſapientes tuetur & cuſtodit, ac contrariam illi falſitatem , quam iniqui inducere conantur,ſupplantat & obterit : Deo enim qui prima eſt veritas , competit cuiuſlibet veritatis cura & tutela,vt ipſa citò ad tempus ab iniquis opprimatur , tamen Deo tutore & vindice tandem caput efferat,clareſcat,vincat & triumphet,vti patuit in Chriſto , Apoſtolis, S. Athanaſio , S.Chryſoſtomo , S. Gregorio Nazianzeno cæteriſque fidei,veritatis,prudentiæ & ſapientiæ Doctoribus , defenſoribus & Athletis.

Septuag. vertunt:*Paſcit labiis rex : oculi autem Domini conſeruant ſenſum:vilipendit autem verba iniquus*,quaſi dicat: Rex ſapientibus ſuis edictis; reſponſis,dictis ſubditos velut oues paſcit,ideſt regit & in ciuili vita enutrit : iniqui autem eius verba legéſque vilipendunt , eáſque in alium ſenſum, qui ſuis cupiditatibus faueat, perperam interpretando detorquent : ſed oculi Domini verum earum ſenſum conſeruant , iuxta quem ſuo tẽpore, ac præſertim in die iudicij iniquos, vel vt Heb.eſt בגד *boged*, ideſt præuaricatorẽ legis iudicabit, condemnabit & puniet. Itaque hac gnome Salomon metu diuini iudicij percellit impios , qui leges regum peruertunt & violant,vt eius timore ipſos ad ſanam mentem, regiſque & legum obedientiam reducat.

Dicit piger,Leo eſt foris:in medio platearum occidendus ſum. Septuag.*excuſationem affert & dicit piger,Leo in viis,& in plateis Sicarij.* Syrus : *dicit piger quando mittitur,Leo in via:ecce occiſor in platea.* Chald.*dicit ſocors in ſocordia, Ecce Leo foris,& in plateis homicida.* R. Leui : Ignauus inquit, domo non prodit ad opus ſuum præ inſigni deſidia qua torpet,inquitque Leonem foris eſſe à quo diſcerpatur ſi domo exeat , prædonéſque forum occupare à quibus iuguletur,ſi in illud ſe conferat. VERS. 13.

Hæc gnome ſocordiam pigrorum graphicè repræſentat : ne enim cogantur laborare & labore ſibi victum parare , fingunt ſibi mille inanes metus & pericula , ac paruas difficultates eleuant æſtimantque maximas, ſicut pueri formidant vmbras & laruas,& vt vulgo dicitur *ex formica faciunt Leonem* ; fingunt inquam ſibi *myrmicoleonem*, ideſt formicarium Leonem,cum rem leuem & occupationem facilem apprehendunt , & reformidant velut rem terribilem & inſuperabilem. Vnde Olympiodorus in illud Iob.4.11 iuxta Septuag. *Myrmicoleon periit , eo quod non haberet prædam : myrmicoleon* , inquit, ideſt formica Leo , eſt diabolus, qui ſtrenuis & generoſis contemptui eſt vt formica : timidis vero & ignauis terribilis eſt vt Leo. Vnde diaboli typus eſt *Crocodilus* , *fugax animal audaci, audaciſſimum timido* , ait Seneca lib. 4. Natur. quæſt. c. 2. Ex aduerſo de Modeſto Valentis Imp.Præfecto, fruſtra S.Baſilium ad Arrianiſmum pertrahere conante , canit Cyrus Theodorus:*Modeſte Baſilio Magno ſubes : formica es, rugiis licet vt Leo.* Dicit ergo piger : *Leo eſt foris,* ideſt

ideſt Leo extra vrbem in agris graſſatur, qui me, ſi vrbe egrediar, laniabit, & vorabit. *In medio platearum occidendus ſum*, ideſt in ipſa vrbe eiuſque plateis graſſantur rixæ & ſicarij, qui ſi domo egrediar, me occident: vbique ergo obtendit pericula lethifera & inſuperabilia, ne ad opus egredi cogatur, quaſi dicat: nec vrbe, nec domo tutò egredi poſſum. Si enim vrbe egrediar, incidam in Leonem qui me diſcerpet: ſi domo exeam, incidam in rixantes & ſicarios qui me confodient. Neceſſum ergo ſi vitam tueri velim, vt domi quietus & iners deſideam. Contingit aliquando fortuitò vrbe exeuntes incidere in Leones, & ab eis laniari, vti contigit Prophetæ illi à Deo miſſo in Samariam, eo quòd contra iuſſum Domini in ea cibum ſumpſiſſet. 3. Reg. 13. v. 24. idque in Africa nonnullis in locis frequens eſt, teſte Plinio lib. 8. cap. 16. Verùm pigri periculum alterius loci in ſuum, vbi nullum eſt, transferunt: & quod ſemel vni contigit, vniuerſale faciunt, ſibique appropriant. Hoc enim facit metus, quem parit inertia. Hebr. eſt *dicit* עצל *atſel*, ideſt piger & tardus inſtar aſini, *Leo eſt foris*. Aſinus enim mirè formidat Leonem, quaſi hoſtem proprium ſuæ vitæ inſidiantem, vt carnibus ſuis paſcatur. Hinc illud Eccleſ. 13. 23. *Venatio Leonis onager in eremo*. Alludit ad indolem, & rugitum Leonum. Hic enim adeo terribilis eſt, vt omnia animalia percellat & ſtupefaciat, itáque ſiſtat, capiat, laniet & deuoret, vti ſuperiùs docui ex Plinio: ſimili enim modo phantaſmata terrifica & apprehenſio difficultatum, quas pigro ſuggerit ignauia, ita eum percellant, vt eum ſtupefaciãt, ſiſtant, conſumant, tabefaciant & enecent. Generoſi enim ſunt quaſi Leones, qui nihil timent, ſed omnibus ſunt timori, præſertim aſinis, ideſt pigris, qui omnia etiam tuta & non timenda timent: vnde timoris ſe faciunt mancipium, pabulum & ludibrium. Cauſa eſt, quòd otium & inertia mille homini ſuggerat apprehenſiones & imaginationes, quæ omnes laboris & rei faciundæ difficultates, etiam minimas, ad viuum repræſentant, exaggerant & aggrauant, quibus animus metu percellitur & laborem exhorret. Vnde S. Baſilius apud Anton. in Meliſſa parte 2. cap. 46. *Otium*, inquit, *maleficij principium. Propria eſt hæc ægritudo otioſi, & deſidioſi animi, vt vigilante corpore ſomnia videat.* Ibidem S. Chryſoſt. *Nihil*, inquit, *eſt tam facile, quod non valde graue & inuiſum magna pigritia reddat: nec quicquam tam laborioſum & difficile, quod ſtudium & alacritas non facillimum efficiat.* Et Clemens: *Qui infirmi & imbecilles ſunt, iis vel quod mediocre eſt ſupra vires ipſorum videtur.* Et Philo: *Innumeri neglecta exercitatione robur etiam naturale eneruarunt. Conſuetudine & quiete confirmatum otium, inſidioſum eſt.* Hæc ſententia vera eſt in temporalibus, verior in ſpiritualibus. Audi enim & pigri fingunt ſibi pericula & onera, quæ nulla ſunt, ac trepidant timore vbi non eſt timor. Ieiunare, orare, cupiditatibus reſiſtere &c. carnales & pigri putant ſibi eſſe intolerabile & impoſſibile. Vnde Beda: *Leo, inquit, foris, in medio platearum occidendus ſum; quod eſt apertè dicere, & verba & opera virtutum, vbi oſtendi foris, cœperint, ſtatim perſecutio vel hominum, vel ſpirituum comitatur inuidorum, nec valeo in tentationibus reſiſtere, ſed in piis boni propoſiti vincor inceptis*: Sic & Auctor Catenæ Græc. *Qui*, inquit, *ad virtutem deſes eſt, dicere is ſolet: Leo eſt in via, hoc eſt ſatius eſt vulgariter & incurioſè viuere, quàm periculum aliquod propter pietatem adire. Per Leonem autem deſignatur diabolus: hic enim eſt qui virtutum vias obſidet: quin homicidarum quoque nomine dæmones haud inconcinnè adumbrantur*; ac paulò poſt. *Aliter, piger dicit Leo eſt in via; hoc eſt dæmones, prauaque cogitationes impedimento mihi ſunt, quo minus in Dei præceptis progreſſus faciam.*

Piger ſimilis aſino.

A

Rurſum hanc gnomen adaptes tepidis pigriſque clericis, Sacerdotibus, & religioſis qui otium volunt, nihilque agere, nec vacare contemplationi, nec actioni. Talis ergo reipſa dicit: nolo ſecedere extra vrbis frequentiam, in locum ſecretum vt vacem contemplationi, quia ibi graſſatur Leo, ideſt diabolus, qui Anachoretis & contemplantibus mille parat tentationes & laqueos: nolo pariter vacare actioni, nolo cõcionari, catechiſare, audire confeſſiones; quia in his pericula ſunt ne perdam meipſum, & alienorum peccatorum reum me faciam, eáque in me tranſcribam; ſed hi cogitent, in otio & deſidiã ſibi longè grauius imminere periculum à pardo & panthera, qui deſidibus inſidiatur, vt in eos inſiliat eóſque laniet & deuoret, puta ab Aſmodæo & ſpiritu fornicationis, qui mille in otioſis ſuſcitat cupiditatum omnium deſideria, & concupiſcentias quæ illos opprimunt & ſuffocant, vti Aſmodæus ſuffocauit ſeptem ſponſos Saræ ob inertiam & libidinem. Tobiæ c. 3. v. 8.

B

Strenuus ſimilis leoni.

C

Ratio à priori.

Præclarè S. Aug. ſerm. 65. de temp. loquens de ſedulitate hoſpitalitatis, qua Abraham excepit Angelos. Genef. 18. *Videte*, ait *fratres, quam ferventi animo hoſpites debeatis excipere. Ecce ipſe Abraham currit, vxor feſtinat, puer accelerat; nullus eſt piger in domo ſapientis.* Idem ſerm. 245. *Noli*, inquit, *piger eſſe in opere, cuius mercedem deſideras* &c. *tranſit labor, venit requies.* Labora ergo in tempore, vt quieſcas & exultes in æternitate: *Non enim ſunt condignæ paſſiones* (pariter & actiones laboréſque) *huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Rom. 8. 18. Viue ergo, labora, patere, ſuda æternitati. Momentum eſt quod cruciat, æternum quod delectat & beat.

D

VERS. 14. *Fouea profunda os alienæ; cui iratus eſt Dominus, incidet in eam.* Hebr. *Foſſa profunda os alienarum: cui ſuccenſet* DOMINUS, *cadet illuc.* Sic & apud Symmach. & Theodotion. *Os alienarum*, ſcilicet mulierum, puta adulterarũ, & meretricum. Septuag. tamen, *Os alienarum*, ſcilicet rerum, accipiunt pro ore impij, quod aliena à lege & Deo eructat: vnde vertunt: *Fouea profunda os iniqui: qui autem odio habetur à Deo, incidet in eam.* Sic & R. Leui, qui ſic explicat: Cum quis aliena, pugnantiáque loquitur, quæ nimirum veritati aptiſque fundamentis & principiis repugnant, id prorſus ſimile videtur profundæ foueæ, in quam qui decidat nullum habeat adminiculum, quo inde exeat.

Cui iratus eſt. Ei iratus eſt Deus, qui in hanc foueam corruit: nam ſubinde à recto tramite, virtutúmque culmine recedet, ita vt ſemper in pernicioſo hoc inſtituto firmius obdureſcat.

Verùm alij paſſim per alienas accipiunt meretrices. Vnde Vatab. *Os ſcorti profundus eſt hiatus, in quem cadet, cui Dominus iraſcitur.* Per *os*, accipe oſcula, nutus & eloquia, ceteraque meretricia oris & vultus blandimenta, quibus meretrices quaſi Iynges viros ad ſe rapiunt & dementant. Senſus eſt, quaſi dicat: os meretricis, quod oſculis & verbis cantibuſque amatoriis, inſtar ſirenis iuuenes & viros ad ſe allicit, eſt vorago profunda, iuuenes viroſque abſorbens, inſtar Heclæ, Veſuuij & Æthnæ. Sicut enim hi montes ignibus æſtuantes globos igneos eiaculantur, quibus omnia circum circa inflammant & comburunt: Sic os meretricis igne libidinis æſtuans amoris flammas facéſque eiaculatur, quibus omnes in ſui concupiſcentiam rapit, & accendit. Rurſum ſicut Veſuuius propiùs ad os eius accedentem Plinium ſecundum, tempore Veſpaſiani Imperatoris, vt cauſas tanti incendij inueſtigaret, rapuit & abſorbuit: ſic os meretricis iuuenes ad ſe accedentes rapit & deuorat, vti ſirenes deuorarunt ſocios Vlyſſis, quos cantibus dulciſonis ad ſe illexerant, & dementarant.

Foſſa profunda per catachreſin ſignificat hic exitium & perniciem extremam, puta pauperiem, morbos, infamiam, mortem, ac tandem barathrum gehennæ, in quæ incidunt qui ad meretrices accedunt. Hæc ergo foſſa adeò profunda eſt, vt careat fundo ſitque intermina, & æterna: Itaque meretrix eſt gurges patrimoniorum, vorago bonorum omnium, abyſſus gehennæ, iuxta illud cap. 7. 27. *Viæ inferi domus eius, penetrantes in interiora mortis.*

Porrò ſicut Æthna non ſemper ignes vomit, ſed prius eos intra ſe colligit & coaceruat, vt ſtato tempore ſimul ingentes flammarum moles & quaſi montes eiibret, ſic os meretricis ſtudio ſubinde premit ſuos amores, vt collectos maiori impetu ſuo tempore in accedentes eiaculetur, adeò vt iis reſiſtendo non ſint. Os ergo meretricis eſt quaſi os barathri, imò quaſi veſtibulum inferni, vt ſi in os meretricis incidas caſurus ſis in amores & tricas meretricias, ex quibus nunquam te extricabis, ac tandem in barathrum inferni, ex quo per omnem æternitatem emergere non valebis. ita Beda. *Fouea profunda*, inquit, *os alienæ &c. qui enim verba vel oſcula meretricis libenter amplectitur, quaſi ianuam iam gehennalis pulſat abyſſi, citóque mergitur, ſi pedem cautus non retrahit: ſi non membra reliqua à vicinia cohibet foueæ pœnalis, in quam nullus omnino niſi filius iræ illabitur.*

Cui iratus eſt Dominus incidet in eam. Heb. eſt זעם *zeum*, quæ vox notat ingentem iram, æſtum & furorem, quaſi dicat, cui vehementer iraſcitur Deus, ſiue qui eſt obiectum indignationis diuinæ, & in quem ira feruet ac furorem ſuum vibrat Deus, incidet in hanc meretricis foſſam. Nonnulli hæc verba per hypallagen accipiunt, quaſi dicat, cui iratus eſt Dominus incidet in eam, id eſt qui in ipſam inciderit, iram Dei in caput ſuum accerſet; præcipua verò ruinæ illius pars ea erit, ex ruina illa ac fouea nunquam emergere. Verum alij ſimpliciùs hæc accipiunt vti ſonant, quaſi dicat: incidere in meretricem eſt pœna præcedentis peccati: Tantum enim lapſum, tamque pernicioſum non ſolet permittere Deus, niſi illi cui ob præcedentia peccata vehementer iraſcitur. Significat ergo Salomon, quòd vti ſingularis eſt gratia Dei ab hac meretricia fouea præſeruari, quod paucis Deo dilectis contingit, ita peculiaris eiuſdem vindictæ eſſe in eam incidere. Hinc Theologi docent peccatum poſterius, eſſe pœnam prioris, ac Deum minus peccatum præcedens punire maiori ſubſequente, vti docet Magiſter, ſent. in 2. diſtinct. 35. S. Aug. in Pſalm. 57. S. Greg. 26. mor. c. 12. & alij paſſim; quod Hebræi dicunt *tranſgreſſio trahit tranſgreſſionem.* Porrò peccata ob quæ Deus permittit homines incidere in meretricios amores inextricabiles, præcipuè ſunt duo, primum eſt hæreſis & infidelitas, ob quam Deus permiſit Philoſophos in præpoſteras incidere libidines, vti docet Paul. Rom. 1. Sic hoc ſæculo hæreſim Caluini, Lutheri, Anabaptiſtarum vagis horrendiſque libidinibus puniri, quas inauditi morbi & lues Gallica, aliæque horribiles pœnæ ac miſeriæ conſequuntur, audimus & oculis conſpicimus. Secundum eſt ſuperbia: ſuperbiæ enim congrua pœna eſt luxuria, vt qui per ſuperbiam ſe ad ſumma attollunt, per luxuriam in ima deturbentur. Vnde S. Greg. lib. 26. Mor. cap. 13. docet caſtitatis cuſtodiam eſſe humilitatem, ſuperbiæ verò pœnam eſſe libidinem: *Sic ſic elati iuſta fuerant retributione feriendi, vt quia ſuperbiendo ſe hominibus preferunt, luxuriando vſque ad iumentorum ſimilitudinem deuoluantur. Homo quippe cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Et pluribus interiectis. *Hinc quippe per Oſeam c. 5. contra Iſraëlitas dicitur: Spiritus fornicationis in medio eorum, & Dominum non cognouerunt: qui vt oſtenderet, quòd cauſa libidinis ex culpa prorumperet elationis, mox ſubdidit dicens: Et reſpondebit arrogantia Iſrael in faciem eius. Ac ſi diceret: Culpa quæ per elationem mentis in occulto latuit, per carnis luxuriam in aperto reſpondit.* Vnde ſapienter concludit dicens: *Proinde per humilitatis cuſtodiam ſeruanda eſt munditia caſtitatis: ſi enim piè ſpiritus ſub Deo premitur, caro illicitè ſuper ſpiritum non leuatur. Habet quippe ſpiritus commiſſum ſibi dominium carnis, ſi tamen ſub Deo recognoſcit iura legitimæ ſeruitutis. Nam ſi auctorem ſuum ſuperbiendo contemnit, iure & à ſubiecta carne prelium ſuſcipit. Vnde & ille primus inobediens mox vt ſuperbiendo peccauit, pudenda contexit. Quia enim contumeliam ſpiritus Deo intulit, mox contumeliam carnis inuenit. Et quia auctori ſuo eſſe ſubditus noluit, ius carnis ſubditæ, quam regebat amiſit; vt in ſeipſo videlicet inobedientiæ ſuæ confuſio redundaret, & ſuperatus diſceret, quid elatus amiſiſſet.*

Tropol. fouea profunda eſt os meretricis, id eſt os hæreſis & hæretici: hoc enim ab vno errore in aliũ, ab vno ſcelere in aliud prolabitur, alióſ-

Luxuria eſt pœna hæreſis.

Et Superbiæ.

Cuſtos caſtitatis humilitas.

Tropol. meretrix eſt hæreſis.

A que ſecum trahit, itáque implicat, vt ſe extricare nequeat, quin profundius ſemper cadant, donec in abyſſum inferni corruant: ab hæreſi enim rarus ad fidem ortodoxam eſt regreſſus: pauci enim errorem agnoſcunt, pœnitent & reſipiſcunt. *Cui iratus eſt Dominus incidet in eam*, quia hæreſis nunquam primum eſt peccatum, ſed pœna præcedentis ſuperbiæ, iniuſtitiæ vel luxuriæ. Summa enim ira eſt Dei, cum quem permittit in hæreſim labi: quare grauia ſcelera præcedant oportet, quæ tantam iram Dei prouocent, vt in hæreticos barathrum eum prolabi ſinat. Vnde Septuag. Vatican. hic aliam gnomē congruè ſubtexunt, quæ non extat in Hebræo, Chaldeo & vulgata, nimirum hanc. *Sunt viæ malæ coram viro, & non diligit reuerti ab eis; auertere autem ſe oportet à via peruerſâ & malâ*; Scholia huic & aliam congruam attexunt: *Sunt viæ* B *per quas non eſt ambulandum viro: impius autem vias mortis & perditionis diligit.*

Porrò ingens eſt ſtoliditas hominum, qui in hanc foſſam & malorum voraginem non tantùm incidunt, ſed & vltro ſe iniiciunt & inſiliunt. Delirus fuit Empedocles philoſophus Pythagoræ diſcipulus, & Rhetoricæ inuentor, qui vt Deus immortalis haberetur, in Æthnam inſilijt; ſed ferreæ eius crepidæ ex camino per flammam reiectæ, rem patefecerunt. Vnde Horatius de arte poët. *Deus immortalis haberi*

Empedocles in Æthnam inſilijt, vt Deus haberetur.

Dum cupit Empedocles, ardentē feruidus Æthnā Inſiluit. Idem lib. 1. Epiſt. 12. *Empedocles, an ſtertinis deliret acumen.* Empedoclis delirium imitantur, qui vltro in meretricios amores ſe præcipitant.

Vers. 15. *Stultitia colligata eſt in corde pueri, & virga diſciplinæ fugabit eam.* Vatab. *& ferula caſtigatrix* C *longè propellet eam ab illo.* Septuag. Vatican. *Dementia pendet ex corde iuuenis: virga autem & diſciplina longe eſt ab eo.* Complut. & Regij: *ſtultitia ſuſpenſa eſt in corde iuuenis* &c. Syrus: *Stultitia anelare facit cor pueri, & virga diſciplinæ longè eſt ab eo*: nimirum pro ירחיקנה *iarchikenna* in Hiphil, ideſt *elongabit vel fugabit eam*, Septuag. & Syrus alijs punctis legerunt ירחיקנה *iarcbecna*, ideſt *elongabunt ſe ab eo virga & diſciplina.* Auctor Catenæ Græc. legit: *Diſciplina longe eſt ab ea*, ſcilicet à ſtultitia pueri, quaſi dicat: ſtultitia colligata eſt in corde pueri, quàm diu ipſa manet incaſtigata; caſtigatione enim ſoluitur, & tollitur: *colligata eſt*, ideſt adhæret, annexa eſt, copulata eſt perinde ac ſi fune alligata foret. Eſt catachreſis.

Stultitia hæc eſt puerilis leuitas, petulantia, D ruditas, incogitantia, imprudentia, inexperientia, inconſtantia, concupiſcentia. Hæc enim colligata, imo innata ſunt puero: puer enim eſt quaſi animal brutum, quod non ratione, ſed ſenſu agitur, omniáque quæ videt concupiſcit. *Pueris & beſtiis*, inquit Ariſt. 6. Ethic. c. 13. *naturales inſunt habitus, ſed ſine intellectu & mente, noxij eſſe apparent.* Quare ſicut aſinus, equus, mulus, virga vel baculo arcentur à ſuis cupiditatibus, & rectâ aguntur diriguntúrque quò ſeſſor vel auriga voluerit; ſic pariter puer arcetur à ſtultis ſuis cupidinibus, & agitur in viam rectam, vt viuat ſecundùm dictamen legis, & rectæ rationis per virgam diſciplinæ, qua caſtigatur à patre, magiſtro, vel pædagogo: pueri

enim ſtulti & ſerui, quia rationem animúmque habent debilem, hinc virgas timēt magis quàm enſes & gladios: hinc ſtultitia propriè coërcetur virgatione, vti patet in fatuis.

Concupiſcētia pueri colligata. 1.

Tò ergo *colligata* ſignificat primò fortem, nodoſam & pertinacem hærere in puero ſtultitiam & concupiſcentiam; ſed ita vt non ſit inſolubilis & inemendabilis, quin verò per virgam diſciplinæ ſolui tollique poſſit & debeat.

2. Secundò, naturam pueri ex ſe non eſſe ſtultam, & prauam, ſed ſanam & bonam; ſtultitiam verò illi extrinſecus aduenire, ſicut ligamen extrinſecus aduenit rei ligatæ; puta ex peccato Adæ; per hoc enim omnes pueri trahunt ſtultitiam, ideſt concupiſcentiam & peccatum originale.

3. Tertiò, pueros à ſtultitia ſe non poſſe expedire, quia ei colligati ſunt, ac ligatam habent mentem per infantiam: quare ſtultitia hæc, virga pellenda eſt. Pueri enim vti animalia rationem non capiunt, ſed virgæ flagra ſentiunt, itáque ſtultitiam abdicant.

4. Quartò, ſtultitia, ideſt concupiſcentia hic anthropopathωs inducitur vt perſona, verbi gratia vt ludicrus genius, vel dæmonculus colligatus puero, cúmque obſidens, occupans, & ad ludicras actiones excitans, qui caſtigatione fugandus eſt.

5. Quintò, hac voce ſignificatur concupiſcentiam inſtar validi funis ligare filios Adæ per omnem vitam. Nam vt ait Iſaias c. 8. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & tanquam vinculum plauſtri peccatum.* Et Salomon Prouerb. 5. 22. *Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur.* Vide vtrobique dicta.

Hugo cenſet ſtultitiam colligatam puero, ſicut grana vel paleæ colligantur in ſacco; aut potiùs ſicut paleæ colligantur grano, quæ virga excutiuntur, & euentilantur, itáque granum manet purum & integrum. Caiet. verò cenſet metaphoram peti ab ebrietate, quæ ligat mentem ebrij; ſed excutitur & diſcutitur verberibus & plagis. Puer enim inſtar ebrij, ſua cupiditate velut ebrietate ligatam habet mentem & rationem; ſed virga diſciplinæ eam diſcutit, vt mens ſit libera, & ratio euigilet. Alij cenſent tropum peti ab equis & aſinis, qui fune alligantur præſepio & pabulo; ſic enim pueri fune ſtultitiæ, & concupiſcentiæ alligantur ſuis ludicris & cupedijs.

Porrò Septuag. qui vertunt: *Stultitia ſuſpenſa eſt ex corde pueri*, videntur alludere ad bullas, quas veteres ex collo puerorum nobilium ſupra cor appendebant, quaſi dicant, ſtultitia inſtar bullæ adhæret cordi pueri nobilis vel libertini, quem ſcilicet parentes non caſtigant, ſed ſinunt agere quod lubet: Vnde ſubdunt, *Virga & diſciplina longè eſt ab eo*, quaſi dicant, cauſa ſtultitiæ pueri libertini eſt abſentia virgæ, quòd ſcilicet parentes nimis ei indulgentes virgæ parcant, itáque ſinant eum in ſtultitia manere, indiéſque magis ſtulteſcere, ac ſuis affectionibus puerilibus liberè incubare.

Simili modo ſtultitia, ideſt concupiſcentia colligata eſt in corde cuiuſlibet hominis, qui puer, ideſt filius eſt Adæ, ideóque plenus ignorantia & concupiſcentia; quare hæc illi

adimenda eſt per virgam, tum abnegationis & mortificationis propriæ, tum caſtigationis & directionis alienæ, quam ſcilicet ei præſtat ſuperior, vel ſocius & amicus. Concupiſcentia enim ſimilis eſt puero, & ex viris facit pueros ob analogias, quas ex S. Thoma recēſui Eccleſ. 30.8.

Porrò, Syrus vertit: *Stultitia auolare facit cor pueri.* Volatica enim eſt mens pueri, & nunc huc nūc illuc auolat, dum nunc hoc concupiſcit nūc iſtud, dum inquieta nuſquam ſiſtit, ſed nunc hoc cogitat & vult nunc iſtud, nunc huc fertur nunc aliò & aliò, inſtar auiculæ quæ nunc huc, nunc illuc auolat: ſic enim pulli auium, dum è nido auolant, nuſquam quieſcunt, ſed ex vno ramo in alium & alium aſſiduè deuolant: diſcūt enim volare, & volaturiunt. Similiter volat mens & phantaſia pueri, donec virgâ diſciplinæ cohibeatur & frænetur, libróque & ſcholæ ſimiliue rei alligetur & aſtringatur.

Denique notandum ait Ianſen. quòd dicat *Virga diſciplinæ*, ſignificans moderatam caſtigationem pueris adhibendam, non virgam iræ & ſæuitiæ, hoc eſt, caſtigandos eos non tam ad puniendum, quàm ad emendandum. Virga iræ impiis debetur, qui ſcientes peccant; virga diſciplinæ pueris, qui ex ignorantia peccant & inſcitia. Hæc virga non fugat ſtultitiam ab impiis, cùm in profundum peccatorum venerint; fugat à pueris, qui timore pœnæ ad virtutes ſunt formandi. Quantùm enim hominum cura valeat ad corruptæ naturæ mutationem & correctionem, oſtendit D. Baſilius hom. 5. Hexam. ex curá agricolarum, quâ fructus feri & ſylueſtres emolliuntur, & ad vtilitatem humanam tranſmutantur.

Salomonem de more ſecutus Siracides Eccleſ. 30.1. *Qui diligit filium*, inquit, *aſſiduat illi flagella, vt lætetur in nouiſſimo.* Et v. 8. *Equus indomitus euadit durus, & filius remiſſus euadet præceps. Lacta filium, & pauentem te faciet* &c. Vide ibi dicta.

Gnomæ de iuuentutis laſciuia.

Salomoni & Siracidi aſtipulantur ceteri ſapiētes. Antonius in Meliſſa parte 2. c. 20. citat S. Baſilium dicentem: *Iuuentutis naturale vitium eſt, vt propter leuitatem conſilij ea ſe habere iam arbitrentur, quæ ſpe concupierunt, ideóque inſtantur; quia præ ſtultitia ſperata ſe frui putant quaſi præſentibus. Iuuentus eſt leuis, & ad improbitatem procliuis: cupiditas effrenata, belluarum ira, temeritas, iniuria, ſuperbia, inflationes magnique ſpiritus congenita & coalita malo iuuentutis ſunt: inuidia aduerſus rem excellentem, ſuſpiciones de familiaribus, denique malorum omnium examen iuuentuti connexum & copulatum eſt. Mobiliſſima eſt iuuentus; diuerſis enim perturbationum fluctibus agitatur. Eget ergo ductore, qui ad portum recta deducat.* Et Nazianzenum dicentem: *Iuuentus eſt æſtus temporis.* Et S. Chryſoſt. *Ira & cupiditatibus faciliùs iuuenes ducuntur & vincuntur: quare maiorem cuſtodiam requirunt & frænum durius.* Et Philonem: *Iuuenis ſummam poteſtatem adeptus cupiditatibus vtens effrenatis, malum eſt inexpugnabile.* Apud Spartanos ſi puer à magiſtro, vel ab alio ob delictum caſtigatus querelam ad patrem detuliſſet, turpe erat patri, ſi hoc audito non iterū filium caſtigaſſet. Siquidem ex inſtituto maiorum hanc habebant filiorum curam, æquè ac

A hanc de ſe mutuo fiduciam, vt crederent neminem eſſe, qui cuiuſquam liberis, quos quiſque pro ſuis habebat, quicquam imperaret inhoneſtum. Ita Plutar. in Apopht. Lacon. Vide Ariſtot. lib. 8. Politic. c. 1. & ſequen. præſertim c. 5. vbi docet pueros docendos eſſe muſicam, vt per eam quaſi diſciplinam, mores ſuos harmonicè componant. *Cum vero contigerit*, inquit, *Muſicam eſſe delectabilium, virtutem autem eſſe circa lætandum rectè, & amare & odiſſe, oportet profectò addiſcere & aſſuefieri ad nullam rem adeo, vt ad iudicandum rectè, & ad gaudendum manſuetis moribus & laudabilibus operibus.* Quod efficit harmonia muſica, quæ à terrenis voluptatibus ad ſe rapit aures mentémque pueri, eamque modulando quaſi contemperat & componit; ſicut Dauid citharam pulſando & modulando contemperabat, & ſedabat perturbationes Saulis. 1. Reg.

Pueri diſcāt Muſicam vt mores cōponant.

B 16.23.

Vers. 16.

Qui calumniatur pauperem vt augeat diuitias ſuas, dabit ipſe ditiori & egebit. Calumniatur, ideſt per calumnias expilat, ſpoliat, defraudat. Heb. enim עשק *aſac* ſignificat calumniari, opprimere, defraudare, bona aliena per ſophiſticas artes & lites occupare, quod Græci dicunt συκοφαντεῖν, ſiue id fiat mercedem promiſſam negando, ſiue rem alterius iniuſtè detinendo vel inuadendo, ſiue quomodolibet decipiendo, & iure ſuo ſpoliando, vel re debita priuando: qui quippiam horum facit, dicitur ſycophanta: de cuius vocis vi & etymo plura dicam c. 28. v. 16. Vnde Pagnin. vertit: *Qui vi aufert à paupere vt augeat ſua.* Vatab. *Qui per iniuriam & violentiam*
C *opprimit pauperem, vt diteſcat ipſe.* Hebræa ergo ad verbum ſic habent: *Qui defraudat pauperem ad multiplicandum, dans diuiti certè ad defectum*; quæ verba generalia illigata, & illimitata variè necti, ligari, limitari & ad varios ſenſus particulares trahi poſſunt. Vnde

Primò Chald. vertit: *Qui calumniatur pauperem multiplicat ſibi malum: & qui dat diuiti, egeſtas erit ei*; vt ſententia ſit bimembris duóque ſignificet: primò, eum qui expilat pauperem accumulare ſibi mala, ideſt damna rerum & fortunarum ſuarum: ſecundò, eum qui ſua dat diuiti ſpe retributionis, ad egeſtatem redigendum, cum diuites ſuperbi, auari, & ingrati ſæpe omnia recipiant, ſed parum retribuant. Sic & Pagnin. Accedit Syrus: *Qui opprimit pauperem multiplicat malum; qui dat ditiori eſt ſibi pernicies.*

Secundò Septuag. hic variant. Complut. enim
D & regij habent: *Qui calumniatur pauperem multiplicat ſua mala: dat autem diuiti ad minus.* Quod Auctor Catenæ Græc. ſic vna ſententia transfert & elucidat: *Qui pauperem calumniatur, diuiti autem in re minoris momenti pluſquam par eſt largitur, is mala ſua cumulatiora reddit.* Verùm Vaticanus codex delet τὸ *mala*, vti delent Hebræa, & Latina. Vnde ſic habet: *Qui calumniatur pauperem multa facit ſua, dat autem diuiti ad minus*; hæcque vera videtur & genuina lectio Septuag. Iam τὸ *ad minus* varij variè explicant. Auctor Catenæ Græc. *ad minus*, ideſt inquit in re minoris momenti. Scholiaſtes, *contra minorem dat occaſionem malefaciendi*, quaſi dicat, qui expilat pauperem, vt ſe ditet, hic pauperi dat occaſionem, vt ſuæ inopiæ leuandæ cauſa alium minorem pari modo expilet & ſpoliet.

Alij *ad minus*, quaſi dicat, minor hæc eius eſt pœna, quòd ſcilicet ſua cogatur dare ditiori: nam alia maior manet eum pœna in futuro ſæculo. Verùm τὸ *ad minus* idem eſt quod Hebr. habent *ad defectum*, quaſi dicat, *ad minus*, ideſt ad defectum & inopiam redigetur. Vnde Symmach. vertit: *Dabit diuiti, omnino egeſtas*. Senſus ergo eſt, quaſi dicat, qui expilat pauperem, vt ditetur; hic dabit pariter ſua diuiti; itáque *ad minus*, ideſt ad inopiam deducetur. Sic Septuag. conſentiunt cum Vulgata.

Myſticè, Baſilius, ſiue Magnus, ſiue Seleucienſis in Catena Græc. Vide inquit, vt *Diabolus iniquè & calumnioſe nobiſcum agat. Adimit nobis virtutes, quas ipſi nos dederamus; reddit porrò vitia, quæ non petieramus. Accipimus autem ab illo, tanquam ab eo qui in virtutibus pauper eſt. Donamus contra noſtras illi virtutes, tanquam illi qui in malitia & vitijs diues eſt, idque cum aperto noſtro detrimento. Siquidem quo quis plura illi donat, eo animam ſuam magis vulnerat.*

Tertiò, R. Leui vertit: *qui premit pauperem multiplicabit ſibi opes, qui verò dat diuiti ad egeſtatem tendet*: ac per pauperem & diuitem accipit appetitum & concupiſcentiam, quam boni reprimunt & ſtringunt, vt fiat inops & tenuis; mali verò laxant, vt fiat diues & ampla. Qui coërcet inquit appetentem facultatem, quæ corporis cupiditatibus inflammatur, cum nimirum huius propenſioni morem non gerit, id maximi lucri erit: quantò enim magis ijs cohibendis quis aſſiduè inſudabit, tantò minori cura & cupiditate laborabit, atque ideò maxima copia ad ſatietatem ſemper affluet. Qui verò diuiti dabit, qui nimirum cupiditatibus ſuis obſequetur, exinde egeſtate laborabit: tantò enim magis aſſiduè eſuriet, quò plura deſiderabit iuxta tritum illud: *Hominis exigua ſunt mẽbra, quæ qui ſaturet, fameſcat: qui fame excruciet, ſatur fit*. Hæc R. Leui. Verùm hæc myſtica ſũt, nec appoſitè litteræ inædificantur, quod requiritur in ſenſu myſtico, vt verè ſit myſticus, & intentus à Spiritu ſancto.

Quartò Baynus explicat, q. d. qui calumniatur pauperem, ideſt qui bona pauperum violenter rapit, vel qui egentem debita eleemoſyna defraudat, vt diteſcat; item qui dat diuiti, id eſt qui blandiendo diuitibus ijs parua donat, vt maiora recipiat (*Qui* vt ait Iſocrates, *artificioſius ea vendunt, quàm qui ex profeſſo cauponantur*) vterque ad defectum & inopiam perueniet: nã vera ars diteſcendi eſt, largiri pauperibus, non auferre, iuxta illud cap. 19. 17. *Fœneratur Domino qui miſeretur pauperis, & viciſſitudinem ſuam reddit ei*. Nec diuitibus data dona proſunt, ſed potiùs perduntur, quia diuites ſemper ſuis augendis inhiantes datorum ſunt immemores, & ingrati noua danda aſpectantes.

Quintò, Rabbinus quidam τὸ *multiplicat*, vel vt Hebr. eſt *ad multiplicandum*, accipit de multiplicatione tam paſſiua, quàm actiua, tam pœnæ quàm culpæ, quaſi dicat: Qui pauperem bonis ſuis ſpoliat, id lucri reportat, vt res ſua multiplicetur; ſed ſicut multiplicat opes, ſic & multiplicat opum diſperſionem, vt ſicut ipſe multas multorum diuitias rapuit, & in ſe vno colligit; ſic viciſſim illæ ex ſe vno in multas partes ſecentur, & in multos diſpertiantur; itáque multis ditatis ipſe ad egeſtatem redigatur. Sicut

A ergo multiplicauit ſibi opes, ſic multiplicabit & pœnam: multos fraudauit, à multis fraudabitur; multa rapuit, multa rapientur ab eo.

Sextò Noſter optimè vertit: *Qui calumniatur pauperem vt augeat diuitias ſuas, dabit ipſe ditiori, & egebit*, q. d. Qui defraudat & expilat pauperem vt ſe ditet, hic pariter expilabitur à ditiori, quo fiet vt in egeſtatem incidat. Hæc enim cõgrua eſt pœna talionis, quam Dei prouidentia eis irrogat, vti experientia comprobat. Sic videmus eos qui alios deprædantur, prædam fieri potentiorum: Sicut piſcis qui prædatur minorem, fit præda & pabulum maioris, adeóque omnes tandem fiunt præda ceti, ſiue balenæ. *Ineunt* ait Ariſt. lib. 9. Hiſtor. animal. cap. 2. *prælium piſces maiores contra minores: maior enim quiſque & robuſtior minorem inferiorémque deuorat*. Idem docet S. Baſil. homil. 7 Hexam. cu- B ius verba recitaui Habacuc. 1. 14. ad illa: *Et facies homines quaſi piſces maris*. Rurſum qui violenter opprimunt pauperes, coguntur multa dare præſidibus, vt illorum patrocinio defenſi licentiùs rapiant & opprimant tenues, qui nec viribus nec opibus ſe tueri poſſunt; aut viciſſim diuites ijs potentiores iuſtè aut iniuſtè ab eis malè parta rapiunt, quemadmodum videmus principes ſpoliare vſurarios & raptores. Munit hoc hæc ſententia, vt ne cum videamus malis artibus quoſdam diteſcere, offendamur ſtatim, ſed exitum expectemus, certoque nobis perſuadeamus non fore illis diuitias ſtabiles, ſed auferenda aliquando quæ iniquè ſunt ablata, & per eadem puniendos, per quæ peccauerunt, vt eſt Sapien. 11.

C Queruntur multi ſubinde in varijs prouincijs ſe à principibus, magiſtratibus, præfectis, magnis vrgeri tributis & immanibus exhauriri exactionibus; ſed non aſpiciunt ad cauſam & ad iuſtum Dei iudicium, cauſa enim eſt quam hic ſuggerit Salomon, ſcilicet quòd multi opes ſuas parent per vſuras, fraudes & oppreſſiones pauperum, quare illas vt iniuſtè partas Deus permittit rapi à Fiſco, Iudice, Principe. Quid quereris, ô raptor, tua à Principe rapi, qui aliena diripuiſti? quæ iuſtè capit, vel iniuſtè rapit, princeps non tua, ſed aliena ſunt: alius ergo queratur de te tuáque rapina, non tu de Principe. Hoc eſt quod intonat Iſaias cap. 33. 1. *Væ qui prædaris, nonne & ipſe prædaberis?* & Ierem. cap. 30. 16. *qui te vaſtant vaſtabuntur, cunctóſque prædatores tuos dabo in prædam*: prædo enim maior quærit rapitque minorem. Hebræa habent D plus energiæ, *qui calumniatur*, &c. *certè, vel tantùm ad defectum*, q. d. qui expilat pauperem, ex hoc ſpolio ſperat ſe ditare, ſed fallitur, quia hoc ſpolium non aliò tendit quàm ad defectum, vt ſcilicet ſpoliantem velut furem deducat ad inopiam, vel ad furcam. Poteſt hæc gnome adaptari eleemoſynæ, quaſi dicat, qui calumniatur pauperem obijciendo ei quòd ſit diues, fictus, impoſtor, validus, qui poſſit laborando parare ſibi victum, ideóque eum velut indignum eleemoſyna debita defraudat, hic pariter incidet in calumnias ditiorum, & bonis ſuis priuabitur.

Porrò Caiet. per ditiorem accipit Deum, q. d. qui ſpoliat pauperem &c. *dabit ipſe ditiori*, id eſt dabit opes rapto partas Deo, qui vti ditiſſimus eſt, ſic & iuſtiſſimus, ideóque iniuſtè parta

ab iniuſtis poſſeſſoribus aufert. Verùm hoc A ſymbolicum & myſticum potiùs eſt quàm literale & genuinum.

Quod non capit Chriſtus, rapit fiſcus.

Præclarè S. Aug. in Pſalm. 123. *Ideo, inquit te quærit maior raptor, quia inuenit minorem raptorem, ideo te quærit maior aquila, quia prior cepiſti leporem: præda tibi fuit minor, præda eris maiori.* Idem Hom. 48. inter 50. *Maiores noſtri inquit ideo copijs omnibus abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæſari cenſum reddebant; modo autem quia diſceſſit deuotio Dei, acceſſit indictio fiſci. Nolumus partiri cum Deo decimas, modò autem totum tollitur. Hoc tollit fiſcus, quod non accipit Chriſtus.* Sic piratæ capti ab Alexandro Magno, rogati qui & quales eſſent? reſponderunt: *Sumus quales tu, nos enim prædamur vna naui, tu tota claſſe;* ſed prædones minores præda fiunt maiori. Imò Veſpaſianus Imp. ait Suetonius, rapaciſſimum quemque ad gubernacula Reip. promo- B uere ſolebat, vt mox ditatos condemnaret. Vnde vulgò dictus eſt officiarios ſuos habere pro ſpongijs, quo veluti ſpongias & ſiccos madefaceret, & humentes exprimeret. Cato dicebat *priuatarum rerum fures in compedibus vitam agere, publicarum verò in auro & purpura conſpicuos incedere.* Vnde Diogenes Cynicus videns furem à magiſtratu duci in carcerem: *magni* inquit *fures paruum ducunt.*

Gnomæ

Myſticè Beda: *is*, inquit qui pauperem ſpiritu fratrem calumniatur virtutibus eius detrahendo, vt per hanc vituperationem ipſe diuitias quas deſiderat, augeat, ideſt gloriam laudis humanæ maiorem quaſi ſanctior accipiat, meritò talis calumniator quicquid bonæ actionis habere videbatur amittet, & à fructu virtutum vacuus in fine manebit.

Baynus verò: violentia inquit aufert à paupere & dat diuiti, qui mentem ſuam & rationem virtutibus nudam & tenuem in bonis animæ, quotidie tenuiorem reddit per luxum & voluptates; parti verò brutæ, & irrationali nihil negat, quaſi pacem redimens, & ſe tutum exiſtimās ſi ſuo indulgeat ingenio; hic ad magnam inopiam veniet & defectum, & cum diuite epulone cogetur à Lazaro mendicare & petere, vt veniat Lazarus & intingat extremum digiti ſui in aquam, & refrigeret linguam flamma voluptatis ardentem.

Vers. 17. *Inclina aurem tuam, & audi verba ſapientum, appone autem cor ad doctrinam meam,* Septuag. *Sermonibus ſapientum admoue aurem tuam, & audi meum ſermonem, & confirma cor tuum, vt cognoſcas quia boni ſunt.*

Salomon primis nouem huius libri capitibus, multa præfatus eſt de ſtudio & dignitate ſapientiæ, vt ad eam mox à ſe enarrandam auditorem, vel lectorem præpararet & accenderet. Inde cap. 10. huc vſque ſapientiam more veterum per breues grauéſque gnomas euoluit, & explicuit. Iam quia longior eius fuit oratio, & longior in cæteris deinceps euoluendis futura eſt, ne lector fatigatus vel tædio affectus ijs audiendis legendiſue oſcitet, vel indormiat eum compellando excitat, acuitque propoſita nouâ ſapientiæ excellentiâ, vt euigilet nouámque attentionem dicendis præbeat. Sic enim magiſtri diſcipulos, & oratores ſuos auditores poſt longam perorationem fatigatos & oſcitantes, nouâ aliquâ re propoſitâ excitant, vt tædium ſomnúmque excutiāt, & quaſi expergefacti nouo ſtudio conatúque dicendis vigilanter attendant. Idem fecit Siracides Eccleſ. cap. 15. cap. 24. & alias ſæpe poſt gnomas parænesim ad earum, id eſt ad ſapientiæ ſtudium velut nouum calcar interſerit, eóque legentem ad attentionem pungit & ſtimulat: Ait ergo, *Inclina aurem tuam,* ideſt aures acue & propiùs adhibe, vt meliùs audias magíſque attendas ijs, quæ dicturus & docturus ſum, *& audi verba ſapientum,* ideſt verba mea, quæ quaſi ex omnibus ſapientibus collecta ſunt ſapiētiæ medulla & compendium, vnde explicans ſubdit: *appone autem cor ad doctrinam meam.*

Suſpicatur Noſter Salazar non improbabiliter, Salomonem notare hic duos ſapientes huius ſui conuiuij ſapientiæ conuiuas & interlocutores, nimirum Agur & Lamuel, de quibus cap. 30. Illorum enim verba & dogmata inſerenda videntur inter caput 24. & 25. vbi ea interſerunt Sept. licet in noſtra Vulgata, æquè ac in Hebræo à collectoribus prouerbiorum tranſlata ſint in caput 30. Dicit ergo Salomon: vos ô conuiuæ audiſtis hucuſque meam ſapientiam, iam locum paro ſocijs meis Agur & Lamueli vt ipſi velut in dialogo conuiuali more priſco interloquantur, itáque conuiuas alternis ſuis dictis recreent & paſcant: quare attendite ad horum ſapientum verba, interim pauca quæ c. 23. & 24. adijciam, vt meam mentem, ſapientiam & doctrinam expleam, attentâ placidáque non tantùm aure, ſed & mente cordéque excipite. Nam vt ille ait: *In corde, non in ore, nec in aure ſita eſt ſapientia.* Addunt Septuag. *& cor* C *tuum confirma, vt cognoſcas quia boni ſunt,* quaſi dicat, cordis tui vagam leuitatem, mobilitatem, inconſtantiam hiſce meis dictis ſtabili & confirma: ſic enim experietis eorum bonitatem, id eſt vſum & fructum. Sicut enim nauis ne maris fluctibus æſtibúſque iactetur, ſtabilitur & firmatur impoſitâ ſaburrâ, ſic cor ne cogitationū appetituúmque æſtibus in huius vitæ pelago abripiatur, ſtabiliendum eſt ſapientum dictis. Nam vt ait S. Chryſ. hom. 3. in epiſt. 1. ad Theſſal. *Nauis ſine onere, & mens ſine præcepto, vtraque inſtabilis ac mobilis eſt.*

Quia pulchra erit tibi, cum ſeruaueris eam in ventre tuo, & redundabit in labijs tuis? Pro pulchra **Vers. 18.** Heb. eſt נעים *naim,* ideſt pulchra, ſuauis, iucūda. Chald. *dulcis.* Pagnin. *delectabilis.* Baynus, *amœna.* Hinc illud Ruth. 1. 20. *Hæc eſt illa Noemi;* & mox: *Nolite me vocare Noemi,* ideſt *pulchram.* Pro *redundabit* Heb. eſt יכונו *icconu,* ideſt D parabuntur, diſponentur, dirigentur, firmabuntur, ſtabiliētur. Septuag. *Si immiſeris* (ſermones) *in cor tuum, ædificabunt te ſimul in labiis tuis.* Aquila, Symmach. & Theod. *Parabuntur in labiis tuis.* Chald. *Dirigentur ſimul in labiis tuis.* Syrus: *Firma ea tanquam vnum ſuper labia tua.* Auctor Catenæ Græc. *Cum iucunditate exundabit in labiis tuis,* quaſi dicat inquit: *Fili incumbe lectioni non obiter aut perfunctoriè, ſed ſeriò & accuratè magnóque animi iudicio & indagine: Per hanc & propter hanc enim lætabitur cor tuum, & recreabuntur labia tua, dicéſque cum Pſalmiſta, quàm dulcia faucibus meis, Domine eloquia tua ſuper mel ori meo.* Commendabit Salomon ſuam doctrinam, puta haſce parabolas à pulchritudine: pulchritudo autem hæc conſiſtit tum in

decore verborum, compoſitione & elegantia; tùm potiùs in rerum grauitate, acumine, ſuauitate, nexu, ſimilitudine, antitheſi, proportione, ac præſertim in eloquio, quòd ſcilicet is qui eam mente tenet, eandem labijs dicere & ſapienter eloqui, alióſque docere & in vita honeſta, ſanctáque erudire & efformare poſſit: hæc enim inſignis eſt pulchritudo, gratia & decus doctorale, quod ſapientes creat doctores, imò Prophetas & Apoſtolos.

Per ventrem aliqui accipiunt memoriam; per labia ruminationem, q. d. Si hæc mea dogmata in ventre memoriæ condideris, poteris ea ſæpe ad os reuocare & mente ruminare, túmque ſenties eorum pulchritudinem & dulcedinem. Sicut animalia munda cibum integrum in ſtomachum traijciunt, ac poſtea eundem ad os reuocant, ruminant, digerunt, itáque eum concoquunt & in ſingula membra, vt alantur concoctum transmittunt. Audi S. Aug. de vera innocentia cap. 110. *Auditor* inquit *ſimilis eſſe debet animantibus, quæ ab hoc quod ruminant munda eſſe dicuntur, vt non pigeat cogitare quæ in aluo cordis concipit, & cum audit ſit ſimilis edenti: cum audita in memoriam reuocat, ſimilis ſit ruminanti.* Et Auctor imperfecti apud S. Chryſoſt. hom. 41. in Matth. *Apud Iudæos illa animalia ſunt munda, quæ reuocant cibos & ruminant: ergo animal illud eſt mundum quod mandit, & tradit ventri, & de ventre reuocat & ruminat: & homo etiam ille eſt ſpiritualis & ſanctus, qui audiens verbum tractat, & cum intellexerit, memoriæ quaſi vtero tradit, & iterum de memoria tanquam ex vtero ad os reuocat, ruminat & retractat.*

Meliùs per ventrem accipias mentem; hæc enim eſt in anima quod venter in corpore; quia anima eſt intima, omnibúſque potentijs præſidet, ac cibum, puta doctrinam ſanam ſanctámque, vt venter omnibus impertit & diſpertit. Senſus eſt, q. d. ſi hæc mea dogmata ſerues in mente, eam tanta ſapientia imbues, vt redundet in labia, vt ſcilicet labijs tuis eam eructes, & alijs affles: ſicut cibus pretioſus ventrem & ſtomachum imbuens, redundat in os, vt habitus ſuaues eructet alijſque aſpiret. Sic ſæpe in Prouerbijs & alibi venter ſumitur pro mente, cauſas ex vtriuſque analogia petitas aſſignant S. Gregor. & Rabanus, quorum verba citaui cap. 20. 27. Nota τὸ *redundabit*, q. d. Sicut vena aquæ, ſiue ſcaturigo copioſa in viſceribus terræ ita abundat, vt per orificium in ſuperficie terræ manet, emanet & exundet fontémque perennem & riuum, imò ſubinde flumen efficiat: ſic pariter hæc doctrina mea, quaſi vena perenniter ſcaturiens tot conceptus, tot dogmata, tot ſententias tibi ſuggeret, vt perenniter eas proloqui, docere & eructare poſſis: quare te ex diſcipulo faciet doctorem facundum & fœcundum, qui iugiter in alios eloquia ſapientiæ effundas: *Doctor enim & concionator debet imitari fontes, qui ſemper emanant aquas, etiamſi nemo ſit qui eas hauriat. Sic enim oportet illũ qui concionatur, quamuis nullus auſcultet, tamen doctrinam ſuam ſemper effundere*, ait S. Chryſoſt. 1. de Lazaro. Verè Comicus: *vt ſol eſt oculorum, cordis ſic lumen eſt ſapientia: ſapiens eſt ſpeculum Dei limpidiſſimum. ſapientia verbis non ſtat, ſed virtutibus.*

Idem voluere Septuag. *Si immiſeris*, inquiunt,

A *eos in cor tuum, ædificabunt te* (aliqui legunt *ædificabuntur*, minus rectè Complut. legunt *lætificabunt*) *in labiis tuis*, q. d. hi ſermones mei fundabunt te in vera ſapientia, quo fiet vt nihil niſi rectum, certum, ſolidum & in ſapientia fundatum proloquaris.

Idem voluere Aquila, Symmach. & Theodot. dum vertunt: *parabuntur in labiis tuis*, q. d. ita facundus euades ex hiſce ſententijs, vt cum opportunum erit eas citare, ilico in memoriam recurrant, & vt vltro ad labia veniant, adeò vt ea in promptu, & quaſi in labiis parata & recondita habere videaris.

Idem voluit Chald. dum vertit: *dirigantur ſimul in labiis tuis*, q. d. frequenter & opportunè loqueris de hiſce ſententijs & mandatis. ita Vatab. diriguntur enim verba in labijs, cum data occaſione quaſi recta via occurrunt & enunciantur, & ad aliorum ſalutem ordinantur.

Nota hic quàm vtile ſit has & ſimiles S. Script. ſententias tenere, voluere, & memoriæ commendare: ſic enim eis ad aliorum commodum quauis occaſione facillimè vti poſſumus. Ita videmus viros religioſos, confeſſarios, concionatores qui haſce ſententias callent, eis in familiari colloquio, in confeſſione, in concione &c. ad libitum pro re nata vti, eiſque velut iaculis ignitis Spiritus ſancti, conſcientias & mẽtes auditorum ferire & ignire: Qua in re inſignis fuit Illuſtriſſimus & Reuerendiſſimus Dominus Matthias Houius, Archiepiſcopus Mechlinienſis, de quo plura dixi proœmio in S. Paulũ, excelluit hac in re S. Vvillibaldus, S. Richardi Regis Angliæ filius, primus Eyſtettenſium Epiſcopus conſecratus à S. Bonifacio: hic enim libros Sapientiales & Prouerbia Salomonis præ Prophetis aliiſque veteris Teſtamẽti libris lectitans, vt habet eius vita conſcripta à Philippo tertio Eyſtettenſi Epiſcopo, quam edidit & notis illuſtrauit eruditis noſter Iacobus Gretſerus, mirus euaſit in animarum vulneribus perſanandis, huic iram, illi luxuriam, tertiò ſuperbiam, quartò triſtitiam, quintò inuidiam eximens, cunctóſque ad omnem virtutem & perfectionem efformans, cuique ſua ex hiſce ſententijs pharmaca opportuna propinando, adeò vt & patri ſuo S. Richardo perſuaſerit regno Angliæ renunciare, & Chriſtum pauperem nudúmque ſequi: qui proinde purpuram cum ſacco, ſceptrum cum baculo commutant, Romam peregrinans Lucæ (quæ vrbs eſt Italiæ) ſancto fine quieuit, ac poſt mortem

S. Vvillibaldus verſabat prouerb. Sal.

C

D Comiti cuidam apparens, cúmque paralyſi ſanans: *Ego* inquit, *ſum S. Richardus, quondam Rex Anglorum, prius Dux Sueuiæ, exul patriæ, ſpretor mundi, contemptor ſui, qui regionum reliqui tributa, & ſanctorum quæſiui limina, ſimulque cum filiis meis peregrè profectus ſum ad regiones multas, & poſt longa exilia, poſt multa certamina in præſenti ciuitate, quæ Luca vocatur, finita eſt mea pugna, & ex hoc ſæculo nequam ereptus, ad ſuam gloriam aſſumpſit me Dominus.* Ita habet vita S. Vvillibaldi c. 12. Porrò c. 36. S. Vvillibaldus dotes eloquij & vitæ ita recenſentur: *Erat eleemoſynis largus, in vigiliis ſedulus, in oratione deuotus, in charitate perfectus, in humanitate profuſus, in doctrina præcipuus, in ſermone paratus, in conuerſatione ſanctiſſimus; ſinceritatem mentis vultus ſui ſerenitate monſtrabat, & pietatem clementiſſimi*

Eius virtutes.

cordis oſtendebat in lenitate ſermonis; quicquid ad ſalutem pertinere poſſet æternam, non minus implebat beatiſſimus opere, quàm ſermonis prædicatione docebat. Et nonnullis interiectis: *Neglector etiam extitit ſuæ quietis, refuga propriæ voluntatis, appetitor laboris, patiens obiectionis, impatiens honoris pauper in pecunia, diues in conſcientia, humilis a meritis, ſuperbus ad vitia. Denique nulla illi propenſior cura, quàm vt de Deo in lectione atque ſermone, aut cum Deo in ore loqueretur*: quocirca magno meritorum fructu, æquè ac animarum meſſe cumulatus euolauit in cœlū anno Domini 781.

Vers. 19. *Vt ſit in Domino fiducia tua, vnde oſtendi eam tibi hodie.* τὸ vt & vnde indicant hunc verſum pendere à præcedenti, q. d. cōmendaui tibi doctrinam meam, iuſſique eam ſtudioſè ſeruari in ventre mentis, hoc fine & fructu, vt ſcilicet Deo fidere poſſis, & cum eo confidenter agere, ac fiducialiter ab eo expectare in hac vita eius gratiam, & opem in qualibet re; in futura verò præmia æterna; hæc enim omnia tibi obtingent, ſi ſpem tuam à rebus creatis in Deum transtuleris, ſequendo meam doctrinam: Mea enim doctrina & lex, eſt doctrina & lex Dei: ſi ergo eam ſerues, Dei gratiam & amicitiam tibi conciliabis, vt omnem tuam ſpem & fiduciam in eo ſecurè collocare poſſis. Vnde Auctor Catenæ Græc. Sic hunc verſum nectit præcedenti: *Si illam demiſeris in cor tuum, non abſque iucunditate exundabit in labia tua, efficiétque vt ſpes tua in Dominum ſit defixa, & vias ſuas tibi manifeſtabit.* Spem hanc explicat ſubdens: *Dum tu* inquit, *Domini eloquia ſtudioſè euolueris, erigetur ſpes tua in illum, hoc eſt, omnem ſenſum omnémque mentem tuā in illū defixā erectámque habebis*; ac proinde meritò ab eo ſperabis gratiam, ſalutem & omne bonum, vt te rectis itineribus deducat, velut paſtor ouem, inſtar Ioſephi, ac perducat ad felicitatem æternam. Igitur attentionem auditoris excitat Salomon ſpe fructus, qui eſt fiducia in Domino.

In Hebræo hic verſus ſibi nexus per ſe conſiſtit: *Vt ſit* inquit *in Domino ſpes tua, oſtendi eam tibi hodie, etiam tu*, q. d. oſtendi tibi legem & voluntatem Dei, vt eam amplexans, queas omnem tuam ſpem ſecurè in eum defigere, & ab eo ſperare omne bonum. τὸ *etiam tu* varij variè explent. Pagnin. & Vatab. q. d. *etiam tu cooperare Deo.* Ianſen. *Etiam tu noſti vel meminiſti.* Aut *etiam tu oſtendas eam alijs, ſicut ego illam oſtēdi tibi.* Verùm dico eſſe Hebraiſmum, puta Hebraicum pleonaſmum cum emphaſi, q. d. tibi, tibi, inquam, hæc oſtendi: τὸ enim *tu*, ideſt *tibi* repetit, vt maiori energiâ hæc auditori inculcet. Sic apud Latinos pronomina *mihi*, *tibi* ſæpè per pleonaſmum redundant. Vnde Noſter, Sept. & Chald. omiſerunt τὸ *etiam tu*. Similis planè Hebraiſmus eſt cap. ſequenti v. 15. & alibi ſæpè. Chald. vertit: *Vt ſit in Domino fiducia tua, & oſtendam, aut ſcire faciam tibi hodie*; vbi τὸ *hodie* habet emphaſim, q. d. vt ſecurè poſſis ſpem tuam figere in Deo, oſtendam tibi eius voluntatem & leges; ac ne queraris eas lōgas fore & prolixas, *hodie*, ideſt vno hoc die cætera præcepta tibi tradam, & abſoluam: non eſt quòd diu ſcholam meam frequentes: ſi enim me hodie dicentem attētè audieris, hodie etiam doctus euades.

Septuag. aliò nonnihil abeunt: *vt fiat in-* A *quiunt ſuper Dominum ſpes tua, & notam tibi faciat viam tuam*: vel vt Complut. legunt αὐτοῦ, ideſt *ſuam*, quaſi dicat: Si meæ doctrinæ obſequendo ſpes tuas locaris in Deo, ipſe diriget vias, ideſt actiones tuas, vt prudenter eas inſtituas ordinéſque ad ſuum finem, puta ad felicitatem æternam; ipſe rurſum faciet tibi notas vias ſuas, ideſt leges ſuas, per quas ſtatuit te deducere ad ſuam gloriam; quare non tam me quàm Deum doctorem & ductorem habebis, qui nec fallere, nec à meta aberrare poteſt.

Denique Aquila & Symmach. vertunt: *notam tibi feci vitam*, ideſt modum rectè ſanctéq; vitam inſtituendi, quam ſi ſequaris, pertinges ad vitam felicem & æternam.

Ecce deſcripſi eam tibi tripliciter, in cogitationibus & in ſcientia. Vers. 20. Pro *tripliciter*, Heb. eſt שלשים *ſcaliſcim*, quod ſignificat *tria* vel *terna*, inde *triarios & triſtatos & triumuiros*, qui ternis decem, ideſt triginta militibus præſidebant, B aut terni Rempub. gubernabant; ſicut Romam cæſo Iulio Cæſare gubernarunt triumuiri, ſcilicet Antonius, Lepidus, & Auguſtus; ac tertius à Rege apud Hebræos *Scalis* dicebatur. Vnde R. Leui, ſicut inquit rex populum vniuerſum regit & moderatur, idémque præſtatur ab eo qui à rege ſecundus eſt, duces autem partem aliquam ex vniuerſo populo regunt; ita pari ratione duces appellantur præcepta, quibus quis dirigatur quoad res ſingulares, in vnoquoque prudentiæ & ſcientiæ genere.

Rurſum hæ ſententiæ poſſunt vocari triarij, ob earum conſtantem veritatem, robur, & efficaciam: C triarij enim erant milites fortiſſimi, & robur exercitus. Hinc mira hic verſionum varietas. Vatab. *Ecce deſcripſi tibi triarios vel principes*, puta Agur & Lamuel, quos poſt me loquentes inducam cap. 30. R. Abraham: *Ecce deſcripſi tibi verba principalia aut ducalia.* Alij. *Principes ac duces*, R. Leui, *Verba glorioſa.* Pagnin. *perfecta*, Aben Ezra, *tribus diebus.* Alij. *Ecce deſcripſi tibi triplicata aut triplicia.* Noſter Vulgatus, *tripliciter*, ſecutus videlicet Sept. qui in editione Romæ correcta ſic habent: *Et tu verò deſcribe ea tibi tripliciter, in conſilio & in ſciētia, ſuper latitudinem cordis tui.* Complutenſis autem & Regia tranſlatio verba vltima expunxit: *Tu autem* inquit *ex ſcribe tibi tripliciter in conſilium & cogitationem.* Chaldæus: *Ecce deſcripſi ea tibi in tribus vicibus, in conſiliis & in ſcientia.*

D Iam Vatab. R. Salomon & Lyran. cenſent hic Salomonem loqui in perſona Dei, q. d. Ego Deus doctrinam & legem meam deſcripſi in ternis S. Scrip. voluminibus, puta in Lege, Prophetis & Hagiographis. Hinc Rabbini in Midras tradunt, ex tribus triplicatis omne legis opus conſtare, tres eſſe Reipub. & Eccleſiæ Ordines, Sacerdotes, Leuitas & Iſraelitas: tertio menſe, & tertio menſis die legē datā à Deo, totā legem in tribus literis, quæ ſunt אמת *emeth*, ideſt veritas, conſiſtere: datam enim eſſe legem à Deo Moſi in veritate, ſcriptam in veritate, acceptam ab Iſraelitis in veritate. Plura addunt ternarij myſteria & ſymbola, quæ magis cabaliſtica ſunt quàm ad literam germana & ſolida.

Hugo verò & Dionyſ. cenſent Salomonem loqui de ſe, quaſi dicat: Ego Salomon meam ſapientiam

ſapientiam ternis libris conſcripſi, nimirum Prouerbijs, quibus incipientes; Eccleſiaſte, quo proficientes; Canticis, quibus perfectos informo & inſtituo.

Verùm alij propiùs & preſſiùs, ideóque germaniùs cēſent Salomonem de hoc vno Prouerbiorum libro loqui: nam Eccleſiaſten & Cantica poſtea conſcripſit; Igitur

R. Leui, Vatab. & Aben Ezra vertunt: *Ecce deſcripſi verba principalia*, aut *ducalia*, aut *glorioſa*, quaſi dicat, non leuia, non humilia, non vulgaria è triuio, ſed inſignes, principales, ſelectas, doctas & acutas ſententias, atque axiomata conſcripſi, quæ proinde Heb. vocantur משלי *misle*, ideſt ſententiæ prædominantes & eximiæ, vti dixi in proœmio.

Verùm noſter optimè vertit: *Ecce deſcripſi eam tibi tripliciter*: ſic enim vertunt & Septuag.

Sapientia deſcripta tripliciter. Origen. S. Hieron. Caſſian. & alij mox citandi: ſed quomodo *tripliciter*?

1\. Primò, S. Ambroſ. in Pſal. 118. Octon. 16. ad illa: *Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum. Habes* inquit *in Prouerbijs ſcriptum: & tu deſcribe hac tibi tripliciter, in conſiliū & in cognitionem. Triplicem promiſit ſcriptionem, & duo ſubdidit, conſilium & cognitionem: ſed cognitio gemina eſt: vna ſpiritalium, altera corporalium*, quaſi dicat, ſcribe hæc tripliciter: Primò in conſilio: ſecundò in cognitione angelorum & animarum: tertiò in cognitione corporalium.

2\. Secundò Caiet. ſcripſi inquit ea tripliciter, id eſt librum hunc diuiſi in tres ſectiones: prima ſectio eſt à cap. 1. vſque ad cap. 10. Secunda à cap. 10. vſque ad cap. 25. tertia à cap. 25. vſq; ad finem libri. Baynus verò tertiam ſectionem hinc orditur.

3\. Tertiò Origen. lib. 4. periarc. S. Hieron. in c. 16. Ezech. & Caſſianus collat. 14. c. 8. Scripſi inquiunt ea tripliciter, ideſt triplici ſenſu, q. d. ſententiæ hæ meæ non vnum dumtaxat continent ſenſum, ſed triplicem, puta literalem, tropologicum, & allegoricum. Literalis eſt, quem primò & immediatè ad literam ipſa ſententia ſignificat: Tropologicus eſt, cum ſenſus literalis accommodatur ad mores formandos: Allegoricus, cum aptatur Chriſto & Eccleſiæ: Anagogicus cum aſſurgit ad res cæleſtes & Eccleſiam beatorum in cælis cum Chriſto regnantem. Dicit hoc Salomon, vt lectoris attentionē & ſtudium acciat, quaſi dicat: hæ meæ ſententiæ non ſimplices, nec planæ & obuiæ ſunt, ſed triplices, profundæ & arcanæ: triplicem enim cōtinent ſenſum, cúmque profundum, quem magno ſtudio & indagine rimari oportet; vti Elleni olim rimabantur ſenſus myſticos S. Script. teſte Euſebio, Ioſepho & Philone. Sic Ieruſalem ad literam ſignificat vrbem Ieroſolymitanam, tropologicè animam ſanctam, quietam & pacificā, quæ eſt vrbs & templum Dei. Ieruſalem enim Heb. idem eſt quod viſio pacis: Allegoricè ſignificat Eccleſiam terreſtrem: Anagogicè Eccleſiam cœleſtem. Sic & Auctor Catenæ Græc. quem audi. *Sicut homo* inquit *conſtat ex corpore, anima & ſpiritu, ita ſacra Scriptura conſtituitur ex litera tanquam ex corpore, ex tropologia tanquam ex anima, & ex anagoge tanquam ex ſpiritu: Exempli gratia, in aſina, quæ ad caſtellum, quod ex aduerſo poſitum erat, ligata tenebatur, ac Chriſtum ſeruatorem ſeſſorem habuit,*

A *primò obſerua τὸ ῥητὸν, hoc eſt hiſtoriam, ſiue rem ipſam ſimpliciter geſtam: mox verò ſecundùm tropologiam expende, quomodo vt primùm Deus Verbum ſuper illam tanquam ſuper iugale iumentum aſcendiſſet, ſtatim iuxta rationis præſcriptum moueri & incedere inceperit: Poſtremò autem ſecundùm anagogen ſpiritalémue theoricam conſidera humanam Chriſti naturam, è loco ex aduerſo paradiſi poſito aſſumptam, quo imaginem illius ferens qui extra paradiſum pulſus fuerat, nos denuo in paradiſum reueheret atque reduceret.* Hæc ille.

Quartò, Noſter Salazar: tripliciter, inquit, hoc eſt, variè, diſſectè & inconnexè. Nam Plutar. in Sympoſiac. præcipit, vt ea quæ à ſapientibus inter epulas iactantur problemata, ſoluta ſint & ab inuicem diſtracta, ne auditorum in cōuiuio mens laboret. Salomon igitur vt docilem ſibi præſtet diſcipulum, ſic ait: *Ecce deſcripſi* 4. Tripliciter, diſſectè.

B *eam tibi tripliciter*, ideſt multipliciter & multifariam: non enim vnam aliquam orationem ex partibus inter ſe cohærentibus pangere, aut cōtexere animus fuit; ſed vt mos fert in conuiuialibus colloquijs multiplices, varias, ſolutas & incohærentes ſententias conflare volui, quæ ob varietatem delectarent, & ob incohærentiam nimia mentis contentione non indigerent.

Quintò & genuinè, *Ecce deſcripſi eam* (meam doctrinam & ſapientiam ethicam) *tibi tripliciter*, ideſt multipliciter, variè, plenè & perfectè, vt præter eam nihil requiras; ſed illa velut omnibus numeris abſoluta te de omnibus agendis, quæ ad ſalutem ducunt, plenè inſtruat: Ternarius enim eſt ſymbolum multitudinis, perfectionis & vniuerſitatis. Vnde Ariſtot. ait; *Tria ſunt omnia*, Et illud: *O terque quaterque* (ideſt 5. Genuinè.

C plenè & ſummè) *beati*. Et Hermes ſiue Mercurius vocatus eſt τρισμέγιστος, ideſt termaximus, quod & maximus philoſophus, & ſacerdos, & maximus denique rex fuerit. Et S. Hieron. acutè ludens Tertullianum ait eſſe ter Iullium, quia Ciceronem perfectè imitatus eſt. Plura de ternario eiuſque ſymbolo vide apud Petrum Bongum lib. de Numeris. Excitat Salomon attētionem lectoris dicendo, ſua hæc dogmata eſſe pleniſſima & abſolutiſſima, idque *in cogitationibus & in ſcientia*, quaſi dicat, ſcripſi hæc non obiter, non impræmeditatè vti in buccam venerunt, ſed cum præmeditatâ exactâque cogitatione, ac multâ rerum experientia & ſcientia. Heb. eſt, *in conſiliis & in ſcientia*, quaſi dicat, non temerè hæc ſcripſi, ſed cum multâ deliberatione, præmeditatione, conſilio & ex multa rerum cognitione

D & ſcientiâ. Solent oratores in exordio orationis auditorem reddere attentum, beneuolum & docilē: attentum & beneuolum reddidit v. 18. & 19. nunc hoc v. 20. eundem reddit docilem, oſtendens modum quo hæc conſcripſit, vt facilius ex methodo eorum doctrina capiatur. Ait ergo: *deſcripſi eam tripliciter*, hoc eſt multipliciter ac variis modis, phraſibus, ſimilitudinibus, antitheſibus & figuris, quas paſſim cernere eſt in hiſce Prouerbiis; item diligenter, & frequenter, ſcilicet non ſemel nec iterùm, ſed crebrò ſæpiuſque eadem iterando & inculcādo. Minutiùs alij, quaſi dicat, tripliciter ſcripſi, primò acriter vitia corripiendo, ſecundò blandè ad virtutē alliciēdo; tertiò perfectiſſima quædā ſuggerēdo.

Myſticè S. Ambroſ. in Pſalm. 118. Octon. 18. ad illud: *Ignitum eloquium tuum. Tripliciter*, inquit,

deſc. ibe tibi ignitum alloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat audientes quaſi dicat: Scripſi hæc triplici fine & fructu. Primò ad mundandos à vitijs lectores, ſecundò, ad eos amore Dei accendendos, tertiò ad eos in via virtutis & perfectionis illuminãdos. A

Tropol. Beda & Salonius, Deſcripſi eam tripliciter, quia, inquiunt, trinas tuas actiones, puta cogitationes, locutiones & operationes erudire & informare conſtitui, vt corde, ore & opere virtutem præferas. Et Hugo: *Ecce deſcripſi eam tripliciter: id eſt*, inquit *in tribus habendam, ſcilicet in cogitatione, locutione, operatione: ita ſe explicat Salomon ſubdens in cogitationibus, id eſt ad cogitandum interius cordis; & ſcientia, id eſt ad docendum exterius ore & opere: Ecce tripliciter deſcripta eſt ſapientia ad cogitandum, ad loquendum, & ad operandum: Sic debet eam habere omnis doctor, & ſic debet eam recipere omnis auditor, vt ſcilicet ſciat, dicat, faciat.* Rurſum tripliciter, id eſt ad tres animæ potentias ritè efformandas, puta ad illuminandum intellectum, ad extimulandum voluntatem, ad confirmandum memoriam.

Porrò Septuag. hic variant. Auctor enim Catenæ Græc. ſic legit: *Tute autem trifariam illam ipſam doctrinam deſcribe, nempe in conſilio, in notitia, & in cordis tui latitudine*: Ecce hic eſt ternarius ſubiectorum vel potentiarum, quaſi dicat: Scribe eam in intellectu vbi viget conſilium, in memoriam vbi ſeruatur rerum notitia, & in cordis, id eſt voluntatis tuæ amplitudine, vt ea amplè & latè per omnia illa imbuatur, imò circumfundatur. Caſſian. loco citato legit: *Tu autem deſcribe ea tibi tripliciter ſuper altitudinem cordis tui.* Complut. *Tu autem deſcribe ea tibi ipſi tripliciter in conſilium & cogitationem.* Vatican. codex. *Et tu verò deſcribe ea tibi tripliciter in conſilio, & ſcientia ſuper latitudinem cordis tui*, quaſi dicat: Sic ea exara & incide menti eiúſque conſilijs & ſcientiæ, vt animo ſemper altiſſimè hæreant. Vnde Chald. vertit: *deſcripſi ea tribus vicibus*, id eſt multis iteratiſque vicibus ea inculcaui, vt planè menti tuæ inſigatur.

Vt oſtenderem tibi firmitatem & eloquia tua, (id
VERS. 21. eſt firmitatem eloquiorum. Eſt Hendiadis) *veritatis, reſpondere ex his illis qui miſerunt te.* Heb. *Ad ſciendam certitudinem eloquiorum veritatis, ad referenda eloquia veritatis mittentibus te.* Septuag. *Doceo igitur te verum ſermonem & ſcientiam obaudire, vt reſpondeas ſermones veritatis his qui proponunt tibi.* Syrus: *Vt notum faciam tibi conſilium & ſcientiam.* Chald. *Veritatem & verba recta, vt referas verba veritatis illis qui miſerunt te.*

Verba ſunt clara: tantùm quæritur, quid ſit *mittentibus te*? Reſtringunt hoc aliqui ad legatum vel nuncium, quaſi dicat, cum à quopiam mitteris legatus vel nuncius, hæc doctrina mea docebit te quid agere debeas, quidue referre, & reſpondere Principi, vel alteri qui miſit te. Verùm hic ſenſus vti arctior, ita impertinens videtur.

Secundò, alij meliùs explicant quaſi dicat, *reſpondere illis qui miſerunt te*, ſcilicet conſultum vel rogatum, quaſi dicat, hæc doctrina te faciet doctum, imò doctorem, vt poſſis reſpondere omnibus qui ſuos famulos vel familiares mittent ad te, vt te de dubijs ſuis conſulant vel interrogent. Vnde Vatab. vertit: *Ad referenda eloquia veritatis his qui ad te mittunt.* Sept. *qui proponunt tibi.* Sic enim ad ſapientes & doctores vndequaque mittuntur quæſtiones difficiles, vt ab ijs reſoluantur, vti Hiram mittebat ad Salomonem teſte Ioſepho 8. Antiq. 2. imò *Regina Saba auditâ ſapientiâ Salomonis venit tentare eum in ænigmatibus, & docuit eam Salomon omnia verba quæ propoſuerat.* 3. Reg. 10. Sic ad S. Hieron. quaſi ad oraculum S. Damaſus, S. Aug. & alij mittebant quæſtiones è S. Script. reſoluendas; & ad S. Aug. mittebantur quæſtiones de fide, & hæreſibus Pelagianorum, Donatiſtarum, Arrianorum, &c. Hic ſenſus planus & genuinus eſt.

Tertiò, vir doctus exponit ſic: Ex his meis ſententijs poteris reſpondere his, qui miſerunt te inuitatum ad conuiuium, quaſi dicat: cum aliqui mittent ſeruos vt te inuitent, ac in conuiuio more priſco proponent tibi quæſtiones difficiles, ex hac mea inſtitutione poteris eis reſpondere, eáſque diſſoluere. Olim enim ſapientes in conuiuijs ſibi inuicem quæſtiones proponebant, vt patet ex Athenæo in Cœnis ſapientum, Plutarcho in Sympoſ. & alijs.

Denique planè vt ſonat poſſet accipi hæc miſſio de filio vel puero, quem parentes, cognati vel amici mittunt ad ſcholas, vt hanc Salomonis ſapientiam ediſcat, quaſi dicat: in hac ſapientiæ meæ ſchola, ô fili, ita inſtitueris, vt domum ad parentes vel amicos reuerſus poſſis de omnibus, quæ ab ijs alijsve tibi proponentur, reſpondere.

Quare remota & impertinens eſt Aben Ezra expoſitio: *Qui miſerunt te*, hoc eſt inquit, *referam Domino a quo miſſus ſum, vt te erudirem: intelligendi enim facultas Dei nuncius appellatur.* Myſticè tamen admitti poteſt. Doctor enim ad C
Deum omnia ſua referat oportet; à Deo enim mittitur, & illi rationem doctrinæ ſuæ reddat neceſſe eſt, æquè ac principibus & Prælatis Eccleſiæ. Hi enim vice Dei eum mittunt.

Non facias violentiam pauperi quia pauper eſt, VERS. 22.
neque conteras (Syrus, *humilies*) *egenum in porta.*
Quia iudicabit Dominus cauſam eius, & configet VERS. 23.
eos, qui confixerunt animam eius. Heb. *Non diripias tenuem quia tenuis eſt, neque conteras afflictũ in porta.* Sept. *Neque inhonores imbecillum in portis.* Chald. *Ne depraderis pauperem.* Vatab. *Pauperem nec vi opprimas nec iuris ſpecie*, ſcilicet vt per amicum iudicem eum condemnes in porta, id eſt in Tribunali.

Hæc ſententia poteſt primò referri ad iudices, & principes. Hi enim olim ſedebant *in porta* vrbis, vt ibi velut in loco aperto & libero, D
ad, quem agricolæ & externi facilè & ſecurè conuenire poſſent. In porta ergo ſedebãt, vt pro Tribunali lites audirent, & cuique ius dicerent. Sic ſenſus erit, quaſi dicat, Noli vim & iniuriam facere pauperi eo quod pauper eſt, qui ſe tueri & vlciſci nequit, neque opprimas egenum *in porta*, id eſt in iudicio, vt eum licet inſontem cõdemnes, cauſámque adiudices diuiti vel potenti, qui iniuſtam contra egenũ cauſam litémque mouet, ab eo muneribus corruptus, vel eius potentiam reueritus: quia Deus ſummus Iudex cauſam pauperis ſuſcipiet, & damnabit tam iudicem qui iniuſtè damnauit pauperem, quàm diuitem, qui iniuſtam ei litem intentauit, & damnationis eius fuit cauſa. Maximæ enim iniuſtitiæ eſt *porta*, id eſt loco & poteſtate iudicij abuti ad conterendum pauperem, qua pauperes & innocentes deberent ab iniuria & oppreſſione defendi, quámque Deus velut

ſacrum aſylum ad eorum tutelam inſtituit.

Secundò. generaliùs poteſt hæc gnome accipi de quolibet diuite vel potente: tales enim non rarò pauperes deprimunt, imo opprimunt, vt ſenſus ſit, quaſi dicat: noli ô potens, pauperem premere, diripere, affligere, neque iniuſtam ei litem moueas, vt condemnari eum cures & conteras *in porta*, id eſt in iudicio per fauores vel munera quæ das Iudici; quia eius cauſam in ſe ſuſcipiet, ac iudicabit Deus tuum iudicium, condemnando & puniendo, atque eius innocentiam declarando & præmiando: Deus enim ſingularem curam pauperum gerit, vtpote à cæteris derelictorum, & ſibi vni relictorum, iuxta illud: *Tibi derelictus eſt pauper or phano tu eris adiutor*. Pſal. 9. 34. τὸ *quia pauper eſt*, vel referas ad *violentiam*, quaſi dicat: Solent ſuperbi facere violentiam pauperibus, quia pauperes, id eſt miſeri, & impotentes ſunt, qui ſe à potentiorũ vi defendere nequeunt; at tu noli eorum paupertate abuti, nec ei inſultes; aut potius ad τὸ *non facies*, quaſi dicat, noli vim & iniuriam inferre pauperi, cum ille ſat mali patiatur in ſua paupertate; ne ergo addas dolorem dolenti, afflictionem afflicto. ita Aben Ezra.

Et configet eos qui confixerunt animam eius quaſi dicat: Sicut diues per iniuriam, vim & fraudem opprimens pauperem, velut adacto clauo vel pugione doloris & angoris, intimam eius animam transfigit & tranſpungit. Sic pariter Deus par pari reddet, ac intima diuitis viſcera ſimilibus doloris & angoris aculeis punget & transfiget, idque ſæpe in hac vita, ſemper in futura. Noſter Martinus de Roa lib. 1. ſingularium cap. 4. τὸ *configet* exponit *manus inuciet* tanquam creditor in debitorem: cum enim inquit, hortatus eſſet ſapiens, ne pauperes ob debita in iudicium vocaremus, opprimeremúſque pro libidine, cauſam adiungit: *Quia iudicabit Dominus cauſam eius, & configet eos qui confixerunt animam eius*; Hoc eſt, coget eos Dominus eandem ſubire fortunam & ad egeſtatem rediget, ita vt ære alieno obligentur, vt creditores manus in eos inijciant vinciántque, non ſecus atque ipſi in defixos, id eſt obligatos ſibi pauperes ſæuierunt.

Pro *configet*, Heb. eſt יקבע kaba, quod tantùm hic reperitur & Malach. 3. 8. *Si affiget homo Deum, quia vos configitis me*; vbi S. Hier. aſſerit *kaba* ex Syrorum & Chald. lingua ſignificare configere: quare qui Leuitas & pauperes rebus ſuis defraudat, eóſque dolore & ærumna velut aculeo configit, & quaſi crucifigit, hic Deum & Chriſtum (qui in pauperibus viuit, famet, ſitit, patitur, affligitur. Matth. 25. 35.) quaſi clauis adactis iterum configit & crucifigit. Aben Ezra *kaba* tripliciter vertit, *corrumpet*, aut *perdet*, aut *capiet eos qui corrumpunt*, vel *perdunt*, aut *rapiunt animam eius*. Chald. *Vlciſcetur vltiones animarum eorum*. Syrus, *Et retribuet oppreſſionem animæ eorum*. Vatab. *Spoliabit ſpoliatores eorum vita*. Symmach. *Torquebit eos qui torquebant animam eius*. Alij magis genuinè, *Supplantabit, calcabit, conculcabit, peſſundabit eos, qui ſupplantarunt, calcarunt, conculcarunt, peſſundederunt animam eius*. Plura de hoc verbo dixi Malach. 3. 8.

Pauperes vexans Christum vexat.

Porrò Sept. vertunt contrariè: *Et liberabis animam tuam ἄσυλον, id eſt innocentem, ſanctam, tutam & inuiolabilem inſtar aſyli*, quaſi dicat, ſi violentiam non feceris pauperi, ſed ab omni iniuria innoxium, integrum purúmque te ſeruaueris, tutam præſtabis & ab omni malo liberam animam tuam, vt videatur eſſe inſtar Aſyli ſacroſancti & inuiolabilis. Nullum enim tale aſylum, quale eſt innocentia, iuſtitia & ſanctitas. Dicuntur enim ἄσυλοι, homines à violentia tuti, vt ſunt ſacroſancti, quos attingere ſine periculo non licet, quales apud Romanos erant Tribuni plebis & Caduceatores, quos lædere vel violare ſcelus erat inexpiabile. Et ſtatuæ Imperatorum ad ſe confugientibus dabant ius aſyliæ, id eſt immunitatis & impunitatis; cuiuſmodi ſtatuam Tiberij fuiſſe ſcribit Philoſtratus. Multò magis aſylum tutum & inuiolabile coram Deo & hominibus præſtat innocentia, integritas & ab omni crimine puritas. Forte Septuag. *k'oba*, vertunt ῥύσῃ, id eſt liberabis reſpicientes ad קובע *koba*, id eſt *galea*, quaſi dicat: Innocentia erit tibi quaſi galea, muniet caput tuum quaſi galea; ipſa enim te ab omni malo liberabit, & indemnem tutúmque ab omni hoſtili ictu per omnia præſtabit, vt videare inuiolabilis.

Aſylum eſt innocentia.

Aliqui cenſent hæc de paupere dici, ad eum enim à diuite hic deflecti ſermonem, quaſi dicat, diues ille opes iniuſto lucro pariens animam perdit, tu verò fortunas amittẽs animam ſeruas, atque adeò longè deterior eſt illius conditio; nec tantùm animam tuam ab interitu ſeruas: ſed etiam illam *in aſylo & ingi ſecuritate ponis*. Paupertas enim homini pro aſylo eſt. Audi Chryſ. in hom. de recipiendo Seueriano: *Paupertas inquit tutum eſt aſylum, portus tranquillus, perpetua ſecuritas, deliciæ periculorum expertes, voluptas ſincera, vita turbationum neſcia, vita fluctuum ignara*. Verùm prior expoſitio magis cõnexa, ideóque magis appoſita & germana eſt.

Exempla huius ſentẽtiæ ſunt in Aman, qui Iudæos peſſundedit, ideóq; in eodem ligno in quo configere deſtinarat Mardochæum, ipſe confixus fuit. Eſther 8. & ſeq. In Sodomitis, qui affligentes Loth eiúſque hoſpites, cœleſti igne percuſſi conflagrarunt. Geneſ. 19. In Pharaone & Ægyptijs, qui opprimentes Hebræos, eóſque perſequentes in mari rubro defixi & demerſi ſunt: Exod. 14. In Chriſto & Chriſtianis, quos afflixerunt, & crucifixerunt Iudæi, ideóq; ipſi à Tito & Veſpaſiano afflicti & crucifixi ſunt; reliquiæ verò eorum per orbem diſperſæ, exules & miſeræ vſque nunc vagantur, adeo vt nec palmum terræ poſſideant. Vnde Beda: *Melius inquit, hic locus de illo intelligitur, qui cum diues eſſet, pauper pro nobis factus eſt, & nõ ſolum pauper vt nos ditaret, ſed & vt nos redimeret crucifigi dignatus eſt. Prohibet ergo ſapiẽtia ſuos auditores Domino in carne prædicanti violentiam mortémque inferre, quia nimirum certus reſtat interitus eis, qui in auctorem vitæ manum mittere non timuerunt*. Hæc ille. Exempla.

Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioſo. Vers. 24

Ne forte diſcas ſemitas eius, & ſumas ſcandalum animæ tuæ. Heb. *Ne aſſocieris viro vel domino naſi*, (id eſt pollenti ira, qui abundat ira, hæc enim ſe oſtendit in naſo rugoſo & ardẽte) *& cũ viro excandeſcentiarum ne incedas*. Sept. *Noli eſſe ſodalis viro furioſo, cum amico iracundo ne cohabites*. Symmach. *Ne amicitiam contraxeris*. Chald. *Nõ commiſcearis cum viro bilioſo*. Vers. 25.

Pro *ſcandalum*, Heb. eſt מוקש *mokes*, ideſt *laqueum*. Aquila, σκῶλον, ideſt *offendiculum*.

Pro *homini iracundo*, Heb. eſt, את בעל אף *et baal aph*, ideſt ad verbum *domino naſi*, vel *iras* non qui illam in poteſtate habeat: illíque dominetur; ſed *domino*, ideſt poſſeſſori, qui magnam multámque bilem poſſidet, ideſt tenet & continet: & ſignificat, inquit Baynus, non eum dumtaxat, qui frequenter iraſcitur, ſed eum etiam qui alijs iram ſuam afflat, eóſque ad iram prouocat; ac proinde eum qui dignus eſt ira, & meretur vt quis ei iraſcatur, irámque in eum refundat, quaſi dicat: ne ſocietatem vel amicitiam iungas cum birioſo, qui iram exerit, lites ciet, iras prouocat, ideóque Deo & hominibus diſplicet. Alij *baal aph* vertunt *marito iræ*, qui ſcilicet iram quaſi vxorem ſibi deſpondit & copulauit, vt ab ea diuelli, nec velit nec queat. Solent enim mulieres eſſe iracundæ, & iras litéſque in domo ciere.

Cauſas huius moniti duas affert. Prior eſt, *ne fortè diſcas*, Heb. תאלף *telaph*, ideſt aſſueſcas ſemitis eius: Bilioſus enim ſuam bilem ſocio affricat; imò ira & rixa ſua iras eius rixáſque ſuſcitat, ſicut canis allatrans cani, eius latratum prouocat & reciprocat; ſocius enim ſocij, amicus amici mores imbibit & induit. Difficile enim eſt cum eo, qui crebrò iraſcitur iugem ſeruare patientiam & manſuetudinem; ac iram quam ille prolicit, cohibere vt non erumpat; qui hoc poteſt & facit, hic ſanè vir magnus & perfectus eſt: & ad hoc conandum eſſe docet S. Baſil. Homil. de ira: *Noli* inquit, *tuo aduerſario pro magiſtro vti, nec fieri velut ſpeculum irati velis, illius formam in teipſo oſtendens*, vt ſcilicet eius geſtus, ſermones & mores, truces, ſæuos, minaces & furibundos in te velut in ſpeculo referas, regeras & exprimas. Noli ergo iraſcenti iraſci, conuicianti conuicium regerere, rixanti rixam reciprocare, latranti allatrare: ſed grauitate & ſilentio iram eius ſupera & ſeda: latratum canis te audire æſtima, & quietus pertranſi. Hinc diſce quod ſicut iratus ſocio afflat iram; ita manſuetus ſocio aſpirat manſuetudinem, perinde vt roſæ ſuauem & roſeum aſtantibus aſpirant odorem. Talis enim quiſque euadit, quales ſunt ij cum quibus conuerſatur. Si vis ergo effici mitis, placidus, humilis, ſanctus, zeloſus, fuge aſperos, ſæuos, ſuperbos, impios, acedos, ac verſare cum mitibus, placidis, humilibus, ſanctis, zeloſis iuxta illud: *Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris: Et cum electo electus eris, & cum peruerſo peruerteris.* Pſalm. 17. 26. Cæterum ex ſubiuncta hac ratione patet, non omnibus ſemper declinandam ſocietatem iracundorum: Generaliter enim viri perfecti peruerſos fugere non debent, ſed cum illis nonnunquam conuerſari, vt ad rectitudinem illos pertrahant, à quorum peruerſitate & vitijs non facile vincuntur. Vnde ad infirmiores hoc præceptum potiſſimum pertinet, quibus à conſpectis exemplis plus eſt periculi, vt & Beda annotauit. ita Ianſen.

Si vis eſſe ſanctus verſare cũ ſanctis.

Poſterior cauſa fugiendæ ſocietatis cum irato eſt: *Ne ſumas ſcandalum animæ tuæ*, ideſt ne ponas laqueum quo illaqueetur & ſtranguletur anima, ideſt vita tua, tùm naturalis per mortem, tùm ſupernaturalis per peccatum rixæ, pugnæ & homicidij; tùm æterna per pœnam gehennæ, iraſcentibus & conuiciantibus decretam à Chriſto, Matth. 5. 22. Vnde Vatab. explicat, quaſi dicat: *Ne tandem malè pereas, & ab alijs interficiaris*: facilè enim ex irâ itur in litem, ex lite in rixam, ex rixa in pugnam, ex pugna in verbera & cædes. Nam vt ait S. Baſil. Homil. de ira: *Primò iaciuntur contumeliæ inter iratos, & ſic durant donec contumeliæ ſicuti ſagittæ deficiant, deinde omni contumeliâ per linguam conſumptâ ad manus venitur & pugnam: ira namque certamen excitat, certamen vero conuitium, conuitium verbera, hæc vulnera, ex quibus & mortes ſæpe ſequuntur.* Et pluribus interiectis: *Poſtquam ſemel deturbata ratione iræ perturbatio animi dominatum occupauit, hominem efferat omnino, nec hominem eſſe patitur, qui à ratione amplius auxilium habeat, nam quod eſt in venenatis venenum, ideſt in irritatis & acerbatis ira. Quemadmodum enim torrentes per caua loca fluentes, quicquid occurrerit ſecum trahunt: ſic iratorum impetus violenti ſunt, taléſque vt retineri non queant, ac per omnia ſimiliter incurrunt.* Cauſam ſubdit. *Iratis non veneranda canities, non victus vita, non propinquitas generis, non præterita beneficia, non aliud quicquam talium apud tales magno æſtimatur. Irati non prius deſiſtunt, quàm per magnum & inſanabile malum ira ipſorum veluti bulla erumpat, & inflammatio diſcutiatur: neque enim gladij acies, neque ignis, neque aliud quicquam eorum, quæ maximè timẽtur, ira furentem animum coercere poteſt, non magis quàm eos qui à dæmonibus occupati tenentur, à quibus irati nihil prorſus, neque habitu, neque animi affectione differunt.*

Ira ergo eſt laqueus animæ & vitæ. Sicut enim aues capiuntur laqueis, & mures muſcipula imprudentes: ſic homines dum indulgent iræ, imprudentes & incogitantes incidunt in laqueos & tricas, ex quibus ſe extricare nequeunt. Porrò hic laqueus eſt primò in ira, & lite exorta contra amicum iracundum: crebrò enim iracundorum lites proſiliunt tandem in verbera & neces, præſertim quia ira eſt ſubita, & velut furor ilicò manum gladio admouet, antequam mens videat quid agat, atque amor amicorum quo maior eſt, eo in maius vertitur odium & iram: amicus enim cenſet ab amico maiorem ſibi fieri iniuriam, ſi ab eo lædatur, à quo omnem beneuolentiam expectabat, quàm ſi ab extraneo, vti alibi oſtendi. Sic Alexander Magnus in ira Clytum ſibi amiciſſimum occidit, cuius mox eum ſummè pœnituit. Secundò, hic laqueus eſt in irâ ex lite exorta contra alios & exteros: qui enim cum iracundo amico conuerſatur, hic eius iras, lites & rixas, quas crebras & cum multis alit, in ſe ſuſcipit. Quare cum in pugna ad manus venitur, oportet vt amicum iuuet, cúmque contra exteros propugnet. Iam pugna eſt laqueus cædium: in ea enim pugnaces leui momento vel occidunt vel occiduntur. Quocirca Auctor imperfecti Hom. 12. in Matth. *Sicut ira* inquit, *mater eſt homicidii, ſic cõcupiſcentia mater eſt adulterii.* Et S. Chryſ. hom. 16. in Matth. *Radix* inquit *homicidii iracũdia eſt. Qui ergo radicem abſcindit, multò facilius ramos ipſos poterit amputare, imò nec germinare quidem illos patietur.* Hinc ſapienter Nazian. *Freno*, inquit, *coerce iram ne mente excidas.* Ira enim eſt inſtar feræ ſæuiſſimæ, quæ crudeliter in omnes

Ira eſt laqueus.

1.

2.

ſænit. Rurſum ira eſt ſicut mare ventis & procellis agitatum, quod fluctus in cælum iactat, omniaque collidit & elidit, ait S. Cyrillus. Denique *ira furor breuis eſt*, ait Poëta.

Salomonem ſecutus Siracides Eccleſ. 8. 19. ſpecie tenus oppoſitam, ſed reipſa appoſitam ſimiléinque habet ſententiam: *Cum iracundo*, inquit, *non facies rixam, & cum audace non eas in deſertum: quoniam quaſi nihil eſt ante illum ſanguis, & vbi non eſt adiutorium elidet te.* Qui enim amicus eſt iracundo, neceſſe eſt vt ſæpe in rixas cum eo incidat: amicitia enim iracundi eſt iracunda & rixoſa, vti iam oſtendi. vide ibi dicta.

Ex hoc loco Auctor lib. de Amicitia c. 12. (extat tom. 4. operum S. Aug.) docet bilioſos parum aptos eſſe ad amicitiam. *Sunt vitia quædam*, inquit, *quibus ſi quis fuerit inuolutus, non diu leges amicitiæ vel iura ſeruabit: non enim ad amicitiam ſunt idonei nimis iracundi, inſtabiles, ſuſpicioſi, verboſi; quæ quatuor in electione amici notanda ſunt. Difficile eſt enim quem ſæpe iracundiæ furor exagitat, non aliquando inſurgere in amicum. Vnde Eccleſiaſticus: Eſt amicus qui odium & rixam & conuitia denudabit: Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioſo, ne ſumas ſcandalum animæ tuæ. Sunt quidam ex naturali conſperſione iracundi, qui tamen hanc ita comprimere & temperare ſolliciti ſunt paſſionem, vt in quinque, quibus teſte ſcriptura amicitia diſſoluitur atque corrumpitur, nunquam proſiliant: quamuis nonnunquam amicum ſermone, vel actu, vel zelo nimis offendant. Tales tolerandi ſunt, & cum nobis conſtet de affectu certitudo, ſi quis fuerit vel ſermonis vel actionis exceſſus, amico id indulgendum eſt; vel certè ſine aliquo dolore, iocosè inſuper in quo exceſſerit commonendus.*

Iracundi parum apti ad amicitiã.

VERS. 26. *Noli eſſe cum his qui defigunt manus ſuas, & qui*
VERS. 27. *vades ſe offerunt pro debitis: ſi enim non habes vnde reſtituas, quid cauſæ eſt vt tollat operimentum de cubili tuo?* Qui *defigunt*, id eſt qui fideiubent defixâ & datâ manu, quaſi ſtipulatores & ſponſores pro aliis. Hebr. *Ne ſis in percutientibus volam, in ſpondentibus pro debitis. ſi non eſt tibi ad reddendum, vt quid accipiet lectum tuum deſubter te?* Septuag. *Ne perſonam cuiuſpiam erubeſcens, vel reueritus teipſum offeras ſponſorem: Si enim non habueris vnde debitum ſoluas, vnum hoc reſtat, vt lectum lateribus tuis ſubſtratum in pignus auferant.* Ita Auctor Catenæ Græc. Chald. *Ne pepigeris manum tuam in fideiuſſione pro ſocio tuo, ſi non habueris vnde reſtituas, ſubtrahetur ſtratum tuum de ſub te.* Syrus: *Ne des teipſum fideiuſſioni, quòd vultum reuerearis, confunderis à perſona &c. Lectum auferent.* Defigere manus eſt vadem ſedare creditori, eique ſe quaſi in manus tradere, vt ab eo prehendi, iudici ſiſti, vinciri & in carcerem duci poſſit, ſi is pro quo ſpondet ſoluendo non ſit aut ſoluere nolit. Hæc ergo vincula ſibi iniicit ſponſor, vti dixi c. 6. 1.

Senſus eſt, quaſi dicat: ne te iungas, ingeras & inſeras his, qui temerè ſpondent pro debitis alienis, vt tu in partem ſponſionis venias fiaſque vnus ex vadibus & ſponſoribus, præſertim ſi tibi parum ſit opum & bonorum, ita vt non habeas vnde debitum pro quo ſpondes dependere valeas: *Quid enim cauſæ eſt?* quaſi dicat, cur te in periculum ſummæ & extremæ neceſſitatis vltro comicias, vt creditor tollat pro pignore lectum vel ſtragula lecti, in quo cubas & dormis, ita vt commodè cubare nequeas? Lectus enim iure Cæſareo auferri nequit ſi adſint alia minus neceſſaria, quæ à creditore in pignus tolli queant. Vnde nec lectus venit in generali hypotheca bonorum, vt patet leg. 1. Cod. *Quæ res pignori obligari poſſunt*. Hinc & lege diuina Exodi 22. 27 & Deuter. 24. 12. & 13. iubetur lectus ante ſolis occaſum debitori reddi, vt in eo noctu dormire queat.

Cauſam facilitatis ſpondendi ſuggerunt Septuag. dum addunt *erubeſcens faciem*, quaſi dicãt: dum verſaris inter eos qui facile fideiubent pro amicis, erubeſces niſi & tu pariter fideiubeas: videberis enim vel timidior, vel ſcrupuloſior, vel minùs humanus minúſque amicus amico: vt ergo hanc verecundiam & periculum fideiuſſionis deuites, noli cũ fideiuſſoribus verſari, ſed te ab eis ſubducito & abſcedito. Vide quæ de periculo ſponſionis dixi cap. 6. 1.

Porrò *vadis*, & per ſyncopen *vas* eſt ſponſor alterius in re capitali, ait Feſtus, ita dictus à *vadendo*, quòd qui vades dederit, vadere ei, id eſt diſcedere interim liceat. Vnde Horatius lib. 1. ſermon. ſatyra 1. *Ille datis vadibus, qui rure extractus in vrbem eſt.* Hinc ſponſio eius dicebatur *vadimonium*. *Vas*, ait Varro lib. 5. de lingua Latina, dictus eſt, qui pro altero vadimonium promittebat: Et *vadari*, ait Priſcianus, erat vadimonio obſtringere, ſiue diem iudicij ex compacto conſtituere, & in ius vocare. Cicero lib. 3. offic. de duobus Pythagoreis, cum is qui morti addictus erat, paucos ſibi dies commendandorum ſuorum causâ poſtulauiſſet, vas factus eſt alter ſiſtendi eius, vt ſi ille non reuertiſſet, moriendũ eſſet ipſi. Hic tamen & alibi *vas* ſumitur pro ſpõſore cuiuſlibet debiti, vt ſit idem quod *præs*, qui ita dicitur, quòd præſtare debeat quòd fideiubendo promiſit, ait Feſtus.

Vadis etymon.

Vadimoniũ quid.

Myſticè Anonymus in Catena Græc. quaſi dicat: *Ne inconſulte pro carne vadimonium præſtes.* Et R. Leui: *Adhortatur*, inquit, *ne animus pro facultate concupiſcentiæ fideiubeat.* Tropol. Beda hæc accipit de paſtoribus & Epiſcopis: *Noli*, inquit, *eſſe cum his qui ſe, cum eſſent liberi, ac ſibi vacantes, defigunt manus in curas ſaluti malorum, ſpondentes ſe rationem pro eorum animabus Domino reddituros: Si enim ille pro quo ſpopondiſti non habet bona opera, quibus te liberum ac ſecurum reddat tuæ ſponſionis, quæ tibi vtilitas eſt, vt in die iudicij pro eius anima induaris, amittaſque habitum iuſtitiæ quo indutus eſſe videbaris, ac nudus ab ornamento virtutum exiſtere comprobaris; quia quod Domino teſte polliticus es, implere nequiueras? Hoc autem dictum eſt, non quod curam regendarum animarum, cum tibi regulariter impoſita fuerit, ſuſcipere non debeas, ſed ne paſſim nullo iubente doctoris tibi, ac præſulis officium temerarius vſurpes.*

Ne tranſgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui. Heb. *Ne retroagas terminum ſeculi, quem fecerunt patres tui.* Pagnin. *ne transferas*, Vatab. *ne moueas loco perennes terminos.* Chald. *ne mutes terminum, qui a ſeculo eſt.* Septuag. Noli tranferre terminos æternos, *quos poſuerunt patres tui.* Caietan. *ne adiungas terminos.* Omnia eodem redeunt. Septuag. more ſuo ſequitur Syrus. VERS. 28.

Grammaticè ad literam ſancit, ne quis transferat & plus æquo extendat limites agrorum, poſſeſſionum, & rerum ſuarum, vt inuadat & occupet agros vicinorum, & res alienas, iuxta legem à Deo ſancitam Deuter. 19 14. *Non aſſu-*

mes & transferes terminos proximi tui, quos fixerũt A *priores in poſſeſſione tua, quam Dominus Deus dabit tibi in terra, quam acceperis poſſidendam.* Rurſum Iudæis non licebat agrum emptum detinere vltra annum Iubilæi: hic enim erat terminus alienationis; quo elapſo ager emptus ad vendentem redire debebat, iuxta legem Leuit. 25. 13. Ita Baynus, Caiet. Lyran. Ianſen. & alij.

Limitum cura quãta priſcis.

Ratio eſt, quòd transferre terminos ſit contra ius gentiũ & naturæ, quia violat iuſtitiã, tùm commutatiuam, qua res aliena inuaditur & occupatur; tùm legalem & politicam; nam turbat communem ciuium & vicinorum pacem, ac poſſeſſiones hæreditatéſque confundit, ideóque grauium litium, rixarum & cædium eſt cauſa. Hac de cauſa Priſcis ſumma limitum fuit cura. Vnde Virgil. *Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis.* Limitum enim contentio priuata ſæpe in bellum adoleſcit, veluti inter Iapiges & Tarentinos in Italia eò peruenit de finibus cõtrouerſia, vt Iapigæ ad viginti hominum vſque millia collegerint exercitum, & inſtructa acie aduerſus Tarentinos & Rhegios depugnauerint. Sic & inter Corinthios & Megarenſes priuata de finibus contentio bellum genuit, & inter Egeſteos & Selinuncios. Hæc & plura narrat Diodorus Siculus lib. 2. & lib. 12. Quocirca ſtatuit Numa Pompilius, ſecundus Romanorũ Rex, teſte Dion. Halicarn. lib. 2. vnumquemque fines ſuos circumſcribere & finibus apponere lapides, quos ſacrauit Ioui Terminali, atque decreuit ſacra quotannis ſuper eoſdem fieri à continentibus, & fines ipſos terminos vocauit, quos ſi quis occuluiſſet aut tranſtuliſſet, ſacrum eum eſſe Dei lege ſanciuit, ita vt cuicumque volenti eum occidere liceret, tanquam ſacrilegũ. C Verba legis antiquæ de termino non mouendo refert Crinitus:

Crin. lib. 8. de hon. diſcip. c. 19.

Qui ſecus faxit & terminum exaraſſit:
Ipſus & boues ſacri ſunto.

Romulus ante ſtatuerat, vt qui vicini terminos vſurpaſſet: is, cui voluiſſet eripere, totum agrum vſurpantis in mulctæ locum acciperet, & ad eum iuſtè pertineret. Conſtantinus Cæſar hanc legem retinuit in termino moto pendente controuerſia finium, & ante definitum ſententia negotium. *Qui finalem* inquit *intulerit quæſtionem, ſi priuſquam aliquid ſententiã terminetur, rem ſibi alienam vſurpare voluerit, non ſolùm id quod malè petebat, ſed lite ſuperatus tãtum agri modum, quantum diripere tentauit, amittat, vt quiſque contentus ſuo, non expetat quod iuris eſt alieni.* D

Plut. probl. 14.

Hodie tamen vt ſcribit Dynus in c. ex litteris 13. de probat. arbitrio Iudicis relinquitur, quas velit nummarias, vel corporales imponere terminorum tranſlatoribus pœnas, adhibitis circumſtantiis facti & perſonarum. Hac de cauſa Romani Deum fecere terminum, vt eius religione cohiberent hominum cupiditatem, ne terminos agrorum transferrent, veriti ne Dei termini iram & vindictam in ſe concitarent. Audi Ouidium lib. 2. Faſtorum:

Terminus Deus Roman.

Termine ſiue lapis, ſiue es defoſſus in agro
Stipes, ab antiquis tu quoque numen habes.
Tu populos, vrbéſque & regna ingentia finis,
Omnis erit ſine te litigioſus ager.
Nulla tibi ambitio eſt, nullo corrumperis auro.
Legitimâ ſeruas credita rura fide.
Termine, poſt illud leuitas tibi libera non eſt:
Quà poſitus fueris in ſtatione, mane. A
Et ſeu vomeribus, ſeu tu pulſabere roſtris,
Clamato, tuus eſt hic ager, ille tuus.

Huc facit illud S. Aug. lib. 4. de Ciuit. 23. *Cum rex Tarquinius Capitolium ædificare vellet, cumque locum qui dignior eſſet ab alienis diis cerneret præoccupatum, non audens aliquid contra eorum facere arbitrium, credénſque illos tanto numini, ſuoque principi ſponte ceſſuros, per augurium quæſiuit, vtrũ Ioui locum concedere vellent: Annuerunt omnes præter Martem, Terminum, & Iuuentatem.*

Adeò terminus Romanis erat immobilis & inuiolabilis, vt ne quidem Ioui locum cederet, aut eius gratia ſuos limites transferri pateretur. Pergit S. Auguſt. *Atque ideo Capitolium ita conſtructum eſt, vt etiam iſti tres eſſent tam obſcuris ſignis, vt hoc vix homines doctiſſimi ſcirent.* Cauſam ſubdit cap. 29. *Sic enim inquiunt ſignificatum eſt, Martiam gentem, ideſt Romanam, nemini locum quem teneret daturam: Romanos quoque terminos, propter Deum Terminum, neminem commoturum: iuuentutem etiam Romanam, propter Deam Iuuentatem, nemini eſſe ceſſuram.* Plura de Deo Termino, & eius feſtis Terminalibus vide apud Gyraldum de diis Gentium ſyntag. 1. pag. 60. Denique Plato ita ſancit lib. 8. de Legibus: *Primæ igitur ſunt Agriculturæ leges: ac Iouis quidem terminalis prima hæc lex ſanciatur: Nemo limites terminoſue agri moueto cuiuſuis domini, ſiue ciuis, ſiue peregrini finitimi, ſi in extrema regionis parte habeat agros; ratus nefas eſſe hæc mouere, & in quæ quadret illius dictum, immobilia mouere: maliſque quilibet ingens ſaxum mouere, quàm paruum lapidẽ C iureiurando à diis firmatum, quo amicitia & inimicitia, interpoſita Deorum auctoritate, terminentur: alterius enim, Iupiter contribulis; alterius, hoſpitalis eſt teſtis; qui cum infeſtiſſimis bellis excitantur.*

Symbolicè ſub hoc grammatico ſenſu, & quaſi cortice litteræ altius quid ſpectauit Salomon, nimirum quaſi dicat: ne tranſgrediaris limites fidei aut morum, quos Orthodoxi doctores, aut patres fixerunt, vt aliter credere, docere vel agere velis quàm ab illis ſancitum eſt. Ita Salonius: *Terminos antiquos,* inquit, *dicit terminos veritatis & fidei, quos ſtatuerunt ab initio Catholici doctores; hoc ergo præcipit, vt veritatem Catholicæ doctrinæ nemo aliter ſuſcipiat, quàm à patribus eſt tradita: ſiue hoc præcipit, vt eloquia ſanctarum ſcripturarum nemo aliter interpretetur.* Pari modo non licet tranſgredi limites & ſtatuta Rerumpub. D Eccleſiarum, Religionum, Ordinum, Monaſteriorum &c. quos fundatores & patres conſtituerunt. Sic & Beda, Hugo, Dion. & alij, quin & R. Salomon ſic explicat, quaſi dicat: *Ne à parentum conſuetudine inſtitutiſque recedas, téque retrò auoces.* Addunt alij: Ne hæreditatem & cenſum tibi à parentibus relictum nimis augere ſatagas, vt opes immenſas aggreges, qua in re inſigne exemplum dedit Thomas Morus Angliæ Cancellarius & Martyr, qui ampliſſimis honoribus in Repub. plurimos annos perfunctus, annuum tamen cenſum non auxit ad ducentos aureos, vti refert Stapletonus in eius vita. Accedit R. Leui: *Monemur,* inquit, *non eſſe mutandas definitiones & terminos, quos priores ſtatuerint, cum ex his vniuerſis emolumentum conſtet;* Et Auctor Catenæ Græc. *Patres,* inquit, *hoc loco appellat mentis vires & facultates. Transfert autem is proprie patrũ*

Symbolicè.

terminos, qui religionis metas & terminos pietatis tranſmutat in hæreſim, aut ſuperſtitionem, aut impietatem.

Hinc Calixtus Papa vt habetur 9. q. 2. c. 1. *Nullus*, inquit, *alterius terminos vſurpet, nec alterius parochianum iudicare vel ordinare præſumat; quia talis iudicatio vel ordinatio, aut excommunicatio vel damnatio nec rata erit, nec vires vllas habebit: vnde & Dominus loquitur: non transgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui.* Hæc enim generalis eſt gnome: vnde ad quoſlibet terminos tam iuriſdictionis, quàm poſſeſſionis, religionis, ordinationis &c. aptari poteſt.

S. Hieron. in Oſee c. 5. v. 10. *Transferunt*, inquit, *principes terminos quos poſuerunt patres eorū, quando immutant in mendacio veritatem, & aliud prædicant quam ab Apoſtolis acceperunt*: qua de re vide egregiè ratiocinantem Vincentium Lyrinenſem in aureo contra prophanas hæreſium nouitates libello. Hoc eſt quod Iudæos culpās intonat Deus Oſee 5. 10. *Facti ſunt principes Iuda quaſi aſſumentes terminum.* Vide ibi dicta.

Denique hanc gnomen intorqueas in eos qui Euangelio, Religioni, Regulis à patribus ſancitis aliqua quaſi perfectiora addere volūt, quaſi illi ſoli plus cæteris videant & ſapiant, quæ tacita eſt arrogantia. Quocirca S. Benedictus prudenter Regulis ſuis quippiam addi vetuit. Eſto enim, vnus quid perfectius quàm regula iubeat, comminiſci & agere queat: tamen id non expedit toti Communitati, ordini aut collegio imponere. Præclarè S. Gregor. Nazian. *Noli*, inquit, *eſſe legalior, nec regula æquior, nec mandato ſublimior.* Melius eſt vt traditioni patrum & legi te conformes, regulâ dirigaris, téque præcepto accommodes, quæ te docet euangelium, nec adinuenias regulas & leges nouas, quæ te ab antiquis & veris retrahant, prætextu illo, vt magis in eis emineas.

VERS. 29. *Vidiſti virum velocem in opere ſuo? coram regibus ſtabit, nec erit ante ignobilis.* Pro *velocem* Hebr. eſt מהיר *machir*, ideſt feſtinum, expeditum, ſtrenuū, celerem, induſtrium. Pro *ſtabit & erit.* Heb. eſt יתיצב *iitiatſeb*, ideſt ſtatuet ſe, ſiſtet ſe; eſtque tam actiuum quàm paſſiuum, & ſignificat actionem ab agente in ſeipſum reflexam; quaſi dicas, ſiſtetur & ſiſtet ſeipſum. Pro *ignobilis* Hebr. eſt חשכים *chaſuckim*, ideſt *tenebroſi*, vt vertit Theodotiō: tenebroſi autem vocantur luridi, ſqualidi, viles, pauperes, ignaui per catachreſim. Heb. ergo ſic habent: *Vidiſti virum celerem in opere ſuo, ad facies regū ſiſtetur, vel ſiſtet ſe, nec ſiſtet ſe ad facies tenebricoſorum.* Septuag. *Virum perſpicacem, ſuiſque in operibus argutū & expeditum regibus aſſiſtere oportet; viris autem ſegnibus & ignauis nequaquā.* Ita vertit Interpres Catenæ Græc.

Eſt laus induſtriæ & velocitatis, quaſi dicat: vir induſtrius, ſtrenuus & velox eſt magnanimus, & ad res magnas expeditus: quare magnatibus & regibus inſinuabit ſe, vt illis ad res magnas, præſertim in Reipub. gubernatione obſequatur & ſubſeruiat: nec ſeſe abiiciet ad perſonas viles, vt res viles & exiles tractet. Quare viciſſim hæc eius induſtria & ſtrenuitas placebit regibus, vt optent ambiantque eum ſibi aſſiſtere, eumque ad res magnas admoueant, & ad magnas dignitates præfecturaſque promoueant. Ita R. Leui: ſignificat inquit, *aſſeduli-*

A *tate* ſolertem ad dignitates euectum iri, & egeſtatem rerúmque tenuitatem euaſurum, iuxta tritum illud: *Sex annis fames cuncta occupat, nec ad oſtium artificis pertingit.* Stare enim coram rege, vel regi aſſiſtere Hebræis idem eſt quod regi eſſe in pretio, in delitiis, regi eſſe familiarem, eique in aula miniſtrare, à rege euehi ad ampla & regalia officia, cum rege regere regnum. Aſſiſtentes ergo regi, vocantur regis intimi & cōſiliarij. Sic 3. Reg. 12. 16. *Iniit conſilium rex Roboam cum ſenioribus, qui aſſiſtebant coram Salomone patre eius.* Sic ſeptem duces erant, *qui ex more regio ſemper ei* (regi Aſſuero) *aderant, & illorum faciebat cuncta conſilio.* Eſther 1. v. 13. Sic ſeptem angeli primarij dicuntur aſſiſtere Deo. Tobiæ 12. 15. Zachar. 3. 9. & alibi. Rurſum aſſiſtere regi dicuntur præfecti ſtationarij, qui quaſi proreges ſuo quiſque loco conſiſtunt, & prouin-
B cias pro rege gubernant. Sic Azarias filius Nathan, dicitur fuiſſe ſuper eos qui aſſiſtebant Regi Salomoni, ideſt principum præpoſitus. 3. Reg 4. 5. Vide noſtrum Pinedam lib. 5. de rebus Salomon. c. 13. num. 8.

Moraliter docet hic Salomon, reges & principes debere ſeligere viros induſtrios & ſtrenuos, vt eos officiis publicis præficiant; qui enim in regenda & priuata, vti familia, ſtrenuus eſt; hic pariter ſtrenuus erit in regimine publico. vti docet Chriſtus Lucæ 19. 17. *Euge*, inquit, *bone ſerue, quia in modico fuiſti fidelis, eris poteſtatem habens ſuper decem Ciuitates.* Et c. 16. 10. *qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis eſt.* Et Paulus 1. Timot. 3. 5. iubet eligi Epiſcopum *ſuæ*
C *domus bene præpoſitum.* Cauſam ſubdit: *Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit?* quin & Ariſtot. lib. 1. Polit. c. 1. docet ex bonis œconomis fieri, idéoque deligendos eſſe bonos politicos. Quare reges non ſinant tales deliteſcere inter ignobiles, ideſt inter priuatos, ſed ad nobilia & publica Reipub. officia admoueant. Sic M. Agrippa rebus gerendis admotus fuit à Cæſare Auguſto, quia, vt ait Velleius, *Vir fuit labore, vigilia, periculo inuictus, & per omnia extra dilationes poſitus, conſultiſque facta coniungens.* Vbi notā celeritas hæc laudanda eſt non tam in conſilio, quàm in conſilij executione. Nam, vt ait Ariſtot. 6. Ethic. c. 9. *celeriter deliberata peragenda ſunt, deliberandum autem tardè.* Scitum eſt illud Taciti lib. 1. hiſt. *ſcelera impetu, bona conſilia mora valeſcere.* Et illud Liuij lib. 35. *Conſilia calida & audacia primâ*
D *ſpecie læta ſunt, tractatu dura, euentu triſtia.* Et lib. 22. *omnia non properāti clara certáque ſunt; feſtinatio improuida eſt & cæca.* Et lib. 31. *Nihil magni diſcriminis conſiliis tam inimicum, quàm celeritas.* Velocitas tamen ingenij in inueniendis conſiliis præſertim in rebus & periculis ſubitis, quæ moram non patiuntur laudanda eſt.

Qui à regibus officiales ſeligendi.

Velocitas ſit in executione, tarditas in conſilio.

Myſticè Auctor Catenæ Græc. *Qui ad rerum*, inquit, *quæ exiſtunt comprehenſionem ingeniū nactus eſt perſpicax, ille humanarum materiáque concretarum rerum conſideratione miſſa, in Prophetarum & Apoſtolorum oraculis, tum in Chriſti Saluatoris myſteriis, & dogmatis ſeſe occupare debet.*

Et Beda: Quemcunque, inquit, *velocem videris in opere ſuo vel in opere bono. quod eras & facere, ſtrenuum atque ſolicitum: ſcito hunc in die nouiſſimo examinis coram Apoſtolis, qui cum Chriſto mundum*

iudicantes ſedebant, eſſe ſtaturum: quia videlicet eorum iuſtitia ſeruauerit, neque in parte ignobilium doctiorum, quorum cauere fecit errorem, ideſt ad ſiniſtram iudicis eſſe ponendum.

Tropol. diſce quàm velocitas ſit efficax ad res magnas rite conficiendas, ſi maturo conſilio dirigatur. Hinc Dauid laudat Saulem & Ionatham defunctos, quòd fuerint *Aquilis velociores, Leonibus fortiores.* 2. Reg. 1. 23. Azael à rege Dauide fuit accenſitus inter triginta ſuos triarios, & fortiſſimos Heroes, quia *velociſſimus fuit quaſi vnus de capreis.* 2. Reg. 2. 18. Iſaias c. 18. 2. *Ite,* inquit, *angeli veloces ad gentem conuulſam.* Eccleſiaſt. c. 31. 27. *In omnibus,* inquit, *operibus tuis eſto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi.* Vide ibi dicta.

Velocitas enim rem citò conficit, æquè ac fortiter: facit enim vt res exiſtat antequam ab æmulis ſentiatur, & impediri poſſit. Ruſum velòx multa magnaque expedit: reges autem multa magnáque expediant neceſſe eſt; quare velocibus, non tardis lentíſue vtantur oportet.

CAPVT XXIII. SYNOPSIS.

QVomodo ſit edendum cum principe, non appetendæ diuitiæ nec cibi inuidorum: non vexandi pupilli: Caſtigandus puer: quærenda ſapientia: fugiendi peccatores, & gulæ dediti: Honorandi parentes: fugienda meretrix, & ebrietas.

QVando ſederis vt comedas cum principe, diligenter attende quæ appoſita ſunt ante faciem tuam.

2. Et ſtatue cultrum in gutture tuo, ſi tamen habes in poteſtate animam tuam.

3. Ne deſideres de cibis eius, in quo eſt panis mendacij.

4. Noli laborare vt diteris: ſed prudentiæ tuæ pone modum.

5. Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere: quia facient ſibi pennas quaſi aquilæ, & volabunt in cælum.

6. Ne comedas cum homine inuido, & ne deſideres cibos eius.

7. Quoniam in ſimilitudinem arioli & coniectoris, æſtimat quod ignorat. Comede & bibe, dicet tibi: & mens eius non eſt tecum.

8. Cibos, quos comederas, euomes: & perdes pulchros ſermones tuos.

9. In auribus inſipientium ne loquaris quia deſpicient doctrinam eloquij tui.

10. Ne attingas paruulorum terminos: & agrum pupillorum ne introeas.

11. Propinquus enim illorum fortis eſt: & ipſe iudicabit contra te cauſam illorum.

12. Ingrediatur ad doctrinam cor tuum, & aures tuæ ad verba ſcientiæ.

13. Noli ſubtrahere à puero diſciplinam: ſi enim percuſſeris eum virga, non morietur.

14. Tu virga percuties eum: & animã eius de inferno liberabis.

15. Fili mi, ſi ſapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum.

16. Et exultabunt renes mei, cùm locuta fuerint rectum labia tua.

17. Non æmuletur cor tuum peccatores: ſed in timore Domini eſto tota die.

18. Quia habebis ſpem in nouiſſimo, & præſtolatio tua non auferetur.

19. Audi fili mi, & eſto ſapiẽs & dirige in via animum tuum.

20. Noli eſſe in conuiuiis potatorum, nec in comeſſationibus eorum, qui carnes ad veſcendum conferunt.

21. Quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis dormitatio.

22. Audi patrem tuum, qui genuit te: & ne contemnas cùm ſenuerit mater tua.

23. Veritatem eme, & noli vendere ſapientiam, & doctrinam, & intelligentiã.

24. Exultat gaudio pater iuſti: qui ſapientem genuit, lætabitur in eo.

25. Gaudeat pater tuus, & mater tua, & exultet quæ genuit te.

26. Præbe fili mi cor tuum mihi: & oculi tui vias meas cuſtodiant.

27. Fouea enim profunda eſt meretrix: & puteus anguſtus, aliena.

28. Inſidiatur in via quaſi latro, & quos incautos viderit, interficiet.

29. Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffuſio oculorum?

30. Nonne his, qui commorantur in vino,& ſtudent calicibus epotandis?

31. Ne intuearis vinum quando flaueſcit, cùm ſplenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè. 32. Sed in nouiſſimo mordebit vt coluber, & ſicut regulus venena diffundet.

33. Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruerſa.

34. Et eris ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator, amiſſo clauo. 35. Et dices: Verberauerunt me, ſed non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi quando euigilabo,& rurſus vina reperiam?

VERS. 1. VERS. 2. *Quando ſederis vt comedas cum principe, diligenter attende quæ appoſita ſunt ante faciem tuam: Et ſtatue cultrum in gutture tuo, ſi tamen habes in poteſtate animam tuam.* Heb. *Si es Dominus animæ, vel vir animæ:* Quod ſecundò Vatab. exponit, quaſi dicat, ſi animæ, ideſt gulæ & concupiſcentiæ es obnoxius. Vnde vertit: *Si tu gulæ tuæ indulgere voles, gutturi tuo cultrum intentabis,* ideſt te mortis neciſue periculo expones. Aut vt Baynus, quaſi dicat: ſi gulæ indulſeris, tantum tibi creabis periculum, ac ſi cultrum in guttur tuum immitteres, téque ſauciares & interimeres. Vnde Syrus vertit: *Ne imponas cultrum in os tuum, ſi es vir animatus* (ideſt animalis, indulgens carni) *quoniam panis eius panis eſt mendacij.* Pro *cultrum* Heb. eſt שכין *ſackin*, quod Vatab. & alij vertunt *ſpinas*: & cultelli inſtar ſpinarum ſunt acuti. Syrus contrariè vertit: *ne ponas cultrum in ore tuo*; ſed eodem ſenſu, quaſi dicat: Noli indulgere gulæ, ne indulgendo, illâ quaſi cultro te interimas, teque in mortis periculum conijcias. Septuag. *Si ſederis cœnare ad menſam potentis vel Dynaſtæ, magnâ attentione conſidera cuiuſmodi fercula tibi ſint appoſita: inijce in illa manum, ſed ita vt certò ſtatuas, te quoque eiuſmodi præparare debere.* Ita auctor Catenæ Græc. Iam

Primò S. Ambroſ. lib. 1. offic. cap. 31. & 32. & Caſſian. collat. 2. c. 1. hanc gnomen explicant de gratiarum actione, quaſi dicat: cum lautè tractaris à Principe, cogita quomodo ei gratias agas vel verbis, vel obſequiis, vel reddēdo par pari, vt ſimili ſplendidâ cœnâ eum excipias. Vnde Septuag. addunt: *Et enijce manum tuam, ſciens quoniā talia te oportet præparare. Alius ergo,* inquit S. Ambroſ. *fructum accepti beneficij, vt aurum auro, argentum argento rependit: alius laborem: alius, haud ſcio an etiam locupletiùs, ſolum reſtituit affectum: Quid enim ſi reddendi nulla facultas ſuppetit? In beneficio reddendo plus animus quam cenſus operatur, magiſque præponderat beneuolentia quàm poſſibilitas referendi muneris. Gratia enim, in eo ipſo quod habetur, refertur.*

Hinc Eccleſ. cap. 13. 2. & ſeq. monet cauenda eſſe pauperi conuiuia & conſortia diuitum, velut oneroſa illi nimis & ſumptuoſa. *Pondus,* inquit, *ſuper ſe tollet, qui honeſtiori* (ideſt ditiori) *ſe communicat, & ditiori te ne ſocius fueris.* & v. 6. *Si habes, conuiuet tecum, & euacuabit te, & ipſe non dolebit ſuper te.* Et v. 8. *& confundet te in cibis ſuis, donec te exinaniat bis & ter, & in nouiſſimo deridebit te.*

A Secundò R. Leui: cibus hic inquit, eſt ſapientia, quâ veſcitur pars in homine imperium obtinens, ideſt intelligens facultas. Cum ergo animo ſedato conſederis ad ſapientiam adipiſcendam, continget tibi vt ea intelligas quæ ſub aſpectum cadunt; ſi tamen in poteſtate habebis animam tuam, vt veſcaris illius cibis, hoc eſt ſi imperium obtinebis in cupiditatem, quæ menti dominatur. *Et ſtatue* q. d. Spinas potius in gutture tuo ponas, & in ea parte qua cibum deglutimus, à quibus eneceris, q. d. præſtat enecari, quàm obedire gulæ: aut præſtat enecare gulam & concupiſcentiam, quàm illi viuere, & obſequi: verùm clarum eſt hunc ſenſum non eſſe liberalem, ſed myſticum.

Tertiò R. Salomon, q. d. dum cœnas cum principe, diligenter attende vt intelligas quiſnā is ſit erga te, an auarus, an ſplendidus; quòd ſi B illum auarum videris, ne te quapiam illius veſcaris.

Quartò argutè Noſter Salazar, per *ea quæ appoſita ſunt* accipit non cibos, ſed menſales quæſtiones, problemata, ænigmata, quæ olim à ſapientibus ſibi inuicem in conuiuio proponebātur. Itaque ſenſus eſt inquit, totum mentis conatum atque vim exere, vt gryphos atque problemata tibi inter epulas obiecta calleas. *Statue gladium in gutture tuo, ſi tamen habes in poteſtate animam tuam.* Primò q. d. Tunc cum ad hunc modum problematis iaciendis inter conuiuas confligitur, aut pugnatur, ſi tui compos es; ſi videlicet mens tibi libera & conſtans fuerit, viníque iniurias non ſenſiſti, linguam ad reſpondendum exacue & elima, vt exſcindas ænigmatum & problematum tibi propoſitorum nodos.

C Addunt Septuag. *Et inijce manum tuam, ſciens quòd talia te oportet præparare,* ideſt bellariis ferculiſque ſobriè ac frugaliter ſic fruere, illud ſciens, opus tibi eſſe, vt ſimiles etiam parabolas gryphóſque ad percontandum expedias.

Quintò & genuinè: Salomon hic docet pericula imminētia conuiuis principum, niſi ſobriè, ſapienter & circumſpectè in iis ſe gerant: quod vt faciant eos hic admonet, q. d. cum accubueris menſæ principis, velut eius conuiua, mentē collige, & diligenter ſolertérque aduerte ea quæ tibi proponuntur, puta epulas, item actiones, ſtudia, interrogationes, & quæcumque in conuiuio à domino vel principe exercenda ſunt; aduerte inquam ne delitiæ & vina te ſeducāt, & in nimiam hilaritatē vel ebrietatem quaſi mēte mota transferant: vnde fiet, vt arcana tua vel D aliena patefacias, aut in dicta vel facta improuida, iniurioſa, noxia vel ſuſpecta erumpas, quæ tibi vel aliis periculum bonorum, famæ aut vitæ creent: quia *in vino eſt veritas*: 3. Eſdræ 3. 10. & 18. ergo *Statue cultrum in gutture tuo*, ideſt refræna gulam tuam, & ex ea conſequentem pruritum loquendi, per conſtans ac firmum propoſitum ſeruandi ſobrietatem & ſilentiū, perinde ac ſi cultrum gutturi interius immitteres, vel exterius apponeres & apprimeres. Eſt catachreſis, quaſi dicat: ne laxes gulæ & concupiſcentiæ habenas: ſatiùs enim eſt immiſſo vel admiſſo gutturi cultello gulam faucéſque ſibi præcludere, quàm hilariter comedendo, bibendo & garriendo in periculum vel indignationem principum incurrere, vt ait Horat. de arte poëtica:

Tormentũ vini.

Reges dicuntur multis vrgere culullis,
Et torquere mero, quos perpexiſſe laborant.

Et Theognides:

Vim mihi facit vinum, animique non ſum amplius compos mei. Hoc enim tormentum meri ſiue vini, valentius eſt tormento eculei: ex corde enim ſobrij, omnia ſecreta elicit in os bibonis & temulenti, vt omnia pandat & prodat: *Si tamen habes in poteſtate animam tuam*, quaſi dicat: pones cultrum continentiæ & mortificationis in gutture tuo, ſi quidem dominus es animæ tuæ, ideſt appetitus tui, vt eum regere, moderari & frænare valeas: ſi enim id nequeas, nullus culter tibi fauces occludet. Audi Plinium lib. 14. c. vlt. *Tunc* (cum vinum ſoluerit rigorem vigorémque mentis) *animi ſecreta proferuntur: alij teſtamenta ſua nuncupant, alij mortifera loquuntur, redituraſque per iugulum voces non continent, quam multis ita peremptis: vulgóque veritas iam attributa vino eſt.* Optimè omnium D. Ambroſ. *Plerique etiam vino vtuntur vt equuleo, & quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo, vt patriæ ſtatum, ſalutem ciuium, defenſionis ſuæ prodant conſilia: virtus enim plerumque vincit dolorem; fidem autem potus excludit. Cognoui pleroſque fidiculis exulceratos nomen ſuum negaſſe. Quis inter cyathos texit, quod latere cupiebat:* Culter ergo abſtinentiæ hic adhibendus eſt, æquè ac ſilentij. Nam vt ait S. Baſil. in regulis fuſiùs explicatis. Reg. 13. *Silentium eſt quoddam velut gymnaſium bene loquendi.*

Hunc eſſe genuinum huius loci ſenſum, patet tùm ex ipſis ſententiæ verbis, tùm ex eo quod ſequitur: *Ne deſideres de cibis eius, in quo eſt panis mendacij.* Ex quibus liquet de cibo & gula hic agi, quaſi dicat, Noli inhiare eius cibis eſto opiparis & delicatis, quia mendaces, ideſt fallaces ſunt, vt te in ruinam trahant. Ita Lyra. Hugo, Dion. Baynus, Ianſen. Vatab. & alij paſſim. Accedit & Caiet. niſi quod τὸ *Statue cultrum in gutture tuo*, ſic exponat, quaſi dicat: ſi vis intelligere quæ ante faciem tibi proponuntur, pones multitudinem cultrorum circa guttur tuum, ideſt cogitabis & conſiderabis te tanquam poſitum ſub multitudine gladiorum imminentium gutturi tuo, vt hac conſideratione intelligas ſi es herus animæ tuæ, ideſt quod tu non es herus vitæ tuæ, cum inter tot gladios verſeris; ac proinde cautè te geras tibique conſulas: τὸ enim *ſi* ſubinde Hebræis eſt negatiuum, idémque valet quod *non*. Rem explicat exemplum Dionyſij Tyranni Syracuſanorum,

Damoclis cœna.

quem cum Damocles beatum prædicaret, iuſſit eum Dionyſius *collocari*, inquit Cicero Tuſcul. 5. *in aureo lecto ſtrato, pulcherrimo textili ſtragulo, magnificis operibus picto, abacoſque complureis ornauit argento auróque cælato, tum ad menſam eximia forma pueros delectos iuſſit conſiſtere, eóſque ad nutum illius intuentes diligenter miniſtrare: aderant vnguenta, coronæ: incendebantur odores, menſæ conquiſitiſſimis epulis exſtruebantur: fortunatus ſibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari ſeta equina appenſum demitti iuſſit, vt impenderet illius beati ceruicibus: itaque nec pulchros illos adminiſtratores aſpiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat in menſam; iam ipſæ defluebant coronæ: denique exorauit tyrannum, vt abire liceret, quòd iam beatus nollet eſſe.*

A Quocirca Ptolomeus princeps Aſtronomorum, vt habetur in præfatione Almageſti, inuitatus à rege ad prandium ſeſe excuſauit dicens: *Regibus contingere quod contingit conſiderantibus picturas, quæ cum à longe videntur, placent, propinquè vero non dulceſcunt.*

Menſa Eccleſiæ.

Tropol. Menſa hæc eſt Eccleſia, in qua martyrum, confeſſorum, Virginum fortia & heroica virtutum exempla nobis ad imitandum proponuntur. Vnde S. Greg. lib. 4. in 1. Reg. c. 9. tropolog. explicans illud: *Tulit ergo cocus armum, & poſuit ante Saul*, quem Samuel in regem iuſſu Dei vngere deſignabat: *Armum*, inquit, *manducare, eſt quod exterius de forti actione præcipitur, per propoſitum in mente recondere: Quaſi enim armum ante ſe ponere, & manducarè electo cuique ſuadebat, qui dicebat: ſi ſederis ad menſam potentis, ſa-* B *pienter attende quæ apponuntur tibi, quia ſimilia oportet te præparare. In menſa quippe potentis virtutem armi deſignauit; Et dum dixit, ſapienter attende quæ apponuntur tibi, armum ante ſe eum, cui dixit, ponere docuit, ſed manducare eum debere inſinuauit, quia dixit: Similia oportet te præparare: ſimilia enim præparando manducamus, quia dum fortia quæ audimus, proponimus agere, velut comedentes in cordis ventre reponimus cibos vitæ.*

Menſa Sapientiæ.

Symbolicè, menſa hæc eſt ſapientiæ, ideſt S. Script. & legis diuinæ. ita S. Ambroſ. lib. 1. offic. c. 32. *Cum ſederis*, inquit, *ad illam menſam potentis, intellige quis ſit iſte potens: & in paradiſo delectationis poſitus, atque in conuiuio ſapientiæ collocatus, conſidera quæ apponuntur tibi: Scriptura diuina conuiuium ſapientiæ eſt, ſinguli libri ſingula* C *ſunt fercula: intellige prius quæ habeantur in ferculis dapes, & tunc mitte manum vt ea quæ legis, vel quæ accipis à Domino Deo tuo operibus exequaris, & collatam in te gratiam officiis repræſentes, vt Petrus & Paulus, qui euangelizando vicem quandam largitori muneris reddiderunt, vt poſſint ſinguli dicere: Gratia autem Dei ſum id quod ſum, & gratia eius in me egena non fuit, ſed abundantius illis omnibus laboraui.* Et fuſius pleniúſque cap. 31. *itaque & illud conuiuium in Prouerbiis non de cibis ſed de operibus eſt bonis; quo enim melius epulantur animi quam bonis factis? aut quid aliud tam facile poteſt iuſtorum explere mentes, quàm boni operis conſcientia? qui autem iucundior cibus, quam facere voluntatem Dei? quem cibum ſibi ſolum Dominus abundare memorabat; ſicut ſcriptum eſt in Euangelio: Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem* D *patris mei, qui eſt in cælo: hoc cibo delectemur, de quo ait Propheta: Delectare in Domino. Hoc cibo delectantur, qui ſuperiores delectationes mirabili ingenio comprehenderunt; qui poſſunt ſcire qualis ſit illa munda & intelligibilis mentis delectatio: Edamus ergo panem ſapientiæ, & ſaturemur verbo Dei; quia non in ſolo pane, ſed in omni verbo Dei vita eſt hominis, facti ad imaginem Dei.*

Accedit Auctor Catenæ Græc. Si numero ſingulari inquit, *Dynaſtes* legatur, vt quidam legunt, per *Dynaſtam* aut Principem Chriſtum accipit, ſin autem plurali *Dynaſtarum*, per *Dynaſtas* viróſue principes deſignatos æſtima Moyſen, ceteróſque Prophetas. Per *menſam* porrò & fercula, ſalutarem Chriſti ſeruatoris doctrinam, æternæque vitæ præmia:

Per accubitum autem ad menſam, quemuis fidelem doctorem, facta honeſta dictáque ſalubria animo identidem verſantem, nec non diuina Chriſti Domini documenta fideliter tradentem: Per manuum tandem ad eſcas propoſitas applicationem, à bonis operibus exordium faciendum; ipſáque adeo re, non verbis tantùm, veros nos Chriſti imitatores eſſe, pálam oſtendendum ſignificatur: qui enim hanc viam non ingrediuntur, ſed ad fluxa vitæ huius commoda ſeſe conuertunt, fruſtra æterna illa bona præſtolantur, quandoquidem nunquam illa conſequentur. Per menſam dynaſtarum prophetarum oracula deſignat. *Et iniyce manum tuam*, quaſi dicat, ne in ſola hiſtoria pedem figas, verùm ſecundùm illam eiuſque notitiam virtutibus incumbas oportet, quo hinc animam tuam nutrias. Hæc Auctor.

Menſa Incarnationis Chriſti.

Allegoricè, per menſam hanc accipit incarnationem verbi, totámque Chriſti in carne œconomiam & vitam S. Bernardus (vel quiſquis eſt Auctor, ſtylus enim arguit non eſſe S. Bernardi) ſerm. 2. in cœna Domini, in hanc Salomonis ſententiam, cuius initium eſt: *Sediſti ad menſam diuitis*: Primum inquit menſæ huius ferculum eſt Chriſti obedientia, ſecundum paupertas, tertium mors Chriſti reuerenda: *Tu itaque qui ſedes ad menſam diuitis* (Chriſti) *ferculis quæ præmiſimus appoſitis teipſum ſubyciens & humilians, incarnationis Dominicæ ſacramento non negligenter, ſed diligenter attende quæ apponuntur tibi; attende inquam, vt diſcas in referendo gratiam non eſſe tardus aut ſegnis vt dicas ad ſingula dona agere gratias: attende inquam, vt nulla Dei munera debita gratiarum actione fruſtrentur, non grandia, non mediocria, non modica*. Et poſt nonnulla: *Sed quid illud, quod terribile videatur, hoc eſt, quoniam talia te oportet præparare; Nota, quoniam compatiendo, commoriendo & conſepeliendo teipſum, & cætera; dignum eſt enim & tibi multum expedit compati, commori, conſepeliri paſſo, mortuo & ſepulto: ad hoc enim facta ſunt huiuſmodi, vt his omnibus configuretur & conformetur vita Chriſtiani: qui enim tanquam membrum Chriſti dicit ſe in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare; nam propter crucem eius dictum eſt: Qui ſunt Chriſti Ieſu, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis; propter ſepulturam dictum eſt: Conſepulti ſumus cum Chriſto &c.* Vide ſequentia, vbi huius menſæ fercula recenſet omnes actiones & paſſiones Chriſti, quæ nobis imitandæ & moribus exprimendæ proponuntur.

Menſa Euchariſtiæ.

Rurſùm magis appoſitè, & preſsè S. Aug. tract. 47. & 84. in Ioannem, per menſam hanc accipit Euchariſtiam: *Quæ menſa eſt potentis*, inquit, *niſi vnde ſumitur corpus & ſanguis eius, qui animam ſuam poſuit pro nobis? & quid eſt ad eam ſedere, niſi humiliter accedere? & quid eſt conſiderare & intelligere quæ apponuntur tibi, niſi dignè tantam gratiam cogitare? & quid eſt ſic mittere manum, vt ſcias quia talia te oportet præparare, niſi quod iam dixi; quia ſicut pro nobis Chriſtus animam ſuam poſuit; ſic & nos debemus animas pro fratribus ponere? Sic enim ait etiam Apoſtolus Petrus: Chriſtus pro nobis paſſus eſt relinquens nobis exemplum, vt ſequamur veſtigia eius; Hoc eſt talia præparare; hoc beati Martyres ardenti dilectione fecerunt, quorum ſi non inaniter memorias celebramus, atque in conuiuio, quo & ipſi ſaturati ſunt, ad menſam Domini accedimus, oportet vt quemadmodum ipſi, & nos talia præparemus.* Subdit deinde S. Aug. *Neque hoc ita dictum eſt, quaſi propterea Domino Chriſto pares eſſe poſſimus, ſi pro illo vſque ad ſanguinem martyrium duxerimus. Ille ſe nobis palmitibus præbuit vitem, nos habere præter illum non poſſumus vitam. Imitari quis potuit morientem, non autem potuit redimentem* &c. id probat ex ſequenti Salomonis ſententia iuxta Septuag. *Quod ſi auidus es, noli concupiſcere cibos eius: ſatius eſt enim vt nihil inde ſumas, quam tibi pluſquam oportet aſſumas: hæc enim inquit, vitam habent fallacem, hoc eſt hypocriſim: Dicendo enim ſe ſine peccato eſſe, iuſtum non poteſt exhibere, ſed fingere, ideo dictum eſt: hæc enim habent vitam fallacem. Vnus eſt ſolus, qui & carnem hominis habere & peccatum potuit non habere. Merito quod ſequitur nobis præcipitur, ac tali verbo atque prouerbio humana infirmitas conuenitur, cuique dicitur: Noli extendere te, cum ſis pauper, contra diuitem. Diues enim qui nec hæreditario nec proprio vnquam debito obnoxius, & ipſe iuſtus eſt, & alios iuſtificat, Chriſtus. Noli contra cum te extendere, in tantum pauper, vt remiſſionis peccatorum appareas quotidianus in oratione mendicus.*

Accedit S. Chryſoſt. Homil. in Pſal. 22. & 116. *De menſa illa*, inquit, *inebriati ſunt de qua dictum eſt; Accedens ad menſam potentis, conſidera ea quæ apponuntur tibi, ſciens quod talia te oportet præparare. Quid eſt talia te oportet præparare, niſi Corpus & Sanguinem quod accipis? nam & illi Apoſtoli de ipſo calice inebriati erant, de quibus dicebatur: Hi ebrij ſunt muſto, cum eſſet hora diei tertia. Sed quam præclarus eſt iſte calix? videte quanta eſt claritas ex paſſionibus Apoſtolorum & Martyrum &c.* Probat id S. Chryſ. ex illo Pſalm. 115. *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me: quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit? calicem ſalutaris accipiam*, quaſi dicat: calicem patientiæ & martyrij illi qui pro me paſſus eſt retribuam, reddam ſanguinem ſanguini, vitam vitæ: Præclarè enim S. Hieron. Epiſt. 22. *Hæc eſt ſola*, inquit, *retributio, cum ſanguis ſanguine compenſatur, & redempti cruore Chriſti pro redemptore libenter occumbimus.*

Porrò ſi ſingula verba expendas, & Euchariſtiæ applices miram in eis vim reperies. Primo enim ait, *Quando ſederis vt comedas cum Principe*, puta cum Chriſto, quaſi dicat: In Euchariſtia eſt conuiuium Chriſti, in quo communicans quaſi conuiua cum Chriſto epulatur; tùm quia Chriſtus per ſacerdotem quaſi ſui Vicarium, ſeipſum in Euchariſtia immolat & manducat: tùm quia ſicut communicans comedit Chriſtum, ſic viciſſim ab eo comeditur & incorporatur, vt ait S. Bernard. Audi S. Thom. Opuſculo 58. de Sacramento Altaris c. 20. *Tertiò circa hunc modum conſideranda eſt ratio remanducationis dignè manducantium, de qua remanducatione dicitur, quod tales manducant & manducantur, & huius ratio eſt: quia dum corpus Domini dignè à fidelibus manducatur, non ipſum vt alij cibi in manducantem conuertitur; ſed è conuerſo illum verè manducans in illud ſpiritualiter mutat urinam*

Communicans edit Chriſtum & editur à Chriſto.

m: inducantem te Dominus ſui corporis membrum facit &c. Quod triplici deinde ſimilitudine confirmat.

Secundò ait, *Diligenter attende quæ appoſita ſunt ante faciem tuam.* Heb. eſt *intelligendo intellige & perſpice*, quaſi dicat: In Euchariſtia viſus & guſtus iudicant ſpecies panis tibi exhiberi, at intellectus fide illuſtratus intelligit, perſpicit & credit, non panem, ſed ipſum Chriſti corpus ſub ſpecie panis tibi apponi: attende ergo, & dic cum Hebræis manna è cælo ningere cernentibus, *manhu*, ideſt, quid hoc vt mihi Chriſtus totum ſe, ideſt totam humanitatem ſuam cum Deitate manducandam proponat? In Euchariſtia enim ſumma requiritur conſideratio, vt tanti epuli cibique dignitatem & pretium æſtimes, reuerearis, colas & adores vti par eſt.

Tertiò ait, *Pone cultrum in gutture tuo*, quaſi dicat, adhibe cultrum diſcretionis & fidei, quo cibum hunc diuinum à communi diiudices & ſepares; qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit non diiudicans corpus Domini. 1. Corinth. 11. quaſi dicat: indignè manducans Chriſtum quaſi gladium in gutture ſuo ponit, quo Chriſtum per guttur tranſeuntem, quantum eſt ex ſe confodit & occidit: Reus enim eſt corporis Domini, ideſt adeo grauiter peccat, ac ſi Chriſtum ipſum peremeret, vti peremerunt Iudæi. Rurſum ſtatue gladium continentiæ in gutture, ne poſt communionem te effundas in epulas, nugas, riſus, turpiloquia, detractiones &c. ſed mentem intrò colligas, & cum Chriſto tuo colloquaris eòque fruaris: Denique ſcito poſt communionem vtendum tibi aſſidue cultro mortificationis, ad reſecandum paſſiones & vitia, quæ Chriſto diſplicent, vt illi te immoles, commoriaris & crucifigas. Vnde Hugo: *Statue*, ait, *cultrum in gutture tuo, vt iuguletur ſcilicet vetus homo in te, ac nouus ideſt Chriſtus viuat.* Ex Caietani ſententia ſic exponas, quaſi dicat: cogita fulgentes cultros & gladios Angelorum altari aſſiſtentium, tanquam Chriſti militum, & ſatellitum, capiti tuo imminere, in illudque vibrari, ſi irreuerenter, oſcitanter, vel indignè tanta ſacramenta tractes. Si ſacerdoti conſecranti hunc cultrum adaptare velis, ſic concinna, quaſi dicat: Tu, ô ſacerdos, Chriſtum immolans cogita te quaſi cultrum geſtare in gutture, dum verba conſecrationis profers: illis enim ceu gladio quaſi diſſecas & immolas Chriſtum, dum vi conſecrationis, ſiue vi verborum corpus Chriſti ponis ſub ſpecie panis in patena quaſi ſeparatum à ſanguine: ſanguinem verò ſub ſpecie vini ponis in calice quaſi ſeparatum à corpore; vt Chriſti mortem repræſentes; eſto per concomitantiam naturalem vbi eſt corpus Chriſti, ibi ſit & ſanguis Chriſti, ac vice verſa.

Quartò, *Si tamen habes in poteſtate* animam tuam, ſignificat cultrum diſcretionis, mortificationis & continentiæ tam gulæ quàm loquelæ &c. Non eſſe cuiuſlibet, ſed eius duntaxat, qui vt Hebr. habent eſt בעל נפש *baal nephes*, ideſt Dominus & poſſeſſor animæ ſuæ, vt eius appetitui affectibuſque dominetur, eóſque moderari, frænare, & regere ſciat. Rurſum hoc animæ Dominum & paſſionum quietem eſſe effectum Euchariſtiæ, ſed ita vt requirat noſtram cooperationem & laborem: ſi enim gratiæ per Euchariſtiam datæ cooperemur, ſupprimemus vitia, dominabimur affectibus, erimus domini & reges animæ noſtræ. Ita S. Catharina Senenſis ex vnica communione adepta eſt hoc animæ ſuæ dominium, imò ἀπάθειαν, vt inter proſpera æquè ac aduerſa eodem eſſet vultu, mentéque conſtanti ſemper & imperturbabili.

Quintò, Septuag. addunt, *Sciens quoniam talia te oportet præparare*, quaſi dicat: in Euchariſtia non tantùm manducas Chriſtum, ſed & remanducaris à Chriſto, ait S. Thom. non enim mutabis me in te, ſed mutaberis in me, ait Chriſtus per os S. Auguſtini: fac ergo vt teipſum iis dotibus & moribus condias, vt ſapidum de te Chriſto epulum exhibeas. *Hoc*, inquit S. Aug. *beati Martyres fecerunt; talia enim Domino exhibuerunt, qualia de Domini menſa perceperunt.* Idem Chriſtiani omnes quiſque in ſuo ſtatu imitari debent: quiſque enim ſtatus vti ſuam habet crucem, ſic & ſuum habet martyrium. Vnde S. Bernard. in ſententiis: *Martyrium inquit ſine ſanguine triplex eſt, parcitas in vbertate, quam habuit Dauid & Iob: largitas in paupertate, quam exercuit Tobias & vidua: caſtitas in iuuentute, qua vſus eſt Ioſeph in Ægypto.* Pluribus idipſum oſtendi Oſee 11. in fine cap. Rationem à priori eleganter aſſignat S. Chryſoſt. in Pſalm. 95. *Exercitatio*, inquit, *pietatis quoddam eſt ſine ſanguine martyrium, hoc eſt teſtimonium euidens ac profeſſum, & quomodo? Audi & conſidera. In omni tribunali quid aliud martyri proponitur, quam vt abneget Deum? at dum aduerſus hanc propoſitionem decertat, manifeſtam accipit coronam Martyrij. Super hos verò ſanctos qui ſine ſanguine paſſi ſunt, eſt vtique pro iudice ac tribunali ipſa conſcientia, in quo iuſtitiam tueri, & à Deo nunquam deficere martyres facit.* Idem Homil. 3. in Epiſt. ad Theſſal. docet patientiam in morbo eſſe longum lentumque martyrium. Et S. Aug. ſerm. 40. de ſanctis ſic ſtatuit: *Non martyrium ſola effuſio ſanguinis, nec ſola dat palmam exuſtio illa flammarum: peruenitur non ſolùm occaſu, ſed etiam contemptu carnis ad coronam. Abſque iniuria ſanctorum in perſecutionibus defunctorum, dicere liceat carnem afflixiſſe, libidinem ſuperaſſe, auaritiæ reſtitiſſe, de mundo triumphaſſe pars magna martyrij eſt.*

Quiſque ſtatus ſuum habet martyrium.

Porrò Chriſtus in hoc Euchariſtiæ conuiuio, decem miracula nobis exhibet: ſimilia nos illi per gratiam ſuam præparare oportet.

Decem miracula Euchariſtiæ.

1. Primum eſt tranſubſtantiatio, qua panis & vini ſubſtantiæ ſolis accidentibus remanentibus, vi conſecrationis tranſubſtantiatur & conuertitur in ſubſtantiam corporis & ſanguinis Chriſti: Pari modo peccator iam pœnitens in hoc conuiuio ſe quaſi tranſubſtantiet oportet, vt qui antea fuit carnalis fiat ſpiritalis; qui fuit ſuperbus, guloſus, luxurioſus, inuidus, iracundus, vi corporis Chriſti fiat humilis, ſobrius, caſtus, liberalis, manſuetus, iuxta illud Epheſ. 4. 23. *Induite nouum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Induite* inquam Chriſtum, imò tranſubſtantiamini in Chriſtum, vt dicatis cum Paulo:

Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Chriſtus. Gal. 2. 20. Sic ſpecies externa hominis erit eadem quæ prius, ſed interior homo mutabitur eritque alius, puta transformatus in Chriſtum, vt quicũque Chriſtianum talem viderit, Chriſtum ſe videre putet. Chriſtianus enim debet eſſe imago Chriſti, & quaſi alter Chriſtus, ait Nyſſenus tract. *Quid ſibi velit nomen Chriſtiani.* Vnde infert: *Chriſtianiſmus eſt imitatio diuinæ naturæ*, puta imitatio ſimilitudinis Dei, in qua creatus eſt Adam iuxta illud Geneſ. 1. *Fecit Deus hominem ſecundùm imaginem & ſimilitudinem ſuam; Et Chriſtianiſmi profeſſio eſt, vt homo reducatur ad priſtinam & antiquam felicitatem*, ſcilicet vt reducatur ad priſtinam Dei ſimilitudinem, ad quam primitus creatus eſt; In hac enim primæua creatione, & Dei ſimilitudine conſiſtit eius felicitas.

Chriſtianiſmus eſt imitatio deitatis.

2. Secundum eſt, quòd cum corpore & ſanguine Chriſti in Euchariſtia, per concomitantiam ponatur quoque eius anima cum tota ſua ſanctitate, cum viſione & amore beatifico, atque cum omnibus ſuis ornamentis & dotibus naturalibus & ſupernaturalibus. Rurſum quòd ponatur vnio hypoſtatica, ipſáque hypoſtaſis verbi cum tota ſua deitate, & omnibus perfectionibus ſuis diuinis. Hæc omnia ecce Chriſtus in Euchariſtia nobis proponit, hæc omnia manducamus cum Euchariſtiam ſumimus. Simili modo nos non tantùm corpus, ſed & animam eiúſque potentias, intellectum, voluntatem & memoriam, item ſenſus interiores & exteriores, omnéſque vires, cogitationes, intentiones, actiones & operationes Chriſto offerre & conſecrare debemus, vt totæ ferantur & dirigantur in Chriſtum eiúſque amorem, honorem & laudem; nec aliud quid extrinſecus ſpectare non plauſum, non delicias, non opes, non honores.

3. Tertium, quòd Chriſtus hic ſe ſummè humiliet, cum enim ſit immenſus, totum ſe claudit in paruula hoſtia, imò in quolibet hoſtiæ puncto. Diſce humiliari à Chriſto, ô conuiua Chriſti: indignum enim eſt vt vbi ſe humiliat Deus, ibi ſuperbiat homo, ait S. Bernard. Rurſum Chriſtus ſe in hoc Sacramento abſcondidit, ita abſconde tuas virtutes & dotes, vt ſoli Deo cupias patere & placere. Inſuper Chriſtus in multis Eccleſijs, præſertim in pagis & locis deſertis latet abſconditus, deſertus, & incognitus, ita vt multis diebus, & fortè menſibus lateat ſolus, nec ab vllo viſitetur, quin & aëris corruptioni, mucori & ſordibus exponatur, præſertim vbi negligentes & irreligioſi ſunt Sacerdotes; ita & tu diſce latere, & tolerare ſi cum ſancto Alexio negligaris, vilipendaris, & in angulum domus retrudaris. Chriſtus ſolus latet, & tu vis omnibus patere, ab omnibus coli & honorari?

4. Quartum eſt: Chriſtus in Euchariſtia eſt totus in tota hoſtia, & totus in qualibet hoſtiæ parte; ita & tu totum te trade Chriſto in tota vita, & totum in qualibet vitæ parte, horâ & actione. *Nam* vt ait S. Bonauent. *Dominus indiuiſum & integrum corpus ſuum obtulit, malè ergo diuidor, & vel minima mei parte illum defraudo. Qui cum vxore eſt ſollicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt*, ait Apoſt. 1. Corinth. 7. at in Euchariſtia docetur & roboratur, vt indiuiſum integrúmque ſe præſtet in rebus tam diuinis, quàm humanis, tam in coniugio quàm in religione: ita enim in Oratione tota mens communicantis intendit Deo, vt familiæ non obliuiſcatur; ſed gratiam à Deo poſcat illam ritè adminiſtrandi; ita viciſſim tota intendit familia, vt non niſi propter Deum, & ad Dei gloriam illam gubernet. Talis erat Nonna mater S. Greg. Nazianz. quæ, vt ipſe ait, in eius encomio, crebrò ſumens ſacram ſynaxim, *tota erat in domeſticis & tota in diuinis.* Hoc maximè conuenit Sacerdotibus & prælatis. Horũ enim eſt miſcere actionem contemplationi, vt toti videantur eſſe in actione & toti in contemplatione. Vnde S. Gregor. 2. parte paſtor. cap. 7. *Sit rector*, inquit, *internorum curam in exteriorum occupatione minuens, exteriorum prouidentiam in internorum occupatione non relinquens.*

Quintum, quod ex præcedenti ſequitur, eſt quòd Chriſtus in Euchariſtia ſit impaſſibilis: eſto enim ſpecies panis gladio transfigatur, lædatur, comburatur, Chriſti tamen corpus ſub ijs latens transfigi, lædi, comburi, imò tangi nequit; ſicut ſi ſub iiſdem lateret Angelus transfigi, lædi & tangi non poſſet. Imitare hanc Chriſti impaſſibilitatem. Chriſtus, ait S. Tho. in opuſculo de impaſſibilitate, *A nullo externo agente pati poteſt, non ab igne, non ab aqua, non à gladio, &c. Tu ergo cum non poſſis eſſe impaſſibilis, eſto tamen cum quadam impaſſibilitate patiens*, ideſt, ſic fortiter patere, vt videaris eſſe impaſſibilis. 5.

Sextum: Chriſtus in Euchariſtia eſt inſenſibilis, tum paſſiuè: nullo enim ſenſu percipi poteſt, adeóque fallit & hebetat viſum, auditum, odoratum, guſtum & tactum, qui non aliud quàm ſpecies panis & vini vidẽt, audiunt, odorantur, guſtant & tangunt: tum actiuè, quia vt docet D. Thom. & ex eo Franciſ. Suarez 3. p. q. 76. art. 7. diſp. 52. ſect. 3. Chriſtus in Euchariſtia, eo quod loco non coextendatur, ſed quaſi in punctum loci ſit contractus, naturaliter non poteſt ſentire, audire, videre aſtantes, imò nec ſeipſum: quia ſpecies viſiuæ, cæteræque ſenſibiles requirunt extenſionem ad locum; eandem requirit ipſa potentia viſiua vt operari & videre poſſit. Dico naturaliter, quia ſupernaturaliter vi ſpiritus diuini id fieri poteſt: Deus enim vtrumque defectum ſupplere poteſt, vel per ſe indendo oculo Chriſti ſpecies viſiuas obiectorum, vel eleuando illas vt in Chriſti oculum, licet in puncto loci poſitum, agant & influant. Denique viſiones rerum quas habet Chriſtus in cœlo, omnino videntur eidem communicari in Euchariſtia. Sicut enim ſubſtantia Chriſti eadem eſt in Euchariſtia quæ eſt in cœlo, ſic & eadem vtrobique habet accidẽtia, qualia ſunt viſiones & ſenſationes. Diſce à Chriſto tuos ſenſus mortificare fierique inſenſibiles, vt non niſi ſecundùm mentem & ſpiritum viuas inſtar Chriſti, Dei & Angelorum: ſenſus enim trahunt ad concupiſcentias; ſpiritus verò ad cæleſtia & diuina; ſenſus ad vitia, ſpiritus ad virtutes; ſenſus ad infernum, ſpiritus ad paradiſum. 6.

6. Chriſtus in Euchariſtia eſt inſenſibilis.

Septimum: Chriſtus reliquas dotes corporis glorioſi tibi propinat, puta claritatem, agilitatem, ſubtilitatem: Chriſtus enim habet corpus 7.

immortale, clarum, agile & ſubtile: ita & tu A
præbe illi corpus mentémque tuam puram per caſtitatem, claram per ſplendorem boni exempli, agilem per feruorem, ſubtilem per contemplationem.

8. Octauum: Chriſtus poteſtatem conſecrandi & conficiendi Euchariſtiam non vni, non decem, non centum, ſed pluribus hominum millibus, adeóque omnibus ſacerdotibus etiam impuris, adulteris, homicidis, blaſphemis, ſchiſmaticis & ſceleratis conceſſit, neque ob vllam ſcelerum immanitatem ademit, voluitque hanc indignitatem pati ad noſtrũ cõmodum, vt nobis vbique & ſemper hoc diuinum ſacrificium, & æternitatis alimẽtum etiam per indignos ſacerdotes copioſè ſuppeteret, neque ob eorum malitiam nos tanto bono fruſtraremur. Vbique ergo diuinam hanc menſam, ac epulum hoc cæleſte, mirâ largitate cuilibet inſtruit. Exhibe B
ergo viciſſim tu Chriſto cor amplum & amore latum, vt etiam inimicos tuos ames & colas, iiſque beneficia pro maleficiis & benedictiones pro maledictis rependas. Eſto enim ipſi amorem hunc non mereantur, cum tamen mereatur Chriſtus. Chriſti ergo amore eos qui te non amant ama, & Chriſtum in iis redama, Chriſto in iis benedicito & benefacito.

9. Nonum: Corpus Chriſti in Euchariſtia eſt ſine partium membrorúmque commixtione, aut confuſione; eſto enim omnes ſimul & in eodem puncto ſint, nec loco aëriue ambienti coextendantur; quælibet tamen retinet ſuum temperamentum, ſuam vnionem, ſuam connexionem, ſuum ordinem & omnem internam diſpoſitionem, quæ à reſpectu & commenſione loci non C
pendet. Caput enim Chriſti connexum eſt non ventri, aut pedibus, ſed collo, collum humeris, humeri pectori, pectus ventri, venter femoribus, femora tibiis, tibiæ pedibus: ſimiliter & tu eſto in humili paruóque verſeris officio aut gradu, tamen in omnibus ſerua ordinem & decorem, vt diſcretè, prudenter & decorè ſingula facias & obeas. Sic præclara facies: pulchritudo enim & præſtantia operis non tam in eius magnitudine & excellentia, quàm in eius modo, ordine, decore & perfectione conſiſtit. Vnde Siracides cap. 33. 23. *In omnibus* inquit, *operibus tuis præcellens eſto.*

10. Decimum: Chriſtus in Euchariſtia omnes totius orbis Chriſtiani fideles paſcit, ſibi vnit & incorporat, eiſque ſuum diuinitatis ſpiritum impertit, vt iam non tam homines quàm dii quidam humani, ac homines quidam diuini eſſe D
videantur, idque non tantùm omnes ſimul, ſed & ſinguli ſeorſim: ſicut enim ferrum ignitum vi ignis ligna quælibet accendit, ſic caro Chriſti vi diuinitatis ſibi coniunctæ homines ignit facítque diuinos. Hæc ergo eſt effuſa Chriſti charitas, qua ipſe velut caput noſtrum, nobis ſingulis velut membris ſuis communicat ſuum ſpiritum ſuámque vitam, colligens omnes in vnum corpus & in vnam veluti hypoſtaſim perfectam & completam; omnéſque illi inſerimur & veluti incorporamur, ſicut partes alimẽti conuenienter intus applicitæ, per meatus naturæ incorporantur nobis, vnáque fiunt hypoſtaſis nobiſcum, cum ſpiritus noſter ad informandas & viuificandas illas ſe extendit. Vnde Apoſt. 1. Corinth. 10. *Vnus panis & vnum corpus ſumus omnes, qui de vno pane participamus.* *Vnus panis*, quia iſte panis non à comedentibus in illorum ſubſtantiam conuertitur (ſicut fit in pane terreno & corruptibili) ſed contra, potius ipſos comedentes in ſeipſum conuertit, & vnum ſecum efficit, ſuas proprietates ſuámque formam illis communicans. Mirum ſanè conſilium Dei? vt nos ad ſe attraheret, ſuique Spiritus & vitæ efficeret participes, in vno naturæ noſtræ indiuiduo vnitur carni humanæ hypoſtaticôs: deinde hanc carnem ſpeciebus panis & vini conueſtitam dat nobis in alimentum, & per illud alimentum nobis coniunctum & commiſtum, ſpiritum & diuinitatem ſuam ei alimento connexam in nos transfundit, vt hoc modo nos omnes ſanctificet, & ad ſuam vnitatem & vitam redigat. Nullus modus ſuauior, efficacior, admirabilior aut ſapientior poterat excogitari.

Imitare hanc immenſam Chriſti charitatem, vt omnes tàm exteros quàm domeſticos, tàm Aſianos & Indos quàm Europæos, tàm inimicos quàm amicos, tàm pauperes quàm diuites, omnes in Chriſto, imò Chriſto capiti viuere, & in eius viſcera traiicere ſatagas. Ob hoc enim Chriſtus Euchariſtiam inſtituit, vt ſibi quaſi capiti omnes fideles totámque Eccleſiam velut corpus & membra, realiter & ſubſtantialiter vniret & incorporaret, vt omnia in omnibus ſit, viuat, & agat Chriſtus. Vnde Cyril. Hieroſolym. catecheſi 4. myſtagog. in Euchariſtia inquit, *Fimus concorporei & conſanguinei Chriſti:* Et Cyrill. Alexand. lib. 4. in Ioannem cap. 17. *Sicut* inquit *ſi quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commiſceat neceſſe eſt: ſic qui carnem & ſanguinem Domini recepit cum ipſo ita coniungitur, vt Chriſtus in ipſo & ipſe in Chriſto inueniatur.* Si hæc feceris, implebis quod hic dicunt Septuag. *Quoniam talia oportet te præparare.*

Ne deſideres de cibis eius, in quo eſt panis men- VERS. 3.
dacij. In quo, ideſt, *in quibus*, ſcilicet cibis: vel *in quo*, ſcilicet cibo; hic enim continetur in τοῖς cibis, ſicut ſingulare continetur in plurali. Eſt ſyntheſis. Heb. *Ne concupiſcas delitias eius, &* (ideſt quia) *ipſe eſt panis mendaciorum.* Ita Aquila & Theod. Chald. *Ne deſideres obſonia quæ ſunt cibaria mendacii.* Syrus: *Si eſt vir inſatiabilis, ne deſideres cibum eius.* Septuag. *Si autem inſatiabilis es, noli concupiſcere eſcas eius: hæc enim obtinent vitam falſam.* Auctor Catenæ Græc. *Plerumque enim cum mendaci vita hærent coniuncta:* Quod ſic explicat, quaſi dicat: *Ne concupiſcas vana & fluxa huius vitæ commoda, quæ auari carniſque voluptatibus dediti, nunquam non inſatiabiliter captant & conſectantur.* Clarè Vatab. *Ne concupiſcas cupedias eius, cum ſit eſca fallax.* Hic verſus cohæret cum præcedenti, vt patet ex pronomine *eius*, ſcilicet *principis*, de quo ſermo præceſſit; quaſi dicat, cum aſſides menſæ Principis, pone cultrum ſobrietatis & continentiæ in gutture tuo, ſiquidem habes in poteſtate animam tuam, ideſt animæ & gulæ tuæ appetitus vt eos cohibere queas. Ne ergo concupiſcas cibos eius delicatos (hos enim ſignificat Heb. מטעמותיו *mataammotau*) quia ipſi ſunt panis mendacii ideſt cibi mendaces & fallaces. Deliciæ ſunt mendaces.
At cur mendaces?

Primò, Iſidorus clarius: cibi delicati inquit,

A ſunt mendaces, quia plerumque conſiſtunt in in rebus leuibus, & tenuiſſimi ſucci, qui gulam titillant, & oblectant, ſed comedentem non alunt nec roborant: Verus enim cibus eſt qui hominem alit & roborat, quales ſunt cibi ſolidi, qui plus ſubſtantiæ habent & minus ſaporis.

2. Secundò, Aben Ezra: ſunt inquit panis mēdacij, ideſt viri loquentis mendacia.

3. Tertiò & genuinè, delitiæ principis vocantur *panis mendacii*, tum quia hominem etiam ſobrium delicioſa ſua illecebrá illiciunt & fallunt, vt plus comedat quàm ſanitas & ſobrietas requirant, vtque intemperanter ſe vinis delicatis ingurgitet, fiatque temulentus & ebrius. Fallunt ergo tum quia hominem inebriant & dementant; tum quia vina hæc fallunt bibentem, cúmque loquacem hilarem & garrulum efficiunt, vt in hilaritatem effuſus ſecreta ſua & B aliena prodat, quibus non raro ſe & alios perdit. Addit Caiet. mendaces dici menſas regias, quia Principes ſæpe ad epulum inuitant, quos capere & occidere deſtinant, vti Aman ab epulis Aſſueri ſublatus fuit in patibulum: & noſtra memoria Dux Albanus principes nonnullos in Belgio ad ſolemne conuiuium inuitauit, quos in eo captos iuſſu regis Philippi paulo poſt capite mulctauit. Dum ergo ad menſam à Principe inuitatus accumbis, cogita epulas eius mendaces eſſe & inſidioſas, ac tot gulæ tuæ gladios imminere quot offeruntur deliciæ. Caue ergo tibi à gula, à loquacitate, ab omni cætero periculo, tuiſque rebus prudenter quoad potes proſpice.

4. Quartò, Noſter Salazar hunc verſum à præcedenti diſiungit ac ſeparatum conſtituit, ſicque explicat: Carpit Salomon nimiam opum C iniuſtè partarum appetentiam, aitque: *Ne deſideres cibos eius*, ideſt ne concupiſcas aut aſpires ad nimiam illam diuitiarum & deliciarum affluentiam, qua gaudet ille, *in quo eſt panis mendacij*: nam eiuſmodi opes fallaces ſunt & mendaces, atque adeo poſſidentem ocyùs deſerunt & ad alios migrant. Congruit autem ſecundùm hanc expoſitionem verſus iſte cum duobus ſequentibus, *Noli laborare vt diteris*, &c. & infra: *Ne erigas oculos tuos ad opes*, &c.

Verùm ex Hebræo liquet hunc verſum pendere à præcedenti: id enim inter alia arguit pronomen *eius*, quod in Hebræo cum ſit affixum, non niſi præcedens, puta principem reſpicere poteſt.. Rurſum deliciæ propriè non opes, ſed eſcas delicatas ſignificant. Denique de eſcis hic agi patet ex v. 1. & 2.

D Porro Septuag. ex præcedenti verſu repetunt τὸ *ſi es* בעל נפש *baal nephes*, ideſt *Dominus animæ*, vel vt ipſi intelligunt *habens animam*, id eſt animæ concupiſcentiam & gulam: vnde vertunt: *Si autem inſatiabilis es, noli concupiſcere eſcas: hæc enim obtinent vitam falſam*, quaſi dicant: eſto ſis inſatiabilis & guloſiſſimus, noli tamen concupiſcere epulas principis: quia illæ vitā ſæpe fallunt, & cum illis mors glutitur; quia vt alia omittam, epulæ principum ſæpe veneno inficiuntur, qua de cauſa principes ſolent adhibere prægustatores, qui cibos prælibent, vt in eis venenum, ſi quod ſit, ſe prodat, itáque ab eis abſtineant & periculum declinent. Sic olim in Italia venenum propinabāt in vino ſetino, quod delicatum eſt, idque in phiala aurea.

Moraliter hic diſce delitias, omnéſque huius mundi voluptates & pompas non eſſe veraces, ſed fallaces, idque multis de cauſis, ob quas Heb. vocantur *panis mendaciorum* in plurali; & latinè delitiæ vocātur, quia illiciæ, ideſt illices illecebræ ab illiciendo, ideſt fallendo & decipiendo: Præter enim cauſas iam dictas; primo mentiuntur ſe habere veritatem voluptatis, cum eius inanem duntaxat contineant ſpeciem & vmbram: tenues enim ſunt, viles, exiles, breues, quæ ſuperficiem carnis & ſenſuum tantùm titillant, at non penetrant interiora animæ & cupiditatis, vt eam reficiant & ſatient. Verè Climacus apud Maximum ſerm. 27. *Palato tenus ait percipitur ciborum voluptas, atque ibi terminum habet, vltra palatum non ſentitur diſcrimen eorum quæ ingeruntur, cu omnia deinde æqualiter per naturam in fœtorem reducantur.* Ibidem S. Baſilius: *Venter ait eſt perfidus mercator, penus nihil conſeruans, multarum rerum incommodum retinens, res autem ipſas non conſeruans.* Et Epictetus: *Cura vt te non cibi, qui in ventrem ingeruntur, alant, ſed animi lætitia: illi enim in excrementa vertuntur, & ſimul perit laus eorum: animus autem à corpore ſeiunctus, incorruptus perpetuo manet.*

O mundi voluptas mendax.

1,

2. Secundò, quia voluptates mox abeunt, & abeūtes in dolores deſinunt, ac triſtitiæ aculeos menti æquè ac corpori infigunt, iuxta illud, *extrema gaudii luctus occupat*. Prouerb. 14. 13. creant enim nauſeam ſtomachi, grauedinem capitis, vigilias, tormina, flatus, phlegmata, febres, ardores, calculum, pleuritides, apoplexias, milléque alios morbos & ærumnas. Vnde Eccleſ. cap. 31. 23. *Vigilia* inquit, *cholera & tortura viro infrunito.* S. Greg. Nazian. orat. 38. delicias vocat pretioſum ſtercus, *Nec terra & mare* inquit *pretioſum nobis ſtercus dono offerant: hoc enim honore delicias afficere ſoleo, at nos in ſermone deliciamur & in lege diuina*: idem nomen delitijs indit S. Hieron. S. Gregor. Nazian. diſcipulus & aſſecla. Præclarè S. Chryſoſt. hom. 45. in Matth. *Delitiis* inquit *ſenectus citiùs ſurrepit, delitiis ſenſus obtunduntur, delitiis cogitatio retardatur, citius mens tenebris obducitur, corpus diſſoluitur, maior ſtercoris copia reconditur atque reponitur: ita ex ingenti afflictorum aceruo, nauigio nimium oneribus oppreſſo, crebra contingunt naufragia: quid enim, reſponde quæſo, ita corpus pingue efficere ſtudes? an vt te ad immolandum ducamus, an vt immolatum menſæ apponamus? aues certè pingues ad ſaniorem diætam inutiles ſunt.*

Idem hom. 58. in Matthæum: *Quid delitiarum fœditas mali non inducit? ſues ex hominibus facit, imò verò etiam multo maiores: ſus enim in luto voluitur & ſtercore nutritur: hic verò abominabilem magis ſibi menſam conſtruit, iniquas commixtiones excogitans: hic nullo certè à dæmoniaco diſcrimine ſeparatur, imprudens & furioſus pariter eſt: Et dæmonia quidem miſeramur, hunc verò auerſamur, & odimus, quia ſponte ſibi furorem attrahit, & os, oculos, aures & cætera ſimpliciter ſenſuum inſtrumenta amariſſimæ voluptatis conficit cloacas.*

Idem hom. 13. in epiſt. 1. ad Timoth. explicans illud cap. 5. *viuens in delitiis mortua eſt. Viuit enim* inquit, *ſolummodo ventri* (guloſus) *cæteris ſenſibus mortuus eſt, neque aſpicit quæ aſpicienda, neque audit quæ neceſſario audire conuenit, neque loquitur quæ loqui oportet. Quemadmodum mortuus quiſpiam in lecto iacens, comploſis palpebris clauſiſque luminibus nullum omnino ſenſum habet:*

Ita & hic. Imò longè deterius hic quam ille affectus eſt: ille enim bona æquè atque mala non ſentit: hic autem malorum tantum amittit ſenſum, nihilque boni penitus ſentit.

Audi & B. Laurent. Iuſtin. in ligno vitæ tract. de paupertate cap. 3. *Si pecuniam congregare conaberis* inquit, *eripies habenti, aut cupiditatibus laceraberis, ſi dignitatibus fulgere velis, danti ſupplicabis, & quos præ cæteros cupis, poſcēdi humilitate erubeſces; ſi potentiam deſideras, ſubiectorum inſidiis obnoxius periculiſque ſubiacebis; ſi gloriam appetis, per aſpera quæque diſtractus quietus & ſecurus eſſe deſiſti; ſi voluptuoſam vitam eligis, quis nō aſpernatur atque abiiciat viliſſimæ fragiliſſimæque rei, corporis ſcilicet ſeruus eſſe?*

3. Tertiò, quia inter epulas ſolutâ linguâ multa à conuiuis dicuntur mendacia, adulationes, hypocriſes, fraudes, &c. Qua de cauſa S. Auguſt. ad menſam lectionem & diſputationem adhibebat, vt noxias fabulas & detractiones excluderet, imò nūquam ad conuiuia accedebat, eſto inuitaretur, ſecutus exemplum S. Ambroſ. vti refert Poſſidon. in eius vita.

4. Quartò, quia inuitans ſæpe mentitur amorem, cum in corde tegat odium vel ſimilem prauum affectum. Ferè enim inuitat alios non ad ipſorum, ſed ad ſuum commodum, vt eos ſibi obliget ab eiſque aliquid, quod optat, impetret; imò ſuſpectos vel inimicos inuitat, vt in vino eorū conſilia expiſcetur, aut vt in ſceleris ſocietatem pertrahat, aut vt noceat & lædat, vel in fama, vel in ſanitate & vita. Plura de delitiarum fallacia, & frugalitatis commodis dixi Daniel. 1. v. 17. vide & S. Hier. lib. 2. contra Iouinian. fusè in delitioſos & gulones detonantem.

Vers. 4. *Noli laborare vt diteris: ſed prudentiæ tuæ pone modum.* Gnome hæc facilis eſt: vetat enim nimium diteſcendi ſtudium, nimiámque opum cupiditatem, quaſi dicat: noli te cruciare & fatigare vt aurum auro, opes opibus aggreges, & ſine fine accumulare ſatagas: hoc enim eſt vitium auaritiæ, & iugis animæ auaræ cruciatus, qui ſæpe hominem adigit ad vſuras, fraudes, aliáſque illicitas artes, vt per fas & nefas diuitias in immenſum coaceruet, quibus animam ſuam perdat, trudátque in gehennam: *ſed prudentiæ tuæ pone modum.* Prudentiæ propriè dictæ modus poni nequit, cum ipſa ſit modus virtutum omnium: ipſa enim eſt virtus in medio rectæ rationis librata, ceteráſque virtutes omnes librans & dirigens. Per prudentiam ergo hic ſolertiam, induſtriam & prouidentiam ad parandas opes intellige, vt patet ex Hebr. בינה *bina*, id eſt *intelligentia*; & ex v. ſequenti: *Ne erigas oculos tuos ad opes quas non potes habere.* Vnde Aben Ezra: *Abſtine* inquit *à prudentia, qua ad diuitias comparandas vtaris*, quæ eſt prudentia, id eſt ſolertia auarorum. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: noli nimis eſſe ſolers, induſtrius & prouidus ad quærendas rationes lucrandi & modos diteſcendi: ſed huic tuæ induſtriæ pone modum, quem vera prudentia dictat, vt ſcilicet non plus opum velis coaceruare, etiam iuſtis liciti ſque modis quàm ad tuum tuæque familiæ vſum ſtatúmque requiritur. Quorſum enim corrogabis opes, quas in arcis celliſque recondas, nulli vſui futuras, niſi vt ab ærugine tineiſque rodantur & conſumantur?

A Alij exponunt, quaſi dicat: noli deſiderare opes impoſſibiles vel illicitas, ſed diuitijs tuis pone modum *prudentiæ*, in caſu genitiuo, vt ſcilicet modus quem prudentia ſuggerit, moderetur tuum diteſcendi ſtudiū, tuáſq; diuitias. Ita explicat S. Thom. 2. 2. q. 470. art. 4. ad 3. *Significatur* inquit, *non quod ipſa prudentia ſit moderanda, ſed quia ſecundum prudentiam eſt aliquis modus imponendus.* Modus autem hic eſt vt non pares opes niſi licitis iuſtiſque artibus, eáſque moderatas, quæ ſufficiunt ad honeſtè viuendum. Hic ſenſus aptè cohæret verſui ſequenti: *Ne erigas oculos tuos ad opes, quas habere non potes.* Hebræa ad verbum habent: *Ne labores ad diteſcendum: ab intelligentia tua ceſſa*; quæ verba quia generalia & limitata, variè limitari & ad varios particulares ſenſus deriuari queunt: omnus tamen eodem tandem deſinunt, & in vnum coëunt. B

Primò igitur Pagnin. vertit: *Ne labores vt diteris, ne ab intelligentia tua deſinas*, quaſi dicat, noli inhiare opibus, ne opum cupido tibi intelligentiam, id eſt ſanam mentem & ſapientiam eripiat. Sic & R. Leui: Cum inquit, ea adeptus fueris, quæ tibi ſatis ſint, ne de facultatibus coaceruandis ampliùs angaris: id enim te à ſapientia longè arcet, cum tempus in diuitijs cumulandis inſumas, diuerſo prorſus fine ab eo, qui proponendus ſit in facultatibus comparandis: nam ideo illæ parantur, vt mortali ſint adiumento, quo curis omnibus ſolutus totus inueſtigationi ſapientiæ, & prudentiæ vacare poſſit.

Secundò Caiet. *Ne labores ad diteſcendum, & ab intelligentia tua ceſſa*: C hoc eſt inquit, non ſat eſt vt ſuperſedeas labore ad parandas opes, ſed inſuper ab opum cogitatione & amore intelligentiam & mentem tuam auoca, vt de ijs ne cogites quidem. Sic enim poteris mente quieta & ſerena, illáque fructuoſè vacare poteris ſtudio ſapientiæ & virtutis.

Tertiò Aquila vertit: *Noli laborare vt diteſcas ab intelligentia tua*, quaſi dicat: ne labores aggerere opes, quia quantaſcumque aggeſſeris, non eris reipſa diues, ſed tantùm diues *in intelligentia*, id eſt in opinione & æſtimatione tua: nam reipſa eris pauper, cum quò plura aggeſſeris, eò plura aggerere deſiderabis: nam *Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit.*

Pauper autem eſt, qui ſuis non eſt contentus, ſed plura ſemper deſiderat, vt velut famelicus D eſurit ſititque. Alij explicāt *ab intelligentia*, id eſt ſine intelligentia tua, quaſi dicat: noli velle diteſcere ſine ratione & labore per meram fortunam, per vſuram, per rapinam: ſed ſatage diteſcere per intelligentiam, id eſt per induſtriam tuam: hoc enim licitum & honeſtum, priùs verò illicitum & iniuſtum eſt.

Quartò Chald. vertit: *Ne accedas ad diuitem, ſed in intelligentia tua recede ab eo*, q. d. noli conuiuari cum diuitibus, cum iiſque ſplendidè viuere & incedere cum multo famulatu, equis & rhedis; ſic enim opes tuas profundes & ad paupertatem redigeris; ſed ſequare dictamen prudentiæ, vt ab eis te ſepares, ac ſeparatus priuatim ſobriè & parcè viuas: ſic enim quietus ages, & res tuas augebis. Syrus verò vertit: *Ne appropinques diuiti, ſed ſapienter ad illum accede*; q. d. noli eſſe familiaris diuiti, ne tua cū eo cōſumas: ſed

ſed tamen ſubinde vbi illius ope, mutuo, auxilio A opus habes, ad illum prudenter accede, vt tibi opituletur & benefaciat.

Quintò Septuag. vertunt: *Ne extendas te cũ ſis pauper ad diuitem: tua autem conſideratione abſtine.* Complut. & Regia: *Ne contendas cum ſis pauper cum diuite.* Clarè Auctor Catenæ Græc. *Si pauper fueris, ne cum diuite contendas: verùm prudentia tua vſus ab eiuſmodi contentione abſtineas;* ἔννοια enim Græcis idem eſt quod cogitatio, intentio, ſententia, item prudentia, ſenſus intelligentia, &c. Sunt nonnulli pauperes, ſed ſuperbi qui ſuperbè & imprudenter volunt ſe æquare diuitibus, cum ijſque certare in ſplendore victus, veſtitus, familiæ, ſupellectilis cæterarúmque rerum. Hos redarguit hic Salomon, tùm quia ſupra vires & facultates ſe extendunt, pluráque expendunt quàm habeant; quare perinde faciunt ac ſi puer paruulus vellet ſe coextendere & æquare viro grandi: B tùm quia immodico ſumptu ſeſe & familiam ilico exhauriunt, & ad pauperiem redigunt, quæ mera eſt imprudentia & fatuitas: nam vt ait S. Chryſoſt. Hom. *Quod nemo læditur niſi à ſeipſo: Pauperes dum cupiunt diuitibus exæquari, inſanabilem rabiem patiuntur, inſaniunt, furunt: nam idem morbus diuerſos ſingulis generat languores.*

Myſticè Auctor Catenæ Græc. condemnat hic inquit, eos manifeſtè, qui diuina myſteria æquè ſe explorata habere arbitrantur, atque Deus ipſe. Pauper enim ſecundùm ſe eſt omnis omnino homo: ſolus autem Deus abſolutè diues eſt. Ne ergo Dei myſteria quæ ratione peruestigari planè non poſſunt, mente tua rimari fruſtra contenderis. C

R. Salomon verò ſic, quaſi dicat: *Ne valde ſollicitus ſis de doctrina augenda tranſcurſim, & deſultoriè rebus colligendis & voraci lectione; nam tandem hæc omnia obliuioni trades:* Sicut enim cibus non maſticatus deuorando transglutitur, ac indigeſtus ſæpe emittitur, ſic qui multa celeriter obitérque legendo tranſcurrunt, & quaſi deuorant, hi potum retinent, & eorum quæ legerunt ilico obliuiſcuntur.

Rurſum hanc gnomen applices ijs qui ſupra vires ieiunare, orare, corpus affligere, laborare ſatagunt vt in ſanctitate & virtutibus emineant, atque ſanctos Anachoretas, Martyres, quin & Apoſtolos adæquent: qua in re arrogantes & ſtolidi ſunt; perdunt enim ſanitatem corporis, nec ſanctitatem mentis aſſequuntur. D Sanctum quidem eſt illud: *metire te pede magnorum virorum;* ſed intra limites tuæ naturæ, & gratiæ tibi à Deo deſtinatæ: nam ſanctum æquè ac prudens eſt illud: *metire te tuo pede: ne ſutor vltra crepidam: naturæ ſequitur ſemina quiſque ſuæ: noli altum ſapere, ſed time: Orare in magnis & voluiſſe ſat eſt.* Eſto enim conetis extremis viribus, nunquam ad ſanctitatem B. Virginis, vel S. Pauli, aut S. Laurentij, aut S. Franciſci pertinges; quia Deus longè maiorem eis dedit gratiam quàm tibi. Vnde S. Paulus carpens pſeudoapoſtolos, qui ſe Apoſtolis veris æquabant, imò anteponebant 2. Corinth. 10. 12. *Non enim audemus* ait, *nos inſerere, aut comparare nos quibuſdam, qui ſeipſos commendant; ſed ipſi in nobis noſmetipſos metientes, & comparantes noſmetipſos nobis: nos autem non in immenſum gloriabimur; ſed ſecundùm menſuram regulæ, qua menſus eſt nobis Deus, menſuram pertingendi vſque ad vos. Non enim quaſi non pertingentes ad vos, ſuperextendimus nos: vſque ad vos enim peruenimus in Euangelio Chriſti.* Vbi pro *ſuperextendimus*, in Græco eſt verbum ὑπερεκτείνομεν, quod congruit cum noſtro παρεκτείνω hoc loco. Et rurſum Roman. 12. 3. *Dico non plus ſapere quàm oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, & vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei.* Vnde ſequitur.

Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere, quia facient ſibi pennas quaſi aquilæ, & volabunt in cælum. Hebr. *Nam auolare facies oculos tuos in eo*, ideſt ad eum (puta עשר *oſcer*, id eſt opes, quod tacitè latet in העשיר *haaſcir*, id eſt *diteſcas*, de quo verſ. præcedenti: *oſcer* enim Hebræis eſt maſculinum, ſicut Latinis eſt Plutus, ideſt opes) *& non ipſe: quia faciendo facies ſibi alas, ſicut aquila volabit in cælum.* R. Salomon τὸ *in eo* refert ad laborem & ſtudium diteſcendi, de quo præceſſit, quaſi dicat: ſi momento oculos deflectas illóſque claudas, ſtudium illud euaneſcit, tùm quia mens & appetitus hominis eſt inconſtans & volubilis, tùm quia labor & angor comparandi opes homini eſt moleſtus, cúmque diſcruciat: illum ergo ſentiens, citò deponit & abijcit.

Iam τὸ ואיננו *veenennu*, ideſt *& non ipſe*, dupliciter accipi poteſt, primò q.d. cum ipſe, ſcilicet Plutus (id eſt opes) non ſint vel non exiſtant. Secundò, quaſi dicat, *& non ipſe*, ſcilicet eſt in tuo iure vel poteſtate, hoc eſt vt vertit Noſter, *quas non potes habere*. Igitur

Primò, hæc gnome accipi poteſt de opibus iam partis & poſſeſſis, vt earum inconſtantiam & fugacitatem ſignificet, quaſi dicat: ne oculos, mentem & cor defigas in tuis opibus, quia eas diu non potes habere: fugaces enim ſunt, & ilicò ab vno in alium deuolant inſtar aquilarũ, quæ à terra auolant in cælum. τὸ enim *habere* ſumitur in actu perfecto, pro *habitas retinere & firmiter poſſidere*. Hoc ſignificat Heb. *veenennu*, ideſt *& non ipſe*, quaſi dicat: Plutus non habet ſtabilem exiſtentiam, conſiſtentiam & conſtantiam; ſed inſtar auis inquietæ, vagæ & fugacis tranſit & auolat vt amplius non appareat, nec eſſe videatur. Vnde Tigur. vertit: *Num intenderes oculos tuos in id quod mox non eſt? ſumunt enim ſibi alas diuitiæ, & velut aquilæ in aërem auolant.* Vatab. *An conijcias oculos tuos in eas, cum nulla ſint? quoniam parando parabunt ſibi alas, & volabunt in cælum.* Chald. *ſi alligaueris oculos tuos in eum, non comparebit tibi.* Syrus: *ſi fixeris oculos tuos in illo, non apparebit tibi.*

De fugacitate diuitiarum vide S. Chryſoſt. hom. 1. in Geneſin, cuius verba recitaui Amos 6. 5. ad illud iuxta Septuag. *Sicut ſtantia putauerunt & non ſicut fugientia.* Et homil. aurea in Eutropium, cuius exordium eſt: *Vanitas vanitatum & omnia vanitas*, vbi ad viuum ob oculos ponit opum omniumque mundi pomparum vanitatem, & fugacitatem; Extat ſub finem tom. 5. Et homil. 11. in 1. ad Corinth. vbi diuitias comparat ſeruo fugitiuo & perfido.

Porrò hæc fugacitas opum aptè comparatur aquilæ in cælum euolanti. Aquila enim adeò al-

Opes auolāt vt aquilæ. 1. tè volat, vt non tantùm hominum, ſed & auium A cæterarum aſpectum fugiat: longè enim cæteris omnibus ſuperuolat, vt à nemine capi, ſed omnes capere & prædari poſſit: Ita quantumcumque opes capere coneris, illæ velut aquilæ euolabunt altiſſimè, & non tantùm manus tactúmque, ſed & aſpectum tuum fugient.

Secundò, ſimplicius & aptius Baynus, Ianſen. & alij, hanc gnomen referunt ad opes non iam partas, ſed parandas, quæ vires noſtras ſuperant, quaſi dicat, noli corde concupiſcere & oculis ſequi opes, quæ tuas vires & facultates ſuperant, ſiue quas tua induſtria comparare non potes, quia ſi illas ſequaris, illæ velut aquilæ euolabunt in cælum, vt eas aſſequi nequeas. Emphaſis eſt in Hebræo: *Num auolare facies oculos tuos?* quaſi dicat, opum nimiarum & impoſſibilium cupido eſt merus oculorum mentiſque volatus, imò auolatus: facit enim vt mens à ſe B auolet, ad id, quod aſſecutu eſt impoſſibile: oculi enim talium volando certare volunt cum volatu aquilarum, ſed vincuntur; nam aquilæ ita altè volant, vt omnem oculorum aciem ictúque effugiant.

2. (margin, beside "Secundò … Ianſen.")

Rurſum eſto oculis opes inſtar aquilarum aſſequereris, an ideo eas manu prehenderes & tui iuris efficeres? vtique non; non enim magis eas occupares quàm aquilas volātes, quos oculis ſequeris, tui iuris efficis. Docet ergo hæc gnome cauendum eſſe ab auaritia, & concupiſcentia oculorum, & moderandum eſſe ſtudium ſe ditandi iuxta ſortem, artem & induſtriam à Deo datam: ſi enim modum hunc excelſerimus, fruſtra Deo aduerſante laborabimus. Salomonem ſecutus Siracides cap. 11. pari modo à ni- C mio opum ſtudio auocat: *Si enim*, inquit *ſecutus fueris non apprehendes, &c. eſt homo laborans & feſtinans & dolens impius, & tanto magis non abundabit.* vide ibi dicta.

Porrò τὸ *quas habere non potes*, dupliciter accipi poteſt: primò, quaſi dicat, quas phyſicè obtinere nequis, quia tuas vires & facultates trāſcendunt: 2. q. d. quas ethicè id eſt, licitè & bona conſcientia obtinere nequis, vt ſentius ſit, noli per vſuras, fraudes, iniuſtos contractus aſpirare ad opes illicitas: illas enim bona mente & fide obtinere vel retinere nequis: quare iuſto Dei iudicio iuſtè illæ à te, velut ab iniuſto inuaſore vel poſſeſſore aufugient, & auolabunt. Huc facit illud Catonis:

Quod potes, id tentes; operis ne pondere preſſus
Succūbat labor, & fruſtra tentata relinquas.

Opes ſimiles aquilis. 1. Eſt proſopopæia; opes enim hic inducun- D tur quaſi aues & aquilæ, quæ alas ſibi faciunt, quibus ab auaris ſe perſequentibus proripiunt & longiſſimè auolant. Rectè autem opes aquilis comparantur. Primò; quia aquila & robore, & volatu, & prædatione cæteras aues excellit, vt nullam ſibi ſuperuolare permittat, omnibus ſuperior, nulli inferior, vt omnes prædetur, ipſa verò nulli ſit præda; pari modo opes impoſſibiles vel illicitæ ſuperant omne auari ſtudium & conatum, vt ab eo ſe rapi prædarique non ſinant, ſed potius eum prædentur, aliorúmque rapinæ & prædæ exponant. Verè Apuleius in Floridis lib. 1. *Cum nubium tenus*, inquit, *ſeſe Aquila extulit, nutu elementi leuorſum, vel dextrorſum tanta mole corporis labitur, velificatas alas, quo libuit, aduertens modico cauda gubernaculo, vnde cuncta deſpiciens, ibidem pennarum eminas indefeſſa remigia, ac paulisper cunctabundo volatu pene eodem loco pendula circumtuetur, & quærit, quorſum potiſſimum in prædam supernè ſeſe ruat fulminis vice.*

Secundò, aquilæ volant celerrimè, ac cum in terra pabulum ceperint ilico in cœlum auolant, ſic & opes præſertim impoſſibiles & illicitæ. vbi exiguam ſui potiundi ſpem oſtenderint, eáque maniter auarum & ſtolidum lactarint, ilico auolant. Aquila, ait Aldrouandus, fortiſſima & pernicioſiſſima, pennas habet firmitate ac duritie inſigni: ſola inter aues rectâ viâ non obliquè, vt cæteræ aues fertur ſurſùm: Hinc ſub pedibus fert fulmen, quaſi Iouis auis: nā *fulmina ſub Ioue ſunt*: fulmen autē eius volatus celeritatem, vim, impetúmque notat. Sicut ergo nulla auis audet inuadere aquilam, ſed ipſa cæteras inuadit & ſternit, ſic vir prudens non perſequitur opes quæ ſuam ſortem & induſtriam ſuperat, ne modicas quas habet fruſtra inſumat & prodigat, ſed eas quæ ſibi commenſæ ſunt, quaſque ſuâ induſtriâ & labore aſſequi poteſt: quare ſicut ſtolidus eſſet falco, vel accipiter ſi proſequeretur aquilam, quia ab aquila ſterneretur & necaretur: ſic ſtolidi ſunt, qui opes ſuas fortunam tranſcendentes ſectantur: quia non tantum illas non aſſequuntur, ſed & proprias perdunt, dum minores maioribus in prædam cedunt, vti experientia conſtat. 2.

Tertiò aquilæ volant altiſſimè, ſic & opes omnem oculorum auari aciem, cogitationémque eludunt & effugiunt. Aquila, inquit Aldrouandus, magnas habet alas, Ezechiel. 17. 3. & 7. altè volat iuxta illud Poëtæ, *Illa etiam ſublimè volans cœloque propinquans*, velut cælipeta, atque ardentes Solis radios fixè intuetur, nidum in ſublimi petra reponit, ne callidus raptor propè quandoque accedat. Rurſum aquila, quia ſicca & calida, ingenioſa eſt, ſagax, ſolers, aſtuta. Hinc à Poëtis dicitur Iouis ales, Iouem comitari, vt pauo Iunonem; Ioui nectar afferre, imò Iouem ferre. Hac de cauſa nonnulli olim aquilæ diuinos honores deferebant, tanquam ſub eius ſpecie Iouem venerantes. Vnde Martial. lib. 5. Epigram. 3.

Dic mihi quem portes volucrum regina? Tonantem.
Nulla manu quare fulmina geſtat? amat.

Hinc Iupiter ei dedit, dicitur dominium auiū, vt earum ſit rex vel regina: Hinc & aquila biceps inſigne eſt imperij, & Imperatoris vniuerſi. Quocirca Pyrrhus Rex à militibus acclamatus aquila. *Aquila*, inquit, *ſum, qui veſtris armis quaſi pennis ſubleuor.* Sic prorſus opes impoſſibiles & illicitæ altiſſimè ab auaro auolant, velut aquilæ ab aucupe.

Quartò, pennæ aquilæ mixtæ pennis anſerum, aliarúmque auium eas exedunt, areſaciunt & conſumunt; ſic & opes iniquè & malè partæ reliquas æquas iuſtéque partas deuorant, & abſumunt. Id de pennis aquilæ docet Plinius lib. 10. c. 3. Albertus Magnus, Aldrouandus, Geſnerus in Aquila. Quocirca Ægyptij pernicioſam potentiam per aquilarum pennas deſignabant. Audi Pierij Hierogl. 19. c. 11. Sacerdotes Ægyptij potentiā cuiuſpiā, quæ ſocius & amicis omnibus pernicioſa eſſet, per Aquilæ pēnas ſignificabāt. 4.

Pennæ aquilæ alias deuorant.

Huiuſmodi ſiquidem ea vis eſt, vt aliarum auiũ plumas ſi commiſceantur interterere, & quodammodo deuorare videantur; quod & in tergoribus Pantheræ, atque Hyenæ identidem fieri compertum eſt; pantherinum quippe tergus Hyenæ cedere ſuo loco diximus. Eandem inter iuglandem & quercum antipathiam eſſe ſcribit Plinius, tanto quidem naturæ diſſidio, vt ſi quercus iuxta nucem iuglandem ſata ſit, prorſus emoriatur. Eſt & illud huic miraculo perquam ſimile, quod de cardamo fertur. Olus id apud Perſas vſitatiſſimum, cuius natura eſt humorem omnem terræ ad ſe ita attrahere, vt reliquæ circumpullulantes herbæ cogantur areſcere, de quo prouerbium eſt apud Ariſtophanem. Id alio vocabulo ſcaphon vocant, Iberis eſt Dioſcoridi, Ægyptijs Semeth, Naſturtium Romanis. Cauſam verò ſuper aquilæ pennis philoſophi commentantur, quòd cum auis ſit omnibus alijs infenſa, deriuet vis ipſa animalis in reſquoque eius inanimes per ſympathiæ contagionem. Alij peſtiferam maleolentiæ vim quandam ineſſe aliti deprehendêre, propterquã tacta ab ea facilè computreſcant, indicio eſſe reliquias eius heſternas neque ab ea ipſa, neque ab alio quopiam animalium repeti. Permeare verò contagionem eam etiam in pennas, quæ alienas iuxta ſe poſitas adurere propemodum pro comperto traduntur. Ita eius qui rerum ſũmâ potiatur, maieſtas, fulgore ſuo reliquos obſcurat, & veluti micantiſſimum ſolis iubar vbi exortum fuerit, lucem omnibus ſtellis intercipit. Obiiciunt dij hoc in multorum principum tyrannidem, & rapacitatem, quibus non ſine rerum tuarum iactura poſſis adhæreſcere: quomodocumque autem quiſpiam acceperit, naturâ hoc comparatum vt debiliora à validioribus abſumantur. Hæc Pierius eadem ad verbum habet Aldrouandus in Aquila.

Ratio phyſica.

Denique Sept. Chald. & Syrus hunc verſum præcedenti nectunt, vt omnia à v. 1. huc vſque ſignificent vitanda eſſe conuiuia, & conſortia principum & diuitum. Igitur τὸ *in eo* vel *in illum*, quod eſt in Hebræo, referunt ad diuitem vel principem: ſic enim habent Septuag. *Si intenderis oculos in eum* (principem vel diuitem) *nuſquam apparebit: paratæ enim ſunt ei alæ, & reuertitur in domum præſidis vel præfecti ſui*, quaſi dicat, ſi ſpes tuas defigas in potente vel diuite, falleris; nam ipſe vbi maximè eo opus habebis ſe ſubducet, & te relicto ad ſuos, v. g. ad ſuum præſidem, vel Præfectum ſe recipiet. Aut per præſidem accipe Deum, qui omnibus potentibus dominatur & præſidet, q. d. Noli ſperare in potente, quia breui morietur nec apparebit: vita enim animáque hominum præſertim potentum alata eſt, & citò auolat ad vitæ mortiſque Præſidem Deum, vt ea velut iudici ſiſtatur, pro meritis vel cælo vel gehennæ adiudicanda. Huc facit illud Eccleſ. 10. *Omnis potentatus vita breuis.* Porrò S. Hieron. in c. 17. Ezech. & Sept. ſic legit: *In bonam*, inquit, *partem de aquila dicitur, quod iuſtus diues effectus faciat ſibi alas ſicut aquila, vt poſſit reuerti in domum præceſſoris ſui. Et in Iſaia cap. 40. ſcriptum eſt, quod iuſti pennas aſſerant ſicut aquila, currant & non laſſentur, ambulent & nõ eſuriant.* Similia habet in c. 1. Sophoniæ, vbi tamẽ pro *præceſſoris* minùs rectè legitur *præceptoris.*

Chald. ſic habet: *Si alligaueris oculos tuos in eũ*, (diuitem qui præceſſit) *non comparebit tibi, quoniam faciens faciet ſibi alias, ſicut aquila quæ vocat in cælum*, q. d. ſi ſpem tuam alliges diuiti, ille vbi te ad miſeriam redactum viderit velut humi afflictum deſpiciet, ac celſitudinem ſuam repetẽs ad ſuos diuites auolabit: ſicut aquila vbi in terram ſe demiſit, modicè ibi conſiſtens eſcámque ſumens, eâ ſumptâ ilico in cælum reuolat.

A Anag. Beda: *Ne erigas* ait, *mentem ad perſcrutãda diuinitatis arcana quæ penetrare non potes, hæc enim cæleſtibus ſolũ auibus patent*, puta Angelis & beatis: hi enim ſunt aquilæ, quæ ſuis meritis velut alis in cœlum euolarunt, iuxta illud Iob. 39. *Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum ſuum?* Vbi S. Greg. lib. 9. moral. c. 16. per aquilam accipit ſanctos, eorúmque ſublimitatem & contemplationem. Idem per vmbram vidêre priſci Romani, qui in

Aquilæ ſunt ſancti.

B ſuorũ Imperatorum Apotheoſi, ex pyra, in qua comburebant eorum cadauera, emittebãt aquilam; quaſi illa animam Imperatorum volando ſurſum ferret in cœlum, teſte Herodiano lib. 4. vnde Dion lib. 56. aquila, ait, animam Auguſti in pyra extulit in cœlum.

Tropol. ne aſpires ad officia & virtutes tuo ſtatu & gradu celſiores: hæ enim auolabũt à te, v. g. pauper es noli nimis eſſe liberalis in erogando, ne te depauperes & nihil amplius erogare queas, eſto liberalis affectu, vbi nequis effectu: Vocatus es ad ſortem Marthæ, noli aſpirare ad ſortem Magdalanæ: Opifex vel agricola es, noli aſpirare ad ſtatum nobilis vel doctoris: Grammaticus aut Rhetor es, noli te venditare aut præponere Philoſopho, vel Theologo: Religioſus es, noli affectare Paſtoratum vel Epiſcopatum: Subditus es, noli ambire Rectora-

Tropol.

C ratum: honor enim velut aquila fugit ſequentes, ſequitur fugientes. Huc facit Apologus Cameli apud Feſtum Anienum & alios. *Camelus enim ſui pœnitens, querebatur tauros inſignes ire geminis cornibus, ſe inermem obiectum cæteris animalibus: orat Iouem ſibi donari cornua. Ridet Iupiter ſtultitiam Cameli, nec modò votum negat, verum auriculas belluæ decurtat.* Affabulatio, *Sit quiſque fortuna contentus ſua, etenim multi fortunam meliorem ſecuti, incurrere peiorem.* Sic qui ſectantur opes nimias vel illicitas, perdunt modicas & proprias. Camelus enim mercibus onuſtus, diuitis & diuitiarum eſt ſymbolum; vnde illud Chriſti: *Facilius eſt camelum per foramen acus trãſire, quàm diuitem intrare in regnum cælorũ.* Math. 19. Et ſicut Camelus nõ poteſt ſequi aquilas, ſic nec auarus opes immodicas. Vnde Ægyptij, in-

Fabula 8. Apologus Cameli.

D quit Horus Apollo lib. 2. c. 100. hominem tardum & ſegnem repræſentarunt per Camelum. *Hic enim ſolus ex omnibus animantibus crus inter eundem inflectit, vnde & appellationem nactus eſt, cum Græci κάμηλον quaſi κάμψιμηρον, à crurum inflexione dictus videatur.* Sapienter Ouidius 4. Triſt.

Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit, & intra
Fortunam debet quiſque manere ſuam.

Memorabile eſt exemplum in Vitis Patrum de Ioanne paruo. Hic enim cum relicto ſocio Anachoreta, ſolus viuere vellet ſine cibo labore ſuo parto, in iugi contemplatione inſtar Angeli, poſt paucos dies famere & egere cœpit: vnde noctu rediens ad ſocium, pulſando oſtium ab eo audiuit: *Ioannes cibo non eget, quia factus eſt Angelus*, quare totam noctem ſub dio in fame & frigore peregit: mane à ſocio intromiſſus & increpitus, reſipuit didicitque la-

Exemplum

laborare, & labore ſibi cibum parare: Extat de eo elegans carmen Fulberti Carnotenſis in fine Epiſtolarum, cuius hæc eſt clauſula: *Cum Angelus eſſe non potuit, vir bonus eſſe didicit.* Qui ergo nequit eſſe Anachoreta, ſit bonus Cœnobita; qui nequit eſſe Cœnobita, bonus ſit Clericus: Qui nequit eſſe Clericus, bonus ſit laicus; multi enim in coniugio ſaluantur, qui in clericatu, & cœlibatu damnarentur.

Gnomæ. Prudenter Plato in Phædo: *Nulli homini*, ait, *fas eſt diſcedere ab eo munere, quod ei Deus imperauit.* Et Ptolomæus in præfatione Almageſti. *Inſipiens eſt*, inquit, *qui ſui ignorat quantitatem. Qui ſcientiam ſuam vltra aſtutiam, quæ in ipſo eſt, extendit, eſt ſicut paſtor debilis cum multis ouibus quas paſcere & regere nequit.* Diuinè Eccleſ. cap. 3. *Altiora te*, inquit, *ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.*

Rurſum tropolog. ſic expon as, q. d. cum oculi carnis & concupiſcentiæ auolant ad ſuas cupidines, quas licitè habere non potes, tu ab ijs mente ad Deum & cœlum inſtar aquilæ auola. Vnde B. Gregor. Nazianz. Iambico 3. ad Seleucum ſic canit:

Statim atque vitium noueris, celer auola:
Mentis volatu, nil enim pernitius.

Vers. 6. *Ne comedas cum homine inuido: & ne deſideres cibos eius; quoniam in ſimilitudinem arioli & coniectoris æſtimat quod ignorat.*

Vers. 7. *Comede & bibe, dicet tibi: & mens eius non eſt tecū.*

Vers. 8. *Cibos quos comedes euomes: & perdes pulchros ſermones tuos.* Heb. *Ne comedas panem mali oculi: & ne concupiſcas epulas eius, quoniam ſicut æſtimauit in anima ſua, ſic ipſe*, ſcilicet, iudicat & loquitur, vel *ſic ipſum*, ſcilicet eſſe cenſet & iudicat q. d. quod ipſe imaginatur & phantaſiâ ſuâ concipit, hoc cenſet reipſa ita eſſe vel fore, qua in re ſæpe errat & fallitur. Melancholici enim inuidi & ſimiles qui corruptam habent phantaſiam, multa triſtia, ſuſpicioſa, exotica, peregrina, horrida, timida & anxia ſibi fingunt & imaginātur, quæ à parte rei non exiſtunt, ſed tantùm in falſa eorū imaginatione. Vnde hydrophobis & vertiginoſis, quibus omnia gyrari videntur, dicimus: *Ne metuas, domus non gyrat, ſed cerebrum tuum gyrat: gyrus non eſt in re, ſed in phantaſia tua.* Quocirca Noſter aptè claréque vertit: *quoniam in ſimilitudinem arioli & coniectoris æſtimat quod ignorat.* Heb. eſt שער *ſcaar* quod per ש & ש multa ſignificat: primò cogitare, æſtimare, cōiectare; Secundò horrere & horripilare; Tertiò ſpectrum, vel quid terrificum & horrendū; Quartò portam; Quintò menſuram & menſurare, q. d. auarus & ſordidus præſcribit in menſa exiguam menſuram, quam ſi quis edendo vel bibēdo excedat, ægrè fert etiamſi exteriùs dicat: comede, bibe. Aut quaſi dicat, auarus menſurat ac numerat id quod quiſque edit aut bibit; imò quaſi ſingulos bolos computat. Ita Iſid. clariùs.

Hinc varietas mira verſionum. Caiet. enim vertit: *Quia ſicut amaritudo in anima eius, ſic ipſe*, ideſt. inquit, *ſicut amaritudo occultatur, ſic occultat ipſe ſe tibi.* Tigur. *Nam intus in animo ſuo metitur, idque faciens dicit tibi, ede & bibe: cor autem eius nō eſt tecum.* Vatab. *Quia quemadmodum cogitat in anima ſua, ideſt, animo ſuo, ita res habet:* nimirum *comede & bibe, dicit tibi: at cor illius non eſt tecum.* Chald. *Ne comedas cum eo, qui habet oculum nequam, quoniam ſicut porta erigitur, ſic eleuatur in anima ſua.* Septuag. *Ne cœnes cum viro inuido, neque concupiſcas illius eſcas: Sicut enim ſi quis deglutiat pilum, ſic comedit & bibit.* Symmach. *Sicut cōiectans in animo ſuo, ſic comedit & bibit.* Syrus, *Ne veſcaris cū homine guloſo, quia ſicut vir deglutit picē, ſic māducas & bibis cum eo, & cor eius nō eſt tecum.* Aben Ezra: *Velut vir qui animo deſtinet ſuo, verſétque cogitationem de te ita alloquendo, comede & bibe, ita ſe geret ille.* Alij: *Sicut ſpectrum fuit in anima, ita ipſe eſt: dicit comede*, &c.

Panis mali oculo, panis auari, ideóque ſordidi, inuidi & maligni, qui ſcilicet malignis oculis te hilariter comedentem intuetur; veretur enim ne nimis multa conſumas, eúmque ſua annona priues & quaſi depauperes. Ita Aben Ezra, R. Leui, & R. Salomon, qui ſic explicat: Auaro graue eſt & acerbum ſi cibis illius veſcaris, perinde ac ſi eiuſdem ori amariſſimū fel inſtillares: vox enim שער *ſcaar* ſignificat ficus præcoces amaros. Ierem. 29.17. Hæc ille. Syrus per malum oculo accipit guloſum: hic enim malignè aſpicit cibos, vtpote quos guloſè vorare, perdere & prodigere cogitet. Alij per malum oculo accipiunt doloſum & malitioſum, qui noxia tibi molitur, ac ſi poſſit cibos veneno inficiet, vt te perimat. Vnde Chald. vertit: *Cor eius doloſum eſt apud te.* Hinc Caiet. per malum oculo accipit eum, qui benedicta vel facta malè interpretatur, & in malum conuertit. Plures aptiùs ex Septuag. & Chaldæo per malum oculo accipiunt inuidum, qui inuidet felicitati aliorum, iuxta illud Chriſti: *An oculus tuus nequam* (ideſt inuidus) *eſt, quia ego bonus ſum?* Matth. 20. 15. ſic ſenſus erit, q. d. Ne comedas cū eo qui tibi inuidet, quia licet amicum ſe ſimulet, téque inuitet dicendo comede & bibe, tamen quia in corde te odit, hinc ficta & periculoſa eſt eius inuitatio. Periculum enim eſt, ne cibum vel potum veneno inficiat, eóque te interficiat, aut ne cibo potúque te obruat in tuum dedecus & perniciem, vt ſcilicet ſecreta tua prodas, vel aliquid liberiùs aut incōcinniùs dicas vel facias, quo tibi noxam & probrum crees. Vnde myſticè per inuidum nonnulli accipiunt diabolum, noſtræ ſaluti inuidentem, qui etſi fauere nobis videatur, dum ad mundi voluptates nos inuitat, animo tamen eſt à noſtra felicitate alieno; proinde monemur non deſiderare ex cibis eius, hoc eſt ex voluptatibus huius mundi, ad quas pertrahit; quod ſi fecerimus, euomendum aliquando erit quod ſumpſimus, ſiue nunc per pœnitentiam, ſiue poſtea per pœnam, quando dabit quiſque tantum pœnarum, quantum ſe delitiis intemperatè immerſerit. — Panis mali oculo quis?

Verùm germaniùs alij paſſim per malū oculo malum accipiunt auarum: hic enim oculo malo, ideſt ægro, triſti & inuido, aſpicit largiùs epulātes, eorúmque epulatione torquetur, quòd ſua liberaliùs videat comedi & conſumi: ſic enim Siracides Salomonem de more ſecutus, auarum vocat liuidum, ideſt inuidum, eíque tribuit oculum nequam & malum cap. 14. 8. *Nequam* inquit, *eſt oculus liuidi*, &c. *Oculus malus ad mala, & non ſatiabitur pane, ſed indigens & in triſtitia erit ſuper menſam tuam.* Vide ibi dicta.

Senſus ergo eſt, q. d. ne comedas cum homine auaro & ſordido, ideóque refectioni tuæ inuido, qui ſcilicet tibi ceteriſque conuiuis epulationem & hilaritatem dolendo inuidet;

Quoniam in ſimilitudinem coniectoris & arioli æſtimat quod ignorat: Quemadmodum enim illi frequenter ſibi perſuadent quod non eſt, & quod ignorant; ita & auarus. Putat enim alios eiuſdē eſſe ingenij, cuius eſt ipſe, cùm ex ſe alios metiatur, vt quemadmodum ipſe non ex animo fauet conuiuis menſam, etiamſi verbis contrarium ſimulet: Ita etiam conuiuas putat non ex animo loqui iucunda & amica verba, quæ cum eo proferunt. Vnde ſubditur: *Comede & bibe, dicet tibi; & mens eius non eſt tecum*, hoc eſt, animo tibi non fauet quod offert. Et ſequitur: *cibos quos comederas euomes, & perdes pulchros ſermones tuos*, hoc eſt inſuaues tibi erunt apud ſordidum epulæ, ac vbi illius ſordes aduerteris, diſplicebit tibi illius menſa, adeò vt velis te euomere poſſe cibos comeſtos. Et peribit tibi omnis ſermonis & confabulationis elegantia, quæ ſolet in conuiuiis adhiberi, quia non commouet auarum ad animi iucunditatem. Nihil proderit tibi quicquid pulchrum in conuiuio apud eum locutus es, vel laudando eius dapes, vel agendo ei gratias, aut denique quicquid pro more in menſa locutus es. ita Ianſen. & alij.

Eſt Metalepſis, quaſi dicat, nil tibi conferet auari cibus, licet delicatus, nec iucunda pulchráque ſuper menſam colloquia, quia vbi animaduertes eius auaram inuidámque hypocriſin, dolebis te ei conuiuan. fuiſſe, optabiſque te nunquam cum eo cibum ſumpſiſſe, ſed potius omnem quem cum eo ſumpſiſti poſſe euomere.

Aliter τὸ *euomes* explicat Vatab. quaſi dicat, auarus & inuidus adeo inſulſas, ſordidas & immundas tibi apponet epulas, vt nauſeam & vomitum tibi moueant.

Noſter Salazar appoſitè per pulchros ſermones accipit problemata, ænigmata & gryphos, qui olim in conuiuiis à ſapientibus ſibi inuicem proponi ſolebant, quaſi dicat: ſi auaro & inuido difficile aliquod problema, ænigma aut gryphum inter epulas obieceris (quæ eſt illius malitia, & veteratoria calliditas) eius ſenſum, arioli in morem ſe diuinare ſignificabit, & licèt illud non aſſequatur; tamen illum ſe penitus calluiſſe ſimulabit, atque adeò contemnet & pro nihilo habebit: Quare *cibos quos comederas euomes*, ex faſtidio ſcilicet reſpues, ac malles impranſus manere.

Aut, quaſi dicat, dicet tibi, comede & bibe, ideſt vrgebit te vt cibo vinoque te infarcias, nō ex beneuolentia, ſed ex inuidia, vt ſcilicet tibi per ebrietatem & crapulam mentem ſenſúmque eripiat, téque omnibus deridendum proponat, cum natura vrgente cogêris crapulam euomere; Itaque perdes pulchros ſermones, quos dixiſſes ſi ſobrius fuiſſes: nam ebrius exiſtens nō niſi deformes, inconcinnos & inſulſos loquêris. Summa, conuiuium hoc inuidi nil tibi voluptatis & honoris, ſed plurimum doloris & dedecoris afferet.

Ariolus q. fariolus, à fando.

Nota ariolus vel hariolus eſt diuinus, qui de futuris coniectat & diuinat (hoc enim eſt שער ſcaar) ita dictus, ait Donatus, *quaſi fariolus, à fatis, vel à fando. H. enim pro F. & F. pro H. in multis locutionibus mutabantur. An ab halando? nam halitu ſolent excludere velut mortalem animam, vt diuinam recipiant vnde & vocem eiuſmodi dabant quæ eſt O E; quod O E ſonus exhalandi vim præſtet.* Hæc Donatus. Significat ergo, quòd ſicut hariolus

A & coniector coniectant ea quæ ignorant, prout ipſi imaginantur; ac proinde eorum coniectatio ſæpe falſa, ſemper anceps eſt & dubia. Vnde illud vetus: *Ridet haruſpex, dum videt haruſpicē*: ridet nimirum hominum ſtultitiam, quòd ſibi ex aris & inteſtinis auium vel victimarum diuinanti, quaſi prophetæ veridico crederent; cum omnis eius diuinatio mera eſſet coniectura & impoſtura. Sic pariter auarus & inuidus iudicāt & coniectant ea quæ ignorant, imò ea quæ nō ſunt nec erunt, ſed quæ ipſi imaginantur, quæque ipſis auaritia, melancholia & inuidia ſuggerit, ſcilicet te nimis liberaliter comedere, epulas omnes diſcindere, ſingula conuiuis diſtribuere, eoſque ad bibendum inuitare, ac proinde ſe magnam ciborum & opum iacturam facturum, téque illud intendere, vt ſcilicet eius auaritiam rideas & calces: talem enim te æſtimat, qualis B ipſe eſt, ſcilicet fictum, auarum, inuidum, quæ omnia meræ ſuſpiciones ſunt, & ſæpe falſæ. Sapienter Elias Cretenſis in Orat. 1. Nazian. *Sicut*, inquit, *ad ſiniſtri aliquid ſuſpicandum ſegnis eſt, qui à vitio liber eſt: ſic contra ad ſuſpicionem procliuis eſſe ſolet, qui ſe vitio addixit*, præſertim eidē, de quo proximum tacitè vel apertè inſimulat, vti docet experientia, & Caſſianus, ceterique rerum ſpiritalium magiſtri. Vitium enim, quod temerè alteri imputas, in teipſo habes; ex te enim metiris alios, & tuum vitium cæteris commune eſſe putas, quæ omnia meræ ſuſpiciones ſunt, & ſæpè falſæ. Verè S. Eucherius Epiſt. ad Valerianum. *Si vis eſſe verax*, inquit, *ſuſpicax non eris: non enim ſuſpicamur niſi quæ neſcimus.* Et Nazian. Orat. 8. *Non facilè is malum de alio ſuſpi-* C *catur, qui non facilè ad malum impellitur*, quaſi dicat, probi minimè ſuſpicaces eſſe ſolent, ſed improbi. Septuag. Heb. legerunt שער ſeaar, per ש ideóque vertunt pilum: *Sicut enim*, inquiunt, *ſi quis deglutiat pilum, ſic comedit & bibit*; De quo mox plura. Syrus vertit: *Sicut vir deglutit picem; ſic manducas & bibis cum eo*, quaſi dicat: ſicut pix comeſta non reficit, ſed fauces conglutinat, obſtruit, ſtrangulat & enecat: ſic cibus auari & inuidi te non reficiet, ſed inſtar picis te torquebit, cruciabit, & ſtrangulabit. Ita Daniel cap. 14. 16. draconem Babyloniorum maſſa ex pice & pilis in os eius iniecta ſuffocauit, vt creparet. Vide ibi dicta.

Chaldæus Heb. שער ſcaar vertit portam. *Sicut porta erigitur*, inquit, *ſic eleuatur in anima ſua*: Quod R. Leui exponit, quaſi dicat, ſicut porta aſſiduè patet vt per eam homines egrediantur D & regrediantur; ſic os auari & improbi multa falſa proloquitur, quæ poſtea eum falſi conuictum reuocare & retractare neceſſum eſt. Alij verò ſic explicant: Suadet Salomon, inquiunt, nequis cum viro malitioſo, aut captioſo commercium ineat, vt dolos eius vitare poſſit; nam ſimilis eſt portæ alicui ex his, quæ leuari aut dimitti ſolent, quæ primò quidem patet, & occurrentes ſibi benignè excipit; deinde verò eoſdem ſubito includit ac tenet: Et quidem cum in loco iſto de ænigmatibus aut gryphis, qui inter epulas iactari ſolebant ſermo ſit, non ineptè quadrat hæc leuatæ portæ ſimilitudo in eum, qui eo animo in conuiuiis ænigmata & gryphos rogat, vt auditores captioſè teneat, & includat ne euadere poſſint.

Verum τὸ *erigitur & eleuatur*, ſignificat hæc à

Chaldæo dici de ſuperbo & inuido, qui ſcilicet A inuidet alienæ ſapientiæ & laudi ex ſuperbia, quá ipſe iiſdem antecellere aliis ſatagit, quaſi dicat: Ne comedas cum ſuperbo & inuido, quia eſto ſimulet ſe tibi comem, & æqualem: tamen ſenſim eriget ſe ſupra te, tuáque dicta & facta deprimet, & deſpiciet, vt ipſe ſupra te emineat; ſicut porta eminùs ad illam pergenti videtur ipſi æqualis, at quo propiùs ad illam accedit, eo magis limen eius ſupremum attolli videtur, vt longè ſupra caput eius eleuatum & excelſum appareat.

Porrò Septuag. hanc gnomen accipiunt quaſi Salomon conſulat, non tàm ne quis inuitatus ab inuido ad conuiuium illud adeat, quàm ne quis inuidum inuitet: hic enim inuitantis epulas, menſam & honorem dedecorare & perdere ſataget. Vnde Syrus Septuag. de more exponens, B inuidum vocat guloſum. Vnde ſic vertunt: *Ne cœnes cum viro inuido &c. neque enim ſecus cibum & potum ingerit, quàm ſi quis pilum* (Auctor Catenæ Græc. habet *filum*) *abſorbeat*, quaſi dicat, helluatur, & velut helluo epulas & vina tranſglutiet, perinde ac ſi omnia eſſent inſtar exilis vnius pili vel fili. Aut per pilum ſignificat noxam & venenum: pili enim cibis ingeſti fauces oppilant & ſuffocant. *Vidimus*, inquit Adagiographus, *aliquem lactis pilo ebibito ſtrangulatum*. Vnde Syrus pro *pilo* vertit *picem*, quam certum eſt comedẽtes ſuffocare & ſtrangulare. Pergunt Septuag. *Ne ergo adducas eum ad te, vt comedas buccellã cum eo: euomet enim illam, & cõtaminabit ſermones tuos*; quia ſcilicet præ helluatiône vomet, atque ad ſermones tuos æquè ac ad cibos nauſeabit, oſtendétque eos ſibi diſplicere, ſeque eos parui C pendere & faſtidire. Ita Auctor Catenæ Græc. loci huius ſcopus, inquit, huc tendit, Ne facilè hominem inuidum ad menſam tuam admittas: nam cum ingratus ſit, nullam dapibus tuis habiturus eſt gratiam: ſed nec prius quoque ingerere & helluare deſiſtet, quàm ingeſta per vomitum abiecerit, hoc eſt perinde ſeſe geret ac ſi per vomitum euacuaſſet, aut pilum deglutiſſet, neque vllum illarum ſenſum rapiet, ſed pro nihilo ducet. Sublimiori autem ſenſu per inuidũ, illiberalis abiectique animi hominem ſignificat, qui ſcripturam diuinam aſpernatur, eiuſdémque maieſtatem contemptui ducit. Ne tali ergò, ait, myſticos ſcripturæ ſenſus aperias; per pili autem exemplum aliter docentium doctrinam inſinuat, vt quæ venenum ſuggerat verius quàm alimentum. Hæc ille. Myſticè quoque D Beda hanc gnomen accipit de hæreticis: *Ne comedas*, inquit, *cum homine inuido, & ne deſideres cibos eius &c. De ſcripturis cum hæretico non loquaris, qui inuidet humanæ ſaluti, & mallet decipere quam corrigi. Quoniam ſicut hariolus & coniector ſomniorum æſtimat quod ignorat: ita hæreticus quæ non intelligit in ſcripturis, prout libet interpretari præſumit. Comede & bibe, dicet tibi, & mens eius nõ eſt tecum: Securus, inquit, diſce quæ dico, & age quæ doceo, cum in his quæ docet ipſe fidem certam non habeat, ſciens ſe finxiſſe quæ docet. Cibus quos comederas euomes, & perdes pulchros &c. ſenſus peruerſos quos ab hæreticis didiceras, neceſſe eſt vt vel per pœnitentiam corrigendus deſeras, vel poſt mortem pro his pœnas luere cogaris, perdaſque ſermones confeſſionis, quibus eis prædicantibus humiliter fauendum eſſe putaueras.*

In auribus inſipientium (Syrus *coram inſipiente*) *ne loquaris, quia deſpicient doctrinam tuam.* Vers. 9. Heb. *quia ſpernent intellectum verborum tuorum.* Sept. *In auribus imprudentis noli quicquam dicere, ne forte irrideat ſapientes* (S. Cyprian. lib. 3. Teſtim legit, *ſenſatos*) *ſermones tuos.*

Inſipientem hic intellige in actu perfecto, qui ſcilicet in ſua inſipientia, id eſt imprudentia & vitiis obduratus, indocilis & incorrigibilis eſt: nam alioqui ſapientis eſt docere inſipientes qui diſcere volunt, vt fiant ſapientes & virtute præditi. Tò *in auribus* idem eſt quod *audiente ſtulto*, vt vertit Vatab. Notat tamen quid amplius, nimirum res ſecretas, altas, & ſublimes (has enim in aurem dicere ſolemus) vt myſteria arcana fidei noſtræ, non eſſe committendas inſipienti, qui eas non capit, ideóque ridet & deſpicit. Vnde Auctor Catenæ Græc. ſic vertit, ſicque explicat: Inſipientis auribus nihil quicquam ſecretò committas: ne forte prudentes ſermones tuos derideat. Hic illud Chriſti Seruatoris inſinuatur ſimul & declaratur: *Nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus.* Math. 7.

Ne attingas paruulorum terminos, & agrum pupillorum ne inuadas. Vers. 10.

Propinquus enim illorum fortis eſt, & ipſe iudicabit contra te cauſam illorum. Vers. 11. Heb. *ne loco moueas terminos ſæculi*, ideſt ab antiquo vel ab olim lõgo tempore poſitos. Ita Vatab. Chald. *Ne moues terminum qui à ſeculo eſt.* Septuag. *Ne transponas terminos æternos, & in poſſeſſionem orphanorum ne ingrediaris.* Symmach. μὴ μετακινήσῃς (ſic enim corrigendum) ideſt *ne tranſmoueas limites ſæculi.* C Pro *paruulorum* enim Heb. eſt עולם *olam*, ideſt ſæculi, ideſt ſæculares, priſcos & antiquos: Noſter legit עוללים *olelim*, ideſt paruulorum; vel עלם *elem*, ideſt pueri qui domi latet; idque congruentius reſpondet τò, *pupillorum*, quod ſequitur. Sicut enim c. 22. v. 28. vetuit tranferri terminos agrorum quorumlibet: ita hic vetat trãſferri limites agrorum paruulorum & pupillorũ, eorúmque iura inuadi. Paruuli enim & pupilli, quia iudicio & robore carent ob teneram ætatem, hinc ſubiacent vicinorum iniuriis. Eas ergo hic vetat Salomon, quaſi dicat: Ne attingas, ideſt ne attingendo moueas & transferas agrorum terminos, vt inuadas poſſeſſiones paruulorum, qui tibi reſiſtere nequeunt, eórumque partem occupes: & agrum pupillorum ne introeas, vt eum occupes, aut viam in eo faciendo, vel D aquæ ductum per eum deducendo, alióue onere vel ſeruitute grauando tibi contra ius & fas obnoxium facies cauſàm ſubdit.

Propinquus enim illorum fortis eſt. Chald. *quia redemptor eorum fortis eſt, & iudicabit cauſam eorũ contra te* Aquila & Symmach. *Vindex eorum fortis.* Heb. *litigabit litem eorum tecum, vel contra te.*

Pro *propinquus* Heb. eſt גאל *goel*, ideſt aſſertor, vindex, propinquus, conſanguineus, redẽptor, qui ſcilicet olim apud Iudæos iure propinquitatis, vel in ſe deuoluebat cauſàm propinqui læſi aut interfecti, eiuſque ſanguinem & necem vindicabat, vt patet Numer. 35. 12. & c. 19. v. 21. 24. 25. 27. vel ſi de bonis conſanguinei agebatur, rem ab eo deuolutam & venditam ſolebat redimere, & ad ſe reuoluere, qualis erat frater, & eo deficiente patruus, ac poſt eum eius filij,

puta patruleis defuncti, ac deinceps reliqui conſanguinei ordine quiſque ſuo. Huius erat ducere fratris ſui ſine liberis defuncti vxorem, vt fratri mortuo ſemen ſuſcitaret, eiuſque nomine filiũ procrearet, & nominaret: ſicut Boos duxit Ruth c.2.20. & c.4.v.2. Hinc Septuag. *goel* nunc vertunt redemptor, nunc propinquus, nunc cognatus, nunc affinis, nunc liberator.

Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Ne inuadas agros vel bona paruulorum & pupillorum; quia licet parentum & propinquorum ope deſtituantur, vt tuam iniuriam repellere nequeant; tamen sũt in cura & tutela Dei, qui fortis eſt, imò omnipotens: ipſe enim eſt eorum *goel*, ideſt propinquus, tutor, curator, & vindex, ac proinde cauſam eorum aget contra te, téque iniuſtitiæ & rapinæ condemnabit, & pro meritis puniet. Porrò Deus vocatur *goel*, ideſt propinquus vel conſanguineus hominum, quia eos creauit, & quaſi genuit ad imaginem & ſimilitudinem ſuã, vt haberent animam ſpiritalem, rationalem, liberam, immortalem &c. ſibi ſimilem, Geneſ. 2. ſed propriè Deus dicitur *goel*, ideſt propinquus pauperum & pupillorum, quia eos vtpote ab omnibus derelictos ſibi aſciſcit, in ſuam curã recipit, & quaſi filios adoptat, vt præ cæteris peculiarem eorum habeat rationem & prouidentiam. Sicut enim pupillos in Repub. ſibi arrogat magiſtratus & princeps, vt eorum tutor & curator ſit, ac eorum tutelam & curam fidiſſimis committat, qui nomine magiſtratus eos tueantur & curent; ſic prorſus eoſdem ſibi arrogat Deus, qui eſt ſummus omnium princeps, iudex & vindex. Dei enim eſt complecti & curare eos, qui à cæteris negliguntur & deſeruntur, iuxta illud: *Tibi derelictus eſt pauper: orphano tu eris adiutor.* Pſal. 9.34. Pauperes ergo, præſertim voluntate & ſpiritu, ac pupilli ſunt quaſi filij prouidentiæ Dei; Vnde Deus vocatur *Pater orphanorum & iudex viduarum.* Pſal. 67.6. Illorum ergo gloria hæc eſt, vt cum Pſalte dicere poſſint Pſalm. 32.20. *Anima noſtra ſuſtinet Dominum, quoniam adiutor & protector noſter eſt: in eo lætabitur cor noſtrum, & in nomine ſancto eius ſperauimus.* Et ille viciſſim vnicuique eorum dicat, quod olim dixit Abrahæ, *Noli timere, ego protector tuus, & merces tua magna nimis.* Geneſ. 15. Sic in vita S. Onuphrij, quam ſcripſit oculatus teſtis Paphnutius Abbas, legimus ipſum, ſimiléſque Anachoretas à Deo traditos peculiari curæ Angelorum, vtpote quos homines relinquentes, & ab hominibus derelictos, Angelorũ vitam æmulantes, par erat Angelis ſingulariter eſſe curæ & cordi. Vnde narrat ibidem S. Onuphrius ſe ab Angelo ductum in Eremum, quotidie ab eodem panem & aquam accepiſſe, diebus autem Dominicis ſacram quoque Euchariſtiam; quin & ab eodem non rarò in cælum fuiſſe raptum, vt beatorum conſortio frueretur, atque hac ratione ſeptuaginta annos in Eremo nullo hominum viſo alacrem vixiſſe. *Cumque moreretur*, ait Paphnutius, *vocem Angelorum multorum audiui laudantium Deum, ac æthera Angelicis cantibus reſonantia gaudium ineffabile aſtris intulerunt, per quæ cæleſtes exercitus animam militis inclyti cælis innexerunt.*

Deus pupillorum propinquus.

Cur?

S. Onuphrius & Anachoretæ curatores habent Angelos. Cur?

Ruſum cum Scrip. Deum vocat *goel*, inſinuat quòd Dei filius, putâ Chriſtus aſſumpturus ſit carnem noſtram, noſtérque futurus cognatus, imò frater, proximus & redemptor; vt iure propinquitatis nos redimat & in libertatem vendicet. Hinc paupertatem aſſumpſit: natus enim eſt in ſtabulo, vixit in hoſpitio, mortuus eſt nudus in patibulo, vt ſignificaret ſe peculiariter eſſe propinquum, affinem, tutorem & redemptorem miſerorum & pauperum, iuxta illud Iſaiæ 59.19. *Cum venerit Sion redemptor*, Heb. *goel*, *& eis qui redeunt ab iniquitate in Iacob.* Et c. 61. *Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit Dominus me &c. vt conſolarer omnes lugentes.* Et c. 41.14. *Noli timere vermis Iacob: ego auxiliatus ſum tibi, dicit Dominus, & redemptor tuus ſanctus Iſraël.* Et Iob. c. 9. *ſcio quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo Deum ſaluatorem meum.* Chriſtus ergo eſt iudex, tutor & vindex pauperum, qui proinde in die iudicij eos qui benefici fuerint in pauperes, quaſi ſuos propinquos & fratres adiudicabit cælo; qui verò in eos fuerint auari vel malefici condemnabit ad tartara. Matth. 25. cauſámque addit: *Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* Hinc idem Apoſtolos, qui paruulos à ſe amouebant, increpans ait: *Sinite paruulos venire ad me: talium enim eſt regnum cælorum*, Matth. 19.

Chriſtus ergo eſt hominum, præſertim pauperum, pupillorum & miſerorum *goel*, ideſt conſanguineus, propinquus, frater, tutor, curator, vindex, liberator, redẽptor, actor, iudex & vindex. *Ipſe enim iudicabit contra te* (qui eos opprimis) *cauſam illorum*, tanquam eorum vindex, tuúſque iudex. Hebr. *Ipſe enim litigabit litem eorũ tecum, vel contra te*, quaſi dicat, ipſe quaſi actor litem, cauſámque pauperum contra te qui eos affligis, iudicio proſequetur, aget & peraget, téque reum oſtendet, conuincet & condemnabit. Quis ergo paruulos & pupillos, licèt mentis opiſque inopes tangere, quis inuadere audeat? vtique non alius niſi inſanus, qui Deum ipſum, qui pater eſt pauperum, tangere & inuadere audeat, qui cum Deo inſtar gigantum contendere, eúmque ad bellum, imò ad duellum prouocare præſumat.

Chriſtus pauperum tutor.

Hinc de Chriſto vaticinatus eſt Iſaias, vt refert S. Lucas c. 4.18. *Euangelizare pauperibus miſit me.* Dauid Pſalm. 71. 4. *Iudicabit pauperes populi: & ſaluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem.* & v. 12. *liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor.*

Ingredíatur ad doctrinam cor tuum, & auris tua ad verba ſcientiæ: Hebr. *Ingredi fac ad diſciplinam cor tuum: & aurem tuam ad verba ſcientiæ.* Chald. *Introduc ad doctrinam cor tuum.* Vatab. *Accommoda ad eruditionem cor tuum.* Septuag. *Da vel dede in diſciplinam cor tuum, aures autem tuas adhibe ſermonibus ſenſus vel intelligentiæ.* Quod Auctor Catenæ Græc. ſic exponit, quaſi dicat: Mãcipa cor tuum ad vſum & habitum practicum, vbi autem virtutem practicam feliciter aſſecutus fueris, tum demum contemplatricem quoque venare, quaſi dicat, Da te primò vitæ actiuæ, eáque perfecta, da te deinde vitæ contemplatiuæ. VERS. 12.

Verùm hic ſenſus myſticus eſt & anagogicus. Conſtat enim ex ſæpedictis ſcientiam, doctrinam, intelligentiam, ſenſum, diſciplinam &c. hoc libro idem ſignificare, nimirum ſcientiam Ethicam ſiue practicam, quæ in virtutum non

arida ſpeculatione, ſed ardenti operatione conſiſtit. Huic ergo dedendum eſſe cor & aures monet hic Salomon, aures vt eam audiant, auditæque obediant: cor vt eam meditentur, ſapiant, ament & exerceant: ſic enim doctrina in mores influet, atque in ſenſus, manus, pedes cæteráque membra ſe exſeret.

Verbum *ingrediatur* ſignificat primò ſtudiũ & conatum adipiſcendi doctrinam, ideſt ſapientiam & virtutem, ob eius difficultatem naturæ noſtræ corruptæ, & concupiſcentiæ repugnantem, quaſi dicat, excita & impelle te magno conatu ad capeſſendam viam virtutis, quæ initio tibi erit ardua, at paulatim vſu ipſo fiat plana & facilis. Vnde Seneca lib. 2. Epiſt. 51. *Quemadmodum*, inquit, *virtutes retenta exire non poſſunt, facilisque eorundem tutela eſt, ita initium ad illas ingrediendi arduum*, (rationem attexit) *quia hoc primum imbecilla mentis atque ægræ eſt, formidare inexperta*. S. Ambroſius adeundæ virtutis difficultatem in alio ponit: *Cum renunciatur*, inquit, *improbitati ſtatim aſciſcitur virtus. Egreſſus enim malitiæ, virtutis operatur ingreſſum, eodémque ſtudio quo crimen excluditur, innocentia copulatur.* Hinc R. Salomon ſic vertit & exponit, Adduc cor tuum ad doctrinam, ideſt ad locum, verbi gratia ad ſcholam, in qua ſapientiâ informeris.

Secundò verbum, *ingrediatur*, ſignificat ſubiectionem & attentionem: ſicut enim bos ſubdit inſeritque collum iugo, ſic ſtudioſus aures mentémque ſubdit inſeritque diſciplinæ, iuxta illud Eccleſ. 6. 25. *Inyce pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum: ſubiyce humerum tuum & porta illam:* Præmium dat ibidem verſ. 30. quod compedes hi erunt in baſes virtutis, & torques in ſtolam gloriæ.

Introit homo in virtutem & virtus in hominem.

Tertiò, ſignificat arctum doctrinæ complexum; ſicut enim forma ingreditur in materiam, & viciſſim materia in formam: atque ſicut ſigillum impreſſum ceræ arctiſſimè illi cõiungitur, ita vt ſigillum ingrediatur in ceram illique ſui imaginem imprimat, & viciſſim cera ingreditur in ſculpturam ſigilli ad eius imaginem excipiendam, ſibique imprimendam: ſic doctrina ingreditur in aures & mentem diſcipuli dum eas erudit, ac viciſſim aures & mens diſcipuli ingreditur in doctrinam, dum eam haurit & ſibi imprimit.

Quartò, vox *ingrediatur* ſignificat doctrinæ, ideſt virtutis capacitatem & amplitudinem, vt eam non tam capere, quàm ab ea capi, in eámque ingredi videamur. Nam ſicut lux magna & copioſa ingreditur in oculos, & viciſſim oculi in lucem; ſic pariter cognitio ingreditur in cognoſcentem, & viciſſim cognoſcens ingreditur in cognitionem, præſertim practicam, dum eam ſibi accommodat, ac in mentem moréſque ſuos confert & transfert. Sic ſenſibile vehemens ingreditur ſenſum (verbi gratia color viſum, ſonus auditum) ac viciſſim ſenſus ingreditur ſenſibile per vehementem ſenſationem. Sic amor Dei ingens & ardens eſt velut ingens rogus & caminus, qui non tam in amantes ingredi, quàm amantes circumfundere & complecti videtur. Talis eſt amor & gaudium beatorum in cælo, de quo proinde Chriſtus ait Matth. 25. *Intra in gaudium Domini tui*; quia hoc gaudium tantum támque vaſtum erit, vt in eo velut in Oceano beati natare, mergi & abſorberi videantur.

A Hinc illæ phraſes S. Pauli: *Induite nouum hominem*. Epheſ. 6. 24. *Induite viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam.* Coloſ. 3. 12. Hæ virtutes enim ſunt quaſi veſtes ſplendidæ & diuinæ, in quas ingreditur homo, iiſque ſe veſtit, circumdat & ornat.

Noli ſubtrahere a puero diſciplinam: ſi enim percuſſeris eum virga non morietur. VERS. 13.

Tu virga percuties eum; & animam eius ab inferno liberabis. VERS. 14. Heb. *Ne prohibeas a puero correptionem.* Septuag. *Ne deſtiteris paruulum emendare.*

Virga eſt frænum puerorum Cur?

Nota virga propriè eſt ferula, & caſtigatio puerorum laſciuiẽtium, à natura & Deo ad id facta & compoſita, ſicut frænum eſt equo & camus aſino. Vnde videmus pueros formidare virgas, & earum metu ſe ab omni petulantia cohibere, quin & literis diligentem nauare operam, à qua alias abhorrent, denique omnia quæ iubentur B ſtrenuè peragere. Pueri enim cùm rationis & virtutis non ſint capaces, nec ſuas paſſiones cõtinentiæ fræno cohibere queant, ſed inſtar beſtiolarum agantur ſua phantaſiâ & appetitu, hinc tàm illâ, quàm hic virgâ coercendus & dirigendus eſt. Hinc virga ſymbolum eſt diſciplinæ, quæ laſciuiam iuuentutis caſtigat, & mores ad honeſtatem efformat. Quocirca virga Palladi, totius ſapientiæ Deæ ab Homero paſſim accommodatur. Vlyſſis quoque ſocij vno virgæ capite, puta falſa perſuaſione ac inſipientia, in brutorum ſpecies transformati: altero verò virgæ capite, puta vera diſciplina ac rerum peritia, in humanam reſtituti effigiem perhibentur. Ita Pierius Hierogl. 15. c. 49. Veriùs & efficaciùs S. Benedictus, monachum vagum à dæmone C vexatum virgâ percutiens, & diuagatione & dæmone liberauit; *Sicque antiquus hoſtis dominari non auſus eſt in eius cogitatione, ac ſi ipſe percuſſus fuiſſet ex verbere*, ait S. Greg. lib. 2. Dial. c. 4. Hac de cauſa in Capitulis monachorum defectus virgâ caſtigantur: virgâ enim curantur, qui crebra admonitione non emendantur. Rurſum virga notat Rectorem debere caſtigare errata ſubditorum, ſed moderatè. Audi S. Greg. 2. parte Paſtor. c. 6. ſub finem: *Curandum quippe eſt, vt rectorem ſubditis & matrem pietas, & patrem exhibeat diſciplina. Atque inter hæc ſollicitâ circumſpectione prouidendum, ne aut diſtrictio rigida, aut pietas ſit remiſſa.* Et inferius: *Quod iuxta Pauli vocem bene illa tabernaculi arca ſignificat, in qua cum tabulis virga ſimul & manna eſt: quia cum ſcriptura ſacra ſcientia in boni rectoris pectore, ſi eſt virga diſtrictionis, ſit & manna dulcedinis. Hinc Dauid ait:* D *Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt: virga enim percutimur, baculo ſuſtentamur. Si ergo eſt diſtrictio virgæ quæ feriat, ſit & conſolatio baculi quæ ſuſtentet. Sit itaque amor, ſed non emolliens: ſit rigor, ſed non exaſperans: ſit zelus, ſed non immoderatè ſæuiens: ſit pietas, ſed non pluſquam expediat, parcens: vt dum ſe in arce regiminis iuſtitia clementiaque permiſcet, is qui præeſt corda ſubditorum & terrendo demulceat, & tamen ad terroris reuerentiã demulcendo conſtringat.*

Tò *non morietur* tripliciter exponi poteſt, primò quaſi dicat, ſi percuſſeris eum virgâ, liberabis eum morte tùm corporis tùm animæ; vtrãque enim incurret, ſi impunè ſibi ſuæque libertati & concupiſcentiæ permittatur. Notum eſt exemplũ adoleſcentis, qui maternâ indulgentiâ vt fit,

vt fit, corruptus, cum ob ſcelera duceretur ad ſupplicium exclamauit: *Non prætor, ſed mater mea me ducit ad furcam.*

Secundò, quaſi dicat, virgæ plaga non eſt lethifera, non occidet puerum, ſed modico doloris ſenſu carnem eius perſtringet, vt anima ſanetur, diſcátque ſuas cupidines frænare. Ictus virgæ non eſt ictus pugionis aut gladij, qui interimit, ſed eſt ictus diſciplinæ & medicinæ, qui vitia curat. Vnde S. Gregor. Nyſſen. hom. 12 in Cant. *Ergo videtur*, inquit, *vox percutiendi hoc loco notare immortalitatem, iuxta illud Deuter. 32. 35. ego interficiam, & viuificabo, ego percutiam, & rursū ipſe ſanabo: vnde & Dauid de hac virga oriri ait non vulnus, ſed conſolationem: virga tua inquit & baculus tuus, ipſa conſolata ſunt me.* Pſal. 22. 4.

Tertiò, quaſi dicat, parentes nimis amantes filiorum verentur, quòd ſi eos caſtigent frequē- B tiùs, eorum membra debilitabunt, vt fiant inualidi, infirmi, citiùs moriantur. At errant. Nam diſciplina & ſeuera educatio robuſtos efficit pueros, vt diu ſani vegetique viuāt; mollis vero & indulgens educatio eoſdem facit flaccidos, debiles, infirmos, vt citò moriantur vti experientia conſtat. Vnde Aben Ezra ſic exponit: *Non morietur, ideſt illum liberabis, ne animus corporis ſimilem mortem oppetat; vel ſeruabis, ne immatura adhuc ætate diem ſuum obeat.* Ita & R. Leui. Sic Aquila pullos alis flagellando, aduerſis ſolis radiis exponendo, roſtro ad ſanguinem pungendo excitat ad volandum, vegetéſque ac validos efficit. Idem facit accipiter, vrſa, luſcicia, cerua, & hirundo, vti ex S. Ambroſio docui Eccleſ. 30. v. 13. in fine. Idem S. Ambroſ. ſeueræ educationis filiorum exemplum & ſpecimē dat C Alcyonem auem: *Meritò ait filios quos tam ſollicitè induimus, fouemus, abſcondimus, ſeruamus, exuimus diuinæ clementiæ inuolucro: Alcyon verò quos nudos proijcit, diuino veſtit indutū:* quia in mediæ hyemis rigore Deo fouendos, & contra æſtus maris tutandos committit.

Seuera educatio facit robuſtos.

Exempla.

Symbolicè Rupertus lib. 4. in Geneſ. c. 16. per puerum accipit mundum recentem, quem laſciuientem Deus virga diluuij caſtigauit, vt ſcirent ventura ſæcula quantum ille peccatis aduerſetur: *Rectè, inquit, & vtiliter, vt ſapientia Dei docuit petulātē atque in carne & ſanguine laſciuientē mundum recentem, tanquam ſtultum puerum corripuit, tali percutiens vulnere, quod tota ſua ætate nequeat obliuiſci.*

Et animam eius ab inferno liberabis. Septuag. *à morte.* Alij, *è ſepulchro.* Caiet. *à fouea euadere facies,* D ideſt à caſibus & ruinis. inquit, in quas incidere ſolent filij, quibus parētes laxarunt fræna libertatis & concupiſcentiæ: vel à fouea, ideſt ex profundo ignorationis antro, per doctrinā eū educes. Verum Heb. שאול *ſcheol* propriè infernum ſignificat, vti Noſter vertit, idque neruoſiùs & ſignificantius eſt. Docet ergo hic Salomon parētes, qui nimis indulgenter amant tractántque filios, nec peccantes caſtigant, exponere eos periculo inferni: ac proinde pro virga dare eis gehennam. quæ ſanè ingens eſt imprudentia, imò maleficium & odium filiorum. Si ergo, ô pater, amas filium, da ei virgam diſciplinæ, ſi non vis ei dare ignem gehennæ. Alterutrum enim ei des oportet, virgam vel gehennam. Elige. Quocirca prædeſtinatio, electio, ſalus, & beatitudo filiorū pēdet ab educatione, ſeuerā caſtigatione & vir- A gâ parentum. Vice verſa licentior educatio, ac omiſſio caſtigationis & virgæ parentū, eſt cauſa reprobationis & damnationis filiorum. Ex illa enim ruunt in ſcelera, ob quæ reprobantur & damnantur. Nota eſt hiſtoria pueri quinquennis, qui ob blaſphemias ſuas è ſinu patris à dæmonibus abreptus eſt ad tartara, quam recenſet S. Gregor. 4. Dialog. c. 18. Quot putatis in inferno ſunt filij, qui maledicunt parentibus, & maledicent diraſque omnes imprecabuntur in æternum, quòd ob omiſſam caſtigationem ſibi fuerint cauſa damnationis æternæ? Nec ſine cauſa. Fuerunt enim eis parentes non vitæ, ſed mortis: non cæli, ſed inferni: non felicitatis, ſed gehennæ in æternum. Mores enim, quos puer induit, retinet in ſenium vſque ad mortem; ſicut pſittaci, quod iuuenes diſcunt, retinent & loquuntur etiam ſeneſcentes; Seneſcentes autem nihil addiſcunt, licet blanditiis allecti, vel verberibus adacti, iuxta illud: *Senex pſittacus negligit ferulam.* Quocirca ſapienter Virgil. 3. Geor.

Virga eſt cauſa electionis ad gloriam.

Tu quos, ait, *ad ſtudium atque vſum formatus agreſtem,*
Iam vitulos hortare, viámque inſiſte domandi
Dum faciles animi, iuuenum dum mobilis ætas.

Fili mi, ſi ſapiens fuerit animus tuus, gaudebit te- Vers. 15.
cum cor meum. Heb. *Fili mi, ſi ſapuerit cor tuum, lætabitur & cor meum, etia ego.* Eſt Hebraicus pleonaſmus, ſimilis illi cap. præcedenti v. 19. continetque auxeſin, quaſi dicat, ego, ego inquam, toto corde, pleno meróque gaudio lætabor & iubilabo. Septuag. *Fili, ſi ſapiens fueris, cor tuum lætificabis & cor meum.* Chald. *Si ſapiens eſt cor tuū, lætabor ego in corde meo.*

Et exultabunt renes mei, cum locuta fuerint rectū Vers. 16.
labia tua. Heb. *Cum locuta fuerint labia tua rectitudines.* Septuag. *Et immorabuntur tua labia ad labia mea.*

Poſt varios ſtimulos huc vſque adhibitos, hic ſtimulat Salomon ſapientiæ diſcipulum ad eius ſtudium, per aculeum reuerentiæ filialis, & amoris paterni, q. d. fili, ſi amas me patrem & præceptorem tuum, vti ſcio te intimè amare, ſtude ſapientiæ, ideſt honeſtati & virtuti: Sic enim te, æquè ac me magno bono, magnóque gaudio cumulabis. Profectus enim filij & diſcipuli, eſt gaudium patris & magiſtri; præſertim ſi eum adeo profeciſſe videat, vt ex diſcipulo factus doctor, recta quæ didicit proloquatur, alióſque doceat: Sic enim ſapientiā, & per eam ſeipſum, ſuumque nomen & decus, in nepotes & abnepotes, cæteróſque futuri æui poſteros in multa ſæcula tranſmittet & propagabit: Pater enim viuit in filio, præceptor in diſcipulo, quem moriēs doctrinæ & virtutis ſuæ hæredem relinquit, iuxta illud Eccleſ. 30. 4. *Mortuus eſt pater eius, & quaſi non eſt mortuus: ſimilem enim reliquit ſibi poſt ſe.* Ita gaudebat Apoſtolus in profectu Chriſtianæ doctrinæ & vitæ Philippenſium, & Theſſalonicenſium dicens: *Itaque fratres mei chariſſimi & deſideratiſſimi, gaudium meum & corona mea.* Philip. 4. *Quæ eſt enim noſtra ſpes, gaudium aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum eſtis in aduentu eius?* 1. Theſſalon. 2. Vide ibi dicta.

Ex exultabunt renes mei, cum locuta fuerint rectum labia tua.

Renes primò ſedes & ſymbolū ſunt affectus, deſiderij, cōcupiſcentiæ, & inde ſi re deſideratā

Renum ſymbola.

& concupitâ potiatur, gaudij. Ita Aben Ezra. Quocirca Mathematici tradunt ſplenem regi à ſidere Saturni, hepar à Ioue, ſanguinem à Marte, cerebrum & cor à Sole, linguam à Mercurio, ſtomachum à Luna, renes verò & genituram à Venere, quos proinde in Veneris poteſtate conſtituunt, ait Pierius Hierogl.33.c.40.& Hierogl.34.c.18.

2. Secundò R. Leui: renes, inquit, ideſt cogitationes: quæ enim concupiſcimus, de iis crebrò cogitamus; vbi enim eſt cor, ibi eſt & mens, quaſi dicat: lætitiâ voluptatéque perfundentur cogitationes meæ, quando audiam labia tua quoad ſapientiam recta locuta fuiſſe.

3. Tertiò, renes, quia in eis eſt origo ſeminis, ſunt ſymbolum generationis, & propaginis. Vnde illud 3. Reg. 8. *Filius tuus qui egredietur de renibus tuis.* Hinc renes dicti, quòd ab eis riui ſeminalis humoris oriantur, ait Varro. Semen enim eſt ſpuma probatiſſimi ſanguinis qui ab hepate ad renes immittitur: inde per meatus ad id aptos flexuoſo quodam tramite ad genitalia dilabitur, quod in Anatomiis apertiſſimè compertum eſt.

Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Cum ego pater & præceptor tuus, videro te ex filio & diſcipulo factum patrem, & doctorem aliorum, intimis animi ſenſibus affectibuſque, quorum ſymbolum ſunt renes, exultabo. Nam vt docet Ariſtot. lib. 8. Ethic. c. 11. & 12. Solent aui magis diligere nepotes, quàm patres diligant filios; quia in nepotibus vident magis ſuam ſtirpem propagari, quàm in filiis, ideóque ſe in iis diutiùs fore ſuperſtites: Ita hic docet Salomon, ſe grauiſurum, ſi filius diſcat ſapientiam, ſed longè magis exultaturum ſi eandem alios doceat, & in poſteros propaget, vt multos ſibi, velut ex patre iam auo effecto, pariat nepotes & abnepotes.

Aui magis amât nepoter, quam pater filiũ. Cur?

Septuag. vertunt: *Et immorabuntur ſermonibus tua labia ad labia mea, ſi recta fuerint,* quaſi dicat, ſi labia tua recta fuerint, vt recta, honeſta, & ſancta loquantur, alioſque doceant, inhærebunt & immorabuntur mihi meæque inſtitutioni ac ſermonibus, quos labiis meis labiis tuis ingeſſi ſicut auicula ſolet ore ſuo cibum ori pullorum fame hianti ingerere. Rurſum, *immorabuntur*, quaſi dicat: Non ceſſabo te inſtruere, ſi videro te alios inſtruentem; ſed labia mea quaſi affigam labiis tuis, vt eis immorari videantur ad iugiter tibi ſuggerendum honeſta, quæ alios doceas. Hic enim ingens eſt ſtimulus magiſtro ad alacriter conſtantérque docendum, ſi videat ſuæ doctrinæ ingentem fructum, ſcilicet ſe docendo facere non tantùm diſcipulos, ſed & doctores, qui doctrinam ſuam in plurimos ſpargant, eóſque ſapientes, ideſt probos ſanctóſque efficiant.

Auctor Catenæ Græc. ſic legit: *Si labia tua recta fuerint, cum labiis meis ſermonem conferent, ne æmuletur cor tuum peccatores*: quæ vltima verba Noſter & alij reijciunt in ſequentem verſum. Idem Auctor ſic explicat, quaſi dicat: ſi ſermones tuos cum ſermonibus meis contuleris, meamque doctrinam & inſtitutionem ſecutus fueris, tum demum ſermones tui recti erunt; nam cum ex bonis initiis, probiſque cauſis ſint orti, non poterunt non bonos cogitatus proferre. Secundùm quoſdam autem indicat hic, multos illum diſcipulos & auditores habiturum, qui vnà cum bona doctrina bonam quoque doctrinæ methodum tenuerit.

Moral. hic diſce, nihil verum afferre gaudium diſcenti æquè ac docenti, quàm ſapientiam, ideſt honeſtatem & virtutem. Sicut enim agricola gaudet, ſi ſementis ſuis copioſam proferat meſſem; ſic gaudet docens, ſi copioſos ſe in diſcipulo, & per eum in aliis virtutis & pietatis fructus producere videat. Nam, vt ille ait, *Agricola terram, philoſophans animum excolit.* Et S. Gregor. Nazian. apud Anton. in Meliſſa par. 1. c. 50. *Nihil inexpugnabilius*, inquit, *philoſophiâ, nihil tranquillius: omnia prius cedunt quàm philoſophus. Duo ſunt inuicta, Deus & Angelus: & tertium philoſophia. Eſt enim philoſophus, non materialis in materia, in corpore incircumſcriptus, in terra cæleſtis, in affectibus imperturbatus, vbique inferior cæteris præterquam animi magnitudine, & cedendo vincens illos qui ſe vincere putant. Vnam ego ſapientiam noui, timere Deum. Etenim ſapientiæ initium eſt timor Domini.* Et alibi: *Audi ſummam ſermonis: Deum time & mandata eius obſerua. Hoc eſt enim omnis homo.* Eccleſ. 12. Quin & Socrates ibidem rogatus, quid in vita eſſet ſuauiſſimum? reſpondit, diſciplina & virtus.

Sola virtus affert gaudium.

Non æmuletur cor tuum peccatores: ſed in timore Domini eſto tota die. Pro *eſto*, Tigur. vertit *perſta*, ſcilicet immobilis, velut baſis & columna fundata in Deo Deique timore, vt nullis tentationum procellis ab eo dimoueare, iuxta illud Pſalm. 38. *Statue ſeruo tuo eloquium tuum in timore tuo*: in quæ verba vide S. Ambroſium. Vers. 17.

Quia habebis ſpem in nouiſſimo, & præſtolatio tua nunquam auferetur. Ex Hebr. repetendo τὸ יקנא iekanne, ideſt *æmuletur*, ſic verti poteſt cum Aben Ezra & Vatablo: *Non æmuletur cor tuum peccatores; ſed potiùs æmulare timorem Domini*, ideſt, virum timentem Dominum *tota die*, ideſt omni tempore vitæ tuæ, quaſi dicat, Non doleat cor tuum, non affligatur, non ſe cruciet, non inuideat quòd impios videat ditari & proſperari, vt eorum viuendi & diteſcendi rationem æmulari & imitari velit; ſed potiùs æmulare & imitare timentes Deum, idque vehementi ardore & zelo: quia eſto ad tempus depaupereris, & aduerſa ſuſtineas, tamen in nouiſſimo, ideſt tandem aliquando vel in hac vita, vel in futura proſperitatem & felicitatem, quam ſperaſti, nanciſceris, illáque tibi non auferetur, ſed perdurabit, téque beabit in æternum. Hebr. enim קנא kana, ideſt æmulari, ſignificat concitationem animi, qualis eſt in zelo. Hinc quando conſtruitur cum *lamed*, ſignificat zelare, & ardenter aliquid appetere vel ambire, quando verò conſtruitur cum *beth*, vti hic fit, ſignificat inuidere: vnde aptiùs explices quaſi dicat: Non inuideas peccatoribus felicitatem, ſed hæc inuidia cauſa eſt zeli, qui enim inuidet alteri felicitatẽ, eam ſibi cupit, zelatur & ambit. Alludit ad illud Dauidis patris ſui Pſalm. 36. v. 1. *Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem*, q.d. ne æmuleris, ideſt ne crucieris, ne inuideas malignis & impiis proſperitatẽ, vt per hoc conciteris ad eam cum eis appetendam, vt ſcilicet cum impiis viuas impiè ad parandas tibi per impietatem opes, bonam ſortem & fortunam: Vers. 18.

quia hæc breuis, vilis & exilis eſt, nec cum pretio & præmio pietatis conferenda. Vnde ſubdit Pſaltes: *Quoniam tanquam fœnum velociter areſcent, & quemadmodum olera herbarum citò decident.* Pariter Salomon ſubdit hic pietatis præmium dicens: *quia habebis ſpem* &c. Vnde R. Salomon ſic explicat: *Ne flagitioſorum proſperitati & felicitati inuideas, vt ideo illorum impia inſtituta ſequaris, quia habebis ſpē,* q.d. hoc enim illud eſt, propter quod ad extremum ſperes. Sic & R. Leui.

Quia habebis ſpem in nouiſſimo, & præſtolatio tua nunquam auferetur. Hebr. *quia erit tibi poſterius vel nouiſſimum, & ſpes tua non ſuccidetur.* Septuag. *Nam ſi ſeruaueris eam, erunt tibi nepotes; ſpes autē tua non recedet.* Tigur. *Ecce enim tibi poſteritas.* Chald. *vt ſint nouiſſima tua bona, & ſpes tua conſumatur.* Syrus: *Vt ſit tibi nouiſſimum, & ſpes tua non pereat.* Aquila & Symmach. *& ſpes tua non exterminabitur.* Pagnin. *Quia eſt tibi merces.* Caiet. *Sed eſt finis, & ſpes tua non ſuccidetur.* Vatab. *erit tibi reuera finis, id eſt præmium: præmium enim cenſetur nomine finis, quod detur in fine operum.* Aben Ezra: *Quia in nouiſſimo ſperabis, id eſt in extrema vitæ tuæ parte, vel enim ſenectus innititur, vel filij quos poſt ſe relinquit; & ſpes tua non auferetur.* Heb. *non ſuccidetur, quia ſcilicet Deum tibi, velut ſe timenti & colenti, beneficia collaturum ſperabas.* Appoſitè Ianſen. vocatur inquit, *nouiſſimum* Hebraicâ phraſi *merces operis,* & id quod tandem homo conſequitur fructus & commodi, quaſi dicat, Reuera tibi perſiſtenti in timore Domini eſt nouiſſimum quoddam, hoc eſt ſpes quædam certa mercedis tibi in futurum repoſitæ, aut merces ipſa tibi in nouiſſimo danda. Vnde non malè ſenſum reddidit Noſter Interpres: *Quia habebis ſpem in nouiſſimo*; hoc eſt per perſeuerantiam in timore Dei erit, & creſcet in te ſpes in illud quod tandem aſſequeris. Aut habebis in nouiſſimo, hoc eſt tandem in exitu tuo id quod modo ſperas, vt ſpes pro re ſperata accipiatur. Aut cum iam tibi erit diſcedendum habebis bonam ſpem, decedes cum ſpe bona, & id quod es præſtolatus non auferetur à te, non fruſtraberis tua expectatione ſicut fruſtrabuntur impij.

Senſus ergo eſt, quaſi dicat, Ne inuideas impiorum felicitati, vt eam & eos æmulari & imitari velis, quia illa celerem habet finem, citóque inſtar floris vel fœni defloreſcet & interibit: ſed potiùs æmulare timentes Deum; quia etſi ad tempus cum iis affligaris & labores, tamen ſpes mercedis magnæ, tùm in hac vita, tùm in futura te manet, quæ nunquam ſuccidetur: quòd ſcilicet breui erit finis laborum & dolorũ tuorum, ac incipiet tua felicitas & gaudium quæ nunquam ſuccidetur. Nota τὸ *habebis ſpem*, dupliciter accipi poteſt: primò propriè quaſi dicat, *habebis*, id eſt, *retinebis ſpem*, ſperare nunquam deſines te certò mercede timentibus Deum promiſſā petiturum, imò creſcente virtute vſque ad mortem creſces pariter in hac ſpe, cum impij ruente eorum felicitate perdant ſpem, cadántque in deſperationem recuperandæ felicitatis amiſſæ. Secundò, *habebis ſpem*, id eſt obiectum ſpei, puta rem ſperatam, quaſi dicat, aſſequēris mercedem quam tanto tempore ſperaſti, ſpes tua vertetur in rem, fides in ſpeciem, expectatio in poſſeſſionem. Quare Socrates rogatus

A qua te pij differrent ab impiis, reſpondit, ſpe: ſperant enim laborum præmium. Piorum ergo propria eſt ſpes: impiorum verò deſperatio. *Nihil,* ait S. Chryſoſt. *perinde animam nutrit & vegetat, atque ſpes læta & bonorum expectatio.* Et Philo: *ſpes,* ait, *eſt præuia mentis affectio, gaudium ante gaudium, vt quæ bonorum ſit expectatio.* Et Nyſſenus apud Maximum ſerm. 38. *Eorum quæ expectantur bonorum, affectatio flos eſt: ergo propter fructum, florem etiam decerpamus.* Hinc Apoſtolus ſpem vocat anchoram vitæ noſtræ naufragæ. Heb. 6. 19. Porrò ſpes hæc, ſiue res ſperata partim eſt æterna, puta felicitas cæleſtis, partim temporalis, puta longæua & felix vita: Item filij & nepotes longæui pariter & felices, vti explicant Septuag. iuxta illud Dauidicum: *Quoniam qui malignantur exterminabuntur: ſuſtinentes autem Dominum, ipſi hæreditabunt terram.* Pſalm.
B 36. v. 9. Prior ſpes eſt Chriſtianorum, poſterior Iudæorum. De hac ſpe & felicitatis præmio timentibus Deum promiſſo, multa habes Sapient. cap. 5. 16. & Eccleſ. cap. 1. v. 12. & ſequen. Vide ibi dicta. Et Iſaiæ c. 65. v. 13. *Ecce,* inquit, *ſerui mei comedent, & vos eſurietis: ecce ſerui mei bibent, & vos ſitietis: ecce ſerui mei lætabuntur, & vos confundemini: Ecce ſerui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis.* Vide eundem c. 66. 10. Nam, vt ait Nazian. apud Anton. in Meliſſa parte 2. c. 93. *Præmium virtutis eſt Deum fieri & puriſſimâ luce colluſtrari.* Hac ſpe, hoc præmio illecti veteres Aſcetæ & Anachoretæ, ad omnia dura timore & amore Dei ſubeunda vltro procurrerunt, qua de re lege Damaſcen. in Hiſtor. Barlaam & Ioſaphat
C c. 12.

Myſticè Auctor Catenæ Græc. per nepotes accipit pias cogitationes, & deſideria menti inſpirata à Chriſto, qui eſt pater & auus fidelium & ſanctorum. Per nepotes, inquit, vel filios ſubindicat hoc loco bonas cogitationes, quæ vtique à bona mente oriuntur, eodem illo nomine ſpiritalia quoque theoremata deſignantur. Anima proinde ab eiuſmodi contemplationibus & cogitationibus vacua, ſterilis proliſque expers meritò appellatur. Proueniunt autem bona cogitata ſalubriáque animi ſenſa à ſpiritali ſponſo, nempe Chriſto.

Audi, fili mi, & eſto ſapiens, & dirige in via animum tuum. VERS. 19. Hebr. *Audi tu, fili mi, & ſapito, & rectifica vel beatifica in via cor tuum.* Hebr. enim אשר *aſſcer* propriè eſt *beatifica,* à rad. אשר *aſcar,*
D id eſt beatus fuit: ſin à ישר *iaſcar* deriues, idem eſt quod rectifica (literæ enim אהוי *eheui,* inter quas ſunt Aleph & Iod, non rarò inter ſe commutãtur) Hinc Tigurina vertit: *Sape, vt beatum ſit in via cor tuum.* Nam vt dicitur Pſalm. 1. 1. & alibi: *Beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum &c. ſed in lege Domini voluntas eius.* Et Pſalm. 111. 1. *Beatus vir qui timet Dominum: in mandatis eius volet nimis.*

Iuuenum eſt audire doctrinam ſapientum, & ex ea dirigere in via ſapientiæ & virtutis omnia cordis ſui cogitata, decreta & acta. Auditus enim eſt ſenſus diſciplinæ, ait Ariſtot. ſi enim non audiant ſapientiam, ſed ſuam concupiſcentiam, eiuſque aſſeclas, à via virtutis ad viam conuiuiorum & ſympoſiorum, in quæ propendet natura, facilè deuiabunt.

Vnde hoc monitum conſultò ſequenti verſui de ſympoſiis præmittit.

Huic prouerbio ſimile eſt iſtud Comici: *Qui viam neſcit ad mare: fluuium ſequatur, qui viam neſcit, virgiferum eligat*, quaſi dicat, qui neſcit viam ſapientiæ interroget doctorem, & ſequatur ductorem.

Septuag. vertunt: *Dirige cogitationes cordis tui*. Cogitationes enim ſunt quaſi viæ, per quas cor vadit ad cogitatorum deſideria, executiones & actiones. Pagnin. *Ambulare fac* (alij *fac progredi*) *in via cor tuum*. Vatab. *Facies incedere per viam regiam cor tuum*. Baynus, *Facito*, vel *deducito cor tuum*, quaſi dicat: verbis monitiſque ſapientum, quaſi ſtimulis excita cor tuum torpidum, illudque adige ad capeſſendam, vel ſtrenuè proſequendam arduam virtutis viam.

Ruſum R. Salomon ſic exponit, quaſi dicat: *Poſtquam ſapientiam adeptus fueris, cordis tui ſemitas tuto inire poteris, cum mens ſapientiâ exculta te ad crimina ſollicitatura nō ſit*. Erit enim cor per ſapientiam, ideſt per virtutem iam purificatum, rectum & ſanctum, vtpote viæ & legi Dei conforme. Aben Ezra: *Caſtiga*, inquit, *cor tuum, ac ritè animum inſtitue*. R. Leui: *Animum tuum aſſueſce præclaris inſtitutis, tùm quoad mores, tum quoad opiniones*. Denique Syrus vertit: *Audi fili & ſapito, & exultabit cogitatio mea in corde tuo*, videns ſcilicet cor tuum ſapere, ac recta velle & agere.

VERS. 20. *Noli eſſe in conuiuiis potatorum, nec in comeſſationibus eorum, qui carnes ad veſcendum conferunt.*

VERS. 21. *Quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis dormitatio.*

Dehortatur Salomon à ſympoſiis & commeſſationibus duplici ratione: Prior eſt, quod iis conſumantur opes: poſterior, quòd iis inducatur dormitatio, otium, torpor & ignauia, quibus fit, vt homo potando conſumens, & otiando dormitandóque nihil acquirens, ad extremam inopiam adigatur, adeò vt laceris veſtibus indui, iiſque velut centone ex variis particulis conſuto pannoſus incedere cogatur. In Hebræo non fit mentio ſymbolorum expreſſa, ſed tacita.

Hebræa enim ad verbum habent: *Ne ſis inter potatores vini, & inter epulones vel belluones carnis ſibi; quia potator & epulo depauperabitur, & laceris veſtiet ſopor*. Eſt proſopopeia: Sopori enim & dormitationi velut perſonæ hic actio tribuitur, quaſi dicat, ſopor facit, vt ſopori deditus incedat lacer, pannoſus & ſquallidus. Tò *ſibi* Caiet. refert ad mutuas potatorum & epulonum propinationes & ferculorum miſſiones; illorum enim partes ſibi inuicem mittunt conuiuæ, vt ſe inuicem ad epulationem & hilaritatem inuitent; Vti fecit Ioſeph fratribus, quos conuiuio excepit. Geneſ. 43. 34. vt ſenſus ſit, quaſi dicat: Noli frequentare ſympoſia & conuiuia, in quibus bibones & epulones ſe mutuò propinando, cogendóque reſpondere ad æquales hauſtus, ac mittendo delicatas epularum partes ad epulandum & compotandum prouocant, imò adigunt.

Verùm meliùs Noſter per τὸ ſibi cenſuit notari ſymbola. Solebant enim olim, & etiamnum ſolent epulones & potatores inſtruere

A ſplendida conuiuia & ſympoſia conferendo *ſibi*, ideſt inter ſe ſymbola; quiſque enim ſuam partem, vel carnium, vel vini, vel aliarum deliciarum in commune epulum conferebat, quod proinde vocabatur ſymbolum, ideſt collatio & corrogatio. Vnde illud vetat Concilium Laodic. cap. 55. *Non oportet*, inquit, *miniſtros altaris, vel quoslibet Clericos, vel etiam laicos Chriſtianos ex ſymbolis, quæ vulgus commeſſalia appellat, conuiuia celebrare*. De his ſymbolis hunc locum quoque accepere Septuag. dum vertunt: *Ne ſis bibax vini, aut frequens in ſymbolis & carnium coemptionibus*. Et Aquila, Theodot. & Symmach. *Ne ſis cum his qui ex ſymbolis carnes edunt inter ſe*. Chald. *Ne ſis inter eos qui commeſſantur carne, nec inter illos qui inebriantur vino*. Syrus: *Ne ſis ebrius in vino, & ne ſis carnium belluo*.

B Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Noli ſocietatem & amicitiam inire cum illis, qui crebrò conferendo ſymbola & partes, inſtituunt opiparas menſas & ſympoſia; quia in his tuas opes exhauries & conſumes, atque epulis vinóque oneratus fies ſomnolentus, iners, & ignauus, quo fiet vt ad pauperiem redigaris cogariſque pannis laceris veſtiri. Vnde vertunt Septuag. *Omnis enim ebrius & ſcortator mendicabit, omniſque ſomnolentus laceris detritiſque veſtibus induetur*. S. Ambroſ. lib. de Elia & Ieiunio c. 8. legit: *Et induet ſe ſciſſa veſtimenta inſipientia*, quæ ſcilicet per ſuam inſipientiam & inſipientem gulam acidiámque cogitur induere; gulam enim velut indiuidua comes ſequitur libido, vtrámque acidia, acidiam ſomnolentia, ſomnolentiam paupertas & laceræ veſtes, vti patet in filio prodigo,

C Luc. 15. 14. Syrus: *Quia vinolentus & intemperans in carnium voracitate peribis, & qui dormit veſtietur pannis laceris & diſciſſis*. Chald. *Quia qui ebrius & vorax eſt, inopia afficietur, & pannis ruptis veſtietur dormitatio*. R. Salomon. *Ignauia & ſomnus aſſeclas ſuos laceris veſtimentis induet*.

Moral. hic diſce quàm gula ſit exitialis; nam omnia prodigit, perdit & conſumit, nulla eſt vorago, nullum barathrum, quod magis abſorbeat, magiſque præcipitet rem quàm gula, quæ quo magis impletur, eo magis eſurit: Quo meliùs prandet, eo meliùs cœnare ſtudet. Facetè Diogenes, cum luxurioſi cuiuſdam nepotis venalem domum proſcriptam legeret: *Sciebam*, inquit, *quod vino ciboque oppleta, quamprimum dominum euomeret*. Idem cum nimio luxu ad inopiam redactus adoleſcens, oleas in cœna eſitaret, forte præteriens: *Si ſic pranſus*, inquit, *eſſes, non ita cœnares*. Non inſulsè etiam Bion Boryſthenites, philoſophus peracutus & grauis, ad quendam qui poſſeſſiones ſuas vorauerat, inquit: *Terra Amphiaraum abſorbuit, tu autem terram*. Non opus eſt hic veterum quorundam lurconum exempla commemorare, qui patrimonia ſua per luxuriam ſubitò prodegerunt: cuiuſmodi fuit Fabius ille, qui à deuorato patrimonio gurges fuit cognominatus, C. Sergius, cui Oratæ nomen fuit, quòd id genus piſcium magna auiditate vorauit: Abidius Ciuis Rom. quem Cato proteruiam feciſſe per iocum dixit, Æſopi tragœdi filius, qui quo maiorem pecuniæ vim citiùs in ventrem mergeret, liquefactos vniones prandio appoſuit, & pſittacos & auiculas cantu commendabiles, & in delitiis habitas,

Gnomæ in gula.

D

magnò quoque emptas priæ ficedulis condire non dubitauit. Quotidiana, proh dolor, experientia magnam eiuſmodi exemplorum copiam ſuppeditat, vt auctiones proſcriptionéſque quotidianæ teſtantur. Vide S. Greg. 30. Moral. cap. 13.

Myſticè Clemens Alex. lib. 2. Pædag. c. 2. *Omnis enim ebrioſus, inquit, & fornicator mendicabit, & induetur laceris & pannoſis omnis ſomnolentus; ſomnolentus enim eſt quiſquis ad ſapientiam non vigilat, ſed ab ebrietate in ſomnum demergitur. Et laceris*, inquit, *induetur debacchator, & per ebrietatem pudore afficietur propter eos qui aſpiciunt. Peccatoris enim foramina ſunt ea, quæ ex veſte carnali ſunt lacerata, perforata libidinibus, per quæ dedecus intra animam cernitur, nempe peccatum, propter quod non facile ſeruabitur veſtis, quæ vndique diuulſa eſt ei dilaniata, multis marceſcens cupiditatibus, à ſalute ſeparata ac diſciſſa.*

Tropol. S. Gregor. lib. 4. Moral. cap. 25. hunc locum acutè exponit de detractoribus. *Sciendum quoque eſt*, inquit, *quod hi qui alienæ vitæ detractione paſcuntur, alienis procul dubio carnibus ſaturantur* (expendit quippe illa Iob verba, *& carnibus meis ſaturamini.*) *Vnde per Salomonem dicitur: Noli eſſe in conuiuiis potatorum, neque comedas cum eis qui carnes ad veſcendum conferunt: carnes quippe ad veſcendum conferre, eſt in collocutione derogationis vicißim proximorum vitia dicere. De quorum illic pœna mox ſubditur, quia vacantes potibus & dantes ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis dormitatio. Potibus enim vacant, qui de opprobrio vitæ alienæ ſeſe inebriant; ſymbolum vero dare eſt, ſicut vnuſquiſque ſolet, pro parte ſua cibos ad veſcendum, ita in confabulatione detractionis verba conferre. Sed tamen vacantes potibus & dantes ſymbola conſumentur, quia ſcriptum eſt, omnis detractor eradicabitur. Veſtietur autem pannis dormitatio: quia deſpectum & inopem ab omnibus bonis operibus mors ſua inueniet, quem hic ad alienæ vitæ exquirenda crimina detractionis ſuæ languor occupauit.* Eadem ex ſancto Gregorio tranſcripſit hic Beda & Gloſſa.

Detractor edit carnes proximi.

Auctor verò Catenæ Græc. hanc gnomen adaptat primò hæretico, deinde acido & ad virtutes pigro: ſic enim ait: *Omnis ſomnolentus veſtietur*, &c. qui vt virtutem comparet non aduigilat, neque ſobrietati operam nauat, is animæ ſuæ indumenta lacera, & vilia oſtendit: ſordido enim humique repente ſtudio illa diſrumpit atque diſcindit. Animæ autem veſtimenta ſunt recta & ſana dogmata, veráque & ſana eorumdem ſententia in opus & praxim deducta: quæ quidem veſtimenta homo ſtudioſus virtutibúſque ornatus nitida lucidáq; adeptus, omni tempore candidis nitidiſque indutus incedit, odióque habet tunicam carnis ſordibus contaminatam: Hæc ille.

Denique Caſſianus lib. 10. Inſtit. c. 21. per pannos, quibus ſe tegit piger, accipit excuſationes friuolas impotentiæ vel infirmitatis &c. quibus ipſe ſuam velat ignauiam. *Sine dubio enim*, inquit, *non merebitur veſtimento incorruptionis ornari, &c. quiſquis ſomno otii vel acidiæ ſuperatus, non induſtria ſua labore, ſed inertiæ pannis operiri maluerit, quia non veſtimentum gloriæ, nec decoris, ſed ignominioſum excuſationis velamen ſuæ coaptauit ignauiæ, &c.*

VERS. 22. *Audi patrem tuum, qui genuit te; & ne contemnas cùm ſenuerit mater tua.* Chald. *Acquieſce patri tuo.* Syrus: *Ne deſpicias ſenectam matris tuæ.*

Gnome hæc clara eſt. Monet enim filium obedientiæ & reuerentiæ quam præſtare debet parentibus, ſiue cum expreſsè quid præcipiunt, ſiue cum hortantur, monent vel ſuadent, ſiue cum filium inſtituunt & ad honeſtatem erudiunt. Semper enim filius audire debet patrem, vel præcipientem, vel ſuadentem, vel inſtituentem, eique auſcultare & quoad poteſt obedire. Rationem ſubdit: *qui genuit te*, quaſi dicat: Audi patrem tuum, quia ipſe genuit te. Generatio enim hoc tibi audiendi debitum imponit: Pater enim generando dedit tibi vitam humanam & rationalem, ſed rudem & impolitam: illam ergo erudiendo polire & perficere debet, vt perfecta ſit eius genitura, quæ ſine illa manca, & velut dimidia duntaxat foret. Iure ergo naturæ pater debet erudire filium, & filius eum audire, vt ſinat ſe ab eo erudiri. Sic aues pullos quos generarunt, voce & cantu ſuo erudiunt ad canendum, volatu ad volandum, venādo & quærendo cibum ad venandum; ac pulli per omnia parentes ſuos audiunt eiſque obſequuntur, itáque in ſua ſpecie perfecti euadunt. Simili modo equi, cameli, boues, quin & feræ, vt leones, pardi, vrſi, lupi catulos ſuos efformant ad omnes actiones naturæ ſuæ congruas, ac catuli ad amuſſim eorum efformationem ſuſcipiunt & ſequuntur.

Rurſum eius qui genuit prolem, eſt eandem alere tam in corpore quàm in anima. Sicut autem corporis alimentum eſt cibus corporeus, ſic animæ alimentum eſt doctrina & diſciplina. Tam ergo hanc quàm illum parentes exhibere, & liberi filiali affectu ſuſcipere debent.

Et ne contemnas cum ſenuerit mater tua. Sæpe enim mater ſeneſcens à filijs grandeſcentibus contemnitur, non ſolùm ob ſexum femininum, ſed etiam ob ætatem ſenilem, quæ infirma eſt, moroſa, tetrica, ac ſubinde iudicio vacillat. Vnde à filijs deſpicitur, imò ſubinde ridetur quaſi delira anus. Monet ergo filium, vt ſemper memor ſit iuris materni, ac matrem licet ſenem æſtimet & reuereatur vt matrem, cogitando quot faſtidia pro eo ſuſtinuerit nouem menſibus in vtero, quot labores, metus & ſollicitudines, vt natum aleret, faſciaret, educaret, ſolaretur, & de omnibus etiam minimis illi accuratè prouideret, idque per plures annos. Vide dicta Eccleſ. 3.3. & ſequent. vbi multis hac de re egi.

Myſticè Auctor Catenæ Græc. per matrem ſenem accipit doctrinam ſanam & canam, de qua ſubdit *Veritatem eme, &c.* Matris nomine, inquit, hoc loco doctrina ſacra ſignificatur: ait ergo: quæ doctrina infirma & ægra tibi fortè videtur, ea ſecundùm ſe fortis & robuſta eſt. Excita proinde teipſum, & matrem ſanam planéque vegetam inuenies. Tu enim tua negligentiâ & ignauiâ illam ſenilem & imbecillem reddis. Mens, inquit & ſenſus animæ tuæ greſſus rectè piéque dirigant. Hæc ille.

Veritatem eme, (Chald. *poſſide*) *& noli vendere ſapientiam, & doctrinam, & intelligentiam.* VERS. 23 Idem ſunt veritas, ſapientia, doctrina, & intelligentia, ſed connotato differunt. Vnde Tigur. vertit: *Veritatem, ſapientiam, diſciplinam & prudentiam compara & ne vendas.* Geminat imò

conternat hæc, vt oſtēdat quanta quantique facienda ſit veritas, vtpote quæ primò ſit ſapientia, quâ ſapientiam Dei participamus; ſecundò doctrina, ſcilicet practica, quæ mores erudit & componit; tertiò intelligentia, qua intelligentes, prudentes & circumſpecti in omni actione efficimur.

Senſus ergo eſt, quaſi dicat: omni ſtudio, omni labore & pretio compara, & conſerua tibi veritatem & ſapientiam ethicam, nec vllo voluptatum, opum aut honorum pretio eam vendas, ideſt commutes vel abijcias, quia ipſa pretioſior eſt omni auro & pretio, vti dictum eſt cap. 3. 14.

Vnde Septuag. Compl. & Regij (nam in Vaticanis hic verſus deeſt) habent: *Veritatem acquire, & ne repellas ſapientiam.* Vatab. *Da operam vt tibi compares veritatem, & ne reiicias, vt ſolent qui aliquid vendunt.* Hoc fecere è philoſophis Diogenes, Bias, Crates, Ariſtoteles, Democritus & alij qui opes ſpreuerunt, imò abiecerunt, vt toti vacarent philoſophiæ. Longè veriùs hoc præſtitere Chriſtiani doctores S. Hier. S. Aug. S. Chryſ. S. Hilar. S. Athanaſ. & cæteri, qui præ ſapientia & virtute Chriſtiana abdicarunt à ſe omnes opes & voluptates. Idem faciunt hodie religioſi, qui illud Chriſti ſequuntur; *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Audi Nazian. in carm. de Beatitud.

Felix qui Chriſtum fortunis omnibus emit,
Multiſque eſt vita regula, lex que pia.

Veritas vendi nequit. Cur?

Secundò, alij *τὸ vendas* propriè accipiunt, q. d. Ne ob lucrum alios ſapientiam doceas, vt hoc precio eam velut caupo nundineris illiſque diuendas. Vbi nota veritas propriè vendi nec poteſt, quia eſt actus vitalis cuique proprius & inhærens; vel eius obiectum, puta conceptio & iudicium mentis conforme rei, cum ſcilicet mens rem concipit prout in ſe eſt; nec debet, quia veritas eſt ſpiritalis; quæ ſi ſit ſupernaturalis, eam vendere erit ſimonia. Vnde S. Aug. tract. de diſciplina Chriſtiana cap. 1. tom. 9. *Indignum*, inquit, *eſt, iniurioſum eſt, ſi ſapientia pecunia compararetur.* Vide noſtrum Leſſium tract. de Simonia dubit. 13. vbi fusè & exactè docet quibus caſibus pro doctrina pretium accipere liceat, quibus non: Doctori, inquit, licet vendere ſuum docendi laborem, induſtriam & vocem, non autem ipſam ſapientiam &c.

Rurſum vendunt veritatem, qui ægrè, nec niſi magnis precibus fatigati eam aperire & docere volunt; *quod enim precibus emitur, caro emitur.* Inſuper qui eam venditant & oſtentant: Hi enim pretio laudis & gloriæ eam vendunt.

Denique R. Salomon ſic exponit, quaſi dicat: *Quando veritatem abſque pretio aſſequi nequibis, eam perſoluta mercede adipiſcere; verùm ne poſtea dicas: ſicut ſapientiam meis ſumptibus mihi comparaui, ſic pretio mihi perſoluto eâdem alios imbuam.* Aben Ezra verò ſic, quaſi dicat: *Eme libros in quibus veritas continetur, emptóſque ne diſtrahas & diuendas.* R. Leui: *Veritatis cognitionem obtine, & cognita ne obliuiſcitor.* Primus ſenſus genuinus eſt.

Vers. 24. *Exultat gaudio pater iuſti: qui ſapientem genuit, lætabitur in eo.* Heb. *Exultando exultabit pater iuſti, & gignens iuſtum gaudebit in eo.* Septuag. *Bene educat pater iuſtus: & in filio ſapiente lætabitur anima eius.*

Gaudeat pater tuus, & mater tua, & exultet quæ genuit te. Chald. *Quæ peperit te.* Vers. 25.

Prior gnome ſpectat ad patrem, poſterior quæ quaſi cōcluſio ex priore infertur ad filium, quaſi dicat: Mirè gaudet & exultat pater ſi videat filium iuſtitiam colere, piè & ſanctè viuere: qui enim genuit ſapientem, ideſt prudentem & probum, lætatur in eo: quia gaudet tùm de bono filij, tùm de ſuo: bonum enim & decus filij eſt bonum & decus patris, ac inſuper indoles & ſemina virtutis filiorum hauriuntur & manant à parentibus; quare ſi homines videant filium egregiè moratum, cenſent eum à patre & matre hoſce mores, vel certè bona morum ſemina bonámque indolem hauſiſſe, iuxta illud Horatij:

Fortes creantur fortibus & bonis:
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Sapientis genitor, ait R. Leui, gaudet ob eiuſdem præclarè geſta & negotia, cum illud præterea accedat, vt maiori Dei cura gaudeat ob filij merita. In hoc ergo parentes gaudio efferuntur eadem de cauſa, qua ob filij inſipientiam dolore ærumniſque anguntur.

Inde conuerſus ad filium concluſionem hanc elicit. Ergo ô fili ita vitam & mores inſtitue, ita ſapienter & probè viue, vt parentes hoc gaudio ingenti afficias, vt ſcilicet exultet tàm mater quàm pater de tua virtute, præclarè geſtis, fama & gloria: redde hoc ſolatium matri, quæ genuit te pro tot laboribus, moleſtijs, & periculis quæ ſubijt in te concipiendo, pariendo, lactando, educando, vt benedictionem eorum cōſequaris. Hanc enim Deus exaudit & adimplet, vti adimpleuit benedictionem Iſaaci morientis datam Iacobo. Geneſ. 27. 28.

Myſticè Beda: *Gaudeat*, inquit, *Deus pater de tua iuſtitia, gaudeat & Eccleſia mater tua; ſed & ſacerdos qui te per gratiam baptiſmi regenerauit, qui te erudiuit à paruulo de tuis bonis gratuletur operibus.*

Præbe (Hebr. *da*) *mihi fili cor tuum: & oculi* Vers. 26
tui vias meas cuſtodiant. Chald. *Pone fili mi cor tuum ad me.*

Fouea enim profunda eſt meretrix: & puteus an- Vers. 27.
guſtus aliena. Septuag. *Dolium pertuſum* (alij *fractum*) *eſt domus aliena: anguſtúſque eſt puteus alienus.*

Tò enim ſignificat hunc verſum cohærere præcedenti, eiúſque dare cauſam.

Vnde primò aliqui exponunt, q. d. O fili mi, dede cor tuum ſapientiæ, mihique eius doctori: ne illud dedas inſipienti meretrici. Si enim ei illud dederis, abſorbebitur velut in fouea profundiſſima, ex qua illud extrahere & ſapientiæ reddere erit difficile, & penè impoſſibile. Ita Hugo, Dion. & alij.

Secundò & potius, quaſi dicat: ô fili præbe Heb. *da* vel *trade* cor tuum ſapientiæ, vt eius ſtudio, mihique eius magiſtro illud totum applices, & conſequenter da mihi oculos tuos, vt illos dirigas ad vias, ideſt leges meas perlegendas, & magis ad eaſdem cuſtodiendas: ſic enim fiet vt non incidas in retia, quæ tibi parat meretrix, vt te in ſuam naſſam & foſſam ruinámque

pertrahat: meretrix enim ſe comit, polit, ornat, vt oculos & corda iuuenum ad ſe quaſi ſiren rapiat, illiciat & perdat. Nihil enim ita contrarium & inſidioſum ſapientiæ & virtuti, ac libido & meretrix. Per cor accipe mentem & voluntatem. *Prabe mihi cor*, ſignificat exigitque animi attentionem ad ſermonem animo accipiendum, ait Aben Ezra, qui תצרנה *tiſſorna*, id eſt cuſtodiant, cenſet per metatheſin poſitum pro תרצנה *taroſna*, ideſt excurrant. Percurrant, inquit, oculi præceptorum meorum ſemitas. R. Leui: *Prabe fili mi cor tuum*, ideſt, inquit ne aliud appetas, veliſque quàm vt virtute cumuleris. *Oculi tui vias meas cuſtodiant*: eas ſeruent vias, ad quas te in hoc libro inſtitui, vt nimirum corporis cupiditatibus bellum indicas, mentiſque abſolutioni ſtudeas. Cum autem cupiditates, quibus maximè abſtrahitur mortalis, ſint libidinis illecebræ viniique voluptas, ab ijs abſtinendum in primis admonet. Vt ergo repudiemus fœdæ libidinis vitium, inquit, meretricem eſſe tanquam profundam foueam. Nota iungit cordi oculos, quia eſt magna ſympathia cordis cum oculis, vt cor in oculis, & oculi in corde ſiti eſſe videantur. Quod enim cor amat, ad illud intuendum dirigit oculos, vt obiecto amato per viſum & intuitum ſe paſcat. Vnde vulgò dicitur: *vbi oculi, ibi cor, ibi amor: vbi manus, ibi dolor.* Hinc oculi ſunt in amore duces, *Oculi*, inquit Cicero de Oratore, *ſunt quorum intentione, tum remiſſione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum ſignificamus.*

Rurſum oculi congruè iunguntur viæ, quia oculi dirigunt incedentem, vt viâ rectâ incedat, ne ab ea deflectat in auia, néue in ſcopulos & ſaxa impingat, aut in foſſam corruat.

Deus poſcit cor. Cur?

Moral. Deus exigit cor hominis, præſertim fidelis & ſancti; quia cor eſt principium vitæ omniſque cogitationis, voluntatis & actionis. Hinc cor eſt primum viuens & vltimum moriens: Quare ſi Deus poſſidet cor, poſſidet totam animam, totúmque hominem. Cor enim, ideſt voluntas, eſt quaſi regina, quæ omnibus ſenſibus, potentijs, & membris, vel politicè vel deſpoticè imperat & dominatur. Voluntas enim mouet intellectum, vt in eo quod amat, rationes & motiua ad amandum inueniat: mouet memoriam, vt eorum iugiter recordetur, ſibique ad iugiter amandum repræſentet: mouet oculos, ad intuendum rem amatam: aures, ad audiendum eius laudes; tactum, ad illam amplectendam; pedes, vt ambulent ad eam poſſidendam; manus, vt eam prehendant, & ſic de cæteris.

Deus ergo ab homine donum exigit. Sed quod? Cor, Cur? quia cor eſt potiſſimum in homine, & virtute totus homo. Cor enim complectitur regitque memoriam, intellectum cæteráſque potentias. Cor enim hic primò mentem; ſecundò amorem, affectum & voluntatem, quæ origo eſt omnis affectus & actionis, ſignificat. Deus cor ſuum, puta ſpiritum ſanctum, vt ait S. Thom. & Nyſſen. vel vt Eucher. in formul. ſpirital. cap. 1. Filium ſuum qui erat in eius ſinu, & viſceribus dedit tibi: *Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret*: antidoron ergo poſcit parile, ſcilicet cor tuum. Ferunt Eremitam quendam poſtulaſſe à Deo, quodnam donum cuperet, quò eius gratiam,

A cælúmque promereri poſſet, at reſponſum ei datum à verſipelle dæmone, donum hoc conſtare tribus partibus, ſcilicet noua luna, Solis circulo, & quarta parte rotæ, nimirū luna noua ſemicorniculata refert litteram C. ſolis circulus litteram O. quarta rotæ pars littera R. Iunge haſce tres literas, habebis *cor*, hoc eſt donum; quod poſcit Deus. Ita refert Noſter Maximil. Sandæus in Donario cordis Iulij Epiſcopi Herbipol. Simile quid habet Robertus Olkot, aut potius Thomas Gnaleſius lect. 12. in Prouerb. Ita Abel cor ſuū offerens Deo, illi placuit præ Cain Vnde Rupertus in Geneſ. 4. vterque, inquit, obtulit, ſed non rectè diuiſit. Nam Cain cum offerret ſua Deo, ſeipſum ſibi retinuerat, repoſitum habens cor in cupiditate terrena Huiuſmodi Deus portionem non accipit, *Sed prabe* inquit *fili cor tuum mihi*. At Cain

B cor ſuum retinuit ſibi, & fructus terræ obtulit Deo. Abel autem primo cor ſuum, deinde rem ſuam offerendo plurimam hoſtiam obtulit. Sic Rupert. Abel igitur præter ſelectiſſima illa & adipalia munera ſuum amorem, quo nihil electius Deóque gratius obtulit. Nam quid ante oculos Dei valent munera omnia etiam pinguiſſima, ſi tamen amor negetur? *Operationes*, ait D. Ambroſ. lib. 1. de Iacob. cap. 8. *bono commendantur affectu.*

Audi S. Aug. (vel quiſquis eſt Auctor: Stylus enim arguit non eſſe S. Auguſt.) tract. de quatuor virtutibus charitatis, poſt medium, tom. 9. Quid a te (Deus) *expetit? quod Abraham illi dictum eſt. Da mihi vnicum dilectum filium tuum: tibi dicit ſapientia, Da mihi fili cor tuū;*

C *ipſe eſt dilectus vnicus. Quid metuis offerre cor tuū; offer ſacrificium, contritionem cordis Domino Deo tuo, & dic ei cum Propheta: Holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus; cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit. Nihil metuas tali ſacrificio oblato, & tibi acceptum erit, & quod obtuleris integrum permanebit.*

Pulchrè hanc ſententiam pertractat S. Bernard. Epiſtola ad quemdam poſtulantem: *Quid à nobis requirat Deus? Cor noſtrum*, inquit, *nihil dignius proficere poteſt, quàm vt ei ſe reſtituat a quo factum eſt, & hoc à nobis Dominus expetit dicens: fili da mihi cor tuum. Tunc ſiquidem cor hominum Deo datur, quando omnis cogitatio terminatur in eum, gyrat & circumflectitur ſuper eum, & nihil vult penitus poſſidere præter eum, ſicque colligato ſibi animo eum diligit, vt ſine ipſo amarus ſit omnis amor. Nec aliud dixerim cor donodare, quàm ipſum*

D *captiuare in omne obſequium eius, & ita voluntati eius ex toto ſupponere, vt nihil aliud velit, quàm quod nouerit eum velle.* Ex quibus ita concludit: *Itaque cor Domino datum, ipſum in omnibus & de omnibus adorabit, & gratias aget, etiamſi multa noſtris ſenſibus moleſta videantur, nihil turbationis ex rerum nouitate ſuſcipiet: tentatus à Domino per tribulationes & aſperas qualitates non mouebitur, aporiatus, ideſt inops gaudebit. Quicquid illatum fuerit, etiamſi habeat aſperum ſenſum, velut impellens ad ſuperna, ſuſcipiet. Qui cor ſuum dedit Deo, cantabit melodicè, & dicet cum Propheta David: Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo & pſallam in gloria mea.* Subdit deinde tres modos & gradus, quibus cor dandum & dirigendum eſt ad Deum, quos in ipſo perlege.

Oremus ergo aſſiduè cum noſtro P. Aluarez lib. 3. de perfect. p. 2. cap. 17. Domine Deus meus & Deus cordis mei, qui in corde meo hæc verba intonare non ceſſas. Præbe fili mi cor tuũ mihi, quibus amorem cordis efflagitas, & ad dilectionem ex toto corde meam voluntatem inflammas: da obſecro cordi meo perfectum cordis amorem, quem præceptis, conſilijs, beneficijs, ſuaſionibus, promiſſis & comminationibus poſtulare dignatus es: quia nemo tibi reddere aliquid poterit, niſi tu prius idem illi benignè conceſſeris, & longa manu donaueris. Amorem totius cordis à me poſtulas, dicens: Dilige me ex toto corde tuo; & ego quidem fundum totius mei cordis, ſi tu prius dederis, tibi reſtituo. Da igitur Domine per infinitam bonitatem tuam, vt te toto corde diligam, vt ſcilicet beneplacitum tuum & amorem tuum omnibus donis ac chariſmatibus præferam, & nũquam ad diligenda creata, aut contra te, aut ſupra te, aut præter te, noxia præſumptione peteſſluam.

B

Memorabile eſt exemplum in vita D. Henrici Suſonis cap. 4. hic enim dum flagrantiſſimo æternæ ſapientiæ deſiderio arderet, illa ſe ipſi ſpecie corporali videndam exhibuit: nunc enim elegantis puellæ, nunc pulcherrimi iuuenis præſeferebat imaginem. Itaque dulciſſimè ad eum conuertens ſe, comiter, non tamen ſine diuina quadam maieſtate illi arridens, benignè his eum verbis affata eſt: *Præbe fili cor tuum mihi.* Tum verò veſtigijs illius aduolutus, medullitùs ac humillimè illi gratias egit. Inde illius in eam amor ardentior, vt eam ſibi in ſponſam copulare geſtiret; quare amore ebrius exclamabat: *Ego toto corde ſenſibus & animo te inexhauſtam omnium deſiderabilium abyſſum, ardenti cordis mei affectu complector.* Interim nonnunquam cordi illius ſe communicabat ipſa, velut omnis boni fons & profluuium, in quo ſimul reperit quicquid pulchrum, amabile vel deſiderabile eſſet: ſiquidem id in ea modo ineffabili exiſtebat. Ergo identidem illam velut gratiſſimam amicam lachrymantibus oculis, & in immenſum expanſo cordis ſinu complexus, illi totum cor ſuum obtulit, indéque Miniſter æternæ ſapientiæ eſt appellatus.

Sapientia inuitat ad ſe Henric. Suſonem

C

Fouea enim profunda eſt meretrix. Idem dixit cap. 22. verſ. 14. vbi id explicui. Nota τὸ *profunda*, ſignificat hanc meretriciam foueam adeo eſſe altam voraginem, vt cadentibus in eam vix vlla ſit ſpes emergendi. Ita enim in ea meretrix melleis ſuis laqueis & meretricijs artibus detinet amaſios, vt ex ea ſe expedire nequeant. Vnde Comicus:

D

Nil amor eſt aliud, niſi triſtis & ægra voluptas:
Nil niſi dulce malum, nil niſi triſte bonum:
Diminuis famam, factis melioribus obſtas.
Exiguo magnas tempore perdis opes.

Pro *fouea* Heb. eſt שוחה *ſcucha*, quod propriè ſignificat foueam vel foſſam, in quam incidentes perduntur; vnde ſumitur pro corruptione, deſolatione, interitu, ſepulchro. Hinc Septuag. *ſcucha* nunc vertunt *fouea*, nunc *dolium*, vt hoc loco: dolium enim eſt cauum vt foſſa; nunc *ſordes*, quia foſſæ ſolent eſſe lutoſæ & ſordidæ, vt patet Iob. 9. 31. nunc *mors*, vt Iob. 17. 14. (vbi Noſter vertit *putredo*, *Putredini*, inquit, *dixi pater meus es; mater mea, & ſoror mea vermibus*) nunc *corruptio*, vt Ionæ 2. 7. nunc *pernicies* vel *interitus* vel *internecio*, vt Pſalm. 9. 15. Iſaiæ 51. 14. nunc *nugacitas*, vt Pſalm. 118. 85. nunc *inanis*, vt Ierem. 2. 6. nunc *verbum*, vt Ierem. 18. 20. & 22.

Hæc omnia competunt meretrici. Primò enim meretrix eſt foſſa profundiſſima, in quam amaſij præcipites ruunt, perduntur & intereũt, tam quoad animam quàm quoad corpus. Alludit ad domos & gurguſtia meretricum, quæ non tam domus quàm antra, foſſæ & ferarum luſtra videntur, vnde & ſubterranei fornices vocantur, indéque nomen fornicationis: quin & non rarò in foſſis mœnium, vrbiúmque arboribus virgutíſque degunt, ibique velut vulpes tranſeuntibus inſidiantur, eóſque ad nemoroſas haſce foſſas pelliciunt & peruertunt, vti in nonnullis Germaniæ vrbibus ab eis factitari vidi. Myſticè, foſſæ hæ appoſitè ſignificant iuuenes à meretricibus ſeductæ, ex alto vitæ ciuilis & honeſtæ muro, puta ex culmine honeſtatis, rationis & virtutis præcipitare ſe in foueam profundiſſimam luxuriæ, infamiæ, omníſque dedecoris & ſceleris.

Meretrix eſt foſſa. Cur?

Secundò meretrix eſt mors, quia amaſiorum animas, & ſæpe corpora interficit, imò cauſa eſt vt ob eius pulchritudinem inter ſe rixentur iuuenes, ſéque mutuò digladiando occidant. Hinc S. Iſidor. de fornicarijs agens: *Hi* inquit, *ſunt quos iam lethale θ obſignat.* per θ. enim iudices olim reos damnabant ad θάνατον, ideſt mortem. Vnde illud Perſij: *Et potis eſt vitio nigrum præfigere theta.* S. Chryſoſt. verò hom. 49. in Matth. *Luxuria*, inquit, *non ſolùm petulantes, ſed & homicidas facit*, vti Herodiadem fecit homicidam S. Ioannis Baptiſtæ.

Eadem eſt mors.

Tertiò meretrix eſt ſepulchrum, ſed dealbatum, ait S. Chryſoſt. in pſalm. 50. quia exterius alba & compta apparet, ſed interius plena eſt ſordibus, putredine, lue venerea, alijſque morbis, quibus amaſios inficit & perdit. Ipſa eſt ſepulchrum, in quo viuos defodit libido. Vnde Stobæus ſerm. 6. de intemperantia: *Diogenes*, inquit, *dicebat pleroſque viuos ſeipſos humare, & putrefacere balneis humectantes, & re venerea putrefacientes. Morientes autem demum mandare corpus in ſuffimentis & aromatibus recondi, alios etiam melle, ne citò putreſcant:* q. d. Diogenes ridebat hominum dementiam, quòd ipſi viuum corpus, quod conſeruare oportebat integrum, corrumpant tabo & ſordibus luxuriæ: mortuum verò corpus, quod corrumpi neceſſe eſt, ipſi condiant balſamo, myrrha, alijſque odoramentis, vt incorruptum ſeruent, cum viua corpora potiùs condienda forent ad longiorem vitam, mortua verò ſinere vt citò conſumantur.

Et ſepulchrum.

Quartò meretrix eſt ſordida, imò ſordes meræ, quia pauperrima, ſordidiſſima, fœtidiſſima, plena putore, ſanie, putredine. Vnde S. Chryſoſt. hom. 29. in Matth. *Quid*, inquit, *luxuria correptus à dæmoniaco differt? Quod ſicut nunquam ſit in ſeipſo, ſed in ſepulchris verſetur. Sepulchra ſunt meretricum diuerſoria, cum multo fœtore, multa putredine ſunt repleta. Non minæ, non exhortationes ipſum ligare poterunt, omnia hæc vincula ſpernit.*

Et ſordes.

Quintò meretrix eſt pernicies tam ſibi quàm amaſijs totique Reipub. perdit enim nobiliſſimos eius iuuenes & ciues.

Et pernicies.

Sextò

Et nugacitas.

Sextò meretrix eſt nugacitas, quia plena nugis, fraudibus & mendacijs, quibus accedentes illicit, illaqueat & dementat, adeò vt ex ijs conflata & conſuta videatur. A

Et dolium perforatum

Septimò meretrix eſt dolium perforatum, in quo etiamſi Crœſi opes inijcias, effluunt & prodiguntur, ipſáque ſemper eget remanétque inops & pauper. Vnde Menander miſit Venerem ad aurifodinas, quòd nullo auro eius inopia & ſitis expleatur, teſte Rhodigino lib. 8. cap. 5. Verè S. Auguſt. ſerm. 50. de tempore: *Sæpe admodum* inquit, *perdit luxuria, quod congregauit auaritia.* Vide dicta cap. 5. verſ. 10.

Et puteus.

Et puteus anguſtus aliena. Aliena, ideſt meretrix, quæ non eſt tua vxor: hæc comparatur puteo anguſto, primò quia ſicut puteus profundus eſt & obſcurus, vt videatur eſſe barathrum: ſic eſt & libido ac meretrix. Audi S. Chryſoſtom. hom. 11. in 1. ad Corinth. *Quando enim* inquit *ab impudica libidine capta fuerit anima, ſicut nubes, & caligo corporis oculos; ita, cum illa eripuerit menti perſpiciendi facultatem, nihil ſinit videre vlterius, non præcipitium, non gehennam, non timorem, ſed ab illius occupata tyrannide deinceps facile poteſt expugnari à peccato, & tanquam feneſtris carens, partes vndique ante oculos excitatus, non ſinit radium iuſtitiæ menti illuceſcere, abſurdis libidinum cogitationibus ipſum vndique arcentibus.* B

Secundò ſicut puteus eſt anguſtus; vnde illud eius Ænigma:

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli ſpatium non amplius vlnas?

vtique in puteo:

Sic pariter anguſta eſt domus, ſupellex, anima, réſque omnes meretricis. Rurſum ipſa ſe & amaſios in extremas anguſtias adducit. Vnde Syrus vertit: *Puteus anguſtiæ & tribulationis.*

Tertiò puteus eſt cœno lutóque, inquit Auctor Catenæ Græc. quin & ranis bufonibúſque refertus: ſic & meretrix tota ſpurca eſt & fœtida, quin & bufonem, id eſt dæmonem in pectore geſtat. Septuag. vertunt: *Et puteus anguſtus alienus.* Alludit ad puteos priuatos domus alienæ, qui anguſti eſſe ſolent, vtpote proprij domus vnius: vnde ſæpe non ſufficiunt dare aquam vicinis. Quocirca multis in locis ſingulæ domus ſuos habeant puteos. Senſus eſt, quaſi dicat: ſicut puteus alienæ domus eſt anguſtus, illique ſoli ſufficit, non autem vicinis: ſic pariter anguſta eſt vxor aliena, quæ vni marito ſuo lege matrimonij aſtricta, ad alios ſe extendere nequit ſine ingenti perfidia & periculo vitæ. Si enim maritus reſciat vel ſuſpicetur vxorem alium adamare, vtrumque ad necem perſequetur, iuxta illud cap. 6. 34. *Quia zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, nec parcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima.* Hoc eſt quod ait Iſaias cap. 28. 20. *Coanguſtatum eſt ſtratum, ita vt alter decidat, & pallium breue vtrumque operire non poteſt.* Vide dicta cap. 5. 15. ad illa: *Bibe aquam de ciſterna tua & fluenta putei tui, &c. habeto eas ſolus, nec ſint alieni participes tui.* D

Vers. 28.

Inſidiatur in via quaſi latro; & quos incautos viderit interficiet. Heb. eſt, כחתף *kechetheph*, ideſt *ſicut prædo & rapina.* Hinc primò Pagnin. vertit: *Etiam ipſa tanquam præda inſidiabitur*, quaſi dicat: Sicut aſtuta vulpes inſidiatur gallinis, & lupus ouibus, vt eas faciant ſuam prædam & eſcam: ſic pariter meretrix inſidiatur iuuenibus incautis & inexpertis, qui ſunt velut ſimplices oues & gallinæ, vt eos eorúmque opes, quin & ſanitatem, famam, vitam, conſcientiam prædetur & diripiat: vnde à lupis, ideſt meretricibus, dicta ſunt lupanaria.

Secundo Marinus in lexico vertit: *etiam ipſa tanquam rapina inſidiabitur.* Eſt Hebraiſmus elegans, quo abſtractum ponitur pro concreto. *Rapina* ideſt rapaciſſima, ſcilicet fera, vel raptrix & latro. Vnde Chald. vertit: *Sicut rapinæ* (fera) hoc eſt ſicut *fera rapiens oculis inſidiabitur.* Meretrix enim eſt fera rapaciſſima & voraciſſima, imò congeries ferarum omnium, vt ex omnibus conflata videatur. In meretrice enim eſt aſtutia vulpis, ingluuies lupi, rixa canis, malignitas aſpidis, ſæuitia tigridis, ſuperbia leænæ, virulentia ſerpentis, truculentia draconis, vti docet S. Chryſoſt. hom. 15. in Matth. Vox *oculis* tam ad *rapiens*, quàm ad *inſidiabitur* referri poteſt, quaſi dicat: Ceteræ feræ oculis inſidiantur, at pedibus vnguibúſque dumtaxat prædam rapiunt: meretrix verò feras ſuperat; nam eminùs oculis non tantùm inſidiatur, ſed & rapit intuentes velut Siren, eóſque ad ſe allicit & pertrahit, ſicut magnes ad ſe trahit ferrum ſemotum & diſſitum; raptos verò ſpoliat, necat, deuorat inſtar Sirenum.

Tertiò Septuag. vertunt *συντόμως* ideſt *conciſè*, hoc eſt breui, citò, repentè, raptim, vti vertunt Syrus, R. Salomon, Complut. & Regij; aut potius *conciſe* ideſt in conciſura & conſciſſura rapinæ. Feræ enim dum ouem vel gallinam capiunt, ilico eam dentibus, vnguibúſque conſcindunt, diſcerpunt & lacerant, vt deuorent. Sic ergo ex Septuag. vertas: *Hic enim* (fornicator) *in conciſura peribit:* quia ſcilicet meretrix velut fera eum vt prædam conſcindet, laniabit & deuorabit.

Quartò Noſter clarè & neruosè vertit: *Inſidiabitur quaſi latro:* quia rapinam cum Marino accipit pro raptore, qualis eſt latro, aut pro חתף *chetheph*, ideſt rapina, aliis punctis legit חתף *chotheph*, ideſt raptor, latro, prædo. Vnde Tigur. vertit: *Hæc etiam, perinde vt prædones ſolent, inſidias ſtruit.* Sic & R. Leui & Aben Ezra.

Meretrix inſidiatur vt latro. 1.

Primò enim ſicut latro latet in cauernis, antris, ſyluis, & ferè in tenebris ac nocte graſſatur: vnde latro dictus eſt à latendo, vel quod à latere adoriatur, ait Feſtus: ſic & meretrix occultè inſidias ſtruit, ac ferè noctu prædam rapit. Rurſus eadem hominem excæcat & dementat, ſpoliátque luce rationis, & iudicii, vt cæcum rapiat & prædetur. Audi S. Chryſoſt. hom. 11. in primam ad Corinth. *Sicut*, inquit, *latrones & murorum effoſſores quando volunt aliquid pretioſum capere, lucerna extincta hoc faciunt; ita etiam in nobis facit libido: eſt enim in nobis perpetuò ardens lumen rationis: ille igitur ſpiritus nequitiæ* (nempe luxuria) *magno impetu*

irruens flammam illam extinguit, & protinus diripit ſpoliátque omnia quæ ſunt recondita. Quod enim facit libido, hoc facit libidinoſa meretrix; hæc enim eſt libidinis illex & iynx, ipſáque quaſi libido.
2. Secundò, ſicut latro primò theſaurum eripit, deinde vitam, ſic & meretrix eripit primò opes & pudicitiam (quæ ingens eſt theſaurus) deinde ſanitatem & vitam; ac amaſios trudit in mortem & gehennam. Quocirca S. Bernard. cum iuuenis eſſet forma eleganti, noctu tertiò tentatus ab hoſpita ad fornicationem, exclamauit, *latrones latrones*, itáque pudore ſuffuſam, & metu ne proderetur confuſam abegit. Mane rogatus quoſdam latrones noctu vidiſſet, reſpondit: *Veraciter aderat latro, & mihi caſtitatem hoſpita nitebatur auferre, irreparabilem theſaurum*: vnde vt hæc latronum pericula euaderet, Ordinem Ciſtercienſem ingreſſus eſt. Si enim latro eſt qui opes rapit, quanto magis latro eſt, qui pudicitiam, quæ theſaurus eſt incomparabilis, eripere ſatagit. Ita habet vita eius lib. 1. cap. 3.

3. Tertiò, ſicut latrones vias publicas obſident, vt tranſeuntes inuadant; ſic & meretrices: vnde & ſemitariæ ſunt appellatæ. De inſidijs meretricis plura dicta ſunt cap. 7. 20.

Myſticè, omnia quæ dicta ſunt de meretrice, adaptes concupiſcentiæ & voluptati cuilibet illicitæ, vti dixi cap. 7. 10. & ſequent.

Et quos incautos viderit interficiet. Heb. *Et præuaricatores in homine addet.* Syrus: *Et multi homines iniquitatem multiplicant.* R. Salomon: *Rebelles in homine addet, id eſt numerum eorum augebit, qui inter Iſraelitas Deo ſunt infenſi.* Aben Ezra: *Prædonem in hominem addet*, ideſt prædonibus iunget alios conſimiles. Meretrix enim ait R. Leui, cum parricidis & prædonibus ſocietatem contrahit, atque incautos artibus ſuis in eum locum pellicit, in quo ſicariorum manu cadant. Caiet. *Et peccatores in hominibus addet.* Tigur. *Sibi præuaricatores adiungit.* Vatab. *multiplicat*: quia nimirum meretrix inuitat omnes ad ſui amorem, inde ad lites, rixas & cædes: quocirca incautos interficit, vt aptè vertit Noſter. Nam ex Hebræo ſic ad verbum vertas: *Et præuaricatores ad Adamum congregabit* (Si enim יוסיף *ioſiph*, ideſt *addet*, deriues ab אסף *aſaph*, ſignificat *congregabit*) hoc eſt *interficiet*: Hebr. enim mors vocatur congregatio: Vnde congregari ad patres, idem eſt quod mori: congregare verò ad patres, eſt interficere. Cauſas huius phraſis aſſignaui Oſee 4. verſ. 3. ad illa: *Et piſces maris congregabuntur*, ideſt deficient & morientur, vt vertunt Septuag. & Chald. Hinc & Theodotion. hoc loco vertit: *Et præuaricatores in hominibus tollet.* Chald. *Et venatur filios inſipienter.* Septuag. *Et omnis iniquus abſumetur.* Verè S. Cyprian. de ſingularit. Cleric. *Tempus* inquit, *luctaminis adhuc geritur, & mors per feminam adhuc graſſatur*, quaſi dicat: Sicut Eua ſeducens Adamum, induxit peccatum & mortem in omnes poſteros; ſic etiam femina illex & libidinoſa perdit maiorem partem hominum, eóſque in libidinem, mortem & gehennam ſecum pertrahit.

A Pergit S. Cyprian. *Mentior, ſi non videmus exinde interitus plurimorum. Quanti & quales Epiſcopi & clerici ſimul & laici poſt confeſſionum victoriarúmque calcata certamina, poſt magnalia & ſigna, vel mirabilia vſquequaque monſtrata, noſcuntur cum his omnibus naufragaſſe, cum volunt in naui fragili nauigare. Quantos leones domuit vna infirmitas delicata, quæ cum ſit vilis & miſera de magnis efficit prædam.* Vnde exhortando ſubdit: *Longè ſit peſtis iſta & lues, & clandeſtina pernicies. O quam inordinabilis feminæ propinquitas iaculatur, cuius vicinia eſt delictorum latrocinium?* quaſi dicat: Sicut vrbes & viæ propinquæ latronibus, cædibus & latrocinijs, quæ ab ijs aſſiduè perpetrantur, plenæ ſunt & infames; ſic & meretrix omnia vicina infeſta reddit ſuis libidinibus & ſceleribus, quæ ex illis conſequuntur, adeò vt meretrix, ſiue lupa & B lupenar, videatur eſſe delictorum omnium ſpelæum & latrocinium.

Cui væ? cuius patri væ? cui rixa? cui fouea? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffuſio oculorum? Gnome hæc torquetur in bibones & temulentos, eorúmque gulæ & crapulæ multa grauiáque damna accenſet. Vnde ſubdit. VERS. 29.

Nonne his qui commorantur in vino, & qui ſtudent calicibus epotandis? Cui væ, ideſt cui ingens calamitas & eiulatus, niſi vinoſo & ebrio? R. Leui: *Cui damnum pernicieſque infertur? quiſnam lamentis quereliſque æthera pulſat? Ebrioſus. Væ* enim ſignificat gemitum inſignem cum tunſione pectoris, & comploſione manuum, ob ingentem cladem & dolorem, iuxta illud: *Et ſcriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & væ.* Ezechiel. 2. verſ. 9. Vide ibi C dicta. Vbi S. Gregor. ait, *væ*, notare æternam maledictionem & damnationem gehennæ: hæc ergo paratur ebrijs, vt patet Galat. 5. verſ. 21. VERS. 30.

Cuius patri væ? Rectè: Hebr. enim אבוי *aboi* componitur ex אב *ab*, ideſt *patris*, & אוי *oi*, ideſt *væ*. Filii enim ebrioſi parentibus mille dolores, moleſtias, triſtitias, timores, lites, rixas & pericula creant. Secundò alii *aboi* deriuant ab אבה *aba*, ideſt deſiderauit: vnde vertunt: *Cui appetitus* ſeu deſiderum habendi multa, quæ in ſympoſia inſumat & abſumat? vtique guloſo & vinoſo. Tertiò alii cum Aben Ezra vertunt: *Cui egeſtas?* אבה *aba* enim ſicut deſiderare, ſic & egere ſignificat: Hinc *ebion* vocatur egenus & pauper, quia cum multis egeat multa deſiderat, quaſi dicat vinoſo eſt cupido D omnium rerum, eò quòd omnibus indigeat. Sympoſia enim eum deducunt ad extremam inopiam, faciúntque omnibus egere.

Quartò Syrus vertit: *Cui perturbatio?* Et Septuag. *cui tumultus?* Vinum enim ciet tumultus ebrióſque facit tumultuoſos. Cum enim cerebrum habeant omnino perturbatum, & mare æſtuans, omnia perturbant & litibus inflammant. Quintò Chald. *Cui deformis aſpectus?* Ebrioſi enim fiunt liuidi, luridi, tetrici, moroſi, atque varias informes beſtiarum formas ſpeciéſque induunt: nunc enim ringunt vt canes, nunc grunniunt vt porci, nunc rugiunt vt leones, nunc geſticulantur vt ſimiæ, nunc toruè intuentur vt tauri, nunc vlulant vt lupi.

Cui rixæ? Sept. *cui iudicia*, ideſt lites. Vinum enim fumos calidos in caput exhalat, qui cerebrũ indéque bilem accendunt: vnde ira, lites, rixæ, cædes, & verbera. Ita quotidiana docet experientia, gulonum conuiuia & ſympoſia deſinere in rixas & cædes. Quocirca S. Chryſoſt. *Sicut oleum* inquit *alit lucernam, ſic vinum iram inflammat, velut conuenienti nomine appellentur pocula amicitiæ.* Extat antiqua Francorum lex apud Beat. Rhenan. lib. 2. rerum German. hac forma: *Nemo militiæ ſocium aut quemlibet alium ad potandum inuitato: quod ſi quis ebrius repertus fuerit, eiectus quoad culpam agnoſcat, aquam bibito.* Vtinam illa in praxim reuocetur.

Cui foueæ? legit שוחה *ſcuath* per *ſchin*, ideſt foſſa, fouea, ſepulchrum, vti dixi verſ. 27. Iam legũt שיח *ſiach*, per ſin, ideſt garrulitas. Vnde Pagnin. *Cui muſſitatio?* Regia: *Cui murmur?* Complut. *Cui triſtitiæ & ineptiæ?* Vatican. *Cui moleſtiæ, & tricæ?* Vatab. *Apud quem nugæ?* Syrus: *Cui mala?* Chal. *Cui malorum congeries?* Nam vt ait S. Chryſoſt. hom. 10. in Geneſ. *Vini largior vſus infinitorum eſt cauſa malorum.* Ebrius enim vino diſſolutus effundit cordis ſui ineptias, ſuſpiciones, odia, ſecreta, maledicta, calumnias, quibus mille malorum ſibi & alijs eſt cauſa.

Tò *fouea* notat primò ebrium præ vertigine temulentiæ non poſſe rectos figere greſſus, ſed ceſpitare, impingere, & non rarò in foſſas, prolabi, vel certè turbata imaginatione eas ſibi fingere. Vnde S. Ambroſ. lib. de Elia & ieiunio: *Hinc*, ait, *vanæ imagines, incerti viſus, inſtabiles greſſus; vmbras ſæpe tranſiliunt ſicut foueas.*

Secundò, fouea eſt ſepulchrum. Nam vt ait S. Auguſt. *Ebrietas eſt quædam vini hominis ſepultura*: Ebrius enim vino obruit ſepelítque rationem & mentem, indéque hominem, ac induit ſpeciem beſtiæ, quæ non niſi tactu ſenſúque agitur; imò cadaueris inſenſilis & mortui. Vnde S. Chryſoſt. hom. 10. in Geneſ. Ebrium vocat *viuum cadauer.*

Tertiò, fouea ſymbolicè ſignificat pericula quælibet in quæ temulentus, vtpote mero æſtuans, intrepidus & audax vltro ſe coniicit. Verè S. Chryſoſt. *Ebrius*, inquit, *eſt voluntarius dæmon*, quia ebrius ita ſæuit, clamat, furit, & omne nefas dicit agitque, perinde ac ſi eſſet dæmon incarnatus; ſed in hoc dæmone pejor, quod in hæc ſcelera ſe vltro & liberè conijciat, cum dæmon obduratus in malo nil poſſit boni velle vel agere, ſed tantùm id quod malum eſt. Vnde in dæmonis arbitrio non eſt vt redeat ad ſtatum angelicum, ſed neceſſariò dæmon eſt & dæmon perſeuerat.

Quatuor Bacchi filiæ ideſt vini noxæ.

Cui ſine cauſa vulnera? Ebrius enim ſine offenſa aut cauſa, quam aliquis ei dederit, rixatur, maledicit, verberat; ideóque viciſſim percutitur & verberatur, idque certiùs & certiore ictu, vtpote quem librat directa firmáque manu ſobrius & ſui compos. Heb. *cui vulnera gratis?* Caiet. *cui percuſſiones capitis fruſtra?* Septuag. *cui contritiones ſuperuacuæ?* temulenti enim vino accenſi temerè rixantur, pugnant & ſe inuicem conuulnerant. Audi S. Baſil. homil. de Ebrietate: *Hem quid agis, ô homo! famulus fugit*

A *dominum cædentem ac vulnerantem: tu autem permanes cum vino, quod ſingulis diebus caput ferit ſeu percellit tuum.* Hæc eſt prima vini plaga, qua per ſe cerebrum percutit & ſternit, vt rationis ſit inops. Sequitur ſecunda, quæ vinum per alios, quos ebrius laceſſit propriè dictas ei plagas infligit, de quibus Sanctus Ambroſ. de Elia & ieiunio cap. 12. *Vno die*, ait, *bibunt multorum dierum labores, de ebrietate ad arma conſurgunt, calicibus tela ſuccedunt, pro vino ſanguis effunditur, & ipſum ſanguinem vina fuderunt.* Quocirca Fulgentius in Mythologia in fabula Dionyſij: *Iupiter*, inquit, *ex Semele genuit Bacchum. Cum Semele quatuor eius ſorores appellatæ ſunt, Ino, Antonoe, Semele & Agaue. Quid tibi hæc fabula velit, exquiramus. Quatuor ſunt ebrietatis genera. Primò vi-*

B *nolentia, ſecundò rerum obliuio, tertiò libido, quartò inſania. Vnde & hæ quatuor ſorores dictæ ſunt Bacchę, quaſi vino vacantes. Prima Ino: ὄινος enim Græcè, Latinè vinum dicimus: Secunda Antonoe, quaſi αὐτὴν ἀγνοῦσα, ideſt ſeipſam non cognoſcens: tertia Semele, quaſi σωμάλυτον, quod nos Latinè corpus ſolutum dicimus. Vnde ipſa genuiſſe Liberũ patrẽ (Bacchũ) dicitur, ideſt de libidine nata ebrietas: quarta Agaue, quæ ideo inſaniæ comparatur, quòd caput filij violenter abſcidit.* Ita Fulgentius, quem nonnulli S. Fulgentium Ruſpenſem Epiſcopum, qui floruit anno Domini 520. exiſtimant. Verùm Fulgentius hic Mythologus, alius à S. Fulgentio videtur, cum materies illa fabularum & ſtylus S. Fulgentij grauitatem non ſapiat, ait noſter Poſſeuinus in Biblioth.

Ebrius eſt voluntarius dæmon.

C *Cui ſuffuſio oculorum?* Hebr. הכלילות *chachlilut*, ideſt, *Cui rubedo oculorum?* Alij *chachlilut*, deriuant à כלל *calal*, ideſt conſummauit, conſumpſit, euertit. Vnde vertunt: *Cui ſuffuſſio oculorum?* Ebriolorum enim oculi videntur ſuffoſſi, ac vino madentes, videntur ei quaſi innatare. Septuag. πελιδνοὶ, ideſt, *cui liuidi* (Complut. *nigri*) *oculi?* Oculos liuidos vel nigros, ait Auctor Catenæ Græc. appellat cæcutientes & cadaueroſos, tenebríſque oppletos. Aquila καθαροὶ, ideſt *vacui*, ſed videtur legendum καταῤῥοὶ, ideſt *laborantes diſtillatione*, puta reumate & catharris. Chald. *Cui extrema oculorum prominent?* Igitur hæc omnia eodem redeunt, ſed vnius mali oculorum varias conditiones & damna recenſent. Vinum enim primò igni-

D tos vapores in caput eiaculans, oculos facit rubentes & quaſi igneos, qui ſignum ſunt audaciæ & impudentiæ, ait Ariſtot. in Phyſiognom. rubedo enim fit ex concurſu ſanguinis & caloris: ſicut ex aduerſo pallor in metu fit ex fuga ſanguinis & caloris. Ex rubedine ſequitur hebetudo oculorum; oculi enim humore ſuffuſi caligant & cæcutiunt, inde eorumdem tumor, liuor, caligo ac nigredo. Audi Clemens Alexand. 2. pædag. cap. 2. *Vino immodico oculi detorquentur ac diuertuntur, cum præ humoris multitudine viſus tanquam in piſcina lateat, atque adeo mentiri coacti exiſtimant quidem omnia in orbem circumagi: numerare autem non poſſunt quæ procul ſunt tanquam ſint vnica. Atque duos ſoles videre mihi videor ebrius, dicebat ille Thebanus ſenex.*

Motus enim viſus à vini calore, ſæpe eius quod eſt vnum multiplicatam apprehendit viſione ſubſtantiam; nihil enim differt an viſum videat an id quod videtur. Idem enim viſui ex vtriſque accidit, qui propter fluctuationem non poteſt ſubiectum perfectè comprehendere. Et poſt nonnulla: *Cui ſunt liuidi oculi? an non eorum qui in vinis tempus conſumunt? &c. Salomon quidem eum qui potu nimio delectatur, vel iam rationis mortuum eſſe oſtendit per lucẽtes oculos, quod eſt ſignum mortis, eam, quæ eſt in Domino ei mortem annuncians; obliuio enim eorum, quæ ad veram vitam pertinent, vergit ad interitum.*

Præclarè Lucretius: *Cũ vini*, inquit, *vis penetrauit*
Acris, & in venas diſceſſit diditus ardor,
Conſequitur grauitas membrorũ, præpediuntur
Crura vacillanti, tardeſcit lingua, madet mẽs,
Nant oculi, clamor, ſingultus, iurgia gliſcunt.

Porro pro *ſuffuſio* alij legunt: *ſuffoſſio*, alij *confuſio*, alij *confeſſio*. Audi ſingula enarrãtem Frãc. Lucam hic eruditè. Notatione 187. Suffunduntur, inquit ebrioſorũ oculi, naſúſque rubore, quẽ humorum ex vino ortorum calor efficit. Efficit quoque humorrũ vis oculorũ, aciem obtundi, & ſuffundi oculos caligine, quæ videndi imminuat facultatem. Trilinguis Collegij manuſcriptum *confuſio* habet, quod ſimiliter vel ad ruborem eſt relatũ; habẽt enim potatores ruborẽ perpetuũ, quem verecũdi temporarium; vel ad humorem, quo perditorum viſus offunditur. Eſt autẽ apertum mendum quod habet Nurenbergenſis editio *confeſſo*, quamuis prodant & confiteãtur oculi ebrietatis ſtudiũ. Chaldaica Paraphraſis, in Regiâ editione latinè verſa, eſt: *Et cui extrema oculorum prominent?* id quod pro ſuffoſſionis lectione facere poſſit: nam quæ ſuffodiuntur prominent, ſicut prominet terra quã talpa ſuffodit: ſed non ſatis ſcio quid deſignet paraphraſis, an oculos prominentes, an prominentes genas, quæ in rugas ebrioſis contrahuntur, an quid aliud. Porrò ſubminiſtrat continuè multus frequẽnſq; vini potus calorem, qui oculorũ humorem paulatim exhauriat & videndi facultatem debilitet, eandémque arefactis organis extinguat, quod ſuffoſſione oculorum ſignificari poſſit, niſi forte reſpectum ſit, ab ijs, inquam, qui pro *ſuffuſio*, *ſuffoſſio* ſubſtituère (veriſimillima eſt enim *ſuffuſio* noſtri interpretis ſcriptura) ad potatorũ pugnas, qui dum in prælia inermes traduntur, fortaſſe quod mulieribus eſt cõſuetudo, manibus ſibi inuicem exarant genas, oculóſq; ſuffodiunt. Huc, ad pugnam dico, haud dubiè reſpexerunt Græci, cum tranſtulerũt: Τίνος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί, *Cuius liuidi oculi*: ſolent enim pugnis aut poculis cędere, & liuidos mutuo ſibi oculos dare. Cæterùm grauiora his non rarò & deſignant & perpetiuntur, eóque deueniunt vt in crucem agantur, vbi eorum oculos ſuffodiant corui de torrẽtibus, & comedant filij aquilæ. Hæc Lucas.

Nonne his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis? Heb. *Nonne his qui tardant ſuper vinum, & ingrediuntur ad ſcrutandam mixtionem?* idest, Qui lõgas moras trahunt in cõpotationibus, quique ſolicitè inueſtigant & ſcrutantur, vbinam ſit vinum præſtantius & generoſius ad potandum, ait R. Salomon & R. Leui. Vatab. *Apud eos nimirum, qui vinũ ſectantur, qui venium ſcrutatum, vbi vinũ miſceatur.* Septuag. *Nõne veſtigantibus vbi compotationes fiant.* Chald. *His qui inueſtigant domum mixtionis*, ideſt popinã & vini tabernam. Syrus: *Iis qui ita ſe detinent, ac ſi eſſet domus compotationis.* Mox addit: *Ne vino inebrieris, ſed loquere cum viris iuſtis, & ambula cum illis, & ſermones confere*, quod accepit ex Septuag. De quibus v. ſequenti.

Potores ergo ita vino inhiant, vt cum Diogene Cynico in dolio morari & habitare videãtur, non ad illud implendum, vti ille, ſed ad illud euacuandum; non ad ſpeculandum cælos, vti ipſe; ſed ad exhauriendum calices. Hinc non tãtùm dies integros, ſed & noctes ſubinde perpotant & pergræcantur, nec ceſſant, niſi vel ſomno obruantur, vel ſopiti à menſa ad lectũ velut porci vel cadauera auferãtur. Nota vinũ ab Hebræis vocatur mixtio vel miſtura; quia ſolent vina tenuia generoſis, acria lenibus, auſtera dulcibus miſceri. Aut potius, quia Hebræi priſci, vtpote temperantes, vina ſua, quæ generoſa ſũt, aquá miſcebant & diluebant, vti alibi oſtendi. Præclarè S. Aug. ſerm. 231. de tempore, ebrios comparat paludibus, in quibus nil niſi ranæ & ſerpentes naſcuntur, ac inter alia ebrietatis dãna hæc recenſet: *Et eſt in illis oculorum caligo, vertigo, fatigatio, & dolor capitis, ſuffuſio vultus, membrorũ omnium tremor, animæ ac mentis ſtupor. In talibus impletur quod ſcriptum eſt: Cui væ, cui tumultus, cui iræ, cui rixæ, cui ſine cauſa vulnera, cui ſuffuſio oculorum? nonne his qui morantur in vino, & eis qui inueſtigant vbi potus ſiunt, & ſtudent calicibus epotandis? Sed illi qui tales eſſe volunt, miſerabiliter ſe excuſare conantur dicentes; ingratum habeo amicum meum, ſi quoties illum ad conuiuium vocauero, potum ei quantum voluerit ipſe non dedero. Et non ſit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, qui & tuus & ſuus eſt inimicus: ſi & te & aliũ inebriaueris, habebis hominem amicum, habebis Deũ inimicum. Et ideò ſapienter conſidera, ſi iuſtum ſit vt te à Deo ſepares, dum te ebrioſo coniungis.*

Audi dotes ſobrietatis, & damna ebrietatis ex Beda in Collectaneis: *Sobrietas ſeruat memoriam, acuit ſenſum, ſincerat mentem, dirigit vultũ, integrat pudorem, mitigat vitia, figurat aciem, eleuat aures, exonerat cerebrum, exprimit linguam, explicat ſermonem, nutrit medullam, confirmat ſanguinem, procurat venas, conſtringit neruos, contẽnit libidinem, recreat ſomnum, propagat ſenectutem, perhibet myſterium & hominem conſtabilit. Ebrietas eſt imbecillitas, prima obuoluit memoriam, euacuat ſenſum, negligit mentem, confundit intellectum, concitat libidinem, inuoluit linguam, impedit ſermonem, corrumpit ſanguinem, obtundit viſum, perturbat venas, obturat auditum, infirmat neruos, ſubuertit ſenſum, reſoluit viſcera, onerat cerebrum, debilitat memoriam, aufert fortitudinem, flagitat ſomnum, impedit menſtrua, obturat animum, maculat corpus, & hominem ſuo vitio coinquinat & ſine honore facit.*

Ne intuearis vinum quando flaueſcit, cum ſplen- VERS. 31.
duerit in vitro color eius: ingreditur blandè.

Sed in nouiſſimo mordebit vt coluber, & ſicut VERS. 32.
regulus venena diffundet. Heb. *Ne aſpicias vinum quando rubeſcit* (quia in Palæſtina non habent vinum album, ſed tantùm rubrum, vti mihi viri graues Romæ aſſeuerarunt) *cum dederit in calice oculum ſuum.*

Noſter pro *rubeſcit* vertit *flaueſcit*; quia flauus color eſt è viridi, rubro & albo concretus; hoc

eſt fuluus clarior, qualis eſt color auri, mellis & ariſtarum matureſcentium. Vnde hic color valde gratus eſt oculis, valdéque irritat appetitum & gulam. Sane in Italia multa vina videmus aureſcentia & aurei coloris, quæ oculos æquè ac gulam illiciunt.

Rurſum flauus color in vino non tantùm rubro, ſed & albo cernitur: quare cuilibet vino competit. Denique flauus color ad rubrum accedit & pertinet, eiuſque eſt velut ſpecies. Vnde Gellius lib. 2. c. 26. *Aſſeuerat ruſum colorem multas habere ſpecies differentes, quas Latina oratio ſingulis propriiſque vocabulis non demonſtrat, ſed vna ruboris appellatione ſignificat, quippe ruſus color à rubore quidem appellatus eſt, ſed aliter rubet ignis, aliter ſanguis, aliter oſtrum, aliter crocus: Et tamen ex ipſis rebus vocabula colorum mutuantur, & igneũ aliquid dicitur, & flammeum, & ſanguineum, & croceum, & oſtrinum, & aureum. Rufus enim & ruber nihil à vocabulo rufi differunt.* Sed eodem loco Fronto contendit, Latinè etiam ſub *rufo & rubro* colore hac item differentias ſignificari, *fuluum, flauum, rubidum, phœniceum, rutilum, luteum, ſpadicem, aut acuentes aut incendentes rufum, aut cum colore viridi miſcentes, aut nigro infuſcantes, aut virenti ſenſim albo illuminantes.*

Rubri coloris multæ ſpecies.

Oculus vini quis? Reſp. 1.

Pro *color eius*, Heb. eſt *oculus eius*. Primò ad literam & genuinè, *oculum* Hebræi vocant *colorem*, & vt Chald. vertit *ſplendorem*: tam enim lux ſiue ſplendor, quàm color eſt obiectum oculi & viſus. Eſt Metonymia frequens Hebræis. Ponitur enim potentia pro obiecto, puta oculus pro colore. Vnde Syrus vertit: *Cum in calice ſui pulchram ſpeciem præbuerit.* Chald. *Cum poſuerit in calice colorem ſuum.*

2. Secundò Caiet. *Oculus*, inquit, *vini appellatur perſpicuitas eius. Oculus enim naturalis eſt animantis pars habens in ſe perſpicuum vinum, ac propterea quod eſt perſpicuum ac vinax, ipſius vini eiuſdem oculus appellatur.* Vinum enim generoſum eſt ſpiritoſum, ac ſpiritus per bullas ſeu oculos eiaculatur.

3. Tertiò, oculus vini vocatur lux ſolis, vel candelæ aut lampadis, quæ recepta à vino in vitro, ab eóque refracta vel repercuſſa ſpeciem ſplendentis oculi exhibet: lux enim eſt figuræ orbicularis inſtar oculi. Rurſum ſicut per oculos maleficorum fit faſcinum (per eos enim faſcinantur pueri) ſic per hoſce quaſi vini oculos faſcinantur, & illiciuntur ad potandum intuentium aſpectus & animi.

Significat ergo continendos eſſe oculos, ne vinum flaueſcens & aureſcens intueamur; ipſũ enim eſt pellax & illecebroſum, rapitque ad ſe intuentis gulam, ſicut ſpecies feminæ rapit intuentis libidinem. Ita Eua videns lignum pulchrum & guſtatu ſuaue, illecta fuit ad comedẽdum pomum vetitum, illóque ſe, maritum & poſteros omnes perdidit. Cohibe ergo oculos, ne vinum in vitro flaueſcens & ſubſiliens intueantur; quia ſi videris, biberis. Magna enim eſt vis, magnus oculorum dominatus in corda, magna viciſſim cordium aduerſus oculos tum ſympathia, tum ſeruitus. Quò enim feruntur oculi, eò repentè & furtiuè rapiunt ſecum animos, & corda.

Septuag. paraphraſticè nonnulla ex ſuo addentes, ſic vertunt: *Ne inebriamini vino.* (Vatic.

A *vinis*, quia mixtura variorum magis illecebroſa & delitioſa eſt, magiſque turbat cerebrum & inebriat. Vnde Nazian. apud Maxim. ſerm. 30. *Damnum, inquit, putamus, niſi vernaculo vinum aliquod externum, velut tyrannus miſceatur.* Vinum ergo mixtum ſæuit in cerebrum inſtar tyranni) *ſed conuerſamini cum hominibus iuſtis* (ſobrius & ſapientibus) *& conuerſamini in deambulationibus*, ideſt vt clariùs vertit Auctor Catenæ Græc. *ſed in porticibus publiciſque ambulacris cum viris iuſtis familiariter conuerſamini: nam ſi in phialas & pocula dederis oculos tuos, poſtea ambulabis nudior piſtillo*, ideſt ad extremam paupertatem & nuditatem redigeris. Piſtillum enim quo aromata in mortario, aut vuæ in vaſe torcularis tunduntur, aſſidua tunſione planè nudatur, imò decorticatur & raditur: vnde prouerbia: *piſtillo caluior*, pro valde glabro & caluo: *piſtillo nudior*, pro B exhauſto: *piſtillo retuſius*, pro obtuſo & hebete, quales facit temulentia: *hyperi vertigo, ſiue piſtilli circumlocutio*, de quo Plato in Theæteto, pro eo cuius ſermo in idem reuoluitur, ſiue qui idem ſemper agitat, neque quicquam tamen explicat, vel, vt interpretatur Heſychius, qui idem ſemper agit, neque quicquam tamen proficit, vti potores opera multa inchoant, ſed nullum abſoluunt: quia toti ſunt in calicum circumuolutione: Alij τὸ *piſtillo nudior* referunt ad reuelationem ſecretorum: Ebrij enim nudãt & enunciant omnia cordis arcana & ſecreta. Huc facit Axioma Plutarchi in Moral. *Mundus aquâ & igne corrumpitur: luxurioſorum autem opes, amore & ebrietate.* Et Menandri: *Multum meri parum ſapere cogit: contumelia & vinum, amicorum mores* C *amicis detegere ſolent.*

31 *Ingreditur blandè.* Chald. *Rectè.* Heb. *Procedit in rectitudinibus*, ideſt procedit rectè, iucundè, blandè. Aben Ezra id refert ad vitrum vel calicem, quaſi dicat: Vinum infuſum rectè illabitur in calicem, videturque rectum & naturæ conſentaneum, ita vt damnum inferre nequeat. R. Leui: *Vinum*, inquit, *in calice miram ſui ſpeciem exhibet: ſeruat enim natura curſum ad rectitudinẽ, & ad æqualitatem vergit, vt ſolet vinum generoſum, quod in ſuprema calicis ſuperficie cum primum effunditur, pars ſubtilior apparet.* R. Salomon refert ad actiones quæ temulento rectæ videntur, cùm obliquæ & prauæ ſint. *Quando*, inquit, *quis ebrietate diffluit, quæcumque crimina incurrit, rectas actiones arbitratur, cum omnia ſua inſtituta & vias rectas æſtimet.* Vatab. refert ad colorem & ſplen- D dorem, quem vinum directè iacit in oculos intuentium; vnde vertit: *Noli contemplari vinum cum rubet, & cum phiala colorem ſuum reddit rectà procedentem.*

Noſter longè aptiùs refert ad gulam & guttur potantis, quaſi dicat: Vinum decipit tùm colore tùm guſtu, quia guſtatu eſt blandum, ſuaue & delicatum: Ingreditur enim in guttur directè, quia illi iucundum eſt & ſuaue: Suo enim vinoſo ſapore, qui dulcedinem habet, non mollem & flaccidam, ſed acrem & igneam, pungit ſtimulátque fauces ad illud auidè hauriendum. Vinum ergo ambulat & illabitur *in rectitudinibus*, ideſt ſine offenſione, ſine aſperitate, leniter & ſuauiter, ac videtur rectum, ideſt bonum, blandum & appetibile. Sic rectum ſæpe capitur pro iucundo, vt cum crebrò in Script. dicitur

Rectum fuit in oculis eius, ideſt ei placuit, fuitque A gratum & iucundum.

Sed in nouiſſimo mordebit vt coluber: & ſicut regulus venena diffundet. Hebr. *Et ſicut regulus expandet*, ſcilicet ſuum virus & venenum. Hebr. eſt יפרש *iaphris*, quod Aben Ezra vertit, *pungit*, propter calcaria, quæ regulus in pedibus gerit. R. Salomon, *ſeparat*, ideſt eum à vita diſiungit. Pagnin. *Dolore afficiet*. Chald. *Nouiſſimum autem eius ſicut coluber mordet, & ſicut aſpis quæ volat.* Vatab. *velut aſpis punget*. Syrus: *ſed cogita maſtitias: quia finis vini eſt ſicut plaga colubri, & ſicut regulus qui volat.* Septuag. *At nouiſſimè tanquam à ſerpente vulneratus extenditur, & tanquam à Ceraſte diffunditur eius venenum.* Ceraſtes eſt ſerpens bino cornu cornutus: κέρας enim Græcis eſt cornu: doloſum eſſe, arena ſe condere & oblata necare, tradunt Plinius & Nicander. B Vnde Auctor Catenæ Græcæ ſic explicat: Ad poſtremum, ait, & animæ & corporis mortem non ſecus à vino, quàm ſi à Ceraſte, vel alio venenoſo ſerpẽte eſſes morſus, moriere: qui enim à ſerpente mordetur, morſus doloris initio vix ſentit: ad finem tamen perit. Eſt autem Ceraſtes peſſimum & callidiſſimum ſerpentis genus: etenim toto reliquo corpore ſub arena abdito, ſola cornua supernè prominere ſinit: hæc autem dum inſtar vermiculi ſubinde mouet & agitat, incautas volucres aliáſque animantes ad ſe allectat. Porrò autem vt primùm ad cornua, tanquam ad certam eſcam aduolauerint vel adrepſerint, ſtatim illas intercipit & interimit. Hæc ille.

Albertus Magnus, Geſnerus, & alij volunt Ceraſtem eſſe dipſadem: Dipſas eſt ſerpens ita Græcè dictus, quòd mordendo excitat ſitim, C quâ fit vt morſi aſſiduè ſitientes iugiter bibant, & tandem bibendo ſe ſuffocent vel crepent: ſic & vinum in potoribus ſui ſitim acuit, vt quò plus bibunt, eò plus bibere ſitiant, donec vino ſe obruant & non rarò enecent.

Senſus ergo eſt, quaſi dicat: vinum blandè, iucundè & ſapidè per fauces in ſtomachum illabitur, at in ſtomacho ſuum calorem & vinolentiam quaſi virulentiam exercens, ſanguinem & ſpiritus, ac per eos omnia membra inficit & inflammat, vt iam non vinum, ſed venenum ſerpentis & reguli eſſe videatur, quod proinde creat ardores, febres, catharros, nauſeam, vomitum, milléque alios morbos qui ſæpe mortem afferunt, quin & corpus mentemque incitant ad libidines, rixas, cędes, omnéque nefas. Quare vinum peſtilentius eſt quouis ſerpente & quouis veneno: quia hoc ſolum corpus inficit & necat: vini autem vis à corpore in animam mentémque proſerpit, in eáque rationem ac iudiciũ ſopit, & quaſi interimit, vt anima ſui impotens agatur phantaſia ac concupiſcentiâ gulæ, luxuriæ, iræ cæterorúmque vitiorum, quam vinum ſuſcitat & accendit. Vnde S. Ambroſ. lib. de Elia & ieiunio c. 16. *Ebrietas*, inquit, *fomentum libidinis, incentiuum inſaniæ, venenum ſapientiæ.* Et c. 14. *quis tale miſcuit furoris poculum? quis tantum infudit mentibus venenum?* Et infrà: *Cibos promittis, tormenta irrogas; vina prætendis, venena ſuffundis; omne enim quicquid nocet venenum eſt; tollit ſenſus, viſcera exurit, ſomnum infeſtat, caput vexat. Etiam maior vis vini, quam veneni eſt. Denique venenum vino excluditur, non vinum veneno.* *Meritò Deus per Moyſem non ſolùm veneno, ſed etiam veneno draconum vinum comparauit dicens: furor draconum vinum eorum, & ira aſpidum inſanabilis. Et pulchrè additur inſanabilis: multi enim à reliquorum ſerpentum veneno curantur, nemo ab ebrietate, certè veneno caro vulneratur, vino mens.* Deuter. 32.

Porrò Noſter Martinus de Roa lib. 6. ſingularium cap. 12. per ſerpentem ſiue colubrum accipit viperam, ſicque explicat: Quemadmodum vbi corpus ac mentem vinum occupauit, omnia perturbata & confuſa cernimus, ex vna duas flammulas videmus, firmiſſimæ columnæ nutant; ita etiam quæ ſunt in mente, rerum figuras atque imagines ſiue phantaſmata turbat, ac miſcet, facitque vt amici arcanum quod, cum eſſet integer, viſum eſt dulciſſimum amicitiæ pignus, in ebrietate fit vipera quæ viſcera diſrumpat vt exeat, deinde cum exierit & auctorem perdit primum, & alios deinde diſcruciat. Conuenit cum hac ſententia Plutarchus, qui in comment. de loquacitate, *Belonas*, inquit, *piſces & viperas partu rumpi aiunt, arcana autem eos, qui non continent, foras elapſa perdunt.*

Myſticè, vinum eſt quælibet voluptas & peccati illecebra; peccatum enim vinum eſt, non illud quod bonæ vites germinant, ſed quod peſtilens aduerſarius noſter propinat: Nam *fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile.* Deuter. 32. Huius primus aſpectus inſipientibus pulcher & delectabilis videri ſolet qui vindictæ appetitu, ſuperbiæ dominatu, & voluptatis guſtu lætantur: ſed faucibus mentis traiectum ac in ſtomachum ſpiritualem tranſlatum, ô quales torſiones excitat, & quantis inquietudinibus animam grauat.

Et ſicut regulus venena diffundet. Regulus Latinè idem eſt quod Græcè baſiliſcus: hic enim eſt rex ſerpentum ſicut aquila auium, balena piſcium, elephas iumentorum, leo ferarum. Appoſitè vinum comparatur baſiliſco. Primò, quia ſicut baſiliſcus ſolo intuitu eos quos aſpicit necat, halitus venenatos & lethiferos oculis ſuis in eos vibrando: ſic pariter vinum intuitu ſuo rapit, inficit & perdit potores. Vnde ait Salomon: *Ne intuearis vinum quando flaueſcit, cum ſplenduerit in vitro color*, Heb. *oculus eius Baſiliſcus*, ait Feſtus, *dictus eſt, vel quod in capite habeat album quiddam inſtar diadematis, vel quod reliqua ſerpentum genera vim eius fugiant:* Sic pariter ebrios velut rixoſos, pugnaces, homicidas, imò inſanos D & furioſos fugiunt omnes etiam ſcelerati. *Baſiliſci*, ait Plinius lib. 29. c. 4. *quem etiam ſerpentes ipſi fugiunt, alios olfactu necantem, qui hominem vel ſi aſpiciat tantum, dicitur interimere, ſanguinem Magi miris laudibus celebrant:* ſic & magi vino & vinoſis ſe paſcunt, ſuáque magica exercent.

Vinum eſt baſiliſcus. 1.

2. Secundò, Plinius lib. 8. c. 21. baſiliſcum ita deſcribit: *Cyrenaica hunc generat prouincia, duodecim non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula vt quodam diademate inſignem: Sibilo omnes fugat ſerpentes, nec flexu multiplici, vt reliqua corpus impellit, ſed celſus & erectus in medio incedẽs. Necat frutices non contactos modò, verum & afflatos: exurit herbas, rumpit ſaxa. Talis vis malo eſt.* Sic pariter temulentus ſuis ſibilis, clamoribus, minis & rixis fugat omnes: idem celſus & ſu-

perbus incedit. Vis mali eius eſt in habitu, quo quaſi igneo & ſe & alios accendit & ignit, vt videatur totus eſſe igneus, imò ignis omnia accendens & vaſtans. Et hoc maximè hic ſpectat Salomon.

3. Tertiò, Ælianus, Solinus & alij tradunt veneni baſiliſci remedium eſſe ſpeculum: hoc enim illi obiecto habitus eius venenatos reuerberari, & in baſiliſcum retorqueri ipſumque enecare. Ita remedium temulentiæ & ebrietatis eſt, ſi quis inconditos & fœdos tum ſuos tum aliorum ebriorum mores, velut in ſpeculo intueatur: mox enim vt eos viderit, ipſum vini & crapulæ odium & horror capiet. Hinc Pythagoras rogatus, *Quomodo quis temulentiam relinqueret?* reſpondit: *Si ſæpe quæ per temulentiam deſignet, conſideret, & ſi ante oculos habeat vitam ebriorum.* Ita Maxim. ſerm. 30. Et Plato temulentiæ deditis ſuadebat, vt poti ad ſpeculum ſe contemplarentur; ita fore vt ab eo vitio recederent conſpectâ fœditate illius, ita refert Laer. lib. 3. Nihil enim inſano ſimilius quàm ebrius. Quocirca Lacones pueris oſtendebant ſeruos vino temulentos, vt eorum geſtus inconditos videntes odio haberent ebrietatem. Ita Plutar. in Lacon.

Gnomæ contra temulentiam

Tropol. diſce hîc quanta ſit malignitas vini nimiè hauſti ac temulentiæ. Comparatur enim hic veneno, imò colubro & baſiliſco. Præclarè S. Baſilius apud Antonium in Meliſſa parte 1. c. 41. *Ebrietas,* inquit, *eſt dæmon ſponte admiſſus per voluptatem in animos. Ebrietas mater eſt malitiæ, impugnatio virtutis. Hæc ex forti timidum facit, ex modeſto laſciuum, iuſtitiam ignorat, prudentiam abolet. Nam ſicut aqua pugnat cum igne, ſic immoderatio vini mentem ſobriam extinguit. Ebriorum vita nec ſomnus eſt, nec vigilia, ſed inſomnium. His liuent oculi, pallet cutis, ſpiritus eſt anguſtus, lingua reſoluta, vox incerta, & pedes tanquam pueris cæſpitantes. Ebrietas eſt rectæ rationis alienatio & delirium, luxuriæ fomes, voluptatum ſuppeditatio, lues iuuentutis, animæ venenum, rationis extinctio, virtutis alienatio.*

Ibidem Anacharſis: *Primum,* inquit, *poculum* bibitur *ſanitatis, ſecundum voluptatis, tertium iniuriæ, quartum inſaniæ.* Et Pythagoras: *Tres botri naſcuntur in vite: primus voluptatis, ſecundus ebrietatis, tertius iniuriæ.* Plato verò: *Ebrius gubernator,* inquit, *omnia euertit ſiue nauim, ſiue currum, ſiue exercitum, ſiue quodcumque tandem ſit, quod ab illo gubernatur.* Sixtus non pontifex, ſed philoſophus in ſententiis quæ extant tomo 5. bibliothecæ S. Patrum, ait: *Ebrietatem quaſi inſaniam fuge.* Plura de damnis temulentiæ vide apud S. Chryſoſt. S. Baſil. S. Auguſt. homil. de Ebrietate. Vide & quæ dixit Eccleſ. 31. v. 38.

Quocirca ebrietatem ita pingit S. Auguſt. (vel quiſquis eſt Auctor; Stylus enim arguit non eſſe S. Auguſt.) tract. de ſobrietate & virgin. c. 1. tom. 9. *Ebrietas ab animæ iniuria incipit & flagitiorum omnium mater eſt, culparum materia, radix criminum, origo omnium vitiorum, turbatio capitis, ſubuerſio ſenſus, tempeſtas linguæ, procella corporis, naufragium caſtitatis. Ebrietas eſt inſania voluntaria, turpitudo morum, dedecus vitæ, honeſtatis infamia, animæ corruptela.*

VERS. 33. *Oculi tui videbunt extraneas; & cor tuum loquetur peruerſa.* Pergit recenſere damna vini & ebrietatis. Eò enim hæc omnia pertinent, vt patet ex vltimis capitis verbis. Tò *videbunt* ſumi-

A tur in actu non inchoato, ſed perſeuerante & perfecto, quaſi dicat, videndo inhærebunt extraneis, earúmque ſpecie & concupiſcentia ſe paſcent & oblectabũt. Vnde Pynuſius Abbas apud Caſſian. Collat. 20. c. 9. ex hoc loco docet, oculos cum vidẽt meretricem vel rem turpem, ilico ab ea eſſe auocandos. *Impoſſibile namque eſt,* inquit, *mentem bonis cogitationibus immorari, cum principale cordis ad turpes atque terrenos intuitus fuerit deuolutum: Vera eſt enim illa Salomonis ſententia: Oculi tui cum viderint alienam, os tuum tunc loquetur praua, & iacebis tanquam in corde maris, & ſicut gubernator in magna tempeſtate. Dices autem, ferierunt me, ſed non dolui; & deluſerunt me, ego autem neſciui. Relictis ergo non ſolùm turpibus, ſed etiam terrenis cogitationibus vniuerſis, erigenda eſt ſemper ad cæleſtia noſtræ mentis intentio ſecundùm* B *Saluatoris noſtri ſententiam: Vbi enim ego ſum inquit, illic & miniſter meus erit.* Iohan. 12.

Pro *extraneis* Hebr. eſt זרות zaroth, quod Chaldæus, Vatab. Caiet. & alij vertunt *extranea*. Hebræi enim genus femininum ſæpe vſurpant pro neutro, vt ſenſus ſit quaſi dicat: Si vino deditus fueris, extranea, puta abſurda phantaſmata, viſiones & ſpectra videbunt oculi tui, propter confuſionem vaporum aſcendentium ad cerebrum. Hac enim de cauſa ebriis omnia videntur gyrare & in orbem agi; aut pugnis, cædibus & funeribus miſcere; aut aquis mergi & ſuffocari: oculi enim eorum vino merſi ſunt & quaſi innatant. Poſſet quoque τὸ *extranea* referri ad peccata & libidines peregrinas & ſodomiticas, de quibus mox.

Noſter melius cum Septuag. R. Salomone C & Aben Ezra vertit *extraneas*, ideſt feminas alterius viri aut domus, quæ non ſunt tuæ vxores, quales ſunt meretrices. Vnde Tigur. vertit: *Si oculi tui ſpectabunt meretrices, iam pectus quoque tuum peruerſa cogitauit,* quaſi dicat, ſi vino indulſeris ſines, imò ſtimulante vino vltrò quæres videre meretrices & filias vel vxores alienas, earumque concupiſcentia exardeſcet cor tuum, vt actus venereos ſecum loquatur, verſet ac cogitet, ad eoſque illas alioſque incitet & ſollicitet. *Ebrioſi enim & vinolenti cor habent in lingua,* ait Plut. in Mor. cum ſobrij linguam habeant in corde. Ebrij enim effutiunt omnia, quæ cogitãt & deſiderant: ſobrij verò tacenda ſilent & in corde ſeruant. Cauſam dat S. Hieron. ad Euſtoch. de virgin. ſeru. *Venter,* inquit, *mero æſtuans deſpumat in libidines:* quare qui *ventrem farcit, ve-* D *nerem nutrit,* ait B. Odo Abbas Cluniac. qui floruit anno Chriſti 900. Quocirca S. Baſil. hom. de Ebrietate, docet ebrios peiores & luxurioſiores eſſe beſtiis, quia contra naturam, Sodomę peccata imitantur, quod non faciunt beſtiæ: *Dicere auſim,* inquit, *temulentos magis expertes rationis eſſe quam ipſas belluas: Quadrupedia enim ac feræ omnes ordinatos habent ad coitum impetus; at illi quorum animus ebrietate detinetur, corpuſque præternaturali calore refectum eſt, omni tempore & omni penè hora ad immundos & turpes complexus delabuntur.*

Porrò Septuag. vertunt: *Oculi tui cum viderint alienam os tuum tunc loquetur peruerſa,* quaſi dicant: Cum vino te ingurgitaris, ſi forte videris meretricem feminámue pulchram & comptam, protinus rapieris in eius concupiſcentiam, adeò vt nec os & labia cohibere queas, quin verba

obſcæna & venerem ſtimulantia proloquantur.
Vinum enim & venerem excitat,& linguam ad
venerea proloquendum extimulat. Verè S.Hie-
ad Titum.1 ron.in c.1.Epiſt.ad Titum: *Vbi ſaturitas*, inquit,
& ebrietas, ibi libido dominatur. Specta ventrem &
genitalia; qualis ordo membrorum, talis & vitio-
rum. Nunquam ego ebrium caſtum putabo, qui etſi
vino conſopitus dormierit, tamen potuit peccare per
vinum. Dicat quiſque quod volet, ego loquor conſ-
Ep.83.ad *cientiam meam, ſcio mihi abſtinentiam & nocuiſſe*
Oceanum. *intermiſſam & profuiſſe repetitam.* Idem alibi: *Vi-*
nolentia ſcurrarum eſt & commeſſatorum, venterque
mero æſtuans cito deſpumat in libidinem; idque mox
Noe & Loth exemplis confirmat. Quamobrē
d. lib.2.de Plato: *In Ciuitate*, inquit, *nec ſeruus nec ſerua vn-*
legibus. *quam vinum guſtet, nec ipſi quidem magiſtratus illo*
quo magiſtratus gerunt, anno neque gubernatores,
neque Iudices dum munus ſuum exercent vllo modo
vinum guſtent.

Hac de cauſa priſci Aſcetæ, virgines ac iu-
uenes ſapientiæ & caſtitatis ſtudioſi, vino abſti-
nuere, vel non niſi modico vſi ſunt. Nam vt ait
S.Hieron.ad Euſtoch.de cuſt. Virgin. *Vinum*
& adoleſcentia duplex eſt voluptatis incendium;
quid oleum flammæ adiicimus? quid ardenti corpuſ-
culo fomenta ignium miniſtramus? Paulus ad Ti-
moth.Epiſt.1.c.5. Iam noli, inquit, aquam bibere, ſed
modico vino vtere propter ſtomachum & frequentes
tuas infirmitates. Vide quibus de cauſis vini potio
concedatur, vt ex hoc ſtomachi dolor & frequens me-
deatur infirmitas.

Quocirca priſci primique patriarchæ, imò
homines omnes ab Adam vſque ad Noe per
1500.& amplius annos abſtinuere vino. Hoc
enim inuenit Noe poſt diluuium. Geneſ.9.20.
Sic Nazaræi abſtinebant vino. Numer.6.æquè
ac ſacerdotes ingreſſuri tabernaculum, idque
ex lege à Deo ſancita Leuit. 10. Idem fecere
Eſſeni, vt toti vacarent contemplationi, & ſtu-
dio rerum diuinarum teſte Ioſepho, Philone, &
Euſebio. Quin & Porphyrius lib.de abſtinentia
ab eſu animal. aſſerit pleroſque ex eis diuino
afflatos ſpiritu vates extitiſſe: ſic vino abſtinue-
re Samuel, Sampſon, S.Ioannes Baptiſta, S.Ti-
motheus S.Pauli diſcipulus, S.Antonius, S.Hi-
larion, S.Paula cæterique eximij Prophetæ &
Anachoretæ, quin & cænobitæ teſte S.Hieron.
Palladio, Euagrio & Ruffino in vitis Patr. Plu-
ra huius rei exempla recenſui Daniel 1.v.17.

VERS.34. *Et eris ſicut dormiens in medio mari, & ſicut*
ſopitus gubernator amiſſo clauo, ideſt gubernaculo
nauis Heb. *Sicut dormiens in ſummitate aut vertice*
mali, puta in carcheſio ſeu gabia, in qua ſtat ex-
cubitor, vt pyratas, rupes cæteraque pericula
eminus ex alto proſpiciat, de iiſque nautas ad-
moneat. Hic enim ſi dormiat, nautas omnes pe-
riculo exponit, quin & ſeipſum, ne ſcilicet ex
alto in præceps ruat. Similiter facit Ebrius. Re-
gia & Caiet. vertunt: *In capite rudentum*, ſiue fu-
nium nauticorum. R. Salomon: *Sicut ſopitus in*
vertice claui, quod Noſter ſenſatè vertit, *amiſſo*
clauo: Conſentiunt Septuag. Syrus & Chald.de
quibus inferius. Vnde liquet Heb. חבל *chibbel* &
rudentes, & malum, & clauum nauis ſignifica-
re. Radix enim חבל *chabal* ſignificat gubernare
nauem: nauis autem his tribus gubernatur, ſcili-
cet rudentibus, malo & clauo, vnde חבל *chobel*
vocatur nauta, nauclerus, gubernator. Denique
R.Emmanuel vertit: *ſicut dormiens in vertice.*

A Hic enim anchoram, quæ in mare mittenda
erat vt nauim firmaret, in ipſa naui detinet eique
indormit, quo fit vt aſſiduè nauis iactetur & flu-
ctuet. Similiter iactatur & fluctuat ebrius, dum
vino anchoram rationis amiſit, illique ſopitus
indormit.

Recenſuit Salomon multa & grauia vini &
vinolentiæ damna, ſcilicet primum v. 29. quòd
pariat rixas, foueas, vulnera & ſuffuſionem ocu-
lorum: ſecundum v. 32. quòd mordeat vt colu-
ber, & vt regulus venena diffundat: tertium v.
33. quòd ſuſcitet luxuriam, tùm oculorum, tùm
cordis & oris: quartum hic recenſet, ſcilicet
quod ebrium faciat ſimilem nauarcho dormien-
ti, qui in naui iactatur fluctibus, iiſque hauritur
& mergitur. Pro quo nota cum Lyrano homi-
nem comparari naui: ſicut enim Nauarchus aſ-
ſiſtit naui vt eam regat, ſic ratio & mens aſſiſtit
B corpori & homini vt illam dirigat, ait Plato. Si-
mili modo Intelligentiæ, ſiue Angeli præſides
cælorum aſſiſtunt ſuis orbibus cæleſtibus, per-
inde ac nauarchus aſſiſtit naui, vt eos moueant
& gyrent: ſed hoc diſcrimine, quòd Angeli
dumtaxat aſſiſtant cælis, anima verò & mens
non tantùm aſſiſtat corpori, ſed & illud infor-
met, itaut ex anima & corpore velut ex forma &
materia coaleſcat & conſletur vna res, ſiue vnū
compoſitum, quod eſt homo: quare nauis eſt
corpus, nauclerus eſt mens, clauus eſt ratio, iu-
dicium, prudentia, quam ſapit, perditque ebrie-
tas. Ita Beda. Quocirca Gentiles teſte Philoſtr.
apud Carnead. lib.3. de imag. Baccham com-
potationis præſidē finxerunt & pinxerunt vehi
nauigio, in cuius prora erat panthera, in puppi
C tygris, hinc inde hedera & muſica inſtrumenta,
in medio canalis vino æſtuans: nulli in nauigio
remi, nullum velum, nullus gubernator, vt ſi-
gnificarent in compotationibus ita nauigari in-
ter turbines & tempeſtates litium, detractionū,
clamorum, pugnarum ad naufragium omnis
honeſtatis & virtutis. Bacchum velut Nauarchū
ſequuntur potandi nautæ & calicum remiges,
vt ait Athen lib.10. qui vinum pro remo ducen-
tes, & ranarum more bibētes naufragiū faciunt,
iactura tum pecuniæ, tum mentis, tum virtutis.

Igitur primò, ſicut dormiens in naui iacta- Ebrius eſt
tur ventorum flatibus, ac maris æſtibus & flu- q nauar-
ctibus, & nunc ad ſidera videtur aſcendere, nūc chus dor-
in abyſſum deſcendere & demergi; ſic pariter mient.
æſtibus phantaſmatum & cupiditatum ſurſum 1
& deorſum iactatur ebrius. Ita S. Ambr.lib.de
Elia & ieiunio c.16.

D Secundò, ſicut Nauclerus dormiens ſinit 2
nauim agi in rupes, ſcyllas, & charybdes, quibus
eliditur, vel circumrotatur & mergitur. Sic
ebrius in mille fortunarum & vitæ pericula ſi-
nit ſe abripi, imò vltro velut inſanus iis ſe inge-
rit conuiciando & rixando; quare non rarò ſe
ſuáque perdit & in exitium agit. Rurſum ſicut
nautæ in tempeſtate nauim exonerant, mercéſ-
que pretioſiſſimas in mare abiiciunt: ſic ebrius
ſæpe onus vini, quo ventrem ſaburrauit cogitur
euomere ne crepet, quo facto rurſum potat &
ventrem onerat. *Cernas iuuenes*, ait S. Ambro-
ſius lib.de Elia c.13. *terribiles viſu hoſtibus, de con-*
uiuio portari foras, & inde ad conuiuium reportari:
repleri vt exhauriant: & exhauriri vt bibant: An
non horum vita eſt ingerere, digerere, egerere,
vt ait S.Bernard.

3. Tertiò, ſicut dormiens in naui ſopita ratione non ſentit piratas ceteráque necis diſcrimina, vnde, contra ea ſe munire nequit, ſic pariter ebrius vino ſopit mergitque rationem, quâ ſopita nequit ſe contra hoſtes, qui corpori vel animæ inſidiantur tutari, ſed vtrumque iis in prædam offert.

4. Quartò, ſicut nauis, dormente nauclero qui clauum regere nequit: ſed eum dimittit vel amittit, abit in vada, ſyrtes, ſcopulos, ideſt in certum naufragium, quo ipſa cum Nauclero, omnibuſque qui ea vehuntur mergatur & pereat: ſic pariter ebrius ruit in ſui ſuorúmque naufragium & ruinam. Primò enim vino mergit rationem, ſecundò merſa ratione, velut amiſſo merſóque clauo, mergitur voluntas, phantaſia, ſenſus omnes; quin & totum corpus vino oppletur & obruitur: Hinc tertiò ſequitur naufragium ſanitatis, temperantiæ, caſtitatis, omniſque honeſtatis, ſapientiæ & virtutis.

Nautæ ſunt vires & potentiæ animæ, gubernator eſt voluntas; proreta, ideſt cuſtos & rector nauis in prora, eſt mens & ratio: nauigantes ſunt ſenſus & membra corporis. Rurſum myſticè nautæ ſunt virtutes internæ, gubernator eſt charitas, proreta eſt prudentia, nauigantes ſunt virtutes externæ, præſertim modeſtia morúmque & geſtuum compoſitio: hæc omnia ebrietate velut maris eluuione obruuntur & pereunt.

hom 14. Quocirca S. Baſil. hom. 14. quæ eſt de ebrietate: *Ebrietas*, inquit, *eſt dæmon voluntarius ex voluptate animabus noſtris inditus, malitiæ mater, virtutis inimica. Sicut aqua igni eſt aduerſa, ſic vinum immodicum rationem ſupprimit.* Idemque addit: *Ebriorum animæ vino ſubmerſæ ſunt.* Rurſus: *Mentis lumine per ebrietatem te priuas? inter beſtias ratione carentes annumerari potes, ſimiliſque illis vi-*
cap. 28. 7. *deri.* Quocirca verè Iſaias, *Abſorpti*, inquit, *ſunt à*
cap. 5. 11. *vino.* Et alibi: *Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam & potandum vſque ad veſperam, vt vino æſtuetis;* vbi Septuag. legunt: *Vinum enim ſuccendet eos*, hoc eſt, interprete S. Baſilio, affe-
hom. 14. ctuum flammis & incendio. *Vini*, inquit, *feruor corpori infuſus, incendium fit ignitorum inimici vinculorum: rationem enim ac mentem deprimit, voluptates & animi cæteros affectus malos velut apum examen excitat.*

Porrò hæc gnome ſpectat ad omnes, ſed maximè ad gubernatores, præſides, Iudices, rectores, eóſque quibus aliqua publicæ vel priuatæ rei adminiſtratio incumbit: hæc enim prudenter & rectè peragi nequit ab ebrio, quia requirit limatum rationis iudicium, conſilium, vigilantiam & circumſpectionem, quam præſtare nequit niſi ſobrius, cui mens viget. Qui enim regat alios qui ſe regere neſcit, ſed regitur à vino? Vnde Salomon c. 31. 4. *Noli regibus, ô Samuel, noli regibus dare vinum; quia nullum eſt ſecretum vbi regnat ebrietas: & ne forte bibant & obliuiſcantur iudiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis.*

Gnomæ de vino. Salomonem de more ſecutus Plato lib. 3. de Republ. ſic ſtatuit: *Principibus ab ebrietate diximus abſtinendum: vnicuique enim magis concedi, quàm cuſtodi, vt ebrietate grauatus vbi terrarũ ſit neſciat: nempe ridiculum eſſet cuſtode indigere cuſtodem.* Et ante Platonem Solon Athenienſium le-

A giſlator, ſanxit principem vel magiſtratũ ebriũ morte eſſe mulctandum, teſte Laertio in vita Solonis. Soloni coæuus Cyrus Perſarum rex, rogatus ab Aſtyage auo, cur vinum ſibi propinatum non ebibiſſet: reſpondit: *Quia in vino venenum infudiſtis; vidi enim vino hauſto vos neque corporis, neque mentis eſſe compotes.* Ita Xenophon in pædia Cyri. Androclides vir ſapiens monuit Alexandrum magnum vino deditum dicens: *Vinum potaturus rex memento te bibere terræ ſanguinem: cicuta homini venenum, cicuta vinum.* Verum dixit. Nam Alexander ebrius occidit Clitum ſibi amiciſſimum. Hinc Tiberius poſtea Imperator, quòd auidiùs vinum biberet à militibus pro Tiberio Claudio Nerone, dictus eſt Biberius Caldius Mero, militari ioco, ſed probroſo ſcommate. Aurelianus Imper. de Bonoſo bibace, qui poſtea creatus eſt Cæſar ſalsè dixit:
B *Non vt viuat, ſed vt bibat natus eſt.* Teſtis eſt Vopiſcus.

Gnomen hanc feſtiuo apis & potatoris Apologo, ex vini damnis neruoſo repræſentat Cyrillus lib. 4. Apolog. mor. c. 5. Apologus vini. *Apem*, inquit, *mellis ſtillicidia in floribus ingentem bibio reperit, & quid ibi quæreret exquiſiuit. Cui illa reſpondit: mel ſitibunda quæro, mel colligo de florum profundo. At ille hoc audiens cum riſu dixit: Benè ſcripſit Ariſtoteles in problematis ſuis, fatos eſſe dulcium amatores. Putaueram certè te ſenſatam fore ex regis gubernatione & arte, ſed vt cerno operatione minor eſt res tua. Nam nondum noſti quid ſit mel, & vitalis ſuauitas, quæ de radice, & de fructu ac flore ſtillat. Attamen quia compatior ſiti tuæ, veni mecum & dabo tibi cellarium mellis plenum; vt quid tota die ſitibunda,*
C *& anxia in aridis floribus tempeſtaris? Egredere, ecce te ducam ad fontem dulcedinis: At vero cum illum credula ſequeretur, deductam ad vitem, ſic allocutus eſt eam dicens: Hic eſt flagrantia vitæ, abundantia gratiæ, dulcedo lætitiæ, valetudo mirifica medicinæ. Iſtud eſt mel ſuauiſſimum cor ſuſtentans: hic liquor balſamaticus, ſubſtantiam ſaluans: hic ros nitidiſſimus homines deoſque lætificans. Bibe ergo mecum tu ſitibunda ſatis, & cum iucunditate recumbe. Ad hæc ſagax illa, vini odorem ſentiens, mox ita fertur dixiſſe: Certè hoc dudum audieram, ſed experientia neſciebam, quòd amatores vini ſint ebrij. idcirco quia vino mades, ſemper ebrius es, & rationis lucernâ cares, quia de vini corruptione genitus es. Atque ideo de proprietate vini corruptiſſimè es locutus.* Deinde vini damna neruosè conglomerans, Vini damna. ſubiicit: *Nam vinum ori quidem eſt mel, ſed capiti*
D *venenoſum fel. Sapit in ore, ardit in ventre, fumat in capite, obtundit ſenſus, vigorem deſtruit, confundit imaginationem, tollit mentem, viſum obnubilat, neruos laxat, linguam balbificat & inhoneſtat, manus mobilitat, pectus inflammat, ſpumat luxuriam, gignendi vim eneruat, greſſus inordinat, & totum corpus vaſtat, ita vt, a planta pedis vſque ad verticem capitis, non ſit in ebrio ſanitas.* Exemplis denique idipſum confirmat: Exempla. *Vinum quippe qui primus bibit* (Geneſ. 9. 21.) *inebriatus eſt, inebriatus autem ſopitus, nudatus, inhoneſtatus, deriſus fuit.* (Geneſ. 19. 33.) *Loth eodem infectus, ſtuprum filiarum non ſenſit* (2. Reg. 13. 32.) *Amon temulentus fratris gladio cecidit*, & (Iudith 13. 4.) *Holofernes dux inuictus muliebri manu proſtratus, pugione ſuo caput amiſit. O amabile, dulce & omne venenum! odis amantes te, diligis abhorrentes te, occidis te perfruentes, ſubmergis*

teſectlantes, ladis abutentes, mederis te vtentes, noui te mellitum venenum. *Quibus dictis, receſſit.*

Denique Septuag. vertunt: Iacebis velut in corde maris, & tanquam gubernator clauo deſtitutus in magna tempeſtate. Ita legit Auctor Catenæ Græc. quanquam τὸ *clauo deſtitutus* non legunt Regia, Complut. & Vatic. Chald. verò: *Iacebis ſicut in corde maris, & ſicut nauta qui dormit in naui.* Syrus: *ſicut nauta in fluctibus maris.* Septuag. Egregiè explicat Clemens Alexandrin. lib. 2. Pædag. c. 2. *Iacebis*, inquit, *tanquam in corde maris, & tanquam gubernator in multis fluctibus. Ex hoc loco etiam adiuta dicit Poëtria:*

Vinum hominem vincens, velut ignis corda furore
Pellit, ceu Lybici fluctuat vnda maris,
Quam Notus, aut Boreas agitant, &c.

Videtis naufragij periculum. Cor quidem multo potu obruitur, multam autem temulentiam minis maris comparauit; in qua corpus tanquam nauis, demerſum turpitudinis ac dedecoris profundum ſubijt, decumanis vini fluctibus obrutum. Gubernator autem mens, ſcilicet humana, ſupereminentis ebrietatis fluctu circumagitur, & in mari verſans caligat, & propter procellæ tenebras à portu veritatis aberrat, donec in ſaxa mari latentia irruens ſeipſum in voluptates impactum perdiderit. porrò quanta ſit ebrietatis tempeſtas luculenter depingit S. Baſil. homil. de Ebrietate.

Quarum verò quantarúmque mercium in hac tempeſtate proiectarum fiat iactura, deſcribit S. Chryſoſt. hom. ſuperius citata: *Similiter*, inquit, *fit in iſta temulentiæ tempeſtate: ſicut enim illic fit mercium iactura, & iſtic omnium ferè bonorum efficitur, ſiue modeſtiã inueniat, ſiue pudorẽ, ſiue prudentiam, ſiue manſuetudinem aut humilitatem, in iniquitatis pelagus omnia proijcit ebrietas.* Eſt ergo ebrietas *ſicut gubernator in magnis fluctibus*, aut *in magna tempeſtate.*

Myſticè S. Greg. 3. parte Paſtor. Admon. 33. *In medio mari dormit*, inquit, *qui in huius mundi tentationibus poſitus prouidere motus irruentium vitiorum, quaſi imminentes vndarum cumulos negligit. Et quaſi clauum gubernator amittit, quando mens ad regendam nauem corporis ſtudium ſollicitudinis perdit. Clauum quippe in mari amittere, eſt intentionem prouidam inter procellas huius ſæculi non tenere. Si enim gubernator clauum ſollicitè ſtringit, modo in fluctibus ex aduerſo nauem dirigit, modo ventorum impetus per obliquum findet. Ita cum mens vigilantem anima regit, modo alia ſuperans calcat, modo alia prouidens declinat, vt & præſentia laborando ſubijciat, & contra futura certamina proſpiciendo conualeſcat.*

Accedit Hugo: *Dormit*, inquit, *in medio mari, id eſt in vita præſenti cuius fluctus & ſollicitudines, & deſideria multos ſubmergũt, ſopitus gubernator amiſſo clauo remigis, id eſt ſtudio ſollicitudinis. Nauis quidẽ eſt anima, ratio gubernator, clauus ſollicitudo: verberauerunt me dæmones tẽtationibus, illuſionibus, quæ ſunt verbera ſpiritalia, ſed non dolui, non ſenſi, vel ignoraui. Traxerunt me in vitia ſæculi in funiculis vanitatis & voluptatis, & ego non ſenſi, quia omnis peccator quaſi ebrius vino voluptatis palatum cordis omnino emortuum habet, nec ſpiritualia vulnera nec delectationem cordis ſentit.* Hæc ille.

Igitur ſicut dormiens inter procellas propior eſt periculo quàm vigilans; ita qui plagas conſcientiæ non ſentit, magis periclitatur quàm qui illas ſubinde experitur. Quare D. Hieron. in Epiſt. 1. ad Heliodorum: *Erras*, inquit, *frater, erras, ſi putas vnquam Chriſtianum perſecutionem non pati. Tunc maximè oppugnaris, ſi te oppugnari neſcis. Aduerſarius noſter tanquam leo rugiens circuit &c. & tu pacem putas? Inſidiatur in occulto ſicut leo in ſpelunca ſua. Inſidiatur vt rapiat pauperem: & tu frondoſæ arboris tectus vmbraculo molles ſomnos futurus præda carpis?* Et paulo poſt: *Licet in modũ ſtagni fuſum æquor arrideat: licet vix ſumma iacentis elementi ſpiritu terga criſpentur: intus incluſum eſt periculum: Intus eſt hoſtis. Expedite rudentes, vela ſuſpendite, crux antennæ figatur in frontibus: tranquillitas iſta tempeſtas eſt.*

Et dices: *Verberauerunt me, & nõ dolui:* (Syrus *& non paſſus ſum*) *traxerunt me, & ego non ſenſi. Quãdo euigilabo, & rurſus vina reperiam?* Pro *traxerunt* Heb. eſt הלמוני *halamuni*, id eſt concuſſerunt, confregerunt, contuderũt me quaſi malleo: הלמות *halmut* enim eſt malleus. Syr. *ſpreuerũt me, & ignoraui.* Chald. *diripuerũt vel ſpoliauerũt me, & neſciui.* Septu. *Illuſerunt mihi: ego autem non ſenſi.* Ita Vatican. velut Auctor Catenæ Græc. *Illudebant & vellicabant me, neque tamen quando eſſet diluculum aduertebam:* Quod Auctor myſticè exponit de dæmonibus, qui ebrio & peccatori cuilibet illudunt, eumque cædunt, præſertim apud inferos vbi ſera eſt pœnitentia, nec vllum reſipiſcendi diluculum. Theodotion: *Plauſu exceperunt me.* Aben Ezra de R. Leui: *Contriuerunt me.* Pagnin. *Verberauerunt me, non ægrotaui; concuſſerunt me, non cognoui eum qui me percuſſit.* Vers. 35.

Quinta eſt hæc noxa vini & vinolentiæ, eáque triplex: prima, quòd ebrium omnium ludibriis velut probrum, imò monſtrum; ac verberibus velut facinoroſum vel furioſum exponat. Secunda, quòd reddat hominem inſenſilem ad plagas & verbera, ictuſque malleorum inſtar trunci vel ſaxi. Tertia, quòd faciat adeo dementem, vt poſt tot vini damna, non niſi de noua potatione ſomniet & cogitet: ſolent enim vxores, filij vel famuli maritos, vel parentes aut heros ebrios trahere, pulſare, vellicare partim ex ira, vt eos caſtigent & ludibrio habeant; partim ſtudio, vt ebrietatem diſcutiant, eoſque ſanæ menti reddant: verbera enim & plagæ ſpiritus & ſanguinem ad dorſum quod verberatur, euocant, itaque caput exonerant, vt cerebrum ad ſe redeat & rationis fiat compos. Vnde hoc remediũ curandis tum ebriis, tum delirantibus præſcribunt Medici. Hinc Moſcouitæ ebrios tamdiu verberant, donec ſobrij fiant, teſte Sigiſmundo in Hiſtor. Moſcou. Quocirca S. Chryſoſt. hom. 58. in Matth. ebrios aſinis & canibus turpiores vocat, additque: *Diabolo*, inquit, *nemo magis amicus, quàm qui deliciis & ebrietate maculatur: hic enim fons, hæc mater atque origo vitiorum omnium eſt. Quid deliciarum hæc fœditas mali non inducit? ſues ex hominibus facit; deliciis vacans nullo diſcrimine à dæmoniaco ſeparatur; impudens enim & furioſus pariter eſt; & dæmoniacum omnes miſeremur, hunc verò auerſamur, quia ſponte ſibi furorem attrahit, & os, oculos, nares, cæteráque ſimpliciter ſenſuum inſtrumenta amariſſimas voluptatis conficit cloacas.* Et Origen. hom. 3. in Leuit. *Sobrietas*, inquit, *omnium virtutum mater eſt, ſicut è contrario ebrietas omniũ vitiorũ.* Et aliquãto

Ho. 54. in Matth.

poſt : *Eſt ergo ebrietas vini pernicioſa in omnibus; ſola namque eſt, quæ ſimul cum corpore & animam debilem reddat.* Et mox : *In ebrietatis ægritudine corpus ſimul & anima corrumpitur, ſpiritus pariter cum carne vitiatur; omnia membra debilitat, pedem, manum, linguam reſoluit; oculos tenebrat, mentem velat obliuio, ita vt hominem ſe eſſe neſciat nec ſentiat.*

Quocirca S. Baſil. homil. de Ebrietate: *Ebrietas*, inquit, *rationis interitus, fortitudinis pernicies, ſenectus immatura, mors momentanea : quid quæſo ſunt ebrij quam gentium idola? oculos habent, & non vident: aures habent, & non audiunt: manus paralyſi affectas habent, pedes infirmos ac facilè offendentes.*

Quando euigilabo & rurſus vina reperiã? Ebrius non optat euigilare ab ebrietate ; illam enim amat, imò neſcit ſe eſſe ebrium; ſed à ſomno & nocte, vt ſcilicet oriatur aurora , & mane conſurgat ad vina noua quærendum, & hauriendũ: præter vina enim nihil amat, nihil ſomniat. Vnde Hebr. eſt: Q*uando expergiſcar addam, quæram illud* (vinum) *adhuc*. Chald. *Rurſus addam quærere illud.* Aben Ezra: *Nunquam illud quærere intermittam.* Septuag. Q*uando erit diluculum , vt vadens quæram quibuſcum conueniam* ? puta compotores meos. R. Salomon: Quando, inquit, euigilabit, vini vi debilitata non aduertet dãna & plagas quas recepit, dum vino madeſceret, ac denuo ad bibendum ſtrenuus potator exurget. Hoc enim in vinolentis eſt ſolenne: vinum enim eos totos ad ſe rapit, vt ſine eo viuere nequeant, ſicut parci ita inhiant cœno, quaſi in illo ipſorum vita ſalus & felicitas conſiſtat : vinum enim ſui ſitim acuit & accendit, iuxta Prouerbium: *Parthi quo plus bibunt, eo plus ſitiunt.* Cauſam dat S. Baſil. hom. de Ebriet. quòd vinum, vtpote calidum ardores excitet, ardores ſitim. His proinde Iſaias væ præſentis & futuræ æternæque maledictionis intentat dicens. c. 5. 11. *Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam, & potandum vſque ad veſperam, vt vino æſtuetis.* Nam, vt ait S. Ambroſius lib. de Elia & Ieiun. c. 15. *Non immeritò væ illis qui mane ebrietatis potum requirunt, quos conueniebat Deo laudes referre , præuenire lucem & vacare orationi, occurrere ſoli iuſtitiæ, qui nos viſitat & exurgit nobis, ſi quidem nos Chriſto, & nõ vino aut ſicera ſurgamus. Hymni dicuntur, & tu cytharam tenes? Pſalmi canuntur , & tu pſalterium perſonas, aut tympanum? Meritò væ qui ſalutem relinquis, mortem eligis, vix diluculum, & iam curſatur per tabernas, vinum quæritur, excutiuntur tapetes, accubitum feſtinant ſternere; lagenas aureas, aureos calices exponunt.*

Sapienter Seneca Epiſt. 39. *Quis hoſtis*, inquit, *tam contumelioſus in quemquam fuit, quàm in quoſdam voluptates ſuæ ſunt, quorum impotentiæ atque inſanæ libidinis ob hoc vnum poſſis ignoſcere, quod quæ fecere, patiuntur? nec immeritò hic illos furor vexat: neceſſe eſt enim in immenſum exeat cupiditas , quæ naturalem modum tranſiliit : Ille enim habet ſuum finem, inania & ex libidine orta ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur vtilitas, ſuperuacua quo rediges? voluptatibus vtique ſe immergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt. Et ob hoc miſerrimi ſunt, quòd eo peruenerunt, vt illis quæ ſuperuacua fuerant facta ſint neceſſaria, ſeruiunt vtique voluptatibus ſuis, non fruuntur, & mala ſua, (quod malorum vltimum eſt) amant. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, vbi turpia non ſolum delectant, ſed etiam placent: & deſinit eſſe remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores ſunt.*

Symbolicè, ſub vino quamuis voluptatem & concupiſcentiam accipe. Hæc enim ſi frequentetur, hominem dementat , totúmque occupat & ſibi vendicat. Vnde Tropol. Diſce quòd fructus ſceleris, præſertim conſuetudine roborati, ſit inſenſibilitas mentis : hoc enim ſceleratum inuadit & corripit inſtar lethargi vel apoplexiæ, adeò vt nec monita parentum , magiſtrorum, confeſſariorum , concionatorum admittat, nec verbera & flagella quantumuis acria & dura ſentiat, perinde ac ſi rationis, imò ſenſus & anima eſſet expers, foretque ſtipes vel marmor. Quare à veterno peccatorum non euigilat , ſed illi ſoporatus inhæret & immoritur. Audi S. Greg. 3. par. Paſtor. admonit. 33. *Vnde & per Salomonem vox percuſſi & dormientis exprimitur, qui ait: Verberauerunt me, ſed non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi; quando euigilabo & rurſũ vina reperiam? Mens quippe a cura ſuæ ſollicitudinis dormiens verberatur, & non dolet: quia ſicut imminentia mala non proſpicit , ſic nec quæ perpetrauerit agnoſcit. Trahitur & nequaquam ſentit, quia per illecebras vitiorum ducitur, nec tamen ad ſui cuſtodiã ſuſcitatur. Quæ quidem euigilare optat , vt rurſum vina reperiat, quia quamuis ſomno torporis à ſui cuſtodia prematur , vigilare tamen ad ſæculi curas nititur, vt ſemper voluptatibus debrietur: & cum ad illud dormiat , in quo ſolerter vigilare debuerat, ad illud vigilare appetit, ad quod laudabiliter dormire potuiſſet.*

Vide quàm graui ſomno conſopitur peccator poſt ebibitum voluptatis vinum, vt miſer nouis inſuper inflictis vulneribus laceretur, nec tamẽ doleat; trahatur per abrupta vitiorum , de barathro in barathrum præcipitetur, nec tamen ſentiat. En quale veternum eſt peccatum , vt & vulnerum dolorem & ruinarum ſenſum adimat? Contra vero mira eſt perſpicacitas hominis. & ſollicitudo euigilantiſſima in negotiis huius ſæculi, in captandis vanitatibus honorum, in conquirendis illecebris voluptatum , quod ſtatim adiungit Salomon : *Quando euigilabo , & rurſus vina reperiam?*

CAPVT XXIV. SYNOPSIS.

NOn rapinis & fraudibus, ſed ſapientia erigitur, & ditatur domus: Sapiens eſt fortis: Cogitans mala eſt ſtultus: erue deſtinatos neci. Sapientia melle ſuauior: ſepties cadet iuſtus, & reſurget: Ne gaudeas in lapſu inimici: detractorum perditio repentè conſurget: Impium iuſtificans maledicetur, arguens laudabitur: exerce agrum tuum: ne dicas reddam par pari: pigro egeſtas adueniet quaſi curſor, & quaſi vir armatus.

NE æmuleris viros malos, nec deſideres eſſe cum eis: 2. Quia rapinas meditatur mens eorum, & fraudes labia eorum loquuntur.

3. Sapiẽtia ædificabitur domus, & prudentia roborabitur.

4. In doctrina replebuntur cellaria, vniuerſa ſubſtantia pretioſa & pulcherrima.

5. Vir ſapiens, fortis eſt: & vir doctus, robuſtus & validus.

6. Quia cum diſpoſitione initur bellũ: & erit ſolus vbi multa conſilia ſunt.

7. Excelſa ſtulto ſapientia, in porta nõ aperiet os ſuum.

8. Qui cogitat mala facere, ſtultus vocabitur.

9. Cogitatio ſtulti peccatum eſt: & abominatio hominum detractor.

10. Si deſperaueris laſſus in die anguſtiæ: imminuetur fortitudo tua.

11. Erue eos, qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes.

12. Si dixeris: Vires non ſuppetunt: qui inſpector eſt cordis, ipſe intelligit, & ſeruatorem animæ tuæ nihil fallit, reddétque homini iuxta opera ſua.

13. Comede, fili mi, mel, quia bonum eſt, & fauum dulciſſimum gutturi tuo.

14. Sic & doctrina ſapientiæ animæ tuæ: quam cùm inueneris, habebis in nouiſſimis ſpem, & ſpes tua non peribit.

15. Ne inſidieris, & quæras impietatem in domo iuſti, neque vaſtes requiem eius.

16. Septies enim cadet iuſtus, & reſurget: impij autem corruent in malum.

17. Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum: 18. Ne fortè videat Dominus, & diſpliceat ei, & auferat ab eo iram ſuam.

19. Ne contendas cum peſſimis, nec æmuleris impios: 20. Quoniam non habent futurorum ſpem mali, & lucerna impiorum extinguetur.

21. Time Dominum, fili mi, & regem: & cum detractoribus non commiſcearis: 22. Quoniam repente conſurget perditio eorum: & ruinam vtriuſque quis nouit?

23. Hæc quoque ſapientibus: Cognoſcere perſonam in iudicio non eſt bonum.

24 qui dicunt impio: iuſtus es: maledicent eis populi, & deteſtabuntur eos tribus.

25. qui arguunt eum, laudabuntur: & ſuper ipſos veniet benedictio.

26. Labia deoſculabitur, qui recta verba reſpondet.

27. Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum: vt poſtea ædifices domum tuam.

28. Ne ſis teſtis fruſtra contra proximũ tuum: nec lactes quemquam labiis tuis.

29. Ne dicas: Quomodo fecit mihi, ſic faciem ei: reddam vnicuique ſecundùm opus ſuum.

30. Per agrum hominis pigri tranſiui, & per vineam viri ſtulti: 31. Et ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant ſuperficiem eius ſpinæ, & maceria lapidum deſtructa erat.

32. Quod cùm vidiſſem, poſui in corde meo, & exemplo didici diſciplinam.

33. Parum, inquam, dormies, modicum dormitabis, pauxillum manus conſeres, vt quieſcas. 34. Et veniet tibi quaſi curſor egeſtas, & mendicitas quaſi vir armatus.

Vers. 1. NE *æmuleris viros malos, nec deſideres eſſe cum eis.*

Vers. 2. *Quia rapinas meditatur mens eorum, & fraudes labia eorum loquuntur.*

Pro *viros malos*, Hebr. eſt *viros malitiæ*, qui ſcilicet non ſimpliciter mali ſunt, ſed toti malitiæ dediti, vt non niſi rapinas & fraudes meditentur. Pro *rapinas*, Heb. eſt שד *ſcod*, ideſt vaſtitatem, perniciem, exitium. Pro *fraudes*, Heb. eſt עמל *amal*, ideſt laborem; ſed labor Hebræis ſæpe ſumitur pro fraude, iniquitate, iniuria, iniuſtitia. In hac enim cōcinnanda laborāt impij, & laborare faciunt, ac dolere eos in quorum damna iſtam concinnant, vt eos fortunis euertant. Vnde Chald. vertit *iniquitatem*. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: *ne æmuleris*, ideſt ne inuideas proſperitati malorum, vt ad eā aſſequēdam deſideres cum eis inire ſocietatem, eorúmque malitiam imitari, quia mens eorum non niſi modos furandi & rapiendi excogitat, & os eorum non niſi fraudes & iniquitates eloquitur: quare ſcelerata eſt eorū ſocietas æquè ac proſperitas, ac proinde non inuidēda, ſed miſerāda, tū quia diu durare nequit: opes enim iniuria & ſcelere partæ citò diffluūt & euaneſcunt: tum quia breui atroces dabunt ſcelerum pœnas vel in hac vita vel in gehenna. Vide dicta cap. 23. verſ. 17. Septuag. vertunt: *Quia mendacia & fucos meditatur cor eorum, & labores labia eorum loquuntur*: quæ verba eundem reddunt ſenſum. Aliqui tamen per mendacia, fucos, & labores accipiunt diuitias etiam licitas, & licitè partas: Hæ enim non ſunt veræ diuitiæ, quia animum non ſatiant nec beant, ſed fucatæ dumtaxat, ideóque ſimiles meretricibus, quæ cum ſint deformes, formam & pulchritudinem fuco & pigmentis ſibi conciliant, non veram & naturalem, ſed fucatam, ideſt pictam & fictam, vti pulchre docet S. Chryſoſt. hom. de diuitijs & paupertate.

Myſticè Auctor Catenæ Græc. per viros malos accipit dæmones: Hi enim mala & fraudes hominibus ſuggerunt, eóſque ad mala ſuis conſilijs impellunt, vt eos agant in ruinam & gehennam. Porrò id faciunt magna arte & fraude. Nam vt ait Apoſt. *Satanas transfigurat ſe in Angelum lucis*: vbi enim Satanas agnoſcitur, facilè repellitur. Quare prima in tentatione, quam ipſe ſuggerit homini, cura ſit vt agnoſcat, quòd hæc ſit tentatio, immiſſa non à ſpiritu bono, ſed malo, puta à Satana. Qui enim hoc aduertit, omni ſtudio tàm ſatanæ, quàm eius ſuggeſtioni reſiſtit. Rurſum Satanas plenus eſt mendacijs, fucis & fraudibus: quare fel malitiæ ſuæ obtegit melle voluptatis, & fuco probitatis, vt videatur id quod ſuggerit eſſe probum & iuſtum. Quocirca magna ſolertiā & diſcretione hi eius fuci detegendi ſunt, eiúſque ſophiſmata reſoluenda; ſic enim fiet, vt appareat eorum inanitas & impoſtura, ac facile inſtar telæ aranearum diffluentur & euaneſcant.

Vers. 3. *Sapientia ædificabitur domus, & prudentia roborabitur.* Eſt Antitheſis verſus præcedentis, q. d. ait Beda: Ne miſceare malis, vt per fraudes & rapinas pares tibi opes amplámque familiam; quia hæc verè & ſolidè non paratur rapinis, ſed ſapientiâ; illi ergo operam dato.

Porrò ſapientia tripliciter accipi poteſt, pri- A mò pro prudētia. Hæc enim eſt ſapiētia practica iuſtorum, quam toto hoc libro docet Salomon: ſecundò pro induſtria, arte & ſolertia. Induſtrij enim in ſua arte ſapientes ſunt: tertiò pro virtute & probitate: hæc enim eſt ſapientia ſanctorum. Hinc triplex pariter conſurgit ſenſus.

Primus, quaſi dicat: Per ſapientiam, ideſt prudentiam ædificatur domus tum materialis, tum potiùs ciuilis, puta familia ampla ac poſteritas longæua, diues & ſplendida. Per eandem quoque roboratur, creſcit & perficitur: Iis enim quibus res fiunt & conſtant, iiſdem & roborantur, creſcunt & perficiuntur: Hic ſenſus genuinus eſt, propriéque & primariò à Salomone & Spiritu ſancto intentus. Hæc ergo gnome docet tum prudentiæ vſum & fructum, B tum modum parandi domos & familias conſiſtere non in rapinis, non in opibus, non in nobilitate, non in amicorum copia, ſed in prudentia: Vir enim prudens prudenter inueſtigat rationes commodas, ſed iuſtas & probas, quibus res ſuas facilè augere poſſit, eáſque capeſcit, ac vitat contrarias quæ ſibi damno fore videntur, vt res ſuas imminuant; vnde hac via ſecurè & iuſtè res ſuas auget & promouet. Hoc eſt quod ait Sapientia cap. 8. 18. *Mecum ſunt diuitiæ & gloria, opes ſuperbæ & iuſtitia.*

Domus ædificatur 1 prudentia.

Secundus, q. d. per ſapientiam, ideſt per induſtriam & artem ædificatur domus & familia, ac per eandem roboratur. Id in domo materiali clarum eſt. Hæc enim per artem Architectonicam fabricatur, & quò maior eſt in C architecto hæc ars, eò pulchrius conſurgit ædificium, fiúntque mœniana, teſtudines, ſubſtructiones, quæ naturæ arte deſtitutę videntur impoſſibiles. Conſidera Romę fabricas priſcas & nouas, verbi gratia, Pantheon ſine columnis, trabibus, feneſtris, vna continua teſtitudine compaginatum, ac ſurſum in orbem apertum, vt lumen recipiat quo tota fabrica illuſtretur; ita Amphitheatrum, columnas Trajani & Antonini, coloſſos & pyramides: maximè vero baſilicas ſanctæ Mariæ maioris, S. Laurentij, S. Ioannis Lateranenſis, S. Pauli, ac præſertim S. Petri, quæ Vrbis & orbis eſt miraculum, ac videbis hæc omnia per artem & induſtriam magnorum artificum eſſe conſtructa, ac firma & robuſta per tot ſæcula conſiſtere. Rurſum prudentia dictat in ædificandis domibus æquè ac vrbibus, vti docet Ariſt. in Politic. duo maximè ſpectanda & captanda eſſe, ſcilicet ſalubres D aquas & auras, ideſt aërem & ventos, vti Romæ captant Aquilonem: Hic enim Romanis eſt ſalutifer & vitalis; quia tam aër quàm aqua intima hominis peruadit & penetrat. In domo verò ciuili, ideſt in familia idem eſt clarum per experientiam. Videmus enim artifices, mercatores alióſque viros intelligentes & induſtrios, per ſuam ſolertiam ad magnas opes & fortunas euadere, eáſque ſibi formare & ſtabilire.

2. Arte.

Tertius, quaſi dicat, non per rapinas, fraudes & iniuſtitiam, ſed per ſapientiam, ideſt per virtutem, probitatem & iuſtitiam eriguntur amplæ familiæ, ac per eandem conſeruantur, roborantur & creſcunt: tum quia Deus virtuti hoc dat, non tam quaſi præmium (virtus enim maius meretur præmium, ſcilicet cœleſte &

3. Virtute.

æternum) ſed quaſi congiarium & mantiſſam, quæ vltra præmium laboranti adijci & ſuperogari ſolet: tum quia virtus omnibus eſt amabilis, omniúmque fauorem conciliat, vt omnes virtute præditum iuuare & promouere ſatagāt. Opes ergo & familiæ virtute comparatæ ſunt ſtabiles & firmæ; cum illæ quæ rapinis & ſcelere parantur, ſtatim collabantur & ruant. Vnde S. Chryſoſt. hom. 2. in Epiſt. ad Epheſ. *Quonam vis, inquit, te impellit ad rapiendum? paupertas inquies, ac timor de rebus neceſſarijs. Imo propterea non debes rapere; non ſunt enim ſtabiles & firmæ eiuſmodi diuitiæ. Tu autem idem facis ac ſi quis rogatus, cur in arena domus fundamenta iaciat, dicat propter frigus & propter pluuiam. Propter hoc quidem non oportebat fundamenta iacere in arena: ea enim certo euertunt procellæ & venti. Quare ſi vis eſſe diues, non ſis auarus nec plura habendi cupidus: ſi vis filijs tradere diuitias, poſſide iuſtas, ſi vlla ſint tales: ea enim manent ſtántque firmæ ac ſtabiles.* Hoc eſt quod dixit cap. 23. 17. *Non æmulatur cor tuum peccatores, ſed in timore Domini eſto tota die: quia habebis ſpem in nouiſſimo, & præſtolatio tua non auferetur.*

Nota pro *roborabitur*, Hebr. eſt יתכונן *itconan*, quod multa ſignificat & variè vertitur.

Primò Chald. vertit: *Et in prudentia præparatur*, quaſi dicat: Sapiens magnam erigit domum & familiam, quia antea congruo tempore ſibi comparat & præparat omnia ad eius fabricam neceſſaria, atque ſumptus omnes iuſto calculo ſubducit, ne vires & opes ſuas excedant iuxta conſilium Chriſti: *Quis ex vobis volens turrim ædificare, non prius ſedens computat ſumptus qui neceſſarij ſunt, ſi habeat ad perficiendum?* Luc. 14. 28.

Secundò Septuag. vertunt ἀνορθοῦται, id eſt corrigitur, emendatur, inſtauratur. Vnde Auctor Catenæ Græc. vertit: *Per ſapientiam, domus e fundamentis ædificatur, & per prudentiam collapſa denuo inſtauratur*: Nam per familiaris rei curam & prouidentiæ virtutem, tam nouæ domus & familiæ extruuntur, quàm collapſæ in integrum reſtituuntur; vti per eam labentem Ieſſe familiam reſtituit, imò ad regium faſtigium euexit Dauid. Vnde de eo dicitur 1. Reg. 18. 14. *In omnibus quoque viis ſuis Dauid prudenter agebat, & Dominus erat cum eo. Vidit itaque Saul quod prudens eſſet nimis, & cœpit cauere eum.* Et v. 30. *Prudentiùs ſe gerebat Dauid quàm omnes ſerui Saul, & celebre factum eſt nomen eius nimis.*

Tertiò Vatab. vertit: *Sapientia ædificatur domus, & intelligentia abſoluitur.* R. Leui: *Prudentia abſoluitur & exornabitur*, quaſi dicat: Sapiens per ſuam ſapientiam & prudentiam, vti domum & familiam prudenter ædificare inchoat, ſic & eandem prudenter & feliciter abſoluit: tum quia ſapiens familiæ ſuæ limites ſtatuit ſuæ prudentiæ & ſorti conſentaneos, iiſque contentus eſt, nec vltra eos ambitiosè & imprudenter ſe extendere deſtinat. Scit enim hoc eſſe ſuperbum, æquè ac periculoſum plenúmque curis & angoribus; quare vt quietè viuat, ſuo ſe pede metiens ſua ſorte contentus eſt. E contrario inſipientes & arrogantes maiora animo deſtinant, quàm perficere queant. Vnde ſe exponunt omnium ludibrio, de illíſque dicitur illud: *Hic homo cœpit ædificare, & non potuit con-* A *ſummare.* Lucæ 14. 30.

Quartò Noſter optimè vertit *roboratur.* Hebr. enim כונן *conen* ſignificat firmare, roborare, ſtabilire, itaque rem complere & perficere: vnde Pagnin. vertit: *Et intelligentia ſtabilietur.* Syrus, *firmatur.* Roboratur autem familia à prudentia, tum quia hæc ſtatuit & aſſignat cuique in familia congruum ſibi officium, gradum, & ordinem familiæ neceſſarium vel vtilem; tum quia rixarum ſemina amouet, omniáque quæ ad pacem tuendam faciunt procurat, tum quia familiam ſtabilit annuis cenſibus, prædijs & prouentibus, è quibus de copioſa annona & ſupellectili illi opportunè prouidet, & procurat vti ſequitur.

Quintò Caiet. & alij vertunt *dirigitur* vel *diſponitur.* Prudentiæ enim eſt familiam primò erigere, ſecundò dirigere & diſponere vt cuique B ſuum officium aſſignet, ac tertiò ei de annona & ſupellectile prouidere.

Huic Salomonis gnomæ Antiſtrophæ ſunt illæ ſeptem Græciæ ſapientum, quas recenſet Plutar. in conuiuio ſapientum. Hi enim rogati quæ eſſet optima domus & familia, ſic ordine quiſque ſuo reſponderunt. Solon: *Ea inquit mihi optima videtur domus, vbi res eſt neque iniuſtè parta, neque in ea vel conſeruanda diffidentiæ, vel inſumenda pœnitentiæ eſt locus.* Bias: *in qua Dominus ſua ſponte talem ſe gerit, qualem foris propter leges.* Thales: *in qua plurimum ocij Domino conceditur.* Cleobulus: *in qua plures ſunt qui diligant, quàm qui metuant Dominum.* Pittacus: *vbi neque requiruntur ſuperuacanea, neque deſiderantur neceſſaria.* Chilon: *maximè oportet domum vrbi, quæ ſub rege eſt, ſimilem eſſe, adiecitque Lycurgum* C *cuidam, qui populare imperium Spartæ inſtituere ipſum iuberet, reſpondiſſe: Priùs tu hoc domi tuæ facito.*

Allegor. Chriſtus mira ſapientia ædificauit & roborauit domum Eccleſiæ ſuæ, vt patet ex Euangelijs, tum ex eius firmitate & propagatione per omnes gentes & per omnia ſæcula. Simili ſapientia fundatores ordinum fundarunt ſuas domus & familias religioſas, vti fecere S. Baſil. S. Auguſt. S. Benedictus, S. Bernardus, S. Dominicus, S. Franciſcus, S. Ignatius, vt patet ex innumeris viris ſapientibus & ſanctis qui ex ijs prodierunt & prodeunt.

Tropol. Domus ſpiritalis, quæ in perfectione virtutum conſiſtit, puta animus ſanctus ædificatur triplici ſapientia, ſcilicet primâ, prudentia; ſecunda, praxi & induſtria; tertia, virtu- D te. Nam diſcretionem & induſtriam ad perfectionem virtutis multum valere, ex hoc loco docet Caſſian. collat. 2. cap. 4. ac patet experientia.

Primò enim, qui ſequuntur ſtatum & virtutem ad quam natura apti, habiles & procliues ſunt, multum in ea proficiunt: qui verò ſequuntur ſtatum & virtutem, ad quam natura inepti ſunt, & à qua abhorrent, ii nihil vel parum promouent: nauigant enim aduerſo flu- 1.
mine & vento, quod durare nequit: illi verò ſecundo feruntur flumine & vento. Natura enim obſecundat gratiæ, & gratia perficit naturam: cum ergo hæc duo in vnum conſpirant, magnum quid efficiunt. Ad hoc enim homo à Deo factus fictúſque videtur.

Praxis ædificandi domum perfectionis.

Secundò, multi magnos ſubeunt labores, 2.
ieiunia, auſteritates & parū in virtute promouēt;

quia neſciunt vim virtutis non tam in labore corporis, quam in vigore ſpiritus conſiſtere. Sapiens ergo id ſciens, huic præcipuè intendit, illum tamen non negligit. Vnde S. Gregor. Naz anz orat. 13. *Animi acrimonia*, inquit, *cum ad pietatem acceſſerit, zelum parit: zelus autem fidei præſidium eſt.*

3. Tertiò, multi neſciunt, vel non cogitant de rectis intentionibus operi indifferenti, vel alias bono addendis. Hæ enim bonitatem operis tot virtutibus, quot intentionibus adaugent. Vir ergo ſapiens & induſtrius cum orat, cum ſtudet, cum concionatur, &c. cogitabit & dicet: Ego hoc opus volo deſtinóq; facere ex virtute, ſiue ex intentione & motiuo charitatis, vt ſcilicet magis placeam Deo: & ſimul ex virtute religionis, vt ſcilicet eum honorẽ: & ex virtute gratitudinis, vt ei gratias agam pro innumeris beneficiis in me collatis: & ex virtute pœnitentiæ, vt ſatisfaciam Deo pro peccatis contra eũ admiſſis: & ex amore proximorum, vt illis proſim, eóſque ad ſalutem conducam: & ex imitatione Chriſti, vt eius vitæ & paſſioni me conformem, &c.

4. Quartò, multi neſciunt quæ maior, quæ minor ſit virtus. Vir autem ſapiens ſcit potiſſimas virtutes eſſe tres, ſcilicet humilitatem cum obedientia, religionem & charitatem, quare in iis ſe aſſiduè exercet, ac præſertim in charitate: Hæc enim eſt regina virtutum, earúmque nodus, vinculum & complexio. Quare qui omnia ſua ex charitate facit, eámque quotidie intẽdit, hic mirè in virtutibus & meritis creſcit, perinde vt qui aurum eligit pro argento, ære, cæteriſque metallis cum omnia indifferenter ei offerantur, vt ipſe capeſſat quod volet. Hoc ſuadet Apoſt. Coloſſenſ. cap. 3. 14. dicens: *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.* Et Corinth. epiſt. 1. cap 16. v. 14. *Omnia veſtra in charitate fiant.* & Galat. cap. 5. 13. *Per charitatem Spiritus ſeruite inuicem.* Et Timotheo epiſt 1. cap. 1. verſ. 5. *Finis præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta.*

VERS. 4. *In doctrina replebuntur cellaria, vniuerſa ſubſtantia pretioſa & pulcherrima.* Heb. *In ſcientia penetralia replebuntur omni ſubſtantia pretioſa & pulchra.* Chald. *Et ſuaui.* Vatab. *Omnigenis opibus raris & amœnis.* Septuag. *Per ſenſum & intelligentiam implentur cellaria ex omnibus diuitijs pretioſis & bonis.* Syrus: *Replebuntur omni poſſeſſione, & gloria & voluptate.*

Doctrina, ſiue ſcientia, idem eſt quod prudẽtia & induſtria, vti ſæpius monui. Senſus ergo eſt, q. d. Prudentiæ opus & fructus eſt primò domum & familiam extruere, ſecundò eandem ſtabilire & roborare, vti dixi v. præcedenti; nũc addo tertiò eiuſdem eſſe familiam inſtruere cum annona copioſa, tum ſupellectile pulchrâ & pretioſa: ſic enim domus & familiá omnem ſuam perfectionem, omnem ſuum decus & ornamentum obtinebit. Significat ergo hæc tria eſſe operoſa & difficilia, ac proinde ad ea paranda opus eſſe magna prudentia & induſtria. Rurſum notat prudentiam præſcribere ordinem congruum in hiſce tribus ſeruandum, ſcilicet primò parandam eſſe domum & familiam, cuiuſque ſtatui & facultatibus commenſam vt tot ſint famuli, ancillæ, clientes, equi, rhedæ quot ſtatus requirit; & quot alere ſufficit: ſecundo eandem roborandam eſſe tum operibus inter famulos & ancillas rite partitis; tum procurando eorum probitatem, pacem & concordiam: tum pro videndo de annuo cenſu & prædijs ad eos alendos neceſſarijs. Inde tertiò comparandam eſſe annonam & ſupellectilem decentem & lectam. Prouiſio enim vtriuſque in mẽſes & annos ſequentes opportuno tẽpore fieri debet, iuxta leges prudentiæ œconomicæ. Hic eſt genuinus ſenſus vulgatæ noſtræ. Caiet. & alii hebraizantes, qui Hebr. יכונן yeconan vertunt non *roboratur*, ſed *dirigitur* vel *diſponitur*, paulo aliter vertunt & explicant, vti dixi verſ. 3. ſed eodem ſenſus redit. Huc alludens Siracides Eccleſ. 1. v. 21. *Omnem domum illius*, inquit, *implebit generationibus* (frugibus & fructibus à ſe genitis & productis) *& receptacula a theſauris illius.* Exemplum eſt in Ioſeph, qui ſua ſapientia futuram famem præuidens impleuit horrea Ægypti tritico, quo per ſeptem ſterilitatis annos aluit Ægyptum, & totum pene orbem. Geneſ. 41. 47. & ſequent.

Myſticè R. Leui: Cum ſapientiæ, inquit, id eſt ſanctæ legis arcana penetraris, cellaria, id eſt intima hominis, puta mens replebitur bonis pulchris & pretioſis: longè enim glorioſior & iucundior eſt viro huius perfectionis poſſeſſio, quam quælibet pretioſæ opes. Præclarè has ſpiritales viri iuſti ſtrenuique opes deſcribens S. Proſper lib. 2. de vita contempl. cap. 13. *Illæ nobis*, inquit, *ſunt ambiendæ diuitiæ, quæ nos ornare poſſunt, pariter & munire, quos nec acquirere poſſumus inuiti nec perdere, quæ nos contra hoſtiles impetus armant, à mundo diſterminant, Deo commendant, ditant animas noſtras atque nobilitant; nobiſcum ſunt, intra nos ſunt.* Et ſtatim vt iſtas opes ampliſſimas clarius manifeſtet, ſubdit: *Diuitiæ noſtræ credendæ ſunt pudicitia, quæ nos pudicos, iuſtitia quæ iuſtos, pietas quæ pios, humilitas quæ humiles, manſuetudo quæ manſuetos, innocentia quæ innocentes, puritas quæ puros, prudentia quæ prudentes, temperantia quæ temperates, & charitas quæ nos facit Deo & hominibus charos, virtutum potentes, ſæculi contemptores, ac bonorum omnium ſeciatores.*

Vir ſapiens, fortis eſt: & vir doctus, robuſtus & validus. VERS. 5. R. Salomon: ſemper viribus pollet ſapiens. Aben Ezra: *Vir ſapiens robore prædictus inuenitur, & qui ſcientia præditus eſt, vires firmas & roborat.*

Dixit ſapientiam ædificare, augere & ditare domos ac familias; nunc addit eandem eſſe robuſtam, ac ſapientes facere fortes & validos ad quælibet ardua, vel conficienda, vel ſuſtinenda etiamſi corpore infirmi ſint & inualidi. Ratio eſt, quia fortitudo corporea qualis eſt taurorum, conſiſtit in lacertorum robore; at fortitudo animi, & virtutis, quæ priori præſtat tantum quantum animus præſtat corpori quæque res maximas conficit & perficit, conſiſtit in ſapienti conſilio, directione, arte, induſtria, quæ per vires paruas & infirmas magna & miranda efficit, vti patet in bellis, de quibus v. ſequenti. Vnde Hebr. eſt: *Vir ſapiens eſt in fortitudine: & vir ſcientiæ, roborans potentiam*, vel præciſè *ſurrigens virtutem.* Hebr. enim אמץ *amats* ſignificat ſurrigere & erigere vires corporis vel animi, eſſe ſtrenuum, eſſe erecto

Sapientia infirmos facit validos.
Ratio à priori.

animo vel virtute. Prudens enim conſiliũ ſug- gerit mille modos rem arduam conficiendi, itáque erigit & ſurrigit vires & animos ad rem fortiter conficiendam.

A

Adde ſapiens eſt *vir*, vt hic ait Salomon: quare virili fortique eſt animo: hinc & virtus, quæ propria eſt ſapientis, à *viro* dicitur, quaſi virilitas. Audi S. Bernard. tract. de vita ſolitaria ad fratres de mõte Dei, longiuſculè ante finem; *Quid eſt virtus? filia rationis, ſed magis gratiæ. Vis enim quædam eſt ex natura: vt autem virtus ſit, habet ex gratia. Vis eſt ex iudicio approbantis rationis, virtus autem ex appetitu illuminatæ voluntatis. Virtus enim eſt voluntarius in bonum adſenſus. Virtus eſt æqualitas quædam vitæ per omnia congruens rationi. Virtus eſt ad iudicium rationis vſus liberæ voluntatis.*

Secundò Vatab. ſic vertit & explicat: *Vir ſapiens in poteſtate eſt: & vir eruditus fortificat vires ſuas*, id eſt *vir ſapiens plurimum valet auctoritate, & ſubinde in ea creſcit.*

Tertiò R. Leui ſic vertit & explicat, q. d. Vir fit ſapiens ob fortitudinem & robur; mortalis enim, ſapientiæ fit compos ob vim qua eiuſdem mens pollet ad coërcendas materiæ cupiditates, eaſdémque prorſus expugnandas. *Vir doctus, robuſtus*, q. d. qui autem doctrina refertus eſt, vires, quibus præſtat mens, firmat & roborat, vt cæteras facultates coërceat, atque in ſuam poteſtatem redigat: quod quidem euenit ob præſtantiam ſcientię, eiuſque incredibilem amorem, quo ad ſe doctum rapit, ita vt in ea ſtudium, vigiliáſque ſuas collocet vniuerſas, eidemque inuigilet aſſiduè, cęteræque vires huic vni adipiſcendæ ſubiiciatur. Hæc ille.

Quartò Syrus, Chald. & Septuag. Heb. מאמץ *meammets*, id eſt *robuſtus*, legunt alio puncto מאמיץ *meammits*, id eſt *præ robuſto* (eſt enim *min* comparationis, idem valens quod *præ*, vel *melior*) ſic vertunt. Chald. *Melior eſt vir ſapiens robuſto, & vir ſcientiæ magis quàm qui accinctus eſt fortitudine ſua.* Syrus: *Melior eſt ſapiens forti, & doctus gigante robuſto.* Septuag. *Melior eſt ſapiens forti, & vir prudentiam habens agricolà magno* Ita Cõpl. & Regia, licet Vatican. vertat. *agro magno*: γεώργιον enim & agrum & agricolationem, indéque figuratè γεωργὸν, id eſt agricolam ſignificat.

Videntur Septuag. hunc verſum nexuiſſe præcedenti de annona & opibus quas parat ſapientia, quaſi dicant: Sapiẽtia valida eſt, & potens replere cellaria omni annona & re pretioſa magis quàm ſtrenuus agricola, qui ſua induſtria penum implet omni frugum & fructuum copia. Aut ſi vertas *agro magno*, quaſi dicat: Plures fruges & opes parit ſapientia, quàm agricolæ gnauo pariat ager magnus diligẽter ab eo excultus: validior ergo & ditior ad replendam penũ omni rerum copia eſt ſapientia, quàm ſit ager magnus & fertilis. Comparat ſapientiam agro, quia optimus eſt prouentus qui ex agro colligitur. Audi Ariſt. lib. 2. de re familiari poſt initium: *Optimus prouentus eſt ille, quæ de iis, quæ propria ſunt regionis percipitur: proximus qui de mercatibus. Poſtremus is qui ex annuis & in orbem redeuntibus.*

Sapiens eſt fortis tripliciter.

Sapiens igitur fortis eſt primò, quia ſapienter fortia, verbi gratia bella vel heroica opera, aggreditur, eáque feliciter conficit; ſecundò, quia fortiter cupiditates ſapienti ratione cohibet & refrænat. Nam vt ait Ariſtor. apud Anton. in Meliſſa p. 1. c. 12. *Fortior eſt ille qui cupiditates, quàm qui hoſtes vincit: nam ſeipſum vincere difficillimum eſt. Fortis ergo eſt qui ſuperat hoſtes, ſed fortior qui voluptatibus ſuperior eſt: multi enim qui hoſtes vicerunt, à mulieribus victi ſunt*, vti Sampſon, Dauid, Salomõ, Alexander magnus: tertio, quia aduerſa quælibet ſapienter, ideoque fortiter tolerat: ſapientia enim facit excelſum & magnanimum. Præclarè Seneca ad Heluiam c. 5. *Nec ſecunda*, inquit, *ſapientem euehunt, nec aduerſa demittunt.* Præclarius S. Ambroſ. lib. de Iacob. & vita beata c. 8. *Manet*, inquit, *ſemper inter aduerſa & delectabilia virtus perfecta, neque aduerſa de perfectione eius quicquam minuũt, neque delectabile adiungunt perfectioni.* Et paulo poſt. *Perfecti enim eſt viri*

B

communitatem naturæ ſuſtentare animi virtute, & ad meliora adducere, nec ſuccumbere iis, quæ pleriſque terribilia, & formidoloſa videntur, ſed quaſi fortem militem grauiſſimorum caſuum ſuſtinere incurſum, conflictus ſubire, & quaſi prouidum gubernatorem nauem in tẽpeſtate regere, atque occurrendo inſurgentibus fluctibus magis vitare naufragium ſulcando vndas quàm declinando. Hæc ille. Quibus ſatis apparet ſapientem virum non debere vitare pericula, ſed illis occurrendo ſuperare.

Eius ſymbolum eſt aſinus. Cur?

Hinc Hebræi teſte Aldrouando in aſino, ſapientis ſymbolum dant aſinum, eo quòd inſtar aſini multa ſapienter, id eſt patienter & fortiter perferre debeat. Meritò Ammonius Alexandrinus, magno Origene & Porphyrio diſcipulis clarus, aſinum his condiſcipulum fertur ad-

C

Exempla.

hibuiſſe: neque verecũdatus Cleanthes appellatione huiuſmodi, confidentiſſimè reſpondit: *Aſinus quidem ſum, ſed qui portare poſſum ſarcinam Zenonis.* Debet igitur ſapiens iuxta hũc ſanſum omnia libentiſſimè ferre: de ſuo enim filio Iacob dixit Geneſ. 49. *Iſſachar aſinus fortis.* Iſſachar autem præmium & mercedem ſignificat: hoc enim præmij ac mercedis loco ſapiens æſtimare debet, vt ſit aſinus fortis, nec laboribus defatigetur, ſed incommoda omnia libens ſubeat.

Vers. 6.

Quia cum diſpoſitione initur bellum: & erit ſalus vbi multa conſilia ſunt. Probat virum prudentem eſſe fortem ex eo, quòd prudenti eius diſpoſitione & conſiliis bella gerantur & conficiantur. Eſt argumentum ab exemplo, vel à ſpecie ad genus.

D

Diſpoſitio in bellis triplex.

Diſpoſitio hic tripliciter accipi poteſt, primò pro gubernatore, vel pro imperatore, qui exercitum gubernat & diſponit: ſecundò pro ordine & acie, qua exercitus aptè congruéque diſponitur: tertiò pro conſiliis, quibus bella inſtruuntur & diſponuntur. Hebr. enim *tackbulot* ſignificat gubernationem, ordinem & conſilia, quibus nauis à nauarcho, & analogicè exercitus ab Imperatore, vel Reſp. à principe aut magiſtratu gubernatur, diſponitur, regitur. Sicut enim Nauarchus gubernat nauim ſuo conſilio, induſtriâ & experientiâ, ſic & hiſce tribus dux gubernat exercitum, & Rex regnum.

Prima.

Primò ergo iuxta primum ſignificatum, ſic exponis: conſilio atque arte Imperatoris exercitus regitur, perinde ac nauis clauo & gubernaculo. Nam ſicut mirum eſt vnum hominem conuerſo clauo vaſtam nauim arbitrio ſuo in

orunem

omnem partem impellere: ita etiam mirum eſt vnius Imperatoris prudentia, & arte integros exercitus coërceri atque regi. *Et erit ſalus vbi multa conſilia*, quaſi dicat: Imperator ſi ſaluum velit exercitum, multis prudentum & expertorum militum ducúmque vtatur cōſilijs. Id enim faciendum eſſe docet Vegetius lib. 3. de re milit. c. 9. & 27. *Quid fieri debeat*, inquit, *tractato cum multis; quid verò facturus tandem ſis, cum pauciſſimis ac fideliſſimis, vel potius ipſe tecum.* Et Plutar. in Moral. *Gubernator*, inquit, *optimos quærit nautas, eóſque ſæpius in conſilium adhibet: ita etiam princeps eos aſciſſit conſiliarios, qui ad Rempub. adminiſtrandam maximè idonei ſunt.* Ita præ alijs fecit Seuerus Imperator, teſte Lampridio in eius vita. Porrò quantum valeat in bello Dux prudens & rei bellicæ peritus, ſuo exemplo docuere Hannibal, Scipio, Alexander, Iulius Cæſar, & è fidelibus Dauid, Iudas Machabæus, Conſtantinus, Theodoſius, Carolus Magnus, qui ſua prudentia & peritia orbem victorijs& triūphis compleuere. Hinc Auctor Catenæ Græc. ex Septuag. ſic vertit: *Bellum per gubernatorum prudentiam feliciter adminiſtratur: ſubſidium autem ex prudenti conſultóque corde petendum eſt.*

Secunda. Secundò iuxta ſecundum *diſpoſitionis* ſignificatum, ſenſus eſt, quaſi dicat: Bella gerenda ſunt non tam militum numero, quàm ordinè & congrua diſpoſitione. Pauci enim in acie ritè diſpoſiti ſuperabunt multos, qui ſine ordinè tumultuariè depugnant. Pulchrè id ex analogia fabricæ domus oſtendit Xenophon lib. de dictis & factis Socratis: *Bonum* inquit, *eſt Imperatori, vt aciem ordinare perquam doctè ſciat. Quemadmodum enim lapides, ligna, & tegulæ inordinatè quidem proiecta ad nihil vtilia ſunt, eadem verò ſi rectè ſurſum deorſúmque ordinentur, domum fortem & nunquam ruituram componunt, idem de exercitu iudicium eſt. Nam militum confertiſſimæ phalanges niſi in ordinem redigantur, ad nihil præſtant: pauciſſimi autem bellatores ſi rectum ordinem & diſpoſitionem ſuſcipiant, validiſſimi atque inſuperabiles ſunt.* Hinc concludit, quòd ſicut in domo ſumma & ima debent eſſe firmiſſima & fortiſſima, media autem minùs fortia, verbi gratia ex lateribus eſſe poſſunt; ſic quoque in conflictu primam aciem & vltimam debere eſſe fortiſſimam, in medio autem collocandos *eſſe timidiores, vt à primis ducantur exemplo, & à poſterioribus vi impellantur in prælium.* Sapienter Macrinus apud Herodian. lib. 4. *Arma* inquit, *corripiamus, & vt mos eſt Romanis, ordines in acie præſeruemus, quippe in acie barbarorum incompoſita multitudo & tumultuaria, ipſa ſe impediet ac premet.*

Hinc videmus paucos Chriſtianos milites benè diſpoſitos, multa Turcarum agmina inordinatè & tumultuariè irruentia ſternere & profligare. Deníque Vegetius docet modum efficacem vincendi eſſe, ſi dux hoſtes inuadat imparatos, nec det eis tempus aciem aptè ordinandi. Idem lib. 3. c. 17. & 27. docet non eſſe perſequendum hoſtem iam fugientem, ſi in perſecutione periculum ſit ne ordines turbentur: *qui enim diſperſis ſuis inconſultè ſequitur*, inquit, *quam ipſe acceperat, hoſti vult dare victoriam.* Id Chriſtianis nuper accidit in Hungaria cū Turcis depugnantibus, fruſtra ſuos qui Turcas fugientes perſequebantur confuſis ordinibus, reuocante Sigiſmundo Principe Tranſyluaniæ. Et Belgis apud Neoportum cum Hollandis confligentibus, qui victoriam adepti, præfidenter, ſine ordine Hollandos perſequentes, ab eis cæſi, eiſdem victoriam tradidere.

Tertia. Tertiò & maximè genuinè, *diſpoſitio* hic capitur pro conſilijs & ſtratagematibus, quibus bella gubernanda & diſponenda ſunt vt victoriam pariant. Hæc enim propriè ſignificat Hebr. *tachbulot*. Vnde Pagnin. vertit: *In conſilijs facies tibi bellum.* Caiet. *In ingenijs conficitur bellum.* Septuag. *Cum gubernatione*, id eſt cum ratione gubernandi *fit bellum.* Chald. *Quoniam in gubernaculis facies tibi bellum: ſalus autem erit in multitudine conſilij.* Minus aptè Syrus: *Quoniam in profectione facies bellum.* Aptiùs Vatab. *Quia induſtriis facies bellum: & ſalus in multitudine conſiliariorum*, *quaſi dicat: quia debes gerere bellum induſtria, quam dat ſapientia, quæ reddit hominem conſultum & induſtrium.* Significat ergo primò, in bellis plus valere prudentiam & ſtratagemata quàm copiam militum, aut eorum robur & vires: ſecundò bellúm egere magna accuratáque gubernatione, magnaque ducum & gubernatorum conſideratione, circumſpectione & ſolertia: tertiò hoſtibus non temerè, neque inconſultò, ait Auctor Catenæ Græc. *Obuiam eundum eſſe ſed conſideratè maturaque adhibita deliberatione, ſine id fiat animæ viribus, ſiue quibuſcumque aliis.* Hoc eſt quod ait Euripides in Anthrope. *Viri prudētia ad bellum magnum momentum eſt: conſilium enim ſapienter initum multas manus vincit: imperitia cum multitudine deterius malum eſt.* Præclariùs Plutar. in lib. contra vires corporis: *quānam tibi*, inquit, *tanta felicitas videtur viribus pollere, vt eius cauſa naturam exiſtimes hominibus nouercam, brutis autem parentem fuiſſe? at hominibus propria vis in animi ratione conſiſtit, quæ & elephantes per ſyluas pedicis capit, frænat equos, ſubiugat boues, volucres deijcit arundinibus, & in profundo ſubmerſa retibus extrahit. Quis non Vlyſſes quam Cyclops eſſe malit ad bellum?* Plura hac de re dixi cap. 11. verſ. 14. *Vbi non eſt gubernator corruit populus, ſalus autem vbi multa conſilia.* Quod enim ibi de populo & Republ. hic de bello & exercitu dicitur. Et cap. 20. 18. *Cogitationes conſiliis gubernantur, & gubernaculis tractanda ſunt bella. Et erit ſalus vbi multa conſilia.* Salus hic quælibet accipitur: quamlibet enim pariunt ſana conſilia. Quia tamen hic agitur de bello, propriè ſalus exercitus hic notatur, præſertim victoria. Vnde Tigur. vertit: *Conſiliis enim bella geruntur, & victoria multitudine conſiliariorum paratur.*

Tentationes conſilio non vi ſuperandæ. Myſticè, in tentationibus & bellis ſpiritalibus, quæ gerimus contra diabolum, mundum & carnem plus valet prudētia quàm vires. Prudentia enim docet libidinem ſuperandam eſſe non viribus illi reſiſtendo, ſed ſolertia eius cogitationes & incentiua fugiendo dæmonis ſuggeſtiones vinci humilitate, ſi eas ilicò ſuperiori vel viro prudenti detegas: mundum ſuperari, ſi pomparum eius inanitatem intuearis, & conſideres, hoc eſt videas, & rideas: carnem domari, ſi eius appetitibus brutalibus contradicas, eáque maceres ieiuniis, chameuniis, id eſt humi

cubationibus, ciliciis, æſtu, frigore, cæteráque A
vitæ auſteritate. Vnde S. Antonius dictitabat diſcretionem eſſe omnium virtutū principem, vtpote quæ tentationes ſuperet, quæ fixo gradu intrepidum monachum perducat ad Deum, quæ virtutes cæteras conſeruet illæſas. *Omnium namque virtutum generatrix, cuſtos moderatrixque diſcretio eſt*, ait Moſes Abbas apud Caſſian. collat. 2. c. 4. qui deinde pluribus exemplis idipſum demonſtrat. Vide Aluarez de Paz tom. 2. tract. de victoria tentat. lib. 1. p. 3. c. 11. vbi decem imprudentia & ſtulta militaria conſilia recenſet, militi Chriſtiano prudenti fugienda.

VERS. 7. *Excelſa eſt ſtulto ſapientia, in porta non aperiet os ſuum.* Pro *excelſa*. Hebr. eſt ראמות *ramoth* quod primò *excelſa* ſignificat; Secundò, *cornua, Vnicornis*, vel Rhinocerotis; hic enim Hebr. vocatur ראם *reem* quia cornua eius excelſa ſunt, & con- B
tra venena efficacia; tertiò, *coralia*. Sic enim vertunt Pagnin. Vatab. R. Dauid & alii Iob. 28. v. 18. R. Salomon hic cenſet *ramoth* eſſe gemmā maximi pretii. Denique Noſter Ezechiel. 27. 16. vertit *ſericum*. Porrò *ramoth*, ideſt excelſa eſt plur. & ſic olim vocabantur templa & altaria Deo erecta in montibus & locis excelſis; ad quæ hic alludit, q. d. Sapientia ſtulto videtur eſſe ſacroſancta & in excelſis templis abſcondita, ſibique inacceſſa. Vnde ad eius portas non audet accedere. Rurſum pro *ſapientia* Hebr. eſt חכמות *chochmot*, ideſt *ſapientiæ* in plurali: tum vt ſignificet eſſe quidem vnam ſapientiam, ſed res multas complecti. Eadem de cauſa Deus vocatur *Elohim* & *Adonai* in plurali, quia ipſe licet vnus ſit gubernator & Dominus, tamen omnes & reges & dominos tranſcendit, eóſque C
eminenter in ſe complectitur: tum quia variæ ſunt ſpecies, partes, leges & dictamina ſapientiæ.

Stulto ardua ſapiētia Cur? Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Sapientia practica, puta prudentia & virtus ſtulto, ideſt imprudenti, qui ſuam phantaſiam & cupiditatem ſequitur, videtur eſſe excelſa, ardua & quaſi cognitu & practicatu impoſſibilis, adeóque facilius ſibi putat inuenire aut comparare cornu vnicornis, aut coralia, gemmáſque pretioſiſſimas, quàm ſapientiam & virtutem. Coralia enim rara erant & in pretio. Vnde Plin. lib. 32. cap. 2. *quantum apud nos*, inquit, *indicis margaritis pretium eſt, tantum apud Indos in coralio.*

Ratio à priori. 1. Ratio à priori eſt, prima, quòd nonnulli adeò ingenio ſunt obtuſo, depreſſo & hebeti, vt alta ſapientiæ dogmata non capiant. Tales multi ſunt apud Indos, quin & apud Chriſtianos in locis montanis & inacceſſis, qui myſteria fidei, Deum, cœlum ignorant, nec ſermones de rebus ſalutis intelligunt, perinde ac ſi Hebræi vel peregrini forent.

2. Secunda, quòd multi ſunt inertes & pigri, vt nolint audiendi diſcendíque, multò minus exequendi ea quæ ſalutis ſunt, laborem capeſſere.

3. Tertia, quòd bonis terrenis & carnis voluptatibus ſint immerſi & demerſi, quò fit vt ea quæ ſpiritus ſunt non capiāt, nec ad cœleſtia & diuina mentem manúſque erigant.

4. Quarta, quòd multi ſunt ſuperbi, vt nolint ſe demittere ad audiendam ſapientiam: alii verò ex aduerſo ſunt puſillanimes, qui nolunt aſſurgere mentémque erigere ad ſapientiæ dogmata & præcepta. Ita S. Aug. in Pſal. 58. *Duplex* inquit, *hominum genus eſt qui ad ſapientiam peruenire non poſſunt, ſuperbi ac puſillanimes. Eſt igitur ſapientia erga ſuperbos profunda* (quia ex faſtu nolunt ad eam ſe deprimere) *erga puſillanimes excelſa*, quia ex vilitate animi nolunt ad eam ſe erigere.

Quinta, quæ magis huic loco conuenit eſt, 5.
quod inſipientes adeo celſam & ſublimem æſtimant ſapientiam, vt ad eam ſe aſpirare poſſe deſperent. Putant enim ſapientiam ſe altiorem & in cœlis poſitā, dicúntque cū Iudæis illud Deut. 30. 12. *Quis noſtrum valet ad cœlum aſcendere, vt deferat illud* (mandatum Dei) *ad nos & audiamus atque opere compleamus.* Hinc Chald. vertit: *Murmurat ſtultus aduerſus ſapientiam*: quaſi ſupra captū & vires ſuas ſit, illáque ei præcipiatur, quæ captu & factu ipſi ſit impoſſibilis. Hinc *ſtultus in porta non aperiet os ſuum*, q. d. non audebit inter viros ſapientes & primores (quales ſunt iudices, qui olim iudicia exercebant in portis vrbium) loqui vel hiſcere; ſed vt ſtultus & ſtupidus præ inſcitia & inſipientia obmuteſcet, & obſtupeſcet, eritq; velut noctua inter aues, velut anſer inter olores, velut aſinus inter leones. Tacitè ſignificat Salomon præter ſapientiæ fructus iam aſſignatos, puta præter opes & ſplendorem familiæ, præter fortitudinem & victoriam, ſapientiam quoque afferre dignitates, cathedras, officia: ſapientes enim eliguntur in iudices, magiſtratus, Rectores: ab hiſce verò muniis excluduntur inſipientes. Vnde Sept. vertunt: *Sapientia & cogitatio bona* (vel *intelligentia recta*) *in portis ſapientum comperitur: non declinans ab ore* (Complut. *à lege*) *Domini, ſed cogitant in conſeſſibus*, ideſt vt Auctor Catenæ Græc. vertit: *In prudētum cœtum conſtituti, quid proponatur prudenter expendunt*; Hoc eſt vt rectè explicat Noſter Salazar: *In portis ſapientum*, ideſt in ſenatu & ſubſelliis iudicum, ſeu magiſtratuum ſcientia & doctrina præſtantium ſapientia ipſa præſidet, ac moderatur omnia, eiúſque auxilio iudices in ſententiis dicēdis nec latum vnguem diſcedunt ab ore Domini, hoc eſt à legibus & ſtatutis, quas Dominus ore ſuo denunciauit. In his verò vbi lex nihil ſanxit, ſed iudicis arbitrio tranſigenda ſunt, non temerè iudicant, ſed longa cogitatione iuſtitiæ momenta librant, & ſic demum ſententias iuſtiſſimas pronunciant.

Porrò vt intelligas quàm excelſa ſit hæc ſpiritalis ſapientia, audi ſeptem eius gradus, quos recenſet S. Auguſt. lib. 2. de doctr. Chriſt. c. 7. *Timor Dei, pietas, dilectio Dei ſuper omnia, conſolatio Spiritus ſancti, deſiderium rerum cœleſtium, mori* D
ſæculo, ac tunc demum in ſeptimi gradus faſtigio eſt vera ſapientia. Hæc S. Auguſt. qui deinde ſingulos hoſce gradus ſigillatim & fusè explicat. Sapientia facilis virtus. Cur? Denique excelſa eſt ſapientia, ſi meras naturæ vires ſpectes: has enim longè tranſcendit; eadem verò facilis & plena eſt ſi vires gratiæ, quā Deus cuique præparat, conſideres: ſapientia enim, ideſt virtus & ſanctitas gratiæ Dei eſt connaturalis, eiuſdémque cum ea rationis & ordinis: ſtulti autem metiuntur ſe viribus naturæ, ſapientes verò viribus gratiæ; quare illis ſapientia videtur excelſa & impoſſibilis, his vicina & facilis. Nam vt ait Sextus Pythagoræus ſenten. 136. *Semper iuxta Deum eſt mens ſapientis: ſapientis mentem Deus inhabitat.* Et ſent. 140. *Sufficit ad beatitudinem agnitio Dei ſolius &* Gnomæ.

imitatio. Et ſent. 40. *Templum ſanctum Deo eſt mens pij, & altare optimum & eſt cor mundum & ſine peccato.* Nam vt ait Nazian. Iambico 18. *Qui ſe Deo dat, Deum accipit: talis enim eſt natura dantis Dei.* Et alias: *Sapiens eſt ſpeculum Dei limpidiſſimum: at ſapiens Deum, ſapientis ſic animam ſequitur Deus.* Sicut enim herba dicta Heliotropium, ſiue ſoliſequium, ſemper ſoli ſe obuertit, ac viciſſim ſol Heliotropio: Sic anima ſapientis iugiter Deum reſpicit, & viciſſim à Deo reſpicitur: *Sicut enim ſol oculorum, ita cordis lumen eſt ſapientia:* Hoc autem lumen eſt Deus, Deique aſpectus, illuſtratio & gratia. Aurea eſt gnome Senecæ Epiſt. 41. *Sicut ſolis radii contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur: ſic animus magnus & acer, & in hoc demiſſus vt propius diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet; illud ſpectat ac nititur.* Breuiùs & diuiniùs S. paulus: *Noſtra cõuerſatio in cælis eſt.* Phil. 3. 20. Vide ibi dicta

VERS. 8. *Qui cogitat mala facere ſtultus vocabitur.* Pro *ſtultus*, Heb. eſt בעל מזמות *baal mezimmot*, id eſt *vir machinationum*, vel dominus molitionũ, qui ſcilicet excogitat artes, rationes, argutias, technas & fraudes malè agendi alijſque nocẽdi; inuẽtor malorũ, architectus & auctor ſcelerum; qui nõ ex infirmitate, ſed ex propoſito mala alijs inferre deſtinat, imò ea excogitat, quomodo Apoſtolus philoſophos in Deum impios vocat inuentores malorum. Roman. 1. 30. cum enim pollerent ingenio & ſcientia ſæculari, ijs abuſi ſunt ad excogitãdas nequitias, eáſque fictis rationibus defendendas, ſicut nonnulli ſodomiam & pæderaſtiam nequiter defenderũt. Noſter vertit *ſtultus* ſcilicet practicè, hoc eſt impius & ſceleratus, ſcilicet eximiè per Antonomaſiam: talis enim eſt qui machinatur & excogitat artes malignandi & nocendi, vti faciunt qui excogitant modos duplicandi & triplicandi vſuras, nouos contractus fraudulentos & iniuſtos, nouas artes circumueniendi emptores, nouas exactiones & tributa iniqua &c. atque Aduocati verſuti, qui ſpe lucri excogitant mille ſubtilitates & argutias ad mouendas lites etiam in re clara, ſiue ea ſit facti, ſiue iuris. Hebr. enim בעל *baal* ſignificat dominum, virum, habentem, poſſidentem, potentem, patronum, maritum. Talis enim eſt excogitator artium ad malefaciendum: hic enim eis quaſi dominatur & imperat. Vnde Chald. vertit: *Habens aſtutiam peſſimam.* Syrus *iniquus:* Alij vertũt maritum vel cõiugem malarum artium. Sicut enim maritus ex vxore progignit proles, ſic hic ſuo ſubtili & maligno ingenio ex malis artibus, quibus ſe quaſi maritum deſpondit totúmque addixit, progignit mille nocendi modos, mille mala opera & ſcelera.

Hinc & Caiet. vertit: *Cogitantem ad faciendũ malum, illum herum cogitationum malarum vocabunt,* cui ſcilicet velut malitiæ hero, & domino malæ ſuæ cogitationes & inuentiones velut ſerui ilico ſe ſiſtunt, famulantur & obſequuntur; qui proinde inſtar diaboli in regno nequitiæ excellit, dominatur & præſidet. Cogitatio enim eſt velut Imperator, qui in corde velut in throno reſidet: vnde ſi bona eſt, imperat bona; ſi mala, imperat mala, vti docet S. Aug. præf. in pſ. 148 Addit Caiet. machinantem mala vocari herum cogitationum, quia cogitationes illi famulantur ad optatum ſucceſſum, vt ſcilicet mala quæ deſtinat reipſa opere perficiat. Ratio autem, inquit, quare cogitantes malum potius quàm cogitantes bonum fiunt votorum compotes, eſt multiplex. Nam & ipſe cogitans pronior eſt ad malum quàm ad bonum, ac per hoc propenſior & ſtudioſior eſt ad malum; & multitudo miniſtrorum idonea ad malum in promptu magis eſt quàm ad bonum; & bonum multa habet impedimenta quibus caret malum; quia bonum conſurgit ex cauſa integra, malum autem ex quolibet particulari defectu.

Cogitans malum certius exequitur quã cogitans bonum, Cur

Igitur hac gnome ſignificat Salomon, inquit Ianſen. venia quidem dignũ eſſe eũ qui ex infirmitate & ignorantia labitur & peccat: at eũ qui ſtudet mala facere, & cogitationes ſuas in hoc inſumit, ita vt ſit ex his de quibus dicit Propheta: *Iniquitatẽ meditatus ſum in cubili ſuo:* quique nouas ſẽper malefaciendi & nocẽdi rationes excogitat, infamiã magnã conſecuturũ apud homines. Id enim ſignificatur cũ dicitur, ipsũ vocandũ ſceleratum, vel, vt Noſter vertit, ſtultum. Quanquã meritò ſtultus vocãdus ſit talis, quòd ſalutis ſuæ nullam habeat rationem, nec timore iudicij diuini à malo propoſito ac cogitatione malefaciendi auocetur: aut quia vanitas cogitationum eius aliquando tandem innoteſcet. Cogitationes enim malæ, præſertim crebræ, deſtinatæ, & alijs noxiæ animo celari nequeũt, quin erumpant in dicta & facta noxia quæ animo machinãtur: quare cum erumpunt, auctores earum ab omnibus ſtulti, id eſt impii & ſcelerati nominantur, infamantur & damnantur.

Porrò ſicut ſcelerati toti ſunt ad machinãdũ & excogitandum mala, vt videãtur eſſe quaſi dæmones incarnati; ſic vice verſa eximiè ſancti toti ſunt, vt excogitent nouos modos & rationes quibus magis placeant Deo, magiſque eius gloriã in animarum ſalute propagent, vti fecere S. Dominicus, S. Franciſcus, S. Ignatius (cuius hoc erat dictum: *Ad maiorem Dei gloriam*) S. Xauerius &c. Sapiẽtia enim, ſanctitas & charitas inſatiabilis eſt, creſcitque inſtar ignis, vt quo maior eſt, eo plura ambiat, & magis creſcere ſatagat

Sancti nouos excogitant modos placendi Deo.

VERS. 9. *Cogitatio ſtulti peccatum eſt: & abominatio hominum detractor.* Hebr. *Cogitatio mala, vel machinatio ſtultitiæ peccatum eſt, & abominatio hominis deriſor.* Pagnin. *Cogitatio mala hominis ſtulti peccatum eſt.* Vatab. *Facinus hominis ſtulti peccatum eſt, & irriſorem abominabuntur homines.* Chald. *Aſtutia ſtulti peccatum eſt: abominatio viri ſapientis deriſor.* Syrus: *Improbitas ſtulti peccatum eſt, & iniquos malitia reget.*

Primò, R. Salomon ſic exponit: *Cogitatio ſtulti,* id eſt conſilium ſtultum eſt peccatum, quia qui illud ſequitur peccati piaculo ſe obſtringit. Rurſum cogitatio & actio ſtulti peccatũ eſt, ait R. Leui, quia illã obit abſque vlla deliberatione & cõſilio; idem facit deriſor; omnis enim cõſultatio deriſori eſt inuiſa, cũ in ridiculis tantũ rebus verſetur abſque vllo maturo prouidóque conſilio; quare imprudenter agit cõmittitque peccatũ.

Secundò, Aben Ezra hunc verſum nectit præcedenti, tanquam eius det cauſam, q. d. Cogitãs mala vocabitur ſtultus, quia ſtulti cogitationes nõ niſi ad patrandũ peccatũ feruntur, quare qui illud patrare cogitat, ſtultus eſt & vocari debet.

Tertiò, Caiet. hunc versũ pariter nectit præcedenti, ſed alio nexu q. d. Populus laudat eum, qui cogitat mala, eúmque vocat herum cogi-

tationum, quòd ei cogitationes ad felicem vo- A
torum ſuorum ſucceſſum famulentur, vt quæ
cogitat reipſa adimpleat, vti dixi v. præcedenti.
At in hac ſua opinione & laude grauiter errat
populus, quia cogitationes ſtultorum, quales
ſunt qui deſtinant mala, ſunt peccata, ideòque
vituperio digna non laude; quin & ſtultus qui eo
deuenit, vt ſit deriſor rectéque facta irrideat, hic
ſanè populo eſt abominabilis & deteſtabilis.
Verū hic ſenſus vulgatæ verſioni aptari nequit,
quæ mala cogitantem ab hominibus vocari
ſtultum aſſerit, ideóque non laudari, ſed vitu-
perari ab hominibus.

Quartò, Noſter Salazar exponit, quaſi dicat:
ſtultus, ideſt impius adeo ad malum pronus eſt,
vt cum operis externi copia non eſt, ſola animi
cogitatione & deſtinatione grauiter delinquat:
Paſcit enim ſe cogitatione mala, cum ſe volup-
tate & re mala paſcere nequit. Similiter iraſcor, B
qui alterum lædere reipſa nequit, gaudet eum
lædere ſuis ſomnis & irriſionibus.

Quintò, Ianſen. valdè appoſitè explicat, qua-
ſi dicat: ſtultitia, ideſt improbitas hominis aſſi-
duè ei cogitationes malas ſuggerit, vt non niſi
peccare libeat, ac bene agentes & monentes ri-
deat, eíſque detrahat. Pergit ſapiens, inquit,
auocare à ſtultitia primùm quidem dicēs, quod
omnis cogitatio quā ſtultitia homini ſuggerit,
hoc eſt omnis cogitatio ſtulti quatenus eſt ſtul-
tus, eſt mala & peccatum, atque ad peccatū ten-
dit, quod non manebit impunitum. Secundò
ſubiungens eum, qui non tantùm male cogitat,
ſed etiam irridet bene monentes & conſulentes,
hominibus eſſe abominabilem, vt de quo nulla
ſit ſpes. Idem rectè dicitur & de detractore, qui
cum de omnibus malè loquatur, nuſquam bene C
audit, ſed meritò omnibus eſt ingratus: quan-
quam ſingulariter illud intelligi poteſt de de-
tractore, qui detrahit bene monentibus & do-
centibus ipſum. Sic enim idem erit detractor &
irriſor. Significat ergo ſtultitiam fugiendam, vt
cuius omnis cogitatio ſit mala, quæ ſi eo pro-
grediatur, vt etiam ore irrideat bene conſulētes,
ac alijs detrahat, abominabilem faciet omnibus
hominibus.

Dixerat Salomon v. 8. *Qui cogitat mala facere
baal mezimmot, ideſt vir machinationū vocabitur,*
nunc explicat, quales ſint hæ eius machinatio-
nes, aitque non eſſe bonas, ſed malas, eſſéque
peccata. Vnde pro *cogitatio* Hebr. eſt זמת *zim-
ma*, ideſt *machinatio ſtultitiæ* vel ſtulti *eſt pecca-
tum*. Significat ergo ſtultum, ideſt ſceleratum
ita ſuis malis cogitationibus & machinationi- D
bus agi & rapi, vt earum non tam dominus
quàm ſeruus eſſe videatur, eo quòd eas cohi-
bere nequeat, ſed inſtar equi effrenis eas exple-
re & peccatum perpetrare ſatagat, adeòque be-
ne monentes & corripientes irrideat, eíſque de-
trahat. Hoc enim inter ſapientes & ſtultos eſt
diſcrimen, quòd vtrique licèt malis cogitatio-
nibus pulſentur, ſapientes tamen reſiſtendo eas
ſtatim elidunt: ſtulti verò conſentiendo eis ob-
ſecundant. Vnde S. Chryſoſt. homil. 4. in Ge-
neſ. *Iuſti ait, primam quamque malam cogitationē
ſtrangulant: improbi autem eandem excipiunt at-
que alunt.* Nota τὸ *ſtrangulant*; ſicut enim prodi-
tor aut ſerpens mox vt deprehenditur ſtrangu-
latur, ne aliquod poſt ſe ſemen noxium relin-
quat; ſic mala cogitatio ilico vt ſentitur ſuffo-
canda eſt, ne aliquam poſt ſe titillationem, &
tentationem peſtilentem relinquat: Impij er-
go quia eam non ſuffocant, ſed alunt & indul-
gent: hinc cor & fauces eis pandunt, vt eas elo-
quantur, ac correpti corripientes irrident, eíſ-
que detrahunt, quod apud homines infame eſt
& abominabile.

Porrò Septuag. alio abeunt; vertunt enim:
*Indiſciplinatus occurrit mors: moritur autem impru-
dens in peccato.* Eſt Antitheſis illius quod apud
eoſdem præceſſit: *Sapientes à lege Domini non de-
flectunt*, quaſi dicant, ait Auctor Catenæ Græc.
Sapientes qui virtutum ſtudio incumbunt, om-
ni diligentia & contentione illis incumbunt,
neque leui de cauſa ab ea deflectunt: at homi-
nes ſcelerati & peſtilentes, qui peccatis & vi-
tijs obſtinatè adhærent, eadémque in fixum,
firmúmque habitum iam verterunt, vſque ad
vltimum vitæ habitum, hoc eſt tantiſper dum
mors illos excipiat, peccare & mala agere non
deſiſtunt, adeóque in peccatis ſuis extinguūtur.
Id videre eſt in hæreticis, & ſimilibus qui pra-
uis ſuis ſententijs, quas imbiberunt obſtinatè &
mordicus adhærent vſque ad mortem, quaſi
poſſeſſi à ſpiritu erroris.

Moral. diſce hic ſummam cogitationibus ad- Cor ſem-
hibendam eſſe curam, vt malæ arceantur, bo- per cogitat
næ accerſantur. Ex bonis enim ſequitur bona bona.
voluntas, bona ſermocinatio, bona operatio,
vt ex malis mala. Huc faciunt ſententiæ Pa- Gnome.
trum apud Anton. in Meliſſa parte 2. cap. 87.
Clementis: *Non facinorum abſtinentia fidelem iu-
ſtificat, ſed cogitationum caſtitas & pura ſinceritas.*
Philonis: *Domus Dei, cogitatio ſapientis, ac huius
propriè vocatur Deus qui vniuerſorum eſt Dominus;
quod in ea quaſi in regia non in ambulet.* S.
Baſilij: *Primum beatiſſimum eſt, quod in corde no-
ſtro purum; quia radix eſt omnium corporis actionū
cordis conſilium.* Et alius: *Talis eſt qualia ſæpe cogi-
tat*; carnalis ſi carnalia, cœleſtis ſi cœleſtia, ſu-
perbus ſi ſuperba, humilis ſi humilia.

Si deſperaueris laſſus in die anguſtiæ, imminue- Ver. 10.
tur fortitudo tua. Aliqui Codices legunt *lapſus*;
ſed corrigendum cum Roman. *laſſus*. Hebr.
enim eſt: *Si remiſſus fueris, vel remiſſum te feceris
in die anguſtiæ, anguſta erit fortitudo tua.* Caiet.
Si laxaueris animum in die anguſtæ, vt ſcilicet ex
parte illi cedas & ſuccumbas, *anguſta erit forti-
tudo tua.* Qui enim cœpit ſuccumbere, inquit,
nō erit amplius in amplitudine fortitudinis ſuæ,
ſed eam diminuit & arctauit cedendo, quod tam
in temporalibus, quàm in ſpiritualibus rerum
eſſe experimur: Vatab. *Si ſis deiecto animo in die
tribulationis, anguſta eſt virtus tua*, ideſt non po-
teris ferre tribulationem. Chald. *Si remiſeris
in die tribulationis, arctabitur fortitudo tua.* Sym-
mach. *Ceſſare quaſi deſperantem in hora tribula-
tionis, tardi atque ignaui eſt.* Aquila. *Si tardus
vel ignauus fuiſti.* Theod. *Si remiſſus fuiſti.*

Syrus & Septuag. Complut. & alij non-
nulli. Hunc verſum nectunt ſequenti. Syrus
enim ſic vertit. *In die anguſtiæ libera eos qui ad
mortem ducuntur.* Vnde R. Salomon, Aben Ezra
& Baynus: ſi remiſſus, inquiunt, fueris in ſuc-
currendo proximo, qui in anguſtijs eſt poſitus,
tu pariter iuſto Dei iudicio deficies à tua fortitu-
dine, & ad ſimiles anguſtias redigeris, quibus
ſuccumbes; lex enim talionis eſt: *Qua menſu-
ra menſi fueritis, remetietur vobis.* Vnde Maximus

Serm. 45. *Noſtra*, inquit, *beneficentia per omnes ſuas dimenſiones diuina exæquatur beneficentia*, vt quàm longa, larga, & profunda fuerit tua beneficentia in egenos, tam longam, largam & profundam experiare viciſſim Dei beneficentiam in te, *vt in proximis noſtram beatitudinem & felicitatem veluti præludamus*, ait S. Auguſtin. ſerm. 20. de Temp. iuxta illud Pſalm. 36. *Tota die miſeretur & commodat, & ſemen illius in benedictione erit.* Ex aduerſo de immiſericorde ait S. Iacob. c. 2. 13. *Iudicium ſine miſericordia illi qui non fecerit miſericordiam.*

Verùm alij paſſim hanc gnomen vt ſeparatam, amplè & generatim vt ſonat, accipiunt, ſed particulatim variè explicant, ita tamen vt omnes in vnam generalem expoſitionem terminentur & coeant.

Primò ergo R. Leuii ſic explicat: ſi remiſsè te geſſeris in ſtudio ſapientiæ, ſanè tempore aduerſo vires tuæ imbecilles erunt, & impares vt huiuſmodi calamitati poſſis obſiſtere; tum quia ſapientia eſt, quæ prudentibus rationibus & conſiliis animum roborat ad patientiam & conſtantiam in aduerſis; tum quia, vt ait R. Salomon: ſi remiſſus & deſes fueris in ſacra lege, Angeli qui ſunt diuinę voluntatis miniſtri haud vires tuas firmabunt, ſicque ab eis deſertus perdes robur, fieſque debilis & infirmus ad reſiſtendum tribulationi.

Secundò Ianſen. Hebræa inquit, ſic habent: *Si defeceris in die anguſtiæ anguſta fortitudo tua*, quaſi dicat: Si cum aduerſum quid acciderit, animo defeceris per impatientiam, id ex eo prouenit, quòd fortitudo animi tui ſit anguſta & exigua, non autem ex eo quòd aduerſitas ſit intolerabilis vel inſuperabilis, vti docet S. Chryſoſt. hom. 44. ad pop. Hic ſenſus ægrè aptari poteſt Vulgatæ, quæ vertit in futuro *minuetur fortitudo tua.*

Tertiò alij cum Caiet. vertunt: *Si laxaueris animum in die anguſtiæ, anguſta erit fortitudo tua*; Sicque explicat quaſi dicat: ſi animi vigorem laxaueris in die tribulationis, vacando delitiis & ſolatiis carnalibus, fies eneruis, delicatus & debilis ad reſiſtendum aduerſis: delitiæ enim laxando animum eius rigorem & vires diſſoluunt, itaque armatum exarmant & inermem reddunt; auſteritas vero eum ſtringit & roborat. Sic delitiæ Capuanæ fregerunt robur Hannibalis & Pœnorum antea inuictum, vt à Romanis victus ſit & proſtratus, nimirum vbi rigor ibi vigor; vbi voluptas ibi laxitas & debilitas.

Vbi rigor ibi vigor.

Id expertus eſt S. Franciſ. de quo S. Bonauen. c. 5. vitæ eius: *Experientia*, inquit, *certa didicerat dæmones aſperitate terreri, delitioſis autem & mollibus veſtibus ad tentationem fortiter animari. Vnde cum nocte quadam propter infirmitatem capitis, præter ſolitum ceruical de pluma poſitum haberet; dæmon in illud ingreſſus, ipſum vſque ad terram matutinam inquietauit.*

Quartò alij valdè appoſitè cenſent Salomonem ſuadere, vt in die tribulationis mens ſe roboret omnes vires ad ſe auocando, vt iis ſtipata & munita quaſi collectis copiis tribulationi reſiſtat: Sic enim Dux euocat omnes copias cum hoſtis ingruit, vt totis viribus ei repugnet: Quare Hebr. *ſi remiſeris vel remiſſus fueris*, ſic exponas, quaſi dicat: Si in tentatione remiſeris ſoli- A ta pietatis & mortificationis exercitia, puta ſi dimiſeris orationem, ieiunium, pœnitentias, officia humilitatis & charitatis; minuetur tua fortitudo, vt vix tentationi reſiſtere valeas.

Quintò alij cenſent Salomonem hic ſuadere continuam laboris & pugnæ exercitationem. Sicut enim milites robuſti fiunt quotidie arma tractando, laborando, pugnando; infirmi verò & inertes, ſi arma ponant vacentque otio: ſic pariter fidelis robuſtus fit, ſi aſſiduis laboribus & dimicationibus contra aduerſa ſe exerceat; debilis verò, ſi quieti vacet & ignauiæ.

Sextò Noſter Interpres ſolerter & profundè pro Hebr. *ſi remiſſus fueris*, vel *ſi te*, id eſt animum tuum *remiſeris*, vertit; *ſi deſperaueris laſſus*; Dat enim duplicem radicem & cauſam remiſſionis animi, de qua hic agitur. Prior eſt, B diffidentia & deſperatio; ſecunda eſt laſſitudo. Cum enim animus diffidit ſe poſſe ex anguſtia, quæ eum affligit, eluctari, aut poſſe eam ſuperare & vincere, eo quòd putat illam viribus ſuis eſſe ſuperiorem, tunc remittit ſuum vigorem & robur ſuſtinendi, fitque remiſſus, eneruis & languidus. Rurſum cum anguſtia diutius durat, animus mollis in ea toleranda delaſſatur; vnde remittit & laſſat ſuā cōtentionē reſiſtēdi, ac laſſus incipit ei cedere & ſuccumbere. Igitur ſicut animi vigor & robur conſiſtit in ſpe eluctandi vel vincendi; ſic animi languor, remiſſio, infirmitas & lapſus conſiſtit in deſperatione ſuſtinentiæ vel victoriæ. Spes enim extendit, dilatat & roborat animum, proponendo ei præmium virtutis & triumphi: deſperatio verò eum contrahit, arctat & infirmat. Id videre eſt C in pugna militum, & in obſidione vrbium. Quamdiu enim ciues ſperant ſe poſſe eam ſuſtinere, & hoſtem depellere, fortiter reſiſtunt: cum verò de eo deſperant, animis cadunt, cogitantque de deditione. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Si in die anguſtiæ fractus fueris animo per deſperationem, fortitudo animi tui fiet magis anguſta, hoc eſt per eam deſperationem magis fies infirmus ad euadendum incidentem anguſtiam. Vt hac ſententia monere velit, vt cum premunt anguſtiæ animum non deſpondeamus, ſed animi magnitudine aduerſa ſuperare contendamus; iuxta illud Poetæ:

Spes eſt cauſa fortitudinis, diffidentia infirmitatis

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito.

Puſillanimis ergo, & quaſi deſperans ſe ex tribulatione poſſe emergere, facit ſe debiliorem ad emergendum. Victoria enim ſita eſt in magnanimitate, quam parit ſpes vincendi: quare D ſpes eſt radix patientiæ & fortitudinis. Valet autem hæc ſententia ad erigendum animum, non tantùm cum aduerſitatum externarum procellæ ingruunt, ſed etiam cum conſcientia angitur ob criminum admiſſorum grauitatem: tunc enim non deiiciendus animus, nec de Dei miſericordia deſperandū, ſed per fiduciā in Dei miſericordia erigenda mens, ne penitus pereat robur animi. Ita Lyra. Hugo. Ianſen. & Beda, quem audi: *Nihil execrabilius*, ait, *deſperatione, quam qui habuerit & generales omnes vitæ labores, & quod maxime nocet in fidei certamine, cōſtantiam fortitudinis perdit.* Et S. Iſid lib. 2. de ſummo bono cap. 14. *Perpetrare* inquit, *flagitiū aliquod mors animæ eſt, ſed deſperare eſt deſcendere ad infernum.* Ex quibus S. Thom. 2. 2. qu. 20. art. 3. docet deſperationem eſſe maximum

peccatorum, non in ſe; nam maius peccatũ eſt infidelitas & odium Dei; ſed quia deſperatio eſt cauſa omnium peccatorum: in hæc enim agit deſperatum. Hoc autem intellige non tantum in eadem anguſtia, tentatione & tribulatione, ſed & quauis alia poſtea obuentura; qui enim ſemel in vna tribulatione animum deſpõdit, ſternit viam, vt idem faciat in quauis alia: itáque vires imminuit vt ſuccumbat. Ratio eſt, quòd ſpes addit, acuitque animum, itáque vires adauget; & tentationem pugnámque extenuat: Vice verſa deſperatio animum hebetat & retundit, itáque vires imminuit, & tentationem pugnámque adauget.

Ratio à priori.

Quocirca Pſaltes tentationis & tribulationis hoc ſuggerit ſcutum: *Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in Domino.* Pſal. 10. v. vlt. & S. Petrus Epiſt. 1. c. 5. verſ. 8. *Aduerſarius veſter tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide*, & conſequenter fortes in ſpe: fortitudo enim fidei parit fortitudinem ſpei: qui enim viua fide credit Deum eſſe fidelem in promiſſis, quibus pollicitus eſt ſe iis qui ſe in ſpem reponunt, ſeque in tribulatione inuocant, robur ad vincendum daturum; vtique illud ipſum firmiter à Deo ſperant, poſtulant, expectant & reipſa impetrant.

Exempla.

Hæc gnome experientia eſt teſtatiſſima, præſertim in lucta cum dæmone. Id expertus noſter B. Franc. Xauerius in itinere Iaponico, quod variis artibus dæmon præſcius futuræ in ea meſſis fidelium, impedire conabatur, ſcribit in quadam Epiſtola, ſe tunc reipſa didiciſſe, in tali tentatione nihil magis timendum, quàm diffidentiam: ſi enim quis fortis in ſpe diuinæ opis conſiſtat, illam ſentiet, & dæmonis ſuggeſtiones machinationeſque velut telas araneatum diſſlabit; ſin in ſpe titubet & diffidat, ſentiet dæmones acerrimè contra ſe inſurgere, vt vix repelli queant. Idem ſenſere & docuere Priſci Aſcetæ in vitis Patr. lib. 6. libell. 4. num. 29. Senex quidam tentato dixit tentationes fortiter eſſe ſuſtinendas, ſicut Ioſeph eaſdem viriliter pertulit, & Deus glorificauit eum vſque in finem. *Videamus*, inquit, *& Iob, quòd ſe vſque in finem non relaxauerit Deum timens; vnde eum nullus a ſpe Dei mouere praualuit*: Ibidem lib. 5. libell. 5. num. 10. *Abbatiſſa Sara*, inquit, *manſit tredecim annis fortiter a fornicationibus dæmonum impugnata, & nunquam orauit vt recederet ab ea huiuſmodi pugna, ſed ſolum hoc dicebat: Domine da mihi fortitudinem.* Et num. 15. ait ſenex: *ſunt in ſæculo Pancratiarij, qui cum nimis cæſi ſteterint, & fortes apparuerint, coronas accipiunt. Aliquoties autem & vnus à duobus cæditur, & confortatus plagis cædentes ſe vincit. Vidiſti quantam virtutem per carnis exercitium acquiſiuit? Et tu ſta. & confortare, & Dominus expugnat pro te inimicum.*

S. Ephrem in vita S. Abraham Eremitæ, ſcribit eum grauiter & diu à dæmonibus tentatum, omnes eius tentationes conſtanter contempſiſſe, dicendo: *Anathema tibi & omni virtuti tuæ polluitiſſime dæmon, gloria autem, & honor Domino, ſoli ſancto ac ſapienti Deo, qui nobis dilectoribus ſuis te tradidit conculcandum, & idcirco verſutias tuas ſubſannamus atque contemnimus. Agnoſce ergo infirmiſſime & infeliciſſime dæmon,* A *quia nos neque te & neque tuas pertimeſcimus phantaſias.* Subdit deinde dæmones variis argumentis & machinis eum exagitaſſe, ſed irrito conatu, adeo vt ne pauorem quidem illi incuſſerit. *Magis autem*, inquit, *præliando alacritatem in eo, & charitatem apud Deum maximam ſuſcitabat. Diligens namque Deum ex toto animo, & conuerſationem ſuam ſecundùm voluntatem eius inſtituens, affluenter diuinam gratiam promeruit, & propterea non valebat diabolus lædere eum; Perſeueranter namque pulſauerat, vt ei theſauri diuinæ gratiæ panderentur.* Quocirca cum magnam videret dæmonum turbam in ſe irruentem, fidens & alacer pſallebat: *Circumdederunt me vt apes fauum, & exarſerunt ſicut ignis in ſpinis, & in nomine Domini vindicabor in eis*, Pſalm. 117. Vide S. Baſil. in regul. fuſius diſput. reg. 63. Caſſian. collat. 9. c. 22. & collat. 24. ca. 25. B vide & quæ fusè de tentationum remediis dixi Eccleſ. 2. v. 1. & ſeq.

Gnomæ Philoſoph. de fortitudine.

Idem per vmbram videre, & à Salomone didicere Philoſophi, quorum hæc eſt ſententia, virum fortem aduerſis roborari ſuamque fortitudinem exacuere, vti gladius acuitur cote: aduerſa enim ſunt cos fortitudinis. ita Seneca Epiſt. 24. *Acrior, ait, eſt ad occupanda pericula virtus, quàm crudelitas ad irroganda.* Et Epiſt. 72. *Virtutem enim intelligo animoſam & excelſam, quam incitat quicquid infeſtat.* Et lib. de gubern. mundi: *Auida eſt periculi virtus, & quò tendat, non quid paſſura ſit, cogitat.* Et Epiſt. 114. *Fortitudo eſt munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circundedit ſibi, ſecurus in hac vitæ obſidione perdurat.* Hinc illa: C *Marcet ſine aduerſario virtus: Multum adiicit ſibi virtus laceſſita.* Cicero lib. 3. de Officiis: *Et fortitudinis proprium & magnitudinis animi, nihil extimeſcere, omnia humana deſpicere: nihil quod homini accidere poſſit, intolerandum putare.* Et lib. 3. de finib. *Qui magno animo eſt atque forti, omnia quæ cadere in hominem poſſunt, deſpicit, & pro nihilo putat. Atque iſte vir altus & excellens magno animo, verè fortis, infra ſe omnia humana ducit.* Chryſippus dicebat dolere quidem ſapientem, ſed non cruciari, vt pote cuius animus malo non cederet. Græci dixere fortitudinem eſſe animam ſapientis. Plato rogatus quomodo animatum eſſe oporteat circa res aduerſas, reſpondit: *ita vt quis preuidendo caueat, ne in eas incidat: quod ſi per imprudentiam in eas inciderit, nihil curet.*

D Virgil. *Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus.*

Ouidius: *Apparet virtus arguiturque malis.*

Lucanus: *Creſcit in aduerſis virtus.*

Silius Ital. *Explorant aduerſa viros, perque aſpera duro*
Nititur ad laudem virtus interrita cliuo.

Horat. *Fortiáque aduerſis opponite pectora rebus.*

Seneca Tragædus: *Virtutis eſt domare quæ cuncti pauent.*
Quemcunque fortem videris, miſerum neges.

Plautus: *Fortiter malum qui patitur, idem poſt patitur bonum.*

Porrò Septuag. hic variant: nam pro eo, quod v. præcedenti dictum eſt: *Abominatio ho-*

minum deriſor, vel *peſtilens*, puta detractor ipſi vertunt: *Immunditia autem* (infamiæ & abominationis hominum) viro *peſtilenti inquinabitur*, deinde eodem tenore addunt Vatic. *in die mala & in die tribulationis quoadusque deficiat*. q. d. Deriſor & detractor eſt odium Dei & hominum; quare incidet in tribulationem, in qua ab omnibus deſertus velut abominabilis, miſerè morietur & peribit. Auctor vero Catenæ Græc. hæc exponit de obſtinatis, qui ad finem vitæ in peccatis perſiſtunt. q. d. *In viro ſcelerato & peſtilente peccatum in modum habitus iam induratum, altéque infixum tantiſper perſtat, donec tandem in die iudicij corrumpatur, mortique ſempiternæ mancipetur.* Complut. autem & Regis τὸ *immunditia autem viro peſtilenti inquinabitur*, cum præcedentibus nectunt. Deinde interpoſito colo nouam ordiuntur ſententiam: *In die mala & in die tribulationis quouſque deficiat* (dies illa) *erue eos qui ducuntur ad mortem*; quæ lectio plana eſt, ſed diſſidens à diſpunctione textus Hebræi & Latini vulgati; licet eam ſecutus ſit Syrus, vti dixi initio huius verſus.

Vers. 11. *Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes.* Heb. *libera eos qui capti ſunt ad mortem, & nutantes ad interitum.* liberare) *ſi ceſſes*, id eſt ne ceſſes. *ſi* enim Hebræis ſæpe ſeruit negationi, valetque idem quod *ne* vel *non*. Pagnin. legit per interrogationem: *ſi ceſſabis?* quaſi dicat, minimè ceſſabis. Chald. *Redime eos qui capiuntur ad mortem, & qui ducuntur ad interfectionẽ prohibe.* Septuag. *Et redimere eos qui interficiuntur ne parcas*, idelt ne tardes, ne cuncteris.

Loquitur de iis qui iniuſtè ducuntur ad mortem: nam ſi iuſtè non conuenit, imò non licet eos liberare & iuſtitiam impedire, vti docet D. Thom. 3. p. queſt. 68. art. 10. ad 1. iuſtitia enim fit vt cæteri terreantur, & metu ſimilis ſupplicij à ſcelere abſtineant: vnde illud: *Fiat iuſtitia & pereat mundus.* Ratio eſt, quia charitas dictat conſulendum eſſe proximo in fame aliâue neceſſitate conſtituto: Summa autem neceſſitas eſt diſcrimen vitæ: Quare illi ſuccurrendum eſt ex lege charitatis. Id ergo ſignificat hæc gnome, vt eos qui iniuſtè ducuntur ad mortem liberemus vel ſupplicando, vel conſulendo, vel pecunia redimendo, vel etiam vi armiſque eripiendo, ſi id fieri poſſit. Sic Ruben & Iudas liberarunt Ioſeph à morte, quam fratres ei minabantur. Geneſ. 37. 21. & 26. Et Daniel liberauit Suſannam à calumnia & morte. Daniel. 13.

Ita S. Ambroſ. in Pſalm. 118. ſerm. 8. *Eripe* inquit, *eum qui ducitur ad mortem, hoc eſt eripe eum interceſſione, eripe gratia tu ſacerdos, aut tu Imperator eripe ſubſcriptione indulgentiæ, & ſoluiſti peccata tua, eruiſti te a vinculis: vinculis enim peccatorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur.*

Rurſum S. Ambroſ. lib. 1. Offic. ca. 36. & habetur 23. q. 3. can. 7. docet hanc liberationem innocentis eſſe actum veræ fortitudinis: *Non in inferenda*, inquit, *ſed in depellenda iniuria lex virtutis eſt: qui enim non repellit a ſocio iniuriam ſi poteſt, tam eſt in vitio quàm ille qui facit. Vnde S. Moyſes hinc prius orſus eſt tentamenta imbecillis fortitudinis repellere. Nam cum vidiſſet Hebræum ab Aegyptio iniuriam accipientem, defendit ita vt Aegyptium proſterneret, atque in arena ab-*

A *ſconderet. Salomon quoque ait: Eripe eum qui ducitur ad mortem.* Ibidem Anaſtaſius & Damaſus Papa: *Qui poteſt*, inquiunt, *obuiare & perturbare peruerſos & non facit, nihil eſt aliud, quam fauere impietati eorum. Nec caret ſcrupulo ſocietatis occultæ, qui manifeſto facinori deſinit obuiare.*

Porrò ſi charitas iubet hominem eripi à morte corporali, multo magis à ſpirituali & æterna: quare viri Religioſi, Sacerdotes, imò quiuis fideles cum quem vident peccatum mortale animo deſtinare, aut illud iam perpetraſſe, & periculum eſſe ne in eo moriatur & damnetur, putent inſonare auribus ſuis: *Erue eos qui ducuntur ad mortem*, imò ad gehennam. Vnde Beda: *Poteſt*, inquit, *accipi myſticè: Erue eos qui ab hæreticis decipiuntur rectam fidem prædicando, libera bonorum operum exempla monſtrando, eos, qui à malè viuentibus Catholicis trahuntur ad inte-*
B *ritum: ſed et ſi quos in certamine perſecutionis lapſos vel lapſuros aſpexeris, ſolicita hos exhortatione ad vitam reſtaurare ſatage. Si quos fame perituros, ſi quos algore videris, illis dato, victu & veſtitu recrea.*

Sic & Caſſianus collat. 2. c. 13. Hanc gnomen applicat tentatis: ſi enim ducuntur à dæmone ad mortem gratiæ, quos proinde leniter tractandos, conſolandos & animandos docet exemplo cuiuſdam, qui durè arguens tentatum, mox eadem tentatione pulſatus, eidem penè ſuccubuit.

Porrò ſolet Deus hoc peccatum talione punire, vt qui alios à morte liberare noluit cum poſſet, idem periculum incurrat; nec inueniat qui eum liberet. Exemplum memorabile eſt apud Ioannem Moſchum in prato. Spirit. ca. Non liberans à morte, eandem incurrit.
C 167. Abbas Pæmen inquit Abbati Agathonico, ſe à feris deuorandum; cauſam addidit: *In prouincia noſtra*, inquit, *cum eſſem* (*erant autem ambo Galatæ*) *paſtor ouium eram, & contempſi tranſeuntem peregrinum, & à canibus comeſtus eſt: cum enim illum ſaluare poſſem, non feci, ſed dimiſi eum, & a canibus diſcerptus eſt; ſcioque quia & ego ita mori debeo. Quod & factum eſt. Poſt tres enim annos à beſtiis, vt dixerat, & ipſe diſcerptus eſt.*

Similia plura & mira ſunt in vita S. Ephrem, quæ breuiter recenſui Geneſ. 42. v. 21.

Si dixeris, vires non ſuppetunt, qui inſpector eſt cordis ipſe intelligit, & ſeruatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini iuxta opera ſua. Heb. *Si dixeris, ecce non nouimus hunc* (*vel hoc*) *nonne librans corda ipſe intelliget, & cuſtodiens animam* Vers. 12.
D *tuam ipſe cognoſcet?* Septuag. *Si autem dixeris neſcio hunc, ſcito quoniam Dominus omnium corda noſcit, & qui figurauit ſpiritum omnibus, ipſe nouit omnia, qui reddit vnicuique ſecundùm opera eius.* Aquila: *Nonne ponderans corda ipſe intelliget?* Lucifer: *Et qui figurauit ſpiritum omnibus illis.* Noſter pro *non nouimus hoc*, vertit *vires non ſuppetunt*; quia qui non nouit modum liberandi innocentem à morte, huic vires non ſuppetunt ad eum liberandum. Vnde Syrus vertit: *Si dixeris neſcio* (eum liberare, id eſt non poſſum) *ſcito Deum cogitationes mentis tuæ introſpicere, & tui ſeruatorem ſcire, quod forte poſſis eum liberare.*

Iam primò aliqui ſic exponunt q. d. ſi verè & non ſimulatè dixeris, ad eripiẽdum neci proximum vires te deficere, ne propterea deficiat

animus, ſed bonam voluntatem habeto; quia Deus qui corda hominum penitus callet, bonam cuiuſque voluntatem probat & boni conſulit, quoties operis facultas deeſt. Itaque illud *iuxta opera ſua*, perinde eſt ac iuxta facultatem ſuam. q. d. Deus non operum quantitatem, ſed facultatem pendit; & licet opera abſint, voluntatem ſolam præmiis compenſat.

Secundò & genuinè q. d. ſi dixeris vires non ſuppetunt ad liberandum innocentem à morte, vide ne hæc ſit calua excuſatio, quam prætexas tuæ negligentiæ vel torpidæ voluntati, vt cum nobis moleſtias liberandi ſubire, dicas tibi vires liberandi non ſuppetere; quia Deus qui inſpector eſt ſecretorum cordis eiuſq; fundum perſpicit, quique ſeruator eſt animæ tuæ, ideſt qui animam tuam vti creauit ita aſſiduè conſeruat, ne in ſuum nihilum, ex quo illam per creationem eduxit, relabatur, ac proinde intima animæ tuæ, vt pote à ſe creatæ & conſeruatæ, peruidet, vt eum fallere eique fucum facere nequeas, hic inquam videt an hæc tua excuſatio ſit vera, an à te conficta, ideóque tibi ac cæteris reddet meritum præmium vel ſupplicium, non iuxta tua dicta & prætextus, ſed iuxta opera tua; vt ſi innocentem à morte liberes, ipſe viciſſim te liberet à morte præſenti & æterna: ſin eum liberare nolis, falſoque dicas te non poſſe, ſinat te pari modo labi in periculum mortis vtriuſque, nec inuenire qui te liberet, cuius rei exempla paulò ante recitaui; hanc enim talionem tua crudelitas, quæ omnia charitatis iura violat, meretur. Nota Deum vocari ſeruatorem animæ, primò, quia eam conſeruat; ſecundò ſeruatorem, ideſt obſeruatorem, quia obſeruat omnia hominum cogitata & facta; tertiò, quòd eam cuſtodiat & præſeruet à multis malis; vt hoc titulo, & huius beneficij commemoratione magis excitet ad viciſſim præſeruandum alios à morte, cæteriſque malis.

Porrò Septuag. & cæteri qui vertunt: *Si dixeris, non nouimus hunc, &c.* Dupliciter exponi poſſunt, primò q. d. non nouimus an hic ſupplicium mortis cõmune ritus ſit an non, ac proinde eum liberare non audemus; ſecundò q. d. ſi dixeris, hic qui ducitur ad mortem nullo amicitiæ vel cognationis fœdere mihi coniunctus eſt, ſex externus & ignotus: Externis ergo qui illum norunt, eum liberandum relinquam; ſi inquam dixeris, ſcito hanc eſſe caluam excuſationem; quia hic licet tibi ſit ignotus, Deo tamen eſt notus & charus, qui eius liberandi curam tibi quaſi proximo demandauit: quare Dei, qui tibi animam & vitam inſpirauit, & aſſiduè conſeruat hac lege, vt tu eandem proximo conſerues, offenſam & indignationem incurres; quaſi dicat, noti tui notus eſt. Nam à Deo, qui tibi tot nominibus notus eſſe debet, probe agnoſcitur: Etenim lex amicitiæ hæc eſt, vt amicorum etiam familiares & notos amplectamur. Subdit: *Qui reddit vnicuique ſecundum opera ſua.* Deo inquam hæc gratia reddenda eſt, qui operibus noſtris paria refert, & ad eundem modum nobiſcum agit, quo nos ipſi cum proximis noſtris.

Paulo aliter Septuag. explicat Auctor Catenæ Græc. q. d. Omnes homines mutuo ſe noſcunt, cum vnius ſint naturæ & figuræ. Si inquit, dixeris: Non noui talem; redarguet te Deus mendacij, euadeſque duorum criminum reus, cædis nimirum, & mendacij. Cum enim mortales omnes vnius ſint originis, non poſſunt ſe mutuò non agnoſcere, cum vnius quoque ſpeciei animantia bruta ſe inuicem agnoſcant & iuuent.

Comede fili mi mel, quia bonum eſt, & fauum dulciſſimum gutturi tuo. Sic & doctrina ſapientiæ animæ tuæ, quam cum inueneris habebis in nouiſſimis ſpem, & ſpes tua non peribit. Septuag. *Comede fili mel, bonus enim fauus, vt dulceſcat guttur tuum: ſic ſenties ſapientiam in animo tuo: ſi enim inueneris, erit bonus obitus tuus, & ſpes te non deſeret.* Chald. *ſic ſapiens eſto in animo tuo; quod ſi inueniſti, primis venient nouiſſima meliora, & ſpes tua non conſumetur.* Hebr. & Syrus, *Non ſuccidetur.* VERS. 13. VERS. 14.

Senſus eſt q. d. ſicut eſus mellis & faui bonus & ſalutaris eſt ſtomacho totique corpori, æque ac ſuauis palato dulciſque gutturi; ſic pariter ſapientia ſalutaris eſt animæ, æquè ac dulcis menti: atque in eo mel ſuperat, quòd mel veteraſcens aceſcat, & in acorem vertatur: ſapientia vero quo magis veteraſcit, eo magis dulceſcit.

Huc alludens Iſaias c. 7. 15. de Chriſto ait: *Butirum & mel comedet, vt ſciat reprobare malum & eligere bonum.* Vide ibi dicta. Et Sponſa Cant. 5. *Comedi*, inquit, *panem cum melle meo.*

Nota mel ſymbolum eſt ſapientiæ veræ & practicæ, quæ homines facit virtute præditos & ad cælum deducit; quæ proinde eſt ipſa prudentia, ſanctitas & charitas, idque ob multas vtriuſque analogias. Mel ſymbolum ſapientiæ & ſanctitatis.

1. Prima eſt, quò mel è cælo depluat, ſitque quaſi manna cæleſte. vnde Plinius lib. 11. c. 12. de melle loquens, *ſiue*, inquit, *ille cæli ſit ſudor, ſiue ſiderum ſaliua.* Et c. 14. illud vocat diuinum nectar: vnde Virgil. 1. Georg. *Aerij mellis cæleſtia dona.* Idem lib. 14. *alia puriſſima mella.*

Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.

Rurſum Galenus lib. 7. de ſimplic. medic. facult. c. 10. aſſerit ſaccharum eſſe mel. *Saccharum*, inquit, *quod ex India atque Arabia felici conuehitur, in calamis, vt aiunt, concreſcit, & ipſum mellis eſt ſpecies.* Idem docet Plinius lib. 12. c. 8. & Dioſcor. lib. 2. c. 104. Alij tamen, vti noſtri Conimb. verius cenſent contrarium, ſcilicet mel ex rore concreſcere; Saccharum verò ex ſucco cannarum gigni. Sic pariter ſapientia vera deſurſum eſt, ideóque Chriſtus de cælo deſcendit, vt eam in terras deferret, hominéſque doceret. Baruch 3. 38. Saccharum an ſit mel.

Audi mellis cauſas & generationem ex Varrone, Ariſt. & Plinio phyſicè enarrantes noſtros Conimbricenſes Tract. 7. in Meteora ca. 9. Quando vna cum vapore illo tenui ex quo res generatur, efferuntur potiſſimũ ſubſucanis temporibus, partes quædam terræ ſubtiles, ex varia eiuſmodi partium cum humido tenui commixtione, ſi humidum aqueum non multum diſſoluatur, gignitur ſuccus prædulcis, qui herbis, foliis, floſculis & terræ ſolo excipitur, atque hic Mel vocatur. Huiuſmodi liquore ſub prima aurora folia arborum roſcida inueniuntur; eodem perunctas veſtes & cõcretum capillum ſentiũt aliquando, qui noctu ſub dio fuere: eundemque apes vterculis congeſtũ in aluearia conuehunt, nec ex alio ſucco earũ mel cõſtat, vt docet Ariſt. Qua ratione mel generetur.

lib. de

lib. 5. de Hiſt. Animal. cap. 22. Itaque fauos eas conſtruere inquit è floribus, ceram ex arborum lachryma effingere, mella ex rore aeris colligere. Ac quod mel ipſæ non faciant, ſed confectum exportent duplici argumento concludit. Primum, quia vno aut altero die cellas melle repletas inueniunt apiarij. Item quia Autumno mel ſibi detractum non reparant, cum tamen illo etiam tempore flores ſuppetant. At ſublato magna ex parte cibo, & ad inopiam redactæ repeterent certè, qua vigent ſolertia & prouidentia, munus conficiendi mellis, ſi id conficerent è floribus. Nonnulli tamen quos refert Seneca epiſt. 84. arbitrati ſunt apes proprietate quadam ſibi ingenita, & quaſi fermento collectum rorem in ſaporem illum mutare: ſed amplectenda eſt ſententia Ariſtotelis, quam tuetur etiam Plinius loco citato.

2 Secunda, mel conficitur vel potius colligitur ab apibus, quia caſtæ ſunt & virgines: vnde & mel à puris confici & c actari debere docet Plinius, Columella, Varro & alij. Hinc Pindarus in Pythiis apres ſacras Cereris miniſtras appellauit, alij *Nymphas ſacrificiorum præſides*. Sic pariter ſapientia amat, imò facit caſtos & virgines. Addit Plutarch. in coniugial. præceptis, *Apes eos malè excipiunt, qui recentes à muliebri copula ſuperueniunt; ſed mulieres quæ veneri operam dederint acrius inuadunt, quique vel vinum vel vnguenta oleant*, ſic ſapienter & ſancti oderunt impuros & incaſtos, & ſubinde odorem eorum intolerabilem ſentiunt, vti ſentiebat S. Catharina Senenſis.

3 Tertia, mel conficitur ab apibus pacificis, & mira concordia in eorum alueari collaborantibus & mellificantibus: Sic pariter ſapientia pacifica eſt, amat concordiam, fugit diſcordiam. Quocirca Chriſtianis in baptiſmo olim dabatur lac & mel: *Inde ſuſcepti lactis & mellis concordiam prægustamus*, ait Tertull. & ex eo S. Hieron. contra Luciferian. & Nazian. orat. 17. *Chriſtiana charitas* ait, *& animorum conſociatio incredibilis ab ipſis religionis cunabulis ſuſcipienda eſt iis præſertim, qui ſerio Chriſtum volunt conſectari*. Huc facit quod ſcribit S. Iſidorus lib. 12. Origen. cap. 8.

Apis etymon.

Apes, inquit, *du ta, vel quòd ſe pedibus inuicem alligent, vel quod ſine pedibus naſcantur: nam poſtea & pedes & pennas acquirunt*, quaſi *apis* ſit [illegible], id eſt *expes*, hoc eſt pedibus carens: primum enim *Alpha* eſt priuatiuum, ſignificans *ſine* vel *carens*. Sic pariter ſapiens in terra ſit expes, & mentis pennis euolet in cælum ad Deum, vt ex floribus paradiſi mel diuinæ ſapientiæ colligat.

4. Quarta, optimum mel conficitur ab apibus paruis. Audi Columellam lib. 9. de re ruſtica cap. 3. *Ariſtoteles, eiuſque auctoritatem ſequens Virgilius maximè probat apes paruulas oblongas, leues, nitidas, ardentes auro & paribus lita corpora guttis: moribus etiam placidis: nam quanto grandior apis atque etiam rotundior, tanto peior.* Ita vera ſapientia optimè diſcitur & docetur ab humilibus & manſuetis, iuxta illud Chriſti: *Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus* (ſæculi, puta ſuperbis philoſophis) *& reuelaſti ea paruulis*, Matth. 11. 25.

5. Quinta, mel eſt ſuccus dulciſſimus, ſubtiliſſimus & ſaluberrimus, ait Plinius, qui proinde omnibus gratus eſt, omneſque cibos condit, dulcorat & ſapidos efficit: Sic & ſapientia omnibus rectà ratione vtentibus grata eſt & ſuauis, omneſque res licèt triſtes & aduerſas dulcorat, & leues ſapidaſque efficit. *Mel* inquit Varro. lib. 3. de re ruſtica cap. 16. *dulciſſimum quod eſt, & diis & hominibus eſt acceptum: fauus enim venit in altaria, & mel ad principia conuiuij & in ſecundam menſam adminiſtratur.*

Sexta, mel omnibus ſe immiſcens, omnium tamen ſapori ſe ſuámque dulcedinem accommodat; in vino enim habet dulcedinem vinoſam, in aceto acetoſam, in carne carneam, in farina farream &c. Sic pariter ſapientia & ſanctitas omnibus rebus, temporibus, perſonis ſe attemperat; quare alia eſt ſapientia iuuenum, alia ſenum, alia ſacerdotum, alia religioſorum, alia virorum, alia feminarum, alia prælatorum, alia principum &c. In iuuenibus enim eſt iuuenilis & alacris, in ſenibus ſenilis & grauis, in ſacerdotibus ſacerdotalis, in religioſis religioſa, in regibus regia &c. 6.

Septima, mel eſt beneficum, quia ſaluberrimum, plurimiſque morbis medetur, quos recenſet Plinius lib. 11. cap. 14. & Dioſcor. lib. 2. cap. 101. *Medicamenta* ait Plinius, *non mella gignuntur, oculis, vlceribus interniſque viſceribus dona cæleſtia.* Et mox: *Non alia ſuauitas, viſque mortalium malis à morte vocandis, quàm diuini nectaris*, id eſt mellis. Et fuſius lib. 22. cap. 24. *Aculeos*, inquit, *& omnia corpori extrahit, tubera diſcutit, dura concoquit, dolores neruorum mulcet, vlceráque iam deſperantia cicatrice includit. Mellis quidem ipſius natura talis eſt, vt putreſcere corpora non ſinat, iucundo ſapore atque non aſpero, alia quam ſalis natura, faucibus, tonſillis, angina, omnibuſque oris deſideriis vtiliſſimum, areſcentique in febribus lingua. Iam verò Peripneumonicis, pleuriticis decoctum: Item vulneribus à ſerpente percuſſis: Et contra venena fungorum.* 7.

Idem docet mel, & mulſum quòd ex melle & aqua conficitur, facere ſanos & longæuos: *Multi* ait *ſenectam longam mulſi tantum nutritu tolerauere, neque alio vllo cibo celebri Pollionis Romuli exemplo. Centeſimum annum excedentem eum D. Auguſtus hoſpes interrogauit, quanam ratione maximè vigorem illum animi corporiſque cuſtodiſſet; At ille reſpondit: Intus mulſo, foris oleo. Varro regium cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulſo curetur.*

Sed & Ariſtoxenus, ait Pierius Hierog. 28. cap. 8. pythagoricos plurimum melle vſos tradit. Neque tantùm calidi panis ſuffitu, Democritus vitam dies aliquot in amicorum obſequiũ produxiſſe fertur, verùm & vapore mellis naribus admoto. Omnino autem ferũt quibus mellis vſus frequentior fuerit, vitam diutius producere. Contra verò qui cibis acidis delectentur, breuioris eſſe vitæ. Sanè Cyrinos populos, qui ſcilicet Corſicam inſulam incolebant, longæuos vixiſſe tradit Athæneus, quòd aſsiduè mellis vterentur cibo. Nam & Diophanes, qui de re ruſtica libros conſcripſit, longæuos euadere dicit, qui mellis eſitatione delectati fuerint. Præſtat verò in ſenecta ipſa plurimum pane & melle paſci: neque enim ſolùm, vt is aſſerit, viuacitatem adiuuat, ſed & ſenſus omnes ſanos & integros cuſtodit.

Sic pariter ſapientia eſt ſaluberrima, omnéſque animæ, & ſæpe corporis morbos perſanat, ac facit longæuos, imò æternos.

8. Octaua, mel ſincerum eſt, purum & minimè fucatum, ideóque flauum & odoriferum: Vnde illud Virgil. *Fragrantia mella thymo redolent.* Sic pariter ſincera & candida eſt ſapientia, omniſque fuci & ſimulationis expers. Has octo conditiones eodem ordine quo iam recenſui, ſapientiæ attribuit S. Iacobus c.3. v.17. *Quæ autem deſurſum eſt ſapientia*, inquit, *primum quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens, plena miſericordia & fructibus bonis, non iudicans, ſine ſimulatione.* Vide ibi dicta. *Apis* inquit Varro de re ruſtica cap.16. *minimè malefica, quòd nullius opus vellicans facit deterius; neque ignaua, vt non qui eius opus conetur diſturbare reſiſtat.* Et mox cum apes vocaſſet *Muſarum volucres: Neque ipſa* ait *ſunt inficientes* (otioſæ, inertes) *nec non oderunt inertes: Itaque inſectantes à ſe eijciunt fucos.*

9. Nona, apes nulla re magis conſternantur, & in fugam vertuntur quàm fumo ſuppoſito: Sic ſapientia odit oſtentationem fumumque vanæ gloriæ, ac iactabundos & glorioſos fugit. Hinc ſæpe Script. melli comparat ſapientiam, vt Pſalm.118.103. *Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo.* Et Pſalm. 119. *Iudicia Dei* dicuntur *eſſe dulciora ſuper mel & fauum. Debora* quoque propheteſſa Iudic. 4.4. Hebr. *apis* interpretatur, vt ait Adamantius, puta Origenes. Et omnes Prophetæ, ait Pierius Hierogl. 26. cap. 14. ſub apis nomine comprehenduntur, earúmque faui ea ſunt oracula, quæ literis mandauere. Atque hoc eſt bonum illud mel, quod comeſſe iubemur. Quicumque enim oracula ea diuina meditatione complectitur, ſcriptíſque vatum noſtrorum ſermonibus alitur & recreatur, is mandatum illud diuinum exequitur, quo præceptum eſt, *comede mel fili*, bonumque id eſſe reipſa protinus experitur. Quod autem de Chriſto aſſertore noſtro prædictum eſt, *mel comedet*, mel hic Adamantius noſtra de virtute colloquia ſignificare profitetur. Quotieſcumque enim de abſtinendo à voluptatibus, de domanda nequitia, de iuſtitia, de prudentia, ex animo diſſerimus, ſermonis iſtiuſmodi ſuauitate libentiſſimè paſcitur Deus, hoſque liquores aſſiduè ſitibundus inquirit, cui ſi nequitiæ, ſi puſillanimitatis, ſi ſcelerum & ſtultitiæ amarulenta pocula propinauerimus, guſtum vt offenſus refugit, & vt fel odioſum auerſatur.

Debora, id eſt apis.

10. Decima, apes magno labore, molimine & induſtria texunt fauos & mella: ſic magno labore, diligentia & induſtria paranda eſt ſapientia. Sed cogitent ſapientes illud Pindaricum: *Olympios victores vitæ reliquum agere in terra melliflua*, puta in cælis, vbi felicitas eſt & copia bonorum omnium. Sicut enim Chriſtus *fauos poſt fella guſtauit*, vt ait Tertul. ſic & eoſdem Chriſtiani eius aſſeclæ guſtabunt.

11. Vndecima, mel optimum legitur ex thymo ſimilibuſque herbis odoratis. Vnde optimum mel eſt hyblæum, ita dictum ab Hybla vrbe & monte Siciliæ, qui thymo odorato abundat, ex quo apes paſtæ optimum mel conficiunt. *E ficu* ait Varro lib.2. de re ruſtica c.16. *Mel inſuaue,*

A *è cytiſo bonum, è thymo optimum.* Ita ſapientia colligitur ex ſententiis præſtantibus patrum, doctorum & præſertim Auctorum S. Script. Horum enim ſapientiæ & ſanctitatis fama oculis & mētibus legentium, vel audientium ſuauiſſimum doctrinæ & pietatis ſenſum odoremque aſpirat. Audi Dioſcoridem lib.2.c.101. *Principem locum obtinet mel, quod Atticæ regionis eſt, præcipuè ex Hymetto, mox Cycladibus inſulis, & è Sicilia cognomine Hyblæum. Magis probatur dulcius & acre odoratius, ſubflauum nec humectum, graue & minimè fluxum, quod ob ſequacem lentitiam non facile abrumpitur, tractúmque reſilit in digitos. Mel abſtergendi vim habet, ora venarum aperit, humores euocat, qua ratione in ſordida vlcera ſinúſque commodiſſimè infunditur.* Sic pariter magis probatur ſapientia quæ γλυκύπικρον, ideſt dulcedinem habet non
B fatuam & beticam, ſed cum acrimonia miſtam & acredine exacutam, quæque odorem ſuum longè latéque ſpargit, ac grauis eſt & ſolida vt humores vitiorum è mente euocet, & abſtergat.

Duodecima, mel ſi purum ſumatur ſtomachū inflat, at cum aliis commixtum pituitam ſiccat, ventriculum purgat, nutrit, calefacit & ſtomachum ad concoquendos cibos roborat, vti docent Medici & Hippocrates lib.2. de dieta: pari modo ſapientia ſola inflat, at charitate & virtutibus mixta frigidam pituitam, ideſt phlegmaticam lentamque ſocordiam ſiccat & acuit; animi ſordes expurgat, nutrit ſpiritum, eúmque calore diuino accendit, ac mentem ad quæuis aduerſa digerenda confirmat, iuxta illud Nazian. *Patientia eſt decoctio moleſtiarum.* Patientia autem eſt ſapientia, aut magna ſapientiæ pars. 12.

C Rurſum mel vulneribus infuſum medetur, corruptioni reſiſtit, adeo vt etiam cadauera integra ſeruet ne putreſcant. Hinc olim Ægyptii corpora defunctorum melle condiebant, itaque ſeruabant incorrupta in plures annos. Simili modo ſapientia omnibus animi doloribus, mœroribus & paſſionibus medetur, corruptioni cōcupiſcentiæ reſiſtit, ac corpus hoc quod quaſi cadauer circumferimus, ne gula, luxuria alióue vitio putreſcat, conſeruat, atque tandem corpus ipſum corruptibile quoque in reſurrectione faciet incorruptum, immortale & glorioſum.

Et fauum dulciſſimum gutturi tuo. Heb. *Et fauum dulcem ſuper palatum tuum.* Fauus propriè eſt apum domus, & cellulæ, ita dictus à fouendo, quòd in his ſobolem foueant, iuxta illud Virgil. 4. Georg.

D *Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces*
Suſpendunt ceras.

Rurſum faui continent mel, ideóque melliti non rarò toti cum melle comeduntur. Vnde Plinius: *Buccellam panis dedit & fauum mellis*, hoc eſt fruſtum operis apiarij melle plenum. Sic Chriſtus poſt reſurrectionem fauum mellis ab Apoſtolis exhibitum comedit, Lucæ 24.42.

Fauus mellis eſt ſapientia mellita.

Igitur fauus mellis ſignificat hic ſapientiam mellitam eſſe, & dulciſſimam inſtar faui: primò, quia vera ſapientia eſt cæleſtis & diuina, ideóque ſuauiſſimus animæ cibus: mentis enim cibus eſt tum veritas, præſertim cæleſtis & diuina. 1. Vnde S. Auguſt. lib.1. contra Academ. c.3. docet felicitatem conſiſtere in inueſtigatione veritatis, quid enim anima fortius deſiderat quàm veritatem? tum puritas, charitas, paſſionum vacuitas, conſcientiæ pax & ſanctitas,

quam affert ſapientia. *Mel* inquit S. Auguſt. in Pſalm. 80. *Sapientia eſt, primatum dulcedinis tenens in eſcis cordis.*

Secundò, quia ſapientia ſapientibus ſuis rationibus, conſilijs, conſiderationibus condit & dulcorat omnia quantumvis aſpera & aduerſa, quæ ſapienti in hac vita quotidie occurrunt. Ita Beda: *Patet,* inquit, *facillimè, quare doctrina ſapientiæ mellis comparetur, quia nimirum ſicut illud cibis, ita hæc doctrinis cæteris dulcedinem præſtat.*

Tertiò, quia Deus ſapientiæ Auctor cum ea miſcet conſolationes cæleſtes, quas mentibus ſapientum, id eſt ſanctorum crebrò infundit, quæ omne mel ſuauitate ſuperant, iuxta illud S. Bernard. *Ieſus mens mel in ore, melos in aure, iubilus in corde.* Has expertus Noſter B. Xauerius clamabat, *ſatis eſt Domine ſatis eſt: non enim capit cor terrenum tantam conſolationum cæleſtium affluentiam, Aut ergo eas aufer, aut tranſfer me ad te in paradiſum, vbi dilatato corde hauriam mare gaudiorum tuorum, quod electis tuis ab æterno præparaſti.* Et Pſaltes Pſalm. 30. 20. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te?* Et: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Pſal. 35. 9.

Symbolicè Beda per mel accipit ſenſum literalem S. Script. per fauum allegoricum. *Hoc,* inquit, *inter virinſque ſignificantiam diſtat, quia mel quod in promptu eſt ad comedendum, moralem literæ ſuperficiem inſinuat; fauus autem, in quo mel de cera exprimitur, allegoricam loquutionem figuratè denunciat, vt ſubducto literæ velamine ſuauitas ſenſus ſpiritualis aliquanto cum labore vel mora percipiatur.* Hanc faui atque mellis differentiam hauſit ex Auguſt. in Pſalm. 118. ad illa verba: *Quàm dulcia faucibus meis verba tua, ſuper mel & fauum ori meo.* Sic enim ait: *Melli eſt ſimilis aperta doctrina ſapientiæ: fauo vero quæ abſtruſioribus ſacramentis, tanquam de cellis cereis ore diſſerentis velut mandentis exprimitur.* Item Pſeudo Auguſt. ſerm. 14. de verbis Domini, qui eſt Eradij Presbyteri: *Quando poſſumus de diuinis operibus quæ leguntur, intellectum alicuius myſticæ ſignificationis exculpere, quaſi de abſtruſis fauorum cellis mella producimus.* Vice verſa Auctor Catenæ Græc. per fauum accipit ſenſum literalem, per mel allegoriam: hæc enim in ſenſu literali ceu mel in fauo includitur. Per *mel* inquit deſignat allegoriam, per *fauum* autem hiſtoriam; nam in illa veluti in cellula quadam ſublimior quidam ſenſus abſconditus latet: per guttur verò vegetabiles animæ vires. Is mel comedit, qui ex diuinis literis vſum & adiumentum accipit; qui autem ex rebus ex quibus ſancti prophetæ, & Apoſtoli hauſerunt, doctrinam haurit, ille comedit fauum. Et quidem mel comedere cuiuſuis volentis eſt; verùm mellis fauum comedere, id ſolius puri mundique pectoris eſt: ſenſus porrò vel guſtus ſapientiæ aliud nihil ſunt, quàm ipſamet ſapientiæ dogmata & decreta.

Mel ſunt patrum exempla. Rurſum Noſter Aluarez de Paz. lib. 4. de dignit. perfectionis pag. 3. cap. 58. per mel & fauum accipit ſancta virtutum exempla. Vita patrum noſtrorum inquit eſt mel, quia eius memoria ſuauiſſima eſt, & ſapor ſiue imitatio dulciſſima. Hæc nobis in menſa religionis apponitur, dum mens noſtra exemplis perfectorum eruditur, & monitis prælatorum accenditur, & lectione regularum ad eorum ſequelam & imitationem inuitatur. Comedamus hoc mel, quia reuera bonum eſt & noſtro cordi ſaluiferum, quia dulciſſimum eſt & palato conſiderationis ſuauiſſimum. Comedamus inquam illud & vitam patrum noſtrorum ſequamur, quæ in hora mortis dabit nobis certam ſalutis ſpem, quæ nequaquam nos decipiet, ſed in poſſeſſionem illius rei quam ſperamus deducet.

Quam cum inueneris, habebis in nouiſſimis ſpem, & ſpes tua non peribit. Alludit ad conuiuia, in quibus nouiſſimo loco inferuntur & comeduntur bellaria mellea, vt placentæ mellitæ & faui; ac ſimul ſolebant olim in fine menſarum eas condire ſapientibus colloquiis & diſſertationibus, vti dixi Eccleſ. 32. 4. Rurſum alludit ad mel, quod vetuſtate aceſcit, quaſi dicat, mel ætate dulcorem perdit vertitque in acorem; at ſapientia ſemper ſuam ſuauitatem retinet, imò quo annoſior eò dulcior efficitur. Nam vt alia taceam, illa in nouiſſimis, puta in ſenio & morte dat certam ſpem adipiſcendæ felicitatis: hac autem ſpe nil dulcius, nil iucundius animæ accidere poteſt. Vnde Septuag. vertunt: *Quod ſi mel iſtud inueneris, finis* (vel *obitus*) *tuus bonus erit, neque ſpes tua te fallet.*

Duas alias appoſitas expoſitiones ſuggerit Noſter Salazar. Prior eſt: Mel vtique vitam ſeruat, adeò vt plures mellis auxilio ad multam ſenectam vegeti admodum ac robuſti peruenerint. Ergo Salomon ait: *Quam cum inueneris, habebis in nouiſſimis ſpem,* id eſt ad canos vſque peruenies, non quidem infirmus atque imbecillis, ſed ſpe roboratus ac confirmatus. Vnde ex Hebræis nonnulli ſic vertunt: *Habebis in ſenecta ſpem.* Poſterior: Mel quidem atque mellita, vt modo prænotabam, ſub finem conuiuij exhiberi ſolebant. Ergo Salomon his verbis ſuadet, ne ſtudium ſapientiæ vnquam intermittatur, ſed hoc etiam in ſenectute tanquam mel in conuiuij clauſula adhibeatur. Quid inde? *Et habebis in nouiſſimis aut in ſenecta ſpem,* vel vt Chald. tranſtulit: *Primis venient nouiſſima meliora,* id eſt quemadmodum in conuiuio dulcia & ſalubria magis fercula ſub finem inferuntur, ita etiam doctrina atque ſapientia in ſenectute colenda eſt; ſic enim fiet ea vitæ vt tuæ clauſula, ſuauior ſit atque ſanior, plena videlicet futurorum bonorum ſpe.

Ne inſidieris, & quæras impietatem in domo iuſti, neque vaſtes requiem eius. VERS. 15.

Septies enim cadet iuſtus, & reſurget: Impij autem corruent in malum. VERS. 16. Noſter legit רֶשַׁע *reſca,* id eſt *impietatem,* iam aliis punctis legunt רָשָׁע *raſca,* id eſt *impie;* Vnde vertunt: *Ne inſidieris ô impie habitaculo iuſti, neque vaſtes* (Pagnin. *rapias.* Caiet. *depræderis*) *accubitum vel cubile eius. Iuſtus enim etſi ſepties cadat, reſurgit tamen: impij autem in malum corruunt.* Chald. *Ne inſidieris impie habitaculo iuſti, neque proiicias domum habitationis eius.* Syrus: *Neque diripias.*

Iuſti caſus eſt duplex, prior in culpam, poſterior in pœnam vel calamitatem: vnde duplex hic oritur ſenſus.

Prior de malo pœnæ q.d. *Ne inſidieris* ô impie *domui iuſti, neque vaſtes eius cubile*, vt rapias eius vxorem, vel filios, aut *accubitum*, ideſt quietem, vt turbes eius pacem: quia Deus eum tutatur: etſi enim ſinat eum ſepties, ideſt ſæpius in aliquas calamitates labi; tamen facit vt ex iis ilico fortior reſurgat, vti contigit S. Iob. *Impij autem corruunt in malum* proni, vt in eo iaceant & maneant ſine ſpe reſurgendi & emergendi. Ita Vatab. Iuſtus inquit frequenter diſcrimini obijcitur, & euadit periculum, iuxta illud Pſal. 33. *Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.* Impij verò primo quoque periculo ſolent corruere. Sic & Iſid. Clarius, Ianſen. & Salazar, quin & S. Auguſt. lib. 11. de Ciuit. c. 31. *Septenarius numerus*, inquit, *pro vniuerſo ſæpe ponitur, ſicut ſcriptum eſt: Septies cadet iuſtus & reſurget: quotieſcumque ceciderit non peribit, quod non de iniquitatibus, ſed de tribulationibus ad humilitatem perducentibus intelligi voluit.* Hoc eſt quod dicitur Iob. 5. *In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum.* Præclarè Nazian. orat. 27. *Eſt*, inquit, *quædam in fabulis arbor, quæ cum cæditur viret, & aduerſus ferrum certat, ac ſi de re noua nouo more loquendum eſt, morte viuit & ſectione pullulat, atque cum abſumitur creſcit. Habetis fabulam, iure ſuo quiduis liberè confingentem. Mihi verò eiuſmodi quiddam planè eſſe vir Philoſophus videtur: floret enim inter cruciatus, ac vitæ moleſtias virtutis ſegetem exiſtimat, atque in aduerſis geſtit & gloriatur: ſic nimirum ſe comparans, vt neque ob dextra iuſtitiæ arma, nec ob ſiniſtra flectatur, ſed in diuerſis rebus idem ſemper ſuique ſimilis permaneat, atque adeò probatior tanquam aurum in fornace reperiatur.* Et infra inuictum & inſuperabilem iuſti animum deſcribens: *Nihil*, inquit, *philoſophia fortius eſt, nihil inexpugnabilius, omnia prius cedent, quam vt manus dei philoſophus, &c. Vt in ſumma dicam duo hæc arripi, & ſuperari nequeunt, Deus & Angelus, tertium eſt Philoſophus, in materia materiæ expers, in corpore incircumſcriptus, in terra cæleſtis, in paſſionibus impatibilis, omnibus rebus vinci ſe facilè cedens præterquam animi magnitudine, & eo ipſo quòd vinci ſe patitur, eos qui ſuperiores ſibi eſſe videntur, deuincens.*

Tria inuicta Deus, Angelus, Sapiens.

Huic expoſitioni fauet textus Hebr. vulgata, etſi diſſonare videatur, tamen eò quoque reuocari poteſt ſi ſic exponas: ne inſidieris iuſto licet afflicto & tribulato, vt eum ad impietatem pertrahere ſatagas, neque turbes conſcientiæ eius pacem & tranquillitatem; quia etſi ſepties, ideſt ſæpiùs in tribulationes cadat, tamen iis animo non deiicitur, vt à iuſtitia vel latum vnguem dimoueatur, ſed in ea conſtans & immobilis conſiſtit, ideóque hac ſua conſtantia omnes tribulationes diſpellit, ac velut adamas ictus malleorum eludit & reſpuit, imò ex iis generoſior, animoſior & lætior reſurgit, vti contigit tribus pueris in fornace Babylonia. Daniel. 3. Hunc ſenſum innuunt Septuag. dum vertunt: *Noli applicare impium ad paſcua iuſtorum* C. S. Hieron. in Mich. *In tabernaculum.* S. Cypr. lib. 3. Teſtim. *In habitaculum iuſtorum*, ſcilicet legit μονὴν, ideſt habitaculum, pro νομὴν, ideſt paſcua;

A vtrumque ſignificat Hebr. נוה *naue.* Aquila & Theod. *Indecore iuſti) neque decipiaris pabulo ventris: ſepties enim cadet iuſtus & reſurget: at impij infirmabuntur in malis.* Porrò Auctor Catenæ Græc. & Caſſian. coll. 14. cap. 17. Sic Septuag. explicant q.d. paſcua iuſti ſunt ſermones ſecretiores de virtute & perfectione: hi non ſunt applicandi, ideſt explicandi impiis, ne margaritas proiiciamus ante porcos.

Myſticè, requies vel cubile iuſti vocatur conſcientiæ mentiſque tranquillitas: in hac enim ſuauiter quaſi in lecto requieſcit; hanc proinde vetat hic turbari.

Secundò planè & ſimpliciter, iuxta vulgatam verſionem hæc accipias de caſu iuſti in culpam. q.d. Noli inſidiari iuſto, vt ſatagas per calumniam in eius domo aliquam grauem impietatem reperire, itáque turbare eius requiem & pacem;
B quia iuſtus, qui ſcilicet iuſtitiæ conſtanter adhæret, omnem impietatem procul à ſe repellit: etſi enim in leues & veniales aliquas culpas ſepties, ideſt ſæpiùs cadat; tamen hæ iuſtitiam ei non adimunt, nec impietatem impingunt, atque ex his mox per pœnitentiam reſurgit. Impij autem in peccata mortalia corruunt, ex quibus viribus ſuis reſurgere nequeunt, niſi peculiari Dei gratia præueniantur, & ad pœnitentiam erigantur.

Rurſum ea iterant, iiſque ſe velut porci luto inuoluunt & quaſi ſepeliunt: quare difficilius eſt vt ex iis ad gratiam, quàm à morte ad vitam reſurgant.

Et S. Gregor. lib. 6 in 1. Regum c. 15. *De iuſtorum caſu ſcriptum eſt: ſepties in die cadit iuſtus &*
C *reſurgit. Iuſtorum certe caſus quodammodo ſtatus eorum eſt, quia aliquando permittuntur cadere, vt ſemper valeant fortius ſtare: permittuntur vt in malis corruant, ne ſumma virtutum dona per elationem perdant. Hi profectò etſi verba Domini quandoque non implent, à Domino longiùs non recedunt, quia ad tempus relinquuntur: vt in æternum teneantur; & modico deſipiunt, ſed poſtmodum reſipiſcunt*

Nota τὸ *caſus quodammodo ſtatus eorum eſt*: quia iuſti ex caſu ilico reſurgentes magis in ſtatu gratiæ ſe obfirmant. Vnde in iuſtorum lapſu impletur illud S. Chryſoſt. hom. 12. in 1. ad Corint. *Peccatum ſi ad animam tuam diuertit, hoſpes ſit non incola*; quia iuſti ilico peccatũ expellũt & ad ſtatũ gratiæ redeunt & non tam cecidiſſe quàm modicùm ſe inclinaſſe videantur: moniti enim ſta-
D tim pœnitent & reſipiſcunt etiamſi lapſus fuerit grauis & lethalis, qualis fuit S. Petri negantis Chriſtum, & Dauidis dum occidit Vriam & Bethſabee corrupit, qui ad primam Nathan vocem & correptionem exclamauit: *Peccaui.*

Iuſtus ergo cadens eſt ſicut arbor per procellam proſtrata, quæ idcirco profundiores in terra agit radices, ideóque ſtatim regerminat & repullulat: *euulſa enim cupiditate*, vt ait S. Auguſt. *cito plantam recipit charitatis.* Vnde S. Bernard. ſerm. 1. in Cantic. *Vigilandum proinde*, inquit, *& vigilandum omni hora, quia neſcimus qua hora ſpiritus venturus ſit, ſeu iterum abiturus. It & redit ſpiritus, & qui ſtat eo tenente, deſerente cadat neceſſe eſt; ſed non collidetur, quia Dominus rurſum ſupponit manum ſuam. Et has alternare vices non ceſſat in his, qui ſpirituales

ſunt, vel quos potius ſpirituales proinde ipſe creare intendit viſitans diluculo, & ſubitò probans. Denique ſepties cadit iuſtus & ſepties reſurgit, ſi tamen cadat in die, vt ſe cadere videat, & cecidiſſe ſciat, & reſurgere optat, & requirat manum adiuuantis, & dicat: Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem: auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus. A

Quocirca ex hoc loco iuſtos non eſſe impeccabiles, ſed aliquando peccare, æquè ac diſtinctionē peccati in veniale & mortale (iuſti enim corruunt in veniale ſalua iuſtitia, iniuſti in mortale) quod negarunt Iouinianus, Pelagius, Vvicleph, Caluinus & Lutherus rectè colligunt Doctores Orthodoxi, vt Caſſian. collat. 22. c. 13. Bellarm. lib. 1. de Amiſſ. gratiæ c. 5. & alij: veniale enim conſiſtit cum iuſtitia iuſti, cum qua mortale conſiſtere nequit. Iuſtus enim manens iuſtus ſepties cadit in peccatum veniale, & ab eo reſurgit. Scio S. Hieron. epiſt 16. ad Ruſticum, de graui lapſu hunc locum intellexiſſe, dum ait: *Sed iuſti vocabulum non amittit, qui per* B *pœnitentiam ſemper reſurgit.* Nihilominus de leuibus culpis, ac proinde de iuſto manente iuſto communiter intelligitur, eſtque contextui magis conſentaneum. Dixerat enim ſapiens: *Ne inſidieris, & quæras impietatem in domo iuſti: neque vaſtes requiem eius*, & ſubdit *ſepties enim cadit*, vbi particula *enim* notat connexionem & cauſam prioris ſententiæ. Vnde ſenſus eſt: non inuenies in iuſto impietatem, quia licet ſepties in die cadat; ſunt offenſiones leues, à quibus per iuſtitiam ſuam facilè reſurgit. Hinc Auguſt. lib. 21. de Trinit. cap. 31. ita exponit: *Quotieſcumque ceciderit iuſtus non peribit*: Quod non eſſet verum, ſi de caſu, quo iuſtitia amittitur, ſermo eſſet, & ideo addit; *Quod non de iniquitatibus*, (id eſt peccatis mortalibus) *ſed de tribulationibus ad* C *humilitatem perducentibus intelligi voluit.* Quod ita accipiendum iudico, vt ſub his tribulationibus etiam occaſiones venialiter peccandi comprehendantur, tum quia plus iuſtum humiliant, quàm tribulationes externæ, tum etiam quia condiſtinguit ibi ſapiens caſus iuſtorum ab impietate: ergo & à caſu impij corruentis in malum: ergo loquitur de caſu aliquo, qui licet ſit culpa, non tamen eſt impietas ſeu peccatum graue, per quod cadens corruit in malum. Et ita exponit Gloſſa ordin. & Beda Iacob. 3. & S. Thom. q. 7. de Malo art. 2. ad 13.

Nota aliqui legunt *ſepties in die cadit iuſtus*. Ita legit Auctor Catenæ Græc. Caſſian. collat. 22. cap. 13. & nonnulli codices manuſcripti, ex quo colligunt nonnulli iuſtum ordinariè non poſſe ſe cohibere per vnum diem, quin in aliquod D peccatum veniale, imò in ſeptem, id eſt plura labatur. Verum τὸ *in die* delendum eſt: nec enim eſt in Hebræo. nec in Septuag. & vulgata Romana, cæteriſque impreſſis. Vnde iuſtos, præſertim cautiores & puritatis conſcientiæ ſtudioſos, poſſe aliquo tempore eſſe puros ab omni peccato veniali, docet S. Auguſt. lib. 2. de pec. mer. c. 2. & epiſt. 95. in fine, & Franc. Suarez tom. 3. de gratia lib. 9 cap. 8. qui tamen negat hoc tempus eſſe longum. Domin. Soto aſſerit iuſtum ad vnum diem poſſe abſtinere à peccato veniali: alij ad tres vel quatuor horas. Vide ibidem Suarez num. 27. Rurſum iuſtos aliquos valde perfectos qui toti ſtudent puritati, & ſanctitati, poſſe tota deinceps vita viuere ſine peccato veniali planè voluntario, & deliberato docet ibidem Suar. n. 25. Aluar. de Paz tom. 2. de extermin. mali lib. 1. p. 1. c. 9. pag. 60. & 61. & Clemens Alex. lib. 1. Pædag. cap. 2. idque videntur feciſſe Apoſtoli poſt receptum in Pentecoſte Spiritum ſanctum. De S. Maria Orginacenſi ſic ſcribit Cardin. Iacobus de Vitriaco in vita eius cap. 6. *ab exiguis venialibus culpis adeo ſibi cauebat, vt crebro ad dies quindecim neque vnam inordinatam cogitationem in ſuo pectore poſſet reperire.* Et S. Chryſ. homil. 20. in Matth. ad illud *Fiat voluntas tua. Nihil enim eſt* ait, *quod propter terrenarum rerum habitaculum, ad ſupernarum virtutum perfectionem homines prohibeat peruenire. Eſt quippe poſſibile, vt in terrarum adhuc regione degentes quaſi iam in cælis habitent, ita cuncta perficiant.* Certè de Abbate Pambo multiſque alijs Anachoretis legimus, eos per multos annos ne vnum quidem verbum otioſum dixiſſe, potuere tamen illi otioſam vanámque cogitationem in animum admittere. Difficilius enim eſt cor cohibere quàm linguam.

Aliqui nunquam peccant deliberatè.

Exempla.

Symbolicè ſeptem iuſti lapſus recenſet Caſſian. collat. 22. cap. 13. Ceterùm iuſtos inquit non eſſe immunes à culpa, manifeſtè ſcriptura pronunciat dicens: *Septies in die cadit iuſtus & reſurgit.* (Prou. 24.) Quid enim aliud eſt cadere quàm peccare? & tamē cum dicatur ſepties cadere, iuſtus nihilominus pronunciatur, nec iuſtitiæ eius præiudicat lapſus fragilitatis humanæ, quia multum intereſt inter ſancti & peccatoris hominis lapſum. Aliud enim eſt admittere mortale peccatum, & aliud eſt cogitatione, quæ peccato non careat, præueniri vel ignorantiæ, aut obliuionis errore, aut facilitate otioſi ſermonis offendere, aut ad punctum in fidei theoria aliquid hæſitare, aut ſubtili quadam cenodoxiæ titillatione pulſari, aut neceſſitate naturæ aliquantiſper à ſumma perfectione recedere. Hæc enim ſunt ſeptem lapſuum genera, in quibus vir ſanctus licet nonnunquam cadat, tamen iuſtus eſſe non deſinit, quæ quamuis leuia videantur ac parua, tamen faciunt eum ſine peccato eſſe non poſſe. Hucuſque Caſſianus.

Denique aliqui, ſed pauci caſum iuſti accipiunt lethiferum in peccatum mortale. Vnde S. Hieron. epiſt ad Ruſticum: *Septies* inquit *cadit iuſtus & reſurgit. Si cadit quomodo iuſtus? Si iuſtus quomodo cadit? ſed iuſti vocabulum non amittit, qui per pœnitentiam ſemper reſurgit, & non ſolum ſepties, ſed ſeptuageſies ſepties delinquenti, ſi conuertatur ad pœnitentiam, peccata donantur. Cui plus dimittitur plus diligit. Meretrix lachrymis pedes Saluatoris lauat, & in typum Eccleſiæ de gentibus congregatæ meretur audire: Dimittuntur tibi peccata tua. Phariſæi iuſtitia perit ſuperbia, & Publicani humilitas confeſſione ſaluatur.* Iuſtus ergo etſi ſubinde cadat in peccatum graue, citò tamen reſurgit, & non tam reſurrectioni caſus, quam caſui reſurrectio ſuccedit; quare ob reſurgendi ſollicitudinem & celeritatem iuſti nomen non tam videtur perdere, quàm ad momentum abſcondere. Sic in Dauide tantum ſanctitatis ſplendorem non tam obſcurauit peccatum quàm illuſtrauit pœnitentia, & vt ait Theod. quæſt. 25. in 2. Reg. *Regis admirabilem gloriam effecit ſplendidiorem*, & vt ait S. Ambroſ. Apol. 1. Dauid cap. 2. *Nullum attulit la-*

pſus impedimentum, ſed velocitatis incentiua cumulauit, & acrior ad currendum ſurrexit. Similia habet S. Chryſoſt. hom. 77. ad popul. Rurſum S. Ambroſ. Apol. 2. Dauid cap. 3. *Si Dauid* inquit *infirmus, tu fortis? Si Salomon lapſus eſt, tu potes primus eſſe ſanctorum? Ergo ſi errauerunt iuſti, errauerunt tanquam homines, ſed peccatum ſuum tanquam iuſti agnouerunt.*

VERS. 17. *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum.* Chald. *Et cum corruerit in malum, ne exultet cor tuum.*

VERS. 18. *Ne forte videat Dominus, & diſpliceat ei, & auferat ab eo iram ſuam.* Septuag. *Si ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas ſuper illum, & in ſupplantatione eius ne extollaris. quoniam videbit Dominus & non placebit ei, & auertet indignationem ſuam ab eo.*

Prior verſus clarus eſt: vetat enim gaudium de calamitate inimici velut contrarium charitati, qua omnes etiam inimicos propter Deum diligere debemus, eiſque optare bona & mala auertere; quare qui de fratris ſui licet inimici caſu lætatur, eidémque propter acceptum dãnum inſultat, ſimilis eſt diabolo, qui neminem ſalute potiri deſiderat, ait Auctor Catenæ Græc. loquitur enim de gaudio vindictæ priuatæ & propriæ, non publicæ: Nam de publica vindicta (vti docet B. Antiochus homil. 58.) vtpote actu iuſtitiæ gaudere licet; vnde ait *inimicus tuus*, non Dei vel Eccleſiæ. Sic ſubmerſo Pharaone & Ægyptijs hoſtibus ſuis in mari rubro lætati ſunt Moſes & Hebræi, cecinerúntque Epinicion Deo Exodi 15. Idem fecit Debora & Barac cæſo Siſara hoſte Iudæorum, Iudic. 5. Idem fecere Moſes & Ioſue cæſo Amalec Exodi 17. 15. Machabæi cæſo Nicanore, Iudith cæſo Holopherne, Dauid ſubactis Philiſtæis, Ammonitis, Syris, cæteriſque hoſtibus. 2. Reg. 22. 1. & ſeq., nimirum *lætabitur iuſtus cum viderit vindictam: manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris*, Pſalm. 57. 11. Salomoni ſuccinit plutar. lib. de vtilitate ex inimicis capienda, vbi inter alias hanc recenſet, quod conuitia inimicorum moneant nos noſtrorũ vitiorum, vt ea eluamus; vnde inquit, ab Antiſthene dictum eſt recte, *eum qui ſaluus eſſe debeat, opus habere vel probis amicis, vel inimicis vehementiſſimis, quòd illi admonendo peccantes, hi criminando à vitiis auertant.* Sed quoniam noſtra ætate ad liberas reprehenſiones voce valde exili eſt prædita amicitia, loquax in adulando, muta in caſtigando, audienda eſt nobis ex inimicis veritas: ſicut enim Ioſephus domeſtico deſtitutus remedio, vulnus hoſtili haſtæ ſanandum præbuit, ita quos defecit beneuolus caſtigator, ij vt inimici ſermonem audiant neceſſe eſt reprehendentis & prementis culpam, non animum maledicentis, ſed rem ipſam conſiderantis: Iaſonem Theſſalum qui volebat interficere, gladio vomicam eius aperuit, eáque rupta ſalutem homini attulit: ſic ſæpe conuicium ab irato aut inimico nobis inflictum animi morbum latentem, neglectúmue ſanauit.

Poſterior verſus dat cauſam prioris, ſed difficilem & obſcuram. Videtur enim repugnare charitati, ſi cui dicas: noli lætari de malo inimici, ne Deus ab eo auferat iram ſuam, cum charitas dictet optandum eſſe, vt ab eo licet inimico Deus auferat iram ſuam. Ira enim Dei incumbens inimico eſt grande eius malum, quod proinde charitas non optat, ſed auerſatur & deprecatur: charitas enim eodem amoris ſinu tam inimicos quàm amicos complectitur.

Primò Beda reſpondet τὸ *ſuam* referre non Deum, ſed inimicum, q. d. noli gaudere de malo inimici, ne Deus auferat ab eo iram ſuam, quam ſcilicet inimicus tuus contra te concepit, quáque tibi velut aduerſario ſuo iraſcitur, hoc eſt ne Deus ab eo auferat inimicitiam & odium tui, illúdque conuertat in amicitiam & charitatem, vt ea te iam diligat velut amicum, quem antea oderat velut inimicum. Tunc enim dolebis & erubeſces te prius de eius malo exultaſſe, vtpote quem iam reconciliatum habes amicum, cuique optas omne bonum. Huc facit illud Biantis: *Ama tanquam oſurus, odito tanquam amaturus.* Poſterius enim huc ſpectat, docétque odium moderandum eſſe ſpe iucundæ vel reintegrandæ amicitiæ. Prius verò carpit Cicero lib. de amicitia, & Ariſtot. in Rhetor. Amicitia enim debet eſſe ſtabilis & perpetua, vt nunquam in odium vertatur & deſinat.

Secundò Caiet. Salomon inquit, dirigit hoc mandatum ad imperfectos, & vt inducat eos ad continendum ſeipſos à peccato gaudij de malo inimici, proponit eis periculum mali proprii, vt ſi non amore virtutis, ſaltem amore boni proprii abſtineant ab huiuſmodi peccato: declarat enim eis, quòd huiuſmodi lætitia videtur à Deo & diſplicet Deo, vtpote peccatum; & forte Deus ob hoc peccatum tuum deſinet punire inimicum tuum, quia lætitia tua eſt addere afflictionem afflicto, & inde ſuccedent ibi duo mala; alterum confuſionis, quia confundetur lætitia tua ceſſante ira Dei ſuper inimicum: alterum virium inimici: quoniam ceſſante ira Dei ſuper illum, reparabit vires inimicus tuus. Non itaque ratio affertur contra charitatem, ſed vt homo imperfectus habendo rationem boni proprii hoc peccatum euitet: Reuocatio enim iræ diuinæ ab inimico, non quatenus eſt bona inimico homini, ſed quatenus eſſet mala tibi pro ratione affertur. Inimicus enim iam à Deo ſuis viribus reſtitutus fortiùs tibi reſiſtet, téque validiùs quàm ante impugnabit. Hoc damni referes ex tuo peruerſo de eius calamitate gaudio. Hæc Caiet.

Tertiò aptius & plenius: compeſcit hic Salomon gaudium de malo inimici, primò dicendo, quòd hoc diſpliceat Deo, quæ ingens eſt pœna. Secundò, quòd Deus auferet ab inimico iram, ideſt ſupplicium & calamitatem, quam illi ob peccata iratus inflixit, illúmque reſtituet ſuæ integritati & proſperitati. Qua in re duo ſunt damna partis aduerſæ, puta gaudentis de inimici clade; prius, quòd Deus caſtiget inimicum hoc eius gaudium, triſtitiâ & mœrore. Tantum enim dolebit & mœrebit inuidus de inimici felicitate, quantum antea gauiſus fuit de eiuſdem afflictione & infelicitate, eóque magis quòd cogitabit, Deum hoc mœrore caſtigare ſuam inuidiam inuidúmque gaudium. Vnde dicet: vtinam ego prior ſponte caſtigaſſem malum hoc meum gaudium, tunc enim gauderem, tum quia ſponte hoc feciſſem, tum quia eliciuiſſem actum charitatis; iam vero cum Deus caſtigat præpoſterum hoc meum gaudium, me inuitum caſtigat, atque caſtigat

meum peccatum, puta odium & inuidiam pro meis demeritis: inſuper me caſtigat mœrore felicitatis cótrariæ, quam quotidie in inimico cogit me videre, & inuidia doloréque tabeſcere, quæ omnia magna crux & pœna ſunt gaudenti, vt longè magis crucietur proſperitate inimici, quàm priùs lætatus fuit eius aduerſitate.

Quartò & pleniſſimè cum ait: *Ne forte Dominus auferat ab eo iram ſuam*, tacitè intelligit *eamque transferat in te*. Vnde Hebr. habent: *Ne forte Dominus reuerti faciat*, ſcilicet ad te, *iram ſuam*. Solet enim Deus inuidos punire talione, vt malum quod optarunt inimico, & de quo gauiſi ſunt in ipſos recidat, imò ab inimico in ipſos reuoluatur, quòd mirè inuidos cruciat. Sic magna fuit crux Aman, quod furcam à ſe paratam Mardochæo, illo procurante ipſemet conſcenderit, in eáque ſuſpenſus ſit. Hoc eſt quod Idumæis imprecatur Pſaltes pſal. 136. *Memor eſto Domine filiorum Edom in die Ieruſalem, qui dicunt exinanite exinanite, vſque ad fundamentum in ea.* q. d. excidium Ieroſolymæ illatum à Chaldæis reuolue ô Domine in Idumæos hoſtes noſtros, qui de eo exultarunt nobiſque captis inſultarunt, atque ita illud in eos reipſa Deus reuoluit. Nam Chaldæi vaſtarunt Idumæos ſimili modo quo Iudæos, & Abdias ad Idumæos verſ. 11. & 12. *Non magnificabis inquit os tuum in die anguſtiæ*, ideſt, non inſultabis Hebræis in anguſtias à Chaldæis redactis. Cauſam ſubdit: *Quoniam ſicut feciſti fiet tibi*: quiſquis enim miſero inſultat talionem reportat. Similia plura occurrunt in Threnis & Prophetis. Verè Tertul. lib. 2. contra Marc. cap. 18. *Nihil amarius quàm id ipſum pati, quod feceris alijs*, præſertim ſi pœna inimici in te transferatur, vt te dolente ille exultet, imò tibi afflicto inſultet, ſicut tu illi inſultaſti. Talia quoque crebrò facta legimus & vidimus. Nota eſt hiſtoria Sapritij, qui cum duceretur ad martyrium, obuiaréque ei Nicephorus inimicus poſtulans ei reconciliari, poſtulantem reſpuit; ideóque à Deo deſertus in morte fidem negauit, palmamque martyrij perdidit, quam Deus in Nicephorum tranſtulit, vti narrat Metaphraſtes, & ex eo Surius die 9. Februarij. Hanc rationem affert Lyran. Vatab. Ianſen. quin & Beda, qui eam damnis ſpiritalibus adaptat: *Ne gaudeas* inquit *de caſu inimici, ne forte Dominus ſuperbiam tuam, quæ illi abſque dubio diſplicet, hoc ordine deiiciens, humiliet, vt te cadente in peccatum ille reſipiſcens ſanetur*, vti contigit S. Nicephoro & Sapritio. Et Caſſian. collat. 5. cap. 15. *Si ceciderit* inquit, *inimicus tuus noli gratulari: in ſupplantatione autem eius noli extolli, ne videat Dominus & non placeat ei, & vertat iram ſuam ab eo; ideſt, ne perſpiciens elationem cordis tui ab eius impugnatione diſcedat, & incipias derelictus ab eo, rurſus ab illa, quam per Dei gratiam ante ſuperaueras, paſſione vexari. Non enim oraſſet Propheta dicens*: pſal. 72. *Ne tradas Domine beſtiis animam confitentem tibi, niſi ſciſſet propter inflationem cordis quoſdam vt humilientur, eiſdem rurſum vitiis quæ vicerant tradi.*

Notanda S. Chryſoſt. ſententia hom. 24. in Matth. *Quanto maiori* inquit *inuidiâ laboras, tantò maiora illi offers bona cui inuides. Deus enim qui omnia perſpicit, cum viderit innocentem iniuria circumuentum, extollit multo magis, clarumque*

A *illum facit, inuadentem autem deprimit, nam ſi eos qui ob inimicorum incommoda lætantur, non ſinit eſſe impunitos (ne gaudeas enim inquit, caſu inimicorum tuorum: ne quando videat Deus & diſpliceat ei) multò maioribus profectò eos, à quibus innocentes per inuidiam exagitantur, ſuppliciis tradet. Interimamus ergo hanc peſtiferam beſtiam.* Accedit, quòd vt ait Iſidor. Peluſ. lib. 3. epiſt. 181. ad Eutonium: *Hæc duo ad patientiam contumeliarum hortari debent, primò, quòd eos qui contumeliam inferunt nihil æquè diſcruciat, vt eorum qui contumelia afficiuntur patientia: ſecundò, quod nulla ratione ipſos æquè vlciſci queamus, quam virtutem colendo.* Probat auctoritate viri ſapientis, qui *rogatus à quodam qua ratione hoſtem vlciſceretur, reſpondit: ſi ipſe probum atque honeſtum virum te præbueris. Igitur qui virtutem & patientiam colit, mortiferas hoſtibus plagas infligit &c.* Quocirca P. Ia- B cobus Lamez, ſecundus Societatis noſtræ præpoſitus Generalis, cenſebat *optimam refutandi maledicta rationem eſſe rectè factorum conſtantiam.* Idem cenſuit & fecit P. Petrus Caniſius, vti refert lib. 2. vitæ eius P. Sacchinus.

Virtus vlciſcitur inuidiam.

Ne contendas cum peſſimis (Heb. *cum malis* vel *malignis*) *nec æmuleris impios.* VERS. 19.

Quoniam non habent futurorum ſpem mali: & lucerna impiorum extinguetur. VERS. 20. Alludit, imò citat illud patris ſui Dauidis Pſalm. 36. 1. *Noli æmulari in malignantibus: neque zelaueris facientes iniquitatem*; ibi enim in Hebræo ſunt eadem verba quæ hic, præſertim אל תתחר *al titchar*, quod Septuag. vertunt *noli æmulari*. S. Hieron. verò & Aquila, *ne contendas*. Symmach. *ne certes*. Theodotion, *ne irriteris*, propriè *al titchar* ſignificat *ne iraſcaris*, ne indigneris, ne excandeſcas. C Senſus ergo genuinus eſt q. d. Ne ſuccenſeas, ne indigneris viris malis & malignis, nec æmuleris, ideſt ne zelo inuidiæ contra impios mouearis vt inuideas eis felicitatem, ob eámque te crucies & lancines. Poſſet ſecundò τὸ *ne æmuleris* ſic exponi, q. d. ne zelo & amore impiorum mouearis, vt eos ſpe ſimilis felicitatis imiteris, eorúmque vitam affectes, & mores impios ſecteris. Ita Chald. S. Cyril. Heſichius in Pſalm. 36. Chald. enim ibi æquè ac hic vertit: *Ne imiteris peſſimos*. Syrus: *Ne inuideas ſceleſtis*.

Rationem reddit: *Quoniam non habebunt futurorum ſpem mali.* q. d. impij non expectant poſt D hanc vitam aliam felicem in cælo, ſed miſeram in gehenna; quare potius commiſeratione digni ſunt quàm ira, æmulatione, & inuidia.

Noſter & Aquila vertunt: *Ne contendas cum peſſimis vel malignis.* Symmach. *ne certes*, quia ex ira & indignatione ſequitur contentio: Si enim indigneris malignis, facilè cum eis contendes & rixaberis, præſertim ab illis læſus: maligni enim ſunt malefici, quia aut verbis probra iaciunt in obuios, aut reipſa eos iniuria afficiunt, vnde læſus ab eis facilè contentionem & rixam cum eis contrahit. Quare monet eum hic Salomon, vt nec iraſcatur malignis, nec cum eis contendat, ſed potius eorum dicteria & leues iniurias ſilens patiatur & diſſimulet, vt ſe in pace conſeruet, Deóque iudici cauſam remittat, ſuámque innocentiam commendet ac ſe ſoletur cogitando breue fore impiorum regnum, cum non habeant futurorum ſpem, vti habent pij & innocentes ab eis læſi. Non tamen vetat, quin

innocens ab impijs grauiter in fama vel in bonis læſus, poſſit cum ijs iudicio contendere, vt ablatam ſibi famam vel bona repetat; alioqui enim improbi impunè contra probos inſoleſcerent, ac probi ſuis omnibus pro libito improborum priuarentur. Ita Hugo, Salazar & alii.

Huc facit Prouer. Arabicum: *Ne iace ſagittas tuas in idolum ferreum:* ideſt, ne iace verba in hominem durum & præfractum, quales ſunt peſſimi, vt cum eis litiges & rixeris, vbi & vincere turpe eſt & vinci turpius. Sicut enim ſagitta iacta in idolum ferreum, reſultans iaculatorem ipſum lædit; ſic præfracti & maligni proborum querelis & probris non læduntur, ſed ea potius in ipſos retorquent.

Aliter Ianſen. loquitur inquit, Salomon de contentione, qua quis in animo ſuo ſecum cõtendit, & diſputat videns impiorum proſperitatem, qualem diſputationem & diſceptationem propheta exprimit in ſe Pſalm. 72. verſ. 2. & ſequent.

Quocirca impertinens eſt Lyrani expoſitio, quæ ſic habet: ne contendas cum peſſimis, id eſt incorrigibilibus, verbo correctionis, quia hoc eſt inutile; ſed iudex debet cum talibus cõtendere pœnis, vt à malo arceantur & alij terreantur: de ira enim & contentione hic agitur, non de correctione.

Porrò addamus hic aliorum verſiones & expoſitiones, quæ tamen eodem redeunt.

Primò R. Salomon & Aben Ezra vertunt: *Ne commiſcearis ſocietatémque ineas cum impijs,* vt eorum actiones ſtudioſè imiteris.

Secundò R. Leui: *Ne diſſidia cum perditis exerceas,* ne ab illis è medio tollaris.

Tertiò Caiet. *Non implicaberis cum malis.*

Quartò Pagnin. *Ne commercium habeas cum malignis.*

Quintò Septuag. *Ne gaudeas in malefactoribus,* vel vt vertit Auctor Catenæ Græc. *Caue malefactoribus adulari, aut peccatores æmuleris.*

Sextò Chald. *Ne imiteris peſſimos.*

Quoniam non habent impij futurorum ſpem. Hebr. *Non erit nouiſſimum maligno,* quòd primò Septuag. ſic explicant. *Non enim ſiunt poſteri maligno.* q. d. noli inuidere impiis proſperitatem, quia eam breui Deus ſuccidet, non tantùm quoad ipſos, ſed etiam quoad poſteros, vt breui deleat omnes eorum filios & nepotes, planéque eorum ſtirpem, familiam & nomen aboleat, quæ ingens eſt pœna. Rex enim cum ſceleratum punit, filios eius intactos relinquit: at Deus filios cum patribus tollit, vt nullos hæredes poſt ſe relinquant. Alludit ad illud Pſal. 36. 37. *Simul reliquiæ impiorum interibunt.* Et verſ. 28. *Iniuſti punientur, & ſemen impiorum peribit.*

Secundò Pagnin. & Caiet. vertunt: *Quoniam non erit finis malo.* q. d. noli impiis ſuccenſere & inuidere, quia hi priuandi ſunt fine ſuo propter quem creati ſunt, puta priuandi ſunt regno Dei. Aut q. d. In impiis ſunt duo; puta bonum & malum: bonum eſt proſperitas temporalis, quæ inſtar lucernæ citò extinguitur; malum eſt pœna & gehenna æterna, quæ non habet finem, ſed in æternum perdurat, q. d. noli impio inuidere felicitatem temporalem, quia expectat eum pœna æterna.

Tertiò Vatab. *Nam malo tandem nihil ſupererit,* q. d. omnis felicitas, opes, gloria impiorum citò pertranſit, vt nihil ex eis remaneat, ſed omnia inſtar fumi vel ſomnii euaneſcant, iuxta illud Pſal. 75. *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.*

Quartò, Chald. *Non erunt nouiſſima bona peſſimis.* Syrus: *Quia non habebũt perditi extrema.* q. d. Non obtinget malo bona mors, bonum iudicium, bona ſors, puta felicitas & gloria cæleſtis. Et Baynus: non erit impio merces, quia nullum eius fuit meritum, ſed multa demerita, ob quæ manent eum multa ſupplicia & tormẽta in gehenna. Noli ergo à malefico qui te læſit depoſcere vindictam, quia illam depoſcet Deus, ac pro temporali irrogabit perpetuam, pro leui grauem, pro terrena infernalem & igneam.

Denique S. Thomas 2. 2. q. 18. art. 2. & 3. docet nec beatos nec damnatos habere ſpem: non beatos, quia ſpes eſt expectatio boni futuri: beati autem beatitudinem habent præſentem non futuram: *quod enim quis videt quid ſperat?* Rom. 8. verſ. 24. Non damnatos, quia hi non poſſunt apprehendere beatitudinem vt ſibi poſſibilem: certi enim ſunt damnationem ſuam fore æternam. Soli ergo & omnes viatores ſperare poſſunt, quia poſſunt apprehendere beatitudinem vt bonum futurum & ſibi poſſibile. In improbis tamen languida eſt ſpes, lenſimque deficit & emoritur, vt tandem cadant in deſperationem, vti hic ait Salomon.

Et lucerna (Sept. λαμπτὴρ, ideſt *lampas, fax*) *impiorum extinguetur. Lucerna*, ideſt gloria, felicitas, poſteritas impiorum morte extinguitur & in æternam infamiam, miſeriam & obliuionem conuertitur, vti fusè dixi cap. 13. 9. & c. 20. 20. Alludit ad illud Iob. cap. 18. *Nonne lux impii extinguetur, nec ſplendebit flamma ignis eius? lux obtenebreſcet in tabernaculo eius, & lucerna quæ ſuper eum eſt extinguetur.*

Myſticè Auctor Catenæ Græc. Lucerna inquit, id eſt omnis illorum doctrina, & celebritas fugax eſt, citóque inſtar fumi euaneſcit.

Time Dominum, fili mi, & regem (Syrus, *& regnato:* ſeruire enim Deo regnare eſt) *& cum detractoribus ne commiſcearis.* Vers. 21.

Quoniam repente conſurget perditio eorum; & ruinam vtriuſque quis nouit? Vers. 22.

Pro *detractoribus*, Heb. eſt שונים *ſconim*, ideſt mutantibus, iterantibus, alterantibus, variantibus, quod varii variè explicant.

Primò Septuag. pro *ſconim*, alio puncto legentes שנים *ſcenaim*, ideſt *duobus* aut certè *ſconim*, ideſt varios diuerſos accipientes pro *ſcenaim*, ideſt duobus (duo enim ſunt primi varii, qui ſcilicet primò recedunt ab vnitate: binarius enim eſt primus numerus multitudinis) vertunt: *Et cum duobus ne te miſceas*, ideſt *neutri eorum* (puta nec Deo nec regi) ſis inobediens.

Secundò alii vertunt: *Et cum aliter agentibus* (qui ſcilicet non timent Deum & regem) *ne miſceas te*: Et ſic habent nonnulla exemplaria vulgatæ editionis.

Tertiò Pagnin. *Et cum iterantibus iniquitatem ne miſceas te.*

Quartò Chald. *Et cum ſtultis ne miſceas te. Stultus* enim *vt luna mutatur.* Eccleſ. 27. 12.

Quintò

Quintò Iſidorus clariùs. *Et cum variantibus ne miſceas te*, Caiet. *Cum mutatoribus*. Aben Ezra, *Cum varijs inconſtantibus*.

Sextò Vatab. *Et cum his qui rerum nouarum ſunt ſtudioſi ne miſceas te*.

Septimò. R. Salomon Hebr. *ſconim* vertit, *duplicantes*: q. d. *Ne commiſcearis cum ÿs qui duos Deos, duáſque poteſtates* (duo numina) affirmāt.

Octauò R. Leui *ſconim* vertit *mutantibus*. q. d. *Ne verſeris cum iis qui commutant Dei regiſque præcepta, hoc eſt qui vtriuſque leges conuellunt, repugnantiáque iiſdem præſtant*.

Nonò optimè Noſter Heb. *ſconim*, ideſt mutantibus, iterantibus, alterantibus vertit *detractoribus*: detractores enim ſolent aliorum dicta factáque ſecreta euulgare, mutare, alterare, hoc eſt aliter quàm geſta ſint narrare, & in peiorem partem interpretari. Hinc detractores Hebr. vocantur *ſconim*, ideſt mutatores, alteratores.

Porrò per detractores maximè intelligit eos, qui regibus & principibus detrahūt. His enim, vtpote conſpicuis, & tributa aliáque onera imponentibus, vulgò homines maximè ſolent obtrectare: ſic enim cohæret hoc hemiſtichium cum præcedenti: *Time Dominum fili mi & regem*. Senſus ergo eſt q. d. *Time*, ideſt cole reuerere, obedi, ama Deum quaſi ſummum rerum Dominum, gubernatorem iudicem & vindicem; ac deinde reuerere, obedi & ama regem vel principem quaſi Dei in terris vicarium, ac proinde cum iis qui vel Deo, vel Regi detrahunt ne commiſcearis, præſertim cum vt vertit Vatab. nouarum rerum ſunt ſtudioſi, vt regem regno deponere & alium in ſolio collocare velint. Et vt Aben Ezra: qui animo verſant varia conſilia, multáque machinantur in regis & regni perniciem. His enim velut perduellibus, ſeditioſis & læſæ maieſtatis reis repentina imminet perditio: nec enim hæc rebellio diu latere poteſt: quare reges vbi eam reſciſcunt, omnes eius conſcios morte atroci mulctant.

Significat ergo hæc gnome primò, ordinem & gradum timoris & reuerentiæ, ſcilicet ante omnes & omnia ſummè timendum eſſe Deum, deinde ſecundo loco & longè inferiori gradu timendum eſſe regem: rex enim cum ſit homo, à Deo in infinitum diſtat.

Hinc ſecundò, regi eſſe obediendum quando non præcipit contraria Deo: ſi enim id faciat, ei dicendum eſt: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus*. Act. 5. 29. Vnde R. Salomon ſic exponit: *Regem etiam qui corporis ſanguiniſque concretione conſtat vetere, niſi quando te a diuino timore reuocabit; ſemper enim Dei timor cunctis præponendus*. Et R. Leui: *Deum timere proſequere eiuſque præcepta, & legem ſeduſò obſerua, regem etiam verere, ſtatuta ſerua, nec ea paruipendas; ſed timorem diuinum regius ſubſequatur, nec diuino regis timor aduerſetur, nec enim rex timendus in iis, quæ diuino numini aduerſantur*.

Nam vt ait S. Auguſt. ſerm. 6. de verbis Domini: *Rex carcerem, Deus gehennam minatur*. Et Tertul. Apol. 30. *Cælum debellet Imperator, cælum captiuum triumpho ſuo inuehat, cælo mittat excubias, cælo vectigalia imponat: non poteſt vtique. Ideo magnus eſt, quia cælo minor eſt illius enim eſt ipſe, cuius cælum eſt & omnis creatura. Inde eſt Imperator vnde eſt & homo antequam Imperator.*

A *Inde poteſtas illi vnde ſpiritus, &c.*

Tertiò ſignificat regi obediendum eſſe propter Deum: Deus enim iuſſit vt regi obediatur, adeóque Deus regiam poteſtatem inſtituit, vt per eam appoſitè ad hominum conditionem totum regnum regat & gubernet, iuxta illud Roman. 13. 2. *Non eſt poteſtas niſi a Deo: quæ autem ſunt, a Deo ordinatæ ſunt, itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit*. Et S. Petrus Epiſt. 1. cap. 2. verſ. 13. *Subiecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum*; & mox: *Deum timete, regem honorificate*.

Quoniam repente conſurget perditio eorum: & ruinam vtriuſque quis nouit? quādo ſcilicet, quomodo & quanta futura ſit. Chald. *Quoniam repente* B *veniet interitus eorum, & calamitatem amborum quis ſcit?* Septuag. *Subitò enim vlciſcentur impios, ſupplicia autem vtrorumque quis nouit?* Syrus: *Et terminum annorum eorum quis nouit?* Hebr. enim שני *ſcene* & *ambos* & *annos* ſignificat. Senſus eſt clarus. Solent enim reges in detractores & rebelles eorumque complices, vtpote ſibi inſidiantes & pacis publicæ perturbatores, ſtatim & ſeuerè animaduertere vti iam dixi. Exempla hoc ſæculo plura ſpectauimus. Vnde τὸ *vtriuſque* refert detractorem & complicem, qui detractori commiſcetur. Tam enim rei ſunt mortis, rebelles qui detrahunt regi, quàm qui eis auſcultant, admiſcentur & obſequuntur. Aut *vtriuſque*, ſcilicet Dei & regis. q. d. ruinam ideſt punitionem à Deo & rege infligendam quis nouit? vt τὸ *ruina* ſumatur actiuè. C Hebr. eſt פיד *pid*, ideſt clades, contritio, exitium certum & ineuitabile, à quo nulla obtingit liberatio vel redemptio. Ita Baynus, Ianſen. Aben Ezra. Vnde Auctor Catenæ Græc. ex Septuag. ſic vertit: *Repente namque de hominibus impÿs vindictam, & pœnam exigunt Deus & rex: modum autem & rationem ſuppliciorum vtriuſque quis intelligit?*

Alij qui ad quoſlibet detractores hanc gnomen extendunt, ſic explicant, q. d. *vtrique*, id eſt tam detractori quàm eum audienti imminet grauis ruina; vterque enim grauiter peccat, ac proinde grauiter puniendus eſt vel à ſuperiore vel à Deo. Dum ergo detractor incipit detrahere, candidè & liberè ei dicito: dum aliquod bonum fratris mei affers, libenter audio; ſin autem mala effutire vis, non audio ſed ab eo. D Zelemus nos ipſos, ploremus peccata noſtra, curemus infirmitates noſtras; aliorum verò dicta & facta, quæ ad nos non attinent, relinquamus. Alleg. *vtriuſque*, ideſt derogantium Chriſto qui eſt rex regum, & *decepti ab eis populi, ſiue lacerantium fidem hæreſiarcharum, & auſcultantium illis auditorum* grauis erit ruina & contritio, ait Beda.

Poſt hanc gnomen Septuag. Vatican. attexūt aliam, nimirum: *Verbum cuſtodiens filius extra perditionem erit: excipiens autem excepit illud*, quàm noſter reponit c. 29. v. vlt. vbi eā explicabo. Addunt deinde aliā quæ neque in Hebræo, neque in Noſtro, neque in Complut. & Regijs extat; eſtque hæc: *Nihil falſi de ore regis dicatur: & nihil falſi de lingua illius exeat: gladius lingua regis, & non carnea: quicumque autem traditus fuerit, conteretur: Si enim*

irritatus fuerit furor eius cũ neruis homines abſumit, & oſſa hominum deuorat, & comburit tanquam flamma, ita vt ſint inepta eſui pullis aquilarum; quæ ſic exponi poteſt, vt nectatur verſui præcedenti. q. d. detractor & rebellis regi, ab eo agetur in ruinam & mortem vti dixi: At nunc ad vos, ô reges, ſermonem conuerto, vóſque ſanctè moneo, vt exactè cauſam illius & ſimilium examinetis, ne quid falſi de ore procedat, quo ſecuti falſam informationem calumniatorum, ex præcipiti ira falsò & iniuſtè innocentem quempiam condemnetis: ſententia enim oris veſtri eſt ineluctabilis, vt nemo ei obniti vel eam effugere poſſit: quia lingua veſtra eſt inſtar gladij, vt quos velit morti dedat: quare lingua veſtra non tam carnea eſt, quàm ferrea vel fulminea; quicumque enim ab ea traditus fuerit morti, certò conteretur & perimetur. Quare furor regis irritatus eſt inſtar fulminis, quod cum neruis homines abſumit, & relicta carne, vtpote molli, intacta, oſſa, vtpote dura & ſibi reſiſtentia, deuorat, ideſt confringit & incinerat, velut flamma ſulphurea, ita vt non ſint edulia pullis aquilarum. Aquilæ enim præſertim vulturinæ cadaueribus hominum paſcuntur & inhiant, niſi ea fulmine ſint icta: fulmen enim corpora quæ afflat tetro odore & ſapore inficit, ita vt nec aquilæ nec aliæ aues carniuoræ, aut feræ ea guſtare velint, vti tradit Albertus Magnus, & Phyſici. Eſt metaphora, quâ ſignificat regis furorem ita graſſari in eorũ etiam nobilium & principum, quibus iraſcitur, fortunas, domos, & vitas, vt inſtar fulminis ea ſideret & perdat, nec quicquam filijs vel cognatis occiſi, qui nobiles & generoſi ſunt inſtar pullorum aquilæ, hæreditandum relinquat, ſed miſeriis & fame tabeſcere ſinat. Huic ſententiæ fauent ſequentia, quæ pariter ad iudices & principes, vt ex æquitate, non ex ira vel paſſione iudicent, pertinent: Ait enim

Vers. 23. *Hæc quoque ſapientibus; cognoſcere* (Syrus *accipere*) *in iudicio perſonam non eſt bonum.* Chald. *Hæc quoque ſapientibus dico.* Septuag. *Hæc autem dico vobis ſapientibus: cognoſcere & revereri faciem in iudicio non eſt bonum.* q. d. Hæc quoque quæ ſubiicio ad ſapientes pertinent, puta ad iudices & principes, quorum eſt ſapienter ſubditos regere, ius dicere & Rempubl. adminiſtrare. Vatab. verò vertit: *Hæc quoque ſapientum ſunt*, quaſi hic finiantur parabolæ Salomonis, iiſque attexantur ſequentes, quæ aliorum ſint ſapientum, vt Ithiel, Agur, Vchal, Lamuel, de quibus cap 30. & 31. Eſt enim hic quaſi conuiuium ſapientiæ, de quo cap. 9. 1. in quo ſapientes ſua ſapientiæ ſymbola & ſententias in commune alternis conferunt, vti fit in dialogiſmis.

Cognoſcere in iudicio perſonam. Heb. *Agnoſcere vultum*, ideſt habere rationem perſonarum & dignitatis cuiuſque non eſt bonum, ideſt, eſt peſſimum; perturbat enim omnem iuſtitiam totámque Rempublicam. Eſt Mioſis: minus enim dicitur, ſed plùs ſignificatur. Verè S. Bernard. lib. 1. de conſider. *Qui cognoſcit in iudicio faciem*, inquit, *à facie Dei vtique ſtare non poterit.* Et Ægidius Diacon. de Regim. Princip. *Ne ſis ſpecularis, ſed opacus, ô Princeps.* quaſi dicat: Ne inſtar ſpeculi vultus deformes amicorum vel potentium in animum tuum admittas, ſed eſto opacus vt omnium imaginem excludas, itáque ſincerè ex æquitate velut clauſis oculis iudices. De perſonarum acceptione plura dixi cap. 18. 5. Iacobi 2. verſ. 1. Roman. 2. 11. & rurſum dicam cap. 28. 27.

Qui dicunt impio, iuſtus es, maledicent eis popu- Vers. 24.
li, & deteſtabuntur eos tribus.

Qui arguunt eum laudabuntur, & ſuper eos Vers. 25.
veniet benedictio. Hebr. *Benedictio boni*, ideſt magna & eximia benedictione, quæ ingentia eis bona afferet, cumulabuntur.

Propriè hæc ſpectant ad ſapientes, ideſt Iudices & Principes, de quibus verſ. 23. ita docēt Rabbini & Latini interpretes, quaſi dicat. Iudices & Principes, qui in iudicio reſpiciunt perſonam vt faueant diuiti præ paupere, amico præ inimico, ideóque peruertunt iuſtitiam, vt impium pronuncient pium & iuſtum, his maledicent; poſſet quoque verti: *hos perforabunt enſibus*, (Heb. enim נקב *nakab*, propriè eſt perforare) non rarò enim populus indignans iudici iniquas ferenti ſententias, in eum inſurgit, cúmque confodit & enecat: Ita Baynus.

Qui verò impium impietatis arguunt, vt eum vel corrigant vel puniant ad exemplum aliorum, hi laudabuntur tùm à Deo, tùm à populo: vnde Hebr. eſt, *increpantibus vel caſtigantibus dulceſcet, vel pulcher & iucundus erit*, tũ Deus, vt ſupplet Pagnin. & Baynus. Vnde Aben Ezra: Qui nefarium arguunt inquit, diuina voluptate ſuauitatéque perfundetur, vt qui ex iuſtitia in reos ſeueri fuerint, hi nectar diuinæ dulcedinis & miſericordiæ percipiant: tum os populorum, ait Caiet. q. d. populis grati erunt iudices caſtigantes impios, ab eiſque laudabuntur, & pulchris iuſtitiæ elogiis ab omnibus, velut communi omnium ordinum conſenſu ſuauique concentu celebrabuntur: & veniet ſuper eos benedictio, tùm Dei tùm populi, puta fauſta imprecatio & acclamatio dicentium: viuat Noſter Iudex & Princeps, qui impios adeo iuſtè caſtigat, & pios præmiat. Vide dicta cap. 17. 15. ad illa: *Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterque apud Deum.*

Chald. vertit: *Corripientibus autem ſuaue erit.* quaſi dicat: Iudices iuſti qui corripiunt & caſtigant impios ſentient ſuauitatem, & dulcedinem tùm laudis diuinæ æquè ac humanæ iam dictam, tùm iuſtitiæ: iuſtitia enim eſt res pulcherrima & ſuauiſſima, vtpote quæ Reipub. bonum & decus in pace conſeruat & tuetur. Quare Principes dum iuſtitiam exercent & reos plectunt, ex eo miram iucunditatem ſentiunt. Vnde Dauid exultans dicebat: *Feci iudicium & iuſtitiam.* Pſal. 118. Idem moriturus Salomoni filio demandauit, vt Ioab & Semei reos, quibus ipſe pepercerat, plecteret 3. Reg. 2. 5.

Septuag. vertunt: *qui redarguunt impios, meliores apparebunt*, ideſt cæteris meliores à populo habebuntur, inquit Auctor Catenæ Græc. Aut in bonitate, puta in iuſtitia & fortitudine creſcent per actus iuſtitiæ, quos fortiter neminem verentes exercent: aut ad meliores, ideſt digniores honorum officiorúmque gradus promouebuntur. Solent iudices & principes vereri, ne ſi ſeuerè caſtigent impios, malè audiant apud populum, ſibique periculum creent, ne ab amicis vel cognatis rei à ſe occiſi perimantur. At Salomon hic docet contrarium. q. d. neminem

vereare ô iudex, ſed tuum officium ſtrenuè perage: Deus iuſtitiæ patronus te tuamque vitam non ſolùm tutabitur, ſed & laudem gratiamque populi conciliabit, téque ad maiores dignitates euehet: Si ſecus faxis, incurres Dei iram: Vnde fies odium & ludibrium Dei & hominum, ac dignitate, forte & vitâ ſpoliaberis: Ad Dei enim prouidentiam ſpecialem ſpectant iudices, vtpote in quorum manu eſt ius & iuſtitia, ac conſequenter & ſalus totius Reipub.

Poteſt ſecundò hæc gnome generatim ad omnes extendi, vt dicta ſit contra adulatores, qui vitia aliorum præſertim principũ excuſant; palpant & iuſtificant. q. d. Adulatores qui impio Principi dicunt: iuſtus es, omniáque eius iniuſtè facta, iuſta eſſe proclamant, his maledicent populi. Qui verò liberè vitia Principum arguunt, hi à populis laudabuntur, & benedicentur à Deo & hominibus: Solet enim populus deteſtari eos, qui vitia principum adulando fouent; amare verò & colere eos, qui illa arguunt, & arguendo tollunt vel minuunt. Vnde Diogenes Cynicus liberè allatrans vitiis Regum, in honore fuit apud populum. Quocirca Alexander Magnus alijque principes Diogenem coluere, vt probitatis nomen & populi gratiam ſibi conciliarent. Quamobrem Syrus vertit: *Pauperes iucunditate perſuadentur.*

Quocirca Plinius appoſitè adulatorem comparat hyænæ lib. 7. cap. 2. *Hyæna* inquit *vocem humanam imitatur, & nomen alicuius ediſcit, quem euocatum laceret, ita quidam obſequio blandiuntur, donec in perniciem trahant.* Idem cap. 30. *quod oleum ait eſt muſcis, formicis, feréque reliquis inſectis: ideſt adulatio ſtultis principibus. Siquidem oleo peruncta moriuntur illa: hi aſſentatione & obſequio palponum in exitium trahuntur ipſi, trahunt Rempub.* Idem lib. 7. cap. 24. *Cupreſſo non innaſcuntur ceraſtæ propter amaritudinem, nec buxo propter duritiem: Ita peſtis adulationis fugit ſeuera ac triſtia ingenia, mollia captat & facilia.* Idem lib. 18. cap. 27. *Quemadmodum heliotropium herba ſemper in eam ſpectat partem qua ſol eſt, & eo condito florem contrahit: Sic nonnulli ad regis omnes nutus obſecundant, & in quodcumque viderint illum eſſe propenſum, in id feruntur & ipſi.* Plura hac de re dixi Eccleſ. 37. 1.

Vers. 26. *Labia deoſculabitur, qui recta verba reſpondet.* Propriè τὸ *deoſculabitur* actiuè pertinet ad eum qui recta reſpondet, quòd is quærentium & audientium labia deoſculetur. Nonnulli tamen τὸ *deoſculabitur* referunt ad audientem & quærentem, quaſi is recta reſpondentis labia deoſculetur. Vnde vertunt *deoſculabuntur* in plurali, vt Heb. *deoſculabitur* ſumatur diſtributiuè, pro quiſque deoſculabitur, ideſt multi deoſculabuntur. Ita Chald. *Oſculabuntur* inquit *labia eorum qui reſpondent verba recta.* Sic & Septuag. Theodot. verò vtrumque complexus, καταφιλήσουσι, inquit, ideſt *labijs dabit*, vel *accipiet oſcula, qui recta verba profert.* Eſt enim verbum reciprocum, quod tam actionem quàm paſſionem ſignificat: qui enim dat oſculum alteri, idem ab altero recipit: ſic & qui recipit, dat. Oſculum enim eſt oſculantis & oſculati oſculũ. Adde Septuag. & Chald. pro ישק *iiſſac* ideſt, oſculabitur, videntur legiſſe ישקו *iiſſaku*, ideſt oſculabuntur.

A Oſculum priſcis erat multiplex: primum cõmunis beneuolentiæ ſignum, quo amici amicos oſculari ſolent: ſecundũ ſingularis beneuolẽtiæ, quo pater filium, magiſtri diſcipulos, & diſcipuli magiſtros oſculabantur. Vnde Pſal. 2. 12. pro eo quod Septuag. verterunt: *Apprehendite diſciplinam,* Heb. & S. Hieron. habent: *oſculamini filium*, quia oſculum ſymbolum erat diſciplinæ & diſcipuli: ſic Iudas quaſi diſcipulus more cõmuni oſculatus eſt Chriſtum, cum oſculo eum prodidit: Tertium obedientiæ & honoris, quo ſubditi oſculantur manum regis: principes verò & amici intimi os & labia eiuſdem: Sic Perſarum reges oſculo honoraſſe ſuos proceres & principes docet Xenophon lib. 1. & 5. Pædiæ Cyri: Sic Dauid oſculatus eſt Berzellai ſibi amiciſſimum, vt eum præ aliis honoraret: Sic & Darius oſculatus eſt Zorobabelem 3. Eſdræ 4.

Oſculum quadruplex 1. 2. 3.

B 47. Quartum adorationis, qua oſculamur altaria, reliquias, & imagines Dei & ſanctorum. 4.

Rurſum τὸ *recta* primò ſignificat *iuſta*, ſecundò vera, tertiò mollia, & blanda, quartò appoſita, & quaſi è regione poſita, qualia ſunt reſponſa quæ quæſitis directè & ex æquo reſpondent, & quaſi paria occurrunt, vt ea impleant ſicut ſemicirculus implet ſemicirculum ſibi adæquatum, itaque ijs planè & ex æquo ſatisfaciant. Hoc enim ſignificat Hebr. נכוח *nocach.* Ex his ſignificatis quatuor oriuntur ſenſus.

Primò multi hæc connectunt præcedẽtibus, vt ſpectent ad integra rectáque iudicia iudicum & principum. Vnde Septuag. addunt τὸ *autem:* ſic enim vertunt: *Labia autem oſculabuntur reſpondentia ſermones bonos:* Et Vatab. *Labia deoſculabitur, qui reſpondet verba iuſta.*

C Senſus ergo eſt q. d. princeps vel iudex qui in iudicio ſine perſonarum acceptione *recta*, ideſt iuſta reſpondet æquam iuſtámque ſententiam proferendo, hic populi amorem & beneuolentiam ſibi conciliabit, perinde ac ſi eius labia ſuauiaretur & deoſcularetur. Eſt Catachreſis: oſculari enim ſumitur pro conciliare, demereri, deuincire ſibi: verba enim iuſta verbis litigantium occurrunt velut oſculum oſculo; iuſtitia enim, iuſtáque ſententia & deciſio eſt velut oſculum adæquans & concilians omnes lites, cauſas & controuerſias; quare dum eas ſoluit & conciliat, eas oſculari videtur. Ita Beda: *Oſculum* inquit, *pacis & amoris eſt ſignum: qui er-*

D *go reſpondet recta, labia deoſculabitur; quia quicumque neglecta acceptione perſonarum ſola iuſtitia verba ſequitur, iſte & inſipientibus grauis forte videtur & auſterus: multos tamen cum quibus pacem habent prudentes, multos qui ſua dicta cum amore amplectantur inueniet. Sæpe & illos quos aduerſantes ſuis rectis aſſertionibus tolerauerat, conuerſos poſtmodum ad meliora amicos recipiet & ſocios:* Sic & gloſſa, Hugo, & alij.

Hinc viciſſim populus iudici iuſta decernenti ita afficietur, ac ſi eius labia deoſcularetur, ait Aben Ezra: Talem enim virum par eſt vt omnes diſſuauientur, & oſculentur ait R. Salomon.

Secundò Lyran. per *recta*, accipit *vera*, q. d. *labia deoſculabitur*, ideſt pacem reformabit, cuius ſignum eſt oſculum, *qui recta*, ideſt vera *reſpondet*: ille enim qui reſpondet ex tranſuerſo, veritatem fugiendo, non reformat pacem, ſed magis diſſipat eam. Vatab. verò: Qui

verax eſt inquit, habetur eo loco, vt non ſolùm admittatur ad oſculum manus, ſed in arctam amicitiam recipiatur. Sicut enim matres cibum ore communutum ori infantuli inſtillant: ſic doctor ſapientiam ore labiiſque ſuis digeſtam, ori auribúſque diſcipulorum infundit. Idem facit conſultor dando conſilium dubio & perplexo.

Tertiò alij pro *recta* accipiunt gratioſa, mollia, blanda. Vnde Septuag. vertunt *Sermones bonos*. q. d. Iudex etſi condemnet reum, tamen ſi verbis blandis condemnationem hanc molliat, dicendo ſe dolere quòd ex allegatis & probatis conuictus cogatur eum damnare, alioqui paratum ſe in omnibus illi fauere & commodare; hic leniet aſperam condemnationis ſententiam, ac videbitur reum deoſculari, & pacis oſculo complecti, ſibique deuincire. Idem dicas de ſuperiore, magiſtro, & quouis alio, qui cogitur ſubditum vel diſcipulum reprehendere & caſtigare: hic enim ſi mollibus verbis caſtigationem condiat, omnem eius amaritiem abſterget, ac caſtigatum videbitur deoſculari, perinde ac ſi fel melle condiuiſſet. Idem dicas de quouis alio, qui quidlibet interroganti blandè & gratioſè reſpondet: hic enim videtur interrogantes oſculari, & viciſſim ab eis oſculum accipere, q. d. talis erit omnibus gratus; ac cunctis erit in delitiis & amoribus, vt ſinguli cum eo conuerſari optent, & quaſi labia eius tam gratioſa exoſculentur. Vnde S. Chryſoſt. homil. de Manſuetudine: *Manſuetus* inquit *gratus & amabilis eſt videntibus, gratus etiam & his, quibus ſolo nomine notus eſt. Neque facile vllum inuenies, qui audiens laudari hominem manſuetum, illum videre & exoſculari non deſideret, & non habeat in aliqua lucri ſui parte, eius amicitia poſſe perfrui.*

Quartò directè & adæquatè per *recta* accipias apta, appoſita, interrogationi ex æquo & ad amuſſim reſpondentia, quæ ſcilicet non tantùm iuſta ſint, vera & blanda, ſed etiam quæſtioni ita adæquata & conformia, vt eius difficultatem exhauriant, planéque illi ſatisfaciant, ac mentem quærentis adimpleant. Hoc enim ſignificat Heb. *nocach*, vt iam dixi: adæquata enim reſponſio ita quadrat interrogationi ſicut labium labio, & oſculum oſculo. Qui ergo adæquatè reſpondet, ita labiis ſuis demeretur & mulcet interrogantem, vt eum deoſculari videatur. Vnde Tigur. vertit: *Si quis aptè reſpondet, perinde eſt ac ſi labijs oſcularetur.* Quare huius amicitiam, colloquium, conſilium & doctrinam omnes ambiunt, illique obediunt, quin & diſcipuli eius fieri cupiunt, ac vt tales manum eius, velut ſui magiſtri & conſiliarii exoſculari: oſculum enim, vti dixi, ſymbolùm erat tum diſcipulatus, tum obedientiæ. Vnde Geneſ. 41. 40. pro eo quod vulgata habet: *Ad oris tui imperiũ cunctus populus obediet.* Heb. habent: *Super os tuum oſculabitur omnis populus.* Si ergo ad iudices & principes hanc gnomen arctes, ſenſus erit q. d. Iudex & princeps appoſitè reſpondens, iudicans, diſcernens ita ſubditos cæteróſque demeretur, ſibique conciliat, ac ſi labiis labia eorum deoſcularetur. Viciſſim ſubditi eos ita reuerentur & amant, vt eis manum oſculari, & per omnia obedientes eſſe ſatagant; quin & re-

A ges eoſdem ita diligunt, vt in amoribus & delitiis habeant, ac vt tales ad oſculum labiorum admittant, atque ad maiores dignitates promoueant, cum ſciant populum his addictum eorum manus oſculari, ac per omnia obedire: quare per hos totum populum in officio contineant, ſibique tot ſubalternis reuerentiæ & obedientiæ oſculis deuinctum arctiùs aſtringunt.

Sin generatim hanc gnomen vt ſonat accipias, rectè eam adaptes cuilibet viro prudenti & veraci, ac præſertim conſiliariis, magiſtris, confeſſariis &c. Hi enim cum pœnitentibus præſertim dubijs, anxijs, vel ſcrupuloſis de quæſtionibus conſcientiæ interrogantibus aptè & adæquatè reſpondent; omne dubium, omnem anxietatem, omnem ſcrupulum eis

B eximunt, ac conſcientiam pacant, ſerenant, lætificant perinde ac ſi eidem oſculum pacis imprimerent, ac labia labijs oſculando coniungerent, imò compaginarent. Huic ſimilis eſt gnome cap. ſeq. verſ. 11. *Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo.* Talis fuit Chriſtus, de quo turba: *Nunquam ſic locutus eſt homo.* Et S. Petrus. *Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.* Ioannis 6. 69. Talis fuit S. Petrus, S. Paulus, cæterique Apoſtoli; talis fuit S. Athanaſius, S. Antonius, S. Baſilius, S. Hieronymus, S. Auguſtinus, S. Bernardus, S. Dominicus, S. Franciſcus, S. Ignatius, S. Xauerius; ad quos proinde vndique concurrebant ij qui veritatis, virtutis & ſalutis erant ſtudioſi ex omni gente, ſtatu, ſexu, conditione, eiſque ſuas proles ad ſapientiam & virtutem ef-

C formandas tradebant. Quare hi ipſorum non tantùm labia, ſed manus, pedes & veſtigia deoſculabantur iuxta illud Iſaiæ vaticinium cap. 49. 23. *Erunt reges nutritij tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.* q. d. Te ô Eccleſia, & Eccleſiæ doctor omnes diſſuauiabuntur & deoſculabuntur. Quare quadruplex eis oſculum deferebant, & talibus etiamnum deferunt: primò amoris & beneuolentiæ; ſecundò diſcipulatus, quo velut diſcipuli ſuos magiſtros reuerentiæ ergo oſculabantur; tertiò obedientiæ, qua eorum dictis velut cæleſtibus oraculis ad amuſſim obediebant; quartò adorationis & venerationis, non latriæ, ſed duliæ, qua ſanctorum veſtes, imagines, & reliquias exoſculamur. Hinc oſculum humilitatis & ſubiectionis eſt ſymbolum. Vnde ſi etymon ſpe-

Quadruplex oſculum doctoribus delatum.

D ctes diminutiuum eſt ab os, dicitur enim oſculum quaſi paruum os ſiue oſcillum; oſculando enim os coarctamus atque minuimus, & quaſi ex ore oſculum facimus. Porrò cum magiſter oſculum dat diſcipulo, videtur oſculando ſuum os & cor illi tradere, ſuique oris ſapientiam, facundiam, gratiam, affectum, & amorem in eum transfundere. Vnde hoc ſponſi oſculum poſtulans ſponſa Cant. 1. 1. *Oſculetur* inquit *me oſculo oris tui:* Vbi vide S. Bernard. Denique oſculum à labijs vel labris dictum eſt labratum, quale erat cum populus principem veneraturus, manu labris admota eámque deoſculans, illa deinde purpuram, aut genua principis reuerenter contingebat. De quo Cuiacius lib. 11. Obſeruat. cap. 27. rurſum manu ori admota Deos per oſculum quaſi adorabant, vt patet,

Oſculi etymon.

A Iob.31. 27. Vnde adorationis etymon deriuat Liptius lib.2.elect. c.6. quaſi adorare ſit ad ora manum reuerenter admouere.

Vers. 27. *Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum, vt poſtea ædifices domum tuam.* Opus intellige agriculturæ, vt patet ex Hebr. qui ſic habet: *Præpara foris opus tuum, & inſtanter vrge illud in agro tibi, poſtea & ædificabis domum tuam.* Aben Ezra vltimum & accipit pro *aut.* q.d. aut ſi tibi nullum foris ſit opus, domum tuam conſtrue. Verum melius alij τὸ & per metatheſin traiiciunt. q.d. *& poſtea ædificabis*, ideſt licebit ædificare *domum tuam.* Vnde Chald. *Præpara foris opus tuum, & ſtatues tibi illud in agro, & poſtea fabrica tibi domum.* Sic & Septuag.

Agricultura enim olim erat in vſu communi omnium, etiam nobilium & principum, vtpote ars innocentiſſima, vt ait S. Auguſt. & quæſtuoſiſſima. Sub ea tamen, vt ſpecie præcipua, omne aliud opus artis fabrilis aut cuiuſlibet alterius, æquè ac mercaturæ intellige. Præclarè Ariſtophanes in pace, Agriculturam ita celebrat:

O cunctis hominibus grata pacis
Fida nutrix, prona, opifera procuratrix,
Filia, & ſoror, hæc omnia me nominabat:
Sed quodnam tibi nomen eſt? Agricultura.

Plura de ea dixi Geneſ. 2.15. & Geneſ. 9.20. Pro *diligenter exerce*, Heb. eſt עתדה *atteda*, ideſt inſta, vrge, incumbe, inſtanter age & exerce. R. Salomon vertit *hircos* q.d. opus agri exerce, deinde hircos gregéſque colloca in agro, ac demum ædifica, ideſt vxorem tibi adiunge; ſed errat: עתודים *attudim* enim ſignificat hircos, non *atteda.*

Senſus ergo eſt q.d. ante omnia compara tibi ſumptus tùm ad vitam, tum ad fabricam, ſi eam velis, neceſſarios, exercendo opus tuum, ideſt tuam artem, tuum opificium, quod commune omnibus olim erat agricultura, cui poſtea ſucceſſere variæ artes mechanicæ & mercatura: ac deinde ædifica domum tuam. Vnde Syrus vertit: *Præpara in agro, & poſtea ædifica.* Docet ergo hæc gnome prudentiam Oeconomicam, ſcilicet prius laborandum eſſe vt opes compares quàm domum fabrices, iuxta illud Chriſti Lucæ 14.28. *Quis ex vobis volens turrim ædificare, non prius ſedens computat ſumptus qui neceſſarij ſunt, ſi habeat ad perficiendum: ne poſteaquam poſuerit fundamentum & non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei dicentes: quia hic homo cæpit ædificare, & non potuit conſummare.*

Contra hoc peccant nonnulli, præſertim Religioſi, qui temerè ampla monaſteria conſtruũt confici in eleemoſynis fidelium, cum non habeant reditus quibus fabricent, imò quibus viuant. Hic enim eſt defectus prudentiæ, quæ docet magis neceſſaria prius comparanda eſſe, deinde ea quæ ad ſplendorem pertinent: præpoſterum eſt ſi ſecus fiat; ex quo fit vt crebrò ingentia debita contrahere (quæ ſæpe poſteris ſoluenda cum magno onere & damno diſciplinæ relinquuntur) aut opus inchoatum cum dedecore & damno relinquere debeant: ſtudium enim fabricandi auertit eleemoſynas fidelium. Dicunt enim fideles, præſertim mercatores: fabrica hæc indicat vos eſſe diuites, nec egere eleemoſynâ: Nemo enim prudens tantam fabricam ordietur niſi diues. Quare idipſum Religioſis ſeuerè vetuit nuper S.D.N. Vrbanus 8. Igitur ſuadet hic Salomon ante omnia diligenter colendum eſſe agrum, more priſci illius æui: Pro cultura enim dabit meſſem & fructus: vnde illud præceptum agricolationis: *Laudato ingentia rura, exiguum colito.* Exiguus enim ager ſedulò excultus plus dabit frugum quàm magnus obiter ſubactus. Vnde Plinius lib. 18.c.3. *Antiqui, inquit, cenſebant: ſatius eſſe minus ſerere, & melius arare. Qua in ſententia & Virgilium fuiſſe video. Verúmque confitentibus latifundia perdidere Italiam: iam verò & prouincias.* Huc facit Hiſtoria vel Apologus patris, qui moriens filiis edixit, ſe in agro ingentem auri vim condidiſſe: illud ergo poſt mortem ſuam eruerent. Fecere filij, totúmque agrum ſuffodêre, ſed nihil auri inuentum, quia nihil conditum. At ager illo labore ſubactus ingentem dedit meſſem. Tum primus fratrum rem odoratus ad cæteros conuerſus: *Hic ille nimirum, inquit, theſaurus eſt, quem ſedulus nobis pater moriens reliquit, noſter ô fratres labor & agricultura.*

B Secundò ſub hoc ſymbolo altius quid ſpectat Salomon. q.d. præpara, id eſt prius para tibi opus, ideſt artem operandi qua te tuóſque alas, ac deinde ædifica domum, id eſt inſtrue familiam ducendo vxorem, ſuſcipiendo liberos &c. qui enim contrarium facit, vt prius ducat vxorem & familiam inſtruat antequam ſciat artem eam ſuſtentandi, imprudens eſt, ac ſe ſuóſque famis & multarum ærumnarum periculis exponit.

Septuag. vertunt: *Præpara in egreſſu* (vel *in egreſſum*) *opera tua, & præpara in agro, & vade poſt me, & ædificabis domum tuam.* q.d. ait S. Hieron. in c.3. Sophon. Primo diluculo ſurge, vt incipias operari & agrum colere;
C Itaque præpara, ideſt præmitte opera tua futuræ domus fabricæ, quã animo deſtinas. q.d. Primo mane, ideſt à prima adoleſcentia tua incipe laborare, vt vitæ neceſſaria tibi compares, ac deinde cõparato ſumptu neceſſario ædifica ſi lubet domum tuam. Iubet ergo à teneris aſſueſcere labori, ac excutere otiũ & deſidiam, vt laborando quis artem addiſcat, vel agricolandi, vel fabricandi, vel quam aliam, qua ſibi in omnem vitam victum & cætera requiſita paret.

Addit Salomon: *Et vade poſt me.* q.d. imitare me qui ab adoleſcentia cœpi laborare, cum habenas regni tam operoſi & difficilis ſuſcepi adoleſcens duodecim, vt S. Ignatius cenſet, vel vt alij viginti annorum.

Auctor verò Catenæ Græc. ſic ex Septuag.
D vertit ſicque explicat. *Para ad exitum opera tua, & excole agrum & ſequere me, & inſtaurabis domum tuam.* Quæ dicit huc ſpectare videntur, operare omnia tanquam moriturus, ſiue ergo agrum colueris, tanquam mortalis cole illum; ſiue lætus fueris, tanquam mortalis iucundus eſto. Quod ſi vitam rectè inſtituere volueris, me tanquam legiſlatorem pone à tergo ſequere, hoc eſt quodcumque lege caui aut aliàs iuſſi, id fideliter exequere. Alius ſi ad futurarum rerum ſtatum perſpexeris, præſentem rectè moderabere. Itaque per iuſtitiam virtutéſque & ſtudioſas actiones, quæ domus tua ſunt, me ſequaris. Hæc in Catena.

Sic & S. Cyrillus lib. 3. in Ioannem cap.27.

Pleniùs S. Epiphanius cenſet hic notari mortem & reſurrectionem: Para inquit, in exitum

opera tua; ideſt ad mortem, præpara te ad agrũ, quia depoſitio corporis agri inſtar eſt, ob ſepulturam, & vitæ exitum. Vnde reſurrectionem oſtendens ait: *& inſtaurabis domum tuam*, cum deiecta in agrum domus corporis tui, in reſurrectione rurſus erigetur iuxta illud Chriſti Ioannis 2. 19. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus ſuſcitabo illud*, Ita S. Epiphan. lib. 2. ccontra hær. cap. 71.

Perperam R. Salomon per opus accipit S. Script. per agrum ſententias doctorum, per domum *Talmud*: tempore enim Salomonis non erat *Talmud*, ſed illud poſt Chriſtum, imò contra Chriſtum à perfidis Iudæis conſcriptum eſt. Meliùs ſic exponas q. d. antequam fabricare domum per verbi Dei prædicationem incipias, præpara opus tuum per ſtudium S. Script. Nam vt ait S. Baſil. in Ethicis regul. 26. c. 1. *Quicquid vel dicimus, vel facimus, id teſtimonio diuinarum litterarum confirmari debet, ad confirmationem fidei bonorum & confuſionem malorum.*

Tropol. S. Greg. lib. 10. Moral. cap. 11. *Quid namque eſt*, inquit, *præparato opere agrum diligenter exterius exercere, niſi euulſis iniquitatis ſentibus actionem noſtram ad frugem retributionis excolere? & quid eſt poſt agri exercitium ad ædificium domus redire, niſi quod plerumque ex bonis operibus diſcimus, quantam vitæ munditiam in cogitatione conſtruamus? penè cuncta namque bona opera ex cogitatione prodeunt, ſed ſunt nonnulla cogitationis acumina quæ ex operatione naſcuntur. Nam ſicut ab animo opus ſumitur, ita rurſus ab opere animus eruditur. Mens quippe diuini amoris exordia capiens, imperat bona quæ fiant; ſed poſtquam fieri imperata cœperint, ipſis ſuis exercitationibus diſcit, cùm imperare bona inchoauerat quantum minus videbat. Foris ergo ager excolatur, vt domus poſtmodum extruatur, quoniam plerumque ab exteriori opere videmus, quantam ſubtilitatem rectitudinis in animo teneamus.*

Idem ex S. Gregor. tranſcripſit hic Beda, Gloſſa & Hugo, qui per *agrum* accipit quoque corpus, per domum verò conſcientiam. Ianſen. verò per agrum accipit vitam actiuam, per domum contemplatiuam. q. d. priùs exerce te in vita actiua ſeruiendo proximis in aſſiduis laboribus, ac per eos te præpara ad contemplatiuam, in qua quaſi in domo conquieſcas. Sicut enim labores iuuentutis præparant opes, in quibus conquieſcas in ſenectute: Sic pariter Martha ſternit viam Magdalenæ.

VERS. 28. *Ne ſis teſtis fruſtra contra proximum tuum; nec lactes quenquam labiis tuis.* Tigur. *Non teſteris temere contra proximum tuum: nam labiis tuis perſuadebis.* Pro *lactes* Hebr. eſt פתה *pittha*, quod Chald. vertit *ne decipias.* Syrus: *Ne blanditiis delinias.* R. Salomon: *Ne ſermone tuo amicum tranſuerſum agas.*

Primò Beda, Hugo, Lyran. Ianſen. cenſent hic duo vitia ſibi oppoſita vetari, ſcilicet calumniã & adulationem, quaſi dicat: Noli per calumniam falſum teſtificari contra proximum tuum: noli viciſſim quemquam adulando lactare, vt tuis blanditiis eum decipias & in ruinam agas. Hic ſenſus facilis eſt & obuius, ſatiſque conſtat lepos & neruus ſententiæ in Antitheſi calumniæ & adulationis: q. d. Sicut calumnia eſt noxia ſic & adulatio, & ſubinde magis: Ne ergo vni aduleris, alteri verò calumnioſus ſis & iniurius;

(A) vtrumque enim vitium eſt & nefas. Tantùm huic expoſitioni obſtat, quòd Heb. Græcè & Latinè non ſit *teſtis falſus*, ſed *teſtis gratis vel fruſtra*, ideſt qui temerè ſine cauſa teſtatur, etiamſi verum teſtetur. Fauent tamen illi Septuag. & Syrus, qui τὸ *gratis* exponunt per *falſum*: *Ne ſis teſtis falſus*, inquit, *in ciuem tuum, neque dilateris in labiis tuis*, vt lato, plano, & effronti ore falſum contra eum teſteris, vti ſolent facere mendaces & impudentes. Et Pagn. *Ne ſis teſtis mendax.* Sic & Septuag. cap. 1. v. 11. & 17. Heb. *chinnam* vertunt *iniuſte.*

Secundò Baynus ſic vertit: *Ne ſis teſtis falſus pro amico tuo contra proximum tuum, neque lactes cum labiis tuis*, ideſt ne vt lactes, ideſt blandiaris & faueas amico tuo, in eius gratiam falſum teſtificeris contra tertium, cum quo amico tuo lis (B) eſt. Verum τὸ *pro amico tuo* non eſt in textu.

Tertiò Vatab. q. d. Ne falſum teſteris contra proximum tuum, neque lactes & pellicias tertium, vt hoc tuum falſum teſtimonium ſuo approbet & confirmet: Hoc enim eſt duplex crimen falſi: Sic & Aben Ezra q. d. *Ne falſa teſteris, nec alium ad idem faciendum pellicias.*

Quartò Rabbini & Pagnin. pro *lactes* vertunt *conteras.* q. d. Ne falſum teſteris contra proximum tuum, neque eum hac falſitate tua conteras & euertas. Verùm Heb. *pitta* non ſignificat conterere, ſed pellicere, lactare, ſeducere, decipere, perſuadere: פתת *patath* autem ſignificat frangere, conterere: הפתיתה *haphhitita* verò, quod hic eſt in Hebræo, deſcendit à *pitta*, non à *patath*: forte S. Hier. legit הפתיתה *hiphhitita*: hoc enim proprie eſt Hiphil à *pata* vel *pitta.*

(C) Quintò Caiet. q. d. Ne contra proximum teſtem te offeras fruſtra, ideſt non vocatus, non citatus, nulla neceſſitate adactus, vt tuo odio, inuidiæ & maleuolentiæ, quam contra eum concepiſti, obſequaris. Eſto enim verum dicas, tamen peccas odio & liuore, nec tam teſtis es quàm accuſator. Vnde Chald. vertit: *Ne ſis teſtis accuſator aduerſus proximum tuum.* Huc vſque rectè Caiet. ſed ſequens hemiſtichium huic non coaptat.

Sextò ergo magis connexè & genuinè ex Hebræo ſic vertas & explices, vt vtrumque hemiſtichium ad vnum eundémque pertineat: *Ne ſis teſtis chinnam*, ideſt *gratis vel fruſtra contra proximum tuum, & lactabis labiis tuis.* q. d. noli gratis, ideſt ſine cauſa, nec coactus, vt tuæ paſſioni & cupiditati obſequaris, ſecretò & occultè te(D)ſtari contra fratrem tuum, cúmque accuſare etiam de vero crimine, cum interim publicè eum lactes, ideſt illi aduleris, teque eius amicum & fauorem eſſe ſimules. Hæc enim eſt fraus, hypocriſis & dolus.

Huis ſenſui quem indicat Hebr. facilè accõmodes vulgatam, ſi τὸ *quemquam* referas ad *proximum* qui præceſſit, vt vnus idémque indicetur q. d. Ne ſis teſtis fruſtra contra proximum tuum, nec eundem lactes labiis tuis, vt ſcilicet eum palam lactando decipias, & ſecretò contra eum teſtimonium dicas: ſi tamen omnino velis vulgatam de alio & alio exponere, dicito duo vitia ſibi oppoſita hic notari & vetari, ſcilicet noxæ ſiue inimicitiæ & adulationis. q. d. Ne fruſtra, ideſt ſine cauſa non citatus contra aliquem teſtimonium dicas, eò quod tibi ſit exoſus, velut amico tuo qui contra eum diſceptat

patrocineris: neque rurſum aliquem vanis verbis, promiſſis aut laudibus lactes, ei adulando eúmque decipiendo, & in fraudem agendo. Videtur enim hic magis agi de teſtimonio non tam quod in iudicio, quàm quod extra illud inter ſocios vel alios quauis de cauſa profertur.

Huic expoſitioni valde fauet id quod ſequitur. *Ne dicas : Quomodo fecit mihi ſic faciam ei, & reddam vnicuique ſecundùm opus ſuum.* q.d. ne dicas : ſine cauſa & vltro contra ipſum teſtatus ſum, vitiumque eius detexi, vel detectum aſſertione mea firmaui, eò quod ipſe alias contra me vltrò teſtimonium dixerit, ac contra me teſtis ſteterit, meumque lapſum prodiderit aut proditum confirmarit. Rurſum eundem vel alium verbis vanis lactaui & fefelli, quia ipſe aliàs ſimilibus me lactauit & fefellit. Ego enim vnicuique talionem reddo, & par pari refero, maledico & malefico me maledicum & maleficum exhibeo : beneuolo & benefico beneuolentiam & beneficentiam regero.

VERS. 29. *Ne dicas: quomodo fecit mihi ſic faciam ei, reddamque vnicuique ſecundùm opera ſua*, vt mihi detrahenti detraham, me lactantem lactem, & fraudantem fraudem, eo modo quo iam explicui. Septuag. *Ne dicas: ſicut vſus eſt me vtar eo; reddam autem ei in quibus mihi iniuriatus eſt.* Valde innata eſt homini hæc propenſio per talionem par pari referendi, vt beneficis ſit beneficus, maledicis & maleficis ſe viciſſim exhibeat maledicũ & maleficum: vnde & brutis animantibus eadẽ innata eſt, vt canibus, equis, bobus, quin & leonibus ac ſerpentibus. Corrigit & caſtigat eam hic Salomon: Eſto enim in bono & beneficentia ſit bona, in malo tamen & maleficentia eſt mala. Nulli enim ne inimico quidem licet malefacere. Hic enim eſt ſpiritus vltionis & vindictæ charitati repugnans. Adde maleficentia in ſe eſt mala & peruerſa, tam in inferente quàm in regerente maleficium. Si enim quis maleficentiam, id eſt ſcelus contra me exercuit, vtique perperam facio ſi ſcelus hoc eius imitor, & in me tranſcribam, nec tam illi quàm mihi ipſi maleficus ſum: animam enim meam graui criminis, puta odij & maleficentiæ reatu obſtringo, & gehennæ obnoxiam reddo.

Præclarè S. Auguſt. ſerm. 41. de verbis Domini ſecundùm Matth. *Cum humiliare dedignantur, vindicari volunt, quaſi pœna cuique prodeſſe poſſit aliena; læſus & iniuriam paſſus vindicari vult, de aliena pœna ſibi quærit medicamentum, & acquiris grande tormentum.* Nam vt ait idem Auguſt. *Magnum aliquid putas ſi te de inimico tuo vindicas, ſed ſi te vis vindicare de inimico tuo ad ipſam iram te conuerte, quoniam ipſa eſt inimica tua, quæ occidit animam tuam.*

Quare vt idem alibi ait : orandus eſt Deus vt occidat non inimicũ, ſed inimicitiam: hæc enim eſt ſancta vindicta.

Dices, Moſes permittit, imò ſancit vindictam Exodi 21.24. dicens: *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu* &c. Quomodo ergo eam vetat hic Salomon? Reſpondetur : Moſes non ſancit vindictam priuatam, ſed publicam quæ fit à Iudice, vt ipſe pœna talionis iniurias petulantium compeſcat, non autem vt cuilibet det poteſtatem talionem reddendi, vt ſcilicet eum qui ſibi oculos exemit pari modo exoculet, mutilantem mutilet &c. Salomon autem vetat vin-

A dictam, quæ priuata auctoritate fit. Rurſum Salomon reſecat libidinem vindicandi : Moſes ſancit talionem puniendi; hic enim eſt modus & limes, quẽ dictat iuſtitia. Porrò vindicta ſancta debet fieri animo dilectionis, non vltionis, vti docet S. Auguſt. in Pſalm. 102. vt iuſtitia ſibi copulet charitatem, & charitas iuſtitiæ ſororietur. Vide dicta Exodi 21.24. Et Eccleſ. 28.1. & ſequen. & S. Auguſt. lib. contra Adimantum c.17.

Per agrum pigri hominis tranſiui, & per vineam viri ſtulti: VERS. 30.

Et ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant ſuperficiem eius ſpinæ, & maceria lapidum (Syrus Sepes lapidum) deſtructa erat. VERS. 31.

Quod cum vidiſſem poſui in corde meo, & exemplo didici diſciplinam. VERS. 32. Pro *ſtulti* Hebr. eſt *carentis corde.* Chald. *carentis intelligentia*, & *ecce pullulauit*
B *tota ſylua.*

Grammaticè & in cortice literæ, verba hæc, vt ſonant accipienda ſunt de pigri ſocordia, damnis, & egeſtate. Alludit enim & proſequitur id quod dixit v.27. *Diligenter exerce agrum tuum*, atque per antitheſim oſtendit in quantas miſerias ſe coniiciat, qui illum negligenter colit & exercet, idque dupliciter. Primò, quia ob oculos ponit quod per experientiam didicit, bona ſcilicet pigri per ipſius negligentiam, & ſocordiam peſſum ire, vt qui viderit illius agrum repletum vrticis, quod ab eo relinqueretur incultus, vel illi neglexerit ſemen bonum immittere, vel poſt iniectum ſemen à zizaniis repurgare : Viderit etiam vineam eius omnium incurſui & direptioni fuiſſe expoſitam, deſtructa ſcilicet maceria
C lapidum ad cuſtodiam vineæ priùs congeſta, ita vt quæ fructus adferre poterat bonos, nihil niſi malos protulerit, aut nullos. Secundò, quia ex his quæ vidit prudenter apud ſe colligit, & pigris prædicit imminentem eis egeſtatem. Cum vidiſſem inquit, poſui in corde meo, & illius exemplo didici diſciplinam, hanc ſcilicet quæ ſequitur, vt increparem pigritiam, eiuſque ſocordiam pungendo ei dicerem : *vſquequo piger dormies?* &c. Ita Ianſen. Baynus, Caiet. Vatab. & alij.

Iam ſub hoc quaſi cortice literæ & ſenſu grammatico, altius quid parabolicè ſignificat Salomon: Nimirum per pigritiam temporalem deſcribit pigritiam ſpiritalem, eiuſque damna & noxas. q.d. ſicut pedibus tranſiens per agrum pigri, vidi eius ſqualorem defectu culturæ, ſic
D oculis mentis tranſiens luſtranſque vitam, animam & conſcientiam (hæc enim cuiuſque eſt ager, & prædium illi à Deo datum, imò elocatũ ad culturam) hominis inertis, qui illam excolere negligit, non tantùm vacuam virtutibus & fructibus bonorum operum, ſed repletam quoque vrticis, carduis & ſpinis vitiorum omnium, ac dæmonum, carnis & mundi incurſionibus, & tentationibus expoſitam, eò quod maceria ſiue ſepes eius ſit diruta : ſepes hæc eſt intrinſecus gratia & cuſtodia ſui, extrinſecùs protectio Dei & Angelorum: vtraque enim hac ſepe diſiecta anima, ceu vinea diſiectã ſepe aperta patet beſtiarum & hoſtium, id eſt tentationum & dæmonum incurſibus, qui eam radicitus depaſcuntur & demoliuntur; quo fit vt in extremam ſterilitatem & penuriam rerum omnium incidat, ac in morte eum opprimat omnis meritorum inopia.

ideòque ſubito & ineuitabiliter relegatur in gehennam, vbi cum diuite epulone in flammis ſitiens, nec guttam aquæ ad linguam refrigerandam inueniat. Sic ferè S. Gregor. lib. 30. Moral. c. 20. *Per agrum*, inquit, *hominis pigri atque per vineam ſtulti tranſire, eſt cuiuſlibet vitam negligentis inſpicere, eiuſque opera conſiderare, quam vrtica vel ſpinæ replent, quia in corde negligentium prurientia terrena deſideria, & punctiones pullulant vitiorum,* quia ſcriptum eſt: In deſideriis eſt omnis otioſus. Maceria *lapidum deſtructa erat, ideſt diſciplina patrum ab eius corde diſſoluta erat, atque ideo protinus adiunxit. Quod cum vidiſſem poſui in corde meo. & exemplo didici diſciplinam.* Sic & Beda, Gloſſa aliique.

Hæc prior eſt agri & vineæ, puta conſcientiæ propriæ cultura, vel potius culturæ neglectus; poſterior eſt agri & vineæ alienæ, puta Eccleſiæ, Collegij, vel cœtus, cui quis præeſt quaſi Epiſcopus, Paſtor, Abbas, Prior, Rector &c. cui proinde appoſitè parabolam hanc applices. q. d. luſtrans oculis corporis vel mentis Eccleſiam vel cœtum pigri paſtoris, ſiue rectoris, vidi eam ſcatere ſpinis ſcandalorum, errorum, ſcelerum, eiuſque ſepem dirutam, puta ſolutam diſciplinã, & legum cuſtodiam; quare impunè in eam irruere tùm dæmones, tùm hæreticos, tùm homines ſceleratos, eámque vaſtare, ac ſuis hæreſibus & ſceleribus velut zizaniis contaminare, imò opplere.

Quod cum vidiſſem poſui in corde meo, & exemplo didici diſciplinam. q. d. hoc videns altè in cor demiſi, & exemplo eius ſtatui ſapere, vt non tãtum animum meum ſtrenuè expurgarem, ſed & alios mihi creditos omni ſtudio excolerem. Verè Cato: *Stulti* ait *multùm ſapientibus proſunt, quia eorum exemplo ſapere diſcunt. Prudentes verò nihil conferunt ſtultis, quia hi illorum rectè facta nõ animaduertunt.* Vbi aduerte hunc quoque ſenſum eſſe literalem vt patet ex Septuag. qui diſertè vertunt: *Tanquam ager vir imprudens, & tanquam vinea homo egens ſenſu. Si dimiſeris eum, deſertus fiet & ſyluescet totus*, de quo mox plura. In parabolis enim duplex eſt ſenſus literalis: prior grammaticus, qui ipſo cortice literæ & parabolæ ſignificatur, qualis hic eſt de agro & vinea eiuſque pigro cultore: poſterior & potior parabolicus, qui rem per parabolam adumbratam ſignificat, qualis hîc eſt piger cultor animæ, vel Eccleſiæ: Hũc enim ſignificat & adumbrat piger cultor agri, vel vineæ. Sic Iſaias c. 14. 12. caſum regis Babylonis parabolicè repræſentat per caſum luciferi. *Quomodo*, inquit, *cecidiſti de cælo lucifer qui manè oriebaris?* Et Ezechiel c. 28. 14. decorem & ruinam regis Tyri adumbrat per decorem & lapſum Cherubini: *Tu*, inquit, *Cherub extentus & protegens, & poſui te in monte ſancto Dei: in medio lapidum ignitorum ambulaſti* &c. vide vtrobique dicta.

Cultor vineæ eſt cultor animæ.

Porrò aptè piger cultor agri vel vineæ ſignificat pigrum cultorem animæ vel Eccleſiæ.
1. Primò, quia vt ait Philo lib. de Plantat. Noe: *Videamus quomodo in homine minore mundo ſapientiſſimus opifex Deus arbores quaſdam condidit, primum in corpore noſtro tanquam in bono agro ſenſuum ſcrobes præparauit, in quas vnumquemque tanquam mitem, vtilémque vitem indidit: auditum in aures, viſum in oculos, in nares odoratum, & ſuis quoſque locis cæteros. Atteſtatur autem huic meæ ſententiæ fatidicus vates, qui in ſuis hymnis ſic loquitur: Qui plantauit aurem non audiet?*

Secundò, quia vt ait S. Bernardus ſerm. 63. in in Cantic. *Homini eſt vinea, quod vita & bona vinea iuſti, imò bona vinea iuſtus, cui virtus vitis, cui actio palmes, cui vinum teſtimonium conſcientiæ, cui lingua torcular expreſſionis. Denique gloria noſtra hæc eſt inquit, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Vides apud ſapientem vacare nihil. Sermo, cogitatio, conuerſatio, & ſi quid aliud eſt ex eo, quid ni totum Dei Agricultura, Dei ædificatio eſt, & vinea Domini Sabaoth?* Et paulo ante citatâ hac Salomonis gnome: *Audis*, inquit, *ſapientem irridentem ſtultum, quòd bona naturæ, & dona gratiæ, quæ forte per lauacrum regenerationis acceperat, tanquam illam quam plantauit Deus, & non homo, primam ſuam vineam in non vineam negligendo redegit. Denique non poteſt vinea eſſe, vbi vita non eſt. Nam ſtultus quod viuit, mortem potius quam vitam eſſe cenſuerim. Quomodo vita cum ſterilitate? Arbor arida & in ſterilitatem verſa, nonne mortua iudicatur? Et ſarmenta mortua ſunt. Et occidit inquit in grandine* Pſal. 77. *vineas eorum, monſtrans vitas priuatas, quæ ſterilitate damnatæ ſunt: ſic ſtultus eo ipſo quòd inutiliter viuit, viuens mortuus eſt. Soli itaque conuenit ſapienti habere, vel potius eſſe vineam, qui vitam habet. Eſt lignum fructiferum in domo Dei, ac per hoc lignum viuens. Siquidem & ipſa ſapientia quâ ſapiens dicitur & eſt, lignum vitæ eſt apprehendentibus eam.* 2.

Tertiò, ſicut vinea inculta non tantùm ſpinas & vrticas profert, ſed & tota ſylueſcit; ſic pariter anima inculta fit vepretum & ſylua horrida; quare ne id fiat aſſiduè colenda & putanda eſt. 3

Quartò, ſicut ager cultus plus profert meſſis quàm accepit ſeminis; ſic & anima gratiâ Dei exculta plures virtutum & meritorum fruges proferre debet, quàm primitus acceperit; alioquin infœcunda eſt & ingrata ſuo creatori, ſicut ingratus & ruſticus eſt, qui benefactori tantùm præciſe reſtituit quantum accepit; hic enim ex benefactore facit venditorem beneficij: Qui ergo benefactori gratus eſſe cupit, plus reſtituat quàm accepit. Audi Senecam Epiſt. 81: *Ingratus eſt qui beneficium reddit ſine vſura.* Et nonnullis interiectis: *Beneficia inſipienti qui dat, perdit. Syluestris ruſticitas creditum ſemen reſtituere non poteſt* q. d. ingratus eſt ruſticus, imò rus ſylueſcens, quod ſemen in eo ſatum non reddit cum fœnore, ſed deuorat & perdit. 4.

Quintò, ſicut ager & vinea inculta in ſummam ſterilitatem & deſolationem tendit, ſic & anima pigra & torpida. Audi egregiè damna & exitium eius recenſentem S. Bernard. ſerm. 63. in Cant. *Hoc frigus*, inquit, *ſi ſemel animam, anima quidem (vt aſſoles) incuria ſpiritu dormitante, peruaſerit, ac nemine deinde (quòd abſit) inhibente ad interiora eius peruenerit, deſcenderit in viſcera cordis & ſinum mentis, concuſſerit affectiones, occupauerit conſilij ſemitas, perturbauerit iudicij lumen, libertatem addixerit ſpiritus, mox (vt in corpore ſolet euenire febricitantibus) ſubit quidam animi rigor, & vigor lenteſcit, languor fingitur virium, horror auſteritatis intenditur, timor ſollicitat paupertatis, contrahitur animus, ſubtrahitur gratia, protrahitur longitudo vitæ, ſopitur ratio, ſpiritus extinguitur, deferueſcit nouitius feruor, ingraueſcit tepor faſtidioſus, refrigeſcit fraterna charitas, blanditur voluptas, fallit* 5.

Animæ pigræ torpor depingitur.

fallit ſecuritas, reuocat conſuetudo. Quid plura? Diſſimulatur lex, abdicatur ius, fas projicitur, derelinquitur timor Domini: Dantur poſtremo impudentiæ manus, præſumitur ille temerarius, ille pudendus, ille turpiſſimus, plenus ille ignominia & confuſione ſaltus de excelſo in abyſſum, de pauimento in ſterquilinium, de ſolio in cloacam, de cælo in cœnum, de clauſtro in ſæculum, de paradiſo in infernum.

Porrò Septuag. ſic vertunt: *Tanquam ager vir imprudens, & tanquam vinea homo egens ſenſu. Si dimiſeris eum, deſertus fiet, & ſylueſcet totus & fiet derelictus: ſepes autem lapidum eius defodientur:* vel vt clariùs Auctor Catenæ Græc. *Tanquam ager ad culturam idoneus vir ſtultus, & tanquam vinea homo mentis inops: ſi incultum dimiſeris, euadet ſenſim horrida planeque ſylueſcet, & tandem omnino deſeretur, lapidéſque maceriæ eius effodientur.*

Vnde S. Ambroſ. hanc gnomen ex Septuag. citans & explicans de gratitudine lib. 1. offic. c. B 31. *Imitanda,* inquit, *nobis eſt in hoc quoque natura terrarum, quæ ſuſceptum ſemen multiplicatiore ſolet numero reddere quam accepit. Ideo eſt tibi ſcriptum: Sicut agricultura eſt homo inſipiens, & tanquam vinea homo egens ſenſu: ſi reliqueris eum deſolabitur &c.* (Vſurpat Ambroſius tranſlationem Septuaginta) *ſicut agricultura ergo etiam homo ſapiens, vt tanquam fœnerata ſibi maiore menſura ſemina ſuſcepta reſtituat: Terra ergo aut ſpontaneos fructus germinat, aut creditos vberiori cumulo refundit, ac reddit.*

Pergunt Septuag. *poſtea* (Vatic. *nouiſſimè*) *ego quoque egi pœnitentiam, reſpexique vt eligerē diſciplinam:* Vnde cenſent nonnulli totâ hac parabolâ ſuaderi pigro pœnitentiam, vt pigritiam C pœnitentiâ diluat, & nouum efficaxque concipiat diligentiæ propoſitum. Ita Auctor Catenæ Græc. *Obſerua,* inquit, *conſentaneum congruumque ſermonis ordinem: niſi enim pœnitentiam egiſſet, diſciplinam non elegiſſet. Nam nemo antè diſciplinam elegit, quàm ſuper his quæ malè admiſit compungatur. Rei itaque præſentis ſcopus ad pœnitentiā tendit.* q. d. ego videns damna pigri & pigritiæ in inculto agro, & vinea, reflectens & aſſurgens ad animam meam in virtutibus tepidam & torpidam, cum Deus eam mihi dederit, vt ſtrenuè velut agrum Dei eam excolerem, cœpi pœnitere & compungi, ac deſtinaui animo eligere diſciplinam, puta diligens ſtudium & exercitationem virtutum. Ex hiſce verbis probabiliter S. Cyrillus catecheſi 2. & S. Hieron. in cap. 43. Ezech. cenſent Salomonem poſt lapſum in idololatriam egiſſe pœnitentiam, eſſeque ſaluatū: D *Peccauit,* inquit S. Hierononymus, *Salomon licet poſtea egerit pœnitentiam,* ſcribens prouerbia, in quibus ait: *Nouiſſimè ego egi pœnitentiam.* Vnde & c. 30. 2. pœnitens ait: *ſtultiſſimus virorum ego ſum, & ſapientia hominum non eſt mecum.* Idem S. Hieron. initio Comment. in Eccleſ. aſſerit Hebræos tradere Eccleſiaſten eſſe librum Salomonis pœnitentiam agentis: vnde omnes huius mundi delitias expertus exclamat: *Vanitas vanitatum & omnia vanitas.* Vide Pinedam lib. 8. de rebus Salomonis c. 1. ſect. 6. Maiorem vim haberet hoc argumentum, ſi certò conſtaret Prouerbia & Eccleſiaſten conſcripta eſſe à Salomone poſt lapſum, non ante.

Vſquequo piger dormies? vſquequo de ſomno conſurges? Hæc verba in multis codicibus extant, ſed debent ea Roman. & Hebræa: quare tranſcripta A eſſe videntur ex c. 6. v. 10. idque ſatis innuit τὸ *inquam* quod ſequitur: *Parum inquam;* nam alioqui illud præponendum erat, dicendumque: *Vſquequo inquam piger dormies?*

Parum inquam dormies, modicum dormitabis, paulum manus conſeres, (complicabis quaſi iners) VERS. 33.
vt dormias. Chald. *Parum applicabis manus tuas ad pectus, vt dormias.*

Et veniet tibi quaſi curſor (puta celerrimè) *ege-* VERS. 34.
ſtas, & mēdicitas quaſi vir armatus. Heb. & Chal. *Quaſi vir ſcutatus,* id eſt ſcuto armatus, ideoque qui vinci & repelli nequeat. Septuag. *Parum dormito, parum dormio, parum manibus pectora demulceo. Quod ſi hæc facere perrexeris, dicebam apud me veniet properè paupertas tua, & egeſtas tua quaſi expeditus curſor.*

Duplex eſt hic expoſitio, ait Ianſen. Quidam cēſent Salomonem hic docere, quid facere quis B debeat vt egeſtatem effugiat, videlicet quòd parum ei ſit dormiendū, hoc eſt quod pauco ſomno, & quiete parua debeat eſſe contentus: Id enim ſi fecerit, etiamſi egeſtas & inopia aliqua accedat, non adhærebit tamen ei, ſed veluti curſor & vir armatus, qui feſtinat procedere ad aciē belli, citò pertranſiet, eamque ſua diligentia facilè ſuperabit. Alij rectius intelligunt hic indicare ſapientem per quid fiat, vt quis in egeſtatē incidat, quam effugere ac ſuperare non valeat: Nempe per hoc quod quis nunc parum ſomno indulget, & rurſum modicum ac iterū modicū. Modicū ſcilicet ibi, & modicū ibi, ſicque multis vicibus dormitādo parū, dormiat multū, tametſi parū ſe dormire dicat, hoc eſt vbique & ſemper otioſus ſit, & moras nectat varias ſui otij cauſas C prætexēs. Nā ſomno, dormitatione & cōplexu manuum pigrorum otiū deſignat. Hac ergo ceſſatione & otio fit, vt & de improuiſo egeſtas adueniat, quemadmodum curſor aliquis ſubitò & inexpectatò adeſt, & eadē tanquam vir armatus opprimat ſic hominē, vt eam nō poſſit effugere, ſed ab ea penitus cōſumatur. *Fames enim,* inquit Heſiodus, *eſt indiuiduus comes hominis ignaui.*

Porrò hi duo verſus hic repetuntur: ad verbū enim ijdem extant c. 6. v. 10. & 11. vbi eos explicui, quare hic iota non addam. Hi ergo acres ſunt ſtimuli quibus Salomon pungit pigrum, vt deſidiam excutiat ac laborare aſſueſcat: labore enim ſedulo & continuo ager quantumuis ſenticoſus & ſyluoſus expurgatur, ac ſuæ culturæ, ſemini & meſſi reſtituitur. Tritum eſt exemplū ſenis & vitis patrum, cui cum quidā quereretur D ſe vitiis oppletum, ac proinde de eorum extirpatione deſperare, iuſſit ille vt ſecum hortū quendam carduis ſentibuſque obſitum expurgaret; quotidie ergo operi manum admouendo ſenſim omnes extirparunt, hortumque plenè intra paucos dies expurgarunt. Tum ſenex ad iuuenem conuerſus: *Fac,* inquit, *ô fili ſimiliter in agro animæ tuæ: quotidie aliquod vitium reſeca & extirpa, idque conſtanter vrge & continua, itaque ſenſim omnia euelles, & animum primæuo nitori reſtitues.*

Hoc capite Septuag. Vatican. valde mutant ordinem, verſuſque plures tranſponunt. Nam poſt v. 22. interponunt totum pene caput 30. vt patet intuenti, quod ſignum eſt has gnomas Salomonis olim ſparſas fuiſſe, & à variis vario ordine collectas, & collocatas. Idem faciunt Syrus & Arabicus, qui de more ſequuntur Septuag.

TERTIA LIBRI SECTIO.

CAPVT XXV. SYNOPSIS.

GLoria Dei & Regum: cor regis inſcrutabile: iuſtitiâ firmatur thronus eius: ne te coram Rege exaltes: ne in iurgio ſecreta prodas: mala aurea ſunt verba opportuna: Inauris aurea qui arguit ſapientem: quod frigus in meſſe, hoc ligatus fidelis eſt hero: nubes ſine pluuia eſt promiſſa non complens: lingua mollis frangit duritiem: comede mel moderatè: falſum teſtimonium eſt iaculum in proximum: dens putridus eſt infidelis. Acetum in nitro eſt cantus mœſto: quod tinea veſti hoc triſtitia eſt cordi: ciba & pota inimicum: facies triſtis fugat detrahentes: quod frigida ſitienti, hoc nuncius bonus amanti: ſcrutator maieſtatis opprimetur à gloria: vrbs ſine muro eſt neſciens cohibere linguam.

HÆ quoque parabolæ Salomonis, quas tranſtulerunt viri Ezechiæ regis Iuda.

2. Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria regum inueſtigare ſermonem.

3. Cælum ſurſum, & terra deorſum, & cor regum inſcrutabile.

4. Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas puriſſimum.

5. Aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur iuſtitia thronus eius.

6. Ne glorioſus appareas coram rege, & in loco magnorum ne ſteteris.

7. Melius eſt enim vt dicatur tibi: Aſcende huc, quàm vt humilieris coram principe.

8. Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio citò: ne poſtea emendare non poſſis, cùm dehoneſtaueris amicum tuum.

9. Cauſam tuam tracta cum amico tuo, & ſecretum extraneo ne reueles: 10. ne fortè inſultet tibi cùm audierit, & exprobrare non ceſſet.

Gratia & amicitia liberant: quas tibi ſeruá, ne exprobrabilis fias.

11. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo.

12 Inauris aurea, & margaritum fulgens qui arguit ſapientem, & aurem obedientem.

13. Sicut frigus niuis in die meſſis, ita legatus fidelis ei, qui miſit eum, animam ipſius requieſcere facit.

14. Nubes, & ventus, & pluuiæ non ſequentes, vir glorioſus, & promiſſa non complens.

15. Patientia lenietur princeps, & lingua mollis confringet duritiam.

16. Mel inueniſti, comede quod ſufficit tibi, ne fortè ſatiatus euomas illud.

17. Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, nequando ſatiatus oderit te.

18. Iaculum, & gladius, & ſagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum ſuũ falſum teſtimonium.

19. Dens putridus, & pes laſſus, qui ſperat ſuper infideli in die anguſtiæ, 20. & amittit pallium in die frigoris.

Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi peſſimo.

Sicut tinea veſtimẽto, & vermis ligno: ita triſtitia viri nocet cordi.

21. Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitierit, da ei aquam bibere: 22. prunas enim congregabis ſuper caput eius, & Dominus reddet tibi.

23. Ventus aquilo diſſipat pluuias, & facies triſtis linguam detrahentem.

24. Melius eſt ſedere in angulo domatis, quam cum muliere litigoſa, & in domo communi.

25 Aqua frigida animæ ſitienti, & nuncius bonus de terra longinqua.

26. Fons turbatus pede, & vena corrupta, iuſtus cadens coram impio.

27. Sicut qui mel multum comedit, non eſt ei bonum: ſic qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria.

28. Sicut vrbs patens & abſque murorum ambitu, ita vir, qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum.

VERS. 1. HÆ quoque parabolæ Salomonis, quas trãſtulerunt viri Ezechiæ regis Iuda. Syrus: *Hæc quoque Prouerbia Salomonis profunda, quæ ſcripſerunt amici Ezechiæ regis Iudæ.* Arabicus: *Diſciplinæ Salomonis filij Dauid, quarum ſolutio eſt admirabilis, quas ſcribi petierunt amici Ezechiæ.* Pro *tranſtulerunt* Heb. eſt העתיקו *hetiku*, quod primò verti poteſt *antiquarunt*, ideſt antiquitate donarunt, non nouas ſed antiquas genuinaſque Salomonis eſſe teſtati ſunt. Vnde R. Salomon vertit, *confirmarunt*: ſecundò *adauxerunt*, multiplicarunt, locupletarunt: tertiò *roborarunt*, ideſt robur auctoritatis eis dederunt. Lyran. vertit: *fortificauerunt, imponendo eas*, inquit, *in libro authentico*: quartò Septuag. & Syrus vertunt, *tranſcripſerunt*; A quinto Noſter: *tranſtulerunt*. Porrò R. Leui: *Ideo*, inquit, *hæ ſententiæ ſeorſim à cæteris collocatæ ſunt, quòd decerptæ fuerint ex ſapientum ſcitis & enunciatis; cætera enim, quarum hucuſque facta eſt mentio, ea ratione & ſerie repertæ fuerunt, quam habent inter Salomonis pronunciata.* Verùm errat: nam titulus harum parabolarum, æquè ac præcedentum, eſt: *Parabolæ Salomonis*: Vnde conſtat ex ſcriptis Salomonis, non aliorum ſapientum eas eſſe decerptas.

Quæres, quomodo viri Ezechiæ tranſtulerint has parabolas Salomonis? ſuppono non tranſtuliſſe eas de vna lingua in aliam, vti opinatus eſt Dionyſ. Carthuſ. Conſtat enim Salomonem ſcripſiſſe eas lingua Hebraica, atque eadem huc tranſlatæ ſunt à viris Ezechiæ.

Communis interpretum ſententia eſt, ſequentes parabolas ante Ezechiam non fuiſſe copula- B tas præcedentibus, ſed in alia membrana, & fortè in variis membranis & ſchedis fuiſſe conſcriptas: Hebræi enim non ſcribebant in foliis diuerſis, quæ deinde in vnum volumen compinguntur, vti fit in libris modernis, ſed codicem totum ſcribebant in vna membrana, ex vna vel multis (ſi liber eſſet longus) pellibus compaginata, quam deinde in orbem circa cylindrum conuoluebant, reuoluebant vero & explicabant cum eam legere vellent, vti Chriſtus reuoluit & explicuit Codicem Iſaiæ Luc. 4. v. 17. Igitur ne parabolæ hæ diſſectæ & diſperſæ perirent, aut robur & nomen Salomonis longinquitate temporis amitterent, curauit Ezechias eas conquiri annectique cæteris Salomonis parabolis, & in eandem cum eis membranam ſiue codicẽ C tranſcribi. Itaque ante Ezechiam liber Prouerbiorum Salomonis finiebatur in c. 24. Ezechias verò addidit c. 25. & ſequentia. Ita Lyran. Caie. Ianſen. R. Salomon, Aben Ezra, & cæteri Hebræi, Græci & Latini.

Aliter Noſter Salazar: Cenſet enim librum hunc Prouerbiorum eſſe quoddam conuiuium ſapientiæ & ſapientum Salomonis, in quo nimirum more priſco interloquantur alternis, Salomon, Agur & Lamuel primi ſapientes illius æui. Cum ergo hucuſque locutus ſit Salomon, vices loquendi ceſſit Aguro & Lamueli, vnde eorum ſententias ante c. 25. collocant Septuag. in Codice Vaticano peruetuſto (licèt Noſter ſecutus Hebræa eas tranſtulerit in c. 30. & 31.) quibus expletis Salomon vices ſuas loquendi ſuamque ſapientiam complendi reſumpſit, ac ſententias quæ hoc cap. & ſeq. ponuntur deprompſit. Por- D rò viri Ezechiæ vt ſententias Salomonis omnes coniungerent, eas huc tranſtulerunt, vt immediatè præcedentibus, quas Salomonis eſſe conſtat, necterentur, reliquas vero Aguris & Lamuelis, quæ olim interpoſitæ erant inter vtraſque, vti dixi, ſuſtulerunt, & poſt omnes ſententias Salomonis collocarunt c. 30. & 31. *Tranſtulerunt* ergo, ideſt de loco in locum mutarunt, vt cum priùs ſequerentur ſententias Aguris & Lamuelis, iam eas præcedant, & proximè cæteris Salomonis parabolis cohæreant.

Hæc ſententia videtur probabilis & plauſibilis. Sic enim Plato in ſuo conuiuio Socratem, Pauſaniam, Phædrum, Eriximachum, & alios de amore differentes: ac Plutarchus in ſuo epulo ſeptem Græciæ ſapientes de legibus diſputantes introducit. Verùm illi quædam obita-

re videntur. Primùm, quod Septuag. nullam Aguris & Lamuelis faciant mentionem, ſed hæc nomina non vt propria, verùm vt appellatiua accipiant & interpretentur, vti facit & Noſter. Deinde quod poſt verba Aguris Septuag. intexant verba Salomonis, quæ nos habemus cap. 24. 23. *Hæc quoque ſapientibus, &c.* Adde multos per Agur & Lamuelem non alium intelligere quàm ipſum Salomonem; de quo plura cap. 30. Sic hoc ſæculo viri docti varios S. Aug. S. Greg. S. Baſil. S. Cypr. S. Bernard. &c. libros, vel tractatus diſperſos in vnum eorum volumen redegerunt, vt ſuis eos Auctoribus tribuerent.

Dico ergo certius videri quod initio dixi, ſequentes parabolas ante Ezechiam fuiſſe ſeparatas à præcedentibus, & in alijs ſchedis vel mēbranis conſcriptas. Ezechiam verò curaſſe vt prioribus in eadem membrana & codice annecterentur, vt nomen & auctoritatem *Salomonis* & S. Script. æquè ac cæteræ obtinerent. vnde Hebr. העתיקו *hetiku* verti poteſt, vt dixi, *antiquarunt & roborarunt*, id eſt robur antiquitatis eis addiderunt.

Addunt B. Hippolytus martyr & Euſebius, viros Ezechiæ ſelegiſſe meliores ſententias & vtiliores Salomonis, eáſque huc tranſcripſiſſe, cæteras verò minus inſignes, minúſque vtiles neglexiſſe & reliquiſſe. Sanè ſi ſequentes gnomas introſpicias, videbis eas præ cæteris quid acre, ſelectum, viuum & igneum ſpirare. Quocirca Chald. hoc loco vertit: *Parabolæ Salomonis profundæ*; Syrus, *abſtruſæ*. Vnde Aben Ezra ait has parabolas eſſe ſingulares, & maxima ſuauitate affluentes. Conſtat enim ex lib. 3. Reg. cap. 4. verſ. 32. Salomonem ſupra mille carmina ſiue odas, & tria millia parabolarum dictaſſe. In hoc autem libro vix extant mille parabolæ, imò ſi à cap. 10. vbi præciſè incipiunt parabolæ, eas numeres vſque ad finem, præciſè inuenies dumtaxat 659. Sed audi B. Hippolytum & Euſebium apud Anaſtaſium Nicænum quæſt. 39. in S. Script. B. Hippolytus in Cant. Canticor. inquit Anaſtaſius, aſſerit in diebus Ezechiæ, regis Iuda alios quidem libros fuiſſe electos, alios verò neglectos, idque probat ex cap. 25. prouerbiorum, vbi viri Ezechiæ dicuntur tranſtuliſſe quaſdam Salomonis parabolas: ipſe autem ait diſcretas deſcripſiſſe: *Vnde autem* inquit *ſelegerunt, niſi ex libris qui inerant inter mille odas ſeu canticis canticorum? Ex ipſis ſapientes amici Ezechiæ elegerunt ea quæ pertinebant ad ædificationem Eccleſiæ.* Sic ipſe, qui legit in Septuag. αὗται αἱ παροιμίαι Σαλομῶντος αἱ διάκριτοι, non vt nunc legitur in editione Romana, ἀδιάκριτοι, habet enim: *Hæc ſunt prouerbia Salomonis diſcreta, quæ ſcripſerunt amici Ezechiæ regis.* Refert idem Anaſtaſius Epiſcopus Nicænus, in eandem ſententiam Euſebium Pamphili in antiquitatis hiſtoriâ in hæc verba: *Libros autem Salomonis Prouerbiorum, & carminum nomine, in quibus de natura plantarum omniſque generis animalium quæ in terra & aere verſantur, de ipſis etiam aduerſus omnes morbos remedijs diſſerueras. ea de cauſa ſuſtulit Ezechias, quòd morborum ſanationem ad ea referret populus, & nihil faceret à Deo petere curationes.* Abulenſis quoque Hippolyto conſentiens: *De parabolis* inquit, *& carminibus Salomonis forte ſic res ſe habebat, vt magis eſſent curioſa & oſtentantia magnitudinem ingenij quàm vtilia, & maximè carmina, ideo non fuerunt in ſcripturæ canonem translata. Idem dicendum eſt de diſputationibus Salomonis de arboribus, de volucribus, de piſcibus & iumentis, quæ non fuerunt tranſcripta in canonem, quod pure pertinerent ad philoſophiam naturalem, quæ directè ad mores non prodeſt. Vnde non conuenit ei quod dicit Apoſtolus: Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, & corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, &c.* Hæc Abulenſis in lib. 3. Reg. cap. 4. quæſt. 8.

Ex quibus Euſebij & Hippolyti verbis liquet, veram lectionem Septuag. hoc loco eſſe διάκριτοι, id eſt diſtinctæ, ſelectæ, diſcretæ, ſcilicet à minus preſtantibus, minúſque vtilibus vti dixi. Iam contrariè legitur ἀδιάκριτοι, id eſt indiſtinctæ, indiſcretæ, id eſt vt explicat Auctor Catenæ Græc. citra certum delatum collectæ. Parœmiæ inquit, quæ vſque ad hunc locum expoſitæ ſunt, ab ipſomet Salomone in vnum corpus redactæ digeſtæque cōpertæ ſunt. At multæ adhuc aliæ ſentētiæ in apophthegmatum ſpecie, ab ipſo Salomone depromptæ ſparſim ferebantur, quas amici Ezechiæ regis hinc inde nullo certo ordine obſeruato, & in vnum quaſi faſcem redactas regi Ezechiæ, quod is pius admodum & religioſus haberetur, quaſi honorarium aliquod obtulerunt. Salazar verò: *hæ parabolæ* inquit, vocantur indiſtinctæ, quia cum ante Ezechiam à præcedentibus quas hac vſque audiuimus, diſtinguerentur per interpoſitas Aguris & Lamuelis ſententias, viri Ezechiæ excluſis ijs quæ erant Aguris & Lamuelis ac in cap. 30. tranſpoſitis, nexuerunt ſequentes præcedentibus, vt nulla eſſet Auctorum diſtinctio, ſed omnes viri eidemque Auctori, puta Salomoni, cuius reuera ſunt, indiſtinctè tribuerentur.

Viri (id eſt famuli & officialis) *Ezechiæ*. Ezechias enim pietatis & rerum ſacrarum valde fuit ſtudioſus, vt patet 2. Paralip. cap. 29. & 30. Vnde ſuis demandauit, vt libros ſacros, ac præſertim Salomonis integros puróſque & ſinceros conquirerent, tranſcriberent, & ſuo quemque loco & ordine digererent: dedit autem curam huius rei Sobnæ ſcribæ ſuo, qui id diligenter cum ſuis præſtitit. Ita Aben Ezra cæterique Hebræi. Vnde liquet hunc verſiculum, ſiue hanc epigraphen non eſſe Salomonis, ſed additam à Sobna, viriſque ab Ezechia ad colligendas haſce parabolas deputatis. Habet tamen hæc epigraphe auctoritatem canonicam, quia extat in Hebræo, Græco, Chaldæo, Syro, Latino, ac communi calculo comprobata eſt tam à Synagoga Iudæorum, quàm ab Eccleſia Chriſtianorum, ideóque intertexta eſt velut titulus ipſiſſimet Parabolis.

An Iſaias prouerb. conſcripſerit?

Porrò inter hos Ezechiæ viros primarium fuiſſe Iſaiam Prophetam, vtpote Ezechiæ conſanguineum & perfamiliarem, multi autumāt, imò Hebræi teſte Eugubino in c. 1. Geneſ. & Thalmudici teſte Melchiore Cano lib. 2. de locis cap. 11. quin & ipſe Eugubinus ac R. Moyſes Kimchi, tract. de Scriptor. ſacr. librorum, aſſerunt Iſaiam fuiſſe ſcriptorem librorū Salomonis, præſertim Parabolarum, quaſi Salomon haſce parabolas non ſcripſerit, ſed dixerit, eáſque vulgus ore vſúque communi celebrarit, quas deinde Iſaias ſcripſerit, ac calamo

poſteritati mandarit. Salomon enim fuit rex: regum autem non eſt ſcribere ſed eloqui, ſuáque dicta alijs ſcribenda relinquere. Inſuper fuit typus Chriſti, qui Euangelia non ſcripſit ſed dixit, & viua voce docuit, ac Euangeliſtis ſcribenda reliquit. Fuit enim in Chriſto *decus linguæ regnúmque loquendi*, vt loquitur Manilius. Verùm contrarium docent cæteri omnes, idque longè verius eſt, ſcilicet Salomonem immediatè hæc prouerbia ſcripſiſſe, vel certè ſcribæ excipienti dictaſſe. Id enim disertè ipſe aſſerit Eccleſ. 12. 9. dicens de ſe in tertia perſona: *Eccleſiaſtes cum eſſet ſapientiſſimus docuit populum, & enarrauit quæ fecerat, & inueſtigans compoſuit parabolas multas: quæſiuit verba vtilia, & conſcripſit ſermones rectiſſimos*: Alias harum parabolarum non tam Salomon, quàm Iſaias eſſet cõſcriptor & Auctor; ſicut S. Matthæus Auctor eſt Euangelij à ſe conſcripti, etſi à Chriſto dicti & pronunciati. Et qua ratione quæſo populus tot centenas, imò millenas ſententias Salomonis, eáſque planè diuerſas & diſparatas per ducentos annos, qui à Salomone vſque ad Iſaiã interfluxerunt, tam integrè & exactè in mente & memoria conſeruaſſet? Reſpondent aliqui: Prouerbia, Eccleſiaſten & Cantica à Salomomone Hebræo carmine & metro eſſe conſcripta, vt mente retineri, & ore concini poſſent: Carmina enim memoriæ facile mandantur, quia certis numeris aſtringuntur. Ita cenſet Nazian. Poem. 33. de germanis Script. libris, dum ita canit:

> *Quinque metris conſtant Iob, Dauid, tres Salomonis:*
> *Concio, & inſignes Cantus, Prouerbia ſacra Concio*, eſt Eccleſiaſtis.

Quam eandem ſententiam eiſdem ferè verbis repetit Amphilochius ſuo carmine Iambico de ſcript. libris legendis. Et Damaſcenus lib. 4. de fide cap. 18. dicens: *Tertius ſacrorum librorum quinquernio verſibus conſtat, nempe Iob, Pſalterium, Prouerbia Salomonis, eiuſdem Eccleſiaſtes & Canticum Canticorum.* Neque à Satyrica Poëſi alienum eſt, publicam morum corruptelam carpere; vitia peculiaria omniũ Reipub. ordinum notare, & ex abrupto ordiri, nec ſine indignatione & amarulentia: Quæ vt in Prouerbijs & Eccleſiaſte inueniuntur, ita propria eſſe Satyricorum Poëtarum certius eſt, quàm vt probatione egeant. Verùm Prooemio in Eccleſiaſten oſtendam, hæc oratione ſoluta, non carmine eſſe conſcripta. Adde quod S. Hieron. epiſt. ad Paulam Vrbicam, cenſeat vltimam dumtaxat Prouerbiorum partem, ſcilicet caput 31. verſ. 10. vſque ad finem carmine eſſe conſcriptam: *Prouerbia Salomonis* inquit *extremum claudit Alphabetum, quod Tetrametro Iãbico ſupputatur ab eo loco in quo ait: Mulierem fortem quis inueniet?*

Vers. 2. *Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria regum inueſtigare ſermonem.* Hebr. *Gloria Dei eſt abſcondere verbum, & gloria regum ſcrutari verbum.* Arabicus: *Gloria Dei velat intellectum, & gloria regis honorificat rem, vel negotium.*

Appoſitè & piè pij Regis Ezechiæ ſcribæ exordium huius partis Parabolarum ducunt à diuino cultu, & honore ait Aben Ezra.

Aliqui τὸ *celare* referunt ad hominem non ad Deum, q. d. Ad gloriam Dei ſpectat, quòd ho-
A mo ex humilitate celet ſua benedicta vel benefacta: hoc ipſo enim eorum gloriam ſibi detrahit, & Deo adſcribit; aut potius q. d. ad gloriam Dei pertinet quòd ſacerdotes, & doctores nonnulla eius verba abſcondant, vt vulgus ea non intelligens admiretur, & colat. Viciſſim glorioſum eſt regibus per ſe vel ſuos conſiliarios, aut prælatos inueſtigare & penetrare arcana quæ vulgus ignorat: ſic enim Dei, vulgi ſciẽtiam tranſcendẽtis, gloriam imitatur. Vnde Chald. & Syrus vertunt: *Gloria Dei eſt qui abſcondit verbum, & gloria regum qui inueſtigat ſermonem.* Hinc ſacerdos dictus μυσὴς, quaſi celator, ἀπὸ τοῦ μύειν τὸ στόμα, ideſt quod os clauderet, nec myſteria populo aperiret: diuina enim caſto ſunt honoranda ſilentio, vt ait S. Dionyſ. Verùm Antitheſis Dei & regum magis ſuadet τὸ *celare* referre Deum non hominem. Rurſum R. Leui ſic explicat: *gloria Dei celare verbum:*
B vis horum eſt, cum quiſpiam aliquid à Deo votis expoſcit haud à Dei gloria eſſe, vt quæ poſtulat patefaciat, cum Deus rerum omnium ſit conſcius; an non enim animaduertis vxorem Ieroboam diſſimulaſſe cum ad Achiã Silonitem accederet, atque antequam in eiuſdem conſpectum aduentaret, hunc quæ expetebat patefeciſſe, Deo illi arcana reuelante? *Gloria regum inueſtigare ſermonem*, q. d. Secus verò ſe habet regum gloria, illi enim ritè inueſtigare debent quæ proponuntur, vt ius ad veritatis præſcriptum adminiſtrent. Hi enim illa tantùm perſpecta habent quæ exponuntur, cum ſecus in Deo accidat. Hæc R. Leui. Verùm hic ſenſus arctior & alienior eſt.

Dico ergo, ſenſus eſt q. d. Immenſa Dei maieſtas & gloria elucet in eo, quod verba quæ-
C dam, ideſt conceptus, cogitationes, & ſapientiam quandam maximè arcanam habeat, quam homines ſcrutari nequeunt: regum verò laus & gloria eſt ſcrutari ſermonem, vel vt Hebr. eſt *verbum*, ideſt rem ac ſapientiã arcanã, & abſconditam. Ratio diſparitatis eſt, quòd Deus ſit vti eſſentia, ſic & ſapientia ſumma, quæ res omnes, omnéſque intellectus creatos & poſſibiles hominum, vel angelorum in infinitum tranſcendit. Decet ergo eius ſublimitatem & maieſtatem multa ſibi ſeruare, & abſcondere, vt hominum reuerentiam acuat, eorúmque venerationem ſibi conciliet. Reges verò quia homines, parum habent ſapientiæ, multa tamen indigent ad regendum tot populos & vrbes:
D Quare ipſorum eſt eandem magno ſtudio inquirere & ſcrutari. Huc facit illud Sapientis: *Res diuinas decet ab hominum vſu & viſu eſſe remotiſſimas, vt ſui ignoratione hominum admirationem & venerationem concilient.* Et illud Valerij Maximi lib. 2. cap. 7. *Quicquid in excelſo faſtigio poſitum eſt humili & trita conſuetudine, quo ſit venerabilius, vacuum eſſe conuenit.*

Igitur per *verbum* generatim hic accipe ſapientiam: hæc enim eſt verbum mentis tam in Deo quàm in Regibus, quod deinde verbo oris proloquuntur. Particulatim verò verbum hoc & ſapientia eſt multiplex. Quocirca primò per verbum hoc accipias verbum S. Script. q. d. verbum S. Script. ac præſertim oracula Prophetarum ſunt arcana, ſymbolica & recondita, vt gloriam Dei apud homines velent & celent: Regum verò eſt eadem retegere, veſtigare &

Verbum quadruplex 1.

perſcrutari, vt eorum arcanos ſenſus cognoſcant, aliíſque cognoſcendos tradant. Vnde Moſes, imò Deus ſanxit vt reges initio regni Deuteronomium ſibi deſcribant, illúdque crebrò perlegant. Deuter. 17. 18.

Notat appendicem harum parabolarum collectam à viris Ezechiæ eſſe obſcuram, & profundam, ac magis quàm eas quæ præceſſerunt inuolutam allegoriis, figuris, & tropis vti ex Chald. Syro, & aliis dixi verſ. 1. q. d. Dei gloria eſt ſuam ſapientiam celare his parabolis Salomonis: at tuum decus eſto, Ezechiæ rex, eaſdem colligere, veſtigare, ſcrutari, vti facis per Sobnam eiúſque ſocios, æquè ac decus Salomonis atauí tui fuit, eaſdem meditando ſcrutari & conſcribere: quare inſulsè Rabbini nonnulli ex hac gnome fabulantur, viros Ezechiæ reſecuiſſe parabolas Salomonis obſcuras, ſoliſque regibus perſpectas, faciliores verò & populó obuias duntaxat collegiſſe. Hunc ſenſum dat S. Greg. lib. 1. in Ezech. hom. 6. vbi tamen craſſum ſcriptorum eſt mendum: directè enim verbis Salomonis aduerſatur, ideóque corrigendum. *Tenebroſa aqua* inquit *in nubibus aëris, quia obſcura eſt ſcientia in Prophetis. Sed Salomonis voce atteſtante audiuimus, Gloria Regum celare verbum, & gloria Dei eſt inueſtigare ſermonem, quia honor eſt hominum eorum ſecreta abſcondere, & gloria Dei eſt myſteria ſermonis eius aperire.* Mendum habes, quòd planè Scripturæ textum inuertit. Sic ergo corrige: *Sed Salomonis voce atteſtante audiuimus: Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria regum inueſtigare ſermonem. quia honor eſt Dei ſecreta ſua abſcondere, & gloria hominum myſteria ſermonis eius aperire.* Vnde appoſitè ad hanc ſententiam ſubiungit: *Ipſa quidem per ſe veritas diſcipulis ſuis dicit: Quæ dico vobis in tenebris dicite in lumine, id eſt apertè exponite, quæ in allegoriarum obſcuritatibus audiſtis. Magna verò vtilitatis eſt ipſa obſcuritas eloquiorum Dei, quia exercet ſenſum vt fatigatione dilatetur, & exercitatus capiat quod capere non poteſt otioſus. Habet quoque aliud magis, quia ſcriptura ſacra intelligentia ſi in cunctis eſſet aperta vileſceret. Atque adeo in quibuſdam locis obſcurioribus tanto maiore dulcedine inuenta reficit, quantò maiori labore fatigat animum quæſita.* Hoc eſt quod ait Clemens Alex. lib. 1. ſtromat. magis dulciúſque ſapit verum ſtudio quæſitum, & labore paratum. ſicut venatoribus & canibus poſt longos curſus & venationis labores, ſuauiſſima accidit fera iam capta & poſſeſſa.

2. Secundò, per verbum hoc accipias myſteria & ſacramenta fidei; quale eſt S. Trinitatis, Incarnationis, Euchariſtiæ &c. Hæc enim arcana ſunt & omnem hominum captum ſuperant. Vnde S. Athanaſius in Synopſi S. Script. legit: *Gloria Dei operit vel obſurat rationem*, q. d. Gloria S. Trinitatis, Incarnationis, Euchariſtiæ adeò ſublimis eſt & arcana, vt humana ratio in ea veſtiganda caliget, eiúſque acies ad tam ſplendidū ſolis increati iubar hebetetur & obſcuretur: hinc S. Dionyſ. epiſt. 5. & de Diuin. nominib. docet Deum habitare in caligine, nec niſi per eam ſe patefacere mortalibus.

Notent hoc hæretici, diſcantque credere Deo dicenti ſe eſſe trinum & vnum, Verbum eſſe incarnatum, in Euchariſtia eſſe verum Chriſti corpus &c. etiamſi ea non capiant, quia plus poteſt Deus facere quàm humana mens comprehendere. Scriptum eſt enim verſ. 27. *Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria.* Captiuent ergo intellectum ſuum in obſequiū fidei, imo Dei. Hinc Dei arcana gloria repræſentata fuit curru Cherubico. Ezech. 1. qui plenus eſt inuolucris, ſymbolis, & ænigmatibus ait R. Salomon. Porrò regum & principum præſertim prælatorum eſt, hæc quoad licet, puta inquantum ea Deus per Eccleſiam reuelauit, ſcrutari, tum vt ſubditos ea doceant, tum vt ea contra hæreticos defendant.

3. Tertiò, per verbum accipias rerum creationem, quæ verbo Dei facta eſt; *dixit* enim *& facta ſunt*, q. d. Deus in rebus creatis abſcondit ſuam ſapientiam, quam homines præſertim reges & principes veſtigare voluit, vt in ea Deum auctorem agnoſcant & celebrent. Hoc eſt quod ait Siracides Eccleſ. cap. 3. 25. *Plurima ſupra ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi.* quis enim cauſam ventorum, niuis, grandinis, tonitrui, fulminis: item motus Solis, Lunæ, & ſtellarum, æſtuum maris & infinitorum ſimilium præciſam & adæquatam aſſignare valeat? Et cap. 43. 34. *Exaltantes eum replemini virtute ne laboretis: non enim comprehendetis, &c. multa abſcondita ſunt maiora his; pauca enim vidimus operum eius*, Ita Aben Ezra.

4. Quartò, & magis appoſitè per verbum accipias decreta & iudicia quæ ab elohim (hoc enim nomen, hic eſt in Hebræo) id eſt à Deo Iudice gubernatore & vindice vniuerſorū proficiſcuntur: horum enim rationes & cauſas penetrare ſæpe eſt difficile, v. g. cur nunc Aſſyrij, nunc Chaldæi, nunc Medi, nunc Perſæ, nunc Græci, nunc Romani rerum potiantur? cur Turcis Deus tot dederit victorias, regna & imperia? cur in particulari hunc faciat diuitem, nobilem, principem, regem, pontificem, illum pauperem, vilem, plebeium &c? Regum tamen eſt hæc Dei iudicia, eorúmque cauſas quoad licet veſtigare, vt Deum reuereri, colere, ipſique ab eo pendere diſcant. Aut planiùs q. d. Gloria Dei eſt decretorum & iudiciorum ſuorum rationes celare, vt eminentem ſuam maieſtatem, ſapientiam, dominium & poteſtatem oſtendat: at verò regum eſt nihil decernere, nihil iudicare, niſi præuio exacto examine, vt cōſtet legem vel ſententiam quam edituri ſunt eſſe iuſtam, honeſtam, vtilem; alioqui enim multas ferent ſententias & leges iniuſtas, inhoneſtas, inutiles, quibus tam Deum quàm populum grauiter offendent, cum periculo ſeditionis vel rebellionis. Hic ſenſus valde appoſitus, & verbis ipſis quaſi innatus videtur.

Aliqui ſic exponunt q. d. glorioſum eſt apud plebem rudem & incapacem celare alta diuinitatis myſteria & iudicia, ne ab indignis & non intelligentibus ſpernantur & rideantur: at verò glorioſum eſt regibus, ſi ipſorum dicta factáque diligenter perquirantur, & perquiſita inueniātur æqua & recta. Verùm τὸ *gloria regum inueſtigare ſermonem*, propriè ſignificat veſtigationem hanc à regibus ipſis faciendam eſſe.

Aptiùs Caietanus: opponuntur inquit, honor Dei & honor regis penes actiones iſtas, videlicet celare verbum & inquirere verbum; itaque celare verbum eſt honor Elohim & non regum, & è contra inquirere verbum eſt ho-

nor regum, & non Elohim. Oportet enim hæc præintelligere, vt cognoſcatur ſenſus parabolæ. Quum igitur verbum Elohim (hoc eſt Dei, quatenus eſt Iudex) ſit ipſum iudicium, conſequens eſt quod celare verbum ſignificet occultare rationes iudiciorum. Et eſt ſenſus: ad honorem ſummi iudicis ſpectat abſcondere rationes iudiciorum: occultiſſimæ ſiquidem nobis ſunt in particulari rationes diuinorum iudiciorum, quæ ſæpe exercet. Et inter Deum & reges diſparitas tanta eſt, quòd ad ignominiam regum ſpectat celare rationes iudiciorum ſuorum, quia debent manifeſtare quare ſic iudicant, quare illum damnant ad exilium, aut mortem &c. Ad Dei autem honorem pertinet occultare rationes iudiciorum ſuorum, quia per hoc innoteſcit quòd non habet ſuperiorem aut parem; quòd non pendet dominium ſuum, aut iuſtitia ſua à nobis, ſed à ſola ſua voluntate. Ad regum autem honorem ſpectat quærere aut inueſtigare verbum; hoc eſt verborum, factorum, & rerum notitiam ac veritatem quod fas non eſt attribuere Deo. Inquirere enim eſt neſcientis: Deus autem in ſe-ipſo ab æterno omnia nouit. Huc pertinet illud Cleomenis: *Vulgi arbitrium ſuper principem eſt.* Rex enim pendet à regno & Repub. Deus autem à nullo; imò totus orbis pendet à Deo ſicut radius à ſole.

Simplicius Ianſen. q. d. pertinet ad Dei gloriam quòd nihil debeat inquirere, cùm omnia ſciat, & quòd cùm omnia ſciat, nō tamen omnia ſe mox ſcire declaret, ſed cuncta quæ aguntur modo, & dicuntur apud homines celet ac diſſimulet ſuo tempore omnia reuelaturus, cum omnia adducet in iudicium: hoc enim mirificè cōmendat eius patientiam, & lenitatem, quòd qui omnia nouit, tanto tamen tempore omnia tegat ac patienter ferat. Ne autem hoc exemplum in Deo imitari velint reges, qui in eius locum hic ſunt conſtituti, ex oppoſito ſubiicitur ad gloriā regum pertinere, inueſtigare ſermonem, hoc eſt diligenter inquirere de ſtatu regni ſui, déque his quæ à ſubditis in regno ipſorum aguntur, vt quæ ſunt corrigenda ac punienda corrigant ac puniant. Neque enim ignominioſum ſibi ducere debent inquirere de rebus, quamuis hoc ſit neſcientium, nec inſtar Dei ſe gerere debent quaſi omnia ſcientes, nec quæ nouerunt corrigenda inſtar Dei debent celare, ſed detegere ac punire. Senſus ergo eſt: ſicut ad gloriā Dei facit quod non debeat inquirere de re aliqua, ſed quòd cum omnia ſciat, celet tamen ea; ita ad gloriam regum è cōtrario facit, quod cum fateri debeant ſe pleraque vt homines neſcire, diligenter ſcrutētur res ſcitu neceſſarias, vt inueſtigatas detegant & dirigant.

5. Quintò per verbum aliqui accipiunt præceptum. Vnde Septuag. vertunt: *Gloria Dei eſt celare verbum: gloria autem regis honorat res*, vel vt alii legunt *honorat præcepta*: nimirum pro πράγματα, id eſt res, Procopius & alii legunt προστάγματα, id eſt præcepta: vnde Auctor Catenæ Græc. vertit: *Gloria regis mandata ſua magni facit*, non permittens vt quis ea impunè violet. Alij paſſim legunt: *Gloria regis honorat præcepta eius*, ſcilicet Dei. q. d. gloria Dei eſt celare præceptorum ſuorum rationes & cauſas, v. g. cur iuſſerit ne quis veſtiatur veſte è lana & lino cōtexta, ne quis agrum ſerat diuerſo ſemine, ne quis co-

A medat primos fructus pomorum &c. Leuit. 19. v. 19. & ſeq. ipſe enim abſolutus & ſummus eſt omnium Dominus, atque ſapientiæ eius non eſt numerus; quare illi omnes etiam reges, ceruices, rationem & iudiciū humillimè ſubmittere debent, eiúſque præcepta exoſculari, ac ſicuti fas eſt eorum rationes modeſtè veſtigare, vbi verò fas non eſt in Dei arbitrio & iudicio conquieſcere. Rurſum Noſter Pineda lib. 3. de rebus Salomonis c. 6. n. 14. explicans illud Sapiētiæ c. 9. *Cogitationes enim mortalium timidæ*; Indicat inquit, regum cogitationes in eam vnam rem inſumi debere, vt conſequi poſſint, *quid velit Deus*: cum enim ille conſilia ſua, & voluntates diligenter inquiri velit, celat tamen aliquando, vt oſcitantibus & deſidentibus non omnino pateant, ſicut ſcriptum eſt Prouerb. 25. 2. *Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria regum inueſtigare ſermonem*, videlicet illum ipſum quem Deus celat. Itaque proprium regum eſt cogitare & inueſtigare quid ille velit.

Myſticè Beda: *Gloria* inquit *Domini eſt in carne apparentis humanitatis ſuæ infirmitatem, magis quam diuinitatis æternitatem mortalium oculis oſtēdere, & ſe potius operum miraculis, ac myſticis locutionibus quàm apertis aſſertionibus verbum, id eſt Dei filium fateri. Vnde multo ſæpius in Euangelio filium ſe hominis quàm filium Dei appellare cōſueuit. Et gloria fidelium eius diſcipulorum eſt diligenter eius inueſtigare ſermonem, quo ſe Deum etiā vbi patenter non dicit, myſticè ſignificat, quale eſt illud: Ego & Pater vnum ſumus, & cætera huiuſmodi. Denique celans verbi æternitatem & prætendens carnis infirmitatem ait: Quem dicunt homines eſſe filium hominis? Cui rei eximius inueſtigator eius* C *ſermonis, quem antea ſæpius audierat, reſpondit: Tu es Chriſtus filius Dei viui. Nec paruam hac inueſtigatione meruit gloriam; nam protinus audiuit: Beatus es Simon Bariona, & cætera.*

Ex dictis liquet hanc gnomen Salomonis non aduerſari illi Raphaëlis Tobiæ 12. *Sacramentum regis abſcondere bonum eſt, opera autem Dei reuelare ac confiteri honorificum eſt.* Per ſacramentum enim intelligitur ſecretum, quod rex omnino celari vult. Per opera Dei verò illa quæ Deus hominibus oſtendit, illiſque per Angelos vel homines reuelari iubet. Hic verò tantùm dicitur, Dei gloriam eſſe quòd multa celet, eáque hominibus præſertim regibus veſtiganda relinquat: vnde patet vtrumque eſſe verum, D nec poſterius priori aduerſari.

Cælum ſurſum, & terra deorſum, & cor regum VERS. 3. *inſcrutabile.* Heb. *Cælorum in altitudine, & terra in profunditate, & cordis regum non eſt inueſtigatio.* Chald. *Cæli ſunt excelſi, & terra profunda, & cor regum cor inueſtigabile.* Syrus, *non inueſtigatur.*

Primò R. Salomon exponit q. d. Sicut cœli ſublimitas & terræ profunditas inueſtigari nequeunt; quoties enim inquit, illi ius dicendum? quot etiam bella eidem gerenda? quibus omnibus prouida cura adſtet neceſſe eſt; quod ſi linguæ omnes ſermonem ſererent, manúſque omnium ſcribendo vacarent, haud ſatis eſſent ad deſcribenda imperii grauia multáque negotia.

Huc accedit Baynus, qui ſic explicat q. d. Rex non habet otium vt veſtiget cælorum altitudinem & terræ profunditatem, quia tot Reipub. negotia cor eius occupant, vt illa omnia

ſcrutari

ſcrutati penè ſit impoſſibile.

Secundò Vatab. contrariè exponit q. d. Vtrumque, ſcilicet tam cælum quàm terra eſt in loco definito, ideóque vtrumque comprehendi poteſt; at cor regum quia inde finitum & quaſi infinitũ, nulla diſquiſitione comprehẽdi poteſt.

Tertiò Aben Ezra hunc verſum nectit præcedenti q. d. Gloria Dei celatur in cœlorum altitudine, & terræ profunditate, ac rebus innumeris maximè variis & pulcherrimis, quæ illorum ambitu continentur: quare cor regis ea ſcrutari & penetrare nequit, nec intelligere poteſt ea quæ ſurſum ſũt in cælis, nec ea quæ deorſum in terra. Ipſe ergo inſcrutabile accipit non paſſiuè, quod ſcilicet ab alijs ſcrutari nequit, ſed actiuè, quod ſcilicet cœlos & terram ſcrutari non præualet. Vnde Hebr. eſt: *Cordis vel cordi regum non eſt ſcrutatio*, ſcilicet cœlorum & terræ.

Quartò R. Leui q. d. Cœlum ſummè eſt altum, & terra ſummè eſt profunda; & cor regis altius debet eſſe cœlo, & profundius terrâ; debet enim eſſe quaſi immenſum, quod immenſa Reipub. totius æquè ac ſingulorum ſibi ſubditorum negotia complectatur, diſponat & expediat, ideóque inſcrutabile & imperueſtigabile.

Cor regum inſcrutabile. Quintò genuinè q. d. Sicut cæli ſublimia, & terræ profunda ſunt inſcrutabilia, *&*, id eſt *ſic* pariter cor regũ eſt inſcrutabile, τὸ enim *inſcrutabile* ad τὸ cœli & τὸ terra per zeugma repetendum eſt, vt patet ex Hebræo, atque vocula *&* hîc notat ſimilitudinem & comparationem vti & alibi ſæpè in Prouerbiis, idemque valet quod *ſic, ſimili modo*: licèt cum Aſtrologi cœlorum altitudinem & terræ profunditatem dimenſi ſint, tamen nullam certam & definitam vtriuſque menſuram aſſignare potuerunt: vnde magna eſt eſt eorum varietas, & diſſonantia, quam recenſet Noſter Clauius in lib. 1. Sphæræ. Rurſum nullus perſcrutari potuit omnia quæ cœli & terræ ambitu continentur; quare hæc perſcrutatio eſt curioſa, vana & inutilis ait S. Auguſt. æquè ac curioſa & vana eſt inueſtigatio profundorum cordis regii conſiliorum. Ita Beda, Hugo, Caiet. Ianſen. & cæteri paſſim.

Ratio à priori. Ratio à priori eſt, prima quòd reges ingens
1. habeant cor, id eſt ingentes animos & ſpiritus vt maxima meditentur & animo deſtinent, vt Alexander Magnus animo deſtinabat totum orbem ſibi ſubiugare. Hæc autem conſilia ſcrutari eſt difficile & ſæpe impoſſibile. Ita Ioannes Auſtriacus Caroli Quinti nothus, cum ſecretò in Hiſpania educaretur eſſétque puer, rogatus quiſnam ſuus eſſet pater? reſpondit ſe id neſcire, ſed magni viri alicuius ſe eſſe filium augurari ex ingenti corde & animis quos tum ſentiebat, & paulo poſt declarauit cum Turcas anno Chriſti 1571. apud Echinadas, & Geuſcos in Belgio apud Gemblacũ anno 1577. ingenti clade cecidit. Se-
2. cunda, quòd in Republica & regnis tot quotidie enaſcantur nouitates, noui motus, tumultus, conſpirationes, lites, difficultates, vt regis cor quotidie mille noua mente ſua verſare debeat conſilia, vt omnibus occurrat: Hæc autem pri-
3. uato ſcrutari eſt perdifficile. Tertia, quòd cor regum in ſublimi quaſi æthere poſitum ſit mobile, variarumque paſſionum, informationum, adulationum ventis expoſitum, vt ſæpe decreta mutet, & quod hodie placuit cras diſpliceat: quare ſicut gallus in culmine turrium flabris vẽ-

A torum aſſiduè rotatur, & circumagitur, ſic & cor regis. Quartò, quia reges affectant ſapien- 4.
tiam, maieſtatem & eminentiam ſuper omnes: vnde multa animo celant vt videantur omnibus eminere, omnibúſque eſſe ſapientiores, atque vt ea quæ deſtinant feliciter exequantur; adhoc enim mirè valet ſecretum. Quintò, quòd Deus 5.
cor gyret, & flectat quocumque vult, vt per eũ ſua decreta, ſupplicia, vindictas exequatur iuxta illud cap. 21. 1. *Cor regis in manu Domini*. Sic Nabuchodonoſor cor à Deo agebatur ad punitionem & excidium gentium impiarum. Sic Attila aiebat ſe eſſe flagellum Dei. Conſilia autem ei arcana Dei quis inueſtiget? Quare hæc gnome parallela eſt præcedenti. q. d. Gloria Dei eſt celare verbum, hoc autem celat in corde regis, vt per eum illud exequatur. Rurſus ſi-
B cut gloria Dei ſic & regis, qui eſt quaſi Deus in in terra, eſt celare verba & arcana cordis ſui. Notat præ alijs regibus Salomonem, cuius parabolas hic deſcribit: Salomon enim à Deo accepit ſapientiam infuſam rerum omnium; ideóque hominibus cæteris imperueſtigabilem & impenetrabilem.

Dicit idipſum Salomon hoc fine & ſcopo, primò, vt compeſcat curioſorum vanitatem. Sunt enim nõnulli otioſi & curioſi, qui aliud nõ agũt quàm ſcrutari, & coniectare arcana conſilia Regum & Principum; qua in re & terunt tempus inutiliter, & ſæpe falluntur, quia cor regum inſcrutabile, ac quantum cælum diſtat à terra, tãtum cogitationes regum eminent ſuperántque cogitationes priuatorum.

Secundò, vt doceat non eſſe ambiendas pri-
C uatas regum amicitias, familiaritates & fauores, quia cum illi emineant inſtar cœlorum, qui illis adhæret inſtar cœlorum aſſiduò cum ipſis motu rotatur, qui verò ab eis lõgiùs abeſt paucis contentus, quietus & firmus in terra conſiſtit, præſertim quia reges ſæpe intimos ſuos, quos in altum & quaſi in cœlum eleuarunt, ob paruam offenſam deijciunt, & in imam quaſi terram proſternunt: in hoc ſæculo in omnium penè regum aulis factum vidimus, quia corda regum ſunt mobilia & inſcrutabilia; hoc eſt quod ait Pſaltes: *Nolite confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus non eſt ſalus*. Pſalm. 145. 3.

Hinc Septuag. pro *inſcrutabile* vertunt ἀνεξέλεγκτος, id eſt imperſcrutabile, *vel quod redargui non poteſt*, quia ſcilicet rex non habet ſuperiorem in terra, à quo redargui poſſit; aut *irre-*
D *prehenſibile, omniue reprehenſione maius*, vt vertit Auctor Catenæ Græc. tum quia cor regis nulli mortalium eſt planè perſpectum, tum quia nullius reprehenſionem admittit. q. d. Summa eſt regis in omnes poteſtas, vt quicquid faciat impunè faciet; & eſto innocentem deijciat, at veluti è cœlo in terram deprimat, nullus eum culpare vel arguere audeat. Ita Philippus Rex venenum iuſſit dari Arato, qui id præſentiſcens ad familiarem conuerſus: *O Cephale*, inquit, Exempla.
hæc ſunt præmia regiæ amicitiæ. Antipater cum didiciſſet Parmenionem ab Alexandro interfectum, dixit: *Si Parmenio ſtruxit inſidias Alexandro, cui fidendum eſt? Si non ſtruxit, quid agendum?* Erat Parmenio velut alter Alexander in rebus militaribus. Si tantus amicus fefellit, non eſt tutum cuiquam

amico fidere: ſi Alexander nihil commeritum ſuſtulit, præſtat à regum negotijs abſtinere, ita Plutarch. in apoph. Reg. & Impp. Antiſtenes rogatus quomodo ad Rempublicam capeſſendam ſit eundum? Velut inquit ad ignem, ne nimis admotus exuraris, procul amotus frigeſcas. ita Stobæus ſerm. 43.

Myſticè, rex eſt iuſtus & vir ſpiritalis, cuius cor regitur à Spiritu ſancto, ideóque magna & cœleſtia cogitat, ac proinde homini animali eſt inſcrutabile iuxta illud 1. Cor. 2. 15. *Spiritalis iudicat omnia: ipſe autem à nemine iudicatur.* Ita Auctor Catenæ Græc. Beda verò ſic: *Sicut* inquit *altitudo cœli & profunditas terræ conijci ab hominibus non poteſt, ita ſcientia Prophetarum, & Apoſtolorum, qui arcana diuinitatis Spiritu ſancto reuelante cognouerunt, noſtra fragilitatis capacitatem tranſcendit.*

Vers. 5. *Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas puriſſimum.*

Vers. 4. *Aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur iuſtitia thronus eius. Firmabitur in iuſtitia* dupliciter, primò q. d. firma erit iuſtitia regis & regni. Vnde Vatab. vertit: *Iuſtus erit rex:* ſecundò q. d. firmum & ſtabile erit regis regnum, vtpote firmâ & ſtabili iuſtitiæ baſe ſubnixum.

Iniquitas quadruplex

Impietatem quadrupliciter accipias: vnde quadruplex hic oritur ſenſus.
1. Primò pro ſæuitia, minis, & crudelitate q. d. ſicut extersâ ab argẽto rubigine argentum euadit nitidum, pulchrũ, & ſplendidum, ſic ſi rex depoſito vultu ſeuero, minaci & crudeli induat mentem & faciem benignam, clementem, hilarem, inſtar argenti ſplendebit, ſuóque hilaritatis ſplendore ſubditorum animos ſibi deuinciet; quo fiet, vt liberè & ſine periculo iuſtitiam exercere, ius dicere, & C iniquos quoſlibet plectere valeat; cum enim ab omnibus ametur, à nemine quid rebellionis vel mali metuet. Ita Beda: *Qui enim* inquit *præſunt populis, ſi volunt firmum eſſe ſolium ſuum, ſemper hilaritate & gratia plenos vultus exhibeant, ne per arrogantiam rigidiores effecti in muſſitationem incidant populorum.* Sic Iulius Cæſar, Auguſtus, Cõſtantinus, Theodoſius, Carolus Magnus, pluréſque alij ſua beneuolentia & hilaritate conciliarunt ſibi omnium animos, vt à ſe ſancitas iuſtitiæ leges licèt ſeueras vltro ſuſciperẽt. Sic nimirum ſapientia diuina *attingit à fine vſque ad finem fortiter, dum diſponit omnia ſuauiter.* Sapien. 8. 1. Scitum eſt illud Antigoni Regis: *Nullum* D *regni præſidium firmius ciuium beneuolentia.* Et illud Apollonij, qui rogatus à Rege Babylonis, qua ratione tutò regnaret, reſpondit: *Si multos honoraueris, paucis vero credideris,* Et illud Themiſtoclis, qui cuidam admonenti: *Bene principatum geres Athenis, ſi cunctis communis eſſe velis, & manſuetus* reſpondit: *Nunquam ei ſella inſederim, vnde nihilo plus à me ferrẽt amici quàm alieni.*

Gnomæ de regis beneuolentia.

2. Secundò, impietatem propriè accipias regis ipſius q. d. aufer à rege impietatem, quæ eſt quaſi rubigo argentei cordis regalis illud obſcurans, exedens & corrumpens, ac facito vt rex ſit pietatis, virtutis & iuſtitiæ ſtudioſus, ſic fiet, & iuſtitiam vbique exerceat, per eámque ſuum ſolium & regnum roboret & confirmet. Sic ſi Saül ex animo abſtuliſſet odium Dauidis, in iuſtitia firmaſſet ſolium ſuum.

3. Tertiò, impietatem metonymicè accipias pro impijs, vti eſt in Hebræo, Chaldæo, Syro, Septuag. Vatab. Pagnin. Noſter enim legit רשע A *reſca*, id eſt impietatem: Chald. verò, & moderni aliis punctis legunt רשע *raſca*, id eſt impium: vnde ſic vertunt: *Remoue ſcorias de argento, & egredietur conflatori vas,* ſcilicet pretioſum, quia conflatum & purgatum: *Remoue impium coram rege, & dirigetur vel firmabitur in iuſtitia ſolium eius.* Chald. *Colligite rubiginem de argento, vt egrediatur vas à conflatorio, & præparabitur in iuſtitia ſolium eius.* Syrus *Secernite ſcorias ab argento, vt egrediatur vas purum, confringetur iniquus ante regem &c.*

Senſus ergo eſt q. d. Aufer à conſpectu & conuerſatione regis impios conſiliarios, principes, amicos, adulatores, qui praua ei ſuggerunt conſilia, ac eorum loco ſurroga cõſiliarios, principes, familiares, qui ſint probi, iuſti, ſapientes; Horum enim ſuggeſtione, exemplo & auxilio fiet, vt rex iuſta & ſancta ſanciat, eáque fortiter B exequendo, iuſtitiâ & probitate ſe ſuumque regnum ſtabiliat. Ex aduerſo Iſaias cap. 1. 23. excidium Ieroſolymæ, & regum Iuda tribuit malis conſiliariis & principibus: *Principibus tui* inquit *infideles, ſocii furum: omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones.* Vnde illis excluſis alios probos ſe ſurrogaturum pollicetur, qui Ieruſalem priſtino nitori reſtituant: Sic enim ait verſ. 25. *Excoquam ad purum ſcoriam tuam, & auferam omne ſtannum tuum, & reſtituam Iudices tuos vt fuerunt prius, & conſiliarios tuos ſicut antiquitus: poſt hæc vocaberis ciuitas iuſti, vrbs fidelis.* Vide ibi dicta, & Ierem. 6. 29. & 30. vbi eadem metaphora argenti purgandi à ſcoria Iſraeli attribuitur.

Hic ſenſus valde eſt appoſitus: tangit enim radicem omnis boni vel mali regiminis regum: Radix enim eſt, boni vel mali conſiliarii, & familiares intimíque regis: quales enim hi ſunt, talis erit & rex: ſi ergo iuſtos & probos ſibi rex aſciſcat & expellat improbos, vtique in Repub. vigebit probitas & iuſtitia, in eáque firmabitur regnum eius, Ita R. Leui, Aben Ezra, Ianſen. & alii. Verè Plutar. in Moral. *Adulator* inquit *principi ceu ſcoria argento tenaciſſimè miſcetur.*

Quartò, amplè & generatim per impietatem 4.
accipias quælibet ſcelera, & ſceleratos q. d. Sicut conflator, ſiue aurifex & argẽtarius per ignẽ tollit ſcoriam ab argento, ſic pariter rex per ſupplicium & vindictam impios tollere debet de conſpectu ſuo & totius regni: quod ergo facit conflator in purgando argento à ſcoria, hoc faciat rex in purgando regno ab impiis. In Repub. enim & regno mixtum eſt argentum cum ſcoria, id eſt probitas cum improbitate, virtutes cũ vitiis, probis cum improbis: ſeparet ergo eos rex probos retinendo, improbos exterminando: ſic fiet vt iuſtitia & iuſti toto regno triũphent, ac proinde à nullo iniuſto quicquam regi vel alteri cuilibet metiendũ erit. Vnde Sept. vertunt: *Percute argentum improbum* vel adulterinum, *& mũdabitur mundum totum. Interfice impios à facie regis, & recta procedet in iuſtitia thronus eius.* Vbi nota τὸ *percute*: ſicut enim continuâ percuſſione argentum purgatur à ſcoria, ſuæque puritati reſtituitur: ſic & Reſpub. ſi in ea percutiſtur & interficiantur improbi, iuſtitiæ, paci & felicitati reddetur. Ita R. Salomõ, Salazar, & alii.

Regis idæa.

Præclarè Diotogenes Pythagoræus lib. de regno apud Stobæum ſerm. 48. *Tria* inquit *ſunt regis officia, imperare, iudicare, Deos colere. Idcirco in rege perfecto, vt bonus ſit imperator, iudex*

& ſacerdos requiritur: gubernatoris enim opus eſt ſeruare nauim, aurigæ currum, medici ægrotantes, regis autem & imperatoris in bello periclitantes. Et inferiùs: *Vti Deus ad mundum, ita ſe rex ad ciuitatem habet, & vt ciuitas ad mundum, ita rex ad Deum. Ciuitas enim mundi ſtructuram & harmoniam imitatur: Rex autem nulli obnoxius, & lex viua exiſtens, Dei figuram inter homines repræſentat: proinde oportet regem à voluptate non vinci, ſed eius victorem eſſe. Rurſum qui alios regere volet, prius ſuas affectiones regere diſcat.* Cauſam rege dignam ſubdit: *Conuenit enim vt alijs ſemper virtute præeat, & ſecundùm ipſam imperio dignus æſtimetur, non ſecundùm opes aut potentiam, aut ius armorum.* Vnde & hiſce concludit: *Itaque rex qui circa voluptates temperans, liberalis circa pecunias, prudènſque & grauis in imperio fuerit, ille reuera rex erit: conſequetur hæc ſi primùm fuerit verendus tum aſpectu, tum auditu, & dignum ſe geſſerit imperio; deinde benignus colloquio, vultu & cõferendis beneficijs: decet id quod agit, admirabile eſſe, vt is regem oportet, vt eminentior cæteris quaſi diuinitatem quandam præſeferat.*

Myſticè Auctor Catenæ Græc. *Qui turpia* inquit *carnis deſideria, prauóſque eiuſdem ad libidinem impetus in ſe mactat, is mentem ſuam ad iuſtitiam componit, in qua Chriſtus Dei ſapientia, & ſcientia requieſcit.* Chriſtus enim eſt rex mentiũ, ac mens ipſa rex eſt animæ totiúſque hominis.

Vers. 6. *Ne glorioſus appareas coram rege, & in loco magnorum* (Septuag. δυναστῶν, ideſt Dynaſtarum, principum) *ne ſteteris.*

Vers. 7. *Melius enim eſt vt dicatur tibi, aſcende huc, quàm vt humilieris coram Principe.*

Pro *Ne glorioſus appareas* Hebr. eſt תתהדר אל *al titthadder*, ideſt ne te oſtentes, ne te ornes, ne te glorifices, vt vel ſplendore veſtrum, vel famulorum, equorum rhedarúmque copia, vel ſapiẽtiâ aut facundia aliáue re magnates te maiores imitari, aut ſuperare velis, imò cum ipſo rege quaſi certare; omnis enim priuati hominis decor & ſplendor, dum maieſtati & ſplendori regio obijcitur, hebetatur, refringitur & euaneſcit. Septuag. vertunt, μὴ ἀλαζονεύου, ideſt *ne ſuperbias*, ne arrogantem te exhibeas. Roman. *Ne glorioſum te oſtentes*: ἀλαζονεία enim eſt iactantia, ſtrepitus, faſtus, ſuperbia, oſtentatio, inſolentia, vaniloquentia. Chald. *Ne ſplendidus ſis in conſpectu regis* Syrus, *Ne glorieris.* Caiet. *Non te pulchrifacies. Et in loco magnorum ne ſteteris*, ideſt vt Vatab. *Ne locum magnatum occupes, cum magnus non ſis.* R. Salomon: Ne te magnificè iactes coram rege vt gloriam tuam oſtentes, atque ſuperbè te agas coram eo, qui tibi dignitate ſit ſuperior: ſatius enim eſt, vt tibi dicatur, aſcende huc quam ſi abſque venia aliquem locum ingrediaris, & inde te recedere iubeant. Aben Ezra. *Ne glorioſus appareas.* Ne velut ille curru ſplendidus ſis; *& in locum magnorum*, vbi magnates verſantur, ne ingrediaré & commorêre. *Aſcende huc*: nam magis è re tua eſt vt dicatur tibi, aſcende huc, & nobiſcũ morare, quàm inſpectante rege è gradu deijciaris, cum ab eius conſpectu te abire iuſſerint.

Agitur hoc verſu, vti & quinque præcedentibus, de rege eiúſque cõſeſſu inter magnates: ſicut enim v. 2. regem comparauit cũ Deo, ac tribus ſequentibus eundẽ cõparauit cum ſubditis,

A ita hic viciſſim ſubditos cõparat cũ rege, eóſq; docet modeſtiã, vt humiliter & reuerẽter agãt cũ rege & magnatibus. Senſus ergo propriè eſt q.d. Ne coram rege te tuáſque veſtes, opes, nobilitatem, facundiam, bellicam artem, prudentiam, peritiam &c. oſtentes néue eius magnatibus te inſeras vel ingeras: ſic enim & regem & magnates tua ſuperbâ audaciâ offendes, atque ab vtriſque humiliaberis, & eijcieris. Ratio eſt, quòd ſuperbia & oſtentatio omnibus quidẽ exoſa ſit, ſed maximè regibus & Dynaſtis: tum quia reges omnibus eminere volunt, nilque præ ſe magni faciunt aut mirãtur. Vnde Cyrus apud Xenophontem docebat ſuos nihil admirari, vtpote qui magis admiranda viderint, & præ cæteris hominibus ſint admirandi; tùm quia reges volunt maieſtatem ſuam ab omnibus agnoſci, & Ratio.

B magna omnibus in rebus ſubmiſſione coli & ſuſpici; quare ſuperbos & oſtentatores velut qui tenebras maieſtati ſuæ offundant, deteſtãtur. Ex aduerſo amant modeſtos & humiles, qui ſua demiſſione reges honorant, ac ſua exigua ſorte & ſtatu contenti nihil ambiunt: vnde eorum ſapiẽtia & induſtria per ſagacitatẽ qua pollent, perſpectâ, ipſos ad maiores honores pedetentim promouent, dicuntque aſcende huc. Hinc periculoſiſſimam tibi eſſe puta oſtentationem agẽdi, quippe ex qua exiſtit inuidia, magnus aulæ turbo. Ea igitur quæ agenda ſunt, age ſine vlla oſtentatione agendi. Sapienter ergo *Saluſtius Criſpus, cui ſuberat vigor animi ingentibus negotiis, eo acrior quò ſomnum & inertiam magis oſtẽtabat*, ait Tacitus lib. 3. Annal. & Seneca in Oedipo: Exempla.

C *Certiſſima eſt regnare cupienti via,*
Laudare modica, & ocium ac ſomnum loqui.

Emanuel rex Luſitaniæ laudis eloquentiæ auidus, iuſſit Aloyſio Silueiræ ſibi ſcribere literas peregregias ad Pontificem, addiditque ſe alias quoque ſuo marte & manu ſcripturum: à ſe ſcriptam Epiſtolam regi obtulit Aloyſius. Ea vbi recitata eſt ſubriſit rex manúque Aloyſij comprehenſa: *Viciſti* inquit *Aloyſi, Epiſtola tua planè digna eſt, quæ ob nitorem & acumen Romam mittatur: & mittetur: meam vix lectu dignam puto.* Erubuit Aloyſius & gratijs de more actis, è veſtigio domum ſuam reuerſus equos inſterni iubet, atque vna cum liberis in ipſo meridie, nullo cibo prægultato magnóque ſilentio ſolum vertit. Vt extra vrbem fuere ſubſtitit paululum Aloyſius, & ad liberos conuerſus: *Alio, alio*, inquit, *ô fili nobis migrandum eſt; nec enim in eo re-*

D *gno diutiùs viuere tuto, in quo ſciat rex me ſibi ingenio ac doctrina præcellere.* Nempe vir prudens illud diuinæ ſapientiæ oraculum memoria tenebat: *Coram rege noli videri ſapiens.* Plura hac de re dixi Eccleſ. 7. verſ. 5.

Extat hac de re illuſtris Apologus Firmamenti & Saturni apud Cyrillum lib. 2. Apol. moral. cap. 24.: cui titulus: *Contra pompoſos ex magnitudine gratiarum. Fixarum ſtellarum ſphera* inquit, *gloriabatur de corporis ſui magnitudine, & motus velocitate, atque vniuerſalis virtutis granditate, necnon aſtrorum multitudine; cuius quidem pompam Saturnus intelligens, ita ei dixiſſe fertur: Gloriatio ſi falſa eſt, confuſio eſt vera. Sed dic mihi rogo te firmamentum, vnde tibi ſit tanta molis realitas, tanta motionis velocitas, tanta ſtellarũ lucíditas & numeroſitas? At illa reſpõdit: ab intelligentia quidem ventilor, à ſole illuſtror, vniuerſorum*

auctor me condidit, & in me ſidera ipſa idem fixit. Tunc Saturnus adiunxit: nihil ergo habes, quod ex te ſit, ſed totum aliunde ſumpſiſti. Cui illa; fateor, inquit. Mox alter ſubiunxit, Cur igitur quaſi non acceperis, de communicatis tibi perfectionibus gloriaris, & aliena gloria vſurpatrix erigeris? Non attendis, quod vbi pompoſitatis rapina ſapientem contaminat, nulla ſit vera gloria, cuius eſt bonitas vniuerſa. Sed falſo verum perdere, & per gloriam vanam in confuſionem incidere, maximè ſtultum eſt. Deinde varijs parabolis ſcitiſque gnomis idipſum corroborat: *ſic & dicendo,* inquit, *hoc tuum, facis totum te ſuum, ac fallaci gloria foris depictum, intus te reddis gratia vacuum. Quamobrem quanto generoſior es, & in bonis tibi communicatis præſtantior, tantò ſis intra ſolidum humilitatis ſinum collecta latentior. Diues es, time furem, cum lynce theſaurum reconde, gratiarum ſpiritum ſub duarum velationum tunicis abſconde. Aurum es, ſub terra late; pretioſiſſimus es rubinus, in petra bellagij te reconde. Quid plura? fuge gloriam ſparſæ lucis, & tunc cum noctiluca intrinſeco gloriæ ſplendore fulgebis. Quibus dictis, exhortator conticuit.* Hucuſque Cyrillus.

Similia.

Myſticè, ſi apud regem, quantò magis apud Deum, qui eſt Rex regum, & ſummè odit ſuperbos humiliare non oportet, ac meminiſſe conditionis noſtræ & fragilitatis, nec eximium ſanctitatis aut ſapientiæ locum nobis apud illum vendicare, nec in ipſius Eccleſia eminentem aliquem honoris gradum ambire, ne cogamur aut hic aut poſtea coram Deo, Angelis & iuſtis hominibus pudefieri, dum vel non aſſequimur deſideratum in Eccleſia honorem, vel aſſecuti deprehendimur inferiores eſſe munere ſuſcepto, vel alijs cedendum ſit dignioribus. Hoc eſt quod monet S. Petrus epiſt. 1. cap. 5. dicens: *Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei, vt nos exaltet in tempore viſitationis.*

Antiſtropha huic gnomæ Salomonis eſt illa Chriſti, qui verus eſt Salomon Lucæ. 14. 8. *Cum inuitatus fueris ad nuptias, non diſcumbas in primo loco, ne forte honoratior te ſit inuitatus ab illo, & veniens is qui te & illum inuitauit, dicat tibi: da huic locum, & tunc incipias cum rubore nouiſſimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris vade & recumbe in nouiſſimo loco, vt cum venerit qui te inuitauit dicat tibi: Amice aſcende ſuperius, & erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus.*

Et in loco magnorum ne ſteteris. Præter ſenſum proprium iam datum, hos quoque addas; primò q. d. Ne ambias alta ſubſellia, magnas dignitates, primas præfecturas, ſed tuo licet modico vel mediocri gradu contentus quietè & modeſtè viue, donec à Deo vel à principe ad altiora euoceris. Vita enim priuata & humilis eſt beata, quia caret mille curis, diſtractionibus, periculis quibus ſcatet vita aulica magnatum & principum. Idipſum ſerò expertus Ouidius lib. 3. Triſtium Elegeia 4. ita canit, imò gemit:

Vita priuata vita beata.

Vſibus edocto ſi quicquam credis amico,
Viue tibi, & longè nomina magna fuge.
Viue tibi, quantumque potes prælustria vita:
Sæuum præluſtri fulmen ab arce venit.

Et inferiùs:

Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit: & intra
Fortunam debet quiſque manere ſuam.
Viue ſine inuidia, molléſque inglorius annos
Exige, amicitias & tibi iunge pares.

Denique Noſter Salomon, imò per eum loquens Spiritus ſanctus Eccleſ. 4. 6. *Melior eſt* inquit *pugillus cum requie, quam plena vtraque manus cum labore & afflictione.*

Secundò q. d. Noli contendere cum magnis de loco, vt ſi illi locum aliquem occuparint tu eodem ſtare velis, prætendáſque illum tibi deberi: hæ enim contentiones naſcuntur ex ambitione, creántque periculum duelli, imò non rarò belli cum publica magnáque multorũ clade. Sanè in Belgio ſæpe vidimus vrbes ab hoſte occupari, ac exercitus potentes profligari, aut diſſolui eo quod Capitanei inter ſe de loco certarent, nec alter alteri cedere vellet. Quocirca Romani Priſci hanc non generoſitatem, ſed ſtoliditatem cenſebant, eámque morte puniebant. Sapienter & heroicè Damonides, cum à chori magiſtro poſtremum in choro locũ accepiſſet: *Euge* inquit: *Chorage, reperiſti quo pacto & hic locus per ſe inhonoratus fiat honorificus.* Et Ageſilaus puer licet iam rex deſignatus, in ludo ſolemni à præfecto loco parum honorifico collocatus: *Bene habet* inquit, *oſtendam enim non locum viris, ſed viros loco conciliare dignitatem.* Ita Plutarch. in Lacon. Dionyſius rex cum offenſus eſſet ab Ariſtippo Philoſopho, hominem ad cœnam vocauit, & iuſſit eum in conuiuio infimum omnium accumbere. Hic Ariſtippus nihil offenſus: *Hunc* inquit *locum ò rex illuſtrare vis, ac honorificum reddere*; ſignificans non locum reddere hominem viliorem, ſed ex dignitate hominis honorem addi loco. ita Laërt. lib. 2. cap. 8.

Contentio de loco vitanda.

Exempla.

Tertiò, q. d. Noli ſubitò ambire magnos magiſtratus & ſubſellia, ſed initio paruos capeſſe, ab eiſque gradatim ad maiores aſcende. Sic enim tandem ad ſummos euades. Ratio eſt prima, quòd omnium inuidiæ pateant qui ilico ſũma ambiunt, ac ſaltu heteroclito ex humo in thronum tranſilire nituntur. Secũdò, quòd hic ſit ordo omnis naturæ, artis & diſciplinæ, vt à paruis pedetentim ad maiora fiat progreſſio. Sic enim puer ſenſim creſcit, fitque adoleſcens, iuuenis, vir, & tandem ſenex. Sic fruges & fructus omnes ſenſim creſcunt: ſic in militia tyro fit miles, deinde decurio, mox vexillifer, inde centurio, inde chiliarcha &c. Sic in Eccleſia nemo repente fit presbyter vel diaconus, ſed per ſex minores ordines velut gradus ſenſim eò aſcendit: ita enim in ſingulis probat ſuam virtutem, & ad maiorem gradum ſe præparat, & diſponit. Vnde S. Cypr. lib. 4. epiſt. 2. ad Antonianum, laudat S. Cornelium, quòd gradatim per ſingulos officiorum ordines ad Pontificatũ aſcenderit: *Non iſte* inquit *ad Epiſcopatum ſubitò peruenit, ſed per omnia Eccleſiaſtica officia promotus, & in diuinis adminiſtrationibus Dominum ſæpe promeritus, ad ſacerdotij ſublime faſtigium cunctis religionis gradibus aſcendit.*

Gradatim aſcende.

Quæ viderunt oculi tui ne proferas in iurgio citò: ne poſtea emendare non poſſis, cum dehoneſtaris amicum tuum. Ex Hebræo verti quoque poteſt, *cum dehoneſtarit te amicus tuus*: amicus enim à te læſus te viciſſim lædet, & probrum probro regerens ſecreta & verecunda tua nudabit. Vers. 8.

Eſt hic triplex diſpũctio: Primò enim R. Leui, R. Salomon, Aben Ezra & moderna Biblia Hebræa τὸ *quæ viderunt oculi tui*, referunt ad verſ. præcedentem de rege & magnatibus: ſecundò Septuag. illa à cæteris ſeiungunt, & ſubaudiendo verbum *dicito*, gnomen ſeparatam conſti-

tuunt: vnde vertunt: *Quæ oculi tui viderunt ea dicito: ne temerè prorumpas in litem vel pugnam, ne ad finem facti te pœniteat.* Tertiò optimè Noſter, Pagnin. Vatab. & alij ſequentibus annectunt.

Igitur primò Hebræi, illis verbis omiſſis, & ad verſum præcedentem reiectis, ſic hanc gnomen efferunt. R. Salomon: *Ne litem capeſſas contra amicum, vt non pudeſias, quod cum amico iure certaris, cum quo gratia certare debebas.* Chald. *Ne egrediaris ad iurgium citò, vt non contendas poſtea quando exaſperaueris amicum tuum, vel quando te exaſperauerit amicus tuus.* Syrus: *Ne egrediaris ad iudicium velociter, ne quando iudicaueris exprobret tibi amicus tuus.* Baynus: *Ne egrediaris ad litem, ſed feſtina vt finem imponas, ne pudefaciat te amicus tuus,* præoccupando te, & ad amicitiam redintegrandam inuitando. Aben Ezra: *Ne exeas ad litigandum niſi priùs cauſam expenderis,* B *& eam iuſtam eſſe apud te decreueris, ne malè audias apud amicos tuos, & litium conſectator appelleris.*

Secunda diſpunctio Septuag. ambigua eſt, & tam ad præcedentem quàm ad præſentem verſum referri poteſt. Ad præcedentem q. d. Ne oſtentes te tuámque ſapientiam coram rege, ſed ſi qua de re ab eo rogeris, candidè & ſimpliciter dicito ea quæ viderunt oculi tui, ideſt ea quæ vidiſti vel audiuiſti: Sic enim arrogantis faſtum deuitabis, & modeſti veraciſque nomen apud eum obtinebis. Hic ſenſus valde appoſitus eſt. Si ad præſentem referas, per iurgium accipe cauſam & litem ciuilem. q. d. Tu qui in lite teſtimonium apud Iudicem dicis, ea tantùm depone quæ oculis tuis aſpexeris, & rurſus ex his quæ vidiſti, ne quid celeriter, & imparatè in cauſa aliqua rogatus dixeris, ne ſera te poſtea pœnitentia dictorum capiat, tunc ſcilicet cum C reum liberare non poſſis; aut nolis, ne cogaris retractare quod dixiſti, itáque mendax habearis: vti faciunt multi: qua in re ſimiles ſunt crocodilis, canibus venaticis ſimilibuſque beſtiis, quæ cum ſemel prædæ dentes infixerint vix vnquam euellunt. Ita Salazar. Huc facit illud: *Neſcit vox miſſa reuerti.*

Tertia diſpunctio Noſtri commodiſſima, aptiſſimum & maximè connexum ſenſum exhibet. Monet enim, inquit Ianſen. ne quis per iurgium & contentionem publicum faciat alicuius crimen, etiamſi oculis ſuis illud conſpexerit, multo minus ſi vano audierit tantum rumore, ſed ſecundùm Chriſti præceptum cum peccauerit frater aliquis ſecretò moneatur: idque nō per contentionem, ſed in ſpiritu lenitatis contra quorundam morem, qui ſtatim vbi aliqua viderint in proximo, quæ ſint reprehendenda, mox D cum iurgio & ſtomacho proferunt, ac palam faciunt. Itaque notanda tria quæ hic dicuntur, *Ne proferas, & In iurgio, & Cito;* neque enim crimina, maximè ſecreta, ſunt proferenda & publicanda, nec cum iurgio ſunt reprehendenda, nec citò aut præcipitanter, ſed tempore & loco opportuno. Quãquam illud *In iurgio* aliter accipi poſſit, videlicet non pro *cum iurgio* aut *per iurgium*, ſed pro *inter iurgandum*, vt ſignificetur ſi litem aut contentionem aliquam habere cum aliquo contingat, cauendum, vt ne per impatientiam animi ac ſe vindicandi cauſa, quid etiã earum rerum quas vidit effutiat contra alium, ne cum proximum ſuum infamia aliqua aſperſerit, non poſſit id poſtea corrigere, & famam

A ereptam reſtituere, ſicque ſe & coram Deo obnoxium faciat magno peccato, & apud læſum magno ſe exponat periculo.

Sapienter Plutar. in Moral. *Velut nauem,* inquit, *arreptam fluctibus anchora non licet ſiſtere, ita nec verbum in altum emiſſum.* Et rurſum: *Vt procliue non eſt auem è manu emiſſam recipere, ita nec dictum ſemel ab ore profectum.*

Cauſam tuam tracta cum amico tuo, & ſecretum VERS. 9. *extraneo ne reueles:* VERS. 10.

Ne forte inſultet tibi cum audierit, & exprobrare non ceſſet.

Pro *inſultet* Hebr. eſt יחסדך *iechaſſedcha*, quod propriè ſignificat: *Ne in te pius & beneficus ſit,* ſed hic & alibi per antiphiras in contrarium ſignificat. Vnde Tigur. vertit: *Ne forte audiens ſubtrahat à te beneficentiam.* Vatab. & Pagnin: *Probris* B *ne afficiat te.* Chald. *Ne exprobret tibi.*

Cauſa hic quintuplici reſpectu, quintupliciter accipi poteſt: Vnde quintuplex oritur ſenſus.

Primò enim Caiet. ſic ex Hebræo vertens: *Lis tua lis ſocij tui, & ſecretum alterius ne detegas, ne exprobret tibi, & infamia tua non quieſcat;* Sic explicat: Charitatis plena monitio, vt litigioſam cauſam amici tui reputes tuam, & ſimile huic eſt mandatum, vt ſecretum alterius non detegas, ſed tanquam ſecretum tuum habeas. Et ratio ſubditur: Ne propria fama damnum patiatur irreparabile, afficiente te contumelia audiente detegi ſecreta, cauſámque amici à te non æſtimari. Irreparabilitas enim famæ ſignificatur dicendo: *Infamia tua non requieſcet:* infames enim ſunt, & læſæ amicitiæ rei, qui amici ſecreta produnt, aut ei in lite & aduerſitate non opitulantur. Hæc Caiet.

C Secundò R. Salomon q. d. Tu quidem iuſtè cauſam tuam cum amico iure proſequi potes, ſi ipſe tecum litigare velit, téque ad litigandum cogat, caue tamen ne in lite ſecretum eius reueles, vt probrum maiorum eius, qui iam vita functi ſunt, quod cæteri ignorabant, in lucem reuoces. Sic enim proditor amicitiæ & ſecreti audies, atque amicus à te læſus cæterique hoc proditionis crimen tibi exprobrare non ceſſabunt.

Tertiò Vatab. q. d. cauſam & litem tuam quã cum alio habes age non coram Iudice, ſed corã amico, vt is amicè & ſecretò velut arbiter litem dirimat vel componat; ſi enim cauſam in iudicium deducas omnium ſermonibus, iudiciis & D dicteriis te expones, atque pericula diffamationum, expenſarum, aliorúmque damnorum quæ lites conſequi ſolent ſubibis.

Quartò Hugo, Arboreus & Ianſen. ſignificatur inquiunt, non debere quenquam nimis fidere ſibi in gerendis ſuis negotiis & cauſis, ſed ſi quod habeat negotium, maximè ſingulare & arduum, tractandum illud cum alio, non tamen cum quouis, ſed cum amico quopiam, de cuius fide non dubitetur, qui & bene conſulere velit & ſecretum ſeruare. Cauendum enim nequis ſecretum ſuum homini extraneo, cuius integritas non ſit ſatis explorata, reuelet, ne fortè quod audiuit ſecretum publicè obiiciat, & ſine ceſſatione improperet. Huc accedit S. Thom. 2. 2. q. 189. art. 10. ad 2. vbi docet cauſam temporalem tractandam cum amico temporali, ſpiritalem (qualis eſt ingreſſus religionis) cum amico ſpiritali.

Quintò & genuinè hæc gnome pertinet ad litem & iurgium de quo v. præcedenti. q.d. Si quid cauſæ, litis, iurgij & querelæ habeas contra amicum, cum eo amicè & ſecretò illam pertracta, exponendo illi ea dicta vel facta ipſius, quæ tibi iniuria videntur, téque affligunt & cruciant, vt ipſe vel earum rationem reddat, vel veniæ petitione aliáue ſatisfactione læſionem ſarciat, & amicitiam redintegret: quare ſecreta hæc inter te & amicum diſſidia, ſecreta probra, ſecretas iniurias extraneo, cuius incerta & dubia eſt fides, ne reueles, vti imprudentes & impatiẽtes facere ſolent, qui læſi ab amico, ilico queruli eum apud obuios & exteros quoſlibet traducunt, eiſque iniurias ſibi ab eo illatas narrant & amplificant. Extraneus enim facile te ridebit tibique inſultabit, & eadem diuulgare, imò in faciem tibi exprobrare non ceſſabit. Hoc eſt quod ſanxit Chriſtus Matth. 18. 15. dicens: *Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum; ſi te audierit lucratus eris fratrem tuum.* Ita Beda. Hunc eſſe ſenſum patet ex Hebræo qui habet: *Litem tua litiga* (Chald. *iudica*) *cum amico tuo, & ſecretum alteri ne reueles; ne forte exprobret tibi, & infamia tua non reuertatur.* Chald. *Ne forte exprobret tibi cum audierit, & famam tuam peruertat.* Syrus: *Et multi te iudicent,* ideſt vituperent & condemnent. Et ex Septuag. qui in Roman. & Complut. intricati & obſcuri ſunt; clarè verò ab Auctore Catenæ Græc. ſic redduntur: *Si quando probro te affecerit amicus tuus diſſimula, retróque ſecede, neque ob id illum aſperneris, ne conuitiis te appetat, adeóque talis hinc rixa & inimicitia oboriatur, quæ non facile decedat, verum diu multúmque inſtar mortis te infeſtet.* q. d. ſi lis tibi incidit cum amico, illúmque videris ira accenſum parturire verba indignationis plena, quæ in te euomat, tu prudenter abi & ſecede dũ ira eius deferueat; quo facto quietè cum ratione cauſam tuam cum eo age. Si enim furenti obſiſtas, tu quoque furere incipies, eiúſque furorem magis accendes, vnde fiet vt vtrimque multa probra iaciantur quæ vtrumque apud audientes infament. & infamia ſemel contracta deinde deleri non poſſit. Huc facit Symbolum Pythagoræ: *Cibum in ſcapham putridam ne ponas, id eſt ſecretum ne committas improbis & garrulis.*

Nota pro τὸ *rixa & inimicitia &c. quæ inſtar mortis te infeſtet*, Roman. & Complut. vertunt: *Rixa tua & inimicitia non aberit, ſed erit tibi æqualis morti*, tum quia durabit vſque ad mortem. Amicus enim læſus ab amico improperio, reuelatione ſecreti & plagâ doloſa, eſt irreconciliabilis, vti ait Eccleſ. c. 22. 27. tum quia inimicitia interimit amicitiam, quæ eſt quaſi vita amicorum; amans enim viuit in amato & amicus in amico: Anima enim magis eſt vbi amat, quàm vbi animat. *Sicut de Oreſte & Pylade traditur, ſi non fingitur, qui vellent pro inuicem vel ſimul mori, quia morte illis peius erat non ſimul viuere*, ait S. Auguſt. lib. 4. Confeſſ. cap. 5. Amicitia ergo eſt amicorum vita; inimicitia verò eorundẽ mors: Tum denique quia perpetuæ inimicitiæ & rixæ, præſertim eorum qui antea fuerunt amici, ſunt moleſtiſſimæ, vt homo malit mori quàm in perpetuis litibus rixiſque viuere, ſimul & periculoſiſſimæ, ac non raro in mutuas cædes deſinunt. Quocirca Moſes, imò Deus Iudæis ita ſancit Leuit. 19. 17. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo,*

A *ſed publicè argue eum, ne habeas ſuper illo peccatum. Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.*

Gratia & amicitia liberant, quas tibi ſerua, ne exprobrabilis ſias.

Pro *liberant* Græcè eſt ἐλευθεροῖ, ideſt libertate donant, ſeruitute liberãt, liberum, ingenuum, liberalem, generoſum efficiunt. Hic verſus non eſt in Hebræo: vnde & verſui præcedenti ſub eodem numero annectitur: ſed tranſcriptus eſt ex Septuag. vbi ſic habet: *Gratia & amicitia libertatem pariunt, quas ne probris obnoxius ſias tibi ſerues, viáſque tuas cuſtodi* εὐσυναλλάκτως, *ideſt conciliabiliter*, placidè, beneuolè, compoſitè: εὐσυνάλλακτος enim vocatur liberalis, placidus, facilis, compoſitus, benignus, beneuolus, qui ſua beneuolentia & compoſitione morum omnes ſibi
B deuincit & conciliat.

Dixerat Salomon non eſſe litigandum cum amico, ſed eius iniuriam vel diſſimulandam, vel ſecretò & amicè cum eo pertractandam, vt amicitia non diſſuatur, ſed fortiùs coaleſcat & redintegretur: nunc cauſam ſubdit, quòd gratia & amicitia ſint virtus & dos nobiliſſima, quæ hominem liberum, liberalem, & generoſum efficiat, vt malit ſapiens eam ſeruare, & aliquid iniuriæ ab amico perpeti, quàm amicitiam frangere, & iniuriam lite proſequi vel vlciſci. Hoc enim eſt animi liberalis & generoſi, qui aliam parit libertatem, qua homo à metu, periculis, rixis, aliiſque mille malis, quæ ex inimicitia conſequi ſolent, liberatur. Vnde Ianſen. ſic explicat: ſignificatur inquit, gratiam & amicitiam, id eſt fauorem & beneuolentiam Dei & hominũ,
C liberum & ingenuum reddere hominem, ita vt ſeruili timore ſibi malè non metuat, ſed per gratiam ac amicitiam Dei hominúmque ſecurus ſit, ac libero viuat animo, atque ſæpe à multis malis per illa liberetur, proinde meritò curam illorum habendam vt cuſtodiantur & firmẽtur, ne qui prius bene munitus erat aliorum gratiâ & amicitia, illis amiſsis fiat exprobrabilis. Sic etiam cuique cuſtodiendas vias & actiones omnes, vt facilè cum ipſo tranſigi poſsit, nec durus ſit ac perfractus, ſed ſemper facilem ſe præbeat ac pacificum, ita vt etiamſi quid controuerſiæ incidat facile conciliationem admittat, ne ſciſſa amicitia poſtea non facilè reſarciri poſsit.

Vnde Septuag. addunt: *cuſtodi vias tuas* εὐσυναλλάκτως, ideſt *compoſitè & conciliabiliter*, q.d. Ita mores tuos compone, vt omnium gratiam tibi
D concilies, indieſque nouos tibi parias amicos, qui te diligant, protegant, promoueant: quã in re vites imitari debemus. Vites enim, ait Plutar. lib. de adulatorib. vitan. *Effuſis palmitibus proxima quaque arbuſta clauiculis ſuis complexa, latiores fiunt: ſic plures per amicitiam ſibi adiungere feliciſſimum eſt.* Hinc Epaminondas teſte Æliano lib. variar. Hiſtor. dicere ſolebat: *non prius interdiu diſcedendum è foro eſſe, quàm nouum aliquem amicum ad veteres adieceris*, idque Scipionem Africanum factitaſſe perhibent. Socrate interrogante Crœſum, quid magni è regno eſſet cõſecutus? cum ille reſpondiſſet: *vt hoſtes vlciſcerer, & amicos beneficio afficerem. Multo*, inquit, *melius feciſſes, ſi & illos tibi amicos aſciuiſſes.* Ita Maxim. ſerm. 6. Sic cum Pompeius hoſtes ferro perdomandos, amicos fauore colendos cenſeret: Iulius Cæſar meliùs vtroſque beneficiis deuin-

Amicos multiplicare Gnomæ

ciendos cenſuit. Maius enim meliúſque eſt ex inimico amicum facere, quàm cum perdere & vlciſci. Porro τὸ ἀνθρωπικῶς [illegible], ideſt conciliabiliter, egregiè explicat S. Bernard. ſerm. 2. in feſto S.

Modus bene viuendi triplex.

Petri & Pauli. *Arbitror*, inquit, *quod tu qui in congregatione es, bene viuis, ſi viuis ordinabiliter, ſociabiliter, & humiliter; Ordinabiliter tibi, ſociabiliter proximo, humiliter Deo. Ordinabiliter, vt tu in omni conuerſatione tua ſolicitus ſis obſeruare vias tuas; & in conſpectu Domini, & in conſpectu proximi, cauens & tibi à peccato, & illi à ſcandalo: ſociabiliter, vt ſtudeas amari & amare, blandum te & affabilem exhibere, ſupportare non ſolum patienter, ſed & libenter infirmitates fratrum tuorum, tam morum quàm corporum. Humiliter, vt cum hæc omnia feceris, ſpiritum vanitatis ſtudeas exſufflare, qui ex huiuſmodi naſci ſolet, & quantumcunque illum ſenſeris, negare omnino conſenſum.*

VERS. 11. *Mala aurea in lectis argenteis, verbum dictum in*
B *tempore ſuo.* Noſter videtur legiſſe משכבות *miſkabot*, ideſt lectis. Iam legunt משכיות *maſkiot*, ideſt in cælaturis vel cancellis. Vnde Septuag. vertunt: *Malum aureum in monili ſardij.* Symmach. & Theodot. *In conſpicuis argenti.* Syrus: *Pomum aureum in opere fuſili argenti:* Pagnin. *in picturis argenteis.* Chald. *In imaginibus argenteis.* Caiet. *In caſuris.* alij: *In calaturis.* R. Abraham, *In abſconditis*, vel *In theſauris argenti.* Vatab. *In celatis vaſis argenti.* Arias *In thecis tranſparentibus argenti.*

Igitur primarum trium linguarum trina hic eſt lectio & verſio, ac conſequenter trinus ſenſus. Diſcrepant enim à ſe inuicem Latina, Hebræa, & Græca, ac proinde cuique ſua danda eſt explicatio.

Primò ergo Latinus vulgatus interpres *mala aurea* ab aurifice fabrefacta accipere videtur, quæ ex lectis argenteis ſuſpenſa ſunt, hoc eſt ad argenteum, & cælatum lectorum operculum dependent. Sic enim Eſther 1. 6. Rex Aſſuerus magnificẽtiæ cauſa in cõuiuio ſuo regali lectulos apparauit aureos & argẽteos, vt in iis cõuiuæ diſcumberent, in quibus elegantiæ cauſa mala aurea incidi vel affigi poterant, vt conuiuarum oculos paſcerent, ac ſimul ciborum orexim & appetitum acuerent. Senſus ergo eſt, ait Ianſen. Quemadmodum mala aurea affixa lectis argenteis, aut ab eis dependentia exornant multum lectos, recreant atque delectant, & propter varietatem & propter pretioſitatem & propter artis elegãtiam: ita verbum opportuno tempore dictum multum afficit audientes, & ipſum proferentem mirè exornat: Verbum enim prudens ſi non dicatur ſuo tempore, eſt quidem quaſi pomum aureum, ac in ſe multi pretij, ſed ſi iungatur tempori ſuo, quo commodè dicatur & opportunè, veluti aureum pomum eſt argenteis lectis inſertum, valde ſcilicet recreans, homineſque afficiens: Antiquitus enim ditiſſimi & potentiſſimi reges lectos habebant aureos & argenteos, eoſque mira varietate exornatos, vt habetur Heſter primo. Hebræa habẽt verbum dictum in rotis ſuis, hoc eſt dictum debitis quibuſdam modis ac coloribus rhetoricis exornatum, quibus veluti rotis vehatur in audientium aures.

Hinc myſticè Beda. *Verba*, inquit, *prædicatoris appoſitè ad capturn auditorum concinnata ſunt mala, quia de arbore vitæ, hoc eſt de Dei ſapientia ſunt*
A *orta. Aurea, quia charitatem menti infundunt. Lectis etiam comparantur, quia requiem præſtant animabus audientium. Argenteis, quia ſplendore fulgent veritatis. Mala ergo aurea ſuperaddit ornatui lectorum argenteorum, quiſquis diuina eloquia ſpiritualibus plena ſenſibus atque myſteriis, quibus ſuauiter animus paſcitur & accenditur, opportuno tempori ſuperaddit rudioribus ac ſimplicioribus doctrinis, per quarum cuſtodiam & hic præſtatur pax animæ, & ad quietem peruenitur æternam.*

Minùs concinnè alij per mala aurea accipiũt pedes aureos lectorum. quos Clemens Alex. in Pædag. vocat χρυσόποδας, ideſt auro inſiſtẽntes, puta aureis pedibus ſubnixos. q. d. ſicut pedes lectorum tornati ex auro, ac rotundi vt videantur eſſe mala aurea, lectos tricliniorum tàm ornant quàm ſuſtinent; ſic & verbum dictum in tempore ſuo. Minùs inquam aptè, tum quia mala aurea dicuntur eſſe in lectis, non lecti incumbere malis aureis; tum quia tẽpus opportunum dicitur potius ornare verbum ſapiens, quàm ab eo ornari.

Secundò iuxta textum Hebræum, valde appoſitè verbum opportunè dictum comparatur malis aureis collocatis במשכיות *bemaſkioth*, ideſt in ſculpturis, cælaturis, vel cancellis argenti, quæ ſcilicet incluſæ ſunt thecis argenteis, ſed cancellatis, vt per cancellorum foramina malũ aureum quod intrinſecus eſt, conſpiciatur: Radix enim שכה *ſacha* ſignificat conſpicere & intueri res cælatas, pictas, figuratas & affabrè elaboratas. Vnde Symmach. vertit: *In thecis perſpicuis.* Forte Noſter has thecas vocat lectos per hebraiſmum, quià ſicut homo in lecto, ſic mala
C aurea in theca ſua requieſcunt. Iam ſi aurum ornandum erat pretioſo alio metallo, nullum quidem opportunius quam argentum, per cuius foramina ſubtiliſſima introſpici poſſet ſplendor auri, ſiquis attentè diſpiceret; ſin minus longiuſcule videret, nihil præter argentum videre videretur. Huc facit illud Cant. 1. 11. *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.*

Igitur primò, ſicut mira eſt elegantia pomi aurei affabrè incluſi cancellis argenteis, quæ intuentium oculos inſigniter oblectat & rapit; ſic pariter mira eſt venuſtas ſentẽtiæ grauis opportunè dictæ: Secundò, ſicut magnũ eſt pretiũ auri inuoluti argento, ſic magnũ eſt pretiũ ſententiæ prudenter prolatæ: Tertiò, ſicut in pomo aureo argenteis cancellis incluſo, magna eſt & concinna varietas auri, argenti, cancellorum, figurarum, ſculpturarum &c. quæ mirè intuentes recreat: ſic pariter in dictis ſapientum magna eſt ſapientiæ, eloquentiæ, figurarum, troporum, ſimilitudinum copioſa varietas, & variegata copia, quæ audientes paſcit & recreat. Quartò, ſicut malum aureum interiùs latens, exteriùs cancellis argenteis velatur & ornatur, ita vt aſpicienti primò occurrat aſpectus argenti cancellati, deinde penitiùs perſpicienti occurrat ſpecies mali aurei interiùs latentis: Sic pariter ſermo ſapientis exteriùs decoram habet phraſim, & quaſi tegmen eloquentiæ, quæ argento ſonoro comparatur; interiùs vero habet ſenſum reconditum ſapientiæ, quæ auro reſpondet. Id videre eſt maximè in parabolis, quales ſunt hæ Salomonis, quæ exterius elegantem parabolæ ſpeciem compoſitis & reticulatis verbis exhibent, ſed interius arcanum, puta parabolæ

Verbum opportunũ ſimile pomo aureo in theca argentea.

1. 2. 3. 4.

cum & ſymbolicum ſenſum penitus eas rimanti oſtentant.

Quocirca R. Moſes in libro *More hannebuchim*, id eſt doctore perplexorum & doctore dubitantium cap. 1. apud Galatinum lib. 1. de Arcanis fidei cap. 6. vertit: *Sicut malum aureum in reticulo argenti, ſic verbum dictum ad duas facies ſuas*, q. d. ſicut malum aureum incluſum reticulo argenteo duas quaſi habet facies, vnam externam reticuli argentei, alteram internam & reconditam mali aurei; ſic & parabola duplicem habet ſenſum, vnum extremum & apertum, qui eſt literalis, alterum internum & reconditum, qui eſt myſticus, puta allegoricus vel anagogicus, ſiue cabaliſticus. Vide igitur quanto artificio, & quàm exquiſitâ arte elaborari oporteat parabolam, quanto verborum ſplendore, quàm grauis ſententia exornanda et recondenda. Ita R. Leui, R. Salomon, Aben Ezra, Lyran. & Noſter Pineda lib. 3. de rebus Salomonis c. 16.

Accedit verſio Tigurina: *Malæ aurea in cælatis vaſis argenteis, eſt verbum tempeſtiuè prolatum.* Vatab. *Mala aurea in cælaturis argenteis.* Additque: *Propriè vox Hebræa ſignificat thecas in quibus lapides pretioſi recluduntur, ita tamen vt videantur: Gallicè claires voyes. Hæ autem thecæ fiebant ex argento, vbi erant foramina, per quæ poma illa aurea conſpicerentur à Salomone ipſo.* Veriſimile eſt tempore Salomonis, qui præ regibus omnibus abûdauit auro & argento, has thecas in vſu fuiſſe in ornatu tum palatij regij, tùm templi, tum priuatorum; ac forte ea velut monilia ex collo geſtabant, vti modo nobiles geſtant bullas aureas & argenteas ſupra pectus, quæ ob rotunditatem à nonnullis poma aurea & argentea vocitantur. Alij per thecas haſce accipiunt abacos ſiue armaria & repoſitoria, in quibus Salomonis aurea ſupellex recondebatur, quæ ianuis reticulatis argenteis claudebantur, per cuius foramina videri poterat ſupellex aurea.

Caiet. vertit: *Mala auri in caſuris argenti, verbum ordinatum ſuper rotas auri*, ſicque explicat q. d. ſicut ſi quis artifex efformet arbuſculam, vel virgultum argenteum variis interſectionibus quaſi ramis inciſum, producens mala auri, non ſolùm pretioſum, ſed artificioſum pulchrumque ſpectaculum oculis intuentium exhibebit; ſic pariter qui ordinat verba ſuper rotas ſuas, audientium gratiam ſibi conciliat: Eſt enim & pretioſus, & pulcher, ac mirandus ſermo ordinatus ſuper rotas ſuas, hoc eſt ſuper loca topica, ſuper colores rhetoricos, ſuper phraſes modoſque loquendi elegantes & concinnos. Hæ enim ſunt rotæ ſermonis, quibus vehitur ſermo ad perſuadendum & inſtruendum auditorem. Ita Caiet.

Tertiò, Septuag. Græcè vertunt: *Sicut aurea mala in monili ſardij*, vel vt legit Auctor Catenæ Græc. *Quod malum aureum eſt monili ſardio, hoc ſermo opportunus ſuo eſt auctori.* Aliqui hoc per Hypallagen exponunt q. d. quod monile ſardij eſt malo aureo, hoc ſermo opportunus ſuo eſt Auctori. Nam Sardius eſt lapis pretioſus qui in palis annulorum aureorum velut gemma, vel in collaribus & catenis aureis velut bulla adiungi, & ſuper pectus dependere ſolet. Congruit enim Sardius cum aureo colore: eſt enim rubeus vt aurum: vnde ſimili phraſi ſubditur apud Septuag. *Quod Sardius inſertus eſt aureæ inauri, hoc*

A *ſermo ſapiens eſt auri obſequenti.* Simili modo ait Eccleſ. c. 32. 7. *Gemmula carbunculi in ornamento auri, & (ſic) comparatio muſicorum in conuiuio vini. Sicut in fabricatione auri ſignum eſt ſmaragdi; ſic numerus muſicorum in iucundo & moderato vino.* Myſticè Auctor Catenæ Græc. ſicut ait malum aureum congruit ſardio, ſic Dei cognitio congruit animæ caſtæ & puræ. Per aurum enim deſignatur cognitio, per Sardium honeſta actio.

Dubito an in Septuag. pro σαρδίῳ non legendum ſit ἀργυρίῳ, id eſt argenti. Sic enim habent Hebræa, Chald. Latina, quin & Syrus qui ſequi ſolet Septuag. Tunc ſenſus foret appoſitus q. d. ſicut malum aureum annulo argenteo velut pala inſertum, aut catenæ argenteæ velut bulla appenſum eandem decorat & exornat; ſic pariter opportunitas ornat verbum, ſi videlicet
B illud cögruo & opportuno loco, & tempore proferatur. Hinc Syrus vertit: *Sicut pomum aureum in opere fuſili argenti*, quod rurſum ſic exponas q. d. ſicut pomum aureum in phiala vel lance argento cælata poſitum, pulchrius & ſpecioſius apparet. Sic pariter verbum ſapiens opportuno tempore prolatum, nouum quendam decorem acquirit, & ſeipſo pulchrius apparet. Huc quoque poſſet reuocari lectio vulgata: Phiala enim vel lanx argentea Hebraicâ metaphorâ poteſt vocari lectus, quia in ea quaſi in lecto malum aureum decorè collocatur & requieſcit. Hic ſenſus valde planus eſt & obuius: Solent enim mala aurea tum fabrefacta, tum naturalia & viua in lancibus argenteis proponi, & conuiuis exhiberi.

Verbum dictum in tempore ſuo. Hebr. באפניו *beophnau*, id eſt *dictum in rotis ſuis.* At quid rotis — *Verbum ſuas habet rotas quaſi*
C cum verbis & cum lectis argenteis? Reſpondetur alludi ad lectos rotatiles veterum, quales etiamnum videmus in domibus nobilium & principum, qui de vna aula in aliam, de vno triclinio in aliud, per rotas illis ſubiectas facile moueri & rotari poſſunt: lectus enim quadratus habet ſpeciẽ currus, cui rotæ infernè ſubiici queũt & ſolent; hic autem olim argenteis laminis obduci, vel operculo ex argento cælato tegi & ornari ſolebat, & etiamnum ſolet apud principes; ſupernè verò quatuor columellis ad quatuor eius angulos inſiſtebant capitella rotunda ex auro in ſpeciem pomorum, quæ proinde hic mala aurea vocantur, quæ idcirco lecto & rotis argenteis incumbere & quaſi vehi videbantur. Rurſum mala aurea ex cælo, ſiue tecto lecti ar-
D genteo ſuſpendi ſolebant. Senſus ergo eſt q. d. Sicut mala aurea inſiſtentia, & quaſi vecta lecto rotiſque argenteis, magnum ſui pretium æquè ac pulchritudinem intuentibus exhibent; ſic pariter verbum in rotis ſuis, id eſt in ſuis circumſtantiis circumſpectè, appoſitè, & opportunè dictum, magnum audientibus exhibet ornatum & fructum, vti in primis patet in verbo Dei, quod interiùs animæ loquitur vt eam à peccato ad iuſtitiam, vel à iuſtitia & ſanctitate minore ad maiorem traducat. Iſta enim ſi dicantur congruè & opportuno tempore, animam conuertunt & ſanctificant. Hæc enim eſt gratia efficax & congrua, quæ ſcilicet datur congruo tempore, congruaque audientis diſpoſitione ad eam recipiendum illique obediendum. Porrò verba opportunè dicta rectè dicuntur dicta in rotis ſuis. Primò, quia inſtar rotarum ſunt rotunda & — *Opportunitas ſimilis rotæ.* 1.

aptè

aptè compoſita, vt nihil in eis ſit ſcabrum, nihil durum, nihil præfractum. Sic Cicero lib. de Claris Orator. *Verborum* inquit, *apta, & quaſi rotunda connexio.* Et de Oratore: *Thucydides autem præfractior, nec vt ita dicam rotundus.* Et Iuuenal. *Aut curtum ſermone rotundo Torqueat Enthymema.* Et
2. alius: *Graiis dedit ore rotundo Muſa loqui.* Secundò, quia inſtar rotarum concinnè decurrunt &
3. voluuntur in animam audientis. Tertiò, quia inſtar rotarum nuſquam exorbitant, ſed in orbi-
4. tis ſuis planè, ſecurè & celeriter rotantur. Quartò, quia inſtar rotarum placidè ſuauitérque vehunt, tam verba, quàm ſenſus verborum ad au-
5. res mentemque audientium. Quintò, quia ſicut rota aptatur & æquatur orbitæ ſuæ, ſic & verbum aptandum & æquandum eſt tempori & occaſioni. Verbum ergo dictum in rotis ſuis eſt verbum concinnum, compoſitum & aptatum tempori. Hinc Hebræi per אופן *ophan*, ideſt rotam metaphoricè ſignificant circumſtantiam, modum, occaſionem, congruentiam. Eſt metaphora ab aurigatione: quod enim eſt auriga in curru, hoc eſt mens in ſermone. Mens enim eſt auriga linguæ & ſermonis. Opportunitas ergo ſiue opportunum tempus, puta ſi verbum dicatur congruo modo, loco, tempore &c. eſt quaſi rota quæ verbum quaſi malum aureum vehit, & inſerit in animum audientis: Si enim idem verbum alio & importuno tempore dicatur, ab audiente non capietur, imò refutabitur & reſpuetur, vti patet experientia. Hinc qui aliquid alteri perſuadere conantur, captant commodas occaſiones, & mollia fandi tempora. Quocirca pro *verbum dictum in rotis ſuis*, ideſt *in tempore ſuo*, alij vertunt *dictum in circumuolutione ſua*. Baynus: *in circumferentia ſua*. Pagnin *in modis ſuis*. Alij: *in circumſtantiis ſuis*. Chald. & Vatab. *Verbum dictum opportunè*. Symmach. & vulgata: *in tempore ſuo*. R. Salomon: *ſermo ſupra baſim pronunciatus*, ideſt *rectè fundatus & fixus*.

Aben Ezra verò & R. Moyſes vertunt: *dictum in faciebus ſuis*, vel *in vtraque facie ſua*: cenſent enim א in אפניו *aphnau* non eſſe radicale, ſed hemanticum & aſcititium, vti eſt in אשמורה *aſmura*, ideſt cuſtodia, à *rad.* שמר *ſcamar*, ideſt cuſtodiuit: Conſequenter cenſent *aphnau* radicaliter idem eſſe quod פניו *panau*, ideſt facies ſuas, vel ad vtramque faciem ſuam, vt ſit duale. Iam *verbum dictum ad facies ſuas*, R. Moſes exponit dictum iuxta ſenſum literalem & myſticum, ideſt dictum circumſpectè, quod ſcilicet antequam proferatur prius reſpicit & circumſpicit omnes periſtaſes, circumſtãtias loci, temporis & perſonarum, vt non niſi opportuno tempore, vt vertit Noſter, ſe exerat & depromat.

Ex dictis liquet, mala aurea non naturalia, vera & viua, qualia ſunt citria, aurantia & cydonia, ſed artificialia, puta ab aurifabro formata ex auro paſſim ab interpretibus hic accipi. Noſter tamen Salazar concinniùs & venuſtiùs mala aurea vera accipit, puta cydonia, quæ ſuo odore, æquè ac roſæ cæterique flores, conuiuas recreant & ebrietati reſiſtunt, eáque de cauſa cum floribus ſolebant lectulis & menſis conuiuarum inſpergi, vti docet Athenæus lib. 3. *Multa mala, inquit, cydonia mittebant in thorum regi, multaque myrti folia roſarumque ac violarum*

A *elegantes orbes*; vt ſenſus ſit q. d. quemadmodum mala aurea, ideſt cydonia aut melina ſuper lectos argẽteos, ideſt tricliniares ſeu epulares ad ſtipandos conuiuas miſſa, ebrietatem arcent: ſic etiam *verbum dictum in tempore ſuo*, vel *cum rotis ſuis*, nimirum problema aliquod obſcurum opportunè inter epulas coniectum, mirificè conuiuarum ebrietati ſuccurrit, vel potiùs ipſam prohibet: nam ne mentes obtuſis mero capitibus ad illud ediſſerendum ineptæ reddantur, nullus non temperanter bibit.

Hæc expoſitio apta eſt, ſed arcta: arctat enim verbum opportunè dictum ad problemata conuiuij. Quare meliùs generaliúſque Baynus accipit verbum congruæ amicæque monitionis & correptionis. q.d. quemadmodum mala ſuper lectulos triclinij argenteos coniecta conuiuæ
B temulentiam coërcent, & caput contra merum obfirmant, ita etiam beneuola & amica correptio morum tempeſtiuè adhibita hominem ira, aut aliquâ aliâ vehementi affectione correptum deebriat ac ſibi reddit.

Generaliſſimè & pleniſſimè accipias hîc verbum quodlibet, ſiue monitionis, ſiue conſilij, ſiue inſtructionis, ſiue conſolationis &c. quaſi dicat, ſicut mala aurea lectulis argenteis inſperſa conuiuas recreant, roborant, paſcunt; Sic pariter verbum quodlibet congruè & opportunè dictum audientes recreat, roborat, & paſcit. Huic ſimilis eſt gnome S. Chryſ. apud Maxim. ſerm. 31. *Libere loqui ſubinde etiam vulgares ſolent: at decenter & tempeſtiuè cum modo & prudentia licentia vti, hoc demum magni eſt & admirabilis animi.* Et illa Plinij lib. 25. c. 5. in fine: *Vt elleborum tametſi efficax, tamen medici vetant dari*
C *ſenibus, aut pueris, aut exilibus, aut timidis; ita admonitio ſic eſt temperanda, vt ferre poſſit quem velis emendare; nec ſolum ſpectandum eſt vitium, ſed natura quoque eius, cuius vitio ſtudeas mederi.* Idem lib. 15. c. 14. *Morus ait nouiſſima omnium germinat, & tamen parit inter primas; ita qui tempus optimum operiuntur res conficiendæ, etiamſi ſeriùs cœperint, tamen maturius conficiunt.* Idem lib. 11. c. 6. & 10. *Apes peragunt opus ſuum non ſtatis diebus, ſed quoties cæli commoditas inuitat, ita ſuo quoque tempore rapienda eſt occaſio.*

Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit ſapientem & aurem obedientem. VERS. 12.
Pro *margaritum fulgens* Hebr. eſt חלי כתם *cholichatem*, quod Hebræi paſſim vertunt, *ornamentum auri obryzi*, vel *monile aureum*. Ita Pagnin. Caiet. Vatab. & alii. Septuag. vertunt *Sardium pretio-*
D *ſum*. Syrus, *Sardium bonum*. Chald. *vaſa ſmaragdina*. Alii *diadema, vel corona aurea*. Alii vt Noſter: *Margaritum fulgens*. Alii: *Orarium precatorium, placatorium aureum*, ideſt monile omnibus placens, omneſque alliciens & placans. Rurſum pro *ſapientem* ex Hebræo verti poteſt cum Caiet. *Sapiens* in nominatiuo, vt ſapiens qui arguit hic comparetur inauri aureæ & margarito fulgenti. Inſuper variant hic priſci interpretes: Aliter enim vertunt Septuag. aliter Chald. aliter Noſter. Trina ergo hic verſio trinum pariter poſcit ſenſum.

Primò Septuag. & ex eis Syrus vertunt: *Quod pretioſus Sardius illigatus, vel inſertus eſt aureo in-*

auri; hoc ſermo ſapiens dimiſſus in aurem obedientem eſt auri. Ita Auctor Catenæ Græc. vbi corripiens & correptio, ſiue ſermo ſapiẽs comparatur Sardio; correptus verò & edoctus qui ſermoni obedit, comparatur inauri aureæ. q. d. ſicut Sardius aptè componitur cum inaure aurea, illámque exornat, ſic pariter ſapiens monitor & monitio aptè componitur cum aure obediente, illamque mirè condecorat. Ad hunc ſenſum vulgatam Latinam accommodat Beda: *Rectè*, inquit, *humilis auditor inauri comparatur aureæ, qui dum libenter increpanti, & arguenti aurem accommodat, iã ſe ad recipiendã claritatẽ cœleſtis ſapientiæ præparat, iã ſupernæ lucis viſioni appropiat.* Poſtea verò ſubiicit de doctore. *Rectè doctor eruditus margarito fulgenti aſſimilatur, quia dum emendationem morum, dum ſupernorum ſcientiam deſiderantibus, ac piè quærentibus animis oſtendit, quaſi aureo ornatui maiorem inſuper gratiorémque fulgorem gemmæ ardentis adnectit.*

Huc pertinet verſio Caiet. *Inauris aurea & monile obryzi, arguens ſapiens ſuper aurem obedientem.* q. d. correptio & diſciplina ornat tam corripientem quàm correptum, tam doctorem quàm docilem diſcipulum: huic enim qui aure eam excipit eſt loco inauris aureæ, illi verò qui illam ore promit eſt loco monilis, & torquis aurei.

Secundò Chald. vertit. *Inauris aurea & vaſa ſmaragdina, correptio ſapiens in aure obediente.* Per vaſa ſmaragdina aliqui accipiunt pocula pretioſa è ſmaragdo, quibus diuites & nobiles in conuiuiis vtebantur, iiſque inuicem cum apprecatione ſalutis præbibebant. q. d. Sicut Modimperator, ſiue herus & præfectus conuiuij conuiuis propinat calicem pretioſum, v. g. ſmaragdis ornatum, in eoque vinum præſtans, ſed acre & amarum (Vnde Italorum prouerbium, *Il vino amaro te ſia caro:* amarum enim roborat ſtringitque ſtomachum, quem dulce vinum laxat & ſoluit) Conuiuæ verò calicem hunc vt amoris ſymbolum, vtque ſalutiferum, cum ſimili ſalutis apprecatione auidè excipiunt & hauriunt: Sic quoque Sapiens doctor diſcipulo propinat amaram diſciplinam & correctionem, vt vitia eius reſecet, velut calicem vinumque amarum, ſed pretioſum & ſalutiferum, quem proinde diſcipulus amanter auideque excipiat & hauriat oportet. Poſſunt tamen quælibet vaſa ſmaragdina hic accipi: Smaragdus enim & pretio & colore viridi effulgurans inter gemmas eminet, miréque omnium oculos recreat. Vide dicta Apocalyp. 21. 20. vbi dixi ſmaragdum virentem eſſe inſigne virginitatis, eſſeque amuletum contra venena: Sic & correptio virginitatem animę tuetur, eſtque amuletum contra omnia vitia.

Tertiò, Noſter optimè ex Hebræo vertit: *Inauris aurea & margaritum fulgens, qui arguit ſapientem & aurem obedientem.* Et Tigur. *Torques aureus & monile aureum eſt, increpatio ſapiẽtis auri obtemperanti.* Sic diſciplinam comparauit torqui aureo c. 1. 9. Senſus ergo eſt q. d. correptio ſeuera, ſed matura & amica, quam ſapiẽs opportunè adhibet audienti, ideoque obedienti, non vilis eſt & infamis, ſed res nobilis, pretioſa & pulcherrima inſtar inauris aureæ & margariti fulgentis, quæ proindè tam corripienti quàm correpto magno ornamento eſt, æquè ac ſaluti. Vnde Pagnin. clarè vertit: *Vt inauris aurea & ornamentum obryzi eſt, qui arguit ſapientem cui eſt auris obtemperans.* Noſter pro *ornamentum obryzi* melius vertit *Margaritum fulgens*, quia inauris aurea propriè erat circulus inſtar annuli auri inſertus, ex quo dependebat margaritum ſplendidum velut monile, vti docet S. Hiero. in Ezech. 16. & ex eo Noſter Pineda in Iob. c. 42. v. 11. n. 12. Huic gnomæ ſimiles ſunt illæ ſapientum apud Maximum ſerm. 31. Hermis: *Reprehenſio ſi agnoſcatur ò Imperator, ad cupiditatem eorum quæ prius non noras, reprehenſum ducit.* Iſocratis: *Sicut mel exulcerata mordet, ſecundùm naturam verò cõſtitutis ſuaue eſt: ita habet & oratio philoſophorum.* Ariſtonymi: *Qui ex oratione libertatem arguendi tollit; perinde facit, ac ſi ex abſinthio tollat acorem.* Phocionis: *Nec ſol è mundo, nec loquendi libertas ex hominum congreſſu remouenda.* Anonymi: *Vt elleborum ſi parcius ſumas magis offendit, quòd inhæreat viſceribus inficiatque corpus; ſin copioſius ſumas, proderit: erumpet enim liberiùs: ita non eſt obiurgandus amicus, niſi ea vehementia quæ vitio liberet illius animum. Nam lenior expoſtulatio contriſtat amicum nullo fructu.* Plutarchi in Moral. *Medici pharmacis amaris nonnihil ſacchari aſpergunt, vt ægros alliciant ad ea ſumenda: ita parentes obiurgationis aperitatem lenitate debent mitigare.* Rurſum. *Vt lienoſis acria & amara proſunt, dulcia obſunt, ſic & vitioſis.*

Gnomæ de correptione congrua.

Porrò ſeuerus monitor & ſeuera monitio, ſiue correptio rectè comparatur inauri aureæ & margarito fulgenti. Primò, quia ſicut inauris aurea precioſa eſt, nec dedecorat, ſed ornat decoratque aurem; Vnde inauris olim nobilitatis erat inſigne, vti ex Platone & Apuleio docet Rodiginus lib. 3. c. 25. ſic pariter correptio pretioſa eſt, nec infamat, ſed ornat & nobilitat audientem & obedientem: Magna enim eius laus eſt, quòd pareat corripienti. Hoc enim ſignum eſt magnæ humilitatis & obedientiæ, æquè ac prudentiæ.

Correptio eſt inauris aurea. 1.

Secundò, ſicut inauris perforat & pertundit aurem cum dolore, ac deinde firmiter auri adhæret, eamque aſſiduè vellicando ſtimulat, & ornat velut monile; ſic pariter acris correptio ferit tunditque aurem mentemque, imò intima mentis audientis, ac deinde fortiter illi adhæret. Correptus enim, hoc ſtimulo punctus reſipiſcit, & correptionem cõſtanter retinet, nec eam ſibi excidere ſinit. Igitur ſicut iis qui aures & auditũ habent hebetem & obtuſum affigitur inauris, vt ſua puncturâ hebetatam audiendi vim excitet & acuat, ſic iis qui proprij ſunt cerebri & durioris ceruicis adhibetur acris correptio, quæ ceruicẽ ſternat, eóſque legi obedientes faciat. Verè Plutarch. in Moral. *Remedia* ait, *ſtatim mordent vel offendunt, poſtea conferunt ſalutem & voluptatem; ita ſalubria monita initio nonnihil ſunt amara, poſtea correcto iucundiſſima.* 2.

Tertiò, olim in inaure, æquè ac in annulo incidebant nomen Dei ſui, vel rei ſummè amaræ: Sic pariter correptio hæc accipitur à ſapiente vt res ſummè vtilis, ſalutifera & dilecta, imò diuina & à Deo manans. Hoc eſt quod ait Deus per Oſee c. 2. *Et viſitabo ſuper eam dies Baalim, quibus accẽdebat incenſum, & ornabatur in aure ſua & monili ſuo.* Deus enim inauri inſculptus videbatur homini quaſi ad aurem ſemper aſſiſtere illique in aurem loqui, & eum ſui cultus perpetuum admonere. Hinc Iacob defodiens idola familiæ 3.

ſuæ ſimul cum eis defodit inaures. Geneſ. 35.4. Hinc & Gedeon ex inauribus fecit Ephod, quod deinde Hebræi coluerunt vt Idolum. Iudic. 8. 24. Et Aaron ex inauribus conflauit vitulum aureum. Exodi 32. v. 2. & 4. Addit R. Abraham Hebræos inauribus incidere ſolitos id, quod ſemper in memoria & mente geſtare vellent. Igitur inauri comparatur correptio, quia eam dat corripiens correpto, vt eius perpetuò ſit memor, ac iuxta eam mores corrigat & vitam componat: ac ſimili modo acceptat eam is qui correptionem beneuolè excipit, illique obedit.

4. Quartò, inauri aureæ ſolet innecti margaritum fulgens, quod mire ornat aurem æquè ac inaurem, ac vtrumque ſanè pretioſum eſt, ſed ponderis exigui: Nam qui vellet maſſam quandam auri grauiſſimam auribus innectere, aures minimè ornaret, ſed potius oneraret & fœdè diſcerperet. Similis eſto correptio, non leuis pretij, ſed leuis tamen ponderis, vt ſcilicet ſit prudens & cordata, ſed tamen lenis & blanda, ne graui iræ vel triſtitiæ pondere animum correpti premat, deprimat vel opprimat. Vide duodecim dotes margaritarum recenſitas Apoc. 21. 21. quas facile eſt adaptare correptioni & corripienti.

Gnomæ Præclare Plutarch. in Moral. *Quemadmodum medicus*, inquit, *vbi ſecuit carnem, non ſtatim deſerit ſectum, ſed rigat ac lenit: Sic qui acrius obiurgauit, debet reliqua vita conſuetudine lenire eam moleſtiam.* Ibidem: *Pharmacum non adhibitum in loco dolet abſque fructu; ſic obiurgatio non vt debet admota. Atque idem facit amicus cum moleſtia, quod adulator cum voluptate. Lædit enim vterque.* Ibidem: *Vt Telephi vulnus eadem haſta ſanatum eſt qua vulnus inflixerat, ita vulnus obiurgationis ab eodem ſanabitur qui fecit.* Alius: *Vt perniones & facit & tollit frigus: Item ignis ambuſta ſanat; Ita amici obiurgantis oratio dolori quem facit, eadem medetur.*

5. Quintò, inauris ſymbolum eſt diſciplinæ & obedientiæ; quia ſicut inauris inſeritur in aurẽ, ſic & verbum diſciplinæ ingeritur in aurem & mentem. Hinc de Chriſto dicitur Pſalm. 39. 7. *Sacrificium & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi.* Heb. *Perforaſti mihi*, nimirum ſubula ſeruituris, qua inaurem obedientiæ auribus meis appendiſti, mentique inſeruiſti. Vnde: *tunc dixi, ecce venio; In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciã voluntatem tuam, Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei*: Quæ verba citat Apoſtolus Heb. 10. v. 5. Vide ibi dicta. Hinc & illud Chriſti patri obedientis vſque ad mortem crucis: *Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorſum non abij. Corpus meum dedi percutientibus, & genas vellentibus: faciem meam non auerti ab increpantibus, & conſpuentibus.* Iſaiæ 50. 5.

6. Denique inauris ſymbolum erat reconciliationis & pacis: vnde amici Iob, qui cum eo diſceptantes eum ſæpiùs malè redarguerant, pœnitentes tulerunt ſinguli ad eum inaurem aureã in ſignum reconciliationis. Iob. 42. 11. Vnde & Plautus in Epidico: *Non meminiſti*, inquit, *me inaurem auream ad te afferre natali die.* Vbi Scholiaſtes: Solebant ait, hi qui amicos per annum aliqua ratione læſerant, illos in die natali inaurium donatione placare, vt iniuriarum obliti cũ eis in gratiam redirent. Correptio ergo, quæ quaſi inauris aurea à corripiente datur, & à correpto accipitur, ſignificat eam amicè & placidè

A à corripiente dari & à correpto accipi, vt ſi quæ prius inter vtrumque interceſſerit iniuria aut ſimultas, hæc iam per correptionem obliteretur, & priſtina amicitia redintegretur: per correptionem enim quaſi auris, imò os & mens corripientis auri & menti eius qui corripitur, copulatur, ſociatur & vnitur.

Sicut frigus niuis in die meſſis, ita legatus fidelis ei qui miſit illum, animam eius requieſcere facit. Heb. VERS. 13. *Animam Domini reuerti facit.* Septuag. *Sicut eruptio niuis meſſis tempore ardorem reſtringit, æſtuque laborantibus grata exiſtit, ita fidus legatus his qui miſerunt illum: ſiquidem animos illorum qui illo vſi fuerant, recreat & refocillat.* Ita Auctor Catenæ Græc. Syrus: *Sicut quando deſcẽdit nix in tempore meſſis æſtum refrigerat, ſic legatus &c. animam heri reducit.* Chald. *Animum Domini ſui reficit.* Aben Ezra, *reducit quaſi Domini animus*, inquit, *deſcendente*

B *legato coniunctus fuiſſet; eo denique redeunte in Domini corpus reductus ſit, quod is legatum fidum ſe præbuerit.* R. Leui. Sicut frigus inquit ex niue proueniens æſtatis tempore iucundiſſimum eſt, vitalemque calorem conſeruat, ne præ nimio aeris æſtu, qui illa tempeſtate immoderatus eſt, euaneſcat, eundemque ad intima corporis præcordia retrudit, ita legatus fidelis cum oblectat à quo miſſus fuerit, dominoque ſuo animum reddit, vitamque præbet, cum illius optata rite abſoluerit, ritéque legationis negotia obierit. Hæc ille.

Quæres, quod ſit frigus niuis in die meſſis? cũ in æſtate & meſſe nulla ſit nix, ſed ſummus æſtus, niſi Deus faciat miraculum, quale fecit B. Virgo Romæ ſub Liberio Pontifice, cum ei locum ba-

C ſilicæ S. Mariæ maioris in Eſquiliis ædificandæ, niue de cælo miſſa die 5. Auguſti, cùm in Vrbe ſummi ſunt calores, deſignauit & delineauit. Nix æſtatis

1. Reſpõdetur primò, niuem à diuitibus in hyeme colligi, vt in æſtate illi pocula & cyathos imponant, itaque frigidum vinum bibant, imò nonnulli niuem vino miſcent, vt frigidius potent, et ſi medici id vt valetudini & calori naturali noxium improbent. Vide Franc. Vales de Sacra philoſ. c. 61. Verùm hæc paucorum diuitum sũt delitiæ, quæ ad meſſem & meſſores pauperes nõ pertinent. Secundò, ventus, præſertim Aquilonaris per montes & Alpes niue etiam in æſtate oppletos, frigus ex niuibus contrahens, illud defert ad ſubiectas valles & camporum meſſores, illoſque mire refrigerat, vti Romæ, quæ montibus circumdatur, heri experimur. Vnde ſignanter ait *frigus niuis*, id eſt ex niue à vento contra-

D ctum, non nix ipſa. Tertiò, nix ipſa ſubinde dum copioſa eſt, ex montibus niuoſis in campos illis ſubiectos deuoluitur, ibique metentes recreat, & æſtum reſtinguit. 2. 3.

Senſus ergo eſt q. d. Sicut frigus à vento niuoſo, vel ab ipſa niue afflatum meſſoribus calore æſtuantibus ſudantibuſque æſtum mitigat, ac mirè eos recreat & refocillat, dum incendia ſolis refrigerat, ſudorem laborum tergit, & ardentes temperat anhelitus: Sic pariter legatus fidelis animam heri, qui eum miſit ſollicitudine & curis æſtuantem, ab hoc curarum æſtu requieſcere facit, refrigerat & ſolatur. Sicut enim tale frigus valde deſideratum & expectatum, recreat & reparat æſtuantium ac laborantium animos ſimul & corpora; ita & nũcius talis poſt negotium fideliter peractum reuerſus, ſuo bono

nuntio mittentis animam laborantem & anhelantem præ deſiderio reficit, tranquillamque ac pacatam reddit; vel vt habent Hebræa: *Animam eius reſtituet*, quaſi ſcilicet collapſam & moræ impatientiâ languidam factam. Monet ergo hæc ſententia legatos ſui muneris, vt cogitent quanto deſiderio ſuſpenſi maneant, qui miſerūt eos tantiſper, donec perficiant iniunctum officium, & quantum refrigerium ac ſolatium eis adferat fideliter ab eis obita legatio. ita Ianſen. Baynus & alij.

Nota anima phyſicè à pleriſque vocatur ipſa reſpiratio, ſeu qui reſpirando attrahitur ſpiritus, atque Diogenes, vt tradunt qui de eius placitis ſcripſerunt, in eo aere, animæ eſſentiam eſſe putauit. Sed vt cumque de animæ eſſentia ſentiat phyſicus, quia reſpiratu vita ſeruatur, ipſam reſpirationem animam vocat, atque huius ipſius facilitatem ſeu tranquillitatem animæ requiem. Itaque facere animam requieſcere, eſt phyſicis reſpirationem facilem reddere; id verò fit igneū calorem extinguendo atque hominem attemperando.

Legatus fidelis ſimilis niui in meſſe.

Apposítè comparatur ſollicitudo æſtui, frigus niuis legato fideli: primò, quia ſicut æſtus corpus, ſic ſollicitudo animum vrit & cruciat:
1\. legatus verò fidelis inſtar niuis & auræ niuoſæ, hanc vſtionem & cruciatum lenit & ſopit: tum quia in eius fide requieſcit animus heri anxius & ſollicitus, tùm quia re ipſa experitur per eum fideliter, & fœliciter negotia ſua curarum plena tranſigi & expediri. Rurſum ſicut frigus in æſtu ſummè deſideratur, ſic & legatus fidelis in rebus
2\. arduis & perplexis. Secundò, quia ſicut ventus eſt velox, & velociter frigus niuium ad meſſores profert, ita & legatus fidelis velociter res heri ſui perplexas conficit, eumque ſollicitudine leuat & pacat, vt placidè in eius fide conquieſcat.
3\. Tertiò, ſicut meſſores ſudantes ingenti egent refrigerio. Ad calorem enim eorum reſtinguendum non ſufficit pluuia nec aura lenis, ſed requiritur aquilo niuoſus, qui niuali frigore intima penetret & peruadat. Vnde Heb. צנה *tſinna* ſignificat frigus acutum, quod inſtar haſtæ vel teli intima penetrat: Sic pariter ad anxias heri curas leuandas non ſufficit famulus vel nuncius quilibet, ſed requiritur legatus expertus & fidelis, in cuius fidem & ſinum omnes curarū æſtus reſignet & deponat. Aben Ezra *tſinna* vertit ſcutum, quia niue velut ſcuto munit ſe meſſor cōtra æſtum: ſic & herus fide legati quaſi ſcuto munit ſe contra curas & anxietates negotiorū.
4\. Quartò, ſicut frigus niuis in meſſe homines æſtu grauatos, & meſſores metendo anhelantes eò magis recreat, quò magis rarum, nouum & inexpectatum obuenit: ſic pariter legatus fidelis rarus eſt, & ſubinde ſua diligentia præuenit & ſuperat expectationē heri mittentis eum, eòque magis eum lætificat & exhilarat.

Talis legatus fuit Moſes, miſſus à Deo ad liberandum Hebræos ex Ægypto: hoc enim fideliter præſtitit; itáque tam Deum quàm Hebræos mire recreauit: Item Ioſuē, qui miſſus à Deo & Moſe ad inducendum Hebræos in terram promiſſam, idipſum bellando fideliter compleuit. Talis quoque fuit Caleb, qui à Moſe miſſus cum Ioſuē ad explorandam terram ſanctam, cum cæteri exploratores dicerēt eam eſſe inex-
A pugnabilem, Dei ope expugnatu facilem oſtendit, ideòque hi duo ſoli eam ingreſſi ſunt. Num. 13. v. 31. Teſtis noſtro æuo fuit Thomas Morus, qui legatus ab Henrico 8. ſæpius miſſus in Galliam, Flandriam, ac tandem Cameracum mirâ dexteritate pacem inter ſummos Chriſtiani orbis monarchas, magno Henrici omniumque ordinum gaudio & bono confecit ſtabiliuitque. Vnde ab eo creatus Angliæ Cancellarius eidē in delitiis fuit, donec eius libidini reſiſtens, capite ab eodem mulctatus glorioſum obiit martyriū.

Myſticè, talis legatus Deo patri fuit Chriſtus, qui ab eo miſſus ad hominum redemptionē & ſalutem, idipſum fideliter præſtans, ſummè Deū, Angelos & homines exhilarauit. Talis item fuit Gabriel Archangelus nuncians, imò afferens B. Virgini incarnationem Chriſti. Tales quoque fuere Apoſtoli à Chriſto miſſi ad conuerſionem
B gētium. Vnde Beda. *Legatus fidelis*, inquit, *doctor eſt Catholicus; qui autē mittit eum, Dominus. Porrò dies meſſis in æſtu, tempus eſt prædicationis inter feruores perſequentium, de quo dictum eſt: Meſſis quidē multa, operarij autem pauci. Frigus niuis in meſſe, aliquantula eſt quies prædicantium a perſecutione repugnantium; rectè ergo dicitur: ſicut frigus niuis in die meſſis &c. quia ſicut optabile eſt prædicatoribus verbi, cum ab infidelium rabie forte aliquid refrigerij accipiunt, nec facultas docendi negatur, ita ipſi qui ad prædicandum eos miſit Domino gratum eſſe conſtat, cum ſuſceptam ab eo legationem etiam inter aduerſa obſiſtentium fideliter complent.*

Nubes & ventus, & pluuia non ſequentes, vir glorioſus & promiſſa non complens. Vers. 14. Heb. *Vapores & ventus & non pluuia, vir ſe iactans in dono falſitatis.* Chald. *Diei nubium & venti, in quo non eſt pluuia, ſimilis eſt vir qui gloriatur in dono falſitatis.* Vatab. *Qui magnificè pollicetur, ſed præſtando fallit.* Sept. *ſicut venti & nubes & pluuiæ clariſſima, ſic qui gloriatur in dono mendaci.* Symmach. *In dono iniquo.*

Hæc tria ſcilicet nubes, ventus & pluuiæ non ſequentes, tripliciter conternari poſſunt: vnde triplex reſultat comparatio, & conſequenter triplex ſenſus.

Primò planè q.d. ſicut ſi nubes oriantur, & ventus imbrifer, qualis eſt Auſter, perflet, portendunt & quaſi promittunt pluuiam, & tamen ſubinde nil pluuiæ ſequitur: ſic eſt vir glorioſus qui multa promittit, & tamen ea non complet. Ita Chald. Vatab. Pagnin. & alij paſſim.

Secundò ſic: Sicut ſi nubes denſentur præſagium eſt pluuiæ, & tamen ſi cooriatur ventus
D validus, qualis eſt Aquilo, nubes diſpellit & diſſipat, vt nulla ſequatur pluuia ſic &c.

Tertiò ſic, vt τὸ *non ſequentes* referatur tam ad nubes & ventum, quàm ad pluuias. q.d. ait Caiet. Sicut quandoque videntur orituræ nubes, oriturus ventus, & oritura pluuia, & tamen nil horum oritur aut ſequitur; ſic eſt qui multa promittit & parum præſtat. Hoc videntur voluiſſe Septuag. dum vertunt: *Sicut venti, nubes & pluuiæ clariſſimæ*, vel vt Vatican. legit, *clariſſima*, vt ad omnia tria referatur, *clariſſima*, ideſt diaphana & ſubtilia, quia tenuia & exilia, quaſi dicat: Sicut ſe habent venti clariſſimi, ideſt qui aërem ſerenant nubeſque fugant: Et ſicut nubes clariſſimæ, id eſt exiles, diaphanæ & ſubtiles, quæ leui aura ventoque

diſſipantur: & ſicut pluuiæ clariſſimæ, id eſt raræ, ſubtiles & exiguæ, vt iuſtam aquæ copiam, quæ requiritur ad terram irrigandam, non afferant: ſic ſe habet qui magnifica omnibus promittit. Hic enim omnibus ea præſtare nequit: quare fidem fallat & paucis vel nulli quæ promiſit præſtet, oportet. Hoc eſt quod ait Threnerin Apolith. *Cum cœlum mane rutilat tempeſtatem præſagit, ſic quàm minimum expectandum eſt ab eo, qui plurima arroganter promittit.*

Iuxta primam conternationem, quæ planior magiſque obuia videtur, ſenſus eſt q. d. ſicut nubes & ventus inanes & ſteriles, ſpe pluuiæ quam dederunt, fallunt homines cum non ſequitur pluuia, maximè cùm auidè deſideratur ad æſtus refrigerium & terræ fertilitatem, ſicque homines maiori afficiunt poſtea triſtitia ac moleſtia: ita & qui multa promittit, quæ deinde non præſtat, cum expectatione ſua homines fruſtretur, moleſtiam duplicem eis ingerit, cum & expectare eos fecerit, & datæ expectationi non ſatisfaciat. Appoſitè vir glorioſus in verbis & promiſſis ſuis comparatur nubibus & vẽto, quòd nubes res ſint altæ, & ventus res videatur maximè inanis & nihili ac inſtabilis, vt ſignificetur illius ſuperbia & ventoſa inanitas atque inconſtantia.

Rurſum ſicut dies in quibus nubes atræ ſolem tegunt, & venti horridi cum fragore in terra perſonant, qui imbrem promittunt, nec tamen præſtant, atri ſunt, triſtes, melancholici & permoleſti: ſic pariter qui magna iactat & pollicetur, parúmque reipſa exhibet, omnibus grauis eſt & moleſtus, inuiſus, & exoſus. Tales ſunt arrogantes, oſtentatores & iactabundi. Ratio eſt, quòd ſuperbia & iactantia efficiat eos magniloquos vt ingentia ſupra vires promittãt, quæ deinde præſtare nec velint nec poſſint. Hinc omnia quæ multum habent oſtentationis, parum habent rei & veritatis; ac quæ multum habent pompæ, parum dant vtilitatis & fructus: hic enim totus in pompam inſumitur: ſicut arbores & vites quæ foliorum luxuriem oſtentant, parum dant vuarum & vini; quia totus earum ſuccus abit in folia. Prorſus eodem modo res hic ſeſe habet.

Iuxta ſecundam conternationem noua datur cauſa, cur promiſſa quis non præſtet, ſcilicet leuitas animi & inconſtantia. Hanc enim repręſentat ventus aquilo. q. d. Sicut Aquilo diſpellit nubes vapore grauidas vt pluuiam pariant, eáſque facit vagas & ſteriles; ſic pariter leuitas animi facit vt quis id quod pollicitus eſt non adimpleat, ſed eum promiſſionis factæ pœniteat, illámque irritet & annullet. Talis enim eſt inſtar venti & auræ mobilis, quæ ilico pertranſit & locum ſtatúmque mutat. Id videre eſt in religioſis qui per leuitatem animi ordinẽ quem capeſſiuere, deſerunt fiúntque Apoſtatæ. Quocirca ſuperiores qui ſapiunt, nouitiorum indolem exactè introſpiciunt, ac ſi eos videant leues, mutabiles & inconſtantes ad religionem non admittunt: Huc facit illud Ouidij:

Mobilis Æſonide vernáque incertior auras,
Cur tua promiſſi pondere verba carent?

Iuxta tertiam conternationem, tria ſymbola ſcilicet nubes, venti, & pluuiæ impluuiæ, id eſt exiles & ſteriles tres notant cauſas, cur quis promiſſa non præſtet. Primò enim, nubes va- A cuæ & inanes impluuiæ ſunt, quia carent materia, puta vapore humido qui reſoluatur in pluuiam. Hæ ergo notant oſtentationem & arrogantiam fraudulentam, quæ cauſa eſt efficítque vt arrogans & fraudulentus plura oſtentat & promittat, quàm in cenſu habeat & præſtare poſſit aut velit, vt alios decipiat & fallat. Secundo, venti mobiles ideóque impluuij notant animi mobilitatem & mutabilitatem, quæ facit vt propoſitum mutent, & promiſſum retractent. Tertiò, pluuiæ graciles & ſteriles repræſentant imprudentiam & loquacitatem, qua fit vt quis non conſiderans, nec dimetiens vires & opes ſuas exiles maiora ſpondeat, ac deinde præ inopia minora dare cogatur.

Huc pertinet illud Mercurij Triſmegiſti ad Statium apud Stobæum ſerm. 11. de veritate: *Siquidem* inquit *inter homines, tres extant cauſæ, propter quas pollicita violat & mentiũtur. Aut enim* B *ſtatim à principio quiſpiam aliquid per fraudem dicit, aut eius quod dixit poſtea ipſum pœnitet; aut ad perficiendum inualidus eſt factus. Ex his primum prauæ voluntatis eſt, alterum imbecilli iudicij, tertium infirmæ facultatis. Hæc omnia Deus declinat: bonitatis ſtudio fraudem, conſtantia renocationem eius cuius ipſum pœnitere poſſet, poſtremò agendi efficacia finis impedimentum.*

Symbolicè Caſſianus collat. 15. c. 7. hanc gnomen adaptat iis, qui iactant ſe de poteſtate faciendi miracula, vt eiiciendi dæmones, cum Chriſtianus non niſi in humilitate, quæ Chriſti eſt virtus, gloriari debeat. *Quapropter* inquit *nunquam monachos probos, & morbo cenodoxiæ vacuos noſtri maiores eſſe dixerunt, qui ſemetipſos exorciſtas coram hominibus profitentur, & inter admirantium turbas hanc, quam inuenerunt gratiam* C *iactantiſſima oſtentatione diffamant, ſed incaſſum: ſine dubio enim eueniet eis illud quod in Prouerbijs dicitur: ſicut venti & nubes & pluuia manifeſtiſſima ſunt, ita qui gloriantur in dato falſo. Ita ſi quis coram nobis, horum aliquid fecerit, non de admiratione ſignorum, ſed de ornatu morum debet apud nos eſſe laudabilis.*

Stultitia oſtentationis.

Tropol. hic diſce quanta ſit vanitas & ſtultitia oſtentationis mendaciſque promiſſionis. Hæc enim facit homines arrogantes, vanos, mendàces, infames, vt nemo deinceps eis credat, exoſos, inuiſos: hæc eos quos fefellit ex amicis facit inimicos. Chamæleon, ait Plinius lib. 11. cap. 31. maximum habet pulmonem, & D nihil aliud intus: ita quidam præter oſtentationem & ventoſam iactantiam nihil habent. Eleganter Plutar. in Moral. *Vt oua plena* inquit, *ſidunt, inania fluitant, ita qui veris virtutibus aut literis eſt præditus, minus oſtentat ſe quàm quiſecius. Animantia quibus longa ſunt crura, iiſdem longum ſit collum oportet; ita qui magno ſtrepitu ſtudent viuere, longiùs rapiant neceſſe eſt vnde ſuppetat ſumptus. Vt Sol quo magis in alto eſt, hoc minores iacit vmbras; quo terræ propinquior, hoc maiores, puta mane ac veſperi: Ita virtus quò maior eſt & excelſior, hoc minus videri cupit, minúſque ſeſe oſtentat: contra qui minus ipſa re valent, magis ſeſe dilatant oſtentatione.*

Ex ſimilibus.

Idem in Apophth. *Cum Leoſthenes* inquit, *ciuitatem Athenenſium ad bellum perpuliſſet, magnificis ſpebus ad nomẽ libertatis ac principatus erectam: Phocion illius verba dicebat eſſe cupreſſis ſimilia, quæ ſublimes cum ſint ac pulchræ, fructum non habent.*

Gnomæ.

Nihil potuit dici accõmodatius in ſermonẽ ſplẽdidè magnificéque pollicentem, ſed infrugiferum, quemadmodum cupreſſus arbor ſublimi compoſitòque in conum vertice procul egregium quiddam polliceri videtur, at vix vlla eſt ſterilior.

Quocirca ſapienter idem Phocion dicebat: *Non magna quidem promittenda ſunt, ſed magna facienda.* ita Stobæus ſerm. 1. de prudentia. Cõtrarium faciunt multi qui aureos montes, ac Crœſi opes pollicentur, cum ne gry quidem præſtent. Aurea Pythagoræ vox extat: *Age res præclaras, nihil magnifici interim promittens.* Et illa Sixti philoſophi ſententia 187. *Age magna, non magna pollicens.* Sapientes enim ſunt ſilentes & humiles qui pauca dicunt, ſed multa faciunt: inſipientes verò ſunt loquaces & ſuperbi, qui pauca faciunt & multa iactant; hi ergo ſimiles ſunt cicadis, quæ ſemper cancillant & nil operantur; illi apibus, quæ ſilent & mel ceráinque conficiunt. Et illa Stobæi lib. de Moribus. *Antequam pollicearis delibera, & cum pollicitus fueris, fac ſtatim: poſtea non facere, fallere eſt: Vide ergo ne quis meritò tuo te oderit.*

Patientia lenietur princeps, & lingua mollis cõfringet duritiem. Syrus, *Confringet oſſa.* Hebr. *In longitudine narium perſuadebitur gubernator, & lingua mollis cõfringet os.* Pagnin. *In longanimitate flectetur princeps, & verbum molle confringet os.* Vatab. *Longanimitate ſuadetur princeps.* Septuag. *In longanimitate proſperitas Principis, lingua autem mollis conterit oſſa.* Aquila. *Lingua autem ſimplex: alias lingua tenera.*

VERS. 15. Primò R. Salomon hanc gnomen accipit de Dei ira precibus placanda. q. d. Quando Deus iram ſuam patienter differt, nec ſtatim pœnas repoſcit à criminoſis, curandum eſt ſedulò, vt illum precibus & reſipiſcentia deliniant. *Et lingua mollis*, ideſt precibus vacans miſerationémque excitans, *confringet duritiem*, ideſt iudicis ſeueram ſententiam mitigabit. Hic ſenſus myſticus & ſymbolicus eſt potiùs quàm literalis; vnde cum more ſuo ſequens Beda: *Quamuis* inquit *peccando Dominum offendiſti, potes tamen eius mereri clementiam, ſi aduerſa, quæ pro peccatis irrogantur, patienter pertuleris.*

Secundò Aben Ezra vertit: *Ob patientiam princeps ſeducitur.* Hebr. enim יפתה *iephutte*, ſignificat *perſuadetur, lenitur, illicitur, ſeducitur*, & vt Chald. *lactatur*. q. d. propterea quòd patienter ferat eos, à quibus ad iram ſit inflammatus, nec ex eis vindictam ſumat, tunc illorũ hoſtes hunc ſeducent, atque in illum vim habent, ac præualent. Horum igitur lingua mollis & blanda oſſa confringet. Hæc ille. Verùm Noſter & alij paſſim meliùs vertunt: *patientia lenitur princeps*, non *ſeducitur.*

Tertiò Ianſen. Baynus, Caietan. vertentes: *lenietur*, hæc exponunt de patientia principis ipſius, non ſubditorum. Per patientiam enim hic non ſignificatur tolerantia malorum, ſed longitudo ad iram, vt habent Hebr. Vnde Septuag. vertunt μακροθυμία, ideſt longanimitas, vt gnome hac ſignificetur principis iram leniendam per ſuam longanimitatem, hoc eſt ſi non mox præceps, ſit ad vltionem, ſed tardus ſit ad eam. Dum enim iram protrahit & non ſtatim punit, frequenter per ipſam dilationem ſedatur furor. Vnde cum Theodoſius Imperator nimis feſtinus ad vindictam in Ciuitatem Theſſalonicam grauiter ſæuiſſet, accepit ab Ambroſio legem huic ſententiæ conuenientem, nempe vt non niſi poſt aliquot dies ſententia principis lata executioni mandaretur, vt videre eſt in Hiſtor. Tripart. lib. 7. cap. 30. & apud Theodoretum lib. 5. cap. 18.

Monet ergo Salomon priore parte huius ſententiæ principes, ne ſubitò proſiliant ad vltionem, ſed longanimitate differant & temperent iram; poſteriore verò ſubditos, vt verbis mollibus & blandis infringant durum principũ furorem. Aut ſi vtrumque ad principem referre velis, lingua mollis eiuſdem frangit os vel oſſa, ideſt duritiem durámque ceruicem ſubditorũ. Princeps enim non durè minans, ſed dulciter blandiens efficit, vt ſubditi dura colla ſubmittant rigidis eius legibus, tributis, vectigalibus ſimilibúſque oneribus. Rurſum R. Leui ſic exponit: ſi princeps patiens ſit irámque moderetur, inde fiet, vt non niſi iuſtæ pœnæ ab eo inferantur. Atque argumento id eſt, quòd ſi nimiũ iræ indulgeat, æſtum hunc vniuerſa eiuſdem negotia perturbaturum, neminémque futurum qui eum à ſententia reuocare poſſit, ne ea præſtet ad quæ ab iræ impetu propellitur.

Huc pertinere videtur verſio Septuag. *In longanimitate proſperitas regibus.* q. d. regibus omnis felicitas, omnis ſecuritas, omne bonum, ſitum eſt in longanimi patientia; hæc enim ſubditos hoſtéſque amicat, ſicut ex aduerſo ira & vindicta omnes inimicat: hæc rurſum regi principique rationem ſinceram mentemque pacatam, qua nihil melius ad rectum animæ ſtatum, & ad bonum Reipub. regimen, conſeruat. Etenim, inquit Auctor Catenæ Græc. cum reges multas quotidie querelas, & controuerſias audire, multáſque cauſas cognoſcere compellantur, niſi leni patientique animo præditi fuerint, atque ita comparati vt in iram non ſtatim efferantur, non poterunt & ſibi & ipſis quoque rebus, ac negotiis diſcernendis & diiudicandis nõ maximum detrimentum afferre. Cæterùm vt regem patientem eſſe decet, ita eundem quoque ſagacem, & iudicandi gnarum eſſe oportet, quo nimirum aſſentatores è medio ſubmouere, placidéque & patienter deliberare & iudicare valeat.

Quartò, meliùs alij accipiunt hæc de patientia & lingua molli ſubditorum: ſi enim ſubditus longanimi patientia & tolerantia excipiat iram principis, eámque deinde verbis mollibus & ſuauibus leniat, vtique eam licèt oſſeam & inſtar oſſis duram rigidámque infringet, quæ res ſanè mira eſt, ſcilicet vt res mollis duram inſtar oſſis confringat, nimirum *mollis humiliſque ſermo eſt quaſi fulmen, quod omnia oſſea duráque penetrat & ſternit*, vt aiebat S. Ægidius. Vnde R. Leui: longanimitate inquit, iræque tolerantiâ lenitur princeps quando in ſubditos exarſerit, ſi quis nempe verba illius audiens haud excanduerit, ſed patienter illa pertulerit; nam inde fit, vt à ſe calamitatem arceat, quam princeps moliebatur repentinam.

Rurſum ſignificat principem quando in quẽpiam ira efferueſcit, tolerantia leniri, cum nimirum non ſtatim rogabitur vt det veniam & vitam ei cui iraſcitur, ſed aliquo temporis ſpatio iræ indulgere permittitur: ita enim fiet vt tempore ira ſubſidat, ac tunc ſi verbis mollibus

rogetur, veniam concedat. Verba enim mollia iræ oſſa, ideſt duritiem acrimoniámque demulcendo infringunt. Hæc R. Leui. Sic Abigail blando ſermone eblandita eſt & infregit iram Dauidis. 1. Reg. 25. Verè Plutar. *Animæ morbidæ ait remedium eſt oratio: vt temperata aqua in flammationes, ſic lenis oratio iram ſedare ſolet.* Et Menander: *Nullum eſt iræ remedium, niſi apta amici oratio.*

Vidi Romæ virum religioſum & ſapientem; qui magno cuidam Eccleſiæ præſuli erat à confeſſionibus & ſimul à conſilijs: Hic dum præſuli ſana ſuggereret conſilia, à quibus abhorrebat Præſulis animus vel cupiditas, ideóque ille excandeſceret, multa ab illo acerba & acria verborum iurgia, quæ ira ſuſcitabat, ſilenti & conſtanti tolerantia patiebatur, eáque tandem vincebat animum Præſulis, vt deferueſcente cholera, ſedata mente eam damnaret, ac rationes à confeſſario propoſitas quietè conſiderans, probaret & ſequeretur. Hunc imitentur principum confeſſarij & conſiliarij, ac reipſa diſcent quod *patientia leniatur princeps.*

Chald. vertit: *In patientia ſpiritus lactatur princeps*, quaſi patientia reſpondentis, iratum principem, reddat non minus placidum quàm infantulum lactaneum; & ſicut infans epoto lacte conſopitur, ita princeps audito molli reſponſo à furore detumeſcat. Nota illud: *Princeps*, qui maximè voluntarius, & velut torrens in quam partem inclinauerit vehementiſſimus, & proinde qui à ſolo Deo coërceri poſſit ac frænari, iuxta illud: *ſicut diuiſiones aquarum*, ſeu vt habent Septuag. *ſicut impetus aquæ, ita cor regis in manu Domini.* Prouerb. 21. 1. vertunt Septuag. *conterit oſſa*, pulchra antitheſi ad linguam ſine oſſe, & ipſa oſſa duriſſima: nam verbis molliſſimis duriſſima conteruntur.

Verè S. Chryſoſt. ſerm. de Manſuetudine tom. 5. *Quiſquis* inquit, *furibundos vincere voluerit, fortiter ferat eorum iniurias.*

Huc facit gnome Arabum Cant. 1. n. 68. *Non fert iram is, cui gradus exaltati ſunt, nec adipiſcitur ſumma, cuius natura eſt iracundia*, id eſt iracunda. q. d. Sicut Principes aliorum indignationem non ferunt, ita ad principatum nō pertingunt, qui natura ſunt iracundi: multos enim offendunt.

Symbolicè, *princeps*, vel vt alii vertunt *gubernator*, eſt animus excelſus & generoſus, qui motus iræ quos ei ſuggerit vel iniuria illata, vel cōplexio cholerica, vel diabolus; nouit rationibus lenire, ſibique perſuadere vt iram patientiâ & manſuetudine ſuperans, illi dominari diſcat: vnde iræ ſuæ duritiem, ideſt robur & vehemētiam verbis mollibus in ratione ſolidâ fundatis eneruat & infringit, dū v.g. ſibi ipſi interiùs dicit cū Pſalte: *quare triſtis es;* (iraſceris quare triſtitia enim iræ eſt comes & aſſecla:) *anima mea, & quare conturbas me?* Cur indignaris ô anima mea ob rem tam leuem? cur tibi ob feſtucam mentis quietem adimis, rationem offuſcas, charitatem lædis? Conſidera quanta patiētiâ Chriſtus iniurias atrociſſimas ſibi in vita & in morte illatas tulerit. Nam vt neruoſe ait Sidonius Apollon. lib. 9. epiſt. 4. *Quantaslibet nobis anxietatum pateras vitæ propinet afflictio, parua toleramus, ſi recordamur quid biberit ad patibulum, qui inuitat ad cœlum.* Hac Chriſti patientiæ & ſa-

A tientiæ conſideratione, omnes iratum motus leniebat & ſedabat S. Elzearius Comes Arriani, adeò vt ad quaſlibet etiam atroces famulorum iniurias immotus, ἄχολος & ἀταλὴς videretur.

Hinc Hebræa habent: *In longitudine narium lenietur princeps.* Tradunt enim Plinius & phyſici animalia, & homines qui longas & latas habent nares eſſe longanimes, & tardos ad irā, eò quod per latas nares facile iræ fumos ſpiritúſque bilioſos emittant & expirent. Hinc Elephas, qui eſt rex animalium, quia proboſcidem & nares habet ingentes, & ad libitum flexiles, cum cætera animalia habeant breues ac rigidas, lentus eſt tardúſque ad iram, vt dicat de eo Philoſophus: *Æqualis proboſcidi eius ira, nimirum eadem longitudine prædita.* Talis ſit naſus & lōB ganimitas Principis, puta animi celſi & generoſi. Quocirca Sotion diſput. de ira: *Sapientibus & doctis* inquit, *Heraclito pro ira lachryma, Democrito riſus mouebatur: vt enim naues egregiæ sūt non quæ cælo ſereno nauigant, ſed quæ tempeſtati reſiſtunt & ſeruātur: ſic homines ira reſiſtentes magni ſunt & fortes.* Et ipſe Democritus: *Iræ* inquit *repugnare difficile eſt, vincere autem viri eſt optima ratione præditi.* Nam vt ait Ariſtot. apud Maxim. ſerm. 19. *Ira eſt perturbatio, belluarum motui ſimilis, quæ perpetuo premit, duraque & violenta quadam vi prædita, homicidiorum cauſa, calamitatum ſocia, infamiæ & incommodorum conciliatrix, pecuniarum conſumptrix.*

Hinc rurſum pro *princeps* alii vertunt *gubernator*: quia ſicut Nauclerus nauis, tempeſtaC tum, ſic gubernator animæ, iratum motus ſulcare, frangere, & componere poteſt. Vnde S. Chryſoſt. hom. 34. in Geneſ. *Manſuetudo* inquit *animam noſtram in perpetua tranquillitate, & quaſi in portu conſtituit, & omnis recreationis ac quietis nobis occaſio eſt. Quid enim beatius quàm inteſtino liberari bello? nam quamuis plurima pace externa fruamur, ſi intra nos iratum naſcatur tempeſtas, tumultus & ſeditio, nihil externa pax proderit.*

Qui euiſmodi ſunt non tantùm ſuos, ſed & aliorum iratum litiúmque tumultus facilè ſedant & componunt. Vt huc peruenias, animū ab omnibus mundi illecebris auoces, & in vno Dei defigas oportet. Talis fuit S. Sabinus Canuſii in Apulia Epiſcopus ſub Iuſtiniano Imp. de quo hæc legimus in eius vita. *Hic ab infantia ſe totum Deo mancipauit. Nam carnis ſpreD tis illecebris in diuinis meditationibus aſſiduis, nihil niſi quo pacto Deo placeret curare videbatur. Erat cultor pietatis, iuſtitia amans, in pauperes & aduenas præcipuè liberalis. Orphanorum & viduarum pius pater, nec quiſquam ad eum adeò triſtis aliquando accedebat, quin lætus abiret, nemo iratus aut ſuperbus, qui manſuetus & humilis non recederet.* Quocirca dono Prophetæ & miraculis clarus effulſit, quæ recenſet S. Gregor. lib. 2. Dial. cap. 15. & lib. 3. cap. 5. Ita ex monumētis Eccleſ. Capuanæ, & Canuſinæ Philip. Ferrar. in Catal. Sanctorum Italiæ ad diem 9. Februarii. Nimirum ſicut *tranquillus Deus tranquillat omnia*: vt ait S. Bernard. ſic vir iræ & paſſionum Dominus, eaſdem facilè in aliis ſedat & componit.

S. Sabini longanimitas.

Mel inueniſti, comede quod ſufficit tibi (Hebr. VERS. 16.

Comede ſufficientiam tuam. Syrus, *partem tuam)* ne forte ſatiatus euomas illud. Septuag. *Melle reperto, comede quantum ſat eſt, ne ſi forte nimium te obſaturaueris euomere compellaris.* Ita Auctor Catenæ Græc. A

Mel quia calidum eſt & dulce, ſi ſobriè comedatur corpus, nutrit, vegetat, exhilarat, facitque longæuos, vt tradunt Medici: ſin nimiũ & immodicè ſumatur corpus grauat, nauſeam tam ſui quàm ciborum omnium mouet, bilem ciet (*nam dulcia ſe in bilem vertunt*) ventriculũ ſoluit, & vomitum prouocat, vti docet Plin. lib. 22. cap. 24. & Galenus lib. 3. de diæta. Mel ſymbolum eſt cuiuſlibet rei ſuauis, dulcis & delectabilis. Igitur hæc gnome generalis ſignificat generaliter omne id quod delectat, ſiue corpus ſiue animum moderatè ſumendum, vt profit: ſi enim immoderatè ſumatur obeſſe, & quaſi mel verti in fel; ibi enim natura dulce amaro copulauit. Inſomnioſum, ait Pierius Hierogl. 26. cap. 8. Mel apud Macronas memorat Xenophon, quod qui copioſius ediſſent, & vomere & excernere cogebantur, neque quidem omnino ſtare poterant.

Particulatim verò hæc gnome varijs rebus quæ oblectant, applicari poteſt.

Mel ſymbolum. 1. voluptatis — Primò voluptatibus corporis, quibus modicè ſumptis corpus reſtauratur, immodicè verò ſumptis grauatur, eneruatur, obruitur. Vnde voluptas mel eſt, ſed felle mixtum, puta eſt mel Corſicum, quod apes ex cicuta colligunt, ideóque venenatum, de quo Ouidius:

Quam puto de longe collectam flore cicuta,
Melle ſub infami Corſica miſit apis.

Ita S. Chryſoſt. hom. 2. in Marcum, ait mel vetitum in ſacrificijs Leuit. 2. verſ. 11. *Quia* inquit *mel voluptatis indicium eſt & ſuauitatis: ſemper enim voluptas mortificat, ſemper voluptas Deo non placet.* Vnde conſtat inter mella apum, dũ moriuntur, cadauera & ſordes inueniri: ſicut omnis voluptas deſinit in ſordes & putredines.

Symbola voluptatis — Huc facit mel Heptacometarum de quo noſter Cauſinus lib. 9. parab. cap. 8. Heptacometæ inquit, ſiue ſeptem pagani mel legunt ex ſummis arborum ramis, quod homines adigit ad inſaniam. Huius cum crateras Pompeianis militibus propinaſſent, à ſenſu alienatas tres eorum conſortes conciderunt, teſte Strab. lib. 11. p. 377. num. 30. Simili modo voluptas mellis illecebra aucupatur, quos ferro deinde laniat. *Impia ſub dulci melle venena iacent.* Itaque reſpondendum eſt voluptati ad ſua lenocinia ſtimulanti, quod Aſinus apud Phædrum hero iubenti ſibi reliquias hordei dari, quas porcellus repentè mactatus conficere non potuerat.

Tuum libenter prorſus appeterem cibum,
Niſi qui nutritus illo, & iugulatus foret.

Ita Phædrus lib. 5. cap. 85. Videtur planè voluptas ſimilis illi Gelopum Fonticulo, cuius meminit Ariſtot. in admirandis: *Habet* inquit, *aquas mire pellucidas, & puris fontibus concolores. Verum vbi animal quodũis ex illis guſtauerit, continuò moritur.* Quocirca Sixtus Philoſophus ſententia 257. & Medici hoc dant ſanitatis remedium & præceptum: *Ede citra ſatietatem: ebrietatem quaſi inſaniam fuge.*

2. Sapientiæ — Secundò, mel hoc applices cum Auctore Catenæ Græc. R. Leui, & Ianſen. ſapientiæ perceptioni (vti Salomon ipſe applicat verſ. 27.) quæ animæ non modicam affert voluptatem, vnde ad eam ſuperiùs ſub ſimilitudine mellis Sapiens inuitauit dicens: *Comede fili mi mel quia bonum eſt, ſic & doctrina ſapientiæ animæ tuæ.* Et mox poſtea ſimili comparatione ad modum in cognitione ſeruandum adhortans: *Sicut qui mel inquit comedit multum, non eſt ei bonum: ſic qui ſcrutator eſt maieſtatis opprimetur à gloria:* vt videri poſſit hæc ſententia peculiariter exigere voluiſſe modum in percipienda ſapientia ſeruandum. Iucunda enim eſt & ſuauis hominibus diuinorum eloquiorum lectio & meditatio, iis potiſſimum qui contemptis huius mundi bonis ad alteram vitam anhelant, ita vt dixerit Propheta: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua? ſuper mel ori meo.*

B Huc pertinet prouerbium Arabum: *Guſta, cibaberis,* ideſt guſta mel ſimiléue cibum, & ipſe te vocabit ad appetitum ſui; quod Galli dicunt, *En mangeant l'appetit vient.* Eſt adhortatio ad eos, quos magnitudo laboris deterret à ſtudio ſapientiæ & virtutis. Et tamen qui ex ſcripturarum dulcedine plus præſumunt quam valent concoquere, volentes ſapere plus quàm oportet, & nolentes ſapere ad ſobrietatem, frequenter etiam quæ bene intellexerunt amittunt excidentes à recta fide, ſeſeque variis malis animi & corporis inuoluentes, vt experiẽtia multa docet. Rectè enim cecinit Martial. *quiſquis plus iuſto non ſapit ille ſapit.* Et Cicero lib. 2. Tuſcul. Neoptolemum apud Ennium ait dicere, *neceſſe ſibi eſſe philoſophari, ſed paucis. Nam omnino haud placere:* Pulchrè autem Beda inſinuat ſingulariter per mel deſignari dulcedinem cæleſtis ſapientiæ, quòd hæc ſpiritualium patrum officio, quaſi prudentiſſimarum apum labore hominibus miniſtretur. Huc facit illud vulgò tritum: *Omnis ſatietas mala; ſtudiorum autem peſſima.* Ita S. Gregor. lib. 20. Moral. c. 10. *Mel inueniſti* inquit, *comede quod ſufficit tibi, ne forte ſaturatus euomas illud. Dulcedinem quippe ſpiritalis intelligentiæ, qui vltra quam capit comedere appetit, etiam quod comederat euomit, quia dum ſumma intelligere vltra vires quærit, etiam quæ bene intellexerat amittit. Hinc rurſum dicit: ſicut qui mel multum comedit, non eſt ei bonum, ſic qui perſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria. Gloria quippe inuiſibilis conditoris, quæ moderate inquiſita non erigit vltra vires, perſcrutata premit. Itaque hæretici, qui de ſublimitate intelligentiæ quanto ampliùs repleri ambiunt, tantò ampliùs inaneſcunt.* C D

3. amicitiæ — Tertiò R. Leui, R. Salomon, Caiet. quin & Beda hanc gnomen nectunt ſequenti, quaſi ibi eius comparatio expleatur, vnde ibidem repetitur τὸ *ſatiatus,* vt per mel accipias amicitiam & amicum q. d. vtere amicitia & amico, ſed moderatè quaſi melle, nam ſi immodicè cum amico conuerſeris, ipſe ſatiatus faſtidiet, ac tuam nimiam familiaritatem auerſabitur & reſpuet, iuxta illud Comici: *Nimia familiaritas parit contemptum:* Atque tandem tuum mel in fel, ideſt tua amicitia non tantùm in tædium, ſed & in odium vertetur, vt te tantum odiat, quantum ante amauerat.

Huc pertinet prouerbium Arabum: *Cum fuerit amicus tuus mel, ne comede eum totum.* Multi enim abutuntur lenitate & facilitate amicorum. Quocirca talibus dicunt ſuadéntque Arabes:

Qui

Qui rogat amicum ſuum ſupra vires meretur prohibitionem, ideſt repulſam. Hinc rurſus ijdem ſuadent amico, *ne ſis canis amicorum tuorum*.

4 Laudis. Quartò, S. Bernard. ſerm. 47. inter breues, per mel accipit laudes humanas: *Merito inquit non ab omni, ſed immoderato mellis huius edulio prohibemur. Eſt enim cum vtiliter humanas laudes recipimus fraterna dumtaxat intuitu charitatis, & ad ſalutem eorum, qui nobis propterea faciliùs acquieſcunt. Hac ergo parcitate ſeruata, mellis huius moderata comeſtio non nocebit. Si quid verò amplius eſt, à malo eſt, & in perniciem conuertetur. Inuento enim melle immoderatius veſcitur, quiſquis apponens omnino cor ſuum fauore humanæ laudis inflatur, incraſſatur, impinguatur: à quo ſe Propheta ſanctus cuſtodiri deprecatur à Domino, non quidem mellis, ſed olei ſatis vicina appellatione ipſum quem prædiximus fauorem exprimens, vbi ait:*

Pſal. 140. *Oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum.* Deniquo quo faſtidio ratione mel hoc euomatur ſubtexit dicens: *Vis noſſe quando euomat immoderatus epulator mellis edulium, quod vſque ad ſatietatem ſumens modum parcitatis exceſſit? Tunc ſine dubio laudes quibus ſatiabatur, non alium fructum quærens, ſed fauore ipſo contentus humano; tunc inquam multa cum anxietate euomit, quod cũ pernicioſa delectatione comedit, cum alium quemlibet laudari audiens inuidia contabeſcit. Mens enim dedita vanitati, & arrogantia tumens laudem alterius, ſuam reputat vituperationem.*

5. Opum: Quintò, per mel accipias diuitias: q. d. congere opes quæ ſatis ſint ad alendam familiam, quantum citra iniuriam iuſtè & honeſtè potes: nam quod vltra congeſſeris, euomere tandem cum dedecore & damno cogêris, iuxta illud Plutarchi in moral. *Congere aurum contra fas, contrahe argentum, extrue ambulationes, comple domum ſeruitijs, vrbem nominibus, vinum rogantí febricitanti, & bilioſo mellis copiam tribueris, vnde non conformetur, ſed maximoperè lædatur.*

6. Conſolationis ſpiritalis. Sextò, per mel accipias delectationem orationis. meditationis & conſolationum ſpiritualium. Hiſce enim moderatè non fruendum, ſed vtendum eſt. Nam qui nimis iis indulget lædit caput & valetudinem, proprii durique fit cerebri, fit deſes, & otium captans labores vitæ actiuæ refugit &c. vti docent rerum ſpiritualium periti ac quotidiana experientia. Oratio ergo dirigatur ad actionem, præſertim quam vel officium, vel obedientia, vel charitas exigit, & ſic oratio non minuetur, ſed creſcet & augebitur, tum quia in actionem ſanctam & proximos ſe effundet, tum quia actio nutrit acuitque orationem. Rurſum mortificatio præſtat orationi: quare oratio eius qui ſuam iram, impatientiam, proprium iudicium &c. non mortificat, inanis eſt & inefficax. Vt ergo oratio ſit fructuoſa & efficax, comitem aſciſcat ſibi mortificationem. Vnde S. Ignatius fundator Societatis noſtræ, cum quidam laudaretur quòd vir eſſet multæ orationis, idipſum correxit dicens: *imò vir multæ mortificationis.*

Denique hanc gnomen adaptes cuiuis occupationi, officio, negotio ſuaui & delectabili, huic enim modus adhibendus eſt, ne immoderatio noceat & lædat. Docet ergo Salomon ſi modicè eo vtaris, delectationem tuam fore durabilem, ſin immodicè non duraturam, ſed vertendam in faſtidium, vt ergo ſuauitas tibi ſit perpetua, moderatè illa vtere.

Ratio 1. Ratio à priori eſt, prima, quòd mel, atque omnes delectationes & res delectabiles huius vitæ limitatæ ſunt, modicæ & exiles, quare dum homo iis nimis indulget, earum dulcedinem exhaurit, qua exhauſta non reſtant niſi faſtidii & amaritudinis fæces. Quocirca mens hominis, quæ infiniti boni & diuinæ delectationis eſt capax, exhauſta vnius rei dulcedine aliam quærit & aliam, quæ infinitam hanc ſuam capacitatem impleat & ſatiet, atque per omnia oberrans nullam inuenit niſi in Deo infinito & immenſo.

2. Secunda, quod ſicut ſtomachus melle oppletus eo oneratur & deprauatur, præſertim quia mel non tantùm habet dulcedinem, ſed & ſuum acorem. Rurſum mel eſt aëreum & flatulẽtum, quare in ſtomacho ventoſitates creat & tormina, quæ cum lanciãt & torquent, vt illud euomere ſatagat: ſic pariter omnis res delectabilis, ſi ſenſum vel potentiam oppleat, eam onerat & grauat ſua tam delectatione quàm acore & vitio, quod annexum habet; quare creat grauedinem, faſtidium, dolorem, vomitum. Sicut enim cibus ideò tantùm ſapit & delectat, quòd expleat orexin & famem, quâ expleta ſi plus ſumatur, oneri eſt & nauſeæ. Vnde S. Leo: *Subtrahe ait voluptati quod futurum eſt oneri.* Sic pariter quæuis alia delectatio eouſque delectat quouſque eius fames, & deſiderium animæ naturale expleatur, quâ expletâ quod additur tædio eſt & tormento. Atque hæc eſt cauſa cur ſatietas pariat nauſeam, faſtidium & vomitum.

Tertia, quòd ſenſus & potentiæ animæ ſint limitatæ virtutis, vnde vſque ad certum ſenſationis & delectationis terminum ſe extendere & intendere poſſunt, quem ſi per intemperantiam excedant, ſuperantur, obruuntur, eneruantur & corrumpuntur. Vnde illud Ariſtot. de anima; *vehemens ſenſibile corrumpit ſenſum.* Contra ſe res habet in cœlo, vbi deſiderium viſionis & fruitionis Dei acuit ſatietatem, & ſatietas acuit deſiderium. Beati enim ſemper Deo ſatiãtur, ideòque Deum ſemper videre deſiderant, quia Deus ſolus eſt bonum immenſum animam implens & ſatians, ideòque ſummè ſemper deſiderabile. Rurſum Deus extendit animæ capacitatem, vt tantum bonum capere poſſit, nec vnquam eo oneretur, laſſetur, ſed iugiter ad illud totis animæ medullis anhelet & aſpiret. 3.

4. Quarta, quòd ſicut dulcedo mellis diſſoluit laxátque ſtomachũ, ideóque parit nauſeam tam ſui quàm aliarum epularum, ac vomitum niſi modicè ſumatur, ſic pariter quæuis alia dulcedo & ſuauitas ſenſus potentiáſque animæ diſſoluit ſi intemperanter vſurpetur atque tam ſui quàm omnium aliarum bonarum actionum & occupationũ tædiũ creat. Hæc eſt enim dulcedinis & delectationis immoderatæ proprietas. Dulcedo enim eſt nauſeabunda, & nauſeam parit ſicut acredo parit horrorem & ſtuporem, niſi modicè capiatur. Auſterum verò quod propriè dulci opponitur, ſtomachum contrahit & roborat, & ſua auſteritate intemperantiam inhibet, nec niſi modicè ſumi poteſt.

5. Quintam dat Noſter Salazar: ſicut inquit, in fauis cum melle pariter putredines ſunt auſteri admodum ſaporis; ita etiam voluptatibus

multi inſunt acerbi & amari angores, qui dulcedinem illarum corrumpunt. Rurſus quemadmodũ ſæpe apes ipſæ melli tenaciſſimo immerſæ pereunt, ita etiam ſæpius homines voluptatibus dediti, iiſdémque ingurgitati miſerrimum interitum ſibi accerſunt.

Dulcia ſunt grauia quia terrea.

Adde dulce graue eſſe, plus habere terræ, & terrei; ideóque aqua ſalſa vino dulci ſupernatat non auſtero, vt docet Ariſtot. in Problem. ſect. 23. q. 26. hinc mel in imo vaſis eſt optimum, quia eo deſcendit dulciſſimum, vtpote maximè terreum. Vice verſa oleum quia aëreum in ſummo vaſis eſt optimum; vinum verò, quia medium inter aërem & terram, in medio vaſis eſt optimum. Rurſum dulcia magis ſunt concocta, adeóque plus habent ſucci & alimenti; auſtera verò minus ſunt concocta, ideóque minus habent alimenti & plus excrementi, ideòque dulcibus citiùs implemur & ſatiamur, quàm auſteris, vt docet Ariſtot. ſect. B 22. problem. q. 2. & 3. Hinc fit vt dulcia citiùs impleant & ſaturent, ac paulo poſt in faſtidium vertantur: quod enim poſt ſaturitatem ingeritur, faſtidio eſt & nauſeæ. Addit Galenus, dulcia vina lædere hepar & ſplenem; hepar enim oppilare, & craſſum reddere ſplenem, inſuper generare calculum in renibus. Rurſus ſaties nimia inquit, vitales operationes impedit, & calculum renum gignit.

Vers. 17. *Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, ne forte ſatiatus oderit te.* Hebr. *Pretioſum* (ideſt rarum: rara enim ſunt pretioſa & chara) *fac pedem tuum à domo proximi tui.* Septuag. *Introduc pedem ad amicum tuum.* Chald. *Prohibe.* Symmach. *Contine.* Vatab. *Reuoca pedem tuum.*

Hæc gnome deriuatur & clara eſt ex præcedenti, imò vt nonnulli cenſent eius eſt antapodoſis, ac parabolæ mellis applicatio & explicatio, vti ibidem dixi. Non vetat omnem ingreſſum in domum proximi vel amici; amicitia enim poſtulat familiarem conuerſationem mutuámque viſitationem, ſed iubet ne nimis ſit creber & frequens, vt amico faſtidium & odium creet. *Vera amicitia*, ait Iſocrates apud Maxim. ſerm. 6. *tria requirit maximè: 1. virtutem tanquam honeſtam. 2. familiaritatem vt iucundam. 3. vſum tanquam neceſſarium: nam vbi indicaris, recipere debes, & congreſſu lætari, & ſi egeas vti.* Igitur ſi per proximum hic accipias amicũ ſic expone q. d. Ne nimis crebrò ad amici domum vadas, ſed nimiam viſitationem raritate tempera, quantum amicitiæ leges & iura patiuntur: ſic enim fiet vt amico fias eò pretioſior & charior, quò rarior. Nam *rarum eſſe oportet quod diu carum velis*, ait Seneca lib. 1. de beneficijs cap. 15. Huc facit illud Martialis:

Nulli te facias nimis ſodalem:
Gaudebis minus, & minus dolebis.

Exemplum eſt in vita Catonis: Munatio enim conquerenti, quòd in Cypro Catonem adire cupiens, parum ciuiliter ab eo repulſus eſſet, cum illi nihil eſſet negotii, ſed intus cum Canidio fabularetur, ſic ſe purgauit Cato vt diceret: *Se veriti ne iuxta Theophraſti ſententiam, nimia amicitia cauſam aliquando daret odio.*

Sin proximum hic quemlibet accipias etiam non amicum, ſic expone, quaſi dicat. *Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui*, vt eam non ingrediaris niſi cum neceſſitas vel vtilitas ſiue A tua, ſiue illius, ſiue publica, ſiue alicuius tertij id poſtulat, ac etiam tum curato vt non nimis crebrò ad eum introeas, ne parias ei ſatiem, quæ faſtidium & odium parit, præſertim dum, vt fieri ſolet, frequenter aliquid ab eo poſtulas. Petitiones enim hæ aſſiduæ amicis ſunt oneroſæ & moleſtæ; vnde dum vident petitores aduentantes, animos vultúmque contrahunt ac ſeſe ſubducunt, domíque ſe non eſſe ſimulant; ac quandoque dum nimis importuni & petaces ſunt, eos harpyias nuncupant, ac vt harpyas fugiunt.

Accedit quòd creber ingreſſus in domum vicini, moueat illi ſuſpicionem quòd ſecreta familiæ explorare velis, aut aliquid ex ea ſubducere, aut pudicitiæ vxoris, vel filiarum inſidiari &c. quæ omnia te illi inuiſum & exoſum faciunt. Igitur ſicut creber aduentus amici ad amicum faſtidiatus eſt, ita rarus pretioſus. Quod D. Hieronymus in epiſt 2. ad Nepotianum ſub finem clericis eleganter inculcat: *Facilè* inquit *contemnitur clericus, qui ſæpè vocatus ad prandium non recuſat: nunquam petentes, raro accipiamus rogati. Neſcio enim quomodo etiam ipſe, qui deprecatur vt tribuas; cum acceperis, viliorem te iudicat: & mirum in modum ſi eum rogantem contempſeris, plus te poſteriùs veneratur.* Idem S. Hieron. epiſt. 85. ad Euagrium: *Omne* inquit *quod rarum eſt plus appetitur. Pulegium apud Indos pipere pretioſius eſt: Diaconos paucitas honorabiles: Presbyteros turba contemptibiles facit.*

Rara pretioſa.

Denique Martial. lib. 4. Epigram. 29. alias 22.

Rara iuuant: primis ſic maior gratia pomis:
Hyberna pretium ſic meruere roſa.

C Myſticè Auctor Catenæ Græc. per proximum vel amicum accipit Deum, ſicque exponit q. d. Arcaniora diuinitatis myſteria ne attingas, ne quando per mentis infirmitatem à ſpirituali cognitione excidas.

Iaculum, & gladius, & ſagitta acuta, qui loquitur contra proximum teſtimonium. Vers. 18. Pro *iaculum* Hebr. eſt מפיץ *mephits*, quod Chald. & alii paſſim vertunt *malleum*. Septuag. *clauam*, à rad. פוץ *puts*, ideſt fregit, contriuit, diſperſit. Pro *acuta*, Septuag. vertunt ἀκιδωτόν, quod Compl. vertunt *ſpiculata*. Alij propriè *in cuſpidem deſinens*. S. Ambroſ. 3. offic. cap. 16. *ferrata*. S. Hieron. contra Ruffin. *pernicioſa*.

D Senſus eſt q. d. falſus teſtis, qui falſum contra proximum dicit teſtimonium in iudicio, vel etiam extra iudicium, ita proximum lædit & ferit perinde ac ſi iaculum vel telum eſſet, proximum configens & confringens, aut gladius eundem confodiens vel diſſecans, aut ſagitta eundem penetrans, & ſubinde lethaliter ſaucians, ac perimens. Nam ſemper famam, ſæpè opes & bona, ſubinde quoque vitam ipſam eripit, ac proximo cauſa eſt vt is à iudice condemnetur, vel ab alio priuato occidatur. Inſuper ingenti doloris vulnere animum proximi ferit & ſauciat.

Nota per hæc tria ſcilicet iaculum, gladium, & ſagittam quaſi per arma olim maximè vſitata ſignificat primò, quoduis genus armorum. q. d. lingua falſi teſtis eſt nocentior quibuſlibet armis & telis, quia ſæpe inſontes grauiter ſauciat & lædit, ac non rarò eis cauſa eſt

mortis, & mortis cuiuſlibet vt ſcilicet hic iaculo, ille gladio, tertius ſagittis, quartus laqueo, &c. necetur & perimatur.

Secundò, hæc tria acutiſſima notant acumẽ linguæ falſi teſtis, quod ſcilicet inſtar iaculi, gladii, & ſagittæ ſit acutiſſima ac intima non tantùm corporis, ſed & animæ feriat, penetret, cruciet & ſecet iuxta illud Pſalm. 54. 21. *Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum; & ipſi ſunt iacula.* Et Pſalm. 56. 5. *Filij hominum dentes eorum arma & ſagitta, & lingua eorum gladius acutus.* Et alibi: *Acuerunt linguam ſuam ſicut ſerpentes.*

Tertiò, quidam duas tantùm ponit ſimilitudines, ſcilicet gladij & ſagittæ: vertit enim: *Diſpergens gladius, & ſagitta acuta, qui loquitur contra proximum falſum teſtimonium.* q. d. Lingua falſi teſtis nocet feritque eminus velut ſagitta, cum abſente reo falſum ei crimen impingit; eadem nocet feritque cominus velut gladius, cum coram reo apud iudicem falſum ſuum teſtimonium impudenter tuetur, & confirmat.

Quartò, Lyran. Dion. Ianſen. & alii paſſim tres ponunt ſimilitudines, primã iaculi ſiue mallei vel clauæ, ſecundam gladii, tertiam ſagittæ, notántque malleo vel claua ſolere caput hominis contundi & confringi, gladio vero iugulum peti, ſagittâ denique cor transfigi, vt ſignificetur eum qui loquitur contra proximum ſuum falſum teſtimonium perinde facere, ac ſi caput hominis malleo vel claua contunderet, gladio eum iugularet, aut denique ſagittâ cor transfigeret. Tria autem hæc diuerſos & omnes penè modos comprehendunt, quibus homo homini nocet, vt annotat Caietanus: malleus enim tundendo, gladius ſcindendo, ſagitta acuta penetrando nocet & occidit. Vnde ſignificatur omnigenum nocumentum quod excipitur à falſo teſtimonio. Nocet enim & perſonæ, & famæ & rebus.

Myſticè, Hæretici ſunt iacula, gladii, & ſagittæ acutæ, quia falsò citant teſtimonia S. Scripturæ perperam intelligendo deprauant, vt iis peruertant mentes audientium, eáſque in hæreſim pertrahant, quo fit vt non vnam dumtaxat animam, ſed millenas & millenas, imò integras vrbes & prouincias perdant & interimãt.

VERS. 19. *Dens putridus, & pes laſſus, qui ſperat in infideli in die anguſtiæ, & amittit pallium in die frigoris.* Hebræa habent: *Dens fractus, & pes luxatus eſt fiducia præuaricatoris in die anguſtiæ.* Chald. *Dens malus, & pes laſſus.* Pagn. *Dens fractus, & pes labens.* Vatab. *Dens fractus, & pes non inſiſtens ſuo veſtigio.* Caiet. *Et pes dimotus.* Septuag. verò: *Vis mali, & pes iniqui peribit in die mala.* Pro *laſſus* Hebr. eſt מועדת *muadet*, ideſt nutans, vacillans, titubans. Radix enim מעד *maad*, vti literis transpoſitis, ſic & ſignificatione contraria eſt verbo עמד *amad*. *Amad* enim ſignificat ſtare, conſiſtere; *maad* verò notat ſtandi vacillationem, titubationem, mutationem & incõſtantiam, ſignificátque nutare, labi, declinare in ruinam. Noſter pro מבטח *mibtach*, ideſt ſpes, fiducia, videtur alijs punctis legiſſe מבטח *mebatteach*, id eſt ſperans, confidens, ſed eundem facit ſenſum, aut potiùs ſolita ſcrip. phraſi abſtractum accepit pro concreto, puta *ſpes* pro *ſperans*. q. d. Qui fiduciam ponit in infideli, ſimilis eſt illi qui habet dentem putridum, & pedem laſſum, illique confidit & confidenter incumbit: denti quidem putrido ad maſticandum & comedendum, pedi verò laſſo ad ſtandum & incedendum. Eſt Metonymia: Dens enim ponitur pro dentato, pes pro habente pedem laſſum. Aut vice verſa *is qui ſperat* ponitur pro *ſpes* vel *fiducia*, ſcilicet concretum pro abſtracto: ſpes enim in infideli eſt quaſi dens putridus & pes laſſus. iam

Primò, Beda & Vatab. per præuaricatorem vel infidelem accipiunt hominem; omnis enim homo eſt præuaricator & peccator, tum quia peccauit in Adamo originaliter, tum quia per ſe ſæpe peccat actualiter: quaſi Salomon doceat hic ſpem non eſſe collocandam in homine, ſed in Deo iuxta illud Ierem. 17. *Maledictus qui ponit in homine ſpem ſuam, & ponit carnem brachium ſuum: Hic enim* ait Beda *rectè denti putrido, & pedi laſſo comparatur; quia qui illud vnicum hominis bonum, hoc eſt adhærere Deo, & ponere in Deo ſpem ſuam, neſcit, iſte nec vitæ percipere cibum, nec ad manſionem poteſt deſideratæ ſalutis pertingere. Et talis amittit pallium in die frigoris, quia etſi in ſerenitate vitæ præſentis, habitu religionis videtur indutus, vbi tamen diſtrictio iuſti iudicij ingruerit, nudus omnimodis ab ornatu iuſtitiæ patebit, nec eorum conſortio dignus, de quibus ſcriptum eſt: Beatus qui vigilat & cuſtodit veſtimenta ſua, ne nudus ambulet & videant turpitudinem eius.*

Secundò, alii per præuaricatorem accipiunt impium, ſceleratum, & vt Syrus vertit *iniquum*. q. d. qui fidit in impio & ſcelerato, ſimilis eſt illi qui manducat cibúmque comminuit dente putrido, & illi qui incumbit pedi laſſo: ſicut enim hunc dens putridus & pes laſſus fallit oneríque ſuccumbit, ſic & impius fallit ſpem confidentis in ſe. Chald. verò per præuaricatorem accipit prædonem: *Dens malus* inquit & pes lapſus (Syrus, *pes luxatus*) *ſic erit ſpes deprædatoris in die anguſtiæ*, q. d. prædones ſperant ingentes opes ex prædis, ſed ſpes hæc fallit eos cum videbunt ſe ob prædas occidi, vel à Iudice ſuſpendi.

Tertiò, propriè & genuinè Noſter per præuaricatorem accipit infidelem, ideſt infidum & perfidum qui ſpem fallit. Tam ergo fidens infido, quàm ipſa fiducia collocata in infido comparatur hic denti putrido & pedi laſſo. Elegantius autem ipſa fiducia quæ habetur in infideli, hoc eſt infido homine, comparatur denti putrido & confracto ac pedi laſſo, quàm is qui ſuper illo ſperat, cum ſignificandum ſit fiduciam talem & ipſum in quo quis fiſus eſt, in tempore neceſſario hominem deſtituere, ſicut dens talis & pes hominem in re neceſſaria deſtituit, nempe in manducatione & ambulatione. Bene tamen etiam iuxta noſtram verſionem, is qui ſperat ſuper infideli comparatur denti putrido & pedi laſſo, quia talis per ſuam fiduciam non poteſt ſibi ſuæque neceſſitati in die anguſtiæ prodeſſe, ſicut dens putridus & pes laſſus ſuum non poſſunt facere, cum neceſſe eſt, officium. ita Ianſen. & alij.

Spes infida eſt dens putridus & pes laſſus. 1.

Igitur prima & propria ratio huius analogiæ & comparationis qua ſpes fallax, qua colloca-

tur in infido, comparatur denti putrido, & pedi laſſo, eſt quòd vtraque ſit infida. Sicut enim dens putridus manducantem, & pes laſſus ambulantem fallit & deſtituit; ſic pariter & infidus fidentem in ſe fallit & deſerit in die anguſtiæ, imò ſicut putredo corrumpit dentem ipſũ, qui adeo validus eſt, vt nec ferro nec igne lædatur. Vnde Ariſtot. lib. 3. Hiſtor. anim. cap. 7. *Os dentium* ait *adeo firmum, vt ſolum inter oſſa aciẽ ferri reſpuat*: ſic pariter infidelitas amici vel ſerui corrumpit omnem fidem & fiduciam heri, vt nemini deinceps credat aut fidat, itáque viuat in perpetua diffidentia, pauore & anxietate.

2. Secunda, quòd dens putridus edenti, & pes laſſus ambulanti damnum creat; idem creat infidus fidenti in ſe. Sæpe enim per hanc perfidiam ingentia opum, famæ & vitæ damna incurrit.

3. Tertia, quòd dens putridus humoribus & catharris è capite in fibras eius labentibus ingentes dolores ciet, æquè ac pes luxatus ambulanti. Similes ciet perfidus hero ſuo. Audi Plinium lib. 7. cap. 16. *Dentes* inquit, *inuicti ſunt ignibus & flammis indomiti, cauantur tabe pituitæ.*

4. Quarta, ſicut dens putridus fœtorem excitat in ore & ſtomacho, atque anhelitum putidum efficit quem aſtantibus aſpirat: ſic pariter perfidus infamiam affert hero, eúmque omnium riſui & ludibrio exponit. Addit Plinius lib. 11. c. 36. *Hominum dentibus* inquit *quoddam ineſt virus. Namque & ſpeculi nitorem ex aduerſo nudati hebetant, & columborum fœtus implumes necant.* Multò magis virulenti ſunt dentes putidi; & longè amplius amici perfidi.

5. Quinta, ſicut dens putidus ſuum putorem & corruptionem vicinis affricat, eóſque vitiat & corrumpit: ſic & perfidus cæteros heri ſui famulos, vel ſocios perfidia ſua inficit & corrumpit. Quocirca Hippocrates lib. de affectionibus ita ſtatuit: *Si corroſus fuerit dens & mouetur, ilico eximatur.* Similiter de infido amico ait Plutar. in Moral. *Amicum tollere, eſt dentem excutere.*

6. Sextam dat Noſter Salazar. Scitum eſt inquit, dẽtibus putridis ac luxatis pedibus id maximè proprium eſſe, vt temporum differentias in ſe exprimant; nam ſereno & cãdido cœlo valent, cũ autem tẽpeſtas verti, & cœlum nubibus obduci incipit, tunc quidem dolere ſolent. q. d. ſicut eiuſmodi pes vel dens nubilo tempore dolent, atque alter ad ambulandum, alius verò ad cibos terendos ineptus redditur: ita etiam infidus ſodalis reflante fortuna, & aduerſo tempore defuit, & amicum deſerit.

Rurſum & preſſiùs dens putridus & pes laſſus tribuitur non ſeruo infideli, ſed hero qui in eo confidit & ſperat, vt vertit Noſter, quaſi dicat, qui in perfidum ſeruum vel amicum ſpem ſuam contulit, denti putrido, & pedi laſſo aut languido adſimilis eſt. nam ſicut eiuſmodi dens atque pes cœlo ſereno bene habent, nubilo autem cœlo dolent maximè ac langueſcun; ita etiam ille cum proſpera adflat fortunat, amico ſuo iucundè fruitur, gaudet, ac validus eſt; cum verò eadem reflat & ſerenitas in nubilum vertitur, amico fugiẽte dolet plurimum & angitur.

A Septima: dentes ſani ideóque fidi tria ingentia bona præſtant homini & animalibus. 7.
Tria officia dentium.
Primò enim cibum maſticant & digerunt, vt in ſtomacho pleniùs & planiùs concoquatur. Prima enim digeſtio cibi fit in ore à dentibus. Secundò, vocem & loquelam efficiunt, eámque articulatam & ſermocinantem in homine. Tertiò arma ſunt, quibus ſe animal tueatur contra ſuos hoſtes; vnde brutorum arma non alia ſunt quàm dentes, vngulæ ſiue calces, & cornua. Hæc tria homini adimunt dentes putridi, ideóque infidi: nam inutiles ſunt ad maſticationem, ad loquelam, ad morſum. Eadem tria adimit amicus, vel ſeruus infidelis hero in ſe confidenti, ſcilicet opes & epulas, famam & gloriam, ac ſubinde ſanitatem & vitam. Audi Plinium lib. 7. cap. 16. *Nec cibo tantùm & alimentis neceſſarij dentes, quippe vocis ſermoniſque regimen primores tenent, concentu quodam excipientes* B *ictum linguæ ſeriémque ſtructura, atque magnitudine mutilantes molientéſue aut hebetantes verba; & cum defluxione explanationem omnem adimentes.* Audi & Ariſtot. lib. 3. de Part. animæ cap. 1. *Homo* inquit *ad vſum communem, probè factos obtinet dentes, videlicet primores acutos, vt ſecent, maxillares latos vt molant, diſcriminant eos vtroſque hi, qui canini appellantur, media inter eos natura conditi: nam & medium particeps vtriuſque extremi eſt. Et canini ipſi partim acuti ſunt, partim lati, quod idem in cæteris quoque animalibus eſt, quibus non omnes acuti habentur, ſed potiſſimũ locutionis gratia tales totque numero dentes homo ſortitus eſt. Ad literas enim exprimendas plurimum conferunt primi dentes. Nonnulla animalia, quod dictum iam eſt, cibi tantum conficiendi gratia dentes* C *obtinent, quibus autem & auxilio ſunt & robori dẽtes, hac aut exertos habent, vt ſus, aut acutos pectinatim ſeſe ſtipantes, vnde ſerratis ea dentibus eſſe diximus.*

Sicut ergo putredo dentem, indéque hominem & animal exarmat, nudúmque & inermem hoſtibus obijcit; ſic pariter infidelis herum in ſe fidentem eneruat, exarmat, hoſtibúſque perdẽdum tradit & prodit. Denique Galenus lib. de Partibus, docet dẽtes putreſcere ex otio & inedia. Qui enim vna mandibula ſemper mandunt, horum dentes molares alterius mandibulæ, vtpote otioſi, citiùs tabeſcunt & putreſcunt. Sic perfidia amici non rarò oritur ex otio & deſidia, D hæc enim parit penuriam & famem, quæ eum adigit ad perfidiam, vt per eam vitæ neceſſaria acquirat. Egeſtas enim vti facit fures, ſic & proditores.

Et qui amittit pallium in die frigoris. Pro *amittit* Hebr. eſt מעדה *maade*, quod contrariæ eſt ſignificationis: propriè enim ſignificat addere, ornare, veſtire, hic verò ſignificat contrariũ, ſcilicet veſtem adimere, detrahere, amittere, vti vertit Noſter, Pagn. Vatab. & alij paſſim: quare minùs aptè Caiet. vertit hic *ornatum*, puta *ſericum*: *Paranſericum* inquit *in die frigoris.* q. d. Sicut ſericum quia tenue non arcet frigus, ſic nec amicus infidus auertit imminentẽ amico calamitatem. Eſt hæc tertia ſimilitudo. q. d. ſicut qui cibum ſumit confiſus in dente putido, ocyus dolorem ſentit & damnum; & ſicut qui graditur pede laſſo deficit in via; & ſicut qui amittit pallium in die frigoris, alget: Sic pariter

nullum commodum ſentit, ſed multum damni & incommodi qui confidit in homine infideli, quales ſunt omnes homines inconſtantes ac leues & varii: Horum enim vti animus, ſic & fides non ſolida eſt, ſed leuis, mobilis & infida. Nonnulli cenſent hic duas notari cauſas infidelitatis, cur ſcilicet quis fidem alteri datam fallat, nimirum fortunam aduerſam, & hanc ſignificari *die anguſtiæ*: ac ſimultatem & diſcordiam, & hanc ſignificari *die frigoris*, quo ſcilicet animus odii frigore rigeſcit, q.d. qui fidit amico dubio in fortuna ſibi aduerſa temerè facit, ſentietque damnum, quia illa fugare ſolet amicos, facereque deſertores: ſic & qui fidit amico, cum quo fouet ſimultatem & diſcordiã, hæc enim faciet eum infidum, vt pallium opis ſuæ illi ſubtrahat, eumque velut nudum in die frigoris, id eſt afflictionis derelinquat.

Hebræi & Chaldæus ante hæc verba ponũt *ſoph paſuc*, id eſt punctum, quaſi ea pertineant ad verſum ſequentem, cum quo proinde ea nectũt. Vnde Vatab. ſic vertit: *Mœſto cordi carmen canere, proinde eſt atque detrahere veſtes tempore frigoris, aut nitrum aceto perfundere.* Sic & Pagnin. Verùm longè aptiùs Noſter ea nexuit huic verſui. Amicus enim infidus in aduerſitate, eſt inſtar pallii amiſſi in die frigoris. Quid enim hoc pallium ſimile habet cum corde mœſto?

Vers. 20. *Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi peſſimo.* Hebr. *Acetum ſuper nitrum, & cantans in canticis ſuper corde mali, vel malo.* Syrus: *Sicut qui proiicit acetum ſuper fidibus*, ſcilicet eas ſoluit, hebetatque eorum ſonum & concentum in teſtudine. R. Salomon: *Nitrum*, inquit, *eſt genus terræ mollis inſtar argillæ, ex qua figuli vaſa conficiunt: quod ſi in eandem acetum decidat diſſoluitur, neque vlli vſui eſſe poteſt.* Caiet. *Sicut acetum ſuper ſaponem.* Chald. aliò abit. *Sicut*, inquit, *qui proiicit acetum ſuper nitrum, ita probat corda dolor.* Et Septuag. *Sicut acetum trahit inutile, ſic accidens in corpore paſſio cor contriſtat.*

Nitri natura & vires. Nota primò, de nitro ita ſcribit Galen. lib. 9. ſimplic. medic. *Nitrum dictum eſt ſupra in medio eſſe aphronitri & ſalis virium, cæterum vſtum potius ad aphronitrum accedit, vtpote exuſtione tenuius redditum. Deſiccat itaque & digerit: etſi intra corpus ſumatur, ſecat & extenuat craſſos lentoſque ſuccos, potentius multo quam ſal.* Et Dioſcorides lib. 5. c. 89. *Nitrum* ait *vim & vſtionem ſalis habet; tormina ſedat ſi tritum cum cumino bibatur in hydromelite; febribus circuitu redeuntibus illinitur ante ſuſpectam acceſſionem; miſcetur emplaſtris, quæ extrahunt & diſcutiunt, extenuant & lepras abſtergunt. Cum aqua autem calida aut vino infuſum inflationes purulentas, aures, & ſonitus earundem ſanat, ſordes expurgat cum aceto inſtillatum.* In quem Dioſcor. locum ita ſcribit Matthiolus: *Nitrum & ſpuma nitri, quorum antiquis maximus fuit in medicamentis vſus, diu ſanè eſt quod ad nos conuehi deſierunt: proinde hallucinantur mea quidem ſententia* (alii enim contrarium ſentiunt, ſcilicet eſſe idem nitrum modernum quod priſcum, ſed non adhiberi ad medicinas vti olim, ſeruire verò pulueri tormentario) *qui putant ſal nitrum vocatum, quo ad tormentorum bellicorum pulueres vtuntur, & ad fortiſſimas aquas conficiendas, quibus argentarii fabri aurum ab argento ſeparant, verum ac legitimum*

A *eſſe nitrum, cuius meminere Theophraſtus, Dioſcor. Galenus, Plinius & antiquorum alii: ſi quidem id manifeſte falſum demonſtrat Plin. lib. 31. c. 10. vbi fusè vetus nitrum deſcribit.*

Georgius Agricola de re metallica lib. 12. modos conficiendi nitrum ita colligit. Nitrum inquit, fieri ſolet vel ex aqua nitroſa, vel ex diluto, vel ex lixiuio. Aqua etiam Nili in nitrarias deriuata, & eodem ardore ſolis decocta vertitur in nitrum. At dilutum ex quo conficitur nitrum, fit ex aquis dulcibus terra nitroſa percolatis.

Beda, cuius verba tranſcripſere Lyran. & Dionyſ. *Nitrum*, inquit, *non multum a ſalis Amoniaci ſpecie diſtat; nam ſicut ſalem in littore maris feruor conficit ſolis, durando in petram aquas marinas, quas maior vis ventorum, vel ipſius maris feruor in littoris vlteriora proiecerit: Ita in Nitria, vbi*
B *æſtate pluuiæ prolixiores tellurem infundunt, adeſt ardor ſideris tantus, quod ipſas aquas pluuiales per latitudinẽ arenarum concoquat in petram, ſalis quidem vel glaciei aſpectui ſimillimam, ſed nil gelidi rigoris niſi ſalſi ſaporis habentem, qua tamen iuxta naturam ſalis in caumate durare, & in nubiloſo aëre fluere ac liquefieri ſolet. Hanc indigenæ ſumentes ſeruant, & vbi opus extiterit pro lomento vtuntur.* Lomentum eſt farina fabacia, qua ad eruganda corpora vſa eſt antiquitas, item genus ſmigmatis, de quo Plin. lib. 33.

Porrò *in medicinis nitrum calefacit, extenuat, mordet, ſpiſſat, ſiccat & exulcerat*, ait Plinius lib. 31. c. 10. Cenſet Beda & Lyra nitrum dictum eſſe à Nitria Ægypti Prouinciæ, vbi abundat. Potius dixerim Nitriam dictam à Nitro: Nitrum Nitri etymon.
C verò eſſe Hebræum nomen, quod æquè ac ſaccus, cornu, & ſimilia quædam nomina ab Hebræis ad Græcos, Latinos, Ægyptios, Italos, Gallos & omnium penè nationum idioma & linguas tranſiit. Nitrum enim Hebr. dicitur נתר *nether*, à rad. נתר *nathar*, id eſt remouit, tranſtulit, quod maculas amoueat & extergat: Sicut Græci *νίτρον* deriuant à *νίζειν* vel *νίπτειν*, id eſt lauare, abſtergere, purgare. Vnde illud: *Caput aſinine laueris nitro*, id eſt ne in rem vilem rem pretioſam expendas: vel potius à נתר *nathar*, id eſt ſaliit, exiliit, circumſiliit, eo quod nitrum ſaliat & circumſiliat, perinde ac ſal in igne. Aberrat ergo Pagnin. & Caiet. qui ſecuti R. Dauidem cenſent nitrum eſſe alumen, quo lana dealbatur, aut ſaponem quo veſtes mundantur.

Nota ſecundò: quædam parœmiæ diuerſos & contrarios admittunt ſenſus: variatis enim cir-
D cumſtantiis, fine & modo variatur veritas ſententiæ. Tales ſunt illæ c. 26. v. 4. *Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis. Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.* Et illæ Comici: *ferendo veterem iniuriam, inuites nouam: ferendo veterem iniuriam, vites nouam.* Certis enim modis & circumſtantiis fit, vt prior iniuria nouam nunc inuitet, nunc vitet & euitet. Et illæ P. Syri: *Amici vitia ſi feras, facis tua: Amici vitia niſi feras, facis tua.* Pari modo hæc gnome contrarias admittit explicationes, quas mox recenſebo. Vna parœmia contrarios habet ſenſus.

Nota tertiò, cor mali vel malum tripliciter accipi poteſt. Primò pro corde triſti & mœſto: ſicut enim bonum accipitur pro iucundo, ſic malum pro triſti; vt: *ſufficit diei malitia*, id eſt afflictio, triſtitia ſua. Matth. 6. 34.

Similia ſunt Eccleſ.15.10. & c.22.27. Pſalm. 132.1.& alibi. Vnde Symm. vertit: *Sicut acetum in nitro, qui cantat in canticis ad cor triſte.* Septuag. *paſſio in corpore cor contriſtat.*

Secundò, cor malum eſt cor iratum, indignabundum, cholericum.

Tertiò, cor malum eſt cor prauum, malignũ, vitioſum, ſceleratum.

Acetum in nitro ad quid? Tota difficultas eſt, quid faciat acetum in nitro. Iam enim vti nullus eſt nitri in medicinis vſus, ſic vix vlla aceti cum nitro commixtio. Aliqui cenſent acetum acuere nitrum, illique acrimoniam indere. Acetum enim ſuum acorem cibis omnibus & potibus communicat. Vnde Iſidor. lib.20. Orig. c.3. *Acetum dicitur,* inquit, *vel quod acutum, vel quod aqua mixtum: vinum enim aqua mixtum in hunc ſaporem redigitur. Vnde & acidum quaſi aquidum, quia aqua lauantur vua in torcularibus poſt expreſſum vinum. Eſt vilis potus & ſeruis aptus.* Accedit Galenus lib.1. de ſimplic: medicam. & alibi, qui aſſerit acetum terram fermentare, item exaſperare: *Acetum,* inquit, *mixtum cum attenuantibus auget illorum vim.*

Alij ex aduerſo cenſent acetum nitrum, nitrique vim ſoluere & temperare: Acetum enim validè refrigerat, ait Galen. lib. 3. de ſimplic. medic. idem lib.1. & 2. Compoſ. medic. *Acetum* ait *incidit, diſcutit & reprimit, penetrat, ſiccat & detergit, vt ſal, nec habet vim aſtringendi vt ſal.* Et Plinius lib.23. c.1. *Aceto* ait *ſumma vis in refrigerando, non tamen minor in diſcutiendo, ita ſit vt infuſum terra ſpumet.* Hinc qui explodunt tormenta bellica, accendentes puluerem nitratum, ne illa vi ignis findantur & crepent, mox ea refrigerant aceto. Rurſum Plinius lib.14. c.20. *Aceti nequitia,* inquit, *ineſt virtus magnos ad vſus, ſine quibus vita mitior duci non poteſt.*

Vtraque ſententia vera eſt ſuo tempore, loco & modo. Acetum enim ex ſe habet acorem, quo omnia quibus miſcetur acuit: Idem tamen vim nitri infringit, ſoluit, liquefacit, ac viciſſim vis eius & acrimonia à nitro refringitur & temperatur. Audi Ariſtot. lib.4. Meteorol. c.3. *Nitrum autem & ſales ſolubilia humido: non omni autem, ſed frigido.* Acetum autem frigidum eſt, humidumque: ſoluit ergo & temperat nitrum, quod calidum eſt & ſiccum. Et Galen. lib.3. de Medicam. compoſ. docet nitrum optimè ſolui acri vino & aceto. Igitur acetum nitri vim temperat, ac viciſſim nitrum aceti acorem emollit. Quocirca medici tam nitri vim aceto infringunt, quàm aceti acorem nitro mitigant. Hinc & acetum pulueri nitrato ſiue tormentario infuſum, illius celeritatem remoratur & tardat. Porrò licet alterum alterius acrimoniam hebetet, vim tamen purgandi adauget; cum enim vtrumque ſuam habeat purgandi vim, ſi commiſceantur, alterũ alteri ſuam vim communicat, itáque propriam exacuit. Quocirca aurifabri ad abſtergendas auri & argenti maculas ſordeſque, adhibent nitrum aceto mixtum. Denique hac mixtione olim priſci maximè vtebantur in medicinis. Vnde Dioſcorid. lib.5. c.89. *Nitrum* ait *purulentas aures & ſonitus earum ſanat, ſordes expurgat cum aceto inſtillatum.* Idem docet Plinius lib.31. c.10. & Galen. lib.3. de Compoſ. Medicam. Additque Plinius curare vitiligines, ideſt maculas per totum corpus reſperſas, item ſerpentium

A morſus aliáque vlcera, inſuper laſſitudinem membrorum: *Comprimit,* inquit, *& pruritus ſuffuſorum felle* (iſtericorum, quibus fel è ſuo folliculo diffunditur ad membra exteriora) maximè cum aceto datum. Nunc

1. expoſ. Primò ſi per cor malum accipias mœſtum, multi cum Ianſenio ſic exponunt q.d. Sicut acetum nitrum exacuit, illudque facit acrius & aſperius; ſic muſica muſicumque carmen magis exaſperat cor peſſimum, ideſt mœſtum nimis, iuxta illud: *Muſica in luctu importuna narratio.* Eccleſ.15. Vnde S. Paulus monet gaudere cum gaudentibus & flere cum flentibus. Roman.12. fauere videtur quòd nitrum tam colore atro quàm ſapore amaro & ſalſo, æquè ac acetum ſuo acore ſymbolum ſit triſtitiæ, & vt ait Galen. lib.3. de Simplic. cauſ. *Bilis atra* (ideſt melancholia parens triſtitiæ) *mordax & calida eſt vt*

B *acetum & cinis.* Addit Caiet. ſe experientia didiciſſe, ſapone, ſi acetum addatur, veſtes non mũdari, ſed magis maculari. q.d. ſicut præpoſterè facit qui veſtes nitro, ideſt vt ipſe ait, ſapone & aceto eluit, cum aqua ſint eluendæ; ita præpoſterè facit qui afflicto cordi accinit carmina lætitiæ; non enim ea ratione tollit afflictionem, ſed auget, mitigaturus eam ſi cum lugente etiam lugeret. Sic & Aben Ezra.

Alii ex aduerſo meliùs ſic exponunt q.d. ſicut acetum refrangit lenitque vim nitri ac nitrum vim aceti, ſic pariter ſuauis ſermo & cantilena infringit lenitque ſenſim malitiam, ideſt mœſtitiam cordis, q.d. Hæc quatuor ſimiliter diſſimilia, & diſſimiliter ſimilia ſunt. Similia enim ſunt quia ſicut acetum nitro, aut ſali vel alumini ad-

C miſtum, ex medicorum ſententia valet ad curationem aurium purulentarum, earúmque ſordes tergit, ac tinnitum tollit: ſic ſane decantata carmina, quæ ſcilicet carmina ſunt, ideſt habent numeroſam orationem certis ſuauibus ſelectiſſimiſque verbis conſtantem, valent ad curandas & leniendas ægritudines mœſti cordis; vti Dauid pulſans citharam, eaſdem abigebat à Saule. 1. Reg.16.23. Diſſimilia ſunt, quòd non ſit eadẽ aurium & animi curatio; nam auribus inſtillandum acetum cum nitro, quorum vtrumque partem affectam acriter mordet & dolore compungit: è contrario cordi ægro ſuauiſſimæ ſententiæ & carmina occinenda ſunt, quibus nihil inſit acrimoniæ, nihil mordacitatis. Huc accedit expoſitio R. Leui: ſicut inquit, ex nitro & aceto veſtibus infuſo duplex vtilitas capitur, tum vt

D prorſus aboleatur macula, tum etiam vt aceti odore veſtes imbuantur, quo mucedo ſituſque remoueatur; ita cum quis multas variáſque cantilenas animo mœrore obruto canit, id aſſequitur, vt ſecundis cantionibus dolorem prorſus ex animo euellat, eundemque præterea voluptate cumulet.

Rurſum τὸ *acetum in nitro* notat modum quo triſtitiam, quam Caſſianus lib. 10. vocat cordis rubiginem, per carmina leuari lenirique debeat, nimirum occinendo ei triſtitia oppreſſo primùm carmen mœroris & condolentiæ, deinde vbi excitari erigique cœperit, occinendo ei carmen lætitiæ. Acetum enim mœrorem ſignificat, nitrum verò lætitiam & voluptatem.

Audi S. Gregor. lib.3. Moral. c.10. *Ordo,* inquit, *conſolationis eſt, vt cum volumus afflictum quempiam à mœrore ſuſpendere, ſtudeamus prius*

mœrendo eius luctui concordare : dolentem namque non poteſt conſolari qui non concordat dolori: quia eo ipſo quòd à mœrentis afflictione diſcrepat , minus ab illo recipitur, à quo mentis qualitate ſeparatur ; ſed emolliri debet animus prius, vt afflicto congruat, congruens inhæreat, inhærens trahat. Neque enim ferrum ferro coniungitur, ſi non vtrumque exuſtione ignis liquetur &c.

Idipſum ſignificat vox *carmina*. Sicut enim carmen longis breuibuſque pedibus conſtat, ita exactè ad numerum & menſuram compoſitis & modulatis, vt nec vna ſyllaba ſuperſit ſuperſit aut deſit; ſic conſolatio quæ ingeritur mœſto, ex exhilaratione & condolentia omnibuſque quæ dicenda ſunt, ita concinnè & quaſi ad libellum componi debet, vt nil ſit vel nimium, vel diminutum, ſed tota ſit inſtar affabre compacti & modulati carminis, vel concentus muſici.

2. Secundò, ſi per cor peſſimum accipias valde exarcerbatum, iratum & indignabundum, ſimili modo exponas mutando nomen triſtitiæ in nomen iræ. Hæ enim duæ paſſiones cognatæ ſunt & commiſtæ : ira enim communiter habet adiunctam triſtitiam. Triſtatur enim & dolet quis de malo ob quod iraſcitur. Viciſſim triſtitia comitem habet iram ; iraſcitur enim quis malo de quo triſtatur. Aliqui ergo ſic exponunt q.d. Sicut acetum vim nitri exacuit vt ebulliat, ſic carmina mordacia, puta dicteria & conuitia exacuunt cordis malitiam, ideſt iram & indignationem. Hoc enim inquit Hugo, efferueſcit atque ebullit iraſcendo, crepitat murmurando. Vnde *aceto perfundere*, eſt acriter perſtringere & mordere, iuxta illud Perſij:

Stoicus hic aurem mordaci lotus aceto.

Et illud Horatij lib. 1. ſerm.

At Græcus poſtquam eſt Italo perfuſus aceto.

Italum enim acetum, æquè ac vinum, præ cæteris aliarum regionum eſt præſtans, acre & mordax. Vnde prouerbium : *Acetum Hetruſcum* : Ex acri enim & generoſo vino fit acre & generoſum acetum. Huc facit gnome R. Simeonis in *Pirke Auoth*, ideſt in Apohtheg. Patrum cap. 4. *Noli*, inquit, *fruſtra conari , vt eum blandis ſermonibus lenias , in quo adhuc feruet iracundiæ ſpiritus: neque in vanum ſtudeas amici tui mitigare dolorem; cum adhuc ei extenſus ante oculos mortuus iacet, nec denouenti ſe præ ira de voti abſolutione mentionem facias , nec denique videre eum aut conſolari quæras in feruore calamitatis ſuæ.* Hinc amici Iob venientes vt eum conſolarentur, plorauerunt, *& ſederunt cum eo in terra ſeptem diebus & ſeptem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum : videbant enim dolorem eſſe vehementem.* Iob. 2. 13.

Alii & meliùs è contrario ſic exponunt q.d. ſicut acetum nitro refractum & temperatum curat ictericos , quorum bilis effunditur in membra, vti paulò ante ex Plinio dixi; ſic pariter carmina & ſententiæ placidæ, lenes, ſuaues & lætæ leniunt & curant cordis iracundiam. Vnde S. Gregor. Nazian. in Carm. de Ira docet iram ſolui per lepores , riſum & iocos ſicut glacies ſoluitur æſtu, cera calore, vini vis aqua:

Ira torridum, inquit, *iocis pete:*

Aduerſus iram, nam ioco nihil fortius.

Exemplum eſt in S. Franciſco , qui in graui ira & diſſidio magiſtratus Senenſis à ſuo Epiſcopo, fratres ſuos miſit , qui vtrique parti ſuaui modulatione occinerent carmen ſiue canticum, quod ipſe Solis nuncupabat, adderentque: *Laudetur Dominus propter ea quæ mihi condonat ex amore*, qua carminis melodia, ac multo magis viri charitate & ſanctitate diſſidentes compuncti, poſita ira in mutuos ruerunt amplexus. Ita habent Annales Ordinis Sancti Franciſci, & ſpeculum vitæ eiuſdem cap. 97.

3. Tertiò , ſi per cor peſſimum accipias valde malignum & ſceleratum, S. Greg. lib. 1. in Ezech. hom. 9. ſic exponit : *acetum ſi in nitrum effundatur efferueſcit nitrum protinus & ebullit : ſic & peruerſa mens quando per increpationem corripitur, aut ei per prædicationis dulcedinem bona ſuadentur. De correptione enim fit deterior , & deinde in murmurationis iniquitatem ſuccenditur , vnde debuit ab iniquitate compeſci.* S. Gregor. ſecutus de more Beda eius verba hic tranſcripſit: Peſſimorum ergo & obſtinatorum mentes non ſunt carminibus , ideſt ſuaui monitione mulcendæ, quia per illam exaſperantur, inſaniores fiunt, & contra ſtimulum calcitrant: ſed terribili rugitu, minis & plagis vulnerandæ & contundendæ , ac veluti tonitru & fulmine percellendæ & confringendæ. Accedit R. Salomon. Carmen cordis peſſimi inquit , eſt lex qua à præceptore diſcipulus flagitioſus imbuitur , qui illam non eſt ſeruaturus , ſed ex ea futurus nequior & deterior.

Alii ex diuerſo ſic exponunt : ſicut Nitrum cum aceto inſtillatum purulentas aures & tinnitus earum ſanat, vti iam dixi ex Dioſcor. Galeno & Plinio, earúmque ſordes expurgat; ita & acres exhortationes, admonitiones, increpationes quas Socrates apud Platonem in Charmide animi incantationes & carmina vocat, licet initio moleſtæ ſint, & acriter mordeant inſtar nitri aceto perfuſi ; poſtea tamen vitia extergunt eluuntque ſordes animi , niſi quis prorſus in iis ſit obſtinatus & immedicabilis , ac præſertim perturbationes animi, quaſi ſonitus aurium prohibentes audire veritatem ſanant. Durat verò hæc mordicatio , vſque dum pars ſeneſcat & cute obducatur. Ita Franc. Vales. lib. de Sacr. Philoſop. c. 60. Huc facit verſio Chald. *Sicut qui acetum in nitrum proiicit , ita probat cor dolor ſicut argenteum vas* , q.d. ſicut nitrum aceto infuſum detergit rubiginem vaſorum aureorum & argenteorum , eáque priſtino nitori & ſplendori reſtituit: ſic pariter dolor quem infligit acris obiurgatio , caſtigatio , labor & afflictio probat, ideſt probando abſtergit & purgat cor quod ex otio , luxu & laſcitia vitiorum rubigine obductum eſt: Pro probat enim Chald. eſt מצרף *metſareph*, ideſt conflat, & conflando purgat ; ſicut aurifex in fornace conflat , & conflando expurgat aurum & argentum à ſcoria. Vnde pro *argenteum vas* melius ex Chald. vertas: *ſicut argentum in vaſe*, puta conflatorio in igne excoquitur & purgatur, vt ſit noua hæc comparatio diſtincta à comparatione aceti in nitro. Porrò ſicut aceti acrimonia nitro retunditur & temperatur vt ſordes eluat, ſic acrimonia increpationis ſuauitate & blanditiis increpantis lenienda & condienda eſt, vt vitia animi abſtergat. Vnde Samaritanus vulnera euntis in Iericho curauit infundens eis oleum & vinum, puta oleum lenitatis & vinum acrimoniæ. Lucæ 10. 34.

Huc facit verſio Septuag. *Sicut acetum trabis inutile, ſic accidens paſſio in corpore cor contriſtat*, q.

d, ſicut acetum è terra nitroſa exugit attrahitque nitrum, itáque ex terra ſterili & ſalſuginoſa facit fertilem habilemque ad ſementem & meſſem, vti docet Columella & alij de re ruſtica; ſic pariter paſſio & pœna inflicta corpori peccatoris cor eius contriſtat & compungit. itaque fit vt ex eo vitia molita educat, illudque ſanitati & virtuti reſtituat. Auctor verò Catenæ Græc. ex Septuag. ſic legit: *Sicut acetum officit dentibus, & fumus oculis, ita morbus qui corpori accidit contriſtat cor.* Quæ ſententia per ſe clara eſt & manifeſta.

Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno; ita triſtitia viri nocet cordi. Hic verſus deeſt. in Hebr. tranſcriptus eſt ex Septuag. Chald. *Sicut tinea* (vel *teredo*) *in ligno: ſic ſtoliditas irritat cor hominis.* Origen. in c. 13. Matth. *Sicut in ligno vermis: ſic dolor viri cor lædit.* S. Hieron. lib. 1. contra Iouinian. *Sicut in ligno vermis: ita perdit virum ſuum vxor maleſica.* Hæc enim eſt cauſa omnis triſtitiæ, vt iure ipſa triſtitia nuncupari poſſit. Eccleſ. 25. 17. Myſticè vxor malefica eſt mala cōſcientia, de qua mox plura. S. Auguſt. lib. 21. de Ciuit. Dei c. 9. *Sicut tinea veſtimentum & vermis lignum, ſic mœror excruciat cor viri.* Vnde ex hac gnome demonſtrat id quod dicitur de damnatis Iſaiæ. 6. *Vermis eorum non moritur*, appoſitè per vermem intelligi dolorem, qui mentem damnatorum velut vermis rodit & cruciat.

Triſtitia ſimilis tineæ. Porrò aptè triſtitia aſſimilatur tineæ & vermi; 1. primò, quia ſicut tinea veſtem, & vermis lignum ſenſim ſine ſenſu (ita vt arroſio non ſentiatur) arrodit & tandem penitus conſumit: ita pariter triſtitia cor tum corporale cum toto corpore, tum ſpiritale, puta mentem hominis ita ſenſim ſine ſenſu rodit & cruciat, vt tandem abſumat & interimat: Vita enim hominis ſita eſt in corde. Vnde illud. c. 17. 12. *Spiritus triſtis exſiccat oſſa.*

2. Secundò, quia ſicut tinea in ipſa veſte & ex ipſa veſte, ac vermis in ligno & ex ipſo ligno generetur; ita triſtitia in corde & ex ipſo corde naſcitur ibique nutritur, alitur & fouetur. Tinea ait S. Gregor. 5. Mor. 28. damnum facit, ſonitum non facit, ac de veſte naſcitur, & eandem veſtem de qua oritur oriendo corrumpit; ſic & triſtitia tacitè in corde oritur, creſcitque ac ipſum cor cum corpore exedit & conſumit. Vnde S. Antiochus hom. 25. *Triſtitia vermis*, inquit, *eſt cordis, ſuammet exedens matrem.* Et infra: *Quod ſi mens inertiâ animi eneruetur, mox triſtitia arrodere incipit hominis cor iuxta ſententiam ſuperiorem, ſeu aſſolet pallium exedere tinea, vermis lignum in ligni quaſi oſſibus prognatus.*

Et S. Chryſoſt. Epiſt. 8. ad Olymp. *Triſtitia*, inquit, *animarum crudele tormentum eſt, dolor quidam inexplicabilis, & iudicium omni iudicio vindictáque deterius. Nam & vermi eſt ſimilis venenato non ſolummodò carnem, ſed & animam ipſam perimens. Et tinea non ſolum ad oſſa, ſed & ad corda pertingens, & perpetuus quidam carnifex non animam dilacerans, ſed vires animæ conſumens: & iugis nox ac tenebræ profundæ, & tempeſtas, & turbo; febris non apparens omni igni validius incendens; & pugna requiem non habens.*

Adde, Tinea ſeipſam cum veſte conſumit, vti & teredo: ſic pariter triſtitia ſeipſa paſcitur, & ſeipſam depaſcitur. Vnde Seneca de Conſol. ad Martiam c. 1. *Quemadmodum* ait *omnia vitia in-*

A *ſidunt, niſi dum ſurgunt oppreſſa ſint: ita quoque hæc triſtia & miſera & in ſe ſæuientia, ipſa nouiſſimè acerbitate paſcuntur, & fit infelicis animi praua voluptas, dolor.*

Tertiam analogiam dat Caſſianus lib. 9. de ſpiritu triſtitiæ c. 3. *Veſtimentum namque*, inquit, *tinearum eſu attactum, nullius pretij vel honeſti vſus poterit vlterius habere commercium: itidemque lignū vermibus exaratum non iam ad ornatum vel mediocris ædificij, ſed ad combuſtionem ignis merebitur deputari. Ita igitur & anima, quæ edaciſſimis triſtitiæ morſibus deuoratur, inutilis erit vel veſtimento illi Pontificali, quod vnguentum Spiritus Sancti de cælo deſcendens prius ad barbam Aaron, deinde in oram ſuam ſolere ſuſcipere ſancti Dauid vaticinio perhibetur, ſecundùm illud: Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam Aaron, quod deſcendit in oram veſtimenti eius: ſed nec ad ſtructuram* 5. Pſal. 132.
B *templi illius ſpiritalis atque ornatum poterit pertinere, cuius Paulus architectus ſapiens poſuit fundamenta dicens: Vos eſtis templum Dei, & ſpiritus Dei habitat in vobis. Cuius qualia ſint ligna, ſponſa deſcribit in Cantico canticorum. Trabes inquiens noſtræ cypreſſus, tigna domorum noſtrarum cedri. Et idcirco huiuſcemodi ad templum Dei lignorum genera deliguntur, quæ ſunt & bona fragrantia & imputribilia, quæque nec corruptelæ vetuſtatis nec eſui vermiū valeant ſubiacere.* 1. Cor. 3. Ibidem. Cant. 3.

Adde, ſicut vir veſte à tineis corroſa indutus non audet in publicum prodire, & ſicut trabs à vermibus eroſa non ſuſtinet molem ædificij, ſed ſub ea corruit, & in ruinam trahit totam domū: ſic vir triſtis ineptus eſt vt in publico verſetur,
C & publica negotia tractet, idem inualidus eſt vt domeſtica adminiſtret; quare curæ rei familiaris ſuccumbit, totamque familiam ſecum perdit. Vnde Ouidius exul & mœſtus lib. 1. de Ponto ſic luget:

Eſtur (editur) *vitiata teredine nauis;*
Æquoreos ſcopulos vt cauat vnda ſalis:
Sic mea perpetuos curarum pectora morſus;
Fine quibus nullo conficiantur, habent.

Quartò, tineæ rei molli, puta lanæ innaſcuntur, æquè ac teredines ligno tenero; ſic triſtitia innaſcitur cordi molli, infirmo, debili, puſillanimi. Audi S. Baſil. homil. de gratiar. actione: *Vt vermes plurimi innaſci ſolent teneríoribus lignis, haud ſecus angor ipſe deiectioris animi in eos homines ſe inſinuat, qui molliore ſunt nec conſtanti ingenio.* Vnde Plinius lib. 16. c. 41. *Teredines* ait *naſci prohibet in aliis amaritudo, vt cupreſſo, & oleaſtro, &* 4.
D *cedro, in aliis duritics, vt buxo:* Ita triſtitiam arcet cordis robur, magnanimitas, ſeueritas. Qui verò cor habent inualidum, puſillum, depreſſum, terreſtre, carnale, vt opibus & delitiis terrenis inhientes, hi cum illis adeò adamatis priuantur ſtatim triſtantur & mœrent, ex illis ergo oritur triſtitia, perinde ac tineæ oriuntur ex terreno puluere, ſitu & putredine. Idem puluis ait Plinius lib. 11. c. 35. *In lanis* (linum enim tineas non ſentit) *& veſte tineas creat, præcipuè ſi araneus vna includatur: ſitit enim & omnem humorem abſorbens, ſiccitatem ampliat.* Idem lib. 27. c. 7. Idem lib. 27. c. 7. *Abſinthium*, inquit, *veſtibus inſertum tineas arcet* ſua amaritie; eaſdem ſuo acore pellit allium in aceto mulſo coctum, vt idem docet lib. 20. c. 6. & lib. 15. c. 8. aſſerit *veſtiarium contra teredines & noxia animalia amurca aſpergi.* Sic

pariter

pariter vita ſeuera, excelſa, ſublimis arcet triſtitiam; hæc enim oritur ex otio, ignauia, deiectione animi & concupiſcentia. Vnde S. Gregor. lib. 5. int. Reg. c. 14. Triſtitiæ remedium aſſignat cogitationem & deſiderium bonorum cæleſtium. *Sic*, inquit, *acediæ vitium*, ideſt, *tadiũ cordis depellitur, ſi ſemper bona cæleſtia cogitentur. Tædere quidem mens nullatenus poteſt, quæ tam iucunda bona latanter videt. Triſtitiæ enim anguſtioſum malum, ſpiritualis lætitiæ campo deuoratur: ſed tamen ipſa ſpiritualis lætitia ſe menti non infundit, quæ temporalis vitæ anguſtias tranſgredi contemplando non nouit. Bene quidem triſtitia vincitur, ſi temporalium laborum præmia videantur, quia vnde electa mens temporaliter ſe affligi conſiderat, inde gaudere in cæleſti patria æternaliter ſperat.*

Remedium triſtitiæ cogitare cæleſtia.

Puerile ergo, ſtolidum & ſtultum eſt de rerum temporalium damnis triſtari: cum ſciamus per hæc nos bona cæleſtia & æterna lucrari. Vnde Chald. vertit: *Sicut teredo ligno; ſic ſtoliditas irritat cor hominis.* Verè S. Bernard. de interiori domo *Mala conſcientia delitiarum & voluptatum aſſiduus vermis eſt*, quia aſſiduè rodit gulæ & voluptatibus deditos, omnemque delitiarum ſenſum eis adimit & exedit. Denique Caſſian. lib. 9. de ſpiritu triſtitiæ c. 13. hoc triſtitiæ pharmacum propinat. *Hanc ergo pernicioſiſſimam paſſionem ita de nobis expellere poterimus, ſi mentem noſtram ſpiritali meditatione iugiter occupatam futuri ſpe, & contemplatione repromiſſæ beatitudinis erigamus &c. cum æternarum rerum ac futurarum intuitu læti atque immobiles perdurantes, nec caſibus deiecti præſentibus, nec proſperis fuerimus elati vtraque velut caduca, & mox tranſeuntia contemplantes*, vel vt alij legunt *contemnentes*.

Porrò triſtitia multiplex eſt multiſque ex cauſis oritur, atque in omni locum habet hæc Salomonis ſententia. Triſtitia enim oritur ex multis curis, ſollicitudinibus, timoribus, anxietatibus, quibus abundant homines negotioſi, præſertim Prælati & Principes, qui proinde iis ita terebrantur vti veſtis & lignum perforatur teredine. Sanè Carolus V. cum regiminis pertæſus, illud omne in Philippum filium Bruxellæ transferret, coram toto Ordinum Senatu illachrymans profeſſus eſt, ſe toto regiminis ſui tempore ne vel quadrantem horæ curis, moleſtiis & mœroribus vacuum habuiſſe, quo ſincerè conquieſcere animumque laxare & exhilarare poſſet. Maximè verò hæc triſtitiæ corroſio cernitur in peccatoribus, quibus mala conſcientia parit vermem, id eſt remorſum conſcientiæ, qui eos perpetuo corrodit, vt ſummè doleant, angantur & crucientur. Vnde S. Auguſt. lib. 21. de Ciuit. c. 9. de eo qui præſertim in damnatis eſt, hunc locum explicat. Et S. Hieron. in Iſaiæ c. 66. *Vermis*, inquit, *qui non morietur a pleriſque conſcientia accipitur peccatorum, quæ torqueat in ſuppliciis conſtitutos, quòd vitio ſuo atque peccato caruerunt electorum bono, iuxta illud quod dicitur: Verſatus ſum in miſeria dum infigitur ſpina. Et in Prouerbiis: Tinea oſſium cor intelligens; & iterum ſub obelo: ſicut tinea veſtimentum, & vermis lignum, ſic mœror excruciat cor viri.* Sicut ergo teredo, teſte Plutarcho in Sympoſ. oritur ex putredine, ſic triſtitia naſcitur ex conſcientiæ per peccatum putrefactione. Albertus Magnus lib. 19. c. 18. de Anima, refert Auicennam ſcribere, quòd amicum habuerit, qui cùm vellet, ſcorpiones è putrefactis lignis generaret; ſic peccator dum vult ſuæ corruptæ propenſioni indulgere, creat ſcorpios & vermes triſtitiæ, qui animam rodunt. Plinius lib. 28. c. 3. *A ſcorpione aliquando percuſſus*, inquit, *nunquam poſtea à crabronibus veſpis apibuſue feriuntur. Nimis miretur hoc, qui ſciat veſtem à tineis non attingi quod fuerit in funere*; ita tinea acediæ & triſtitiæ non attingit eum, qui iugem habet memoriam funeris & mortis præſentis & æternæ, vbi *vermis eorum non moritur & ignis non extinguitur.* Iſaiæ 66. Hæc enim memoria ſuperat omnes labores, dolores, angores qui triſtitiam parere poſſunt, atque hominem extimulat, vt ardua quæque alacriter fortiterque capeſſat. Quocirca ſapienter S. Iſidor lib. 3. de ſummo bono: *Semper* ait *conſcientia ſerui Dei humilis eſſe debet ac triſtis, vt per humilitatem non ſuperbiat, & per vtilem mœrorem cor ad laſciuiam non feratur.*

Rurſum nonnulli per triſtitiam accipiunt inuidiam, quæ triſtatur de aliena felicitate, virtute & bono, ideóque non aliud eſt quàm triſtitia inuida, ſiue triſtitia manans ex inuidia. Inuidia enim animum inuidi rodit & cruciat, ſicut tinea rodit veſtem, & teredo lignum. Vnde S. Chryſoſt. hom. 45. ad pop. *Talis ait eſt huius vitij malitia, vt ſe parientem prius offendat, & ſicut vermis de ligno naſcens ipſum priùs abſumat, ſic & inuidia illam prius quæ ſe peperit animam corrumpit.* Et infra: *Antequam ab externis hoſtibus, ab ipſo obſeſſus vitio tantum non conſumitur, & tanquam occultis depaſtus dentibus ita clanculum, vt ita dicam, abſumptus remanet.*

Quocirca S. Baſil. hom. de inuidia ait: Philoſophi inuidiam comparant æragini quæ æs, & ferrugini quæ ferrum conſumit. Simili enim modo inuidia exedit inuidum iuxta illud cap. 19. 30. *Putredo oſſium inuidia.* Vide ibi dicta.

Salomonem de more ſecutus Eccleſ. cap. 25. 17. *Omnis plaga*, inquit, *triſtitia cordis eſt.* Et c. 30. 24. *Triſtitiam longè repelle à te: multos enim occidit triſtitia, & non eſt vtilitas in ea.* Vide ibi dicta.

Vtrique ſuccinunt Philoſophi. Menander in Gnomis: *Cum natura*, inquit, *cum vitis hominibus multa mala hæreant, maximum triſtitia eſt malum. Nulla eſt, ſi quis rectè conſideret, quàm triſtitia maior ægritudo ſua pro natura inter humanas res.* Apollodorus in Paralogizomenis: *Non appellandus eſt felix qui pecunias habet plurimas, ſed qui non triſtatur.* Idem in Galatis: *Triſtitia inſaniæ vicina mihi eſſe videtur*, imò ipſa multos fecit facitque dementes & inſanos. Phocion: *Multo ſatis eſt*, inquit, *humi cubantem viuere, ac bono quietoque animo eſſe quàm perturbatum in aureo lecto.* Ita Stobæus ſerm. 1. de prudentia. Diogenes autem Laertius lib. 6. *Fortunæ*, inquit, *oppone animi fiduciam, legi naturam, affectibus rationem: Hiſce enim tribus paratur & ſeruatur hominum tranquillitas.*

Gnomæ de malo triſtitiæ.

Ariſtippus aiebat: *Neque de præteritis curam ſuſcipiendam, neque de futuris. Solùm enim præſens in noſtra manu poſitum, non præteritum neque futurum; illud enim abiit; hoc an euenturum*

ſit incertum eſt. Ita Ælian. lib. 14. Variæ Hiſtor. Antonius in Meliſſa p. 1. cap. 72. & Maximus ſerm. 28. citant Plutarchum dicentem: *Thoraci tunicam, triſtitia vero mentem & rationem inducere oportet.* Et Theopemptum: *Si quis plurimas opes poſſidens cum triſtitia vitam tranſigat, is certè fuerit omnium qui ſunt, quique futuri ſunt hominum miſerrimus.* Et Epictetum: *Inſipientes tempus, ſapientes ratio mœrore liberat. Sapit qui non triſtatur propter abſentia, ſed gaudet præſentibus. Qui ob calamitates tum animo minimè ſunt triſti, tum reipſa maximè reſiſtunt, ij & ciuitatum & priuatorum præſtantiſſimi ſunt habendi.* Et Euripidem: *expers doloris nulli vita permanet.*

VERS. 21. *Si eſurierit inimicus tuus ciba illum: ſi ſitierit da ei aquam bibere:*

VERS. 22. *Prunas enim congregabis ſuper caput eius: & Dominus reddet tibi.* Sub aqua & pane quemlibet potum & cibum phraſi Hebræa intelligit. Id præſtitit Eliſæus, qui regi Iſraël de Syris hoſtibus ſuis ita præcepit: *Pone panem & aquam coram eis, vt bibant & comedant & eant ad dominum ſuum.* 4. Reg. 6. 22.

Alludere videtur ad medicos, qui phreneſi vel apoplexia ex frigore laborantibus, rigentibus & torpentibus ad frigus hoc ſoluendum capiti fomenta calida, ac ſubinde teſtam vel acerram prunarũ adhibẽt. Simili modo inimici qui frigẽt rigentque odio, beneficiorum congerie velut prunarum acerra calefaciendi ſunt, vt frigus odij mutent in calorem amoris. Vnde S. Auguſt. ſerm. 163. de tempore: *Carbones ignis congeres ſuper caput eius. Nam cum,* inquit, *pœnitentiam cœperit agere, ſenſus rationalis, hoc eſt caput ipſius incipit charitatis igne ſuccendi, & qui prius quaſi frigidus & phreneticus contra te conſueuerat iracundiam retinere, ſpiritualicalore de tua bonitate ſuccenſus, incipit toto corde diligere. Et Dominus reddet tibi,* ſcilicet rependet tibi beneficentiæ tuæ fructum ait Aben Ezra: & beneficium beneficio compenſabit, ait R. Leui. Aureum ergo Sancti Paulini eſt dogma Epiſt. 6. ad Seuerum: *Memento*, inquit, *granum ſinapis (de quo ſemine ſumus) ſi conteratur, accendi magis, & tum demum in vim ſuam excitari. Quamobrem debemus quaſi natura noſtra in hoc reſpondere, vt aduerſis ſermonibus contriti inardeſcamus ad fidem, & eos ipſos qui nos vt minimos hominum, ſcilicet quaſi granum ſinapis (quod minimum eſt ſeminum) frangere conantur, vramus.* Hæc eſt ſancta & efficax vindicta de hoſte, cum in eo hoſtilitatem igne amoris occidis, cúmque amicum tibi efficis. Tria ergo bona ex ea reportabis: victoriam de hoſte tuo: lucrum proximi tui: præmium à Domino tuo. Sic & Saul, poſtquam ex beneficio Dauid agnouit culpam ſuam, & dicens: *Iuſtior tu es quam ego, tu enim tribuiſti mihi bona: ego autem reddidi tibi mala,* ſubiecit: *ſed Dominus reddat tibi viciſſitudinem hanc, pro eo quod operatus es in me.* 1. Reg. 24.

Didicit idipſum à Salomone & Hebræis Plato, & Plutar. qui lib. de vtilit. ex hoſtibus capienda: *Cæſari,* inquit, *cum ſtatuas Pompeij deiectas erigi iuſſiſſet, Cicero dixit: Pompeii ſtatuis reſtituendis tuas defixiſti: laudatio enim inimici, laudanti maiorem quàm laudato conciliat laudem &c. Et verò quænam alia exercitatio maiorem animis noſtris vtilitatem aut affectionem conferat meliorem, quam quæ ex eis inuidiam æmulationemque malignam aufert?* Imò ipſe Cicero Gabinum, à quo Vrbe expulſus fuerat, & Vatinium ſibi ſemper infeſtum duobus publicis iudiciis tutatus eſt; *quia ſpecioſius aliquanto iniuriæ beneficiis vincuntur, quàm mutui odij pertinacia penſantur,* ait Valer. Maxim. lib. 4. cap. 2. Vbi plura huius rei Romanorum exempla recenſet. Specioſa vindicta reddere bonum pro malo.

Symbolicè, Rabbini, ait R. Salomon, de mali concupiſcentia & fomite expoſuerunt. Si mali cogitatio fameſcet, téque ad eis cupiditatem criminibus explendam ſollicitarit, ad gymnaſij ſedem te ſubducito, ibique eius fami ſacræ legis panibus ſatisfacere curato, aquaſque ſubminiſtra, diuinæ nimirum legis. Sunt enim velut prunæ, quas tu ex huiuſmodi ſtatione aſſumis, & hauris, vt in eiuſdem caput congeras.

Auctor verò Catenæ Græc. ſic exponit q. d. ſi inimicum cibes & potes, vres eum, ſcilicet Diabolum, qui inimico eſt auctor omnis inimicitiæ: quia illum cruciabis & ſummo dolore afficies. Noſtra enim charitas, & ſanctitas cruciat diabolum qui ardet odio, inuidia & malitia. Verùm hæc nec literalia ſunt nec ſatis cohærentia.

Citat duas haſce gnomas Apoſt. Rom. 12. 20. vbi eas copioſè explicui, quare ea hic non repetam.

Ventus aquilo diſſipant pluuias, & facies triſtis linguam detrahentem. Hebr. *linguam abſconſionis*, ideſt ſe abſcondentem & in ſecreto abſconditè detrahentem, inſtarque ſerpentis mordentem. VERS. 23.

Pro *diſſipat* Hebr. eſt תחולל *techolel*, quod propriè à חול *chol* deriuatur, & ſignificat dolore afficiet, cruciabit, parturiet: ſin à חלל *chalad* deriues, ſignificat vulnerabit, occidet, perdet, fugabit, diſſipabit, interimet. Vnde duplex eſt hic verſio, & vna alteri ex diametro contraria: Multi enim vertunt: *Aquilo parturit pluuias.* Alij verò cum Noſtro contrariè: *Aquilo diſſipat* vel perdit *pluuias.* Prius ſecutus Chald. vertit: *Ventus aquilo concipit pluuiam, ſic facies irati & lingua abſcondita* concipit iras, calumnias, vindictas, quas ceu pluuiam & grandinem in eum cui offenſus eſt, effundat. Septuag. *Ventus aquilo ſuſcitat nubes: facies autem ἀναιδὴς,* ideſt *impudens* (In Vaticanis legitur *imprudens*, cacographorum vt videtur errore) aſpera, inuerecunda, procax, audax *linguam irritat.* Aquila: *Ventus aquilo parturit imbrem.* Sic & R. Salomon, ac R. Leui. Clarius vertit Caiet. *Aquilo parturiet pluuiam, & faciem iracundam lingua abſconſionis.* Alij cum vulgata pro *parturit* contrariè vertunt *prohibet*, vel *diſſipat.* Vnde Vatab. *Ventus Aquilonaris pellit pluuias, at ventus ſeuerus linguam delatricem.* Si enim vultu ſeuero oſtendas tibi eam diſplicere obmuteſcet, tum ex pudore & verecundia, tum ex remorſu malæ conſcientiæ, tum quia cupit tibi placere, nec tibi ſibique parere triſtitiam. Pagnin. *Sicut ventus Aquilo fugat pluuiā, ſic & facies iracunda linguam occultè detrahentem.*

Vtraque hæc verſio verũ commodũque capit ſenſum. Aquilo enim in locis Septentrionalibus

acer eſt, fugatque nubes & pluuias; in meridionalibus verò, qualis eſt Iudæa, nubes cogit paritque pluuias. Sicut vice verſa Auſter in locis Aquilonaribus generat pluuias: in Auſtralibus verò, vt in Africa, ſiccitatem & ſerenitatem affert. Ita R. Leui: Aquilo inquit, in Ieruſalem humores ex mari conſurgentes adducit, cum mare Iudææ ſit occiduum. Audi Ariſtot. lib. 2. Meteor. c. 3. *Aquilones, inquit, euaporoſiſſimi, quippe qui ab locis humidis & frigidis ingruant, atque ob id frigidi, ſed apud nos amæni mitiſque cæli auctores ſunt, quod nubes diſiiciant & ebibant. Contra auſtralibus in locis, iis denique contrariis, in quæ nubes impellant, aquoſi.* Et iterum in Problemat. Sectione 26. *Aquilo*, inquit, *Helleſponto atque Cyrenæ imbrem affert.*

Rurſum phyſici docent, imò reipſa ſæpe Romæ cæteriſque Europæ locis experimur, quòd Aquilo in æſtate ſubinde cogat nubes ex eiſque nimbos, grandinem, tonitrua, & fulgura proiiciat. Igitur ſic vertas, & ſic explices q. d. ſicut Aquilo quãdoque cogit nubes in æſtu paritque nimbos & pluuias; ſic lingua detractrix parit nubila triſtitiæ & lachrymarum nimbos.

Inſuper ſicut Aquilo quandoque ciet grandines, fulgura & tonitrua: ſic lingua detractoris ciet iras & vindictam, tum illius cuius famæ detrahitur, tum virorum proborum, tum ipſius Dei, cuius iracundiam inflammat, ait R. Salomon. ſic & Caiet.

Septuag. verò qui vertunt: *Ventus Aquilo ſuſcitat nubes: facies autem impudens vel aſpera lingua irritat*, ſic exponas q. d. Homo perfrictæ frontis prouocat hominũ linguas contra ſe. Rurſum quaſi dicat, ſi ſuperior, princeps vel prælatus ſubdito, vel cuiuis alteri faciem aſperam, moroſam vel procacem oſtendat, eum irritat & prouocat, vt intra ſe colligat irarum & maledictionum vapores, quas data occaſione inter ſocios in ipſum turmatim vibret & eiaculetur, perinde ac Aquilo cogit nubes quæ in grandinem, fulmina & tonitrua erumpunt. Quare ſuperiores nimis ſeueri & moroſi ſuâ ſæuitia & aſperitate cauſa ſunt multorum peccatorum, quorum Deo rationem reddent. Exagitant enim ſubditos, vt in conuitia & maledicta, obedientiæ votorumque violationem audacter prorumpant.

Auctor verò Catenæ Græc. Septuag. myſticè ſic exponit: Durus & indomitus ventus eſt diabolus; hic enim os impudens, vultumque omnis pudoris expertem inductus, varias Chriſti fidelibus excitat tentationes, animóſque illorum ad malitiam & vitia allectat, ſed & linguam quoque illorum ad blaſphemiam prouocat.

Secundò longè meliùs Noſter, Pagnin. Vatab. Aben Ezra & cæteri cõtrariè vertũt: *Ventus Aquilo diſſipat pluuias, & facies triſtis linguam detrahentem.* Aquilo enim ſua aſperitate communiter diſſipat nubes: ſic & facies triſtis diſſipat criminationes, quia vt ait Beda: *Si hilari vultu audieris detrahentem, tu illi das fomitem detrahendi: ſi verò triſti vultu hæc audieris, vt dicit quidam vir Dei, diſcit non libenter dicere, quod didicerit non libenter audiri.* Criminationes enim ſunt velut atræ nubes, quæ famam proximi offuſcant & obſcurant, quas Auſter loquacitatis inducit, iuxta illud Antonij in Meliſſa: *Vt Cæcias ventus nubes, ſic piorum vita, improborum in ſe cogit conuitia.* Sed has

A fugat & diſſipat Aquilo ſeuerus & rigidus faciei triſtis & ſeueræ.

Nota primò appoſitè facies triſtis, vel vt Heb. eſt iracunda cõparatus Aquiloni. Primò, quia ſicut Aquilo aſper eſt, ſæuus, ſiccus & horridus; ſic eſt quoque facies triſtis & iracunda: Vice verſa ſicut Auſter iucundus eſt, gratus & humidus; ſic eſt quoque facies amœna, læta & hilaris. Facies triſtis ſimilis Aquiloni. 1.

Secundò, ſicut Aquilo fugat nubeculas aërémque & terram ſerenat, ſic & facies triſtis & indignans fugat detractiones & criminationes priuatas & ſecretas, omniaque ſerenat, amœnat, exhilarat. Criminationes enim promit lingua abſconſionis, vt habent Heb. id eſt occultè, ſecretè, & abſconditè detrahens, quæ proinde rectè cõparatur nubi imbriferæ. Huius enim ſuperna pars, ait Noſter Salazar, qua ſoli obuertitur cã- B dida eſt ac ſplendida, acceptóſque radios per repercuſſionem in ſolem ipſum quodammodo reuerberat; inferna verò quæ ad terram ſpectat, atra & obſcura ipſius ſolis candorem offundẽs; non aliter lingua detrahens erga præſentes candidam faciem ac iucundam præbet, eorum laudes libenter vſurpat, & per omnia illis probari cupit: abſentium vero ſplendorem famamque denigrat & offuſcat, & in ipſorum probra & vituperia tota ſoluitur. 2.

Tertiò, ſicut Aquilo in æſtu quandoque ciet grandines, fulmina & tonitrua; ſic & facies iracunda ſæpe erumpit in iurgia, obiurgationes, & minas quibus detrahentem laceſſit, propellit & fugat, imò ſubinde ferit, vulnerat, necat. 3.

Vnde Aben Ezra Heb. תחולל *techolel*, id eſt *diſſipat*, propriè & appoſitè vertit cruciat, q. d. ſicut Aquilo quaſi cruciat, ac dolorem imbecilli- C tatemque pluuiæ infert, dum eam ita diſpergit & premit, vt prohibeatur ne in terras defluat, imò tota diffletur & euaneſcat; ſic & facies irata cruciat detrahentem, eiuſque linguam maledicam, imbecillem, debilemque reddit, vt mala proloqui non valeat, nec audeat.

Nota pro *triſtis* Heb. eſt נזעמים *nizamim*, id eſt perturbata, iracunda, accenſa, indignans: hæc enim magis fugat detractiones, quàm quæ ſolã triſtitiam præſefert. Et quidem ſi detractor ſit ſuperior aut vir magnæ auctoritatis, ſufficit ei faciem triſtem oſtendere: ſin autem ſit æqualis minor vel inferior palam vultu graui, ſeuero vel irato dicendum eſt ei: ſi bona affers proximi, libens audio; ſi mala effutire vis, non audio. Hoc eſt quod ait S. Hieron. Epiſt. ad Ruſtic. *Sicut ſagitta*, inquit, *ſi mittatur contra duram materiem, nonnunquam in mittentem reuertitur, illudque cõ-* D *pletur, facti ſũt mihi in arcum prauum. Et: qui mittit in altum lapidem recidit in caput eius, ita detractor cum triſtem faciem viderit audientis, imò ne audientis quidem, ſed obturantis aures ſuas ilicò conticeſcit, pallet vultus, hærent labia, ſaliua ſiccatur.*

Verùm quia vita ſanctorum eſt viua interpretatio ſcripturarum, meliuſque illa docetur & diſcitur facto quàm verbo, accipe eorum exẽpla quæ imiteris. S. Ioannes Eleemoſynarius, ſi quis coram eo alteri detraheret, aliam inducebat perſonam; ſin verò ille detrahere pergeret, præcipiebat cubiculario, ne amplius illi aditum ad ſe patefaceret, vt per eum cæteros erudiret. Ita Leontius in eius vita. S. Pachomius Exempla compeſcentium detractores.

audiens quem detrahentem, *auertens ſe ab eo velut à facie ſerpentis concitus abſcedebat, illud Pſalmi frequenter inſinuans: detrahentem proximo ſuo occulte hunc perſequebar. Pſalm. 10. Nullus (aiebat) bonus de ore ſuo profert quicquam mali, nec ſanctis patribus venenato prorſus ore obloquitur. De qua re multis quidem ſcripturis Dei monſtrabat indignantis offenſam. Præcipuè tamen Mariæ proferebat exemplum, quæ mox vti aduerſus Moſen querelas obtrectationis effudit, diuinum iudicium vitare non potuit.* Nam vt narrat Numer 12. leprâ cælitus percuſſa fuit. Ita Dionyſ. in vita Pachomij c. 27. Maches Abbas in Vitis Patr. audiens detractionem ilico in ſomnum incidebat. Ibidem lib. 3. num. 133. Abbas Pæmen rogatus, *Quomodo poteſt homo vitare ne loquatur malum de proximo ſuo?* Reſpondit: *Ego & proximus meus duæ imagines ſumus, cum ergo meam proſpexero & reprehendero me, inuenitur imago fratris mei apud me venerabilis. Quando autem meam laudauero, tunc fratris mei imaginem prauam reſpicio. Tunc ergo de alio non detracto, ſi ſemper meipſum reprehendo.* Dixit Abbas Hypericlius: *Melius eſt comedere carnes, & vinum bibere, quàm comedere in vituperatione carnes fratrum. Sicut enim ſuſurrans ſerpens Euam de paradiſo excuſſit, ita qui de fratre ſuo detrahit non ſuam ſolum, ſed & audientis animam perdit.* Solebat dicere Abbas Ioannes: *Paruam ſarcinam dimiſimus, id eſt nos ipſos reprehendere; & grauem portare elegimus, id eſt vt nos iuſtificemus & alios condemnemus*, nimirum *ſui inſpector, proximi eſt laudator; ſui reprehenſio, ſola eſt hominis iuſtitia*, ait Abbas Pimenius.

Gnomæ de vitanda detractione.

Accipe & philoſophorum apophthegmata ex Antonio in Meliſſa p. 1. c. 53. Plutarchi: *Quemadmodum Gallina cum ægrotaret, ad felem interrogantem eam tanquam ex beneuolentia quomodo valeret, Rectè dixit, ſi tu diſcedas: ſic ad eiuſmodi hominem, qui ſuper diſſenſione ſermonem mouet, & interrogat & ſecreta aliqua ſuffodit, dicendum eſt: Atqui nihil ego in fratre deſidero, ſi nec ipſe calumniantes audiam, nec ille.* Socratis: *Loquacem & calumniatorem ne admittas; non enim ex beneuolentia id facit, ſed vt aliorum arcana tibi detexit, ſimiliter etiam quæ tu dixeris exponet aliis.* Moſchionis: *A multis malis traduci, neque verum neque damnoſum eſt; ab vno autem bono reprehendi, & verum & vtile eſt.* Demonactis: *Cum ſophiſta quidam culparet eum, & diceret: cur mihi maledicis? Reſpondit: Quoniam tu maledicentem non contemnis.*

VERS. 24. *Melius eſt ſedere in angulo domatis* (Chald. *In angulo tecti.* Syrus: *ſuper cornua tecti*) *quàm cum muliere litigioſa in domo communi.* Syrus: *In domo diuiſionum.* Hic verſus hoc loco repetitur; eum enim audiuimus c. 21. 9. vbi eum explicui. Pro *In angulo*, Hebr. eſt, על פנה *al pinna*, id eſt ſuper angulum vel conum; vnde latinum *pinnaculum*, id eſt culmen domus. q. d. Satius eſt ſedere in pinnaculo tecti, vbi ſummo periculo caſus, pluuiæ & ventorum moleſtiſſimè exponaris, quàm habitare cum muliere rixoſa.

VERS. 25. *Aqua frigida animæ ſitienti, & nuncius bonus de terra longinqua.* Copula, & hic, vti & crebrò in hoc libro, quia nectit ſimilia, valet idem quod *ſic, ſimiliter.* q. d. Sicut aqua frigida mirè grata eſt animæ ſitienti; ſic quoque nuncius bonus de terra longinqua mirè gratus eſt eum expectanti, vel audire cupienti. Pro *nuncius* Hebr. eſt שמועה *ſcemua*, id eſt auditus, nuncium, nunciatio, ſed eodem res redit, nuncius enim bonus eſt, qui læta affert nuntia audientibus. Pro *ſitienti* Heb. eſt עיפה *iaeph*, id eſt *laſſæ*, id eſt ex laſsitudine æſtuanti, exhauſtæ, & ſitienti. Eſt Metalepſis. Hebr. ego ad verbum habent: *Aqua frigida ſuper animam laſſam, & auditus bonus de terra longinqua.* Chald. *ſicut aqua frigida animæ laſſæ, ſic nuncium bonum de terra remota.* Septuag. *ſicut aqua frigida ſitienti animæ eſt periucunda, ſi nuntius quoque bonus, qui de terra longinqua præſto eſt, mirè eandem recreat.* Ita Auctor Catenæ Græc.

R. Leui: ſicut inquit, animus labori ſuccumbēs emolumentum, fructumque ſingularem percipit ex aquis refrigeratis, quibus reuocetur ad corporis intimas partes calor vitalis, qui ad motum diſperſus erat; ita ſingularem quis haurit vtilitatem ex iucundo bonoque nuntio, quod ei de conſanguineis, amiciſue allatum ſit ex longè diſsitis regionibus; id enim animum reuocare videtur, quemadmodum ab aquis frigidis animus labore victus redditur vitæ.

Finis huius ſententiæ eſt vt doceat, ait Aben Ezra, quemque felicia fauſtaque narrare, & à triſtibus infauſtiſque narrandis abſtinere. Rurſum vt moneat nuncios, cognatos, & amicos vt læta nuntia citò perſcribant vel proferant ad ſuos, quos ſciunt illa auidè anxiéque expectare.

Senſus ergo eſt ait Ianſen. q. d. ſicut aqua frigida hominem præ laſsitudine & ſiti valde anhelantem ad aquam, & propemodum deficientem refrigerat, recreat & reſtituit, viresque reparat: Ita nuntius bonus ex terra longinqua rediens eum qui diu ipſum expectauit, & præ expectatione iam delaſſatus eſt, ac præ timore deficiens propemodum mi·è delectat, ac veluti præbito potu, eius deſiderio cum voluptate ſatisfacit, collapſas animi vires reſtituēs. Quod non omni nuncio bono hic tribuitur, ſed ei potiſsimum, qui aduenit ex terra longinqua, quia vt talis & diutiùs & cum maiori anxietate expectatus eſt: Ita reuerſus cum maiori lætitia & auiditate auditur & recipitur.

Hæc gnome ſimilis eſt illi v. 13. *Sicut frigus niuis in die meſsis, ita legatus fidelis ei qui miſit illum, animam ipſius requieſcere facit.* Sic Iacob audito nuntio quod Ioſeph filius eius viueret, & dominaretur in Ægypto, reuixit ſpiritus eius. Geneſ. 45. 27.

Noſter Salazar *τὸ de terra longinqua* repetit, iungitque tā aquæ frigidæ quàm nuncio bono, quam repetitionem etſi gnome abſolutè non exigat, ſi tamen addatur gnomen aptiorem & neruoſiorem efficiet. q. d. ſicut viator aliquis in loco inaquoſo ſiti areſcens & laſsitudine deficiens, vlteriuſque ad fontem progredi non valens, adducta longo ex interuallo aquæ frigidæ potione reficitur, vires ac ſpiritum recuperat: ita etiam homo loco diſsitus, ex deſiderio optatæ rei ſitiens, diuturnâ expectatione laſſus, & à ſpe in deſperationem nimiam decidens, cum quiſquam boni aliquid è longinquo per latum certò denūciat, refrigerium, vires ac ſpiritum recipit.

Myſticè hæc gnome verior fuit, & eſt in nunciis ſpiritualibus, puta Prophetis, qui aduentum Meſsiæ annunciarunt, atque hoc nuntio lætiſsimo mirè pios Iudæos eum auide expectantes recrearunt, qualis fuit Iſaias: vnde c. 40. 9. ait:

ſuper mõtem excelſũ aſcende tu, qui euangelizas Siõ: exalta in fortitudine vocẽ tuã, qui euangelizas Ieruſalem: dic ciuitatibus Iuda: Ecce Deus veſter: Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet &c. Talis quoq̃ fuit Archangelus Gabriel annuncians B. Virgini conceptionem Verbi, qui mirè ipſam omnéſque omnium ſæculorum fideles recreauit, dicendo: *Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum: hic erit magnus, & filius Altiſſimi vocabitur.* Lucæ 1.31. Talis fuit Angelus nuncians Paſtoribus Chriſti natiuitatem: *Ecce* inquit *euangelizo vobis gaudium magnum quod erit omni populo, quia natus eſt vobis hodie Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid.* Lucæ 2. 10. Sed præ omnibus talis fuit ipſe Chriſtus, qui euangelium, ideſt lætum nuncium gratiæ & ſalutis nullus à patre è cœlo attulit, obtulitque mundo vniuerſo cum Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. *Angeli quoque* inquit Beda *quotidie de terra longinqua, hoc eſt a ſuperna patria deſcendentes, iuſtos vel in tentatione ſpe cæleſtium roborãt, vel finitis tentationum certaminibus ad palmam perpetuæ retributionis inducunt.*

Et Hugo: *Bonus nuncius* inquit *eſt bonus prædicator bonos rumores nuncians de terra longinqua, ideſt de patria cæleſti.*

Anagog. Auctor Catenæ Græc. Nuncius inquit de carnis reſurrectione diuinarúmque promiſſionũ certitudine cœlitus allatus, non poteſt homini iuſto non eſſe pergratus, animæque bene affectæ non oblectabilis. Sanè iuſto lætior accedere nequit nuncius, quàm qui nunciat ei gloriam cœleſtem, de eáque ipſum ſecurum reddit. Vnde S. Franciſcus accepto cælitus nũtio, imò oraculo de ſua prædeſtinatione & ſalute, exultauit in ſpiritu, & per ſeptem dies cõtinuos quaſi impos ſui nec comedere poterat nec bibere, ſed tantùm canere & iubilare Deo. S. Nicolaus Tolentinas ſex menſibus ante mortem, ſingulis noctibus ſuauiſſimum Angelorũ concentum ſe ad cœlum inuitantium audiuit: Vnde identidem ingemmabat illud Apoſtoli: *Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto;* Philip. 1. Cum verò diſſolutionis tempus inſtaret, in extremo ſpiritu voces fundere cœpit gaudentis & geſtientis: cuius inuſitati gaudij cum fratres qui aderant cauſam repoſcerent, attonitus ille vixque ſui compos præ magnitudine rei. *Dominus meus Ieſus Chriſtus* inquit *S. Matri ſua, & Auguſtino patri noſtro innixus dicit mihi: Euge ſerue bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui.* In quibus verbis expirauit. Similia de morte fratris ſui Gerardi ſcribit S. Bernard. ſerm. 26. in Cãtic. Similia de læto beatæ mortis felicitatiſque nũtio dato Antonio ſui cœnobij monacho, Merulo pluribúſque aliis recenſet S. Gregor. 4. dial. cap. 47. & ſeq. ac præced.

VERS. 26. *Fons turbatus pede, & vena corrupta, iuſtus cadens coram impio.* Hebr. *Fons pede conculcatus, & vena exciſa, iuſtus nutans vel corruens ad faciem impij.* Chald. *Sicut qui obturat fontem, & corrumpit venam, ſic iuſtus cadens coram impio.* Septuag. *Sicut ſi quis fontem obſtruat, & aquæ exitum diſperdat, ſic indecens eſt iuſtum cecidiſſe coram impio.*

Hæc gnome dupliciter accipi poteſt, puta de duplici caſu iuſti, ideſt de caſu in calamitatem, & de caſu in peccatum.

A Primò ergo de caſu in calamitatem ſic exponit Baynus & Ianſen. Per fontem & venam idẽ ſignificat: non enim de vena corporis humani, ſed magis de vena aquarum ſermo eſt, ſicut & ſuperiùs cum dicitur cap. 10. *Vena vitæ os iuſti.* Fons natura ſua limpidiſſimus, iucundiſſimus & vtiliſſimus limpiditatem ſuam, gratiam & vtilitatem perdit dum conculcatur & turbatur pede, ita vt puluis & lutum excitetur; aut dum alias corrumpitur iniectione ſeu admixtione aliquarum ſordium, aut obturatione venæ, ita vt aut non reddat aquam, aut non copioſam nec limpidam. Huic comparatur iuſtus cadens coram impio, cadens inquam in carcerem, necem aliámue calamitatem, quam illi inflixit impius ipſum perſequens, & in calamitatem deijciens. Exemplum appoſitum Baynus dat S. B Ioannem Baptiſtam, qui ab Herode coniectus in carcerem & tandem capite plexus, fuit velut fons pede Herodiadis & puellæ ſaltatricis conculcatus, conturbatus & corruptus, vt amplius non poſſet aquis ſalutaris doctrinæ bonorúmque exemplorum populum potare. Herodias ergo hunc publicum doctrinæ fontem innumera commoda in populum effundentem conculcauit, corrupit & oppreſſit, atque os illud aureum quod erat vena vitæ & vitalium eloquiorum, eo quòd ab illo liberiùs de adulterio redargueretur, obturauit, occluſit & excidit.

Secundò & meliùs hanc gnomen accipias de caſu in peccatum. q. d. cum iuſtus vidente impio cadit in peccatum, eſt velut fons turbatus, & velut vena corrupta, tum quia exemplum corruptum & prauum aliis propinat: tum quia C impius lapſum eius euulgat & exaggerat, itáque lapſo infamiam & populo ſcandalum creat, quorum vtrumque ſæpe eſt irreparabile. Rurſum & potius caſum hunc iuſti coram impio accipias, quo iuſtus ab impio vel minis & pœnis, vel blanditijs, promiſſis & muneribus impellitur in peccatum; hoc enim innuit Hebr. מוט *mot*, id eſt nutare, inclinare, declinare, labi, cadere, ruere ſcilicet impio impellente. Vnde Vatab. pro *cadens* vertit *cedens impio.* Hoc autem varijs modis fit, nimirum

Primò cum iuſtus in adulterium, fornicatio- Iuſtus cadit coram impio.
nem aliúdue ſcelus in gratiam impii, aut ob terrorem mináſue impii prolabitur. Iuſtus enim eſt veluti ſpeculum virtutis; quare eius mores, 1.
verba & facta reipſa oſtendunt & damnant turpitudinem & mores ſceleratos impiorũ, qui vt hoc ſuum dedecus tollant, iuſtum in ſuam D naſſam & ſcelera pertrahere omni ſtudio conantur.

Secundò, cum iuſtus, præſertim ſacerdos, re- 2.
ligioſus, doctor, &c. ob minas vel promiſſa impii, veritatem religionis deſerit, fitque hæreticus, vt qui ante fuerat præco fidei iam fiat præco erroris, quales ſæculo elapſo fuere Lutherus, Caluinus, Brentius &c. atque olim fuere Origenes, Tertullianus, & Hoſius Epiſcopus Cordubẽſis Præſes Concilij Nicæni, qui in ſenectute inuis Arrianorum adactus ſubſcripſit damnationi ſancti Athanaſii. Talis enim eſt quaſi fons turbatus, imò veneno lethali infectus, vt qui prius fundebat aquas doctrinæ ſalutiferæ, iam fundat lethiferæ, pluréſque corrumpat & perdat, quàm orthodoxus exiſtens conuerterit & ſaluarit. Hinc Beda, Gloſſa & Aben Ezra hanc gnomen nectentes ſequenti ſic

explicant q. d. *Euenit ſæpe, vt qui maiori præditi ſcientia fulgebant, ad vltimum plus volentes ſapere quàm fragilitati humanæ conceſſum eſt, in inſipientiæ foueam decidant. Vnde adiungit: ſicut qui mel multum comedit nõ eſt ei bonum, ſic qui ſcrutator eſt maieſtatis opprimatur à gloria*, vt non capiens myſterium vnius Deitatis in ſancta Trinitate v. g. incidat in hæreſim Arrij, Macedonij, Sabellij.

3. Tertiò, iuſtus hic accipi poteſt iudex & magiſtratus, qui minis vel muneribus impiorum corruptus, iniquas fert ſententias & iura peruertit. Hic enim cum prius eſſet fons illimis & limpidus veritatis & iuſtitiæ, iam limo auaritiæ vel timiditatis vitiatus, lutulentus & cœnoſus fit fons falſitatis & iniuſtitiæ. Quare non minus, imò longè magis Reipub. & bono publico officit, qui iudicem iuſtum peruertit facitque iniuſtum, quàm qui publicos Reip. fontes vitiat, obturat vel excindit.

Beda per impium accipit diabolum, qui iuſtum ad peccatum impellit ex odio tum Dei, tũ iuſti, tum cæterorum hominum. Iuſtus enim eſt velut fons purus, per quem Deus veram fidem, exempla virtutum, ſuáque dona & gratias in cæteros emanat: quare illum omni modo obſtruere vel vitiare conatur diabolus, vt ita tanta bona impediat, & tria contraria mala inducat: ſcilicet iniuriam & offenſam Dei, ruinam iuſti, & ſcandalum cæterorum. Bona enim vita iuſti, eſt quaſi fons manans iuges eius laudes per honeſta & ſancta eiuſdem opera, quæ cum intercipit diabolus, ſimul eius laudes & famã intercipit. Nam vt ait S. Chryſoſt. hom. 24. ad populum: *Bona hominis fama ex bona eiuſdem vita, velut ex fonte manat.*

Vers. 27. *Sicut qui mel multum comedit, non eſt ei bonum, ſic qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria.* Hebr. חקר כבודם כבוד *cheker, kebodam, cabod*, ideſt *ſcrutatio gloriæ eorum, gloria*, vel *ſcrutatio grauitatis eorum, grauitas*, quod varii variè vertunt & explicant.

Primò Septuag. *Comedere mel multum non bonum: in pretio autem habere oportet ſermones glorioſos*, ſcilicet nõ curiosè & ſuperbè eos ſcrutando, ſed modeſtè admirando & venerando eos caſto ſilentio, vti docet S. Dionyſ. de cæleſti hier. & de diuinis nomin. Vnde Auctor Catenæ Græc. ſic vertit & ſic explicat: *vt multum mellis comedere non eſt bonum; ita doctrinam ſublimem ſobriè oportet guſtare, magnóque in pretio habere.* Inſinuat per hæc in diuinorum iudiciorum rationes parciùs inquirendum eſſe, neque dogmata de eiuſmodi rebus tradita, promiſcuè omnibus proponenda & quaſi proſtituenda, ſed dignis tantùm, eadémque magno in honore & reuerentia habenda. Hæc ille.

Secundò Aben Ezra vertit: *Qui iuſtorum gloriæ inueſtigandæ vacat, gloriam reportabit.* q. d. Sicut mellis nimius vſus nocet, moderatus tamen valde prodeſt: ſic qui moderatè iuſtorum ſapientiam ſcrutatur, referet gloriam: in ſapiẽtia enim iuſtorum eorum gloria ſplendórque conſiſtit: & hanc ſignificat mel, iuxta illud c. 24. *Comede fili mi mel, quia bonum eſt &c. ſic & doctrina ſapientiæ animæ tuæ.*

Tertiò Pagnin. vertit: *Sicut mel comedere multum non eſt bonum, ſic inueſtigatio diuerſarum ſcientiarum non eſt gloria*, ſcilicet vera, ſed curioſa & vana.

Quartò Caiet. ſic vertit: *ſicut mel comedere multum non eſt bonum: ſic* ex aduerſo *quærere honorem ipſorum honor*, ſicque explicat: Gloria inquit ipſorum eſt gloria communis toti communitati, collegio, vrbi, Reipub. q. d. propriam & ſingularem gloriam aucupari, inſtar mellis multi dulce quidem eſt ac volupe, at inutile & noxium: at verò gloriam communitatis vel Reipub. veſtigare & venari, perquàm vtile eſt & honorificum..

Quintò alij vertunt: *Sicut comedere mel multum non eſt bonum: ſic ſcrutari glorias non eſt gloria*, nimirum proprias laudes & glorias aucupari vanitas eſt non veritas, ſuperbia eſt non gloria.

Sextò optimè & profundiſſimè Noſter vertit: *Sicut qui mel multum comedit non eſt ei bonum, ſic qui ſcrutator eſt maieſtatis opprimetur à gloria*, tum quia ſubtiliter intellexit ad aptam huius ſententiæ conformationem, & comparationem more Hebræo repetendam eſſe negationem *non*, hoc modo: *ſicut mel multum comedere non eſt bonum, ſic ſcrutatio gloriæ eorum* (ideſt rerum diuinarum, quæ ſolæ ſunt meræ & veræ) non eſt gloria. Vnde Chald. vertit: *Comedere mel multum non eſt bonum, neque ſcrutari verba glorioſa.* Et Vatab. *Quemadmodum multum mellis edere non eſt bonum: ſic qui gloriam eorum* (ſupple cœleſtiũ rerum diuinarúmque, vnde ſolet peti gloria) *nimium ſcrutatur*, ſupple *non eſt gloria*, non eſt laudabile. Et Symmach. *Inueſtigare autem honorem ſibi gloriam*, repete, *non eſt bonum*, vel multò magis non eſt bonum. Et Theodotion. *Inueſtiganti quoque per ea quæ glorificata ſunt, gloriam*, repete non eſt bonum.

Aut potiùs Noſter litteram *mem* vltimam in כבודם *kebodam* per diæceſim retulit ad vocem ſequentem כבוד *cabod*, ſicque legit כבוד מכבוד חקר *cheker kabod miccabod*, ideſt *ſcrutatio gloriæ à gloria*, ſubaudi *opprimetur*: ac pro חקר *cheker*, ideſt *ſcrutatio*, legit aliis punctis חקר *choker*, ideſt *ſcrutator.*

Scrutatio maieſtatis ſimilis mellis nimis comeſti. 1.

Huc pertinet quod aliqui vertunt: *ſcrutari grauia*, hoc eſt res graues & intellectu difficiles vel glorioſas, *grauitas eſt* vel graue eſt, hoc eſt res ea hominem deprimit & opprimit, vt vertit Noſter. Senſus ergo eſt q. d. Sicut mel rem per ſe optimam ſumere bonum eſt; ſi autem in ſumendo modus non ſeruetur perniciem affert, cruciatum ſcilicet, rupturam & mortem (mel enim celerrimè vertitur in rubram bilem, quare qui auidius vſi ſunt melle, ſæpe periculosè inflammantur) ita quamuis per ſe bonum ſit & iucundum maieſtatem ipſam diuinam, & cuiuſuis rei præclariſſimæ ſiue in ſcripturis ſiue alibi cognitionem deguſtare, tamen eam ſupra modum naturæ aut intellectui conuenientem perſcrutari, ſua claritate hominem opprimit & grauat, in ſtultitiam, amentiam & errores ipsũ præcipitando, non ſecus quàm ſolis claritas directè ipſam inſpicientem hominem excæcat, quæ alioquin reficit & illuminat. ita Ianſen.

Analogia ergo eſus mellis, & ſcrutationis maieſtatis in eo conſiſtit, quòd ſicut mel graue eſt, & ſi nimium ſumatur hominem degrauat & obruit: ſic maieſtas gloriæ diuinæ ingens & immenſum eſt gloriæ pondus, quod infirmos mentis óculos hebetat, grauat, excæcat & opprimit. Vnde S. Greg. lib. 14. Moral. c. 12.

vel iuxta aliam ſectionem cap. 14. *Dulcedo* inquit *mellis ſi plus quam neceſſe eſt ſumitur; vnde delectatur os, inde vita comedentis necatur. Dulcis etiam eſt requiſitio maieſtatis Dei, ſed qui plus illam ſcrutari appetit, quàm humanitatis cognitio permittit, ipſa hunc eius gloria opprimit, quia velut immoderate mel ſumptum, perſcrutantis ſenſum dum non capitur, rumpit.* Ex S. Gregorio tranſcripſit hæc Beda.

2\. Secundò, ſicut mel vtpote aëreum, flatulẽtum eſt, ideóque ſi nimis ſumatur ventrem diſtendit, inflat & tandem rumpit vt crepet: ſic & ſcientia inflat, charitas ædificat, ait Apoſt. *Manducare mel multum non eſt bonum: magis enim inflat parum fundatum ſenſum ſententia, quàm ædificat*, ait Fauſtus Regienſis in epiſt. contra Neſtorium. Sicut ergo mel nimium vertitur in tumidas ventoſitates & flatus; ſic & minia ſpeculatio rerum diuinarum nata ex ſuperbia, vertitur in arrogantiam & faſtum.

3\. Tertiò, vel nimis comeſtum vertitur in bilem, quæ acriter inteſtina mordet, premit, cruciat & ſubinde enecat opprimitque: ſic & nimia ſpeculatio diuinitatis vertitur in errores & hæreſes, quæ non tantùm ſpeculantem, ſed & plures alios, ac non rarò totam eccleſiam grauant & cruciant, multóſque enecant & perdunt. Rurſum mel nimiæ ſpeculationis vertitur in bilem, ideſt iram, indignationem & inuidiã, quia ſpeculantes facit iracundos, indignabundos & inuidos, dum ſe ab alijs vident ſuperari, ac viciſſim aliorum contra ipſos inuidiam prouocat & irritat.

4\. Quartò, mel nimium in faſtidium, nauſeam & vomitum vertitur: ſic nimium ſtudium, & nimia veſtigatio & contemplatio rerum diuinarum fatigat cerebrum, indeque parit illarum faſtidium, vt homo ad eas nauſeans iis ſpretis dedat ſe otio, carni & ventri, fiátque guloſus & carnalis, aut obſtupeſcens fiat phantaſticus, delirus & amens. Vnde illud: *Omnis ſatietas mala, ſtudiorum autem peſſima.* Et illud verſ. 16. *Mel inuenisti, comede quod ſufficit tibi, ne forte ſatiatus euomas illud*, vide ibi dicta.

5\. Quintò, mel repræſentat diuinæ maieſtatis dulcedinem immenſam, quæ non niſi à valentiſſimis ſtomachis, ideſt mentibus beatorum capi poteſt.

6\. Sextò. mel grauius eſt oleo, vino, aceto cæteriſque liquoribus, qui proinde melli innatant. Vnde Galen. lib. 1. de aliment. natur. *Mel* inquit *pondere ſuo reliquis alimentis ſubſidit, & ad imum ſtomachum demittitur*: ſic pariter Dei maieſtas & gloria onus eſt & pondus rebus omnibus grauius, imò res omnes velut anchora firmans, degrauans & ſtabiliens. Vnde Hebr. eſt ænigma כבוד כבד *cabod cobed*, ideſt *gloria eſt grauitas*, quæ ſcilicet in ſe grauis res omnes graues efficit. Hæc omnia facilè adaptes honori & gloriæ, quàm vanè aucupantur homines. Hebræa enim diſpuncta vti vulgatus diſpunxit, ad verbum habent: *ſcrutatio gloriæ à gloria*, ſcilicet opprimetur.

Humilis poteſt ſcrutari diuina. Denique diſcretè & ſapienter hanc Salomonis gnomen pertractans S. Bernard. ſerm. 62. in Cantic. docet viros humiles contemplationi deditos non debere eam vereri, nec ob eam abſtinere à contemplanda Dei maieſtate. Cauſas tres affert: prima eſt, quòd illa contra elatos & ſuperbos ſit dicta: *Nec verearis* inquit *illud quod ſcriptura minatur ſcrutatoribus maieſtatis, tãtùm affer durum & ſimplicem oculum, non opprimeris à gloria, ſed admitteris, niſi non Dei, ſed tuã quæſieris gloriam: alioquin ſua quiſque opprimitur, non Dei gloria, dum procinus in iſtam, ad illam leuare ceruicem non ſinitur, nimirum grauem cupiditate. Hac excuſſæ ſecurè ſcrutemur in petra, in qua theſauri abſconditi ſapientiæ, & ſcientiæ ſunt. Si adhuc dubitas, audi ipſam petram:* Qui operantur *inquit, in me, non peccabunt. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo & requieſcam? Ibi requiem inuenit manſuetus & ſimplex, vbi doloſus opprimitur, vel elatus & cupidus inanis gloriæ.* Eccleſ. 24 Pſal. 14.

2\. Secunda, quia talis anima non tam maieſtatis quàm voluntatis diuinæ eſt ſcrutatrix: *Non opprimitur* inquit, *quia non ſcrutatrix maieſtatis eſt ſed voluntatis; nam quod maieſtati attinet, interdum quidem & in ipſam intendere audet, ſed quaſi admirans non quaſi ſcrutans, ſed & ſi quando per exceſſum rapi in illam contingat, digitus Dei eſt iſte dignanter leuans hominem, non hominis temeritas inſolenter Dei alta peruadens. Cum enim Apoſtolus raptum ſe commemoret, vt auſum excuſet, quiſnam alter præſumat mortalium, huic ſe diuinæ maieſtatis horrendo ſcrutinio proprijs intricare conatibus, & importunus contemplator pauenda irrumpere in arcana? Scrutatores proinde maieſtatis tanquam irruptores dici reor, non qui ſcilicet rapiuntur in eam, ſed qui irruunt. Ipſi itaque opprimuntur à gloria. Ergo formidoloſa ſcrutatio maieſtatis, at voluntatis tam tuta quam pia. Quidni tota diligentia ſcrutando inſtem ſacramento gloriæ voluntatis, cui mihi parendum per omnia ſcio?* Act. 9

Tertiã ſubdit, quòd talis non tam opprimatur, quã imprimatur, & cõformetur gloriæ Dei. *Nõ me opprimet* inquit *gloria iſta totis licet viribus intẽdentem ſe, ego potius imprimar illi. Etenim reuelata facie ſpeculantes in eadem imaginem traſformantur de claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu. Transformamur cum conformamur. Abſit autem vt in maieſtatis gloria, & non magis in voluntatis modeſtia, Dei ab homine conformitas præſumatur. Gloria mea hæc eſt, ſi vnquam de me audiero: Inueni hominem ſecundum cor meum: cor ſponſi, cor patris ſui. Ipſum quod? Eſtote, ait, miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. Hac forma, quam videre deſiderat cum Eccleſia dicit: Oſtende mihi faciem tuam: forma pietatis & manſuetudinis.* Lucæ 6.

Salomonem ſecutus Siracides cap. 3. 22. *Altiora te* inquit *ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.* Vide ibi dicta.

Emblema Promethei. Extat hac de re elegans emblema apud Alciatum inſcriptum: Q*uæ ſupra nos nihil ad nos*: Emblema inquam, aquilæ voraciſſimæ iecur Promethei exedentis, ſignificans curioſos maieſtatis cæleſtis & rerum diuinarum ſcrutatores, à Deo acriter puniri. Eius hi ſunt verſus.

Caucaſea æternum propendẽs rupe Prometheus,
Diripitur ſacri præpetis ore iecur;
Et nollet feciſſe hominem, figulúmque peroſus
Accenſam rapto damnat ab igne facem.
Roduntur varijs prudentum pectora curis,
Qui cæli affectant ſcire Deûmque vices.

Noctuæ. Rurſum noctua tenebris gaudet, & lucem ſolis non ſuſtinet: aquila verò hilariter & cum

ſtructu oculos in iubar ſolis intendit. Dum noctua es vilis, & nondum ad ſpiritalem vitam acceſſiſti, nec te tuáſque paſſiones edomaſti, tenebras tuorum peccatorum aſpice, vt ea plores. Si quando verò aquila factus fueris, & ad magnam virtutem contemplationémque prouectus, diuinitatem contemplaberis, vt amore flammeris.

VERS. 28. *Sicut vrbs patens & abſque murorum ambitu, ita vir qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum.* τὸ *in loquendo* non eſt in Hebræo, Chald. & Septuag.

Hebræa ergo ſic habent: *vrbs dirupta.* (Chald. *diruta*) *ſine muro, vir cui non eſt cohibitio ſpiritui eius.* Caiet. *Vir cui non eſt reſiſtentia ſpiritus.* Alii *præualeſcentia* vel *dominium ſpiritus.* Alii *clauſura* vel *clauſtrum ſpiritus.* Hebr. enim מעצר *matſar*, ſignificat dominium & imperium, quo quis rei cuipiam v. g. ſpiritui præualet, vt eum ad libitum retinere, cohibere, coërcere, conſtringere & concludere valeat.

Spiritus cohibendus triplex. 1. Iræ. Quæres, quis ſit hic ſpiritus? Primò Vatab. accipit iram; ira enim eſt vehemens ſpiritus impellens hominem ad aſpera verba, minas, geſtus & verbera. q. d. ſicut vrbs mœnibus nudata, cuius ſcilicet murus eſt diruptus, non eſt ab hoſtibus tuta, ſed earum incurſibus patet: ſic & qui in iram procliuis eſt, neque eam cohibere valet, multorum malorum quæ ſuggerit ira, incurſibus patet.

2. Superbiæ. Secundò, Rabbini nonnulli per ſpiritum accipiunt ſuperbiam: ſuperbi enim altos gerunt ſpiritus, tuméntque typho & ſpiritu arrogãtiæ. Hi ergo cum ſuo huic ſpiritui indulgeant, patẽt incurſibus hoſtium & malorum omnium, in quæ ſuperbia hominem præcipitare ſolet, ac proinde ipſi ſimiles ſunt ciuitati muris nudatæ, & hoſtibus expoſitæ: murus enim virtutum & bonorum omnium homini eſt humilitas, iſque inſuperabilis. qui hominem contra omnes diaboli mundique inſultus fortiſſimè tutatur.

3. Cupiditatis. Tertiò, alij adæquatè per ſpiritum accipiunt generatim quamlibet animi affectionem, auiditatem, incitationem & impulſum, præſertim cum vehementia, impetu, pruritu, & ardore coniunctum, quem Græci θυμὸν vocant, Latini ſpiritum vel æſtum animi, qui genericus eſt & latè patet: varias enim ſpecies ſub ſe comprehendit; alius enim eſt ſpiritus, id eſt auiditas, impulſus & impetus gulæ, alius luxuriæ, alius iræ, alius inuidiæ, alius curioſitatis, alius auaritiæ, alius ſuperbiæ &c. Qui ergo hos coërcere, comprimere, concludere, inhibere, frænare, regere nequit, ſed iis indulget, imò ſinit ſe ab eis regi & abripi, hic ſimilis eſt vrbi, cuius dirupti ſunt muri, vt quiuis in eam liberè ingredi egredíque poſſit, ac proinde hoſtium proditioni, prædæ & vaſtitati patet & obiecta eſt. Qui enim concupiſcentiis ſuis laxat habenas, nimiámque eis libertatem indulget, nec eas cohibet fræno rationis & timoris Dei, ſinit ab eis multa praua cõmitti, quæ ipſi perniciem creãt, taliſque expoſitus eſt ſuis hoſtibus, dæmonibus ſcilicet & impiis quibuſque, qui ea ratione ipſum facilè ſibi ſubiugare, & ad ſuam trahere voluntatem poſſunt. Sicut contra qui vallo timoris Dei, & retinaculo rectæ rationis ſuos affectus cohibet, veluti ciuitas eſt bene murata, vt ex qua non liberè progrediantur actiones, nec in quam facilè pateat hoſtium incurſus.

Ita R. Leui: Vir inquit, qui ſibi pro arbitrio imperare nequeat, ſubactæ vrbi ſimilis eſt mœnibúſque expoliatæ, quibus aditus prædonibus ſolerti cuſtodia prohibeatur; qui ergo voluntatis ſuæ fræna non moderatur, plurimis calamitatibus eſt expoſitus, quòd in cupiditatum ſuarum voluntatiſque poteſtatem veniat; qui verò cupiditatibus ſuis imperat, muri vicem obit; prohibet enim ne direptor ſæuus ingrediatur animum ob turpes cupiditates.

Quare totum cuiuſque ſtudium eſſe debet, vt diſcat appetitibus ſuis etiam bonis & ſpiritalibus dominari, vt diſcat eos moderari, regere, ſiſtere & flectere iuxta præſcriptum rectæ rationis & diſcretionis. Hic enim eſt vir prudens, ſapiens, purus, patiens, perfectus, imperturbabilis, dominus ſui, angelus in carne, imò Deus quidam terreſtris. Quare hac in re omnem ſuam operam vitámque impenderunt veteres Aſcetæ & Anachoretæ, vt per eam puritatem cordis, in qua perfectio conſiſtit aſſequerentur, ac intactum à cunctis perturbationibus cor cuſtodirent, Deóque in holocauſtum offerrent, vti docet Abbas Moſes apud Caſſian. collat. 1. cap. 6. & 7.

Noſter addens τὸ *in loquendo* (ſic & Aben Ezra) reſtrinxit hanc gnomen, & ſpiritum generalem ad ſpiritum & pruritum loquendi: quia hic in homine cupido & affectionibus æſtuante vehementiſſimus eſt, cohibitúque difficillimus; & quia hic omnibus affectibus reſpondet, eóſque tacitè in ſe comprehendit: Omnes enim affectus maximè ſe exerunt per ſermonem & linguam. Quare qui linguam cohibere nequit ſignum eſt eum affectus ſuos cohibere non poſſe; ac viciſſim qui affectus ſuos cohibere nequit, impoſſibile eſt vt linguam cohibeat, quin eos per verba iracunda, cupida, ſuperba &c. patefaciat & prodat. Hic ergo incurſibus mille malorum, quæ lingua incontinens parit, ſeipſum obiicit, eſtque inſtar vrbis mœnibus nudatæ, & cuilibet etiam hoſti ad ingreſſum & expilationem patenti. Vnde S. Gregor. in Paſtorali part. 3. admonit. 15. *Anima* inquit *totam ſe inſidiantis hoſtis vulneribus detegit, quam nulla munitio cuſtodiæ circumcludit. Vnde ſcriptum: ſicut vrbs patens &c. quia enim murum ſilentij non habet, patet inimici iaculis ciuitas mentis; & cum ſe per verba extra ſemetipſam eiicit, apertam ſe aduerſario ſuo oſtendit, quam tantò ille ſine labore ſuperat, quanto ipſa qua vincitur, contra ſemetipſam per multiloquium pugnat.* Simili phraſi inquit Ianſen. dicitur cap. 29. verſ. 11. *Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus.* Et certè qui adeò eſt intemperantis linguæ vel animi, vt ſine retinaculo rationis quiduis vbique dicat, bene ſingulariter Ciuitati deruptæ, patenti & muris carenti aſſimilatur, quòd in eo nullum lateat ſecretum, ſed quæuis nimia libertate, è cordis ciuitate profundantur, cum maximo ſæpe hominis detrimento; quódque talis eorum qui nocere volunt iniuriæ facilè pateat & obnoxius ſit, vt qui ſuis ipſius verbis capiatur & inuoluatur. Monet ergo Prouerbium, vnumquemque deleré ſe reputare

reputate velut ciuitatem quandam cui multi A inſidiantur, ac proinde quibuſdam retinaculis ac veluti muris omnes animi motus & affectiones ac potiſſimum linguam cohibenda, tum ne ex homine prodeant quæ non debent, tum vt ne ingrediantur qui admitti non debent, & quos non conuenit nobis dominari.

Multiloquii noxæ. Verè Henricus Harpius lib. 1. in Cant. p. 2. cap. 35. damna linguæ incontinentis recenſens. *Multiloquium* ait *eſt argumentum inſipientiæ, miniſter mendacij, manuductor ſcurrilitatis & leuitatis, potator detractionis, extinctor compunctionis, conditor acidiæ, diſſipator deuotionis, obſcuratio orationis, frigefactio caloris & feruoris, extinctor pacis & euerſor totius rectitudinis.*

Clauſura linguæ. Quæres, quiſnã ſit murus ſiue clauſura ſpiritus & linguæ, eam ſepiens & arcens hoſtes? Primò S. Chryſoſt. homil. ad baptizandos, reſpondet eſſe labia ac dentes: *Armetur* inquit *lingua aduerſus peccata tua, non aduerſus fratris plagam præparetur, & ideo Deus illam velut muro duplici voluit circundari, nam dentium tegmine & labiorum cuſtodia continetur, ne verba improuida garrulitate proferantur. Refrænа igitur linguam, & ſi non patitur reticere, dentium morſu quieſcat, & tanquam carnifici tradatur dentibus.*

1. Sunt labia & dentes.

Hic Phyſicus eſt linguæ murus, nimirum retinaculum labiorum & dentium: accipe nunc murum eiuſdem ethicum.

2. eſt ratio, lex & timor Dei. Secundò, alij cenſent murum hunc eſſe retinaculum rationis, conſilii, legis & timoris Dei. Vnde Septuag. vertunt: *Sicut vrbs muros deiectos habens & non murata, ſic vir qui non cum conſilio quid agit.*

Citat hanc gnomen iuxta Septuag. Caſſian. collat. 2. cap. 4. ac per conſilium accipit diſcretionem & prudentiam, per quam ædificatur omnis fabrica virtutum.

Hinc Philo de ſacrif. Cain & Abel: *Sicut* inquit *vrbium tutiſſimum munimentum, viri fortes ſunt pro mœnibus ſtantes: ita etiam in cuiuſuis noſtrum vrbe, quæ conſtat ex animo & corpore, pro firmiſſimo propugnaculo ſunt cogitationes amicæ prudentiæ.* Hinc & Auctor Catenæ Græc. Septuag. ſic clarè vertit: *Vir qui citra delectum quiduis aggreditur, ſimilis eſt ciuitati dirutæ muriſque & mœnibus orbatæ.*

Tertiò, alii cenſent murum hunc eſſe continentiam linguæ, moderationem in loquendo ac ſilentium. Ita S. Greg. verbis iam citatis. Et Iſidor. Peluſiota lib. 1. epiſt. 307. ad Caſſianum, citans explicánſque hanc Salomonis gnomen, ait: *Non cohibere linguam, eſt relinquere hoſti portam apertam.* Lepidè B. Petrus Damiani B epiſt. 39. ad Deſiderium, ait ſilentii violatores ſimiles eſſe crocodilo oſcitanti, cui tunc hoſtis Hydrus (Plinius Ichneumoni tribuit has inſidias) fauces ingreditur & aluum erodit. Item Oſtreo ſeſe ad ſolem incautè aperienti, cui primum inſidiatur cancer, & calculum iniicit ne claudatur, deinde eius viſcera depaſcitur, tum concludit: *Qui* (religioſus) *nimirum viuit, dum ſub ſilentij cenſura concluditur: perit autem, cum ad loquendum immoderatius aperitur.*

3. Eſt ſilentium.

CAPVT XXVI. SYNOPSIS.

STulto non conuenit gloria ſed virga : reſponde ſtulto quandoque ſtultè, quandoque ſapienter : ſtulto non congruit legatio nec parabola, ſed ſilentium : iterans ſtultitiam eſt quaſi canis ad vomitum : Sicut oſtium vertitur in cardine, ſic piger in lectulo: miſcens ſe rixæ eſt quaſi auribus tenens canem : doloſè nocens amico dicit, ludens feci. Subtracto ſuſurrone iurgia quieſcunt: ſicut ligna ignem, ſic iracundus ſuſcitat rixas. Caue ſuſurronem, ſuperbum, inimicum, eſto ſe humiliet. Qui operit odium, reuelabitur. Qui fodit foueam, incidet in eam : Os lubricum operatur ruinam.

Summam horum omnium ad tria capita redigas : nam primò à verſ. 1. ad 13. agit de ſtulto & ſtultitia : ſecundò à verſ. 13. ad 18. agit de pigro & pigritia : tertiò, à verſ. 18 ad finem agit de dolo & doloſo.

QVomodo nix in æſtate, & pluuiæ in meſſe : ſic indecens eſt ſtulto gloria.

2. Sicut auis ad alia tranſuolans, & paſſer quò libet vadens : ſic maledictum fruſtra prolatum in quēpiam ſuperueniet.

3. Flagellum equo, & camus aſino, & virga in dorſo imprudentium.

4. Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis.

5. Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.

6. Claudus pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuncium ſtultum.

7. Quomodo pulchras fruſtra habet claudus tibias : ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola.

8. Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij : ita qui tribuit inſipienti honorem.

9. Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulenti : ſic parabola in ore ſtultorum.

10. Iudicium determinat cauſas : & qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat.

11. Sicut canis, qui reuertitur ad vomitum ſuum, ſic imprudens, qui iterat ſtultitiam ſuam.

12. Vidiſti hominē ſapientē ſibi videri? magis illo ſpem habebit inſipiens.

13. Dicit piger : Leo eſt in via, & leæna in itineribus : 14. ſicut oſtiū vertitur in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo.

15. Abſcōdit piger manū ſub aſcella ſua, & laborat ſi ad os ſuū eam conuerterit.

16. Sapientior ſibi piger videtur ſeptem viris loquentibus ſententias.

17. Sicut qui apprehendit auribus canem, ſic qui tranſit impatiens, & commiſcetur rixæ alterius.

18. Sicut noxius eſt qui mittit ſagittas, & lanceas in mortem, 19. ita vir, qui fraudulenter nocet amico ſuo : & cum fuerit deprehenſus, dicit : Ludens feci.

20. Cùm defecerint ligna, extinguetur ignis : & ſuſurrone ſubtracto, iurgia conquieſcent.

21. Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem, ſic homo iracundus ſuſcitat rixas.

22. Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt ad intima ventris.

23. Quomodo ſi argento ſordido ornare velis vas fictile, ſic labia tumentia cum peſſimo corde ſociata.

24. Labiis ſuis intelligitur inimicus, cū in corde tractauerit dolos.

25. Quando ſubmiſerit vocem ſuam, ne credideris ei : quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius.

26. Qui operit odium fraudulenter, reuelabitur malitia eius in concilio.

27 Qui fodit foueam, incidet in eam : & qui voluit lapidem, reuertetur ad eum.

28. Lingua fallax non amat veritatem : & os lubricum operatur ruinas.

Vers. 1. *Qvomodo nix in æſtate, & pluuia in meſſes ſic indecens* (alij legunt *indecora*) *eſt ſtulto gloria*. Symmach. & Theodot. *Non decet inſipientem honor*. Caiet. *Non eſt pulcher inſipienti honor*. Vatab. *Sicut intempeſtiua eſt in æſtate nix, & in meſſe pluuia, ſic intempeſtiuus eſt honos qui ſtulto impenditur*. Septuag. *Quomodo ros in meſſe & quomodo pluuia in æſtate, ſic non eſt inſipienti honor. Non eſt*, ideſt non conuenit, non cõgruit, vti explicat auctor Catenæ Græc. Arabicus: *Sicut ille qui eſt meſſe, & ſicut pluuia in æſtate, ſic non & ſtulto honor.*

Primò aliqui ſic exponunt q.d. Sicut nix ſubinde cadens in æſtate, & pluuia decidens in meſſe, non durat, nec ſatiat terram aridam & ſitientẽ, ſed ab ea & ab æſtu ilico ſorbetur & euaneſcit; ſic pariter gloria collata ſtulto non durat, multò minùs eius animã gloriæ ſitientiſſimam ſatiat, ſed ilico tranſit & deperit, eúmque vilem & inglorium derelinquit. Vtrumque verum eſt, ſed huic loco impertinẽs. Ait enim ſic: *Indecẽs eſt ſtulto gloria*, quòd lõgè differt à τῷ *ſtulti gloria non durat: ſtultũ gloria non ſatiat*: multa enim ſunt indecẽtia, & tamẽ nõ durãt, ac ſatiant ſtolidos.

Secundò ergo genuinè q.d. Sicut nix in æſtate & pluuia in meſſe indecora eſt quia importuna, æſtatẽ enim decet calor & meſſẽ ſiccitas; hyemem verò decet nix & pluuia. Hæc enim eorũ ſunt tempora opportuna & naturæ congrua: Sic pariter ſtultum ideſt vecordem, imprudentem, vitioſum, improbum non decet, ideſt dedecet gloria, tum quia ille gloriæ eſt incapax, tũ quia illi debetur probrũ & vituperiũ, tum quia laudando vitioſos laudantur vitia; itaque reſtringuitur in ſapientibus ſtudium ſapientiæ & virtutis, dum vident in conferendis dignitatibus ſibi anteponi improbos, imò probi incipiũt improborum hypocriſim, fraudes & artes imitari, vt per eas magiſtratus & dignitates ipſorum aſſequantur. Vnde Æſchines apud Stobæũ ſerm. de Repub. *Hoc* inquit, *reputate, quòd ſi munera & honores paucis, eiſque condignis & ſecundùm leges contuleritis, multos vos habituros eſſe pro virtute certantes; ſi autem cuilibet cupienti, & his qui nihil egregium fecerint aut ſapuerint, gratificemini, frugi etiam ingenia corrupturos*. Notanda ſanè principibus hæc ſententia.

Stulto noxii honores

Rurſum indecens eſt ſtulto gloria, non tantũ quia incongrua & indecora, ſed etiam quia noxia; improbus enim nocet ſibi dum gloria ſua abutitur ad faſtum, nocet aliis dũ alios premit & opprimit, nocet Reipub. dum eam expilat, & in eam ſuam improbitatem & vitia tranſcribit. Igitur ſicut frigida nix vel pruina quæ ſubinde cadit ſub initium æſtus & æſtatis, ſuo frigóre primos flores & fructus protuberantes enecat, & ſicut pluuia in meſſe ſegetes iã maturas ſternit, humectat, putrefacit, corrumpit: ſic & honores collati ſtulto, in iuuenibus primos virtutis ardores hebetant, & enecant dum vident ſtultitiam & improbitatẽm honorari: in viris verò maturos iam virtutum fructus corrumpunt, dum ſibi viuere volunt, nec Rempubl. capeſſere, vtpote quam viderint à ſtultis regi: aut certè ſi ad eius regimen aſpirent, ſtultorũ viam ineunt, & cum ſtultis ſtuleſcunt, & cum impijs impiè agunt.

Gnomæ.

Salomonẽ & Hebræos ſecuti Græci, indignis honorẽ exhiberi hoc trito vetant dicterio: *Aſini caput ne laues nitro*. Et Publius Syrus hoc mimo: *Loco eſt ignorãtiæ apud indignum gloria*. Et S. Hieron. ad Pammach. *De Cæſare* inquit *egregiè dixit Tullius: cum quoſdam* ait *ornare voluit, non illos honeſtauit, ſed ornamenta ipſa turpauit.*

exempla.

Vis exempla? accipe. Alphonſus Aragonum rex cognomento ſapiens, amico ſuadenti vt trãquillè & voluptuosè viueret, nec tot ſe periculis obiiceret, reſpondit: *Romani honoris templum virtutis templo iunxere, in quod niſi per virtutis templũ introire nemini licebat, vt ſignificarẽt ad honoris faſtigium non voluptatum via, ſed virtutis, illã quidem aſperã & ſalebroſã eniteñdũ eſſe*. Ita Panorm. lib. 1. de geſtis Alphonſi. Antiſthenes rogatus, *quæ res vrbi exitium portenderet?* reſpondit *cum nullum eſt bonorum & malorum diſcrimen*, cum ſcilicet nec boni honore, nec mali vituperio afficiũtur. Longè enim peius eſt indignũ adhibere gubernaculis Reipubl. quàm ſi aſinum pro equo adhibeas aratro: ita Laert. lib. 6. cap. 1.

Cato Senior aiebat *populum Romanum non tantùm purpuræ, verùm etiam virtuti plurimum conducere: quemadmodum enim tinctores eum potiſſimum colorem inducunt, quo vident homines maximè delectari: ita iuuentus ad ea ſtudia potiſſimum incumbit, quibus populus defert honores; Honos enim non ſolùm alit artes, verum etiam virtutem*. Hoc pacto monebat populum, vt magiſtratus his demum committerent, qui de ſe virtutis ſpecimen dediſſent, ita fore vt quàm plurimi ſeſe ad egregia ſtudia conferrẽt. Idem qui virtutem honore ſuo fraudarent, eos dicebat ipſam virtutem à iuuentute auferre, ſentiens præmijs animos iuuenum ad virtutem accendi; quæ ſi detrahas, ipſa virtus elangueſcit: ita Plut. in Rom. apoph.

Idem cenſuram petens, quum cæteros cõpetitores videret ſupplices populóque blandientes, ipſe clamabat: populo opus eſſe medico auſtero validiſque remedijs, proinde eligendũ non qui iucundiſſimus eſſet, ſed qui inexorabilis. Atque hæc dicens ante omnes cenſor creatus eſt. Agnouit populus morbum ſuum, eóque Cato plus valuit obiurgando quàm cæteri blandiendo. Ibidem.

Auguſtus Cæſar Romanum admonuit magiſtratum, vt Rempub. committerent iis qui vſu & experientia rerum plurimum poſſent, nec eam ſinerent pendere ex cuiuſquam voluntate. Nihil enim in Republica pernicioſius eſſe putauit, quàm ſi magiſtratus rerum imperitus dominium obtineat: ita Xiphilinus Dionyſ. abbreuiator in Auguſto.

Myſticè Beda: *Hic verſiculus* inquit *ne indoctis honor docendi committatur, præmonet. Nix nãque æſtate, & pluuia in meſſe, ſunt perſecutiones infidelium in tempore prædicationis euangelicæ, quæ dũ grauiores forte inſiſtunt, & calorem in multis impediunt dilectionis, & fruges bonæ operationis fœdant, Quibus rectè gloria quæ ſtulto confertur, eſſe ſimilis aſſeueratur: quia ſi indocto cathedra docẽdi tribuitur, æquè ſimiliter per hoc Eccleſia vt infidelium perſecutione læditur, quod eſſe veriſſimum Arrianæ tempeſtatis calamitas probauit.*

Sicut auis ad alia tranſuolãs, & paſſer quolibet vadens: ſic maledictum fruſtra prolatum in quempiam ſuperueniet. Beda, Lyran. & alij proponunt *nam*, & pro *alia* legunt *alta*: verùm τὸ *nam* delent & pro *alta* legũt *alia* Codices Romani, idque magis cõſẽtit Hebr. Chald. & Græc. Heb. ad verbũ ſic habẽt: *Sicut auis ad vagãdũ, & paſſer* (vel *hirũdo*, vt vertũt Vat. Pagn. Arias, R. Salomõ, R. Leui Vers. 2.

& Aben Ezra) *ad volandum: ſic maledictio gratis* A *non veniet.*

In Heb. hic duplex lectio. Alij enim legunt לא *lo* per aleph ideſt *non ſuperueniet*: Alij verò legant לו *lo* per vau, ideſt *ei ſuperueniet*; quare in ſpeciem contrariè vertunt: vtramque lectionem ſic nectit. Aben Ezra: *lo* inquit cum aleph ſcribitur, & ſine aleph cum vau legitur, vt ſignificetur imprecationem illam in eum deuolutum iri à quo prolata fuerat, non autem in illum quem alter diris deuouerat.

Negatiuè legunt Biblia Regia, Chald. & Septuag. qui ſic vertunt: *Sicut aues auolant & paſſeres; ſic maledictum vanum* (ideſt vanè & falsò confictum) *non ſuperueniet vlli*; vel vt Auctor Catenæ Græc. *Sicut aues & paſſeres citra vllius offenſionem volitant: ita ſtulta maledictio neminem cum offenſione inuadit.* Iam primò Caiet. ſic vertit & explicat: *Sicut auis vagari, & hirundinis volare eſt; ſic maledictio* (prolata) *non veniet.* q. d. maledictum & calumnia in innocentem prolata ſine cauſa, eſt ſicut auis tranſuolans, quia nequaquam innocentem tangit, ſed mera quædam eſt velut auolantis verbi in aëre verberatio.

Secundò Vatab. *Vt paſſer* inquit *natus eſt vt fugiat, & hirundo nata eſt vt volet; ſic maledictio immeritò prolata non veniet, ideſt non lædet: quaſi dicat: vt paſſer viſo arcu vel homine fugit, vt non lædatur, ſic non lædit maledictio, quæ immeritò mittitur in aliquem.*

Tertiò Noſter Salazar ſic: ſicut hirundines & alias aues, quæ regiones mutant, hyems ingruens numquam opprimit; ita etiam viros inſontes & innocuos ſeu maledicta, ſeu probra, ſeu conuitia, ſeu contumeliæ nunquam afficiũt. Sicut enim aues illæ ad aprica præuolantes ab iniurijs temporum ſeſe vindicant: ita etiam iſti ad innocentiam & probitatem (licèt ſic dicere) confugientes, illatas ſibi contumelias, iniurias & probra facilè declinant.

Dices, hirundo in hyeme mutat regionem, at non paſſer qui ſuo loco remanet. Reſpondetur, paſſer generatim ſæpe ſumitur pro qualibet aue per Synedochen. Rurſum paſſer in hyeme etſi regionem non mutet, mutat tamen locum frigidum in calidum: degit enim in antris & foraminibus calidis, vbi ſe abſcondit vt caleſcat.

Quartò Chald. vertit: *Sicut paſſer qui volat, & ſicut volucris quæ volat; ſic maledictio non fruſtra veniet.*

Nonnulli putant alludi ad aues rixoſas & pugnaces, quales ſũt paſſeres, accipitres, galli gallinacei, ac proinde illis hic rectè comparari maledicta, rixas & iurgia, q. d. Sicut auis rixoſa, v. g. paſſer tranſuolans vbique quiritatur, miſcétque rixas & pugnas, quibus tam ſe quàm alios affligit & lædit; ſic pariter maledicta, conuitia & iurgia quæ maledici rixoſique vbique ſerunt, tã alios quàm ipſoſmet maledicos affligunt: conuitium enim conuitio, verber verbere repercutitur. Arbores reperiũtur quarum è ſucco, foliis, trunco, ramis aues enaſcuntur, roſtro obuios quoſque mordentes. Sic Vincentius in ſpeculo naturalis hiſt. lib. 8. c. 40. Olaus lib. 19. cap. 16. Ortelius in Scotia & Hibernia. Non igitur vt aliæ fotu & incubatione naſcuntur, ſed ſponte ex arboribus nulla præexiſtente materia, quæ aues aliorum iudicio ferre poſſet, educit. Haud aliter reperiũtur aliqui ad inſtar harum arborũ, qui nulla oc caſione de rebus nihil ad ſe pertinẽtibus quaſi aues pariunt rixarũ & contentionis.

Porro Pierius Hierogl. 24. tradit aues ad pugnandũ & contẽdẽdũ incitari allio in cibũ dato, quod vile eſt, ſed acre & mordax: ita rixoſi leui viliq; ue, puta verbulo vno ſed acri & mordaci; cócitantur rixoſi ad rixas & iurgia. Vnde illud: *ne edas allia.* Affirmatiuè verò vertit Noſter: *Sicut auis ad alia tranſuolans, & paſſer quolibet vadens; ſic maledictum fruſtra prolatum in quempiam ſuperueniet.* Hebr. *Superueniet ei.* Sic & Beda, Baynus, Ianſ. & alij paſſim. Per maledictum accipe probrũ, conuitiũ & iniuriam quamlibet: hoc enim ſignificat maledictum Eccleſ. 22. 30. & c. 29. 9. & alibi ſæpe vt ibi dixi. Beda accipit mali imprecationem.

B Primò ergo Lyran. Bayn. & Ianſ. ſic explicant: ſuperueniet ei, ſcilicet proferenti maledictum, non verò ei contra quem profertur. q. d. Sicut auis, vt paſſer vel hirundo, è nido ſuo ad alia & alia volat, redit tamen in nidum ſuum vnde auolauit; ita maledictio quæ fruſtra in aliquem profertur ſuperueniet in illum, à quo progreſſa eſt, itaut ea maledictio ſit ei contra quem dicta eſt, velut auis in aëre vagans: ei verò à quo emiſſa eſt, veluti auis in nidum ſuum reuerſa, quia redundabit in caput eius, & propter eam à ſe in alium prolatam maledictioni ipſemet ſubiacebit.

Huc accedit Beda: *Verba* inquit *rectè auibus comparantur, quòd ſonando per aëra tranſuolent, ab ore videlicet loquentis ad aures vſque audientis. Sed diſtant in eo quia poteſt fieri, vt auis quolibet volans eo loco reſideat, vbi nil ei certa neceſſitatis aut vtilita-* C *tis ſuppetat: verba autem quæ loquimur, non quolibet diſperſa in ventum defluunt atque euaneſcunt, ſed in auctorem ſuum cuncta reuertuntur, & vel bene prolata iuuant loquentem, vel malè edita grauant. Neque enim maledici regnum Dei poſſidebunt.* Subiungit deinde: *Non autem ſine cauſa dicit maledictum fruſtra prolata. Eſt enim maledictum iuxta diuina diſtrictionis iram in impios emiſſum, vt eſt illud B. Petri in Simonem Magum: Pecunia tua tecum ſit in perditionem: & ea quæ in apoſtatas & hæreticos Eccleſiaſtica animaduerſione proferuntur anathemata, de quibus Dominus eidem Eccleſiæ dicit: Quæcumque alligaueris ſuper terram erunt ligata & in cœlis.* Matth 16.

Sic maledictio Heliſæi in impios pueros ſe irridentes auctoritate propheticâ fulminata, fuit efficax, puerósque vrſis deuorandos obiecit, 4. D Reg. 2. 24. talis ergo non ſe habet inſtar auis auolantis, ſed inſtar gladii ſecantis, imò inſtar fulguris ſiderantis.

Secundò *maledictum ſuperueniet ſic*, ſcilicet *ſicut auis tranſuolans*, vt ſcilicet eum in quem profertur non tangat, vel ſi tangat non hæreat, ſed auolet & tranſuolet inſtar auis. Sic ergo ſuperueniet, vt tranſuolet & ſuperuolet; itaque illico redeat priſtinus famæ ſplendor & gloria.

Hic ſenſus valde appoſitus eſt, tota enim vis cõſiſtit in τῷ *ſicut & ſic*: Eſt enim ſimilitudo, in qua maledictum volans comparetur aui huc illúcque inſtabiliter volanti, & ab vno loco mox ad alium tranſuolantis: ſic enim tranſuolat maledictum. Quare *Conſcia mens recti famæ mẽdacia ridet.* Educit enim tandem quaſi lumen Dominus iuſtitiam piorum, & iudicium eorum tanquam meridiem, vt eſt Pſal. 36. Vnde rectè Titus Veſpaſiani filius audiens ſibi quoſdam maledixiſſe

dixit. *Ego cum nihil faciam dignum propter quod contumelia afficiar, mendacia nihil curo.* Et S. Auguſt. Epiſt. ad Secundinum: *Senti de Auguſtino quicquid libet; ſola coram Deo conſcientia me non accuſet.*

Tertiò, maledictum temerè prolatum, & generatim quaſi in aërem iactum in aliquem ſuperueniet, id eſt aliquem feriet, alicuius animum ſauciabit, qui proinde ſe eo læſum oſtendet & in maledicentem maledicta, aut etiam verbera regeret; vt hac gnome Salomon moneat garrulos pronos ad irriſiones, ſcommata & conuitia, quæ in quoſlibet iaciunt, vt ab iis abſtineant, nec putent illa in aërem iaci, ſed ſciant aliquos illis feriri & vulnerari qui vltionem à maledicente expetent. Huic ſenſui fauet verſio Syri: *Sicut paſſer, & animal alatum volans in aëre; ſic maledictio errat & vagatur*, vt vagè hunc illumue tangat & affligat inſtar fulminis vagi, quod hunc illumue tangit, afflat & incinerat.

Ex dictis patet quod ſiue affirmatiuè legas *ſuperueniet*, ſiue negatiuè *non ſuperueniet*, idem redit, vel certè eodem coit ſenſus.

VERS. 3. *Flagellum equo, & camus aſino, & virga in dorſo imprudentium.* Pro *camus* Hebr. eſt *meteg*, id eſt frænum, retinaculum, habena & lorum ſiue in os inſertum, ſiue circum faciem & collum ligatum, quo animal cohibetur & regitur ne feratur pro libidine. Talis habena in aſino eſt lorum, vel funis capiti aſini alligatus. Camus græca eſt vox *κημὸς*, idem ſignificans, ſed variis modis & formis: Camus enim vocatur fiſcella è viminе, aut reticulum è funiculis plexum, quod equiſones equis, mulis & aſinis ad os circumponunt, impoſito in id hordeo, auena fœnóve, ita vt equi, muli, aſini in itinere non ſubſiſtant quærendi pabuli gratia. Rurſum camus eſt capiſtrum, quo alligantur ora equorum & aſinorum ne mordeant, vel ne germina carpant. Inſuper camus eſt frænum, laqueus, funis, qui collo capitique aſini alligatur, vt à ſeſſore regi poſſit. Denique Sept. Chald. & Syrus, Heb. *meteg* vertunt ſtimulum: Sic enim habent: *Flagellum equo & ſtimulus aſino: ſic virga genti iniquæ.* Lucifer: *genti inſipienti.* Aquila: *corpori dementis.*

Camus quid

Senſus ergo eſt q. d. ſicut flagello & fræno reguntur equi & aſini: ſic & imprudentes virga caſtigandi regendique ſunt, vt rectâ virtutis viâ ſtrenuè incedant. Elegantiæ tamen cauſa flagellum tribuit equo, camum, id eſt frænum aſino, quia equi mirificè timent ſcuticam ſiue flagellum, adeo vt ſola eius intentatione & comminatione excitentur ad curſum: aſini verò quia vagi ſunt & ſtolidi indigent fræno, puta loro vel fune ad caput alligato, vt à ſeſſore dirigãtur ad rectà incedendum, necubi deflectant vel exorbitent à ſemita; quia pigri, egent camo, vt trahantur ad pergendum. Iidem gramini & pabulo inhiant: fræno ergo & capiſtro ab eo auocandi ſunt, vt omiſſa pabulatione ſuo itinere pergant. Similiter imprudens, quia vagus & ſtolidus æquè ac piger eſt, virga caſtigationis impellendus eſt, vt impigrè incedat in ſtudio prudentiæ & virtutis. Eadem cohibendus eſt à gula & delitiis quibus inhiat, vt ab iis auulſus ſtrenuè pergat in virtutis ſtudio. Igitur flagellum notat incitationem ad bona, camus refrænationem à malis, quorum vtrumque neceſſarium eſt imprudenti.

Adde aſinos in Syria & Paleſtina longè noſtris

A eſſe viuaciores & generoſiores, ac aſſimilari equis & mulis, ideoque camo & fræno indigere. Quocirca legimus filios Iudicum & principum Iſraël inequitaſſe aſinis, vt de Abdon Iudic. 12. 14. *Habuit*, inquit, *quadraginta filios, & triginta ex eis nepotes, aſcendentes ſuper ſeptuaginta pullos aſinarum.* Et Chriſtus Dominus, velut Meſſias rex Iſraelis inaugurandus in Ieruſalem, eam cum triumpho ingreſſus eſt in die palmarum inequitans aſino. Matth. 21. Huc facit illud Senecæ: *Nobilis equus vmbra virgæ regitur, ignauus nec calcaribus concitatur.*

Aliter reſpondent alij, ſcilicet per metatheſim tranſponi hic voces, eaſque proinde ſic ſuo ordini eſſe reſtituendas. Sicut camus, hoc eſt frænum equo, & flagellum competit aſino; ſic & virga congruit dorſo imprudentium. Equi

B enim petulantia coercenda eſt fræno, aſini verò tarditas incitanda flagello. Vtroque eget inſipiens, qui vt equus laſciuit & currit ad vitia; vt aſinus verò tardus eſt ad virtutes: tarditatem ergo hanc virga extimulare; laſciuiam verò eadẽ cohibere oportet.

Aliter quoque Noſter Salazar, q. d. Correptio & ſupplicia ſtulto inflicta, ſi quidem ſtultus, equi ad inſtar præceps ac ferax ſit, illum vtique incitant, & ad vitia præcipitem magis ac ferocẽ efficiunt; ſi autem aſini in morem ſocordia & inertia torpeat, illum ſanè inertem magis ac ſocordem reddit animaduerſio.

Symbolicè Beda: *Quid per equum*, inquit, *niſi ſuperbum: & quid per aſinum niſi luxurioſum quælibet figurat? & ideo neceſſe eſt vt per diuinum flagellum elatio humilietur ſuperborum, vt per infirmita-*

C *tem carnis velut per camum cohibeatur voluntas lubricorum; vt qui ſponte conuerti nolunt, coacti flagellis conuertantur a vitiis, ſicut ait Propheta: In camo & fræno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te.*

Plura de hac virga dixi c. 23. 13. & Eccleſ. 33. 25. ad illa: *Cibaria & virga & onus aſino: panis & diſciplina & opus ſeruo.*

Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis. Heb. *Ne ei adæqueris.* Nam vt ait Plato in Dial. de Amore: *Sapiens toto capite ſupra inſipientem attollitur.* Septuag. *Noli reſpondere imprudenti ad imprudentiam eius, ne ſimilis ei fias.* Pro כאולתו keiuualto id eſt *iuxta ſtultitiam ſuam.* Caiet. & alij legunt באולתו *beiuualto*, id eſt *In ſtultitia ſua*: litteræ enim כ & ב ſunt vicinæ & affines. Huc facit prouerbium Arabum: *Eſto cum paliuro oliua, id eſt, Eſto cum ſtulto ſapiens, & cum inſano mentis compos.* VERS. 4.

D

Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur. Heb. *Ne forte ſit ſapiens in oculis ſuis.* Sept. *Sed reſponde ſtulto ad ſtultitiam eius, ne videatur ſapiens apud ſe.* Chald. *ſed loquere cum ſtulto in ſapientia tua, ne exiſtimet ſeipſum ſapientẽ.* Syrus: *Alloquere ſtultum iuxta ſapientiam tuam* &c. S. Cyprian. lib. de ſingul. Cleric. *Reſponde inſipienti contra ipſius inſipientiam.* Græcum enim *πρὸς* non tantum *ad* vel *iuxta*, ſed & *contra* ſignificat. VERS. 5.

Primò generatim has duas gnomas ſibi in ſpeciem contrarias ſic concilies, & explices cum S. Hieron. lib. 1. in Ezech. *Vtrumque ait pro temporum & perſonarum diuerſitate concordat, dum & ſtultus contemnitur, quia non recipit ſapientiam; &*

ſtulta ſuperbia alia decutitur ſtultitia iuxta quod Apoſt. dicit 2. Corint. 12. factus ſum inſipiens, vos me coegiſtis; ſenſus ergo eſt q. d. Eſt tempus quando non oportet ſtulto reſpondere iuxta ſtultitiam ſuam, cum ſcilicet ſi ei loquenti ſtulta, ſtulta reſpondeas cum eo ſtulteſcere videberis, vel ſtultitiæ notam apud prudentes incurres: Eſt rurſum tempus quando oportet ſtulto reſpondere iuxta ſtultitiam ſuam, cum ſcilicet ille inſoleſcit & ſibi videtur præ aliis ſapere: tunc enim retundenda eſt ſtulta hæc eius præſumptio, ne ſibi & audientibus noceat, idque faciendum reſpondendo ei iuxta ſtultitiam ſuam, ideſt ſtultitiam eius ſtultitia caſtigando: Sic hæreticorum ſtultas quæſtiones ſimili ſtulta reſponſione vel oppoſitione ſternimus, aliiſque ridendas exhibemus. Huc facit illud Catonis:

Inſipiens eſto, cum tempus poſtulat, aut res:
Stultitiam ſimulare loco, prudentia ſumma eſt.

Exempla mox ſubiungam. Ita S. Paulus 2. Corin. 11. ſeipſum impensè dilaudat, eo quod pſeudoapoſtoli ſeipſos extollerent & Paulum deprimerent. Contra hos ergo cogitur ſeipſum laudare, vt ſuam contra eos auctoritatem tueatur. *Vtinam*, inquit, *ſuſtineretis modicum inſipientiæ meæ.* Et c. 12. 11. *factus ſum inſipiens* ait, *vos me coëgiſtis.* Inſipientis enim eſt ſe laudare: ſed hanc inſipientiam vſurpauit Paulus ſapienter, quia ea decuſſit inſipientiam, ideſt laudes Pſeudoapoſtolorum. Sic Melania ſenior à præfecto Palæſtinæ ſpe pecuniæ incarcerata, dixit: *Ego illius quidem ſum filia, huius verò vxor, qui in terra fuit genere clarus: nunc autem ſum ancilla Chriſti. Vide ne meos in te concites. Oportet enim aduerſus ſtolidos tanquam cane & accipitre vti animi elatione, & in* C *tempore eorum ſuperbia in ipſos immittere*: Vnde territus præfectus ſe excuſauit, & ipſam adorauit. Ita Pallud. in Lauſiaca cap. 117. Ergo elatio ſtultorum elatione ſapientum retundenda eſt, vt ab iniuria compeſcantur metu mundi, qui Chriſtum non timent. Mundani enim leuibus & ſtultis rationibus mouentur, non ſolidis & ſapientibus; ſicut pueri concitantur vmbris non rebus, pomo non auro, virga non gladio. Illorũ ergo ſtultitia ſimili ſtultitia decutitur, & velut clauus clauo pellitur, cum ſapientiam non capiant nec curent: Simili modo auaro perſuadebis quod voles, verbi gratia frequentationem S. Confeſſionis & communionis, non per rationes æternas promittendo ei regnum cælorum, ſed per rationes viles & temporales, promittendo ei opes terrenas; ac guloſo, promittendo ei D delicatam menſam; ſuperbo, promittendo ei honores &c. Talibus ergo vir prudens reſpondebit non iuxta ſuam ſapientiam, ſed iuxta illorum ſtultitiam. Breuiter, reſponde ſtulto appoſitè ad capacitatem ſuam eum edocendo: ne reſpondeas ſtulto eius ſtultitiam imitando; ſic & ille ſtultus eſſe deſinet, & tu non fies.

Secundò particulatim q. d. Eſt tempus cum ſtultum ſtulteſcentem non oportet corripere, verbi gratia cum ira vel inſania ex æſtuat; qui enim eum tunc corripit, imprudens & ſtultus cenſebitur; quia tempus correptioni opportunũ non obſeruat. Eſt rurſum tempus quando eum corripere oportet, cum ſcilicet ſtultitia, ideſt ira & paſſio eius ſubſedit, atque correptionis eſt capax: Sicut enim medicamenta corpori, ſic & correptionem animo non niſi congruo tempore

A adhibere oportet: alioquin morbum non ſanabit, ſed irritabit. Antiſtropha Salomoni eſt gnome Arabum: *Tege mercem tuam melle, & prouce eam in ciſternam luti, ideſt concilia corda ſtultorum ſermone dulci.*

Tertiò & omnino genuinè q. d. ne ſtultè loquaris cum ſtulto, ne illi aſſimileris & adæqueris, vt cum ſtulto ſtulteſcas: hanc enim rationẽ ſubdit Salomon; v. g. cum ſtultus ſtulta, inſana, inhoneſta, erronea &c. effutit, tu caue ne ſimilia effutias: cum ille te probris & maledictis appetit, caue ne ſimilia in illum regeras: Sic enim in vitio illi ſimilem te efficies. Reſponde tamen ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ideſt eius vecordiã, iram, ſcurrilitatem, conuitia, errores &c. ſapienter corripe & cum ratione redargue, vt ſtultitiã ſuam agnoſcat, & agnitam corrigat: præſertim ſi periculum eſt ne eâdem alios inficiat. Vnde B notat Lyran. præpoſitionem *iuxta* hic aliter & aliter accipi. Nam in priori verſu ſignificat imitationem, in poſteriori exigentiam. q. d. Noli imitari ſtulta ſtulti dicta, ne fias ſtultus, ideſt vecors & impius; reſponde tamen ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ideſt rationibus probis & validis inſipientiam eius confuta pro exigentia ſtultitiæ eius, vt illa ipſi demonſtretur, ipſeque eam videat & emendet: Vnde Caiet. priori loco legens באולתו *beinualto*, ideſt *in ſtultitia ſua*: poſteriori verò כאולתו *keinualto*, ideſt *iuxta ſtultitiam ſuã*, ſic vertit: *Ne reſpondeas ſtulto in ſtultitia ſua, ne ei ſimilis efficiaris, ſed reſponde ſtulto ſecundum ſtultitiam ſuam, ne ſapiens ſibi videatur.* Et Vatab. Si ſtulto inquit, ſtulta effutienti loquaris, ne tu etiã ſtulta effutias: Si probris te afficiat, ne tu illi ma- C lum pro malo rependas: Redargue tamen ſtultũ propter ſuam ſtultitiam, hoc eſt oſtende ei ſtultitiam ſuam. Sic & R. Leui: *Ne reſpondeas ſtulto.* Quando ſtultus inquit, te rei cuiuſpiam inſimulabit ob dementiam qua laborat, ne quicquam reſpondeas, cùm te aures præbere dedeceat eius limphatis ſermonibus. *Ne efficiaris ei ſimilis*, ſi eius verba æſtimes, itaut ab illis te moueri turbariue patiaris, dementiæ id erit tuæ. *Reſponde ſtulto.* Stulto reſponde, vt illum ab errore reuoces, quo in ſapientiæ rebus laborat. *Ne ſibi ſapiẽs eſſe videatur:* Quando huiuſmodi errore captus à vero alienam opinionem animo fouebit, haud tibi ſilentio vtendum eſt, cum operæpretium ſit vt offendicula à mortalium conſpectu amoueas pro viribus.

Sic & Salonius, Beda, Ianſen. Baynus, R. Sa- D lomon, Aben Ezra & alij paſſim. Huc facit illud Ciceronis contra Saluſtium: *Mihi ratio habenda eſt non quid Saluſtius meritò debeat audire, ſed vt ea dicam quæ ego honeſtè effari poſſum.*

Denique S. Cyprian. Epiſt. ad Demetrianum, cenſet ſtulto non reſpondendum ſilentio, vt ſilentes contemnamus & inhibeamus eius ſtultiloquia, ſicut canis latratum cohibent tranſeuntes ei non oblatrando, ſed ſilenter tranſeundo. Eidem verò reſpondendum non diſputatione, ſed acri reprehenſione aut caſtigatione & verbere: Stulti enim non niſi plagis emendantur. Sic enim ſcribit: *Oblatrantem te, & aduerſus Deũ, qui vnus ac verus eſt, ore ſacrilego & verbis impiis obſtrepentem frequenter Demetriane contempſeram, melius exiſtimans errantis imperitiam ſilentio ſpernere, quàm loquendo dementis inſaniam prouocare. Nec hoc ſine magiſterio diuino & nominis auctore:*

Stulto reſponde ad ſtultitiam.

tate faciebam, cum ſcriptum ſit: Noli reſpondere imprudenti ad imprudentiam eius, ne ſimilis fias illi. Rationem ſubdit. *Nam cum ad me ſæpe ſtudio magis contradicendi quam voto diſcendi venires, & clamoſis vocibus perſonans malles tua ingerere, quam noſtra patienter audire, ineptum videbatur congredi tecum, quando facilius eſſet ac lenius turbulenti maris concitos fluctus clamoribus retundere, quam tuam rabiem tractatibus coercere. Certè & labor irritus & nullus effectus offerre lumen cæco, ſermonem ſurdo, ſapientiam bruto, cum nec ſentire brutus poſſit, nec cæcus lumen admittere, nec ſurdus audire.*

Idem S. Cypr. tract. de ſingul. cler. poſteriorem Salomonis gnomen ſic ex Septuag. legit, ſicque explicat: *Tales ergo* (nimirum ſtulti) *non per orationem, ſed per correptionem reuincendi ſunt. Nam aduerſus eiuſmodi homines Salomon edocet nos dicens: Noli reſpondere inſipienti ad ipſius inſipientiam, ne ſimilis fias illi, ſed reſponde inſipienti contra illius inſipientiam, vt non videatur ſibi ſapiens eſſe.*

Exempla. Ita Chriſtus Iudæis ſtultè eum capere volentibus in ſermone, & quærentibus an liceret tributum dare Cæſari, oſtenſo ſibi Cæſaris in nummo imagine, ſapienter iuxta ſtultitiam eorum reſpondit: *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.* Matth. 22. 21. Idem fecit ſtoliditatem Phariſæorum redarguens Matth. 23. toto capite; Et cum ſtolidis Iudæis & Scribis diſputans Iohan. 5. 19. & c. 6. 43. & c. 7. 27. & c. 8. 12. & ſeq. Et S. Paulus Elymam Magum ſtultè ſuæ prædicationi reſiſtentem iuxta ſtultitiam ſuam coarguit, cæcitateque percuſſit: *O plene omni dolo,* inquit, *& omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis iuſtitiæ, non deſinis ſubuertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini ſuper te, & eris cæcus.* Actor. 13. 10. Quin & diabolus Iudæos exorciſtas ſtultè volentes ſe, inſtar Pauli in nomine Ieſu ab energumeno eiicere, prudenter eorum ſtultitiam confutauit: *Ieſum noui,* inquit, *& Paulum ſcio; vos autem qui eſtis? & inſiliens in eos &c. inualuit contra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa.* Actor. 19. 15. Idem hoc ſæculo contigit Luthero dum vellet dæmonem expellere. Ita Ludimagiſter Orthodoxæ Antiochiæ ſtultè rogatus à Libanio Sophiſta, Iuliani Apoſtatæ amico: *Quid facit fabri filius?* (Ita per ſcomma vocabat Chriſtum Dominum) ſtultitiæ eius ſapienter reſpondit: *Iuliano loculum fabricatur.* Et verus fuit vates: nam paulò poſt Iulianus occiſus in loculo ad ſepulchrum elatus eſt. Ita Theodor. lib. 3. Hiſtor. c. 18. Et Maris Epiſcopus Chalcedonis exprobrans Iuliano apoſtaſiam, cum ab eo ſtolidè velut cæcus rideretur, audiretque: *Non te Galilæus tuus ſanabit,* prudenter ei iuxta ſtultitiam ſuam regeſſit: *Gratias ago Deo quòd cæcus ſim, ne te apoſtatam oculis aſpiciam.* Ita Sozom. lib. 5. c. 4. S. Baſilius fatuè reprehenſus à Demoſthene coco Valentis Imp. Arriano, quod ὁμόιον crederet & doceret, ſubridens ſapienter fatuo reſpondit: *Demoſthenem illiteratum hodie vidimus: tuum eſt iuſculorum curare condimenta; nam cum aures habeas oppletas ſordibus, ſacroſancta dogmata audire non potes.* Ita Theodor. lib. 4. c. 17.

Feſtiuè, ſed falsè nuper in Belgio frater quidā Franciſcanus, irriſus ab Hæretico inſolente alapáque percuſſus, cum ſtultè is ipſi obiiceret, vt

A alteram maxillam feriendam offerret: ſcriptum eſt enim inquit: *Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alterā.* Matt. 5. 39. Tu autem cum tuis, Euangelij ad literam cuſtodem te profiteris; mox frater ſagax & neruoſus ſapienter & fortiter ſtultitiam eius contudit; nam proſternens eum in terram pugnis male mulctauit, dicens; Scriptum eſt pariter: *Qua menſura menſi fueritis remetietur vobis.* Cum tertius quis ſuperueniret, velletque eos ſeparare: *Sine,* inquit: *doceo enim hæreticum hunc S. ſcripturas, quas ſtultè citauit ſanè intelligere. Scriptum eſt enim: reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.*

Claudus pede, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuncium ſtultum. Hebr. *Incidens pedes, rapinam bibens, mittens verba in manu ſtulti.* Regia; *Decurtans pedes.* Vatablus: *Detruncat pedes & bibit violentiam, qui per ſtultum aliquid demandat.* Chald. *Qui currit pedibus ſuis, bibens iniquitatem, ſic eſt qui mittit verba in manu ſtulti.* Septuag. *Ex viis ſuis opprobrium facit, qui mittit verbum per nuntium ſtultum.* Procop. *Ex pedibus ſuis opprobrium facit &c.* Syrus: *De ſub pedibus ſuis bibit iniquitatem, qui mittit nuncium ſtultum.* Pro iniquitatem Heb. eſt חמס *chamas,* ideſt vis, rapina, violētia, tyrannis, iniquitas, iniuſtitia, opprobrium, damnum: ſumiturque tam actiuè pro rapina, quam quis facit, quàm paſſiuè pro rapina, iniuria & probro, quod quis patitur. Sic Iob c. 15. de impio dicitur: *Qui bibit quaſi aquam, iniquitatem,* & c. 34. *bibit ſubſannationem quaſi aquam,* hoc eſt ab omnibus malè audit, ridetur & ſubſannatur. Pro *claudus pede* Noſter legit מקצה *mekutſe,* quod eſt participium paſſiuum *pual* ſignificans *ſucciſum,* vt vertit Pagnin. vel *inciſus pede,* hoc eſt claudus: cui enim inciſi ſunt nerui & tendines genuum, hic neceſſario claudus eſt, & claudicat. Iam neruoſiùs alij punctis legunt מקצה *mekatſe,* quod eſt participium actiuum *piel,* ſignificans *incidens* vel *ſuccidens pedes,* vti vertunt alij iam citati. VERS. 6.

Nota herus & ſeruus, mandans & mandatarius, mittēns & miſſus, puta nuncius vel legatus œconomicè cenſentur vnum, & ciuiliter computantur vt vna eademque perſona, quia ſeruus, mandatarius & miſſus omnia agit ex commiſſione & præſcripto ſui heri, mandantis & mittentis; quare quod vnus facit, errat vel peccat, alter quoque cenſetur facere, errare & peccare. Hinc Salomon hic loquitur de mittente & nuncio miſſo complexim quaſi de vno & eodem, eſto vnum epithetum magis conueniat vni, alterum alteri. Nam τὸ *claudus* magis conuenit nuncio: τὸ verò *bibens iniquitatem* magis conuenit mittenti; ſed quia hi duo ciuiliter ſunt vnum, hinc quod vni conuenit, tribuitur & alteri.

Senſus ergo eſt q. d. mittens nuntium ſtultū ad negotia ſua peragenda, perinde facit ac ſi claudum pedibus, ideſt tardum, inualidum, ineptum & impotentem mitteret: ſtultus enim non poteſt prudenter ea peragere, quare multa imprudenter faciet, multos contra ſe & herum mittentem ſe concitabit, multáque temerariè dicet & aget quæ in mittentem tranſcribentur, vt ipſe videatur bibere copioſam iniquitatem nuntij, ac conſequenter luat meritas eiuſdem pœnas, probra, & damna. Demus enim vt rectè referat ea quæ ſibi commiſſa ſunt, at ſi ſuper eis

examinetur non ſibi conſtabit, ſed vacillabit quaſi in vtramque partem claudicans, multaque alia effutiet & faciet, quæ hero infamiam & damna creabunt. Ad hæc ſinet ſe decipi, & mille dolis & mendaciis imponi ſibi. Vnde R. Leui: Iniquitatem bibit inquit, propter ea quæ à ſtulto referuntur, quod quidem duplici ratione contingit, tum quidem quòd ſtultus ſermones non renunciet, quemadmodum iuſtus fuerat; ex quo fiet vt mittenti grata non reſpondeantur, iiſque conſentientia quæ propoſita fuerant. Ideoque iniquum ſe præbebit ei ad quem legatio deſtinata eſt, licet is crimine culpaque careat; id enim à legati dementia effectum fuit: Tum quod ſtultus ſermones non referat vt iuſſus fuerat à reſponſum dante, idcóque fiet vt negotia implicita ſint difficultatibus, conſentaneaque gratia deſtituantur. Hæc R. Leui.

Igitur τὸ *claudus pedibus* complexim tribuitur mittenti, & nuncio miſſo; propriè tamen nuncio competit, ſed in mittentem tranſcribitur; quia quod miſſus facit cenſetur facere mittens; & quia cenſetur claudicare tam mente, ideſt vacillare iudicio, & eſſe amens, quàm pede qui ſtultum cui mens magis vacillat quàm pes, mittit; & quia claudus, ideſt impotens ad negotia ſua tractandum ſit oportet, qui non alium quàm claudum, ideſt ſtultum habet quem mittat.

Iam neruoſiùs legunt & vertunt: *Incidit* vel *truncat pedes*, ſcilicet *mittens nuncio* quem mittit, q.d. ait Vatab. Qui verba aut negotia magni momenti homini inſipienti ad alium deferenda tradit, ſimilis eſt ei, qui vt aliquò mittat quempiam pedes illi ſuccidit, ideſt eum mittit, qui aut nunquam perueniet ad eum, ad quem deſtinatur; quod ſi ad eum deuenerit, rem perperam aget vel dicet; atque adeo quicquid errauerit aut deliquerit, id bibere ac deuorare mittentem coget.

Addit Aben Ezra & Caiet. eum qui mittit ſtultum non tantùm ſtulto, ſed & ſibi ipſi pedes incidere & truncare: quia ſicut pedes ſibi ipſi ſuccidens, priuat ſe facultate ambulandi; ſic quoque res ſuas tractans per ſtultum, priuat ſe facultate eaſdem per ſemetipſum peragendi: ſtultus enim ita eas intricat & peruertit, vt vix à quoquam extricari & in integrum reſtitui poſſint. Idem bibit iniquitatem, quia iniquè facta & geſta à ſtulto quem mittit, eorúmque probrum & pœnæ in ipſum, vtpote qui miſit, deriuantur. Vlterius R. Salomon τὸ *incidens pedem* extendit ad quoſlibet negotij adminiſtros, q.d. qui ſtulti opera in legationibus vtitur multorũ pedes præcidit, quos denuo reponere debeat, vt rem à priore legato male geſtam reparet: Idem verò iniquitatem bibit, quòd eidem amici iraſcantur ob ſtulti legationem.

Noſter Salazar ſubtiliùs cenſet τὸ *incidens pedem* ſignificare miſſionis pœnam, & pœnitentiam; q.d. herus in pœnam miſſi à ſe ſtulti pœnã hanc erroris ſui à ſe exiget, vt pedẽ ſibi ipſi incidat, ideſt verberet & cruẽtet, volens nimirũ mẽbra punire quæ ſibi detrimentum attulerunt; nã cum poſſet pedes ſuos ad rem agendam mouere, horum ignauia aut inertia calamitati aut infortunio cauſam dedit.

Septuag. vertunt: *Ex viis ſuis opprobrium ſibi facit*, vel *probrum refert qui mittit verba per nuncium ſtultum.* Ita Auctor Catenæ Græc. quia le-

A gatus ſtultus opprobrium eſt mittentis: mittens enim ſtultum cenſetur & ipſe ſtultus, quia ſtultè dicta factáque & errores nuncij quem miſit videtur probare. Procopius: *Ex pedibus ſuis opprobrium ſibi facit*: pedibus enim, & multò magis mente claudicat tam miſſus quàm mittens, ideóque magis ridetur quàm pedibus claudus, de quo Poëta:

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.

Myſticè Beda: *Qui hæreticum*, inquit, *ſciens mittit ad prædicandum populis, claudus eſt pedibus & iniquitatem bibens; quia & operis boni inceſſum amiſit, & interiora ſui ſenſus hauſtu ſtultitia deebriat.*

Myſticè pariter B. Petrus Damiani lib. 1. Epiſt. 18. hanc gnomen explicat de iis qui indignos promouent ad prælaturas: *Claudus pedi-*
B *bus & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nũcium ſtultum.* Quibus nimirum verbis ait *quid aliud videtur expreſſum, niſi vt carnaliter ſapienti, ac per hoc ſtulto cuilibet non committatur prædicationis officium? De ſanctis enim prædicatoribus dicitur: Quam ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Itaque quilibet ordinator Eccleſiæ ſi dignos & idoneos in dignitate conſtituit, quaſi pedibus rectis incedit. Per eos enim verbum ſpargendo circumquaque diſcurrit, & quod per ſemetipſum non valet agere, per illos ſatagit efficaciter adimplere. Sin autem carnales quoſque ac reprobos ordinare præſumat, hic claudus pedibus ambulat. Qui etiam iniquitatem bibere dicitur; quia dum verba ſancta prædicationis per ſtultum nuntium mittit, & contra Apoſtolum citò manus imponit, peccatis communicat alienis. Nam & ſi prudenter quiſque loquatur, ſi ta-*
C *men non agit ipſe quod loquitur, in ſpirituali claudus itinere non immerito iudicatur.* Hæc P. Damiani.

Quomodo pulchras fruſtra habet claudus tibias: VERS. 7.
ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola; Pro parabola Heb. eſt משל *maſcal*, ideſt *prædominans*, hoc eſt ſententia illuſtris, erudita, grauis, acuta, præſertim ethica quæ mores hominum ad prudentiam & virtutem efformat, quales ſunt hæ Salomonis. Vide dicta c. 1. v. 1. Hebr. ergo ſic habent: *Eleuata ſunt crura à claudo, &* (ideſt *ſic*) *parabola in ore ſtultorum.* Pro *eleuata ſunt* Hebr. eſt דליו *daleiu*, qui eſt Imperatiuus à דלה *dala* ſignificans haurite, eleuate, exaltate per ironiam. q.d. fruſtra eleuabitis; vel potius Indicatiuus ſignificans, eleuata vel exaltata ſunt crura claudo: vnum enim crus eius altius eſt altero: Sicut ſitula vna altior eſt altera, dum hauriunt aquam è
D puteo: vna enim deprimitur, altera eleuatur. *Eleuata* ergo, ideſt inæqualia ſunt crura claudo, vt vertit Pagnin. Baynus & alij. Alii vertunt *Exhauſtæ ſunt*, ideſt aruerunt, vel ſiccatæ ſunt tibiæ claudi.

Primò ergo ex Hebræo ſic vertunt & explicant nonnulli, quaſi ſignificet parabolam, ideſt ſententiam ſapientem & grauem non reperiri in ore ſtulti; ſicut rectus inceſſus non reperitur in claudo: ſicut enim claudus incedendo claudicat, ſic ſtultus loquendo imprudentiam & inconſtantiam ſuam oſtendit. Vnde Chald. vertit: *Si dederis ambulationem claudo, ſuſcipies verbum ab ore ſtulti.* Septuag. *Aufer greſſum crurum & parabolam* (hoc enim ſignificat græcum παροιμίαν, vt habent Compl. & Auctor Catenæ Græc. pro quo minus rectè alij legunt παρανομίαν, ideſt

iniquitatem

iniquitatem) ex ore imprudentium, hoc eſt vt clarè Symmach. *Defecerunt tibiæ a claudo, & parabola in ore ſtulti*. Vatab. *exaruerunt crura claudo* &c.

Secundò alij ſic vertunt & explicant q. d. *Ablata ſunt tibiæ à claudo: ſic parabola in ore ſtulti*; q.d. quod eſt corpus ſine tibiis, hoc eſt parabola ſine intellectu in ore ſtulti. Huc accedit Aben Ezra, qui vertit: *An eleuabunt extollentque claudi crura, cum is pedibus careat?* q.d. *prouerbium abſque intelligentia eſt tanquam corpus carens pedibus. Aut ſicut attenuata ſunt crura claudi, ſic tenuis imbecillaque eſt parabola ſine intelligentia.*

Tertiò Salomon. q. d. ſicut claudo videntur crura cuiuſlibet viri altiora ſuis; ſic ſtulto parabola & ſapientia videtur altior ſe, vt ad eam ſe erigere, eamque prehendere nequeat.

Quartò Vatab. q.d. Eleuate & erigite claudū in pedes ſuos; tamen non propterea rectus incedet aut greſſus reget, quinimo ſtatim concidens B procumbet. Ad eundem modum ſi in ore ſtulti, ac ſtolidi hominis perelegans & peracuta parabola ponatur, non propterea mente diſcurret, & ex acceptis ad alia ſcandet; ſed quamprimum vacillabit, & in abſurdiora dilapſus corruet.

quod pulchræ tibiæ claudo hoc parabola ſtulto.

Quintò melius alij vertunt: *elauatæ*, idest *inæquales*, ideóque indecentes *ſunt tibiæ claudo, ſic & parabola in ore ſtultorum*. quod Noſter clarè vertit: *Quomodo pulchras fruſtra habet claudus tibias,*
1. *ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola*, q.d. Sicut pulchræ tibiæ claudum non ornant, ſed dehoneſtant, & ſpectantibus ridendum exponunt, eo quòd iis vti rectéque incedere neſciat, ſed eis abutatur ad claudicationem, quæ intuentibus ridicula videtur & riſum mouet; ſic pariter parabola, idest ſententia ſapiens & grauis ſtultum non decet nec decorat, ſed dedecorat: quia ea rectè vti neſcit, ſed ea ridiculè abutitur ad ſuam ſtultitiam, idque primò quia eam profert non opportunè & congruè, ſed importuno tempore, locoque incongruo. Sic Salomonem explicat Eccleſ. c. 20. 22. dicens: *Ex ore fatui reprobabitur parabola; non enim dicit illam in tempore ſuo*. Vide ibi dicta.

2. Secundò, quia ſicut claudus tibiis pulchris, ſic ſtultus parabola pulchra rectè vti nequit, tum quia aliquid & addit vel detrahit, ait R. Leui, tum quia rectè eam applicare neſcit, ſed ineptè & inconcinnè eam accommodat rei cui nō debet, & modo quo non debet.

3. Tertiò, ſicut claudus licet pulchras habeat tibias, tamen inæqualiter ambulat, quòd vna tibia ſit breuior altera, ideóque claudicando ſaltitat nunc pedem vnum longiorem attollens, nunc alterum breuiorem deprimens: Ita pariter licèt in ore ſtultorum ſit prudens aliquis ſermo; tamen cum aliis eorum verbis non conſentit; ſed velut inæqualibus tibiis ambulant & claudicāt, dum poſt dictum aliquò ſapiens ad ſuas nugas & ſtultitias reuoluuntur. Sermonis ſapientis ergo neruos incidit ſtultitia ſtulti, dum poſt eum ſubnectit inconcinna, inepta, diſſoluta quæ non cohærent, quæque nec cœlum nec terram tangūt, vt vulgo dicitur. Quare ſicut homo eſt monſtroſus, cuius membra ſunt inæqualia, vel debita proportione carentia; ſic monſtroſus eſt ſermo ſtulti, cuius partes ſunt inæquales, & iuſta proportione deſtitutæ: Sic Cicero de Claris Orat. notans quendam qui pulchris inepta miſcebat: *Actio*, inquit, *paululum, tum vitio vocis, tum etiam ineptiis claudicabat*. Huc facit prouerbium A Arabicum cent. 1. n. 20. *Ne incarceres pauonem & columbam ſimul, id eſt ne ſis modo compoſitus, modò diſſolutus; modo grauis, modò leuis & inſolens*; vti faciunt ſtulti, qui modò graues & compoſiti in dictis & verbis incedunt quaſi pauones, modò leues & ridiculi volitant vt columbæ.

Quartò Baynus: parabola, inquit idest ſermo eruditus & elegans in ore ſtulti, cum à vita eiuſdem & actione diſcordat, indecenter claudicat. Duo enim velut animæ crura ſunt dictio & actio: Quapropter cum ſermo ſublimis eſt, & actio humilis, indecora admodum claudicatio, ac turpis pedum mutatio fit, qualibus dici poteſt illud Eliæ: *Vſquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus eſt Deus, ſequimini eum; ſi vero Baal, ſequimini eum*. 3. Reg. 18. Igitur hæc gnome in eos intorqueri poteſt, in quorum ore ſemper eſt Euangelium, quique illud ex officio aliis prædicant, cum improbæ ſint vitæ, quales omnes ſapiens ſtultos vocat. Sancta enim hæc prædicatio illis indecens eſt, vt qui ea nec ornentur, nec eandem ornent, ſed inæqualitate dictorum & factorum dehoneſtent quantùm in ſe eſt omnino claudis ſimiles, qui pulchras quidem habent tibias, ſed eis non pulchrè incedunt. Claudicant enim & illi in duas partes, dum ore Deum, vita mundum prædicant. Ita Beda Ianſen. & alii. 4.

Hinc & appoſitè B. Petrus Damiani lib. 1. Epiſt. 18. hanc gnomen de prædicatoribus male viuentibus exponit. *Quomodo*, inquit, *pulchras fruſtra habet claudus tibias, ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola. Pulchris plane innititur tibiis,* C *qui luculentiniteт claritate ſermonis. Sed dum ſine bonis operibus accuratum deprimit eloquium, velut ſine greſſu promouet recta crura verborum. Quaſi pulchras ergo habet tibias ad videndum, ſed non vtiles ad gradiendum, qui podagricis vitiorum laqueis innodatus, ipſe quidem turpiter claudicat, dum alios vt agiliter gradiantur inuitat. In iſtorum ergo ſtultorum ore indecens eſt parabola, quia dum ſpiritualiter ſonant & carnaliter viſ. itant, eorum vita cum labiis non concordat: Quos nimirum honeſta loquentes, ſed inhoneſtè viuentes prædicatio recta non liberat, ſed mordax conſcientia vehementer accuſat.*

Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurii: ſic qui tribuit inſipienti honorem: Inſipientem hic accipe tum phyſicè, idest dementem & ſtultum; tum ethicè, idest vitioſum & ſceleratum. VERS. 8.

D Pro aceruum Mercurii Hebr. eſt מרגמה *margema*, quod deriuatur à רגם *ragam*, idest lapidare, lapides iacere, vel lapidibus obruere; Vnde quadrupliciter vertitur primò aceruus lapidum, ſecundò purpura, tertiò funda, quartò aceruus mercurii: hinc quadruplex oritur verſio. Primò *margema* Hebræi paſſim interpretantur aceruum lapidum. q.d. ſicut qui lapidem præſertim pulchrum, politum vel pretioſum proiicit in communem aceruum lapidum, rem facit inutilem: lapis enim vnus, eſto pretioſus, in aceruo tot lapidum, nec numerum nec precium habet, imò nec apparet nec agnoſcitur: Sic pariter rem inutilem facit, qui dat honorem inſipienti: Perdit enim honorem, dum eum collocat in indigno, in quo nec pretium nec dignitatem

Margema quatuor ſignificat.
1.

habet. Honor enim ſuum pretium habet in ſapiente & virtute prædito. Rurſum quaſi dicat. Qui ſtulto magiſtratum defert, totam Rempublicam confundit & perturbat, eamque facit inſtar acerui lapidum, qui non eſt aliud quàm rudis indigeſtaque lapidum moles ſine lege, ſine ordine permixta & confuſa: ſic enim in Republica eſt rerum omnium confuſio, cùm ſtulti, qui regi deberent, præſunt; ſapientes verò, quorum eſt regere, ſubſunt. Hic etiam aceruus poteſt dici aceruus Mercurii: quia enim olim acerui plurimi erant dicati Mercurio, hinc videtur manaſſe vſus, vt quilibet lapidum aceruus vocaretur Mercurii; ſic enim ſæpe nomina ſacra ad res prophanas ex vſu vulgi tranſlata ſunt.

Nonnulli hanc expoſitionem acuunt, per aceruum lapidum accipientes polyādrium, ſiue locum & ſepulturam cadauerum, in hunc enim ſolebant coaceruare lapides: ſepulchra enim & buſta plebeiorum habebant congeriem lapidũ vnde illud Virgilij:

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus.

Sic ſenſus erit q.d. Sicut ſi mittas lapidem in polyandrion, non ornat locum, ſed ſordidatur à loco: ſic ſi des honorem ſtulto, non eum ornat, ſed ab eo ſordidatur, iuxta illud Ciceronis quod citaui v. 1. *Cæſar cum quoſdam ornare voluit, non ipſos honeſtauit, ſed ornamenta ipſa turpauit.*

Vlteriùs alii aceruum hunc lapidum ſubtiliùs exacuunt, arctántque ad funeſtum lapidum aceruum, qui deſtinatus erat ad hoc, vt eo damnati ad lapidationem obruerentur: Vt enim eos lapidaturi lapides haberent ad manum, faciebant eorum congeriem, ex qua lapides depromerent: Quare hic aceruus Iudæis erat abominabilis. Sic ſenſus erit q. d. Sicut lapis miſſus in congeriem lapidum damnãdorum fit abominabilis: ſic pariter abominabilis fit honor qui ſtulto tribuitur. Hinc de Achan lapidato à Ioſue c. 7 26. dicitur: *Congregaueruntque ſuper eum magnum aceruum lapidum, qui permanet vſque in præſentem diem.* Huc facit ethymon *margema*, quod eſt רגם *ragam*, ideſt lapidare quaſi *margema* ſit aceruus lapidationis.

Rurſus alij *margema* vertunt, *aceruum margaritarum*. q. d. ſicut lapis pretioſus perdit ſuum decus, ſi in aceruo margaritarum ponatur & cõdatur: gemmæ enim ſuum habent ſplendorem ſi non in aceruo, ſed ſuo loco & ordine collocentur; ſic pariter honor ſtulto collatus ſuam perdit dignitatem, quia non ſuo & congruo, ſed indecenti & indecoro loco collocatur: Aut q.d. ſicut lapis ementitus, puta gemma adulterina mixta aliis gemmis & margaritis veris, eis fidem detrahit, facitque omnes de adulteratione & fictione ſuſpectas; ſic pariter ſtultus vnus poſitus in ſenatu, congregatione vel cœtu ſapientum, cæteris notam inurit & famam ſapientiæ derogat, omneſque facit de ſtultitia & ſcelere ſuſpectos.

Inſuper quidam vertit: *Sicut fragmentum teſta* (Chald. *lamina*) *in lapidum aceruum*, ſcilicet cõiectum diſſipatur, imò in mille fruſta diſſilit illiſum ad lapides, vt planè conteratur & perdatur; ſic & dignitas ſi conferatur ſtulto, diſſilit deſinitque eſſe dignitas, itaut nullus ſapiens eam velit, quia videt eam ſibi cum ſtulto communem, & à ſtulto iam prophanam & vilem effectam.

Secundo Aben Ezra & R. Ioſeph Heb. *margema* accipiunt pro ארגמן *argaman*, ideſt purpura, vel רגמה *rigma*, ideſt ſplendor & gloria q.d. Sicut ineptè facit qui lapidem abiectum purpura inuoluit, ſic & qui ſtulto honorem defert. Qui enim lapidem inuoluit purpura, honorem ei defert: lapis enim ſtulto, purpura honori reſpondet. Rurſum q.d. Si quis lapidem, ideſt caput lapideum, vel ſtatuam lapideam principis veſtiat purpura, ponatque in ſolio quaſi ius populis dicturam, rem facit ridiculam, nec enim lapidem honeſtat, ſed purpuram dehoneſtat: ſic pariter qui ſtultum ornat honore magiſtratus, iudicis vel præfecti rem facit ridiculam, imò noxiam: ſtultus enim hoc honore ritè defungi nequit, ſed ſtultè ſubditos reget, ſtultáſque proferet ſententias, leges, edicta, iuxta illud, *Simia in purpura*: quare qui ſtulto confert magiſtratum, magiſtratum violat & contaminat.

Tertiò Septuag. *margema* vertunt σφενδόνην, ideſt fundam, qua lapides rotati in orbẽ magnâ vi funduntur, torquentur & vibrantur in ſcopũ. *Qui alligat* inquiunt *lapidem in funda, ſimilis eſt ei qui dat inſipienti honorem.* Et Chald. *Sicut fragmentum laminæ in funda* &c. Syrus: *Sicut lapis in funda, ſic qui laudat ſtultum.* Arabicus: *Qui ligat lapidem in funda, aſſimilatur illi qui tribuit ſtulto honorem.* Sic & Vatab. Pagnin. Baynus, R. Salomõ, & R. Leui, qui ſic explicat q. d. ſicut lapis pretioſus non eſt ponendus in funda vt abiiciatur, ſic nec conferendus ſtulto honor, ideſt ſapiẽtia, cum illa ipſe ſit indignus: ſapientia enim vocatur honor, quòd in ea mortaliũ decus ſplendorque conſiſtat, iuxta illud cap. 3 35. *Gloriam ſapiẽtes poſſidebunt: ſtultorum exaltatio ignominia.* Funda enim dicitur σφενδόνη ἀπὸ σπεύδειν, ideſt à feſtinãdo quòd feſtinatò rotetur & iaciatur: vnde σφενδόνη vocatur τὸ σπευστικόν.

Senſus ergo eſt q. d. Sicut qui ligat lapidem in funda vt proiiciatur, ſtultè facit; nec enim lapis ligatus proiici poteſt; ſic ſtultè facit qui inſipienti dat honorem: Aut potiùs q.d. ſicut qui lapidem ligat, ideſt fundæ imponit, & rotando ſtringit vt validiùs & certiùs eiaculetur, hic eum proiicit, abiicit & perdit; lapis enim eiaculatus abiicitur, euaneſcit & perit; ſic honor tributus ſtulto non diu permanet, ſed ilico abiicitur, & perditur. Aut tertiò magis appoſitè q.d. ſicut qui vibrat lapidem è funda in ſcopum ſæpe ſæpius ab eo aberrat, & in deuia torquet: ſic qui dat honorem ſtulto à ſcopo honoris, qui eſt vt is detur ſapienti & probo, aberrat, ac in deuia, putâ in inſipientem, improbum & indignũ eum tranſmittit.

Rurſum S. Ambroſ. in Pſal. 104. ſub finem ſic verſionẽ Sept. cõcinnat: *Libertas, inquit, ſapienti non inſipienti conuenit; quoniam qui illigat lapidem in fundibulo, ſimilis eſt ei qui dat inſipienti claritatem. ſeipſum vulnerat atque ſibi potius dum intorquet iaculum affert periculum. Deinde ſicut tormento excerbatur, & gemmatur malum ſaxi ruina, ſic inſipientis in libertate ruina vehementior.* Mens S. Ambroſii eſt quaſi dicat, Sicut is qui rotat fundam, affert ſibi periculum, ne rotando lapidem in caput ſuum impingat; ſic qui ſtultum promouet ad honores creat periculum ſuo

capiti,ne ſcilicet populus à ſtulto læſus, inuadat eum qui ipſum promouit; in promouentem enim ſolent promoti lapſus & errata transſcribi. Rurſum ſicut lapis funda valido impetu contortus in altum, mox grauiore ruina deſcendit, ferturque deorſum; ſic ſtultus ad honores euectus, grauiore lapſu in ima corruit iuxta illud: *Tolluntur in altum, vt lapſu grauior ruant*: ſicut enim lapidis, ſic & ſtulti locus eſt imus. Denique Adagiographus ſic adaptat q.d. Sicut qui lapidem fundæ impoſitum dat in manus ſtulti, dat ipſi arma, quibus alios ipſumque dantem feriat: ſic qui eidem dat dignitatem, dat ei lapidem quo alios, & ipſum dantem vulneret: ſtulti enim dignitate neſciunt vti moderatè, ſed ea ad libidinem in aliorum perniciem abutuntur.

Funda pro pala annuli.

Nonnulli valde congruè græcum *σφενδόνη*, ideſt funda accipiunt pro pala annuli aurei, eandemque cenſent notari per Heb. *margema*, ideſt purpuram. Solet enim palæ annuli addi bracteola coloris purpurei, ne gemma palæ incluſa fulgore auri hebetetur & offuſcetur, ſed ſuum ſplendorem teneat, illóque colore exacuat. Sic ſenſus erit q.d. Sicut qui lapidem vulgarem ligat in pala annuli aurei abſurdè facit, ſic & qui dat honorem inſipienti. Ita Noſter Menochius in Hieropolit. lib. 2. c. 11. Nam *σφενδόνη δακτυλίου* eſt pala annuli, vt Cicero interpretatur, apud Platon. lib. 2. Polit. Et Plinius fundam quoque hoc ſignificatu dicit, vt *funda* ait *includũtur perſpicua, cæteris ſubiicitur orichalcum*. Eſt autem pala annuli funda, circulus ille auri vel alterius metalli, quo gemma annuli includitur, perinde ac fundæ ſinus lapidem eiaculandum includit.

et pro crumena.

Denique funda accipi poteſt pro ſacculo, crumena & marſupio facto inſtar retis: vnde Macrobius: *Demiſſa* ait *in fundam pauperem manu, pauculos denarios protulit*: Funda enim ſubinde rete ſignificat, vt patet ex illo Virg. 2. Georg.

Atque alius latum funda iam verberat amnem
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.

Vbi Seruius: *Funda* ait *eſt retis genus dictum à fundendo*. Conſequenter per lapidem accipias vel calculum rationum, quo ſcilicet mercatores ſupputant ſummas pecuniarum, vel lapides põderum: olim enim lapidibus vtebantur pro ponderibus, & tam hos quàm calculos rationum includebant ſacculis & marſupiis. Si calculos rationum accipias, ſenſus erit q.d. ſicut calculus in ſe parui eſt valoris, ſed magni ob ſummam quã ſignificat; ſic ſtulto ad magiſtratum euecto deferendus eſt honor, non propter ſe, ſed propter Deum & Communitatem, cuius perſonam repræſentat. Ita D. Thom. 2. 2. q. 63. art. 3. cuius verba mox recitabo. Sin lapides ponderum accipias cum noſtro Salazar, ſenſus erit q.d. qui virum ſtultum & inſipientem ad honores, ideſt ad magiſtratum vel principatum extollit, vt ex iure publicam rem adminiſtret, perinde facit ac ſi pondera marſupio includat & incluſa obliget. q.d. illo imperante nullus erit iuſtitiæ locus, nihil ex iure, nihil æquitate geretur, ſed in omnibus ſumma temeritas erit. Itaque Salomon ſtultos & inſipientes homines à magiſtratu arcendos idcirco dicit, quia illis Rempub. gerentibus ius & æquitas exulat: ac conſequenter exulant

A merces, & mercatores & mercatura, qua Reipub. opes & rerum abundantia conſtat. Ex dictis liquet *σφενδόνην*, ideſt fundam tria ſignificare, primò fundam, ſecundò palam annuli, tertiò ſacculum & marſupium, triáque hæc ſignificata aptè huic ſententiæ & ſimilitudini congruere iuxta ſenſus quos aſſignaui.

4. Margema eſt aceruus Mercurii probatur.

Quartò ſolerter Noſter Interpres *margema* vertit, *aceruum Mercurii*: Eſto enim *margema* in genere ſignificet aceruum lapidum, vſu tamen vulgi appropriata fuit hæc vox ad aceruum Mercurii, vtpote olim apud gentiles communiſſimum & celeberrimum, ac Iudæis notiſſimum. Id ita eſſe docet primò Noſter Interpres qui ſic vertit, eiuſque verſionem probauit & probat tota Eccleſia: ſecundò quia *margema* idem eſt quòd *Mercolis* רגמה *regama*, ideſt Mercurij (hunc enim Hebræi vocant Mercolis) aceruus; Tertiò ita docent Rabbini in Sepher B Amana, c. 20. & alibi, ac Speculum Hiſtoriale lib. 24. quos citat Ioannes Druſus licèt in fide heterodoxus, ideóque minùs fauens vulgato interpreti, lib. 3. quæſt. c. 66. Et in claſſe Prouerb. lib. 2. c. 34. & R. Salomon hic: *Rabbini*, inquit, *cum qui legis doctrina imbuat diſcipulum ineptum, ſimilem eſſe lapidem in mercurium iacenti affirmant*: Sic & Mercerus hic (cuius verba mox recitabo) teſtatur veteres Hebræos *margema* vertiſſe *Mercurium*. Idem docet Elias in Tisbi, R. Iſmael in Gemara, R. Nathan in Lexico Iuris Hebræorum.

Denique id magis conſtabit ex mox dicendis. Nec nouum eſt in Script. citari Deos Gentilium, ad eorúmque fabulas alludi. Sic enim alludit ad fabulam Titanum Iudith 16. 8. *Nec deciderunt*, inquit, *eum* (Holophernem) *filii Ti-* C *tan*. Et Iob vlt. 15. pro *Cornu ſtibii*, quod erat nomen filiæ Iob; Septuag. vertunt *Cornu Amalthea*, ideſt cornu copioſum, diues, rerum omnium affluentia abundans. Fabulantur enim poëtæ Amaltheam fuiſſe capram nutricem Iouis, è cuius proinde cornu Iupiter omne bonum fundebat. Ita Olympiod. & Nicetas ibidem, qui ſapienter aduertit: *Cum Script.* ait *cornu copiæ, aut Sirenum, aut Vallis Titanum, aut Gigantum mentionem facit, tantum vtilitatem illis fabulis ſignificatam, non verò falſitatem vllam nobis propinat*. Sic & Nyſſenus hom. 9. in Cant. Iam

Mercurii aceruus quis. Resp. 1.

Quæritur quis ſit aceruus Mercurii? Primò, Beda, Arboreus, Hugo, Lyran. & Gloſſa inter- D linearis per *Mercurii aceruos* lapidum aggeres ſeu cumulos, ad Mercurii templum exædificandum collectos accipiunt, quaſi dicat: Qui hominem rudem & imperitum Reipub. præficit, aut illi docendi munus attribuit, peccat æquè ac illi, qui falſis idolis, congeſtis lapidibus, templa ædificant. Nam ſicut Mercurii fanum extruere idololatria eſt, ita etiã, inquit Hugo, idololatriæ quoddam genus eſt, inſipientem virum magiſtratum creare, iuxta illud Zachariæ 11. *O paſtor & idolum*. Audi Bedam: *Qui inſipienti, ideſt heretico honorem docendi confert, non minùs delinquit, quàm qui Deos ac delubra Gentilium cultu veneratur inani*. Verùm hæc expoſitio videtur aliena & longè petita. Multò alienior, imò falſa & erronea eſt illa Merceri hoc loco: *Veteres Hebræi* inquit, *margema accipiunt pro ſimulachro*

Mercurij, quod ex magna lapidum mole factum eſſet, quo ſenſu vulgatus interpres vertit, aceruum mercurij, qualis eſt imago Chriſtophori, quæ magna mole lapidis in noſtris templis alicubi cernitur. Vnde ipſe hunc locum cum Beza torquet contra inuocationem S. Chriſtophori aliorumque Sanctorũ, ac venerationem imaginum eorundem, quaſi dicat: ſicut abſurdè facit, imò peccat in Deum, qui ſtatuam Mercurij, qualis eſt Chriſtophori, lapidibus pretioſis ornat: ſic & peccat qui honorat ſtultum: Verùm hæc eſt hæreſis. Aliud enim eſt Idolum & Dii gentium, aliud eſt S. Chriſtophorus & ſancti Chriſtianorum, eorúmque imagines, vti oſtendi 1. Corinth. 8. v. 4. Rurſum *margema* non ſignificat Mercurii ſtatuam, ſed aceruum lapidum. Denique S. Chriſtophori imaginem eſſe imaginem veri ſancti & martyris, non autem emblema cuiuſlibet pugilis Chriſtiani, qui Chriſtum laborando & patiendo portet, vti volunt Hæretici, fusè & efficaciter demonſtrat Ioannes Molanus lib. 3. de S. Pict. & imag.

2. Secundò Pagnin. vertit: *Sicut qui ligat vel mittit lapidem in cumulum lapidum* &c. ideſt, inter honorem qui homini ſapienti exhibetur, & eum qui ſtulto impenditur, hoc intereſt, quòd inter lapidem qui in ædificio affabre conſtructo loco aptatur ſuo, & inter eum, qui in cumulum & aggerem lapidum temerè iacitur, quaſi dicat, honor ſapienti impenſus aptiſſimè in illum cadit, & quaſi lapis ſuo cohærens loco ſpecioſus eſt; is verò qui ſtulto adhibetur, lapidem aliquem rudem temerè in aceruum proiectum, & à ſuo loco emotum imitari videtur.

3. Tertiò S. Thom. 2. 2. q. 63. art. 2. Hugo & Lyra. per aceruum Mercurii accipiunt aceruum mercatoris, puta lapillos (pro quibus iam vtuntur nummis æreis) ſiue numerarios calculos, quibus ſummas pecuniarum ſubducunt & computant. Mercatores enim à mercibus dicti ſunt Mercurii. Vnde Fulgentius in Mythologia: *Omnis negotiator* ait *dicitur Mercurius, quaſi mercium ſuarum curam habens.* Vide Gyraldum ſyntagm. 9. Audi S. Thomam: *Quia gentiles ratiocinationem attribuebant Mercurio, aceruus Mercurij dicitur cumulus ratiocinij, in quo mercator aliquando mittit vnum lapillum loco centum marcarum; ita etiam honoratur Prælatus, qui ponitur loco Dei & loco totius communitatis, etiamſi improbus fortaſſe ſit.* Similia habet Lyran. quem vide ſi libet, æquè ac Hugonem.

Noſter verò Salazar per lapides Mercurii accipit lapides quibus vtimur pro ponderibus, ad ponderandum res quaſlibet. q. d. Quiſquis ſtulto homini magiſtratum aut imperium defert, ei ſimilis eſt, qui lapides, hoc eſt pondera quibus res librari & appendi conſueuerunt, non quidem ad librandum adhibet, ſed in aceruum cogit ac colligit, ideſt, hoc efficit ne quid exactè & ex iure & iuſtitia peragatur, ſed quaſi ſublatis remotiſque ponderibus omnia temere & confusè fiant, vel hoc præſtat vt quemadmodum ſublatis ponderibus mercatura ceſſat; ita quoque iudicia ceſſent & fora ſileant.

4. Genuinè. Quartò ſimpliciter & genuinè: Aceruus Mercurij ſignificat lapides congeſtos tumulatim in honorem Mercurii, qui erat dux viæ ad indicandam viatoribus viam, quos Græci Her- A mæa & Hermacas, ideſt Mercuriales vocabant, vt patet ex Nicandro in Theriacis, vbi Scholiaſtes: *Hermacas*, inquit, *poëta appellat lapides aceruatos in honorem Mercurij.* Et Heſichius: *Mercurialis aceruus*, inquit, *ſignificat cumulos lapidum Mercurii, quos in viis aceruabant in honorem illius Dei.* Solebant enim antiqui in biuiis aut triuiis ſtatuam Mercurii collocare, quo cum peruenie bant qui faciebant iter, ac Mercatores præcipuè quorum Deus erat Mercurius, honoris gratia offerebant lapillum. Is & viarum præſes, effingebatur trunco habitu, ex lapide rudi, in formam quadratam hiſce Græcis verbis ſubſcriptis ὅδιος, ideſt *auſpicatus ad iter*; ὁδηγὸς, ideſt *dux viæ*: vnde ἐνόδιος teſte Heſychio ſiue ἐνόδιος: lapides hoſce ergo Hermam vocabant Græci, & acerui dicebantur ἕρμακες, *Viacum* vocant Latini. Vetuſtiſſimi Iudæorum vocant *Mercolis* ſiue *Mercurium*. B Citant ex gloſſis Thalmudicis tractatu de Idololatria fol. 42. pag. 1. *Sunt gentes, quæ colunt lapidum aceruum, quem Mercolis vocant. Cultus autem eiuſmodi eſt: Quiſquis venit, proiicit lapidem in aceruum illum.* Vnde Veterum Hebræorum prouerbium ſimile huic Salomonio, imò idem cum eo erat: *Proiicit lapidem in Mercolis.* Nam Mercolis eſt Mercurius, aut potius aceruus lapidum Mercurio ſacer. Hinc in Lexico Heb. iuris dicitur: *Quid eſt Beth* (domus) *Mercolis? eſt fanum idoli cuiuſdam quod mercedis nominabatur, cuius cultus fuit proiectione lapidum, de quibus R. Iſrael in Gemara: Iſti* ait, *ſunt lapides fani Mercolis, vnus hinc, alter illinc, tertius ſuper vtrumque iacet.* Meminit horum lapidum non ſemel Auctor Sepher Amana (ideſt libri veritatis) vt cap. 10. & alibi. C Quare autem Mercatores aut iter facientes Mercurium honoris ergo lapideo aceruo cumularent, ex antiqua fabula dimanauit, quam Didym. lib. 16. Odyſſ. in hanc ſententiam Græcè narrat, Anticlidemque narrat auctorem. Auctor item Etymologici hoc idem narrat. Stultus autem aptè vocatur lapis; quia vt ait Plautus in Milite: *Nullum hoc ſtolidius eſt ſaxum.* Hoc ergo prouerbium vel manauit à ſuperſtitione & cultu Mercurii. q. d. Quemadmodum ad ſtatuam Mercurii lapides mittere honoris cauſa ſumma dementia eſt, quia ſtatua Mercurii aut lapis eſt, aut lignum nihil ſentiens; ita ſtulto homini honorem tribuere inſcitia eſt. Enimuero ſtultus apud Terẽtium *caudex, & ſtipes, & lapis* appellari ſolet in Heautontimorumeno: vel id manauit à pietate in viatores q. d. D ſimile eſt beneficium conferre in ſtultũ (quoad remunerationem intellige) illi quo proſequitur viatorem, quiſquis lapidem in aceruũ iacit in ſignum & indicinam viæ. Beneficium enim eſt peregrinaturis deinceps, ſed eorum nemo imputat datori, quia ignoratur: ita beneficiũ perdis, ſi beneficium das ſtulto & fatuo; neſcit namque ille referre. Hinc fluxit apud Chriſtianos, vt iuxta cruces in itineribus lapides videamus accumulatos. Nam primi Chriſtiani, quo prauum antiquum morem extirparent, crucem pro Mercurio ſubſtituere cœperunt, & lapides cum magna reuerentia mittere in memoriam Caluarii Montis, deducentes ſuperſtitionem illius ſæculi corruptiſſimi in veram pietatem & religionem; ſicque Idololatriam fugarunt omnem.

Indi verò & Mahumetani adhuc retinent ſuperſtitionem illam projiciendorum lapidum, vt patet ex verbis, quæ apud Vincentium Belloua-cenſem citata comperit Ioſepus Scaliger, & ipſe refert lib. 5. de emendatione temporum. Verba ſunt: *Indiæ gentium, quæ Zechiam & Albarachuma dicuntur, antiqua conſuetudo fuit, nudos & decaluatos magniſque vlulatibus perſonantes ſimulachra dæmonum circuire, angulos oſculari & proiicere lapides in aceruũ, qui quaſi pro honore dijs extruebatur. Inde enim eſt quod in libro Salomonis dicitur: Qui proiicit lapidem in aceruum Mercurii: faciebant autem hoc bis in anno, ſole ſcilicet exiſtente in primo gradu Arietis, & rurſus cum eſſet in primo gradu Libræ, hoc eſt initio Veris & Autumni. Hæc ergo conſuetudo cum ab Indis ad Arabas deſcendiſſet, eámque ſuo tempore apud Mecham in Veneris honorem Mahumeth celebrari reperiſſet, ſic illam manere præcepit, cùm tamen cætera Idololatriæ veſtigia remouiſſet.*

Lapis mniſurim quis? Affinis, ſi non idem, lapidi *Mercurij* eſt lapis Chaldæorum ſuperſtitioſus, dictus *mniſurim*, de quo ita Zoroaſter: *Quando* inquit *conſpexeris dæmonem terreſtrem* (tibi reſponſum expetenti) *accedere, incantans ſacrificia lapidem mniſurim*; vbi Pſell. in ſcholijs rem aperit: *Dæmones* ait *circa terram volitantes natura ſua ſunt mendaces. Quod ſi ex his verum aliquem ſermonem audire cupias, aram appara, & ſacrifica lapidem mniſurim. Habet enim hic lapis vim aduocãdi maiorem dæmonem, qui occulta ratione materiali genio applicatus, rerum inquiſitarum veritatem inſuſurrat, quam ille porrò homini interroganti profert. Indicat enim nomen ipſum, quo in aduocatione vtendum eſt, vna cum lapidis ſacrificatione.* Hæc Pſellus. Cui ſimilia Nicephorus ad lib. Sineſij de inſomnijs. Fuit hæc vaniſſima ſuperſtitio putãtium, non omnes dæmones æquè mendaces, ſed aliquos veraces; deinde & illud erroneum, quoſdam eſſe materiales materia tenebroſa plenos, vt loquitur. Hic ergo magicus fuit ritus Chaldæorum.

Hæc & plura de aceruo Mercurij eruditè collegit Laurentius Ramires in Pentacontarcho cap. penult. Huc facit adagium: *Mercurius triceps*, dici ſolitum in ambiguos & ancipites. Mercurius enim Gentilibus erat Deus index viæ: quare in triuio tria ei dabant capita, & cuique inſcribebant quonam quodlibet caput, & quælibet via, quam caput indicabat, duceret. Extat de hoc aceruo Mercurij elegans epigramma apud Alciatum hoc emblemate: *qua dij vocant eundum.*

In triuio mons eſt lapidum: ſupereminet illi
Trunca Dei effigies, pectore facta tenus.
Mercurij eſt igitur facies, ſuſpende viator
Serta Deo, rectum qui tibi monſtret iter.
Omnes in triuio ſumus, atque hoc tramite vitæ
Fallimur; oſtendat ni Deus ipſe viam.

Mercurius interpres deorum, princeps orationis & ſermonis, viatorúmque numen credebatur; vnde eius ſtatuæ in biuijs triuijſque conſtituebantur ad indicanda viarum diſcrimina: viatores itaque ſtatuis ſolebant lapidum aceruos accumulare: ſic enim Deum putabant honorari, ea ſcilicet re quæ in promptu eſſet & obuia, vel quod ita viam repurgare viderentur, vel quod eo lapidum cumulo Dei effigies prætereuntibus eſſet notior. Vlpianus annotat in oration. Demoſthen. aduerſus Leptinem, Hermas, ideſt Mercurios eiuſmodi fuiſſe quadrangulos, ſuperiore parte Mercurii figuram gerẽtes, inferiùs inſcriptiones viarum oſtendentes, qua de re Gyral. Syntag. 9. & Cælius Rhodiginus lib. 28. cap. 12. Adagiographus Prouerb. de Mercurio dextro & Mercuriale, & *bifrons Mercurius*. Hoc autem emblemate quaſi ænigmate monemur, ea tantum ſequenda eſſe, ad quæ Deus & natura nos reddit idoneos, cùm ſummæ fatuitatis & dementiæ ſit aliquid inuitâ, quod aiunt, Minerua ſuſcipere & proſequi. Hinc dicebat Cato apud Ciceronem, naturam optimam ducem eſſe ſequendam, nihilque aliud fuiſſe gigantum more bellare cum Dijs, niſi naturæ repugnare. Vnde & D. Paulus adhortatur, eam vt ſortem retineamus, in qua nos eſſe Deus voluit. Sed quoniam mentis humanæ tanta eſt cæcutientia & ignoratio, vt quá viâ ſit eundum planè ignoret, ſupplici oratione & ſubmiſſo animo recurrendum eſt ad eum, qui eſt via, veritas & vita, quem qui ſequitur, in tenebris non ambulat, continuóque illud Dauidicum repetendum: *Oſtende mihi Domine viam, in qua ambulem.* Certè & Socrates apud Platonem pergendum ea ſolùm eſſe via, qua Deus nos ducit, aſſeuerat. Porrò Mythologi ſacri per Mercurium, olim deorum nuntium, vel ſacras literas, quæ nobis diuinam voluntatem aperiunt, intelligunt; vel Prophetas & Doctores aptè diuina oracula nunciantes, ex quibus orthodoxam ſalutis æternæ viam excipere eſt neceſſe. Serta autem ſuſpenſa, honorem & reuerentiam illis exhibendam eſſe declarant.

Huic Paulus à Lycaoniis vocatus eſt Mercurius, quia ipſe erat Dux verbi. Actor. 14. 11. Mercurius enim fuit Iouis ex Maia filius, deorum nuncius, & vt canit Orpheus, Iouis Angelus, indéque dictus Mercurius quaſi medicurrius, quod medius curreret inter Deum & homines. Plura de Mercurio dixi Actor. 14. 11.

Sed redeamus ad aceruum Mercurii, cuius hic meminit Salomon: Appoſitè ſanè eum qui honorat ſtultum comparat viatori qui mittit lapidem non quemlibet, ſed pretioſum in aceruum Mercurii. Pro *qui mittit lapidem* enim Hebr. eſt. צרור אבן *tſeror eben*, ideſt *ligaculum lapidis*, hoc eſt lapis, qui ligari ſolet in pala annuli, quod nulli fit niſi pretioſus ſit & gemmeus; vnde Vatab. vertit: *Vt eſt incluſio lapilli in aceruo lapidum. ſic qui dat ſtulto gloriam*, q. d. vt lapillus in pala annuli incluſus decorus eſt, indecorè autem in aceruo aliorum lapidum, ac præſertim Mercurii iacet; ſic honor decorè collocatur in ſapiente, indecorè in inſipiente. Primò enim ſicut indecens & ridiculum eſt gemmis ornare lapidem aut lapideam ſtatuam Mercurii, ac ante eam procumbere eámque adorare; ſic & indecens ac ridiculum eſt ſtultum ornare, honorare & adorare, cùm ipſe ſit bardus inſtar ſtipitis aut ſaxi. Rurſum ſicut ſaxum aut ſaxea ſtatua non ſentit ornamenta & honores ſibi impenſos, nec impendentibus gratias refert, ſic nec ſtultus eos pro dignitate æſtimat, nec impendentibus gratus eſt. Tertiò ſicut Mercurius viuus, fuit inuentor & præſes artium, ſapiẽtiæ & eloquentiæ, ac proinde honore dignus: ſtatua verò Mercurii, vtpote lapidea & inanimis nec fari, nec ſapere poterat, ideóque cultu & honore erat indigna: ſic pariter ſapiens quaſi

Stultus ſimilis mercurio. 1. 2. 3.

viuus Mercurius honorem meretur, inſipiens A verò quaſi fictus pictúſque Mercurius qui in ſapiendo & loquendo eſt infans, honoris eſt incapax. Hinc priſci olim ſtatuam Mercurii manibus pedibúſque mancam truncámque efformabant, imò deformabant, atque homines ſtupidos, bardos, inſulſos & inſipientes, ſaxeos ligneóſque Mercurios vocitabant: vnde illud Iuuenalis in quendam ſtolidum. Satyra 8. *At tu*

Nil niſi Cecropides, trũcoque ſimillimus Hermæ.
Nullo quippe alio vincis diſcrimine, quàm quod
Illi marmoreum caput eſt, tua viuit imago.

Senſus ergo eſt q. d. Qui inſipientem honorat perinde facit, ac ſi ſtatuam ſaxeam Mercurii manibus pedibúſque trunci colat & veneretur; inſipiens enim eſt quaſi ſaxeus Mercurius brachiis tibiiſque truncus ad agendum, loquendúmque ineptus & impotens.

Myſticè B. Petrus Damiani lib. 1. epiſt. 18. ad Alexandrum 2. Roman. Pont. hanc gnomen exponit de iis, qui lucro deditos promouent ad prælaturas: *Et certe qui talis eſt* inquit, *quoniam pro amore pecuniæ ſuum violat ordinem, indignus eſt proculdubio vt Eccleſiaſticam obtineat dignitatem. Vnde & Salomon ait: ſicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurii, ita qui tribuit inſipienti honorem. Nam quia apud Gentiles Mercurius Deus Lucelli ſiue pecuniæ dicebatur, Aceruus Mercurii cumulus atque congeries eſt nummorum. Et quia nummo regula monetalis imprimitur, quid per nũmorum deſignatur aceruum niſi regularium, ac veræ ſanctitatis imaginem præferentium concio clericorum? Quid vero per lapidem niſi duram, ſtolidam & inſenſibilem illius mentem accipimus, qui dum Deum eſſe indubitata fide non credit, ſpem ſuam in terrena qualibet poſſeſſione conſtituit, de quo per Pro-* Pſal. 13. *phetam dicitur: Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus. Huic autem inſipienti honor tribuitur, cum ad Eccleſiaſtici gradus apicem quiſpiam non Deo, ſed pecuniæ deditus promouetur.* Addit deinde appoſitè: *Sed ſicut nummorum diſſipatur aceruus ſi deſuper lapis immittitur, ita per indigni ſiue lapidei paſtoris acceſſum quaſi conſtipatus ordo deſtruitur regulariter gradientium, & in charitate obedientium Clericorum. Grauatur enim mali paſtoris vmbraculo, & tanquam nummorum cæleſtium cumulus tartarei lapidis mole diruitur. Stulto igitur & inſipienti denegandus eſt honor Eccleſiaſticus, ne ſanctorum Clericorum, tanquam nummorum ſpiritalium mergatur aceruus.*

Huc facit Auctor Catenæ Græc. qui ex Septuag. ſic legit, ſicque explicat: *Qui ſtulto impertitur gloriam, ſimilis eſt illi qui ligat pretioſum lapidem in funda. Stulti enim de re augenda anxii opibuſque cogendis, & quæſtui faciendo toto animi ſenſu intenti, nulla honeſti aut decori habita ratione turpia quæque conſectantur.*

Vers. 9. *Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulenti: ſic parabola in ore ſtultorum.* Chald. *Spina aſcendit in manu ebrii, & ſtultitia in ore ſtulti.* Pro *naſcatur* Hebr. eſt עלה *ala*, id eſt aſcendit, hoc eſt germinat vel quomodolibet inuenitur, extat, & prodit. Aptè ſtultus comparatur ebrio, quia ſicut hic ſic & ille rationis eſt impos, nec iudicio, ſed phantaſiâ & cupiditate agitur: Parabola verò & ſermo ſtulti comparatur ſpinæ, quia inſtar ſpinæ pungit, ſauciat & lædit. Igitur

Primò Hebræi nonnulli ſic exponunt q. d. Sicut eſt aliquod ſpinarum genus, quod manu ebrii geſtatum eum facit ſobrium; ſic parabola in ore ſtulti, eum ex ſtulto ſapientem efficit. Hoc ſpinæ genus putant eſſe ſpinam regiam, qua vina condiri ſolere docet Plin. lib. 13. 24. quia ſcilicet vim refrigerandi habet, per quam vim vini inhibet & infringit. Rurſum ſicut ſpina pungens manum ebrii, eum excitat vt euigilet & crapulam excutiat, ſic ſententia grauis & pia in ore ſtulti, id eſt impii eum compungit vt impietatem abdicet. Ita Baynus.

Secundò alii Heb. חוח *choach*, id eſt ſpina vertunt manicas & compedes, ad ligãdum reos & captiuos: *Choach enim ſignificat ſpinam, tum è terra natam, tum artificialem ex ferro, qua quis perforatur ac captiuus conſtringitur & retinetur,* B aiunt Lexicographi. q. d. Sicut manicæ & vincula obueniunt ebriis (ob rixas, iniurias, pugnas & cędes, quas in ebrietate commiſerunt) quibus manus eorum pugnaces vinciantur; ſic cædem obueniunt manibus ſtultorum, qui ſunt ſimiles ebriis ob ſtultitias, & ſtultas iniurias quas aliis inferunt. Vnde Septuag. vertunt: *Spinæ naſcuntur in manu temulenti, ſeruitus vero in manu imprudentium.* Serui enim vinciuntur manicis ne manibus abutantur. Ita S. Ambroſ. lib. 2. epiſt. 7. *Recidenda* inquit *inſipienti poteſtas, non adiicienda libertas eſt: ſeruitus enim ei conuenit, ideoque adiicit Salomon: ſpinæ naſcuntur in manu inebrioſi* (hoc eſt valde ebrioſi) *ſeruitus autem in manu imprudentis; quia ſicut ille ſuis vulneratur poculis, ita inſipiens ſuis factis: ille bibendo ſe peccato inſerit, iſte operando ſe culpæ adiudicat, & factis* C *ſuis trahitur in ſeruitutem*: vbi nota Hebr. משל *maſcal* ſignificat propriè dominium, inde ſententiam prædominantem, qualis eſt parabola. Septuag. acceperunt *maſcal*, pro dominio quod eſt in Domino, huic enim reſpondet ſeruitus in ſeruo. q. d. Sicut ſpinoſæ compedes & manicæ naſcuntur, id eſt aptè congruunt manibus ebriorum, ita vt in eis natæ videantur (id enim eſt naſci in manu per Catachreſin) ſic pariter ſeruitus aptè congruit ſtultis, vt Domino alicui ſubiiciantur, qui eos ſeruitute conſtringat, ne ſtulta libertate ſua, liberáque & indomita ſtultitia abutantur in ſuam & aliorum perniciem. Sic dominium accipitur paſſiuè, quod ſcilicet ſtultus pati cogitur: poſſet quoque dominium accipi actiuè. q. d. ſicut ebrius ſuis rixis & pugnis, velut ſpinis omnes configit & ſauciat; ſic D ſeruus ſi dominio potiatur, poſſitque aliis imperare, ipſos dura ſeruitute premit, ac velut ſeruos tyrannicè tractat, affligit & cruciat: horum ergo dura ſeruitus eſt in manu & arbitrio imprudentium.

Tertiò alii *maſcal*, id eſt parabolam accipiunt pro probro & conuitio. q. d. ſicut ebrius ſuis conuitiis velut ſpinis quoſuis obuios impetit, ſic & ſtultus in quoſlibet iacit parabolas, id eſt ſcõmata & probra, quorum aculeis velut ſpinis omnes pungit & perforat. Vnde Chald. vertit: *Spina deſcendit in manu ebrii, & ſtultitia in ore ſtulti.* Simili phraſi ait Chriſtus Pſalm. 68. 12. *Factus ſum illis in parabolam*, id eſt in probrum & ludibrium. Et ſic parabola pro probro accipitur Ierem. 24. 9. 2. Paral. 7. 20. Iſaiæ 14. 4. & alibi.

Quartò, & genuinè, q. d. parabola in ore ſtulti ſe habet ſicut ſpina in manu ebrii, ob

1. multas analogias. Prima eſt, quod ſicut ſpina naſcitur, ideſt natura ſua congruit manui ebrii, vt ex ea naſci videatur, vtpote quæ ſpinoſa ſit, ideſt aculeata, magnifica, pugnax & rixoſa, ſic & parabola ſpinoſa natura ſua congruit ſtulto, qui inſtar ericii ſpinoſus eſt, ideſt aculeatus, pungens & ſaucians.

2. Secunda eſt, quia ſicut ebrius per ebrietatem ſuam ita decipitur, vt cum putat ſe vel florem vel fructum aliquem decerpturum in horto aut commune aliquod lignum tractaturum, incidat inopinatò in ſpinam, à qua læditur cum multorum irriſione; ita & inopinatum eſt, vt in ore ſtultorum inueniatur aliqua prudentia, & cum inuenitur, nocet eis magis quàm prodeſt, ac riſum potius prouocat in aliis quàm venerationem, ita vt dicatur de eis illud veteris prouerbii: *Num & Saul inter Prophetas?* 1. Reg. 19. 24. præſertim dum carpunt vitia aliorum, quibus ipſimet æquè vel magis obnoxii ſunt. Verè Seneca: *Multi cum aliis maledicunt, ſibi ipſis conuitium faciunt.*

3. Tertia eſt: ſicut ebrius manu tractans ſpinas & ſentes, eas non ſentit; cum tamen à ſentiendo dictæ ſint ſentes, quòd vel leuiter tactæ ſenſum lædant: ſic & ſtultus, ideſt impius ex parabola, ideſt ſententia graui & pia, quæ compunctionem mouet, non compungitur, imò eius ſenſa non percipit nec ſentit, ſed in ſua ſtoliditate & improbitate velut hebes & obtuſus permanet.

4. Quarta & potiſſima: ſicut ebrius ſpinis ſuis tum realibus, tum myſticis, puta litibus & rixis omnes pungit, vulnerat & lædit, ſic pariter ſtultus, eſto quandoque parabolas, ideſt ſententias graues proferat, tamen eas aptè ad aliorum ædificationem proferre nequit, ſed eas detorquet ad auditores ſtolidè & petulanter obiurgandos, ridendos, vexandos, & probris iniuriiſque afficiendos, aut vt eis ſuos errores & vitia perſuadeat. Id patet in indoctis hominibus qui ſacras ſcripturas legentes, & aliis prædicantes eas deprauant ad ſuam ipſorum & aliorum perditionem, vt ait S. Petrus epiſt. 2. cap. 3. verſ. 16.

Porrò Auctor Catenæ Græc. qui ſequens Septuag. ac pro *parabola* legens *ſeruitus* ſic explicat: Temulentus aſſiduæ ignauiæ ſeſe dedit, neque quicquam vnquam quod homine dignũ ſit facere ex animo proponit, adeóque animæ ſuæ manus, fundúmque eiuſdem vniuerſum prorſus ſpinoſa & inculta relinquit. Amens autem & excors non intelligit quid, aut quomodo, vel quatenus operandum ſit: nam cùm proprii ſenſus Dominus non ſit, ſine ratione & delectu operatur, ſi quid eſt tamen quod operatur. Hæc ille.

Myſticè B. Petrus Damiani lib. 1. epiſt. 18. hanc gnomen applicat prædicatoribus malæ vitæ: *Quomodo ſi ſpina* inquit *naſcatur in manu temulenti, ſic parabola in ore ſtultorum. Spina quippe in manu temulenti naſcitur, cum illi qui huius vitæ amore eſt ebrius, reprehenſionis in mente aculeus generatur. In ore itaque ſtultorum parabola quaſi ſpina eſt, quia dum aliud loquuntur, aliud agunt, mens eorum in ſemetipſa aliquando redarguitur, & quodam quaſi ſpina pungentis aculeo perforatur. Velut ſpina certè malè viuentis, & bene dicentis conſcientiam pungit, dum in eo quod extrinſecus*

A *loquitur, quodam pudoris aut formidinis ſtimulo intrinſecus ſauciatur.*

Iudicium determinat cauſas: & qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat. Hebræa hic toto cœlo videntur diſſentire. Sic enim habent: רב מחולל כל ושכר כסיל ושכר עברים *rab mecholel cal, veſocher keſil, veſocher oberim*, ideſt *Magnus creat omnia, & mercedem dat ſtulto, & mercedem dat tranſgreſſoribus*, quod explius Vers. 10.

Primo cum Ianſen. q. d. Deus ſicut magna ſua potentia omnia creauit, ita eadem omnia gubernat, ac proinde non ſolùm ſapientes, ſed & ſtultos & tranſgreſſores legis ſuæ, tanquam ſuos mercenarios paſcit: quod vocat dare mercedem, quia ipſe alit eos, ac ſi deberet eis eſcam tanquam eorum Dominus, quemadmodũ quiſpiam tenetur dare mercedem ſuis mercenariis. Aut loquitur de mercede quam impiis reddit, tanquam omnium Dominus & creator iuxta eorum merita, irrogando ſcilicet & eis qui per

B ſtultitiam peccant aut ignorantiam, & eis qui per malitiam voluntariè tranſgrediuntur, commerita ſupplicia ſiue hic ſiue in futura vita. Dat cauſam & radicem iuſtitiæ iuſtæque vindictæ Dei, q. d. Ideo Deus præmiat bonos ac paſcit ſtultos & impios, quia ipſe eoſdem creauit ſua omnipotentia; vnde in eos plenum ius herile acquiſiuit, vt poſſit debeátque eos regere, bonos præmiando, malos cruciando. Eiuſdem enim eſt opus formare, & formatum dirigere & gubernare.

Secundò R. Leui q. d. Magnus, ideſt princeps qui in iurgiis diſſentionéque verſatur, omnes dolore afficit (hoc enim propriè eſt מחולל *mecholel*) affligit & perdit: idem verò ſtultos nefarióſque præmiis cumulat, vt eos ſibi ſcele-

C ris ſocios adiungat. Idem alias explicationes adiungit, æquè ac Aben Ezra, R. Moſes, R. Salomon, & Baynus, ſed peregrinas & longè petitas.

Tertiò Tigurina vertit: *Egregius aliquis ac magnus vir conficit per ſe omnia: ſtultus autem mercede conducit tranſgreſſores.* Alius, *Magiſter exactè facit omnia; at conducens mercede ſtultum, conducit etiam tranſitores vel tranſgreſſores.*

Quartò planiùs & commodiùs Vatab. vertit: *Princeps coercet omnes & dat præmium ſtulto, & dat præmium tranſgreſſoribus, ideſt dat ſingulis quod meruerunt; qualis princeps tales & ſubditi. Tranſgreſſores vocat nebulones; negligentes, ignauos.* Vbi nota princeps Hebr. vocatur רב *rab*, ideſt *magnus*, vel propriè *multus* & multiplex; quia vnus ipſe eſt inſtar multorum: multorum enim, imò omnium ſubditorum curam gerere, ac negotia

D & commoda procurare debet: quare valdè magno & capaci ingenio, æquè ac animo ſit oportet, vt omnia veſtigarè, noſſe, dirigere valeat. Talis fuit Vlyſſes, quem proinde Homerus vocat πολύτροπον, ideſt multiformem, multiuarium, multiplicem, quia verſatili erat ingenio, atque nouerat ſe in varias formas, modos & figuras vertere, vt omnibus perſonis, locis & temporibus ſe accommodaret. Sic Carolus 5. cum Italis erat Italus, cum Hiſpanis Hiſpanus, cum Belgis Belga, cum Germanis Germanus.

Hinc rurſum princeps & dux Heb. vocatur אלוף *alluph*, ideſt millenarius, quòd non vnus & ſimplex, ſed multiplex & quaſi millenus eſſe debeat. Vnde Plato in dialogo de regno: *Cuſtos*

ſapiens, inquit *& boni vniuerſalis ſtudioſus, vnus eſt pro multis.*

Verùm Noſter aliis punctis legit Hebræa, ideóque aliter vertit, nec id mirum cùm idem fecerint Septuag. Chald. Syrus, Theodot. & Symmach. qui noſtro ſuffragantur. Igitur Noſter primò pro רב *rab*, ideſt *magnus* legit ריב *rib*, ideſt iudicium. Secundo מחולל *mecholel*, propriè ſignificat parturire, formare, perficere, cõpingere. Vnde Noſter vertit: iudicium format, ideſt determinat, & determinando ad formam veritatis iuſtitiæque redigit omnia controuerſa, puta omnes cauſas & lites. Tertiò pro שכר *ſocher*, ideſt mercede conducit, legit שבר *ſober*, ideſt confringit. q. d. confringit ſtultum, ideſt ſtulti dicteria, ac iras & rixas, quas ijs ipſe ſuſcitauit, quod idem eſt cum eo quod vertit Noſter: *Qui imponit ſtulto ſilentium iras mitigat.* Aut potiùs שכר *ſocher* per *ſin*, accipit pro *ſocher* per *ſamech*: *ſin* enim & *ſamech* eiuſdem prorſus ſoni ſunt, ideóque inter ſe commutantur: *ſocher* autem per *ſamech* idem eſt quod *claudens & obturans*, ſcilicet os ſtulti, illique ſilentium imponens. Quartò pro *oberim*, ideſt tranſgreſſores legit עברות *abarot*, ideſt iras: aut certè ab *abarot*, ideſt *iras*, deriuans *oberim* vertit *iratos*, quorum iras mitigat is qui ſtulto ſilentium indicit. Sic quoque legit Symmachus, qui vertit: *Qui cohibet imprudentem, obſtruit iraſcens.* Et Theodotion: *Frenans imprudentem, frenat iras.*

Senſus eſt q. d. Sicut iudex cauſas litéſque decidendo, imponit eis finem & ſilentium; ſic pariter ſapiens iras rixáſque, quas ſtultus ſua ſtultâ dicacitate ſuſcitat, componit & mitigat, vel ex parte vel ex toto, dum ſtulto os claudit indicítque ſilentium. q. d. Sicut iudicium iudicis finem litibus, ſic ſilentium ſtulto à ſapiente indictum, finem iris & rixis imponit. Rurſum ſicut iudex determinat cauſam adiudicando eam iuſtè litiganti, & abiudicando eam ſilentiúmque imponendo iniuſtè litiganti: ſic pariter ſapiens mitigat tollítque rixas & iras, dum ſtulto iniuſtè & imprudenter eas ſuſcitanti obſiſtit, & ſilentium imperat. Hac enim ratione eos qui à ſtulto iniuſtè ridentur, vexantur, ideóque iraſcuntur & litigant, defendit, eóſque innocentes declarat; quo fit vt ipſi iras litéſque deponant, vtpote in cauſa victores. Innuit ergo hæc gnome, lites & iurgia pleraque oriri ex ſtultorum, ideſt impiorum improbitate & dicacitate; quare illi obſiſtendum & ſilentium indicendum à iudice vel ſuperiore, quod ſi fiat, ilico lites ceſſaturas, & pacem omnibus fore reddendam. Hinc iudex inquit S. Iſidor. lib. 18. origin. cap. 15. *Dictus quaſi ius dicens populo, ſiue quòd iure diſceptet. Iure autem diſceptare eſt iuſtè iudicare, non eſt autem iudex ſi non eſt in eo iuſtitia: accuſator vocatus quaſi adcauſator, quia ad cauſam vocat eum quem appellat. Reus à re quæ petitur nuncupatus, quia quamuis ſceleris conſcius non ſit reus, tamen dicitur, quamdiu in iudicio pro re aliqua petitur.* Et paulò ante: *Iurgium dictum quaſi iuris garrium, eo quod qui cauſam dicunt iure diſceptent. Lis à contentione litis nomen ſumpſit: De quo Virgil. Limes erat poſitus, litem ut diſcerneret agri.* Et anterius. *Forum exercendarum litium locus, à fando dictum,* quaſi farum à fari. *Cauſa vocatur à caſu, quo euenit.* Eſt *enim materia & origo negotij, necdum diſcuſſione & examine patefacta, quæ dum proponitur cauſa eſt, dum diſcutitur iudicium eſt, dum finitur iuſtitia. Vocatur autem iudicium, quaſi iuris dictio, & iuſtitia, quaſi iuris ſtatus.*

Etyma Iudæis Aduocan tei lites cauſæ.

Septuag. vertũt: *Multis procellis iactatur.* (Cõplut. *Multum æſtuat* concupiſcentijs & paſſionibus) *caro imprudentium: conteritur enim extaſis.* (Complut. *Stupor*) *eorum*; vel vt Auctor Catenæ Græc.

Siquidem inſania mentiſque alienatio conſumit illos. q. d. Siquidem malitia mentis iudicium tollit. Anima enim per malitiam incraſſata & impinguata, ſenſum ſibi iudiciúmque ſincerũ eripit, vt velut extatica & mente mota, ac extra ſe poſita inſanire videatur: quare multum fluctuat grauitérque quaſſatur, dum in varias tricas, rixas, peccata & pericula imprudenter ex peruerſitate vltrò ſe ingerit & inijcit. Ita Auctor Catenæ.

Aliter Noſter Salazar, qui hanc gnomen Septuag. accipit de ira, quæ ſumma eſt animi hominiſque tempeſtas, q. d. Quemadmodum nauis fluctuante mari amiſſo gubernaculo, ad ſcopulum illiſa dehiſcit ac mergitur; ſic etiam homo iratus abiecto conſilio ac mente emotus ad damna pleraque & incommoda, tanquam in ſcopulos aut & Syrtes impingit. Itaque illud *conteritur ecſtaſis eorum*, perinde eſt ac ſi dicat, ipſi præ ecſtaſi & ſtupore conteruntur.

Chald vertit: *Multũ dolore caro ſtulti, & ebrius tranſit mare.* Syrus, *Multum patitur caro ſtulti.* Idem vtriuſque eſt ſenſus, quia Septuag. vterque ſequitur. q. d. Stultus multa patitur quia inſtar eorum nauigantis in mari, qui cum vndis & fluctibus imperitè contendit, ſe mari diſcordiarum, litium & tumultuum huius ſæculi inſerit & immergit, ac vbique cum quibuslibet diſputat, contendit, & rixatur. Nam vt ait Nazian. in citato Iambico de Ira:

O ira, feruor, dæmonis domus horridi,
Manifeſta vultus macula, turbo mentium,
Crapula, & aſile, tartari ad locus ferens,
Horrenda legio, multiplex labes mali.

Et S. Chryſoſt. homil. 29. ad populum: *Ebrietas quædam eſt ira, imo vero difficilior ebrietate, & dæmone miſerabilior.* Idem hom. 47. in Ioannem: *Inter iram & inſaniam nihil intereſt, ſed breuis quidam dæmon eſt, imo quam qui dæmonio vexatur grauior: ille enim venia dignus eſt: Iratus nulla, ſed ſupplicijs innumeris; ſponte ſua in profundum perditionis defertur, & etiam ante futuram gehennam pœnas dat.*

Idipſum claris parallelis demonſtrat Seneca lib. 1. de ira: *Vt furentium* ait *certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria; ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant & micant oculi, multus in ore toto rubor, æſtuante ab imis præcordijs ſanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugitúſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & complosæ ſæpius manus, & pulſata humus pedibus & totum concitum corpus, magnáſque iræ minas agens fœda viſu & horrenda facies deprauantium ſe atque intumeſcentium.*

Iratus [illegible]ſtus graphicè.

Quæres vnde iſta varietas verſionum? quid cauſæ vt ab Hebræo ita diſſonant Septuag. Chald. & Noſter? Reſpondetur: cauſa eſt varietas

rietas Codicum Hebræorum. Septuag. enim in ſuis codicibus Hebræis pro שכר *ſocher*, quod priori loco ponitur, pro כ legentes ei affinem ב, per metatheſin legerunt בשר *baſcar*, ideſt caro: poſteriori verò loco pro שכר *ſocher* legerunt שבר *ſcubbar*, ideſt conteritur, confringitur. Denique pro עברים *oberim* legerunt עברם *ebram* ideſt trãſitus, hoc eſt extaſis eorum vel עברתם *ebratam*, ideſt ira eorum: ira enim eſt quaſi animi extaſis, vt eum extra ſe rapiat, vt homo non in ſua ratione, ſed extra ſe in furore & furijs poſitus videatur. Pro ἐκστάσις vnus Codex habet ἐκτάσεις, ideſt extẽſio: Chaldæus verò ſimiliter priori loco pro *ſocher* legit *baſar*, ideſt caro: poſteriore vero loco pro *ſocher* per *ſin* legit *ſecker* per *ſchin*, ideſt ebrius; ac pro שברים *oberim*, per diæreſin alijs punctis legit עבר ים *ober iam*, ideſt tranſiens mare.

Quare non mirum Noſtrum quoque aliter legiſſe, vti ſuperiùs oſtendi. Hinc diſce quanta olim codicum Hebraicorum fuerit varietas, ac proinde potius fidendum & credendum Vulgatæ Latinæ, quæ in omnibus exẽplaribus eadem eſt ſibique conſtat, quámque probauit tota Eccleſia, & vnanimis duodecim ſæculorum conſenſus.

Vers. 11. *Sicut canis qui reuertitur ad vomitum, ſic imprudens qui iterat* (Syrus contemnit) *ſtultitiam ſuam.* Septuag. *Sicut canis ad vomitum ſuum regreſſus fit exoſus & execrabilis, ita ſtultus quoque qui per innatam malitiam ad ſuum redit peccatum.* Ita Auctor Catenæ Græc. Aquila & Symmach. *Sic demens iterans in ſtultitia ſua*, ideſt iterans ſtultitiam ſuam. Hoc enim ſignificat hic Hebraiſmus.

Iterantis ſtultitiam, ideſt imprudentiam & peccatum, fœditas hic ſignificatur tripliciter: primò quod comparetur cani, qui eſt animal vile, immundum & impudens: ſecundò quod comparetur vomitui ſiue cani vomenti, quem omnes abominantur: tertiò quod comparetur cani vomitum reſorbenti, quo nihil eſt deteſtabilius.

Citat hanc gnomen S. Petrus epiſt. 2. cap. 2. verſ. vlt. vbi multis eam explicui.

Denique canis cum ſtomachum cibo, vel potius vermibus oneratum ſentit, vomitum procurat mandendo herbam, quæ à cane canaria dicitur, de qua Plinius lib. 25. cap. 8. *Inuenerunt* inquit *canes canariam, qua faſtidium deducunt, eamque in noſtro conſpectu mandunt, ſed ita vt nunquam intelligatur quæ ſit; etenim depaſta cernitur.* Redeunt verò ad vomitum reſorbendum non ex fame, ſed ex innata ingluuie & varietate, quæ tanta eſt vt rem fœdiſſimam, qualis eſt vomitus, appetant. Sic peccator dum conſcientia compungitur, ſentitque peccati onus & pondus, illud per pœnitentiam euomit: quod ſi illud iam euomitum repetat, id facit non ex cupiditate, ſed ex malitia, vt vertunt Septuag. ideſt ex deprauata peccandi conſuetudine, qua verbi gratia, ebrioſus ſe inebriare aſſuetus ad ebrietatem rapitur, etiam ſine ſiti cum cibo & potu plenus eſt, ex prauo bibendi vſu & habitu: Quocirca S. Bernard. ſerm. 3. de Aſſumpt. *Reuerſus* ait *ad vomitum canis odibilis erit multo plus quam ante, & fiet filius gehennæ multipliciter, qui poſt indulgentiam delictorum in eaſdem denuo ſordes inciderit.*

Audi S. Bernard. ſerm. 59. in Cantic. Relapſis metum incutientem: *timeas quidem* inquit, *pro accepta gratia, amplius pro amiſſa, longè plus pro recuperata,* & appoſitas de primo ac ſecundo timore cauſas reddens, de tertio attexit: *Iam ſi gratia propitiata redierit, multò magis tunc timendum ne forte contingat recidiuum pati, iuxta illud: Iam amplius noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Audis recidere, quam incidere eſſe deterius? Proinde inualeſcente periculo inualeſcat & metus.*

Et S. Chryſoſt. ſerm. de lapſu primi hominis tom. 1. *Noli* inquit *peccare poſt veniam, noli vulnerari poſt curam, noli ſordidari poſt gratiam.* Et ſtatim ſingulorum cauſas reddens: *Cogita* inquit *grauiorem culpam eſſe poſt veniam, renouatum vulnus peius dolere poſt curam, moleſtiùs hominem ſordidari poſt gratiam.* Et rurſum harum mutationum peruerſitatem expendens; *Indulgentiæ* inquit *ingratus eſt, qui poſt veniam peccat: ſanitate indignus eſt, qui ſemetipſum poſtquam curatus eſt vulnerat: nec mundari meretur, qui ſeipſum poſt gratiam ſordidat.* Ac tandem huius grauitatem relapſus demonſtrans: *Graue eſt* inquit *hominem inſtructum delinquere, grauius abſolutum peccare. Seruo peior eſt, qui patronum poſt datam libertatem offendit.*

Vers. 12. *Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſpem habebit inſipiens*, ideſt indoctus & imperitus, qui ſe doceri patitur, imo cupit & optat. Hic ergo ſpem habebit vel in ſeipſo, vel certè in animis hominum, hoc eſt homines magis de eo ſperabunt. Vnde ex Hebræo vertas: *Spes eſt de ſtulto magis quàm de illo.* Clarè Chald. *Si videris virum qui ſapiens eſt in oculis ſuis, melior eſt illo ſtultus.* & Vatab. *Si videris hominem qui ſibi ſapere videtur, de ſtulto meliùs ſperandum quàm de illo,* quod ſcilicet ſtultitiam, ideſt peccata deponet, & ſapientiam, ideſt virtutem diſcet per pœnitentiam & morum mutationem. Ratio prima eſt, ſuperbia & philautia, qui laborat is qui ſibi ſapiens videtur, vt putet ſe omnibus eſſe ſapientiorem & meliorem, ac proinde à nemine diſcere, ſed omnes docere velit: Secunda, quòd Deus talibus, vtpote ſuperbis & ſibi præfidẽtibus neget ſuam gratiam & lumen, itáque illos in ſua perfidia relinquat, excæcet & obduret, quo fit vt ſint indociles & incurabiles. Tales fuere philoſophi, de quibus Apoſt. Rom. 1. *Dicentes* ait *ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.* Et Iſaias cap. 5. *Væ vobis qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes.* Tertia, quòd tales qui ſibi videntur ſapientes, vt de ſua ſibi placeant ſapientia, alios præ ſe contemnentes. aut ſunt frequenter omnium penè rerum imperitiſſimi, putantes ſe intelligere quæ non intelligunt; aut etiamſi pleraque bene ſciant, tamen agnoſcere nolunt ſe pleraque neſcire, quæ ab aliis diſcere debeant: quare nulla ſpes eſt vt aliquando ſapientes fiant: ſed inſipiens magis illo ſpem habebit, hoc eſt magis ſperandum eſt de inſipientis alicuius, qui talis vulgò habetur, ſalute & ſapientia adipiſcenda, quàm de illius. Ita Ianſ. Tales fuere olim Scribæ & Phariſæi, qui putantes ſe ſummos eſſe legis & veritatis doctores, Chriſtum verum doctorem reſpuerunt: itáque in ſua cæcitate ſe obdurauerunt, æquè ac iam ſe in Iudaiſmo obdurant eorum ſequaces Iudæi omnes. Tales

Sibi ſapiens peior ſtulto.

Ratio à priori.

1.

2.

3.

quoque ſunt hæretici, præſertim Hæreſiarchæ, A & magiſtri ac miniſtri, qui ſuperbia tumidi putant ſe ſapientiſſimos, nec quicquam diſcere, ſed omnes docere volunt. Præclarè Quintil. lib. 1. *Nihil* inquit *peius eſt iis, qui paulum vltra primas literas progreſſi, falſam ſcientiæ perſuaſionem induerunt. Nam & credere præcipiendi peritis indignantur, & velut iure quodam poteſtatis, quo ferè hoc hominum genus intumeſcit, imperioſi, atque interim ſæuientes ſtultitiam ſuam perdocent. Nec minus errore eorum nocet moribus.* Tritum eſt illud:

Qui ſibi ſapit, ſummè deſipit.

Porrò ſapiens & inſipiens hic notant prudentem & imprudentem, & conſequenter probum & improbum.

Vnde ſecundò hanc gnomen ſic exponas q. d. Magis ſperandum eſt de improbo qui ſuam improbitatem agnoſcit: quòd ad frugem ſe recipiet: quàm de probo qui in ſua probitate gloriatur, quòd in ea ſit perſeueraturus. Exemplum eſt in Phariſæo venditante ſuam iuſtitiam, & Publicano agnoſcente ſuas culpas, quorum proinde vices ſortéſque commutans Chriſtus ait: *Deſcendit hic iuſtificatus ab illo*, ideſt præ illo *in domum ſuam.* Lucæ 18. Accedit, quod ſibi ſapientes videntur, facilè à dæmone decipiuntur & perduntur; at qui ſuam inſipientiã agnoſcit, ducem & doctorem quærit, ideóque ſecurè incedit faciléque ſaluatur. Nota eſt Heronis hiſtoria apud Caſſian. collat. 2. cap. 5. Is enim propterea quòd in remiſſione ieiunii, & ſilentii nunquam maiorum conſiliis & mandatis acquieuit, permiſſus eſt à dæmone miſerabiliter decipi. Perſuaſit enim illi, vt in profundiſſimũ puteum ſe coniiceret, quo experimento probaret tanta eſſe merita ſua, vt nequaquam iam poſſet alicui diſcrimini ſubiacere. Paruit miſer conſilio hoſtis maligniſſimi, qui monitis amicorum & præceptis maiorum obedire noluerat, & ingenti caſu præcipitatus, in eadem opinione, quòd Angelo lucis credidiſſet, poſt tertiam diem miſerè vitam finiuit. Exempla.

Similes Anachoretarum ſibi profidentium lapſus recenſet ibidem Caſſian. capite ſequent. Palladius in Lauſiaca cap. 31. narrat Valentem Anachoretam ſibi ſapientem, putantémque ſecum Angelos verſari, ſacramentorum communionem contempſiſſe, & dæmonem ſaluatoris ſpecie ſibi apparentem adoraſſe. Idem cap. 105. narrat Abrahamum à dæmone illuſum, credidiſſe ſe à Deo ordinatum eſſe ſacerdotem. Plures tales Sanctorum ſibi ſapientium caſus lugubres extant in vitis Patrum.

Tertiò, S. Chryſoſt. hom. 39. ad populum hanc gnomen ſic exponit, q. d. Qui ſibi videtur ſapiens, ideſt qui ſuperbus eſt, peior eſt fatuo. Quare ſuperbia eſt ſumma fatuitas: *Magnum* inquit, *eſt elationis malum: ſtultum eſſe melius eſt quam inſolentem. Illic enim ſtultitia tantũ eſt mentiſque tarditas: hic autem ſtultitia peior eſt & fatuitas cum furore. Stultus ſibimetipſi malum eſt, elatus & aliis peſtis: ex amentia hoc vitium naſcitur. Non poteſt eſſe ſuperbus qui fatuus non ſit: ſtultitia vero plenus eſt ſuperbus. Audi quendam ſapientem qui dicit: vidi hominem apparẽtem eſſe prudentem apud ſeipſum, ſpem autem habet magis inſipiens eo. Vides quòd non temerè dicebam eſſe malum fatuitate peius? ſpem enim inquit, habet magis inſipiens eo: propterea Paulus quoque dicebat: nolite prudentes eſſe apud voſmetipſos.* Roman. 12.

Septuag. huic gnomæ annectunt, imò præmittunt hanc: *Eſt confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio gloria & gratia*, ideſt adducens gloriam & gratiam. Verùm eam delent Hebr. Latina, Chald. quin & Septuag. Complut. quare huc tranſlata videtur ex Eccleſ. cap. 4. 25. vbi eam explicui.

Dicit piger: leo eſt in via, & leæna in itineribus, ideſt in viis & plateis, vt vertit Chald. quare ne ime leo inuadat, domi me continebo, & otioſus pigérque deſidebo. Significat hæc gnome pigri inertiam qua vult domi deſidère, nec egredi ad opera & labores ſibi ſuiſque neceſſarios, prætexendo caluas excuſationes, putá terrores & pericula quæ non ſunt. Vers. 13.

Pro *leo* Hebr. eſt שחל *ſcachal*, quod Noſter & Septuag. transferunt *leo*. Pagnin. & Vatab. *pardus*. Sic enim iidem vertunt Oſeæ 5. 14. B Alii *aſpis*: ſic enim reddunt iidem & Noſter Pſal. 90. 13. Septuag. ergo ſic vertunt: *Dicit piger miſſus ad viam, leo eſt in viis, & in plateis ſicarii*, qui homines prædáſque diſcerpunt inſtar leonum (inde enim leo Hebr. vocatur ארי *ari* ab ארה *ara*, ideſt diſcerpſit) Syrus: *Dicit piger quando mittitur* &c.

Hæc gnome hic iteratur: audiuimus enim eam cap. 22. 13. vbi eam explicui. A verſ. 1. huc vſque egit Salomon de ſtultitia & imprudentia, nunc gnomas nonnullas ſubiungit de pigritia vſque ad verſ. 17.

Myſticè Hugo per leonem accipit diabolum, per leænam carnis delitias, quæ deſides & pigros à capeſſenda ardua & laborioſa virtutis via abſterrent.

Denique pigris & ſceleratis leo eſt leo, at ſedulis & ſanctis leo eſt canis: eis enim ſeruit & C obſequitur ceu canis ſuo hero, vt alia taceam, Ioannes Moſchus in Prato ſpirit. cap. 181. narrat leonem Ioanni Anachoretæ inter duas arctas ſepes occurrentem, illi iter aperuiſſe, & ſepes dorſo amouiſſe donec Ioannes tranſiret. ita leo iuſto iter ſine impedimento præbuit: poſt cuius tranſitum & ipſe, de ſepe exurgens peregit iter ſuum.

Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo. Hebr. *Super lectum ſuum.* Syrus & Vatab. *Sicut fores voluuntur in cardine ſuo, ſic voluitatur piger in lectulo ſuo.* Igitur Vers. 14.

Primò analogiam oſtii in cardine & pigri in lecto, ſic explicat Aben Ezra: oſtium inquit, aſſiduè in cardine voluitur tum cùm clauditur, tum cùm aperitur. Non diſſimili ratione piger in lectulo modo in hoc modo in aliud latus voluta- D tur, nec ad ea comparanda conſurgit, quibus vitam ſuſtentet, ideóque deinde ſubditur: *Abſcondit piger manum ſub aſcella ſua.* Piger in lecto voluitur vt oſtiũ in cardine. 1.

Secundò, idem aliam analogiam aſſignat: cardo inquit, vertitur eo quod patefactæ ſint fores, vt quiſque ad opus ſuum progrediatur, ſed tamen deſes adhuc in lecto deliciatur. 2.

Tertiò, R. Leui hanc affert: quemadmodum inquit oſtium ſemper in cardine ſuo voluitur, nec vnquam ab eo auellitur; ita iners nimius eſt ſomni amator, cum inertia ſomnum conciliet. 3.

Quartam dat Hugo: ſicut inquit, oſtium dum mouetur in cardine ſtridet: ſic piger dum à 4.

à ſua deſidia extrahitur, ſtridet, ideſt murmurat, A ſtrepit & clamat iuxta illud Virgil. 1. Æneid. *Foribus cardo ſtridebat ahenis.* Et lib. 6.

Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacra Panduntur portæ. Quocirca S. Ephrem Parænesi 22. *Piger* ait *aſſiduè obmurmurat & ſeipſum deplorat.* Idem lib. de virtut. & vitiis, *Pigritia* ait *murmurationi coniunctiſſima eſt: ſi quo enim piger mittatur dicit, leo eſt in via, in medio platearum occidendus ſum. Pigro ſemper excuſationes in promptu ſunt: ſi quod ei opus agendum iniungitur obmurmurat, & alios mox etiam peruertit dicens: Et quorſum hoc? Cur iſtud vel illud? non expedit inquiens, iſtud fieri. Si aliquo mittatur: damnum inquit, ex illo itinere proueniet. Si ad pſalmos decantandos excitetur, iraſcitur: ſi ad vigilias, ſtomachi vel capitis ſibi dolores prætexet: ſi illum admoneas: teipſum inquit admone, de me erit ſicut Deo* B *placuerit.*

5. Quinta eſt, ſicut oſtium totum pendet à cardine, in eóque fixum firmúmque hæret, & eſto voluatur, tamen ſemper cardini ſuo inſiſtit, ſic piger totus pendet à lecto deſidiæ ſuæ, in eóque fixus hæret, vt licèt in eo voluatur, mutétque ſua otia & otioſas cogitationes, ſermocinationes & actiones, tamen eidem ſemper inſiſtat, nec vllis monitis aut minis ab eo ſe extrahi patiatur. Cardo enim & ſumma vitæ & voluptatis pigri, eſt otium, torpor & deſidia, in qua omne ſuum bonum & felicitatem collocat, vnde vltra eam ſe duci trahiue non ſinit. Hinc cardo dicitur quaſi cor oſtij, quo ſcilicet illud mouetur, ait Seruius: Hinc & de Ioue ait Seneca in Hyppolito. *Celerique* C *polos cardine verſat.* Sic & cor pigri eſt ipſa pi-
6. gritia: hic eſt cardo eius, hic polus, circa quem gyrantur omnia eius deſideria.

Sextam dat Ienſen. quòd ſicut oſtium in cardine hæret, ſed non quieſcit, quia crebrò voluitur, aperitur & clauditur, ſic piger ita deditus eſt otio, vt ne otiũ quidem otioſè & quietè ferre poſſit, ſed in eo inquietus voluatur, nam etiã cum non dormit, nec lecto, ei amplius opus eſt, vertitur in lectulo ſuo nunc in hoc nunc in illud latus, adfixus pertinaciter lecto, ſed in eo inquietus, qui quieti tantùm & ſomno deſtinatus eſt. Pulchrè ergo pigritiei abſurditatem depingit, ſignificando pigrum etiam quiete vti inquietè; & nec tunc quietem relinquere poſſe cum incipit eſſe moleſta.

Septimam dat Noſter Salazar: ſicut oſtium inquit, in cardine viciſſim clauditur & aperi- D tur: ſic etiam piger per vices quaſdam vult & non vult, iuxta illud cap. 13. verſ. 4. *Vult & non vult piger*, ideſt, nunc laborem affectat nunc detrectat. Hos pigri hominis cõtrarios valde motus eruditè deſcripſit S. Auguſtinus ſerm. 22. de verbis Apoſtoli, vbi pigritiam cum auaritia in viro inerte confligentem inducit. *Habes cum auaritia alterum onus pigritiæ, & iſta duo nequiſſima onera ſecum pugnantia premunt te, & dilaniant te. Non enim paria imperant, non ſimilia iubent. Pigritia dicit, dormi; auaritia dicit, ſurge, pigritia dicit, noli pati frigidos dies; auaritia dicit, tolera in*
7. *mari etiam tempeſtates; illa dicit quieſce; illa non ſinit quieſcere.*

Piger ergo nunc proponit è lecto ſurgere & ad opus regredi, nunc ſeſe retrahit & lecto includit ceu cuniculus in ſuo antro, & pullus in ſuo nido, dum frigus vel quid aliud ſentit parum moleſtum ſentit. Vnde hæc ſententia ad literam vt ſonat veriſſima eſt in pigris, hyeme in lucem multam in lecto ſtertentibus.

Denique ſicut oſtium in cardine mouetur, at non promouetur; ita pigri multa mouent, at nil promouent, nihil proficiunt, ne hilum in virtute progrediuntur, de quibus proinde Dauid: *In circuitu* inquit *impij ambulant.* Pſalm. 11. 9. tanquam beſtiæ in piſtrino quæ incedunt ſemper, procedunt nunquam: ita hi planè ſuam ſibi voluntatem, velut quoddam ſuarum actionum centrum quodammodo præfigunt: circa hoc centrum circumferuntur alia atque alia obiecta amplexantes, nunquam tamen à ſua voluntate recedentes, & cum ſemper in via ambulẽt, nunquam tamen ad patriam, quæ eſt viæ terminus, appropinquant, de quibus conſule D. Bernard. tractatu de diligendo Deo poſt med. & in ſuis declamationibus item poſt med. & ſerm 12. in pſalm. *Qui habitat.*

Myſticè hanc gnomen accipe de lecto prauæ conſuetudinis & vitiorum, in quibus quidam cum voluptate quieſcunt, volutantes ſeſe de vno vitio in aliud, & nunc quidem proponentes vitia relinquere, nunc verò in eadem relabentes, præ pigritia virtutis viam & labores arripere recuſantes.

Abſcondit piger manum ſub aſcella ſua, (Septuag. & Syrus: *In ſinu ſuo*) *& laborat ſi ad os ſuum eam conuerterit.* Pro *laborat* Symmach. vertit *obtorpuit.* Eſt hyperbole, q. d. adeo piger eſt deſes, vt videatur laborare & fatigari cum manum ori admouet, vt illi famenti cibum ingerat. Rurſum eſt gradatio. Tres enim gradus deſidiæ affert. Primus eſt verſ. 13. *Dicit piger leo eſt in via*: Secundus maior eſt verſ. 14. quod voluatur in lecto ſicut oſtium in cardine. Tertius & ſummus eſt quòd manum ſub aſcella condat, & laboret vt eam ori admoueat. Hunc verſum audiuimus cap. 19. 24. vbi eum explicui. Nec mirum eundem verſum hic ſubinde repeti. Cauſa enim eſt, vel quòd à diuerſis collectæ ſint hæ ſententiæ, vti præſentes à cap. 25. vſque ad finem libri collectæ ſunt à viris Ezechiæ, præcedentes verò ab aliis: vel quia eadem ſententia variis conuenit locis, varióque fine & ſcopo affertur, vti hic affertur ad gradationem iam dictam. Vers. 15.

Myſticè Beda: *Pigro* inquit *labor eſt ad os manum ſuam porrigere, quia deſidioſus quiſque prædicator non vult hoc operari quod docet: manum quippe ad os porrigere, eſt voci ſuæ prædicationis opera concordare.*

Sapientior ſibi piger videtur ſeptem viris loquentibus ſententias. Hebr. *Sapientior piger in oculis ſuis quàm ſeptem referentes iudicium exactũ.* Chald. *Quam ſeptem reddentes rationem.* Septuag. paulò aliter: *Sapientior ſibi piger videtur eo, qui in ſaturitate refert nuncium.* Syrus: *Ignauus qui ſibi ſapiẽs videtur, melior eſt ſeptem rationem reddentibus.* Vers. 16.

Pro ſententias Hebr. eſt טעם *taam*, ideſt guſtus, ſapor, indéque per metaphoram conſilium, iudicium, ratio, ſententia: hic enim eſt guſtus & ſapor animæ & mentis, item ſententiæ pulchræ, facetiæ, lepores, ſales: hi enim ſunt guſtus & ſapor aurium & auditorum, ſicut cibus ſale conditus ſaporem dat linguæ & palato. Septem, ideſt multis imò omnibus: Septenarius enim eſt ſymbolum multitudinis & vniuerſitatis. Rurſum præciſè ſeptem,

ſcilicet conſiliarijs regijs, regníque adminiſtratoribus. Alludit enim, vt rectè aduertit Aben Ezra, ad ſeptem conſiliarios regum olim celebres: Quia enim Deus in Curia cæleſti habet ſeptem angelos primarios quaſi aſſeſſores, per quos velut ſummos cœli principes res omnes regit & adminiſtrat, vt patet Tob. 12. 15. Zachar. 4. 10. Apocal. 1. 14. Hinc reges idem imitati ſunt in Curia terreſtri, vt ſeptem diligerent viros imò principes, ſapientia præſtantes, quorum conſilio & opera vterentur in adminiſtrãdo regno. Tales ſeptem habuiſſe Aſſuerum regem Perſarum patet Eſther 1. 14. Plura de his ſeptem viris, tum cœleſtibus, tum terreſtribus dixi Apocalip. 1. 14.

Senſus ergo eſt q. d. Piger ſibi videtur eſſe ſapientiſſimus, adeóque ſapientior ſeptem conſiliariis regum, qui olim in toto regno ſapientiſſimi habebantur eo quòd ipſi regnum adminiſtrarent: & tamen piger eſt ſtultiſſimus: componendo enim opponitur hic ſeptem ſummè ſapientibus, quibus nulli niſi ſummè ſtulti opponuntur. Piger enim ſua inertia perdet opes, ſanitatem, famam, vitam, conſcientiam, quæ omnia lucratur, illiſque ſe ditat & beat vir laborioſus; hic ergo ſapiens eſt, ille ſtultus. Vnde S. Auguſt. ſerm. 70. de temp. *Videte ait, fratres, attendite quàm feruenti animo hoſpites de beatis excipere: Ecce ipſe Abraham currit, vxor feſtinat, puer accelerat. Nullus eſt piger in domo ſapienti.*

Piger putat ſe ſapientiſſimum.

Ratio à priori huius ſententiæ eſt, quòd piger vt dixi, ſummum bonum & felicitatem putet eſſe otium, quietem & deſidiam; quòd cùm ſperni videat à ſapientibus, vtpote laborantibus & deſudantibus in ſtudio ſapientiæ, & operatione virtutum, hinc cenſet eſſe miſeros & inſipientes, ſéque omnibus eſſe ſapientiorem, & vt Syrus vertit *meliorem*, ideſt melius ſe habere, meliorem ſortem elegiſſe, ac eſſe feliciorem & beatiorem cæteris, præſertim principibus & conſiliarijs regum, qui mille ſubeunt labores, curas & dolores pro ſalute regis & regni, vt conſilia, modos & rationes inueniant, & ineant, quibus vtrumque tueantur; quòd ipſe in quieto otio & deſidia vitam tranſigat.

Ratio à priori. 1.

Secunda, quòd pigri ſunt loquaces & garruli; cùm enim manu ſint otioſi, lingua negotiãtur, eámque exercent; quare ſibi eloquentes, facundi & ſapientes videntur, cæteriſque ſapiẽtibus qui pauciloqui & tardiloqui ſunt, eſſe ſapientiores. Vnde aliqui pro *ſententias* vertunt, *facetias*, vel lepores: in his enim excellunt otioſi & nugoſi: nam vt ait S. Bern. *Otioſa vita mater eſt nugarum, nouerca virtutum.*

3\. Tertia, quòd pigri & otioſi ſint curioſi & dicaces. Cum enim nihil agant, curioſè intuentur facta aliorum, eáque cenſurant, carpunt, rident: quare ſe quaſi cenſores omnium conſtituunt, itaque ſe cæteris plus ſapere arbitrantur. Cenſor enim plus alijs quos cenſurat, ſapiat oportet. Hoc eſt quod ait Apoſt. 2. Theſſ. cap. 3. *Audiuimus* inquit *inter vos quoſdam ambulare inquietè nihil operantes, ſed curioſe agentes,* ideſt, vt explicat Maxim. ſerm. 46. *nihil operis ipſi facientes, ſed in aliena opera curioſè inquirentes.* Nam vt ait ibidem Theophil. *Eorum qui nihil agunt proprium eſt, alienas ſciſcitari vitas.*

Porrò Septuag. vertunt: *Sapientior ſibi piger videtur eo, qui in ſaturitate refert nuncium*, quia

A pro שבעה *ſciba per ſchin*, ideſt *ſeptem*, legerunt שׂבעה *ſetua per ſin*, ideſt *ſaturitas*, ac טעם *taam* vertunt *nuntium*, hic enim noua afferens, ſaporem dat audientibus. q. d. Mauult piger iners deſidere & famere, quàm alijs ſeruiendo & nũtia perferendo epulari & ſaturari, ſaltare & tripudiare. Græcum enim ἀγγελία & nuncium, & temulentorum ſaltationem tripudiúmque ſignificat.

Sicut qui apprehendit auribus canem; ſic qui trãſit impatiens, & commiſcetur rixæ alterius. Vers. 17.

A verſu 13. huc vſque egit de deſidia & pigritia: nunc vſque ad finem capitis agit de impatientia, ira, odio, dolo & fraude. Hebr. *Apprehendens aures canis: ſic tranſiens & ſe ingerens tranſeundo ſuper litem non ſuam.* Pagnin. *Sic eſt qui tranſit & iraſcitur in lite non ſua.* Chald. *Sicut ille qui contendit in cauſa quæ non eſt ſua.* Septuag. *Sicut qui tenet caudam canis, ſic ille, qui præſidet alieno iurgio.*

Omnes hæ verſiones in eundem ſenſum cõſpirant, & vulgatam illuſtrant. Septuag. pro auribus ponunt caudam, quia cauda in canibus valde ſenſibilis eſt, neque illa etiam cum blandiuntur ſe tangi aut teneri patiuntur. Cauda enim cani eſt inſtar alarum & remorum, ad omnem motum & ad omnem affectum ſignificãdum. Irati enim canes erigunt caudam, timidi demittunt, blandientes agitant &c.

Non vetat ne quis interponat ſe rixæ, vt eam dirimat & rixantes ſeparet. Hoc enim ſi prudenter fiat, exigit charitas in æqualibus, & iuſtitia in ſuperioribus: horum enim eſt lites & rixas ſedare, ac innocentes contra inuadentes C defendere, vti Moſes defendit Hebræum iniquè inuaſum ab Ægyptio rixante, eum occidẽdo, quia iam à Deo deſtinatus erat dux, imò liberator Hebræorum à tyrannide Ægyptiorum, vti docet S. Stephanus Actor. 7. 25.

Vetat ergo ne quis temerè ex ira & impatientia ſe rixæ aliorum miſceat, vt ipſe cum rixantibus rixari incipiat, vel ſtudio rixandi, vti ſunt nonnulli rixoſi & pugnaces, qui quibuſlibet rixis & pugnis ſe miſcent, imò eas ambiunt & quærunt: vel quia fauet vni parti, cámque tueri vult; vel quia ſperat lucrum aut commodum aliquod: vel ex zelo indiſcreto, vel qualibet alia de cauſa: hoc enim propriè eſt D commiſceri rixæ alterius, ſcilicet cum rixante rixari, & hoc ſignificat vox *impatiens*, & Hebr. מתעבר *mitabber*, ideſt *ira exardeſcens* excandeſcens: Radix enim עבר *abar* ſignificat tranſire: ſicut enim qui tranſit per ignem corpore exardeſcit, ſic qui tranſit per iram mente exardeſcit & excandeſcit. Hic ergo ſi rixæ ſe miſceat, eam magis accendit, eámque in ſe prouocat & concitat. Nam vt ait Nazian. apud Anton. in Meliſſa p. 2. c. 71. *Solent magno ſpiritu præditi* (quales ſunt iracundi & rixoſi) *contumaciter præfractéque reſiſtere, & ſicut flamma à vento excitata tanto magis accendi, quanto magis ſufflatur.* Et S. Chryſoſt. hom. de Manſuetudine tom. 5. *vir iracundus* ait *communis eſt hoſtis & ciuium & peregrinorum, quamuis leuiſſimè læſus clamat, vociferatur, plagas occurrentibus intentat, dicenda & non dicenda loquitur, aſpectu toruo, inflata facie, lingua rabida &c.* Hæc ſanè omnia canina ſunt.

Hunc ergo Salomon aptè comparat ei, qui

Miſcens ſe rixæ tenet canem au-res. auribus canem apprehendit; nam vt rectè Janſen. Canis eſt animal maximè irritabile, nec alia re magis irritatur quàm ſi auribus apprehẽdatur, parte ſcilicet minimè tractabili in canibus, quod qui faciunt, temerè contra ſe canem prouocant ad oblatrandum, inſurgendum & mordendum, cum id facilè vitare poſſent, canem intactum relinquendo: ita qui alijs inter ſe contendentibus ſe immiſcet in cauſa ad ſe non pertinente, dum vel vni parti ſtudet fauere vel vtrãque vult reprehendere, animos iam per contentionem irritatos & accenſos, vel alterum ipſorum facilè contra ſe adeò prouocat: vt iam vel ambo vel alter cum ipſo contendere incipiat, & in ipſũ inſurgat, nonnunquam & lædat, cũ tranſeundo & cauſam eorum intactam relinquendo, omne incommodum effugere facilè poſſet. Monet ergo prouerbium, non facilè quenquam ingerere ſeipſum debere aliorum cauſa, ne temerè prouocet aliorum in ſe inimicitias & odia.

2. Secundo, hæc comparatio notat rem eſſe ancipitem, & planè perplexam miſcere ſe rixæ alterius; ſicut qui tenet auribus canem perplexus eſt, & neſcit quò ſe vertat: ſi enim tenere pergat, magis canem irritat, vt is impatiens vel aures excutiat, vel caput retorquens tenentis ſe manum, vel ſi id nequit genua, coxas vel pedes admordeat; ſin canem laxet, periculum eſt ne cauſis ab eo irritatus iniuriam ſuam vlciſcatur, ac auctorem eius inuadat & laceret. Sic pariter qui rixæ ſe miſcere cœpit perplexus eſt, & neſcit quid agat. Si enim rixam proſequatur, facile in ea lædet & lædetur: ſin ceſſet, ab aliis rixantibus, quos contra ſe inuitauit, inuadetur & ferietur. Hoc eſt quod vulgo dicitur: *Lupum tenet auribus, neque eum retinere neque dimittere poteſt.* Quod Suetonius Tiberio Imperatori adſcribit: *Cunctandi cauſa* inquit, *erat metus vndique imminentium diſcriminum, vt ſæpe lupum ſe tenere auribus diceret.* Lepus enim quia prælongas habet aures, ijs commodè teneri poteſt; & lupus quia aures habet præ corpore breuiores, teneri ijs nequit; neque rurſum citra ſummum periculũ è manibus dimitti belua tam mordax; ſimilis eſt canis; pari modo miſcenti ſe rixæ, eam nec relinquere integrum eſt, nec proſequi tutum.

3. Tertiò, hæc comparatio notat in rixa periculum eſſe multiplex à caſu & verbere fortuito: ſicut enim canis morſus ſæpe eſt inopinatus fortuitus. Vnde Belgæ de eo qui caſu incerto auctore læſus eſt, dicunt: *Canis eum momordit*: ſic pariter qui rixæ miſcetur, non tantùm ab inimico, ſed & ab amico aliiſque qui rixam ſedare volunt, ſæpe ictu fortuito vulneratur; & ſubinde occiditur. ſi enim vni rixantium faueat, alterum contra ſe concitat, ſi neutri, vtrumque, ſi vtrique, vtriuſque caſualibus ictibus ſe feriendum exponit. Vis eſt in τῷ *rixa alterius.* Sicut canis proprius patitur quandoque ab hero ſe auribus teneri, & alienus non, ſic qui rixatur cum alio, non patitur ſe ab alieno, cum quo nec amicitiam, nec quid aliud commune habet, teneri, vel in rixa impediri.

Quartò, canes, quia impatientes, & quia aures habent delicatas, acriter dolent, ſi ijs teneãtur & premantur, præſertim dum rixantur. tũc enim rixa aures facit rigidas, quæ ſi comprimantur acriùs dolent, ſic pariter rixantes extra ſunt tactus ſenſuſque acuti & delicati, vt leui verbere vel verbulo tacti, etiam ab amico qui rixam dirimere mere ſatagit, acriter doleãt, & in auctorem inſurgant, eumque præcipites confodiant.

Denique cenſent aliqui hac gnome moneri, ne quis rixantes in ipſo rixæ feruore admoneat & corripiat, vtpote ſui impotes & admonitionis incapaces, ſed expectet dum æſtus iræ deferueat, vt ſibi mentique reddatur. Verùm nulla hic admonitionis vel correptionis fit mentio: aliud enim eſt impatientem ſe rixæ miſcere, quod ait Salomon, aliud imprudenter & intempeſtiuè rixantes corripere, quod aiunt ipſi.

Rurſum Beda & Hugo cenſent eum qui ſe miſcet rixæ alterius comparari non tenenti canem, ſed ipſi cani qui auribus tenetur. q. d. miſcet ſe rixæ alterius eſt inſtar canis, cuius aures vellicantur: ſic enim & ipſe auribus à rixãtibus vellicatur, dum ab ijs multa conuitia & probra auribus excipere cogitur, ideóque quaſi canis viciſſim eos allatrat & mordet.

Verùm cæteri aptiùs cenſent eum qui miſcet ſe rixæ comparari non cani detento, ſed homini canem auribus detinenti, iuxta ſenſum initio aſſignatum, ob cauſas quas adiunxit: & hoc verba ſonant *Sicut qui apprehendit canem, ſic qui &c.* nam tenens canem eſt quaſi tenens rixam: huius enim idæa eſt canis.

Salomoni ſuccinunt priſci ſapientes, philoſophi & poëtæ. Eum imprimis de more ſecutus Siracides c. 28. 10. *Abſtine*, inquit, *a lite, & minues peccata: homo enim iracundus incendit litem: ſecundum enim ligna ſyluæ ſic ignis exardeſcit, & ſecundum virtutem hominis ſic iracundia illius erit.* Mot. de cauenda rixa Gnome. Vide ibi dicta. Iſocrates apud Anton. in Meliſſa p. 2. c. 68. *Praua ingenia ait ſolent eſſe contentioſa, vt non prius faciant finem pugnæ & contentionis, quam lethalem acceperint plagam, & ſupplicio memorabili afficiantur.* Demoſthenes à quodam conuitiis laceſſitus: *Nolim* ait *tecum in hoc genus certaminis deſcendere, in quo qui vincitur ipſo victore eſt melior:* Ita Stobæus ſerm. 19. de Patientia. Euripides in Proteſilao: *Altero*, inquit, *duorum colloquentium indignante, is qui ſe non opponit plus ſapit.* Idem in Andromache: *A paruo initio lites magnas hominis lingua producit. Hoc verò ſapientes cauent, ne quid contentionis excitent.*

Plautus in Perſa: *Stultitia eſt cui benè eſſe licet, eum præuerti litibus.* Comicus, *Migrat lis omnis vt migrat pecunia. Ne quære litem, fugere litem ſi potes. Non eſt ſanus qui litigat, ſed iudicis, imò ſecum litigantis. Vis canes rixare? tenue oſſum inter ipſos abijce* Nazian. in carm. *de rebus ſuis*, docet eos qui ſe admiſcent litibus, aut noxam aut infamiam contrahere,

Vt qui ſe flammæ propius iunxere vapori,
Aut flammæ aut fumi referunt in corpore ſigna.

Iſidor. Peluſ. lib. 1, Epiſt. 361. *Quid ait Gigantis congigantes aduerſus teipſum armas? Quid rabie percitos canes, quorum peſtiferi morſus ſunt, exacerbas? Quid maledicas linguas exacuis? quid tuam ipſius exiſtimationem commaculas cum illis te conferens, quibus nec vt mancipiis quiſquam mente præditus vti velit?* Cicero: *Perditiſſimi*, inquit, *hominis eſt ſimul & amicitiam diſſoluere, & fallere eum qui læſus non eſſet niſi crediſſet.*

Vers. 18. *Sicut noxius eſt, qui mittit ſagittas & lanceas in mortem:*

Vers. 19. *Ita vir qui fraudulenter nocet amico ſuo, & cum fuerit deprehenſus dicit: ludens feci.*

Symmach. pro *Qui fraudulenter nocet*, vertit *vir fraudum*. S. Hieron. contra Ruffin. *Qui inſidiatur amicis ſuis, cum viſus fuerit, dicit, ludens feci. Lanceas in mortem*, ideſt lancea mortiferas. *Lancea* eſt ſpiculum venabuli vel iaculi, ait Budæus: vnde Hebr. eſt חץ *chets*, ideſt iaculum, ſagitta: lancea ergo eſt teli genus longiſſimum, ita dicta à latitudine ferri, vel potius à Græco λόγχη, ideſt lancea; haſta ait Feſtus, velut Iſidorus: *Lancea dicta, quia æqua lance, ideſt æquab . . amento ponderata vibratur.*

Lanciæ etymon.

Pro *noxius eſt* Hebr. מתלהלה *mitlaleah*, quod varij variè vertunt. Pagnin. appoſitè: *abſcondit ſe*. Tigur. *fatigat ſe*. Vatab. *ſimulat ſe infirmum & debilem* Noſter, *laborare & dolere facit*, ideſt noxius eſt. Raddix enim להה *laha* ſignificat laborare, dolere, affligi. Sept. *curat* vel *curatur*. Chald. *Deiicit ſe*. Syrus, faſtuoſus eſt. Aben Ezra, *ſimulat ſe inſanum*. R. Leui: *Sicut*, inquit, *quiſpiam ſe labore feſſum, viriumque expertem ad malum præſtandum præſefert, qui cum poſtea locum accommodatum inuenerit, ſcintillas igneas emittit, ſagittas & mortem iacit.*

Pro *ſagittas* Hebr. eſt זקים *zikim*, quod R. Salomon, Aben Ezra, R. Leui & Pagnin. vertunt *ſcintillas ignis*. Noſter vertit *flammas* Iſaiæ 50. 11. Alij vertunt *laqueos & compedes*. Chald. *Sagittas*. Igitur *zikim* ſignificat ſagittas ardentes, vel bolides & miſſilia ignita, qualia ab hoſtibus in vrbes vel naues iaciuntur, vt eas inflamment & comburant.

Ex Hebræo ergo ſic vertas ad verbum: *Sicut abſcondit ſe iaciens ſcintillas, ſagittas, & mortem; ſic vir fraudauit ſocium ſuum, & dicit: Nonne ridens ego?* Tigurina: *Vt qui ſe fatigat iaciendo flammas, tela lethalia* &c. Chald. *Sicut ille qui deiiciens ſe mittit ſagittas acutas mortis, ſic ille qui fraudulenter decipit amicum ſuum, & dicit: ludens ludebam.*

Syrus: *Sicut faſtuoſi proiiciunt verba velut ſagittas acutas mortiferas.* Verſionem Septuag. mox ſubtexam.

Sensus ergo eſt q. d. Sicut valdè nocet, qui occultè ſagittas ignitas & lanceas mortiferas iaculatur in eos, qui nil tale timent aut ſuſpicantur; ſic pariter magis nocet, qui fraudulenter & latenter lædit amicum, quàm qui palàm & apertè; idque primò, quia ſicut cominus gladio te impugnantem, gladio & clypeo repellere potes: eminus verò te ſagittis impetentem repellere nequis: Pari modo palam te inuadentem deuitare potes, at non eum qui fraudulenter te inopinantem, imò ignorantem inuadit. Secundò, ſicut hoſtis iaciens tela ignita in vrbem poſt mœniana, pluteos & aggeres ſe abſcondens occultè graſſatur & perimit; ſic & qui fraudulenter lædit amicum, occultè & grauiſſimè eum ſauciat, vt eum agnoſcere, declinare & effugere nequeat. Quis enim læſionem ab amico timeat vel caueat? lædit ergo ineuitabiliter, qui inimicitiã occulit, & amicitiam ſimulat; quod ſi læſio eiuſque auctor appareat vel deprehendatur, ita vt ſe cælare vel excuſare nequeat, dicit *ludens feci*, iocari mihi fuit animus non lædere; intentionem lædendi non habui, ſed improuisè & caſu læſio præter mentem meam accidit.

Nocentior hoſtis occultus quam apertus.

A Docet ergo hæc gnome multò magis nocere apertos inimicos, qui apertè, quàm tectos & ſimulatione amicitiæ fucatos, qui occultè nocẽt, ideóque eos velut peſtes eſſe indagandos & deuitandos. Tales ſæpe ſunt in aulis Principum, imò ſubinde Principum familiares, & conſiliarij intimi, ſed nomine tenus, cùm reuera ſint hoſtes perfidi, & proditores nocentiſſimi, vtpote qui vix deprehendi & caueri queant.

Præclarè S. Baſil. apud Anton. in Meliſſa p. 2. c. 86. *Occulta malitia ait pernicioſior eſt quam aperta*. Et Philo: *Quibus vires deſunt tyrannicæ naturæ homines, rem aſtu & inſidiis moliuntur*. Plinius lib. 18. c. 17. *Orobanche ait ciceri infeſta eſt & eruo, vt æra tritico, hordeo feſtuca, quæ vocatur ægilops lenti ſecuridaca, atque hæ quidem omnes complexu necant:* ita quorundam amicitia peſtilens magis eſt, quàm inimicitia. Xenophon lib. 5. pædiæ Cyri. B *Neque ait beneficium maius amicis præſtiteris in bello, quàm ſi inimicus ipſorum eſſe videaris; vel magis hoſtibus vllo pacto nocueris, quàm ſi amicitiam ipſorum ſimules.* Seneca lib. de Prouidentia: *Nullæ ait ſunt occultiores inſidiæ, quàm hæ quæ latent in ſimulatione officii, nam eum qui palam eſt aduerſarius facilè vitare poſſis; & Troianos equus ideo fefellit, quia formam miſericordiæ mentitus eſt.* Et Boetius lib. de conſolatione: *Nulla peſtis eſt efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus.* Demonactes apud Antonium in Meliſſa: *Pauciora ait mala contingunt hominibus ab inimicis, quam ab amicis: inimicos enim cum metuant, ab eis cauent: amicis verò aperti ſunt; vnde periculis exponuntur & inſidiis ipſorum facilè capiuntur*, ita Anton. p. 2. c. 25.

Gnomæ.

Porrò Septuag. pro *noxius eſt*, vertunt ἰώμενοι, C quod cum ſit coniugationis mediæ, tam actiuè verti poteſt *curant*, quàm paſſiuè *curantur*. Actiuè clarè ſic vertit cum Complut. Auctor Catenæ Græc. *Qui ſpecioſis dictis inſidias amicis ſtruunt, haud abſimiles ſunt circulatoribus medicis. Nam vt hi glorioſa verba inter homines iactant, interim qui in ſermonem illorum primus incurrit, ſupplãtatur: ita illi callida oratione amicos circumueniunt, vbi autem in fraude deprehenſi fuerint, ioco feci, dicunt.*

Paſſiuè ſic vertunt Vaticani: *Sicut qui curantur, proiiciunt verba in homines; qui autem occurrit verbo primus, ſupplantabitur; ſic omnes qui inſidiantur ſuis amicis; cum autem viſi fuerint, dicunt:* Quia *ludens feci.*

Eſt ſimilitudo petita ab ægris phreneticis, qui in medicos ſe curantes ſtomachantur, & primò obuios verbis, ac ſubinde verberibus imD petunt; q. d. ſicut phrenetici probra & maledicta in medicos iacientes, excuſantur per phreneſin: ſic fraudulenti nocentes aliis excuſant ſe, quòd præter intentionem per errorem id fecerint. Sin autem in re aperta in protendere nequeant, dicunt ſe non ſerio, ſed ioco id feciſſe.

Denique Scoliaſt. Vatican. ἰώμενοι vertit *inſanientes*. Nonnulli codices legunt πειρώμενοι ideſt *laceſſentes*, quod Scholiaſtes tribuit Symmacho, ſicut Aquilæ κακοηθιζόμενοι, ideſt *malè morati*.

Exemplum illuſtre huius ſententiæ eſt in Tryphone, qui vt ſe regem faceret Syriæ, Antiochũ regem adoleſcentem ſuæ curæ fideique commiſſum perfidè & nequiter occidit, æque ac Ionatham Iudæ Machabæi fratrem cum filiis. 1. Machab. 12. 39.

Cum defecerint ligna extinguetur ignis, & ſuſur- Vers. 20

rone ſublato iurgia conquieſcent. Hebr. *Et in non ſuſurrone ſilebit contentio.* Pro *ſuſurrone* Hebr. eſt נרגן *nirgan*, ideſt ſuſurro, delator, detractor, calumniator.

Senſus eſt clarus q. d. Sicut ligna fouent ignẽ, vt quo plus lignorum aggeritur, eo magis ignis creſcat & ardeſcat, lignis verò deficientibus deficiat & emoriatur, vtpote carens fomento & pabulo: ſic pariter ſuſurrones fouent lites, vt quo magis illi ſuſurrant & increſcunt, eo magis increſcant lites & iurgia; iis verò deficientibus ceſſent, & conquieſcant. Suſurro enim eſt, qui diſcordias inter amicos ſeminat, dum vni apud alterum viciſſim detrahit, eius dicta & facta referendo, & ſiniſtrè interpretando ac exaggerando, imò ex ſe multa addendo & affingendo. Ipſe ergo eſt fomentum & flabellum odiorum & iurgiorum: eo verò amoto vtraque ſubſidunt & ceſſant. Quocirca Deus ſanxit Leuit. 19. dicens: *Non erit criminator & ſuſurro in populo.* Et Dauid Pſal. 100. *Detrahentem*, inquit, *ſecreto proximo hunc perſequebar.* Quin & Titus Imper. ſuſurrones & delatores cæſos flagellis ac fuſtibus, in exilium deportari iuſſit.

Septuag. vertunt: *In multis lignis germinat* (ideſt exurgit & creſcit inſtar germinis ſenſim pullulantis & proſerpentis. Auctor Catenæ Græc. *Feruet*) *ignis: vbi autem non eſt diſſentiens quieſcit rixa*, Pro *diſſentiens.* Græcè eſt δίθυμος, ideſt bianimis, diſcors, non tantùm paſſiuè ſed & actiuè, qui ſcilicet ſuis ſuſurris & criminationibus animos vnitos ſeparat, & quaſi in duas partes diſſecat; itáque ſchiſma facit, ac lites & bella concitat: δίθυμος ergo eſt ſuſurro: Hic enim Heb. vocatur *nirgan.* Quare idem eſt ſenſus Septuag. qui lectionis Hebraicæ & Vulgatæ. q. d. Sicut multa ligna excitant magnum ignem, ſic multi δίθυμοι, ideſt ſuſurrones ſuſcitant multas lites. Vice verſa ſicut ſubtractis vel deficientibus lignis deficit ignis; ſic deficiente δίθυμῳ, ideſt ſuſurrone ceſſant lites. Aliud ergo eſt δίθυμος, ideſt bianimis, diſcors, aliud δίδυμος, geminus, duplex, dubius, qui Hebr. vocatur תאום *teom.* vnde dictus eſt Thomas Apoſtolus, vtpote de fide reſurrectionis Chriſti hæſitans & dubius. Iohan. 20. v. 24. idem igitur eſt Hebr. Thomas, quod Græcè δίδυμος Latinè geminus, ait Angelus Caninius de nomin. Heb. nou. teſtam. Rurſus δίθυμος eſt diſſentiens; qui enim diſſentit ab altero, alterum & ſecundum ab eo habet animũ, ideſt alterum iudicium, & conſequenter alterũ & contrarium affectum, qui eſt cauſa diſſentionis & litiũ; quare eſto vnus laboret ira & odio; ſi tamen alter ab eo non diſſentiat, ſed ei per omnia quoad licet conſentiat & obſecundet, ilico prioris contra eum ira & odium ſubſidet & conquieſcet, omniſque rixa ceſſabit. Et hoc ſignificant Septuag. dicentes: *vbi non eſt* δίθυμος *quieſcit rixa.* Quocirca Apoſtolus identidem monet fideles vt ſint μονόθυμοι, ideſt vt idem dicant & ſapiant, itaque pacem & concordiam colant, vt patet Roman. 15. Philip. 2. 2. Corinth. 13.

δίθυμος & δίδυμος quis?

Pro δίθυμος alij legunt ὀξύθυμος, ideſt acuti animi, ideſt iracundus, præceps, rixoſus; vnde legũt *vbi non eſt* ὀξύθυμος, *ideſt iracundus, cerebroſus, quieſcit rixa.* Ira enim eſt quæ ſuſcitat rixas: Vnde quidam Codex habet: *Vbi autem eſt* θυμὸς, *ideſt ira & furor, non ceſſabit pugna.* De ſuſurrone plura dixi Eccleſ. 5. 16. & c. 28. 15. & ſequent.

A *Sicut carbones ad prunas & ligna ad ignem, ſic homo iracundus excitat rixas.* Hebr. *Carbo ad prunas & ligna ad ignem, & vir contentionum ad ſuccendendam litem.* Septuag. *Craticula carbonibus & ligna igni, vir autem maledicus ad tumultum rixæ.* ita Vatican. Complut. verò: *Vir autem conuiciator ad turbationem rixæ. Aquila: Vir autem ſuſurro.* Symmach. *Vir doloſus.* Theodot. *Vir murmurator.* VERS. 21.

Senſus eſt clarus, quaſi dicat: ſicut carbones valent, imò nati factique ſunt ad prunas ardentes augendas & acuendas; ac ſicuti ligna valent ad augendum ignem: ſic ira & homo iracundus valet; imò natus factuſque videtur ad excitandas rixas. Duo ſunt fomites rixæ; prior eſt exterior, puta ſuſurro, hunc ſuſtulit v. præcedenti; alter eſt interior, puta ira, quam hic aufert. q. d. B Aufer exterius flabellum rixæ, puta ſuſurronem; aufer & interius irritamentum, puta iram, atque omnem rixam ſuſtuleris: Ira enim excitat iratũ ad rixandum: rixa autem vnius prouocat rixam partis aduerſæ. Patet ex dictis v. præced. & c. 15. 18. vbi eandem gnomen penè in terminis audiuimus. Heb. eſt *Vir contentionum*, ideſt vir pronus ad contendendum, qualis eſt iracundus: ira enim ſuſcitat contentionem, contentio rixam, rixa pugnam, verbera & cædes. Sept. ἐσχάρα, id eſt focus (Vatic. *Craticula* tegens & continens focum) *carbonibus, & ligna igni, vir autem maledicus ad turbationem vel tumultum rixæ.* Aquila & Theod. *Ad ſuccendendam litem.* Pro *maledicus* Græcè eſt λοίδορος, ideſt *conuiciator.* Aquila, *ſuſurro.* Symm. *doloſus.* ἐσχάρα quoque ſignificat *aram*, idque hic eſt appoſitum, q. d. Sicut in ara C ardet ignis, quo victimæ Deo cremantur; ſic in ira ardet rixa, qua homines Marti, imò diabolo mactantur & ſacrificantur. Ergo ira eſt ara diaboli, in qua ignis eſt rixa, ſacrificans iracundus, victimæ ſunt hominum cædes Auctor Catenæ Græc. *Focus, inquit, deſtinatur carbonibus & ligna igni, vir autem conuiciator valet ad concitandas turbas & ſeditiones.*

Rurſum ſicut carbones non tantùm accendunt, ſed & fuligine ſua fuſcant & denigrant: & ſicut ligna accenſa ſi reſtinguantur fumigant, ac carbones velut vſtionis notas retinent; vnde & torres vocantur; ſic pariter præter noxas acceptas in rixa, remanet nota infamiæ, præſertim ex probris & conuitiis à rixante in te iactis, quæ in multa tempora perdurat, & ſubinde eſt indelebilis.

D Tertiò Vatab. vertit: *Carbo prunam & ligna ignem, contentioſus rixam incendit.* q. d. Ex carbone facilè fiunt prunæ, carbo facilè in prunas vertitur, & ligna in ignem; ſic contentio ilico tranſit in rixam.

Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia, & ipſa perueniũt ad interiora ventris. Hanc gnomẽ audiuimus c. 18. 8. vbi eã explicui. Aquila vertit: *Verba ſuſurronis decipientia.* Sym. *Verba murmuratorum obiter dicta.* Theo. *Verba aſtuti quaſi ſimplicia.* Sept. *Sermones aſſẽtatorũ ſunt molles, penetrãtque vſque ad intimos viſcerũ receſſus.* Pro aſſentatorũ Græce eſt κερκώπων, ideſt *caudatorũ*, hoc eſt cauda blandientiũ. Audi Auctorem Catenæ Græc Vox κερκώπων, ideſt aſtutorũ caudaue blandientiũ ſumpta eſt à vulpibus. Hæ namque non alia arte ſimpliciores aues venari & capere ſolent, quàm vna hac: Etenim caudis oculis obtenſis fingunt ſe dor- VERS. 22.

mire, & interdum quoque verè dormiunt, eóque ſomni figmento ſimpliciora & infirmiora animantia alliciunt, temeréque accedentia vel aduolantia intercipiunt. A

Denique Syrus vertit: *Verba iracundi perturbant, & ipſa pertingunt ad interiora cordis* Pro *quaſi ſimplicia* Heb. eſt כמתלהמים *kemithlahamim* de quo R. Salomon. Vox hæc inquit idem eſt ac כמתלחמים *kemithlachamim*, ideſt ſuſurronis verba ſunt tanquam bellum gerentia. Rabbini verò hanc eidem interpretatur rem adhibuerunt, inquiuntque idem eſſe ac כמת להם *chemath lahem*, ideſt *verba delatoris ſunt tanquam mors illis*. Aben Ezra cenſet *kemithlahamim* per Metatheſin poſitum pro *kemithallamim*, id ſicut percutientia vel malleantia: הלם *halam* enim eſt tundere, percutere; & הלמות *halmuth* eſt malleus: Vnde vertit: *Verba ſuſurronis ſunt tanquam plagæ & vulnera*. Denique R. Leui: Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia, ideſt inquit, quaſi interrupta: illud enim ſæpius vſurpant haud tibi cuncta recēſebo, haud totam rei ſeriem tibi expono; quæ quidem vehementem faciunt impreſſionem in Auditoris animo, vt is ſibi perſuadeat quæ ab altero ſilentio prætermiſſa ſunt, longè grauiora eſſe iis quæ narrata fuerint. Hæc R. Leui. B

VERS. 23. *Quomodo ſi argento ſordido ornare velis vas fictile, ſic labia tumentia cum corde peſſimo ſociata*. Heb. *Argentum ſcoriarum obductum ſuper teſtam, labia ardentia & cor malum*. Pro *tumentibus labiis* Heb. eſt דלקים *dolekim*. Symmach. vertit, *labia inflammantia*. Aquila & Theodot. *labia ardentia*. Pagnin. *ſuccendentia lites*. Clarius, *labia blandientia*. Chald. *Sicut argentum fæculentum, quo opertum eſt vas fictile, ſic labia incenſa cum corde peſſimo*. C

Quare minùs rectè Caiet. Argentum hic accipit id, quod in vaſe fictili per ignem ſcoria expurgatur. q. d. ſicut in vaſe fictili per ignē ſcoriis ab argento dignoſcitur & ſeparatur: ſic in labiis prauis & malitia ardentibus proditur, & dignoſcitur interna cordis malitia & prauitas. Minùs rectè inquam, quia Hebræi & interpretes omnes accipiunt hic argentum non teſtæ incluſum, ſed teſtam tegens.

Primò ergo Ianſen. putat hac gnome ſignificari congruentiam labiorum tumentium cum corde peſſimo, q. d. Dignum patella operculum vt vulgò dicitur, eſt os malū cordis mali, æquè ac ſcoria argenti vaſi fictili ſuperinducta. prauū enim os congruit aptéque reſpondet prauo cordi, & ſcoria congruum eſt tectorium teſtæ. D

Secundò Vatab. cenſet eorundem vilitatem notari. q. d. Sicut ſcoria argenti res vilis eſt, quia vili teſtæ obducitur; ſic vile eſt os prauum quod cordi prauo ſociatur, & obducitur.

Tertiò Noſter Salazar cenſet notari eorundē imbecillitatem & fragilitatem, quaſi dicat: Vir hypocrita, qui cor nequam ſubdolis verbis, & falſa probitatis oſtentatione contegit, ſimilis eſt fictili vaſi ſcoriis argenteis imbuto, quod exterius candorem argenti mentitur, intus verò teſtam lutúmque decolorem includit, quod fortaſſe etiam argenti minimè lentam firmitatem præſefert, ſed reuera fragile eſt: Non aliter vir hypocrita & ſimulator, ſimplicitatem & animi candorem verbis & reliqua conuerſatione oſtentat, dolos verò peruerſaſque affectiones deintus cælat; æqui bonique tenax foris apparet ſed fragilis, & ad omnem malitiam labilis ac deciduus eſt.

Quartò & maximè genuinè hæc gnome ſignificat artes & fraudes quibus doloſi ſimulant, & tegunt internam cordis malitiam, ideſt iram, odium & nocendi ſtudium, per verba amica & blanda, quibus amorem & ſtudium benè faciendi præſeferunt. Vnde per *labia tumentia* intellige cum Clario adulantia & blandientia, aut potius doloſa & ficta, quæ ſcilicet interiùs in corde tument, & vt Heb. eſt *ardent* ira, odio, malignitate, exterius verò in ore tument, ſimulatione & ſimulato amore; ſed ita vt intermicent ſubinde, ſeque oſtēdant interni odij ſigna; ignis enim odij in corde latens ſe cælare nequit, quia aliquando in bullas & ſcintillas verborum, æſtuumque iracundorum & minacium erumpat: Hoc ergo comparat argento ſordido tegenti vas teſtaceum, Heb. *argento ſcoriarum*, quod Aben Ezra interpretatur argento defæcato à ſcoriis & puro. Verùm alij paſſim accipiunt argentum ſcoria mixtum, ideóque ſordidum, vel per hypallagen ipſam ſcoriam argenti, puta ramenta plumbi, ſtanni, aut ſtibii: hæc enim tria mixta ſunt argento, cum illud impurum è ſuis fodinis eruitur; ſuntque argenti ſcoria, & fæx vti docent rei metallicæ periti, ac nominatim Georgius Agricola lib. 9. & Plinius lib. 34. Hoc autem ſtannum & ſtibium, ita cum argento erutum, ideóque impurum adhiberi ſolet, ad imbuenda vaſa teſtacea, ac præſertim eorum orificium, vt os illi admouens non teſtæ & luto, ſed ſtanno vel argento os admouere videatur: Talia vaſa in vſu eſſe etiamnum crebrò videmus. Hiſce ergo comparat labia tumentia, ideſt doloſa, manantia ex corde peſſimo. Igitur hac cōparatione ſignificatur dolus, quo ſua dicta contegunt inimici fraudulenti; præſertim ſuſurrones vt decipiant, ſimulque ipſa doli detectio, q. d. Sicut figuli ſubinde vaſi teſtaceo ſuperinducunt limbum, vel cruſtam & ſcoriam argenti vt ſpecioſum appareat, ac eminùs videatur eſſe argenteum non teſtaceum; ſic pariter fraudulentus teſtam, ideſt odium corde gerens ſuper inducit illi quaſi limbum & cruſtam ſermones ſpecioſos, quibus amicitiam, imò ardens deſiderium iuuandi alterum præſefert, vt eum in fraudem & perniciem inducat: At ſicut ſi cominus limbum argenteum teſtæ inductum intuearis, videbis non eſſe argentum, ſed ſcoriam, & fæces argenti; ſic pariter ſi propius intuearis verba modoſque loquendi, & geſtus fraudulenti depræhendes eius fraudem, ac verba eius ſpecioſa eſſe ficta & doloſa, atque ſub eis tegi teſtā odij & maleuolentiæ.

Rurſum ſicut limbus hic argenteus tenuis ſenſim vſu defricatur & deteritur, vt appareat nuditas teſtæ; ſic ſenſim fraudulentus in longiori colloquio, vel crebriore conuerſatione deterit ſuam verborum ſpeciem, ac interſerit agitque nonnulla, è quibus eius teſta, ideſt odium & maleuolentia detegatur & denudetur: difficile enim eſt diu animum tegere, nec prodere vultu, quin erumpat, ſéque pandat & oſtendat: Porrò cor maleuoli quod nil niſi terrena cogitat, rectè comparatur vaſi fictili, ideſt fragili, quod tum ab homine facilè conteritur, tum à Deo iuxta illud: *Tanquam vas figuli confringes eos*. Pſal. 2. Ita R. Salomon, Aben Ezra & Leui, Iſidorus Clarius & alij:

& alij : Hanc genuinum huius ſententiæ eſſe ſenſum patet primò, quia omnes hi verſus à v. 18. vſque ad vltimum, ſpectant ad doloſos & ſuſurrones, eorumque fraudem & latens odium deſcribunt: Secundò quia v. ſequenti (vbi eſt Apodoſis, ideſt redditio & expoſitio huius ſententiæ) ita explicatur dum ait: *Labiis ſuis intelligitur inimicus cum in corde tractauerit dolos*: Tertiò idem liquet ex Septuag. qui vertunt: *Argentum datum cum dolo tanquam teſta reputatum: labia leuigata* (aliqui vertunt *doloſa*) *occultant cor triſte*, ideſt iratum & malignum, vti vertunt nonnulli. Sic triſtis pro irato ſumitur Eccleſ. 22. 27. vt ibidem pluribus oſtendi: *Ad amicum* inquit, *ſi aperueris os triſte*, ideſt ſi locutus fueris moroſè & iracundè, *non timeas: eſt enim concordatio*. Senſus eſt q.d. ſicut argentum cum dolo, id eſt doloſum, puta adulterinum, cùm ſcilicet datur ſcoria argenti pro argento, prima ſpecie fallit, putatur enim eſſe argentum, cum ſit ſcoria; at vbi propiùs inſpicitur, apparet id quod eſt, ſcilicet ſcoria, ac tum vileſcit inſtar teſtæ; ſic pariter labia leuigata, ideſt blanda & ſubdola aſſentatorum, occultant cor triſte, ideſt inimicum & malignū; at vbi inimicitiam & malignitatem cælare non poſſunt, ſed eam dicteriis & geſtibus pandunt, illico proditur & reprobatur eorum dolus, adulatio & peruerſitas, quæ inſtar teſtæ ad lapides alliſæ diſſilit, diffringitur & euaneſcit. Hinc

Myſticè Beda: *Quid*, inquit, *per argentum ſordidum niſi ſcientia corrupta? & quid per vas fictile, niſi cor carneum? quod cùm de ipſa falſa ſcientia ſe ornare ſatagit, in ſua locutione contra veritatem tumet, & magiſter erroris fit.*

VERS. 24. *Labiis ſuis intelligitur inimicus, cum in corde tractauerit dolos.* Chald. *Et in interioribus ſuis reponit fraudulentiam.*

Pro *intelligitur* Hebr. eſt יתנכר *iitnacker*, à rad. נכר *nachar*, ideſt agnoſci, intelligi, ſed *iitnacker* in Hitpael eſt contrariæ ſignificationis: ſignificat enim *agnoſci*, *& incognitum eſſe*, puta alium præſeferre & ſimulare, ideſt verbo aut factis oſtendere ſe alium quam ſit: vtraque ſignificatio huic loco congruit. Eſt enim Antapodoſis, ideſt redditio & explicatio parabolæ verſus præcedentis, vt ibi dixi. q.d. Amicus falſus & doloſus, qui exteriùs ſe ſimulat amicum, cum in corde foueat odium & inimicitiam, hic labiis & loquela alium ſe ſimulat, quàm reuera ſit, ſcilicet ſe eſſe amicum cùm reuera ſit inimicus, & in corde tractet dolos, vnde verbis ſuis blanditur & adulatur, vt odium ſimulato amore contegat: ſed tandem ex iiſdem labiis ſuis proditur & intelligitur quis & qualis ſit, ſcilicet quod ſit amicus fictus, & verus inimicus: quia viri prudentes & ſolertes fictionem & ſimulationem fa-
Signa ficti amici. cile deprehendunt ex ſignis: Signa hæc ſunt
primò, quod ſimulatores qui odium tegere ſtu-
1. dent, compoſita & exquiſita quadam vti ſolent
verborum mollitie & blanditie, ita vt planè
appareat non eſſe veram, ſed fictam & fucatam.
Vnde ſequitur: *Quando ſubmiſerit vocem ſuam,*
2. *ne credas ei*: Secundò, quia iidem ſolent eſſe
3. inconſtantes in verbis: Tertiò, quia iidem in fa-
4. cie laudant, à tergo vituperant. Quartò, quia
odium latens ita tegi nequit, quin ſubinde per
amarulenta verba, nutus & geſtus ebulliat &
5. emicet: Quintum dant Septuag. cum ver-

A tunt: *Labiis omnia annuit inimicus, in corde autem ſuo fabricatur dolos.* Fictus enim amicus & adulator annuit omnibus dictis & factis amici, illa laudans & in cælum extollens, cùm verus amicus laudanda moderatè laudet, vituperanda vituperet, ac liberè amicum ſui vitij & erroris admoneat: Denique omnia ſigna quæ adulatorem, produnt & doloſum amicum: omnis enim adulator fictus pictuſque amicus eſt, ac verus inimicus. Vide Plutarch. de differentiis adulatoris & amici.

Quando ſubmiſerit vocem ſuam ne credideris ei; quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius. VERS. 25.
Nequitiæ Hebr. תועבות *toebot*, ideſt abominationes, execrationes. Chald. *Mala*. Pro *ſubmiſerit* Hebr. eſt יחנן *iechannen*, ideſt gratioſam fecerit vocem ſuam. Alij, vocem dederit deprecantem veniam, & pro gratia orantem. B Radix enim חנן *chanan* ſignificat gratificari, miſereri, precari. Vnde varij variè vertunt. Pagnin. *Quando extulerit orando vocem ſuam*: R. Dauid: *Cum gratificauit vocem ſuam*. Tigurina: *Quando voce ſua benignus eſt.* Chaldæus: *ſi deprecatur voce ſua.* Septuag *Si te rogauerit voce magna.* S. Hieron. contra Ruffinum: *Si te rogauerit inimicus parcens* (forte *precans*) *voce magna.*

Submiſerit ergo non ſignificat ſubmiſſe in aurem ſuſurrarit, modeſtè ſuggeſſerit & admonuerit, ſed, quaſi dicat: Quando ſubmiſſa & delicata voce, velut humilis & ſupplex gratiam tuam captare, aut pro erratis veniam poſcerit. Vox enim demiſſa velut pudoris & humilitatis index, ſolet eſſe gratioſa & grata, C qualis eſt virginum & pœnitentium. Videtur enim præcipuè loqui Salomon de amico ficto, qui aliquando fuit publicus inimicus, ſed pœnitens ficte reconciliatus eſt, itaut odium priſtinum mente conſeruet. Huic enim nulla ratione credendum eſt, quia *ſeptem*, ideſt multæ nequitiæ in corde eius, quaſi dicat, odium latens in corde ſuggerit illi multiplices, imò omnes artes & technas quibus fraudulenter tibi noceat, téque ſupplantet. Alij, quaſi dicat: Odium eſt inſtar ſeptem nequitiarum, quia omnes malitias & nocendi artes in ſe complectitur. Salomonem ſecutus Siracides c. 12. 10. *Ne credas* ait *inimico tuo in æternum: etſi humiliatus vadat curuus, adijce animum & cuſtodi te ab illo* &c. Vide ibi dicta. Hugo per *Septem nequitias* accipit illas, de quibus Chriſtus Lucæ D 11. *Et aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe.* Alij accipiunt ſeptem vitia capitalia, quaſi dicat, inimicus occultus vt odium ſuum in te expromat, aduocabit ſeptem vitia; ſuperbiam, vt te deprimat, auaritiam, vt te bonis ſpoliet, iram, vt tecum rixetur, inuidiam, vt tuæ proſperitati ſuccenſeat, luxuriam, vt tuæ vxoris & filiarum caſtitati inſidietur, gulam, vt ſe tuis delitiis ſatiet, acidiam, vt in tua neceſſitate pigrum & tardum ad ſuccurrendum ſeſe exhibeat.

Myſticè Beda per inimicum doloſum accipit hæreticum. *Qui*, inquit, *cum verba prædicationis ſuæ ficta humilitate ſubmittit, corda innocentium & minus intelligentium demulcendo ſeducit.* Auctor verò Catenæ Græc. per Inimicum accipit Satanam. Satanas inquit, variis

modis nos rogat, & ad peccatum prouocat; modò namque immundos obſcenoſque ſuggerit, diuerſaſque voluptatum illecebras proponit; modò rurſum cladis aut calamitatis cuiuſpiam rumorem ſpargit; modò denique alia via in nos inuadit: cui viriliter reſiſtendum eſt, vt qui continuum & irreuocabile bellum aduerſum nos gerat, ſeptemque, hoc eſt omnis generis nequitiam in corde ſuo verſet. Hæc ille.

Inimico, id eſt gulæ ne credas.

Denique Caſſianus Collat. 5. c. 25. per inimicum accipit gulam: *Si te rogaueris*, inquit, *inimicus magna voce, ne conſenſeris ei; ſeptem enim ſunt nequitiæ in anima eius, ideſt ſi ſuperatus Gaſtrimargiæ ſpiritus cœperit tibi ſua humiliatione blandiri, rogans quodammodo vt aliquid relaxans à cœpto feruore impertias ei, quod continentiæ modum & menſuram iuſtæ diſtrictionis excedat, ne reſolnaris ſubiectione eius, nec arridente impugnationis ſecuritate, qua videris pauliſper à carnalibus incentiuis factus quietior, ad priſtinam remiſſionem vel præteritas gulæ concupiſcentias reuertaris. Per hoc enim dicit ſpiritus ille, quem viceras: Reuertar in domum meam vnde exiui. Et procedentes ex eo confeſtim ſeptem ſpiritus vitiorum, erunt tibi acriores quam illa paſſio, quæ in primordiis fuerat ſuperata, quæ te mox ad deteriora pertrahent genera peccatorum.*

Vers. 26. *Qui operit odium fraudulenter, reuelabitur malitia eius in concilio.* Heb. *Operiet ſe odium in deſolatione; manifeſta erit malitia illius in concione.* Septuag. *Qui occultat inimicitiam, componit dolum: reuelat autem ſua peccata bene notus in confeſſionibus.* Symmach. *Qui occultat odium per captiones, reuelabitur malitia eius in Eccleſia.*

Vatab. *Odium quod abdit ſe in ſolitudine, reuelari ſolet in cœtu.* Hinc patet in Septuag. Complut. ἐκκαλύπτει, non rectè verti *celat, abſcondit*, cum contrariè vertendum ſit *reuelat, manifeſtat*, vti vertunt Vatican. Hebr. Symm. & Noſter. Pro *fraudulenter* Hebr. eſt במשאון *bemaſſaon*, ideſt *in deceptione*, à radice נשא *naſa*, ideſt decepit. Alij *in deſolatione*, à radice שאה *ſcaa*; ideſt deſolauit. Alij *in obſcuritate*, occultè R. Salomon: *In tenebricoſa vaſtitate*. quaſi dicat, qui fraudes molitur in tenebris, reuelabitur in publico conuentu. R. Leui: *In vaſta ſolitudine*, vbi fraus eſt ſecreta & nulli cognita.

Hucuſque malitiam fraudulenti amici deſcripſit, nunc eiuſdem pœnam adiungit, quod ſcilicet eius malitia, puta odium & fraus ſit reuelanda publicè in concilio, ibique damnanda & perenni probro notanda.

Nonnulli, vt Dionyſ. τὸ *conſilio* per S. ſcribunt, quaſi dicat, per conſilium, id eſt per prudentem inquiſitionem poterit deprehendi fraus: ſicut Iudas Machabæus & fratres eius ſæpe deprehenderunt dolos ſuorum aduerſariorum, vti narratur in lib. Machab. Verùm τὸ *concilio* ſcribendum eſt per c. vt patet ex Hebr. Roman. Septuag. Symmach. & cæteris. Per concilium ergo accipe conſeſſum iudicum & magiſtratus, item quemlibet ſeniorum aut populi cœtum, q. d. fraudulentus cælat ſuum odium & fraudes, putátque eas fore ſecretas; at ſciat eas delatum iri ad iudices, ab eiſque iuſta pœna mulctandas. Item eas emanaturas ad cœtus populi, vt in iis ipſe traducatur, fiatque omnium fabula & probrum. Omnes enim odere fraudes

A & fraudulentos, eóſque è ſuo cœtu & Repub. exturbandos cenſent. Nota eſt Dei vindicta iuſta, qua punit fraudes & ſcelera occulta per publicam infamiam & pœnam, quam maximè expaueſcunt & horrent fraudulenti: Optant enim ſua probra tegi & latere. Hoc ergo eſt quod ait Chriſtus Lucæ 11. *Nihil occultum quod non ſciatur, & nihil abſconditum quod non reueletur*, tum hic ſæpe, tum ſemper in futuro iudicio, præſertim extremo, in quo pudendæ fraudes & ſcelera à Chriſto toti mundo, ideſt omnibus angelis & hominibus promulgabuntur, quæ ſumma erit reproborum verecundia, vt optent dicantque *Montibus, cadite ſuper nos, & collibus, operite nos.* Apoc. 6.

Vers. 27. *Qui fodit foueam* (Aquila & Symmach. διαφθορὰν, ideſt *corruptelam, perniciem*) *incidet in eam, & qui voluit lapidem, reuertetur ad eum.* τὸ *reuertetur* aliqui referunt non ad lapidem, ſed ad eum qui ipſum voluit, quaſi dicat. Sicut ſi quis lapi-
B dem è ſublimi loco in alicuius verticem demittat, ac viciſſim ipſe è ſublimi deuolutus in eundem lapidem incurrat, illidaturque; ita is qui è faſtigio alicuius dignitatis ad quam euectus eſt, inferiores ſubditoſue homines damno afficit, hanc mercedem refert, vt inde deiectus, eadem quæ aliis intulit damna ſufferre adigatur.

Verum τὸ *reuertetur* referendum ad *lapidem*, non ad eum qui ipſum voluit patet ex Hebr. תשוב *taſcub*, ideſt *reuertetur*, quod eſt fœmininum, quod proinde cohæret cum אבן *eben*, ideſt lapide, pariter feminino, non cum וגולל *vegolel*, ideſt *& qui voluit*, vtpote maſculino. Vnde Septuag. vertunt: *Qui voluit lapidem, ſuper ſeipſum*
C *deuoluit eum.* ita Auctor Catenæ Græc. Senſus ergo eſt q. d. Sicut fodiens foueam, vt capiat apros, lupos aliaſque feras, ſæpe ipſe incautus in eandem incidit; & ſicut qui voluit lapidem per trochleas, vel rotas aut tigna rotunda in altum, ſæpe caſu incautè laxatis trochleis vel rotis, lapis reuoluitur in rotantem, eumque qui voluit, atque ipſum lædit vel opprimit; ſic pariter qui dolos alteri ſtruit, ipſe in ſimiles, imò eoſdem ſæpe incidit, vt fraude ſua, quam alteri machinatus eſt, ipſe comprehendatur & pereat, vti Aman ſuſpenſus eſt in cruce, quam parauerat Mardochæo, & Perillus offerens Phalaridi tyranno bouem æneum,
D vt igne ſubiecto in eo torreret homines, primus ab eodem in illum coniectus horrendè mugiit. Vnde Ouidius de arte am.

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit: infelix imbuit auctor opus.

Sic Abimelech, qui 70. fratres occidit ſuper lapidem vnum, ictu lapidis à muliere occiſus eſt. Iudic. 9. 53. Hanc gnomen fusè explicui Eccleſ. 27. 28. quare hic plura non addam. Hoc eſt quod vulgo dicitur: *Damnoſus aliis, damnoſus eſt ſibi.* Exemplum planè ad literam eſt in Saule, qui perſequens Dauidem velut regni æmulum, eique tendens laqueos & foueas, in ſpeluncam purgandi ventris cauſa ingreſſus, incidit in manus Dauidis ibidem latentis, qui proinde præſcidit oram chlamydis eius, ſed vitæ pepercit. 1. Regum 24. v. 4. & ſeq. ita S. Iſidor.

in 1. Reg. c.17. Quare Dauidi, ſimilibuſque dolum & fraudem patientibus attribuas. Prouerbium Arabum cent. 2. n. 50. *Sors ſuper te cecidit, & ſors tua eſt*; vel vt alij magis appoſitè vertunt: *Sagitta contra te, ſagitta tibi eſt.* q. d. quod contra te afferebatur, id pro te eſt: ſuo inimicum iugulas gladio. Memorabile eſt quod in vita S. Eliſabethæ Reginæ Luſitaniæ legimus, famulum quendam ſocio gratiā Reginæ inuidētem, illum apud Regem accuſaſſe de adulterio cum Regina: quare Regem iuſſiſſe fabris, vt quam poſtero mane primum ad illos mitteret, illico in ardentem fornacem conijcerent. Miſit ergo accuſatum. At ille de more prius ſacrum audiuit: interim rex ſubmiſit accuſatorem, vt videret an fabri iuſſa peregiſſent. At illi eum vt primò venientem in fornacem coniecerunt. Quare in foueam quam ſocio innocenti parauerat, iuſta Dei vindicta ipſemet incidit. Plura talia extant in vitis ſanctorum.

VERS. 28. *Lingua fallax non amat veritatem, & os lubricum operatur ruinas.* Heb. *Lingua mendacij odiet contritionem ſui, vel contérentem ſe, & os blandum faciet impulſionem*, ideſt impellet ad caſum, ideſt *operatur ruinas*, vt vertit Noſter. Pro *os lubricum*. Heb. eſt חלק *chalac*, ideſt diſpertitum, diffuſum, glabrum, lubricum, leue, blandum. Aquila. Symm. & Theod. λεῖος, ideſt *leuigatum*. Syrus: [illegible] *eiectionis*. Vatab. *Lingua fallax odit qui illam reprimit*, ſcilicet confutando illam, conuincendóque per contrariam veritatem, vt vertit Noſter, Chald. & Septuag. Heb. *contritio* alludit ad nucem: ſicut enim cortex nucis frangendo conteritur, vt nucleus appareat & eximatur; ſic fraudes doloſi confutando franguntur, vt latens ſub eis veritas, ideſt vana falſitas & ſimulatio appareat, & deprehendatur.

Per *os lubricum* primò Lyran. & alij accipiunt os quod non ſeruat ſecretum, ſed illud lubrica garrulitate effutit & effundit: Vnde Septuag. vertunt, *os non tectum*, ideſt patens; hoc enim multis cauſa eſt damni & ruinæ. Quaſi Salomō hic duo vitia contraria notet & inſectetur. q. d. praua eſt lingua fallax, quæ ſcilicet machinatur occultè malum, ſed exteriùs dolos ſuos cælat, vt aduerſarium fallat, & incautum opprimat; praua inquam eſt, quia non amat, imò odit veritatem veramque ſinceritatem & fidem: prauum pariter eſt os lubricum, quod ſcilicet nimis patulum eſt, omniaque ſecreta effutit: hoc enim ſibi & alijs eſt cauſa ruinæ: Nec ergo doloſum ſilentium, nec nimia loquacitas laudanda, ſed media virtutis via incedendum, vt nec per doloſum ſilentium veritatem abſcondamus, nec per garrulitatem arcana pandamus, ſed dicamus veritatem quæ ſine noxa dici poteſt, taceamus verò ſecreta quæ noxam afferre queunt.

Secundò, alij per os lubricum accipiunt os varium & inconſtans, quod nunc aſſerit rem, nunc negat. Vnde Chald. vertit, *Os biſidum vel bipartitum*; hoc enim lubricum eſt inſtar anguillæ, vt ſi illud in aſſertione ſua tenere & comprehendere velis, lubricando elabatur alia & alia, imo contraria aſſerendo. Hoc multos ſimplices, qui ei credunt, agit in ruinam. Vnde Septuag. vertunt: *Os autem patens facit inconſtantiam.*

A Tertiò; Noſter Salazar per os lubricum, ſiue lene & molle, æque ac per linguam fallacem accipit os & linguam adulatoris, quaſi dicat: Adulator qui adulando fallit & multa mentitur, odit fugitque rigidum & auſterum veritatis amatorem, qui eius falſas adulationes redarguit & refutat; amat verò & ſequitur homines molles, & lentos qui ſuis laudibus licet falſis mirificè delectantur, iuxta illud B. Petri Chryſologi: *Vitiis ſemper ſeruiunt blandimenta, lenocinantur dulcia: virtutibus verò auſtera & fortia ſunt amica.* Talis fuit indoles S. Auguſt. qui de ſe ita ſcribit lib. 9. de Trinit. *Magis optabo a quolibet reprehendi, quam ab adulatore laudari. Nullus enim reprehenſor formidandus eſt amatori veritatis.*

Et os lubricum operatur ruinas. q. d. Molles & lentes homines, qui non amant veritatem, ſed falſas ſuas laudes, quas os lubricum adulatorum eis
B inſtillat, hi vtique per eas grauia ſentient damna & ruinas; ſicut qui per loca lubrica ambulat, ſæpe cadit & ruit in lutum, ſaxa & foſſas.

Quartò & genuinè: *os lubricum*, ideſt blandum & blanditiis fallens, ac lingua fallax eſt os & lingua doloſi, qui doloſè odium in corde tegit, [illegible] ore ſimulat amicitiam. De doloſo enim egit à v. 18. huc vſque. Huius enim blanditiæ inſtar olei lubrici illabuntur in mentes audientium, eáſque inungunt, deliniunt & fallunt. Senſus ergo eſt q. d. lingua mendax doloſi odit eos qui dolos ipſius detegunt, & veram eius inimicitiam pandunt; is enim ore ſuo lubrico, ideſt blando & ſimulato non aliud quærit, quàm per blanditias
C haſce doloſè operari aliorum ruinam, ſed reuerà magis operatur ſuam ipſius propriam: Hæc gnome ergo duo ſignificat: Primò doloſi ingenium, quod amet dolos & fraudes, fugiatque eos qui illas detegunt. Secundò eiuſdem damnum & pœnam: Aut potiùs duo eius damna repræſentat, prius, quod ſuis mendaciis obſcuret perdátque veritatem, ſinceritatem & fidem; poſterius, quod ſua lubricitate, & blandiloquentia inſtar ſerpentis aut veneni melliti illabens in animos hominum, eos ſecum agat in ruinam. Vbi nota cum Ianſen. τὸ *operatur ruinas* poſſe accipi vel de ruinis aliorum quibus dolos ſtruit, vel de ruinis ſuipſius. Priori modo ſenſus erit: lingua mendax non amat veritatem ipſam conuincentem, & redarguentem, ſed non obſtante veritatis reprehenſione, os quod blanditiis verborumque lenociniis decipere conatur, pergit homi-
D nes impellere, in perditionem ac in mala deiicere. Poſteriori modo ſenſus erit: lingua mendax, vel homo qui delectatur lingua mendaci, non amat veritatem quæ mendacium detegit & reprehendit, ideóque os tale fallax operatur ſibiipſi perditionem, & in multa mala præcipitationem; qui ſenſus præcedentibus magis conuenit, vt hactenus per aliquot verſus ſemper ſermo fuerit de linguæ fallacis, ac ad decipiendum compoſitæ vitiis ac pœna: de vitiis enim egit à v. 18. vſque ad v. 27. de pœna v. 27. & hoc 28. Septuag. *os lubricum* vocant, vocant *os patens*, ideſt omnibus apertum, obuium, amabile, blandum: *Os patens* inquiunt facit ἀκαταστασίαν, ideſt ſeditionem, inconſtantiam, tumultum, confuſionem, turbatum

rerum ordinem, hoc eſt *ruinam*, vt vertit Noſter & Chald. Chald. *os lubricum* vocat *os bifidum*, quia partitum in odium & amorem; corde enim odium cælat, ore amorem præſefert; vnde præſenti blanditur, abſenti maledicit. Doloſus ergo duplex habet os, ideóque bifidum.

CAPVT XXVII. SYNOPSIS.

NOn gloriandum in craſtinum: Ne teipſum laudaueris: ira ſtulti intolerabilis: manifeſta correptio melior amore abſcondito: vulnera diligentis præſtant oſculis adulantis: anima ſaturata faſtidit mel: vicinus præſtat amico remoto: Spondens pro extraneo capiat ab eo pignus: benedicens voce grandi ſimilis maledicenti: litigioſa mulier ſimilis tecto perſtillanti: vir acuit amicum: corda patent prudentibus: oculi inſatiabiles: homo probatur ore laudantis: ſtultus contuſus manet ſtultus: v. 23. ad finem capitis laudat artem paſtoritiam eiuſque frugalitatem.

NE glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariat dies.

2. Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua.

3. Graue eſt ſaxum, & oneroſa arena: ſed ira ſtulti vtroque grauior.

4. Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ferre quis poterit?

5. Melior eſt manifeſta correptio, quàm amor abſconditus.

6. Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula odientis.

7. Anima ſaturata calcabit fauum: & anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet.

8. Sicut auis tranſmigrans de nido ſuo, ſic vir qui derelinquit locum ſuum.

9. Vnguento & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici conſiliis anima dulcoratur.

10. Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiſeris: & domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ.

Melior eſt vicinus iuxta, quàm frater procul.

11. Stude ſapientiæ fili mi, & lætifica cor meum, vt poſſis exprobranti reſpondere ſermonem.

12. Aſtutus videns malum, abſconditus eſt: paruuli tranſeuntes ſuſtinuerunt diſpendia.

13. Tolle veſtimentum eius, qui ſpondit pro extraneo: & pro alienis, aufer ei pignus.

14. Qui benedicit proximo ſuo voce grandi, de nocte conſurgens maledicenti ſimilis erit.

15. Tecta perſtillantia in die frigoris, & litigioſa mulier comparãtur: 16. qui retinet eam, quaſi qui ventum teneat, & oleũ dexteræ ſuæ vocabit.

17. Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici ſui.

18. Qui ſeruat ficum, comedet fructus eius: & qui cuſtos eſt domini ſui, glorificabitur.

19. Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominũ manifeſta ſunt prudentibus.

20. Infernus & perditio numquam implentur: ſimiliter & oculi hominum inſatiabiles.

21. Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum: ſic probatur homo ore laudantis.

Cor iniqui inquirit mala, cor autem rectum inquirit ſcientiam.

22. Si contuderis ſtultum in pila quaſi ptiſanas feriente deſuper pilo, non auferetur ab eo ſtultitia eius.

23. Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuóſque greges conſidera:

24. Non enim habebis iugiter poteſtatẽ: ſed corona tribuetur in generationem & generationem.

25. Aperta ſunt prata, & apparuerunt

herbæ virentes, & collecta ſunt fœna de montibus.

26. Agni ad veſtimentum tuum: & hœdi, ad agri pretium.

27. Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in neceſſaria domus tuæ: & ad victum ancillis tuis.

VERS. 1. NE glorieris in craſtinum, ignorans (quia ignoras) quid ſuperuentura pariat dies. Heb. *Ne te laudes in craſtinum; quia non ſcis quod paritura vel generatura ſit dies*, ſcilicet ſuperuentura, ideſt craſtina, vel etiam hodierna, vt vertit Chald. *Neſcis* inquit *quid paritura ſit hodierna dies.* Septuag. *Ne glorieris ob futura in craſtinum* (vel de iis quæ ad diem craſtinum expectantur) neſcis enim quid ſuperuentura paritura ſit dies. Craſtinū ſignificat quodlibet futurum in Script. per Synecdochen. q. d. Ne glorieris de futuris, dicendo v. g. cras conuiuabimur, cras ibo ad nuptias, cras fiam conſul, doctor, canonicus, ſenator, epiſcopus, vicerex, &c. cras ædificabo palatium, emam vineam, plantabo paradiſum &c. cras fundabo hoſpitale, erigam collegium, inſtituam academiam: quia neſcis quid pariet, ideſt afferet dies craſtina, imò hodierna. Neſcis enim an cras an veſpere viues, neſcis an eadem tibi tunc mens erit, quæ modò eſt, neſcis an eadem occaſio faciendi tunc erit, quæ nunc eſt.

Vetat ergo hæc gnome nimiam fiduciam futurorum, vtpote incertorum, ac proinde ne quis differat in futurum bona opera quæ mente deſtinauit: ſed ilico ea exequatur, ne poſtea ea exequi nequeat. Vbi nota tempus dicitur parere metaphoricè, quia edit in lucem futura eáque facit præſentia; & metonymicè, quia profert cauſas ſecundas, quæ nouas res pariunt & cauſant: & quia ſeruit Deo, Deique ordinationi, quæ id quod mente concepit & decreuit, ſtato tempore edit & promit. q. d. non hoc fiet quod tu concipis, nec quod fatum decreuit, ſed id proferet dies, quod eſt à Deo conceptum. Propriè autem quæ caſu & fortuitò fiunt, dicuntur generari à tempore: quia tempus, quòd vt ait Ariſt. eſt numerus motus primi mobilis, ex hoc motu adducit varias combinationes ſtellarum, ventorum, qualitatum, aliarúmque cauſarum ſecundarum, quarum caſualis occurſus & concurſus cauſa eſt euentuum fortuitorum & contingentium: caſus ergo & fortuna ſunt partus temporis.

Gnomæ. Huic gnomæ affinis eſt illa Ben Sira in fine Alphabeti ſecundi: *Ne te cruciet ærumna diei craſtini, quia neſcis quid paritura ſit dies.* Et illa Horatii:

Quis ſcit an adiiciant hodiernæ craſtina ſummæ
Tempora dij ſuperi? Et illa Propertii.
Forſitan includet craſtina fata dies!
Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.

Et illa Comici:

Neſcis quid ſerus veſper vehat,
Longa dies craſtina, viue hodie.

Et illa Ouidii lib. 3. de art.

Vtendum eſt ætate, cito pede labitur ætas.
Nec bona tã ſequitur, quàm bona prima fuit.

Et illa Virgil. 3. Georg.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Et illa Senecæ lib. de breuitate vitæ cap. 7. *Præcipitat quiſque vitam ſuam, & futuri deſiderio laborat, præſentium tædio. At ille qui nullum non tempus in vſus ſuos confert, qui omnes dies tanquam vitam ordinat, nec optat craſtinum, nec timet: Quid enim eſt quod iam vlla hora nouæ voluptatis poſſit afferre? Omnia vota ad ſatietatem percepta ſunt, de cætero fors fortuna vt volet ordinet; vita iam in tuto eſt. Huic adiici poteſt, detrahi nihil, & adiici ſic ſicut aliquis ventre quoque admodum ſaturo iam, non pleno, aliquid cibi quod nec deſiderat, capit.*

Idem epiſt. 1. ad Lucilium, *Magna vitæ pars elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quòd mortem proſpicimus, magna pars eius iam præteriit, quicquid ætatis retro eſt mors tenet. Fac ergo mi Lucili, quod facere te ſcribis, omnes horas complectere, ſic fiet vt minùs ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. Dum differtur, vita tranſcurrit. Omnia, mi Lucili aliena ſunt, tempus tantùm noſtrum eſt.*

Idem: *Omnes* ait *vitam differentes incerta mors præueniet. Omnis igitur dies tanquam vltimus ordinandus eſt.* Inſpice imaginem temporis cum hoc lemmate: *Quid longa ſperas? breue eſt quicquid hic vides.* Sublimius Pſaltes Pſalm 94. 8. *Hodie* inquit *ſi vocem eius* (Domini) *audieritis, nolite obdurare corda veſtra.* Ex quo τὸ *hodie* vrget Apoſt. Hebr. cap. 3. verſ. 13. *Adhortamini* inquit *voſmetipſos per ſingulos dies donec hodie cognominatur.* Planiùs & pleniùs S. Iacobus cap. 4. 13. hanc Salomonis gnomen ceu paraphraſtes explicat dicens: *Ecce nunc qui dicitis; Hodie aut craſtino ibimus in illam ciuitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercatum & lucrum faciemus: qui ignoratis quid erit in craſtino. Quæ eſt enim vita veſtra? vapor eſt ad modicum parens, & deinceps exterminabitur.* Vbi plura hac de re dixi. Qui ergo ſapis, viue hodie, cras forſan moriture.

VERS. 2. *Laudet te alienus, & non os tuū: extraneus, & non labia tua.* Septuag. *Laudet te vicinus, & non os tuum: alienus, & non labia tua.* S. Aug. tract. 36. & 58. in Ioan. *Non te laudet os tuum, ſed laudet te os proximi tui. Alienus*, Hebr. זר *zar*, vocatur exterus, puta qui eſt alterius cognationis, aut familiæ & domus, aut ciuitatis, aut gentis, aut fidei & religionis, quales Iudæis erant Gentiles, qui proinde vocabantur זרים *zarim*, ideſt alieni & alienigenæ. Idem vocatur נכרי *nachri*, ideſt incognitus, extraneus: quare *nochri* propriè non ſignificat hoſtem & inimicum, ſed ad eum extendi poteſt, quia hoſtis eſt ſummè alienus, & quia hoſtes Iudæorum erant gentiles, qui erant alienigenæ. Hoc ipſo enim quo nati erant ex Eſau, Iſmaël aliiſque gentibus, non ex Abraham, Iſaac & Iacob, ex quibus prognati erant Iudæi, trahebant quaſi ab ipſa proſapia & parentibus alienationem, & quaſi naturale odium Iudæorum, vti etiamnum nonnullas gentes ab ipſo ortu naturaliter quaſi certis aliis quibuſdam aduerſari, & quaſi naſci inimicas conſpicimus.

Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Non decet te laudare temetipſum, ſed digna laude gerere, quæ ſuo ſplendore alios, præſertim extraneos compellant ad te laudandum, non quòd laudem

Laus propria ſordet.

hanc quæras & intendas, ſed quod laus ex virtute etiam eo qui laudatur ignorante, imò inuito naturaliter quaſi emanet & reſultet: propria enim virtutis dos eſt laus, iuxta illud Socratis apud Stobæum ſerm. 1. *Thus dijs, laus vero bonis viris debetur.* Et illud: *Virtus laudata crexit.* Et illud S. Baſilij apud Anton. in Meliſſa p. 1. cap. 51. *Præcipuum beneficium eſt in rebus honeſtis laudari; laus enim parit æmulationem, æmulatio virtutem, virtus felicitatem, quæ ſupremum & finis eſt omnium quæ deſiderantur, & quo omnis viri boni motus refertur.* Igitur ſinas te laudari non à tuis cognatis, amicis, domeſticis, ſed ab alienis & extraneis, atque quò magis alieni à te fuerint, eò maior erit laus ſi te laudent. Vnde ſumma eſt laus, quæ ab inimicis alicui tribuitur. Illi enim non ſpe, non adulatione, non amicitia, ſed veritate & magnitudine virtutum mouentur ad te laudandum: laus ergo ab inimico extorta eſt pura.

Ratio à priori. Ratio à priori huius ſententiæ eſt, quòd ſeipſum laudare ſit vanum, ſuperbum & ſtultum. Hæc enim laus procedit à philautia, qua quis vti nimis amat, ſic & nimis laudat ſeipſum. Amor enim proprius hominem excæcat, vt omnia ſua licèt praua vel parua, æſtimet bona vel magna. Externi autem qui nullam habẽt nobiſcum coniunctionem, puriùs & ſinceriùs de noſtris rebus & factis iudicant. Vnde eorum iudicium, & laus vel vituperium verius eſt. Ita cẽ-

Gnomæ. ſent omnes ſapientes fideles & prophani; fideles, vt S. Paulus, qui coactus ſuas laudes recenſere vt ſuum Apoſtolatum tueretur: *Factus ſum* inquit, *inſipiens, vos me coegiſtis: ego enim à vobis debui commendari.* 2. Corinth. 12. 11. & Chriſtus: *Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum: Alius eſt qui teſtimonium perhibet de me.* Ioannis 5. 31. S. Chryſoſt. hom. 5. de Laudibus Pauli. *Extremæ* ait *dementiæ eſt nulla imminente neceſſitate, & neceſſitate violenta proprijs laudibus velle decorari.*

Lucas Medicus vir diſertiſſimus, cum orationem apud Alphonſum Aragonum Regem eloquentiſſimam habuiſſet, cúmque exquiſitis, & heroicis laudibus extuliſſet, rex hæc audiens dixiſſe fertur: *Si vera ſunt Luca quæ de me prædi-*

Exempla. *cas, Deo Optimo Maximo gratias ago; ſin aliter, vera vt iſthæc faciat oro atque obſecro.* Innuens maximè decere reges, vt laudibus dignos vbique ſe præbeant. ita Panor. lib. 1. de reb. geſtis Alphonſi.

Ageſilaus rex dictitabat ſibi iucundum eſſe ab hoſtibus laudari, qui non verentur vituperare ſi quid ipſis diſpliceat. Tales enim ſi quid laudant iudicio laudant, non metu aut adulatione. Ita Plutarch in Lacon. Themiſtius apud Stobæum: *Nulla* inquit *narratio tam* odioſa eſt quàm ſuipſius encomium. Hinc illud vulgò tritum: *In ore proprio laus ſordet.* Et illud Zenodoti: *Teipſam laudes mulier ſicut Aſtydamas;* quod vſurpans Iulianus epiſt. ad S. Baſil. *Laudaui meipſum* inquit *vt Aſtydamas.* Plinius Iunior lib. 1. epiſt. 8. ad Saturninum: *Id quod magnificum referente alio fuiſſet* inquit, *ipſo qui geſſerat recenſente vaneſcit.* Cauſam ſubiicit: *Hi qui benefacta ſua verbis adornant; non ideo prædicare quæ fecerint, ſed vt prædicarentur feciſſe creduntur.* Cuidam apud Lyſandrum iactanti, quod ipſum & laudibus veheret, & aduerſus obtrectantes tueretur:

A *Duo* inquit *ſunt boues rusi, & t acentibus ambobus tamen certo noui vter ſit ignauus, vter ad laborem ſtrenuus.* Senſit veram virtutem non egere laudibus humanis, quum ipſa ſecum ducat ſuam laudem ac decus. Cæterum qui nihil gerunt præclari, his opus eſt præconibus. ita Plutar. in Laconicis.

Cum Peſcennio Nigro Imperatori creato quidam Panegyricum recitare vellet, Imperator dixiſſe fertur: *Scribe laudes Marij, vel Hannibalis, vel alicuius Ducis optimi vita functi, & dic quid ille fecerit, vt eum nos imitemur. Nam viuentes laudare irriſio eſt, maxime imperatores à quibus ſperatur, qui timentur, qui præſtare publicè poſſunt qui poſſunt necare, qui proſcribere: ſe autem viuum placere velle, mortuum etiam laudari.* ita Ælius Spartanus in eius vita.

Huius ſententiæ veritatem pulchro galli & & vulpis Apologo, bellis ſimilitudinibus varie-

B gato, oculis ſubiicit Cyrill. lib. 2. Apol. Moral. cap. 28. cui titulus: *Contra eos, qui ſeipſos commendant: Gallus* inquit, *poſitus iuxta coruum, cum intelligendi lumine, & pennarum ſpecie venuſtâ ſuperbâ non parum eſſet inflatus, erecto polimito collo ſua ſe cœpit cantatione laudare, dixitque: ô quantus in cœlo eſt fons ſapientiæ, ac vena ſplendoris, & ars primaria venuſtatis, quandoquidem nobis terrigenis tanta pulchritudinis & intelligentiæ dona tradiderit? Cui eruditè coruus ſic reſpondit: Cara quidem eſt intelligentia, & eſt iucunda venuſtas, ſed optima eſt ſapientia ſine qua, aut ſibi non ſunt, aut nihil ſunt omnia. A ſapientioribus autem noſtris audiui, quòd luce lucem perdere, virtutémque virtute maxima ſit dementia. Vtique etiam laude laudationem amittere, idipſum eſt. Nimirum ab Ariſtotele laus definitur, eſſe ſermo illucidans virtutis magni-*

C *tudinem. Vnde nec minima virtus eſt, imò maximũ vitium, laudare ſeipſum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, facti ſunt ſtulti.* (Rom. 1. 22.) *Veruntamen ſapiens dum laudatur in facie, flagellatur in* Ratio à

mente. Deinde idipſum ratione à priori demon- priori.

ſtrat. *Virtus enim vera, vt virgo pudiciſſima, ſine rubore ſe videri non patitur, & quaſi ſtella rutilans ab apparente ſole abſconditur, & veluti chryſopazium ſplendens in tenebris, ita erubeſcens laus in lumine occultatur. Igitur qui ſeipſum commendat, ſe vituperat, quia laus eius vitium generat, dum ſine ſplendore virtutis ac caſtitatis, hunc informem eſſe demonſtrat. Verùm ſi hoc aure intelligentiæ percepiſti, ſcriptum eſt,* (Ioan. 8. 13.) *Tu teſtimonium de teipſo perhibes, ac teſtimonium tuum non eſt verum. Atque in communi mundi lege pro ſe nemo ſuſcipitur, eò quod linguæ libra priuati amoris ad ſe pondus attrahit. Eſt ergo laus propria dedecus, quia*

D *lingua ſibi teſtis non ſuſcipitur, aut mentitur. Quin & illud nos approbat, quod exaltat. Hoc autem eſt laudem fugitiua humilitas.* (Matth. 23. 12.) *Qui enim ſe humiliat, exaltabitur. Humilitas enim per ſemitam mundialis confuſionis atque caliginis, in finem luciditatis adducit.* Denique nouo dilemmate idipſum euincit, eóque gnomen Salomonis elucidat: *Sed ad quid te laudas? certè ſi notus es, agis ſuperfluum: ſi non notus, memento quòd latere deſiderat vera virtus. Verùm nec tempus laudandi quemquam eſt, donec viuit: nam commendatio vera non præterit, quàm poſſeſſe virtutis æternitas ſtabiliuit. Laudet ergo te os alienum* (Prouerb. 27. 2.) *accuſet te [illegible] tuum, humilitatis te approbet virtus,*

dies te commendet vltimus & æternus. quibus auditis gallus, quia ſe laudauerat, erubuit.

Vers 3. *Graue eſt ſaxum, & oneroſa arena; & ira ſtulti vtroque grauior. Grauior*, ideſt moleſtior, magis premens & affligens, portatu & toleratu difficilior. Grauitas enim propriè eſt corporum, metaphoricè verò cum ad animū transfertur ſignificat moleſtiam, afflictionem, cruciatum. Heb. *Grauitas lapidis, & pondus* (vel eleuatio aut cumulus) *arenæ, & ira ſtulti grauior eſt præ vtriſque.* Septuag. *Grauis eſt lapis & vix portabilis arena, ſed ira ſtulti vtroque eſt grauior.*

Primò R. Salomon iram ſtulti accipit non paſſiuam, quam ipſe in ſe habeat, ſed actiuam, quam ipſe ſcilicet excitet & cauſet in Deo, q.d. Ira Dei, quam ſua ſtultitia ideſt impietate ciet & prouocat ſtultus, ideſt impius, grauior eſt quouis ſaxo & arena; quia ipſe eandem Dei iram & vindictam non tantùm in ſe & ſuos, ſed & in totā Remp. imò in totū vniuerſum redundare B facit. Subinde enim Deus totum populum caſtigat ob ſcelus vnius ſtulti & impii, vti caſtigauit ſacrilegium Achan proſternendo caſtra tota Iſraëlis. Ioſue cap. 7. 13. Verùm alij paſſim accipiunt iram ſtulti paſſiuam, quæ ſcilicet ſit & reſideat in ipſo ſtulto. Vnde

Secundò Lyran. exponit iram ſtulti grauem & importabilem eſſe ipſi ſtulto & cæteris ſtultis, non autem ſapientibus. q. d. grauiſſimum ſanè ad portandum eſt ſaxum, & arenæ etiam pondus minimè leue, ſed tamen hæc duo ſtultus aliquis viribus pollens leuare poterit: at ira ſtulti longè grauior ac oneroſior eſt: illius enim pondus nullus ſtultus ſuſtinere poteſt.

Rurſum ira ſtulti grauior eſt ſaxo & arena, quia homo inſipiens nec magnam aliquam inſtar ſaxi ac vehementem indignationem, nec leuiores ac crebros iracundiæ motus (qui ſunt inſtar arenæ minutæ) perferre poteſt.

Ira ſtulti intolerabilis. cur? Cauſa 1. Tertiò & genuinè, q. d. Ira ſtulti grauior eſt ſaxo & cumulo arenæ, ac vtroque oneroſior & importabilior ſapienti multis de cauſis. Prima eſt, quia onus ſaxi & arenæ corpus grauat; ira verò mentem ſapientis premit & degrauat. Maiora autem & magis ſenſibilia ſunt onera

2. quæ mentem, quàm quæ corpus affligunt. Secunda, ſaxum & arena dorſo impoſita à ſapiente deponi & excuti poſſunt; at ira ſtulti nequaquam. Nam vt ait Auctor Catenæ Græc. Stultus iratus ſe furore incenſum non animaduertit, atque ita vt animum ab ira ſeducet furorémque comprimat non laborat, imò eum amat & fouet. Credit enim ſe prudentem & intelligentem eſſe, adeóque iuſtè inſanire: hunc ergo ſtulti furorem in ſe concitatum patiatur ſapiens

3. oportet.

Tertia, quòd ſaxa & arenæ arte & inſtrumentis alleuari poſſunt, puta curru, equo, mulo vectari queunt; at ſtulti ira nulla re naturali (ſed ſola Dei illuminatione & gratia) non dico tolli, ſed nec minui poteſt, præſertim quia ſtultus iram habet pro ratione, putátque ſe iuſtè & cum ratione iraſci. Quocirca à nullo ſe moneri, doceri aut mitigari patitur, ſed planè iram ſuam explere ſatagit; quare iracunda, contumelioſa, indigna dicit & agit, quibus quoſlibet ferit & ſauciat, premit & opprimit, nec pacari aut teneri ſe ſinit. An non hic grauior & moleſtior eſt ſaxo & arena quantumlibet graui? ſtultus A enim ſuas iras ferre & moderari nequit, ſed iis totum ſe obrui ſinit, ac ſe captiuum dat & mancipat, vti fecit Nabal, qui ſtulta indignatione oppreſſus mortuus eſt. 2. Reg. 25. Eadem deinde premit & opprimit alios, in quos ipſam effundit.

Quartam ſuggerit verſio Septuag. *Et vix portabilis arena*, q. d. arena portari nequit nec 4.
eleuata & conſtipata, vti aliqui ex Hebr. vertunt, vtpote nimis denſa, oneroſa & grauis, nec diuiſa & minuta, quia grana arenæ minuta manibus quis complecti & ſtringere nequit, quin plurima per digitos elabantur. Sic pariter ira ſtulti ſi eleuata ſit & exaggerata, ideſt ſi prodeat ex magno animi tumore & faſtu, tam intolerabilis & inſuperabilis eſt, quàm inſuperabilis eſt eiuſdem faſtus; ſin parua & inſtar arenæ minuta ſit, pariter intolerabilis eſt, quia inſtar arenæ eſt plurima & innumera: ob quaſlibet enim cauſas minimas ſtultus iraſcitur, imò ſine cauſa indignatur, vociferatur, rixatur, verberat & pugnas ciet. Quis talem ferat? Vnde ſequitur: *Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor; & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit?* Ira ergo ſtulti grauior eſt ſaxo, quia irrationabilis, quia impetuoſa & immodica, quia implacabilis, & ſedari nequit; cum ſapientis ira ſit rationabilis, moderata, placabilis iuxta illud Ouidii:

> *Quo quiſque eſt maior, magis eſt placabilis iræ:*
> *Et faciles animos mens generoſa capit.*

Quinta eſt, quòd grauitas ſaxi & arenæ natura ſua feratur quidem ad centrum terræ, ſed 5.
ab extrema terræ ſuperficie, eiúſque grauitate C inhibeatur & ſiſtatur, vt in ea conquieſcat: at ſtulti ira reipſa tendit, multóſque ſecum ducit ad ipſum terræ centrum, puta ad gehennam & ad æternos ignes. Vnde Salomonem ſecutus Siracides cap. 22. 17. *Super plumbum* inquit, *quid grauabitur? & quod illi aliud nomen quàm fatuus? Arenam & ſalem & maſſam ferri facilius eſt ferre, quàm hominem imprudentem, & fatuum & impium.*

Myſticè Beda: *Graue admodum eſt* inquit *vel vno aliquo crimine capitali, quaſi vaſti cuiuſdam ſaxi pondere premi, vel quaſi glareis arenæ, innumeris peccatis leuioribus onerari; ſed vtroque grauior eſt* D *ira ſtulti. Quia nimirum hæc, quo certiùs quàm ſint mala patefiunt, eò acriùs animum compungunt: ira verò, quia non corporale ſed ſpirituale eſt vitium, quò minus deprehenditur, eò ampliùs grauat: vnde non abſolutè iram, ſed iram ſtulti dixit. Nam ſapientes quomodo actus ſuos ac ſermones, ita mentis quoque motus ſolerter examinare & caſtigare ſatagunt.*

Bedam ſecutus Dionyſ. clariùs idipſum explicat, dum ait: graue eſt ſaxum, vt lapis molaris quodcumque mortale peccatum, quod ſuo mox pondere trahit ad aliud, & impœnitentem præcipitat in gehennam. *Et oneroſa arena*, conglutinata, ſeu multiplicata, vel venialium multitudo; ſed ira ſtulti, ideſt hominis vitioſi, vtpote ira per vitium, non per zelum, vtroque eſt grauior ad portandum, hominibus, niſi ſapientibus ac perfectis. Multis enim mortalibus peccatis, non omnibus, ira eſt grauior, coram Deo atque hominibus. Hæc Dionyſ.

Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit? Vers. 4.
Hebr. *Crudelitas indignationis & inundatio naſi*

(ideſt iræ, hæc enim in naſo ardente ſe oſtendit) *& quis ſtabit ad faciem zeli?* Pro *zeli* Hebr. eſt קנאה *kina*, ideſt zelus, item æmulatio, inuidia, zelotypia. Septuag. *Crudelis eſt indignatio & acuta ira, ſed nihil ſuſtinet zelus.* Chald. *Crudelitas eſt indignatio & inundatio iræ, ſed quis ſtabit coram zelo?* S. Hieronymus contra Ruffinum: *ſed zelus impatiens eſt.* Scholiaſt. *Sed zelus vtriſque difficilior.*

Primò aliqui hæc referunt ad iram ſtulti, quæ præceſſit. q. d. Ira ſtulti non flectitur vllis monitis vel precibus, quæ eum ad miſericordiam moueant, nec furor eius erumpens & ſæuiens, quis enim ferre queat impetum furoris eius, ſiue ſpiritus eius furentis? qui inſtar ſpiritus & venti validiſſimi, ſua vi & violentia omnia perflat & ſternit, nec à quoquam teneri aut cohiberi poteſt.

Secundò alij hic tres iræ gradus notari putant: gradatim enim ira increſcit: primò enim eſt ira, quæ quandiu durat expers eſt miſericordiæ, capax tamen adhuc rationis, itaut homo maneat compos ſui: ſecundò ira increſcens fit furor, vt iam homo ſui & rationis ſit impos & agatur furore, furátque & ſæuiat velut inſanus: tertiò ira & furor fit zelus, cum non tantū corpus & rationem, ſed & ipſum ſpiritum occupat, fitque impetus concitati ſpiritus, vt vertit Noſter cum ſcilicet ſpiritus iratus & furēs omnes animæ corporiſque vires inflammat, eáſque conuertit & traducit ad ſumendam vindictam, qualis eſt ira Luciferi & dæmonum, damnatorum & deſperatorum.

Tertiò alij veriſimiliùs putant hic zelum, id eſt inuidiam componi, opponi & anteponi iræ & furori: Hebræa enim non diſtinguunt iram à furore, ſed tantùm iram ſiue naſum, ideſt indignationem opponunt zelo ſiue inuidiæ, quam Noſter vocat impetum concitati ſpiritus. q. d. grauis & portatu difficilis eſt ira & excandeſcentia, cùm erumpit & ſæuit. ac longè grauior & portatu difficilior eſt zelus ſiue inuidia, ira enim citò tranſit inſtar venti & flammæ, vt ait poeta: *ira furor breuis eſt*, at liuor & inuidia ſedem figunt in anima quam occupant, totúmque concitant ſpiritum ad nocendum ei cui inuident: quare difficulter eradicari poſſunt: vnde Pagn. vertit: *Crudelitas eſt in ira, & impetus in furore, & quis ſtabit coram inuidia?* Et Vatab. *Crudelis eſt ira & impetuoſa iracundia* (vel *inundatio*, ideſt impetus conuenit *iracundiæ*) *at quis conſiſtet ante inuidiam?* q. d. *Inuidiæ non poſſumus reſiſtere, quamuis iræ poſſimus & homini iracundo.* Vnde Caſſian. collat. 18. cap. vlt. de inuidia hanc gnomen exponens. *Nam vſque adeo* inquit *incurabilis eſt iſta pernicies, vt blandimentis exaſperetur, infletur obſequiis, muneribus irritetur, quia vt idem Salomon ait: nihil ſuſtinet zelus. Quanto enim amplius alius aut humilitatis ſubiectione, aut patientiæ virtute, aut munificentiæ laude profeceris, tantò ille maioribus inuidiæ ſtimulis incitatur, qui non niſi ruinam aut mortem eius, cui inuidet, concupiſcit.* Probat id exemplo filiorum Iacob Ioſepho fratri inuidentium: *Denique illorum vndecim Patriarcharum zelus, in tantum nulla obnoxii fratris ſubiectione potuit deliniri, vt de his ſcriptura cōmemoret: inuidebant autem ei fratres ſui. eo quod diligeret eum pater ſuus, & non poterant ei loqui quicquam pacificum, donec zelus eorum, qui nulla ger-*

A *mani obſequentis, atque ſubiecti ſuſtinuit blandimēta, mortem eius cupiens, vix poſſet venditionis fraternæ crimine ſatiari. Cunctis ergo vitiis, perniciosiorem atque ad purgandum difficiliorem eſſe conſtat inuidiam, quæ ipſis remediis, quibus reliqua extinguuntur, accenditur.*

Poſſet quoque per קנאה *kina*, ideſt zelus, accipi zelotypia, hæc enim eſt feruor, culmen & ſummitas zeli. Vnde videmus maritos zelotypos vxorum ſuarum, ex zelo fieri maniacos & inſanos: zelotypiam enim hanc ſtatam & permanentem nemo cohibere, nemo vincere, nemo ſuſtinere poteſt. Ita Auctor Catenæ Græc. Vnde Chald. *Quis ſtabit coram zelo?* Et Septuag. *Nihil ſuſtinet zelus.* Vide de vi zelotypiæ dicta cap. 6. verſ. 34. Huc facit illud S. Chryſoſt. lib. de Virginit. *Nihil ab hoc zelo hominem poteſt*
B *abducere, ſed omni vel commodorum cura, vel incommodorum ſollicitudine violentior iſta procella eſt. Etenim ea morbi iſtius inſania eſt, vt neque ſumpto de eo ſupplicio à quo læſus ſit, dolorem æger abiiciat. Itaque multi adulteroſa peſſublato neque iram, neque angorem tolerare potuerunt. Sunt etiam qui vxore iugulata iidem manſerint, vel maiore rogo conſumpti.* Idem etiam hom. 38 in Geneſim ſic habet: *qui zelotypia laborant & bonum pacis amittunt, turbas & fluctus ſibi quotidie excogitant, nullamque voluptatem habere poſſunt, interno bello omnia confundente, multamque amaritudinem eis inuehente.*

Adde inuidiam & zelum eſſe potentiorem ira & furore, quia zelus vtitur ira, eáque velut cote ſe exacuit. Vnde Nazian. orat. 1. in laudem S.
C Athanaſii: *Iram* inquit *zelus exacuit*, q. d. naturalem ipſius iræ aciem zelus elimat & acuit, adeóque coram zelo qui iram diſtringit, eámque ignit, vt ignitus effulguret, imò fulminet, nullus immunis tutúſque conſiſtere poteſt.

Parallelæ huic ſenſui ſunt gnomæ ſapientum *Gnomæ de vi inuidiæ.* quos citat Antonius in Meliſſa p. 1. cap. 62. & Maximus ſerm. 54. Sancti Baſilii: *Nullus affectus pernicioſior animis hominum innaſcitur, quam inuidia: nam vt ærugo ferrum, ſic inuidia quam inficit animam conſumit.* S. Gregor. Nazian. *Vtinam pereat ex hominibus inuidia, habentium ſe conſumptio & affectorum ærugo: ſola inter affectus iniuſtiſſima, ſimul & iuſtiſſima: iniuſtiſſima, quia præclaris omnibus moleſta eſt; iuſtiſſima, quia lædit eos à quibus fouetur.* Socratis, *Inuidia eſt ſerra animæ:* Cleobuli: *Duo maximè ſunt cauenda, amicorum inuidia & inimicorum inſidiæ.* S. Chryſoſt. *O in-*
D *uidia mortis radix, multiplex morbe, cordis acutiſſime claue. Quis enim clauus acutiſſimus tam pungit, quam inuidia cor occupatum vulnerat?* Quocirca Euripides in Phœnice: *Inuidia* ait, *dea eſt peſſima & iniuſtiſſima, maliſque gaudet & bonis triſtatur.* Et Palladas apud Stobæum ſerm. 38. exclamat: *O maximam inuidiæ improbitatem! inuidus odit fortunatum, quem Deus amat. Adeo ſtolidè & per inuidiam errat: manifeſtè enim contra Deum ipſum pugnat, maximam iram ex inuidia recipiens. Amandus eſt enim quem Deus amat.*

Quocirca Abbas paſtor in vitis Pat. lib. 5. libello. 10. num. 45. dicebat: *Non habites in loco, vbi vides aliquos habentes aduerſus te zelum: quia ibi non proficies.* Cæteri quoque ſapientes docent, prudentis eſſe ſtudioſè fugere inuidiam & inuidos quoad licet, non ita iram & iratos, quia

inuidia

inuidia vix ſuperari poteſt, & declinari à præſente nequit.

Vis zeli quanta.

Denique Heb. קנאה kina, ideſt zelus, poſſet hic generatim accipi tam de bono, qui in obiectum bonum, quàm de malo, qui in malum rapitur, vt ſignificetur vis & violentia zeli cuiuſlibet, eſſe potentior & efficacior ira ac furore. q. d. Sæua & violenta eſt ira furibũda, at ſæuior & violentior eſt zelus. Hic enim omnes obices diſiicit vel tranſcendit, nihilque ei reſiſtere valet; vti Apoſtoli zelo Dei armati, ſubiugarunt orbem Chriſto. Et Elias zelo Dei ignitus, vicit iras Iezabelis, & exercitum Baalitarum. Vnde Elizæus ei in cœlum rapto ſucclamauit: *Pater mi currus Iſrael & auriga eius*. 4. Reg. 2. Mathatias, eiuſque filius Iudas Machabæus hoc zelo inſtructus, parua manu vicit iras Antiochi, eiúſque ingentes debellauit exercitus. Ariſtonymus in diatribis: *Inuidia ait tanquam malus damagogus honeſtis actionibus obſiſtit*. Ioſephus in opere de captiuitate: *Nihil ait inter omnia bona tam firmum eſt, quod inuidiæ perpetuò reſiſtat*.

Angelos ſa. cit zelus.

Præclarè S. Ambroſ. in Pſal. 118. *Angeli quoque ait ſine zelo nihil ſunt, & ſubſtantiæ ſuæ amittunt prærogatiuam, niſi eam zeli ardore ſuſtentent*. Vnde Pſaltes Pſal. 103. 4. *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis*. Et inferiùs: *Ipſe Deus pater ait: zelans zelabo Hieruſalem zelo magno: quia Deus magnus, ideo & zelus magnus eſt, & pro vniuſcuiuſque potentiæ qualitate, ita & zelus aut mediocris aut magnus eſt; zelo vindicatur Hieruſalem, zelo Eccleſia congregatur, zelo fides acquiritur, zelo pudicitia poſſidetur. Dominus quoque Ieſus ait: zelus domus tuæ comedit me, increpans Iudæos, quòd domum orationis fecerint ſpeluncam latronum, & domum negotiationis*. Et nonnullis interiectis explicans illud Cant. 8. 6. *Fortis vt mors dilectio, dura vt infernus æmulatio. Durus* inquit *zelus, quem vitæ huius nulla vincit illecebra. Durus ſicut inferi, per quem peccato morimur vt viuamus Deo*. Et S. Chryſoſt. hom. 51. in Acta de zeloſo ita loquitur: *Qui igne Chriſti captus fuerit, talis ſit qualis eſſet homo ſolus ſuper terram habitans, adeò nihil cura eſt ei gloria & ignominia. Tentationes autem ſic contemnit, & flagella, & carceres, quaſi in alieno corpore pateretur, vel quemadmodum ſi adamantinum poſſideret corpus. Quæ autem ſuauia ſũt in hac vita, ita ridet & non ſentit, ſicut nos ipſi mortui corpora mortua. Et ſicut muſcæ in medium flammæ non incidunt, ſed fugiunt, ita & affectiones illos accedere non audent*.

Zelus enim eſt inſtar ignis qui omnia deuorat, & in ſe tranſmutat. Vnde Chriſtus de hoc zelo loquens: *Ignem ait veni mittere in terram, quid volo niſi vt accendatur?* Lucæ 12. 49. Audiant Chriſtiani S. Auguſt. tract. 10. in Ioan. *Vnumquemque Chriſtianum zelus domus Dei comedat. Verbi gratia, vides fratrem currere ad theatrum, prohibe, mone, contriſtare, ſi zelus domus Dei comedit te. Vides alios currere & inebriari velle, & hoc velle in locis ſanctis, quod nuſquam decet, prohibe quos potes, terre quos potes, quibus potes blandire, noli quieſcere. Tamen ſi amicus eſt, admoneatur leniter: vxor eſt, ſeueriſſimè refrænetur: ancilla eſt, etiam verberibus compeſcatur. Fac quicquid pro perſona potes*. Hunc zelum charitatis oſtendit Chriſtus apparens Carpo, vt illi zelum iræ & indignationis excuteret, *Feri inquit me: paratus enim*

A *ſum rurſum ſalutis hominum cauſa mortem perpeti: mihique hoc pergratum eſt, dum alij homines non peccant*, vti refert S. Dionyſ. epiſt. 8. ad Demophilum.

Vers. 5.

Melior eſt manifeſta correptio, quàm amor abſconditus. Septuag. *Meliores correptiones manifeſtæ, quàm abſcondita amicitia*; Auctor lib. de amicitia apud S. Aug. *Meliores ſunt correptiones quã tacita amicitia*, ideſt quæ lapſus amici tacet & diſſimulat, nec eos corripit & caſtigat. Manifeſta correptio non eſt publica, ſed aperta & libera: opponitur enim occultæ, quæ fit in corde, vel à tergo eius qui reprehenditur.

Quæres quinam *amor abſconditus*? Primò Auctor Catenæ Græc. reſpondet eſſe amorem fictum & ſimulatum: vnde hunc verſum nectens ſequenti, ſic vtrumque ex Se- B ptuag. vertit & explicat: melior eſt aperta reprehenſio quàm ſimulata amicitia: ſicut maiorem quoque fidem & beneuolentiam teſtantur amici vulnera, quam voluntaria oſcula inimici. Nam cum ex amore illud ſe facere confingat, neque tamen faciat (ſiquidem ex animo non amat, ſed odio habet) fœdè cõtra amicitiæ leges peccat. Alius ibidem: vtiliores ſunt ait amicorũ correptiones, & manifeſta eorum vulnera qui peccata palam arguunt, quàm illorum oſcula & adulationes, qui illa diſſimulant & tegunt. Nam cum placere & prodeſſe hac ratione velint, magis obſunt. Hæc Auctor Catenæ.

Secundò Beda & Salon. amorem abſconditum cenſent eſſe amorem venereum; hic enim C præ ſui turpitudine ex pudore quærit latebras in quibus ſe abſcondat. q. d. *Multo melius eſt aliquem, vt corrigatur, manifeſtè increpare, quàm ſtudio ſimul peccandi occultè diligere*. Aut q. d. Longè ſatius eſt palam corripi, ideſt vexari, verberari, necari ob ſtudium virtutis, v. g. caſtitatis, quàm occultè mala perpetrare, v. g. fornicari. Sic Suſanna maluit periculo calumniæ & lapidationis ſe exponere, quàm fornicari cum ſenibus. Daniel 13. Et Ioſeph maluit longum pati carcerem, quàm heræ amoribus conſentire.

Tertiò Lyran. & Dionyſ. Amor abſconditus inquiunt, eſt amor habitualis, qui in actum non exit. q. d. præſtat actus charitatis, qualis eſt cor- D reptio fraterna, habitui charitatis otioſo, qui nihil operatur.

Quartò Aben Ezra: Amor abſconditus inquit, eſt correptio occulta. q. d. vtilior eſt correptio publica correptione priuata & occulta. In publica enim correptus pudore ſuffunditur, & vitiũ emendat: verùm ſæpe contrarium accidit. Ex publica enim correptione potentes & magnanimi grauiùs irritantur, & in odium corripientis exardeſcunt, quia vident ſe infamari: quare vt ſuam famam & decus tueantur, peccatum ſuum defendunt, in eóque ſe obfirmant.

Quintò & genuinè: *amor abſconditus* eſt amor delicatus & puſillanimis, qui in corde ſe abſcõdit, nec audet amicum errantem corripere ex verecundia, vel ne eum contriſtet; quomodo matres ſæpe amore femineo omnia indulgent filiis, nec audent eos peccantes reprehendere. Ita R. Leui, Ianſen. & alii paſſim. Senſus ergo eſt: Amor qui ſe prodit corripiendo vitia amici, præſtat amori abſcondito, ideſt latenti qui ſe non prodit, nec vitia carpit, ſed diſſimulat, vel etiam ea tegit & abſcondit: prior enim eſt amor maſculeus, cordatus, efficax,

poſterior eſt femineus, abiectus, iners & inutilis, qua de cauſa etiam correptio quæ ab inimico manat vtilior eſt, quàm amor amici abſconditus & vitia diſſimulans; ille enim vitia emendat, hic diſſimulat, abſcondit & fouet. Quare Plutar. in Moral. *Quemadmodum Telephus* ait, *quoniam carebat amico, coactus eſt ab hoſte petere remedium ad medelam vulneris; ita qui non habent liberos amicos, a quibus admoneantur, ſæpenumero ab inimicis audiunt ſua vitia.* Vnde pro *amor abſconditus.* Hebr. eſt מסתרת *meſutteret*, quod ſi alio puncto legas מסתרת *meſatteret*, idem eſt quod *amor abſcondens*, ſcilicet amici vitia. Imò Baynus τὸ *abſconditus* accipit pro *abſcondens.* Sic Pſal. 67. 17. vocantur *montes coagulati*, ideſt coagulantes. Et Iob. 20. 26. *tenebræ abſcondita*, ideſt quæ res cælant & abſcondunt.

Significat ergo hæc gnome veri amoris & amicitiæ eſſe, corripere vitia amici: hoc enim exigit charitas, & lex correptionis fraternæ ſãcita à Chriſto, imò ab ipſa indole & natura amoris & charitatis. Matth. 18. 15. *Si peccauerit* inquit *in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipſũ ſolũ: ſi te audierit, lucratus eris fratrem tuũ.* Et Eccleſ. cap. 19. *Corripe* inquit *amicum, ne forte non intellexerit, & dicat, non feci: aut ſi fecerit, ne iterum addat facere. Corripe ex amore, non ex rancore*, ait S. Aug.

Amicus corripiat amicum peccantem.

Audi Auctorem lib. de Amicitia cap. 27. apud S. Aug. tom. 4. hunc locum ex S. Ambroſio elucidantem. *Non ſolum arguendi ſunt amici, ſed ſi opus fuerit obiurgandi. Obiurgandus eſt amicus, ſi veritatem aſpernatur, & obſequijs atque blanditiis in crimen appellatur. Sed monitio acerbitate, obiurgatio contumelia careat. Ambroſius: ſi quid vitij in amico deprehenderis, corripe occultè: ſi te non audierit, corripe palam. Sunt enim bonæ correptiones, & plerumque meliores quàm tacita amicitia. Et ſi lædi ſe putet amicus, tu tamen corripe. Tolerabiliora enim ſunt amici vulnera, quàm adulantium oſcula.*

Præclarè S. Aug. epiſt. 1. ad Bonifacium: *Moleſtus* ait *eſt medicus furenti phrenetico, & pater indiſciplinato filio, ille ligando, iſte cædendo, ſed ambo diligendo. Si autem iſtos negligant & perire permittant, iſta potius manſuetudo falſa, crudelitas eſt. Si enim equus & mulus, quibus non eſt intellectus, morſibus calcibuſque reſiſtunt hominibus, à quibus eorum curanda vulnera contrectantur, & cùm inter dentes eorum & calces ſæpe homines periclitentur, aliquando verentur, non tamen eos deſerunt, donec per dolores & moleſtias medicinales reuocent ad ſalutem: quanto magis homo ab homine, frater à fratre, ne in æternum pereat, non eſt deſerendus, qui correctus intelligere poteſt quantum ſibi præſtatur beneficium, quando perſecutionem perpeti querebatur.*

Gnomæ.

Quocirca Clemens Alex. lib. 1. Pædag. c. 5. *Reprehenſio* inquit *eſt velut quædam chirurgia animæ. Admonitio, eſt veluti quædam diæta ægrotantis animæ.* Clemens verò Roman. lib. 2. Conſtit. Apoſt. cap. 45. *Tu igitur* inquit *vti clemens medicus peccatores omnes cura, vtens accommodatis ad ſalutem medicamentis, non modo ſecando, vrendo, nouaculam adhibendo, ſed etiam alligando, exiccando, iniiciendo medicamenta lenia, cicatricem obducentia, emolliendo ſermonibus conſolatoriis. Si vulnus altum fuerit, reficito ſuaui vnguento, vt repletum reliquis partibus æquetur. Si ſordes collegerit, nouacula purgato, hoc eſt ſermone ad incidendum*

A *idoneo: ſi intumuerit, id acri collyrio complanato, hoc eſt iudicii minis. Si ſerpat, cauterio cohibeto, tabique excidito ieiunii acrimonia.*

Idem cenſuere philoſophi. *Diogenes Cynicus* dicere ſolebat; non tantùm fidis amicis, ſed etiam acribus inimicis opus eſſe, eo quòd illi nos admoneant, hi verò noſtros errores, vitæque noſtræ flagitia reprehendant atque caſtigent. ita Laërt. lib. 6.

Memorabile & imitabile eſt quod ſubiicio. Demades orator cum vidiſſet Philippum regem, largius potum cum amicis ſaltaſſe per mediam captiuorum turbam, eiſque petulanter exprobraſſe ſuam calamitatem, liberè dixit: *Quum ò rex fortuna tibi Agamemnonis perſonam impoſuerit, nõ pudet te factis agere Therſiten.* Ea vox totum regem in diuerſum vitæ genus immutauit.

B *Meliora ſunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oſcula odientis.* Heb. *Fidelia vulnera diligentis, & ſuppliciter adulantia oſcula odientis.* Vbi licèt non ſit expreſsè τὸ *quam*, quæ eſt nota comparationis, tamen tacitè intelligitur. Eſt enim antitheſis, qua opponuntur & præponuntur vulnera diligentis oſculis odientis, eo quòd illa ſint fidelia & ſincera, hæc adulantia & ficta. Quis enim non videt fidelia meliora eſſe ſimulatis & fictis? vnde Sept. comparationem hanc exprimentes vertunt: *Fideliora ſunt vulnera amici, quam ſpontanea oſcula inimici.* Et Chald. *Pulchra vel placida ſunt vulnera diligentis, mala oſcula odientis.* Quis enim bonum, imò pulchrum non præferat malo? VERS. 6.

Huic affine eſt prouerbium Arabicum: C *Inimicitia ſapientis præſtat amicitiæ ſtulti*; illa enim corripit & emendat, hæc blanditur & perdit: quare *inimicus ſapiens præſtat amico ſtulto.* Et illud Catonis apud Cicer. lib. de Amicit. *Multo melius de quibuſdam acerbi inimici merentur, quàm amici illi, qui dulces videntur.* Porrò S. Auguſt. tract. 6. in Ioan. *Habeamus* ait *veram pacem cũ proximis, habeamus pacem columbinam: oſculantur enim ſe columbæ, oſculantur & corui. In colũbis vera pax, in coruis falſa pax, quia oſculantur & laniant.*

Pro *fraudulenta*, Hebr. נעתרות *naatoroth*, quod Chald. vertit *mala.* Septuag. *ſpõtanea*, ideſt amica, beneuola. Tigur. *coacta.* Aben Ezra, & Vatab. *conferta, denſa, ſpiſſa.* Solent enim ficti iterare & denſare oſcula. Pagn. & Caiet. *multa.* Symmac. *turbata.* Optimè Aquila; *ſupplicantia*, ideſt ſuppliciter blandientia, orantia & adulãtia. Radix enim עתר *athar* ſignificat ſupplicare, orare, D diſſuauiari, ſiue ſuauibus verbis blandiri; vt quid impetres

Senſus eſt clarus: Probat enim id quod dixit v. præced. manifeſtam correptionem eſſe bonam, imò meliorem amore abſcondito, ex eo, quòd meliora ſint vulnera amantis, quàm oſcula odientis. Significat ergo quòd ſicut odium habet oſcula amara, ita ex aduerſo amor habet vulnera ſuauia & dulcia. Talia ſunt vulnera mortificationis, & charitatis ſe vel ſuos mortificantis. Meliora ergo, ideſt mitiora & ſuauiora, non ſolùm quia charitas vulnerat vt medeatur ægris, ſed quia ſua dulcedine inuoluta leniter & ſuauiter ferit: illa enim procedunt ex amore, hæc ex rancore & odio: illa ſanant ac proinde non tam vulnera ſunt quam pharmaca; hæc ſeducunt, ac in laqueos & exitium inducũt: illa fidelia ſunt & ſincera, hæc fucata & fraudulenta: illa manant ex ſtudio ſaluandi, hæc ex

animo decipiendi & perdendi. Vulnera amantis Hebr. vocantur fidelia; tum quia ſincera ſunt non proditoria; tum quia ex fidelitate & fideli amore manant, tum quia ad fidelem finem diriguntur, vt ſcilicet amicus corripiatur & malis ſubducatur, ait R. Leui: tum quia fidem in amico excitant, vt is ſe amanti, eſto vulneranti, tutò & ſecurè ſe credere & committere poſſit, ait Baynus: tum denique fidelia, ideſt firma & valida; quia eum qui caſtigatione indiget publicè vulnerant, & contendunt vt emendetur, ait Aben Ezra.

Per vulnera intellige correptionem ſeueram, quæ animam percellit & ſauciat, atque caſtigationem etiam ſeriam, qua cum opus eſt corpus verberetur, flagelletur & cruentetur.

Porrò vulnera infidelia vocant Medici, vt Galenus, & ex eo Celſus lib. 1. ea quæ curant quidem morbum, ſed partem inciſam lædunt, v. g. dum ita vena inciditur vt neruus lædatur: fidelia verò, quæ ita temperata ſunt, vt curent non lædant, quæ ſcilicet non penetrant intima, ſed cutem tãtum aperiunt, vt carnem putridam eximant, integram verò non tangant q.d. Correptiones quas amans amato ad eius bonum, puta ad vitiorum emendationem exhibere tenetur, vulnera eſſe debent vitium tangentia & eximentia, non famam lædentia, ac proinde nõ iniurioſa, non iracunda, non exprobrantia, non conuitiantia: hæc enim plagas veteres non curant, ſed nouas infligunt. Nam vt ait S. Iſidor. lib. 3. de ſummo bono cap. 91. *Qui delinquentẽ ſuperbo vel iniurioſo animo corripit, non emendat ſed percutit.* Vnde Chald. vertit: *Pulchra vel placida ſunt vulnera amici*, tum quia placent correpto, cum oſcula fraudulenti ſummè diſpliceant, tum quia eius animam ſerenant, placant, componunt ad modeſtiam, grauitatem omnéque decus & virtutem: ſic pulchra ſunt vulnera quæ miles recipit ab hoſte, dum fortiter cum eo cominus decertat: hæc enim vulnera ſunt notæ & ſigna eius fortitudinis & generoſæ dimicationis. Pulchriora ſunt vulnera martyrum, de quibus Poëta: *Pulchrámque petam per vulnera mortem.* Hæc enim Martyres velut coronæ & laureæ triumphales ornant. Vnde S Auguſt. lib. de cõflictu vitiorum: *Genus* ait *quoddam martyrij eſt nõ ignobile, reprehendentes æquanimiter ferre.* Sicut ergo corpora martyrum glorioſa in cœlo, ſeruabunt vulnerum ſuorum vibices & cicatrices, quaſi teſſeras ſuæ paſſionis, martyrii & triumphi (vti eadem de cauſa Chriſtus ſeruabit ſuas) vt eas in omne æuum Domino, Angelis & beatis glorioſè oſtentent, ſic pariter qui correptiones, increpationes & caſtigationes ceu vulnera humiliter, patienter & amanter ſuſcipiunt, hi pulchras illarũ vibices & notas martyrii æmulas, glorioſè in die iudicii toti mundo oſtentabunt.

Ex aduerſo fraudulenta oſcula inimici ſunt oſculanti probroſa, oſculato noxia & exitialia, de quibus Clemens lib. 2. Pædag. c. 9. *Eſt aliud* ait, *quoddam oſculum inceſtum, veneno plenum, ſanctitatem ſimulans. An neſcitis quod etiam phalangia ſi ore tantum tangant, graues dolores hominibus afferant?* Phalangia eſt genus aranearum, quòd ſi vel leuiter carnem tangat, venenum inſtillat, & per membra diſpergit, quod grauiter ea cruciat. Idem facit qui doloſè oſculatur amicum. Fraudulentum fuit oſculum Iudæ quo

A prodidit Chriſtum, de quo S. Ambroſ. in cap. 22. Lucæ ad illa verba: *Iuda oſculo filium hominis tradis? ſic ſubnectit: amoris pignore vulnus infligis? charitatis officio ſanguinem fundis? & pacis inſtrumento mortem irrogas? ſeruus Dominum, diſcipulus prodis magiſtrum? electus auctorem? Hoc eſt illud; vtiliora ſunt vulnera amici, quam voluntaria oſcula inimici.*

Idem S. Ambroſ. lib. 1. offic. cap. 34. *Beneuolentia* inquit *gladium iracundiæ extorquere conſueuit. Beneuolentia facit, vt amici vulnera vtilia magis quàm voluntaria inimici oſcula ſint &c. Simul aduertimus etiam correptiones in amicitia gratas eſſe, quæ aculeos habent, dolorem non habent. Compungimur enim cenſoriis ſermonibus, ſed beneuolentiæ delectamur ſedulitate.*

Porrò hæc gnome variis particularibus caſi-
B bus aptari poteſt. Primò pueris & diſcipulis, q. d. Meliora ſunt verbera patris & magiſtri filios vel diſcipulos peccantes caſtigãtis, quàm oſcula ſociorũ illos ſeducentiũ. Quocirca in Belgio parentes & magiſtri honeſtiores ita inſtituũt filios & diſcipulos, vt poſtquam ab iis vapularint, iubeatur eis vt manum patris vel magiſtri, qui eos flagellauit, aut etiam ferulam vel virgas ipſas, quibus flagellati ſunt, oſculentur, vt hoc modo oſtendant, ſeſe humiliter & amanter caſtigationem velut diſciplinam paternam ſuſcipere, omnémque rancorem ex animo deponere, imò patri gratias agere, quòd hanc eis errati ſui medicinam ſalubrem propinarit. Imitãtur hi S. Auguſt. cuius teſte Dionyſ. hoc loco iſta eſt
C vox: *Si me poſſes docere quod neſcio, non ſolùm verbis reprehendentem; ſed & pugnis cædentem deberem patientiſſimè ſuſtinere.* Rurſum hæc gnome competit amico corrigenti lapſum vel errorem amici, vti S. Auguſt. correxit ſententiam S. Hieronymi, putantis S. Paulum non verè, ſed ſimulatè reprehendiſſe S. Petrum Galat. 2. Hinc ipſe epiſt. 19. ad S. Hieron. *Neſcio* inquit *vtrum Chriſtianæ amicitiæ putandæ ſunt, in quibus magis valet vulgare prouerbium: Obſequium amicos, veritas odium parit, quam eccleſiaſticum: fideliora ſunt vulnera amici, quam voluntaria oſcula inimici.*

D Fraudulentum pariter fuit oſculum Ioab 2. Reg. 20. 9. quo oſculans Amaſam ei dixit: *Salue mi frater, & tenens manu dextera mentum Amaſæ percuſſit eum in inguine, & effuſa ſunt inteſtina eius in terram.* His doloſis oſculis meliora erant vulnera Pauli, inceſtuoſum tradentis Satanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus eſſet in die Domini. 2. Corint. 2. Audi S. Chryſoſt. hom. de reprehenſionibus ferendis & conuerſione S. Pauli: *Sanè inimicum ne laudantem quidem probo, amicum verò etiam reprehendentem amplector. Ille etſi me oſculetur inſuauis eſt, hic etſi vulneret amabilis: illius oſculum ſuſpicione plenum eſt, huius vulnus medicamenti vim habet. Propter hoc dicit quidam: fideliora ſunt vulnera amici, quàm blanda oſcula inimici. Quid dicis? vulnera amicorum fideliora dicit: non enim ad naturam eorum quæ fiũt, ſed potius ad affectionem eorum, qui faciunt, attendit. Vis diſcere quomodo fideliora ſunt vulnera amici, &c. Oſculatus eſt Dominum Iudas, ſed oſculo ſuo prodidit venenum quod habebat os eius, malitiaque impleta erat lingua eius. Paulus vulnerauit eum qui apud Corinthios ſcortatus fuerat, ſed ſaluauit &c.*

Secundò hæc gnome aptari poteſt reis, qui à

iudicibus & magiſtratu puniuntur, puta flagel- A lantur vel capite mulctantur. q. d. Meliora & fideliora ſunt vulnera inflicta reo à iudice, quàm oſcula fraudulentorum qui eos ad ſcelus illexerunt: vulnera enim hæc procedunt ex amore iuſtitiæ, quo iudex reum amat, ideóque iuſtè plectit, ne deinceps peccent: & ex amore Reipub. vt cæteri timore ſimilis pœnæ à peccatis abſtineant, itaque Reſpub. in pace & iuſtitia degat. Vnde S. Auguſt. epiſt. 48. ad Vincentium, ex hoc loco & ſimilibus docet charitati Chriſtianæ non repugnare, ſed conſentaneum eſſe, vt Principes cogant hæreticos redire ad fidem orthodoxam, propoſitis pœnis non tantùm confiſcationis bonorum, ſed & capitis vitæque: *Non omnis* inquit *qui parcit amicus eſt, neque omnis qui verberat inimicus: meliora ſunt vulnera amici, quàm voluntaria oſcula inimici, melius eſt cum ſeueritate diligere, quàm cum lenitate decipere. Et qui phreneticum ligat, & qui lethargicum* B *excitat ambobus moleſtus, ambos amat. Quis nos poteſt amplius amare quàm Deus? & tamen nos non ſolùm docere ſuauiter, verùm etiam ſalubriter terrere non ceſſat, fomentis lenibus, quibus conſolatur, ſæpe etiam mordaciſſimum tribulationis medicamentum adiungens.* Idem etiam contra literas Petiliani: *Malim* inquit *me obiurgatione miſericordi ſanari, quàm blanda adulatione, tanquam mihi caput vngatur, decipi atque peruerti: meliora enim ſunt vulnera amici, quàm voluntaria oſcula inimici.* Porrò verba hæc S. Auguſt. tranſlata ſunt in ius canonicum, & habentur 5. q. 5. cap. 2. in princ. & 23. q. 4. cap. *nimium.*

Tertiò hæc gnome aptari poteſt quibuſuis fidelibus, quos Deus caſtigat per tribulationes famis, morbi, belli, perſecutionum &c. Hæc enim vulnera ſunt pharmaca, imò philtra Dei, C quæ Deus ex amore ſummo nobis propinat, vt à carne, mundo & peccatis ad ſe, id eſt ad ſpiritum, virtutem & cœlum traducat, cum caro, mundus & dæmon illecebris ſuis velut fallacibus oſculis nos decipiant, & in interitum ducant. Vnde S. Chryſoſt. hom. iam citata, vulnera à Deo Adæ inflicta opponens blandis diaboli oſculis, quibus per ſerpentem Adamum ſeduxit: *Verum inquiramus* inquit *quomodo hoc dictum non in ſolùm hominibus, ſed & in Deo, & diabolo habeat locum. Ille enim amicus, hic inimicus; ille Saluator & curam noſtri gerens, hic inimicus & deceptor. Et hic quidem aliquando dedit oſculum, ille verò vulnus inflixit. Et quomodo hic oſculatus eſt, & ille vulnerauit? Hic quidem dixit: eritis ſicut dij: ille autem: Terra es & in terram abibis. Vter igitur magis profuit, hicne qui dixit: eritis ſicut dii, an ille qui dixit: Terra es & in terram abibis? Ille mortem* D *interminatus eſt, hic immortalitatem promiſit. Atqui hic qui immortalitatem pollicitus eſt è paradiſo eiecit; ille verò qui mortem comminatus eſt in cælum inuexit. Vides quomodo fideliora vulnera amici, quàm blanda oſcula inimici?* ſubiicit deinde: *Proinde hoc primum declarare volui, quod gratiam habeam his qui me arguunt. Amici enim ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè arguunt non approbare volunt. ſed hoc faciunt vt emendent. Inimici autem etſi iuſtè reprehendunt, hoc tamen agunt non vt corrigant, ſed vt exſibilent, ſicut & illi dum laudant, hoc vnum ſpectant vt meliorem reddant; & hi dum laudant, ſtudent quomodo ſupplantare poſſint.*

Quartò hæc gnome aptari poteſt prædicatoribus veris ſeuerè in vitia detonantibus, & falſis qui vitiis potentum adulantur. Vnde Philo Carpathius in cap. 6. Cantic. *Nec durum* inquit *illi eſt aſperius increpari, modo id domino placiturum intelligat: vnde Salomon: Meliora ſunt verbera diligentis, quàm fradulenta oſcula inimici: hæc enim ad ſalutem perennem feriunt, illa miſerrimè occidunt. Vtinam ab his verberibus aſſiduè cæderetur ſponſa Chriſti* (ſcilicet Eccleſia) *non enim tot (heu miſeri!) Chriſtiani quotidie per aſſentationes prædicantium miſerrimè perirent.* Et poſt nonnulla eos qui hæc vulnera ex amore auditoribus infligunt, ita condecorat: *Hi ſunt qui ſanctiſſimè cædunt & ſaluberrimè vulnerant, & ab his cupiant peccatores ſibi vulnus infligi, & ab his velle curari: ab his enim ſatius eſt ad tempus occidi, quàm ab adulatoribus ad gehennam exoſculari.*

Et S. Ambroſ. in Pſal. 118. Octon. 5. *Nos quoque* inquit *vulnus confitemur, cùm prædicamus Chriſtum crucifixum, ſed bonus odor ſumus Deo &c. Hoc vulnere Eccleſia vulneratur, cum ſaluatoris ſui prædicat mortem, ſed hoc vulnus eſt charitatis. Denique qui non credit negat, qui diligit confitetur. Manichæus negat, Chriſtianus fatetur, & ideo ſcriptum eſt: vtiliora vulnera amici, quā voluntaria oſcula inimici. Pulchrè ergo dicit Eccleſia, quia vulnerata charitatis ego ſum. Nudemus membra noſtra bono vulneri, nudemus ſagittæ electæ. Sagitta hæc Chriſtus eſt, qui dicit: poſuit me ſicut ſagittam electam. Bonum eſt ergo hac vulnerari ſagitta.* Ac deinde hæc vulnera adaptat Martyribus: *Non omnes* inquit *poſſunt dicere, quia vulnerati ſunt dilectione. Dicebant Apoſtoli, pro Chriſto lapidarentur, & Chriſtum prædicarent. Dicebat Paulus, cum ter virgis cæderetur, & die ac nocte Chriſtum adorandū gentibus diſputaret. Dicūt hoc martyres, qui vulnerantur pro Chriſto, & quia vulnerari pro eius meruerunt nomine, plus diligunt.*

Myſticè S. Ambr. in Pſal. 111. Octo. 18. in fin. per vulnera accipit mortificationem carnis, quā fidelis amore Chriſti ſibi infligit, quæ melior eſt blanditiis, quibus caro doloſè nobis adulatur.

Anima ſaturata calcabit fauum, & anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet. Hebr. *Et animæ famelicæ omne amarū dulce.* Septuag. *Anima quæ in ſaturitate eſt fauis illudit, egenti etiam amara dulcia videntur.* Caſſ. collat. 12. cap. 14. & 15. legit: *Animæ eſurienti.* Chald. *Et animæ eſuriēti quicquid amarum eſt dulce eſt.* Syrus, *Animæ eſurienti etiam amara dulcia erunt.* Vers. 7.

Grammaticè, ſiue in cortice literæ, hac gnome ſignificatur ſaturitatem parere ciborū faſtidiū: famem verò afferre ſaporem & delectationē: qui enim ſatur eſt, faſtidit omnes cibos etiam delicatiſſimos; qui verò eſurit, omnes cibos quantumuis inſulſos vel amaros, iudicat ſuaues & gratos. Vnde illud: *Optimum cibi condimentum eſt fames,* potionis ſitis. Et illud: *Fames efficit, vt crudæ fabæ ſaccharū ſapiant: præter ſeipsā edulcat omnia fames.* Et illud Lucii: *Copia rerum faſtidiū parit.* Hinc Socrates in multam veſperam inambulans ante fores, rogatus quid ageret? *Paro* inquit *condimentum in cœnam.* Fames dulcorat cibum

Parabolicè verò & præcipuè, ſub hoc cortice & grāmatico literæ ſēſu hac parabola ſignificatur, primò quantū dittat, imò præſtet paupertas diuitiis, ac inopia opibus & rerum copia. Diuites enim cum omnibus abundent, ſempérque ſint ſaturi, etiam delicatiſſimos cibos faſtidiunt, ſemper aliquid quærentes quod appetitum excitet, & palato ſapiat: Pau-

peres verò qui multam ſæpe eſuriem patiuntur, raróque plenum habent ventrem, etiam ſiccum panem ac puram aquam auidiſſimè & cum voluptate ſumunt, quæque aliis inſipida ſunt & inſuauia, illis optimè ſapiunt. *Quæ prius tangere volebat anima mea, nunc præ anguſtia cibi mei ſunt*, vt Iob. c. 6. v. 7. Huc facit Prouerbium Arabum: *Omni calceo calceatur nudipes.* q. d. pauper defectu meliorum, vilioribus quibuſque cōtentus eſt & gaudet.

Exempla.

Exempla clara ſubiicio. Ptolomæus Lagi filius, quum peragranti Ægyptum comitibus nō conſecutis, cibarius in caſa panis datus eſſet, negauit vllum cibum vnquam ſibi viſum ſuauiorem. Aderat enim optimum condimentum fames. ita Cicero lib. 5. Tuſc. quæſt.

Darius in fuga cùm aquam turbidam & cadaueribus inquinatam bibiſſet, negauit vnquam ſe bibiſſe iucundius. Nunquam autem vel perrarò ſitiens biberat. ita Cicer. lib. 5. Tuſc. Artaxerxes quum in fuga quadam direpto illius commeatu, aridis ficis & hordaceo pane veſceretur: *Dij boni*, inquit, *eiuſmodi voluptatibus hactenus inexpertus fui.* ita Plutar. in Reg. & Imp. apoph. Artaxerxi iam ſiti deficienti Peribarzanes eunuchus, quum aliud non liceret, à ruſtico quopiam ſordidum vtrem detulit, putris aquæ cotilas octo continentem, eam aquam cum rex ebibiſſet, ſe nunquam vinum potaſſe iucundius, nec vllam aquam quamuis puriſſimam, ſibi viſā ſuauiorem confeſſus eſt.

Voluptas non in ſatie ſed in fame.

Secundò, voluptatem conſiſtere non in rerum abundantia & ſaturitate, ſed fame & deſiderio: Sicut enim ſaturitas nauſeam, ſic fames & deſiderium pariunt voluptatem cum quis re deſiderata fruitur. Deſiderium enim omnia facit ſapida & dulcia. Quocirca bona huius vitæ magis æſtimātur ab hominibus ex appetitu & deſiderio ipſorum, quàm ex rebus ipſis. Sæpe enim videmus nos aliquid vehementer appetere, & vt illud aſſequamur omnem laborem paruipēdere; ac mirè gaudere dum illud adipiſcimur: at verò vbi deſiderio expleto, re illa ſaturi ſumus, parui illam pendere & tandem faſtidire. Docet hoc præclarè S. Chryſoſt. hom. *Quod nemo læditur niſi à ſeipſo*: *A prudentibus*, inquit, *ita definitur, quia hæc ſit ſola voluptas cum quis deſideriis ſuis fruitur. Vbi verò frui deſideriis non poteſt, dum vel ægritudo non ſinit, vel ſatietas ipſa deſiderari non facit, quæ oneroſa efficit abundantia, ſine dubio & voluptas in eis pariter & iucunditas perit. Denique conſidera ægros qui faſtidio perurgentur; Quomodo, quamuis ſuaues eis & lauti apponantur cibi, horrori tamen eos magis accipiunt quam voluptati. Sic ergo cum per abundantiam cupiditas fuerit extincta, pariter & voluptas ac iucunditas perimitur, quia non tam ciborum gratia, quàm deſiderij gignit ſatisfactio voluptatem. Vnde & ſapiens quis, atque in horum diſciplina philoſophari bene ſciens aiebat: Anima in ſatietate poſita fauis illudit; Oſtendens etiam ipſe, quia voluptas non in natura vt diximus ciborum, ſed in deſiderij vigore conſiſtit.* Probat deinde eleganter idipſum ex petra, quæ percuſſa à Moſe Hebræis ſitientibus in deſerto aquam ad potum dedit. Pſal. 80. *Propter hoc & Propheta mirabilia enarrans, quæ in Ægypto geſta ſunt, quæque in eremo, inter cætera etiam hoc dicit: De petra melle ſaturauit eos. Equidem nuſquam inuenimus mel* A *fluxiſſe de ſaxo, quid ergo eſt quod dixit? Quoniam quidem poſt multam itineris defatigationem, & laborem ſitientes aquis frigidis è ſaxo fluentibus fruebantur, eáſque multo cum deſiderio hauriebant: Hoc ipſo ergo quòd dulciſſimè & deſiderabiliter potandi cupiditas explebatur, aquas illas mel appellauit, non quòd natura aquarum fuerit commutata, ſed quod dulcedo poculi inſtar mellis, ſitientibus & deſiderantibus obtineret dulcorem.*

Idem locum habet in rebus ſpiritualibus. Multi enim ex continua pia lectione & quotidiana confeſſione, communione, ſacrificio, horis &c. ſaturitatem quandam, & ex ea tædium nauſeámque concipiunt. quibus remedium hoc dat Caſſianus, vt quotidie famem & deſiderium rerum ſpiritalium, licet earundem, excitent, quaſi prima hæc, noua & hactenus inaudita eis foret pia lectio, collocutio, communio. iuxta B illud Thomæ Theodidacti lib. 4. de imitatione Chriſti c. 2. *Ita magnum*, inquit, *nouum & iucundum tibi videri debet cum celebras aut miſſam audis, ac ſi eodem die Chriſtus primùm in vterum virginis deſcendens homo factus eſſet, aut in cruce pendens pro ſalute hominum pateretur & moreretur.* Sed audi Abbatem Neſterotem apud Caſſian. Collat. 14. c. 13 *Illud omni obſeruantia cuſtodire te conuenit, vt etiamſi ea quæ optimè noſtri fortè audieris in collatione proferri, non ex hoc quod tibi iam nota ſint aſpernantur faſtidioſéque ſuſcipias, ſed ea cordi tuo illa auiditate commendes, qua debent deſiderabilia ſalutis verba vel auribus noſtris indeſinenter infundi, vel de noſtro iugiter ore proferri. Euidens namque eſt tepidæ ac ſuperbæ mentis indicium, ſi verborum ſalutarium medicinam, quamuis ſtudio nimiæ aſſiduitatis ingeſtam, faſtidioſè negligenterque ſuſcipiat.* C *Anima enim, quæ in ſatietate eſt, fauis illudit, anima autem egenti etiam amara dulcia videntur.*

Hinc Abbas Chæremon collat. 12. c. 5. pendenti ad perfectionem quotidie acuendum eius deſiderium eſſe docet. *Nam*, inquit, *quem ſemel eius deſiderium accenderit, famem, ſitim, vigilias, nuditatem, cunctos labores corporis non ſolùm patienter, verum etiam libenter ſuſtinere compellit. Vir enim in laboribus laborat ſibi, & vim facit perditioni ſuæ. Et iterum: Animæ autem egenti etiam amara dulcia videntur. Alias namque non poſſunt deſideria præſentium rerum reprimi vel auelli, niſi pro iſtis affectibus noxiis quos cupimus amputari, alij ſalutares fuerint intromiſſi. Nullatenus enim valet viuacitas mentis abſque alicuius deſiderij vel timoris, gaudij vel mœroris affectione ſubſiſtere, niſi hæc eadem in bo-* D *nam partem fuerint immutata. Et idcirco ſi carnales concupiſcentias de cordibus noſtris deſideramus extrudere, ſpiritales earum locis plantemus protinus voluntates, vt his noſter animus ſemper innixus & habeat quibus iugiter immoretur, & illecebras præſentium ac temporalium reſpuat gaudiorum.*

Tertiò hæc gnome docet moderatè vtendū eſſe creaturis omnibus, licet iucundis, etiam ſtudiis & ſcientiis, quia voluptates commendat rarior vſus. Vnde illud: *Omnis ſatietas mala, ſtudiorum autem peſſima.* Audi S. Chryſoſt. Orat. 6. de prouidentia, ſiue de Fato, quæ extat ſub finē tomi quinti: *Si voluptatem quærimus, in eo quòd ſatis, potiùs quum in delitiis inueniemus. Audi quomodo in eo maior, quàm in his, & vberior voluptas eſt: Hæc enim moderari ſeipſam de cætero non poteſt, neque naturam ſanguinum idoneam ſibi inuenit, illa*

Moderate vtere voluptate vt ſapiat.

vero contra ſibi moderari poteſt. Quis hoc ait? *qui maxime ex omnibus eis fruebatur. Anima inquit vacua, quæ amara ſunt dulcia videntur: Anima ſaturata etiam cum fauo ludit: ſi enim in abundantia ne fauum quidem expetimus, quid volupe poteſt eſſe de cætero? Si id quod ſuauiſſimum eſt, afferre voluptatem non poteſt, quid poteſt non in voluptate conſtituere? quare ſi voluptatem quærimus, hic magis, ideſt in paupertate inueniemus.*

Symbolicè aliqui ſic exponunt q.d. Senes qui ſaturi ſunt voluptatum carnalium, eas calcāt & faſtidiunt; at iuuenes qui eas eſuriunt, pro iis omnem laborem ſuſcipiunt dulcemque æſtimant.

Myſticè Beda, Salon. & Hugo: *Anima diuitum (qui habent conſolationem ſuam in hoc ſæculo, de quibus dicitur in Euangelio: væ vobis qui ſaturati eſtis, quia eſurietis) anima inquam diuitum fauum calcat, quia pro terrenis bonis ſpernit dulcedinē regni* B *cæleſtis: anima vero eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet, quoniam qui eſurit ac ſitit iuſtitiam, omnem huius vitæ aduerſitatem auidè ſumit pro amore cæleſtis patriæ.* Sic & Auctor Catenæ Græc.

Contrariè, ſed magis appoſitè Ianſen. vt ſaturitas in bonam partem, eſuries in malam capiatur, q.d. Qui iam amplius non eſurit temporalia bona, ſed animo rebus diuinis adiuncto ſatur eſt de illis, contentus victu & amictu, & per illa iudicans cum Paulo ſe habere omnia, faſtidit hæc omnia terrena, quæ alij dulciſſima ducunt. Contra verò qui inſatiabili tenentur vel bonorum, vel voluptatum huius vitæ cupiditate, res iſtas caducas, & voluptates huius vitæ (quæ reuera ſunt amaræ iis qui cæleſti ſapientia ſunt imbuti, & palatum non habent infectum) dulces iudicant, virtutibus animæ & cæleſtibus C rebus eas anteponentes, quod verè eſt amarum pro dulci ſumere. Iuxta hanc enim adaptationē faſtidium eſt in eiſdem rebus, in quibus eſt ſaturitas; item eſuries earundem rerum, quæ tanquā dulces ſumuntur; cum in priori non ita ſit, quod tamen vera parabolæ intelligentia videtur requirere.

Accedit Dionyſ. Anima inquit, ſaturata conſolatione interna ex contemplatione, & guſtu ſummi & incircumſcripti boni calcabit fauum, ideſt omnia terrena oblectamenta.

VERS. 7. *Sicut auis tranſmigrans de nido ſuo, ſic vir qui derelinquit locum ſuum.* Arabicus, *nidum ſuum.*

Nonnulli vt Aben Ezra, Clarius, Bainus. Vatab. hanc gnomen in bonam partem accipiunt. q.d. Sicut auis vt cibum quærat, de loco in locum auolat; atque tempore hyemis, vt frigus fugiat, in regionem calidam tranſmigrat: ſic pariter qui rebus ſuis ſtudet, non deſidet domi ſocors & piger, ſed inde euolat in forum, in agrū, imò in alienas regiones, vt ſibi ſuiſque vitæ neceſſaria conquirat.

Verùm alij paſſim hanc gnomen in malam partem accipiunt. Taxat ergo eos, qui ſine iuſta cauſa ex animi leuitate, mobilitate & inconſtātia inſtar auium, temerè ex vno loco in alium & alium migrant, vti faciunt vagabundi. Hebr. enim נדד *nadad* ſignificat, vagari, agitari, fugere, celeriter tranſire. Vnde Heb. habent: *Sicut auis vagans à nido ſuo, ſic vir vagans à loco ſuo.* Vatab. *Homo qui de loco ſuo migrat, ſimilis eſt paſſerculo derelinquenti nidum ſuum.* Syrus: *Sicut auis tranſfe-* A *rens nidum ſuum, ſic qui inſtabilis mutatur à loco ſuo.*

Dixi ſine iuſta cauſa, quia iuſta cauſa facit vt mutatio loci ſit honeſt, vtilis & neceſſaria. Iuſta autem cauſa eſt triplex: Prima neceſſitas; ſecunda vtilitas; tertia pietas. *Tres cauſæ iuſtæ mutandi locũ.* Neceſſitas eſt, cùm quis ob famem, peſtem, bellum. &c. locum mutat; vti fecit Noëmi ob famem peregrinans in Moab, quæ tamen ibidem maritum, filios & opes perdidit; ſed vnam Ruth ſecum reduxit & conuertit, ex qua prognatus eſt Chriſtus. Ruth. 1. Rurſum neceſſitas eſt, cum vrget perſecutio; vti Elias fugiat perſecutionem Achab & Iezabelis, & S. Athanaſius exul & profugus toto orbe vagatus eſt per quadraginta ſex annos ob perſecutionem Arrianorum. De talibus ait Apoſtolus Heb. 11. 37. *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus nō erat mundus: in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis & in cauernis terræ.*

Vtilitas eſt, cum quis cauſa mercaturæ abit in exteras regiones vt ſe ditet, & merces Reipub. vtiles adducat. Rurſum cum quis creatur Senator, Præſes, Epiſcopus, vicerex alterius vrbis aut prouinciæ.

Pietas eſt, cum qui iuſſu Dei peregrinatur, vti fecit Abraham, Iſaac & Iacob; *Confitentes quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram: Expectabant enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus.* Heb. 11. 11. Rurſum cum quis ingreditur religionem, in eáque ex vno monaſterio vel collegio in aliud, ex vna prouincia in aliam mittitur: ſed hic vbique eſt domi, vtpote coſmopolita & ciuis mundi, qualē ſe eſſe dicebat Socrates. Religioſus enim vbique inuenit ſui inſtituti patres & fratres, vbique idem vitæ religioſæ genus, eandem diſciplinam, pietatem, charitatem; adeóque iuxta centuplum à Chriſto promiſſum centum domos, patres, matres, fratres pro vna quam Dei amore reliquit, recipit. Maior pietas eſt, cum quis ex zelo euangelizandi peregrinatur ad hæreticos vel paganos, verbi gratia ad Indos, Iapones & Sinas; vti fecerunt Apoſtoli, & hodie faciunt viri zeloſi apoſtolicæ vitæ æmuli.

Porrò hiſce cauſis ceſſantibus, ex ſola animi mobilitate migrare de loco in locum indecorum eſt, inutile & noxium variis de cauſis.

Prima eſt, quòd talis careat quiete & ſtatu, *Mutare locum noxiũ.* 1.
D cùm vbique ſit vagus & peregrinus: nuſquam enim habet propriam domum vel cubiculum, in quo quietè degat, ſed vbique eſt velut in hoſpitio & taberna communi. Hæc enim vaga vita miſera eſt, eóque miſerior quo manat à vago animo, cuius eſt index. Verè Seneca Epiſt. 2. *Primum argumentum*, inquit, *compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere & ſecum morari.* Et mox: *Nuſquam eſt, qui vbique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis, qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properanter tranſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æquè ſanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio: non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tentantur. Non conualeſcit planta, quæ ſæpius transfertur: nihil tam vtile eſt, quod in tranſitu proſit* [illegible].

Secunda eſt, quòd vagabundus non poteſt 2.

attendere educandis filiis, inſtruendæ & augendæ familiæ, comparandis vitæ neceſſariis, quia in perpetuo eſt motu & mutatione, ideóque eſt inſtar auis, quæ nec opes nec familiam inſtruit, ſed in iugi eſt volatu, imò aue eſt deterior: auis enim dum ouis incubat & pullos fouet, donec ij adoleſcant & cibum ſibi quærere queant, manet in nido, vt pullis conſulat: vagabundus autē & vxorem & filios & familiam deſerit, vnde neceſſe eſt eos rerum penuria affligi. Quare ſimilis eſt ſtruthioni de quo Iob. c. 39. 13. *Penna ſtruthionis*, inquit, *ſimilis eſt pennis herodij atque accipitris: quando derelinquit oua ſua in terra obliuiſcitur, quòd pes conculcet ea, aut beſtia agri conterat: duratur ad filios ſuos quaſi non ſint ſui. Fruſtra laborauit nullo timore cogente, priuauit enim eam Deus ſapientia* &c.

3. Tertia eſt, quod mutans locum perdit notos & amicos, vaditque ad incognitos & extraneos, qui nec illi fidunt, nec ipſe eis confidit: Quare ſolus ſine amico, omnium ſæpe rerum indigus, ſine ſpe opis degit. Quocirca Plato Dial. 7. de legib. ait: *Mutatio omnibus in rebus, præterquam in malis, eſt periculoſa.*

4. Quarta eſt, quòd ſicut aues dum de loco in locum tranſuolant, ſæpe incidunt in retia, vel iaculis configuntur: ita qui peregrè vadit, legum & periculorum loci ignarus ſæpe carceris, bonorum, famæ & vitæ diſcrimen incurrit. Vnde Septuag. vertunt: *Sicut cum auis deuolarit à proprio nido, ſic homo ſeruus fit cum peregrinatus fuerit à propriis locis.* Auctor Catenæ Græc. *Sicut auis cum nidum ſuum deſerit capturæ periculo ſe exponit, ita homo cum à loco ſuo peregrè abit, in ſeruitutem abripi conſueuit nonnunquam.* Symmach. *Cum tranſlatus fuerit* &c.

5. Quinta, ſicut auis commodiſſimè degit in ſuo nido, vt ſi inde auolet, in incommodiorem locū migret oportet: ſic & quiſque in ſuo loco & domo habitat commodiſſimè: quare ſi ex eo in alium tranſeat, in incommodiorem tranſeat neceſſe eſt. Ad hæc: Sicut auis inquit R. Leui, relicto nido ſæpe eo ſpoliatur, aliumque ſibi ſtruere cogitur; ſic qui ſuum locum temerè deſerit, rerum omnium penuriâ premitur.

6. Rurſum ſicut auis quæ hyeme appetente nidum deſerit, in quo per æſtatem degerat, cùm rurſus poſt hyemem redit, nidum euerſum prorſus, diſſipatū inuenit, adeo vt nouum conſtruere ac fabricare ipſi opus ſit; ita etiam homo, quem à domo ſua & à domeſticis aliquando abeſſe contigit, cùm iterum redux ædes ſuas repetit, omnem familiam, omnemque rem domeſticam confuſam & perturbatam inuenit, ita vt omnia inſtaurare opus ſit. Ita Salazar. Salomonem de more ſecutus Siracides Eccleſ 29. 31. *Vita nequā* inquit, *hoſpitandi de domo in domum, & vbi hoſpitabitur non fiducialiter aget, nec aperiet os.* Et c. 36. 28. *Quis credit ei qui non habet nidum, & deflectens vbicunque obſcurauerit?* &c. vide vtrobique dicta.

Myſticè. Myſticè Beda: *Sicut auis quæ negligit oua ſua, ſiue pullos quos fouerat, aliorum animantium vel auium raptui dimittit; ſic nimirum ille qui cuſtodiā virtutum, in quibus proficiebat deſerit, earundem virtutum, quas habere videbatur, immundis ſpiritibus ipſe proditor exiſtit.*

Quocirca hanc gnomen aptè attribuas iis qui leuiter ſtudia, officia, occupationes, pia exercitia, imò ſtatum mutant, v. g. qui leuiter de vno monaſterio in aliud, de vno ordine in aliū, prætexentes maiorem quietem vel ſanctimoniā tranſmigrant, cum verè ea cauſa non ſubſit, ſed tantùm mobilitas & inconſtantia animi, quæ vbique eos comitatur. Stabilitas enim mentis, & ſubinde loci (quam proinde multi cœnobitæ vouent) neceſſaria eſt ei, qui contendit ad magnam virtutis & vitæ religioſæ perfectionem. Monet ergo hæc gnome, perſiſtendum eſſe in gradu & vocatione ſua ei, qui ſuam quietem, ſtabilitatem, ſecuritatem, profectum & perfectionem amet: hunc enim qui deſerit, incidit in mille turbationes, quibus fit inquietus, inſtabilis, dubius, deuius & pronus in lapſum. Sapienter Poëta: *Qua fueris poſitus in ſtatione, mane.* Qui inſtabilitate ducti nunc hanc, nunc aliam artem profitentur, in nulla proficiunt. Idem eſt in ſtudiis, officiis, virtutibus. Præclarè S. Baſil. Conſtit. Monaſt. c. 22. *Omnis*, inquit, *prætextus, vt rationi diſſentaneus præciſus eſt ei & ademptus, qui à ſpiritali cœtu ſegregare ſe velit, demonſtratumque originem iſtiuſmodi conſilij nihil aliud eſſe quam vitiorum intemperantiam, & laborandi fugam, & iudicij corruptelam inſtabilitatemque.* S. Ephrem Syrus ſic ſancit: *In loco habitationis tuæ, vel quem à Deo aſſignatum accepiſti, lubens permaneto, otium atque deſidiam à te repellens; cùm neque in loci mutatione atque diſtantia ſitum ſit vt paſſiones noſtras reprimamus, ſed in attentione & cura mentis.*

Audi S. Bern. Epiſtola 31. ad Abbatem S. Nicaſij: *Fratrem Hugonem de Lauſania ore tuo & noſtro ſpiritu commonemus, nō omni ſpiritui credere, & ne citò moueatur certa pro incertis deſerere, ſciens diabolū ſoli ſemper perſeuerantiæ inſidiari, quam ſolā virtutem nouit coronari, tutiuſque eſſe in ea vocatione qua vocatus eſt ſimpliciter perſeuerare, quàm ſub ſpecie quaſi melioris boni, id quidem quod iam cœpit amittere, nec ad id quod præſumit fortaſſis ſufficere.* Denique S. Thomas 2. 2. q. 189. art. 8. tranſitum ab vna religione in aliam improbat, niſi grauis cauſa ad id cogat. Plura hac de re dixi Eccleſ. 17. 24.

Vnguento & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici anima dulceratur. Heb. *Et dulcedo* Vers. 9.
amici à conſilio animæ, vel *pro conſilio animæ*, vel vt vertit Pagninus: *Propter conſilium animæ.*

Primò R. Salomon ſic explicat q. d. Qui ita confirmat actiones ſuas, vt Deo iucundæ ſuaueſque contingant, præſtantiùs facit quàm ſi animi ſui cupiditates expleret. Verum hæc expoſitio longius à verbis Salomonis abit.

Secundò melius idem R. Salomon, Aben Ezra, R. Leui & Bainus ad verbum ex Hebræo vertunt: *Vnguentum & ſuffimentum lætificabit cor, & dulcis eſt amicus quam conſilium animæ*, vel vt Vatab. *& dulce conſilium amici magis* (repete *lætificat* & exhilarat cor hominis) *quàm conſilium animæ*, ſcilicet propriæ, puta quàm conſilium proprium. q. d. ſicut vnguentum quo inungimur, & odor opobalſami thuris aliorumque aromatum, quorum fragrātia animus recreatur, mirè exhilarat & reficit hominem; ſic pariter magis exhilarat animum amici ſuauitas, quando ei arcanū aliquod conſilium communicabit, quàm exhilaret conſilium, cuius ipſe ſibi auctor erat. Rationem dat R. Leui: *Cur vnguentum, ſuffituſque varij odoris ſuauitate animum oblectent, ideo contingit, quòd res quodammodo extraneæ in*

animum illabantur, ita ſecreti ſuauitas cum amico communicata ad conſilium accipiendum, præſtantior eſt conſilio, quod quis ſecum ſine alterius ope deliberauit: quia vtrumque communicatio ſuauis conſilij extrinſecus, & quaſi cælitus in animum amici illabitur.

Tertiò Chald. vertit: *Sicut oleum bonum & aromata lætificant cor: ſic homo ſuauis amico ſuo in conſilio animæ ſuæ.* Syrus: *Sic vir qui delectat amicum conſilio animæ ſuæ*, quod clarè explicat Tigur. *Et habere amicum ex animo conſulentem res dulciſſima eſt.* Magis enim placent & delectant amici beneuoli & blandi, quàm eruditi & prudentes in conſiliis.

Quartò ex Hebr. planè vertas cum Pagnin. *Et dulcedo amici a conſilio*, id eſt *propter conſilium animæ*, id eſt vt Noſter vertit: *Et bonis amici conſiliis anima dulcoratur.* Pro *vnguento* Hebr. eſt שמן *ſcemen*, id eſt oleum, quod quia principem in vnctionibus locum tenet, hinc ad quodlibet vnguentum ſignificandum per Synecdochen extenditur. Si oleum hic vertas, ſenſus erit, q.d. Sicut oleum lucet, paſcit, vngit; ſic amici conſiliũ illuminat mentem, paſcit voluntatem, affectus iræ & triſtitiæ vngit & lenit. Idem magis præſtant vnguenta ex opobalſamo aliiſque rebus pretioſis confecta. Pro *odoribus* Hebr. eſt קטרת *ketoret*, id eſt thus incenſum, & quicquid ſuauẽ odorem ſuffitu ſuo exhalat. Senſus ergo eſt q.d. Sicut vnguenta cor exhilarant, & odores caput cerebrumque lætificant & corroborant; ſic pariter ſana & ſincera amici conſilia cor mœrore, angore, ira, aliáue paſſione oppreſſum excitant & lætificant, atque mentem illuminant, lætificant & confortant magis quàm conſilia, quæ mens propria cuique ſuggerit.

Conſilium ſimile aromati.

1. Primò: *(reading continues)*

2. Secundò: ſicut ſuaues odores & vnguenta confortando cerebrum reſiſtunt ebrietati, eáque de cauſa olim ſolebant adhiberi in conuiuiis: ſic & ſana conſilia amici arcent præcipitãtiam & temeritatem, quæ ſunt quaſi animæ inſipientis ebrietas, faciuntque vt homo ſobriè, cautè & prouidè in ſuis rebus, præſertim dubiis & perplexis procedat.

3. Tertiò, in rebus aduerſis ſana conſilia animũ depreſſum & mœrentem erigunt, exhilarant inſtar vnguenti pretioſi: in proſperis verò ne inſoleſcat, velut aromata confortant.

4. Quartò, vnguentis & ſuauibus odoribus reſpiratione attractis redit quaſi anima, id eſt halitus vitalis antea languidus, proſtratus, & emoriens, vt patet in animi deliquio: vnde illud ſpõſæ Cant. 2. *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo*, q.d. amoris languore penè emorior, odore ergo florum & malorum reuocate animam fugientem. Ratio eſt, quòd odorata omnia ſint calida, imò odor eſt calor, ait Ariſtot. in Problem. ſect. 12. n. 4. Calida autem vitam reuocant. Vita enim in calore & humore conſiſtit, quorum vtrumque habent res odoratæ: expirãt ergo halitus & vapores ſuaues & igneos, qui mirè ſpiritus vitales & cerebrum reficiunt & roborant. Sic pariter bonum conſilium animam mœrore & angore proſtratam, in corpus caputque reuocat, ac in peccati lapſum procliuem in ſe reducit, vt ſibi & Deo in ſanctitate viuat & ſeruiat. Sic Paulus de ſe cæteriſque Apoſtolis ſana conſilia ad ſalutem dantibus, ait: *Chriſti bonus odor ſumus Deo in iis qui ſalui fiunt, & in eis*

A *qui pereunt: aliis quidẽ odor mortis in mortẽ, aliis autẽ odor vitæ in vitam.* 2. Corinth. 2. 15. Sicut odor roſæ ſcarabæum necat, hominem viuificat. Huc facit quod Plinius lib. 7. c. 2. ex Megaſthene tradit populos eſſe in India dictos Aſtomos, qui ſine cibo & potu ex ſolo halitu & odore florum, pomorum & radicum viuant: ſed ego id fabuloſum exiſtimo.

Aſtomi an viuant ex odore?

5. Quintò, res odoratæ augent homini criſin & iudicium: excitant enim & roborant ſpiritus vitales & animales, qui cerebrum confortant ad rectè eligendum & iudicandum; idem facit ſanũ amici conſilium. Hinc Ælius Verus Imp. lectulo ſuo minutulum reticulum foliis roſæ (quæ inter flores eſt odorantiſſima, vnde Græce ῥόδον dicitur, quia vt ait Plutar. ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀδμῆς ἀφίησι, id eſt ingenti odoris redundantia deffluit) repletum ſibi ſubſterni iubebat, in quo B Perſicis odoribus perunctus recubare conſueuerat, vt hiſce odoribus excitaretur animus, & viuidum acueretur iudicium. Quin & Apuleius in Aſino aureo, fabulatur ſe ex homine in aſinũ conuerſum, roſis toto orbe perquiſitis tam multa pertuliſſe incommoda, donec demum oblata earum copia, quas decerperet, humanæ formæ reſtitutus, priſtino decori, menti & iudicio eſt redditus.

6. Sextò Ariſtot. in Problem. ſect. 12. n. 7. & ſeq. docet acrius olere & diutiùs aromata cinere ſuffita quàm igne, eo quod ignis celeriter vires eorum domat & concoquit, itáque odorem alterat & commutat. Rurſum ſuauius olere aromata & flores è remoto quàm è proximo; item cum mouentur: inſuper roſas ſuauius olere, quibus vmbilicus eſt aſper quàm quibus leuis, eo C quod plenè modum naturæ ſuæ ſint conſecutæ; Roſa enim natura ſua eſt ſpinoſa & aſpera: ſic pariter ſaniora & ſuauiora ſunt cõſilia amici, quæ natura & modeſta ſunt, quàm quæ ſunt ardentia & temeraria; item quæ aliquid aſperi habent & ardui præ delicatis & mollibus. Hinc & odorata ferè omnia ſapore ſunt amara, adeóque quæ odore pollent, carent ſapore. Audi Plinium lib. 21. cap. 7. *Odorato ſapor raro vlli non amarus: è contrario dulcia raro odorata. Itaque & vina muſtis odoratiora, & ſylueſtria magis omnia ſatiuis. Quorundam odor ſuauior è longinquo, propius admotus hebetatur, vt violæ. Roſa recens à longinquo olet, ſicca propiùs. Omnis autem verno tẽpore acrior,* D *& matutinus: quicquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur. Nouella quoque vetuſtis minùs odorata. Acerrimus tamen odor omnium æſtate media. Roſa & crocum odoratiora cum ſerenis diebus leguntur, & omnia in calidis quàm in frigidis.*

Aromata magis odorata quæ?

Porrò Septuag. aliò abeunt, nimirum pro רעהו *reehu*, id eſt amici ſui aliis punctis legentes רועה *roah*, id eſt conteritur, frangitur, rumpitur ac pro עצה *etſa*, id eſt conſilium, legentes עקה *aka*, id eſt afflictio, anguſtia, vertunt: *Vnguentis & vinis & odoramentis delectatur cor: diſrumpitur autem à calamitatibus anima*, q. d. qui genio indulgent vacantque delitiis, puta conuiuiis & ſympoſiis lautis, in quibus conuiuæ vnguntur vnguentis & recreantur ſuffitibus pretioſis, hi quidem modico tempore cor oblectant: at dum in iis opes exhauſerint, ad pauperiem redacti in famem, nuditatem, labores & dolores incidunt, qui animam lancinant & penè diſrumpunt. Vnde Auctor Catenæ Græc. vertit: *Anima autẽ*

variis

variis caſibus (hos enim ſignificat vox Græca συμπτωμάτων, quod Complut. vertunt *ab accidentibus*) *iactata, tantum non diſrumpitur*. Idem Auctor per cor accipiens mentem, per animam vim concupiſcibilem & iraſcibilem, ſymbolicè ſic exponit, quaſi dicat, cor, ideſt mens, quæ in cogitationes ſuas dominatum obtinet, variis modis in ſapientiæ ſtudio ſe oblectat : hi enim ſunt vnguenta, vina & odoramenta cordis ſiue mentis. At cùm anima, ideſt concupiſcens aut iraſcens vis principatum in anima tenet, tunc obſcuratur ac diſrumpitur, & ad nihilum redigitur.

VERS. 10. *Amicum tuum & amicum patris tui ne dimiſeris, & domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis*. Aquila: *In die anguſtiæ*. Hebr. *In die exitij*. Septuag. ἀτυχῶν, ideſt *In infortunio exiſtens*. Chald. *In die interitus tui*. Syrus: *In die confractionis tuæ*. Vat. *Tēpore calamitatis tuæ*. Pag. *In die contritionis tui*. He. איד *ed* propriè ſignificat vaporē, nubem, aut potius gurgitem aquarum vti, oſtendi. Geneſ. 2. 6. ac metaphoricè cladem & calamitatem, quæ ſubitò & improuiſò ceu nubes & gurges depluit & detonat, præſertim ſummam & extremam, qualis eſt interitus, exitium vel excidium.

Aliqui hic duos amicos intelligunt, ſcilicet vnum tuum, alterum patris tui. Simpliciùs alij vnum eundemque accipiunt. Monet ergo non dimittendum eſſe amicum veterem, nec diſſuendam eius amicitiam, qui fidem ſuam tibi multo tempore probauit, adeóque non heri accitus, ſed ab olim hæreditarius quaſi eſt amicus, qui ſcilicet non tantùm tuus, ſed & patris tui fuit amicus. Hunc enim noſti; huic certo fidere potes. Scis qua ratione cum eo agere debeas, expertus es eius probitatem, fidem, conſtantiam : illius conſilio, velut fragrantia odoramentorum lætificabitur cor tuum : Denique amicitias immortales eſſe oportet : Et veteres amicitiæ magis ſunt ſolidæ nouis & recentibus, ait Lyran. Vnde Iſocrates ad Demonicum ait, *liberos heredes eſſe non modò facultatum, ſed etiam amicitiarum paternarum*. Et Cicero: *Amicitia*, inquit, *eſt optima & pulcherrima vitæ ſupellex*. Et Herodotus: *Pretioſiſſimus* ait *theſaurus eſt, & omnibus opibus antecellit amicus prudens & beneuolus*. Porrò cauſam cur amicus ſubinde amicum dimittat dat Seneca Epiſt. 9. *Qui ſe ſpectat*, inquit, *& propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat: quemadmodum cœpit, ſic deſinet. Qui cauſa vtilitatis aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit*. Quàm ſæpe, vt dicebat Plutarchus, ſicut Hypſipylæ alumnus ille in prato ſedens, carpebat alium poſt alium florem, infantia inutilem reddente delectum : ita quiuis noſtrum ſtudio quodam nouitatis, & præſentium faſtidio, recēti ſemper & quaſi virente capitur amico, ac ſubinde mutatur, multas ſimul imperfectaſque ordiens amicitias? Myſticè R. Salomon : Deus ait, eſt amicus Iſraelis & patris eius, puta Abrahæ. Vnde vocatur Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, qui proinde nunquam nec vllo caſu dimittendus eſt.

amicum veterem ne dimitte.

ratio à priori.

Gnomæ.

Et domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis. Nonnulli fratrem cenſent eſſe eundem cum amico qui præceſſit: quaſi dicat. Adi domum fratris tui, ideſt amici tui, cum ipſe te iuuare, & tu ab eo iuuari potes. At cùm

A res tuæ ſunt prorſus afflictæ & deſperatæ (puta *in die exitij tui*, vt habent Hebræa) vt nec ipſe te iuuare, nec tu ab eo iuuari queas, noli fruſtra eum adire & opem poſcere, ne pro hilaritate, quam tibi afferre ſolet, moleſtias ei reponas, ac pro gratia tædia rependas. Rurſum noli illum adire, cum adeundo illi periculum es creaturus, vt velut ſocius tuus in idem exitium, in quod tu detruſus es, tecum retrudatur. Aliis tamen caſibus in die afflictionis adeundus eſt amicus, vt opem & ſolatium impendat. Ad hoc enim contrahitur amicitia & amicus, vt in rebus aduerſis afflictum amicum adiuuet & ſuſtentet, vti alibi oſtendi.

Secundò & planiùs fratrem hic propriè accipias : Illum enim componit & poſtponit

B amico, quaſi dicat, probatum veteremque amicum tuum & patris tui nullo modo dimiſeris: ille enim fidelior, amicior, & vtilior tibi erit quàm frater : quare in die afflictionis adi potiùs amicum quàm fratrem: plus enim ſubſidij, conſolationis & auxilij hauries à cordato amico quàm à fratre, qui vel longiùs abeſt, vel rariùs tecum verſetur, vel res tuas non nouit aut non curat, imò ſubinde ſimultates & lites tecum exercet. Vnde illud : *Fratrum quoque gratia rara eſt*. Ita ſæpe ſit, at non ſemper. Inuenire enim eſt fratres amiciſſimos, qui ſe ſuáque fratribus impendunt.

Docet ergo hæc gnome, quanti facienda & colenda ſit amicitia, verúſque amicus, vtpote cui plus fidere poſſis quàm fratri, & à quo plus opis in aduerſis ſperare queas, quàm

C à germano fratre, iuxta illud cap. 18. 24. *Vir amabilis ad ſocietatem magis amicus erit quàm frater*. Vide ibi dicta. In calamitate enim ferè fratribus & cognatis inuiſum & moleſtum eſt, vt ſuum auxilium fratres vel cognati implorent, vti dixit cap. 19. 7. præſertim ſi remoti ſint, amicus autem vicinus. Vnde ſequitur : *Melior eſt vicinus iuxta, quàm frater procul*. Heb. *Bonus vicinus propinquus præ fratre longinquo*. Septuag. *Melior* (Auctor Catenæ Græc. *opportunior*) *eſt amicus qui prope, quàm frater qui longè*. Beda & Hugo per vicinum accipiunt amicum, quaſi dicat: Melior eſt amicus fidus & cordatus, quàm frater longè diſſitus. Maior enim eſt ſæpe communio amicitiæ quàm fraternitatis. Inter fratres enim ſæpe ſunt ſimultates, vti fuere inter Iſaac & Iſmael, inter

D Iacob & Eſau; inter Ioſeph & fratres eius. Vnde R. Salomon ſic exponit, quaſi dicat: Ne, ô Iſrael, in prole Iſmaelis ſpem tuam reponas, quòd ſint futuri tibi propinqui. Qua de re narrat deinde hiſtoriam, vel potius fabellam.

Secundò & ſimpliciùs vicinum propriè accipias. q.d. plus opis ſperare potes à vicino beneuolo, quàm à fratre longè diſſito: Tum quia vicinus opportunior eſt & ad manum, vt in neceſſitate tua ilico accurrat & ſuccurrat : frater verò remotus, quem proinde adire nequis; aut ſi adeas, ſerò poſt rem tranſactam ad eum peruenies. Tum quia vicinia continuæ communicationis, opiſque mutuę plures quotidie occaſiones ſuggerit, cùm loci diſtantia inter fratres ſæpe communicationem, indéque amicitiam, & opem mutuam minuat & deterat.

Mouet ergo hæc gnome primò, ad amicitiam deligendos eſſe potius vicinos quàm remotos. Amicus enim crebrò cum amico conuerſetur oportet, quod non poteſt niſi ſit vicinus. Secundo, cum vicinis colendam eſſe ſi non amicitiam plenam, certè beneuolentiam, beneficentiam, & communicationem opis mutuæ, cauendumque ne eos offendamus, aut ſi offenſi ſunt nobis reconciliemus, ſi reconciliari nequeant de migrando in aliam viciniam cogitemus. Vnde S. Ambroſ. lib. 1. Offic. c. 34. *Ad ſummum*, inquit, *non omnibus eadem ſemper officia debentur, nec perſonarum, ſed plerumque cauſarum & temporum prælationes ſunt, vt vicinum quis interdum magis quàm fratrem adiuuerit. Quoniam & Salomon dicit: Melior eſt vicinus in proximo, quàm frater longè habitans, & ideo amici plerumque ſe beneuolentiæ quiſque libentius committit, quàm fratris neceſſitudini. Tantum valet beneuolentia, vt plerumque pignora vincat naturæ.* Quocirca S. Auguſt. ſerm. 1. de Tempor. docet vicinos ſubinde ad menſam eſſe inuitandos, vt maior cum eis coëat amor & beneuolentia; Idque faciunt viri honeſti & prudentes. Huc facit gnome Ben Sira Alphabeto 1. littera *Reſch*: *Procul recede à vicino malo, & ne annumereris ſocietati eorum. Nam pedes eorum ad malum currunt; nihilominus miſereat te vicinorum tuorum, licet mali ſint: & da illis de cibo tuo; quia eo tempore quo ad iudicium ſtabis, pro te teſtimonium dicent.* Huc quoque pertinet illud Catonis:

Vicinos tibi deuince.

Vtilius regno eſt, meritis acquirere amicos.

Et illud Comici:

Melior eſt alauda in terra, quàm grus in cælo.

Gnomæ.

Salomonem de more ſecuti cæteri ſapientes & philoſophi, cenſent vicinitatem pro quadam affinitate cenſeri, eamque Terentius in Heauton. reputat in propinqua parte amicitiæ. Cicero lib. 1. Offic. *Vicinum*, inquit, *citius adiuueris in fructibus percipiendis, quàm aut fratrem aut familiarem.* Herodotus lib. 1. tradit Perſas illos imprimis obſeruare reuerenter qui proximè habitant, ſecundas tribuere his qui à primis proximi, atque ſic deinceps progredientes, quo viciniores, hoc arctiori neceſſitudine iunctos exiſtimare. Heſiod. in fin. lib. 1. cui eſt tit. opera & dies, vicinos potiſſimum ad conuiuium vocandos eſſe monet. Proinde apud D. Lucam. c. 15. 6. Qui ouem inuenit quam perdiderat, veniens domum conuocat amicos & vicinos (de conſanguineis autem nihil dicit) dicens illis: *Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quæ perierat*; quod & repetitur in decretis canonicis in c. pœnitentem 26. quæſt. 7. ex quo facile poſſumus colligere, arctiorem quodammodo & amicitiam & familiaritatem nobis eſſe cum vicinis, quàm cum conſanguineis. Ideóque ſacræ literæ in ordine ſcripturæ vicinos cognatis anteponunt. Lucæ. 1. cap. *Et audierunt vicini & cognati eius.*

Diſertis verſibus pluribus idipſum aſſeuerat Heſiodus de operibus & diebus:

Si qua domi inciderit tibi res, tunc illico omiſſis
Adſunt vicini zonis, cinguntur at ipſi
Affines, noxa eſt vicinis vt improbus ingens,
Contra ita maxima commoditas, ſi cōmodus adſit.
Deeſt honos hinc, bona quem vicinia deficit, at nec
Intereat bos, ni vicinus vbi improbus adſit.

A Illam autem ſententiam *cladem eſſe malum vicinum*, tanquam prouerbialem adfert Callarus in Epiſt. ad Callielem, inter epiſtolas ruſticas Æliani. Quam quidem ſententiam cum Spartiata quidam laudibus efferret, audiens Diogenes ille Cynicus: *Atqui*, inquit, *& Meſenij periere, & eorum boues in vicinia vobis conſtitutis*: Quippe Meſanam bello Lacedæmonij afflixerant. Auctor Pauſanias. Themiſtocles autem Athenienſium princeps, vt Plutarchus in Apopht. & in vita ipſius retulit, cùm agrum venalem proſcriberet, cæteris commendationibus illud addere præconem iuſſit, quod vicinos bonos haberet, quaſi vicini commendatione futurus eſſet longè vendibilior. Cui & ſuffragatur quod ſcribit Cicero in Epiſtolis ad Atticum lib. 12. Epiſt. eius lib. 27. omnium vero 258. *Domum tuam pluris video futuram vicino Cæſare.* Et illud Martial. lib. 6. E pig 9.

Exempla.

B

Non de vi, neque cæde, nec veneno,
Sed lis eſt mihi de tribus capellis:
Vicini queror has abeſſe furto.

Et alibi ſcilicet lib. 7. Epigr. 92.

Propter vicinum qui pretioſus erat.

Nec hic omittendum, extare apud Iouianum Pontanum in Actio. Dial. 1. exemplum inſtrumenti veteris venditionis, in quo inter cætera illud ſcribitur: *Tribules ac vicinos bonos habet*, quos mox nominat. Multæ gentes relicto ſolo patrio exterum petiuere, puta Archæi, Hiberi, Albani, Siculi, Pelagi, Aborigines, Arcades, non alia de cauſa, quàm quia malos vicinos ferre non potuerunt. Plin. lib. 18. c. 5. *Agrum*, inquit, *paraturos* C *ante omnia intueri oportet aquarum vim, & vicinum*: ſingula, magnas interpretationes nec dubias. Palladius quoque qui de eadem diſciplina ſcripſit lib. 1. cap. 6. *Tria*, inquit, *mala æque nocet, ſterilitas, morbus, vicinus.* Ante hos Plautus in Mercatore actu 4. Scena 4.

Nunc ego verum illud verbum eſſe experior vetus:
Aliquid mali eſſe propter vicinum malum.

Et huc quoque alludit illud Virgili; Egloga 1.

Nec mala vicini pecoris contagia lædent.

Et Egloga 9.

Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ.

D Vnde & illud Martialis ſumptum eſt lib. 8. Epigr. 55.

Iugera perdiderat miſeræ vicina Cremonæ.

Scitum eſt illud Saluſtij in bello Iugurtino: *Vti quiſque potenti vicinus erat, ſedibus pellebatur.* Et illud Demoſthenis aduerſus Callicteam: *Non erat quicquam viri Athenienſes pernicioſius quàm improbum vicinum, nec ſuis contentum eſſe nactum.* Cui aſtipulatur illud Ariſtidis in Themiſtocle: *Sit ſalſuginoſa (vt aiunt) vicinia*, quod citat Plato lib. 4. de legibus de mala vicinia. Hæc & plura Tiraquellus lib. de pœnis temperandis cauſa 23. Notum eſt quanta Cacus Auentini montis incola Palatinis finitimis damna intulerit. Quocirca ſapienter Cato lib. 1. de re ruſtica c. 5. Villico commendat bonum commodumque vicinum, vtque eum ſibi conciliet & demereatur: *Frons*, inquit,

occipitio prior eſt. Vicinis bonus eſto, familiam ne ſiueris peccare: ſi te libenter vicinitas videbit facilius tua vendes, operas facilius locabis, operarios facilius conduces. Si ædificabis, operis, iumentis, materia adiuuabunt. Si quid (bona ſalute) vſus venerit, benignè defendent. Catonem ſecutus Columella lib. 1. rei ruſticæ c. 3. colono bonum vicinum dilaudat, citatque illud Heſiodi: *Nec bos intereat vicinus ſi improbus abſit.*

Denique Plutar. lib. de liberis educandis: *Si,* inquit, *iuxta claudum habites ſubclaudicare diſces.* Et Pindarus in Nemeis hym. 7. *Si vir viro eget, quid dicemus vicinum eſſe vicino animo conſtanti amicum? gaudium omni re dignum.* Et Alexander Aphrodiſeus: *Balbutire diſcit qui cum balbo aſſiduè verſatur.* Fugit S. Ioannes è balneo, in quo lauabatur Cherinthus hæreticus, nolens talem vicinum, ne cum eo ſi terra dehiſceret, periret. S. Ambroſius perhibetur fugiſſe è villa, cum audiret ab hero, eum nil infelicitatis in vita habuiſſe: *Fugiamus*, inquit, *à domus huius vicinia; nã tam felici magna infelicitas imminet.* Fugit, & ecce mox domus cælitus igne tacta conflagrauit.

Vers. 11. *Stude ſapientiæ fili mi, & lætifica cor meum, vt poſſis exprobranti reſpondere ſermonem.* Pro *poſſis* nonnulli cum Græcis & Hebræis legunt *poſſim*, ſed eodem redit ſenſus: Pater enim & filius cenſentur vna perſona ciuilis & œconomica: quare quod filius pro patre reſpondet, ideſt dicit vel agit, hoc pater dicere & agere videtur, præſertim cum pater iam ſenex curam domus in filium tranſtulit, aut eo adminiſtro ad omnes res ſuas vtitur. Hebræa ergo ad verbum ſic ſonant: *Eſto ſapiens fili mi, & lætifica cor meum, & reſpondebo probris afficienti me.* Chald. *Et reſpondebo verbum his, qui mihi exprobrant.* Septuag. Sapiens eſto fili mi vt lætetur cor tuum; *Et auerte à te exprobrabiles ſermones.* Symmachus: *Et reſpondebo probris afficienti me verbum.* Syrus: *Et ceſſabit à me probrum mihi exprobrantium.*

Identidem Salomon poſt præcepta ſapientiæ inſerit adhortationes ad eorum ſtudium, vti ſolent apud diſcipulos facere magiſtri, & apud filios parentes. Senſus ergo eſt, quaſi dicat: Naua ô fili, operam ſapientiæ, quam tibi paterno affectu trado; ſic enim duplici bono & beneficio me afficies; primò lætitia, & lætitia cordis, ideſt cordiali, intima & ſumma. Pater enim ſummè amat filium; vnde ſummè gaudet ſi ſapientiam, ideſt prudentiam & virtutem mente addiſcat, eamque opere exerceat: ſecundò honore: filius enim ſapiens & bene moratus honori eſt parentibus: quare ſi quis vel filium vel parentem calumnietur, filius pro patre reſpondebit, & calumnias tam de vitiis ſuis ex mala educatione patris contractis, quàm de male adminiſtrata re familiari, aut iniuria aliis illata, ſiue patri, ſiue ipſi filio obiectas tam verbis, quàm factis confutabit efficaciter, ac rei prudenter geſtæ rationem exactam aſſignabit. Stude ergo ô fili mi ſapientiæ, vt lætifices cor meum æquè ac tuum, vtque mihi ac tibi ſis honori, ac ab vtroque omne probrum dedecuſque ſtrenuè propellas.

Vers. 12. *Aſtutus videns malum, abſconditus eſt: paruuli tranſeuntes ſuſtinuerunt diſpendia.* Hebr. *mulctati ſunt.* Pagnin. *Puniti ſunt.* Septuag. ζημίαν τίσουσιν,

A ideſt *pœnam ſoluent.* Ita Complut. vel *damnum patientur.* ita Vatican. Chald. *penuriam ſuſtinent.* Hic verſus in Hebræo ad verbum idem eſt cum v. 3. cap. 22. vbi Noſter vertit: *Callidus vidit malum, & abſcondit ſe; ſed innocens pertranſiit & afflictus eſt malo.* Quare innocens idem eſt quod paruulus, Heb. פתי *pethi*, ideſt ſimplex, rudis, inexpertus, imperitus. Vnde Auctor Catenæ Græc. ex Septuag. ſic clarè vertit: *Aſtutus ab ingruentibus malis ſe ſubducit: ſtulti autem, qui quiduis temerè aggrediuntur, detrimentum capiunt.* Cætera ibidem explicui, quare actum non agam.

Vers. 13. *Tolle veſtimentum eius qui ſpopondit pro extraneo, & pro alienis aufer eius pignus.* Extranei enim ſubinde infidi in ſponſorem ſua debita tranſcribunt, nec conueniri poſſunt, vt ſponſo- B rem indemnem præſtent niſi per pignus. Vnde Septuag. vertunt: *Aufer veſtimentum eius: aduenit enim iniurioſus, qui quidem aliena vaſtat.* Scoliaſtes: *Quorum aufer veſtimentum; nam cum iniurioſi ſunt alij perniciem afferunt.* Clarè Auctor Catenæ Græc. *Tolle veſtimentum tuum: præſto eſt enim violentus oppreſſor, qui aliena diſperdit.* Legit hic Auctor cum S. Ambroſ. σοῦ, ideſt *tuum*, pro αὐτοῦ, ideſt *eius*. Aquila & Symmach. *Quia ſpopondit alienum.* Audi S. Ambroſ. lib. de Tobia c. 20. myſticè hanc gnomen explanantem: *Hoc eſt veſtimentum, quod etiamſi oppignoraueritis recipiendum In Prouerbiis Sanctus Salomon præcipit dicens: Aufer veſtimentum tuum, præteriit enim iniurioſus. Sapientia veſtimentum eſt ex illis veſtimentis, quæ ex byſſo & purpura ſapientia ſibi fecit, hoc eſt indumentum fidei, quod conſtat & prædica-* C *tione cæleſtium, & Dominica ſanguine paſſionis. Byſſo enim æthera figurantur, purpura ſpecie myſterium ſacri ſanguinis declaratur, quo regnum cæleſte confertur.* Et poſt nonnulla gnomen hanc ita pertexit: *Aufer veſtimentum tuum, aufer ſcilicet ne damnum recipias imprudentiæ, & ne exutum te proprio veſtimento nequiſſimus ille communis fœnerator agnoſcens, confuſionem tui detegere conetur opprobrij, & perſuadeat tibi vt te foliis tegas, & nudum te eſſe conſpiciens in Dei veritatis venire conſpectum.* Fuſius verba patrum cito, quia religioni duco ea decurtare; & ſi id fecero, ſenſum mutilabo.

Hanc gnomen totidem verbis audiuimus c. 20. 16. vbi eam explicui.

Qui benedicit proximo ſuo voce grandi, de nocte conſurgens maledicenti ſimilis erit. Heb. *Benedicens ſocio ſuo in voce grandi in mane manicando* (ideſt D multo manè) *maledictio reputabitur ei.* Tigurina: *Laudanti proximum ſuum magna voce, manè conſurgenti reputabitur ac ſi execratus eum fuiſſet.* Septuag. *Qui benedixerit amicum mane grandi voce, à maledicente nihil differre videbitur.* Syrus: *Non diſſimilis eſt illi qui maledicit.* Suppono maledicere & benedicere in Script. tripliciter ſumi: Primò pro male & bene precari: ſecundò pro vituperare & laudare: tertiò pro malefacere & benefacere. Iam primò R. Leui ſic exponit, quaſi dicat: Cum quis elata voce ſocio ſuo felicia precatur, idque ſolemne habet, ita vt ſingulis diebus ſummo manè ad id præſtandum conſurgat, id inquam à Deo eidem maledictionis loco vertetur, quòd hominem velut Deum habeat, iiſque laudibus ac benedictionibus hunc proſe- Vers. 14.

quatur ad eum morem, quo Deo impendi hæc A oporteret.

Secundò R. Salomon ſic exponit, quaſi dicat: Eſt qui amicum ob beneficia ab eo in ſe liberaliter collata, quotidie clara voce magnis laudibus proſequatur: ſed laudes hæ in vituperia conuertuntur, cum de eodem mox rumor ſpargatur, eum prodigum eſſe & opibus nimis potentem, ita vt vniuerſi ab illo mutuum petant, atque ita fiſcus regius in hunc excitatur ad diuitias eius emungendas. Sic & R. Leui, qui exemplo rem illuſtrat: Si Ruben inquit, elatæ vocis præconio Simeonem proſequatur, quòd generoſi vini lagena ab eo donatus fuerit, cùm id improbus quiſpiam reſciuerit Simeonem conueniet, eumque rogabit huiuſce vini copiam faciat, ex quo pro beneficio quod in alterum contulit, iacturam faciet. Hæc ille.

Tertiò Aben Ezra hunc verſum nectens præcedenti de pignore, ſic exponit q. d. Qui pro alieno fideiuſſerit feneratorem benedictione proſequetur elata voce, ita vt à cæteris audiatur, ad gratiam ab eodem ineundam, ne cùm manè ſurrexerit ad negotia ſua peragenda, illi veſtes auferat. Verùm is infauſtæ id precationis loco ducet, nec parcet quin veſtimenta tollat.

Quartò Vatab. quaſi dicat. Qui de nocte, ideſt intempeſtiuè & præproperè iuuenem extollit grandibus laudum vocibus, ob exiguam virtutis ſpeciem & ſpecimen, quod præbet, huius laus vertitur in vituperium, cum iuuenis hiſce laudibus inſoleſcens, vel à ſociis ſeductus à ſpecimine ſuo deuiabit, fietque degener & prauus, vel certè negligens & torpidus. Addit Beda: *Voce grandi proximo benedicit, qui cum fauore ſuperfluæ laudis extollit, vel malis actibus eius contra iuſtitiam fauendo, vel bona plus iuſto laudando; ſed hic maledicenti aſſimilatur, quia plurimum lædit eum, cui laudando ſiue in mala actione confidentiam tribuit, ſeu in opere recto ſimplicitatem puri cordis imminuit, vt videlicet bonum quod ſupernæ virtutis intuitu inchoarat, tranſitoria laudis amore conſummet.*

Quintò alij benedicere & maledicere accipientes pro benefacere & malefacere, ac per vocem grandem intelligentes probra & obiurgationes, quas benefaciens arroganter iacit in pauperem; ſic exponunt quaſi dicat: Qui beneficium in proximum collocat atque eum ſimul ſuperbis, ac conuitioſis ſermonibus violat, etiãſi alioqui tale beneficium non procraſtinet, ſed maturet ac properet, & ſtudioſè accuratéque illud præſtet, eius certè donum damni ad inſtar dati obtinebit apud eum qui accepit.

Sextò & genuinè hæc gnome eſt parabola, per quam grammaticè & in cortice literæ propriè notantur, & ſuggillantur matutinæ & antelucanæ ſalutationes & acclamationes laudum & bonarum apprecationum, quas pauperes ſtipis cauſa, vel ambientes officium aliquod aut beneficium deferebant diuitibus & potentibus, vt eorum gratiam & beneficentiam ſibi conciliarent; clamabant enim: *Aue princeps liberaliſſime; Deus hunc diem tibi ſoſpitet, & prouehat, & beet* &c. Verùm hæ acclamationes & benedictiones potiùs erant maledictiones; tùm quia ſæpe fiebant ab iis qui infenſiſſimo in eos erant animo, irridendo potiùs quàm verè bene precando, vti teſtatur Seneca lib. 6. de Beneficiis: Vnde qui palam acclamabant laudes patronis, priuatim apud ſe inuicem eos vituperabant: tum quia patronorum burſas emungebant, poſtulando ab eis ſtipem vel penſionem: tum quia patronis dormire cupientibus clamore ſuo ſomnum excutiebant, aureſque obtundebant: Denique non ex animo procedebant, ſed erant fictæ & ſimulatæ ad potentium gratiam captandam.

Hac antelucanas acclamationes vſitatas fuiſſe apud Romanos, manifeſtum eſt ex Seneca tragœdo in Hercule furente, Iuuenali Satyra 5. Symmacho lib. 8. Epiſt. 41. *Nondum*, inquit, *ante ianuas eminentium poteſtatum vigilem noctem ſalutator expertus eſt:* & ex Seneca philoſopho lib. de breuitate vitæ c. 14. qui graphicè depingit quàm nocturni hi ſalutatores moleſti & importuni eſſent: *Quidni*, inquit, *ab hoc exiguo & caduco temporis tranſitu in illa nos toto demus animo, quæ immenſa, quæ æterna ſunt, quæ cum melioribus communia? Iſti qui per officia diſcurſant, qui ſe aliosque inquietant cum bene inſanierint, cum omnia limina quotidie perambulauerint, nec vllas apertas fores præterierint, cum per diuerſas domos meritoriam ſalutationem circumtulerint, quotumquemque ex tam immenſa & variis cupiditatibus diſtricta vrbe poterunt videre? quàm multi erunt, quorum illos aut ſomnus, aut luxuria aut inhumanitas ſubmoueat? quàm multi qui illos cum diù torſerint ſimulata feſtinatione tranſcurrant? quàm multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros ædium aditus profugient, quaſi non inhumanius ſit decipere quàm excludere? quam multi heſterna crapula ſemiſomnes & graues, illis miſeris ſomnum ſuum rumpentes, vt alienum expectent, vix alleuatis labiis inſuſurratum millies nomen oſcitatione ſuperbiſſima reddent.*

Eaſdem apud Hebræos vſitatas fuiſſe, patet tum ex hac gnome ſalutationis, quæ apertè idipſum ſignificat; tum ex Rabbinis iam citatis; tum ex R. Tanchuma (quem citat R. Salomõ) qui hanc gnomem accipit de Balaam, qui ſublimi voce Iſraelitis benedicens eoſdem tamẽ maledicere, ideſt ad cultum Beelphegor per ſpecioſas feminas pellicere, itáque perdere ſatagebat. Numer. 23. v. 11. & c. 25. 1. vti ibidem oſtendi. Nam antelucanam & matutinam fuiſſe hanc Balaam benedictionem patet Numer. 22. 41. Eandem inſinuat id quod c. 8. ex ore Sapientiæ audiuimus: *Beatus vir qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtij mei: qui me inuenerit inueniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino.* Et illud Sapien. 16. *Oportet præuenire ſolem ad benedictionem tuam, & ad ortum ſolis adorare.* Et Pſalm. 62. 1. *Deus Deus meus ad te de luce vigilo.* Et illud Thren. 2. 19. *Conſurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum.* Grammaticè ergo Salomon hac gnome perſtingit nocturnos hoſce & importunos ſalutatores, quòd patronis caput obtunderent vt ſtipem vel alimoniam extunderent. Simili modo Columella lib. 1. perſtringit eoſdem, hortaturque vt indecora hac turpique victitandi arte relicta agriculturam exerceant, eiuſque labore honeſtè ſibi victum parent: *An honeſtius*, inquit, *duxerim mercenarij ſalutatoris mendaciſſimum aucupium, circumuolitantis limina potentiorum, ſomnumque regis ſui rumoribus inaugurantis. Neque enim roganti quid geritur, intus reſpondere ſerui dignantur.*

Parabolicè verò ſub hoc cortice & grammatico literæ ſeſu altius quid ſignificat, ſcilicet benedictiones, ideſt nimias laudes, & præconia quæ grandi voce fiunt noctu, ideſt intempeſtiuè & importunè eſſe fictas & ſimulatas aſſentationes, ideóque non tam eſſe benedictiones & laudes quàm maledictiones, ideſt irriſiones & vituperia. Qui nimis accuratè, inquit Vatab. & magnificè laudat aliquem, videtur execrare: laudare aliquem nimis manè, ideſt antequam tibi perſpectus ſit, vitio vertitur. Commendatio intempeſtiua perinde habebitur vt maledictio. Tales ſunt laudes hypocritarum & adulatorum, qui eas confingunt, vt aliquid per eas emendicent aut extorqueant, quas proinde ſapienti auerſandas eſſe ſignificat, cùm ipſi non decus, ſed dedecus afferãt; quandoquidem qui eas deferunt ficte deferant, non ex amore ſed ad ſuũ lucrum, ideóque non tam laudatores quàm vituperatores ſint, imo irriſores. Vnde S. Auguſt. in Pſal. 69. *Duo inquit ſunt genera proſecutorum, ſcilicet vituperantium & adulantium: ſed plus proſequitur lingua adulatoris, quàm manus proſecutoris;* tum quia magis nocet, inflat enim hominem vt plus ſe eſſe & poſſe putet, quàm reuera ſit & poſſit: tum quia qui ſic hominem laudat vituperio eum afficit: reipſa enim indicat ipſũ eſſe vanum & vanæ gloriæ cupidum, ideóque venari laudes humanas, ac ſimul eſſe indigum alieno præconio ob defectum virtutis propriæ, quod non eſt laus ſed vituperiũ, & contumelia: quare qui talis eſt, non tam laudator quàm calumniator & maledicus eſt: at vir ſapiens eum vt maledicum fugiet & repellet.

Intempeſtiuè laudare eſt vituperare.

Gnomæ.

Salomoni ſuccinunt cæteri ſapientes tam orthodoxi quàm Philoſophi; citat eos Antoninus in Meliſſa p. 1. c. 51. & 52. vt S. Baſilius: *Ne nobis inquit ſtultè placeamus propter laudes quæ veritatem excedunt.* S. Gregor. Nazian. *Nimis honores redigunt aliquos ad nimiam ſuperbiam.* Clemens: *Aſſentatores beatum prædicabant ſapientem quendam; ille verò dicebat ad eos: ſi me laudare deſtiteritis, ex diſceſſu veſtro magnum aliquem meipſum cogitabo: ſi verò laudare non deſinitis, ex laude veſtra meam impuritatem conicio: venatores canibus venantur lepores, ſtultos autem plerique capiunt laudibus.* Antagenes: *Cum multi me laudant, tum nullius pretii meipſum exiſtimo, cùm verò pauci bonum & egregium hominem.* Plutarchus: *Sicut corui cadauerum oculos effodiunt, ſic adulatores ſuis laudibus animos hominum corrumpunt. Lepori canis, amico adulator natura infeſtus eſt. Odio habeas adulantes ſicut decipientes: vtrique enim vbi eis fides habetur credentibus iniurii ſunt.* Diogenes rogatus quodnam animal peſſimè morderet? *Ferorum* inquit *calumniator, cicurum autem adulator.* Epictetus. *Satius eſt* εἰς κόρακας ἢ εἰς κόλακας, ideſt *in coruos quàm in adulatores incidere.* Phauorinus: *Sicut Actæonem nutriti ab eo canes, ita deuorantur ab adulatoribus nutritores eorum.* Pythagoras: *Gaude potius arguentibus quàm adulantibus, & tanquam deteriores inimicis adulatores auerſare.* Socrates: *Adulatorum beneuolentiæ tanquam hoſtibus dato tergo fuge infortunium.* Huc facit illud S. Ignatij apud Maxim. ſerm. 43. *Vt ſanus ait ſum in his quæ ad Deum pertinent, vehementius tamen verendum & cauendum ab iis qui laudant me: laudantes enim me flagellant.* Et illud S. Chryſoſt. ibidem: *qui improbitatem laudat, eã pœnitentiæ remedio fraudat.* Huc facit illud Euripidis in Oreſte βάρος ἐστὶν αἰνεῖσθαι λίαν, ideſt *onus eſt laudari valdè.* Denique Chriſtus Lucæ 6. 26. *Væ* inquit *cum benedixerint vobis homines.*

VERS. 15. *Tecta perſtillantia in die frigoris, & litigioſa mulier comparantur.* Septuag. *Stillicidia eiiciunt hominem in die hyemali de domo ſua, ſimiliter & mulier maledicta maritum ex domo propria expellit.* Solebat enim ſponſus ſponſam in domum ſuam traducere; ſed hæc ſi litigioſa ſit, ſponſum de domo propria expellit. Hanc gnomen audiuimus cap. 19. 13. vbi eam explicui. *Aſſiduis quippe iurgiis,* ait S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. *Et quotidiana garrulitate facit perfluere domum eius, & eiicit eum de ædibus ſuis, ideſt de Eccleſia.*

VERS. 16. *Qui retinet eam, quaſi qui ventum teneat, & oleum dexteræ ſuæ vocabit.* Ita Roman. Hebr. Chald. & alij. Malè ergo Lyran. & alii pro *vocabit* legunt *euacuet*, alii *enocet*. Hebr. ſic habent: *Abſcondens eam abſcondit ventum, & oleum dexteræ eius vocabit* vel *clamabit.*

Senſus eſt q. d. Qui vxorem clamoſam & litigioſam cohibere velit vt taceat perinde facit, ac qui conetur ventum impetuoſum manu tenere, aut certo loco claudere, aut intra viſcera terræ abſconditum detinere ne erumpat & terram perflet, q.d. Sicut hoc ſic & illud eſt impoſſibile. Sicut enim ventus teneri & abſcondi nequit, imò quò maiores inuenit obices & retinacula, eò maiori turbine erumpit, & perrumpit, adeò vt arbores, domos, & turres proſternat, ſic qui rixoſæ mulieri os claudere vel eam domi concludere velit, facit vt maiori impetu foras erumpat, & clamoribus non tantùm domum & familiam, ſed & viciniam impleat, concutiat & euertat, iuxta illud Perſij:

Tot pariter pelues, tot tintinnabula dicas
Pulſari.

Vi ergo, minis, & verberibus coërceri nequit: perinde enim eſt ac ſi vento mineris, eúmque verberes. Cedendum ergo viro vxoris clamoribus per taciturnitatem modeſtiámque grauitatem, donec illa tonitrua ſua detonet, & ſponte taceat & ſubſidat: vti faciebat Socrates detonante Xantippo. Ita R. Salomon, Aben Ezra, R. Leui, Lyran. Baynus, Ianſen. & alii paſſim.

Præclarè S. Chryſoſt. apud Anton. in Meliſſa p. 2. cap. 34. *O malum* inquit, *quouis malo peius mulierem improbam. Aſperi ſunt dracones, aſpides maleficæ, ſed mulieris aſperitas acerbior quã ferarum. Improba mulier nunquam manſueſiet: ſi durius tractetur, furit: ſi blandius, tollitur & elata eſt. Ferrum coquere quàm mulierem caſtigare facilius. Qui habet vxorem malam, ſuorum ſe peccatorum mercedem accepiſſe intelligat. Nulla in mundo bellua eſt, quæ cum muliere improba conferatur. Quid leone inter quadrupedes ferocius? nihil quàm mulier improba. Quid crudelius dracone inter ſerpentia? nihil quàm mulier improba.*

Et oleum dexteræ ſuæ vocabit. Primò q. d. Mulier clamoſa & vaga coërceri nequit, ſicut ventus coarctari nequit, & ſicut oleum dextera contineri non poteſt quin lubricitate ſua diffluat & effluat, vt proinde illa vocari poſſit ventus perflans, & oleum è dextera diffluens.

Secundò *vocabit*, ideſt reuocabit. q. d. Mulier rixoſa à marito in domo compeſci nequit, vti compeſci nequit ventus: at ſi è domo eruperit & à marito aufugerit, multò minùs in domum

reuocari poteſt, ſicut oleum è dextera in cineres vel terram dilapſum & diffuſum, colligi & reuocari nequit.

Tertiò Aben Ezra q. d. Maritus vt vxori iratæ & clamoſæ quietem & modeſtiam perſuadeat, blandietur ei, vocabitque eam oleum dexteræ, hoc eſt vnguentum myrrhinum, quo dextera mulieris inungitur. Dicet ergo ei blandè: Veni dilecta mea, veni oleum dexteræ meæ. Vnde Chald. vertit: *Vnguentum dexteræ eius vocatur.* Accedit Noſter Salazar, qui ſic explicat: *Qui retinet eam, quaſi qui ventum teneat,* ideſt vir qui vxorem faſtu turgidam, difficilem & moroſam per vim & ſeueritatem cõtinere ac coërcere velit, ei adſimilis eſt, qui ventum fugacem & lubricum comprimere ac cohibere contendat. *Et oleum dexteræ ſuæ vocabit*, quaſi dicat: E contra verò mariti lenitas & blanditiæ ipſam euocabunt, allicient & ad virum conuertent. Itaque oleum dexteræ appellat Salomon blandimenta, delinimenta ac popyſmos, hi enim lõgè meliùs fœminæ rigidæ duritiem demulcent atque emolliunt, quàm ſeueritas & acerbitas viri.

Quartò R. Leui, q. d. Sicut qui dexteram ſuam vnguento odorato perfuderit, id celare nequit, cum eius dextera ſuo odore idipſum vocet, ideſt prædicet & clamet, ſcilicet ſe eſſe vnguento delibutam, ſic pariter celari nequit rixa & iurgia vxoris, quia ſeipſis, ideſt ſuo ſtrepitu, ſua voce & clamoribus ſe produnt, clamántque illam rixari & iurgari. Perſtat in metaphora mulieris cum dicit *vocabit*, vel *clamabit*: nam tribuit vnguento quod mulieri erat tribuẽdum, nempe clamorem. ita Vatab. qui vertit: *Qui recondit eam, recondit ventum, &* (repete recondit) *oleum quòd clamabit.* Hinc prouerbium: *Tria celari nequeunt, quia ſeipſa produnt faciuntque ſentiri, ſcilicet mulier ventus, vnguentum*: mulier voce, ventus impetu, vnguentum odore.

Quintò planè & genuinè q. d. Velle vxorem rixoſam cohibere, eſt impoſſibile perinde ac ſi velis oleum fluidum & lubricum manu tenere, illúdque vocare eique imperare ne è dextra elabatur, aut ſi elapſum fuerit velle illud reuocare. ita Caiet. Vnde Tigur. vertit: *Qui cohibet eam, ventos cohibet, & dextera ſua oleo occurrit*, vt ſcilicet defluens cohibeat. Heb. enim קרה *kara* per *He* ſignificat occurrere, קרא *kara* verò per *Aleph* ſignificat vocare, clamare. Iam hæ duæ radices inter ſe commutantur, quia literæ *Aleph* & *He* ſunt commutabiles.

Porrò Septuag. pro צפן *tſophen*, ideſt abſcondens, legentes alijs punctis צפן *tſaphon*, ideſt Aquilo ſiue Septentrio, quæ eſt pars orbis frigore, gelu & niuibus abſcondita, atque pro שמן *ſcemen*, ideſt *vnguentum*, legentes שם *ſcem*, ideſt *nomen*, vertunt: *Aquilo durus ventus, nomine autem dexter vocatur.* Et Chald. *Sicut ventus Aquilonaris grauis.* Aquila & Symmach. *Abſconditus Aquilo ventus.* Syrus: *Ventus Boreas grauis eſt, & de nomine dexter vocatur.*

Aquilo vocatur dexter vnde?

Senſus eſt q. d. Aquilo ventus eſt frigidus & rigidus: vocatur autem à nonnullis *theman*, ideſt *dexter*, à rad. ימין *iamin*, ideſt dextera, tum quia ſi faciem cõuertas ad Occidentem, ad dexteram habebis Aquilonem, ad ſiniſtram verò Auſtrum, ait S. Hieron. in Sophon. cap. 2. ſicut vice verſa ſi faciem conuertas ad Orientem,

A Aquilo tibi erit ad ſiniſtram, Auſter verò ad dexteram, ideóque paſſim in Script. (quæ loquitur congruè ad ſitum Iudææ & noſtri hemiſpherii) Auſter vocatur *Theman*, ideſt dexter. Denique Antipodes conuerſi ad Orientem ad dexteram habent Aquilonem, ad ſiniſtram Auſtrum, tum quia qui habitant in Aphrica & locis calidis gaudent Aquilone, eò quòd ipſe calores nimios illius climatis ſuo frigore temperet. Vnde Romæ omnes ad Aquilonem etiã in hyeme ſuſpirant, ceu piſces ad aquam. Aquilo enim eſt ſalus & ſalubritas Romæ. Dexter ergo, ideſt proſper, ſaluber & fauſtus. Dextera enim felicitatis & proſperitatis eſt ſymbolum, ſicut ſiniſtra infelicitatis & aduerſitatis. Vnde Cicero lib. 2. de Diuinat.

Proſpera Iuppiter his dextris fulgoribus edit.

B Senſus ergo eſt q. d. Vxor rixoſa eſt ſimilis Aquiloni rigido, & impetuoſo, ſed ſicut Aquilo in calida regione habitantibus & æſtuantibus eſt dexter, ideſt proſper & fauſtus, quia æſtum temperat, ſic maritus ſi vxoris amore exæſtuet, facilè vxorem rixoſam perferet, tanquam amoris ſui flabellum, vt eum moderetur & temperet. Rurſum ſicut Aquilo in ſe aſper, à nonnullis tamen dexter vocatur, ſic vxor licet aſpera, ſi tamen à marito honoretur, & ad dexteram collocetur (vti ab honeſtis maritis fieri ſolet) vt ſit illi dextera, eóque & ſimilibus honorificis nominibus blandè cõpellatur, leniatur & mulceatur, fiet vt ponat aſperos ſuos mores, fiátque comis & beneuola. Ideo enim viris nõnullis vxores aſperæ videntur, quia ipſi in eas C aſperi ſunt aut frigidi, vt parum eas ament: quòd ſi valde eas amarent, amor omnem aſperitatem in dexteritatem, ideſt leuitatem & facilitatem conuerteret.

Aquilo notat tribulationes.

Myſticè Aquilo notat moleſtias & tribulationes, quæ in ſe aſperæ ſunt: ſed ſi ad occidentem, ideſt ad mortem, purgatorium, & gehennam reſpicias præ illis hæ dextræ, ideſt leues, faciles & felices videbuntur.

et impios.

Rurſum Aquilo notat impietatem, & impios, vtpote in quibus refrixit charitas, quique *obriguerunt frigore nequitiæ, & calorem fidei perdiderunt*, ait S. Hieron. in cap. 1. Ierem.

et detractorem.

Inſuper per Aquilonem accipias detractorem & conuitiatorem, qui rigidè famam alterius perſtringit, vti Aquilo mordet aures & caput. q.d. detractor inſtar Aquilonis ſæuit in famam proximi, ſed tamen ſæpe eſt dexter, ideſt D fauſtus & felix, quia cauſa eſt, vt proximus cautè viuat, ne quid in eo carpi poſſit, & vitium, ſi quod habet, emendet; quocirca non eſt odio habendus, nec calumniator vocandus, ſed ἐπιδέξιος, ideſt dexter, ingenioſus, expeditus, facetus. Tales enim ſolent eſſe dicaces, qui ſuis facetiis & ſalſis acuminibus alios mordent & mordendo non rarò curant.

et diabolum.

Denique Auctor Catenæ Græc. Aquilo inquit, eſt Diabolus, qui dixit: *In cœlum conſcendã, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum: ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus Aquilonis.* Iſaiæ 14. 13. Hic ab impiis & obſequentibus dexter vocatur, quia eis illecebras mundi & carnis propinat: à piis verò vocatur dexter, ideſt felix & fauſtus, ſed per accidens, quia per tentationes quas eis obiicit, quáſque ipſi ſuperant, ipſis eſt

occaſio felicitatis æternæ.

VERS. 17. *Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici ſui.* Heb. *Ferrum in ferro acuetur, & vir acuet facies amici ſui.* Vatab. *Vt ferrum ferro committitur, ſic homo homini conſociatur.* Hebr. enim יחד iachad, ſià rad. חדד chadad deducatur ſignificat acuere; ſin à יחד iachad ſignificat vnire, cõmittere, conſociare; ſin à חדה chada ſignificat exhilarare. Vnde tertiò vertat: *Sicut ferrum ferro expolitur, ſic vir exhilarabit facies amici ſui.* Triſtitia enim eſt velut ferrugo animi & vultus, quæ ab amico exhilarante diſcutitur, expolitur & exhilaratur. Iam

Primò R. Leui & R. Salomon exponunt, q. d. Qui ſaipentis præceptoris opera inſtruuntur mutuis quæſtionibus acuuntur, vti quotidie fieri videmus in ſcholis per diſputationes philoſophicas & theologicas, in quibus reſpondẽs ab argumentante dum rationibus ſtringitur, acutior redditur.

Secundò Aben Ezra, q. d. Ferrum acuitur per ferrum aliud: ita pariter vir per alterius irã ad iram acuitur; cum nimirum ad contentionem cum eodem exercendam excitatur, ob irã, qua illa ſit inflammatus. Vnde Septuag. vertunt παροξύνει, ideſt acuit, irritat, prouocat, exacerbat faciem amici. Eſt metaphora à fabris, qui gladios, lanceas, cultores lima ferrea perfricando eliment. Baynus cum aliis hanc gnomem refert ad verſum præcedentem. q. d. Sicut ferrum ferro acuitur, ſic vir rigidus ſi in rigidã & rixoſam vxorem incidat, alius alium ad iram rixámque exacuet: quare ne hoc fiat, lenitas & patientia vnius aſperitatem irámque alterius ceu lima excipiat, hebetet & obtundat, imò leniat & molliat. Vnde Vatab. vertit: *Enſis enſem acuit; ita vir exacuit iram amici ſui,* cum quo ſcilicet contendit. Oportet igitur cedere & dare locum iræ.

Arabes ſimile habent prouerbium: *Omnis rei corruptio* inquiunt *eſt à genere ſuo, adeóque ferrum ferro ſcinditur & findiţur: non dentat ferrum niſi ferrum.*

Alij q. d. Si vxor ſit aſpera maritus conetur eam mollire, lenire ſcilicet per oleum dexteræ, vt dixit verſ. præcedenti, quod ſi lenitate olei non molleſcat, vir induat duritiem ferri, & aſperitatem aſperitate maiori verborum, & verberum ſi opus ſit retundat, & contundat. Quocirca Poëtæ Veneri procaci maritum dedere Vulcanum Fabrum ferrarium, qui eius procacitatem malleando contunderet. Ira enim eſt acuta, vti habent Septuag. verſ. 4. & rectè acutiei comparatur, quia omnia ſcindit, perdit, & penetrat.

Tertiò Tigurina vertit: *Vt ferrum ferro committitur, ſic homo homini conſociatur,* quòd aptè conſonat gnomæ præcedenti, ciúſque dat remedium, q. d. Ex eo ſæpe vxores ſunt litigioſæ, quòd maritis ſuis ſint ditiores vel nobiliores: inde enim ſuperbiunt, volúntque maritis non ſubeſſe, ſed præeſſe. Vt ergo mariti hæc litigia effugiant, ducant vxores ſibi opibus, conditione & genere pares, vel inferiores, non ſuperiores. Sicut enim ferrum conſociatur & coaleſcit cum ferro, non cum auro vel argento; ſic pariter pares cum paribus coniugio ſociandi ſunt, vt in amore mutuo coaleſcant. Vnde illud Auſonij: *Par pari iugato coniunx: quod impar eſt, diſ-*

A *ſidet.* Et: *ſi vis nubere, nube pari.* Qua de re plura ſuperius dixi.

Ruſus ſicut ferrum cum ferro coaleſcit vi ignis, cum ſcilicet ignitur & ignitum malleatione cuditur, vt in vnum v. g. gladium, cultrum, lanceam &c. coaleſcat, ſic pariter vir & vxor amore igniendi ſunt, vt in vnam familiam & perſonam œconomicam coaleſcant.

Poteſt quoque hæc Tigurinæ verſio adaptari cuiuis amicitiæ & conſociationi, in qua pares cum paribus ceu ferrum ferro optimè copulantur, & hoc ſignificat *τὸ faciem amici ſui:* ſub amico tamen viro & amicæ fœminæ intelligendæ ſunt. Inter fœminas enim quoque eſt amicitia; ſed vt ſolida ſit, inter pares incunda eſt.

B Quartò Noſter Salazar per ferrum accipit chalybem, quod eſt genus ferri duriſſimi: chalybs enim cum ferro miſcetur ad formandum gladium, cultrum, lanceam &c. vt ferrum ex ſe lentum & flexile chalybis duritie fiat durum & rigidum, aptúmque ad ſcindendum: *Sic homo exacuit faciem amici ſui,* ideſt illam aduerſus omnes caſus, & ad omnes actiones roborat. Nã liceat ſic dicere: duo ſingulares homines, etiãſi alter chalybeus ſit & alter ferreus, hic tamen lentus ac flexibilis, ille fragilis erit; quod ſi vtrumque amicitia & familiaritas copulet, ad omnia ardua & difficilia bene temperati animatique erunt.

Hæc expoſitio elegans eſt, ſed non adeo reſ-
C pondet Vulgatæ, quæ vertit *exacuit*: chalybs enim ferrum non acuit, ſed durum rigidúmque efficit, melius reſpondet verſioni Tigurinæ: *Vt ferrum ferro committitur, ſic homo homini conſociatur:* eſt enim communio, & conſociatio chalybis cum ferro.

Quintò planè & genuinè, q. d. Sicut ferrum ſimili ferro, puta lima acuitur, ſic homo hominem ſibi ſimilem exacuit in qualibet re, puta in ſcientia, arte, conſilio, induſtria & virtute. Poterat dicere ferrum cote acuitur. Vnde illud Horatii de arte Poët.

Fungar vice cotis, acutum
Reddere quod ferrum valet exors ipſa ſecandi;

D Verùm maluit dicere: *Ferrum ferro acuitur,* tum quia cos non acuit ferrum niſi iam fabrefactum & politum, v. g. cultrum vel gladium: ferrum autem, puta lima acuit ferrum etiam rude & impolitum, dum ex eo fabricatur culter vel gladius: tum quia ferrum ſimile & eiuſdem naturæ eſt cum ferro, non autem cos. Aptius ergo ſignificat hominem ſimilem in natura, arte, & officio acuere alterum hominem in iiſdem ſibi ſimilem. Hæc enim gnome ſignificat, homines ſimiles à ſibi ſimilibus in eadem arte vel occupatione exacui; vnde illud: *vnus vir nullus vir:* exacui inquam conferendo, interrogando, diſputando, animando, inſtruendo, exhortando &c. Exemplis res fiet clara.

In ingenio præceptor, imò diſcipulus acuit condiſcipulum docendo, interrogando, argumentando: in argumentatione enim quaſi confricãtur & colliduntur ingenia, itaque acuuntur. In conſilio vnus conſiliarius promendo ſua conſilia acuit conſilia alterius conſiliarii: ideóque ait Salomon: *Salus populi vbi multa conſilia.* Quod enim vnus non videt, hoc vident &

afferunt alii. In arte vnus faber acuit alium: A quiſque enim ſuas habet rationes & modos fabricandi, quibus alter inſtruitur & acuitur: quiſque enim habet ingenium proprium, quod inuenit rationes & modos ſibi proprios quos non inuenit alterius ingenium. Hoc eſt quod ait Euripides ὁμιλία ἔτεκε τέχνας, ideſt *collatio peperit artes*, collatio inquam ſententiarum, & colloquium hominum atque congreſſus. In prudentia vnus prudens acuit alium: quiſque enim ſua ſuggerit prudentiæ dogmata & monita. In virtute qualibet vnus acuit alium: caſtus acuit caſtum, humilis humilem, lætus lætum, animoſus animoſum efficit. Vnde S. Antonius conſiderabat virtutem quæ in ſingulis eminebat, & ab vno diſcebat patientiam, ab alio humilitatem, à tertio charitatem &c. Quocirca S. Baſilius in Conſtitut. Monaſt. cap. 19. Vitam cœnobiticam, vtpote ſocialem, præfert anachoreticæ & ſolitariæ, quòd in cœnobitica B vnus alium iuuet, verbóque & exemplo expoliat. quod non fit in ſolitaria. Hinc & Victor Antioch. in cap. 1. S. Marci, inter commoda vitæ ſocialis hoc recenſet, quòd conuictu & aſſidua conflictatione plurium ferrei & quaſi chalybei euadant illi, qui inter ſocios diu vixerunt: *Mox* inquit *vt hac conflictatione velut ferrũ induratus, fortior ſubinde euades &c.* Societas enim in qua quiſque alium iuuare, eiúſque mores & imperfectiones ſuſtinere, imò curare debet, non ſolùm homines cæteroqui ferreos acuit & expolit, ſed etiam quamlibet eorum puſillanimitatem vel animoſitatem, adeóque quamlibet infirmitatem ad ferri firmitatem robúrque elimat.

Vitæ ſocialis commoda.

Hoc eſt quod ait Eccleſ. cap. 4. 9. *Melius eſt duos eſſe ſimul quàm vnum; habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ; ſi vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ ſoli, quia cum ceciderit non habet ſubleuantem ſe.*

VERS. 18. *Qui ſeruat ficum, comedet fructus eius, & qui eſt cuſtos Domini ſui.* (Syrus: *Qui proſpicit Domino ſuo*) *glorificabitur.* Alij *honorabitur*, ideſt ad honores promouebitur. Pro *ſeruat* Heb. eſt נוצר *notſer*, ideſt cuſtodit, ſeruat: vnde Chriſtus vocatus eſt Nazarenus, ideſt cuſtos, ſeruator.

Sub cuſtodia curam & culturam intellige, q. d. qui cuſtodit, ideſt curat & colit ficum: dicit tamen *ſeruat* ſiue cuſtodit potius quàm colit, quia ficus præ vite, olea &c. exiguam exigit culturam. Vitis enim debet ſeri, repaſtinari, aggerari, putari, foliis diſtringi, vt vuæ à ſole coquantur & matureſcant &c. quorum nihil fit in ficu.

Obſequia ſimilia fici.

1\. Vnde Septuag. vertunt: *Qui plantat ficum*; ficus enim vix aliam culturam quàm plantationem, & ablaqueationem vti ceteræ arbores, qua radices earum circumfodiendo aperiuntur, & aëri exponuntur, requirit. Ficus ergo exigua ſui cultura multos dat fructus, puta ficus præſtantiſſimas, ſic qui ſedulò & fideliter colit dominum ei obſequendo, eiúſque res ſibi commiſſas ſedulò curando, hic paruis officiis & obſequiis magnas ab hero percipiet mercedes & fructus, adeóque *glorificabitur*, ideſt ſi ſeruus ſit libertate donabitur. Nam vt ait Iulius Cæſar: *Nulla voluptas viris ingenuis ſuauior eſt libertate.* Et Seneca epiſt. 79. *Ineſtimabile bonum eſt ſuum eſſe.* Sin liber ſit, ad magna officia, beneficia, honores & præfecturas ab hero promouebitur. vti quotidie in Aula Romana eos qui Cardinalibus & Prælatis fideliter & ſtudioſè famulantur, ad magna promoueri cernimus. Hæc ergo gnome prudens conſilium dat famulis, vt ſcilicet heris ſuis fideliter & officioſè ſeruiant: ſic enim fore, vt ab iis ingentibus beneficiis & præmiis ornentur.

Secundò arbor fici profert ficus, qui eſt fructus ſuauiſſimus & ſaluberrimus, omniúmque arborum fructus antecellit, tum ſapore, tum ſalubritate, tum integritate: ſapore, quia melleum habet ſimilem mannæ: ſalubritate, quia planè percoctus eſt, vnde nihil habet acerbum, indigeſtum & crudum, vti habent cæteri omnes: integritate, quia nullos habet acinos aut lapillos, vti habent omnes aliarum arborum: ſic fructus quos famuli ſeduli ab heris beneuolis & beneficis percipiunt ſunt ſuauiſſimi, ſaluberrimi & integerrimi: adeóque Dominus, puta prælatus vel princeps ſit inſtar fici oportet, vt ſcilicet ſuam dulcedinem dulcéſque fructus impertiat ſubditis, auſteritatem verò ſibi ſeruet, ideóque in Apologo Rhamni ficus, licèt inuitata noluit eſſe rex vel regina arborum, dicens: *Nunquid poſſum relinquere dulcedinem meam fructúſque ſuauiſſimos, & ire vt inter cætera ligna promouear?* Iudic. 9. 11. quo ſignificatur, eos qui ſua quiete dulcíque contemplatione gaudent refugere regimen aliorum, ne dulce otiũ cum moleſto negotio permutent. 2.

Tertiò ficus eſt bifera; nam bis fert ficus, ſcilicet temporarias in Autumno, puta in Septembri vti faciunt cæteræ arbores, & præcoces in Æſtate, puta in Iunio & Iulio; hinc ficus non dat flores, ſed ſine flore ilico fructum producit. Addit Plin. lib. 15. cap. 18. Ficus chalcidicas eſſe triferas, ſiue ter in anno dare fructus: C imo *ſunt* inquit *& hybernæ quibuſdã prouincijs*: ſic ſeruus qui fideliter ſeruit ſuo hero multiplicem ab eo mercedem recipiet, ſcilicet cõdictam iuxta pacta conuenta ſtato & condicto tempore, ac ante eam honeſtam tractationem, dona, munera, & præmia, quæ honeſti heri famulis officioſis liberaliter præſtare ſolent, velut præcoquas ficus naciſcetur. *Admirabilis* (ait Plinius loco citato) *eſt pomi huiuſce* (fici) *feſtinatio, vnius in cunctis ad maturitatem properantis arte naturæ.* 3.

Quartò ſtercoratio ficum fœcundat. Audi Plinium lib. 17. cap. 27. *Vberrimas ficus rubrica amurca diluta, & cum fimo infuſa radicibus frondere incipientium facit.* Et lib. 15. cap. 18. *Cato de ficis ita memorat: ficus moriſcas in loco cretoſo aut aperto ſerito, in loco autem craſſiore ſtercorato*: ſic D & famuli ſi ad viliſſima obſequia ſeſe demittãt, herorum gratiam & beneficentiam elucrantur. Addit Plinius: *Colitur ficus arbor in foro ipſo ac comitio Romæ nata, ſacra fulguribus ibi conditis magiſque ob memoriam eius, quod nutrix Romuli & Remi conditoris appellata, quoniam ſub ea inuenta lupa infantibus prabens rumen, ideſt mammam.* 4.

Quintò τὸ *ſeruat*, aliqui exponunt *expectat*, vnde vertunt: *Qui expectat ficum comedet fructũ eius, & qui expectator eſt Domini ſui glorificabitur.* Nã qui cupit vt ficulnea copioſos proferat fructus, decutit primas eius ficus ſeu graſſas, itáque poſteriores meliores, & copioſiores expectat. 5

Audi

Audi Columellam lib. 5. c. 9, *Si voles ficum quamuis non natura ſeram facere, & vberiores demum ex illa fructus carpere, tunc groſſulos prioremue fructum decutito, iterum alterum edet, quem in hyemem vſque differet.* Scoliaſtes addit: *Iterum alterum vberiorem reddet.*

Hac de cauſa in lege veteri Leuit. 16. 23. ita de ficu cæteriſque arboribus fructiferis ſanxit Dominus: *Quando ingreſſi fueritis terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum: poma, quæ germinant immunda erunt vobis, neque edetis ex eis. Quarto autem anno comedetis fructus, congregantes poma quæ proferunt. Ego Dominus Deus veſter.* vide ibi dicta.

Simili modo famuli vt ineant gratiam herorum, aliquanto tempore fideliter & officioſè eis ſeruiunt, paruam vel nullam ab eis exigendo mercedem; nam inita eorum gratia, copioſiorem & præſtantiorem recipient.

Ficus eſt eucharistia. Myſticè, qui Deum & Chriſtum, eiúſque voluntatem & leges, ac præſertim Euchariſtiam, quæ quaſi ficus eſt Eccleſia præſtantiſſima, cuſtodit & colit: hic vtique ab eo omnem gratiam & gloriam conſequetur. Chriſtus enim in Euchariſtia eſt noſtra ficus, & noſtrũ manna, ſine labore continens in ſe omne delectamentum, & omnem ſaporis ſuauitatem. Sapien. 16. 20. Ioan. 16. 31. Ita Auctor Catenæ Græc. *Dominus* inquit *eſt ficus, fructus illius ſanat lepram. Qui ſermonẽ acceptum ſeruat, in honore & pretio erit.* Dulcedinem huius ficus guſtarat Pſaltes, cum cecinit: *Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus.* Pſal. 33. Et cum exclamauit: *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abſcondiſti timentibus te!*

VERS. 19. *Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudẽtibus.* Heb. *Sicut aquis facies ad facies* (reſplendent) *ſic cor hominis ad hominem.* Quæ verba, quia indeterminata ſunt variè à variis determinantur & explicantur, vti videre eſt apud Rabbinos & Latinos interpretes. & multis paucas magis appoſitas & probabiles afferam.

Primò R. Salomon explicat, q. d. Sicut aquæ faciem repræſentant quam tu iiſdem offers, qua quod oſtendis reddunt: ita ſocio parem ſe præbet vir, vt ſicut ipſe alteri ſe charum eſſe intelligit, ita viciſſim eum redamet, & beneuolum ei vultum præferat.

Secundò Aben Ezra, q. d. Sicut aquæ creſcunt ob alias quæ admiſcentur: ſic etiam facies propter faciem, ideſt furor furore alterius augetur: ita quoque viri cor malo cumulatur ob alterũ, cuius cordi ſe inuiſum eſſe animaduertit.

Tertiò Vatab. vertit: *vt aquarum facies ad facies, ſic cor hominis ad homines*, ſicque exponit q. d. vt eadem aqua diuerſas reddit facies, ſic alia aliorum hominum ſunt corda. Aut, ſicut in aqua vultus vultui reſpondet, ita cor hominis cordi hominis reſpondet, q. d. Sicut cor vnius hominis inclinat ad malum, ita & omnium aliorum corda: ſimilia enim ſunt. Verùm nimis ampla, ideóque frigida & inſipida eſt hæc expoſitio.

Quartò R. Samuel hæc accipit de fraudulentis falsiſque amicis, qui vultu proferunt amorem, corde tegunt odium, vertit enim: *Quomodo in aquis facies ad facies, ſic cor hominis ad hominem*, q. d. Sicut facies in aqua apparens oculos fallit, qui non falſam imaginem, ſed ipſiſſimam rem ſibi intueri videntur, ſic quoque homines alii alios decipiunt, mendacia & fraudes ſub veritatis ſpecie ſibi mutuo offerẽtes.

Quintò alii accipiunt hæc de mutabilitate & inconſtantia hominis. q. d. ſicut facies apparens in aqua mobilis & inſtabilis eſt, cùmque ipſo aquæ motu mutatur & variatur aſſiduè, ſic pariter inconſtans & mutabile eſt cor hominis, vt ab altero homine certò & ſolidè conſpici nequeat, quia firmitatẽ & conſtantiam non habet, ſed in dies, horas, imò ſæpe momentis ſingulis mutat ſua propoſita & conſilia.

Sextò alii ex aduerſo hæc referunt ad firmitatem quæ ex plurium conſenſione naſcitur. q. d. Sicut aquæ aquis additæ maximam vim habent, & facies faciebus, ideſt viri viris adiuncti validiſſimi ſunt, ita etiam corda cordibus, ideſt ſententiæ ſententiis cohærentes maximum ad perſuadendum pondus habent.

Septimò Septuag. vertunt negatiuè: *ſicut non ſimiles facies faciebus, ita neque cogitationes hominum.* Origen. hom. 2. in Numeris legit: *Sicut diuerſi ſunt vultus vultibus, ita & diuerſa ſunt corda hominum.* Sic & Auctor Catenæ Græc. Aquæ enim agitatæ & fluctantes agitant pariter ſpecies & facies in ſe receptas, vt non videantur eſſe eædem, ſed aliæ ab iis quas repræſentant. Aut potius q. d. In aquis iiſdem apparent variæ variorum facies, & nulla eſt alteri ſimilis, ſed omnes diſſimiles; ſic pariter in eadem domo, vrbe, conſeſſu ſunt multa hominum corda, mentes, cogitationes & ſententiæ, nulla tamen alteri eſt ſimilis, ſed omnes diſſimiles & diuerſæ. Hoc enim eſt quaſi naturæ miraculum, quod cum multi ſint ſimiles manibus, pedibus cæteriſque membris, nullis tamen ſit eadem facies, vti nec eadem vox, vt ſcilicet quiſque ab alio tam voce quàm facie dignoſci & diſcerni poſſit, vti pulchrè docet S. Auguſt. lib. 21. de Ciuit. cap. 8. Vnde Perſius: Singulis ſua eſt facies & vox ab aliis diuerſa.

Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor vſus,
Velle ſuum cuique eſt, nec voto viuitur vno.

Audi Origenem hom. iam citata: *Alterius ait motus animi lenior eſt, mitis placidus: alterius turbidus, elatior, petulantior. Alius cautus, ſollicitus, impiger, alius deſes, negligens, incautus. Et in his alius plus, alius minus. Audeo dicere, quòd fortè quanta in ſpecie vultus ineſt diuerſitas hominibus, tanta & in animis inuenitur differentia, iuxta illud Salomonis: Sicut diuerſi ſunt vultus vultibus, ita & diuerſa ſunt corda hominum.* Sic legit Orig. paulò aliter Noſter dat exemplum: Eædem inquit ſunt literæ, & tamen in iis ſcribendis tanta eſt diuerſitas, vt quiſque ex charactere proprio dinoſcatur, vnde eum quaſi chirographum literis ſuis ſubſignat. Sic & virtus eadem ab vno ſic, ab alio aliter apprehenditur & practicatur. *Intuere ait ſingulorum virorum chirographa, & vide verbi gratia, quomodo animus Pauli propoſuit caſtitatem, & animus nihilominus Petri: ſed eſt propria quædem caſtitas Petri, & alia caſtitas Pauli, etiamſi vna eademque videatur. Denique alterius ipſorum talis eſt caſtitas, quæ requirat macerari corpus, dicatque caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo, ne forte aliis prædicans reprobus efficiar: alterius autem caſtitas talis eſt, quæ iſtud forte non timeat. Similiter & iuſtitia habet aliquid proprietatis in Paulo, habet & in Petro. Eodem modo & ſapientia cæteræque virtutes.* Vnde illud: *Non eſt inuentus ſimilis illi, qui conſeruaret le-*

gem excelſi; quod Eccleſia ſingulis ſanctis confeſſoribus attribuit, quia in ſingulis enituit peculiaris aliqua virtus, vel virtutis eiuſdem peculiaris ſpecies & modus.

Chald. verò ſic vertit: *Sicut aqua & ſicut vultus qui non ſũt ſimiles adinuicem: ſic cor filiorum hominum non eſt inter ſe ſimile*, q. d. Sicut vna eademque aqua diuerſis eam intuentibus diuerſas, ſui exhibet redditque facies; ſi vna eademque quæſtio diuerſis diuerſas ſuggerit reſponſiones, vt omnes in varias abeant ſententias, nec vnus cum alio per omnia conſentiat.

Denique Syrus vertit: *Sicut vultus vultui non ſunt ſimiles, ſic corda cordibus non ſunt ſimilia*, q. d. Ex diſſimilibus vultibus licet coniicere diſſimiles cordium affectiones: hæ enim in vultu velut in ſpeculo relucent: Sic ex ſignis phyſiognomicis quæ in vultu relucent, dignoſci poſſe quis ſit magnanimus, quis timidus, quis inuidus, quis luxurioſus, quis ingenioſus, quis ſanguineus, quis melancholicus &c. docet Ariſtot. in Phyſiognomicis.

Octauò optimè Noſter vertit: *quomodo in aquis reſplẽdent vultus proſpicientiũ: ſic corda hominũ manifeſta ſunt prudentibus*. q.d. Specula ex ære, ſtãno, cryſtallo, ſæpe ſunt fallacia; alia enim augẽt rem obiectam, alia minuunt, alia diſtorquent: at ſpeculum aquæ naturale eſt & ſincerum, ac planè rem repræſentat talem qualis ſibi obiicitur: ſic & corda hominum planè talia, qualia ſunt, cognoſcuntur à prudentibus. Vide de fallacia ſpeculorũ Senecã lib. 1. natur. q. c. 17. & S. Aug. Epiſt. 150. ad Nebridium. & Plin. lib. 13. 9.

Corda hîc tum propria accipi poſſunt, tum aliena. De propriis accipit Ianſen. & Salazar, q. d. Sicut aquæ ſunt quaſi ſpeculum, quod ſpeciem faciei intuẽtis recipit, eámque reddit & repræſẽtat intuenti: ſic pariter cor, ideſt, mens & conſcientia, eſt quaſi ſpeculum hominis, ideſt, affectionum hominis, quod eaſdem ipſi homini repræſentat. *Quemadmodum enim* inquit Ianſen. *in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ficut vnuſquiſque ſuũ ibi vultum tanquam in ſpeculo contemplari poſſit, quem alioqui non videt: ita ipſi prudẽtes ſeipſos & ſua cognoſcunt corda dum ad ea redeũt, & exactã conſideratione aduertunt qualia ſint, expendendo ſcilicet ad quæ inclinantur, in quibus potiſſimum occupentur & hæreant, vt ipſummet cor hominis, maximè apud prudentes, ſit homini & ipſi cordi pro ſpeculo, ſiue pro aqua limpida, in qua homo ſeipſũ & cor intuetur, iuxta illud Pauli: quis enim ſcit hominũ quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt. Sicut ergo neceſſe eſt homini, ſi propriũ vultũ videre velit, illum in ſpeculo videat, aut in aqua, aut alio ſimili: ita ſi quis qualis ſit cognoſcere velit, non poteſt id alibi meliùs cognoſcere quàm in propria ſua mente.* Porrò ſicut in aqua, vtpote facilè mobili & agitabili, ſæpe ſpecies facierum hominum cum motu aquæ turbantur, alterantur, dimidiãtur, & confunduntur: ſic pariter in corde ſæpe ſpecies ſui ipſius turbatur per paſſiones, quæ ſũt quaſi fluctus, haſce ſpecies miſcentes & cõfundentes. Si enim ira, odio, timore, liuore, cor agitetur, nõ ſincerè & planè poterit ſeipſũ cognoſcere. Quare vt ſincerè ſeipſũ videat, placidũ & tranquillũ, liberúmque à paſſionibus & perturbationibus ſit oportet. Sic enim erit inſtar aquæ pellucidæ & immotæ, quæ clarè & fideliter reddit & repræſentat res & facies tales, quales ſibi obiiciuntur.

Mens ſibi ipſi ſpeculum.

A Rursũ corda aliena hîc accipias, idque bifariã. Primò q.d. Sicut aquæ ſũt ſpeculũ faciei tuæ, vt illã tibi repræſentent: ſic pariter cor tuũ eſt ſpeculũ cordis alieni, vt ſi ſcire velis quale ſit alterius cor, ideſt, affectus erga te, illud cogniturus ſis ex corde tuo, atque ex eo metiri cor alienum poſſis. Examina enim cor tuũ, & vide quomodo illud erga aliũ affectũ ſit: ſi illud videris erga aliũ beneuolũ, amœnũ, ſincerũ, ſcito aliũ ſimile planè cor amore & beneuolentia plenũ erga te gerere: ſin tuum cor videris ab alio auerſum, rancidum, amarulentum, ſcito pariter alterius quoque à te eſſe auerſũ, & odio aut liuore rãcidum. Ratio eſt, quòd affectus odij & amoris corde ita tegi nequeũt, quin per ſigna, puta per verba, vultus & opera ſubinde erumpant, quæ dum alius videt, eoſdem affectus aſſumit, induit & rependit. Magnes enim amoris eſt amor, & magnes odii eſt odium. Qui enim ſentit ſe amari,

Ex affectu tuo metire alienum erga te.

B amãtẽ redamat: qui ſentit ſe odio haberi, odiẽtẽ ſe viciſſim odit. Hinc ſæpe fit ex quadã quaſi antipathia vel ſympathia naturali, vt cũ duo qui ſe inuicẽ amant, ſibi occurrũt, cor vtriuſque pãdatur, dilatetur, exhilaretur, exultet: ex aduerſo cũ duo, qui ſe inuicem etiã tacitè oderũt, occurrũt, cor vtriuſq; claudatur, ſtringatur, triſtetur, amareſcat. Secundò, ſicut cor tuum eſt ſpeculum cordis alieni, ſic viciſſim cor alienum eſt ſpeculũ ſui ipſius, q. d. Sicut aqua eſt ſpeculũ in quo apparent vultus non ſolũ proprii, ſed & alieni, ita vt ex eis ipſos agnoſcas, & ſi eos directè in facie non videas: ſic pariter cor hominis eſt ſpeculum, in quo apparent eius affectus erga alium; cor enim prodit ſe per geſtus, ſermones & actus, quibus velut in ſpeculo ſuos affectus odii, timoris, amoris, iræ &c. alijs patefacit & oſtendit, ita

Cor patet ex ore.

C vt viri prudẽtes ex verbis & actionibus cuiuſq; coniicere, & diſpicere poſſint internas cordis alieni affectiones. In ſanctis id clarũeſt. Sic enim S. Ludouicus & S. Ægidius, ſocius S. Frãciſci, ſe inuicẽ ſalutantes ſine verbis, cordibus ſolis mutuo loquebãtur, ſuóſque amoris & pietatis affectus inuicem repræſentabant & inſpirabant. Sic S. Antonius, S. Catharina Senenſis, S. Hilariõ, multique alii in Vitis Pat. ex ſolo vultu peruidentes cor cuiuſque illius ſtatũ & affectus dinoſcebant. Idem in quibuſlibet prudẽtibus & ſagacibus locum habet, ſed gradu inferiore. Prudẽtes enim facilè ex notis & ſignis fucũ & impoſturam faciei, ſi quis ſit, deprehendunt. ita Lyran. Hug. Dion. & alii. Huc faciunt illæ ſapientũ gnomæ apud Antonium in Meliſſa, p. 1. cap. 48. Photij Patriarchæ: *Speculo ſimilis eſt ſermo* (puta cor in ore & ſermone tralucens) *& ſicut in illo repræſentatur ſpecies corporis & formæ, ita in*

Gnomæ.

D *colloquiis animæ forma expreſſa conſpicitur.* Iſidori Peluſiotæ: *Quod ſi ſermo & vita conueniant, totius vitæ ſimulachrum perficient.* Theognidis: *In ſpeculis quidem faciei, in colloquiis character animæ videtur.* Romyli: *Sicut vas fictile ictu & ſono, ſic homo ſermone probatur.* Huc facit illud S. Ambr. de Elia & ieiunio cap. 10. *Index faciei plerumque eſt conſcientiæ, & quidam tacitus ſermo mentis, cum aut peccato compungimur, aut integritate lætamur.*

Nota, ſolus Deus eſt cardiognoſtes ideſt cordiũ cognitor & inſpector: quia ipſe ſolus oẽs omniũ Angelorum, dæmonũ & hominũ cogitationes, volitiones, intentiones, etiam intimas, profundiſſimas, & ſecretiſſimas, quæ nullo ſigno produntur, peruidet & introſpicit. Ratio eſt,

quia Deus ſolus mentem & volitionem ſingulorum, velut creator & conſeruator, occupat, poſſidet, & comprehendit: hinc & ipſe ſolus illabitur animæ & menti, vt in ea operetur mẽtem illuminando, & voluntatem flectendo, quocumque ipſe voluerit. Prudentes tamen homines æquè ac Angeli, per nutus, voces, ſigna & geſtus poſſunt multas cordis cogitationes & intentiones probabiliter cognoſcere & coniectare; prudentiæ enim pars eſt ſolertia ſiue ſagacitas, hoc eſt, ſolers & ſagax coniectatio:

Coniectationis tres gradus.

Prudentiæ autem huius tres ſunt gradus; primus eſt prudentiæ naturalis, quæ ratione ac diſcurſu, & experientia naturali nititur, ac per

1. illa coniectat de naturalibus cordium cogita-

2. tionibus. Secundus eſt prudentiæ ſupernaturalis, quæ fide, gratiâ, diſcurſu & experientiâ ſupernaturali nititur, qualem habent Chriſtiani & iuſti, ac per illam coniectant etiam deſuper

3. naturalibus cordium cogitationibus. Tertius eſt prudentiæ ſingularis & diuinæ, quæ vocatur donum diſcretionis ſpirituum, per quod Deus reuelat nonnullis eximiè ſanctis arcana cordiũ, vti reuelauit S. Antonio, S. Hilarioni, S. Frãciſco, & ſimilibus; atque etiamnum reuelat viris magnis & Apoſtolicis, præſertim Confeſſariis, per quod conſcientias pœnitentium ſubinde vſque ad fundum introſpiciunt, & latentes intentiones quas ipſi pœnitentes non vident vel tacent, in lucem proferunt, vt pœnitentes in ſpiritu ad ſuam ſalutem & perfectionem ſecuriùs dirigant. Vnde hoc donum, vel certè particula huius doni, officio eorum congruens, ipſis poſtulanda eſt à Deo.

Vers. 20. *Infernus & perditio nunquam impletur.* (Heb. *ſaturatur*) *& oculi hominum inſatiabiles. Perditio* eſt mors quæ omnia perdit, & ſtatus mortuorũ. Perperam R. Leui per infernum & perditionẽ accipit materiam primam, quæ nunquam formis expletur, ſed ſemper alias & alias appetit. Meliùs R. Salomon: *Nunquam* inquit *ſaturantur infernus & perditio, quominus ſceleratorum piacula recipiant admittántve, quemadmodum oculi improborum nunquam ad ſatietatem expleri poſſunt, cum aſſiduè prauæ propenſioni ad crimina ſollicitanti obtemperent, cupiditatibúſque eius obſequi ſtudeant.*

Optimè Caiet. & Ianſen. per oculos accipiunt cupiditatem tũ videndi, tũ habendi; neutra enim vnquam ſatiatur, quin plura videre & habere cupiat. Cupiditas autẽ tribuitur oculis, quia oculi rerũ pulchrarũ & concupiſcibilium ſpecies & ideas ad phantaſiam, indéque ad mẽtem & voluntatem transferunt, ac per eas in voluntate earum cupidinem excitant, vnde illud: *Oculi ſunt in amore duces.* Significat ergo ſapiens cupiditatis grande malum, ſcilicet quòd ſit inexplebilis & inſatiabilis, inſtar mortis & inferni, ac proinde nos eam odio proſequi debere velut mortem & infernũ: ideoque cohibendos & claudẽdos eſſe oculos, qui cupiditatũ ſunt internũcii, imò illices & excitatores. Plura hac de re dicam c. 30. v. 15. & 16. Rurſũ ſignificat frænũ iniiciendum eſſe cupiditati, vt ſit rationabilis & moderata; hæc enim ſatiari poteſt, cũ effrænes

Dimidium plus toto, quando & cur?

ſint inſatiabiles. Quocirca Plato lib. 5. de Rep. citat laudátque illud paradoxũ Heſiodi: *Dimidium plus toto,* applicátque tyrannis, auaris, ambitioſis qui omnibus volunt dominari, & ſuos fines vndequaque dilatare; cum ſatius eſſet ſuis paucíſque viuere contentum. Idem lib. 3. de

A Legibus, vt oſtẽdat infinitam principũ potentiã, nulliſque finibus determinatam eſſe præſentem peſtem omnium imperiorum, ſubdit id ideo accidere, quòd ignorent Principes cupidi & ambitioſi Heſiodum rectè dicere, *Dimidium ſæpe toti præſtare: quandoquidem damnoſum eſt, rem totã accipere, dimidiũ tantũ accipere, moderatum eſt; moderatũ verò immodico & immoderato, tanquam potius peiori ſanè antecellit.* Sic in litibus auari actores qui totam rem cupiunt, nolentes dimidio cũ parte aduerſâ tranſigere, ſæpe totã perdũt: quibus ſanè vtilius fuiſſet petere dimidium quã totũ, cũ ob dimidiũ quod recuſarunt, perdant totum quod auarè ambierunt. Plura in hanc rem vide apud Maximum ſerm. vltimo. Sept. poſt hanc gnomen aliam addunt, quæ non eſt in Hebræo, nec in vulgata, ſcilicet hanc: *Abominatio* B *eſt Domino obſirmans oculos, & indiſciplinati incontinentes linguâ,* vel *indocili petulantis ſunt linguæ.*

Quomodo probatur in conflatorio argẽtum, & in fornace aurũ, ſic probatur homo ore laudatis. Vers. 21. Heb. *Conflatorium argento, & caminus auro, & vir ſecũdum laudem ſuam.* Sept. *Probatio argento, & auro ignitio; vir autem probatur per os laudantium eum.* Chald. *Conflatoriũ eſt argẽto, & fornax auro, & vir ex ore laudantiũ eũ,* ſcilicet probatur & iudicatur.

Primò R. Salomon & Aben Ezra exponunt, q.d. Sicut cognoſcitur bonitas vel prauitas auri & argenti per ignem quo conflatur, ſic pariter cognoſcitur bonitas & malitia alicuius ex ore laudantium. Si enim populus eum laudet, ſignũ eſt eum eſſe probum & laudabilem, ſin vituperet, ſignum eſt eum eſſe improbum & vituperabilem. Vox enim populi, vox Dei.

Secundò Auctor Catenæ Græc. *Vir*, inquit, C *probatur & exploratur per os laudantium, hoc eſt, per id cognoſcitur, quòd neque extollitur in proſperis, neque deiicitur in aduerſis & triſtibus: nam boni laudant, quia bonus eſt: mali autem laudant, quia malus eſt.* Hæc ille.

Tertiò S. Aug. in Pſal. 69. per os laudantis accipit os adulantis. *Duo,* inquit, *ſunt genera perſecutorum, vituperantium & adulantiũ: plus perſequitur lingua adulatoris, quàm manus interfectoris. Nam & ipſum caminũ dixit ſcriptura. Certè cũ de perſecutione loqueretur ſcriptura, dixit: tanquam aurum in fornace probauit eos, de martyribus interfectis: & ſicut holocauſti hoſtiam accepit illos. Audi quia & lingua adulantium talis eſt: probatio, inquit, argenti & auri ignis, vir autem probatur per os laudantium eum. Argenti, inquit, & auri, ignis ille,* D *ignis & iſte, de vtroque te ſaluũ oportet exire. Fregit te reprehenſor, factus es in fornace tanquã vas fictile.* Et mox: *Rurſus ſi lauderis ab adulantibus & aſſentantibus, & annueris eis veluti emens oleum, non tecũ portans, ſicut quinque virgines inſipientes, eris caminus fracturæ tuæ, etiam os laudantium te.*

Quartò & genuinè q. d. Sicut ignis oſtendit probitatẽ & puritatẽ vel impuritatẽ auri & argenti, ſic pariter laus oſtendit hominis virtutem aut vitium, veritatem, aut vanitatẽ. Sicut enim ſi aurum & argentum perſtet integrum, nullámque det ſcoriam, ſignum eſt eſſe purum; ſin ſcoriam det, ſignum eſt eſſe impurum. Sic pariter ſi quis ex laude ſuperbiat & intumeſcat, ſignũ eſt virtutẽ eius eſſe impurã & imbecillã: ſcoria enim virtutis eſt tumor & ſuperbia: ſin laudatus maneat in priſtina ſua humilitate & modeſtia, ſignũ eſt eius virtutem eſſe puram & ſolidã. Humiles enim laudes ſui reſpuunt: vani & ſuperbi iis

inflantur & inſoleſcunt. Vera ergo virtus & laus eſt ſpernere laudem, ſicut vera gloria eſt gloriā contemnere. Hoc enim magni & celſi eſt animi, qui ſupra gloriam & res omnes eminet fixus in cælo. Hinc ſicut aurifices vt probent an aurū & argentū ſit purū, an impurum & mixtum, ſolent illud ponderare tam ante quàm poſt conflationem per ignem: ſi enim illud idē pondus reddat poſt eam quod dedit ante, euidens ſignum eſt eſſe purū: ſin minus ponderet quàm ante, ſignū eſt fuiſſe vel adhuc eſſe impurum: ignis enim dempſit ab eo ſcoriam, ideóque minus ponderat: ſic pariter ſi poſt laudes homo maneat idem, æquè ſcilicet modeſtus & grauis, ſignum eſt hominē eſſe probæ & ſolidæ virtutis: ſin poſt eas leuiter infletur, & vane ſeſe extollat, ſignum eſt eius virtutem eſſe leuem, vanam, & inſtar venti tumidam. Os quoque eſt quaſi conflatorium, in quo laude, quaſi igne probatur virtus laudati. Leues enim & vani in eo ebulliunt, abeuntque in bullas & fumos vanitatis, & ſuperbiæ, ac laudati cum alto ſupercilio ſe circumſpiciunt, ſinūque dilatant, pectus attollunt, brachia explicāt, & quicquid pulchri habent, cum faſtu oſtentant, imò plus æquo exaggerant & magnificāt, perinde ac pauones, vbi ſe ab hominibus inſpici aduertunt, inflant pectus, ac turgidi Syrma caudæ expandunt, vt ſuos in ea ocellos, velut totidem ſtellas miro colore variegatas oſtētent. E contrario ſapientes & cordati ſi laudētur manent iidem, inconcuſſi & inuariati, æquè ſcilicet humiles, compoſiti & graues; quia nec laudibus attolluntur, nec vituperiis deprimuntur. Verè Nazian. apud Anton. in Meliſſa p. 1. cap. 51. *Nimiæ laudes* inquit *aliquos redigunt ad ſummam elationem.* Et S. Aug. ſerm. 5. de verbis Domini ſecundùm Matth. *Laudes* inquit *iſtæ veſtræ grauant nos potius, & in periculum mittunt, toleramus illas & tremimus inter illas.* Quin & Gentilis Seneca de ira lib. 2. *Laude* inquit *creſcit licentia, ſpiritus aſſurgit ſi laudatur, & in ſpem ſuam bonam adducitur, ſed eadem iſta inſolentiam & iracundiam generant.*

Laus probat cor cuiusque.

Rurſum ſicut ignis in conflatorio vrit, coquit, & quaſi cruciat aurū & argentū, ſic laus vrit & cruciat viros cordatos, tū quia verecundi ſūt & humiles, tū quia timent ne per eam ſuperbiāt & euaneſcant, itáque virtutem cum laude deperdant: tum quia metuūt ne Deus, ſincerus operū inſpector, videat in eis defectus quos homines non vident, ideóque vituperet opera quæ homines laudant. Vnde S. Aug. lib. 10. Confeſſ. c. 36. *Qui* inquit *laudari vult ab hominibus, vituperante te, (Domine) non defendetur ab hominibus iudicante te, nec eripietur damnante te*: tum quia verentur ne laus hominum ſit eis loco mercedis, itaque perdāt mercedem æternam, quam expectant in cœlis. Ita S. Greg. lib. 22. Moral. cap. 5. *At contra* inquit, *ſi cor veraciter humile eſt, bona quæ de ſe audit, aut minimè recognoſcit, & quia falſa dicuntur metuit, aut certè ſi adeſſe ſibi ea veraciter ſcit, eo ipſo formidat, ne ab æterna Dei retributione ſint perdita, pauet enim vehementer, ne ſpes futuri muneris in mercedem reputetur tranſitorij fauoris. Quā ex re agitur, vt electorum animus magno laudum, ſuarum igne crucietur, atque ab omni corporis ſui rubigine mœrore cogitationis excoquatur: tantò enim conſideratione trepidat, ne aut de his de quibus laudatur, & non ſunt, maius Dei iudicium ſubeat, aut de his in quibus laudatur & ſunt, cō-*

Cordati cruciantur dum laudantur. cur?

A *petens præmium perdat.* Et poſt nonnulla id probat ex hac Salomonis gnome: *Vnde bene per Salomonem dicitur, ſicut probatur in conflatorio argentum & in fornace aurum, ita probatur homo ore laudantis. Argentum quippe vel aurum, ſi reprobum eſt, igne conſumitur, ſi probum verò, igne declaratur, ſic nimirum eſt & ſenſus operantis. Nam qualis ſit, in eo quod laudatur, oſtenditur: ſi enim ſe auditis ſuis laudibus extollit, quid iſte aliud quàm aurum vel argentum reprobum fuit, quem videlicet fornax linguæ conſumpſit? Si autem fauores ſuos audiēs ad ſuperni iudicij cōſiderationem redit, ac ne de his apud occultum arbitrum grauetur, metuit, quaſi expurgationis igne ad magnitudinem claritatis excreſcit, & vnde incendium trepidationis ſuſtinet, inde clarius effulget, &c.*

B ❡ Adhæc ſicut aurum & argentum igne probatum nitidius & fulgidius reſplendet, ſic ſancti dum laudantur fulgidiores fiunt, tum ob cauſas à S. Greg. recenſitas, tum quia laus hæc eis ſtimulus eſt ad maiorem virtutem, iuxta illud: *virtus laudata creſcit.* nam vt ait S. Greg. hom. 9. in Euang. *Cum augentur dona, rationes etiam creſcunt donorum: tanto ergo eſſe humilior, atque ad ſeruiendum Deo promptior quiſque debet ex munere, quanto ſe obligatiorem eſſe conſpicit in reddenda ratione.* Hinc vtile eſt laudare puſillanimes, vt per laudem animos abiectos erigant, & ad heroica laudū opera attollant, vti docet S. Greg. 3. part. paſt. admonit. 9. *At cōtra* inquit *puſillanimes aptius ad iter bene agendi reducimus, ſi quædam illorum bona ex latere requiramus, vt dum in eis alia reprehendēdo corripimus, alia amplectēdo laudemus,*
C *quatenus eorum teneritudinem laus audita nutriat, quam culpa increpata caſtigat. Plerumque autem vtilius apud illos proficimus, ſi & eorum bene geſta memoramus. Et ſi qua ab eis inordinatè geſta ſunt, nō iam tanquam perpetrata corripimus, ſed quaſi adhuc ne perpetrari debeant prohibemus: vt & illa quæ approbamus, illatus fauor augeat, & contra ea quæ reprehendimus, magis apud puſillanimes exhortatio verecunda conualeſcat.*

Puſillanimes laudādi vt fiant magnanimi

Et alter S. Greg. puta Nazian. apud Anton. in Meliſſa p. 1. cap. 51. *Præcipuum* ait, *beneficium eſt in rebus honeſtis laudari: laus enim parit æmulationem, æmulatio virtutem, virtus felicitatem.* Ibidē S. Chryſ. *Laus* ait *propter egregia facta auget cupiditatem ad meliora.*

Inſuper ſicut argentū in igne conflatur per plumbū: plumbum enim igne conſumitur, & argentū purum integrúmque relinquit. Verū quia
D plumbum ſemper aliquid argenti admixtū habet, illud ad argentū quod purgatur, accedit, illúdque adauget, quo fit vt argentum ex cōflatorio maius quàm fuerat ante, & adauctum prodeat, vti teſtantur aurifices & rei metallicæ periti: ſic pariter ſancti dum laudantur, ex laude adaucti prodeunt, tum quia virtutes adaugent, vt laudi reſpondeant, tū quia per laudem humiliores fiunt, & ad Deum per gratiarum actionē aſſurgunt: ſciunt enim ſe ex ſe, puta ex corrupta ſua natura nihil habere niſi concupiſcentiā & peccatū: ſi quid verò habent boni, id eis prouenire ex gratia Dei, cui proinde omne operis decus & laudem, vti debent, refundunt & aſcribunt, iuxta illud S. Pauli: *Quid habes quod non accepiſti? ſi autem accepiſti quid gloriaris quaſi non acceperis?* 1. Corinth. 4. verſ. 7. Dicunt quoque cum Pſalte. *Non nobis Domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* Pſal. 113. Et cū

Exempla.

vinginti quatuor ſenioribus mittũt coronas ſuas ante thronum Dei dicentes: *Dignus es Domine accipere gloriam & honorem & virtutem, quia tu creaſti omnia.* Apocal. 4. 11. Talis fuit S. Greg. Nazian. qui de ſe ita ſcribit Orat. 14. de pace: *Nec item me, inquit, vel laudatores vel vituperatores immutabunt. Quod enim ſum, hoc maneo, ſiue maledictis afficiar, ſiue laudibus in cælum vehar.*

Et S. Aug. Epiſt. 64. ad Aurelium: *Magnum eſt, inquit, de honoribus & laudibus hominum non lætari, ſed omnem pompam inanem præcidere, & ſi quid inde neceſſarium retinetur, id totum ad vtilitatem honorantium, ſalutemque conferre.* Huc pertinet dogma Catonis in Diſtichis:

Cum quis te laudat, iudex tuus eſſe memento:
Plus aliis de te, quàm tu tibi, credere noli.

Cor iniqui exquirit mala, cor autem rectum inquirit ſcientiam. ſcientiam, id eſt, prudentiam, probitatem & virtutem. Hæc gnome deeſt in Hebræo & Græco & nonnullis Latinis: habetur tamen in Vaticanis. Senſus eſt, q. d. mens & cogitatio impij propendet in mala, vt ſcilicet malas ſuas cupiditates, iræ, gulæ, inuidiæ, libidinis, ſuperbiæ &c. expleat, ideóque rationes & modos eas explendi ſtudioſè veſtigat & inquirit. Ex aduerſo cor recti & iuſti propendet ad bona, puta ad opera virtutum, quibus placeat Deo; ideoque ſtudioſè exquirit ea, vt indies magis Deo placeat, illique opera gratiora exhibeat, quibus Deum ſuum oblectet, iuxta illud Apoſt. Roman. 12. 2. *Vt probetis quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta:* qua de re plura ſuperius dixi.

VERS. 22. *Si contuderis ſtultum in pila ſicut ptiſanas feriente deſuper pilo, no auferetur ex eo ſtultitia eius.* Heb. *Si contuderis ſtultum in mortario, in medio farrum vel ptiſanarum in piſtillo, non recedet deſuper eo ſtultitia eius.* Chald. *Etiamſi percuſſeris ſtultum plagis inter cœtus, idque piſtillo, non tranſibit ab eo ſtultitia eius.* Syrus: *Si verberaris vecordem in conſeſſu, nihil ei lucraberis, neque ab eo ſtultitiam amouebis.* Huic affine eſt Prouerbium Arabum cent. 2. num. 51. *Cauda canis non corrigitur, etiamſi contundatur in mortario.* Canis enim ſymbolum eſt inſolentiæ, rixæ, fœditatis, & impudentiæ, quæ propria ſunt

ptiſanæ vſus ſtulto. Ptiſana eſt hordeum decorticatum, quod deinde aqua decoctum bibitur aut ſorbetur, & ſaluberrimum eſt, præſertim in febribus, vulgo hordeaceam aut hordeatum vocant. Audi Plinium lib. 18. 7. *Ptiſanæ ex hordeo vſus validiſſimus, ſaluberrimuſque tantopere probatur: vnum laudibus eius volumen dicauit Hippocrates.* Et lib. 22. c 25.

D *Hippocrates ptiſanam tantùm ſorbitionis cauſa laudauit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniã ſitim arceret, quoniam in aluo non intumeſceret, quoniam facilè redderetur, & aſſuetis hic ſolus cibus in febri, bis die poſſet dari.* Pro *ptiſanas* Heb. eſt רפות *riphot*, id eſt, farra, vel grana tritici contuſa, vel contundenda; vnde & far à frangendo dicitur, ait Varro. rurſum *riphot* ſignificat hordeum & quoduis legumen, quod in mortario contunditur, vel vt à ſiliquis exuatur, vel vt iam exutum conteratur & comminuatur: radix enim רוף *ruph* ſignificat conterere, contundere. Septuag. 2. Reg. 17. 19. *riphot* vertunt maſſas ficuum. Solebant enim Græci, & vt videtur Hebræi, ficus viles & fatuas in maſſas contundere, vt hoc modo maceratæ ſeruarentur ad vſum ſeruorum & mancipiorum. Sic ſenſus appoſitus erit, q. d. ſicut qui

A ficus fatuas ſiue inſipidas contundit, ab eis non tollit fatuum & inſipidum ſaporem, ac nihilo dulciores & ſapidiores efficit; ſic qui ſtultum verbis & verberibus ſæpius contuderit, non extundet ab eo inſipientiam, nec hilo eum ſapientiorem & meliorem efficiet. Vulgatæ verò (quæ communis eſt) verſionis hic eſt ſenſus: facilius purgaueris ptiſanas quàm ſtultum: hordeum enim magno quidem labore, & crebris pili ictibus in mortario tũditur, primò vt corticem ſiue ſiliquam exuat, deinde vt exutum conteratur & comminuatur: at tandem magno conatu repetitis ictibus ſiliquis reuera exuitur, ac conteritur & comminuitur: ſtultus verò nullis ictibus, nullis minis & flagellis adduci poteſt vt ſtultitiam exuat, vtque mores ſtultos, ſuperbos, & prauos frangat & conterat: ſed durus, imò durior inſtar

B ſilicis vel adamantis, qui tundendo magis indureſcit, flagellis euadit. Hinc Aquila & Theod. vertunt: *Si cædas ſtultum in medio piſtorum in piſtrino.* Solebant enim ſerui & homines ſcelerati relegari ad piſtrinum, vt in eo frumenta contunderent & commolerent ad pinſendos panes, q. d. etiamſi hominem ſtultum & peruerſum releges ad piſtrinum, vt in eo cum frumentis pilo à piſtoribus tundatur, non tamen extuderis illi ſtultitiam, adeò in eo pertinax hæret, vt illi inſita & innata videatur.

Septuag. non verbum verbo, ſed eundem ſenſum paraphraſticè reddentes vertunt: *Si flagellaueris imprudentem in medio conſeſſus inhonorans, nõ auferes imprudentiam eius.*

Stultum & ſtultitiam accipe tum phyſicè, puta indocilem, hebetem, vecordem: tum ethicè, Stulti & obdurati ſunt indociles.

C puta imprudentem, improbum, ſceleratum, obduratum: nec enim hebes doceri poteſt, eſto eũ fuſtibus contundas; nec obduratus molliri, eſto plagis eum conteras. Vnde S. Greg. ex hoc loco docet cum obduratis durè eſſe agendum. Sic enim ſcribit in paſtor. parte 3. Admon. 14. *Aliter admonendi ſunt, inquit, qui flagella metuunt, & propterea innocenter viuunt; atque aliter admonendi ſunt, qui ſic in iniquitate duruerunt, vt neque per flagella corrigantur. Dicendum namque eſt flagella timentibus, vt & bona temporalia nequaquam pro magno deſiderent, quæ adeſſe etiam prauis vident: & mala præſentia nequaquam velut intolerabilia fugiant, quibus hic plerumque etiam bonos affici non ignorant.* Et inferius. *At contra hi, quos ab iniquitatibus nec flagella compeſcunt, tantò acriori inuectione feriendi ſunt, quanto maiori inſenſibilitate duruerunt. Plerumque enim ſine dedignatione dedignandi ſunt, ſine deſperatione deſperandi, ita dumtaxat, vt & oſtenſa deſperatio formidinem incutiat, & ſubiuncta admonitio ad ſpem reducat. Diſtrictè itaque contra illos diuinæ ſententiæ proferendæ ſunt, vt ad cognitionem ſui conſiderata æterna animaduerſione reuocentur. Audiant enim in ſe impletum eſſe quod ſcriptum eſt: Si contuderis ſtultum in pila quaſi ptiſanas, feriente deſuper pilo, non auferetur ab eo ſtultitia eius.*

Huc faciunt ſententiæ ſapientum: *Quid prodeſt aſino hinnitum docere, nam propterea rudere non deſinet.* Et illa Anuli in picta Poëſi: Gnomæ.

Indocile ingenium ſi pergas velle docere,
Infœlix operam perdes, vt ſi quis aſellum
In campo doceat parentem currere fræno. &c.

Vnde concludit: *Ergo*

Deſine: nam nunquã ars naturã vincit, equuſque

Nuſquam ex degeneri fiet generoſus aſello,
Et nunquam ex ſtolido cordatus fiet in arte.

Rationem a priori dat Petrarcha Dial. 41. *Sic hos*, inquit, *omnes qui ſunt, & qui erunt, aut fuerunt virtutibus clari, non poſſe vnum ingenium accendere, niſi aliquæ intus in animo ſcintillæ ſint, quæ præceptoris ſpiritu excitatæ & adiutæ, generoſum diſciplinæ fomitem arripiant; alioqui algidum in cinere nequidquam ſlabis.*

Huc ſpectant parœmiæ: *Æthiopem dealbas. Suem doces. Caput cerebro vacuum erudis. Mens non ineſt Centauris. Midas auriculas aſini. Bœoticum ingenium.* Et illud Perſij: *Inguinis & capitis quæ ſint diſcrimina neſcit. Phryx plagis emendatur. Piſtillo retuſior. Colophonium calceamentum.*

Rurſum Eccleſ. c. 21. 17. *Cor fatui ait quaſi vas confractum, & omnem ſapientiam non tenebit.* Et c. 22. 7. *Qui docet fatuum, quaſi qui conglutinat teſtam.* Audi S. Greg. loco iam citato: *Contra hos Propheta*, inquit, *Domino conqueritur dicens: Attriuiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam. Hinc eſt quod Dominus dicit: Interfeci & perdidi populum iſtum, & tamen à viis ſuis non ſunt reuerſi. Hinc rurſum ait: Populus non eſt reuerſus ad percutientem ſe. Hinc voce flagellantium Propheta conqueritur dicens: Curauimus Babylonem, & non eſt ſanata. Babylon quippe curatur, nec tamen ad ſanitatem reducitur, quando mens in praua actione confuſa, verba correctionis audit, flagella correptionis percipit, & tamen ad recta ſalutis itinera redire contemnit. Hinc captiuo Iſraëlitico populo, nec tamen ab iniquitate conuerſo Dominus exprobrat dicens. Verſa eſt mihi domus Iſraël in ſcoriam: omnes iſti æs, & ſtannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis.* Exempla huius ſententiæ ſunt in Iudæis & hæreticis, cæteriſque in peccato quopiam obduratis, vti fuit Pharao, qui nullis minis, nullis plagis mouentur vt ſapiant, & perfidiam ſceluſve deſerant.

Denique hanc gnomen commutes & adaptes ſapienti hoc modo: *Si contuderis ſapientem in pila ſicut ptiſanas, feriente deſuper pilo, non auferes ab eo eius ſapientiam*, id eſt, virtutem & conſtantiam. ita Anaxarchus Philoſophus cùm à Nicocreonte Cypriorum tyranno, poſt alia acerbiſſima tormenta in mortario piſtillo ferreo tunderetur, generosè reſpondit: *Tunde, tunde Anaxarchi follem* (ita vocabat carnes & oſſa, quorum ſpiritus eſt anima) *Anaxarchum non tundis*, anima enim eſt immortalis & inuicta in ſapiente, quæ tundi nequit. ita refert Philo in libro: *Quod omnis probus ſit liber.* Idem dixerunt ſeptem fratres Machabæi, cum in ſartagine ab Antiocho tunderentur & frigerentur. 2. Mach. 7. Idem dicere martyres in pila contuſi.

Vers. 23. *Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera.*

Vers. 24. *Non enim habebis iugiter poteſtatem, ſed corona tribuetur in generatione & generationem.* Heb. *Agnoſcendo agnoſcas facies pecoris tui, & pone cor tuum ad greges; quia non in ſæculum fortitudo, & an corona in generatione & generationem?*

Pro *poteſtatem* Heb. eſt חסן *Choſen*, id eſt, fortitudo, poteſtas, potentia, theſaurus, diuitiæ. Vnde Pagnin. vertit: *Quia non in ſæculum diuitiæ ſunt duraturæ.* Chal. *Quia non in perpetuũ poſſeſſio, nec pax* (Tigur. *corona*) *ad perpetuam poſteritatem.* Sept. *Euidenter cognoſces animas gregis tui, & applicabis cor tuum tuis armentis; quoniam non in ſæ-* A *culum viro robur & fortitudo, neque tradit ex generatione in generationem*, hoc eſt vt vertit auctor Catenæ Græcor. *Viri enim paſtoris imperium & robur non ſe protendit in æuum: neque de generatione in generationem vitæ pabulum adminiſtrabit illis.* Syrus: *Paſcendis gregibus tuis oues tuas noſcito*, iuxta illud Chriſti: *Ego cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ.* Ioan. 10.

Hucuſque Salomon dedit præcepta Ethica, nunc dat œconomica, quæ ſcilicet pertinent ad inſtruendam alendamque familiam: quare commendat artem pecuariam & paſtoritiam, quæ innocentiſſima eſt & antiquiſſima, vt pote nata cum homine. Abel enim filius Adæ fuit paſtor ouium, æquè ac Cain frater eius agricola. Gen. 4. Sis & cæteri Adæ filij & nepotes paſtores pariter ouium & armentorum fuere, Abraham, Iſaac, Iacob, Iob, Ioſeph cum fratribus, Moyſes, Dauid, cæterique priſci Patriarchæ, qui ex B iis ditiſſimi euaſere, imò principes & reges. Vnde Dauid canit de ſe: *Et elegit Dauid ſeruum ſuum, & ſuſtulit eum de gregibus ouium, de poſt fœtantes accepit eum, paſcere* (vt paſceret, id eſt, regeret quaſi rex) *Iacob ſeruum ſuum, & Iſrael hæreditatem ſuam.* Pſal. 77. 70. Magnus ille Spiridion ex paſtore ouium factus Epiſcopus Trimytuntis, oues tamen paſcere non deſiit: vnde ſanctitate & miraculorum frequentium gloria claruit in Conc. Nicæno. Sic Romulus ex paſtore factus eſt rex & conditor Romæ, ac primi Romani fuere paſtores & agricolæ. Vnde Camillus ab aratro vocatus eſt ad imperium. Audi Pliniũ lib. 18. c. 3. *Quænam ergo*, inquit, *tanta vbertatis cauſa erat? Ipſorum tunc manibus imperatorum colebantur agri (vt fas eſt credere) gaudente terra vo-* C *mere laureato, & triumphali aratore: ſiue illi eadem cura ſemina tractabant, qua bella, eademque diligentia arua diſponebant, qua caſtra: ſiue honeſtis manibus omnia lætius proueniunt, quoniam & curioſius fiunt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, vnde cognomen. Aranti quatuor ſua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato viator attulit dictaturam, & quidem vt traditur, nudo, plenoque pulueris etiamnum ore. Cui viator, vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populique Romani mandata. Tales tum etiam viatores erant, quod ipſum nomen inditum eſt ſubinde & ex agris ſenatum duceſque accerſentibus.*

Paſtoritia ars innocẽs & antiqua.

Exempla.

Igitur ad literam iubet Salomon patrifami- D lias, ſiue agricolæ & paſtori, vt curam diligentẽ habeat pecoris ſui: ſic dabit lac, lanam, carnes, corium, omniáque quæ ad victum & veſtitum familiæ neceſſaria ſunt. Iubet quoque diligenter inſpici vultum pecoris: quia in vultu pecoris, æquè ac hominis, relucet tota corporis complexio & conſtitutio: vnde ex vultu colligas pecoris æquè ac hominis ſanitatem vel morbum, maciem vel pinguedinem, robur vel infirmitatem &c. Rurſum an ſtudiosè pabulum cibumque ore carpant & capiant; hoc enim ſignum eſt bonæ valetudinis & roboris: an verò ſegniter & interpolate, velut nauſeantes id faciant; hoc enim ſignum eſt inualetudinis & infirmitatis.

Impropriè quoque Vatab. & alij nonnulli per pecus accipiunt opes & pecuniam: opes enim priſcorum ſitæ erant in pecoribus: vnde & à pecore dicta eſt pecunia, quòd effigie pecoris ſignaretur, teſte Plinio lib. 18. 3. Rationem du-

plicem ſubdit: prima eſt: *non enim habebis iugiter poteſtatem.* ſecunda eſt: *ſed corona tribuetur in generatione & generationem.* Ex Hebræo paſſim vtramque negatiuè vertunt, hoc modo: *neque enim perpetuus erit theſaurus, neque corona in generatione & generationem.* q.d. etſi habeas opes, puta auri & argenti theſaurum, is tamen non erit perpetuus, nec diuturnus, quia ſenſim expendendo abſumitur; nec rarò furto, incendio, prædatione, ſimiliue caſu aufertur. Etſi quoque ſis princeps, aut rex corona redimitus, tamen hic principatus & regnum tibi & tuis poſteris non erit perpetuum: ſæpe enim nepotes, imò & filij patri in regno non ſuccedunt; imò patres ipſi non rarò regno deiiciuntur, vel ab æmulis & hoſtibus, vel à ſubditis, præſertim ſi tyrannice eis dominentur: gregum autem cura & cuſtodia paſtori quotannis continuam dat alimoniam, imò opes ingentes. Ergo præſtat greges paſcere, quàm opibus aut honoribus, vtpote incertis & inſtabilibus, incubare & indormire.

Verùm Noſter vertit: *non enim habebis iugitur poteſtatem*, ſcilicet paſcendi & alendi greges, quia ſeneſces, nec vires ſuppetent, vt eos paſcas. Vnde Varro lib. 2. de re ruſtica cap. 17. paſtores vult eſſe iuuenes, fortes, & validos, vt in campis cum gregibus peruigilare, eoſque per montes ſaltuſque ſequi, & à lupis, feriſque defendere valeant.

Sed corona regni tribuetur in generatione & generationem. pro *ſed* Heb. eſt ואם *veim* id eſt, *etſi*, hoc eſt *neque*, vt paſſim vertunt alij. Noſter *veim* accepit pro כיאם *kiim*, id eſt *ſed*. Heb. enim Vau eſt generale, & ſignificat quamlibet coniun- C
ctionem, qualis eſt *ki*. ſenſus ergo eſt, q.d. ſi diligẽter paueris gregem, nanciſceris magnas opes, quæ tibi parient coronam, id eſt, ingens decus & gloriam. Rurſum *coronam* propriè dictam, q. d. fies præſes & princeps paſtorum, quem Varro loco citato vult eſſe cæteris ſeniorem; hic enim quaſi princeps coronabatur, æquè ac præſes conuiuij. Eccleſ. 32. 3. Hinc Romulus ſpiceam coronam dedit agrorum ſacerdotibus, qui inter agricolas & paſtores eminebant velut principes. Audi Plin. lib. 18. c. 2. *Aruorum ſacerdotes Romulus in primis inſtituit, ſeque duodecimum fratrem appellauit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice ſua, ſpicea corona, quæ vitta alba colligaretur, in ſacerdotio ei pro religioſiſſimo inſigni data, quæ prima apud Romanos fuit corona.* Pan verò princeps paſtorum à priſcis coronabatur corona è pinu in D
ſignum puritatis & virginitatis; huius enim ſymbolum eſt pinus, iuxta illud Virgilij: *Pronuba nec caſtos accendet pinus odores.* Vnde Propert. lib. 1. *Fagus & Arcadio pinus amata Deo.* Et Ouidius 14. Metamorph. *Pinu præcinctis cornua Panos.* Pluribus idipſum probat Carolus Paſchalius lib. 6. de coronis c. 28. Idem lib. 2. c. 3. docet agreſtia numina floribus coronari ſolita.

Corona principis paſtorum olim qualis?

Inſuper fies propriè princeps & rex. olim enim cum omnes pene homines eſſent agricolæ & paſtores, qui inter eos arte, induſtria, & opibus excellebat, creabatur princeps & rex. Denique corona gloriæ in cælo donaberis, de qua mox. Sic Abraham, Iſaac & Iacob fuerunt paſtores & ſimul principes ſiue reges. Sic Moſes, Ioſeph, Dauid, ab ouibus vocati ſunt ad princi- A
patum Hebræorum & Ægypti, æquè ac Cyrus ad regnum Perſarum. Vide dicta Exodi 3. 1.

Reges ex paſtoribus olim creabantur. Cur?

Symbolicè per paſtores gregum accipe principes & prælatos hominum. Quod enim paſtores præſtant ouibus, hoc ſuperiores & prælati præſtare debent ſubditis, nimirum cuiuſque vultum, id eſt, mores & actiones ſedulò intueri, dirigere, erudire, corrigere. Vnde pro, *tuoſque greges conſidera.* Sept. vertunt: *& applicabis cor tuum armentis tuis.* Aquila & Theod. *Pone cor tuũ in armentis*, vt quaſi tota cordis tui intentio ſit in armentis. Per cor accipe mentem & voluntatẽ: mentem, vt intentè conſideres quid gregibus vtile & proficuum ſit: voluntatem, vt illud eis ſingulari amore & cura procures. Quocirca Chriſtus Dominus aſcenſurus in cælum, S. Petrum relinquens ſui gregis, id eſt, ſuæ Eccleſiæ B
ſuorumque fidelium paſtorem, tertiò ab eo amorem popoſcit dicens: *Petre amas me?* ac cum ille tertiò reſpondiſſet: *Domine tu ſcis, quia amo te*, ei gregem ſuum paſcendum tradidit dicens: *paſce oues meas.* Ioan. 21. 17. Rationem ſubdit, quòd ſcilicet non habebunt iugiter poteſtatem eos paſcendi & regendi, ſed ſi pauco tempore paſtorali munere ſedulò perfuncti fuerint, accipient à Deo immarceſſibilem gloriæ coronam, quam capiti eorum imponet princeps paſtorum Chriſtus Dominus, vt ait S. Petrus Epiſt. 1. c. 5. 4. Vide ibi dicta. Audi Bedam: *Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera. Paſtori*, inquit, *dicitur Eccleſiæ, diligenter adhibe curam eis, quibus te præeſſe contigerit, agnoſce animos, actuſque ſingulorum, & ſi quid in eis vitij ſordidantis inueneris, citius caſtigare memento; non enim tu ſemper oues dominicas paſcendi poteſtatem habebis, ſed æterna eſt corona, quam percipies, ſi commiſſum tibi gradum ſuo tempore bene miniſtraueris.*

Aperta ſunt prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta ſunt fœna de montibus. Hebr. *Reuelata eſt herba, apparuit germen, collecta ſunt herbæ montium.* Chald. *Humiliatum eſt fœnum, & apparuit herba* &c. Sept. *Adhibe curam his, qui in campo ſunt, viridibus, & attondebis herbam, & congrega fœnum æſtiuum.* Syrus: *Apparuit ver*, puta Niſan ſiue Aprilis, qui ab aperiendo dictus eſt, quaſi terras hyeme rigentes tepore ſuo aperiens, ait Seruius. Vers. 25.

Demonſtrat quàm facilè à Deo & natura, paruo vel nullo labore hominis paretur cibus gregibus, vt eorum paſtum & artem paſtoritiã commendet à facilitate, mox eandem commendaturus à fructu & vtilitate; nam ſine foſſione hominis in vere terra ex rigore hyemis algens & rigida, tepore ſolis redeuntis calefacta aperit ſe, & germina herbaſque ad ouium & pecorum alimoniam producit. Vnde agricolæ plerique pluris faciunt prata quàm agros, & ex pratis tantundem fructus colligunt quantum ex agris. Facile eſt quoque paſcere gregem, cum in aliis artibus magnus ſit labor artifici ſubeundus, vt agricolæ aratio, occatio, ſatio, meſſio &c. mercatori mercium emptio, tranſportatio, venditio, diſtributio: fabro, piſtori, ſartori, ſutori ingens & continuus labor fabricandi, pinſendi, ſarciendi, ſuendi &c. Porrò dicit: *Collecta ſunt fœna de montibus*; licet enim ex vallibus plus fœni colligatur quàm ex montibus, tamen quod ex montibus colligitur, vtpote locis arentibus, & aqua deſti-

tutis, ſiccus eſt, ideóque ægrè putreſcit, ac in horreis ſeruari poteſt per totam hyemem: cum aliud quod ex vallibus colligitur, humidius ſit, ideóque citius putreſcat, nec adeo diu ſeruari poſſit. Hinc & oues capræque, quæ ſiccum amant pabulum, ne humore grauentur & ægrotent, amant gramina montium, velut ſicciora, ideoque ſaniora. Vnde illud Virg. *Mille meis Siculis errant* (errando paſcuntur) *in montibus agnæ.*

Myſticè Salonius: *Aperta ſunt prata, quia per gratiam Saluatoris reuelata ſunt cœleſtia ſacramenta, quando aperuit diſcipulis ſuis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas: tunc apparuerunt herbæ virentes, id eſt, noua ſententia Euangelica veritatis & gloria. Rurſus per montes ſignificantur ſancti Patres veteris Teſtamenti; per fœna, ſcripta eorum. Collecta ſunt ergo fœna de montibus, quia ſcripta ſanctorum Patrum collecta ſunt ad pabulum ouium dominicarum* &c. Sic & Beda.

Tropol. Auctor Catenæ Græc. *Agrum*, inquit, *vel pratum appellat hiementem, virentes autem herbas, benéque olentes flores, virtutesque in illa exiſtunt. Harum porro rerum qui curam habet, is demetit herbam viridem, nempe Dei cognitionem. Per fœnum montanum cœleſtium ſanctariumque virtutum & poteſtatum cognitio deſignatur, quæ infirmiori & rudi adhuc animarum conſtitutioni conuenit. Solent enim ſcripturæ ſanctos MONTIVM nomine exprimere: vt, leuaui oculos meos ad montes, vnde veniet auxilium mihi. Rurſum: Montes exultauerunt vt arietes, vtique propter Iſraelis ſalutem.* Pſal. 113. 4.

VERS. 26. *Agni ad veſtimentum tuum, & hædi ad agri pretium.* Chald. *Agni ſunt ad veſtimentum tuum, & hædi ad negotiationem tuam.* Syrus: *In cibum tuum.* Septuag. *Vt habeas oues in veſtes tuas, cole campum, vt ſint tibi agni.* Schol. *Vt ſint tibi armenta boum.*

Oſtendit ex parabili pratorum eſca, quàm agni & hœdi iis paſti parabilem dent eſcam & veſtem. q. d. ait Ianſen. *Agni tui ſunt tibi ad veſtimentum tuum, quia ex lana agnorum, ſub quibus oues omnes comprehenduntur, texuntur veſtimenta, fiuntque ex pellibus eorum. Et hœdi ſunt tibi ad pretium agri, hoc eſt, quibus venditis perſoluere poteris pretium agri à te locati, aut ſumptus agri colendi; aut quibus emere poteris fructus agrorum, vt triticum familiæ tuæ neceſſarium: quaſi diceret: ſi diligenter gregem paueris, non erit neceſſe agros colere. Nã pretio hœdorum poteris agrorum fructus comparare.*

Sub agnis & hœdis ſynecdochicè intelligit vaccas, boues, equos, omniaque iumenta & pecora, quæ ingens dant lucrum. Sed præ cæteris meminit agnorum & hœdorum, quia hos ferè ſolos olim pauerunt primi orbis paſtores, vt Abel, Iacob, Moyſes, Dauid &c. Hos enim facile eſt paſcere & regere, cum maiora difficilè & ſæpe cum periculo regantur. aut vt Vatab. q. d. Vendes hœdos, & ex pecuniis conflabis ſeruos, qui colant agrum tuum. Significat ex grege & pecoribus poſſe colligi cætera omnia ad victum neceſſaria.

Symbolice, ſicut agni tonderi ſolent ad lanam, vt ex ea fiat veſtis, non autem excoriari; ſic princeps qui eſt populi paſtor, cum non grauet tributis & exactionibus nimiis, ſed moderata & neceſſaria tantùm ab eo accipiat, ita plura ab eo percipiet: opes enim populi ſunt opes principis. Vnde Tiberius Imp. Æmilium Rectum Ægypti præfectum reprehendit, quòd nimiis tributis populum oneraret: *Tondeto*, ait, *pecus non deglubito.* ita Dion Nicæus in Tiberio. Tonde pecus, non excoria.

Myſticè Beda: *Agnos*, inquit, *innocentes, hædos pœnitentes nominat. Agnorum ergo vellere veſtieris, dum bonis obedientium diſcipulorum moribus paſtor ipſe profeceris, eorumque laudabilia facta cernens, & in ornatu virtutum, & in calore dilectionis ipſe glorioſior extiteris. Hædis agrum comparabis, dum peccatores ad pœnitentiam vocando, ſublimiorem tibi in terra viuentium locum acquires.*

Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in neceſſaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis. VERS. 27. Hebr. *Sufficientia lactis caprarum in panem tuum, in panẽ domus tuæ, & vitas ancillis tuis.* Sep. *Filia me habes verba fortia ad vitam tuam, & ad vitam miniſtrorum tuorum.* Aqui. *Ad panem domus tuæ.* Symmachus & Theodot. *Ad neceſſaria domus tuæ.*

Sub lacte caprarum intellige lac ouium, atque etiam vaccarum, item butyrum, caſeum, cæteráque lacticinia. q. d. eſto frugalis in victu & veſtitu: veſtire quoque velleribus agnorum, vti iiſdem veſtitus eſt Adam, Eua, cæterique primi homines. Gen. 3. 21. ac priſci Romani, quin & moderni agricolæ & paſtores Romæ accolæ, qui pura ouium vellera leuiter conſuta collo iniiciunt, itáque pectus & dorſum veſtiunt. veſcere verò lacte, butyro & caſeo gregis tui, vti priſci iiſdem veſcebantur ab Adam vſque ad Noë: ante diluuium enim homines abſtinuere carnibus, vti oſtendi Geneſ. 9. 3. Itaque Salomon hic ante oculos ponit ſimpliciſſimum & innocentiſſimum vitæ genus, quod Abel cæterique primi homines ſecuti ſunt, ex gregis lacte victitantes, & eius velleribus ſe veſtientes, vt oſtendat quàm paucis, quamque ſimplicibus natura hominum contenta eſſe poſſit; ac redarguat inſatiabilem hominum gulam & luxum, qui delicias tota vrbe & orbe conquirunt. Priſci lacte veſcebantur non carne. Salomonem ſecutus S. Paulus: *Habentes*, inquit, *victum & quibus tegamur, his contenti ſimus.* 1. Timot. 6. quin & priſci Romani non pane & carne, ſed lacte & pultibus veſcebantur, vnde pultiphagi ſunt appellati. Audi Plinium lib. 18. c. 8. *Pulte non pane longo tempore vixiſſe Romanos manifeſtum: quoniam inde & pulmentaria hodieque vocantur. Et Ennius antiquiſſimus vates, obſidionis famem exprimens, offam eripuiſſe plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie ſacra priſca atque natalium pulte fritilla conficiuntur.* Frugalitas hæc Romanos fecit ſanos, validos, opulentes, rerumque dominos. Audi eundem Plinium lib. 18. c. 6. *Summum prouidentia illorum fuit*, inquit, *vt quàm minimum eſſet impendij. præcipiebant enim iſta, qui triumphali denas argenti libras in ſuppellectile crimini dabant, qui mortuo villico relinquere victorias, & reuerti in ſua rura poſtulabant, quorum prædia colenda ſuſcipiebat reſp. exercituſque ducebant ſenatu illis villicante. Inde illa reliqua oracula, nequam agricolam eſſe quiſquis emeret, quod præſtare ei fundus poſſet. Malum patremfamilias quiſquis interdiu faceret, quod noctu poſſet, niſi intempeſtate cœli. Peiorem qui profeſtis diebus ageret, quod feriatis deberet. Peſſimũ qui ſereno die ſub tecto potius operaretur, quàm in agro.* Præcepta agricolandi

Eandem

Eandem frugalitatem eſt hodie videre in Hollandis, quæ proinde eos vegetos, robuſtos, diuites efficit. Denique Columella lib. 1. de re ruſtica, paſtorum fidem in eo reponit, vt lacte & caſeo contenti, oues aut agnos non mactent. Præclarè

Natura neceſſaria poſtulat non delicata.

Seneca ſimplicem & parabilem victum commendans Epiſt. 120. *Quicquid*, inquit, *naturam excedit ſcias eſſe precarium, non neceſſarium, eſurio, edendum eſt: vtrum hic panis ſit plebeius, an ſiligneus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, ſed impleri. Sitio, vtrum hæc aqua ſit, quam ex lacu proximo excepero, an ea quam multa niue eliſero, vt rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. illa hoc vnum iubet, ſitim extingui. Vtrum ſit aureum poculum vel cryſtallinum, an vitreum, an tyburtinus calix, an manus concaua, nihil refert. Finem enim rerum ſpecta, & ſupernacua dimittes. Fames me appellat, ad proxima quæque porrigatur manus. En ipſa mihi commendauit quodcunque comprehendero: nihil contemnit eſuriens.*

Myſticè Beda: *Tanta*, inquit, *inſtantia pecus tibi commiſſum paſce, ne tibi lac æſtate nouum, nec frigore deſit: ſed tibi ſemper tuiſque ſufficiat, id eſt tam ſedulo doctrina inſta, vt etiam quoſdam pœnitentes ad officium docendi proueha: quatenus per illos, qui pridem pro fœditate vitiorum ad ſiniſtram iudicis videbantur eſſe ponendi, modo rationabile & ſine dolo, lac verbi paruulis ſenſu miniſtretur. Fit autem lac caprarum ad victum ancillis, quando hi qui non-*

Agni ſunt innocentes hœdi pœnitentes.

A *dum amore perfecto, ſed adhuc timore ſeruili domino deſeruiunt, per exemplum, vel verba eorum qui per pœnitentiam ſalui facti ſunt, viuificis verbi epulis reficiuntur, atque vt ad maiora virtutum proficiant, incrementa iuuantur.*

Symbolicè, lac ſignificat paſtores parua & ſimplicia duntaxat à ſubditis accipere debere, ſcilicet quæ ad ſimplicem victum & veſtitum ſufficiant: lac, inquit, non ſanguis: quia hoc indigent pecora, non illo. Innuit quoque periniquum eſſe, ſi neceſſaria ouibus alimenta in paſtorum oblectamenta transferantur. Hinc illud cap. 30. 34. *Qui autem fortiter premit vbera ad eliciendum lac, exprimit butyrum: & qui vehementer emungit, elicit ſanguinem.*

Symbol.

B Anagog. idem Beda ex quodam ſic exponit: *Aperta ſunt prata*, id eſt, *monumenta* Chriſto moriente Matth. 27. *apparuerunt corpora reduuiua: ſequeſtrati ſunt peccatores à ſanctis: fœnum ad comburendum de locis excelſis. Sequeſtrati ſunt agni ad dextram, hœdi ad ſiniſtram: agni ad veſtimentum regis, quia ipſe dixit: inhabito in eis. hœdi pro pretio ſanctorum quibus nocuerunt, ignibus venundantur.*

Anagog.

Porrò Sept. pro *lac* vertunt *verba fortia*: *Fili* inquiunt, *accepiſti à me verba fortia, quibus tuam & tuorum miniſtrorum vitam ſuſtentes.* Verba hæc ſunt documenta œconomica hic tradita ad alendam familiam. vocantur fortia, id eſt, ſeuera & frugalia, quæ te & fortem corpore, & robuſtum animo efficient: vtrumque enim præſtat frugalitas & parſimonia.

CAPVT XXVIII. SYNOPSIS.

FVgit impius, iuſtus vt leo confidit: peccata multiplicant principes: pauper calumnians pauperes parit famem: præſtat pauper ſimplex diuite prauo: epulo confundit patrem: vſurarius opes corrogat liberali: pauper prudens ſcrutatur diuitem ſibi ſapientem: regnante iuſto oritur gloria; iniuſto, ruina: Confeſsio parit veniam: beatus ſemper pauidus: tyrannus eſt leo & vrſus: dux liberalis longæuus: homicida omnibus exoſus: labor parit ſatietatem, otium famem: feſtinans ditari fit reus: Iudex iniquus pro pane vendit veritatem: corripiens inuenit gratiam: fur patris ſui eſt homicida: cupiditas ſerit lites, ſpes pacem & ſatietatem: ſtultus eſt audax, ſapiens eſt catus & cautus: liberalis ditatur, auarus depauperatur: regnante impio fugiunt iuſti, regnante pio multiplicantur.

FVgit impius, nemine perſequente: iuſtus autē quaſi leo confidens, abſque terrore erit.

2. Propter peccata terræ multi principes eius: & propter hominis ſapientiam, & horum ſcientiam quæ dicuntur, vita ducis longior erit.

3. Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi, in quo paratur fames.

4. qui derelinquunt legem, laudant impium: qui cuſtodiunt, ſuccenduntur contra eum.

5. Viri mali non cogitant iudicium: qui autem inquirunt Dominum, animaduertunt omnia.

6. Melior eſt pauper ambulans in ſimplicitate ſua, quàm diues in prauis itineribus.

7. qui cuſtodit legem, filius ſapiens eſt: qui autem comeſſatores paſcit, confundit patrem ſuum.

8. qui coaceruat diuitias vſuris & fœnore, liberali in pauperes congregat eas.

9. qui declinat aures ſuas, ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.

10. qui decipit iuſtos in via mala, in interitu ſuo corruet: & ſimplices poſſidebunt bona eius.

11. Sapiens ſibi videtur vir diues: pauper autem prudens ſcrutabitur eum.

12. In exultatione iuſtorum multa gloria eſt: regnantibus impiis ruinæ hominum.

13. qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur.

14. Beatus homo, qui ſemper eſt pauidus: qui verò mentis eſt duræ, corruet in malum.

15. Leo rugiens, & vrſus eſuriens, princeps impius ſuper populum pauperem.

16. Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam: qui autem odit auaritiam, longi fient dies eius.

17. Hominem, qui calumniatur animæ ſanguinem, ſi vſque ad lacum fugerit, nemo ſuſtinet.

18. Qui ambulat ſimpliciter, ſaluus erit: qui peruerſis graditur viis, concidet ſemel.

19. Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium, replebitur egeſtate.

20. Vir fidelis multum laudabitur: qui autem feſtinat ditari, non erit innocens.

21. Qui cognoſcit in iudicio faciem, non benefacit: iſte & pro bucella panis deſerit veritatem.

22. Vir, qui feſtinat ditari, & aliis inuidet, ignorat quòd egeſtas ſuperueniet ei.

23. Qui corripit hominem, gratiam poſtea inueniet apud eum magis quàm ille, qui per linguæ blandimenta decipit.

24. Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, & à matre: & dicit hoc non eſſe peccatũ, particeps homicidæ eſt.

25. Qui ſe iactat, & dilatat, iurgia concitat: qui verò ſperat in Domino, ſanabitur.

26. Qui confidit in corde ſuo, ſtultus eſt: qui autem graditur ſapienter, ipſe ſaluabitur.

27. Qui dat pauperi, non indigebit: qui deſpicit deprecantem, ſuſtinebit penuriam.

28. Cùm ſurrexerint impij, abſcondentur homines: cùm illi perierint, multiplicabuntur iuſti.

VERS. 1. FVgit impius nemine perſequente, iuſtus autem quaſi leo confidens abſque terrore erit. Heb. *fugerunt nemine perſequente impius*, id eſt, quiſque impiorum: *iuſti* (quiſque iuſtorũ) *autem ſicut leunculus fidet*. Arabicus: *Impius fugit nemine abhorrente, iuſtus autem domans velut leo*. q.d. ſicut leo omnia animalia domat ſibique ſubiicit, ſic & iuſtus omnes terrores. Vatab. *Fugiunt nemine perſequente impij, iuſti vt leones confident*. S. Hier. in Micheæ 2. *nemine*, inquit, id eſt, *dæmone perſequente*. Dæmon enim tam vilis & infirmus eſt, vt cenſeatur & vocetur nemo, quia *ex quo bene eſſe perdidit, ad non eſſe tetendit*, ait S. Greg. 14. mor. 11. ſed hoc myſticum eſt. Hebræis ſolenne eſt iungere verbum plurale nomini ſingulari, cum pluralitas ſiue diſtributio in plures ſignificatur. Sic hic dicitur, *fugerunt impius*, id eſt, impij, ſiue quiſque impiorum: iuſti fidet, id eſt, fident, ſiue quiſque iuſtorum fidet: intellige iuſtum realem & ſolidum, qui in iuſtitia continuo perſeuerat & proficit. hic enim confidit vt leo, & quo magis proficit in iuſtitia, eo fit confidentior & animoſior: ſi verò in ea intepeſcat, intepeſcit pariter in eo confidentia & animoſitas. Huius gnomæ veritas in omnibus piis & impiis cernitur, ſed maximè in Principibus: vnde Salazar per impium accipit tyrannum, per iuſtum verò regem iuſtum qui populum iuſtè regit, ſuumque cuique ius adminiſtrat. Tyranni enim vbique pauidi mille timoribus & ſuſpicionibus agitantur, omniaque tuta timent, quia malè ſibi conſcij ſciunt ſe Deo & hominibus eſſe exoſos. Rex verò iuſtus ſcit ſe Deo & hominibus charum, ideoque à nullo metuit. Vnde Iob c. 15. tyrannum deſcribens: *Sonitus*, inquit, *terroris ſemper in auribus illius, & cum pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur: non credit quòd reuerti poſſit de tenebris ad lucem, circumſpectans vndique gladium*.

Tyranni pauidi.

Quocirca Dionyſius tyrannus Demadi eius felicitatem laudanti inſtruxit opiparum conuiuium, ſed è tabulato gladium ceruici eius imminentem ſuſpendit, vt oſtenderet felicitatem tyrannorum eſſe infelicem, vtpote quibus omni hora cædes immineat. Et Plato lib. 9. de Rep. *Tyrannus*, inquit, *intra ædium parietes formidoloſus velut mulier commoratur*. Cauſam dat Phauorinus apud Stobæum ſerm. 49. *An fieri*, inquit, *poteſt vt Deum effugiant? certè quocunque fugerint deprehendentur à iuſtitia*. Exempla ſunt in C. Caligula, Domitiano, Nerone, Dionyſio, Decio, Diocletiano, Maximiano &c.

Cur?

Porrò cur leo ſit impauidus & nullum timeat, cauſa eſt quam dat Albertus Magnus in Leone: *Certè*, inquit, *leoni hos animos naturale robur non facit*: nam multi elephantes, imò multi tauri ſimul iuncti ſunt leone fortiores. *Sequitur ergo alias feras, non leonis fortitudinem vereri, ſed naturale illius imperium & dominium recognoſcere*. Sicut aues omnes recognoſcunt aquilæ imperium. Senſus ergo eſt, ait Salazar, quaſi dicat: *Sicut omnes feræ leoni, naturale eius imperium veluti agnoſcentes vltro parent: ita etiam principi, qui naturale, iuſtum, ac legitimum imperium gerit, omnes vltro acquieſcunt, ita vt contra illum nec ſingulares ſubditos perfidè ac proditoriè, nec multitudinem per ſeditionem moueri contingat. Hæc enim eſt vis & potentia legitimi ac iuſti imperij*.

Leo impauidus. Cur?

Hic ſenſus valde appoſitus eſt, ſed inadæquatus & æquo arctior. Cur enim verba Salomonis ad ſolos reges & tyrannos reſtringemus? præſertim cum Hebræa habeant: *Fugient impius* id eſt, quiſque impiorum: *iuſti fidit*, id eſt, quiſque iuſtorum fidit. Senſus ergo eſt q. d. quiſque impiorum pauet, ac ex pauore ſuſpicans malum ſibi imminere fugit, etiam dum nullum imminet, ac nemo eum perſequitur, idque non tantùm cum in actu peccati verſatur, & actu ſcortatur, vel aliud nefas peragit, ſed etiam cum à ſcelere quieſcit: ex aduerſo quiſque iuſtorum, qui ſolidè perfectéque iuſtus eſt, etiam in mediis perſecutionibus confidit vt leo, eſtque impauidus, ſicut impius vbique eſt pauidus. Hunc impiorum pauorem graphicè depingit Iob. c. 15. 21. & ſapiens Sapien. 17. v. 10. & ſequen.

Impius pauet, iuſtus impauidus. Cur?

Ratio à priori eſt, prima, quia iuſtitia vtpote recta, innocens, inculpabilis, eſt libera & animoſa, iuſtoſque facit generoſos & animoſos: iniquitas verò, vtpote praua, nocens, rea, eſt timida & pauida, ac iniquos facit pauidos & pallidos; quia vt ait Plutarch.

Ratio 1

Improbitas ex ſeipſa ſibi ſupplicium ſtruit: Et Seneca Epiſt. 97. *Sceleris in ſcelere ſupplicium eſt.* Et alius: *Conſcientia ante peccatum eſt frænum, poſt peccatum eſt flagrum.* Iuſtus ergo confidit vt leo, iniquus pauet vt lepus. Vnde Poëta:

Non fulminatis magna Iouis manus terrebit iuſtum.
Etiamſi fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Eſto enim iuſtus ſit humilis & mitis vt ouis, tamen idem magnanimus eſt vt leo: nam vt ait S. Laurentius Iuſtinian. (vt habet eius vita c. 9.) *Humilitas ſimilis eſt torrenti, qui æſtate tenuior quaſi ſerpit, hyeme verò & vere inundat: ſic humilitas in proſperis quidem exigua eſt, in aduerſis verò magnanima eſſe debet*, vti fuit in S. Ioanne Chryſoſtomo, cum throno deiectus ageretur in exilium: de quo audi ipſummet Epiſt. 9. ad Cyriacum, tomo 5. *Etenim ego*, inquit, *cum à ciuitate fugarer, nihil horum curabam, ſed dicebam intra memet ipſum: ſiquidem vult regina me exulem, agat in exilium. Domini eſt terra & plenitudo eius. Et ſi vult ſecare, ſecet: idem paſſus eſt & Eſaias, ſubſcribar illi. Si vult in pelagus me mittere, Ionæ recordabor: ſi vult in caminum inijcere, idem paſſi ſunt tres illi pueri. Si me feris vult obijcere, obijciat, Danielis in lacum leonibus obiecti recordabor. Si me lapidare vult, lapidet me, Stephanum habeo primum martyrem ſocium. Si & caput tollere vult, tollat: habeo ſocium Ioannem Baptiſtam. Si & ſubſtantiam auferre, auferat. Nudus exiui de vtero matris meæ, nudus etiam abibo. Me admonet Apoſtolus: Hominis perſonam Deus non accipit. Etſi adhuc hominibus placerem, ſeruus Chriſti vtique non eſſem. Armat me & Dauid dicens: Loquebar coram regibus, & non confundebar.*

Magnanimitas S. Chryſoſt.

2. Secunda, quòd iuſtitia pariat bonam ſecurámque conſcientiam; iniquitas verò malam, ideóque timidam & anxiam. Bona enim conſcientia nil timet, mala ad omnia expalleſcit, iuxta illud Sapien. 17. *Cum ſit timida nequitia, dat teſtimonium condemnationis: ſemper enim præſumit ſæua perturbata conſcientia.* Qua de re alibi dixi plura.

3. Tertia, quia iuſti parui faciunt res omnes huius vitæ, ſiue proſperas, ſiue aduerſas, quas iniuſti magnifaciunt. iuſti enim ſperant & anhelant ad opes cœleſtes: vnde eorum conuerſatio, mẽs, & ſpes in cælis eſt. Quare nil in hac vita eſt eis terribile niſi peccatum. ita S. Hilarion, vt ſcribit S. Hier. in eius vita, captus à latronibus, rogatus an timeret, reſpondit: *Nudus latrones non timet. Et illi? Certè, aiunt, occidi potes. Poſſum, inquit, poſſum: & ideo latrones non timeo, quia mori paratus ſum.* Idem latronibus reſpondit S. Martinus & S. Dominicus. Hac de cauſa dixit Salomon cap. 12. 21. *Non contriſtabit iuſtum quicquid ei acciderit, impij autem replebuntur malo.* Vide ibi dicta.

4. Quarta, quia iuſti ſciunt ſe Deo eſſe cordi & curæ: Deo ergo nixi nil metuunt. Dicunt enim cum S. Paulo: *Si Deus pro nobis quis contra nos?* Rom. 8. Hanc cauſam aſſignat Eccleſ. c. 34. 16. *Qui timet Dominum nihil trepidabit, & non pauebit: quoniam ipſe eſt ſpes eius.* Vide ibi dicta. Hinc prò *leo* Heb. eſt כפיר kephir, id eſt, leunculus, qui planè impauidus eſt longè magis quàm leo ſenior: tum quia nec dum venatores & hoſtes ex-

A pertus eſt vt leo: tum quia fames acris, qua aſſiduè laborat; & auiditas ſanguinis, quem recens deguſtauit, ideóque ſitit, acuit ei animos & iras: tum quia dentes habet acutiores & firmiores in ãper ætatem leonibus dentes non rarò conteruntur, vel excidunt; vnde illud Iob. 4. 10. *Rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonum contriti ſunt:* tum quia ſub alis patris & matris, id eſt, leonis & leænæ ſecurus requieſcit: ita iuſti requieſcunt ſub alis Dei, qui illis eſt pater & mater, ideoque ſunt interriti, iuxta illud Pſal. 90. *Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur &c. Scuto circumdabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno: A ſagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incurſu & dæmonio meridiano.* Et Pſal. 26. *Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo? Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum.*

B Haſce rationes paucis aſſignat S. Greg. lib. 31. Moral. c. 14. *Iuſtus*, inquit, *quaſi leo confidens abſque terrore erit: in occurſu enim beſtiarum idcirco leo non trepidat, quia prævalere ſe omnibus non ignorat; vnde viri iuſti ſecuritas rectè leoni comparatur, quia dum contra ſecum quoſlibet conſurgere conſpicit, ad mentis ſuæ confidentiam redit: & ſcit quia cunctos aduerſantes ſuperat, quia illum ſolum diligit, quem inuitus nullo modo amittat. Quiſquis enim exteriora, quæ etiam nolenti ſubtrahuntur, appetit, ſua ſe ſpõte extraneo timori ſubſternit: infracta autẽ virtus eſt concupiſcentia vitæ æternæ, terrenæ contemptus &c.*

Quinta eſt, quòd Deus ſæpe terrores panicos immittat ſceleratis, vti minatus eſt Iudæis, ſi à lege ſua deſciſcerent. Leuit. 26. *Qui*, inquit, *de* 5.
C *vobis remanſerint, dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hoſtium, terrebit eos ſonitus folij volantis, & ita fugient quaſi gladium: cadent nullo perſequente, & corruent ſinguli ſuper fratres ſuos quaſi bella fugientes, nemo veſtrum inimicis audebit reſiſtere: peribitis inter gentes, & hoſtilis vos terra conſumet. Quod ſi & de iis aliqui remanſerint, tabeſcent in iniquitatibus ſuis in terra inimicorum ſuorum, & propter peccata patrum ſuorum & ſua affligentur, donec confiteantur iniquitates ſuas & maiorum ſuorum, quibus prævaricati ſunt in me, & ambulauerũt ex aduerſo mihi.*

Tales pauores Deus immiſit Ægyptiis & Pharaoni per tenebras palpabiles, in quibus pa-
D riter immiſit in eos ſpectra & viſiones rerum horrendarum, quas fusè deſcribit Sapiens c. 17. v. 2. & ſequen. Tales quoque immiſit Madianitis ad clangorem Gedeonis & 300. ſociorum eius. Iud. 7. 21. ac Syris per Eliſæum 4. Reg. 7. 6.

Ex aduerſo iuſtis & ſanctis Deus in rebus aſperis, vel arduis ſubinde immittit tantas ſpes & animos, vt omnia audeant & intrepidè aggrediantur, imò hoſtibus omnino ſint terribiles. Tales animos immiſit S. Petro, S. Paulo cæteriſque Apoſtolis: S. Athanaſio, qui vt leo reſtitit Arrianis, totique pene orbi: & noſtro ſeculo S. Ignatio & S. Franciſco Xauerio, qui innumeras & ingentes perſecutiones, Deo nixi, animosè & intrepidè ſuperarunt, quoſque Deus non tantùm hominibus, ſed & dæmonibus terribiles effecit, iuxta illud ab eo promiſſum: *Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in*

populos, vt audito nomine tuo paueant, & in morem parturientium contremiſcant. Deuter. 1.

Analogiæ iuſti & leonis.

1. Porrò aptè iuſtus impauidus comparatur leoni, primò quia *leo*, vt dicetur cap. 30. *Fortiſſimus animalium ad nullius pauebit occurſum.* nam vt ait Ariſt. lib. 5. Hiſt. anim. cap. 13. *Leo in venatu dum cernitur, nunquam fugit aut metuit; ſed etiamſi venantium multitudine cedere aliquando cogitur, ſenſim pedetentimque diſcedit, crebrò ſubſiſtens atque reſpectans. Nactus verò opaca, fuga quam maximè poteſt veloci ſe ſubtrahit; tum rurſus lentè incedit.* Ex Ariſtotele hæc deſcripſerunt Plinius, Ælianus & alii. Addit Plinius lib. 8. cap. 36. *Inualidiſſimum vrſo caput, quod leoni fortiſſimum*, ſic iuſtus omne robur habet in capite, id eſt, in mēte & voluntate generoſa & amore Dei armata.

2. Secundò, quia vt ex S. Baſil. hom. 9. Hexam. ait S. Ambr. lib. 6. Hexam. cap. 3. *Leo naturæ ſuæ ſuperbus ferocia, aliarum ferarum generibus miſcere ſe neſcit, ſed quaſi rex quidam plurimorum dedignatur conſortium:* ita iuſtus dedignatur vitam ſæcularium, eſto delicatam, ſplēdidam, pompoſam; quia omnia terrena arbitratur vt ſtercora.

3. Tertiam analogiam ſuggerit Chald. dum vertit: *Iuſti autem ſicut leo, qui intendit cibo ſuo ſperant in ſapientiam.* Leo enim ſecurus prædā ſuā veſcitur, nec alias feras circūmſtantes metuit vel aſpicit: vbi verò ſe ſatiauerit, reliquum feris cæteris comedēdum dimittit. Sic iuſti toti intendunt iuſtitiæ & Deo: hic enim eſt cibus illorum, nec quidquam timent quod illum illis auferat, per quem ſperant nanciſci ipſam ſapientiam, id eſt, gratiam, virtutem, gloriam, viſionem Dei, felicitatem, & omne bonum: atque huius ſui epuli myſtici reliquias cōmunicant proximis, quibus ſuam ſapientiam aſpirant.

4. Quarta, quia leones contemnunt omnes feras, hoſtes & terrores, ac quo illi maiores ſunt, eo magis accreſcit illis confidentia & animus. Videmus leonem, in quem immiſſi canes venatici & moloſſi, cum vnus eum fronte apprehenderet, alii auribus, alii caudā, alii dorſo, alii pectore, immotum perſiſtere: ac cum iam planè canibus circundatus eſſet, ſingulos pedibus complecti, ac omnes ex ordine à primo ad vltimum ſigillatim lacerare & diſcerpere ea facilitate & quiete, qua chartam diſcerpimus. Ita iuſto cum aduerſis & periculis creſcunt animi, iuxta illud: *Creſcit aduerſis agitata virtus.* Hinc iuſtus gaudet aduerſis, quòd in iis habeat materiam exercendæ virtutis, acuendique animos. Vnde animosè dicit cum S. Paulo: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? certus ſum quia neque mors, neque vita, &c.* Rom. 8.

Sicut ergo leo confidit, quia videns feram æmulam confidit ſe illam proſtraturum, imò deſtinat eam ſibi prædam & eſcam: ſic iuſtus viſo hoſte & tentatione confidit, quia certa ſpe opis diuinæ præcipit victoriam & triumphum. Rurſum Ariſt. lib. 2. Hiſt. anim. cap. 1. *Leoni* inquit, *ceruix oſſe vno rigida conſtat, nec vertebris vllis iungitur.* Et lib. 4. de part. anim. cap. 10. *Collum*, ait, *cæteris animalibus flexibile, & vertebris compactum eſt: at lupo & leoni eſſe perpetuo riget: commodius enim ad robur, quam ad cæteros vſus collum iis eſſe natura voluit:* ita interrita & ad omnia terriculamenta inflexa eſt iuſtorum confi-

A dentia, ac perpetua conſtantia riget vigétque. Spartiatarū Dux & leo fuit Leonidas, qui cum trecentis ciuibus obiecit ſeſe toti Xerxis exercitui ad Thermopylas, dicens ſuis: *Prandete hic commilitones, apud inferos cœnaturi.* ita Cicero in Tuſcul. Sic S. Leo leonina confidentia occurrit Hunnorum regi Attilæ, qui ſe vocabat *flagellum Dei*, cúmque repreſſit, & ex Italia diſcedere compulit, teſte Eutropio lib. 15. Chriſtianorum dux & leo fuit S. Ignatius: hic enim vt leo confidebat, cum inter leones rugientes martyrij auidus dixit: *Frumentum Chriſti ſum, dentibus beſtiarum molar, vt panis mundus inueniar:* ipſe ergo leonibus fuit fortior, ac leonum leo. Vnde damnatus à Traiano ad leones, eos non tam ad duellum, quàm ad ſui conuiuium prouocans epiſt. ad Roman. *De Syria*, inquit, Exempla.

B *vſque ad Romam pugno ad beſtias, in mari & in terra, nocte diéque ligatus cum decem leopardis, hoc eſt, militibus, qui me cuſtodiunt.* Et mox: *Vtinam fruar beſtiis, quæ mihi ſunt præparatæ, quas & oro mihi veloces eſſe ad interitum, & ad ſupplicia, & allici ad comedendum me, ne ſicut & aliorum martyrum non audeant corpus attingere. Quod ſi venire noluerint, ego vim faciam, ego me vrgebo, vt deuorer. Filioli ignoſcite mihi, quid mihi proſit ego ſcio.* Et paulò poſt: *Nunc incipio diſcipulus eſſe Chriſti, nihil de his quæ videntur deſiderans, vt Ieſum Chriſtum inueniam. Ignis, crux, beſtiæ, confractio oſſium, membrorum diuiſio, & totius corporis contritio, & tota tormenta diaboli in me veniant, tantum Chriſto fruar.*

Denique hanc gnomen luculenter & eleganter explicat S. Chryſoſt. hom. 8. ad popul. quā audi. *Talis eſt peccantium conſuetudo, omnia ſuſ-*
C *pecta habent, vmbras tremunt, omnem ſtrepitum timent, & quemque putant ad ſe venire. Multos igitur ſæpe conſpicati peccatores, ad aliud miniſterium currentes ad ſe venire cogitauerunt: & aliis alia inter ſe diſſerentibus, peccati ſibi ipſis conſcii, putant illos de ſe ſermocinari. Talis enim res peccatum eſt, nullo prodit arguente, nullo condemnat accuſante, pauidum facit & timidum peccatorem, ſicut iuſtitia contrarium. Audi igitur quomodo & huius pauorem, & illius libertatem ſcriptura deſignauit: Fugit impius perſequente nemine, inquit. Quomodo perſequente nemine fugit? Intus habet agentem conſcientiæ accuſatorem, & hunc vndique circumfert: & ſicut ſeipſum non poteſt fugere, ſic nec intrinſecus ipſum agentem: ſed quocumque abeat, flagellatur, vt vulnus habet immedicabile. Sed non talis iuſtus, ſed*
D *qualis audi: iuſtus tanquam leo, inquit, confidit. Talis erat Helias. Vidit igitur regem ad ſe venientem; & dicente illo: túne es ille qui conturbas Iſrael? Nō ego turbaui Iſrael, inquit, ſed tu, & domus patris tui. Verè iuſtus vt leo confidit. Sicut enim leo in regem tanquam vilem catulum quendam inſurrexit.* Et nonnullis interiectis leonem vocans S. Paulum, ita pergit: *Talis erat leo & B. Paulus Actor. 16. carcerem enim ingreſſus, ſolo clamore omnia fundamenta concuſſit, vincula roſit non dentibus, ſed verbis. Propterea non leones ipſos tantum, ſed & aliud quid leonibus maius oportet appellare. Leo enim in retia ſæpe lapſus capitur: ſancti verò cum ligantur, hinc fortiores fiunt. Sicut & hic beatus in carcere tunc fecit, ſoluens compeditos, parietes concutiens, carceris terrefaciens cuſtodem, & pietatis verbo capiēs. Leo clamat, & omnes beſtias fugat:*

ſancius clamat, & dæmones vndique expellit. Leonis arma, iubarum horror, vnguium cuſpis, & dentes acuti: arma iuſti, ſapientia, temperantia, patientia, tolerantia, præſentium contemptus omnium. Hæc arma quiſquis habet, non homines tantùm improbos, ſed & ipſas aduerſarias poteſtates deridebit. Meditare igitur homo ſecundùm Deum viuere, & nemo te vnquam ſuperabit. Sed etiam ſi omnium viliſſimus eſſe videaris, omnium eris potentiſſimus: ſicut ſi animi virtutem neglexeris, etiamſi omnium ſis potentiſſimus, omnibus inſidiantibus eris facilè expugnabilis.

Obiicit S. Thomas 3. p. q. 15. art. 7. ad 1. de Chriſto dicitur Marci 14. *Cœpit Ieſus pauere & tedere*: Chriſtus autem fuit maximè iuſtus: ergo in iuſtum cadit pauor & terror. Ac reſpondet: *iuſtus dicitur eſſe abſque terrore, ſecundùm quod terror importat perfectam paſſionem, auertentem hominem ab eo, quod eſt rationis, & ſic timor non fuit in Chriſto, ſed ſolum ſecundùm propaſſionem, & ideo dicitur quod Ieſus cœpit pauere, quaſi ſecundùm propaſſionem, vt Hieron. exponit.*

Huc facit quod Ezechiel cap. 1. Cherubinis, qui ſunt typi iuſtorum, Apoſtolorum, & præconum Euangelii, dat quatuor facies, ſcilicet faciem hominis, leonis, vituli, & aquilæ, vbi leo notat eorum fortitudinem: hæc enim habet aliquid leonini & ferocientis naturæ. *Miniſter ergo Euangelicus*, ait noſter Aluarez, *debet eſſe homo, qui ſciat puſillis ac miſeris peccatoribus compati: Leo, qui nouerit aduerſus peccata rugire, & comminationes diuinas terribiliter intonare: Bos qui poſſit ſollicitudinum onera ſuſtinere: Et aquila, quæ contemplando cœleſtia valeat res terrenas effugere, & ad Deũ ſublimiter euolare. Alio modo iſtas perfecti hominis facies expoſuit S. Gregorius. Omnis, inquit, qui in ratione perfectus eſt, homo eſt. Et quoniam ſemetipſum ab huius mundi voluptate mortificat, vitulus eſt. Quia verò ipſa ſua ſpontanea mortificatione contra aduerſa omnia fortitudinem ſecuritatis habet (vnde ſcriptum eſt: iuſtus autem quaſi leo confidens abſque terrore erit) Leo eſt. Quia verò ſublimiter contemplatur ea, quæ cœleſtia atque terrena ſunt, aquila eſt.* Hæc S. Greg. hom. 4. in Ezech. Vide dicta Ezech. 1.

VERS. 2. *Propter peccata terræ multi principes eius: & propter hominis ſapientiam, & horum ſcientiam quæ dicuntur, vita ducis longior erit.* Hebr. *In præuaricatione terræ multi principes eius: & in homine intelligente & ſciente* כן *ken*, id eſt *rectum*, vel *ſic prolongabit*, vel *prolongabitur*, ſcilicet principatus vel vita principis. Chald. *In peccato terræ multi principes eius: & filij hominum qui intelligunt ſcientiam, durabunt*; hoc eſt vt Syrus: *Et viri iuſti qui ſciunt* (practicè, id eſt, faciunt) *iuſtitiam, longos facient dies ſuos.* Sept. *Propter peccata impiorum iudicia & lites ſuſcitantur, vir autem aſtutus vel prudens extinguit ea.* Pro *iudicia* Græcè eſt κρίσεις, pro quo Complut. legunt βρίσεις, id eſt grauamina, oppreſſiones.

Propter peccata terræ multi principes eius) hoc eſt, inquiunt nonnulli: Ex peccato Adæ orti ſũt principatus & regna, principes & reges, nam ante peccatum non fuêre: tunc enim omnes erant æquales, ac per iuſtitiam originalem quiſque ſe regebat, & in iuſtitia continebat: at vbi per peccatum ab ea exorbitarunt, opus fuit principibus, qui eos in orbitam reducerent, & in A ea legibus, pœnis & præmiis continerent. Vnde S. Greg. lib. 21. Moral. cap. 10. *Omnes* inquit, *homines natura æquales ſumus, ſed acceſſit diſpoſitorio ordine vt quibuſdam prælati videamur; ipſáque diuerſitas quæ acceſſit ex vitio, rectè eſt diuinis iudicijs ordinata, vt quia omnis homo iter vitæ æquè non graditur, alter ab altero regatur.*

Alij ſecundò hæc accipiunt de polyarchia. q. d. optimum regimen eſt monarchia; monarcha enim omnibus ſubditis præeſt, omnéſque in officio & pace continet: at propter peccata hominum, præſertim ambitiones, orta eſt polyarchia, id eſt, plurium dominatus, ſiue optimatum, vti fit in Ariſtocratia, ſiue populi, vti fit in Democratia, in quibus crebræ oriuntur ſeditiones, ſchiſmata, tyrannides, cædes, aliáque ſcelera. Vnde Monarchiam optimum eſſe regimen, & Polyarchiam non tam regimen, quàm ſeditionem nuncupandam eſſe docet Pla-
B to de Legibus Dialog. 8. Et Ariſt. lib. 5. Polit. c. 12. Et Euripides in Archelao: *Regnum*, inquit, *deorum quædam vita videtur: nam præter immortalitatem reliqua habent omnia*: *regnum*, id eſt, monarchia; nam in regno rex velut monarcha imperat.

Tertiò alii accipiunt de diuiſione regni vnius in multos principatus, q. d. ſæpe ob peccata populi regnum vnum diuiditur in multos principatus. Sicut diuiſum eſt regnum Hebræorum in duo, ſcilicet in regnum Iuda & regnum Iſraël ſub Roboam ob peccata Salomonis. 3. Reg. 12. Talis enim regnorum diuiſio ſicut oritur ex peccatis regis & populi, ſic populo grauis eſt & damnoſa, quia ex ea oriuntur maiores ſumptus. Facilius enim eſt alere vnum regem regaliter, quàm duos vel tres: inde noua tributa & actio-
C nes: nouæ leges, noua iura: & ſæpe cædes ac bella, dum quiſque ſtudet ſuos & regni fines dilatare, aut cum rege vicino odia & lites intercedunt, vti crebra fuere bella inter reges Iuda & Iſraël.

Verùm hi ſenſus omnes non cohærent cum verbis ſequentibus, nec cum iis vllam habent antitheſin, quam aliæ gnomæ continent. Quare genuinus ſenſus Antitheticus eſt, q. d. ob peccata populi Deus facit, vt principes boni ſint breuis æui, itáque alii & alii ſuccedant, qui populum nouis tributis, legibus, impenſis, oneribus, bellis grauent: at verò princeps ſapiens & probus cohibet peccata populi, itáque facit vt Deus in præmium tam populi quàm principis probi, vtrique prolonget vitam, imperium & proſperitatem. Propter huius enim ſapientiam, & ſcientiam eorum quæ dicuntur & aguntur in regno, hoc eſt, quia diligenter
D ſcire omnem populi ſtatum ſtudet, ac prudenter proſpicit, vt in officio populus contineatur, & in religione, ideo eius vita longior erit. Superiùs enim dixit: *Aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur in iuſtitia thronus eius.* Poteſt & ſic intelligi noſtra litera. Sicut ob peccata terræ multos contingit eſſe eius principes: ita ob ſapientiam alicuius cuius opera vtitur princeps, & ſcientiam eorum, quæ in ſententiis ferendis dicenda ſunt, vita ducis Dei munere prolongabitur. Aut propter ſcientiam eorum quæ dicuntur à Deo, hoc eſt, propter ſcientiam mandatorum Dei. Ob hanc enim in Deuter. promittitur regni diuturnitas. Ita Ianſen. Alii

per *ſcientiam eorum quæ dicuntur*, accipiunt publicorum ſcelerum cognitionem, eorũ, inquam, ſcelerum quæ fama vulgauit: nam publica crimina ſubditorum coercere, præcipuum regis munus eſt. Aut planè & ſimpliciter *quæ dicuntur*, ſcilicet à prudentibus conſiliariis, & principi ſuggeruntur, q. d. ob ſana & ſapientia conſilia, quæ ſibi à ſapientibus ſuggeſta prudens princeps amplectitur & exequitur. Nota per *hominis ſapientiam* ſignificat principis vel alicuius eminentis viri, cuius conſilio princeps omnia facit, ſapientiam. Aut ſingulare accipe pro plurali, q. d. propter homines ſapientes, ſolertes & probos prolongabitur vita ducis, ſicut Ezechiæ regi prorogata eſt vita ad quindecim annos per conſilium & preces Iſaiæ cap. 39.

Ex Hebræo hæc referas tam ad principatum, quàm ad ducem & principem: vnde ex eo ſic vertit Pagnin. *Vir pauper & rapiens pauperes eſt vt pluuia inundans, & non eſt panis.* Et Vatab. *Vir pauper qui pauperes violentia opprimit, perinde eſt ac imber putrefaciens ſegetem vt nihil proueniat.* q. d. Inſipientia & peccata abolent, mutant & multiplicant imperia: ſapientia verò & iuſtitia eadem firmat, prorogat, & prolongat, vt patet Deuter. 17. 20. Vnde clarè ex Hebræo cum nonnullis vertas: *Propter hominem ſapientem & intelligentem prolongabitur*, ſcilicet regnum.

VERS. 3. *Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi* (Syrus, *conterenti & proſternenti*. Aben Ezra, *ſemina diuellenti*) *in quo paratur fames.* Pro *calumnians*, Heb. eſt עֹשֵׁק *oſec*, ideſt, iniuriam faciens, opprimens iniuſtè, mulctando, rapiendo, ſpoliando &c. Sic ergo habent Hebræa: *Vir pauper opprimens pauperes, pluuia trahens vel detrahens, vt non ſit panis.* Doctus interpres cenſet hac gnome ſignificari, diuites ſæpe iniurios eſſe pauperibus, ideóque pauperes vt ſe tueantur, inter ſe conſpirare debere. Si enim ſe inuicem vexent, omnes res ſuas peſſundabunt, atque ad ſummam famem redigentur. Rurſum principi curandum vt lites pauperum, præſertim agricolarum impediantur, vel ortæ ilicò ſopiantur, aut dirimantur, vt agricolationi, ex qua viuit Reſp. vacare poſſint, ne tam ipſi quàm Reſp. famem patiatur. Quare Plato in lib. de Repub. cenſet agricolis dandos eſſe iudices vicinos & contribules, quos ipſi ſibi in arbitros deligant, ne ſi vrbes & forenſes iudices adeant, agriculturam intermittere debeant. Idque fit apud Turcas. Hinc Dionyſ. Halicarn. lib. 2. *Diuiſo*, inquit, *vniuerſo agro in pagos, ſuum cuique præpoſuit ruralem magiſtratum*, (Romulus Romæ conditor) *qui eos curaret, ſegnes colones obiurgaret, mulcta caſtigaret etiam, & de eorum controuerſiis iudicaret.*

Verùm dico hæc gnome propriè tangit eum, qui cum pauper ſit, præficitur aliis pauperibus, ſiue vt gubernator, ſiue vt cenſor, ſiue vt fiſcalis, ſiue vt prætor, ſiue quo alio titulo, qui cùm ſit pauper, vt ſuam paupertatem alienis pauperum bonis leuet, maciémque & famem opum expleat, pauperes vſque ad oſſa expilat. Hic enim Heb. vocatur גֶּבֶר *geber*, ideſt, vir, Sept. ἀνδρεῖος, ideſt, virilis, fortis, potens, ſcilicet per curam, vel officium quod obtinet in plebeios & paganos, ſiue ruſticos pauperes. Atque hic, vt rectè Ianſen. comparatur pluuiæ, quæ cum vehementia magna inundat terram, eámque obruit, quæ & ſemina denudat, & ſegetes natas proſternit, ſicque ſterilitas ſequitur, inopia & fames. Quæ ſimilitudo conſiſtit in duobus. Pauper ex pilans pauperes ſimilis imbri,

1. Primò in eo, quòd ſicut huiuſmodi pluuia ſua quadam vi & oppreſſione terræ inopiam induxit & famem: ita vir talis opprimens pauperem, inopiam ei adfert & famem ſua oppreſſione & iniuria.

2. Secundò, quod cum pluuia in hoc à natura ſit data, vt terram ex ſeſe inopem & indigam fœcundet, & fertilitatem rerúmque adferat abundantiam, contra naturam huiuſmodi vehemens & inundans pluuia ſterilitatis cauſa eſt; ita & cum ex naturali quadam condolentia pauper pauperi conſolationem & opem debeat, naturæ ordine inuerſo ſua crudelitate deſolationem & inopiam adfert.

3. Tertiò, ſicut pluuia obiter verrit montes, indéque defluit in valles, eáſque inundat, vt in torrentes coiens ſegetes ſternat, imò ſemina ſtirpitus euellat, itáque agris extremam vaſtitatem inducat. Sic officialis pauper non audet affligere diuites & potentes: hi enim quaſi montes omnia tributa & onera decutiunt in valles, id eſt, in plebem & paganos, qui proinde planè depauperantur, & ad induſium rediguntur.

4. Quartò, ſicut pluuia inundans agros, inundat pariter vicinas vrbes: ſic qui expilat pauperes, expilat & ciues. Pauperes enim bonis exuti deſerunt agriculturam, & artes mechanicas: quare ciuitates fame & rerum omnium inopia laborare neceſſe eſt.

Tacitè ergo Salomon monet hic principes & magiſtratus, vt pauperes, præſertim cupidos & auaros, non præficiant muniis publicis, ne expilent pauperes (Heb. *dallim*, ideſt, extenuatos, exhauſtos) ciues & agricolas, non tantùm cùm ipſorum, ſed & cum totius Reip. iactura & damno. Nam ſubinde pauperes expilati in deſperationem & furorem verſi, ipſos principes, potentes, mercatores & diuites inuadunt, ſpoliant, diripiunt. *Exemplum eſt in Dionyſio ſeniore, qui* vt ait Plutar. in Apopht. Regum, *exegerat pecunias à Syracuſanis: deinde cum videret illos lamentantes, obſecrantes, ac negantes ſe habere quod darent, indixit alteram exactionem, idque iterum ac tertiò fecit. At poſteaquam vbi maiorem ſummam imperaſſet, audiret illos in foro obambulantes ridere, & ſcommata in regem iacere, iuſſit præfectos ab exigendo quieſcere. Iam enim, inquit, nihil habent, poſteaquam contemnunt nos.* exempla.

Grauem notam & cenſuram ſubiit Veſpaſianus Imp. quòd pauperem quemque rapaciſſimum promouere ſoleret, vt mox ditatum condemnaret: vnde vulgò dictus eſt officiarios ſuos habere pro ſpongiis, quod veluti ſpongias & ſiccos madefaceret, & humentes exprimeret. ita Sueton. in eius vita. *Batto Dalmatæ à Tiberio interrogatus, cur toties cum ſuis defeciſſet, & Romanis tantam cladem intuliſſet? reſpondit: vos in cauſa eſtis, qui ad greges veſtros cuſtodiendos non canes dediſtis aut paſtores, ſed lupos. Sentiens gubernatorum aut Cæſaris tyrannidem defectionis cauſam fuiſſe.* ita Dion in Auguſto.

Antigono occiſo, eius occiſores rerum potiti, omni iniuriarum genere Phrygios affecerunt. Agricola verò quidam agellum fodiens, rogatus quidnam faceret: ego ſuſpirans, inquit, Antigonum refodio. ita Bruſ. lib. 6. cap. 21.

Quocirca Solon legiſlator Athenienſium A ſanxit, vt ſoli diuites in magiſtratum adoptarẽtur, teſte Ariſtot. 3. Polit. 10. & Plutar. in vita Solonis. *Apud Indos quoque* ait noſter Octauianus, *auctores Rempubl. gubernabant, vt ait Plin. lib. 16. cap. 19. & Solinus collect. cap. 60. idem præſtabant Carthaginenſes, vt ait Ariſtot. eodem 3. Polit. cap. 9. qui lib. 2. cap. 7. Lacedæmones carpit, quod inopes ad ſummum magiſtratum erigerent: conſonat his quæ Iſaias habet cap. 3. Vocatus enim ad regnum reſpondit, in domo mea non eſt panis, neque veſtimentum, quod ſatis eſſe vt non eligeretur exiſtimabat, nimirum verum eſt quod Silius Italicus habet lib. 13.*

Sceleri procliuis egeſtas.

Ideo Philemon Poëta Comicus apud Stobæum ſerm. 94. dicebat, inopiam promptam eſſe in perpetrandis malis, quare Eccleſiaſticus ipſe cap. 27. Propter inopiam inquit multi deliquerunt.

B Huc facit Scipionis Æmiliani reſponſum apud Valer. Max. lib. 6. cap. 4. *Cum enim Seruius Sulpitius Galba, & Aurelius in Senatu contenderent vter aduerſus Viriatum in Hiſpaniam mitteretur, rogatus ſuam ſententiam Scipio, Neutrum, inquit, mihi mitti placet, quia alter nihil habet, alteri nihil eſt ſatis: æquè malam tenentis imperium magiſtram iudicans inopiam & auaritiam. Cicero etiam duas eſſe res, quæ poſſunt homines ad turpe compendium commouere ait, inopiam & auaritiam.*

Myſticè hæc gnome aptari poteſt iis, qui cũ ſint infirmi & vitiis obnoxii, tamen eadem in aliis caſtigant. Sic enim fit vt qui ſibi nimis eſt indulgens, in alios nimis ſit rigidus. Tunc enim vir pauper opprimit puperes.

C Porrò Sept. vertunt: *Fortis qui in impietatibus* (Heb. רש *ras*, ideſt, pauper, per Apocopen acceperunt pro רשע *raſca*, ideſt impietas) *calumniatur pauperes, tanquam pluuia vehemens & inutilis*, ideſt damnoſa & noxia. Eſt Mioſis. Per fortem accipe principem vel potentem quemlibet, q. d. ait Salazar: *Quemadmodum cum pluuia vehemens decidit, collectis hinc & inde riuis torrentes redundant, & agros longè latéque implent, atque adeo meſſes conuellunt & ſecum auferunt, quæ vero ea ratione collegerunt, non continent, ſed in alia flumina notiora, hæc verò in mare ipſum effundunt: ſic quicunque per violentiam & iniuriam pauperes ſpoliant, nihil inde diteſcunt: nam quæcumque ab his contra ius faſque euulſerunt, tanquam torrentes quidam rapidi in ditiores alios, velut in grandiora flumina deuoluunt, & hi rurſus in mare effundunt, quia vel morte deſeruntur, vel ob crimen aliquod fiſco adiudicantur.*

D *Qui derelinquunt legem laudant impium, qui*

VERS. 4. *cuſtodiunt, ſuccenduntur contra eum.* Vatab. *ſuccendent ei.* ita Roman. Minus rectè aliqui legũt, *ſuccendunt*, etſi ſenſu non incommodo. q. d. pii cuſtodiunt legem, non tantùm ſucce nduntur zelo iuſtitiæ contra impium & impietatem, ſed & eodem alios ſuccendunt, vt coniunctis ardoribus & viribus impios & impietatem exterminent. Heb. eſt יתגרו *iitgaru*, ideſt, *litem miſcebunt in eis*, contendent, confligent, copias cõtrahent, bellum gerent contra eos. Caiet. *excitabuntur contra eos.* Chald. *Qui relinquunt legem gloriantur in impietate.* (Syrus, *Laudantur in iniquitate*) *& hi qui cuſtodiunt legem, contendent cum eis*, ſcilicet impiis. Syrus, *Magnificant ſeipſos.* Eſt Antitheſis inter derelinquentes legem, & cuſtodientes eam, quòd illi laudent impios, hi verò eis indignentur, q. d. qui violant legem Dei, amant & laudant impios, tum quia ſibi in impietate ſunt ſimiles, tum quia regnum impietatis propagare ſatagunt: tum quia iis ſe obarmant contra pios, & regnum pietatis, quod ipſi exhorrent. Vt enim alia taceam, vita piorum eſt tacita reprehenſio vitæ impiorũm. Cũ ergo numero & virtute creſcunt pii, vituperantur & vilipenduntur, imò ſenſim exterminantur impii. Quare ne hoc fiat, impii gaudent & ſatagunt plures ſibi aſciſcere ſocios, eóſque facere ſibi in impietate ſimiles, vt contra pios ſe muniant.

E contrario pii qui cuſtodiunt Dei legem, irâ, vel potius charitate, & zelo ſuccenduntur contra impios, tum quia indignantur eorum impietati, & violationi legis diuinæ; tum quia eos reprehendunt, & ſeuerè verbis caſtigant, quin & ſi poteſtatem habeant, pœnis & verberibus puniunt, vt eos emendent, aut certè vt alios ab eorum impietate abſterreant, tum quia alios eodem zelo ſuccendunt, & vt Heb. eſt יתגרו *iitgaru*, ideſt copias virêſque contrahunt ad impugnandum debellandumque impios cum impietate; ſignificat ergo, ſicut impii ardent ſtudio impietatis, ſic pios ardere zelo pietatis propagandæ: quare non ſufficere pio, ſi ſibi & Deo piè viuat, ſed & hunc zelum induere debere ad impietatem in aliis profligandam. Hoc enim exigit zelus honoris diuini & ſalutis proximorum. Hunc habebat Dauid cum diceret Pſal. 118. verſ. 136. & 139. *Tabeſcere me facit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei.* Et Pſal. 100. *Detrahentem ſecreto proximo ſuo hunc perſequebar.* Et Elias 3. Reg. 19. 14. *zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Iſrael, altaria tua deſtruxerunt, prophetas tuos occiderunt, &c.* Hoc zelo Phinees occidit Zambri, Mattathias Iudæum idololatrantem, S. Petrus Ananiam & Sapphiram, ac Simonem Magum acriter caſtigauit: imò Chriſtus Dominus ementes & vendentes eiecit à templo.

Porrò Sept. ex præcedenti verſu ad hunc accerſentes *τὸ tanquam pluuia*, ſic nectunt & vertunt: *Tanquam pluuia vehemens & inutilis, ſic qui derelinquentes legem laudant impietatem: qui autem diligunt legem, circundant ſibi murum*, hoc eſt, vt vertit Auctor Catenæ Græc. Impii qui deſerta lege Dei impietatem laudant, & iunctis viribus propagant, ſunt ſimiles noxio, impetuoſóque imbri, qui inſtar torrentis omnia ſecum rapit: ſic enim impii pios ad ſuam impietatem rapere ſatagunt: at pii qui legem diligunt valido muro ſe cingunt, vt contra hunc impiorum furorem ſe tueantur, ne ab eorum impietatis torrente abripiantur. Murus hic eſt duplex, ſcilicet cuſtodia legis diuinæ, puta cõſtans & obfirmatus animus ad eam vſque ad mortem obſeruandam, ac inuocatio & protectio Dei. Qui enim legem Dei conſtanter cuſtodit, is quandam impatibilitatem, Deique fauorem ſibi parit, qui illum viciſſim cuſtodit, tutúmque ab hoſtibus reddit, ait Auctor Catenæ Græc. hoc eſt quod Deus nouæ Ieruſalem, ideſt, Eccleſiæ, ac fideli pióque cuilibet promittit Zachar. 3. 4. dicens: *Ego ero ei,* ait

Deus eſt murus piorum.

ait Dominus, *Murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* vide ibi dicta.

Huius gnomæ veritas patet in hæreticis, qui ſicut vulpes Sampſonis caudis conſpirant, licet ore, verbis, hæreſibus, & ſententiis diſcriminē-tur, vt Catholicos iunctis viribus oppugnent, & à fide ad hæreſin pertrahant: E contrario veri Catholici contra eos ſe vniunt & muniunt, imò eis ſacrum bellum indicunt, vti iam à Sereniſſimo Imperatore Ferdinando II. in Germania, ac vicinis regibus in ſuis regnis acre & internecinum hæreſi bellum indici videmus. Hinc & Heb. יגרו *igaru*, id eſt, *litem mouent in eis*, ſic aliqui exponunt, q. d. ſeminant in eis diſſidia, aut ſeminari & creſcere permitunt, vt ipſi ſe inuicem, velut Madianitæ Iudic. 7. mutuis litibus & gladiis conficiant, ac diuiſi & penè cō-B fecti planè à Catholicis conficiantur. Bellum enim hæreticorum eſt pax & victoria Catholicorum.

Vers. 5. *Viri mali non cogitant iudicium: qui autem inquirunt Dominum animaduertunt omnia.* Heb. *Intelligunt omnia.* Chald. *Intelligunt omnia bona.* Sept. *in omni* pro *cogitant & animaduertunt.* Heb. eſt idem verbum יבינו *iabinu*, id eſt, intelligunt, prudenter conſiderant & aduertunt. Per *iudicium* primò accipe id quod æquum & iuſtū eſt, q. d. improbi non conſiderant quid ſit æquū & iuſtum, quid æquitas & virtus poſtulet, ſed quid optet eorum cupiditas: qui autem ſtudent Deo placere, ſtudioſè conſiderant omnia & ſingula, quæ ei placent vel diſplicent, vt illa amplectantur, hæc toto corde refutent. Hæc enim eſt vna & vera ſapientia, intelligentia & ſcientia ſanctorum, de qua Moſes Deuter. 4. 6. *Hæc ait, eſt veſtra ſapientia & intellectus coram populis, vt audientes vniuerſa præcepta hæc, dicant: En populus ſapiens & intelligens, gens magna: nec eſt vlla natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris.* Vnde Nazian. orat. 14. *Prima,* inquit, *ſapientia eſt vita proba & honeſta, Deóque perpurgata, vel certè ſe purgans.* Et S. Chryſoſt. hom. 19. in epiſt. ad Coloſſ. *Nihil eſt eo ſapientius qui ex virtute ſe rectè gerit. Vide enim quomodo ſit philoſophus.* ac deinde id oſtendit ex definitione philoſophiæ: *ergo vir iuſtus rerum diuinarum & humanarum cognitionem habet: nouit enim quæ ſunt res diuinæ, & quæ humanæ, & ab his quidem abſtinet, illas vero exercet & operatur.*

Secundò per iudicium accipias Dei vindictā & ſupplicium, tū temporale quòd irrogat impiis in hac vita, tum æternum & gehennale, quod irrogabit eis in die iudicii, q. d. impii non cogitant terribilia Dei iudicia & ſupplicia, quæ improbis ſolet infligere, & maximè quæ infli-D get in extremo iudicio: quocirca licenter & impunè ſuas cupiditates ſequuntur, iuxta illud S. Brunonis Fundatoris Carthuſianorum.

Sic viuunt homines tanquam mors nulla ſequatur,
Et velut infernus fabula vana foret.

At verò qui timent Deum, eiúſque voluntatem & legem inquirunt, hi omnia Dei iudicia, ac præſertim æterna bonorum præmia, & impiorū tormenta aſſiduè conſiderant & formidant, atque hac cōſideratione ad peccatorū fugam & ad virtutis ſtudium, velut acri ſtimulo iugiter ſeſe

A excitant & exſtimulant. Sanè hac conſideratione iudiciorū Dei, & Æternitatis beatiſſimæ vel miſerrimæ nulla alia efficacior dari poteſt. Audiui ſenem quendam valde religioſum & timoratum dicentem: *Ego quotidie manè aſcendo ad cœlū vt conſiderem beatorū gaudia, ac deſcendo in infernum vt ſpectem damnatorum ſupplicia, itáque ex matutina hac conſideratione toto die me ſentio perurgeri ad omne bonum, licet arduum & difficile,* Stimulus acer ad bonum.

Melior eſt pauper ambulans in ſimplicitate ſua, quàm diues in prauis itineribus. Vers. 6. *Simplicitate ſua,* Heb. בתמו *tummo*, id eſt, innocentia, integritate. Pagn. *perfectione ſua.* Sic Iob. c. 1. v. 1. dicitur *vir ſimplex*, id eſt, integer & *rectus*. Prauæ viæ vel itinera, ſunt prauæ actiones & mores. Sept. *Melior eſt pauper vadens in ſimplicitate diuite mendaci,* id B eſt, iniuſto & fraudulento. Chald. *Quàm ille qui peruerſus eſt in via & ipſe eſt diues.* Syrus, *Pauper ambulat in ſimplicitate ſua, & diues in viis obliquis. Melior*, id eſt, præſtātior, ditior, felicior, ac Reip. vtilior eſt pauper rectè viuens, quàm diues peruersè, quia ſummæ opes & ſumma felicitas eſt virtus & gratia Dei: vice versá, ſumma inopia & infelicitas eſt vitiū & inimicitia Dei. Hinc apertè S. Greg. Nazian. in carm. ad Nicobulū, in diuitem carentem ſapientia & virtute intorquet illud vulgò dictum: *Simia eſt ſimia, etiamſi aurea geſtet inſignia.* Et illud: *Aſinus etiam auro onuſtus propterea rudere non deſinet.* Et illud: *Enſi plumbeo vt quid vagina aurea?* Huic, verſui ſimilis imò penè idem eſt ille c. 19. 1. vide ibi dicta. Huc alluſit S. Iacob. epiſt. c. 1. v. 9. 10. & 11. *Glorietur frater humilis in exaltatione ſua, diues autem in humilitate ſua: quoniam ſicut flos fœni tranſibit &c. & diues in itineribus ſuis marceſcit.*

C *Qui cuſtodit legem, filius ſapiens eſt: qui autem cōmeſſatores paſcit, confundit patrem ſuum.* Vers. 7. Sept. *Cuſtodit legem filius intelligens: qui autem paſcit luxuriam, inhonorat patrem.* Chald. *Qui ſocius eſt commeſſatorum,* (Syrus, *qui vana & inutilia præſtat*) *exacerbat patrem.*

Difficile eſt hic aſſignare ſolitam Antitheſin inter prius hemiſtichium & poſterius. Primò Ianſen. Sicut inquit, ſapiens eſt ille filius qui cuſtodit legem Dei, quæ inter cætera vetat omnē luxum, præcipuè in iuuenibus, & proinde talis honore & lætitia afficit patrem, quia filius ſapiens lætificat patrem ſuum: ita qui alit commeſſatores, contra legem Dei faciens, ignominia afficit patrem ſuum, quia in patris ignominiam cedunt filiis vitia, tanquam qui non bene inſtituerit filium.

Rectè iſta dicuntur, niſi quod Antitheſis hæc nimis generalis ſit & longè petita: ſic enim ſuperbiam, iram, luxuriam, inuidiam, & quoduis D vitium opponas legi, quia lex omnia prohibet. Quocirca

Secundò ſtrictiùs noſter Salazar per legem accipit, non præceptū Dei, ſed hæreditatis portionem à parentibus cuique filiorum relictam, quam *legitimam* vocant, eò quòd ſecundùm legem tam naturalem, quàm poſitiuam filiis debetur, q. d. *Qui legitimam ſuam, quam lex etiam retinere, ac minimè alienare præcipit, legi ipſi parēs adſeruat, nec profundit, is certè filius eſt ſapiēs, & parētibus ſuis glorioſus. Qui autē cōmeſſationibus acceptā à patribus hæreditatē profūdit, ad extremā inopiā*

redactus, dum inglorius obſcurúſque mendicare, aut alijs inſeruire compellitur, dedecore afficit parentes ſuos: Verùm nuſquam, quod ſciam, lex ſumitur pro legitima hæreditatis paternæ portione filiis debita.

Tertiò ergo & planè Vatab. legem ſumit pro modo, q. d. qui in expenſis ſeruat modum, vt iuxta ſtatum & opes ex virtute temperantiæ moderetur ſumptus menſæ & familiæ, hic ſapiens eſt, quia temperans, & quia opes ſuas ſeruat ad maiores & meliores vſus, vt nunquam egeat, ſed ſemper abundet. Qui autem commeſſatur conuiuando ac compotando, ac cum helluonibus ſua abligurit, hic inſipiens eſt, & confuſione afficit tam ſe, quàm parentes ſuos, tum quia parentibus aſcribuntur vitia, vti prodigalitas & commeſſatio filiorum, quaſi eam illis indulſerint, aut in ea illos educarint, tum quia cõmeſſationes hæ tam filium quàm parentes ad inopiam & manticam redigunt, vt cogantur mendicare. Sic lex ſæpè ſumitur pro normâ, regulâ, formâ & modo, vt cum Cicero ait 3. de Orator. *Hanc ad legem formanda nobis oratio eſt.* Et: *Difficilius eſt oratione vti, quam verſibus, quod in illis certa quadam & definita lex eſt, quam ſequi oportet.* Sicut enim virtus, ſic & lex in modo & medio conſiſtit.

Denique per legem accipias legem temperantiæ & continentiæ, quæ virtus eſt generalis, & voluptatibus quibuſlibet modum ponit, eáſque certis limitibus circumſcribit, quos limites tranſgreditur commeſſator & helluo.

VERS. 8. *Qui coaceruat diuitias vſuris & fœnore, liberali in pauperes congregat eas.* Lyran. τὸ *liberali* iungit cum *fœnore*. Fœnus enim liberale eſt, quod non ex pacto, ſed liberaliter vltra ſortẽ à mutuatario datur mutuanti, ſiue fœneranti, quod quidem non eſt expreſsè contra iuſtitiam, ſæpe tamen eſt contra charitatem, cum mutuans illud tacitè intendit & expectat. Repugnat enim ſanctioni Chriſti: *Mutuum date nihil inde ſperantes.* Lucæ 6. Sic ergo explicat Lyran. Qui coaceruat diuitias ex vſuris & fœnore eſto liberali, ſiue liberaliter dato, in pauperes, ideſt, contra pauperes congregat eas: nam pauperes æquè exhaurit, ac ſi ex pacto eaſdem vſuras exigeret. Verùm τὸ *liberali* non cohæret cum *fœnore*, ſed cum τὸ *in pauperes*: id patet ex Hebræo, Chald. & Sept. Hebr. enim habent: *Multiplicans copiam ſuam in vſura & augmento, ad miſereſcendum egenis congregauit ea.* Chald. *Miſerenti pauperum congregat ea.* Sept. *Qui multiplicat bona ſua cum vſuris, & excreſcentiis, ei, qui miſeretur inopum, congregat ea.* Syrus. *Relinquet eas illi qui pauperum miſeretur.* Iam

Primò aliqui ex Hebræo ſic explicant, q. d. qui vult multiplicare opes ſuas per vſuram fœcundam æquè ac ſanctam, hic eas expendit in miſerias pauperum; miſerendo enim pauperum meretur, vt Deus viciſſim eius miſereatur: quod enim datur pauperi, Deus ſibi datum æſtimat; quare cum liberalitate ſe vinci non ſinat, plura rependet danti, quàm dans erogarit in pauperes. Vnde illud c. 16. *Fœneratur Domino qui miſeretur pauperi.* Verùm hic ſenſus coactus videtur, & verba inuertit.

Secundò Vatab. per liberalem accipit iudicem, q. d. iudex ab vſurario repetit vſuras, vt potè iniuſtè acceptas, eáſque reddit pauperibus, à quibus extortæ ſunt. Accedit R. Salomon ex R. Tanchuma. *Qui vſura*, inquit, *& fœnore diuitias coaceruat, id ad erogandũ in pauperes facit; cũ enim magiſtratus reſciuerint, hunc inique partis opibus opulentum eſſe, eum diuitiis ſpoliant, quibus pontes conſtruunt, viáſque reficiunt; quod quidem eſt in pauperes pium, beneficiúmque ſe exhibere.*

Tertiò & genuinè q. d. qui opes ex vſuris coaceruat, non coaceruat eas ſuis hæredibus auaris: nam *de malè quæſitis non gaudet tertius hæres*, ſed alicui viro qui liberalis & munificus ſit in pauperes: Dei enim prouidẽtia ſolet trãsferre opes ab auaris & vſurariis in liberales, tum ad caſtigandam eorum auaritiam & vſuram, tũ vt opes à pauperibus per vſuras iniuſtè extortæ, à liberalibus iiſdem iuſtè piéque reddantur. Exemplum eſt in S. Ioanne Eleemoſynario, Patriarcha Alexandrino, qui quia liberaliſſimus erat in pauperes, hinc Deus ad eum deriuabat auarorum & vſurariorum, quin & proborum miſericordiũque opes. Sic ſæpe vſurariorum bona, ſi ſine hæredibus & inteſtati moriantur, deuoluuntur ad Eccleſiæ Prælatos & Epiſcopos, qui poſt factam reſtitutionem poſſibilem quæ ſuperſunt in pauperes erogant. ita Alexander 3. cap. *Cum tu*, tit. de vſuris iubet, *vt ea, quæ vſuris inique acquiſita ſunt, ſi non ſuperſint illi, quibus debentur, aut eorum hæredes, dentur pauperibus: & vſurarij, eorumque hæredes Eccleſiaſticis pœnis ad hoc cogatur*, quod Nauarrus, Couarruuias, cæterique Doctores extendunt ad bona incerta, ex aliis delictis debita, vt ex furto, rapina, damno dato, & iniquis contractibus, idque meritò, quia eadem vel maior eſt in his ratio: ne videlicet hominibus iniquis liceat ex iniquitate & iniuriis diteſcere. Vnde noſter Leſſius lib. 2. de Reſtit. rat. rei acceptæ dubio 6. docet bona incerta, ſiue ex contractu, ſiue ex delicto reſtituẽda eſſe pauperibus non iure naturæ, ſed iure poſitiuo vel conſuetudine. Hinc patet vſuras eſſe illicitas & iniuſtas. Idem docuere Philoſophi. Vnde Ariſtot. lib. 1. Polit. *Iuſtè*, inquit, *in odio eſt fœneratoria, quia nummo vtitur tanquam merce, & ex eo quod non fructificat natura, fructum capit. At commutationis cauſâ factus eſt nummus. Maximè igitur præter naturam eſt nummum fieri mercem.* Et Cato interrogatus *quid eſſet fœnerari?* reſpondit, *quod hominem occidere.*

Deus opes auari deriuat in liberalem.

Huic gnomæ Antiſtrophæ ſunt hæ: *Si comportauerit quaſi terram argentum, & ſicut lutum præparauerit veſtimenta, præparabit quidem, ſed iuſtus veſtietur illis, & argentum innocens diuidet.* Iob. 27. 16. *Bonus relinquet hæredes filios & nepotes: & cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris.* Prou. 13. 22. *Peccatori autem dedit* (Deus) *afflictionem & curã ſuperfluam, vt addat & congreget, & tradat ei, qui placuit Deo.* Eccleſ. 2. 26. vbi rurſum hac de re dicam. Notent hic auari, viam & modum diteſcendi, non eſſe ſtudiũ & ſollicitudinẽ coaceruandi opes, ſed iuſtitiã & probitatem, ac præſertim liberalitatem & ſtudium eleemoſynæ. Vis ergo te & tuos ditare, dita prius pauperes Dei, ita te ditabit Deus viciſſim.

VERS. 9. Non audiens pauperem non audietur à Deo. cur?

Qui declinat (Syrus, *obturat*) *aures ſuas ne audiat legem, oratio eius fiet execrabilis.* Heb. Aquila. Symm. & Theod. *etiã oratio ipſius abominatio.* Sept. *Et ipſe orationem ſuam abominabilem*

fecit. Syrus: *Etiam oratio ipſius erit abominabilis*. q. d. Qui legem, quæ eſt interpres voluntatis diuinæ, non audit, ideſt, non ei obedit, hic meretur viciſſim non audiri à Deo, cum eum orat; imò non tantùm vitia, ſed & oratio eius eſt Deo execrabilis. Ratio à priori prima eſt, pœna talionis: Deus enim par pari refert: ſicut enim ipſe non vult audire Deum loquentem per legem, ſic Deus viciſſim ipſum non vult audire ſibi loquentem per orationem.

Ratio à priori, 1.

2. Secundò, quia oratio volentis perſeuerare in peccato eſt peccatum, ideóque Deo abominabilis: eſt enim coniuncta cum affectu peccati, ac proinde ſic orans videtur ridere Deum; talis enim reipſa dicit: volo Deum colere & inuocare, & ſimul volò eundem offendere & irritare. quare perinde facit ac Iudæi; qui flexo poplite Chriſtum adorabant, dicentes: *Aue rex Iudæorum*, & ſimul eodem ore ipſum conſpuebant & B colaphizabant. Quin & ſubinde videtur Deum facere ſocium ſceleris, vt cum fures orant Deũ, vt ſibi occaſionẽ largiatur multa furãdi, adulter adulterãdi, homicida occidẽdi inimicũ &c. Hæ enim orationes petunt, vt Deus faueat ſceleri, ideóque ſunt blaſphemæ, & ſummæ Deo iniuriæ. Hinc illud Pſal. 108. *Cum iudicatur, exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum*, ideſt, in offenſam, vt oratio hominis tam impii magis offendat & exacerbet Deum, quam placet, quia vt ait ibidem S. Greg. hom. 27. in Euang. oratio in peccatum eſt, petere ea quæ prohibet Deus, v. g. vt Deus vlciſcatur inimicos, occidat Chriſtum & martyres: anima enim orationis eſt charitas. Nam Pſal. illo 108. petunt oràntque Iudas & Iudæi, vt Chriſti & Chriſtiano- C rum nomen deleatur, ait ibidem Euthymius. Et S. Auguſt. ibidem: *Oratio*, inquit, *Iudæ fuit in peccatum, quia non fiebat per Chriſtum, quem noluit ſequi, ſed perſequi*. Talis fuit oratio Antiochi iam quaſi condemnati & deſperabundi, orantis pro remiſſione non tam culpæ quàm pœnæ. 2. Machab. 9. 13. *Orabat*, inquit, *celeſtus Dominum, à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus*. Vnde Auctor Imperfecti hom. 15. in Matth. *Ille*, inquit, *orat qui iam non peccat: qui autem rogat & peccat, non tam rogat quàm deludit Deum*. vide S. Greg. 18. Mor. cap. 5.

3. Tertiò, quia ſicut aroma in ſe odoratum malè oleit ſi in ſtercore, cloaca, aut fimeto ponatur, eo quòd eius tetro odore inficiatur: ſic pariter oratio, licet in ſe ſit odorata & grata Deo, tamen, quia ex corde peccatis putido, quod ſuos concupiſcentiæ fœtores exhalat, promanat, hinc eius putoribus maculatur, maléque olet coram Deo: bene autem olet, ſi ex corde puro, & virtutibus fragrante eliciatur.

4. Quartò, quia qui manet in peccato, manet in hoſtilitate Dei: Deus autem hoſtem ſuum odit, nec eius preces acceptat. Quare qui in peccati affectu perſiſtens orat Deum, perinde facit ac Iudas, qui oſculatur Chriſtum, & interim eum prodit; aut ſicut qui vna manu blanditur amico, altera illum verberat vel occidit. Oratione enim quaſi oſculatur Deum, illique blanditur; prauo verò opere vel affectu Deũ offendit, & quaſi verberat. Hoc eſt quod ait Eccleſ. c. 34. 12. *Dona iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum*. Vide ibi Auicta. Et Prou. 15. 8. Appoſitè Ambroſiaſtes in c. 4. Apoc. *Ad eorum*, inquit, *cæcitatem demonſtrãdam quandam ſimilitudinem proponam. Homo quidam vſque ad collum defixus in limo tenebatur; cũque vidiſſet quendam prætereuntem, extendẽs manum clamabat dicens, miſerere mei, & extrahe me ab hoc luto. Cumque manum porrigeret, vt iſtum extraheret, iſte manum, quam extenderat, ſub luto demerſit. Dumque ille qui ad extrahendũ venerat, recedere vellet; iſte iterum vt erueretur poſtulabat. Cumque ille ſecundò ad eruendum manum extenderet; iſte ſicut prius manum ſub luto demerſit. Dumque crebriùs hoc faceret, ille iratus dixit: cur petis vt eruaris, cum in tuo periculo perſiſtere velis? Et quia interitum tuum diligis, poſſide quod elegiſti. Similiter iſti Deum deprecantur aſſiduè, vt à vitiis eruantur, & tamen iſta vitia ita amplectuntur, vt ab eis nullo* B *modo diuelli poſſint*. Vnde ſubiungit iuſtũ ſemper orare: quia quando mens ab oratione vacat, ipſa opera intercedunt; imò quando dormit, opera eius in conſpectu Dei refulgent, & ipſa ſunt interceſſores apud Deum.

Intellige hæc de iis qui in peccati actu vel affectu obfirmati perſiſtunt. nam ſi quis cupiat è vinculis peccati egredi, rectè orat Deum, vt illi gratiam & vires id perficiendi largiatur: peccator enim id ſuis viribus præſtare nequit, ſed ad hoc eget potenti Dei gratia, quam proinde precibus implorare poteſt & debet. Ita D. Th 2. 2. q. 78. art. 1. ad 1. vbi obiiciens ſibi illud cæci nati: *Scimus quia peccatores Deus non audit*. Ioan. cap. 9. Et hanc Salomonis gnomen, reſpondet: *Oratio in impetrando non innititur meri-* C *to, ſed diuina miſericordia, quæ etiam ad malos ſe extendit: & ideo etiam quandoque peccatroum oratio à Deo exauditur. Vnde Auguſt. dicit ſuper Ioan. tractat. 44. quòd illud verbum cæcus locutus eſt, quaſi adhuc inunctus, ideſt, nondum perfectè illuminatus: nam peccatores exaudit Deus. Quod autem dicitur, quòd oratio non audientis legem eſt execrabilis, intelligendum eſt, quantum eſt ex merito peccatoris: ſed interdum impetrat ex miſericordia Dei, vel propter ſalutem eius qui orat, ſicut auditus eſt publicanus, vt dicitur Lucæ 18. vel etiam propter ſalutem aliorum, & gloriam Dei.*

Hoc eſt quod terribili voce per Iſaiam cap. 1. Deus intonat: *Cum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis: & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Efficax profectò ratio* inquit noſter Aluarez, *& cui nulla tergiuerſatione* D *ſatisfieri poſſit. Non exaudiam, quoniam manus peccatorum ſanguine, ideſt, peccatis & iniquitatibus plenæ ſunt, quibus (quod ad ſe attinet) iterum Chriſti ſanguinem fundunt. Egregiè enim dixit S. Baſilius:* Hæc *cauſa eſt cur Deus oculos auertere ſoleat, quando manus extendimus, nimirum quod iudicia ſupplantationis occaſionem iræ præbeant.* Quemad*modum ſi quis interfecto filio alicuius, quem ille in oculis ferebat, adhuc cruore conſperſas manus habens, extendat ipſas patri, etiam tunc ſtomachanti, petens in amicitiam vt ſe recipiat, nonne ſanguis filii qui in manu eius apparet, qui filio necem attulit, ad iram magis incitabit eum, cui iniuria data eſt. Si pater eius petitionem non audiet, cuius manus videt ſanguine filii ſui pollutas, quo*

pacto Deus orationes iniquorum ſuſcipiet, quos ſcit in legem ſuam eſſe prauaricatores, & in ſeipſum iniurioſos, & in ſanguinem & merita filii vnigeniti ſui crudeles exiſtere?

VERS. 10. *Qui decipit in viam mala, in interitu ſuo,* (Syrus *in foueam*) *corruet, & ſimplices poſſidebunt bona eius.* τὸ *eius* non eſt in Hebræo, Chald. Sept. Aquila, & Theod. nec in multis Latinis. Hebræa enim ſic habent: *Errare faciens rectos in viam malam, in foueam ſuam ipſe cadet, & integri hæreditabunt bonum.* Chald. *In foueam cadet, perfecti autem & immaculati hæreditabunt bona.* Sept. *Qui ſeducit rectos in viam malam, in corruptionem ipſe incidet, iniqui autem tranſibunt bona, & non ingredientur in ea.* Aquila & Theod. *Et ſimplices obtinebunt bona.*

Igitur delendo τὸ *eius*, gnome hæc generalis hunc dat ſenſum: qui errare facit ſimplicem & iuſtum, ſeducendo eum in viam, vel per viam malam, per quam ſcilicet eum deducat in foueam aliquam & interitum ei paratum, ſiue is corporalis ſit, ſiue ſpiritalis, qualis eſt error, hæreſis, libido, rixa, &c. hic in illud ipſum malum, quod ſimplici, id eſt, recto & innocenti parauit, incidet: ſimplices autem, id eſt, recti & doli expertes, ſeductore pereunte, & ſuis dolis capto, pro malo eis ſtructo, Deo eos protegente & dirigente, bonum recipient & poſſidebunt, vt v. g. pro errore capeſſant veritatem, pro hæreſi fidem, pro libidine caſtitatem, pro rixa pacem, in eáque velut poſſeſſores firmentur & ſolidentur &c. Igitur hæc gnome conſentit cum illa cap. 26. 27. *Qui fodit foueam, incidet in eam.*

Vulgatæ verò verſionis quæ addit τὸ *eius*, vt arctetur hæc gnome ad fraudulentos, qui per dolos & fraudes alios ſuis bonis priuare ſatagunt, hic eſt ſenſus: Qui decipit, id eſt, decipere nititur (ſignificatur enim actus decipiendi inchoatus, non perfectus, vt patet ex ſequent.) iuſtos in via mala, id eſt, aliqua fraude, arte, vel dolo, puta actione aliqua peruerſa & fraudulenta, v. g. per conſilium, machinationem, vel contractum aliquem doloſum, vt opes eius ingenioſa fraude ſibi vendicet, hic in interitu ſuo, id eſt, per artem & fraudem ſuam, quâ aliis interitum & perniciem machinatus eſt, corruet, id eſt, malum quod iuſtis ſtruxit ipſe incurret, vt per fraudem, qua eos bonis ſpoliare putabat, ipſemet per eandem bonis ſuis ſpolietur, illáque in iuſtos tranſcribantur. Sic enim non rarò Dei prouidentia dolum & doloſos punit talione, vt dolus quem aliis parauerunt, in ipſorum caput recidat, ac qui doloſè iuſtorum bona ſurripere tentarunt, ipſis bona ſua cedere cogantur, vti Aman moliens per fraudem Mardochæum & Iudæos ſpoliare dignitate, bonis & vita, iiſdem ipſe cum ſuis per eoſdem ſpoliatus eſt.

Deus bona doloſorum in rectos tranſcribit

Hoc voluerunt Sept. dum verterunt: *Qui ſeducit rectos in viam malam, in corruptionem ipſe incidet. Iniqui autem tranſibunt bona, & non ingredientur in ea,* quaſi dicat, iniqui videbunt bona rectorum & iuſtorum, ad quæ per fraudes aſpirant, ſed non ingredientur in ea, nec ea poſſidebunt; quia ipſi per bona vel potius iuxta bona hæc duntaxat tranſibunt, vt in tranſitu ea videant, ſed mox cum mœrore ea pertranſire & relinquere cogantur; perinde vt qui vult poſſidere aquam fluuii, fruſtra laborat; aqua enim hæc teneri nequit, quia iugiter fluit & tranſit, ilicòque præterfluit: tales prorſus ſunt diuitiæ, præſertim quæ iniuſtè & fraude, dolóque parãtur; tranſeunt enim, fugiúntque ab iniquo poſſeſſore, & auolant ad iuſtos & rectos; ac viciſſim auari & doloſi tranſeunt per eas, alióque, puta in pauperiem, vel mortem & gehennam abeunt, iuxta illud: *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.* Pſal. 75. 6. Exemplum illuſtre eſt in Laban, qui volens circumuenire Iacob per pacta noua & iniqua, iiſdem Dei nutu circumuentus eſt. Audi ipſum Iacob loquentem vxoribus ſuis Genel. 31. 7. *Sed & pater veſter circumuenit me, & mutauit mercedem meam decem vicibus: & tamen non dimiſit eum Deus, vt noceret mihi. Si quando dixit: variæ erunt mercedes tuæ, pariebant omnes oues fœtus varios: quando verò è contrario ait: Alba quæque accipies pro mercede, omnes greges alba pepererunt. Tulitque Deus ſubſtantiam patris veſtri, & dedit mihi.* Deus enim eſt innocentiæ & iuſtitiæ tutor, ac nocentum & iniquorum vltor. Iuſtum eſt enim vt qui alium dolo circumſcribere conatur, ipſe eodem circumſcribatur. Æquum eſt vt qui aliena appetit, ſua perdat: par eſt vt qui alterius bona per fraudem concupiſcit, ſua ei cedat. Sic Pharao & Ægyptij doloſè ſpoliantes & opprimentes Hebræos, eodem dolo ab eis ſpoliati & oppreſſi ſunt. Exod. 12. 36. & cap. 14. 27. Sic hiſce annis principes hæretici, ſatagantes inuictiſſimum Imper. Ferdinandum, per clancularias conſpirationes & rebellationes ditionibus ſuis exuere, per eaſdem ſuis ab ipſo exuti ſunt. Similia crebrò legimus in Hiſtoriis.

Exempla.

Myſticè hæretici, luxurioſi cæterique impii, qui rectos per fraudem in hæreſin, libidinem, aliáque ſcelera pertrahere conantur, itáque eos ſpoliare cœleſti gloria, ac in gehennam pertrahere; ipſimet in gehennam corruunt, ac gloriam ſibi in cœlis præparatam rectis & conſtantibus cedunt. Ita Baynus.

Sapiens ſibi videtur vir diues: pauper autem prudens ſcrutabitur eum. Varij variè exponunt. VERS. 11.
Primò aliqui, q. d. Diues videtur ſibi ſapere, eo quòd norit modum coaceruandi opes, etiam per contractus iniquos & vſurarios, quibus pauperum crumenas emungit: at pauper qui prudens eſt hoſce modos & contractus ſagaciter odorabitur, eóſque deteſtabitur & fugiet.

Secundò alij q. d. Diues videtur ſibi ſapiens, id eſt, prudens, honeſtus, & probus, quòd honeſtè ſplendidéque alat familiam: at ne ſibi blandiatur de probitate: huius enim teſtes & iudices ſunt pauperes: probitas enim diuitis maximè conſiſtit in eleemoſyna, cuius teſtes ſunt pauperes. Vnde B. Chryſologus hom. de diuitiis & paupertate: *Diues* inquit, *ſiue bonus, ſiue malus, in conſcientiis pauperum apparet: talis eris, qualem te æſtimant pauperum greges.*

Tertiò Rabbini & Baynus q. d. Diues putat ſummam ſapientiam eſſe induſtriam congerendi diuitias: pauper autem qui verè ſapit, hoc eius iudicium ſcrutatur & damnat, dum cenſet ſapientiam non in opibus, ſed in

opum contemptu conſiſteret quod etiam cenſuêre philoſophi, vt Seneca Epiſt. 119. Diogenes, Ariſtides, Crates &c. Vnde Chald. vertit: *Et pauper prudens contemnit eum.*

Quarto & genuinè q.d. Diuiti opes addunt animos, eumque inflant, vt patet ſe præ cæteris ſapere, prætertim quia à vulgo magnus & excelſus prædicatur, & ab adulatoribus prudens & felix nũcupatur: at pauper prudens hunc eius faſtum deſpiciens, per colloquia, quæſtiones & actiones ſcrutari poteſt, & non rarò reipſa ſcrutatur, an præter diuitias vera ſapientia polleat, facileque eius inſipientiam deprehendet, coarguet & damnabit. Tacitè innuit Salomon diuitias eſſe impedimentum ſapientiæ, paupertatem verò eius eſſe incitamentum, tum quia diuitiæ inflant, faciuntque ſuperbos; paupertas verò facit modeſtos & humiles. Sapientia enim vera eſt humilitas, ſicut inſipientia eſt ſuperbia & faſtus: tum quia diuitiæ amantem ſui cura cruciant, & deprimunt ad opes & res terrenas, vt de rebus altis, quas ſpectat ſapientia, non poſſint ſincerè iudicare. paupertas verò ab opibus expedita, liberè intendit opibus rebuſque melioribus & cœleſtibus: tum quia diuites abundant voluptatibus, vacantque gulæ & luxuriæ, quæ mentem hebetant & obtundunt. pauperes verò ſunt frugales & temperantes: temperantia autem mater eſt ſanitatis, ſanctitatis & ſapientiæ; vnde philoſophi opes abiecerunt, vt liberè ſerena mente philoſopharentur. Hinc Crates Thebanus ingens auri pondus proiecit in mare, dicens: *Mergo illud ne mergat me*, teſte S. Hieron. Epiſt. 13. ad Paulinum, & Epiſt. 33. ad Iulianum. Et Menander: *Beatus ille qui opes & mentem habet*, quia vtrumque habere eſt difficile: opes enim mentem ſæpe opulento eripiunt: tum quia Deus ita dona ſua diuidit, vt diuiti det opes, pauperi ingenium & ſapientiam. hinc videmus pauperes eſſe ſapientiores, pientiores, ſanctiores diuitibus. Vnde S. Iacobus cap. 2. v. 5. *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide & heredes regni, quod repromiſit diligentibus ſe?* Præclarè S. Chryſoſtom. hom. in Pſal. 4. *Diuitiæ*, inquit, *ſunt vitiorum & errorum miniſtra, paupertas autem mater philoſophiæ. Idque res ipſa indicant quotidie, quod pauperes ſint diuitibus prudentiores, & ſapientiæ amantiores.* Et Abbas ille in Vitis Patr. *Paupertas voluntaria*, inquit, *eſt animæ requies.* In quiete autem anima inuenit videtque verum, verámque ſapientiam. Hinc veteres Aſcetæ & Anachoretæ paupertatem & quietem profeſſi, euadebant ſanctiſſimi & ſapientiſſimi. Nota eſt hiſtoria pauperis apud Damaſc. in vita Barlaam & Ioſaphat cap. 4. qui profitebatur dicebatque: *Ego ſermonibus læſis medeor.* Vnde accitus à principe, qui ob ſermonem incautum irã regis & mortis periculum incurrerat, ſapiens ei dedit conſilium, quo & regem placauit, & mortem euaſit.

Opes obſtant ſapiẽtiæ, Cur?

Gnomæ.

Rurſum ſignificat Salomon, diuites habere ſpecimen & pompam ſapientiæ, pauperes verò rem & medullam ſapientiæ. Diuites enim ſuo ſplendore veſtium, famulorum, palatiorum, exterius oſtentant grauitatẽ & ſapientiam: at pauperes ſcrutantur eius interiora, puta animum & mentem, illamque ſapientia ſæpe vacuam deprehendunt. Sic Diogenes ſcrutatus eſt, liberéque carpſit Alexandri Magni ambitionem, eó-

Exempla.

A que illum deduxit vt diceret: *Si non eſſem Alexãder, vellem eſſe Diogenes.* Quocirca Diogenes dictitabat *paupertatem ſubſidium eſſe ad philoſophiã, quia quæ philoſophia verbis perſuadere conatur, ad ea cogit paupertas.* Ita Stobæus ſerm. 93. Et Ariſton aiebat *paupertatem eſſe lucernam, quæ omnia mala demonſtret.* Xenophon: *Paupertas*, ait, *per ſe eſt docta philoſophia* S. Chryſ. *Qui cum paupertate philoſophantur, magis magiſque Deo appropinquãt.* Ita refert Anton. in Meliſſa p. 1. c. 33.

Denique *ſcrutabitur* per Metalepſin ſignificat *indicabit & condemnabit.* Iudex enim per ſcrutiniũ ſcelerũ iudicat & condemnat reum. Sic Iudex pauper, ſed prudẽs, ſæpe ſcrutatur, iudicat & condemnat diuites, quod per vſuras, in quos cõtractus, & rapinas oppreſſerunt pauperes. paupertas enim præſtat iudicium ſincerum, quod cupiditas inficit & offuſcat. In diuite ergo ſunt B multa fucis illata, multa auaritiæ, faſtus, & vitiorum ſpecioſa tegmina; hæc retegit, vitiaque ſub eis latentia ſcrutatur, oſtẽditque & damnat pauper prudentia pollens.

Maxime vero huius gnomæ veritas apparebit in die Iudicij: tũc enim Apoſtoli & viri Apoſtolici, qui in hac vita fuerunt pauperes ſpiritu, iudicabunt & condemnabunt diuites ſuperbos & iniquos: vti Lazarus in ſinu Abrahæ cum eo damnauit diuitem epulonem ardentem in gehenna. Luc. 16. 25. iuxta illud Chriſti promiſſũ Matth. 19. 28. *Amen dico vobis, quòd vos qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper duodecim ſedes, iudicantes duodecim tribus Iſraël.* Et Luc. 16. 9. Chriſtus pauperes facit cæli ianitores, iudi- C ces, & præſides, dicens: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula*: illis ergo præſunt pauperes.

In exultatione iuſtorum multa gloria eſt: regnantibus impiis, ruina hominum. Syrus. *In exaltatione ſeu corroboratione iuſtorum multa eſt lauſicum conſurgunt impij, inueſtigatur filius hominis.* Exaltatio enim iuſtorum parit eorundem exultationem: & exaltatio iuſtorum directè opponitur regno impiorum. Senſus ergo eſt q. d. Cum iuſti exaltantur ad dignitates, officia, prælaturas, regimen & regnum ideoque exultant, exaltatur pariter & exultat tota Eccleſia, & Reſp. ideoque in ſumma eſt lætitia & gloria. E contrario cum exaltantur & regnant impij, deprimitur, cadit & ruit communis hominum vita & Reſp. ratio D à priori eſt, quod iuſti dum regnnt, faciunt vt iuſtitia, probitas & pietas in Repub. floreat: inde autem oritur pax, vigent commercia, exercentur ſtrenuè artes, & agricultura; ex quibus oritur omnium rerum copia & abundantia. Denique Deus Reip. ob iuſtitiam & probitatem principum & ciuium per omnia benedicit. Ex aduerſo dum regnant impij, inducunt in Remp. ſuam impietatem, fraudes, ſcelera, ex quibus oriuntur ſchiſmata, ſeditiones, lites, bella, quæ fugant agricolas, opifices, & mercatores; vnde neceſſe eſt ſequi pauperiem, famem & rerum indigentiam. Denique Deus principi & reip. impiæ maledicit. Sicut enim dominante iuſto regnat & triumphat iuſtitia & virtus, ſic dominante impio regnat & triumphat impietas & ſcelus. Iuſtus enim princeps omnes ſubditos ſibi ſimiles, id eſt, iuſtos efficere ſatagit; impius vero im-

Vers. 12.

Regnante iuſto floret reſp.

Ratio à priori.

pios; Vnde illud: *Qualis rex, talis populus.* Et: *Regis ad exemplum totus componitur orbis.*

Pro *gloria* Heb. eſt תפארת *tipheret*, id eſt, gloria, decor, nitor, magnificentia, q.d. cum dominantur & exuitant iuſti, omnia templa, fora, plateæ, curiæ domus, negocia, merces, opificia, ſtudia, artes, ſtatus, ciues, omniáque quæ in Repub. ſunt, exiſtunt ſplendida, glorioſa, decora, nitida, magnifica: cum verò regnant impij, omnia hæc ruunt, fiuntque ingloria, fœda, ſpurca, vilia. Sic imperante Conſtantino, Theodoſio, Carolo magno, qui Chriſti fidem, Pontifices & Chriſtianos exaltarunt, communis fuit orbis & vrbis exultatio, felicitas & gloria: Ex aduerſo regnante Nerone, Decio, Diocletiano, Valente, Iuliano, communis fuit omnium mœror, ſqualor, ſtrages & ruina. Tyrannorum enim eſt, ex aliorũ damnis & ruina ſe ditare & magnificare. Vnde Ariſtot. lib. 8. Ethic. 10. hæc tyrannorum propria eſſe dicit, *arma ciuibus adimere, multitudinem populi conculcare, ac ex vrbe pellere, & vacuam habitatoribus vrbem reddere, vexare nobilitatem, clam euertere, & palam in exilium pellere tanquam aduerſarios, & machinatores contra potentiam ſuam: vnde Periandri conſilium Thraſybulo datum, ſupereminentes ſpicas decerpere, quam opportunum fuerit, id eſt, eminentiores ciuium de medio tollere.*

exempla.

Pro *ruinæ hominum* Heb. eſt יחפש אדם *iechuppas adam*, id eſt, *ſcrutabitur*, explorabitur, perquiretur *homo*. Alij *nudabitur homo*; cum enim impij tyranni aliquem ſcrutantur, eum nudant & ſpoliant. Alij *mutabitur homo*. Hinc Chald. vertit: *Quando lætantur iuſti, multa eſt pulchritudo: cum conſurgunt impij, inueſtigatur filius hominis.* Vnde primò R. Salomon ſic explicat, q.d. cum dominantur impij, quilibet homo inueſtigatur & exquiritur ab eis, vt ad quodlibet eorum ſcelus pertrahatur. impij enim cupiunt vt omnes ſuas flagitioſas actiones imitentur: putant enim par eſſe vt ad ſuas actiones, reliqui omnes etiam ſuas moderentur & conforment, vtpote eis ſubditi.

Secundò Aben Ezra q.d. cum impij euehuntur, explorabitur vir: impij enim cæterorum facultates explorant & violanter diripiunt.

Tertiò R. Leui q.d. cum exaltantur impij, pij fugiunt, abduntque ſe in latebras: quare impij eos ſcrutantur & indagant, vt inde eos in lucem ad ſe educant & abſtrahant.

Quartò Baynus q. d. cum regnant impij, omnes ad eorum impietatem ſe flectunt; quare tunc difficile eſt inuenire virum qui eis reſiſtat, & ſibi in probitate conſtet, ita vt ſi lucerna omnes perſcruteris, vix vnum è mille ſis inuenturus. Vnde Caiet. vertit: *Et ſurgentibus impijs mutatur homo*, q.d. cum regnant impij, homines etiam pij mutant mores, & ad regum impietatem ſe flectunt, vti Conſtantio Arriano regnante plerique amplexi ſunt Arrianiſmum. Et nuper in Anglia Henrico 8. ſchiſma faciente ab Eccleſia, tota Anglia ſchiſma eius ſecuta eſt. Nam vt ait Soſipater apud Stobæum ſerm. 46. *Quiſnam adeo quadratus eſt, qui per omnem fortunæ, rerum, ac imperiorum mutationem firmiter conſiſtat, accommodans ſe principibus ac ſubditis, ac ſibi ipſi concilians cunctos, & omnem vbique differentiã ad vnam rationem connectens?* Aut q.d. cum dominantur pij, felix & ſtabile eſt regnum, vnde ciues in eo læti manent & conſiſtunt: at verò

A dominantibus impiis, fugiunt eorum tyrannidẽ, ideóque domum mutant & aliò ſe transferunt. Aut vt Pagn. q.d. cum regnant impij, homo mutabitur in veſtibus, id eſt, mutabit veſtes, aliumque habitum aſſumet, ne agnoſcatur, ſed vt ſeſe abſcondat & lateat. Rurium per regem impium mutantur officia, commercia, leges, totuſque Reip. ſtatus, vti nuper factum vidimus in Anglia. Huc facit factum Diogenis, qui teſte Laërtio lib. 6. *Quodam tempore lucernam laterna incluſam geſtans obambulabat in foro clariſſima luce, quærentis ſimilis. Rogantibus quid ageret? Hominẽ inquit, quæro, notans ſcilicet publicos ciuitatis mores ne homine quidem dignos eſſe.*

Quintò Vatab. vertit: *Et ſurgentibus impiis explorabitur homo.* q. d. regnantibus piis omnes ſunt, vel ſimulant ſe eſſe pios & probos: quare tunc probitas alicuius explorari nequit: at ſi re-B gnent impij, tunc exploratur hominis virtus & conſtantia. Si enim, cum paſſim alij cedunt impietati & impio, ipſe vnus animosè vtrique reſiſtat, ſignum eſt eum magnæ & probatæ eſſe virtutis; qualis fuit Tobias, qui contribulibus ſuis euntibus ad adorandum vitulos aureos, ipſe ſolus ibat in Ieruſalem adoraturus Deum. Tob. 1. Vnde S. Greg. lib. 1. in Iob. c. 1. *inter malos*, inquit, *bonum eſſe immenſæ bonitatis eſt.* Hinc Sept. vertunt: *Per auxilium iuſtorum multa fit gloria: in locis autem impiorum capiuntur homines.*

Omnia hæc eodem redeunt, omniaque noſter complexus eſt vertens: *regnantibus impiis ruinæ hominum*: hæc enim ruinæ contingunt per ſcrutinium, quo eos ſcrutantur impii, vt bonis ſpolient, nudoſque cogant mutare domum & exulare, aut vt eos ad impietatem pertra-C hant.

Anagog. in exaltatione iuſtorum, id eſt, beatorum in regno cœleſti, vbi ſancti exultant gaudiis, & hymnis ineffabilibus ſumma eſt gloria Eccleſiæ, tam militantis quàm triumphantis. Dico tam militantis, quia Eccleſia militans ingenti gloria celebrat eorum feſta, ac præſertim feſtum omnium ſanctorum, (vti hoc die quo hæc ſcribo, illud celebramus Romæ magnificè in B. Mariæ ad Martyres, olim Pantheo) in quo eis accinit: *O quàm glorioſum eſt regnum, in quo cum Chriſto gaudent ſancti amicti ſtolis albis, ſequũtur agnum, quocunque ierit.* Alludit ad illud Dauidis patris ſui: *Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis: Exultationes Dei in gutture eorum.* Pſal. 149. 5. S. Euergiſlus Archiep. D Colonienſis, vt habet eius vita, ingrediens templũ S. Gereonis & ſociorum martyrum, ſalutauit eos dicendo: *Exultabunt ſancti in gloria*: mox S. Gereon & ſocij è ſepulchris, quaſi applaudentes exultando reſponderunt: *lætabuntur in cubilibus ſuis.* De hac eorum gloria ait Iſaias cap. 64. 4. & ex eo S. Paulus 1. Corin. 2. 9. *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus iis qui diligunt illum.* Hinc immenſa illa ſanctorum exultatio, iubilus & tripudium. Heb. enim עלץ *alats* ſignificat exultare, tripudiare, geſtire, exilire præ gaudio, iubilare; vti faciunt beati in cœlis perenniter. Vice verſa in inferno, vbi regnat lucifer & impij dæmones, ſunt ruinæ & ſtrages æternæ tam hominum, quàm dæmonum. Vt enim taceam gehennæ incendia æterna, ibi ſunt odia, rixæ & pugnæ tã dæmonum quàm hominum inter ſe, quibus ſe

inuicem mordent & cruciant, imò diſcerperent ſi poſſent.

VERS. 13. *Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur.* Heb. *Tegens præuaricationes ſuas non proſperabitur* &c. Septuag. *Qui cooperit iniquitatem ſuam, non proſperabitur: qui autem narrat redargutiones, diligetur.* Sym. *Qui enuntiat* (Aquila & Theodot. *confitetur redargutiones proſperabitur.* Chald. *miſerebitur eius Deus.*

Confeſsionem laudat Salomon. Quam?

Quæres, quam confeſſionem requirit & cõmendat Salomon?

Aliqui cenſent eum exigere auricularem & ſacramentalem, quæ in lege noua fit Confeſſario ad recipiendam peccatorum abſolutionem in ſacramento pœnitentiæ. ita Hugo, Dionyſ. Baynus & Caiet. Verùm hæc tempore Salomonis nondum erat inſtituta, nam poſt mille annos ſancita eſt à Chriſto. Dico ergo eum loqui de confeſſione, quæ eſt iuris naturæ, eaque duplici. Prior eſt, quia peccator pœnitens coram Deo confitetur peccata ſua, ſupplexque ab eo poſtulat veniam & remiſſionem. ita publicanus confitebatur dicendo: *Deus propitius eſto mihi peccatori.* Lucæ 18.13. ita Daniel c.9.v.5. confitetur ſua & populi peccata, vt miſericordiam & liberationem è captiuitate Babylonica à Deo impetret. ita Ieremias, Iſaias, cæterique Prophetæ, tres pueri in fornace Babylonia Dan.3. v. 29. Macchabæi, aliique ſancti veteris teſtamenti in ſcrip. crebrò Deo humiliter confitentur peccata, vt Dei gratiam obtineãt; nam vt ait S.Chryſ. hom. 20. de confeſſione: *Apud iudicem bonum confeſſio eſt mater indulgentiæ.* Rectè *mater*, quia ſicut mater cum dolore parit filium, ſic confeſſio cum dolore parit veniam. ita Dauid quamdiu abſcondit ſuum adulterium & homicidium, Deo fuit exoſus; at vbi arguente Nathan illud confeſſus eſt, dixitque: *Peccaui Domino*, ilico gratiam conſecutus eſt, dicente Nathan: *Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum.* 2. Reg.12.13. Vnde ipſe Pſal.13. *Dixi*, inquit, *confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.*

Poſterior confeſſio eſt, qua quis de peccato ſuo à ſuperiore, vel quo alio admonitus & correptus, illud humiliter agnoſcit & confitetur, ac emendationẽ ſpondet. Aut qua is qui alium læſit vel offendit, coram eo culpam agnoſcit & veniã precatur, vt ei de offenſa ſatisfaciat, eumque ſibi reconciliet: ad veniam enim & reconciliationẽ nullum eſt efficacius remedium, quàm humilis culpæ confeſſio. Vnde ſenior in vitis Pat. *Cum quem offendiſti*, ait, *ilico dic mea culpa.* Senſus ergo eſt q.d. humilitas confeſſionis confitenti & pœnitenti, veniam & condonationem petenti eandem tum à Deo, tum ab hominibus impetrat. Ipſa enim eſt actus pœnitentiæ & contritionis, quæ etiam in lege noua ſine ſacramento re ipſa ſuſcepto, cum ſolo eius voto & propoſito culpã abolet, vt docet Conc. Trident. ſeſſ. 14. c.4. Contritio enim eſt actus charitatis, quo quis Deum amans ſuper omnia: ſummè dolet ſe eum offendiſſe: *charitas autem operit multitudinem peccatorum*, vt ait S. Iacobus c.5.v.20.

Adde Iudæis non ſolo iure naturali, ſed poſitiuo quoque & diuino præceptam fuiſſe in certis caſibus ſpecialem peccati cuiuſpiam confeſſionem, vti oſtendi Numer.5.v.7. & Leuit.5.v.

A 5. Chriſtianis verò confeſſio cuiuſlibet peccati mortalis præcepta eſt à Chriſto in lege Euangelica, idque appoſite ad naturam peccati, confeſſionis & remiſſionis. nulla enim virtus vel actio tam appoſita, & vt ita dicam, connaturalis eſt ad impetrandam peccati veniam, quàm humilis eiuſdem confeſſio: hæc enim includit contritionem & ſatisfactionem: nam non parua ſatisfactio, & offenſæ compenſatio eſt ipſa eius confeſſio. Confeſſio ergo includit tres partes pœnitentiæ, ſiue tria officia pœnitentis, quæ ſunt, contritio, confeſſio, ſatisfactio. Rurſum vt docet Tertull. lib. de pœnitentia: confeſſio vice Dei fungitur, facit enim vt peccatum ſuum ipſe pœnitens confitendo iudicet & vindicet: atque ſeipſum damnans & caſtigans iram Dei præuenit, nihilque illi caſtigandum aut peragendum re- B linquit.

Confeſsionis dignitas

Adde, confeſſio eſt peccati retractatio, itaque congrua ad veniam diſpoſitio. Pœnitens enim confitendo peccatum ſuum, illud reuocat, retractat, & quantum in ſe eſt, deſtruit, aboletque, quia de illo dolet, illudque refutat & deteſtatur: quare meretur vt Deus illud condonet, & per gratiam ſuam deſtruat. Qui verò peccatum ſuũ non agnoſcit, ſed excuſat vel defendit, in eo ſe obfirmat, ideòque veniæ eſt incapax, tũ ob eius ſuperbiam & faſtum, tum quia ipſe peccatum impœnitentiæ & defenſionis peccato concupiſcentiæ, in quod lapſus eſt, addit & accumulat. Sic Saul nolens inobedientiam ſuam Samueli confiteri, qua contra Dei iuſſum pepercerat gregibus Amalec, ſed illam excuſans, iram Dei incurrit, ac regno & vita priuatus eſt 1. C Reg. 15. Et Cain nolens confiteri parricidium Abelis fratris ſui, à Deo maledictus eſt. Geneſ. cap. 4.

Senſus ergo eſt q.d. qui abſcondit ſcelera ſua, non proſperabitur, nec dirigetur ad eorum veniam, gratiam, virtutem & ſalutem: qui verò ea confeſſus fuerit eo modo & ritu, quo lex ſua exigit, ac Deus pro varietate temporum inſtituit, v.g. vt gentilis fide & gratia Dei illuſtratus cõfiteatur ea Deo, Iudæus ſacerdoti ſacrificanti, Chriſtianus ſacerdoti abſoluenti, ac ſimul ea reliquerit, vitamque emendarit, hic eorum veniã, miſericordiam & gratiam conſequetur. nam vt ait S. Aug. in ſententiis n. 240. *Apud miſericordiam Dei plurimum valet confeſſio pœnitentis, qua facit peccator confitendo propitium, quem negando non fecit neſcium.* Igitur ex hoc loco non malè D Theologi probant confeſſionem ſacramentalem, tum quia hæc præuiſa fuit à Spiritu S. & per os Salomonis hic adumbrata; tum quia gnome hæc generalis eſt, quæ proinde cuique Eccleſiæ ſtatui aptanda eſt iuxta rationem & modum à Deo cuique præſcriptum. Iam autem Deus in ſtatu legis nouæ præſcripſit modum confeſſionis ſacramentalis, tanquam neceſſariũ ad peccati remiſſionem, nec aliud peccati abolendi remedium eſſe voluit, quàm ſacramẽtum confeſſionis. Ergo illud peccatori vſurpandum eſt, ſi ritè pœnitere velit, & veniam gratiamque Dei conſequi: idque inter alia ſignificat hic Salomon actus & inſtinctus à Spiritu S. nam vt ait S. Cypr. *Quod ignorat medicina, non ſanat.*

Vide gnomas & exempla patrum de confeſſionis fructu, quę citaui Leuit. 6.4. & in Epiſt. S. Iacobi c.5.v.16. Appoſitè S. Chryſoſt. apud

Quinque modis expiatur peccatum.

Anton.in Meliſſa p.1.c. 17. inter quinque expiandi peccati modos primum confeſſioni aſſignat. *Viæ*, inquit, *pœnitudinis ſunt quinque: 1. agnitio & increpatio peccatorum. 2. proximis ſuos errores condonare. 3. quæ ſit per orationem. 4. per eleemoſynam. 5. per humilitatem animi.* Et rurſum: *Dum tempus*, inquit, *nos ſinit, præueniamus faciem Dei confeſſione, vt mitem & placidum ipſum tunc videamus, & minaces illos Angelos effugiamus. Peccatum ſi confitearis minues; ſecus, augebis.* Sic Iudæi peccata ſua Ioanni Baptiſtæ confeſſi ſunt, ac deinde ab eo baptizati. Matth. 3. 6. & Actor. 19. v. 18. fideles Apoſtolis peccata confeſsi ſunt. Verè S. Aug. in ſententiis num. 118. *Melior eſt*, inquit, *in malis factis humilis confeſſio, quàm in bonis ſuperba gloriatio.*

VERS. 14. *Beatus homo qui ſemper eſt pauidus* (Galatinus, *timoratus*) *qui vero mentis eſt duræ, corruet in malum.* Heb. *Beatitudines ſunt hominis pauenti ſemper, & indurans cor ſuum cadet in malum.* Chald. *Beatus vir qui veretur omnia per metum, durus autem corde incidet in malis.* Sept. *Beatus vir qui omnia timet.* δι' εὐλάβειαν, id eſt, *ob pietatem, metum & reuerentiam Dei*, qua veretur ne qua in re eum offendat: vel vt Complut. *ob cautelam* vel cautionem, qua prudens timens malum cautè illud declinat, vnde Cicero Tuſcul. 4. *A malis*, inquit, *natura declinamus, quæ declinatio ſi cum ratione fiet, cautio appellatur: quæ autem ſine ratione, metus.* Iam

Primò Rabbini ſic exponunt. R. Salomon: *Beatus*, inquit, *ille qui ſemper pœnam ſuppliciumque formidat: ita enim ſe à noxis continebit.* Aben Ezra: *Beatus*, inquit, *qui ſemper Deum veretur, nec in eundem ſceleribus ſe obſtringit: qui vero animo ita eſt obfirmato, vt arguẽti aures præbere nolit, eis calamitatibus obnoxius erit, quas cæteris ſe illaturũ arbitrabatur.* R. Leui: *Ter felix qui eum paueat, quẽ timere oporteat: id enim in cauſa erit, vt accõmodatis conſiliis incundis ſapienter ſe gerat, vt calamitatibus, quas formidat, ſeſe ſubducat. Qui vero animo eſt pernicaci, ſibique pro Deo ſtatuit, quæ extimeſcenda eſſent, extrema patietur. An non liquet ob animum obſtinatum, tum primo conſtructum, tum reſtauratum templum prorſus abolitum fuiſſe? niſi enim Sedechias cõtumaci animo fuiſſet, regiſque Babylonis iugo collum ſuppoſuiſſet, haud tunc è noſtris ſedibus migrare coacti fuiſſemus; idemque cenſendum eſt de reſtaurato templo; nec enim Romano Imperio ſubiecti fuiſſemus, nec eius iugum ferre cogeremur.*

Secundò, S. Greg. & ex eo Beda, Hugo, Dion. & alij accipiunt hæc de pauore & metu extremi iudicij & ſupplicij. Audi S. Greg. hom. 40. in Euang. *Sic præſentis vitæ agenda eſt lætitia, vt nunquam amaritudo ſequentis iudicij recedat à memoria: quatenus dum mens pauida extremæ vltionis timore transfigitur, quantum nunc præſens lætitia, tantum poſt ira ſubſequens temperetur. Hinc namque ſcriptum eſt: Beatus homo qui ſemper eſt pauidus, qui vero mentis eſt duræ, corruet in malum: ſequentis enim iræ iudicij tantum tunc diſtrictius portabitur, quantò & nunc, & inter culpas minimè timetur.*

Tertiò, Auctor Catenæ Græc. accipit hæc de timore & reuerentia Dei, vnde ex Sept. ſic vertit & explicat: *Beatus vir qui quadam Dei reuerentia tactus extimeſcit omnia: aſt homo duri præfractique cordis incidit in mala. Qui Dei timorem obtinet, ille, inquit, omnia quæ aliquod contagium vel detrimentum animæ adferre poterant, formidat, ſuſpectáque habet: adeóque beatus cenſendus eſt. Aſt improbus neminem timet, atque ita in varia incidit incommoda.*

Interpres S. Chryſoſt. hom. 55. in Geneſin pro reuerentia vertit pietatem: *Beatus*, inquit, *qui timet omnia propter pietatem. Nam ſi nos cum videmus famulum, qui noſtra cum diligentia timoréque multo curat, maiorem erga illum declaramus beneuolentiam; multo magis bonus dominus propter hoc dicebat: ſuper illum reſpiciam qui tremit ſermones meos. Tremamus igitur, oro, & cum magno timore ſermones eius impleamus. Nam eius ſunt ſermones. Et cum didicerimus quæ illi placent, & quæ probat, ea obeamus, & tales, quales vult, fieri ſtudeamus.* Quænam illa ſint particulatim ſubnectit: *Quietem, manſuetudinem, humilitatem magnam exhibeamus, & omnia quæ ab eo mandata ſunt, cum reuerentia adimpleamus, vt cum approbarit affectionem mentis noſtræ, placatus noſtra obedientia, reſpicere etiam ſuper nos dignetur. Quod ſi nobis continget, erimus per omnia ſecuri. Dicit enim, Reſpiciam, hoc eſt, cura mea dignabor, manum porrigam, in omnibus auxiliator ero, vbertim in eum meam liberalitatem profundam.*

beatus vbique pauidus

Accedit Vatab. *Beatus*, inquit, *qui iugiter pauet ne offendat Deum.* Vbi nota τὸ *omnia*, & τὸ *ſemper*, vti habent Latina & Heb. quod S. Chryſoſt. reſtringit ad Dei præcepta, q.d. Beatus qui timet, id eſt, ex timore & reuerentia Dei obſeruat omnia eius præcepta. Alij generatim exponunt, q.d. omnia negotia, omnia opera, omnes perſonas, omnem ſexum, omnia contingentia verere & extimeſce, necubi Deum offendas. Dæmon enim in omnibus tibi tendit inſidias, vt in omnibus lateat peccati periculum. Hic ſanè optimus & ſanctiſſimus eſt pauor & timor. Sic Iob c. 9. *Verebar*, ait, *omnia opera mea, ſciens quia non parceres delinquenti.* Et c. 31. *Semper quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum.* Et Dauid Pſal. 118. *Confige*, ait, *timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui.* Et Eccleſ. c. 25. 15. *Beatus homo cui donatum eſt habere timorem Dei: qui tenet illum cui aſſimilabitur? Timor Dei initium dilectionis.* Vide ibi dicta.

Exempla.

Quartò, generatim & adæquatè Ianſenius hæc accipit de timore & cautela in omnibus rebus adhibenda, quæ temeritati opponitur, vt is dicatur hic beatus, hoc eſt, felix, qui ſic in omnibus rebus eſt timidus, vt proſpiciat ne quid temerè aggrediatur, nec abſque debita deliberatione & conſilio aliorum, ſollicitè cauens ne quid omittat eorum quæ requiruntur. Talis enim in negotiis ſuis proſperari ſolet; cum contra qui mentis eſt duræ, hoc eſt, obſtinato animo ſine aliquo metu res ſuas aggreditur, nihil curãs quicquid ſuggeritur & conſulitur, ruit ſæpe in multa mala, & damna multa perferre cogitur.

Vbi nota, timor hic non debet eſſe nimius; ſic enim fit anxietas & ſcrupulus, qui hominem vexat, exedit, & à rebus magnis deterret & auertit, agitque in deſperationem. Vnde Seneca Epiſt. 56. *Imperitus eſt*, inquit, *qui omnibus rebus ſuis timet, ad omnem crepitum expaueſcẽs, quem vna quælibet vox pro fremitu accepta deiicit, quem motus leuiſſimi exanimant.*

Timor

Timor ſic moderatus vt ſit virtus. Timor ergo hic debet eſſe moderatus: timor enim hic eſt virtus, ac proinde in medio duorum vitiorum extremorum, ſcilicet audaciæ, durique cordis quod impauidum nihil metuit, & nimiæ timiditatis poſitus, eſtque animi ſapientis metus & cautio, qua omnia quæ contingere poſſunt cautè præuidet, & prouidet necubi decipiatur, fallatur aut labatur; quare tutè & ſecurè in omnibus procedit cum debita cautela, vt vertunt Sept. Timor ergo hic non deſtruit, ſed efficit ſecuritatem, fiduciam & magnanimitatem. Sic mercatores cautè ineunt contractus, coëmunt merces, naues tranſmittunt &c. vt pericula perdendæ ſortis euitent. Eandem cautelam in commercus adhibent ciues, opifices, cæterique prudentes viri, quia experientia docuit nimiam præfidentiam, temeritatem & audaciam multos decepiſſe & in ruinam egiſſe.

B Denique pie & ſapienter S. Bernard. ſerm. 54. in Cant. hanc gnomen accipit de timore cōſeruandæ gratiæ. *In veritate*, inquit, *didici nil æquè efficax eſſe ad gratiam promerendam, retinendam, recuperandam, quàm ſi omni tempore coram Deo inueniaris non altum ſapere, ſed timere, Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Time ergo cum arriſerit gratia, time cum abierit, time cum denuo reuertetur, & hoc eſt ſemper pauidum eſſe. Succedant viciſſim ſibi in animo tres iſti timores, ſecundùm quod gratia vel adeſſe dignatur, vel offenſa recedere, ſeu iterum placata redire ſentietur. Cum adeſt time, ne non dignè opereris ex ea. Hæc monet Apoſtolus: Videte, inquiēs, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Idem Epiſt. 87. ad Ogerium: *Nolo te illud tanquam nullum, vel paruum malum negligere: imò ſemper timere: ſemper pœnitere: ſemper ſecurum non eſſe; ſicut ſcriptum eſt: Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Vides certè quem timorem tibi incutere nitor: non qui tibi ſit laqueus deſperationis, ſed qui ſpem acquirat beatitudinis. Eſt ſiquidem timor inutilis, triſtis, crudelis, qui veniam quia non quærit, non conſequitur. Eſt ſiquidem timor pius, humilis, fructuoſus, qui cuilibet, quantumlibet peccatori, facilè miſericordiam promeretur. Talis timor generat, nutrit, & ſeruat humilitatem, ſed manſuetudinem, ſed patientiam, ſed longanimitatem. Quem non delectat tam inclyta proles? Alterius verò miſera ſoboles eſt pertinacia, immoderata triſtitia, rancor, horror, contemptus & deſperatio. Non hoc ergo, qui deſperationem, ſed illo, qui generat ſpem, timens ne non timeres, vel parum timeres, tuam tibi culpam ſic rememorandam eſſe putaui.*

C D

VERS. 15. *Leo rugiens & vrſus eſuriens, princeps impius ſuper populum ſuum.* Pro *vrſus* Hebr. eſt דוב *dob*, quod Septuag. hic & alibi vertunt *lupus*. Pro *eſuriens* Hebr. eſt שוקק *Scokeck*, id eſt *excurrens* præ fame ad diripiendum, deuorandum, puta *graſſans*. Pagnin. *auidus*. R. Salomon *frendens*. Vatab. *cum fremitu diſcurrens*. Chald. *clamans*. Septuag. *ſitiens*. Noſter, *eſuriens*. Aben Ezra, *more ferino diripiens*: præ fame enim & ſiti diſcurrit & graſſatur, vt famem ſitimque expleat. Pro *princeps* Hebr. eſt מושל *moſcel*, id eſt, *dominator*. Pro impius eſt רשע *raſca*, quod Septuag. per Apo-

A copen legentes רש *ras*, vertunt *inops pauper*. Septuag. ergo ſic habent: *Leo rugiens & lupus ſitiens, qui cum inops ſit tyrannizat gentem pauperem.* Chald. *Leo rugit & vrſus clamat propter impium, qui dominatur ſuper populum pauperem.* Syrus: *Vrſus dat vocem, quod præficiatur iniquus populo pauperi.*

Rectè princeps impius & tyrannus comparatur leoni & vrſo, ſicut princeps pius comparatur cani & paſtori ouium. Vnde Plato lib. 2. de Rep. *Exiſtimaſne*, inquit, *differre naturam generoſi canis, & generoſi principis ad cuſtodiam agendam? Quorſum hæc? Vtrumque ipſorum ſagacem oportet eſſe ad ſentiendum, & velocem ad inſequendum: ac demum robuſtum, cum aſſecutus fueris, ad pugnandum capiendumque.* Tyrannis ſimilis leoni & vrſo. 1.

B Princeps ergo ſimilis eſt cani vigili & cuſtodi gregis, tyrannus verò leoni & vrſo inuaſori; primò, quia ſicut leo ſuo rugitu percellit cætera animalia & ſtupefacit, itaque capit, rapit & vorat: ac ſicut vrſus frendens ſuo fremitu terrefacit hinnulos & porcos: ſic & princeps impius ſua terrifica voce, minaci vultu, & impiis edictis terrorem incutit plebi.

Secundò, leonis & vrſi ſumma & immanitas & ſæuitia, præſertim raptis catulis. Oſeæ 13. 8. 2.
& cum fament, ideóque præ fame leones rugiunt, vrſi frendent. Leones fament, quia alternis tantùm diebus comedunt, ob quartanam, qua perpetuò laborant, teſte Ariſtot. & Plinio. Vrſi autem, quia per hyemem latent, nihilque comedunt, ait Ariſtot. lib. 8. Hiſtor. c. 17. Inde ergo vrſo per hyemem exinanito in vere ſumma exiſtit inedia & fames, adeo vt omnia voret, etiam formicas & apes. hinc ab Ariſt. ibidem c. 5. vocatur omniuorus.

Talis prorſus eſt tyranni immanitas, auaritia, & cupiditas, vt ex omnibus rebus etiam vilibus & ſordidis captet lucrum, ſicut Veſpaſianus captabat ex vrina & ſordibus.

Tertiò, in leone notatur tyranni crudelitas, 3.
in vrſo dolus & aſtutia. Vnde Plinius lib. 8. cap. 36. *Nec alteri*, inquit, *animantium in maleficio aſtutia ſolertior*. Hinc Apocal. 13. 2. Antichriſtus qui erit verſutiſſimus comparatur vrſo. Et Thren. 3. 10. vocatur *vrſus inſidians*, quia vt ait S. Ambroſ. lib. 6. Hexam. cap. 4. *Plena fraudis eſt fera*. Et ante eum S. Baſil. hom. 10. Hexam. *Quoties*, ait, *dolus in anima doli fraudiſque concinnatrice ſibi delegit domicilium, nonne vrſo quolibet in ſuo ſpelæo collatebrante eſt implacabilior?* Similiter lupi, vt vertunt Septuag. ſunt aſtuti & doloſi; nam ouilia oberrant, *ac ſomnum canum, abſentiam aut deſidiam paſtoris explorant; ouium guttur inuadunt, vt citò ſtrangulent*, ait S. Ambroſ. in cap. 10. Lucæ: quin & hyæna, quæ certa eſt ſpecies lupi, paſtorum nomina audiendo ediſce, eoſque deinde per nomen ex ouili euocat, perinde ac ſi homo quiſpiam eos euocaret: prodeuntes deinde inuadit & ſtrangulat, ac mox ouile perrumpens in oues graſſatur. Similis eſt crudelitas & aſtutia tyrannorum.

Quartò, leo noxia inuadit animalia; vrſus in- 4.
noxia, puta oues & agnos: ita tyrannus tam pro-

bos quàm improbos vexat, expilat & mactat. Vnde Antiſthenes apud Stobæum ſerm. 49. tyrannum ait eſſe peiorem carnifice, quia, inquit, carnifex occidit duntaxat reos & ſceleratos; at tyrannus inſontes æquè ac ſontes.

5. Quintò, tam leo quàm vrſus ſymbolum eſt rapacitatis & iniuſtitiæ, quia aliena inuadit, rapit, mactat & vorat. Rurſum leo reliquias ſui prandij vrſis, lupis, & feris deuorandas relinquit. Sic tyrannus eſt rapaciſſimus & iniuſtiſſimus, ac ſimiles ſibi magiſtratus & officiales rapaces & violentos creat, vt tyrannidis ſuæ congruos habeat ſocios & adiutores, vt docet Plato lib. 9. de Rep. Audi S. Ambroſ. ſerm. 59. *Aiunt plerique lupos leonum ſubſequi ſolere veſtigia, & non longè ab eorum venatibus oberrare, ſcilicet vt rabiem ſuam rapina ſatient aliena, & quod ex leonum ſaturitate remanet, id luporum rapacitate conſumatur: ſic & iſti auaritiæ lupi prædonum veſtigia ſubſecuti ſunt, vt quod illorum rapacitate ſuperauit, horum cederet feritati.*

Rurſum vrſa ſæuior eſt vrſo, teſte Ariſtot. ſic vxores & concubinæ tyrannorum ſæpe ſæuiores & rapaciores ſunt ipſis tyrannis.

Princeps non vendat officia. Ex hac auri eſurie euenit, vt Princeps auarus nil faciat gratis, ſed ad res quaſlibet poſcat munera, imò præfecturas & officia pretio diuendat; qua ex re non modica ſequuntur in Republica damna. Quocirca Baſilius Imper. Exhort. ad Leonem filium c. 43. præſcribit ne officia diuendat: *Auro*, inquit, *& muneribus venales honores & dignitates caue ne habeas, ſed eas dignis largire gratis; qui enim magiſtratum pretio emit, ſubiectos illi magiſtratus multo magis emit, vt muneribus quæ dedit fretus, ipſe audacius munera capiat. Proba igitur atque explora diligenter, atque ita demum proueho eos, qui ſine muneribus ambiunt, ſi vis a Republica omnem ſordium & concuſſionis labem exulare.* Rationem neruoſam affert: *Nam qui dat*, inquit, *vt magiſtratum capiat, quæſtum ſibi a magiſtratu captat: dat enim vt ius capiendi habeat, contra leges hoc agens, vt nullis legibus teneatur. Qui enim magiſtratum mercari didicerit, is nunquam munera capere capere dediſcet, & ſine muneribus aliquid facere nunquam volet: te autem corruptionis & ſordium habebit magiſtrum, quem debuerat habere vindicem. Neque ipſe ſolum munera capiet, ſed eos etiam qui ſub ipſo erunt, munera capere coget.*

6. Sextò, leo & vrſus hinnulos, aliaſque feras inter ſe dimicantes inuadunt, occupant & laniant. Sic tyranni gaudent ſubditorum diſſenſionibus, imò eas ſerunt & fouent, vt partem debiliorem iuuent, & fortiorem opprimant, qua oppreſſa debiliorem iam ſibi obligatam facilè occupant, vti facit Turca. Vnde Ariſt. lib. 5. Polit. c. 11. *Calumniari*, inquit, *inuicē & amicos committere cum amicis, & plebem cum nobilitate, & diuites inter ſeipſos, & ſubditos ad paupertatem redigere, tyrannica eſt prauitatis, vt neque ſumptus fiat in cuſtodia, & illi quotidianis moleſtiis occupati vacare non poſſint ad conſilia contra tyrannos ineunda.*

7. Septimò, Septuag. pro *princeps impius* vertunt *princeps inops*: vnde indicant cauſam rapacitatis & auaritiæ principū eſſe, quod ſint inopes, A tenues & pauperes, vel quia prodigi, vel quia auari & inſatiabiles, vel quia ex infima plebe emergunt & ad principatum aſſurgunt. Quare vt inſignem ſuam inopiam leuent, imò impleāt, minima quælibet exigunt, ac pauperes vectigalibus & tributis exhauriunt vſque ad oſſa. Princeps ergo cui dominatur paupertas, eidem ſæpe dominatur rapacitas & impietas. Hinc rurſum Sept. eos comparant lupo ſitienti, tum quia inopes ſemper ſitiunt opes, ſuntque inexplebiles & inſatiabiles: tum quia lupus ſitit ſanguinem animalium, ideóque guttur inuadit vt ſtrangulet & ſanguinem hauriat; ſic tyranni ſitiunt ſanguinē ſubditorum, omniáque cædibus & ſtragibus implent. Vnde Ptolomæus Philadelphus dicebat, in tyrannide cum multa alia eſſe grauia, tū illud maximè quod immeritos occidere cogatur B vtilitatis ſuæ gratia. Ita Stobæus ſerm. 49. Ibidē Ælianus: *Tyranni*, ait, *omnia ſuſpicātur & metuūt. Sciunt enim quod ſicuti ſuos, ita & ipſi vitam omnibus debeant.* Quàm inopia ſit cauſa auaritiæ, ac proinde inopes non eſſe præficiendos Reip. pluribus oſtendi v. 3.

Denique leones, ac præſertim vrſi, pedibus valent, iiſque feras minores calcant, proterunt, peſſundant. Sic tyranni maiores & potentes nō audent laceſſere, ſed pauperem plebem exagitāt, & quaſi pedibus calcant & exterunt, quia nemo eis reſiſtere audet aut valet.

Talis leo, vrſus, & lupus pauperis plebis, præſertim Chriſtianorum, fuit Nero, Domitianus, Decius, Maximianus, Conſtantius, Iulianus. Vide S. Greg. Nazian. orat. in Iulian. S. Athanaſiū, Luciferum Calar. & S. Hilar. contra Conſtan- Exempla. C tium. Talis ante Chriſtum fuit Nabuchodonoſor, de quo Ierem. c. 4. v. 7. *Aſcendit leo de cubili ſuo, & prædo Gentium ſe leuauit.* Et Ezechiel cap. 19. 2. & ſeq. Ioachas, Ioachim, Ioachin & Sedechiam reges Iuda comparat leunculis, ac de Iokim ait v. 6. *Qui incedebat inter leones, & factus eſt leo: & didicit prædam capere, & homines deuorare. Didicit viduas facere, & ciuitates eorum in deſertū adducere, & deſolata eſt terra & plenitudo eius à voce rugitus eius.* Vbi plures analogias leonis & tyranni aſſignaui. Hinc Bias interrogatus quodnam animal eſſet pernicioſiſſimum: *Sylueſtrium*, inquit, *tyrannus, domeſticorum autem adulator.*

Myſticè, leo, vrſus & lupus eſt diabolus, tyrannorum omnium princeps, inuentor & choragus, cuius ſæuitia, aſtutia, cupiditas, nequitia, D ſuperat omnem leonum & ferarum crudelitatē, dolum & voracitatem.

Dux indigens prudentia multos opprimet per calumniam: qui autem odit auaritiam, longi fient dies eius. Hebr. *Dux carens intelligentiis, multus oppreſſionibus, odiens auaritiam prolongabit dies.* Chald. *Et qui odit calumnias, prolongabuntur dies eius.* Sept. *Rex egens prouentuum, magnus ſycophanta; qui autem odit iniuſtitiam, longum tempus viuet.* Scholiaſtes pro *magnus ſycophanta* vertit *abundans extorſionibus.* Et addit: *Qui autem odit iniuſtitiam, vitam viuit.* Tigur. *Sub ſtulto principe crebra ſunt violentiæ: qui autem odit auaritiam* (Syrus, *fraudem*) *diu imperabit.* Vatab. *Princeps carens prudentia, &* (id eſt, idcirco q. d. quia parum habet prudentiæ, ideo multum habet Vers. 16.

iniuriæ) *multus in iniuriis non prolongabit dies : at qui odit auaritiam prolongabit dies.* Ex fine enim verius exponitur eius principium: τὸ enim *prolongabit dies* per zeugma initio repetendum, & ob Antitheſin negandum eſt, addita negatione *non.* Alludit ad vetum, cui teſte Plinio caput eſt debiliſſimum : ſic princeps oppreſſor, capite, id eſt, cerebro, iudicio & prudentia, eſt debiliſſimo. A

Demonſtrat hæc ſententia, ait Ianſen. *qui ſint principes iniumpij, qui ſe gerunt vt leones & vrſi, nempe qui indigent prudentia, qua intelligere deberent quod ſit eorum in ſubditos officium, & qua in re ſit propria ſita proſperitas, nempe ſi ſubditos habeant ſibi bene affectos, & amantes potius quam metuentes. Qui ergo huiuſmodi caret prudentia, multos opprimet per calumniam, hoc eſt, per quamuis iniuriam, ideoque multos ſibi faciet inimicos ; vnde à ſuis deſertus facilè & ipſe ab hoſtibus ſuis opprimetur, vel quod tyrannis ſolet euenire, a ſuis trucidabitur. Hic enim in hac prima parte relinquitur intelligendum ex ſecunda parte. Qui autem odit auaritiam, & ideo non premit populum ſuum exactionibus, longi fient dies eius, ſiue quod Deus illius vitam propter pietatem prolongabit, ſiue quia talis à ſuis ſtipatus & dilectus, non ſolum tutus erit à ſuorum inſidiis, ſed & ab hoſtium incurſu. Indicat ſententia errare principes, qui ad ſui tuitionem & conſeruationem vitæ ſuæ putant vndiquaque comparandas diuitias & opes, ideóque multos expilant nunquam ſatiati.* B

Tales enim ſunt imprudentes & deficientes intelligentiis, vt habent Hebr. id eſt, multipliciter inſipientes, tum quia populum à ſe auertunt, cum bonum principis ſit amare populum, & ab eo amari ; tum quia eum expilando ſeipſos depauperant & expilant: opes enim principis conſiſtunt in opibus ſubditorum : tum quia rebellionis dant cauſam, vt æmuli in eos inſurgant, imò totus populus eos vt tyrannos expellat, & principatu, vel etiam vita priuet, iuxta illud Poëtæ: C

Ad generum Cereris (ad Plutonem puta, ad inferos) *ſine cæde & ſanguine pauci*
Deſcendunt reges, & ſicca morte tyranni.

Tyrannos enim paruo tempore viuere & regnare, conſtat ex hiſtoriis & iugi experientia. Vnde ipſi omnia formidant. ſciunt enim quòd vt ſues vitam ſuam multis debeant, vti paulò ante dixi. Hinc Thales ex longa peregrinatione domum rediens, rogatus quid in ea noui vidiſſet : *Vidi*, inquit, *tyrannum ſenem*, quaſi id prodigioſum eſſet, inauditum, & penè miraculū. ita Plutar. D

Portò Sept. vertunt : *Rex egens prouentuum magnus ſycophanta*, id eſt, rex auarus, opumque auidus eſt calumniator, oppreſſor & expilator populi. Sycophanta enim ad literam idem eſt quod obſeruator, & delator eius qui ficos furtim ſuſtuliſſet, ita dictus ἀπὸ τῦ σῦκα φαίνειν, id eſt, ab indicando eum qui ficos ederat : hinc ſycophanta pro mendace, cauillatore, quadruplatore, & fraudatore ponitur. Quod hinc originem habuit. E duobus ſeruis Græci cuiuſdam vnus alter ficus, quæ domi paratæ erant, abſumſerat: alter quis eas abſtuliſſet, ignorabat. Quærenti eas domino ſons innocentem accuſabat. Herus vt veritatem exploraret, haurire vtrumque ſubtepidam aquam iuſſit, deinde euomere. Tunc primùm ſycophantæ ortum vocabulum, eo ita appellato qui ficos deuorauerat, culpamque in innocentem cauillando ac mentiendo reiecerat. Feſtus, *Sycophantas*, inquit, *appellatos hac de cauſa dicunt, Atticos quondam iuuenes in hortos irrumpere ſolitos, ficoſque deligere : quam ob cauſam lege conſtitutum fuiſſe, vt quicunque id feciſſet, capite plecteretur. Hanc igitur pœnam qui perſequerentur ob paruula detrimenta, ſycophantas, hoc eſt ficorum edones eſſe appellatos.* Hæc Sipontinus. Sycophantas ergo ad verbum vertas ficoſos, ficorum ſtudioſos, ficos numerantes, ficorum cuſtodes, ficis viuentes, de ficis calumniantes. Feſtus & Athenæus lib. 3. Dipnoſop. teſtantur Athenis pœnam capitis conſtitutam iis, qui ficos furto tollerent. hinc ſycophantia vocatur calumnia, delatio falſa, accuſatio, dolus & circumuentio. Talis Sycophanta fuit Conſtantius Imp. qui teſte Marcell. lib. 14. delatoribus non tantùm dictorum & factorum, ſed & ſomniorum aurem præbebat.

Sycophāta quis?

Præcipuè verò indulſit Mercurio cuidam, qui ſe ſpecie familiaritatis conuiuiis admiſcebat, & ſi quis nocturnum viſum effutiſſet deprauata narratione ad Conſtantium deferebat, adeo vt vix quiſpiam auderet fateri ſe dormiſſe, ac docti nonnulli ſortem ſuam deplorarent quòd apud Atlanteos nati non eſſent, vbi negant videri ſomnia, quod & Stephanus fatetur in dictione *Atlantes.* Maximus Sycophanta fuit Iulianus Apoſtata Conſtantij conſobrinus, qui miris artibus & dolis Chriſtianos circumueniebat, ac inter alia ſpoliabat eos bonis eo titulo, quòd ipſi ea è templis gentilium rapuiſſent. Cumque id falſum eſſe oſtenderent : *Chriſtus veſter*, inquiebat, *vobis paupertatem conſuluit, & beatos pauperes prædicauit, eiſque regnum cælorum promiſit : obedite ergo Chriſto & legi veſtræ, ac cedite mihi opes veſtras.* Ita inuaſit prædia B. Gallicani, qui fuit gener Conſtantini Magni : ſed Chriſtus Sycophantiam detexit, imò vltus eſt : Quotquot enim Gallicani prædia inuadebant, corripiebantur à Dæmone, aut lepra tacti recedebant. Ita habet vita B Gallicani & Baron. anno Chriſti 362.

Sycophātia Iuliā. Apoſt.

Igitur *rex egenus prouentuum magnus eſt Sycophanta* ; primò, quia auarus vilis & abiecti eſt ingenij, ideóque opibus ſubditorum per fraudem inhiat ; cùm verus rex *non ſit*, inquit Ariſtot. lib. 8. Ethic. 10. *Niſi ſit ex ſe ſufficiens, & bonis omnibus antecellat. Talis autem nullius indiget rei.* Subditos ergo potiùs ditat quàm ob eis ditetur. Secundò, quia leui de cauſa eis litem intentat, vt Sycophanta ob ficus, captatque legum trangreſſiones, imò earum occaſiones ſuggerit vt tranſgreſſores grauiter mulctet, & bona eorum ſibi vendicet & confiſcet. Tertiò, quia cauillatur & falſa crimina ſubditis imponit, aut ſubtili legum interpretatione culpam eis iniicit

Rex pauper eſt ſcophāta.

1.

2.

3.

vbi verè non eſt culpa, teſte Ariſtot. lib. 3. Polit. c. 6. idque facit per prætextus & ſpecies honeſtatis, nimirùm falſa fucis, turpia phaleris indigent, hoc eſt, *Putre ſalſamentum origano vel aceto*, vt vulgo dicitur. An non talis Sycophanta?

Rex moderetur tributa minuendo ſumptus

Quocirca Phauorinus apud Stobæum c. 45. hoc Sycophantiæ & auaritiæ dedit remedium: vt non augeas tributa, minue ſumptus. *Si plura præſentibus deſidero*, inquit, *demam aliquid de præſentibus, & præſentia mihi ſufficiunt.* Hinc & Baſil. Imper. exhortat. ad Leonem filium c. 27. inculcat ei pecuniæ contemptum & iuſtam vectigalium moderationem.

Et Agapetus Diaconus in Admonitorio ad Iuſtinianum Imper. c. 47. *Tutiſſimam*, inquit, *arbitrare ſalutis tuæ cuſtodiam, nulla quemquam ex ſubditis afficere iniuria; quis enim offendit neminem, ſuſpicioni habet neminem. Quod ſi nulla quenquam*

Gnomæ.

afficere iniuria tutelam conciliat, longè magis beneficius collatis id præſtabit; nam vt tutelam exhibet, ita charitatem non prodit. Plutar. *Nullum* ait, *firmius principi præſidium, quam vera & conſtans beneuolentia.* Philo: *Deus nullius indiget; rex ſolius Dei: Imitare igitur eum qui nullius eget, ac largiter impertire petentibus miſericordiam, non ſummo iure nec reſtrictione cum ſupplicibus agens, ſed omnibus ad vitam degendam pertinent petentibus præbens.* Agathon: *Tria meminiſſe decet magiſtratum; primò ſe hominibus imperare, ſecundò ex legibus imperare, tertiò non ſemper imperaturum eſſe.* Diodorus: *Regem bene ſuo munere fungentem decet eſſe iuſtum,*

Munia regis veri.

magnanimum, veracem & liberalem in largiendo, ac quauis cupiditate maiorem: ſupplicia leniora delicto, gratiam autem maiorem beneficio referre tum ſubiectis, tum amicis. Auſonius: *Niti decet vt ſubiectis venerabilis magis, quàm terribilis eſſe videaris: illud enim grauitas, hoc verò feritas comitatur.* Hæc refert Anton. in Meliſſa p. 1. c. 1.

Vers. 17. *Hominem qui calumniatur animæ ſanguinem, ſi vſque ad lacum fugerit, nemo ſuſtinet.* Pro lacum Heb. eſt בור *bor*, ideſt ciſterna, puteus, lacus, ſumiturque pro ſepulchro & inferno.

Calumniatur, ideſt per calumniam aut vim opprimit, & effundit *ſanguinem animæ*, ideſt ſanguinem, in quo eſt anima, ideſt vita. Eſt periphraſis homicidæ. Heb. enim עשק *aſac*, id eſt *calumniatur*, ſignificat opprimere, vim inferre, fraudare, vi extorquere, per calumniam vim aut dolum eripere: Sæpe enim quis occidit alium non gladio transfodiendo, ſed falſum teſtificando, vti faciunt falſi teſtes; aut iniquam capitis ſententiam ferendo, vti faciunt peruerſi iudices; aut apud principem aliúmue potentem falsò accuſando, vt ab eo occidatur, vti faciunt inuidi & detractores, qui omnes ſunt homicidæ non phyſicè feriendo, ſed ethicè per calumniam curando, vt ab alio interimatur. Hoc ſignificat Heb. עשק *aſac*, ideſt *calumniatur*. Iam

Primò Rabbini ſic exponunt. R. Leui, quaſi dicat: Homicida ob multitudinem eorum, qui eum inſectabuntur vt capiant & plectant, ita diffugiet, vt ad ſepulchrum deſcendat, neque quiſpiam ſit qui cadentem ſuſtineat auxiliumque ferat, quaſi dicat: omnium odio & inſectationi erit expoſitus. R. Salomon: Homicida neque ab æthere, neque à terra, neque ab vllo hominum ſuſtinebitur, quin in lacum gehennæ trudatur. Aben Ezra: Qui violentus eſt in ſanguinem animæ, parricida nimirum & cædis pa-

A trator, à ſuis flagitiis in huiuſmodi calamitatem, detrudetur, vt in foueam deſcendat necem ſibimet illaturus, ſeque in calamitoſum locum coniecturus, neque verò vllus exiſtat à quo reuocetur. Rurſum q. d. qui à ſeipſo & à diuitiis ſuis ſupplantatus fuerit, propterea quòd humanum ſanguinem effuderit, donec in ſepulchrum inferatur ſedes mutans; hinc inde diffugiet ſibipſi maximè timens. Nemo enim hunc cum ceciderit ſuſtinet, nec vlla in eum miſeratione mouetur, eo quòd diuinam imaginem in homine, quẽ occidit labefactarit. Hæc Aben Ezra.

Secundò Syrus vertit: *Vir qui conſcius eſt ſanguinis animæ ad electos confugiet, & non adiuuabũt illum.* Hebr. enim בר *bar* (vnde בור *bor*) purum, nudum, electum ſignificat. q. d. Homicida qui ſibi eſt conſcius effuſi ſanguinis, implorabit opem electorum tum cælitum, puta angelorum

B & ſanctorum, tum terrigenarum, puta hominũ piorum & miſericordium; at nemo à pœna liberabit eum. Omnes enim exhorrent homicidiũ & homicidam, cupiuntque illum tanti ſceleris tam humano generi noxij pœnas luere.

Tertiò Septuag. vertunt: *Qui in cauſa cadis pro altero ſpondet* (qui ſe vadem dat Iudici pro homicida) *& exilio mulctabitur* (cùm homicida metuens pœnam capitis non ſe ſiſtet, ſed fugiet & in latebras ſe abdet) *& nulla vnquam ſecuritate potietur.* Amici enim & parentes occiſi eum vt homicidam, pro quo ſpopondit perſequentur, & iugiter laceſſent.

Quartò Chald. vertit: *Filius hominis qui ſollicitus eſt de ſanguine animæ, ſi vſque ad lacum fugerit, non comprehendent eum*, q. d. Homo ſanguinis effuſi reus, ideóque ſollicitus & anxius, eſto fugiat

C in antra, ſpecus & foſſas, verbi gratia in fodinas auri, argenti, æris, carbonum, quales ſunt leodij, vt ibi ſe abſcondat, tamen nec carbonarij, nec cæteri qui in fodinis ſunt aut laborant, eum recipient, ſed vt communem hoſtem propellent, verentes ne & ibi quempiam ex ipſis occidat.

Quintò Vatab. vertit: *Qui violenter per violentiam ſanguinem fuderit, vſque ad ſepulchrum fugiet, & non retinebunt eum.* q. d. Homicida ſeſe in certum mortis periculum vt à iudice, vel à cognatis eius, quem occidit, necetur, ſe conijcit, nec quis ab eo illum eripiet. Rurſum *ad ſepulchrum fugiet*: quia multi homicidæ conſcientia ſceleris

D adacti ſeipſos occidunt, aut iudici occidendos tradunt, vti Iudas proditor Chriſti ſeipſum ſuſpendit. Iuſtè enim qui aliorum fuit, etiam ſuipſius fit carnifex. Hæc enim congrua eſt ſceleris talio, Deique vltio.

Sextò Lyran. q. d. *Homicida ſi vſque ad lacum fugerit*, ideſt ſi vſque ad mortem & ſepulchrum pœnitere diſtulerit, *nemo ſuſtinet*, ideſt nemo poteſt ei auxiliari: quia poſt mortem non eſt locus pœnitentiæ & gratiæ. Verùm hoc myſticum eſt.

Septimò Pagnin. & Baynus vertunt: *Homo oppreſſor in ſanguine animæ*, ideſt qui violenter alteri animam ex ſanguine & corpore per homicidium extorſit, *ad foueam fugiet* puta ad antra & cauernas, vt ibi lateat ne teneant eum: ne ſcilicet eum capiant & in ſtici plectendum ſiſtant. Spiritaliter multi homicidæ pœnitentes fugerunt ad antra & ſpeluncas, ibique tota vita auſteram egere pœnitentiam, & ſancti euaſere, vti latro

cõuerſus ab Abbate Apollo apud Pallad. in Lauſ. c. 52. & alius apud Moſchum in Prato ſpirituali c. 166. & alius apud Ruffin. c. 16. quẽ S. Paphnutius per viſum vidit ſibi meritis æquari. Sic ſpiritaliter S. Magdalena, S. Pelagia, S. Maria Ægyptiaca &c. qui ſuis illecebris multorum animas occiderant, pœnitentes in antris vitam duxere angelicam. Mirum eſt quod de Maria infanticida ſcribit Ioannes Moſchus in Prato cap. 76. ſcilicet eam fugientem ad nauim, eam ſtetiſſe vt nequiret progredi: ea deinde in ſcapham expulſa & ſubmerſa, nauim curſum ſuum perfeciſſe. Idem cap. 166 narrat latronem quendam pœnitentem monaſterium adiiſſe, ibique monachum effectum ſpectrum pueri vidiſſe dicentis: *Cur me occidiſti?* quare ad ſæculum redeũtem poſtero die decollatum fuiſſe. Ita vltro homicidas ſequitur vſque ad aras.

B Octauò noſter Salazar ingenioſè vt ſolet, per lacum accipiens puteum, cenſet hic alludi ad ritum veterem, quo ii qui alios iuſtè vel iniuſtè occiderant, lauabant manus, vt quaſi cõtaminati ſanguine effuſo cum abluerent, itaque pueri ad aras & ſacra accederent, vti Pilatus lauit manus in condemnatione Chriſti, q. d. Homicida ſi priuatus ſit, erit omnibus execrationi, vt etiamſi fugiat ad puteum, eiúſque aquis ſe abluat, omnes tamen eum deteſtentur: ſin dux ſit aut princeps qui multorum ſanguinem fudit, & contra ius fáſque innocẽtes capite damnauit, *Si vſque ad lacum effugerit*, etiamſi quotidie acceptis ex lacu aut puteo copioſiſſimis aquis manus ſuas luſtrauerit, *nemo ſuſtinet*, ideſt durũ ipſius imperium ſubditi tolerare non poſſunt, atque adeo illum aut imperio aut vita priuant. C

Nonò ſolidè & genuinè q. d. Homicida quaſi peſtis communis humani generis, ita eſt omnibus exoſus & execrabilis, vt lucem, ſolem, homineſque fugiat, quin ſub terra in antra ſe abdat, vt velut ſocius ferarum cum eis habitet quas feritate ſuperauit, nec tamen ibi erit tutus, ſed vbique pauidus & tremens inſtar Cain parricidæ profugus, omnes auræ foliorúmque ſibilos, omnes auium garritus, omnem auræ vẽtique ſtrepitum expaueſcet, velut qui ſit odiũ Dei & hominum, ideóque ab hominibus neci deuotus, vt tanquam iuſtitiæ victima vindictæ diuinæ & humanæ ſuo ſanguine parentet; quin & beſtiis inuiſus ab eis neci dedatur aut prodatur.

Homicidam omnes perſequuntur, etiam beſtiæ.

Exempla.

D Exempla ſunt in Ibyco, qui cum à latronibus in ſolitudine occiſus eſſet, grues eos qui auctores erant ſceleris prodiderunt, qui & ſcelus morte luerunt. In Beſſo, cuius parricidium hirũdines euulgarunt. In canibus, qui homicidas Pyrrhi & Heſiodi allatrarunt, itaque prodiderunt: & in aliis pluribus quos recenſet Plutar. lib. de ſera Numinis vindicta. Hinc leges ciuiles parricidio pollutis viuentibus adimunt elementa quatuor, dum iubent culeo inſutos inter fera animalia ſine vſu elementorum interire, vtpote qui eorundem vſum ſuis parentibus ademerint, ideóque ſint homines ſceleſti & catharmata mundi.

Hoc eſt quod ſeuerè ab olitanis ſæculis ſanxit Deus Geneſ. 9. 5. *Sanguinem animarum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum, & de manu hominis &c. Quicumque effuderit humanum ſanguinem, fundetur ſanguis illius: ad imagi-* A *nem quippe Dei factus eſt homo.* Vide ibi dicta.

Qui ambulat ſimpliciter, ſaluus erit. (Heb. *Saluabitur*) *qui peruerſis graditur viis, concidet ſemel.* Heb. *Et peruerſus in viis.* (Caiet. *Transuerſans vias*) *cadet in vna.* Chald. *Et cuius inuerſæ ſunt viæ, corruet ſemel.* Septuag. *Qui ambulat iuſtè adiutus eſt, qui autem peruerſis viis graditur, implicabitur*: vel vt clariùs vertit interpres Catenæ Græc. *Caue obſequaris genti iniquæ. Qui ambulat iuſtè auxilium conſequetur, qui autem graditur viis peruerſis, erroribus & tricis implicabitur.* Syrus: *Concidet in foueam.* Vers. 18.

Senſus eſt clarus, q. d. Qui in ſuis actionibus, quæ ſunt quaſi viæ huius vitæ, procedit ſimpliciter, Heb. תמים *tamim*, ideſt innocenter, innoxiè, candidè, integrè. hic eſto in obtrectatores, B æmulos aliáque damna & pericula, quæ parit miſera hæc vita, incidat: tamen Dei ope ex illis ſaluabitur & incolumis euadet; at verò qui in actionibus ſuis procedit prauè, diſtortè, malignè, doloſè, eſto ad tempus illæ proſperæ & ex voto ſuccedant, tamen tandem in vna eorũ corruet irreparabiliter, nimirum in aduerſitates incidet, è quibus emergere & reſurgere non poterit. Ergo τὸ *concidet ſemel*, duo ſignificat, primò q. d. corruet in vna machinatione ſua, vt ſuis artibus doliſque capiatur: ſecundò corruet irreparabiliter. Ita Aben Ezra, R. Salomon & alii. Aliter R. Leui: corruet *ſemel*, ideſt *ſemper*: cum enim inquit, vna ſit via virtutis & boni, multæ verò ſint viæ vitii & mali, peruerſus autem viam boni deſerat, neceſſe eſt vt viam mali capeſſat, in eáque in malum corruat.

C Antiſtropha Salomoni eſt gnome Iſaiæ c. 43. 2. *Cum tranſieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cum ambulaueris in igne non comburéris, & flamma non ardebit in te, quia ego Deus tuus ſanctus Iſraël Saluator tuus.* vide ibi dicta. ita tres pueros Hebræos Deus in igne Babylonio illæſos ſeruauit Daniel 3. ac Ionam in ventre ceti. Idem Hebræos per mare rubrũ quaſi per aridam deduxit, ſubmerſo in eo Pharaone inſequente. Exod. 14. Ioannes Moſchus in Prato cap. 2. narrat ſenem quendam tantæ virtutis fuiſſe, vt leones ſecum in eadem ſpelũca ſuſciperet, cum eis ambularet, & cibum eis in ſuo ſinu præberet. 3. Et cap. 18. narrat vitã alterius ſenis, qui cum leonibus paſſim dormiebat. *Die verò quadam* inquit, *tulit duos leonis ca-* D *tulos in Eccleſiam dicens fratribus: ſi mandata Domini noſtri Ieſu Chriſti cuſtodiremus, iſta animalia profectò nos timerent: ſed propter peccatum ſerui effecti, nos illa timere comprobamur.*

Qui operatur terram ſuam, ſaturabitur panibus, qui autem ſectatur otium, replebitur egeſtate. Heb. *Qui vanos vel vacuos, ideſt otioſos ſectatur ſatiabitur paupertate.* Syrus, *Qui ambulat poſt vanitatem* (otium vanum) *ſatiabitur egeſtate.* Eſt elegans Antitheſis, quaſi dicat: operans ſatiatur eſu panum, otioſus verò ſatiatur, id eſt repletur ſua fame & inedia: laborans abundabit opibus; piger & deſes abundabit & conficietur inopia. Vers. 19.

Hanc gnomen audiuimus cap. 12. 11. vbi eam abundè explicui.

Myſticè de otio ſpiritali bonorum operum hanc gnomen exponit Caſſianus lib. 10. de ſpiritu acediæ cap. 2. *Otioſus* inquit, *replebitur*

pacto Deus orationes iniquorum ſuſcipiet, quos ſcit in legem ſuam eſſe prauaricatores, & in ſeipſum iniurioſos, & in ſanguinem & merita ſilii vnigeniti ſui crudeles exiſtere?

Vers. 10. *Qui decipit in viam mala, in interitu ſuo,* (Syrus *in foueam*) *corruit, & ſimplices poſſidebunt bona eius.* τὸ *eius* non eſt in Hebræo, Chald. Sept. Aquila, & Theod. nec in multis Latinis. Hebræa enim ſic habent: *Errare faciens rectos in viam malam, in foueam ſuam ipſe cadet, & integri hereditabunt bonum.* Chald. *In foueam cadet, perfecti autem & immaculati hæreditabunt bona.* Sept. *Qui ſeducit rectos in viam malam, in corruptionem ipſe incidet, iniqui autem tranſibunt bona, & non ingredientur in ea.* Aquila & Theod. *Et ſimplices obtinebunt bona.*

Igitur delendo τὸ *eius*, gnome hæc generalis hunc dat ſenſum: qui errare facit ſimplicem & iuſtum, ſeducendo eum in viam, vel per viam malam, per quam ſcilicet eum deducat in foueam aliquam & interitum ei paratum, ſiue is corporalis ſit, ſiue ſpiritalis, qualis eſt error, hæreſis, libido, rixa, &c. hic in illud ipſum malum, quod ſimplici, ideſt, recto & innocenti parauit, incidet: ſimplices autem, id eſt, recti & doli expertes, ſeductore pereunte, & ſuis dolis capto, pro malo eis ſtructo, Deo eos protegente & dirigente, bonum recipient & poſſidebunt, vt v. g. pro errore capeſſant veritatem, pro hereſi fidem, pro libidine caſtitatem, pro rixa pacem, in eáque velut poſſeſſores firmentur & ſolidentur &c. Igitur hæc gnome conſentit cum illa cap. 26. 27. *Qui fodit foueam, incidet in eam.*

Vulgatæ verò verſionis quæ addit τὸ *eius*, vt arctetur hæc gnome ad fraudulentos, qui per dolos & fraudes alios ſuis bonis priuare ſatagunt, hic eſt ſenſus: Qui decipit, ideſt, decipere nititur (ſignificatur enim actus decipiendi inchoatus, non perfectus, vt patet ex ſequent.) iuſtos in via mala, ideſt, aliqua fraude, arte, vel dolo, puta actione aliqua peruerſa & fraudulenta, v. g. per conſilium, machinationem, vel contractum aliquem doloſum, vt opes eius ingenioſa fraude ſibi vendicet, hic in interitu ſuo, ideſt, per artem & fraudem ſuam, quâ aliis interitum & perniciem machinatus eſt, corruet, ideſt, malum quod iuſtis ſtruxit ipſe incurret, vt per fraudem, qua eos bonis ſpoliare putabat, ipſemet per eandem bonis ſuis ſpolietur, illáque in iuſtos tranſcribantur. Sic enim non raro Dei prouidentia dolum & doloſos punit talione, vt dolus quem aliis parauerunt, in ipſorum caput recidat, ac qui doloſè iuſtorum bona ſurripere tentarunt, ipſis bona ſua cedere cogantur, vti Aman moliens per fraudem Mardochæum & Iudæos ſpoliare dignitate, bonis & vita, iiſdem ipſe cum ſuis per eoſdem ſpoliatus eſt.

Deus bona doloſorum in rectos tranſcribit

Hoc voluerunt Sept. dum verterunt: *Qui ſeducit rectos in viam malam, in corruptionem ipſe incidet. Iniqui autem tranſibunt bona, & non ingredientur in ea,* quaſi dicat, iniqui videbunt bona rectorum & iuſtorum, ad quæ per fraudes aſpirant, ſed non ingredientur in ea, nec ea poſſidebunt; quia ipſi per bona vel potius iuxta bona hæc duntaxat tranſibunt, vt in tranſitu ea videant, ſed mox cum mœrore ea pertranſire

A & relinquere cogantur: perinde vt qui vult poſſidere aquam fluuii, fruſtra laborat; aqua enim hæc teneri nequit, quia iugiter fluit & tranſit, ilicòque præterfluit: tales prorſus ſunt diuitiæ, præſertim quæ iniuſtè & fraude, dolóque parātur; tranſeunt enim, fugiúntque ab iniquo poſſeſſore, & auolant ad iuſtos & rectos; ac viciſſim auari & doloſi tranſeunt per eas, alióque, puta in pauperiem, vel mortem & gehennam abeunt, iuxta illud: *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.* Pſal. 75. 6. Exemplum illuſtre eſt in Laban, qui volens circumuenire Iacob per pacta noua & iniqua, iiſdem Dei nutu circumuentus eſt. Audi ipſum Iacob loquentem vxoribus ſuis Geneſ. 31. 7. *Sed & pater veſter circumuenit me, & mutauit mercedem meam decem vicibus: & tamen non dimiſit eum Deus, vt noceret mihi. Si quando dixit: varia erunt mercedes tuæ,* B *pariebant omnes oues fœtus varios: quando verò è contrario ait: Alba quæque accipies pro mercede, omnes greges alba pepererunt. Tulitque Deus ſubſtantiam patris veſtri, & dedit mihi.* Deus enim eſt innocentiæ & iuſtitiæ tutor, ac nocentum & iniquorum vltor. Iuſtum eſt enim vt qui alium dolo circumſcribere conatur, ipſe eodem circumſcribatur. Æquum eſt vt qui aliena appetit, ſua perdat: par eſt vt qui alterius bona per fraudem concupiſcit, ſua ei cedat. Sic Pharao & Ægyptij doloſè ſpoliantes & opprimentes Hebræos, eodem dolo ab eis ſpoliati & oppreſſi ſunt. Exod. 12. 36. & cap. 14. 27. Sic hiſce annis principes hæretici ſatagentes inuictiſſimum Imper. Ferdinandum, per clancularias conſpirationes & rebellationes ditionibus ſuis exuere, per eaſdem ſuis ab ipſo exuti ſunt. Similia crebrò legimus in Hiſtoriis.

Exempla.

C Myſticè hæretici, luxurioſi cæterique impii, qui rectos per fraudem in hæreſin, libidinem, aliáque ſcelera pertrahere conantur, itáque eos ſpoliare cœleſti gloria, ac in gehennam pertrahere; ipſimet in gehennam corruunt, ac gloriam ſibi in cœlis præparatam rectis & conſtantibus cedunt. Ita Baynus.

Sapiens ſibi videtur vir diues: pauper autem prudens ſcrutabitur eum. Varij variè exponunt. Vers. 11.
Primò aliqui, q. d. Diues videtur ſibi ſapere, eo quòd norit modum coaceruandi opes, etiam per contractus iniquos & vſurarios, quibus pauperum crumenas emungit: at pauper qui prudens eſt hoſce modos & contractus ſagaciter odorabitur, eóſque deteſtabitur & fugiet.

Secundò alij q. d. Diues videtur ſibi ſapiens, ideſt, prudens, honeſtus, & probus, quòd honeſtè ſplendidéque alat familiam: at ne ſibi D blandiatur de probitate: huius enim teſtes & iudices ſunt pauperes: probitas enim diuitis maximè conſiſtit in eleemoſyna, cuius teſtes ſunt pauperes. Vnde B. Chryſologus hom. de diuitiis & paupertate: *Diues* inquit, *ſiue bonus, ſiue malus, in conſcientiis pauperum apparet: talis eris, qualem te æſtimant pauperum greges.*

Tertiò Rabbini & Baynus q. d. Diues putat ſummam ſapientiam eſſe induſtriam congerendi diuitias: pauper autem qui verè ſapit, hoc eius iudicium ſcrutatur & damnat, dum cenſet ſapientiam non in opibus, ſed in

opum contemptu conſiſtere; quod etiam cenſuêre philoſophi, vt Seneca Epiſt. 119. Diogenes, Ariſtides, Crates &c. Vnde Chald. vertit: *Et pauper prudens contemnit eum.*

Quarto & genuinè q. d. Diuiti opes addunt animos, eumque inflant, vt putet ſe præ cæteris ſapere, præſertim quia à vulgo magnus & excelſus prædicatur, & ab adulatoribus prudens & felix nũcupatur: at pauper prudens hunc eius faſtum deſpiciens, per colloquia, quæſtiones & actiones ſcrutari poteſt, & non rarò reipſa ſcrutatur, an præter diuitias vera ſapientia polleat, facileque eius inſipientiam deprehendet, coarguet & damnabit. Tacitè innuit Salomon diuitias eſſe impedimentum ſapientiæ, paupertatem verò eius eſſe incitamentum, tum quia diuitiæ inflant, faciuntque ſuperbos; paupertas verò facit modeſtos & humiles. Sapientia enim vera eſt humilitas, ſicut inſipientia eſt ſuperbia & faſtus: tum quia diuitiæ amantem ſui cura cruciant, & deprimunt ad opes & res terrenas, vt de rebus altis, quas ſpectat ſapientia, non poſſint ſincerè iudicare: paupertas verò ab opibus expedita, liberè intendit opibus rebuſque melioribus & cœleſtibus: tum quia diuites abundant voluptatibus, vacantque gulæ & luxuriæ, quæ mentem hebetant & obtundunt. pauperes verò ſunt frugales & temperantes: temperantia autem mater eſt ſanitatis, ſanctitatis & ſapientiæ; vnde philoſophi opes abiecerunt, vt liberè ſerena mente philoſopharentur. Hinc Crates Thebanus ingens auri pondus proiecit in mare, dicens: *Mergo illud ne mergat me*, teſte S. Hieron. Epiſt. 13. ad Paulinum, & Epiſt. 33. ad Iulianum. Et Menander: *Beatus ille qui opes & mentem habet*, quia vtrumque habere eſt difficile: opes enim mentem ſæpe opulento eripiunt: tum quia Deus ita dona ſua diuidit, vt diuiti det opes, pauperi ingenium & ſapientiam. hinc videmus pauperes eſſe ſapientiores, pientiores, ſanctiores diuitibus. Vnde S. Iacobus cap. 2. v. 5. *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide & heredes regni, quod repromiſit diligentibus ſe?* Præclarè S. Chryſoſtom. hom. in Pſal. 4. *Diuitiæ*, inquit, *ſunt vitiorum & errorum miniſtræ, paupertas autem mater philoſophiæ. Idque res ipſa indicant quotidie, quod pauperes ſint diuitibus prudentiores, & ſapientiæ amantiores.* Et Abbas ille in Vitis Patr. *Paupertas voluntaria*, inquit, *eſt animæ requies.* In quiete autem anima inuenit videtque verum, verámque ſapientiam. Hinc veteres Aſcetæ & Anachoretæ paupertatem & quietem professi, euadebant ſanctiſſimi & ſapientiſſimi. Nota eſt hiſtoria pauperis apud Damaſc. in vita Barlaam & Ioſaphat cap. 4. qui profitebatur dicebatque: *Ego ſermonibus læſis medeor.* Vnde accitus à principe, qui ob ſermonem incautum irâ regis & mortis periculum incurrerat, ſapiens ei dedit conſilium, quo & regem placauit, & mortem euaſit.

Opes obſtant ſapiẽtiæ, Cur?

Gnomæ.

Rurſum ſignificat Salomon, diuites habere ſpecimen & pompam ſapientiæ, pauperes verò rem & medullam ſapientiæ. Diuites enim ſuo ſplendore veſtium, famulorum, palatiorum, exterius oſtentant grauitatẽ & ſapientiam: at pauperes ſcrutantur eius interiora, puta animum & mentem, illamque ſapientia ſæpe vacuam deprehendunt. Sic Diogenes ſcrutatus eſt, liberéque carpſit Alexandri Magni ambitionem, cóque illum deduxit vt diceret: *Si non eſſem Alexãder, vellem eſſe Diogenes.* Quocirca Diogenes dictitabat *paupertatem ſubſidium eſſe ad philoſophiã, quia quæ philoſophia verbis perſuadere conatur, ad ea cogit paupertas.* Ita Stobæus ſerm. 93. Et Ariſton aiebat *paupertatem eſſe lucernam, quæ omnia mala demonſtret.* Xenophon: *Paupertas*, ait, *per ſe eſt docta philoſophia.* S. Chryſ. *Qui cum paupertate philoſophantur, magis magiſque Deo appropinquãt.* Ita refert Anton. in Meliſſâ p. 1. c. 33.

Exempla.

A

Denique *ſcrutabitur* per Metalepſin ſignificat *indicabit & condemnabit.* Iudex enim per ſcrutiniũ ſcelerũ iudicat & condemnat reum. Sic Iudex pauper, ſed prudẽs, ſæpe ſcrutatur, iudicat & condemnat diuites, quod per vſuras, iniquos cõtractus, & rapinas oppreſſerunt pauperes. paupertas enim præſtat iudicium ſincerum, quod

B

cupiditas inficit & offuſcat. In diuite ergo ſunt multa fucis illata, multa auaritiæ, faſtus, & vitiorum ſpecioſa tegmina; hæc retegit, vitiaque ſub eis latentia ſcrutatur, oſtẽditque & damnat pauper prudentia pollens.

Maxime vero huius gnomæ veritas apparebit in die Iudicij: tũc enim Apoſtoli & viri Apoſtolici, qui in hac vita fuerunt pauperes ſpiritu, iudicabunt & condemnabunt diuites ſuperbos & iniquos; vti Lazarus in ſinu Abrahæ cum eo damnauit diuitem epulonem ardentem in gehenna. Luc. 16. 25. iuxta illud Chriſti promiſſũ Matth. 19. 28. *Amen dico vobis, quòd vos qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper duodecim ſedes, iudicantes duodecim tribus Iſraël.* Et Luc. 16. 9. Chriſtus pauperes facit cæli ianitores, iudi-

C

ces, & præſides, dicens: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula*: illis ergo præſunt pauperes.

VERS. 12.

In exultatione iuſtorum multa gloria eſt: regnantibus impiis, ruina hominum. Syrus. *In exaltatione ſeu corroboratione iuſtorum multa eſt lauſicum conſurgunt impij, inueſtigatur filius hominis.* Exaltatio enim iuſtorum parit eorundem exultationem: & exaltatio iuſtorum directè opponitur regno impiorum. Senſus ergo eſt q. d. Cum iuſti exaltantur ad dignitates, officia, prælaturas, regimen & regnum ideoque exultant, exaltatur pariter & exultat tota Eccleſia, & Reſp. ideoque in ſumma eſt lætitia & gloria. E contrario cum exaltantur & regnant impij, deprimitur, cadit & ruit communis hominum vita & Reſp. Ratio

Regnante iuſto floret reſp.

D

à priori eſt, quod iuſti dum regunt, faciunt vt iuſtitia, probitas & pietas in Repub. floreat: inde autem oritur pax, vigent commercia, exercentur ſtrenuè artes, & agricultura; ex quibus oritur omnium rerum copia & abundantia. Denique Deus Reip. ob iuſtitiam & probitatem principum & ciuium per omnia benedicit. Ex aduerſo dum regnant impij, inducunt in Remp. ſuam impietatem, fraudes, ſcelera, ex quibus oriuntur ſchiſmata, ſeditiones, lites, bella, quæ fugant agricolas, opifices, & mercatores; vnde neceſſe eſt ſequi pauperiem, famem & rerum indigentiam. Denique Deus principi & Reip. impiæ maledicit. Sicut enim dominante iuſto regnat & triumphat iuſtitia & virtus, ſic dominante impio regnat & triumphat impietas & ſcelus. Iuſtus enim princeps omnes ſubditos ſibi ſimiles, id eſt, iuſtos efficere ſatagit; impius vero im-

Ratio à priori.

inuicem mordent & cruciant, imò diſcerperent ſi poſſent.

VERS. 13. *Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur.* Heb. *Tegens præuaricationes ſuas non proſperabitur* &c. Septuag. *Qui cooperit iniquitatem ſuam, non proſperabitur: qui autem narrat redargutiones, diligetur.* Sym. *Qui enuntiat* (Aquila & Theodot. *confitetur*) *redargutiones proſperabitur.* Chald. *miſerebitur eius Deus.*

Confeſſionem laudat Salomon. Quam?

Quæres, quam confeſſionem requirit & cõmendat Salomon?

Aliqui cenſent eum exigere auricularem & ſacramentalem, quæ in lege noua fit Confeſſario ad recipiendam peccatorum abſolutionem in ſacramento pœnitentiæ. ita Hugo, Dionyſ. Baynus & Caiet. Verùm hæc tempore Salomonis nondum erat inſtituta, nam poſt mille annos ſancita eſt à Chriſto. Dico ergo eum loqui de confeſſione, quæ eſt iuris naturæ, eaque duplici. Prior eſt, quia peccator pœnitens coram Deo confitetur peccata ſua, ſupplexque ab eo poſtulat veniam & remiſſionem. ita publicanus confitebatur dicendo: *Deus propitius eſto mihi peccatori.* Lucæ 18.13. ita Daniel c.9.v.5. confitetur ſua & populi peccata, vt miſericordiam & liberationem è captiuitate Babylonica à Deo impetret. ita Ieremias, Iſaias, cæterique Prophetæ, tres pueri in fornace Babylonia Dan.3. v. 29. Macchabæi, aliique ſancti veteris teſtamenti in ſcrip. crebrò Deo humiliter confitentur peccata, vt Dei gratiam obtineãt; nam vt ait S. Chryſ. hom. 20. de confeſſione: *Apud iudicem bonum confeſſio eſt mater indulgentiæ.* Rectè *mater*, quia ſicut mater cum dolore parit filium, ſic confeſſio cum dolore parit veniam. ita Dauid quamdiu abſcondit ſuum adulterium & homicidium, Deo fuit exoſus; at vbi arguente Nathan illud confeſſus eſt, dixitque: *Peccaui Domino*, ilico gratiam conſecutus eſt, dicente Nathan: *Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum.* 2. Reg. 12.13. Vnde ipſe Pſal.13. *Dixi*, inquit, *confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.*

Poſterior confeſſio eſt, qua quis de peccato ſuo à ſuperiore, vel quo alio admonitus & correptus, illud humiliter agnoſcit & confitetur, ac emendationẽ ſpondet. Aut qua is qui alium læſit vel offendit, coram eo culpam agnoſcit & veniã precatur, vt ei de offenſa ſatisfaciat, eumque ſibi reconciliet: ad veniam enim & reconciliationẽ nullum eſt efficacius remedium, quàm humilis culpæ confeſſio. Vnde ſenior in vitis Pat. *Cum quem offendiſti*, ait, *ilico dic mea culpa.* Senſus ergo eſt q.d. humilitas confeſſionis confitenti & pœnitenti, veniam & condonationem petenti eandem tum à Deo, tum ab hominibus impetrat. Ipſa enim eſt actus pœnitentiæ & contritionis, quæ etiam in lege noua ſine ſacramento re ipſa ſuſcepto, cum ſolo eius voto & propoſito culpã abolet, vt docet Conc. Trident. ſeſſ. 14. c. 4. Contritio enim eſt actus charitatis, quo quis Deum amans ſuper omnia ſummè dolet ſe eum offendiſſe: *charitas autem operit multitudinem peccatorum*, vt ait S. Iacobus c.5.v.20.

Adde Iudæis non ſolo iure naturali, ſed poſitiuo quoque & diuino præceptam fuiſſe in certis caſibus ſpecialem peccati cuiuſpiam confeſſionem, vti oſtendi Numer.5.v.7. & Leuit.5.v.

A 5. Chriſtianis verò confeſſio cuiuſlibet peccati mortalis præcepta eſt à Chriſto in lege Euangelica, idque appoſite ad naturam peccati, confeſſionis & remiſſionis. nulla enim virtus vel actio tam appoſita, & vt ita dicam, connaturalis eſt ad impetrandam peccati veniam, quàm humilis eiuſdem confeſſio: hæc enim includit contritionem & ſatisfactionem: nam non parua ſatisfactio, & offenſæ compenſatio eſt ipſa eius confeſſio. Confeſſio ergo includit tres partes pœnitentiæ, ſiue tria officia pœnitentis, quæ ſunt, contritio, confeſſio, ſatisfactio. Rurſum vt docet Tertull. lib. de pœnitentia: confeſſio vice Dei fungitur, facit enim vt peccatum ſuum ipſe pœnitens confitendo iudicet & vindicet: atque ſeipſum damnans & caſtigans iram Dei præuenit, nihilque illi caſtigandum aut peragendum re-

B linquit.

Confeſſionis dignitas

Adde, confeſſio eſt peccati retractatio, itaque congrua ad veniam diſpoſitio. Pœnitens enim confitendo peccatum ſuum, illud reuocat, retractat, & quantum in ſe eſt, deſtruit, aboletque, quia de illo dolet, illudque refutat & deteſtatur: quare meretur vt Deus illud condonet, & per gratiam ſuam deſtruat. Qui verò peccatum ſuũ non agnoſcit, ſed excuſat vel defendit, in eo ſe obfirmat, ideóque veniæ eſt incapax, tũ ob eius ſuperbiam & faſtum, tum quia ipſe peccatum impœnitentiæ & defenſionis peccato concupiſcentiæ, in quod lapſus eſt, addit & accumulat. Sic Saul nolens inobedientiam ſuam Samueli confiteri, qua contra Dei iuſſum pepercerat gregibus Amalec, ſed illam excuſans, iram Dei incurrit, ac regno & vita priuatus eſt. 1.

C Reg. 15. Et Cain nolens confiteri parricidium Abelis fratris ſui, à Deo maledictus eſt. Geneſ. cap. 4.

Senſus ergo eſt q.d. qui abſcondit ſcelera ſua, non proſperabitur, nec dirigetur ad eorum veniam, gratiam, virtutem & ſalutem: qui verò ea confeſſus fuerit eo modo & ritu, quo lex ſua exigit, ac Deus pro varietate temporum inſtituit, v.g. vt gentilis fide & gratia Dei illuſtratus cõfiteatur ea Deo, Iudæus ſacerdoti ſacrificanti, Chriſtianus ſacerdoti abſoluenti, ac ſimul ea reliquerit, vitamque emendarit, hic eorum veniã, miſericordiam & gratiam conſequetur. nam vt ait S. Aug. in ſententiis n. 140. *Apud miſericordiam Dei plurimum valet confeſſio pœnitentis, qua facit peccator confitendo propitium, quem negando non fecit neſcium.* Igitur ex hoc loco non malè

D Theologi probant confeſſionem ſacramentalem, tum quia hæc præuiſa fuit à Spiritu S. & per os Salomonis hic adumbrata; tum quia gnome hæc generalis eſt, quæ proinde cuique Eccleſiæ ſtatui aptanda eſt iuxta rationem & modum à Deo cuique præſcriptum. Iam autem Deus in ſtatu legis nouæ præſcripſit modum confeſſionis ſacramentalis, tanquam neceſſariũ ad peccati remiſſionem, nec aliud peccati abolendi remedium eſſe voluit, quàm ſacramẽtum confeſſionis. Ergo illud peccatori vſurpandum eſt, ſi ritè pœnitere velit, & veniam gratiamque Dei conſequi: idque inter alia ſignificat hic Salomon actus & inſtinctus à Spiritu S. nam vt ait S. Cypr. *Quod ignorat medicina, non ſanat.*

Vide gnomas & exempla patrum de confeſſionis fructu, quę citaui Leuit. 6. 4. & in Epiſt. S. Iacobi c.5.v.16. Appoſitè S. Chryſoſt. apud

Anton. in Meliſſa p. 1. c. 17. inter quinque ex- piandi peccati modos primum confeſſioni aſſi- gnat. *Viæ*, inquit, *pœnitudinis ſunt quinque: 1. agni- tio & increpatio peccatorum. 2. proximis ſuos errores condonare. 3. quæ fit per orationem. 4. per eleemoſy- nam. 5. per humilitatem animi.* Et rurſum: *Dum tempus*, inquit, *nos ſinit, præueniamus faciem Dei confeſſione, vt mitem & placidum ipſum tunc videa- mus, & minaces illos Angelos effugiamus. Peccatum ſi confitearis minues; ſecus, augebis.* Sic Iudæi pec- cata ſua Ioanni Baptiſtæ confeſſi ſunt, ac deinde ab eo baptizati. Matth. 3. 6. & Actor. 19. v. 18. fi- deles Apoſtolis peccata confeſsi ſunt. Verè S. Aug. in ſententiis num. 118. *Melior eſt*, inquit, *in malis factis humilis confeſſio, quàm in bonis ſuperba gloriatio.*

Quinque modis expiatur peccatum.

VERS. 14. *Beatus homo qui ſemper eſt pauidus* (Galaci- nus, *timoratus*) *qui verò mentis eſt duræ, corruet in malum.* Heb. *Beatitudines ſunt homini pauenti ſem- per, & indurans cor ſuum cadet in malum.* Chald. *Beatus vir qui veretur omnia per metum, durus au- tem corde incidet in malis.* Sept. *Beatus vir qui om- nia timet.* δι' εὐλάβειαν, id eſt, *ob pietatem, metum & reuerentiam Dei*, qua veretur ne qua in re eum offendat: vel vt Complut. *ob cautelam* vel cautio- nem, qua prudens timens malum cautè illud declinat, vnde Cicero Tuſcul. 4. *A malis*, inquit, *natura declinamus, quæ declinatio ſi cum ratione fiet, cautio appellatur: quæ autem ſine ratione, metus.* Iam

Primò Rabbini ſic exponunt. R. Salomon: *Beatus*, inquit, *ille qui ſemper pœnam ſuppliciumque formidat: ita enim ſe à noxis continebit.* Aben Ezra: *Beatus*, inquit, *qui ſemper Deum veretur, nec in eundem ſceleribus ſe obſtringit: qui verò animo ita eſt obfirmato, vt arguēti aures præbere nolit, eis calami- tatibus obnoxius erit, quas cæteris ſe illaturū arbitra- batur.* R. Leui: *Ter felix qui eum paueat, quē timere oporteat: id enim in cauſa erit, vt accōmodatis conſiliis ineundis ſapienter ſe gerat, vt calamitatibus, quas formidat, ſeſe ſubducat. Qui vero animo eſt peruicaci, ſibique pro Deo ſtatuit, quæ extimeſcenda eſſent, ex- trema patietur. An non liquet ob animum obſtina- tum, tum primo conſtructum, tum reſtauratum tem- plum prorſus abolitum fuiſſe? niſi enim Sedechias cō- tumaci animo fuiſſet, regiſque Babylonis iugo collum ſuppoſuiſſet, haud tunc e noſtris ſedibus migrare co- acti fuiſſemus; idemque cenſendum eſt de reſtaurato templo; nec enim Romano Imperio ſubiecti fuiſſemus, nec ei uſ iugum ferre cogeremur.*

Secundò, S. Greg. & ex eo Beda, Hugo, Dion. & alij accipiunt hæc de pauore & metu extremi iudicij & ſupplicij. Audi S. Greg. hom. 40. in Euang. *Sic præſentis vitæ agenda eſt lætitia, vt nunquam amaritudo ſequentis iudicij recedat à memoria: quatenus dum mens pauida extrema vltio- nis timore transfigitur, quantum nunc præſens læti- tia, tantum poſt ira ſubſequens temperetur. Hinc namque ſcriptum eſt: Beatus homo qui ſemper eſt pauidus, qui verò mentis eſt duræ, corruet in malum: ſequentis enim ira iudicij tantum tunc diſtrictius portabitur, quantò & nunc, & inter culpas minimè timetur.*

Tertiò, Auctor Catenæ Græc. accipit hæc de timore & reuerentia Dei, vnde ex Sept. ſic vertit & explicat: *Beatus vir qui quadam Dei re- uerentia tactus extimeſcit omnia: at homo duri præ- fractique cordis incidit in mala.* Qui Dei timorem

A *obtinet, ille*, inquit, *omnia quæ aliquod contagium vel detrimentum animæ adferre poterant, formidat, ſuſpectáque habet: adeóque beatus cenſendus eſt. At improbus neminem timet, atque ita in varia incidit incommoda.*

Interpres S. Chryſoſt. hom. 55. in Geneſin pro reuerentia vertit pietatem: *Beatus*, inquit, *qui timet omnia propter pietatem. Nam ſi nos cum videmus famulum, qui noſtra cum diligentia timoréque multo curat, maiorem erga illum declaramus be- neuolentiam; multo magis bonus dominus propter hoc dicebat: ſuper illum reſpiciam qui tremit ſermones meos. Tremamus igitur, oro, & cum magno timore ſermones eius impleamus. Nam eius ſunt ſermones. Et cum didicerimus quæ illi placent, & quæ probat, ea obeamus, & tales, quales vult, fieri ſtudeamus.* Quænam illa ſint particulatim ſubnectit: *Quie-*
B *tem, manſuetudinem, humilitatem magnam exhi- beamus, & omnia quæ ab eo mandata ſunt, cum re- uerentia adimpleamus, vt cum approbarit affectio- nem mentis noſtræ, placatus noſtra obedientia, reſpi- cere etiam ſuper nos dignetur. Quod ſi nobis contin- get, erimus per omnia ſecuri. Dixit enim, Reſpiciam, hoc eſt, cura mea dignabor, manum porrigam, in om- nibus auxiliator ero, vbertim in eum meam liberali- tatem profundam.*

Accedit Vatab. *Beatus*, inquit, *qui iugiter pa- uet ne offendat Deum.* Vbi nota τὸ *omnia*, & τὸ *ſemper*, vti habent Latina & Heb. quod S. Chry- ſoſt. reſtringit ad Dei præcepta, q. d. Beatus qui timet, id eſt, ex timore & reuerentia Dei obſer- uat omnia eius præcepta. Alij generatim expo- nunt, q. d. omnia negotia, omnia opera, omnes
C perſonas, omnem ſexum, omnia contingentia verere & extimeſce, necubi Deum offendas. Dæmon enim in omnibus tibi tendit inſidias, vt in omnibus lateat peccati periculum. Hic ſanè optimus & ſanctiſſimus eſt pauor & timor. Sic Iob c. 9. *Verebar*, ait, *omnia opera mea, ſciens quia non parceres delinquenti.* Et c. 31. *Semper quaſi tu- mentes ſuper me fluctus timui Deum.* Et Dauid Pſal. 118. *Confige*, ait, *timore tuo carnes meas, à iudi- ciis enim tuis timui.* Et Eccleſ. c. 25. 15. *Beatus homo cui donatum eſt habere timorem Dei: qui tenet illum cui aſſimilabitur? Timor Dei initium dilectionis.* Vide ibi dicta.

beatus vbique pauidus

Exempla.

Quartò, generatim & adæquatè Ianſenius hæc accipit de timore & cautela in omnibus re- bus adhibenda, quæ temeritati opponitur, vt is dicatur hic beatus, hoc eſt, felix, qui ſic in om-
D nibus rebus eſt timidus, vt proſpiciat ne quid te- merè aggrediatur, nec abſque debita delibera- tione & conſilio aliorum, ſollicitè cauens ne quid omittat eorum quæ requiruntur. Talis enim in negotiis ſuis proſperari ſolet; cum con- tra qui mentis eſt duræ, hoc eſt, obſtinato animo ſine aliquo metu res ſuas aggreditur, nihil curās quicquid ſuggeritur & conſulitur, ruit ſæpe in multa mala, & damna multa perferre cogi- tur.

Vbi nota, timor hic non debet eſſe nimius; ſic enim fit anxietas & ſcrupulus, qui hominem ve- xat, exedit, & à rebus magnis deterret & auertit, agitque in deſperationem. Vnde Seneca Epiſt. 56. *Imperitus eſt*, inquit, *qui omnibus rebus ſuis ti- met, ad omnem crepitum expaueſcēs, quem vna quæ- libet vox pro fremitu accepta deijcit, quem motus le- uiſſimi exanimant.*

Timor

Timor ſit moderatus vt ſit virtus.

Timor ergo hic debet eſſe moderatus: timor enim hic eſt virtus, ac proinde in medio duorum vitiorum extremorum, ſcilicet audaciæ, duritique cordis quod impauidum nihil metuit, & nimiæ timiditatis poſitus, eſtque animi ſapientis metus & cautio, qua omnia quæ contingere poſſunt cautè præuidet, & prouidet necubi decipiatur, fallatur aut labatur; quare tutè & ſecurè in omnibus procedit cum debita cautela, vt vertunt Sept. Timor ergo hic non deſtruit, ſed efficit ſecuritatem, fiduciam & magnanimitatem. Sic mercatores cautè ineunt contractus, coëmunt merces, naues transmittunt &c. vt pericula perdendæ ſortis euitent. Eandem cautelam in commerciis adhibent ciues, opifices, cæterique prudentes viri, quia experientia docuit nimiam præſidentiam, temeritatem & audaciam multos decepiſſe & in ruinam egiſſe.

Denique pie & ſapienter S. Bernard. ſerm. 54. in Cant. hanc gnomen accipit de timore cõſeruandæ gratiæ. *In veritate, inquit, didici nil æquè efficax eſſe ad gratiam promerendam, retinendam, recuperandam, quàm ſi omni tempore coram Deo inueniaris non altum ſapere, ſed timere. Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Time ergo cum arriſerit gratia, time cum abierit, time cum denuo reuertetur, & hoc eſt ſemper pauidum eſſe. Succedant viciſſim ſibi in animo tres iſti timores, ſecundùm quod gratia vel adeſſe dignatur, vel offenſa recedere, ſeu iterum placata redire ſentietur. Cum adeſt time, ne non dignè opereris ex ea. Hæc monet Apoſtolus: Videte, inquiẽs, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Idem Epiſt. 87. ad Ogerium: *Nolo te illud tanquam nullum, vel paruum malum negligere: imò ſemper timere: ſemper pœnitere: ſemper ſecurum non eſſe; ſicut ſcriptum eſt: Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Vides certè quem timorem tibi incutere nitor: non qui tibi ſit laqueus deſperationis, ſed qui ſpem acquirat beatitudinis. Eſt ſiquidem timor inutilis, triſtis, crudelis, qui veniam quia non quærit, non conſequitur. Eſt ſiquidem timor pius, humilis, fructuoſus, qui cuilibet, quantumlibet peccatori, facilè miſericordiam promeretur. Talis timor generat, nutrit, & ſeruat humilitatem, ſed manſuetudinem, ſed patientiam, ſed longanimitatem. Quem non delectat tam inclyta proles? Alterius verò miſera ſoboles eſt pertinacia, immoderata triſtitia, rancor, horror, contemptus & deſperatio. Non hoc ergo, qui deſperationem, ſed illo, qui generat ſpem, timens ne non timeres, vel parum timeres, tuam tibi culpam ſic rememorandam eſſe putaui.*

VERS. 15. *Leo rugiens & vrſus eſuriens, princeps impius ſuper populum ſuum.* Pro *vrſus* Hebr. eſt דוב *dob*, quod Septuag. hic & alibi vertunt *lupus*. Pro *eſuriens* Hebr. eſt שוקק *Scokeck*, id eſt *excurrens* præ fame ad diripiendum, deuorandum, puta *graſſans*. Pagnin. *auidus*. R. Salomon *frendens*. Vatab. *cum fremitu diſcurrens*. Chald. *clamans*. Septuag. *ſitiens*. Noſter, *eſuriens*. Aben Ezra, *more ferino diripiens*: præ fame enim & ſiti diſcurrit & graſſatur, vt famem ſitimque expleat. Pro *princeps* Hebr. eſt מושל *moſcel*, id eſt, *dominator*. Pro impius eſt רשע *raſca*, quod Septuag. per Apo-

A copen legentes רש *ras*, vertunt *inops pauper*. Septuag. ergo ſic habent: *Leo rugiens & lupus ſitiens, qui cum inops ſit tyrannizat gentem pauperem.* Chald. *Leo rugit & vrſus clamat propter impium, qui dominatur ſuper populum pauperem.* Syrus: *Vrſus dat vocem, quod præficiatur iniquus populo pauperi.*

Rectè princeps impius & tyrannus comparatur leoni & vrſo, ſicut princeps pius comparatur cani & paſtori ouium. Vnde Plato lib. 2. de Rep. *Exiſtimaſne, inquit, differre naturam generoſi canis, & generoſi principis ad cuſtodiam agendam? Quorſum hæc? Vtrumque ipſorum ſagacem oportet eſſe ad ſentiendum, & velocem ad inſequendum: ac demum robuſtum, cum aſſecutus fueris, ad pugnandum capiendumque.*

Tyrannis ſimilis leoni & vrſo.

B Princeps ergo ſimilis eſt cani vigili & cuſtodi gregis, tyrannus verò leoni & vrſo inuaſori; primò, quia ſicut leo ſuo rugitu percellit cætera animalia & ſtupefacit, itaque capit, rapit & vorat: ac ſicut vrſus frendens ſuo fremitu terrefacit hinnulos & porcos: ſic & princeps impius ſua terrifica voce, minaci vultu, & impiis edictis terrorem incutit plebi. 1.

Secundò, leonis & vrſi ſumma & immanitas & ſæuitia, præſertim raptis catulis. Oſeæ 13. 8. & cum fament, ideóque præ fame leones rugiunt, vrſi frendent. Leones fament, quia alternis tantùm diebus comedunt, ob quartanam, qua perpetuò laborant, teſte Ariſtot. & Plinio. Vrſi autem, quia per hyemem latent, nihilque comedunt, ait Ariſtot. lib. 8. Hiſtor. c. 17. Inde C ergo vrſo per hyemem exinanito in vere ſumma exiſtit inedia & fames, adeo vt omnia voret, etiam formicas & apes. hinc ab Ariſt. ibidem c. 5. vocatur omniuorus. 2.

Talis prorſus eſt tyranni immanitas, auaritia, & cupiditas, vt ex omnibus rebus etiam vilibus & ſordidis captet lucrum, ſicut Veſpaſianus captabat ex vrina & ſordibus.

Tertiò, in leone notatur tyranni crudelitas, in vrſo dolus & aſtutia. Vnde Plinius lib. 8. cap. 36. *Nec alteri, inquit, animantium in maleficio aſtutia ſolertior.* Hinc Apocal. 13. 2. Antichriſtus qui erit verſutiſſimus comparatur vrſo. Et Thren. 3. 10. vocatur *vrſus inſidians*, quia vt ait S. Ambroſ. lib. 6. Hexam. cap. 4. D *Plena fraudis eſt fera.* Et ante eum S. Baſil. hom. 10. Hexam. *Quoties, ait, dolus in anima doli fraudiſque concinnatrice ſibi delegit domicilium, nonne vrſo quolibet in ſuo ſpelæo collatebrante eſt implacabilior?* Similiter lupi, vt vertunt Septuag. ſunt aſtuti & doloſi; nam ouilia oberrant, *ac ſomnum canum, abſentiam aut deſidiam paſtoris explorant; ouium guttur inuadunt, vt cito ſtrangulent*, ait S. Ambroſ. in cap. 10. Lucæ: quin & hyæna, quæ certa eſt ſpecies lupi, paſtorum nomina audiendo ediſſe, eoſque deinde per nomen ex ouili euocat, perinde ac ſi homo quiſpiam eos euocaret: prodeuntes deinde inuadit & ſtrangulat, ac mox ouile perrumpens in oues graſſatur. Similis eſt crudelitas & aſtutia tyrannorum. 3.

Quartò, leo noxia inuadit animalia; vrſus innoxia, puta oues & agnos: ita tyrannus tam pro- 4.

bos quàm improbos vexat, expilat & mactat. Vnde Antiſthenes apud Stobæum ſerm. 49. tyrannum ait eſſe peiorem carnifice, quia, inquit, carnifex occidit duntaxat reos & ſceleratos; at tyrannus inſontes æquè ac ſontes.

5. Quintò, tam leo quàm vrſus ſymbolum eſt rapacitatis & iniuſtitiæ, quia aliena inuadit, rapit, mactat & vorat. Rurſum leo reliquias ſui prandij vrſis, lupis, & feris deuorandas relinquit. Sic tyrannus eſt rapaciſſimus & iniuſtiſſimus, ac ſimiles ſibi magiſtratus & officiales rapaces & violentos creat, vt tyrannidis ſuæ congruos habeat ſocios & adiutores, vt docet Plato lib. 9. de Rep. Audi S. Ambroſ. ſerm. 59. *Aiunt plerique lupos leonum ſubſequi ſolere veſtigia, & non longè ab eorum venatibus oberrare, ſcilicet vt rabiem ſuam rapina ſatient aliena, & quod ex leonum ſaturitate remanet, id luporum rapacitate conſumatur: ſic & iſti auaritiæ lupi prædonum veſtigia ſubſecuti ſunt, vt quod illorum rapacitate ſuperauit, horum cederet feritati.*

Rurſum vrſa ſæuior eſt vrſo, teſte Ariſtot. ſic vxores & concubinæ tyrannorum ſæpe ſæuiores & rapaciores ſunt ipſis tyrannis.

Princeps non vendat officia. Ex hac auri eſurie euenit, vt Princeps auarus nil faciat gratis, ſed ad res quaſlibet poſcat munera, imò præfecturas & officia pretio diuendat; quæ ex re non modica ſequuntur in Republica damna. Quocirca Baſilius Imper. Exhort. ad Leonem filium c. 43. præſcribit ne officia diuendat: *Auro*, inquit, *& muneribus venales honores & dignitates caue ne habeas, ſed eas dignis largire gratis; qui enim magiſtratum pretio emit, ſubiectos illi magiſtratus multo magis emit, vt muneribus quæ dedit fretus, ipſe audacius munera capiat. Proba igitur atque explora diligenter, atque ita demum proueh e eos, qui ſine muneribus ambiunt, ſi vis à Republica omnem ſordium & concuſſionis labem exulare.* Rationem neruoſam affert: *Nam qui dat*, inquit, *vt magiſtratum capiat, quæſtum ſibi à magiſtratu captat: dat enim vt ius capiendi habeat, contra leges hoc agens, vt nullis legibus teneatur. Qui enim magiſtratum mercari didicerit, is nunquam munera capere capere dediſcet, & ſine muneribus aliquid facere nunquam volet: te autem corruptionis & ſordium habebit magiſtrum, quem debuerat habere vindicem. Neque ipſe ſolùm munera capiet, ſed eos etiam qui ſub ipſo erunt, munera capere coget.*

6. Sextò, leo & vrſus hinnulos, aliaſque feras inter ſe dimicantes inuadunt, occupant & laniant. Sic tyranni gaudent ſubditorum diſſenſionibus, imò eas ſerunt & fouent, vt partem debiliorem iuuent, & fortiorem opprimant, qua oppreſſa debiliorem iam ſibi obligatam facilè occupant, vti facit Turca. Vnde Ariſt. lib. 5. Polit. c. 11. *Calumniari*, inquit, *inuicẽ & amicos committere cum amicis, & plebem cum nobilitate, & diuites inter ſeipſos, & ſubditos ad paupertatem redigere, tyrannicæ eſt prauitatis, vt neque ſumptus fiat in cuſtodia, & illi quotidianis moleſtiis occupati vacare non poſſint ad conſilia contra tyrannos ineunda.*

7. Septimò, Septuag. pro *princeps impius* vertunt *princeps inops*; vnde indicant cauſam rapacitatis & auaritiæ principũ eſſe, quod ſint inopes, tenues & pauperes, vel quia prodigi, vel quia auari & inſatiabiles, vel quia ex infima plebe emergunt & ad principatum aſſurgunt. Quare vt inſignem ſuam inopiam leuent, imò impleãt, minima quælibet exigunt, ac pauperes vectigalibus & tributis exhauriunt vſque ad oſſa. Princeps ergo cui dominatur paupertas, eidem ſæpe dominatur rapacitas & impietas. Hinc rurſum Sept. eos comparant lupo ſitienti, tum quia inopes ſemper ſitiunt opes, ſuntque inexplebiles & inſatiabiles; tum quia lupus ſitit ſanguinem animalium, ideóque guttur inuadit vt ſtranguIet & ſanguinem hauriat; ſic tyranni ſitiunt ſanguinẽ ſubditorum, omniáque cædibus & ſtragibus implent. Vnde Ptolomæus Philadelphus dicebat, in tyrannide cum multa alia eſſe grauia, tũ illud maximè quod immeritos occidere cogatur vtilitatis ſuæ gratia. Ita Stobæus ſerm. 49. Ibidẽ Ælianus: *Tyranni*, ait, *omnia ſuſpicãtur & metuũt. Sciunt enim quod ſicuti ſues, ita & ipſi vitam omnibus debeant.* Quàm inopia ſit cauſa auaritiæ, ac proinde inopes non eſſe præficiendos Reip. pluribus oſtendi v. 3.

Denique leones, ac præſertim vrſi, pedibus valent, iiſque feras minores calcant, proterunt, peſſundant. Sic tyranni maiores & potentes nõ audent laceſſere, ſed pauperem plebem exagitãt, & quaſi pedibus calcant & exterunt, quia nemo eis reſiſtere audet aut valet.

Talis leo, vrſus, & lupus pauperis plebis, præſertim Chriſtianorum, fuit Nero, Domitianus, Decius, Maximianus, Conſtantius, Iulianus. Vide S. Greg. Nazian. orat. in Iulian. S. Athanaſiũ, Luciferum Calar. & S. Hilar. contra Conſtantium. Talis ante Chriſtum fuit Nabuchodonoſor, de quo Ierem. c. 4. v. 7. *Aſcendit leo de cubili ſuo, & prædo Gentium ſe leuauit.* Et Ezechiel cap. 19. 2. & ſeq. Ioachas, Ioachim, Ioachin & Sedechiam reges Iuda comparat leunculis, ac de Iokim ait v. 6. *Qui incedebat inter leones, & factus eſt leo: & didicit prædam capere, & homines deuorare. Didicit viduas facere, & ciuitates eorum in deſertũ adducere, & deſolata eſt terra & plenitudo eius à voce rugitus eius.* Vbi plures analogias leonis & tyranni aſſignaui. Hinc Bias interrogatus quodnam animal eſſet pernicioſiſſimum: *Sylueſtrium*, inquit, *tyrannus, domeſticorum autem adulator.* — Exempla.

Myſticè, leo, vrſus & lupus eſt diabolus, tyrannorum omnium princeps, inuentor & choragus, cuius ſæuitia, aſtutia, cupiditas, nequitia, ſuperat omnem leonum & ferarum crudelitatẽ, dolum & voracitatem.

Vers. 16. *Dux indigens prudentia multos opprimet per calumniam: qui autem odit auaritiam, longi fient dies eius.* Hebr. *Dux carens intelligentiis, multus oppreſſionibus, odiens auaritiam prolongabit dies.* Chald. *Et qui odit calumnias, prolongabuntur dies eius.* Sept. *Rex egens prouentuum, magnus ſycophanta; qui autem odit iniuſtitiam, longum tempus viuet.* Scholiaſtes pro *magnus ſycophanta* vertit *abundans extorſionibus.* Et addit: *Qui autem odit iniuſtitiam, vitam viuit.* Tigur. *Sub ſtulto principe crebra ſunt violentia: qui autem odit auaritiam* (Syrus, *fraudem*) *diu imperabit.* Vatab. *Princeps carens prudentia, &* (id eſt, idcirco q. d. quia parum habet prudentiæ, ideo multum habet

iniuriæ) *multus in iniuriis non prolongabit dies : at qui odit auaritiam prolongabit dies*. Ex fine enim verius exponitur eius principium: τὸ enim *prolongabit dies* per zeugma initio repetendum, & ob Antithesin negandum eſt, addita negatione *non*. Alludit ad vetum, cui teſte Plinio caput eſt debiliſſimum : ſic princeps oppreſſor, capite, id eſt, cerebro, iudicio & prudentia, eſt debiliſſimo.

Demonſtrat hæc ſententia, ait Ianſen. *qui ſint principes iniurij, qui ſe gerunt vt leones & vrſi, nempe qui indigent prudentia, qua intelligere deberent quod ſit eorum in ſubditos officium, & qua in re ſit propria ſita proſperitas, nempe ſi ſubditos habeant ſibi bene affectos, & amantes potius quam metuentes. Qui ergo huiuſmodi caret prudentia, multos opprimet per calumniam, hoc eſt, per quamuis iniuriam, ideoque multos ſibi faciet inimicos; vnde à ſuis deſertus facilè & ipſe ab hoſtibus ſuis opprimetur, vel quod tyrannis ſolet euenire, à ſuis trucidabitur. Hoc enim in hac prima parte relinquitur intelligendum ex ſecunda parte. Qui autem odit auaritiam, & ideo non premit populum ſuum exactionibus, longi fient dies eius, ſiue quod Deus illius vitam propter pietatem prolongabit, ſiue quia talis à ſuis ſtipatus & dilectus, non ſolum tutus erit à ſuorum inſidiis, ſed & ab hoſtium incurſu. Indicat ſententia errare principes, qui ad ſui tuitionem & conſeruationem vitæ ſuæ putant vndiquaque comparandas diuitias & opes, ideóque multos expilant: nunquam ſatiati.*

Tales enim ſunt imprudentes & deficientes intelligentiis, vt habent Hebr. id eſt, multipliciter inſipientes, tum quia populum à ſe auertunt, cum bonum principis ſit amare populum, & ab eo amari; tum quia cum expilando ſeipſos depauperant & expilant: opes enim principis conſiſtunt in opibus ſubditorum : tum quia rebellionis dant cauſam, vt æmuli in eos inſurgant, imò totus populus eos vt tyrannos expellat, & principatu, vel etiam vita priuet, iuxta illud Poëtæ:

Ad generum Cereris (ad Plutonem puta, ad inferos) *ſine cæde & ſanguine pauci*
Deſcendunt reges, & ſicca morte tyranni.

Tyrannos enim paruo tempore viuere & regnare, conſtat ex hiſtoriis & iugi experientia. Vnde ipſi omnia formidant. ſciunt enim quòd vt ſues vitam ſuam multis debeant, vti paulò ante dixi. Hinc Thales ex longa peregrinatione domum rediens, rogatus quid in ea noui vidiſſet : *Vidi*, inquit, *tyrannum ſenem*, quaſi id prodigioſum eſſet, inauditum, & penè miraculũ. ita Plutar.

Porrò Sept. vertunt : *Rex egens prouentuum magnus ſycophanta*, id eſt, rex auarus, opumque auidus eſt calumniator, oppreſſor & expilator populi. Sycophanta enim ad literam idem eſt quod obſeruator, & delator eius qui ficos furto ſuſtuliſſet, ita dictus ἀπὸ τοῦ σῦκα φαίνειν, id eſt, ab indicando eum qui ficos ederat : hinc ſycophanta pro mendace, cauillatore, quadruplatore, & fraudatore ponitur. Quod hinc originem habuit. E duobus ſeruis Græci cuiuſdam vnus alter ficus, quæ domi paratæ erant, abſumſerat: alter quis eas abſtuliſſet, ignorabat. Quærenti eas domino ſons innocentem accuſabat. Herus vt veritatem exploraret, haurire vtrumque ſubtepidam aquam iuſſit, deinde euomere. Tunc primùm ſycophantæ ortum vocabulum; eo ita appellato qui ficos deuorauerat, culpamque in innocentem cauillando ac mentiendo reiecerat. Feſtus, *Sycophantas*, inquit, *appellatos hac de cauſa dicunt, Atticos quondam iuuenes in hortos irrumpere ſolitos, ficoſque deligere : quam ob cauſam lege conſtitutum fuiſſe, vt quicunque id feciſſet, capite plecteretur. Hanc igitur pœnam qui perſequerentur ob paruula detrimenta, ſycophantas, hoc eſt ficorum edones eſſe appellatos.* Hæc Sipontinus. Sycophantas ergo ad verbum vertas ficoſos, ficorum ſtudioſos, ficos numerantes, ficorum cuſtodes, ficis viuentes, de ficis calumniantes. Feſtus & Athenæus lib. 3. Dipnoſop. teſtantur Athenis pœnam capitis conſtitutam iis, qui ficos furto tollerent. hinc ſycophantia vocatur calumnia, delatio falſa, accuſatio, dolus & circumuentio. Talis Sycophanta fuit Conſtantius Imp. qui teſte Marcell. lib. 14. delatoribus non tantùm dictorum & factorum, ſed & ſomniorum aurem præbebat.

Præcipuè verò indulſit Mercurio cuidam, qui ſe ſpecie familiaritatis conuiuiis admiſcebat, & ſi quis nocturnum viſum effutiſſet deprauata narratione ad Conſtantium deferebat, adeo vt vix quiſpiam auderet fateri ſe dormiſſe, ac docti nonnulli ſortem ſuam deplorarent quòd apud Atlanteos nati non eſſent, vbi negant videri ſomnia, quod & Stephanus fatetur in dictione *Atlantes*. Maximus Sycophanta fuit Iulianus Apoſtata Conſtantij conſobrinus, qui miris artibus & dolis Chriſtianos circumueniebat, ac inter alia ſpoliabat eos bonis eo titulo, quòd ipſi ea è templis gentilium rapuiſſent. Cumque id falſum eſſe oſtenderent : *Chriſtus veſter*, inquiebat, *vobis paupertatem conſuluit, & beatos pauperes prædicauit, eiſque regnum cælorum promiſit : obedite ergo Chriſto & legi veſtræ, ac cedite mihi opes veſtras.* Ita inuaſit prædia B. Gallicani, qui fuit gener Conſtantini Magni : ſed Chriſtus Sycophantiam detexit, imò vltus eſt : Quotquot enim Gallicani prædia inuadebant, corripiebantur à Dæmone, aut lepra tacti recedebant. Ita habet vita B Gallicani & Baron. anno Chriſti 362.

Igitur *rex egenus prouentuum magnus eſt Sycophanta*; primò, quia auarus vilis & abiecti eſt ingenij, idcóque opibus ſubditorum per fraudem inhiat; cùm verus *rex non ſit*, inquit Ariſtot. lib. 8. Ethic. 10. *Niſi ſit ex ſe ſufficiens, & bonis omnibus antecellat. Talis autem nullius indiget rei.* Subditos ergo potiùs ditat quàm ob eis ditetur. Secundò, quia leui de cauſa eis litem intentat, vt Sycophanta ob ficus, captatque legum trangreſſiones, imò earum occaſiones ſuggerit vt tranſgreſſores grauiter mulctet, & bona eorum ſibi vendicet & confiſcet. Tertiò, quia cauillatur & falſa crimina ſubditis imponit, aut ſubtili legum interpretatione culpam eis iniicit

Sycophãta quis?

Sycophãtia Iuliãapoſt.

rex pauper eſt ſcophãta. 1. 2. 3.

vbi verè non eſt culpa, teſte Ariſtot. lib. 3. Polit. c. 6. idque facit per prætextus & ſpecies honeſtatis, nimirum falſa fucis, turpia phaleris indigent, hoc eſt, *Putre ſalſamentum origano vel aceto*, vt vulgo dicitur. An non talis Sycophanta?

rex moderetur tributa minuendo ſumptus

Quocirca Phauorinus apud Stobæum c. 45. hoc Sycophantiæ & auaritiæ dedit remedium: vt non augeas tributa, minue ſumptus. *Si plura præſentibus deſidero*, inquit, *demam aliquid de præſentibus, & præſentia mihi ſufficiunt.* Hinc & Baſil. Imper. exhortat. ad Leonem filium c. 27. inculcat ei pecuniæ contemptum & iuſtam vectigalium moderationem.

Et Agapetus Diaconus in Admonitorio ad Iuſtinianum Imper. c. 47. *Tutiſſimam*, inquit, *arbitrare ſalutis tuæ cuſtodiam, nulla quemquam ex ſubditis afficere iniuria; qui enim offendit neminem, ſuſpicionis habet neminem. Quod ſi nulla quenquam*

Gnomæ.

afficere iniuria tutelam concilias, longè magis beneficiis collatis id præſtabis; nam vt tutelam exhibet, ita charitatem non prodit. Plutar. *Nullum ait, firmius principis præſidium, quàm vera & conſtans beneuolentia.* Philo: *Deus nullius indiget; rex ſolius Dei: Imitare igitur eum qui nullius eget, ac largiter impertire petentibus miſericordiam, non ſummo iure nec reſtrictione cum ſupplicibus agens, ſed omnibus ad vitam degendam pertinent petentibus præbens.* Agathon: *Tria meminiſſe decet magiſtratum; primò ſe hominibus imperare, ſecundò ex legibus imperare, tertiò non ſemper imperaturum eſſe.* Diodorus: *Re-*

Munia regis veri.

gem bene ſuo munere fungentem decet eſſe iuſtum, magnanimum, veracem & liberalem in largiendo, ac quauis cupiditate maiorem: ſupplicia leniora delicto, gratiam autem maiorem beneficio referre tum ſubiectis, tum amicis. Auſonius: *Niti decet vt ſubiectis venerabilis magis, quàm terribilis eſſe videaris: illud enim grauitas, hoc verò feritas comitatur.* Hæc refert Anton. in Meliſſa p. 1. c. 1.

VERS. 17. *Hominem qui calumniatur animæ ſanguinem, ſi vſque ad lacum fugerit, nemo ſuſtinet.* Pro *lacum* Heb. eſt בור *bor*, id eſt ciſterna, puteus, lacus, ſumiturque pro ſepulchro & inferno.

Calumniatur, id eſt per calumniam aut vim opprimit, & effundit *ſanguinem animæ*, id eſt ſanguinem, in quo eſt anima, id eſt vita. Eſt periphraſis homicidæ. Heb. enim עשק *aſac*, id eſt *calumniatur*, ſignificat opprimere, vim inferre, fraudare, vi extorquere, per calumniam vim aut dolum eripere: Sæpe enim quis occidit alium non gladio transfodiendo, ſed falſum teſtificando, vti faciunt falſi teſtes; aut iniquam capitis ſententiam ferendo, vti faciunt peruerſi iudices; aut apud principem aliúmue potentem falsò accuſando, vt ab eo occidatur, vti faciunt inuidi & detractores, qui omnes ſunt homicidæ non phyſicè feriendo, ſed ethicè per calumniam curando, vt ab alio interimatur. Hoc ſignificat Heb. עשק *aſac*, id eſt *calumniatur*. Iam

Primò Rabbini ſic exponunt. R. Leui, quaſi dicat: Homicida ob multitudinem eorum, qui eum inſectabuntur vt capiant & plectant, ita diffugiet, vt ad ſepulchrum deſcendat, neque quiſpiam ſit qui cadentem ſuſtineat auxiliumque ferat, quaſi dicat: omnium odio & inſectationi erit expoſitus. R. Salomon: Homicida neque ab æthere, neque à terra, neque ab vllo hominum ſuſtinebitur, quin in lacum gehennæ trudatur. Aben Ezra: Qui violentus eſt in ſanguinem animæ, parricida nimirum & cædis pa-

A trator, à ſuis flagitiis in huiuſmodi calamitatem, detrudetur, vt in foueam deſcendat necem ſibimet illaturus, ſeque in calamitoſum locum coniecturus, neque verò vllus exiſtat à quo reuocetur. Rurſum q. d. qui à ſeipſo & à diuitiis ſuis ſupplantatus fuerit, propterea quòd humanum ſanguinem effuderit, donec in ſepulchrum inferatur ſedes mutans; hinc inde diffugiet ſibipſi maximè timens. Nemo enim hunc cum ceciderit ſuſtinet, nec vlla in eum miſeratione mouetur, eo quòd diuinam imaginem in homine, quē occidit labefactarit. Hæc Aben Ezra.

Secundò Syrus vertit: *Vir qui conſcius eſt ſanguinis animæ ad electos confugiet, & non adiuuabūt illum.* Hebr. enim בר *bar* (vnde בור *bor*) purum, nudum, electum ſignificat. q. d. Homicida qui ſibi eſt conſcius effugi ſanguinis, implorabit opem electorum tum cælitum, puta angelorum

B & ſanctorum, tum terrigenarum, puta hominū piorum & miſericordium; at nemo à pœna liberabit eum. Omnes enim exhorrent homicidiū & homicidam, cupiuntque illum tanti ſceleris tam humano generi noxij pœnas luere.

Tertiò Septuag. vertunt: *Qui in cauſa cædis pro altero ſpondet* (qui ſe vadem dat Iudici pro homicida) *& exilio mulctabitur* (cùm homicida metuens pœnam capitis non ſe ſiſtet, ſed fugiet & in latebras ſe abdet) *& nulla vnquam ſecuritate potietur.* Amici enim & parentes occiſi eum vt homicidam, pro quo ſpopondit perſequentur, & iugiter laceſſent.

Quartò Chald. vertit: *Filius hominis qui ſollicitus eſt de ſanguine animæ, ſi vſque ad lacum fugerit, non comprehendent eum*, q. d. Homo ſanguinis effuſi reus, ideóque ſollicitus & anxius, eſto fugiat

C in antra, ſpecus & foſſas, verbi gratia in fodinas auri, argenti, æris, carbonum, quales ſunt leodij, vt ibi ſe abſcondat, tamen nec carbonarij, nec cæteri qui in fodinis ſunt aut laborant, eum recipient, ſed vt communem hoſtem propellent, verentes ne & ibi quempiam ex ipſis occidat.

Quintò Vatab. vertit: *Qui violenter per violentiam ſanguinem fuderit, vſque ad ſepulchrum fugiet, & non retinebunt eum.* q. d. Homicida ſeſe in certum mortis periculum vt à iudice, vel à cognatis eius, quem occidit, necetur, ſe conijcit, nec quis ab eo illum eripiet. Rurſum *ad ſepulchrum fugiet*: quia multi homicidæ conſcientia ſceleris

D adacti ſeipſos occidunt, aut iudici occidendos tradunt, vti Iudas proditor Chriſti ſeipſum ſuſpendit. Iuſtè enim qui aliorum fuit, etiam ſuipſius fit carnifex. Hæc enim congrua eſt ſceleris talio, Deique vltio.

Sextò Lyran. q. d. *Homicida ſi vſque ad lacum fugerit*, id eſt ſi vſque ad mortem & ſepulchrum pœnitere diſtulerit, *nemo ſuſtinet*, id eſt nemo poteſt ei auxiliari: quia poſt mortem non eſt locus pœnitentiæ & gratiæ. Verùm hoc myſticum eſt.

Septimò Pagnin. & Baynus vertunt: *Homo oppreſſor in ſanguine animæ*, id eſt qui violenter alteri animam ex ſanguine & corpore per homicidium extorſit, *ad foueam fugiet* puta ad antra & cauernas, vt ibi lateat ne teneant eum: ne ſcilicet eum capiant & iudici plectendum ſiſtant. Spiritaliter multi homicidæ pœnitentes fugerunt ad antra & ſpeluncas, ibique tota vita auſteram egere pœnitentiam, & ſancti euaſere, vti latro

cōuerſus ab Abbate Apollo apud Pallad. in Lauſ. c. 52. & alius apud Moſchum in Prato ſpiritali c. 166. & alius apud Ruffin. c. 16. quē S. Paphnutius per viſum vidit ſibi meritis æquari. Sic ſpiritaliter S. Magdalena, S. Pelagia, S. Maria Ægyptiaca &c. qui ſuis illecebris multorum animas occiderant, pœnitentes in antris vitam duxere angelicam. Mirum eſt quod de Maria infanticida ſcribit Ioannes Moſchus in Prato cap. 76. ſcilicet eam fugientem ad nauim, eam ſtetiſſe vt nequiret progredi: ea deinde in ſcapham expulſa & ſubmerſa, nauim curſum ſuum perfeciſſe. Idem cap. 166 narrat latronem quendam pœnitentem monaſterium adiiſſe, ibique monachum effectum ſpectrum pueri vidiſſe dicentis: *Cur me occidiſti?* quare ad ſæculum redeūtem poſtero die decollatum fuiſſe. Ita vltro homicidas ſequitur vſque ad aras.

B Octauò noſter Salazar ingenioſè vt ſolet, per lacum accipiens puteum, cenſet hic alludi ad ritum veterem, quo ii qui alios iuſtè vel iniuſtè occiderant, lauabant manus, vt quaſi cōtaminati ſanguine effuſo eum abluerent, itaque puri ad aras & ſacra accederent, vti Pilatus lauit manus in condemnatione Chriſti, q. d. Homicida ſi priuatus ſit, erit omnibus execrationi, vt etiamſi fugiat ad puteum, eiúſque aquis ſe abluat, omnes tamen eum deteſtentur: ſin dux ſit aut princeps qui multorum ſanguinem fudit, & contra ius fáſque innocētes capite damnauit, *Si vſque ad lacum effugerit*, etiamſi quotidie acceptis ex lacu aut puteo copioſiſſimis aquis manus ſuas luſtrauerit, *nemo ſuſtinet*, id eſt duců ipſius imperium ſubditi tolerare non poſſunt, atque adeo illum aut imperio aut vita priuant.

C Nonò ſolidè & genuinè q. d. Homicida quaſi peſtis communis humani generis, ita eſt omnibus exoſus & execrabilis, vt lucem, ſolem, homineſque fugiat, quin ſub terra in antra ſe abdat, vt velut ſocius ferarum cum eis habitet quas feritate ſuperauit, nec tamen ibi erit tutus, ſed vbique pauidus & tremens inſtar Cain parricidæ profugus, omnes auræ foliorúmque ſibilos, omnes auium garritus, omnem auræ vētique ſtrepitum expaueſcet, velut qui ſit odiū Dei & hominum, ideóque ab hominibus neci deuotus, vt tanquam iuſtitiæ victima vindictæ diuinæ & humanæ ſuo ſanguine parentet; quin & beſtiis inuiſus ab eis neci dedatur aut prodatur.

Homicidam omnes perſequuntur, etiam beſtiæ.

D *Exempla.* Exempla ſunt in Ibyco, qui cum à latronibus in ſolitudine occiſus eſſet, grues eos qui auctores erant ſceleris prodiderunt, qui & ſcelus morte luerunt. In Beſſo, cuius parricidium hirūdines euulgarunt. In canibus, qui homicidas Pyrrhi & Heſiodi allatrarunt, itaque prodiderunt: & in aliis pluribus quos recenſet Plutar. lib. de ſera Numinis vindicta. Hinc leges ciuiles parricidio pollutis viuentibus adimunt elementa quatuor, dum iubent culeo inſutos inter fera animalia ſine vſu elementorum interire, vtpote qui eorundem vſum ſuis parentibus ademerint, ideóque ſint homines ſceleſti & catharmata mundi.

Hoc eſt quod ſeuerè ab oliranis ſæculis ſanxit Deus Geneſ. 9. 5. *Sanguinem animarum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum, & de manu hominis &c. Quicumque effuderit humanum ſanguinem, fundetur ſanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus eſt homo.* Vide ibi dicta.

Qui ambulat ſimpliciter, ſaluus erit. (Heb. *Saluabitur*) *qui peruerſis graditur viis, concidet ſemel.* Heb. *Et peruerſus in viis.* (Caiet. *Tranſuerſans vias*) *cadet in vna.* Chald. *Et cuius inuerſa ſunt via, corruet ſemel.* Septuag. *Qui ambulat iuſtè adiutus eſt, qui autem peruerſis viis graditur, implicabitur*: vel vt clariùs vertit interpres Catenæ Græc. *Caue obſequaris genti iniquæ. Qui ambulat iuſtè auxilium conſequetur, qui autem graditur viis peruerſis, erroribus & tricis implicabitur.* Syrus: *Concidet in foueam.* VERS. 18.

Senſus eſt clarus, q. d. Qui in ſuis actionibus, quæ ſunt quaſi viæ huius vitæ, procedit ſimpliciter, Heb. תמים *tamim*, id eſt innocenter, innoxiè, candidè, integrè, hic eſto in obtrectatores, æmulos aliáque damna & pericula, quæ parit miſera hæc vita, incidat: tamen Dei ope ex illis ſaluabitur & incolumis euadet; at verò qui in actionibus ſuis procedit prauè, diſtortè, malignè, doloſè, eſto ad tempus illæ proſperæ & ex voto ſuccedant, tamen tandem in vna eorū corruet irreparabiliter, nimirum in aduerſitates incidet, è quibus emergere & reſurgere non poterit. Ergo τὸ *concidet ſemel*, duo ſignificat, primò q. d. corruet in vna machinatione ſua, vt ſuis artibus doliſque capiatur: ſecundò corruet irreparabiliter. Ita Aben Ezra, R. Salomon & alii. Aliter R. Leui: corruet *ſemel*, id eſt *ſemper*: cum enim inquit, vna ſit via virtutis & boni, multæ verò ſint viæ vitii & mali, peruerſus autem viam boni deſerat, neceſſe eſt vt viam mali capeſſat, in eáque in malum corruat.

Antiſtropha Salomoni eſt gnome Iſaiæ c. 43. 2. *Cum tranſieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cum ambulaueris in igne non comburreris, & flamma non ardebit in te, quia ego Deus tuus ſanctus Iſraël Saluator tuus.* vide ibi dicta. ita tres pueros Hebræos Deus in igne Babylonio illæſos ſeruauit Daniel 3. ac Ionam in ventre ceti. Idem Hebræos per mare rubrū quaſi per aridam deduxit, ſubmerſo in eo Pharaone inſequente. Exod. 14. Ioannes Moſchus in Prato cap. 2. narrat ſenem quendam tantæ 3. virtutis fuiſſe, vt leones ſecum in eadem ſpelūca ſuſciperet, cum eis ambularet, & cibum eis in ſuo ſinu præberet. Et cap. 18. narrat vitā alterius ſenis, qui cum leonibus paſſim dormiebat. *Die verò quadam inquit, tulit duos leonis catulos in Eccleſiam dicens fratribus: ſi mandata Domini noſtri Ieſu Chriſti cuſtodiremus, iſta animalia profectò nos timerent: ſed propter peccatum ſerui effecti, nos illa timere comprobamur.*

Qui operatur terram ſuam, ſaturabitur panibus, qui autem ſectatur otium, replebitur egeſtate. Heb. *Qui vanos vel vacuos, id eſt otioſos ſectatur ſatiabitur paupertate.* Syrus, *Qui ambulat poſt vanitatem* (otium vanum) *ſatiabitur egeſtate.* Eſt elegans Antitheſis, quaſi dicat: operans ſatiatur eſu panum, otioſus verò ſatiatur, id eſt repletur ſua fame & inedia: laborans abundabit opibus; piger & deſes abundabit & conficietur inopia. VERS. 19.

Hanc gnomen audiuimus cap. 12. 11. vbi eam abundè explicui.

Myſticè de otio ſpiritali bonorum operum hanc gnomen exponit Caſſianus lib. 10. de ſpiritu acediæ cap. 2. *Otioſus* inquit, *replebitur*

paupertate, vel viſibili ſcilicet vel inuiſibili, quia neceſſe eſt otioſum quemque è diuerſis vitijs inuolutum teneri, & alienum ſemper exiſtere à contemplatione Dei vel diuitijs ſpiritualibus, de quibus beatus
1. Cor. 1. 5. *Apoſtolus:* Q*uia in omnibus* inquit, *diuites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia.* Si hæc eſt otioſorum paupertas, laborantium diuitiæ in verbo & in ſcientia conſiſtunt. Non in verbo quod aërem verberet, neque in ſcientia, quæ mentem inflet & in ſuperbiam efferat, ſed in verbo, quod mentes erudiat, & in ſcientia quæ doctorem ipſum & audientes ædificet. His diuitiis ſtrenui operatores ignorantes docent, trigeſcentes accendunt, puſillanimes roborant, & ſibimetipſis nouos meritorum theſauros accumulant.

VERS. 20. *Vir fidelis multum laudabitur, qui autem feſtinat ditari, non erit innocens.* Heb. *Vir verax vel fidelis multus in benedictionibus.* Aquila: *Vir fidem faciens.* Chald. *Viri fidelis multæ benedictiones.* (Syrus, *fidelis benedicetur*) *qui incurrerit in iniquitate vt ditetur, non erit innocens.* Septuag. *Vir fidelis multum benedicetur: malus autem non erit impunitus.*

Benedictio duplex eſt, verbalis & realis. Verbalis, eſt laus & boni apprecatio, realis, eſt rerum copia; hinc duplex oritur ſenſus.

Prior q.d. Qui fidelis eſt in actionibus ac cũ fide negotiatur, hunc omnes laudabunt, eique omnia bona acclamando apprecabuntur: qui verò feſtinat ditari, ideóque dolis & fraudibus per fas & nefas opes corradit, hic non erit innocens, ſed vt nocens & fraudator culpabitur & damnabitur ab omnibus. Ita Vatab.

Poſterior q.d. Qui fidelis eſt in ſuis negotiis, hic multus erit in benedictionibus, ideſt cumulabitur rerum copia vt opibus circumfluat: Deus enim omnia eius negotia proſperabit, vt quotidie eius fortunæ promoueantur & creſcant; qui verò per fraudes & vſuras feſtinat ditari, hic non erit innocens, ideſt impunitus, quia opibus non tantùm ſperatis, ſed & iis quas habet priuabitur, & depauperabitur.

S. Greg exponit: *Non erit innocens* ſcilicet à peccato. Audi eum 3. parte Paſtor. Admon. 21. *Cum repleti homines cunctis ſimul opibus inardeſcunt, audiant quod ſcriptum eſt. Qui feſtinat ditari non erit innocens. Profectò enim qui augere opes ambit, vitare peccatum negligit, & more auium captus, cum eſcam terrenæ rerum auidè conſpicit, quo ſtranguletur peccati laqueum non agnoſcit,* iuxta illud Pauli *Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nocina, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.* 1. Timot. 6. 9. Huic gnome ſimilem audiuimus cap. 13. 11. & cap. 20. 2. vbi eam explicui.

VERS. 21. *Qui cognoſcit in iudicio faciem, non bene facit: &* (ideſt *quia*) *iſte pro buccella, panis deſeret veritatem.* Heb *Cognoſcere faciem aut vultum, non bonum: & ſuper buccellam panis præuaricabitur vir.* Chald. *Æſtimare faciem non eſt bonum, & pro buccella panis peccauit vir.* Septuag. *Qui non reueretur facies iuſtorum non eſt bonus, qui talis eſt buccella panis vendet virum.* Ita Complut. Regij cæteríque: quare in Vatican. mendosè pro *vendit virum* irrepſit *vendit vinum.* Syrus: *Ob buccellam panis prodit virum.* Noſter pro virum vertit veritatem paraphraſticè, quia cum dele- A citur veritas in iudicio, proditur, venditur & perditur vir, qui in eo falsè & iniuſtè damnatur. *τὸ in iudicio* non eſt in Hebræo, ſed ſubintelligitur, quia acceptio perſonarum maximè cernitur, maximéque nocet in iudicio.

Priorem partem huius ſententiæ audiuimus, cap. 24. 23. Senſus eſt q. d. Accipere perſonam præſertim in iudicio, vt propter munera vel amicitiam amico adiudices cauſam, quæ parti aduerſæ ex iuſtitia erat adiudicanda, non eſt bonum, imò grande malum & nefas. Eſt Mioſis. Nam vt ait Cicero: *Exuit perſonam iudicis, quiſquis amicum induit.* Oportet ergo v iudex clauſis oculis iudicet, nec vllius perſonam recipiat. Hac de cauſa Areopagitæ iudicabant in tenebris noctu. Rationem ſubdit: *&* ideſt quia talis *pro buccella panis deſerit veritatem,* ideſt pro re parua paruique pretii & momenti veritatem commutat in falſitatem, æquitatem in iniquitatem, dum in gratiam amici falſam & iniuſtam contra partem aduerſam profert ſententiam. Omnis enim res eſto in ſe pretioſa, vilis eſt ſi cum pretio veritatis & iuſtitiæ comparetur. Adde non pauci Iudices iniqui pro re vili, vt pro munere vnius hœdi vel agni peruertunt iuſtitiam. Adeo vilis eſt eis animus, vilis fides, vilis honos, vilis iuſtitia. Hoc eſt quod queritur Deus Ezech. 13. 19. *Violabant me inter populum meum, propter pugillum hordei, & fragmen panis,* perinde ac aues & piſces capiuntur hamo per micam panis, per illam enim adeſcati vnco lethifero os inſerunt, aut ſicut oues quæ fruſto panis à lanione ducuntur ad macellum vt mactentur. Quare licèt nonnulli doctores aſſerant licere iudicibus accipere eſculenta & poculenta, id tamen taxat hic Salomon; C quia ſubinde ob ea peruertitur iudicium. Hinc Iuſtinian. Imperator §. *Oportet de mandat. princip. Authen.* coll. 3. ſanxit vt præfecti & iudices *nullum omnino, neque maius neque minus donum* accipiant. *Oportet* inquit *te pure ſumentem adminiſtrationem & ſine omni ſuffragio, & præ omnibus aliis mundas ſeruare manus Deo, nobiſque & legibus, & nullum contingere lucrum neque maius neque minus, &c.*

De turpitudine acceptionis perſonarũ, æquè ac munerum dixi cap. 24. 23. & alibi: per hæc enim corrumpitur & quaſi cõſtupratur Aſtræa, ideſt iuſtitia, quam veteres inſtar virginis integerrimæ pingebant; vnde illud: *Concupiſcentia ſpadonis deuirginabit iuuenculam, ſic qui facit per* D *vim iudicium iniquum.* Eccleſ. 20. 2. vide ibi dicta.

Qui feſtinat ditari, & aliis inuidet, ignorat quod egeſtas ſuperueniet ei. Hebr. *Feſtinus ad opes vir mali oculi, & non ſciet quod egeſtas veniet ei.* Chald. *Qui feſtinat ad ſubſtantiam, vir eſt oculi nequam.* VERS. 22. Septuag. *Feſtinat diteſcere vir inuidus, & non nouit quod vir miſericors obtinebit eum.* Syrus: *Feſtinat ditari oculo inuido:* Oculus nequam eſt oculus auari, qui vt ſe ditet aliis lucrum inuidet & ſurripit, vt illud ad ſe deriuet, iuxta illud de auaro: *Nequius oculo quid creatum eſt? ideo ab omni facie ſua lachrymabitur.* Eccleſ. 31. 15. vide ibi dicta.

Significat Salomon auaritiam parere inuidiam, ac viciſſim inuidiam parere auaritiam; quocirca omnis auarus eſt inuidus, & omnis inuidus auarus. Vide S. Chryſoſt. hom. 63. in

Ioannem. *Grauis inquit quidam affectus eſt inuidia: hic orbem terrarum innumeris impleuit malis, Hinc iudicia complentur, hinc liuores & pecuniarum amor.* Et paucis interiectis: *Hic morbus auaritiam peperit, quæ omnia confudit & iuſtitiam corrupit. Dona enim excæcant oculos ſapientum, & tanquam frænum ori, auertunt & cohibent teſtimonia.* Et S. Auguſt. tract. 8. in Ioan. *Si vis ditior eſſe quam alius homo, inuidebis ei, cum videris tibi illum æqualem. Debes ergo velle omnes homines tibi æquales eſſe.* Et in Pſalm. 125. *Nemo* inquit *inuidet alteri in eo quod non vult vel eſſe, vel videri. Alius tibi inuidet, quia diues es; hic autem aut diues vult eſſe, vt tibi inuideat, aut diues putari vult.* Quocirca idem Auguſtinus ſæpe inculcat, efficax contra inuidiam pharmacum eſſe opum contemptum. Neruoſiùs S. Cyprian. tract. de zelo & B

Inuidiæ damna.

liuore: *Latè patet inquit zeli multiplex & fœcunda pernicies. Radix eſt malorum omnium, fons cladium, ſeminarium delictorum, materia culparum; inde odium ſurgit, animoſitas inde procedit. Auaritiam zelus inflammat, dum quis ſuo non poteſt eſſe contentus, videns alterutrum ditiorem. Ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus auctiorem. zelo excæcante ſenſus noſtros, atque in ditionem ſuam mentis arcana reducente, Dei timor ſpernitur, magiſterium Chriſti negligitur, iudicii dies non prouidetur.* Hæc & alia multa Cyprianus.

Et ignorat quod egeſtas ſuperueniet ei: quia auaritia excæcat cor eius æquè ac inuidia, atque ideo in corradendis diuitiis per fas & nefas finē non facit. Egeſtatem accipe tum temporalem in hac vita, tum ſpiritalem in gehenna, vbi diues epulo à Lazaro popoſcit guttam aquæ, nec accepit. *Iuſte enim non accipit guttam, qui Lazaro negauit micam,* ait S. Auguſt. Porrò cauſas C huius egeſtatis recenſui cap. 13. 11. ad illa: *Subſtantia feſtinata minuetur.* Hic alia cauſa innuitur, nimirum inuidia: cum enim ipſe inuideat aliis, alii viciſſim inuident ipſi, ideóque ab eo lucrum auertere eúmque depauperare ſatagunt. Adde iuſto Dei iudicio fieri, vt auarus inuidens aliis vt ſolus emineat & diteſcat, cæteri verò depauperentur, talione puniatur, nimirum vt cæteri diteſcant ipſe ſolus depauperetur.

Septuag. pro חסר *cheſer*, ideſt egeſtas, legētes חסד *cheſed*, ideſt pietas, miſericordia, vel potius חסיד *chaſid*, ideſt pius, miſericors, vertunt: *Feſtinat diteſcere vir inuidus, & non nouit quod miſericors obtinebit eum*, q. d. auarus inuidēs aliis lucrum ſatagit coaceruare opes, & neſcit quòd Deus in pœnam auaritiæ illas auferet ab eo, & transſcribet in virum liberalem & miſericordem, qui in pauperes à quibus extortæ ſunt, eas refundat, iuxta illud verſ. 8. *Qui coaceruat diuitias vſuris & fœnore, liberali in pauperes congregat eas.*

Vers. 23. *Qui corripit hominem, gratiam poſtea inueniet* (aliqui legunt *gratiam audiet*) *apud eum magis quam ille, qui per linguæ blandimenta decipit.* Heb. *Arguens hominem poſt me, gratiam inueniet magis quam blandiens lingua.* Chald. *Qui corripit filium hominis gratiam inueniet coram eo magis, quàm ille qui bifidus eſt lingua.* Septuag. *Qui corripit hominis vias, gratias reportabit magis illo, qui lingua gratificatur.* Aquila, *Præ deliniente linguam.*

Pro *poſtea* noſter legit אחרי *achare*, ideſt poſt, A poſtea, iam alio puncto legunt אחרי *acharai*, id eſt poſt me. R. Ioſeph. Kimchi apud Pagnin. legit אחרי *achari*, vt ſit Benoni cum *iod* paragogico, ideſt retro auerſum, tardantem, retrocedētem, reſilientem ſcilicet à lege Dei, vnde vertit: *Qui increpat hominem, qui retrocedit* (à via Dei, virtutis & legis) *gratiam magis inueniet, quam is qui blanditur lingua.* Aben Ezra & Vatab. *Qui corripit hominem poſt me*, ideſt inquiunt, vt me meáſque leges ſequatur, vt ſint hæc verba Dei, aut Salomonis iubentis contra has ſuas leges peccantem corripi, & iuxta eas emendari corrigique. Baynus verò τὸ *poſt me* exponit q. d. qui peccantem acriùs corripit gratiam correpti inibit, perinde ac ego Salomon prauos ſubditorum mores grauiùs caſtigare ſoleo, & tamen ipſis pergratus ſum.

Verùm anteferenda eſt Vulgata verſio, quæ commodiorem dat ſenſum, q. d. Qui corripit errantem initio acerbitate correptionis eum mordet, affligit & cruciat, ſed vbi correptionis fructum correptus percipit, gratè eam accipit, imò corripienti gratias agit, vt vertunt Septuag. quia per correptionem videt ſe mores prauos in probos commutaſſe, itaque euitaſſe grauia damna & pericula famæ, fortunarum vitæ & gehennæ: at verò adulator blanda & ſuauia propinans eſto initio delectet: tamen poſtea vbi auditor eius rixas & damna perſentiſcit, eū odit & deteſtatur. Adulator enim eſt *bifidus lingua*, vt vertit Chald. quia quaſi duplicem habet linguam, vnam, quâ præſens adulatur, aliam, quâ abſens calumniatur; vnam, qua blanditur, aliam, qua mordet; vnam, qua lambit, aliam qua pungit. Huc facit illud cap. 27. 6. *Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula blandientis.* vide ibi dicta.

Ita videmus viros probos parentibus & magiſtris gratias agere, quòd in pueritia & adoleſcentia prauos ſuos mores & laſciuias cupiditates caſtigarint, ac ingenuè confiteri: niſi me corripuiſſes, ô pater, niſi me caſtigaſſes, ô magiſter, perdidiſſem meipſum, ad furcam, imò ad gehennam iuiſſem. Tibi ergo debeo meam probitatem, vitam, ſalutem. Ex aduerſo multi dum ob ſcelera ducuntur ad furcam, & plures in gehenna maledicunt parētibus & magiſtris, quòd ſe malè agentes non corripuerint, dicúntque: Maledictus ſis pater qui me genuiſti, maledicta mater quæ me peperiſti; quia ſi à puero mea vitia caſtigaſſes, non euaſiſſem prædo, adulter, homicida, nec torquerer in gehenna cum dæ-

Apologus veritatis.

D monibus, ſed regnarem in cælo cum angelis.

Porrò initio moleſta cuilibet eſt correptio, vti declarat Apologus, quam refert noſter Pontanus volum 3. p. 1. cap. 40.

Veritas olim toto orbe profuga, cum erraret, ſub noctem aliquando ad caſam paupercul æ anus diuertit. Ab eo hoſpitio perbenignè excepta interrogatur, quænam ſit? vnde, & quo tam ſerò? illa, ſum veritas ait, cui omnes inuident, & quam nullo conſiſtere loco patiuntur. Quid commeruiſti? Omnium accuſo vitia, nihil diſſimulo. Et quia ſeſe reprehendi nemo ferre moderatè poteſt, hinc mihi fuga & exilium perpetuum. Quid deinde? Poſt cœnulam dormitum eunt. Vni lecto ſe ambæ commendant. Orta luce cum veſtes rurſum induerent, intuita veritas aniculam altero oculorum ſtratam eſſe ani-

maduertit; nec vitium tacet. Iraſcitur illa, & veritatem cum impetu è tugurio expellens addit: non mirum ſi nuſquam tibi locus, ſi te oderunt omnes, quando tam liberè omnibus vitia ſua obiicere ſoles. Nuper quidam nobilis priuatam vitam agens, de illa familiariter colloquēs cū Philippo II. Hiſpan. Rege, eandem prætulit Regiæ dignitati, quòd illa tribus magnis dotibus polleret, quibus careret Regia: 1. amicitia & amico vero, pro quo Regi ſe ſubſtituunt adulatores: 2. veritate, quam raro audit rex ſeductus à paraſitis: 3. aurora Muſis amica, cum rex ſubinde in multam lucem dormiat.

VERS. 24 *Qui ſubtrahit aliquid à patre, & à matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps eſt homicidæ.* Heb. *Diripiens patrem ſuum & matrem ſuam, & dicens, non eſt præuaricatio, ſocius eſt viri corrumpentis.* Chald. *Socius eſt viri diſſipantis.* Septuag. *Qui abiicit patrem vel matrem, & videtur ipſi non peccare, hic conſors.* (Aquila, Symmac. & Theodot. *particeps*) *eſt viri impii.* Syrus: *Viro iniquo ſociatur.* Pagnin. *Particeps eſt diſſipantis bona ſua.* Pro *homicida* Heb. eſt משחית *maſchit*, ideſt corruptoris, perditoris, exciſoris, vaſtatoris, *graſſatoris*, vt vertit Vatab.

Primò Lyran. Hugo, Dionyſ. cenſent hic refutari errorem ſcribarum & ſacerdotum, dicentium licitum, imò pium eſſe ſi filii ſubtrahant alimenta debita parentibus indigentibus, modò ea dent templo & ſacerdotibus, quos refellit Chriſtus Matth. 15. 5. vt ſenſus ſit q. d. qui ſubtrahit, ideſt negat patri vel matri alimēta ad vitam neceſſaria, vt ea conferat templo, dicens id non eſſe peccatum, imò eſſe ſanctum, is ſocius eſt homicidæ, quia cogit parentes inedia mori. Accedit noſter Salazar qui ſic exponit q. d. Qui parentum indigentiæ non ſuccurrit, atque ideo illis debitum naturæ ſubtrahit, cum homicidis, imò parricidis cenſendus ac numerandus eſt, iuxta illud S. Ambroſij in auaros: *Si non paviſti, occidiſti.*

Verùm obſtat, quod pro *ſubtrahit*. Heb. ſit גוזל *gozel*, ideſt rapit, furatur, prædatur, quòd longè plus eſt quàm *negat* vel *non ſuccurrit*.

Secundò ergo Caiet. vertit: *Qui deprædatur patrem aut matrem, & dicit, non eſt crimen, ſocius eſt viri deſtructoris*: quia ſcilicet deſtruit & expilat familiam & domum paternam.

Tertiò, Ianſen. & Baynus Heb. משחית *maſchit*, quod Noſter vertit *homicida*, vertunt *diſſipatoris*, vti vertit Noſter, cap. 18. 11. vt ſenſus ſit. q. d. Qui parentum bona ſuffuratur, idque ſine delicti agnitione, ſocius eſt diſſipatoris, quia tali ſe coniungit, & cum tali etiam ipſe diſſipat paterna bona. Solent enim iuuenes ad hoc parentum bona ſuffurari, vt dilapident, & diſſipatoribus ſe coniungant. Et ferè tales fiunt poſtea egregii diſſipatores & homines perditi.

Fur bonorum patris eſt ſocius homicidæ. 1. Quartò & genuinè, Vulgata verſio filium furantem bona paterna vocat ſocium homicidæ, primò quia continuis furtis parentes exhaurit, itaque eos inopia æquè ac mœrore conficit & occidit, præſertim dum dicit id non eſſe peccatum, eò quod parentum bona æſtimet ſua, quòd eorum futurus ſit hæres, qua in re grauiter errat, grauémque iniuriam facit parentibus. Eſto enim parentum bona ſint filiis debita, vt in ea poſt mortem ſuccedant, necdum tamen filii eorum ſunt Domini, multo minùs eorum habent adminiſtrationem, vt eis ad libitum vti poſſint quare peccant mortaliter ſi notabilem ſummam parentibus ſurripiant: hæc tamen notabilis ſumma debet eſſe maior in filio, quàm in famulo vel externo, quia pater plus indulget filio quàm externo: vnde & faciliùs filius à reſtitutione excuſatur, vti doctè docet Petrus Nauarra, & ex eo Noſter Leſſius lib. 2. de iniur. fortun. cap. 13.

Secundò, quia filii decoctores ſolent eſſe ſocii nebulonum, hominum perditorum, raptorum & ſicariorum. Rurſum rapina & diſſipatio bonorum paternorum ducit ad rapinas bonorū externorum, indéque & cædes & latrocinia. q. d. filius decoctor tandem euadit homicida, prædo & latro, ac vt talis capite plectetur vel ſuſpendetur, vti ſæpe fieri videmus. Hinc Plato in Phœdro, parentum violatores in inferno cum homicidis accenſet, ſimiliſque cum eis pœna multari affirmat.

Myſticè R. Salomon: qui inquit, ſubtrahit animas à patre, ideſt à præpotenti Deo, & à matre, ideſt ab Eccleſia, qui ſcilicet auctor eſt vt illæ ſcelus committant, Deum furto petit, à quo filios auocat; hic ſimilis eſt homicidæ, puta Ieroboam, qui ſub Roboam ſchiſma fecit, & decem tribus à duabus ac à templo, Deique cultu ad cultum vitulorum aureorum in Dan & Bethel abduxit.

Qui ſe iactat & dilatat, iurgia concitat: qui verò ſperat in Domino ſanabitur. Hebr. *Latus anima miſcebit litem; & fidens in Domino impinguabitur.* VERS. 25. Aquila & Symmach. πλατύψυχος, ideſt *latus anima*, ſiue latianimis *acuit litem.* Sept. ἄπληστος ideſt *inſatiabilis* (minùs appoſitè ad Heb. Vatican. legit ἄπιστος, ideſt *infidelis*) *vir iudicat temere; qui autem confidit ſuper Dominum, in cura diligenti erit.*

Quæres, quis ſit latus anima, ſiue latianimis?

Latus anima quis? reſp. 1. Primò Syrus vertit: *Vir auidus & guloſus*; hic enim latus eſt anima, ideſt animæ gula & auiditate, qui vt eam expleat, debita contrahit, indéque lites & iurgia concitat, quæ gulam exinaniunt, vt pro eiecis litibus paſcatur; qui verò ſperat in Domino alimenta, quin & delitias conſequatur, quibus animæ ſuæ appetitum expleat, ſatiet & impinguet.

Secundò, R. Leui per latum animo accipit profuſum & prodigum: hic enim dilatat animā in profuſione opum.

Tertiò, Pagnin. Latus animo ait, eſt animoſus, audax & iracundus, qui proinde iurgia, rixas & pugnas concitat; ſed qui ſperat in Domino & implet illud: *Mihi vindicta, ego retribuam dicit Dominus.* Deuter. 32. 35. Roman. 12. 19. hic impinguabitur tranquillitate conſcientiæ, & pace cum omnibus hominibus quantum in ipſo eſt.

Quartò Bainus: latus anima inquit, eſt auarus, qui animam ſuam dilatat ad multa capienda & rapienda. Vnde Septuag. vertunt *Inſatiabilis*: hic enim dum feſtinat diteſcere, & inſatiabili opum deſiderio laborat, dum multos afficit iniuria multos habebit inimicos, & lites excitabit; ſed qui ſuper Dominum (ſic enim legunt Hebræi) ſpem collocauit, à nemine quidpiam rapit, mori potius eligens, quàm aliena deprædari, huic honeſtus & ſufficiens victus nunquam deerit,

deerit, imò deliciis affluet, ſi non corporis, ſaltem anima illius pingueſcet, & craſſeſcet cæleſti pinguedine, de qua loquitur Pſal. *Sicut a lipe & pinguedine repleatur anima mea.*

5\. Quintò Janſen. Latus anima inquit, eſt ſuperbus & arrogans vt vertit Chald. Nam per ſuperbiam animus hominis dilatatur, & extenditur ſupra ſe ad honores huius mundi, quod ſecutus Noſter Interpres vertit: *Qui ſe iactat & dilatat:* hoc eſt, qui immodicus eſt ſui laudator, animum ſuum expandens ad honores, talis iurgia concitat: quia non patitur aliquem ſibi præferri aut æquari. Qui verò non extollitur in ſeipſo, ſed humiliter ſe Deo ſubiicit ſpem omnem ſuam collocans in ipſum, talis *impinguabitur*, hoc eſt proſperabitur in omnibus Deo ipſi fauente, tranquillitate mentis perfruetur, & vt nos legimus, *ſalnabitur* ab omnibus malis, aut vt potius legendum eſt, quemadmodum habent codices emendatiores, *ſanabitur.*

6\. Sextò, Noſter Salazar: latus animo inquit, duo ſignificat, ſcilicet ſuperbum & auarũ. Hinc Vulgata vertit: *Qui ſe iactat & dilatat:* nam verbum *iactat* faſtum ſuperbiæ, verbum *dilatat* auaritiæ cupiditatem innuere videtur. Hic ergo ſuperbus ſimul & auarus homo excitat iurgia, vel miſcet lites, ſcilicet intra ſeipſum: duo nimirum vitia continet, quæ ſibi inuicem lites intentant. Superbia enim profuſos ſumptus poſcit ad venditationem gloriæ; auaritia verò è cõtra ſumptus inhibet, ac ſordidum hominem reddit.

7\. genuinè Septimò & genuinè: Latus anima eſt cupidus. Anima enim eſt inferior animæ pars, in qua reſidet appetitus & concupiſcentia: animus verò eſt pars animæ ſuperior, in qua reſidet ratio, mens & ſpiritus: vnde ab anima quæ nobis communis eſt cum brutis, dicimur animales, ſicut ab animo & ſpiritu ſpirituales. Aliud ergo eſt latitudo cordis, puta magnanimitas, quæ fuit in Salomone 3. Reg. 4. 29. ac magna charitas, quæ fuit in S. Paulo, cũ diceret: *Os meũ patet ad vos, cor noſtrum dilatatũ eſt*, 2. Corin. 6. aliud eſt latitudo animæ, ideſt cupiditatis: hæc enim eſt mala & praua. Latus ergo anima eſt, qui magnis deſideriis æſtuat, qui multa concupiſcit, qui omnes vires dilatat vt cupiditates ſuas expleat. Porrò latitudo hæc animæ, ſiue cupiditas eſt triplex: puta, prima eſt cupiditas honorum, quæ dicitur ambitio; ſecunda opum, quæ dicitur auaritia; tertia voluptatum, quæ dicitur gula & luxuria. Vnde illud 1. Ioannis 2. 16. *Omne quod eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.* Latus ergo anima trifariam dicitur: primò enim ſignificat ambitioſum, ſecundò auarum, tertiò guloſum & luxurioſum, & ſic omnes aliorum expoſitiones iam datas lato & generali hoc ſenſu cõplectimur. Hinc Septuag. vertunt ἄπληστος, ideſt inſatiabilis; talis enim eſt omnis cupidus & cupiditas. Hinc & Noſter vt hæc omnia complecteretur, ſolerter vertit: *Qui ſe iactat & dilatat.* Superbus enim ſe iactat & oſtentat vt pauo, auarus & guloſus dilatant gulam cupiditatis ſuæ, vt lupus famæ tabeſcens.

Igitur ſenſus eſt, quaſi dicat: Latus anima, ideſt ſuperbus & ambitioſus *qui ſe iactat*, item *qui dilatat* hiatum ſuæ concupiſcentiæ,

A puta auaritiæ, gulæ & luxuriæ, ideſt auarus, guloſus. & luxurioſus, hic vt ſuam vel ambitionem, vel auaritiam, vel gulam & luxuriam expleat, confidens in eadem anima ſua, ideſt in animæ ſuæ ſagacitate, viribus & robore, cum omnibus lites & iurgia concitat, ex quibus fit vt & honoribus quos ambiuit, & opibus ac delitiis quas concupiuit, priuetur, maneátque inanis, ieiunus & ſiccus, lites enim hominem exhauriunt & emaciant: Qui verò ſperat in Domino, ab omnibus hiſce ſanabitur, ac honores, opes, & eſcas, quæ illi abunde ſufficiant, conſequetur, iiſque impinguabitur, vt habent Hebr. vnde videri poſſet in vulgata pro *ſanabitur* legendum *ſatiabitur*, vel *ſaginabitur*, ſi ſic aliqui libri haberent, quia id conueniret cum verbo *impinguabitur.* Verùm eſt veriſimile noſtrũ

B interpretem hic, vt & alias ſecutum Græca, quæ habent, ἐν ἐπιμελείᾳ ἔσται, hoc eſt, *in cura erit*, vel *curabitur*, itaque vertit *ſanabitur*: ſignificans eum Deo curante ſanum fore, & liberum ab omnibus perturbationibus.

Nota ex Septuag. τὸ *Qui autem ſperat in Dominum, in cura diligenti erit*, ſcilicet ipſius Dei. Vnde Auctor Catenæ Græc. clarè vertit: *Qui confidit in Domino, is Domino curæ erit*, hoceſt inquit *is in animi & corporis ſanitate à Domino conſeruabitur.* Sperantis ergo in ſe Deus eſt prouiſor & curator, iſque exactus & diligens, iuxta illud Pſal. 14. *Iacta cogitatum tuum in Domino, & ipſe te enutriet.* Nam Deus res eius curabit, perinde ac ſi ſuæ eſſent & propriæ: Diligens enim cura, ait Iuriſconſultus, eſt, cum quis ea

C cura curat res alienas qua proprias, quo fiet vt rebus omnibus abundet, ac nullius indigens αὐτάρκης, ideſt ſibi ſufficiens, nihilque appetens, ſuis contentus lætè & beatè viuat, quod proprium eſt Dei. Spes nos locat in cura Dei.

Magna hæc dignitas, magnus fructus ſpei quòd ſperantem collocet in cura & in ſinu Dei, Deúmque eius faciat curatorem, ideſt ſollicitũ in omnibus cuſtodem & prouiſorem. *Cura* enim eſt vehemens & anxia ſollicitudo, ita dicta, ait Feſtus, *quòd cor edat* vel *quòd vrat.* vnde Ennius apud Cicer. de ſeneƈt. *Curámne leuaſſo,*

Quæ nunc te coquit, & verſat ſub pectore fixa.

Sicut ergo tutor & curator gerit curam ſollicitam pupilli ſuæ fidei commiſſi: ſic Deus ſimilẽ gerit ſperantis in ſe: ſpes enim illum curæ Dei tradit, Deúſque in ſuam curam eum acceptat,

D vt in ea ſecurè conquieſcat iuxta illud: *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor.* Rurſum ſicut paſtor curam habet ouium ſibi creditarũ, ſic Deus curam habet ſperantium in ſe, vt illi fidenter dicere queant cum Pſalte: *Dominus regit me* (Heb. *Paſtor meus*) *& nihil mihi deerit: in loco paſcuæ ibi me collocauit.* Pſal. 22. 1. quare qui tangit ſperantem in Deum, cor Dei tangit, iuxta illud: *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Zachar. 2. v. 8. vide ibi dicta. Cura ergo noſtri vrit oculos, vrit cor Dei. Quocirca S. Petrus ep. 1. cap. 5. verſ. 7. adhortatur fideles dicens: *Omnem ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum, quoniam ipſi curæ eſt de vobis* Et S. Paulus Philip. 4. v. 6. *Nihil ſoliciti ſitis, ſed in omni oratione & obſecratione, cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum:* Nam vt ait Pſaltes Pſal. 39. 18. *Dominus ſollicitus eſt mei.* Ita

S. Ioannes Silentiarius irruentibus Saracenis fugere noluit, dicens: *Si Dominus mei curam non gerit, vt quid viuo? ſin autem gerit, quem timebo?* Teſtis eſt Cyrillus in eius vita.

Moral. dicte hic cupidum dilatare fauces cordis & corporis ſui, vt omnia rapiat, & ſorbeat, ideo ſibi iurgia & bella quibus pereat accerſere, hinc interiùs pariter, vt eum eiúſque latas vaſtâſque cupiditates excipiat, dilatat ſeipſũ. Audi Iſaiam c. 5. 14. *Propterea dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſque vllo termino: deſcendent fortes eius &c. ad eum.* & cap. 30. 33. *Topheth*, ideſt gehenna dicitur *præparata, profunda & dilatata: nutrimenta eius ignis & ligna multa: flatus Domini ſicut torrens ſulphuris ſuccendens eam.* Ignis enim cupiditatis accendit & dilatat ignem gehennæ, vt in eo perpetim ardeat & comburatur. At verò qui ſperat in Deo, dilatat in eo res & ſpes ſuas, vt in eo placidè & ſecurè conquieſcat, ſciens ſe ſpes ſuas à Deo per preces obtenturum, & votorum ſuorum compotem futurum, iuxta illud Pſal. 80. 11. *Dilata os tuum & implebo illud:* Spes ergo in Deum eſt ſecuris reſecans omnes inquietas cupiditates. Sperans enim in Deum, illo vnico contentus viuit: ſcit enim ſe in Deo omnia poſſidere. Quare tacitè ſecuréque ſibi dicit: *Sufficis tu Deo tuo, ſufficiat tibi Deus tuus.*

S. Laurentius Iuſtinianus ſæpe monebat, *nunquam amittendam de Deo fiduciam: illam eſſe in qua anima vita conſiſteret*. ita habet eius vita.

Hoc eſt quòd ait Paulus 1. Timoth. 6. 17. *Diuitibus huius ſæculi præcipe non ſublime ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarum, ſed in Deo viuo, qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum.* Quin & Seneca epiſt. 119. *Quanti* ait *animi res eſt, ſolum nihil petere, nulli ſupplicare & dicere: nihil mihi tecum fortuna, non facio mei tibi copiam.* Et epiſt. 120. *An parum habet qui tantum non alget, non eſurit, non ſitit? plus Iupiter non habet. Nunquã parum eſt quod ſatis eſt. Nunquam multum eſt quod ſatis non eſt. Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo, quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit nouas, & vt ita dicam mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inuentus eſt qui concupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentium.*

Ex dictis collige hoc axioma: *Cupiditas eſt mater iurgiorum & bellorum, indéque paupertatis & inopiæ:* hæc enim indiuidua eſt bellorum comes & aſſecla: *mortificatio vero, & abdicatio cupiditatis eſt mater tranquillitatis & pacis,* qua quis in Deo Deique prouidentia confidens & conquieſcens, ab eo nanciſcitur omnem rerum ſufficientiam, imò abundantiam. Hoc eſt quod acriter fidelibus inculcat S. Iacobus cap. 4. *vnde bella & lites in vobis? nonne hinc? ex concupiſcentiis veſtris, quæ militant in membris veſtris? Concupiſcitis & non habetis: occiditis & zelatis, & non poteſtis adipiſci, litigatis & belligeratis.*

Et S. Chryſoſt. hom. de S. Philogonio cælitum felicitatem deſcribens, vbi inquit, *Non eſt meum ac tuum, frigidum* (vtpote calori fraterni amoris repugnans) *illud verbum, & quicquid eſt malorum in vitam noſtram inuehens, innumeráque gignens bella.* Quin & Seneca epiſt. 120. iam citata. *Nihil* ait *mi Lucili intereſt, vtrum non de-*

A *ſideres an habeas: ſumma rei in vtroque eadem eſt: nõ torqueberis.* Vnde illud Italorum: *Deſiderare fa penare, non deſiderare fa non penare.*

Qui confidit in corde ſuo ſtultus eſt, qui autẽ graditur ſapienter, ipſe ſaluabitur. Perperam quidã pro *ſaluabitur* legunt *laudabitur*. Nam Heb. eſt: *& ambulans in ſapientia ipſe euadet.* Chald. *Qui ambulat in ſapientia protegetur à malo.* Septuag. *Qui confidit in audacia cordis ipſe eſt imprudens: qui autem ambulat ſapientia, ſaluabitur.* Hæc gnome ſimilis & affinis eſt præcedenti. VERS. 26.

Quæritur, quis eſt is qui confidit in corde ſuo? Confidens in corde ſuo quis? Reſp. 1.

Primò Lyran. & Hugo cenſent eſſe eum, qui confidit in ſapientia ſua, q. d. qui faſtu tumens præfidit ſapientiæ ſuæ; hic ſtultus eſt, iuxta illud c. 26. 12. *Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri, ma-*
B *gis illo ſpem habebit inſipiens:* Qui autem ipſam in ſe ſapientiam ſequitur, hic ſaluabitur. Innuit ſapientiam ſitam eſſe non in ſuperbia, nec in præfidentia ſuæ ſapientiæ, ſed in regulis ſapientiæ à S. Scriptura & patribus traditis.

Secundò Caiet. per cor accipit cordis cupiditates. q. d. qui confidenter ſequitur ſuas cupiditates, hic ſtultus eſt, qui verò ſequitur dictamina ſapientiæ, ideſt legis diuinæ, hic ſaluabitur, eritque beatus in cælis. 2.

Tertiò meliùs Ianſen. per cor accipit cordis iudicium & conſilium, q. d. Qui confidit in conſiliis & cogitationibus cordis ſui, ita vt ea ſequatur in omnibus actionibus ſuis, nullius quærens ſententiam, ſed ſuo innixus iudicio, talis ſtultus eſt, & per ſuam ſtultitiam in multa incidet pericula & mala; qui autem graditur ſapienter, ita vt non ſuum cor, ſed ſapientiam habeat ducem ſuarum actionum, talis ſaluabitur, ita vt vel non
C incidat in mala, vel ſi incidat liberetur ab eis per ſuam ſapientiam, & Dei gratiam. 3.

Quartò & genuinè notat hîc temerarios & præſumptuoſos, q. d. qui præfidit cordis ſui imaginationibus, ideſt conſiliis & viribus quas ipſe ſibi imaginatur & fingit, ideóque audacter & temerè ſe conicit in tentationes & pericula, hic ſtultus & demens eſt, quia in iis ſuccumbet & corruet: qui verò graditur ſapienter, ideſt prouidè & cautè vt pericula declinet, hic diſcrimina & lapſus euadet, ac ſaluabitur. Eſt Metalepſis, nam per confidere in corde, ſignificat confidenter pericula aggredi, in eáque temerè irruere. Sic confidere pro audere, & audacter aggredi ardua ſumitur cap. 28. verſ. 1. cum dicitur. *Iuſtus quaſi leo confidens.* & cap. 14. 16. *Stultus tranſilit & confidit.* & 2. Machab. 15. 7. *Machabæus autẽ*
D *ſemper confidebat.* Quin & Cicero Tuſcul. 3. *Qui fortis eſt, idem & confidens.* Terent. in Phorm. *Homo confidens, illum dij omnes perdunt.* Vbi Donatus: Confidens ait eſt improbus, audax, temerarius. Plautus in Amph. *Qui me eſt alter audacior homo, aut qui confidentior?* Virgil. Georg. 4. *Nam quis te iuuenum confidentiſſime*, ideſt audaciſſimè, *noſtras Iuſſit adire domos.* 4. genuini. Confidere pro audere.

Hunc eſſe ſenſum liquet ex Septuag. Ex quibus Auctor Catenæ Græc. ſic clarè vertit: *Qui in cordis ſui audacia ſpem ponit, ſtultus eſt: qui autem ambulat prudenter & cautè, ſalutem conſequetur;* ſicque explicat, quaſi dicat: *Stultus meritò vocatur, qui audaci cordi ſuo confidit, quia plus tribuit temeritati quam iudicio: plus rurſum iniquitati quam æquitati.* præfidens & audax impinget.

Gnomæ. Salomonem de more ſecutus Siracides cap. 3. 27. *Qui amat periculum* inquit *peribit in illo.* vide ibi dicta.

Audi & Senecam Tragædum in Hercule furente.

Nemo ſe tutè periculis offerre tam crebrò poteſt:
Quem ſæpe tranſit caſus, aliquando inuenit.

Hinc videmus natatores natandi peritiſſimos, natando caſu aliquo perire, & optimos milites pugnando.

Vers. 27. *Qui dat pauperi non indigebit, qui deſpicit deprecantem, ſuſtinebit penuriam.* Heb. *Qui dat pauperi non deficiet, & abſcondenti oculos ſuos multitudo maledictionum.* Chald. *Et qui prohibet oculum ſuum à paupere, multæ erunt maledictiones eius.* Septuag. *Qui autem auerterit oculum ſuum, in multa erit penuria.*

Hæc gnome clara eſt. Ratio à priori eſt, quia vt dixit cap. 15. 18. *Feneratur Domino, qui miſeretur pauperi.* vide ibi dicta, & S. Chryſoſt. hom. quod *Eleemoſyna eſt ars omnium quæſtuoſiſſima.* Eleemoſyna ergo non depauperat, ſed ſummè ditat. Audi S. Cyprian. hanc gnomen eleganter pertractantem hom. de opere & eleemoſyna: *Si vereris ac metuis ne ſi operari plurimum cœperis, patrimonio tuo larga operatione finito, ad inopiam redigaris, eſto in hac parte intrepidus, eſto ſecurus, finiri non poteſt vnde in vſus Chriſti impenditur, vnde opus cæleſte celebratur. Non hoc tibi de meo ſpondeo, ſed de ſanctarum ſcripturarum fide & diuinæ pollicitationis auctoritate promitto. Loquitur enim per Salomonem Spiritus ſanctus ac dicit: Qui dat pauperibus nunquam egebit, qui autem auertit oculum, in magna penuria erit, oſtendens miſericordes atque operantes egere non poſſe, magis parcos ac ſteriles ad inopiam poſtmodum deuenire.*

Sanè mirum eſt diuites fideles cum fidem habeant, reipſa & factis non credere huic Salomonis oraculo Deique promiſſo. Deus tibi ô mercator promittit augmentum opum, ſi eas pauperibus communices. Non credis Deo aſſeueranti & promittenti? cautionem exigis? En cautio tibi eſt hæc Salomonis ex Dei ore aſſeueratio, Chirographum tibi eſt S. Scriptura. Audi & S. Baſilium hom. 6. *Imitare* inquit *homo vel terram, vt illa fructus proferto, vt ne illa conſpiciaris eſſe deterior, quæ inanimis eſt, ſanè illa non in ſuum vſum aut commodum, ſed in tuum miniſtrare contendit, tu autem quem debueras oſtendere beneficentiæ fructum, illum tibi ipſi congregas: nam benefactorum gratiæ in dantes reuertuntur: dediſti eſurienti, tibi conſuluiſti, quod dediſti ad te cum auctario reuertetur, quemadmodum enim frumentum in terram cadens lucrum proiicienti parit, ſic & panis in eſurientem porrectus multam inpoſterum tibi reddet vtilitatem.* Exempla huius rei pete ex Gregorio Turon. lib. 5. hiſtor. Franc. cap. 19. ex vita S. Ioannis Eleemoſynarii, ex S. Gregor. lib. 2. dialog. cap. 29. ex Sophronio in Prato ſpirit. c. 185. 195. & 201.

Porrò ponderanda ſunt verba Hebræa, quæ habent: *Et abſcondenti oculos à paupere multitudo maledictionum.* q. d. Multi, puta Deus, Angeli, dæmones & homines maledicunt auaro, & immiſericordi tùm verbis tùm factis, quia ei malefaciunt, vt in pauperiem infortunia & aduerſa multa incidat; priuant eum donis & gratiis tam ſpiritalibus quàm corporalibus, tam præſentibus quàm æternis. Maximè autem male-

A dicunt & diris eum deuouent pauperes, quibus negat eleemoſynam, vti maledixerunt Troilo auaro, teſte Leontio in vita S. Ioannis Eleemoſynarij. Denique in die iudicii Chriſtus ſeptem maledictionibus oppoſitis totidē operibus miſericordiæ, quæ immiſericordes neglexerunt, eis maledicet dicens: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & Angelis eius: eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare, ſitiui, & non dediſtis mihi potum, &c.* Matth. 25. 41.

Multiplicem verò auarorum paupertatem iuſtitiæ & virtutum, deſcribit S. Chryſoſt. hom. 25. in epiſt. ad Hebr. & alibi: *Sunt* inquit *peregrini corde, ſunt debiles animo, ſunt mente cæci, inobedientia ſurdi, & cæteris paſſionibus ſpiritualibus ægrotantes, quorum animæ omnem eſcam ſpiritualem abominantur, & appropinquauerunt vſque ad*
B *portas mortis.*

Hinc videmus auaros immiſericordes in multas ærumnas, lites, infortunia, damna incidere, adeòque acerbè cum paupertate non rarò confictari: liberales verò & miſericordes bonis omnibus affluere.

Myſticè R. Salomon hæc accipit de eleemoſyna ſpiritali, q. d. Doctor qui ſuam doctrinam aliis communicat, non indigebit, ſed ſemper affluet conceptibus ſapientiæ, vt eos aliis impertiat; qui verò auarè eam ſibi ſeruat, ſentiet eius inopiam & defectum. Idem dicas de concionatore, conſultore, confeſſario &c. Ratio eſt duplex; prior, quòd doctrina exercitio, puta docendo augetur. Vnde illud: *Qui alios docet, docet ſeipſum:* Poſterior, quòd Deus doctori ſtrenuo in præmium ſui laboris & doctrinæ, noua aſſiduè lumina inſtillet, vt ea aliis communicet. Communicans ſapientiam eam adauget. Ratio à priori. 1. 2.

Vers. 28. *Cum ſurrexerint impii, abſcondentur homines: cū illi perierint, multiplicabuntur iuſti.* Hugo τὸ *abſcondentur* accipit imperatiuè pro *abſcondantur.* q. d. Suadeo & iubeo iuſtis, vt cùm regnant impii abſcondant ſeſe, tum vt vitæ ſuæ conſulant, tum vt melioribus temporibus ſe reſeruēt, quibus perſecutione ceſſante collapſam in ea fidem & pietatem reſtituant; tum ne animos & furorem impiorum ſe perſequentium irritent, itaque perſecutio increſcat, & in omnes deſæuiat. Ita ſanxit Chriſtus Apoſtolis: *Cum* inquit *perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam.* Matth. 10. verſ. 23.

Exemplum fugæ fuit S. Athanaſius, cuius
D vita per 46. annos in Epiſcopatu Alexan. non fuit aliud quàm aſſidua fuga & latebræ. Vide eundem in Apolog. de fuga ſua, & S. Aug. tract. 46. in Ioannem, & epiſt. 180. vbi fusè docet quando fuga ſit conſilii, quando præcepti; quibus licita, quibus illicita. Hinc damnādus eſt liber Tertul. de fuga, quo probare contendit illicitum eſſe fugere perſecutionem, quem ſcripſit poſt lapſum in hæreſim Montaniſtarum.

Verùm τὸ *abſcondentur* futurum eſt, non imperatiuus, ac proinde rei euentum ſignificat, nō præceptum, q. d. cum ad regnum vel gubernationem aſſurgunt & euehuntur impii, quaſi per antipathiam (qua calor fugit frigus & frigus calorem, ad quodque contrarium fugit aliud ſibi oppoſitum) fugiunt & abſcondunt ſeſe homines, vt declinent impiorum tyrannidem, nimias exactiones, vexationes &c. maximè iuſti: tū quia inquit Ianſen. in carcerem conìiciuntur ab

impiis regnantibus, tum quia vltrò ſe dant in exilium, ſolúmque patrium vertunt vt impiorum furorem & perſecutionem declinent, tum quia etiam in patria manentes ſe continent in ſilentio. Vnde Arabicus vertit: *in locis impiorum ſtatus iuſtorum coarctatur.* Contra cùm impii perierint, & in eorum locum pii ſurrexerint, iuſti multiplicantur, tum quia qui prius iuſti erãt & latebant, palam & vbique ſe non verentur exhibere, tum quia eorum exemplo & doctrina multi ad iuſtitiam amplexandam excitantur. Docet hæc ſententia quantũ interſit qui præſint. Sic regnãte Achab cũ ſua Iezabel, abſconditi ſunt prophetæ Domini in ſpeluncis: ipſis verò perditis tempore Iehu multiplicati ſunt iuſti: & in hoc gratiæ tempore perſecutione tyrannorum ſæuientæ in Chriſtianos, latibula quæſierunt Chriſtiani, qui ſublatis tyrannis multiplicati ſunt. Sed & noſtra ætas oſtendit quomodo ſilere, latere & fugere pios neceſſe ſit vbi regnant hæretici.

Ratio eſt, quòd impij dum regunt ſuam impietatem propagare, omnéſque ſibi ſimiles, id eſt impios efficere ſatagunt, tum per exemplũ vitæ, tum per impias leges, tum per ruinas & pœnas, tum per honores & præmia, quæ ſui ſequacibus proponunt, tum per officiales impios quos ſibi aſciſcunt; quò fit vt multi puſillanimes & timidi cedant, & eorum impietati ſe conforment; qui verò ſolidè pii ſunt, fugiant & ſe abſcondant. Ex aduerſo dum regunt pii, ſuam pietatem ſpargere, omnéſque probos & pios efficere conantur; quare plerique omnes vt ipſis placeant pietati ſtudent, vel ſtudere ſe ſimulant, impii verò abeunt & latebras quærunt. Tanti eſt princeps bonus vel malus, vt ſi bonus ſit, omnes penè ſubditi ſint boni, ſi ma- A lus mali, iuxta illud: *Regis ad exemplum totus cõponitur orbis*: magnum enim dat auctoramentũ Rex virtuti aut vitio. Et illud: *Princeps eſt animata lex.* Lex multum poteſt, dum ciues cohibet & in officio continet: at inanimis eſt, ſi animetur per vitam principis, efficaciſſima erit, vt eandem omnibus aſpiret, omnéſque faciat principi ſimiles, probos & ſanctos, non tantum præſentes, ſed & poſteros. Poſthuma enim principis pii fama perennat, & ad multos annos ſui memoriam, laudem & ſtimulum ad imitandum tranſmittit. Princeps eſt animata lex.

Sapienter Agapetus Diaconus in Admonit. ad Iuſtinianum Imper. num. 49. *Quæ ſubditis* inquit *verbo quaſi lege præſcribis, hæc tu prævenſiẽs reip. ipraſtitiſti, vt verbis quibus perſuades integra quoque vita adſtipuletur: ſic enim commendabile tuũ aſſeuerabis imperium, ſi & ratiocineris non ſine opere, & opereris non ſine ratione.* Et num. 53. *Quantum poteſtate cæteris antecellis, tantum factis etiam emicare ante alios enitere: perſuaſiſſimum enim habe, eam abs te poſtulari honeſtorum rationem, quæ* B *magnitudini virium proportione reſpõdeat.* Et num. 61. *Sicut à Deo omnibus hominibus es prælatus, ſic magis omnibus eum honeſtare feſtina.*

Denique hæc gnome ſimilis, & pene eadem eſt cum illa verſ. 12. *In exultatione iuſtorum multa gloria eſt: regnantibus impiis ruina hominum.* Vide ibi dicta.

Porrò Septuag. vertunt: *In locis impiorum gemunt iuſti: in illorum autem perditione abundabunt iuſti. Gemunt*, tum quia dolent dominari impios & impietatem, ac ad Deum aſſiduis gemitibus ſuſpirant vt eam tollat, tum quia ab impiis vexantur, ridentur, ignominia afficiuntur, ſpoliantur, incarcerantur, & non tarò vita priuantur.

CAPVT XXIX. SYNOPSIS.

COrripientem ſpernens cito interibit : in multitudine iuſtorum lætatur ; impiorum gemit populus: rex iuſtus erigit terram, auarus deſtruit : blandus rete tendit : nouit iuſtus cauſam pauperum : peſtilentes diſsipant vrbem, ſapientes ſeruant : contendenti cum ſtulto nulla requies : totum ſpiritum profert ſtultus, ſapiens reſeruat : principis gaudentis mendaciis miniſtri ſunt impij : pauperis & diuitis Deus eſt illuminator : regis iuſti thronus æternus : virga tribuit ſapientiam : iuſti impiorum ruinas videbunt : erudi filium tuum & refrigerabit te : deficiente prophetia diſsipatur populus : ſeruus verbis non eruditur : loquax inſipientior ſtulto : ſeruus delicatè habitus fit contumax : ira multiplicat peccata : ſuperbiam ſequitur humilitas & humilem gloria. Particeps furis odit animam ſuam, timens hominem corruet, ſperans in Domino ſubleuabitur : magis timendum Dei iudicium quàm potentum : Abominantur pij impios & impij pios.

VIro, qui corripientem dura ceruice contemnit, repentinus ei ſuperueniet interitus: & eum ſanitas non ſequetur.

2. In multiplicatione iuſtorum lætabitur vulgus: cùm impij ſumpſerint principatum, gemet populus.

3. Vir, qui amat ſapientiam, lætificat patrem ſuum : qui autem nutrit ſcorta, perdet ſubſtantiam.

4. Rex iuſtus erigit terram, vir auarus deſtruet eam.

5. Homo, qui blandis, fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus eius.

6. Peccantem virum iniquum inuoluet laqueus: & iuſtus laudabit atque gaudebit.

7. Nouit iuſtus cauſam pauperum: impius ignorat ſcientiam.

8. Homines peſtilentes diſſipant ciuitatem: ſapientes verò auertunt furorem.

9. Vir ſapiens, ſi cum ſtulto contenderit, ſiue iraſcatur, ſiue rideat, non inueniet requiem.

10. Viri ſanguinum oderunt ſimplicem: iuſti autem quærunt animam eius.

11. Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus : ſapiens differt, & reſeruat in poſterum.

12. Princeps, qui libenter audit verba mendacij, omnes miniſtros habet impios.

13. Pauper, & creditor obuiauerunt ſibi : vtriuſque illuminator eſt Dominus.

14. Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur.

15. Virga atque correptio tribuit ſapientiam : puer autem, qui dimittitur voluntati ſuæ, confundit matrem ſuam.

16. In multiplicatione impiorum multiplicabuntur ſcelera : & iuſti ruinas eorum videbunt.

17. Erudi filium tuum & refrigerabit te,& dabit delicias animæ tuæ.

18. Cùm prophetia defecerit, diſſipabitur populus: qui verò cuſtodit legem, beatus eſt.

19. Seruus verbis non poteſt erudiri: quia quod dicis intelligit, & reſpondere contemnit.

20. Vidiſti hominem velocem ad loquendum? ſtultitia magis ſperanda eſt, quàm illius correptio.

21. Qui delicatè à pueritia nutrit ſeruum ſuum, poſtea ſentiet eum contumacem.

22. Vir iracundus prouocat rixas:& qui ad indignandum facilis eſt, erit ad peccandum procliuior.

23. Superbum ſequitur humilitas: & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.

24. Qui cum fure participat, odit animam ſuam: adiurantem audit, & non indicat.

25. Qui timet hominem, citò corruet: qui ſperat in Domino, ſubleuabitur.

26. Multi requirunt faciem principis: & iudicium à Domino egreditur ſingulorum.

27. Abominantur iuſti virum impiũ: & abominantur impij eos, qui in recta ſunt via.

Verbum cuſtodiens filius, extra perditionem erit.

Vers. 1. VIro, *qui corripientem dura ceruice contemnit, repentinus ſuperueniet interitus, & eum ſanitas non ſequetur*. Chald. *Vir qui non recipit correptionem, & indurat ceruicem ſuam, cito conteretur* (Syrus: *repentè profligabitur*) *& non erit ei medicina*. Heb. *Vir increpationum indurans ceruicem repentè conteretur, & non ſanitas vel non medela*, ideſt conteretur inſanabiliter, irreparabiliter & immedicabiliter citra vllum remedium, ait Aben Ezra, R.Leui & R.Salomon.

Quæritur, quis ſit vir increpationum? Rabbini aliqui actiuè accipiunt, q.d. *Vir increpans* alios delinquentes. Vnde Septuag. vertunt, ἐλέγχων, ideſt corripiens, vt transferunt Cõplut. *Melior eſt* inquiunt *vir corripiens*, ſcilicet leniter, *viro duræ ceruicis*. Nam vt explicat Auctor Catenæ Græc. *Qui dexterè reprehendit, ſanat; qui verò pro ceruicis ſuæ duritia conuiciatur, non tam ſanat quàm irritat, & propter ruborem, quem temerè ingerit, quos obiurgat impudentes reddit*. Hunc lenem correptionis modũ ſancit Apoſtolus Gal. 6. *Fratres*, inquit *ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpiritales eſtis eiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum, ne & tu tenteris*. Vide ibi dicta.

Et S.Gregor. 2. parte Paſtor. c. 10. & S.Chryſoſt. hom. 30 in Epiſt. ad Heb. *Non videtis*, inquit, *medicos quando vrunt vel ſecant aliquos, cum quanta lenitate opus curationis exercent: multò magis corripientem oportet hoc agere, vt manſuetus ac lenis ſit*, vt acerbitatem pillulæ tam amaræ, lenitatis ſaccharo circumliniat & edulcoret.

Rabbini verò ſic exponunt: *Vir increpans obdurans ceruicem*, q.d. Si is qui alios increpat vt eos legi & diſciplinæ ſubdat, ipſemet eius iugũ dura ceruice excutiat, faciatque illa quæ in aliis obiurgat, hic *ſubitò conteretur, & non ſanitas*: ideſt in caſum aliquem incidet, quo planè conteratur vt ſanari & reparari nequeat.

Verùm cæteri omnes τὸ *vir increpationum* paſſiuè accipiunt, vt idem ſit quod vir increpitus, vt vertit Pagnin. Sic & Chald. quin & Septuag. nam τὸ ἐλέγχων non eſt participium à verbo ἐλέγχω, ſignificans *corripiens*, increpans; ſed eſt nomen plurale à ſingulari ἔλεγχος, ideſt *correptio*, increpatio. Vnde Vat. ex Sep. vertit: *Melior eſt vir correptionum*, ideſt crebrò correptus, qui corripi ſe ſinit, qui correptiones placidè excepit, *viro duræ ceruicis: repente enim ardente eo non eſt medela*. *Spernens correptionem peribit.* Eſt metaphora à bobus & tauris, qui dura ceruice feroces iugum excutiunt, q.d. Qui frequẽter ob vitia increpatur vel ab homine per verba, vel à Deo per flagella & verbera, aut per internas inſpirationes, & tamen inſtar tauri indurat ceruicem, vt in vitiis perduret & increpationes obſtinatè reſpuat, huic repentinus ſuperueniet interitus, & eum ſanitas non ſequetur; quia vel in rixa ab inimicis cædetur, vel in ſcelus aliquod graue incidet, ob quod à Deo vel à Iudice morte mulctabitur. Exemplum eſt in Pharaone, *Exempla.* qui decies increpitus à Moiſe vt dimitteret Hebræos, quos tyrannicè opprimebat, cùm ille obduraret ceruicem Moſique & Deo obduratus reſiſteret; Deus ceruicem eius confregit, mergens eum cum omnibus ſuis in mari rubro. Exodi 14. Sic Ophni & Phinees luxurioſè viuentes ſæpe correpti ab Heli patre ſuo, cum nihilominus in ſcelere perſeuerarent, ambo vna die repente in prælio occiſi ſunt. 1. Reg. 4. 11. Nota eſt cædes & damnatio Vdonis Archiep. Magdeburg. eo quòd à Deo increpitus: *Vdo, vdo ceſſa ludo, luſum ſatis vdo*, in ſua tamen luxuria perſiſteret.

Sic ſæpe videmus filios parentum monita, & reprehenſiones ſpernentes ſenſim in ſcelera ruere, ac tandem furtum, homicidium aut ſimile facinus deſignare, ob quod à Iudice capite mulctentur. Ratio à priori eſt, *Ratio à priori.* prima, quòd talis vt dixi, in ſcelere ſe obdurent, vt ex minori in maius pedetentim labantur, quo fit vt tandem aliquid enorme morte puniendum admittant. 1. Secunda, quòd hanc pœnam mereatur contemptus correptionis, & dura ceruix correpti. 2. Hæc enim cum leni correptione non ſinit ſe flecti, ſed ſuperbè & durè illi obluctatur, malleo contundenda aut ferro recidenda eſt. Tertia eſt iuſtum Dei iudicium, 3. quo correptionis & gratiæ ſuæ neglectum, æquè ac obſtinationem in malo vlciſcitur, vt ſinat talem ruere in exitium, tum corporis tum animæ.

Porrò interitus hic tum temporalis eſt, puta mors; tum æternus, puta damnatio in gehenna; ſæpe enim talis præoccupatur morte temporali, & non rarò æterna, à qua reuocari nequit: *In inferno enim nulla eſt redemptio*. Et meritò.

Quia enim correptus præuidere noluit & effugere interitum iuſtè, ei inexpectatus ſuperuenit; & quia cùm ſanari poſſet medicinam ſalu-

tarem non recepit, cùm ſanari volet ſanitatem non conſequetur.

Baynus verò interitum hic myſticum & ſpiritalem accipit, quo ſcilicet anima labitur in peccatum enorme, ita vt ex eo non reſurgat, ſed in eo moriatur & damnetur. q.d. Præfractus, qui ſuæ opinioni & prudentiæ præfidit; ac ſuis deſideriis mordicus inhæret, vt monita omnia reſpuat; hic tandem in peccatum mortale corruet, quo confringetur irreparabiliter, ſicut vas vitreum aut teſtaceum ſaxo illiſum in minutiſſima fruſta diſſilit, vt redintegrari nequeat. Ita ſanè fieri videmus in ſæcularibus, clericis & religioſis, qui ſuperiorum reprehenſiones ſpernũt, vt tandem in grauia ſcelera labantur, imò ſubinde apoſtatent ab ordine, quin & à fide & Eccleſia, fiantque hæretici & miniſtri, quales multos hæc tulit ætas.

Quæres, cur Septuag. vertunt: *Melior eſt vir correptionum viro duræ ceruicis?* τὸ enim *melior* eſt in Hebræo, Chaldæo & Vulgata. Reſp. Septua. pro מקשה *maceſe*, ideſt *obdurans*, legerunt alio puncto cum daghes מקשה *mickeſce*, ideſt *præduro*. Sic ergo ad verbum vertere ex Hebræo: *Vir correptionum præ duro ceruice: præ*, ideſt, præſtat, hoc eſt melior eſt eo qui durus eſt ceruice. q.d. Melior eſt qui ſinit ſe corripi, quàm qui dura ceruice correptioni obſtrepit. Subdunt cauſam: *repente enim eo ardente non eſt medela.* q.d. Sæpe enim monitus & increpitus exardeſcet in impatientiam, iram, rixam, obſtinationem, vt ſcelera ſua excuſare, & quaſi virtutes defendere velit: quare tunc nulla curationis eius ſupereſt ſpes; non enim admittit medicinam, puta correptionem. Tales ſunt Iudæi, qui ſuæ perfidiæ reprehenſores audire nolunt, ſed ſurda aure inſtar aſpidum obſtinatè in Iudaiſmo perſiſtunt, ideóque ſunt incurabiles. Tales quoque fuere Phariſæi increpationibus Chriſti obluctantes, & opera Spiritus S. aſcribentes diabolo, quorũ proinde peccatum fuit in Spiritum S. quod non remittitur neque in hoc ſæculo neque in futuro. Matth. 12. 31.

VERS. 2. *In multiplicatione iuſtorum lætabitur vulgus* (Syrus *multiplicatur populus*, tum numero, tum cenſu, tum virtute) *cum impij ſumpſerint principatum, gemet populus. In multiplicatione.* Heb. ברבות *birboth*, ideſt *in multiplicari*, hoc eſt in magnificari & exaltari iuſtos, cùm ſcilicet iuſti dominantur, & conſequenter ſubditi eorum exẽplo & iuſſu (hæc enim eſt multiplicatio iuſtorum) ſtudent iuſtitiæ, itáque iuſti multiplicantur: opponitur enim impiorum principatui. Nã Heb. רב *rab & rabbi*, ideſt multus, non tantum eſt quantitatis & numeri, ſed & qualitatis & potentiæ, ac ſignificat idem quod magnus, potens, princeps; vnde רבים *rabbim* vocantur optimates & principes Iſaiæ 41. & Iob. cap. 16.

Clarè ergo vertit Pagnin. *Cum dominati fuerint iuſti* &c. Chald. *In multitudine iuſtorum* &c. Septuag. *Dum laudantur iuſti, lætabuntur populi. Imperantibus autem impiis gemunt viri.* Aquila. *In multiplicatione iuſtorum.*

Igitur hæc gnome concinit, & quaſi eadem eſt cum illa c. 28. v. 10. *In exultatione iuſtorum multa gloria eſt; regnantibus impiis ruinæ hominum.* Vnde R. Salomon: *Multa gloria* ait *eſt multiplicatio iuſtorum.*

Significat ergo quantum bonum populi &

A Reipub. ſit princeps probus, & quantum malũ improbus, ac proinde tam Electoribus curandum vt probum eligant, quàm electo ſatagendum, vt probitate præcellat; ſic enim ſibi populi beneuolentiam, obedientiam, reuerentiam conciliabit, aut alacriter & lætè per omnia ſibi obediat: ſin ex aduerſo ſit improbus populi odium, inobedientiam, contemptum ſibi accerſet, vt ægrè & coactè ſibi obtemperet, imò eum principatu, vel etiam vita priuare ſatagat. Cauſa eſt prima, quòd probus princeps populum benignè habeat, nec tributis grauet, ſed eius commodis magis quàm ſuis conſulere ſatagat. Quid ni ergo ſub tali lætetur populus? Improbus verò populum durè tractet, oneribus premat, exhauriat, vt ſe ditet & exaltet; quid ni ergo ſub eo gemat populus, & vt Caiet. vertit: *ſuſpiret*, & ad B alium clementiorem anhelet. Secunda, quòd probus princeps faciat vt ſubditi pariter ſint probi, itáque multiplicentur iuſti, & regnet iuſtitia & virtus, vnde pax ſumma, concordia & amor ciuium conſequitur, ſic vt ciuitas videatur eſſe felix & beata inſtar paradiſi. Ex aduerſo improbus princeps ſubditos facit improbos, vt omnes paſſim ſint impij, regnetque impietas & vitia, ex quibus diſcordiæ, lites & ſeditiones oriuntur, vt videatur ciuitas eſſe aula vel atrium inferni. Tertia eſt, quòd Deus ſæpe benedicat, omnique bono cumulet ſubditos ob probum principem, maledicat verò & malefaciat eiſdẽ ob improbum. Ita R. Leui. Hinc Chriſti ortum & regnum dilaudant prophetæ, quòd ſub eo regnatura ſit iuſtitia, pax, felicitas, in eáque exultaturi ſint populi. Exultationem hanc & iubilum C graphicè depingit Pſaltes Pſal. 71. 7. *Orietur*, inquit, *in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis donec auferatur luna.* &c. Vnde verſ. 17. *Et benedicentur* ait *in ipſo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum.* Et Iſaias c. 35. *lætabitur* ait *deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans: Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron* &c. Sic ſub piis Imperatoribus, Pontificibus & Prælatis fuit communis populi lætitia, & quaſi totius orbis ouans exultatio, vt ſub Cõſtantino, Theodoſio, Carolo Magno, ſub Silueſtro, Leone, Gregorio Magno Pontif. ſub S. Auguſtino, Hieronymo, Baſilio, Chryſoſt. ſub S. Benedicto, Romualdo, Bernardo, Dominico, Franciſco, Ignatio. Nam vt ait Sapiens c. 6. 26. *Multitudo ſapientum ſanitas eſt orbis terrarum.* Et Ruffinus Procemio ad Vitas D Patr. *Qui dubitet mundum precibus ſtare ſanctorũ?* Tunc ergo iubilando dicebant cum Pſalte Pſal. 64. *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, pingueſcent ſpecioſa deſerti, & exultatione colles accingentur.* Audi quid de S. Antonio, eiuſque religioſorum multiplicatione ſcribat S. Athanaſ. *Erant*, inquit, *in monte tanquam tabernacula plena diuinis choris pſallentium, legentium, orantium, quin ſimeam regionem quandam, & oppidum à mundana conuerſatione ſeiunctum videbantur incolere. Quis tum monachorum agmen aſpiciens, qui virilem illum concordiæ cœtum cernens, in quo nullus nocens, nulla detractio, ſed multitudo abſtinentium & certamen officiorum erat, non ſtatim in eiuſmodi vocem erumperet? Quàm bona domus tua Iacob, tabernacula tua Iſrael? tanquam nemora obumbrantia, tanquam paradiſus ſuper fluuios, tanquam tabernacula, quæ fixa*

Sub probo principe exultat populus. Cur? Cauſa 1.

2.

3.

exempla.

ſunt a Domino; tanquam cedri Libani circa aquas. Numer. 23. Rectorem enim ſuum ſequuntur ſubditi, patrem filij, magiſtrum diſcipuli, ducem milites.

Oritur id ex principijs naturæ. Porrò quàm hoc naturæ ſit conſonum, & ex eius quaſi principiis promanans declarat Seneca Epiſt. 90. *Natura eſt*, inquit, *potioribus deteriora ſummittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora præſunt, aut vehementiſſima. Non precedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine acto. ris ceteros mares vincit. Elephantorum gregem excellentiſſimus ducit. Inter homines in ſummo eſt optimus: idooque ſumma felicitas erat gentium, quibus non poterat potentior eſſe niſi melior. Tantum enim quantum vult poteſt, qui ſe niſi quod debet non putat eſſe.*

Vers. 3. *Vir qui amat ſapientiam lætificat patrem ſuum: qui autem nutrit* (Heb. *paſcit*) *ſcorta, perdit ſubſtantiam.* Chald. *qui adhæret* (Syrus *qui aſſociatur*) *meretrici.* Sapientia præſertim iuuenum ſita eſt in continentia & temperantia, quæ moderatur brutas voluptates gulæ & luxuriæ, ad quas feruore naturæ & ſanguinis rapitur iuuentus. Vnde S. Hieron. ad Euſtoch. *Adoleſcentia ait & vinum duplex voluptatis incendium.* Senſus eſt ergo q. d. Iuuenis ſapiens qui ſtudet continentiæ & caſtitati, hic ſua probitate magno gaudio afficit patrem; quia cum caſto corpore & mente caſtum quoque integrumque ſeruat patrimonium; è contrario iuuenis vecors qui indulget ventri & Veneri, hic ſuas & patris opes cum meretricibus prodigit & dilapidat, ideóque ſe penuria, patrẽ mœrore afficit; meretrices enim exhauriunt opes licet ampliſſimas, ſciuntque mille artes quibus ab amaſiis eas emungant, imò extorqueant: ac libido cæca eſt & prodiga, vnde iuuenes ea acti omnia in meretrices profundunt. Exemplum eſt in filio prodigo, qui omnia ſua cum eis viuendo luxurioſè conſumpſit: quare ad extremam famem redactus coactus eſt agere ſubulcum, & paſcere porcos. Lucæ 15. de quo eleganter Chryſologus: *Quæ compoſita fuerant patre moderante, prodigente filio diſſipantur. Moritur virtutibus, qui vitiis creſcit: ſepelitur fama, perit gloria, qui manet turpitudini, creſcit infamia.* Porrò filius prodigus rectè opponitur ſapienti, quia prodigus eſt inſipiens & ſimilis furioſo: Vnde vt tali iure Cæſareo datur curator in leg. *his qui in ea. cauſ.* 12 §. 1. Hinc Tiberius Imper. teſte Dione lib. 57. Senatori cuidam luxurioſo & prodigo curatorem dedit, quaſi pupillus foret, imò amens & furioſus. Hinc & §. *ſi adoleſcens* l. 12. lib. 17. tit. 1. ſancitur, vt is qui adoleſcenti luxurioſo mutuo dat nummos, non habeat ius eos repetendi; quia ſciens ac volens dedit eos iuueni prodigo, certiſſimè illos perdituro. Vide quæ de artibus & damnis meretricum dixit Salomõ c. 7. v. 6. & ſeq.

Vers. 4. *Rex iuſtus erigit terram: vir auarus deſtruit eam.* Heb. *Rex in iudicio ſtare facit terram; & vir oblationum diruet eam.* Chald. *Rex in iudicio ſtabilem facit terram: vir impius diſſipat eam.* Septuag. *Rex iuſtus erigit Prouinciam: vir autem iniquus deſtruit.* Vatab. *Iudicio rex ditionem firmam facit: at qui tributa extorquet deſtruit eam.*

Pro *vir auarus* Hebr. eſt איש תרומות *is terumot*, ideſt *vir eleuationum*, hoc eſt *oblationum*. Hinc paſſim in Script. *teruma* vocatur donum vel munus, quod Deo per Sacerdotem eleuatis A manibus offerebatur. Quæres, quis ergo hic eſt *vir terumot* ſiue eleuationum?

Primò R. Salomon vertit, *vir elationum*, ideſt vir ſuperbus, qui non veretur fore, vt à quoquã in iudicium vocetur, vnde pro libito & faſtu ſuo iudicat, itaque iudicium peruertit. Hic ſanè deſtruit Rempubl. Vir eleuationũ quis? Resp. 1.

Secundò alij: *Vir eleuationum vel oblationum*, inquiunt, eſt Princeps vel iudex, qui res ſacras diripit, & oblationes Deo factas ſibi aſcribit. His ſanè euertit Eccleſiam, & conſequenter Rempub. Religio enim & pietas eſt fundamentum Reipub. vt ſi illam tollas, hanc ruere neceſſe ſit. Tales ſunt non pauci, qui prædia & rura Eccleſiæ inuadunt, ac prouentus eccleſiaſticos ſuo applicant fiſco: quos Deus punit talione, vt qui eccleſiaſtica inuadunt perdant propria & ſæcularia, vti contigit Henrico 8. Angliæ Regi. B Huc facit quod ſcribit R. Salomon: *Rabbini* inquit, *illud pronunciarunt, iudicem ſi regi ſimilis ſit, quem nec amicos ſibi comparare, nec munera oblata recipere neceſſe ſit, hac ratione terram firmare: quod ſi ſimilis ſit ſacerdoti per areas oberranti ad primitias poſtulandas, eandem diripere & perdere.* 2.

Tertiò Aben Ezra: *is terumot* vertit *vir exactionum*, qui tributa exigit. Conſtat autem tributa, quas à populo Princeps refert eſſe ſextam ephæ partem. q. d. Rex cùm iuſtè ſe gerit terram firmam ſtabilémque reddit, ſed qui tributa ampliora ſumit quàm certò ordine menſuraque conſtitutum ſit, eandem demolitur. Sic & Vatab. 3.

Quartò Septuag. & Syrus vertunt, *Vir iniquus*, qui æquitatem & leges violat. Aquila & Theodot. ἀνὴρ ἀφαιρεμάτων, ideſt *vir demptionum* C *vel oblationum*, qui aliena demit, vel oblata ambit & occupat. 4.

Quintò Baynus vertit, *vir munerum*: Rex inquit, iuſto iudicio creatus, hoc eſt legitimè electus, puta qui bonis artibus ſiue virtutibus, aut legitima ſucceſſione peruenit ad regnum, hic illud ſtabiliet, ideſt diu regnabit in populo; ſed vir munerum, qui per largitionem & munera euectus eſt ad principatum, hic deſtruet terram, id eſt expilabit populum terræ. 5.

Sextò & genuinè, *vir terumot*, ideſt *oblationũ*, eſt *vir munerum*, qui ſcilicet non dat, ſed ambit & accipit munera, puta *auarus*, vt vertit Noſter, ideóque *iniquus*, vt vertunt Septuag. & *vir* D *demptionum*, ideſt demens ſubditis dona & bona, vt vertit Aquila & Theod. q. d. Rex qui iuſtè iudicat iuſtéque adminiſtrat regnum, hic illud faciet ſtabile, diues, felix & proſperum, at qui recipit munera, quibus placatus ſcelera dimittit impunita, permittit fieri mala, bonos viros opprimit, ſontes abſoluit, inſontes iniuſtè condemnat. Rurſum qui officia & magiſtratus cõfert non dignis, ſed indignis offerentibus dona, hic ſanè deſtruet Rempub. & populum terræ ſibi ſubiectæ. Talis enim primò, ſubditos grauabit & excoriabit, vt munera quæ pro principatu dedit (vti ea ſolent dare auari, vt illo diteſcant) à ſubditis recuperet in triplum, imò in decuplũ, vt ait Iuſtinianus Imper. & talis ſubditos velut mancipia munerum pretio à ſe coempta durè & indignè tractabit, tertiò hac ratione via aperitur, vt boni & prudentes, qui non poſſunt vel nolunt dare munera, ab officiis excludantur, 6 genuinè.

improbi

improbi verò & inſipientes, ſed diuites per munera eadem obtineant.

Scripſit hac de re inſigne opuſculum ad Duciſſam Brabantiæ S. Thomas Aquinas, vbi planè diſſuadet illi, ne magiſtratus pretio liciteтur & vendat.

Nota Hebr. יעמיד iaamid, ideſt ſtare facit, ſtatuit ſtabilit terrã, alludere ad centrũ terræ, eique comparare regem, vel potiùs iudicium regis. q. d. Rex iuſtus ſtabilit terram inſtar centri, vel potiùs per iuſtitiã quaſi per centrum. Sicut enim centrum teſte Ariſtot. lib. 1. de cœlo, terræ & corporibus omnibus, quæ ad illud tendunt confert triplex beneficium, ſcilicet vnitatem, conſeruationem, & quietem: ſic & rex per iuſtitiam, quam omnibus vnam eandemque adminiſtrat, omnes in eadem ſibi vnit, & in concordia amotis ſeditionibus conſeruat, ac quietem à bellis hoſtibuſque, quos ab eis propulſat, tribuit. Ex aduerſo vir auarus, ideſt tyrannus regis nomine indignus, vt vir priuatus potius vocandus ſit quàm rex, qui muneribus vendit iuſtitiam, ſubditos quaſi à ſuo centro auellit facitque excentricos, ac pro vnitate affert diſcordiam & ſchiſmata, pro conſeruatione ruinam & exitium, pro quiete ſeditiones & tumultus. Vnde Noſter Salazar: Sicut corpora inquit, è centro ſeparata non quieſcunt, ſed vi ſua ad vlteriora nituntur, ita etiam ciues tyrannum principem nacti, incredibilem vim ſuſtinent, atque adeo in ipſius obedientia non diu perſiſtunt, ſed inquieti ac mobiles alium cogitant & alium affectant. Ruſum ſicut corpora à centro diſſita, à contrariis ſuis corrumpi ſolent; ita etiam imperia quæ ad tyrannos principes deuenerũt, ab externis hoſtibus petita, faciliùs euerti ac deſtrui ſolent.

Iuſtitia eſt centrum regni per tres dotes.

Tyrannus facit populum excentricum.

Hanc tyrannidis eſſe indolem & proprietatem docet Plato, Plutar. & Ariſtot. lib. 5. Polit. c. 10. Quocirca Agapetus Diaconus Admonit. ad Iuſtinian. Imp. identidem ei commendat iuſtitiam & beneficium in ſubditos. *Solis profectò*, inquit, *partes ſunt, illuſtrare radiis orbem: Principis verò virtus eſt, egenorum miſereri. Porrò his clarior eſt imperator, qui pius eſt. Ille namque cedit ſuccedenti nocti, hic autem rapacitati prauorum non concedit indulgentiæ quicquam, ſed lumine veritatis iniquitatis occulta coarguit.* Et Plutar. in Moral. *Vt Deus*, inquit, *in cælo pulcherrimum ac iucundiſſimum ſui ſimulachrum conſtituit ſolem, ſic in Republica Principem, qui prudentia, iuſtitia, benignitate ſe erga omnes repræſentet.* Sextus Pythagoræus in ſententiis ſenten. 15. *Sapiens vir*, inquit, *& pecuniæ contemptor ſimilis eſt Deo.* Et ſent. 33. *Reuereatur vitam tuam mundus: nihil admittas quod tibi inurat notam.* Alius: *Theologia Chriſtianorum tria præcipua quadam in Deo ponit, ſummam potentiam, ſummam ſapientiam, ſummam bonitatem. Hunc ternarium pro viribus abſoluas oportet. Nam potentia ſine bonitate mera tyrannis eſt, ſine ſapientia pernicies, non regnum. Primum igitur des operam, vt quandoquidem potentiam fortuna dedit, quàm maximam ſapientiæ vim tibi compares, vt vnus omnium optimè quid expetendum, quidue fugiendum ſit perſpicias; Denique vt quàm maximè prodeſſe ſtudeas omnibus: nam id eſt bonitatis. Poteſtas autem ad hoc potiſſimum tibi ſeruiat, vt quantum cupis prodeſſe tantundem & poſſis, imò plus velis quàm poſſis. Porrò nocere hoc minus velis, quo magis potes.*

Rex ſit iuſtus & beneficus. Gnomæ.

Rex tres Dei dotes imitetur.

Homo qui blandis fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus eius. Ita Roman. & cæteri impreſſi: manuſcripti tamen pro *eius* legunt *ſuis*, & ſic vertit R. Leui, Aben Ezra & Septuag. Hebræum enim pronomen affixum tam eſt reciprocum quàm abſolutum, vt tam *ſuis* quàm *eius* verti poſſit. Verſ. 5.

Noſtra ergo vulgata verſio quæ habet *eius*, ſignificat cauendam eſſe aſſentationem tam aſſentato, quà amico aſſentanti, quaſi dicat. Is qui amico blandis & ad aſſentationem compoſitis ſermonibus adulatur, non amicus eſt, ſed adulator & hoſtis; quia vel ſciens, vel neſcius; vel ſimpliciter, vel fraudulẽter rete & laqueum expandit motibus, & actibus eius cui adulatur.
B Facit enim vt is ſuperbiat, & maiorem ſe putet, quàm reuera ſit, vtque vitia quæ adulator excuſat vel laudat, pro virtutibus habeat & exerceat. Eſt metaphora à venatoribus, qui aues & feras reti expanſo illaqueant. Sicut enim aues & feræ laqueo hoc capiuntur & necantur; ſic adulatione capiuntur & necantur animæ inſipientum. Ita Plutar. tract. de differentia adulatoris & amici: *Adulator*, inquit, *trahit, & in laqueum iniicit imitando.* Et poſt pauca. *Nec feram moratur, ſed ipſum in plagas coniicit, & indagine cingit venatorem.* Vide ibi plura. Seneca Natural. quæſt. lib. 4. in præfat. *Nec adulatoribus latus præbeas: artifices enim ſunt ad captandum ſuperiores* (en artem qua venatores ipſos ad retia pertrahunt) *Mihi crede capieris, ſi proditioni eorum ipſe te tradis.* Plato verò in Gorgia: *Adulator*,
C inquit, *optimi nullam habent curam; ſed ſemper eò quòd dulciſſimum eſt, quaſi hamo incautam illaqueat mentem, & vſque adeo decipit* &c. Hæc eſt Philautia hominis, vt etiamſi ſciat adulatorem adulari, & impudenter falſa dicere ac mentiri ſplendide, tamen eo delectetur, ſuiſque falſis laudibus ab eo decantatis palpetur & gaudeat. Grauiter Seneca Epiſt. 59. *Citò ait nobis placemus, ſi inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes qui ſanctos, agnoſcimus, nec ſumus modica laudatione contenti: quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus: Optimos nos eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus, aſſentimur, cum ſciamus illos ſæpe mentiri.* Non minùs verè ac grauiter de Tranquill. cap. 10. *Quis ſibi verum dicere auſus eſt? quis non inter laudantium blandientiumque poſitus greges, plurimum tamen ſibi ipſi
D aſſentatus eſt?* Ergo quod adulatorum deceptione ſeducamur, ex noſtro errore noſtráque aſſentatione manat. *Amor proprius* (inquit Plutarchus) *facit, vt quiſque ſui ipſius aſſentator cùm ſit primus atque maximus, non difficulter admittat externum, quem putat ac vult eſſe ſibi atque accedere teſtem, adſtipulatoremque.* Quocirca ſapienter Diogenes apud Dionem orat. 3. de Regno: *Omnium ait vitiorum turpiſſimum inuenias adulationem; etenim id quod honeſtiſſimum, iuſtiſſimumque in vita eſt corrumpit, nempe laudem, vt iam amplius haud videatur credibilis, neque vera: aut (quod omnium peſſimum eſt) virtutis præmia vitio attribuit. Itaque multò peius faciunt, quàm qui corrumpunt monetam, qui virtutem fide carere faciunt.* Et inferius: *Qui pauperem laudat vt diuitem, ipſe quidem mentitur, laudatio autem paupertatem exprobrat.*

Philautia adulationis.

Vulgatæ accedit Chald. qui vertit: *Vir qui diuiditur.* (Heb. enim חלק *chalac* & blandiri ſiue adulari, & diuidere ſignificat) *à ſocio ſuo, rete expandit greſſibus eius.* q. d. qui per litem, iram vel odium ſeparat ſe ab amico, hic machinatur ei laqueum, ideſt fraudem & dolum, quo eum decipiat & ſupplantet.

Heb. eſt: *Vir leniens vel blandiens ſuper ſocium ſuum, rete expandit greſſibus eius*, q. d. ideo lenibus vtitur verbis & blanditur proximo ſuo, vt per has blanditias eum decipiat, vel aliquid ab eo impetret quod ſibi commodum, danti graue eſt & incommodum. Monet ergo blanditias & blandiloquos cauendos, quia ferè decipere intẽdunt vel aliquid extorquere. Id ita eſſe quotidie experimur. Blanditiæ ergo ſunt dulces, & melliti laquei imprudentium. Vnde Cato in Diſtichis, Salomonem ſecutus ita monet:

Noli homines blandos nimirum ſermone probare:
Fiſtula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

Et inferius:

Sermones blandos blæſoſque cauere memento:
Simplicitas, veri forma eſt; fraus, ficta loquendi.

Huc facit Gnome Syrorum & Arabum Cent. 1. num. 97. *Quando audieris vnum de te loquentem bonum, quod in te non eſt, ne credas* (ne in ſinu gaudeas) *loquetur enim & malum de te, quod in te non eſt.* Hinc mollire ſermones, ſiue blandiri, in Scrip. idem eſt quod decipere, vt: *Molliti ſunt ſermones eius uper oleum, & ipſi ſunt iacula.* Pſal. 54. 22. Sic Dalila blanditiis ſuis Sampſonem ſeduxit, & in mortẽ induxit. Iudic. c. 14. 15. Similia ſunt Prouer. 2. 16. & c. 6. 26. & c. 23. 31. & c. 7. 25.

Pari modo qui hoſti doloſè propinant venenum, id porrigunt in vinis dulcibus delicatiſque & pateris auratis. Vnde Iuuenalis:

nulla aconita bibuntur
Fictilibus, tunc illa time, cum pocula ſumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.

Olim enim Setina vina (ex oppido Setia non longè à Roma) erant delicatiſſima; vnde illa bibebat Auguſtus Cæſar; iam mutato ſitu oppidi, mutatæ ſunt perieruntque hæ vinorum eius deliciæ.

Septuag. verò Vatican. quæ habent *Suis*, ſic vertunt: *qui præparat ad faciem amici ſui, rete circundat illud pedibus ſuis;* quæ ſententia neruoſior eſt, monetque aſtutos & fraudulentos, qui aliis tendunt inſidias & machinantur fraudes, vt iis abſtineant, eò quòd hæ fraudes in eorum caput reciſuræ ſint, q. d. qui amico ſuo machinatur per inſidias malum, ipſe eodem velut reti ſuo illaqueabitur & capietur, iuxta illud cap. 28. 10. *Qui decipit iuſtos in via mala, in interitu ſuo corruet, & ſimplices poſſidebunt bona eius.* Et cap. 26. 27. *Qui fodit foueam, incidet in eam; & qui voluit lapidem, reuertetur ad eum.* Hoc enim eſt iuſtum Dei iudicium ac iuſta talionis pœna, vt doloſi ſuis dolis quos aliis tetenderunt illaqueentur, vt ibi dixi, iuxta illud Pſal. 34. 8. *Veniat illi laqueus quem ignorat, & captio quam abſcondit apprehendit eum, & in laqueum cadat in ipſum.*

Porrò Septuag. Complut. & Regij ſic habent: *Qui præparatur ad vultum amici ſui, rete circumiaciet ei pedibus ſuis:* Verùm hæc lectio obſcura & implexa eſt, diſſidetque ab Hebræo, Chald. Vulgata, quin & à Septuag. Vatican. & ab Auctore Catenæ Græc. qui omnes delent τὸ εἰ; fortè quia pronomen Hebræum, vt dixi, tam verti poteſt *eius* quam *ſuis*, Aliquis ad marginem Septuag. adiunxit τὸ *eius* vel ἑ, vt vtramque verſionem indicaret, quod poſtea in textum irrepſit.

Peccantem virum iniquum inuoluit laqueus, & iuſtus laudabit atque gaudebit. Heb. *In præuaricatione viri malus laqueus*, & iuſtus *præconia dicet & lætabitur.* Caiet. *Et iuſtus cantabit atque gaudebit.* Cald. *Vir malus in peccato ſuo capitur* &c. Septuag. *Peccanti viro magnus laqueus: iuſtus autem in gaudio atque lætitia erit.* Aquila: *In peccato viri iniqui offenſio.* Symmach. *In iniuſtitia viri malum ſcandalum.* Offenſio & ſcandalum hic tum actiuè accipi poſſunt, quaſi dicat: Iniquus ſua iniquitate offendit & ſcandalizat proximos; tum paſſiuè, quaſi dicat: Iniquus in ſua iniquitate offendet, ſcandalizabitur & capietur, ſicut mus in eſca decipulæ capitur & ſcandalizatur; inde enim vox ſcandali deducta eſt, vt alias dixi; & hic poſterior ſenſus conformior eſt Hebræo, Chald. Vulgatæ & Septuag. vnde Pagnin. vertit: *Propter præuaricationem viri, veniet & malus laqueus: Iuſtus autem laudabit & lætabitur.* Vatab. *Ipſi malo ſua tranſgreſſio laqueus eſt: Iuſtus autem ouat & gaudet.* Vers. 6.

Quæres, quis hic vocetur peccans & vir iniquus, qui ſuo peccato & iniquitate illaqueatur? Primò, Baynus intelligit fraudulentum & doloſum, de quo v. præcedenti, cui hunc verſum ipſe annectit, quaſi dicat: rete expanſum ab adulatore non impediet greſſus alicuius, ſed iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus ſuorum conſtringitur: vel neruoſiùs q. d. Vafer & fraudulentus cum rete alteri parat, ipſe ſibi inijcit laqueum, quo ſtranguletur & præfocetur: fraudes enim in fraudulentum recidunt, ipſumque præfocant. Iniquus ſuo reti illaqueatur quis? Reſp. 1.

Secundò, Aben Ezra intelligit rebellem: rebellio enim Hebr. vocatur פשע *peſca*, ideſt præuaricatio. Solent enim rebelles in rebellione ſua capi, & ob eam à principe capite mulctari. 2.

Tertiò, R. Leui intelligit ſcandaloſum, qui alios ad ſua ſcelera pellicere ſatagit, iuxta illud: *Væ ſceleſto, væ ſceleſti vicino:* Hic enim velut peſtis Reipub. ob hoc ſcandalum morte puniri & exterminari ſolet; ſicut hæreticos dogmatiſantes, qui ſcilicet alios ad ſuas hæreſes ſollicitant, plecti videmus. De his ait Deus Ierem. c. 5. 26. *Inuenti ſunt in populo meo impij inſidiantes, quaſi aucupes laqueos ponentes & pedicas ad capiendos viros, ſicut decipula plena auibus, ſic domus eorum plenæ dolo.* 3.

Quartò, Noſter Salazar intelligit deſperantem: huic enim ſua deſperatio eſt laqueus, ideſt peccatum grauiſſimum & immedicabile, quod eum necat & ſuffocat: Sicut videmus deſperantes ſeipſos ſæpe laqueo præfocare, aut aquis ſubmergere. Deſperatio ergo primò animam, deinde corpus ſtrangulat. Ex aduerſo vir iuſtus ſpe erectus præ gaudio geſtit, & in Dei laudes erumpit. Senſus ergo eſt q. d. Peccatorem maximorum criminum reum, ſæpe 4.

ſua ipſius conſcientia ad deſperationem adducit, & collum laqueo inſerere cogit, ſuo ipſius damnatum iudicio. Sic Iudas proditor ad nisi ſceleris conſcientia ſtimulatus, ſibi ipſi laqueum iniecit.

Hæc appoſita, ſed inadæquata & partialis eſt explicatio. Deſperatio enim tantùm eſt pars & ſpecies vna peccati, quod vti varias ſpecies alias continet, & varios præter deſperationem ſibi nectit laqueos.

5. genuinè. Quintò ergo plenè & adæquatè quemlibet hic peccantem accipias, ſcilicet peccato graui & enormi, qui in alios iniurius, malignus & maleficus eſt. Hic enim Hebr. vocatur רע *ra*, atque iniuriam notat פשע *peſca*, id eſt præuaricatio. Docet ergo hæc gnome peccatum ſimile eſſe eſcæ, ad quam dum aduolant aues, mures & feræ reti vicino vel laqueo implicantur & capiuntur.

Voluptas eſca peccati. Simili enim modo peccatum ſuam habet eſcam & illecebram, nimirum voluptatem gulæ, luxuriæ, ambitus, vindictæ &c. ſed cum ea peccatorem criminis vnco perfodit, tenet & capit iuxta illud Sapien. 14. 11. *Creatura Dei in odium factæ ſunt, & in tentationem animabus hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium.*

Vncus peccati reatus. Vncus hic eſt reatus peccati, quo ſe peccans dæmoni obſtringit, itaque Dei ſeſe obnoxium ac gehennæ reum efficit. Vnde ſequitur perpetuus conſcientiæ mœror & angor, infamia, pœna iudicis, milléque ærumnæ vel à Deo vel ab hominibus in peccatorem immiſſæ. Hoc eſt quod Salomonem ſecutus Iſaias ait c. 5. 18. *Væ* ait *qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum.* Et Iob. c. 18. 9. *Tenebitur,* inquit, *planta eius laqueo* &c. *abſcondita eſt in terra pedica eius, & decipula eius ſuper ſemitam.* Et Salomonis Pater Dauid: *Funes,* inquit, *inferni circumdederunt me; præuenerunt me laquei mortis.* 2. Regum 22. 6. Vide dicta c. 5. 22. ad illa: *Iniquitates ſuæ capiunt impium &c. Iuſtus autem laudabit & gaudebit.* Heb. *Iubilabit & lætabitur:* tum quia gaudet ſcelera & ſceleſtos puniri ex zelo iuſtitiæ; tum quia ab vtriſque ſe liberatum videt; tum denique quia iuſtitia lætus lætam habet conſcientiam, ac ſecurus gaudia & præmia tum præſentia, tum æterna à Deo expectat. Caiet. *Cantabit atque gaudebit*, vt alludatur ad illud Iſaiæ 35. 8. iuxta Septuag. *In ſiticuloſa terra erit fons aquæ, ibi erit lætitia auium.* Cyrill. autem ad hæc alludens verba: *Fons* ait *aquæ viuæ Chriſtus ſaluator, in illo factus eſt auium concurſus & lætitia. Aues hic dicit, qui vltra res terrenas euolant, & qui libertate ſpiritus vtuntur, qui alii ſunt propter virtutem, & quæ ſupra ſunt ſapiunt.*

Verè & piè S. Auguſt. in ſententiis num. 90. *Non poteſt,* inquit, *quiſquam fraudari delectationibus ſuis, cui Chriſtus eſt gaudium. Æterna enim exultatio eſt, quæ bono lætatur æterno.* Et num. 113. *Chriſtiano rectè gaudendi cauſa non præſens ſæculum eſt, ſed futurum. Et ita vtendum eſt temporalibus ne obſint æternis, vt in via qua peregrini ambulant, hoc placeat quod ducit ad patriam.* Plura de hoc iuſtorum gaudio dixi c. 15. v. 15. ad illa: *Secura mens quaſi iuge conuiuium.*

Vers. 7. *Nouit iuſtus cauſam pauperum, & impius ignorat ſcientiam.* Pro *cauſam* Hebr. eſt דין *din*, id eſt iudicium, hoc eſt litem & cauſam forenſem quæ in iudicio diſceptatur. Vnde patet maximè

A hic de Iudice & Aduocatis agi, quaſi dicat: Iuſtus iudex & aduocatus curæ & cordi habent, ideóque diligenter ſcrutantur cauſas forenſes pauperum, vt earum iuſtitiam & æquitatem à radice & fundamentis cognoſcant, tueantur & decidant. At iniuſtus & impius iudex vel aduocatus non curat lites pauperum, quia ab eis parum lucri ſperat, ideóque non veſtigat eorum rationes & fundamenta, imò affectat earum ignorantiam, ne cogatur pro eis ſtare contra diuites & potentes, quorum munera & gratiam ambit: quales increpans Iſaias c. 1. *Pupillo,* inquit, *non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad eos.* Contra id quod ſancit Propheta Pſal. 81. *Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iuſtificate.* Vnde Hebr. eſt לא יבין *lo iabin*, id eſt *non diſcernit*, ſcilicet בין *ben*, id eſt *inter* Iuſti agunt cauſas pauperum.

B æquum & iniquum, *inter* litem diuitis & pauperis, *inter* legem generalem & caſum particularem; ſed omnes vna generali lege & ſententia inuoluit; itáque pauperes ſæpe excipiendos iniuſtè condemnat. Talis iuſtus fuit S. Iob, dicens cap. 29. 16. *Pater eram pauperum, & cauſam quam neſciebam diligentiſſimè inueſtigabam.* Talis fuit S. Ludouicus nonus Exempla.
Rex Franciæ, qui metuens ne cauſæ pauperum negligenter à iudicibus audirentur, ipſe ſingulis hebdomadis eaſdem audiebat, diſcernebat & diiudicabat. Idem fecit S. Iuo, qui totum ſe gratis addixit patrocinio pauperum, ac proinde quaſi patronus pauperum in ſanctorum numerum eſt relatus. Hac de cauſa in multis academiis gradum Doctoratus aut licentiæ in iure ſuſcepturi, ac Tribunalium aduocati

C iurant ſe pauperum cauſas gratis acturos; imò Romæ ſtipendiis publicis deſignantur aduocati, qui pauperum lites gratis peragant. Huc ſpectat illud Democriti apud Antonium in Meliſſa parte 1. cap. 7. *Optimus iudex eſt* Gnomæ.
qui citò intelligit & lentè iudicat: Alterum enim beneuolentia eſt, alterum verò diligentia exquiſitæ. Præclarè Theodoricus rex apud Caſſiodor. lib. 3. variar. cap. 20. *Inter glorioſas* ait *Reipub. curas, quas perpeti cogitatione Deo auxiliante reuoluimus, cordi noſtro eſt leuamen humilium contra potentiam ſuperborum.* Et Plinius in Paneg. Traiani: *Rex, cuius imperij maieſtas ſalutis eſt tutela.* Et alius: *Principem dat Deus, qui erga omne hominum genus vice ſua fungatur.*

Porrò Septuag. vertunt: *Nouit iuſtus iudicare pauperibus: impius autem non cogitat*

D *ſcientiam.* Complut. *Non cogitat cauſam.* Regia: *Non intelligit iudicium.* Adduntque: *Et pauperi non ineſt mens cognoſcens, vel ſolertia*, vt vertit Auctor Catenæ Græc. quæ verba non ſunt in Hebræo, Chald. Vulgata. Quare vel paraphraſticè à Septuag. ſunt addita, vel certè ex alia verſione adiecta. Si enim pro רשע *raſca*, id eſt *impius*, per Apocopen legas רש *ras* (vt alibi legiſſe Septuag. ſuperiùs adnotaui) id eſt *pauper*, & reliqua quæ ſequuntur eidem addas, prodibit hic ſenſus: *Pauper non intelligit ſcientiam*, id eſt *pauperi non eſt mens cognoſcens*, quaſi dicat: Ideo iuſtus iudex vel aduocatus ſcrutatur ius pauperis, quia pauper per ſe vel ſimplex eſt, ſtupidus aut ſtolidus, vel ignorans aut ignarus iuris. Eo ergo magis eius miſeratur, magiſque

curæ habet tam miſeri cauſam, eique ſedulò ſtudet, vt eius æquitatem veſtiget & tueatur. Hoc eſt quod de Salomone in typo Chriſti, qui regum & principum fuit idæa, cecinit Dauid Pſal. 71. 12 *Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erit adiutor.*

Vers. 8. *Homines peſtilentes diſſipant ciuitatem: ſapientes verò auertunt furorem.* Heb. *Viri irriſionum* (id eſt irriſores. Syrus: *illuſores*, qui omnia humana & diuina irrident, ideóque peſtilentes) efflant vel *ſufflant ciuitatem: ſapientes vero reuerti faciunt naſum*, ideſt iram & furorem. Pro *diſſipant* Heb. eſt ויפיחו *iapichu*, ideſt *efflant*. Chald. *loquuntur mendacium.* Vulgo enim *ſufflare* dicuntur, qui mentiuntur. Sicut enim ſufflando concitamus ventum, ſic mentiendo nil niſi vanitatem & mendacium efflamus. Symmach. *Incenderunt.* Septuag. *Exuſſerunt.* Alij: *fluctuare faciunt.* Vatab & Pagni. *Illaqueant* vt *iapichu* alludat ad פח *pach*, ideſt laqueus.

Primò, Aben Ezra ſic exponit q. d. Deus ob deriſores parat ciuibus laqueos, quibus implicentur. Sapientes verò ob prudentiam, qua pollent, diuinam iram ſedant, laqueoſque deuitant.

Secundò, R. Leui: Deriſores ait, iurgia diſſidiáque ſerunt, quibus perditur ciuitas; ſapientes verò pacem conciliare ſtudent, iramque & æſtum, quo quis in alterum exardeſcit, prorſus deliniunt. Et Vatab. Illuſores ait, ſunt exitio ciuitati, & ſapientes auertunt iram à ſannionibus excitatam.

Tertiò, Hebræi, qui *iapichu* vertunt efflant, vel ſufflant vel fluctuare faciunt, cenſent eſſe metaphoram à vento q. d. Sicut validi venti, C præſertim contrarij, dum inter ſe confligunt, ſternunt arbores; euertunt turres, lacerant vrbes, naues in mari collidunt & confringunt, atque altos tollunt ad ſidera fluctus; ſic pariter homines tumultuoſi & ſeditioſi concitant rixas, ſchiſmata & ſeditiones, quibus tota ciuitas collidatur & conquaſſetur: at verò ſapientes ſua prudentia & tranquillitate hos fluctus motúſque ſedant, ac ciues paci, ciuitatem integritati reſtituunt.

Quartò, Septuag. Symmach. & alij, qui *iapichu* vertunt *incendunt* vel inflammant, cenſent metaphoram duci vel à folle vel à flabris ventorum. q. d. Sicut folle ſufflando excitatur ignis, qui totam lignorum ſtruem, imò ſyluam aut domum, plateam, vrbem proſerpendo comburat: ſic pariter ſuſurrones, qui ſerunt inimicitias, diſcordias & lites, ſunt quaſi folles & flabella, quæ iras & lites inter ciues ſuccendunt, vt tota ciuitas rixis exæſtuet, abeatque in pugnas & cædes: At verò ſapientes hoſce folles comprimunt, ac malitiam & pacem ciuitati reddunt.

Quintò, Noſter *iapichu* vertit *diſſipant*, ideſt diſflant, metaphora ſumpta à paleis & ſtipulis. q. d. Sicut ventilator tritici ventilando diſflat & diſſipat paleas, vt tenues vaneſcant in auras; ſic pariter ſuſurrones & ſeditioſi, ſuis ſuſurris & tumultibus vulgus leue & mobile agitant ventilantque, vt ſeditiones concitet, quibus diuites ſpolientur, probi necentur, potentes fugentur, itáque ciues diſpereant & euaneſcant: at verò ſapientes ſua ſapientia & grauitate hoſce tumultus pacant, ac plebem cum Senatu conci- A liant, itáque ciuitati concordiam & tranquillitatem reſtituunt, vti Romæ olim fecit Menenius Agrippa, qui plebem à Senatu diſſidentem & ſecedentem in Auentinum montem, eo quod à ſuſurronibus concitata quereretur ſe à Senatu opprimi, per Apologum ventris & membrorũ, quem recitaui 1. Corin. 12. 23. cum Senatu conciliauit, vrbique pacem reddidit. Præclarè Epictetus apud Stobæum ſerm. 43. *Sicut*, inquit, *faces in portu ſublatæ magna flamma in paucis cremiis* (rebus combuſtibilibus) *excitata, nauibus per mare errabundis multum auxilij ferunt: ſic & viri ſplendidi in Vrbe periclitante pauci ipſi rebus contenti, magnis beneficiis ciues afficiunt.* Exemplo ſit mulier ſapiens Thecuitis, quæ Vrbem Abelam à rebelli Seba infeſtam ſua ſapientia rebellione liberauit, ac Ioab & Dauidis bellum diſcuſſit. 2. B Reg. 20. Moſes quoque & Aarõ ſæpe auerterũt iram Dei ab Iſraele, vt & Phinees occidens peſtilentes cultores Beelphegor fornicantes cum Madianitis, qui eam concitarant. Num. 25.

Vir ſapiens ſi cum ſtulto contenderit, ſiue iraſcatur, ſiue rideat non inueniet requiem. Heb. *Vir ſapiens iudicium ſubiens cum viro ſtulto, & iraſcetur & ridebit, & non requies.* Chald. *Vir ſapiens contendens cũ viro ſtulto, ſiue iraſcatur, ſiue rideat non conteretur.* Sept. *Vir ſapiens iudicabit gẽtes: Vir autem nequam ſuccenſens deridetur & non terret:* Syrus: *non fert moleſtè*, vel *non indignatur.* Vers. 9.

Primò R. Salomon per virum ſapientem accipit Deum, qui cum ſtultis, ideſt impiis contendit iugiter ſine requie.

Secundò Baius, quaſi dicat: ſtultus eſt incorrigibilis, aliorum enim monita vel ridendo vel iraſcendo explodit; quare non verbo, ſed fuſte & verbere contundendus & emendandus eſt.

Tertiò & genuinè τὸ *Siue iraſcatur ſiue rideat*, refer ad ſapientem corripientem, non ad ſtultum correptum. Senſus ergo eſt, ait Ianſen. q. d. ſi ſapientem ſiue in iudicio ſiue extra iudicium diſceptare contigerit cum viro ſtulto, hoc eſt homine improbo, ſiue ſapiens iraſcatur ſiue rideat, hoc eſt ſiue ſeriò agat ſiue ioco; ſiue ſeriis verbis iuſtam ſuam indignationem oſtendat, ſiue ridendo declaret ſe contemnere illius improbitatem; ſiue durè cum illo agat ſiue blandè & benignè, non inueniet requiem, ideſt non facilè ab illo liberabitur, non facile illi ſatisfaciet, vt ab illius impetitione ſit habiturus quietem. D Prouerbium docet, ſtultum & improbum eſſe implacabilem & incorrigibilem: quare ſapientibus cautè declinandum eſſe à contentionibus cum eo. Exemplum eſt in Phariſæis, cum quibus Chriſtus contendens nunquam potuit quietem ab eis obtinere, cùm nunc durè eos inceſſeret, nunc blandè eis ſatisfacere ſtuderet.

Stulti enim quaſi feræ ſtolidæ & ſtupidæ nec blanditiis verborum, nec minus plagis ue verberum ad ſapientiam virtutemque transferri ſe ſinunt: ſapientes verò, vtpote animo & iudicio pollentes, vtriſque ad honeſtatem excitantur. Huc facit illud Sexti Pythagoræi: *Neque vox in piſcibus, neque virtus in hominibus imperitis quærenda.* Et illud Cratetis: *Stulti ſimiles ſunt terebris, eo quod niſi vinculis & neceſſitate coacti officium ſuum non faciant.* Et illud: *Phryx non niſi plagis emendatur.*

Porrò Septuag. vertunt: *Vir ſapiens iudicabit gentes: vir autem nequam ſuccenſens deridetur, & non terret*, q. d. Vir ſapiens facilè regit populos; tum quia prudens eſt & moderatus; tum quia ſuo exemplo ſubditis præit, qui proinde eum ſequuntur, & libenter obtemperant; at verò nequam & improbus nil à ſubditis impetrat, ſed citò eis immorigeris ſuccenſeat ab eiſdem deridetur, neque minando terret, penſi habetur & contemnitur: tum quia ſubditos grauat legibus, tributis & oneribus; tum quia imprudens eſt, tum quia ſubditis dat ſcandalum & malæ vitæ exemplum ſeuera percipiendo & diſſolutè viuendo. Vnde Auctor Catenæ Græc. Septuag. ſic clarè vertit: *Vir ſapiens rectè iudicat populum: vir autem improbus ira incenſus deridiculum ſe facit, nec vlli terrorem incutit.* Hinc diſco probitatem

B

probitas valet ad regimen. plurimùm valere ad regimen, & ad impetrandam à ſubditis obedientiam. Hanc enim impetrat prudentiæ & virtutis opinio, æque ac vitæ exemplum. Vnde Plutar. in Moral. Principem componit cum lege & iure: *Tot tantorumque* inquit *honorum & munerum, quæ dii largiuntur nullus eſt fructus, aut vſus rectus ſine lege, iure & principe. Iuſtitia finis eſt legis: principis opus lex: princeps autem imago Dei cuncta adminiſtrantis.* Vnde Cato peſſimum dicebat eſſe principem, qui ſibi ipſi imperare nequiret, vt rationi, legi & virtuti ſe ſubderet: qua enim ratione talis alios ſibi legique ſubdet?

Vers. 10. *Viri ſanguinum oderunt ſimplicem: iuſti autem quærunt animam eius.* Pro *ſimplicem* Heb. eſt תם *tam*, ideſt *integrum*, immaculatum, incorruptũ: Syrus, *innocentem*. Septuag. ὅσιον, ideſt, *ſanctum*. Hic autem maximè notat iuſtum iuſtitiæ propugnatorem & vindicem, qui ſcilicet iniuſtos prædones & homicidas acriter increpat, & ſi magiſtratu fungitur eos inſectatur & morte mulctat. Hunc enim vt vitæ ſuæ perniciem oderunt homicidæ.

Senſus eſt q. d. Viri ſanguinarii & homicidæ oderunt virum innocentem & virtutis ſtudioſum, tum quia moribus ſuis contrarius eſt, eóſque tacitè vita ſua condemnat, quia ergo delectantur ſcelerata vita, hinc virtutem ex virtute præditos oderunt. Vnde Chald. vertit: *Viri ſanguinem effundentes oderunt ſimplicitatem: recti autem quærunt eam*; tam quia bonis eius inhiant, ideóque illius velut in prædam ſibi expoſiti vitæ inſidiantur: *iuſti autem quærunt animam eius*:

D

ſtudent vitæ eius conſeruandæ, vtpote quæ ſibi & toti Reipub. ob exemplum, conſilium, preces & merita apud Deum ſit vtiliſſima: tum denique quia vt dixi, ſicarii oderunt viros integros, qui iura tuentur & iniurios, præſertim homicidas perſequuntur: eos ergo vt ſuos iudices & carnifices immitiſſimos odiis inſectantur.

Nota τὸ *quærunt animam eius*, variè exponitur. Primò Tigur. vertit: *Rectis autem vita eius curæ eſt.* Secundò Syrus: *Recti amant eum*, ſcilicet amant, cum eo verſari & loqui, vt ab eius anima ſapiente & ſancta inſtruantur, dirigantur, ſanctificentur, ac conſilium, conſolationem, opem accipiant. Tertiò Vatab. *Recti quærunt voluntatem eius*, ideſt ſtudent ei in omnibus obſequi. Anima enim ſæpe metonymicè ſignificat animæ deſideria & conſilia. Vnde R. Salomon: *Vox hæc* ait *charitatem & beneuolentiam*

A

ſignificat, eandémque vim habet quam illa Dauidis ad Abiathar 1. Reg. 22. 23. Si quis quæſierit animam meam quæret & tuam, ideſt qui mihi beneficiis gratificabitur tibi etiã gratificabitur. Sed alius illius loci eſt ſenſus. Anima enim ibi vitam ſignificat. Quartò R. Leui: *Iuſti*, ait, *quærunt animam ſuam*, vt ſcilicet expleant ſancta animæ ſuæ deſideria, q. d. omni modo tentant illa quæ deſiderant exequi. Quintò Aben Ezra, Salazar & Bainus q. d. animam, ideſt vitam iuſto ab homicidis ereptam requirent, & vindicabunt recti & æqui iudices, nec permittent homicidas graſſari impunè, vt ſanguinem proborum fundant, q. d. Hoc in primis ſpectat ad iudices æquos, vt ſicut cauſas pauperum, ne à diuitibus opprimantur ſcrutantur & tuentur, ſic & viro ſimplice, ideſt innocente, iuſto & integro interfecto inquirant, & puniant cædis auctores, vt ſanguinem innocentis vlciſcantur. Hoc ſenſu dicitur Pſal. 141. *Non eſt qui requirat*, ideſt vlciſcatur, *animam meam.* Et Ezechiel 3. *Sanguinem autem eius de manu tua requiram*, & alibi ſæpe. Cum enim ſimplices & innocentes ſint modeſti & patientes, nec ſuas iniurias vindicẽt, par eſt, vt id faciant iuſti iudices, vt iuſtitiæ læſæ tum humanæ, tum diuinæ per ſontium pœnam ſatisfiat. Vnde Phocilides: *Scelesti* inquit *iuſte necati, victimæ ſunt Ioui.*

Ex hiſce ſenſibus maximè genuinus eſt primus & vltimus. Vtrumque ſic connectas, q. d.

C

Sicarii oderunt virum integrum, qui fortiter ſtat pro iuſtitia quam ipſi violant, ideóque in eius necem conſpirant, vti Phariſæi conſpirarunt in necem Chriſti. Vnde hæc eorum vox eſt Sapien. 2. 12. *Circumueniamus iuſtum, quia inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis &c. morte turpiſſima cõdemnemus eum.* At iuſti, præſertim iudices & magiſtratus vice verſa conſpirant, vt vitam viri integri tueantur, & ſi illa ipſi ab homicidis erepta ſit, vindicetur, & talione puniatur, etiãſi mors illius multorum cæde, qui mortis auctores vel adiutores fuere, luenda & expianda ſit.

Hæc gnome veriſſima eſt in probis ſeduliſque prætoribus & magiſtratibus, qui ſicarios perſequuntur: hos enim cane peius & angue oderunt ſicarii, ac eos ad necem quærunt: iuſti verò, præſertim iudices & præſides, tales circumdant, vt eorum vitam tueantur; quod ſi occidantur acriter necis reos puniunt. Sic Dauidis innocentis, & prædones perſequentis vitam tuebantur Gethæi & Stipatores ſexcenti, adeòque Saulem illi inſidiantem occidiſſent, ni Dauid prohibuiſſet. 1 Reg. 24. 5.

Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus: Sapiens differt & reſeruat in poſterũ. Nota ſpiritus in Script. multa ſignificat. Primò mentem & ſenſa animi: ſecundò ſapientiam: tertiò deſideria & cupiditates animi: quartò ſecreta mentis: quintò animum animíque vires & impetus. Iuxta quintuplicem hanc ſpiritus acceptionem quintuplex oritur ſenſus. Vers. 11. Spiritus quintuplex

Primò ergo R. Salomon ſpiritum accipiens pro mente ſic explicat: cùm ſtultus totam mentem ſuam depromat, accedit ſapiens eúmque improbat, compeſcit & deprimit reſponſis ſuis. 1.

Secundò Aben Ezra per ſpiritum accipiens ſapientiam, & per אחור *achor*, ideſt 2.

poſterius, accipiens cor hominis, quod eſt poſt labiorum pronunciationem, ſic exponit, quaſi dicat: vniuerſos ſcientiæ ſpiritus exerit ſtultus: cæteriſque diuulgat, iuxta illud: *In corde prudentis requieſcit ſapientia, & in ſtulti corde dignoſcetur:* ſed ſapiens ſcientiæ ſpiritum continet cohibétque corde, quod eſt poſt organa pronunciationis, nec eam ſtulto euulgat, vt teſtatur illud: *In corde prudentis requieſcit ſapientia.*

3. Tertiò R. Leui per ſpiritum accipiens deſideria & cupiditates, ſic exponit: in cupiditates ſuas ſtultus ſe effundit, ſéque dat præcipitem: ſapiens verò eas ratione refrænat & cohibet: quare qui ſapit illam abſcondit & cohibet.

Verè S. Ephrem ſerm. ad pietatem bonáque opera exercentes: *Ille verè diuinus eſt philoſophus* inquit, *qui omni tempore prauis ſuis concupiſcentiis reſiſtit, nam qui ſolo nomine ſapientiæ ſibi blanditur, inſipiens hic prorſus ac ſtultus reputabitur, quod de tam modicis paſſionibus ipſe inquietari atque torqueri velit.*

4. Quartò Caietan. & Baynus per ſpiritum accipientes ſecretum, interpretantur, q. d. Nullũ maius ſtultitiæ argumentum, quàm non poſſe ſeruare ſecretum, totum ſtatim effutire quicquid animo quis concepit ſumma ſtultitia eſt; quare ſapiens illud reprimit & mente recondit, iuxta illud cap. 17. *Pretioſi ſpiritus vir eruditus:* & cap. 25. *Melius eſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum.*

5. Quintò Chald. per ſpiritum accipit iram & furorem; irati enim ſpiritus & fumos naribus efflant, vnde vertit: *Omnem furorem profert ſtultus, at ſapiens in prudentia reprimit eum.* Et Vatab. *Omnem iram ſuam effundit ſtultus: ſapiens autem poſtea pacat eam.* Quod dupliciter accipi poteſt. Primò de ira ſtulti, q. d. Stultus litigans & excandeſcens effutit quicquid illi bilis ſuggerit, ac ſapiens reddita ratione pacat eum, vt bile poſita miteſcat. Secundò de ira ipſius ſapientis, q. d. Stultus nequit cohibere iram, at ſapiens eam prudenti ſilentio & conſideratione reprimit. Vnde Symmach. vertit: *In nouiſſimo mitigat eam.* Accedunt Septuag. qui pro *ſpiritum* vertunt θυμὸν, quod S. Hieron. & ex eo Caſſianus vertunt *iram.* Audi Caſſian. collat. 16. cap. 17. *Totam iram ſuam profert ſtultus, ſapiens autem diſpenſat per partes, ideſt ſtultus quidem ad vltionem ſuæ iræ perturbatione ſuccenditur: ſapiens autem paulatim eam maturitate conſilii, ac moderationis extenuat & expellit. Tale eſt & illud quod ab Apoſtolo dicitur: Non voſmetipſos vindicantes chariſſimi, ſed date locum iræ, hoc eſt, nequaquam ad vindictam iracundia cogente tendatis, ſed date locum iræ, hoc eſt non ſint corda veſtra ſic impatientiæ & puſillanimitatis anguſtiis coarctata, vt violentam commotionis procellam, cum irruerit, ſuſtinere non poſſint: ſed dilatamini in cordibus veſtris, ſuſcipientes aduerſos iracundiæ fluctus in illis extentis ſinibus charitatis, quæ omnia ſuffert, omnia ſuſtinet: & ita mens veſtra amplitudine longanimitatis ac patientiæ dilatata, habeat in ſe conſiliorum ſalutares receſſus, in quibus receptus quodammodo atque diffuſus teterrimus iracundiæ fumus, protinus euaneſcat.* Et poſt nonnulla: *Hæc eſt enim natura iræ, vt dilata langueſcat & pereat, prolata verò magis magiſque conflagret.* Docet ergo hic Salomon efficax iræ remedium eſſe, ſi vltio, verba aſpera, rixæ &c. ad quæ ira extimulat, differantur, vt maturiùs conſiderentur. Ira enim eſt velut flamma, quæ vbi efferbuit, ilico deferueſcit & ſubſidit, optimum ergo iræ remedium eſt mora, præſertim quia per eam ratio euigilat, & multa prudenter conſiderat, quæ iræ tumultos reprimant, illóſque per partes carpãt & diſſipent; hoc enim eſt iram fallere, & fallendo eludendóque eneruare. Idem docuere Philoſophi. Ariſtot. *Vt ira coquatur* inquit, *tempore opus eſt, nec aliud ſalubrius remedium occurrit.* Athenodorus hoc monitum Auguſto Cæſari velut monile aureum dedit: *Quoties iraſceris nihil dicito vel agito, donec 24. Alphabeti literas recitaueris.* Simile documentum dedit S. Ambroſ. Theodoſio Imper. cum ſubita ira iuſſiſſet Theſſalonicenſes, qui ſtatuam ſuam deiecerant, occidi. Seneca lib. 2. de Ira cap. 26. *Maximum* ait *remedium iræ eſt mora, nec ab illa pete initio vt ignoſcat, ſed vt iudicet: deſinet, ſi expectat: nec vniuerſam illam tentaueris tollere: graues habet impetus primos: tota vincetur, dum partibus carpitur.*

Ira ſine charitatis ſuffocanda.

Iræ remedium eſt mora.

Gnomæ.

Idem lib. 3. cap. 12. *Nemo ſe differt: atqui maximum iræ remedium dilatio eſt, vt primus eius feruor relangueſcat, & caligo quæ premit mentem, aut reſideat, aut minus denſa ſit. Quædam ex his, quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantùm dies molliet. Quædam ex toto euaneſcent.* Præclarè Nazian. in Iambicis: *Patientia* ait *moleſtiarum decoctio eſt.* Hic ſenſus rectè cadit in verſionem Chald. Vatab. & Septuag. at minùs commodè in vulgatam, quæ habet: *Sapiens autem differt & reſeruat in poſterum:* nec enim ira differendo reſeruanda eſt, ſed planè extinguenda.

Porrò S. Gregor. 3. parte Paſtor. Admonit. 10. per ſpiritum accipit impatientiam, quam reſeruari ait in poſterum, dum vltimo Dei iudicio remittitur. *Audiant* inquit *impatientes, quod per Salomonem rurſum dicitur: Totum ſpiritũ ſuum profert ſtultus, ſapiens autem differt & reſeruat in poſterum. Impatientia quippe impellente agitur, vt totus foras ſpiritus proferatur, quem idcirco perturbatio citiùs eiicit, quia nulla interiùs diſciplina ſapientiæ circumcludit. Sapiens autem differt & reſeruat in poſterum. Læſus enim in præſens ſe vlciſci non deſiderat, quia etiam tolerans parci optat; ſed tamen iuſtè vindicari omnia extremo iudicio non ignorat.*

Sextò & genuinè Septuag. Heb. רוח *ruach*, ideſt ſpiritum vertunt θυμὸν, ideſt *animum*, animique vim, energiam, efficaciam, impulſum, feruorem, æſtum, qui hominẽ ſtimulat & agitat ad illa, quæ animo concepit, præproperè eloquendũ vel operandũ. q. d. Stultus omnes animi ſui vires, impetus & æſtus expromit, vt nihil ſibi ſeruet, ſed totum ſe effundat & exhauriat: at verò ſapiens animi ſui vires & impulſus retinet reprimitque, & vt aliqui ex Hebræo vertunt, *retrorſum agit*, vt totum ſe non exhauriat, ſed aliqua ſibi ſeruet, quæ deinceps expromat, & per partes diſpenſet, vt vertunt Septuag. Stultus ait Caiet. impetu agitur, ſapiens impetum reprimit & fræno rationis moderatur. Sic videmus ſtultos omnem ſuam ſcientiam ſimul & ſemel effundere, ac poſtea velut infantes obmuteſcere; rurſum in agendo omnem ſuam induſtriam viréſque ſimul & ſemel expromere, ac mox velut ſtupidos torpere & hebeſcere. Ex aduerſo ſapientes 6. genuinè

ea quæ ſciunt pedetentim per interualla enarrare, vt ſemper dicendi & docendi eis materia ſuperſit. Rurſum in agendo moderatos eſſe, ac vires ſuas temperare, & per partes ſucceſſiuè exercere, quo fit vt diu operari valeant, & induſtriam viréſque operando adaugeant. Vnde ex Heb. vertas: *Sapiens autem inpoſterum promouet eum*, ſcilicet ſpiritum ſuum. Hebr. enim שבח *ſcabach*, contraria ſignificat, ſcilicet promouere & cohibere, item laudare & glorificare. Vnde cum Caiet. vertas: *Sapiens autem in poſterum laudabit, vel glorificabit eum*, id eſt laudabilem & glorioſum efficiet ſpiritum ſuum & animum, dum ſcilicet ſenſim eius vires expromit, vt ſemper operari valeat: itáque eius virtutem & energiam continua operatione, iugíque exercio auget & exacuit. Natura enim operando progreditur, opúſque ſuum pedetentim polit & perficit, idem facit gratia. Vnde in arboribus primò producit frondes, mox flores, deinde fructus, eóſque ſenſim format, auget, maturat. Ex aduerſo cum arbor vel vitis luxuriat, totámque ſe in folia effundit, nil ſibi ſeruat ſucci, quod in flores & fructus conferat: quare ſterilis eſt & infrugifera: idem fit ſi vno anno in fructibus luxuriet, totámque vim ſuam exhauriat: mox enim ſteriléſcit & exareſcit. Idem fit in aqua & lacte, quod in olla igni impoſitum feruore ignis ebullit, & totum pene ſe effundit vt ignem reſtinguat, ac mox planè detumeſcit & ſubſidit: *Similes prorſus ſunt feruores tyronum, qui ſubito ebulliunt, ſed mox ſubſidunt.*

Feruor tyronum vt flamma euaneſcit.

Exempla ergo huius ſententiæ quotidiana ſunt, in tyronibus, qui viam virtutis inchoant, ac præſertim in nouitiis religionum, qui præpropero feruore nimiis ieiuniis, pœnitentiis, orationibus caput corpúſque fatigant, ac omnes vires ſuas conſumunt, quo fit vt languеſcant tum corpore, tum ſpiritu faticant & tabeſcant, vtque vigor ille concidat, & in morbos corruāt, fiántque infirmi, eneruеs, torpidi & inepti ad omnia. Vnde ſapienter eos moderationis admonet S. Baſil. tract. de Virgin.

VERS. 12. *Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes miniſtros habet impios.* Primò Baynus hæc accipit de mendaciis adulatorum. q.d. Princeps qui paſcitur adulationibus aſſentatorum, miniſtros habet impios. Impii enim ſunt aſſentatores, qui vitia Principis quaſi virtutes adulando laudant, quo fit vt Princeps vitioſus & tyrannus euadat, & Rempubl. opprimat.

Secundò alii accipiunt hæc de eo, cui Princeps iraſcitur vel offenſus eſt, ac proinde de eodem libenter audit falſas accuſationes & criminationes, vt eum perdat: cum enim id ſciunt ſubditi, ſtudent ei obſequi, ac multa falſa in eum comminiſcuntur, vt principis gratiam ineant cum damno innocētis, & pernicie Reip. Verùm hic ſenſus arctior eſt.

Tertiò ergo adæquatè & genuinè, mendacium hic planum & plenum accipe, puta non iocoſum, nec officioſum, ſed pernicioſum, quod ſcilicet aliis grauem iniuriam & damnum vel in bonis, vel in fama, vel in vita affert, quale eſt cum quis alteri in re graui detrahit, aut cum calumniatur vel falſò accuſat de crimine, ob quod infamia vel bonis mulctandus eſt, aut incarcerandus, vel vita priuandus. Princeps enim qui calumnias & falſas accuſationes liben- A ter audit, facit vt miniſtri tales quærant & fingant, vt ei placeant, quo fit vt innocens opprimatur, iuſtitia peſſundetur & euertatur. Hunc eſſe ſenſum liquet ex Septuag. qui vertunt: *Rege audiente ſermonem iniuſtum, omnes ſubditi iniuſti.* Hebr. *Dominator, qui attendit ſuper verbis falſitatis, omnes famulos habet impios.* Nam vt ait Eccleſ. cap. 10. 2. *Secundùm iudicem populi, ſic & miniſtri eius; & qualis eſt rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.* Vide ibi dicta. Hinc in aulis principum malorum, miniſtros videmus ſe eis in malitia conformare, imò ſatagere, vt eis ſint peiores.

Nota pro impios Hebr. eſt רשעים *reſcaim*, id eſt inquietos, tumultuantes, turbulentos, puta litium non tam compoſitores, quàm ſtructores & incitatores, mendaces, neque tam veritatis B quàm impoſturarum ſtudioſos, cupidos, auaros: ideo ſanè *in loco iudicii* non ſolùm eſt impius iudex, ſed iudiciorum ſubſellia plena ſunt iniquiſſimis ſycophantis & nefariis delatoribus, improbis miniſtris, rabulis non tam veracibus quàm verboſis, cauſidicis non tam veritatis quàm ſui lucri cauſam dicentibus. Denique forum plenum eſt auaritia & calumnia, vt Iſaias cap. 59. 4. conquerebatur: *Non eſt qui inuocet iuſtitiam.* Quippe iuſtitia exul abeſt à ſuo loco: potius implorant præſens impietatis & iniquitatis auxilium, vel: *Non eſt qui inuocet iuſti*, qui vocet alium iuſtè in ius. Hoc eſt quod velut grande ſcelus & piaculum deplorat Eccleſ. cap. 3. 16. *Vidi ſub ſole in loco iudicii impietatem, & in loco iuſtitiæ iniquitatem*, vt thronum iuſtitiæ poſſideat impietas & iniuſtitia, in eóque velut C regina imperet & dominetur, hoc eſt, vt ſolium Dei occupet Lucifer, ac ſolium Chriſti occupet Antichriſtus, vti ibidem pluribus dicam.

Vide dicta cap. 17. 7. ad illa: *Non decent ſtultū verba compoſita: nec principem labium mentiens:* Præclarè Agapetus Diaconus Iuſtinianum Imper. ita admonet num. 41. & 42. *Æqua lance tam ad amicos, quàm ad inimicos vergens iudicandi munus obito, neque benè ſentientibus de te gratificans ob beneuolentiam, neque maleuolis reſiſtens propter inimicitias; quoniam eiuſdem eſt abſurditatis, & ſecundum iniqua petentem dare litem, etiamſi ſit amicus, & iniuriam iuſto inferre, etiamſi ſit inimicus, malum enim vtrobique ſimile eſt, tametſi in contrariis inueniatur*, vnde concludit: *Intenta mente auſcultare debent rerum iudices. Difficilis namque* D *captu eſt iuſti inuentio, facilèque effugere ſolet non admodum attendentes: quod ſi prætermiſſa dicentium eloquentia, dictorúmque neglecta verſimilitudine, ad penitiſſimam intentionum profunditatem penetrauerint, ſic demum haurient quod ab ipſis quæritur, geminique inſontes erunt delicti, neque ipſi honeſtum prodendo, neque aliis id vt committant concedendo.*

Pauper & creditor obuiauerunt ſibi, & vtriuſque illuminator eſt Dominus. Hanc gnomen audiuimus cap. 22. 2. niſi quod pro *illuminator* ibi ſit *operator*, ſed vtrumque eodem redit. Illuminator enim eſt creator & prouiſor, qui lucis vſuſam & vitam vtrique largitur, conſeruat, dirigit, proſperat, beat. Lux enim ſymbolum eſt vitæ, lætitiæ, gratiæ, felicitatis, omniſque boni. Vnde Heb. eſt: *Vtriuſque oculos Dominus illuſtrat*, vt ſcilicet lucis huius vſura fruantur; iuxta illud Iob. 10. *Quare miſero data eſt lux.* & cap. 38. VERS. 13.

Auferetur ab impiis lux ſua, ideſt vita; & alibi ſæpe. Illuminator ergo idem eſt quod fautor, cuſtos & beneficentiſſimus prouiſor: vel vt Bainus, nutritor, quaſi dicat: Vtrumque nutrit & paſcit Dominus, iuxta id quod Ionathas fame deficiens guſtato melle ait: *Illuminati ſunt oculi mei*: ideſt paſtus & refectus ſum, vt oculi fame, defectu ſpirituum viſiuorum caligantes, iam melle refecti illuſtrarentur, & exhilarentur. 1. Regum 14.

Pro *creditor* Hebr. eſt איש תככים *is tecachim*, quæ vox hic tantùm reperitur; vnde incertum quid propriè ſignificet. Rabbini, Pagnin. Bainus, Caiet. & alii paſſim vertunt: *Vir contritionum, vel fraudum, vel vſurarum*, (hæ enim ſummæ ſunt fraudes, quia ſub ſpecie commodatæ pecuniæ multiplicatum lucrum exigunt) qualis actiuè eſt *fænerator*, vt vertunt Septuag. & *creditor*, vt vertit Noſter. Caiet verò & Aben Ezra paſſiuè capiunt, vt idem ſit quod *vir contritus*, fraudem paſſus, afflictus, & vt Syrus, *dolore affectus*: Hic iungitur pauperi, quia afflictus afflicto ſociari ſolet, vt mutuò ſe inuicem ſolentur per ſpem in Deum eiúſque inuocationem: Deus enim vtriúſque deſolati, & afflictione quaſi excæcati eſt illuminator, i. deſt conſolator, prouiſor & exhilarator. Alii cum Chald. *tecachim* à תוך *toch* ideſt *medium* deriuantes, vertunt: *vir medietatum*, ideſt mediocris fortunæ vir, vel vir fraudum: תוך *toch* enim ideſt medium vel intraneum, Hebræis ſubinde notat fraudem, eo quòd in medio, puta pectoris, occultetur & concinnetur in corde; R. Leui vertit: *vir perplexus*. Huius enim Deus illuminat oculos, cum eius perplexitates & ſcrupulos mentem eius illuminando diſſoluit. Alii vertunt: *vir intermedius vel mediator*, ſcilicet ad faciendum miſericordiam.

Magis credendum Noſtro Interpreti qui vertit *creditor*, & Septuag. Qui vertunt *fænerator*: & aliis qui vertunt, *vir vſurarum*. Diuites enim ſæpe ſunt vſurarii, & fænerantur pauperibus, vnde qui hic vocatur *creditor & fænerator*, cap. 22. 2. vocatur *diues*.

Myſticè Bainus: Deus ait, illuminat oculos pauperis, cum luce gratiæ ſuæ ei oſtendit quantum bonum, Deique donum ſit paupertas, vt illam patienter ferens mereatur opes æternas. Creditoris verò oculos illuminat, dum ei oſtendit quantum bonum ſit beneficentia, qua pauperi ſuccurritur; vt hæc gnome pauperes moneat patientiæ, creditores & diuites beneficentiæ; vtroſque ſpei in Deum & confidentiæ, vt ſe reſignent diuinæ prouidentiæ. Hanc enim notat τὸ *illuminator*. Vnde Septuag. vertunt: *Fænerator & debitor ad inuicem conuenientibus ἐπισκοπὴν, ideſt inſpectionem vel viſitationem facit vtriuſque Dominus*, hoc eſt vtroſque inſpicit & viſitat, vtriſque de neceſſariis prouidet & proſpicit.

Myſticè rurſum pauper eſt ſubditus, qui doctrina eget, & reuerentiam ac obedientiam debet: creditor verò prælatus, qui doctrinam erogat, creditque & committit ſubdito: vtriuſque illuminator eſt Dominus; hunc enim illuminat, vt recta doceat; & illum, vt per os iſtius quæ Deo ſunt placita videat & intelligat.

A *Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in perpetuum firmabitur.* VERS. 14.

Sub pauperibus intellige & diuites; qui enim iudicat in veritate pauperes, ait Caiet. multò magis in eadem iudicabit diuites, ſolent enim pauperes à diuitibus opprimi. Diuites enim gratia & potentia valent apud Principes & iudices, eóſque muneribus corrumpunt, vt pro ſe contra pauperes ſententiam ferant. Rex ergo qui diuitum potentiam non veretur, nec munera reſpicit, ſed in veritate ius dicit pauperi, ac æquam pro eo profert ſententiam, huius thronus firmabitur *in perpetuum*, ideſt per totam vitam, vt ſcilicet quamdiu viuit iudicétque in veritate perpetuum obtineat regnum. B Vnde Aquila vertit: *In poſterum*. Theodot. *In ſæculum*. Rurſum *in perpetuum*, quia regnum eius transferetur in poſteros per multa ſæcula, vti tranſlatum fuit regnum Dauidis vſque ad gentis excidium per Chaldæos. Adhæc *in perpetuum*, quia perpetua regni eius tam æqui & iuſti apud poſteros perennabit fama & gloria: Denique *in perpetuum*, cum Chriſto rege regum in cælis regnabit. Solerter aduertit Bainus: Sapientia diuina inquit, longè aliis quàm humana ſemper incedit veſtigiis, nam in humana opibus & potentia diuitum, gratia atque amicitia ad regnum peruenitur, armis verò & munitionibus ſtabiliri ſolet & retineri diadema: Contra hæc cæleſtis planè Salomonis ſapientia, pauperum defenſione quàm diutiſſimè ſolium firmari poſſe docet: quòd qui pauperibus patrocinatur, Dei Opt. Max. vice C in terris quodammodo fungitur. Nam pauperum peculiarem defenſionem ſibi vendicat Dominus, iuxta illud: *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor*. Pſal. 9.

Porrò Septuag. pro לעד *laad*, ideſt *in perpetuum*, alio puncto legentes לעד *laed*, vertunt *in teſtem*, vel *in teſtimonium*: *Principis* inquiunt *iudicantis in veritate pauperes, ſedes eius in teſtimonium conſtituetur*, vt ſcilicet ſubditi ad veritatem à ſe dictam confirmandam citent in teſtem regem, regiſque dictum velut oraculum infaillibile, perinde ac in veritatis à nobis aſſertæ teſtimonium iurando citamus Deum in teſtem, dicendo: Teſtor Deum me vera dicere.

D Rurſum *ſedes eius in teſtimonium conſtituetur*, vt ſcilicet thronus eius habeatur, & ſit infallibile teſtimonium veritatis, vtque rex è throno iudicans & definiens quippiam, non tam ipſe, quàm veritas ipſa per eum loqui, iudicare & definire videatur.

Moral. hic diſce quàm veritas & veracitas, præſertim æquitatis & iuſtitiæ, regi debeat eſſe cordi & curæ, primò, quia rex eſt vicarius Dei, & quaſi Vicedeus in terris. Deus autem eſt ipſa prima, increata & eſſentialis veritas. Vnde S. Dionyſ. apud Anton. in Meliſſa part. 1. cap. 21. *Veritas* inquit, *eſt Deus, vtpote vnum, non multa ſecundum naturam. Verum quippe eſt vnum, mendacium autem multiplex. Nam & Chriſtus inquit Ioan. 14. Ego ſum via, veritas & vita.* Ibidem Euagrius. *Veritatem tacere* inquit *eſt aurum ſepelire.* Hinc Dei iuſſu Moſes in Rationali Pontificis inſculpſit: *Doctrina & veritas.* Exodi 28. 30. *Pythagoras dicebat hæc duo diuinitus hominibus data eſſe longè pulcherrima, veritatem*

Veritas regi ſit curæ. 1.

Gnomæ.

tem amplecti & beneficiis operam dare: & addebat, *vtrumque cum deorum immortalium operibus comparari poſſe.* ita Ælianus lib. 12. de Varia Hiſtoria. *Idem interrogatus, quid Deo ſimile facerent homines? Cum veritatem exercent, reſpondit.* ita Stobæus ſer. 9.

2. Secundò, quia veritas veráque iuſtitiæ adminiſtratio eſt baſis & columen Reipub. Ex hac enim oritur ciuium inter ſe cōcordia, pax, æquitas, probitas, ſanctitas. Vnde Princeps iudicum apud Ægyptios Sapphirum è collo geſtabat, cui inſcripta erat Veritas. Audi Ælian. lib. 14. Variar. Hiſtor. *Eum omnium hominum eſſe iuſtiſſimum & ſinceriſſimum oportebat, qui circa collum imaginem ex Sapphiro gemma confectam geſtabat, quæ vocabatur Veritas. Ego vero iudicem non tam in lapide ſculptam aut expreſſam veritatem circumferre, quàm in animo mentéque inſitam & infixam habere velim.* Cuius quoque rei meminit Diodor. lib. 2. cap. 1. ſcribens in veſtibulo illo Simandii Ægyptiorum regis, *Triginta ligneas iudicum ſtatuas poſitas, & in medio iudicandi principem, cuius à collo ſuſpenſa veritas penderet, & oculis eſſet ſubclauſis librorum cumulo circumſtante.* Addit verò Diodor. *Hæ imagines præſeferebant indices integros eſſe debere, prætorem ſolam inſpicere veritatem.*

3. Tertiò, quia veracitas regi conciliat ſubditorum amorem, & reuerentiam; fallacia verò odium & contemptum. Vnde Plinius in Panegyr. Traiani: *Nunquam* inquit *deceptus eſt Princeps, niſi qui prius ipſe decepit.*

Alphonſus Aragonum rex ſemper hoc in ore habuiſſe fertur, *Tantum valere ad fidem debere vnicum principis viri verbum, quantum priuatorum iuſiurandum.* Veritas enim licet omnibus curæ eſſe debeat, Principum tamen præcipuum debet eſſe ornamentum. Panormita. lib. 1. de geſtis Alphonſi.

Æſchines contra Timarchum. *Veritatem rem adeo validam eſſe* dicebat, *vt omnes humanas cogitationes facilè ſuperet.* ita Stobæus ſerm. 9. Demoſthenes interrogatus, *Quid Deo ſimile haberent homines?* reſpondit: *Benefacere & veritatem amare.* ita Maximus ſerm. 8. Tritum eſt illud Zorobabelis Dario regi propoſitum: *Forte eſt vinum, fortior eſt rex, fortiores ſunt mulieres, fortiſſima eſt veritas, ſuper omnia enim hæc vincit.* 3. Eſdræ 3. 10.

Error Platonis regi vtendum eſſe mendacio.

Errat ergo grauiter non tantùm cōtra fidem, ſed & contra politiam Plato, dum lib. 5. de Repub. ſcribit: *Crebro mendacio & fraude vti imperantes debere ad ſubditorum commodum.* Verba Platonis ſunt hæc: *Multiplici mendacio Magiſtratum inſtructum eſſe debere, varióque errore, quo ad ſubditorum vtilitatem abutatur: diximus autem huiuſcemodi omnia, velut pharmacum vtilia eſſe.* Et Plinius lib. 12. Epiſt. dicens: *Decipere pro moribus temporum prudentia eſt.* Et ille apud Plutar. in Apopht. aſſerens: *Pueros quidem talis circumueniri oportere, at viros iuramentis.* Hæc Atheorum & Macchiauelliſtarum impia, imperita & imprudentia ſunt axiomata, quæ paſſim hic confutat Salomon, politiæ doctor & Politicorum princeps, eadémque damnat Eccleſia, imò omnis Reſpub. benè conſtituta. Vide S. Auguſt. lib. contra mendacium, vbi docet nullo caſu licere mentiri. Et Epiſt. 8. *Mentiri in*qnit *non licet nec pro laude Dei.*

Vers. 15. *Virga atque correptio tribuit ſapientiam: puer autem qui dimittitur voluntati ſuæ, confundit matrem ſuam.* Sapientiam hic practicam ſiue ethicam intellige, puta morum compoſitionem, honeſtatem, virtutem. Septuag. *Plagæ & correptiones dant ſapientiam: puer autem errans confundit parentes ſuos.* Aquila & Symmach. *Iuuenis autem dimiſſus.* Chald. *Puer qui non recipit correptionem*, ſub matrem intellige & patrem. Vnde Syrus vertit: *Puer qui non caſtigatur pudefacit patrem ſuum*: nominat tamen matrem præ patre, quia ad matrem ſpectat puerorum educatio & inſtitutio; quare ſi ipſa eam negligat, filiúmque ſuæ voluntati dimittat, ab eo pudefiet. Sicut Iſmaël ait R. Salomon, pudefecit Agar matrem ſuam, dum vexans Iſaacum, à Sara & Abraham iuſſu Dei vnà cum matre domo expulſus, eandem magno dedecore, æquè ac miſeria & mœrore affecit. Geneſ. 16.

Huc pertinet prouerbium Arabum: *Iocus* (colluſio) *aufert reuerentiam.* Itali dicunt: *Baldezza di padrone cappello di matto.* Pergunt Arabes: *Ne lude cum optimate, ne iraſcatur tibi; neque cum infimate, ne audeat ſuper te*, ideſt ne te abutatur.

uer domandus vt pulusequinus.

Significat hæc gnome puerum eſſe inſtar pulli equini, petulantem, laſciuum, & ſuæ phantaſiæ ac cupiditati obſequentem; quare ſicut pullus fræno, calcari, flagello domatur, vt hero ſeruiat, ſic correptione & caſtigatione, puta verbis & verberibus domandus formandúſque eſt puer, vt non cupiditati, ſed rationi & doctrinæ obſequi diſcat. Alioquin inſtar puelli indomiti fiet proteruus, peruicax, & ſeſe in omne ſcelus & dedecus præcipitem dabit, eóque ſecum trahet patrem & matrem. Ita R. Leui: Flagellis inquit, & correptione puer ſapientia excolitur, ita enim honeſtis moribus informatur; quibus ſi careat nulla ſemita relinquitur, ad ſapientiam obtinendam: puer autem qui ſuæ voluntati permittitur, tum recta inſtitutione, tum ſapientia caret, atque ideo matri probro eſt ob improbitatem ſuam, præcipuè verò cum in eandem plerumque improbitatis culpa reiiciatur, vniuerſis affirmantibus id ab illa effectum fuiſſe, quæ puerum à teneris rectè non imbuerit. Hæc ille.

Salomonem ſecutus Plutar. lib. de Officio Auditoris, docet puerum caſtigandum & formandum ſicut caſtigatur & formatur pullus equinus, vt ceſſori ſit tractabilis, flexilis & cōmodus. Prudenter verò monet Seneca lib. 2. de Ira: *Plurimum* inquit *proderit pueros ſtatim ſalubriter inſtituere: difficile autem eſt regimen, quia dare debemus operam ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus.* Et poſt nonnulla concludit: *ſic itaque inter vtrumque regendus eſt, vt modò frænis vtamur, modo ſtimulis.* Sanè nimis ſeueri parentes naturam indolémque puerorum nimia caſtigatione hebetant, obtundunt, indurant, duróſque & peruicaces efficiunt: nimis verò lenes & blandi, quales plures ſunt, eandem cupidinibus ſuis tradunt, vitiant, & corrumpunt. Plura de educatione & caſtigatione puerorum dixi, cap. 10. 1. & cap. 24. 13. & fuſiùs Eccleſ. 30. 1. & ſequent.

VERS.16. *In multiplicatione impiorum multiplicabuntur ſce-* A *lera: & iuſti ruinas eorum videbunt.* Heb. *Multiplicabitur præuaricatio.* Cauſa eſt, quòd impius impio ad ſcelus auxilium præſtet, animoſque & audaciam addat, qui ſi ſolus eſſet, inualidus eſſet, & timeret in ſcelere deprehendi & puniri. Rurſum multitudo impiorum inducit licẽtiam peccandi, eiuſque impunitatem; quòd nemo multitudinem plectere audeat; inſuper multitudo auctoritatem & decus cõciliat ſceleri; quo enim quiſque eſt ſceleratior, eo ſe videt pluribus placere eſſéque in pretio, quaſi qui choragum impietatis eorum agat. At ne pii hac impiorum multitudine percellantur, eámque in impietate ſequantur & æmulentur, eos in pietate corroborat Salomon, dum ſubdit: *Et iuſti ruinas* B *eorum videbunt*, quaſi dicat: breue erit impiorum gaudium, breue impietatis regnum; quia mox à Deo vindice punientur, perdentur & in ruinam agentur; quam iuſti videbunt & gaudebunt, tum ob impietatis ſupplicium & excidium, tum ob ſuam iuſtitiæ ſortem ſanctam & beatam, quæ eos à communi impiorum excidio ſeparauit & vendicauit.

Septuag. pro יראו *iiru*, ideſt, *videbunt*, aliis punctis legentes ייראו *iireu*, ideſt *timebunt*, à ירא *iare*, ideſt *timuit*, vertunt: *Iuſti autem illis cadentibus timidi ſiunt*: vel vt Auctor Catenæ Græc. *In illorum ruina conſternantur iuſti*, ideſt grauitate ſupplicij impiorum percelluntur & cohibentur iuſti, ne eorum ſcelera imitari cogitent.

Gnome hæc affinis eſt illi verſ. 2. *In multi-* C *plicatione iuſtorum lætabitur vulgus, cum impij ſumpſerunt principatum gemet populus.* Et illi verſ. 6. *Peccantem virum iniquum inuoluet laqueus: & iuſtus laudabit atque gaudebit.* Et illi cap. 28. 12. *In exultatione iuſtorum multa eſt gloria, regnantibus impijs ruina hominum.* Exemplum eſt 1. Machab. 11. 55. vbi per Antiochum multiplicatis in Iudæa impiis, multiplicata narrantur ſcelera, ſed eorum cum Antiocho celeris & horrenda fuit ruina, vt patet 2. Machab. 9.

VERS.17. *Erudi filium tuum, & refrigerabit* (Heb. *requieſcere faciet*) te, *& dabit delitias animæ tuæ:* Septuag. *Erudi filium tuum & requiem dabit ti-* D *bi, & dabit ornatum animæ tuæ.*

Nota τὸ *erudi* Heb. יסר *iaſſer*, ideſt corripe, caſtiga, erudi; propriè ad cupiditatum caſtigationem & morum confirmationem pertinet: poteſt tamen quoque ad artes & ſcientias referri. Filius enim à patre eruditus ac ad ſcholas amandatus, ſi doctus & ſapiens euadat, primò patri magnæ eſt conſolationi & refrigerio, vt in eo quaſi in baculo ſenectutis ſuæ, imò quaſi in centro & complemento votorum ſuorum placidè conquieſcat. Secundò, eidem eſt in delitiis animæ, ideſt ſummis & profundis, quæ ad intima animæ penetrant, eáque delitioſâ voluptate miriſque oblectamentis perfundant & repleant. Tertiò, eidem eſt magno ornamento, vt vertunt Septuag. quia per filium doctum & eruditum, qui ob ſcientiam fit doctor, Epiſcopus, Senator, Præfectus, Gubernator &c. Reipub. pater honoratur, laudatur, ornatur, ac per filium nomen & fama eius in multos annos celebratur, ac ſubinde in multa ſæcula perennat. Vide dicta Eccleſ. 30. verſ. 1. & ſeq. vbi eadem penè eſt ſententia, imò plures aliæ in eandem rem.

Huc ſpectat prouerb Arabum cent. 2. num. 66. *Rami quando correxeris eos, rectificantur, trabs autem non lenteſcit, quando correxeris eam*, ideſt tenera ætas flecti dirigíque poteſt, at indurata corrigi nequit. Hoc eſt quod Gallicè dicitur, *Vieil arbre malaisé a redreſſer.*

Cum prophetia defecerit, diſſipabitur populus: qui vero cuſtodit legem, beatus eſt. Chald. *In multitudine impiorum diſſipabitur populus.* Septuag. VERS.18. *Non erit enarrator.* (Auctor Catenæ Græc. *Qui legem interpretatur*) *genti iniquæ: cuſtodiens autem legem beatiſſimus.* Pro *diſſipabitur* Heb. eſt יפרע *iipara*, ideſt vt Caiet. *nudabitur* vel ſpoliabitur *populus*. Pagnin. *Rebellis erit.* Syrus: *Scindetur populus.* Alii: *retrocedet.* Baynus; *Ceſſat & otioſus eſt populus.* Omnia huic loco quadrant: nam vbi deficiunt Prophetæ, & pii doctores & concionatores, primò populus ceſſat à bonis operibus, deinde deficit & recedit à religione; mox ſcinditur in ſectas & ſchiſmata, ilico rebellat ſuis paſtoribus, itáque tandem nudatur omni virtute omnique bono ſpiritali, & ſæpe temporali.

Quæres, quænam hæc eſt prophetia?

Primò, Rabbini ad litteram propriè dictam accipiunt. Hanc enim ſignificat Hebr. חזון *chazon*, ideſt *viſio*: vnde prophetæ vocati ſunt videntes, quòd futura & abſcondita acuto & illuminato à Deo mentis oculo eminus viderent, & proſpicerent. Prophetæ autẽ priſci, vt Iſaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel &c. non tantùm erant veri prophetæ, ſed & doctores, concionatoréſque à Deo miſſi ad populum, vt eius idololatriam & ſcelera caſtigarent, & ad fidei legiſque ſtudium reducerent, minando & prædicendo captiuitatem, aliáſque pœnas à Deo infligendas, ac proponendo libertatem, pacem cæteráque præmia à Deo, ſi legem ſeruarent, promiſſa & reuelata. Quare prophetiæ defectus rectè hic opponitur legi, legiſque ſtudio & obſeruationi. q. d. Cùm defecerint prophetæ, qui populum in idola & vitia abeuntem corripiant, doceant, refrænent minando futuras pœnas, & promittendo futura præmia ſibi à Deo reuelata, tunc populus effrænis in idololatriam ſuáſque cupiditates vagus abibit, & diſſipabitur in varios errores & ſcelera, ob quæ in captiuitatem Aſſyriacam, Babylonicam, Romanam &c. abducetur. Cum verò fuerint prophetæ viríque ſancti, quorum monitis & exemplo populus, vel quilibet priuatus obediens legem cuſtodiat, tunc felix & beatus erit quia pœnas à Deo legis præuaricatoribus intentatas euadet, & præmia eius obſeruatoribus promiſſa conſequetur.

Prophetia multipliciter dicitur 1.

Hunc ſenſum confirmat rei euentus. Cum enim Iſraëlitæ ſub Oſee & Sedecia regibus cõtempſerunt prophetas, comminantes captiuitatem Aſſyriacam & Babylonicam, abeuntes ad idola & ſcelera, tunc in eandem abducti, ac per Aſſyriam ac Babyloniam diſperſi fuere.

Quamdiu verò eoſdem audiuere ſub Dauide, Salomone & cæteris tamdiù incolumes, opulenti & felices in Iudæa perſtitere. Ita R. Salomon, R. Leui, Aben Ezra & alii. Sic ſub Heli Pontifice & principe, ob nequitiam filiorum eius deficiente prophetia, diſſipatus eſt populus & traditus Philiſthæis. 1. Reg. cap. 2. & ſeq. Vnde Deus tunc ſuſcitauit Samuelem, qui populum Deo & paci reſtitueret: quia *ſermo Dei erat pretioſus* (ideſt rarus) *in diebus illis non erat viſio manifeſta*. 1. Reg. 3. 1. Hoc eſt quod Deus interminatur per Iſaiam cap. 29. 9. *Obſtupeſcite & admiramini, fluctuate & vacillate: inebriamini & non à vino, mouemini & non ab ebrietate. Quoniam miſcuit Dominus ſpiritum ſaporis, claudet oculos veſtros, prophetas & principes veſtros qui vident viſiones operiet. Et erit vobis viſio omnium ſicut verba libri ſignati, quem cum dederint ſcienti literas dicent: lege iſtum, & reſpondebit: non poſſum; ſignatus eſt enim. Et dabitur liber neſcienti literas, diceturque ei lege, & reſpondebit: neſcio literas*: quod explicans ſubdit: *Peribit enim ſapientia à ſapientibus eius, & intellectus prudentium eius abſcondetur.* Hac de cauſa Elias Propheta ab Eliſæo nuncupatus eſt *currus Iſrael & auriga eius*, quia ipſe velut currus vehebat, protegebat & aurigabat populum per legis ſtudium ad felicitatem & omne bonum. 4. Reg. 2.

2. Secundò, Beda, Hugo, Caietan. Bainus, Vatab. Ianſen. per prophetiam accipiunt interpretationem ſacræ Script. Sic Franc. Suarez tract. de Fide diſput. 8. ſect 3. num. 5. Prophetia enim latè patet, & complectitur interpretationem S. Script. doctrinam ſacram, concionem, pſalmodiam, &c. vti dixi 1. Corinth. 14. verſ. 1. Senſus ergo eſt, q. d. ait Beda: *Cum ceſſauerit ſacerdotalis eruditio, ſoluetur continuo diſciplina diuinæ legis, qua populus ad beatitudinis præmia pertingere debuerat.* Significat ergo, ait Ianſen. populum diſſipandum cum prophetam, hoc eſt Prophetarum oracula, & in illorum locum concionatorum ſacram doctrinam recipere recuſabunt, vt deficere prophetiam ſit, eam amplius non admitti nec recipi, cum enim hoc fit, tunc neceſſe eſt vt populus diſſipetur, hoc eſt diſpergatur in varios errores & ſectas, ac ſeparetur à vera religione & pietate. *Qui verò cuſtodit legem*, populus ſcilicet, *beatus eſt*, quaſi dicat: Beatus ergo & felix ille populus, qui legis Dei rationem habet, eámque obſeruare ſtudet. Secundo, q. d. cum demerentibus hominum peccatis ita per diuinam vltionem fieri contigerit, vt prophetia & ſacra doctrina deficiat, & hominibus ſubtrahatur, certè tunc male erit illi populo: diſſipabitur & diſtrahetur in varios errores, ſectas, vitia, & diſſentiones. Eſt enim hæc vel maxima Dei vltio, & multorum malorum in Republica ſeminarium, quòd ſubtrahat ſinceram ſuæ voluntatis annunciationem. Vnde per Amos cap. 8. minatur ſe miſſurum famem in terram, non panis, ſed audiendi verbum Dei.

3. Tertiò, Noſter Salazar per prophetiam, æquè ac per legem accipit veram religionem verumque Dei cultum. q. d. ſi deſit in populo prophetia, ideſt religio & veri numinis cultus, continuò pax ſoluitur & in factiones plebs ſecatur, ruitque Reſp. *Religio vna* ait Philo in vita

A Moſis, *ciuium animos aſtringit & contubernia ſocietatéſque confirmat.* Seneca in epiſt. 95. *Primū* inquit *militiæ vinculum eſt religio.* Liuius lib. 5. *Omnia proſpera eueniunt colentibus Deos, aduerſa ſpernentibus.* Plinius lib. 14. *Religione vita conſtat.* Cicero Act. 5. in Verrem. *Omnes religione mouentur.* Hæc illa *lux doctrinarum*: ſic enim Ciceronem vocat Plinius lib. 17. cap. 5.

Flauius Vopiſcus lib. 2. *Romanorum Reſp.* inquit *inter multorum imperia per religionem ſtetit. Qui vero cuſtodit legem* beatus erit, ideſt populus veram religionem obſeruans fortunatiſſimus erit, vti fuere Hebræi quamdiu Deum verum ſincerè coluerunt, teſte S. Auguſt. lib. 3. de Ciuit. cap. 34.

Omnes hæ explicationes eodem tendunt.

Myſticè nonnulli ſic exponunt, q. d. cum
B defecerit, ideſt expleta fuerit prophetia, ideſt oracula prophetarum per ortum & mortem Chriſti, diſſipabitur populus Iudaicus: quia vaſtata à Tito Iudæa diſpergetur per totum orbem; Deficit enim prophetia quæ eſt de futuro, cum impletur & tranſit in præſens vel præteritum, iuxta illud Daniel. 9. 24. *Impleatur viſio & prophetia, & vngatur ſanctus ſanctorum.*

Seruus verbis non poteſt erudiri, quia quod dicis intelligit & reſpondere contemnit. Heb. *Quia intelligit & non reſpondet*, nec verbo nec facto, id eſt non obedit, non facit quæ ei ab hero iubentur. Septuag. *Verbis non erudietur ſeruus durus, nam etſi intellexerit non obediet.* Syrus: *Scit enim ſe non eſſe verberandum vel vulnerandum.* Chald. *Qui cognoſcit iugum, nec patitur.* Vers. 19.

C Seruum ergo intelligit qui ſeruili eſt indole, vt nil faciat niſi plagis & flagris adactus. Hinc ſeruilis metus nomen accepit, qui nil facit amore boni, ſed omnia timore mali, puta metu caſtigationis. Seruus enim qui herum amat, illique ex amore obſequitur, non tam ſeruus eſt quàm liber & libertus. Vnde ſeruus ille apud Euripidem in Helena ait; *Nomen quidem non habeo liberum, ſed animum.* Et ille apud Sophoclem. *Et ſi corpus* inquit *ſeruum ſit: mens tamen libera eſt*; qualem proindè benignè ab hero tractandum eſſe docet Eccleſ. cap. 33. Nam cum verſ. 28. dixiſſet: *Seruo maleuolo tortura & compedes*, de beneuolo ſubdit verſ. 31. *Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua: quaſi fratrem ſic eum tracta.* Vide ibi dicta. Serui ergo alii ſeruile habent in-
D genium, ſuntque hebetes & ſtupidi, hi docendi ſunt quantum fert eorum capacitas: alii ſeruilem habent voluntatem, puta duram, præfractam, rebellem, cuius proinde durities, inobedientia & rebellio plagis contundenda eſt. Huc facit Adagium: *Phryx plagis emendatur*, dici ſolitum in barbaros, ſeruilique ingenio homines, qui non pudore neque monitis, ſed verberibus redduntur meliores, cum contra generoſus animus, vt ait Seneca rectius ducatur quam trahatur: Phrygia enim multa dabat mancipia. Vnde prouerbium: *Phrygium mancipium.* Huc quoque facit illud apud Macrobium in Saturnal. *Quot ſerui tot hoſtes*: tum quia olim hoſtes victi captique ſeruituti addicebantur: vnde vocabantur mancipia quaſi manu capta, & hæc prima ſeruitutis & ſeruorum eſt origo: tū quia *dimidiū mentis ſeruis ademit Iupiter*, vt ait Homer. Odyſ.

Serui dimidio mentis carent.

5. & ex eo Plato lib. 6. de Legibus. *Nihil enim integrum* inquit, *neque ſanum habet animus ſeruilis. Nam nihiloportet credere his hominem, qui ſapiat. Siquidem Poeta doctiſſimus ait:*

Dimidio mentis depriuat Iuppiter illos,
Seruilis quoſcumque viros ſors cœperit vnquã.

Tum quia ſicut verus amor libertatis eſt alumnus, ſic merus timor ſeruitutis eſt aſſecla. Odit enim quiſquis metuit. Vnde genuinum quoddam odium inſitum videtur ſeruis in dominos: Hinc Euripides in Alcmæone; *Quiſquis* ait, *fidem habet ſeruo, perquam ſtultus eſſe videtur.*

Quocirca ſapienter Philo hic monitum dat ſeruis libro, *Quis diuinarum rerum hæres? Eſt* inquit *ſerui laus maxima, nihil ex iuſſis dominicis contemnere, ſed impigrè induſtriéque vel ſupra vires conari cuncta exequi ex illius animi ſententia. Serui etiam audire debent potius quàm loqui, ad quos nimirum dicitur: Tace & audi, præceptum pulcherrimum.* Vnde vt idem ait: *Nemo tam inſanit, quàm qui ſeruus cum ſit, Domino aduerſatur.* Eum enim contra ſe irritat, itáque non niſi probra & flagra ſibi accerſit. Vide monita quæ hac de re ſeruis dat S. Paulus Epheſ. 6. 5. Coloſ. 3. 22. & S. Petrus epiſt. 1. cap. 2. verſ. 18.

Symbolicè S. Auguſt. epiſt. 48. & 50. per ſeruum accipit hæreticum, qui ſuæ imaginationi & hæreſi ſe mancipauit & ſeruum addixit. Vnde ex hac gnome probat hæreticos, quia verbis & argumentis cedere nolunt pœnis cogendos vt fidem orthodoxam, quam perfidè deſeruerunt, reſumant. Sic enim ait Epiſt. 50. *Proponunt nobis* inquit *quidam ſententiam ſæcularis auctoris* (Terentii in Adelphis) *qui dixit pudore & liberalitate liberos retinere ſatius eſſe credo, quàm metu. Hoc quidem verum eſt, ſed ſicut meliores ſunt quos dirigit amor, ita plures ſunt quos corrigit timor. Nam vt de ipſo auctore iſtis respondeatur, apud illum etiam legunt: Tu niſi malo coactus, rectè facere neſcis. Porrò autem diuina ſcriptura & propter illos meliores, dixit: Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem: Et propter hos inferiores, qui plures ſunt, ait: Verbis non emendabitur ſeruus durus. Si enim & intellexerit, non obediet. Cum dixit: Verbis eum non emendari, non eum iuſſit doceri, ſed tacitè admonuit vnde debeat emendari. Alioqui non diceret, verbis non emendabitur, ſed tantummodo diceret, non emendabitur.*

Rurſum Beda: *Seruus* inquit, *eſt quilibet peccator rectè quidem intelligens, ſed in opere veritatis abſque flagelli diſciplina reſpondere contemnens. De talibus ait veritas; ſeruus ſciens voluntatem Domini ſui, & non faciens, dignè plagis vapulabit multis.* Lucæ 12.

Vers. 20. *Vidiſti hominem velocem ad loquendum, ſtultitia magis ſperanda eſt quàm illius correptio.*

Homo velox ad loquendum ait Beda, Hugo, Lyran. Caiet. & alii eſt garrulus, futilis, vaniloquus, qui præceps eſt & prurit ad loquendum; vnde effutit quicquid ei in buccam venit; quare ſtultitia magis ſperanda eſt, quàm correctio; quia multa dicit futilia, vana, inepta, quæ eius ſtultitiam indicant & adaugent, tum quia iis quæ dicit, totus intendit, nec alios ſinit ſuum ſermonem interrumpere, quare eorum correptionem non audit, nec curat. Hanc cauſam dat Beda: *Graue quidem* inquit *vitium ſtultitiæ, ſed non leuius verboſitatis. Nam ſæpe contingit, vt idiota aliquis citius verba ſalutiferæ correptionis accipiat, quam is qui affluentia præditus ſermonis, magis ſua quæ nouit, vel quæ noſſe autumat, iactanter proferre, quàm dicta ſapientum audire contendit.* q. d. talis eſt incorrigibilis, quia ſibi placens totus ſuis, quæ loquitur, intendit, quare aliorum monitis quibus corrigeretur, attendere nequit.

Secundò & potiùs, homo velox ad loquendum eſt, qui ſibi præ aliis ſapere videtur, ideóque quauis re propoſita ſuum iudicium præcipitanter interponit & anteponit cæteris, quare eorum ſententiam non expectat, nec rem ſatis examinat & conſiderat, ſed ſententiam præcipitat, quo fit vt ſæpe ea dicere & docere velit, quæ non didicit & neſcit, eaque deinde tueri velit, nec ſinit ſe corrigi. Quocirca à tali nil expectandum, niſi vt ſtultitiam ſuam magis magiſque loquendo prodat, imò multa parerga, abſurda, falſa, ſtulta proferat, ac magis ſtulteſcat. Hæc enim gnome eſt eadem cum illa cap. 26. 12. *Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri: magis illo, ſpem habebit inſipiens.* Ibi enim cauſa indicatur, ſcilicet quod ſibi ſapiens videatur, hic verò effectus notatur, ſcilicet quòd ſi velox ad loquendum, ideóque ſtultus & incorrigibilis. Talem S. Iacobus monet dicens cap. 1. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Et Eccleſ. cap. 4. 34. *Noli eſſe citatus in lingua tua.* Et cap. 19. 28. *Eſt tacens, & ipſe prudens.* Et cap. 20. 5. *Eſt tacens qui inuenitur ſapiens: & eſt odibilis, qui procax eſt ad loquendum.* Hoc vitium ſe deteſtatum eſſe ſcribit Nazian. Orat. 1. Apologet. *Hæc cum nobis cum* inquit *ipſi, non peſſimis fortaſſe conſiliariis, beneuolis quidem certe collocuti, præſtabilius eſſe duximus, cum ea quæ dicenda & facienda eſſent neſciremus, ea diſcere, quàm neſcientes docere. Præclarè enim cum eo agitur, cui vel in profundam ſenectutem canus ſermo veniat, eámque vim habens, vt recenti adhuc in pietate animæ adiumento eſſe poſſit.* Cauſam ſubdit: *Nam certè alios docere aggredi priuſquam ipſi ſatis edocti, valde ſtultorum aut temerariorum hominum eſſe videtur: ſtultorum quidem, ſi ne inſcitiam quidem ſuam cognoſcunt: temerariorum, ſi cũ eam cognitam habeant, hoc tamen negotium aggredi non verentur.*

Audi & Neſterotem Abbatem apud Caſſian. collat. 14. cap. 9. *Eſto ergo per omnia citus ad audiendum, tardus autem ad loquendum, ne cadat in te illud quod notatur à Salomone: ſi videris virum velocem in verbis, ſcito quia ſpem habet magis inſipiens quàm ille. Nec quemquam verbis docere præſumas, quod opere ante non feceris. Hunc enim nos ordinem tenere debere, etiam exemplis ſuis Dominus noſter inſtituit, de quo ita dicitur:* Quæ cœpit *Ieſus facere & docere. Caue ergo ne ante actum proſiliens ad docendum, in illorum numero deputeris, de quibus in Euangelio Dominus ad diſcipulos loquitur:* Quæ *dicunt vobis ſeruate & facite: ſecundùm verò opera eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt. Stultitia magis ſperanda eſt, quàm illius correptio.* Primò aliqui ſic exponunt, q. d. magis ſperanda, ideſt timenda & expectanda

eſt eius ſtultitia, quòd ſcilicet fiet ſtultus, quàm quod correptus ſeſe corriget. Sic ſperare pro timere ſumitur per Catachreſin apud Virgil. 1. Æneid.

Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At ſperate Deos memores fandi atque nefandi.

Vbi Seruius: Sperate inquit, ideſt timete abuſiuè. Idem lib. 4. Æneid.

Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem.

Dolor enim non ſperatur, ſed timetur. Speramus enim bona, timemus triſtia & aduerſa.

Secundò alij q.d. Ab homine ad loquendum veloci, ſi quem monere aut corripere debeat, potius ſperanda & expectāda eſt ſtulta quā vera vtiliſque correptio, vt ſcilicet aduletur potius quàm corripiat, aut exaſperet quàm emendet delinquentes. In tanta enim profuſione & velocitate verborum multa improuidè miſcet, quæ adulentur vel exaſperent.

Tertiò alij q.d. Plus ſperandum eſt de ſtultitia, quàm de velocis ad loquendum correptione, hoc eſt plus efficiat in corripiendo ſtultitia, quàm loquacitas, puta ſtultus quàm loquax. Stultò enim, ſi quid effutiat ineptè, condonatur, quia ſtultus eſt; ſi quid dicat aptè, excipitur cum plauſu; at loquaci, qui ſapit, nihil condonatur.

Quartò & genuinè, correptio ſumenda eſt paſſiuè non actiuè. q.d. Maiorem de ſe correctionis ſpem præbet ſtultitia, quàm velocitas ad loquendum, puta loquacitas: ſtultitia ipſa in ſtultis hominibus maiorem de ſe exhibet ſpem, quòd corripi, & per correptionem corrigi ſe ſinet, quàm exhibeat ſpem velocis ad loquendum correptio & correctio: Hoc eſt, ſtultus faciliùs corripietur & corrigetur quàm velox ad loquendum. Ratio eſt, quia ſtultus neſcit ſe ſtultum, vnde oſtenſa ſibi ſtultitia eam damnabit, & ſapientiam à ſapiente exhibitam amplectetur. Ita R. Leui: ſtultus inquit, ſua ſtoliditate animaduerſa, conſilio in ſuis negotiis vtitur; ſed præceps neminem conſulit, cum ſibi ſatis ſuperque ſapere videatur. Hic ergo neminem audit, ſed omnes præ ſe ſpernit, quaſi ſapientum octauus, imò primus. Cenſet enim ſe plus omnibus ſapere, ideóque incorrigibilis eſt. Sic & Auctor Catenæ Græc. *Velox nunque*, inquit, *& præceps ponit id eſſe quod non eſt, atque ideo ab illius quod eſt, ſpe alienus eſt. De ſtulto autem ſpes eſt fore, vt ſtultitiam aliquando deponat, nempe vbi de veritate edoctus fuerit.*

Hunc eſſe ſenſum liquet primò ex Hebræo, qui ſic habet: *Spes ſtulto eſt præ illo.* Chald. *Melior eſt ſpes de ſtulto, quàm de illo.* Syrus: *Scito hoc meliorem eſſe ſtultum.* Septuag. *Cognoſce quia ſpem magis habet inſipiens.* Secundò ex c. 26 12. vbi hæc gnome ſic effertur: *Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſpem habebit inſipiens.* Tertiò, quia Codices manuſcripti, Rabanus & Beda pro *ſtultitia* legunt *ſtultitiæ* in genitiuo, hoc modo: *ſtultitiæ magis ſperanda eſt, quàm illius correptio*, hoc eſt, faciliùs ſperes ſtultitiæ ſtulti, quàm velocis ad loquendum correptionem & correctionem: quæ lectio ſanè plana eſt planeque reſpondet Hebræo, Chald. Syro & Sept. Hinc Iſidorus Clarius hanc gnomen ſic emendauit: *Stulti magis ſperanda eſt, quàm illius correctio.* Ita Ianſen. & Franc. Lucas in Notat., hic num. 189.

Remedium verboſitatis, & velocitatis ad loquēdum opportunum ſuggerit S. Gregor. lib. 8. Mor. 2. nimirum libram rationis & præmeditationis, vt illa penſemus, quæ dicere cogitamus, ne ſi id negligamus, auditores illa penſent & reprobent. *Is qui loquitur*, inquit, *de verbis ſuis auditoris ſententiam expectat, & quaſi eius iudicio ſupponitur, à quo auditur. Qui igitur in dictis ſuis reprobari metuit, ipſe prius debet examinare quod dicit, quatenus inter cor & linguam æquus quidam diſcretuſque arbiter ſedeat, ſubtiliter penſitans ſi verba recta cor offerat, quæ vtiliter ſuſcipiens ad auditorum iudicium lingua perducat.* Et poſt pauca ſic ſcribit: *Si in eo quod ad nos per greſſum locutionis exitis, reprehendi non vultis, intus iuſtitiæ libram tenete, vt tantò foris quod dicitur ex veritatis pondere placeat, quanto hoc interius trutina diſcretionis penſat*; q.d. tibi ipſi eſto verborum tuorum librator, ne ſi quid impræmeditatum & inconcinnum effutias, prudens auditor eorum ſit libripens, eáque exactè ad libram iudicij expendens, vt futilia, inſulſa, ſtulta reprobet, rideat & condemnet. Plura de hac libra dixi Eccleſ. 28. v. vlt. & c. 19. v. vlt. & initio c. 22. Appoſitè Plutar. lib. de Offic. Auditoris, præcipites ad loquendum comparat puerperis abortientibus, quæ ante tempus fœtum emittunt, ideóque imperfectum, mancum, debilem & parum vitalem: ſic enim præcipitatio loquendi, ſermonis non tam partus & ortus, quam abortus eſt; ideóque mutila, hiulca, futilia & inepta effundit, imò effutit. Item gallinis præproperè oua parientibus: hæ enim oua edunt ſubventanea, ideſt euanida & ſterilia. Sic enim verboſitas euanida eſt & ſterilis, nullumque fructum affert dicenti vel audienti.

Remedium loquacitatis eſt libra rationis.

Loquaces ſimiles abortienti.

VERS. 21.

Qui delicatè à pueritia nutrit ſeruum, poſtea ſentiet eum contumacem, vt obſequia heri detrectet, imò velit haberi & tractari quaſi filius, adeóque eſſe hæres heri ſui. Hoc enim ſignificat Hebr. מנון *manon*, ideſt arrogans ſibi ius filiationis: נין *nin* enim eſt filius; vnde Hiſpanicum *minnos*. Vnde Tigur. vertit: *Poſtremò ius filiorum occupare molietur.* Vatab. *Nouiſſimè eius erit filius*, *ideſt volet haberi pro filio.* Paginus: *In nouiſſimo erit ſuperbus perinde ac filius*, imò litem mouere poterit filiis, vt cum ipſis ſit hæres, allegans ius præſcriptionis, quòd ſcilicet à puero alitus & habitus ſit quaſi filius, itáque tacitè à patre ſit adoptatus, ac tanto tempore ius filiationis & hæreditatis præſcripſerit. Sic Siba ſeruus Miphiboſeth filij Saulis, indulgenter ab eo habitus, partem hæreditatis eius inuaſit, dum herum apud Dauidem accuſando, ab eo eandem obtinuit. 2. Reg. 19. Significat ergo hæc gnome, ait Ianſen. eū qui ſeruo ſuo nimis eſt familiaris, nimiſque indulget delitiis ciborum eum nutriens, & veſtitus ſplendore ornans, ac otium ei permittens, poſteà pro præſtitis beneficiis experiri illum ſibi magis rebellem; proinde ſubindicat prouerbium, patres familias diligenter circumſpicere debere, vt ſic à principio agat cum ſeruis ſuis, vt ſibi quàm maximè vtiles & morigeros habeant. Indicat item prouerbium, eos qui ignobilis ſunt conditionis & animi, proſperam fortunam ferre non poſſe, eáque abuti ad inſolentiam & ſuperbiam. Videre eſt illud in populo Iudaico, qui cum ſeruilis eſſet conditionis de ſeruitute Ægyptiaca liberatus, poſt multa ac magna beneficia, quibus ab exitu de Ægypto

fuit affectus, factus eſt contumax & rebellis, iuxta vaticinium Moyſis in ſuo cantico: *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit: incraſſatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo.* Deuter. 32.

Salomonem ſecutus Siracides cap. 33. 25. de ſeruis ita ſancit: *Cibaria & virga & onus aſino: panis & diſciplina & opus ſeruo*: vbi plura hac de re dixi. Quin & Plato Dialog. 6. de Legibus, docet durius tractandos ſeruos, ne molliores fiant: *Allocutio omnis*, inquit, *ad ſeruos quodammodo imperium ſit, neque iocus vllus cum illis habeatur: quod multi ſtultè facientes, dum delicatiùs eos nutriunt, difficiliorem vitam & ſibi ad imperandum, & illis ad obediendum reddunt.*

Septuag. pro מנון *manon* videntur legiſſe מאון *maõ*, ideſt dolor, q. d. erit hero dolori, ſicut Beniamin matre moriente natus, inde vocatus eſt *Benon* vel Benoni, ideſt filius doloris. Septuag. ergo ſic vertunt: *Qui deliciatur puero famulus erit; nouiſſimè autem dolebit ſuper ſe*: Sicut doluit filius prodigus, cùm poſt conſumpta bona in delitiis & luxuriis, coactus eſt mendicare & paſcere porcos. Lucæ 16. Et Chald. *Qui delitiis indulget à pueritia, ſeruus euadet, & ad extremum euertetur.* Syrus: *Ad extremum gemet.* Symmach. *Et in nouiſſimo erit murmuratio.* Huc facit quod ſcribit Celſus lib. 4. *Caducus morbus*, inquit, *pueris ex delitioſa educatione contingere ſolet.* Denique Sept. מנון *manon* forte acceperunt quaſi conflatum ex מן *man*, ideſt pars vel manna, & און *on*, ideſt dolor, q. d. Qui delicatè ſe nutrit, tandem pars & ſors eius erit dolor, hoc eſt incidet in morbos, egeſtatem, ærumnas aliósque dolores. Aut *manna*, ideſt dulces eius delitiæ fient dolor, id eſt vertentur in dolores. Litera enim Aleph quæ eſt in און *on*, quia quieſcens, ſæpe eliditur & omittitur.

Tropol. ſeruus animæ eſt corpus: qui ergo illud delicatè nutriet, ſentiet illud ſibi contumax & rebelle, vt ſuis delitiis addictum nolit animæ obſequi ad orandum, meditandum, cæteráque opera pœnitentiæ & virtutum arduarum obeundum; ſed potiùs animæ dominari velit, illámque trahere ad ſuas cupedias. Dicat ergo animi ſui cultor, liber & dominus, cum Philoſopho: *Ad maiora natus ſum, quam vt me corporis mei mancipium efficiam.* Et: *Magna corporis cura, magna virtutis eſt iniuria.* Crates teſte Maximo ſerm. 27. conſpicatus adoleſcentulum athleticum vino, carne & exercitatione corpulentiorem: *O miſer*, inquit, *deſine aduerſus temetipſum carcerem munire.* Ibidem Diogenes ait: *Quibus in ædibus magna eſt ciborum copia, ibi multi ſolent eſſe mures & feles: ſic ea corpora quæ multum cibi capiunt ſolent plures morbos contrahere.*

Gnomæ de malo delicatæ nutritionis.

Ibidem S. Baſil. *Venter*, inquit, *eſt perfidus mercator* (Græcè συναλλάκτης ideſt permutator, qui cum alio contrahit, paciſcitur, vel merces commutat) *penus nihil conſeruans: multarum rerum appoſitarum in commodum retinens; res ipſas autem non conſeruans.* Rurſum S. Baſil. apud Antonium in Meliſſa p. 2. c. 39. *Cum corpus* ait *bene habitum eſt & multa carne grauatur, neceſſe eſt infirmam & imbecillem eſſe mentem ad proprias functiones: contra cum anima benè habet, & exercitatione rerum bonarum ad ſuam magnitudinem attollitur, conſequēs eſt vt corporis habitus emarceſcat*: Sicut emarcuit in ipſomet S. Baſil. qui orationibus, ſtudiis, ieiuniis attritus, nihil in corpore præter pellem & oſſa habere videbatur. Pergit S. Baſil. *Robur ſatanæ, ait Iob. c. 40. in lumbis ſitum eſt, & potentia eius in vmbilico ventris.* Ibidem S. Chryſoſt. *Frugalitas*, inquit, *& alimentum eſt, & voluptas, & ſanitas: nimium verò noxam, faſtidium & morbum gignit.* Sapienter verò Nazian. cum ſuo corpore ita diſſerit Orat. 16. *Cui quonam modo coniunctus ſim haud equidem ſcio, quoque pacto ſimul & imago Dei ſim, & cum cœno voluter. Quod & cum pulchra valetudine eſt, bello me laceſſit; & cum bello premitur mœrore me afficit. Quod & vti conſeruum amo, & veluti inimicum odi atque auerſor. Quod & vti vinculum fugio, & vt cohærens vereor: ſi debilitare illud & conficere ſtudeo, iam non habeo quo ſocio & opitulatore ad res præclariſſimas vtar; ſin contra vt cum ſocio & adiutore mitiùs agam, nulla iam ratio occurrit, qua rebellantis impetum fugiam, atque à Deo non excidam; compedibus degrauatus, vel in terram detrahentibus, vel in ea detinentibus. Hoſtis eſt blandus & placidus, & inſidioſus amicus. O miram coniunctionem & alienationem: quod metuo amplector, quod amo pertimeſco. Antequā bellum geſſerim, in gratiam redeo, antequam pace fruar ab eo diſſideo.*

Qui ergo ſapit carnem ſuam edomet ieiuniis, ciliciis, ac S. Paulum imitetur dicentem: *Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo, ne fortè cum aliis prædicauero ipſe reprobus efficiar.* 1. Corin. 9.

Vir iracundus prouocat rixas; & qui ad indignandum facilis eſt, erit ad peccandum procliuior. Vers. 22. Heb. *Vir naſi miſcebit litem, & autor excandeſcentiæ multus præuaricatione.* Chald. *Et viri furioſi multa ſunt peccata.* Septuag. *Vir indignabundus ſuſcitat contentionem, & vir iracundus effodit peccatum.* Pro *ſuſcitat* legunt aliqui codices ὀρύσσει, ideſt *fodit rixam.* Symmachus: *Irritat pugnam.* Syrus: *Iracundus multiplicat peccata.* Perperam R. Salomon accipit rixas Dei, q. d. Iracundus Dei iram & iudicium in ſe aduocabit. Nō enim agitur hic de ira Dei, ſed de rixis hominum, quas iracundus prouocat.

Prius hemiſtichium audiuimus cap. 15. v. 18. poſterius idem quod prius dicit, ſed illud aliis verbis repetit & exaggerat, nimirum quòd indignabūdus procliuis fit vt ruat in multa peccata cordis, oris, & operis; cordis, ſcilicet in internas murmurationes, excandeſcentias, impatientias, cogitationes vindictæ &c. oris, ſcilicet in clamores, iurgia, conuitia, lites maledicta; operis, ſcilicet in pugnas, rapinas, cædes &c. Hoc eſt quod ait S. Iacobus: *Ira viri iuſtitiam Dei non operatur*; ſed omnem iniuſtitiam & iniquitatem diaboli, qui totus ardet ira & omnes ad iram ſuccendit. Vnde Nazian. in carmine de Ira: *Iraſcor*, inquit, *ira, dæmoni intus condito.* Iratus enim videtur eſſe Dæmon incarnatus; nam ita ſæuit, clamat, furit, pugnat, &c. ac ſi non homo, ſed Dæmon eſſet. Nam vt ait S. Ephrem. tract. de virtutibus & vitiis §. de Iracundia: *Ex ira mens perturbatur, ſenſus debilitatur, & cogitationes vindictæ fluminis inſtar ſcaturiunt.*

Porrò Septuag. vertunt: *Vir iracundus effodit peccatum*, vbi τὸ *effodit* magnam habet energiam & emphaſim. Sicut enim foſſor qui effodit terram, vt theſaurum vel rem reconditam eruat, profundè fodit & multum terræ fodiendo exhaurit, donec ad theſaurum perueniat: ſic pari-

tet iracundus profundè cogitat, & ſcrutatur tum grauitatem iniuriæ ſibi factæ, tum grauem & condignam eius vltionem: quare multos iræ, ſuperbiæ, inuidiæ motus ex corde irato quaſi effodit, ac multas vindictæ rationes & modos comminiſcitur, donec ad commodum & condignum vindictæ modum in quo acquieſcat, perueniat. Rurſus iracundus contumeliam vel iniuriam ſibi olim illatam, & longa obliuione ſepultam demerſamque eruderat, atque iterum iterumque memoria repetens vlciſcendi libidinem, illa recordatione incitat & exacuit: Imò iræ indulgens, alia etiam delicta & crimina quælibet obliuioni iam tradita, renouare velut effodiendo, eique, cui iraſcitur, in faciem obiicere & exprobrare ſolet. Ita Salazar, Baynus, Ianſen. & alij. Vnde hac phraſi effodiendi in ira vtũtur Belgæ, Germani cæteræque nationes, dũ dicunt: Iracundum effodere & eruere veteres iniurias, obliuione iamdiu obrutas.

VERS. 23. *Superbum ſequitur humilitas* (non quæ ſit voluntaria & virtus, ſed inuoluntaria & coacta, quæ ſit pœna, puta humiliatio, depreſſio, vilipenſio) *& humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.* Neruosè Heb. *Superbia hominis humiliabit eum, & humilis ſpiritu aſſequetur gloriam.* Chald. *Et qui ſubmiſſus eſt ſpiritu diuidet gloriam.* Septuag. *Contumelia virum humiliat: humiliter autem ſentientes firmat gloria Dominus.* Syrus: *Demiſſo humilitas honores multiplicat.*

Humilitas glorificat, ſuperbia probro afficit.

Pro *ſuſcipiet* Heb. eſt יתמך *itmoch*, ideſt ſuſtinebit, ſuſtentabit. q. d. humilis etiam cum deprimetur, ſuſtinebitur, ne honore ſpolietur; vel: Qui animo eſt demiſſo, à diuina gloria ſuſtinebitur, ait Aben Ezra. Gloria ergo humiles ſuſcipit, ideſt ſurſum capit & rapit ſurſum, eleuat ad altos honorum gradus, & eleuatos ibidem retinet, ne quo caſu deorſum labantur. Vnde R. Salomon: Animo ſubmiſſus ait, proximè accedit ad gloriam, illamque ſemper fouebit, vel potius ab ea fouebitur. Eſt Proſopopæia. Gloria enim hic inducitur quaſi perſona, puta quaſi Agonotheta, humilibus in agone humilitatis ſtrenuè decertantibus, attribuens ſuum decus & laureã, imò ſuum gradum & locum, ſcilicet vt ad excelſum gloriæ gradum thronumque eleuentur, in eoque ſecum vna conſideant. Pariles enim Comites ſunt & aſſeclæ, gloria & humilitas, atque ex aduerſo ignominia & ſuperbia. Vnde ſuperbia hic inducitur quaſi iudex, vel carnifex ſuperbum humilians & deiiciens. Sicut igitur Aquila pullos ſuos alit, excipit eleuatque in altum, atque ibi detinet & ſuſtinet ne prolabantur; ſic pariter gloria alis humeriſque ſuis excipit, & in altum eleuat humiles, ibique ſuſtentat & firmat, ne quis caſus eos deprimat. Huc alluſit verus Salomon Chriſtus Dominus dicens: *Omnis qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur.* Lucæ 14.11. Nihil hac ſententia in re verius, nihil tamen in praxi difficilius. Scimus, imò credimus omnes quotquot fideles ſumus, Salomoni & Chriſto, aſſerentibus viam veram & ſecuram ad gloriam eſſe humilitatem, viam verò ad ignominiam eſſe ſuperbiam, & tamen conamur eniti ad gloriam ſuperbè nos noſtráque oſtentando & magnificando; humiliare verò & deprimere æmulos noſtros, vt eis conflemus ignominiam; cum iuxta hanc Salomonis & Chriſti gnomen, hac ratione nobis per A ſuperbiam conciliemus ignominiam, humiliatus verò gloriam, ſæpe in hac vita, ſemper in futura. Quantus hic error, quanta abuſio filiorum Adæ? ait S. Bern. Denique hæc gnome concinit cum illa c.16.18. *Contritionem præcedit ſuperbia, & ante ruinam exaltatur ſpiritus.* Et c.18.12. *Antequam conteratur exaltatur cor hominis, & antequam glorificetur humiliatur.* Vide vtrobique dicta.

Ratio eſt, iuſtum Dei iudicium, qui iuſta congruáque talione ſuperbos caſtigat depreſſione & ignominia: humiles verò præmiat celſitudine & gloria.

Septuag. vertunt: *Spiritu humilis gloria firmat Dominus,* dum ſcilicet eos continet in humilitate ne per gloriam ſuperbiant, itáque vtramque perdant: ſed vt quanto fiunt glorioſiores, tanto B fiant & humiliores, vtpote qui gloria ſe indignos & confuſione dignos autumant, omnémque ſuam virtutem & gloriam vni Deo Deique gratiæ aſſeribunt.

Chald. vertit: *Et qui ſubmiſſus eſt diuidit gloriam,* ideſt tam copioſam recipit gloriam, vt eã cum aliis diuidere queat, imò optet & velit. Superbi enim indoles eſt, omnem gloriam ſibi ſoli ſeruare, imò alienam rapere & ſibi attribuere: humilis verò indoles eſt, gloriam ſuam aliis cedere, eámque cum aliis partiri & diuidere alioſque gloriæ ſuæ ſocios aſciſcere, eiuſque participes efficere.

Syrus: *Demiſſo humilitas honores multiplicat.* q. d. Vna humilitas multos parit honores. Honoratur enim à Deo, ab angelis, ab omnibus hominibus, idque nõ vno, ſed multiplici honore, tum C tẽporali, tũ æterno. Rurſum humilis ſicut multiplicat humilitatis actus, ſic per eos adauget & multiplicat ſibi gloriam: nihil enim ita glorioſum eſt, atque præclara agere & humiliter de ſe ſentire: Hoc enim proprium eſt gloriæ obiectũ. Quocirca humilis quo præclariora agit, eo humilius de ſe ſentit, eoque maiori laude & gloria dignum ſe efficit.

Nota primus huius Axiomatis, quòd Deus ſuperbos humiliet & humiles exaltet, Auctor fuit S. Iob. c.22.29. dicens: *Qui humiliatus fuerit erit in gloria: & qui inclinauerit oculos* (humiles enim demittunt oculos ex demiſſione animi) *ipſe ſaluabitur.* Idem confirmat hic Salomon & Chriſtus Lucæ 18.14. & B. Virgo canens in ſuo Magnificat: *Depoſuit potentes de ſede & exaltauit humiles.* Hi ergo quatuor hominum ſapientiſſi- D mi hanc gnomen aſſeuerarunt, vt eorum teſtimonio cedat & conuincatur omnis hominum incredulitas & diffidentia. Humilem igitur ſpiritu in ſuum hoſpitium, imò thronum excipiet gloria, præſertim cum Deus Angelis, imò Seraphinis (quibus inſertus eſt humillimus S. Franciſcus) eum inſeret, ac in cælo & terra totoque mundo, etiam inferno, illuſtrem & glorioſum efficiet. Sunt enim ſuperbia & humilitas quaſi duæ lances, quarum ſi ſuperbia aſcendat & creſcat, homo decreſcit & deſcendit: ſi verò humilitas deſcendat & ſe deprimat, homo, in magnam dignitatem aſcendit. Speculo ſint primi vtriuſque choragi & anteſignani, S. Michael & Lucifer. Lucifer enim arroganter dicens: *In cælum conſcendam &c. ſimilis ero altiſſimo.* Iſaiæ 14.13. mox audiit v.15. *Veruntamen ad infernum detraheris in profundum laci*: Michael verò hu-

millimè dicens מיכאל *micael*, id eſt *quis vt Deus?* primatũ inter angelos & thronum Luciferi occupauit. Eandẽ ducum ſuorum ſortem expectẽt humiles, qui militant ſub vexillo S. Michaelis; & ſuperbi, qui militant ſub ſignis Luciferi. *Ipſe enim eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ*. Iob. 41.

Humilitas S. Petri Alex. exaltata.

Exemplum illuſtre ſuggerit hodierna dies 26. Nouem. qua recolimus memoriam S. Petri Patriarchæ Alexandrini & Martyris, qui ſingulari ſua humilitate & charitate meruit primò honorem & amorem totius populi, vt pro eo è carcere liberando contra Præſidis exercitum depugnaturus fuiſſet, niſi ipſe modum mortis contra ſe latam ſententiam, inſcio populo exequẽdi, Præſuli ſuggeſſiſſet: ſecundò meruit martyrium, vt Chriſtus illi apparens illud ipſi præſignificaret, ac ſimul inſtantem Arrij hæreſim reuelaret: tertiò vt in morte eius cælitus audiretur vox *Petrus primus Apoſtolorum, Petrus vltimus martyrũ* inter epiſcopos Alexãdriæ: quartò ipſe quoad vixit Patriarcha, in Eccleſia præ humilitate nunquam in throno patriarchali conſidere voluit, ſed in eius duntaxat ſcabello, quòd throno ſe indignum diceret, in quo ſederat S. Marcus totque ſancti Patriarchæ. Vnde meruit vt corpus eius poſt mortem in eodem throno à fidelibus collocaretur. Sedit ergo in throno iam martyr, qui non ſederat Epiſcopus. Quot quantæque hic eius gloriæ? omitto enim eas quas in cælis recepit.

VERS. 24. *Qui cum fure partitur odit animam ſuam: adiurantem audit & non indicat*. Heb. *Execrationem audiet & non annuntiabit*. Alij legunt: *Periurium audiet* &c. Chald. *Iuſiurandum defertur ei, & non confitebitur*. Septuag. hunc verſum cum ſequenti ſic nectunt: *Qui participat furi odit animam ſuam: ſi autem iuramentum propoſitum audientes non annunciauerunt, timentes & reueriti homines, ſupplantati ſunt: Qui autem confidit in Domino, lætabitur*. Supplantati ſunt, id eſt ſupplantabuntur adeo certò ac ſi iam ſupplantati eſſent, certò ſubuertentur, vt habent Complut. Reg. & Auctor Catenæ Græc.

Paſſim Interpretes ſimpliciter & planè hanc gnomen accipiunt de furis ſocio, qui furti eſt particeps. Sunt enim nonnulli adeo hebetes vel cupiditate cæci, vt putent, vel putare & ſibi perſuadere velint, furari quidem eſſe peccatum, ac vbi iam res furto ſublata eſt, ſine peccato à ſe vſurpari poſſe, quòd iam extra heri poteſtatem ſit; imò ſatiùs eſſe vt illa à ſe innocente, quàm à fure nocente, qui eam iniuſtè rapuit, occupetur. Hunc errorem cõuellit hic Salomon, docetque tam reum eſſe furti ſociũ, qui participat in furto, quàm furem qui furtum committit. Ratio eſt, quòd furi & furto cooperetur. Idem eſt in alio quouis ſcelere: Qui enim participat in ſcelere, ſceleri & ſceleſto cooperatur, ac proinde & ipſe ſcelus cõmittit, & ſceleſtus eſt. Senſus ergo eſt q.d. Qui cum fure rem furto ab eo ſublatam partitur, odit animam ſuam: quia pro exiguo lucro temporali animam ſuam maculat peccato furti, illamque ream facit gehennæ, ac inſuper infamiæ, & pœnæ temporariæ à iudice infligendæ eam obnoxiam reddit. Varijs autem modis quis partiri poteſt cum fure, nimirum: primò ſi herus mittat famulum vel filium ad furandum, vt ſe ditet. Secundò, ſi cum fure habeat ſocietatẽ ad furandum. Eſt enim in nonnullis locis & vr-

Societas furti multiplex.

A bibus ſocietas furum, ſicut eſt mercatorum, in qua ſicut hi lucra, ſic fures cum ſociis furta diuidunt. Tertiò, ſi furi præbeat receptum, puta hoſpitium, ad quod diuertat, vt ſecurus furetur: Quartò, ſi rem à fure ſublatam diuendat & diſtrahat, vt nummos conficiat.

Adiurantem audit & non indicat. Eſt hæc alia ratio cur partiens cum fure oderit animam ſuã, quia ſcilicet violat iuſtitiam & iudicium publicum, ac ſæpe eſt periurus. Audit enim adiurantẽ iudicem legitimè & iuridicè, vt indicet furem eiuſque ſocios & participes, & tamen non indicat, ne ſeipſum prodat. Iudex dupliciter adiurat; primò, cum eum quem citat, cogit iurarẽ quòd non ſciat quis rem furatus ſit, quique eius ſint ſocij. Vnde Chald. vertit: *Iuſiurandum defertur ei, & non fatetur*. Et Septuag. *Si autem propoſito iuramento non annunciauerint, timentes & B verentes ipſos homines, ſupplantabuntur*. Secundò, cum reum, verbi gratia furem eiuſque ſocios metu religionis violandæ, aut vltionis vel maledictionis diuinæ incurrendæ, ſub obteſtatione nominis diuini adigit & aſtringit ad dicendum veritatem, an ſcilicet rem furati vel inter ſe partiti ſint. Hoc enim propriè eſt aliquem adiurare. Quare reus legitimè à Iudice adiuratus tenetur dicere veritatem. Vnde Tobias c. 9. ait Raphaëli: *Vides quomodo adiurauit me Raguel? cuius adiuramentum ſpernere non poſſum*. Sic Caiphas adiurauit Chriſtum dicens: *Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, ſi tu es Chriſtus filius Dei*: Vnde Chriſtus non tam metu Iudicis, vtpote cui non ſuberat, quàm reuerentia nominis diuini per quod adiurabatur, ilico reſpondit ſe eſſe C Chriſtum. Matth. 26. 63.

Similis erat adiuratio adulteræ in lege veteri Num. 5. 19. Quare minùs rectè & frigidè Pagn. & Vatab. vertunt: *Audit execrationem & non indicat*, q.d. *Qui particeps eſt furti malè audit ab hominibus, qui eum execrantur, nec audet conqueri ſe malè audire*.

Secundò aliqui per partientem cum fure accipiunt teſtem: vnde ex Hebræo ſic vertunt: *Partiens cum fure, odiens animam ſuam: adiurationem audiet, & non annunciabit*. q.d. Teſtis adiuratus à Iudice vt prodat furem, ſi eum non indicet, ſed celet & abſcondat, cenſetur partiri cum fure, & odire animam ſuam; tum quia graui periurio animam vulnerat, tum quia in cauſa eſt ne furtum prohibeatur, ac ne Domino res ſua reſtituatur: Vtrumque autem ſatis eſt, vt in ipſius D furti conſortium vocetur, cenſeaturque cum fure diuidere, & rei furtiuæ eſſe particeps. Huc quoque vocari poſſet Vulgata, verſio ſi nõnulla ſuppleas hoc modo: *Qui cum fure participat odit animam ſuam*: Talis autẽ eſt teſtis, qui iudicem *adiurantem audit*, vt furem prodat, & tamen *eum non indicat*. Verùm hic ſenſus multa ſupplet, quę non ſunt in textu. Quare prior ſenſus vti ſimplicior & planior, ſic & germanior videtur, nec idcirco iacet & marcet: ſed ſuum habet vſum, ſuã vim & pondus, vti liquet ex dictis. Vnde eundẽ furti ſocium increpans Salomonis pater Dauid ait: *Si videbas furem, currebas cum eo*. Pſal. 49.

VERS. 25. *Qui timet hominem cito corruet: qui ſperat in Domino ſubleuabitur*. Heb. *Pauor vel tremor hominis dabit laqueum: & fidens in Domino eleuabitur*. Chald. *Calumnia filij hominis accerſit ei offendiculum: & qui ſperat in Deo roborabitur*. Septuag. hũc verſum

verſum nectunt præcedenti, vti paulò ante dixi. Vnde hanc gnomen iteratò quaſi ſeparatam ſic efferunt: *Impietas* (qua quis magis hominem veretur quàm Deum, ideóque in quælibet ſcelera, etiam hæreſis, & idololatriæ prolabitur) *dat prolapſionem: qui autem confidit in Domino ſaluabitur.* Syrus: *Magnus erit.* Aben Ezra tripliciter explicat. Primò, quaſi dicat: *Sperantem in ſe Dominus à timorem iniiciente ſubleuabit:* Secundò, quaſi dicat: *Dominus timore eum percellet, laqueiſque implicabit, quos pauperibus irretiendis collocarat:* Tertiò, quaſi dicat: *Timore anxium, nec in Deo ſpem ſuam collocantem, mala quæ formidabit, deprehendent.* R. Leui, quaſi dicat: Formidoloſus incidet in hominem ſceleſtum, qui eius formidinem animaduertens, ei damnum perniciemque inferet. Verùm timor hominis hic non actiuè, quo ſcilicet homo quippiam timet & formidat, ſed paſſiuè, quo ſcilicet homo timetur & formidatur, accipiendus eſt; Vnde Noſter vertit: *Qui timet hominem.* ſic & Septuag. Loquitur de timore nimio & inordinato, quo quis adeo timet hominem, vt eius metu legem Dei deſerat, & peccet malitque Deum quàm hominem offendere: Qui enim ſic timet hominem, in grauia mala corporis & animæ corruet, à quibus liberabitur is, qui timet Deum magis quàm hominem, & in Deo ſpem ſuam collocat. Neruosè ex Hebr. vertit Vatab. *Pauor hominis iniicit laqueum* (pauido) *qui autem confidit in Domino exaltabitur.* Exaltari eſt ſeruari quaſi in arce & loco ſublimi. Eſt metaphora ſumpta à militibus, qui imminente hoſte ſeſe in loca alta recipiunt, quaſi ad tutum confugium & aſilum. Tale enim eſt Deus ſperantibus in ſe, & ab hominibus quos timent, confugientibus ad ſe: Vnde Dauid Deum ſæpe vocat משגב *miſgab*, ideſt altitudinem, exaltationem, locum editum & hoſtibus inacceſſum; munitionem altiorem, quam vt tranſcendi vel capi poſſit; refugium tempore perſecutionis aut belli; vt Pſalm. 17. 2. *Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus.* Et v. 17. *Miſit de ſummo & accepit me* &c. *eripuit me de inimicis meis fortiſſimis.* Deus enim ſperantes in ſe ſeruat, & omnem timorem hominum ab illis propulſat, ac mala quæ ab eis vel aliunde quomodolibet timeri poterant, planè diſpellit vt diſpulit à Dauide mala & necem, quam ei identidem machinabatur Saul.

Antitheſis exigebat vt diceret: *Qui timet Dominum*; ſed maluit dicere: *qui ſperat in Domino*, quòd ſpes ſemper iuncta ſit timori; Deo autem gratior eſt ſpes in illum erigens hominem, quàm timor deprimens. Sic pariter pro *qui timet hominem*, dicere potuiſſet, *qui ſperat in homine, cito corruet*: hi enim duo affectus, puta ſpes & timor, ſunt comites indiuidui, vnuſque ex alio naſcitur. Spes enim acquirendi bonum ab aliquo, parit timorem eum offendendi, ne bono ab eo ſperato priuetur.

Pauor pauido eſt laqueus. Cur?

Pauor ergo hominis pauenti eſt laqueus, qui eum ſtringit, illaqueat & quaſi ſtrangulat: tum quia illi cauſa eſt vt Deum offendat, & animam ſuam laqueo huius pauoris illaqueet, & necet: tum quia gratiam hominis, quem nimis ex-

A pauit, non acquirit, ſed eius indignationem ſæpe incurrit, ac in malum quod per humanum timorem declinare ſatagit, iuſto Dei iudicio incidit: tum quia in alia grauia corporis & animæ damna impingit, quæ velut laquei eum irretiunt & ſuffocant, ac præſertim quia laqueum æternæ damnationis & gehennæ ſibi innectit.

Eſt qui ſic explicet, quaſi dicat: Quiſquis hominum gratiam ambitioſè aucupatur, & illis ſeruiliter diſplicere timet, ei perſimilis eſt, qui collum ſuum inſeruit laqueo; quia iugiter ſuſpenſus hæret, quamdiu ex hominum voluntate, metu & ſtudio placendi pendet: atqui eo modo pendere, perinde eſt ac ſuſpendi, & quaſi aſſiduè ſtrangulari: qui timet enim, obſeruat omnes eius, quem timet, B nutus, geſtus, verba, actus, etſi ſolito ſeueriores viderit, angitur, trepidat, cruciatur: quare quot per diem habet angores, pauores, metus, trepidationes, tot habet laqueos, qui fauces non corporis, ſed animæ ſtringunt, & quaſi ſtrangulant. Idcirco appoſitè pauor & metus rectè comparatur laqueo: Sicut enim laqueus collum, ſic pauor animam ſtringit & angit, vt vocem, ſpiritum, motum & vitam intercludat. Hoc eſt quod ait Pſaltes Pſalm. 52. *Deum non inuocauerunt, ibi trepidauerunt timore, vbi non erat timor.* quaſi dicat: timuerunt non timenda, metuerunt homines in quibus nil eſt, quod iuſtum metum ciere queat: *Quoniam Deus diſſipauit oſſa eorum, qui hominibus placent: confuſi ſunt, quia Deus ſpreuit eos.* En triplex grandis ruina, C quam parit ſtudium placendi hominibus, ſcilicet omnium oſſium confractio, confuſio, & Dei aſpernatio ſiue reprobatio, ait S. Bern. (vel quiſquis eſt auctor: ſtylus enim arguit non eſſe S. Bernardi) ſerm. de miſeria humana.

Multi requirunt faciem potentis: & iudicium à Domino egreditur. Heb. *Multi requirunt faciem dominantis: & à Domino iudicium viri.* Ita Syrus. Chald. *Et à facie Domini iudicium viri.* Septuag. *Multi colunt facies ducum: à Domino autem fit iuſtum viro.* VERS. 26.

Quæres, quodnam iudicium ſingulorum, quod à Domino egreditur?

Iudicium Dei multiplex.

Primò iudicium Hebræis ſæpe idem eſt quod ſors, conditio, ſtatus, fortuna. Vnde Vatab. vertit: I. *A Domino proficiſcitur ſors vniuſcuiuſque, vel* D *fortuna & conditio:* quaſi dicat. Multi & magni, ait Aben Ezra, ambiunt faciem, ideſt gratiam & beneuolentiam Principis, vt ab eo ad ſtatus, dignitates, officia & opes euehantur: verùm à Domino pendet cuiuſque ſors, ſtatus & officium; cùm illius ſit cuique admetiri ſuum gradum & honorem, ſuam dignitatem & vilitatem, ſuas opes & inopiam, quaſi dicat: ergo magis ambienda eſt facies, ideſt gratia & beneuolentia Dei, quàm Principis. Deus enim eſt mundi rector, hominum arbiter, orbis œconomus, officiorum diſtributor, ſtatuum partitor, opum diſpenſator, qui cuique ſuam menſuram opum, honorum, officiorum admetitur & diſpenſat, prout ipſe placuerit. Deus etiam regit corda regum & principum, vt cuilibet eandem menſuram, quæ ipſi placuerit, diſtribuant. Hoc eſt quod agnoſcit & orat Pſal-

Auferetur ab impiis lux ſua, ideſt vita; & alibi ſæpe. Illuminator ergo idem eſt quod fautor, cuſtos & beneficentiſſimus prouiſor: vel vt Bainus, nutritor, quaſi dicat: Vtrumque nutrit & paſcit Dominus, iuxta id quod Ionathas fame deficiens guſtato melle ait: *Illuminati ſunt oculi mei*: ideſt paſtus & refectus ſum, vt oculi fame, defectu ſpirituum viſiuorum caligantes, iam melle refecti illuſtrarentur, & exhilarentur. 1. Regum 14.

Pro *creditor* Hebr. eſt איש תככים *is tecachim*, quæ vox hic tantùm reperitur; vnde incertum quid propriè ſignificet. Rabbini, Pagnin. Bainus, Caiet. & alii paſſim vertunt: *Vir contritionum, vel fraudum, vel vſurarum*, (hæ enim ſummæ ſunt fraudes, quia ſub ſpecie commodatæ pecuniæ multiplicatum lucrum exigunt) qualis actiuè eſt *fænerator*, vt vertunt Septuag. & *creditor*, vt vertit Noſter. Caiet verò & Aben Ezra paſſiuè capiunt, vt idem ſit quod *vir contritus*, fraudem paſſus, afflictus, & vt Syrus, *dolore affectus*: Hic iungitur pauperi, quia afflictus afflicto ſociari ſolet, vt mutuò ſe inuicem ſolentur per ſpem in Deum eiúſque inuocationem: Deus enim vtriúſque deſolati, & afflictione quaſi excæcati eſt illuminator, ideſt conſolator, prouiſor & exhilarator. Alii cum Chald. *tecachim* à תוך *toch* ideſt *medium* deriuantes, vertunt: *vir medietatum*, ideſt mediocris fortunæ vir, vel vir fraudum: תוך *toch* enim ideſt medium vel intraneum, Hebræis ſubinde notat fraudem, eo quòd in medio, puta pectoris, occultetur & concinnetur in corde; R. Leui vertit: *vir perplexus*. Huius enim Deus illuminat oculos, cum eius perplexitates & ſcrupulos mentem eius illuminando diſſoluit. Alii vertunt: *vir intermedius vel mediator*, ſcilicet ad faciendum miſericordiam.

Magis credendum Noſtro Interpreti qui vertit *creditor*, & Septuag. Qui vertunt *fænerator*: & aliis qui vertunt, *vis vſurarum*. Diuites enim ſæpe ſunt vſurarii, & fœnerantur pauperibus, vnde qui hic vocatur *creditor & fænerator*, cap. 22. 2. vocatur *diues*.

Myſticè Bainus: Deus ait, illuminat oculos pauperis, cum luce gratiæ ſuæ ei oſtendit quantum bonum, Deique donum ſit paupertas, vt illam patienter ferens mereatur opes æternas. Creditoris verò oculos illuminat, dum ei oſtendit quantum bonum ſit beneficentia, qua pauperi ſuccurritur; vt hæc gnome pauperes moneat patientiæ, creditores & diuites beneficentiæ; vtroſque ſpei in Deum & confidentiæ, vt ſe reſignent diuinæ prouidentiæ. Hanc enim notat τὸ *illuminator*. Vnde Septuag. vertunt: *Fœnerator & debitor ad inuicem conuenientibus* ἐπισκοπὴν, *ideſt inſpectionem vel viſitationem facit vtriuſque Dominus*, hoc eſt vtroſque inſpicit & viſitat, vtriſque de neceſſariis prouidet & proſpicit.

Myſticè rurſum pauper eſt ſubditus, qui doctrina eget, & reuerentiam ac obedientiam debet: creditor verò prælatus, qui doctrinam erogat, creditque & committit ſubdito: vtriuſque illuminator eſt Dominus; hunc enim illuminat, vt recta doceat; & illum, vt per os iſtius quæ Deo ſunt placita videat & intelligat.

Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in perpetuum firmabitur. VERS. 14.

Sub pauperibus intellige & diuites; qui enim iudicat in veritate pauperes, ait Caiet. multò magis in eadem iudicabit diuites, ſolent enim pauperes à diuitibus opprimi. Diuites enim gratia & potentia valent apud Principes & iudices, eóſque muneribus corrumpunt, vt pro ſe contra pauperes ſententiam ferant. Rex ergo qui diuitum potentiam non veretur, nec munera reſpicit, ſed in veritate ius dicit pauperi, ac æquam pro eo profert ſententiam, huius thronus firmabitur *in perpetuum*, ideſt per totam vitam, vt ſcilicet quamdiu viuit iudicátque in veritate perpetuum obtineat regnum. Vnde Aquila vertit: *In poſterum*. Theodot. *In ſæculum*. Rurſum *in perpetuum*, quia regnum eius transferetur in poſteros per multa ſæcula, vti tranſlatum fuit regnum Dauidis vſque ad gentis excidium per Chaldæos. Adhæc *in perpetuum*, quia perpetua regni eius tam æqui & iuſti apud poſteros perennabit fama & gloria: Denique *in perpetuum*, cum Chriſto rege regum in cælis regnabit. Solerter aduertit Bainus: Sapientia diuina inquit, longè aliis quàm humana ſemper incedit veſtigiis, nam in humana opibus & potentia diuitum, gratia atque amicitia ad regnum peruenitur, armis verò & munitionibus ſtabiliri ſolet & retineri diadema: Contra hæc cæleſtis planè Salomonis ſapientia, pauperum defenſione quàm diutiſſimè ſolium firmari poſſe docet: quòd qui pauperibus patrocinatur, Dei Opt. Max. vice in terris quodammodo fungitur. Nam pauperum peculiarem defenſionem ſibi vendicat Dominus, iuxta illud: *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor*. Pſal. 9.

Porrò Septuag. pro לעד *laad*, ideſt *in perpetuum*, alio puncto legentes לעד *laed*, vertunt *in teſtem*, vel *in teſtimonium*: *Principis* inquiunt *iudicantis in veritate pauperes, ſedes eius in teſtimonium conſtituetur*, vt ſcilicet ſubditi ad veritatem à ſe dictam confirmandam citent in teſtem regem, regiſque dictum velut oraculum infallibile, perinde ac in veritatis à nobis aſſertæ teſtimonium iurando citamus Deum in teſtem, dicendo: Teſtor Deum me vera dicere.

Rurſum *ſedes eius in teſtimonium conſtituetur*, vt ſcilicet thronus eius habeatur, & ſit infallibile teſtimonium veritatis, vtque rex è throno iudicans & definiens quippiam, non tam ipſe, quàm veritas ipſa per eum loqui, iudicare & definire videatur.

Veritas regi ſit curæ. 1.

Moral. hic diſce quàm veritas & veracitas, præſertim æquitatis & iuſtitiæ, regi debeat eſſe cordi & curæ, primò, quia rex eſt vicarius Dei, & quaſi Vicedeus in terris. Deus autem eſt ipſa prima, increata & eſſentialis veritas. Vnde S. Dionyſ. apud Anton. in Meliſſa part. 1. cap. 21. *Veritas* inquit, *eſt Deus, vtpote vnum, non multa ſecundum naturam. Verum quippe eſt vnum, mendacium autem multiplex. Nam & Chriſtus inquit Ioan. 14. Ego ſum via, veritas & vita.* Ibidem Euagrius. *Veritatem tacere* inquit *eſt aurum ſepelire*. Hinc Dei iuſſu Moſes in Rationali Pontificis inſculpſit: *Doctrina & veritas*. Exodi 28. 30. *Pythagoras dicebat hæc duo diuinitus hominibus data eſſe longè pulcherrima, verita-*

Gnomæ.

tem

tem amplecti & beneficiis operam dare: & addebat, *vtrumque cum deorum immortalium operibus comparari poſſe*. ita Ælianus lib. 12. de Varia Hiſtoria. *Idem interrogatus, quid Deo ſimile facerent homines? Cum veritatem exercent, reſpondit.* ita Stobæus ſer. 9.

2. Secundò, quia veritas veráque iuſtitiæ adminiſtratio eſt baſis & columen Reipub. Ex hac enim oritur ciuium inter ſe cócordia, pax, æquitas, probitas, ſanctitas. Vnde Princeps iudicum apud Ægyptios Sapphirum è collo geſtabat, cui inſcripta erat Veritas. Audi Ælian. lib. 14. Variar. Hiſtor. *Eum omnium hominum eſſe iuſtiſſimum & ſinceriſſimum oportebat, qui circa collum imaginem ex Sapphiro gemma confectam geſtabat, quæ vocabatur Veritas. Ego vero iudicem non tam in lapide ſculptam aut expreſſam veritatem circumferre, quàm in animo menteque inſitam & infixam habere velim.* Cuius quoque rei meminit Diodor. lib. 2. cap. 1. ſcribens in veſtibulo illo Simandii Ægyptiorum regis, *Triginta ligneas iudicum ſtatuas poſitas, & in medio iudicandi principem, cuius à collo ſuſpenſa veritas penderet, & oculis eſſet ſubclauſis librorum cumulo circumſtante.* Addit verò Diodor. *Hæ imagines præſeferebant iudices integros eſſe debere, prætorem ſolam inſpicere veritatem.*

3. Tertiò, quia veracitas regi conciliat ſubditorum amorem, & reuerentiam; fallacia verò odium & contemptum. Vnde Plinius in Panegyr. Traiani: *Nunquam* inquit *deceptus eſt Princeps, niſi qui prius ipſe decepit.*

Alphonſus Aragonum rex ſemper hoc in ore habuiſſe fertur, *Tantum valere ad fidem debere vnicum principis viri verbum, quantum priuatorum iuſiurandum.* Veritas enim licet omnibus curæ eſſe debeat, Principum tamen præcipuum debet eſſe ornamentum. Panormita. lib. 1. de geſtis Alphonſi.

Æſchines contra Timarchum. *Veritatem rem adeo validam eſſe* dicebat, *vt omnes humanas cogitationes facilè ſuperet.* ita Stobæus ſerm. 9. Demoſthenes interrogatus, *Quid Deo ſimile haberent homines?* reſpondit: *Benefacere & veritatem amare.* ita Maximus ſerm. 8. Tritum eſt illud Zorobabelis Dario regi propoſitum: *Forte eſt vinum, fortior eſt rex, fortiores ſunt mulieres, fortiſſima eſt veritas, ſuper omnia enim hæc vincit.* 3. Eſdræ 3. 10.

Error Platonis regi vtendum eſſe mendacio.

Errat ergo grauiter non tantùm cótra fidem, ſed & contra politiam Plato, dum lib. 5. de Repub. ſcribit: *Crebro mendacio & fraude vti imperantes debere ad ſubditorum commodum.* Verba Platonis ſunt hæc: *Multiplici mendacio Magiſtratum inſtructum eſſe debere, varióque errore, quo ad ſubditorum vtilitatem abutatur: diximus autem huiuſcemodi omnia, velut pharmacum vtilia eſſe.* Et Plinius lib. 12. Epiſt. dicens: *Decipere pro moribus temporum prudentia eſt.* Et ille apud Plutar. in Apopht. aſſerens: *Pueros quidem talis circumueniri oportere, at viros iuramentis.* Hæc Atheorum & Macchiauelliſtarum impia, imperita & imprudentia ſunt axiomata, quæ paſſim hic confutat Salomon, politiæ doctor & Politicorum princeps, eadémque damnat Eccleſia, imò omnis Reſpub. benè conſtituta. Vide S. Auguſt. lib. contra mendacium, vbi docet nullo caſu licere mentiri. Et Epiſt. 8. *Mentiri in*qnit *non licet nec pro laude Dei.*

Virga atque correptio tribuit ſapientiam: puer autem qui dimittitur voluntati ſuæ, confundit matrem ſuam. Vers. 15. Sapientiam hic practicam ſiue ethicam intellige, puta morum compoſitionem, honeſtatem, virtutem. Septuag. *Plagæ & correptiones dant ſapientiam: puer autem errans confundit parentes ſuos.* Aquila & Symmach. *Iuuenis autem dimiſſus.* Chald. *Puer qui non recipit correptionem*, ſub matrem intellige & patrem. Vnde Syrus vertit: *Puer qui non caſtigatur pudefacit patrem ſuum*: nominat tamen matrem præ patre, quia ad matrem ſpectat puerorum educatio & inſtitutio; quare ſi ipſa eam negligat, filiúmque ſuæ voluntati dimittat, ab eo pudefiet. Sicut Iſmaël ait R. Salomon, pudefecit Agar matrem ſuam, dum vexans Iſaacum, à Sara & Abraham iuſſu Dei vnà cum matre domo expulſus, eandem magno dedecore, æquè ac miſeria & mœrore affecit. Geneſ. 16.

Huc pertinet prouerbium Arabum: *Iocus* (colluſio) *aufert reuerentiam.* Itali dicunt: *Baldezza di padrone cappello di matto.* Pergunt Arabes: *Ne lude cum optimate, ne iraſcatur tibi; neque cum infimate, ne audeat ſuper te*, ideſt ne te abutatur.

Puer domandus vt pullus equinus.

Significat hæc gnome puerum eſſe inſtar pulli equini, petulantem, laſciuum, & ſuæ phantaſiæ ac cupiditati obſequentem; quare ſicut pullus fræno, calcari, flagello domatur, vt hero ſeruiat, ſic correptione & caſtigatione, puta verbis & verberibus domandus formandúſque eſt puer, vt non cupiditati, ſed rationi & doctrinæ obſequi diſcat. Alioquin inſtar puelli indomiti fiet proteruus, peruicax, & ſeſe in omne ſcelus & dedecus præcipitem dabit, eóque ſecum trahet patrem & matrem. Ita R. Leui: Flagellis inquit, & correptione puer ſapientia excolitur, ita enim honeſtis moribus informatur; quibus ſi careat nulla ſemita relinquitur, ad ſapientiam obtinendam: puer autem qui ſuæ voluntati permittitur, tum recta inſtitutione, tum ſapientia caret, atque ideo matri probro eſt ob improbitatem ſuam, præcipuè verò cum in eandem plerumque improbitatis culpa reiiciatur, vniuerſis affirmantibus id ab illa effectum fuiſſe, quæ puerum à teneris rectè non imbuerit. Hæc ille.

Salomonem ſecutus Plutar. lib. de Officio Auditoris, docet puerum caſtigandum & formandum ſicut caſtigatur & formatur pullus equinus, vt ceſſori ſit tractabilis, flexilis & cómodus. Prudenter verò monet Seneca lib. 2. de Ira: *Plurimum* inquit *proderit pueros ſtatim ſalubriter inſtituere: difficile autem eſt regimen, quia dare debemus operam ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus.* Et poſt nonnulla concludit: *ſic itaque inter vtrumque regendus eſt, vt modò frænis vtamur, modò ſtimulis.* Sanè nimis ſeueri parentes naturam indolémque puerorum nimia caſtigatione hebetant, obtundunt, indurant, duróſque & peruicaces efficiunt: nimis verò lenes & blandi, quales plures ſunt, eandem cupidinibus ſuis tradunt, vitiant, & corrumpunt. Plura de educatione & caſtigatione puerorum dixi, cap. 10. 1. & cap. 22. 13. & fuſiùs Eccleſ. 30. 1. & ſequent.

Vers. 16. *In multiplicatione impiorum multiplicabuntur ſcelera: & iuſti ruinas eorum videbunt.* Heb. *Multiplicabitur præuaricatio.* Cauſa eſt, quòd impius impio ad ſcelus auxilium præſtet, animoſque & audaciam addat, qui ſi ſolus eſſet, inualidus eſſet, & timeret in ſcelere deprehendi & puniri. Rurſum multitudo impiorum inducit licētiam peccandi, eiuſque impunitatem, quòd nemo multitudinem plectere audeat; inſuper multitudo auctoritatem & decus cōciliat ſceleri; quo enim quiſque eſt ſceleratior, eo ſe videt pluribus placere eſſéque in pretio, quaſi qui choragum impietatis eorum agat. At ne pii hac impiorum multitudine percellantur, eámque in impietate ſequantur & æmulentur, eos in pietate corroborat Salomon, dum ſubdit: *Et iuſti ruinas eorum videbunt*, quaſi dicat: breue erit impiorum gaudium, breue impietatis regnum; quia mox à Deo vindice punientur, perdentur & in ruinam agentur; quam iuſti videbunt & gaudebunt, tum ob impietatis ſupplicium & excidium, tum ob ſuam iuſtitiæ ſortem ſanctam & beatam, quæ eos à communi impiorum excidio ſeparauit & vendicauit.

Septuag. pro יראו *iiru*, ideſt, *videbunt*, aliis punctis legentes יראו *ireu*, ideſt *timebunt*, à ירא *iare*, ideſt *timuit*, vertunt: *Iuſti autem illis cadentibus timidi ſiunt*: vel vt Auctor Catenæ Græc. *In illorum ruina conſternantur iuſti*, ideſt grauitate ſupplicij impiorum percelluntur & cohibentur iuſti, ne eorum ſcelera imitari cogitent.

Gnome hæc affinis eſt illi verſ. 2. *In multiplicatione iuſtorum lætabitur vulgus, cùm impij ſumpſerunt principatum gemet populus.* Et illi verſ. 6. *Peccantem virum iniquum inuoluet laqueus: & iuſtus laudabit atque gaudebit.* Et illi cap. 28. 12. *In exultatione iuſtorum multa eſt gloria, regnantibus impijs ruinæ hominum.* Exemplum eſt 1. Machab. 11. 55. vbi per Antiochum multiplicatis in Iudæa impiis, multiplicata narrantur ſcelera, ſed eorum cum Antiocho celeris & horrenda fuit ruina, vt patet 2. Machab. 9.

Vers. 17. *Erudi filium tuum, & refrigerabit* (Heb. *requieſcere faciet*) *te, & dabit delitias animæ tuæ:* Septuag. *Erudi filium tuum & requiem dabit tibi, & dabit ornatum animæ tuæ.*

Nota τὸ *erudi* Heb. יסר *iaſſer*, ideſt corripe, caſtiga, erudi; propriè ad cupiditatum caſtigationem & morum confirmationem pertinet: poteſt tamen quoque ad artes & ſcientias referri. Filius enim à patre eruditus ac ad ſcholas amandatus, ſi doctus & ſapiens euadat, primò patri magnæ eſt conſolationi & refrigerio, vt in eo quaſi in baculo ſenectutis ſuæ, imò quaſi in centro & complemento votorum ſuorum placidè conquieſcat. Secundò, eidem eſt in delitiis animæ, ideſt ſummis & profundis, quæ ad intima animæ penetrant, eáque delitioſa voluptate mitiſque oblectamentis perfundant & repleant. Tertiò, eidem eſt magno ornamento, vt vertunt Septuag. quia per filium doctum & eruditum, qui ob ſcientiam fit doctor, Epiſcopus, Senator, Præfectus, Gubernator &c. Reipub. pater honoratur, laudatur, ornatur, ac per filium nomen & fama eius in multos annos celebratur, ac ſubinde in multa ſæcula perennat. Vide dicta Eccleſ. 30. verſ. 1. & ſeq. vbi eadem penè eſt ſententia, imò plures aliæ in eandem rem.

Huc ſpectat prouerb. Arabum cent. 2. num. 66. *Rami quando correxeris eos, rectificantur, trabs autem non lenteſcit, quando correxeris eam,* ideſt tenera ætas flecti dirigíque poteſt, at indurata corrigi nequit. Hoc eſt quod Gallicè dicitur, *Vieil arbre malaisé à redreſſer.*

Vers. 18. *Cum prophetia defecerit, diſſipabitur populus: qui vero cuſtodit legem, beatus eſt.* Chald. *In multitudine impiorum diſſipabitur populus.* Septuag. *Non erit enarrator.* (Auctor Catenæ Græc. *Qui legem interpretatur*) *genti iniquæ: cuſtodiens autem legem beatiſſimus.* Pro *diſſipabitur* Heb. eſt יפרע *iipara*, ideſt vt Caiet. *nudabitur* vel ſpoliabitur *populus.* Pagnin. *Rebellis erit.* Syrus: *Scindetur populus.* Alii: *retrocedet.* Baynus; *Ceſſat & otioſus eſt populus.* Omnia huic loco quadrant: nam vbi deficiunt Prophetæ, & pii doctores & concionatores, primò populus ceſſat à bonis operibus, deinde deficit & recedit à religione; mox ſcinditur in ſectas & ſchiſmata, ilico rebellat ſuis paſtoribus, itáque tandem nudatur omni virtute omnique bono ſpiritali, & ſæpe temporali.

Quæres, quænam hæc eſt prophetia?

Primò, Rabbini ad litteram propriè dictam accipiunt. Hanc enim ſignificat Hebr. חזון *chazon*, ideſt *viſio*: vnde prophetæ vocati ſunt videntes, quòd futura & abſcondita acuto & illuminato à Deo mentis oculo eminus viderent, & proſpicerent. Prophetæ autē priſci, vt Iſaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel &c. non tantùm erant veri prophetæ, ſed & doctores, concionatoréſque à Deo miſſi ad populum, vt eius idololatriam & ſcelera caſtigarent, & ad fidei legiſque ſtudium reducerent, minando & prædicendo captiuitatem, aliáſque pœnas à Deo infligendas, ac proponendo libertatem, pacem cæteráque præmia à Deo, ſi legem ſeruarent, promiſſa & reuelata. Quare prophetiæ defectus rectè hic opponitur legi, legiſque ſtudio & obſeruationi. q. d. Cùm defecerint prophetæ, qui populum in idola & vitia abeuntem corripiant, doceant, refrænent minando futuras pœnas, & promittendo futura præmia ſibi à Deo reuelata, tunc populus effrænis in idololatriam ſuáſque cupiditates vagus abibit, & diſſipabitur in varios errores & ſcelera, ob quæ in captiuitatem Aſſyriacam, Babylonicam, Romanam &c. abducetur. Cum verò fuerint prophetæ virique ſancti, quorum monitis & exemplo populus, vel quilibet priuatus obediens legem cuſtodiat, tunc felix & beatus erit quia pœnas à Deo legis præuaricatoribus intentatas euadet, & præmia eius obſeruatoribus promiſſa conſequetur.

Prophetia multipliciter dicitur 1.

Hunc ſenſum confirmat rei euentus. Cum enim Iſraëlitæ ſub Oſee & Sedecia regibus cōtempſerunt prophetas, comminantes captiuitatem Aſſyriacam & Babylonicam, abeuntes ad idola & ſcelera, tunc in eandem abducti, ac per Aſſyriam ac Babyloniam diſperſi fuere.

Quamdiu verò eoſdem audiuere ſub Dauide, Salomone & cæteris tamdiù incolumes, opulenti & felices in Iudæa perſtitere. Ita R. Salomon, R. Leui, Aben Ezra & alii. Sic ſub Heli Pontifice & principe, ob nequitiam filiorum eius deficiente prophetia, diſſipatus eſt populus & traditus Philiſthæis. 1. Reg. cap. 2. & ſeq. Vnde Deus tunc ſuſcitauit Samuelem, qui populum Deo & paci reſtitueret: quia *ſermo Dei erat pretioſus* (ideſt rarus) *in diebus illis non erat viſio manifeſta*. 1. Reg. 3. 1. Hoc eſt quod Deus interminatur per Iſaiam cap. 29. 9. *Obſtupeſcite & admiramini, fluctuate & vacillate: inebriamini & non à vino, mouemini & non ab ebrietate. Quoniam miſcuit Dominus ſpiritum ſoporis, claudet oculos veſtros, prophetas & principes veſtros qui vident viſiones operiet. Et erit vobis viſio omnium ſicut verba libri ſignati, quem cum dederint ſcienti literas dicent: lege iſtum, & reſpondebit: non poſſum; ſignatus eſt enim. Et dabitur liber neſcienti literas, diceturque ei: lege, & reſpondebit: neſcio literas*: quod explicans ſubdit: *Peribit enim ſapientia à ſapientibus eius, & intellectus prudentium eius abſcondetur.* Hac de cauſa Elias Propheta ab Eliſæo nuncupatus eſt *currus Iſrael & auriga eius*, quia ipſe velut currus vehebat, protegebat & aurigabat populum per legis ſtudium ad felicitatem & omne bonum. 4. Reg. 2.

2. Secundò, Beda, Hugo, Caietan. Bainus, Vatab. Ianſen. per prophetiam accipiunt interpretationem ſacræ Script. Sic Franc. Suarez tract. de Fide diſput. 8. ſect 3. num. 5. Prophetia enim latè patet, & complectitur interpretationem S. Script. doctrinam ſacram, concionem, pſalmodiam, &c. vti dixi 1. Corinth. 14. verſ. 1. Senſus ergo eſt, q. d. ait Beda: *Cum ceſſauerit ſacerdotalis eruditio, ſoluetur continuo diſciplina diuinæ legis, qua populus ad beatitudinis præmia pertingere debuerat.* Significat ergo, ait Ianſen. populum diſſipandum cum prophetam, hoc eſt Prophetarum oracula, & in illorum locum concionatorum ſacram doctrinam recipere recuſabunt, vt deficere prophetiam ſit, eam amplius non admitti nec recipi, cum enim hoc fit, tunc neceſſe eſt vt populus diſſipetur, hoc eſt diſpergatur in varios errores & ſectas, ac ſeparetur à vera religione & pietate. *Qui verò cuſtodit legem*, populus ſcilicet, *beatus eſt*, quaſi dicat: Beatus ergo & felix ille populus, qui legis Dei rationem habet, eámque obſeruare ſtudet. Secundo, q. d. cum demerentibus hominum peccatis ita per diuinam vltionem fieri contigerit, vt prophetia & ſacra doctrina deficiat, & hominibus ſubtrahatur, certè tunc male erit illi populo: diſſipabitur & diſtrahetur in varios errores, ſectas, vitia, & diſſectiones. Eſt enim hæc vel maxima Dei vltio, & multorum malorum in Republica ſeminarium, quòd ſubtrahat ſinceram ſuæ voluntatis annunciationem. Vnde per Amos cap. 8. minatur ſe miſſurum famem in terram, non panis, ſed audiendi verbum Dei.

3. Tertiò, Noſter Salazar per prophetiam, æquè ac per legem accipit veram religionem verumque Dei cultum. q. d. ſi deſit in populo prophetia, ideſt religio & veri numinis cultus, continuò pax ſoluitur & in factiones plebs ſecatur, ruitque Reſp. *Religio vna* ait Philo in vita

A Moſis, *ciuium animos adſtringit & contubernia ſocietateſque confirmat.* Seneca in epiſt. 95. *Primũ* inquit *militiæ vinculum eſt religio.* Liuius lib. 5. *Omnia proſpera eueniunt colentibus Deos, aduerſa ſpernentibus.* Plinius lib. 14. *Religione vita conſtat.* Cicero Act. 5. in Verrem. *Omnes religione mouentur.* Hæc illa *lux doctrinarum*: ſic enim Ciceronem vocat Plinius lib. 17. cap. 5.

Flauius Vopiſcus lib. 2. *Romanorum Reſp.* inquit *inter multorum imperia per religionem ſtetit. Qui vero cuſtodit legem* beatus erit, ideſt populus veram religionem obſeruans fortunatiſſimus erit, vti fuere Hebræi quamdiu Deum verum ſincerè coluerunt, teſte S. Auguſt. lib. 3. de Ciuit. cap. 34.

Omnes hæ explicationes eodem tendunt.

Myſticè nonnulli ſic exponunt, q. d. cum B defecerit, ideſt expleta fuerit prophetia, ideſt oracula prophetarum per ortum & mortem Chriſti, diſſipabitur populus Iudaicus: quia vaſtata à Tito Iudæa diſpergetur per totum orbem; Deficit enim prophetia quæ eſt de futuro, cum impletur & tranſit in præſens vel præteritum, iuxta illud Daniel. 9. 24. *Impleatur viſio & prophetia, & vngatur ſanctus ſanctorum.*

[Verſ. 19.]

Seruus verbis non poteſt erudiri, quia quod dicis intelligit & reſpondere contemnit. Heb. *Quia intelligit & non reſpondet*, nec verbo nec facto, id eſt non obedit, non facit quæ ei ab hero iubentur. Septuag. *Verbis non erudietur ſeruus durus, nam etſi intellexerit non obediet.* Syrus: *Scit enim ſe non eſſe verberandum vel vulnerandum.* Chald. C *Qui cognoſcit iugum, nec patitur.*

Seruum ergo intelligit qui ſeruili eſt indole, vt nil faciat niſi plagis & flagris adactus. Hinc ſeruilis metus nomen accepit, qui nil facit amore boni, ſed omnia timore mali, puta metu caſtigationis. Seruus enim qui herum amat, illique ex amore obſequitur, non tam ſeruus eſt quàm liber & libertus. Vnde ſeruus ille apud Euripidem in Helena ait; *Nomen quidem non habeo liberum, ſed animum.* Et ille apud Sophoclem. *Et ſi corpus* inquit *ſeruum ſit: mens tamen libera eſt*; qualem proindè benignè ab hero tractandum eſſe docet Eccleſ. cap. 33. Nam cum verſ. 28. dixiſſet: *Seruo maleuolo tortura & compedes*, de beneuolo ſubdit verſ. 31. *Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua: quaſi fratrem ſic enm oracta.* Vide ibi dicta. Serui ergo alii ſeruile habent in- D genium, ſuntque hebetes & ſtupidi, hi docendi ſunt quantum fert eorum capacitas: alii ſeruilem habent voluntatem, puta duram, præfractam, rebellem, cuius proinde durities, inobedientia & rebellio plagis contundenda eſt. Huc facit Adagium: *Phryx plagis emendatur*, dici ſolitum in barbaros, ſeruilique ingenio homines, qui non pudore neque monitis, ſed verberibus redduntur meliores, cum contra generoſus animus, vt ait Seneca rectius ducatur quam trahatur: Phrygia enim multa dabat mancipia. Vnde prouerbium: *Phrygium mancipium.* Huc quoque facit illud apud Macrobium in Saturnal. *Quot ſerui tot hoſtes*: tum quia olim hoſtes victi captique ſeruituti adicebantur: vnde vocabantur mancipia quaſi manu capta, & hæc prima ſeruitutis & ſeruorum eſt origo: tũ quia *dimidiũ mentis ſeruis ademit Iupiter*, vt ait Homer. Odyſ.

[Serui dimidio mentis carent.]

5. & ex eo Plato lib. 6. de Legibus. *Nihil enim integrum* inquit, *neque ſanum habet animus ſeruilis. Nam nihil oportet credere his hominem, qui ſapiat. Siquidem Poëta doctiſſimus ait:*

Dimidio mentis deprinat Iuppiter illos,
Seruilis quoſcumque viros ſors cœperit vnquã.

Tum quia ſicut verus amor libertatis eſt alumnus, ſic merus timor ſeruitutis eſt aſſecla. Odit enim quiſquis metuit. Vnde genuinum quoddam odium inſitum videtur ſeruis in dominos: Hinc Euripides in Alcmæone; *Quiſquis* ait, *fidem habet ſeruo, perquam ſtultus eſſe videtur.*

Quocirca ſapienter Philo hic monitum dat ſeruis libro, *Quis diuinarum rerum heres? Eſt* inquit *ſerui laus maxima, nihil ex iuſſis dominicis contemnere, ſed impigrè induſtriéque vel ſupra vires conari cuncta exequi ex illius animi ſententia. Serui etiam audire debent potiùs quàm loqui, ad quos nimirum dicitur: Tace & audi, præceptum pulcherrimum.* Vnde vt idem ait: *Nemo tam inſanit, quàm qui ſeruus cum ſit, Domino aduerſatur.* Eum enim contra ſe irritat, itáque non niſi probra & flagra ſibi accerſit. Vide monita quæ hac de re ſeruis dat S. Paulus Epheſ. 6. 5. Coloſ. 3. 22. & S. Petrus epiſt. 1. cap. 2. verſ. 18.

Symbolicè S. Auguſt. epiſt. 48. & 50. per ſeruum accipit hæreticum, qui ſuæ imaginationi & hæreſi ſe mancipauit & ſeruum addixit. Vnde ex hac gnome probat hæreticos, quia verbis & argumentis cedere nolunt pœnis cogendos vt fidem orthodoxam, quam perfidè deſeruerunt, reſumant. Sic enim ait Epiſt. 50. *Proponunt nobis* inquit *quidam ſententiam ſæcularis auctoris* (Terentii in Adelphis) *qui dixit pudore & liberalitate liberos retinere ſatius eſſe credo, quàm metu. Hoc quidem verum eſt, ſed ſicut meliores ſunt quos dirigit amor, ita plures ſunt quos corrigit timor. Nam vt de ipſo auctore iſtis reſpondeatur, apud illum etiam legunt: Tu niſi malo coactus, rectè facere neſcis. Porrò autem diuina ſcriptura & propter illos meliores, dixit: Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem: Et propter hos inferiores, qui plures ſunt, ait: Verbis non emendabitur ſeruus durus. Si enim & intellexerit, non obediet. Cum dixit: Verbis eum non emendari, non eum iuſſit doceri, ſed tacitè admonuit vnde debuit emendari. Alioqui non diceret, verbis non emendabitur, ſed tantummodo diceret, non emendabitur.*

Rurſum Beda: *Seruus* inquit, *eſt quilibet peccator rectè quidem intelligens, ſed in opere veritatis abſque flagelli diſciplina reſpondere contemnens. De talibus ait veritas; ſeruus ſciens voluntatem Domini ſui, & non faciens, dignè plagis vapulabit multis.* Lucæ 12.

VERS. 20. *Vidiſti hominem velocem ad loquendum, ſtultitia magis ſperanda eſt quàm illius correptio.*

Homo velox ad loquendum ait Beda, Hugo, Lyran. Caiet. & alii eſt garrulus, futilis, vaniloquus, qui præceps eſt & prurit ad loquendum; vnde effutit quicquid ei in buccam venit; quare ſtultitia magis ſperanda eſt, quàm correctio; quia multa dicit futilia, vana, inepta, quæ eius ſtultitiam indicant & adaugent, tum quia iſis quæ dicit, totus intendit, nec alios ſinit ſuum ſermonem interrumpere, quare eorum correptionem non audit, nec curat. Hanc cauſam dat Beda: *Graue quidem* inquit *vitium ſtultitiæ, ſed non leuius verboſitatis. Nam ſæpe contingit, vt idiota aliquis citius verba ſaluiferæ correptionis accipiat, quam is qui affluentia præditus ſermonis, magis ſua quæ nouit, vel quæ noſſe autumat, iactanter proferre, quàm dicta ſapientum audire contendit.* q. d. talis eſt incorrigibilis, quia ſibi placens totus ſuis, quæ loquitur, intendit, quare aliorum monitis quibus corrigeretur, attendere nequit.

Secundò & potiùs, homo velox ad loquendum eſt, qui ſibi præ aliis ſapere videtur, ideóque quauis re propoſita ſuum iudicium præcipitanter interponit & anteponit cæteris, quare eorum ſententiam non expectat, nec rem ſatis examinat & conſiderat, ſed ſententiam præcipitat, quo fit vt ſæpe ea dicere & docere velit, quæ non didicit & neſcit, eaque deinde tueri velit, nec ſinit ſe corrigi. Quocirca à tali nil expectandum, niſi vt ſtultitiam ſuam magis magiſque loquendo prodat, imò multa parerga, abſurda, falſa, ſtulta proferat, ac magis ſtulteſcat. Hæc enim gnome eſt eadem cum illa cap. 26. 12. *Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri: magis illo, ſpem habebit inſipiens.* Ibi enim cauſa indicatur, ſcilicet quod ſibi ſapiens videatur, hic verò effectus notatur, ſcilicet quòd ſi velox ad loquendum, ideóque ſtultus & incorrigibilis. Talem S. Iacobus monet dicens cap. 1. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Et Eccleſ. cap. 4. 34. *Noli eſſe citatus in lingua tua.* Et cap. 19. 28. *Eſt tacens, & ipſe prudens.* Et cap. 20. 5. *Eſt tacens qui inuenitur ſapiens: & eſt odibilis, qui procax eſt ad loquendum.* Hoc vitium ſe deteſtatum eſſe ſcribit Nazian. Orat. 1. Apologet. *Hæc cum nobis cum* inquit *ipſi, non peſſimis fortaſſe conſiliariis, beneuolis quidem certe collocuti, præſtabilius eſſe duximus, cum ea quæ dicenda & facienda eſſent neſciremus, ea diſcere, quàm neſcientes docere. Præclarè enim cum eo agitur, cui vel in profundam ſenectutem canus ſermo veniat, eámque vim habens, vt recenti adhuc in pietate animæ adiumento eſſe poſſit.* Cauſam ſubdit: *Nam certè alios docere aggredi priuſquam ipſi ſatis edocti, valde ſtultorum aut temerariorum hominum eſſe videtur: ſtultorum quidem, ſi ne inſcitiam quidem ſuam cognoſcunt: temerariorum, ſi cũ eam cognitam habeant, hoc tamen negotium aggredi non verentur.*

Audi & Neſterotem Abbatem apud Caſſian. collat. 14. cap. 9. *Eſto ergo per omnia citus ad audiendum, tardus autem ad loquendum, ne cadat in te illud quod notatur à Salomone: ſi videris virum velocem in verbis, ſcito quia ſpem habet magis inſipiens quàm ille. Nec quemquam verbis docere præſumas, quod opere ante non feceris. Hunc enim nos ordinem tenere debere, etiam exemplis ſuis Dominus noſter inſtituit, de quo ita dicitur:* Quæ cœpit *Ieſus facere & docere. Caue ergo ne ante actum proſiliens ad docendum, in illorum numero deputeris, de quibus in Euangelio Dominus ad diſcipulos loquitur:* Quæ *dicunt vobis ſeruate & facite: ſecundum verò opera eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt. Stultitia magis ſperanda eſt, quàm illius correptio.* Primò aliqui ſic exponunt. q. d. magis ſperanda, ideſt timenda & expectanda

eſt eius ſtultitia, quòd ſcilicet fiet ſtultus, quàm quod correptus ſeſe corriget. Sic ſperare pro timere ſumitur per Catachreſin àpud Virgil. 1. Æneid.

Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At ſperate Deos memores fandi atque nefandi.

Vbi Seruius: Sperate inquit, ideſt timete abuſiuè. Idem lib. 4. Æneid.

Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem.

Dolor enim non ſperatur, ſed timetur. Speramus enim bona, timemus triſtia & aduerſa.

Secundò alij q.d. Ab homine ad loquendum veloci, ſi quem monere aut corripere debeat, potius ſperanda & expectāda eſt ſtulta quā vera vtiliſque correptio, vt ſcilicet aduletur potius quàm corripiat, aut exaſperet quàm emendet delinquentes. In tanta enim profuſione & velocitate verborum multa improuidè miſcet, quæ adulentur vel exaſperent.

Tertiò alij q.d. Plus ſperandum eſt de ſtultitia, quàm de velocis ad loquendum correptione, hoc eſt plus efficiat in corripiendo ſtultitia, quàm loquacitas, puta ſtultus quàm loquax. Stultò enim, ſi quid effutiat ineptè, condonatur, quia ſtultus eſt; ſi quid dicat aptè, excipitur cum plauſu; at loquaci, qui ſapit, nihil condonatur.

Quartò & genuinè, correptio ſumenda eſt paſſiuè non actiuè. q.d. Maiorem de ſe correctionis ſpem præbet ſtultitia, quàm velocitas ad loquendum, puta loquacitas: ſtultitia ipſa in ſtultis hominibus maiorem de ſe exhibet ſpem, quòd corripi, & per correptionem corrigi ſe ſinet, quàm exhibeat ſpem velocis ad loquendum correptio & correctio: Hoc eſt, ſtultus faciliùs corripietur & corrigetur quàm velox ad loquendum. Ratio eſt, quia ſtultus neſcit ſe ſtultum, vnde oſtenſa ſibi ſtultitia eam damnabit, & ſapientiam à ſapiente exhibitam amplectetur. Ita R. Leui: ſtultus inquit, ſua ſtoliditate animaduerſa, conſilio in ſuis negotiis vtitur; ſed præceps neminem conſulit, cum ſibi ſatis ſuperque ſapere videatur. Hic ergo neminem audit, ſed omnes præ ſe ſpernit, quaſi ſapientum octauus, imo primus. Cenſet enim ſe plus omnibus ſapere, ideóque incorrigibilis eſt. Sic & Auctor Catenæ Græc. *Velox namque*, inquit, *& præceps ponit id eſſe quod non eſt, atque ideo ab illius quod eſt, ſpe alienus eſt. De ſtulto autem ſpes eſt fore, vt ſtultitiam aliquando deponat, nempe vbi de veritate edoctus fuerit.*

Hunc eſſe ſenſum liquet primò ex Hebræo, qui ſic habet: *Spes ſtulto eſt præ illo.* Chald. *Melior eſt ſpes de ſtulto, quàm de illo.* Syrus: *Scito hoc meliorem eſſe ſtultum.* Septuag. *Cognoſce quia ſpem magis habet inſipiens.* Secundò ex c. 26 12. vbi hæc gnome ſic effertur: *Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſpem habebit inſipiens.* Tertiò, quia Codices manuſcripti, Rabanus & Beda pro *ſtultitia* legunt *ſtultitiæ* in genitiuo, hoc modo: *ſtultitiæ magis ſperanda eſt, quàm illius correptio*, hoc eſt, faciliùs ſperes ſtultitiæ ſtulti, quàm velocis ad loquendum correptionem & correctionem: quæ lectio ſanè plana eſt planeque reſpondet Hebræo, Chald. Syro & Sept. Hinc Iſidorus Clarius hanc gnomen ſic emendauit: *Stulti magis ſperanda eſt, quàm illius correctio.* Ita Ianſen. & Franc. Lucas in Notat. hic num. 189.

Remedium verboſitatis, & velocitatis ad loquēdum opportunum ſuggerit S Gregor. lib. 8. Mor. 2. nimirum libram rationis & præmeditationis, vt illa penſemus, quæ dicere cogitamus, ne ſi id negligamus, auditores illa penſent & reprobent. *Is qui loquitur,* inquit, *de verbis ſuis auditoris ſententiam expectat, & quaſi eius iudicio ſupponitur, à quo auditur. Qui igitur in dictis ſuis reprobari metuit, ipſe prius debet examinare quod dicit, quatenus inter cor & linguam æquus quidam diſcretuſque arbiter ſedeat, ſubtiliter penſitans ſi verba recta cor offerat, quæ vtiliter ſuſcipiens ad auditorum iudicium lingua perducat.* Et poſt pauca ſic ſcribit: *Si in eo quod ad nos per greſſum locutionis exitis, reprehendi non vultis, intus iuſtitiæ libram tenete, vt tantò foris quod dicitur ex veritatis pondere placeat, quanto hoc interius trutina diſcretionis penſat*; q.d. tibi ipſi eſto verborum tuorum librator, ne ſi quid impræmeditatum & inconcinnum effutias, prudens auditor eorum ſit libripens, eáque exactè ad libram iudicij expendens, vt futilia, inſulſa, ſtulta reprobet, rideat & condemnet. Plura de hac libra dixi Eccleſ. 28. v. vlt. & c. 19. v. vlt. & initio c. 22. Appoſitè Plutar. lib. de Offic. Auditoris, præcipites ad loquendum comparat puerperis abortientibus, quæ ante tempus fœtum emittunt, ideóque imperfectum, mancum, debilem & parum vitalem: ſic enim præcipitatio loquendi, ſermonis non tam partus & ortus, quam abortus eſt; ideóque mutila, hiulca, futilia & inepta effundit, imò effutit. Item gallinis præproperè oua parientibus: hæ enim oua edunt ſub ventanea, ideſt euanida & ſterilia. Sic enim verboſitas euanida eſt & ſterilis, nullumque fructum affert dicenti vel audienti.

Remedium loquacitatis eſt libra rationis.

Loquaces ſimiles abortienti.

VERS. 21.

Qui delicatè à pueritia nutrit ſeruum, poſtea ſentiet eum contumacem, vt obſequia heri detrectet, imò velit haberi & tractari quaſi filius, adeóque eſſe hæres heri ſui. Hoc enim ſignificat Hebr. מנון *manon*, ideſt arrogans ſibi ius filiationis: נין *nin* enim eſt filius; vnde Hiſpanicum *minnos*. Vnde Tigur. vertit: *Poſtremò ius filiorum occupare molietur.* Vatab. *Nouiſſimè eius erit filius, ideſt volet haberi pro filio.* Pagninus: *In nouiſſimo erit ſuperbus perinde ac filius*, imò litem mouere poterit filiùs, vt cum ipſis ſit hæres, allegans ius præſcriptionis, quòd ſcilicet à puero alitus & habitus ſit quaſi filius, itáque tacitè à patre ſit adoptatus, ac tanto tempore ius filiationis & hæreditatis præſcripſerit. Sic Siba ſeruus Miphiboſeth filij Saulis, indulgenter ab eo habitus, partem hæreditatis eius inuaſit, dum herum apud Dauidem accuſando, ab eo eandem obtinuit. 2. Reg. 19. Significat ergo hæc gnome, ait Ianſen. eū qui ſeruo ſuo nimis eſt familiaris, nimiſque indulget delitiis ciborum eum nutriens, & veſtitus ſplendore ornans, ac otium ei permittens, poſtea pro præſtitis beneficiis experiri illum ſibi magis rebellem; proinde ſubindicat prouerbium, patres familias diligenter circumſpicere debere, vt ſic à principio agat cum ſeruis ſuis, vt ſibi quàm maximè vtiles & morigeros habeant. Indicat item prouerbium, eos qui ignobilis ſunt conditionis & animi, proſperam fortunam ferre non poſſe, eáque abuti ad inſolentiam & ſuperbiam. Videre eſt illud in populo Iudaico, qui cum ſeruilis eſſet conditionis de ſeruitute Ægyptiaca liberatus, poſt multa ac magna beneficia, quibus ab exitu de Ægypto

fuit affectus, factus eſt contumax & rebellis, iuxta vaticinium Moyſis in ſuo cantico: *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit: incraſſatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo.* Deuter. 32.

Salomonem ſecutus Siracides cap. 33. 25. de ſeruis ita ſancit: *Cibaria & virga & onus aſino: panis & diſciplina & opus ſeruo;* vbi plura hac de re dixi. Quin & Plato Dialog. 6. de Legibus, docet durius tractandos ſeruos, ne molliores fiant: *Allocutio omnis,* inquit, *ad ſeruos quodammodo imperium ſit, neque iocus vllus cum illis habeatur: quod multi ſtultè facientes, dum delicatiùs eos nutriunt, difficiliorem vitam & ſibi ad imperandum, & illis ad obediendum reddunt.*

Septuag. pro מנון *manon* videntur legiſſe מאו *maō*, ideſt dolor, q. d. erit hero dolori, ſicut Beniamin matre moriente natus, inde vocatus eſt *Benon* vel Benoni, ideſt filius doloris. Septuag. ergo ſic vertunt: *Qui deliciatur puero famulus erit; nouiſſimè autem dolebis ſuper ſe:* Sicut doluit filius prodigus, cùm poſt conſumpta bona in delitiis & luxuriis, coactus eſt mendicare & paſcere porcos. Lucæ 16. Et Chald. *Qui delitiis indulget à pueritia, ſeruus euadet, & ad extremum euertetur.* Syrus: *Ad extremum gemet.* Symmach. *Et in nouiſſimo erit murmuratio.* Huc facit quod ſcribit Celſus lib. 4. *Caducus morbus,* inquit, *pueris ex delitioſa educatione contingere ſolet.* Denique Sept. מנון *manon* forte acceperunt quaſi conflatum ex מן *man*, ideſt pars vel manna, & און *on*, ideſt dolor, q. d. Qui delicatè ſe nutrit, tandem pars & ſors eius erit dolor, hoc eſt incidet in morbos, egeſtatem, ærumnas aliósque dolores. Aut *manna*, ideſt dulces eius delitiæ fient dolor, id eſt vertentur in dolores. Litera enim Aleph quæ eſt in און *on*, quia quieſcens, ſæpe eliditur & omittitur.

Tropol. ſeruus animæ eſt corpus: qui ergo illud delicatè nutriet, ſentiet illud ſibi contumax & rebelle, vt ſuis delitiis addictum nolit animæ obſequi ad orandum, meditandum, cæteráque opera pœnitentiæ & virtutum arduarum obeundum; ſed potiùs animæ dominari velit, illámque trahere ad ſuas cupedias. Dicat ergo animi ſui cultor, liber & dominus, cum Philoſopho: *Ad maiora natus ſum, quàm vt me corporis mei mancipium efficiam.* Et: *Magna corporis cura, magna virtutis eſt incuria.* Crates teſte Maximo ſerm. 27. conſpicatus adoleſcentulum athleticum vino, carne & exercitatione corpulentiorem: *O miſer,* inquit, *deſine aduerſus temetipſum carcerem munire.* Ibidem Diogenes ait: *Quibus in ædibus magna eſt ciborum copia, ibi multi ſolent eſſe mures & feles: ſic ea corpora quæ multum cibi capiunt ſolent plures morbos contrahere.*

Gnomæ de malo delicatæ nutritionis.

Ibidem S. Baſil. *Venter,* inquit, *eſt perfidus mercator* (Græcè συναλλάκτης ideſt permutator, qui cum alio contrahit, paciſcitur, vel merces commutat) *penus nihil conſeruans: multarum rerum appoſitarum in commodum retinens; res ipſas autem non conſeruans.* Rurſum S. Baſil. apud Antonium in Meliſſa p. 2. c. 39. *Cum corpus* ait *bene habitum eſt & multa carne grauatur, neceſſe eſt infirmam & imbecillem eſſe mentem ad proprias functiones: contra cum anima benè habet, & exercitatione rerum bonarum ad ſuam magnitudinem attollitur, conſequēs eſt vt corporis habitus emarceſcat:* Sicut emarcuit in ipſomet S. Baſil. qui orationibus, ſtudiis, ieiu-

A niis attritus, nihil in corpore præter pellem & oſſa habere videbatur. Pergit S. Baſil. *Robur ſatanæ, ait Iob. c. 40. in lumbis ſitum eſt, & potentia eius in vmbilico ventris.* Ibidem S. Chryſoſt. *Frugalitas,* inquit, *& alimentum eſt, & voluptas, & ſanitas: nimium vero noxam, faſtidium & morbum gignit.* Sapienter verò Nazian. cum ſuo corpore ita diſſerit Orat. 16. *Cui quonam modo coniunctus ſim haud equidem ſcio, quoque pacto ſimul & imago Dei ſim, & cum cœno voluter. Quod & cum pulchra valetudine eſt, bello me laceſſit; & cum bello premitur mœrore me afficit. Quod & vti conſeruum amo, & veluti inimicum odi atque auerſor. Quod & vti vinculum fugio, & vt cohærens vereor: ſi debilitare illud & conficere ſtudeo, iam non habeo quo ſocio & opitulatore ad res præclariſſimas vtar; ſin contra vt cum ſocio & adiutore mitius agam, nulla iam ratio*
B *occurrit, qua rebellantis impetum fugiam, atque à Deo non excidam; compedibus degrauatus, vel in terram detrahentibus, vel in ea detinentibus. Hoſtis eſt blandus & placidus, & inſidioſus amicus. O miram coniunctionem & alienationem: quod metuo amplector, quod amo pertimeſco. Antequā bellum geſſerim, in gratia redeo, antequam pace fruar ab eo diſſideo.*

Qui ergo ſapit carnem ſuam edomet ieiuniis, ciliciis, ac S. Paulum imitetur dicentem: *Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo, ne fortè cum aliis prædicauero ipſe reprobus efficiar.* 1. Corin. 9.

Vir iracundus prouocat rixas; & qui ad indignandum facilis eſt, erit ad peccandum procliuior. Vers. 22.
Heb. *Vir naſi miſcebit litem, & auctor excandeſcentiæ multus præuaricatione.* Chald. *Et viri furioſi multa ſunt peccata.* Septuag. *Vir indignabundus*
C *ſuſcitat contentionem, & vir iracundus effodit peccatum.* Pro *ſuſcitat* legunt aliqui codices ὀρύσσει, ideſt *fodit rixam.* Symmachus: *Irritat pugnam.* Syrus: *Iracundus multiplicat peccata.* Perperam R. Salomon accipit rixas Dei, q. d. Iracundus Dei iram & iudicium in ſe aduocabit. Nō enim agitur hic de ira Dei, ſed de rixis hominum, quas iracundus prouocat.

Prius hemiſtichium audiuimus cap. 15. v. 18. poſterius idem quod prius dicit, ſed illud aliis verbis repetit & exaggerat, nimirum quòd indignabūdus procliuius ſit vt ruat in multa peccata cordis, oris, & operis; cordis, ſcilicet in internas murmurationes, excandeſcentias, impatientias,
D cogitationes vindictæ &c. oris, ſcilicet in clamores, iurgia, conuitia, lites maledicta; operis, ſcilicet in pugnas, rapinas, cædes &c. Hoc eſt quod ait S. Iacobus: *Ira viri iuſtitiam Dei non operatur;* ſed omnem iniuſtitiam & iniquitatem diaboli, qui totus ardet ira & omnes ad iram ſuccendit. Vnde Nazian. in carmine de Ira: *Iraſcor,* inquit, *iræ, dæmoni intus condito.* Iratus enim videtur eſſe Dæmon incarnatus; nam ita ſæuit, clamat, furit, pugnat, &c. ac ſi non homo, ſed Dæmon eſſet. Nam vt ait S. Ephrem. tract. de virtutibus & vitiis §. de Iracundia: *Ex ira mens perturbatur, ſenſus debilitatur, & cogitationes vindictæ fluminis inſtar ſcaturiunt.*

Porrò Septuag. vertunt: *Vir iracundus effodit peccatum,* vbi τὸ *effodit* magnam habet energiam & emphaſim. Sicut enim foſſor qui effodit terram, vt theſaurum vel rem reconditam eruat, profundè fodit & multum terræ fodiendo exhaurit, donec ad theſaurum perueniat: ſic pari-

ter iracundus profundè cogitat, & ſcrutatur tum grauitatem iniuriæ ſibi factæ, tum grauem & condignam eius vltionem: quare multos iræ, ſuperbiæ, inuidiæ motus ex corde irato quaſi effodit, ac multas vindictæ rationes & modos comminiſcitur, donec ad commodum & condignum vindictæ modum in quo acquieſcat, perueniat. Rurſus iracundus contumeliam vel iniuriam ſibi olim illatam, & longa obliuione ſepultam demerſamque eruderat, atque iterum iterumque memoria repetens vlciſcendi libidinem, illa recordatione incitat & exacuit: Imò iræ indulgens, alia etiam delicta & crimina quælibet obliuioni iam tradita, renouare velut effodiendo, eique, cui iraſcitur, in faciem obiicere & exprobrare ſolet. Ita Salazar, Baynus, Ianſen. & alij. Vnde hac phraſi effodiendi in ira vtũtur Belgæ, Germani cæteræque nationes, dũ dicunt: Iracundum effodere & eruere veteres iniurias, obliuione iamdiu obrutas.

VERS. 23. *Superbum ſequitur humilitas* (non quæ ſit voluntaria & virtus, ſed inuoluntaria & coacta, quæ ſit pœna, puta humiliatio, depreſſio, vilipenſio) *& humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.* Neruosè Heb. *Superbia hominis humiliabit eum, & humilis ſpiritu aſſequetur gloriam.* Chald. *Et qui ſubmiſſus eſt ſpiritu diuidet gloriam.* Septuag. *Contumelia virum humiliat: humiliter autem ſentientes firmat gloria Dominus.* Syrus: *Demiſſo humilitas honores multiplicat.*

Pro *ſuſcipiet* Heb. eſt יתמוך *ytmoch*, ideſt ſuſtinebit, ſuſtentabit. q. d. humilis etiam cum deprimetur, ſuſtinebitur, ne honore ſpolietur; vel: Qui animo eſt demiſſo, à diuina gloria ſuſtinebitur, ait Aben Ezra. Gloria ergo humiles ſuſcipit, ideſt ſurſum capit & rapit ſurſum, eleuat ad altos honorum gradus, & eleuatos ibidem retinet, ne quo caſu deorſum labantur. Vnde R. Salomon: Animo ſubmiſſus ait, proximè accedit ad gloriam, illamque ſemper fouebit, vel potius ab ea fouebitur. Eſt Proſopopæia. Gloria enim hic inducitur quaſi perſona, puta quaſi Agonotheta, humilibus in agone humilitatis ſtrenuè decertantibus, attribuens ſuum decus & laureã, imò ſuum gradum & locum, ſcilicet vt ad excelſum gloriæ gradum thronumque eleuentur, in eoque ſecum vna conſideant. Pariles enim Comites ſunt & aſſeclæ, gloria & humilitas, atque ex aduerſo ignominia & ſuperbia. Vnde ſuperbia hic inducitur quaſi iudex, vel carnifex ſuperbum humilians & deiiciens. Sicut igitur Aquila pullos ſuos alit, excipit eleuatque in altum, atque ibi detinet & ſuſtinet ne prolabantur; ſic pariter gloria alis humeriſque ſuis excipit, & in altum eleuat humiles, ibique ſuſtentat & firmat, ne quis caſus eos deprimat. Huc alluſit verus Salomon Chriſtus Dominus dicens: *Omnis qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur.* Lucæ 14. 11. Nihil hac ſententia in re verius, nihil tamen in praxi difficilius. Scimus, imò credimus omnes quotquot fideles ſumus, Salomoni & Chriſto, aſſerentibus viam veram & ſecuram ad gloriam eſſe humilitatem, viam verò ad ignominiam eſſe ſuperbiam, & tamen conamur eniti ad gloriam ſuperbè nos noſtráque oſtentando & magnificando; humiliare verò & deprimere æmulos noſtros, vt eis conſlemus ignominiam; cum iuxta hanc Salomonis & Chriſti gnomen, hac ratione nobis per

Humilitas glorificat, ſuperbia probro afficit.

ſuperbiam conciliemus ignominiam, humilitatis verò gloriam, ſæpe in hac vita, ſemper in futura. Quantus hic error, quanta abuſio filiorum Adæ? ait S. Bern. Denique hæc gnome concinit cum illa c. 16. 18. *Contritionem præcedit ſuperbia, & ante ruinam exaltatur ſpiritus.* Et c. 18. 12. *Antequam conteratur exaltatur cor hominis, & antequam glorificetur humiliatur.* Vide vtrobique dicta.

Ratio eſt, iuſtum Dei iudicium, qui iuſta congruáque talione ſuperbos caſtigat depreſſione & ignominia: humiles verò præmiat celſitudine & gloria.

Septuag. vertunt: *Spiritu humilis gloria firmat Dominus,* dum ſcilicet eos continet in humilitate ne per gloriam ſuperbiant, itáque vtramque perdant: ſed vt quanto fiuntglorioſiores, tanto fiant & humiliores, vtpote qui gloria ſe indignos & confuſione dignos autumant, omnémque ſuam virtutem & gloriam vni Deo Deique gratiæ aſſeribunt.

Chald. vertit: *Et qui ſubmiſſus eſt diuidit gloriam,* ideſt tam copioſam recipit gloriam, vt eã cum aliis diuidere queat, imò optet & velit. Superbi enim indoles eſt, omnem gloriam ſibi ſoli ſeruare, imò alienam rapere & ſibi attribuere: humilis verò indoles eſt, gloriam ſuam aliis cedere, eámque cum aliis partiri & diuidere alioſque gloriæ ſuæ ſocios aſciſcere, eiuſque participes efficere.

Syrus: *Demiſſo humilitas honores multiplicat.* q. d. Vna humilitas multos parit honores. Honoratur enim à Deo, ab angelis, ab omnibus hominibus, idque nõ vno, ſed multiplici honore, tum tẽporali, tũ æterno. Rurſum humilis ſicut multiplicat humilitatis actus, ſic per eos adauget & multiplicat ſibi gloriam: nihil enim ita glorioſum eſt, atque præclara agere & humiliter de ſe ſentire: Hoc enim proprium eſt gloriæ obiectũ. Quocirca humilis quo præclariora agit, eo humilius de ſe ſentit, eoque maiori laude & gloria dignum ſe efficit.

Nota primus huius Axiomatis, quòd Deus ſuperbos humiliet & humiles exaltet, Auctor fuit S. Iob. c. 22. 29. dicens: *Qui humiliatus fuerit erit in gloria: & qui inclinauerit oculos* (humiles enim demittunt oculos ex demiſſione animi) *ipſe ſaluabitur.* Idem confirmat hic Salomon & Chriſtus Lucæ 18. 14. & B. Virgo canens in ſuo Magnificat: *Depoſuit potentes de ſede & exaltauit humiles.* Hi ergo quatuor hominum ſapientiſſimi hanc gnomen aſſeuerarunt, vt eorum teſtimonio cedat & conuincatur omnis hominum incredulitas & diffidentia. Humilem igitur ſpiritu in ſuum hoſpitium, imò thronum excipiet gloria, præſertim cum Deus Angelis, imò Seraphinis (quibus inſertus eſt humillimus S. Franciſcus) eum inſeret, ac in cælo & terra totoque mundo, etiam inferno, illuſtrem & glorioſum efficiet. Sunt enim ſuperbia & humilitas quaſi duæ lances, quarum ſi ſuperbia aſcendat & creſcat, homo decreſcit & deſcendit: ſi verò humilitas deſcendat & ſe deprimat, homo, in magnam dignitatem aſcendit. Speculo ſint primi vtriuſque choragi & anteſignani, S. Michael & Lucifer. Lucifer enim arroganter dicens: *In cælum conſcendam &c. ſimilis ero altiſſimo.* Iſaiæ 14. 13. mox audit v. 15. *Veruntamen ad infernum detraheris in profundum laci:* Michael verò hu-

millimè dicens מי כאל *micael, idest quis vt Deus?* primatũ inter angelos & thronum Luciferi occupauit. Eandẽ ducum ſuorum ſortem expectẽt humiles, qui militant ſub vexillo S. Michaelis; & ſuperbi, qui militant ſub ſignis Luciferi. *Ipſe enim eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.* Iob. 41.

Humilitas S Petri Alex. exaltata. Exemplum illuſtre ſuggerit hodierna dies 26. Nouem. qua recolimus memoriam S. Petri Patriarchæ Alexandrini & Martyris, qui ſingulari ſua humilitate & charitate meruit primò honorem & amorem totius populi, vt pro eo è carcere liberando contra Præſidis exercitum depugnaturus fuiſſet, niſi ipſe modum mortis contra ſe latam ſententiam, inſcio populo exequẽdi, Præſuli ſuggeſſiſſet: ſecundò meruit martyrium, vt Chriſtus illi apparens illud ipſi præſignificaret, ac ſimul inſtantem Arrij hæreſim reuelaret: tertiò vt in morte eius cælitus audiretur vox: *Petrus primus Apoſtolorum, Petrus vltimus martyrũ* inter epiſcopos Alexãdriæ: quartò ipſe quoad vixit Patriarcha, in Eccleſia piæ humilitate nunquam in throno patriarchali conſidere voluit, ſed in eius duntaxat ſcabello, quòd throno ſe indignum diceret, in quo ſederat S. Marcus totque ſancti Patriarchæ. Vnde meruit vt corpus eius poſt mortem in eodem throno à fidelibus collocaretur. Sedit ergo in throno iam martyr, qui non ſederat Epiſcopus. Quot quantæque hic eius gloriæ? omitto etiam eas quas in cælis recepit.

VERS. 24. *Qui cum fure partitur odit animam ſuam: adiurantem audit & non indicat.* Heb. *Execrationem audiet & non annuntiabit.* Alij legunt: *Periurium audiet* &c. Chald. *Iuſiurandum defertur ei, & non confitebitur.* Septuag. hunc verſum cum ſequenti ſic nectunt: *Qui participat furi odit animã ſuã: ſi autem iuramentum propoſitũ audientes non annunciauerunt, timentes & reueriti homines, ſupplantati ſunt: Qui autem confidit in Domino, lætabitur.* Supplantati ſunt, idest ſupplantabuntur adeo certò ac ſi iam ſupplantati eſſent, certò ſubuertentur, vt habent Complut. Reg. & Auctor Catenæ Græc.

Paſſim Interpretes ſimpliciter & planè hanc gnomen accipiunt de furis ſocio, qui furti eſt particeps. Sunt enim nonnulli adeo hebetes vel cupiditate cæci, vt putent, vel putare & ſibi perſuadere velint, furari quidem eſſe peccatum, at vbi iam res furto ſublata eſt, ſine peccato à ſe vſurpari poſſe, quòd iam extra heri poteſtatem ſit; imò ſatiùs eſſe vt illa à ſe innocente, quàm à fure nocente, qui eam iniuſtè rapuit, occupetur. Hunc errorem cõuellit hic Salomon, docetque tam reum eſſe furti ſociũ, qui participat in furto, quàm furem qui furtum committit. Ratio eſt, quòd furi & furto cooperetur. Idem eſt in alio quouis ſcelere: Qui enim participat in ſcelere, ſceleri & ſceleſto cooperatur, ac proinde & ipſe ſcelus cõmittit, & ſceleſtus eſt. Senſus ergo eſt q. d. Qui cum fure rem furto ab eo ſublatam partitur, odit animam ſuam: quia pro exiguo lucro temporali animam ſuam maculat peccato furti, illamque ream facit gehennæ, ac inſuper infamiæ, & pœnæ temporariæ à iudice infligendæ eam obnoxiam reddit. Varijs autem modis

Societas furti multiplex. quis partiri poteſt cum fure, nimirum: primò ſi herus mittat famulum vel filium ad furandum, vt ſe ditet. Secundò, ſi cum fure habeat ſocietatẽ ad furandum. Eſt enim in nonnullis locis & vr-

A bibus ſocietas furum, ſicut eſt mercatorum, in qua ſicut hi lucra, ſic fures cum ſocijs furta diuidunt. Tertiò, ſi furi præbeat receptum, puta hoſpitium, ad quod diuertat, vt ſecurus furetur: Quartò, ſi rem à fure ſublatam diuendat & diſtrahat, vt nummos conficiat.

Adiurantem audit & non indicat. Eſt hæc alia ratio cur partiens cum fure oderit animam ſuã, quia ſcilicet violat iuſtitiam & iudicium publicum, ac ſæpe eſt periurus. Audit enim adiurantẽ iudicem legitimè & iuridicè, vt indicet furem eiuſque ſocios & participes, & tamen non indicat, ne ſeipſum prodat. Iudex dupliciter adiurat; primò, cum eum quem citat, cogit iurarẽ quòd non ſciat quis rem furatus ſit, quique eius ſint ſocij. Vnde Chald. vertit: *Iuſiurandum defertur ei, & non fatetur.* Et Septuag. *Si autem propoſito iuramento non annunciauerint, timentes &*

B *verentes ipſos homines, ſupplantabuntur.* Secundò, cum reum, verbi gratia furem eiuſque ſocios metu religionis violandæ, aut vltionis vel maledictionis diuinæ incurrendæ, ſub obteſtatione nominis diuini adigit & aſtringit ad dicendum veritatem, an ſcilicet rem furati vel inter ſe partiti ſint. Hoc enim propriè eſt aliquem adiurare. Quare reus legitimè a Iudice adiuratus tenetur dicere veritatem. Vnde Tobias c. 9. ait Raphaëli: *Vides quomodo adiurauit me Raguel? cuius adiuramentum ſpernere non poſſum.* Sic Caiphas adiurauit Chriſtum dicens: *Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, ſi tu es Chriſtus filius Dei:* Vnde Chriſtus non tam metu Iudicis, vtpote cui non ſuberat, quàm reuerentia nominis diuini per quod adiurabatur, ilico reſpondit ſe eſſe

C Chriſtum. Matth. 26. 63.

Similis erat adiuratio adulteræ in lege veteri Num. 5. 19. Quare minùs rectè & frigidè Pagn. & Vatab. vertunt: *Audit execrationem & non indicat.* q. d. *Qui particeps eſt furti malè audit ab hominibus, qui eum execrantur, nec audet conqueri ſe malè audire.*

Secundò aliqui per partientem cum fure accipiunt teſtem: vnde ex Hebræo ſic vertunt: *Partiens cum fure, odiens animam ſuam adiurationem audiet, & non annunciabit.* q. d. Teſtis adiuratus à Iudice vt prodat furem, ſi eum non indicet, ſed celet & abſcondat, cenſetur partiri cum fure, & odire animam ſuam; tum quia graui periurio animam vulnerat, tum quia in cauſa eſt ne furtum prohibeatur, ac ne Domino res ſua reſtituatur: Vtrumque autem ſatis eſt, vt in ipſius furti conſortium vocetur, cenſeaturque cum

D fure diuidere, & rei furtiuæ eſſe particeps. Huc quoque vocari poſſet Vulgata, verſio ſi nõnulla ſuppleas hoc modo: *Qui cum fure participat odit animam ſuam:* Talis autẽ eſt teſtis, qui iudicem *adiurantem audit,* vt furem prodat, & tamen *eum non indicat.* Verùm hic ſenſus multa ſupplet, quę non ſunt in textu. Quare prior ſenſus vti ſimplicior & planior, ſic & germanior videtur, nec idcirco iacet & marcet, ſed ſuum habet vſum, ſuã vim & pondus, vti liquet ex dictis. Vnde eundẽ furti ſocium increpans Salomonis pater Dauid ait: *Si videbas furem, currebas cum eo.* Pſal. 49.

Qui timet hominem cito corruet: qui ſperat in Domino ſubleuabitur. Heb. *Pauor vel tremor hominis dabit laqueum: & fidens in Domino eleuabitur.* VERS. 25. Chald. *Calumnia filij hominis accerſit ei offendiculum: & qui ſperat in Deo roborabitur.* Septuag. hũc verſum

verſum nectunt præcedenti, vti paulò ante dixi. Vnde hanc gnomen iteratò quaſi ſeparatam ſic efferunt: *Impietas* (qua quis magis hominem veretur quàm Deum, ideóque in quælibet ſcelera, etiam hæreſis, & idololatriæ prolabitur) *dat prolapſionem: qui autem confidit in Domino ſaluabitur.* Syrus: *Magnus erit.* Aben Ezra tripliciter explicat. Primò, quaſi dicat: *Sperantem in ſe Dominus à timorem inijciente ſubleuabit:* Secundò, quaſi dicat: *Dominus timore eum percellet, laqueiſque implicabit, quos pauperibus irretiendis collocarat:* Tertiò, quaſi dicat: *Timore anxium, nec in Deo ſpem ſuam collocantem, mala qua formidabit, deprehendent.* R. Leui, quaſi dicat: Formidoloſus incidet in hominem ſceleſtum, qui eius formidinem animaduertens, ei damnum perniciemque inferet. Verùm timor hominis hic non actiuè, quo ſcilicet homo quippiam timet & formidat, ſed paſſiuè, quo ſcilicet homo timetur & formidatur, accipiendus eſt; Vnde Noſter vertit: *Qui timet hominem.* ſic & Septuag. Loquitur de timore nimio & inordinato, quo quis adeo timet hominem, vt eius metu legem Dei deſerat, & peccet malitque Deum quàm hominem offendere: Qui enim ſic timet hominem, in grauia mala corporis & animæ corruet, à quibus liberabitur is, qui timet Deum magis quàm hominem, & in Deo ſpem ſuam collocat. Neruoſè ex Hebr. vertit Vatab. *Pauor hominis inijcit laqueum* (pauido) *qui autem confidit in Domino exaltabitur.* Exaltari eſt ſeruari quaſi in arce & loco ſublimi. Eſt metaphora ſumpta à militibus, qui imminente hoſte ſeſe in loca alta recipiunt, quaſi ad tutum confugium & aſilum. Tale enim eſt Deus ſperantibus in ſe, & ab hominibus quos timent, confugientibus ad ſe: Vnde Dauid Deum ſæpe vocat משגב *miſgab*, ideſt altitudinem, exaltationem, locum editum & hoſtibus inacceſſum; munitionem altiorem, quam vt tranſcendi vel capi poſſit; refugum tempore perſecutionis aut belli; vt Pſalm. 17. 2. *Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus.* Et v. 17. *Miſit de ſummo & accepit me* &c. *eripuit me de inimicis meis fortiſſimis.* Deus enim ſperantes in ſe ſeruat, & omnem timorem hominum ab illis propulſat, ac mala quæ ab eis vel aliunde quomodolibet timeri poterant, planè diſpellit vt diſpulit à Dauide mala & necem, quam ei identidem machinabatur Saul.

Antitheſis exigebat vt diceret: *Qui timet Dominum*: ſed maluit dicere: *qui ſperat in Domino*, quòd ſpes ſemper iuncta ſit timori; Deo autem gratior eſt ſpes in illum erigens hominem, quàm timor deprimens. Sic pariter pro *qui timet hominem*, dicere potuiſſet, *qui ſperat in homine, cito corruet*: hi enim duo affectus, puta ſpes & timor, ſunt comites indiuidui, vnuſque ex alio naſcitur. Spes enim acquirendi bonum ab aliquo, parit timorem eum offendendi, ne bono ab eo ſperato priuetur.

Pauor pauido eſt laqueus. Cur? — Pauor ergo hominis pauenti eſt laqueus, qui eum ſtringit, illaqueat & quaſi ſtrangulat: tum quia illi cauſa eſt vt Deum offendat, & animam ſuam laqueo huius pauoris illaqueet, & necet: tum quia gratiam hominis, quem nimis expauit, non acquirit, ſed eius indignationem ſæpe incurrit, ac in malum quod per humanum timorem declinare ſatagit, iuſto Dei iudicio incidit: tum quia in alia grauia corporis & animæ damna impingit, quæ velut laquei eum irretiunt & ſuffocant, ac præſertim quia laqueum æternæ damnationis & gehennæ ſibi innectit.

Eſt qui ſic explicet, quaſi dicat: Quiſquis hominum gratiam ambitioſè aucupatur, & illis ſeruiliter diſplicere timet, ei perſimilis eſt, qui collum ſuum inſeruit laqueo; quia iugiter ſuſpenſus hæret, quamdiu ex hominum voluntate, metu & ſtudio placendi pendet: atqui eo modo pendere, perinde eſt ac ſuſpendi, & quaſi aſſiduè ſtrangulari: qui timet enim, obſeruat omnes eius, quem timet, nutus, geſtus, verba, actus, etſi ſolito ſeueriores viderit, angitur, trepidat, cruciatur: quare quot per diem habet angores, pauores, metus, trepidationes, tot habet laqueos, qui fauces non corporis, ſed animæ ſtringunt, & quaſi ſtrangulant. Idcirco appoſitè pauor & metus rectè comparatur laqueo: Sicut enim laqueus collum, ſic pauor animam ſtringit & angit, vt vocem, ſpiritum, motum & vitam intercludat. Hoc eſt quod ait Pſaltes Pſalm. 52. *Deum non inuocauerunt, ibi trepidauerunt timore, vbi non erat timor.* quaſi dicat: timuerunt non timenda, metuerunt homines in quibus nil eſt, quod iuſtum metum ciere queat: *Quoniam Deus diſſipauit oſſa eorum, qui hominibus placent: confuſi ſunt, quia Deus ſpreuit eos.* En triplex grandis ruina, quam parit ſtudium placendi hominibus, ſcilicet omnium oſſium confractio, confuſio, & Dei aſpernatio ſiue reprobatio, ait S. Bern. (vel quiſquis eſt auctor: ſtylus enim arguit non eſſe S. Bernardi) ſerm. de miſeria humana.

Multi requirunt faciem potentis: & iudicium à Domino egreditur. Heb. *Multi requirunt faciem dominantis: & à Domino iudicium viri.* Ita Syrus. Chald. *Et à facie Domini iudicium viri.* Septuag. *Multi colunt facies ducum: à Domino autem fit iuſtum viro.* VERS. 26.

Quæres, quodnam iudicium ſingulorum, quod à Domino egreditur? Iudicium Dei multiplex.

1\. Primò iudicium Hebræis ſæpe idem eſt quod ſors, conditio, ſtatus, fortuna. Vnde Vatab. vertit: *A Domino proficiſcitur ſors vniuſcuiuſque, vel fortuna & conditio*: quaſi dicat. Multi & magni, ait Aben Ezra, ambiunt faciem, ideſt gratiam & beneuolentiam Principis, vt ab eo ad ſtatus, dignitates, officia & opes euehantur: verùm à Domino pendet cuiuſque ſors, ſtatus & officium; cùm illius ſit cuique admetiri ſuum gradum & honorem, ſuam dignitatem & vilitatem, ſuas opes & inopiam, quaſi dicat: ergo magis ambienda eſt facies, ideſt gratia & beneuolentia Dei, quàm Principis. Deus enim eſt mundi rector, hominum arbiter, orbis œconomus, officiorum diſtributor, ſtatuum partitor, opum diſpenſator, qui cuique ſuam menſuram opum, honorum, officiorum admetitur & diſpenſat, prout ipſe placuerit. Deus etiam regit corda regum & principum, vt cuilibet eandem menſuram, quæ ipſi placuerit, diſtribuant. Hoc eſt quod agnoſcit & orat Pſal-

tes, Pſal. 30. *In manibus tuis ſortes meæ.* q.d. ſtatus, caſus, euentus, viciſſitudo rerum mearum, vt diuitiæ & paupertas, ſeruitus & principatus, ſanitas & infirmitas, honor & abiectio, pax & bellum ait Theod. hæ inquam & quælibet aliæ ſortes, ſtatus & conditiones non à fortuna, non à principibus, ſed à tua, ô Domine, prouidentia pendent, reguntur & diſpenſantur; vnde ab illa ſortem meam poſtulo & expecto.

Hic ſenſus valde appoſitus & genuinus eſt, ac hanc gnomen nectit præcedenti, imò eius dat cauſam, q.d. Ideo qui timent homines corruēt, qui verò timent & ſperant in Domino, exaltabuntur, quia non hominum, ſed Dei eſt cuique ſuam ſortem bonam vel malam miſeramque diſtribuere. Deus autem ſperantes in ſe amat, ideóque bonam eis ſortem diſpenſat, eoſque ſubleuat & exaltat. Eos verò, qui ſe poſthabito timent homines, in eiſque ſperant, odit, ideóque eis ſortem miſerā attribuit, vt in multas ærumnas corruāt. Nota requirere faciē Principis vel Dei, eſt ambire & captare beneuolentiā Principis vel Dei. Hoc ſenſu ait Pſaltes Pſal. 26. *Faciem tuam Domine requiram.* Et Pſal. 104. *Quærite faciem eius ſemper.* Et alibi ſæpe. Fauor enim & beneuolentia alicuius, in eius facie, vultuque ſereno & beneuolo apparet & reſplendet.

2. Secundò, iudicium vocatur id quod æquum & iuſtum eſt, vt vertunt Septuag. q.d. Multi ſuæ cauſæ litiſque ius & iuſtitiam requirunt à Principe, ideóque eius faciem, id eſt beneuolentiam ſibi conciliant, vt in iudicio rem ritè perpendat & ſibi adiudicet: at non animaduertunt iudiciū, id eſt iuris adminiſtrationem, iudiciique & principis ſententiam pendere à Deo magis quàm à Principe. Quare qui ſapit illam à Deo efflagitet, ad quem iudicij ius ſpectat; cùm Princeps à Deo regatur, illiſque quæ Deus ſuggerit mentem accommodet, iuxta illud c. 21. 1. *Cor regis in manu Domini, quocumque voluerit inclinabit illud.* Ita R. Leui, R. Salomon & Ianſen. qui ſic explicat q.d. Multi ſtudent placere Principibus, qui tantùm ſunt iudices quorundam & in quibuſdam cauſis: at multò magis quærenda eſt facies, id eſt fauor Domini, vtpote à quo omnes & ſinguli ſunt iudicandi, quique etiam iudicum iudicia examinabit, & ſi iniuſta ſint retractabit, ac iniuſtè damnatis ſuum ius reſtituet. Accedit & Salazar, qui *faciem requirere*, accepit pro gratiā & fauorem alicuius aucupari per munera, puta iudicem vel principem donis ſibi conciliare vel corrumpere, iuxta illud Pſal. 44. 13. *Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur.* q. d. Quamuis principes & magiſtratus muneribus inflexi iniuſtam ſententiam ferant, non ideo acta res eſt & cauſa perfecta: adhuc enim reſtat extremum illud iudicium, cui tam princeps, quàm is qui illum donis corrupit ſubiici oportet, vt ex iure abſoluantur, aut damnentur. Hoc autem eſt ipſius Dei ſeueriſſimum & incorruptiſſimum arbitrium, quod effugere nulli integrum eſt.

3. Tertiò, per iudicium aliqui accipiunt Dei iudicium extremum. q.d. Multi timent iudicia hominum, & iudicum, ideóque eorum gratiam venantur: at hæc parui momenti ſunt: ſummi verò momenti eſt iudicium extremum, quod Deus feret de anima cuiuſque, eiuſque meritis vel demeritis, vt eam adiudicet cælo vel inferno per omnem æternitatem, de quo tamen homines parum cogitant & curant. q.d. Quantæ dementiæ eſt exilia hominum iudicia vereri, & Dei iudicium, à quo pendet æterna noſtra ſalus vel miſeria, non formidare, ideóque eius gratiam per bona opera non ambire? O vanitas, ô ſtupor hominum! ô mentes amentes!

Hic ſenſus cordatus eſt, pius & profundus. Extremum enim Dei iudicium antonomaſticè vocatur iudicium. Primò, quia vltimum erit & ſummum, à quo nulla cadit appellatio. Secundò, quia ſinceriſſimum & æquiſſimum; in illo enim ſcrutabitur Deus Ieruſalem in lucernis. Tertiò, quia efficaciſſimum & planè ineuitabile. Ilicò enim bonos conſignabit cælo malos inferno. Quartò, quia longiſſimum, immenſum & æternum. Durabit enim quamdiu durabit Deus per omnia ſæculorum ſæcula. Quis ergo non timebit te tuumque iudicium, ô rex ſæculorum, in cuius manu eſt ſingulorum vita & mors, electio & reprobatio, ſalus & perditio, felicitas & infelicitas totius æternitatis? *Timete ergo Dominum omnes gentes, tribus, linguæ & populi, puſilli & magni; & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius: & adorate eum, qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum.* Apoc. 14. 7.

Abominantur iuſti virum impium: & abominantur impij eos, qui in recta ſunt via, qui rectè viuendi viam & conſuetudinem ineunt, ait R. Salomon. Hebr. *Abominatio iuſtorum vir iniquitatis: & abominatio impij rectus via.* Septuag. *Abominatio iuſtus vir viro iniuſto: abominatio autem iniquo recta pergens via.* Vers. 27.

Concludit Salomon hac gnome ſuas parabolas, quæ inſtar S. Aug. duas ciuitates conſtituit ſibi contrarias, vnam Dei, alteram diaboli, vnam iuſtorum, alteram impiorum, inter quas perpetua eſt lis & bellum. Iuſti ergo abominantur & inſectantur impios ac viciſſim pij iuſtos, tum ob morum diſſimilitudinem, & repugnantiam: tum quia iuſti ſatagunt propagare regnum probitatis. Probitas ergo ne improbitati victa ſuccumbat, ſemper in armis excubare & improbitatis ſatellites non tantum depellere, ſed & expellere nitatur oportet. Eſt enim inter vtramque internecinum odium & diſſidium. Iuſti igitur non oderunt impios, ſed eorum impietatem. Impij verò oderunt iuſtos æquè ac iuſtitiam & pietatem: Vnde Syrus vertit: *Impij rectas ſemitas abominantur;* Hic eſt piorum & impiorum ἀσπονδος πόλεμος, & irreconciliabile bellum; *quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? quæ autem conuentio Chriſti ad Belial?* 2. Corinth. 6. 14. Hinc dinoſcat quiſque an iuſtus ſit an impius. Si enim impios & impietatem abominatur, iuſtus eſt; ſin pios & pietatem inſectatur, impius eſt. Videat ergo quiſque vtrius regni ciuis ſit, pietatis an impietatis, Dei an diaboli. Fructum & finem ſubdit, quòd regni impietatis terminus ſit perditio, pietatis verò liberatio à perditione. Huic gnomæ ſimilem audiuimus cap. 21. 8. *Peruerſa via viri,* inquit, *aliena eſt: qui autem mundus eſt, rectum opus eius.*

Verbum cuſtodiens filius extra perditionem erit. Hic verſus deſideratur in Hebræo, Chald. & Septuag. Complut. Tranſcriptus eſt ex Sept. Vatican. qui eum habent c. 24. in fin. v. 22. ante *Hæc quoque ſapientibus.*

Igitur hæc gnome eſt quaſi coronis, & clau-

ſula Parabolarum Salomonis, ſignificans earum fructum & præmium, vt hoc quaſi epiphomemate opus ſuum concludat, omnibuſque commendet. q. d. Quicumque hæc mea parabolarum verba, ideſt monita, dogmata & præcepta mente cuſtodierit, vt ea opere exerceat, & iuxta ea omnes ſuos actus componat & dirigat, hic euadet perditionem impiis, ea præuaricantibus paratam in gehenna, atque ad felicitatem gloriamque ſempiternam ab æterno piis legem Dei (quam hiſce parabolis complexus ſum) ſeruantibus decretam conſequetur: Quam ergo cuique chara eſt anima animæque ſalus æterna, tam chara ſint & hæc mea verba & præcepta: hæc enim indicant viam rectam in cælum ad ſalutem & felicitatem perennem, iuxta illud c. 12. 28. *In ſemita iuſtitiæ vita, iter autem deuium ducit ad mortem.*

Citat hanc gnomen S. Auguſt. lib. de Mendacio ad Conſentium c. 18. Et nonnulla addit, quæ ferè conſonant cum iis quæ habent Sept. Vatican. c. 24. 22. Sic enim habet Auguſt. *Verbum excipiens filius à perditione longe aberit: excipiens autem excipiet illud ſibi, & nihil falſi de ore illius procedit.* Pro quo Vatican. c. 24. 22. habent: *Nihil falſi de ore regi dicatur, & nihil falſi ex lingua ipſius exeat*; pluraque addunt, quæ regem concernunt, quorum ſenſum reddidi c. 24. 22. S. Auguſt. vero omiſſo τὸ *nihil falſi de ore regi dicatur*, ſequentia, ſcilicet *Nihil falſi ex lingua ipſius exeat*, vel vt ipſe legit *exit*, ſiue *procedit*, attexuit filio excipienti verbum, quaſi non regi, ſed cuilibet hæc dicantur, ad commendandum ſtudium veritatis & odium mendacij, ſcilicet vt probet nunquam licere mentiri; vnde per Verbum accipit Chriſtum, qui eſt Veritas. De eo igitur ipſe ſic exponit: *Dicet aliquis, non aliud hic accipiendum eſſe quod poſitum eſt, Excipiens verbum filius, niſi verbum Dei, quod eſt veritas. Ergo excipiens veritatem filius, à perditione longè aberit, referturque ad illud quod dictum eſt: Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Quod verò ſequitur: *Excipiens autem excipit illud ſibi, quid aliud inſinuat, niſi quod Apoſtolus dicit: Opus autem ſuum probet vnuſquiſque, & tunc in ſemetipſo habebit gratiam, & non in altero. Qui enim excipit verbum, ideſt veritatem non ſibi, ſed vt hominibus placeat, non eam cuſtodit cum eis videt poſſe placere mendacio: Qui autem excepit ſibi, nihil falſum de ore ipſius procedit; quia etiam cum places hominibus mendacium, non mentietur illi, qui veritatem non qua illis, ſed qua Deo placeret, excepit ſibi. Itaque non eſt cur hic dicatur: Omnes quidem perdet qui loquuntur mendacium.*

Igitur mens S. Auguſt. eſt verbum Dei eſſe Chriſtum, qui eſt veritas, ac proinde eum qui Chriſtum cuſtodit cuſtodire pariter veritatem, vt ſit verax tam ſermone, quàm opere; ideóque talem tàm longè abeſſe à perditione, quàm abeſt Chriſtus qui eſt Ieſus, ideſt Saluator ipſáque ſalus & vita, iuxta id quod Iudæis ait Chriſtus Iohan. 6. 40. *Hæc eſt autem voluntas patris mei qui miſit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum habeat vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die.* Et c. 8. 24. *Si non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro.* Et v. 51. *Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum.* Et c. 17. 3. *Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Hic ſenſus ſublimis eſt, ſed myſticus potius quàm literalis.

QVARTA LIBRI SECTIO,

PRIMA ENIM COEPIT CAP. 1.
Secunda cap. 10. *Tertia cap.* 25.
Quarta hoc cap. 30.

QVarta hæc pars elegantiſſima eſt & pulcherrima, æquè ac difficillima & obſcuriſſima: priores enim tres partes continent Prouerbia & Paræmias claras, ac Antitheſibus & ſimilitudinibus perſpicuas & illuſtres: Hæc verò continet Ænigmata & Gryphos inſignes, ſed arcanos & perdifficiles, tum ex phraſi quæ inuoluta eſt & ænigmatica; tum ex ſenſu & materia, quæ ſublimis eſt & profunda. Meritò ergo eam Salomon vt præſtantiſſimam vltimo libri loco reſeruauit, vt hanc velut auream coronidem operi ſuo imponeret.

CAPVT XXX. SYNOPSIS.

SAlomon in perſona Agur vocat ſe ſtultiſſimum virorum, cœlebratque elementa & opera Dei incomprehenſibilia. Inde verſ. 11. *ſex gryphos ſiue ænigmata proponit per totidem quaterniones. Primus quaternio eſt quatuor generationum peruerſarum verſ.* 11. *Secundus ſanguiſugæ & quatuor inſaturabilium, ſcilicet inferni, oris*

vuluæ, terræ & ignis verſ. 15. Tertius quatuor viarum difficilium, ſcilicet viæ Aquilæ in cælo, via colubri ſuper petram, viæ nauis in mari, & viæ viri in adoleſcentia verſ. 20. Quartus quatuor commouentium terram, quæ ſunt ſeruus, ſtultus, & ancilla, dominantes, ac odioſa mulier verſ. 21. Quintus eſt de quatuor terræ minimis & tamen ſapientiſsimis, ſcilicet formica, lepore, locuſta & ſtellione verſ. 24. Sextus de quatuor quæ bene gradiuntur, quæ ſunt leo, gallus, aries, & rex verſ. 29.

VErba Congregantis filij
Vomentis.
Viſio, quam locutus eſt vir, cum quo eſt Deus, & qui Deo ſecum morante confortatus, ait:
2 Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum.
3 Non didici ſapientiam, & non noui ſcientiam ſanctorum.
4 Quis aſcendit in cælum atque deſcendit? quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? quis colligauit aquas quaſi in veſtimento? quis ſuſcitauit omnes terminos terræ? quod nomen eſt eius, & quod nomen filij eius, ſi noſti?
5 Omnis ſermo Dei ignitus, clypeus eſt ſperantibus in ſe:
6. Ne addas quidquam verbis illius, & arguaris, inueniariſque mendax.
7 Duo rogaui te, ne deneges mihi antequam moriar.
8 Vanitatem, & verba mendacia longè fac à me.
Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi: tribue tantùm victui meo neceſſaria:
9. Ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis eſt Dominus? aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei.
10 Ne accuſes ſeruum ad dominum ſuum, ne fortè maledicat tibi, & corruas.
11 Generatio, quæ patri ſuo maledicit, & quæ matri ſuæ non benedicit.
12 Generatio, quæ ſibi munda videtur, & tamen non eſt lota à ſordibus ſuis.
13 Generatio, cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in alta ſurrectæ.
14 Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus ſuis, vt comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus.
15 Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ, dicentes: Affer, Affer.
Tria ſunt inſaturabilia, & quartum, quod numquam dicit: Sufficit.
16 Infernus, & os vuluæ, & terra, quæ non ſatiatur aqua: ignis verò numquam dicit: Sufficit.
17 Oculum, qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ.
18 Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro:
19 Viam aquilæ in cœlo, viam colubri ſuper petram, viam nauis in medio mari, & viam viri in adoleſcentia.
20 Talis eſt & via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os ſuum dicit: Non ſum operata malum.
21 Per tria mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere:
22 Per ſeruum cùm regnauerit: per ſtultum cùm ſaturatus fuerit cibo:
23 per odioſam mulierem cùm in matrimonio fuerit aſſumpta: & per ancillam cùm fuerit heres dominæ ſuæ.
24 Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus.
25 Formicæ, populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi:
26. Lepuſculus, plebs inualida, qui collocat in petra cubile ſuum:
27. regem locuſta non habet, & egreditur vniuerſa per turmas ſuas:
28. ſtellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis.
29 Tria ſunt, quæ bene gradiuntur, & quartum, quod incedit feliciter:
30 Leo fortiſſimus beſtiarum, ad nullius pauebit occurſum.
31 Gallus ſuccinctus lumbos: & aries: nec eſt rex, qui reſiſtat ei.
32 Eſt qui ſtultus apparuit poſtquam eleuatus eſt in ſublime: ſi enim intellexiſſet, ori ſuo impoſuiſſet manum.
33 Qui autem fortiter premit vbera ad eliciendum lac, exprimit butyrum: & qui vehementer emungit, elicit ſanguinem: & qui prouocat iras, producit diſcordias.

VErba congregantis filii vomentis: viſio quam locutus eſt vir, cum quo eſt Deus, & qui cum VERS. 1.
Deo ſecum morante confortatus, ait.

Multi τὸ *congregantis vomentis, &c.* accipiunt vt nomina non appellatiua, ſed propria, vnde & in Biblijs Romanis ſcribuntur maiuſculis literis C. & V. Quare ex Hebræo ſic vertunt: *Verba Agur filii Iake, prophetiam dixit vir ad Ithiel & Vchal.* Ita Chald. ſic ferè & Syrus: *Verba Agur* inquit *filij Iake, qui recipit prophetiam, & corroboratus eſt, & dixit ad Ithiel.* Aquila: *Ad Ethel & perfice.* Theodot. *Ad Ethel & potero &c.* Ita & Vatab. Pagnin. Baynus, Ianſen. & Aben Ezra, qui proinde cenſent hæc verba non eſſe Salomonis, ſed Agur, qui tempore Salomonis floruit ſapientia, probitate, auctoritate, atque hanc ſuam doctrinam tradidit Ithiel & Vchal, duobus diſcipulis vel ſociis ſuis, ideóque Salomonem eius ſapienter dicta in ſuum librum huc tranſtuliſſe, vel ab alio quopiam illa Salomonis libro eſſe addita. Quam ſuam ſententiam veriſimilem faciunt, tum quòd tria accuratè hinc expreſſa ſint nomina; patris, filii & diſcipulorum, quæ non niſi contortè appellatiuè accipi poſſint: Tùm quod adeo diſſimilis ſit hic ſtylus, & ſermo à reliquo ſermone & ſtylo prouerbiorum: tum denique quòd prophetia dicatur, & viſio, cum Salomon hoc libro non prophetam egerit, ſed iuuenum inſtructorem. Alii ex aduerſo contendunt hæc omnia, æquè ac præcedentia, non eſſe Agur, ſed ipſius Salomonis, ideóque nomina Agur, Iake, Ithiel & Vchal, quæ propria videntur, appellatiuè eſſe accipienda, vt ſignificent proprietates & dotes Salomoni conuenientes, vti eas appellatiuè accepit & expoſuit tam Noſter quàm Septuag. Eccleſia enim & patres hæc, æquè ac præcedẽtia, tribuunt Salomoni, citántque nomine Salomonis, non Aguris. ita Beda, Lyra. Hugo, Arboreus, Dionyſius, Peltanus & alii.

Ego inter vtramque ſententiam medius incedo, & vtramque in concordiam redigo. Dico ergo: ſicut in parabolis Euangelicis Chriſti Domini & aliorum, duplex eſt ſenſus; prior eſt grammaticus, ſiue corticis literæ vel parabolæ, poſterior parabolicus & præcipuus, qui per grammaticum ſiue corticem literæ parabolicè ſignificatur, & per parabolam velut per imaginem & ideam ſibi ſimilem repræſentatur. Sic pariter hic accidit. Eſt enim hæc parabola vel ænigma Salomonis, in quo ſenſu grammatico, ſiue in cortice parabolæ alludit ad virum ſua ætate ſapientia inſignem, puta ad Agur, quaſi is hic ſuos diſcipulos vel familiares, Ithielem & Vchal inſtruat, ſuámque ſapientiam doceat. Imò Salomon Agurem hoc capite, & cap. ſequenti Lamuelem vt interlocutores inducit. Sicut Plato in Dialogis & Plutar. in Sympoſiis (eſt enim & hoc ſympoſium, ſiue conuiuium Sapientiæ Salomonis) varios inducunt interlocutores, vt Socratem, Protagoram, Menonem &c. In Aguris ergo & Lamuelis perſona loquitur hic Salomon: eorum enim nomen & perſonam induit, vt nominis ſignificata ſibi attribuat. Ac probabile eſt, gryphos & ænigmata huius capitis dictata fuiſſe ab Agure, ſed ea ſua facit & in ſe tranſcribit hic Salomon, imò ea confirmat, eíſque ſuum dat calculum, pondus & auctoritatem.

Senſus grammaticus verſ. 1. Sub hoc ergo grãmatico ſenſu & cortice nominum propriorum, Aguris, Iake, Ithielis & Vchal parabolicè ſignificat res arcanas, dum A nomina hæc propria interpretatur, eorúmque ſignificata ſibi aſcribit, quaſi dicat: Verba Aguris, ideſt Salomonis, qui fuit Agur, ideſt congregans & filius Iake, ideſt vomentis, quia ipſe ſuam ſapientiam hic congregauit, eamque in paucos quaternarios contraxit, ac ſuam mẽtem ſenſuſque in Deum collegit, vt eius lumina diuina abunde hauriret, eíſque plenus illa deinde aliis pleno ore eructaret, tanta abundantia, vt eam euomere videretur, perinde ac fornax non abſurdè, ſed eleganter dicitur vomere ſcintillas & ignes, quia illos copioſè eiaculatur, & Virgil ait: *Vmbo vomit aureus ignes.* Et: *Purpuream vomit ille animam.* Æneid. 9. & Ouid. Epiſt. 18. *Fluctus vomit ac reſorbet Scylla.* Et lib. 1. Faſtorum: *Flammas ore vomit Cacus.* Sicut ergo gurgites & fontes egurgitant, vomúntque
B aquarum copiam cum impetu, ſic Salomon vomit hic aquas ſapientiæ velut fons exuberans.

Significat ergo τὸ *Filius vomentis*, ideſt abũdans vomitu (ſicut filius iniquitatis dicitur abũdans iniquitate) Salomonis mentem adeo diuinis reuelationibus fuiſſe colluſtratam & repletam, vt inſtar abundantis vomitu cogeretur eructare, & toti mundo profundere hæc ſalutaria dogmata, quæ collecto ſpiritu quaſi plenus muſto didicerat & hauſerat à Deo, ſicut Apoſtoli recepto Spiritu ſancto in Pentecoſte, quaſi pleni muſto eructabant magnalia Dei, vt viderentur ea vomere eſſéque ebrii. Hinc hanc doctrinam vocat prophetiam, quia cæleſti lumine acceptam, dicitque *Leithiel*, ideſt *per Ithiel*, ideſt per hoc quod mecum eſt Deus, (nam אתי
C *itti*, ſignificat *mecum*, אל *el*, ideſt *Deus*) *& Ithiel*, ideſt Deo mecum exiſtente & morante *Vchal*, ideſt potero. q. d. confortatus à Deo potero altam hanc ſapientiam edere & depromere, ſicut de facto eam edo & depromo. Vnde Caiet. Sic aduerbium ex Hebræo appoſitè ad noſtram verſionem transfert: *Verba collectis filii vomentis: Prophetia, dictum viri per mecum el* (ideſt Deus) *mecum el, potero.* Sic Salomon Eccleſ. 1. verſ. 1. vocat ſe Eccleſiaſten, ideſt concionantem, conuocantem, & congregantem, docentémque Eccleſiam, ſiue cœtum fidelium. Planius *Leithiel* exponas, *cui nomen eſt Ithiel*, id eſt *mecum eſt Deus*, hoc eſt, vt vertit Noſter, *cum*
D *quo eſt Deus.* *Lamed* enim initiale articulus eſt Datiui caſus, *Ithiel* verò idem eſt quod *mecum Deus.*

Parabolicus. Sub hoc ſecundo parabolico ſenſu, qui genuinus eſt & literalis, latet tertius ſymbolicus altior & ſublimior, quo Salomon aſſurgit ad Deum & Chriſtum, Salomonis Antitypum, quem proinde vocat *Ithiel*, ideſt mecum Deus. Cum Chriſto homine enim fuit diuinitas & perſona verbi. Vnde Chriſtus ab Iſaia cap. 9. vocatur Emmanuel, ideſt nobiſcum Deus: igitur Salomon hic adumbrat, & per vmbram horum nominum obſcurè repræſentat myſterium S. Trinitatis. Agur enim, ideſt congregans, eſt Deus Pater, in quo eſt formaliter & radicaliter omnis collectio ſapientiæ, & totius diuinitatis ac ſanctæ Trinitatis Congregatio. Vnde vocatur filius vomentis, ideſt ex abundantia maieſtatis & gloriæ eructans, & quaſi vomens, ideſt profundens gignénſque *Ithiel*, ideſt filium. Hic enim dicit *Ithiel*, ideſt

Symbolicus.

Symbolum S. Trinitatis.

mecum eſt Deus, quia in Chriſto inhabitat *omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*. Coloſſ. 2. 9. Hic etiam profundit ſpiritúque *Vchal*, ideſt ſpiritum ſanctum. Huius enim nomen & vox eſt *Vchal*, ideſt *potero*, quia ſpiritus hic validiſſimus & potentiſſimus eſt, vt nemo eius vi & efficaciæ reſiſtere valeat. Repetitur & geminatur τὸ *Ithiel* ob geminam in Chriſto naturam, diuinam & humanam. Hoc ergo eſt ænigma S. Trinitatis: huius enim myſterium non apertè, ſed per inuolucrum obſcuri huius ænigmatis, Salomon prudenter Iudæis rudibus & craſſis hoc ſchemate adumbrare, imò celare voluit & abſcondere, ne ſi clarè illud enunciaret ab ipſis non caperetur, ſed rideretur, exploderetur & forte blaſphemaretur. Hæc ita ſe habere liquet ex ſequentibus verſ. 4. & 5. vbi Deitatis omnipotentiam, ac S. Trinitatem, & nominatim generationem filii clarè exprimit dicens: *Quod nomen eſt eius, & quod nomen filii eius ſi noſti?* In quo ſecutus eſt Dauidem patrem ſuum, dicentem Pſal. 109. *Dixit Dominus Domino meo* (puta Deus pater Deo filio) *ſede à dextris meis:* vnde ex hoc loco Chriſtus conuicit Phariſæos. Nunc ſigillatim ex ordine verba expendamus ſingula.

Verba congregantis) *Agur*, ſi etymon ſpectes, eſt paul ſiue participium paſſiuum coniugationis *cal*, ſignificans *congregatus, collectus, contractus*. Poteſt tamen actiuè ſumi pro *congregans, colligens, contrahens*, præſertim dum nomen eſt. Aliqui *Agur* vertunt *peregrinum*, aduenam: גור *gur* enim ſignificat peregrinari, vt *Aleph* ſit heemanticum & aſcititium: verùm minùs appoſitè huic loco congruit hoc etymon. Sed cur Salomon vocatur *Agur*, ideſt congregans, vel congregatus & collectus.

Salomon eſt Agur, ideſt congregans. 1.

Reſpondet primò Caiet. eum vocari collectum, quòd mentem viréſque & ſenſus omnes colligeret, & in Deum ſeuocaret, vt diuinos ſapientiæ ſatus exciperet, quos abundè in alios profunderet, & quaſi diuino muſto plenus euomeret: אגר *Agar* enim ſignificat frumenta à paleis excuſſa & pura in horrea congregare, ac muſtum in dolia condere.

2. Secundò, Lyran. cenſet Salomonem dici cōgregantem, quòd Iſraëlitas ſibi ſubditos ſua ſapientia in vnum regnum, vnámque Synagogam congregarit & confœderarit, vt nulla ſeditio aut rebellio eius regnum concuſſerit; nam vt ait Agapetus Diaconus in Admonit. ad Iuſtinian. Imper. *Vnum regis & agricolæ ſtudium, vna cura eſt congregare, hic quidem ſeris frumentum & frumenta congregas, ille verò beneficia ſeris & ciues conducit.*

3. Tertiò, Hugo congregantem cenſet idem eſſe quod Eccleſiaſten, qui ſcilicet populum ad concionem euocat, & ad eos verba facit; Verū hæc alieniora & remotiora à mente Salomonis, & à ſcopo huius loci videntur.

4. Quartò & magis appoſitè, Heb. *Agar* ſignificat colligere frumenta: vnde *Agur* vocatur collector publicæ annonæ frumentariæ: hinc Arabes etiamnum collectores hoſce vocant *Agori*, ſimilis congregator & collector annonæ ſpiritalis, puta doctrinæ & ſapientiæ fuit Salomon, vt eam in populos diſtribueret, vti facit hoc libro, iuxta illud Chriſti de ſeruo fideli,

A *quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, vt det illis in tempore tritici menſuram*. Lucæ 12.

Huc facit illud Platonis in Protagora: *Doctrina ceu frumentum acceſſiones habet*. q. d. ſicut frumentum, quoties ad modium venit & menſuratur, toties auctius & cumulatius inuenitur (vti patet experienti) donec iuſtum ſtatúmque ſui terminum acquirat: ſic qui doctrinam in alios effundit, eandem auget & cumulat.

Huc accedunt alii, qui τὸ *congregantis* exponunt de fructu auditorum, alluſione ad meſſem meſſorum, q. d. Sicut meſſores amplam colligunt meſſem: ſic ego Salomon amplum auditorum fructum ſerendo, & docendo hæc mea dogmata collegi.

B Quintò & genuinè, dicitur Salomon *congregans*, ideſt collector & compilator, quia ſententias graues, elegantes, certas, eximias non ab alio, ſed à ſe compoſitas in hoc volumen, velut grana à paleis excuſſa, euentilata & pura in horreum congregauit. Propriè verò dicitur *congregans* reſpectu ſententiarum huius capitis & ſequentis, quia illæ præ cæteris ſunt ſelectæ & illuſtres, & quia eas in breues quaterniones adunauit denſauítque vt paucis verbis multa arcana & ſublimia ſignificaret, ſicut multa ſpicarum meſſis, per trituram excuſſis paleis & culmis, in pauca redigitur grana, quæ denſata in horreum inferuntur, ac ſicut multa grana molita excuſſis cribro ſiliquis ſiue furfuribus, in paucam farinam ſiue pollinem contrahuntur; aut ſicut vuæ torculari expreſſæ reiectis racemis, acinis & vinaceis parum dant liquoris præſtantis, puta vini, quod collectum & denſatum in dolia congregatur. Radix 5. genuinè.
C enim אגר *agar*, alludit ad גרה *gera*, ideſt attraxit, contraxit, vnde ſignificat congregationem, qua res multæ in paucas contrahuntur & denſantur. Hinc אגרת *iggeret* vocatur epiſtola, quòd in ea multæ res paucis ſcribantur & contrahantur, vt ad amicos perferantur. Vnde notat Aben Ezra *Agur*, ideſt Salomonem hic compilare & condenſare ſententias illuſtres, quarum ſingulæ ſint quadrimembres, eo quòd quaternis rebus conflentur & conſtent, excepta vna verſ. 7. quæ bimembris eſt & duabus tantùm rebus conflatur, licèt ſi rectè conſideres, in eadem inuenire ſit quaternionem, ſcilicet eam quaternis rebus, vt cæteræ, conſtare. Nam & prima ſententia, quæ primis ſex verſiculis abſoluitur, quaterna continet, puta quatuor elementa, nimirum cælos, quorum nomine ignis intelligitur (qui proximè ad cœ-
D los accedit, imò veteres cenſuere ſolem eſſe ignem, vti dixi Eccleſ. 43. 3.) ventum ſiue aërem, aquam & terram. Salomon ergo vocatur hic *Agur*, ideſt congregans, contrahens, denſans, quia omnes haſce ſententias in breues & paucos quaternarios rerum multiplicium, ſimilium vel diſſimilium denſauit & contraxit. Denique *congregans* accipi poteſt pro colligans. Segetes enim congregantur, dum in manipulos & faſciculos colligantur. Colligans autem, idem eſt quod ſententias inuolucris parabolarum & ænigmatum inuoluens, adſtringens & celans, nec eas plana narratione explanans & explicans, iuxta illud Iſaiæ 8. 16. *Liga*

teſtimonium

teſtimonium, ſigna legem. q. d. Ne clarè edicta mea Iudæis enuncies, ſed parabolis ea inuolue & tege. Itaque τὸ *congregans*, ideſt *colligans*, notat ſequentes parabolas eſſe gryphos & ænigmata.

Filius vomentis, ideſt plenus vomitu, ita repletus deliciis & vinis, vt eos eructet & euomat. Sicut enim ſi quis largiter comedat res multi ſucci multæque ſubſtantię, ſed in paruam quantitatem denſatas & contractas, vti ſunt pultes, gallinæ aut veruecis ſuccus contuſus, diſtillatus & in exiguum liquorem contractus (quod vulgò piſtum ſiue ſublimatum, vel quintam eſſentiam vocant) vina generoſa &c. parua earũ quantitate ita ſtomachum infarcit, implétque, vt dum ſtomachus ſingula reſoluit, enucleat & concoquit; diſtendatur & accendatur, nec poſſit ea continere; ſed cogatur euomere, ſic pariter mens Salomonis hiſce ſententiis denſatis, & multa ſignificantibus plena, tumida & infarta non tam eas eloquitur, quàm eructat & euomit, ob earum copiam, denſitatem, præſtantiam & vim, æquè ac animi ardorem & impetum vt eas expromat, aliiſque infundat & imprimat. Porrò Plinius lib. 11. 37. docet illa animalia dũtaxat vomere, quæ inferiorem ventrem habent anguſtum, qualia ſunt homo & canis: *Subeſt* inquit *venter ſtomachum habentibus, cæteris ſimplex, ruminantibus geminus, ſanguine carentibus nullus. Inteſtinus enim quibuſdam ab ore incipiens, quadam via eodem reflectitur, vt ſepiæ & polypo. In homine adnexus in fimo ſtomacho ſimilis canino. His ſolis animalium inferiore parte anguſtior, itaque & ſola vomunt, quia repleto propter anguſtias ſupprimitur cibus, quod accidere non poteſt iis, quorum ſpatioſa laxitas eum ad inferiora tranſmittit.* Sic pariter Salomoni inferior mentis venter, qui res humanas contemplatur anguſtior erat, præſertim zelo & ardore ſuperioris in mente, vt ita dicam, ventris eum coarctante, ac perurgens ad contemplandas res diuinas & cæleſtes. Quare anguſtiæ hæ coegerunt eum hæc eructare, & quaſi euomere in bonum & ſalutem ſubditorum omniúmque hominum. Aliqui vt Aben Ezra & Oſorius pro *filii vomentis* vertunt *filii obedientis vel obedientiæ.* Hoc enim ſignificat Heb. בן יקה *bin iake.* ſic illud à יקה *iaka*, ideſt audire, obedire, deriues. Vnde Aben Ezra: Salomon inquit, vocatur filius *iake*, ideſt Dauidis, cui populi auſcultabant & obtemperabant, aut potiùs qui Deo per omnia auſcultabat & obtemperabat. Vnde à Deo vocatur, vir ſecundùm cor Dei. Verùm Noſter & alii paſſim *iake* deriuant à קיא *ko*, ideſt vomuit vt *iod* ſit heemanticum non radicale. Vertendum ergo *filii vomentis.* Igitur τὸ *vomentis* ſignificat redundantiam ſapientiæ & ſpiritus in Salomone, vt eam quaſi continere non valens cogeretur, pleno ore & gutture effundere & quaſi vomere, perinde ac Dauid dicens Pſalm. 44. *Eructauit cor meum verbum bonum*, q. d. præ copia & præſtantia ſapientiæ diuinæ, quam cœlitus hauſi, non poſſum eam cohibere, quin eam eructem & cum impetu proloquar. Alludit ad muſtum vini generoſi, quod æſtuans & bulliens ſupernè per orificium emittit igneos vapores, halitus & bullas, adeo vt ſi

Quænam animalia vomunt?

orificium hoc claudas, vinum ſuo æſtu ipſa vaſa diſrumpat. Spiritus enim vini æſtuantis vaſe contineri nequit. Similis erat Spiritus Dauidis & Salomonis, ac ſimilis eſt cuiuſuis viri apoſtolici & zeloſi. Huc facit illud Rhodigini lib. 21. cap. 8. Vomentes olim vocatos, qui non præmeditata oratione, ſed ex tempore aliquid profaterentur: *Hodie* inquit *proponas, cras verò audias: non enim ſum ex vomentibus, ſed ex accuratè dicentibus.* Prophetæ verò, qualis erat Dauid & Salomon, quia Spiritu ſancto afflante ex tempore ſua dogmata proloquebantur, inter vomentes cenſeri poterant.

Idem Rhodoginus lib. 21. cap. 44. Palaton ait, pictor pinxit Homerum vomentem, reliquos verò Poëtas circumſtantes, atque exorbentes quæ ille ore & pectore funderet: qualem etiam Ouidius Eleg. 8. Amor. eundem deſcribit, velut perenniter ſcaturientem, reliquoſque Poëtas ex illo *ingeniorum fonte*, vti eum vocat Plinius lib. 17. cap. 5. bibentes, *cuius*

Vatum Pieriis ora rigantur aquis.

Addamus hic aliorum aliter opinantium expoſitiones.

Primò R. Leui: Salomon inquit, vocatur congregans, filius vomentis, quod apud ſe collectas haberet cogitationes contrarias in grauiſſimis quæſtionibus, euomeréque voluerit onerosum & inutile pondus cogitationum, quæ ad veritatis normam exactæ non eſſent, vt eas reſeruaret ſibi quæ vtiles eſſent, veritatique conſentirent. q. d. Salomon euomuit vanas cogitationes & deſideria concupiſcentiæ, vt in cor vacuum congregaret & coaceruaret cogitationes ſanctas & deſideria cœleſtia.

Secundò Hugo: Salomon inquit, eſt filius vomentis, ideſt filius Dauidis ex Bethſabee. Bethſabee enim, vel vt Hebræi pronunciant, *Batſceba*, idem eſt quod *filia ſaturitatis*: filius ergo vomentis, idem eſt quod filius exatiatæ & ſaturæ, quia ſcilicet Salomon deliciis ſeſe exſaturauit vſque ad faſtidium & vomitum. q. d. Appoſité Salomonis mater dicta eſt Bethſabee, ideſt filia ſaturitatis, quia ipſa paritura erat filiũ, qui ſe omnibus mundi voluptatibus exſatiaret vſque ad nauſeam & vomitum. Hoc omen habuit Bethſabee nomen.

Tertiò idem Hugo: Salomon inquit, vocatur filius vomentis, ideſt Dauidis, qui vt periculum capitis euaderet, ſaliuam vomens ſimulauit ſtultitiam coram rege Achis. 1. Reg. 17. Vnde appoſité ſubditur; *ſtultiſſimus virorum ego ſum*: q. d. Appoſité ego Salomon genitus ſum à Dauide qui ſtultitiam ſimulauit, quaſi ſtultus à ſtulto, vt ſtultitia patris ſimulata, omen & præſagium foret veræ ſtultitiæ filii, cum ipſe idola adorauit.

Quartò, vir eruditus cenſet τὸ *vomentis* alludere ad morem veterũ, quo in conuiuiis olim dicturi ſententiam & ſapientiam ſuam depromptturi, vt ſereniùs id facerent prius ſtomachum, caputque cibo & vino grauatum vomitu leuabant. Vnde Plutar. in Sympoſio docens in conuiuio philoſophandum, conſulit vomitum ei, qui aptè & eruditè dicere velit, cum caput vino oneratum ſentit; Agur ergo, ideſt Salomon vo-

catur filius vomentis, quia ex vomitu leuato capite & expeditis ſenſibus ad docẽdum proſiliebat. Verùm hæc ſententia Epicuro quàm Salomone dignior videtur.

Quintò, alii, per vomitum putant notari ſeueritatem & acrimoniam harum parœmiarum, quòd ſint ſatyricæ, acriúſque vitia & vitioſos perſtringant, hoc enim vulgo vocamus euomere quid in quempiam. Sic Cicero Philip. 5. *In me abſentem* inquit *orationem euomuit*, ideſt inuectiuam in me habuit. Vnde Septuag. paraphraſticè vertunt: *Mea verba fili mi timeto, & ſuſcipiẽs ea pœnitentiam age.* Hæc enim verba non rectè omiſſa à Compluten. & Regiis habent Codices Vaticani cap. 24. cum toto hoc cætero capite, quibus non alia reſpondent quam iſta, *Verba congregantis filii vomentis*, vt patet conferenti textum Hebræum, Græcum & Latinum. Senſus ergo eſt q. d. Cum verba mea exceperis ô fili, timor Dei aſtringat & congreget ad ſe & ad Deum mentem tuam, vt præteritorum peccatorum pœnitentiam agas, itáque ea euomas & expellas, q. d. Verba mea ſunt catapotia ſiue pharmaca catarthica, quæ ſtomachum mentis timore ſancto commouent & compungunt; itaque vomitum peccatorum per pœnitẽtiam eliciunt & prouocant.

Sextò, alii per vomitum cenſent notari pœnitentiam Salomonis: q. d. Ego Salomon congregaui mihi opes, delitias & voluptates totius mundi; at omnium vanitatem expertus earum me tæduit, eáſque nauſeabundus reſpui & quaſi euomui, ac pœnitentiam agens vitam præteritam damnaui, dixique: *Stultiſſimus virorum ego ſum.* Ita R. Salomon, R. Leui, Arboreus & Noſter Pineda lib. 8. de rebus Salomon. cap. 1. ſect. 6. Hinc ſicut vis vomitus ciet lachrymas, ideóque Plinius ait vomitum leuare ſtomachum, ſed nocere oculis, ſic pœnitentia lachrymas exciuit Salomoni. Quocirca in laminis Elibertitanis nuper inuentis, lingua Mozarabum inſcriptum legitur de Salomone: *Et fleuit ſcelus ſuum vehementi fletu, & condonatum eſt ei*, vti citat Pineda: eſto alii de laminarum iſtarum fide dubitent. Addunt iidem, Salomonem per peccata amiſſum prophetiæ ſpiritum recepiſſe per pœnitentiam, ideóque ſubiungere: *Viſio quam locutus eſt vir cum quo eſt Deus.* Hæc illi non improbabiliter, at incertè. De Salomonis enim pœnitentia & ſalute nil certi ſtatui poteſt: quæcumque enim ad vtramque aſtruendam à multis proferuntur, vel ambigua, vel incerta ſunt. Vtramque ergo Deus voluit hominibus eſſe incertam, vt eis ſanctum timorem incuteret, eoſque metu pio ſemper ſuſpenſos dubio & terribili Salomonis exemplo detineret.

Alleg. filius vomentis, puta Salomonis, fuit Chriſtus Dominus verus Salomon, qui eius ad inſtar euangelium docuit, imò eructauit parabolas, nec niſi in parabolis loquebatur turbis, *vt impleretur quod dictum erat per Prophetam* (Dauidem Pſal. 77. 2.) *dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abſcondita à conſtitutione mundi.* Matth. 13. 35.

Viſio quam locutus eſt vir cum quo eſt Deus. Heb. *Onus dictum viri ad Ithiel. Onus* Hebr. משא *maſſa*, vocatur prophetia minax & oneroſa, quæ à Deo velut onus graue humeris populorum imponitur, vti dixi Iſaiæ 13. 1. inde extenditur ad quamlibet prophetiam etiam fauſtam & lætam. Hæc enim vocatur onus, quia vt ait S. Dionyſ. Prophetæ *diuina patiebantur*, ideſt non tam agebant quàm ſuſtinebant, patiebantur & portabant ſpiritus diuini vim & impetum. Hinc pro *vir* Hebr. eſt גבר *geber*, ideſt potens, robuſtus, qui ſcilicet ad portandum hoc onus vires habet firmáque latera. Vnde ex Hebræo vertas: *Onus ſiue prophetia dicta à viro, dicente Per mecum Deus, mecum Deus & potero.* Inſinuat enim Salomon myſterium S. Trinitatis. q. d. Illuſtret me Deus pater, illuſtret me Deus filius, illuſtret me ſpiritus ſanctus, & ſic præualebo & potero digna iiſdem effari. Porrò hæ parabolæ & ænigmata huius capitis vocantur *onus*, ideſt *viſio & prophetia.* Primò per catachreſim, quia obſcuræ ſunt & arcanæ, ideóque illuſtrante ſpiritu ſancto reuelatæ, & dictatæ à Deo inſtar prophetiæ. Secundò, propriè, quia verè futura enunciant, ſed obſcurè per ænigmata. Enunciant enim filii Dei Incarnationem, Natiuitatem, Paſſionem, Aſcenſionem in cælum &c. vti patebit verſ. 4. in fine, & verſ. 19. Quocirca Salomon à S. Epiphanio hæreſi 67. vocatur *propheta beatiſſimus*. S. Greg. Naz. quoque eũ prophetis cæteris enumerat tract. de veris & germanis Script. libris æquè ac S. Auguſt. lib. 2. de Doctr. Chriſti cap. 8. & lib. 17. de Ciuit. cap. 20. diſertè aſſerit, *Salomonem in tribus ſuis libris prophetaſſe.* Sic & Theophil. lib. 2. de fide, ac Pſellus Præfat. in Cant. Denique Chald. Paraphraſtes ſic Eccleſiaſten orditur: *Verba prophetiæ, quæ prophetauit Eccleſiaſtes. Ipſe eſt Salomon filius Dauid.* Salomon hic prophetat.

Rurſum vocantur *onus*, quia caſtigationem concupiſcentiæ per legem & diſciplinam Dei proponunt, quæ ſanè homini in natura corrupta ingens eſt onus, præſertim quia violantibus eã intentat pœnas graues, tum in hac vita tum in gehenna.

Hinc pro *quam locutus eſt*, Hebr. נאום *neum*, id eſt dictum certum & indubitatum, certáque fide inſtar prophetiæ à Deo reuelatæ credendum, quod S. Paulus 1. Timoth. 1. 15. vertit vocatque πιςὸς ὁ λόγος, ideſt fidelis, ſiue fidus certuſque ſermo. Vnde ſicut prophetæ & Paulus, ſic & Salomon hic dicturus res certas & indubitatas, imò oracula Dei præmittit τὸ *neum*. q. d. quod dicturus ſum certiſſimum eſt & omni fide dignum, quia Dei eſt oraculum.

Cum quo eſt Deus, & qui Deo ſecum commorante. Heb. לאיתיאל לאיתיאל *leithiel leithiel*, ideſt *Per mecum Deus, per mecum Deus*, qua geminatione ſignificat Salomon ſe copioſam Dei illuminationem accepiſſe, vt Deo plenus, ac à Deo potentiſſimè afflatus eructaret, & quaſi euomeret hæc Dei oracula. Rurſum ea non ſemel, ſed iterum & iterum ſibi eſſe reuelata à Deo, ſimul impellente, vt ea depromeret & eructaret. Septuag. paraphraſticè vertunt: *Hæc dicit vir credẽtibus Deo, & quieſco.* Et Arabicus: *Hos ſermones dicit homo iis qui credunt & abſtinuerunt*: cũ credẽtibus enim Deus eſt per fidem & gratiam. q. d. Ego hæc Dei oracula iis enuncio, qui Deo credunt: hi enim mihi pariter Deo afflato, & ex ore Dei loquenti credent: *Et quieſco*, ideſt ſic parabolis meis finem impono, ac finito dicendi & ſcribendi labore, perfectóque opere cõquieſco.

Confortatus Heb. eſt אכל *vchal*, ideſt *potero*. Nam eſt futurum *cal* à יכול *iachol*, ideſt potuit, præualuit, vicit, ſuperauit. Vnde Theodot. & Caiet. vertunt *potero*, vel *præualebo*. Aquila vero vertit *perfice*, quia *vchal* deriuat à כלל *calal*, id eſt perfecit. Huc ſpectant Septuag. vertentes, *& quieſco*; vel vt Auctor Catenæ Græc. vertit, *Nunc finem facio*, quaſi dicat, finito perfectóque opere ceſſabo & quieſcam. Hæc verſio ſymbolicè valde congruit Spiritui ſancto. Ipſe enim eſt *vchal*, ideſt perfectio, ſiue terminus & complementum S. Trinitatis, æquè ac Chriſti Domini, Apoſtolorum & fidelium omnium; hos enim charitate, zelo, omnique virtute, gratia & gloria cumulat ac perficit. Denique tertiò alij *vchal* deriuant ab אכל *achal*, ideſt comedit, ac pro אכל *vchal*, alio puncto legunt אכל *ochal*, ideſt comedam, in hoc eſt comedo vel comedi: quod rectè reſpondet τῷ *filii vomentis*, quaſi dicat: ego id eructo & quaſi euomo, quod affatim Deo me cibante & inebriante comedi, quóque totum mentis ventrem & ſtomachum oppleui, & quaſi ſaburraui.

Vers. 2. *Stultiſſimus virorum ego ſum, & ſapientia hominum non eſt mecum.* Pro *ſtultiſſimus* Hebr. eſt בער *baar*, ideſt tardus, ſtupidus, ſtolidus, pecuinus, animalis, qui inſtar pecudis hinc inde oberrat, nec ſe regere ſua ratione valet, ſed ductore & rectore opus habet. *Baar* enim deriuatur à בעיר *beir*, ideſt pecus, animal, brutum, à depaſcendo ita dictum: *baar* ergo eſt qui pecudem ſapit, qui animalem vitam agit, qui bruti mores refert. Igitur Hebr. ad verbum habent: *Quia bardus ego ſum præ viro* (quolibet, id eſt præ viris omnibus) *& hominum intelligentia non eſt mihi.* Septuag. *Inſipientiſſimus enim ſum omnium hominum, & prudentia hominum non eſt in me.* Syrus: *Quoniam egentiſſimus ego ſum cogitationum.* Vatab. *Stupidior quidem ego ſum quàm quiſquam alius.* Baynus: *Cum ſtultior ſim quouis, & non ſit intelligentia hominis mihi.* Heb. incipiunt à כי *ki*, ideſt quia, nam, enim, vt vertunt Septuag. quaſi dicat: Ideo ego hic in perſona mea non loquor, ſed in perſona Aguris, eúmque à Deo confortatum induco loquentem, quia ego cum meipſum penitus conſidero, video me eſſe bardum, amentem, infantem & elinguem. Noſter tamẽ omiſit τὸ *quia*, quia Heb. *ki* ſæpe per pleonaſmum redundat, tantúmque dat initium ſermoni, quaſi dicat: Equidem bardus ſum, & ſtupidum me agnoſco præ cæteris hominibus. Iam

Salomon ſtultiſſimus hominum quo ſenſu?

Reſp. 1. Primò Rabbini apud Lyran. Arboreus, Pineda & alij verſ. 1. citati, cenſent hæc eſſe verba Salomonis de luxuria & idololatria ſua dolentis & pœnitentis, quaſi ipſe hic ſeipſum accuſet, quod cum ſapientia ſumma à Deo dotatus fuiſſet, tamen ſe ad tantam inſipientiam abiecerit, vt inter concubinas velut ſues ſeſe volutans, eis placendi ſtudio Deos eorum, ideſt lapideas & aureas ſtatuas adorarit, quaſi dicat: Accuſo me, quòd cum cæteris plus ſapere debuiſſem, plus omnibus deſipui, & qui vnũ Deũ colere debui idola adoraui, imò toti populo idololatriæ choragus & magiſter extiti: ſed mirum cuipiam videatur, ſi Salomon hic pœnitet, cur peccatum ipſe idololatriæ publicum & ſcandaloſum, cuius eum pœnitet, hic non nominet, & nominatim retractet damnétque, vt ſcanda-

A lum quod populo dederat, amoueat & tollat: hoc enim vera pœnitentia iubet & exigit. Vnde hanc Rabbinorum ſententiam refellit Lyran. qui cum Abulenſi aliiſque cenſet Salomonem in idololatria mortuum impœnitentem, eiſque damnatum, quia, inquiunt, ſi pœnituiſſet debuiſſet deſtruere templa idolorum à ſe fabricata, hoc autem non fecit, quia illa ſteterũt vſque ad Ioſiam, qui ea euertit. 4. Reg. 23. ſed de hoc plura alibi.

Secundò, R. Salomon cenſet Salomonem ſe vocare ſtultum, eo quòd ſapientiæ ſuæ confiſus, contra præceptum Dei dicentis Deuter. 4. 24. *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ab eo*, quod citat hic Salomon verſ. 6. multa verbis Moſis addiderit vel detraxerit. Verùm hac in re ſtultior & ſtolidior Salomone B eſt R. Salomon: conſtat enim Salomonem has parabolas ex inſtinctu Dei dictaſſe, nec iis eum quid addidiſſe contrarium vel detraxiſſe neceſſarium legi Moſis, ſed potiùs eam explicaſſe & inculcaſſe. 2.

Tertiò, R. Leui autumat Salomonem ſe nuncupare inſipientem, eo quòd cœleſtium orbium ſcientiam non habuerit, ideóque explicando ſubdere: *quis aſcendit in cœlum atque deſcendit?* Hinc eundem dicere de Eccleſiaſte, id eſt de ſeipſo cap. 12. 10. *Quæſiuit verba vtilia*, vt nimirum voce de cœlo delapſa ſibi reſponderetur, quod tamen non eſt conſecutus. Rurſum Salomon poſtulauit æquari ſummis Prophetis in patrandis miraculis, vt omnibus elementis dominaretur. Hoc autem ab eo flagitari nefas erat, quòd tamen aliis licebat, vt Moyſi qui in C cœlos aſcendit & deſcendit, Aaroni qui ſpiritum cohibuit, iuxta illud: *Et ſtans inter mortuos & viuentes pro populo deprecatus eſt, & plaga ceſſauit* in ſeditione Core, quem viuum terra abſorbuit, & plaga in cæterum populum deſæuiit. Numer. 16. 48. Eliæ, qui veſtimentis aquas cohibuit. 4. Reg. 2. 14. Ioſue, qui firmauit terræ terminos, cum ſol in Gabaon fixus conſtitit. Ioſue 10. 13. Verùm hæc, æquè ac illa R. Salomonis, inſulſa & ſtolida ſunt. 3.

Quartò, Auctor Catenæ Græc. ex Septuag. ſic vertit: *Nunc finem facio, ſum enim mortalium omnium ſtultiſſimus, neque vlla humana prudentia in me extat*, ſicque explicat q. d. In poſterum D morum doctrinam vobis tradere, at ad illam vos amplius exhortari deſiſtam, quia mortalium ſum ſtultiſſimus, hoc eſt Deo diuina ſapientia me illuſtrante omnis humanæ prudentiæ iacturam feci, ac vera ſapientia à Deo mihi infuſa ſuſtulit ex me omnem falſi nominis ſcientiam. 4.

Huc accedit expoſitio S. Gregor. Nazian. orat. 29. poſt initium: *Stultiſſimus ſum virorum: ſignificat*, ait, *Salomon nullam ſe propriam habere prudentiam, ſed diuina & perfectiori ſapientia afflari. Siquidem & Paulus cum aiebat Galat. 2. Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Chriſtus: non itaque de ſeipſo quaſi mortuo loquebatur, ſed tanquam de eo qui præſtantiorem quàm vulgus mortuum ſoleat, vitam ageret, vtpote qui veræ vitæ, nullóque mortis fine circumſcriptæ particeps eſſet.*

Quintò & genuinè, Salomon licet ſapientiſſimus, mortalium vocat tamen ſe inſipientiſſimum, ex modeſtia & ſtudio humilitatis, quia humiliter de ſe ſentiens, ex ſeipſo ſe talem agnoſcebat, omnem verò ſapientiam 5. genuinè.

ſuam non ſibi, ſed Deo, à quo illam infuſam acceperat, & cuius illa erat, iure aſcribeb.t. Simili ſenſu S. Paulus (vti & S. Franciſcus) licet ſanctiſſimus, vocat ſe primum peccatorum. 1. Timoth. 1. 13. Humilis enim de ſeipſo ſenſus ſua parui, aliena magni æſtimat. Senſus ergo eſt: *Stultiſſimus virorum ego ſum*, ideſt mihi eſſe videor, dum ſcilicet me, ac mea, quæ ex meipſo habeo ſecluſa Dei illuminatione ſpecto, dum ſapientiæ meæ paruitatem intimè perpēdo ac penetro, eámque tum cum mea ignorantia, tum cum diuina ſapientia comparo, videor mihi eſſe ignorantiſſimus, adeóq; abyſſus ignorātiæ & ſtultitiæ, quódque cæteri, quorum ita mihi perſpecta ignorantia non eſt, longè ſint me ſapientiores, prǽſertim in ſapientia practica, atque in cognitione ſui & Dei. Vnde putant Hebræi, Salomonem ſuæ idololatriæ & peccatorum conſcium, pœnitentem hæc dixiſſe, licet eos refellat Lyran. Summa hiſce verbis docere nos vult Salomon, ſapientiā veram maximè ſitam eſſe in cognitione ſui ſuæque miſeriæ & inſipientiæ, atque humili de ſeipſo ſenſu & æſtimatione. Sic Socrates rogatus quid ſciret? reſpondit: *Hoc vnum ſcio quod nihil ſcio.* Imò alius idē rogatus reſpondit, addiditque ſe ne hoc quidem, quod ſcilicet nihil ſciret, ſcire. Sic S. Auguſt. aiebat: *Domine norim te norim me:* In his duobus enim ſumma ſapientiæ practicæ conſiſtit. Et S. Franciſcus: *Domine* inquit *quis tu? quis ego? tu abyſſus ſapientiæ, entis, omniſque boni, ego abyſſus inſipientiæ, nihili, peccatorum omniſque mali.* Hunc eſſe ſenſum liquet ex eo, quòd mox immenſam Dei ſapientiam & potentiam in rerum omnium creatione & gubernatione, præ ſua obſtupeſcens ſubdit: Q*uis aſcendit in cœlum* &c. *quod nomen eius, & quod nomen filii eius ſi noſti?*

Myſticè S. Hieron. lib. 2. contra Pelagium & S. Auguſt. epiſt. 49. cenſet Salomonem hic loqui in perſona Chriſti; Chriſtum ergo vocare ſe ſtultiſſimum, tum quia noſtras ſtultitias, cupiditates ac ſcelera in ſe luenda & expianda ſuſcepit, tum quia ſapientia Chriſti mundo videtur ſtultitia. Chriſtus enim docuit verbo & exēplo beatos eſſe pauperes, lugentes, eſurientes, perſecutionem patientes &c. quæ omnia mundanis vidētur eſſe ſtulta. Vnde Chriſtus ait Pſal. 68. *Deus tu ſcis inſipientiam meam.* Et Paulus 1. Corinth. 1. 23. *Nos autem* inquit *prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gētibus autem ſtultitiam; ipſis autem vocatis Iudæis atque Græcis Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam, quia quod ſtultum eſt Dei ſapientius eſt hominibus.* Hoc eſt quod ait hic Salomon: *Et ſapientia hominum non eſt mecum.*

Non didici ſapientiam, & non noui ſcientiam Sāctorum. Heb. videntur contrarium dicere; habent enim: *Et noui ſcientiam ſanctorum.* Itaque legunt nonnulli codices Latini ac Beda, qui ſic explicat q. d. Polleo ſapientia non humana & ſtudio acquiſita, ſed diuina cœlitus mihi indita, & vt ait Vatab. *Expers ſum humanarum artium, at diuinarum gnarus ſum.* Vnde Septuag. vertūt: *Deus docuit me ſapientiam, & ſcientiam ſanctorum cognoui.* Sic & Arabicus. Verùm repetendum ex priori hemiſtichio *τὸ non*, ac legendum cū Romanis negatiuè: *Et non noui ſcientiam ſanctorum:* prima enim negatio ad ſequentes omnes ſentētiæ partes, ſæpe apud Hebræos per zeugma extenditur, vt Pſal. 26. 6. *Ne auertas faciem tuam à me, &* (non) *ſimilis ero* (ſim) *deſcendentibus in lacū*, ideſt, ne auertas à me faciem, neque me ſimilem mortuis efficias. Pſ. 43. 19. *Non receſſit retro cor noſtrū, &* (non) *declinaſti ſemitas noſtras à via tua.* Pſal. 1. 5. Pſal. 9. 19. Prouerb. 24. 28. in Hebrǽo, & ſæpe alibi. Iam aliqui ſic exponunt q. d. cū difficultatem eorū quæ dicturus ſum conſidero, hæreo & quaſi obſtupeſco: video enim meā ignorantiam & ad illa declaranda ineptitudinē, meque ſtultiſſimum agnoſco, quia careo ſapientia humana quæ docendo & diſcendo acquiritur: careo & ſcientia diuina, quam Deus ſanctis infundit: nec enim ſapientiam meo marte didici, aut ſtudio acquiſiui, nec tantam cœlitus hauſi, quanta ad ea quæ enuncianda ſuperſunt requiritur, ſed eam ſapientia ſanctorum, qualem quātamque ſcilicet habuere ſancti prophetæ, longè inferiorem & imparem profiteor. Verùm planius exponas eo modo quo dixi verſ. 2. q. d. Quod ad me attinet, videor mihi ex me meíſque ingenii & naturæ viribus, mortalium eſſe inſipientiſſimus: etſi enim ex infuſa mihi cœlitus ſapientia ſim omnium ſapiētiſſimus, tamen hoc totum eſt donum Dei, quare illud mihi non arrogo, nec meum eſſe cenſeo, ſed totum Deo auctori, cuius in ſolidum eſt, regero & refundo. Reſtat ergo vt ex meipſo mihi videar bipedum hominúmque ſtultiſſimus.

VERS. 4. *Quis aſcendit in cœlum atque deſcendit? quis continuit ſpiritū in manibus ſuis? quis colligauit aquas quaſi in veſtimento? quis ſuſcitauit omnes terminos terræ? quod nomen eius, & quod nomen filii eius, ſi noſti?* Syrus præponit: *Dic mihi quis aſcendit &c.*

Quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? Heb. *Quis collegit ſpiritum in pugillis ſuis?* Pagnin. *In volis ſuis.* Sept. *In ſinu ſuo.* Chald. *Quis tenuit ventum in pugillis ſuis?* Aquila. *Quis collegit ſpiritum in palmis?* Symmac. *Quis cōgregauit vētos in pugillis?*

Quis colligauit aquas quaſi in veſtimento? Chald. *Quaſi in pallio.* Syrus. *in ſudariolo.* Septuag. *Quis conuertit aquas in veſtimento?* vel vt legit Auctor Catenæ Græc. *Quis vniuerſam aquam quaſi intra veſtimentum concluſam in vnum coegit?*

Quis ſuſcitauit omnes terminos terræ? Heb. *Quis ſtatuit omnes fines terræ?* Sept. *Quis tenuit omnia extrema terræ?* Chald. *Quis ſtatuit terminos terræ?* Syrus. *Quis conſtituit validos terræ?* Auctor Catenæ Græc. *Quis in omnem terræ ſummitatem dominatum obtinuit?* Iam

Primò Rabbini apud Lyran. hæc omnia de Moyſe exponunt: *Quis aſcendit in cœlum atque deſcendit.* q. d. Quis Moyſi par aut ſimilis extitit, qui in montem Sina cœlo proximum conſcendit, ibique cum Deo collocutus legem eius ad nos deſcendens detulit. *Quis continuit ſpiritum in manibus ſuis?* quis aërem & ventos habuit ſibi ſubiectos, vt inſtar Moſis eos virga verberans, culices & ciniphes eliceret, qui totam Ægyptum opplerent. *Quis colligauit aquas quaſi in veſtimēto?* Sicut fecit Moſes diuidens aquas maris rubri, vt trāſiret populus Iſraël, cui proinde aquæ fuerunt pro muro à dextris & à ſiniſtris. Exodi 14. *Quis ſuſcitauit omnes terminos terræ?* ſicut fecit Moſes, qui in erectione tabernaculi ſuis meritis immiſit terrorem omnibus gentibus Chanaan, vt in ea Hebræos per Ioſue collocaret, ipſique omnes eius regiones firmiter poſſiderent iuxta illud Deuter. 2. *Hodie incipiam mittere terrorem tuum atque formi-*

dinem tuam in populos. Quod nomen eſt eius? q. d. Si dicatur quòd alius ante Moſen extitit, qui ſimilia portenta patrarit, declaretur quis ille fuerit, & quod fuerit nomen eius. Etſi reſpondeatur, eum eſſe vita functum & nomen eius datum obliuioni, declaretur *quod nomen filij eius?* quænam ſcilicet fuerit genealogia ac filiorum & nepotum propago, per quam illius ad nos fama tranſmiſſa eſt; cumque nemo talis reperiri aut nominari poſſit, ſupereſt vt concludamus neminem extitiſſe Moſi parem aut ſimilem; atque idcirco cùm Moſes ex ore Dei in Deuteron. cap. 17. 16. & ſeq. prohibuerit ne rex Iſrael multiplicaret ſibi equos, aurum, argentum, vxores &c. Et tamen ego Salomon fecerim contrarium, hinc liquet me fuiſſe ſtultiſſimum virorum, vti dixi. Hæc Rabbini.

Verùm hæc omnia rectè confutat Lyra. Nulla enim Moſis hic fit mentio, nec Moſes aſcendit in cælum, ex eoque deſcendit, nec omnes terræ terminos, ſed exiguam terræ portionem, ſcilicet Chananæam dumtaxat tradidit Hebræis &c. Igitur hæc & cætera ſoli Deo competunt, vt patebit ex ſimilibus Script. ſententiis, quas mox citabo.

Dico ergo, Salomonem ex ſua inſipientia & infirmitate aſſurgere, & admirari immensā Dei potentiam & ſapientiam, vt oſtendat ſe comparatum Deo eſſe inſipientiſſimum & ſtultiſſimū, atque in his duobus conſiſtere veram ſapientiā, ſcilicet vt cognoſcas quis ſcis, & quis ſit Deus, ac dicas cum Auguſt. *Domine nouerim te, nouerim me*; ſcilicet nouerim me eſſe inſipientiſſimum, infirmiſſimum, miſerrimum, qui nihil ſcientiæ, entis aut virtutis habeo ex me, ſed quicquid habeo totum eſt ex dono Dei. Nouerim deinde te eſſe ſapientiſſimum, potentiſſimum, optimum, adeóque ens entium, ſcilicet te eſſe immenſum & increatum, entis pelagus, in quo eſt infinita entis cuiuſlibet amplitudo, à quo ſingula entia creata exiguum ſuum eſſe emendicant & hauriunt, iuxta illud: *Ego ſum, qui ſum.* Exod. 3. Vide ibi dicta. Porrò hæc interrogatiuè proponit Salomon. *Quis aſcendit?* &c. tum quia hic gryphos & ænigmata ſua affert: hi autem per interrogationem proponi ſolent; tum quia ſolet ſcriptura infinitam Dei ſapientiam & potentiā, quæ incomprehenſibilis & inexplicabilis eſt, non affimatiuè enarrare, ſed interrogando contemplari & admirari. Sic enim de ea interrogat Iſaias c. 40. 12. *quis menſus eſt pugillo aquas, & cælos palmo ponderauit? quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in ſtatera? quis adiuuit ſpiritum Domini? aut quis conſiliarius eius fuit & oſtendit illi? Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ, & quaſi momentum ſtateræ reputatæ ſunt ei.* Sic Eccleſiaſticus cap. 1. interrogat: *Arenam maris & pluuiæ guttas, & dies ſæculi quis dinumerauit? altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & profundum abyſſi quis dimenſus eſt? ſapientiam Dei præcedentem omnia quis inueſtigauit? Radix ſapientiæ cui reuelata eſt, & aſtutias eius quis cognouit?* Hiſce gnomis monetur homo, vt Dei comparatione cognoſcat ſuam tum inſipientiam tum infirmitatem, Deóque ſoli, qui omnia ſolus poteſt & nouit perfectè, omnem tribuat ſapientiam. Sic & Iob cap. 28 *Vnde ergo,* inquit, *venit ſapientia? & quis eſt locus intelligentiæ? Abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium: volucres quoque cæli latet.*

A *Perditio & mors dixerunt: Auribus noſtris audiuimus famam eius; Deus intelligit viam eius, & ipſe nouit locum illius; ipſe enim fines mundi intuetur, & omnia quæ ſub cælo ſunt reſpicit: Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in ſtatera.*

Igitur Salomon hic per compendium perſtringit totum opus creationis & gubernationis vniuerſi, vt ex eo oſtendat incomprehenſibilem Dei ſapientiam & potentiam, quæ in eo mirè reſplendet, vt ex eo gradatim aſſurgamus ad contemplandum, & adiurandum abyſſum lōgè maiorem ſapientiæ & potentiæ, quæ in ipſo Deo latet abſcondita. Celebrat enim hic opus creationis cælorum & elementorum, ſub quibus corpora cætera mixta quæ ex elemētis conflata ſunt intelligit; ſub cælis enim comprehendit ignem, ſub ſpiritu aërem, ſub aqua & terra elementum vtriuſque. Senſus ergo eſt q. d. Profeſ-
B ſus ſum me eſſe ſtultiſſimum & vacuum ſapientia, cum meam ignorantiam confero cum immenſa Dei ſapientia. Hanc enim conſiderans non video, cur ego vel quis alius ſe ſapientem æſtimare, ſibique ſapientiam aliquam arrogare poſſit. Etenim eſtne quiſquam qui in cælum aſcenderit, vt ibi cælorum ordines, motus, ſtellas ordinatè diſponeret, ac deinde deſcenderet in terras vt eadem hominibus enarraret? Eſtne quiſquam qui continuit manibus ſpiritum, ideſt aërem & ventos plurimos & validiſſimos, qui maria terraſque perflant, arboreſque, naues, turres, arces, & vrbes deiiciunt & ſternunt? Eſtne quiſpiam qui ligarit aquas tam quæ in mari, quàm quæ in aëre ſunt; in ſuis alueis & nubibus quaſi in veſtimento? Eſtne quiſpiam qui ſuſci-
C tauit, ideſt erexit, conſtituit & ſtabiliuit omnes terminos terræ, ideſt totum orbem? nonne ſolus Deus, qui hæc omnia poteſt & fecit? ipſe enim cælos aſcendit, omnia ſupergreſſus, omnia luſtrans quantumuis alta, ſicut dicit Amos: *Qui ædificat in cælo aſcenſionem ſuam.* Et Pſalmiſta: Amos 9.
Qui aſcendit ſuper cælum cæli ad orientem. Ipſe eſt Pſal. 67.
qui deſcendit, quia ſicut dicit Iob: *Ipſe fines mūdi intuetur, & omnia quæ ſub cælo ſunt reſpicit.* Ipſe eſt qui ventum cōtinet in manibus ſuis; & cuius curſum & impetum nullus quantumuis potens, aut ingenioſus cohibere poteſt vllis machinis & obſtaculis, ipſe cohibet & tenet in manu omnipotentiæ ſuæ, emittens cum vult ventos de theſauris ſuis, qui vt habet Iob, *fecit ventis pondus:* ipſe eſt qui ligauit aquas velut in veſtimento. Pſal. 32.
Quia ſicut dicit Pſalmiſta: *Congregat ſicut in*
D *vtre aquas maris.* Ergo ſolus Deus eſt cælorum, ventorum, aquarum & terræ Dominus, opifex, creator & gubernator inuiſibilis & immenſus, qui lucem habitat inacceſſibilem. Vnde de eo more ſuo interrogans ſubiicit: *Quod eſt nomen eius, & quod nomen filij eius ſi noſti?* Nomen Dei proprium eſt arcanum, incomprehenſibile & ineffabile, multò magis arcanum eſt nomen filij eius. Alludit ad nomen *Iehoua*, quod eſt ineffabile iuxta illud Exodi 6. 3. *Nomen meum Adonai* (Heb. *Iehoua*) *non indicaui eis.* Vide ibi dicta. Mox ſingula penitus expendam. Alleg. S. Auguſt. Epiſt. 49. ad Deogratias in reſponſ. ad quintam eius quæſtionem, docet Salomonem hic contra Iudæos modernos docere Deum nō eſſe vnum in perſona, ſicut eſt vnus in eſſentia, ſed in vna eſſentia duas, imò tres habere perſonas, ac deinde de Dei filio, puta Chriſto incar-

nato totum hunc locum ſic myſticè exponit: *Quodam, inquit, loco Prouerb. dicitur: Quis aſcendit in cælum atque deſcendit? quis collegit ventos in ſinu? &c. Horum duorum quæ in extremo commemorauit vnum retulit ad patrem, quod nomen eſt ei? propter quod dixerat; Deus docuit me ſapientiam; & alterum euidenter ad filium, cum ait: Quod nomen filij eius? propter cætera quæ de filio magis intelliguntur, hoc eſt, quis aſcendit in cælum, & deſcendit? quod Paulus ita commemorat: Qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cælos.* Pergit deinde cætera eidem adaptare: *quis collegit ventos in ſinu? id eſt animas credentium in occultum atque ſecretum, quibus dicetur: Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Quis conuertit aquam in veſtimento, vt dici poſſet: quotquot in Chriſtum baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Quis tenuit fines terræ? qui dixit diſcipulis ſuis: Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in tota Iudæa & Samaria, & vſque ad fines terræ?*

Quis aſcendit in cælum & deſcendit? Caiet. vertit: *Quis inſtar aſcendentis & deſcendentis cæleſtes ſphæras contorquet?* Nam cum hæ inquit, ab oriente ad meridiem ſurſum ferri & aſcendere videantur, à meridie verò ad occidentem occidere & quaſi deſcendere, Deus etiam earum motor, cum eis pariter aſcendere & deſcendere videtur. Verùm hic ſenſus arctior & alienior videtur. Aptiùs & plenius Lyran. & alij, per hunc Dei aſcenſum & deſcenſum cenſent ſignificari omnimodam Dei gubernationem, qua tam ſupera, quàm infera regit & gubernat, q. d. Solus Deus omniſcius & omnipotens eſt, qui non mutatione loci (eſt enim vbique & immenſus) ſed ſua ſapientia & operatione, quaſi aſcendit in cælum & deſcendit, dum in creaturis cæleſtibus & ſublunaribus ſummis æquè ac imis operatur, dum ſcilicet ſurſum ſapientiſſimè cælos conſtituit, ordinat, ſtellis ornat, mouet, regit, gubernat, ac deorſum in aëre, terra & mari omnia animata æquè ac inanimata creat, paſcit, cõſeruat, fœcundat &c. Alludit ad illud Deut. 33. 23. *Aſcenſor cæli auxiliator tuus; magnificentia eius diſcurrunt nubes: habitaculum eius ſurſum, & ſubter brachia ſempiterna.* Et ad illud Amos 9. 6. *qui ædificat in cælo aſcenſionem ſuam.* Vide vtrobique dicta.

Allegoricè verò, propriè Chriſtus deſcendit de cælo, cum per incarnationem in vterum virginis terramque ſeſe demiſit, atque inde aſcendit, cum poſt reſurrectionem coram Apoſtolis glorioſus in cælum conſcẽdit, iuxta illud Chriſti Iohan. 3. 13. *Nemo aſcendit in cælum niſi qui deſcendit de cælo, filius hominis qui eſt in cælo.* Et illud Pauli Ephes. 4. 10. *Quod autem aſcendit quid eſt, niſi quia & deſcendit primum in inferiores partes terræ?* (in infernum) *qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cælos, vt impleret omnia.*

Quis continuit ſpiritum manibus ſuis? Beda ſpiritum quemlibet accipit, puta angelos, dæmones, animas. q. d. Deus ſolus eſt qui omnes hoſce ſpiritus manu, ideſt poteſtate ſua continet, puta frænat, regit, moderatur, vt nihil agant niſi quod ipſe voluerit, id eſt decreuerit aut permiſerit. Melius alij per ſpiritum accipiunt ventũ, vti vertunt Septuag. & Symmach. Mira enim eſt ventorum agilitas, ſubtilitas, contrarietas, vis & impetus, adeo vt montes vrbeſque ſuccutiant. Vnde Scrip. ſolet Dei ſapientiam & potentiam commendare, ex eo quòd ambulet ſuper pennas ventorum, id eſt eos regat, imò eis quaſi inequitando dominetur & aurigando præſideat. Hinc & poëtæ fabulantur Æolum ventis præeſſe eóſque frænare, & in caueas antráque velut in carceres concludere. Ergo Septuag. vertunt: *Quis collegit ventos in ſinu ſuo?* Hebr. *In pugillis ſuis.* q. d. Deus ventos ita agiles, ſubtiles & labiles, æquè ac impetuoſos & perſtrepentes, vt nemo iis reſiſtere queat, pugno ſuo claudit & concludit, vt ad nutum aperta manu eos quo libuerit emittat, clauſa verò comprimat & tranquillet. τὸ *in ſinu* ſignificat ventos eſſe in arcanis Dei. Cur enim Auſter flet à Meridie, Aquilo à Septentrione, Eurus ab Oriente, Zephyrus ab Occidẽte, cur typhones in orbem circumagat, cur præſter ſit fulmineus, vt domos loco moueat, aliosque transferat &c. Phyſici cauſas naturales planas & adæquatas, quæ menti ſatisfaciant, dare nequeunt; ſed hoc pertinet ad ſecreta Dei, qui ventorum Dominus eos ad libitum mouet, flectit, gyrat, mutat, cohibet & ſedat. Sicut ergo ſecreta condimus ſinu, ſic Deus ventos quaſi ſinu ſuo condit, hoc eſt in arcano ſuæ potentiæ & ſapientiæ reſeruat, & continet.

Quis colligauit aquas quaſi in veſtimento? Primò Caiet. per aquas accipit pluuias, fontes & fluuios: pluuiæ enim videntur ſtillare è cælo, ſicut pannus madidus ſtillat guttas. Idem cenſent nonnulli teſte Ariſtot. de fontibus & fluuiis, quod ſcilicet ſicut pannus impoſitus cantharo exugit liquorem canthari, vt ſe humectet, itáque eum attollit, ac deinde extra cantharum eundem per ſtillas emittit: ſic pariter terra licèt altior ſit mari, tamen quia fungoſa & ſpongioſa eſt, exugat & attrahat aquas è mari, eáſque imbibendo attollat, quas deinde per fontes & fluuios certis locis diſtillet & emittat.

Secundò, melius alij per aquas accipiũt aquas ſuperas, quæ in nubibus atris quaſi in veſtimẽto nigro colligantur, adeo vt ſolem, ſtellas & ſolem nobis abſcondant; dum verò hoc nubium veſtimentũ à Deo aperitur & quaſi ſcinditur, erũpunt aquæ per pluuias & imbres. Hoc eſt quod ait Iob. c. 28. *Qui ligat aquas in nubibus, vt non erumpant pariter deorſum.*

Tertiò & optimè, per aquas accipias aquas maris, ſtagnorum & fluuiorum, de quibus canit Pſaltes Pſal. 32. *Congregat ſicut in vtre aquas maris,* quia nimirum eas congregauit in vnum locum, vt appareret arida, terminum illis ponens, ne tranſirent illum, neque conuerterentur operire terram; Vnde & Dominus ſuam ſapientiam & potentiam commendans ad deprimendum Iob inter cætera dicit: *Quis concluſit oſtiis mare,* Iob. 38. *quando erumpebat quaſi de vulua procedens, cum ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem? Circumdedi illud terminis meis, & poſui vectem & oſtia. Et dixi: huc vſque venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Vnde Auctor Catenæ Græc. ſic explicat q. d. quis per ſapientiam & potentiam ſuam fluxæ, & inconſtanti rerum naturæ & conditioni ſtabilitatem & conſtantiam indidit? vtique ſolus Deus.

Myſticè, Chriſtus Dominus ventum continuit in manibus ſuis, & aquas colligauit quaſi in veſtimento, cùm imperauit ventis & mari, &

facta eſt tranquillitas magna. Matth. 8. cúmque pedibus calcans fluctus maris ſuper eos ambulauit. Matt. 14. A

Quis ſuſcitauit omnes terminos terræ? Primò, Beda per terminos terræ accipit animalia, plãtas, gentes omniáque quæ terræ terminis clauduntur. q. d. Quis omnia animata, æquè ac inanima conſeruat, fouet, fœcundat, vt his areſcentibus & emorientibus alia & alia ſerie continua naſcantur & ſuccedant? vtique non alius niſi Deus.

Secundò, melius alij per terminos terræ accipiunt terminos, quibus terra maris vndas fluctuſque coercet, vt ipſa eis emineat iuxta illud Geneſ. 1. *Congregentur aquæ in vnum locum & appareat terra.*

Tertiò & optimè accipias hæc de immobilitate terræ. Hanc enim ſignificat Hebr. הקים B *hekim*, id eſt ſtatuit, ſtare fecit. q. d. Quis terram in aëre quaſi pendulam ita ſtabiliuit, vt nulla ventorum, inundationum, aliarúmve rerum vi loco ſuo moueri queat, ſed ipſa immobilis conſiſtat, imò ſit centrum totius vniuerſi, quod omnibus ſuum ſtatum, ſuamque immobilitatem affert? vtique non alius id præſtat niſi Deus. Alludit ad illud Iob. 38. 4. *Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ &c. Quis poſuit menſuras eius ſi noſti? vel quis tetendit ſuper eam lineam? ſuper quo baſes illius ſolidatæ ſunt? aut quis dimiſit lapidem angularem eius?* Et ad illud Pſal. 103. 5. *Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam: non inclinabitur in ſæculum ſæculi.* Deus enim ſtatuit terrã in centrum vniuerſi, vt in eo terminarentur & firmi conſiſterent omnes orbes elementorum & cælorum, qui illud circumdant. Rurſum C Deus ipſi terræ ſtatuit terminos, ſcilicet vt ab oriẽte terminaretur mari Eoo & India; ab occidente mari occiduo, & Italia, Gallia, Germania; à Septentrione mari glaciali ac Norvvegia; à meridie mari Auſtrali & Africa &c.

Quod nomen eſt eius, & quod nomen filij eius ſi noſti? eſt gryphus ſiue ænigma. q. d. Dic mihi tu qui te ſapientem æſtimas, & ſapientiam tibi arrogas, quod eſt nomen eius, qui vti dixi cælos, ſpiritum, aquas & terram creauit, ſuóque loco ordinatè conſtituit, moderatur & gubernat? Dices, nomen eius eſſe Deus. At quid ſibi vult hoc nomen Deus, cuius eſſentiam ſignificat? quæ, qualis & quanta eſt hæc eius eſſentia? vtique eam comprehendere nequis. Fateare ergo te nomen Dei non comprehendere, multo minùs nomen filij eius: vnde ait *ſi noſti?* quaſi D dicat: imperfectè noſti, perfectè non noſti.

Alludit ad nomen tetragrammaton, quod Hebræis erat incognitũ, quia ineffabile. Videbant enim illud in Biblijs ſcriptum quatuor literis conſonantibus, nimirum יהוה; ac neſciebant quibus vocalibus, & quo ſono pronunciari deberet, an Iehoua, an Ieheue, an Iehü, an Iaho, an quo alio modo: qui verò id ſciebant, vt myſtæ & myſteriorum conſcij, quales erant Pontifices & Legiſperiti, hi præ reuerẽtia non pronunciabant, nec alios qua ratione pronunciandum eſſet, docebant: ideóque Iudæi quoties occurrebat יהוה, vice eius legebant *Adonai*, id eſt Dominus, qua re ſignificabat Deus, non tantùm ſummam reuerentiam deberi nomini ſuo, illudque caſto myſticóque ſilentio venerandum, ſed etiam rem nomine ſignificatam, puta eſſentiam Dei eſſe incomprehenſibilem, vti dixi Exod. 6. 3. Igitur imperfectè & A quaſi per vmbram cognoſcimus nomen Dei, plenè autem & propriè illud non cognoſcimus. Non enim cognoſcimus Deum niſi per relationem & reſpectum ad creaturas, v. g. quòd Deus ſit ille, qui cælum, terram & omnia quæ in eis ſunt, creauit, conſeruat, regit & gubernat, at ſicut creaturas perfectè non cognoſcimus, ſic multo minus cognoſcimus Deum creatorem: multò adhuc minùs qualis in ſe ſit Deus, cuius ſcilicet eſſentiæ & quantæ maieſtatis in ſeipſo: minimè omnium autem cognoſcimus S. Trinitatem, & pluralitatem perſonarum in eo, ſcilicet quòd Deus non tantùm ſit Deus, ſed & pater generans filium, & cum eo ſpirans ſpiritum ſanctum. Vnde D. Thomas 1. par. q. B 13. art. 1. & ſeqq. citato hoc Prouerbij loco, docet nullum dari nomen, quod perfectè Dei naturam ſignificet & repræſentet. Ibidem Franc. Suarez & Gabriel & Vaſquez: Nullum inquiunt, eſt nomen quod adæquatè explicet naturam Dei, multò minùs naturam & proprietatem filij Dei. *Generationem enim eius quis enarrabit?* Iſaiæ 53. Ratio D. Thomæ eſt, quòd Deum in ſe videre & cognoſcere nequeamus, ſed tantùm ex creaturis gradu facto ad earum auctorem, Deumque creatorem mente aſcendamus. Creaturæ autem in infinitum à Deo diſtant, magiſque imperfectè eum repræſentant, quàm vmbra ſolem. Quare omnia nomina ex creaturis Deo indita, imperfectè dumtaxat & tenuiter Dei naturam ſignificant & repræſentant, tenuiſſimè autem S. Trinitatem. Hinc S. C Dionyſ. cap. 1. de diuin. nom. *Dei ait neque nomẽ eſt, neque opinio:* quod quæſt. citata Ad 1. explicãs S. Thomas: *Deus inquit dicitur non habere nomen, & eſſe ſupra nominationem, quia eſſentia eius eſt ſupra id quod de Deo intelligimus & voce ſignificamus.* Hinc Cicero Tuſcul. 1. & ex eo S. Auguſt. 22. Ciuit. 20. Deum ita definit: *Deus eſt mens quædam ſoluta & libera, ſecreta ab omni concretione mortali, omnia ſentiens & mouens, ipſaque prædita motu ſempiterno.* ſed audi S. Dionyſ. *Hoc Theologi cum intelligerent, eam* (diuinitatem) *& vt nomine vacantem laudant, & ex omni nomine: vt vacantem quidem nomine, velut cum aiunt diuinitatem ipſam in vna myſticarum ſymbolicæ diuinæ demonſtrationis viſionum, obiurgaſſe eum qui interrogaſſet, Quod eſt nomen tuum? & quaſi eum ab omni Dei nominis cognitione abducentem dixiſſe: cur D quæris nomen meum, quod eſt mirabile? An non nomen hoc verè planéque mirabile eſt, quod omne nomen ſuperat? quod vacat nomine? quod ſuper omni nomine, quod nominatur ſiue in hoc ſæculo ſiue in futuro, tanquam fundamento collocatum eminet?* Sic & Triſmegiſtus loquens de ineffabili Dei maieſtate, Deum eſſe ἀνώνυμον, id eſt, innominem & innominabilem dixit. Annon ergo rectè præ Deo, & coram de ſe conſiderans Salomon, ait: *Stultiſſimus virorum ego ſum, & ſapientia hominum non eſt mecum?* Tertul. quidem lib. 3. contra Marc. ſub medium, ait *Dei nomen eſſe quaſi naturale diuinitatis;* quia vt ait S. Iuſtin. in Expoſ. fidei: *ſi eſſentiam diuinam intelligere velis, Dei nomine expreſſeris:* ſed tamen S. Auguſt. in Pſal. 85. *Quæris* inquit *quid ſit Deus? Quod oculus non vidit, nec in cor hominis aſcendit: Quid quæris vt aſcendat in linguam, quod in cor non aſ-*

Nullum eſt Dei nomen illi adæquatum.

Ratio à priori.

Dei definitio ex S. Aug.

Gnemæ de Dei nomine.

cendit : Quin & Plato ex Triſmegiſto teſte S. Cyrillo lib.1.contra Iulian.& Nazian. Orat. 2. de Theol. *Deum* inquit *intelligere quidem difficile eſt, loqui autem impoſſibile.* Et S. Athanaſ.in epiſt. de Nicæn Synodi decret. poſt medium : *Cum audimus* inquit *vocabulum Deus* , *nihil aliud niſi ipſam incomprehenſibilem Dei ſubſtantiam ſignificari intelligimus.* Nam vt ait S. Auguſt. ſerm. 1. de verbis Apoſt. *Vniuerſa Deus præcellit : ſi quæras magnitudinem, maior eſt; ſi pulchritudinem, pulchrior: ſi dulcedinem, dulcior; ſi ſplendorem, fulgidior: ſi iuſtitiam, iuſtior ; ſi fortitudinem, fortior ; ſi pietatem, clementior.* Et Nyſſen.lib. ad Ablabium: *Quod prorſus eſt infinitum nulla re definitur , ſed omni ratione infinitas effugit definitionem.*

Quocirca Euagrius audiens nonnullos de Deo & S. Trinitate curioſè diſputantes : *Diuinitatem nequaquam definiendam eſſe reſpondit: ideóque quod ineffabile eſt , ſilentij tantum oratione eſſe adorandum.* Ita Socrat. lib.6. Tripar.c.21.& Attalus Martyr à tyranno interrogatus: *quod nomẽ haberet Deus?* reſpondit : *Qui plures ſunt nominibus diſcernuntur ; qui autem vnus eſt non indiget nomine.* Ita Euſeb.lib.6.Hiſtor.c.3. Cogitari ergo poteſt Deus , planè nominari non poteſt. Nã vt ait Sextus Pythagoræus in ſentent.n. 45 *Omne tempus , quo de Deo non cogitas , hoc puta te perdidiſſe.* Idem dixit S. Dominicus , & ex eius diſciplina S.Thomas Doctor Angelicus.

Deus ineffabilis.

Vide S.Auguſt.lib.de cognit. veræ vitæ c. 18.& ſerm.38 de Verbis Dom.&lib. 15. de Trinit.c.2.vbi inter cætera ait: *Excedit supereminentia Deitatis non ſolum vſitati eloquij noſtri, ſed etiã intelligentiæ facultatem: verius enim cogitatur Deus quam dicitur, & verius eſt quam cogitetur. Non parua autem notitiæ pars eſt, ſi antequam ſcire poſſimus quid ſit Deus, poſſimus ſcire quid non ſit.* Audi Arnobium lib.3. contra Gentes : *Quicquid de Deo dixeris, quicquid tacita mentis cogitatione conceperis, in humanum tranſibit & corrumpitur ſenſũ, nec habet propria ſignificationis notam, quod noſtris dicitur verbis, atque ad negotia humana compoſitis. Vnus eſt hominis intellectus de Dei natura certiſſimus, ſi ſcias & ſentias nihil poſſe de illo mortali oratione depromi.* Idem lib.8. *Eloquar* ait *quemadmodum ſentio : magnitudinem Dei qui ſe putat noſſe, minuit, qui non vult minuere, non nouit.* Quocirca Ægyptij in Hieroglyphicis pingebant crocodilum & ciconiam lingua carentes, vt ſignificarent Deum eſſe ineffabilem. Simonides rogatus ab Herone: *Quid eſſet Deus?* ſpatium vnius diei ad reſpondendum petijt , deinde duorum, mox quatuor, ac deinceps duplicatum ſemper poſtulauit, negans vllum ſatis eſſe: *quo enim diutius conſidero* inquit, *eo res videtur obſcurior*, vti refert Cicero lib. 1.de natur.Deor. *Et quod nomen filij eius ?* Hinc contra Iudæos ex Salomone conſtat, Deum habere filium , ideóque plures in Deo eſſe perſonas, ſcilicet patrem & filium. Ita S. Auguſt. epiſt. 49. quæſt.5. quod enim Rabbini id eludere conantur , dicentes, Salomonem loqui non de Deo rerum opifice, ſed de viro ſapiente, aut de Moyſe, qui hoc Dei opificium plenè cognouerit.q.d. Quis vir adeo ſapiens eſt, aut fuit, qui hæc quæ dixi de cælis & elementis à Deo conditis, plenè pernouerit ? *Et quod nomen illius ?* Si dicas eum vita functum, *quod nomen filij eius ?* Hæc enim friuola ſunt & veræ nugæ , ad eludendum hoc argumentum

Hieroglyph.

confictæ. Liquet enim clarè Salomonem non loqui de ſapiente , ſed de Deo res omnes potentiſſimè creante & ſapientiſſimè gubernante, ideóque de eo quærit; *quod nomen eius, & quod nomen filij eius?* q.d. noſtis ò rudes Iudæi aliquatenus Deum creatorem , at Deum eſſe patrẽ ac habere filium non noſtis : Pauciſſimi enim Rabbinorum & ſapientum tempore Salomonis planè, & diſtinctè cognouerunt myſterium S.Trinitatis: vnde moderni Iudæi & Rabbini, æquè ac Turcę & Gẽtiles idipſum omnino pernegant. Multò minùs norant nomen, id eſt rem nominatam & dignitatem filij , quòd ſcilicet ipſe ſit *ὁμόιοσ* & conſubſtantiales patri , ac proinde illi coæuus æterna generatione productus, par & æqualis; quòd ipſe ſit imago patris, quòd ſit *ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius, portanſque omnia verbo virtutis ſuæ , purgationem peccatorum faciens ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis: tanto melior angelis effectus , quantò differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: filius meus es tu , ego hodie genui te ?* Hebr.1.3.

Noſter Salazar per nomen accipit perſonam; per nomen enim perſona vna ab alia ſecernitur & dinoſcitur, q.d. quod eſt nomen , id eſt quæ perſona Dei patris, & quod nomen , ideſt quæ eſt perſona filij , qua ſcilicet filius diſtinguatur à patre. Nam eſſentia & cætera omnia indiſcreta ſunt, eademque in patre & filio. Subtilius & præciſius Bartholomæus Torres , & ex eo noſter Molina.1.p.q.40.art.2.diſput.2. membr.3. initio, reſpondet duo eſſe nomina relatiua propria filio Dei, vnum nomen filij, alterum nomen verbi: Atque hoc ſecundum fuiſſe magis occultum in veteri Teſtamento , de eóque inquirere ſapientem quaſi de occulto, quod poſteà per S. Ioan. apertiſſimè manifeſtatum eſt in nouo Teſtamento, dum dixit: *In principio erat verbum : & verbum caro factum eſt.* Vnde S. Ignatius epiſt.8. ad Philip. *Vnus* inquit *eſt filius , verbum , Deus: quod nomen illi, & quod nomen filio eius , vt cognoſcamus?* Pro quo Noſter vertit, *Si noſti.*

Verbum diuinũ Iudęis incognitũ.

Porrò Septuag. pro *filij* vertunt *filijs* in plurali, quia myſterium S. Trinitatis apud Iudæos incredulos abſcondere voluerunt. Aut certè pro *filijs* legendum *filij* in ſingulari: ſic enim cõſtanter legunt Hebr. Chald. Vulgata , Aquila, Symmach. Theodot. & cæteri , & Codex vnus Septuag. citatus à Caraffa in notis ad Septuag. Vatican. quin & S. Auguſtin. epiſt. 49.

Meminit ſolius filij non Spiritus Sancti, tum ne multitudine tot perſonarum in S. Trinitate Iudæos rudes hebetaret & offenderet: tum quia hic agitur de ſapientia Dei : hæc autem appropriatur filio ; tum quia per verbum Deus creauit cælum & vniuerſa : *verbo* enim *Domini cæli firmati ſunt.* Pſal.32.6. Filius autem eſt verbum notionale & perſonale Dei patris; tum denique quia filius Iudæis erat promiſſus , quaſi venturus Meſſias & Redẽptor. Hinc notat duplicem filij generationem diuinam & humanam , duplexque eius nomen : qua Deus enim vocatur Verbum , qua homo vocatur Ieſus Chriſtus q. d. Noſti quod ſit verbum, & quis ſit Ieſus Chriſtus? imò quòd verbum ſit Ieſus Chriſtus? Hinc eius incarnationem, paſſionem , aſcenſionem tacitè adumbrat per ſymbola aquilæ, colubri, nauis, virginis v.19. vti ibidem videbimus. Adde ſymbolicè notari hic ſpiritum ſanctum, cum

dicit:

dicit: *Quis continuit ſpiritum in manibus ſuis?* Spiritus enim, puta ventus ſymbolum eſt Spiritus ſancti, qui in ſpecie venti validi, & linguarum ignearum deſcendit ſuper Apoſtolos in Pentecoſte, Act. 2. Vnde de eo dictum eſt Geneſ. 1. 2. *Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas.* Spiritus ſanctus enim eſt Spiritus patris & filij indiuiduus, qui proinde à Patre & Filio nec eſſentia, nec operatione, nec quo alio modo ſeparari poteſt. *Eadem* ait ſanct. Auguſt. lib. 1. de doct. Chriſt. c. 5. *tribus eſt æternitas, eadem incommutabilitas, eadem maieſtas, eadem poteſtas. In patre vnitas, in filio æqualitas, in ſpiritu ſancto vnitatis æqualitatiſque concordia. Et tria hæc vnum omnia propter patrem, æqualia omnia propter filium, connexa omnia propter Spiritum ſanctum.*

VERS. 5. *Omnis ſermo Dei ignitus, clypeus eſt ſperantibus in ſe.*

VERS. 6. *Ne addas quicquam verbis illius, ne arguaris inueniariſque mendax.*

Pro *ignitus* Hebr. eſt צרופה *tſerupha*, quod propriè ſignificat conflatus, & conflando excoctus, defæcatus & purgatus, ſicut in fornace per ignem conflatur aurum, vt ſublatis fæcibus, & ſcorijs purum, nitidum, & ſplendidum exeat. Septuag. *Omnia verba Dei ignita: protegit autem eos qui reuerentur ipſum.* Chald. *Omnes ſermones Dei conflati* (Syrus *electi*) *& auxiliatur confidentibus in ſe.*

Quæres primò, quomodo hi verſus cohæreant cum præcedentibus? Reſpondetur, quia Salomon fecit mentionem filij Dei, puta verbi æterni, hinc illi attexit, quomodo verbum quod ab æterno erat apud Deum, in tempore emanarit ad homines per ſermones S. Script. legis & prophetarum, vt Dei patris voluntatem, viamque ad felicitatem nobis annunciaret. Hi enim ſermones prodeunt à verbo Dei, velut radius à ſole, aqua à fonte, calor ab igne. Rurſum quia ſapientiam Dei relucentem in cælis & elementis celebrauit, nunc eandem celebrat quatenus ſe hominibus communicauit per ſermonem ignitum, quo protegit ſperantes in ſe; propter hominem enim creauit cælum cæteráque vniuerſa. Simili modo Salomon c. 8. v. 27. cùm dixiſſet Dei ſapientiam conſtituiſſe cælos, æthera firmaſſe ſurſum, libraſſe fontes aquarum, appendiſſe fundamenta terræ, mox de eadem ad homines deſcendente ſubiicit v. 31. *Et deliciæ meæ eſſe cum filijs hominum, nunc ergo filij audite me.* Sic & Baruch c. 3. cum diu inquirens originem & locum ſapientiæ, tandem v. 32. cum aſſignaſſet dicens: *Qui ſcit vniuerſa nouit eam, & inuenit eam prudentia ſua, qui præparauit terram in æterno tempore, & repleuit eam pecudibus & quadrupedibus; qui emittit lumen & vadit* ſubiicit v. 37. *Hic adinuenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit illam Iacob puero ſuo & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt.* Similiter Iob. c. 28. poſt verba ſuperius citata, quibus ſapientiam Deo naturalem & propriam aſſerit, ſubiicit v. 27. *Quando ponebat pluuiis legem & viam procellis ſonantibus. Tunc vidit illam & enarrauit, & præparauit, & inueſtigauit.*

A *Et dixit homini: Ecce timor Domini ipſa eſt ſapientia, & recedere à malo intelligentia.* Similiter facit Eccleſiaſt. c. 24. cum enim v. 5. dixiſſet ſapientia: *Ego ex ore altiſſimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam, ego feci vt in cælis oriretur lumen indeficiens* &c. Subiicit v. 12. *Tunc præcepit & dixit mihi creator omnium* &c. *In Iacob inhabita, & in Iſrael hereditare, & in electis meis mitte radices.* Quibus omnibus ſignificat Deus, ſapientiam pro fine & ſcopo, imò pro domo & templo elegiſſe homines, puta fideles & ſanctos, vt eos repleret Dei cognitione, timore & amore, itáque eos perduceret ad ſalutem & gloriam: atque hac de cauſa cælos, elementa, cæteraque creaſſe, vt ex his homo Deum Deique ſapientiam, potentiam & bonitatem agnoſceret, amaret, coleret; eique per
B omnia ſeruiret & obediret, itáque ab eo præmio æternæ felicitatis donaretur. Idem facit hic Salomon.

Quæres ſecundò, cur ſermo Dei dicatur *ignitus?* Reſp. *Ignitus*, ideſt conflatus, defæcatus, & purus. Hoc enim ſignificat Heb. צרופה *tſerupha*, & Græcum πεπυρωμένον. Vnde Symmach. & S. Hieron. Pſal. 17. 31. vertunt. *Sermo Dei probatus.* Alludit enim ad vaſa Chymica, quibus per ignem aurum & argentum à ſcoria excoquendo purgantur, vt fiant pura & nitida. Hoc enim ſignificat *tſerupha*. Vnde *Sarepta* dicta eſt vrbs Sidoniorum, quod in ea frequentes eſſent officinæ conflatoriæ ad conflandum metalla. Senſus ergo eſt q. d. verba Dei, puta tam præcepta quàm promiſſa Dei adeo ſunt vera, pura, ſincera, certa perinde ac ſi eſſent aurum
C igne eliquatum, conflatum & ab omni fece expurgatum. Simili enim modo, imò longè magis verba Dei ſunt defæcata, & pura ab omni contagione non tantum falſitatis, fraudis & ſimulationis, ſed & vanitatis ac ſuperfluitatis, vt nihil ſit quod eloquiis diuinis deſit, aut abundet, nihil quod reprehendi poſſit, ideóque ſequitur: *Ne addas quicquam verbis illius, ne arguaris.* Vnde & lex Dei vocatur *immaculata.* Græcè ἄμωμος, ideſt irreprehenſibilis, Heb. תמימה *temima*, ideſt integra, inculpata, perfecta. Pſal. 18. 8. Quocirca Deus (ad Deum enim id pertinet, nō ad ſermonem, cū ſermo Heb. ſit feminini generis, in ſe autem maſculini) *clypeus eſt ſperantibus in ſe*, quia ſcilicet amorem, opem & protectionem à ſe, ſua præcepta ſeruantibus & in ſe ſperantibus promiſſum verè, integrè, certò ac
D tutò præſtat, nec ſinit ſpe ſua fruſtrari illos qui ſperant in eum, vti Dauidi in ſe ſperanti miram à Saulis perſecutione liberationem, item regnum ac regni perpetuam in poſteros propagationem, à ſe promiſſam reipſa præſtitit. Hunc eſſe ſenſum conſtat ex Pſal. 17. 31. vbi eadem in Hebræo ſunt verba quæ hic. Ibi autem Septuag. vertunt: *Eloquia Domini igne examinata, protectio eſt omnium ſperantium in ſe.* Symmach. *Locutio Domini probata.* Sic & S. Hieron. vbi Sanct. Baſil. *eloquia* inquit *igne examinata* vocat *probata, veracia & à mendacio libera.* Sic & Theodor. Euthym. & alij ibidem. Et clariùs Pſal. 11. 7. *Eloquia* inquiunt *Domini eloquia caſta* (ſicut) *argentum igne exa-*

Sermo Dei ignitus 1. quia purus

Nnn

minaum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum. A

Pro *Clypeus* Heb. eſt מגן *magen*, ideſt *ſcutum*, *clypeus* Septuag. vertunt ὑπερασπιεῖ, ideſt proteget, propugnabit, ſtrenue defendet: vnde ὑπερασπιστὴς eſt protegens, alterius latus clypeo, armiger, latero, ſatelles, protector, auxiliator, defenſor. Talis fideli in ſe ſperanti ſeque inuocanti eſt Deus, quia potentia fidéque ſua quaſi prætento clypeo ſuum ſupplicem ſeruat, tuetur ac propugnat. Hic ſenſus maximè proprius & genuinus.

2. quia audientes accendit.

Secundò tamen S. Ambroſ. in Pſal. 118. v. 114. ad illa: *Ignitum eloquium tuum vehementer. Ignitum* inquit, quia igne zeli & charitatis auditores accendit. *Quem ergo ignem Dominus ſparſit in nouo teſtamento? Qui ſecretos mentium diuinæ ardore cognitionis inflammaret affectus, qui vaporem fidei ac deuotionis adoleret, qui cupiditatem virtutis accenderet.* Et breui interuallo: *Bonus* inquit *ignis qui calefacere nouit, neſcit exurere niſi ſola peccata. Hoc igne apoſtolicum illud aurum probatur; hoc igne illud morum, vel operum examinatur argentum; hoc igne pretioſi illi lapides illuminantur, fœnum autem & ſtipula conſumitur: Mundat ergo hic ignis animum, conſumit errorem.* Et rurſus infra. *Hoc igne vrebatur rubus, & non conſumebatur; vrit enim ſermo diuinus vt corrigat conſcientiam peccatoris, non exurit, vt perdat.* Vide ſequentia, vbi docet ignem hunc tria potenter efficere, ſcilicet purgare, illuminare, inflammare. Accedit Caſſiodor. in Pſal. 17. 31. *Eloquia* inquit *Domini igne examinata, quaſi dicat, flamma fidei lex ſuperna diſcutitur, quando ſciendi deſiderio diuina eloquia perquiruntur. Sic & Ieremias propheta eloquia Domini mirifica definitione concluſit, dicens c. 29. 29. nonne verba mea ſicut ignis, dicit Dominus, & ſicut ſecuris concidens petram.* Noſter pro, *ſecuris* vertit, *malleus.*

3. quia cor expurgat.

Tertiò, S. Hieron. in Pſal. 17. v. 31. cenſet eloquia Dei dici ignita, *non quod ipſa*, inquit, *in ſe ſint examinata ab igne, aut quod fuiſſent inquinata, ſed quod quiſquis acceperit, faciant eum vt aurum mundum purificatum per ignem.* Quid enim *paleis ad triticum?* Ierem. 23. 28. *quid ſcoria ad argentum?* ait S. Auguſt. in Collat. diei tertiæ cōtra Donatiſtas. Igitur verba Dei hoc ſenſu dicuntur ignita, quia vt ignis caſtigant, excoquunt & extergunt ex anima ſcoriam, ideſt cupiditates & vitia: hinc vocantur ſagittæ, quia cor feriunt, cruciant & vulnerant. Vnde Origen. in Pſal. 37. ad illa verba: *Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi. Qui ergo* inquit *loquitur ſermones Domini ſagittas iaculatur & cum loquitur corripiens & caſtigans, correptionis iaculo cor penetrat audientis.* Neruoſius & elegantius S. Auguſt. in Pſal. 7. ad illa verba: *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus* &c. Sic ait: *Sagittæ potentis acutæ verba Dei ſunt. Ecce iaciuntur & transfigunt corda, ſed cum transfixa fuerint corda ſagittis verbi Dei, amor excitatur, non interitus comparatur, nouit Dominus ſagittare ad amorem, & nemo pulchrius ſagittat ad amorem, quàm qui verbo ſagittat*, &c.

Denique quicquid efficit ignis, id efficit ſermo Dei. Conſidera ergo dotes & proprietates ignis, præſertim in conflandis purgandiſque metallis, vt auro & argento, eaſque myſticè attribue ſermoni Dei, puta S. Scripturæ, legi, inſpirationi & promiſſis Dei. Vnde Didymus in Pſal. 17. 31. *Eloquia Dei* inquit *dicuntur ignita, quia ita mentem ſuccendunt, vt terrenarum rerum & cogitationum paleas abſumant.* Auctor verò Catenæ Græc. hic: *omnes* ait *ſermones Dei ſunt ignis: Nam & omne ſpinoſum & ſurculoſum igne ſuo abſumunt, & quod mundum & repurgatum eſt palam oſtendunt, & ad ſalutem obtinendam ſat ſunt.* Rurſum ignis notat efficaciam & ſubtilitatem verbi Dei, quòd intima animæ penetret, afflet, purificet, illuſtret, & igniat iuxta illud Pauli: *Viuus eſt enim ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus, compagum quoque & medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionum cordis.* Hebr. 4. 12. Similes ſunt prædicatores verbi Dei zelo ardentes, qui ſermone Dei accenſi, velut ignei non niſi ignes cæleſtes ſpirant, quibus auditores illuminant, purificant, igniunt & inflammant. Inſuper ſicut ignis aurum argentumque excoquens, illud reddit excellentiſſimum & pretioſiſſimum, ſic & ſermo Dei excoquens affectus animi, illos reddit præſtantiſſimos ſummique pretij apud Deum & homines, puta cæleſtes & diuinos, iuxta illud de Chriſto promiſſum Malachiæ 3. 2. *Ipſe enim ignis conflans, & quaſi herba fullonum: & ſedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi aurum & quaſi argentum, & erunt Domino offerentes ſacrificia in iuſtitia.* vbi plura hac de re dixi.

Tropol. de igne tribulationis.

Tropol. S. Auguſt. in Pſal. 17. 31. *Eloquia Dei* cenſet dici *ignita*, *quia* inquit *igne tribulationis probantur. Protector eſt omnium ſperantium in ſe, quaſi dicat, Et omnes qui non in ſeipſis, ſed in illo ſperant, eadem tribulatione non conſumuntur: ſpes enim ſequitur fidem.* Ruffin. in eundem Pſal. *Via Dei impolluta* inquit: *verba eius in tribulatione probata: ſpes illius certa & firma, qui protegit ſperantes in ſe ne deficiant in tentatione. Teneamus ergo hanc viam, & mundabimur; Cuſtodiamus eius eloquia, & non errabimus, figamus in ipſo ſpem noſtram, & ſecuri ſub eius protectione ambulabimus.* Et S. Greg. 4. Mor. 18. *Eloquium Domini* inquit *argentum igne examinatum dicitur: quia ſermo Dei ſi in corde figitur, tribulationibus probatur.* Hinc de Ioſeph dicitur Pſal. 104. 20. *Eloquium Domini inflammauit eum.* q. d. Oraculum Dei per inſomnia, ac ſtudium legis diuinæ cauſa fuit Ioſeph, vt coqueretur & probaretur igne tribulationis, dum propter illud à fratribus ipſi inuidentibus venditus tredecim annos ſeruiuit in Ægypto, donec anno ætatis trigeſimo à Pharaone carcere liberatus, factus eſt Princeps Ægypti.

Clypeus eſt omnibus ſperantibus in ſe, nimirum ipſe Deus, vt dixi. Alludit ad Geneſ. 15. 1. vbi Deus ait Abrahæ: *Noli timere Abram, ego protector tuus* (Heb. *ego ſcutum tuum*) *& merces tua magna nimis.* Poſſet tamen quoque ad ſermonem Dei referri: hic enim eſt clypeus homini contra omnes tentationes; tum quia promiſſio Dei, præſertim vitæ & gloriæ æternæ, animat fideles ad omnia tentamenta mundi, carnis & diaboli fortiter repellenda: Tum quia præcepta Dei timorem eius mētibus indūt, qui omnes hoſtium inſultus diſpellit: ſic Chriſtus

tentatus à Diabolo obiecit ei clypeum ſermonum Dei, dicens: *Scriptum eſt: Nō in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Matth. 4. Idem fecit S. Paula teſte S. Hieron. in eius vita, cæterique ſancti. Hoc eſt quod ait S. Paulus: *In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere.* Epheſ. 6. 16. Ita Salonius. *Omnis ſermo*, inquit *diuinæ authoritatis idcirco igneus clypeus dicitur, quia corda electorum, qui ſpem ſuam in Deo ponunt, & igne charitatis accendit, & ſcientia veritatis illuminat, & ſordes vitiorum quas in eis reperit conſumit & purgat, ac ab inſidijs hoſtiū cunctiſque defendit aduerſitatibus.*

Ne addas quicquam verbis illius q. d. ideo verbis diuinis inſiſtendū eſt, quia qui ab illis deflectit in mendacia deerrat; quia ipſa pura, vera, tornata, perfectaque ſunt, vt nihil illis addi aut demi poſſit. *Verba* Dei ait Procop. *cum plena & perfecta exiſtant, nullum auctarium admittunt.* Intellige nihil addi poſſe quod eis repugnet vel deroget: ſic enim ſe explicat Salomon dum ſubdit: *Ne arguaris inueniariſque mendax*: Cum enim verbum Dei ſit veriſſimum, quicumque illi addit aliquid repugnans, neceſſe eſt vt falſum dicat & mentiatur. Rurſum nihil eis addi poteſt quaſi dictum à Deo, vt vendites verbum tuum eſſe verbum Dei, vti faciebant olim Scribæ & Phariſæi ſuas traditiones inutiles, & legi Dei contrarias pro verbo Dei venditantes; & nunc faciunt hæretici, qui verba Dei, hæretica expoſitione vitiant & corrumpunt, dum ſua ſomnia & deliria obtrudunt pro verbo Dei, qui proinde velut falſarij S. Scripturæ à Deo iudicabuntur & damnabuntur. Nam vt ait S. Chryſoſt. Hom. 20. in Matth. *Non addas verbis Dei &c. qui autem hoc auſus fuerit ſe ſapientiorem eſſe putat quam Deum, & incipit eſſe falſus teſtis, quia illud dicit quod nec auris audiuit, nec oculus vidit.* Cum ergo à poſterioribus, ab Apoſtolis, atque ab Eccleſia quædam Dei populo dicta, ſcripta & prædicata ſunt, quæ prioribus Dei verbis non fuerunt expreſſa, nihil additum eſt verbis Dei, quia & illa quæ acceſſerunt verba Dei ſunt. Cum interpretes explanant verba Dei, nihil addunt verbis Dei, cùm ſuas explanationes nolint recipi pro verbo Dei, niſi quatenus cum verbo Dei conſonant atque conueniunt. Nec ſua addunt, quaſi verba Dei non ſufficiant, ſed quia non ab omnibus intelliguntur. Ita Ianſen. Plura de hac gnome dixi Deut. 4. 2. Apocal. 22. 18. Galat. 1. 8.

Vers. 7. *Duo rogaui te, ne deneges mihi antequam moriar.* Non quaſi petat dumtaxat ante mortem horum duorum compos fieri, aut ante mortem de præteritis luxurijs & idololatria pœnitere (vnde alij qui ex hoc loco contendunt, Salomonem ante mortem ſcelerum ſuorum egiſſe pœnitentiam) ſed quòd per omnem reliquam vitam vſque ad mortem hæc duo ſibi præſtari cupiat, q. d. continuis precibus à te flagito, vt duo hæc quæ ſubijciam mihi non deneges, ſed concedas, *vt antequam moriar*, ideſt quamdiu ſuperſtes ero, quamdiu non moriar ſed viuam, hæc duo mihi ſemper adſint & nunquam deſint; nam vt in morte & poſt mortem illa mihi deſint parum curo. Vnde Hebr. habent: *Duo poſtulaui à te, ne prohibeas à me antequam moriar.* Septuag. *Ne auferas à me gratiam antequam ego moriar.* q. d. Non auferas à me hanc gratiam duplicem quam poſtulo quoad vixero, ſed gratioſè & beneuolè vtramque mihi ſemper elargire.

Vanitatem & verba mendacij longè fac à me: mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, ſed tantum tribue victui meo neceſſaria: ne ſcilicet ait Beda, *copia vel inopia tranſeuntium rerum in obliuionem decidam æternorum.* Vers. 8.

Tranſit ab intellectu ad effectum. Dixit quanta in cælo totóque mundo operetur ſapientia, & à quo ſit poſtulanda, ſcilicet à verbo Dei; nunc oſtendit eius vſum & praxim, ſcilicet quid ſapientiam conſecuto ordinariè ſit petendum ad vitam rectè tranſigendam, ob quam ſapientia quæritur, & ad quam verbum Dei traditum eſt. Demonſtrat id ſuo exemplo dicens: *duo rogaui te* &c. Aliqui duo hæc eſſe cenſent, primum, *vanitatem & verba mendacij longè fac à me*, ſecundum: *mendicitatem & diuitias ne dederis mihi.* Per *vanitatem* autem Pagnin. accipit *vanum*, ideſt, *otioſum verbum*: Auctor Catenæ Græc. *verbum ſtultum*, puta ſtultiloquiū, Chald. *detractionem*, quia detractor eſt inſtar cenotaphij, ideſt ſepulchri vacui, quod exterius repræſentat ſepulturam cuiuſpiam, ſed interius corpore ſepulto caret, éſtque inane & vacuum. Sic enim detractor multa fingit dicitque quæ exterius famam alterius lædant, ſed interius reipſa; puta veritate carent, ſuntque inania, vana & falſa. Alij per *vanitatem* intelligunt vanas opiniones, errores & hæreſes, quaſi ab iis præſeruari optet ſapiens: duo enim hæc optanda ſunt, primò vt de Deo rectè ſentiamus, ſecundò vt rectè vtamur diuitijs & paupertate, ne in alterutro Deum offendamus.

Rurſum noſter Salazar per vanitatem, vel verbum vanum cenſet promiſſionem violatam notari, q. d. verbi dati aut oblatæ fidei violationem, & mendacium amoue longius à me: vtrúque enim Principe indignum crimen eſt, atque adeo ab illo procul eſſe debet, ita vt ne remotiſſima quidem eius ſuſpicio in illum cadat. Hinc Caſſiodor. in Variis, *Maieſtas regis ait numinis auctoritatē ſortiri, & vox illius oraculi locum habere debet*: Si enim vel ſemel mentiatur & fidem fallat, nemo deinceps ei fidem habebit: Huc facit prouerbium Syrorum & Arabum cent. 2. n. 49. *Qui notus eſt veracitate, recipitur eius mendacium: & qui notus eſt mendacitate, non recipitur eius veritas.* q. d. Eam vim opinio habet vt ei qui vera ſolet loqui, etiam cum mentitur credamus, ei verò qui ſæpius mentitur, etiam tunc cum verum dicit, fides non habeatur. Hoc lucrantur mendaces, perfidi & periuri, vt perdant famam & fidem, nec eis credatur etiam dum vera effantur & iurant. n. 48. *Omitte mendacium vbi videris quod tibi profuturum erit: nam nocebit tibi. Et tuum eſt hærere veritati, vbi videris quod ipſa nocebit tibi, quia ipſa proderit tibi.* & cent. 1. n. 72. *Veritas eſt magnificentia* (ideſt magnifica) *mendacium autem vilitas. Veritas eſt ſanitas, mendacium infirmitas*, ideſt debile & infirmum, quia ad lucem veritatis euaneſcit.

Verùm profundius & germanius alij ex Hebræo vanitatē & mendaciū referunt ad mēdicitatē & diuitiēs, quæ ſequūtur, & per illa explicātq. d. Rogo te Dom. vt mihi duo cōcedas, primò aufer à me diuitias, quę impellūt ad vanitatē & faſtum, ſecundò aufer à me paupertatē, quæ

impellit ad verba mendacij & periurij. Explicat, dum rationem vtriuſque ſubdit: *ne forte ſatiatus illiciar ad negandum Dominum*, ſcilicet dicendo: *quis eſt Dominus?* hoc eſt ne forte deſeram Deum, & deficiam ad idola: Hæc enim ſunt vanitas, ideſt planè inania & vana: ipſa quoque apoſtaſia eſt vanitas, id eſt vana ſuperbia & faſtus, quo quis ſpernit Deum, vti fecit Salomon per delicias & concubinas à Deo apoſtans ad Deos gentium. *Aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei*, negando ſcilicet furtum cum adiuratus fuero. Hoc autem eſt incidere in exitialia verba mendacij. Ad mentiendum enim ſæpe impellit paupertas Ita Lyranus quem audi: *duo rogaui te Domine: vanitatem quæ eſt annexa proſperæ fortunæ; Et verba mendacij, quæ frequenter anne. tuntur aduerſæ, longè fac à me : Et idem repetit per alia verba: mendicitatem & diuitias ne dederis mihi* &c. Itaque ſub exemplo diuitiarum & paupertatis Salomon hic orat, & orare nos monet, vt nec proſperitate extollamur, & inducamur ad vanitatem ſuperbiæ, ac Dei neglectū cum idolorum cultura; nec per aduerſitatem deprimamur ad inhoneſta & mendacia, inter quæ maximum eſt peierare nomen Dei, hoc eſt, Deum facere teſtem falſitatis.

Hinc aliqui Hebr. שוא ſcau ideſt, *vanitatem*, vertunt irruptionem, impetum, temeritatem, præcipitantiam (radix enim שאה ſignificat irrumpere cum impetu, & præcipitare) quaſi ſcilicet diuitijs inſolens & tumidus irrumpam in thronum Dei, atque arroganter cum Lucifero dicam: Quis eſt Dominus? quis mihi dominetur? ego ſum ſimilis altiſſimo, imò Deus in regno meo, vti dicebat Pharao Exodi 5.2. & rex Tyri Ezech. 27.2. *Deus inquit ego ſum, & in Cathedra Dei ſedi in corde maris.* Ita hunc locum explicat S. Baſil. in regulis fuſiùs diſput. interrog. 20. *Salomon ait hic diuitias ſaturitatem, egeſtatem verò ſummam rerum ad vitam neceſſariarum inopiam definiuit, nimirum ex eo quod dicit neceſſaria, medium quid inter egeſtatem & abundantiam rerum ad vſum neceſſariarum declarans*. Et S. Ambroſ. in Pſal 118. Octonario 8. *Hæc enim* inquit *tentamenta duo maxima S. Salomon orationeſua declarauit & rogauit, vt poſſet excludere, dicens : diuitias autem & paupertatem ne dederis mihi, ſed ordina mihi quæ opus ſunt, & quæ abundent, ne repletus mendax fiam, & dicam : Quis me videt? aut pauper rapiam & periurem nomen Dei. Potes igitur tu iſta tentamenta contemnere quæ formidauit Salomon, qui ſapientiam poſtulauit & meruit? Diues erat, timuit extolli : pauper fieri formidauit, ne paupertatis neceſſitate abſtinentiæ gratiam non teneret.* Probat id exemplis: *Quàm multi qui videbantur ſancti eſſe, ceciderunt ab altitudine cordis ſui? Quàm multi aliqua neceſſitate deſecti, non potuerunt contenti eſſe in iniuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati? Rarus Iob inuenitur in terris, qui & diuitias amiſit & filios; & vibicibus corporis exarabatur, cum vermes toto corpore fluerent : à Dei tamen charitate non potuit ſeparari.*

Mediocritas optāda.

Et S. Bernard. ſerm. 2. in Domin. Palmar. *Licèt* inquit *multos occidat aduerſitas, tamen multo plures extollit proſperitas : ſicut ſcriptum eſt: cadent à latere tuo mille, ſiniſtro ſcilicet, per quod ſignatur aduerſitas ; & decem millia, id eſt multò plures à dextris tuis, in quibus proſperitas deſignatur. Denique quia vtrobique periculum eſt, orat ſapiens & dicit : diuitias & paupertates ne dederis mihi, ne fortè aut diuitiæ extollerent inſuperbiam, aut paupertas deijceret in impatientiam.*

Simile fuit votum Catharinæ Reginæ Angliæ, vxoris Henrici 8. quæ deinde iniuſtè ab eo repudiata vitam martyrio perſimilem egit, de qua ita ſcribit Sanderus lib. 1. de ſchiſmate Anglic. ſolebat Catharina ſæpiſſimè apud ſuos dicere, fortunam ſe nec aſperrimam nec leniſſimam, ſi daretur optio, electuram; cùm vtraque ſuas tentationes ac pericula habeat; ſed mediā potiùs ac temperatam : ſi tamen alterutra eligenda eſſet, malle ſe triſtiſſimam quàm blādiſſimam: infelicibus enim rarò deeſſe conſolationem, fortunatiſſimis ferè ſemper mentem.

Gnomæ

A Salomone hanc ſententiam didicit acceptque Plato & philoſophi: Plato enim lib. 5. de legibus : *In quocunque* inquit *hominum cœtu nec inopia nec diuitiæ ſunt, huic iuſtiſſimi mores aderunt; neque enim ibi contumelia aut iniuria locum habet.* Exemplum eſt in Sparta, à qua Lycurgus ſuſtulit opes & inopiam, ideóque optimos & iuſtiſſimos ha. uit ciues. S. Baſil. tractat. de legendis libris Gentilium citat gnomen Theognidis dicentis:

Non ego diuitias, non opto magna, ſed adſint
Parua, modò vt viuam lætus & abſque malis.

Simile eſt votum Socratis apud Platonem in fine Phædri: *O amice Pan* inquit, *& omnes qui hunc locum incolitis Dij, date mihi vt pulcher intus efficiar, & quæcumque extrinſecus habeo intrinſecus ſint amica: Diuitem autem ſapientem ſolum exiſtimem: Tantum verò mihi ſit auri, quantum nec ducere nec ferre queat alius quàm vir temperans.* Nā vt ait S. Ambroſ. in lib. 6. Hexam. c. 8. citans hanc Salomonis gnomen : *fugienda & cauenda ſunt tentamenta mundi, ne pauper deſperet, ne opulens inſoleſcat.*

Maximus ſerm. 13. citat S. Chryſoſt. dicentem : *Diues eſt non qui multa poſſidet, ſed qui non multis indiget.* Et Philonem: *Vir bonus & paucis egens, in mortis & naturæ immortalis confinio quodam eſt. Nam indiget quidem propter mortale corpus, ſed non multis propter animum immortalitatis appetentem.* Democriti: *ſumptuoſam menſam apponit fortuna: quæ ſatis ſit, temperantia*: Denique Apoſtolus 1. Timoth. 6.6. *Eſt* inquit *quæſtus magnus pietas cum ſufficientia*, ideſt cum animo ſibi ſufficienti, ſuiſque licet modicis contento, vbi plura hac de re dixi.

Dices, Salomon erat rex opulentiſſimus; regi autem non eſt timenda paupertas; cum regē neceſſe ſit opibus abundare. Reſpondent aliqui cum Ianſenio, hæc eſſe verba Agur non Salomonis; ſed hoc confutaui v. 1. Alij melius cenſent Salomonem hic induere perſonam cuiuſlibet priuati & plebei, vt eum doceat modum orandi, ſcilicet petere alimenta neceſſaria, vt liber ſit tam à copia quàm ab inopia. Hoc enim maiori hominum parti, & communi eorum vitæ minus perfectæ magis conſonum & contemperatum videtur. Nam pauci perfecti nec diuitias nec paupertatem metuunt, ſed dicūt cū Paulo: *Scio & humiliari, ſcio & abundare: vbique & in omnibus inſtitutus ſum, & eſurire & ſatiari, & abundare & penuriam pati. Philip. 4.*

Et cum Pſalte: *Proba me Domine* (penuria & afflictione) *& tenta me: vre renes meos & cor meum.* Pſal. 25. Id verum eſt: vnde S. Chryſ. hom. 18. in epiſt. ad Hebr. & S. Ambroſ. in pſal. 118. Octon. 8. dicunt hæc verba Salomonis conuenire hominibus veteris Teſtamenti, quia imperfecti erant.

Poteſt tamen hæc gnome accipi, vt dicta in perſona regis Salomonis, tum quia rex poteſt excidere ſolio & regno fierique priuatus, vti accidit Mithridati, Tigrani, Antiocho, Deiotaro, Perſeo, Ptolomæo, Cleopatræ aliiſque regibus à Romanis deuictis; tum quia rex ſæpe eſt pauperior priuato; quia etſi multas habeat opes, tamen plures habet officialium, vrbium, fabricarum, bellorum expenſas, ita vt ad illas opes regales non ſufficiant, vti hodie in nonnullis regnis oculis cernimus. Opes enim illæ æſtimandæ ſunt, quæ ſunt liberæ ab onere expenſarum. Quare mercator habens centum millia aureorum libera, ſæpe ditior eſt rege qui annue quindecim colligit milliones, ſed omnes obligatos ad ſoluenda debita, bellorum expēſas, alióſque regni ſumptus. Hinc ſubinde egeſtas cogit reges furari, & prædari non florenos vel aureos, ſed integras vrbes, prouincias & regna, dum vel aliena inuadunt, vel propria per tributa vel præſides & milites expilant.

Dices ſecundò, Salomon hic videtur vituperare & damnare paupertatem religioſorum ac ordines mendicantium. Reſp. nequaquam, ſed modum viuendi ſuæ ætati congruum præſcribit, qui ſcilicet conueniebat Iudæis; quin & maiori Chriſtianorum parti, qui eſt moderatè viuere, ita vt neceſſaria ſuppetant, ſuperflua abſint: Hic enim modus communi hominum generi congruit, eſtque ſalutaris. Chriſtus autem huic perfectius vitæ genus adiunxit, cùm ſuaſit paupertatem euangelicam tam exemplo quàm verbo. Vnde ipſe ait: *Ego autem ſum mendicus & pauper.* pſal. 39. 18. Et: *Vulpes foueas habent & volucres cæli nidos; filius autem hominis non habet vbi caput reclinet.* Matth. 8. 20. Porrò hæc paupertas Chriſti longè alia eſt à paupertate quam deprecatur Salomon: Hæc enim eſt inuoluntaria & coacta, qualis eſt mendicorum: Chriſti verò eſt voluntaria & libera, quam ſcilicet Apoſtoli & religioſi ſponte aſſumunt exemplo Chriſti, tum humilitatis ſtudio, tum vt affectum ab opibus rebúſque terrenis auocent, eumque totum in Deum & res diuinas transferant. Ita reſpondet S. Thom. 3. p. q. 40. art. 3. ad 1. Quocirca Chriſtus ait Matth. 5. *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Vide Hieron Platum lib. 1. de bono Status relig. cap. 9. & lib. 2. cap. 8. Addit Bellarm. lib. 2. de Monachis cap. 46. Salomonem loqui de mendicitate quæ expoſita eſt periculo, at talis non eſt religioſorum, qui ſciunt certò nil ſibi defore, quia Chriſtus eis promiſit centuplum in hac vita, Matth. 19. Imò videntur religioſi inquit, ad literam petere quod ſapiens petit, nec enim volunt diuitias, & ideo eas relinquunt, nec tamen volunt mendicitatem periculoſam, qua moriantur fame, & ideo dicunt: *Tribue tantum victui meo neceſſaria.*

Myſticè, hæc de diuitiis & mendicitate ſpiritali, puta de exceſſu & defectu ſapientiæ, virtutum, conſolationum & gratiarum accipiunt S. Hieron. in cap. 2. Eccleſ. & S. Bernard. ſer. 68. in Cant. quem audi, *Pernicioſa paupertas, penuria meritorum: præſumptio autem ſpiritus, fallaces diuitiæ: Et ideo diuitias, & paupertates ne dederis mihi Domine*, ait Sapiens. Audi & S. Hieron. *Non ſolum temporalis lætitia, ſed etiam ſpiritualis, eſt tentatio poſſidentis, ita vt aliquando indigeam Angelo corripiente & Angelo ſatanæ, qui me colaphizet, ne bene eleuer. Vnde & Salomon ait: Diuitias & paupertatem ne dederis mihi.*

Sed tantum tribue victui meo neceſſaria.] Heb. eſt verbum טרף taraph, ideſt prædari, rapere, carpere, cibare. Vnde ad verbum ſic vertas: *Carpere me fac panem ſtatuti mei, vel panem mihi demenſum*, ideſt meæ neceſſitati ſufficientem & commenſum iuxta illud, quod orare nos docuit Chriſtus Matth. 6. *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.* Græcè eſt *panem ἐπιούσιον*, id eſt ſubſtantialem vel ſubſtātiuum, ideſt ad ſubſtantiam noſtram pertinentem, ſcilicet quotidie neceſſarium vt in vita ſubſiſtamus, quem alii cibarium vocant. Ita S. Chryſ. S. Baſil. Theoph. Euthym. & alii in Matth. cap. 6. Vnde Syrus vertit: *Panem indigentiæ noſtræ.* Vox ergo *carpere* ſignificat hunc panem quotidie per partes petendum, & carpendum eſſe frugaliter & tenuiter, ſicut boues, oues & iumenta quotidie carpunt pura gramina, ex iiſque victitāt. Alii: *Ciba me cibo congruentia mea.* Aquila: *Inſtitue mihi victum ſufficientem.* Chald. *Enutri me pane ſufficienti mihi.* Septuag. *Conſtitue mihi quæ neceſſaria & ſufficientia.* S. Ambroſ. in Pſal. 118. Octon. 8. *Sed ordina mihi, quæ opus ſunt & quæ abundent*, ideſt conſtitue mihi neceſſaria vitæ non arctè & parcè, ſed largè & abundanter, quanquam alii legendum cenſeant, *nec abundent*, hoc enim exigere videtur antitheſis: petit enim ſufficientia, deprecatur ſuperflua, ſufficiētia inquam naturæ non auaritiæ: auaritiæ enim nihil ſufficere poteſt, etiam ſi totum mundum, vt eſt luxurioſa, poſſideat. Præclarè S. Auguſt. ſerm. 15. de Diuerſis cap. 15. *Iſtæ* inquit *iniuſtæ diuitiæ dicuntur, non quia iniuſtum eſt aurum & argentum, ſed quia iniuſtum eſt eas diuitias putare quæ non auferunt egeſtatem. Tanto enim quiſque ardebit egeſtate, quanto magis eas diligens maiores habuerit. Quomodo ergo ſunt diuitiæ, quibus creſcentibus creſcit inopia, quæ amatoribus ſuis quanto fuerint ampliores, non auferunt ſatietatem, ſed inflammant cupiditatem? Diuitem tu putas, qui minus egeret ſi minus haberet?* probat id exemplis: *Nam vidimus quoſdam cum haberent paruam pecuniam, paruis lucris fuiſſe contentos: ſed poſtquam cœpit eis abundare verum quidem corpus auri & argenti, ſed tamen falſæ diuitiæ, cum parua obtuleris iam recuſant: credis iam eos eſſe ſatiatos, ſed falſum eſt. Nam maior pecunia fauces auaritiæ non claudit, ſed extendit: non irrigat, ſed accendit: populum reſpuunt, quia fluuium ſitiunt.*

Notat Caiet. in 1. part. q. 40. art. 3. Salomonem hic *neceſſaria* ponere vt medium quid inter diuitias & paupertatem, vt qui neceſſaria dumtaxat habeat, nec diues nec pauper ſit cenſendus, ſed medius inter vtrūque: ac proinde Religioſum, qui pauper eſt, & paupertatem profitetur debere carere non tātùm ſuperfluis, ſed & ſubinde neceſſariis: his enim non rarò indiget is, qui verè pauper eſt.

Benedictio S. Franciſci. Idem quod Salomon hic precatur, impre-catus eſt, & impetrauit S. Franciſcus hoſpiti ſuo in villa Tyfi, quinto à Monte Aluerniæ milliario. Cum enim ab eo beneuolè hoſpitio fuiſſet exceptus, eius domũ benedixit, prædixitque eius progeniei à generatione in generationem duraturæ, neque diuitias neque paupertatem Deum daturum, ſed quæ commodæ vitæ & victui eſſent neceſſaria. Antiqui huius Vaticinij adhuc recens eſt in dicto loco memoria, domus illa vocatur S. Franciſci, omnibúſque Franciſcanis tranſeuntibus patet ad hoſpitium, eſtque hoſpitalis & liberalis, vti narrat Lucas Vadingus in Annalibus Minorum anno Chriſti 1215. num. 11. *Habentes ergo* vt ait Apoſt. *alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſumus.* 1. Timoth. 6. vbi egregiè S. Hieron. excurrit in hunc modum: *Nudi nati ſumus, nudi etiam moriturι: quicquid hic inuenitur, hic relinquetur. Non eſt noſtrum, quod non ſemper noſtrum eſt. Tanquam peregrini ergo ſufficienti vſu contenti ſimus: illas diuitias acquiramus, quaſi nobiſcum ad cæleſtem patriam ferre poſſimus. Habentes alimenta &c. Sufficientiam prius dixerat, quicquid his amplius eſt, diuitiis deputetur.* Hæc S. Hieronymus.

Vers. 9. *Ne forte ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis eſt Dominus? aut neceſſitate compulſus furer, & periurem nomen Domini.* Hebr. *Ne forte ſatier & negem, vel mentiar, & dicam.* Septuag. *Ne ſaturatus mendax fiam, & dicam: Ecquis me videt?* Pro *periurem*. Heb. eſt. *Apprehendam nomen Domini*, ſcilicet vt eo quaſi clypeo apprehenſo tuear meum mendacium, quo negó furtum à me commiſſum, ac me de eo accuſantes eludam. Pagnin. *Et aſſumam in vanum nomen Domini.* Chald. *Violem nomen Dei mei*, Septuag. *peierem*.

Cauſæ cur opes recuſandæ. 1. Cauſam cur diuitias deprecetur dat, quòd illæ pariant rerum copiam, gulam & ſatiem, quæ gignit faſtum, qui ſenſim intumeſcẽs adeo creſcit vt neget Deum, omnéque numen, ac dicat: quis eſt Dominus qui mihi opes adimat? aut iis pro libito ad omnem gulam & luxuriam vti fruique me vetet? Hæc enim eſt ratio cur diuites & voluptuarii negent Deum, quia ſcilicet volunt liberè ſine metu pœnæ & vindictæ indulgere ſuis cupidinibus, & libidinibus, & quia ſciunt Deum illas vetare, iiſque minari grauiſſimas pœnas in gehenna, hinc vt eius metum excutiant, liberéque epulentur & luxurientur, dicunt: Non eſt Deus, non eſt numen, non eſt prouidentia quæ me videat, iudicet, damnet, puniat. Hæc enim eſt cauſa Atheiſmi, cur ſcilicet voluptuarii fiant Athei, iuxta illud Pſal. 13. 1. *Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus:* Cauſam ſubdit, *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis*. q. d. quia corruperunt ſua ſtudia, ideſt ſuas cogitationes, actiones & mores, ideo negarunt Deum, ne eius vindictam extimeſcerent.

2. Altera ratio eſt, quod auari & diuitiarum cupidi opes ſuas ament colántque quaſi idolum; ſemper enim de iis parandis, ſeruandis, augendis cogitant, illiſque omnes affectus, ſtudia & labores impendunt, illarum cupiditati per omnia obediunt, atque in eis omne bonum vltimúmque finem collocant: quare earum cauſa Dei cultum negligunt, eius præcepta violant, ac tandem eius prouidentiam negant. Vnde auaritia ab Apoſtolo vocatur idolorum ſeruitus. Epheſ. 5. 5. Vide ibidem S. Chryſoſt. hom. 18. & hom. 6. in Epiſt. ad Roman. vbi docet auaros verè eſſe idololatras, quia auri idolum in mente ſibi efformarũt, illique & corpus & animam ſacrificant.

Tertia ratio eſt, quòd vnum ſcelus ducat ad aliud, & minus impellat ad maius, quo fit vt diues creſcens in ſuperbia, auaritia, gula, iniuſtitia, omnique ſcelere tandem labatur in hæreſim, atheiſmũ, idololatriam, vti lapſus eſt Salomon, ac hoc ſæculo multos prolapſus vidimus. Hæc enim eſt iuſta Dei vindicta, qua vnum ſcelus alio punit, ac tandem ſceleratos ſinit ruere in atheiſmum vel idololatriam: ſciunt enim ſcelerati idola eſſe lapidea & lignea, nec habere vim ſe vindicandi & ſceleſtos puniendi; quare malunt illis ſeruire, vt ſint impunes, quàm Deo vero, qui acerrimus eſt vindex ſcelerum. Hoc eſt quod Ephraim ait apud Oſee cap. 12. 8. *Diues effectus ſum: inueni idolum mihi, omnes labores mei non inuenerunt iniquitatem, quam peccaui.* q. d. effinxi mihi idolum, quod in omni meo opere & labore nullis me legibus aſtringet, ac proinde nullius me ſceleris arguet, nullis me pœnis mulctabit. Hinc S. Ambroſ. lib. 2. Offic. cap. 7. *Auaritia* inquit *perfidiæ vicina eſt.* Et S. Auguſt. lib. 5. de Ciuit. docet olim homines ab idolis ad Dei cultum paupertate conuerſos, ac paupertate in eo creuiſſe, per opes verò à fide in perfidiam relabi. Exẽplum eſt in Hebræis, qui epulantes & ſaturi deſciuerunt à Deo, & fabricarunt ſibi idolum vituli aurei, iuxta illud Exodi 32. 4. & 6. *Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere* dicentes: *Hi ſunt dii tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Ægypti*, & illud Deuter. 32. 15. *Incraſſatus eſt dilectus & recalcitrauit, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deũ factorem ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo. Prouocauerunt eum in diis alienis.* Similiter guloſus & luxurioſus pro idolo habet ſuam gulam & luxuriam, iuxta illud Philip. 3. *Quorum finis interitus, quorum Deus venter eſt.* Nam vt ait eleganter Tertul. contra Pſychicos: *Deus illis venter eſt, & pulmo templum, aqualiculus altare, ſacerdos coquus, cuius tota charitas in cacabis feruet, tota fides in culinis calet, tota ſpes in ferculis iacet.*

Opes ducunt ad atheiſmum.

Moraliter hic diſce opes, licet in ſe nec bonæ, nec malæ ſint, ſed adiaphoræ, multis tamen eſſe occaſionem & illecebram ſuperbiæ, gulæ, luxuriæ, iniuſtitiæ, & impietatis, idque ob innatam homini ad hæc concupiſcentiam. Vnde Anton. in Meliſſa 1. part. cap. 31. citat de iis patrum & ſapientum gnomas: S. Chryſoſt. *Pauper non tam deſiderat neceſſaria, quam ſuperflua diues, nec rurſus tantam vim aut facultatem habet pauper ad exercendam improbitatem, quantam diues. Si quis cupiditate ſuperior vincitur à pecuniis, nec cupiditatem quidem ſæpe vincit, ſed a natura accepit, vt parum ei moleſta ſit hæc. Non enim omnes ſimiliter luxurioſi ſunt. Radix omnium malorum eſt pecuniæ ſtudium. Deſiderium enim diuitiarum eſt periurium, furtum, rapina, ſcortatio, inuidia, cædes, odium fratrum, bellum, auaritia, ſimulatio, adulatio.* Gregorii Nyſſeni: *Honeſtè poſſidere pauca, multo præſtabilius eſt, quàm improbè multa poſſidere. Nulla lucrandi ſatietas vnquam oboritur, ſed quod ſubinde accipitur materia & fo-*

Opes ſunt occaſio ſcelerum.

mentum maioris deſideriſ ſit. Clementis : *Optima ſunt opes inopia cupiditatum.* Philonis : *Diuitiarum decus non in loculis ſitum eſt, ſed in auxilio egentibus exhibendo.* Nili: *Ne velis diteſcere ea cauſa vt liberalis ſis in pauperes : Deus enim iuſtum iubet miſereri ex iis quæ habet.* Plutarchi : *Vt veſtes talares corpora, ſic opes immodicæ animas impediũt. Equus generoſus non ex apparatu pretioſi indicatur, ſed qui natura ſit egregius ; neque vir honeſtus, qui magni pretii poſſidet opes, ſed qui generoſo animo ſit.* Democriti: *Aſſidua ineſt cunctis hominibus diuitiarum cupiditas, non acquiſita enim cruciat: acquiſita vero curis fatigat : perdita denique triſtitia conficit. Naturales diuitiæ conſtant pane & aqua, & parabili corporis tegmento : ſuperfluæ verò infinitam in animo cupiditatis vexationem habent.* Euſebii: *Diuitiæ multis malis quaſi velum prætexunt.* Chilonis: *Quid eſt opulentia? Theſaurus malorum, calamitatis viaticum, improbitatis ſuppeditatio.* Ipſius Chriſti: *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum.* Matth. 19. 24. S. Pauli : *Radix omnium malorum eſt cupiditas*, Græcè φιλαργυρία, ideſt amor pecuniæ, 1. Timoth. 6. Maximus verò ſerm. 12. inter alios perplures citat gnomen Luciani:

-Gnomæ.

Editus in lucem nudus ſum, nudus abibo:
Quid fruſtra ſudo funera nuda viden?

Additque, Ariſtides cognomento iuſtus, cum quidam ei diues paupertatem exprobraret: *Mihi* inquit *paupertas nihil mali videndum præbebit, tibi autem diuitiæ turbas non paucas.* Hiero cum vituperaretur, quòd cum multos rhetoricari docuiſſet, ipſe egeret : *atqui* inquit, C *diteſcere non docui eos, neque pecuniæ ſtudere.* Muſonius: *Crœſi quidem & Cyri theſauros tanquam extremæ paupertatis obnoxios damnabimus, vnum autem ſolum diuitem credimus ſapientem, vt qui poſſit vbique tantum reperire, quantum indigentia poſtulat.* Xenophon philoſophus : *Paupertatem per ſe doctam philoſophiam eſſe dicebat : quæ enim hæc verbo ſuadet, illa opere cogit. Multorum malorum tegumentum eſt opulentia. Idem diuitem & indoctum ſordes inargentatas eſſe dicebat. Etiamſi fueris terræ decem millium cubitorum dominus, mortuus tamen eris trium aut quatuor: ſunt quidam qui non in hac præſenti vita viuunt, ſed magno ſtudio præparant quaſi alteram vitam ſint acturi, non hanc* D *præſentem.*

paupertas eſt philoſophia realis

Rurſum Anton. in Meliſſa cap. 33. & 34. citat illud S. Baſilii: *Gaudeas ò homo in penuria, quia Lazari bona te ſequentur. Aurum eſt laqueus animorum, hamus mortis, eſca peccati. Pauper eſt qui multis indiget: multorum autem indigos facit cupiditas inſatiabilis. Quemadmodum ebriis magis magiſque occaſionem bibendi vinum bibitum præſtat, ſic etiam homines recenter ditati cum multa poſſideant, plura deſiderant, ex ipſarerum acceſſione morbum fouentes, & ſuum eis ſtudiũ vertitur in contrarium, Quicquid vides, quicquid imaginaris aurum eſt. Hæc tibi dormienti ſomniũ, & vigilanti cogitatio eſt. Nam vt qui per inſaniam delirant, non ipſas res vident, ſed quæ eis affectio ſuggerit, imaginantur: ſic animus tibi auaritia detentus, nihil quàm aurum & argentum videt, & ſuauius quidem aurum, quàm ſol conſpectui tuo ſe offert.*

Opum damna.

Denique ſecundus philoſophus interroga- A tus ab Adriano Imper. *Quid ſunt diuitiæ?* reſpondit: *auri pondus, curarum adminiſter, inſatiabilis inuidia, deſiderium inexplebile, inuiſa concupiſcentia. Quid paupertas? odibile donum, ſanitatis mater, curarum remotio, ſapientiæ inuentrix, abſque ſollicitudine felicitas.*

Cauſam verò cur paupertatem deprecetur, ſubdit Salomon dicens: *Ne egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei* : paupertas enim vt ſe ditet, procliuis eſt ad furtum, quod vt tegat mentitur, vtque mendacio credatur addit iuramentum, & peierat : Hinc videmus pauperes & mendicos furaces, tertio quoque verbo iurare & ſæpe peierare.

paupertatis incommoda.

Huc faciunt gnome ſapientum quas recitat Maximus ſerm. 12. Cratonis : *Nulla maior eſt in vita calamitas paupertate.* Et Simonidis, qui rogatus vtrum magis expetendum, diuitiæ an ſapientia? *Neſcio* inquit : *video tamen ſapientes diuitum ianuas frequentare.* Et Theonigdis:

Non fruſtra te Plute colunt, venerantur & omnes:
Namque tibi facile eſt, non leue ferre malum.

Et Euripidis in Danae : *O aurum pulcherrima felicitas hominibus.* Ariſtotelis : *Paupertas multis eget, inſatiabilis cupiditas omnibus.* Democratis: *Si non multa concupiſcas, pauca etiam multa videbuntur : exigua enim appetentia paupertatem opulentiæ parem efficit.*

Sixti, non pontificis, vt voluit Ruffinus, ſic Pythagoræi ſenten. 90. *Contentus eſto mediocribus.* S. Cypriani lib. 5. Epiſt. 1. *Dum inſatiabiles multum volumus, totum perdimus.*

Ne accuſes (Syrus *ne prodas*) *ſeruum ad dominum ſuum, ne forte maledicat tibi & corruas.* VERS. 10.
Hebr. *Ne crimineris lingua, aut crimen imponas ſeruo apud dominum ſuum, ne forte maledixerit tibi, & delinquas.* Chald. *Ne maledixeris tibi, & reus peragaris.* Septuag. *Ne tradas ſeruum in manus domini, nequando maledicat te & delearis.* Illa verò extrema *ne delearis*, Aquila, Symmac. & Theod. ſic vertunt : *Ne pecces, ne delinquas.* Hebr. enim אשם *aſcam* ſignificat primò delinquere, peccare; ſecundò reum peccati peragi; tertiò ob peccatum puniri & deſolari : alludit enim vti literis & voce, ſic & ſignificato ad שמם *ſcamam*, ideſt deſolari. Aliqui vertunt : *ne afflteris vel exufflteris*, quia *aſcam* inquiunt, ſignificat propter culpam vel pœnam eſſe afflandum & exibilandum, vt cum afflatu quodam fiat abominationi & horrori ſpectantibus. Iam

Primò Rabbini, & ex iis Baynus, hanc gnomen limitant ad ſeruum Gentilium, qui ad filios Iſraël confugiebat, vt à Gentiliſmo conuerſus ad Iudaiſmum Proſelytus fieret, quem proinde non reddendum hero Gentili, ſed apud Iudæos libertate donandum ipſi arbitrantur, de eoque accipiunt illud Deuter. 23. 15. *Non trades ſeruum Domino ſuo qui ad te confugerit: habitabit tecum in loco, qui ei placuerit, & in vna vrbium tuarum quieſcet: non contriſtes eum.*

Secundò melius & pleniùs Lyran. Hugo, Ianſen. Arboreus & alii hæc accipiunt de quolibet ſeruo, quem vetat accuſari apud herum temerè & ſine graui cauſa, præſertim ex dicacitate vel odio, vt illi noceas, illũmque per herum affligas. Hoc enim crudelitatis eſt, & hoc ſignificat Hebr. תלשן *taiſcen*, ideſt lingua-

uit, lingua detulit, à rad. לשון, *laſcon*, ideſt lin- A
gua, & ſic vulgò dicimus, loquaces & de-
tractores longiorem æquo habere linguam.
Nam alioqui lex iubet Deuter.22. Aberrantem
bouem vel ouem reducit ad dominum, quan-
to magis ſeruum? quis enim hæc ſibi fieri nolit?
vitia ſeruorum quis nolit cognoſcere ſuorum?
ad vtriuſque commodum ſpectat, ſi quid de-
linquat ſeruus vt herus intelligat. Reddit hu-
ius præcepti rationem: *Ne forte maledicat tibi,*
& corruas vel delinquas. Ne maledicat, ideſt ne
tibi malè precetur, ne te execretur, q. d. non
minus metuenda eſt maledictio pauperis & im-
potentis iniuſtè læſi, quàm vires & opes diui-
tum: Habent enim Deum vltorem impoten-
tes, & viduæ, & orphani cæterique qui humana B
deſtituuntur ope, præſertim dum ad eum cla-
mant, eique ſuam iniuriam corde grauiter ſau-
cio commendant: quo fiet vt Deus eos exau-
diens ſinet te, qui eos iniquè accuſâſti, in ſimi-
le malum corruere ſimilitérque affligi. Vnde
Salomonem de more ſecutus Eccleſiaſt. cap.4.
Cor inopis inquit ne afflixeris, & non relinquas
quærentibus tibi retro maledicere; maledicentis enim
tibi in amaritudine exaudietur deprecatio illius:
exaudiet autem eum qui fecit illum. Pro *ne corruas*,
valdè appoſitè cum Chaldæo vertas: *ne reus aga-*
ris. q. d. Noli temerè accuſare ſeruum apud
herum, ne ſeruus à te accuſatus tibi maledicat,
ideſt malè de te loquatur, teque pariter accuſet,
& occultum aliquod facinus pandat, ob quod
reus agaris, dàmneris, & puniaris. Talis enim
eſt indoles ſeruorum. Hic ſenſus valdè appoſi-
tus eſt. A ſimili idem dicas de quouis ſubdito C
vel inferiore. Noli ſubditum temerè accuſare
apud ſuperiorem, ne ipſe pariter de te malè lo-
quatur, teque accuſet & reum peragat: vnde
& Vatab. vertit: *Ne forte maledicat tibi, & pecces.*
q. d. Ne poſteaquam peccaueris contingat tibi ma-
ledictio, vt ſit hyſteron proteron.

Docet hæc gnome, nullum eſſe quantum-
uis vilem ſpernendum, vel lædendum, quòd ne-
mo tam vilis ſit, qui ſe vindicare & lædentem
viciſſim lædere nequeat. Vnde illud: *Canis in*
ſuo ſimeto, & mendicus ſuo in loco poteſt plurimùm.
Quot heri à ſeruis, quot principes à cerdonibus
cæſi ſunt?

Myſticè Beda: *Omnis inquit qui facit pecca-*
tum, ſeruus eſt peccati. Hunc ergo ille Domino ſuo
tradit, qui quemlibet delinquentem & reſipiſcere
volentem, ſua exhortatione, aut exemplo præterita
delicta repetere ſuadet. Sic & Auctor Catenæ
Græc.

VERS. 11. *Generatio, quæ patri ſuo maledicit, & matri ſuæ*
non benedicit.

VERS. 12. *Generatio, quæ ſibi munda videtur, & tamen non*
eſt lota à ſordibus ſuis.

VERS. 13. *Generatio, cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ*
eius in alta ſurrecta.

VERS. 14. *Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, & com-*
mandit molaribus ſuis, vt comedat inopes de terra,
& pauperes ex hominibus.

Subiungit hic Salomon alia vitia imprimis
cauenda, multa docens & philoſophans per
quaternaria potiſſimum ſex; Et primum qui-
dem ponit quatuor generationes, hoc eſt gene-
ra hominum, quæ inſinuat maximè deteſtanda
eſſe, ob vitia ſingulariter mala, ait Ianſen.

Qui ergo hanc gnomen præcedenti attexere
ſatagunt, nodum in ſcirpo quærunt, eámque
magis extenuant & obſcurant quàm illuſtrant.
Hæc ergo gnome vti & cæteræ, illuſtris, per ſe
ſola conſiſtit. Hinc enim incipiunt gryphi
& ænigmata ſex, quorum quodque quadrimē-
bre eſt, & quaternario clauditur.

Heb. דור *dor*, ideſt *generatio*, tria ſignificat, *Dor. i. Generatio tria notat.*
primò ætatem hominis, ſecundò ſæculum, ter-
tiò genus hominum: Hinc tripliciter hæc gno-
me exponitur.

Primò de quatuor ætatibus hominis, ſcilicet 1.
pueritia, adoleſcentia, iuuentute, & virili æta-
te: pueritiæ enim congruit prima gnome, quia
ſolent pueri parentibus obſtrepere: adoleſcen-
tiæ congruit ſecunda, quia adoleſcentes viden-
tur candidi & puri, & tamen ob bullientem
ſanguinem proni ſunt in iras, rixas, libidines:
iuuentuti congruit tertia, quia iuuenes ſpiritoſi
ſunt & animoſi, ideoque excelſa ambiunt, &
ſubinde maiora viribus: virili ætati congruit
quarta, quia viri vt vxores, proles & familiam
alant, non rarò expilant alios, præſertim ino-
pes & pauperes. Cenſent ergo hoc eſſe ſym-
bolum quatuor ætatum vitæ hominis. Verùm
hic ſenſus longè petitus & alienus videtur.

Secundò alii per *dor* accipiunt ſæculum, qua- 2.
ſi hic notet quatuor mundi ſæcula, quibus
præcipua quatuor ſcelera viguerunt. Primò
enim ſæculo ante Abraham viguit idololatria:
Secundò poſt Abraham vſque ad Chriſtum vi-
guit Iudaiſmus, & Iudæorum hypocriſis: ter-
tiò poſt Chriſtum viguit hæreſis vſque ad tem-
pora ſancti Gregorii: quartò poſt S. Gregoriū
viguit vigétque improbitas, oppreſſiones & ty-
rannides Chriſtianorum. Prima ergo genera-
tio notat idololatras: hi enim patrem ſuum: id
eſt Deum, & matrem ſuam, hoc eſt Eccleſiam
maledictis proſcindunt. Secunda generatio Iu-
dæos notat, qui propterea quod carnem de-
foris externis quibuſdam lauacris & baptiſma-
tibus eluunt, ſibi munditiem arrogant, cum ta-
men ſordes animi minimè deponant: Tertia ge-
neratio hæreticos adumbrat, quos faſtus, ſu-
perbia & elatio animi à vera fide deficientes in
tam diſſimiles ſectas compulit: quarta genera-
tio malos Chriſtianos innuit, qui ab omni mi-
ſericordia & manſuetudine alieni viſcera in-
duunt ferrea, & in proximos ſæuitiem exercent.
D Verùm hæc expoſitio myſtica potius eſt quàm
literalis, vt myſtica tamen non incommoda,
imò congrua eſt.

Tertiò & genuinè *dor* hic, vti & alibi, ſi- 3. genuinè.
gnificat genus & conditionem variorum homi-
num; quorum præcipua quatuor vitia hic deſ-
cribuntur, ſcilicet primò ingratitudo & im-
pietas in parentes: ſecundò hypocriſis fictáque
ſanctimonia: tertiò ſuperbia & faſtus, quartò
iniuria, vis & oppreſſio pauperum: hæc enim
quatuor maximè totum orbem exagitant &
turbant, ac Deo præ cæteris exoſa ſunt, ideó-
que ea ſingulis, vt ab iis ſibi caueant, proponit
hic Salomon. Generatio ergo, ſcilicet praua, &
peruerſa & impia, eſt quadruplex. Vnde Se-
ptuag. clarè vertunt: *Filius malus*, vel vt Auctor
Catenæ Græc. *Soboles proléſque mala patri ma-*
ledicit, & matri non benedicit. Soboles proléſque
mala iuſtum ſeipſam iudicat, neque tamen exortus
ſui ſordes abluit. Soboles mala elatos præſe fert ocu-
los, ſuíſque ſeſe palpebris extollit. Soboles mala
dentes

dentes habet ſimiles gladijs, & molares inſtar forcipis (vel *bidentum, bipennium, aſciarum* : omnia enim hęc ſignificat vox τομίς) *ſcindentes, vt deuoret, & e terra abſumat infirmos & humiles, & pauperes eorum ex hominibus tollat.*

Quatuor genera inſignium peccatorum.

Prima ergo generatio, ideſt genus, ait Ianſen. eſt eorum, qui per ſummam ingratitudinem peccant in eos, quibus maxima debetur gratia. *Generatio* inquit, ſubaudi *eſt*, hoc eſt:
1. quoddam eſt genus hominum, & ſunt quidã, qui ſuo patri etiam malè precantur, aut de eo malè loquuntur: & ſimiliter matri non benedicũt, ſicut deberent, ſed contra maledicunt.
2. Secundum genus eſt eorum, qui falsò ſibi védicant ſanctimoniam. *Generatio*, inquit, *quæ ſibi munda videtur, cũ non ſit lota à ſordibus ſuis;* hoc eſt, ſunt qui ſe mundos eſſe putant, cum tamen immũdicias ſuas nõ abluerint: quod fit B vel quia ignorãt immũdicias ſuas & vitia, vel
3. quia eas nõ curãt. Tertiũ genus eſt eorũ, qui tãta inflati sũt ſuperbia, vt ipſo etiã vultu geſtúq; exteriori illam planè præſeferant, nec eã in animo occultare valeant. *Generatio*, inquit, *cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in altum ſurrectæ*, ipſo oculorum habitu declarantes ſe alta petere, omnéſque præ ſe contemnere.
4. Quartum genus eſt eorum, qui tantæ ſunt crudelitatis, vt feras imitentur, & quaſi humanam carnem dentibus ſuis edant. Quos exprimit dicens: *Generatio, quæ pro dentibus gladios habet*, hoc eſt cuius dentes ſunt quaſi gladii: quo nihil aliud ſignificatur, quàm quoſdam adeo crudeliter in alios ſæuire, ad perdendum eos ſiue facto ſiue verbo, aut ad diripiendum eorum bona, & excoriandum C eos vt videantur ferarum more eos dentibus ſuis diſſecare & commandere, atque confringere molaribus ſuis.

Noſter in Hebr. legit מאכלות *meackelot*, id eſt deuorantes, ſiue *commandentes molares eius*, hoc eſt *commandit molaribus ſuis*: iam aliis punctis legunt מאכלת *maachalot*, ideſt cultros: vnde vertunt: *cultros habet molares*, ideſt dentes molares habet acutos, vt non tam dentes quàm cultri acutiſſimi eſſe videantur. Eſt metaphora q. d. deuorant & expilãt pauperes tam crudeliter, ac ſi inſtar ferarum dentibus velut cultris eos dilaniarent & diſſecarent. Hoc quartum genus cæteris tribus eſt deterius, adeóque omnium peſſimum & ſæuiſſimum, ideóque quarto & vltimo loco ponitur quaſi culmen & apex malitiæ. Sic in ſequentibus quaternariis, quod quarto loco ponitur in eis eſt D eſt ſummum.

Hunc eſſe ſenſum liquet, tum ex ipſis cuiuſlibet in hoc quaternione ſententiæ verbis, tum ex ſequentibus: quartam enim auarorum & raptorum generationem explicat, dum ilicò ſubdit: *Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ, dicentes: affer, affer.* Primam verò, ſcilicet impiorum in parentes generationem proſequitur, dum ſtatim poſt *ſanguiſugam*, quaſi ad caput generationum quatuor rediens, ſubiicit. verſ. 19. *Oculum qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corui:* Secundam deinde generationem hypocritarum perſequitur verſ. 18. 19. 20. præſertim dum nominat *viam viri in adoleſcentia*, addítque: *Talis eſt via mulieris adulteræ quæ comedit, & tergens os ſuum dicit, Non ſum operata malum*: tertiam denique faſtu ſublimem generationem pertexit v. 21. & 22. eiuſdem dans exempla: *Per tria*, inquit, *mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere: per ſeruum cum regnauerit, per ſtultum cum ſaturatus fuerit pane, per odioſam mulierem cum in matrimonio fuerit aſſumpta, & per ancillam cum hæres fuerit dominæ ſuæ.*

Simili ſchemate ſingularum generationum, ſiue ſtatuum abuſus & vitia eleganter per earundem antitheſes digeſſit S. Aug. vel quiſquis eſt auctor (nam alii aſſcribunt S. Cypriano, alii Climacho, alii aliis) tract. de 12. Abuſionibus tom. 9. *Primus*, inquit, *abuſionis gradus eſt, ſi ſine bonis operibus ſapiens & prædicator fuerit, qui quod ſermone docet actibus complere negligit. Secundus, ſi ſine religione ſenex eſſe inuenitur. Tertius, ſi adoleſcens ſine obedientia deprehenditur. Quartus eſt, diues ſine eleemoſyna, Quintus eſt, femina ſine pudicitia. Sextus eſt, Dominus ſine virtute. Septimus eſt, Chriſtianus contentioſus. Octauus eſt, pauper ſuperbus. Nonus eſt, rex iniquus. Decimus eſt, Epiſcopus negligens. Vndecimus eſt, plebs ſine diſciplina. Duodecimus eſt, populus ſine lege*; quæ deinde ſingula copioſè proſequitur.

12 ſtatuum 12. vitia,

Nota v. 12. *Non eſt lota à ſordibus ſuis*, Noſter cum Heb. legit מצאתו *mittſoato*, ideſt à ſordibus ſuis; Septuag. verò alio puncto legerunt מצאתו *mittſeato*, ideſt ab exitu ſuo; vnde vertunt: *exitum ſuum non lauit*, vel vt Auctor Catenæ Græc. *Exortus ſui ſordes non abluit.* Alludit ad ſecundinas & ſordes, quibus inuoluti pueri naſcuntur, dum ex vtero matris in lucem prodeunt, à quibus ilico obſtetrices eos abluunt, iuxta illud Ezech. 16. 4. *In die ortus tui non eſt præciſus vmbilicus tuus, & aqua non eſt lota in ſalutem, nec ſale ſalita.*

Per ſordes exitus accipe concupiſcentiam cuique innatam & propriam. Alii enim ex parentibus trahunt complexionem cholericam, at proni ſunt in iram; alii ſanguineam, ac proni ſunt in libidinem; alij phlegmaticam, ac proni ſunt in pigritiam; alii melancholicam, & proni ſunt in triſtitiam. porrò difficile eſt cuique hanc ſuam complexionem, illique inſidentem concupiſcentiam ſuperare, quia quaſi ingenita eſt & connaturalis cuique: vnde pauciſſimi ſunt etiam viri ſancti, qui eam ità mortificent, vt non repullulet, iuxta illud: *Naturam expellas furca, tamen vſque recurrit.* Hinc pro magno & penè pro miraculo habetur, quod legimus in vita S. Ignatij fundatoris Societatis Ieſu, ipſum ſcilicet, cum natura eſſet cholericus, ita perdomuiſſe naturam & choleram, vt videretur lentus & phlegmaticus. Alii hanc partem referunt ad ſpurios; his enim libido, leuitas & vitia parentum non rarò ita adhærent, vt ex hoc ſolo eos ſpurios eſſe dignoſcas. Ratio eſt, quia parentum intemperantia & libido inficit ſemen, ex quo geniti filii inſita illi parentum vitia contrahunt; & eſto quandoque ad tempus ea corrigant, tamen data occaſione vel tentatione in illa relabuntur. Vnde Septuag. vertunt, *& non lauit exitum ſuum.* q. d. Eſto ſpurius ſubinde rectè viuat, tamen nequit eluere paternam maculam & vitium inoletum, quod à patre in ortu ſuo contraxit, quin in illud re-

Spurii vitioſi.

Ratio à priori.

cidat. Vnde Baldus in cap. fin. de tranſlat. Epiſc. circa medium: *Spurius* inquit *legitimatus, aut aliqua ratione nobilitatus, ſimilis eſt agro curato à vulnere, cuius aliqua ſemper remanet cicatrix.* Et clarè Sapiens cap. 4. verſ. 6. *Ex iniquis enim ſomnis*, inquit, *filij qui naſcuntur teſte. ſunt nequitiæ aduerſus parentes ſuos in interrogatione ſua.* Idem à Salomone didicere philoſophi: vnde Plutarc. tract. de Nobilit. *Abſurda eſt*, inquit, *ſophiſtarum contra nobilitat. in calumnia, qui vulgaria etiam & omnibus notiſſima non conſiderant; nempe quod generandæ ſobolis gratia generoſi equi & canes emantur, item vitium, olearum, & reliquarum arborum optima quæque ſemina: Homini autem nihil ad futuram ſucceſſionem generis nobilitatem conferre putant, ſed tantùm valere ſiue barbaram, ſiue Græcam originem. Neque credunt latentia quædam principia, & ſemina virtutis in generatione liberis communicari, vt Telemacho Vlyſſis, de quo Homerus clariſſimo vocabulo vtens dixit: Inſtillata patris virtus tibi, tanquam aſſereret ad paucas ſeminum guttas paternæ virtutis bona confluere.*

Gnomæ.

Xenophon de ſcriptis Theognidis: *Indicabat ait non hominem, non aliud qu. d bonum futurum, niſi ex bonis parentibus prognatum. Arietes, aſinos & equos, ô Cyrne generoſos quærimus, & vnuſquiſque cupit hæc animalia ex bono genere parare ſibi.* Ariſt. lib. 3. Polit. cap. 6. docet ex nobilibus & ingenuis viris conſtituendam eſſe ciuitatem, cauſámque dat, quòd ex iis prodeant viri generoſi qui ciuitatem illuſtrent. *Inſuper ait conſentaneum eſt ex melioribus ortos eſſe meliores: eſt enim generis virtus, nobilitas.*

Nobiles munditumidi.

Denique tertiam generationem eorum, qui altis incedunt ſupercilijs, nonnulli attribuunt mundanæ nobilitati & nobilibus, qui celſis oculis faſtuque tumidi deſpiciunt plebeios; vti faciunt Brachmanes apud Indos, qui in hodiernum diem ita genere ſuo inflantur, vt cum plebeis nec loqui, nec veſci, nec habitare dignentur. Et Naires apud Calecutum, qui velut nobiles à plebeio ſe tangi non patiuntur, ſed ſi caſu à quo tangantur, eum fuſte vel gladio mulctant, teſte Oſorio lib. 1. de geſtis Emmanuelis. Saluſt. in Iugurt. *Metello ait quanquam virtus, gloria & alia optanda bonis ſuperabant, tamen inerat illis cōtemptor animus & ſuperbia, commune nobilitatis malum.* Cicero Actione 7. in Verrem: *Hominum nobilium ait non ferè quiſquam noſtræ induſtriæ fauet: nullis noſtris officijs beneuolentiam illorum allicere poſſumus: quaſi natura & genere diſiuncti ſunt; ita diſſident à nobis animo & voluntate, quemadmodum ſanguine.*

Gnomæ.

Plutar. in Moral. id declarat ſimilitudine duarum auium, ſpini ſcilicet & hori: *Inter Agathallos* inquit. *& Achanalides* (ſic vocat huiuſmodi auiculas) *tantum eſt odium, vt ſi ſanguis earum vi miſceatur, continuò ſecernat ſe, ac diſſiliat; ſic inter Patritios & plebem, ſi quando pro rerum vſu coniungantur & conſpirent, durat tamen vſque odium naturale.*

Vera nobilitas eſt virtus. Gnomæ.

Verùm hic faſtus non eſt indoles veræ nobilitatis, ſed vitium. Vera enim nobilitas eſt modeſtia, animíque demiſſio. Vnde Diogenes rogatus: *Quinam hominum eſſent* A *nobiliſſimi?* reſpondit: *Qui diuitias, gloriam, voluptatem, denique vitam contemnunt, & vincunt contraria, paupertatem, infamiam, dolorem, & mortem.* Demoſthenes: *Nobiles, ait, & honeſtos imprimis decet, vt perſeuerent habere pulchritudinem in facie, temperantiam in anima, in vtriſque fortitudinem, & in verbis gratiam.* Ita Stobæus ſerm. 89. Ariſtot. in Polit. lib. 6. cap. 5. *Gratioſorum ait, & mentem habentium nobilium eſt ſuſcipere egenos, & occaſionem præbentes conuertere ad res agendas.* Sublimius S. Baſil. apud Maxim. ſerm. 63. *Non poſſumus*, inquit, *patres & maiores nobiles dicere: nam veritatis lex cuiuſque requirit laudes: non enim idcircò equus eſt celer, ſi ex celerrimis natus ſit, ſed quemadmodum cæterorum animalium in ſe quodque ſpectatur, ſic viri laudes teſtatæ ſunt ex ſuis cuiuſque præclaris factis.* Et S. Gregor. Nazianz. ibidem:

B

Fama male pudeat: malum non te genus
Moueat: genus pridem tuum computruit.
Genus vel incipias vel ad finem trahas,
Vt vel bonus, vel ex bonis ſis aditus.

S. Chryſoſt. *Non maiorum nobilitas, ſed animi virtus nobilem & ſplendidum efficere ſolet.* Gregor. Nyſſ. *Generoſitas, & grauitas ſuperbia, cum latere cognationem habet*; vel vt citat Anton. in Meliſſa part. 2. cap. 74. *Generis nobilitas & faſtus ſuperbi cognitionem habent cum figlinis lateribus*, nimirum quia omnes homines in Adamo, ex luto vt lateres originem ducunt. C Ex *Adamo* enim, ideſt terra & luto formatus eſt protoplaſtus, indéque dictus *Adam*, quaſi homo ab humo.

Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ dicentes, affer affer. Vers. 15.

Tria ſunt inſaturabilia, & quartum quod nunquam dicit ſufficit:

Infernus, & os vuluæ, & terra quæ non ſatiatur aqua: ignis verò nunquam dicit ſufficit. Vers. 16.

Septuag. repetunt geminantque τὸ & *aqua*; Sic enim habent: *Et terra quæ nō ſatiatur aqua, & aqua & ignis non dicent ſufficit.* ita Vatic. & Complut. licet Auctor Catenæ Græc. deleat τὸ & *aqua*, ſicut delent Hebr. Chald. Vulgata, D & cæteri. Pro *os vuluæ* Hebr. eſt *clauſura vuluæ*, puta eiuſdem orificium anguſtum ait Vatab. Alii accipiunt mulierem ſterilem, cuius vuluam concluſit Dominus, & tamen ardenter cupit habere prolem, qualis fuit Anna mater Samuelis.

Nonnulli verſ. 15. à duobus ſequentibus diſtinguunt, & conſequenter cenſent duplex hic eſſe ænigma, vnum ſanguiſugæ, alterum trium vel quatuor inſaturabiliū: alii verò hos tres verſus connectunt, vt vnum idēque ænigma proponant, quod vt liquidius fiat.

Quæritur primò, quid ſignificet Heb. עלוקה *aluka*, quod noſter vertit ſanguiſuga? Aluka quid. Reſp. 1.

Primò, Aben Ezra Heb. *aluka*, ideſt ſanguiſuga, per metatheſin accipit pro עקולה *akula*, ideſt prauitas, tortuoſitas, peruerſitas. Radix enim עקל *akal* ſignificat eſſe prauum, tortuoſum, peruerſum: vnde nonnulli putant hac voce notari crocodilum, qui tortuoſus eſt, ſæuus & peruerſus, ideóque dicit affer affer, quia alia vno ictu glutit &

A deuorat, alia ſenſim mandit & dentibus comminuit. Iam Crocodilus ſymbolum eſt mortis, quia mors inſtar crocodili ſæuit in omnes, & alios quidem citò interitu, alios lento morbo & tabe conſumit.

2. Secundò, R. Saadia & alii apud Pagnin. in Lexico, *aluka* vertunt priuationem, q. d. *Priuationis duæ filiæ ſunt, affer, affer*; Hoc eſt mors alios vita priuat in vtero materno, alios poſt natiuitatem ex vtero.

3. Tertiò, alij apud R. Salomonem *aluka*, cenſent eſſe ſynonimum שאול *ſceol*, ideſt inferni, & deſcenſus: huius duæ filiæ ſunt, gehenna & hortus deliciarum, quorum altera aſſiduis vocibus ſceleratos, alter verò iuſtos ſibi depoſcit. Nam tempore Salomonis omnes, etiam iuſti, poſt mortem deſcendebant ad inferos, expectãtes Chriſtum, qui pretio mortis ſuæ cælum eis B reſeraret; iuſtis ergo limbus patrum erat quaſi hortus deliciarum. Verùm hæc omnia Rabbinica ſunt figmenta.

4 genuinè. Conſtanter enim Septuag. Chald. Noſter, Symmach. & alii paſſim *aluka* vertunt *ſanguiſugam* ſiue hirudinem. Vnde & Arabes (quorum lingua affinis eſt, Hebrææ) hirudinem vocant *aluka*, & Germani, Angli, Belgæ *Egel*.

Duæ filię ſanguiſugæ quæ? Quæritur ſecundò, quænam ſit hæc ſanguiſuga ſiue hirudo, & quæ eius filiæ? ſuppono per duas filias alludi ad duo ſanguiſugæ ora, quibus ob ingentem ſugendi auiditatem prędita eſt, vt magis ſugere ſuamque auiditatem explere queat. Vnde Plin. lib. 32. cap. 10. *Ergo* ait, *ſugentia ora forcipibus præcidunt*. Imo Belchorius ex S. Iſidor. os hirudinis ait eſſe tribus quaſi an- C gulis diſtinctum, vt tribus partibus carnem incidat, & ſanguinem ſugat: Duæ ergo filiæ metaphoricè hic vocantur duplex os, & duplex auiditas ſugendi. Nam propriè hirudo non generat, nec habet filias; ſed naſcitur ex aqua limoſa æquè ac limaces, licet Aldrouandus dubitet an non quandoque oua emittat, è quibus filias excludat.

Duplex os hirudinis ſignum eſt eam duplicem habere guſtum, eo quòd ſãguis dulciſſimè ei ſapiat: ſic enim Ariſtot. ex eo quod ſerpentes bifidam habeant linguam, colligit eos duplicem habere guſtum: imò Arnoldus Vveſalius inſignis Anatomicus, aſſerit hirudini eſſe fiſtulam in ore, qua cutim tenebret, vt ſanguinem quem ſitit hauriat. Alij hirudini dant linguam biſulcam & fiſtulatam, quam penitus carni in- D figat. Aldrouandus tom. de Inſectis cap. de hirudine, ait eam habere os inſtar aculei, & quidem triſulci, quo triſulcum vulnus carni infligit.

reſp. 1. Iam primò Beda, Hugo, Lyranus, & Salonius per ſanguiſugam accipiunt diabolum, qui inquiunt *ſiti peccandi, ac peccata ſuadendi ſemper accenditur*. Hinc duæ eius filiæ, ſunt duæ ſpeciales humani generis illecebræ, luxuria videlicet & phylargyria. Sicut enim hirudo non bonũ, ſed corruptum ſanguinem ſugit, ita diabolus non niſi malas haſce cupiditates ſitit, vt eaſdem in homine excitet. Alii per ſanguiſugam accipiunt auaritiam, alii concũpiſcentiam: Verùm hæc omnia myſtica ſunt.

2. Secundò, Phyſicè aliqui per haſce ſanguiſugas, ſiue quatuor inſaturabilia intelligunt generationem rerum: nam infernus ſiue ſtatus mortuorum, repræſentat rerum corruptionem & mortem: os vuluæ eorundem generationem & ortum, quorum vtrumque vſque ad finem mundi durat & durabit, nec vnquam expletur: Reliqua duo elementa, puta terra & ignis repræſentant res per quas fit generatio & corruptio, ſcilicet per terram, dum humorem & aquam in ſe aſſiduè ſuſcipit; ac per ignem, qui omnia calefacit, ſemper agit, cunctáque in terra agitat, fœcundat, immutat. Verùm hæc ſymbola ſunt rei phyſycæ, non Ethicæ, quam hic pręcipuè ſpectat Salomon.

Dico ergo hos tres verſus eodem ſpectare, 3 genuinè. ideóque non duo, ſed vnum idemque eſſe ænigma ſanguiſugę & quatuor inſaturabilium, ac proinde ſanguiſugam notare quatuor inſaturabilia, vt idem ſit ſanguiſuga quod inſatiabilitas, ſiue inexplebilis auiditas: huius enim idęa & ſymbolum eſt ſanguiſuga, iuxta illud:

Non miſſura cutem niſi plena cruoris hirudo.

Id ita eſſe liquet primò, quia tam Hebręi quã Romani eodem verſ. 15. comprehendunt tam ſanguiſugæ filias, quàm tria, imò quatuor inſaturabilia. Secundò, quia id ſignificant Hebræa, & planè euincunt Septuag. Sic enim vertunt: *Sanguiſugæ tres erant filiæ admodum dilectæ, & tres illæ non explebant illam, & quarta dicere nequibat, ſatis eſt*. Hoc eſt ænigma, iam eius ſolutionem totidem numeris ſubiiciunt dicendo: *Tria ſunt inſatiabilia, & quartum nunquam dicit ſufficit: Infernus, amor mulieris, & terra aqua non ſaturata, ſed ignis quoque & aqua nunquam dicunt ſufficit.*

Et clarè Arabicus: *Sanguiſuga tres habet filias amabiles diligens eas ſummo amore, & has tres non ſatiauit, & quartæ non dedit ſufficientiam, vt dicat ſatis eſt mihi, & ſunt: Infernus, & amor mulieris, & terra dura quæ non eſt ſatiata imbre, & aqua & ignis nunquam dixerunt, ſufficit.* Sanguiſuga cum duabus filiabus idem quod tria vel quatuor inſaturabilia.

Idem erit ſenſus in Latina vulgata, ſi ſanguiſugam ad numerum voces: ipſa enim cum duabus filiabus erit tertia, ſicque tres ſanguiſugæ pręciſè reſpondent tribus inſaturabilibus, cum iiſque in re idem ſunt. Ex quibus omnino apparet, quatuor inſaturabilia eſſe eadem cum duabus filiabus ſanguiſugæ: quatuor enim illa primùm numero binario, deinde ternario, & denique quaternario deſignantur. q. d. Duo ſunt inſaturabilia, & quæ nunquam dicunt ſufficit, ſed dicunt affer. affer; imò tria ſunt inſaturabilia, imò quatuor. Eſt enim hic & in ſequentibus quaternariis gradatio, ac talis modus loquendi, qualis eſt apud Amos, qui ſimilibus vſus eſt quaternariis in deſcribendis Amos c. 1. plurium gentium ſceleribus, cum dicit: *ſuper tribus ſceleribus & ſuper quatuor* pro eo quod eſt, Tria ſunt ſcelera imò quatuor, propter quę nõ conuertam vel non parcam. Sic & Prouerb. 6. vbi nos habemus: *Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima eius*; Hebræis non eſt *ſeptimum*, ſed *ſeptem* q. d. Sex ſunt, imò ſeptem quæ odit Dominus, & deteſtatur anima eius.

Vnde pro eo quod nos habemus, & quartum

quod germani ab equo vocant *Roſſaglen*, eo
quod nouem illarum equum interimant: ſic cõ-
cupiſcentia vires corporis & animi exhaurit,
hominique cauſa eſt mortis præſentis & æter-
6. næ. Sextò, ſanguiſuga tenaciter adhæret cor-
pori, vnde dicitur hirudo ab hærendo (licet quã-
titas diſſentiat: *hirudo* enim breuem habet pri-
mam, *hæreo* longam) ait Pontanus. Sic concu-
piſcentia tenaciſſimè adhęret animæ, vt facilius
dentem ex ore quam concupiſcentiam ex anima
7. excuſſeris. Septimò, ſanguiſuga eſt venenata,
vnde ſolent eam chirurgi prius aqua dulci ma-
cerare, vt in ea venenum ponat, teſte Galeno
tom 5. claſſe 6. cap. 1. Sic concupiſcentia ve-
nenum eſt animæ, illam inficiens, corrumpens,
8. & perimens. Octauò, ſanguiſuga fiſtulam ha-
bet in ore, qua cutim perforat, ſic concupiſcen-
9. tia habet aculeum, quo conſcientiam vulnerat.
Nonò, ſanguiſuga in vere per teporem aëris
& aquæ generatur, idque prouido Dei naturæ-
que conſilio, vt ſanguini eodem tempore & ea-
dem de cauſa abundanti & bullienti occurrat,
eúmque ſugendo minuat, ne inflammationes,
febres, & morbos cauſet. Sic in vere ob ſangui-
nem feruentem exardeſcit concupiſcentia iræ,
10. gulæ, libidinis, ſuperbiæ, &c. Decimò, hirudo
mouetur rependo, vt reptile, ſcilicet nunc extẽ-
dendo, nunc contrahendo caudam ad caput: ſic
concupiſcentia repit humidum terrena ambit,
& circa ea nunc ſe extendit, nunc ſe contrahit
11. & inuoluit. Vndecimò ſanguiſugæ cum carni
adhæreſcunt, quanto magis trahuntur, tantò
fortius inſident donec rumpantur: ad hæc cor-
ruptum ſanguinem ebibunt, itáque alios ſanan-
do ſeipſas occidunt, ait Aldrouandus: Idem fa-
cit concupiſcentia, præſertim inuidiæ & iræ,
quæ dum alios mordet, eos à vitiis ſanat, & ſei-
12. pſam liuore tabefacit ac conſumit. Duodeci-
mò, ſanguiſuga fumi eſt impatiens, vnde vt eam
detrahant fumum adhibent, quem cum ſentit
ſponte decedit, ait Aldrouandus. Sic concupiſ-
centia cohibetur fumo iræ Dei & gehennæ, vbi
ignis & fumus tormentorum aſcendit in ſæcula
ſæculorum, teſte Iſaia cap. 30. 33. & S. Iohan-
ne Apoc. 14. 11. Dũ enim quis hæc ſeriò medi-
tatur concupiſcentiam compeſcit: ſibi enim di-
cit: *Cur modicum quod delectat, vt vites æternum*
13. *quod cruciat*. Decimotertiò, ſanguiſugæ ſunt
duæ filiæ dicentes affer affer, hoc eſt duo ora aſ-
ſiduè ſugentia, ſic concupiſcentiæ duo ſunt offi-
cia, ſcilicet ſibi indulgere & aliis nocere: ſe
amare & alios odiſſe, ſua retinere & aliena ra-
14. pere, ſe ſatiare & alios lædere & exhaurire. De-
cimoquartò, S. Iſidor. lib. 12. Orig. cap. 5.
Sanguiſuga ait, *vbi vſpiam adhæſerit, ſanguinem
haurit, & cum nimio cruore maduerit, id euomit
quod hauſit, vt recentiorem denuo ſugat*: ſic cupi-
ditas vbi adepta eſt quod concupiuit, id nau-
ſeando reſpuit, & nouas delitias quærit veluti
cum guloſi euomunt delitias & vina, vt nouis
15. ſe ingurgitent. Decimoquintò, Galenus loco
citato docet ſanguiſugas delitiis ſanguinis ineſ-
catas, cum tenaciùs adhæreſcunt reuelli inſper-
ſo ſale aut cinere; tunc enim ſponte decidere:
ſic recta ratio & ſapientia, cuius ſymbolum eſt
ſal, ac cineris, id eſt mortis memoria reſtin-
guunt ſitim cupiditatis. Hæc omnia quæ de cõ-
cupiſcentia in genere dixi, cuilibet particulari
cupiditati, puta iræ, gulæ, luxuriæ, auaritiæ, ſu-

A perbiæ &c. accommodes, & mutato nomine
appropries. Denique ſanguiſuga os habet in-
ſtar trianguli, quod vulnus infligit triangulares,
vt ad oculum patet: ſic concupiſcentia tria in-
fligit vulnera, ſcilicet corpori, animæ &
menti.

Charitas inſatiabilis.

Porrò cupiditati ſiue concupiſcentiæ oppo-
nitur charitas, puta amori carnis amor Dei, quæ
multò magis inſatiabilis eſt: quia nullis terminis,
nullis meritis, nullis progreſſibus, nullis labori-
bus, nullis periculis, nullis tormentis ſatiatur,
quin ſemper maiora pro Deo ſibi dilectiſſimo &
pati & agere cõcupiſcat. Charitas ergo eſt ſan-
guiſuga, quæ ſemper dicit affer affer labores &
dolores, virtutes & merita, animas & populos,
quos ad Dei cultum & ſalutem traducam. Ipſa
pariter capacior eſt inferno, fertilior ore vuluæ,
ſitientior terra ſabuloſa, igne ardentior, iuxta
illud Cantic. 6. *Fortis eſt vt mors dilectio, dura ſi-
cut infernus æmulatio: lampades eius lampades ignis
B atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt ex-
tinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Si
dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro di-
lectione, quaſi nihil deſpiciet eam.* Talis fuit cha-
ritas inſatiabilis S. Pauli, de qua plura dixi
proœmio in epiſtolas eius, & proœm. in Acta
Apoſt. Talis pariter fuit charitas S. Dominici,
S. Franciſci, S. Ignatii, S. Xauerii.

Ira eſt ſanguiſuga inſatiabilis.

Igitur prima ſanguiſuga eſt ira, tum ob ana-
logias iam recenſitas; tum quia ad ſe interius
ex omnibus partibus allicit ſanguinem, eúmque
accendit: vnde iratis extimæ partes pallent.
C *Nam his qui ad vindictam anhelant, ira circum præ-
cordia ſanguis feruet, quaſi vi ignis ebulliat & exæ-
ſtuet*, ait S. Baſil. homil. de Ira, tum quia *ira
eſt homicidii mater & homicidii bibax*, ait S. Chry-
ſoſt. in cap. 6. Matth. Rurſum ira in quatuor
inſaturabilibus rectè comparatur inferno, tum
quia eſt cauſa iniuriarum & cædium, quæ ho-
mines tranſmittunt ad ſepulchrum & infernũ,
iuxta illud Chriſti: *Qui dixerit* (proximo, cui
iraſcitur) *fatue, reus erit gehennæ ignis*. Matth. 5.
22. Tum quia ira ſimilis eſt incendio gehennæ,
vt homo iratus videatur eſſe dæmon infernalis
furore ardens, ſicut ait Nazian. in carm. de Ira,
& S. Baſil. homil. de Ira: *Sicut*, inquit, *qui cha-
ritatem habet Deum in ſe habet; ita qui odium &
D iram habet, dæmonem in ſe continet.*

Iratus ſimilis dæmoni.

Ira furia.

Audi & Senecam lib. 2. de Ira: *Qualia*, in-
quit, *poetæ inferna monſtra finxerunt, ſuccinctæ
ſerpentibus & igneo flatu, quales ad bella excitanda
pacémque lacerandam teterrimæ inferi exeunt fu-
riæ, qualem cerebrum tricipitem, flammas vomen-
tem; talem nobis iram figuremus.*

Inſuper ſicut ignis inferni vrit ſed non lucet,
ideóque ardentiſſimus eſt, ſed obſcuriſſimus,
teſte S. Baſil. in Pſal. 28 Sic ira accendit ani-
mum, ſed rationem obtenebrat, vt homo non
videat quid agat.

Gula eſt ſepulchrum & infernus.

Porrò nonnulli per infernum accipiunt gu-
lam, quia hęc primò inſatiabilis eſt vt infernus;
Secundò corpora tabefacit, putida facit & cõ-
ſumit, velut ſepulchrum & infernus: vnde Na-
zianz. in Carm. de diuerſis vitæ gener. *Non epu-
lum*, inquit, *adeo, ne ſerò domum redeam, & ven-
trem ſepulchri ad inſtar viuus referam.* Vide S.
Chryſ. hom. 29. in Matth.

Luxurioſa eſt ſanguiſuga.

Secundò, luxuria eſt ſanguiſuga, quia ſangui-
nem optimum (tale enim eſt ſemen) ac ſpiritus ſugit.

nobiliſſimos abſumit, hominemque facit pallidum, lucidum, exanguem. Vnde Theocritus Eidyl. 2.

Heu crudelis amor, noſtro ſaturare cruore,
Summæ affixa cutis velut hunc ſuxiſſet hirudo.

Rurſum luxuria denotatur per os vuluæ, præſertim meretricis, quod inſaturabiliter ipſa appetit, vti notant Beda, Hugo, Arbor. Caiet. Ianſen. & alij. Hinc Septuag. pro *os vuluæ* vertunt *amor mulieris*. Vnde & S. Hier. contra Iouinian. ex Sept. legens *amor mulieris*, ſic ait, *Non hic de meretrice, non de adultera dicitur, ſed amor mulieris generaliter accuſatur, qui ſemper inſatiabilis eſt, qui extinctus accenditur, & poſt copiam rurſum inops eſt, animumque virilem effœminat, & excepta paſſione quam ſuſtinet, aliud non ſinit cogitare, nec ipſo vſu extinguitur, ſed immoderatiùs ac vehementiùs inflammatur.*

Auaritia eſt ſanguiſuga. Tertiò, per ſanguiſugam accipias auaritiã: hæc enim eſt tertia filia, vt vertunt Septuag. ſanguiſugæ, id eſt cupiditatis: ſanguiſuga enim ſugere non ceſſat, donec totam ſe ſanguine repleat; tunc verò ſugere deſinit & decidit. Vnde Plin. *Decidunt ſatietate, pondereque ipſo ſanguinis detractæ.* At auari cupiditas nullis opibus ſatiatur, ſed quo plures habet eo plures deſiderat, iuxta illud: *Quo plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ.* Rurſum auarus inter quatuor inſaturabilia ſimilis eſt terræ, præſertim aridæ & ſabuloſæ, quæ non ſatiatur aqua, ſed pluuiam etiam coploſam ilico haurit & ſorbet, vt ſtatim exareſcat, & nouum imbrem ſitiat: Sic enim auarus, eſto ingentes opes acquirat, velut arena eas haurit, & maiores ſitit. Et ſicut arena licet aquis rigata nullum fert fructum; ſic nec auarus opibus licèt abundans, quia eas in arca recondit, nec in egenos erogat. Pereunt ergo in eo & cum eo opes, ſicut perit aqua rigans arenam. Vnde S. Chryſoſt. auarum comparat hydropico hom. 15. in Epiſt. 1. ad Corinth. *Rectè ait quidam dixit auaros eſſe hydropicos; quomodo enim illi multam aquam ferentes in corpore magis vruntur, ita etiam auari multas circumferentes pecunias plures concupiſcunt. Cauſa autẽ eſt: neque illi in quibus conuenit locis aquam habent, neque iſti diuitias in quibus conuenit affectionibus & cogitationibus.* Aſſerit S. Chryſoſt. hydropicos aqua vri, quia ſcilicet in eis aqua quæ ſtomachum & vitalia refrigeraret, trahitur ad extima, vt reſideat inter carnem & cutem; quo fit vt vitalia refrigerio aquæ deſtituta, calore ardeant & ſitiant aſſiduè; ſic & auaritia, quo maiores habent opes eo maiores appetit, & quaſi ardẽs ſitit: Vnde S. Chryſoſt. hom. de Lazaro, auarum dicit magis ardere & ſitire, quàm diues epulo in inferno, qui petiit guttam aquæ vt linguam flammantem refrigeraret. Luc. 16. Idem hom. 28. in Matth. Auarorum cupiditatem confert cum ardore ſitique febricitantium.

Apologus Auaritiæ. Quocirca rationem à priori huius ſententiæ ex eadem hydropiſi petitam, per Apologum vulpis hydropicæ & Simiæ medicæ, phyſicè & eleganter aſſignat Cyrillus lib. 3. Apologorum Moralium c. 8. cui titulus: *De cauſa & cura inſatiabilis auaritiæ. Vulpes, ait, hydropiſis onere ſqualida, languens reparandæ ſanitati medicinam & medicum inquirebat. Verùm cum muſtelam obuiam habuiſſet, eius gnara diligentiæ, ipſi mox propoſuit languoris querelam quæſtionem: Memor ſum, inquit,* A *qualiter olim dente tuo vitam de laqueo mortis, quaſi nouiter nata receperim; quare nunc grauis morbi letalis obſeſſa periculis, priſtinis tuis confiſa beneficiis ad conſilium ſagacitatis tuæ recurro. Cui muſtela non ingrate reſpondit: Quod ſi cuipiam profuerim, neſcio; ſi vero beneficium ſuſcepi, huius ſemper reminiſcor. Expone ergo morbum, quia ſi ſicuero, lubens pandam curationis modum. Tunc vulpes gratias agens dixit: languorem mi ſoror, inextinguibilis ſitis patior, in quo hæc duo potiſſimùm miror: vnum eſt, quod cum bibo plus ſitio: Aliud eſt, quòd extenuatis vitalibus, deforis ſola cutis intumuit. Cui magiſtra reſpondit: Putabam certe tantà te ſoror, arte calliditatis aliquantulum in medicinalibus eruditam: ſed video te Hippocraticæ diſciplinæ totaliter eſſe ignaram.* Cauſam deinde veram hydropis ex principiis Phyſicæ & Medicinæ, eiuſque cura- Cauſa.
B tionem aſſignat: *languor enim tuus, non vt æſtimas, ſitis, ſed fames membrorum eſt; quoniam in te flamma temperati caloris infra ſuum modum remiſſa minor ſit hepatis digeſtio, & tunc aquam pro ſanguine gignit, ſuoque membra incremento priuantur, atque areſacta membra vitalia, fameſcentia pro cibo ſanguinem concupiſcunt. Verum tu errans in iniuſmodi iudicio, appetitus famem putans corporis ſitim eſſe, dum pro cibo laticem donas, eò magis digeſtiuam facultatem debilitas. Propter hoc chariſſima, etiamſi Danubium ebiberes, minimè hanc ſitim extingueres, ſed potiùs augeres, cùm iuxta Galeni ſententiam, latex organa carnis ſubſtantialiter non humectet:* Deinde hæc omnia adaptat auaritiæ, quæ ſpiritalis, ſed vera & mera eſt hydropiſis: *Nam, inquit, cùm in anima eius* (auari) *per cupiditatis ex-* Curatio.
C *ceſſiuum incendium, charitatis proportio corrumpatur, ac digeſtiua vis electionis aberret, perdito humoris ſubſtantialis ſanguine, ſitibunda ſtatim ariditas deriuatur in mentem. Verùm cum cæcutiens mentis appetitus fluxa bona temporalia, quaſi potum pro cibo cupiat, & pro ſubſtantialibus ex æternis bonis peruerſa cura pecuniæ poculum ſubminiſtret, ſitis magna cupiditatis accenditur: Quoniam mundanis opulentiis ſpiritus ariditas non minuitur, ſed augetur: Accendunt enim affectum eò grauiori auiditate, quò fallunt boni apparitione; quia cùm bonum ſolidum affectetur & apparens tribuatur, bonitatis ſolidã ſubſtantiâ minime repertâ affectus vehementius inflammatur. Natura quippe prouocat deſideria mentientia deſideratum. Igitur ſi mundus eſſet poſſeſſio animæ cupiditatis creſcentis, rapax auaritia plus ſitiret, ac mentis ſubſtantia tabeſcente, foris tantùm inanis gloriæ cutis tumeſceret. Quemadmodum ergo auarus,*
D *ſi charitatis largitate cupiditatem extinxerit, ſatiatur; ſic hydropicus naturali calore confortatus, ſi arida membra cito rorauerit mox curatur.* Denique ſicut ſanguiſuga rapina ſanguinis noxii, quem ſugit, crepat, ſeque interimit; ſic & auarus opes, quas rapuit euomit ſæpe cum animæ, vti ex eodem Cyrillo oſtendi cap. 1. 22.

Ambitio eſt ſanguiſuga. Quartò, ſanguiſuga, ſiue ſanguiſugæ filia eſt ambitio, quia ipſa inſtar hirudinis ſugit & ad ſe rapit omnes ſenſus, ſanguinem, ſpiritus & vires tam animæ, quàm corporis. Omnes enim ad ſe aduocat, vt excogitet & exequatur modos & rationes, quibus honores quos ambit, aſſequatur. Hæc ergo præ cæteris tribus eſt inſatiabilis. Vnde de ea præ cæteris tribus dicitur: *Et quartum quod nunquam dicit, ſufficit.* Pro *ſufficit* Hebr.

eſt mi *lon*, id eſt *ſatis eſt*, idem ſubſtantia, opes, diuitiæ, vt vertit Caiet. & Aben Ezra. q. d. ignis vtendo nullas opes acquirit, ſed potiùs omnes perdit, omnemque ſubſtantiam annihilat. Talis eſt ambitio, quæ nullo honore ſatiatur, quia honor non habet ſubiectum & ſubſtantiam; ſed ilicò tranſit & euaneſcit in nihilum, Septu. *hon* vertunt hoc loco, vt Noſter, *ſufficit*; alibi verò vertunt gloria, poſſeſſio, ſubſtantia, requies (quod huic loco congruit: quia nec ignis nec ambitioſus vllam habet requiem) potentia, copia, pretium; quia omnia non igni nec alteri rei creatæ, ſed ſoli Deo competunt, Deus ergo eſt nobis *hon*, idest ſufficientia, ſubſtantia, copia & abundantia omnis boni, ideóque vocatur *Saddai, cornu copiæ.*

Rurſum ſanguiſuga cum caudam ad os trahit tumeſcit; cum verò os vlterius promouet, extenuatur & fit gracilis; ſic ambitioſus adepto honore intumeſcit; at cum ad maiorem aſpirat, humilis fit, vilis & ſupplex.

Hinc rursū ambitio inter quatuor inſaturabilia aptè comparatur igni, ob igneam eius vim, quia ignis ad inſtar, primò ſurſum nititur, vt alta honorum culmina conſcendat: ſecundò, quo plures honores & magiſtratus adepta eſt, eo acrius inflãmatur, vt plures & maiores ambiat altiuſque conſcendat: tertiò, ſicut ignis terræ incluſus eam quatit, & terræ motum cõcitat; ſic ambitioſus, qui humi iacet, omnia mouet, omnes turbat, omnia concutit, vt dignitates concupitas adipiſcatur. Quartò, ſicut ignis ſua ſubtilitate & efficacia omnibus rebus ſe inſinuans, eas depaſcitur; ſic & ambitio ſubtiliter, omnibus actionibus ſe inſerens, eas ſibi incorporat, vrit & ignit: vnde Climacus apud Anton. in Meliſſ. par. 2. c. 74. *Ieiunans* inquit *inanis gloriæ cupidus ſum; abdo me vt ignotus ſim, tanquam prudens rurſus gloriam appeto; ſplendidè veſtitus, ab illa vincor; vili habitu tectus rurſum gloriam capio; loquens vincor; tacens rurſus victus ſum: vtcumque proieceris iſtum tribulum, aculeus ſtat rectus.* Quocirca ſapienter Theopompus à Pilis ſũmos honores ſibi delatos reſpuit, dicẽs, *Mediocres honores ipſum tempus auget, immodicos abolet.* docens celſi animi eſſe ſpernere ſumma, & omnibus in rebus modum eſſe optimũ; quin & illud acutè perſpexit, quæ ſubitò creſcunt in altum, non eſſe diuturna; quod genus ſunt betæ & cucurbitæ: cæterùm quæ paulatim augeſcunt, ea ferre ætatem, veluti quercum & buxum: ita Plutar. in Lacon. Ambitioſi ergo tolluntur in altum, vt lapſu grauiore ruant, ait Philiſtion:

Ambitionis & ignis 4. analogiæ.
1.
2.
3.

Porrò Salomon quatuor harum capitalium cupiditatum ingens malum, videlicet inexplebilem inſatiabilitatem ob oculos poſuit, vt ab illis nos abſterreat, doceatque eas mortificandas eſſe & reſecandas: vt quid enim ſtudeamus vindictæ, libidini, auaritiæ, ambitioni quæ non ſatiant, ſed acriùs ſemper animum irritant, laniant & cruciant? Abdicemus igitur ea à nobis, & miram animæ pacem, ſatiem & gaudium adipiſcemur in Deo noſtro, dicemuſque cum pſalte: *In pace in idipſum dormiam & requieſcam:*

Secundò, generatim & adæquatè per ſanguiſugam cum duabus, imò tribus & quatuor filiabus inſaturabilibus, rectè accipias auaritiam, de qua proximè in quarta praua generatione v. 14.

Reſp. 2 ſanguiſuga proprie & auaritia.

A facta eſt mentio, vt per hæc quattuor inſaturabilia declaretur inexplebilis auarorum & raptorum conditio, indoles & mores. Vnde ſimili modo ſequentibus verſibus Salomon proſequitur tres priores prauas generationes, & nominatim primam filiorum maledicentium parentibus proximo verſu, dicens: *Oculum qui ſubſannat patrem &c. ſuffodiant corui*, ita Caiet. Auaritia inquit eſt ſanguiſuga, quia hæc ſanguinem, illa opes & ſubinde cruorem pauperum exorbet. Duo habet ora, ſcilicet vim & fraudẽ; nam quòd cutem carnemque cum dolore perrumpũt vis eſt: quòd autem ſanguinem non copioſè, ſed exiliter & ſenſim exugunt, nec vulneris veſtigium relinquunt, ingens eſt fraus: ſimiliter duo ora, ſiue duæ filiæ auaritiæ ſunt; retinere proprium & rapere alienum: aut vendere iuſtitiam & vendere gratiam, ait Caiet. vti faciunt
B auari Iudices, Præfecti, Procuratores prouinciarum, quos proinde vulgo ſanguiſugas vocãt, eoſque donis ſatiant, vt iis pleni pecunias malis artibus non emungant. Quocirca Tiberius Imper. cum eos non facilè mutandos, nec niſi defunctis fere ſucceſſores dãdos exiſtimaret, Apologo vſus eſt huiuſmodi, teſte Ioſepho lib. 18. Antiq. Iudaic. cap. 8. Muſcæ cateruatim aduolantes, conuulnerati cuiuſdam vlcera contexerant. Hunc quidam forte præteriens miſeratus, operam ei ſuam in muſcis abigendis obtulit. Putabat enim præ virium imbecillitate ipſum eas depellere non poſſe. Orat ſaucius vt ſe ita ſineret. Mirante altero, quid eſſet quod ab hac moleſtia liberari nollet, reſpondit ille: *imò his depulſis maiore afficiar moleſtia & cruciatu; aliæ enim his ſuccedent recentes muſcæ & famelicæ,*
C *quæ me iam ante malè habitum planè perdent: at iſtæ quæ mihi nunc inſident, iam nonnihil remiſſius ſugunt ſãguinẽ, quo ſcilicet ferme exſaturatæ ſunt: Sic ergo*, inquit Tiberius, *ego quoque Prouincialibus conſulere cupio, ne multorum Præſidum rapinis nimium vexentur & deglubantur; quod fieret omninò, ſi crebrò illi mutarentur; accedente ad innatam cupiditatem etiam citò decedendi metu: malo igitur ditatos rapinis relinquere, quàm nouos ſubſtituere.* Apologum hunc ab Æſopo mutuatus eſt Tiberius. Ille enim ad Samios cum patrocinium præſtaret cuidam Trib. pl. qui capitis arceſſebatur ob peculatum, ſimulem quendam pro eius defenſione Apologum attulit de vulpe in voraginem delapſa, ac prohibente erinaceum ne muſcas caninas à quibus obſidebatur, à ſe depelleret, vt auctor eſt Ariſtot. li. 2. Rhetor. 20. Elegantior & neruoſior erit apologus, ſi pro muſcis hirudines ſanguiſugas ſubſtituas.

Apologus Tiberij de muſcis i. præfectis eaus enti-bus ſubditos.

D Rurſum auaritia aptè comparatur quatuor inſaturabilibus, puta inferno, ori vuluæ, terræ quæ non ſatiatur aqua (Septu. addunt, *& aqua:* aquam geminant, vt inexplebilem opum ſitim in auaro denotent) & igni: Inferno ob rationes, quas paulo ex S. Chryſoſt. recitaui: ori verò vuluæ; quia tanta eſt cupiditas auri quanta veneris.

Addit S. Bernard de Conuerſione ad Clericos c. 21. *Non prius* inquit *ſatiabuntur corda auro, quàm auara corpora ſatientur.* Cur auarus terræ, quæ aqua ſatiatur comparetur, paulò ante dixi. Idem verò confertur igni: Nam, vt ait S. Baſil. hom. 21. in varios ſcripturæ locos: *Auaritia malum ſtare neſcit, ſed ignis naturæ ſimile. Ignis*

Et igni.

enim poſtquam incendium attigit, omnem properat abſumere materiam, nec prius deſiſtere poterit quàm materia defecerit. Auarii autẽ quod retinere poterunt igne vehementior eſt: omnia continuando finibus ſuis occupat, ea quæ ſunt vicini ſibi aufert. Mox vbi alium ſortitur vicinum, & quæ illius ſunt ad ſe rapit. Non ob ea quæ poſſidet lætatur, ſed ob ea quibus caret angitur. Neque iis quæ congregauit fruitur, ſed cupiditate plura conſequendi ſe magis excruciat. A Eadem ſimilitudine vtitur hom. 6. & 7. in diuites auaros, & Oratione 15. de auaritia. Itaque ſicut ignis, quo plus pabuli, eo plus roboris acquirit, vt violentior graſſetur, & quo plura vorat eo inſatiabilior heluatur: ita & auarus quo plures opes congerit, eo pluribus congerendis appetentior incumbit.

Sanguiſuga eſt maledicentia.

Tertiò S Chryſoſt. hom. 49. de Maledicentia: Sanguiſuga, inquit, eſt maledicentia, quæ B corruptum humorem, id eſt vitioſos mores proximi auidè bibit, & aliis hauriendos propinat: huius duæ filiæ ſunt, detractio & contumelia. *Omnes* inquit Chryſ. *auerſantur maledicum, vt cũ qui lutum redoleat, vt hirudinẽ, quæ tetro ſanguine; & ſcarabæum qui ſtercore, id eſt alienis malis alitur.* Addit Plin. lib. 32. c. 10. *Aliquando ſanguiſugæ ex morſu affixa relinquunt ora, quæ cauſa vulnera inſanabilia facit, ſicut Meſſalinum è Cõſularibus patritiis, cum ad genua admiſiſſet;* quod nonnulli adaptant ſuperioribus, cum mordaciùs caſtigãt defectus ſubditorum; hi enim plagas altè in animo ſubditorum defigunt; ideoque inſanabiles efficiunt, vtpote alta mente repoſtas. Quapropter vti medici hirudinum virus aquis dulcibus temperant & diluunt, ac deinde eas corpori admouent: C ſic Superiores corruptionis aſperitatem blandis charitatis viſceribus, lenibuſque verbis mitigent & edulcorent.

4. Sanguiſuga eſt propria voluntas.

Quartò S. Bernard. in Declamation. ad illa, *Ecce nos reliquimus omnia,* ſub initium: Sanguiſuga ait eſt propria voluntas, quæ eius filiæ ſunt auaritia & ambitio. *Auaritia* inquit *& appetitus laudis ſibi inuicem aduerſantur; nam quod illa congregat, hic diſpergit: hæc autem tam diſſimilia mala ex vna radice pullularunt, propriæ ſcilicet voluntatis; huius enim ſanguiſugæ duæ ſunt inſatiabiles filiæ clamantes, affer, affer; ſiquidem nec animus vanitate nec corpus voluptate ſatiatur, vt ſcriptum eſt; non ſatiatur oculus viſu, nec auris auditu. Fuge ſanguiſugam hanc & omnia reliquiſti.* Quin imò propria voluntas etiam opera bona quibus inhæret, inficit, vitiat & corrumpit. D Vnde S. Bernard. ſerm. 71. in Cant. ponderans illa Iſaiæ c. 58. *Ecce in die ieiunii veſtri inuenitur voluntas veſtra,* exclamat: *Grande malum propria voluntas, quo fit vt bona tua tibi bona non ſint.*

Rabbinorum expoſitiones.

Quæres quartò, quando ſanguiſugæ filias, ſiue quatuor inſaturabilia, puta infernum, os vuluæ, terram quæ non ſatiatur aqua, & ignem explicent Rabbini, Cabaliſtæ & ſimiles?

1. Reſp. primò Aben Ezra, quem ſequitur Baynus, hæc quatuor refert ad quatuor generationes prauas paulo ante recenſitas, quaſi ſingularum hic pœna aſſignetur. Prima enim generatio filiorum maledicentium parentibus inferno, id eſt morti & ſepulchro addicitur; hoc eſt breuioris vitæ pœna mulctatur; non qui negligit eos, per quos vitæ donatus eſt, propter huius beneficii contemptum, debet ipſo priuari: ſecundæ generationi immundæ, hoc eſt filiis ſpuriis atque nothis *conſtrictio vuluæ,* id eſt ſterilitas interminatur. Ita enim decet, vt degener plantatio ſterilitate & infœcunditate areſcat, iuxta illud Sap. 4. *Spuria vitulamina non dabunt radices altas.* Tertia verò generatio filiorum, qui natalium ſuorum gloria inſoleſcunt, paupertate caſtigatur, hoc notat τὸ: *& terra quæ non ſatiatur aqua,* nimirũ terra arida & ſitiens, atque adeo fructus nullos reddens. Itaque hi frugum inopia, id eſt paupertate mulctãtur: paupertas enim ſuperborum faſtum ſuperciliumque deprimit. Quarta generatio auarorũ, pauperes atque humiles deuorantium igni addicitur, nimirum gehennæ, vt hi quibus egeni in pabulum cedunt, ipſi quoque æterni incendij pabulum fiant & fomentum.

Verùm hæc longè petita & aliena videntur. 2.

Secundò, alii hæc quatuor referunt ad quatuor elementa, quæ nulla actione, conuerſione, mixtione explentur & ſaturantur. Verùm deeſt hic aër: hunc enim nec infernus, qui eſt in terra: nec os vuluæ, quod pariter eſt terreſtre, repræſentare poteſt. Ruſum alii per hæc quatuor putant notari quatuor complexiones humorum in corpore. Alii enim ſunt cholerici, hos repræſentat infernus: alii phlegmatici, hos repræſentat os vuluæ: tũ quia mulier eſt phlegmatica, tum quia ſemen eius eſt aqueum: alii ſunt ſanguinei, qui rubent vt ignis. Alii ſunt Melancholici, qui atri ſunt vt terra: melancholia enim eſt præ ceteris terreſtris affectio animũ grauans, & deorſum premens. ergo quemadmodum terra arens pluuias ebibit, ſic etiam triſtitia lachrymis nutritur & fouetur. Itẽ ſicut terra aquis ſemel perfuſa iterum areſcit, & aquas identidem ſitit: ſic etiam grauior triſtitia nunquam lachrymis exſaturatur, ſed priores ebibens alias poſt alias impensè ſitit.

Tertiò, nonnulli hæc quatuor in bina ſecant, 3.
eáque hoc modo combinant. Infernus & os vuluæ repræſentant hominum ortum & interitum: os vuluæ enim ſignificat ortum, infernus interitum, q. d. Omnis homo qui naſcitur ex muliere, interit vaditque ad inferos: terra, quæ aqua non expletur, ſignificat arbores, herbas, plantas quas progignit, quæ omnia tandẽ ſiccãtur, fiuntque pabulum ignis, vt hiſce quatuor notet rerum omnium vanitatem, quòd ſcilicet omnes res poſtquam ortæ ſunt intereant, fiantque pabulum vel inferni vel ignis; vti in fine mundi omnia comburentur per ignem conflagrationis. Hoc eſt quod ait Eccleſ. c. 33. *Contra malum bonum eſt, & contra mortem vita: ſic & contra virum iuſtũ peccator. Et ſic intuere in omnia opera Altiſſimi, duo contra duo, & vnum contra vnum.* Huic ſenſui phyſico congruè incumbit ethicus, q. d. os vuluæ, id eſt luxuria ducit homines ad infernum: terra quæ aqua non expletur, id eſt auaritia ducit pariter homines ad ignem gehennæ. Quocirca S. Chryſoſt. Scortationem & meretricem inferno comparat. Sic enim ait tract. 86. in Ioannem: *Mulierum genus temerarium eſt & inferno ſimile, & inferno eius aſſimilatur cupiditas: tunc ceſſat, cum amantem omnibus rebus ſpoliauit; imò ne tunc quidem, ſed magis conuiciatur & inſultat iacenti.* Tam ergo meretrix, quàm infernus nunquam dicit ſufficit.

cit. Vnde S. Auguſt. tract. 107. de tempore: A *Infernum*, inquit, *& amorem mulieris rectè coniungit Script. Inferni ignem tenebit domus meretricis. Pro inferis ponitur domus meretricis, quia neminem repellit, omnem intrantem ad ſe trahit.* & S. Hieron. exclamat: *O ignis infernalis luxuria, cuius materia gula, cuius flamma ſuperbia, cuius ſcintilla praua colloquia, cuius fumus infamia, cuius finis gehenna?* Similiter iuxta ſecundam combinationem terræ cum igni, auarum igni gehennæ comparat idem Chryſoſt. hom. 29. in Matth. *Auarus*, inquit, *in omnes vt mors inſiliens, omnes vt infernus deglutiens, communis generis humani hoſtis, quippe qui nullum hominem eſſe vellet, vt omnia poſſideret.* Hinc S. Lucas narrans diuitis epulonis & auari cruciatus, ait: *Eleuans oculos ſuos cum eſſet in tormentis vidit Lazarum &c. In tormentis erat* (in- B quit Chryſoſt.) *& oculos ſolos liberos habebat, vt alterius diuitias poſſet aſpicere: propterea dimittuntur oculi liberi, vt magis torqueatur, qui non habebat quod alius tenebat: aliorum diuitia, eorum qui in paupertate ſunt tormenta ſunt.*

Quartò alii cenſent hæc quatuor combinata, notare tum vitiorum inter ſe pugnam, tum vitioſorum æmulationem & inuidiam: nam inferno, id eſt iræ ſæpe reſiſtit os vuluæ, id eſt luxuria & amor mulierũ, terra ſine aqua, id eſt auaritia reſiſtit igni, id eſt ambitioni: quia non vult dare munera & opes ſuas expendere, vt honores quos ambitio ſuggerit aſſequatur. Rurſum dum quis velut ignis ambit dignitatem quampiam opulentam, mox exurgit terra, id eſt quiſpiam auarus, vſque non vnus, ſed decem, qui eandem ambit, imò mercatur & emit.

Verùm hæc omnia partim Cabaliſtica, partim contorta ſunt, ideoq; alieniora à quatuor inſaturabilibus: quare quæ tertia quæſtione recenſui appoſita & genuina videntur.

Vers. 17. *Oculum qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ.* Pro *ſubſannat* Hebr. eſt verbum לעג *laag*, id eſt irridet, balbutit, ſubſannat ſiue ore & lingua balbutiendo, ſiue linguam extendendo, ſiue oculis annictando, ſiue quouis alio modo & geſtu. Oculi enim omnium affectuum ſunt indices, ideóque deſpectus & irriſio in oculis præcipuè cernitur, q. d. filius qui parẽtes ſuos vidẽs & agnoſcens, apertis toruiſque & ſuperbis oculis proteruè deſpicit, imò irridet & inſultat, meretur à coruis lacerari & exoculari. Nominat oculum, vt indicet nefas eſſe vel oculis toruis parentes aſpicere, vt inde colligẽdum relinquat, quantum ſit parricidium violentas in eos manus inücere. Pro *partum* Heb. eſt יקהת *iikehat*, id eſt *obedientiam*, alii *doctrinam*, alii *expectationem*: Aben Ezra vertit *ſocietatem*, q. d. qui matris ſocietatem conſortiũmque aſpernatur. R. Salomon & Caiet. vertunt *rugas*. Septuag. & Syrus, *ſenectam*. Per *partum* aliqui accipiunt fratrem eadem matre natum q. d. Sicut ſcelus eſt deſpicere matrem, ſic & fratrem: quia frater eiuſdem matris eſt partus, ac proinde qui fratrem deſpicit, deſpicit & matrem, quæ eum ſecum peperit & genuit: filius enim eſt imago matris, eámque velut idæa & ſpeculũ repræſentat. Quid ergo iniquius, quàm fratrem iiſdem viſceribus formatum, alitum, genitum derelinquere, deſpicere & odio proſequi? verùm melius per partum propriè accipias labores & dolores partus, quos ſcilicet mater cum filium concipit, nouem menſibus in vtero geſtauit ac peperit, plurimos & acerbiſſimos pertulit: qui enim eos deſpicit, mortalium ingratiſſimus & perfidiſſimus eſt. Ratio à priori eſt, quòd parentes ſint principium & cauſa filiorum, à quibus ſcilicet filii, totum ſuum eſſe, totam naturam ſuam, omniáque quæ habent acceperunt: Quare parentes filiis ſunt inſtar creatoris Dei, eiúſque vices gerunt in terra, ac viua quædam Dei ſunt ſimulachra, imò terreſtres quidam dii & numina, vti ait Plato: quare dignitas parentum à filiis nunquam ſatis æſtimari, nec vllis officiis vel beneficiis penſari poteſt: quia omne quod tepẽdunt, id à parentibus acceperunt, ac parentum proinde magis eſt quàm filiorum. vnde Herodes apud Stobæum ſerm. 79. (qui Xenophontem, Muſonium, Ariſtoxenum, Socratem, Platonem, alióſque in hanc rem citat) *Vt igitur* ait *in promptu habeamus quibus officiis erga parentes adſtringamur, ſummariam hanc ſententiam ſemper animo verſare oportet, quòd parentes deorum nobis imagines ſunt, & per Iouem dy lares, ſeu domeſtici beneficiorum autores, cognati, creditores, domini, & amici conſtantiſſimi: ſunt enim deorum imagines certiſſimæ, & ſimilitudinem eorum nobis referunt, tanto quàm vllius artis facultas exprimere poſſit, cum tanquam dii domus patroni, & nobis familiares ſint.* vnde concludit: *Filios exiſtimare debere, ſe in do-* C *mo patria veluti fano quodam æditos, & ſacerdotes ab ipſa natura conſecratos eſſe, vt parentum cultui operam darent.* Qui ergo parentes lædunt, non tantùm immanes ſunt parricidæ parentũ, ſed & in naturam ac Deum ipſum iniurii, cum viua eius ſimulachra violent.

Effodiant eum corui de torrentibus) ſolent enim corui, vtpote ſicci, candi & ſitibundi iuxta torrentes degere, vt ſeſe crebrò aquis proluant, humectent, bibant, refrigerent. Senſus eſt q. d. Filius parentes ſubſannans dignus eſt qui ſuſpendatur, eat in malam crucem, affigatur patibulo, vt ibi à coruis exoculetur & deuoretur: iuxta illud Horatii: *Non paſces in cruce coruos*, hinc vulgò dicitur: *ito ad coruos*, id eſt in malam crucem, vbi coruos paſcas: qui enim in parentes impius eſt & crudelis, longè im- D pientior & ſæuior erit in exteros: vnde videmus filios in parentes inhumanos, euadere fures, homicidas, proditores, prædones &c. Quare oculus in parentes impius & ſæuus, meretur ab impiis ſæuiſque coruis effodi & vorari.

Quæres, cur præ ceteris auibus & feris nominat coruos & aquilas? Reſp. primò: quia corui oculos inuadunt, & roſtro laniant, ſiue quia hi eis ſunt eſca ſuauiſſima, ſiue ex malignitate, ſiue ex imaginatione, ne ſcilicet videatur earum ſæuitia eruunt oculos, vt liberè deinde in exoculata & cæca corpora graſſentur. Coruus oculos inuadit. cur?

Docent hoc de coruo tum phyſici, vt Ælianus lib. 2. de animal. cap. 51. tum experientia ipſa. Vnde Catullus: Corui malignitas. 8.

Effoſſos oculos voret atro gutture coruus,
Inteſtina canes, cætera membra lupi.

Imò coruus pugnans cum aſino & tauro, A quos hoſtes habet ſe robuſtiores, ad eos vincendum aſtu vtitur; alii enim eos verberans oculos inuadit, itáque exoſculatos & cæcos facilè ſuperat. Audi Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. anim. cap. 1. *Coruus tauro & aſino aduerſarius eſt, quippe qui aduolans feriat, & oculos eorum laceret:* Iſidorus quoque lib. 12. Orig. cap. 7. docet coruos in cadaueribus primùm oculos eruere: Hinc & illud Ariſtophanis in auibus: *Coruus aduenìens peieranti, clam aduolans, eruet oculum verberans.* Cauſam dant nonnulli, quòd corui in oculis vel pupillis effigiem ſuam, quaſi in ſpeculo intuentes, inuidia & ira inflammentur, perinde ac ſi alios ſibi aduerſarios cōſpicerent; indéque dici Græci *coraces* à pupillis figendis: κόραξ enim dicitur à κόρα, ideſt pupilla. ita ipſi

2. Secundò, quia corui & aquilæ ob ſiccitatem, calorem, neruos & vires cæteris auibus ſunt longæuiores, teſte Plin. lib. 7 c 8. Ariſtot. & aliis. Iure ergo coruis longæuis perimendus datur filius in vitæ datores impius, vt ei longæuitatem adimant, eúmque vt vita indignum cita morte perimant. Albertus Magnus, & ex eo Aldrouandus tradunt coruum viuere centum & octo annos.

3. Tertiò, quia corui in pullos inhumani ſunt, æquè ac pulli in parentes: appoſitè ergo impiorum filiorum ſunt tortores & carnifices. Audi S. Greg. lib. 30. Moral. cap. 8. *Coruus editus pullis (vt fertur) eſcam planè præbere diſſimulat, priuſquam plumeſcendo nigreſcant, eoſque in dia affici patitur, quoad vſque in illis per pennarum nigredinem ſua ſimilitudo videatur.* Idem aſſerit S. Auguſt. & alii patres ad illa verba Pſal. 146. *Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Qui addunt, pullos muſcis & culicibus prætervolantibus paſci; Caſſiodorus etiam rore cæleſti.

Vlteriùs addit Ariſtot. lib. 6. Hiſtor. anim. c. 6. *Coruus* ait *pullos nido expellit*; cogit enim vix volantes egredi & cibum ſibi quærere, ne ipſe eos alere cogatur, imò non permittit eos in ſua regione ſi arctior ſit, conſiſtere, ne ſibi eſcam præripiant, vt diſertè docet idem Ariſtot. lib. 9. hiſtor. anim. c. 31. Vnde Ælianus & Plinius aiunt hoc fertilitatis agrorum eſſe ſignum, cum coruorum copia in eis obuolitat, vbi enim granorum copia eſt, corui coruos plures degere patiuntur.

Huc facit Apologus Æſopi: *Coruus* ait, *ægrotans dixit matri: mater precare Deum, nec lamentare. Cui mater: & quis ait, ô fili, miſerebitur tui? cuius enim tu carnes non comediſti? Apologus ſignificat, eos qui in vita multos habent inimicos, amicum in neceſſitat neminem inuenturos.*

4. Quartò, quia coruini pulli immites in ſuos parentes, ſimiles pullos progignunt, quos in ſe æquè immites & ſæuos experiuntur: ſimili modo filii impii in parentes ſimiles ſibi filios procreant, quos proinde partim ex praua educatione, prauóque exemplo: partim iuſta Dei vindicta æquè in ſe impios & crudeles ſentiunt, præſertim in ſenio iuxta illud: *Mali corui malum ouum:* Quinimò pulli coruini ob voracitatem & ſæuitiam, deficiente eſca parentes coruos inuadunt, laniant & vorant. Vnde illud Philis de dotibus animal.

Coruus autem malus malos fœtus alens,
Quos ipſe (oua excludens) *excuſſit* (genuit) *generis cauſa,*
Cum vrget vel breue famis tempus,
Cibum ſeſe fœtibus alimenti loco infert.

Ælianus quoque lib. 2. cap. 49. docet coruos à pullis in ſenio deſeri & fame confici, eo quòd ipſi pullos in nido deſeruerint. Idem lib. 3. cap. 43. ait pullos coruorum præ voracitate & ingluuie, ne quidem parentibus parcere, ſed eos necare & deuorare, quare grauiſſimi parricidij rei culeo inſui merentur, ait Aldrouandus in coruo. Noſter Nicolaus Cauſinus lib. 6. Parabol. Hiſtoric. cap. 49. Corui, inquit, meminerunt ſe cum pulli eſſent à parētibus fuiſſe deſertos, famíque expoſitos, ita parentes ſuos ſenio confectos deuorant. *Coruini* igitur *pulli*, ſignificant filios negligentiæ parentum vltores.

B Tacitè ergo parentes monet hic Salomon, vt piè educent filios, ſi eos in ſe pios experiri velint; ſi enim impiè & coruinè eos educent, impios & coruinos in ſe ſentient, vt impietatem parentum vlciſcantur, & talione puniant.

Quintò, quia coruus eſt auis fœda, furax, atra, rapaciſſima, infauſta: vnde à S. Hieron. vocatur *ales teterrima*: hoc ipſo ergo quo impii in parentes comparantur, imò traduntur coruo; ſignificatur nihil eis eſſe magis abominabile, nihil contemptius, nihil turpius: Hinc coruus græcè dicitur κόραξ à κορὸς, ideſt niger, vel à κάρα, ideſt caput, quia caput habet grande; vel à κόρα, ideſt pupilla, quòd oculos inuadat; aut vt Rhodigin. lib. 7. cap. 5. παρὰ τὸ κινεῖν κόρας, ideſt ab aſſiduo pupillæ motu. 5.

C Suidas à κρώζειν, ideſt crocio vel crocito; quia vox eorum eſt crocitatio: ingeminant enim τὸ *coras* ſeu *cras*. Sic & Varro Latinum *coruus*, affine docet verbo *crocio*: Iſidorus verò lib. 12. Orig. cap. 7. *coruos* dici putat à *cordis voce*, quòd videlicet vocem promant ex pectore, cúmque expectorantes grunniāt, ſuáque voce proditi rapiantur. Alii latinum coruus & græcum κόραξ deriuant ab Hebræo ערב *oreb*, vel *goreb*, quod, vt ſaccus, cornu, & alia nonnulla nomina ab Hebræa lingua, ad pleraſque cæteras tranſlatum videtur: vocatur autem coruus *goreb*, quia miſtum habet colorem inter lucidum & nigrum; vel quia obſcuritatem veſperæ refert, & veſpere volat: ערב *ereb* enim

D vel *gereb* eſt veſpera, vel vt alii *oreb* dicitur ab ערב *Arab*, i. Arabia. & ערבי *Arabi*, ideſt Arabs, quod inſtar Arabum prædetur & latrocinetur. Imò nonnulli ab *oreb* per aphæreſin deriuant verbum rapio: vnde Germanice *coruus* vocatur *raab*, Belgice *rave*.

Hinc appoſitè coruus ſymbolum eſt dæmonum, qui pariter atri ſunt, maligni, rapaces, impii, hominémque exoculant & excæcāt; vnde & ſæpe dæmones in ſpecie coruorum apparuere, & etiamnum apparent. Sic Beda hic per coruos accipit dæmones, q. d. filios in parentes impios inuadent dæmones, qui eos rapient ad tartara; vbi oculos eorum, quibus parentes ſubſannarunt, velut feroces corui roſtro pungent & excarnificabunt. Corui ſunt dæmones.

Myſticè, S. Gregor. lib. 18. Moral. cap. 19.

Oculum qui ſubſannat, &c. Peruerſi quippe, inquit, *dum diuina iudicia reprehendunt, ſubſannant patrem ſuum. Et quilibet hæretici dum prædicationem ſanctæ Eccleſiæ contemnunt, deſpiciunt partum matris ſuæ. Corui verò de torrentibus veniunt, dum prædicatores veri ad defenſionem ſanctæ Eccleſiæ à ſacrorum librorum fluentis procedunt; qui etiam rectè corui vocati ſunt, quia nequaquam de iuſtitiæ luce ſuperbiunt, ſed per humilitatis gratiam peccatorum in ſe nigredinem cõfitentur; qui videlicet corui oculum ſubſannantis effodiunt, quia prauorum ac pertinacium hominum intentionem vincunt.*

Tropol. de rebellibus.

Tropol. Noſter Aluarez de vaz lib. 5. part. 3. c. 6. de extermin. mali. Quiſnam, inquit, ſubſannat patrem ſuum? Qui turgidus ſuperbia non obedit prælato ſuo, & quis deſpicit partum, ideſt laborem in pariendo ſiue parturitionẽ matris ſuæ? Qui vt ſuæ voluntati ſatisfaciat, non obediendo diſciplinam religioſam ſubuertit: Hic dignus eſt qui in crucem agatur, imò qui in æterna ſupplicia deſtinetur, vbi dæmones peccati nigredine coruis, & rapacitate aquilis ſimiles, oculos eius effodiant, & ſolem iuſtitiæ non videant, & omnia eius bona carnibus ſimilia diſcerpant. An non fur ſi rem magni valoris ſurripiat, legibus ita ſtatuentibus in crucẽ agitur, ſiue furca ſuſpenditur? Sed fur eſt, & rei magni valoris, ſcilicet voluntatis Deo conſecratæ vſurpatur, qui prælatis non obedit. Ideóque S. Bonau. ait: *Te prælato dediſti propter Dominum, & propter regnum cælorum, & iam non es tuus, ſed eius cui te vendidiſti: & ideo nihil tibi licet agere de te, ſine eius voluntate. Ipſe enim eſt dominus voluntatis tuæ, & contrectatio rei alienæ inuito Domino furtum eſt; fur autem cælo non appropiat.* Hæc S. Bonau. tract. de inter. homine cap. 2.

Addit Salomon: *& comedant eum filij aquilæ.* Cenſent R. Salomon & Aben Ezra, Aquilas eſſe pios in pullos & in parentes, ideóque iuſtè hic eis filios in parentes impios tradi deuorandos, vt piæ aues impietatem vindicent: Cæterùm ſunt & aquilæ nonnullæ in pullos & parentes inhumanæ, & ſæuæ: vnde illud de Aquila apud Ariſtot. lib. 1. de Hiſtor. animal. cap. 31. *Tres parit, atque duos nido eiicit, educat vnum.* & lib. 9. c. 32. *Aquilæ aût alunt pullos ſuos donec poteſtas volandi fiat, tum nido eos expellunt: poſt regione, quam ipſi genitores incolunt, tota exterminant.* Quare quibus de cauſis iam dixi impios filios tradi coruis, ob eaſdem traduntur & aquilis.

Exemplum huius gnomes appoſitum recenſent Gregor. Turon. Oculatus teſtis, Merouei, qui rerum nouarum ſtudioſus & regni auidus, à patre Chilperico rege Francorum diſſidens, ab eodem attonſus fuit, & Monaſterio incluſus: ex quo profugiens Turonas ad templum ſancti Martini, à Gregor. Turonẽſi beneuolè exceptus, ibidem hoc omen quaſi fulmen accepit, quod hiſce verbis refert ipſe Gregor. lib. 5. Hiſtor. Franciæ c. 14. *Merouens verò de patre atque nouerca multa crimina loquebatur, quæ cum ex parte vera eſſent, credo acceptum non fuiſſe Deo, vt hæc per filium vulgarẽtur, ſicut in ſequentibus cognoui. Quadam enim die ad conuiuium eius accitus, dũ pariter ſederemus, ſuppliciter petiit aliqua ad inſtructionem animæ legi.* A *Ego verò reſerato Salomonis libro, verſiculum qui primus occurrit arripui, qui hæc continebat: Oculum qui aduerſus aſpexerit patrem, effodiant eum corui de conuallibus. Illo quoque non intelligente, conſideraui hunc verſiculum à Domino præparatum*, ac iuxta eum infelix fuit Merouei exitus. Nam à patre Chilperico velut coruus à coruo oculorum luce vitaque priuatus eſt, teſte Paulo Æmylio in vita Chilperici; vbi & addit Chilperico par pari redditum, cum à Fredegunde vxore ſua coruina interemptus eſt.

Vers. 18.

Tria ſunt difficilia (Hebr. *abſcondita* vel *mirabilia*, vti vertit Aquila, itaque legit S. Ambr. de obitu Valentin. Chald. *Occulta.* Septuag. *Tria ſunt impoßibilia mihi intelligere.* Vatab. *Tria ſunt excellentia ac ſupra captum meum*) *mihi, & quartum penitus ignoro: viam aquilæ in cælo* (Septuag. *Veſtigia aquilæ volantis*) *viam colubri ſuper petram* (perperam multi codices legunt *ſuper terrã*) *viã nauis in medio mari* (Heb. *In corde maris.* Sept. *Semitas nauis nauigantis*) B *& viã viri in adoleſcentia.* Arabicus: *veſtigia aquilæ volantis, & circuitum ſerpentis ſuper petram politam, & decurſus nauis decurrentis per mare, & vias hominis in adoleſcentia.*

Tertium ænigma 4. difficilium intellectu.

Tertius hic eſt gryphus tertiumque ænigma obſcuriſſimum, æquè ac elegantiſſimum & diuiniſſimum.

Eſt hic duplex lectio. Antiqui enim codices & Vaticani cum Beda & aliis multis legunt *in adoleſcentia*, ac Sept. ἐν νεότητι, ideſt *iuuentute.* C Syrus: *in iuuentа*; ſicque legit S. Ambr. Anaſtaſ. Nicen. Iſidor. Peluſio. & alii mox citãdi.

Altera lectio eſt *& viam viri in adoleſcentula*: ſic legunt codices manuſcripti, Hugo, Iſid. Clarius, Ianſen. & alii, quos citat Franc. Lucas in Notis hic. Heb. enim eſt בעלמה *bealma*, ideſt *in virgine*, & ſic vertit Pagn. *alma* enim ſignificat adoleſcentulam abſconditam (עלם *alam* enim eſt abſcondere) & viro incognitam, qualis eſt virgo, vti oſtendi Iſaiæ 7. 14. ad illa *Ecce virgo* (Hebr. *alma*) *concipiet*; & ſic tranſtulit S. Matth. cap. 1. 23. vnde & Chald. hic vertit: *& viam viri in virgine.* & Symmach. ἐν νεάνιδι, ideſt *in adoleſcentula.* Suſpicatur Franc. Lucas in Notis hic Septuag. primitus vertiſſe ἐν νεάνιδι, ideſt *in iuuencula*, quod poſtea D corruptum ſit ἐν νεότητι, ideſt *in iuuentute*, indéque fortè deriuatum τὸ *in adoleſcentia*, quod habent multi codices Vulgatæ. Hæc enim mutatio & lapſus vti vicinior, ita facilior & pronior eſt, quàm ex עלמה *alma*, ideſt *adoleſcentula* in עלמות *almut*, ideſt *adoleſcẽtiam.* Atque hæc lectio continet ſenſum ſublimem & perſpectu difficilem, imò impoſſibilem, nimirum incarnationem verbi in virgine, vt meritò de eo dixerit Salomon cæteroquin ſapientiſſimus, *& quartum penitus ignoro*; cum *via viri in adoleſcentia*, ex quotidiano vſu & experientia, cognitio videatur eſſe facilis, certè non adeò difficilis. Vtraque ergo lectio grauibus fulcitur auctoribus, ac proinde vtraque explicanda venit.

Prima eorum interpretatio.

Prior lectio *& viam viri in adoleſcentia*: primò hunc ſuggerit ſenſum planum & plauſibilem, de mobilitate adoleſcentiæ & vaga inſtabilitate adoleſcentum, ob feruorem ætatis & ſanguinis, q. d. Sicut via aquilæ, colubri, & nauis obliquæ ſunt & tortuoſæ, atq; difficulter

inueniuntur; quia nullum remanet veſtigium A earum; ita & via, hoc eſt vitæ ratio, quam quis in adoleſcentia ſua ſequitur, difficulter intelligitur: Adeo enim inſtabilis eſt via hominis in adoleſcentia, ita ſe adoleſcens per omnes horas in diuerſa torquet, & nunc huc nunc illuc rapitur, vt difficile ſit id comprehendere & animaduertere quo tendat, & in quibus verſatus ſit.

Porrò via aquilæ in cælo eſt inſtabilis, via colubri ſuper petram terramque vaga & lubrica, via nauis in mari fluida & fluctuans: quare tribus hiſce rebus & elementis graphicè depingitur, & quaſi in imagine repræſentatur vaga via mentis inſtabilis, quæ nunc vagatur in cupiditate gloriæ mundanæ, nunc in cupiditate rerum terrenarũ, nunc in cupiditate libidinum & rerum venerearum, in quibus ve- B lut in aquis homines volutantur & immerguntur.

Rurſum hic aquilæ, colubri & nauis gryphus, ſignificat ſapientiam, conſilium & omnem ſublimiorem doctrinam cogitationémque, quæ ſimilis eſt aquilæ, per adoleſcentes & adoleſcentiam velut per mobilem aërẽ tranſuolare, ita vt nullum ſui veſtigium imprimat: Prudentiam, quam coluber ſua vafritie repræſentat, per eandem ætatem velut per petram ſerpere & labi, ſic vt nulla poſt ſe indicia relinquat: cuſtodiam, conſtantiam, propoſita bona, omnémque virtutem per eandem tranſire, inſtar nauis mare ſecantis, quæ nullam mari notam infigit; ita vt hæc omnia ſignificent, nihil firmiter in adoleſcentia hærere, per modum habitus; ſed omnia per C eam tranſcurrere & elabi, vt ex eo quòd vides adoleſcentem hodie probum, pudicum, ſobrium &c. ſtatuere nequeas an talis craſtino die futurus ſit; neſcias pariter quid mente tegat, quos affectus, amores, vel odia animo cæleti ſicut adultera adulterinos amores ſtudiosè abſcondit. Vnde de ea ſubditur: *Talis eſt via mulieris adulteræ*, &c. Quocirca S. Chryſoſt. hom 84. in Matth. vitam noſtram aſſerit inſtabilem magis fluctuare, quàm fluctuet Oceanus & Charybdis: *Adoleſcentiũ fluctus inquit, pueritiæ ſuccedunt, qui vehementius ſicut Ægeum mare concupiſcentiæ ventis exagitatur, quæ quidem ætas potiſſimum correctione deſtituitur, non ſolùm quia maioribus turbationum fluctibus cæditur, ſed etiam quia pædagogus tunc & magiſter ſubtrahitur.* Vide Ariſtot. lib. 8. D Ethic. cap. 3. vbi hanc adoleſcentiæ mobilitatem deſcribit; ex qua concludit, nullum ex ea certum ingenii, indolis & morum in ſequenti vita futurorum argumentum capi poſſe. Nam vt ait Homerus Iliade 3. *Semper iuniorum mentes pendent.*

Huc accedit Pineda lib. 3. de rebus Salomonis cap 2. Hæ quatuor res inquit, inter ſe ſimillimæ ſunt & imaginem vltimæ, ideſt quartæ repræſentant. Priorum enim trium, puta aquilæ, colubri, & nauis viæ & proceſſus tortuoſi ſunt & obliqui, & nunc huc nunc illuc torquentur per momenta: nauis præſertim in medio mari contrariis impetitæ ventis, rapidis impulſæ fluctibus, qui vel rectum curſum impediunt, vel nauim, ideſt adoleſcentiã demergunt in interitum. Illud enim ſignificat apud quoſdam τὸ *in medio maris*. Ac ſi ſapentia contingat adoleſcenti, ea erit inſtar gubernaculi ad dirigendum curſum, & ſuperandos fluctus, cum ipſa eadem dicatur fuiſſe Salomoni inſtar littoris, ad quod alliduntur & infringuntur ſuperbiſſimi maris æſtus, ideſt adoleſcentiæ perturbationes & impetus cupiditatum rapidiſſimarum. Audi Script. *Dedit Deus ſapientiam Salomoni & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis ſicut arenam quæ eſt in littore maris*, 3. Reg. 4. 29.

Salomon enim in adoleſcentia cœpit regnare poſt mortem patris Dauidis, anno ætatis 18. vti ibidem docet Pineda, & ſub initium regni poſtulauit impetrauitque à Deo ſapientiam. 3. Reg. 3. 11.

Secundò alii ex aduerſo per hæc tria, imò quatuor cenſent notari mitam adoleſcentiæ 2. & adoleſcentis probè inſtituti, cordati & ſtrenui inſtar viri (hunc enim ſignificat Heb. גבר *gaber*) virtutem & vigorem. q. d. res admiratione digna eſt, quòd aquila mole corporis grauis, ſolis alis per aëra ſe libret, & in altum euolet: quòd coluber pedibus carens, velociſſimè per petras & ſaxa lubricando ſerpat & currat: imò altas rupes, arbores, domos ſine ſcalis vel clauis ſubitò conſcendat: quòd nauis grandibus ſarcinis onerata, mari velut piſcis innatet, & quaqua verſum ad libitum naucleri ſe circumagat: quin & ventis, procellis & fluctibus ſulcando obluctetur, eóſque calcando ſubigat: at magis admiranda eſt via גבר *gaber*, ideſt viri, puta conuerſatio matura & proba adoleſcẽtis virilis & generoſi, qui in adoleſcentia virtute præcoci, vincit annos & præcurrit ætatem. Hic enim ſimilis eſt, imò tranſcendit generoſitatem aquilæ, colubri, nauis & naucleri: iuuenis enim in carne viuẽs, & carni dominans, dum ſuperna meditatur, & conuerſationem habet in cælis eſt aquila terram deſpiciens, & in ſublime euolans. Idem prudenter & circumſpectè in omnibus ſeſe gerens, cum prudẽtiam necdum per experiẽtiam didicerit, eſt quaſi coluber aſtutus, qui teres & pedibus carens, inſita à natura agilitate ſolerter fugiens ſaxa tranſcurrit, & rupes conſcendit. Idem tentationes carnis & mundi cautè declinans vel fortiter ſuperans, eſt velut nauis acta à perito nauclero, quæ procellas & fluctus vel ſulcando, vel obluctando ſuperat, ac directè in portum fertur.

Tertiò, Noſter Salazar putat hiſce qua- 3. tuor deſignari velocem adoleſcentiæ, & ætatis voluptatumque eius decurſum, q. d. aquila per aëris leuiſſimam regionem velociſſimè fertur: ſerpens per terram leniſſimè labitur; nauis per aquas maris molliſſimè, ſimul atque ocyſſimè ruit, ſed tamen longè velocius ac lenius vir ex adoleſcentia ad alias ætates fertur, labitur, ruit: quia iuuenis quid ſibi temporis abeat, non ſatis attendit, atque adeo iuuentus inopinantem illum & quaſi aliud agentem fugit.

Simili ſchemate Sapiens c. 5. v. 10. celerem ætatis humanæ lapſum comparat naui aquam pertranſeunti, & aui aërem ſecanti, æquè ac Iob cap. 9. verſ. 25. alii eam comparant ſerpenti per ſaxa fugienti. Vnde Chaldæi per ſerpentem in orbem glomeratum, & caudam

ſuam ore mandentem annum ſemper fugientem, circulantem & in orbem redeuntem repræſentabant; vti teſtis eſt Horus Apollo in Serpente. Rurſum ſicut difficile, imò impoſſibile eſt aquilam, colubrum, nauim per eandem prorſus viam retrocedere & reuerti; ſic perdifficile eſt, vt adoleſcens viam voluptatum quam iniuit relegat, viam virtutis capeſſat, ſe ſeque ad bonam frugem conuertat. Quid enim aliud eſt iuuenis gloriæ cupiditate elatus, niſi aquila ſublime volans? quid adoleſcens terrena & caduca bona impensè appetens, niſi coluber per terram ſerpens? quid denique iuuenis delitiis ac voluptatibus diffluens, niſi nauis per aquas ruens?

Myſticè, Iſidorus Peluſiota lib. 1. Epiſt. 416. *Tria ſunt*, inquit, *quæ intellectu aſſequi nequeo, & quartum penitus ignoro inquit Salomon; viam aquilæ volantis, hoc autem eſt diuina filij natura, quæ nullo humano ingenio comprehendi poteſt. Et veſtigia tua non cognoſcentur; ait diuinus* B

Deuter. 23. 11. *Spiritus in Pſalm. Vidit autem hanc aquilam ipſe quoque Moſes, pennis ſuis populum in deſerto contegentẽ. Et viam ſerpentis in petra. Obliquæ ac ſinuoſæ ſerpentis illius viæ ſunt, qui mandati tranſgreßionẽ nobis inſuſurrauit, quæ quidẽ peccata ſũt, nec viam in petra inuenerunt: Petra autem Chriſtus eſt, qui cum carnem induit, mutationis omnis expers manſit. Neque enim peccatum fecit, neque inuentus eſt dolus in ore eius. Viam nauis in medio mari, hoc eſt diuinæ incarnationis omnibus ſalutem afferentis; quæ nauis inſtar, mortis abyſſum peragrauit: Atque genus quidem noſtrum ab ea reuocauit, ipſius autem mortis ſemita in inferno minimè inueniebatur. Viam viri in adoleſcentia. Per iuuentutem hoc loco reſurrectionem à mortuis intelligit, cum nimirum corruptio immutabitur, ac natura ad ſtatum ab omni corruptione atque interitu alienum iuueneſcet, Hunc tu ſtatum quære.* C

Minùs appoſitè hæc quatuor Iſidorus ibidẽ accommodat Diabolo eiúſque tentationibus: Magis appoſitè Auctor Catenæ Græc. *per aquilam* inquit, *accipe Chriſtum: per aquilæ veſtigia incomprehenſum eius è cœlis deſcenſum & ad eoſdem rurſum aſcenſum: Per ſemitas nauis, admirabilem illius ex matre Virgine exortum: Per viam denique anguis, Diabolicas tentationum vires & operationes.*

Via viri in adoleſcentula quæ? Reſp. 1. Poſterior lectio, *& viam viri in adoleſcentula*, ſcilicet *alma*, id eſt *Virgine*, vt habent Hebr. & Chald. Primò à noſtro Gaſpare Sanchez in cap. 7. Iſaiæ verſ. 14. ſic exponitur, q. d. faciliùs inuenies viam aquilæ in aëre, & viam colubri in ſaxis, & viam nauis in mari, D quàm viam virorum ad ianuam virginis illius, quæ nunquam ſe viris videndam offert, imò eos auerſatur & fugit, ideóque eſt *alma*, id eſt abſcondita. Rurſum ſicut poſt tranſitum aquilæ, colubri & nauis nullum in aëre, petra & mari remanet tranſitus veſtigium; ſic in virgine, cuius mens eſt illibata & pura cogitatio, affectus aut memoria viri nulla ſui veſtigia figit, ſed ilicò hæc omnia dilabuntur & diffluunt: quo ſignificatur optimam virginitatis cuſtodiam eſſe, primò firmum & conſtans eius ſtudium, ſecundò fugam virorum, vt domi ſe celet & abſcondat: Nec enim eam decipere poterunt iuuenes petulantes, alquæ omnium conſpectum & colloquium veluti ſerpentinum auerſatur & horret.

Secundò, vice verſa Ianſen. cenſet hæc verba reſpondere illi generationi ſecundæ, de qua 2. dixit v. 12. *Generatio quæ munda ſibi videtur, & non eſt lota è ſordibus ſuis.* Nimirùm eſt generatio quædam, quæ cùm impura ſit atque impudica, tamen pudicitiam & illibatam quandam puritatem præſefert, hæc autem eſt virgo conſtuprata ſui copiam faciens, & coniugata adulterum admittens; vtraque enim facinus ſuum tegere ac diſſimulare contendit. Itaque ait: ſicut in aëre, petra & aqua nullas itineris ſui expreſſas notas dimittunt aquila, ſerpens atque nauis: ſic etiam viri ad virginem ingreſſus nullum veſtigium apparere ſolet, propter nimium ſtudium celandi id, quod ſine capitis periculo euulgari non poteſt.

Itaque iuxta hunc ſenſum Hebr. *alma* non ſignificat adoleſcentulam corruptam, ſed virginem, ſcilicet non quæ iam ſit virgo, ſed quæ ante congreſſum fuerit, imò in ipſo congreſſu inuenta ſit virgo.

Tertiò alii ſic explicant, vt Salomon ſuadeat parentibus vigilem & exactam filiarum 3. virginum cuſtodiam, eo quòd ſicut aquilæ, colubri & nauis molliſſimus & leniſſimus eſt per aëra, rupes & mare ingreſſus & inceſſus, adeò vt non ſentiatur; ſic pariter viri ad virginem introitus ſit leniſſimus & ſecretiſſimus, vt omnes etiam parentes fallat.

Rurſum ſicut aditus viri ad virginem eſt occultus, ſic & abceſſus: nullum enim relinquit ſui veſtigium in viro: in virgine verò etiamſi nonnulli putent manere veſtigium membranæ diſruptæ, quæ ante copulam virginale ſecretum tegebat, erátque virginitatis ſignaculum, tamen idipſum negant alii, vt Franc. Valleſius Medicus, vti oſtendi Deuter. 22. v. 17. & 18.

Sub hoc humili abiectóque litteræ cortice & grammatico eius ſenſu, altius quid ſpectauit Salomon, nimirum incarnationem & natiuitatem Verbi diuini in B. Virgine: hanc enim ſignificat Hebr. *alma*, ad quam ingreſſus eſt *gaber*, id eſt vir Chriſtus nunciante Archangelo Gabriele, ita nuncupato, quòd nunciaret *gaber el*, id eſt virum Deum, putà Verbum incarnatum. Hoc enim fuit mirabile, difficile & incomprehenſibile myſterium, ſiue portentum ſæculorum omnium, iuxta illud Ierem. 31. 22. *Creauit Dominus nouum ſuper terram: fœmina circumdabit virum.* Et Iſaias c. 7. 14. Achas regi hoc ſignum ſignorum maximum exhibet, dicens: *Ecce Virgo concipiet & pariet filium.* Et c. 53. *Generationem eius quis enarrabit?* Quod ergo B. Virgo adimplens hanc abaui ſui Salomonis prophetiam, accepto à Gabriele nuncio admirans dixit; *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* atque Angelus ei reſpondit, id opus fore non hominis, ſed Spiritus ſancti: *Spiritus ſanctus*, inquit, *ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*: Idem prorſus primus vaticinatur hic Salomon, ac tam ſublime myſterium obſtupeſcens, ſe modum eius planè ignorare confitetur: vnde ipſe à Patribus Propheta nuncupatur, imò ipſe ſe Prophetam nuncupauit hoc c. v. 1. dum hoc ſuum eloquium vocauit viſionem, id eſt ora-

culum & prophetiam. Vox enim Hebr. *gaber*, id eſt *vir robuſtus*, nulli propriè puero vel adoleſcenti, ſed ſoli Chriſto naſcenti competit tum ob diuinitatis ſuæ fortitudinem; tum quod ab inſtanti ſuæ conceptionis ſecundùm animam omnino fuerit perfectus: nec enim myſterio videtur carere, quòd non ſit dictum via adoleſcentis ſiue iuuenis in adoleſcentula, quẽadmodum iuxta illum priorem literalem ſenſum videbatur dicendum, ſed *via viri*. Certè in nullum alium iſtud verius competere poteſt quàm in Chriſtum eiuſque matrem virginem. Iuxta quem ſenſum reliquæ tres viæ rectè intelliguntur adductæ, vt per illarum exemplum quarta illa via, & prę alijs magis mirabilis, melius intelligeretur & aduerteretur, ſcilicet quòd quemadmodum auis in aere volat, ſerpens ſuper petram repit, nauis tranſit in mari ſine aliqua aeris, vel petræ, vel aquæ corruptione, vel diuiſionis alicuius ſigno relicto; ita & via illa viri contingit ſine virginis læſione & corruptione. Ita hunc locum de Chriſto in virgine incarnato explicarunt veteres Rabbini, ac inter eos R. Haccados, id eſt Sanctus apud Gallatin. lib. 7. de arcanis fidei c. 15. Lyran. Ianſen. Franc. Suarez 3. p. q. 28. art. 1. diſp. 5. ſect. 1. & alij.

Igitur Salomon hic viam viri in virgine, id eſt verbi in ea incarnationem adumbrat tribus ſimilibus, ſed ænigmatibus, nimirum per viam aquilæ in cœlo, per viam colubri in petra, per viam maris in naui. Vnde colligas Chriſtum eſſe aquilam, colubrum, nauim; B. Virginem eſſe cœlum, petram, mare. Chriſtum eſſe aquilam, quæ regina eſt auium, ex vtriuſque analogiis liquet. Audi S. Ambroſ. tract. in c. 30. Prouerb. ſub finem: *Aquila intelligitur Chriſtus, qui volatu ſuo deſcendit ad terras, quod animalis genus non nutritur, niſi prius caſtitas cõprobetur matris, vt apertis oculis abſque palpitatione totum aſpiciat ſolem; hoc enim animal comparatur Saluatori, quod cum aliquid rapere voluerit non veſtigiis obambulat terras, ſed excelſum eligit locum, ſic & Chriſtus alta cruce ſuſpenſus, tonanti ſtrepitu & terribili volatu impetum ad inferos fecit, ſanctoſque rapens ad ſuperna remeauit.*

Chriſtus eſt aquila, coluber, nauis: B. virgo eſt cœlum, petra, mare.

Chriſtum pariter eſſe colubrum, qui ſcilicet formam peccatoris ſuſcepit, ſed veneno peccati caruit, imò illud ſuo ſanguine expiauit, liquet ex illo Iohan. 3. 14. *Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Chriſtum eſſe nauim mercium cœleſtium, quæ omnes fideles & ſanctos per mare huius ſæculi vehit ad portum ſalutis æternæ, docet ibidem S. Ambroſ. *Chriſtus*, inquit, *eſt nauis, in qua aſcendunt omnium credentium animæ, quæ vt firmius inter fluctus eueheantur de ligno fabricatur, & ferro configitur; hoc autem eſt Chriſtus in Cruce, ſed dicit nauem ſine veſtigio, quia verbum Dei viuum & efficax per aurem penetrat ad viſcera ſine læſione, & homine aſſumpto verbum inter homines naſcitur ſine ſui diminutione, & Maria virgo generat ſine corruptione. Tranſit ergo nauis per mare, & nulla in vndis veſtigia remanent, quia venit Chriſtus de cœlo, aure concipitur, vtero portatur, & talis virgo Maria remanſit poſtquam peperit, qualis antequam verbum aure conceperat, & vtero geſtauerat.*

Beatam virginem verò eſſe cœlum liquet, quia in ea ceu in throno cæleſti omni decore & gratia adornato, per nouem menſes reſedit Deus, puta verbũ diuinũ (*vbi enim Deus eſt, ibi cælum eſt: vbi Papa, ibi Roma*, inquiunt Canoniſtæ) quod ſicut aquila celerrimè & ſublimiſſimè in illam aduolauit, cum illa dicente: *Ecce ancilla Domini fiat mihi ſecundùm verbum tuum*, eodem temporis inſtanti in eandem è ſinu patris deſcendit, carnem è carne eius aſſumpſit, ac ſeipſum corporauit. Beatam virginem eſſe petrã limpidam puritatis, & fortitudinis, & cõſtantiæ manifeſtum eſt. Eandem eſſe mare ſapientiæ & virtutum docent Patres. Vnde & *Maria*, vel vt Hebræi pronunciant *Miriam* vel *Mariam* idem eſt, quod altitudo maris, vti nonnulli volunt; licèt alia plura & veriora ſint eius etyma. Hic tibi latum, ô lector, campum aperio, tum in laudes B. virginis excurrendi, tum incarnationis verbi in virgine modum contemplandi & admirandi. Conſidera enim hinc dotes aquilę, colubri, & nauis, eaſque attribue Chriſto: inde expende dotes cœli, petræ vel rupis & maris, eaſque attribue B. virgini, & verè abyſſum ſapientiæ in hoc ænigmate latere conſpicies.

B. virgo eſt cœlum & thronus verbi.

Myſticè, Lyran. per viam aquilæ in cœlo intelligit ſignificatam Chriſti in cœlos aſcenſionem, per viam colubri ſuper petrã eius reſurrectionem: qui cum tanquam ſerpens pepẽderit in cruce, in reſurrectione è ſepulchro ſurrexit clauſo, ita vt in ſignato ſaxo deſuper poſito, nullum appareret reſurrectionis veſtigium. Per viam nauis in medio mari ipſius conuerſationem in hoc mundo procelloſo & turbulẽto, in quo expoſitus fuit apud Iudæos variis tẽpeſtatibus, ex vno loco in alium inſtabiliter ſemper vagatus? Hæ enim omnes viæ, ſicut & via conceptionis ac natiuitatis eius, excedunt hominis captum.

Aliter hæc Chriſto adaptat Anaſtaſius Nicęnus in quęſt. S. Scrip. quæſt. 43. Sic enim ait: quis intelliget & mente comprehendet *viam aquilæ volantis in cœlo, id eſt Chriſti aſcenſionem: viam ſerpentis ſuper terram, nempe veſtigium peccati in corpore Chriſti: & ſemitas nauis per mare, nempe Eccleſiæ, vt pote quæ in hac vita tanquã in mari, ſpe in Chriſtum per crucem gubernatur: & vias viri in iuuentute, nempe eius qui natus eſt ex Spiritu ſancto & Virgine? Ecce enim vir oriens nomen eius.* Zachar. 3. v. 6.

Elegantiùs, pleniùs & fuſiùs S. Ambroſ. totum hoc ænigma de Chriſto pertractat tract. in c. 30. Prouerb. ſiue de Salomone, qui extat ſub finẽ tom. 2. vbi per viam aquilę in cœlo, accipit Chriſti deſcenſum in terras virginiſque vterum, ac rurſum eiuſdem aſcenſum in cœlũ: per viam colubri in petra, immunitatem Chriſti (hic enim ex petra) à peccato & ſeruitute diaboli; per viam nauis in mari, Chriſti tum incarnationem, tum crucem, tum Eccleſiam: per viam viri in adoleſcentia, Chriſti vitam & cõuerſationem in hoc mũdo. Sed audi ipſummet reſonantem: primum emblema aquilæ ſic Chriſto attribuit. *Quaſi verò ſit facile vt ſuſpenſa aquila in altum celeri elatione pennarum*

planſus ſui, & lapſus veſtigia manifeſta conſtituat, aut viam ſignet in vacuo, & lineam ſui volatus figat in liquido. Aquilam in hoc loco Dominum debemus accipere. Etſi enim poſt paſſionē & reſurrectionē ſuam præſentibus Apoſtolis Dominus noſter aſcendit in cœlum, tamen cuius hominis tam altus ſenſus & tantus eſt vt explicare poßit, quomodo illa tantā maieſtas de cœlo aut venire dignata fuerit, aut redire; cùm hoc ſolum nobis ſcire liceat, quòd aut venit aut rediit. Quis enim cognoſcere poteſt, quemadmodum Verbum in Virginem venit, vt repentè conceperit, vt tam fœlicem fœtum partus virginalis effunderet, vt hominem Deus indueret, quem totus mundus non poteſt nec ſufferre, nec capere, id eſt quod Salomon ait, veſtigia aquilæ volantis, id eſt Chriſti Domini aduenientis ad terram, ac redeuntis ad cœlos veſtigia comprehendi enarrarique non poſſe.

Secundum emblema ſerpentis in petra Chriſto ſic adaptat: *Hanc petram Chriſtum Dominum noſtrum, eſſe ambigere non debemus; ſerpens autem ex ipſo nomine, quod ſit callidior omnium beſtiarum quæ ſunt ſuper terrā, apparet quod eſt diabolus, qui ideo ſerpens dicitur, quòd occulte ſerpat, & quòd ſenſus hominis tenuiter illabenda pertentat. Hic ergo in corpore hominis, quod omnipotens induerat Dominus nulla malitiæ ſuæ potuit imprimere veſtigia, quamuis illud auſus fuerit ſæpe tentare.*

Et in appendice docet ſerpentem ſeduxiſſe Adam & Euam, quia ex puluere conditi erant puluerei & terreni, nō verò Chriſtum, quia ipſe ex petra erat petrinus: *Potuit ait & ad ipſum tentandum aggredi, ſed Chriſtus non obtemperauit, ac diaboli verba contempſit, ideo ſerpens in petra veſtigium non fecit.*

Tertium emblema viæ nauis, ſic Chriſto aſcribit: *Nauem adæquè Eccleſiam debemus accipere in ſalo huius mundi conſtitutam, quæ crebris ventorum flatibus, id eſt tentationū plagis ac verberibus fatigatur, quam turbidi fluctus, id eſt huius ſæculi poteſtas conatur ad ſaxa perducere, quæ etſi vndarū fluctibus ſæpe vexatur, nūquam tamen poteſt ſuſtinere naufragium, quia in arbore eius, id eſt in cruce Chriſtus erigitur. In puppi pater reſidet gubernator: Proram paraclitus ſeruat Spiritus. Hanc per anguſta huius mundi freta duodeni in portum remiges ducunt, id eſt duodecim Apoſtoli, & ſimilis numerus Prophetarum.*

Subdit deinde nauim hanc omnes ſcopulos, procellas, piratas & ventorum flabra ſuperare: *ſed quod ait vias nauis nauigantis, propriè ſignificat, quòd in tempore perſecutionis miro modo cōprehendi omnino non poßit; quia ſcilicet viuida per interitum, & diues per damna reddatur, quæ ob hoc multis in locis ſoli comparatur aut lunæ, quæ etſi tunditur non mouetur, aut ſi moueatur reſurgit*; ſcilicet luna recedens à ſole, luce orbéque minuitur; accedens deinde rurſum augetur, & quaſi reſurgit.

Deinde quartum emblema viam viri in adoleſcentia ſic de Chriſto proſequitur: *vir iſte Chriſtus Dominus noſter eſt, hic eſt vir, cuius viæ non poſſunt cognoſci in iuuentute. Quis enim æſtimare animo poßit quanta ille opera exercuerit, cum ſecundùm hominem moraretur in terris, quæ itinera virtutum duxit, quas vias beneficiorum circa humanum genus fuerit ingreſſus?*

Tropol. quadriga virtutum.

Tropol. per quadruplicem hanc viam accipias quadrigam virtutum, qua imus imò trahimur ad felicitatem æternam: ſcilicet per viam aquilæ in cœlo ſignificatur prudentia: huius enim ſymbolum eſt aquila, vtpote quæ mira pollet oculorum ad videndum & præuidendum acie, ſicuti prudentiæ eſt prouidere & proſpicere omnia actioni commoda vel noxia. Per viam nauis in mari ſignificatur fortitudo, qua contra fluctus & procellas tentationum mundi huius fortiter incedimus. Per viam viri in adoleſcentia ſignificatur temperantia, qua adoleſcentiæ æſtus & cupiditates moderamur. Per viam colubri in petra ſignificatur iuſtitia, quæ cuique ſuum tribuit: ſicut coluber repens per petram nil illi adimit, ſed ſua omnia relinquit. Vis ergo ire in cœlum, viam virtutis capeſſe: hac iuere ſancti omnes, Apoſtoli, Martyres, Virgines, Confeſſores.

Sed age Sanctos de via recta percunctemur. Dic Abraham, dic Iſaac, dic Iacob quo compendio in cœlum euaſiſtis? *Fide in terra quaſi aliena habitauimus in caſulis, confitentes quia peregrini & hoſpites ſumus ſuper terram: expectabamus enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor eſt Deus.* Dic Moſes, dicite Prophetæ, Eremitæ, dicite aquilæ imò Angeli terreſtres: *Circuiuimus in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti: in ſolitudinibus errantes, in montibus, in ſpeluncis & in cauernis terræ. Elegimus affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem: maiores diuitias æſtimantes theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti: aſpiciebamus enim in remunerationem.* Dic S. Paule, quam viam raptus in cœlum iniſti? *Fratres iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum & domeſtici Dei. Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Noſtra conuerſatio in cœlis eſt. Non ſunt condignæ paßiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: quod enim momentaneum eſt & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Dic S. Sebaſtiane: *Poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam, direxit in me filias pharetræ ſuæ*: altius me cœlorum quàm telorum iacula penetrarunt. Dic S. Frāciſce: *Fratres magna promiſimus, maiora promiſſa ſunt nobis: ſeruemus hæc, aſpiremus ad illa. Voluptas breuis, pœna perpetua: modica paßio, gloria infinita: multorum vocatio, paucorum electio, omnium retributio.* Et: *Tanta eſt gloria quam expecto, vt omnis me pœna delectet.* Tanta eſt gloria quam expecto, vt omnis me pœna, omnis paupertas, omnis macies, omnis labor, omnis infirmitas, omnis tētatio, omnis crux delectet. Dic S. Laurenti, quæ te via duxit in vrbem? *Igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas.* Ita cor meum in Deo, in cœlo defixum, vt igne examinatus, aſſatus, coſtus citius animam quàm cœlum prodigerem. Dic S. Agnes: *Carnis ſpurcitias & tyranni minas immaculato & inflexo calle tranſiui: & ecce ad te venio, quem amaui, quem quæſiui, quem ſemper optaui. Illi ſum iuncta in cœlis, quem in terris poſita tota deuotione dilexi.* Dicite Machabæi, vetus & inuictum fratrum martyrumque agmen: *Tu quidem ſceleſtiſsime in præſenti vita nos perdis: ſed rex mundi defunctos nos pro ſuis legibus, in æternæ vitæ reſurrectione ſuſcitabit. E cœlo iſta poſſideo, ſed nunc propter Dei leges hæc ipſa deſpicio, quoniam ab ip-*

Hebr. 11.
Ibidem.
Epheſ. 2.
Philip. 1.
2. Cor. 4.
Thr. 3. 12.
Pſal. 16. 3.
S. Ambroſ.
Serm. 90.
S. Matt. 7.

ſo me ea recepturum ſpero. Dic mater, dic virago: *Ibidem.* *Neſcio qualiter in vtero meo apparuiſtis: ſed enim creator mundi, qui formauit hominis natiuitatem, quique inuenit omnium originem, & ſpiritum vobis iterum cum miſericordia reddet & vitam; ſicut nunc voſmetipſos deſpicitis propter leges eius. Fili mi miſerere mei, quæ te nouem menſibus in vtero portaui, lac triennio dedi, alui & in iſtam ætatem perduxi. Peto nate vt ad cælum aſpicias, vt non timeas carnificem iſtum, & dignus fratribus tuis, qui modico dolore ſuſtentato ſub teſtamento vitæ æternæ effecti ſunt, & particeps effectus, mortem ſuſcipe, vt in illa miſeratione cum fratribus tuis te recipiam.* Hos ſequamur, hos imitemur, his nos obarmemus, ſi bellum, ſi tentatio, ſi infirmitas, ſi melancholia vrgeat, vt in ſuburbiis cæli, in atriis Dei noſtri aſſiduè verſemur. Incipe eſſe ô anima quod futura es, angelorum ſocia deſtinata es, angelicè viue, auidiſſimè te cuſtos angelus, te ſancti omnes, tot charorum numerus expectat; curre, propera, feſtina. Expectat te B. Virgo, mater tua. Expectat te Chriſtus Dominus, delitiæ tuæ. Expectat te Deus pater, vt quaſi filiam hæreditate ſua, ab æterno prædeſtinata, te donet. Expectat te Deus Filius, vt in tuos quaſi ſponſæ dulciſſimæ amplexus & oſcula ruat. Expectat te Spiritus ſanctus quaſi gratiſſimam amicam, vt omni gloria, omni gratia, omni decore te veſtiat & ornet. Quid moraris? è ſalo & ſolo, è cœno hoc in cœlum euola. Egredere ô anima de papilione corporis tui, vt in oſtio ſtans videas pertranſire gloriam Domini, è carcere hoc in cælum euolanti B. Virgo mater Domini occurret choris comitata virgineis, te amplexabitur, te in ſuos recipiet, tibi cum omnibus ſuis applaudet; cum omnes angeli tuam gloriam admirantes acclamabunt: *Cantic. 8.5.* *Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto delitiis affluens, innixa ſuper dilectum ſuum?* cum iucundiſſimè inſpicient te omnes filiæ Sion, ſalutabunt & beatiſſimam prædicabunt, *Apoc. 14.* cum iubilabunt omnes filii Dei cum illa 144. millia in conſpectu throni & ſeniorum, tenentes citharas cantabunt canticum nouum, tuque triumphatrix præcines: *Exodi 15.* *Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem proiecit in mare;* cum ipſe ſponſus cum myriadibus ſanctorum occurret: *Cantic. 2.13* *Surge veni, propera amica mea, formoſa mea, columba mea. Iam hyems tranſiit, imber abiit & receſſit. Veni de Libano, veni coronaberis.* Tunc abſterget omnem lachrymam ab oculis tuis, tunc labor & dolor, tentatio, ærumna, humiliatio, pœnitentia, bilis, phlegma, melancholia non erunt vltra. Tunc pro ſpinea corona capiti tuo auro gemmiſque fulgētem imponet, tunc oſculabitur te oſculo oris ſui, tunc *Isaiæ 61.3.* dabit tibi *coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris.* Tunc ſecura & exultabunda in amplexus ſponſi euolabis, & cum iubilo dices: *Inueni quem diligit* *Ibid. v. 10.* *anima mea, tenui eum, nec dimittam eum. Gaudens gaudebo in Domino, quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento lætitiæ circumdedit me, & tanquam ſponſam decorauit me corona.* Hæc creberrimè meditemur, hic aſſiduè cum ſanctis cum angelis verſemur, hic ſit cor noſtrum, hic lingua noſtra, hic omnes viæ & vota noſtra, vt poſt breuem & inanem hanc vitam,

A poſt pauculos annos, vtinam poſt pauculos dies & horas, vtinam hac ipſa die & hora, in ſanctorum omnium ſocietatem in cælis recipiamur, & fruamur eo, qui eſt amor noſter, finis & deſiderium, Deus noſter benedictus in ſæcula. Amen.

Talis eſt via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os ſuum dicit: non ſum operata malum. VERS. 20.

Hæc gnome vel poteſt præcedentibus connecti, velut eis ſimilis eo modo, quo iam expoſui; vel ab eis ſeparari, & per ſe ſola conſiſtere. Nam vt rectè aduertit Ianſen. Vox *talis* non ad præcedentia, ſed ad ſequentia referri poteſt, q. d. *Talis eſt via*, id eſt huiuſmodi agēdi modus eſt mulieris adulteræ, quem ſcilicet ſubiungo, nempe *comedit & tergit os ſuum.* &c. In Hebræo enim non eſt *quæ comedit*, ſed tan-B tùm *comedit*. Et ſic optimè cōſiſtit myſterium natiuitatis Chriſti in verſu præcedenti. Senſus ergo eſt q. d. Hic eſt genius, hæc indoles, hic mos & vſus mulieris adulteræ, nimirum inſtar guloſæ alicuius, quæ furtim comedit rem vetitam, tergit os ſuum, vt nullum comeſtionis veſtigium appareat, ac præſefert continentiam, dicitque non comedi rem furtiuam, non ſum operata malum, id eſt non commiſi adulterium. Honeſtè enim voluptatem copulæ adulterij ſignificat per metaphoram (ſimilis metaphora & catachreſis eſt c. 5. verſ. 15. & cap. 9. 17.) comeſtionis rei furtiuæ, quia adultera furtum committit, tum quia corpus ſuum marito obligatum tradit adultero, tum quia adulteri corpus ſibi alienum vetitúmque furatur. Adde ſolere adulteras cum adulteris conuiuari, itáque ſe ad adulterium incitare; C gula enim ſternit viam ad luxuriam, ac venter mero æſtuans deſpumat in libidines, vt ait S. Hieron. Porrò adulteræ, vt gulam & adulterinos amores celent, ſolent epulationes cum adulteris abſcondere, oſque ſuum tergere, ac dicere: non ſum epulata cum adultero.

Myſticè Anaſtaſius Nicenus q. 43. iam citata, per adulteram accipit Eccleſiam è gentibus idololatris collectā: *Talis inquit eſt conuerſatio Eccleſiæ Chriſto credentis, quæ fornicata in idolis, ipſis renuncians & diabolo, cum peccata abluerit, & acceperit remiſſionem, dicit ſe nihil mali feciſſe.* Sic & Iſidorus Peluſiota lib. 1. epiſt. 417.

Elegantius & luculentius S. Ambroſ. tract. in cap. 3. Eccleſiaſt. ſerm. 1. de Eleemoſyna, qui extat ſub finem tom 2. *Scilicet de anima per baptiſmum abluta dixiſſe Salomonem puto: eiuſ-D modi eſt iniqua via mulieris meretricis, quæ cum ſe abluerit nihil ſe dicit feciſſe prauum, quod de hac planè dictum eſt, quæ poſtea quàm fonte abluta eſt Saluatoris, delictorum vitia non meminit, virtutem prædicationis aſſumit, & viua aqua abſtergens maculas ſuas, ad euangelizandum non conſcientia peccati retrahitur, ſed fidei calore compellitur. Nihil enim dicit ſe feciſſe prauitatis, dum ſit nuntia veritatis, & obliuione abnegat impudicitiam, dum deuotione prædicat caſtitatem.* Cauſam ſubdit. *Hæc enim virtus eſt Chriſti domini, vt peccator qui eius vnda ſe lauerit, denuo in virginem reparatus, non meminerit ante quid fecerit, rediuiua natiuitate infantiæ innocentiam præſeferat, ſitque virgo fide Chriſti, qui fuerat adulter corruptione peccati.* Similia, imo eadem

habet

habet S. Ambroſ. ſerm. 42. inter communes, & tract in c.30. Prouerb. ſiue de Salomone.

Vers. 21. *Per* (Chald. *propter*) *tria mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere.*

Vers. 22. *Per ſeruum cum regnauerit, per ſtultum cum fauratus fuerit pane:*

Vers. 23. *Per odioſam mulierem cum in matrimonium fuerit aſſumpta, & per ancillam cum heres fuerit dominæ ſuæ.* Hebr. *Sub tribus tremit terra, & ſub quarto non poteſt ſufferre.* Septuag. *Per tria concutitur terra, quartum autem non poteſt ſufferre.* Symmach. *Quatuor autem non poteſt ferre.* Septuag. Vltima duo tranſponunt, & mulierem odioſam quarto vltimóque loco, velut peſſimam præ tribus cæteris collocant: ſic enim habent: *Si famulus regnet, & imprudens ſaturatus fuerit cibis: ſi famula eiecerit ſuam ipſius dominam, & odibilis mulier ſortita fuerit virum bonum.* Septuag. more ſuo ſequitur Syrus.

quartum ænigma 4. intolerabilium.

Quartus eſt hic gryphus, ſiue quartum quaſi ænigma quatuor intolerabilium. Per *mulierem odioſam* intellige moroſam, iracundiam, rixoſam, cerebroſam, ſuberbam, incontinentem, quæ ſuo faſtu, ira, impatientia, maliſque moribus ſe facit exoſam, vt marito totique familiæ ſit odio & horrori; cum ex aduerſo bona vxor debeat eſſe amabilis, omniúmque amorem ſua modeſtia & gratia ſibi conciliare.

Pro *mouetur* Heb. eſt נרגזה *nirgeza*, ideſt mouetur, tremit, fremit: רגז *ragaz* enim vti literis, ſic & ſignificato alludit ad רגש *rogas* & רעש *raas*, ideſt tremere, contremiſcere, conturbari, pauere, iraſci, tamque de animatis, quàm de inanimatis dicitur. Vnde Septuag. *nirgeza* & *ragas* nunc vertunt ad iram incitari, nunc exacerbari, nunc irritari, nunc turbari & conturbari, nunc pauere, nunc contriſtari, nunc defatigari, nunc ſollicitum eſſe, nunc concuti, nūc obſtupeſcere. Vatab. hoc loco vertit, *ſtomachatur terra.* Chald. *commouetur.* Syrus, *ſub tribus nutat terra.* Alludit ad terræ motum, quo terra concutitur, fremit & tremit ob aërem & ventos incluſos, qui inter ſe confligantes ſub terra, eam alioqui immobilem ſuccutiunt, vt domos, turres, templa ſubruant, ac ſubinde videantur terram è centro ſuo conuellere; quod reuera in terræ motu fieri nonnulli Philoſophi cenſent, vti oſtendam Eccleſ 1.4. Similis eſt in domo & Repub. terræ, ideſt terræ incolarū, puta ciuium & domeſticorum non tam corporum, quàm animorum motus & turbatio, cū ſeruus dominatur hero, ſtultus ſapiēti, vxor viro, ancilla dominæ; hi enim ſuperbia tumidi, cupiditate hiantes, imprudentia cæci, noua ſorte & dignitate elati, non ſe capientes inſoleſcunt, omnia inuertunt, peruertūt, ſuſque déque miſcent; quocirca motus, ſeditiones, tumultus in domo vel Republica concitant, vt ipſa à fundamentis conuelli & quaſi excentricari videatur: omnes enim ad impotētem, iniquum, tyrannū, arrogantem eorum dominatū indignantes fremunt & frendēt, ac velut cōtra furias facibus furoris accenſi ſæuiūt & furunt (vnde & רגז *regez* idem eſt quod commotio, terror, tremor, ira, furor.)

Ratio à priori.

Ratio eſt, prima,
1. quòd indignum & contra naturam videatur herū ſubiici ſeruo: ſapientē, cuius erat regere, regi à ſtulto: maritum ſeruire vxori, dominam ancillæ: ſerui enim ob indolem & mores ſeruiA les proprium eſt ſeruire, domini verò & dominæ dominari, vt docet Ariſtot. lib. 1. Polit. c. 4. quare ſi ſecus fiat, natura videtur inuerti & eſſe mundus inuerſus,

Secunda, quòd ſerui, ſtulti, feminæ & ancillæ dominantes non capiant ſe ſuámque ſortem & fortunam, ſed velut emotæ mentis exiliant, limitéſque omnes tranſiliant, ac veluti inſani bacchentur, ideóque multa indigna, aliiſque iniuria committant, quibus omnes contra ſe concitant, iuxta illud: 2.

Aſperius nihil eſt miſero, cum ſurgit in altum.

Vnde Plato lib. 6. de legibus: *Contra etiam dicitur* inquit *nihil in animo ſeruiente integrum eſſe, nec quicquam ſeruorum generi eſſe demandandum, quod & ſapientiſſimus Poetarum* (Homerus) *teſtatur nobis, cum de Ioue ſic loquitur, Dimidium mentis Iuppiter illis aufert, qui ſeruientis ſorti ſubiecti ſunt.*

Similiter ſtultus ſi ſaturetur pane, ideſt cibo, B delitiis & vinis, eſt intolerabilis, tū quia ſtultus tū quia ſtultitiā eius acuit ſaturitas & vinū. *Saturitatis enim germana proles eſt petulatia*, ait Philo: vti videmus in vitulis ſaturis, quorū ſaltus & geſtus petulantes imitātur ſtulti ſaturi & ebrii: ſub ſaturitate intelligitur opulentia & diuitiæ, quas in ſe abſonum eſt ſtultum habere, vt quæ non deceant eum, qui eis rectè vti non poteſt, ſed debeantur ſapiēti qui earum rectum nouit vſum. Nam vt ſupra dictum eſt, *quod prodeſt ſtulto habere diuitias, cum ſapientiam emere non poſſit?* Nec eſt tantùm hæc res in ſe abſona, ſed C hinc in terra magna prouenit turbatio, quòd ſtulti diuitiis abutentes multa inſolenter committant, alios deſpicientes & iniuria afficientes, ac per hæc alios ad indignationem ac zelum concitantes. Exemplum eſt in Nabal marito Abigail, cuius nomen hoc loco ponitur pro ſtulto. Nam Nabal Hebr. ſtultū ſignificat.

Tertia, quòd ſerui, ſtulti, feminæ & ancillæ dominantes non agantur ratione, ſed paſſione & concupiſcētia, quæ dū armatur poteſtate & imperio, in omnes impunè, æquè ac imperiosè graſſatur: quare tunc domus vel regnum non regitur æqua ratione, ſed impotenti & effræni cōcupiſcentia, hæc enim regit ſeruum, qui regit domū vel regnū: omnes autē ſubditi, quia homines rationales, volunt regi humana ratio- 3.
D ne, non paſſione: hæc enim eſt humana hominum regendi ratio: ſi ſecus fiat, non ratio, ſed cupiditas regit domū vel Rempub. ideoque nō principatus eſt, ſed tyrannis, quam omnes oderunt, ac propter eam iraſcuntur & tumultuantur, vt ſe in libertatem vindicent. Audi S. Aug. lib. 4. de Ciuit. c. 3. *Proinde iuſtus etiamſi ſeruiat liber eſt, malus autem etiamſi regnet ſeruus eſt, nec vnius domini, ſed quod grauius eſt tot dominorum, quot vitiorum, de quibus vitiis cum ageret ſcriptura diuina: à quo,* inquit, *quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt.*

Denique nihil ſerui, ait Auctor Catenæ Græc. quod ad regnū adminiſtrandū idoneum ſit adferūt, vt ſunt humilitas, ſciētia, experiētia aliáque eiuſmodi. Regnauit ſanè ſeruus Hieroboā, at tāta mala hic perpetrauit quanta nullus ante, vel poſt ipſū, vt rerū exitus demōſtrauit. Simile exemplum fuit in Eutropio ſeruo, qui Arcadio Imper. in delitiis, ſub eo imperium adminiſtrauit tanto faſtu & inſolentia, vt

à populo furente ad necem appetitus, confugiens ad aſilum templi, ibi vix S. Chryſoſt. oratione ſeruatus ſit, vti ſuperius ex Baron. & aliis enarraui.

Porrò planè intolerabile eſt, quod vertunt Septuag. *Et ſerua cum dominam ſuam eiecerit*, vt ſcilicet ſerua dominæ à ſe eiectæ thorũ, thronum, ius, opes & regnum inuadat, vti Agar Saram Dominam ſuam deſpexit, eiúſque locum inuaſit, ac ideo iuſſu Dei ab Abrahamo domo pulſa eſt. Geneſ. 16.

Igitur parabola hæc docet, hinc omnia turbari in mundo, quòd his qui ſubeſſe & regi, quique inopia premi & contẽni deberent, imperium obtingit, dominium, rerum abundantia & honor: quod & in nobis ipſis vſu venit: commouetur enim ob id terra cordis noſtri, quòd carnalis affectus, qui ſpiritui deberet ſeruire, imperet rationi; quòd ſtultæ & brutæ portioni nimis indulgetur ſaturitatis: quòd odioſa caro in nimio habetur honore, & quæ ancilla eſſe deberet, dominari vult. ita Ianſen. Baynus & alii.

Alleg. Alleg. Auctor Catenæ Græc. per hęc quatuor accipit peccatũ, ſiue culpam quatuor ſæculorum ſibi ordine ſuccedentium, ſcilicet diluuij Noetici, Sodomorum, Ægyptiorũ & Iudæorũ. Igitur culpa inquit, quæ natura ſua ſerua eſt, ſeruũque efficit, iam olim regnauit in mortali hominum corpore, ſemel quidem vniuerſalis diluuii tempore, mox verò ætate Sodomorum terræ ſuæ vbertatẽ modeſtè ferre nõ valentiũ, nec non exteris peregriniſque hominibus ex mera petulantia vim adſerentiũ. Hinc rurſum ſub odioſa Ægypto, hæc enim virum bonum, nempe Ioſephũ nacta, ingrata extitit. Ioſeph nãq; ne fame interirent, omnibus frumẽti mẽſuram diſtribuebat, déq; omnibus benè mereri ſtudebat: verũ ſuperbia ebria, filios Iſraël nihil tale meritos, per ſummã iniuriam & cõtumeliam miſerrimè diuexabat & opprimebat. At verò ancilla quæ dominam ſuã expulit, eſt terrena Ieruſalem propter frequentes captiuitates, quas apud gentes perpeſſa eſt, appellatur omnium ſerua vel ancilla; hæc autem eiecit dominam ſuam, ſacram nimirum Chriſti Dei carnem, deicida & dominicida effecta.

Porrò quòd alius quidam ibidem ſic explicat: per tria, hoc eſt per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum terra cõmouetur & gubernatur, quartum autem non poteſt ferre, neque enim in diuinis eſt quaternitas, ſed Trinitas tãtùm, cuius gloriam & maieſtatẽ vniuerſa creatura ferre non poterit. Vt ergo myſteria hæc ſapiens nos doceat ait: *Tria ſunt, quæ terra ferre non poteſt*. Hæc inquam explicatio ſenſui literali non inhęret, imò aduerſatur, ideoque incongrua eſt, inſulſa & indigna, vt mirum ſit eandem reperiri apud Anaſtaſium Nicænum quæſt. 45. quis enim audeat S. Trinitatẽ cõparare ſeruo, ſtulto, ancillę, ſuis heris dominãtibus?

Tropol. Tropol. per hæc quatuor accipias concupiſcentiam animalem & brutam, rationi mentique rebellem & dominantẽ, quæ quadruplex eſt: nam carnalis appetitus, qui ſeruire debuerat, imperat rationi & corpori, quod de ſe inſtar eſt bruti, quicquid petit vſque ad ſaturitatem ingeritur, & odioſa caro in nimio habetur honore, & ſenſualitas dũ ſuis deliciis ferè totũ tẽpus præripit, videtur fieri hæres rationis, ſcilicet dominæ ſuæ. Per hæc quatuor cordis noſtri terra turbatur, quod cũ aliqua cæleſti luce perfũditur, ea ceu indigniſſima ferre nõ poteſt.

Hoc eſt quod ait Philo lib. de mundi opificio: *Ratio infeſtata à concupiſcentia ex regina fit ſubdita, & ſerua ex domina, & exul ex ciue, & mortalis ex immortali* Sicut enim inter vxorẽ & maritũ ob inæqualitatem & diſſimilitudinem aſſidua ſunt iurgia, ſic & inter concupiſcentiã & rationem, ſiue mentem & ſpiritũ, eandẽ ob cauſam continua ſunt bella. Quid enim magis inęquale quàm ratio & concupiſcentia? hęc terrena, degener, imò congener brutis, illa verò ſpiritualis, generoſa, & Angelos ipſos cognatione attingens, hæc pauper omnino & indiga, illa diues & opulenta: huius mores aliquando rigidi & iracundi, nonnunquam molles & effeminati, aliquandi faſtuoſi & ſuperbi, nonnunquam humiles & depreſſi, quæ non cõiugi ſuo ſolũ, ſed ſibi etiã ſemper diſſimilis eſt: at rationis mores ſeueri & graues cum ſuauitate cõiuncti. Ergo in tanta morũ diſſimilitudine, & conditionis inæqualitate nulla poteſt eſſe conſenſio. Hinc liquet quantã oporteat eſſe rationis conſtantiam, & robur ad concupiſcẽtię motus frænandos & coërcendos: ſi enim hæc rationẽ parũ robuſtam & vegetam experiatur, ſic ſe habet erga illam, ſicut vxor contumax erga virũ imbellem ac mollem. ita Salazar. Vnde Thalaſſius ad Paulinum: *Sicut, inquit, abſurdum eſt ſubeſſe bonum Dominum improbo ſeruo, ita & abſurdum corruptibilis corporis mãcipiũ eſſe mentem.* Vidit idipſum Cicero lib. 2. de officiis, cuius verba recitat S. Ambr. lib. 1. Offic. cap. 47. *Eſt ait in animis omnium molle quoddàm, demiſſum, humile, eneruatum quodammodo & languidum; ſi nihil eſſet aliud, nihil eſſet homine deformius: ſed præſto eſt domina omnium, regina ratio, quæ connixa per ſe, & progreſſa longius fit perfecta virtus. Hæc vt imperet illi parti animæ, quæ obedire debet videndum eſt viro, velut ſeruo dominus, velut imperator militi, velut parens filio.*

Symbolicè. Symbolicè noſter Salazar, hæc quatuor tribuit prelatis & principibus: ſic enim aliquid obſcurũ & ænigmaticũ, vti cæteri hi quinque gryphi, continent. q.d. *Per tria mouetur terra*, id eſt impellitur, ac nutat reſpublica, *& quartum non poteſt ſuſtinere*, tria ſcilicet illam concutiũt, quartum omnino ipſam euertit. *Per ſeruum cũ regnauerit*, nimirum per Principem, qui ſuarũ cupiditatum ſeruus eſt: hic enim Rempubl. continere, & iuſtè adminiſtrare non poteſt.

Nam principem & regem non facit purpura, non diadema, non ſceptrum, non turba famulorum, non pompa equorum & curruum, ſed vt ait Seneca Tragæd. 2.

Rex eſt, qui poſuit metus & diri mala pectoris,
Quem non ambitio impotens, & nunquam inſtabilis fauor vulgi præcipitis mouet.
Rex eſt, qui metuit nihil. Hoc regnum ſibi quiſque dat.

Ratio eſt, quòd regni gubernatio refertur ad id quod in rege regnat, ipſumque moderatur: nam quod regem ipſum regit eiúſque volũtatem impellit, id ſanè quaſi à fortiori regnum gubernat. Si ergo ratio & virtus, cuius eſt omnia ſapienter & iuſtè conſtituere, in rege imperat, regnum vtique ratio & virtus regit, ſi autem è conuerſo cupiditas & vitia in Principe

imperiũ teneant, illúmque ſibi ipſis mancipẽt, cupiditas vtiq; ac vitia regnũ gubernant &c.

VERS. 24. *Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus:*

VERS. 25. *Formica, populus infirmus, qui præparat in meſſe cibum ſibi:*

VERS. 26. *Lepuſculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile ſuum:*

VERS. 27. *Regem locuſta non habet, & egreditur per turmas ſuas:*

VERS. 28. *Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus regũ.* *Quatuor ſũt minima terræ.* Heb. *Quatuor ipſa minima terræ, & ipſa ſapientia ſapienter edocta.* Pagn. *Et ipſa perinde ſapiunt, ac ſi ſapientiam eſſent edocta:* Arabicus. *Quatuor ſunt contemptibilia terræ, & ſunt ſapientiſſima præ ſapientibus.* Vulgata. *Formica populus infirmus* &c. Heb. *Formicæ populus non fortis, & præparauerunt in æſtate panem ſuum.* Septuag. *Formicæ quibus non eſt fortitudo, & præparant vere cibum ſuum.* *Formicæ* enim, nomen hic eſt pluralis numeri, vt patet ex Hebræo, ſignificat enim cœtum formicarum, qui typus eſt populi infirmi.

B

Pro *lepuſculis* Heb. eſt שפן *ſaphan*, id eſt abſconditus, vel ſe abſcondens, quæ vox tria ſignificat: primò chœrogryllum, vt vertunt hic Septuag. Secundò ericium vel erinaceum, ſiue porcellum horrentem ſpinoſum, qui ſpinis ſuis poma configit uſque ſe onerat: tertio lepuſculum, ſiue cuniculum, vt vertit Syrus: hic enim paruus eſt lepus. Vide dicta Leuit. 11. v. 5. Porrò lepores & cuniculi ſunt ſapientes, id eſt ſolertes vt fugiant canes, & abdant ſe in antris ſuis. Vnde Ariſtot. lib. 1. hiſtor. animal. c. 1. *Animantes*, inquit, *ingenioſæ ſunt & timidæ, vt cerui, lepores, cuniculi:* Timor enim facit cautos, ſolertes, prouidos, vt malum quod timent effugiant. Hinc & *menſibus quatuor frigidiſſimis latent, nec per id tempus quicquam comedunt*, ait idem lib. 8. c. 15. Hinc & lepus, vt ait Plinius, animalium villoſiſſimus, cor habet maximum, vt & cætera timida apertis oculis dormit, cum eius eſus faciat ſomniculoſos & formoſos. Lepus Græcè dicitur λαγὼς à λάγνος, id eſt ſalax, luxurioſus, fœcundus: talis enim lepus eſt: vnde ſimul mas eſt & femina, plurimóſque edit fœtus, idque crebrò.

Leporis ſapientia.

Heb. dicitur ארנבת *arnebet* ab ארב *arab*, id eſt inſidiari & רנה *rana*, id eſt ſtrepere, quòd venatores & inſidiantes eum perſequantur cum clamore & ſtrepitu, vlulatúque tubarum & canum, iuxta illud Horatii 2. ſer. Satyra 4. *Fœcundi leporis ſapiens ſectabitur armos*; armi enim eius & pulpamentum ſunt admodum delicata. Latinè dicitur lepus, cuius etymon dans Varro lib. 3. de re ruſtica c. 12. *Lucius Ælius*, inquit, *putabat leporem dictum à celeritudine, quòd leuipes eſſet; Ego arbitror à Græco vocabulo antiquo, quòd eum Æoles Bœotii λέπορι appellabant.* Sic & Gellius lib. 1. cap. 18.

Etymon.

Regem locuſta non habet. Heb. *Rex non eſt locuſtæ, & egreditur dimidians totum ipſum*, id eſt dimidiãs totas ſuas turmas & acies, hoc eſt tota diſtributa in ſuas cohortes & phalanges. Pagnin. *Et egreditur adunata tota ipſa.* Chald. *Et congregantur omnes in vnũ.* Syrus: *Congregantur omnes velut vnum.* Septuag. *Sine rege eſt locuſta, & pergit in acie ab vna iuſſione ordinatè.* Symmach. *Et tanquam calculus tota*, id eſt, egreditur ordinatè, vti calculi ordine collocantur in computũ.

A Aben Ezra: *Locuſta egreditur glomerata & agminatim collecta.* Alii: Egreditur aculeata. Arabicus: *in exercitu ſuo imperium ſuum.* *Stellio manibus nititur.* Hebr. eſt שממית *ſcemamith*, quod primò Arabicus, R. Salomon, R. Leui, Marinus & alii vertũt *araneam*: hæc enim manibus quaſi telam texit; vnde laboris eſt ſymbolum, & in domibus quoque regũ habitat. Vnde Chald. vertit: *Aranea manibus tegumenta facit, & captu facilis habitat in munitionibus regum.* Aquila: *Manibus capiens vel tractans:* Alii: *Vtrinque manibus apprehendens.* Vatab. *Araneus vtrumque latus apprehẽdet.* R. Leui & R. Dauid: *Aranea pedibus carminat*, ſicut carminatur lana & fila, dum pectuntur, & pectendo à ſordibus repurgantur. Secundò, Aben Ezra, Pagnin. Ianſen. & alii vertunt *ſimiam.* Hæc enim & voce & ſignificato alſonat voci *ſcemamith*: ſimia quoque pedibus velut manibus vtitur, & ſubinde bipes velut homo graditur concinnè & gratioſè, ac hominis mores & geſtus decorè imitatur; ideóq; ob ingenii ſui dexteritatẽ, & humanæ prudentiæ imitationẽ regibus eſt recreationi, & in deliciis. Tertiò noſter vertit *ſtellio.* Sic & Septuag. qui vertunt καλαβώτης, (vitioſè in Complut. & regiis legitur καλαμώτης) vel ἀσκάλαβος ab ἀσκαλος, id eſt circulus; quia ſcilicet circulis quibuſdam aureis, velut ſtellis diſtinctus ac varius eſt; vnde & ſtellio vocatur; vel vt alii, quia in orbem incedit, & circulatim progreditur. Animal eſt paruum ſimile lacertæ, de quo dixi Leuit. 11. 30. Vide & Plinium lib. 30. c. 10. & Ariſtot. in hiſtor. animal. Heb dicitur *ſcemamith* à שמם *ſcamam*, id eſt admirari, obſtupeſcere, quod dum homines videt hæreat, & quaſi admirans conſiſtat,

Scemamith quid? Reſp. 1. eſſe araneam.

2. Eſſe ſimiam.

3 genuinè eſſe ſtellionem.

C aut quòd homines ſuis ſtellis & geſtibus in admirationem rapiat.

Quintus eſt hic gryphus, ſiue ænigma quatuor minimorum. *Quatuor*, inquit, *ſunt minima terræ*, hoc eſt ex minoribus terræ animalibus, quæ tamen *ſunt ſapientiora ſapientibus*, hoc eſt quæ ex inſtinctu naturæ exercent quædam ſapientiæ opera, magis quàm hi qui nomen ſapientis profitentur, aut quàm homines, qui verè ſapientiæ ſunt capaces, quia ita ſibi proſpiciunt quaſi ex ſapientia aliqua operarentur; & quia nos ſapientiam docent: vnde & idcirco poſſunt dici *ſapientiora ſapientibus*, quòd ſua actione ſingulari docent ſapientes ſapientiam, & ab eis non docentur. Rurſum quòd cæteris

Quintum ænigma 4. minimorum

D animantibus ſint ſapientiora, id eſt ſagaciora & ſolertiora. ita Ianſen. Baynus & alii.

Docet ergo hic Salomon imitari ſapientiam quatuor minimorũ; quo ſignificat primò, ſapientiã non conſiſtere in mole corporis, nec in robore, nec in pulchritudine, nec in quauis alia re, ſed in ſolertia ſolertiq; actione, qua quiſq; ſibi de rebus neceſſariis prouidet, quam videre eſt in hiſce quatuor minimis. Secundò docet nos Dei ſapientiam & potentiam admirari in minimis: nam vt ait S. Auguſt. Magis elucet Dei ſapiẽtia in exili ape, formicâ, culice, muſcâ, quàm in cælo, nõ ſolùm quia illa animata eſt, cælũ inanime; ſed etiam quia in culice v. g. ſũt oculi, cor, ſtomachus, ceteráque membra, quæ in aliis animalibus, & tamen hæc oculus viſu diſtinguere nequit, quæ Deus & natura reipſa diſtinxit. Vnde Poëta:

Sapientia ſita in ſolertia.

In minimis lucet Dei ſapientia.

Eminet in minimis maximus ipſe Deus.

Tertiò docet nihil ſpernendum ob paruitatem vel imbecillitatem, cum parui præ magnis ſæpe polleant ingenio, ſapientia, acrimonia, ſpiritu, virtute. *Natura nuſquam magis, quàm in minimis eſt*, ait Plinius lib. 11. c. 2. Sic & virtus nuſquam magis quàm in minimis oſtenditur. Et Ariſtot. lib. 9. hiſtor. animal. c. 7. *Omnino* ait *ratio brutorum magnam refert vitæ humanæ ſimilitudinem, magiſque in minori genere, quàm in maiori videris intelligenti rationes.* Tertul. lib. 1. contra Marcion. cap. 14. *Animalia minutiora* ait, *maximus artifex de induſtria ingeniis aut viribus ampliauit, ſic magnitudinem in mediocritate probari docens, quemadmodum virtutem in infirmitate ſecundùm Apoſtolum: imitare (ſi potes) apis ædificia, formicæ ſtabula, araneæ retia, bombycis ſtamina.* Et D. Hieron ad hæc diuini pſaltis verba: *Impleta eſt terra poſſeſſione tua*, ſic habet: *Et reuera omnia opera Domini plena ſunt ſapientia; quando enim videmus formicam ſcire quando hyems venit, & reponit ſibi eſcam: & iterum culicem tam minutum habere oculos, ventrem & vniuerſa membra ſicut & nos habemus &c. Nonne hæc ſunt admiratione digna & ſapientia plena, videlicet cum rerum natura nuſquam quàm in minimis mira ſit? Vnde Salomon quoque regum ſapientiſſimus, hoc genus minimorum animantium imprimis obſtupuit.* Quatuor inquiens *ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus, Formica populus infirmus.*

Et naturæ vis.

pſal. 103. v. 24.

Sapientia formicarum.

Hæc autem ſapientia elucet primò, quòd in formicis non ſit rex, vti eſt in apibus; ac proinde non habeant ducem, ſed quæque ſuopte in-
1. ſtinctu & motu agat. Apes ergo habent mo-
2. narchiã: formicæ Democratiã & Remp. Secũdò, hæc Reſpub. eſt quaſi caſtrenſis. Vnde vrbes quaſi ſub terra ſibi ædificant formicæ inſtar caſtrorum ea ſolertia, proportione, menſura, diſtributione, vt eas intuitus Simon Maiolus Epiſcopus Vulturiac. vti ipſe ſcribit in diebus Canicul. colloq. 7. magis eas miratus ſit, quàm fabricam Neapolis aut alterius
3. Ciuitatis pulcherrimæ. Tertiò, formicæ ſuas vrbes in tria quaſi habitacula diuidũt, in quorum ſcilicet vna vitam degunt ac communiter comedunt; in altero alimenta ſua quaſi in horreo vel granario recondunt: in tertia mortuos ſuos ſepeliunt, ait Plutar. inſigni ſanè amoris, beneuolentiæ bonitatiſque argumento. Ælian. lib. 6. de animal. c. 43. addit quartum, ſcilicet Gynecæum vbi feminæ pariant.
4. Quartò, formicæ turmatim incedunt, ſed miro ordine, aſtutia & pace: vacuæ enim onuſtas non ſpoliant, nec eis quicquam ſurripiunt, ſed quæque ſibi colligit. *Aliæ* inquit Ælian. lib. 2. cap. 25. *ad legenda grana eunt, aliæ onus portantes redeunt, ac ſummo cum honore, & modeſtia* (hoc imitentur fideles & religioſi) *aliæ aliis de via decedunt*, in primis quidem expeditæ onus gerentibus. Et alibi rurſus: *formicæ in primis, ſedula atque operoſa animalia, tanto laborandi ſtudio tenentur, idque abſque vlla excuſatione & prætextu, quo vti ſolent ignaui, vt ne noctes quidem in ſuo opere ceſſent, modò ſit plena luna; nec verò quemadmodum homines, inertiæ fugæque laborandi excuſationes prætendunt*, &c. Exactiùs verò ſingularum opera depingens, cum cauernarum illarum artem deſcripſiſſet, ac vſum, addit, *tertiam granorum aceruis deſtinant*, cum tamen ab Iſchomacho & Socrate rei œconomicæ peritis nihil tale didicerint. Cum autem tanquam ad pabulandum proficiſcuntur, natu grandiores ſimiliter eas atque exercitus duces ducunt; vt ad ſegetes peruenerunt, adoleſcentiores ſub ſtipula ſtant, duces verò aſcendunt, & ſpicas abſciſſas inferioribus deijciunt; hæ verò circumſtantes diſtrahunt ſimul & ex ſuis glumis, & vaginis grana incluſa explicant; neque ad excutiendum vllo inſtrumento egent, neque ad ventilandum viris, neque ventis ad purganda à ſordibus grana, ex frumentis quæ homines exarant, ſerúnque cibos ſibi conficientes, humanis laboribus fruuntur. Hoc eſt quod admirans Virgil. 4. Æneid. ita de iis canit:

It nigrũ campis agmen, prædámque per herbas
Conuectant calle anguſto, pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris; pars agmina cogunt,
Caſtigantque moras, opere omnis ſemita feruet.

Quintò, formicæ cœleſtium notionem quandam habent, ac ſæpè cælum ſuſpiciunt, præſentiúntque ventos & imbres: vnde tunc domi ſe cõtinent: Quocirca Ælianus lib. 1. c. 22. eas aſtrologiæ peritas aſſerit. Plinius lib. 11. 30. eis tribuit vaticinam præſentionẽ. Sextò, formicæ dum ſeneſcunt & oneri ſuccumbunt (nam tunc alas emittunt, vt homo canos capillos) è Reipub. adminiſtratione abeunt, & in eminẽtem locum teſte Alberto Magno lib. 26. auolant, velut faſtidientes terrena, ad cæleſtia. Plura de induſtria formicarum dixi cap. 6. 6. 5.
6.

Rurſum maxima animalia horrent pauéntq; à minimis, vt elephas à mure, leo à gallo gallinaceo, crocodilus ab ichneumone, aſinus ab achantide aue, ait Aldrouandus lib. 5. Ornith. Paruorum elogia.

Gratia paruis comes eſt, ait S Gregor. Nazian, Auctor Hilariorum de paruo canit:

Eſt paruulorum eſt indoles, vt corpore
Sit animus ollis (illis) *grandior pedes decem.*

Parui enim ſunt acres & magnanimi, nec corpus exile animos eorum capit. Claudianus de gente Alana:

Cui natura breues animis ingentibus artus
Finxerat, immanique oculos infecerat ira.
Vulneribus pars nulla vacat, præciſaque cunctis
Gloria fœdati ſplendet iactantior oris.

Et Thebaide prima: *Sed non & viribus infra*
Tydea fert animus, totoſque infuſa per artus,
Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

De eodem ex Homero Virgil.

Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Xantippus Lacedæmonius breuis ſtaturæ ita laudatur à Silio Italico:

Exiguis vigor, admirabile, membris
Viuidus, & magnus niſu qui vinceret artus.

Quid minutius carbunculis? quid breuius adamante? quid hyacintho magis puſillum? Et tamen nihil his nobilius, pretioſiúſue reperitur. Denique mundum circumſpice, & perſpicies omnes penè res orbis magis virtute, quàm magnitudine æſtimari. Edgarus rex Britanniæ, cũ ob corporis paruitatem à Rinando Scotorum rege contemneretur, eum prouocauit ad duellum, ac veniam petere coëgit, vti narrat Fulgoſus lib. 3. cap. de ſuiipſius contemptu. Perſius quanto minor eſt, tanto elegantior: quãto minus habet ponderis, tanto plus obtinet auctoritatis. Vnde de eo Martialis:

ſæpius in libro memoratur Perſius vno,
Quàm leuis in tota Marſus Amazonide.

Puſilli viri ter maximi fuere Philippus Macedo, Xantippus Lacon, Vlyſſes, Ageſilaus fortes animis & corpore; ſed ſuper omnes S. Paulus. Contra Satyricus ridet *longum inualidi collum.* Vide quæ de paruis dixi Eccleſ. 11. 3. & Zachar. 4. 10.

Maximum in minimo eſt Verbum in carne. Denique ænigma celebre eſt, *Quodnam eſt maximum in minimo? Eſt verbū abbreuiatum*, vt ait Iſaias c. 10. & incarnatum, puta verbum infans, puer ſapiens, Deus lactens, iacens in præſepio ceu lepuſculus ceu formica, locuſta ſtellio in antro, vbi magnus dominus & laudabilis nimis, factus eſt puer paruulus & amabilis nimis, & vt ait S. Fulgentius ſer. 1. de Epiphan. *Quis eſt iſte rex Iudæorum? pauper & diues, humilis & ſublimis, qui portatur vt paruulus, adoratur vt Deus, paruulus in præſepio, immenſus in cælo, vilis in pannis, pretioſus in ſtellis.*

Indicat ergo Salomon paruos & infirmos nō eſſe aſpernēdos, nec ipſos ſeſe abiicere & melioris ſortis ſpem deponere debere, quia ſi quis prudentia & ſapientiâ polleat fieri poteſt, & ſæpe fit, vt pauper neceſſaria ad victum copioſe paret, & vagus ſeu aduena domum cōmodamque habitationem ſibi conſtruat, & imbellis caſtra militiámque ſequatur, ac demum plebeius & deneger honeſtiſſima Reipub. munera obeat, & inter aulicos, ac regni proceres locum teneat. Hæc igitur Salomon quatuor animalium exēplo haud difficili eſſe euincit. Quocirca ſapienter R. Ben Azai in *Pirke Aboth* c. 4. *Nullum* inquit *hominem ſpernas vnquam, aut rem quampiam nihili facias, quantumuis tibi nullius ponderis eſſe videatur; cuique enim rei ſuus locus eſt & vſus, ſicut & cuilibet homini ſuum tempus.*

Iam propius & particulatim hoc emblema expendamus.

Dico ergo illud eſſe triplex, ſcilicet Ethicum, œconomicum, Politicum, ac repræſentare triplicem ſapientiam, ſcilicet Ethicam, œconomicam, Politicam, vt cuiuſuis ſtatus & ordinis homines informet.

Ænigma hoc docet Ethicam Oeconomicam Et politicā. Ethicam, quia docet quemlibet priuatum prudentiam ac vitam rectè inſtituendum, vt vir honeſtus probuſque euadat: œconomicā, quia inſtruit maritum vel herum ad domum ritè gubernandam, vt probus paterfamilias efficiatur. Politicam, quia erudit tum ciues quomodo politicè debeant viuere, tum magiſtratus quomodo politicè Rempub. gubernent, vt probi fiant ciues & gubernatores. Singula conſideremus.

Ethicam. 1. Ethicè accipit Caiet. Baynus, Ianſen. Docet, inquiunt, hic Salomon nos imitari formicę ſedulitatem & labores, vt iis victum corpori & animæ comparemus, nam hæc eſt prima prudentia cura. Idipſum autem nullum animal facit neque tempeſtiuius, neque ſagacius, neque diligentius, quàm formica. Vnde ad eam pigros ſuos cap. 6. miſit Salomon dicens: *Vade ad formicam ò piger.* Hic autem præter ſedulitatem, meminit etiam imbecillitatis dicēs, *populus infirmus*, vt ne quis temerè prætexat corporis infirmitatem, quaſi per eam nō poſſit curare quæ ſunt vitæ neceſſaria, ſignificans

A laborem improbum omnia vincere, ſi opportuno tempore ſit ſuſceptus, vti formica *parat in meſſe vel in æſtate cibum ſuum.* Secunda ſapientiæ pars eſt, vt nobis de commoda habitatione prouideamus. Docet eam ſecundùm animalculum, *lepuſculus, plebs inualida.* Lepuſculus enim, ſiue cuniculus in petra vel cauernis petroſis, loco ſcilicet tutiore minuſque acceſſo, ſibi cubile & manſionem deligit, vt qui ſuis viribus fidere non poteſt, eo loci ſecurus ſit. Illi enim venatores vbique inſidiantur, eo quod ipſe ſit menſarum decus, & conuiuantium deliciæ. Vnde Martial. lib. 14. menſarum lautitiam pingens ita canit: 2.

Inter aues turdus, ſi quis me iudice certet:
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

B Poſt curam annonæ & ſecuræ habitationis danda eſt opera, vt in pace & concordia viuamus cum proximis, atque cum eis charitatis & amicitiæ vinculo colligamur. Docet id tertium animal locuſta, quæ naturæ ductu gregatim, de agro in agrum ſumma concordia egreditur; & cum ducem non habeat, tamen proficiſcendi tēpus, incedendi ordinem, quieſcendi ſtationes & caſtra, mouendi opportunitatem non minùs ſeruat, quàm ſi ducem ſigno dato ſequeretur. Quartum animal, quod & ipſum ſingularem doce ſapientiam, eſt ſtellio, *ſtellio* inquit *manibus nititur*: ſtellio ſua induſtria & quaſi ingenio, ſuaque gratiâ quâ decorè lucidis guttis quaſi ſtellis reſplendet, docet modum conciliandi ſibi Principum fauorem & honores, eſſe induſtriam & ſingularis C gratiæ demonſtrationem: ſicut ſtellio ſingulari ſua induſtria, aſtu & gratiâ pedibus quaſi manibus rependo, & ſtellulis collucendo, conſpicuus eſt & admirandus regibus: manus enim notant opus, induſtriam & laborem, quibus parandus eſt fauor & gratia principum. 3.

Igitur vt ſummatim omnia colligam, ſenſus eſt q.d. Ex formicis aſſiduè laborantibus vt cibum in hyemem cōparent, diſce ô homo prudentiā laborandi & comparandi tibi annonam, tū corpori tum animæ neceſſariā. Ex lepuſculo ſiue cuniculo diſce prudentiam habitandi ſecurè in loco tuto & commodo. Ex locuſta diſce quantum ſit bonum concordiæ. Ex ſtellione comitatem, gratiam & ſplendorem bonorum operum quibus tibi principes Deumque concilies. Locuſtæ enim cùm non habeant D ducem vel regem, vti habent apes, tamen ita concordes ſunt & conſpirant in vnum, vt vna egrediente, cæteræ omnes turmatim egrediātur ſummo agmine, ordine & quiete, ac integras prouincias depaſcantur, perinde ac ſi ab vno duce tunc euocatæ eſſent & vna iuſſione excitæ, vt vertunt Septuag. Quare pulcherrimum ſunt ſymbolum & incitamentum pacis & concordiæ.

Oeconomicè hæc quatuor ſignificant totidem patriſfamilias officia, quorum primum eſt, ſtudioſè rem familiarem curare & augere: ſecundum prolem ritè ſuſcipere & educare: tertium, tam inter domeſticos pacem conciliare, quàm cum vicinis eandem facere & colere: quartum, magiſtratibus honorem & obſequium debitum deferre. Diſcat ergo pater- Oeconomicam. 1. 2. 3. 4.

familias à formicis prouidere familiæ, ideóque omnes qui in ea ſunt vtili labore occupet, nec quenquam inertem in otio vitam agere permittat, vti formicæ omnes ſuas domeſticas cogunt laborare. Diſcat à cuniculo prolem ſuſcipere & educare. Cuniculus enim fœcundiſſimus eſt, ac ſingulis menſibus copiam fœtuum parit, adeo vt femina ſemper ſit grauida. Ex fœtibus autem nullum ſpernit, ſed omnes lactat & nutrit; hinc eorum amore ſe euiſcerat & exhaurit, vitamque ſuam valdè abbreuiat. Ad hæc fœtuum cauſa domos & rupes ſuffodit, vt antra profunda excauet, cæteris animalibus imperuia, in quibus tutè & cōmodè eos collocet. Denique per omnia eis proſpicit, fouet, protegit quaſi benigna & pia mater. Cuniculus ergo typus eſt œconomiæ, bonique patris & matris familias, quæ prolem ſollicitè educat, ac tam corporis quàm animæ alimenta & commoda procurat, & ſubminiſtrat.

Diſcat à locuſta pacem cum domeſticis & vicinis colere, imò conciliare, vt nulla inter eos ſit lis, nulla ſimultas, nullum odium, ſed omnes in familiæ bonum nitantur, ac agminatim velut locuſtæ ad illud concurrant & collaborent; ſic & domum & Rempublicam faciet inuictam & inſuperabilem.

Diſcat à ſtellione palatia regum adeunte, & eorum gratiam captante, principibus & magiſtratibus deferre, ſuaque obſequia offerre, & eorum gratiam ſibi conciliare: ſic & magiſtratum Principemque fulciet, & ab eo viciſſim fulcietur, & promouebitur. Igitur ſtellionis exemplo degeneres & infimæ conditionis homines adhortatur, ne cadant animis, nec ad ſupremos honores adſpirare deſinant, quaſi id prorſus impoſſibile ſit.

Politicam. Politicè hæc ſpectant ad Rempub. eiuſque Principem: ideo enim proponitur formicarum, cuniculorum & locuſtarum agmen, inſtar populi vel gentis, non autem ſingulare animal. Docetur ergo reſpublica curandum eſſe ſibi,
1. vt omnes in ciuitate ſint ſeduli & laborioſi, deinde vt commodum ſibi locum deligat, eūque
2. muniat vt ſecurè poſſit habitare. Tum vt concordiam inter ciues retineat, qua contra omnes hoſtes ſit fortis & munita. Poſtremò vt
3. cum capite ſuo & Principe ipſi bene conueniat: & viciſſim princeps ſedulus ſit & vigilans; quod benè docet aranea telam texens,
4. quæ ideo intelligi poteſt dici in domibus regum eſſe, vt doceat reges ſedulitatem.

Idem docet ſtellio, manibus aſſiduè laborās & prorepens. Hinc appoſitè noſter Salazar per hęc quatuor animalia accipit quatuor hominum genera, quæ Rempub. conſtant, fouent & promouent, nimirum per formicas coacervantes grana, accipit agricolas, qui fruges parant cibumque Reipub. Vnde Plato in Phædone conſtituens μετεμψύχωσιν pythagoricā, ſiue animarum poſt mortem in alia corpora & animantia, quorum mores in vita imitati ſunt, transmigrationem, aſſerit agricolarum animas migrare in formicas: quia earum laborem dum viuerent, agros colendo imitati ſunt. Per lepuſculum accipit ciues in vrbibus, quaſi in antris ſuis degentes, & ciuitatem ciuiliaque officia & opificia curantes: per locuſtas accipit milites, qui vrbem & Rempub. ab hoſtibus de-

A ferdunt: locuſtarum enim exercitus, ordines, acies & phalanges militiam quandam præ ſe ferunt, imò ipſarum forma galeatos milites refert. Hinc locuſtæ cum ſerpentibus bella gerunt, eoſque necant: *ſerpentem*, inquit Plinius lib. 11. c. 89. *cum libuit necant ſingulæ, faucibus eius apprehenſis mordicus.*

Per ſtellionem accipit aulicos; ſtellio enim circa aularum fores & forium cardines verſatur. A ſtellione ergo diſcant aulici gratiam agendi & conuerſandi, vt omnium fauorem ſibi concilient: Item eius ingenium & aſtutiam imitentur, vt ab æmulis & periculis ſibi caueāt. Ad hæc eius vim & efficaciam vſurpent. Nam vt ait Galenus lib. de Theriaca ad Piſonem c. 9. *Multa ſunt quæ ſolûm inſpecta vim ſuam oſtendunt, vt ſtellio, quem ſi ſcorpiones intuentur, immobiles, & demum mortui redduntur.* Et Philes: *Et ſtellionem perditor, fur ſcorpius,* ſubaudi

B metuit vel odit.

Inter araneum & ſtellionem bellum eſſe, & araneos deuorari à ſtellione tradit Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. anim. c. 1. & Plinius lib. 11. c. 26. qui & addit ſtelliones quodammodo chamæleonum habere naturam, vt rore tantum viuant, præterquam araneis.

Adiungit Ariſtot. ſtellionem araneis paſci, eaſque capere miro aſtu; nam ad telas earum arrepere, illaſque vellicare & concitare; mox areneas motu excitas aduolare, quaſi muſcas capturæ ſint, ſicque à ſtellionibus latentibus inuadi & deuorare: ſimili modo cordati aulici araneis & ſcorpionibus, id eſt venenatis ſermonibus, machinationibus, conſiliis, actibus hominum factioſorum cautè & fortiter ſeſe op-

C ponant, eaque, diſſipent & diſturbent.

Caueant verò ſtellionis inuidiam, qua pellem quam exuit deuorat, ne homini præſens comitialis morbi remedium præripiat, teſte Plinio l. 30. c. 10. caueat eius dolos & fraudes. A ſtellione enim dolus & fraus vocatur crimen ſtellionatus. In aulis enim viget inuidia, dolus & fraus, cum is qui potentior eſt debiliorem ſupplantat, eiuſque conſilia & poſtulata miris artibus ſuffodit, & euertit, ac officia ſolus præripit, nec ſi nouis maioribus honoratur, vetera aliis cedit, ſed omnia velut ſtellio ſibi vſurpat & deuorat, vt ſit gurges & vorago beneficiorum & officiorum.

Formicæ ergo & locuſtæ ſunt typus Reip. Quæ Reſp. optima? ſiue Democratiæ & popularis imperij, quod

D maximè in æqualitate & vnione mutua conſiſtit: Vnde de eo ita cenſuere ſeptem Græciæ ſapientes apud Plutar. in eorum Conuiuio. *Primus Solon: Mihi* inquit *videtur ciuitas maximè fore beata, & conſeruatura popularem ſtatum, in qua iniuria alicuius auctorem nō minus illæſi, quā qui læſus eſt in ius rapiant, atque puniant. Secundus Bias dixit, eum popularem Reipub. ſtatum eſſe optimum, in quo legem vniuerſi tanquam tyrannū metuant. Thales: vbi neque diuites nimis, neque pauperes ſint ciues. Anacharſis: in qua cum reliqua omnia æqualia habeantur, virtute tamen potior vitio deterior conditio deferatur. Quintus Cleobulus pronunciauit populum maximè facturum officium, ſi ciues reprehenſionem magis metuant quàm legem. Sextus Pittacus: vbi magiſtratum gerere non licet malis, licet bonis. Conuerſus deinde Chilo: Ea, inquit optima eſt Reſpublica, in qua maxi-*

(Marginal note: Quæ Reſp. optima? ſecundum ſententiam ſeptem ſapientum.)

imè leges minimè oratores audiuntur. Rurſum vltimus omnium Perſander, de dictis horum ita cenſuit: videri ſibi omnibus his pronunciatis eam commendari popularem Reipub. formam, quæ ſimillima ſit optimatum in ciuitate gubernationi.

Myſticè. 1. Myſticè, Hugo quatuor hæc animalia ait notare, quatuor hominum ſpecies, in quibus excellit ſapientia, ſcilicet per formicas ſignificari monachos, per lepuſculos doctores, per locuſtas anachoretas, per ſtellionem ſimplices Chriſtianos, ac deinde ſingula ſingulis adaptat.

2. S. Gregor. verò lib. 21. moral. c. 12. Emblema locuſtæ gentilius adaptat. *Regem locuſta non habet: quia videlicet*, inquit, *derelicta gentilitas aliena dudū à diuino regimine extitit, ſed tamen ordinata poſtmodum contra aduerſantes ſpiritus, ad fidei bellum proceſsit.* Idem lib. 6. c. 5. de ſtellione ſic ait: *ſtellio manibus nititur*, &c. *plerumque* B *enim aues quas ad volandum penna ſublenat in vepribus reſident, & ſtellio qui ad volatum pennas non habet, nitens manibus regis ædificium tenet: Quia nimirum ſæpe ingenioſi quique dum negligentia torpent, in prauis actionibus remanent, & ſimplices quos ingenii penna non adiuuat, ad obtinenda æterni regni mœnia virtus operationis leuat. Stellio ergo non manibus nititur in regiis ædibus moratur, quia illò ſimplex per intentionem recti operis peruenit, quo ingenioſus minimè aſcendit.*

O quāta, & quàm pulchra ac magna animalia terræ cauernas inhabitant, & in antris horridis diliteſcunt, & domos regias adire non curāt: at ſtellio animalculum vile, quia manibus nititur, quia nimirū curat in alta quæque conſcendere in domo regia locum requietionis accepit. Ita multi viri graues ob inſignem doctrinam, eloquentiam & gubernationis peritiam nominati, in imo iacent, & ob ſuam oſcitantiā in quadam vitæ obſcuritate, & in abyſſo quodam imperfectionum commorantur, cum tamen ſtellio, id eſt vir ignarus & contemptibilis, qui mundum deſpicet, & diligenter in omnem virtutem incumbit, arcem Domini, id eſt perfectionem obtineat. Qui dexteritatem habet ad ſæculi negotia tractanda, vir hoc negotium ſuæ ſalutis omittit, ex quo pendet vt domus regis, ideſt patriæ cæleſtis & puritatis vitæ ſit habitator?

Caſſian. Collat. 10. c. 10. ex Septuag. pro *lepuſculus* legens *erinaceus*, per eum intelligit
4. Chriſtianos & religioſos perfectioni ſtudentes, qui in petra, id eſt in Chriſto eiuſque paſſione meditando commorantur, de quibus dicitur Pſalm. 103. *Montes excelſi ſeruis petra refugium erinaceis, eo quod* inquit *quiſquis in ſimplicitate atque innocentia perſeuerans, nulli eſt noxius vel moleſtus, ſed ſua tantùm ſimplicitate contentus, ſolummodo ſe ab inſidiantium præda deſiderat conturari, velut erinaceus ſpiritalis effectus, iugi Euangelicæ illius petræ velamine protegatur, id eſt memoria Dominicæ paſsionis, prædictique verſiculi inceſſabili meditatione munitus, inſeſtantes inimici declinet inſidias. De his ſpiritalibus erinaceis & in prouerbiis ita dicitur: Et erinacii gens inualida, qui fecerunt in petris domos ſuas. Et reuera quid Chriſtiano inualidius? quid monacho infirmius, cui non ſolùm nulla iniuriarum vindicta ſuppeditat, ſed ne leuis quidem tacitaque commotio ſaltem intrinſecus pullulare conceditur?*

A Tropol. ſapientiam obtinent minima, ideſt planè humiles. In humilitate enim conſiſtit vera ſapiētia. Vnde vtriuſque hic quatuor ſpecies recenſentur, quas ita ex Beda proſequitur noſter Aluarez de Paz. lib. 4. p. 1. cap. 7. de humilitate: formicæ inquit, puſillæ ſunt corpore magnæ viribus, quæ onera duplo maiora ſe portant, populuſque infirmus vocantur, quoniam ad maiora animalia collatæ imbecilles eſſe videntur. Hæ latebras amant, & non niſi ad aliquod neceſſarium exeunt. In æſtate cibaria parant, & in cellis promptuariis à ſe factis recondunt. Morſu ſecant, ne renaſcantur: madefacta, ſereno cœlo, ne putreſcant, in medium proferunt: noctibus diebuſque laborant, & mutuo ſe iuuant, vt vicaria ope ditiores euadant. O magnam ſapientiam puſillorum animalculorum, quam humilis non à formicis, ſed à Deo ipſo humilium præceptore hauſit: ille externa ſpecie paruus eſt; nec enim reſiſtit malo, imò ſiquis percutit illum in dexterā maxillam, præbet ei & aliam, cui ab hominibus laudari non placet; ſed virtute eſt magnus, qui in Deo confiſus ardua ac difficilia, ſi ad ea vocetur, abſque vlla trepidatione præſumit. Libenter abſconditus manet, ſed ſi gloria Dei ac proximorum vtilitas poſtulet, in publicum prodire, & inter magnos huius mundi loqui non metuit. Dum vita comes fuerit, quæ ſibi pro æſtate conceditur, quia ſe pauperem putat, merita parat, quibus in hyeme mortis di teſcat. A meritis ſuis omnia ſuperflua & vanæ oſtentationi ſemientia reſecat, ne germen ina- C nis gloriæ pullulaſcat. Si opera quæ fecit aliquas imperfectiones habeant, conſumendas iuſtitiæ ſoli præſentat. Semper laborat, quia nunquam ſe ſatis perfectum exiſtimat. Et iuuari ab aliis non refugit, quia in rectè factis nullum ſibi honorem inquirit. An non videtur tibi iſte ſapientior mundi ſapientibus, cui tanta congregandorum meritorum acceſſit induſtria?

Tropol.

Secunda ſpecies altior eſt lepuſculorum, ſiue cuniculorum, qui ſcilicet ita ſunt humiles, vt planè ſuis viribus diffiſi confugiant ad petram, id eſt omnes ſuas ſpes defigant in Chriſto, in eoque euadunt fortes & magnanimi. Talis erat Dauid dicens 2. Reg. 22. 2. *Dominus petra mea, & robur meum, & ſaluator meus: Dominus fortis meus, ſperabo in eum:* hæc eadem humilis quiſque proclamat. Mihi fugienti tu D Domine petra es, in qua conſiſto, mihi trepidanti arx munitiſſima es, huius protectionis muris cingor atque defendor; mihi opem imploranti liberator es, cuius inuicta potentia ab vnguibus leonum me perſequentium eripior. Si infirmus ſum & impotens nihil curo, quia tu fortis meus es: ſi ſolitarius relinquor nihil refert, quia tu ſpes mea es: ſi hoſtes ignita tela in me iaculentur, alacer ſum & ſecurus; quia tu ſcutum meum es: ſi in me facto impetu irruant, eos facilè in fugam conuerto; quoniam tu vice gladij & lancea in manu mea es.

Tertia ſpecies eſt locuſtarum turmentim, ordinatè, quietè & concorditer procedentium: Talis eſt humilium congregatio, quorum quilibet, cum ſe ſibimetipſi ſufficientem non reputet, aliorum fratrum iuuamen poſcit, & eis charitatis vinculo vniri contendit. Eſt quaſi

regem non habeat, quia non timore Prælati, ſed amore fratrum & notitia ſuæ neceſſitatis edoctus, pacem cum aliis tenet, & ab omni diſcordia & ſingularitate diſcedit. Per turmas humiles egrediuntur, quoniam licèt in ſtudiis ſpiritualibus æquales non ſint, ſed magis vnus alius minus dono diuinę familiaritatis emineat, tamen in labore corporis, & externa obſeruantiæ diſciplina nemo ſe ſubtrahit, ſed vniuerſi ac ſi æquales meritis eſſent, ſocialiter viuunt.

Hinc & S. Auguſt. in pſal. 108. expoſ. 2. per locuſtas accipit iuſtos, vel ob multitudinem, vel quòd trãſierint de loco in locum. Sunt igitur humiles ſicut locuſtæ in hoc, quòd ſunt animalia munda, in hoc quòd à rebus terrenis ad deſideria cœleſtia ſaliunt; in hoc quòd non timore ſuperioris alicuius oppreſſi, ſed proprię imbecillitatis cognitione incitati, non ſoliuagi, ſed aliis aggregati procedunt.

Quarta ſpecies eſt ſtellionis, quod eſt reptile vile, ſimile lacertę. Hic eſt humilis, qui ex vili ſui æſtimatione infimo loco ſedet, ſed virtutibus ſuis quaſi ſtellulis quibuſdam ſplẽdet. Hic ergo licet parum valeat, licet nihil ſapiat, illud tamen didicit, mundum ridere eius honores & dignitates fugere, ac ſummum honorem (ſicut verè eſt) Dei amicitiam & familiaritatem reputare. pro hac aſſequenda manibus nititur, & ſummis conatibus ac deſideriis hunc verum honorem, hanc veram gloriam obtinere conatur. Conſtat ex his, humilitatem verã eſſe ſapientiam; ſiquidem docet opes cœleſtes lucrari in habitatione tutiſſima, nimirum in Dei protectione reſidere, fraternitatem diligere, & verum honorem à falſo diſcernere. Humiles profectò ſunt minimi terræ, quia nolunt in terra magni eſſe, vt magnitudinem habeant in cœlis: ſed ſunt ſapientiores ſapientibus, quia illud ſciunt virtutis ſummum, & ad illud aſpirant, quod vani ſapientes ignorant. Humilitas denique non tantùm vera, ſed & ſola ſapientia eſt, quam ipſe (vt iam diximus) in mundum veniens ſuos fideles edocuit, dicens: *venite ad me, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde.* Matth. 11.

Talis ſtellio fuit Paulus ſimplex, S. Franciſcus, S. Bonauentura & ſimiles. Stellio enim eſt ſimplex & humilis, ſed induſtrius & laborioſus, qui doctum otioſum & vanum in cœlo præcedat.

Chriſtus eſt formica, lepus, locuſta, ſtellio.

Denique hæc omnia præ cæteris vni competunt Chriſto: Chriſtus enim eſt formica per ſedulitatem, prudentiam & prouidentiam, qua ſuis fidelibus & Eccleſiæ de omnibus ad ſalutẽ proficuis proſpicit. Ipſe eſt lepuſculus vel cuniculus per fœcunditatem, qua omnes gentes per ſuum ſanguinem in Baptiſmo regenerat, eaſque in excelſis petræ ſciſſuris, id eſt in ſacris paſſionis ſuæ vulneribus collocat, vt ab omni hoſtium incurſu ſint tutæ & ſecuræ. Ipſe eſt locuſta per concordiam & ordinem, qua populos ſibi contrarios in vna Eccleſia quaſi fratres ordinatè aſſociat, imò ſibi realiter in Euchariſtia vnit & incorporat. Ipſe eſt ſtellio per gratiam, qua omnium animos ſibi conciliat & ſubiugat. Vnde quidam cenſent ſtellionem repræſentare Chriſtum in natiuitate paruulum. Sicut enim ſtellio manibus nititur, ſic paruuli manibus & pedibus nituntur & reptant; & ſicut ſtellio in aulis regum habitat, ſic Chriſtus in aula S. Trinitatis degit, quaſi vnigenitus qui eſt in ſinu patris, Iohan. 1. imò qua homo merito humilitatis & paſſionis ſuæ exaltatus, aſcendit in cœlum ſedetque ad dexteram Dei.

Tria ſunt, quæ benè gradiuntur, & quartum incedit feliciter: VERS. 29.

Leo fortiſſimus beſtiarum, ad nullius pauebit occurſum: VERS. 30.

Gallus ſuccinctus lumbos ſuos, & aries, nec eſt rex, qui reſiſtat ei. VERS. 31.

Tria ſunt quæ bene gradiuntur &c. Hebr. *Tria ſunt inceſſum bonificantia, & quatuor bonificantia iter.* Septuag. *Tria ſunt quæ proſperè vadunt, & quartum quod benè incedit.* Aquila, Symmach. & Theod. *Tria ſunt bonum facientia greſſum.*

Leo fortiſſimus beſtiarum &c. Hebr. *Leo fortis vel potens animalibus, & non reuertetur à facie omnium.* Septuag. *Catulus Leonis fortior beſtiis, qui non auertitur neque horret beſtiam.* Aquila, Symmach. & Theodot: *Qui non horret à facie cuiuſquam.* Vatal. *Hæc tria benè incedunt, imò quatuor bellè incedunt: leo qui heros eſt inter belluas, nec à cuiuſquam conſpectu fugit: canis venaticus, aries, & rex alcum.* Sic & Pagnin. *Tria* inquit *ſunt optimi inceſſus, & quatuor optima itinerationis: Leo fortis inter animalia, & non reuertetur a facie omnium: Lelaps accinctus lumbos: vel aries, & rex alcum cum eo.* Syrus: *Catulus* Leonis *neque fugatur, neque conuertitur à quoquam: Gallus qui deambulat inter gallinas: Aries qui primus ante greges incedit; & rex qui loquitur inter populos.*

Pro *gallus ſuccinctus lumbos* Hebr. eſt מתנים זרזיר *zar zir motnaim*, id eſt *zar zir lumborum*, hoc eſt præcinctus lumbos, per quod aliqui accipiunt animal lumbos ſtringens, arctans, & quaſi ſuccingens, qualis eſt apis & veſpa, item formica: Alij accipiunt animal quod graciles habet lumbos, ideoque agiles, quale eſt lelaps, ſiue canis venaticus & leporarius, qui dicitur *zar zir*, id eſt diſtractor à rad. בזר *bazar*, id eſt, diſtraxit, diſcerpit, quod ſuo robore animalia quæ venatur lacerat, & diſcerpat vt deuoret. Verùm noſter optimè vertit gallum: hic enim inter aues in inceſſu eminet. Incedit enim erectus compoſitè, generosè, regiè, quaſi lumbis ad iter, imò ad prælium præcinctis. Vnde & Chald. vertit. *Et gallus inter gallinas ſuccinctus.* Et Sept. *Et gallus conſcendens gallinas alacer.* Aquila & Theod. *Et gallus dorſo ſuccinctus.* Symm. *Et gallus ſuccinctus lumbos.*

Pro *aries* Hebr. eſt תיש *thais*, id eſt hircus, vel aries: vterque enim egregiè incedit, gregemque præcedit, & ducit iuxta illud: *Dux gregis ipſe caper.* Vnde Arabicus: *Et aries qui præcedit gregem.*

Nec eſt rex (perperam aliqui legunt *res quæ*) *qui reſiſtat ei.* Hebr. *Et rex alcum cum eo.* Vnde Vatab. & Pagnin. τὸ *Alkum* accipiunt vt nomen proprium regis, eo tempore illuſtris, imò nonnulli cenſent Salomonem ſe vocare *Alkum*, quòd omnes omnium ætatum reges opibus, robore, felicitate, gloria ſuperarit, vt nemo coram eo ſtare, id eſt illi æquari vel reſiſtere

reſiſtere poſſet. Marinus in Lexico ſuſpicatur, *Alkum* eſſe nomen animalis cuiuſdam, ſic dicti à corporis fortitudine, contra quod nullum aliud animal inſurgere audeat: quod etiam hac de cauſa regis nomine ornetur, & fortè inquit Leonis eſt deſcriptio, ſed alterius ſpeciei à ליש *lais* diuerſæ. Alij *Alkum* vertunt *Alcem*, quæ vulgo magna beſtia vocatur, cuius vngula medetur morbo caduco. Cæteri *Alkum* accipiunt vt appellatiuum, conflatum ex *al kum*, id eſt, non ſtare, vel non ſurgere: vnde vertunt: *& non inſurgere cum eo*, id eſt rex fortis, in quem nullus inſurgere auſit. Chald. *Rex qui ſtat & loquitur in domo populi ſui.* Septuag. *Et rex qui concionatur in gente*: legerunt עמו *ammo*, id eſt in gente, vel populo; iam legunt עמו *immo*, id eſt *cum eo*. Arabicus: *Et rex qui poſt ſe ducit populos*, vel *qui deſponſat*; id eſt copulat *ſibi populos*.

B

Hinc liquet quartum quod benè incedit eſſe regem. Vnde Lyran. Dionyſ. Clarius, Ianſen. & alii cenſent in vulgatam irrepſiſſe mendum, ſicque verba eſſe transportanda: *Et rex, nec eſt qui reſiſtat ei.* Verùm vetuſti codices plerique, ac imprimis Romæ correcti conſtanter habent: *Nec eſt rex qui reſiſtat ei*; quæ verba vt conformentur Hebræo, Septuag. Chald. & cæteris interpretibus ſic exponēda ſunt, q. d. *nec eſt rex*, ſcilicet habēs aliquē, *qui reſiſtat ei*, id eſt *ſibi*: rex enim eſt quartum quod præ cæteris tribus magnificè & regaliter incedit, vt nemo ei reſiſtere velit aut valeat. Vel cum Franciſco Luca in notis hic, τὸ *rex* vt à caſu abſolutum (quomodo ſuis nominibus vtuntur Hebræi) per Antiptoſin ponitur pro datiuo *regi* q. d. *Nec eſt regi, qui reſiſtat ei*, hoc eſt *nec eſt qui regi reſiſtat*: τὸ enim *ei* Hebræo redundat: quod perinde eſt ac ſi dixeris: *Et rex, nec eſt qui reſiſtat ei*, vel vt habent Hebræa, Chald. & Septuag. *Et rex, nec eſt qui ſtet vel ſurgat coram eo*, id eſt contra eum. Alioqui enim ineptè diceretur de ariete vel gallo, *Nec eſt rex qui reſiſtat ei*: quis enim rex adeo imbellis eſt, vt reſiſtere nequeat, arieti vel gallo? Igitur hæc particula per ſe conſiſtit, quartumque benè incedens aſſignat, ſcilicet regem, qui idcirco tribus cæteris benè gradientibus, puta Leoni, gallo, arieti adiungitur, vt dotes eximias quæ in illis animalibus cernuntur, ſibi imitandas proponat. Iam horum quatuor ſignificata ſenſumque veſtigemus. Hoc enim eſt ſextum ænigma bene gradientium.

C

Sextum ænigma bene incedentium. Prima eius expoſitio.

Primò, Hebræi per quatuor hæc feliciter incedentia, putant Hieroglyphicè ſignificari quatuor monarchias, eorumque felicitatem & magnificentiam, ſcilicet per Leonem notari monarchiam Aſſyriorum & Chaldæorum, quam Leoni comparauit Ieremias cap. 4. verſ. 7. dicens: *Aſcendit Leo de cubili ſuo, & prædo gentium ſe leuauit.* Nabuchodonoſor enim victorias victoriis, gentes gentibus accumulans inceſſit vt Leo, cui nemo reſiſtere poſſet. Per *gallum*, vel vt Hebræi vertunt *canem venaticum*, accipiunt

A monarchiam Perſarum: hæc enim cœpit à Cyro, qui infans ab auo Aſtyage expoſitus fertur lactatus à cane, ac venationi ferarum per canes impensè ſtuduit, teſte Xenophonte: nam venatio Græcè dicitur ζώγρα vnde Cyrus. Per arietem vel hircum intelligunt monarchiam Græcorum, quia hæc cœpit ab Alexandro Magno, quem Daniel cap. 8. 21. comparat hirco, dicens:

Porrò hircus caprarum rex Græcorum eſt. Cauſas ibidem aſſignaui. Denique per *regem non leuari cum eo*, vt ex Hebræo vertunt, intelligunt imperium Romanorum, qui Tarquinio Superbo vltimo rege expulſo, per Cōſules & Senatum adminiſtrarunt Rempub. ea felicitate, vt ad ſummum imperii faſtigium conſcenderit. Verùm hæc licèt non ineptè dicantur, tamen longè petita videntur: præſertim cum tempore Salomonis, qui hæc ſcripſit, non extaret monarchia Chaldæorum, multo minùs Perſarum, Græcorum, & Roman. Ipſe enim haſce omnes ætate præceſſit. Imò tunc Romæ necdum erat in rerum natura: Condita enim eſt ſub Ioatham rege Iuda 228. poſt Salomonem annis.

Huc pertinet expoſitio R. Salomonis, qui quinque hæc emblemata ſiue quaternarios, qui à verſ. 15. huc vſque propoſiti ſunt, de iiſdem quatuor monarchiis exponit. Audi eum: Allegoricè, inquit, quinque hæ partes ſingulis quaternis conſtantes, de quatuor regnis exponuntur, propterea quod eorum imperium firmatum fuerit in Iſraelitas ob eorumdem ſcelera, quibus diuinam legem quinque libris comprehenſam violarant, vt ideo quinquies, eorum facta ſit mentio. R. Salomonis expoſitio.

Infernus. Regnum Babylonicum inferno innuitur, iuxta illud quod de Nabuchodonoſor vſurpatur: *qui dilatauit quaſi infernus animā ſuam. Os vuluæ* conſtrictio vuluæ: Hoc eſt Medorum imperium, cum per illam tempeſtatem Iſraelitæ fœtus ſuſcipere nequirent, vt teſtantur illa: *miſſæ ſunt per curſores regis, vt occiderent atque delerent omnes Iudæos. Terra quæ non ſatiatur aqua*; id eſt Græcorum regnum, cui nunquam ſatis fuit in Iſraelitas leges, ſuaque edicta exitii ſancire. *Ignis.* Hoc eſt regnum Eſau, quod ita inflammatum incendia Iſraeliticæ gentis edidit: ita vt eadem die mulieres cum ſuis infantibus è medio tolli iuſſerit. *Viam aquilæ in cœlo.* Hæc eſt Babylon, aquila ingens, aliſque latè ſeſe effundens. *Viam colubri.* Hic eſt Medus. *Viam nauis in medio mari.* Pertinent hæc ad Græcos, qui citiſſimi erant ad leges ferendas. *Viam viri in adoleſcentia.* Hi ſunt Perſæ vel Romani, qui ſui imperii nullum vnquam finem futurum aſſirmarunt. *Talis eſt via mulieris adulteræ.* Hæc eſt calamitas, cuius ſibi opifex fuit Iſraelitica gens, ſuperſtitioſum idolorum cultum à Deo recedens amplexata, ex quo pœnas haſce ingruentes in ſeſe experta fuit. Habac. 2. 5. Eſther. 3. 13.

D

Hæc enim illud iactabat, *nullo me crimine obſtrinxi*; ex quo inuicem illud à Deo

reſponſum: *ideo iudicio meo es obnoxia, quod crimine te carere aſſirmaris.* *Mouetur terra*, id eſt Iſraelitæ. *Per ſeruum.* Pertinet id ad Nabuchodonoſor, qui ſeruus fuit Merodach Baladan, eique ab Epiſtolis inſeruiuit. *Per ſtultum cum ſaturatus fuerit.* Hic eſt Aſſuerus, qui 180. dierum ſpatio epulas regias exhibuit. *Per odioſam mulierem.* Ad Græcos id eſt referendum. *Per ancillam cum fuerit hæres dominæ.* Referendum eſt ad poſteritatem Eſau, quem Iacobo fas erat inſeruire, cum tamen ſecus res ſucceſſerit. *Formica po-*
Iſaiç 23.13 *pulus infirmus*, id eſt Zerobabel, vt teſtantur illa: *Ecce terra Chaldæorum, talis populus non fuit.* *Præparat in meſſe cibum ſibi.* Nabuchodonoſori aliquando Dei honorem detulit per ætatem Merodach Baladan, qui literas ad Ezechiam perſcribens inquit, *ſalus Ezechiæ, ſalus ciuitati Ieruſalem: ſalus Deo magno Nabuchodonoſor.* Ergo qui illi erat ab epiſtolis eo forte die aberat, cumque rediiſſet, eorum quæ geſta fuerant conſcius factus, inquit: *Deum magnum appellatis, illumque poſtremò adſcribitis?* Ergo poſt nuncium excurrens, illum reduxit. Quare propter huiuſmodi curſum ad regnum euectus eſt. Is ergo meſſis tempeſtate alimenta ſibi præparauit formicam imitatus. *Lepuſculus plebs inualida.* Hi ſunt Medi & Perſæ, qui quidam cubile in petra collocarunt, propterea quod templum Hieroſolymiticum ædificarint. *Stellio manibus.* Romani, poſteritas Eſau, innuuntur, iuxta illud: *manus au-*
Geneſ.27. *tem Eſau.* *Moratur in ædibus regis.* Romani enim Hieroſolymiticum templum ingreſſi, idem funditus deleuerunt. *Leo fortis.* Hic
Ierem. 4. eſt Nabuchodonoſor, iuxta illud: *aſcendit Leo de cubili ſuo.* *Gallus ſuccinctus lumbos.* Hi ſunt Medi & Perſæ, qui ſimul conſpirantes lumbos accingentes Balthaſarem interfecerunt, eidemque regnum eripuerunt. *Aries.* Hi ſunt Græci, qui huiuſmodi vo-
Daniel. 8. 21. ce ſunt appellati, iuxta illud: *Porrò hircus caprarum rex Græcorum eſt.* *Nec eſt rex.* Spectant hæc ad Perſas, qui illud de ſe vſurpabant: *Ego ſum, & non eſt præter me alius:*
Iſaiæ 47. 8. & 10. iis enim nemo vires ſuas apponere audebat: vbi עלקום *alkum* ſignificat, *nemo poterat ei*
Cõfutatur. *obſiſtere.*

Huc vſque ad verbum R. Salomon. Verùm hæc partim aliena ſunt, partim falſa, vt quod per Eſau & Idumæos accipit Romanos quaſi Iulius Cæſar & Romani prognati ſint ab Idumæis; quæ magna eſt hiſtoriæ inſcitia ac calumnia; partim incerta, & fabuloſa, vt quod ait Nabuchodonoſor fuiſſe ſeruum Baladan Merodach, cum inter vtrumque interceſſerint centum anni & amplius; nam Baladan regnauit ſub Ezechia rege Iuda; Nabuchodonoſor verò ſub Ioahim, qui quintus fuit rex poſt Ezechiam.

2. Interpretatio. Secundò, alii per hæc quatuor feliciter, id eſt proſperè quoad humanam felicitatem, ſed perperam & prauè quoad futuram & diuinam incedentia, putant notari quatuor vitia regum, nimirum per Leonem indicari Regum faſtum, iram, & ſæuitiam, iuxta

A illud cap. 19. 22. *Sicut fremitus Leonis ita & regis ira.* Per gallum notari regum libidinem; gallus enim eſt animal ſalax. Vnde Septuag. vertunt: *Gallus conſcendens feminas alacer*, aut vt Salazar gallus obliuionem & memoriæ defectum notat, qui inter præcipua regum vitia referri debet. Nihil enim, inquit ipſe, principibus ac regibus ſolemne magis, quam ſubditorum officia & merita obliuiſci; ita enim ferunt regum ſuperbi mores, vt omnia ſibi deberi exiſtiment, & nullius ſe officiis obſtringi putent: hinc obliuio & memoriæ defectus, quem gallus notat. Aiunt enim illum præ cęteris animantibus immemorem eſſe; inde natum vulgare illud apud noſtrates prouerbium: *Memoria de gallo*, & Phyſiognomici tradunt eos, quorum capita temporibus compreſſis gallos
B imitantur, labilis admodum memorię eſſe.

Per arietem inſinuari regum imprudentiam, pertinaciam & ſtoliditatem: nihil enim ſtolidius oue & ariete. Denique iniuſtitiam & tyrannidem earum notari cum dicitur: *nec eſt qui reſiſtat ei*, q.d. rex agit omnia pro libito, quæcumque ei libent pariter licent, nemo eſt qui ſe ei opponat.

Tertiò & genuinè: Sicut Salomon v. 11. 3. Genuina.
& deinceps propoſuit quinque emblemata ſiue quaternarios, primò quatuor generationum peruerſarum, ſecundò quatuor inſaturabilium, tertiò quatuor cognitu difficilium, quartò, quatuor intolerabilium, quintò quatuor minimorum ſapientiſſimorum, per quæ quaſi phyſica ſymbola aliquid ethicum & morale repręſentat; ita & hic proponit ſextum emblema benè incedentium, per quod
C phyſicè ſignificat quatuor hæc, ſcilicet Leonem, gallum, arietem & regem bene & feliciter, id eſt honeſtè, compoſitè, concinnè, decorè, firmiter æquè ac prudenter, expeditè, animosè, potenter, efficaciter & feliciter incedere, adeo vt cuilibet eorum nihil eiuſdem ſimiliſve generis æquari, vel ſeſe opponere, aut reſiſtere audeat: bonus enim felixque inceſſus in incedendo tum honeſtatem & compoſitionem, tum decorem & elegantiam, tũ prouidentiam, tum agilitatem, tum firmitatem, tum robur & efficaciam, tum ſucceſſum & felicitatem inceſſus denotat. Leo enim incedit erecta ceruice, generosè explicatis iubis, caudam velut lanceam vibrans, gradu magnifico velut rex ferarum, adeo vt eum in-
D cedentem cæteræ aduerſis oculis aſpicere non ſuſtineant, ſed protinus diffugiant & in latebras ſeſe abdant: Gallus pariter incedit alta ceruice, & erectis criſtis. Certat cum gallis gloriæ ſtudio, canit in victoria Principem ſe oſtendens. Excitat ſuo cantu homines è lecto, lucémque adeſſe nunciat, Gallinis maritali adeſt affectu, eas defendens. Dicitur autem gallus ſuccinctus lumbos, quia paratus ad ingreſſum & pugnam, quòd ſcilicet per lumborum fortitudinem promptus ſit ad certamen, & procreationem.

Denique gallus in ſua area gallinis pulliſque dominatur, nec patitur riualem, ſed ſolus in ſua area & ſterquilinio, vt vulgo dicitur,

imperat. Aries ſimiliter toto grege maior, cornibus armatus compoſitè & animoſè incedit, imò gregem totum præcedit ducitque, adeo vt omnes oues eum velut principem ſtudioſè ſequantur, præſertim quia eius modeſtiam & clementiam adamant. Rex denique regali habitu & inceſſu, ſceptro, purpura & diademate coronatus regaliter incedit ſtipatus illuſtri aulicorum, ſtipatorum, militum, equorumque phaleratorum, auratorum curruum, & rhedarum acie & pompa, vt nemo ei ſe componere vel opponere auſit. Hæc phyſicè. Sub hoc phyſico ſchemate ethicè & moraliter repræſentat Salomon, qualis debeat eſſe rex, eiuſque incedendi & procedendi modus, dum eum componit inceſſui Leonis, galli, & arietis, nimirum regem debere imitari Leonis fortitudinem, vt eius magnanimitatem præ ſe ferat, qua tamen vtatur ad ſubditorum tutelam, non abutatur ad tyrannidem: Leo enim non ſæuit niſi irritatus, ſubiectis ſciens parcere. In gallo proponitur imitanda vigilantia, ad quam & ſuos iugiter excitare debet. In ariete vel hirco monetur, quod ſubiectos bonis exemplis præire, bonis legibus ad ea quæ recta ſunt ducere, & ad eorum defenſionem ſe hoſtibus obiicere obligetur.

Rex ſit magnanimus vt Leo.

Vigilans vt gallus.

præeat vt aries.

Cæteras trium horum animalium dotes regi imitandas, mox ſubiiciam.

Porrò Salomon non ſolùm regem, ſed ſub eo quemlibet ſuperiorem, imò quemuis priuatum informat. Dat enim ſub hoc ſchemate cuilibet exemplar morum & vitæ rectè inſtituendæ. Igitur hæc ſententia politicè dat formam regendæ Reipub. Oeconomicè dat formam regendæ familiæ, ethicè dat formam regendæ animæ: tam enim magiſtratus in Repub. quàm pater in familia, & priuatus quiſque in ſeipſo eſt quaſi rex, primi regnum eſt Reſpublica, ſecundi familia, tertij anima.

Politicè quid ſignificat Leo, gallus & aries.

Politicè ergo princeps in Republica, Epiſcopus in diœceſi, Abbas in monaſterio, Rector in collegio vel Congregatione ſit Leo per fortitudinem & magnanimitatem, vt contra feras, id eſt hæreticos, latrones cæteroſque ſceleratos rugiat & ſæuiat. Idem ſit gallus per vigilantiam, vt omnes ad labores excitet, nec patiatur riualem, vel æmulum qui ſubditos à ſe auertat & peruertat; ſed pro iis inſtar galli acerrimè dimicet. Idem ſit aries per manſuetudinem, grauitatem & modeſtiam, qua ſubditos virtutis exemplo præeat. Idem ſit rex per ſapientiam, qua iuſtè & congruè ſubditos regat, ſapienterque omnia adminiſtret.

Oeconomicè.

Oeconomicè, Paterfamilias ſit Leo in domo ſua vt ab ea feras, puta ſcelera vitiáque ſuperbiæ, inuidiæ, diſcordiæ, litium, murmurationum, odiorum &c. profliget, ſit gallus vt ius matrimonij ſeuerè tueatur, nec adulteris aditum ad gynæceum permittat, ſed illud caſtum ſeruet ex eoque proles honeſtè procreet, educet, multiplicet, quibus de veſtitu cæteriſque ad corpus & animam neceſſariis vigilanter prouideat. Sit aries per comitatem & beneuolentiam ac virtutum exemplar, vt domeſticis ſingulari omnis honeſtatis & probitatis

A exẽplo præeat. Sit denique rex per prouidentiã, æquitatem & iuſtitiam, qua vxori, filiis, ſeruis & ancillis ea quę iure debita ſunt præſtet; quare ſingulos & ſingula obeat, viſitet, luſtret, tueatur, cuſtodiat, protegat & promoueat. Sic fortiter incedit vt Leo, vigilanter vt gallus, comiter vt aries, ſapienter vt rex. Sic bonus felixque per omnia eius erit inceſſus, dum in verbis honeſtatem, in actionibus concinnitatem, in corripiendo lenitatem, puniendo ſeueritatem, in cuſtodiendo vigilantiam, in prouidendo ſedulitatem, in imperando prudentiam, in regendo æquitatem præſefert.

Ethicè.

Ethicè, quiſque in animæ ſuæ Repub. & regno incedat fortiter vt Leo, ſapienter vt gallus, temperanter vt aries, iuſtè vt rex. Notantur hic ergo quatuor virtutes cardinales, ſcilicet fortitudo, prudentia, temperantia & iuſtitia, quibus veluti quatuor votis optimè incedunt, & progrediuntur piorum hominum vitæ, & curſus ad felicitatem properantes æternam. In Leone fortitudinem quis dubitat indicatam, quæ omnia huius mundi ſeu proſpera ſeu aduerſa facilè contemnit, nihil timens, neque ab inſtituto curſu deflectens quidquid euenerit, vt eſt hæc mortalis vita pluribus incommodis obnoxia. Accinctum lumbos quodcumque ſit animal (Noſter gallum accipit) continentiam ſignificat, qua carnales reſtringimus affectiones, tanto magis idonei & habiles ad cæleſtem curſum, quantò minùs carnis illecebris laxamus fræna. In ariete verò ſeu hirco, qui dux gregis eſt, & reliquum vulgus videtur quodammodo gubernare, non abſurdè prudentiam poſſumus intelligere, quæ virtus cum rectè diſpenſat omnia, & futurorum rationem habeat, ſpiritualem curſum plurimũ iuuat. In rege denique, quocum nemo congredi poteſt, vel contra quẽ nemo poteſt inſurgere, iuſtitiã amplectimur virtutũ omnium reginam: quæ tanta æquitate, tam iuſta menſura & pondere omnia librat, vt nemo quantumuis alioqui alienus à virtute iuſtitiam poſſit accuſare, aut condemnare. Nam quæ tribuit vnicuique quod ſuum eſt, de omnibus bene meretur, malè verò de nemine.

Leotypus fortitudinis gallus tẽperantię, aries prudentiæ, rex iuſtitię.

Sicut ergo rex, cui nullus reſiſtere poteſt, qui nullum formidat, nullius precibus vel minis cedit; ſic & iuſtitia cum ſeuera eſt & integra, nec precibus, nec lachrymis, nec promiſſis, nec terroribus ſe flecti ſinit. Ita Baynus, Ianſen. & alii. Iam ſingula particulatim & minutiùs expendamus.

Quatuor hæ virtutes adumbratæ ſunt quatuor Cherubinis, ſtipantibus currum prouidentiæ & gloriæ Dei. Ezech. 1. qui faciem & ſpeciem habent quatuor animalium, ſcilicet Leonis, ouis, aquilæ & hominis, quibus totidem hic animalia Salomonis ex æquo reſpõdent: Leoni enim reſpondet Leo, boui aries, aquilæ gallus, homini rex. Vide dicta Ezech. 1. ſub finem c. quæſt. 3. præclarè Seneca in Octauia, regis officia ita paucis complectitur:

Conſulere patriæ, parcere afflictis, fera
Cæde abſtinere; tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, ſæculo pacem ſuo.

Leo fortiſſimus beſtiarum ad nullius pauebit oc- A *curſum.*

Rex incedit vt Leo. 1. Primò, Ariſtot. loco citato: Leo inquit *ambulat tardè & magnificè, ac mouens ſe in ſpatulis cum ambulat*: ſic Rex & Prælatus in actione non ſit leuis & præceps, ſed grauis, tardus, magnificus.

2. Secundò, Leo ad nullius vrſi, pardi, tigris, lupi alteriuſve feræ pauet occurſum, ſed omnes pauidos efficit & percellit: ſic rex ſua ſapientia & robore ſe faciat impauidum & conſtantem, vt omnibus ſui pauorem metumque incutiat. Vnde Aben Ezra *וְ nec eſt rex qui reſiſtat ei*, ſic exponit q. d. Tunc rex fælici greſſu incedit, cum nemo ad bellum inferendum inſurgit, reſque fæliciter ſuccedunt, eo quòd iuſtitiæ tramiti inſiſtens, nullum aduerſarium hoſtemque habeat: vti nullum in regno ſuo habuit Salomon, quem aliqui nomine *Alkum* hic, quaſi per ænigma indicari autumant, vti dixi.

3. Tertiò, Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. anim. c. 44. Leo ait *dum cernitur nunquam fugit, ſed ſi venatorum multitudini cedere cogitur, ſenſim pedatimque diſcedit crebrò ſubſiſtens atque reſpectans. Nactus verò opaca, fuga quam maxime poteſt veloci ſe ſubtrahit, donec in aperta deueniat, tunc rurſus lentè incedit.*

Sic rex ſi quando bellis vel aduerſus preſſus & oppreſſus cogatur cedere honeſtè, conſtanter & decorè id faciat, ne fuga ignominioſa maieſtati regiæ notam timiditatis & puſillanimitatis inurat, vti Iuſtinianum monet Agapetus Dicon. *quemadmodum* enim ait *Leone ſubſiſtente ac reſpectante hærent venatores: ſic etiam Principe conſtanter agente, malorum impe-* C *tus franguntur.*

4. Quartò, Ariſtot. lib. 2. Hiſt. anim. c. 1. *Gradiuntur* inquit *pedatim Leones, nimirum ſiniſter pes munuſque non tranſit dextrum ſed ſubſequitur more camelorum.* Sic rex ſiniſtra poſtponat dextris, hoc eſt turpia honeſtis, improuida prudentibus, dubia certis, caduca æternis, humana diuinis; ac dextros id eſt ſapientiores & meliores in gubernando præferat ſiniſtris, id eſt minus bonis minuſque ſapientibus.

5. Quintò, S. Gregor. Nazian. in Carm. de virtute humana aſſerit Leonem pedum ſuorum veſtigia caudâ euerrere & abolere, ne à veneratoribus ea cerni queant, vt ipſum perſe- D quantur. Sic rex conſilia ſua tegat & celet, ne ab aduerſariis deprehendi & euerti poſſint. Plurimum enim ad regimen valet ſecretum.

6. Sextò, Plinius lib. 8. cap. 16. Leoni hæc generoſitatis dat elogia: *Generoſitas maximè in periculis deprehenditur; non in illo tantummodo, quòd ſpernens tela diù ſe terrore ſolo tueatur, ac velut cogi teſtatur; cooriturque non tanquam periculo coactus, ſed tanquam amentia iratus. Illa nobilior animi ſignificatio, quamlibet magna canum & venantium vrgente vi, contemptim reſtitanſque cedit in campis, & vbi ſpectari poteſt.* Sic rex in periculis ſit intrepidus, iiſque acuatur eius animus, vt & alios ad robur exacuat: nam *creſcit aduerſis agitata virtus*, nimirum quę vera eſt & heroica. Eleganter & ſapienter R. Iuda in *Pirke Aboth*, id eſt in Apoph. Patrum: *Audacem* inquit *te oportet eſſe vt pardum, alacrē & expeditum pedibus quaſi capream; ſicut aquilā, regiam & ſolarem volucrem, omnia præ agilitate corporis penetrantem; denique ad inſtar Leonis ſtrenuum ac bellicoſum, fortem & magnanimum ad mandandum executioni Dei ac patris tui voluntatem.*

Extat apud noſtrum Iac. Pontanum volum. 3. Progymn. p. 1. c. 43. cuius titulus, *Leontarchia*, ſiue *Leonis inter beſtias principatus*, inſignis hac de re diſſertatio, & Leonis cum Elephante de primatu contentio; in qua cætera animalia omnia Leoni cauſam adiudicant, eumque vt ſuum principem adorant, vnde idem tandem facit Elephas, ſéque à Leone vinci profitetur, eique vltro ſeſe ſubmittit.

B *Gallus ſuccinctus lumbos ſuos* Appoſite quaſi per gradationem à Leone aſcendit ad gallum, quia hic terror eſt Leoni, vti mox oſtendam. Gallus pompaticè incedit. Nam in inceſſu altè crura eleuat, vt maiori energia pedes figat: hinc à Poëta vocatur *altigradus*. Rurſum *cum limen intrat* inquit Ælianus *tametſi altiſſimum exiſtat, criſtam inclinat ne criſta vſpiam offendatur.* Criſta enim ipſi eſt pro diademate, quare ſtudioſè eam intactam ſeruat, vt oſtacula & pericula etiam remota declinet. Sic rex prouidus ſit, vt non tatum vicina & certa, ſed & remota dubiáque hoſtium & aduerſitatum diſcrimina eminus proſpiciat, auertat & diſcutiat. Rurſum gallus cantu ſuo exultans ſuperbit, Leoni omnium animalium ferociſſimo aſpectu ſuo terrorem incutit, regnum in quacumque ſit domo exercet, ternas diſcernit horas, quaſi gnarus aſtrorum, ait Aldrouandus initio lib. 1. Ornithol. Iam ſingula hæc pluraque alia minutim degeramus, & regi prælato que aptemus. Gallus inceſſus regius.

Primò, in gallo mirus eſt amor erga gallinas & pullos, mira eorum cura, vt pro eis certet vſque ad mortem: ſimilem habeat rex curam regni & ſubditorum, vt pro eis vitam ſi opus eſt impendat. Audi Aldrouandum lib. 14. Ornithol. Gallus ait optimi patrisfamilias exemplar eſt: Is enim non vigilem tantum ſeſe ſuorumque præbet cuſtodem, & manè dum tempus eſt ad quotidianum inuitat laborem, ſed ipſe primus exilit, non tam voce quàm reapſe quid faciendum ſit oſtendens, ipſe omnia verrit, omnia explorat, omnia diſpicit, & ſimulatque aliquid eſcæ nactus eſt, gallinas & pullos ad paſcendum conuocat; interim ceu pater quidam & ſympoſiarchus excelſus adſtat, & ad epulandum inuitat, hoc vnum ſemper curæ habens, vt ſuis ſit quod edant. Interea ipſe diſquirit ecquid in proximo reperiat, quo reperto rurſus ſuam familiam citat alta voce. Accurrunt ilico. Ille ſublimem ſe gerens, & vndique circumſpiciens ecquid hoſtile vſquam appareat, totam cohortem circumit, & obiter granum aliquando vnum ſibi ſumit non citra inuitationem, vt ſe ſui ſequantur. Rex ſit ſimilis gallo. 1.

Porrò zelotypia & amor galli erga gallinas ſibi ſubiectas, inquit Rhodiginus, gallum toties noctu excitat, & ideo canit, vt cantu

ſuo ſe adeſſe teſtetur: ſimili ratione zelus & amor erga regnum, probum Regem Principémque peruigilem efficiat.

2. Secundò, gallus miro pollet præſagóque, vt ita dicam, ingenio, induſtria, & ſolertia. Hanc imitemur rex. Audi Plinium lib. 10. cap. 21. *Galli, inquit, proximè gloriam ſentiunt, & hi noſtri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendóque ſomno natura genuit; norunt ſidera, & ternas diſtinguunt horas interdiu cantu. Cum ſole eunt cubitum, quartáque caſtrenſi vigilia ad curas laborémue reuocant. Nec ſolis ortum incautis ſinunt obrepere, diémque venientem nuntiant cantu, ipſum verò cantum plauſu laterum. Imperitant ſuo generi, & regnum in quacumque ſunt domo exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipſos, velut ideo tela agnata cruribus ſuis intelligentes.* Ælianus etiam non ſolis tantùm, ſed lunæ etiam ortu lætari Gallinaceos ſcribit, vbi ait: *Gallinaceum exoriente luna, quaſi diuinò quodam ſpiritu afflatū bacchari, atque exultare ferunt. Oriens autē ſol nunquā ipſum fallit, tum vehementiſſimâ voce contendens, ſemet magis magiſque cantando vincere conatur.* Ita Ælian. lib 4 c. 29. Hinc illud Iob. c. 38. *Quis dedit gallo intelligentiam?* Galli enim cantus diem & noctem ſapienter diſtinguit, perinde ac ſi intellectu præditus foret.

3. Tertio, mira eſt galli magnanimitas, præſertim in duello & pugna: hanc induat rex. Audi Aldrouandum loco citato: laus gallo maxima inquit, in animo pluſquam regio, adeo vt Oppianus auium omnium pugnaciſſimum vocare non ſit veritus: cuius nimirum tam excelſus animus eſt, tanta animi conſtantia, vt non vitæ, quæ omnibus animalibus cariſſima eſt, pericula tantum ſubire, ſed perdere etiam eam malit, quàm alterius imperium iugúmque vel ad minimum tantummodo tēporis momentum pati. Sciuit hoc Themiſtocles, ſciuerunt maiores noſtri, qui anniuerſariis ſolēnibuſque Gallorum pugnis ſolenni ritu inſtitutis, perpetuos nos eſſe voluerunt Gallorum imitatores. Aiunt verò non leonem modò ad eorum cantum, ſed & baſiliſcum expaueſcere; quod an verum ſit, vt parui refert, ita certum eſt nullum animal maiori animo & excelſiori vel caput criſtatum, & caudam erectam falcatámque gerere, vel certamen inire, in quo frequenter ante moritur quàm aduerſario cedat. Quare iure merito Marti, bellorum pugnarúmque deo ſacer habitus fuit, & prouerbialiter ἄρεως νεοττὸς, hoc eſt *Martis pullus* vocatur, quaſi ad bella pugnáſque magnoperè propenſus.

Porrò in pugna galli mirâ vtuntur arte & geſtibus: dum enim pugnant naturæ ductu terram feriunt, & plumas circum collum erigunt, pennáſque caudæ quantum poſſunt ſurſum atque deorſum vibrant, aſſilientes interim, quo magis calcaribus ſuis, quæ ob id ceu tela in cruribus agnata teſte Plinio agnoſcunt, hoſtem feriant.

Ab eiuſmodi certamine vulgare extat adagium, *Gallus inſilit*, in eum qui ſemel victus redintegrat certamen: quod ſanè ſæuiſſimum in gallo conſpicitur. Vnde dicebat D. Auguſt. *Cum ecce ante fores aduertimus Gallos gal-* Lib. 1. de Ordine. tomo 1.

A *linaceos, ineuntes pugnam nimis atrem.* Et paulò poſt pugnam ita deſcribit: *Vt in ipſis Gallis erat videre intenta proſectius capita, inflatas comas, vehementes ictus, cautiſſimas euitationes, & in omni motu animalium rationis expertium nihil non decorum: quippe alia ratione deſuper omnia moderante, poſtremò legem ipſam victoris ſuperbum cantum, & membra in vnum quaſi orbem collecta, velut in faſtum dominationis.* Sed doctiſſimè idem certamen hiſce verſibus quàm breuiter Angelus Politianus complexus eſt in Ruſtica.

Et regnum ſibi marte parant, quippe obuia roſtris
Roſtra ferunt, crebriſque acuūt aſſaltibus iras:
Igneſcunt animis, & calcem calce repulſant
Infeſto, aduerſumque affligunt corpore pectus:
Victor ouans cantu palmam teſtatur, & hoſti
Inſultans victo, pauidum pede calcat iniquo:
B *Ille ſilet, latebráſq; petit, dum numque ſuperbū*
Ferre gemit: comes it meritò plebs cætera regi.

Ælian. lib. 4. cap. 29. *Quod ſi inquit palma cōtingit, ſtatim in victoria canunt, ſéque ipſi principes teſtantur &c. Calumque ſola volucrum aſpicit, crebrò in ſublime caudam quoque falcatam erigens.* Et Plinius: *Si ex certamine victoriam repertarit tum oculorum eminentia, tum ceruice erecta ſimul & cantus contentione inſolēter effertur, & triumphanti ſimilis eſt.* Quocirca Miltiades Athenienſes contra Perſas ad prælium exacuit propoſito gallorum duellantium ſpectaculo. *Spectata enim,* inquit Philo, *in brutis patientia, pertinacique contentione vſque ad necem pugnantibus, inuicto pectore correptis armis eam expeditionem ſuſceperunt, quaſi bellaturi cum ingenti ſtrage hoſtium, contemptis mortibus &* C *vulneribus, vt ſaltem inſepelirentur libero ſolo patriæ. Nihil enim ad rem grauiter gerendam excitat, ac deterior um victoria maior quàm ſperari poterat.* Tradit item Diogenes Laërtius Socratem Iphicrati duci animos adieciſſe, cum ei oſtendiſſet Gallos gallinaceos tonſoris Midæ aduerſus eos qui erant Calliæ pennis ac roſtro dimicantes. Huc facit ſymbolum Pythagoræ: *Gallum nutrias, ne tamen ſacrifices, id eſt milites alas ad vrbis tutelam, ſed eos ſacris ne adhibeto.*

Quartò, gallus formidini eſt leoni; imò Plin. 4.
lib. 29. c. 4. tradit à leonibus & Pantheris nō attingi eos, qui iure galli peruncti fuerint, maximè ſi ei allium admiſceatur. Rurſum gallum D metuit aſpis, ſimia, baſiliſcus: ſic rex ſit formidabilis maleficis.

Quintò, gallus eſt animal ſolare, miramque 5.
cū ſole habet ſympathiā: Hunc enim ad omnes mundi angulos feſtinantem, exortiuum, occiduum & meridianum voce admodum vocali, & alarum applauſu congratulantis in morem ſæpenumero ſalutat & reſalutat.

Rurſum gallus ſymbolum eſt vigilantiæ, vnde pluuias & tēpeſtates præſentit; eas autem in primis præſagit, cum paulò poſt ſolis occaſum, vel primis horis noctis ſtatim à veſpertino crepuſculo inſolens in raucisonam cucurritum, non ſine alarum motu indefeſſus prorumpit: *Gallinacei* inquit Ælianus, *cæteræque domeſticæ aues alarum percuſſione concrepantes & concurrientes, & ſua quadam voce obſtrepentes*

tempeſtatem nunciant. Rationem eius alias aſſi- A gnauimus, quòd ſcilicet Auſter vnà cum vaporoſo aëre vocalia inſtrumenta vt ſenſim replet, ita multa pituita infarcit; cuius motum ſentientes Galli, per eum cæli & corporis ſtatum facilè raucescunt. Cæterùm vt grauante hac ſarcinula, vocis & motus præſidio ſeſe exponerent, ad cantum modo inſolito ſtimulantur. Adde ſi videbitur laryngis per humidū aëris. Statum dilatationem, quæ vt vocem grauiorē, ita raucam & clangoſam ſolet reddere. Sic rex futura famis, belli, ſeditionum, &c. pericula ſagaciter proſpiciat, & diſcutiat. Præclarè S. Ephrem in ſerm. Aſcetico ad imitationem Prouerb. *Non exiguum*, inquit, *damnum ſibi conciliat paſtor, qui extra ouile dormit ouium: ſomnolentia enim paſtorum, luporum eſt gaudium.*

6. Sextò, gallus acuti eſt viſus, acrémque habet oculorum aciem. Argumento eſt, quòd B vnico tantùm oculo ſurſum eleuato ſemper rapaces aues, infenſiſſimos hoſtes ſuos obſeruet, ne ex improuiſo vel pullum aliquem, vel gallinam, aut ipſummet ex aëre abripiant: altero verò diligentiſſimè minutiſſima quæque in locis etiam parum lucidis diſquirat. Ita rex vno oculo cælum, Deúmque intueatur, necubi eū offendat & dæmonis rapinæ pateat; altero regnum inſpiciat, vt ſubditis de rebus omnibus prouideat, ſed ita vt prior oculus regat poſteriorem, vt ſcilicet cura religionis cultúſque Dei dirigat curam terrenorum. Recta enim ratio dictat infera à ſuperis, terrena à cæleſtibus, humana à diuinis debere gubernari.

7. Septimò, gallus maximè geſtit & pompaticè incedit exoriente luna, tunc enim inquit C Ælian. quaſi diuino quodam afflatus ſpiritu ouat & exultat; quare videtur regi à luna, eique ſe per omnia ſubdere & conformare. Vnde iuxta lunæ motum & vices cantum iterat & innouat. Sic rex humanæ mutabilitati, cuius ſymbolum eſt luna, ſeſe accommodat & quaſi ſe ſubdat, vt pro mutatione rerum & temporum conſilia, edicta, actiones & ſtudia mutet, illiſque adaptet.

8. Octauò, S. Aug lib. 1. Ordine tradit gallos in pugnam non proſilire, niſi vt gallinas ſibi ſubditas, areámque ſibi concreditam tueātur. Docent ergo galli regem non mouere bellum vt aliena inuadat, ſed vt ſua ab aliis inuaſa recuperet vel tueatur. Vnde Varro tradit gallos generoſiores pugnam non ordiri, nec priores hoſtem inuadere, ſed aggredientibus fortiter repugnare.

Et aries, qui gregem præit ducítque manè D ad paſcua, & ad ſtabulum ſerò reducit. Vnde Varro *totius*, inquit, *gregis oculus eſt aries*: Hinc aries prudentiæ & prouidentiæ eſt ſymbolum. Vnde Pauſanias in Corinth. narrat Corinthi æneum Mercurii ſimulachrum fuiſſe, cui aries ex oppoſito adſiſtebat, vt ſignificaretur, inquit, eloquentiæ, cuius præſes erat Mercurius, iungendam eſſe prudentiam. Rurſum aries etſi in oues quas ducit ſit comis & manſuetus, tamen in hircos & arietes riuales eſt ferox & pugnax. Quocirca Pierius Hierogl. 10. c. 29. quantum ait, in agno manſuetudinis, tantum in ariete ferocitatis experimur. Simul enim ac cornua accreuerunt pugnaciſſimi fiunt, neque ſe tantùm in ſuo genere laceſſunt, incurſantéſque inuicem arietant; verùm & homines impetunt, in bellúmque prouocant. Hinc Marti cæleſtis Aries dicatus. Romani quoque bellum cuipiam indicturi Arietem per fœcialem præmittebant, quem in hoſtium fines immitteret. Pari modo rex ſuis benignus, hoſtibus ſit formidabilis, iuxta illud Virgilii de Marcello, cuius imperandi artem hiſce duobus comprehendit:

Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.
Æneid. 6.

Addamus hic alias arietis dotes regi imitandas. Arietis & regis ſymbola.

Primò, Elephantum furentem conſpecto ariete inſania ſolui, & manſueſcere tradit Plutarch. lib. 2. Sympoſ. q. 7. addit Ælian. elephantum exhorreſcere arietis cornua, atque hac ratione à Romanis fugatos fuiſſe elephantos Pyrrhi Epirotarum regis obiectu arietum. Pluribus idipſum docet Aldrouandus in Elephanto: ſic ſubditorum iras & tumultus ſedet rex ſua manſuetudine & vultus hilaritate: qua in re imitetur Deum; nam vt ait S. Bern. *Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aſpicere quieſcere eſt.* 1.

Secundò, Albertus Magnus ſcribit ſi cornua arietis ſepeliantur ad radicem fici arboris, fructus in ea citiùs matureſcere. Et Antonius Mizaldus ficus, ne fructus amittat, arietis cornibus circa radices obrui iubet, teſte Aldrouando tract. de Oue: ſic rex bonus ſua fortitudine mixta clementia fœcundat ditátque ſubditos. 2.

Tertiò, non eſt arietis cum lupo antipathia, odium & bellum, quæ etiam poſt mortem durat præſertim in pelle, lana & chordis. Vnde Pythagoras auctor eſt, ſi pellis arietis lupinæ apponatur defluxuram lanam arietinæ; chordæ ex neruis arietum mixtæ chordis ex neruis lupinis ſonum non edunt. Oppianus ſcribit, ſi ex lupina pelle feceris tympanum, id inter cætera pulſatum ſolum reſonabit ſilētibus arietinis, & cæteris, vtcumque prius ſonoris. Scribit Albertus lib. 1. hiſtor. anim. c. 38. ſi funiculum ex inteſtino lupi ſepelieris in terra, ouile pecus eò tranſire prohibebis, etiamſi fuſte adigatur. Notum eſt illud Alciati: 3.

Cætera muteſcunt, coriumque ſilebit ouillum,
Si confecta lupi tympana pelle ſonent.

Hanc antipathiam cum hæreticis, quos lupis rapacibus comparat Chriſtus, ſimilibúſque Reipub. peſtibus rex imitetur, vt eos vbique perſequatur & exterminet.

Quartò, Ægyptij Ioui Hammonio appingebant cornua arietis. Vnde ad eius imitationem priſci gentiles in ſepulchris eiuſdem cornua inſculpebant. Ægyptij enim Hammonem velut ſalutiferum ſalutiſque Deum mirè venerabantur. Quin & priſci arietis pelle tecti, eique indormientes oracula ex ſomniis captabant, vti ex Pauſania & Virgilio docet Aldrouandus in oue: aries enim miſericordiæ, manſuetudinis, beneuolentiæ & beneficentiæ diuinæ eſt ſymbolum. Hanc imitetur rex. 4.

Quintò, Heroum ſymbolum fuit aries. Saporis regis geſtamen celebrat Ammianus, 5.

Aries ſym. bolum Herois. aureo capitis Arietini figmento elaboratum. A Quod & inſigne militiæ, & quaſi ſodalitatis cuiuſdam ſuæ recentiſſima memoria (inquit Pierius Valerianus Hierogl. 10. cap.26.) Carolus fortiſſimus Burgundionum Dux, Caroli V. Imperatoris auus adſciuit, aureum arietis caput ſingulis pro geſtamine imponendo, & arietini capitis cognomento ſodalitatem vocando: eam Tottionis aurei vulgò appellarunt (*l'ordine del Toſone*) quod ea locutio caput arietinum lingua patria deſignaret. Nummum reperire eſt Galieni Imperatoris, in quo aries expreſſus cernitur inſcriptione addita IOVI CONS. AVG. Sebaſtianus Eritius alium depingit nummum Antinoi, magnum Græcum æreum, & ab excellenti quodam ſculptore factum, cum iſtiuſmodi literis ANTINOOC. HPΩC. ideſt Antinous heros: oſtendit ab altera parte arietem pulcherrimè expreſſum cum quibuſdam literis, quæ tamen propter temporis iniuriam eroſæ legi B non poſſunt. Hic inquit, nummus à Græcis fuit excuſus honoris ac memoriæ gratia poſt mortem Antinoi, ac fortaſſe vt Adriano Imperatori, cui ille erat in delicijs, abblandirentur, qui vbique terrarum ſtatuas ei erigebat. Heroes hoſce rex æmuletur, vt ipſe arietum ſit aries & heroum, heros, puta heroum choragus & dux ad heroica quæque facinora generosè capeſſenda.

Ita S. Ephrem in Encomio S. Baſilij, eum comparat Arieti: *Arietem* inquit, *aliquando vidi, cui pulchra erat pellis, & cornua ratione prædita diuinitus loquentia: ad quem ego propius cum multa anxietate accedens, paruum filum ex ipſo ſenſim abſtuli. Sapiens hic eſt & fidelis Baſi-* C *lius. Baſilius enim verè greſſus eſt virtutum, liber laudum, vita miraculorum: qui in carne gradiens, ſpiritu incedebat: beryllium* (beryllo gēma conſtans) *plectorum myſtica cithara, regionem S. Angelorum oblectans: certus agnus matricis ſuæ, Spiritus S. agrum ac hortum illuſtrans; deſiderio atque amore exultans, ac florem ex ima radice pretioſiſſimæ crucis decerpens: præſepe ſacrorum dogmatum: lingua verborum: membrana pulchra diuinæ ſapientiæ, quæ de cælo diuinas elementorum impreſſiones accepit.*

6. Et Martyris. Sextò, patientiæ & martyrij ſymbolum eſt ouis & aries, vtpote qui nulli nocet & nocentes tolerat, iuxta illud Chriſtiani Poëtæ:

Hic ſcopus vnus erit cunctis prodeſſe, nocere
Nulli, & amare bonos, ac tolerare malos. D

Item hoc alterum:

Iuuare cunctos ac nocere nemini,
Eſt ſumma vitæ Chriſtianæ regula.

Quemadmodum & Cicero: *Virum bonum* eſſe dicit *eum, qui proſit omnibus noceat nemini, niſi laceſſitus iniuria.* Alibi additur ex Claudiano ad Adrianum, *mens ignara nocendi.* Pingit denique idem ouem ſiue agnum, quem lupus mordicus prehenſum tenet, cum verbis, FIT SVAVIOR:

Dum premitur iuſtus, fit gratior hoſtia olympo:
Sic quoque fit morſu, ſuauior agna, lupi.

Hinc S. Auguſt. Apoſtolos vocat arietes gregis dominici, qui illi viam præiuere in cælum per victimam martyrii. Horum patientiam, fortitudinem & zelum imitetur rex & prælatus quilibet. Quæ enim de rege dixi mutato tantùm nomine cuiuis principi, Epiſcopo, Prælato, Paſtori, Rectori, imò cuilibet priuato adapta.

Allegor. hæc quatuor optimè competunt Chriſto, qui eſt leo de tribu Iuda, Rex regum & Dominus dominantium, cui proinde nemo reſiſtere poteſt; qui tanquam gallus vigil excubat, & peccatores vt à peccati ſomno euigilent ſuſcitat, clamando: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis.* Ipſe eſt & per arietem illum ſignificatus, qui inter vepres hærebat cornibus ſuis, & pro Iſaac, ideſt fidelibus & electis immolatus eſt. Geneſ. 22. Ipſe denique eſt aries, imò paſtor qui ante oues vadit, & pro eis animam ſuam ponit. Ioan. 10. Ita S. Aug. lib. 12. contra Fauſtum. cap. 42. qui ſic hanc gnomen legit, ſicque explicat: *Catulus leonis fortior iumentis, hoc eſt paruulus maioribus: ſi non aſcendit in cruce recumbens, cum inclinato capite reddidit ſpiritum? ſi non dormiuit vt leo? quia in ipſa morte non eſt victus ſed vicit; & vt catulus leonis? inde enim mortuus eſt vnde & natus.* q.d. Ideo Chriſtus moriens dicitur catulus leonis, quia ab initio ad mortem natus & morti deſtinatus eſt. Sic etiam Auctor Catenæ Græc. hęc quatuor attribuit Chriſto.

Alleg. hæc 4. animalia notant Chriſtum.

Epheſ. 5.14.

Tropol. S. Gregor. (quem more ſuo ſequitur Beda & Salon.) lib. 30. Moral. cap. 3. vel iuxta aliam editionem 5. per *leonem* accipit Chriſtũ, per *gallum* doctores & prædicatores, per arietem ſacerdotes. *Ipſe* inquit *hoc loco leo ponitur, de quo ſcriptũ eſt: vicit leo de tribu Iuda. Qui fortiſſimus beſtiarum, quia in illo hoc quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus. Qui ad nullius pauet occurſum; Dicit enim: venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Gallus ſuccinctus lumbos, ideſt prædicatores ſancti inter huius noctis tenebras verum mane nuntiantes. Qui ſuccincti lumbos ſunt, quia à membris ſuis luxuriæ fluxa reſtringunt. In lumbis quippe luxuria eſt. Vnde & eiſdem a Domino dicitur. ſint lumbi veſtri præcincti. Et aries, nec eſt rex qui reſiſtat ei. Quem alium hoc loco arietem accipimus niſi primum intra Eccleſiam ordinem ſacerdotum? De quibus ſcriptum eſt: Afferte Domino filios arietum: qui per exempla ſua gradiẽtem populum, quaſi ſubſequentem ouium gregem trahunt. Quibus ſpiritualiter rectéque viuentibus nullus rex ſufficit omnino reſiſtere, quia quilibet perſecutor intentionem eorum non valet præpedire: ſciunt enim ad eũ quem deſiderant & anxiè currere, & moriendo peruenire. Ponitur ergo primus leo, ſecundus gallus, tertius aries. Apparuit enim Chriſtus, deinde ſancti prædicatores Apoſtoli, & tunc demum ſpiritales patres Eccleſiarum Præpoſiti, videlicet duces gregum, quia doctores ſequentium populorum.* Addit deinde quartum, quod feliciter, ideſt proſperè quoad temporalia, ſed non bene, imò peſſimè quoad ſpiritalia incedit, eſſe ſtultum eleuatum in ſublime, puta Antichriſtum, de quo v. ſequenti. Verùm melius ceteri omnes, quartum bene & feliciter (hæc enim vnum idemque ſunt: pro vtroque enim in Hebræo eſt eadem vox מיטיבי *metibe*) incedens, cenſent eſſe regem, vti dixi.

Vers. 23. *Eſt qui ſtultus apparuit poſt quam eleuatus eſt in ſublime: ſi enim intellexiſſet, ori ſuo impoſuiſſet manum.* Pro *eſt* nonnulli legunt *&*, vnde hunc verſum nectũt præcedẽti, quaſi hic aſſignetur

quartũ feliciter incedẽs, ſcilicet ſtultus eleuatus in ſublime, per quem S. Greg. 30. Moral. cap. 3. intellexit Antichriſtum, qui à dæmone eleuabitur, fiétque monarcha mundi.

Verùm pro *&* legendum *eſt*, vti legunt codices Vaticani & cæteri emendati. Hebr. eſt: *Si ſtultè egiſti in eleuando te, & ſi cogitaſti, manum ad os*, ſcilicet pone & ſile: vbi prius אם *im*, ideſt, *ſi*, ex phraſi Hebræa, eſt negantis, ſignificans *ne*, *non*. vnde Chald. vertit: *Ne te extollas ne ſis inſipiens*, vel, *ne elatus in altum liberè & inſipienter agas*, *aut loquaris* vt ſtulti ſolent, quod Noſter clarè vertit: *Eſt qui ſtultus apparuit poſtquam elatus eſt in ſublime*. Hebr. נבל *nabal* ſignificat ſtulteſcere, itẽ cadere, defluere & marceſcere, ac de herbis & floribus dicitur, vt ſicut literis & voce, ſic & ſignificato conſentiat cum נפל *naphal*, ideſt cadere, decidere. Vnde Pagnin. vertit: *Si cecidiſti cum te efferres; ſi cogitaſti, manum ad os pone.* Alij: *Siluiſti poſtquam exaltatus es*, &c. Septuag. *Si profluxeris vel profuderis te in lætitiam, & extenderis manum tuam cum pugna, inhonoraberis.*

R. Dauid ſic vertit: *Si cecidiſti vel deſipuiſti*, id fuit *in eleuando te: ſi ſapuiſti*, id fuit *quia manum ori apposuiſti.* Sermo Agur dirigitur ad diſcipulos Ithielem & Vchal, ait Aben Ezra, vt patet ex dictis v. 1. ſed ſub his quemuis lectorem vel auditorem accipe. q. d. Si inſipientiæ famam & notam incurriſti, cauſa fuit tua ſuperbia, quòd te præ cæteris eleuaris & venditaris: ſuperbiæ enim comes eſt inſipientia, æquè ac infamia; ſin verò ſapientiæ nomen & decus acquiſiuiſti, cauſa fuit tua modeſtia, humilitas & ſilentium, qua manum ori apposuiſti, ne quid inſulſum effutires: *ſtultus enim ſi tacuerit, ſapiens reputabitur*, vt ait Salomon Prouerb. 17. 28.

Rurſum idem R. Dauid ſic explicat q. d. Si excidiſti tuo ſtatu, gradu, honore, ac in imam vilitatem, & pauperiem deturbatus es, noli deſperare; ſed cogita & ſapienter age, vt manum ori apponas, ideſt vt manibus labores, hócque labore tibi victum pares, quem ori tuo inferas.

Secundò, Vatab. vertit: *Si quid ſtultè egiſti efferendo te, aut ſi quid ſcelerati apud te cogitaſti* (hoc enim eſt זמות *zamotha*) *pone manum ſuper os*, ideſt ſaltem os ſtatim compeſcito ne ſcelus erumpat, & tibi vitæ, vel opum & formæ periculum creet. Huc accedit R. Leui: *Si ſapis*, inquit, *pone manum ſuper os*, ideſt ſecretum tibi commiſſum ore clauſo ſile & cela: multi enim ſe & alios perdiderunt per reuelationem ſecreti. Aut pone manum ſuper os, ideſt ſilenter & ſapienter cogita qua ratione, id quod ſtulte egiſti vel dixiſti emendes, corrigas & reſtaures.

Tertiò, Syrus vertit: *Ne deſiderijs indulgeas* (vti faciunt ſtulti) *ne probris afficiaris: neque manus ad os tuum iniuſtè apponas*, vt aliquem vituperes, calumnieris, falsò accuſes, ac ori manum, ideſt duris verbis duriora verbera adiungas: plures alias Hebræorum interpretationes legere eſt apud R. Salomonem & Aben Ezra, quas, quia parum probabiles & appoſitæ videntur, conſultò omitto.

Quartò, Caiet. *Siluiſti cum exaltatus es, & ſi conſideraſti manum ad os*, quaſi ſit oraculum de futuro, quod ipſe ſic miro modo explicat Apoſtrophe eſt inquit, ad Rempub. Romanam, futurum prædicens, vt tunc maximè cũ euecta foret, viliùs deiecta iaceret, & in antiquam humilitatem ad reges deuoluta recederet, cum Cæſares imperium capeſſerent, & dictaturam perpetuam ſibi vſurparent. Atque id ſibi vult illud: *ſi conſideraſti manum ad os*; nam manus ad os, executio eſt ad imperium oris, quibus verbis innuitur dictatoris officium, cuius tanta erat in Rempub. auctoritas, vt quicquid diceret, ilico exequerentur. q. d. futurũ eſt quandoque vt ruente Repub. & Senatu Romanorum, omnium manus ad os vnius, ideſt ad imperium Cæſaris moueantur; aut vt eorum manus, ideſt exercitus ad os & ſcientiam vnius Imperatoris dirigantur. Verùm hæc verſio & interpretatio noua eſt, peregrina & violenta.

Quintò, alij veriſimilius ſic q. d. ſi fortè cum ſtultus eſſes & rerum ignarus, elatus es ad dignitates vel regimen, noli ſubitò ad nouas res nouáque edicta & molimina proſilire; ſed maturè cogita ponendo manum ſuper os, ideſt ſilendo & deliberando tecum quid facto ſit opus: ex matura enim deliberatione ſequitur matura executio & gubernatio. Verùm hæc omnia longè abeunt à vulgata verſione.

Sextò ergo, iuxta Vulgatam hic planus & genuinus eſt ſenſus. Dixerat Salomon v. præcedenti regem ſapientem ſimilem eſſe leoni, gallo & arieti, vt ei nemo obſiſtere queat; nũc per antitheſin ſubiungit nonnullos inſipientes & ſtultos, cum eleuantur ad regnum vel alias dignitates, ſtultitiam ſuam prodere ſtultè loquendo, agendo vel imperando: quapropter eos ſtultè regnum vel dignitatem acceptaſſe, ad quam ob ſtultitiam vel imprudentiam, aut inexperientiam & imperitiam ſe ſciebant ineptos & indoneos; in regimine enim eos ſtultitiam ſuam priùs reconditam aliiſque incognitam, ſtultè imperando prodidiſſe & publicam feciſſe; quare ex regno vel dignitate non niſi dedecus & infamiam ſibi conſciuiſſe: *ſi enim intellexiſſet*, ideſt ſi intelligens & ſapiens fuiſſet, *ori ſuo impoſuiſſet manum*, ideſt in regnum vel dignitatem ad quam eligebatur, aut poſtulabatur non conſenſiſſet, nec eam acceptaſſet, vtpote conſcius ſuæ ineptitudinis & ſtultitiæ. Rurſum acceptato regno ſiluiſſet, ideſt ſilenter, tacitè & modeſtè proceſſiſſet; ne temerè ſtultéque agendo, loquendo vel iubendo ſtultitiam ſuam proderet.

Summa hæc ſententia indicat imprudentem illius garrulitatem, mórdacémque dicacitatem multùm mali tam ipſi loquaci, quàm audientibus afferre, vtpote quos ad iram, lites, rixas & cędes ſuſcitet, vti explicat v. ſequenti. Illum enim huc pertinere patet ex Hebræo, qui pro *qui autem*, habet *qui enim*, quaſi huius dicti & verſiculi det cauſam.

Porrò Septuag. aliò abeunt, vertunt enim: *Si profuderis te in lætitia, & extenderis manus tuas cum pugna, inhonoraberis*, quo nonnulli putant Salomonem monere reges, ne nimis ſint vel blandi vel ſeueri & rigidi, ſed inter vtrumque medii comitatem grauitate temperent erga ſubditos. q. d. Si ô princeps te profuderis in lætitiam, vt tuis ſubditis feſtiuè &

familiariter

familiariter nimis vſus fueris, *inhonoraberis* ab ipſis, quia ſcilicet ipſi tua lenitate abutentur, tecúmque agent quaſi pares cũ pari, non quaſi ſubditi cum rege; quodſi vice verſa *extenderis manus tuas cum pugna*, id eſt ſi in eoſdem ſeuerè & pugnaciter egeris, vim & manus eis inferẽs, minas iactans pugnas indicens, ſimiliter *inhonoraberis*. Nam ſubditi vt ſe tueantur, & vim iniuriámque propulſent, principes ſuos impetere, violare & lædere non formidant. Huc quoque trahunt verſionem Vulgatam, multa in eo ſupplendo.

Verùm facilius traxeris verſionem Septuag. ad Vulgatam, illique accommodaris. Eſt enim vnica gnome vnimembris, non bimembris: alioqui enim repeteretur τὸ *ſi*. Senſus ergo eſt, q. d. Si ô princeps in ſublime euectus te effuderis, more ſtultorum cum ſubditis leuiter iocando, eos carpendo, vellicando, verberando, & quaſi ioco pugnando, inhonoraberis; hoc eſt ſi ſubditos petulanter verbis vel pugnis vexaueris illi te inhonorabunt & vilipendent, tibique ſimilia regerent, téque ſimiliter verbis & pugnis appetent: idem eſt ſenſus Vulgatæ: vnde ſequitur.

VERS. 33. *Qui autẽ fortiter premit vbera ad eliciendũ lac, exprimit butyrũ; & qui vehementer emũgit, elicit ſanguinẽ: & qui prouocat iras, producit diſcordias.*

Pro *qui fortiter premit, emungit, prouocat*, Hebr. idem eſt nomen מיץ *mits*, id eſt emulſor, emunctor expreſſor, vel vt alii emulſio, emunctio, expreſſio. Hebr. ergo ſic habent: *Quia emulſor lactis educit butyrum, emunctor naſi elicit ſanguinem, & emunctor furorum producit litem.* Septuag. *Mulge lac & erit butyrum: ſi autem expreſſeris nares, exibit ſanguis: ſi autem extraxeris ſermones, exibunt lites & rixæ.* Chald. *Quia qui exprimit lac elicit butyrum, & de expreſſione furoris exit ſanguis, & de naribus vultus exit contentio.* Aquila quoque pro *naſo* vertit *furorem*, quia hic maximè in naſo flammante cernitur. Syrus: *A pinguedine lactis exit butyrum: & ſi compreſſeris manum ſuper pruritum, egreditur ſanguis: ita ex contentione ſacierum procedunt lites.* Claré Vatab. *Certè vt concuſſio frequens lactis exprimit butyrum, & vehemens emunctio naſi exprimit ſanguinem; ita & irritatio iræ vehemens excitat contentionem.* Hinc patet primò, minùs rectè Bedam, Lyran. Hugonem & alios vtrumque prius hemiſtichium, referre ad vbera: q. d. *Qui fortiter premit vbera exprimit butyrum, & qui eadem vehementer emungit elicit ſanguinẽ.* Cõſtat enim ex Hebræo & Septuag. priorem emulſionem ad vbera, poſteriorem ad nares referri; qui enim nimis mucum è naribus emungit, tandem pro muco emungit ſanguinem. Perperam quoque Baynus; pro *vbera* legit *vtrem*, eo quòd butyrum non mulgeatur ex vberibus, ex lacte verò in vtre pulſato eliciatur butyrum. Nam omnes codices Latini habẽt *vbera*. Ex vberibus enim ſimul cum lacte mulgetur butyrum: butyrum enim cum lacte commiſtum eſt, eiuſque eſt quaſi adeps & pinguedo, quæ in vtre ligneo per crebram concuſſionem à lacte ſeparatur, denſatur & fit butyrum. Denique perperam Lyran. per butyrum accipit adipem. q. d. qui nimis fortiter mulget premitque vbera, tandem pro lacte quod deficit, emun-

qui valde emungit elicit ſanguinem

Quo ſenſu?

A git ipſum vberum adipem & pinguedinem: licet enim hoc verum ſit & appoſitum, tamen butyrum non ſignificat adipem. Iam

Primò, Caiet. per emulſionem & emunctionem accipit dictaturam, de qua explicuit & verſum præcedentem, quæ ruina fuit Romanæ libertatis, dum Iulius Cæſar vſurpauit ſibi dictaturam perpetuam, id eſt vrbis & orbis imperium. Vox enim *quia* inquit, dat cauſam verſus præcedentis. Ratio ſiquidem quare Roma & viluit & cecidit à libertate, fuit dictatura; & quoniam dictatura boni quandoque effectus fuit & quandoque mali, ideo affertur vna eadémque actio proferens quandoque bonum & quandoque malum: emulſio ſiquidem lactis inuenitur proferens bonum, puta butyrum. Ex emulſo enim lacte reſultat butyrum: rurſus emulſio inuenitur effectrix mali. Nam emulſio naſi profert ſanguinem. Et hinc tertio loco applicat ad propoſitum dicendo, quòd emulſio furorum profert litem. Ad litteram enim emulſio furorum Cæſaris & Pompeii protulit litem, quã oportuit bello dirimere cum iactura Romanæ libertatis. Verùm hæc explicatio vti dixi verſ. præced. aliena videtur & coacta. Reſp. 1.

B

Secundò, alii hanc emulſionem & emunctionem accipiunt hominis in ſeipſo. q. d. Qui nimis fortiter premit vbera ad eliciendum lac, exprimit butyrum, id eſt qui nimis vehementer vrget ſtimulátque ſuum ingenium, indolem, naturam ſiue ad ſcientiam & ſtudium, ſiue ad ieiunia, pœnitentias, vigilias &c. ſiue ad quid aliud ſuæ complexioni vim inferendo, hic exprimit butyrum, id eſt omnem naturæ vigorem, robur & vires exugit, vt ex viuida fiat effœta, ex læta tetrica, ex benigna iracunda & contentioſa. Verùm hic ſenſus à ſcopo Salomonis alienior videtur. 2.

C

Tertiò, alii aptiùs emunctionem lactis referunt ad eos, qui naturæ ſunt facilis & benignæ; emunctionem verò narium ad eos qui indolis ſunt aſperæ & cholericæ. q. d. Sicut qui nimis premit vbera cum lacte exprimit butyrum, id eſt omnem pinguedinem & adipem: ſic qui nimis premit benignos & manſuetos, acriúſque eos vrget vel obiurgat, hic eis exprimit omne robur, omnem animum & vires, facítque vt fiant puſillanimes & deſperent. Qui verò aſperos & cholericos nimis vrget & increpat, hic elicit ſanguinem, id eſt prouocat eorum iram & ſæuitiam. 3.

D

Quartò, alij lac referunt ad amicos, ſanguinem ad inimicos. q. d. Sicut qui lac nimis premit & concutit, elicit butyrum: ſic qui petax eſt, & amicos nimiis poſtulationibus vel querelis vrget, hic omnem ab eis exprimit gratiam, vt eis fiat inuiſus & exoſus; qui verò inimicos acrius inſectatur & arguit, hic eorum contra ſe iram & furorem concitat. 4.

Quintò, Ianſ. tam lac & butyrũ quã nares & ſanguinem refert ad idem, puta ad iram & cõtẽtionem. Loquitur inquit, ſapiens de duplici vehementi emulſione, altera lactis ex vberibus, altera muci ex naribus. Et his comparat tertiam, qua expreſſio irarum producit diſcordias. q. d. Sicut per emulſionem lactis ſimul educitur butyrum, & ſicut per emunctionem nariũ, ſi vehemens eſt, educitur ſæpe & ſãguis: 5.

ita ſi quis non cohibeat cogitationes ſuas & A conceptam iracundiam, ſed per ſtultitiam ſuã emulgeat eam,& exprimat verbis iracundis& minabundis, volens ſemper ius ſuum proſequi; aut potiùs qui verbis importunis prouocat aliorum iras,ſimul producet & excitabit ſibi diſcordias & contentiones contra alios. Monet ergo hæc parabola cõprimendam iracundiam, & ori manum imponendam, cum quis exagitatur malis vel ſuperbis cogitationibus. Huc accedunt Hebraiſantes, qui lac accipiunt non in vbere, ſed in vtre concuſſum vt exprimatur butyrum,q. d. Sicut lac liquidum & molle vtre diu vehementèrque concuſſum, tandem indureſcit & in butyrum concreſcit; ſic etiam manſueti & benigni, ſi vehementiùs à ſuperiore vel alio quouis exagitentur, corripiantur, aut verberentur indureſcunt, indignantur & exaſperantur. Hęc expoſitio valdè reſpondet Hebræo.

6. Sextò, Noſter Salazar tam lac quàm ſanguinem refert ad nimis acrem correptionem, & ad nimiam vectigalium & tributorum exactionem. q. d. ſicut is, qui eadem vbera vehementiùs comprimit,exhauſto lacte ſanguinem extrudit; ſic etiam Princeps,qui ſubditos ſuos nimia ſeueritate compeſcit, & pluſquam ſatis eſt legibus premit,non vtique bonos mores & iuſtam viuendi rationem illis ſuadet, ſed eorumdem iram & furorem in ſe concitat, & impatientes animos ad bella & ſeditiones cogitandas exacuit. Simili ratione monet hæc gnome, tributa à ſubditis parcè admodũ exigenda; ſubditos vberum in morem mulgendos eſſe, non emungendos & exhauriendos, nam vbi ſe exhauriri vident, ſeditiones cogitant.

Huc facit Alexandri magni reſponſum apud Plutar.in Apopht.qui cuidã ſibi ſuggerẽti, vt maiora tributa populo ſuo imponeret: *Odi* inquit,*olitorẽ, qui radicitus* olera excindit. Et Tiberii Cęſaris apud Maximũ ſer.13. *Boni paſtoris eſt tondere pecus, non deglubere.* Ita ipſe more ſuo elegãter & ingenioſè: niſi quòd nõ ſatis aptè hic per expreſſionem butyri intelligitur expreſſio adipis, id eſt fortunarum à ſubditis. Aliud enim eſt butyrum, aliud adeps Rurſum lactis bonum & fructus eximius eſt,quòd contuſum det butyrum. Butyrum enim eſt flos,ſuccus & pinguedo lactis: quare butyrum non malæ, ſed bonæ rei & nominis eſt ſymbolum & omen.

7. genuinè. Septimò ergo planè & genuinè, lac pertinet ad virtutem modeſtiæ & manſuetudinis, ſanguis ad vitium ſuperbiæ & aſperitatis. Heb. enim כי *ki*, id eſt *quia*, indicat hic dari cauſam eius quod dixit v. præced.ſtultum eleuatum in ſublime prodere ſuam ſtultitiam ſtultè & ſuperbè loquendo, agendo, imperando. Vnde priorem lactis & butyri parabolam non applicat Salomon, ſed velut obuiam & facilẽ legenti applicandam relinquit, poſteriorem verò naſi & ſanguinis applicat, quia propoſitio eius ſeruit, ſcilicet vt illã probet ſtulti eleuati ſtultitiam. Senſus ergo eſt, q. d. ſicut qui fortiter trahens vbera mulget lac,& ex eo fortiter concuſſo elicit butyrum,ſic qui modeſtè, ſuauiter & blandè loquitur, atque huic blandè loquendi modo fortiter & conſtanter inſiſtit, præſertim ſi rex ſit & princeps dum quid grauius imperat vel poſtulat, hic conciliat ſibi audientes & ſubditos, eóſque velut leni ſuauíſque butyro paſcit & recreat, ac viciſſim ab eis butyrum, id eſt pinguedinem, gratiam, dulcedinem, amorem, officia, tributa elicit & impetrat. Ex aduerſo ſicut qui acriùs emungit nares, eductis ſordibus & muco prolicit ſanguinem. Cum enim natura plus pituitæ, quod emungenti ſuggerat non habeat, exhauſta vegenti ſuggerit ſanguinem, qui ſibi reſtat, ſic pariter qui ſordida, puta ſuperba, iracunda, minacia, contumelioſa proloquitur, parit cõtentiones, lites & rixas, ac præſertim rex & princeps qui duris imperiis,oneribus,minis & ſuppliciis vexat ſtimulátque populum; hic eũ ad rebellionem, ſeditionem & cædes ſuſcitat, vt indignans tandem graſſetur in ipſam principis familiam, omniáque ſanguine & flammis populetur & vaſtet. Monet ergo hæc B gnome reges, & quoſlibet alios vt ſubditorũ, familiarum & cæterorum quorumlibet beneuolentiam ſibi concilient modeſtè, leniter & blandè imperando, agendo, loquendo; vitẽt verò eorum maleuolentiam,vtpote quæ vtriſque diſſidium, rixam & extremam perniciem afferat. Quare rex, & quiuis alius in ſubditos cæteróſque durus & ſæuus, ſtultus eſt & deſipit; qui verò in eos comis eſt & benignus, hic ſapit tum ſibi, tum toti populo. Hunc eſſe ſenſum liquet primò ex Septuag. dum vertũt: *Emulge lac & erit butyrum: ſi autem expreſſeris nares, exibit ſanguis*: quę verba ſatis ſignificãt aliò pertinere lac & butyrum, ſcilicet ad modeſtiam & blanditiem ſermonum, aliò nares & ſanguinem, puta ad duritiem & ſæuitiam C loquendi, agendi & imperandi. Idem ergo hic dicitur quod c 15. 1. *Reſponſio mollis frangit iram, & ſermo durus ſuſcitat furorem.*

Secundò, idem liquet ex Hebræo, vbi in tertio membro, puta in applicatione parabolæ אפים *appaim*, id eſt *iras*,& nomine & ſignificato reſpondet אף *aph*, id eſt *naſo*, ex quo elicitur ſanguis, de quo dictum eſt in ſecundo membro: planè verò diſſidet à חמאה *chema*, id eſt butyro, quod nominatum eſt in membro primo.

Tertiò, quia ita hæc ſecernunt & opponunt S. Greg. tam Magnus, quàm Nazianz. Beda. Auctor Catenæ Græc. Gloſſa, Ianſen. Baynus & alii. Quocirca huic expoſitioni inſiſtens S. Gregor. 2. Moral. cap. 1.

Myſticè ſic exponit: *Qui fortiter premit vbera ad eliciendum lac, exprimit butyrum &c.* D *vbera quippe fortiter premimus, cum verba ſacri eloquii ſubtili intellectu penſamus, qua preſſione dum lac quærimus, butyrum inuenimus, quia dum nutriri vel leui intellectu quærimus, vberi aſeſp. æternæ pinguedinis vngimur, quod tamen nec nimiè, nec ſemper agendum eſt, ne dum lac quæritur ab vberibus, ſanguis ſequatur. Plerumque etenim dum verba quidam ſacri eloquii pluſquam debent diſcutiunt, in carnalem intellectum cadunt. Sanguinem quippe elicit, qui vehementer emungit, quia carnale efficitur hoc, quod ex nimia ſpiritus diſcuſſione ſentitur.* Huc pertinet illud D. Gregor. Nazianz. orat. 1.

Mulge lac ait ille, & erit butyrum, id eſt ſedulò exquire, & fortaſſe in his ſucculentius aliquid inuenies.

Hæc gnome variis aptatur.

Porrò hæc gnome generalis eſt, quare variis aptari poteſt, vt magiſtris plagiariis in diſcipulis ſæuientibus, & ſanguineis plagis errata caſtigantibus: confeſſariis, qui nimiis pœnitentiis & præceptis pœnitentes arctant: rectoribus, qui nimiis legibus, reprehenſionibus nimiſq; rigida diſciplina ſubditos ſtringunt, quibus competit illud: *ſi ſtrinxeris, erũpit:* hi enim ſubditos vel in deſperationem vel in furorem & rebellionem adigunt, causáque ſunt vel occaſio multorum ſcelerũ, vt murmurationum, detractionum, inobedientiæ, conſpirationum &c. Præfectis, qui in milites nimis acerbi ſunt: Telonariis, qui nimirum vectigal exigunt & emungunt: magiſtratibus, qui in ciues deſæuiunt &c. Vnde Dionyſ. *Per hæc* inquit *edocetur, quid non debemus nimium importunè ab alio aliquid poſtulare, nec eum qui bonæ eſt voluntatis immoderatiùs moleſtare, vel nimis acriter increpare, ne exaſperetur, & totum neget quod petebatur; ſicque viſcera pietatis extrahantur ab eo, quæ nomine exprimimus butyri, & vitam animæ (quæ eſt gratia Dei) amittat. Hinc Seneca loquitur: nihil petas, quod negaturus es. Nihil neges, quod petiturus es. Itemque; furor fit patientia ſæpius læſa. Et: denuo bonus animus læſus, grauiùs multò iraſcitur.*

Vnde S. Gregor. in epiſt. ad Auguſtinum Anglorum Epiſcopum, vt habetur diſtinct. 4. c. finali, Eccleſiaſticis præſcribens, vt ieiunium Quadrageſimæ inchoent à Dominica Quinquageſimæ, excipit laicos & ſęculares, qui illa Dominica, & duobus ſequentibus diebus ſolent celebrare Bacchanalia, ac vino & carne ſe ingurgitare, *nec à tali conſuetudine,* inquit, *auerti poſſunt, & ideo cum venia ſuo ingenio relinquendi ſunt, ne forte peiores exiſtant ſi à tali conſuetudine prohibeantur; vt enim ait Salomon: Qui multum emungit, elicit ſanguinem.* Hæc S. Gregor.

Exempla.

Denique exempla huius ſententiæ ſunt in Iulio Cæſare, qui nimio faſtu emungens ſenatum, nullique è ſenatoribus ſalutantibus aſſurgens; ac perpetuam dictaturam, Imperatoris nomen, cognomen patris patriæ, regiam poteſtatem, ſtatuam inter reges, ſuggeſtum in orcheſtra, imò ſedem auream in curia, templa, aras, ſimulachra, puluinar, flaminem, &c. ſibi arrogans, omnium iram & inuidiam ſibi conflauit; quo factum eſt vt ſexaginta ſenatoribus in eius necem coniurantibus, in ſenatu 23. vulneribus confoſſus, velut tyrannus & patriæ oppreſſor mactatus ſit, vti fusè narrat Suetonius in eius vita cap. 76. & ſequent. Et in C. Caligula, qui cum in quoſlibet ſæuitia, libidine, rapinis, extorſionibus, cædibus ad libitum graſſaretur, monitus ab Antonia auia, vt modeſtiùs ageret, tanquam parum eſſet non obedire: *Memento* ait *omnia mihi & in omnes licere; oderint, dum metuant.* Infenſus turbę ſibi aduerſanti exclamabit: *vtinam populus Romanus vnam ceruicem haberet,* vt ſcilicet eam vnico ictu amputaret. Caſſio Chæreæ tribuno & familiari ſuo arridens, cauſam rogatus, dixit: *Rideo* ait, *quia caput tuum in manu mea eſt, vt illud ad libitum tibi tollam;* quare ab eodem prętuentus, gladio percuſſus trucidatúſque eſt. Et in Nerone, qui ſenatores proſcribens, ſpolians, occidens ab eiſdem hoſtis patriæ iudicatus, fugiens ne ab inſequentibus comprehenderetur, ipſe ſibi pugione in pectus adacto necem conſciſſere coactus eſt. Ita Sueton. in Caio & Nerone. Exempla quotidiana quilibet cernere & notare poteſt in Prouinciis, vrbibus, Congregationibus, quibus præſident homines imprudentes, ſuperbi, inhumani, auari, rigidi & ſæui, qui ſubditorum iras & ſeditiones ſua aſperitate in ſe prouocant. Nota eſt Hiſtoria Roboam, qui minans ſe tributis & oneribus emũcturum populum, decem tribus à ſe domóque Dauidis in perpetuum auertit, ac regno Iſraëlis excidit. 3. Regum 12.

CAPVT XXXI. SYNOPSIS.

Salomon recenſet monita ſibi à matre data de cauendo vino & mulieribus, déque ſectandá beneficentia & iuſtitia. Inde v. 10. in matris gratiam & laudem, mulierem fortem & ſtrenuam, ac in ea matrem matriſque dotes depingit & celebrat.

1. Verba Lamuelis. regis
Viſio, quia erudiuit
eum mater ſua.
2. quid dilecte mi,
quid dilecte vteri
mei, quid dilecte votorum meorum?
3. Ne dederis mulieribus ſubſtantiam
tuam, & diuitias tuas ad delendos reges.
4. Noli regibus, ô Lamuel, noli regi-
bus dare vinum: quia nullum ſecretum
eſt vbi regnat ebrietas: 5 & ne fortè bi-
bant, & obliuiſcantur iudiciorum, &
mutent cauſam filiorum pauperis.
6. Date ſiceram mœrentibus, & vi-
num his, qui amaro ſunt animo: 7. bi-
bant, & obliuiſcantur egeſtatis ſuæ, &
doloris ſui non recordentur amplius.
8. Aperi os tuum muto, & cauſis om-
nium filiorum qui pertranſeunt: 9. ape-
ri os tuum, decerne quod iuſtum eſt, &
judica inopem & pauperem.
10. Mulierem fortem quis inueniet?
procul, & de vltimis finibus pretium
eius.
11. Confidit in ea cor viri ſui, & ſpo-
liis non indigebit.
12. Reddet ei bonum, & non ma-
lum, omnibus diebus vitæ ſuæ.
13. Quæſiuit lanum & linum, & ope-
rata eſt conſilio manuum ſuarum.
14. Facta eſt quaſi nauis inſtitoris, de
longè portans panem ſuum.
15. Et de nocte ſurrexit, deditque
prædam domeſticis ſuis, & cibaria an-
cillis ſuis.
16. Conſiderauit agrum, & emit eũ:
de fructu manuum ſuarum plantauit vi-
neam.
17. Accinxit fortitudine lumbos ſuos,
& roborauit brachium ſuum.
18. Guſtauit, & vidit quia bona eſt
negotiatio eius: non extinguetur in no-
cte lucerna eius.
19. Manum ſuam miſit ad fortia, &
digiti eius apprehenderunt fuſum.
20 Manum ſuam aperuit inopi, &
palmas ſuas extendit ad pauperem.
21. Non timebit domui ſuæ à frigori-
bus niuis: omnes enim domeſtici eius
veſtiti ſunt duplicibus.
22. Stragulatam veſtem fecit ſibi: byſ-
ſus, & purpura indumentum eius.
23. Nobilis in portis vir eius, quando
ſederit cum ſenatoribus terræ.
24. Sidonem fecit, & vendidit, &
cingulum tradit Chananæo.
25. Fortitudo & decor indumentum
eius, & ridebit in die nouiſſimo.
26. Os ſuum aperuit ſapientiæ, &
lex clementiæ in lingua eius.
27. Conſiderauit ſemitas domus ſuæ,
& panem otioſa non comedit.
28. Surrexerunt filii eius, & beatiſſi-
mam prædicauerunt: vir eius, & lauda-
uit eam.
29. Multæ filiæ congregauerunt diui-
tias: tu ſupergreſſa es vniuerſas.
30. Fallax gratia, & vana eſt pul-
chritudo: mulier timens Dominum ip-
ſa laudabitur.
31 Date ei de fructu manuũ ſuarum:
& laudent eam in portis opera eius.

VERS. 1.

V*Erba Lamuelis regis.* Sicut Salomon cap. præced. in hoc ſapiẽtiæ quaſi ſympoſio, inducit Agurum loquentẽ elegantiæ cauſa, & tamen in Aguro ipſe loquitur Salomon; ſic hic inducit Lamuelem interloquentem, & tamen in Lamuele non alius loquitur quàm Salomon: ſic Plato in ſuis dialogis inducit Prothagoram, Socratem, Cratylum & alios interloquentes, & tamen in iis non alius loquitur quàm ipſe Plato. Sic hodie multi ſcribunt libros & dialogos, in quibus inducunt loquentes Philotheum, Philotimum aliáſque perſonas vel veras vel fictas, vt ex earum ſignificato vel analogia libri argumentum & ſcopum indicent, itáque ſuauiùs in animos legentium influctuant. Ergo *verba Lamuelis*, ideſt Salomonis; ita omnes Hebræi, Græci & Latini; nec enim vllus alius apud Hebræos vel exteros inuenitur rex, qui dictus ſit Lamuel, Theodotion vertit: *verba Rebuel*, quia *Lamed* ſubinde commutatur vel deprauatur in litteram *Reſch*.

Salomon eſt Lamuel cur?

Quæres, cur Salomon vocatur *Lamuel*? Reſp. Variæ ſunt analogiæ & cauſæ, ob varia Lamuelis etyma.

Reſp. 1. Primò enim Baynus cenſet *Lamuel* idē eſſe quod *lemo el*, id eſt *cui eſt Deus*. R. Salomon verò autumat *Lamuel* idem eſſe quod לאל *leel*, id eſt *Dei* vel *Deo*. Salomon enim fuit Dei quaſi peculium, imò filius, vnde typus fuit Chriſti ex ſe naſcituri. Hinc de vtroque dicitur à Deo: *Ego ero ei in patrem, & ipſe, & ipſe erit mihi in filium*. 2. Reg. 7. 14.

Rurſum Salomon à puero Deo fuit dilectus, dicatus & conſecratus. Vnde ab eo per Nathan vocatus eſt *Iedidia, id eſt amabilis Domino, eo quod diligeret eum Dominus*. 2. Reg. 12. 25. ſic rex Melchiſedech Geneſ. 14. vocatur ſacerdos *leel elion*, id eſt Dei Altiſſimi, ſcilicet conſecratus Deo omnipotenti; *el* enim ſignificat Deum qui potens eſt per eſſentiam & omnipotentiam, ita vt ab eo omnis poteſtas, vis & robur hominum, Angelorum & creaturarum omnium, ceu radius à ſole dimanet; ſic vt hoc nomine omnis creatura arctiſſimè Deo obſtricta ſit ad eum amandum, colendum, gratias agendum, inuocandum omnibúſque corporis & mentis viribus ſeruiendum.

2. Secūdò, Syrus *Lamuel* decurtans vertit *muel*, ſicut Galli decurtantes nomen *Emmanuel* dicunt *Noel*: vnde diem natalem Chriſti vocant *Noel*. *Verba Muelis Regis Prophetæ* inquit Syrus. Iam *Muel* dicitur quaſi מאל *meel*, id eſt à *Deo*, ſcilicet electus, euectus, & conſecratus Rex Regum omnium potentiſſimus, ditiſſimus, ſapientiſſimus: *Verba Lamuelis* ergo, hoc eſt verba eius, qui à Deo creatus ſit rex. ita R. Leui.

3. Tertiò *Lamuel* alij dici cenſent, quaſi למוד אל *lemud el*, id eſt Doctus à Deo, vt litera daleth durior eüphoniæ cauſa elidatur: Salomon enim ſapientiam à Deo infuſam accepit, quam hic depromit. Vnde Septuag. pro דברי *dibre*, id eſt *verba*, legentes דברי *deuarai*, id eſt *verba mea*, vertunt: *Verba mea profecta ſunt à Deo, quæ velut oraculum didici à matre mea*. Ita Auctor Catenæ Græc.

4. Quartò *Lamuel* vel *lamoel* vti vocatur v. 4. dici poteſt, quaſi לעמו אל *lemmo el*, id eſt *cum illo eſt Deus*: vnde poſtea filius eius Chriſtus, qui ei in regno Iſraëlis, id eſt Eccleſiæ fidelium ſucceſſit, dictus eſt Emmanuel, id eſt *nobiſcum Deus*. Iſaiæ 7. Ita Aben Ezra. Sic Salomon c. præced. v. 1. vocatus eſt *Ithiel*, id eſt *cum quo eſt Deus*. Ita Beda, Lyran, & alij. Hinc Lamuelis nomen alludit ad id quod Nathan Propheta dixit Dauidi: *Quomodo fuit Dominus cum Domino meo rege, ſic ſit cum Salomone*. 3. Reg. 1. 37. Et ad illud Angeli ad Gedeonem: *Dominus tecum virorum fortiſſime*. Iudic. 6. 12. Hoc etymon, æquè ac illud primo loco recenſitum, valde eſt plauſibile.

5. Quintò alij *Lamuel* cenſent componi ex אם *em*, & אל *el*, q. d. *Cuius in matrem fuit Deus*. Salomonem enim Deus amauit, inſtruxit, euexit quaſi mater.

6. Sextò Ianſen. cenſet *Lamuel* eſſe deflexum à *Salomon*, ac ſignificare *ipſi Deus*, vel *cum ipſo Deus*. Vnde Aquila vertit: *verba lammun*, id eſt Salomon. Omiſſa eſt enim prima litera S, & additum eſt nomen Dei *el*, & videri poteſt hoc nomen matrem ei tribuiſſe, poſtquam videret Deum eſſe cum eo; quoniam in verbis matris nomen hoc ponitur, vt quæ prius vocauit eum Salomonem, nunc omiſſis quibuſdam & quibuſdam additis, vocauerit eum *Lamuel*. Dicuntur autem verba ſubiuncta eſſe *verba Lamuelis*, cum mox dicat eſſe verba matris ſuę, ſiue quòd ſint ab ipſo deſcripta, ſiue quòd ad ipſum pertineant, tanquam ad ipſum peculiariter à matre dicta.

Deniq; *Lamuel* alludit ad *Samuel*. Sicut enim *Samuel* dictus eſt quaſi à matre Anna ſterili *poſtulatus* & impetratus *à Deo*. 1. Reg. 1. 20. Sic Salomon dictus eſt *Lamuel*, quaſi datus à Deo Deóq; dicatus. Rursū Salonius *Lamuel* vertit *in ipſo Deus*, quia Salomon fuit typus Chriſti, in quo *plenitudo diuinitatis habitauit corporaliter*. Col. 2. v. 9. Hugo cenſet quòd Salomon infans vel paruulus, à matre vnicè eum diligente ex delicijs amoris, delicato nomine vocat⁹ ſit *Lamuel*, vti pueri à matribus inflexo paulisper nomine proprio, alio vicino delitioſè compellantur. Aben Ezra cenſet nomen *Lamuel* à matre eum his monitis datum Salomoni poſt mortem patris Dauidis, cum in ipſam tota filij cura recumberet, vt eum formaret ad regnum: Regendi enim dat præcepta, ac proinde Salomoni non paruulo, ſed grandiori, & iam proximè regnaturo à matre illa data videntur. 7.

Viſio qua erudiuit eum mater ſua. Pro *viſio* Hebr. eſt משא *maſſa*, id eſt *onus*: Aquila *pondus*, Symmach. *aſſumptio*: S. Ambroſ. ad virgines *admonitio*: Chald. *Prophetia & correptio, qua erudiuit eum mater ſua*.

Hebræi, quos ſequitur Arhoreus & Dionyſ. tradunt hæc à Bethſabee matre Salomoni per correptionem dicta fuiſſe, eò quòd ille prima die nuptiarum cum filia Pharaónis, qua & templum dedicatum eſſe aiunt, cum largiùs genio vinóque indulſiſſet, totam noctem audiendis organis cæteriſque muſicis inſtrumentis inſomnem tranſegiſſet: ex quo poſtridie ad horam vſque quartam diei ſomnum cœpit; quo factum fuerit vt vſque in horam diei quartam, præter morem reiecta & dilata fuerit oblatio ſacrificij iugis, quod ex lege primò manè offerri debebat; eò quòd ipſe templi claues ſub ceruicali ſuppoſitas haberet: Vnde amanter, ſed acriter matrem corripuiſſe eum ceu filium, dicendo: *Quid dilecte mi &c.* q. d. Quid tuis ô fili voluptatibus adeo indulges, vt eis diuina officia poſtponas? Verùm hæc fabellam redolent, & Iudæorum ſomnia videntur.

Quæres, cur hæc Bethſabee matris Salomonis inſtructio, & admonitio ad filium vocatur viſio, id eſt Prophetia? Reſp. varii varias dant cauſas. Prima eſt, quòd vera & certa, æquè ac grauis & pia ſit inſtar prophetiæ, vt ſit catachreſis. Ita Vatabl. Secunda, quòd Bethſabee videns Salomonis complexionem, indolem & mores in gulam & venerem procliues, coniectaret id quod euenit, ſcilicet Salomonē fore mulieroſum, vinolentum & voluptuariū, ideóque hæc eius vitia, cuius iam indicia cernebat, caſtiget. Coniectores enim vocantur diuini, & coniectare ſubinde vocamus diuinare vel prophetare, quia coniector idem facit quòd propheta, nimirum attingit & prędicit id quod verum eſt, licèt propheta id faciat ex reuelatione diuina, coniector ex ſagacitate & indicijs naturalibus. Tertia, quòd Bethſabee

Cur hæc dicta vocantur viſio? Reſp. 1. 2. 3.

hæc acceperit à Nathan, qui verè erat Propheta. Nathan enim hæc videtur ſuggeſſiſſe matri, vt iis imbueret Salomonem. Ita Caiet.

4. Quarta, quòd matres & patres filiis ſint quaſi Dei Vicarii, & vt ait Plato lib. 12. de legib. *Dei ſimulachra*, imò dij quidam terreſtres; quare eorum monita & conſilia ea reuerentia & obſeruantia à filiis excipienda ſunt, quaſi eſſent Dei oracula, vt vertunt Septuag. Itaque ea ſe hæc à matre excepiſſe teſtatur hic Salomon. Ita Baynus.

5. Quinta propria & genuina eſt, quòd Bethſabee hæc dictarit Salomoni ex inſtinctu Spiritus ſancti; illo enim afflata velut prophetiſſa hæc dixit & docuit Salomonem. Id patet ex eo, quòd hæc eius monita ſint pars Prouerb. id eſt ſacræ ſcripturæ, ideóque fide diuina credenda quaſi verba Dei & Spiritus ſancti, idque non tantùm quatenus referuntur à Salomone, ſed etiam quatenus dicta ſunt à matre. Salomon enim verba non ſua, ſed matris refert in ſuum hunc ſacrum & Canonicum Prouerb. librum, eáque vocat viſionem, id eſt doctrinam per reuelationem à Deo acceptam, puta oraculum Dei. Mouit enim Spiritus ſanctus mentem, & os Bethſabee ad hoc eloquēdum, quia præuidebat Salomonis in mulieres & vina prolapſum, ideóque eum præmonendo præcauere volebat. Sic omnes ſcriptores Hegiographi vocantur prophetæ, & quælibet S. Scriptura, etiam hiſtorialis & ethica, à S. Petro epiſt. 2. cap. 1. v. 20. vocatur prophetia, id eſt reuelatio rei arcanæ, ſiue oraculum Dei. Nam vt ait Philo lib. de præm. & pœnit. *Propheta eſt interpres Dei dictantis oracula.* Addunt Baynus, Ianſen. Pineda & alij, Bethſabee verè propriéque fuiſſe prophetiſſam, ac ex reuelatione Dei præuidiſſe Salomonis ruinam, ideóque tam ſollicitè de ea hic filium præmonere. Vide Pinedam lib. 1. de reb. Salomonis cap. 4. num. 8. & ſequent. Vbi docet Bethſabee poſt adulterium cum Dauide pœnituiſſe, fuiſſéque feminam probam & Deum timentem, ideóq; vocari ancillam Dei: *Deus*, inquit Salomon Sapient. 9. 5. *Patrum meorum; quoniam ſeruus tuus ſum, & filius ancillæ tuæ.* Porrò Bethſabee hic manet Salomonem de quatuor rebus ipſi maximè neceſſariis: primò vt caueat à mulieribus; ſecundò vt caueat à vino tam ipſe, quàm omnes proceres; tertiò vt in afflictos ſit clemens & liberalis, quartò vt iuſtitiam præſertim pauperum tueatur.

Bethſabee fuit prophetiſſa.

Myſticè, Beda per matrem accipit Dei gratiam, quæ interiùs hanc ſapientiam docuit Salomonem, vt & ipſe eandem alios doceret.

Auctor Catenæ Græc. per matrem accipit ſapientiam, quaſi ipſa Salomonem ceu filium hic inſtrueret.

VERS. 2. *Quid dilecte mi, quid dilecte vteri mei, quid dilecte votorum meorum?* Hebr. *Quid fili mi, quid fili vteri mei, quid fili votorū meorū?* Chald. *Quale væ fili mi? væ? fili vteri mei, væ fili votorū meorū.* q. d. magnum væ, id eſt magnus dolor, magna pernicies tū præſens, tū æterna tibi ô fili imminet, ſi ſequaris vina & mulieres, in quas te procliuem video Septuag. cap. 4. *Quid fili ſeruabis? quid? dictiones Dei primogenite tibi dico fili: quid fili mei ventris? quid fili mearum orationum?* Syrus: *væ fili mi.* τὸ *quid* ter repetitur ad pathos, vt mater vehementum amoris ſui filio in-

A dicet, ac hæc documenta vehementer ei commendet & inculcet. Supplendum eſt hic verbum aliquod: hoc enim deſideratur, quod varij variè ſupplent. Sunt ex Hebræis, inter quos eſt R. Leui, qui putant hanc fuiſſe matris reſponſionem, quæ rogata à filio poſt mortem patris, vt aliquid ab eo peteret, Reſpōdit: quid fili mi, & quid fili vteri mei, non quem educaui, vt filia Pharaonis educauit Moyſen, ſed quem peperi, quid petam niſi vt ne des mulieribus fortitudinem tuam? Alii tum tandem putant matrem his verbis vſam erga filium, cum videret eum multas accipere vxores, præſertim alienigenas: ſed cùm hanc admonitionem & correptionem matris tanquam prophetiam proponat nobis, meliùs intelligimus etiamnū puerum his verbis fuiſſe inſtructum Salomonem à matre, tanquam diuinante qualis futurus eſſet, quod ad amorem mulierum ſpectat.

B *Quid fili mi, & quid fili vteri mei?* Supplendum eſt aliquid: quid fili mi cogitas, vel quem animum habes in me, quæ te portaui in vtero, quę quæ pro te vota feci? Alii ſic: *Quid fili mi, quid fili vteri mei?* ſup. facis, qui multiplicas tibi vxores, & tantoperè deditus es amoribus mulierum? Alii ſic: *Quid fili mi*, ſup. petam abs te? Quid inquam petam, quæ geſtaui te in vtero meo, quòd te nutrinerim & educauerim? Mihi magis arridet, vt ad ea quæ ſequuntur referantur hæ interrogationes, vt ſit ſenſus: Quid fili mi, & quid fili vteri mei potiſſimum te admoneam pro maximo quo te proſequor amore, quid à te petam vel exigam vt facias? vtique non aliud, quàm id quod ſubiungo: *Ne dederit mulieribus ſubſtantiam tuam*, &c.

C Vnde Auctor Catenæ Græc. iuxta Septuag. ſic clarè vertit: *Quid fili, quid tandem cuſtodies, niſi ſermones Dei? Quid fili primogenite (te enim compello) quid fili vteri mei? quid fili votorum meorum aliud te moneam, quam ne mulieribus dederis diuitias tuas?*

Quid dilecte mi? Pro *dilecte* Hebr. eſt ברי *beri*, quod primo Sept. vertunt *fili*, *bar* enim Chaldaicè ſignificat filium; ſecundo *bar* (vnde *beri*) Hebr. deriuatura ברר *barar*, id eſt mundus, purus, electus, dilectus fuit; vnde vertunt: *quid munde, pure, electe, dilecte mi?* q. d. Tu, ô Salomō adhuc innocens es, purus & mundus: quid ergo commendabo tibi aliud, quàm vt talis per ſobrietatem & caſtitatem permaneas? Caue igitur ne te cum mulieribus coinquines, vt puritatem & innocentiam puerilem deperdas,

D eamque cum libidine & ſcortatione cōmutes. Rurſum tu es dilectus & electus à Deo in regem Iſraëlis: Vide ergo vt eum diligas amore ſpiritali, & caueas ab amore contrario, puta carnali mulierum. Septuag. vertunt: *Quod fili mi primogenite?* Fuit enim Salomon primogenitus Dauidis ex Bethſabee, quæ plures alios poſt Salomonem filios Dauidi peperit, vti oſtendit Noſter Pineda lib. 1. de reb. Salom. c. 8. Rurſum *Primogenite*, id eſt ſpecie, pulchritudine, prudentia & cæteris omnibus ornate, & ſecundùm mea vota ad tantam eminentiam auerte, ideóque præ cæteris dilecte. Ita Auctor Catenæ Græc. *Quid dilecte vteri mei?* Solent matres vt delicias amoris filiis oſtendant, iiſque ipſos vrgeant ad ſibi obtemperandum refricare dolores, faſtidia, metus & pericula, quæ

pro ipſis per nonem menſes ſuſtinuere cum ea
vtero geſtarunt. Ita mater Machabæorum:
Fili, inquit, *miſerere mei, quæ te in vtero nouem
menſibus portaui, & lac triennio dedi, & alui, &
in ætatem iſtam perduxi.* 2. Machab. 7. 27. Rur-
ſum Noſter Pineda lib. 1. de rebus Salomonis
c. 6. cenſet per vterum, non tantùm conceptũ
& partum, ſed & lactationem notari. q. d. Ego
te vtero meo concepi & genui: Ego quoque in
ſinu meo quaſi ad pectus & vterum continuè
te geſtaui, lactaui, foui, ne te aliis lactandum
dedi, vt faciunt nonnullæ nobiles & delicatæ
matres, ſed ipſa è meis viſceribus meo ſangui-
ne, puta meo lacte te alui, vt totus quantus
quantus es meus ſis in ſolidum, nullamque
ſubſtantiam, carnem & ſanguinem niſi meam
poſſideas; quare par eſt vt pariter hæc mea
monita tua facias, tuæque menti penitus in-
ſcribas.

Vota matris *Quid dilecte votorum meorum?* Vota hic pri-
1. mò accipi poſſunt deſideria. q. d. O fili exo-
ptatiſſime, quem omnibus votis & deſideriis
concupiui, cuius bonum totis animæ medullis
2. opto & deſidero. Ita Vatab. & Ianſen. Secun-
dò Baynus & Caiet. q. d. O fili tot votis & de-
ſideriis expetite, tot ſuſpiriis & lachrymis à
Deo poſtulate, vt non ſis minùs deſideriorum
meorum filius quàm vteri mei, vtpote quem
animo magis quàm corpore enixa ſum; Audi
ergo hæc mea, quæ adeo de tua ſalute ſollicita
3. ſum, extrema monita & vota. Tertiò Beda le-
git: *Quid electe votorum meorum?* q. d. O fili ele-
cte & euecte iam ad regnum, quod ego omni-
4. bus votis tibi deſideraui & procuraui. Quar-
tò, *votorum*, ſcilicet pro quo multas preces &
vota Deo nuncupaui, vt iuxta promiſſa Dei fe-
liciter naſceteris, feliciùs educareris, feliciſſimè
regnares. Ante natiuitatem enim Deus pro-
miſerat Dauidi ex Bethſabee filium, cui nomen
futurum erat Salomon, eique regnum, opes,
gloriam omniaque bona deſtinarat, vt patet 2.
Reg. 7. Bethſabee ergo orabat & vota nuncu-
pabat, vt Deus ſua hæc de Salomone promiſſa
5. exhiberet & compleret. Quintò, nonnulli cen-
ſent Bethſabee fuiſſe ſterilem, ideóque per
preces & vota obtinuiſſe à Deo per miraculum
fœcunditatem, & natiuitatem Salomonis. Ita
Rupertus in c. 2. Matth. *Septem matres ait, fuiſſe
ſteriles ſacra Scriptura memorat, Saram & Rebe-
cam, Rachel & eam quæ peperit Samſon, Annam
matrem Samuelis, Bethſabee, quæ fuit mater Salo-
monis; & Elizabeth, quæ peperit præcurſorem Do-
mini; qui ex iſtis nati fuerunt, magni fuerunt, & in
pleriſque (vt iam dictum eſt) admirabiles quaſ-
dam ſimilitudines Domini prætulerunt de virgi-
nitate naſcituri, quæ naturaliter ſterilis eſt & non
parit, videlicet Iſaac & Iacob, Ioſeph & Samſon,
Samuel & Salomon.*

Verùm id rectè refutat Noſter Pineda loco
citato c. 7. Nam ex Scriptura liquet, Bethſabee
ilico ex adulterio Dauidis concepiſſe prolem:
ergo naturaliter erat fœcunda; nam quis dicat
Deum adulteræ ſterili, in ipſo adulterio fœcun-
ditatem per miraculum conceſſiſſe? Sic enim
viſus fuiſſet Deus adulterium probare, illíque
cooperari: quòd ergo dicitur ipſa *ſanctificata
ab immunditia*, intellige quòd purificata fuerit
à ſordibus menſtrui, à quibus lege veteri &
6. euangelica purificantur puerperæ. Sextò idem
A Pineda, quem ſequitur Salazar, cenſet Beth-
ſabee cum videret prolem, quam ex adulterio
Dauidis conceperat, ilico morte à Deo percuſ-
ſam, fuiſſe perculſam, ac metuiſſe vehementer
ne pari modo ſecundus filius, puta Salomon ſi-
mili nece feriretur, ideóque pro eius vita ſoli-
citam preces & vota nuncupaſſe; qua de cauſa
inquiunt illum filium votorum ſuorum appel-
lat, id eſt quem non ſolùm ex vtero editum pe-
pererat, ſed in dies etiam votis ac precibus
quodammodo reparturiebat. Huc ſpectat le-
ctio Septuag. qui habent: *Quid fili mearum ora-
tionum?* Itaque Salomon orationum filius dici-
tur, ſiue quia precibus illum mater à Deo obti-
nuit, ſiue etiam quia editum iam in lucem ma-
ter precibus à præcoci morte vindicauit, ſiue
etiam quia regnum, ſapientiam & probos mo-
res eidem mater precibus ſuis exorauit: qua-
propter affirmare licet Orationem vnà cum
B Bethſabee Salomonis matrem fuiſſe, aut etiam
commatrem: ſic enim in Hom. de Anna & Sa-
muele S. Chryſoſt. aſſerit orationem in pro-
creando, alendo & educando Samuele Annæ
commatrem extitiſſe.

Ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam, & di- Vers. 3.
uitias tuas ad delendos reges. Hebr. *Ne dederis
mulieribus robur tuum, & vias tuas ad delendos
reges.* Chald. *Ne dederis mulieribus fortitudinem
tuam, & vias tuas filiabus regum.* Septuag. Va-
tic. *Ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam, &
mentem tuam, & vitam in ſeram conſilij mutatio-
nem.* Complut. & Reg. æquè ac Theodot.
εἰς μεταμέλειαν, id eſt *in pœnitentiam*. Pro *ſubſtan-
tiam* Hebr. eſt חילך *chelecha*, id eſt *robur tuum,
vel virtutem tuam.* Aquila, Symmach. &
C Theodot. *pecunias tuas.* In his enim robur
ſuum conſtituunt diuites. Septuag. *opes tuas.*

Igitur primò per *ſubſtantiam* accipias opes.
q. d. Ne opes tuas ô Salomon profundas in
mulieres; meretrix enim eſt abyſſus & vorago,
quæ opes quantumuis magnas & regias vorat
& ſorbet.

Secundò, *non dederis ſubſtantiam*, id eſt ro-
bur, carnem & ſanguinem tuum mulieribus:
Libido enim & fornicatio exhaurit corporis
vigorem, ſpiritus & ſanguinem, illúdque ema-
ciat & conſumit, imò lue venerea multíſque
morbis inficit & conficit, vt dixi c. 5. v. 9. &
ſequ.

Senſus ergo eſt, q. d. Noli ô fili mi mulierũ
D potentum contagio integerrimas regis vires,
atque ampliſſimas regni tui opes delere & ex-
tinguere. Vera fuit vates Bethſabee; vero enim
præſagio diuinauit Salomonis per mulieres la-
pſum & exitium. Porrò pro *diuitias* Hebr. &
Chald. habent: *Et vias tuas ac (delendos reges)*
Primò & genuinè, q. d. Ne meas illas vias, hoc
eſt ne capeſſas illas actiones, quibus eneruari,
deleri & perdi ſolent reges: actiones hæ ſunt
fornicationes, commeſſationes, ebrietates,
profuſiones opum æquè ac virium in meretri-
ces & mulieres. Hæ enim regibus adimunt
robur mentis & corporis, iudicium, pruden-
tiam, ſanitatem, æquè ac ærarium exhauriunt,
vt ſumptus ad Rempublicam tuendam neceſ-
ſarios non habeant, fiántque inopes, ignaui, vi-
les, imbelles, & contemptibiles, quæ certa eſt
pernicies regum & regnorum, dum reges vo-
luptatibus dediti regnum negligunt, regníque

opes in ſuas delicias & luxurias abſumunt. A Vnde Chald. vertit. *Ne des vias tuas filiabus regum*, vt copuleris amore carnali filiabus Principum, præſertim Regum vicinorum Chananæorum, quod lege à Deo vetitum eſt, vti reipſa immemor huius moniti materni, eis copulatus eſt Salomon cum graui ſua culpa, æquè ac pœna. 3. Reg. 11. 1.

Syrus: *Ne des vias tuas cibis regum*. Ergo vetat gulam & libidinem, quibus ſe dedere ſolent reges, qui opibus regiis ad luxum & licētiam carnis abutuntur. Hoc enim hemiſtichiū pendet à priori. *Ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam*, illúdque inculcat & exaggerat oſtendendo eius effectus & damna, ſcilicet quòd mulieres perdunt regum opes, famam, dignitatem, robur & vitam. Ita Hebræi, Beda, Ianſen. Baynus, & alij. B Exempla ſunt in Dauide, Sumpſone, Sardanapalo, Hercule & ipſo Salomone: Hiſce enim mulieres ademerunt ſapientiam, ſanctitatem, robur, vigorem omnéque decus, imò eos effeminarunt, hoſtibúſque prodiderunt & perdiderunt.

Secundò, alij q. d. Noli ô Salomon tuas opes & vires profundere in mulieres, ne hoc tuo exemplo deleas & perdas reges, regúmque, ac tuos imprimis proceres & conſiliarios, vt illi pariter ſua in meretrices profundant. Potens enim eſt regis exemplum; illud enim ſubditi & proceres intueri & imitari ſolent.

Tertiò, alij cenſent hic diuerſum à præcedenti, nouúmque eſſe monitum de colenda pace cum vicinis, q. d. Noli ô Lamuel bella mouere vicinis regibus vt eos euertas, & regna C eorum in te tranſcribas: Hoc enim ſuperbum & iniuſtum eſt; ſed potiùs ſtude paci & amicitiæ, vt quietè & diuiter regnes, ſiſque vti nomine ita reipſa Salomon, id eſt pacificus. Hoc enim ſapiens pacis conſilium dedit Bethſabee Salomoni, ne in belli moleſtias & damna tam ſe, quàm reges gentéſque vicinas conijceret. Idque ſecutus Salomon regnum effecit pacificum, opulentum & fortunatum.

Porrò Septuag. vertunt: *Ne dederis mentem tuam & vitam in ſeram conſilij mutationem*, vel vt habet Auctor Catenæ Græc. *Ne mentem vitamque tuam ei ſtudio mancipes, cuius poſtea te pœniteat*, quod fiet ſi opes vireſque tuas in mulieres prodigas, vti præceſſit; qua ratione hæc verſio conſentiat cum Hebræo non ſatis liquet. Aliqui ſic adaptant: Septuag. inquiunt, ex Hebr. verterunt; *ad delendum reges*, id eſt ad de- D lectionem & obliterationem regum. q. d. Ne vias illas & viuendi rationes ineas, quæ cogunt reges ſtylum vertere, id eſt ſententias, & conſilia mutare; vt ſit metaphora ab his, qui quod ſemel in tabulis exararunt, conuerſo ſtylo detergere & delere coguntur. Alij cenſent Septuag. more ſuo Hebræa non verbotenus, ſed quoad ſenſum paraphraſticè reddidiſſe. Alibi enim non rarò magis paraphraſten quàm interpretem agunt. Verior ratio eſt, quòd Septuag. per מלכין *melachin*, id eſt *reges*, intellexerunt *conſilium*. q. d. *ad delendum conſilium*, hoc eſt ad ſeram conſilij mutationem. Vnde mox ſubdunt: *cum conſilio omnia fac*; de quo mox plura.

Vers. 4. *Noli regibus ô Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum ſecretū eſt, vbi regnat ebrietas.* Heb. *Non regum, ô Lamuel, non regum bibere vinum, & gubernatorum non eſt ſicera.* Chald. *Obſerua te à regibus, ô Lamuel, obſerua te à regibus, qui bibūt vinum, & à potentibus qui bibunt ſiceram.* Sept. paulò aliter: *Cum conſilio omnia fac, cum conſilio vinum pota: potentes iracundi ſunt, vinum autem non bibant.* S. Hieron. in c. 5. Iſaiæ ſic reddit verba Septuag. *Potentes verò ſi iracundi ſint, vinum non bibant.*

Pro *nullum ſecretum* Hebr. eſt לרוזנים *lerozenim*, id eſt *Principibus ne des ſiceră*. Heb. enim אי *e* valet אין *en*, id eſt *non*, ait Aben-Ezra & cæteri. Videtur Noſter in Hebr. legiſſe ולא רוזנים *velo rozenim*, id eſt *quia non ſecretarij*, ſcilicet ſunt, *vbi eſt ebrietas*: vnde vertit: *Quia nullum ſecretum eſt, vbi regnat ebrietas. Rozenim* enim ſecretarios & ſecretorum ſcrutatores ſignificat, vt patet Iſaiæ 40. 21. Ita Ianſen.

Quæres, cur Septuag. *Pro noli regibus dare vinum*, vertunt: *cum conſilio omnia fac*. Hebr. enim מלכים *melachim* ſignificat *reges*, non *conſilium*. Reſp. Hebr. *melachim*, id eſt *reges*, ſignificat quoque *conſilium*, & מלך *melach*, id eſt regnare, ſignificat quoque conſulere, eo quòd verè regnare ſit conſulere Reipub. ſiue cum conſilio & prudentia Rempubl. gubernare. Vnde rex idem eſt qui conſultor & prudens gubernator, vti multis oſtendi Daniel 4. 24. iuxta illud ſancti Baſilij apud Anton. in Meliſſa p. 2. c. 1. *Proprium eſt regis, ijs quibus præſit proſpicere. Regnum eſt legitima Præfectura.* Idque planè hic & Eccl. 2. v. 12. ſignificant Septuag. dum pro *melachim*, id eſt reges, vertunt *conſiliū*: quare pro אל *al*, id eſt *non*, legerunt אל *el*, id eſt *ad eum*. Vnde appoſitè vertunt: *cum conſilio omnia fac, & cum conſilio vinum bibe*, puta ſobriè, parcè & moderatè quantum ſanitas mentis & corporis requirit. q. d. Caue ô fili mi, Salomon rex, à mulieribus æquè ac à vinolentia, quia vtræque auferunt conſilium maturamque deliberationem & prudentiam, quæ in rege ad ſapienter regendum requiritur vel maximè, iuxta illud Oſee 4. 11. *Fornicatio, & vinū, & ebrietas auferunt cor*, vti pluribus ibidem oſtendi. atque hac de cauſa in regibus maiora ſunt peccata, & culpæ quàm in plebeis, quia ſcilicet impediunt ſanum conſilium, quod ſummè regibus ad rectè regendum eſt neceſſarium, vti docet D. Thomas, 2. 2. qu. 149. art. 4. in corp. Vnde Auctor Catenæ Græc. Sic Septuag. explicat, q. d. Vino potiùs & crapulæ tute imperes, quàm imperium illorum ſubeas; nam ſi iſthuc feceris ab honeſto, quod natura vel ratio dictat, non facilè excides: Occupêris autem circa veræ vitis vinum, hoc eſt circa diuinarū Scripturarum interpretationem, rerúmque naturæ conſtantium conſideratione, magnóque iudicio & mentis deliberatione in ea incumbas.

Hinc patet ſenſus vulgatæ verſionis: *Noli regibus ô Lamuel dare vinum*, quæ verba prima fronte videntur non Salomoni interdicere vinum, ſed iubere vt Salomon aliis regibus vinum interdicat. Verùm hic ſenſus parergus eſt, imò abſurdus: In Iudæa enim vnus duntaxat rex erat Salomon: apud gentiles vicinos, plures quidem erant reges, ſed his vino interdicere nequibat Salomon. Hinc nonnulli cenſent matrem hic ſuggerere Salomoni, ne regibus,

bus,id eſt Præfectis, Iudicibus & Conſiliariis ſuis permittat vinum, vt ſobrij ſana dent conſilia,eáque ſeruent ſecreta,ac Rempub.ſapienter adminiſtrent.

Verùm cùm mater hic inſtruat Salomonem, cæteráque monita ad ipſummet dirigat, hoc quoque ad ipſum dirigere non eſt dubiū. Senſus ergo eſt, q.d. Noli regibus, id eſt tibi ipſi,ô fili mi Salomon, qui es rex,tuiſque regiis conſiliariis (qui *melachim* quoque, id eſt reges vocantur: regnare enim eſt conſulere Reipubl. (vt paulò ante dixi) dare vinum, ſcilicet in magna copia, vt fiant temulenti, vinolenti vel ebrij; nam vinum moderatè ſumptum acuit ingenium,conſilium,& ſapientiam ad rectè gubernandum.

Eſt Euphemiſmus: feſtiuè enim & decorè, honoris cauſa Salomoni loquitur mater non B in ſecunda, ſed in tertia perſona more veterorum Hebræorum, quem hodie præ cæteris nationibus Germani ſequuntur, non dicunt in ſecunda perſona: Domine facito hoc vel illud, ſed in tertia: Dominus faciat hoc vel iſtud. Odioſum enim & ruſticum eſt tuiſare, & dicere, tu ô Rex vel princeps abſtine vino.

Qui dū viris honoratis loquuntur.

Hunc eſſe ſenſum liquet ex Hebræo, ex quo ſic paſſim vertunt: *Non eſt regum ô Lamuel, non eſt regum vinum*, hoc eſt, non eſt tuum, ô Salomon, qui es rex indulgere vino, ſed vacare ſapientiæ, & ſapienti Iſraëlis gubernationi. Vnde & quod Noſter ſubdit in plurali: *Ne fortè bibant & obliuiſcantur iudiciorum*: Hebræa efferunt in ſingulari: *Ne forte bibas, & obliuiſcatur ſtatuti*, id eſt ne forte bibas tu ô Rex fili mi Salomon, & obliuiſcaris ſtatuti, ſcilicet præcepti, & iuris diuini vel humani. Hinc Chald. clare vertit: *Ne forte bibas & peruertas rationem.*

Noſter Vilalpando in Ezech. c. 27. v.15. p. 19. lit. D. putat שכר *ſcechar*, id eſt ſicera inebrians, & ipſa ebrietas,alludere ad אשכר *eſcar*, id eſt donum,pretium, munus, quaſi hic vetetur Principibus& iudicibus ne accipiāt munera, quia munera eos inebriāt inſtar vini vt iuris obliuiſcantur illúdque peruertāt. Vinum ergo hic accipi pro munere inſtar vini dementante, per Catachreſin. Verùm ex antecedent. & ſequent. liquet hæc omnia ſpectare ad vinolentiam, non ad acceptionem munerum.

Noli regibus ô Lamuel, noli regibus dare vinum. Iterat *τὸ regibus* ad pondus & emphaſim, q. d. omnino omnibúſque modis reges arcendi ſunt à vinolentia, tum quia planè dedecoroſum & probroſum eſt, ſi rex, cuius eſt regere regnum ſit ebrius & regatur à vino; tum quia regum eſt omnia cum ratione, iudicio & conſilio facere, vt vertunt Septuag. Sobrij ergo ſint oportet, non ebrij & rationis conſiliíque impotes. Idem à Salomone didicit Plato, qui lib. 3. de Republ. *Ab ebrietate itaque*, inquit, *omnibus diximus abſtinendum, ſed tamen cùm alij, tum maximè cuſtodi non conceditur, vt ebrietate grauatus vbi terrarum ſit neſciat. Nempe ridiculum eſſet cuſtode indigere cuſtodem.* Cuſtodem vocat Principem, quia principis eſt inſtar cuſtodis vigilare, & ab hoſtibus cæteríſque malis cuſtodire ſubditos.

Reges caueāt à vino.

A Et Solon, qui Spartanis hanc tulit legem: *Princeps ſi deprehendatur ebrius, morte mulctetur.* Item Alex. ab Alex. lib. 3. c. 11. tradit apud Indos lege ſimiliter cautum, vt concubina, vel alia quælibet mulier regem temulentum occidens, hoc donaretur munere, vt ſucceſſori nuberet.

Exemplum eſt in Alexandro Magno, qui ex temulentia Clitum ſibi chariſſimum & fidiſſimum occidit, de quo S. Auguſt. exhort. ad ſacras virgines: *Innumerabiles quidem*, inquit, *iugum dominationis diu recuſantes, vinolentia in alienum redegit arbitrium, Alexander omnium victor à vino victus eſt.*

Exempla.

O Lamuel. Tacite hic Bethſabee aliam dat cauſam, cur Salomon cæteríque Reges abſtinere debeant à potatione, quòd ſcilicet ſint B *Lamueles*, id eſt Vicarii Dei in terris, cum quibus & in quibus eſt, imperatque & gubernat Deus. Deus autem planè exors carnis, vtpote durus ſpiritus, horret vinolentos & ebrios. Ebrietas enim facit iracundos, & furioſos inſtar dæmonum. Vnde S. Auguſt. ſer. 24. eum vocat *dæmonem blandum*. S. Chryſoſt. hom. 1. ad Popul. *Ebrius* ait *dæmon eſt voluntarius.* Rurſum S. Baſil. hom. 16. de Ingluuie & ebrietate. *Ebrietas*, inquit, *non ſuſcipit Dominum, Spiritum ſanctum depellit. Nam vt fumus fugat apes; ſic crapula fugat dona Spiritus ſancti.*

Quia nullum ſecretum vbi regnat ebrietas. Hæc eſt prima ratio expreſſa, ob quam Bethſabee Salomoni & regibus interdicit vino, quòd ſcilicet vinolentia detegat arcana eorum conſilia, quo fit vt tumultus, ſeditiones & bella concitentur. *Quod enim latet in mente* C *ſobrij, hoc natat in ore ebrij.* Quocirca ad hunc Salomonis locum alludens. S. Auguſt. ad ſacras virgines: *Ebrius*, inquit, *vultu deiecto ſupinus accumbit, & nullo alio cogente præter vinum cordis ſui arcana patefacit, & amicorum commiſſa ſecreta in medium producit.* Pondera illud, *nullo alio cogente præter vinum*, q. d. vinum ad proditionē ſecreti ebrium nō tam agit, quā cogit.

Nimirum *ſpeculum formæ eſt æs, animi autem vinum*, ait Æſchines apud Maximum. ſer. 30. Hac de cauſa nonnulli Principes ſolent inebriare eos quos ſuſpectos habent, vt ab ebriis expiſcentur, & extorqueant arcana eorum conſilia. Nam vt ait Plato in Sympoſio: *Vinum & cum pueritia, & ſine pueritia veridicum eſt.* Hinc illud Poëtæ: *Et vino tortus & ira.* Torquentur enim quodammodo homines vino & ira, potique & irati arcana ſibi commiſ- D ſa interdum enunciant. Ita Ode xxi. lib. iii. Horatius canit:

onomę.

Tu lene tormentum ingenio admoues,
Plerúmque duro: tu ſapientium
Curas, & arcanum iocoſo
Conſilium retegis lyæo.

Rectè vero Plato 1. de legibus, Nullum, ait, eſſe tormentum minus ſumptuoſum, minúſque noxium ac periculoſum quàm vinum, ad explorandos hominum affectus & mores. Appoſitè rurſum Horat. ad Piſones:

Reges dicuntur multis vrgere culullis,
Et torquere mero, quem perſpexiſſe laborant.

Vnde ὠμηστὴς Διόνυσος *Omiſtis Dionyſos*, id eſt crudelis Bacchus Græcis dicebatur, non tam quia olim viui homines ei ſacrificarentur,

quàm quòd excruciet, qui ſeſe illi dicarunt, id A eſt ebrios: Et Διόνυσος dictus, quaſi τὴν διά· hoc eſt τὸν νοῦν νύσσων, id eſt mentem feriens, pungens, lancinans, vulnerans. Anacharſis in conuiuio apud Platonem ita dormiens decubuit, vt quæ procreationis cauſa natura corpori affinxit ſiniſtra manu, os vero dextra comprimeret, quòd bene peti hominis linguā valentiore

Ebrietas reuelat arcana. fræno exiſtimaret indigere. Quocirca veteres picam Baccho ſacram fecerunt dicarúntque, teſte Natali Comite lib. 1. Mythol. c. 11. Pica enim eſt garrula & quicquid audierit refert: Idem facit ebrius, vnde Horat.

Arcanum demens detegit ebrietas. Nam', *In vino veritas.*

Sapienter Seneca Epiſt. 84. *Quemadmodum,* inquit, *muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in ſummam partem vis caloris eiectat:* B *ſic vino exæſtuante, quicquid in imo iacet abditum, effertur & prodit in medium. Onerati mero quemadmodum non continent cibum vino redundante, ita ne ſecretum quidem; quod ſuum alienumque eſt, pariter effundunt.* Egregiè Ambroſ. hanc eandem vini vim contemplans dixit lib. de Elia & Ieiun. c. 17. *Plerique vino vtuntur vt equuleo, & quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo, vt patriæ ſtatum, ſalutem ciuium, defenſionis ſuæ prodant conſilia. Quis inter cyathos texit quod latere cupiebat?* Cuius rei ſi exempla quæras, notum illud M. Craſſi. Is enim vt Dio lib. 51. bellum cōtra Dacos & Baſtarnas exercens, admiſit eorum legatos, & cōuiuio ſatis lauto excepit: qui vino pleni ſua omnia conſilia denudarunt. Sic etiam Bonoſus Imp. Barbarorum Legatos propinato vino ebrios reddebat, extorquebátque quæcumque vellet, vt ait Flauius Vopiſcus: Ebrij enim nullum ſecretum tegere norunt; imò & qui retegunt, ebrij ſunt cenſendi. Ebrij enim eſt & inſipientis ſecretum ſuum aperire, ſed maximè extráneo.

Aliam rationem cur reges abſtinere debeāt vino dant Septuag. dum vertunt: *Potentes ira-*

Acuit iram. *cundi ſunt, vinum autem non bibant:* Vinum enim accendit iram & bilem, & iracundos agit in furorem. Vnde Plato lib. 8. de Repub. *Ebrius vir,* inquit, *tyrannicum gerit animum; qui etiam furioſus & extra ſe poſitus, non ſolum hominibus, ſed & dijs imperare contendit, ſperátque ſe id conſecuturum.* Ac cauſam ſubijcit, quòd ebrietas acuit animos & iras, quæ pariunt tyrannidem & furorem. Verè Eratoſthenes apud Stobæū ſer. 18. de Incontinentia. *Vinum,* inquit, *igni æqualem habet vim vt hominem ſubierit, quem conturbat vt Lybicum mare Aquilo, vel Auſter. Itaque prodit latentia in mentis receſſu, animumq; vniuerſum concutit.* Tullius Cymber vinolentus erat, ideóque iracundus & iugi dominique impatiens: quare in Iulij Cæſaris cædem cum ſocijs coniurauit, dicens: *Ego quanquam feram, qui vinum ferre non poſſum,* vti refert Seneca epiſt. 84.

VERS. 5. Iudicium peruertit. *Ne forte bibant & obliuiſcantur iudiciorum, & mutent* (commutent) *cauſam filiorum pauperis.* Hebr. *Ne forte bibat & obliuiſcatur ſtatuti* (iuris & iuſtitiæ) *& mutet iudicium filiorum afflictionis.* Loquitur mater Salomoni in plurali, & in tertia perſona honoris cauſa, vt dixi. q. d. Ne forte tu cum tuis conſiliarijs bibens vinum, fias temulentus & per temulentiam obliuiſcaris iuris & iuſtitiæ; itaque mutes & tranſuertas cauſas pauperum. Vnde clarè Chaldæus vertit: *Ne forte bibas & peruertas rationem tuam; & mutes iudicia omnium filiorum pauperis.* Septuag. *Ne obliuiſcantur ſapientiæ, & rectè iudicare non poſſint imbecilles;* vel vt Auctor Catenæ Græc. *Ne infirmos ac debiles contemnant.* Syrus: *A regibus caue, vel, ne bibas & obliuiſcaris inueſtigationis, & obliuiſcaris iudicij filiorum pauperis.*

Cauſa phyſica eſt, quòd ebrietas mentem ſopit, imò mergit & ſepelit in vino, vt homo iam ſit rationis impos, nec tam homo quā brutum: quare ſapientiæ, iuris, iuſtitiæ, cauſarum rerumque omnium eum capit obliuio. Fumis enim vini turbatum habet cerebrum, qui ſpecies phantaſiæ obnubilant, confundunt & commiſcent, vt pro veris falſa imaginetur & videre ſibi videatur. Cauſa ethica eſt, quòd ebrietas faciat hominem leuem, petulantem, iræ & amori obnoxium, vt ſopita iam ratione in gratiam amici compotoris, multa promittat & faciat quæ iuri & honeſtati aduerſantur. Quocirca S. Chryſoſt. apud Anton. in Meliſſa p. 1. c. 41. *Illis,* inquit, *qui in ebrietate & luxuria viuunt, dies in caliginem nocturnam vertitur, non quidem extincto ſole, ſed mente ipſorum per ebrietatem obfuſcata. Ebrietas eſt rectæ rationis alienatio, & delirium, & ſecundùm animam ſanitatis perditio. Vinum immodicè potum luxuriæ fomes eſt, voluptatum ſuppeditatio, lues iuuentutis, animæ venenum, rationis extinctio, virtutis alienatio.* Ibidem Clemens: *Omnis* C *vinoſus,* inquit, *inferior eſt ira, & mente vacuus.* Ibidem S. Baſil. *Vinum à Deo,* inquit, *datum temperantibus donum ad conſolationem infirmitatis, laſciuientibus nunc factum eſt inſtrumentum luxuriæ. Ignis ille qui carni ex vino innaſcitur, fomes fit ignitorum iaculorum inimici: Rationem enim & mentem vinum demergit; affectus autem & voluptates, vt oleum flammam accendit.* Et mox: *Ebrietas dæmon eſt ſponte admiſſus per voluptatem in animos. Ebrietas mater eſt malitiæ, impugnatio virtutis; hæc ex forti timidum facit, ex modeſto laſciuum, iuſtitiam ignorat, prudentiam abolet. Nam ſicut aqua pugnat igni, ſic immoderatio vini mentem ſobriam extinguit. Ebriorum graues ſunt ſomni, profundi, & ſuffocationi, imò reuera morti vicini: vigiliæ verò ipſorum, minus etiam quàm ſomni, ſenſuum habent. Vita enim eis inſomnium eſt; qui cum tunicam non habeant, neque quod in craſtinum comedant, regnant tamen, & exercitibus imperant in* D *ipſa ebrietate, & vrbes ædificant, & pecunias diſtribuunt.* Idem homil. de Ieiunio: *Ebrietas,* inquit, *vt ſomnum affert mortis germanum, ita vigiliam habet obliuioſam ſomnis adſimilem.*

Cauſa Phyſica. Ethica. onomæ.

Quocirca Deus ſacerdotibus dum ſacris funguntur, vino ſub pœna mortis interdicit Leuit. 10. 9. *Vinum,* inquit, *& omne quod inebriare poteſt non bibes tu & filij tui, quando intrabitis in tabernaculum teſtimonij, ne moriamini; quia præceptum ſempiternum eſt in generationes veſtras: & vt habeatis ſcientiam diſcernendi inter ſanctū & prophanum, inter pollutum & mundum, doceatiſque filios Iſrael omnia legitima mea, quæ locutus ſum ad eos.* Atque hac de cauſa Nadab

& Abiu, quia temulenti pro igne ſacro ignem profanum obtulerunt, eodem igne cremati ſunt, vti ibidem oſtendi.

VERS. 6. *Date ſiceram mœrentibus, & vinum his qui amaro ſunt animo.*

VERS. 7. *Bibant, & obliniſcantur egeſtatis ſuæ.* (Chal. *detritarum veſtium*) *& doloris ſui* (Septuag. *laborum ſuorum.* Symmach. *moleſtiarum ſuarum*) *non recordentur amplius*, quamdiu ſcilicet vinum, vel vis vini in eis fuerit, ait Galatinus lib. 5. de Arcanis fidei c. 7. vbi pluribus exemplis probat τὸ *amplius* vel *vltra*, non ſemper æternum aut longum, ſed ſubinde breue tempus ſignificare. Septuag. *Date inebriatiuum his qui in mœroribus, & vinum bibere his qui in doloribus.* In Hebræo pulchra eſt Paranomaſia inter שכר *ſechar*, id eſt *ſicera* ſiue vinum, & לא יזכר *lo iizcar*, id eſt *non recordetur*, q. d. *ſechar* ſiue ſicera tollit זכר *zecher*, id eſt memoriam dolorum & angorum.

Mœrenti da vinum, Cui? Reſp. 1.

Primò pro *mœrentibus* Heb. לאבד *leobed*, id eſt *pereunti*, id eſt damnato ad mortem, inquiunt Hebræi & Arboreus: his enim dari ſolet vinum, vt mœrores ſuos mitigent, robúrque mentis & corporis colligant ad tolerandum ſupplicia, iuxta illud Amos 2. *Et vinum damnatorum bibebant in domo Dei ſui.* Sic Iudæi Chriſto crucifigendo dederunt vinum myrrhatum ad perferendum crucis tormentum. Marci 15. Vnde Vatab. vertit: *Damnatis date vinum, &c. vt calamitatis ſuæ non recordentur.* Syrus: *Vt iniuſtitiæ & calamitatis non reminiſcantur*; Scilicet Bethſabee diſſuadet Salomoni, & iudicibus vinum argumento petito à contrariis. q. d. Vinum pertinet ad reos cóſque, qui morte ob ſcelera mulctandi ſunt: Indecens ergo & indignum eſt, vt iudices qui eos morte mulctant, in reorum locum ſubeant, vinumque bibant. Audi Galatinum ex libro Sanhedrin lib. 8. de Arcan. fidei c. 19. *Dixit R. Raſda, quòd egreſſurus occidendus potabatur puluere incenſi in ſcypho vini, quatenus ſepararentur ſenſus eius ab eo, ſicut dictum eſt Prouerb. 31. Date ebriatiuum perdito, & vinum amaro animo. Erant autem in Ieruſalem mulieres honeſtæ, quæ hæc ſponte mittebant.*

2. Secundò, alii per mœrentes accipiunt lugentes, qui ſcilicet lugent mortem patris, fratris, ſororis, vxoris. His enim de more datur vinum, vt mœrorem pellant vel mitigent. Vnde Ierem. c. 16. inter extremas Hebræorum calamitates aſſignat, quòd vino ad temperandum luctum deſtitueretur: *Et non dabant*, inquit, *illis poculum calicis, ad conſolandum ſuper patre & matre ſua.* Ita Noſter Hieron. Prado in Ezech. cap. 54.

3. Genuinè. Tertiò & genuinè, quoſlibet mœrentes hic accipe cum S. Chryſoſt. & aliis paſſim. Hi enim Hebr. vocantur *pereuntes*, quia mœrore conficiuntur & contabeſcunt, vt propè perire videantur, ait R. Leui. Ad hoc enim Deus poſt diluuium docuit Noë modum conficiendi vinum ex vuis, vt eius & filiorum mœrorem ob inductum mundo diluuium, & rerum omnium exterminium hilaritate vini temperaret. Geneſ. 9. 20. Vinum enim dolorum obliuionem inducit, phantaſiam recreat, mentem exhilarat. Nec mœrentibus magnum periculum eſt ab ebrietate, quia mœ-

Mœſti ægrè inebriantur. Cur?

A ror ebrietati reſiſtit. Vnde Hippocrates & Medici docent, triſtes & melancholicos ægrè vino vinci & inebriari, ſed id facilè contingere ſanguineis, & in lætitiam effuſis. Audi S. Chryſoſt. hom. 29. in Geneſ. qui explicans illud Geneſ. 9. 20. *Cœpítque Noë vir Agricola exercere terram, & plantauit vineam, bibénſque vinum* (copioſius) *inebriatus eſt.* Cauſam aſſignat: *quia*, inquit, *magna tenebatur triſtitia, & ſibi ipſi conſolationem inde excogitare volebat, ſicut & ſapiens quidam dicit: Date vinum iis qui in triſtitia, & ſiceram iis qui in dolore, monſtrans quòd nullum tam præſens eſt triſtitiæ remedium, atque vini vſus; tantum vtilitatem eius ne perdat intemperantia. Quod autem in triſtitia & mœrore fuerit iuſtus ille, videns ſeipſum in tanta ſolitudine, & illorum hominum corpora ante oculos proiecta, & commune omnium ſepulchrum hominibus & brutis factum, quis* B *contradiceret? Mos enim prophetarum & iuſtorum omnium eſt, non ſolùm pro iis dumtaxat dolere, qui ſibi proximi ſunt, ſed & pro reliquis omnibus.*

Vinum datum à Deo ad remediũ triſtitiæ.

Idem S. Chryſoſtom. homil. de Caſtitate & Sobrietate: *Vinum moderatum ait debilem ſtomachum reficit, vires deficientes reparat, algentem frigore calefacit, vulneribus infuſum medetur, antidotis etiam diuerſiſque medicamentis adiunctum ſalutem operatur, triſtitiam remouet, languores animi delet, lætitiam infundit, conuiuas honeſta miſcere colloquia facit: paulo amplius verò ſumptum quodammodo conuertitur in venenum.* Et poſt nonnulla: *Ruſticanum quidem, ſed ſanum dictum: Vini medicamentum plus iuſto ſumptum, venenum eſſe cognoſcitur.* Salo- C monem de more ſecutus Siracides: *Vinum*, inquit, *in iucunditatem creatum eſt, & non in ebrietatem ab initio. Exultatio animæ & cordis vinum moderatè potatum* Eccleſ. 31. 35. Vide ibi dicta.

Gnomæ.

Alcæus Græcus Poëta Lyricus ſic de vino canit:

Vinum enim, quia obliuia dolorum inducit, Semelæ & Iouis filius
Hominibus dedit. Infunde miſcens vinum,
Vnam ad aquæ menſuram duas addens meraci;

Vt ſcilicet in cyatho duæ partes ſint vini, tertia ſit aquæ. Idem:

Nullam aliam ſeueris arborem prius vite.

Ex quo Horatius:

D *Nullam Vare, ſacra vite prius ſeueris arborem.*

Xenophon in Sympoſio: *vinum ita mœrores ſopit, vt mandragora hominem: beneuolentiã autem, non aliter quàm oleum flammans excitat.*

Epictetus apud Maximum ſer. 30. *Cicadæ*, inquit, *canoræ, cochleæ autem mutæ, gaudent tamen hæ humectatione, illæ verò calore: hæ prouocantur rore, & in eum exeunt; illas contra excitat ſol ardens & in eo canunt: Itaque ſi vis & muſicus, & ex omni parte aptus vir exiſtere, cum in compotationibus vino animus irrigatus fuerit, tum eum progredi & contaminari ne ſinito: at cum in conſeſſibus à ratione animus incenſus fuerit, tũ & diuinare & iuſtitiæ oracula canere iubet.* Hac de cauſa vini repertor dictus fuit liber, vel quòd det licentiam & libertatem loquendi, vel quòd liberet à curis, ait Seneca lib. de Tranquill. animi. de quo vide Iacob. Pontanũ lib. 2. Pædag. Vnde Horatius Ode 7. lib. 1.

O ſortes, inquit, *maioráque paſſi*
Mecum ſæpe viri, nunc vino pellite curas.

Idem lib. 2. Satyr. 5.

Ducere ſollicitæ iucunda obliuia vitæ;

Hoc eſt ait Lambinus

.. *potare, ſeu haurire obliuia curarum.*

Et Anacreon:

Quando vinum bibo, dormiunt curæ.

Et Ouidius:

Vina parãt animos, faciúntque coloribus aptos.
Cura fugit multo, diluiturque mero.
Tunc veniunt riſus, tunc pauper cornua ſumit:
Tunc dolor & curæ, rugáque frontis abit.

Et Plato lib. 1. de legibus: *Vinum*, inquit, *hauſtum continuò hominem ſeipſo lætiorem atque hilariorem reddit.* Socrates apud Xenophontem in Sympoſio: *Atque vt bibamus*, inquit, *viri etiam mihi valde placet. Reuera enim vinum rigans animos, curas quidem, non ſecus atque Mandragora homines, ſopit.* Panyaſis apud Athen. lib. 2.

Eſt cibus igni par, vinum mortalibus ipſum,
Cuiuſuis medicina mali, medicina dolorum,
Maxima lætitiæ pars, & ſplendoris in ipſis.

Denique S. Auguſt. ad Virgin. c. 1. *Vinum*, inquit, *triſtitiam remouet, omnes animi languores delet, lætitiam infundit, conuiuas honeſta colloquia miſcere facit.*

Neque hoc ignorauit Lutherus, hæreſum noſtri æui fex, qui vt refert Cochlæus, cùm acres ob nouatam fidem, & adinuentam hæreſim, aſſiduóſque pateretur conſcientiæ ſcrupulos, vt eos vino ſopiret vel extingueret, quotidie perpotabat & pergræcabatur ſtrenue, vt videretur ſemper vinolentus & temulentus: atque ſuæ perfidiæ aſſeclis, qui ſimilibus conſcientiæ ſcrupulis exagitabantur idem remedium ſuggerebat, vt ſcilicet ſcrupulos vino obruerent; ſed fruſtra: nam ex ebrietate euigilantibus, & iam ſobriis viuaciùs recrudeſcebant ſcrupuli, atque mordaces mentis angores eos acriùs mordebant & diſcruciabant; malam enim conſcientiam, & perfidiam aſſiduè mordentem, nec vinum, nec res vlla mundi ſanare poteſt, niſi vera fides dumtaxat & pœnitentia.

Tropol. Neſteras Abbas apud Caſſian. collat. 14. c. 17. ex Septuag. *Date μέθην*, hoc eſt inquit, *ebrietatem* (id eſt *inebriamentum*, vt vertunt Vatican. puta *ſiceram inebriatiuam*) *his qui in triſtitia ſunt, &c. id eſt, his qui pro pœnitudine actuum priſtinorum mœrore atque triſtitia deprimuntur, Spiritalis ſcientiæ iucunditatem, velut vinum quod lætificat cor hominis, affluenter infundite, eóſque ſalutaris verbi crapula reſouete, ne forte iugitate mœroris, ac lethali deſperatione demerſi, abundantiore triſtitia abſorbeantur qui eiuſmodi ſunt.*

VERS. 8. *Aperi os tuum muto, & cauſis omnium filiorum qui pertranſeunt.* Vatabl. *Patrocinare ſilenti in cauſa ſua.* Alij: *Loquere pro muto.* Aben Ezra: *Propter eum qui effari nequit, tu loquere.* Mutus ergo vocatur, qui ad tribunal vocatus, ius ſuum tueri vel præ pudore non audet, vel præ imperitia neſcit, quales ſunt peregrini, pupilli, ruſtici, viduæ, quæ ab אלם *illem*, id eſt mutus vel ligatus, cui ſcilicet lingua eſt ligata ne fari queat, vocan-

A tur אלמנות *almanoth*, quòd ligatæ ſint vel mutæ, *vt ſuas iniurias propulſare*, ſuumque ius per rationes & leges tueri non valeant. His enim Iudex & Princeps debet eſſe patronus, ac pro eis loqui, eorúmque ius contra potentes & eloquentes defendere: vti fecit S. Iuo pauperum aduocatus, S. Ludouicus Rex Franciæ, & S. Iob: *Auris audiens*, inquit, *beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi, eò quòd liberaſſem vociferantem, & pupillum cui non erat adiutor. Benedictio perituri ſuper me veniebat, & cor viduæ conſolatus ſum, &c. Oculus fui cæco & pes claudo. Pater eram pauperum, & cauſam quam neſciebam diligentiſſimè inueſtigabam. Conterebam molas iniqui, & dentibus illius auferebam prædam.* Iob 29. 11. Ita paſſim interpretes. Quare minus genuinè aliqui per mutum accipiunt taciturnum & ſeruantem ſecretum, q. d. tua

B ſecreta nulli reueles niſi muto, id eſt ſilenti, qui ſecretum non effutit, ſed ſilens in mente condit & conſeruat: ſilens enim videtur elinguis & mutus. Verùm hic non agitur de ſeruando ſecreto, ſed de tutandis miſeris qui ſe tueri neſciunt. Vnde Chald. vertit: *Aperi os tuum his, qui non peruertunt iudicium*, imò ius habent, quod explicare & probare nequeunt.

Septuag. per *mutum* accipiunt verbum Dei: *Aperi*, inquiunt, *os tuum verbo Dei, & iudica omnes ſanè vel integrè.* q. d. Verbum Dei exaratum in S. Scriptura elingue eſt, inanime & quaſi mutum, quia leges iudiciales & iura ſcriptis chartis tabulíſque S. Scripturæ continentur, nec fari ſéque tueri queunt. Tuum ergo ô Rex & Iudex eſt, & animare & vocalia efficere, vt ea ore tuo enuncies, pro-

C mulges, defendas, ac ex eis iuſtam ſententiam proferas, ſontes damnando & puniendo, inſontes abſoluendo & præmiando. Rex ergo & Iudex, eſt os verbi Dei, æquè ac iuris & iuſtitiæ, quod illam velut mutam, facit vocalem, ſonoram & formidabilem. Aliter alij. Cenſent enim Septuag. pro *muto* in datiuo vertiſſe *mutus* in nominatiuo, ſcilicet *aperi os tuum mutus*, hoc eſt: Non tua, ô Rex, ſed Dei verba proferre debes: noli ergo ex cerebro tuo loqui, ſed mutus & tacens expecta à Deo quicquid dicturus es; ac tunc demum dictata à Deo verba dicito. Dei enim poteſtate & vice fungeris, eius nomine ius dicis & cauſas iudicas; ergo ſic loquere vt Deum decet, cuius vices geris: Vtere ſcilicet verbis Dei, hoc eſt ad eum modum integrè ac iuſtè ſen-

D tentiam profer, ac ſi Deus ipſe ex ſolio ſententiam proferret. Deus enim per iudicem velut per os ſuum loquitur, & iuſtum iudicium enunciat. Verùm prior expoſitio, vti plenior, ita germanior eſt.

Et cauſis omnium filiorum qui pertranſeunt. Minus rectè Tigur. vertit. *Aperi os tuum mutu, in iudicio omnium eorum qui prouocant*, ſcilicet ad tuum tribunal & iudicium. Hebr. enim eſt בני חלוף *bene chaloph*, id eſt *filiorum mutationis vel tranſitus.* Quod primò Pagnin. vertit: *Omnium filiorum mundi*: hi enim in perpetua ſunt mutatione, ac aſſiduè tranſeunt tenduntque ad mortem: Omnis ergo homo eſt filius mutationis, quia à vita tranſit in mortem, à morte in immortalitatem. Vnde Filii mutationis qui Reſp. 1.

Vatab. vertit: *In cauſa omnium filiorum interitus*, ideſt mortis, q. d. Omnibus eſto æquus, omnes ex æquitate iudica; neminem verere, eſto is potens, diues & princeps ſit, quia omnes ſunt mortales breuique morientur, iuxta illud: *Omnes morimur & quaſi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur.* 2. Reg. 14. 14. Et illud: *Manè ſicut herba tranſeat, manè floreat & tranſeat, veſpere decidat, induret & areſcat.* Pſal. 86. 6 Et illud Iob 14. 2. *Homo natus de muliere, breui viuens tempore &c. Fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet.*

2. Secundò, Chald. vertit: *Iudica cauſas peruerſorum*: hi enim ſunt filij mutationis, quia iura peruertunt, eáque in iniurias mutant & conuertunt.

3. Tertiò, alij per filios mutationis accipiunt eos, quorum fortuna commutata eſt, vt ex proſperitate & opibus deuecti ſint in aduerſitatem & paupertem: horum enim ſors miſerior eſt ſorte eorum, qui nunquam felices vel opulenti fuere, idcóque magis miſeranda & ſubleuanda. Huc accedit R. Salomon: *Qui pertranſeunt* ait ſunt populi, quorum auxilium præterijt & irritum euaſit.

4. Quartò, alij per filios commutationis accipiunt reos, qui vitam cum morte commutant. q. d. Vide ô Salomon, ô rex, ô iudex ne quem præcipitanter morti adiudices; à morte enim non eſt commutatio & reditus in vitam, ſed ſemel occiſus in æternum manet occiſus: quare vide ne quem temerè inaudita cauſa condemnes; ſic enim facilè inſontem & iuſtum condemnabis. Ita Aben Ezra: בני חלף q. *Bene chaluph* inquit *ſunt morti adiudicati ob capitale ſupplicium: horum igitur cauſam ritè ſolertérque diſcutiendam curato.*

5. genuinè. Quintò, propriè & genuinè filii mutationis vel tranſitus vocantur peregrini. Hi enim cùm à patria abſint ſintque apud exteros, nullum habent notum vel patronum, neſciunt iura loci, ab indigenis parui fiunt, faciléque ab improbis opprimi vel circumueniri queunt.

A Principis ergo eſt eorum patrocinium ſuſcipere, eóſque velut ſuos protegere & promouere. Exponit quod dixit: *aperi os tuum muto.* Peregrini enim peregrè ſunt quaſi elingues & muti, præſertim quia ſæpe linguam loci non intelligunt, aut eloqui neſciunt.

Myſticè, S. Hieron. (vel potius Rabanus) in cap. 1. Threnor. ad illa: *O vos omnes qui tranſitis per viam*: *Hinc*, inquit, *per Salomonem dicitur: aperi os tuum muto, & cauſis omnium filiorum qui pertranſeunt: muti enim dicuntur, qui prædicatorum verbis contradicendo minimè reſiſtunt, qui etiam pertranſeuntes ſunt, quia intentionem mentis in amore vitæ præſentis dedignantur agere.*

Aliter Beda: *Os* inquit *aperire muto, eſt populo gentium fidei verbum prædicare, qui diuina* B *eloquia prius perſonare neſciebat.*

Aperi os tuum; decerne quod iuſtum eſt, & iudica inopem & pauperem. Hebr. *Aperi os tuum, & iudica iuſtitiam, & iudicium afflicti & egeni.* Chald. *Et ius redde pauperibus, & iniuriam patientibus.* Septuag. *Et iudica pauperem & imbecillum.* Addunt priſci Codices: *Et vindica inopem & pauperem.* Quæ verba à quopiam per modum gloſſæ adiecta fuere. *Iudica* enim idem eſt quod, *vindica* inopem & pauperem à vi & oppreſſione diuitum: regis enim eſt pauperem iura tueri contra potentiam diuitum; cum ipſi contra eos ſe defendere nequeant. Tu ergo, ô Lamuel, cum quo eſt Deus, in terris vices Dei exerce; de quo ait Pſaltes: *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor.* C Præclarè S. Chryſoſt. apud Anton. in Meliſſa part. 2. cap. 6. *Non in pretioſa veſte & zona* inquit, *nec in præconis voce cernitur princeps, ſed in eo quòd collapſa reficiat, quæ malè conſtituta ſunt corrigat, ac in iniurioſos animaduertat, nec patiatur à potentioribus ius auferri.* Et Epictetus: *Nihil eſt quod magis eum, qui præſit, deceat, quàm vt neminem vel ſuperbè contemnat, vel indecorè admiretur, ſed ex æquo omnibus præſit.* VERS. 9.

ALTERA PARS CAPITIS, ET VLTIMA LIBRI.

HVc vſque audiuimus monita Bethſabee data Salomoni filio: nũc Salomon matri vices rependit, ac matris occaſione mulierem fortẽ, ideſt inſignem matrem familias, in eáque ipſammet matrem graphicè depingit & celebrat: Sicut Chriſtus accepto teſtimonio à ſancto Ioanne Baptiſta, quòd ipſe eſſet Meſſias & agnus, qui tollit peccata mundi, Ioanni vicem rependit, hæc ei dans encomia: *Quid exiſtis in deſertum videre? &c. prophetam? etiam dico vobis & plusquam prophetam. Hic eſt enim de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Amen dico vobis: Non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptiſta.* Matth. 11. 7. Ita Vatab. D Baynus, Aben Ezra, Ianſen. & alij.

Alij cenſent hæc quoque eſſe verba Bethſabee, quaſi ipſa poſtquam monuit Salomonem de cauendis mulieribus, nunc eum doceat qualem ambire debeat vxorem, at quot illa quantiſque dotibus pollere debeat. Ita Caiet. Verùm priùs quod dixi verius eſt.

Porrò elegantiæ cauſa verſus hi ſunt Alphabetici: primus enim incipit à prima litera Aleph, ſecundus à ſecunda littera Beth, & ita conſequenter per 22. verſus, qui à totidem literis Hebraicis ordine Alphabetico inchoantur. Idem fit in Threnis Ieremiæ, vbi cauſam aſſignaui, & in Pſalmis nonnullis, vt 25. 34. 37. 111. 112. 118. 145. 5. Hieron. ad Paulam Vrbicam cenſet hæc omnia ad finem cap. Iambico tetrametro eſſe conſcripta: cuius metri quęnam olim apud Hebræos fuerit ratio,

numerus, pedes, metri & menſura iam ignoramus.

Allegoricè depingit hic Salomon Eccleſiam, quæ vxor eſt Chriſti, veri Salomonis, & materfamilias fidelium omnium. Ita Auctor Imperfecti apud Chryſoſt. hom. 23. in Matth. S. Gregor. 33. Moral. 22. vel iuxta aliam editionem 16. Beda, Salonius, Gloſſa, Arboreus, Baynus & alii; quin & S. Ambroſ. in fin. tom. 2. editionis Romanæ, fusè totum hoc caput Eccleſiæ adaptat: ſed hic commentarius penè ad verbum idem eſt cum ſerm. 45. S. Auguſt. de diuerſis, magiſque redolet ſtylum S. Auguſt. ac S. Auguſtino tribuitur à Poſſidio & Beda Rom. 82. Et à Doctoribus Louanienſibus, qui hos S. Aug. ſermones velut nouos primi ediderunt. In textu tamen aliter ſæpe vertit legitque hos Salomonis verſus S. Ambroſius, aliter S. Aug. Rurſum S. Ambroſ. vberior eſt, & plura habet, quàm S. Aug. Appoſitè ergo Chriſtianos alloquitur S. Epiphanius in ſuo Ancorat. *O vos orthodoxi & Eccleſiæ filij, veritatis filij, ſapientis & fortiſſimæ mulieris illius filij, cuius gloria eſt apud Salomonem dicentem: Mulierem fortem quis inueniet? Prouerb. 31. velut rara ſit, imò potiùs vna, fortem mulierem intelligite Eccleſiam Dei, veſtram matrem, qua nihil fortius eſt, vt quæ moriatur per ſingulas excitatas perſecutiones, pro nomine viri ſui.* Hæc Epiphan.

Tropol. depingit animam ſanctam heroicis virtutibus deditam, ac ſignatim B. Virginem, cui hæc applicat S. Bernard. ſerm. 9. inter paruos, & fuſiùs ſerm. 2. ſuper miſſus eſt; ſic & Auctor Catenæ Græc.

Symbol. mulier fortis eſt ſapientia, item S. Script. cui hæc adaptat Lyran. ex R. Salomone.

Rurſum mulier fortis eſt virtus heroica, ſiue virtutis perfectio. Ita R. Leui. audi noſtrū Pinedam lib. 2. de reb. Salomonis cap. 4. n. 10. Monetur inquit à matre Salomon, ne accipiat coniugem de terra Chanaan dum ait: *Ne dederis mulieribus* (Chananæis, profanis doctrinis, voluptatibus, falſæ religioni) *ſubſtantiam tuam, & vias tuas ad delendos reges*, ſed vaca ſapientiæ, quæ reges amplificat. Suadet igitur vt *mulierem fortem* accipiat *de vltimis finibus & procul*: ipſa eſt ſapientia. Hinc eius dotes alphabetario carmine deſcribit, vt ipſa etiam elementa literaria cum ſapientiæ ſtudio coniungantur, & puerum ab ipſa alphabetaria tabella ſapientiæ & pietati aſſuefaciat.

Scripſit de muliere forti ingentem librum Albertus Magnus, quo ſingula capitis verba fusè examinat, ex iiſque diſcurſus & conceptus morales elicit, quibus magnam concionibus materiam ſuppeditat.

Vers. 1. Aleph. *Mulierem fortem quis inueniet?* (q. d. inuentu eſt non impoſſibilis, ſed difficilis, quia paucę tales ſunt, & velut rara auis in terris) *procul & de vltimis finibus pretium eius.* Marcus Antonius Abagarus ex vetuſtiſſimis Biblijs ante annos 800. Armenorum lingua & charactere ſcriptis, legit: *Mulierem ſani cerebri quis inueniet? pretioſiore a eſt lapidibus pretioſis.* Pro *muliere*) Hebr. eſt אשת *eſceth*, id eſt mulierem vel vxorem: de coniugata enim & matrefamilias A hic agi patet ex ſequenti: *Confidit in ea cor viri ſui*, &c.

Pro *fortem* Hebr. eſt חיל *chail*, id eſt roboris, virtutis, ſtrenuitatis. Vnde primò aliqui vertunt: *mulierem diuitiarum*; diuitiæ enim ſunt robur & fortitudo diuitis. Prouerb. 18. 11. Ita Aben Ezra, qui vertit: *Mulierem diuitias parantem, q. d. Quis inuenire queat mulierem rem facientem, roburque parantem præ ſapientia qua ſit exculta?* (Mulier fortis quæ? Reſp. 1.)

2. Secundò, alii vertunt *mulierem exercitus*, id eſt mulierem validam & militarem: vnde de ea ſubdit: *Et ſpolijs non indigebit.* q. d. fortitudine ſua ampla ab hoſtibus ſpolia referet, quales olim fuere Amazones, quæ tractando arma bellicoſiſſimæ euaſerunt, de quibus Valer. lib. 5. Argonaut. *Qualem mauortia vidit Amazon, mauortia*, id eſt bellicoſa vel Marte genita, vti ipſę de ſe iactabant. Et Virgil. 1. Æneid.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
B *Penthesilea furens.*

Sic Lycurgus legiſlator Spartæ corpora virginum curſu, lucta, diſci & telorum iactu exercebat. Rogatus, hanc cauſam dedit: *Vt in valido corpore fœtus validas agens radices, pulchrè adoleſcat, ipſæque deinde mulieres robore in partu fœta, eius dolores, & coniugij domuſque labores faciliè ſuſtineant & ſuperent, vtque ſi neceſſitas poſtulet, pro ſe ſuiſque liberis & patria poſſint pugnare, & præliari.* Huic Gorgo Leonidę vxor cuidam dicenti: *Solæ vos Lacenæ viris imperatis*, reſpondit. *Sola enim nos viros parimus.* Ita Plutar. in Lycurgo & in Apoph. Lacon. Similes Amazones & Lacænas noſtra vidit videtque ætas. Sanè durior & ſeuerior C educatio filiarum facit eas robuſtas, animoſas, ſtrenuas, generoſas, vti experientia quotidiana docet: *Sauromatæ vxoribus ceu dominis per omnia parent: virginem non prius locant ad nuptias, quàm hoſtem occiderit*, ait Nicolaus de Moribus gentium.

3. Tertiò, Septuag. meliùs vertunt γυναῖκα ἀνδρείαν, id eſt *mulierem virilem*, puta viraginem, quæ virtute cum viris certet, imò viros ſuperet. Chald. *Mulierem bonam.* Vatab. *Mulierem maſculam.* Alij propriè & genuinè: *Mulierem ſtrenuam, induſtriam, heroicam*; puta heroinam. Alii: *Omni virtute cumulatam.* Baynus: *Mulierem audacem ad res gerendas.* Solent enim mulieres eſſe puſillanimes & timidæ. Vnde mulier dicta eſt quaſi mollier; *quare* D *mulier fortis*, ait Hieron. Oſorius, dicitur, *quæ muliebrem ſuperat infirmitatem: nam fere mulierum genus infirmum & molle eſt, mulieremque à mollitie dictam paſſim docet Etymologorum turba: ergo fœmina quæ muliebrem, id eſt mollem & imbecillem naturam vicit, & conditione ſua ſuperior exiſtit, hæc mulier fortis appellatur, ſeu mulier virtutis:* Hebr. enim חיל *chail*, vocatur ſtrenuitas, induſtria, vigor tam mentis quàm corporis, qui ſcilicet in labore & exercitio conſiſtit, ac cum dolore enititur, & quaſi parturit (radix enim חול *chol* ſignificat parturire, & cum dolore eniti) facinora & actus heroicos. Mulier ergo *chail*, id eſt virtutis & ſtrenuitatis eſt, quæ in operando eſt ſtrenua, in patiendo magnanima, in regendo diſcreta & ſapiens, in conſolando blanda, in mercando induſtria, in prouidendo ſollicita, quæ maritū

alit, ſolatur, ditat, beat: quæ proles ſeuerè A
educat in lege & timore Dei: quæ ſeruos & ancillas in officio & concordia continet: quæ domum & familiam prudenter moderatur, ei de victu & veſtitu prouidet, eam locupletat. Talis fuit Salome, mater ſeptem Machabæorum 2. Machab. 7. Talis fuit S. Felicitas, talis S. Sympheroſa, quæ ſeptem filios erudiuere ad martyrium. Talis fuit Nonna mater S. Gregorij Nazian. de qua ipſe in funere patris ſic ait: *Diuinam ſcripturam dicentem audiui: Mulierem fortem quis inueniet? qua in ſententia externi quoque fuunt ſiquidem illorum hoc eſt, nullam proba vxore meliorem rem cuique euenire poſſe, nec rurſus improba peiorem.*

Porrò probam definit eam, quæ pia eſt erga Deum, & induſtria ſedulâque erga familiam, ac ab vtroque matrem dilaudat: difficile enim eſt vtrumque copulare; pietas enim quietem & otium, ſedulitas ſolicitudinem & B
negotium requirit.

Procul & de vltimis finibus pretium eius. Hebr. Noſter fortè legit מפנינים *mippinnanim*, ideſt ab *ab angulis*, ideſt *vltimis finibus* (פנה *pinna* enim angulum & finem ſignificat) *pretium eius*: iam aliis punctis legunt מפנינים *mippeninim*, ideſt *præ margaritis, ſiue vnionibus pretium eius*. Septuag. *Pretioſior eſt lapidibus pretioſis qua talis eſt.* Chald. *Pretioſior eſt lapidibus optimis.* Alij: *Pretioſior eſt rubinis ſiue carbunculis.* Vatab. *Feminam virtute præditam quiſquis nactus fuerit, mercem habet gemmis procul petitis pretioſiorem.* Iam

Primò aliqui ſic exponunt, q. d. Mulier fortis res adeo rara & pretioſa eſt, vt in vltimis terræ finibus ſit inquirenda, indéque arceſſenda & euocanda. Sic Regina Saba dicitur *veniſſe à finibus terræ*, ideſt à longinqua regione ad Salomonem vt eius ſapientiam audiret. 3. Reg. 10. 1. & Matth. 12. 42.

Secundò planiùs & germaniùs, q. d. mulier fortis, ideſt ſtrenua, & induſtria rara res eſt rarique pretij, vti ſolent eſſe ea quæ de vltimis Indorum terris afferuntur: pretium enim eius tantum eſt, vt cum pretioſiſſimis gemmis & margaritis, quæ ex remotiſſimis orbis partibus adducuntur, æquiparandum ſit. Vnde ex Hebræo legentes *mippeninim* iam vertunt: *Longinquum ab vnionibus pretium eius*, ideſt longè ſuperat pretium vnionũ ſiue margaritarum. Aut quod eodem redit, q. d. pretium mulieris fortis adeo magnum, carum & rarum eſt, vt de vltimis terræ finibus petendum ſit: nihil enim quantumuis pretioſum in D
terra noſtra eſt, quod pretium mulieris fortis adæquet, ſed à longè petendum eſt, quod ei in pretio debeat comparari & adæquari; hoc eſt, mulier fortis eſt res pretioſiſſima, cuius pretium vix æſtimari, difficiliùs inueniri poteſt, quia pretium auri & argenti ſuperat, ac cum pretio gemmarum certat, imò illud ipſum vincit & tranſcendit.

Alludit ad priſcam vxorum coemptionem. Olim enim mariti vxores dato pretio coemebant ab eorum parentibus, vti Oſee cap. 2. verſ. 3. vxorem ſibi emit quindecim argenteis. Vide ibi dicta. et Iacob emit Rachelem, ſeruiendo pro ea Laban patri eius ſeptem annis. Geneſ 29. 27. Senſus ergo eſt q. d. Si vxorem ſtrenuam & virilem dato de more pretio iuſto emere velis, nulli parcas expenſæ, quia talis omne pretium ſuperat. Hinc Septuag. vertunt: *Pretioſior eſt lapidibus pretioſis, quæ talis eſt.* Heb. *Pretioſior eſt margaritis.* Quale & quantum ſit pretium margaritarum, ac ſanctorum qui per eas repræſentantur, præſertim B. Virginis, per multas vtrorumque analogias oſtendi, Apocal. 21. 21 Syrus: *Pretioſior eſt lapidibus pretioſiſſimis, quibus nullum par pretium eſt.*

Allegoricè S. Ambroſ. in hoc prouerb. caput ſub finem tom. 2. per mulierem fortem accipit Eccleſiam, per eius virum Chriſtum, per filios martyres. *Congruit*, inquit, *dici martyrum fortitudo mulieris: niſi enim ipſa fortis eſſet, eius pignora in paſſione defeciſſent.* Myſticè mulier fortis eſt Eccleſia.

Et S. Auguſt. ſerm. 217. de Tempore: *Mulierem fortem quis inueniet? Quod dixit, quis inueniet, difficultatem inueniendi, non impoſſibilitatem oportet intelligi. Mulier iſta fortis Eccleſia eſt. Quomodo non eſt fortis, quæ ab initio mundi tantis tribulationibus fatigatur, & tamen non vincitur? Mulierem fortem quis inueniet? Quis alius niſi Chriſtus? Nõ autem eam fortem inuenit, ſed inueniendo fortem fecit. Nam vt eam inueniret, nonaginta nouem dimiſit in montibus, & quæſiuit vnam quæ errauerat, & humeris ſuis impoſitam ad ouile proprium reuocauit.* Et fuſiùs ſer. 218. *Mulierem fortem quis inueniet? Difficile eſt inuenire eam, & difficile eſt neſcire eam. Nonne ipſa eſt ciuitas in monte, quæ abſcondi non poteſt? quare ergo dictum eſt, quis inueniet? cùm dici deberet, quis non inueniet? ſed tu ciuitatem in monte poſitam vides, vt autem in monte poneretur inuenta eſt. Ipſa eſt enim ouis illa quæ perierat.*

C Et nonnullis interiectis: *Et poſtquam eam inuenit, non ſolummodo de ſpinis peccatorum ſuorum eripuit, ſed etiam lapidibus pretioſis ornauit. Ideo de ipſa dicitur: Pretioſior eſt lapidibus pretioſis.* Concludit denique aſſignans eius lapides pretioſos, ceu mundum muliebrem: *Sunt in Eccleſia lapides pretioſi, & ſemper fuerunt, docti ſcilicet abundantes ſcientia & eloquentia, & omni inſtructione legis. Pretioſi planè iſti lapides ſunt, de ipſis fuit Cyprianus, de ipſis fuit Ambroſius, & cæteri eorum ſimiles. Ex eorum numero quidam errauerunt ab ornatu huius mulieris.*

Eadem penè ad verbum habet S. Ambroſ. loco iam citato; quare ex alterutro in altero tranſcripta eſſe videntur.

Luculentiùs magiſque patheticè Beda qui per pretium mulieris fortis, ideſt Eccleſiæ, accipit Chriſtum, qui pretio ſanguinis ſui eam redemit: hoc autem pretium procul fuit, quia de cælis venit. Addit deinde: *Quamuis & ita rectè poſſit intelligi, pretium ſanctæ Eccleſiæ procul poſitum fuiſſe, quia incarnatio verbi Dei, conuerſatio inter homines, paſſio ac reſurrectio longè à noſtræ eſſet naturæ conditione diſcreta; quoniam videlicet ille & quando voluit, & de qua voluit matre natus eſt, & ſine peccato vixit in mundo, & quando voluit, & qua voluit morte diſceſſit à mundo, tempuſque Reſurrectionis & Aſcenſionis ſuæ in poteſtate habuit, & cætera huiuſmodi, in quibus tam procul eſt à nobis, quàm cælum diſtat à terra.*

Tropol. Mulier fortis, imò heroina omniũ fortiſſima, ac martyrum Princeps & regina Tropol. Mulier fortis eſt B. Virgo.

eſt B. Virgo, quæ vt ait S. Bernard. ſerm. 9. inter paruos, *adeo fortis fuit, vt illius ſerpentis caput contereret, cui à Domino dictũ eſt: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter ſemen tuum & ſemen illius: ipſa conteret caput tuum.* Quocirca B. Maria eſt Margarita, quæ omne pretium ſuperat; pluris enim valet quàm omnes angeli & homines mundúſque vniuerſus, & vt ait S. Auguſt. *Ornamenti ſui ipſa pretium eſt*, quæ rectè vnio dicitur, quia ſibi ſuæque carni, & conſequenter toti generi humano filium Dei, & comitanter totam S. Trinitatem vniuit & copulauit in perpetuum. Idem S. Bernard. ſerm. 2. ſuper miſſus eſt: *Cui*, inquit, *hæc victoria* (contriti ſerpentis) *ſeruata eſt niſi Mariæ? Quam verò aliam Salomon requirebat, cum dicebat: mulierem fortem quis inueniet? Nouerat quippe ſapiens huius ſexus infirmitatem, fragile corpus, lubricam mentem, quia tamen & Deũ legerat promiſiſſe, & ita videbat congruere, vt qui vicerat per feminam, vinceretur per ipſam, vehementer admirans aiebat: mulierem fortem quis inueniet? quod eſt dicere: ſi ita de manu feminæ pendet & noſtra omnium ſalus, & innocentiæ reſtitutio, & de hoſte victoria, fortis omnino neceſſe eſt vt prouideatur, quæ ad tantum opus poſſit eſſe idonea. Sed mulierem fortem quis inueniet? At ne hoc quæſiſſe putent deſperando, ſubdit prophetando: Procul & de vltimis finibus pretium eius, hoc eſt, non vile, non paruum, non mediocre, non denique de terra, ſed de cælo, nec de cælo proximo terris, pretium fortis huius mulieris, ſed à ſummo cælo egreſſio eius.*

Et anima ſancta. Rurſum mulier fortis, eſt anima ſancta & religioſa, præſertim quæ actionem contemplationi iungit. Vita enim actiua eſt quaſi ancilla, contemplatiua eſt quaſi filia pulchra & delicata, at vtraque ſimul eſt quaſi mulier fortis vxor Chriſti: ipſum namque contemplationis ſtringit amplexibus, ac ſua doctrina, prædicatione & actione multos ei filios gignit, educat & gubernat. Talis rara eſt, & inuentu difficilis. Huius indumentum eſt fortitudo patientiæ, & decor iuſtitiæ: fortitudo tuetur decorem, & decor ornat fortitudinem. Vide noſtrum Aluarum de paz lib. 2. de vita ſpirituali part. 2. cap. 19.

VERS. 11. Beth. *Confidit in ea cor viri ſui, & ſpolijs non indigebit.* *Confidit*, ideſt, ſecurè in vxore ſtrenua conquieſcit cor mariti; quia certus eſt non tantùm de eius caſtitate, ſed & de eius fide & ſtrenuitate: in eam ergo cordis ſui curas, & ſollicitudines de prouidendo familiæ reſignat: illi opes ſuas, arcana ſua, reſque omnes vel actas vel agendas tutò credit & committit. Magna enim eſt mariti crux & anxietas, ſi vxorem de fide ſuſpectam, aut pigram, vel improuidam habeat: tunc enim tota domus cura in maritum recidit, nec tantùm domus, ſed vxoris ipſius: timet enim maritus ne vxor res ſuas prodigat, aut cum amicis vel amaſiis epulando conſumat, aut in ſuos cognatos furtim diſpenſet, aut per imprudentiam negligendo diſſipet. Quare mille, vt ita dicam, oculis eius actus ceu Argus obſeruat, vt vix aliud agere queat, nec animus ei ſit ad quippiam magni aggrediendum. Hiſce omnibus maritum exonerat vxor prudens & ſtrenua, quæ proinde marito confidentiam, quietem, ſecuritatem & gaudium inenarrabile affert.

Et ſpoliis non indigebit, ſcilicet vir, non vxor. Hebr. enim יחסר *iechſar* eſt maſculini generis: vnde virum reſpicit non vxorem. Poteſt tamen ad vtrumque referri, ſi ſic ad verbum ex Hebræo vertas: *Et ſpolium non deficiet*, ſcilicet tam viro quàm vxori. Chald. *Et non ſpoliatur neque indiget.* Iam

Spolia quæ? Reſp. 1. Primò, per ſpolia aliqui accipiunt annonam, & cibos ad alendam familiam neceſſarios. Vnde Syrus vertit: *Et dactylis non indigebit.* Dactylis enim, qui fructus eſt palmæ, Syri, Indi & Ægyptij victitant, vtpote quibus ſuppetit palmarum copia, quæ eis victum & veſtitum ſuppeditant. Vnde S. Paulus primus eremita, S. Antonius, S. Macharius cæterique Anachoretæ in Thebaide dactylis, quos paucos per diem ſumebant, per multos annos vixerunt.

Secundò, alii per ſpolia accipiunt opes & bona quælibet. Vnde R. Salomon vertit: *Et bonis non carebit.* Vatab. *Re domeſtica non egebit.* Tigur. *Res eius non decreſcunt.* Aben Ezra: *Mariti animus in ea confidit, quòd rem familiarem adminiſtret; quare ſupellectilem quæ ab ea paratur, nunquam deſiderabit.* 2.

Tertiò, Noſter Salazar per ſpolium accipit veſtem ſcutulatam, quæ à ſcuto dicitur, quòd ſcutorum formis ſit inſignita. Scuta autem ſolent eſſe ſpolia belli, q. d. Vxor ſtrenua non indiget ſcutulatâ veſte & monilibus, ſed nuda & indotata à marito duci poteſt; tum quia illi dos ſufficiens eſt induſtria & ſtrenuitas propria: tum quia ipſa virilis eſt, ideóque ornamenta illa muliebria ceu feminea & vilia, quæ tam ſtudioſè ſectantur mulieres vanæ & philocoſinæ, vtpote veris prudentiæ & virtutum ornamentis deſtitutæ, deſpicit atque contemnit, omnémque ſui cultum collocat in ſapientia, probitate & ſtrenuitate. 3.

Quartò, Ianſen. propriè ſpolia accipit, q. d. Vir huius ſtrenuæ vxoris non opus habebit vt ad caſtra procedat, fiátque miles ad captanda hoſtium ſpolia, vt ex iis ſe alat & ditet, quia vxor ſtrenua affatim opum ei ſuggeret, vt eas ex ſpoliis hoſtium cum tanto ſui impendio, & periculo quærere non debeat. 4.

Quintò, Luyſius Legionenſis tract. de muliere forti, per ſpolia accipit mercaturam & merces, quia non rarò mercatores merces & opes ex ſpolijs, puta ex vſuris, fraudibus & iniuſtis contractibus, quibus alios ſpoliant, congerunt, q. d. Vir iſte felix, cui diligens ac ſollicita vxor contigit, augendæ rei familiaris ſpem in ipſa reponens, ſatis ſibi ducet agros colere & fructus decerpere, quos tellus ſponte affert, negotia verò & mercaturam exercere ad quæſtus ampliores percipiendos, opus ſibi eſſe non exiſtimabit. 5.

Sextò planiùs & pleniùs, q. d. Confidit in ea cor viri ſui, quòd ipſa ſibi & familiæ ſuæ induſtria de rebus neceſſariis abunde prouidebit, ita vt ſpoliis non indigeat, ſed loco ſpoliorum armis partorum ſint illi fruges & opes labore vigoréque ſuo partæ. Nominat ſpolia, primò, quia perſiſtit in metaphora *mulieris fortis.* Heb. חיל *chail*, ideſt militaris & bellicoſæ, cuius ſpolia ſunt manuum, non hoſtium: ſuis enim manibus diripit lucra ingentia inſtar ſpoliorum 6. genuinè.

ſpoliorum. Secundò, quia olim primæ Hebræorum opes conſtitæ fuere ex ſpoliis, quibus ſpoliarunt Ægyptum. Exodi 12. 36. & Chananæos, cum per Ioſue eos deuicerunt, & Chananæam occuparunt. Hinc per Catachreſim Hebræi quaſlibet opes vocant ſpolium vel prædam, vt patet verſ. 15. Sic etiamnum Arabes, Tartari, Coſaci aliique plures viuunt ex rapto. Vnde omnes eorum opes ſũt ſpolia. Tertiò, τὸ *ſpolia* notat tum virtutem mulieris, tum opum copiam. q. d. Mulier fortis ſuo valore & ſapientia res ad familiam neceſſarias viro ſibique comparabit, non minore induſtria, nec minore virtute quàm ſi victis hoſtibus aſportaſſet ſpolia; quare rebus omnibus afflu et, perinde ac ſi opima ab hoſte ſpolia retuliſſet; nam captis vrbibus magna & varia rerum ſupellex victoribus cedit, quæ ſpolia dicuntur. Ita Baynus. Hinc Septuag. *Et bonis vel honeſtis ſpoliis nunquã indigebit.* Vbi auctor Catenæ Græc. Eius, inquit, prouentus & fructus appellantur honeſta ſpolia ad differentiam malorum, qualia ſunt quæ iniuſtè comparantur.

Alleg. Cor Dei & Chriſti confidit in Eccleſia, quam ſibi deſpondit, quia per gratiam & chariſmata ſua eam fortem & ſtabilem efficit, vt contra omnes dæmonis & impiorum impugnationes fidelis & ſancta perſeueret vſque in finem mundi, imò in æternum. Ita S. Ambroſ. lib. 6. in Lucam poſt initium: *Confidit*, inquit, *in ea vir ſuus. Videamus quid hæc viro faciat ſuo, quod opus eius, quod ſit obſequium, cur confidat in ea Chriſtus. Bona vxor virum ſuum veſtit. Veſtiat Ieſum fides noſtra corpore ſuo, veſtiat carnem eius diuinitatis ſua gloria, ſicut & illa bina veſtimenta fecit viro ſuo, vt in præſenti & in futuro ſæculo honorificet eum. Non mediocris hæc fœmina, cuius tale textrinum eſt, quam non mollia lanæ fila carpentem, ſed pretioſa virtutis penſa tractantem vir eius inueniat, quæ manus extollat in noctibus & ad libram dirigat opus, morumque ſuorum pondus examinet, geſtorum quoque nouerit ſeruare non menſuram, glorioſi ſubtegmen laboris intexens.* Cauſam ſubiicit amorem & expectationem ſponſi, puta Chriſti; vnde ait: *ſolicita quando vir redeat, anxia atque ſuſpirans, & iam cum viro ſuo eſſe deſiderans, dicens: moras facit vir meus venire, feſtinabo ipſa ad eum; occurram ei facie ad faciem, quum venire cœperit in gloria ſua. Veni Domine Ieſu, vt inuenias ſponſam tuam, non contaminatam, non adulteratam; quæ non violaueris domum tuam, non mandata neglexeris. Dicat tibi: Inueni quem dilexit anima mea, introducat te in domum vini (vinum enim lætificat cor hominis) inebrietur ſpiritu, agnoſcat myſterium, loquatur oraculum.*

Rurſum S. Auguſt. ſerm. 45. de diuerſis (extant inter nouos à Louanienſibus editos) qui ad verbum idem reperitur apud S. Ambr. in hunc Prouerb. locum ſub finem tom. 2. editionis Romanæ, ſiue Sixtinæ. *Planè confidit*, inquit, *& vt confidamus & nos, docuit. Commendauit enim Eccleſiam vſque ad terminos orbis terrarum per omnes gentes, & à mari vſque ad mare.* (Pſal. 79.) *Hæc ſi non vſque ad finem perſeueraret, in ea cor viri eius non vtique confideret.* (Pſal. 118.) Et poſt nõnulla.

Mulier hæc ſpoliis nõ indiget, non quia non quærat, ſed quia abundat multis. Vndique mundum ſpoliat, rapit vndique trophæa diabolo. Ideo dicit viro ſuo, ſicut ſcriptũ eſt in Pſalmo: Exulto ego in verbis tuis ſicut qui inuenit ſpolia multa. Quemadmodũ ſpoliis indigebit, quæ vndique rapit, vndique trahit, vndique acquirit, vndique operatur bona?

Sic & Beda, qui & cauſam addit. Nouit enim, inquit, ſpiritum gratiæ, quem dedit; nouit virtutem charitatis, quam eius præcordijs infudit. Vnde ei dicitur à ſponſo Cant. 8. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum, quia fortis es vt mors dilectio; & dura ſicut infernus æmulatio.* Idem ab eodem ſponſo Tropol. dicitur cuilibet animæ fideli & ſanctæ, quæ totam mentem, totum amorem & affectum in Chriſto ceu ſponſo defixit. Vnde S. Ægidius ſocius S. Franciſci rogatus: *quænam eſſet via ad ſanctitatem?* Reſpondit: *vna ad vnum, vna ad vnum*; ſcilicet vna anima vni Deo detur, tota & in ſolidum quanta quanta eſt, ſic euadet ſancta, imò cæleſtis & diuina, vt in ea ceu in tẽplo ſuo confidat & cõquieſcat Deus, ac viciſſim ipſa in Deo & Chriſto ceu ſponſo amantiſſimo confidat & conquieſcat, vti præ cæteris feciſſe S. Agnetem legimus in eius vita apud Ambroſ. ſerm. 90. & lib. 1. de virgin. Anima enim ſancta perfectè Deum & Chriſtũ amans, tota ſe in eius amorem effundit & transfundit: quare non aliud cogitat quàm ipſum, quem in omnibus rebus contẽplatur & amat; nec in iis amat aliud quã ipſum, vnde æqualiter ipſum amat in omnibus tam aduerſis quàm proſperis: quia Chriſtum ſuum reperit tam in monte Caluariæ, quàm in monte Tabor. Sicut ergo in monte Caluariæ non amat crucem, ſed Chriſtum crucifixum, ſic in Tabor non amat gloriam, ſed Chriſtum glorioſum: illi enim dicit: *Dilectus meus mihi, & ego illi.*

Via ad ſanctitatem quæ?

Rurſum mulier fortis eſt B. Virgo, in qua vir eius, puta S. Ioſeph poſt planè perſpectam eximiam eius ſanctitatem, & conceptionem de Spiritu ſancto ex Angeli reuelatione cognitam, planè confiſus eſt & conquieuit. Hinc graues Theologi aſſerunt Ioſepho, mox vt cõiugium iniit cum B. Virgine, ob tantæ virginis & matris Dei reuerentiam, exemptum fuiſſe omnem libidinis fomitem & ſenſum, ita vt ne primos quidem eius motus perſentiſceret. Ita cenſent Ioannes Eckius ſerm. de S. Ioſeph, Iacobus Chriſtopolitanus in Magnificat, Gerſon ſerm. de Natiu. Virginis & alij. Porrò idipſum puta fœdis hiſce motibus ſeſe liberum vtique perſentiſcebat ipſe Ioſeph, idque non ante, ſed à coniugio B. Virginis ſibi obtigiſſe aduertebat: Illam ergo vt virginem diuinam reuerebatur, omnémque poſt Deum in illam ſpem & fiduciam collocabat. Rurſum Spiritus ſanctus fuit quaſi vir B. Virginis, quia in ea operatus eſt conceptionem Chriſti, fecitque in ea quod in aliis mulieribus efficit vir. Vnde cum B. Virgo Angelo nuntianti Chriſti incarnationem reſpondiſſet: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco.* Occurrit Angelus & virum aſſignauit Spiritum ſanctum, dicens: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi*, vt ſcilicet

De B. Virgine in qua confidit vir Ioſeph.

Et Spiritus S.

totus tota ſua plenitudine in te illabatur, itáque in te confidat, ideſt confidenter & ſecurè in te habitet, tibi ſua dona omnia communicet, tibi ſeipſum omniáque ſua credat & committat; imò verbum cum tota Deitate ceu ſuppoſitum, imò depoſitum diuinum in te confidenter collocet & deponat. Vnde S. Laurent. Iuſtin. agens de nuptiis B. Virginis, ait Spiritum ſanctum & Ioſephum ſic officia inter ſe partitos fuiſſe, vt cura & cuſtodia corporis virginis ad Ioſephum pertineret: animi autem curam & cuſtodiam ſibi ſumeret Spiritus ſanctus. Denique in ea confidit cor Spiritus ſancti, quia eam peccatorū aduocatam conſtituit, per quam plurima eorum, qui à peccatis eius ope ſaluantur ſpolia acquirit, cuius rei innumera ſunt exempla: vnde ipſa vocatur *Spes peccatorum*, *& fiducia miſerorum*.

VERS. 3. Gimel. Vxor ſtrenua reddet viro bonum: quod

Reddet ei (ſcilicet viro, vt patet ex Hebr. אתו, quòd eſt maſculinum) *bonum, & non malum omnibus diebus vitæ ſuæ*, quibus ſcilicet viuit ipſa mulier, vt patet ex Hebræo, q.d. Non ad aliquot dies, menſes vel annos, ſed conſtanter per omnem vitam vxor ſtrenua reddet marito bonum & non malum.

Reſp. 1: Primò Aben Ezra ſic exponit q. d. Mulier ſtrenua marito bona rependit, eò quòd maritus in eandem ſpem ſuam reiiciat, in eáque confidat, nec vnquam de ea malè mereatur. Huc accedit Baynus q.d. Vxor viro pro confidentia qua illam ſibi deuinxit, reddet ei fidem non perfidiam, vt ſcilicet bona ei retribuat non mala: quod ſinceram & liberalem vxoris indolem arguit, ac magnanimitatis eius eſt indicium, eò quod amore ſe vinci non ſinat, ſed amorem amore penſet, obſequia obſequiis ſuperet.

2. Secundò Vatab. q.d. Vxor maſcula virum ſuum ſemper lætitia afficit, quia facit vt iugiter gaudeat ob bona, quæ ei aſſiduè procurat: bonum enim ſæpè ſignificat lætum, ſiue iucundum; ſicut malum ſignificat triſte & moleſtum; vt cum dicitur: *Ecce quam bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum*: Et *ſufficit diei malitia*, ideſt afflictio & triſtitia ſua. Matth 6.

3: Tertiò alij q. d. Vxor proba viri opes non diſſipabit, ſed cumulabit & augebit, idque faciet vt bonum bono rependat: quo ſignificat Salomon, virum ita beneuolum & beneficum eſſe debere vxori, vt ſua beneuolentia & beneficentia prouocet & quaſi cogat illam, vt eandem ſibi reddat & retribuat, quod ſanè prudēs eſt conſiliū: hæc enim eſt optima ratio conciliandi pacem & concordiam inter coniuges, ſi obſequiis inter ſe certent. Vir ergo præueniat vxorem beneficiis, vxor eadem, imò maiora illi rependat: *Magnes enim amoris eſt amor*. Et: *ſi vis amari, ama*. Nullum enim potentius telum ad extorquendum amorem, quàm amor.

4. Quartò Ianſen. bonum quodlibet accipit, q. d Mulier fortis reddet viro bonum & non malum, hoc eſt iuxta confidentiam, quam vir de ea habet, reddet hæc mulier viro bonum, idque ſine alicuius mali permixtione; nec id ad breue tempus, ſed omnibus diebus vitæ ſuæ: ergo & poſt mortem mariti, ſi ipſam

A ſupereſſe contingat, non obliuiſcetur eius, ſed piè ſemper erga illum affecta perſiſtet. Bonum autem quod mulier viro reddit, eſt animi ſecuritas, & per illam cordis lætitia, vitæ longæuitas, rerum domeſticarum procuratio & conſeruatio, &c. Sic & Eccleſiaſt. ait cap. 26. 1. *Mulieris bonæ beatus vir, numerus enim annorum illius duplex. Mulier fortis oblectat virum ſuum, & annos vitæ illius in pace implebit.* Et verſ. 16. *Gratia mulieris ſedulæ delectabit virum ſuum, & oſſa illius impinguabit: diſciplina illius datum Dei eſt.*

Quintò preſſiùs & ſtrictiùs Noſter Salazar, hæc accipit de vxore cui ſeuerus, moroſus & durus obtigit maritus, q.d. Licèt maritus acerbus vxorem generoſam obiurget, carpat, ſuccenſeat; ipſa tamen adeo lenis & magnanima B eſt, vt omnia ſuſtineat, & bona placidáque verba malis & acerbis regerat; itáque vincit mariti aſperitatem, vt ex iracundo fiat mitis & blandus, vti B. Monica mater S. Auguſt. ſua lenitate domuit iras Patritij ſui mariti, vt refert S. Auguſt. lib. 9. Confeſſ. qua de re pulchrum exemplum viperæ, quæ dum copulatur cum Murena, prius venenum euomit, affert, & coniugibus imitandum proponit S. Baſil. Hom. 7. Hexam. *Vipera*, inquit, *ob nuptiarum venerationem virus euomit, tu duritiam, tu feritatem, tu crudelitatem ob vnionis reuerentiam non deponis?* 5.

Igitur hic eſt heroicus manſuetudinis, patientiæ & magnanimitatis gradus, qua vxor viro bonum pro malo, mollia pro aſperis, humilia pro ſuperbis, blanda pro iracundis rependit. Nimirum hominis eſt, bonum pro C bono regerere: Sancti & Angeli eſt, bonū pro malo reponere. Vice verſa Ethnici eſt, malum pro malo reddere: Barbari & Dæmonis eſt, malum pro bono retribuere. Omnes hi ſenſus appoſiti ſunt, primus tamen planior eſt; quartus plenior, quintus preſſior & profundior.

Porrò R. Leui יגמל *reddet* vel retribuet, accipit impropriè pro dabit, largietur, quomodo ſubinde in ſcript. accipitur יגמל retribuere pro tribuere, ἀντίδωμι pro δίδωμι, ſcilicet compoſitum pro ſimplici, nulla habita ratione meriti vel recompenſæ. Vnde exponit q. d. Vxor gnaua virum ſibi beneficus demeretur, eò quòd eius ſeruituti & obſequio ſe prorſus de- D mittat & mancipet, neque vnquam ſeruitutem defugiat. Hinc & Septuag. Complut. vertunt: *Operatur enim viro ſuo bonum, & non malum tota vita ſua*. Vatican. *Operatur enim viro bona in omni vita ſua*. q. d. Mulier pigra, vel moroſa & rixoſa moleſtat virum, eúmque ſtimulat ad mala, puta ad iram, triſtitiam, deſperationem: at mulier ſedula, & viri amans illi cooperatur ad omne bonum: quia eum in aduerſis ſolatur & erigit, in difficilibus animat, in perplexis ſanum ſuggerit conſilium. Quare ſicut boues idem trahentes iugum, ſe inuicem ſolantur, animant, roborant vt currum frugibus onuſtum facilè trahant, quem alteruter ſolus trahere nequiret. Sic vxor eodem iugo matrimonij coniugata (vnde & coniunx dicitur) & copulata cum viro, eius labores & dolores compatiendo & conſolando

alleuiat, imò in ſe tranſcribit, vt iunctis vtrinque viribus facilè omnes tolerent & ſuperent; itaque iugum coniugij paribus animis & paſſibus alacres & læti ducant. S. Auguſt. ſerm. 45. de diuerſis legit: *Operatur viro ſuo bona & non mala.* Et Syrus, *fecit ei bonum*. Et Auctor Catenæ Græc. *Tota vita viro conciliat bonum & non malum.* q. d. Vt viri gratiam captet, bona ſemper operatur, nunquam mala. Hoc ſignum eſt probæ indolis, æque ac virtutis. Fidelium enim & ſanctorum hoc axioma proprium eſt, quod in omnibus actionibus velut præmeditatũ præferunt: *Omnibus bene, nulli malè facito. De omnibus bene merere: omnes amicos beneuolentia retine, inimicos officijs tuis cõcilia & fac amicos.* Docuit idipſum Chriſtus verbo & exemplo, qui nulli licèt inimiciſſimo vindictã optauit, multò minùs intulit, ſed omnibus ſuam doctrinam & gratiam obtulit. Vnde de eo ait S. Lucas Act. 8. 38. *Tranſiit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo.* Deus

B

enim omnibus benefacit, nulli malè, ideóque eſt & vocatur Deus, quia *ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.* Matth. 5. 45.

alleg. de Eccleſia & anima ſancta,

Allegor. Eccleſia, & anima ſancta ſponſo ſuo Chriſto reddit bonum & non malum, quia ſtudet bonis operibus & cauet à malis, vt ei placeat, ideóque bona bonis accumulare ſatagit, vt eis magis magiſque ſuam gratiam, & Chriſti gloriam magnis quotidie incrementis adaugeat. Ita S. Ambroſ. in cap. 31. prouerb. ſub finem tom. 2. *Hinc mulier iſta* inquit *quia exſpoliat mundum, rapit gentes, tota vita operatur bonum; verùm non ſibi, ſed viro: vt quæ iam non ſibi viuat, ſed qui pro omnibus mortuus eſt & reſurrexit. Viro ergo operatur bonum, illi ſeruit, illi deuota eſt, illum diligit, illi placere ſemper ſtudet. Non ſe ornat, nec propter ſuos, nec propter alienos oculos: non quærit hominibus placere: non quærit quæ ſua ſunt: operatur omnia viro ſuo.* Huc accedit Beda: *Reddit quippe*, inquit, *anima Chriſto bonum, cum perceptis ab eo vitæ muneribus rectè viuendo reſpondet: cum ea quæ ipſa ſcire vel facere ab illo adiuta potuit, etiam alijs intimare ſatagit.*

B Virgo Ioſepho retribuit omne bonum.

Rurſum mulier hæc eſt B. Virgo, quæ Ioſepho ſponſo, eo quòd virginitatis ſuæ fuerit in coniugio cuſtos, retribuit omne bonum. Audi S. Bernard. ſerm. de S. Ioſepho: *Amplius autem, quia omnia quæ ſunt vxoris ſunt viri, credo quòd beatiſſima virgo totum theſaurum cordis ſui, quem Ioſeph recipere poterat, ei liberaliſſimè exhibebat.* Et poſt nonnulla: *Quantas putas exhortationes, conſolationes, promiſſiones, illuminationes, & æternorum bonorum reuelationes recepit in tranſitu ſuo Ioſeph à ſanctiſſima ſua ſponſa Maria?* Hac de cauſa B. Virgo Ioſepho cooperata eſt ad omnem virtutem, gratiam & gloriam, vti explicare pergit S. Bernard. *Quomodo*, inquit, *cogitare poteſt mens diſcreta, quòd tanta vnione vniret menti tantæ Virginis aliquam animam, niſi ei virtutum operatione ſimillimam? vnde credo Ioſeph fuiſſe mundiſſimum in virginitate, profundiſſimum in humilitate, ardentiſſimum in charitate, altiſſimum in contemplatione, &c.*

VERS. 13. Daleth.

Quæſiuit lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum. Hebr. *Quæſiuit lanam*

A

& lina, & fecit in voluntate manuum ſuarum. Alij: *In beneplacito manuum ſuarum.* Chald. *Et operata eſt iuxta voluntatem manuum ſuarum.* Septuag. *Filans lanam & linum, fecit quod vtile eſt manibus ſuis.* Syrus: *Veſtigauit linteum, ſeu tunicam: operata eſt eius manus quodcumque libuit.*

Conſilium manuum multiplex.

Senſus clarus eſt q. d. Studuit lanificio: vnde non expectauit donec maritus ei lanam & linum coemeret, vel obtruderet; ſed vltro ipſa vtrumque quæſiuit, vt inde veſtes laneas & lineas conficeret, quibus virum, filios & domeſticos decorè veſtiret. Hoc eſt quod ſubdit: *Et operata eſt conſilio manuum ſuarum*, ideſt manus iuxta voluntatem eius operatæ ſunt, ita vt manus tam promptæ forent ad opus quàm voluntas, perinde ac ſi manibus inſita fuiſſet voluntas & promptitudo operandi. Eſt Hypallage. Ita Aben Ezra: Operata eſt, inquit, in voluntate manuum, quaſi manibus volendi facultas inſit, vt è contra in manibus pigri eſt nolitio, vt ita dicam, operandi. Et Vatab. *In beneplacito*, inquit, *manuum, quia complacet ſibi & delectatur opere manuum ſuarum.* Tigur. *Operatur cum voluptate manibus ſuis*; vt enim opus ſit facilè, fructuoſum & conſtans voluntas adſit oportet.

Secundò, R. Emmanuel vertit: *Fecit voluntatem manibus ſuis*, ideſt quidquid voluit ex lana & lino confecit: tanta erat eius operandi in lino & lana dexteritas, vt voluntas non materiam, ſed materia voluntatem & manum ſequeretur, vt quicquid illa vellet ilico dexteritate manuum in lucem proderet, & fieret.

C

Tertiò, Noſter vertit: *conſilio*, ideſt induſtria, peritia & dexteritate manuum ſuarum. q. d. Mirâ pollet manuum, æquè ac mentis induſtria, ad eximiè & dexterrimè filandum, texendum & quodlibet opus textile conficiendum. Ars enim, puta habitus & dexteritas filandi, texendi, fabricandi &c. tum in mente manus ad opus dirigente, tum in ipſis manibus operantibus, quæ ex aſſidua operatione habitum & facilitatem operandi induerunt, conſiſtit. Sic de Beſeleel Architecto tabernaculi ait Deus Exodi 31. 2. *Impleui eum ſpiritu Dei, ſapientia, & intelligentia, & ſcientia in omni opere, ad excogitandum quicquid fabrè fieri poteſt.*

Rurſum *conſilio*, ideſt prudentia prudentique electione. q. d. Prudenter operatur mani-

D

bus non res futiles & inutiles, ſed ſerias & vtiles quæ ad domeſticorum veſtitum conferant. Vnde Septuag. vertunt: *Et fecit quod vtile eſt manibus ſuis.* Multæ enim nugoſæ & curioſæ mulieres operantur res nugoſas & curioſas, ſed inutiles, imò illecebroſas & noxias; at mulier hæc prudens non niſi vtilia, ſana & ſancta operatur. Hoc eſt eius conſilium, hæc eius ſapientia & prudentia. Hinc Plato in Sympoſ. Salomonem ſecutus, πόρον, ideſt opum Deum fecit filium μήτιδος, ideſt conſilij: conſilio enim parantur opes. Illecebroſa ſunt pepla & ſindones adeo ſubtiles, vt per eas corporis forma & nuditas traluceat, quæ proinde carpens S. Hieron. epiſt. 7. ad Lætam de inſtitut. filiæ ſic

ait: *Spernat bombycum telas, ſerum vellera & aurum in fila lenteſcens: talia veſtimenta paret, quibus pellatur frigus, non quibus veſtita corpora nudentur.*

Mor. de lanificio feminarum.

Moraliter diſcant hic mulieres, ſe ſuáſque filias linificio & lanificio aſſueſacere: Hoc enim proprium eſt feminarum opus, vt ad hoc natæ & à natura fictæ factæque videātur, idque duplici fine & fructu, primò ad fugam otii; Secundò ad cuſtodiam honeſtatis & caſtitatis. Operi enim dum intendunt amaſios fugiūt,

Exempla.

eiſque attendere nequeunt. Quocirca ab omni æuo ſtrenuarum mulierum, etiam principum & reginarum hæc in lana & lino fuit occupatio. Laudatur Anna vxor Tobiæ, quòd ibat quotidie ad opus textorium. Tob. 2. cap. S. Hieronymus inſtituens virginem Demetriadem: *Habeto* ait *lanam ſemper in manibus, vel ſtaminis pollice fila deducito, vel ad torquenda ſubtegmina in alueolis fuſi vertantur.* Et alibi ad Lætam de inſtitutione filiæ: *Diſcat & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fuſum, ſtamina pollice ducere.* Ex veteri Romanorum more Thalaſſi; nomen in nuptiis crebrò iactabatur, vt videlicet hac nuptiali voce prouocarentur nouæ nuptæ, exhortarentúrque ad opus & lanificium, vt Varro & Iuba, & Plutarchus tum in Romulo, tum in quæſtionibus c. 29. Et Feſtus Pompeius tradiderunt. θαλάσιον enim ſignificabat lanificium, ait Plutar. vnde Latinis *thalaſſio*, quam vocem crebrò occinebant ſponſæ, illámque ſignum fuiſſe lanificii teſtatur Varro, ſcilicet thalaſſionem veteres vocaſſe quaſillam vas lanificiis aptum. Hinc Thalaſſio apud Romanos erat Hymenæus, puta virginitatis Deus, inquit Seruius: virginitatis enim cuſtos eſt lanificium. Sed & ſponſæ (quod ſcribit Varro, & Plutarchus poſtremo à me citato loco, & Plinius lib. 8. c. 48.) colum ſecum in domum ſponſi inferebāt, & fuſum, virorúmque ianuam lana coronabāt,

3. ac cingebant: hac quoque ceremonia nuptiali indicantes, lanificium à nuptiis in domo maritali exercendum eſſe. Item apud eoſdem Romanos in pelle lanata noua nupta conſidere ſolebat, quo teſtaretur lanificij officium ſe præſtituram viro, vt refert ipſe Pompeius. Quin ipſi Romani apud Caiæ Ceciliæ ſtatuam æream, in templo M. Anci ſitam, colum, lanam & fuſum confixerunt, pudicitię & induſtriæ eius certa monumenta. Auctores M. Varro & Plinius loco iam citato, & Plutar. in Problem. dicto cap. 29. Ea eſt autem, vt ſcribit idē Pompeius, quæ antequam Romam veniſſet Tanaquil vocabatur, vxor Tarquinii Priſci Romanorum regis, quæ tantæ probitatis fuit, vt id Caiæ nomen boni ominis cauſa frequentarent nubentes, quam ſummam aſſeuerant fuiſſe lanificam. Cuius etiam rei meminit Caius Titus Probus in epitome 10. lib. Valerii Maximi, ſi non titulus eius libri fallax ſit: vbi & illud præterea dicit, ideo inſtitutum fuiſſe, vt noua nupta ante ianuam mariti interrogata quænam vocaretur, Caiam eſſe ſe diceret. Non multò poſt tempore Lucretiam nocte ſera lanæ deditam, inter lucubrantes ancillas in medio ædium ſedentem, Collatinus maritus iuuenéſque Tarquinii inueniunt: quod pro ſigno probitatis accipi voluit Liuius, paulò ante

A finem lib. 1. ab vrbe condita; & Plinius, aut quiſquis eſt Auctor lib. de Viris illuſt. in Tarquinio & Collatino; & Seruius in eum locum Virg. lib. 8. Æneidos:

Nec non Tarquinium eiectum.

Sed & eandem hiſtoriam recenſens Ouidius lib. Faſtorum ſecundo, ait:

Inde cito paſſu petitur Lucretia: cuius
Ante thorum calathi, lanáq; mollis erat,
Lumē ad exiguū famulæ data penſa trahebāt.

Theano Pythagorico, Brotini Crotoniatæ (vt Plotino placuit) aut ipſius Pythagoræ (vt Theocritus maluit) vxor interrogata, quam potiſſimè vxorē cōmendaret; reſpondit illud Homericū: *Telam texentem & meum* (ideſt viri: Nam Agamemnon eſt qui loquitur) *lectum inſtruentem.* ita Athenæus Naucratica & Stobæus ſerm. 72. apud eundem Homerum lib.

B 4. tum Odyſſeæ tum Iliados, Helena lanificium exercet. Et lib. 5. eiuſdem Odyſſeæ Mercurius Calypſo, Nympham, Athlantis filiam, texentem reperit. Et lib. 6. Areten Alcinoi regis vxorem in foco ſedentem, cum ancillis & penſa purpurea torquentem inuenit Nauſicaa, ipſius filia. Herodotus in Calliope tradit Xerxem regem regum, ab Ameſtri vxore donatum Amiculo quod ipſa texuerat. Curtius quoque lib. 5. memoriæ prodidit, Alexandrum veſtes Macedonicas ad ſe ex Macedonia miſſas, cum his qui eas confecerant, tradi Siſigābi matri Darij iuſſiſſe, eámque admoneri præcepiſſe vt ſi cordi veſtes eſſent, eis neptes aſſuefacerent. Ad quam vocem cum lachrymæ obortæ prodidiſſent animum aſpernantis id munus (quippe cùm non aliam contumeliam

C magis perſarum feminæ accipiant, quam admouere lanæ manus) Alexander ea re cognita ad eam peruenit, &: *Mater,* inquit, *hanc veſtem qua indutus ſum, ſororum non ſolùm donum, ſed etiam opus vides: noſtri decepēre me mores. Caue obſecro: ne in contumeliam accipias ignorantiam meam.* Apud Terentium in Andria, Simonis Senis ad Soſiam libertum hæc verba ſunt:

Primùm hæc pudicè vitam parcè ac duriter
Agebat, lana ac tela victum quæritans.

Huc facit illud Ouidii ad Leandrum:

Tortáque verſato ducentes ſtamina filo,
Femineà tardas fallimus arte moras.

Et Claudianus in eo Epigrammate, quod de equo Honorij Imp. edidit, loquens de Serena regina vxore Stiliconis:

D *Et medium te zona liget, variata colorum*
Floribus, & caſtæ manibus ſudata Serenæ.

Tranquillus memorat Auguſtum Cæſarem ita filiam & neptes inſtituiſſe, vt lanificio ſe aſſuefacerent. Idemque feciſſe Carolum Magnum, ſcribit Eginhardus illius Cancellarius, in vita ipſius. Alibi item teſtatur ipſe Plutar. Auguſtum ipſum non temerè alia veſte, quàm domeſtica vſum eſſe ab vxore, & ſorore, & filia & neptibus confecta. Plutar. teſtimonio Bibuli aſſeuerat Brutum ad bellum exiturum, Porciā vxorem interpellantem ad colum & telam remiſiſſe, vſum verſibus, quos Homerus Hectori Andromachen alloquēs aſſignat Iliad. 22. vbi narrat ipſam dum telam orditur, lamenta ciulatúſq; è turri ob mortē mariti audiuiſſe. Nota eſt caſta heroina Penelope Vlyſſis vxor, quæ abſente marito ob formam à procis appetitā

vt eos falleret, dicebat ſe nulli nupturam niſi A prius telam, quam orſa erat, pertexuiſſet: quare interdiu telam texebat, ſed noctu eandē retexebat, vt nunquam eam pertexeret. Denique Virgilius lib. 8. Æneid. ita caſtam probámque feminam pingit:

Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerua
Impoſitum cinerem, & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo, caſtum vt ſeruare cubile
Coniugis, & poſſit paruos educere natos.

Hæc & plura Tiraquellus lege 10. connubiali num. 38. & ſeq. Porrò Carolus Magnus rogatus, cur filias lanificio occuparet? duas cauſas dedit. Primò, vt otium vitarent; ſecundò, vt ſi ad paupertatem per reſtantem & aduerſam fortunam redigerentur, hoc opere ſibi victum pararent. Ita Eginhardus. Hoc in opere B eminuit S. Eliſabetha, Andreæ Hungarorum regis filia, quæ per ſummam iniuriam à cognatis caſtris & poſſeſſionibus ſpoliata, lanam manibus, operabatur & linum, vt de ſui laboris impendio ſe aleret, & pauperes, quorum erat ancilla, vt mater veſtiret. Ita nobiliſſimis orta natalibus mundo ſe fecit ignobilem, vt nobilitaretur in cælis, pro corona ſuſcipiens cinerem, cilicium pro faſcia pectorali, fuſum lanæ & lini pro ſceptro. Vnde & meruit in cælum defixa, videre Dei filium Ieſum ad ſe inclinatum cælis patentibus, cúmque inter alia conſolationis lenimenta audire dicentem: *Si tu vis eſſe mecum, ego ero tecum, & à te nullatenus ſeparabor.* ita habet eius vita.

S. Eliſabetha lanam & linū operans Cuſt

Poëtæ Deas ipſas linum lanámque tractare aſſerunt. Narrat Ouid. lib. 6. Metamorph. Arachnen Idmonis filiam, eo quod Deam Palladem in lanificio prouocare auſa eſſet, ab ea ſuperatam verſam eſſe in araneam, quæ priſtinam adhuc telæ ſeruat artem; vnde & aranea Græcè vocatur ἀράχνη.

Fuſus virorum dedecus.

Dixi fuſum feminarum eſſe decus, nam virorum eſt dedecus. Vnde Dauid Ioab homicidæ imprecatus eſt: *Nec deficiat de domo Ioab tenens fuſum.* 2. Reg 3. 29. q. d. Poſteri Ioab ſint effeminati, vt ad vile & muliebre exercitium filandi redigantur, eóque victum ſibi quærere cogātur. Sic Sardanapalo probrum fuit & exitium, quòd eum Artabanus dux militum inter concubinas purpuram nentem inueniſſet; illum enim regno & vita priuauit. Hinc Eutropium Eunuchum Arcadij Imper. Pædagogum, ideóque imperij rectorem ita perſtringit Claudianus:

-- Quid te turpiſſime bellis
Inſeris, aut ſæui pertentas Pallada Campi?
Tu potes alterius ſtudijs hærere Mineruæ,
Tu telas non tela pati, tu ſtamina noſſe,
Tu ſegnes operum ſolers vrgere puellas,
Et niueam domini penſis inuoluere lanam.

Idcirco Narſeti viris multis fortiori, Iuſtinian Imperatoris illa Iuno impotēs minitata, ſe illū gynæceo penſis & quaſillis addicturam: quam ignominiam vir ſtrenuus, grauiter cùm Romani imperij clade vindicauit. Exemplum ingens ne, qui ſuperiores ſunt, in ſubditos temerè linguam laxent.

Allegor.

Allegoricè S. Auguſt ſerm. 217. de Tempore: Mulier fortis, id eſt Eccleſia, inquit, & anima ſancta operatur lanam, id eſt carnalia & temporalia; & linum, id eſt ſpiritualia & æterna: vtraque enim in hac vita fidelibus neceſſaria ſunt. Sed audi S. Auguſt. *Quid eſt lana, quid linum? Lana carnale aliquid, linum verò ſpiritale ſignat, quia in ordine veſtimentorum, interiora ſunt linea veſtimenta, lanea verò exteriora. Lana etiam de commiſſione animalium naſcitur, linum verò ſine carnis voluptate de terra procreatur, imò caſtitatis imaginem præferre videtur. In tantum vt ſacerdotes veteris teſtamenti ex præcepto legis, propter caſtitatis indicium lineis feminalibus vterentur. Ergo in lana carnale aliquid, in lino verò ſpiritale ſignificatur. Pro laude etiam ponuntur. Inuenis enim hominem porrigentem manu eleemoſynas pauperi, nec tamen de Deo ibi cogitantem, ſed hominibus placere cupientem, laneam veſtem quæ videri poteſt habet, interiorem lineam non habet. Inuenis alium dicentem tibi, Sufficit mihi conſcientia mea, Deum colo, Deum adoro, quid mihi opus eſt ad Eccleſiam ire, aut viſibiliter Chriſtianis miſceri? lineam vult habere ſine tunica: Non nouit neque commendat talia mulier iſta. Inuenit hæc mulier lanam & linum, & fecit vtile. Multi inueniunt, ſed non faciunt vtile manibus ſuis. Cum libenter auditis inuenitis, cum benè viuitis facitis.* Eadem penè ad verbum habet S. Ambroſ. in c. 31. Prouerb. ſub finem tom. 4. qui & addit: *Operari carne & non operari ſpiritu, quamuis bonum videatur, vtile non eſt: operari verò ſpiritu & non operari carne, pigrorū eſt, &c. Tene ſpiritualia, & carnalia ſpiritualiter operare.*

Lana carnalia opera, linum ſpiritualia notat.

Beda verò per lanam accipit ſimplicitatis & pietatis opera, per linum caſtigationem carnis: linum enim variis modis macerando, tundendo, pectendo, carminando, &c. præparatur C & quaſi caſtigatur: *Poſſumus*, inquit, *in lana, qui ouinus eſt habitus, omnia pietatis & ſimplicitatis opera, quæ proximis impendimus, accipi. Poteſt in lino, quod ex terra virens oritur, ſed longo ac multiplici exercitio amittit humorem natiuum, atque ad gratiam noui candoris peruenit, caſtigatio noſtræ carnis intimari, cuius dum ingenitas viſcerum ſordes per continentiam excoquimus, dignam profectò eam, qua Chriſtum induamus efficimus, iuxta illud Apoſtoli; Quotquot ergo baptizati eſtis Chriſtum induiſtis. Quærit ergo mulier fortis lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum, cum Eccleſia ſancta ſollicitè perquirit quibus ſe pietatis fructibus exerceat, quomodo à carnalibus emundet* D *illecebris. Et hæc vtrumque conſilio prudentiſſimo, hoc eſt ſupernæ ſolummodò retributionis facit intuitu.*

Lana eſt pietas, linū carnis maceratio.

De B. Virg. 1.

Rurſum opus lanæ & lini optimè conuenit B. Virgini: Primò planè ad literam: nam vt ait Epiphan. presbyter Conſtant. in vita B. Virginis: *Erat ipſa docilis & amans doctrinam, & non ſolùm in ſacris literis, ſed etiam in lana & lino, ſerico & byſſo laborabat. Erat præterea in ſapientia & intelligentia ſuper omnes illas ſæculi adoleſcentulas, cunctis admirationi, quæ & verè conficeret ea, quorum vſus in templo erat Sacerdotibus.* Et S. Anſelm. in lib. de vita Virg. *Opus verò manuum eius, inquit, erat lanæ, lini, & ſerici.* Hinc & Moniales in Monaſteriis exemplo B. Virginis, magnam dici partem in opere manuali, lanam & linum operando, tranſigunt. Idem virginibus feminiſque deuotis ſuadent, imò iubent prudentes Confeſſarij: quæ enim eo relicto totas

ſe dedere volunt orationi, lectioni, contem- A
plationi, cerebrum, quod feminis eſt debile, affligunt & lædunt, fiúntque phantaſticæ, anxiæ, ſcrupuloſæ, maniacæ, ſuperbæ, deliræ, vti experientia multa didici.

2. Secundò Allegor. quia vt ait S. Epiphan. lib. 3. contra hæreſ. longiùs à principio, explicans illud Iob c. 38. iuxta Septuag. *Quis dedit mulieribus texturæ ſapientiam, & variegandi ſcientiam? Mariæ datum eſt*, ait, *vt pepererit nobis agnum & ouem, & ex gloria ipſius agni & ouis, factum eſt nobis velut ex vellere in ſapientia per virtutem ipſius, indumentum incorruptibilitatis.*

3. Tertiò Tropol. Nam vt ait Proclus Cizycenus Epiſc. de Natiuitat. Chriſti (extat initio Conc. Epheſini.) *Hæc ſola pons eſt, per quem Deus ad hominem deſcendit; hæc admirandæ illius œconomiæ tela, ex qua & in qua ineffabili quodam modo admirabilis vnius vnionis tunica confecta eſt, vnus quidem textor extitit Spiritus ſanctus, netrix virtus ex alto obumbrans, lana vetuſta veloſíque Adami pellis, trama impolluta Virginis caro, radius textoris immenſa geſtantis gratia, artifex verbum per auditum illapſum.* Trama eſt ſubtegmen, & (vt ait Seruius) filum quod intra ſtamen currit. Trama dicta, vt ait Varro, *quod frigus tranat id genus veſtimenti.* Pro *tranat* videtur legendum *trameat*, id eſt, *tranſmeat*, *ſiue penetrat.*

4. Quartò Anagog. Quia lana repræſentat vitam actiuam, linum ſubtile contemplatiuũ. Vtramque operata eſt, & in eminenti gradu exercuit B. Virgo, quæ in omni opere Martham Magdalenæ mirifica harmonia perfectè aſſociauit.

VERS. 14. He, *Facta eſt quaſi nauis inſtitoris de longè portans panem ſuum.* Hebr. *Fuit ſicut nauis circumeuntis, de longè adducet panem ſuum.* Chald. *Facta eſt ſicut nauis mercatoris, cuius è longinquo effertur cibus.* Septuag. Vatic. *Facta eſt tanquam nauis mercaturam exercens de longè: congregat autem hæc vitam.* Complut. & Regius habet: *Congregat autem hæc diuitias.*

Syrus: *Tanquam nauis mercatoris à longinquo mercimonia aduehens.* Inſtitor ergo vocatur mercator, eo quòd cumulandis mercibus opibúſque ſedulus inſtet, vel quia negotio ſuo inſiſtit, inquit Vlpian. Vnde & domos vrbéſque circumit (ideóque Hebr. vocatur *Socher*, id eſt circitor vel circuitor) ſingulis ſuas merces offerens, & vt eas emant vrgens & inſtans.

Senſus ergo eſt, q. d. Mulier hæc ſtrenua operando lanam & linum, ſimilis eſt nauibus mercatorum, quia ſicut illę pannos, telas, aliáſque merces in loginquas orbis partes deferũt, pro quibus ex eiſdem locis referunt alias merces, vnde mercatores ſibi victum & neceſſaria comparant; ita & illa à longè ſibi parat panem ſuum, hoc eſt victum familiæ neceſſariũ, quia pro his quæ manibus ſuis operata eſt, comparat ſibi etiam quæ ex longinquo afferuntur, dánſque exteris pannum à ſe confectum accipit ab eis frumentum in cibum: ipſa ergo cum domi maneat, nec cum mercatoribus extremos currat ad Indos, tamen velut nauis quædã neceſſaria à longè aduehens, etiam ipſa, ſua exteris communicando, portat de longe panem ſuum.

Igitur analogia nauis & mulieris ſedulæ in his conſiſtit. Primò, ſicut nauis frumentaria ex Sicilia vel Ægypto (quod olìm erat horreum Italiæ) frumenta deuehit in Italiam: ſic mulier hæc panem, id eſt cibum quemlibet inuehit in domum ſuam. Ruſum ſicut naues Indicæ ex India in Hiſpaniam & Europam deferunt aromata, aurum, argentum aliáſque merces pretioſas: & ſicut nauis Iaponica quotannis ex India Luſitanis, & religioſis in Iapone degentibus & euangelizantibus defert annonam totius anni, adeo vt ſi nauis pereat periclitentur omnes religioſi, qui in Iapone ſunt de victu & vita: ſic pariter mulier hæc quemlibet cibum & ſupellectilem familiæ neceſſariam procurat, ita vt ab illa omnium, qui in domo ſunt, victus & vita pendeat. Hinc eam comparat naui, non currui, quia vna nauis plus vehit quàm centum, imò mille currus. B

Analogia mulieris ſtrenuæ & nauis 1.

Secundò, ſicut nauis merces domeſticas in longinquas oras vehit & vendit, indéque alias reuehit; itaque duplex facit lucrum: ex vtriſque enim lucratur: ſic pariter mulier hæc ſuos pannos & telas, quas per ſe ſuóſque texuit, per naues & mercatores in exteras regiones, vbi cariores ſunt, mittit, & diſtrahit: indéque merces alias comparat, quibus familiam alat, vel quas diuendat; itaque duplex vel triplex lucrum facit. Imò vt notat Baynus, in eo ſuperat naues, quòd ipſa domi ſecurè conſiſtens, hæc omnia per mercatores vel famulos & ancillas efficiat, cùm naues longiſſimas regiones peragrare & oberrare debeant, idque cum perpetuo ſui & mercium periculo, ne naufragium patiantur, aut à piratis rapiantur. 2.

C

Tertiò, ſicut nauis nunquam, ne noctu quidem nautis dormientibus, quieſcit, ſed ſemper nauigat, ac circumit & obit varias regiones ſingulis ſuas merces proponens, & indigenis ad eas emendum inſtans: ſic mulier ſtrenua nunquam quieſcit, ſed cæteris dormientibus ipſa vigilat ſemper ſollicita, omnibus inuigilans, iugiter cogitans quomodo domui de omnibus proſpiciat; ideóque aſſidue perdia & pernox operatur & laborat, nec vnquam in opere fatigatur aut laſſeſcit. 3.

Quartò, ſicut naues non vno alteróve anno, ſed quamdiu durant ſubeunt maria, mercéſque vehunt & reuehunt: ſic mulier ſedula tota vita ſua ſibi ſimilis eſt, ſempérque laborat vt res familiæ curet & adaugeat; nec quieſcit niſi in morte, quaſi iam peracto nauigationis ſuæ curſu. 4.

D

Quintò, ſicut naues è remotiſſimis regionibus merces raras & pretioſas aduehunt, quo fit vt Veneti, Antuerpienſes, Genuenſes cæteríque maris accolæ, qui nauigationi & mercaturæ vacant, domi ſuæ habeant opes & delitias quaſlibet, ac quicquid alicubi præclarum vel pretioſum eſt; quia omnia per naues ſibi afferri curant: ſic pariter mulier ſtrenua domum inſtruit non tantùm carne, vino, telis, pannis illius regionis, ſed & ex remotis ea quæ ad familiæ non tantùm neceſſitatem, ſed & ſplendorem faciunt, acceſſit. 5.

Sextò, mulier hæc comparatur non vni naui, ſed nauibus in plurali vt habent Hebræa, puta claſſi integræ quæ ingentem mercium copiam affert: quia ipſa licèt vna inſtar eſt 6.

multorum, ac per ſe pérque filios, ſeruos & ancillas plura conficit, quàm multi ſimul iuncti in ſuis familiis efficiant.

Allegor. Allegor. & Tropol. hæc omnia facile eſt adaptare Eccleſiæ & animæ ſanctæ, mutato dumtaxat nomine mulieris in nomen Eccleſiæ vel animæ. Eccleſia enim ceu nauis omnis generis annonam fidelibus affert, puta verbum Dei, ſanctorum exempla, conciones, exhortationes, ſacramenta, ac præſertim Euchariſtiã, quæ eſt panis vitalis, manducantibus afferens vitam præſentem & æternam. Audi Bedam: *Nauis*, inquit, *per mare peregrina, vt illic venditis quæ attulerat, cariora ad domum reportet: Sic nimirum ſancta Eccleſia, ſic anima quæque perfecta virtutum diuitiis gaudet onuſtari, quibus maiora diuinæ gratiæ dona mercetur. Optimum namque eſt commercium cum bona quæ valemus operantes, primò hanc à Domino mercedem recipimus, vt ad maiora ſemper agenda proficiamus; dehinc vitam percipiamus ſempiternam. Facta ergo eſt anima ſancta quaſi nauis inſtitoris, quæ tranſit deſiderio fluctus ſæculi præſentis, ſoláque ſe in cælis accipere ſperat æterna gaudia, & pro his abundantiùs adipiſcendis quicquid valet inſtanter agere, quicquid aduerſum occurrit fortiter ſuperare contendit.*

Audi & Auctorem operis imperfecti in S. Matth. apud S. Chryſoſt. hom. 23. *Facta eſt tanquam nauis mercatura longinqua, id eſt Eccleſia, quæ nauigantibus Apoſtolis, gubernante Domino, flante Spiritu ſancto, prædicationis verbo vbique diſcurrit portans ſecum magnum & ineſtimabile precium, quo omne genus humanum, vel potiùs totum mundum ſanguine Chriſti mercata eſt, de quo idem Salomon c. 30. 19. retulit dicens: veſtigium nauis pelagizantibus inueniri non poſſe, oſtendens conuerſationem Eccleſiæ non terrenam eſſe, ſed cæleſtem, iuxta id quod Apoſt. ait: Noſtra conuerſatio in cælis eſt.* Philip. 3.

De B. Virgine. Pari modo eadem adaptes B. Virgini, quæ in domum, id eſt in Eccleſiam inuexit panem
1. viuificum, puta Chriſtum Dominum, dum eum peperit in Bethlehem, id eſt in domo panis. Vnde S. Gregor. hom. 8. in Euang. *Bene*, inquit, *in Bethlehem naſcitur, id eſt in domo panis: ipſe enim eſt qui ait: Ego ſum panis viuus qui de cælo deſcendi.* Iohan. 6. Ipſa ergo *de longè*, id eſt de cælis per vitæ huius pelagus portat panem ſuum. τὸ enim *de longè* notat diſtantiam inter verbum & humanam naturam, quam ſibi hypoſtaticè vniuit in vtero huius mulieris benedictæ. Rectè verò panem hunc vocat ſuum; quia ſola abſque viri opera illum concepit, quem in Bethlehem per partum ſuum virgineum, tanquam ex naui in omnium vtilitatem
2. expoſuit, vt eo in Euchariſtia paſcamur. Rurſum ipſa velut nauis inſtitoris plena fuit mercibus cæleſtibus, puta omni virtute & gratia. Vnde Damaſcen. Orat. 1. de Dormit. Virg. *Hæc eſt*, inquit, *quæ gratiæ abyſſum inuenit, & duplicem virginitatis nauem incolumen ſeruauerat, animámque non minùs quàm corpus incolumen*
3. *cuſtodierat.* Tertiò, B. Virgo etiam dormiens mente vigilabat intenta orationi & amori diuino, iuxta illud in Cant. *Ego dormio & cor meum vigilat.* quocirca perdia & pernox augebat virtutum merita & lucra, quibus fideles & Eccleſiam ditauit.

A Quartò, B. Virgo velut mater-familias Eccleſiæ aſſiduè è cælo, illi de omnibus proſpicit, quia apud filium omnem illi gratiam expoſcit & impetrat. Ipſa eſt quæ animauit S. Athanaſium, vt Eccleſiam defenderet contra Arrianos; S. Cyrillum contra Neſtorianos, S. Auguſtinum contra Pelagianos, S. Dominicum contra Albigenſes, S. Ignatium contra Lutheranos. Ipſa eſt quæ ſtatis temporibus religiones nouas ſuſcitat, vt Eccleſiam ſeneſcentem nouo doctrinæ & virtutum ſplendore renouent & illuſtrent, qua de re vide Hieron. Plat. lib. 1. de bono ſtatus relig. c. 34.

De nocte ſurrexit, deditque prædam domeſticis ſuis & cibaria ancillis ſuis. Hebr. *Et ſurrexit adhuc nocte* (dum adhuc nox eſſet), *deditque prædam domui ſuæ & ſtatutum puellis ſuis.* Vers. 15. Vau,

B Pro *prædam* Hebr. eſt טרף *tereph*, quòd propriè eſt eſca ferina dicitúrque de feris, quæ venando prædantur minores feras & iumenta, eáque diſcerpunt & deuorant. Inde per Catachreſim transfertur ad quamlibet eſcam animalium & hominum, præſertim quæ venando, id eſt laborando & ſudando comparatur. Eſt metaphora à leonibus & feris, quorum omnis cibus prædando acquiritur, éſtque præda.

Pro *cibaria* Hebr. eſt חוק *choc*, id eſt demenſum, ſtatutum conſuetum à rad. חקק *chacac*, id eſt ſtatuere, deſcribere, definire: Vnde tam ad ſtatum cibum, quam ad ſtatum penſum referri poteſt. Hinc Chald. vertit: *Dedit penſum ancillis ſuis.* Syrus: *Dedit opus puellis ſuis.* Theodot. *Dedit conſtitutionem puellis ſuis.* Septuag. *Dedit opera puellis ſuis.* *Choc* ergo
C tam penſum operis, quàm demenſum cibi, puta portionem & cibum definitum, hoc eſt ſtatum panem & eſcam in dies conſtitutam, ſiue ordinatam, ideóque ordinariam ſignificat.

Senſus ergo eſt, q. d. Mulier hæc ſtrenua & prouida non ſtertit in multam lucem, ſed ante auroram noctu ſurgit, vt ſeruis & ancillis, filiis & filiabus cæteriſque domeſticis præparet tribuátque cibos, vtque totius diei operas & penſa inter eos partiatur, ſinguliſque ſua diſtribuat & adæquet, ſcilicet ne quid perdant lucis & temporis, ſed id totum operi impendant. Quare ſeruis ituris ad agros colendos, vel aliud opus ſummo manè, imò noctu maturius dat ientaculum, ac ſimul cibos aſſignat, quos in agrum deferant, ibíque comedant, ne ſi domum ad prandium reuertantur, tantillum temporis perdant & operi ſuffurentur. Ancillis pariter ſuis
D in aurora penſa lanæ, lini & operatum diſtribuit, ac annonam aſſignat, vt expeditæ ſint ad opus, illique totum diem inſumant. Hæc enim ſunt ſigna, imò actus magnæ prouidentiæ, ſedulitatis & ſtrenuitatis in matrefamilias.

Porrò cibos hoſce vocat *prædam*. Primò, Cibi vocantur præda.
quia noctu obiter quaſi capiuntur & rapiun- 1.
tur. Alludit enim ad leones & feras, quæ poſt cœnam nocte digeſtam rurſum famelicæ, in tenebris & aurora exeunt venatum & prædatum, vt alias feras & animalia, ceu prædam capiant & deuorent. Sic Iob 24. 5. dicitur: *Alij quaſi onagri in deſerto egrediuntur ad opus ſuum, vigilantes ad prædam* (Hebr. *aurorantes prædæ* vel *rapinæ*) *præparant eſcam liberis.* Hinc vocantur lupi veſpertini, id eſt nocturni, qui no-

ctu prædantur, de quibus multa dixi Habacuc A
1.8.& Ierem.5.6. Ita quoque mulier hæc leo-
nina, ſummo manè cibos hoſce ſeruis & an-
cillis obiter capiendos, & quaſi rapiendos pa-
rat, vt ad iter opúſque ſint expediti & celeres.
2. Rurſum *præda* ſignificat, hoſce cibos magna
induſtria & labore mulieris comparari; ac non
niſi labori inſigni ſeruorum & ancillarum ve-
lut mercedem attribui. *Qui enim non laborat non
manducat*, ait Apoſt. Hinc vt ait S. Ambroſ. lib.
de Abraham: *In domo ſapientis nemo piger eſt*.
Olim matres in Balearibus inſulis pueris non
dabant cibum, niſi eum eminus propoſitum
fundæ iactu deiecisſent, tum vt eos labori aſ-
ſuefacerent, tum vt in arte ſagittandi exerce-
rent, in qua proinde tam eximij euaſere, vt ſco-
pum quemlibet non fallente, ſed certo ictu
contingerent, imò pilum in coma capite illæſo
ferirent. Quocirca in prælio fundibularij exti-
tere hoſtibus formidabiles.

3. Tertiò, ſicut Leo & Leæna prædam quam
venatus eſt, non ipſe ſolus comedit, ſed in par-
tes diſcerpit, atque catulis ſuis ſiue leunculis
diſtribuit: Sic mulier hæc cibos induſtria ſua
partos, in ſeruos & ancillas partitur, ſed ſeor-
ſim non miſtim, ſcilicet primò ſeruis dat טרף
tereph, id eſt carnem ferinam, puta eſcas durio-
res; deinde ſeorſim ancillis dat cibaria leuiora:
vbi nota eius honeſtatem & pudicitiæ ſtudiũ,
quæ ancillas à ſeruis ſeparat vt mutuos aſpe-
ctus, colloquia, aliáſque luxuriæ inter eos ille-
cebras amoueat; ac ſimul diſcretionem, qua
cuique annonam congruam attribuit.

4. Quartò, pro *& cibaria ancillis ſuis*, Septuag.
Chald. Syrus & alij vertunt: *& penſum opera-
rum ancillis ſuis*. Hebr. enim חק *choc* tam pen-
ſum operarum, quàm demenſum eſcarum pen-
ſo operarum, velut mercedem merito laboriá-
que reſpondentem ſignificat; quo innuit mu-
lierem ſapientem, hanc legem fixiſſe ancillis
ſuis, vt non prius demenſum eſcarum ſiue ſta-
tutum cibum ſumant, quàm penſa operarum
perſoluerint.

Moral. hic diſce matrisfamilias dotem eſſe
vigiliam, vt ſicut ille ait, vltima eat cubitum,
prima ante alios, & ante lucem ſurgat: qua in
re mulierum indolem tranſcendat oportet.
Mulier enim natura ſua phlegmatica eſt, ideó-
que lenta, tarda, ſomnolenta, adeo vt Comi-
cus eam ex mora natam aſſerat. Sic enim ait
Pleuſides Plautinus in Milite:

Mulier profectò nata eſt ex ipſa mora:
Nam quæuis alia, quæ mora eſt, æquè mora
Minor ea videtur, quam quæ propter mulierem
eſt.

Et Terent. in Heaut.

Dum moliuntur, dum comuntur annus eſt.

Secus eſt in hac muliere virili, quæ virago eſt,
& non tantùm mulieres, ſed & viros virtute &
vigilãtia ſuperat. Vnde vigilãtia in Emblema-
tibus pingitur quaſi matrona & virago, dextra
tenens librum, ſiniſtra virgam cum lucerna ac-
cenſa: aſtat ei grus pede altero eleuato ſuſti-
nens lapidem, vt ſi quo caſu in ſomnum inci-
dat, lapidis ruentis ad pauimentum alliſu, ſtre-
pitúque excitetur & euigilet.

Rurſum vxor hæc ſuis dat cibum noctu, vt
innuat totum diem dandum labori & operi,
noctem verò neceſſariæ refectioni. Ita S. An-
tonius, S. Hilarion, cæterique Anachoretæ ci-
bum non per diem, ſed veſpere & noctu ſume-
bant, idque duabus de cauſis. Prior erat, vt
totam diem operi vel manuali, vel mentali, pu-
ta orationi, ſtudio, lectioni & contemplationi
impenderent, nec ab eo per cibum impediren-
tur. Venter enim cibo onuſtus mentem hebe-
tat, vt nequeat acumine ſuo vti & ſublimia
ſcrutari. Poſterior, quòd verecundarentur, &
quaſi indignum ducerent hominem & ſeruum
Dei comedere per diem, quódque ſol eum co-
medentem aſpiceret. Viliſſima enim hominis
actio eſt comedere, vtpote in qua mens homi-
nis nata ad ſpiritualia & cæleſtia, deprimitur
ad terrena & carnalia, ſimiliſque eſt brutis.
Vnde Sanctus ille Anachoreta in vitis Patrum
pudore ſuffuſus, lachrymabatur cùm cibum
ſumeret, eo quòd noctu eſcam porcorum &
animalium ſumere cogeretur, qui per diem ci-
B bo veſcebatur Angelorum.

Alleg. S. Auguſt. ſerm. 45. de diuerſis, hæc
exponit de Eccleſia, æquè ac de anima ſancta.
De noctibus, inquit, *exurgit: noctes tribulationes
ſunt, ſed cui hæc? De noctibus ſurgit, id eſt in tribu-
lationibus proficit, &c. & dedit eſcas domus ſuæ: in
noctibus præbuit ſe imitandam, faciens docuit quod
faciendum dixit.*

Rurſum Beda: Nox, inquit, *dicata eſt quieti,
dies labori. Sic Eccleſia & anima ſancta quaſi no-
cte quieſcit, cum intermiſſa ad tempus ſollicitudine
externa, ſibimet vacare, ſeque ipſos ſpiritualiter
incipit curare: vel lectionibus videlicet ſacris,
vel orationibus ac lachrymis ſeſe, vel alijs huiuſ-
modi ſtudiis ſecretius exercendo. Surgit autem de
nocte cum in eiſdem ſuis fidelibus, ad agendam
C etiam proximorum curam ſe ſollicitè accingit. Quod
fraternæ adminiſtrationis opus, duobus modis exer-
cere conſueuit: quia & eos qui foris errabant ad fi-
dei gratiam conuocat, & illos qui fidei ſacramentis
iam ſunt imbuti, vt bonis operibus amplius inſiſtãt
excitare non deſinit. Vnde benè dicitur: Dedit
prædam domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis.
Dat namque prædam domeſticis ſuis, cùm eos quos
ab antiquo hoſte docendo eripere potuit, ſocietati
illorum, qui in fide præceſſere conciliat: dat & an-
cillis cibaria, cũ humiles quoſque, & debito timore
ſua iuſſa ſeruantes, ne pro labore laſſeſcant, ſuper-
næ mercedis commemoratione reficit.*

Porrò hæc omnia mutato nomine adapta De B. Vir-
B. Virgini, quæ noctu excipiens incarnationis gine.
D Verbi ab Archangelo nuntium, illi aſſenſum
præbens, verbum in ſe corporauit, vt illud in
eſcam nobis proponeret in Euchariſtia. Rur-
ſum ſuam gratiam & merita, quæ in nocte hu-
ius vitæ innumera & quaſi immenſa, per actus
incenſæ charitatis, humilitatis, patiẽtiæ, cæte-
rarumque virtutum comparauit, non ſibi ſoli
ſeruauit, ſed in Eccleſiam fideléſque omnes
diſpenſauit, & in dies diſpenſat. Nam vt ait S.
Bernard. *De plenitudine illius omnes accepimus.*
Inſuper eminentes ſanctos noctu, id eſt ante
ætatem præuenit, vt à puero, imò ab vtero in-
cipiant vacare Deo & pietati, vti de S. Ioanne
Baptiſta, ſancto Nicolao, ſancto Dominico, &
alijs legimus; quare tunc eis virtutum penſa
diſpenſat, vt ea ſenſim illi creſcentes ætate &
meritis pertexant & perficiant.

Conſiderauit agrum & emit eum: & de fructu VERS. 16.
manuum ſuarum plantauit vineam. Hebr. *Cogi-* Zain.
tauit

rauit agrum & accepit eum. Aben Ezra: *De agro emendo cogitationem ſuſcepit.* Chald. *Cogitauit in conſilio & accepit agrum.* Vatabl. *Contemplatur agrum.* Tigur. *Conſultat de agro & emit eum.* Septuag. *Conſiderans agrum emit eum, & de fructibus manuum ſuarum emit poſſeſſionem.* Syrus: *Agriculturam meditatur.*

A

Dupliciter hic verſus accipi poteſt: Primò, de agro à vinea ſeparato. q.d. Mulier hæc prudens & ſedula ex pretio telarum & pannorum quos confecit, emit tàm agrum, quàm vineam, id eſt agrum ad ſementem & meſſem frumenti; vineam ad vindemiam vuarum & vini: atque ita familiæ tam de cibo, quàm de potu, puta tā de pane quàm de vino proſpexit. Vbi nota τὸ *conſiderauit*, q. d. non temerè, nō fortuitò, ſed maturè & conſultò emit agrū, nimirum priùs exactè conſiderauit conditionem, commoditatem & fertilitatem agri, æquè ac vilitatem pretij, quo venalis offerebatur: quare agrum fertilem bono vilique pretio emit. Rurſum ſimili modo emit vineam, in eáque vites conſeri curauit, aut certè eas in parte agri iam empti ad vites apti conſeuit. Sic videmus in Lombardia in eodem agro vites ſegetibus & arboribus immiſtas, magna elegantia & fructu. Idem enim ager fert frumentum, vuas, poma & pira.

B

Secundò accipi poteſt de agro in vineam commutato q.d. Conſiderauit agrum quendam ob tenuem frumenti prouentum ab heris negligi, paruíque æſtimari; quare emit eum vili pretio, atque ex eo vineam effecit; quia conſiderans eum perſpexit glebas eius vitibus, quàm ſegetibus eſſe aptiorem, & vuarum quàm frumenti feraciorem, quare ex inculto cultum, ex ſterili fertilem effecit, quæ ſanè egregia eſt eius induſtria ac ſolertia. Frumentum enim exigit ſolum craſſum & pingue, vites verò ſolum gracile & tenue. Audi Virg. 1. Georg.

C

Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho,
Denſa magis Cereri, rariſſima quæque Lyæo.

Planiùs clariúſque Theophraſtus lib. 2. c. 25. *Pratenſe & arenaceum* ait, *vitibus percommodum eſt, & in ſumma ſolutum, leue, tenue.* Audi & Columellam in lib. de arboribus cap. 13. *Locis aridis & macris, & ſiccis vitem ſere, natura feracem & validam, crebriſque acinis: quod ſi pingui agro validas vites depoſueris, pampinis magis eluxuriabunt, & qualemcumque fructum tulerint, ad maturitatem non perducent.* Et lib. 3. cap. 5. ait: *Vitiarium faciendum in terra mediocri potius quàm pingui.*

D

Anag. S. Auguſt. ſerm. 45. inter nouos Louan. per agrum accipit cælum, cæleſtémque gloriam, quam Eccleſia & anima fidelis mercatur & emit labore manuum ſuarum, puta laborando & accumulando multa bona opera, præſertim charitatis & patientiæ. Conſiderat enim & proſpicit, quod *non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.*

Alleg. Beda per agrum & vineam accipit primitiuæ Eccleſiæ propagationem. Eccleſia enim à Chriſto fundata in Iudæa, cœpit ſe propagare & plantare per vicinas prouincias & gentes, eáſque per noualia ſpiritalium agrorum & vinearum excolere, indéque meſſem & vindemiam magnam fidelium, virginum, martyrum & confeſſorum colligere.

Hæc omnia adaptes B. Virgini, quæ primò in ſeipſa plantauit agrum & vineam, cùm corpus & animam aſſidua virtutum omnium operatione excoluit. Secundò, ipſa agrum & vineam primitiuæ Eccleſiæ ſua ſapientia, prouidentia, meritis & exemplis plantauit, adeóque fertilem effecit, vt in omni ſanctitate effloreſceret, ac viros Apoſtolicos, martyres & virgines proferret, imo vt omnes fideles viuerent vitam non tantùm Chriſtianam, ſed & religioſam in paupertate, caſtitate & obedientia, vti fecere Eſſæi ſub S. Marco Alexandriæ, & Ieroſolymitæ Chriſtiani ſub ſancto Petro, vt patet Act. c. 2. & 3. & 4. vbi plura hac de re dixi: Rurſum ipſa per omnia ſæcula propagauit agrum Eccleſiæ per alias & alias gentes, ac in eis plantauit vineas ſanctarum ſelectarúmque congregationum, præſertim Religionum & Religioſorum diuerſorum Ordinum, qui vino ſuæ deuotionis, caſtitatis & charitatis Eccleſiam inebriarent. Inſuper ipſa ex agro & vinea ſua profert fidelibus in Euchariſtia *frumentum electorum, & vinum germinans virgines*, vt ait Zachar. c. 9.

B Virgo ager & vinea.
1.
2.

Tertiò, ipſa fideles ſingulos quaſi agros & vineas nouellas in fide & ſanctitate excolit; nullus enim fidelium & ſanctorum eſt, qui non ſuam fidem & ſanctitatem, qualiſcumque & quantacumque ea ſit, debeat B. Virgini; ipſa enim à Chriſto conſtituta eſt materfamilias, cuius proinde filij, quos ipſa Chriſto parit, alit & prouehit, ſunt omnes fideles & iuſti. Porrò ſicut mulier illa ſapiens ſua ſagacitate tellurem aptam ſemini facit agrum, tellurem verò feracem vuarum facit vineam: Sic & B. Virgo quemque fidelium ad eam virtutem, ſtatum & perfectionem dirigit prouehítque, ad quam per naturam & gratiam maximè propendet, maximéque idoneus & aptus videtur, qua in re illam imitentur Prælati, Principes, rectores religionum, & quilibet ſuperiores, vt ſubditos applicent illis munijs, ad quæ eos per indolem & gratiam maximè habiles & procliues animaduertunt: naturam enim ſecundante gratia magnum quid producitur: ſin hæc duo diſſideant & gratia naturæ ſit diſſona, parum proficitur, iuxta illud: *Tu nihil inuita facies dicéſue Minerua*, id eſt natura. Quis enim perpetuò naturæ obluctari, & velut aduerſo flumine remigare, ventíſque contrariis perpetim nauigare valeat? 3.

Accinxit fortitudine lumbos ſuos, & roborauit brachium ſuum. Hebr. *Cinxit in fortitudine lumbos ſuos, & confirmauit brachia ſua ad opus.* Septuag. *Præcincta fortiter lumbum ſuum, firmauit brachia ſua ad opus.* Aquila & Theod. *Accinxit fortitudine ſua τὸν νῶτον*, id eſt *humerum*, vel *armum*, vel *dorſum ſuum.* Pro *roborauit.* Symmach. vertit ἐκαρτέρωσεν, id eſt *ſolidauit*, Aquila & Theod. ἐκαρτέρωσεν, id eſt *indurauit callóſque obducere fecit.* VERS. 17. Chet.

Vatab. *fortiter lumbos ſuos accingit.* Aben Ezra: A *Renes ſuos illa ſuccinxit quaſi robore ſeſe inſtruxerit.*

Primò S. Auguſt. ſerm. 45. Beda, Salonius & Hugo, per cingulum hoc mulieris ſtrenuæ accipiunt mortificationem & caſtitatem: in lumbis enim eſt origo ſeminis & luxuriæ, vti docēt Medici. Lumbos ergo ſuccingere in fortitudine, eſt fortiter carnis concupiſcentias reſtringere & cohibere. Vnde Beda: *Actio boni operis Domino acceptabilis eſſe non valet, ſi non fluxa luxuria quis prius ſimul à carne & à mente reſtringat.* Sic & S. Gregor. in illud Lucæ 12. *Sint lumbi veſtri præcincti. Tunc,* inquit, *lumbos reſtringimus, cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus.* Hinc zona olim virginitatis erat inſigne, quam proinde ſoluebant coniugatæ. Verùm hic propriè non à caſtitate, ſed à fortitudine laudatur hæc virago; comitanter B tamen & à caſtitate, quia ſicut libido vires exhaurit & eneruat, ſic caſtitas eaſdem firmat & roborat, vti experientia docet. Vnde *caſtra* militum fortium dicta ſunt à *caſtitate,* vel à *caſtratione* libidinis, vti alibi oſtendi. Caſtitas ergo facit fortem hanc viraginem.

Secundò & genuinè, alludit cingulum, quo viragines & viri, præſertim profecturi, laboraturi vel præliaturi lumbos ſuccingunt, vt eos in ſe infirmos, molles, & fluxos cingulo aſtringant denſent, firment & roborent: ita pariter cingulo ſuccingit ſe hæc virago, vt robur vireſque colligat, tū vt domū, agrū & vineā veloci fortique greſſu obeat luſtrétque; tum vt opera robuſta robuſto corpore ménteque capeſſat. Quare & cingulo, & per cingulum magis ipſa fortitudine ſe accingit: hæc enim C ipſi eſt cingulum, & velut Baltheus militaris, quo ad opera heroica ceu miles ad prælia ſe accingit, animumque & robur exacuit. Significatur ergo hac Catachreſi, quòd hæc virago naturam fœmineam mollemque excitet, & extimulet ad virile robur, tum mentis tum corporis. q.d. virile robur, viriles animos excitauit & induit, vti fecit mater ſeptem Machabæorum, *feminea cogitationi maſculinum animum inſerens,* filióſque fortiter exhortans ad martyrium. 2. Machab. 7. 21. *vide* quæ de cingulo militis Chriſtiani fusè dixi Epheſ. 6. v. 14.

Et roborauit brachium ſuum. q. d. robuſtè brachia ſua exeruit ad robuſtos labores, quos D exercuit: hoc enim roboris exercitio augetur robur. Vnde Milo Crotoniates Nobilis pugil, quotidie brachiis portando vitulum, cum ille ætate & mole creſceret, ſenſim per exercitium creſcente pariter brachiorum robore, iiſdem portauit eundem adultum & bouem effectum. Huc facit quod Plato lib. 5. de Repub. & lib. 8. de Legibus, doceat viragines militiæ adſcribendas, ideóque exercendas in circo, & ludo equeſtri: atque in Critia aſſerit tales olim fuiſſe, quæ in Deas ob ſua fortia facinora relatæ ſint. Verùm plus æquò mulieribus tribuit Plato, dum eodem lib. 5. de Republ. vult eas viris omnibus eſſe communes ad maiorem ciuium vnionem, in quo planè vir ſapiens delirat.

Myſticè S. Auguſtin. ſerm. 45. de diuerſis, ſiue inter nouos à Louanienſibus editos, hæc applicat Eccleſiæ & animæ ſanctæ. *Succincta,* inquit, *fortiter lumbos, firmauit brachia ſua, verè fortis. Vide ſi non eſt ancilla, quàm deuotè ſeruit, quàm paratè, ne fluctuantes ſinus carnalium concupiſcentiarum impediant operantem. ſuccinxit lumbos, vt nihil ſuperfluum calcet, dum in opere feſtinat: ibi enim caſtitas mulieris huius zona præcepti conſtricta, ſuccincta fortiter lumbos ſuos, firmauit brachia non deſecta.*

Porrò hæc omnia adaptes B. Virgini, cuius virginitas & fortitudo diuina enituit, tum in itineribus, laboribus, paupertate, perſecutionibus, quas ab Herode & Iudæis pro Chriſto infante fortiter pertulit: tum in conſtantia, qua Chriſto crucifixo vſque ad mortem aſtitit, omniáque tormentorum genera, quæ Chriſtus patiendo ipſa compatiendo pertulit; tum quod in Pentecoſte cum Apoſtolis, imò præ Apoſtolis induta ſit virtute ex alto, ac ſpiritum receperit in ſumma fortitudinis plenitudine: vt ſcilicet ipſa poſt Chriſti mortem omnes Apoſtolorum dolores, omnes fidelium cruces totúmque Eccleſiæ pondus ſuſtineret, quod & reipſa præſtitit. Vide dicta cap. 8. verſ. 14. ad illa, *Mea eſt fortitudo.* Fuit ergo ipſa quaſi Atlas Eccleſiæ primitiuæ, vti & eſt modernæ.

De B. Virgine.

B. Virgo Atlas Eccleſiæ.

Guſtauit & vidit quoniam bona eſt negotiatio eius, non extinguetur in nocte lucerna eius. Hebr. *Guſtauit quòd bona circuitio eius, non extinguetur,* &c. Septuaginta: *Guſtauit quia bonum eſt operari, & non extinguitur lucerna eius totam noctem.*

VERS. 18. Tet

Vatabl. *Percipiens opus ſuum eſſe frugiferum, etiam nocte operatur.* Aben Ezra. *Solerti ratione & conſilio* (טעם *taam* enim, id eſt guſtus, etiam conſilium & rationem ſignificat; quia ſicut guſtus ſapit & diſcernit cibos, ſic ratio ſapit & diſcernit res commodas ab incommodis) *deprehendit, & intellexit negotiationi vacare vtiliſſimum eſſe.* Alij *taam* vertunt *ſupputauit* apud ſe negotiationes, id eſt impenſas & lucra, ac vidit, id eſt certò collegit artem quæſtuoſam ſe exercere.

Guſtauit ergo, id eſt experientia didicit, ac velut guſtu ipſo clarè ſenſit, quantum & quàm ſuaue eſſet lucrum negotiationis ſuæ, & diligentiæ in operanda lana & lino: præſertim dum ex iis emit agrum & vineam, indéque vinum guſtauit & bibit: quare totam penè noctem operi impendit ad lucernam, ideóque eam non permiſit extingui. τὸ *guſtauit* ſignificat primò conſiderationem, & computum expenſarum & lucri; ſecundò crebram experientiam, quòd ſcilicet crebrò ingens lucrum ex lanificio & linificio reportarit & ſenſerit; tertiò guſtum & oblectationem: Lucrum enim labore partum, velut proprium, propriæque induſtriæ fructus mirè ſapit, & velut ſaccharum labores condit ſapidóſque efficit, cum lucrum ἄπονον, id eſt ſine labore obueniens, verbi gratia, ex hæreditate aut donatione, velut alienum & extrinſecum parū delectet, & quaſi inſipidum ſit; quod enim

magno ſtetit rarum & charum eſt, quod vltrò obuenit parui æſtimatur.

Porrò olim feminas ſtrenuas cum ſuis puellis & ancillis non tantùm per diem, ſed & noctu ad lucernam vacaſſe lanificio & lenificio, patet ex dictis verſ. 13. Vnde Virgil. 1. Georg.

Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſciuere hyemem.

Et Ouidius lib. 2. Faſtor. Lucretiam à Tarquinio adultero noctu ſic inuentam refert:

Inde cito paſſu petitur Lucretia, cuius
Ante thorum Calathi, lanáque mollis erat.

Et rurſus in Epiſtola ſic Penelopes ad Vlyſſem:

Nec mihi quærenti ſpatioſam fallere noctem,
Laſſaret viduas pendula tela manus.

Id imitentur Paſtores, Prælati virique zeloſi, vt cum paſtoribus Bethlehemiticis ſuper gregem ſuum peruigilent; ſic merebuntur cum eis primi videre Chriſtum naſcentem, imò reſurgentem & venientem ad iudicium: hoc enim vel ſummo manè vel noctu peragendum eſt, iuxta parabolam virginum prudentum noctu lampadas accenſas habentium, & ſponſum expectantium. *Media*, inquit, *nocte clamor factus eſt: Ecce ſponſus venit, exite obuiam ei*, &c. *& quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias*. Matth. 25. 6.

Nocturnorum origo. Quocirca Eccleſia celebrabat olim in feſtis martyrum vigilias: noctu enim præuigilabant fideles in oratione ad templa & ſepulchra martyrum. Hinc nocturni in officio Eccleſiaſtico, quos etiamnum Religioſi permulti noctu decantant; qua in re imitantur Chriſtum, qui per diem prædicabat, veſpere verò ſecedens in montes, pernoctabat in oratione. Vnde myſticè Auctor Catenæ Græc. per lucernam ait, mentem puram & contemplationi deditam, doniſque ſpiritualibus ornatam accipe.

S. Genouefæ lucerna ab Angelo accenſa. Memorabile eſt quod de S. Genouefa legimus in eius vita, cùm ſingulis Sabbathis ſoleret pernoctare in oratione, ac quadam vice nocte pergeret ad Baſilicam S. Dionyſij ſua opera conſtructam, cæreus illi & ſociabus prælucens extinctus, ipſa orante ilicò cælitus ab Angelis rurſus fuit accenſus. (Idem contigit S. Gudulæ, quæ fuit filia S. Amelbergæ ſororis Pipini, éſtque Bruxellenſium aduocata, vt habet eius vita apud Surium ad diem 8. Ianuarij.) Vnde eius imagini aptè ſubſcribi ſolet hic verſus: *Non extinguetur in nocte lucerna eius*, præſertim quia ipſa ſplendore ſanctitatis, iugis orationis, abſtinentiæ & miraculorum toti Galliæ, imò orbi præluxit & prælucet. Ideóque S. Symeon Stylites per literas eius ſe precibus commendauit, ac S. Remigius, Clodouæus, Clotildis, aliíque Principes & Prælati illi coæui, magno eam in honore & pretio habuerunt, adeo vt Pariſienſes eam iugiter vt patronam colant, eo quòd præter alia ab eorum vrbe Attilam & Hunnos, qui cæteram Galliam vaſtabant, ſuis orationibus auerterit.

Mor. de nocturna vigilia & labore. Olim in Oriente erat Monaſterium *Acemetarum*, id eſt non dormientium, ſed ſemper in Dei laudibus peruigilantium, vti fecit S. Symeon Stylites, & S. Daniel eius aſſecla aliíque, nimirum *vita ſanctorum vigilia*: vita breuis eſt, æternitas longa: tam ergo noctu quàm diu operemur bonum, vt merita & gloriam accumulemus in omnem æuum duraturam.

Salomonem ſecutus Plato: *Nemo dormiens*, inquit, *vlla re dignus eſt*. Ita refert Laërt. lib. 3. & Philippus Rex Macedonum, cùm in exercitu quodam tempore obdormiſſet, experrectus: *Tutò*, ait, *dormiui, vigilat enim Antipater*: ſignificās non eſſe regum indulgere ſomno, præſertim in bello, niſi habeant fidum vigilem præfectum. ita Plutarch. in Apopht. Verè Philo apud Anton. in Meliſſa p. 1. c. 42. *Somnus*, ait, *velut publicanus dimidium vitæ nobiſcum partitur*. Et Democritus apud Maxim. ſer. 29. *Temperantes*, ait, *& ſtudioſi nunquam dormitant, etiamſi ſua ſtudia in multam noctem producant; non enim ſomnus tanquam Dominus quidam eos impellit, ceruicem vino ſubactam & in ſeruitutem redactam, quaſi cum contumelia deprimens; ſed liberi & recti permanent; cùm autem ſomnum petunt, eum pura mente recipiunt, neque proſperitatibus elati, neque vllis rebus aduerſis deiecti: æqualiter enim vtraque hæc fert animus ſobrius, neutróque horum ſe vinci patitur; itaque & ſuauiſſimè dormit omnis dolore vacuus, & ſomno non intercepto.*

Symbol. Symbolicè, *non extinguetur in nocte*, id eſt in aduerſis, tentationibus & perſecutionibus viraginis lucerna, id eſt lætitia, ratio, conſilium, gloria, poſteritas, felicitas: horum enim ſymbolum eſt lucerna, vti dixi c. 20. 27. & c. 24. 20.

Allegor. Alleg. S. Auguſt. ſerm. 45. de diuerſis: Eccleſiæ lucerna in nocte ait, eſt ſpes in tribulatione & ærumnis huius vitæ: hæc enim ſpes eam illuminat, animat, corroborat, vt conſtans in virtute & bonis operibus perſiſtat expectans lucem & diem beatæ immortalitatis: *vt in tenebris*, inquit, *non deficiamus, ſed per patientiam expectemus: quod non videmus ſperemus. Tota ergo nocte ardeat lucerna noſtra. Et quia qui nobis quotidie loquitur verbum, oleum infundit, ne lucerna extinguatur: ideo quotidie audiamus verbum, ſuſcipiamus oleum, ſuſtentemus lucernas ardentes, vt docet Dominus: Et lucernæ ardentes in manibus noſtris.* Lucæ 12. *Sic enim mulieris fortis huius exemplum imitabimur.*

Audi & Bedam: *Guſtauit*, inquit, *Eccleſia, & quælibet anima perfecta, id eſt intimo mentis deſiderio cognouit; quia bona eſt negotiatio vitæ immarceſſibilis, quam relictis illecebris temporalibus æternam mercemur in cælis. Guſtauit autem, id eſt apertè didicit, quia bonum eſt per inſtantiam prædicandi, quoſcumque valet ad viam veritatis adducere, atque ideo nullis tribulationum tenebris, nec ipſa morte poteſt lucerna deuotionis eius extingui. Eorum namque lucerna nocte extinguitur, quamuis in die videatur ardere, qui ſicut Dominus ait: Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.*

Subdit deinde per noctem poſſe accipi quietem orationis & contemplationis, q. d. *Lucerna Eccleſiæ & animæ ſanctæ non extinguitur in nocte, quia & cum à negotio quieſcit actionis, vacat liberiùs luci ſupernæ contemplationis; cumque à publicis ceſſat operibus, curat ſe ardentius vel auditui ſanctæ lectionis, vel laudibus mancipare diuinis, iuxta exemplum videlicet mulieris induſtriæ, quæ non ſolùm inter*

dum neceſſarijs ſolet inſtare laboribus, ſed & noctu ſæpius accenſo lumine lucernæ parilem rei familiaris agere curam.

B. Virginis nocturna lucerna.

1\. Optimè hæc accommodes B. Virgini. Primò, quia ipſa tàm noctu, quàm diu vacabat orationi, & amori diuino cæteríſque bonis operibus, iuxta illud Cantic. 6. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Vnde S. Bernard. ſerm. 2. de Aſſumpt. opponens illam virginibus fatuis, quæ veniente ſponſo caruerunt oleo ad lampades ſuas accendendas. *Non ſic*, inquit, *mulier illa fortis, quæ ſerpentis caput contriuit: habes enim poſt multa in laudibus eius, quia non extinguetur in nocte lucerna ipſius. In ſuggillationem hoc dicitur fatuarum, quæ veniente media nocte ſponſo, conqueruntur ſerò, & dicunt, quia lampades noſtræ extinguuntur. Proceſſit igitur glorioſa virgo, cuius lampas ardentiſſima ipſis quoque angelis lucis miraculo fuit, vt dicerent quæ eſt iſta?* &c. *clarius enim cæteris rutilabat, quam repleuit oleo gratiæ præ participibus ſuis Chriſtus Ieſus filius eius*, &c.

2\. Secundò, quia Chriſto in cruce morienti, cum Apoſtoli de eius reſurrectione diffiderent & deſperarent, in ſola B. Virgine manſit lucerna, id eſt certa fides & ſpes reſurrectionis, quòd ſcilicet tertio die reſurgeret vti promiſerat. Atque hoc repræſentat Eccleſia, inquit Amalarius, in Officio Eccleſ. hebdomadæ ſanctæ, cum cæreos duodecim extinguit, vnicumque accenſum reſeruat, ſcilicet ſignificat in duodecim Apoſtolis obſcuratam, vel extinctam fuiſſe fidem & ſpem reſurrectionis Chriſti, in B. Virgine verò viuam & ſplendidam permanſiſſe. Vnde S. Cyrillus ſerm. contra Neſtorium, eam vocat *lampadem inextinguibilem.* Deipara ergo fidem tempore Dominicæ paſſionis, veluti in nocte tribulationis & anguſtiæ, ſibi propter filij compaſſionem nimis tenebroſa, ſolidam, atque ardentem ſeruauit; quod ſatis oſtendit dum filio in cruce ſuffixo fortiter aſtitit; neque eius crucem erubuit domi ſe abdendo, ſed palam in publicum prodiit, & vt Chriſti paſſionibus magis communicaret, illum ſecuta ſtabat iuxta crucem eius. Cum cæteris autem mulieribus ad vngendum corpus eius (quem firma fide tertia die reſurrecturum credebat) nequaquam acceſſit, vt propterea de muliere illa forti dictum ſit: *Non extinguitur in nocte lucerna eius.* In cuius rei memoriam in officio Hebdomadæ ſanctæ, reliquis candelabri triangularis candelis extinctis, vna accenſa remanet, quæ in Deipara fidem reſurrectionis explicitam, perpetuò inconcuſſam ſignificat.

3\. Tertiò, quia dum moreretur ilicò reſurrexit, ac tam corpore, quàm anima felix & glorioſa aſſumpta eſt in cælum: quare mors illi non tam mors quàm vita fuit. Lucerna ergo, id eſt vita eius non fuit morte extincta, ſed magis accenſa. Vnde Damaſcen. Orat. 2. de Aſſumpt. *Tu ſola nobis*, inquit, *in terra conſolatio relicta es, & teruiuente ſimul viuere, & moriente ſimul mori beatum eſt; quid autem moriente dicemus? tibi enim mors quoque ipſa vita eſt, ac vita præſtantior, atque hanc vitam incomparabiliter antecedens.*

4\. Quartò, quia B. Virgo & dum viueret

A & multò magis iam in cælis, pro omnium fidelium hominúmque ſalute ſollicita, perdia & pernox laborat & peruigilat, efficítque vt ſinguli pro ſua ſalute ſolliciti peruigilent. Quò S. Bernard. adaptat illud: *Ad lumen eius ambulabunt in nocte*: Hoc eſt inquit, fauor illius & gratia mihi pro face & lumine erunt, ad huius ſæculi nocturnas tenebras diſpellendas. Ipſa ergo eſt velut Pharus luminibus circumdata, fidelibus in nocte & mari huius ſæculi nauigantibus portum ſalutis oſtendens. Quid ni? cum ſanctus Paulus ſingulis fidelibus dicat Philip. 2. 15. *inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo.*

Denique ſanctus Bernardus ſermone 2. de Pentecoſte: *Ad illam*, inquit, *ſicut ad medium, ſicut ad Arcam Dei, ſicut ad rerum cauſam, ſicut ad negotium omnium ſæculorum reſpiciunt, & qui in cælo habitant, & qui in inferno, & qui nos præceſſerunt, & nos qui ſumus, & qui ſequentur, & nati natorum, & qui naſcentur ab illis. Illi qui ſunt in cælo, vt reſarciantur: & qui in inferno, vt eripiantur: qui præceſſerunt, vt prophetæ fideles inueniantur: qui ſequentur, vt glorificentur*, &c. *In te enim Angeli lætitiam, iuſti gratiam, peccatores veniam inuenerunt in æternum. Meritò in te reſpiciunt oculi omnis creaturæ, quia in te, & per te, & de te, benigna manus omnipotentis quicquid creauerat recreauit.*

B. Virgo negotium omnium ſæculorum dupliciter.

Vbi nota B. Virginem vocari *negotium omnium ſæculorum*: Primò, paſſiuè & obiectiuè, quia ſcilicet ad ipſam tendunt omnia ſæcula, vt ad eam ornandam & coronandam omnia ſæcula negotiari, id eſt perpetuò voluiſſe, laborare, & operari videantur: Secundò actiuè, quia ipſa eſt *negotium*, id eſt negotiatrix apud Deum pro fidelibus cuiuſuis ſæculi, idque facit tanta cura & ſtudio, vt non tam negotiatrix, quàm ipſum negotium cuiuſque eſſe videatur: adeo enim cordi habet cuiuſque ſalutis negotium, ac ſi ſua propria res & negotium ageretur: quare inſtar ipſius negotij nunquam otiatur, ſed negotiatur intentè & aſſiduè.

Manum ſuam miſit ad fortia: & digiti eius apprehenderunt fuſum. Septuag. *Cubitos ſuos extendit ad vtilia, & manus ſuas ad fuſum.* q. d. Ita conſtanter filia ducit, vt manus ad fuſum firmatas & alligatas habere videatur. VERS. 19. Iod.

Pro *fortia* Hebr. eſt כישור *kiſcor*, quod Rabbini, Vatabl. Pagnin. & alij paſſim vertunt *colum*, vel *verticulum.* Chald. *vertibulum*; per quod accipi poteſt vel annulus ille lapideus, qui infernè fuſo inſeritur tum ad pondus, vt deſcendat & defluat: tum vt rotunditate eius faciliùs fuſus gyretur: vel rota, quæ vna manu circumacta, fila quæ altera manu nentur, fuſo circumducit; qua proinde vtuntur honeſtiores & ditiores feminæ, tum ad facilitatem nendi, tum vt breui tempore multa ſtamina filáque conficiant, & accumulent.

Verum Noſter melius vertit *fortia.* Nam Symmach. Aquila & Theodot. vertunt *ἀνδρεῖα*, ideſt *virilia.* Septuag. *vtilia.* Hebr. enim כשר *caſcar* ſignificat rectum eſſe, congruere, conuenire. Hinc כישור *kiſcor* eſt,

rectitudo, congruentia, conuenientia, decorum, vtile, item induſtria rectè faciendi, quæ eſt vera fortitudo. Significat ergo, quod virago hæc manus extenderit ad opera ſibi congrua, decora, vtilia, induſtria, & conſequenter fortia: per quæ tum generatim quælibet opera heroica muliebria accipe, tum ſpeciatim opus lanificij & linificij, quod magnam induſtriam & fortitudinem requirit. Vnde de eo explicans ſubdit: *Et digiti eius apprehenderunt fuſum.* Nullum enim opus mulieribus eſt conuenientius, decentius, honeſtius, dignius, vtilius quàm nere & texere, vt patet ex dictis verſ. 13. hoc enim inſigne ingenium artémque requirit: hoc quoque forte eſt, tum ob cauſas iam dictas, tum quia magnam corporis animique conſtantiam requirit, vt mentem æquè ac brachia ad aſſiduè filandum & texendum virago hæc obfirmet, vtque omnem vitam huic labori impendat, imò noctes integras in

B

Minerua dea bellãdi, nendi & ſtudendi. cur?

eo peruigilet. Quocirca Poëtæ Palladem, ſiue Mineruam Deam fecerunt Præſidem tum nẽdi & texendi, tum bellandi, tum ſtudendi. Eidem ergo Deæ tribuerunt hæc tria linum cum lana, arma & literas, quia induſtria texendi fortes ſimul ac doctas mulieres in genere ſuo, ſiue iuxta ſtatum gradúmque ſuũ efficit. Vnde Exodi 35. *Sed & mulieres doctæ*, inquit, *quæ neuerant hyacinthum, purpuram*, &c. Hinc *fuſus* ait S. Iſid. li. 19. Orig. c. 29. *dicitur, quòd per ipſum fundatur, quod netũ eſt colũ, quod fit in longitudine & rotũditate quaſi columna.* Mulieri ergo arma ſunt colus & fuſus, iidem illi ſunt liber ſapientiæ, honeſtatis & virtutis. Paulo aliter, ſed moraliter explicat B. Petrus Damiani Opuſcul. 15. cap. 1. *Manum ſuam* ait *miſit ad fortia, & digiti eius apprehenderunt fuſum, quia videlicet huius*

C

vitæ idoneus executor ſic ſe, per maiora opera ex deſiderij feruore dilatat, vt etiam cautus quæ ſunt minima non relinquat.

Allegor. S. Auguſt. ſerm. 45. de diuerſis, hæc adaptans Eccleſiæ & fidelibus, docet eos continuè ducere fuſum, cum aſſiduè intendunt bonis operibus in præſenti, vt multa colligant merita quaſi ſtamina, nec ea differant in futurum, cùm hoc incertum ſit, & ſæpe non eueniat; idque ex eo quòd per modicum hunc laborem præſentem ſperent certò ſe conſecuturos ingentia præmia in futuro ſæculo. *Diligenter*, inquit, *attende in lanificio duo inſtrumenta, colum & fuſum. In colo quidem lana innoluta eſt, quæ filo ducenda tranſeat in fuſum; quod in colo inuolutum eſt, adhuc in ſiniſtra eſt, & nondum in fuſo eſt; quod in fuſo collectum eſt, iam*

D

præteritum eſt: opus ergo tuum in fuſo ſit & non in colo; in colo enim eſt quod facturus es, in fuſo quod feciſti. Vide ergo ſi habes aliquid in fuſo; ibi enim firmantur brachia tua, ibi erit fortis conſtantia tua, ibi ſecurus Deo dices: da quia dedi, dimitte quia dimiſi, fac quia feci. Quod pendet in colo ad fuſum trahendum eſt, non autem quod collectum eſt in fuſo ad colum reuocandum eſt. Ergo vide quid agas vt habeas in fuſo, vt brachia tua firmes in fuſo quod te conſoletur, quod te confirmet, quod tibi det fiduciam deprecandi & ſperandi.

Parcarum trium ſymbolum.

Hoc vt repræſentent Poëtæ conſtituunt tres Parcas, quæ nendo homini vitæ dies & ſortes, quaſi ſtamina diſtribuunt, vt cum diebus vitæ cuiuſque educant pariter eius ſortes,

A

actiones ſcilicet & paſſiones. Vita enim in actione conſiſtit: viuere enim eſt ſe mouere & agere. Vnde otioſus qui nil agit, mortuus potius videtur quàm viuus. Hinc Poëta tres Parcas ita pingit:

Clotho rotat fuſum, Lacheſis net, at Atropos occat.

Nam vt ait Apuleius: *Tres Parcæ, tria fata ſunt numero, cum ratione temporis facientia, ſi poteſtatem earum ad eiuſdem temporis ſimilitudinem referas. Nam quod in fuſo perfectum eſt, præteriti temporis habet ſpeciem: & quod torquetur in digitis, momenti præſentis indicat ſpatia: & quod nõdum ex colo tractum eſt, ſubactumque curæ digitorum, futuri & conſequentis ſæculi poſteriora videtur oſtendere.* Lacheſim dictam eſſe putant, quaſi ſortem, quia λαγχάνω Græcè *ſortior* deſignat; Atropon, quia reuerti non poſſint; Clothon, quoniam contorta & coordinata omnia teneat. Hæc enim nomina ipſa lingua Græca oſtendunt. Hinc Martial. lib. 1. 62.

Lanificas nulli tres exorare puellas

Contigit: obſeruant quẽ ſtatuere diẽ. Rursũ

Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ, ait Virgil. 4. Eclog. 10.

Decorè quiſque pro gradu ſuo operetur.

Porrò quiſque operari debet *vackiſor*, ideſt in rectitudine & congruentia, vt ſcilicet operetur congruè ad ſuam perſonam, vocationem & gradum, nimirum rex operetur regaliter: ciuis ciuiliter, religioſus religioſè, ſacerdos vti decet ſacerdotem, miles vti decet militem, Senator vti decet Senatorem &c. idque perfectè & excellenter: ſic quiſque perſonam ſuam aget decenter & eximiè.

Myſticè fuſus eſt recta intentio.

Rurſum per fuſum qui rectus eſt & rectè rotatur, Hugo accepit rectitudinem intentionis, quæ opera etiam indifferentia recti-

C

ficat & ſanctificat, vt quo rectior & ſanctior eſt intentio, eo rectius & ſanctius ſit opus. Intentio enim eſt quaſi forma & anima operis. *Digiti*, inquit, *huius manus ſunt omnes electi, qui apprehendunt fuſum, ideſt rectitudinem intentionis, per quam omnia opera quaſi fila in orbem æternitatis retorquent. Hic autem notari debet, quod per ſiniſtram temporalia, per dexteram ſpiritualia & æterna bona ſignificantur. Item per colum ſignificatur vita temporalis, per fuſum intentio boni operis: colus quidem in ſiniſtra ponitur, & fuſo lana vel linum in dexteram retorquetur, quod eſt rectè nere: hoc autem fit quando temporalia & humana ſic exercentur, vt per bonam intentionẽ quaſi in filum ducta, ad æterni ſpiritualiſque meriti conditionem tranſeant.*

Inſuper Auctor Catenæ Græc. *Fuſus* ait

D

eſt mens pura, quæ virtutem virtuti, dogmáque dogmati continuò attexit.

De B. Virgine.

Hæc omnia mutato nomine adaptes B. Virgini, quæ fortia, ideſt ſuæ dignitati congruẽtia & heroica charitatis, dilectionis inimicorũ, vt Iudæorum qui Chriſtum occiderant, patientiæ &c. opera aſſiduè exercebat, qualia decebat operari matrem Chriſti: ac nominatim corporaliter aſſiduè ducebat fuſum, vt telas conficeret pro templo, & Chriſto filio ſuo: ſpiritaliter verò in omni opere bono habebat fuſum, ideſt rectiſſimam intentionem, æquè ac aſſiduam continuationem, atque eorum inter ſe aptam connexionem & ordinem, vt inter ſe pulchrè connexa & ordinata eſſent, inſtar filorum in fuſo. Hæc enim tria, ſcilicet recti-

fuſus tria notat.

tudinem, continuationem & connexionem, ſiue ordinem actionum repræſentat fuſus. Quare quotieſcumque illi bene operandi occaſio offerebatur, eam arripiebat, & ex illa quaſi ex colo bona opera, velut ſtamina efficaci operatione in fuſum, ideſt in cumulum meritorum ſuorum tranſmittebat. Rurſum quoties illi bonum deſiderium à Deo immittebatur, continuò ex eo quaſi ex colo & lino fila efficacis operationis educebat: nobis tot occaſiones, tot bona deſideria ingeruntur, ſed velut linum in colo hærent; quia ex eis ſtamina bonarum actionum non educimus, ac interim ſtamina vitæ noſtræ ad finem decurrunt; quare in morte fuſum meritorum noſtrorum exilem & gracilem reperiemus, & ſerò pœnitebimus.

Anag. Beda per colum, qui eſt in dextra accipit vitam æternam, per fuſum qui in ſiniſtra vitam præſentem. *Sæpe*, inquit, *in Script. dextera vitam perpetuam, læua præſentia Dei dona ſignificat, opulentiam videlicet rerum, pacem temporum, ſoſpitatem corporum, ſcientiam quoque ſcripturarum, & cæleſtium perceptionem ſacramentorum. Hæc & huiuſmodi bona cùm Domino largiente percepimus, quaſi lanam colo inuolutam in læua geſtamus. At cum ea præ amore cæleſtium ſalubriter exercere incipimus, iam lanã agni immaculati de colo in fuſum, de læua in dexteram traijcimus, quia de donis noſtri redemptoris, de exemplis operum eius ſtolam nobis gloriæ cæleſtis, ac veſtem charitatis nuptialem facimus.* Et inferiùs: *Et bene dicitur, apprehenderunt, vt viuacius commendetur quanto ſtudio, quanta feſtinatione in huius vitæ incerto, pro certis apud Dominum præmiis agere debeamus.*

Tropol. martyres, virgines, religioſi robuſtos, viriles & martios gerunt ſpiritus, ideóque manum mittunt ad fortia; quid enim fortius quàm beſtias, ignes, cruces ſuperare, imò ambire? quid fortius quàm in carne quaſi ſine carne, inſtar Angeli viuere? Quid fortius quàm ſeipſum vincere, ſe totum Deo conſecrare, virtutes omnes, omnémque perfectionem, omnes dotes opéſque terræ & cœli inuadere & diripere?

Vers. 20. Caph. *Manum ſuam aperuit inopi, & palmas ſuas extendit ad pauperem.* Hebr. *Manum ſuam extendit ad afflictum, & manus ſuas miſit ad egenum.* Chald. *Manum ſuam extendit ad inopem, & brachia ſua miſit iniuriam patientibus.* Septuag. *Manus ſuas aperuit pauperi, & palmam extendit inopi.*

Pro *palmam* Græcè eſt καρπὸν, quæ vox & fructum, & commiſſuram ſiue iuncturam brachii cum manu, quàm Latini poſt Græcos carpum vocant, & conſequenter palmam ſignificat. Vnde S. Auguſt. legit: *Et fructum ſuum porrexit inopi.* Verùm hoc loco palmam ſignificare, non fructum patet ex Hebræo, Chald. & Vulgata. Pro *aperuit* Hebr. eſt פרש *paras*, ideſt. extendit, diſtendit, expandit, quæ vox liberalitatem huius viraginis notat q. d. manum, quam aliæ mulieres timidæ nequando egeant, curuam & clauſam (hanc enim ſignificat Hebr. כף *caph*) habere ſolent, hæc virago non tantum aperuit, ſed & liberaliter ad obuios quoſque expandit, imo & ad remotos diſtendit, idque fecit non ſolùm benefaciendi, ſed & ſibi ſuæque familiæ conſulendi ſtudio.

A Sciebat enim nihil ita opes familiæ augere ac eleemoſynam, vtpote cui Deus benedicit, nec tantùm par pari, ſed & decuplum ſimplo rependit. Vide S. Chryſoſt. hom. *Quod eleemoſyna eſt ars omnium artium quæſtuoſiſſima.* Septuag. vertunt: *Carpum ſuum extendit pauperi*, quod aliqui ſic explicant. q. d. Pauperi non tantùm præſentem dabat eleemoſynam, ſed & futuram quaſi data per carpum fide pollicebatur. Solebant enim veteres teſte Clemente Alex. cum alicui ſe obſtringeret & fidem darent, carpum manus tenere, alterique cui fidem dabant premendum præbere: vt hoc ritu fidei obſtrictæ nodus exprimeretur.

S. Auguſt. καρπὸν vertens *fructum*, ſic explicat q. d. fructum, puta lucrum quod ex opere manuum ſuarum collegit & conflauit, non B ſibi ſeruauit, nec tantùm in familiam alendam expendit; ſed & in pauperes diſtribuit, quo ſignificatur ingens viraginis huius opera, & operæ lucrum, æquè ac eius animus & beneficentia, vt hæc illi ſuppar, & ex æquo commẽſa foret. Id præſtitit B. Nonna mater S. Gregor. Nazian. de qua ipſe ita ſcribit Orat. 19. *Solas has tutas atque ab omni ſurreptione immunes opes ducebat, nimirum Deo & pauperibus effundere opes, ac præſertim conſanguineis, qui fortunis ſuis tanquã flore quodã excidiſſent: quibus quod neceſſe eſſet duntaxat præbere, non calamitatis depulſionem, ſed monimentum eſſe indicabat: liberalius autem & prolixius eos iuuare, id demum firmi honoris, ac perfectiſſimi ſolatii eſſe.*

B. Nonna mater Nazian. effuſa in pauperes.

Et Beata Gorgonia, filia B. Nonnæ ſorórque ſancti Gregorij Nazianz. de qua ipſe ita ſcriC bit orat. 11. *Quænam liberaliorem egentibus manum porrexit. Equidem Iobi quoque verba de ea iactare non dubitem: Oſtium eius viatori omni patebat, nec foris iacebat peregrinus. Cæcorum oculus erat, claudorum pes, pupillorum mater. De ipſius porrò erga viduas humanitate ac miſericordia quid maius dicere neceſſe eſt, quam quòd hunc fructum hinc tulit, vt vidua minimè vocata ſit? Illius domus propinquis inopia laborantibus hoſpitij communis loco erat. Illius opes pauperibus omnibus non minùs communes erant, quàm ſuæ cuique facultates: diſperſit, dedit pauperibus, atque ob diuini promiſſi firmitatem ſummámque veritatem multa in cæleſtia horrea condidit, ac perſæpè de multis bene merendo Chriſtum ipſum excepit.*

Et B. Gorgonia.

D S. Paula adeo effuſa fuit in pauperes, vt opes quas habebat maximas exhauſerit, ac moriens ingentia debita filiæ S. Euſtochio perſoluenda reliquerit; imò quod optarat ei obtigerit, vt in aliena ſindone ſepeliretur. Teſtis eſt S. Hieron. in eius Epitaphio.

Et S. Paula.

Memorabile eſt quod legimus de S. Oſvvaldo rege Angliæ eius manum ob eleemoſynas largè erogatas, poſt mortem manſiſſe incorruptã. Audi de eo Bedam lib. 3. Hiſtor. Anglor. *Cum die ſancto Paſchæ cum Aidano Pontifice,* ideſt Epiſcopo, *conſediſſet ad prandium, poſituſque eſſet in menſa coram eo diſcus argenteus regalibus epulis refertus, iamque eſſent manus ad panem benedicendum miſſuri, intrauit ſubitò miniſter ipſius, cui ſuſcipiendorum inopum erat cura delegata, & indicauit regi, quia multitudo pauperum undecunque adueniens maxima per plateas ſederet, poſtulans aliquid eleemoſynæ à rege. Qui mox*

S. Oſvvaldi manus incorrupta.

dapes ſibimet appoſitas deferri pauperibus iuſſit: ſed & diſcum confringi, atque eiſdem minutatim diuidi præcepit. Quo viſo Epiſcopus qui aſſidebat delectatus tali facto pietatis, apprehendit dexteram eius & ait: Nūquam inueteraſcat hæc manus: quod & ita iuxta votum benedictionis eius prouenit. Nam cum interfecto illo in pugna, manus cum brachio à cætero eſſet corpore reſecta, cōtigit vt hactenus incorrupta perduret. Denique in vrbe regia, quæ à regina quondam vocabulo Bebba cognominatur, loculo incluſa argenteo in Eccleſia S. Petri ſeruatur, ac digno à cunctis honore veneratur.

Simili modo dextera manus S. Stephani primi Hungarorum regis, & Apoſtoli, qua largas dabat eleemoſynas, poſt mortem manſit incorrupta, ab Angelo reuelata, & à proceribus regni debito cultu honorata, vti habet eius vita. Vita functus tranſiit ad ſuperos anno Domini 1038.

Allegoricè Beda: *Eccleſia*, inquit, *aperuit manum inopi, cum myſteria fidei ignorantibus per operarios veritatis reuelauit. Palmas extendit ad pauperem, cum longè latéque prædicatores ad imbuendos æternæ ſalutis indigenas nationes diſperſit.*

Et B. Virgo. Porrò hæc omnia facile eſt accommodare B. Virgini, cuius eleemoſynas, miſericordiam & liberalitatem celebrant omnium ſæculorū hiſtoriæ, omnes nationes, omnis ætas & ſexus; quam proinde tota Eccleſia quotidie hiſce vocibus inclamat, & hiſce elogiis eius opem implorat: *Salue regina, mater miſericordiæ, vita, dulcedo & ſpes noſtra ſalue.* Nam vt ait S. Anſel. *Charitatem & miſericordiam velut alumnas ſuas vlnis fouet.* Et S. Bernard. *Nihil nos Deus habere voluit, quod per manus Mariæ non tranſiret.* Vnde S. Bonauent. *Sicut oculi*, inquit, *ancillæ in manibus dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad dominam noſtram donec miſereatur noſtri.*

Vers. 21. Lamed. *Non timebit domui ſuæ* (domeſticis ſuis) *à frigoribus niuis: omnes enim domeſtici eius* (Hebr. *Omnis domus eius*) *veſtiti ſunt duplicibus.* Pro *duplicibus* Hebr. eſt שנים *ſcanim*, quod Chald. Pagnin. & alii vertunt *coccinum*. Sic enim habet Chald. *Non timebunt filij domus eius à niue: quoniam omnes domeſtici eius veſtiti ſunt coccino*, ideſt veſtibus coccineis. q. d. omnes veſtiti ſunt veſtibus pretioſis, quanto magis neceſſariis ad arcendum frigus? ita Vatab.

Verùm indecorum videtur, vt hæc virago viles ancillas operibus lanæ linique addictas, ac ſeruos culturæ agri & vineæ deputatos, veſtiat pretioſo cocco, præſertim quia coccus etſi calidus, tamen ſimplex & ſubtilis eſt; quare minùs arcet frigus quàm veſtis craſſa & ſuffulta.

Igitur Noſter meliùs vertit *duplicibus*. Heb. enim שנים *ſcanim* deſcendit à שנה *ſcana*, ideſt mutare, iterare, geminare, vnde *ſcanim* ſignificat geminatum & duplex; vel ſi aliis punctis legas שנים *ſcenaim*, idem eſt præcisè quòd *duabus* vel *duplicibus*. Vnde Septuag. nectentes cum מרבדים *marbaddim*, quod ſequitur v. proximo, vertunt διπλᾶ, ideſt *binas*, vel *duplices*; ſed Priſci Codices Septuag. conſentiunt cum Vulgata. Vnde Caſſian. coll. 14. cap. 8. legit ex Septuag. *Omnes enim qui apud eam ſunt, veſtiti ſunt dupliciter. Veſtes fecit viro ſuo.* Per

A *duplices* veſtes alij accipiunt vnam æſtiuam leuiorem, alteram hyemalem craſſiorem & calidiorem. Alii vnam veſtem detritam & veterem, aliam nouam & villoſam. Verùm propriè accipias veſtes duplices, ſcilicet binas & geminas, aut ſimplices ſed ſuffultas. In hyeme enim ſolent ditiores veſtes multiplicare, & binas veſtes induere, aut certè vnam pellibus vel panno ſuffultam, vt ſit inſtar duarum ad pellendum frigus. Rurſum *duplicibus* accipi poteſt pro multiplicibus, cuius ſignificati alibi plura collegi exempla. Significatur enim hic prouida viraginis cura, & liberalitas qua domui & domeſticis de multiplici ſupellectile, annona & veſte copioſè proſpicit. Illorum enim decus & decora veſtis ſunt decus ipſius viraginis. Nam vt ait S. Chryſoſt. *Integra familia integri ad inſtar cuiuſdam corporis obtinet,* B *cuius caput vir & vxor, reliqui autem domeſtici* (ſcilicet filij & filiæ, ſerui atque famulæ) *alia membra componunt. Ergo qui ſeruos ſuos indecorè nudos, aut detritis obſoletiſque veſtibus amictos eſſe ſinit, ſui corporis bonam partem dedecorè afficit.*

Adde hoc eſſe lucrum viraginis & familiæ. Cum enim domeſtici ab ea contra frigus veſtibus muniti ſunt, calent feruentque ad opus; quare duplo plus operis conficiunt, quàm conficerent ſi nuditate & frigore algerent & torperent. Audiat hoc Religio, cuius hæc mulier typum gerit, & Abbates, Priores & Rectores religionum, ac manus ſuas Chriſti pauperibus, religioſis filiis ſuis, qui propter Chriſtum pauperes ſe fecerunt aperiat, & eis neceſſaria cum magna charitatis ſignificatione C prouideat, ne à parentibus vel amicis ea emēdicare, aut aliunde ea ſibi comparare, cum paupertatis, famæ & diſciplinæ iactura cogantur.

Hanc gnomen inſigni Apologo teſtitudinis & muris ſatis Parabolis infarto, Cyrillus illuſtrat lib. 1. Apolog. moral. cap. 7. cuius titulus: *Semper cum tuto onere perge: Mus*, inquit, *per cellarium feſtino greſſu diſcurrens, teſtudini lento paſſu pergenti, obuiauit. Cuius quidem congruam grauitatem mox ſtultus deridens, ironicè cum illuſione ſic dixit: Quid ſoror tam rapida velocitate incedis? Cui illa moto capite illuſorem deludens, ad veritatem reſpondit: Ego ſic pergo, quoniam onerata ſum armis meis. Tunc ille: Stultum eſt tantum onus vbique portare. At illa: Imò ſtul-* D *tum eſt, quod indicas, ac ſtolidum magis nondum ſecurum ab hoſtibus, inermem ſaltando diſcurrere: nimirum ex naturæ prouidentia tota corticis pondere circumquaque vallata, domum, murum & clypeum, cum neceſſitas inſtat, mihimetipſi reperio, & mendicando ſuffragia non diſcurro. Tu verò leuis, quia inermis es, cùm hoſtis tibi vngula furibunda occurrerit, hinc inde quærendo ſuffragia ſtupidus curris, ac ſubitò præuentus ab hoſtili milite peris, ſi non inueneris vbi mox abſcondaris. Quid ergo de lethifera leuitate lætaris?* Idem deinde ſimilitudine nautarum, equi, terræ, & ſtipulæ confirmat, aitque. *Attende igitur, quòd ventorum leuitas in profundum ſæpe nautam ſubmergit; & belliger equus, niſi ſit pondere aggrauatus, haud ſecurus in hoſtium cuneum ſe immittit, Maris vnda fluctuoſa leuitate ſemper circumſilit; & tellus ſua ponderoſitate quieſcit.*

Apologus grauitatis.

Similia.

Leuis ſtipula flatu ventorum inquieta reuoluitur, & lapillus ſua grauitate firmatur. Igitur frater mi, tibi tua ſit leuitatis grata tempeſtas, mihi mea ponderoſitatis chara tranquillitas. Placet certè vbique ſuaue iugum protectionis, ac ſemper habere mecum onus leue ſalutis. Quibus dictis recedens, deriſoris ſui riſum conuertit in luctum.

Porrò Septuag. non ad verbum, ſed paraphraſticè vertunt: *Non eſt ſollicitus de his qui in domo vir eius, ſicubi moratus fuerit* (niue intercludente reditum) *omnes enim qui apud eam degunt, probè ſunt induti rectéque conſtituti:* ita Auctor Catenæ Græc. q. 3. Vir omnem domeſticorum circa victum & veſtitum ſollicitudinem in vxorem, quæ virago eſt, reijcit. Scit enim ab ea omnibus de cibo & veſtibus abundè proſpici, ac in primis ſibi, vtpote marito; vnde ſubdunt Septuag. *Binas veſtes fecit viro ſuo.*

Alleg. Beda & ex eo Gloſſa: *Eccleſia*, inquit, & anima fidelis veſtitur duplici veſte, ſcilicet primò doctrina & virtute; ſecundò ſapientia & patientia; tertiò gratia & bonis præſentis vitæ, ac gloria futuræ: quartò fide & operibus: quintò Chriſti Sacramentis & exemplis. Audi Bedam: *Veſtiti ſunt duplicibus: quia promiſſionem habent vitæ quæ nunc eſt & futuræ; nūc in peregrinatione temporali diuino auxilio, ne deficiant, adiuti; tunc in patria perpetis habitatione diuinæ gratiæ viſione, vt felices ſemper viuant alleuati. Item domeſtici eius induti veſte ſunt duplici, vna operis, altera mentis, fidei habentes factorumque velamina, ſacramentis videlicet ſui redemptoris imbuti, & informati exemplis. Sic enim fit illud Apoſtoli: Quicumque in Chriſto baptizati eſtis Chriſtum induiſtis. Poſſunt autem frigora niuis tormenta æterna intelligi, quæ igne & frigore mixta eſſe legimus, cum dicitur: Ibi erit fletus & ſtridor dentium. Fletum quippe oculis ignis & fumus; ſtridorem verò dentibus ſolet frigus gignere. Vnde & Beatus Iob de pœnis reproborum loquens æternis: Ad calorem inquit, nimium tranſibunt ab aquis niuium.* [Iob. 24.] *Sed ab his Eccleſia domui ſuæ non timebit, quia quicumque pereunt ad domum illius non pertinebunt: nec veſte ipſius ſpirituali erant induti, tametſi myſterijs eius ad tempus videbantur inſtituti.*

Rurſum Hugo: *Duplex*, inquit, *veſtis eſt bonum opus cum recta intentione, qua veſtiti ſunt viri Eccleſiaſtici. Hypocritæ verò penulas habent, id eſt veſtes ſimplices ſine ſuffultura, quia bona opera faciunt, ſed non recta intentione.* Idem Hugo: *Duplex veſtis*, inquit, *eſt hyemalis & æſtiualis, veſtē hyemalē dico virtutes, quibus protegimur contra pluuiam & grandinem tentationum & perſecutionum: eiuſmodi ſunt patientia, manſuetudo, humilitas & alia id genus. Æſtiualem dico virtutes, quibus tempore pacis & tranquillitatis vacatur bonis operibus & contemplationi, qualis eſt charitas, pietas, deuotio, ſapientia.*

Inſuper Eccleſia & anima fidelis contra frigus niuis, id eſt acidiæ & torporis veſtitur duplici charitate, ſcilicet Dei & proximi, quæ proinde eſt coccus bis tinctus, ait S. Gregor.

Porrò S. Ambroſ. lib. 2. ad Gratian. in proœmio, per duplices veſtes accipit ſacerdotales, quaſi eas imitata ſit hæc virago, vt ſacram earum ſignificationem ſibi ob oculos poneret. *Bona enim & illa*, inquit, *quæ textrinum indumenti ſacerdotalis oſtendit, vel lex ſcilicet, vel Eccleſia, quæ binas veſtes fecit viro ſuo, ſicut ſcriptum eſt:* [Prouerb. 31] *vnam operis, alteram mentis, fidei intexens factorumque velamina. Itaque alibi, ſicut legimus,* [Exodi 28.] *aurum prætexit, & poſtea hyacinthum ac purpuram cum cocco ſubiungit & byſſo. Rurſus alibi ex hyacintho & cæteris prius floſculos format, aurumque ſubnectit, & vnus eſt habitus ſacerdotis; vt iiſdem coloribus micans, gratiæ decorisque diuerſitas ordinis diuerſitate reſplendeat.*

Idem S. Ambroſ. in cap. 31. Prouerb. per binas veſtes geminam de Chriſto fidem accipit: Chriſtum enim tam Deum quàm hominem credimus & confitemur. Denique S. Bern. lib. 3. de Conſideratione ad Eugenium, per duplices veſtes accipit fortitudinem & decorem, fortitudinem in conſcientia, decorem in fama: *Dominus*, inquit, *regnauit, decorem induit: induit Dominus fortitudinem. Tu quoque eſto fortis in fide, decorus in gloria, & probaſti te imitatorem Dei. Fortitudo tua, fiducia fidelis conſcientiæ; decor tuus, ſplendor bonæ opinionis: Ita quæſo induere fortitudinem: etenim gaudium Domini fortitudo tua. Porrò ſpecie tua & pulchritudine tua nihilominus tanquam propria ſimilitudine delectatur. Induere veſtimentis gloriæ tuæ, veſtire duplicibus, quibus domeſticos ſuos fortis illa mulier induere conſueuit. Non ſit in conſcientia nutans infirmitas modicæ fidei, non ſit in fama neuus malæ ſpeciei, & veſtiris duplicibus, & gaudebit ſponſus ſuper ſponſam animam tuam, & gaudebit ſuper te Deus tuus.*

Symbol. Caſſian. collat. 14. cap. 8. per duplices veſtes accipit duplicem S. Script. ſenſum, ſcilicet literalem & myſticum: vtroque enim ſe veſtit ornátque Eccleſia.

Hæc omnia facile eſt adaptare B. Virgini. [B. Virgo veſtita duplicibus. Quibus?] Ipſa enim veſtita fuit veſte duplici & coccinea bis tincta, id eſt ardenti charitate Dei & proximi, iuxta illud Pſal. 44. *Omnis gloria filiæ regis ab intus, in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus*, puta omnium virtutum varietate. Interioris enim hominis, puta mentis veſtis aurea eſt charitas, exterioris hominis verò veſtis eſt modeſtia & continentia, quæ cæteras virtutes complectitur. Rurſum ipſa duplici veſte, ſcilicet vita actiua & contemplatiua dotata fuit. Porrò pretioſiſſima fuit eius charitas, tū quia ſuperueniens in eam Spiritus ſanctus, qui per eſſentiam, imò ex vi proceſſionis ſuæ eſt increatus amor & charitas, totum ſe cum illa virgini infudit; tum quia ipſa continuos & ardentes huius amoris actus eliciens, eam immenſis incrementis adaugebat, tum quia ipſa heroico charitatis actu crebrò & quaſi aſſiduè ſe cum filio, Deo in holocauſtum morti pro ſalute hominum deuouebat; cuius actus vndequaque pretium & meritum erat ingens, & nobis incomprehenſibile.

Eadem veſte ipſa ornat ſibi deuotos, eáque rurſus duplex eſt, quia tam Chriſti, quàm B. Virginis virtutibus eos veſtit & induit, iuxta illud S. Bonauenturæ in Pſalt. *Mariam induite quotquot diligitis eam: hæc luceat in moribus, ſplendeat in actionibus.*

Porrò quomodo duplex veſtis, id eſt ardens & continuus charitatis actus excludat omne frigus niuis, id eſt peccati, oſtendam in fine verſus ſequentis.

Inſuper

Inſuper ſicut Eua, vt ait S. Bern. ſer. de Laudibus S. Mariæ, *Superueſtiuit carnem filiorũ ſuorum, ſicut diploide confuſione ſua: de manu quippe illius duplicis mali ſemen terra noſtra ſuſcepit, ſcilicet iniquitatem & culpam in anima, calamitatem in corpore*: Sic ex aduerſo B. Virgo duplici veſte contraria nos donat, ſcilicet gratia & gloria, tam corporis quàm animæ. Hæc ergo eſt diplois fulgida, quam ſuis tribuit Virgo glorioſa. Quocirca illi optimè cõuenit verſio Septuag. *Non eſt ſollicitus de his, quæ in domo vir eius, ſicubi moratus fuerit; omnes enim qui apud ipſam veſtiti ſunt*: quia ſcilicet Chriſtus Eccleſiæ & fidelium adminiſtrationem vſque ad diem iudicij, quo ipſe poſt longam moram omnes iudicaturus redibit, commiſit B. Virgini, vti docet S. Germanus, S. Bernard. S. Bonauent. & alij.

Rurſum Doctor priſcus, pius & eruditus, ex hoc loco docet eos, qui in hac vita peculiari deuotione ſeruierunt B. Virgini, ab ea ſingulari gloria quaſi veſte duplici donandos in cælo: *Sicut* inquit *ſerui Regis & Reginæ in Curia Regia, certis veſtibus & inſignibus deaurati procedunt, per quæ agnoſcuntur eſſe ſerui regis vel reginæ, ac ſpeciali purpura veſtiti ambulant: ita in Curia cæleſti ſerui B. Virginis ſpeciali ornatu & gloria, qua præ aliis diſcernuntur, quod ſint ſerui Mariæ, fulgebunt, iuxta illud Prouerb vlt. Omnes domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus.*

Denique nonnulli per duplices veſtes accipiunt duplicatum meritum ſingularum actionum B. Virginis. Nam Franc. Suarez 3. p. 37. art. 4. diſp. 18. ſect. 2. & 4. cenſet B. Virginem in vita continuè meruiſſe, & in gratia creuiſſe: frequẽtiſſimè enim & quaſi aſſiduè actus charitatis intenſiſſimos eliciuiſſe, itaque eos per meritum conduplicaſſe, idque continua intẽſione & conduplicatione; qua factum eſt, vt in fine ad immenſum charitatis & meritorum cumulum peruenerit. Docet enim Deiparam ſecundùm omnes gradus intenſionis habitus charitatis & gratiæ ſemper operatam fuiſſe, adeo vt præexiſtens iam habitus totam vim ſequenti actu exhauriret: probat hoc primo exemplo Angelorum, qui dum viatores eſſent, idipſum præſtiterunt: intenſiſſimè enim & cõtinuo amore amarunt & coluerunt Deum; ita vt actualis amor habitui ſuo eſſet commenſus & adæquatus, illúmque exhauriret: quod autẽ Angelis aut alicui creaturæ eſt conceſſum, id matri Dei congruè denegari nequit. Secundò probat idipſum ratione, quia nihil erat in virgine, quod vim iſtam habitus hebetaret, nõ diſtractio, nõ tentatio, nõ concupiſcentia, non grauedo corporis, quę in nobis actus retundũt & hebetant, vt nemo hominũ ſit, qui aſſiduè tantũ amet Deum, quantũ ex habitu charitatis quem habet amare poteſt. Ergo demus B. Virginem in primo inſtanti habuiſſe habitum charitatis & gratiæ intenſum vt mille (infuſus eſt enim illi maior habitus quã ſupremo Seraphino) ac eliciuiſſe actum charitatis, vt mille, illo actu meruit totidem gradus adiici habitui charitatis, eũq; duplicari: Deus ergo ilicò eũ duplicauit, fecitque intensũ vt bis mille. Secũdò operationis ſuæ inſtanti ex habitu hoc intẽſo vt bis mille, elicuit actũ æquè intenſum vt bis mille: meruit ergo totidẽ, ſcilicet bis mille gradus adiici habitui charitatis, vt iam is eſſet intenſus vt quatuor mille. Tertiò operationis inſtãti eidẽ ex ęquo cooperata, elicuit actũ intensũ vt quatuor mille: meruit ergo augmẽtũ aliorũ quatuor mille, vt iã acciperet habitũ intensũ vt octo mille. Et ſic ſẽper actu adæquando habitũ, continuò eũ cõduplicauit, vt quarto inſtanti habitus foret intenſus vt ſedecim millia, quinto vt triginta duo millia, ſexto vt 64. millia, ſeptimo vt 128. millia, octauo vt 256. millia, nono vt 312. decimo vt 624. millia, vndecimo vt 1248. millia, duodecimo vt 2496 millia, & ita conſequenter per progreſſionem Arithmeticam, qua numerus & pretium exiguũ poſt paucas progreſſiones creſcit in immensũ. Inde colligit Suarez, B. Virginẽ extremo charitatis actu, quẽ elicuit moriens, maiorem gratiã & gloriã meruiſſe, quàm omnibus actibus totius vitæ præcedentis. Sic enim in progreſſione Arithmetica vltimus numerus cõduplicatus multitudine ſuperat omnes pręcedẽtes. Hæc ſupputatio pia & probabilis eſt, ac Deo poſſibilis; at non vſquequaque certa, tum quia incertũ eſt, an continuò per ſingulas operationes totius vitæ per 72. annos tam intenſos actus elicuerit B. Virgo, vt ſemper habitum adęquarent & exhaurirẽt: præſertim cũ id non fecerit Adam in ſtatu innocentiæ, nec forte feciſſent Angeli per 72. annos, ſi eorum ſtatus viæ & merendi tam diu duraſſet: potentia enim creata flexilis & libera non videtur ferre tam longam & cõtinuam attentionẽ intentionem & contẽtionem; eſt enim extrema, ideoq; violẽta: vnde nullũ eius extat exemplũ: tum quia actus in homine non tam crebrò innouantur, ſed iidem in contemplatiuis durare ſolent ad plures quadrãtes & horas: tum quia incertũ eſt, an actus vt tria mereatur augmentũ habitus vt tria, præſertim vt id ilico detur in hac vita: nam meritum actuum ſupernaturalium videtur reſpõdere actioni phyſicæ actuũ naturaliũ: actus autem naturales non augent, nec duplicant habitum niſi illo ſint intenſiores. Potuit vtique Deus per continuos & vehementes gratiæ impulſus voluntatem Virginis ita excitare & roborare, vt non tantũ habitum actu adæquaret, ſed & ſuperaret, vtque tam diu, quàm noctu actus ardentiſſimos aſſiduè eliceret & conduplicaret; ſed an reipſa hæc præſtiterit non certò liquet. Certũ eſt, multa extraordinaria nobis incognita in B. Virginem Deũ contuliſſe priuilegia, quæ matrem Dei decebant, ſed quæ præcisè, qualia & quanta illa fuerint nulli hactenus reuelauit, quare varij varia opinantur & coniectant.

Moderatio ſententiæ.

Vers. 22.

Stragulatam veſtem fecit ſibi: byſſus & purpura indumentũ eius. Heb. pro *ſtragulatam veſtem* eſt מרבדים *marbaddim*, quod Aquila & Theodot. vertunt *periſtromata*. Symmach. & Vatab. *tapetia*. Chald. *ſtrata fecit ſibi*. Syrus, *lectulũ* (lectiſterniũ) *fecit ſibi* (minus rectè Pagn. *Torquẽ fecit ſibi*) Noſter ergo optimè vertit *ſtragulatam veſtẽ*. Radix enim רבד *rabad*, ſignificat ſternere, & ſternẽdo ornare: vnde מרבדים *marbadaim* ſignificat ſtragula ornata & variegata. Nã Varro de lingua latina: *quicquid inſternebãt*, inquit, *à ſternẽdo ſtragulũ vocatur*. Valla l. 6. c. 46 ſtragula, inquit, eſt genus veſtis, ſiue quicquid inſternitur lecto, equo vel alii, vt altari, parieti, pulpito &c. Porro veteres hęc ſtragula varia textura, acupictura & vario delineamẽto figurarum

conficiebant & exornabant, ideóque erant pretioſa; vnde Tibullus lib. 1. Eleg.

Nam neque tunc pluma, nec ſtragula picta ſoporem.

Hinc inter ſtragula numerantur tapetia Turcica & Belgica affabrè, variis figuris inciſa vel acu picta. Vnde Iſidor. lib. 19. cap. 26. *Stragulum ait veſtis eſt diſcolor, quod manu artificis diuerſa varietate diſtinguitur. Dictum autem quod inſtratu & amictu aptum ſit, de quo Salomon: ſtragulatam veſtem fecit ſibi.* Et c. 7. 16. *Intexui funibus lectulũ meum, ſtraui tapetibus pictis ex Ægypto,* vbi in Hebr. idem eſt verbum רבד *rabad,* quod hic. Veſtis ergo ſtragulata eſt veſtis diuerſis figuris, coloribus, liciis variegata per variam ſiue texturam, ſiue acupicturam, ſiue inciſuram &c.

Senſus ergo eſt q. d. Virago hæc non tantũ ſimplices telas & pannos, lineos laneóſq; neuit & texuit pro domeſticis ſeruis & ancillis, ſed & pretioſa ſtragula, puta tapetia, lectiſternia, frontalia &c. vel texendo, vel acupingendo opere phrygionico eleganter eloborauit, iiſq; domũ inſtruxit & adornauit, vti iiſdem domos nobilium & principum videmus inſtrui & adornari.

Byſſus & purpura indumentum eius, q. d. Sua induſtria ſibi, æquè ac marito, vt habent Sept. & filiis byſſinas & purpureas veſtes conficit: qua in re ſacerdotales veſtes imitata eſt: hæ enim contextæ erant ex byſſo & purpura: vt ſignificaret ornatum ſuum eſſe ſacrũ & myſticum; ſicut enim ſacerdos iis ornatur ad placẽdum Deo: ſic & illa ſimilibus ſe decorè ornauit ad placendum, tam Deo, quàm marito. Byſſus enim candore ſuo pudicitiam, purpura flammeo colore amorem coniugalem repræſentat. Vnde olim velum, quo ſponſæ in nuptiis velabantur, candidum erat, & purpureũ, indeque flammeum vocabatur, vt Iſidorus & alii teſtantur. Byſſo ergo ſuam caſtitatem, purpura ſuum amorem præſe fert & profitetur.

Flammeum quid?

Alleg. hæc adaptes Eccleſiæ. vnde S. Ambr. lib. de Tobia cap. 20. *Sapientiæ veſtimentum,* inquit, *eſt ex illis veſtimentis, quæ ex byſſo & purpura ſapientia ſibi fecit, hoc eſt indumentum fidei conſtãt ex prædicatione cæleſtium, & Dominicæ ſanguine paſsionis. Byſſo æthera figurantur, purpuræ ſpecie myſterium ſacri ſanguinis declaratur, quo regnum cæleſte conſertur.* Idem in c. 31. Prouerb. *Fecit & de byſſo & de purpura indumenta ſibi: De byſſo propter candidam confeſsionem, de purpura propter glorioſam paſsionem. Huius byſſum cùm oramus agnoſcimus, huius purpuram in martyribus collaudamus.* Eadem ad verbum habet S. Auguſt. ſerm. 45. de diuerſis.

Byſſus eſt caſtitas, purpura charitas.

Accedit Beda, qui per veſtem ſtragulatam, accipit varia virtutum, imò virtutis cuiuſque ornamenta. Humilitas enim ornatur, & quaſi variegatur modeſtia, verecundia, ſilentio, &c. charitas ornatur eleemoſyna, beneficentia, liberalitate, zelo, &c. & ſic de cæteris virtutibus. Byſſus eſt caſta & pura conuerſatio, purpura eſt ſanguinis pro Chriſto & pietate profuſio. Eccleſia enim in pace habet lilia candida & quaſi byſſina virginum, in bello roſas purpureas martyrum. Vbi nota byſſum veterum fuiſſe linum præſtantiſſimum, ex quo telæ pretioſæ, quales iam ſunt Hollandicæ & Camera-

Stragulata virtutum.

A cenſes, cõficiebantur, vti oſtendi Exodi c. 29. 4. Linum autem quia variè carpitur, tũditur, maceratur, carminatur, ſignificat carnis caſtigationem, qua caſtitas conſeruanda eſt. Audi Bedã: *Quia Byſſus,* inquit, *de terra virens oritur, ſed per exercitationes longas ac multifarias, amiſſo humore ac virore natiuo ad decorem candidæ veſtis perducitur. Purpura autẽ regalis eſt habitus. Byſſo induitur Eccleſia, cum caſtigant corpora ſua electi & ſeruituti ſubiiciunt: purpura autem, cum eandem continentiam non ob fauorem vulgi, ſed ad acquirendam beatitudinem regni perennis exercẽt. Sed hic virtutum habitus in præſenti quidem neſcientibus videtur cõtemptibilis, ſed in futuro qualis fuerit manifeſtè patebit. Vnde pulchrè in Apocalypſi ſua Ioannes ſanctorũ ſe voces audiſſe refert dicentium: Gaudeamus & exultemus, quia venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe, & datum eſt ei, vt cooperiat ſe byſsino ſplendenti & candido. Byſsinum enim iuſtificationes ſunt ſanctorum.* Apocal. 19.

B Hæc omnia eminẽter habuit B. Virgo, cuius veſtis erat byſſus, id eſt virginitas pluſquã Angelica & purpura, id eſt charitas ardentiſſima. Veſtis ſtragulata fuit varietas ſanctarum inſpirationũ & deſideriorũ, quã tũ Angeli phantaſiæ, tum Deus ipſe menti ipſius iugiter ingerebant, ad quaſlibet virtutũ heroicarũ actiones ſtrenue obeundas, ſed præcipuè ad iugem & continuum, ardentémque Dei amorem. Hunc enim in illa extitiſſe à primo inſtanti cõceptionis continuum, imò creſcentem ſemper, & per ſui meritũ aſſidua progreſſione ſi non ex æquo geminatum & conduplicatum, certè valdè augeſcentem docent Fran. Suarez, Gabriel Vaſquez, Barradius, Caniſius, Salazar & alii. Porrò C cum hic actus amoris Dei initio cõceptionis in ea tam intenſus fuerit, vt ſuperarit omnes actus amoris diuini, quos elicuerunt ſummi Angeli, etiam Cherubini & Seraphini in termino viæ ſuæ, qui vtique fuere intentiſſimi: hoc enim decebat eã, quæ à Deo deſtinata erat, & proximè futura mater Dei: Hinc colligunt eam cõtinuo hoc diuini amoris incremento, ad tantum charitatis incrementũ, imò incendiũ, & ad tantum meritorum culmen in fine vitæ, puta anno ætatis ſuæ 72. conſcendiſſe, vt ſi in vna lance bilãcis collocarentur, omnia omnium Sanctorũ & Angelorum, etiam Seraphinorũ opera ac merita, in altera verò vnius B. Virginis, hæc illi præponderaret. Rurſum hinc colligunt B. Virginem, etſi liberi ſemper fuerit arbitrii, vt peccare poſſet (quam tamen peccandi potentiam D Virgini adimunt S. Bonau. Richar. Marſilius, Almainus & alii) ad maius eius meritum, nunquam tamen peccaſſe ne minimo quidem peccato veniali, vti ſentit tota Eccleſia teſte Conc. Tridentino, quia ſcilicet Deus eam exteriùs amouendo occaſiones peccatorum, & interiùs ſuggerendo aſſiduè menti eius ſanctas cogitationes & deſideria, ita ſecurè certóque dirigebat & acuebat, vt non niſi ſancta cogitaret, deſideraret & operaretur. Intellectui enim eius tot pias illuminationes, ac voluntati tot ſanctas affectiones iugiter immittebat, vt omne peccatum exhorreſceret, velut diabolũ, vtque ad virtutum omniũ præſertim amoris Dei actus feruẽtiſſimos, inſtar torrẽtis cõtinuò raperetur, nec vires capitis & mẽtis, in hoc ardore

B. Virg. byſſus & purpura.

B. Virgo plus habet gratiæ quàm omnes angeli & homines ſimul.

vnquam remitterentur, aut laſſarentur, ſed potius augerentur & acuerẽtur. Hoc eſt quod de ea in ſenſu myſtico ait Eccleſ. c. 24. v. 41. *Ego quaſi trames aquæ immenſæ de fluuio, ego quaſi fluuij dioryx; ſicut aquæductus exiui de paradiſo.* vide ibi dicta. Et S. Auguſt. cuius verba recitat & ſequitur Bonauent. in ſpeculo c. 14. *Quis,* inquit, *dubitare poteſt, omnino in charitatis affectionem tranſiſſe viſcera Mariæ, in quibus ipſa, quæ Deus eſt, charitas nouem menſibus, corporaliter requieuit?* q.d. B. Virgo videtur charitate non tam imbuta, quàm informata & animata, adeóque eſſe ipſiſſima charitas, ſicut ferrum ignitũ, non tam ferrũ eſſe videtur quàm ignis.

onomæ ra- tium.

Accedit Damaſcenus Orat. 1. de Natiuitate: *Sanctam omnem,* inquit, *& cum animi vilitate coniunctam cogitationem habes: contra ſuperuacaneam omnem & animis exitioſam antequam guſtes, expuis.* Deinde ſingulas ſenſuum actiones recenſens: *Oculi,* inquit, *eius ſemper ad Dominum, perenne ac inacceſſum lumen intuentes: aures diuinum ſermonem hauriunt, ac ſpiritus cithara delectantur,* &c. *Cor purum ac labis expers, Deum ſpurcitie omni carentem cernens, ipſiuſque cupiditate ſemper flagrans.* Addit deinde eam Dei cognitione ſuperare Cherubinos & amore Seraphinos, ideóque repræſentatam Moſi per rubum, qui ardebat & non comburebatur. Exodi 3. Denique Galatinus lib. 7. de Arcanis fidei ex priſcis Rabbinis, quem citat & laudat Noſter Caniſius lib. 1. de B. Virgine cap. 13. *Inter cæteras,* inquit, *perfectiones eo prophetiæ ſpiritu donata eſt, vt ſi forte aliquid inconceſſum ſeu illicitum vel viſura vel auditura eſſet, ilico eius aures & oculi clauderentur, ita vt ſenſus eius vel membra non niſi diuinæ voluntati deſeruire viderentur.*

Cauſa duplex puritatis in Virg. 1.

Cauſa ergo immunitatis ab omni peccato, etiã veniali in B. Virgine fuit duplex. Prior, protectio & iugis aſſiſtẽntia Dei, quæ ita ſenſus eius mentemque regebat, vt prohiberent omnes illicitos concupiſcentiæ motus, etiã indeliberatos & primò primos, vti fiebat in Adamo ante peccatum quandiu mãſit in ſtatu innocentiæ. Atque hæc propriè eſt cauſa, cur in ea ſopitus, imò extinctus fuerit fomes concupiſcentiæ: at non ſufficiens ad non peccandum omnino: potuiſſet enim extincto licet fomite, vti nihilominus libertate ſua ad malum & peccare, vti fecit Adam. Altera ergo & adæquata cauſa, cur non peccarit vnquam, fuit ſtragulata veſtis, ideſt ardẽtiſſima eius charitas amorque Dei continuus, qui ab ea procul omne frigus niuis, ideſt peccati cuiuſlibet longè diſpulit. Sicut enim ardor continuus opponitur niui, eámque excludit; ſic amor continuus opponitur peccato, illudque excludit. Dico continuus, quia ſi intermittatur ardor & amor, remittetur calor & amor, fiétque tepor, ac ſubeunte frigore fiet nix, imò gelu & glacies frigidiſſima. Docet id hic ad v. præced. Albertus Magnus, qui aſſignans cauſam phyſicam cur nix ſit frigidiſſima, eiúſque generationis modũ ex Ariſt. lib. 2. Meteor. deſcribẽs: *Nix,* inquit, *generatur ex vapore calido in media regione aeris vehementer eleuato, cuius ſignificatio eſt: quia cadit lata ad modũ lanæ carminatæ: hoc enim contigit ei, quia calor nubis tantus eſt, quòd frigus nõ vincit niſi partẽ & partẽ, & non totũ per partes magnas, ita vt totũ*

A *indurare poßit. Similiter quantũ ad qualitatem eſt frigida vehementer: quia regula eſt, quòd quãto aliquid calidius fuerit, tanto efficitur frigidius cũ calor expellitur. Calor enim qui ante infuit, aperit poros, ita vt abundanter & vbique frigus ingrediatur, & ita multũ capit frigoris. Huius ſignũ eſt, quod calida aqua profundius conſtringitur & congelatur frigore, quàm in tota frigida. Quantum verò ad calorẽ eſt alba, eo quod ſit ex humido puro diſgregato primo per calorem nubis, & poſtea congelato per frigus. Albedo enim cauſatur à frigore ipſius, & humidi perſpicuitate & luciditate.* Quæ deinde ſingula myſticè peccato & peccatoribus accõmodat. Simili modo ethicè videmus eos, qui in religione, zelo cæteriſque virtutibus feruentes & flagrantiſſimi fuere, ſi hunc feruorem intermittant, fieri tepidos, ac tandẽ maximè torpidos, frigidos & rigidos; perinde ac ij qui B incaluerunt in hypocauſto, ſi in aërem frigidum exeant, in poros calore apertos ſubintrante frigore, fiũt frigidiſſimi; imò in grauiſſima ſcelera prolabuntur, vti Lucifer ex ardentiſſimo Seraphino factus eſt teterrimus Cacodæmon: ſic Iudas ex Apoſtolo factus eſt Chriſti proditor; Lutherus ex Monacho Doctore & Cõcionatore factus eſt Hæreſiarcha. Vnde S. Aug. ait ſe non inueniſſe meliores ijs, qui profecerunt, nec peiores ijs, qui defecerunt in Monaſterio. Verùm B. Virgo quia Seraphicis amoris æſtibus iugiter ardebat, nullum dedit locum frigori aut tepori, ſed ijs aſſiduè magis exarſit; quare procul ab ea fugit omne peccatum, etiam tenuiſſimũ, omniſque tentatio, ſicut muſcæ fugiunt ab olla feruente & bulliente, vt ait quidam ſanctorum: præſertim quia oculi eius, mens, ſenſus, & C affectus defixa & abſorpta erant in verbo incarnato, puta in Chriſto Domino filio ſuo. Nam vt ait S. Cyprian. tract. de de Natiuit. Chriſti: *Præſentia paruuli, ſic eorum, qui aderãt oculos occuparat, ſic illuminauerat animos ſic corda illexerat, vt in hoc ſummo bono omnium bonorum vnita collectio videretur, nec opus eſſet euagari & mendicari per partes, quod ſimul in ſe vno fidelibus omnipotens infantia præſentabat.* Et poſt nõnulla: *Poßidebat* (Spiritus ſanctus) *domum ſuam, & templum, quod ſibi conſecrauerat, adornabat: ſeruabat ſacrarium ſuum, & ſanctimoniæ thalamum honorabat, lætificabant conſolationes huiuſmodi animam benedictam, & tanti habitatoris reuerentia concupiſcentiarum ludibria abigebat: legem mentis lex carnis non infeſtabat: rebellio nulla quietẽ ſpi-* D *ritus affligebat. Paruulus ſugens vbera pura alimonia vtebatur, & fons ſacri pectoris defæcatum edulium ori mundiſſimo infundebat. Sed & cor matris quædam dulcedines, quæ humanum ſuperant intellectum, imbuebant, eráque vtrinque mera iucunditas, cum pia ſanctæ matris & deuota humilitas, & ſancti ſanctorum immenſa benignitas, confœderatis affectibus mergerentur.*

Calida fiunt frigidiſſima Cur?

Et feruentes tepidiſſimi.

VERS. 23. Nun.

Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cum ſenatoribus terræ. Heb. נודע noda, ideſt *notus,* id eſt illuſtris, conſpicuus *in portis maritus eius, cum ſederit cum ſenioribus terræ,* id eſt cum principibus, ait Vatab. nam olim ſeniores erant principes & iudices regionis. Chald. *Notus in prouinciis vir eius.* Syrus: *Inter vrbes maritus eius celebris.* Septuag. *Conſpicuus autem fit vir eius in portis, quandocumque ſederit in conſeſſu cum ſenioribus habitatoribus terræ;*

Puta cum ſenatoribus & iudicibus; hi enim pro Tribunali conſidebant in portis, vt tam aduenis & ruſticis, quàm ciuibus faciles darent ad ſe aditus, vti alibi dixi. Noſter pro *notus* aptè & eleganter vertit *nobilis*, id eſt excellens & illuſtris. *Nobilis* enim dicitur quaſi *noſcibilis*, quia ſua dignitate & virtute paſſim notus eſt, omnibúſque cognitus; vnde Cicero pro Flacco: *Cæteri* ait *homines apud vos noti, inter ſuos nobiles*. Et pro Cælio: *Clodia*, inquit, *non ſolum nobilis, ſed etiam nota*. Et Plautus in Pſeud. *Cum iis mihi nec locus nec ſermo conuenit, iis nunquam nobilis fui*, id eſt cognitus. Laudauit viraginem ex ſeipſa, nunc laudat à marito. q. d. Ipſa in ſe nobilis eſt nobilitate virtutum & actionum illuſtrium; nobilis eſt pariter nobilitate mariti, imò ipſa maritum honeſtat & nobilitat; tũ quia ſuo labore & induſtria virũ & familiam honeſtat, ditat, illuſtrat: diuites enim fiunt nobiles, & alleguntur in ſenatum: tũ quia ipſa ita curat domũ, vt maritũ omni cura domeſtica liberet, iſque poſſit ſe totum addicere negotiis Reipub. in ſenatu, quod illuſtrium & nobiliũ eſt: nam vt ait Plato in Menone: *Viri eſt adminiſtrare Rempubl. mulieris familiam*: tũ quia byſſo & purpura eum decorè & ſplendidè veſtit, vti paulò ante dixit, vt nobili amictu inter Senatores illuſtris emineat. Veſtitus enim nobilis facit hominem ſpectabilem & nobilem, præſertim apud vulgus: tũ deniq; quia vt ait R. Leui, cũ vir eius inter ſapientes aſſederit, ſapiẽtia conſpicuus erit, eo quòd ab vxore ſua prudente eximiè ſit ad comparandam ſapientiam exçultus & inſtitutus: ipſa enim viro, vti opes ſic & conſilia ſuggerit, ac ſuas virtutes ſuique decus, famam & nomen in maritũ tranſcribit, vt omnes propter viraginem ita celebrem virum honorent & nobilitent. Id præſtitit B. Nonna S. Gregor. Nazian. mater, & Gregorii Senioris vxor, de qua ita ſcribit Nazian. Orat. 19. in funere patris. *Hæc mulier Dei beneficio conceſſa non modo adiutrix, ſed & dux & anteſignana fuit, nimirum cum vita & ſermone ad optima quæque per ſeipſam ducens: ac cæteris quidem in rebus vt matrimonii leges ferebant, viro ſuo parere optimum eſſe iudicans, fidei autem & pietatis magiſtram quoque ſe præbere haudquaquã erubeſcens*. Et mox: *Vnam nobilitatem in pietate ſitam eſſe cenſebat, atque in eo, vt vnde ortum habuimus, & quo tandem peruenturi ſumus, intelligamus*. Matrem ſanctam ſecuta eſt filia S. Gorgonia, ſoror S. Gregor. Nazian. quam ipſe Orat. 11. hiſce elogiis ornat: *Gorgoniæ patria fuit ſuperna Ieruſalem* (fuit ergo nobiliſſima, quia cæleſtis) *ciuitas in quam illa quæ oculis minime cernitur, verùm animo & mẽte intelligitur: in qua ciuium munere fungimur, & ad quam omni celeritate properamus, cuius ciuis Chriſtus eſt, & concives frequens ille cœtus & Eccleſia primitiuorum, qui in cælis deſcripti ſunt, & circum magnum vrbis conditorẽ per gloriæ cõtemplationẽ feſtos dies celebrant, ac ſempiternam choream agitant: nobilitas autem, diuinæ imaginis conſeruatio, atque Archetypi imitatio, quam ratio & virtus efficiunt, purumque deſiderium eos, qui ſupernarum rerum verè ſtudioſi ſunt, quotidie magis ac magis quantum ad Deũ attinet informans; ac denique cognitũ habere, & quinam, & quã ob cauſam facti ſumus*. Sic S. Cæcilia nobilitauit ſuum ſponſum S.

Nobilis q. noſcibilis.

B. Nonna viro pietatis magiſtra

Et S. Gorgonia,

S. Cæcilia.

A Valerianum, dum eum Chriſtianum, ſanctum & illuſtrem martyrem effecit. Sic S. Clotildis nobilitauit Clodouæum, primum regem Francorum Chriſtianum, ac S. Pulcheria Theodoſium fratrem & Martianum maritum Imp. quando eos Dei cultores & pios, ideóque hoſtium victores, potẽtes & glorioſos reddidere.

S. Clotildis.

S. pulcheria

Allag. Eccleſiæ maritus Chriſtus Dominus merito humilitatis ſuæ qua iudicatus & damnatus à Pilato, velut ignobilis, imò infamis latro crucifixus eſt; *nobilis*, id eſt illuſtris apparebit, quando Iudex glorioſè ſedebit in ſede maieſtatis ſuæ, cum Apoſtolis velut ſenatoribus & aſſeſſoribus iudicaturus orbem. Ita S. Auguſt. Beda, Salon. & alii. Nobiles enim ſunt Apoſtoli & ſimiles, qui cæleſtia terrenis præferunt: ignobiles verò ſunt mundani, qui terram cęlo, B lutum auro, humana diuinis, temporalia æternis anteponunt, vti ait S. Greg. explicans hæc Salomonis verba lib. 19. Moral. cap. 16. Beatæ Virginis quoque ſponſus, puta S. Ioſeph erit in hoc cõſeſſu nobilis, quia poſt B. Virginem cęſetur inter primos ſanctos: quare in die iudicii inter Prophetas & Apoſtolos conſidebit, imò inter primos Angelorum ordines illuſtris & conſpicuus apparebit. Alii per maritum virginis accipiunt Spiritum ſanctum, qui inter Senatores, id eſt inter duas perſonas S. Trinitatis, ſcilicet Patrem & Filium tertius nobilis eſt, imò illis per omnia par & æqualis. Hic enim cum eis cõſedit in B. Virgine, cum in ea incarnationem Verbi operatus eſt, iuxta illud Lucæ C 1. *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi*.

Alleg.

Sindonem fecit & vendidit, & cingulũ tradidit Chananæo. Chald. Vatab. & R. Salomon, *mercatori*. Sic & Septuag. Vaticani, Complut. & Regii: ſed in Catena Græc. ſic habent Sept. *Sindones texuit & tradidit Phænicibus: zonas autem, & vendidit Chananæis*. Additque Auctor: *Sindon contexitur ex lino*. Pagn. *Linteum fecit & vendidit, & cingulum tradidit negotiatori*. Vatab. *Linteum, id eſt telam texuit*: Nam Hebr. סדין *ſadin*, vnde Latinum & Græcum *ſindon*, ſignificat linteum & linteamen, vti vertit Noſter Iſaiæ 3. 22. Sed ſubtile & pretioſum: vnde Septuag. Iſaiæ 3. 22. vertũt *byſſinum*: byſſus enim veterum erat linum ſubtiliſſimum & candidiſſimum, vti dixi verſ. 21. Forte *ſadin* dictum à ſidone (littera *tſade*, quæ initialis eſt in ſidone, D conuerſa in vicinum *ſamech*, quæ eſt prima in *ſadin*) Vrbe Phæniciæ, quòd in ea ſindones hæ præſtantiſſimæ texerentur: vnde & Martial. lib. 4. Epig. 19.

Vers. 24 Samech.

Sadin & ſindon quid?

Ridebis inquit *ventos hoc munere tectus, & imbres:*

Nec ſic in Tyria ſindone tutus eris.

Tyrus enim adiacebat Sidoni: licet enim aliqui Sindonem putãt vocari Tyriã, quòd Tyrio murice ſiue purpura eſſe tincta: tamen alii cenſent ſindonem ita dici, quòd in Tyro & Sidone conficeretur. Ita Theod. Gaza in lib. 4. Theophraſti Hiſtor. Plant. c. 9. *Sindon*, inquit, *veſtis ex lino ita dicta, quia primum in Sidone vrbe huiuſmodi amictus fuerit cœptus, ob id Tyria à Martiali dicta: erant enim vicinæ vrbes Tyrus & Sidon*. Accedit Syrus, qui pro *ſadin*, id eſt *ſindon*, vertit *veſtem xilinam*. Xilon enim eſt frutex exiguus laniger, ex quo

Eius etymon.

telæ cõficiuntur, de quo Plin. lib. 19. c. 1. *Superior pars Ægypti*, inquit, *in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui geſſipion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xy'ina*, id eſt geſſipina. Vide Ruellium lib. 2. c. 150. Fauet S. Ioannes Euang. c. 19. 40. vbi de Ioſepho ab Arimathia Corpus Chriſti ſepeliẽte cum ſociis, ait: *Ligauerunt illud iv cθ»ions*, id eſt *linteis cum aromatibus*, pro quo S. Matth. c. 27. 59. ait: *Ioſeph inuoluit illud in ſindone munda*; atque ſindonem hac lineam fuiſſe patet: quia ipſa etiamnum Taurini talis viſitur, & magna veneratione colitur.

Poſtea Græci & Latini nomen *ſindon*, ad certum veſtis elegantis genus ſignificandum traduxerunt, cum propriè *Sadin* Heb. indèque Græcum & Latinum *ſindon* linteum, ſiue telam lineam ſubtiliorem ſignificet. B Vnde rectè eam *vendidit*, quia non decebat illam ea veſtri, vtpote per quam tam ſubtilem nuditas eius corporis appareret, quod contrarium erat eximiæ eius honeſtati & pudicitiæ. Hinc Clemẽs lib. 2. Pædag. c. 10. Feminis caſtis ſindones vetat: *Non eſt enim amplius*, inquit, *tegumentũ mollis & delicata veſtis, quæ nudam figuram non poteſt occulere. Eiuſmodi enim veſtis in corpus incidens, mollius ipſi corpori imprimitur & applicatur, figura carnis inſtar adhærens, & mulieris typum ita exprimit, vt vel non videnti manifeſta ſit tota conſtitutio corporis.*

Zona priſcis Palæſtinis cur viſitata? Porrò cingulum, ſiue zona Palæſtinis cæteríſque Orientalibus, qui pro femoralibus & thorace tunicis vtuntur, communis & celebris eſt; tunicam enim fluidam laxámque zona corpori aſtringunt & ſuccingunt; ideoque zonam velut conſpicuum tunicæ redimiculum C ſolebant acu pingere, liliis, floribus, ſimilibúſque figuris partim aureis, partim argenteis, partim purpureis & byſſinis intexere. Vnde Homerus Veneris zonam deſcribens: *Soluit*, inquit, *de pectore zonam, textilem, picturatam.* Et mox:

-- Sinúque tuo ſuccingito zonam
Contextam variè. --

Baltei etymon. Hinc zona dicta *balteus* quaſi *bullateus*: balteus enim erat cingulum è corio, bullis ex auro, byſſo, purpura, gemmis, &c. ornatum. Vnde Liuius: *Auratæ*, inquit, *vaginæ, aurata baltea illis erant.* Et Virgil. 5. Æneid.

Alter Amazoniam pharetram, plenámque ſagittis
Treiciis, lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemma.

D Senſus ergo eſt, q. d. Virago hæc omni arte & modo rem ſuam & familiæ auxit, vnde ſindones pretioſas, à ſe ſuiſque contextas, ac cingula affabrè acu picta & elaborata vendidit, & vendenda tradidit *Chananæo*, id eſt mercatori, indéque magna confecit lucra. Chananæi enim eo quòd mari eſſent vicini, mercaturæ maximè erant dediti. Vnde in Script. Chananæus idem eſt quod mercator, vt patet Zachar. 14. 2. Iſaiæ 23. 8. vbi pro *mercator* Hebr. eſt *Chananæus.* Idem patet ex Tyro & Tyriis, qui mercaturæ & nauigationi fuere addictiſſimi. Tyrus enim erat emporium Chananææ, puta metropolis Phœniciæ. Ita Chald. R. Salomon, Aben Ezra, R. Leui, Vatabl. Pagnin. & alij paſſim. Exemplum illuſtre rurſum dedit B. Nonna mater S. Gregor. Nazianz. quæ omnes numeros mulieris ſtrenuè adimpleuit, de qua proinde ita ſcribit Nazianz. orat. 19. *Iam cum aliæ rei familiaris augendæ laude, aliæ pietatis gloria excellant (vtrumque enim aſſequi difficile eſt) vtroque nomine mulieres omnes ſuperauit, tum quod vtrumque horum ad ſummum vſque præſtiterit, tum quod ſola duo iſta complexa fuerit. Rem enim domeſticam induſtria & ſolertia ſua, iuxta leges mulieri forti à Salomone ſtatutas ita auxit, quaſi pietatem colere neſciret: Deo rurſum ac diuinis rebus ita ſe addixit, tanquam à rerum domeſticarum procuratione plurimùm abeſſet; neque ab alterutro horum quicquam impedita eſt, quo minus alterum impleret, quin potius vtrumque alterius ope fulciuit & confirmauit.*

Armena verſio apud Abagarum habet: *Fecit animæ ſuæ cingulum, & ſibi zonam, ſiue cingulum.* q. d. tam ſponſo ſuo, quàm ſibi fecit cingulum, quo ſignificaret, mutuo coniugij & cõiugalis amoris vinculo ſeſe eſſe conſtrictos. Sponſum enim vocat animam ſuam, quia eum amabat vt animam ſuam, quo & viuebat informata. Anima enim magis eſt vbi amat quàm vbi animat. Sic amans entre alterum, vocat eum ſuam animam, ſuum corculum.

Sindon quid. Allegor. Alleg. S. Gregor. lib. 33. Moral. c. 16. *Quid*, inquit, *ſignatur per linteum ſindonis, niſi ſubtilis intextio ſanctæ prædicationis? In qua molliter quieſcitur, quia mens in illa fidelium ſpe ſuperna reſouetur. Vnde & Petro animalia in linteo demõſtrantur, quia peccatorum animæ miſericorditer aggregatæ in blanda fidei quiete continentur. Hanc ergo ſindonem Eccleſia fecit & vendidit, quia fidem quam credendo texuerat, loquendo dedit, & ab infidelibus vitam rectæ conuerſationis accepit. Quæ & Chananæo cingulum tradidit: quia per vigorem demonſtratæ iuſtitiæ fluxa opera gentilitatis adſtrinxit, vt hoc quod præcipitur, viuendo teneatur: Sint lumbi veſtri præcincti. Prædicatores ergo ſuos Dominus quærendo, ancillas inuenit, permutando amicos facit, ditando negotiatores exhibet.* Hæc ex S. Gregor. more ſuo ad verbum tranſcripſit Beda & Salonius.

Sindon B. Virginis. Porrò B. Virgo ſindonem fecit & vendidit, cum exemplo & verbo docuit coniugatas maritis ſe ſubdere, eíſque obedire & per omnia obſequi: huius enim ſymbolum eſt ſindon, puta velum lineum, quod in capite geſtant iuxta illud Apoſt. *Debet mulier velamen*, vel *poteſtatem habere ſuper caput*: hoc enim velum ſymbolum eſt eam ſubiacere poteſtati viri. 1. Corint. 11. 10. Vide ibi dicta. B. Virgo enim Ioſepho humillimè ſe ſubiecit & obediuit, vti docet S. Ambroſ. in c. 1. Lucæ.

Rurſum & aptius ſindon ſymbolum eſt puritatis & virginitatis, quam ipſa pretio humilitatis, abſtinentiæ & orationum vendit Virginibus: Ipſa enim Virginum eſt anteſignana & virginitatis præſes: cingulum verò quia lumbos, in quibus origo eſt libidinis & concupiſcentiæ aſtringit, ſymbolum eſt mortificationis & pœnitentiæ: quam B. Virgo tradit lapſis in luxuriam & incontinentiam, vt illam in caſtitatem & continentiam commutent, itáque ſint Chananæi, id eſt commutatores & negotiatores, qui mercem cum merce, puta concupiſcentiam cum pœnitentia, luxuriam cum continentia commutent.

VERS. 25. Ain. *Fortitudo & decor indumentum eius: & ridebit in die nouiſſimo.* Septuag. *Fortitudinem & honeſtatem induit: & gaudebit in diebus nouiſſimis.* Syrus: *Exultabit in die extremo.* Pro *decor* Hebr. eſt הדר *hadar*, id eſt decus, decor, decentia, pulchritudo, ſplendor, magnificentia. Septuag. vertunt εὐπρέπεια, id eſt decor, forma, honeſtas, ornatus. S. Ambroſ. & S. Auguſt. mox citandi per fortitudinem accipiunt purpuram: hæc enim fortis eſt; per decorem verò byſſum: hæc enim decora eſt, vt hic idem dicatur quòd v. 22. *Byſſus & purpura indumentum eius.* Verba eorum mox recitabo. Poſſet vice verſa, vt ordo verborum ordini vtrinque reſpondeat, per fortitudinem accipi byſſus veterum, quæ fortis erat adeo vt igni reſiſteret, & in eo illæſa inſtar asbeſti permaneret, vti dixi Exodi 25 4. per decorem verò purpura: hæc enim mirè decora eſt. Tripliciter hunc verſum explicant Interpretes. Primò, aliqui fortitudinem accipiunt internam, decorem verò externum. Secundò alij vtrumque internum. Tertiò alij vtrumque externum accipiunt.

Primò ergo Lyran. *Fortitudo* ait eſt conſtantia mentis; *decor* eſt exterior modeſtia & honeſtas. Et Caiet. Fortitudo ait, eſt habitus fortitudinis, qui medium tenet inter audaciam & timiditatem, qui mentem viraginis veſtit, eóque ipſa exterius apparet in actibus ſuis fortis, ſimul & decorum ſeruans modeſtiæ atque auctoritatis. Grauitatem enim decoram præ ſe fert. q. d. Virago hæc veſtitur internus virtute fortitudinis, exteriùs grauitate decora. Accedit R. Leui: Induit, inquit, fortitudinis & decoris veſtes, quia corporis cupiditates forti continentia coercet, & decorè præclaréque C mores inſtituit, eo quòd ſanctæ legis ſemitas inierit.

Virtus à vi & viro dicta q. virilitas. Secundò alij per fortitudinem & decorem accipiunt, omnem virtutem & probitatem mentis: Virtus enim à vi & viro, cuius eſt virilitas & fortitudo, dicitur quaſi actio & opus viri fortis & ſtrenui. Vnde Cicero Tuſcul. 2. docet virtutem propriè ſignificare fortitudinem virilem. *Appellata eſt*, inquit, *a viro virtus: viri autem propria maxime eſt fortitudo.* Et lib. 5. de Finibus: *Virtus*, inquit, *eſt vis illa, quæ res cuius eſt virtus, perfecta eſt.* Et ad Plancum lib. 10. *Omnia ſumma conſecutus es virtute duce, comite fortuna.* Et Virgil. lib. 5. Æneid. *Tunc pudor incendit vires, & conſcia virtus.* Senſus ergo eſt, q. d. Hæc virago ſindonem non induit, ſed vendidit, quia non decebat eam veſte tam ſubtili indui, nec ipſa gaudet ornatu externo veſtiúmque ſplendore; ſed internum virtutum virilium & fortium amictum ambit, eóque longè pulchrius ſe veſtit & ornat: per hunc enim virilis efficitur, vt iam non tam femina, quàm virago, imò vir eſſe videatur, iuxta id quod monet & ſancit S. Petrus Epiſt. 1. cap. 3.

Ornat virtus non veſtis. *Quarum non ſit extrinſecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti veſtimentorum cultus, ſed qui abſconditus eſt cordis homo in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu Dei locuples.* Idem docet S. Chryſoſt. in Pſal. 44. vbi addit feminas licet deformes, poſſe hanc virtutum formam & pulchritudinem ſibi acceſſere, eámque in immenſum augere cum externam ſæpe non poſſint: inſuper A cultum externum magnis ſumptibus ſtare, internum verò ſola voluntate parari.

Tertiò alij melius accipiunt fortitudinem & decorem externum, ſed ab interno manantem. q. d. Virago hæc non curat ſindones & veſtes pretioſas, ſed grauiter, modeſtè & honeſtè ſe veſtit, vti decet feminam fortem & virilem: quare in omnibus eius geſtibus & actibus reſplendet fortitudo, id eſt grauitas, maturitas, robur & vigor virilis animi; & decor, id eſt morum honeſtas, decus & gratia; perinde ac ſi eius amictus eſſet ipſa fortitudo & decor, inquit Aben Ezra, quæ internam animi fortitudinem & virtutum decorem indicant & oſtendunt: Quare non luxuriat illa corporis ornatu, vti cæteræ mulieres philocoſmæ, ſed virtutibus ſe comit, nempe fortitudine & honeſtate, ac totius vitæ decore ornari gaudet, magis quàm veſtibus ſumptuoſis. Atque inde prouenit ait Baynus, quòd ſemper ſit læta, imò quo diutius viuit, vel vſque ad extremam ſenectutem, ſemper creſcentibus animi virtutibus creſcit illius lætitia, & gaudium conſcientiæ ſecuræ. Mulierculæ quæ florem ætatis delitiis tranſigunt, & curioſo corporis ornatu ſeſe delectant, & pulchritudine ſibi placent, vbi temporis iniuria flos ætatis emarcuerit, vbi rugata facies nullo ſtibio aut purpuriſſo niteſcere velit, vbi vetulæ contemni cœperint, deficientibus ſimul viribus & pulchritudine mœrent, infelices iam corporis & animæ deſtitutæ dotibus; quando ſapiens mulier potiſſimum gaudet, inſtante poſtremo die, quo laborum præmia ſe recepturam nouit. Fauet huic expoſitioni, quòd in Septuag. Vatican. ante hunc verſum præmittatur: *Os ſuum aperuit attentè & legitimè, & ordinem poſuit linguæ ſuæ.* Et ſubiungatur: *Os ſuum aperuit ſapienter & congruenter legibus*, quæ videntur eſſe duæ interpretationes vnius eiuſdémque ſententiæ. Nam pro vtraque Hebr. Vulgata & Septuag. Complut. habent hunc dumtaxat, qui proximè ſequitur: *Os ſuum aperuit ſapientiæ, & lex clementiæ in lingua eius.* q. d. Virago hæc fortis & virilis, æquè ac decora & gratioſa eſt tam in agendo, quàm in loquendo, adeóque fortitudine & decore amicta videtur: nam loquitur ſapienter, ideóque conſtanter & fortiter: atque clementer, ideóque decorè & gratioſè. Fauet & Auctor Catenæ Græc. qui hunc verſum ſequenti nectens ex Septuag. ſic legit: *Fortitudinem & decorem induit, lætáque & iucunda erit in diebus nouiſſimis. Os ſuum aperit cautè & legi conſentaneè, ordinémque & modum præſtituit linguæ ſuæ:* ac deinde ſic explicat: *Videtur hoc loco exponere virilis ſapientiæ facta. Primò enim aperit os ſuum prudenter & ornatè. Mox exactam venuſtumque ordinem præfigit linguæ ſuæ. Hanc in operibus miſericordiæ, aliiſque honeſtis actionibus ſeſe fortem virilémque oſtendit. Ex quo tandem ſequitur, vt nouiſſimis diebus, quando nimirum bonis operibus plena hinc excedet, gaudeat. Tunc enim bonæ honeſtæque illius actiones apud omnes manifeſtabuntur & magnificabuntur, multiſque & magnis præmiis remunerabuntur.*

Modeſtia eſt purpura virtutum. Diſce hic *modeſtiam eſſe veſtem & purpuram virtutum.* Ipſa enim prodit & manat ex interna animi virtutibus præditi compoſitione, illámque ornat ac aliis oſtendit: atque hæc eſt

viraginis huius veſtis, quam per periphraſin A deſcribens ait: *Fortitudo & decor indumentum eius*: virilis enim modeſtia & grauitas in omnibus geſtibus, verbis & actionibus relucens cum decore & gratia, veſtis eius eſt & cyclas pulcherrima, quam proinde Tertull. feminis imitandam & induendam proponens libr. de habitu feminarum: *Pudicitia*, inquit, *atque honeſtati Chriſtianæ ſatis non eſt eſſe, verùm & videri; tanta enim debet eſſe plenitudo eius, vt emanet ab animo in habitum, & erumpat à conſcientia in ſuperficiem, vt & foris inſpiciat quaſi ſupellectilem ſuam.* Subiungit deinde: *Prodite vos iam medicamentis & ornamentis inſtructæ Apoſtolorum, ſumentes de ſimplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depictæ oculos verecundia & os taciturnitate, inſerentes in aures ſermones Dei, annectentes ceruicibus iugum Chriſti, caput maritis ſubiicite, & ſatis ornatæ eritis: Manus lanis occupate, pedes domi figite, & plus quam in auro placebunt: veſtite vos ſerico pubertatis, byſſino ſanctitatis, purpura pudicitiæ: taliter pigmentatæ Deum habebitis amatorem.*

Ex Tertul.

Allegor. 1. Alleg. S. Gregor. in Pſal. 4. Pœnit. Eccleſia, ait, & anima fidelis veſtitur fortitudine vt tentationibus reſiſtat; ac decorè, id eſt ſplendore iuſtitiæ, vt operibus iuſtitiæ effulgeat. Rurſum fortitudo mentem perſeuerantem deſignat, qua quis aduerſus ſe pugnat, & decor nitorem puritatis, quo ſemetipſum exornat. Ideo autem vnius & eiuſdem veſtis fortitudo & decor partes eſſe dicuntur, quia qui perſeuerantiæ in ſui abnegatione obliuiſcitur, minimæ perfectæ virtutis pulchritudine decoratur. Quinimo dum homo prius ſe abnegans atque mortificans, ab ſtudio abnegationis ceſſat paulatim ex mundicia ad immundiciam, & ex magna perfectione ad magnas imperfectiones declinat. Eſtque ſimilis ſtatuæ per ſomnum à ſuperbo illo rege conſpectæ, quæ in auro cœpit & in luto finiuit. Daniel. 2.

2. S. Auguſt. verò ſerm. 45. de diuerſis, & plenius S. Ambroſ. in c. 31. Prouerb. ſub fin. tom. 2. cap. 10. *Fortitudinem*, inquit, *& honeſtatem induit. Honeſtatem tanquam byſſum, fortitudinem tanquam purpuram: quia fortis lætatur in paſſione: quia honeſta: Speciosi pedes euangelizantium pacem. Et lætata eſt in diebus vltimis. In diebus vltimis lætatur, quia in mundo hoc iugiter tribulatur. Quare pulchrè ſcriptum eſt: Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Et Dominus ad diſcipulos: In mundo preſſuram habebitis. Et: Triſtitia veſtra vertetur in gaudium. Sine tribulatione vnde haberet purpureum indumentum? Hinc ſciſcitanti propheta. Quare rubra ſunt veſtimenta tua, & indumenta tua ſicut calcati torcularis? reſpondet: Torcular calcaui ſolus*, &c.

Iſaiæ 52.

Matth. 5.
Ioan. 16.
Ibidem.

Iſaiæ 63.

3. Vberius Beda, & ex eo Gloſſa: *Fortitudo*, inquit, *ad tolerandam peruerſorum improbitatem; decor ad exercendam virtutum gratiam. Decor, quia operatur iuſtitiam: Fortitudo, quia perſecutionem patitur propter iuſtitiam: & ideo ridebit in die nouiſſimo, id eſt gaudebit in retributione regni cœleſtis, quę dolebat in certamine vitę præſentis. Mos etenim ſcripturę eſt pro gaudio riſum ponere, ſicut & Dominus ait: Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Et Beatus Iob: Os autem veracium replebitur riſu. Similem ſanè huic ſententiam Propheta de Domino ac Saluatore huius fortiſſimę mulieris poſuit, dicens: Dominus regnauit, decorem induit, induit Dominus fortitudinem. Cum enim prædicaret euangelium regni, alijs placebat, alijs diſplicebat: alij benè loquebantur, alij detrahebant, laterabant, mordebant, conuiciabantur. Ad eos ergo quibus placebat, decorem induit: ad eos quibus diſplicebat, fortitudinem. Imitare ergo & tu Dominum tuum, vt poſſis eſſe veſtis ipſius: eſto cum decore ad eos, quibus placent bona opera tua. Eſto fortis, aduerſus detractores.*

Lucę 6.
Iob 8.
Pſal. 61.

Porrò hæc omnia, & ſigillatim tres ſenſus initio datos facile eſt aſſignare B. Virgini. Nam ipſa iuxta primum ſumma pollebat mentis conſtantia & fortitudine; interius ac exterius pari modeſtia & decore in omnibus nutibus, actibus, loquelis & geſtibus iuxta illud Pſal. 44. *Omnis gloria filiæ regis ab intus, in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus.* Secundò, iuxta ſecundum excellebat omni virtute & probitate. Habebat enim omnes virtutes in actu heroico, prout decebat matrē Dei. Vide dicta c. 8. 10 ad illa: *Mea eſt fortitudo.* Tertiò iuxta tertium, ipſa eius corporis ſpecies ſimulachrum erat mentis, figura probitatis: *bona quippe domus in ipſo veſtibulo debet agnoſci*, ait S. Ambroſ. lib. 2. de Virgin. Audi S. Bonauent. in Speculo B. Virginis lect. 2. ex D. Bernardo: *Non ſic*, inquit, *timent hoſtes viſibiles caſtrorum multitudinem copioſam, ſicut poteſtates Mariæ vocabulum, patrocinium, exemplum; fluunt & pereunt ſicut cera à facie ignis, vbicumque inueniunt crebram huius nominis recordationem, deuotam inuocationem, ſollicitam imitationem.* Et Diuus Bernardinus ſerm. 51. art. 3. cap. 2. *Sicut magnus ignis effugat muſcas; ſic ab ardentiſſima Virginis mente & inflammatiſſima charitate effugabantur dæmones, & pellebantur in tantum, quod ſolùm in modico non erant auſi reſpicere mentem eius, nec de magno ſpatio illi propinquare.* Et Richardus Victorinus cap. 26. in Cant. *Virgo*, inquit, *tenebrarum Principibus terribilis fuit, vt ad eam accedere, eámque tentare non præſumpſerint: deterrebat enim eos flamma charitatis, incendebant orationes & feruor deuotionis: ſtupebant immunem à peccatis.*

De B. Virgine.
1.
2.
3.

B. Virgo terror eſt dæmonum.

Et ridebit in die nouiſſimo.] Primò, aliqui per diem nouiſſimum accipiunt Sabbatum. q. d. Hæc virago ſtrenuè operatur per omnes dies Hebdomadæ: vnde in vltimo, puta in Sabbato iuxta legem feriatur, & partus lucris fruitur, ridet & gaudet. Secundò, alij accipiunt hyemem. q. d. Operatur in æſtate, vnde quieſcit in hyeme, & inſtar formicæ lautè viuit eſcis paratis in æſtate. Verùm hæc frigida ſunt.

Tertiò, meliùs Baynus, Ianſen. & alij per diem nouiſſimum accipiunt ſequentem ætatem, & poſteriora tempora. Hebr. enim אחרון *acharon*, id eſt nouiſſimum ſignificat tempus ſequens, futurum & poſterum.

Quartò, propriè & præciſè per diem nouiſſimum accipias ſenectam, & vltima vitæ tempora. q. d. mulieres pigræ, quæ in iuuentute otiantes ſterterunt, egent & mœrent in ſenecta. At hæc virago quia in iuuentute ſtrenuè laborauit, hinc in ſenecta opibus abundat, ideóque ridet & ouat.

Denique per diem nouiſſimum accipias

mortem. q. d. Virago hæc probè & ſtrenuè operata eſt omne bonum per totam vitam; quare in morte bene ſibi conſcia & ſperans præmia cæleſtia non triſtabitur, ſed ridebit & exultabit, canétque cum S. Simeone & cum S.

Riſus ſanctorum in morte.

Maria Ægyptiaca cygnæum illud: *Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundùm verbum tuum in pace.* Exemplum ad litteram eſt in S. Sabina, quæ S. Pionij (vt habent eius Acta priſca, quæ probat Baron.) in Martyrio fuit ſocia die prima Februarij. Cùm enim Pionius

Exempla.

Præfectis diceret: *Vtinam vobis perſuadere poſſem vt fieretis Chriſtiani, illi riſu ſoluto dixerunt: Tu verò ne id feceris, ne viui comburamur. Grauius & acerbius, inquit Pionius, eſt poſt mortem igni comburi ſempiterno. Arridentéque Sabina, Æditüus & ſatellites eius dixerunt: Rides? Ita Deo placet, inquit illa: Chriſtiani enim ſumus: & qui fide ſunt in Chriſtum firma atque conſtanti, riſu ridebunt perpetuo: cumque illi minarentur lupanar, reſpondit: Sancto Deo id erit curæ.*

Sancta Mechtildis in morte ter impugnata à dæmonibus, ter fleuit, ſed ter defenſa à S. Angelis ter riſit, ridénſque & ouans velut victrix & triumphatrix ſpiritum Deo reddidit, teſte Engelhardo in eius vita. Ita ſancta Gorgonia, teſte eius fratre S. Greg. Nazianz. Orat. 11. placida lætáque obdormiuit in Domino, iubilans: *In pace in idipſum dormiam & requieſcam.* S. Gertrudis ſub mortem per viſum vidit ſe recipi in ſinum Chriſti, ab eóque cordi ſuo applicari, mox accedere viciſſim S. Angelos, Patriarchas, Prophetas, Apoſtolos, Martyres, Virgines, ac ſingulos ſua dona & gratias quibus excelluerunt illi communicare, quibus circundata & penetrata cum foret medullitus, Chriſtus eandem tam ſimilem ſibi reddebat, quàm ferrum ignitum ſimile efficitur igni. Ita habet eius vita lib. 4. cap. 34. quantum ergo eius erat tunc gaudium, quantus riſus & iubilus?

S. Tharſilla, amita S. Gregorij, moriens vidit S. Felicem Pont. atauum ſuum, qui ei *manſionem perpetuæ claritatis oſtendit, dicens: veni, quia in hac te lucis manſione ſuſcipio; quæ mox febre correpta ad diem peruenit extremum. Cum ſubitò illa ſurſum reſpiciens Ieſum venientem vidit, & cum magna animaduerſione cœpit circumſtantibus clamare, dicens: recedite, recedite, Ieſus venit. Cumque in eum intenderet quem videbat, ſancta illa anima è corpore eſt egreſſa. Tantáque ſubito fragrantia miri odoris aſperſa eſt, vt ipſa quoque ſuauitas cunctis oſtenderet, illic auctorem ſuauitatis veniſſe*, ait S. Gregor. lib. 4. Dialog. c. 17. Similia habet eodem lib. c. 13. de Galla Symmachi conſulis filia, & c. 15. de Romula, in cuius morte *ante eius cellulam duo chori pſallentium conſtiterunt: pſalmodiæ cantus dicebant viri, & fœminæ reſpondebant; ſicque ſancta illa anima carne ſoluta eſt, quæ ad cælum ducta, quanto chori pſallentium altius aſcendebant, tanto cœpit pſalmodia lenius audiri, quouſque & eiuſdem Pſalmodiæ ſonitus, & odoris ſuauitas elongata finiretur*, ait S. Gregor.

S. Maria Oigniacenſis moriens riſit, & ouans irriſit morti: nam vt ſcribit oculatus teſtis Cardinalis Iacobus de Vitriaco lib. 2. vitæ eius c. 13. *Præ gaudio diutiſſimè ſubridens, ſubmiſſa voce cantabat: Quàm pulcher es rex noſter,*

A *Domine! In eo gaudio poſtquam diu perſtitit cantando, ridendo & interdum plaudendo manibus, tandem ad ſe reuerſa: mirabilia, inquit, dicerem ſi auderem.* Et inferiùs: *Dulci voce cantauit Alleluia, & tota ferè nocte illa tanquam ad epulas inuitata fuit in iubilo & exultatione, ac paulò poſt iterum cantans, Alleluia, in Vigilia S. Ioannis Baptiſtæ (qua & creditur S. Ioannes Euangeliſta migraſſe è ſeculo) circa horam nonam, qua Chriſtus in Cruce ſpiritum Patri reddidit, ipſa quoque ad Dominum migrauit, nullo vnquam mortis dolore vultus Angelici hilaritatem amittens, anno Domini 1213. ætatis 36.* Hæc Cardinalis Fuſius ex quibus pauca excerpſi.

Multò magis B. Virgo in morte viſo Chriſto ſuo, & ab eo euocata: *Veni electa mea, gaudens & ridens ſoluta eſt corpore, & perrexit ad Do-*

B. Virgo mortua eſt deſiderio & gaudio.

B *minum*, ait S. Ildefonſus ſerm. 3. de Aſſumptione; imò graues auctores cenſent illam ex nimio Chriſti videndi deſiderio, amore & gaudio animam exhalaſſe. Vnde S. Damaſc. in Orat. 1. de Virgin. dormit. exclamat: *O miraculum ſanè naturæ præſtantius! ò res ſummæ admirationis plena! Mors quæ odio & execrationi prius erat, hic commendatur ac beata cenſetur; quæ olim luctum & mœrorem, lachrymáſque & triſtitiam afferebat, nunc gaudij & lætæ celebritatis cauſa eſt.* Et paulo poſt: *Quocirca, inquit, non te mors beatam reddidit, ſed ipſa mortem exornaſti, vt quæ eius mœſtitiam ſuſtuleris, ac mortem gaudium eſſe plenum feceris.* Et orat. 2. de eadem Dormit. ſic ferit: *Vt enim antequam vllo partus dolore afficeretur peperit, ita etiam ipſius è vita diſceſſus doloribus caruit.* Vnde concludit: *Ac proinde ſacram tuam migrationem mortem haudquaquam appella-*
C *bimus, ſed ſomnum aut peregrinationem, vel vt aptiori verbo vtar, cum Domino præſentiam.* Idipſum ex reuelatione ipſius Deiparæ facta S. Brigittæ lib. 6. Reuelat. cap. 62. confirmatur. *Paraui*, inquit Deipara, *me ad exitum circumiens omnia loca more meo, in quibus filius meus paſſus fuerat; cumque quadam die animus meus ſuſpenſus eſſet in admiratione diuinæ charitatis, tunc anima mea in ipſa contemplatione repleta fuit tanta exultatione, quod vix ſe capere poterat, & in ipſa conſideratione anima mea à corpore fuit ſoluta.*

Os ſuum aperuit ſapientiæ, & lex clementiæ in lingua eius. Hebr. *Os ſuum aperuit in ſapientia, & lex pietatis ſuper lingua eius.* Chald. & Theod. *Et lex gratiæ in lingua eius.* Septuag. Vatic. *Os ſuum aperuit attentè & legitimè, & ordinem poſuit linguæ ſuæ.* Complut. verò: *Os*
D *ſuum aperuit ſapienter & legaliter: at eleemoſyna eius in lingua eius.* Vatabl. *ſapienter loquitur, & eſt gratioſa.* Pro *clementia* Hebr. eſt חסד *cheſed*, id eſt pietas, gratia, charitas, beneuolentia, beneficentia, gratitudo, bonitas, ſanctitas.

VERS. 26.

Explicat hic quod dixit v. præcedenti, *Fortitudo & decor indumentum eius*, nimirum grauitatem & decoram modeſtiam huius viraginis maximè elucere in verbis ſapientibus & clementibus. Solent enim mulieres, quia otioſæ & curioſæ, eſſe loquaces & garrulæ: & quia parui præ viris ſunt cerebri, ac paſſionibus aguntur, hinc multa imprudenter, dicaciter & procaciter effutiunt & vociferantur: ſecus facit virago hæc, quæ mentem æquè ac linguam ſuam domuit, & caſtigauit ſapientia & pietate

& pietate: ſapientia vt nil inſipiens, pietate vt nil iniurium vel noxium loquatur.

Vox *aperuit* notat eam clauſum habere os & obſignatum ſilentio, quod nil niſi clauis ſapientiæ reſeret. Rurſum τὸ *aperuit ſapientiæ*, innuit ſapientiam habitare in corde eius, illúdque quaſi animare, mouere, regere & aurigare, vt non tam virago quàm ſapientia ipſa per os eius loqui, & per manus eius operari videatur. Ita S. Mechtildis adeo arctè *ſeruabat ſilentium, vt eam mutam putares: ſin loqueretur, tanta id gratia faciebat, vt cum Angelo te colloqui exiſtimares*, ait Engelhardus in eius vita c. 5.

Lex clemẽtiæ quæ? Reſp. 1. *Et lex clementiæ*. Primò, q. d. In verbis non eſt aſpera, moroſa, clamoſa, iracunda; ſed lenis, blanda, modeſta, ſuauis: hanc enim legem ſibi clementiæ fixit, vt cum omnibus benignè & clementer loquatur: quare hæc clementiæ lex quaſi dictatrix menti inſidens & præſidens, linguam eius moderatur & regit, vt non niſi clementia & beneuola, quæ ei ſuggerit & dictat, promat & lingua proferat.

2. Secundò, Chald. Theodot. & S. Ambroſ. in cap. 31. Prouerb. vertunt, *Lex gratiæ*. q. d. gratioſam ſe exhibet in loquendo, vt non tam ipſa, quàm gratia per os eius loqui videatur.

3. Tertiò, Hebr. *cheſed* propriè ſignificat pietatem, id eſt pium affectum, quo quis parentes, conſanguineos, domeſticos proſequitur. q. d. mater-familias hæc in virum, filios, ſeruos & ancillas pia eſt, beneuola & benefica: quare viri labores & mœrores beneuolis verbis ſolatur & abſtergit. Rurſum filiorum, ſeruorum & ancillarum lites & iurgia amicis ſermonibus ſedat & componit, vt ipſa videatur totius familiæ eſſe pax, concordia & amor mutuus; quia omnibus haſce virtutes verbis & factis inſtillat: quare ſi quis ab alio læſus ſit vel offenſus, curat vt offendens humiliando ſe, vel veniam petendo offenſo ſe reconciliet, ac offenſus offendenti clementer culpam condonet, & priſtinam amicitiam redintegret. Sic Abigail ſua placida & blanda oratione Dauidis iras ſedauit, vt parceret Nebal & domui ſuæ. 1. Reg. 25. 24. & Eſther Regina ſimili oratione placauit animum Aſſueri, & ad clementiam, vt Iudæis innocentibus parceret, inflexit.

4. Quartò, *cheſed* cum Septuag. vertas *eleemoſynam* & miſericordiam, & cum Tigurina *beneficentiam*. q. d. Virago hæc aſſiduè in lingua, æquè ac mente & manu habet nomen eleemoſynæ; quia aſſiduè eam omnibus commendat, iubétque ſuis vt nulli petenti eam denegent. Ita Aben Ezra. Rurſum cùm manu non poteſt, lingua dat eleemoſynam, blandis verbis afflictum ſolando, inſtruendo, animando, conſilium dando, commendando, &c. Denique in omnes eſt benefica ſibique fixit legem beneficentiæ, vt quibuſcumque poteſt benefaciat.

5. Quintò, R. Leui per *cheſed* accipit pietatem in Deum. q. d. Hæc virago aſſiduè in lingua habet Deum, piáque verba de Deo, Deique in homines & totum mundum beneficentia: aſſiduè enim eam prædicat & ce-

A lebrat, cæteróſque ad eandem celebrandum inuitat & excitat. Hinc rurſum *cheſed* vertas bonitatem & ſanctitatem. q. d. non niſi bona & ſancta eloquitur, vt omnes ad ſanctitatem impellat: quare os eius videtur organum, & lingua eius eſſe plectrum Spiritus ſancti, iuxta illud S. Petri Epiſt. 1. c. 4. 11. *Si quis loquitur, quaſi ſermones Dei*. Vide ibi dicta. Sic S. Gertrudis pia & ſancta cuilibet dabat monita ſalutis, adeóque non tam ipſa quàm Spiritus ſanctus per os & linguam eius loqui videbatur. Quare omnes ad illam velut ad cæleſte oraculum concurrebant, ac quolibet veniente cuíque auxilium vel conſilium poſtulante, antequam ipſe qua in re id poſtularet, ediceret, Spiritus ſanctus ei ſuggerebat quid reſpondere, quid conſulere & eloqui deberet. Ita habet eius vita. Similia legimus de S. Catharina Senenſi, (Os S. Gertrudis, os S. Spiritus.)

B cuius verba efficacia erant & ardentia, vt nullus peccator eis reſiſtere poſſet; nec quiſquam niſi melior effectus, ab ea recederet.

Nota clementiam iungi ſapientiæ, quaſi effectum cauſæ. Vera enim ſapientia mouet hominem ad clementiam & beneficentiam. q. d. Virago hæc loquitur ſapienter, ideóque clementer: ſapientia enim ipſam docet clementiam & miſericordiam, vtpote quæ ſit virtus & dos propria Deo, quæque homines faciat diuinos, & quaſi deos, iuxta illud Nazianz. orat. 16. *Eſto calamitoſo Deus*. (Clementia effectus ſapientiæ.)

Hanc legem ſapientiæ & clementiæ S. Hieron. vel potius S. Paulinus inculcat Celantiæ matronæ: *Sermo*, inquit, *in omnibus ſit moderatus & parcus, & qui neceſſitatem loquendi magis indicet quam voluntatem. Ornet prudentiam verecundia*:

C *quódque præcipuum in feminis ſemper fuit, cunctas in te virtutis pudor ſuperet. Diu autem conſidera quid loquendum ſit, ne quid dixiſſe pœniteat: verba tua ponderet cogitatio, & linguæ officium animi libra diſpenſet. Vnde ſcriptura dicit: Aurum & argentum tuum conſla, & verbis tuis facito ſtateram, & frænos ori tuo rectos, & attende ne forte labaris in lingua*. Eccleſ. 28. 19.

Deinde de lege clementiæ iſta ilicò ſubiungit: *Nunquam malum verbum de ore tuo procedat, quæ ad cumulum benignitatis iuberis etiam maledicentibus benedicere: miſericordes, inquit, modeſti, humiles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed è contrario benedicentes. Mentiri autem atque iurare lingua tua prorſus ignoret, tantuſque in te ſit veri amor, vt quicquid dixeris, iuratum putes*. Ac tandem concludit: *In omni igitur actu atque verbo quieta mens* (1. Petri 3. 8.)

D *& placida ſeruetur: ſempérque cogitationi tuæ Dei præſentia occurrat: ſit humilis animus ac mitis, & aduerſus ſola vitia erectus*.

Legem hanc clementiæ egregiè didicerat S. Monica mater S. Auguſtini, quæ per eandem iras & choleram mariti ſui cicurauit, atque ex Leone ouem effecit, imò ex Pagano Chriſtianum: quin & eandem legem ipſa alias matronas docebat, quæ doctrinam eius ſecutæ cum maritis, in iugi pace & amore vitam felicem agebant, vti narrat S. Auguſt. lib. 9. confeſſ. c. 29.

Verùm præ omnibus matronis, viris & Angelis legẽ hanc ſapiẽtiæ & clemẽtię ſeruauit & docuit, ſeruátque & docet B. Virgo, quę vt ait (B. Virgo clementiſſima.)

S. Ambroſius lib. 2. de Virgin. *Corde erat humilis, verbis grauis, animo prudens, loquendi parcior, legendi ſtudioſior.* Et S. Damaſcen. orat. 1. de Natiu. *Sermo eius*, inquit, *iucundus ex leni anima progrediens.* Et S. Bonau. in ſpeculo c. 8. *Maria*, inquit, *manſuetiſſima fuit per lenitatem, patientiſſima contra omnem aduerſitatem.* Clementiæ eius in peccatores & afflictos innumera extant exempla. Quocirca Eccleſia eam in hymno Salue Regina ita ſalutat & inuocat: *O clemens, ô pia, ô dulcis Virgo Maria.* Et in hymno *Aue maris ſtella*: *Virgo ſingularis inter omnes mitis, nos culpis ſolutos mites fac & caſtos.* Et S. Bernard. ſerm. in illud Apoc. 12. *Signum magnum*: *Nihil*, inquit, *auſterum in ea, nihil terribile, tota ſuauis eſt offerens lac & lanam.* Et mox: *Quod ſi (vt verè ſunt) plena magis omnia pietatis & gratiæ, plena manſuetudinis & miſericordiæ, quæ ad eam pertinent inueneris, age gratias ei, qui talem tibi mediatricem benigniſſima miſeratione prouidit.* Cauſam dat S. Ildefonſus ſerm. 1. de Aſſumpt. B. *Mariam*, inquit, *velut ignis ferrum, Spiritus ſanctus totam decoxit, incanduit & igniuit, ita vt in ea Spiritus ſanctus flamma videatur, nec ſentiatur, niſi tantùm ignis amoris Dei.* Quid enim amor tantus niſi amabilia, blanda, clementia exhalat? ſcilicet vt nec à ſole auferri poteſt lux, vt non luceat; nec ab igne calor, vt non adurat; ita nec à Virgine Dei matre clementia, vt miſericors & pia non ſit, quia ipſa innatam, inuiolabilem, ſempiternam ſimul cum dignitate matris Dei, legem clementiæ diuinitus accepit. In lingua eius hæc eſſe dicitur, eò quòd in continuis ſupplicationibus ad Deum filium effuſis, admirabilem iſtam & maternam pietatem demonſtrat. Quapropter ipſa omnes ad ſe inuitans: *Tranſite*, inquit, *ad me omnes qui concupiſcitis me, & à generationibus meis implemini: Spiritus enim meus ſuper mel dulcis, & hæreditas mea ſuper mel & fauum.* Eccleſ. 24. 26. Vide ibi dicta.

Allegor. Beda hæc attribuit Eccleſiæ, & animæ ſanctæ: *Os ſuum aperuit ſapientiæ*, inquit, q. d. *Ad hoc tantùm loquens os aperuit, vt ſapientiam doceret iuxta illud Apoſtoli: Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat: ſed ſi quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Vel certè os cordis aperuit ad diſcendam ab ipſa ſapientia interius veritatem, quam alios foris doceret. Vtrique autem ſenſui, quia vtrumque fecit Eccleſia, concinit aptè quod ſequitur. Et lex clementiæ in lingua eius, illa videlicet, vt non ſtatim more legis Moſaicæ peccantes puniret, ſed miſericorditer ad pœnitentiæ remedia vocaret. Cuius exemplum clementiæ ab ipſo Deo & Saluatore noſtro manifeſtè percepit, cum oblata ei peccatrice muliere: Si quis, inquit, ſine peccato eſt, primus mittat in illam lapidem. Et ſic eam à crimine quod patrarat, ſub conditione amplius non peccandi miſeratus abſoluit.*

Vers. 27. Tſade. *Conſiderauit ſemitas domus ſuæ, & panem otioſa non comedit.* Hebr. *ſpeculans vias domus ſuæ, & panem pigritiæ non comedit.* Chald. *Manifeſtæ ſunt viæ domus eius.* Septuag. Complut. *Anguſtæ ſunt viæ domus eius, cibos autem otioſa non comedit.* Sed Vatic. ſic: *Conſtrictæ* (Græcè στεγναὶ, id eſt ſtrictæ, præcluſæ, obſeptæ, firmæ, ſolidæ) *manſiones domorum eius, cibos autem pigros non manducauit.* Symm. *Conſiderat itinera domus ſuæ.* Clarè Vatabl. *Speculatur ſtatum domus ſuæ, & panem ignauiæ* (Scholiaſtes Græcus, *panem ſocordiæ.* Chald. *panem pigredinis*) *non edit.* R. Salomon: *Obſeruat diligenter, quæ familiæ ſuæ opus ſint.*

Pro conſiderauit Hebr. eſt צופיה *tſophia*, id eſt ſpeculata eſt, proſpexit, diſcooperuit, apertis oculis circumluſtrauit. Vnde צופה *tſope* eſt ſpeculator (inde Patria Samuelis vocatur Ramataim *tſophim*, id eſt ſpeculatorum) מצפה *mitſpe* eſt ſpecula: Vnde *maſpha* vocata eſt vrbs Leuitarum, ſita in monte quaſi ſpecula Iſraëlis. Porrò radix צפה *tſapha* eſt contrariæ ſignificationis: Sicut enim paſſim ſignificat ſpeculando aperire, ſic & ſubinde ſignificat obductis laminis tegere, claudere & operire, vt patet Exodi 36. 34. hinc Septuag. vertunt: *Clauſæ vel arctæ & conſtrictæ viæ domus eius.*

Notatur hic propria dos & præcipuum officium matrisfamilias, quòd eſt ſpeculari, ac quaſi è ſpecula proſpicere & circumluſtrare totam domum omnéſque domeſticos, atque ab iis inertiam omniáque noxia arcere, & ſedulitatem omniáque bona procurare: per *ſemitas* enim *domus* accipe tum oſtia, cubicula, angulos domus; hæc enim omnia luſtrat, & vigilat excubátque, ne quid in domum ſe inſcia inferatur noxium, vel efferatur furtiuum; tum vias, id eſt actiones domeſticorum: metonymicè, q. d. Materfamilias hæc diligentem domus & familiæ ſuæ curam gerit, excubat, ſpeculatur & circumſpicit actiones & mores domeſticorum ſuorum, quid ſcilicet, quale & quantum agant, num torpeſcant otio, num litibus, crapulæ, libidini ſedebant; quare ad hæc ritè excludendum, omnes vrget ad laborem & opus tum verbo, tum magis præiens exemplo: quocirca *panem otioſa* (Hebr. *panem incuriæ vel ſocordiæ*) *non comedit*, ſed panem multis curis & laboribus conditum meritúmque parcè ſumit, & alijs laborantibus ſumendum diſtribuit. Pigris enim & otioſis intentat illud Apoſtoli: *Qui non laborat, non manducet.* Virago ergo prudenter fame caſtigat otium & otioſos; hos enim fames cogit laborare. Celebre apud Romanos erat illud Appij Claudij: *Negotium melius populo Rom. committi quàm otium*; idem fideli cuilibet dicatur.

Vxor vigilet in domo.

Ratio à priori eſt, quòd cura domus propriè incumbat vxori, ſicut negotia externa marito, vti dixi v. 21. Hoc eſt quod ait Ariſt. lib. 2. de re famil. cap. 3. *Diuina prouidentia vtriuſque naturæ, viri ſcilicet ac mulieris ordinata eſt ad ſocietatem. Alterum enim robuſtum fecit, alterum imbecillius: hoc quidem ob timorem cautius, illud verò propter fortitudinem pugnacius: & hoc quidem ea foris ſuppeditaret, quæ neceſſaria ſunt; illud autem intus eadem conſeruaret.* Præclariùs ſanctus Hieronymus, vel potius ſanctus Paulinus Calantiam ita inſtruit: *Familiam tuam ita rege & confoue, vt te matrem magis tuorum, quàm dominam videri velis, à quibus benignitate potius quàm*

Ratio à priori.

ſeueritate exige reuerentiam. Fidelius & gratius ſemper obſequium eſt quod ab amore, quam quod à metu proficiſcitur. Præcipuè autem in coniugio venerabili atque immaculato Apoſtolicæ regulæ ordo teneatur. Seruetur imprimis viro auctoritas ſua, totáque à te diſtat domus quantum illi honoris debeat. Tu illum Dominum obſequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demonſtra, tanto ipſa honoratior futura, quanto illum amplius honoraueris. Caput enim (Coloſſ. 3.) *vt ait Apoſtolus mulieris eſt vir, nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quàm ex capitis dignitate.*

(Prælatus excubet in Eccleſia.) Allegor. Prælatus quilibet diligenter conſideret Eccleſiam, vel congregationem ſibi commiſſam. A conſideratione enim pendet omne bonum, ab inconſideratione omne malum tam Prælati quàm Eccleſiæ, vti graphicè docet S. Bernardus libris quinque quos de conſideratione eximios ſcripſit ad Eugenium Pontific. vbi inter cætera lib. 1. ante finem ſic ait: *Et primum quidem ipſum fontem ſuum, id eſt mentem de qua oritur purificat conſideratio, deinde regit affectus, dirigit actus, corrigit exceſſus, componit mores, vitam honeſtat & ordinat.* (Conſiderationis officia.) *Poſtremò diuinarum pariter & humanarum rerum ſcientiam confert. Hæc eſt quæ confuſa diſterminat, hiantia cogit, ſparſa colligit, ſecreta rimatur, vera veſtigat, veriſimilia examinat, ficta & fucata explorat. Hæc eſt quæ agenda præordinat, acta recogitat, vt nihil in mente reſideat aut incorrectum aut correctione egens. Hæc eſt quæ in proſperis aduerſa præſentit, in aduerſis quaſi non ſentit, quorum alterum fortitudinis, alterum prudentiæ eſt.* Subdit deinde ab ea pendere omnes virtutes: *Ibi etiam aduertere tibi eſt ſuauiſſimum quendam concentum, complexumque virtutum, atque alteram pendere ex altera, ſicut hoc loco vides fortitudinis matrem eſſe prudentiam, nec fortitudinem, ſed temeritatem eſſe quemlibet auſum, quem non parturiuit prudentia. Hæc item eſt quæ inter voluptates & neceſſitates media quaſi quadam arbitra ſedens, vtrimque certis limitibus diſterminat fines, iſtis aſſignans & præbens quod ſat eſt, illis quod nimis eſt demens, & ſic ex alterutro tertiam formans virtutem, quam dicunt temperantiam. Nempe intemperantem ipſa conſideratio cenſet tam eum, qui neceſſariis pertinaciter demit, quàm qui indulget ſuperfluis. Non ergo eſt temperantia in ſolis reſecandis ſuperfluis, eſt & in admittendis neceſſariis.*

(Tropol.) Tropol. S. Gregor. 35. moral. cap. 15. cuius verba de more tranſcribit Beda, & plura adiungit, per hanc conſiderationem ſemitarum, id eſt actionum, accipit examen conſcientiæ; quod ad animæ purgationem & profectum vtiliſſimum eſt. *Semitas*, inquit, *domus ſuæ conſiderat, quia cunctas ſuæ conſcientiæ cogitationes ſubtiliter inueſtigat. Panem otioſa non comedit: quia hoc quod de ſacro eloquio intelligendo perceperat, ante æterni iudicis oculos exhibendo operibus oſtendit. Item domus fortis mulieris, habitatio eſt patria cæleſtis. Semitæ domus illius præcepta iuſtitiæ, quibus ad æternæ vitæ manſionem peruenitur. Quas profectò ſemitas anima bene conſiderat, cum & diligenter quibus actibus ad ſuperna peruenire debeat inſpicit, & quæ agenda didicit ſedula exercere non deſinit.* Proſequitur deinde ea quæ ſequuntur, & ſigillatim explicat: *Panem quoque otioſa non comedit, cum ſacrificium Dominici corporis percipiens ſtudet imitari actu, quod in myſterio celebrat, multum ſollicita ne indignè panem Domini comedendo, & calicem bibendo iudicium ſibi manducet & bibat, ſed vt patiendo pro Chriſto, ac lachrymas fundendo, bonis quoque actibus inſiſtendo, paſſionum exempla ipſius quantum valet ſequatur.*

Porrò Sept. vertunt: *Conſtrictæ ſunt manſiones domus eius.* q. d. Virago hæc conſtringit & claudit horreum, penum, abacum, &c. eorúmque clauem ſibi ſeruat, vt cuſtodiat annonam & ſupellectilem, ne ad eam acceſſus vel furibus, vel domeſticis ad eam efferendam & diſſipandam pateat.

Moral. Prælatus & Princeps gnauus ſtringit diſciplinam, arctéque ſeruari vocat omnes leges & ordinationes, itáque facit vt floreat Reſp. nam *vbi rigor, ibi vigor*: ignauus (Tria indicia bonæ diſciplinæ in vrbe vel collegio.) verò laxat diſciplinam & leges, itaque Rempubl. diſſipat. Solebat Carolus V. Imp. vrbem quamlibet ingrediens, ex tribus P. conijcere, an in ea vigeret politia, forétque bonum regimen; conſiderabat enim an gnauus in ea eſſet Paſtor, Prætor & Præceptor: gnauus enim Paſtor ſeuerè tuetur diſciplinam Eccleſiæ, Prætor Reipubl. Præceptor ſcholæ vt iuuentus rectè erudiatur & formetur. Et S. P. N. Ignatius ex tribus conijciebat, an in Monaſterio vel Collegio quolibet vigeret Religio, ſcilicet conſiderabat an in eo exactè ſeruaretur clauſura, nitor & ſilentiũ: hæc enim tria aiebat certa eſſe indicia bonæ diſciplinæ.

Symbolicè Auctor Catenæ Græc. hæc applicans B. Virgini, per anguſtas vel conſtrictas eius ſemitas accipit eius virginitatem, & virginalem clauſo vtero partum.

S. Aug. ſer. 45. de diuerſis, pro *conſtricta* vertit, *ſeueræ conuerſationes domus eius, cibos autem pigros non comedit: ſeueræ, inquam, fortes, diſtrictæ, non eſt vbi diffluatur, non amat diſſolutionem; & meritò tantum acquiſiuit, quia cibos pigros non comedit.* q. d. Virago hæc ſeuerè tuetur domus ordinem & diſciplinam, ideóque non molli otio, ſed ſeuero labori omnes aſſuefacit, ipſáq; exẽplo eis præit; quare panes non pigros, ſed ſudore elaboratos partóſque comedit. *Eſt ergo* inquit S. Amb. in hunc Prouerb. locum: *Mulier hæc laborioſa, vigilans, ſollicita, ſurgẽs de noctibus, anxia ne lucerna extinguatur, in tribulatione fortis, promiſſis nondum acceptis patiens, digitos ſuos ad fuſum formans, panem pigra non manducans: ſed poſt labores iſtos quid erit ei? Surrexerunt filij eius, & diuites facti ſunt. Dicebat Apoſtolus 1. Corint. 15. Seminatur corpus in ignobilitate ſurget in gloria. Tunc ditabuntur filij eius: Para ergo te diuitias* (dotes membrorũ glorioſas) *reſurrectionis accipere.* Sic ipſe legit ex Sept. ſicque explicat.

(B. Virgo auſteræ vitæ.) Hæc applices B. Virgini, cuius ſeuera & rigida fuit vita in ieiuniis, orationibus, lachrymis, perſecutionibus, doloribus, paſſionibus. Vnde S. Bernard. in Meditat. ſuper *Salue Regina*: *O certè vita*, inquit, *amabilis, vita deſiderabilis, vita delectabilis! ô vita quæ nutris tuos*

cæleſtibus alementis? qui enim vult te habere ſe affligat, delitias reſpuat, delicata quæque contemnat; & qui amplius mortificatus fuerit, te amplius poßidebit.

Huc facit quod S. Brigitta narrat B. Virginem ſibi reuelaſſe, nullam ſe gratiam à Deo accepiſſe niſi præuio magno labore, precibus & lachrymis, ideóque eandem hortatur at quoſuis fideles, vt iiſdem mediis gratiæ dona ſibi procurent: non enim aliam eſſe viam ad gratiam, quàm mortificationem & crucem.

VERS. 28. koph. *Surrexerunt filij eius, & beatiſſimam prædicauerunt.* (Chald. Beatitudinem illi dederunt) *vir eius, & laudauit eam.* Hebr. אשר *aſcar* in Piel ſignificat & beare vel beatum prædicare, ac ditare: opes enim diuites faciunt felices & beatos. Vnde Septuag. Complut. vertunt. *Surrexerunt filij eius, & ditati ſunt.* Vaticani verò: *Eleemoſyna autem ſuſcitauit filios eius, & ditati ſunt.* Auctor Catenæ Græc. *Eleemoſyna eius ſuſcitarunt liberos eius, & ditati ſunt.*

Hebr. קם *kam*, id eſt ſurrexit, ſtetit, ſæpe non corporis ſe erigentis ſtantiſve ſitum, ſed exiſtentiam dumtaxat & præſentiam, vel actionis initium & inchoationem ſignificat. q. d. Surrexerunt filij, id eſt Virago hæc non eſt ſterilis nec illiberis, ſed plures inſignes habet filios, qui exiſtentes & præſentes videntéſque matrem tam ſedulam, ſtrenuam & opulentam, cœperunt eam celebrare & beatiſſimam prædicare. Poteſt tamen hoc loco *kam* & *kamu*, id eſt *ſurrexerunt*, propriè accipi, idque habet emphaſim. Primò, q. d. Filij qui totam noctem ſine cura, quiete & iucundè dormierant, mane ſurrexerunt, inquit Aben Ezra, inuenerúntque matrem iis dormientibus noctu peruigilaſſe, lanam & linum pexuiſſe, filaſſe, texuiſſe, cibaria famulis & ancillis præparaſſe, réſque totius domus in diem futurum decorè & eximiè ordinaſſe; imò eius induſtria tam ſe quàm domeſticos omnes veſtibus duplicibus, rebúſque omnibus abundare: quare ſe cum domeſticis felices & beatos tali matre, matrem verò beatiſſimam prædicauerunt, vtpote cui omnis hæc laus, omne domus decus & gloria debetur.

Secundò; *ſurrexerunt* inquit Baynus, id eſt adoleuerunt & creuerunt filij, non ſolùm ætate & ſtatura corporis, ſed & virtutibus quas à matre didicerunt, indéque honoribus, dignitatibus & gloria: quibus omnibus non tam voce quàm facto apud omnes celebrarunt matrem, ac reipſa illam prædicarunt beatiſſimam, vtpote quæ tam beatos genuiſſet, aluiſſet & effeciſſet liberos: ſolet enim prolium educatio incumbere matri; quare earum probitas, dignitas & gloria matri iure tribuitur. Vir etiam non tantùm voce, ſed etiam moribus ſuis mulierem hanc dilaudare & commendare dicitur; quia viri facilitas, lenitas & ſuauitas morum ad vxorem magna ex parte ſpectat, & ab illius moribus pendet.

Porrò Septuag. Compl. vertunt: *Surrexerunt filij eius, & ditati ſunt.* q. d. Mater tantas opes colligit, vt cum filij ducta vxore ſurgerent, id eſt è domo materna in propriam migrarent, diuitem eis dotem & hæreditatem aſſignarit, vt filij ab ea adeo ditati beatiſſimam matrem prædicarent, & laudibus in cælum veherent.

Septuag. verò Vaticani habent: *Eleemoſyna autem ſuſcitauit filios eius.* q. d. Mulieres timidæ, ideóque auaræ ſua retinent, nec dant pauperibus etiam poſcentibus eleemoſynas, ne per eas depauperentur: at hæc virago ſapiens & magnanima largiter dedit eleemoſynas poſcentibus, æquè ac non poſcentibus; ſciebat enim per has ſe & ſuos à Deo fore benedicendos, & magno cum fœnore ditandos. Itáque reipſa factum eſt: nam eleemoſynæ eius *ſuſcitarunt*, id eſt ad magnas opes & honores filios euexerunt: hunc enim eſſe eleemoſynæ fructum docet S. Chryſoſtom. homil. *quòd eleemoſyna ſit ars omnium quæſtuoſiſſima*, ac S. Baſil. homil. *in diuites auaros*, Sanctus Ioannes Eleemoſynarius, & alij quos ſuperius citaui.

Tropol. Tropol. Auctor Catenæ Græc. *Nullus*, inquit, *apud illam claudicat aut cespitat; nam ſi quos in flagitium aliquod prolapſos animaduertit, ſtatim pro ſua pietate & clementia è ſordibus in quibus iacent excitat illos, opibuſque ſpiritualibus auget. Quare etiam vir eius laudat & admiratur illam.*

Anag. Anagog. Sancti qui in hac vita ſedent lugentes in cinere & ſacco pœnitentiæ, in cælo ſurgent, imò reſurgent in ſtola gloriæ, ibique beatam prædicabunt matrem ſuam Eccleſiam nunc militantem, tunc triumphantem. Eandem vir ſuus, puta Chriſtus laudabit, *videns eam cum tanta multitudine filiorum diuitum in reſurrectione mortuorum*, ait ſanctus Auguſtinus ſermone 45. de diuerſis. Et Beda: *Surgunt*, ait, *Filij Eccleſiæ & beatiſſimam eam prædicant, cum cæleſtibus bonis ſublimati quanta ſit illius patriæ beatitas, cuius participes eſſe meruerunt, aſpiciunt, & hanc debita laudatione in diuina viſione concelebrant. Laudat eam vir eius, cum bona quæ ipſe donauit, remunerat. Quibus autem verbis eam laudet conſequenter oſtenditur, cum dicitur: Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas.*

B. Virgo beatiſſima celebratur. Hæc omnia facilè adaptes B. Virgini. Ipſam enim beatiſſimam prædicauit Chriſtus filius eius, tum verbo, tum opere & moribus. Chriſtus enim ſuam indolem cum natura hauſit à B. Virgine: quare actiones & mores Chriſti repræſentarunt actiones & mores matris; ac virtus, beatitudo & gloria Chriſti repræſentat virtutem, beatitudinem & gloriam matris. Vnde illa in Euangelio exclamabat: *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti.* Tota enim laus filij in matrem redit, & vt ait Salomon: *gloria patris* (& matris) *eſt filius ſapiens.* Rurſum S. Ioannes, quem Chriſtus moriens ſibi ſubſtituit, filiúmque Beatæ Virgini arrogauit, eam beatam prædicauit, cum eius eximiam ſanctitatem ſuam ſanctitate expreſſit. Idem fecere ſanctus Germanus, Damaſcenus, Ildephonſus, Anſelmus, Bernardus, Dominicus, Franciſcus, Ignatius aliique innumeri,

qui B. Virgini ceu deuotiſſimi filii, eius præconia per ſe & ſuos verbis factiſque celebrarunt, & indies celebrant, indéque eximia gratiarum dona cælitus hauriunt. Nam vt ait S. Bonauent. in Pſalterio: *Iucundus homo qui non ſatiatur in laude tua: exortum eſt in corde illius lumen Dei, Spiritus ſanctus illuminat intelligentiam eius.* Denique omnes omnium ſæculorum in Eccleſia fideles mirè amant, & glorificant B. Virginem. Hinc nulla penè eſt ciuitas, quæ non habeat templum in honorem Virginis dedicatum: nullum templum, quod non habeat ſacellum, vel altare, vel imaginem B. Virginis: nulla Eccleſia, quæ non ei quotidie *Salue regina*, ſimiléſue hymnos & laudes accinat; imò tota Eccleſia eam aſſiduè ſalutat: *Benedicta tu in mulieribus, & (*ideſt *quia) benedictus fructus ventris tui.* Hoc eſt quod ipſa ſpiritu prophetico præuidens præcinuit: *Beatam me dicent omnes generationes.* Nã vt ait Damaſcen. Orat. 2. de Natiuit. *Virgo omnium encomiorum legem excedit, nec ſi omnes toto orbe diſperſæ linguæ in vnum coeant, eius laudes oratione conſequi poſſent.* Nimirum:

Tot tibi ſunt dotes virgo, quot ſidera cælo.

Rurſum vir eius, puta Spiritus ſanctus laudauit laudatque eam, cum omnes prophetas, Apoſtolos & ſanctos in eius laudes excitauit.

Hinc vbique Congregationes & Religiones in honorem Virginis erexit, quæ iugiter eius officium concinerent & laudes deprædicarent, vti inter alias facit Ordo Carmelitarum, Annunciatarum & Seruitarum, qui toti cultui & Virgini addicti, dicti ſunt Seruitæ quaſi ſerui Virginis.

VERS. 29. Reſch. *Multæ filiæ congregauerunt* (Chald. *poſſederunt*) *diuitias: tu ſupergreſſa es vniuerſas.* Heb. *Multæ filiæ fecerunt* חיל *chail*, ideſt *virtutem, ſtrenuitatem, fortitudinem, gloriam, opes: & tu aſcendiſti ſuper vniuerſas ipſas.* Hinc Septuag. vtramque *chail* ſignificationem cõplexi, vertunt: *Multæ filiæ acquiſierunt diuitias, multæ fecerunt virtutem: tu autem excellis, vel emines & ſupergreſſa es vniuerſas*, hoc eſt excellenter & eminenter, ſiue eminus ſupergreſſa es vniuerſas. Eſt Hendiadis Sanctus Auguſtinus ſerm. 45. de diuerſis legit: *Multæ filiæ fecerunt potentiam, tu autem ſuperaſti & ſuperpoſuiſti omnes.* Poſſet quoque verti: *Multæ filiæ fecerunt exercitum*, ideſt copiam filiorum, ſeruorum, ancillarum; *ſed tu ſuperaſti omnes*, quia multos genuiſti filios, & plures comparaſti ſeruos & ancillas, vt ex illis exercitum cõflare & inſtruere poſſis, ac acie contra hoſtes decertare valeas, vti fecit Abraham Geneſ. 14. Armena verſio apud M. Anton. Abagarum habet: *Multæ filiæ congregauerunt magnificentiam, acquiſierunt iuſtitiam.*

Sẽſus ergo eſt, q. d. Tu tua ſtrenuitate & heroicis facinoribus, paraſti tibi robur, decus, gloriam, & opes, q ãtas nulla cæterarum mulierum, ſed iis omnes tranſcendis & ſuperas. Eſt hæc laus viraginis, quâ vt præceſſit laudat eam vir ſuus, ait Beda, & filii beatiſſimam prædicant, dicendo ſcilicet, quòd ipſa ſuo *chail*, ideſt vigore, valore, induſtria, robore, opibus cæteris feminis longè antecellat. Id præſtitit B. Gorgonia ſoror S. Greg. Nazian. cui hoc ipſe dat elogium Orat. 11. *Et vt quoſdam ſuſſi demus, qui vna aliqua virtute cum ipſa contenderent, at hoc certè nomine omnes vicit, quod vna virtutes omnes complexa ſit. Sic enim omnia præſtitit, vt ne mediocriter quidem vnum quiſquam alius: ſic autem ad ſummum ſingula, vt vel vnum ſolum pro omnibus abundè ſufficeret.*

Virtus eximia S. Gorgoniæ.

Vnde ſigillatim nõnulla recenſens exclamat: *O ſqualidum corpus, & indumentum virtute ſola florens! O anima corpus penè ſine cibo, velut materiæ expers retinentem! O noctes inſomnes, & pſalmorum cantus, & ſtationem ex die in diem indeſinentem* &c.! *O lachrymarum fontes, quæ ex afflictione ſeminabantur, vt in exultatione meterent! ô nocturnum clamorem nubes penetrantem, atque ad Deum peruadentem! ô ſpiritus feruorem ob orationis deſiderium, nec canes nocturnos, nec frigora, nec imbres, nec tonitrua, nec grandinem, nec tenebras formidantem! ô femineam naturam, quæ propter commune ſalutis certamen virilem naturam ſuperaſti, atque illud conſpicuum feciſti, maſculum & feminam corporis, non item animæ diſcrimen eſſe! ô ingentem poſt baptiſmum caſtitatem, & ſponſam Chriſti animam in puro corporis thalamo! ô amarum guſtum, & Euam, tum generis noſtri, tum peccati matrem, & impoſtorem ſerpentem, & mortem illius continentia ſuperatam! ô Chriſti exinanitionem, & ſerui formam, & paſſiones ipſius mortificatione honoratas.*

Symbolicè Lyran. hanc gnomen: *Tu ſupergreſſa es vniuerſas*, de S. Scriptura accipit, quæ plures & vtiliores veritates includit, quàm omnia cæterorum ſcriptorum monumenta. Hinc S. Auguſt. in Pſal. 130. explicãs illud 1. Corinth. 15. 10. *Abundantius omnibus laboraui: Paulus*, inquit, *plus omnibus laborauit, quia copioſius omnibus ſcripſit.* Alii enim Apoſtoli non ſcripſerunt, alii nec tantum, nec tanta gratia ſcripſerunt. Vbi ergo plus ſcribitur, plus laboratur; quaſi vnus ſcribendi labor tãtus ſit, vt nullus alius quantumuis importunus cum illo conferendus videatur.

Alleg. Alleg. S. Auguſt. S. Ambroſ. & Beda hæc accipiunt de Eccleſia, quæ omnes filias, ideſt Synagogam Iudæorum, ſcholas Philoſophorum, ſectáſque Hæreticorum omnium (quæ filiæ vocantur, quia idem baptiſma, eundem Deum confitentur, ſed malè ob hæreſim) de ſuis ieiuniis, orationibus, eleemoſynis, quin & Propheticis & miraculis gloriantes longè vera fide, ſapientia, virtute, gratia & gloria tranſcendit: *Multæ*, inquit S. Ambroſ. *fecerunt potentias, multa locutæ ſunt linguis, ſciuerunt myſteria, dæmonia excluſerunt, res ſuas pauperibus diſtribuerunt, corpora ſua ignibus cremanda tradiderunt: tamen quia charitatem non habuerunt inflatæ ſunt, & laude & præmio defraudatæ remanſerunt. Hæc verò mulier & flore & fructu abundat, quia charitate plena eſt, quam ſpiritus fructum teſtatur Apoſtolus ad Galatas, ipſa eſt botrus vineæ dilectæ: ab ea enim procedunt cæterarũ perfectiones virtutũ, quas Apoſtolus ad Galatas enumerat dicens: Fructus autẽ ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas &c. Verùm quia in his filiis, quæ & potentias fecerunt, defuit charitas, ideo illis dicitur: Fallaces gratiæ, & vana ſpecies; quia ſine charitate ſunt ſicut æramentum reſonans, & ſicut cymbalum tinniens: nihil ſunt, nihil virtutes proſunt. Igitur fallaces gratiæ. Iſta verò quia quæſiuit quid intel-* Galat. 5. Cantic. 1. Galat. 5.

ligeret, quia intellectum cuſtodiuit meritò ſapiens, meritò commendatur.

Tropol. Tropol. hæc adaptes animæ heroicæ, qualis fuit S. Pauli, S. Auguſtini, S. Athanaſij, S. Dominici, S. Franciſci, S. Ignatij, &c. qui communes cæterorum ſanctorum virtutes, gratiam & gloriam, per illuſtriorem Dei gratiam & per heroicas virtutum operationes tranſcenderunt. Igitur in hac viragine deſcribitur emblema heroicæ animæ & virtutis, cui ſingulas gnomas ex dictis facile eſt adaptare.

De B. Virg. 1. Singulariter verò & eximiè hanc Salomonis gnomen B. Virgini ſic adaptant Patres & Doctores: Primò, S. Bern. tomo 2. ſer. 2. de B. Virgine: *Maria Virgo* inquit *ſanctiſſima quæ ſaluatorem genuit, peperit & aluit; quæ iugiter eius adhæſit lateri, quæ comes indiuidua nulloſecrè abfuit itinere, quæ intenſa præ cæteris inuigilauit verbo, & operi eius, ſola ſaluatoris actuum inſignia operum opera, melliflua prædicationis genera, inaudita contra mundum, & peccatum, & tartareum zabulum diuinæ ſinceritatis acerrima eloquia, quò eis diu interfuit, ſpecialius vidit, ſecretius audiuit, citius agnouit, propenſius retinuit, & Apoſtolis aliiſque diſcipulis locupletius edidit, diligentius retulit, melius indidit, fideliùs tradidit.* Probat id ex hac gnome. *Hinc eſt quod de ea legitur in Euangelio: Maria autem conſeruabat omnia verba hæc conferens in corde ſuo. Hinc in eius laudibus legitur: Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas: licet enim in parabolis loqueretur ad turbas, licet Apoſtolis omnia nota faceret vt amicis, quædam tamen credendum eſt præ cæteris matrem ſuam, quemadmodum dilexiſſe, ita etiam propenſiùs erudiſſe, quædam ei ſecretius intimaſſe, frequenter eam ad montem myrrhæ & ad colles thuris ſublimaſſe, in cellam vinariam occultaſſe, ſui prout nouit, & voluit gloriam deificam, & ſupercæleſtem reuelaſſe notitiam. Vnde Ioannes in Apocal. cap. 4. De throno ait procedebant fulgura, voces & tonitrua, quia Mater filij Ieſu Chriſti parabolas, ænigmata, legalia, & mirifica geſta, dicta, opera audiùs ebibit, fideliùs credidit, ſinceriùs, luculentiuſque aliis edidit.*

2. Secundò, S. Bonau. in Speculo cap. 2. *Maria,* inquit, *Deus præparauerat non ſolùm magnitudinem, ſed multitudinem bonorum in cælo, ita vt nullus Angelus, nullus ſanctorum ei æquari*

Prou. 31. *poſſit in multitudine & congregatione bonorum cæleſtium, iuxta illud: Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu ſola ſupergreſſa es vniuerſas. Si filias iſtas intelligamus animas ſanctas, vel intelligentias angelicas, nunquid non ſupergreſſa eſt diuitias omnium, cum ipſa ſit Primitiua Virginum, Speculum Confeſſorum, Roſa Martyrum, Regiſtrum Apoſtolorum, Oraculum Prophetarum, filia Patriarcharum, Regina Angelorum. Quid enim de diuitiis omnium horum deſuit?* S. Hieronymus enim ait, *Mariam ſi diligentius aſpicias, nihil virtutis eſt, nihil ſpecioſitatis, nihil candoris & gloriæ, quod in ea non reſplendeat.*

Idem cap. 8. *Et quia Dominus,* inquit, *opulentiſſimus opulentiſſimè eſt tecum, ideo tu es opulentiſſima ſine ditiſſima ſecum, vt ita verè dici tibi poſſit illud Prouerb. Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas. Filia Agnes, filia Lucia, filia Cæcilia, filia Agatha, filia Catharina & multæ aliæ filiæ, & multæ aliæ virgines ſanctæ, & multæ animæ iuſtæ congregauerunt diuitias virtutum & gratiarum, diuitias meritorum & præmiorum, ſed Maria vniuerſis diuitiis ſupergreſſa eſt excellentiſſimè vniuerſas.* Et c. 10. *Supergreſſa,* inquit, *eſt Maria cunctas filias, ſupergreſſa eſt in natura, ſupergreſſa eſt in gratia, ſupergreſſa eſt in gloria vniuerſas filias, ideſt vniſas animas, & vniuerſas intelligẽtias angelicas.*

Tertiò S. Bernardinus tom. 2. Concionũ ſer. 51. a. 3. c. 10. dicit B. Virg. actu illo fidei & obedientiæ, quo Angelo Chriſti incarnationem annuncianti aſſenſit, & aſſentiendo ſeſe cõdignè diſpoſuit, ac de congruo meruit vt eſſet mater Dei, plus meruiſſe quã meruerũt omnes Angeli & ſancti in omnibus actibus ſuis, quia ſcilicet (vt explicat Suarius diſp. 12. ſect. 4.) eo actu meruit ſaltem de congruo eam dignitatẽ (maternitatem Dei) cui excellentior gratia & gloria quodãmodo debebatur. Verba S. Bernardini hęc ſunt: *Si quis,* inquit, *conſiderat ad tãtum myſteriũ finalem virginei conſenſus terminũ, clarè intelliget, quod omnis dignitas & perfectio incluſa in hoc quod eſt eſſe matrem Dei, tam mente, quàm carne comprehendatur in eo; quod quidẽ tranſcendit in merito in infinitum, quicquid aliud ſub Deo homine cogitari vel dici poteſt. Si igitur terminus tã ineffabilis fuit ſuo merito proportionatus, oportet quòd meritoria perfectio huius cõſenſus fuerit perfectioni ſui termini pariter proportionata.* Ex hoc principio hanc cõcluſionem infert: *Ex his igitur colligi poteſt, Virginem Beatã in conceptionis filij Dei cõſenſu plus meruiſſe, quã omnes creaturas, tam Angelos, quàm homines in cunctis actibus, motibus ac cogitationibus ſuis; nẽpe omnes qui meruerũt nihil aliud potuerunt mereri, niſi ſecundùm varios ſtatus & gradus gloriam ſempiternã: hæc autẽ Virgo in illo admirando conſenſu meruit totalem fomitis extinctionem, dominiũ & primatũ totius orbis, plenitudinem omnium gratiarũ, omnium virtutum, omnium donorum, omnium beatitudinum, omnium fructuum ſpiritus, cunctarum ſcientiarum interpretationes ſermonũ, ſpiritus prophetiæ, diſcretiones ſpirituũ, operationes virtutũ: meruit fœcũditatem in virginitate, maternitatem filij Dei, meruit quòd ſit ſtella maris, porta cæli, & ſuper omnia quòd regina miſericordiæ nuncupetur, ac talis nominis conſequatur effectũ. Vnde meritò Prou. vlt. de ipſa B. Virg. Salomõ ait: Multæ filiæ cõgregauerũt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas.* 3.

Quartò, Patres docent B. Virginem gratia & gloria omnes omnino ſanctos homines & Angelos, etiã Cherubinos & Seraphinos lõgè ſuperare, ac nullam creaturam cũ illa cõparari poſſe; vtpote quæ à ſolo Creatore Deo ſuperatur. ita D. Epiph. in Orat. de Laudib. Virgin. *Solo Deo excepto,* inquit, *cunctis ſuperior exiſtis.* D. Gregor. lib. 1. Reg. c. 2. *Mons fuit beatiſſima virgo, quæ omnem electæ creaturæ altitudinẽ electionis ſuæ ſublimitate tranſcendit.* D. Damaſc. ſer. de Natiu. Virg. *Hodie,* inquit, *mundi ſalus inchoauit, exultate montes, hoc eſt ratione prædita natura, quæque ad ſpiritualis contẽplationis faſtidiũ aſſurgitis: ſiquidẽ clariſſimus Dei mõs paritur, mons in quã ille, qui collẽ omnẽ ac montem, ideſt Angelorũ atque hominũ ſublimitatem exuperat.* 4.

Quintò, omnes cõſentiunt B. Virg. ſicut gratia, ſic quoque dignitate & honore ſuperare omnes angelos & homines; quia tota Eccleſia hos colit dulia, B. Virginem verò hyperdulia, quæ proximè accedit ad latriam, qua colitur Deus. Iunge iam ſimul omnes 5.

honores, qui ſingulis angelis & hominibus debentur ac deferuntur, omnes erunt duliæ, nec vnquam pertingent quantumcumque increſcant ad hyperduliam B. Virgini debitam; quia hæc altioris eſt ordinis; quare omnes alias dignitates in vnum conflatas tranſcendit; ſicut aurum dignitate tranſcendit omne argentum, & cælum tranſcendit omnia elementa & corpora elementaria.

Ratio à priori. Ratio à priori eſt, quòd B. Virgo colatur vt mater Dei; hæc enim cum ſit dignitas immenſa, longè omnes alias tranſcendit, hinc ei honor pariter & cultus, qui cæteros omnes tranſcendat debetur. Maternitas Dei enim eſt dignitas incomparabilis & incomprehẽſibilis. Ipſa enim eſt conſanguinitas cum Deo, eaque proxima, ſumma & arctiſſima: quare per eam B. Virgo eleuata eſt, facta quaſi ordinis diuini, vt eundem Deum habeat filium ſibi conſubſtantialem in humanitate, quem Deus Pater ſibi habet ὁμόυσιον & conſubſtantialem in diuinitate: Quare ſicut ei dicit Deus Pater: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: Sic idẽ eidem dicere poteſt B. Virgo. Ipſa ergo præ cæteris omnibus propriè eſt *mater, filia, ſponſa Dei*, puta mater Dei filii, filia vnigenita Dei Patris, ſpõſa Spiritus ſancti. Quid ergo quantúmque eſt eſſe matrem Dei? Eſt eſſe maternitate quodammodo ſuperiorem Deo, eſt parere & gignere Deum, eſt Deo dare ſuam ſubſtantiam, ſuam eſſentiam, ſuum corpus, ſuam carnem & ſanguinem: eſt habere ius maternum in Deũ, velut ſuum infantem & prolem; eſt Deum habere ſibi ſubditum ceu filium, vt Deus eam vocet genitricem ſuam, eam colat vt matrem, amet vt matrem, ei obediat vt matri: rurſus vt eam exornet illis dotibus & gratiis, quæ & matrem Dei & Deum filium decent: Honor enim filii pendet ab honore matris. Quare ſicut matrem regis, decet eſſe reginam tanto filio dignam: ſic pariter Dei matrem decet eſſe Deo dignam. Sicut enim turpe eſſet regi habere matrem eo indignam, vilem & abiectam, ſic pariter turpe eſſet, ſi Deus haberet matrem ſe indignam, nec iis ornatam dotibus quæ Deum decent. Hinc matris Dei decus obſtupeſcens S. Bernard. exclamat hom. 1. ſuper *miſſus eſt*: *Vtrinque ſtupor, vtrinque miraculum, & quòd Deus feminæ obtemperet, humilitas abſque exemplo, & quòd Deo femina principetur, ſublimitas ſine ſocio.*

Maternitas Dei quanta ſit dignitas.

Idipſum liquet rurſum ex eo, quòd dignitas vnionis hypoſtaticæ humanitatis cũ Deo in Chriſto ſit planè immenſa, quæ omnes omnium creaturarum dignitates & excellentias in vnum conflatas longè ſuperat; facit enim hunc hominem, puta Ieſum eſſe Deum. Huic autem vnioni intimè & proximè cooperata eſt B. Virgo, dum verbum æternum è ſuis viſceribus corporauit, & carne ſua induit. Maternitas ergo eius proximè accedit ad verbi incarnationem. Vnde ſicut nihil hac vnione, ſic nec maternitate Dei quicquam præſtantius, vel ab ipſo Deo fieri poteſt, vti docet D. Thomas 1. p. q. 25. art. 6. ad 4. *Dicendũ*, inquit, *quòd humanitas Chriſti ex hoc, quòd iſt vnita Deo: & beatitudo creata ex hoc, quòd eſt fruitio Dei: & B. Virgo ex hoc, quòd eſt mater Dei, habent quandam dignitatem infinitam ex bono infinito, quod eſt Deus, & ex hac parte non poteſt aliquid fieri melius eis, ſicut non poteſt aliquid melius eſſe Deo.* Ex quibus colligas, quod licet maternitas Dei, ſicut & viſio Dei, ſit dos & dignitas entitatiuè & abſolutè finita, vtpote quæ recipitur in intellectu & naturæ creata, quæ cum ſit limitata & finita doni infiniti nõ eſt capax, tamen obiectiuè & reſpectiuè ſit infinita, quia ſcilicet vtraque reſpicit, tenditque in obiectum infinitum, quod eſt Deus. Hinc eſſe matrem Dei, in morali hominum æſtimatione & concentu cenſetur eſſe dignitas immenſa: quare ita vocatur à ſancto Epiphanio, Anſelmo, Damaſceno & aliis, quia omnes alias dotes & dignitates quibuſuis hominibus & Angelis datas, longè tranſcendit, & à ſola vnione hypoſtatica Chriſto communicata ſuperatur.

Deus nil potest facere materni tate Dei præſtantius. qua ratione?

6. Sexto, ex hac radice & fundamento omnia Virginis Deiparæ chariſmata & priuilegia profluunt, inter quæ graues doctores, vt Franciſcus Suarez, Salazar & alij cenſent eſſe hoc, quòd B. Virgo ſua gratia ſuiſque meritis ſuperet omnem omnium Angelorum & hominum gratiam ac merita, non tantum ſeorſim ſumpta, ſed etiam adunata & in vnum cumulum collecta, vt ſi in vna bilance ponerentur iſta omnia, in altera verò ſolius Virginis, hæc illi præponderaret. Vnde conſequitur ipſam magis Deo eſſe gratam, dilectam & in pretio, quàm ſint omnes homines & angeli ſimul ſumpti: Quare eius preces pluris valere apud Deum, quàm valeant preces omnium hominum & Angelorum. Mater Dei enim dignior eſt vt exaudiatur à Deo, quàm ſint omnes homines & Angeli ſimul.

Preces B. Virginis efficaciores precibus omnium ſanctorum: cur?

Ratio à priori eſt dignitas maternitatis iam aſſignata, quæ planè hanc præcellentiam quaſi iure ſuo depoſcere videtur. Accedit, quod ſicut materfamilias, qua talis, dignior eſt omnibus ſuis filiis, ſeruis & ancillis ſimul ſumptis, tanquam mater, caput & princeps totius familiæ, ſic & B. Virgo à Chriſto conſtituta materfamilias ſuæ Eccleſiæ, omnibus eius filiis & fidelibus, etiam ſimul ſumptis dignior ſit oportet.

B. Virgo materfamilias Eccleſiæ.

Vnde S. Iræneus: *Quid eſt*, inquit, *quòd ſine Mariæ conſenſu non perficitur incarnationis myſterium? quia nempe vult illam Deus omnium bonorum eſſe principium.* Et S. Greg. lib. 1. Reg. cap. 1. *Mons fuit Beatiſſima virgo, quæ omnem electæ creaturæ altitudinem electionis ſuæ ſublimitate tranſcendit.*

Inſuper B. Virgo, quæ mater Dei, effecta eſt Regina omnium Angelorum & hominum, vt omnes ei ſe ſubiicere, eiuſque ſe ſubditos, imò ſeruos profiteri, atque illam ceu dominam, principem & pleno iure Reginam ſuam agnoſcere debeant, imò gaudeant & optent. Atqui honor & dignitas Reginæ ſuperat omnes dignitates Ducum, Baronum, Comitum illi ſubditorum etiam ſimul ſumptas, quia eſt tranſcendens & altioris ordinis, ac par regiæ maieſtati. Ergo pariter B. Virgo, quia Regina cœli & terræ, regia hac maieſtate ſuperat omnes dignitates omnium Angelorum & hominum, vtpote ſibi ſubditorum, etiam adunatas & in vnum conflatas.

Regina Angelorum.

Denique B. Virgo quia mater Dei, à S.

Anſelmo & patribus vocatur, & reuera eſt mediatrix totius Eccleſiæ & omnium fidelium, quia ipſa proxima cooperata eſt incarnationi verbi, & conſequenter redemptioni noſtræ; rurſum per illam ceu matremfamilias & mediatricem, Deus martyribus diſtribuit fortitudinem, Virginibus caſtitatem, Apoſtolis zelum, Confeſſoribus patientiam, Anachoretis auſteritatem, religioſis humilitatem, paupertatem, obedientiam; coniugibus continentiam & fidem coniugalem, ac cæteris fidelibus ſuas dotes, virtutes & gratias cuique congruas & proprias. Quare haſce omnes ipſa perfectiùs & eminentiùs in ſeſe habeat oportet; ſicut cauſa vniuerſalis, v. g. cælum eminenter in ſe continet omnes perfectiones corporum elementarium, quas ipſa cauſat & producit: quare ſicut cælum ſuperat omnia terrena, ignis calore ſuperat omnem calorem à ſe productum, & ſicut Sol ſuo ſplendore vincit & obſcurat omnem lucem aëris & ſtellarum, vtpote à ſe productâ: Sic pariter gratia, & conſequenter gloria B. Virginis ſuperat omnem gratiam & gloriam fidelium omnium. Rurſum ſicut caput ſenſum, rationem, motum & directionem influens in cætera membra, iis omnibus etiam ſimul ſumptis lōgè antecellit. Plus enim habet rationis & ſapientiæ ſolum caput, quàm omnia membra ſimul ſūmpta: ſic etiam gratia B. Virginis gratiam cæterorum omnium ſimul ſumptorum præcellat oportet; quia eſt gratia capitis, quā proinde non ſibi ſoli accepit, ſed velut caput eandem in cæteros fideles pro cuiuſque capacitate transfundit.

Mediatrix fidelium.

Gratia B. Virg. eſt gratia capitis.

Porrò etiamſi nec Chriſtus gratiam & gloriam Angelis meruerit, nec illam eis B. Virgo impetrarit aut diſtribuerit, vt propriè Angelorum mediatrix dici nequeat: hactenus tamen mediatrix eorum dici poteſt, quòd vna ſit in cælis Eccleſia, Angelorum & hominum beatorum: quare cum Chriſtus & B. Virgo effecerint, vt ruinæ Angelorum, lapſu dæmonum factæ per homines ſarcirentur, vnaq; integra & plena, omnibus numeris perfecta & beata Eccleſia triumphans ex vtriſque conflaretur; hinc fit vt Chriſtus Angelorum mediator, & B. Virgo mediatrix dici queat, quia magnum eis bonum contulit, ſcilicet Reipub. & Eccleſiæ eorum laceræ redintegrationem, indéque gaudia mutua, quæ beatitudinem Angelorum accidentalem mirè adaugent. Gaudent enim mirificè Angeli de Apoſtolorum zelo & fructu, de martyrum inuicta conſtantia, de Angelica virginum caſtitate &c. atque eorum merita, triumphos, gloriam & præmia ſua æſtimant per communionem charitatis & Eccleſiæ. Hęc enim facit, vt quod vnius Beati eſt, id alterius quoque fiat, adeóque quiſque beatus fruatur & gaudeat de bono alterius, perinde ac ſi id ſuum propriúmque foret. Quare cum omnes angeli ſimul, hanc ſuæ ruinæ per homines reſtaurationem mereri & impetrare nequiuerint, ſed id præſtiterit Chriſtus, & poſt perque Chriſtum B. Virgo, hinc ſequitur plus eam apud Deum gratia valere, pluſque ab eo impetraſſe, ipſis etiam angelis, quàm omnes Angeli ſimul iuncti ſibi impetrare potuerint, ac proinde B. Virginem tam gratia quàm gloria, omnes angelos ſimul ſumptos tranſcendere & ſuperare. Vnde S. Anſel. ait per B. Virginem totum mundum eſſe erectum, & totam rerum naturam eſſe renouatam. Et B. Petrus Damiani ſerm. de Aſſumpt. ad illa: *Electa vt ſol*: *Electa*, inquit, *ſed prælecta vt ſol, quia ſicut ſol ſolus orbem illuminat, ſic hæc ſola ſolidiori lumine & Angelos & homines illuſtrat.*

Mediatrix Angelorum. qua ratione?

Denique S. Bernard. *Maria*, inquit, *omnibus miſericordiæ ſinum aperuit, vt de plenitudine eius accipiant vniuerſi, peccator veniam, iuſtus gratiam, Angelus lætitiam, tota Trinitas gloriam.*

VERS. 30

Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo: mulier timens Deum ipſa laudabitur. Hebr. *Mendaciū gratia, & vanitas pulchritudo: mulier timens* (vel *timor*: vtrumque enim ſignificat Hebr. יראת *irath*, q. d. cui eſt timor Domini, vel qui ita timet Dominum, vt videatur eſſe ipſe timor) *Domini ipſa laudabitur.* Syrus: Mentitur decor, infructuoſa eſt pulchritudo &c. R. Salomon: *Mulier haud laudibus extollenda quòd formâ præcellat, cum omnia ſint quid inane & merum mendacium: mulier verò quæ Deum veretur, hæc ſolùm laudibus eſt celebranda.* Idē per mulierem hanc myſticè accipit S. Script. & legem Dei. Septuag. hic variant. Nam Vatican. habent: *Fallaces gratiæ, & vana pulchritudo: mulier enim intelligens benedicitur: timorem autem Domini iſta laudet*: quæ vltima, vidētur eſſe duplex verſio eiuſdem ſententiæ Hebrææ, Complut. & Regii: *Mendaces gratiæ, & vana pulchritudo non eſt in te* &c. S. Ambroſ. *Fallaces* (S. Auguſt. *falſa*) *gratia, & vana ſpecies. Mulier prudens* (S. Auguſt. *ſapiens*) *benedicitur: timorem autem Domini iſta laudet*: ſicq; myſticè exponit, q. d. Vanæ ſunt virtutes ſinę charitate: timor enim Dei filialis, eſt amor & charitas Auctor Catenæ Græc. ſic legit, ſicque myſticè explicat: *Mendaces gratiæ, & vana mulieris pulchritudo nulla eſt in te. Mulier prudens apud omnes bene audit. Ipſa autem timorem Domini laudet & extollat. Multæ* inquit *ſunt artes & diſciplinæ externæ ſapientiæ, quæ hominem ad ſe pelliciunt & diſtrahunt. Verū diuina ſapientia vera illa & ſalutari pulchritudine ornata, excellit omnes. Timorem autem Domini laudet* &c. *Anima, inquit, quæ hanc ſapientiam adepta eſt, non ſe efferat, ſed Deum timeat & laudet, vt qui omnis cognitionis auctor & parens ipſi extiterit.*

Schin.

Gratia eſt gratioſa venuſtas, ſiue decor & concinnitas, tum corporis, tum geſtuum, & actionum, qua quis in habitu, inceſſu, ſermone & actione ita decorè ſe gerit, vt intuentium amorem ſibi conciliet, eiſque acceptus & gratioſus exiſtat: ſic feminæ benè educatæ ſolent eſſe gratioſæ in dicendo & agendo, omnique geſtu & habitu. *Pulchritudo eſt bona illa concinnitas in compoſitione membrorum, floris inſtar ſuperinductam ſibi gratiam habens*, ait S. Baſil. apud Anton. in Meliſſa p. 1. cap. 60. Pulchritudo in tribus ſita eſt: primò in iuſta corporis quantitate, qualitate & complexione: ſecundò in congrua membrorum proportione: tertiò in grata coloris ſuauitate.

Gratia quid

Pulchritudo in tribus ſita.

Senſus eſt q. d. Cæteræ mulieres laudem quærunt vanam ex ſua gratia, & laudari cupiunt

piunt à ſua pulchritudine; at hæc virago laudem veram aucupatur ex timore Dei. Vana enim dos & vana laus, eſt pulchritudo, at vera laus & vera dos laudanda, eſt timor Dei, ideóque ipſa præ ceteris reipſa laudabitur. Solent enim feminæ ponere ſuū decus in gratia morum & pulchritudine corporum, tum naturali, tum aſcititia quam ſibi aſciſcunt, obliniendo faciem purpura, ceruſſa, aliiſque pigmentis & fucis: item veſtiendo ſe byſſo, monilibus, catenis aureis, vnionibus, armillis cæteróque mundo muliebri. At omnis hæc gratia eſt fallax & vana, citóque tollitur & euaneſcit. Quocirca virago hæc decus ſuū ponit non in gratia & pulchritudine, ſed in timore Dei, qui manet in ſæculum ſæculi, atque Dei & Angelorum gratiam & gloriam, laudémque æternam illi conciliat.

Secundò, q. d. Gratia & pulchritudo corporea, quam adeo ambiunt homines & fœminæ, fallax eſt & vana: vera enim gratia & pulchritudo ſita eſt in virtute, quam affert timor Dei, illa enim pulchritudo corpus dumtaxat ornat: & hæc virtutis tam animam quàm corpus condecorat, ideóque præ illis ab omnibus laudari & celebrari ſolet. Virtus enim ſola eſt laude digna. Vnde à Poëtis per metonymiam virtus vocari ſolet laus. Præclarè S. Gregor. Nazian. apud Anton. in Meliſſa p. 1. cap. 60. *Pulchritudinem*, inquit, *exiſtima animi ornatum*. Et S. Chryſoſt. *Non in corporis forma, ſed in moribus & modeſtia pulchritudo ſita eſt*.

Pulchritudo vana 1. Nota gratia & pulchritudo vocatur mendax, falſa, fallax & vana, vel vt neruoſiùs habent Hebr. mendacium ſiue falſitas, & vanitas. Primò, quia breuis eſt & caduca, fugax & euanida. Citò enim per ætatem, morbum, laborem aliúdue accidens deperit & euaneſcit. Mentitur ergo ſe eſſe rem realem & ſtabilem, cùm reuera ſit vmbratica & inſtabilis. Vnde Poëta:

Forma bonum fragile eſt, quantumque accedit ad annos
Fit minor, & ſpatio carpitur illa ſuo.

Sicut ergo radij ſolares, per vitrum rubrum tranſparentes apparent rubri, cùm reuera tales non ſint, ſed vitrum mentiatur eos eſſe rubros, & ſicut ſepulchra intus plena putoribus, vermibus & cadaueribus externis mentiuntur ſe eſſe pulchra, putà alba & aurea; ſic feminæ pulchræ & copertæ, vt meretrices, externo ſuco mentiuntur ſe eſſe pulchras; cùm interiùs ſint plenæ ſordibus, putoribus intolerabilibus, ac morbis & lue venerea quam amaſijs afflant, vt verè meretrix non ſit aliud, quàm ſepulchrum dealbatum, & caro ſpurca per cutem ſpecioſè tralucens.

2. Secundò, quia gratia & pulchritudo fallit, decipit & deijcit ipſas feminas gratioſas & pulchras; quia facit eas ſuperbas, moroſas, intẽperantes. Vnde illud: *Faſtus ineſt pulchris, ſequiturque ſuperbia formam*. Pulchræ enim cupiunt omnibus ſuam formam oſtẽtare, ideóq; omnium concupiſcentias & tentationes in ſe prouocant. Vnde Naſo: *Lis eſt cum forma magna pudicitia*: quia formoſæ æquè ſunt caſtæ: nam iuuenes & mœchi earum formæ inſidiãtur. Hinc Ariſtippus Philoſophus conſultus à quopiam, an vxorem ducere deberet, negauit, rationémque attulit dicens: vel duces deformem vel formoſam: ſi deformem, habebis ποινὴν, id eſt pœnam: ſi formoſam habebis κοινὴν, id eſt communem multis. Ita Anton. in Meliſſa p. 2. cap. 34. Vide S. Chryſoſt. homil. de muliere & pulchritudine tom. 5. & hom. 20. in epiſt. ad Epheſ.

Quocirca legimus in vitis Sãctorũ, virgines & viragines caſtas petiiſſe à Deo, vt ab eis hãc illecebram pulchritudinis tolleret, ac ſeſe efficeret deformes, atque impetraſſe, alias oculos ſibi eruiſſe, naſos truncaſſe, vibicibus faciem deformaſſe, vt inceſtis tentationis anſam præciderent. Nam vt ait Leucippes apud Anton. in Meliſſa p. 1. cap. 60. *Pulchritudo acutiùs telo vulnerat, & per oculos in animã defluit*. Et Anonymus ibidem. *Eximia forma multis etiam criminibus ſcatet*. Ita S. Ebba Abbatiſſa, Collinghammenſis cœnobii in Anglia anno 870. Danis Angliam inuadentibus, vt eorum laſciuiam effugeret, ſeſe cũ omnibus monialibus naſo & labro ſuperiore truncauit: quare Dani furẽtes ipſas cum cœnobio concremarunt: itaque pro virginitate martyrij lauream adeptæ ſunt, vti ex Matthæo Vueſtmonaſterienſe refert Baron. tom. 10. ad annũ Chriſti 870. Sophronius, vel potius Ioannes Moſchus in Prato Spirit. c. 60. narrat virginem ob oculorũ pulchritudinẽ à iuuene appetitam, effodiſſe ſibi oculos, eoſq; iuueni miſiſſe: quo viſo ille compunctus ſæculũ deſeruit, & probatiſſimus factus eſt monachus. Idem fecit ſanctimonialis quædam, de qua ſcribit Iacobus de Vitriaco Card. quæ adamata à Principe, ob oculorum ſpeciem eos ſibi auulſit, ac in diſco principi deſtinauit: *Habeto*, inquit, *oculos quos deſideraſti, modò meos cordis oculos intactos atque illæſos relinquas*. Quod exemplum poſt Vitriacum recenſet Vincẽtius Bellouac. in Speculo moral. lib. 1. p. 3. diſtinct. 96. illudq; in Anglia contigiſſe teſtatur, principem verò illum fuiſſe Richardum Angliæ regẽ, qui ſe monaſterium cõbuſturũ minabatur, niſi ſibi ſanctimonialis adeò formoſa dederetur.

Feminæ ſe reformantes ſtudio caſtitatis.

Exempla.

3. Tertiò, quia gratia & pulchritudo fallit & dementat mentes virorũ & iuuenũ, vt velut amentes illas inſanè adament, & velut effrænes equi ad equas adhinnitent; itaque cum eis caſtitatem, ſanitatẽ, virtutẽ, conſcientiã, famam, cælum deperdant, ac fœminæ & inceſti fiant, mortemque præſentem & æternam in gehẽna ſibi æquè ac feminæ, quas adamarunt, accerſant. Huc facit illud Theophraſti, quod citat S. Hieron. lib. 1. contra Iouin. *Pulchra*, inquit, *citò adamatur: difficilè autẽ cuſtoditur quod plures amant: nihil tutũ eſt, in quod totius populi vota ſuſpirãt: alius formâ, alius artificio, alius facetijs, alius liberalitate ſollicitat. Aliquo modo vel aliquando expugnatur, quod vndique inceſſitur.* Et infra: *Omnis quantumuis circumſpecta, & prudens cuſtodia luditur.*

Pulchritudinis Epitheta. Quocirca *quid eſt gratia, quid pulchritudo*? Reſpondeant ſapientes tam patres quàm philoſophi, quos citat Maxim. ſerm. 44. Anton. in Meliſſa. p. 1. c. 60. Stobæus p. 2. ſer. 66. & 63. & Tiraquell. l. 2. connub. num. 10. & ſeq. S. Hieron. *Pulchritudo eſt obliuio rationis*. Socrates: *pulchritudo eſt modici temporis tyrannis* quòd formæ

gratia mox deflorefcat. Idem: *Formoſorum oſcula vitanda ſunt quaſi animalium morſus venenatorum*, Theophraſtus: *Pulchritudo eſt tacita deceptio*, quòd abſque verbis perſuadeat. Euripides in Helena: *Pulchritudo eſt res infelix.* Xenophon lib. de Amore *Pulchritudo eſt ignis, qui tangentes vrit, diſtantes inflammat. Eſt autē animæ cultus diſciplina, & mens ad prudentiam compoſita.* Petrarcha lib. 1. de Remed. vtriuſque fortunæ: *Pulchritudo eſt velum oculis, laqueus pedibus, viſcus alis, vt non facilè vera diſcernas, nec virtutem ſequatur, nec in altum anima euolet. Eſt hoſtis domeſticus, raptor quietis, materia laboris, tormentum libidinis.* Proclus lib. de anima ait.: *Animæ deceptæ propter veræ pulchritudinis ignorantiam, corporeas formas admirantur & depereunt.* S. Chryſoſt. Epiſt. ad Theodor. lapsū: *Pulchritudo, ait, eſt gypſum ſepulchro inductum, id eſt phlegma ſanguine mixtum, pulchrè per pellem pellucens.* Detrahe pellem, & videbis quàm putida ſubſit caro, quale ſterquilinium ſit in ventre, quale phlegma per os, nares, oculos, &c. diſtillet. Omitto vomicas, gangrænas, carcinomata, flatus, fœtores, pædores.

Rurſum Bion apud Laërtium lib. 4. cap. 7. *Forma, ait, eſt bonum alienum*, ſentiēs extra hominem eſſe quod ipſe ſibi nec dare poteſt, nec tueri datum. Animi bona verè noſtra ſunt. Theocritus: *Forma eſt eburnum detrimentum*, quòd grata quidem ſit aſpectui, ſed multorum incommodorum cauſa. Carneades: *Forma eſt regnum abſque ſatellitio*, quòd formoſi impetrent quidquid volunt nullâ adhibitâ vi. Refert hæc Laërt. lib. 5. c. 1. & Stobæus ſer. 63.

Iſocrates eos qui pulchrum habent corpus, animam autem malam, dicebat optimā habere nauim, gubernatorem autē prauum. Æſopus: *Ne mihi formam, ait, ſed mentem aſpice.* Ita Maximus ſer. 44. Alius: *Forma eſt flos iuuēta, qui deflorefcat in ſenecta.* Sicut roſa floret manè, marcet veſpere. Vide roſeum vultum iuuenis, eūque confer cum rugis caniſque ſenectæ. Seneca in Hippol.

Vt fulgor teneris qui radiat genis.
Momento rapitur, nullāque non dies.
Formoſi ſpolium corporis abſtulit.
Res eſt forma fugax.

Philo lib. de prouidentia: *Ob formoſitatem corporis, ait, ſe iactare, & laudes aucupari mentis compos nemo poterit, quæ breui adeò extinguitur tempore, vt antequam floreſcat defloruiſſe videatur.* Denique S. Gregor. Nazian. Orat. 31. *Pulchritudo, ait, eſt temporis & morbi ludibrium:* nam vt ait Boëtius lib. 3. de Conſol. proſa 8. *triduanæ febris igniculo poteſt diſſolui.*

Pulchritudo corporis refert pulchritudinē animi.

Nota, non negat Salomon pulchritudinē & gratiam eſſe decus viraginis, ſed tantùm aſſerit id eſſe fallax & caducū, cū verū ſolidumq; eius decus ſit ſapientia & virtus, quā parit timor Domini. Cæteroqui forma corporis ſæpè index & ſpecimen eſt formæ animæ. Quocirca *Bartholomeus Capranus Mediolanenſis Archiepiſcopus, idcircò ſe miniſtros forma præſtantes quæſiuiſſe dicebat, quoniam turpes animi turpia corpora incolerent: improbitatem autem in egregio corpore rarò cōpertam eſſe*, ait Æneas Syluius lib. 2. de geſtis Alphonſi. vnde illud: *Gratior eſt pulchro veniens è corpore virtus.* Et illud Ouidij: *Pulchra verecundo ſuffundēs ora rubore*, quæ

A eſt virginum pulchritudo. Bion: *Forma, inquit, mulieres ornat, virum autem robur.* Menander: *Si naturæ decus mores exornent boni, duplo amore accedens capitur.* Plato: *Senſus omnes formoſus delectat.* Ariſtoteles: *Pulchritudine homines magis, quàm quauis epiſtola commendatur.* Plutār. *Pulchritudo corporis opus eſt animæ gratificantis ei decus formæ.* Hæc & plura Stobæus ſerm. 65. Hinc S. Auguſt. 15. Ciuit. cap. 22. aſſerit pulchritudinem eſſe donum Dei.

Vera pulchritudo eſt timor Dei.

Igitur damnat pulchritudinem aſcititiam, quam ſibi parant feminæ philocoſmæ; naturalem verò formam non damnat, ſed fallacē & fugacem eſſe docet, ac ſi comparetur cum timore Dei & virtute, longè illi eſſe poſtponēdam, cum virtus ſit vera ſolidáque animi corporíſq; forma & pulchritudo, vti docet S. Pe-B trus epiſt. 1. c. 3. v. 3. & ſeq. vbi plura hac de re dixi, æque ac Iſaiæ 3. ſub fin. cap.

Exempla.

Norat hoc optimè B. Nonna mater S. Greg. Nazian. de qua ipſe ita ſcribit Orat. 19. *Illa eſt, inquit, quæ cum aliæ mulieres tam ob formæ elegantiā natiuā, quàm fictam & aſcititiam gloriari, atque animis efferri ſoleant, ipſa contrà hanc vnā quæ in anima diuinaque imagine ſiue tuenda, ſiue pro viribus repurganda poſita eſt, pulchritudinem agnoſcebat: pictos autem & arte quæſitos ornatus ad ſcenicas mulierculas abiiciebat.*

Matrem ſapientem ſecuta eſt ſapiens filia S. Gorgonia, de qua idem ita loquitur Orat. 11. *Non illam aurum arte ad eximiam pulchritudinem elaboratum ornauit, non flaua coma tum ap-C parentes, tum ſublucentes, non crinium nodi & impoſtura, pretioſum caput ſumma cum infamia ſcenam efficientium, non circumfluentis & pellucidæ veſtis magnificentia, non lapidum ſplendores & gratiæ propinquum aerem colorantes ac formas lumine circumfundentes, non pictorum artes & præſtigia, ac vilis & paruo conſtans pulchritudo. terrenuſque fictor in contrarium fabricans, inſidioſiſque coloribus Dei figmentum obducens, & per honorem infamiam inurens, ac diuinam formam meretricium procacibus oculis idolum proponens, vt adulterina pulchritudo naturalem imaginem, quæ Deo ac futuro æuo ſeruatur ſurripiat. Verùm cùm externos multos & varios mulierum ornatus cognitos haberet, nullum tamen moribus ſuis, atque intus condito ſplendore præſtantiorem agnoſcebat. Vnus illi rubor placebat, quem pudor affert, vnus candor quem parit abſtinentia. Nam pigmēta & fucos, ac viuas tabulas, & fluxam formæ D venuſtatem ſcenicis & triuialibus relinquebat, quibuſque probrum ac dedecus eſt erubeſcere.*

Mulier timens Deum ipſa laudabitur, à vera ſolidáque animi pulchritudine, quæ conſiſtit in timore Dei & virtute: virtus ergo ſola & laudabilis, ac vera laus decúſque viraginis.

Septuag. vertunt: *Timorem autem Domini iſta laudet*, q. d. Laudent aliæ philocoſmæ & variæ ſuam gratiam & pulchritudinem genarum, oculorum, vultus &c. at hæc cordata virago laudet timorem Dei, in quo omne ſuum decus formamque ſapienter collocauit. De hoc ergo glorietur, hunc celebret, hunc omnibus verbo & magis opere deprædicet, vt diſcant illum ſibi accerſere, ac relicta vana corporeæ pulchritudinis cura, illo ſeipsā longè ſpecioſiùs exornare.

Sapienter S. Bern. ſer. 1. de S. Victore: Quæ

ſine virtute, inquit, *eſt gloria, profectò indebita venit, præproperè affectatur, periculosè capitur. Virtus gradus ad gloriam, virtus mater gloriæ eſt. Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo, quam illa non parturiuit: ſola eſt, cui gloria debetur iure, & securè impenditur.*

Vbi nota: Virago hæc tantæ eſt ſapientiæ, virtutis, nominis & famæ, vt non tam ipſa laudetur à timore Dei, quàm ipſa eum laudet & commendet. Sic enim viragines & viri eminentes ſuo verbo & exemplo legibus, regulis & virtutibus dant pōdus, auctoritatē, decus & laudē, ipſaſq; alias à vulgo neglectas & parui æſtimatas appretiant, auctorāt & velut canonizant: Sic Chriſtus ſua auctoritate addidit pondus, auctorauit, & quaſi canonizauit paupertatem, humilitatem, patientiam, crucem, martyrium, quarum dignitas & pretium ab hominibus ignorabatur, imò quæ vt viles & ignobiles contemptui habebantur, quando ipſe ſemetipſum humiliauit & exinaniuit formam ſerui accipiens, naſcens in ſtabulo, reclinatus in præſepio, pauperem vitam agens, patiens opprobria, tormenta & mortem crucis, moriens in patibulo. Vnde eum ſecuti ſunt omnes Apoſtoli, Martyres, Confeſſores, Anachoretæ, Virgines, Religioſi. Hinc S. Bernard. ſerm. 1. in Vigilia Natiuit. loquēs de paupertate: *In terris*, ait, *abundat & ſuperabundat hæc ſpecies, & neſciebat homo pretium eius. Hanc itaque Dei filius concupiſcens deſcendit, vt eam eligat ſibi, & nobis quoque ſua æſtimatione faciat pretioſam. Adorna thalamum tuū Sion, ſed humilitate, ſed paupertate.* Sic B. Virgo auctorauit virginitatem, humilitatem cæteráſque virtutes, quando ipſa noluit eſſe mater Dei niſi perſiſteret virgo, vnde virginitatis, nuncupato eius voto, prima vexillum ſuſtulit, quod deinde tot agmina virginum ſecutæ ſunt: ſic religioſi, doctores, & gradu eminentes auctorant ordinis ſui diſciplinam, obedientiam, paupertatem, officia humilia, cùm ipſi ea obeunt, ac iunioribus eadem obeundi exemplo prælucent.

Alleg. S. Auguſt. ſer. 45. de diuerſis: *Fallax*, inquit, *gratia & vana ſpecies mulieris, quia ſi charitatem non habeo, nihil ſum &c. Timorem autem Domini ipſa collaudat, ipſáque benedicitur; collaudat illud vnde benedicitur. Quid collaudat? timorem Domini quo perducta eſt ad ſapientiam. Initium enim ſapientiæ timor Domini. Timorem autem Domini ipſa collaudet, laborioſa tot laudibus, inter tot ſcandala patiens, prouida ad expectandum, fortis ad tolerandum, conſtans ad perſeuerandum. Laboribus finitis, date illi de fructibus manuum ſuarum. Quid datei? Venite benedicti patris mei, percipite regnum vobis paratum ab origine mundi.*

Rurſum hanc gnomen adaptes B. Virgini, quæ corpore fuit eximiè præclaro & pulchro, non feminea & illecebroſa, ſed graui, decora, venerabili & auguſta pulchritudine, qualem præferunt imagines eius à S. Luca depictæ, quas hic Romæ ſpectamus & veneramur. Eadem patet ex egregia phyſiognomia membrorum eius, quam graphicè ex Epiphanio preſbytero depingit. Nicephor. lib. 2. Hiſtor. c. 23. cap. 44.

B. Virgo pulcherrima.

Ratio 1. Ratio fuit prima, quia ipſa per miraculum à ſterilibus ſenibúſque parentibus concepta, nō tam parentum, quàm Dei & Spiritus ſancti fuit opus: Spiritus ſancti autem opera ſunt perfecta, pulchra, eximia. Ita Albertus Magnus apud Dion. Carth. lib. 1. de Laud. Virg. art. 3. *Quemadmodum*, inquit, *corpus Chriſti quod Deus ſupernaturaliter per ſeipſum formauit, eſt perfectiſſimum atque pulcherrimum in natura, quoad fieri potuit ſecundùm ſtatum viæ, ſic corpus virginis ad hoc immediatè ordinatum fuit pulcherrimum ſecundùm ſtatū viæ, quod natura per ſe operans facere poteſt; ideo dicimus quod ſicut Chriſtus fuit ſpecioſus forma præ filiis hominum, ſic virgo pulcherrima fuit inter filias hominum, & quod ipſa habuit ſummum & perfectiſſimum, quod potuit eſſe in mortali corpore femineo, ſecundū ſtatū viæ operante natura.* Hæc Albertus.

Ipſe Dionyſ. ibidem art. 35. *A planta*, inquit, *pedis vſque ad verticē capitis, nihil penitus fuit in virgine neque in corpore, neque in anima indecens, reprehenſibile, indecorum, imò totum fuit diuina ſapientia formatum pulcherrimè, circumciſum ab omni ſuperfluitate, pleniſſimè, ac ſpecioſiſſimè operatum. Nempe ſicut Chriſti humanitatem propter eius perſonalem cum Deo vnionem, decuit omni perfectione naturæ & gratiæ in termino excellentiæ præfulgere, ita ipſius genitricis perſonam poſt vnigeniti ſui humanitatem, oportebat in omnibus ſic ornari. Quoniam poſt hypoſtaticam in Deo coniunctionem, non eſt alia tā vicina, vt vnio matris Dei cum Deo filio ſuo.* Hæc Dionyſ. Idem art. 36. exiſtimat Virginis ſanctiſſimæ vultum ſplendore quodam illuſtratum, eiúſque carnem ſuauem odorem ſpiraſſe.

Secūda, quia ipſa ceu mater formauit corpus 2.
Chriſti, quod fuit ſpecioſiſſimum, iuxta illud Pſal. 44. *Specioſus forma præ filiis hominū: diffuſa eſt gratia in labiis tuis.* Chriſti ergo ſpecies & pulchritudo deriuata eſt à ſpecie & pulchritudine matris; hanc enim magis à matre quàm à patre trahere ſolent proles, vtpote quæ in earum vtero formantur ex earum viſceribus; quare ſæpe proles ſolent magis matriſſare, quàm patriſſare, magíſq; matris lineamenta, mores & geſtus, quàm patris referre, iuxta illud: *Multum de Patre decoris, plus de matre feras.*

Tertia, quia interna mentis pulchritudo trāſ- 3.
fundebat ſe in corpus Virginis, quo fiebat vt diuina eius puritas & ſanctitas luminoſa in facie radiaret. Simile de S. Antonio ſcribit S. Athanaſ.

Pulchritudo animæ B. Virginis.

Porrò ſi tanta fuit corporis B. Virginis pulchritudo, quanta fuit animæ & mentis, lege Cantica Cantic. & id videbis. illa enim in Cāticis præ cæteris Eccleſiæ fidelibus deſcribitur, & depingitur. Vnde illud c. 4. 7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Ratio à priori eſt, quòd ipſa fuerit thalamus verbi ex ſe incarnati, atque conſequenter totius S. Trinitatis. Quid Dei throno pulchrius? Nam vt ait S. Auguſt. tract. 32. in Ioan. *Sicut animus facit decus in corpore, ſic Deus in animo.* Et mox: *Decus ergo corporis animus, decus animi Deus.*

Rurſum animi decor in virtutum omnium ſplendore, ac diuinæ gratiæ præcellentia conſiſtit: Beata Virgo autem gratia & virtutibus omnes homines & Angelos longe tranſcendit. Nihil ergo creatum in cælo & in terra illa fuit nobilius, illa pulchrius.

Gnomæ patrum.

Accipe nunc patrum & doctorum de vtraq; Virginis forma ſenſa & dicta. S. Greg. Naz. in Tragædia *Chriſtus patiens*, ſic de ea canit:

Eheu pudicas inter & pulcherrimas,
Atque venerandas prima, virgo eadem
& parens Maria.

Et rurſum ex perſona Chori:

O virgo forma quæ nitore cæteras
Præis, puella nobilis, quæ baiulans
Infantem in vtero (vt tu refers) tuo Deũ,
Theſaurum eodem baiulaſti maximum.

S. Ephrem orat. de Deipara, eam vrnam pulcherrimam vocat, quæ cæli manna geſtat. Epiph. orat. de Laud. Virg. eã his verbis compellat: *Quæ ſolo Deo excepto cunctis ſuperior exiſtis, formoſior es ipſis Cherubim & Seraphim, & omni exercitu Angelico.* Andreas Cretenſis oratione de Dormit. Deiparam his elogiis exornat: *Eximia pulchritudo à Deo ſculpta, ſtatua rectè deſcripta, viui Archetypi imago.* Georgius Nicomedienſis Oratione de Oblatione Deiparam ſic affatur: *O pulcherrima pulchritudo omnium pulchritudinum! ô Dei genitrix pulchrorum omnium ſummum ornamentum!*

Richardus Victor. c. 26. in Cant. B. Virgini dat puritatem Angelicam & vultum Angelicum. S. Bonauent. in Litaniis ſic eam vocat & inuocat: *Sancta Maria feminarum pulcherrima.* Idem in Speculo: *Dicamus*, inquit illud Cant. 5. *Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum! & ecce ipſa reſpondens ſtatim dicit: dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus: ipſe candor lucis æternæ. Candidus quidem eſt diuinitate, rubicundus autem humanitate; candidus quoque conuerſatione, rubicundus paſſione. Ecce quàm pulcher fructus, propter hoc benè dicit de ipſo Auguſtinus: pulcher in cælis, pulcher in terris, pulcher in patre verbum, pulcher in matre caro & Verbum: hæc autem pulcherrima arbor Maria, non ſolùm habet pulcherrimum fructum ventris, ſed etiam pulcherrimos habet fructus mentis, de quibus Apoſtolus ad Galatas cap. 5. ſcribens ait. Fructus autem Spiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas.*

Idem docent S. Antoninus 4. p. tit. 15. cap. 11. Caniſius lib. 1. de B. Virgine cap. 13. Suarez tom. 2. in 3. part. diſput. 2. ſect. 1. Barradius lib. 6. cap. 9. Denique S. Brigitta in ſerm. angel. cap. 13. *Quemadmodum*, inquit, *Deus & Angeli de Virginis anima venuſtate gratulabantur in cælis, ita etiam gratiſſima eius corporis pulchritudo omnibus eam cernere cupientibus vtilis fuit, & conſolatoria in terris.* Et lib. 5. poſt Interrog. 9. Chriſtus Dominus ſingula ſuæ genitricis membra dilaudat, & myſticè eorum pulchritudinem declarat. Et lib. 1. cap. 51. Matri ſuæ hæc dixiſſe perhibetur: *Angeli conſiderant alter alterius pulchritudinem, & pulchritudinem omnium animarum, & omnium corporum admirantur; ſed animæ tuæ pulchritudinem vident eſſe ſuper omnia quæ creata ſunt, & corporis tui honeſtatem excellere omnes homines qui creati ſunt, & ſic omnes Angelos, & omnia quæ creata ſunt excellit pulchritudo tua.*

Addit S. Ambroſ. lib. de Inſtit. Virg. cap.

A 7. loquens de Deipara: *Tanta*, inquit, *erat eius gratia, vt non ſolùm in ſe virginitatis gratiam ſeruaret, ſed etiam his quos viſeret integritatis inſigne conferret: viſitauit Ioannem Baptiſtam, nec immeritò manſit integer corpore, quē in tribus menſibus oleo quodam ſuæ præſentiæ, & integritatis vnguento Domini mater exercuit.* Alenſis 3. part. ſuæ Theol. q. 9. num. 2. art. 5. *Beata Virgo*, inquit, *ſuo aſpectu concupiſcentiæ motus extinxit.* S. Thom. in 3. part. diſt. 3. q. 1. art. 2. quæſtiuncula 1 ad 4. *Gratia*, inquit, *ſanctificationis in B. Virgine non tantùm repreſſit in illa motus illicitos, ſed etiam in aliis efficaciam habuit, ita vt quamuis eſſet pulchra, à nullo vnquam potuit concupiſci.*

Denique Rupertus lib. 3. in Cant. in illud cap. 4. *Quàm pulchra es amica mea: oculi tui columbarum*, ſeptem Deiparæ virtutes in ſeptem corporis membris ſignificatas eſſe animad-B uertit; propter quas à ſponſo laudatur, & formoſa ab Angelis & hominibus iure optimo reputatur: *O pulchritudo*, inquit, *admirabilis, quam ſic admiratur & collaudat pulcherrimus auctor pulchritudinis! ſeptem præconiis conſiderauit oculos, capillos, dentes, labia, genas, collum & vbera, & pro ſingulis dilectis ſingula decantauit digna collaudationis capitula: laudatur in oculis ſimplicitas, in capillis cogitationũ tuarum munditia, in dentibus innocentia, in labiis doctrina, in genis verecundia, in collo humilitas, in vberibus tuis admiranda cum fœcunditate virginitas.*

S. Dionyſ. B. Virg. penè deam cenſuiſſet.

Quocirca S. Dionyſ. Areopag. conuerſus à S. Paulo, ab eoque miſſus ad B. Virginē, eius confeſtim aſpectu tanta eſt ſuauitate perfuſus, tantaque admiratione correptus, ex ea quam C in Virgine pluſquam mortalem perſenſit dignitatem; vt niſi à Magiſtro Paulo (nam ſic ad eum ipſe ſcripſit) fuiſſet de veritate informatus, deam procul dubio exiſtimaſſet, ac pro dea habitam adoraſſet. Tãta erat vniuerſæ Eccleſiæ de Beata Virgine opinio, ea de eius virtute concepta exiſtimatio, vtpote quæ vel ipſo vultu Dei matris præ ſe ferret dignitatem, omnéſque ſe intuentes ſua componeret maieſtate, internóſque affectus miris modis mitigaret.

Circumfertur hac de re epiſtola S. Dionyſ. ad S. Paulum, quam recitat noſter Chriſt. à Caſtro in Hiſtor. Deiparæ c. 19. in qua inter cætera ſic ait: *Ductus ſui ad Deiformam præſentiam altiſſimæ virginis, & tantus me immenſus diuinus ſplendor circumfulſit exterius, & plenius* D *irradiauit interius, tanta etiam in me omnium odoramentorum ſuperabundauit fragrantia, vt nec corpus infelix, neque ſpiritus poſſet totius ac tantæ æternæ felicitatis inſignia ſuſtinere. Defecit cor meum, defecit & ſpiritus, tantæ gloriæ maieſtatis oppreſſus. Teſtor, qui aderat in virgine Deũ, ſi tua diuina concepta mente non me docuiſſent; hanc ego verum Deum eſſe credidiſſem; quoniam nulla videri maior eſſe poſſet gloria beatorum quam felicitas illa, quam ego infelix nunc, tunc verò feliciſſimus deguſtaui.*

Vers. 31. Thau.

Date ei de fructu manuum ſuarum, & laudent eam in portis opera eius. Aquila: *Laudabunt eam in portis opificia eius.* Septuag. Vatican. pro *manuum* habent *labiorum*: *Date* inquiunt *ei de fructu labiorum ſuo-*

rum. Verùm Regij Complut. S. Ambroſ. S. Auguſt. & Auctor Catenæ Græc. ex Septuag. legunt manuum, non labiorum, hæcque videtur priſca & ſincera Septuag. verſ. Reſpondet enim Hebræo & vulgatæ, ac Aquilæ, Symmach. & Theod. qui conſtanter vertunt *manuum*. Quare Septuag. verterunt χειρῶν, id eſt *manuum*, quod deinde à ſcribis deflexum videtur in χειλῶν, id eſt *labiorum*.

Senſus ergo eſt, q. d. Cùm virago hæc manibus ſtrenua, tot opes ſibi & familiæ pepererit, digna nunc eſt vt iis perfruatur. Date ei ergo bibere vinum delicatum, quod protulit vinea quam ipſa plantauit: date illi veſtem byſſinam & purpuream, veſtite illam ſindone, quam ipſa manibus ſuis filauit & texuit. Menſam opiparam illi inſtruite ex annona omnigena & pretioſa, quam ipſa ſuo labore comparauit. Gaudeat ſupellectile aurea & argentea, qua ipſa domum ſua induſtria adornauit. Scriptum eſt enim: *Labores manuum tuarum manducabis: beatus es, & bene tibi erit.* Pſal. 127. 2.

Secundò Aben Ezra: *Date*, inquit, ſcilicet laudes ei, id eſt laudate eam iuxta illud: *Date Domino Deo veſtro gloriam* Ierem. 13. 16. Et: *date gloriam laudi eius.* Pſal. 65. 2. Sic ſenſus erit, q. d. Date laudem operibus eius, quæ manibus operata eſt, imò ipſa eius opera laudent eam in portis, coram cœtu magiſtratus populique totius.

Si cum Septuag. Vatican. pro *manuum* legas *labiorum*, ſenſus erit, q. d. Date, id eſt offerte ei fructum ſermonum ſuorum, quibus ſuos ad Dei timorem, prudentiam & probitatem inſtruxit: Offerte illi proles, ſeruos, ancillas, &c. eius inſtructione benè moratos, probos, induſtrios, vt de iis velut fructibus ſuis gaudeat, ac propter illos ipſam laudare & celebrate. Rurſum orationis, rectéque loquendi & ſermocinandi copiam ab illa petite & accipite, ait Auctor Catenæ Græc. Aut, q. d. Hæc virago labiis ſuis non eſt abuſa ad conuicia, iurgia, rixas; ſed bene iis vſa ad Dei laudem & proximorum vtilitatem: nulli detraxit; ſed de omnibus honeſtè locuta eſt; nulli malè dixit, ſed omnibus benedixit. Ergo ſimili modo nullus de ea malè loquitur, omnes eam laudent, omnes eam benedicant, nemo maledicere, aut malè de ea loqui audeat.

Et laudent eam in portis opera eius.] q. d. Iactent alij patrum & auorum facta, opes, decora, ab iíſque ſe laudent: at heroïna hæc ſua non aliena promit, ab iíſque ſe laudabilem efficit. Nam cùm ſit grauis, modeſta & verecunda de ſe modeſtè ſentit, nec ipſa verbis ſe iactat: ſed opera eius ſtrenua & magnifica, ipſa etiam tacente loquuntur eius laudes; ídque non tantùm domi, vt ex ijs laudetur à domeſticis; ſed etiam *in portis*, id eſt palam & in publico magiſtratus iudicúmque conſeſſu, vbi viri ſapientes & nobiles eius opera heroica admirantes celebrant, & laudibus in cælum vehunt; idque tum ad eius laudem & gloriam, tum ad aliorum exemplum, vt eius laus cæteris ſit ſtimulus ad virtutem.

Septuag. eodem ſenſu vertunt: *Et laudetur in portis* vir eius, q. d. Iudices & principes populi, qui in portis more priſco conſidere ſolent, laudant & felicem prædicant eius virum, qui talem vxorem & viraginem nactus ſit, quæ tot bonis, opibus, famâ & gloriâ ipſum, totamque ipſius familiam cumularit.

Alleg. & Anag. Eccleſia & anima ſancta audiet in hora mortis, & in die iudicij à Chriſto iudice, & à Sanctis Angelis: *Date ei de fructu manuum ſuarum*, ſcilicet: Date ei mercedem & gloriam pro merito heroicorum operum, quæ manibus operata eſt. Ita Salonius: *Hæc*, ait, *ſunt verba Chriſti dicenda ad Angelos in die iudicij: date ei de fructu manuum ſuarum. Et laudent eam in portis opera eius*, vt ſcilicet in portis cæli inſcribantur fortia eius facinora, quæ æternam eius laudem omnibus cæli incolis perpetuò repræſentent, vt ipſi illa, Deúmque in illis perpetim laudent & celebrent. Eius victoriæ & trophæa quæ retulit de mundo, carne, diabolo inſculpantur valuis paradiſi. velut perennia virtutis & fortitudinis eius, Deique gratiæ encomia.

Opera in cælo laudant beatos, qua ratione

Imò ſicut Chriſtus in cælo ſeruabit ſacra ſuæ paſſionis & vulnerum ſtigmata, ſic & ſancti ibidem ſuas oſtentabunt vibices & cicatrices, quaſi perennes Dei, ſuíque laudes & præconia. Ibi craticula ignea laudabit Sanctum Laurentium, ſagittæ S. Sebaſtianum, crux S. Andream, &c. Ibi enim quemque laudabunt non verba, ſed verbera, non dicta, ſed facta; non linguæ, ſed manus & opera. Hoc cogita ô Chriſti athleta dum arduum opus aggrederis, cùm dura ingruit tentatio, perſecutio, mors, martyrium. Propone tibi æternam laudem & gloriam, quam ſi illud ſuperes conſequeris; labor & dolor breui tranſibit, ſed merces & gloria eius perennabit in omne æuum: Laudabunt te Deus, Angeli & cælites vniuerſi quòd teipſum viceris, quòd mundum calcaris, quòd tormenta ſuperaris. *Momentaneum enim & leue tribulationis noſtræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Vnde S. Gregor. lib. 6. Moral. c. 15. cuius titulus eſt: *Dies iudicij eſt porta regni. De his portis*, inquit, *Salomon iterum dicit: Date ei de fructu manuum ſuarum, & laudent eam in portis opera eius. Tunc quippe Sancta Eccleſia de fructu manuum ſuarum accipit, cum eam ad percipienda cæleſtia laboris ſui retributio attollit. Tunc eam ſua opera in portis laudant, quando eius membris in ipſo regni aditu dicitur: Eſuriui, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi potum: hoſpes eram, & collegiſtis me: nudus, & cooperuiſtis me. Filij igitur huius ſæculi ante portam elati ſunt, ſed in porta conteruntur; quia amatores huius ſæculi in præſenti vita ſuperbiunt, ſed in ipſo regni aditu æterna animaduerſione feriuntur.*

Matth. 25.

Accedit Beda: Date, inquit, ei mercedem in cælo, quia fructum ſpiritus proferre ſatagit, ſcilicet charitatem, gaudium, pacem, benignitatem, modeſtiam, continentiam, fidem, patientiam.

Audi S. Ambroſ. in hunc Prouerb. locum, & S. Auguſt. ſerm. 45. de diuerſis: *Laudatur in portis vir eius. Portus noſtrorum laborum eſt videre Deum, laudare Deum. Hoc docet Ioannes in Apocalypſi, dum beati in regno cælorum ſe mutuò inuitantes, dicunt: Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam Deo. Non ibi dicetur labora, veſti ſeruos, veſti teipſam, orna te purpura, da eſcam ancillis, attende ne extinguatur lucerna, ſollicita eſto,*

Apocal. 19.

ſurge de noctibus, aperi manum pauperi, traijce de A *cœlo in ſuſum: non erunt opera neceſſitatis, vbi nulla indigentia; non erunt opera miſericordiæ, vbi nulla miſeria. Non enim frangis pauperi panem, vbi nemo mendicat: non ſuſcipis peregrinum, vbi quilibet in patria quieſcentē non viſitas ægrotum, vbi omnes perpetua potiuntur ſanitate; non veſtis nudum, vbi cuncti æterna veſtiti ſunt luce; non mortuum ſepelis, vbi omnes ſine termino viuunt.* Subjicit quale erit in beato otio ſanctorum negotium. *Nec tamen iſta non agendo*
Pſal. 26. *eris otioſus. Quid ergo facies? Docet Propheta: vt videam voluptatem Domini: videbis quem deſideraſti, eumque laudabis indeficienter. Hunc recipies fructum. Tunc poteris illa vna, quam popoſciſti dicens: Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ*
Ibidem. *meæ. Tunc mors vltra non erit, neque luctus, neque* B
Apoc. 21. *dolor. Tunc laus, exultatio & gaudium comprehen-*
Eſaiæ 35. *det, & fugiet dolor, & triſtitia & gemitus. Tunc*
1. Cor. 15. *erit Deus omnia in omnibus. Tunc laudabitur in*
Pſalm. 83. *portis vir eius; quia beati qui habitant in domo tua Domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te, qui viuis & regnas in æternum. Amen.*

Hæc omnia facile eſt adaptare B. Virgini, quæ tranſcendentium laborum & dolorum ſuorum fructum, & gloriam præ omnibus ſanctis & Angelis percipit in cælo, ibique ob heroica ſuæ humilitatis, patientiæ, charitatis, &c. Opera laudatur ab Angelis & cælitibus omnibus. Audi S. Ioan. Damaſcen. orat. 2. de Dormit. B. Virginis loquentem de eius Aſſumptione in cælum: *Hodierno*, inquit, *die choreas agunt Angeli, plaudunt Archangeli, virtu-*
B. Virginē vt laudent cælites. *tes concelebrant, principatus exultant, Poteſtates lætantur, Dominationes gaudent, Throni feſtum diem agunt, Cherubim laudibus efferunt, Seraphim gloria afficiunt: nec minus ipſi gloria afficiuntur, cum gloriæ parenti gloriam tribuunt.* Et poſt nonnulla aſſerit, Angelos omnes dormitioni Virginis interfuiſſe: *Quantumcumque enim*, inquit, *ſummo regi adſint, illius tamen Matrem, & omnibus rebus conditis excellentiorem ſtipare oportebat.* Idem orat. 1. de Natiu. alloquens S. Ioachim & Annam: *Vos*, inquit, *Angelis ſuperiorem, nunc autem Angelis dominantem filiam extuliſtis.* S. Athanaſius ſerm. de Deipara: *Beatam*, inquit, *te prædicant omnes Angelorum & terreſtrium Hierarchiæ, quæ & in cælis benediceris, & in terris beata prædicaris.* Et ſingularum Hierarchiarum benedictiones, quibus eam celebrant aſſignat. S. Ephrem. ſerm. de Laudib. Virg. *Aue*, inquit, *Canticum Cherubim & Seraphim, & hym-* D *nodia Angelorum: aue præclariſſimum hierarchiarum cæleſtium ornamentum.* Sophron. inter opera S. Hieronymi de Aſſumptione Virg. *Hæc*, inquit, *dicitur terribilis vt Caſtrorum acies ordinata, multis freta & vallata ſanctorum agminibus: ſiquidem terribilis ſuis facta virtutibus, vt Caſtrorum acies admodum ordinata, hinc inde Angelorum ſanctorumſulta præſidiis, pulchra vt luna, imò pulchrior quàm luna: quia iam ſine defectu ſui coruſcat cæleſtibus illuſtrata fulgoribus.* S. Au-

A guſt. ſerm. 35. de Sanctis. *Si cælum*, inquit, *te vocem, altior es: ſi matrem gentium dicam, præcedis: ſi Dominam Angelorum vocitem, per omnia te eſſe probaris.* S. Epiphan. ſerm. de laud. Deiparæ: *Conſpicio*, inquit, *Virginem ab Angelis adorari. Gabriel imprimis ſalutat: Aue gratia plena.* Et infra: *O Virgo incomprehenſi myſterij ferens miraculum, quæ fidem ter optatam orbi prædicaſti: Virgo ſublimior facta, & ſuperior ipſis Cherubim & Seraphim, placens Chriſto regi, à Deo in honore habita, tanquam ancilla digna & mater.* S. Bonau. in Cantico: *Tibi*, inquit, *omnes Angeli & Archangeli, tibi Throni & Principatus fideliter deſeruiunt: Tibi omnes poteſtates & virtutes cælorum, & vniuerſæ Dominationes obediunt: Tibi omnes Chori: Tibi Cherubim & Seraphim exiſtentes aſſiſtunt: Tibi omnis Angelica creatu-*
B *ra inceſſabili voce proclamat: Sancta, Sancta, Sancta Maria Dei genitrix Mater & Virgo.* S. Bernardinus tom. 1. Conc. 61. art. 1. cap. [illegible] *Tot*, inquit, *creaturæ ſeruiunt glorioſæ Virgini Mariæ, quot ſeruiunt Trinitati; omnes nempe creaturæ quemcumque gradum teneant in creatis, ſiue ſpirituales vt Angeli, ſiue rationales vt homines, ſiue corporales vt cæli & elementa, ſiue damnati, ſiue beati; omnia quæ diuino imperio ſunt ſubiugata, glorioſæ Virgini ſunt ſubiecta. Ille enim qui filius Dei eſt & Virginis, benedictæ Matri famulatur in terra*, iuxta illud Lucæ 2. *Erat ſubditus illis.* Claudat ſanctorum agmen DOCTOR ANGELICVS, qui 1. p. q. 25. art. 3. ad 4. aureum hoc B. Virgini dat Elogium. *B. Virgo ex hoc quod eſt mater Dei, habet quandam dignitatem infinitam ex bono infinito, quod eſt Deus: & ex hac parte non poteſt fieri aliquid melius ea.*

C Hic imprimatur imago Æternitatis in qua pro

Huc crux ducit, huc voluntas, corrige, *Huc crux ducit, huc voluptas.*

S. Gregorius Nazianz. in Diſtichis: *Perpetuam ſempiternæ gloriæ curam habe. nam hæc præſens quotidie homines fallit.*

Boëtius lib. 2. de Conſolat. *Finiti atque infinitis nulla vnquam poterit eſſe collatio. Ita fit vt quamlibet prolixi tēporis fama, ſi cum inexhauſta Aeternitate cogitetur, non parua, ſed planè nulla eſſe videatur.*

Habacuc 3. *Incuruati ſunt colles mundi ab itineribus æternitatis eius.*

Sixtus Philoſ. in ſentent. *Immortales crede te manere in iudicio honores & pœnas.*

Si 80. aut centum annos laborantes in opere Dei vixerimus, non pari tempore regnaturi ſumus in D *futuro, ſed pro prædictis annis omnium nobis ſæculorum regna tribuentur.* S. Anton. apud S. Athanaſ.

Nullus labor durus videri debet, nullum tempus longum, quo gloria æternitatis acquiritur. Angeli apud Bedam lib. 3. Hiſtor. c. 19.

Aleam iacis de æternitate, iactus vnicus & irreuocabilis eſt: Vide ergo vt pro ſenione non cœnum, ſed cœlum iacias.

Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te.

VIVE ÆTERNITATI.

SVMMA PRIVILEGII A CHRISTIANISSIMO & Iuſto Galliarum Rege conceſsi.

LVDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis authoritate ſancitum eſt, & patentibus eius litteris cautum, ne quis in regno ipſius, alijſve locis eius ditioni ſubjectis, intra decem proximos annos à die impreſſionis primæ inchoandos ac numerandos excudat vendat, excudendum, vendendumque quouis modo & ratione curet, librum, qui inſcribitur, *Salomon, ſiue Commentarius in Prouerbia Salomonis in duas partes diuiſus, Authore* R P. CORNELIO COR. A LAPIDE EX SOCIETATE IESV, *S. Scripturæ olim Louanij, poſtea Romæ Profeſſore,* præter SEBASTIANVM CRAMOISY, Bibliopolam Iuratum Pariſienſem, aut illos quibus ipſemet conceſſerit. Prohibitum inſuper eadem authoritate Regiâ omnibus eius ſubditis eumdem librum extra regni ſui limites imprimendum curare, vel quempiam vbicumque fuerit ad id agendum impellere, ac inſtigare ſine conſenſu dicti Sebaſtiani Cramoiſy, ſub pœna confiſcationis librorum, alijſve pœnis originali diplomate contra delinquentes expreſſis. Datũ Pariſiis 3. Maij 1635.

De mandato Regis ſic ſignatum

VICTON.

Hæc prima editio perfecta fuit 15. Iulij 1635.

IDem SEBASTIANVS CRAMOISY ſocios ſibi adiunxit STEPHANVM RICHER, & GABRIELEM CRAMOISY, quibus eodem ac ipſe huius libri vendendi ac imprimendi priuilegio vti conceſſit.

Hæc prima editio perfecta fuit 16. Iulij 1635.

FACVLTAS R. P. GENERALIS.

Mutius Vitelleſcus Societatis IESV præpoſitus Generalis.

CVM *Commentarios in librum Prouerbiorum Salomonis P. Cornelij à Lapide noſtræ Societatis,* tres eiuſdem Theologi, quibus id commiſſum fuit, recognouerint, ac in lucem edi poſſe probauerint, facultatem concedimus, vt typis mandentur, ſi ita iis, ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus Romæ 23. die Maij anno 1633.

MVTIVS VITELLESCVS. *locus † ſigilli.*

Imprimatur. Fr. NICOLAVS RICCARDVS Sacri Palatij Magiſter.

MOMENTVM
VNDE PENDET
ÆTER NITAS
VITÆ
ET MORTIS
ELIGE
Huc crux ducit Huc voluptas.

INDEX AMPLISSIMVS
RERVM ET VERBORVM
NOTABILIVM
QVÆ IN HOC SECVNDÆ
PROVERBIORVM PARTIS
COMMENTARIO CONTINENTVR.

Prior numerus paginam col. columnam, litera intercolumnaris, columnæ locum indicat.

A.

Abbas Pambo, multique alii Anachoretæ per multos annos ne verbum quidem otioſum verbum duxerunt. 193.c.2.a
Abelis hoſtia cur Deo grata, non autem Caini. 263 c 2 b
Abraham cum trecentis vernaculis proſtrauit quatuor reges. 199 c 2 a
S. Abraham Eremita diu & grauiter tentatus a dæmonibus, omnes eorum tentationes conſtanter contempſit. 186.c 1.d & ſeq.
Abuſionis duodecim gradus. 473 c 1.a
Acclamationes ante nuptias vſitatæ apud Romanos 358 c.2 a b. & apud Hebræos. ibid.
Acceptio perſonæ graue ſcelus, cur. 71 c 1.d. & ſeq col.
Actiones hominis ſunt duplices. 56.c 1.d
Aceto profundere, quid ſignificet. 335 c 1 b
Aceti etymon & proprietas. 334 c 1 a b.c.d
Acetum in nitro quid. 334 c.1. eius virtus. ibid. & ſeqq.
Acies in conflictu quomodo conſtituenda. 281 c 1 b c
A credito parit horrorem & ſtuporem, cur. 329.c.2 d
Actionem qui ſ vitiet. 173 c.1.b
Adam per inobedientiam carnem aduerſus mentem rebellantem ſenſit 198 c.2.d
Adami & Euæ quomodo Scriptura apertos oculos dicat. 198.c 2.d. eiſdem obedientiam debitam negauerit cætera animalia paulo ante eis à Deo ſubiecta. ibid. & 199.
Adagium, Phryx plagis emendatur, quid ſignificet. 443.c.2.d
Admonitiones acres licet initio mordeant inſtar nitri aceto perfuſi, poſtea tamen vitia extergunt, abluunt, que animi ſordes. 335.c.2.b.c
Admonitionis acrimonia ſuauitate increpantis lenienda eſt vt vitia animi abſtergat. 335.c.2.d
Admonitio quomodo temperanda. 321 c 2.c
Adoleſcentię mobilitas repręſentatur ſecundum quoſdam per tria difficilia de quibus Salomon. 483.c.2. & 484. ex aduerſo virtus & vigor ſecundum alios. ibid c. 2. ex quorundam ſententia velox adoleſcentiæ ætatis, voluptatumque decurſus. 484 c.2.d
in Adoleſcentia nihil firmiter hæret. 484 c.1.b
in Adoleſcentia vita hominis inſtabilis ſimiliſque naui, aquilæ & colubro. 483.c.2.d.& 484
Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit non recedet ab ea. 112 c 2 d & 213
Adoleſcentibus quatuor commendanda. 115 c 1.a
Adoleſcentibus quatuor de cauſis inſidiatur diabolus. 215 c 1 d
Adoleſcentibus cur diſciplinam Salomon commendet ſæpiſſimè. 117 c 2 b
Adoleſcentes qua ratione ſapientiam ſibi comparare poſſint ibid. illuſtratur ſimilitudine ibid.
Adoleſcens quod quis diſcit, hoc vir aut ſenex factus ægre dediſcit. 214.c.1.b
Adoleſcens qui abbatem Paphnutium de furto diffamauerat, ſed falſo, poſſeſſus à Dęmone, à ſolo Paphnutio liberari potuit cur. 31.c 2 b
Adorationis etymon ex Lipſio. 101 c.1 a
Adultera furtum committit. 488.c.2.b
Adulteræ indoles quæ. 488.c 2.a.b
Adulteram qui tenet ſtultus eſt & impius cur. 89.c.2.d. & ſeq.
Adulterium omnia mala ſecum vehit. 90.c.1.a. de adultera dimittenda ſanctio Salomonis non tantum eſt conſilii, ſed & præcepti. 90.c.1. de qua adultera intelligenda. ibid.
Aduocati auari & ſubtiles iura euertunt. 58.c.2.c
Adulationis origo. 50.c 1.c.d
Adulator Principi, ſeu ſcoria argento tenaciſſimè miſcetur. 314.c.1.c
Adulationes, artes, fraudes ſunt panis mendacii. 148. c.1. b
Adulatione capiuntur & necantur animæ inſipientium ſicut aues & feræ laqueó. 433.c.2
Adulationis philautia. ibid.
Adulator quam exitialis. 431.c.2
Adulatores & paraſiti Regis Anglię Henrici VIII. Annam Bolenam vxorem ducere volentis impius iocus. 125.c.1.b
Adulatorum & hypocritarum laudes auerſandæ ſapienti. 589.c.1.a. gnomæ inſignes. ibid.
Adulatoris verba blanda & lenia inſtar olei, ſed vehunt ſecum venenum. 73.c.1.b
Adulatoris verba ſunt quaſi vulnera cur. 73.c.1. b.c. adulatoris libertas puluinaribus mulierum comparatur à Plutarch. 73.c.1.c
Adulator fugit virtutis amatorem. 371.c.2.a
Adulator eſt bifidus lingua. 423.c.2
Adulator initio placet, ſed tandem odio habetur. ibid.

Index rerum & verborum.

Adulatores principes ſecũ trahunt in ruinã. 15 c 2.b.c
Adulatores lupis comparati ab Alphonſo rege Aragonum 15. c 2.c. tineas & ſorices palatij vocabat Conſtantinus Imperator. ibid.
Adulatores vulpi comparantur. 72. c 2. d. & canibus. ibid. & ſimiis 73
Adulatio Principibus eſt quod oleum, muſcis, formicis, &c. 299 c 1 b c
Adulator Hyc inæ comparatur. 299. c. 1 b.
Adulationis peſtis ſeuera ac triſtia, fugit ingenia. ibid.
Adulatores Regum ſimiles heliotropio 299. col 1 c
Adulatores inſtar rotæ conuertunt vultum & verba ad nutum principis cui adulantur 56 c. 1.a. comparantur Polypo à S Baſilio ibid. ab aliis lunæ & planetis qui lumen ad ſolis intuitum, & motum ad cœlorum ſuperiorum ductum commutant. ibid.
Adulatores Principum maledictis populorum obnoxii. 299 c 1 6
Adulatores quando corruant. 56.col.1 b
Adulatores & blandientes cauendi. 150 col 2 b.a
Adulatoris & ſeductoris aſtutia in ſecretis alienis expiſcandis. 150.c 1.& 2 c
in Aduerſis erigendus & roborandus animus 185 c 2
Aduerſa ſunt cos fortitudinis. 286.col.2 b
apud Ægyptios Princeps Iudicum ſapphorum è collo geſtabat cui inſcripta erat Veritas. 441 c.1 2
Ægyptii olim corpora defunctorum melle condiebãt vt ſeruarentur incorrupta. 290 c 2 c
Ænigmata ſeptem V Bedæ. 23. col. 2 2
Ænigma quatuor intolerabilium. 489
Ænigmatis Salomonis de quatuor minimis ſapientioribus Ethica. œconomica. & politica interpretatio. 493 494. aliæ explicationes. 495 c 1
Ænigma Salomonis de quatuor bene incedentibus quid ſignificet, politicè, œconomicè, & ethicè. 496. 497. & ſeqq.
Æſopi à Chilone interrogati quid Iupiter faceret reſponſio. 20 col 2.a
Æternitatis imago ex ſententijs S. Patrum. 550 col 2.c
Æternitatis ſymbolum lucerna. 151 c.2.d
Ætas tenera flecti poteſt; indurata corrigi nequit. 44. 2 col. 2.a
Ætatis humanæ lapſus naui aquam pertranſeunti comparatur. 484 c 2.d
Ætas grandior reformari nequit. 214 c 2 d
Ælius Verus Imp lectulo ſuo minutulum reticulum foliis roſæ repletum ſibi ſubſterni iubebat cur. 384. col 2 2.b
Affectus animi maximè pellucet emicatus in oculis quaſi in cordis feneſtris. 218 c 2 c
Affectus animi vehementes qui nequit cohibere ſimilis eſt vrbi cuius muri ſunt diſrupti. 344.c.1 c.d
Afflictum quomodo oportet conſolari. 334 c 2 d, 335
Agathocles ex figulo factus rex Siciliæ modeſtiæ & humilitati ſtuduit. 100 c 2.d
Ageſilaus rex Spartæ quantum abhorrebat mendaciũ. 42 c 1 a
Agricultura olim erat in vſu communi omnium, etiam nobilium & principum. 301 c 1 a
Agri & vineæ cultor piger, pigrum animę vel Eccleſiæ cultorem adumbrat. 303 c.2. & ſeq præcipuè. 304. c.1.d. & ſeq.
Alexander Magnus iracundia victus amicos chariſſimos trucidant. 30.c.1. c.d
Alexandro Magno capti piratę quid reſponderint. 230. col 1. a
Alexander ſolus regere poterat Bucephalum. 3
Alexander ex temulentia Clytum ſibi chariſſimum occidit. 513 c. 2.a
S. Alexius in angulo domus paternæ maluit iacere, quã cum vxore in domo ampla, & mundi pompis implicari. 182.c.1.2
B. Aloyſius Gonzaga donum habuit caſtitatis. 144. c 1.c
Alfonſus Aragonum rex amico ſuadenti vt tranquillè & voluptuosè viueret quid reſponderit. 347. col 2 a
Alphunſus Rex Aragonum quid oratori qui ſe laudibus extulerat, reſpondit 374.c.1 c
Amantis in corripiendo licet acua verba non vt tela, ſed vt pharmaca libenter excipiuntur. 22.c.2.d
Amantis correptiones quales eſſe debent. 379 c.1.6
Amantis precium eſt amor. 184.c.1.d
Aman ab epulis Aſueri ſublatus fuit in patibulum. 247 c 1 b
Amarum pro dulci ſumere quid ſit. 382.c 1 b.c
Amare qui dicantur. 186.c 1.c.d
in S Ambroſij ore adhuc pueri examen apum ludens quid portendit. 24 c.1.d
S. Ambroſius è villa fugit cuiuſdam cui nihil in vita aduerſum acciderat. 387 c.1 b
S. Ambroſius puer prælusit ſe fore ſacerdotem, imò Epiſcopum. 145 c 1.c
Ambitionis & præcellentiæ vitium diſcordiarum, ruinæ & contritionis cauſa. 55.c 1. Ambitioſus domui cæteris altiori comparatis quam competunt venti. 55.c.1
Ambitio eſt ſanguiſuga. 478.c 2 d & ſeq.
Ambitio comparatur igni ob quatuor analogias. 479. col 1 b.c
Amicitiæ veræ vis. 91.c.1.& 2.
Amicitia quæ ambienda. ibid.
Amicus alter ego, gnomæ veterum. 91.c.1. & 2
Amicorum exempla. col 2
Amicus an frater vter magis amandus ex D. Thomæ. ibid
Amicitia eſt amicorum vita. 318.c.1.d
cum Amico non litigandum, ſed eius iniuria vel diſſimulanda, vel ſecreto & amicè cum eo pertractanda, vt amicitia non diſſuatur, ſed fortius coaleſcat & redintegretur. 317.c 2 & ſeq.
Amici multiplicandi: ſententiæ veterum in hanc rem. 318 c.2.d & ſeq.
Amicum ex inimico facere melius eſt, quam eum perdere & vlciſci. 318 c 2.d.& 319
Amicitia & gratia ſunt virtus & dos nobiliſſima. 318. col.2 b
ab Amico aliquid iniurię perpeti mauult ſapiens quam frangere amicitiam, & iniuriam lite proſequi, vel vlciſci 318 c.2 b.c
Amicus omni tempore diligit. 52 c 1 & 2
Amici delicati qui. ibid.
Amicitia quaſi concipitur in proſperis, eadem vero generatur in aduerſis. 52 col.2. d & p.53
Amicitia naturalis vt ſit virtus quid requiritur. 52.c. 2.b c
Amicitia quo nomine & fine maximè cõtrahitur. ibid.
Amicitia ſupernaturalis quæ. 53.c.1 a b
Amicitiæ fundamentum eſt Dei amor. 53 c.1.b
Amicitia vera quæ. 53.c.1
Amicitiæ diſſoluendæ occaſiones quærit amicus infidus. 66 c 1
Amicitiæ non rumpendæ ſed diſſuendæ ſunt vetus dictum cur ibid ratione & exemplis declaratur. ibid. & col. ſeq. quærenda opportunitas in conciliandа vel diſſuenda amicitia. 66.c 2.a
Amicitia voce valdè exili prædita eſt ad reprehenſiones liberas hac noſtra ætate. 294 col 1 c
Amicitia poſtulat familiarem conuerſationem non crebram 330 c.1 b.c.d & ſeq.
Amicitia & ſocietas non eſt ineunda cum illis qui crebro conferendo ſymbola inſtituunt opiparas menſas & ſympoſia. 260 c 2.b
Amicitiæ veteres magis ſolidæ ſunt nouis & recentibus. 385. ſententiæ hac de re. ibid
Amicitiæ lux quæ. 288.col 1.d
Amicitia debet eſſe ſtabilis & perpetua vt nunquam in odium vertatur. 294.c.2.b
Amicitia vera tria maximè requirit. 330.c 1.c
Amicitia & amico moderatè vtendum quaſi melle. 328. c. 2. d
Amicitia quorundam peſtilens magis eſt quam inimicitia. 366.c.2.a
Amicus verus quanti faciendus. 385
Amicitiæ communio ſæpe maior eſt quam fraternitatis. 385. & 386. c.1.a
Amicus cordatus plus auxiliatur quam frater. 385
Amicitia ad quid contrahitur. 385 c.2.a
ad Amicitiam deligendi potius vicini ſunt quam remoti. 386 c.1.a
Amici conſilia ſincera lætificant & corroborant, ſicut vnguenta & odores cor exhilarant, &c. 384. c.1.
Amicos qui læſerant qua ratione placabant. 323.c.1.d
Amici ſecreta qui produnt infames ſunt, & læſæ amicitiæ rei. 317.c.2.b
Amicorum amor quo maior eſt, eo in malus vertitur odium. 336.c.2.c

Amico ſuo qui loquitur blandis fictiſque ſermonibus, expandit rete greſſibus eius. 433.c.2 & 434
Amicis fidis opus eſt, & acribus inimicis. 378.c.2.a
Amicus amicum peccantem corripere debet. 378.c.1.b.c
Amici qui veri. 96 c.d. & 98. amici falſi comparantur hirundinibus. 96.c.1.d
Amicum veterem dimittere non oportet. 385.c.1
Amici in amicum tanta poſſunt eſſe beneficia vt liceat eum magis amare quam proprium patrem ex Franciſc. Suarez. 91.c.2.c
in Amici electione quatuor notanda. 237.c.1.b
Amici ficti ſigna. 369.c.1 d & c.2.a
Amicus infidus in aduerſitate eſt inſtar pallij amiſſi in die frigoris. 333.c.1
Amor Dei ingens & ardens eſt velut ingens rogus & caminus. 256 c.1 d
Amor qui ſe prodit corripiendo vitia amici melior eſt amore abſcondito. 377.c.2
Amor eſt animæ pondus ex Auguſtino. 5
Amor verus libertatis & alumnus.
Amor vulnera habet ſuauia & dulcia: odium oſcula amara. 378.c.2 b c.d
Amantis vulnera hebr. vocantur fidelia cur. 379.c.1.a
Amor & beneuolentia maximè c. nitur in donis. 80.c.2.a.b.c templis conformatur. ibid.
Amoris natura & qualitates 24.c.1.a.b
Amoris veri eſt corripere vitia amici 378.c.1.b. gnomæ de hac re. ibid.
Amoris magnes eſt amor, & magnes odij eſt odium. 394.c.2 b.522.c.1
Amor meretricius quam exitialis. 264.c.1.c.d
Anachoretæ cur diu vixere. 58. ..b.c
Anaxarchi philoſophi virtus & conſtantia. 398.c.1.c
Androgyni qui dicantur. 73.c.2 c.d
Angelus mortis in Scriptura quid ſignificet. 16.c.2.b
Angelos facit zelus. 37 . 1.b
in Anguſtiis animum non oportet deſpondere. 285.c.2
Anima & animus quomodo differant. 425.c.1.c
Anima phyſicè à pleriſque vocatur reſpiratio. 524.c.1.a
Anima ſi regnare deſiderat ſuper membra ſua, neceſſe eſt vt ipſa ſit ſuperiori ſuo ſubiecta. 198.c.2.c
Anima fidelis veſtitur duplici veſte quo ſenſu. 526.c.1.b.c
Anima fidelis contra frigus niuis, id eſt acediæ & corporis veſtitur duplici charitate. 556.c.1.d
Animæ capacitatem extendit Deus vt fruitionis & viſionis Dei infinitum bonum capere poſſit. 329.c.2.c
Animæ caſtæ & puræ ſunt templum Dei. 225 c 1.d
Anima magis eſt vbi amat, quam vt animat. 318.c.1.d
Anima ſancta totum affectum in Chriſto ſeu ſponſo defigit. 511.c.2.a.b.c
Anima ſicca ſapientiſſima. 127.c.2.d
Anima virtute ornata eſt ſponſa quam ſibi præparat & deſponſat Chriſtus. 109.c.2.c.d. & ſeq.col.
Anima ſaturata conſolatione interna omnia terrena calcat oblectamenta. 382.c 1.c
Anima ſaturata calcabit fauum, & anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet. 380 c.2.c.d. & ſeqq.p.
Anima & conſcientia eſt ager cuiuſque. 303.c.2.d
Animæ ex traduce. 114 c 2.a.b
Animæ ſtomachus quis. 120.c 2 c
Animæ crura duo. 353.c.2.a
Animæ veſtimenta quæ. 261.c.1.c.d
Animæ lux duplex. 163.c.1.c.d
Animæ pigræ torpor depingitur. 304.c 2.d
Animus magnus hæret origini ſuæ cælo ſcil ſicut radij ſolis contingunt terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur. 283.c.1.a
Animi decor in quo conſiſtit. 555.c.2.d
Animi fœdiſſimi indicia. 175.c.2.a
Animi vis quæ. 79.c.2.a
Animi vitia & morbi curantur eo modo quo Medici curant plagas & vlcera corporis. 169.c 1.a b
Animalia munda apud Iudæos quæ. 231.c.1.b
Animalia maxima horrent. 491.c.2.c.d
Animalia ius plenum in fretus cur vſurpent. 114.c.2.b
Animalia præſertim inualida & imbecilla calliditatem habent inditam à natura fugiendi & abſcondendi ſe ingruente periculo probatur inductione. 209. col. 2
Antipathia quarundam rerum. 231.c.1.a
Antiochi oratio qualis fuerit. 411.c.1.c
Antichriſti malitia dolis armata comparatur pedibus vrſi cur. 46.c.2.c
Antichriſtus vrſo comparatur cur. 417.c.2.c
Antichriſti ſigna, opes & deliciæ erunt Iudæis panis mendacij. 148 c.2.c.d
S. Antonio apparuit dæmon varias aſſumens formas. 47 c.1.d
S. Antonius inter millia Monachorum à peregrinis agnoſcebatur ex ſolo ſplendore vultus. 57.c.1.a
S. Antonius, cæterique Anachoretæ cibum non per diem, ſed veſpere & noctu ſumebant cur. 528. col.1.d & ſeq
S. Antonius, S. Catharina Senenſis, &c. ex ſolo vultu cuiuſque ſtatum & affectus dignoſcebant. 394.c.2.c
de S. Antonio eiuſque religioſorum multiplicatione quid ſcribat S. Athanaſius. 431.c 2.d
M Antonini Imperatoris effeminata vox vxorem adulteram nolentis dimittere. 90.c.1.c
Apis etymon. 289.c 1.c
Apum natura & proprietates. 288.c.2.d.289 290
Apes pluuias & frigora præſentiunt. 210 c 1.c
Apes paruæ mel optimum conficiunt. 289.c.1.d
Apum mira ars & induſtria in fauis mellis conſtruendis, & melle conficiendo. 24 c 1 & 2
Apes quomodo mel conficiant. 288.c.2.d & ſeqq.p.
Apologus grauitatis. 535 col 2.c.d
Apologus Tiberij de muſcis, id eſt præfectis exugentibus ſubditos 479 c.2.b.c
Apologus elegans galli & vulpis contra eos qui ſeipſos commendant. 374 c.2bc
Apologus elegans capreæ & leonis furentis ad deſignandam regis iram. 16 c.2.d
Apologus apis & potatoris. 273.c 2 b.c
Apologus auaritiæ. 278.c.1.d.& ſeqq.
Apologus patris qui moriens, filiis dixit ſe in agro ingentem vim auri condidiſſe. 301.c 2 a
Apologus firmamenti & Saturni apud Cyrillum illuſtris de vanæ gloriæ & iactantiæ inanitate, deque humilitate 515.c.2.d
Apologus auaritiæ. 478 c 1.d.& ſeq.
Apologus pinguedinis, contra eos qui opiparis menſis & voluptatibus indulgent. 189.c.2.a.b.c
Apoſtoli ſunt arietes gregis Dominici. 503 c 1.d
Apoſtoli ſancti Doctores, &c. ſuis igneis linguis tam ſibi, quam ſuis vitam gratiæ & gloriæ conciliant. 87.c 1 c
Apoſtoli miſſi ad conuerſionem gentium fuere legati fideles. 124 c 2.b
Apoſtoli doctrinam ſuam & Euangelij prædicationem obſignarunt ſua patientia, tot laborum, dolorum mortis & martyrij. 101 c.2 a
Apoſtoli Apoſtolicique viri primitiuæ Eccleſiæ qua ratione totum orbem Chriſto ſubiecerunt. 85 c 1.d. & ſeq.
Apoſtoli pauperes Spiritu in hac vita in die iudicij condemnabunt ſuperbos & iniquos. 413 c 2.b
Apoſtoli & prædicatoris ſymbolũ eſt equus. 207 c.2.d
Apoſtoli & ſancti Doctores diuites cur. 96.c.2.b.c
Apoſtoli ſunt nobiles. 540.c.2.a
Apoſtolos, martyres anachoretas ieiuniis, oratione, &c. velle adæquare arrogantia eſt & ſtoliditas. 249.col. 1.c d
Appetitibus ſuis qui imperat, angelus eſt in carne, imo Deus quidam terreſtris. 344 c 2.b.c
Apuleius ex homine in aſinum conuerſus quomodo priſtinæ formæ & menti reſtitutus. 384.c.2.6
Aquilæ proprietates. 250 c.1.d. & ſeq. col.
Aquilæ nonnulli olim diuinos honores deferebant cur. 250.c 2.c
Aquila biceps iuſtique eſt imperij & Imperatoris vniuerſi. 250 c.2.d
Aquilæ pennæ cur alias conſumant. 251.c.1 a.b
Aquilæ præſertim vulturinæ cadaueribus hominum paſcuntur, niſi ea fulmine tacta ſint. 298.c 1.b
Aquila pullos vegetes validóſque quomodo efficit. 257 c. 1.b
Aqua metaphoricè ſumitur pro lingua. 48 c.2.c
Aquæ cogitationes mentis quomodo ſignificent. 49. col. 2. d
ex Aquis fontium Romæ in vrbem inductis variæ oriuntur lites. 49.c.1.b
Aquam in clepſydra dimittere quid ſignificet. 49. c.2.c

Aquam qui dimittit caput eſt iurgiorum,&c. expoſitio huius ſententiæ. 47 48.49
Aquilo vocatur dexter vnde. 390. c 1 & ſeq.
Aquilo notat tribulationes: impios: detractorem: & diabolum. 390.c.2.c d
Aquilo eſt ſalus & ſalubritas Romæ. 390.c.2 a
Aquilonis natura & proprietates quæ. 338 c 2.c.d. & 339.
Arabum Prouerbium. Omnis rei corruptio eſt à genere ſuo. 391.c 1 c
Arbores quarum è ſucco, foliis, trunco, ramis aues naſcuntur. 348.c 1 d
Arces ſunt nidi tyrannorum. 165.c 1.b
Areopagitæ iudicabant in tenebris. 412.c.2 a
Arietis & lupi antipathia ingens. 502 c 2 c.d
Arietis caput militiæ inſigne aſciuit Carolus Burgundionum Dux. 503 c 1 a
Arietis natura & proprietates. 502 c 1.d.& ſeq.
Arielus quis. 253 c.1.d.& ſeq.
Arma tria olim maximè vſitata. 330 c.2 d
Aromata magis odorata quæ. 384 c.2.b.c
Arrogantiam Deus maximè abominatur. 9
Arſchotanus Dux cur Louanij curabat iuxta arcem ſuam vaſtos montes exaggerari & transferri à pauperibus cur. 25 c.2.b
Aſcetæ & anachoretæ veteres omnem ſuam vitam operatam in edomandis affectibus impenderunt. 344 c 2 b
Aſinus mirè formidat leonem. 225 c.1.b
Aſini caput ne laues nitro quid ſignificet. 347 c.1 d
Aſino camelus, Hebræorum prouerbium quid ſignificet. 180 c 2.a
Aſſentatorum laudes reiiciendæ. 389 c.1
Aſſuerus rex magnificentiæ cauſa in ſuo regali conuiuio lectulos apparauit aureos & argenteos vt in iis conuiuæ diſcumberent. 319.c 1 c
Aſtomi populi in India an viuant ex odore. 384 c 2.a
Atalanta virgo nutrita fuit ab vrſa. 46.47
S. Athanaſii ad Conſtantium Imperatorem apologia pro veritatis Religionis & innocentiæ ſuæ defenſione 164.c 1.b c
S. Athanaſius ob perſecutionem Arrianorum exul toto orbe vagatus eſt per xlvi. annos. 382. c 2.a. & 427. c 2.d
Athenodorus Auguſto Cæſari aduerſus iram quod remedium dedit. 438.c.1.a
Attalus Martyr interrogatus de Deo quid reſponderit. 464 c 1 b
Attoniti qui dicantur. 27. c 1.a b
Auaritia eſt ſanguiſuga. 478 c 1.b. & 479 c 2 a
Auarus ſimilis eſt terræ præſertim aridæ & ſabuloſæ. ibid. item febricitanti. 478. c 1 d
Auaritiæ Apologus. 478 c 1 d.& ſeq.
Auarus opes quas rapuit ſæpe euomit cum anima. 478 c 2.d
ab Auaritia & concupiſcentia oculorum cauendum. 250.c.1 b.c
Auaritia oculum habet, ſed non viſum. 51.c.1,c d
Auaritia eſt cordis dilatatio cur. 174.c.2,c.d
Auarus licet diues, verè tamen eſt pauper. 119. c 2 d
Auarorum & raptorũ inexplebilis conditio & indoles per quatuor inſatiabilis declaratur. 479.c.1 d.& ſeq.
Auarus & inuidus iudicant & coniectant ea quæ ignorant 253 c.2.a
Auaritia cor excæcat. 423 c.1 b
Auaro ſuperuenit egeſtas tum temporalis, tum ſpiritualis. 423.c.1 b.c
Auarus & ſordidus. 252.c.1 d.& ſeq.
Auarus omnis mundus eſt: & omnis inuidus auarus. 422.c.2 d
Auaris litigantibus ſæpe damnoſa cupiditas. 48.c 2.a.
Auari cibus inſtar picis. 253 c.2 c
Auari & diuitiarum cupidi ſuas opes amant coluntque quaſi idolum 470 c.1.d.& ſeq.
Auarus magis ardet & ſitit quam epulo diues. 278.c 1.d
Auaro & immiſericordi Deus, Angeli, dæmones & homines maledicunt. 427.c 1 d.& ſeq.
Auarorum multiplex paupertas iuſtitiæ & virtutum. 427 c 2.a
Auari in multas ærumnas incidunt & paupertatem. 427.c.2 b
Auarus terræ & hydropico comparatur. 476.c.2.a & 478.c.1.b
cum Auaro & ſordido homine non comedendum 252. c.2 & ſeq.pag
Auari opes Deus deriuat in liberalem. 410 c 2 a b.c
Auarus mœret & pauet cur. 187.c.1.a
Auditoris optimi officium. 133 c 1.d
Auditor ſimilis eſſe debet animantibus quæ ruminant. 211 c 1 a b
Auditorem noua aliqua re propoſita poſt longam perorationem fatigatum excitare oportet 230.c 1. d
Auditus ſenſus eſt diſciplinæ. 22.c.2.a
Auguſti Cæſaris clementia à Seneca celebrata qui L. Cinnam vitæ ſuæ inſidiantem in gratiam recepit. 18 c 1 a
D. Auguſtinus in quadam concione prorſus alia dixit quam mente conceperat ad conuertendum Manichæum Deo ita operante. 3
S. Auguſtini melleæ & igneæ Cõfeſſiones item S. Bernardi. 22.c 2. d
S. Auguſtinus ad menſam lectionem & diſputationem adhibebat cur. 248.c.1 b. nunquam ad conuiuia accedebat ibid.
ad S. Auguſtinum mittebantur quæſtiones de fide & hæreſibus Pelagianorum, Donatiſtarum, &c.
D Auguſtinus forte librum aperiens, quod in eo occurrit quaſi regulam vitæ ſuæ accepit 33 c 1.c
Aui magis amans nepotes, quam pater filium 158 c.1.b
Aurum eſt occultus tyrannus. 58.c 2.d. eiuſque vis & potentia. ibid & p 59
Aures & oculos homini quo fine Deus dederit. 142. c.1. b c d. & ſeq col.
Auſterum ſtomachum contrahit & roborat. 329.c 2.d
Auſtera minus habent alimenti & plus excrementi cur. 336.c. 1.a

B.

Babylonis Regis caſus parabolicè per Luciferi caſum repræſentatur ab Iſaia. 304 c.1 c.d
Bacchi filiæ quatuor. 267.c.2.a.b
in Balearibus inſulis puerorum ad laborem inſtitutio laudabilis. 528.c.1.a
Balaam malodictionem Deus vertit in benedictionem. a
Baltei etymon. 541.c.1.c
Barbari nonnulli filios quos alere nequeunt occidunt. 114 c 2 b. c
S Baſilius arieti à ſancto Ephrem comparatus. 503. col. 1. b
Baſilium & Arrianiſmum fruſtra trahere conatus eſt Modeſtus Valentis Imp. præfectus. 224.c.2.d
Baſilius fatuè reprehenſus a Demoſthene coco Valentis Imp. arriano quid reſponderit. 351.c.1.d
Baſiliſcus, & eius proprietates. 270 c.2 c.& ſeqq.
Beatorum gaudium quantum 256 c.1.d
Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. 416
Beatus qui habet opes & mentem. 413.c 1.b.c
in Bello & expugnatione vrbium plus valent ſapientum conſilia, artes & ſtratagemata, quam robur militum. 193.c.1 c.d
in Bellis diſpoſitio triplex. 280.c.2.d
Bella prudentia & ſtratagematibus gerenda. 281.c.2. a. b. c
in Bello plus valet conſilium quam robur. 149 c d. exempla ad confirmationem huius ſententiæ. 149. c.2. & 281 c.2.b
Bella gerenda ſunt non tam militum numero quam ordine & congrua diſpoſitione. 281.c 1 b. ex analogia fabricæ domus pulchrè oſtenditur. ibid.
in Bello duces & milites potiſſimam in Deo ſpem debent collocare. 203.c 1.a
Bellum quomodo indicebant Romani. 501.c.2.a
Benedictio duplex. 422 c 1.b
S. Benedictus monachũ vagum à dæmone vexatũ virga percutiens, à diuagatione & dæmone liberauit. 256 c. 2 c
S. Benedictus regulis ſuis quidpiam addi prudenter vetuit. 239.c.2 b
Beneficentiæ laus & ad eam exhortatio. 82.c.1.& 2
Beneficentiæ noſtræ diuina exæquatur beneficentia per omnes ſuas dimenſiones. 185.c.1 a
Beneficiorum memoria à Plutarcho vocatur gratiarũ dolium cur. 49.c.1.c
Beneficia ſunt amicitiæ vinculum. 49.c.1.c
Beneficentia diuinius nihil in homine cadit. 219.c.1.a
Beneficentia

Beneficentia firmamentum imperij. 97.c 2 d.& ſeq.p.
Beneficentia in Script. S ſæpe vocatur iuſtitia 196. col 1 a
ad Beneficia vel officia qui filium nepotem vel amicum commendat pro eoque ſpondet, reus eſt omnium damnorum quæ inde conſequuntur. 125 c.2 b c
S.Bernardus iuuenis eleganti forma tentatus abhoſpita ad fornicationem, pudore ſuffuſam abegit. 266. col.1.a
Bethſabee matris Salomonis inſtructio ad filium cur vocetur viſio ſeu prophetia. 509.c.2 d.& ſeq.
Bethſabee vero præſagio diuinauit Salomonis per mulieres lapſum & exitium. 511 c 2.d
Bilinguis quis. 72.c.2. & 73 c.2.a
Bilingues ſunt bicordes inſtar Perdicum Paphlagoniæ. 73
Bilis atra mordax & calida eſt vt acetum & cinis. 334. c 1 a b
S.Birgittæ crucifixus apparens quid dixerit. 184. c. 2 a
Blanditiæ ſunt dulces & melliti laquei imprudentium. 414.c 1 a b c
Blandiri in Scriptura idem quod decipere. 434 c 1 b
Bonos in communibus Reip. cladibus ſæpe vel ex parte, vel in totum ſeruat indemnes. 191.c 1.a
Boni ſoli ſe ipſos diligunt, mali contra ex D Thoma. 99.c 2 b.c d
Bona temporalia qui faſtidiant. 382 c.1.b
Bona huius vitæ magis æſtimantur ab hominibus ex appetitu & deſiderio ipſorum quam ex ipſis rebus 381. c. 1 c
ad Bonum ſtimulus acer. 409.c 2 a
Boni honore, mali vituperio afficiendi. 347.c 2 probatur exemplis. b d.
Bullæ olim appendebantur collo puerorum nobilium. 227 c.2.d
Burgundi cur ſic dicti. 75 c 2 d
Byſſus & purpurata allegoricè & myſticè quid ſignificent. 338.c.1.c.d

C.

CAducus morbus pueris ex delicata educatione ſolet contingere. 446 c 1.b
in S.Cæciliæ templo Romæ. 80. lampades diu noctuque ardent. 152 c 1 a
S.Cæcilia nobilitauit ſuum ſponſum. 540 c 1 d
Caïphas licet impius quare verum protulit oraculum. 14 c. 1. a
Caiæ Cæciliæ ſtatua apud Romanos. 524.c.1.c d
Cain cur peccati veniam à Deo non accepit. 83.c 1
Camillus ab aratro vocatus ad imperium. 398.c 2.b
Camus quid. 349.c.1.b
Canities honoranda cur. 166
Carnis rebellio in Adamo & poſteris vnde orta. 199. c. 1. a
Catonis dictum de furibus priuatis & publicis. 230. c.1.b
Catechiſta matrem imitari debet. 24.c.1 a
Caluini & Lutheri error negantium iuſtos eſſe impeccabiles, diſtinctionemque peccati venialis & originalis contra Orthodoxos refellitur. 293 c 1 a
Caluini error refellitur, qui aſſerit Deum ante omnem præuiſionem peccati impios prædeſtinaſſe ad ſupplicia, ſicut electos ante præuiſionem meritorum ad præmia. pag.8
Caluini aſſerentis neminem in hac vita vere eſſe iuſtũ error refellitur. 139.c.1 c d
Caluinus cum ſuis in Deum reijcit quaſi primam cauſam omnia opera hominum, tam bona quàm mala. 95.c. 2 b
Calida fiunt frigidiſſima cur. 539.c.1.a
Calcaneus timoris Domini quid. 211.c.1.b c d
Calculi variæ acceptiones 148.c.1
Calices ſacros cur in magnis pauperum anguſtiis antiquæ Eccleſiæ proceres comminuerint, & eorum pretium pauperibus impenderint. 9
Camelus deſiderans cornua, etiam aures perdidit, Hebræorum Prouerb. quid ſignificet. 295 c.1.d
Cancri dum cruſtam mutant in ſabulo iacent & latent, mortuorum ſimilitudinem ſpeciemque gerentes donec cruſta recreſcat. 209.c.2.d
Canaria herba quæ. 36.c.1.d
in Capitulis monachorum defectus virga caſtigantur. 256.c.2 c
Caro edomanda ieiuniis, ciliciis. 446 c.1.b
Carnibus abſtinuere homines ante diluuium. 400.c.2.b
Carolus V cum regimen omne in filiũ Philippum trãsferret profeſſus eſt toto regiminis ſui tempore ne vel quadrantem horę curis moleſtiiſque vacuum habuiſſe. 337 .c.1.c
Carolus Magnus filias lanificio occupauit. 525 c.1 a
Carolus V quam magnus princeps 359 c.2.d
Carthaginienſes filios ſuos mactabant vt ſacrificarent eos Saturno. 114 c.2.c
Caſus & fortuna ſunt partus temporis. 373 c.1.c
Caſtitatis cuſtodia eſt humilitas 226.c 2.c.d
Caſtitas vbi, ibi omnis puritas & virtus. 222.c.1 c
Caſtra militum vnde dicta. 530.c.1.b
S. Catharina Senenſis ex vnica communione adepta eſt animæ ſuæ dominium. 244.c 2.a
S. Catharina Senenſis odorem intolerabilem luxurioſorum ſentiebat 289 c 1 b
S.Catharinæ Senenſis verba erant ardentia & efficacia. 545.c 2 b
Catharina Regina Angliæ Henrici VIII. vxor vitam martyrio perſimilem egit quam fortunam magis probaret. 468.c.2.a
Cauſa temporalis tractanda cum amico temporali, ſpiritalis cum ſpiritali. 317 c 2.d
Cereorum duodecim extinctio hebdomada ſancta vnico accenſo remanente ſignificatio 552.c.1.b
Ceraſtes ſerpentis genus peſſimum 270.c.1.b
Cercopum cœtus prouerbium, quid ſignificet. 73
Chaldæorum ſuperſtitioſus lapis dictus *mnizurim*. 357. col.1 b
Chananæi mercaturæ erant maximè dediti. 541 c 1.d
Charitem vnam cur coniugio copulauit Homerus. 89 c.1.d
Charites tres, ſcientiarum ſorores, cur. 89 c.1 d
Charitas velut ignis purgat & exurit omnes libidinis fæces. 222.c 1.d
Charitatis internus actus cur magis Deo placeat quam externum ſacrificium. 10
Charitas eſt donum donorum omnium præſtantiſſimum. 81.c.1.a
Charitas eſt inſatiabilis. 477 c.2
Charitas eſt ſanguiſuga. 477.c 2 a.b
Charitas dat valorem & pretium operi. 5
Charitas eſt regina virtutum 279 c 1 b
Charitas nobiliſſima eſt virtutum, earumque princeps & regina. 5. actus quos ipſa elicit ſummi facit apud Deum meriti. ibid.
Charitas eodem amoris ſinu tam inimicos quam amicos complectitur. 294 c.2 a
Charitas qua Deum amamus extendit ſe ad proximum 10
Chelidonia pullos hirundinis excæcatos ruſus oculat ex D. Ambroſio. 19 c 1.d
Cherubini Ezechielis typi iuſtorum, Apoſtolorum & præconum Euangelii. 406.c.1 b
Cherubini quos intus & foris oculis plenos vidit Ezechiel quid ſignificent. 94 c 1 b.c
Chriſti ortus, vita & regnum cur rori comparatur. 106 c 1 b c
Chriſtus in iudicio blandus vt ros iuſtis, iniuſtis terribilis vt leo apparebit. 106 c.1.c
Chriſtus promittit centuplum ijs qui ſe ſectantes ſua diſtribuunt in pauperes. 112. c.1. a.b.c
Chriſtus cur incarnatus. 119.c.2 d
Chriſtus profundam ſapientiam docebat per parabolas 131.c 2.c. eius conſilia profunda & ſublimia mũdanis paradoxa videbantur. ibid.
Chriſtus quales miniſtros quæſiuit, & in Eccleſia quærendos docuit. 136 c 1.b
Chriſtus iuſtus pro impiis omnibus paſſus eſt. 191.c.1.d
Chriſtum crucifixũ exceduit Iudæos ſæuitia. 202 c.1.d
in Chriſto quomodo fuerit timor. 406 c.1 a
Chriſtus deſcendit de cœlo quomodo. 462.c.1.c.d
Chriſtus eſt iudex, tutor, & vindex pauperũ. 255.c.2.a.b
Chriſtus noſtram aſſumens carnem, noſter eſt cognatus, frater, proximus & redemptor. 255.c.1.d.& ſeq
Chriſtus cur aſſumpſit paupertatem. ibid.
Chriſti in die iudicii ira quanta erit. 17.col.1.a. vir ſapiens quomodo præuenit hanc iram & iudicium. 17.c.1.b
Chriſtus Dominus ventum continuit in manibus ſuis. 461. c.2.d

Chriſtus cur ſe noſtra carne veſtiuit. 67.c.1.d & ſeq.
Chriſtus eſt aquila, coluber, nauis: Virgo eſt cœlum, petra mare. 485.c.2.d.& 486
Chriſti ſpecies & pulchritudo deriuata eſt à pulchritudine Virginis. 55.c 2 c
Chriſtus qua Verbum eſt vita patris conſequenter creaturarum omnium; qua homo eſt vita Angelorum & hominum. 18.c.2.b.c
Chriſtus poſt reſurrectionem fauum mellis ab Apoſtolis exhibitum comedit. 290.c 2 d
Chriſti humilitas in Euchariſtia. 245.c.1 c
Chriſti cor confidit in Eccleſia quam ſibi deſpondit. 521.c.1.b
Chriſtus mira ſapientia ædificauit & roborauit domũ Eccleſiæ ſuæ 278.c.1.c
Chriſtum indignè manducans quaſi gladium in gutture ſuo ponit. 144
Chriſtus in incarnatione maximè ſe fratrem & amicum nobis exhibuit. 53 c.2 a b
Chriſti patiens ... mundo videtur ſtultitia. 460.c.1.c d
Chriſti Domini ſapientia certiſſimum fuit diuinitatis argumentum. 102 c.2.c.d
Chriſtus fuit bonus nuncius qui lætum nuncium gratiæ & ſalutis miſſus à Patre è cœlo attulit. 341.c.1.a.b
Chriſtus Dominus verus Salomon. 458.c.1 d
Chriſtus eſt leo, gallus, aries. 503.c.2.a.b
Chriſtus Dominus illuſtris apparebit in ſede maieſtatis ſuæ cum Apoſtolis iudicaturus orbem. 540.col. 2 a.b
Chriſtus in Euchariſtia eſt noſtra ficus & noſtrum manna. 393 c.1.b
Chriſti ortum & regnum dilaudant prophetæ cur. 431 c.2 b c
Chriſtus auctorauit paupertatem humilitatem, &c. quæ contemptui habebantur. 555.c.1 a.b
Chriſtus fuit fidelis Patri legatus. 524 c 2.a
Chriſtus aquila. 485.c 1.c
Chriſtus fuit idea regum & principum. 436.c.1.a
Chriſtus verus amicus. 92.c.1.c.d
Chriſti quadruplex vita 18.c.1.c. quam ſuis communicat. ibid.
Chriſtus infirmitatem carnis in paſſione ſpiritus robore ſuſtentauit. 79 c.1 c
Chriſti conuerſatio in mundo: reſurrectio è ſepulchro: & aſcenſio in cœlum quibus ſimilibus adumbrata à Salomone. 486.c.2.b
Chriſto quomodo adaptet S. Ambroſ. emblemata viæ aquilæ in cœlo: ſerpentis in petra: viæ nauis in mari: & viæ viri in adoleſcentia. 486 c 2.d.487.c 1
Chriſtus vir fuit ab inſtanti conceptionis.
Chriſti incarnatio in Virgine ſine læſione Virginis fuit. 486.c.1.a.b
Chriſtus cicatrices & vulnera ſeruat in cœlo. 179.c.1.d
Chriſti paupertas longè differt ab ea quam deprecatur Salomon. 469 c.1.c
Chriſtus in Euchariſtia eſt totus in tota hoſtia, & totus in qualibet hoſtiæ parte. 245 c.1 d.& ſeq.
Chriſtianis olim in Baptiſmo dabatur lac & mel, cur. 289 c.1 c
Chriſtianus integrum debet ſe præſtare in rebus tam diuinis quam humanis. 245.c 2 a
Chriſtus Iudæis ſapienter iuxta eorum ſtultitiam reſpondit. 351.c.1 b
Chriſti amor & benignitas erga omnes. 523 c.1.a
Chriſto crucifigendo vinum myrrhatum cur dederunt Iudæi. 515.c.1.b
Chriſtus mel comedere quomodo dicatur. 290 c 1.c
Chriſtus fauos poſt fella guſtauit. 290 c 1.d
Chriſtus eſt formica, lepus, locuſta, ſtellio. 496.c.1.d. & ſeq.
Chriſti patientis conſideratio, eiuſque patienter omnes irarum motus lenit & ſedat. 327.c.2.& ſeq.
Chriſtiano gaudij cauſæ quæ. 435.c.1.d
Chriſtianus nonniſi in humilitate qui Chriſti virtus eſt, gloriari debet. 325.c.1.a.b
Chriſtiani primi crucem pro Mercurio ſubſtituere cœperunt, & lapides mittere in memoriam Caluarij montis. 356 c.2.d
Chriſtianorum diuitiæ quæ. 470 c.1.a b
Chriſtianus perfectioni ſtudens ſimilis erinaceo. 495. col. 1 c d
Chriſtianiſmus eſt imitatio diuinæ naturæ. 245.c.1.a
S. Chriſtophori imago eſt viri ſancti & martyris contra hæreticos. 356.c.1.a.b
S. Chryſoſtomus cur ſic appellatus. 145 c 2.b
S. Chryſoſtomi Nazianzeni & Baſilij in quo differat eloquentia. 70.c 1 d
S. Chryſoſtomi magnanimitas. 404 c 1.a.b
S. Chryſologus ob eloquij ſuauitatem & elegantiam ſic dictus. 145. c. 2, b. à Sixto Pontif. Max iuſſu S. Petri Apoſtoli creatus eſt Rauennæ Archiepiſcopus. 145.c.2.c
Cibi vocantur præda cur. 527.c.2.& 528
Ciuitates quomodo optimè gubernentur. 126.c.2.b.c
Ciuitatis robur quodnam. 84. 85.& 86
Clementia atque morum facilitas principem maximè tuentur. 16. c. 1.c. clementia regis quaſi imber ſerotinus cur. 17.c.1.b.c.d.18.a
Clementiæ Regum exempla illuſtria & ſententiæ. 165. c.1.c.d.& ſeq.
Clementiæ lex quæ. 545.c.1.a.b
Clementia effectus ſapientiæ. 545.c.2.b
Clerici ſuperbi caſus funeſtus ex Pet. Damiano. 21. c.1.a
Clerici raro conuiuiis etiam rogati intereſſe debent. 310 c. 2. b
Clepſydræ in iudicijs apud antiquos quis vſus. 49.c.2. b c. eius nominis etymon. ibid.
S. Clotildis nobilitauit Clodouæum. 540. c 2.a
Cœnobitica vita præfertur eremiticæ & ſolitariæ à S. Baſilio cur. 85.c.2.b
in Cœlum via recta quæ; ex ſanctis patribus. 487.c.2. & 488
Cognitio exigua melior eſt cum humilitate, quam magna ſcientia cum ſuperbia. 21 c.2.b
Cogitatio ſtulti peccatum eſt & abominatio hominum detractor. 283.c.2.c.d
Cogitationes & conſilia hominum varia & incerta; Dei autem certa & ſtabilia cur. 117.118.c.1.& 2.
Cogitationes hominis robuſti ſemper in abundantia. 176.c.1.b.& ſeq.pag.
Cogitationum fœdarum luxuriæ remedium eſt humilitas & gratiæ Dei inuocatio. 144.c.1.c.d
Cogitationibus ſumma adhibenda eſt cura vt malę arceantur, bonę accerſantur. Patrum ſententię in hanc rem. 274.c 2 b.c
Cogitationum herus quis dicatur. 283 c.1.d
à Cogitationibus primis pendet futura copia vel inopia. 177.c.1.b.c
Cogitatio eſt velut Imperator qui in corde velut in throno reſidet. 283.c.1.d
Cogitans malum certius exequitur quam cogitans bonum cur. 283.c.2.a
Coloris rubri multæ ſpecies. 269. c.1.a
Commercium cum viro malicioſo, aut captioſo inire non oportet. 253.c.2.d
Communicans edit Chriſtum, & editur à Chriſto. 243. col. 2. d
Communicans indignè, quantum peccet. 244.c.1.b
poſt Cõmunionem abſtinendum ab epulis, nugis, riſu, detractionibus. 244.c.1. b. vtendum cultro mortificationis ad reſecandum paſſiones & vitia. ibid.
Communicans ſapientiam eam adauget. 417 c 2.b.c.d
Concilij Toletani ſanctio aduerſus contentioſos & clamoſos. 221.c.2.b
Concionator debet imitari fontes qui ſemper effundunt aquas, etiamſi nemo ſit qui eas hauriat. 231.c.1.d
Concionatores ſunt peccatorum mallei efficaces. 126. c. 2. a
Concionatorum doctrinam ſacram recuſans populus recipere, diſſipabitur. 443.c.1.c
Concupiſcentię typus eſt ſanguiſuga. 476.c.2.d.& 477
Concupiſcentia tua infige vulnera. 477.c.2.a
Concupiſcentia luxuriæ præſertim aſſiduè exhalat fœdas imaginationes & motus libidinis. 144 c.2.a
Concupiſcentiæ fomes quid. 144.c.1
Concupiſcens aliena ſæpe propriis ſpoliatur. 295.c 2.a
Concupiſcentiæ rebellio vnde orta. 11
ex Concupiſcentiis vnicam qui vincit, præſtantior eſt quam qui vrbes aut prouincias ſuperat. 29.c.2 c.d
Concupiſcentia inſtar validi funis ligat filios Adæ per omnem vitam. 227.c.2.b
inter Concupiſcentiam & rationem aſſidua bella cur. 490. c. 2
Concupiſcentia quomodo ſe habet ſi ratio ſit infirma. 490. c. 2. b

Index rerum & verborum.

Concupiſcentijs qui habenas laxat, multa praua committit quę ipſi perniciem creant. 344.c 1.d. & ſeq.
Concupiſcentia carnis per os vuluę rectè deſignatur. 476. c.2. a
Concupiſcentia oculorum ſcil. auaritia rectè terrę comparatur. ibid.
Concupiſcẽtia animalis & bruta, rationi mentique rebellis & dominans quadruplex eſt. 490.c.1.d & ſeq.
ad Contumeliarum patientiam duo maximè nos hortantur. 265 c 1.a
qui Confidit in corde ſuo ſtultus eſt: qui autem graditur ſapienter ipſe ſaluabitur. 426 c 2
Confidens in corde ſuo quis. 426.c.2 a.gnomæ.427. c 1.a
Confidens in Domino exaltabitur. 449 c.1
Confeſſio vice Dei fungitur. 415.c 1.a
Confeſſio tres includit pœnitentiæ partes:eius dignitas & virtus. 415.c 2 a.4.
Confeſſio quid.
Confeſſio Sacramentalis adumbrata per os Salomonis. 415. col. 2. d. in ſtatu legis nouæ illam Deus præſcripſit tanquam neceſſariam ad peccati remiſſionem. 415.c 1 d
Confeſſio culpæ quam ſalutaris & efficax. 82.83
Confeſſio iuris naturæ duplex. 4 5.c.1
Confeſſarii donum diſcretionis ſpirituum à Deo poſtulare debent. 395.c 1.b
Confeſſores qui ſint. 199.c.1.a
Confeſſio oris qualis eſſe debet. 82.c.2
Confeſſio apud Iudicem bonum eſt mater indulgentiæ. ibid.
Confeſſione humili culpæ nullum ad veniam efficacius remedium. 415 c 1.c
Coniugij etymon. 522.c.1.d.& 525
Coniugii prima lex. 108.c.2.d
Coniugium vt ſit felix quæ conditiones requiruntur. 108. 109
inter Coniuges pacem conciliandi ratio optima. 522. c. 1 c. 1
Coniugio ſociandi pares cum paribus. 391.c.1.d
Conſilium in corde viri ſicut aqua profunda, ſed vir ſapiens exhauriet illud: varia huius ſententiæ expoſitio. 133.134
Conſilium malum conſultori peſſimum. 55. c.2.c.d
Conſultandum maturè. 154.c.1.a.b.c
Conſiliarij ſeptem regum olim celebres. 364 c.1.a
Conſiliarii Principum nomine tenus, ſed perditores nocentiſſimi. 366.c.2.a
Conſilium belli habent reges ſapientes. 149. c 1.b
Conſilij vtilitas quanta. 149.c.3
Conſiliarij & aulici recta & ſana licet auſtera principibus dare debent conſilia. 15.c.2.d
In Conſilio tarditas, in executione velocitas. 239. col. 2. c. d
in Conſiliis inueniendis præſertim in rebus & rebus ſubitis ingenij velocitas laudanda eſt. 239 c 2.d
Conſiliarius primarius Elizabethæ Reginæ Angliæ cur planeta vocatus. 56 c.1.a
Conſilium in rebus dubijs & incertis non tam à ratione noſtra, quam à Deo petere debemus ab eoque pendere. 118.c.2
Conſilium ſanum amici ſimile aromati. 383. c 2. d.& 384
Contentio de loco vitanda. 316 c.2 a quanta inde naſcantur mala.
Contritio quid. & eius vis. 415.c.1 d
Cõſcientiæ manifeſtatio quæ ſtatis temporibus à Religioſis fit ſuo ſuperiori quam vtilis. 7
Conſcientiæ bonæ quantum gaudium, quanta ſecuritas. 187.c 2 a b
Conſcientia mala deliciarum & voluptatum aſſiduus vermis eſt. 337 c.1.b
Conſcientiæ plagas qui non ſentit magis periclitatur quam qui ſubinde illas experitur 274.c 1.d.& ſeq.
Conſcientia bona nihil timet: mala ad omnia expaueſcit. 404 c.1
Conſcientia bona mendacia non curat 348.c 2 d Titi Veſpaſiani & D. Auguſtini egregia dicta in hãc rem. ibid.
Conſuetudo peccandi neceſſitatem quandam affert. 68. c. 2 a
in Conuiuiis olim ſapientes ſibi inuicem quæſtiones proponebant. 254.c 2 b
in Conuiuijs bellaria mellea. 291 c 2
in Conuiuiis olim ænigmata, problemata, aut gryphi à ſapientibus proponi ſolebant. 253.c.1.d
Coniugia moleſta & infauſta paſſim vnde. 108.c.1.a
Coniugij prima maximéque neceſſaria harmonia. 108. c 1.b
Conuicium ab irato aut inimico nobis inflictum ſæpè animi latentem morbum, neglectumue ſanauit. 294 c.1.d
Conuicia mordacia exacuunt iram & indignationem ſicut acetum vim nitri exacuit vt ebulliat. 335 c.1 b
Conſiderationis officia. 547.c.1 b
Conſideratio efficacior nulla dari poteſt conſideratione iudiciorum Dei & æternitatis beatiſſimæ vel miſerrimæ. 409 c 2.a
Conſultores quoſnam adhibere debeat Princeps. 149 c.2 b
Conſtantinopolis ipſo Pentecoſtes feſto à Mahometo capta in Turcarum manus venit. 159.c.1.d
Conſtantius Imperator ſycophanta. 419 c.2.d
Conſolationis Dei oleum quas facit metamorphoſes ingredientium Religionem. 192.c.2 b.c
Conſolationum ſpiritualium ſymbolum eſt oleum. 192 c 2.a
Contumelioſa & fallacia verba comparat cum Echo S Baſilius. 38.c 2.b
Concordiæ vis quanta. 85.c.1 b. illuſtratur exemplis. ibid. & 86.c 2
Conuerſatio bona & mala quanti momenti. 236.c.1.c d
Correptionẽ admittere prudentis eſt recti. 202.c.1 a b
Corripiens amandus vt medicus. ibid.
Correptionem alterius qui vult effugere, quid facere debet. 202.c.1.c
Correptionis aſperitas mitiganda, vt virus hirundinum dulcibus temperatur aquis. 480 c.1 b
Correptio manifeſta melior eſt quam amor abſconditus. 377 c.a
Correptio ſeuera ſed matura & amica opportune adhibita audienti res eſt nobilis & precioſa inſtar margariti fulgentis. 322.c 1.d & ſeq.col & 323
Correptionem qui ſpernit peribit, probatur exemplis & rationibus 430
de Correptione cor grua veterum ſententiæ. 322.c. 2 a.b
Correptio parentum & aliorum quam vtilis. 423 c.a
Correptio vnicuique eſt moleſta declaratur apologo. 423. c. 2 d. & ſeq.
Correptio quæ ab inimico manat vtilior eſt quam amor amici abſconditus, & vitia diſſimulans. 378 c 1 a
Correptio nimis acris eſſe non debet. 506.col.1.b
Correptio plus proficit apud ſapientem quam centum plagæ apud ſtultum. 44 c.2.& pag.ſeq.
Correptio debet eſſe prudens & cordata, lenis & blanda 323.c.1 b. gnomæ in hanc rem. ibid.
Correptio ſapiens in aure obedientē eſt ſicut inauris aurea & vaſa ſmaragdina 324 c.1.b c
Correctio congruo tempore adhibenda. 350.c 1 d
Corrigere aliquod vitium proximi qui vult debet illud ipſum primo corripere & corrigere in ſeipſo 82.c.1.d
ad Correctionem & mutationem corruptæ naturæ quantum valeat hominum cura. 228.c 1.b.c
Corui mali malum ouum, Prouerb. quid ſignificet. 482 c. 1. d
Coruini pulli deficiente eſca parentes laniant & vorant. 482.c.1 d
Corui etymon. 482.c.2.b.c
Coruus ſymbolum eſt dæmonis. 482.col.2.d
Coruus cur oculos inuadit. 481.c.2 d.& 482.
Corui malignitas. ibid & 482.
Corui longæua vita. 482 c.1 a.b
Corui ſunt inhumani in pullos, & viciſſim pulli in parentes. ibid.
Cordis caſtitas parit caſtitatem oris. 222 c.1 d
Cordium ſcrutatio pertinet ad plenam Dei ſcientiam & prouidentiam. col.1.b.c.d
Corda omnium hominum quo igne probat Deus. 37. col 1 c.d
Corda dura non niſi acribus plagis ſcinduntur, mollia vero leui caſtigatione. 123 c.1.c
Cor fatui quaſi vas confractum, & omnem ſapientiam non tenebit. 398.c 1. a.b
Cor noſtrum eſt ſpeculum cordis alieni. 394.c.2.a
Cor patet uxore. 394.c.2.b
Cor trium rerum eſt ſymbolum, mentis ſapientiæ & amoris. 23.c 2.b.c d
Cor ſapientis erudiet os eius, & labiis eius addet gratiam Prou. 16. verſ. 23. huius ſententiæ expoſitio. 23.c. 2

Cor vitæ eſt principium, eiuſque ſymbolum. 172.c.1.d
Cor prudens poſſidebit ſcientiam, & auris ſapientium quærit doctrinam, huius ſententiæ declaratio. 80. col 1
Corda hominum manifeſta ſunt prudentibus quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium. 393. c.1.c.d.& ſeqq
Cordis mundities parit gratiam labiorum. 222.c.2.b
Cor quam linguam cohibere eſt difficilius. 293.c.2.a
de Cordis puritate gnomæ. 223.c.1.a
Cor mundandi modus. 223.c.2.b c
Cordium arcana reuelauit Deus nonnullis eximiè ſanctis. 395.c.1.6
Cor mali vel malum tripliciter accipi poteſt. 333.c.2. d. & 334
Cordis mundities vnde pateſcit. 222.c.2.c
Cor Regum inſcrutabile cur. 313.c.1.b.c.d & ſeq.
Cordis munditia munditia, & gratia dicendi regem ſibi conciliat. 221 c.2 d
Cordis munditia quid. 221.c 2.d.& ſeq.
Cordis præparatio ad bonum pertinens ad ſalutem eſt à gratia Dei contra Pelagianos. 2.& 3
Cor & os eruditum tot fundit auri maſſas & tot gemmas quot ſententias. 145 c.1.b.c
Cor radix & fons omnium paſſionum. 57.c 1.c
Cordis noſtri terra per quatuor turbatur. 490.c.1
Cor Deus poſcit. 263.c.1.c.& ſeq.
Cordis & oculorum magna eſt ſympathia. 263 c.1 b
Corporis humani partes à quibus ſyderibus regantur. 258 c 1 a
Cor ſapientum dicta ſtabiliendum vt nauis impoſita ſaburra ne fluctibus iactetur. 230.c 2 c
Cordis dilatatio quid. 174 c 2.d.& ſeq.
Cordis lumen eſt Deus, Deique aſpectus, illuſtratio, gratia. 283.c.1.2
Cor hominis diſponit viam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus eius 12
Corpus Chriſti ponitur vt verborum ſub ſpecie panis, & ſanguis ſubſpecie vini. 144.c 1.c.d
Corpus qui delicatè nutrit ſentiet illud rebelle. 446. c 1.c
Corporis magna cura, magna virtutis eſt incuria. ibid.
S.Cornelius à S.Cypriano laudatus quod gradatim per ſingulos officiorum ordines ad Pontificatum aſcenderit. 316 c 2.d
Cornu Amaltheæ quid. 355 c 2.c
Creditor quaſi poteſtatem & ius habet in eum cui mutuum dedit. 216.c.2.d
Creditores priſcis legibus vendicabant ſibi debitores quaſi mancipia. 216 c.2.d.& 217
Creditori ius erat in corpus debitoris vt illud torqueret. 217.c.1.b
Creditores in commerciis cum alienis quomodo ſibi cauere debent.
Creatæ res animam humanam non ſatiant. 329. c.2
Creaturæ felicitas quæ. 8
Creaturæ in infinitum à Deo diſtant. 463.c.2.b
Creatio rerum cur vocetur verbum. 311.c.2.a
Crimen alicuius per contentionem & iurgium publicum non oportet facere. 317.c.1.c
Criminatores qui alios falſo criminis accuſant talionis pœnam ſubire coguntur. 190. c.2.c.
Crocodilus ſymbolum eſt mortis. 475.c.1.a
Crux Chriſti fuit quaſi triumphus, & quaſi currus triumphalis obedientis patientiæ, & patientis obedientiæ. 197.c.1.d
Cultura & labore res omnis conſeruatur. 74.c.2.b.c.d
Culpa quæque proprias parit culpas & pœnas. 217. col.2.d
Culpam minorem & occultam alia maiore & aperta Deus quomodo caſtigat. 20.c.1.a.b
Cupidus dilatat cordis ſui fauces vt omnia rapiat. 426. c.1. a
Cupiditati frænum iniiciendum. 395.c.1.d
Cupiditas eſt triplex. 425.c.1.c.d
Cupiditatis lucri & fraudum remedium. 144.c.2.c
Cupiditas tum videndi, tum audiendi inſatiabilis eſt. 395.c 1.c.d
Cupiditas inexplebilis eſt inſtar mortis & inferni. 395.c.2.d
Cupiditas diteſcendi monſtrum eſt ex S. Chryſoſtomo. 51.c.1.b
Cupiditas mater eſt iurgiorum & bellorum, indeque paupertatis & inopiæ. 426.c.2.c
Cupiditas cor contrahit, & ad terrena deprimit. 174. col. 2. 6
Curioſi Maieſtatis cæleſtis, & rerum diuinarum ſcrutatores à Deo acriter puniuntur. hac de re Emblema elegans Alciati. 343.c.2.d
Cura quid, & vnde dicta. 425.c 2.c
Cyrus Perſarum rex vinum ſibi propinatum cur noluit bibere. 273 col.
Cyrnii populi longæui vixerunt cur. 289.c 2 d
Cyrus Perſicè quid ſignificet. 17.c.2.d

D.

in DAuide tantum ſanctitatis ſplendorem non tam obſcurauit peccatum, quàm illuſtrauit pœnitentia. 293.col.2.d
Dauidis fortitudo quando magis eluxit. 30.c.1.b
Dauid quandiu abſcondit adulterium & homicidium ſuum Deo fuit exoſus. 415.c.1.c
Damnoſus aliis, damnoſus eſt ſibi. 370.c.2.d. & 371. c. 1.a
Dantis promptitudinem benignamque mentem & oculum magis reſpicit Deus quam doni magnitudinem. 218. c. 2. b
Debora propheti ſſa interpretatur apis. 290.c 1.b
Debitores olim fiebant mancipia à creditoribus cum non eſſent ſoluendo, torquebantur, ſecabantur. 216.c.2.d & ſeq pag.
Delatoris verba quæ. 72 c.2.d & p.73
Dæmon ſæpe terrificas imaginationes ſpectra, & timores immittit homini, vt eū in puſillanimitatem, deſperationem aliudue ſcelus præcipitet. 47 c 1.c d
Dæmonis aſperitate terrentur, deliciosis autem & mollibus veſtibus ad tentationem fortiter animantur. 285. col 1. d
Dæmones fraudes & mala ſuggerunt hominibus vt eos agant in ruinam & gehennam. 277.c 1.c.d. magna ſolertia & diſcretione eorum fuci delegendi. ibid.
in Dæmonis lucta ſpes & fiducia certiſſima de diuino auxilio murus eſt aheneus: nihilque tam timendum, quam diffidentia. 280.c.1.b.c
Dæmonis ſymbolum eſt coruus. 482.c.2.d
Delinquentes quomodo corrigendi. 116.c.2
Demoſthenes orator vnde tantam nactus facundiam. 192. c. 1. a
Democritus vitam dies aliquot produxiſſe fertur vapore mellis naribus admoto. 289.c.2.c
Dei nomen nomen eſt liberalitatis & magnificentiæ 221.c.1.b
Deus eſt ponderator ſpirituum tripliciter. 5.4.& 5
Dei ſapientia & potentia in minimis admiranda. 491. col. 2. d
Dei honor purè inueſtigandus. 6
Deo fucus fieri nequit. 288.c 1
Deus in eſſentia eſt ſpiritus puriſſimus & ſimpliciſſimus. 223 c.1 d
Deus eſt ſumma & increata puritas. 223.c.2.a
Dei gloria & immenſa maieſtas in quo elucet. 310.c.2.b.c
Deus eſt innocentiæ & iuſtitiæ tutor ac nocentum & iniquorum vltor. 412.c.2.b
Deus in curia cœleſti ſeptem habet Angelos primarios quaſi aſſeſſores. 564.c.1.a
Deus ſolus eſt cardiognoſtes. 394.c.2.d.& ſeqq.
Dei eſt ordinare & diſponere ſermones mente conceptos. 2
Deus vocatur propinquus vel conſanguineus hominis cur. 255.c.1.a
Deus propriè dicitur propinquus pauperum & pupillorum. 255.c.1 b
Dei eſt complecti & curare eos qui à cæteris negliguntur & deſeruntur. 255.c.2.b.c
Deus iuſtos protegit. 421 c.2.c
Deus cur vocatur ſæpe à Dauid exaltatio, altitudo, &c. 449.c.1.c
Deus per Salomonem aurifici cur comparetur. 37. col.1.d
Dei proprium eſt benefacere. 221.c.1
Dei dos propria beneficentia & miſericordia. 135.c. 2.b. c
Deus ſua gratia peccatores præuenit, monetque vt ſibi reconciliari velint. 231.c.2.c
Deus eſt auriga cordis, oris, & operis, 5

Deus ineffabilis. 464 c.1

Deus per eſſentiam eſt ipſa iuſtitia increata, à qua velut à fonte manat omnis iuſtitia. 50.c.1.b

Dei gloria eſt iudiciorum ſuorum celare rationes cur. 311.c.1 c.& 312

Deus in miſericordes eſt miſericors, in duros durus. 185.c 1.a.b.c d

Deus ſolus poteſt animæ immenſam capacitatem implere atque ſaturare. 120 c.2 d

Deum ſemper videre deſiderant beati. 329 c 2 c

Deus ſolus eſt bonum immenſum animam implens & ſatians. ibid.

Deus cauſas ſecundas diſponit, vnamquamque ſecundum ſuam conditionem. 96 c.1 a

Deus non eſt cauſa peccati. ibid.

Deus cur ſerpenti qui Euam decepit graues: Adæ vero leniores impoſuit pœnis. 123.c 1.a

Deus terrores panicos ſæpe immittit ſceleratis quod confirmatur exemplis. 404.c 2.b.c d

Diues & pauper obuiauerunt ſibi: vtriuſque operator eſt Dominus, huius ſententiæ expoſitio. 205 c.2.d. & pag. ſeqq.

Deus ex ſe propendet in miſericordiam, iuſtitiam vero non ex ſe exercit, ſed coactus impiorum ſceleribus. 164.c 2.d

Deus auctor omnis virtutis & omnis boni, contra Pelagianos. 173.c 2 b

Deus eſt verus cordium libripens, & ſpirituum ponderator. 173 c 1.b c d

Deus rex mentium ac dominus eſt. 171 c 1 d & ſeq.

Dei oculis omnia nuda ſunt & aperta. 142.c.1.a.b

Dei ira quibus gradibus contra ſceleratos exardeſcit. 168.c 2 a b & ſeq.

Deus maximè curat gubernationem Regum & regnorum. 201.c 1 c

Deus peculiarem habet curam rerum magnarum quæ multa complectuntur magnique ſunt momenti. 203.c.1 b.c

Deus ponderauit ſpiritum & opera Balſaſar regis Babyloniorum. 5

Deus animæ ſeruator cur vocetur. 188.c b.c

Deus viſus eſt quaſi antiquus dierum capillos habens candidos. 166 c.1.d

Dei ira magis timenda quam ira regis. 128.c.2.b

Deus eſt greſſuum ſanctarumque actionum director. 158 c 1.a

Dei eſt dare victoriam. 201.c 1

Deus decreuit vt regna & imperia ſibi viciſſim ſuccedant. 202 c 1 c.d

Deo dicenti credere oportet, etiamſi non capiat intellectus ea quæ dicit, contra hæreticos. 311.c 1.d. & ſeq

Dei arcana gloria repræſentata fuit curru Cherubico cur. 311.c.2.a

Deus ex ſe omnium vult ſalutem. 8

Deus omnia operatur propter ſuam gloriam increatam. 8

Deus eſt centrum amoris & amicitiæ. 10

Deus ſæpe rationem condemnat quæ hominibus iuſta videtur. 4

Dei vltio maxima cum ſinceram ſuæ voluntatis annunciationem ſubtrahit. 443 c.1 d

Deus omnibus benefacit, nulli malè. 523 c.1.a b

Dei nomen imperfectè, & quaſi per vmbram cognoſcimus. 463 c 2 a

Dei nullum eſt nomen illi adæquatum. 463 c.2

Deum non cognoſcimus niſi per relationem ad creaturas 463 c.2 a b c

Dei cognitio & SS. Trinitatis, quam difficilis. ibid. & 464

Dei definitio ex S. Auguſtino. 463. c. 2. c de Dei nomine gnomæ. 463 c 2 d

Dei ſapientiam infinitam quomodo Scriptura declaret. 461.c.1 c.d

Deo ſoli homo tribuere debet omnem ſapientiam. ibid.

Dei potentia & ſapientia ex quibus eluceſcit. 461 c.2. & 462. vbique ea. 463

Deum non eſſe vnum in perſona ſicut eſt vnus in eſſentia Salomon docet contra Iudæos. 461.c.2.d. & 462.

Deum habere filium. 464.c 1.d. & ſeq.

Deus quo ſenſu dicatur in cœlum aſcendere & deſcendere. 462 b c

Debitorum miſeria. 217 c 1.a

Deliciæ ſunt mendaces. 246.c 2.& ſeq.pag.

Deliciæ laxando animum eius rigorem & vires diſſoluunt. 285.c.2.c

Delectationes & res delectabiles huius vitæ ſunt limitatæ, modicæ & exiles. 329 c.2.a

Demadis oratoris ad Philippum regem libera vox 378.c.2 a

Dentium tria officia. 332 c.2.a

Deriſor qui bene monentes & conſulentes cordis hominibus eſt abominabilis 284.c.1.b & 287.c.1.a

Deriſores & proditores ſimiis comparantur. 150 c.1 c

Deriſor eijciendus vt ceſſet iurgium 221.c 1 c d.& ſeq.

Deſiderium omnia facit ſapida. 381.c 1.b.c

Deſiderium in anima eſt id quod fames in ſtomacho. 41.c 2 a

Deſidiæ gradus tres. 363 c.2.c

Deſides & pigros à capeſſenda ardua virtutis via diabolus & deliciæ carnis abſterrent. 362 c.2 b

Deſperationis cauſa. 69 c 2 a

Deſperatio eſt laqueus. 434.c.2 d

Deſperatione nihil execrabilius cur. 285.c 2 d

Deſperandum non eſt de Dei miſericordia ob criminum admiſſorum grauitatem. 285.c 2 d.

Deſperati vitam agunt infernalem. 69 c.2.d.& ſeq p.

ſi Deſperaueris laſſus in die anguſtiæ, imminuetur fortitudo tua. 284 c 2.& ſeq p.

Deſperatio ex D Thom. eſt maximum omnium peccatorum, quo ſenſu 285 c 2.d 286 c 1.a

Detrahentis linguam facies triſtis diſſipat ſicut Aquilo pluuias. 338 c 2.c.d.& 339

Detractoris lingua ſibi lethifera alteri qui patienter ſuſtinet iniurias ſalutifera 88.c.1.a

Detractor qua ratione compeſcendus. 339 c a

Detractoris artes & technæ 73.c.1 c.d

de Detractione vitanda ſententiæ 340 c 1.c

tam Detractori quam eum audienti imminet grauis pœna. 297 c.2 c. detractor liberè arguendus. ibid

Detractor eſt inſtar cenotaphii. 467.c.2 b

Detractorum verba comparat cum manna beatus Antiochus 18 c.1.d

Detractor edit carnes proximi. 261 c 1.b

Detrahens lingua rectè comparatur nubi imbriferæ. 339 c 2.a b

Detractoris lingua tres occidit ex D Bernard. 87.c.2. a b

Detractor ſimilis Aquiloni. 390.c.2.c

Detractores compeſcentium exempla. 330.c.2.d

Diabolus per obedientiam vincitur. 198.c.1.b

Diabolus eſt formica leo. 224.c 2.d

Diaboli typus eſt Crocodylus. ibid.

Diabolus eſt ſanguiſuga. 475.c.1.d

Diaboli duæ filiæ. ibid.

Diabolus eſt rex omnium qui in humidis locis degunt. 191.c.2 c

Diabolus eſt leo, vrſus, & lupus. 418.c. 2.c

Diabolus teſtis falſus cur vocetur. 197.c.2.a

Diabolus noſtræ ſaluti inuidet dum ad mundi voluptatem nos inuitat. 252.c.2.c

Diaconos pauortas honorabiles, Presbyteros turba contemptibiles facit. 330.c.2.b

Difficilia tria quæ. 483. c. 2. & ſeqq. myſticè ſecundum Iſidorum quid. 485.c.1.b

ad Dignitatem euectus & inferiores damno afficiens, inde deiectus eadem damna quæ aliis intulit, inferre cogitur. 370.c.2.b

Dignitates & magiſtratus ſi conferantur improbis viriſque probis anteponantur, non ſolum in ſapientibus reſtinguitur ſtudium virtutis, ſed ipſorum fraudes & artes imitari incipiunt. 347.c.1.b.c

Dignitates magnæ non ambiendæ. 316.c 1.

Diligentis meliora ſunt vulnera, quam fraudulenta oſcula odientis. 378.c.2.b.c.d & ſeqq.pag.

Dimidium plus toto, Platonis paradoxum quid ſignificet. 48.c 2 a

Dimidium plus toto, quando, & cur. 395. c 1 d. & ſeq.

Diogenes in aëre qui ad reſpirandum attrahitur animæ eſſentiam eſſe putauit. 324.c.1.a

Diogenis dictum de furibus priuatis & publicis. 230. c. 1. b

Diogenes ridebat hominum dementiam, quod viuum corpus corrumpant ſordibus luxuriæ, mortuum vero condiant balſamo. 264 c 2.c

Dionyſij Syracuſanorum tyranni fucata felicitas & miſera. 242.c.1.d

Dipſas ſerpens quis. 270.c.1.c
Directio Dei ſupernaturalis multiplex. 156.c.2 & 157
Diſciplinæ bonæ in vrbe vel Collegio tria indicia. 547.c.2.b
Diſcordiarum cauſa & radix quæ. 54.55
Diſcretionem eſſe omnium virtutum principem dictitabat S. Antonius. 181.c.1.a
Diſcretionis ſpirituum donum quod. 391 c 1.b
Diuitiæ quid. 471.c.1.d.& ſeq.
Diuitiæ iniuſtè partæ præſertim tranſeunt ab iniquo poſſeſſore ad iuſtos & rectos. 412. c.1.a. exemplis demonſtratur. ibid.
Diuitiæ ſunt ſpinæ & laquei. 212 c 1 b
Diuitiæ comparantur vmbræ. 77 c 1 d
Diuitiæ in manu ſtulti quid. 50.c.2.d.& 51
Diuitiæ ſine ſapientia inutiles & vanæ imo noxiæ. 50.c.2.d. in opera pietatis & miſericordiæ expendi debent. 50.51
Diuitiæ ex Ariſtotele quid. 51.c.1.a
Diuitiæ malè partæ peregrinantur ab vno ad alium. 179.c.1 b c.d
Diuitiæ ſeruis fugitiuis comparantur à S. Chryſoſtomo. 179.c.1.c
in Diuitiis comparandis quis finis proponendus. 248 c.2 b
Diues in opinione quis. 248.c.2.c
Diuites ſuperbi qui ſuperbè & imprudenter volunt ſe rrgnare diuitem. 249.c.1.a
Diuitiæ malè partæ non ſunt ſtabiles. 129 c.2.b
Diuitiæ non proderunt in die iræ, niſi ex illis fiat miſericordiæ opera. 11
Diuitias qui per fraudes & mendacia colligunt quibus laqueis vinciantur & ſuffocentur. 178.c.1.b.c.d.& ſeq. col.
Diuitiæ male partæ vocantur panis mendacij cur. 147. col. 2
Diuitias iniuſtè partas permittit Deus rapi & fiſco, iudice, vel Principe.
Diuitiæ liberaliter erogatæ addunt plurimos amicos. 96. c. 2. b
Diuitiarum fugacitas. 249.c.1. comparatur aquilæ in cœlum euolanti. 249.c.2.d & ſeq pag.
Diuitum durities taxatur à Salomone. 90 c 1.d & 2
Diuitis probitas maximè conſiſtit in eleemoſyna. 412. c.2.d
Diuitiæ ſunt impedimentum ſapientiæ. 413.c 1.a b
Diuites habent ſpecimen ſapientiæ: pauperes vero rem & medullam ſapientiæ. 413.c.1.d
Diuitis epulonis durities iuſtè à Deo punitur. 185.c.1. c.d.& 186
Diues carens ſapientia & virtute eſt ſimia purpurata. 409.c. 2. b
Diuiti Deus dat opes: pauperi ingenium & ſapientiam. 413.c.1.c
Diuitem qui malis artibus opes acquiſiuit in hac vita & in æterna gehenna. 177. col 2 d. & ſeq.pag. declaratur venuſto apologo corui & ſerpentis, item caſſitæ. idib.
Diuitis & creditoris oculos Deus quomodo illuminant. 440. c. 1. d
Diuites congregando diuitias aranearum telas texunt. 76.77 c.1.2
Diues pauperibus imperat, & qui accipit mutuum, ſeruus eſt fœnerantis 215.c.2.b.c.d.& ſeq.pag.
Diuitiarum commodum, quas moderatas ſibi comparare quiſque debet. ead.c.d
Diues paupere eget, & pauper diuite. 207. c.1. in quo mira Dei ſapientia & diſpoſitio apparet. 207.c.2.a.b
Diuitiæ & diuitiarum ſymbolū Camelus eſt mercibus onuſtus. 251.c 2.c
Diuites pauperes aſpernari non debent, ſed eas vt fratres complecti, alere & fouere. 208.c.2 b
Diuitiarum pulchritudo in quo ſita. ibid.
Diuitiæ cœleſtes pauperi & diuiti quærendæ. 208. col. 2. c
Diuites in Republ. eligi ſolent in magiſtratus, cur. 216. col. 2.a
Diues Deo quis. 216
Diuites pauperibus modeſtè imperare debent. 216.c. 1.b
Diuitiarum praui effectus. 470.c.1.c
Diuites & voluptuarij cur negent Deum. ibid. & ſeq.
Diuitem & pauperem paſcit Dominus & illuminat. 490.c.2.
Diuitis multi amici: pauperis pauci. 96.c 1.c.d. & ſeq. col.& 97.col.2
Diuitiæ ſpirituales quæ. 51.c 1.c.d.cui proſint.ibid.
Diteſcendi modus. 410.c.2 d
Diteſcendi ſtudium nimium vitandum. 248. col. 1. c. & ſeq.
Diuinatio in labiis regis: in iudicio non errabit os eius, Prou. v.10 c.xvj. huius ſententiæ explicatio. 12 13.14.
Diuinitas non definienda, ſed ſilentio adoranda. 464. c 1 a b
Diuturna ſunt qui paulatim creſcunt quæ citò contra. 479.c.1 c
Doctrina veri per patientiam noſcitur huius ſententiæ expoſitio. 102
Doctrinæ & parabolarum pulchritudo in quo conſiſtit. 250.c.2.d.& ſeq.pag.
Docentium praua doctrina qualis. 254.c.1 c
Doctrinam ſuam plus æquo qui iactant, ludibio habentur. 51.c.2.d
Doctrina erronea dimittenda eſt tanquam adultera. 90 c.1.d
Docendi honor indoctis non debet committi. 347.c. 2.d
Doctrina viri per patientiam noſcitur. 102.col.1.c.d, & ſeq.
Doctor Catholicus eſt fidelis legatus. 324.c.2.b
Doctorale decus quod. 231 c 1 a
Doctores & ſuperiores qui ſubditos peccantes rigidè caſtigant cum ipſi grauiora peccent conſumentur virga iræ ſuæ. 218 c.1 d
qui Docent proba & æqua cum ipſi ſint iniqui verbis ſuis damnant ſeipſos. 218. c 1.d
Doctor ſuam aliis communicans doctrinam eam adauget. 427 c 2.b.c
Doctor ſapiens diſcipulo propinat amaram diſciplinam & correctionem.
Doctoribus quadruplex delatum oſculum. 300.c.2.c
Docendo alios quis docet ſeipſum. 22.c.1.c.d
Doloſè ſuis dolis illaqueantur. 434.c.1 d
Doloſus tegens internam cordis malitiam per verba amica & blanda ſimilis eſt argento ſordido tegenti vas teſtaceum 168.c.2.a.b.c
Doloſos Dei prouidentia ſæpe punit talione. 411.c.1 c.d
Doloſi incidunt in fraudes & dolos quos aliis ſtruxerunt. 180.c.2.d
Doloſus homo per Proteum à veteribus repræſentatus. 180.c.1.b.c.d
Domini eſt gubernare linguam. 2.3
Domiducus Deus apud Gentiles quis. 158 c.1.a
Domitiani Imperatoris immanis ira & crudelitas. 16. 17
Domitianus Imperator maxime pauidus & ſuſpicax erat. 105 c 2 c.d
Domus ædificatur prudentia, arte, virtute. 277.c.2
Domus optima & familia quæ ſecundum dicta ſeptem ſapientum Græciæ. 278.c.2.b
Domus ſpiritalis putà animus ſanctus ædificatur triplici ſapientia. 278 c 2.c
Donum in ſinu quod dicatur. 186.c.1 d
Donum magis æſtimatur ex affectu dantis quam ex doni præſtantia. 218.c.2.c
Dono gratiam conciliat oratio. 219.c 1.a
Dormire in medio mari quid ſignificet. 272.c 1.d.& ſeqq. pag.
Dulcedo nauſeam & faſtidium parit cur. 329.c.2.d
Dulcia ſunt grauia. 330.c.1.a
Dulcia plus habent ſucci & alimenti cur. 330.c.1.a
Dulcibus cibis implemur & ſaturamur quam auſteris cur 330.c.1.a.b. cur Dulcia citius implent ac paulo poſt vertuntur in faſtidium. ibid.
Dux Albanus principes nonnullos ad ſolenne conuiuium mutatos capite paulo poſt mulctauit. 247. col. 1. b
Dux prudens & rei bellicæ peritus in bello quantum valeat. 281.c.1.a.b

E.

8. Ebba Abbatiſſa vt Danorum laſciuiam effugeret quid egerit. 553.col.2.b
Ebion hæreticus cur ſibi hoc nomen arrogauit; & quænam fuit eius hæreſis 129.col.2.d

Ebrietas quàm fugienda: eius natura & praui effectus 513. c. 2. gnomæ de hac re. ib. & 514
Ebrietatem quaſi inſaniam fugere oportet. 328. c. 1. d
Ebrietatis effectus & damna. 128. 129. 130
Ebrij gentium idola ſunt. 129. col. 1
Ebriis æterna maledictio, & damnatio gehennæ paratur. 266. col 2. c
Ebrietatis multa damna, eaque grauia. 266. col. 2. b. c. d. & ſeq. pag. 271. col. 1. b. c. d. & 273. col. 1
Ebrioſi varias informes beſtiarum formas ſpecieſque ineunt. 266. col. 2. d
Ebrius eſt dæmon voluntarius. 267 col. 1. c. d
Ebrij nudant & enunciant omnia cordis arcana & ſecreta. 269 col. 2. b
Ebrius baſiliſco comparatur. 270. c. 1. c & ſeqq.
Ebrietatis remedium. 271. col. 1. a. b
Ebrietatis effectus. 271. col. 1 b. c. d
Ebrietatis pictura ex S. Auguſt. 271 col. 1. d
Ebrioſi & vinolenti cor habent in lingua. 271. col. 2. c
Ebrij peiores & luxurioſiores ſunt beſtiis 271. col 2. d
Ebrius ſimilis nauclero dormienti qui in naui iactatur fluctibus, uſque hauritur & mergitur. 272. col. 1. d & ſeq.
Ab Ebrio reipublicæ adminiſtratio rectè peragi nequit 273. col. 1 c. d
Ebrios aſinis & canibus turpiores. 274 col. 2 d
Eb[illegible] præſentis, & futuræ æternæque [illegible] dictionis [illegible] catastrophe a. 273. col. 1. c
Ebrij [illegible] comparantur. 268. col 2. b
Eb[illegible] damna. 268. col. 2. b. c d. & 273. col. 2. d. 274. col. 2. & ſeq.
In Eccleſia Deus per doctores & ſapientes cuſtodit veritatem, & falſitatem illi contrariam ſupplantat & obterit. 224 col 2. a
Eccleſia ſeu limina ſancta ſicut nauis omnis generis annonam fidelibus affert. 527 col. 1 a. b
Eccleſia malignantium eſt mulier litigioſa. 181. c. 2 c. d
Eccleſiæ menſa. 242. col. 2. a
Eccleſia omnes ſcholas philoſophorum, ſynagogam Iudæorum, & ſcholas hæreticorum vera fide, ſapientia & virtute tranſcendit. 548. col. 2. c. d
Eccleſiæ lucerna non extinguetur. 551. col. 2. c
In Eccleſia eminentem aliquem honoris gradum non oportet ambire. 316. col. 1. b
Eccleſia & anima fidelis veſtitur fortitudine & decore. 542. col. 1. b
Eccleſia militans ingenti gloria celebrat Feſtum omnium Sanctorum 414. col. 2. c
Eccleſia & anima ſancta ſponſo ſuo Chriſto reddit bonum & non malum. 523. col. 1. b
Eccleſiaſtes ſecundùm Hebræos teſte D. Hieronymo, Liber eſt pœnitentiæ Salomonis. 305. col. 1. d
Educatio bona parentum certum eſt ſignum diuinæ prædeſtinationis filiorum. 136. col. 2 d. & pag. ſeq.
Educatio ſeuerior filios facit vegetes & fortes exemplo Halcyonis auis ex S. Ambr. 114. col. 1 d
In Educatione filiorum duo extrema cauenda, deliciæ ſcilicet, & nimia ſeueritas. 114. col 2. c
Educatio ſeruilis filios facit ſeruiles & puſillanimes 115. col. 1. a. b
Educatio ſeuera facit robuſtos. 257. col. 1. b
Educationis ſtudioſæ liberorum vſum ſtatuit exemplum S. Ambr. 46. col. 2. a
Educationis ſeueræ filiorum exemplum Alcyon auis.
Egeſtas & fames ſtimulus ad laborem 25 col. 2. a. b
Egeſtas vti facit fures, ſic & proditores. 332. col. 2. d
Egeſtas miſerabilior quæ ex S. Auguſt. 93. col. 2. d
Electores Regum & Principum, quem regem vel Principem eligere debeant. 104. col. 1. d
Eleazarus ſenex nolens comedere carnem porcinam lege vetitam, iuſſu Antiochi excarnificiatur. 167. col. 2. a
Eleemoſynæ vis quanta. 111. col. 2. d. & ſeq. pag.
Eleemoſyna eſt fœnus Deo, idque fructuoſiſſimum. 112. col. 1. a b. & 2. eſt ars omnium quæſtuoſiſſima. 111. col. 2. b
Ad Eleemoſynam exercendam tam corporalem quàm ſpiritualem ingentes ſtimuli. 111. 112. 113
Eleemoſyna quomodo facienda. 218. col. 2. & ſeq pag.
Eleemoſynæ commendatio. 185. col 1. & 2. a & 186
Eleemoſynæ quæ apparuit S. Ioanni Eleemoſynario vox. 81. col. 1 b
Eleemoſynæ & beneficentiæ quanta vis. 220. col. 1. d & ſeq.
Eleemoſyna facta ex amore Dei & proximi eſt actus charitatis. 220. col 1 b
Eleemoſyna ſpecie reginæ apparuit S. Ioanni Eleemoſynario. 220. col. 2. d
Eleemoſyna danda hilariter. 219 col. 2. a. b. c
Eleemoſyna ditat, probatur exemplis. 219 220
Eleemoſyna eſt prædium quouis agro fertilius. 119. col. 2. d
Eleemoſynæ & miſericordiæ in pauperes quanta vis. 185 col 1. a. b
Eleemoſyna eſt ars omnium quæſtuoſiſſima 427. col. 1
Elephas rex animalium tardus eſt ad iram cur. 337. col. 2. a
S. Elizabetha Andreæ Hungarorum Regis filia lanam manibus operabatur & lignum. 525 col. 1. b
S. Elizabetha Luſitaniæ regina de adulterio falsò apud Regem accuſata. 371. col 1 a
Elias Propheta cur ab Eliſæo nuncupatus Currus Iſrael & auriga eius. 443. col. 1. b
Eloquentiæ vis quanta. 193. col. 2. b
Eloquentia in quo maximè conſiſtat. 146. col. 1. b
Eloquentia inanis & verboſa quæ. 99
Elymas Magus ſtultè S. Pauli prædicationi reſiſtens, ab eo cæcitate percuſſus fuit. 351. col. 1 b
S. Elzearius Comes Arianus ad omnes etiam atrociſſimas iniurias immotus qua conſideratione. 327. col 2. a
Emanuel Rex Luſitaniæ laudis eloquentiæ amans, litteras Aloyſio Puluenæ ſcribere ad Pontificem iuſſit, & quid egerit Aloyſius. 315 col. 2. c
Empedoclis philoſophi ſtoliditas. 227 col. 1. b
Epiſcopatus onus Angelicis humeris formidabile cur. 5. col 1 a b
Epulæ & deliciæ pariunt egeſtatem, tum corporalem, tum ſpiritualem. 189 d. 190. a. b
Equi variæ ſignificationes. 203. col. 2. & ſeq.
Equus ferox & indomitus qua ratione edomitus fuit & curatus. 211 col. 2. a
Eremitæ cuidam poſtulanti à Deo quodnam donum cuperet, quo eius gratiam, cœlumque promereri poſſet, quid reſponderit dæmon. 263. col. 1. d & 2
Ericis porcelli hortenſis dolus & calliditas. 210. col. 1. a. b
Eſurientibus omnes cibi ſapiunt. 381. col. 1. a. exemplis oſtenditur ibid
Euagrij philoſophi qui pecunias in pauperes Syneſio Epiſcopo dederat illuſtre exemplum. 113. 114
Euangelio, Religioni, regulis à Patribus ſancitis, aliqua quaſi perfectiora audere velle, tacita eſt arrogantia 239. col. 1. b
Euchariſtiæ effectus eſt dominium animæ & paſſionum ſi cooperemur. 244. col. 1. d. & ſeq.
Euchariſtiam ſumens non tantùm Chriſtum manducat, ſed & remanducatus a Chriſto. 244. col 2 a
Euchariſtiæ decem miracula. 244. col 2. d. & ſeq. pag.
Euchariſtiam ſumens peccator iam pœnitens, quaſi ſe tranſſubſtantiare debet. 244 col 2. & ſeq
In Euchariſtia ſumma requiritur conſideratio. 244. col 1 a
Euchariſtia & S. Scriptura ſunt victus in præſenti vita. 143. col. 1. d
Euchariſtiæ menſa. 243 col. 1. d. & ſeq. col.
In Euchariſtiæ ſumptione cultor diſcretionis & fidei adhibendus. 244. col. 1 b. indignè eam ſumens quantum peccet. ibid.
Euchariſtia deſiccans buccella, cur vocetur à nonnullis. 36 col. 1 b
S. Euergiſtus Colonienſis Archiepiſcopus ſalutans ſanctum Gereonem & ſocios martyres ipſos audiuit applaudentes. 414. col. 2 d
Examen conſcientiæ ad animę perfectionem & profectum vtiliſſimum eſt. 547. col. 1. d
Excelſa ruinę vicina; humilia, ſtabilia & ſecura. 52. col. 1. b.
Excellentię cupido radix eſt diſcordiarum. 55. col. 1. & 2
Exempla Patrum ſunt mel. 291 col 1 d
In Expiationis feſto duplex hircus quid repręſentabat. 191. col. 1. d
Exercitus Imperatoris conſilio atque arte regitur, perinde ac nauis clauo & gubernaculo. 280. col. 2. d. & ſeq.
Ezechias pietatis & rerum ſacrarum valdè fuit ſtudioſus. 309. col. 2. c

Ezechias cur per Iſaiam à morbo lethali ſanatus eſt. 200. col 1 d
Ezechielis quatuor animalia extenſas ſuas pennas, & capita ſurſum habentia, quid ſignificent. 6

F.

FAcici impoſtura & fucus à prudentibus facilè ex notis & ſignis deprehenditur. 394. col.2.c
Facies nullis eadem & eadem vox, quod eſt quaſi naturæ miraculum. 393 col.20
Facies triſtis appoſitè comparatur Aquiloni. 339.col.2
Faciem Dei vel Principis requirere, quid ſignificet. 450. col.1. b c
Facies hominis ſpeculum eſt cordis. 59.col 2.a
Fallaciorum ſcelus grauiſſimum. 178 col.1.d
Famæ nominis & gloriæ ſymbolum eſt lucerna. 151. col. 1. a b
Fama præſtat opibus triplicem ob cauſam. 205.c.1. & ſeq.
Fama quanta cura cuſtodienda. 205.c.2
Fames optimum condimentum. 380.c. 2. d. exempla ibid.
Famuli herorum gratiam & beneficentiam viliſſimis & paruis officiis ſibi conciliant. 392.c.1.c. d.& ſeq.
Fatum quid apud veteres philoſophos: quos proinde refutat S. Auguſt. & alij. 95.c.2.c
Fauus mellis eſt ſapientia mellita, cur. 290.c 2 d
Fauus & mel myſticè quid ſignificent. 291.c.1 b.c.d
Fauor in aula eſt vt lior quàm aurum in arca. 205. c.1 a
Familia roboratur à prudentia. 278.c.2.a
Fauus propriè quid. 290.c.2.c
Felicitas ſumma eſt virtus & gratia Dei. 409.c.2.b
Felicitas ex S. Auguſtino in quo conſiſtit. 290.c 2.d
Felicitatis æternæ via. 847.c.2. ad eius deſiderium vehemens ſtimulus. 488.c1.a.b.c.d
Felicitas & infelicitas hominis vnde oriatur. 157. c 2.b. c
S. Felicitas. 519.c.1 a
S. Felicitatis ſeptem filij à matre accenſi ad martyrium. 24.c.2 c
Feminæ ſe reformantes ſtudio caſtitatis. 553.c 2
Feminæ ſimiles fontibus ſuper terram erumpentibus. 133.col.1
Feminæ ſtrenuæ cum ſuis puellis & ancillis, non tantum per diem, ſed & noctu ad lucernam vacabant lanificio. 531.c.1.a
Feminarum proprium opus lanificium. 524. col. 1.r probatur exemplis ibid. gnomæ hac de re, col.2
Feminarum decus fuſum tractare; virorum dedecus. 525.c.1.c
Femina illex & libidinoſa perdit maiorem hominum partem. 266. c. 1. d. & ſeq. col.
Ferdinandus 2. omnium Sanctorum feſto per octauam recurrente Pragam totámque quaſi Bohemiam expugnauit. 159. c.1.c
Ferdinandus II. Imperator acre & internecinum bellum induxit hæreticis. 409.c. 1. a
Ferdinandum Imper. Principes hæretici volentes ſuis ditionibus exuere per conſpirationes clancularias per eaſdem ſuis ab ipſo exuti ſunt. 411.c.2.a
Ferdinandus 2. Imperator qua ratione Sileſiam ad Fidem orthodoxam conuertit. 191.c.1.c
Feruentes ſi feruorem intermittant, euadunt tepidiſſimi, cur. 539.col 2 a.b. probatur exemplis ibid.
Fertilitatis agrorum ſignum ex copia coruorum. 482. c 1.c
Feſtinatio quantum noceat. 94.c.2
Feſtinationis comites error & præcipitantia. 154 c.1.c
Ficus arbor. 392.col.1.d. & ſeq.
Fidei fortitudo parit fortitudinem ſpei. 286 col. 1. b ſpes autem robur impetrat à Deo ad vincendum: quod probatur exemplis. 286.col.1 b.c
Fidei noſtræ arcana myſteria non committenda inſipienti qui ea non capit, ridet & deſpicit. 254. col. 2.a
Fidei obſtrictæ nodus apud Veteres quomodo exprimebatur 534.c.2 a
Fideles & ſancti ſuam ſanctitatem quantacunque ſit, debent B. Virgini 529.col.2.b.c
Fidelis omnia ſua Deo reuelare, reſignare & committere debet. 6
Fidelis vir rarus. 235. col. 1. exempla eorum qui fideles extiterunt. ibid. & c.2
Fideles & martyres continuas perſecutiones paſſi ſunt primis trecentis Eccl. annis vſq; ad Conſtantinũ. 10
Fideli ſeruit mundus. 38.c 1 & ſeq.
Fideli primò & ante omnia quærendus eſt Dei amor & cultus, cur. 18
Fidelis quomodo fit robuſtus. 285.col 2.a
Fideles debent eſſe μονότροποι. 367.col.1.d
Fidelis vir multum laudabitur. 422.col.1.a.b c
Fideiuſſor non debet eſſe præceps in ſponſione pro extraneis. 147.col.1.b
cum Fideiuſſoribus verſari non oportet, cur. 237. c.1. & ſeq.
Fideiubendo pro extraneis ſibi conſulendum pignore, cur. 146. c. 2. & ſeq. p.
Filij Dei duo ſunt nomina propria relatiua. 464.col. 2. b. c
Filii Dei generatio duplex. 464.col 2.d
de Filiorum ſtudioſa educatione à parentibus. 40
Filius obedientiam & reuerentiam debet præſtare parentibus. 261. col. 1. a
Filiis piis in Scriptura dicitur Deus parare lucernam. 151. a. b
Filiorum vitia adſcribuntur parentibus. 410.col.1.a
Filius ſapiens quis. 409. col. 2 c.d. & ſeq. inſipiens quis. ibid.
Filij mutationis qui. 516.c.2.&517
Filius qui ſuos affligit parentes infelix in hoc & altero ſæculo. 123.124. exemplis illuſtratur 124 col 1 a
à Filiis parentum dogmata velut oracula ſunt excipienda. ibid.
Filium inobedientem & proteruum licitum erat olim parentibus auctoritate publica interficere 115. c.2.a.b
Filius bona paterna furans eſt ſocius homicidæ. 424. col. 1
Filij peccant mortaliter ſi notabilem ſummam parentibus ſurripiant. 424 c.2.a
Filij non ſunt domini bonorum parentum, nec eorum habent adminiſtrationem. 424 col.1 d.& ſeq.
Filius decoctor tandem euadit homicida & prædo. 424. col. 2. a
Filiorum & poſterorum ſymbolum eſt lucerna. 151. col. 1.c. d
Filiorum prædeſtinatio & ſalus vnde pendeat. 257. c. 1. d. & 2. reprobatio vnde. ibid.
Filius ſtultus ira patris: & dolor matris quæ genuit eum. 60.col. 2.c d & ſeq. p.
Filius bonis moribus à patre erudiendus ac reformandus. 114 col.1.& ſeq.
Filij vita eſt quaſi lucerna accenſa à patre. 18.c.2. a
Filius ſtultus dolor patris cur. 106.c.1.& ſeq.
Filius qui ſuperbis oculis & toruis parentes deſpicit, meretur à coruis lacerari, cur. 481.col 1.c.d.& ſeq.
Filius à patre eruditus, patri magnæ eſt conſolationi & refrigerio. 442 col 1 d
Filius ſtultus parentibus probro eſt & ignominiæ. 56. col. 1.c d.& ſeq.pag.
Filij bonum & decus eſt, decus & bonum patris. 262. c. 2 a
Fiſcus rapit quod non capit Chriſtus. 230. col.1.a
Flagella quælibet quibus affligimur non referenda ad hominem, vel ad diabolum, ſed ad Deum. 126. c 2.a.b
Flagellat Deus filios ad diſciplinam; reprobos ad pœnam. ibid.
Fœnerari Deo quam quæſtuoſum. 112.113
de Fontium & fluuiorum geneſi quorundam opinio. 462.c.2.b.c.
Fortitudinis maioris opus eſt dura pati quam fortia agere. 30.c.2.c 2.& pag ſeq.
de Fortitudine gnomæ philoſophorum. 286.col. 2.b c.d
Fortitudo ex D. Thoma quo ſenſu maior ſit virtus quam patientia. 29.c.2.c.
Fortitudinis duæ partes. 30.c.1 a
Fortitudo animi & virtutis in quo conſiſtit. c.2 d
Fortior eſt qui cupiditates quam qui hoſtes vincit. 280. col.2 a
Fortes, qui latis ſunt naribus, infirmi qui breues habent nares & modicè reſpirant. 102. col. 1. b. c
Fortis vir aduerſis roboratur, ſuaque fortitudine acuitur, vti gladius cote acuitur. 286.c.2.c

Fortuna

Fortuna dea apud Antiquos. 32 col. 2 b.c
Fortuitò nihil accidit ſed omnia fiunt Dei prouido iudicio & conſilio. 32. col 2.c d
Fortuna quiſque ſua contentus eſſe debet. declaratur apologo Cameli. 251 col. 2.b.c
Fortunæ bonæ cœlum non eſt cauſa ſed Deus. 157. c.2.b c
Fortunam proſperam qui ferre non poſſunt. 445 col. 2 exemplis probatur. ibid
Forma corporis ſæpe index & ſpecimen eſt formæ animi. 554 col. 1.d.
Formicarum ſapientia. 492.col.1.c.d. & ſeq.
Fornix triumphalis. 161 col. 2.c
Fornicis acceptiones variæ. 161 col. 2.c.d.& ſeq pag.
S. Franciſci humilitas. 460 col. 1.b
S. Franciſcus mirus fuit Euangelicæ paupertatis amator. 93.col.1.d
S. Franciſcus quomodo diſſidentes Magiſtratus Senenſes & Epiſcopum conciliauit. 335.col.2.d & ſeq.
S. Franciſcus à dæmone quadam nocte vexatus, cur. 285. col. 1 d
S. Franciſcum ſpe beatitudinis æternæ omnis paupertas, omnis labor delectabat. 487. c. 2.c
S. Franciſcus accepto cœlitus nuncio de ſua prædeſtinatione & ſalute, per ſeptem dies continuos quaſi impos ſui nec poterat comedere, nec bibere. 341 c. 1. c
S. Franciſcus Euangelicum ſilentium à fratribus volebat obſeruari cur. 88. c.1.
S. Franciſci hoſpiti cuidam benedictio. 470 col. 1.a
Franciſcanus quidam quomodo cuiuſdam hæretici inſolentiam retuderit. 351. col. 1 d & ſeq.
S. Franciſcus Xauerius innumera Indorum millia ad fidem & ſanctitatem conuertit. 164.col 2 d
S. Franciſcus Xauerius filium morti à parente deſtinatum eripuit. 114. col. 1.b.c
S. Franciſcus Xauerius cum Indis & Barbaris quomodo agebat 67 col. 1 b
S. Franciſcus Xauerius per obedientiam Indos vicit & Chriſto ſibique ſubegit. 199.c.2.a
S. Franciſcus Xauerius certa in Deum fiducia & ſpe, dæmonis ſuggeſtiones, machinationeſque omnes, quibus iter ſuum in Iaponiam impedire conabatur velut telas aranearum diſſlauit. 289. col. 1b.c
S. Franciſcus Xauerius & Ignatius innumeras & ingẽtes perſecutiones Deo nixi animoſè & intrepidè ſuperarunt. 404 col.2.d
Fratres ad quid Deus producit. 52.col.1.d.& ſeq & pag. 53
Fratres inter ſæpe ſunt ſimultates. 185.col. 2. c d
Fratrum lites acerbæ & ſæpe irreconciliabiles, cur. 84 c.2.& 86.col.1.
Frater qui adiuuatur à fratre quaſi ciuitas firma. 84 gnomæ ad id philoſophorum. 85.col 2.d
Fraus & vis in machinantium caput iuſto Dei iudicio ſolet retorqueri 190 c. 2. exemplis probatur. ibid. & ſeq. pag.
Fraudes in caput auctorum recidunt. 434.c.1.d & ſeq.
Fraudes alteri ſtruens iiſdem ſæpè comprehenditur, quod probatur exemplis. 370.c 2.c d.& 371
Fraudes & ſcelera occulta Deus punit per publicam infamiam & pœnam. 370.col.1.a
Fraudulenti odium & fraudes deferuntur ad iudices, iuſtaque pœna mulctantur. 370.col.1.d
Fraudulentus in longiori colloquio, vel crebriore cõuerſatione ſe detegit. 368.col.2.d
Fraudulentorum laquei 178.col.1 b c
Frontium ſpeculum imago eſt annorum. 57.col.1.a
Funda tria ſignificat. 355. col. 2 a
Fuſum ducere allegoricè quid ſignificet. 535. col.1. c d myſticè. ibid. col 2 b.c
Furti ſocietas multiplex. 448.col.1.d & ſeq.
Furti tam reus eſt ſocius & qui participat in furto, quam qui furtum committit. 448 col.1 c.d
Futuris non fidendum. 373 col. 1.& 2

G.

Galenus tria documenta ſibi à patre tradita obſeruando ad ſanam longæuitatem peruenit. 57. col.1. d. & 2.col.
Galli natura & proprietates. 500. col.2 & 501.502
Gallorum pugnæ ad quid à maioribus inſtitutæ. 501. col 1.b c
Gallus Marti ſacer habitus. ibid.
Galli certamen acre deſcribitur. 501. col.1.d & ſeq.
Gallum nutrias ne tamen ſacrifices. Prouerbium Pythagoræ quid indicet. 501col.2.c
Garrulitas imprudens & mordax dicacitas multum mali tam ipſi loquaci quam audientibus affert. 504
Garrulus eſt gracus, cygnus ſapiens. 180 col. 1. a
Gedeon cum paucis militibus ingentem exercitum fudit fugauitque. 149.col.2.a
Generoſus ſimilis leoni. 225 col.1.c
S. Genouefæ lucerna ab Angelo accenſa. 531.col. 1.c.d eius encomium. ibid.
Georgij Caſtrioti, qui Turcarum terror, ruentis in prælium mos. 227 col.1.a
S. Gertrudis gaudium & iubilus in morte. 544 c.1. b.c. oſculus os Spiritus ſancti 545.col. 2.a
Gigantes quid ſignificent. 188 c.1.a. etymon eorum. ibid. & 189. c.1.a
Gloria quid ſit. 206.c.2.a
Glorioſus vir in verbis & promiſſis ſuis comparatur nubibus & ventis. 325.c.1.b
ne Glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariat dies. 275
ex Gloria increata naturaliter & neceſſario reſultat gloria creata, qua ſuum creatorem laudare omnes creaturæ 8 gloria creata eſt duplex ibidem, nõ propter gloriam creatam Deus mundum creauit ibid.
S. Gorgoniæ elogia pietatis. 540.c 1.d
B. Gorgonia liberalis admodum in pauperes. 534 col 2.b.c
S. Gorgoniæ pax & gaudium in morte. 544. c. 1 b
S. Gorgonia ſolam animi pulchritudinem agnoſcebat. 554 col.2.b.c
Gratia animæ pro reſpiratione eſt. 163.c. 2.b
Gratia cur aſſimiletur luci ſpiritali, voceturque lux & lucerna. 163
ad Gratiam via crux & mortificatio. 548 c 1.a
Gratiæ ſymbolum eſt oleum. 192.c.1.d
Gratia ſubſequens maior eſt, magiſque neceſſaria quã præueniens. 12
Gratia Dei præſtat rebus omnibus. 205. c.2 c.d & ſeq pag.
Gratiæ gratis datæ non dantur per habitus, ſed per actualem Spiritus ſancti motionem. 3
Gratiam hominum quid maximè conciliet. 205.c 1. b. c. d
per Gratiarum actionem omnia tam aduerſa quam proſpera in Deum reflectere debemus. 6
Gratia perficit naturam: & natura obſecundat gratiæ. 278. col. 2.d
Grauitate ordinata in omnibus procedendum declaratur Apologo equi & bouis ex S. Cyrillo. 95 c.1.a b.c
S. Gregorij mater tota erat in domeſticis & tota in diuinis 245.c. 2 a
Gregorius Nazianzenus cur vltro ceſſit Archiepiſcopatu Conſtantinopolitano. 48.c.2.a
Gregorij xv. Pontificem ad Cardinalem Bellarminum, cùm vltima infirmitate decumberet inuiſentis ſapiens reſponſio. 26 c.1 c.d
ad Gubernandum quinam aptiſſimi. 63.c 1.c.d
Gula eſt ſepulchrum & infernus. 477 col.2.c.d
Gula ſternit viam ad luxuriam. 488.c.2.b.c
Gulæ non oportet obedire. 241.c 2.a
Gula eſt inimicus doloſus. 270 c.1.2.b
Gulã velut indiuidua comes ſequitur libido 260.c.2.b
Gula quam exitialis, exemplis & ſententiis veterum demonſtratur. 260.c.2.c.d.& ſeq.
Guloſus & luxurioſus pro idolo habet ſuam gulam & luxuriam. 470.c.2.a

H.

HÆretici praua ſua doctrina multa hominum millia ad mortem æternam in gehennam tranſmiſerunt. 87.c.1.c.d
Hæretici verba Dei corrumpunt & vitiant. 467. c. 1.b
Hæretici θεόμαχοι ſi in hæreſi perdurent in Atheiſmũ ruunt. 188.c.2.a
ob Hæreſim Deus prouinciis illa infectis grauiſſimas immittit clades. 188.c.2
Hæreticorum parens eſt diabolus, mater eſt libido. 188. c.2.b c
Hæretici dæmonem malitia & perfidia ſuperant. ibid.
Hæreticorum locus eſt in profundo inferni. 188. c 2. c.d
Hæretici obfirmato vultu fidei reſiſtunt, ſuamque inſolenter perfidiam propugnant. 201.c.2.d
ab Hæreſi ad orthodoxorum fidem rarus eſt regreſſus. 227 1 col 1.a
Hæreſis nunquam primum eſt peccatum. 227. c.1.a
in Hæreſim cùm quem permittit Deus labi ſummam eius indicat iram. 227.col 1.a
Hæreticus eſt ſeruus, cur. 444. ideò pœnis cogendus vt fidem orthodoxam quam perfidè deſeruit reſumat. 444 col.1.b.c
Hæretici omnia diuina & humana rident & in iocum vertunt 221.col. 2. b. c. eos Eccleſia vt turbatores & ſeditioſos excommunicat & ab Eccleſia eiicit. 221.col 2. c
Hæretici ſunt iacula, gladij & ſagittæ acutæ. 331. col.1.c
Hæreticorum ſtultæ quæſtiones ſimili ſtulta reſponſione exſibilandæ. 350 c.1.a
Hæretici fideles fratres ſuos impugnantes Eccleſiam lacerarunt, ac Turcis ad occupandam Hungariam aliaſque prouincias aditum præbuerunt. 85. col. 2.a
Hæretici ſicut vulpes Sanſonis cauda cõſpirant vt Catholicos oppugnent, licet ſententiis & hæreſibus diſcrepent. 409 col.1.a
Hæretici ſuis ſententiis quas imbiberunt obſtinatè mordicus vſque ad mortem adhærent. 284. col.2.b
Hæretici per dulces ſermones ſeducunt corda ſimplicium. 21. col 1.c
Hæreticus eſt inimicus doloſus. 369. col.2.d
Hæreticis ſuauis eſt panis mendacij, id eſt, falſa doctrina. 148.col. 2 a.b
Hæretici cur in ſuis concionibus in Eccleſiaſticorum vitia aſſiduè debacchantur. 66.col.2.a
Hæretici præſertim Hæreſiarchæ ſuperbia tumidi putant ſe ſapientiſſimos. 362.col.1.a
Hæretici ſunt gigantes. 188.col. 2 a
Hæreſis eſt meretrix. 226.col.2.d& 227
cum Hæretico non loquendum de ſcripturis. 254. col. 1. d
Hæretici de ſublimitate intelligentiæ quanto amplius repleri ambiunt, tanto amplius inaneſcunt. 328. col.2.d
Hæreditas ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſimo benedictione carebit. 153.154
Hæreditates & opes citò & præcipitanter partæ carent benedictione. 153.col. 1.& 2
Hebræi quomodo ſcribebant. 308 col. 2. b
Hebræi loquuntur conciſè. 8
Henricus 8 Angliæ rex vt S. Thomæ Cantuarienſis ſepulchrum gemmis & auro diues expilaret, quid egerit. 66. col. 2.c
Henrico 8 in Anglia regnante, tota Anglia eius ſchiſma ſecuta eſt. 414.c.1.d
Henricum Suſonem ad ſe inuitat ſapientia. 264. col.1 b
Hero maiorum conſiliis & mandatis in remiſſione ſilentii & ieiunii acquieſcere nolens, à dæmone deceptus eſt miſerabiliter. 362.col.1.b.c
Hircorum ſymbolum fuit aries. 502.col.2.& 503
ad S. Hieronymum quaſi ad oraculum S. Damaſus, S. Auguſtinus & alij mittebant quæſtiones è S. Scriptura reſoluendas. 254. col.2 a
Hilaris animus vultum intentem florentemque efficit qua ratione. 56. c. 2.b.c d.& 57
S Hilarius eloquentiæ Chriſtianæ Rhodanus appellatus à S. Hieronymo. 70.col.1.c
S Hilarion decem auri libras ſibi à dæmoniaco à ſe ſanato oblatas reſpuit. 186.col.1.c
S. Hilarionis ſecuritas. 404.col.1.d
Hirundinis in nidificando ſapientia. 19 col.1.b.c.d
Hiſpani & Luſitani quibus armis potiſſimum Indos & Mauros ſuperarunt. 163.col.1.a
Homo à via in quam à Deo inducitur non debet exorbitare. 157.col 2. d. reliquæ viæ quas homo non ex Dei impulſu, ſed ex proprio conſilio init, difficiles & ad præcipitia ferunt. 158.col.1.a
Homo per ſe non valet intelligere viam ſuam exemplis demonſtratur. 157.col.1.c.d
Hominis lætitudo qualis eſſe debet. 52.col.1.c
Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam, Prouerb. xvj. multiplex huius loci ſenſus 2
Hominum indoles in emendo & vendendo. 144.col.2 b.c Venditor in quo peccet contra charitatem & iuſtitiam in mercibus vendendis. ibid.
Hominum quorundam improba propenſio ad ſuas res laudandas & alienas vituperandas damnatur. 144
Homines omnes quid velint & quid nolint faceta mimi ad hoc vrbanitas. 144.col. 2.d.& ſeq.pag. col 1 a b
Homo peruerſus ſuſcitat lites, & verboſus ſeparat principes. 17 c 1.a
Hominis ſors poſt peccatum eſt vt laboret. 25 col.2.a cur hanc ei pœnam Deus impoſuit. ibid.
Homo ſua conſilia ſubſternere debet conſiliis & prouidentiæ Dei. 118 col.1
in Homine ſtateram rectæ rationis & iudicii cur Deus conſtituit. 175 col.2.a
Homo non eſt qui humanus non eſt & miſericors. 119. col 1.d
Homines rationales regi volunt ratione non paſſione. 489.col 2.d
Homines ſcelerati & peſtilentes qui peccatis & vitiis obſtinatè adhærent peccare vſque ad mortem non deſiſtunt. 284.col.2.a.b
Homines mundani quia feſtinant hæreditare terram & frui præſentibus, amittunt futura bona. 153. col.2.c.d.
Homo probatur ore laudantis quomodo probatur in conflatorio argentum & in fornace aurum 396.col. 2. b. c.d. & ſeq.
Hominibus placendi ſtudium triplicem parit ruinam. 449.col 2.b.c
Hominem qui timet cito corruet: qui ſperat in Domino ſubleuabitur. 448.col.2.d 449
Homini valdè innata eſt propenſio per talionem par pari referendi. 301.col.1.b
Hominum gratiam ambitioſè aucupans, ſimilis eſt ei qui collum ſuum laqueo inſeruit. 449. col 2. a. b
Homini eſt via quæ videtur recta, & nouiſſima eius ducunt ad mortem. Prouerb. xvj. verſ. 25. 25. col.1 b
Homines ſibi de bonitate ſuarum actionum blandiri fidere & credere non debent, cur. 175. col. 1. c
Homines peſtilentes diſſipant ciuitatem: ſapientes vero auertunt furorem. 436 col.1
Homo ex amore proprio externas actiones probat. 4
Homo omnis eſt præuaricator & peccator. 331. col. 2.
In Homine non eſt collocanda ſpes, ſed in Deo. ibid. col.2 b c
Homo non ſolus ſed Dei gratia adiutus præparat cor ad excipiendam Dei loquelam. 2
Homo comparatur naui. 272.col.2 a.b
Hominum vis propria in quo conſiſtit. 28.col.2.de
Homo hominem ſibi ſimilem exacuit in qualibet re, ſicut ferrum ferro ſcil. lima acuitur. 391. col.2.c.d exemplis oſtenditur. ibid.
Homo omnis eſt filius mutationis. 516.col.2.d
Homicidas vltro ſequitur vſque ad aras. 421. confirmatur exemplis. col.1.a

Homicidæ multi ſpiritaliter pœnitentes fugerunt ad antra & ſpeluncas, ibique tota vita auſteram egere pœnitentiam. 420. col. 2. d. & 421
Homicidium & homicidam exhorrent omnes. 420. col 1. c d & ſeq.
Homicidam omnes perſequuntur, etiam beſtiæ. 421. c 1. c. d
Homeri vomentis pictura. 457. c. 2. b
Honeſtatis ac veræ laudis tres hoſtes capitales. 189. col. 1. c
Honores, opes & deliciæ bona animæ ſunt extrinſeca. 93. col. 2 c d
Honores & munera ſi paucis eiſque dignis conferantur, multos acuunt ad virtutis certamen: ſi indignis etiam ingenia frugi corrumpunt. 347. col. 1. c
Honores magnos & prælaturas ambientes quæ ſuas vires ſuperant, inde cum dedecore deiiciuntur. 51. col. 2. c
Honoris templum Virtutis templo iunxere Romani, cur. 347. col. 2. a
Honor velut Aquila fugit ſequentes, ſequitur fugientes. 251. c. 2. c
Hoſius Epiſcopus Cordubenſis ſubſcripſit damnationi S. Athanaſij. 341. col. 2. d
Hoſtis occultus nocentior quam apertus. 366
gnomæ hac de re ibid. item exempla. col. 2. d
ad Hoſtes conciliandos optimum & efficax medium. 11
Hoſtiæ impiorum abominabiles. 196. col. 1 d. & ſeq.
Hoſtiæ propriè quæ dicantur. 196 col. 2. a. impropriè ibid.
Hoſtiæ bonæ oblatio vitiatur ex intentione mala 196. col. 2 c
Hoſtis iam fugiens non perſequendus, ſi in perſecutione periculum ſit ne ordines turbentur. 281. col 1 d
probatum exemplis. ibid. ſeq col.
ad Hoſtiam Deo gratam tria requiruntur. 196. col. 2
Humilis indoles quæ. 447. col 2. b
Humilitas multos parit honores. ibid.
Humiliter de ſe ſentire præclara agendo glorioſius nihil. 447 col. 2. c
Humilitas optima omnium morborum tum corporis, tum animi medicina. 55. col. 1. d
Humilitas fundamentum eſt altitudinis. 52 col. 1. c
Humilitas fundamentum eſt, radix & parens timoris Domini & virtutum omnium. 210 col. 2. c
Humilitas principium eſt diſciplinæ. 52. col. 2 a b
humilita ſecura. 52. col. 1. b
Humilitas glorificat. 447 col. 2. b c. d. & ſeq.
Humilitate mandatorum Dei ruit diabolica ſuperbia. 31 col. 2 c
Humilitas murus eſt homini virtutum & bonorum omnium. 344. col. 1. c
Humilitas gradus ad celſitudinem. 77. 78
Humilis comparati formicæ deſcriptio. 495 col. 2
Humilium quatuor ſpecies 495 c 2 & 496. aſſimilantur formicæ, locuſtæ, lepori & ſtellioni. ibid.
Humilitas vera eſt ſapientia. 495 col. 1
Humiliari cum mitibus melius eſt quam diuidere ſpolia cum ſuperbis, Prouerb. S. 16 verſ. 19 huius ſententiæ varia expoſitio. 31. col. 1. c. d & ſeq.
Humiles aduerſus potentes tueri debet Princeps & iudex 435. col. 2
Humiles laudes ſui reſpuunt. 395. col. 2. d. 236. col. 1
Humiliare ſe oportet coram Deo. 316. col. 1. b
ad Humilitatem magnus ſtimulus. 20. col. 2. b
Humiles comparantur à D. Chryſoſth. vrinatoribus. 63. col 1. a
Humilis ſcrutari poteſt diuina. 343. col. 1 d
Humilis ſenſus ſua paruu, aliena magni æſtimat. 460. col. 1. a
Humilis ſpem omnem in Deo collocans impugnabitur. 425. c. 1. a
Hiæna ſpecies lupi, aſtuta.
Hypocrita ponit vitrum loco veri margariti 4. quid ſignificet.
Hypocritæ duo habent corda. 173. c 2. c
Hypocrita ſimilis eſt fictili vaſi, ſcoriis argenteis imbuto. 368. c. 1. d

I.

Iacob obediendo matri ſupplantauit Eſau. 200 c. 2 d. & ſeq. pag.
Iacob dictus eſt ſupplantator, cur. 210 c 1. d
P. Iacobus Lamez, ſecundus Societatis Ieſu præpoſitus Generalis optimam refutandi maledicta rationem eſſe rectè factorum conſtantiam dixit. 295. c 1. b
Iactabundi & ventoſi ſimiles chamæleonti. 325. c. 2. d
Iactabundus & qui magna pollicetur grauis eſt & exoſus omnibus. 235 c. 1. b
Ianum veteres faciebant Deum, colebantque tanquam viæ indicem. 158. c. 1. a
Iaſon Theſſalus ab inimico ſanatus. 294 c 1 d
Idolum & dij gentium & Chriſtianorum ſancti ac imanes differunt. 356. c. 1. a
Iehoua nomen Dei apud Hebræos. 76. c. 1. b
Ieroſolymæ & Regum Iuda excidium, vnde. 314. c. 2 b
Ieruſalem quatuor ſignificat. 133 c. 1 d. 1
Ieſus mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. 291. c. 1 a
Ieſus nomen proprium Verbi incarnati. 76. c. 1. b
S. Ignatius fundator Societatis Ieſu naturam perdomuit. 475. c. 1. b
B Ignatius quibus ſtimulis ſuæ profeſſionis alumnos ad perfectionem, Deique ardentiſſimum zelum concitet. 5
S Ignatius fundator Societatis Ieſu mortificationem prætulit orationi. 326. c. 1. d
S. Ignatius fundator Societatis Ieſu miros excogitabat modos retrahendi homines à vitiis. 284. c. 2 b. c
S. Ignatius fundator Societatis Ieſu quam praxim docuit conuertendi mundanos & carnales. 67. c. 2. a. b
S. Ignatius in ſolarium ſecedebat vt contemplationi vacaret. 182 c 1. a
S. Ignatius Chriſtianorum dux & leo fuit. 405. c 2. a b
Ignauiæ damna. 74. col. 1. d & 2. col.
Ignauus ſimilis prodigo cur. 74. col. 4. a ſimilis telæ quam Penelope texebat. ibid. c 2. d
Ignaui hominis fames eſt indiuiduus comes. 305. c. 2 c
Ignis tribulationis. 466. c. 2. b. c
Ignis à nonnullis viuere exiſtimatus eſt, cur. 151. c. 2. b c
Ignis Veſtalis quis 151. col. 2. inter portenta & vrbis perituræ præſagium habebatur, ſi caſu aliquo accidiſſet eum extingui. ibid.
Immiſericors ab omnibus odio habetur. 182. c. 2 c. d
Immiſericordi iudicium fiet ſine miſericordia. 185. c 1 a
Immundus apud Deum & execrabilis quis. 50. col. 1
Impatientia quantum nocet. 116. 117. ſibi eſt carnifex impatiens. ibid.
Impatientiæ damna. 155. c. 1. d & ſeq.
Impatientia Simeonis & Leui vindicantium ſtuprum Dinæ ſorori illatum quanta attulit damna. 117. c. 1. c
Impatientia qua pater ſe & filium transfuerberauit pugione memorabile exemplum. 117. c. 1. c d
in Imperitis hominibus virtus non quærenda, ſicut nec vox in piſcibus. 436. c. 2. d
Imperij ſymbolum eſt lucerna, cur. 152. c. 1. c
Imperium crudele & tyrannicum citò deficit, probatur exemplis 507. c. 2
in Imperatorum ſuorum apotheoſi ex pyra in qua comburebant eorum corpora Romani emittebant Aquilam cur. 25. c. 2. a. b
Imperator ſi ſaluum velit exercitum multis prudentum & expertorum militum, ducumque vtatur conſiliis. 281. c. 1. a

Imperatoris proprium munus quod. 149. col.1.b.c. & ſeq. col.

Impietatis acceptio quadruplex. 314.c.1.b.c.d

Impius adeò ad malum pronus eſt, vt cùm operis externi copia deeſt, ſola animi cogitatione grauiter delinquat 284.col.1 a

Impium qui iuſtificat & iuſtum condemnat abominabilis eſt vterque apud Dominum. 50.col 1.b.c. d & ſeq. 198.c.2

Impius vir procaciter obfirmat vultum ſuum: qui autem rectus eſt corrigit viam ſuam. 201 col. 1. & ſeq.

Impii oderunt iuſtos æque ac iuſtitiam & pietatem. 450.col.2 c

Impij peccata velut lucernam ſemper ob oculos habent. 174.col.2 a

Impius vt Dei & ſanctorum amicitiæ renunciet quas prætexit occaſiones 66.col.2.c.d.& pag.8

Impius cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit, ſed ſequitur eum ignominia & opprobrium. 68. col. 1.

Impij terribilia Dei non cogitant iudicia, ſicque cupiditates ſuas licenter ſequuntur. 409 col. 1. c.d

Impiorum multitudo multiplicat ſcelera. 442. col.2.a

Impietatis breue gaudium & regnum. ibid.

Impii non ſuæ improbitati, ſed Deo peruersè ſua ſcelera aſſignant. 95. col. 2

Impiis regnantibus abſcondere ſe debent iuſti, cur. 427 col. 2.c.d. & 428.

Impii cur peccati ſui labem aliis affricare ſatagant. 68. col. 1. c. probis affingunt crimina quibus ipſi tenentur. ibid.

Impij tribus mulctantur ſupplicijs. 168 col.1..d

Impiorum via peruerſa eſt, & mille difficultatibus implicita. 180. col.2.a

Impio dominante regnat & triumphat impietas. 413. col.2.c d. & 414. conformatur exemplis. 414. col.1.a b

Impius putat omnia ſibi licere. 175 col.1.a b

Impiorum lucerna quid ſignificet. 174. col.1 d. & ſeqq.

Impii ipſa etiam peccata ſibi honori ducunt. 175. col.1.d

Impij peccata ſua velut lucernam ſuam ſequuntur 175. col.2.c

Impij ſecum alios conterunt & calamitate afficiunt. 72 col.1 d.& ſeq. col.

Impij anima deſiderat malum, & non miſerebitur proximo ſuo. 182 col.1. & ſeq.

Impij cùm deſiderant mala bonum non honeſtum, ſed vtile vel delectabile conſiderant. 182. col.2.d

Impiorum domus & anima, propria eſt exitij & cladis ſedes. 179. c 1.b

Impiis omnis iuſtus improbus videtur. 61. col.1.d & ſeq. pag.

Impiis proſperitatem inuidere non oportet. 296. col 1.c.d

Impij toti ſunt ad machinandum & excogitandum mala. 283. col 1.

Impii mens & cogitatio propendet in mala: cor recti & iuſti ad bona. 397. col.1.a b

Impius crebro arat. 175. col 2 c

Impius pauet: iuſtus impauidus cur. 403. col.2. c.d.& 404

Impij cùm regnant, homines etiam pij mutant mores 414. c.1.d. probatur exemplis. ibid.

Impij ſcelera inſtar epularum vorant. 222. col.1. a b.c

Impiorum vires & conſilia quomodo infringantur. 160. col.1.d & ſeq.

Impiorum lucerna extinguetur. 396. c.2.b.

Impius & ſceleratus per antonomaſiam quis. 283. col.1.c

Impij ſunt periculum mundi & iuſtorum. 290. col. 2. declaratur exemplis ibid. & rationibus & 19. col 1

Improbitatis natura. 182. col 2

Improbitatis ſumma & culmen. 95 col 2.d

Improbitas hominis aſſiduè malas ei cogitationes ſuggerit. 284. col.1.b

per Improborum punitionem pueri & indocti cautiores redduntur & prudentiores. 183. col.1

de Improbo qui ſuam improbitatem agnoſcit, magis ſperandum quam de probo qui in ſua probitate gloriatur. 362. col 1.a b

Improbus & ſtultus eſt implacabilis & incorrigibilis. 436 col.2.c.d

in Improbo voluntas ſemper ſtimulatur ad bonum. 188. col.2 d

Impudentia mater ſcelerum. 115. col. 1. a. b

Imprudentes virga caſtigandi, regendique ſunt ſicut flagello & fræno reguntur equi & aſini. 349. col.1. b. c. d

in Inaure olim æquè ac in annulo nomen Dei ſui incidebant, vel rei ſummè amatæ. 322. col.2.d & ſeq. pag.

Inauris aurea quid. 322. col.2.a. quarum rerum ſymbolum. 322 323

Incarnationis Chriſti menſa. 243 col.1.b

Incarnatio Chriſti quæ eſt via viri in Virgine tribus ſimilibus à Salomone adumbrata eſt. 485. col. 2 d. & 486

Incarnatio Verbi portentum ſæculorum omnium. 487. col. 2 c

Index plerumque facies eſt conſcientiæ. 394 col 2. d

Indiſciplinatis occurrit mors: moritur autem imprudens in peccato. 284. col. 2.a &c.

Indignis honos non exhibendus. 347. col.1.d

Indigens vt plurimùm magis eſt miſericors quam diues cur. 119 col.2.d. & 120

Induſtriæ & velocitatis laus. 239. col. 1. d

Indi & Mahumetani ſuperſtitionem adhuc retinent proiiciendorum lapidum in aceruum. 357. col. 1 a

Infelicitas ſumma eſt vitium & inimicitia Dei. 409. col. 2.b

Inferni pœna calculo comparatur. 148. col. 2. a

in Inferno rixæ & pugnę tam dæmonum & hominum. 414 col.2. d

Infernus & os vuluæ duæ filiæ ſanguiſugæ. 476. col.1.a nunquam ſatiatur. ibid.

Infidelitatis cauſæ duæ. 133. col.1.a

Ingenioſi ſigna. 59. col.2.c

Ingenium precox. 154. col.1.c

Ingratitudo hominum quantum in hac mortali vita Chriſtum afflixit, ac etiamnum iam immortalem in cœlo malè habet. 184. col 2. a. exemplis confirmatur. ibid.

Ingratitudo & perfidia inſignis quæ. 47. col. 2 a. b

Inimicus occultus aduocat ſeptem vitia vt odium ſuũ expromat. 369. col.2.d

Inimico reconciliato nulla ratione credendum eſt. 369. col.2 c

ex Inimicis quæ percipitur vtilitas. 194. col.1.c

de Inimici calamitate gaudium vetitum eſt tanquam contrarium charitati. 294. c.1.b.& ſeq.

Inimici & qui nos lædunt amore proſequendi, cur 154. 154. col. 2. d.

Inimicus tuus ſi eſurierit ciba illum: ſi ſitierit da ei aquam bibere &c. 338. col.1.a b

Inimici qui frigent rigentque odio, beneficiorum congerie velut prunarum aceruo calefaciendi ſunt. 338. col. 1.b

Inimicos multos habentes neminem amicum in neceſſitate inueniunt. 482. col.1.d

Ex Inimicis audienda nobis veritas, non ex amicis, cur. 294. col 1.c.d

Inimicitia ſapientis præſtat amicitia ſtulti Arabũ prouerbium, quid ſignificet. 378 col.2.c

Iniquus qui alios aliorumque ſegetem & bona flagellauit & triturauit, ipſe pariter ſegeſque & bona ipſius ab aliis triturabitur & flagellabitur. 218. col.1.b

Iniquitatem qui ſeminet, metet mala. 217. col.2.b.c.d.& ſeq. pag.

qui Iniquitatem ſuam verbo aut exemplo in alios ſpargit, meſſis loco vindictam recipiet. 218. col.1.d

Iniquus ſuo reti illaqueatus quis. 414.c.2.b.c.d
Iniuriis acceptis non indignari ſapientiæ maximæ argumentum eſt. 101 c.2
Iniurias qui non vindicant ſunt magnanimi. 102.c.1
in Iniuriis tolerandis mira philoſophorum virtus. 131.132
Iniuriam diſſimulare & condonare, ſancta ſummaque vltio. 103.c.1.c
Iniurias deſpicere quam glorioſum. 103.c 1.d. Deo facit ſimilem. col.2 b.c
Iniuriam qui non repellit à ſocio ſi poteſt, tam eſt in vitio, quam ille qui facit. 287.c 1.d
Iniuriam paſſus quid facere debeat. 155.c.1.& 2
Iniuſtis cur proſper Deus. 32 c.1.c
Iniuſtitia & impietas thronum iuſtitiæ poſſidens grande ſcelus. 439.c.2
Iniuſtitia inſignis in iudiciis quæ. 50 c.2.a
Innocens ab impiis grauiter in fama, vel in bonis læſus, poteſt cum iis contendere in iudicio vt ablatam ſibi famam vel bona repetat. 296.c 1 a
Innocentia eſt aſylus 255.c.2.a
Innocens iniuſtè damnatus à ſupplicio eximendus. 287.c.1.b.c.d
Inobedientię mala. 198.& ſeq.pag.
Inopia cauſa auaritiæ & rapacitatis. 418.c 1.a.b
Inſaturabilia quatuor quæ. 47 .c.2 & 3
Inſaturabilia quatuor quænam ethicè. 476 c.1. c.d. & ſeq.
Inſenſibilitas mentis fructus eſt ſceleris conſuetudine roborati. 275.c 2.b
Inſipientes tempus: ſapientes ratio mœrore liberat. 338 c. 1. a
in Inſipientium auribus ne loquaris, quia deſpicient doctrinam tuam. 254.c. 2
Inſipienti qui tribuit honorem, ſicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij. 353.c.2 c.d.354.355.356.357.
Inſipientem virum magiſtratum creare idololatriæ quoddam genus eſt 355 c.2.d
Inſipientes ſunt loquaces & ſuperbi: pauca faciunt, & multa iactant. 326.c.1.a ſimiles ſunt cicadis. ibid.
Inſtabilis mentis vaga via quibus rebus repræſentetur. 484 c 1 2
Inſtitor vnde dictus. 526.c 1 c
Intentio bona quanti ſit facienda. 5
Intentione actionis valorem æſtimat Deus. 173.c.1.c. & 2 d
ab Intentione bona actiones bonæ præcipuam bonitatem trahunt vti rami & fructus ſuccum ex radice. 6
Interrogatio ſapiens iudicium eſt animi ſapientis. 64.c.1.2.b
Intolerabilia quatuor à Salomone propoſita quæ. 489 allegoricè quid ſignificent.490.c.1.2.b.itē tropologicè. ibid ſymbolicè. c 2.c.d
Inuidia nihil eſt aliud quam triſtitia manans ex iniuria. 337.c.2.b
Inuidia animū inuidi rodit & cruciat ſicut tinea rodit veſtem & teredo lignum. 337 c.2 b
Inuidia à philoſophis comparatur ærugini. ibid.
Inuidia & zelus potentior eſt ira & furore. 376.& 377
Inuidia animum vt ferrum rubigo conſumit. 376.c.2.c
Inuidi fugiendi. 376.c.2.d
Inuidia & liuor difficulter eradicari poſſunt. 379.c.1 c totum concitat ſpiritum ad nocendum ei cui inuident. ibid.
Inuidia cunctis vitiis eſt pernicioſior, & ad purgandum difficilior. 376. c.1. c.d. & ſeq. gnomæ de vi inuidiæ. 376.c.2.c d
Inuidiæ damna. 423.c.1
Inuidiæ pharmacum efficax diuitiarum contemptus. 423.c.1.a
Inuidus non facilè ad menſam admittendus, cur. 254.col.1 2.b c
cum Inuido non comedendum cur. 252.c.2.c.& 253
Inuidos ſolet punire Deus talione. 295.c.1.a
Inuicta tria Deus, Angelus, ſapiens. 291.col 1.c
Iob patientia ſua ſuperans omnes ærumnarum inſultus fortior fuit Samſone Philiſtæos expugnante. 30.c 1.b
S.Ioannes fugit è balneo in quo lauabatur Cerinthus hæreticus. 387.c 1 a.212.c 2.a
S.Ioannes præ cæteris diſcipulis dilectus fuit Chriſto cur. 222.c.1.c
ad S.Ioannem Eleemoſynarium auarorum vſurariorū, nec non proborum opes Deus deriuabat. 410.col.2.b
S.Ioannes Eleemoſynarius erga detractores quomodo ſe gerebat. 330 c.2.d
S.Ioannes Eleemoſynarius. 220.c.1.a
S.Ioannes Silentiarius in Domino confidens. 426.col.1.a
Ioanni Anachoretæ leo occurrens inter duas arctas ſepes illi iter aperuit. 362.c 2 c
B.Ioannes Calybita. 182.c.1
Ioannes paruus qui ſolus ſine cibo labore parto inſtar Angeli viuere volebat, reprehenſus à ſocio reſipuit. 231 c.1.d
Ioannes Auſtriacus Caroli V.nothus magnanimus; eius fortia facta. 313.c.1.c.d
Ioſepho mox vt coniugium iniit cum Virgine exemptus fuit omnis libidinis fomes & ſenſus ſecundum graues Theologos. 521.c.2.c
Ioſephi fortitudo vbi emicuit. 30 c.1.b
S.Ioſepho B. Virgo cooperata eſt ad omnem virtutem 523.c.1.d
B. Ioſeph. poſt Virginem cenſetur inter primos ſanctos. 540.c.2.b
Ioſephi tria crimina fabuloſa. 98.c.2.c.d
Ioſuè pugnans contra quinque reges Amorrhæorum ſolem cur ſtitit. 200.c.1.d
Ioui Hammonio cornua Arietis cur Ægyptij appingebant 502.c.2.d
ex Ira damna quanta proueniant. 115.116
Irarum litiumque tumultus qui facilè ſedare poſſunt. 327.c.2.c
Ira ſoluitur per lepores riſum, & iocos ſicut glacies ſoluitur æſtu cera calore vini vis aqua. 335 c 1.d
Ira eſt ſanguiſuga inſatiabilis. 477.c 2.b.c
Iratus ſimilis dæmoni. 477.c 2.c
Ira ſimilis igni inferni. ibid.
Ira omnium paſſionum eſt vehementiſſima. 30.c.1.c. ira quam ſuperatu difficilis exemplis demonſtratur. ibid
Iracundia iuncta cum poteſtate fulmen eſt. 104.c.2 c. & 106 c.1.b
Ira eſt quaſi furia. 105.c.1
per Iram omnia animalia ſuam exaſperant feritatem. 105.c.1.b
Iram & ſæuitiam qui in alios exercet ſimili ira & ſæuitia ab aliis plectetur lege talionis. 218.c.1. a.b
Ira cum potentia fulmen eſt. 16.c 2.a.
ab Irato maleuolentia quomodo extorquenda.186.c.1. & 2 a
Ira profundiſſima & diuturniſſima quæ. 186. c.1.c
Iracundi qui dicantur. ibid.
Iracundia comprimenda. 506.c 1.a
Ira ſtulti grauior eſt ſaxo & arena. 375
Iræ tres gradus. 376.c.1.b
Iracundiæ ſpiritu feruens quomodo placandus. 335.c.1 c
Iracundiam cordis leniunt & curant ſuaues & placidæ ſententię ſicut acetum nitro temperatum curat ictericos. 335.c.1.d
Ira eſt acuta. 391 c 1.d
Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit. 375.c 2.d.& 376.
Ira quàm damnoſa & pericoloſa. 236.c 1.d.& ſeq.
Irati non differunt ab energumenis. ibid.col.2.b
Ira eſt laqueus animæ & vitæ. ibid.
Ira ſumma eſt hominis animique tempeſtas. 360.c 2.b
Ira ſiue vindicta rectè per infernum repræſentatur. 476.c.1.d
Ira in ſinu charitatis ſuffocanda. 438.c 1.d
Iræ remedium eſt mora. 438.c.1.d.& ſeq. exemplis & ſententiis probatur. ibid.
Iracundia eſt homicidii radix. 236 c.2.d
Ira eſt inſtar feræ ſæuiſſimæ: aut ſicut mare ventis & procellis agitatum. 236.c.2 d & 237 c 1.a
Iracundi parum apti ſunt ad amicitiam. 237 c.1 a.b
Ira communiter adiunctam habet triſtitiam. 335.c.1.b
Ira quid, eius praui effectus. 327.c 2.b
Iram vincere celſi & generoſi eſt animi. ibid.
Iræ motus quomodo ſedare oporteat. 327.c. 1.c.d
Ira quam pernicioſa. 360.c.2.c

Irati hominis graphica deſcriptio. 360.c.2.d
Ira eſt quaſi extaſis. 361.c.1 a
Iræ & paſſionibus qui dominatur fortior eſt quam rex qui armis vrbes & regna ſibi ſubiugat. 30.c.1. d. & ſequenti col.& 31 c 1.a
In Iram procliuis multorum malorum patet incurſibus. 344.c.1 b
Ira quomodo vincitur. 31.c.1.c
Iram zelus excæcit. 376.c 2 c
ad Iram tardum vel pronum quomodo vocant Hebræi. 101.c 1.c
Ira eſt ara diaboli. 367.c.2.c
Iræ magnæ effectus. 28 c.1 a.b
Iracundus homo excitat rixas ſicut carbones ad prunas ardentes augendas & acuendas facti ſunt & ligna ad ignem. 367 c.2
cum Iracundis non ineunda ſocietas. 235.236
Iracundus effodit peccatum. 446 c.2.d & ſeq.
Irati ſigna. 304.c 2 d
Iſaias an librorum Salomonis, præſertim parabolarum fuerit ſcriptor. 309.c.2 d & ſeq.
Iudex ad quid à Deo conſtitutus. 50. c.2. a
Iudices iniqui pro re vili peruertunt iuſtitiam. 422.col. 2.a b
Iudicibus non licet munera accipere. ibid.
Iudices & principes olim in porta ſedebant cur. 234. col 2.c. d
Iudices caſtigantes impios populis grati ſunt & ab eis laudantur, & veniet ſuper eos benedictio tum Dei, tum populi. 298.c.2.b c.d & 299 c 2 c
Iudice in quo ſedente forum plenum eſt auaritia & calumnia 439.c.2 b
Iudices olim ferebant ſententiam condemnationis coniiciendo in vrnam calculum nigrum, abſolutionis vero candidum. 148.c 1.c
Iudicem munera ſuſcipientem Romani lege xij.Tabularum morte mulctabant. 59 c.1.b
Iudices auari præfecti & procuratores prouinciarum ſunt ſanguiſugæ. 479.c.2 b
Iudex muneribus vel minis impiorum corruptus, fons turbatus pede. 342 c.1 a
Iudicis,aduocati,rei,litis,cauſæ etyma. 360. c 1.d
Iudex neminem vereri debet, ſed officium ſuum ſtrenuè peragere:ſecus ſi faxit Dei odium, & ludibrium hominum fiet. 299 c.1.a
Iudices ad prouidentiam Dei ſpecialem ſpectant. ibid.
Iudex dupliciter adiurat. 448.c 2 a b.c
Iudex qui munera accipit periculum ſubit, aut pactum init leges peruertendi iuxta quas eſt iudicandum. 58.c. 2
Iudices quales eſſe debent. 419 c.2.c.d
Iudices pro tribunali olim ſedebant in portis.
Iudicia Dei ſunt multa. 14 c.2.d
Iudicare tripliciter ſumitur hæc dictio. 50. c. 1.& 2
Iudicium & iuſtitiæ adminiſtratio magis pendet à Deo quam a Principe. 450.c.1.b c
Iudicium extremum antonomaſticè vocatur iudicium cur. 450.c 2.a
Iudicium extremum magni momenti. 450.c 1 d
Iudicia hominum vereri, non autem Dei iudicium ſumma dementia. 450.c.1.d. & ſeq.
Iudicium Dei timendum. ibid.
in Iudicio extremo pudendæ fraudes & ſcelera à Chriſto omnibus angelis & hominibus promulgabuntur. 370.c.2 .a
in Iudicio perſonam accipere grande nefas. 422.c 2.a. 298 c.1 c.d
Iudicis perſonam exuit quiſquis amicum induit. 422. col 2.a
Iudicium rei incertæ & obſcuræ Romani diuinationem vocabant cur. 13
Iudicium Dei multiplex. 449.c 2.d.450.
Iudicij extremi & ſupplicij timor optimus. 416. col. 1 d
Iudicium tum particulare, tum vniuerſale caminus eſt quo Deus omnium corda examinat. 38.c.1.a
Iudiciorum Dei rationes & cauſas penetrare ſæpe eſt difficile. 311 c.2.b.c.d
Iudicandum in quoquam non temerè, niſi vtraque parte audita. 81 c.2
Iudæis non licebat agrum emptum detinere vltra annum Iubilæi 238 c 1 a
Iudæis non ſolo iure naturali, ſed poſitiuo quoque & diuino præcepto fuit in certis caſibus ſpecialis cuiuſpiam peccati confeſſio. 415 c.1.d
Iudæi ante inſtitutam Sacramentalem Confeſſionem à Chriſto qua ratione veniam peccatorum conſequebantur. 82.c 2.c d
Iudæi ob ingratitudinem in Chriſtum totius gentis excidio mulctati ſunt. 47.c 2.b
Iudæi obſtinati in Iudaïſmo cur. 431.c.1.b c
apud Iudæos propinquus conſanguineus iure propinquitatis in ſe deuoluebat cauſam propinqui læſi aut interfecti, vel ſi alie bonis agebatur rem redimere ſolebat. 254 c.2.d
Iudæi filios ſuos concremabant idolo Moloch. 114. c. 2 c
Iudæos exorciſtas volentes ſe eijcere malè diabolus tractauit. 352 c.1.c
Iudæ oſculum fraudulentum quo Chriſtum prodidit. 379.c 1 d & ſeq.
Iulianus apoſtata maximus fuit ſycophanta. 419.c 2.c. Chriſtianos bonis ſpoliabat quo titulo. ibid.
Iuliani apoſtatæ lingua maledica a S.Gregor.Nazianzeno comparatur Ætnæ,cur. 26.c.1.d
S.Iuo totum ſe patrocinio pauperum addixit. 435.c 2.b
S. Iuo pauperum aduocatus. 516 c 2.a
Iurgiorum caput eſt aquam qui dimittit: Prou.xvij.v. 4 quid ſignificet 47.48
à Iuſtitia v a quinam errent. 188.c.2.d
de Iuſtitia ſua nemo gloriari ſe & iactare debet. 139. c. 1.a. b
Iuſtos certo ſcire ſe eſſe iuſtos & puros à peccato hæretici voluit,qui error refellitur. 139 c 2 b.c
Iuſtitia ſumitur quandoque pro miſericordia. 9. nonnulli eam generatim accipiunt prout extendit ſe ad omnem virtutem ibid & 12
Iuſtitiæ & veritatis laus magna. 173 c.2.d.174
Iuſtitia non eſt cum auaritia. 174 c.1 b
Iuſtitiæ celeritas non eſt iuſtitia. 174 c.1.a
Iuſtitia vt ſumitur pro miſericordia. 174 c 1.a b
Iuſtitiæ veræ adminiſtratio eſt baſis Reipublicæ. 442. c. 1. a
Iuſtitia tripliciter ſumitur. 186 c.2.& pag.ſeq.
Iuſtitia res eſt pulcherrima & ſuauiſſima. 189. c. 2.c
in Iuſtitiæ ſemita vita: iter autem deuium ducit ad mortem. 451.c 1
Iuſtitia ſolium Regis firmatur. 25 c.1 c.d
Iuſtitiæ & clementiæ encomia. 164.c.2
Iuſtitiam qui ſequitur & miſericordiam, inueniet vitam,iuſtitiam,& gloriam. 195.c.1
Iuſtus ſimilis adamanti. 292.c.1.d
Iuſtorum caſus,ſtatus quodammodo eorum eſt. 292. c.2.c.d. confirmatur exemplis. ibid.
Iuſtus ſepties in die cadet & reſurget,impij autem corruent in malum. 291.c.2.d.& ſeqq. pag.
Iuſtus cadens eſt ſicut arbor per procellam ſtrata, quæ idcirco profundiores in terra agit radices. 292 c.1.d
Iuſtos non eſſe impeccabiles colligitur. 293.c 1 a
Iuſti præſertim cautiores poſſunt eſſe aliquo tempore puri ab omni peccato veniali. 293.c 1 d
Iuſti aliqui valde perfecti poſſunt tota vita viuere ſine peccato veniali plane voluntario & deliberato, ex Suarez. 293. c. 1. d. & ſeq. confirmatur exemplis. ibid.
Iuſtus ſi cadat in peccatum graue, citò tamen reſurgit. 293 c 2 d
Iuſti non oderunt impios,ſed eorum impietatem. 450. c 2.b.c.d
pro Iuſto datur impius,& pro rectis iniquus. 190.c.2. b.c.d.& ſeq.
Iuſtis & ſanctis in rebus aſperis & arduis Deus tantas immittit ſpes vt omnia audeant,quod probatur exemplis. 404 c.2.d
Iuſtus humilis eſt vt ouis: magnanimus vt leo. 404. col.1.a
Iuſtitia parit bonam ſecuramque conſcientiam iniquitas malam & anxiam. 409 c.1 b
Iuſti parui faciunt res humanas. 404 c.1
Iuſtus cadens coram impio:fons turbatus pede,& vena corrupta. 341.c.1.d & ſeq.
Iuſtus in aliquod ſcelus in gratiam impij cadens. 341. c 2 c
Iuſti,ſancti, religioſi, filij Dei nomen melius eſt quam omnis rerum copia. 205 c.2.c
Iuſto regnante floret Reſpublica, 413.c.2. c.d.& ſeq. exemplis confirmatur. 414.c.1

Iuſtus in Deo verum habet aſylum. 76.c.2

Iuſtos homines coagulum ciuitati: cur vocabat Demoſthenes. 10. iuſtorum inimicos ſæpe Deus placat & ad pacem conuertit triplici ex cauſa, quod exemplis demonſtratur. 10. cur non ſemper. ibid.

Iuſtus domui impij proſperam fortunam parat. 185. col. 2 c.

Iuſtus externam impiorum pompam cur vilipendit. 184.c. 1.a

Iuſti tantus eſt zelus & charitas vt omni ſtudio excogitet modos conuertendi domum impij. 184 c.1.b

Iuſtitia ſui aſſeclas facit longæuos hic & in futuro æternos. 19 c 2.b iuſtorum via & vita quare appellatur ſemita à ſapiente. 19 col.b.c

Iuſti gaudent de ruina impiorum. 442 c.1 a b.c

Iuſtus prior eſt accuſator ſui. 81 & 82

Iuſtus ſua pietate ſanctitate & fiducia in Deum domat ſubiugatque vrbes armis indomabiles. 193 col.1 d & ſeq.

Iuſtus gaudet ſcelera puniri ex zelo iuſtitiæ. 435 c.1 c

Iuſti & impij ſex antitheſes. 201.c 2

Iuſti cauſas agunt pauperum 435 c.2. exemplis probatur. ibid.

Iuſtorum gaudium. 435.c.1.c.d

Iuſtis calamitates ſunt merita & coronæ, ſuperbis demerita & ſupplicia cur. 20.c.2.d

Iuſtum qui condemnat, & abſoluit impium quantum perpetret malum. 50.c.1

Iuſtis in hac vita nihil terribile niſi peccatum. 404. c. 1. c

Iuſti requieſcunt ſub alis Dei. 404.c.2.a

Iuſti quibus gradibus ſcandunt in cœlum. 69. c.2.d

Iuſto facere iudicium eſt gaudium: & pauor operantibus iniquitatem. 189.c 2. & pag.ſeq.

Iuſti os gazophylacium ſapientiæ. 192 c.2.d.& ſeq. pag.

Iuſtos cur Deus affligit. 32 c.1.c.d

Iuſti primam quamque malam cogitationem ſtrangulant: improbi autem eandem excipiunt atque alunt. 284.c 1.d

Iuſtus eſt velut fons purus. 342.c.1.b

Iuſtus & vir ſpiritalis rex eſt. 314.c 1.a

Iuſti cor, regnum Dei. 172.c.2 b

Iuſtus gaudet, impius mœret, cur. 187.c 1 b.c.d

Iuſti & leonis analogiæ. 405

Iuſtus ſemper orat. 411.c.2.b

Iuſtus gaudet aduerſis. 405 c.1.c.d

Iuuentus ſola eſt diſciplinæ capax non ſenectus. 214. col. 2. d

Iuuentus optima ætatis dies cur dicitur. 214.c.2.d

Iuuentus eſt in nobis vber ætatis cur. 215.c.1 d

de Iuuentutis laſciuia gnomæ. 228 c 1.c.d

Iuuenum ſapientia in quo ſita. 432.c 1.a.b

Iuuenis indulgens Ventri & Veneri omnia profundit & dilapidat, ſeque penuria & patrem mœrore afficit. 432 c.1 b.c

in Iuuenilibus ingeniis vt in pomis immaturis placet acerbitas. 154 c.1.c

Iuuenes ſenum monita & conſilia ſequi debent. 117.c. 2.b.c.& 124.c.1.b.c.d

Iuuenibus prima cura de ſapientia debet haberi, non de mercatura, aut aliis artibus cur. 145. c. 1. d. & ſeq.

Iuuenis cupiditate elatus: terrena bona impensè appetens à delitiis deſfluens quibus rebus adumbretur. 485 c 1.a

Iuuenum eſt audire doctrinam ſapientium. 259.c.2.d

L.

Laban volens circumuenire Iacob per pacta noua & iniqua, iiſdem circumuentus eſt. 412 c.2.a.b

Labia mordere quid ſignificet. 27.c.2.d

Laboris fuga parit egeſtatem. 143.c.1

Labori à teneris aſſueſcere oportet. 302.c.2.c

Labor ſedulus & continuus omnia ſuperat. 305.c.2.c. d cuiuſdam ſenis ad id exemplum. ibid.

ad Laborem ſtimulus quis. 97.c.2.c

Labores debent eſſe moderati quantum ad victum lucrandum ſufficiant. 25.c.2.b

Laborantis anima laborat ſibi, quia compulit eum os ſuum Prou. xvj. v. 26. multiplex huius ſententiæ expoſitio. 25.c.1.& 2. item pag. 26

Laborum fines non initia ſpectare oportet. 134.c.1.b.c

Labor parat omne bonum. 110.c.1.c.d. & 111

Laborare oportet, & labore ſibi cibum parare 251. & 252

Laborans ab vno: otioſus ab infinitis oppugnatur dæmonibus. 195.c.2.c

Laborandum æternitati. 225 c.1 c.d

Laborioſi & pigri antitheſis. 176.177

Lacte priſci veſcebantur non carne 400.c 1.c

Lædendus nemo quantumuis vilis, & ſpernendus. 472. c. 1. c

qui Lædunt verbo, aut verbere non tormentorum carnifices, ſed coronarum aurifices ſunt. 154.c.2 d

Lætitia optima morborum eſt medicina. 56.c.2.b.c.d. eius effectus. 57.58

Lætitia & proſperitatis ſymbolum eſt lucerna 151 c.2.a

Lætitia vera vnde oriatur. 187.c 2.a.b.c.d

Lanceæ etymon. 366.c.1 a

Lanx argentea vel phiala metaphora hebraica poteſt vocari lectus 320.c 2.b

Lapidum ſeptem genera. 293.c.2.b.c

Latrones ſemper pauidi cur. 186.c.2 a

Latus trifariam accipitur. 425 c 1.d

Latus animâ quis. 424.c.2.c.d.& 425

Latitudo cordis: & animæ latitudo quomodo differât. 425 c.1 c

Laus vera & vera virtus eſt ſpernere laudem 396 c.1.a

Laus probat cor cuiuſque. 399.c.1.a

Laus vrit & cruciat viros cordatos: ſicut ignis in conflatorio quaſi vrit & cruciat aurum. 395.396.c.1 c.d

Laudibus extolluntur vani & leues abeuntque in fumos vanitatis: ſapientes vero manent atque humiles ac compoſiti. 396 c.1 b.& 2.d

Laus propter egregia facta auget cupiditatem ad meliora. 396 c.2 c

Laus oſtendit hominis virtutem aut vitium, ſicut ignis oſtendit puritatem vel impuritatem auri. 395 c.2.d. & 396

Laudandi puſillanimes vt fiant magnanimi. 396.c 2.b.c

Laus propria ſordeſcit cur. 373.c.2.c d.& ſeq. pag. Gnomæ de hac re & exempla. ibid.

Laus ab inimico extorta eſt pura. ibid.

Laus propria ſordeſcit. 81.c.1.

Laudare in te [illegible] eſt vituperare. 389.c.1

S. Laurentius Deo & Eccleſiæ fuit fidelis. 136.c.1 c

Lectus iure Cæſareo auferri nequit ſi adſint alia minus neceſſaria. 237. lege diuina iubetur ante ſolis occaſum reddi debitori. ibid.

Lecti rotatiles veterum. 310.c.2.c

Lectio tranſcurſim tacta parum prodeſt. 249 c.1 c

Legitima quid. 409.c.2.d

Legatus fidelis ſimilis niui in meſſe. 324 c.1.b

Legati fideles fuere Moſes: Ioſue Caleb: noſtro æuo Thomas Mirus. 324 c.1.d.& ſeq.

Legatus ſtultus opprobrium eſt mittentis. 351 c.2.a. & 352

Legati Principum, illorum ſecreta celare, aliorum vero expiſcari debent. 134.c 1.b.c

Legatos inter quodnam certamen. 134.c 1.c

Legem qui non audit vt ei obediat, meretur viciſſim non audiri à Deo cum eum orat. 411.c.1

Leges, viæ regiæ & Imperatoriæ appellatæ cur. 58.col. 2.c

Leges Theodoſij, Conſtantini, Valentiniani, Iuſtiniani, adeo ſunt iuſtæ vt quot ſunt decreta, totidem videantur eſſe oracula. 13.c.2.d.a

Lex cuſtodienda ob tres cauſas. 111.c.a

Leonidæ Spartiatarum ducis magnanimitas. 405 c.2.a

Leonis capiendi ratio ex Plinio. 105. c.2.b. quid reformidet. ibid.

Leonis proprietates. 104.c 2.& 105

Leonis natura & proprietates Regi & Prælato applicantur. 500

Leo impauidus cur. 413.c.2.b c

Leonis natura & proprietates. 405

S. Leonis Leonina confidentia. 405 c.2 a

Leporis ſapientia & ſolertia. 491.c 1 b.c.d

Leporis etymon. ibid.

Liberalitas quantum valeat ſi prudenter exhibeatur. 185.c.2.d

Liberalitas & magnificentia regia virtus eſt. 81.c.1.a

Liberalis & ſeduli genius quis. 196. c.1.b

Liberalis vicinus eſt Dei, vicinus hominis, vicinus paradoxi, remotus ab igne inferni, Arabum ſenten-

tis. 219.c.1.a
Liber verè quis. 216.c.2.b
S. Liberalis mirè in pauperes liberalis fuit. 220.c.1.a.b
Liberis magis honeſta ſama quam opes relinquendæ. 205 c.2 b
Libido generale vocabulum eſt omnis cupiditatis 476. col.1.d
in Libidinis voraginem inſilientium hominum quanta ſtoliditas. 6
Libido cæca eſt prodiga. 431.c.1.b
Libido & fornicatio quanta peſtis. 511 c 2 c
Lib a eſto vnicuique, Arabum ſententia. 50.col 2.c. & 174. c. 1. a
Limitum cura quanta priſcis 238.c.1.a.b
Limitum contentio priuata ſæpe in bellum adoleſcit. ibid. exemplis demonſtratur. ibid pœna à Numa Pompilio ſancita in eos qui terminos agrorum occuluiſſent aut tranſtuliſſent. ibid. alia Romuli ſanctio terminorum vſurpatores. ead.col.c
Linguam qui nequit cohibere mille malorum incurſibus patet, eſtque inſtar vrbis mœnibus nudatæ. 344. c.2.c d
Lingua & concupiſcentiæ fræno rationis & timoris Dei retinendæ. 344
Linguæ incontinentis damna. 345 c.1.a
Linguæ & ſpiritus clauſura quæ. ibid.
Lingua peruerſa triipliciter dicitur. 55.c.2.b.c.d. quantum inferat damni. ibid.& ſeq.
Lingua quam ſollicitè cuſtodienda. 87. c.2 c. Mors & vita in manu Linguæ, huius ſententiæ explicatio. 87. & 88.
Linguæ intemperantia multos perdidit, illuſtratur exemplis. 87 c.d
Lingua effrænis diſcordiarum incendium excitans rotæ molendini comparata. 49.c.1.d & ſeq col.
Lingua maledica eſt Æthna cur. 26 c 2.d.
Lingua ſuperba & fallax animos captat ſibi ſimiles. 38.c.1.b.c
Linguæ moderatio & parcitas ſermonum commendatur. 62 c.1.c
Lingua optimum & peſſimum in homine. 63.c.1.c
Linguam qui non refrænat concordiam diſſipat. 48. c.2.b.c
Lingua vltimum viuens & primum moriens ex Ariſtotele. 87 c 1.c d
Linguæ perfectio in vita ſpirituali virtutum vltimo acquiritur. ibid.
à Linguæ vitio mors animæ communiter exordium capit. ibid.& ſeq pag.
Linguæ manus quæ dicantur. 88.c.1.d. & ſeq. col.
Lingua fallax non amat veritatem : & os lubricum operatur ruinas. 371.c.1.b.c.d. & ſeq.
Linguam ſolus Deus gubernat. 3
Lingua mendax ſeptuplex. 177 c 2 b
Linguæ incontinentis octo cruciatus. 193 c.1.d.& ſeq. pag.
Litibus & iurgiis qui dat initium viam aperit magnis rixis, ſeditionibus & bellis. 48. c. 1. b.c d. eleganſ ſimilitudo ad id probandum. ibid.
Lites prudenti fugiendæ, & qua ratione. 48. c.1.c d. & ſeq col.& 49 col.2 c
Litium cauſa frequens. 48.49
Lis contra amicum quomodo componenda. 318 col.1. a b c
Litem dirimat amicus tanquam arbiter non iudex.317. col 2 c
Lites ſedare magnæ ſapientiæ & dexteritatis eſt. 72. col 1.a
Lites & iurgia pleraque vnde oriantur. 360.c.1.c.d
Lites fugiendæ cur. 131. comparantur ſerpenti. ibid.
Litigantium plurimæ expenſæ. 49 c.2.c.d
Litterius pro Theodoſio Imp. & Romanis pugnans, confidens in ſuis Hunnis victus vinctuſque eſt à Theodorico Rege in Deo confidente. 158.c.1.b c
Liuor vulneris abſterget mala, & plagæ in ſecretioribus ventris. 167.c.2.d. & pag ſeq. hæc ſententia variè exponitur.
Loci crebra mutatio animi mobilitatem, lenitatem, & inconſtantiam indicat. 382. c.1.d.& ſeq. Tres cauſæ iuſtæ mutandi locum. 382.c.2
Locum mutare noxium. 382. 383
Locus non viris, ſed viri loco dignitatem conciliare debent 316 c.2
Loquacitatis remedium eſt libia rationis. 445.c.2 a
Loquaces ſimiles abortienti. ibid.
Loquaces ex phyſionomia qui iudicentur. 150 c 2.a
Loquacibus & garrulis duo vitia familiaria ex Ariſtotele. 150 c.2.a
in Loquaces gnomæ veterum. 99.c.2.d & pag.ſeq. iterum prouerbia. 100.c.1.a
Loquendi ordo quis. 82.c.2
Loquendi & docendi praxis. 24.c.1 b
Lucrum labore partum mirè ſapit. 530.c.2.d
Lucerna eſt vitæ ſymbolum. 162.c.2 c.d
Lucernarum ſuperſtitio quæ. ibid.
Lucerna impiorum quid ſignificet. 174.175. 176
Lucerna Eccleſiæ & animæ ſanctæ non extinguitur in nocte. 511.c.2.d
Lucernæ in Miſſa & diuinis officiis cur adhibeantur. 172 c.2.a
Lucernæ appoſitæ in ſepulchris ſanctorum Romæ quid ſignificent. 152 c.1.a. item in cœmeteriis.
Lucernæ ſymbola 151.c.2
Lucerna Domini ſpiraculum hominis, quæ inueſtigat omnia ſecreta ventris, huius ſententiæ expoſitio. 161.163
Lucifer rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. 448 c.1.a
S. Ludouicus IX. Franciæ rex cauſas pauperum audiebat & diiudicabat. 435.c.2.b
S. Ludouicus & S. Ægidius ſocius S. Franciſci cordibus ſolis mutuo loquebantur. 394 c.2.c
S. Ludouicus Franciæ rex patronus pauperum. 316
S. Ludouicus Franciæ rex per ſe ius dicebat viduis & miſeris. 317. moratæ eiuſdem morientis ad Philippum filium. ibid.
Lumbos ſuccingere in fortitudine quid ſignificet. 530. c.1.a
Lupum tenere auribus quid ſignificet. 365 c.1 b.c
Lupi calcaneus ſtupefacit equum cur. 21 c.2 a
Lupanaria vnde dicta. 265 c.2.a
Lutherus cur ſemper vinolentus & temulentus. 516, c. 1. b. c
Lux ſymbolum eſt vitæ. 439. c.2 d & 440
Lux & lucerna ſymbolum dominatus, regni & triumphi. 175 c.2.d
Luxuria eſt ſanguiſuga 477.c.2.d. & 478. per os vuluæ meretricis præſertim denotatur. 478 c 1.a
Luxurioſus omnia dilapidat. 432.c 1.b c d
Luxuries iucunda videtur, ſed exhauſto fit amara patrimonio. 190.c.1 a
Luxuria eſt pœna hæreſis. 226 c.2 b
S. Lyduuina maximè liberalis in pauperes. 220.c.1.a

M.

Machiauelli axiomata. 165.c 2 a.b
Machiauelliſtarum impia & imperita axiomata. 441.c 1.d
Magiſtro ſtimulus ingens quis. 258.c.1.c.d
Magiſtro vt ſtultum deceat ſapientiam quid agendum. 67.c.1.d.& col.ſeq.
Magiſtratibus inferioribus iniuriæ illatæ ſpectant ad Principem. 61.c.2.a
Magiſtratus occidere, aut percutere crimen eſt læſæ Maieſtatis ex Cæſarum conſtitutionibus. ibid.
in Magiſtratum diuites ſoli adoptabantur ex Solonis lege. 408.c.1 a
ad Magiſtratus gradatim oportet aſcendere. 316.col. 2. b. c
Magiſtratus & officia qui confert indignis Rempublicam deſtruit. 432.c.2.d
Magiſtratus probi perſequuntur ſicarios. 437.c 2.c
Magnanimitas & celſitudo viri ſapientis quæ 211.c.1.d
Magnanimus quis ex Seneca & Plinio. 79.c.1.ab
Magnanimus hoſti parcit ſe humilianti. 46.c.2.d
Magnes lapis amoris dictus à veteribus, eius vis. 43. c. 1. a
Mahometis aſtutia vt vertiginem capitis & epilepſia qua torquebatur, tegeret. 56.c.1 b
Maieſtatis perſcrutator opprimetur à gloria : ſicut qui multum mel comedit non eſt ei bonum. 328. c. 2. c. & 342.c.1 c.d.& ſeq.pag.
Maieſtas diuinæ gloriæ ingens eſt pondus quod infirmos mentis oculos excæcat & opprimit. 342. c 2.c. d & ſeq.
Maleficentia in ſe eſt mala & peruerſa tam in inferente, quam in regerente maleficium. 303.c.1.c
Maledicentia eſt ſanguiſuga 480.c.1.a
Maledictio quæ immeritò mittitur in aliquem eum nō lædit. 348.c.1.b.&c.2.d

Male-

Maledictio efficax quæ. 348.c.2 c.d
Maledictum proferenti ei ſuperuenit ſicut auis paſſer & hirundo, è nido ſuo ad alia & alia volat, & redit tandem in nidum ſuum vnde auolauit. 347 c.2.d.348
Maledicta in maledicentem, ſcommata & conuicia retorquentur. 349.c.1 a
Maleuoli cor rectè comparatur vaſi fictili. 368 c.1 c.d
ad Malum aſpiciens nullus operatur. 172 c.2.& ſeq.
Mali veram ſcientiam habere nequeunt. 51 c.1.c.d
Malum repercutiendum eſt ſcuto patientiæ, non telo vindictæ. 154 col.2.c.d
Mala euitari nequeunt, niſi per prudentiam. 51 col. 2.d
Malum in ſe appeti nequit. 182.c.2.d
Mala ſeminans metet mala. 217.c.2.c
Malo pro malo reddere non eſt actus iuſtitiæ, ſed vindictæ. 159.col.2.c.d
Mali corriguntur verberibus & liuore cur. 168 c.1.c. ſimilitudo olæ immundæ, & apoſtematis ad id declarandum. ibid.
Malus oculo quis. 252.col.2
Malitiæ perfectæ ſigna duo. 27 c 2.c
cum Malignis non oportet contendere. 295 c.2.b.c d. & ſeq.
Mala aurea cum floribus ſolebant lectulis & menſis conniuarum inſpergi. 321.c.1.d
Manichæi cur duos finxerunt deos. 96.c 1.b
Manſuetudo eſt quaſi calcar cus quo capitur tum corporis & paſſionum; tum opum honorumque poſſeſſio. 211.col.1.b
Manſuetudinis vis qualis ac quanta. 211 c.1.c
Manſuetudinis laus. 317.c.2.c
Mancipia quæ dicuntur. 443.col 2.d
Manus defigere quid ſignificet. 257.c 1.c
Manuum conſilium multiplex. 525 c. 2
Margaritarum laus in quo conſiſtit. 145.c.2
Margaritarum dotes viris religioſis & apoſtolicis applicantur. 245.c.2 c.d
Margaritæ generatio. 106.c 1.a
S. Mariæ Maioris ædificandæ baſilicæ locus per miraculum deſignatus & delineatus. 323.c.2.c
S. Mariæ Bigniacenſis gaudium in morte. 544.c.1 c.1.d.& ſeq.
Maris Epiſcopus Chalcedonis exprobrans Iuliano apoſtaſiam, eumque ſubſannanti, prudenter ei iuxta ſuam ſtultitiam regeſſit. 351.c 1.c
S. Marina puellam à dæmone correptam à qua de ſtupro ſibi illato falſo diffamata fuerat, poſt mortem ad funus accurrentem & veniam calumniæ poſcentem liberat. 31.c 2.c.d
Maritus quomodo ſe gerere debet erga vxorem aſperam. 361.c.1.c d
Mariti crux & anxietas vxorem de fide ſuſpectam, aut pigram habentis. 520 c.1.d
SS. Marcus & Marcellianus cum nutarent in fide, in eiuſdem conſtanti profeſſione & ſubeundo martyrio confirmati à S. Sebaſtiano. 24 c.2.b
Martyrium non eſt ſola effuſio ſanguinis, ſed etiam afflictio carnis, libidinum, auaritiæ mundi victoria, &c. 245.c.2.c
Martyrij & patientiæ ſymbolum eſt ouis & aries. 503. c.1.c.d
Martyrum vulnera pulcherrima. 379. c.1.c. & 380.col.2.b.
Martyrum corpora glorioſa in cœlo ſeruabunt. vulnerum ſuorum cicatrices. 379.c.2.d
Martyres, virgines, religioſi manum mittunt ad fortia. 534. col.1.c
Martyrum conſtantia in tormentis. 398 c. 1.d
Martyrium ſine ſanguine triplex eſt ex D. Bernardo. 244 col. 2.b.
Maternitas Dei quanta ſit dignitas. 551. col. 1. a.b. c. nihil poteſt Deus facere maternitate Dei præſtantius, qua ratione. 551.c.1.d & ſeq.
Matrisfamilias præcipuum officium ſpeculari ſuam domum. 546.c.2.b.c.
Matrisfamilias dos, vigilia. 528. c. 1. c. eius officia. 527. 528
Materfamilias debet eſſe beneuola & benefica in virũ, filios ſeruos, &c. 545. c. 1. b. c. componere lites familiæ & iurgia. ibid.
Mauricius Imperator ob ſcelera à Phoca cum filiis occiſus. 14.c.2.d
Maximum in minimo verbum in carne. 493 c.1.a
S. Mechtildis ſilentium arctè ſeruabat. 545.c.1 a
Mecœnatis in ſtylo laſciuia & in compoſitione inſolentia taxata ab Auguſto Cæſare. 146. col. 1.d. & ſeq.
Mediocritas optanda. 468.c.1 d.& ſeq.
Meditatione, oratione, & conſolationibus ſpiritualibus moderatè vtendum eſt. 329.c.1.c
Melanchtonis horrenda blaſphemia in Deum. 95. col. 2.c
Melancholici, inuidi, & ſimiles qui corruptam habent phantaſiam, multa imaginantur quæ à parte rei non exiſtunt, ſed tantum in falſa eorum imaginatione. 252. c. 1.c
Mellis natura & proprietates. 288. 289. 290. & ſeq. pag. 328.1.a
Mel ſymbolum eſt voluptatis. 328.c.1.b
Mel ſymbolum eſt dulcedinis cæleſtis ſapientiæ. 328. c. 2. b. c
Mel amicitiæ ſymbolum eſt. 328.c.2.d
Mel laudis humanæ ſymbolum eſt. 329 c 1.a. diuitiarum. col. 1 b. c. conſolationis ſpiritualis. c d
Mel ſapientiæ & ſanctitatis eſt ſymbolum ob multas analogias. 288.c.2.b.c.d & ſeq pag.
Mellis generatio & cauſæ. 288. col.2.& ſeq. pag.
Mellis proprietates Maieſtati gloriæ diuinæ adaptantur. 342.c.1.c.d.& ſeq. pag.
Mellis vſus quibus fuerit frequentior vitam producũt. 289 c.2.d
Mel comedere quid ſignificet. 290.c.1.c
Mel in imo vaſis eſt optimum cur. 330.c.1.a
Membra diaboli ſunt multi qui futuri ſunt multi ſunt Chriſti diſcipuli. 199.c.2.c
Mendax qui proximum lædit vel in fama, vel in fortunis, vel in libertate & vita, non effugiet vindictam hominum vel Dei. 97. col. 1 & 100 c 1 a
Mendax eſt inconſtans: ſimilis vrinatoribus. 97. c.1.d
Mendaces à Platone figulis comparantur. 55 c 2.b c
Mendacium eſt probrum Principis. 2.c.41.& 2
Mendaces ſunt filij & membra diaboli. 124 c. 2. a.b
Mendacij pœna. 467.c.2.c.d
Mendacia nocua quæ. 100.c.1.a
Menenius Agrippa plebem à Senatu diſſidentem quomodo reuocauit. 436.c 2.c
Mens hominis quæ infiniti boni capax eſt à Deo ſolo infinito & immenſo impleri poteſt. 329 col. 2.a
Mens contra vitia ſtrenuè pugnans cur vocetur equus. 203. col. 2. b.c
Mentis cibus quid. 290.c.2.d
Mens dum rectè agit, & cæteras potentias rectè agere cogit rex eſt. 138 c.2
Mens eſt in ſermone quod auriga in curru. 328 c. 1 b
Mens eſt in anima quod venter in corpore. 238. c. 1.c
Mens ſine præcepto, & nauis ſine onere vtraque inſtabilis eſt. 230 c.2.c
Mens ſibi ipſi ſpeculum. 394.c.1.c
Mentis facies quàm decora. 60.c.2.a.b
Menſuras duplices odit Deus. 144 c.2.b.c d
Menſæ regiæ cur ſæpè mendaces dicantur. 247. col.1.b
Mentiri nullo caſu licet. 441.c.1.d
Mercatores quantas ærumnas & pericula ſubeunt vt diteſcant. 143.c.2.d.& 144
Mercatores prudentes qui. 176.c.1.d
Mercatores vnde dicti. 356.c 1.c
Mercator ſtultus quid. 51 c.1.a.b
Mercurius triceps adagium quid ſignificet. 157.c.1.c.d
Mercurius gentilibus erat index viæ: elegans de aceruo Mercurij epigramma apud Alciatum. ibid.

Mercurij effigies qualis apud Veteres. 357.c.2.a

Mercurius quare vocatus τρισμέγιστος. 233.c.2.c

Mercurij æneum ſimulacrum Corinthi, cui aries ex oppoſito adſiſtebat quid ſignificaret. 502 c.1.2

Mercurij aceruus quid. 354.col.1.a & 355.col.2.& ſeq pag.

per Mercurium quid intelligant mythologi ſacri. 357 c.2.b

Mercurius quis fuit. 357.col. 1. d. & 2. eius etymon. c.2.c

Merceri error contra ſanctorum inuocationem. 356 c.1.a

Meretrix eſt fera rapaciſſima, imo congeries ferarum omnium vt ex omnibus conflata videatur. 265.c.2.b

Meretricis os fouea eſt profunda in quam cadit cui Dominus iraſcitur. 226 col. 1. comparatur Æthnæ & Veſuuio montibus globos igneos eiaculantibus. ibid.

in Meretricem incidere eſt pœna præcedentis peccati. 226.c.2.a

Meretrix cum parricidis & prædonibus ſocietatem contrahit. 266.c.1.c

Meretrix comparatur puteo anguſto. 265 col.1.

Meretrix inſidiatur in via quaſi latro & quos incautos videbit interficiet. 265.c.2. & ſeq.pag.

Meretricum artes & damna. 432.c.1.b.c

Meretrix eſt mors amaſiorum: ſepulchrum dealbatum: ſordes: pernicies: nugacitas: & dolium perforatum. 264.c.2.& ſeq.

Meretrix comparatur inferno à S. Chryſoſt. 480 col.2.d & 481

Meretricis os quaſi veſtibulum inferni, cur. 226. c.1 c. Meretrix eadem col. c

Meretrix eſt fouea profunda. 264.c.1.c.d.& ſeq.

Merita hominum rectè ſtudioſeque operantium remuneratione quam impendit, multis partibus excedit. 193.c.1 b

Merouæus à patre Chilperico Francorum Rege oculorum luce vitaque priuatus eſt: & Chilpericus à Fredegunde vxore ſua interemptus. 483.col. 1. d & ſeq.

Metus ſeruilis quis. 443.col. 2.e

S Michael cur pingitur libripens. 5

S. Michael ob humilitatem primatum inter Angelos, & thronum Luciferi occupauit. 448.c.1.a

Miltiades Athenienſes contra Perſas qua ratione exacuit. 501.col.2. b

Milites ſtationarij cur ſic dicti. 76. col.1.a & 2. col.

Milonis Crotoniatis fortitudo. 550.c.1 d

Miluus ſeptem hybernis menſibus latet. 210. c.1 b

Minima terræ quatuor quæ ſunt ſapientiora ſapientioribus. 491.& ſeq.

Miniſter Euangelicus qualis eſſe debeat. 406 col.1.b

Minerua dea bellandi, nendi & ſtudendi cur. 533 col.1.b

Miſericordes dij quidam terreſtres. 135.c.2.c

Miſericordia & veritate redimitur iniquitas. 10

Miſericordia & liberalitas radix eſt & baſis tam beneuolentiæ & gratiæ quam nominis & famæ. 205 c.1 c.d

Miſericordiam facere & iudicium magis placet Deo quam victimæ. 173.c. 2. & ſeq. pag.

Miſericordia ſupernaturalis & naturalis commiſeratio quos præſtent fructus. 119.col.2.a.b

Miſericordes multi: fidelis autem rarus. 134.c.2 & 135

Miſericordia erga egenos Deum ſibi conciliat. 285 col 2.d. & ſeq.

Miſericordia erga pauperes quantum Deo grata. 9

Miſericordiæ ſymbolum eſt oleum. 192.col.1.d

ad Miſericordiam pronus omni benedictione cumulabitur. 218.c.1.d.& 2

Miſericordiæ apologus. 219.col.1.b

Miſericordiæ oculi columbini. 218.col.2.a

Modeſtiæ acceptio multiplex. 210.c.1.d.& ſeq.

Modeſtiæ finis timor Domini: diuitiæ & gloria & vita. 210.c.1.d.& ſeq.

Modeſtia & humilitas eſt vera ſapientia. 211.c.1.a

Modeſtia eſt purpura virtutum. 542 c.2.d.& 543

Modus omnibus in rebus eſt optimus. 479 c 1.c

Modus in omni re adhibendus, cur. 329 c 1.& ſeq.

Moderatè ſumendum quidquid delectat 228 c.1.a

Modum qui excedunt ſua ſe ruina inuoluunt. 51.c.2 b c

Mœſti ægrè inebriantur. 515 c.1 d & ſeq.

Monachi qui ſemetipſos exorciſtas coram hominibus profitentur probi non ſunt 325.col 2.b.c

Monachus quidam à dæmone dilectus, ab eoque cæteris prælatus cur. 198.col. 1.c

Monachi Turaci Deum colunt ſaltando in orbem. 56 c.1.b

in Monaſteriis qui cæteris ſe præferunt aut à communi obedientia & lege ſe ſubtrahunt cæteris inuiſi. 55 c.1 c

in Monaſteriis qui ſingularia quærunt, omnium in ſe odia concitant. 49. col.1.b

Monaſterij in quo viget diſciplina regularis indicia. 547.col 2.b.c

Monaſterium non dormientium in Oriente. 511.c 1.d

Monarchiæ quatuor per quatuor animalia ſignificatæ. 497 c.1 d.& ſeq.

Monarchia optimum eſt regimen. 406 col.2.a

Moniales & deuotæ feminæ magnam diei partem in opere manuali transfigere debent. 525.526.col.1.a

S. Monica legem clementiæ egregie didicerat. 545 c.2.d

S. Monica mater S. Auguſtini placida erga maritum 522 c. 2. b

S. Monica pronior ad vini guſtum in iuuentute quomodo omnem vini cupidinem ex animo eraſit 169.col.1.a

S. Monica ſua modeſtia, ſilentio, prudentia iras & æſtus Patricii moderabatur. 109 col.1.d

S. Monica quam ſolers in extinguendis diſcordiis & conciliandis animis diſſidentibus. 44.c.2.b

Monitor ſeuerus & ſeuera monitio ſiue correptio cōparatur inauri aureæ & margaritæ fulgenti ob varias analogias. 322.c.2.b c.d.& ſeq.pag.

Mora bona malo non obtinget. 296.c.2 a

à Morte non liberans eandem iuſto Dei incurrit iudicio. 287.c.2.b. exemplis probatur. ibid.

Mortificatio & cupiditatis abdicatio eſt mater tranquillitatis & pacis. 426.col 1.d

Mortificatio præſtat orationi. 329.c 1.d

Moſcouitæ ebrios tandiu verberant donec ſobrij fiant. 174 c.2.d

Moſes rubrum mare diuiſit, hoſtemque Pharaonem ſubmerſit qua virtute. 199. col.2.d

Moſis egregia facta & encomia. 460.c.2.d & ſeq.

Mulſum quod ex melle & aqua conficitur facit ſanos & longæuos. 289 c.2.c

Mulieris ſtrenuæ cingulum quod. 530.c 2 a

Mulier bona quæ. 88.89.c.1.a

Mulier natura ſua qualis. ibid.

Mulieres antequam ducantur in vxores tegunt ſua vitia. 89.c.1 b

Mulier bona eſt ſors bona quam Deus pro libito dat cui vult. ibid. gratiæ quas bona vxor inducit in familiam, quæ. ibid.

Mulier improba malum quouis malo peius. 389.c. 2. c. Mulier clamoſa & litigioſa cohiberi non poteſt haud ſecus ac ventus. 389.col.2.390

Mulier clamoſa & vaga eſt ventus perflans & oleum è dextera diffluens. ibid. & 390

Mulieris rigidæ duritiem quid emolliat. 390 c.1.a

Mulier fortis quæ ſtrenuè operata eſt bonum per totā vitam, exultat in morte. 542.col.1 probatur exemplis.

Mulier rixoſa omnes cœli tempeſtates exprimit. 180 c.2.d

Mulier mala quantum malum. 180.c.2.d & 181

Mulier odioſa quæ. 489.c 1.b

Mulier proba quæ. 519.c.1.a

Mulier fortis allegoricè eſt Eccleſia & anima ſancta quæ operatur lanam & linum. 525.c.1.d. & ſeq.

Mulierculæ quæ florem ætatis tranſigunt in deliciis deficientibus viribus & pulchritudine mœrent deſtitutæ corporis & animæ dotibus. 542 c.2.b

Mulieris ſtrenuæ & nauis analogiæ. 526.c.2

Mulier vnde dicta. 518.c.2.d

Mulier rixoſa quam grauis marito & domeſticis. 106 c.1 & 2. comparatur tectis iugiter perſtillantibus. ibid.
Mulieres multæ cur in lites & rixas ſunt pronæ. 106 c. 2. d. & pag. ſeq.
Mulieris natura quæ. 544.c 2.d
Mulieris concupiſcentia inſatiabilis eſt. 476
Mulier fortis res eſt pretioſiſſima. 519.c.1
Mulieris amor inſatiabilis. 478.c.1 a
Mulier rixoſa ſæuior & truculentior eſt leonibus & draconibus. 191.c.2.a
Mulier fortis quæ. 518.& ſeq pag.
Mulier fortis myſticè quę. 519.c.2
Multiloquium litium exordium. 48 c 2 b c
Multiloquij noxę. 345.c.1.a
Mundum vincere quid ſit. 198.c 1.b
Mundi libidines tanquam ſodomæ fugiendæ. 210. c 1. c
Mundani ſunt ignobiles. 540. c 2.a
Munerum acceptio ſeuere à Deo interdicta per Moyſen. 59 c.1 b
Munera recuſans mirè extollitur in Scriptura. ibid.
Munus abſconditum extinguit iras, & donum in ſinu indignationem maximam. 185.c.1.& pag. ſeq.
Munerum quanta vis. ibid.
Munus comparatur torpedini piſciculo. 186 c.1.b
Munera quam vim habeant animos trahendi & conciliandi. 42 43
Munerum quanta vis. 58 c.1. & ſeq. 80. col.2. & pag. ſeq.
Munera quæ vetita, quæ licita. ibid.
Muſica muſicumque carmen cor mœſtum magis exaſperat. 334 c.2.a.b
Muti vocati ad tribunal qui dicantur. 516.c.1 d
Mutuum qui accepit fit quaſi ſeruus mutuantis. 216 c.2 c.d
Myſteria & ſacramenta fidei omnem captum hominũ ſuperant. 511.col.1.d
Myſteria Dei quæ ratione peruestigari planè non poſſunt ſcrutari non oportet. 249.c.1.b

N.

NAbuchodonoſoris aurea ſtatua quid repræſentabat. 52.col.1.c
Nabuchodonoſor malleus vniuerſæ terræ cur vocatus. 126.col 1.a
Nadab & Abiu cur igne cremati. 514 c. 2.d & 515
Nares latas & longas habentes homines & animalia tarda ſunt ad iram cur. 312.c.2 a
Narium longitudo ſignum prudentiæ & patientiæ.102 b c
Naturam ducem ſequi oportet & ea ad quæ nos reddit idoneos, elegans emblema Alciati hac de re. 357 c.2.a
Natura operando progreditur. 439 c.1.a.b
Naturam ſecundante gratia magnum quid producitur. 519.c 2 c
Natura nuſquam magis quam in minimis eſt. 492 c.1.a b
Natura neceſſaria poſtulat non delicata. 400. c.2.c.d 401 col.1.a
Natura præludit in pueris id quod factura eſt in viris. exemplis confirmatur. 145 c 2.c
Nauſea & faſtidium vnde. 329. c.2.b
Neceſſaria prius comparanda quam quæ ad ſplendorem pertinent. 301.c.1.d
in Negotiis gerendis non oportet nimium ſibi fidere, ſed illa cum amico, non cum quouis tractare. 38 col 2 d
Negligentia in patribusfamilias, magiſtratibus & Epiſcopis quanta inuehat mala. 74.col.2 d
Neronis crudelitas. 104.c.1.d
Nili quanti futurum ſit incrementum, quantaque terræ fertilitas vnde congatur. 210 c.1.b
S. Nicolaus futuræ abſtinentiæ & ſanctitatis eximiũ ſpecimen infans dedit. 145 c.2.d
Nitrum ſymbolum triſtitiæ. 334.c.2.a
Nitrum quid. 333 c.1.c. eius natura & vires. ibid.
Nitri etymon. 333.c.2 c
Nix æſtalis quid. 323.c.2.b c
Nobiles mundi tumidi. 474 c 1 c
Nobilitas vera eſt virtus. 474.c.1.& ſeq.

Nobilis etymon. 540.c.1.a
Nocturnorum origo. 531. c. 1.b
cur Noe docuit Deus modum conficiendi vinum ex vuis poſt diluuium. 525.c.1 d
Nomen Dei aſylum quodnam. 76.col. 1
Nomen Domini turris eſt fortiſſima. 75 col.2.b.c.d & ſeq.
B. Nonna mater S. Gregorij Nazianzeni effuſa in pauperes. 534.c.2.b
B. Nonna viro pietatis magiſtra. 540.c.1.c eius encomia. 541 c.2.a
Nonna S. Gregorij Nazianzeni mater. 519.c.1.a
B. Nonna ſolam animi pulchritudinem agnoſcebat. 554.col.2.b
à Nouitiatu pendet tota deinceps vita in Religione. 176.col. 2.c
Nouitiis in ingreſſu Religionis Deus immittit conſolationes ſpirituales. 192.col. 2.a
Nouitij leues & inconſtantes ad religionem admitti non debent à ſuperioribus. 325.c 1.d
Noxa caput ſequitur ſicut carnifex reum. 218.c.1.a
Nuncius de carnis reſurrectione diuinarumque promiſſionum certitudine homini iuſto pergratus. 541 c.1.b
Nuncius bonus de terra longinqua: aqua frigida animæ ſitienti. 590.c.1.d
in Nuptiis cur ſponſis præferebant lampades & tædas accenſas. 162.c.2.d.& ſeq pag.
Nupta apud Romanos in pelle lanata conſidere ſolebat, cur. 524.c.1.c
Nutritionis delicatæ incommoda. 446.c.1.c.d.& ſeq.

O.

cum OBduratis dure agendum. 397.c.2.a
Obduratio peccatoris vnde. 69 c 1.2.b
Cui parit contemptum. ibid.
Obedientia iuncta continentiæ vel beſtias ſubigit. 200.col 1.d
Obedientiæ encomia. 199.c.2.d.& 198
Obedientia quam potens: de aduerſariis omnibus reportat victoriam, deque rebus omnibus triumphat. 198,199.200
Obedientia ieiunio, paupertati & charitati præfertur ab Abbate Pafabo, cur. 199.c 1.b
Obediens perpetuò habet nixum, firmitatem & ſtatum virtutis. 199 c.1.b
Obediens vir loquetur victorias cur. 199.c.1.c.d
Obedientiæ religioſæ exempla inſignia. 200.c.1
per Obedientiam ſuperantur omnia pericula damnationis. 200.c.2 a b
in Obedientia viuere quid ſit. ibid.
Obedienti animæ Deo, obediunt potentiæ omnes. 11
Obediens ſimilis eſt Angelis. 200.c.2.c
Obedientia vincit ipſummet Deum. ibid.d
Obedientia melior eſt quam victimæ, cur. 200.c 2.d
Obediens in perpetuum loquetur. 201 c.1 a
Occaſionis definitio. 66. c.1.d.& ſeq. col. ab ea pendet rei ex voto ſucceſſus. ibid.c.2.a
Occaſio ſuo quoque tempore rapienda eſt. 321 c.2.a
Oculi omnium affectuum ſunt indices. 481.c.1.c
Oculi cohibendi qui ſunt cupiditatum internuncij, impollices. 395.c.1.d
Oculi ſunt in amore duces. 395.c.1.d
Oculorum extollentia quid denotet. 174 175 c.1.a
Oculo videre & aure audire, quæ ratio huius ſignificationis. 144.c 2.b.c
Oculorum exaltatio quid ſignificet. 174.c 1 & 2
Oculis motus animorum ſignificantur. 393.c.1.a
Oculis tribuitur cupiditas, cur. 395.c 1.c.d
Ocni apologus quid ſignificet. 74 c 2.& pag. ſeq.
Odia & inimicitias cur inter ſe homines exerceant. 10
Odij ignis in corde latens ſe celare nequit. 568 c.2 a
Odium eſt inſtar ſeptem nequitiarum. 399.c 2.c
Odoribus ſuauibus & vnguentis reſpiratione attractis in animi deliquio cur ſpiritus redit. 384.c.1.c d
Odoratæ res augent homini iudicium. 384.c.1.c.d
ex Oeconomis bonis fiunt boni politici ex Ariſt. 289 c.2.b c
Oeconomiæ boniquę patris & matrisfamilias eſt cuniculus. 494.c.1.a

ex Officiorum venundatione quanta ſequantur mala. 418. c.1.b
Oleum denotat abundantiam annonę, & deliciarum. 192. c. 1. a. eius vſus quadruplex. ibid.b
Oleum in ſummo vaſis eſt optimum, cur. 310.c.1.a
Olei ſymbola. 192.col. 1.d.& ſeq.
Onager eſto cui ſuperueniunt venatores, Arabum adagium quid ſignificet. 48.col.1
S.Onuphrius ſimilesq; Anachoretæ peculiari curæ Angelorum à Deo traditi fuerunt. 255 c 1.c
S.Onuphrius ab Angelo ductus eſt in Eremum ſeptuaginta annos nullo hominum viſo vixit alacer: eius mors. ibid.
Opes comparandi labor eſt moleſtus. 249.col 2.b
in Opibus partis & poſſeſſis mentem & cor defigere non oportet, cur. 249.col 2.c
Opes auolant vt aquilæ. 249.250
Opum nimiarum & impoſſibilium cupido eſt merus oculorum mentiſque volatus, imo auolatus. 250 col.1.2.b.& 249.col.2
Opes acquirendi ſtudium moderandum eſt iuxta ſortem, artem & induſtriam à Deo datam. 250. col.1 b. & ſeq.
Opes ſimiles aquilis ob varias analogias. 250 col.1.d.& ſeq.
Opes malè partæ reliquas æquas iuſteque partas deuorant & abſumunt. 250.col. 2.d.& 251. col.2. c
Opum Deus filius conſilij fingitur à Platone. 523 col.2 d
Opes virtute comparatæ ſunt ſtabiles & firmæ: rapinis & ſcelere partæ ſtatim collabuntur. 278. col 1. a
Opes quomodo æſtimandæ. 469.col.1.a
Opes merè ſunt bonum externum & indifferens. 205. col.1. d
Opes modicæ iuſtæ præſtant magnis iniuſtis, cur. 11 12
Opes ſunt occaſio ſcelerum. 470.col 2. c. d. & 471. gnomæ illuſtres de opibus. ibid.
Opes ducunt ad Atheiſmum. 470.col.1.c.d & ſeq.
Opum damna. 471. col.1.d.& ſeq.
Opera in cœlo laudant beatos qua ratione. 557 col.1 a
Operari quiſque decorè pro ſuo gradu debet. 533. c. 2. b
Operum bonorum merita in hac vita congreganda. 132. 133
Opera tua Domino reuela, & dirigentur cogitationes tuæ. Prou. 16. quis horum verborum ſenſus. 6 7
Opera noſtra bona in Deum referre debemus, ſimilitudo ad id elegans ex D. Chryſoſth. 6
Operis tota bonitas à bona volitione & intentione pendet. 94 col.1.b.c
Opus bonum factum mala intentione eſt malum. 4
Opus indifferens quomodo fit bonum. ibid.
Operibus bonis victum ſpiritualem ſibi comparare oportet. 143.col.1.d
Opus quodnam apud Deum ſit magni pretij. 5
Operi gratiæ & charitatis quantitas dat pondus. ibid.
Opera bona Deum ſibi conciliant. 187.col.2.c
Operi indifferenti vel bono recta intentio eſt addenda. 279.col.1.a
Opifices qui quod per hebdomadam lucrantur, die Dominico potando aut ludendo abſumunt, ſimiles Ochrio. 75.col.1.a
Opiniones nouas comminiſci ac veterum tutas ſanaſque explodere ſententias ſuperbiæ æque ac inſipientiæ argumentum. 67.col.2.c.d
Opportunitas rotæ ſimilis. 320.col.2.& ſeq.
Opportunitas ornat verbum. 320.c.1 d. & ſeq.
Oratio dirigi debet ad actionem. 329.c.1.c
Orationis vis & energia in quo præcipuè conſiſtat. 146.c.1 c.d
Orationem ſimilem picturatis ſtragulis dixit Themiſtocles. 146.c.1.d
Oratio quomodo inſtituenda. 82 c.2
Oratio non audientis legem eſt execrabilis. 410. 411
Oratio volentis perſeuerare in peccato eſt peccatum. 411. c.1.& 2
Orationes Deo execrabiles quæ. ibid.
Orationis anima eſt charitas. ibid.
Orationis exordium quale eſſe debet. 233 c 2 d
Oratio eius qui ſuam iram, impatientiam, proprium iudicium non mortificat, eſt inanis. 329 c.1.d
Oratoris tria ſunt officia. 24 c.2.a
Ordinum fundatores, mira ſapientia domus ſuas & familias religioſas fundarunt. 278.col.2.c
Oris fructus duplex. 86.c.2.d & ſeq pag
Os eſt oſtium ad mentem. 59.c.1
Os vitæ quid. 203.c. 2 b.c.d
Os prauum congrue apteq; reſpondet prauo cordi. 368 c.1 d
Os ſimulachrum eſt cordis. 222.c.2
Oculi etymon 300.c.2.d
Oſculum priſcis erat quadruplex. 299 c.1 a
Oſcula fraudulenta ſunt inimici 379. ſimilia ſunt phalangiæ, quæ ſi vel leuiter carnem tangat venenum inſtillat. 379.c.1 d
Oſtentationis qui multum habent, parum habent, & veritatis. 325 c 1 c
Oſtentationis & mendacis promiſſionis quanta vanitas & ſtultitia. 325.c.1.c.d
Oſtium ſuum limen exaltare quid ſignificet in Script. 54
S. Oſuualdi regis Angliæ manus ob eleemoſyna in pauperes largè erogatas manſit incorrupta poſt mortem. 534 c 2.d
Otium & inertia mille homini ſuggerit apprehenſiones & imaginationes, quibus animus metu percellitur & laborem exhorret. 225 c 1 c
Otij damna. 195 c. . c d 225
Otium non tantum corpus ſed & ingenium mentemque corrumpit. 210.c 1 c.d
Otioſorum negotium quale. 195.c.2.c

P.

S. PAchomius quantum detrahentes auerſabatur. 339.c.2 d 340
in Palæſtina duplex pluuia, matutina & ſerotina. 17 c.1.c
Panthecinum tergus hyenæ cedit. 251.c.1 a
Panis mali oculo quis. 252.c.2.
Panis Hebræus quemlibet cibum ſignificat. 143
Panis mendacij quis. 147
Pan princeps paſtorum. 399 c.1.c.d
Parcarum trium ſymbolum. 533 c.1.d & ſeq.
Parmenio ab Alexandro interfectus. 313 c.2.d
Parabola ſtulto quod pulchræ terræ clando. 352.c.2 c.d, 353
Parabolæ Salomonis quales. 319.c.2 d
Parabola ſimilis eſt malo aureo incluſo reticulo argenteo. 320.c.1. a. magno artificio debet elaborari ibid.
Parabolæ Salomonis cur vocentur prophetiæ & onus. 458. c.2.
Parabola quid ſignificet. 358.c 2
in Parabolis duplex eſt ſenſus literalis. 504 c.1.c
Parœmia vna contrarios habet ſenſus. 333 c.2. d
Parricidio pollutis viuentibus leges adimunt quatuor elementa. 421 c.1.d.
Parentes filiis ſunt inſtar creatoris Dei. 481 c.2.a
Parentum dignitas à filiis nunquam ſatis æſtimari, nec vllis officiis vel beneficiis penſari poteſt. 481 c.2.1.2.b
Parentes qui lædunt in Deum & naturam ſunt iniurij. 481.c.2.b c
Parentum indulgentiam quomodo Deus caſtigare ſoleat. 61. c. 1. a. illuſtratur exemplis. ibid.
Parentum indulgentia filiis quantum noceat. 115 c. 1.c.d
Parentes quaſi domeſtica numina. 123 c.2.d
Parentum afflictio infelicitatis præſagium. 127 c.2.c.d

Parentum peccata cur Deus vindicet in filiis. 136.col. 2.b.c

Parentes vitam filiis tradere ſicut curſores tædas accenſas emenſo ſpatio tradebant aliis docet Plato. 151.c.1.d.& 2

in Parentes maledicus & impius non tantum filiis & proſapia, ſed & vita ipſa priuabitur. 150.151.c.1.& 2. pag. 152.

Parentes nimis indulgentes filios exponunt periculo inferni. 257.c.1.d

Pater filio dat virgam diſciplinæ aut gehennæ. ibid.

Parentum benedictionem Deus exaudit & adimplet. 262.c.2.c

Parentes multi ab omiſſam caſtigationem filiis extiterunt cauſa æternæ damnationis. 257.c.2.a

Parentum indigentiæ non ſuccurrens cum homicidis imo parricidis cenſendus. 424.c.1.c

Parſimonia ditat. 189 c.2.d.& ſeq.

Partæ malè diuitiæ malè dilabuntur. 153 c.1.& 2

Parui ſunt acres & magnanimi. 492.c.2.c

Paruorum elogia. 492.c.2.d.& 493

Parua non ſpernenda. 492.c.1.a.& 493 c.1.b

Paſithea dea quæ. 89.c 1 d

Paſtoribus vigilantia commendatur. 331 c.1.b

Paſtoris pigri vel rectoris Eccleſia ſeu cœtus qualis. 304.c.1.a b

Paſtoritia ars & cura gregis commendatur ob ſui facilitatem & vtilitatem. 399 c.1.c.d.& ſeq.pag.

Paſtoritia ars innocens & antiqua. 398.c.2.a. exemplis probatur. ibid.

Paſtori pecoris ſui diligens habenda cura. 398.c.2.d. quales eſſe debent paſtores 399 c.1.b

Paſtorum princeps olim,& eius corona qualis 339.c.1.c

ex Paſtoribus reges olim creabantur 399.c 1.d

Paſtor animarum ſummo amore præditus eſſe debet. 184.c.2.d

Paſſionum Dominus eaſdem facilè in aliis ſedat & componit. 327.c 2.d

Paſſiones huius temporis non ſunt condignæ ad futuram gloriam. 144.c 1 c.d

Paſſiones & virtutes ſunt equi quas ratio rege,& Chriſti gratia vt vincat. 203.c 2.d

Pater & filius ciuiliter vnum quid cenſentur. 40 c 2 c

Pater curatorem Deum filio relinquat. 137.c.1.a.b. illuſtre filii Conſtantinopolitani exemplum. ibid. col 1.c

Pater moriens ſine liberis olim habebatur infelix & inglorius. 151 c.2.a

Patres quomodo erga filios ſe gerere debeant. 115.116

Pater viuit in filio. 257.c.2.d

Pater veræ naturæ debet erudire filium, & filius eum audire vt ſinat ſe ab eo erudiri. 261 c.2

Patriæ poteſtatis ius ad quid ſe extendit. 114 c.2.a

Pater in filio quaſi viuit etiam poſt mortem. 18.c.2.a

Patrisfamilias officia. 493.c.2.d.494

Patrisfamilias optimi exemplar eſt gallus. 500.c.2 c.d

Paterfamilias ſit leo in domo ſua. 499.c.1 d.& ſeq. item gallus & aries. ibid.

Patriarchæ primi, imo omnes homines ab Adam vſque ad Noë abſtinuere vino. 272.c.1.b.c

Patientia radix eſt totius philoſophiæ. 102.c.2.a. eius laudes. ibid.

Patientiæ encomia. 29.30.31

Patientia vincit dæmones. 31. c. 2. b. confirmatur exemplis. ibid.

Patientia validiſſima totius ædificij trabes appellatur à S.Chryſoſt. 63.c.2 E

Patientia eſt moleſtiarum decoctio. 290.c.2.b

Patientia in morbo longum eſt, lentumque martyriũ. 244.c.2.c

Patientiæ tres gradus. 102.c.2.d.& ſeq.pag.

Patientiæ dominium quomodo acquiritur. 31.c.1.b

Patientiæ in tolerandis iniuriis encomia & bona. 155. c. 1. & 2

Patiens melior eſt viro forti, & qui dominatur animo ſuo expugnatore vrbium, Prou. 16. verſ. 32 huius ſententiæ expoſitio. 29.c.2.& pag.30

Patiens ſibi eſt Medicus, impatiens carnifex. 117.c.1.b

Pauor pauido eſt laqueus. 449.c 1

S. Paulus mille modos excogitauit conuertendi animas. 184.c.2.b

S.Paulum cur Deus labi permiſerit in peccatum perſecutionis fidelium. 219.220.c.1.a

Paulus à Lycaoniis vocatus Mercurius, cur. 257. c 2.c

S. Paulus primus eremita vixit. 113. annos, cur. 58. c.1.c

Paulus magni Antonij diſcipulus curabat quos curare non poterat Antonius, cur. 200 col.1.a

S. Paulus S. Antonius & alij anachoretæ dactylis per multos vixerunt annos.

S. Paula quam effuſa in pauperes. 554 col.2.d

Paupertatis laus. 235.c.2.b.c

Pauperi non facienda violentia, quia Dominus configet eos qui confixerunt animam eius 234. col. 2. exemplis probatur. 235.c.2.c

Paupertas quid. 471 c.1.a

Paupertatis incommoda. 491.c 1 a gnomæ ſapientum de hac re. ibid.

Paupertas voluntaria eſt animæ requies. 413 c.1.a

Paupertas eſt incitamentum ſapientiæ. 413 c.1.a.b.c.d.& ſeq.

Paupertas Religioſorum quæ. 469.c.1.c.d

Paupertas ſibi relicta inutilis eſt & miſera: ſi à diuite erigatur & ſuſtentetur tam ſibi quam diuiti commoda & fructuoſa eſt 208. c.3. declaratur pulchra ſimilitudine vitis & vlmi. ibid. alia item ſimilitudine radicis in pingui ſolo plantatæ. ibid.

Pauper & diues vterque eſt opus Dei, tam quoad ſubſtantiam, quam quoad paupertatis vel opulentiæ conditionem. 208.c.1 c.d

Paupertas & diuitiæ donum Dei. ibid.

Paupertas quantum præſtat diuitiis. 380 c.1.d.& ſeqq.

Paupertatis incommodum. 97 c.2

Paupertatis incommoda. 215.c 2.d

Paupertatis laus. 413.vbique

Pauperum ſingularem curam gerit Deus. 235 c.1.a non vexandi. ibid.

Pauperem per iniuriam, vim & fraudem diues opprimens ſeueram à Deo vltionem recipiet. 235 c.1 a b

Pauperes vexans Chriſtum vexat. 235 c.1 c.d

Pauperem qui defraudat vt ſe ditet, hic pariter expilabitur à ditiori lege talionis. 228 c 2 b.& ſeq.c.1.2

Pauperem qui calumniatur incidet in calumnias ditiorum & bonis ſuis priuabitur. 229 c. 1. d

Pauperem ſpiritu fratrem qui calumniatur quidquid bonæ actionis habere videbatur amittet, & a fructu virtutum vacuus manebit. 280.c.1.b

Pauper ſimplex & doli expers, melior eſt quam diues & verſutus. 93.c.1.& 2

Paupertati cognata eſt ſapientia. 93.c.1.c

Pauper ſua ſorte contentus eſſe debet. 208 c.1.2

Paupertatis dignitas, bona, & encomia. 208 col 2

Pauperum aduocati gratis cauſas agunt. 435 c.2.c

Pauperem qui deſpicit exprobrat factori eius, & qui ruina lætatur alterius non ibit impunitus. 39 c.2.& pag ſeq.

Pauperes expilans ſimilis imbri. 407 c.1.b.c.& ſeq.

Pauperes præſertim cupidi & auari muniis publicis non ſunt præficiendi. 407.c.1.c

ad Pauperis clamorem qui obturat aurem ſuam, & ipſe clamabit, & non exaudietur. 185

Paupertas humilem & ſupplicem diuitiæ vero ſuperbũ faciunt & rigidum. 90.c.2

Paupertatis ignis purgat mala. 190.c.1.a

Paupertatis damna quinam experiantur. 117 c.1 a

Paupertas eſt philoſophia realis. 471.c.1.c

Pauperes vt alii ſint, alij diuites Dei ſapientiſſimo factum eſt conſilio. 207.c.2.c d

Pauperes præſertim voluntate & ſpiritu ac pupilli ſunt quaſi filij prouidentiæ Dei. 255.c.1.c

Pauperibus quantum deferat Deus. 9

Pauper præſtat danti mendaci. 119

Paupertas duo bona homini confert. 120 c 1.2.b
Pauper quis 248 c.2.c
Pauperem fugiunt omnes. 96. c.1. c. d. ſententiæ veterum. ibid.& col. ſeq.
Pauperi cauenda ſunt conuiuia & conſortia diuitum cur. 241 c.1.d
Pauperes expilati in deſperationen & furorem verſi principes, potentes & diuites inuadunt & ſpoliant. 407.c 2.c. exemplum in Dionyſio. ibid.
Pauperis oculos Deus quomodo illuminat. 440. c.1. c d
Pauperes facit Chriſtus cæli ianitores, iudices & præſides. 415.c.2.c
Pax externa ſiue interna parum prodeſt. 327.c.2.c
vt Pax animi ſedatis paſſionum fluctibus habeatur quid agendum. 327.c.2.c d
Pacis & concordiæ ſymbolum & incitamentum ſunt locuſtæ. 493.c 2.d
Pax ſummum huius vitæ bonum vnde gignitur. 101. c. 2. a
Pax & vita communis conflatur & conſiſtit ex ſingulorum ciuium pace & concordia. 221.c.2 a
Pax & charitas præſtant omnibus mundi bonis. 131. c 1. c d
qui Pacem turbant & ciues inficiunt vt peſtes contagioſæ eiiciendi. 221 c.2.c
Pax & lætitia quantum bonum. 35. c 1.d. & ſeq.
Pax eſt triplex & triplex lis. 35 c.2 b.c
Pecuniæ furto ablatæ malè dilabuntur. 122.col 2.a
Peccatum eſt ſemen & peccator ſeminat ob varias analogias. 217.c.2 c.d.& ſeq.
Peccatum qui facit ſeruus eſt peccati. 128.c.2 c d
Peccatum pauidum facit peccatorem. 405.c.2.c
Peccatorum gradus & ex iis ſcala qua deſcenditur in tartara. 69 c.2 c.d
Peccati vncus & funis eſt realis. 435.c 1 b.c
Peccatum quaſi centrum ob quatuor analogias. 68 col. 2. & 69.
Peccatorum profundum quod. 68 .c 2 d & 69. huius profundi 4. dimenſiones. 69.c.2.a
ex Peccandi conſuetudine ſequitur cæcitas mentis. 69. col. 1. a
Peccatum eſt ager nouus quem arant ſuperbi & impii, cur. 175.b
Peccatum iterans ſimilis cani reuertenti ad vomitum. 361.c.1.b.c.d. & ſeqq.
Peccatum ſimile eſt eſcæ ad quam aduolantes aues & feræ laqueo vicino capiuntur. 435.c.1 b
in Peccato obdurati nullis minis, nullis plagis mouentur vt ſapiant 598 c.1.b c
Peccati mortalis & venialis diſtinctio vnde colligitur. 293 col.1 a
Peccatum omne eſt panis lapidoſus. 147.c 2
in Peccatis qui perſeuerat, Deum placare non poteſt eleemoſyna, aut aliis prælatis operibus. 196.col. 2. b
Peccatum præcedens punit Deus maiori ſubſequentis. 226.c 2.a
Peccata ob quæ permittit Deus hominem incidere in meretricios amores inextricabiles, ſunt hæreſis, & infidelitas. 226.c.2.b
Peccati medela profundus dolor & pœnitentia. 108. col. 2. d
Peccatorum veniam qua ratione quis conſequi poſſit. 415
Peccatum expiatur quinque modis. 416 col.1.a
Peccatum quale veternum. 275.c.2 b.c.d
Peccator quam graui ſomno corripiatur poſt ebibitum peccati venenum. 275.c.2.d
à Peccato nemo mundus quo ſenſu. 139.c.2.a
ſine Peccato ſaltem veniali nemo diu viuere poteſt. 139 c 2.c.d.& ſeq.pag.
Peccatũ vt ſumitur pro fomite peccati. 144.c.1 a b.c.d
in Peccatum nunquam cadimus niſi per ſuperbiam, ſaltem tacitam, vel interpretatiuam aduerſus Deum erigamur. 20.c.1.b.& c.2.c.d
Peccatum ſuum qui non agnoſcit, ſed excuſat vel defendit, in eoque ſe obfirmat, veniæ eſt incapax. 415 c.1.b. oſtenditur exemplis. ibid.
Peccator creat ſcorpiones & vermes triſtitiæ dum vult ſuæ corruptæ propenſioni indulgere. 337.c.2 a
Peccator noctuæ comparatur. 543.c.2 & ſeq.
Peccator ſemper pauidus timet mortem, iudicium, dæmones, gehennam propter animæ debitum. 217.c 2.a
Peccator ob amicas voluptates amicitiæ Dei & Sanctorum renunciat. 66.c.2 c.d
Peccatoribus felicitas non inuidenda. 258 c.2.b.c d & ſeq.
Peccator qui relicta via virtutis capeſſit viam voluptatis ad gehennam deducetur, & gigantum cœtui copulabitur. 187 188
Peccans ex infirmitate & ignorantia venia dignus, ſecus qui ex malitia. 283.c.2.a.b
Peccatores Deus non exaudit, & non exaudit, quomodo. 411.c.2 b.c
Peccantem virum iniquum inuoluet laqueus & iuſtus laudabit atque gaudebit. 434.c 2.& 435
Peccator quilibet eſt ſeruus. 44.c.1 d
ad Peccatores conuertendos duo arma efficaciſſima 184.c.2.d
Peccator vnda Chriſti ablutus denuo in virginem reparatur. 488.c.2.d
Peccator & inſipiens ſeruus eſt. 36.c.1.d.& ſeq.
Peccatorum inſignium quatuor genera. 473.c.1 & ſeq.
Peccatum eſt vinum. 270 c.2.b
Pelagiani quo S. Scripturæ loco abutebantur vt ſuum probarent hæreſim, initium ſcilicet ſalutis eſſe à libero arbitrio. 2
S. Pelagia vt lenonum manus effugeret in fluuium ſe præcipitem dedit. 36 c.2.d
Peregrinari zelo euangelizandi ad hæreticos vel paganos maxima pietas. 382 c.2.c
Peregrini filij mutationum vel tranſitus vocantur quorum patrocinium principis eſt ſuſcipere. 517 c 1.d.& ſeq.
Perfidus cæteros heri ſui famulos vel ſocios perfidia ſua inficit & corrumpit. 332.c.1 c
Perfidi & dentis putridi analogiæ variæ. 331. col.2.d. & 332
Perfectionis via apud impios & mundanos non eſt docenda 67 c.2.d & pag.ſeq.
Perfectio virtutum hominem munit contra omnia vitia & dæmones. 77.c.2 b.c.d
ad Perfectionem tendenti quotidie deſiderium acuendi. 381.c 2.c
Perfecti viri peruerſos fugere non debent. 236.c.1.d
Peruerſi via aliena eſt quintupliciter. 179 c.2.d & ſeq. pag.
in Peruerſa via arma & gladij. 211.c.2 d & ſeq.pag.
Peruerſorum vita latronum vitæ in ſyluis ſimilis. 212. col.1.a
Peruerſorum corda obdurat malitia. ibid.
Peruerſi peruerſitatis ſuæ duplicem pœnam luunt. 212. col. 1. b
Perſecutio eſt ingens bonum cur. 47 c 2.c
Perſecutorum duo ſunt genera, vituperantium & adulantium. 395.c.2.c
non Perſeuerans in virtute ſimilis ſtatuæ quam vidit Nabuchodonoſor. 543 c.1.c
Perſarum mos regem adeuntibus. 80.c.2.b
Perſæ dictitabant duo peccata eſſe inter homines turpia quæ. 117.c.1.d
Peſſimorum mentes non ſunt ſuaui monitione mulcendæ, ſed minis & plagis vulnerandæ & contundendæ. 335.c 2. b
Peſtilentes qui vocentur in Script. 112 c 2.c.d
S. Petrum cur Deus in peccatum abnegationis Chriſti labi permiſerit. 119 c.2.d.& ſeq.pag.
Petrus reſpiciente Domino pœnitendo correxit quod negando deliquit. 201.c.2.d
S. Petrus, & S. Ioannes vter ſanctior fuerit, cur temerarium eſt definire ex D. Thoma. 5
S. Petri Alexandrini Patriarchæ humilitas. 448.c.2.a.b
S. Petrus cur ſupra mare ambulauit 199.c.2.d
Petrus Caniſius Lutheranos per obedientiam vicit. 199.c.2.a.b
Petitiones aſſiduæ amicis ſunt oneroſæ. 330. c. 2.a
Pharao exemplum eſt vindictæ rebellium. 45.c.2.d
Pharao Deo moſique monenti vt tyrannidem faſtumque deponeret reſtitit, obdurauitque cor ſuum. 201. col. 2 d
Pharisæi increpationibus Chriſti obluctabantur, cur. 431. c.1.c
Philoſophi in Deum impij malorum inuentores cur vocari ab Apoſtolo. 285.c.1.b
Philoſophi qui vt vacarent philoſophiæ opes ſpreuerunt. 263.c.1.a.b

Philoſophi vt ſtudio philoſophiæ eſſent apti à quibus abſtinebant. 128.c.1.a b
Philoſophi opes abiecerunt vt liberè ſerena mente philoſopharentur. 413.c.1.b.c
Philoſophi vis quanta. 192.c.1.b.c
Philoſophi cæterique gentium magiſtri, pauperes cur. 96 c.2 b.c
Philoſophiæ encomia. 183.c.1 d
Philippus II. Hiſpaniarum rex prudentis in regendo Principis nomen obtinuit. 63.c 1 d
Philippus II. rex Hiſpaniarum mire patiens iræque potens. 103.c 1.c.d
Philippus rex venenum iuſſit dari Acato. 313.c 2.d
Philantia maxima pars hominum laborat. 25.c.1.b
Pica Baccho ſacra cur. 514.c.1.a
Pij ardent zelo pietatis propagandæ. 408.c.2.b. charitate ex zelo ſuccenduntur contra impios. ibid.
Piorum Deus eſt murus. 403.c 2.d
Piorum & impiorum bellum irreconciliabile. 450.c.2. b. c.d
Pietàtis, religionis, diuinitatis ſymbolum lucerna, cur. 152.c 1.a
Pietatem & ſedulitatem copulare difficile. 519. c 1.a
Pietatis exercitatio quoddam eſt ſine ſanguine martyrium. 144.c 2.b.c
Piger in lecto voluitur ſicut oſtium in cardine. 362. c.2.c.d.& ſeqq.
Piger deſcribitur. ibid.
Pigritiam cum auaritia in viro inerte confligentem deſcribit S Auguſtin. 363 c.1.d
Piger vult & non vult. ibid.
Piger laboris timore deijcitur. 75.c.2.c
Piger torquet funiculum prouerb. quid ſignificet. 75. c.1.a. item ocni funem contexit. ibid.
Piger eſt androgynus cur. 75.c.2.d
Pigritiæ comites & indices qui. ibid.
Pigrorum ſocordia graphicè depicta. 224.c.2.c.d
Piger putat ſe ſapientiſſimum cum ſit ſtultiſſimus, cur. 364.c.1.a b.c.d
Piger frater eſt diſſipantis. 74.75
Pigrum quibus ſtimulis pungat Salomon vt deſidiam excutiat. 305.c.2.c.d
Piger ſimilis aſino. 225.c.1.b c
Pigri hominis ager qualis. 303.c.2.a
Pigrum deſideria necant. 195.c.1.196
Pigri inertia prætexit caluas & futiles excuſationes. 362.c.2 & 363.c.1.a
Pigritiæ & otij damna declarantur exemplis. 74. col. 1
Pigritiam ſequitur inopia. 132.c.2.& ſeq.
Pigritiæ habitus & geſtus graphicè depictus. 121. col.2
Pigritiæ emblema. 122.c.1.b
Pigritia temporalis parit penuriam temporalium; ſic pigritia ſpiritualis parit ſoporem & penuriam bonorum ſpiritualium. 110.c.2.c
ex Pigritia & torpore duo conſequuntur mala. 110. b. c
Pigritiæ ſymbolum eſt Narciſſus flos. 110. c. 1. d. & col. ſeq.
Pigredo immittit ſoporem & anima diſſoluta eſuriet, huius ſententiæ expoſitio. 110
Pigritiæ effectus & damna. 121 c.2 b.c
Pigritiæ ſpiritalis deſcriptio: item eius damna & noxæ. 303.c.2.c.d.& ſeq.
Pingendi tota ars in quo conſiſtat. 77. c.1.c. ab vmbris pictores imagines pingere didicerunt. 77 c.1 c
Plagæ inflictæ à Deo quantum proſint. 169
Plato vnde ſapientiam hauſit. 128 c.1.b
Platonis de mulierum communione delirium. 330. c.1.d
Platonis error Regi mendacio vtendum eſſe dicentis. 441.c.1.c.d
Pœna nocentium tuetur innocentes. 126.c.2.b c. pœna delicti non negligenda. ibid.
Pœnitentiæ vis & energia in animarum vulneribus curandis & abolendis. 168.c.2.d
Pœnitentiæ nummo merces cœleſtes emendæ. 144. c.1.a.b. cur caræ videantur. ibid.
Politici & hæretici ſunt ſeditionum faces ac gehennæ. 27.c.1.b
Polypi aſtutia in hoſtis vitandis inſidijs. 209. c. 2.c. minores piſces quomodo fallit. ibid. Item quomodo oſtrea & conchylia venetur. ibid.
Pollio Romulus ſolo vſu mulſi centeſimum annum exceſſit. 289 c 2 c
Polyarchia non tam regimen, quam ſeditio nuncupanda ex Platone. 406.c.2.a
Pompæ mundanæ vanitas. 77.c.1.d
Ponderum ius à Deo. 14.c.1.c.d
Pondus & ſtatera iudicia Domini ſunt, & opera eius omnes lapides ſacculi, Prou. xvj. verſ.11.14. huius ſententiæ explicatio. 14. & ſeq.
Pontificibus noui Teſtamenti aſſiſtit Chriſtus, vt in decretis fidei & morum non errent. 14.c.1.a
Poteſtatem habens non debet excandeſcere. 16. c.2.d. confirmatur exemplis. 16.17
Potentiores minores opprimunt vt piſces. 229.col. 2.a b
in Potente vel diuite ſpes ſuas non oportet defigere. 251.c.1 c d.& ſeq.
Potentum vita alata eſt cur. ibid.
Potentiam perniciosam per Aquilarum pennas Ægyptij deſignabant. 250.col. 2.d. itidem Ægyptij. ibid.
Prauus prauum prauè offerre quomodo dicatur. 396. c. 2. a
Præcipitationis damna. 176.c.2.d
Præcipitantia damna. 154.c.1.c
Præceptoris gloria eſt diſcipuli profectus. 257.c.2.d
Prædicationis officium carnaliter ſapienti non debet committi. 352.c.2.a
Prædicatio euangelij quibus indecens. 353.c.2. b.a
Prædicatores verbi Dei igniti. 466.c.2.a.b
Prædicatoris malæ vitę mens quodam quaſi ſpinę pungentis aculeo perforatur. 359.c.1.d
Prædicator deſidioſus non vult operari quod docet. 363.c.2.a
Prædicatoris verba appoſitè ad captum auditorum concinnata ſunt mala aurea: lectis item comparantur argenteis. 319.c.1,d.& ſeq.
Prædicatores veri ſeuerè in vitia detonantes, & falſi qui adulantur. 380. c.1.d.& ſeq.
Prædeſtinationis ſignum eſt humilitas, ſicut ſuperbia reprobationis.
Prædo maior quærit rapitque minorem. 229.c.2.c.d.& 230.c.1.a.b
de Præfectis exugentibus ſubditos Tiberij apologus. 479.c.2.b.c
Præſidens & audax impinget. 416.c.2.d
qui Præſint intereſt maximè, oſtenditur exemplis. 428
Iuſtitia eſt centrum regni per tres dotes. 433. c. 1.
in Prælatis eligendis non ſanguinis & cognationi affectu duci oportet, ſed ſolius prudentiæ & probatæ virtutis intuitu. 125.c.2.b.a
Prælatis non obediens pœna dignus. 483.c.1.a.b
ad Prælaturas indigni non promouendi. 352.col.2. a.b
Prælato & ſuperiori qui obtemperare non nititur, ille carni ſuæ ſe ſubdit. 198.c.2
Prælatorum eſt præſertim ſcrutari arcana & myſteria fidei, vt ea ſubditos doceant, & contra hæreticos defendant. 311.c.2.a
Prælatus excubet in Eccleſia. 347.c.1.a.b
Prælatos decet vita auſterior cur. 146.c.1.d.& 147.c. 2. a
Prælatus ſimilis eſſe debet Leoni Gallo. 508
Prætextus & occaſiones quærit qui alterum ſtatuit viderit, declaratur apologo vulpis & galli item alio leonis & cerui. 66.c.2
Præuaricator & infidelis quis. 331.c.2.a.b.c.d
Præuaricatio Hebræis quid ſignificet. 54 c. 1. b
Principem non decent verba mendacij. 41. col. 1. & 2.
Principi tegendi ſunt animi affectus, præſertim ira, metus, triſtitia cur. 17.c.2.a
Princeps ſit tardus ad iram. 327.c.2
Principum conſilia Reipublicæ noxia à Deo peccatis irato proficiſcuntur, & proinde ira eius pœnitentia placanda. 172.c.1.a
Principes cogere debent hæreticos ad fidem orthodoxam redire propoſitis pœnis non ſolum confiſcationis bonorum, ſed & capitis ex S. Auguſt. 380. col. 1. a

Principes aſſentatorios cultus ſibi deferri pati non debent. 98.c.1.d
Principes miti animo exercere imperium debent. 104
Princeps vel iudex bona eccleſiaſtica inuadens Eccleſiam, & conſequenter Rempublicam euertit. 432. col. 2. a
Rempublicam qui Principes beent & ſtabiliant: & qui destruant. 432.c.2
Princeps lenitur patientia: & lingua mollis confringit duritiem. 326 c.1.b.& ſeqq.
Principum Confeſſarij & Conſiliarij quomodo erga eos ſe gerere debeant. 327.c.1.2.b
Principum conuiuiis imminentia pericula. 241.c.2 c.d
Principis probi regnantis deſcriptio, & quale eius regnum. 431.c.2
Principatus oritur ex principiis naturæ. 432.c.1 a
Princeps pius ſimilis cani & custodi gregis. 417.c 2.b
Princeps impius ſuper populum ſuum eſt Leo rugiens & vrſus eſuriens. 417.c.1.d.& ſeqq.
Princeps bonus vel malus quanti momenti. 427.428. & 431 c.2
Principem vel magiſtratum ebrium morte mulctandũ eſſe Solon ſanxit. 273.c.2.a
Princeps qui eſt populi paſtor eum grauare non debet tributis nimiis & exactionibus. 400.c.1.d
Principis deliciæ vocantur panis mendacij cur. 247. col. 1. a
Principum epulæ veneno ſæpe inficiuntur. 247 c.1 d
Princeps non debet vendere officia. 418.c.1.b
in Principem aut prælatum euehi non debet qui ſeruit paſſionibus. 101.c.1.b
ſub Principe bono populus exultat cur. 431.c 2. exemplis probatur. ibid.
Princeps improbus populum gemere facit. 431.c.2. eius mores. ibid.
Princeps reluctantes ſubditorum voluntates ad vitam & mores ſecundum rationem vt ita dicam pariendos obſtetricis in morem iuuat. 186.c.2.d
Princeps verax eſſe debet & fidelis. 441.c.1.b c
Principes & prælati præſtare debent ſubditis quod paſtores ouibus. 399.c.1.a.b
Principes liberalitate in ſuos nomen ſibi inuenere diuinum. 221.c.1.e
Principes & Prælati multis abundant curis, timoribus, anxietatibus. 337.c.1.e
Principes arrogantes ſibi ius impunitatis & aſyli qui. 54 c.2.a.b
Principes vt breuis ſint æui cur Deus facit. 406.col.2. c.d
Principi ſapienti prolongat Deus vitam imperium & proſperitatem. ibid.
Princeps blandè loquens impetrat quod vult. 506.c.1. d. & ſeq.
Princeps duris imperiis oneribus, minis populum vexans, cum ad rebellionem & cædes ſuſcitat. 506.c. 2.a
Princeps non tantum veritatis eſſe debet aſſecla, ſed tutor & patronus. 41.c.2
Princeps ſuarum cupiditatum ſeruus Rempublicam iuſtè adminiſtrare non poteſt. 490.c.2.c.d.& 491
Principi ebrietas vetita legibus antiquis. 513. c. 2.d. & ſeq.
Principatus & regna orti ſunt ex peccato Adæ. 406.c. 1. d
Princeps Hebræis magnus vocatur, vel nullus cur. 359. c. 2. c. item millenarius. c.2 d
Princeps qui libenter audit verba mendacij omnes miniſtros habet impios. 439 c.1.c d.& ſeq.
Principe indignum eſt crimen, fides violata, imo ſuſpicio. 467.c 2.e
Principes dum iuſtitiam exercent, & reos plectunt miram ex eo ſentiunt iucunditatem. 298 c.2.e
Principes imprudentes qui. 418 c.2.d & 419
Principum vitia qui arguunt amantur & coluntur à populis: probatur exemplis. 299.c.1.a.b
Princeps peſſimus quis. 437.c.1 a.b
Principum auaritiæ & rapacitatis cauſa quæ. 418.col.1. d & ſeq.
Principes ſua conſilia volunt eſſe ſecretiſſima. 134. col.1. b
Proborum filij beati. 136.c.2.a
Probitas valet ad regimen. 437. c.1.a.b
Probi maximè ſuſpicaces ſunt, ſed improbi. 253.col.2. b. c
Problemata quæ à ſapientibus inter epulas, iactantur debent eſſe ſoluta, & ab inuicem diſtracta. 253. col. 2 a
in Proditores pœna quæ legibus ſtatuta. 162 c.1.a
Proditor tribus ſcatet vitiis, ideoque fugiendus. 150. c. 1. b. c
Prodigus eſt inſipiens & ſimilis furioſo. 432.c.1.e
Prodigus & inſipiens omnia à maioribus prudenter congeſta profundit & dilapidat. 192.c.1.b.c
Profundum peccatorum quod. 68.c.2
Prophetæ omnes ſub rapis nomine comprehenduntur. 290 c.1 b
Prophetia multipliciter dicitur. 441.c.2 c.d
Prophetæ priſci non tantum erant veri prophetæ, ſed & doctores concionatoreſque. 442.c.1.c
Prophetis deficientibus populus ruit in vitia confirmatur exemplis. 442.c.2.c.d.& 443
Prophetia cur vocatur onus. 458.c.1 d.& ſeq.
Promiſſa non complens ſimilis nubi & vento abſque pluuia. 324.c. 2.b c.d. & ſeq. leuitas animi & inconſtantia cauſa cur promiſſa quis non præſtet. 325.c.2. c d. tres cauſæ cur quis promiſſa violat per nubes, ventos, & pluuias impluuias notantur. 325.c.1.d. & ſeq. col.
Promittenda non ſunt magna, ſed magna facienda. 326 col.1.a. Antequam pollicearis delibera: & cum pollicitus fueris, facito: nam poſtea non facile eſt. 326.c.1.b
Proſperitati malorum non inuidendum, nec cum eis ſocietas ineunda. 277 c.1.a.b c
Prouerbium Arabum. Eſto cum Palinuro oliua quid ſignificet. 349.c.2.d
Prouerbium Arabum. Rami quando correxeris eos rectificantur: trabs autem non lenteſcit quando correxeris eam. 441 c.2.a
Prouerbium Arabum. Ne incarcera pauonem & columbam ſimul, quid ſignificet. 353.c.2.a
Prouerbium Arabum. Cum fuerit amicus tuus mel, ne comede eum totum quid ſignificet. 228.c 2.d. Aliud. Amicorum ne ſis canis. ibid.
Prouerbium Arabum. Omni calceo calceatur nudipes quid ſignificet. 381 c 1.a
Prouerbium Arabum. Si neſcis aſcendere per ſcalam non ambulabis ſuper tectum quid ſignificet. 78. col. 1 b
Prouerbium qui viam neſcit ad mare, fluuium ſequatur, quid ſignificet. 260 c 1.a
Prouerbium Arabicum. Puta vitem tuam manu tua, non aliena quid ſignificet. 202. col. 1.c. item. Non ſcabat caput tuum præter vngues tuos.
Prouerbium Arabum. Guſta ceraberis quid ſignificet. 328.c.2.a.b
Prouerbia Salomon ſcripſit tripliciter quomodo. 233. c. 1. a. b
Prouidentiæ propriæ homo non debet inniti, ſed in omnibus Dei directioni ſe committere cur. 157
Prouidentiam homo diſcere debet. 210
Proximus qui deliquit quomodo monendus. 317.c.2. c d
in Proximo, qui in anguſtiis poſitus, ſuccurrendo negligens iuſto Dei iudicio à ſua fortitudine decidet, adque ſimiles anguſtias redigetur. 284.c 2.d.& ſeq. pag.
ad Proximum neci eripiendi vires deficiant, non animus deficere propterea debet, ſed habeatur bona voluntas. 287.c.2.& ſeq non eſt inanis excuſatio prætexenda. ibid.
in Proximis noſtram beatitudinem & felicitatem velut præludere debemus. 285 c.1.a
Proximorum malis non inſultandum. 40.c.2.b
Prudens & imprudens in quo differunt. 99 c.1.a b
Prudentiæ & prouidentiæ ſymbolum eſt aries. 502 c.1. d. & ſeq.
in Prudentis facie lucet ſapientia: oculi ſtultorum in finibus terræ, huius ſententiæ explicatio. 19
Prudens ita operatur vt fructum expectet à Deo ſolo. 21.c.2.d
Prudentis duo ſunt officia ex Salomone. 22.c.1.d
Prudentiæ opus quod. 279.c.1.c.d
Prudentiæ encomia. 191.c.2 d.& ſeq.pag.
Prudentia mater eſt patientiæ. 101 c.1 c.& 102
Prudentiæ ſymbolum eſt Aquila. 487.c.2.a
Prudentiæ pars eſt ſagacitas. 395.c.1.a
Prudentiæ ſeu coniectationis tres gradus. ibid.
Prudentia eſt oculus mentis. 94.c.1.d
Prudens corrigitur verbo, ſtultus virga cur. 44.45

prudens

Prudens corrigitur verbo, ſtultus virga cur. 44.45
Prudentia Oeconomica quæ. 301.c.1.c
Ptolomeus inuitatus à rege ad prandium quid reſponderit. 242.c.2.a
Ptiſanæ vſus. 397.c.1.c.d
Puer quando diſciplina imbuendus. 213. col 1 d bonis motibus etiam ante vſum rationis puerum aſſueſacere oportet. 213.c.2.a
Puer eſt inſtar animalis qui quam viam initio tenuit deinceps ſemper retinet. 213 c.2.d
Pueritia velut pura & intacta Deo ſtatim eſt dedicanda. 214 c 1.a
Puer cum incipit vti ratione tenetur conuerti ad Deũ per actum fidei & religionis ei ſe offerendo ſub pœna peccati mortalis ex D. Thoma. 214.c 1.b
Puerorum educatio & inſtitutio tincturæ ſimilis. 219 c.2 b. item nouæ teſtæ liquore imbutæ. ibid.
Pueri mens vt nouus ager aranda & ſerenda eſt bonis præceptis, vt virtutum omnium meſſem producat. 214 c 2 c. & 215 c.1
Pueri in pueritia dant ſigna & ſpecimina futuræ probitatis. 145.c 1. & 2. quænam ſint illa ſigna. ibid. col.2.c
Pueri tres Hebræorum Deo fideles & obedientes in fornacem ardentem coniecti in ea illæſi perſtiterũt. 199 c 2 d
Puer quaſi animal brutum, non ratione ſed ſenſu agitur. 227.c.1.d
Pueri in corde triſtitia colligata eſt, & virga diſciplinæ fugabit eam. 227.c.1.c d.& ſeq.pag.
Pueri mens eſt volatica donec virga diſciplinæ cohibeatur & frænetur. 228.c.1 a
Puer inſtituendus iuxta eius propenſionem. 213 c.1 c.d
Pueri aſſuefactio quanti momenti. 215 c.1.a
Pueri inſtructio debet eſſe ſimilis tyrocinio militis. 214.c 1 c
Pueri diſcant muſicam vt mores componant. 228 c.2.a
ex Pueritiæ indole & moribus fere deprehenditur qualis totius vitæ deinceps futura ſit ratio. 145 c.1.& 2
Puerorum ſumma cura habenda eſt in Republica vt rectè inſtituantur. 142.c.1.a
in Puerorum indolem parentes & magiſtri inuigilare debent. 142 c 1.a.b
Pueri mens eſt veluti anguſtum vas, cui liquor ſenſim inſtillandus. 213.c 1 b
Puer quinquennis ob blaſphemias ſuas è ſinu patris à dæmonibus abreptus eſt ad tartara. 257 c.2 a
Puer domandus vt pullus equinus. 441 c.2.b.c
Puerorum indolem ſeueri parentes nimia caſtigatione hebetant. 441. c.2. d. minis leues corrumpunt. ibid.
Puer quos induit mores retinet in ſeniũ vſque ad mortem. 257.c.2.a b
Pulchritudo corporis reficit pulchritudinem animi. 554.c.1 d
Pulchritudo vera eſt timor Dei. ibid. c.2 a. probatur exemplis. ibid.
Pulchritudo vana cur. 553.c.1.b.c.d
Pulchritudinis epitheta. 553.c.2.d 554
Pulchritudo in tribus ſita eſt. 552.c.2,d
Pulchritudo aſcititia damnatur. 554.c.2.a
Punitur à Deo hæreſis Lutheri Caluini, &c. vagis horrendiſque libidinibus punitur à Deo. 226. c. 2. b
Pupillorum agri non inuadendi, vel bona paruulorum quia ſunt in cura & tutela Dei. 255 c.1
Pupillos in Republ. ſibi arrogat magiſtratus & princeps vt eorum tutor & curator ſit. 255.c.1.b
Pupillorum Deus propinquus. 255. c.1.a
Puſillanimitatis vitium quod. 79.c.1
Pyrrhus rex acclamatus Aquila à militibus. 250 c.2.d
Pythagorici melle plurimum vſi. 289 c.2.c
Pythagoricum ſymbolum, Cibum in ſcapham putridam ne ponas quid ſignificet.

Q.

QVæſtus magnus pietas cum ſufficientia. 468 c.2.c
Quietæ vitæ laudes. 55.c.2.a.b

R.

RAbi Barzonis problema quadruplex. 29 c.2.b
Rapina eſt quaſi ſerra diſſecans raptorum conſcientiã. 178.c.2.d.& 179.c.1
Rapina magis mordet conſcientiam quam cætera crimina. ibid.
Rapinæ & opes raptæ quæ impios euexerunt paulo poſt velut pondus plumbeum eos ex hoc culmine detrahunt. 178.c.2.c
Rapinæ apologus elegans. 179.c.1.d.& ſeq.
Raptores ob viles opes terrenas incurrunt mortem præſentem & æternam. 178.c.1.b
Rara ſunt pretioſa. 350.c.2.a
Rarum eſſe oportet quod diu carum velis. 350 c.1.c
Rationis magna eſſe debet conſtantia & robur ad frænandos concupiſcentiæ motus. 490.c.2.q
Ratio concupiſcentiæ & parti inferiori imperare debet. ibid.
Rationis ſymbolum eſt lucerna. 151.c.1.b
Rebellis non tam ſuo Principi vel ſuperiori quam ſibi rebellando malum creat. 45.c.2.b.c.d & pag. 46
Rebelles qui detrahunt regi, tam rei ſunt mortis quam qui eis auſcultant, admiſcentur & obſequuntur. 297 c.2 b
Rebellio ingens eſt ſcelus. 45.c.2
Reconciliationem qui prior quærit ſe magnanimus, opuſque ſit heroicæ virtutis. 131.c.2. b.c
Rectores religionum cum magna charitate religioſis neceſſaria prouidere debent. 335 c.2.b.c
Regendi alios officium, qui cum gaudio ſuſcipiunt ſũt inſipientes. 51.c.2.c.& pag.54
Regnum vnum ſæpe ob peccata populi diuiditur in multos principatus. 406.c.1.b
Regis tria ſunt officia. 314 c.2.d
Rex per ſupplicium & vindictam tollere debet impios de conſpectu ſuo & totius regni ſicut aurifex per ignem tollit ſcoriam ab argento. 314.c.2.c.d
Reipublicæ fundamentum eſt Religio & pietas. 432 c.2.a
Reipublicæ ſiue Democratiæ typus ſunt formicæ & locuſtæ. 494.c.1.c.d
Rempublicam Fides ſtabilit; perfidia euertit. 42 c.1.a
Reipublicæ adminiſtratio quibus committi debet. 347 c. 1. a
Reſpublica pendet à Rege & principibus veluti à ſuis baſibus. 61.c.2
Reipublicæ columen, ſalus & felicitas in quo conſiſtit 242.c.2.d.& 243.c.1 a
quid Rempublicam concitet & velut à fundamentis conuellat. 489.490
Rempublicam quatuor hominum genera conſtant. 494.c.1.d
Religioſi, ſacerdotes & quiuis fideles hominem eripere debent non ſolum à morte corporali, ſed multo magis ſpirituali. 289.c.2.a.b
Religioſo ſilentium quam neceſſarium. 345.c.2.b
Religioſæ communitatis bona. 84.c.2
Religioſis otium quam periculoſum. 225.c 2.a.b
Religioſi apoſtatæ ab ordine & à fide vnde. 432 c 1.a
Religioſus eſt ciuis mundi. 382.c.2.b. c. centuplum à Chriſto promiſſum recipit. ibid.
Religioſi in Monaſteriis quinam miſerrimi. 11 c. 1.d
Religioſorum concordia fortior omnibus æmulis inimicis & dæmonibus. 85.c.2.b
Religioſi leues ordinem deſerunt ſiuntque apoſtatæ. 325.c.2.d
Religioſorum error qui ampla monaſteria temere conſici ex eleemoſynis fideliũ procurant, cũ non habeãt reditus quibus fabricẽt neq; quibus viuãt 301.c.1.c.d

Index rerum & verborum.

Religioſis ſuperba monaſteria ædificare vetuit Vrbanus 8. 305.c.1.d
Religionis diuinæ ſanctitas quantam vim habeat ex Beda. 10
Religio & pietas fundamentum eſt Reipublicæ. 432 c. 2.a
Religione & veri numinis cultu in populo deficiente pax ſoluitur & in factiones plebs ſcinditur. 443 col.1 d. & ſeq.
Relapſus grauitas quanta. 36.c.1.b.c.d & ſeq.
Remoræ piſciculi in detinendis nauibus mira vis. 74 col.1.c d
Remiſſionis animi duplex cauſa. 285 c.2 a b
Renes ſunt ſymbolum cogitationum. 258.c.1.a
Renes ſymbolum ſunt deſiderij & concupiſcentiæ. 257 c. 2 d
Renes ſunt ſymbolum generationis. 258.c.1.a. vnde ſic dicti. ibid.
Reprehenſio aperta melior eſt quàm ſimulata amicitia. 377 c.2
Reſtitutio ablatorum fit à paucis cur. 178 col.1.c
Reſponſio mollis frangit iram : & ſermo durus ſuſcitat furorem. 506.c.2
Regis Deus peculiarem habet prouidentiam cur. 171 1.2.b.c. à Rege pendet Reipublicæ & regni felicitas vel infelicitas. ibid.
Regem vel Principem infatuat Deus vt perdat Rempubl cui ſucceſſet : cùm autem ei bene vult regiſſana ſuggerit conſilia. 171.c 2.b
Rex ſi rectè agere vult, debet ſinere ſe regi à Deo. 171 col 2 c
Regis gratiam qui ambit, priùs Dei gratiam ambiat, ſibique conciliet. 171 c. 1. d.& ſeq. pag
Regis cor Deus inclinat quocumque voluerit ſuauiter illud trahendo, ſeruato interim integro iure libertatis humanæ. 172.c.1.a,b
Regis cor ira alaiue cupiditate æſtuans eſt ſicut impetus fluuij vel torrentis, cui nemo reſiſtere poteſt. 172 c 1 b
Reges contra hoſtes & inſidias tuetur Deus. 172 c.1.d
Regum impiorum corda ſanctos perſequentium non erant in manu Dei ſed diaboli. 172 c.2 c
Rex quos ſibi delegit amicos. 222.c.2 c.d
Regem impuri ſi in amicitiam eius irrepant, dedecorant eum & infamant. 222.c.1.d
Regis gratia & amicitia viri puritatem & præſtantiā ſuo teſtimonio commendat. 222.c.1. d. exemplis illuſtratur. ibid.
Regibus nihil debet eſſe gratius fidis amicis: illuſtratur Darii dicto inſigni. 223.c.1 a
Reges furari cogit egeſtas. 469.c.1 b
Regum eſt magno ſtudio inquirere & ſcrutari ſapientiam. 310.c.2.d
Regis officia. 499.c.2.d
Rex & iudex ſunt os verbi Dei, æquè ac iuris & iuſtitiæ. 516.c.2.b.c.
Rege coram ſtare vel aſſiſtere Hebræis quid ſignificet. 239.c.2.a
à Regibus qui efficiales ſeligendi. 239.c.2.b
Regis eſt pauperum iura tueri contra potentiam diuitum. 517.c.2 b.
Regis & arietis ſymbola. 502 c.2
Regum priuatæ amicitiæ & familiaritates non ſunt ambiendæ cur. 313.c.2.c
Reges ſæpe intimos ſuos quos in altum eleuarunt, ob paruam offenſam deiiciunt. 315.c.2.c
Regis tanta poteſtas in omnes vt quidquid faciat impunè faciat, quod probatur exemplis. 313.c.2.d
Regis quanta potentia. 161.162.c.1
Regis ira rugitui leonis cur comparetur. 16 c 2 c
Regum & Principum auctoritas ac vigilantia quantum valeat. 37.c.2.a
Rex qui ſedet in ſolio iudicij diſſipat omne malum intuitu ſuo. 137.c.1.c.d.& ſeq.
Rex eſt quaſi ſol ob quatuor analogias. 137.138
Regis proprium opus. 138 c.1 b
de Regis dotibus gnomæ. 138.c.2.b.c.d
Reges qui fouent impios ſeſe & regna euertunt. 25 c.2.a
Regis veri idea. 15.c.2.b. Regis hilaritas auroræ & ſoli omnia illuminanti comparatur. 17.c.2.b.c.d
Regi obediendum quando non præcipit contraria Deo 297.c.1.c.d
Rex carcerem : Deus gehennam minatur. ibid.
Regi obediendum propter Deum. 297 c.2 a
Rex vel Princeps quaſi Dei in terris vicarius eſt. 897 c.1 b
in Regis vel regni perniciem conſilia qui machinantur his veluti perduellibus & læſæ Maieſtatis reis repentina imminet perditio. 299.c.1.c & c 2.b
Regis ira non prouocanda. 328. c.1 c.d.& 2. c. comparatur Leonis iræ. 130.131
Regis vox & ſententia cur vocatur diuinatio è Salomone 13. c.2.a eſt oraculum. ibid.
Reges & principes ſancti ſubinde fuerunt veri prophetæ. 13.c 2.b. vt bene regant, debent ſe Deo niti ab eoque regi. ibid illuſtratur exemplis. ibid.
Reges veraces & placidos, & ab omni malitia puros diligunt. 222.c.1
Reges vt dignos vbique ſe præbeant laudibus maximè decet. 374..c. 1. b.c
Rex nulla re ſolium ſuum melius firmat quam amore & clementia. 165.c 1
Regis miſericordia in quo maximè elucet. 164 c.2. c
Regis ſoliditas & requies in quo maximè conſiſtit. ib. c 2 b
Rex ſapiens diſſipat impios & incuruat ſuper eos fornicem, huius ſententiæ expoſitio. 160 c.1.d & ſeq.
Reges meminiſſe debent ſe Dei eſſe quaſi internuncios & prophetas cur. 13..c.1.d
Rex ſimilis leoni eſſe debet ob multas analogias. 500 item Gallo 500. c.2 b.c.d.& 501.502
Rex imago Dei. 15.c.1.c.d
Reges ſobrij ſint oportet non ebrij & rationis, conſiliique impotes cur. 513.c.1.d & 514
Regi abominabiles qui agunt impiè. 15.c.2.c d. Regis indignatio nuncij mortis. 16 c. 1.a. b. cur adeò grauis & acerba ſit regis ira. 16.c.2.a
Rex & quiuis ſuperior ſibi ſubditorum beneuolentiam conciliet blandè & leniter loquendo, imperando, ſi ſapit. 506 c.2
Reges indignationem ſuam in quempiam conceptam exterius oſtendere non debent. 16. c.1.d. probatur exemplis ibid. Regis iram ſapiens ſapienti ſuo eloquio placat. 16.c.2.c
Regis ira comparatur iræ leonis. 103 104
Reges iram compeſcere debent. ibid.
Regis inexpugnabile munimentum ciuium amor. 104 c.2.a
Reges proni ſunt ad iram cur. 104.c.2.a.b
Regis indignatio nuncij mortis. 105.c.1.d
Regis beneuolentia comparatur rori ob multas analogias. 105.c. 2. c. & pag. ſeq. eius ira & ſæuitia eſt velut imber procelloſus qui ſecum vehit fulmina & & tonitrua. 106.c.1.b
Reges & regna maxime cuſtodit religionis cultus & propagatio.
Regem cuſtodit veritas.
Regum cuſtos iuſtitia & clementia. 164 c. 1.& 2
Regibus interdicit vinum Salomon cur. 525 c.2 & ſeq.
Regis cor eſt in manu Domini ſicut diuiſiones aquarum 171. quocunque inclinat illud. 176.c.1 d
in Regis vultu hilaritas vita 17.c..1b.c.d Rex eſt in populo quod caput in homine. 17.c 1.a
Rex pauper eſt ſycophanta. 419.c.2.d
Rex verus quis. ibid.
Rex moderetur tributa minuendo ſumptus. 420 c.2 a
Regis veri munia. ibid.
Regis viati lingua eſt inſtar gladij. 298. col.1.a
Regis furor irritatus eſt inſtar fulminis. 298 c.1.a.b
Regiæ maieſtati & ſplendori omnis priuati hominis decor & ſplendor dum obijcitur, hebetatur, refringitur & euaneſcit. 315.c.1.c
Rex ſit iuſtus & beneficus. 433. gnomæ. ibid.

Rex tres Dei dotes imitari debet. 435.c.1.d
Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in perpetuum firmabitur. 440.c.2
Regi curæ debet eſſe veritas. 440.c.2.d & 441
Regum quatuor vitia, per quatuor animalia ſignificantur. 498 c.1.d.& ſeq.
Rex qualis eſſe debeat. 499.c.1
Regum eſt nihil decernere, nihil iudicare niſi præuio examine. 511.c 2.c
Reges ditiſſimi & potentiſſimi antiquitus lectos habebant aureos & argenteos mira varietate exornatos. 519. c.1.d
Rex qui iuſtè regnum adminiſtrat illud facit ſtabile & felix. 432 c.2.d
apud Reges periculoſiſſima eſt oſtentatio agendi. 315 c.2.b. declaratur exemplo. ibid.
Reges & Principes onera Reipublicæ declinant à probis & fidelibus in infideles & impios, præſertim hæreticos. 191.c.1 c
Regum proprium eſt cogitare & inueſtigare quid velit Deus. 312.c.1 & 2.b
Regis & ſolis analogiæ multæ. 17.c.2.c.d
Reges beneuolentia & hilaritate omnium ſibi animos conciliant, confirmatur exemplis & ſententiis. 314 c.1.b.c d
Regis beneficentia In primo regni aditu vberior eſſe ſolet 18.c 1.d. ex filij Regis indole bona & moribus fortuna gentis omnino pendet. ibid.
Rex iuſtus ſtabilit regnum inſtar centri cur. 443 c.1.a.b
Rex antipathiam cum hæreticis habeat. 501 c.2.c
Reges fugere debent adulatores quaſi peſtes. 25 c.2.c.d
Reges omnibus eminere volunt, nihilque præ ſe magni faciunt, aut mirantur. 315.col.2 a
Regum & regnorum certa pernicies quæ, 511 c 2.d
Regum regiminis boni vel mali radix. 314 c 2 c
Rex iuſtus à nullo metuit. 413.col. 1.a
Regum arcana conſilia ſcrutari & coniectare quam vana curioſitas. 313.c.1 b c.d.& ſeq.
in Regibus maiora ſunt peccata & culpæ quam in plebeis. 512 c.2.c
Reges cur munera exigant. 80 c.2 b
Reus legitimè à iudice adiuratus tenetur dicere veritatem. 448.c.2.b
S. Richardus Anglorum Rex regno renunciauit vt Chriſtum ſequeretur pauperem. 231. c.2.c. Romam peregrinans Lucæ extremum diem clauſit. ibid. Comiti cuidam apparuit eumque paralyſi poſt mortem ſanauit. ibid.
Rigor vbi ibi vigor: vbi voluptas, ibi laxitas & debilitas. 285.c.1.c.d
Rixæ quomodo componendæ. 394 c.2
Rixæ ſe immiſcens tenet canem aure. 364 c.2. & 365
de Rixa cauenda gnomæ celebres. 365 c 2 b.c d
Rixæ duo ſunt fómites. 367.c.2.a.b
Rixæ alicuius commiſceri próprie quid ſit. 364 c.2.d
in Rixa præter noxas acceptas remanet nota infamiæ. 367. col.2.c
Romanæ libertatis ruina fuit Dictatura. 505.c. 2.a
Romanorum frugalitas. 4[illegible]0.c.2. c.d
Romæ Conſtantini arcus. 161.col.2.d
Romulus & Remus fraterna concordia imperium orbis in Italia conſtituerunt. 86.col 2.a.b
Rómulus ex paſtore factus rex Romæ. 398.col.2.b
Roris proprietates & effectus. 106.c.1
Rota fortunæ. 161. c. 2 b
Rotæ ſupplicium apud Germanos atrocium criminum reis infligitur. 163.c 1.b
Rota genus torturæ apud veteres vſitatæ. 160 c.1.c.d.& pag ſeq.
Rupella feſto omnium Sanctorum in poteſtatem Chriſtianiſſimi æque ac inuictiſſimi Francorum regis Ludouici XIII. venit. 159.c.1.b

S.

S. SAbinus Canuſinus Epiſcopus venenum ſibi à quodam qui eius Epiſcopatum ambiebat propinatum ſine noxa bibit. 198.c.2.d
S. Sabini longanimitas, eiuſque laus. 327 c.2.c.d
Sacrificij externi dignitas menſuratur dignitate interni actus religionis ex qua manat, 10. quod intelligere oportet de ſacrificiis in genere. ibid.
Sacrificium Euchariſtiæ vim habet ex opere operato. 10
Sacrificia impiorum quare abhorret Deus. 196.col.1. d & ſeq.
Sacerdotes actionem contemplationi miſcere debent. 246.col.2. a
Sacerdotes viuant vt numina, loquantur vt oracula. 23.c.1.d
Sacerdos Chriſtum immolans cultrum geſtat in gutture dum verba conſecrationis profert. 144 c.2.
Sacerdos, religioſus, doctor, ob minas vel promiſſa veritatem religionis deſerens eſt fons turbatus pede, & vena corrupta. 341.c.2 d
Sacerdotij ſymbolum lucerna. 152.col.1.d
Saccharum an ſit mel. 288.c.2.c
Sagitta contra te, ſagitta tibi eſt prouerbium, quid ſignificet. 371.c.1.a
Salone mater ſeptem Machabæorum fuit mulier fortis. 519.col.1.a
Salomon propheta. 458 col.a
Salomon ſupra mille carmina ſiue odas, & tria millia parabolarum dictauit. 309 c.1.c
Salomonem poſt lapſum in idololatriam pœnitentiam egiſſe eſſeque ſaluatum ex quibus coniecturis autumant S. Cyril. & S. Hieron. 505.col.1.
Salomonis ſolium cur gradatim à duodecim leonibus ex auro elaboratis ſuſtentabatur. 25 c.1 d
Salomon varias, ſolutas & incohærentes ſententias cur ſcripſerit. 233. c. 2. b. doctrinam & ſapientiam ſuam deſcripſit tripliciter. ibid. & pag.ſeq.
Salomon ſtultiſſimus hominum quo ſenſu. 455 c.1.c.d. & ſeq.
Salomonem qui cenſeant damnatum. 459 c.2 a
Salomon immediate prouerbia ſcripſit, vel ſcribæ excipienti dictauit contra nonnullorum ſententiam. 310.c. 1.a de eius Prouerbiis multiplex quæſtio 308.309.310
Salomoni Deus omnes vicinos reges & populos etiam hoſtiles vel ſubiecit vel fœdere ſociauit. 10
Salomon cur vocetur Lamuel. 508.& 509
Salomonis mater cur dicta Bethſabee. 457 c.2.c
de Salomonis ſalute nihil certi ſtatui poteſt. 458 c.1 c
Salomon congregans cur. 456. col.1. b.c.d & ſeq.
Salomon & prophetæ cur vomentes dici poſſint. 457 & 458
Salomon delectus votorum cur. 518 col1 b.c.d
Salomon à Deo accepit ſapientiam infuſam rerum omnium. 313.c.1.b
Salomon cur vocatur lucerna Dauidis. 18 c. 2.a
Saluus qui cupit eſſe, opus habet vel probis amicis vel inimicis vehementiſſimis. 294.c.1.c
Saluatores nocturni & importuni perſtringuntur à Salomone. 388
Sanctos deuorare quid. 258.c.2.& ſeq. pag.
Sanctus quiſque rex eſt. 272.c.2.a.b
Sancti carnis imbecillitatem mentis fortitudine ſuſtentarunt, declaratur exemplis. 79.c.1
in Sanctis ſingulis enituit peculiaris aliqua virtus. 394 col 1.2
Sancti ſubinde nutu Dei cur affliguntur & deprimuntur. 20.c 2.d
Sanctorum quanta felicitas. 557.c.2.d & 558.

Sancti ad tormenta & Martyria ibant lætabundi quaſi ad epulas & delicias. 187.c.b.c
Sanctorum & fidelium axioma proprium. 513.c.1.a
Sanctorum quatuor in cœlo ordines vidit quidam Anachoreta. 100.c 2 b
Sanctis cur Deus ſubiicit dæmones inimicos. 11
Sancti nouos excogitant modos placendi Deo. 282 c.2.b. c
Sanctitatis & probitatis natura quæ. 282 c.2.b
Sanctimonialis cuiuſdam eximia virtus. 553
Sancti oderunt impuros & incaſtos. 280.c.1.b
Sancti & Angeli ſunt aquilæ. 251 col.2.a
Sanguiſuga ſymbolum eſt inexplebilis auiditatis. 475 col 2. b
Sanguiſugæ duo. 475. c.1.b. eius generatio ibid. ei fiſtula eſt in ore qua cutim terebrat. ibid.
ad Sanctitatem via. 521.col.2.b
Sanguiſuga notat quatuor inſaturabilia. 475 c. 2.
Sanguiſuga cum duabus filiabus, idem quod tria vel quatuor inſaturabilia. 475 c 2.b.c
Sanguiſugæ filiæ, ſeu quatuor inſatiabiles quomodo explicent Rabbini. 480.c.2.d.& ſeq.
Sanguiſuga aptum eſt ſymbolum concupiſcentiæ ob varias analogias. 476.col.2. d. & 477.c.1
Sapientia vera optimè diſcitur & docetur ab humilibus & manſuetis. 289.col.1.d
Sapientia omnibus recta ratione vtentibus grata eſt & ſuauis. 289 c.1.a
Sapientia & ſanctitas omnibus rebus, temporibus, perſonis ſe attemperat; ideoque multiplex eſt. 289 c.2 a b
Sapientia eſt ſaluberrima, omneſque animæ & ſæpe corporis morbos perſanat. 290.col 1.a
Sapientia ſyncera eſt & candida. 290.c.1.a
Sapientiæ octo conditiones attribuit ſanctus Iacobus. 290.c.1.a
Sapientia odit oſtentationem fumumque vanæ gloriæ. 290.col.1.b
Sapientia magno labore, diligentia, & induſtria paranda eſt. 290 c.1.d
Sapientia colligitur ex ſententiis patrum eximiis doctorum, & præſertim auctorum S. Scripturæ. 290.col.2.a
Sapientia quæ dulcedinem habet cum acrimonia, mixtam magis probatur. ibid.
Sapientia omnibus animi doloribus & paſſionibus medetur, corruptioni concupiſcentiæ reſiſtit. 290 col. 2.c
Sapientia eſt lumen cordis. 17.c.1 c
Sapientiæ pars non minima ſilentio tegere ſtultitiam. 64 c 2.
Sapientia eſt cordis lumen, ſicut ſol oculorum. 231 col.1 d
Sapientiæ menſa. 242.c 2 b
Sapientia vera deſurſum eſt. 288.col.2
Sapientia duobus modis paratur. 80.c. 1. cur dicatur poſſideri à prudente. ibid.
Sapientiæ perceptio per mel deſignatur. 328. c.1.d & ſeq.
Sapientia noſcitur ex patientia 101. col.1. c. ſapiens eſt patiens cur. 102
in Sapientia percipienda modus eſt ſeruandus. 328 c.2.a
Sapientia docet clementiam. 545.c. 2.b. Sapientiæ & clementiæ lex. 545.c.2.b.c.d
Sapientiæ & virtuti nihil tam contrarium & inſidioſum ac libido & meretrix. 263.c.1.a
Sapientia animi perturbationibus medetur, ſicut medicina morbis corporis. 14.c.2 b
Sapientia vera in quo ſita maximè. 460.col.1.b
Sapientiæ practicæ ſumma in quo conſiſtit. 460 col.1 b
Sapientiæ defectus & exceſſus noxius. 469.c.1.d & ſeq.
Sapientia eſt pretioſior cunctis opibus. 145 c 2 & 146
Sapientia in quo maxime conſiſtit. ibid.
Sapientia facit excelſum & magnanimum. 280. c.2
Sapientis ſymbolum aſinus ſecundum Hebræos. 280 c 2. a
Sapiens omnia libentiſſime ferre debet ſapientem non ſecunda euehunt, nec aduerſa demittunt. 280.c.2.a
Sapientia & aurea eloquentia ſanctorum Patrum. 145 c.2 c
Sapientiæ menſura eſt menſura patientiæ. 102.c. 2.d
Sapientiæ acquiſitio difficilis poſtea maxime grata. 144 c 1.b.c
Sapientia eſt verbum mentis, quod eſt multiplex. 310 col.2 d
Sapientia charitas & ſanctitas inſatiabilis eſt. 283 c.2. c
Sapientia virtus facilis. 282.c.2.d
Sapientia affert dignitates, cathedras, officia. 282 c.2.b.& ſeq.
Sapientiæ ſpiritalis ſeptem gradus. 282.c. 2. c
Sapientia excelſa eſt & facilis quo ſenſu. 282. c. 2.d gnomæ veterum. ibid.& 283
Sapientis anima iugiter Deum reſpicit, ſicut heliotropium herba ſemper ſoli ſe obuertit. 283 c 1.a
Sapientia lumen eſt cordis ſicut ſol oculorum ibid.
Sapientia humana ſi cum diuina conferatur non eſt ſapientia vel prudentia, ſed inſipientia potius & amentia 202 col.1.d & ſeq.
Sapientia non eſt neque prudentia quæ Deo reſiſtere poſſit, confirmatur exemplis. 202.c.1 d
Sapientia facit ſapientes fortes ad quælibet ardua, vel conficienda, vel ſuſtinenda, etiamſi corpore infirmi ſint & inualidi . 279.c.2.d
Sapientia vera à falſa quomodo diſtinguatur. 65 c.1.& 2
ad Sapientiam peruenire non poſſunt ſuperbi & puſillanimes. 282.c.1 d & ſeq.
Sapientia in corde ſapientis meditando, ſtudendo & orando quaſi fons oritur & ebullit. 23 c.1.b
Sapientiam habens in ſe ſed eam non exercens huic Sapiētia non eſt fons vitæ, ſed quaſi lacus vel aqua ſtagnans. 23.col.1.c
Sapientia non eſt perfecta niſi quæ intelligit aliis ſciat communicare. 21.c.1.d
Sapientia comparatur agro. 280 col.2.d. ſapiens eſt fortis tripliciter. ibid.
Sapientia ſine præceptore inſtabilis. 52.c.1.a
Sapientiam qui ſectatur poſſidebit eam. 99.c.2 cui ſimilis. c.2.d
Sapientia ſemper ſuam ſuauitatem retinet. 291.c.2.b
Sapientiæ acceptio triplex. 277.col. 1. d.& ſeq.
Sapientiæ ſtudium nunquam intermittendum. 272. c.2 c
Sapientiæ nidus pretioſior eſt auro. 19.c.2
Sapientia præſtat opibus. 31.c.2
Sapientia vera eſt humilitas. 413.col.1.b
Sapientia ſita eſt in ſolertia. 491.c 2.d
Sapientes ideſt ſancti licet vſum rerum opumque mundi ſæpe non habeant, habent tamen dominium eorum quoddam quaſi proprium & naturale ex inſtitutione Dei. 39 c.1.c
Sapiens mitigat tollitque rixas & iras ſicut iudex determinat cauſas. 359.c 2.360.c.1
qui Sapientes ſibi videntur facilè à dæmone decipiuntur. 362. col.1. exemplis probatur. 362.c 1.b
Sapiens maturus eſt & lentus; inſipiens verò feſtinus & præceps. 94.c.1
Sapientis cor eſt ſicut vena vel fons ſapientiæ profundus. 70.c 2.a.b
Sapientis verba comparantur aquis profundis fluuij vel torrentis. 70.c.2.& ſeq.pag.
Sapientia pacifica eſt. 289.c.1.c
Sapiens omnia comparat ſua prudentia neceſſaria ad ſe ſuoſque alendos, reſque pretioſas quas ſtudioſè conſeruat. 192.c.1.b.c
Sapiens animæ ſuæ curam gerit, & quaſi excubitor in ſtatione excubat. 212.c.2 a.b
Sapientes inter & ſtultos diſcrimen. 284.c.1.d
Sapiens aſcendit ciuitatem fortium & deſtruxit robur eius. 193.c.1 c d & ſeq.pag.
Sapiens moderatus eſt in loquendo & agendo. 438 c.2.439.c.1.
Sapiens ſolus eſt liber. 36.c. 1.d.& ſeq.
Sanitatis remedium & præceptum. 328.c.1.d
Sapiens pro varietate loci, temporis & perſonarum ſuam temperat eloquentiam. 70 col.1
Sapiens eſt qui nouit moderari ſermones ſuos. 92 c.1.c

Sapientis facies qualis. 59. 60. ſemper præ oculis habet ſapientiam. ibid.
Sapiens in terra eſt expes. 289.c.1.c
Sapientes ſua ſapientia & grauitate tumultus pacant. 436. c. 1. d. & ſeq.
Sapiens declinat periculum. 209.col.1. & 2. hac in re ſerpentis imitatur aſtutiam. 209.c.2.b
Sapientes ſunt ſilentes & humiles: pauca dicunt, ſed multa faciunt. 326.c.1.a. ſimiles apibus. ibid.
Sapiens ore ſuo continet ſecretum ſibi commiſſum. 193.c.1.a
Sapiens omnia generosè deſpicit, timentemque in Deo & cœlo defigit. 102.c.2.c.c.& 103
in Sapientis domo nullus eſt piger exemplo Abrahæ. 225.c.2 c.304 c.1 b
Sapiens facile regit populum. 437.c.1.a
Sapientes mali qui vocentur. 22 c.2.b
Sapientis eſt docere inſipientes qui diſcere volunt vt fiant ſapientes & virtute prædıti. 254.c.2.a
Sapiens ſibi peior eſt ſtulto. 361.c.2.b.c.d
Sapiens inuincibilis eſt. 598.c.1.c
Sapientia prima quæ. 409.c 1.b.c
Sapere oportet aliorum damno. 123.c.1.a
Sapere oportet ad ſobrietatem, & metiri ſe ſuo pede quemque. 149. c.1.d.& ſeq.
Sapere non oportet nimium. 328 col.2.b. & 361.col. 2. 362
Sapritij nocentis inimico reconciliari cum ad martyrium duceretur defectio à fide.
Saphirus gratiam & amorem conciliat. 42 c.2.b
Sara Abbatiſſa manſit tredecim annis fortiter à fornicationibus dæmonum impugnata. 286.c..1.c
Sardius lapis pretioſus. 310.col.1.d
Satanas eſt inimicus doloſus. 369.c.2.d.& 370.c.1.a
Satietas nimia vitales impedit operationes, & calculum renum gignit. 330.c.1.b
Satietas omnis mala: ſtudiorum autem peſſima. 328. col.2. c
Saturitatis germana proles eſt petulantia. 489.c.2.b
Satyrus frater s. Ambroſij laudatus ab eodem ob parſimoniam. 189 c.2.d. & ſeq. pag.
in Saul factus eſt ſpiritus Domini malus 1. Regum 19. huius loci interpretatio. 16.c 2.b
Saulis ruina vnde. 117.c.1 c
Scientia ſanctorum eſt practica ſcilicet ſtudium virtutis. 224.c.1.a
Scientia tumidum efficit cor. 174.c.2.c
Scientia animæ quæ. 94.c.1
Scientiæ multiplex acceptio. 224.c 1
Scientia gemmis & auro eſt pretioſior. 145. c.1.b.c.d. & ſeqq. col.
Scientia ſanctorum quæ. 94 c.2 a.183 c 1.c
Scientia eſt proprium animæ bonum & quaſi peculium. 93.c.2.c
Scelesti iuſtè necari victimæ ſunt Iouis. 437. c.2.b
Scelesti vitia virtutum nomine palliant. 173 c.1.a. adeoque de ſuis gloriantur ſceleribus. ibid.
Scripturę myſtici ſenſus non aperiendi homini qui eam aſpernatur, eiuſque maieſtatem contemptui ducit. 274.c.1.c
Scripturæ ſacræ ſententias quam vtile ſit tenere, voluere & memoriæ commendare. 231.c.1.b. hac in re qui excelluerunt. ibid.
Scripturæ verbum, ac præſertim oracula Prophetarum ſunt arcana, ſymbolica & recondita. 310. c.2.d
S. Scripturas deprauant indocti homines.
Scripturæ ſenſus quadruplex. 233.c.2.c.d
Scribarum & Sacerdotum error dicentium licitum eſſe filiis ſubtrahere alimenta parentibus modo ea dent templo. 424.c 1.b
in Secreto vis & neruus conſiſtit rei conficiendæ. 134. col.1.c
Secreti reuolutio ingens eſt crimen, exoſum & noxium.
Secretum tuum ſimiis ne aperi, Arabum ſententia quid ſignificet. 150.c.1.c
Secretum extraneo non reuelandum. 317.c.2
Secretum amici reuelans cauſa eſt inimicitiæ & rixarum. 48.c.2.c
Secretum expiſcandi praxis. 134.c 1.c
Semen quid. 258.c.1.2.b
Senectus ſeni eſt quaſi corona ſpecioſa qua ratione. 28.c.1.c
Senum & ſenectutis eſt corona multiplex. 28.c.1.& 2. & 29. ſenectuti à minoribus cur habendus honor 29.c.1.a
in Senecta plurimum præſtat pane & melle paſci. 289. c.2.d
Senectus indocilis. 214.c 2.d. & 215.c.1.a
Senioris vox apud varias gentes quid ſignificet. 28.c. 2. d
Senes cur ſapientia decet. 117.c.2.c.d
Senum ornamentum quod. 40.c.2.a
Senectus venerabilis quæ. 29.c.1.b.c.d
Senum dignitas canities quæ. 165.c.2.c.d. & ſeq. pag.
Senectutis bona. ibid.& 166.c.2.b.& 167
Senectus venerabilis quæ. 166.a.b.c.d
in Senibus omnia deficiunt excepta ſapientia. 166. c.2.a.b
Senex quaſi Deus inter iuuenes cur. 166. c. 1. d. & ſeq.
Senex pſittacus negligit ferulam, parœmia quid denotet. 215.c.1.a
Senatus vnde dictus. 28.c.1.b.c
Senſus & potentiæ animæ ſunt limitatæ virtutis. 329. col 2. c
Senſibile excellens corrumpit ſenſum. ibid.
Senſus, ſuauitas & quæuis alia dulcedo diſſoluit, animæque potentias ſi intemperanter vſurpetur. 329. col 2.d
Septenarius eſt ſymbolum multitudinis & vniuerſitatis. 363.c..2.d
Septenarius numerus pro vniuerſo ſæpe ponitur in ſcriptura. 292.c.1.a
Sepulchra & buſta plebeiorum habebant congeriem lapidum. 354.c.1.b
Sermo hominis pij & eruditi eſt lucerna Domini. 162. c. 2. b
Sermonum parcitas tria requirit. 62. col. 2. a. ſermo quanto pretio eſſe debeat. 62.c.2.c
Sermones ſuos qui moderatur doctus & prudens eſt: & pretioſi ſpiritus vir eruditus. 62
Sermo ſpeculo ſimilis eſt. 394. c.2. c.d. Sermone homo probatur ſicut vas fictile ictu & ſono. 394.c.2.d. gnomæ. ibid.
Sermo Dei clypeus eſt igneus. 467.c.1.a
Sermo ſapiens dimiſſus in aurem obedientem eſt auri, quod pretioſus Sardius illigatus, vel inſertus aureæ inauri. 321.c.2.d.322
Sermo humilis & mollis eſt quaſi fulmen. 326.c.2.d
Sermonis rotæ quæ ſint. 320.c.1.a d.& ſeq.col.
Sermo Dei ignitus cur. 465.c.1.b.c.d. & ſeq. pag. clypeus eſt ſperantibus in ſe. 466. c.2.d
Sermo ſplendidus & magnificè pollucens ſed infrugifer, ſimilis eſt cupreſſis quæ cum ſublimes ſint ac pulchræ fructum non habent. 325 c.2.d.& ſeq. pag.
Sermo dulcis comparatur fauo mellis. 24 c.1.& ſeq.
Sermones cauſant homini bonum vel malum. 87.c 1
Sermo dulcis quatuor requirit. 22.c.2.b. c.d. eius vis & effectus. 24.c.1.& ſeq.
Sermonis ſapientis neruos incidit ſtultitia ſtulti. 353. c. 1. d. Sermo monſtroſus quis. ibid.
Serui quomodo tractandi. 445.446
Seruo dominante nihil intolerabilius. 489.c.1.d.& ſeq. probatur exemplis. ibid.
Seruile ingenium quale. ibid.
Seruum non decet dominari cur. 100. c.1.& 2. & 101. c. 1.a
Serui ſapientes qui. 100.c.2.c.d
Seruus apud herum temerè non accuſandus. 471.c.d. d.& 472.c.1
Seruorum documenta. 444 c.1.a.b
Seruus qui hero ex amore obſequitur non tam ſeruus eſt quam libido. 443. c. 2.c. ab hero benignè tractandus. ibid.
Seruum qui delicatè à pueritia nutrit, poſtea ſentiet eum contumacem. 445 c 2 c.d.& 446
Serui dimidio mentis carent. 443.c.2.d. quomodo tractandi. ibid.
Serua quæ dominam didicit eſt intolerabilis. 490.c.1.a
Serui Dei conſcientia ſemper debet eſſe humilis & triſtis. 337.c.1.a
Seruitæ qui. 549.c.1.a
Serpens in orbem glomeratus & caudam ſuam ore mordens quid repræſentet Ægyptij. 484.c.2.d.485. col. 1
Serpens prudentiæ & ſapientiæ ſymbolum. 209.c.2.b
Serpens interfectus vel combuſtus alios fugat cur. 119

Index rerum & verborum.

Iunij Bruti ſeueritas in filios Tarquiniis fauentes. 115. col.2.b
Sicarij oderunt virum integrum qui fortiter ſtat pro iuſtitia quam violant, ideoque in eius necem conſpirant. 457.c.2.c
Silentium index animi ſapientis. 63.c.2.c
Silentij gnomæ. 64.c.2
Silentium eſt murus linguæ. 345.c.2.a
Silentij violatores ſimiles ſunt Crocodilo oſcitanti: item oſtreo ſeſe ad ſolem incautè aperienti. 345.c.2
Silentij laus. 194.c.1.a
Simia in purpura ſtultus magiſtratu, &c. ornatus. 354. col.2.b
Simiæ Æſopicæ apologus torquetur in adulatores. 73. c.1.a
Simplex & imperitus duobus modis docetur. 183. col.2.a.b.c.d
Simpliciter ambulans in actionibus, ſaluus erit. 421. c.2.a
S. Simphoroſa. 519.c.1.a
Sindon quid. 540.col.2.c.d.& ſeq. allegoricè quid ſignificat. 541. col. 2. b. cuius rei ſymbolum. 542. col.2.d
Byſſus quid. 540.c.2.c
Sindon Chriſti Taurini viſitur. 541.c.1.a
Singularis ad omnia ſua ſtrenuus, ad communia piger. 49.c.1.b
Smaragdus gemma pretioſa. 322. col. 1.c. inſigne eſt virginitatis, & amuletum contra venena. ibid.
Sobrietatis bona. 268.c.2.c.& 274.c.2.d
Sobrietatis elogia. 128.c.1.a
Sobrij linguam habent in corde. 271.c.2.c
Socratis dictum de vxore. 89.c.1
Socratis mira patientia in iniuriis tolerandis.103.c.2.d. pro vnius Dei cultu & aſſertione mortem fortiter ſuſtinuit. ibid.
Societas concors Scyro lapidi qui in eiuſdem nominis inſula naſcitur, comparata. 86.c.2.b
à Sole ſicut radius, ſic à Deo pendet totus orbis. 322. col.1.b
Solitudinis elogia. 35.c.1.d
Solitudinis & deſerti commoda. 291.c.1.b
Somnus naturalis eſt, & naturæ debitus: & amor ſomni fere vitioſus eſt. 142.c.1.b.c
Sophiſtæ clepſydræ qui. 49.c.2.c
Soporis mala & damna. 110.c.1.b.c & ſeq.
Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur, huius ſententiæ expoſitio. 31.& 32
Sortes temperat Deus tripliciter. 32.c.2
Sors dirimit lites, & inter potentes quoque diiudicat. 83. 84
Sortes quid ſignificant, earumque vſus apud Veteres. 31.c.2.d
Sortes ſuas cuique Deus diſtribuit. 449.c.2.d.& 450
Sorte ſua quiſque debet eſſe contentus nec altiora quærere. 316.c.1.d
Sors retinenda in qua Deus nos eſſe voluit.357.c.2.a.b
Spartani quibus artibus pueros applicabant. 145. col.2.d
Spem non habent beati, nec damnati. 296.c.2.b
Sperare poſſunt ſoli viatores. ibid.
Spes languida eſt in improbis. ibid.
Spes eſt anchora vitæ noſtræ naufragæ. 259.c.2.a
Spes propria eſt piorum, impiorum vero deſperatio. 259.c.2.a
Spes nos locat in cura Dei. 425.c.2.c.d
Spes infida eſt dens putridus & pes laſſus ob varias analogias. 331.c.2.d.& 332
Spes eſt cauſa fortitudinis: diffidentia infirmitatis. 385. c.2.b.c
Spe certa adipiſcendæ felicitatis animæ nihil iucundius accidere poteſt. 291.c.2.b
Sperans in Deo dilatat in eo res & ſpes ſuas. 426.c.1.b
Spes in Deum eſt ſecuris reſecans omnes inquietas cupiditates. ibid.
Spina regia ebrij manu geſtata cum facit ſobrium 388. col.2.a
Spirituales res tædium & nauſeam multis ſæpe pariunt cur. 381.c.2.a. remedium. ibid.
Spiritualis vir comparatur aquilæ oculos in iubar ſolis intendenti. 343.c.2.d.344
Spiritus contignati vir quis. 63.c.2.b
Spiritus cohibendus triplex. 344.c.1.b.c.d
Spiritus quintuplex acceptio in Scriptura. 437.c.2.d. & 438
Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem huius ſententiæ explicatio. 78.c.1.c.d.& ſeq.
Spiritus S. eſt perfectio, terminus, & complementum ſanctiſſ. Trinitatis. 459.c.1.a
Spiritus viri eſt animi fortitudo & ſtabilitas. 80. col.1.a
Spiritus triſtis exſiccat oſſa cur. 57.c.2.b.c.d
Spiritus in Scriptura S. cogitationem, intentionem, affectum, gratiam & charitatem quomodo ſignificet. 4. 5
Spiritu pretioſus quis. 62.63. Spiritus varia acceptio. ibid.
Spiritus phyſicè in homine duplex. 62.c.2.b
Spiritus frigidus quis. 63.c.1.c
Spiritus ſanctus fuit quaſi vir beatæ Virginis. 521.c.2. d & 522.c.1.a
Spiritus ſanctus dat animi robur ad infirmitates, & quælibet aduerſa fortiter ſufferenda. 59 col.1.d. & ſeq.
Spirituales diuitiæ quæ. 259.c.2.b c.
Spiraculum ſiue ſpiritus hominis quid. 163.c.1.a
Spiridion ex paſtore factus eſt epiſcopus. 398.c.2.b
Sponſarum colum & fuſum in domum ſponſi inferentium ceremonia nuptialis. 524.c.1.c
Spurij vitioſi, cur. 473.c.2.d. maculam paternam nequit eluere. ibid & 474
Stabilitas mentis & loci neceſſaria eſt ei qui ad virtutis & vitæ religioſæ perfectionem contendit. 383. col.2.a
Stationum nomen in Eccleſia vnde. 76.c.2.b
Status quiſque ſuum habet martyrium. 244.c.2.b
Statuæ Imperatorum ad ſe confugientibus dabant ius aſyli. 235.c.2.a
Statuum duodecim, duodecim vitia ex S. Auguſt. 473. col.2
Stellionis natura. 494.c.2.a.b
Stellionatus crimen vnde. 494.c.2.a
S. Stephani primi Hungarorum regis manus qua largas erogabat eleemoſynas manſit incorrupta.535.c.1
Stultus poſitus in Senatu, vel cœtu ſapientum cæteris nolam inurit. 354.c.1.d
Stultus, id eſt impius ſæuior eſt vrſa raptis catulis furente. 46.c.2.d
Stultus non niſi flagellis & verberibus, ſapiens verò verbis dumtaxat reſipiſcit. 123.c.2
Stulto diuitias habere quid prodeſt cum ſcientiam emere non poſſit, huius ſententiæ explicatio. 50.51
Stultus & ſceleratus ita ſuis malis cogitationibus & machinationibus rapitur, vt earum non tam dominus quam ſeruus eſſe videatur. 184.c.1.c.d
Stultus impetu agitur: ſapiens impetum reprimit & fræno paſſionis moderatur. 438.c.2.d.& 439
Stulto ardua ſapientia cur. 282.c.1.c.& ſeq.col.
Stultorum elatio elatione ſapientum retundenda eſt. 350.c.1.c. exemplis confirmatur. ibid.
Stulti correctio quo tempore facienda. 350.c.d
Stulto quomodo reſpondendum. 349.c.2.c.d.& 350
Stultus manibus ſuis plaudit cum ſpoponderit pro amico, huius ſententiæ expoſitio. 53.54
in Stulti ore parabola ſe habet ſicut ſpina in manu ebrij ob multas analogias. 358.col.2.d. & 359
Stultum non decent ſermones graues & compoſiti. 41.c.1
Stultus multa patitur inſtar ebrij nauigantis in mari. 60.c.2.b c
Stulto magiſtratum qui defert totam confundit Rempublicam. 354.c.1.a
Stulti dignitate moderatè neſciunt vti, ſed ea ad libidinem in aliorum perniciem abutuntur. 355.c.1.a
Stulti & obdurati ſunt indociles. 397.c.2.c.d. gnomæ. ibid. parœmiç. 398.c.2.a
Stultorum oculi in finibus terræ. 59.60.
Stultus ſaturatus vino & deliciis eſt intolerabilis. 489. col.2.b
ſi Stultum contuderis in pila ſicut ptiſanas feriente deſuper pilo, non auferetur ex eo ſtultitia eius. 397. c.1.c.d.& ſeqq.pag.
Stultum non decent deliciæ. 100.c.1.b.& 2.col.
Stultus totum ſpiritum ſuum profert: ſapiens differt & reſeruat in poſterum. 437.col.2.d.
Stultitiæ argumentum nullum maius, quam non poſſ

ſe ſeruare ſecretum. 438.c.1.b
Stulti & inſipientes eleuati ad regnum & dignitates ſuam produnt ſtultitiam. 504.c.2.c
Stulti labia miſcent ſe rixis, & os eius iurgia prouocat, huius ſententiæ explicatio. 71.72
Stultum ſe eſſe demonſtrat qui priùs reſpondet quàm audiat. 78.c.1.b
Stultus in quoſlibet iacit parabolas. 358.c.2.d
Stultus ſimilis vrſæ. 46.c.1.b.c.d
Stultus ſilens ſapiens videtur cur. 63.c.2.c
Stultus ſimilis Mercurio. 357.c.2.d. & ſeq. aptè comparatur ebrio. 358.c.1.d
Stulti multum ſapientibus proſunt: prudentes vero nihil ſtultis conferunt. 304.c.1.b.c
Stultus non recipit verba prudentiæ, niſi ea dixeris quæ verſantur in corde eius, huius expoſitio ſententiæ. 67.c.1.& ſeq.
Stultus quando corripiendus. 350.c.1.d. ei reſpondendum non diſputatione, ſed acri reprehenſione. 350. col. 2. d. exemplis confirmatur. 351. col. 1
Stultum & improbum dedecet gloria: ſicut nix in æſtate & pluuia in meſſe indecora eſt. 347
Stulto noxij ſunt honores. 347.c.1.d
Stultus vocabitur qui cogitat mala facere. 283.c.1.b. & ſeq.
Stultum opulentiam & diuitias habere eſt abſonum. 489.c.2.b.c
Stultus diuitiis ad ſua vitia abutitur 50.c.1.d
Stulti metiuntur ſe viribus naturæ: ſapientes viribus gratiæ. 282.c.2.d
Stultitia maiorem de ſe correptionis ſpem præbet quã velocitas ad loquendum. 444.445.c.1
Stultitia quid. 95.c.2.d.& ſeq.
Subditi decretis ſuorum regum & principum non ſecus quàm oraculis diuinis cur debeant obtemperare. 13.c.1.d
Superior qualibet debet eſſe leo, gallus & aries quo ſenſu. 499.c.1.c
Superiores minus ſeueri & moroſi ſua ſæuitia & aſperitate exoſa ſunt multorum peccatorum. 339.c.1.c
Superiores quilibet ſubditos applicare debere illis muniis ad quæ eos per indolem & gratiam maximè habiles animaduertunt. 529. col. 2.c
Superior Proteum imitari debet ac varias induere formas. 46.c.1.a
Superbia quàm grauе malum. 20.c.1
Superbia ſiue magna, ſiue modica cauſat pene omnes omnium etiam ſanctorum caſus & ruinas cur. 20. col.1.d.& ſeq.
Superbis cur Deus reſiſtere dicatur. 20.c.1.c.d
Superbos Deus extremo odio proſequitur. 20.c.2.a
Superbia omnibus exoſa. 55.c.1.
Superbia inflata nihil addiſcit. 51.c.1.a.b
Superbia fons eſt omnis mali. 131.c.2.b
Superbia initium omnis peccati cur dicitur Eccleſiaſt. 10. pag.20.c.2.d
Superbia quanta eſt, tanta eam ſequitur ruina & contritio, demonſtratur exemplis. 20.c.2.d & ſeq.
Superbia & gloriæ cupiditas rectè igni aſſimulatur. 476.c.2.a.b
Superbia probro afficit. 447.c.1.b.c
Superbum ſequitur humilitas. 447.col.1.b.c.d. & ſeqq.
per Superbiam velle eniti ad gloriam maximus hominum error. 447.c.1.d.& ſeq.
Superbi indoles quæ. [illegible]c.2.b
Superbia & humilitas ſunt quaſi duæ lan[illegible] 447. col.1.d
Superbiæ congrua pœna eſt luxuria cur. 226. col.2.b.c
Superbia & iactantia homines facit magniloquos vt ingentia ſupra vires promittant, quæ præſtare nec velint nec poſſint. 325.col.1.b.c
Superbia & oſtentatio omnibus exoſa, ſed maximè regibus & dynaſtis cur. 315.c.2.a
Superbia diuitiarum vermis ex Auguſtino. 90. col. 2.a
Superbus ſimilis ciuitati muris nudatæ & hoſtibus expoſitæ. 344.c.1.b
Superbus eſt ſtolidus cur. 194.c.2.d
indoctus & imprudens. 194.c.1.b.c.d.& ſeq.
irriſor peſtilens, nefarius ſceleratus. ibid.
Superbus & ambitioſus item auarus & luxurioſus cum omnibus lites & iurgia concitant, & à ſpe ſua decidunt. 425.c.1.d.& ſeq.
Superbis & præfidentibus Deus negat ſuam gratiam & lumen. 361.c.2.c
Superbum equus: luxurioſum figurat aſinus. 349. col.2.b
Superbos quò deducit ſuperbia. 175.c.2
Superbus & arrogans iurgia concitat. 425. col.1.a
Superbia præcedit ruinam. 19.col.2.c.d. & ſeq.
Superbus peior eſt fatuo. 362.c.1.d
Suſurro eſt fomentum & flabellum odorum & iurgiorum. 367.c.1.a.b
Suſurrones flagellis cæſos Titus Imp. in exilium deportari iuſſit. 362.c.1.b
Suſurrones ſunt quaſi folles & flabella quæ iras & lites ſuccendunt. 436. col.1.c.d
Suſurrone ſublato iurgia conquieſcent, ſicut cùm defecerint ligna extinguetur ignis. 366. col.2.d.367.c.1
Suſurro & bilinguis maledictus; multos enim turbauit pacem habentes. 73.c.1.2.a
Suſurro quantum laboret ad diſſoluendas amicitias, & quibus artibus vtatur. 26.c.2
Suſurronis verba quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt ad interiora ventris. 367.col. 2.d & 368 a.b
Sycophanta quis. 419.c.1
vnde hæc vox originem habuit. ibid.
Symbolum vnde dictum. 260.c.1.d.& ſeq.
Sympoſia & commeſſationes damnantur cur. 260. col.1.c

T.

TAlionis lex quæ. 47.c.2.d
Talionis lex ſancita à Deo. 185.c.1.b
Tardum & ſegnem hominem Ægyptij per Camelum repræſentabant. 151.c.2.d
Tempus dicitur parere quomodo. 373. col. 1. c
Temporalium nimiam curam cur Deus vetuerit. 11.12
Tentationum victoria fit per gratiam Chriſti. 103. col.2.a b
Tentatione & tribulatione Deus explorat iuſtorum robur & conſtantiam. 15.c.1.b
tentationes iuſto iudicio librat Deus, vt viribus hominis, tum naturæ, tum gratiæ commenſæ ſint. 15.c.1.a.b
Tentationis & tribulationis ſcutum. 286.c.1.a
Tentatio eſt caminus quo Deus probat corda. 37. col. 2. d.
Tentationes conſilio non vi ſuperandæ. 285. col.2.d
Tentationes fortiter ſuſtinendæ. 286.c.2.b.c
cum Tentatio, perſecutio, &c. ingruit quid cogitandum. 357.c.2.b.c
Tentationi quomodo reſiſtendum. 285.c.1.d.& ſeq.
Tentati leuiter arguendi, conſolandi, & animandi. 287.c.2.b
Terræ immobilitas Dei potentiam maximè oſtendit. 463.c.1.b.c
Terræ qui termini. 463.c.1.a
Terræ motus vnde. 489.c.1.b.c
Ternarij myſteria ſecundùm Rabbinos. 232.c.2.d
Ternarius numerus ſymbolum eſt multitudinis, perfectionis & vniuerſitatis. 232.c.2.d
Tertullianus perfectè Ciceronem eſt imitatus. 233. col 2.c
Tertulliani liber de fuga damnandus. 427.c.2.d
Terminorum tranſlatoribus pœnæ quæ olim indictæ. 238. hodie iudicis arbitrio relinquitur quas velit imponere pœnas. ibid.
Terminus Deus apud Romanos. 238.c.1.d.& ſeq.
Terminos alterius non oportet vſurpare. 238.239. gnomæ ad quoſlibet terminos poſſeſſionis iuriſdictionis, religionis, &c. adaptari poteſt. 239. ibid.c.1.a

Teſtis falſus in iudicio quam grauem Deo inferat iniuriam. 97.c.1.b.c
Teſtis falſus & mendax peribit. 197.c.1.& ſeq.
Teſtis falſi lingua eſt nocentior quibuſlibet armis & telis. 330.c.2.d.& 331
Teſtis falſi acumen linguæ, inſtar iaculi, gladij & ſagittæ acutiſſimum. ibid.
Teſtimonium falſum nocet perſonæ famæ & rebus. 330.c.2.d.& 331.a.b c
Teſtes falſi talionis pœnam non euadunt. 96.97
Thebæorum legio roborata S. Mauricij & S. Exuperij concione martyrium ſubiit. 24 c.2.c
Thecæ argenteæ in vſu tempore Salomonis. 320.c.1.b.
Thales Mileſius philoſophus qua ratione diues euaſit. 145.c.2.a
Thalaſſio apud Romanos quid. 524.c.1.b.c
Theodoſij Imperatoris conſtitutio quaſi inſigne exemplum ſuæ in tolerandis iniuriis patientiæ præbuit. 113 c.1.c
Theodoſio Imperatori quod documentum dederit S. Ambroſius aduerſus iram. 438.c.2.a.b
Theodoſius Imperator legem accepit ab Ambroſio, vt non niſi poſt aliquot dies ſententia Principis lata executioni mandaretur. 326.c.1.d.& ſeq.
Theodorici Regis Arriani qui S. Ioannem Pontificem & Symmachum Conſulem iniuſtè occiderat funeſta mors. 168.c.1.d.& ſeq.
S. Thomas infans portendit ſe fore libris & cultui B. Virginis addictum. 145.c 1.c
Thomas à Kempis vbi requiem inuenerit. 182.c.1.a
Thomæ Mori Angliæ Cancellarij & martyris de contemptu diuitiarum inſigne exemplum. 238.c.2.d
S. Thomas ſingulare domum continentiæ ſibi à Deo conceſſum habuit. 144.c.1.c
S. Thomas Cantuarienſis à Miniſtris Henrici II. Anglorum regis crudeliter peremptus. 16.c 1 d
Timoris remedium. 47.c.1.d
Timor Dei omnem alium timorem expellit. 121.c.2 d. & ſeq.
Timoris & reuerentiæ gradus atque ordo. 297. c.1.c
Timor & cautela in omnibus rebus adhibenda. 416 c. 2.c.d. hic timor non debet eſſe nimius. ibid.
Timoris Dei quatuor eximij fructus. 120. c.2 b.c.d. & ſeq pag.
Timor Domini feroces altoſque mentis ſpiritus edomat, & per manſuetudinem ſubigit. 211.c.2.a
Timor & pauor optimus quis. 416 c.2.b c
Timor vt ſit moderatus debet eſſe virtus. 417.c.1.a
Timor conſeruandæ gratiæ fructuoſus. 417.c.1.b
Timor facit cautos & prouidos. 491.c.1.b
Timentes Deum non impios æmulari oportet. 259. c. 1 c
Timentium Deum ſpes qualis. 259.c.1.c
Timens magis homines quam Deum in grauia mala corporis & animæ corruet. 449.c.1
Timentes Deum eiuſque legem inquirentes omnia Dei iudicia, ac præſertim bonorum & malorum æterna præmia aſſiduè conſiderant & formidant. 409.c.2.d
Timidi ſigna ex Ariſt. 74.c.1.a.
Tito & Veſpaſiano deuictis impiis Iudæis Romæ triumphalis fornix erectus. 161.c.2.d
Tormentum vini valentius eſt tormento eculei. 241. c.1.a.b
Torpore bonorum operum qui negligunt operari in hac vita ob deſidiam, in altera mendicabunt. 132. c.2 b c
Torporis ſymbolum torpedo piſcis. 110. c.1.d
Traianus maximè commendatur ob humanitatem & beneuolentiam à Plinio. 17.c.1 a
Triarij milites qui. 232.c.2 b.c
Tribulationes famis belli, &c. quas Deus immittit ſunt quidem vulnera, ſed ſunt etiam pharmaca & philtra quæ Deus ex ſummo amore propinat vt à peccatis retrahat. 280.c.1.b.c
Tribulationis opus cur Deus inferiori animæ parti imponit. 15.c.1.b
Tribulatio caminus eſt quo Deus probat corda hominum. 37.c.2.b.c
in Tribulatione mens ſe roboret. 285.c.1.d
in Tribulatione vna qui ſemel animum deſpondit ſternit viam vt idem faciat in quauis alia. 286. c. 1. 2. b
Tributa à ſubditis parcè admodum exigenda. 506. c. 1. b
Tributorum ingentium exactio quæ fit à Principibus, ſæpe fit iuſto Dei iudicio. 229.c.2.c
Tribuni plebis & Caduceatores apud Romanos ſacroſancti. 235. c.2.a
Trinitatem perſonarum Salomon aſtruit contra Iudæos: & cur ſolius filij meminerit, non Spiritus ſancti. 464.c.1.d.& ſeq.
S. Trinitatis ſymbolum. 455.c.2.d.& 456
Triſtitiæ remedium cogitare cæleſtia. 337.c.1.a
Triſtitiæ corroſio cernitur maximè in peccatoribus. 537.c.1.c
Triſtitia naſcitur ex conſcientiæ per peccatum putrefactione. 337.c.1.d
de Triſtitiæ malo ſententiæ veterum. 337.c.2.c.d. & 338
Triſtitia multiplex eſt multiſque ex cauſis oritur. 337. col.1.c
Triſtitia ſimilis eſt tineæ ob varias analogias. 336.c.1. b.c.d.& ſeq.
Triſtitiæ & accediæ tinea non attingit eum qui iugem habet memoriam mortis præſentis & æternæ. 337. col.2.a
Triſtitiæ praui effectus. 56 c.2.c.d & 57.58
Triſtitia ſpiritualis penè incurabilis. ibid.
Triumuiri qui apud Romanos. 232 c.2.b
Tria ſunt in mundo deteriora omni malo: iterum tria ſunt, quibus in hoc mundo non ſunt meliora. 476 c 2 c
Trochlea ſupplicij genus in martyriis frequens. 161. col.1.& ſeq.
Tumor mentis & faſtus ſignum caſus & ruinæ. 20. col. 2.c
Turcæ per diſſidia Chriſtianorum ſemper creuerunt & creſcunt. 85 c 2
Turres in vrbibus & pagis à veteribus cur erectæ. 75. c.2 b.c d
Tyri Regis decor & ruina, repræſentatur per decorem & lapſum Cherubini ab Ezechiele. 304 c 1 d
Tyrannorum proprium. 414.c 1 a.b
Tyrannus populum facit exenteratum. 433.c.1.b
Tyranni gaudent ſubditorum plebem exagitant: exempla. c.2.b
Tyranni ſemper pauidi. 403.c.2.a
Tyrannorum felicitas infelix exemplo Dionyſij, & aliorum. 403.c.2.b
Tyranni & reges iracundi ſemper timidi. 105.c 2.b
Tyrannorum exitus qualis. ibid
Tyrannus peior eſt carnifice 418. Tyranni immanitas, auaritia & cupiditas & inſatiabilis. 417. c.2.c. tyrannorum vxores & concubinæ rapaciores ſunt ipſis. 418.c.1.b
Tyranni paruo tempore regnant. 419. vt ſues vitam ſuam multis debent. ibid.
Tyrannus ſenex prodigium, ex Thalete. ibid.
Tyrannus quid. 489.c.2 d
Tyrannus ſimilis Leoni & vrſo ob multas analogias. 417.c.2 a.b.c.& 418
Tyrannorum in religione feruor vt flamma euaneſcit. 439.c.1.b.c

V.

VAdis etymon. 237.c.2.b
Vadimonium quid. ibid.
Væ in ſcriptura quid ſignificet. 266.c.2.b
Vas dicitur omnis ſuppellex ab Hebræis. 146.c.1.a.b
Vbera fortiter exprimere ad eliciendum lac quid ſignificet, myſticè. 506. c. 2.d. hæc gnomæ variis aptatur. 507.c.1
Vdonis Archiepiſc. Magdeburg. cædes & damnatio. 410.c.2 d.& 431
Velum flammeum ſponſarum quod. 358.c.1.c
Velocitas quantum efficax ad res magnas conficiendas ſi maturo conſilio dirigatur. 240.c.1.a
Ventus ſymbolum eſt Spiritus ſancti. 405.c 1.a
Venæ auri indicia. 145.c.2.a b
Veneri poetæ dedere Vulcanum fabrum ferrarium cur 391.c.1.d
Venditor rogatus ab emptore an res vitio careat tenetur ex iuſtitia rei vitia occulta aperire. 144. c. 2.c. fraudes quas facit in vendendo. 144.c.2.b
Venenum oleo inditum illico in intima corporis peruadit. 73.c.1.b
Venti in arcanis Dei. 462.c.2.a.b

de

de Veritate ſententiæ inſignes. 440.c.2.d. 441. col.1.a

Veritas odioſa eſt, apologo declaratur. 423.col.2.d. & ſeq.

Veritas prælata Regiæ dignitati à quodam nobili cum Philippo II. Rege Hiſpaniarum loquente. 424. col.1.a

Veritas quanti facienda. 262.c.1

Veritas licèt ab iniquis ad tempus opprimatur, tamen Deo tutore & vindice tandem vincit & triumphat. 224 c.2.a

Veritas vendi non poteſt. 262.c 1.c

Veritatem qui vendere dicantur. ibid.

Verum ſtudio & labore quæſitum magis ſapit. 311. col.1.c

Verbum opportunum ſimile pomo aureo in lecto argenteo 319.c.1.b.& ſeqq.

Verba qui ſectatur tantùm, nihil habebit: qui autem poſſeſſor eſt mentis diligit animam ſuam, &c. Huius ſententiæ expoſitio. 98.c.2.& p.99

Verbum irreuocabile. 317.c.2.a

Verbi diuini lectio & meditatio quibus iucunda & ſuauis. 328.c.2.a

Verba mollia acrimoniam iræ & duritiem infringunt. 327.c.1.a

Verbo Dei non addunt Scripturæ interpretes, ſed illud explanant. 467.c 1.c

pro Verbo Dei Scribæ & Phariſæi ſuas traditiones legi Dei contrarias venditabant. 407.col.1.b

Verbum diuinum Iudæis incognitum. 464.c.2

Veſtis ſtragulata quid. 538.c.1.a. quid myſticè ſignificet. 16.c.1.d

Veſtes ſacerdotales ex quibus erant contextæ. 538. col.1 b

Vertiginoſi & hydrophobi. 252.c.1.c

Veſpaſianus Imperator rapaciſſimum quemque ad Reipubl gubernacula promouere ſolebat cur. 280. c.1.b 407.c.2.d

Via ſolum ea qua nos ducit Deus pergendum atque vt eam nobis oſtendat, ſupplici oratione ad eum recurrendum. 357.c.2 a.b

Væ hominis patent oculis eius, quid ſignificet. 3.4

Via quadruplex de qua Salomon eſt quadriga virtutum qua imus ad cœlum. 487.c.2.a.

varias huius viæ ſignificationes à SS. Patribus depromptas vide. 455.c.2.484. 485 486.487

Via viri omnis ſibi recta videtur, appendit autem corda Dominus. 172.c.2.d.& ſeq.pag

Victoria ſita eſt in magnanimitate. 285 c.2 c

Victimæ lautiores quid ſignificent. 25.c.1.a

cum Vicinis colenda eſt ſi non amicitia plena, certè beneuolentia, & communicatio opis mutuæ. 386. c.1.

ad menſam vicini ſubinde inuitandi vt maior cum eis coëat amor. ibid.

Vicinitas pro quadam affinitate cenſetur. 386.c.1 b.c

Vicini cognatis anteponuntur in ordine ſcripturæ in ſacris litteris. 386 c.1.d

cum Vicinis arctiorem nobis eſſe quodammodo familiaritatem, quàm cum conſanguineis colligitur ex Decretis Canonicis 386.c.1.d

Vicini boni commendatio. 386.c.2.

malus quantum noceat. Ibid.& 387.c.1.a

Viduæ quæ parum farinæ ſibi & filiis ſuis neceſſariæ dedit Heliæ commendatio. 210.c.2.d.& ſeq.

Vigilantiæ pictura. 528.c.[illegible]

Vigiliæ nocturnæ & laboris commendatio. 531.c.1.d. & ſeq.

Vincendi modus efficax. 281.c.1.d

Vindicta ſpecioſa reddere bonum pro malo. 338.col.1. d. & ſeq.

Vindictæ priuatæ & propriæ gaudium vetitum. 294. col.1.b

de Vindicta publica vtpotè actu iuſtitiæ gaudere licet quod probatur exemplis. 294.c 1.b.c

Vindicta & retaliatio vetita. 154.

qui quidem appetitus vehemens eſt in homine illique quaſi innatus. ibid.

Vindicta à malefico qui læſit non eſt depoſcenda. 496.c.2.a

Vindicta de hoſte ſancta & efficax. 338 c 1.c

ex qua tria bona conſequuntur. ibid.

Vindicta ſancta quæ. 303 c 1.d

Vindicta prohibetur. 302 c.2.& ſeq.

Vindicta opus eſt animi abiecti & feminei. 102 col. 2. 2. b

Vinum datum à Deo ad remedium triſtitiæ. 515 c.2

Vini moderati virtutes. 515 c.2.

gnomæ. ibid c.d. & 516

Vini oculus quid. 269.c.1.b

Vinum peſtilentius eſt quouis ſerpente, & quouis veneno. 270

Vinum eſt Ceraſtes. 270.c.1.a.b. Dipſas, baſiliſcus. col.2.c

Vinum prouocat luxuriam & linguam ad Venerea proloquendum extimulat. 271.c 2. & 272

Vinum à Platone quibus interdictum. 272.c.1.a

Vino abſtinebant priſci Aſcetæ, virgines ac iuuenes ſapientiæ & caſtitatis ſtudioſi. 272 c.1.a.b

Vino qui abſtinebant in veteri & noua lege. 272. col. 1 b. c

de Vino ſententiæ veterum inſignes. 273. c.1.d. & ſeq.

Vini damna repræſentantur feſtiuo apis & potatoris apologo. 273. col.2.b.c.d.

item exemplis. ibid.

Vini & vinolentiæ noxa triplex. 274 c 2.b.c.d.

Vinum ſui ſitim acuit & accendit cur. 275.c.1.c

Vinum res eſt luxurioſa & tumultuoſa ebrietas. 128

Vinum vnde dictum. Ibid.c.1.a

Vinum mel in ore fel in capite. 130.c 1 b

Vina dulcia lædunt hepar & ſplenem. 330 c b

Vinum generat lites & rixas. 267.c.1.a

Vini effectus. 268.c.1.2.270.c.1 c d

Vinum apud Hebræos cur miſtio vocetur. 268. col.1.a

Vinum dandum mœrentibus cur. 515.

& damnatis ad mortem. ibid.

il *Vino amaro teſta caro*, Prouerbium Italicum. 322. col.1.c

Vini duæ plagæ. ibid.

Vini vis. 514 c.1.a b

Vinolentia detegit arcana conſilia. 513. col.2.b.c. 514.col.1

Vino & ira torquentur homines. 513. c.2.d.& 514

Vinum in medio vaſis eſt optimum cur. 310.c 1.a

B. Virgo ſingulos fideles quaſi agros & vineas nouellas in fide & ſanctitate excolit. 527 c 2.b.

quemque fidelium ad eum ſtatum & perfectionem dirigit ad quam per naturam & gratiam maximè propendet. 529.c 2 c

B. Virginis vita non fuit morte extincta, ſed magis accenſa. 532.c.1.d

B. Virgo eſt pharus in nocte & mari huius ſæculi nauigantibus, portum ſalutis oſtendens. 526 c.2.a

pro omnium fidelium, hominumque ſalute ſollicita eſt. ibid.

B. Virgo negotium eſt omnium ſeculorum. 532.c 2.b.c.

manum miſit ad fortia. 532.533.534

B. Virginis nocturna lucerna. 532.c.1.a.b.c

in B. Virgine Apoſtolis diffidentibus certa ſpes & fides reſurrectionis Chriſti manſit. 532.c.1.b.c.d

B. Virgo lampas inextinguibilis cur vocata a S. Cyrillo. 532 c 1.c

B. Virgo terror eſt dæmonum. 543.c.2 c

ſumma pollebat mentis conſtantiâ, ipſius corporis ſpecies ſimulacrum erat probitatis. ibid.

B. Virginem benè Deam S. Dionyſius cenſuit. 558.col. 2.b.c.d.

de vtriuſque Virginis forma ſenſa & dicta patrum 556.

B. Virginis miſericordia & liberalitas immenſa. 535 col.1.b.c

B. Virgo velut materfamilias Eccleſiæ aſſiduè è cœlo illi de omnibus proſpicit. 527.c.1.a

ſanctos animauit ad fidei defenſionem. ibid.

B. Virgo heroica charitatis, patientiæ opera aſſiduè exercebat. 533.col.2.d

fuſum ducebat aſſiduè, corporaliter & ſpiritualiter. ibid.& 534.c.a

B Virgo duplici veſte nos donat. 557.c.1.a
B. Virgini qui in hac vita ſeruiunt, peculiari deuotione ab ea ſingulari gloria donandi ſunt in cœlo. 557.c.1.b
B. Virgo ad immenſum charitatis & meritorum cumulum peruenit ex Suarez. 537.c.1.c.& ſeq.
B. Virgini quomodo quadrent hæc verba. De nocte ſurrexit, deditque prædam domeſticis ſuis. Prou.cap. xxx. 528.c.2.d
B. Virgo ager & vinea. 529. col.2. vineam primitiuæ Eccleſiæ ſua ſapientia, meritis, &c. plantauit. ibid. propagauit agrum Eccleſiæ per varias gentes. ibid.
B. Virgo omne bonum inuexit in vniuerſam Eccleſiam totumque orbem. 89.c.2.d
B. Virgo ſuperat Cherubinos cognitione & amore Seraphinos. 539. c.1.b. prophetiæ ſpiritu donata eſt. ibid. Cauſa immunitatis ab omni peccato in B. Virgine duplex. 539.c.1.c.d & ſeq.
B. Virgo eſt mulier fortis 519.c.2.d. & ſeq. margarita eſt quæ omne pretium ſuperat. 520.c.1.a. Vnio rectè vocatur. ibid.
B. Virginis byſſus & purpura, & ſtragulatæ veſtes quid. 538.c.2.b.c
B. Virgo plus habet gratiæ quàm omnes Angeli & homines ſimul. ibid. nunquam peccauit ne minimo quidem peccato veniali. ibid. gnomæ Patrum. 539.c.1.a.b
B. Virgo nullam gratiam à Deo accepit, niſi præuio magno labore, precibus & lachrymis. 548.c.1.a
B. Virgo Atlas Eccleſiæ: eius diuina fortitudo & virginitas perſecutionibus maximis probata. 530 c.2.a.b
B. Virgo veſtita duplicibus, quibus. 536.c.2.c.d
B. Virginis gratia eſt gratia capitis. 552. Mediatrix eſt Angelorum beata Virgo, qua ratione. 552.c.1.c.d. Mediatrix fidelium. 552. c.1 a. Regina Angelorum eſt. 551.c.1.d
B. Virginis preces efficaciores precibus omnium Sanctorum cur. 551.c.2.b
B Virgo eſt materfamilias Eccleſiæ. ibid.c
B. Virgo in domum, id eſt in Eccleſiam inuexit panem viuificum. 527.c.1.c.d. fuit velut nauis inſtitoris. ibid.
B. Virgo mortua eſt deſiderio & gaudio. 544 c.2.a.b.c
B. Virgo ſolo deſiderio videndi Chriſtum, eiuſq; fruēdi mortua eſt. 195.c.2.b
Virginis animæ pulchritudo. 555.c.2.d
B. Virginem vt laudent cælites. 558.c.1.b c.d.& ſeq.
B. Virgo in lana & lino, ſerico & byſſo laborabat. 525. c 2.d. varij ſenſus. ibid.& 526
B. Virgo virginitatem auctorauit, cæteraſque virtutes. 555.c.1.c
B. Virgo præ aliis titulis hoc vno ſalutatur ab Archangelo quod ſit gratia plena. 105.c.1.b
Lycurgus cur Virginum corpora curſu & lucta exercebat. 518.c.2.b
B. Virgo clementiſſima. 545.c.2.d. & ſeq. auſtera fuit vita eius & rigida. 547.c.2.d.& 548
B. Virgo primus iuſtus, primus homo & omnium hominum mater quare vocetur ab Hebræis. 83.c.2.b
B. Virginis Sindon quæ. 541.c.2.c
in B Virgine confidit cor Spiritus ſancti. 522.c.1.a
B. Virginis laudes eximiæ ex SS. Patribus. 550
B. Virgo Ioſepho retribuit omne bonum. 523.c.1.c.d
in B. Virgine S. Ioſeph planè confiſus eſt & conquieuit. 521.c.2.c.d
Virginitatis inſigne olim erat Ionas. 530.c.1.a
Virginum optima cuſtodia quæ. 385. c.1.c.d. earum exacta eſſe debet à parentibus cuſtodia, cur. ibid.
Virga eſt frænum puerorum. 256.c.2.a.b
Virga iræ impijs debetur: virga diſciplinæ pueris. 228. col.1.b
Virgæ ſignificatio & poteſtas. 256.c.2.a.b.c
Virga & ſceptrum ſignum poteſtatis. 218.c.1.b
Virga Palladi cur accommodetur. 256.c.2.b
Vir iniquus lactat amicum ſuum, & ducit eum per viam non bonam. Prou.xvj. verſ.29. quibus aptari poteſt hæc ſententia. 27.c.1.b.c
Vir & vxor amore igniendi, ſicut ferrum cum ferro coaleſcit. 391.c.2.a
Viri prudentes, & veraces, præſertim Conſiliarij, Magiſtri, Confeſſarij, quanto in pretio apud omnes, probatur exemplis. 300.c.2
Vir quis dicendus. 173.c.2.a.b
Viri cordati & cauti ſimiles ſunt puteis profundis. 133. col. 1. varios modos inueniunt expiſcandi aliorum conſilia & ſecreta. 133.c.1.c
Vir derelinquens locum ſuum, eſt ſicut auis tranſmigrans de nido ſuo. 381.c 1.d. & ſeq.col.
Viros innocentes & innocuos maledicta ſeu contumeliæ nunquam afficiunt. 348.c.1.c
Vir impius fodit malum, & in labiis illius ignis ardeſcit, Prou. xvj. verſ.27. huius ſententiæ explicatio. 26.c.1 & ſeq.
Viri & vxoris harmonia ſeptuplex. 107.col.2.c.d. & ſeq.pag.
Virorum magnorum pede quomodo ſe metiri oporteat. 149.c 1.d
Vir triſtis ineptus eſt vt in publico verſetur & publica negotia tractet. 336.c.2.c
Virtus & pietas vbique ſunt amabiles. 10
Virtutes quatuor Cardinales per leonem, gallum, arietem & regem ſignificantur. 499 c 2 a.b c. hæ virtutes adumbratæ ſunt quatuor Cherubinis ſtipantibus currum prouidentiæ & gloriæ Dei. 499. col 2.d
Virtutis etymon. 541.c.1.c.
Virtus ornat non veſtis. ibid.
Virago fortis & virilis veſtes non curat prétioſas ſed modeſtè ſe veſtit. 542
Virtutis omne officium, miſericordię & iuſtitię Scriptura S. complectitur. 174.c.1.b
Virtutis potiſſima difficultas eſt in eius initio. 9. non in ſpeculando conſiſtit, ſed faciendo iuſtitiam. 10
Virtutes ſunt quaſi veſtes ſplendidæ & diuinæ. 256. col.2.a
Virtus vleiſcitur inuidiam. 295.col.1.a
Virtus ſola parit gaudium. 187 c.2.d.& ſeq.
Virtutis magnitudo; & paruitas ſeu pueritia virtutis. 79.c.1 a
Virtutibus veris præditus humilis eſt. 325. Variis ſimilibus oſtenditur. ibid ſententiæ inſignes veterum. 325.c.2.d.& ſeq pag.
Virtus nuſquam magis quàm in minimis oſtenditur. 492 c 1 2
Virtutes potiſſimæ tres. 279.c.1.b
Virtutis via ducit in cœlum. 487.c.a
Virtutis vis non tam in labore corporis, quàm in vigore ſpiritus conſiſtit. 279 c.1.a
Virtutis ſtudioſum & innocentem homicidæ & ſanguinarij odio proſequuntur. 437.c.1.c.d
Virtus quid. 280.c.1.a
Virtus ſola affert gaudium. 258.c.2.a
Virtutis ſcoria tumor & ſuperbia. 395 c.2 d.& 396
ad Virtutes gradu ſuo celſiores & officia aſpirare non oportet. 251.c 1.b
Virtutis adeunda difficultas vnde. 256.col.1. a. b. c
in Virtutem introit homo, & virtus in hominem. ibid.
Virtus vera laudibus non eget. 374.c 2.a
Vires gemmarum. 42 c.2.c.d
Vis deſiderij ardentis quanta. 105.c.1.b
Viſus & auditus tantùm recipiunt admonitionem. 142.c.2.c.d
Viſio qua ratione ſit ſecundùm Ariſtot. & Platonem. 145. col. 2. a
Viſionis & fruitionis Dei deſiderium acuit ſatietatem, & ſatietas acuit deſiderium. 329.c.2.c
Vitia duo capitalia quæ velut lucerna impijs ad omnia peccata facem præferunt, quæ. 174.175.c.2
Vitijs oppletus quidam cùm de extirpatione eorum deſperaret ſenis cuiuſdam documento quomodo ad ea reſecanda & extirpanda eſt incitatus. 305. c.2.c.d
Vitia virtutum ſpecie & nomine ab improbis palliantur. 30.c.2.a.b.c
Vitia dolore & pudore corriguntur. 169. col. 1. a
Vita cœnobitica, vtpotè Socratis, præfertur à ſancto Baſilio ſolitariæ, cur. 391. col. 1. a. b
Vitæ ſocialis commoda. 392.col.1
Vita vaga quàm miſera. 381.c.2.d
ex Vita bona fama hominis velut ex fonte manat. 342.c.1.b
Vita præſens hyemi, futura in cœlo æſtati comparatur, cur. 332.c.2.d.& 333

Vita vera quæ. 120.c.2 a
Vita Sanctorum vigilia. 531 c 2.a
Vitam totam, actiones, ſtatumque diſponere, non eſt hominis, ſed Dei. 156.c 1.c.d
Vita contemplatiua præſtantior actiua. 181. c. 2.d. & 182. exemplis confirmatur. ibid.
Vitæ ſymbolum eſt lucerna. 151 c 2.b.c
Vita noſtra magis fluctuat quàm fluctus Oceani & Charybdis. 484.c.1.c
Vita priuata, vita beata. 316.c.1.d
Vita aulica magnatum & principum ſcatet mille curis, diſtractionibus, & periculis. ibid.
Vita contemplatiua & actiua eſt quaſi mulier fortis vxor Chriſti. 520.c.1.c
Vitæ quietæ encomia. 182.c.1
in Vita quid ſuauiſſimum. 258.c 2.b
Vita lauta parit inopiam. 189.c 1.b.c.d
Vita ſobria parca & labori miſta affert rerum copiam. illuſtratur apologo pinguedinis. 189.c 2
Viuendi benè triplex modus. 319.c.1.a
Vlyſſis ſocij vno virgæ capite in brutorum ſpecies transformati altero virgæ capite in humanam effigiem reſtituti. 256 c.2 b
Vlyſſes quis. 359.c.2.d
Voluntati diuinæ nihil contrarium tentandum. 202. col. 2 c.d
Voluntas propria eſt ſanguiſuga 480 eius filia. ibid. bona opera quibus inhæret, inficit. ibid.
in Vocatione ſua & gradu permanendum eſt ei qui ſuã quietem, profectum & ſecuritatem amat. 383.c.2 a b
non Vlciſci facit æqualem Deo. 103.c.2 b.c
Vnguento ſolebant olim inungi conuiuantes. c 1.b
Voluptas eſca peccati. 435.c.1.a.b
Voluptas mel eſt felle mixtum, puta Corſicum quod apes ex cicuta colligunt. 328.c.1.b
Voluptas mellis illecebra aucupatus quos deinde ferro laniat. 328.c.1 c
Voluptas ſimilis melli Heptacometarũ quod homines adigit ad inſaniam. 328.c.1.c
Voluptati ad ſua lenocinia ſtimulanti quid reſpondendum. 328.c.1.d
Voluptas ſimilis Gelopum fonticulo. ibid.
Voluptatibus moderatè vtendum cur. 329 c 1 d.& ſeq.
Voluptatibus multi inſunt acerbi & amari angores qui dulcedinem illam corrumpunt. 330. c.1.a
Voluptatibus deditì, iiſdemque ingurgitati ſæpiùs miſerrimum interitum ſibi accerſunt. ibid.
Voluptates & pompæ non ſunt veraces, ſed fallaces multis de cauſis. 147.c.1.& ſeq.pag.
Voluptas quæuis ſi frequentetur hominem dementat, totumque ſibi vendicat. 275.c 2.a.b
Voluptuarij cur fiant Athei. 470.c.1.c.d & ſeq.
Voluptas non in rerum ſaturitate, ſed in fame & deſiderio conſiſtit. 382.c.1.b
Voluptas ſuperbiæ, gulę omniſque peccati, ſubito tranſit. 175.c.2.d
Voluptates blandæ & ſuaues in ſpeciem reuera amaræ. 147.c.2.d. 148.c.1. prurìtui & frictioni eas comparat Socrates. ibid.
Voluptates huius vitæ qui præferant virtutibus animæ & cœleſtibus rebus. 382.c.1.b.c
Voluptatibus, vt ſapiant, & omnibus creaturis moderatè vtendũ. 181 c.2.d
Voluptati & cuiuis vitio ſuus ineſt ſcrupulus & calculus qui longè magis illis vacantem cruciat, quàm praua voluptas oblectet. 147.c.1 c.d
Vouere temerè & præcipitanter aliquid ſanctis. 159.c. 2.d. exemplis demonſtratur. ibid. & ſeq.pag.
Votum temerarium vouenti eſt laqueus cur. 160 c.1
Vox Angeli ad Arſenium, quæ. 210.c.1.d
Vrbes nullo munimento ſunt tutiores quàm virtute ciuium conſentientium. 85.c.1
Vrſus doli atque ferociæ eſt ſymbolum. 46.c.2.b.c
Vrſus iniuriæ eſt memor. ibid. nulla miſericordia flectitur. ibid.
Vrſus ſollicitudinis & terroris ſymbolum. 47.c.1.b
Vrſi natura. 46 c.1.2
Vrſa fœtior eſt vrſo præter morem aliorum animantium: quales edat partus. 46.47. amoris vrſæ in catulos argumentum. ibid.
Vrſicinus medicus in morte ceſpitans oratione S. Vitalis confirmatus alacer ceruices carnifici pro Chriſto præbuit. 2. c 2.c
Vſurarij & raptores ſpoliantur à principibus. 229 c 2.b
Vſurariorum bona ſi ſint hæredibus deſtituti & inteſtati moriantur deuoluuntur ad prælatos Eccleſiæ. 410.c.2.b
Vſuræ iniuſtæ ſunt & illicitæ. 410 c 2.c
S. Vuillibaldus Prouerbia Salomonis præ aliis teſtamenti libris lectitans mirus euaſit in animarum vulneribus ſanandis. 231.c.2.c Patri ſuo Regi Angliæ perſuaſit vt regno renunciaret. ibid.
S. Vuillibaldi virtutes. 231.c.2.d.& ſeq.
Vulpis aſtutiæ 72.c.2.d
Vulpium aſtutia in venandis & capiendis auibus. 367. c.2.d.& 368
Vulnera e carnis mortificatione meliora ſunt quàm blanditiæ quibus caro doloſè nobis adulatur. 380 c.2.c
in Vulneribus corporis quod videmus fieri idem ſentiendum de plagis mentis. 168.c.2.c
Vulnera diligentis meliora ſunt quàm fraudulenta oſcula odientis. 378 c.2 & ſeqq. pag.
Vulnera infidelia quæ vocentur à Medicis. 379.c 1.b
Vulnera militum quæ pulchra. 379 c.1 c
Vultus ſpeculum animi. 59
Vxor rixoſa ſimilis eſt Aquiloni rigido. 390.c.2
in Vxore quærenda iuuenes non fidere ſibi, nec parentibus & amicis debeant, ſed Deum ſibi conſtituere ducem. 109 c 2.c d
Vxor hæretica non ducenda cur. 108.c 1 b.c.d
Vxor per omnia marito ſe conformare debet nec aratur ſimilitudine 109 c 2
Vxor bona & proba ſæpe bonum & probum facit maritum confirmatur exemplis. 89.c.2 a.b
Vxor prudens proprium eſt & ſingulare Dei donum cur 107 c.2.a.b.c.d. confirmatur exemplis. ibid.
Vxor prudens ſuas virtutes, ſuam famam in maritum tranſcribit, quod elucidatur exemplis. 540.c.1.b.c
Vxor qualis ducenda 89 c.1 a
Vxor bona eſt quid fortuitum. 89.c 1.b
eam nanciſcentis felicitas quanta. 89 c.2
Vxoris ſtrenuæ laus. 520.521.522
Vxore rixoſa præſtat deſertum, cur. 391.c.2
Vxor ſtrenua reddet bonum viro, quod. 522 c.1.& ſeq.
Vxor generoſa & placida, mariti aſperitatem & duritiem vincit ſuſtinendo omnia. 522.c.2.a.b
Vxorum priſca coemptio. 519.c.1.d
Vxores litigioſæ cur. 391.c.1.d
Vxoris rixæ & iurgia celari nequeunt. 39.c.1.b

X.

XAuerius conſolationibus cœleſtibus quantùm affluebat. 291.c.2.a

Z.

ZEli ingentis erga Dei honorem mulieris cuiuſdam mirum exemplum ex Ionuillio in vita ſancti Ludouici Regis Galliæ relatum. 5.6
Zelotypiæ vis quanta. 376.c.2. eam nemo ſtatam & permanentem cohibere nec ſuſtinere poteſt. ibid.
Zelus eſt inſtar ignis qui omnia deuorat. 377.c.1.d
Zelotypiæ crux. 520.c.1.d
Zeli vis quanta. 377.c.2
Zona Palæſtinis cur viſitata. 541.c.1.b

F I N I S.

INDEX OMNIVM LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ; QVÆ IN HOC OPERE EXPLICANTVR, VEL ENVCLEANTVR.

Prior numerus paginam. col. columnam, litteræ additæ reſpondent litteris intercolumnalibus.

EX GENESI.

CAP. 3. 19. In labore vultus tui veſceris pane tuo. 25.c.1.c
45. 6. In meam hęc fec.ſtis miſeriam vt indicaretis ei & alium vos habere fratrem 56.c.2.b
9.25. Maledictus Chanaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis. 61.c.1.a
13.11 Elegitque ſibi Loth regionem circa Iordanem & receſſit ab oriente, diuiſique ſunt alterutrum 65 c.1.d
3. Serpens decepit me, & comedi. 83.c.1.a
2. 24. Quamobrem relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. 109.c.1 c
37 Vidi quaſi ſolem, & lunam, & ſtellas vndecim adorare me. 152.c.2.c
30. Da mihi liberos, alioquin moriar. 195 c.1.a
49 22. Filius accreſcens Ioſeph. Filius accreſcens & decorus aſpectu. 213 c.2.c
1. Congregentur aquæ in vnum locum, & appareat arida. 463.c.1.a
31. 7. Sed & pater veſter circumuenit me, & mutauit mercedem meam decem vicibus, & tamen non dimiſit eum Deus vt noceret mihi, & tamen non dimiſit eum Deus, &c. 412.c.2.a
9.5. Sanguinem animarum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum, & de manu hominis, &c. Quicumque effuderit humanum ſanguinem fundetur ſanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus eſt homo. 421.c.1.d
15.1. Nolite timere Abiam. Ego protector tuus, & merces magna nimis. 446.c.2.d
1.2. Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas. 465.c.1.a
27. Manus autem Eſau. 498.c 1.b

EX EXODO.

Cap. 23. 8. Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubuertunt verba iuſtorum. 59 c.1.b
20. 7. Nec enim habebit inſontem Dominus eum qui aſſumpſerit nomen Dei ſui fruſtra. 96.c.2.d
Exod. 20 5. Ego ſum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem. 136.c.2.b
21.24. Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu. 303.c.1.d
14. Quis ſuſcitauit omnes terminos terræ? 460.c.2.d
3. Ego ſum qui ſum. 461.c.1.c
6.3. Nomen meum Adonai non indicaui eis. 461.c.2.d
32.4 & 6. Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere, dicentes. Hi ſunt dij tui Iſraël qui te eduxerunt de terra Ægypti. 470.c.2.b
15. Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem proiecit in mare. 488.c.1.c
31.2 Impleui eum ſpiritu Dei, ſapiētia & intelligentia, & ſcientia in omni opere, ad excogitandum quidquid fabrè fieri poteſt. 523.c.2.c
25. Sed & mulieres doctæ quæ neuerunt hyacinthum, purpuram. 527.c 2.b

EX LEVITICO.

Cap. 19. 18. Non quæras vltionem nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. 44.c.1.b
20.9. Qui maledixerit patri ſuo, aut matri, morte moriatur, patri matrique maledixit, ſanguis eius ſit ſuper eum. 351.c.2.a
19. Non erit criminator & ſuſurro in populo. 397.c.1.b
Leuit. 19. 17. Non oderis fratrem tuum in corde tuo, ſed publicè argue illum, ne habeas ſuper illo peccatum. 118 c.1.d
16.23. Quando ingreſſi fueritis terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum: poma quæ germinant, immunda erunt vobis, neque edetis ex eis. Quarto autem anno comedetis fructus congregantes poma quæ proferunt, ego Dominus Deus veſter. 393. c. 1. a. Qui de vobis remanſerint, dabo pauorem in cordibus eorum, in regionibus hoſtium, terrebit eos ſonitus folij volantis, & ita fugient quaſi gladium: cadent nullo proſequente. 404. col.2.c

EX LIB NVMER

12.7. At non talis ſeruus tuus Moſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt. 135.c.2.a
23. 21. Dominus Deus cum eo eſt, & clangor victoriæ regis in illo. Deus eduxit illum de Ægypto, cuius fortitudo ſimilis eſt Rhinocerotis. 103.c.1.d

EX DEVTERONOMIO.

Cap. 17.8. Si difficile & ambiguum eſſe iudicium perſpexeris, &c. venies ad ſacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quæreſque ab eis qui iudicabunt tibi veritatem, &c. 24.c.1.a
13.1. Si ſurrexerit in medio tui Prophetes, &c. & dixerit tibi: Eamus & ſequamur Deos alienos, non audies verba Prophetæ illius, &c. 37.c.2.d
16.19 Munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum. 42.c.1.d
27.25. Maledictus qui accipit munera, vt percutiat animam ſanguinis innocentis. Et dicet omnis populus Amen. 59 c.1.b
32. Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile. 270.c.2.b
30.12. Quis noſtrum valet ad cœlum aſcendere vt deferat illud ad nos, & exaudiamus atque opere compleamus? 282.c.2.a
4. 6. Hæc eſt veſtra ſapientia & intellectus coram populis vt audientes vniuerſa præcepta hæc dicant. En populus ſapiens & intelligens gens magna. Nec eſt vlla natio tam grandis, &c. 409.c.1.c
32.35. Mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus. 424.c.2.d
2. Hodie incipiam mittere terrorem tuum, atque formidinem tuam in populos. Quod nomen eſt eius? 461. c.1.a
33. 23. Aſcenſor cœli auxiliator tuus: magnificentia eius diſcurrunt nubes, habitaculum eius ſurſum, & ſubter brachia ſempiterna. 462.c.1.c
35. 15. Incraſſatus eſt dilectus & recalcitrauit, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo. Prouocauerunt eum in diis alienis. 470.c.2.c.
23. 15. Non trades ſeruum tuum Domino, qui ad te confugerit, habitabit tecum in loco qui ei placuerit, & in vna vrbium tuarum quieſcet, non contriſtes eum. 471.c.2.d

EX LIBRO IOSVE.

10. 14. Obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Iſrael. 200.c.1.d
7. 26. Congregaueruntque ſuper eum magnum aceruum lapidum, qui permanet vſque in præſentem

diem. 354.c.1.c

EX LIB. IVDIC.

Cap. 14. 4. Animaduertite & videte quòd occaſiones quærat aduerſus me. 66.c 1.d

12. Poſui animam meam in manibus meis. 88.c.2.a

5. 20. De cœlo d ▫ icatum eſt contra eos: ſtellæ manentes in ordine & curſu ſuo, aduerſus Siſaram pugnauerunt. 159.c 1.c

12. 14. Habuit quadraginta filios & triginta ex eis nepotes, aſcendentes ſuper ſeptuaginta pullos aſinarum. 349.c.1.a

9. 11. Nunquid poſſum relinquere dulcedinem meam, fructuſque ſuauiſſimos, & ire vt inter cætera ligna promouear. 392.c 2.b

EX LIBRIS REGVM

1. *Reg.* 3. v. 1. Sermo Domini erat pretioſus in diebus illis. 63.c.1 a

3. *Reg.* 15. 4. Propter Dauid dedit ei Dominus Deus ſuus lucernam in Ieruſalem, vt ſuſcitaret filium eius poſt eum. 151.c.2.b

3. *Reg.* 11. Non extingues lucernam Iſrael. 152.c.1.c

12. 36 Manſuetudo tua multiplicauit me. 165 c.1.c

2. 7. Sed & filijs Berzellai Galaaditidis reddes gratiam, eruntque comedentes in menſa tua; occurrerunt enim mihi quando fugiebam à facie Abſalon fratris tui. 26.c.2 d

3. *Reg.* 10 Regina Saba audita ſapientia Salomonis venit tentare eum in ænigmatibus, & docuit eam Salomon omnia verba quæ propoſuerat. 134.c.2.a

3. *Reg.* 12. 16. Iniit conſilium rex Roboam cum ſenioribus qui aſſiſtebant coram Salomone patre eius. 219 c.2.a

1. *Reg.* 9. Tulit ergo cocus armum, & poſuit ante Saul. 242.c.2.a

2. Filius tuus qui egredietur de renibus tuis. 258 c. 1. a

1. *Reg.* 18. 14. In omnibus quoque viis ſuis Dauid prudenter agebat & Dominus erat cum eo. Vidit itaque Saul quòd prudens eſſet nimis, & cœpit cauere eum. 278.c.1 c. v. 30. Prudentiùs ſe gerebat Dauid quàm omnes ſerui Saul, & celebre factum eſt nomen eius nimis. ibid.

3. *Reg.* 18. Vſquequò claudicatis in duas partes. Si Dominus eſt Deus, ſequimini eum: ſi verò Baal, ſequimini eum. 351.c 2 a

1. *Reg.* 19. Num & Saul inter prophetas? 359.c.1.a

3. *Reg.* 9. 14. Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Iſrael, altaria tua deſtruxerunt, prophetas tuos occiderunt 408.c 2 c

2. *Reg.* 12. 13. Peccaui Domino. Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum. ibid.

2. *Reg* 22 6. Funes inferni circumdederunt me, præuenerunt me laquei mortis. 435.c. 1.c

1 *Reg.* 22. 23 Si quis quæſierit animam meam quæret & tuam. 437.c.2.a

1. 19. Et factus eſt ſpiritus Domini malus in Saul. 16 c. 2. b

2. *Reg.* 16. 11. Dimitte eum vt maledicat iuxta præceptum Domini, ſi fortè reſpiciat Dominus afflictionem meam & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hodierna. 155.c.2 a

1. *Reg.* 3. 1. Sermo Dei erat pretioſus: in diebus illis non erat viſio manifeſta 443 c. 1.a

3. *Reg.* 4 29 Dedit Deus ſapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis ſicut arenam quæ eſt in littore maris. 484.c.2 a

2. *Reg.* 22.2. Dominus petra mea, & robur meum & ſaluator meus Dominus fortiſſimus ſperabo in eum. 495 c 2.c

2. *Reg.* 14 14. Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur in terram quæ non reuertuntur. 517.c.1.a

EX LIB. ESDRA.

4. 15. 51. Plagata & caſtigata à mulieribus. 168.c.1.b

EX LIB. IOB.

Cap. 31. 6. Appendat me in ſtatera iuſta & videat ſimplicitatem meam. 15 c.1.c

5. 7. Homo naſcitur ad laborem, & auis ad volatum. 25 c.1.a

15. 12. Quid te eleuat cor tuum, & quaſi magna cogitans attonitos habes oculos? 17.c.2.a

15. 34. Ignis deuorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt. 59. c.1.d

31. 18. Ab infantia mea creuit mecum miſeratio: & de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum. 119.c.2.a

22. 14 Nubes latibulum eius, nec noſtra conſiderat, & circa cardines cœli perambulat. 142.c.2.a

28. 15. Non dabitur aurum obriſum pro ea, nec appẽdetur argentum in commutatione eius. 146.c. 1.a

18. 6. Lux obtenebreſcet in tabernaculo eius, & lucerna quæ ſuper eum eſt extinguetur. 152.c.2.a

29. 3. Quando ſplendebat lucerna eius ſuper caput meum & ad lumen eius ambulabam in tenebris. 152 c. 2 a

20. 27. Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. 172.c.1.b

Vir erat in terra Hus, nomine Iob. 173.c.1 a

20. 11. Oſſa eius implebuntur vitiis adoleſcentiæ eius, & cum eo in puluere dormient. 219.c.4.d

Cap. 4. Qui ſeminant dolores, & metunt eos. 218 c. 1. a

39 Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila; & in arduis ponet nidum ſuum. 351.c.2.a

9. Scio quod redemptor meus viuit; & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo Deum Saluatorem meum. 255.c.2.a

5. In ſex tribulationibus liberabit te & in ſeptima non tanget te malum. 291.c.1.b

18. Nonne lux impij extinguetur, nec ſplendebit flamma ignis eius: lux obtenebreſcet in tabernaculo eius, & lucerna quæ ſuper eum extinguetur. 296 c 2 c

15. Qui bibit quaſi aquam iniquitatem. 351.c.2.b

34 Bibit ſubſannationem quaſi aquam. ibid.

Penna ſtruthionis ſimilis eſt pennis herodij atque accipitris, quando derelinquit oua ſua in terra, obliuiſcitur quod pes conculcet ea, aut beſtia agri conterat: duratur ad filios ſuos quaſi non ſint ſui. Fruſtra laborauit nullo timore cogente, priuauit eum Deus ſapientia. 388.c.1.a

15. Sonitus terroris ſemper in auribus illius, & cùm pax ſit ille ſemper inſidias ſuſpicatur, non credit quod reuerti poſſet de tenebris ad lucem, circumſpectans vndique gladium. 403.c.2.a

Iob. 4. 10. Rugitus leonis & vox leænæ, & dentes catulorum leonum contriti ſunt. 404.c.2.a

Si comportauerit quaſi terram argentum, & ſicut lutũ præparauerit veſtimenta, præparabit quidem, ſed iuſtus veſtietur illis & argentum innocens diuidet 410 c 2.d

Ipſe fines mundi intuetur, & omnia quæ ſub cælo ſunt reſpicit. 491.c.2.c

28. Qui ligat aquas in nubibus, vt non erumpant pariter deorſum. 462.c.2.c

Quis concluſit oſtiis mare quando erumpebat quaſi de vulua procedens, cùm ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem? Circumdedi illud terminis meis & poſui vectem & oſtia & dixi. Hucuſque venies & non procedes ampliùs, & hic confringes tumentes fluctus tuos. 462.c.2.d

28. 27. Quando ponebat pluuiis legem, & viam procellis ſonantibus. Tunc vidit illam & enarrauit, & inueſtigauit, & dixit homini. Ecce timor Domini ipſa eſt ſapientia, & recedere à malo intelligentia. 465 c.1.d

29. 11 Auris audiens beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi, eo quod liberaſſem vociferantem, & pupillum cui non erat adiutor. Benedictio pupilli ſuper me veniebat, & cor viduæ conſolatus ſum. Oculus fui cæco & pes claudo. Pater erã pauperum, & cauſam quam neſciebam diligentiſſimè inueſtigabam. Conterebam molas iniqui & dentibus illius auferebam prædam. 516.c.2.a

9. Verebar omnia opera mea, ſciens quia non parceres delinquenti. 416.c.2.c

31. Semper quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deũ, 416 c.2.c

18. 9. Tenebitur planta eius laqueo &c. abſcondita eſt in terra pedica eius, & decipula eius ſuper ſemitam. 435.c 1.c

29 16. Pater eram pauperum, & cauſam quam neſciebam diligentiſſimè inueſtigabam. 435.c 2.b

22. 29. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, & qui inclinauerit oculos ipſe ſaluabitur. 447.c.2.b

2.14. Homo natus de muliere breui viuens tempore, &c. Fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet. 417.c.1.a
5. 24. Alij quaſi onagri in deſerto egrediuntur ad opus ſuum, vigilantes ad prædam dabunt eſcam liberis. 517.c 2.d

EX TOBIA.

Cap 4. 21. Pauperem quidem vitam gerimus, ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus Deum. 35 c. 2. d
4. Eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Fiducia erit coram ſummo Deo eleemoſyna omnibus facientibus eam. 81 c 1.b
4. Pete à Domino vt vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant. 157.c 2.b
4. 20. Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo vt vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant. 118. c 1.b
7. 7. Benedictio ſit tibi fili, quia boni & optimi viri filius es. 136.c.1.c
4. 23. Noli timere fili: pauperem quidem vitam gerimus, ſed multa bona habebimus ſi timuerimus Deum, & receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene. 137.c 1. a
12. Sacramentum Regis abſcondere bonum eſt: opera autem Dei reuelare ac confiteri honorificum eſt. 312 c. 1 c
9. Vides quomodo adiurauerit me Raguel, cuius iuramentum ſpernere non poſſum. 448.c.2.b

EX DANIELE.

Cap 5. 20 Quando eleuatum eſt cor eius, &c. depoſitus eſt de ſolio regni ſui, & à filiis hominum eiectus eſt, ſed & cor eius cum beſtiis poſitum eſt. 20 c 1 b
4. 10. Thronus eius flammæ ignis: rotæ eius ignis accenſus. Fluuius igneus rapidúſque egrediebatur à facie eius. 38.c.1.a
4. 14 In ſententia vigilum decretum eſt, & ſermo ſanctorum, & petitio, donec cognoſcant viuentes, quoniam dominatur excelſus in regno hominum, & cuicumque voluerit dabit illud. 203.c.1.c
9. 24. Impleatur viſio & prophetia, & vngatur ſanctus ſanctorum. 443 c 2.b
8. 21. Porrò hircus caprarum rex gregum eſt. 498 c 1 c
4. 24. Peccata tua eleemoſynis redime. 174.c.1.a

EX IVDITH.

Cap 8. Memores eſſe debent quomodo pater noſter Abraham tentatus eſt, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus eſt: ſic Iſaac, ſic Iacob, ſic Moſes, & omnes &c. 115.c.1.d
16. 8 Nec deiecerunt eum filij Titan. 355.c.2.c

EX LIBRO ESTHER.

Cap. 14 v. 13. Tribue ſermonem compoſitum in ore meo, & transfer cor illius in odium hoſtis noſtri, vt & ipſe pereat, & cæteri qui ei conſentiunt. 171 c. 2. d
3. 13. Miſſi ſunt præcurſores regis vt occiderent atque delerent omnes Iudæos. ibid.

EX LIBRO PSALMORVM.

Pſalm. 36. Melius eſt modicum iuſto ſuper diuitias peccatorem multas. 11.c.2.d
6. 81. Ego dixi, Dij eſtis vos, & filij excelſi omnes. 13 c.1.a
5 145. Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius: ſpes eius in Domino Deo ipſius qui fecit cœlum & terram. 22 c.1. a
1. 44. Eructauit cor meum verbum bonum. 24.c.1.b
54. Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. 28.c 1 b
3. 127 Filij tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ. 28.c.2.a
30. In manibus tuis ſortes meæ. 32 c.2.b
16. Probaſti cor meum: igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas. 37 c 2. d
39. Videas filios filiorum tuorum, pacem ſuper Iſraël. 46.c.2.a
12. 34. Retribuebant mihi mala pro bonis, ſterilitatem animæ meæ. 47.c.2.b
21. 37. Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam ſequebar bonitatem. ibid.
9. Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicitur. 50. c.1.d
1. 14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Qui iurat proximo ſuo, & non decipit qui pecuniam ſuã non dedit ad vſuram & munera ſuper innocentem non accepit. 59.c 1.c
115. v. 5. Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius. 63.c 1.a
71 v 14. Honorabile nomen eorum coram illo. ibid.
1. 13. Dixit impius in corde ſuo. Non eſt Deus. 68 c. 1. d
8. 85. Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion. 61.c.2.d
3. 13. Contritio & infelicitas in viis eorum. 72 c.1 a
1. 90. Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur. 76 c.2 a
140. Corripiet me iuſtus in miſericordia & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. 81.c.2
9. Poſuerunt in cœlũ os ſuum, & lingua eorũ tranſiuit in terra. 95 c 2.c
31. Conſilium Domini in æternum manet, cogitationes cordis eius in generatione & generationem. 118 c. 2. b
90. Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Quoniam in me ſperauit liberabo eum, protegam eum, quoniam cognouit nomen meum. 120.c.2.d
6. 126 Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua. Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos ſuos. 133.c.1.a
11 115. Omnis homo mendax. 134.c.2. d
111. Beatus vir qui timet Dominum: in mandatis eius volet nimis. Potens in terra erit ſemen eius, &c. 136.c 1 d
44. Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi, virga directionis virga regni tui. 138.c 1 d
5. 23. In conueniendo populos in vnum, & reges vt ſeruiant Domino. 138.c.2.d
12. 50. Cor mundum crea in me Deus. ibid.
2. 118. Beati immaculati in via. ibid.
2. 141. Non intres in iudiciũ cum ſeruo tuo. 139 c 2 a
9. 93. Qui plantauit aurem, non audiet, aut qui finxit oculum non conſiderat, 142.c.1.a
17. 45. Auditu auris obediuit mihi. 142.c 2.a
33. Accedite ad illum, & illuminamini. 143.c.1.a
17. 131. Paraui lucernam Chriſto meo. 151 c.2 b
2. 122. Sicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum: ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ, ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum donec &c. 155.c.2.b
23. 36. Apud Dominum greſſus hominis dirigentur, & viam eius volet. 156.c.1.c
7. 180. Exultauit vt gigas ad currendam viam, &c. Nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius. 156.c.2.d
5. 16. Perfice greſſus meos in ſemitis tuis, vt non moueantur veſtigia mea. 157.c.1 a
118. 133. Greſſus meos dirige ſecundùm eloquium tuũ, & non dominetur mihi omnis iniuſtitia. 157.c.1.a
34. Ne dicant, Deuorauimus eum. 159.c.1.a
4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. 164. c.1.a
7. 44. Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi, virga directionis virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, proptereà vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. 164.c.2.c
5. 45. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. 172 c.1.c
9. 111. Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi. 174.c.1.b
17. 28. Quoniam tu populum humilem ſaluum facies, & oculos ſuperborum humiliabis. 175.c.2.d
17. 27. Cum electo electus eris, & cum peruerſo peruerteris. 180.c.1.d
103. Qui facit Angelos ſuos ſpiritus & miniſtros ſuos ignem vrentem. 200.c.2.c
89. 144. Voluntatem timentium ſe faciet. 200.c.2.d
6 81. Ego dixi Dij eſtis & filij excelſi omnes. 205.c 2.d
24. Diriget manſuetos in iudicio: docebit mites vias ſuas. 211.c.2.c
2. 40. Beatus vir qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus. Dominus conſeruet eum, & viuificet eum, & non tradat eum in animam inimicorum eius. 210.c.2.d

Index locorum Sacræ Scripturæ.

1.36. Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. 258.c.2.d
9.36. Quoniam qui malignantur ipſi exterminabuntur: ſuſtinentes autem Dominum, ipſi hæreditabunt terram. 259.c.1.a
1.1. Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum &c. Sed in lege Domini voluntas eius. 259.c.2.d
38. Statue ſeruo tuo eloquium tuum in timore tuo. 258 c.2.b
36. Tota die miſeretur & commodat, & ſemen illius in benedictione erit. 285.c.2.a
30. v. vlt. Viriliter agite & confortetur cor veſtrum omnes qui ſperatis in Domino. 286.c.1.a
103. 118. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo. 290.c.1.b
20.30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te. 291 c.1.a
9.35. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. ibid.
33. Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus. 292.c.1.a
11.57. Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam: manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. 294 c.1.c
136. Memor eſto Domine filiorum Edom in die Ieruſalem, qui dicunt, Exinanite, exinanite vſque ad fundamentum in ea. 295.c.1.b
36.37. Simul reliquiæ impiorum peribunt. v. 28. Iniuſti punientur, & ſemen impiorum peribit. 296 c.1.d
75. Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis. 296 c.2.a
118. Feci iudicium & iuſtitiam. 298 c.2.d
2.12. Apprehendite diſciplinam. 299 c.2.a
3.145. Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus. 313.c.2.c
7.39. Sacrificium & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi. 323.c.1.c
21.54. Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum & ipſi ſunt iacula. 351.c.1.a
5.58. Filii hominum dentes eorum arma & ſagittæ: & lingua eorum gladius acutus. Acuerunt linguam ſuam ſicut ſerpentes. ibid.
22.68. Factus ſum illis in parabolam. 358 c.2.d
9.11. In circuitu impij ambulant. 363.c.2.a
100. Detrahentem ſecretò proximo ſuo hunc perſequebar. 367.c.1.b
2. Tanquam vas figuli confringes eos. 368.c.2.d
94.8. Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. 373.c.2.b
4.103. Qui facit Angelos ſuos ſpiritus & miniſtros ſuos flammam ignis. ibid.
1.62. Deus Deus meus ad te de luce vigilo. 388 c.2.d
33. Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt Dominus. 393 c.1.b
113. Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. 396.c.2.d
90. Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur. Scuto circumdabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno: à ſagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incurſu & dæmonio meridiano. 404.c.2.a
26. Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo? Si conſiſtant aduersùm me caſtra non timebit cor meum. 404.c.2.b
118.136.139. Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei. 408.c.2.b
108. Cùm iudicatur, exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum. 411.c.1.b
6.75. Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis. 412 c.2.a
5.149. Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis: Exultationes Dei in gutture eorum. 414 c.2.d
23. Dixi, Confitebor aduersùm me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei. 415.c.1.c
119. Confige timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui. 416.c.2.c
90.77. Elegit Dauid ſeruum ſuum & ſuſtulit eum de gregibus ouium, & poſt fœtantes accepit eum, paſcere Iacob ſeruum ſuum, & Iſrael hæreditatem ſuam. 398 c.2.b
24. Iacta cogitatum tuum in Dominum, & ipſe te enutriet. 425.c.2.b
22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ, ibi me collocauit. 425.c.2.d
11.80. Dilata os tuum & implebo illud. 426.c.1.b
7.7. Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis, donec auferatur luna. 431.c.2.c. v. 17. Et benedicentur in ipſo omnes tribus terræ: omnes gentes magnificabunt eum. 431.c.2.c
64. Benedices coronæ anni benignitatis tuæ; pingueſcent ſpecioſa deſerti, & exultatione colles accingentur. 431.c.2.d
34.8. Veniat illi laqueus quem ignorat, & captio quã abſcondit apprehendat eum, & in laqueum cadat in ipſum. 434.c.1.d
81. Iudicate egeno & pupillo: humilem & pauperem iuſtificate. 435 c.2.a
22.71. Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor. 436 c.1.a
141. Non eſt qui requirat animam meam. 437 c.2.b
9. Tibi derelictus eſt pauper; orphano tu eris adiutor. 440.c.2.c
46. Si videbas furem currebas cum eo. 448 c.2.d
2.17. Dominus firmamentum meum, & refugium meum & liberator meus. 449 c.1.c
v. 17. Miſit de ſummo, & accepit me, &c. eripuit me de inimicis meis fortiſſimis. 449.c.1.c
52. Deum non inuocauerunt: illic trepidauerunt timore vbi non erat timor. 449.c.2.b
26. Faciem tuam Domine requiram. 450.c.1.b
104. Quærite faciem eius ſemper. ibid.
44. Specioſus forma præ filiis hominum, diffuſa eſt gratia in labiis tuis. 51.c.2.c
44. Omnis gloria filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus. 336.c.2.c
13.44. Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur. 450.c.1.d
109. Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis. 456.c.1.b
44. Eructauit cor meum verbum bonum. 457 c.1.d
68. Deus tu ſcis inſipientiam meam. 490.c.1.d
6.26. Ne auertas faciem tuam à me, & ſimilis ero deſcendentibus in lacum. 460.c.2.a
29.43. Non receſſit retrò cor noſtrum, & declinaſti ſemitas noſtras à via tua. ibid.
67. Qui aſcendit ſuper cœlum cœli ad orientem. 468 c.2.c
5.103. Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam; non inclinabitur in ſæculum ſæculi. 465 c.1.b
1.13. Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus. Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis. 470.c.1.d
28.39. Ego autem mendicus ſum & pauper. 469 c.1.c
25. Proba me Domine & tenta me: vre renes meos, & cor meum. 469.c.1.a
37. Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi. 446 c.1.d
7. Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus. ibid.
7.11. Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum. 465.c.2.d
103. Montes excelſi ceruis; petra refugium herinaciis. 495.c.1.d
9.86. Mane ſicut herba tranſeat, mane floreat & tranſeat, veſpere decidat, induret & areſcat. 517 c.1.a

EX PROVERBIIS.

Cap. 1.7. Timor Domini principium ſapientiæ. 10 c.1.a
1.21. Cor regis in manu Domini, quocunque voluerit inclinabit illud. 13.c.2.b
8.15. Per me reges regnant & legum conditores iuſta decernunt. ibid.
20.29. Diſſipat impios rex ſapiens, & incuruat ſuper eos fornicem. 15.c.2.a

10. 23. Sapientiſ autem eſt viro prudentia. 175 c. 1.b
2. 25. Gloria Dei eſt celare verbum : & gloria regum inueſtigare ſermonem. 312 c.2.a
5. 22. Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur. 227.c.2.c
Bonus relinquet hæredes filios & nepotes : & cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris. 410.2.d

EX ECCLESIASTICO.

4. 6. Melius eſt pugillus cùm regius, quàm plena vtraque manus cum labore & afflictione animi. 21 c. 2.c
10. Initium omnis peccati ſuperbia. 20.c.2.d
40. Scientia abſcondita & theſaurus inuiſus quæ vtilitas in vtriſque. 22.c.1 d
21. 29. In ore fatuorum cor illorum, & in corde ſapientum os illorum. 23.c.2.c
6. Omnis labor hominis in ore eius. 25.c.1
2. 5. In igne probatur aurum & argentum : homines verò receptibiles in camino humiliationis. 37 c. 2. d
2. 14. Sapientis oculi in capite eius : ſtultus in tenebris ambulat. 60.c.1.c
3. 8. Sapientia hominis lucet in vultu eius : & potentiſſimus faciem illius commutabit 60.c 2.c
23. 30. Iucunditas cordis hæc eſt vita hominis, & theſaurus ſine defectione ſanctitatis, & exultatio viri eſt longæuitas. 58.c.2.d
16. 21. Scientia ſapientis tanquam inundatio abundabit. Et conſilium illius ſicut fons vitæ permanet. 70.c. 2. c
25. 18. Suſurro & bilinguis maledictus multos enim turbauit pacem habentes. 75.c 2.a
2. 14. Væ duplici corde & labiis ſceleſtis. ibid.
8. 11. Priuſquam audias ne reſpondeas verbum, & in medio ſermonum ne adiicias loqui. 78.c.2.a
4. 31. Non confundaris confiteri peccata tua. 85 c. 1. d
6. 11. Amicus ſi permanſerit fixus, erit tibi quaſi coæqualis. ibid.
8. 15. Amico fideli nulla eſt comparatio. 91.c.2.d
21. 15. Non dixeris per Deum abeſt, quæ enim odit ne feceris : Non dicas ille me implanauit. Non enim neceſſarij ſunt homines impij, omne execramentum erroris odit Dominus. 95.c.2.d
26. 3. Pars bona mulier bona, in parte bona timentiũ Deum dabitur viro pro factis bonis. 109 c. 2. a
15. Si volueris ſeruare mandata ſeruabunt te. 113 c. 1. d
8. 25. Corona ſenum multa patientia. 117. c. 2. d
2. 11. Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudium & longitudinem dierum. 120.c.2.d
32. Qui timet Dominum nihil trepidabit, & non pauebit quoniam ipſe eſt ſpes eius. 122.c 2.a
10. 28. Abſtine te à lite. 132. c 2.a
5 5. De propitiato peccato noli eſſe ſine metu. 139 c. 2.c
2. 29. Vſque in finem ſuſtinebit patiens, & poſteà redditio iucunditatis. 155.c 2 a
2. 21. Qui timent Dominum cuſtodiunt mandata illius, & patientiam habebunt vſque ad inſpectionem illius. Ibid. v. 2. Ne feſtines in tempore obductionis, ſuſtine ſuſtentationes Dei, coniungere Deo, & ſuſtine, vt creſcat in nouiſſimo vita tua v. 6. Crede Deo & recuperabit te, & dirige viam tuam & ſpera in illum. ibid.
27. Extollentiam oculorum ne dederis mihi. 174 c. 2.d
10. 17. Ira in ſinu ſtultorum requieſcit. 186.c. 1.c
2. 11. Timor Domini gloria, & gloriatio, & lætitia & corona exultationis. ibid.
25. 41 Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi quàm mille theſauri pretioſi & magni. 205 c.2.b
2. 7. Melius eſt nomen bonum quàm vnguenta pretioſa. ibid.
15. 44. Memoria Ioſiæ in compoſitionem odoris facta, opus pigmentarij in omni ore quaſi mel indulcorabitur eius memoria. 205.c. 2 b
24. 25. Timor Domini ſuper omnia ſe ſuperpoſuit. 211 c.1.d
28. 31. Splendidum in panibus benedicent labia multorum. 219.c.2.d
21. 35. In omni dato hilarem fac vultum tuum. 219 c. 2.d
3. 33. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit peccatis, & Deus proſpector eſt eius qui reddit gratiam. 220.c.2 a
2. 30. Qui diligit filium aſſiduat illi flagella vt lætetur in nouiſſimo. 228.c.1. c. v 8 Equus indomitus euadit durus ; & filius remiſſus euadet præceps. Lacta filium & pauentem te faciet. 228.c.1 c
8. 19. Cum iracundo non facies rixam : & cum audace non eas in deſertum, quoniam quaſi nihil eſt ante illum ſanguis, & vbi non eſt adiutorium elidet te. 257.c.2.a
10. Omnis potentatus vita breuis. 251.c 1.d
6. 25. Iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum ſubiice humerum tuum, & porta illam. 256.c.1.b
4. 30. Mortuus eſt pater eius, & quaſi non eſt mortuus: ſimilem enim reliquit ſibi poſt ſe. 257 c 2.d
1. 21. Omnem domum illius implebit generationibus. 249. c 2.a
9. 12. Eccleſiaſtes cùm eſſet ſapientiſſimus docuit populum, & enarrauit quæ fecerat, & inueſtigans cõpoſuit parabolas multas quæſiuit verba vtilia, & conſcripſit ſermones rectiſſimos. 310.c.1.a
3 25 Plurima ſupra ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi. 311.c 2.b
34 43 Exaltantes eum replemini virtute ne laboretis, non enim comprehendetis, &c multa abſcondita ſunt maiora his ; pauca enim vidimus operum eius. 311.c.2 b
15. Muſica in luctu importuna narratio. 344 c. 1.a
37. 25. Omnis plaga triſtitiæ cordis eſt. 357
24. 30. Triſtitiam longè repelle à te ; multos enim occidit triſtitia, & non eſt vtilitas in ea. 357 c.2. c
20. 22 Ex ore fatui reprobabitur parabola, non enim dicit illam in tempore ſuo. 333 c.1 a
12. 27. Corripe amicum, ne fortè non intellexerit, & dicat, non feci, aut ſi fecerit, ne iterùm addat facere. 378 c.2 b
29. 31. Vita nequam hoſpitandi de domo in domum, & vbi hoſpitabitur non fiducialiter aget, nec aperiet os. 383.c.2.d
28. 36. Qui credit ei qui non habet nidum, & deflectens vbicumque obſcurauerit. 383 c.1.d
4. 9. Melius eſt duos eſſe ſimul quàm vnum, habent enim emolumentum ſocietatis ſuæ, ſi vnus ceciderit ab altero fulcietur. Væ ſoli quia ſi ceciderit non habet ſubleuantem. 392.c.1.c
16. 34 Qui timet Dominum nihil trepidabit, & non pauebit quoniam ipſe eſt ſpes eius. 404.c.1.d
2. 26. Peccator autem dedit afflictionem, & curam ſuperfluam vt addat & congreget, & tradat ei qui placuit Deo. 410.c.2.d
12. 34. Dona iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſpicit in oblationes impiorum. 411 c.1.d
25. 25. Beatus homo cui donatum eſt habere timorem Dei : qui tenet illum cui aſſimilabitur ? Timor Dei initium dilectionis. 416.c.2.c
2. 20. Concupiſcentia ſpadonis deuirginabit iuuenculam : ſic qui facit per vim iudicium iniquum. 422 c.2.n
25. 31. Nequius oculo quid creatum eſt ? ideò ab omni facie ſua lachrymabitur. 422.c.2 d
2. 10. Secundùm iudicem populi ſic & miniſtri eius : & qualis eſt rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. 439.c 2.a
3. 16. Vidi ſub ſole in loco iudicis impietatem, & in loco iuſtitiæ iniquitatem. 439.c.2.b
4. 34. Noli eſſe citatus in lingua tua. 444.c.2.b
29. 24. Eſt tacens & ipſe prudens. ibid. 20. 5. Eſt tacens qui inuenitur : & eſt odibilis qui procax eſt ad loquendum. ibid.
2. Arenam maris, & pluuiæ guttas, & dies ſæculi quis dinumerauit? Altitudinem cœli & latitudinem terræ & profundum abyſſi quis dimenſus eſt ? Sapientiam Dei præcedentem omnia quis inueſtigauit? Radix ſapientiæ cui reuelata eſt, & aſtutias eius quis cognouit? 461.c.1.d
4. Cor inopis ne afflixeris, & non relinquas quærentibus tibi retro maledicere : maledicentis enim tibi in

amaritudine exaudietur deprecatio illius; exaudiet autem eum qui fecit illum. 472.c.1.b
24. Ego ex ore Altiſſimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam ego feci, vt in cœlis oriretur lumen indeficiens. 465.c.2.d
v. 12. Tunc præcepit & dixit mihi Creator omnium, &c. In Iacob inhabita, & in Iſrael hæreditare, & in electis meis mitte radices. ibid.
33. Contra malum bonum eſt, & contra mortem vita; ſic & contra virum iuſtũ peccator. Et ſic intuere in omnia opera Altiſſimi: duo contra duo, & vnum contra vnum. 480.c 2.d
24.26. Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me, & generationibus meis implemini. Spiritus enim meus ſuper mel dulcis, & hæreditas mea ſuper mel & fauum. 546.c.1
26.1. Mulieris bonæ beatus vir: numerus enim annorum illius duplex: Mulier fortis oblectat virum ſuum, & annos illius in pace implebit. 522.c.2.a
v.16. Gratia mulieris ſedulæ delectabit virum ſuum & oſſa illius impugnabit: diſciplina illius datum Dei eſt. ibid.

EX CANTICIS.

Cap.7. Naſus tuus ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum. 102.c.1.d
2.11. Iam hyems tranſiit, imber abiit & receſſit, flores apparuerunt in terra noſtra. 133.c.1.a
7.1. Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia principis! 157.c.1.b
Oleum effuſum nomen tuum: ideo adoleſcentulæ dilexerunt te. 22.c.2.b
5. Comedi panem cum melle meo. 288.c 2.b
1.1. Oſculetur me oſculo oris ſui. 300 c.2.d
1.11. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. 319 c 2.c
4.Reg 6.22. Pone panem & aquam coram eis, vt bibant & comedant, & eant ad dominum ſuum. 338. col. 1.b
1.Reg.24. Iuſtior tu es quàm ego: tu enim tribuiſti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala: ſed Dominus reddat tibi viciſſitudinem hanc pro eo quod operatus es in me. 338.c 1.d
8. 6. Fortis vt mors dilectio, dura vt infernus æmulatio. 377.c.1.c
2. Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo. 384.c.1.d
6. Fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio, lampades eius lampades ignis atque flammarum: aquæ multæ non poterant extinguere charitatem nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam. 477.c 2.b
5. 8. Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto delicijs affluens, innixa ſuper dilectum ſuum. 488.c.1.c
2.13. Surge, propera amica mea, formoſa mea, columba mea iam hyems tranſijt, imber abiit, & receſſit. Veni de Libano, veni coronaberis. 488.c.1.c
5. Ego dormio, & cor meum vigilat. 526 c.1.a
4.7 Tota pulchra es amica mea & macula non eſt in te. 555.c.2.d

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

Cap.3.7. Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent, Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis. 59.c.2.b
8.18. Mecum ſunt diuitiæ & gloria, opes, ſuperbia & triſtitia. 277.c.2.b
9. Cogitationes enim mortalium timidæ. 312.col.2.a
9.14. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ. 218.c.1.b
6.17. Quoniam dignos ſeipſa circuit quærens, & in vijs oſtendit ſe illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. 118 c.1 c
1.10. Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abſcondetur. 142.c.2.a
8.1. Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. 314.c.1.d
8. Beatus vir qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtij mei: qui me inuenerit, inueniet vitam & hauriet ſalutem à Domino. 388.c.1.c
16. Oportet præuenire ſolem ad benedictionem tuam, & ad ortum ſolis adorare. 388.c.1.d
6.26. Multitudo ſapientum ſanitas eſt orbis terrarum. 431.c.2 c
14.11. Creaturæ Dei in odium factæ ſunt, & in tentationem animabus hominum, & in diſciplinam pedibus inſipientium. 433.c.1.b
2.12. Circumueniamus iuſtum quia inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & morte turpiſſima condemnemus eum. 437 c.2.c
9.5. Deus patrum meorum, quoniam ſeruus tuus ſum & filius ancillæ tuæ. 510.c.1.c
9.4. Da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam, vt mecum ſit, & mecum laboret, &c. 23.c.2 c
4. Cani ſunt ſenſus, & ætas ſenectutis vita immaculata. 28.c 1.b
3. 6. Tanquam aurum in fornace probauit electos. 37. col.2 d

EX ISAIA.

Cap.5. Væ qui iuſtificatis impium pro muneribus & iuſtitiam iuſti aufertis ab eo. 50 c.2.a
5. Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum. ibid.
1. 23. Principes tui infideles, ſocii furum: omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones. 59 c.1.c
33.33. Qui ambulat in iuſtitiis & loquitur veritatem qui proijcit auaritiam ex calumnia, & excutit manus ſuas ab omni munere, &c. iſte in excelſis habitabit, munimenta ſaxorum ſublimitas eius. 59. col.2.c
25. 28. Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum tranſierit non veniet ſuper nos: quia poſuimus mendacium ſpem noſtram, & mendacio protecti ſumus. 66. col 2 d
28. 15. Delebitur fœdus veſtrum cum morte: & pactum veſtrum cum inferno non ſtabit: flagellum inundans cum tranſibit, eritis eis in conculcationem. 66.c.2.d
25.4. Spiritus robuſtorum quaſi turbo impellens parietem. 128.c.2.a
58. Orietur in tenebris lux tua & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies. 152 c 2.b
50. Quis ex vobis timens Dominum, qui ambulauit in tenebris, & non eſt lumen ei? ibid.
52. 7. Quàm pulchri ſuper montes pedes annunciantis & prædicantis pacem! 156 c.2.d
27. 28. Non enim in ſerras triturabitur gith, nec rota plauſtri ſuper caminum circuibit. Non in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plauſtri, nec vngulis ſuis comminuet eum. 160.c 2 b
4 53. Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit, &c. 191.c.1.d
10.27. Computreſcet iugum à facie olei. 192 col.2.a
1.13. Incenſum abominatio mihi. 196 c.2.b
6 58. Diſſolue colligationes impietatis. 216.c.2.d
5.10 Virga furoris mei. 218.c 1.a
4.50. Dominus dedit mihi linguam eruditam. 222. col.2 b
8. 18. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & tanquam vinculum plauſtri peccatum. 227. col 2.b
1.33. Væ qui prædaris, nonne & ipſe prædaberis. 229. col 2. c
13. 65. Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis: ecce ſerui mei bibent & vos ſitietis: ecce ſerui mei lætabuntur & vos confundemini. Ecce ſerui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis. 259.c 2.b
20.28. Coanguſtatum eſt ſtratum, ita vt alter decidat, & pallium breue vtrumque operire non poteſt. 105. col.1.d
7.15. Butyrum & mel comedet vt ſciat reprobare malum, & eligere bonum. 288.c.2.b
23.49. Erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ, vultu in terram demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. 300.c.2.c
12.14. Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer qui manè oriebaris? 304.c.1.c
1.23. Principes tui infideles, ſocij furum omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones. 314.c 2.b.
verſ.25. Excoquam ad purum ſcoriam tuam, & auferam omne ſtannum tuum. & reſtituam iudices tuos vt fuerunt priùs, & conſiliarios tuos ſicut antiquitus, poſt hæc vocaberis ciuitas iuſti, vrbs fidelis. ibid.

8. 16. Liga teſtimonium, ſigna legem. 456 c.2.d
40. Quis menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in ſtatera? Quis adiuuit ſpiritum Domini? aut quis conſiliarius eius fuit, & oſtendit illi? Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ, & quaſi momentum ſtateræ reputatæ ſunt ei. 461 c.1.d
55. Generationem eius quis enarrabit? 463 c. 2.b
58. Ecce in die ieiunij veſtri inuenitur voluntas veſtra. 480.c.1. d
7. 14 Ecce virgo concipiet & pariet filium. 485 c. 2.d
53. Generationem eius quis enarrabit? ibid.
10. 61. Gaudens gaudebo in Domino, quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento lætitiæ circumdedit me, & tanquàm ſponſam decorauit me corona. 488 c.1.d
13. 23. Ecce terra Chaldæorum, talis populus non fuit. 498.c.1.a

EX IEREMIA.

Cap. 6. 25. Probatorem dedi te in populo meo robuſtum, & ſcies, & probabis viam eorum, &c. 57 c.2.a
5. 3. Percuſſiſti eos, & non doluerunt: attriuiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam: indurauerunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reuerti. 45 c. 1. a
43. Dic tum primùm peccata tua, vt tu iuſtificeris. 82 c. 2. c
9. 3. Extenderunt linguam ſuam quaſi arcum mendacij & non veritatis, &c. & me non cognouerunt, dicit Dominus v. 5. Docuerunt linguam ſuam loqui mendacium, vt iniquè agerent, laborauerunt. 148.c 2.c
3. 20. Lucerna Domini ſpiraculum hominis, quæ inueſtigat omnia ſecreta ventris. 163.c.1.d
Thren. 3 10. Vrſus inſidians. 417.c 2 c
4. 7. Aſcendit Leo de cubili ſuo, & prædo gentium eleuauit. 418 c 2.c
Cap. 17. 19. Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile, quis cognoſcit illud. 133.c.2 a
10. Scio Domine quòd non eſt hominis via eius: nec viri vt dirigat greſſus ſuos. 157 c 2. b
3. 3. Frons meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere. 281.c.2.d
16. 30. Qui te vaſtant vaſtabuntur, cunctóſque prædatores tuos dabo in prædam. 229 c 2.a
17. Maledictus qui ponit in homine ſpem ſuam, & ponit carnem brachium ſuum. 331.c.2.b
Thren. 2. 19. Conſurge lauda in nocte, in principio vigiliarum. 388.c.2.d
5. 26. Inuenti ſunt in populo meo impij inſidiantes, quaſi aucupes laqueos ponentes, & pedicas ad capiendos viros, ſicut decipula plena auibus, ſic domus eorum plenæ dolo. 434.c.2.d
22. 31. Creauit Dominus nouum ſuper terram: fœmina circumdabit virum. 485.c.2.c

EX BARVCH.

Cap. 3. v. Qui ſcit vniuerſa nouit eam, & inuenit eam prudentia ſua qui præparauit terram in æterno tempore, & repleuit eam pecudibus & quadrupedibus, qui emittit lucem & vadit. 465. c. 1. d. v. 37. Hic adinuenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit illam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo Poſt hæc in terris viſus eſt & cum hominibus cóuerſatus eſt. 465.c.1.d

EX EZECHIELE.

Cap. 7. 9. Domus Iſrael attrita eſt fronte, & duro corde. 208 c 2.d
2. 9 Et ſcriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & væ. 267.c. 2.b
24. 28. Tu Cherub extentus & protegens, & poſui te in monte ſancto Dei: in medio lapidum ignitorum ambulaſti. 304.c.1.d
9. 19. Qui incedebat inter leones & factus eſt leo: & didicit prædam capere, & homines deuorare Didicit viduas facere, & ciuitates eorum in deſertum adducere; & deſolata eſt terra, & plenitudo eius à voce rugitus eius. 418.c.2 c
13. 19. Violabant me apud populum meum, propter pugillum hordei & fragmen panis. 422 c. 2.b
3. Sanguinem autem eius de manu tua requiram. 437 c. 2.b
2. 27. Deus ego ſum, & in cathedra Dei ſedi in corde maris. 468 c 1.c
4. 16. In die ortus tui non eſt præciſus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in ſalutem, nec ſale ſalita. 475 c. 2. c

EX OSEE.

Oſee 6. Miſericordiam volo non ſacrificium. 9.c.2.a & 10 c 1
7. 11. Factus eſt Ephraim quaſi columba ſeducta, non habens cor. 23.c.2.c
10. 11. Poſt Dominum tuum ambulabis. 158 c. 1. a
10. 13. Araſtis iniquitatem, impietatem meſſuiſtis: comediſtis frugem mendacij, quia confiſus es in viis tuis. 175.c.2 c
2. 14. Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. 191.c.2.b
5. 10. Facti ſunt principes Iuda quaſi aſſumentes terminum 239.c 1 b
3. 4. Et piſces maris congregabuntur. 266 c. 1 d
2. Et viſitabo ſuper eam dies Baalim, quibus accendebat incenſum & ornabatur in aure ſua & monili ſuo. 322 c 2.d
8. 12. Diues effectus ſum: inueni idolum mihi, omnes labores mei non inuenerunt iniquitatem quam peccaui. 470.c 2.b
4 11. Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. 512.c.2.c

EX AMOS.

9. Qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam. 461.c.2.e & 462.c. 1.c

EX ABDIA.

Verſ. 4. Si exaltatus fueris vt aquila; & ſi inter ſydera poſueris nidum, inde detraham te. 80.c.2.b

EX MICHEA.

6. Quid dignum afferam Domino? Nunquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo, aut nunquid placari poteſt Dominus in millibus arietum. Indicabo tibi homo quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium, & facere miſericordiam. 174.c.1.c

EX ABACVC.

3. Exultatio eorum ſicut eius qui deuorat pauperem. 159.c.1.a
2. 7. Dilatauit quaſi infernus animam ſuam. 499 c 2.c

EX ZACHARIA.

3. 13. His plagatus ſum in domo eorum qui diligebant me. 168.c.2.b
Cap. 11. O paſtor idolum, 355.c.2.d
2. 8. Qui tetigerit & vos tangit & pupillam oculi mei. 425.c.2. d

EX MALACHIA.

Cap. 2. 4. Et orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius, & egredimini, & ſalietis ſicut vituli de armento. 87.c.2.c

Index locorum Sacræ Scripturæ.

EX LIB. MACHABÆORVM.

1. *Mach* 15. 21. Conſiderans aduentum multitudinis, & apparatum varium armorum, & ferocitatem beſtiarum extendens manus in cœlum prodigia facientem Dominum inuocauit, qui non ſecundùm armorum potentiam, ſed prout ipſi placet, dat dignis victoriam. 203 c.2 a
9. 13. Orabat ſcelestus Dominum à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus. 411 c 2 c
2. *Machab*. 15. 7. Machabæus autem ſemper confidebat. 426 c.2.d
2. *Machab*. 7. 21. Femineæ cogitationi maſculinum animum inſerens. 530.c.1 c

EX MATTHÆO.

Cap. 17. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. 10 c. 1.a
6.33. Quærite primùm regnum Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. 11.c.2.d
25.41. Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. 17 c. 1. b
25. 34. Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum, à conſtitutione mundi 17 c 1 b
5. Beati pauperes ſpiritu quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. 21.c.12
13 Omni habenti dabitur: ab eo autem qui non habet & quod habet auferetur ab eo. 23.c.1.d
76. Nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus ſuis, & conuerſi dirumpant vos. 67 c 2.d & ſeq.
25. 29. Omni habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo. 75.c.1.d
19. Quicunque dimiſerit vxorem ſuam niſi ob cauſam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur. 90 c. 1. a
3. Audiens Herodes Rex turbatus eſt. 105 c. 2. c
17. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. 111 c. 1.d
25. Quod vni ex minimis meis feciſtis mihi feciſtis. 112 c. 1 a
10. 28. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: ſed potiùs timete eum qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam. 121.c.2.a
24. 45. Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens quem conſtituit Dominus ſuus ſuper familiam ſuam, vt det illis cibum in tempore, &c. 136 c. 1. b
5. 8. Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. 139 c.1.d
5. Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. 182 c.2.d
Cap. 10. Cùm non haberet vnde redderet, iuſſit eum Dominus eius venundari, & filios, & omnia quæ habebat & reddi. 226 c.2.d
7. In qua menſura menſi fueritis remetietur vobis. 218 c. 1. p
5. Beati miſericordes quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. 219 c2.d
5. Beati mundo corde quoniam ipſi Deum videbunt. 213.c.1 b
19. Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam diuitem intrare in regnum cœlorum. 251 c. 2. c
15. 20. An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum. 252.c.2.b
25. Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis 255 c.2 b
19. Sinite paruulos venire ad me, talium eſt enim regnum cœlorum. ibid.
11.25. Confiteor tibi pater Domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. 289.c.1.d
15 18. Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum: ſi te audierit lucratus eris fratrem tuum. 318.c.1.b
6. 34. Sufficit diei malitia ſua. 333 c. 2 d
21. 22. Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. 331.c.1.b
5. 39. Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. 331 c 2.a
Matth. 19. 28. Amen dico vobis, quòd vos qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes iudicantes duodecim tribus Iſraël. 413 c 2. b
25. 41. Diſcedite à me maledicti in ignem æternum qui paratus eſt diabolo & Angelis eius eſuriui enim & non dediſtis mihi manducare: ſitiui, & non dediſtis mihi potum. 427 c.1 a
10. 23. Cùm perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam. 427.c.2.c
26. 63. Adiuro te per Deum viuum vt dicas nobis ſi tu es Chriſtus filius Dei. 448.c.2.b
13. 35. Vt impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abſcondita a conſtitutione mundi. 458 c. 1. d
19 24. Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. 471 c. 1. d
8. 20. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi reclinet caput ſuum. 469.c 1.c
5. Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, 469.c.1.d
6. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. 469 c. 2. b.
4. Scriptum eſt, Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei. 467 c. 1.a
5. 22. Qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. 477 c.2.c
Cap. 11. Venite ad me, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. 446 c.1.c
7. 11. Quid exiſtis in deſerto videre &c. prophetam? etiam dico vobis & pluſquam prophetam, hic eſt enim de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam qui præparabit viã tuam ante te. Amen dico vobis. Non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptiſta. 517 c. 1. d
5. 45. Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. 523 c 1. b
6. 25. Media nocte clamor factus eſt. Ecce ſponſus venit, exite obuiam ei, &c. & quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias. 538 c.1.b
27. 59. Ioſeph inuoluit illud in ſindone munda. 541 c.1.a

EX MARCO.

Cap. 14. Cœpit Ieſus pauere & tædere. 406 c. 1.a

EX LVCA.

Cap. 10. 19. Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes & ſcorpiones, & ſupra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. 18 c. 2. a
11. 14. Qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur.. 21.c.1. a
6 Menſuram bonam dabunt in ſinum veſtrum. 32 c. 1. d
14. 17. Et cœperunt ſimul omnes excuſare. Primus dixit. Villam emi; & neceſſe habeo exire & videre illam, rogo te, habe me excuſatum: Et alter dixit, Iuga boum emi quinque, & eo probare illa. Et alius dixit, Vxorem duxi, & ideò non poſſum venire. 67 c.1.a

18. Gratias tibi ago Domine, quia non ſum ſicut cæteri hominum. 90.c.2.b. Deus propitius eſto mihi peccatori. ibid.
21. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. 102 c. 2.a
22.28. Vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis, & ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit pater meus mihi regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo. 155 c. 2. a
14. 28. Quis ex vobis volens turrim ædificare, non priùs ſedens computat ſumptus qui neceſſarij ſunt, ſi habeat ad perficiendum, ne poſteaquàm poſuerit fundamentum & non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo cœpit ædificare & non potuit conſummare. 301.c.1.c
11. Et aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe. 369. c.2.d
12. 49. Ignem veni mittere in terram, quid volo niſi vt accendatur. 377.c.1.d
6. 26. Væ cùm benedixerint homines. 389 c. 2. a
9. Mutuum date nihil inde ſperantes. 410 c. 1. c
13. 18. Deus propitius eſto mihi peccatori. 415 c. 1.b
12.14 Omnis qui ſe exaltat humiliabitur: & qui ſe humiliat exaltabitur. 447.c.1 d
14 14. Depoſuit potentes de ſede & exaltauit humiles. 447 c. 2 c
12. Quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, vt det illis in tempore tritici menſuram. 436 c. 2. 1
12. Sint lumbi veſtri præcincti. c. 1. a
1. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi. 540.c. 2. c
6.13. Dilige proximum tuum ſicut teipſum Quod tibi fieri non vis alteri ne feceris. Prout vultis vt faciant vobis homines, ita vos facite illis ſimiliter. 144.c.2.c
6. Eadem quippè menſura qua menſi fueritis, remetietur vobis. 185.c.1.a
21. Verè dico vobis quia vidua hæc pauper pluſquam omnes miſit, nam omnes hi ex abundanti ſibi, miſerunt in munera Dei: hæc autem ex eo quod deeſt illi, omnem victum ſuum quem habuit miſit. 218 c. 2, b. c
4. 22. Mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipſius. 222.c.2.b
17. 19. Euge ſerue bone quia in modico fuiſti fidelis, eris poteſtatem habens ſuper decem ciuitates. 239. c 2. b
10. 16. Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis eſt. ibid.
1. 31. Ecce concipies in vtero & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum, hic erit magnus, & filius Altiſſimi vocabitur. 341 c.1.a
2. 10. Ecce euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus eſt vobis hodie Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid. 341 c.1.a
9. 16. Facite vobis amicos ex mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula. 415.c.2.c

EX IOANNE.

Cap. 1. 4. In ipſo vita erat & vita erat lux hominum, &c. 18.c.2.c
11. 17. Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo. 76 c. 1. d
14. 15. Si diligitis me, mandata mea ſeruate. 118 c. 2 a
1.4.5 Omnis qui natus eſt ex Deo vincit mundum, & hæc victoria eſt quæ vincit mundum, fides noſtra. 198.c.2.b
6. 69. Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. 300.c.2.b
1 4.5. Hæc eſt victoria quæ vincit mundum fides noſtra. 203.c.2.b
2. 19. Soluite templum hoc & in tribus diebus ſuſcitabo illud. 302.c.1 a
5. 31. Si ego teſtimonium perhibeo de me ipſo teſtimonium meum non eſt verum. Alius eſt qui teſtimonium perhibet de me. 374.c.1.c
17. 21. Paſce oues meas. 399.c.2.b
9. Scimus quia peccatores Deus non exaudit. 418 c. 2.b
2. 16. Omne quod eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum & ſuperbia vitæ. 425 c.1.d
6. 40. Hæc eſt autem voluntas patris mei qui miſit me, vt omnis qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. 451.c.2.b
8. 24. Si non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro. ibid. v. 51. Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum. ibid.
3. 17. Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. 451.c.2.b

EX ESAIA.

5. 14. Propterea dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſque vllo termino: deſcendent fortes eius. & ad eum. 426.c.1.d
30. 33. Topheth præparata, profunda & dilatata: nutrimenta eius ignis & ligna multa: flatus Domini ſicut torrens ſulphuris ſuccendens eam. 426 c. 1. a
35. Lætabitur deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans, Gloria Libani data eſt ei, decor Carmeli & Saron. 431, c.2.c
5. 18. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum. 435 c. 1.b
1. Pupillo non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad eos. 435 c 1.b
59. 4. Non eſt qui inuocet iuſtitiam. 439.c.2.b
13. 14. In cœlum conſcendam, ſimilis ero Altiſſimo. 447.c.2.d
v. 15. Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci 447.c.2.d
3. 13. Nemo aſcendit in cœlum niſi qui deſcendit de cœlo: filius hominis qui eſt in cœlo. 462 c.1.d
3. 14. Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam. 486 c 1. c
19. 40. Ligauerunt illud linteis cum aromatibus. 541 c. 1. a
Rom. 9. 22. Deus volens oſtendere iram & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in interitum, vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam. 9. c.1 a
Philip. 2. Deus eſt qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. 12.c.1.c
1. *Corinth.* 10. 13. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione prouentum. 15.c.1.b
Coloſſ. 4. 6. Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus. 22.c. 2.c
4. 19. Filioli mei quos iterùm parturio donec formetur Chriſtus in vobis. Vellem autem eſſe apud vos modò, & mutare vocem meam. 24.c.1.a
2. *Theſſ.* 3. 10 Si quis non vult operari, nec manducet. 25.c.2.b
1. *Timoth.* 6. 6. Eſt autem magnus quæſtus pietas cum ſufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quod nec auferre quid poſſemus. Habentes autem alimenta, &c. 25.c.2.c
Coloſſ. 1. 12. Dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum. 35.c.2.b
Cor. 1. 2. 14. Animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei. 67 c.1.a
1. *Cor.* 1.18. Quod ſtultum eſt Dei ſapientius eſt hominibus. 67.c.2.a
Galat. 4. 20. Vellem eſſe apud vos modo, & mutare vocem meam. ibid.
Epheſ 4. Vt iam non ambuletis ſicut & gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei per ignoran-

tiam quæ eſt in illis propter cæcitatem cordis ipſorum qui deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ, & in operationem immunditiæ omnis in auaritiam, &c. 69.c.1.a

1. *Timot*.6.9. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas. 93.c.2.a

Rom.8.6. Prudentia carnis mors eſt: prudentia autem ſpiritus vita & pax, quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo, legi enim Dei non eſt ſubiecta. 94. col.1 b

Epheſ.3 17. Vt poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis quæ ſit latitudo, & longitudo, & ſublimitas, & profundum: ſcire etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti. 102. col 2.d

Timoth.4.17. Liberatus ſum de ore leonis. 104. col.1.d

*Coloſſ*4. Patres nolite ad indignationem prouocare filios veſtros vt non puſillo animo fiant. 115. col. 1. a

Heb 2 17. Debuit per omnia fratribus ſimilari vt miſericors fieret. 119.c.2.d

2. *Corinth*. 8 12. Si voluntas prompta eſt. ſecundùm id quod habet accepta eſt, non ſecundùm id quod non habet. 120.c.1.b

Philipp.4. Habeo autem omnia, & abundo. 121. c.1 a

Rom. 8. Diligentes Deum omnia cooperantur in bonum, his qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt ſancti. 121.c.1.b

Rom.8 31. Si Deus pro nobis quis contra nos. 121. col. 1. c

ad Tit.1. 12. Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtię, ventres pigri, &c. quam ob cauſam increpari illos durè. 123.c.1 c

Epheſ 5. 18. Nolite inebriari vino in quo eſt ἀσωτία. 128.c.2.a

2. *Corinth*. 9. Qui parce ſeminat, parcè & metet: & qui ſeminat in benedictionibus. de benedictionibus & metet. 131.c.2.a

2. *Theſſal* 3. 10. Si quis non vult operari nec manducet ibid.

Gal.6 8. Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet. Quoniam qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem: qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim ſuo metemus non deficientes. 132.c.2 b

1. *Timot*. 1. 12. Gratias ago ei qui me confortauit in Chriſto Ieſu Domino noſtro, quia fidelem me exiſtimauit ponens in miniſterio. 136.c.1.a

2. *Cor*. 9. 11. Vt in omnibus locupletati abundetis in omnem ſimplicitatem. 137.c.1.a

Epheſ.14. Vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius. 139 c.1.d

2. *Theſſal*.2.9. Cuius aduentus eſt ſecundùm operationem Satanæ, in omni virtute, & ſignis, & prodigiis mendacibus, &c 148.c.2.c.d

Hebr.11.1. Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum non apparentum. 143.c.2.d

Epheſ.2.10. Ipſius factura ſumus, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus. 156.c.2.a

Theſſal.2.*cap*.3 1. Orate pro nobis, vt ſermo Dei currat & clarificetur ſicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis & malis hominibus, non enim omnium eſt fides. 156.c.1.c

Philip.2.13. Deus enim eſt qui operatur in nobis, & velle & perficere pro bona voluntate. 157. c.1.b

1. *Cor*. 11. Quis enim hominum ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? 163.c.1.b

1. *Cor*.4.4. Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum, qui autem iudicat me, Dominus eſt. 173.c.1.d

1. *Timoth*.6. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas. 174.c.2.c

Cor epiſt.2.*cap*.6.20. Pro Chriſto legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos. Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo. 184.c 2.b

Galat.5 22. Fructus ſpiritus eſt charitas, gaudium. 187.c.2.a

1. *Corinth*.4. Tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus omnium peripſema vſque adhuc. 191.c.1.a

Philip.2 8.& 9. Factus obediens vſque ad mortem. Vt in nomine Ieſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum. 200.c.1.d

Hebr.10.7.& 10. Tunc dixi. Ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam, Deus, voluntatem, &c. In qua voluntate ſanctificati ſumus, per oblationem corporis Ieſu Chriſti. 200 c.2.a

1. *Corinth* 15.55. Abſorpta eſt mors in victoria, vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors ſtimulus tuus, ſtimulus autem mortis peccatum eſt: virtus verò peccati lex. Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. 200.c.2.a

1. *Corinth*. 15. 57. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. 203.c.2.a

2. *Cor* 14. Deo autem gratias qui ſemper triumphat nos in Chriſto. 203.c.2.a

Galat 6. Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet. 218. col.1.a

2.21. Qui ergo alium doces, teipſum non doces. Qui prædicas non furandum furaris? qui non mœchandum mœcharis. 218.c.1.d

2. *Cor*. 9. Vnuſquiſque prout in corde ſuo deſtinauit, non ex triſtitia aut ex neceſſitate, hilarem enim datorem diligit Deus. 219.c.2.a

2. *Corint*.9. Qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. 219.c.2.d

2. *Corint*. 6. 16. Vos enim eſtis templum Dei ſicut dicit Deus: quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus. 223 c.2.a

1. *Timot*.3.5. Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit? 239.c.2.c

Epheſ. 4.23. Induite nouum hominem qui ſecundùm Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. 244. c. 2. d

Gal.2.20. Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Chriſtus. 245.c.1.a

1. *Corinth*. 10. Vnus panis, & vnum corpus ſumus omnes qui de vno pane participamus. 245.c.1.d

2 *Cor*.10.12. Non enim audemus nos inſerere, aut comparare nos quibuſdam qui ſeipſos commendant, ſed ipſi in nobis noſmetipſos metientes, & comparantes noſmetipſos nobis: nos autem non in immenſum gloriabimur, ſed ſecundùm menſuram regulæ qua menſus eſt nos Deus, &c. 249.c.2.a

Rom.12.3. Dico non plus ſapere quàm oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, & vnicuique ſicut diuiſit Deus menſuram fidei. 249.c.2 a

Coloſſ. 3. 12. Induite viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam. ibid.

Philipp.4. Itaque fratres mei chariſſimi, & deſideratiſſimi gaudium meum & corona mea. 257.c.2.d

1. *Theſſal*.2. quæ eſt enim noſtra ſpes, gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum eſtis in aduentu eius? ibid.

3.14. Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. 279 c.1.a

Corinth. 1. 16. 14. Omnia veſtra in charitate fiant. ibid.

Galat. 5. 13. Per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem. ibid.

1. *Tim*.1.5. Finis præcepti eſt charitas de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta. ibid.

Rom. 8 24. Quod enim quis videt, quid ſperat. 296. col.2.b

Rom. 13. 2. Non eſt poteſtas niſi à Deo: quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt. itaque qui reſiſtit poteſtati Dei, ordinationi reſiſtit. 297 c 2.a

Cor. 2. 15. Spiritalis iudicat omnia: ipſe autem à nemine iudicatur. 314.c.1.a

Philip. 1. Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. 341. col 1.c

2. *Corinth*. 11. Vtinam ſuſtineretis modicum inſipientiæ meæ. 350.c.1.b

12. 11. Factus ſum inſipiens vos me coegiſtis. 350. col.1.b

Rom. 1. Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. 361.c.2 d.

Heb.3.v 13. Adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies donec hodie cognominatur. 373.c.a b

2.*Cor*.12.11. Factus ſum inſipiens vos me coëgiſtis,ego enim à vobis debui commendari. 374.c.1.b

Heb. 11. 13. Confitentes quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram Expectabant enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus. 382.c.2.b

Heb.11.37. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus:in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cauernis terræ. 382. col.2.b

2. *Corinth*. 2. 15 Chriſti bonus odor ſumus Deo in iis qui ſalui fiunt,& in eis qui pereunt; aliis quidem odor mortis in mortem;aliis autem odor vitæ in vitam. 384.c.1.d

1. *Cor* 4. 7. Quid habes quod non accepiſti. Si autem accepiſti quid gloriaris quaſi non acceperis? 396. col. 2. d

Rom 12.2. Vt probetis quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacens,& perfecta. 397.c.1.b

Rom 8. Si Deus pro nobis quis contra nos? 404.c.1.d

1 *Cor*. 2.9. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit quæ præparauit Deus iis qui diligunt illum. 414.c.2.d

1. *Timoth*. 6. 9 Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nocua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. 422.c.1.d

2 *Corinth*.6. Os meum patet ad vos, cor noſtrum dilatatum eſt. 425 c.1.c

Philip.4.6. Nihil ſolliciti ſitis, ſed in omni oratione & obſecratione cum gratiarum actione, petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. 425 c.1.d

18.39. Dominus ſollicitus eſt mei. ibid.

1. *Timoth*. 6.17 Diuitibus huius ſæculi præcipe non ſublime ſapere,neque ſperare in incerto diuitiarum, ſed in Deo viuo qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum. 426 c.1.b

2. *Corinth*. 6. 14. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate; aut quæ ſocietas luci ad tenebras: Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial. 450.c.2.d

2.9. In ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. 456.c.2.a

Corinth. 1.23. Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum gentibus autem ſtultitiam; ipſis autem Iudæis vocatis atque Græcis Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam,quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus. 460.c 1.d

Epheſ. 4 10. Quod autem aſcendit, quid eſt niſi quia & deſcendit primùm in inferiores partes terræ? Qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cœlos vt impleret omnia 462.c.1.d

1. *Timot*. 6. Habentes ergo alimenta, & quibus tegamur his contenti ſumus. 470 c.1.a

Philip.3. Quorum finis interitus; quorum Deus venter eſt. 470 c.2.c

Philip.4. Scio & humiliari,ſcio & abundare; vbique & in omnibus inſtitutus ſum, & eſurire, & ſatiari, & abundare, & penuriam pati. 468.c.2.d

Epheſ.6 16. In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere. 467.c.1 a

Hebr.4 12. Viuus eſt enim ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus, compagum quoque & medullarum,& diſcretor cogitationum & intentionum cordis. 466.c.2.a

Philip.2.15. Inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo. 526.c 2.c

1. *Cor*. 11. 10. Debet mulier velamen habere ſuper caput. 541.c.2.c

EX EPIST. PETRI.

Epiſt 2.c 1 v 4 Per quem maxima & pretioſa dona accepimus, vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ. 105.c.1.a

1. 5. Aduerſarius veſter tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide. 286.c.1.a

Epiſt.1.*cap*.2. 13. Subiecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue Regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: Deum timete regem honorificate. 297.c.2.a

1.c 5. Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis. 312.c 1.a

Epiſt. 1.5.7. Omnem ſollicitudinem veſtram proijcientes in eum,quoniam ipſi cura eſt de vobis. 425. col.2.d

1. *Cap*.2. Quarum non ſit extrinſecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti veſtimentorum cultus,ſed qui abſconditus eſt cordis homo in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu Dei locuples 542.c.1.d

EX IACOB EPIST.

Cap 2. Deus ſuperbus reſiſtit. 10.c.1.c

3.6. Lingua ignis eſt, vniuerſitas iniquitatis, quæ inflammat rotam natiuitatis noſtræ inflammata à gehenna. 26.c.2.d

3. 17. Quæ autem deſurſum eſt ſapientia primùm quidem pudica eſt deinde pacifica modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens. Sed terrena, animalis, diabolica. 65.c 2.b

Cap. 4. Adulteri, neſcitis quia amicitia huius mundi inimica eſt Dei quicumque ergo voluerit eſſe amicus huius ſæculi inimicus Dei conſtituitur. 67 c.1 a

3. Si quis verbo non offendit, hic perfectus eſt vir 87. col.1.c

3. 15. Non eſt ſapientia iſta deſurſum deſcendens ſed terrena, animalis, diabolica. vbi enim zelus & contentio, ibi inconſtantia, & omne opus prauum. 131.c.2.b

2. 5. Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo diuites in fide, & hæredes regni quod repromiſit Deus diligentibus ſe. 208.c.1.d

2.13. Iudicium ſine miſericordia illi qui non fecerit miſericordiam. 285 c.1.a

Cap.4.13. Ecce nunc qui dicitis, Hodie,aut craſtino ibimus in illam ciuitatem & faciemus ibi quidem annum,& mercatum, & lucrum faciemus qui ignoratis quid erit in craſtino. Quæ eſt enim vita veſtra? vapor eſt ad modicum parens, & deinceps exterminabitur. 373.c.2.c

1.v.9.10 & 11. Glorietur frater humilis in exaltatione ſua;diues autem in humilitate ſua, quoniam ſicut flos fœni tranſibit,&c. & diues in itineribus ſuis marceſſit. 409.c.2.b

2. 5. Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide,& hæredes regni, quod repromiſit diligentibus ſe. 413.col.1.c.

5.20. Charitas operit multitudinem peccatorum. 415. col. 1.d

4. Vnde bella & lites in vobis, nonne hinc ex concupiſcentiis veſtris quæ militant in membris veſtris. Concupiſcitis & non habetis: occiditis & zelatis; & non poteſtis adipiſci, litigatis & belligeratis. 426. col. 1.d

1. Sit autem omnis homo velox ad audiendum: tardus autem ad loquendum. 444.c.1.b

EX ACTIS APOSTOLORVM.

4.12. Nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. 76. col.2.c

23. Quadraginta viri deuouerunt ſe nihil manducaturos,aut bibituros, donec occiderent Paulum. 158.c 1.

10. 38. Qui pertranſijt benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à Diabolo, quoniam Deus erat cum illo. 182.c.2.b

5.29. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. 297 c.1.c

13.10. O plene omni dolo & omni fallacia, fili diaboli, inimicè omnis iuſtitiæ, non deſinis ſubuertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini ſuper te,& eris cæcus. 351.c.1.b

19.13. Ieſum noui & Paulum ſcio, vos autem qui eſtis, & inſiliens in eos,&c. inualuit contra eos,ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa. 351. col. 1.c

8. 38. Tranſiit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo. 523.c.1.b

Index locorum Sacræ Scripturæ.

EX APOCALYPSI.

Cap.6.16. Cadite ſuper nos & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum & ab ira agni, quoniam venit dies magnus iræ ipſorum, & quis poterit ſtare. 17.c.1.a

2.10. Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. 136 c.1.c

Verſ. 13. Antipas teſtis meus fidelis qui occiſus eſt apud vos. ibid.

19.11 Ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum vocabitur fidelis & verus, & cum iuſtitia iudicat & pugnat. ibid.

9.13. Qui habet aures audiendi, audiat. 142.c.2.6

2.7. *Num.*17 17 Vincenti dabo edere de ligno vitæ. Qui vicerit, non lædetur à morte ſecunda. Vincenti dabo manna abſconditum & calculum candidum. Qui vicerit, &c. 199.c.1.d

6.2 Ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper illum habebat arcum & data eſt ei corona, & exiuit vincens vt vinceret.. 2 3 c.2.d

6. Montibus cadite ſuper nos. 370 c 2.a

4.11 Dignus es Domine accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia creaſti omnia. 197.c.1 a

14.7. Timete Dominum omnes gentes, tribus, linguæ, & populi, puſilli & magni, & date illi honorem quia venit hora iudicij eius; & adorate eum qui fecit cœlum & terram, mare & fontes aquarum. 450. col.2 b.

FINIS.

4

Digitized by Google

Digitized by Google